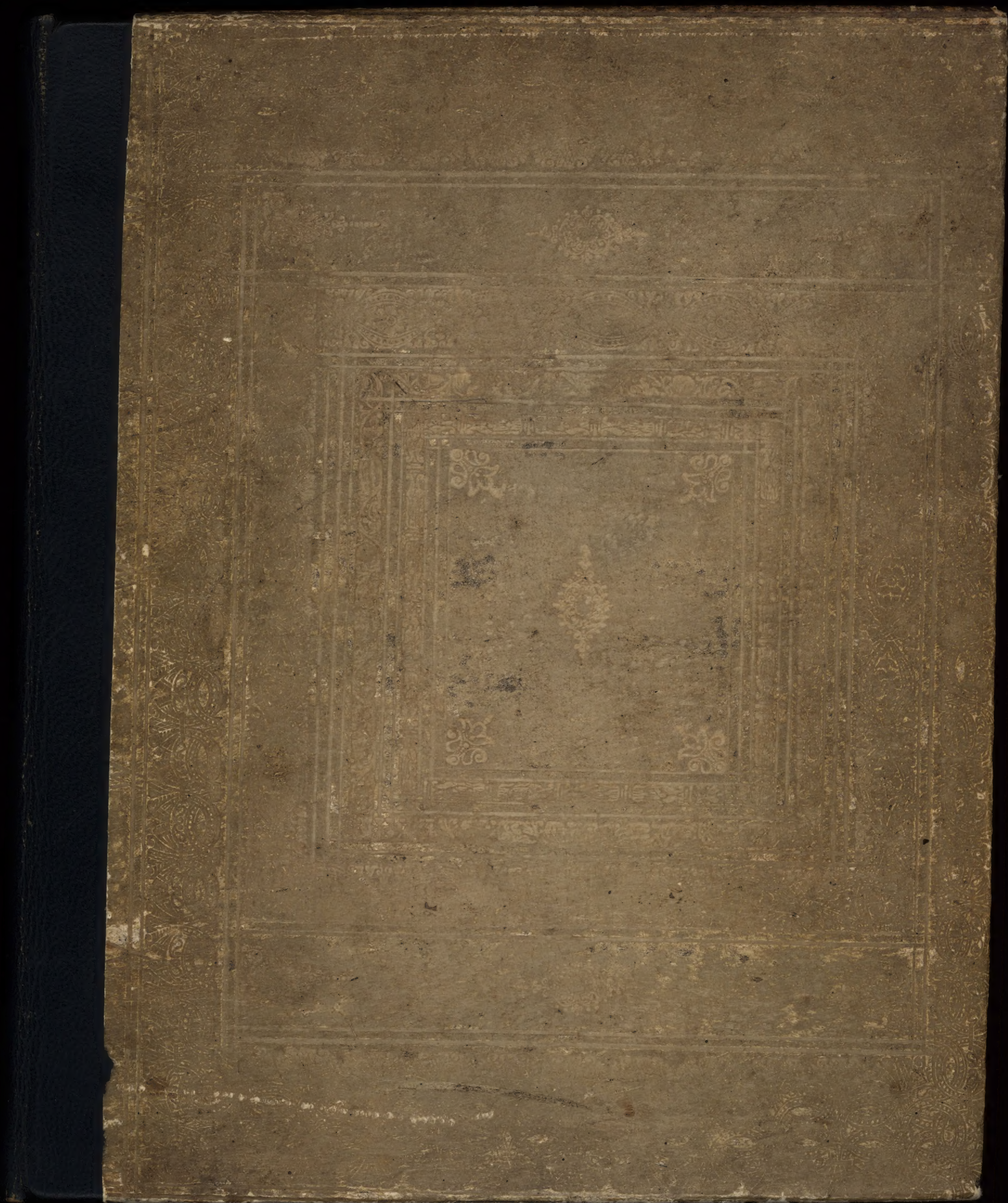

T.
Holzmann fecit

CORPORIS IVRIS CANONICI

TOMVS SECVNDVS

DECRETALES

IVSSV

GREGORII IX.

COLLECTAS

CVM LIBRO SEXTO

CLEMENTINIS

ET

EXTRAVAGANTIBVS

TVM IOANNIS XXII TVM COMMVNIBVS

CONTINENS

ET

APPENDICE VARII ARGVMENTI

AVCTVS.

IVSTI HENNINGII BOEHMERI, IC.

DISSERTATIO ALTERA

DE

DECRETALIVM PONTIFICVM ROMANORVM VARIIS COLLECTIONIBVS ET FORTVNA.

§. I.

TOMVS SECVNDVS *corporis iuris canonici* ex *decretalibus pontificum* præcipue conflatus eſt, quæ olim *epiſtolæ pontificum* erant, in quibus conſulti de quæſtionibus diſciplinæ eccleſiaſticæ dubiis ſententiam ſuam edebant, et ita rogati ad inſtar ICtorum ſimul decernebant 1), quo iure eſſet vtendum. Quia enim eccleſiæ Romanæ magna ab antiquo fuerat auctoritas in *occidente*, in concilio Nicæno 2) corroborata, ſicuti in oriente *Antiochenæ*, *Alexandrinæ* ac *Hieroſolymitanæ:* frequentiſſimæ ad eam factæ ſunt ab aliis ſedibus *relationes* 3) de dubiis iuris articulis, de quibus ſententiam ſuam in reſponſoriis litteris ediderunt, dili-

1) Olim quidem *decreta* verſabantur circa cauſas litigioſas et ea deſignabant, quæ, cauſa cognita, ſtatuebantur et pronunciabantur a prætoribus, præſidibus aliiſque magiſtratibus maioribus, imo etiam ab ipſis principibus et ſic *pro tribunali* tantum, non *de plano*, interponebantur. *l. 7. §. 10. D. de confirm. tut. l. 3. §. 8. de bon. poſſeſſ.* Breuiter: quicquid ex decreto ſtatutum erat, *decretale* vocabatur. Sic quædam bonorum poſſeſſio *decreto* dabatur, *l. 14. §. f. D. de bon. poſſeſſ. contra tabb. l. 2. §. 11. D. ad SC. Tertull.* quæ ea de cauſa *decretalis* appellata eſt in *l. 1. §. 7. D. de ſucceſſ. edict. l. 2. §. 1. D. quis ord. in poſſeſſ. ſeru.* Vocantur etiam epiſtolæ pontificum *decreta*, vt innuit DIONYSIVS *exiguus* in *collectione* DECRETORVM *pontificum Romanorum*, quam ZACHARIAS papa in *capitulis ad Pipinum, maiorem domus, et vniuerſ. epiſcop. in regn. Franc. conſtitutos de anno DCCXLVIII.* apud CAROLVM COINTIVM *tom. V. annal. eccleſ. Franc. ad cit. ann. n. 5. et 6.* laudat ſub appellatione *libri* DECRETORVM B. LEONIS. Sed longe in ſenſu diuerſo, quia pontifices de cauſa, inter partes controuerſa, atque cognita, non dicebant ſententias, ſed conſulentibus reſpondebant, et inde epiſtolæ eorum *decretales* ſeu *decreta* dictæ fuerunt: forſan ideo, quod vim *decreti* habere deberent.

2) In *c. VI. antiqui mores obtineant, qui ſunt in Aegypto, Lybia et Pentapoli, vt Alexandrinus epiſcopus horum omnium habeat poteſtatem, quoniam illa eſt Romano etiam epiſcopo conſuetudo.* De mente huius canonis dixi in *obſeruat. ad Petr. de Marca de conc. ſacerd. et imp. libr. 1. c. 3. obſ. 6.* Ad hanc, quæ *Romanæ eccleſiæ* olim tributa erat, auctoritatem prouocat IRENAEVS *libr. III. adu. hæreſ. c. 3.* eam oppoſuit hæreticis, vocatque *maximam, antiquiſſimam et omnibus cognitam a glorioſiſſimis duobus apoſtolis, Petro et Paulo, fundatam et conſtitutam eccleſiam.* Inde concludit: *ad hanc eccleſiam potentiorem principalitatem neceſſe eſt omnem conuenire eccleſiam, h. e. eos, qui ſunt vndique fideles, in qua ſemper ab his, qui ſunt vndique, conſeruata eſt ea, quæ eſt ab apoſtolis traditio.*

3) Quia magna epiſcopi Romani erat auctoritas; non mirandum eſt, frequenter ad eum factas fuiſſe relationes: verum non tam ex *neceſſitate*, quam libera voluntate, quemadmodum olim *Scabinatus Magdebur-*

diligenter in archiuo eccleſiæ Romanæ ſeu *regeſtis* 4) aſſeruatæ. Neque enim eo tempore *edicebant*, ſeu proprio motu leges generales eccleſiis dabant epiſcopi Romani 5), (quo tunc nomine gaudebant,) quod negotium *conciliis* proprium erat, in quibus noui canones de diſciplina eccleſiaſtica etiam condebantur, ipſimet autem conſulti reſponderunt de *iure*, iam *conſtituto*, ſecundum canones ſcriptos, quibus ſe quoque alligatos eſſe profitebantur. 6) Neque æqualem cum *canonibus* autoritatem ab initio habebant eorum decretales, ſed ſcriptis eccleſiaſticis reliquis probatis accenſebantur, quorum vſus eſſet in eccleſiis ſicuti aliorum doctorum eccleſiæ 7): quamuis

burgenſis a gentibus Poloniæ aliiſque ſæpe conſultus fuit, quod iurium Germanicorum optimi interpretes in eo eſſe crederentur: quamuis hoc modo nullam iuriſdictionem in alias gentes exercuerit. Ad hanc *prærogatiuam auctoritatis* prouocat INNOCENTIVS I. *in epiſt. ad epiſc. Nucerianum*, ſcribens: *mirari non poſſumus, dilectionem tuam ſequi inſtituta maiorum, omnia, quæque poſſunt aliquam recipere dubitationem, ad nos quaſi ad* CAPVT *atque ad* APICEM *epiſcopatus referre, vt conſulta videlicet ſedes apoſtolica ex ipſius rebus dubiis certum aliquid faciendumque pronunciet.* Ex *communione eccleſiarum inter ſe* naſcebantur hæ relationes, in qua præcipue ad eas, quæ auctoritatis pondus habebant, reſpiciendum erat. Ipſa communio potiſſimum literis conſeruabatur, quæ de negotiis eccleſiarum agebant, vt innuit ALEXANDER *Alexandrinus* apud SOCRATEM *libr. 1 hiſt. eccl. c. 3.* aiens: *Cum in ſacris literis ſit vnum corpus eccleſiæ catholicæ, nobis traditum et præceptum, vt concordiæ et pacis vinculum firmum teneamus: conſentaneum eſt, vt per literas colloquamur inter nos.* Tale commercium literarum tunc in primis neceſſarium erat, quando dubia de *fide* vel etiam de *diſciplina eccleſiaſtica* incidebant, quod vtilitas communis eccleſiæ, quæ communi omnium cura et conſilio continebatur, poſtulabat. Ita rationes ſubduxit CYPRIANVS *epiſt. 35. edit. Brem.* ad clerum Romanum ſcribens: *Et dilectio communis et ratio expoſcit, fratres cariſſimi, nihil conſcientiæ veſtræ ſubtrahere de his, quæ apud nos geruntur, vt ſit nobis circa vtilitatem eccleſiaſticæ adminiſtrationis commune conſilium.* Ipſe clerus Romanus *epiſt. 36.* in eo cum ipſo conſentiunt, reſpondentes circa finem: *omnes nos decet pro corpore totius eccleſiæ, cuius per varias quaſque prouincias membra digeſta ſunt, excubare.* Dum ergo *communi conſilio* pro ſalute communi eccleſiæ excubabant: nihil conuenientius erat, quam, in cauſis dubiis, *conſilia* præcipuarum eccleſiarum expetere, quæ tamen non neceſſitabant, ſed prudenti ratione expendenda et in vſum trahenda erant. Id agnoſcebat SIRICIVS *in epiſt. ad Himerium, Tarraconenſem epiſcopum*, ſcribens: *conſultationi tuæ reſponſum competens non negamus*: atque innuebat, ſe *conſilium* dare, non *mandare* aut *iubere*, quod etiam *c. 5. cit epiſt.* agnoſcit: *de his vero non incongrue dilectio tua ſedem apoſtolicam credidit conſulendum.* Talia conſilia admodum rei communi eccleſiaſticæ profuiſſe, INNOCENTIVS I. *in epiſt. ad Exuperium, epiſcopum Toloſanum*, agnoſcit his verbis: *Equidem dilectio tua, inſtituta ſecuta prudentium, ad ſedem apoſtolicam referre maluit, quid deberet de rebus dubiis cuſtodire potius, quam vſurpatione præſumta, quæ ſibi viderentur, de ſingulis obtinere. Cur enim magis pudendum putemus, diſcere aliquid, quam omnino neſcire? mihi quoque ipſi de conlatione docilitas accedat, vt perſcrutatis rationibus ad propoſita reſpondere compellar, eoque fit, vt aliquid ſemper addiſcat, qui poſtulatur, vt doceat.* Hæ rationes pertinebant ad regulas prudentiæ et conſilii, nec in his *relationibus* aliqua *vis imperii* quærendá erat.

4) *Regeſta* et *regiſtra* medio auo vocata ſunt ſcrinia, in quibus chartæ et reſcripta aſſeruata ſunt, vt obſeruaui ad *c. 2. X. de conſtit. not. 51.*)

5) Ad minimum, quæ in *decreto* GRATIANI traditæ ſunt pontificum epiſtolæ, non ſunt *edicta noua*, ſed ſecundum *canones* compoſitæ ſententiæ, quibus ſe ligari, ſemper agnouere. In decretalibus vero pontificum talia occurrunt frequentius præſertim GREGORII IX. vt intuenti manifeſtum erit. Nihilominus tamen, poteſtatem *edicta* condendi, ſeu *legislatoriam* ex ſeculi IV. et V. moribus iam exercuiſſe pontifices, perſuaſiſſimum habuit PETRVS de MARCA *de C. S. et imp. libr. 1. c. 8.* et quidem primo ex ſanctione VALENTINIANI imperatoris, quæ in *calce cod. Theodoſ. tom. VI. tit. 24.* occurrit. HILARIVS, epiſcopus Arelatenſis, metropolitana dignitate, cognitione LEONIS, in concilio, anno CCCCXLV. celebrato, exutus erat, quam ſententiam reſcripto VALENTINIANVS confirmauit, ex apoſtolicæ ſedis primatu, atque hæc adiecit: *Verum ne leuis ſaltim inter eccleſias turba naſcatur, vel in aliquo minui religionis diſciplina videatur; hac perenni ſanctione decernimus, ne quid tam epiſcopis Gallicanis, quam aliarum prouinciarum contra conſuetudinem veterem liceat ſine viri venerabilis, papæ vrbis æternæ, auctoritate tentare: ſed illis omnibuſque* PRO LEGE *ſit, quicquid ſanxit vel ſanxerit apoſtolicæ ſedis auctoritas.* Circa hæc verba obſeruo, (a) ſententiam LEONIS I. fuiſſe latam in *concilio Romano* contra HILARIVM, cui propter *primatum* merito hæc attribuenda erat auctoritas, vt impugnari amplius non poſſet. (b) Quicquid ergo in *conciliis* celebratis ſtatuerat pontifex de cauſis dubiis, perenni auctoritate conſtabat: quia ſecundum *canones* in his de cauſis contentioſis decernebatur vt plurimum, et ſententiæ contra delinquentes ferebantur. Atque ita (c) verba vltima imperatoris ſine dubio reſtringenda ſunt ad *iudicia* pontificis, in *conciliis* exercita, quorum ſententiæ impugnari non poterant. Denique (d) quæ in *conciliis* a pontificibus congregatis conſtituta erant, vim canonis ex hac *ſanctione* accipiebant, quod tamen ad ea extendi non poterat, quæ extra concilium *nouiter* et *proprio motu* edicenda erant, a quo etiam eo æuo abſtinebant, ſcientes, in *conciliis* demum nouos canones ferendos eſſe. Secundum argumentum ex LIBERII *decretis*, quibus concilii Ariminenſis, vocem *conſubſtantialis* eliminantis, ſententiam et concluſa reſcindebat. Vt enim probet SIRICIVS *c. 1.* baptiſmum, ab Arrianis collatum, non eſſe iterandum, his vtitur argumentis: *cum hoc fieri et apoſtolus vetet, et canones contradicant, et poſt caſſatum Ariminenſe concilium, miſſa ad prouincias a venerandæ memoriæ prædeceſſore generalia decreta prohibeant.* Sed hæc reſciſſio rurſus facta eſt ſub LIBERIO in concilio Romano, anno CCCLXVI. celebrato, apud HARDVINVM *tom. I. p. 743.* quod etiam epiſtola epiſcoporum Italiæ *ibid p. 745.* relata indigitat. Vocantur hæc decreta *generalia*, quia ad prouincias occidentales generaliter miſſa erant, ne corrumperentur decreto concilii Ariminenſis; quamuis ante VALENTINIANI ſanctionem ne quidem *decreta conciliorum Romanorum* pro *legibus* agnita fuiſſe videantur: quia alioquin ea ſanctione opus non fuiſſet. Inde vero minime colligi poteſt, pontifices etiam extra concilia edixiſſe, quod ipſe agnouit LIBERIVS in *epiſt. ad* CONSTANTINVM *Aug.*

6) Id aperte faſſus eſt ZACHARIAS pontifex in *not. 1.* laudatus apud COINTIVM *cit. ibid. loco.* Ad capitula tranſmiſſa enim reſponſurus hæc præmiſit: *Itaque vt flagitauit a nobis cum veſtro conſultu ſuperius effatus filius noſter Pipinus, vt de omnibus capitulis, quibus innotuit, reſponſum demus, in quantum Domino dante valemus, de vnoquoque capitulo inferius conſcriptum, iuxta quod a ſanctis patribus traditum habemus, et ſacrorum canonum ſanxit auctoritas, etiam nos, quod, Deo inſpirante, apoſtolica auctoritate decernere potuimus, mandauimus in reſponſis*, h. e. in reſponſione expreſſimus et declarauimus, ſicuti literis ea mandare dicimur, quæ in ſcriptis edimus.

7) Dubitaſſe DIONYSIVM *exiguum*, vtrum æqualem cum *canonibus* conciliorum haberent auctoritatem, vel inde liquet, quod decretales a canonibus ſeparauerit, et earum collectioni locum poſtremum dederit. Deinde GELASIVS in *c. 3. diſt. XV.* primum refert concilia, ab eccleſia recepta, et *§. 1.* addit: *Iam nunc ſubiiciendum eſt de opuſculis ſanctorum patrum, quæ in eccleſia catholica recipiuntur.* Atque inter hæc *§. 16.* etiam decretales epiſcoporum refert his verbis: *Item decretalès epiſtolæ, quas beatiſſimi papæ diuerſis temporibus ab vrbe Romana pro diuerſorum patrum conſultatione dederant, venerabiliter ſuſcipiendæ ſunt.* Hæc et ſimilia opuſcula diſtinguit *§. 27.* ab hæreticis et apocryphis ſcriptis, ab eccleſia reiectis. *Venerabiliter quidem eas ſuſcipiendas eſſe*, monet pontifex, ſed etiam *§. 18.* aſſerit, quod *cum omni honore ſuſcipiamus vitas patrum.* Eodem argumento vſus eſt HINCMARVS *tom. II. oper opuſc. XXXIII. c. 25. p. 481. ſqq.* et diſcretionem eſſe adhibendam cenſuit inter *ſynodalia concilia et apoſtolicorum virorum epiſtolas*, ita, vt his non æqualis cum illis tribuenda auctoritas eſſet, quod teſtimonio adducto GELASII illuſtrat. Interim non nego, quod, variis accedentibus cauſis, poſt collectionem *vim interpretationis authenticæ* acceperint; quia non *nouum ius* conſtituerunt, ſed *ius dubium* declararunt, et antiquum vſum *eccleſiæ occidentalis* tradiderunt: præſertim cum omnibus inſinuarent, vſum eccleſiæ Romanæ omnibus ad imitationem eſſe propoſitum, et ſequendum, vt *§. ſequ.* oſtendam.

uis contrarium episcopis pedetentim aliis insinuare studuerint, et post *collectiones earum* finem, quem sibi proposuerant, obtinuerint.

§. II.

MAIOREM enim pedetentim acceperunt auctoritatem, et quidem *vniuersalem*, postquam colligi cœperunt decretales, et codici canonum adiectæ sunt. Etenim ante omnia constituerunt episcopi Romani Seculo IV., Romanæ ecclesiæ morem ab ecclesiis occidentalibus obseruandum esse, a qua omnes aliæ sua auspicia deriuare deberent 8): quamuis, hoc non obstante, diuersi mores in singulis ecclesiis seruati fuerint, in Gallia præsertim. Ex hoc principio collegerunt vlterius, in casibus dubiis recurrendum ad fontem et ad matrem, vnde originem suam traxerunt, eiusque iura inspicienda, adeoque eam necessario consulendam. 9) Atque hoc ipso factum, vt paulatim relationes ad curiam Romanam crescerent, et inde *decretalium* copia quædam iam in promtu esset. Primam earum collectionem factam sub LEONE fuisse, asserit P. de MARCA, additque, eius ætate 10) *codicem canonum vniuersæ ecclesiæ* in latinum sermonem translatum, eique primum subiectas decretales pontificum, ex regestis depromtas.

§. III.

AB HAC sententia vero discesserunt cardinalis AGVIRRIVS 11), PETRVS COVSTANTIVS 12) et CAIETANVS CENNIVS 13), nec eum codicem, cui subiectæ sunt decretales, ad tempora LEONIS I. referendum esse, recte censuerunt. Interpretatio quædam latina codicis græ-

8) Omnis in hoc fuit INNOCENTIVS I. vt hoc dogma, hanc fidem orbi christiano prorsus inculcaret, et omnes occidentis ecclesias ad disciplinam ecclesiæ Romanæ eiusque mores componeret, ita, vt, quicquid iuris in ea, illud vbique obseruandum esset. *Quis enim nesciat*, scribit ad DECENTIVM, Eugubinum episcopum, *aut non aduertat, id quod a principe apostolorum, Petro, Romanæ ecclesiæ traditum est, ac nunc vsque custoditur, ab omnibus debere seruari, nec superduci aut introduci aliquid, quod aut auctoritatem non habeat, aut aliunde accipere videatur exemplum? præsertim cum sit manifestum in omnem Italiam Gallias, Hispanias, Africam atque Siciliam insulasque interiacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos, quos venerabilis apostolus, Petrus, aut eius successores constituerint sacerdotes, aut legant, si in iis prouinciis alius apostolorum inuenitur aut legitur docuisse. Qui si non legunt, quia nusquam inueniunt, oportet eos hoc sequi, quod ecclesia Romana custodit, a quo eos principium accepisse non dubium est: ne, dum peregrinis assertionibus studeant caput institutionum videantur omittere.* Vnicum et primarium fundamentum disciplinæ ecclesiæ Romanæ in *traditione*, ab apostolo PETRO deducta, collocatum est: quod admodum lubricum est, vt vel lites de *paschatos* die et *ieiuniis* docent, testibus IRENAEO apud EVSEBIVM *libr. V. c. 25.* et SOCRATE *libr. V. c. 22.* In verbis præcedentibus præmiserat INNOCENTIVS, inde diuersitatem in *ordine ecclesiastico* passim introductam fuisse, *dum vnusquisque non, quod traditum est sed quod sibi visum fuerit, hoc existimet sibi tenendum*: quamuis credibilius existat, ex *libertate*, in qua omnes ecclesiæ constitutæ fuerunt, hanc varietatem introductam fuisse.

9) Ita ex præmissis principiis rationes ad minimum subduxit INNOCENTIVS I. *cit. l.* aitque: *quibus* consultationibus *idcirco respondemus, non quod te aliqua ignorare credamus sed vt maiori autoritate vel tuos instituas, vel, si qui a Romanæ ecclesiæ institutionibus errant, vt commoneas, aut indicare non differas, vt scire valeamus, qui sint qui aut nouitates inducunt, aut alterius ecclesiæ, quam Romanæ existimant consuetudinem esse seruandam.* IDEM inculcat VICTRICIO, *episcopo Rhotomagensi*, et, *propter eos igitur*, scribit, *qui vel ignorantia vel desidia non tenent ecclesiasticam disciplinam, et multa non præsumenda præsumunt, recte postulasti, vt in illis partibus istius modi, quam tenet ecclesia Romana, forma seruetur. Non, quod noua aliqua præcepta imperentur, sed ea quæ per desidiam antiquorum neglecta sunt, ab omnibus obseruari cupiamus: quæ tamen apostolica et patrum traditione sunt constituta.* Idem quoque in aliis epistolis, imo et eius successores ingeminarunt, quæ omnia excerpere non vacat.

10) Hoc certum est, codicem canonum græcum in *concilio Chalcedonensi* iam in promtu fuisse, ex quo quidam canones recitati sunt. Hunc Romam legati pontificis cum detulissent: auctoritate LEONIS I. eum non tantum latino sermone donatum, sed re vera nouam canonum collectionem factam fuisse, censet MARCA, quod his adiecti fuerint Sardicenses, XXVII. canones concilii Chalcedonensis, et tandem Africani, reiectis tamen *canonibus apostolorum*, qui dicuntur, adiectis vero decretis pontificum, prout etiam retuli in præfat. ad *decretum Gratiani §. XI. lit. y.* Duos huius compilationis codices MSCtos monasterii Riuipullensis in Catalonia se eruisse, testatur PETRVS de MARCA *de veter. coll. et. canon.* ex quibus præfationem exhibuit, quæ de annexu decretalium testatur his verbis: *Subiicientes etiam decreta præsulum Romanorum, in quibus, pro culmine sedis apostolicæ, non impar conciliorum extat auctoritas · quatenus ecclesiastici ordinis disciplina in vnum a nobis coacta atque digesta, et sancti præsules paternis constringantur regulis, et obedientes ecclesiæ ministri vel populi spiritualibus imbuantur exemplis.* Hæc si vera sunt; prima decretalium collectio LEONIS I. suggestioni vel mandato, non vero DIONYSIO *exiguo* attribuenda: cum tamen illius mentionem non iniiciat, id non omissurus, si iam quædam decretalium antea facta fuisset compilatio. Denique si iam antea quædam facta tempore LEONIS I., codici latino tantum paucissimæ epistolæ subiici potuerunt, vt SIRICII, INNOCENTII, ZOSIMI, BONIFACII, COELESTINI et aliquot forsan LEONIS I. in quibus necessario hæc collectio subsistere debuit, si coniecturæ PETRI de MARCA locus relinquendus. Vsos fuisse Gallicanos episcopos vsque ad tempora CAROLI M. hoc *prisco codice*, obseruat IDEM *cit. l. c. II. §. 2.* adeoque probabile esse credit, passim LEONEM in prouinciis eum misisse, eiusque vsum commendasse: cum etiam eius vsus in Hispania et Africa fuerit. Hæc opinio adeo mihi probabilis olim fuit, vt in *diss. prælim. ad decret. Gratiani* cit. l. eundem errauerim errorem.

11) *Tom. I. concil. Hispan. in præf.*

12) *Tom. I. epistol. pontific. Roman. in præf. n. 150.*

13) *In præfat. dissert. de antiqu. eccles. Hispan. §. 15. sqq.*

græci quidem post Chalcedonensis concilii tempora facta, Sardicensibus aucta, et a IVSTELLO et VOELLIO publicata est 14). Ast in hac *prisca versione latina* decretales pontificum non apparent, nec ordo conciliorum, quem tenuit codex canonum græcus, in ea seruatus, imo demum post LEONIS I. tempora composita esse videtur, quod in ea *canon XXVIII. concilii Chalcedonensis*, cui LEO dicam scripserat, reperiatur 15). Inde quoque est, quod FVLGENTIVS FERRANDVS, ECCLESIAE Carthaginensis diaconus, qui ætate IVSTINIANI adhuc vixit, sed ante DIONYSIVM *breuiationem canonum* scripsit, nulla compendia ex *decretis pontificum* adduxerit 16): certo indicio, eum *prisca versione latina*, non ea, quam P. de MARCA tempori et auctoritati LEONIS I. attribuit, sed eo tempore sine dubio adhuc incognita fuit, vsum. Neque enim probabile est, illum *synopsin* horum *decretorum* omissurum, si tempore LEONIS I. iam versio latina cum annexu *decretalium* epistolarum compilata et ad Africanos pariter, sicut ad ceteras prouincias, transmissa fuisset, ceu manifestum reddit CRESCONII *breuiarium canonicum*, quod post DIONYSII *exigui* tempora scriptum, in quo compendia *decretalium* tradita sunt æque ac *canonum*, non alia de caussa, quam quod illa collectioni suæ primus inseruerit DIONYSIVS EXIGVVS. Quæ cum ita sint: omnino præferenda eorum sententia, qui laudatos a P. de MARCA codices ad *seculum septimum* referunt et ecclesiæ Hispanæ assignant, vel etiam ISIDORO Hispalensi cum CENNIO attribuunt, de qua collectione infra §. VII. agendum erit specialius.

§. IV.

NIHIL ergo superest, quam vt gloriam *collectionis primæ decretalium epistolarum* pontificum Romanorum tribuamus DIONYSIO EXIGVO, qui tempore IVSTINIANI, legum ciuilium noui architecti, floruit 17). Postquam enim hortatu et suggestionibus STEPHANI Salonitani inductus nouam canonum græcorum translationem perfecisset, illamque variis additamentis ex scitis occidentalis ecclesiæ auxisset: paulo post curam suam extendit, suasu IVLIANI, cardinalis presbyteri

14) *Tom. I. biblioth. iur. canon. veter. p. 275. translationis priscæ* etiam meminit DIONYSIVS *exiguus in præfat. ad cod. canon. eccles.* eiusque confusione se offensum ait, atque inductum, vt nouam interpretationem conficeret. Vtrum vero *hæc prisca* translatio eadem sit, quam IVSTELLVS exhibet, admodum dubium, vt ex *not.* sequ. apparebit. Variæ enim videntur fuisse versiones latinæ. Sane, Romæ codex canonum nullus latinus ante DIONYSII *exigui* tempora adfuisse videtur, qui auctoritatem authenticam legum ecclesiasticarum haberet, vt PETRVS COVSTANTIVS *tom. I. cit. l. n. 45.* recte docet. Romæ quidem cognita esse potuit quædam *prisca translatio*, cuius meminit DIONYSIVS: sed inde minime euincitur, eam *auctoritatem authenticam* habuisse, aut sub auspiciis LEONIS I. post concilium Chalcedonense, eam factam fuisse.

15) Grauiter offensum fuisse LEONEM I. *c. 28. concilii Chalcedonensis*, notum est, adeoque eundem Romana non recepit ecclesia, nec DIONYSIVS suæ collectioni inseruit, quem tamen *prisca versio latina*, extra vrbem Romanam forsan condita, retinuit, et inter *Constantinopolitanos* retulit. Vnde multo minus hæc Romæ auctoritatem habere potuit: præsertim cum, quæ in promtu fuerunt versiones, priuato studio compositæ essent.

16) Laudat quidem FERRANDVS *concilium Zellense* ex *epist. papæ* SIRICII: sed ideo *epistolæ* facit mentionem, quia in ea canones huius concilii relati et transmissi fuerunt episcopis, per Africam constitutis. Vid. HARDVIN. *tom. I. concil. p. 858.* *Decreta* autem pontificum nulla memorat.

17) DIONYSIVS *exiguus*, celebris sui temporis scriptor, iam floruit circa seculi V. finem vsque ad *annum DXL.* et sic tempore imperatoris IVSTINIANI, sub quo in colligendis et corrigendis legibus tot egregia ingenia fuerunt occupata. Coæuus ei fuit CASSIODORVS, qui eum obseruauit, eiusque vitæ interfuit, vt ipsemet testatur *de instit. diuin. lect. c. 23.* his verbis: *qui mecum dialecticam legit, et in exemplo gloriosi magisterii plurimos annos vitam suam Domino præstante transegit.* De vita eius, moribus et litterarum præstantia hæc habet: *Fuit nostris temporibus* DIONYSIVS *monachus, Scytha natione, sed moribus omnino Romanus, in vtraque lingua valde doctissimus, reddens in actionibus suis, quam in libris Domini legerat, æquitatem, qui scripturas diuinas tanta curiositate discusserat atque intellexerat, vt, vndecunque interrogatus fuisset, paratum haberet competens sine aliqua dilatione responsum.* Post pauca collectionis huius facit mentionem, et, *qui petitus*, ait, a STEPHANO *episcopo Salonitano*, (Dalmatiæ et Croatiæ metropolitano,) *ex græcis exemplaribus canones ecclesiasticos, moribus suis, vt erat planus atque disertus, magnæ eloquentiæ luce composuit, quos hodie* VSV CELEBERRIMO *ecclesia Romana complectitur.* Veritatem huius asserti illustrat ipsa DIONYSII *præfatio*, quam ad STEPHANVM Salonitanum direxit, et IVSTELLVS atque VOELLIVS in *biblioth. iuris canon. veter. tom. I. p. 101.* retulerunt, in qua specialia huius translationis enarrat. Ait: *quamuis charissimus frater noster Laurentius assidua et familiari cohortatione paruitatem nostram regulas ecclesiasticas de græco transferre impulerit, confusione credo priscæ translationis offensus: nihilominus tamen ingestum tuæ beatitudinis consideratione suscepi:* et cetera, quæ referuntur in hac præfatione, ordinem et augmenta aliaque, in quibus a *prisca translatione* differt, concernentia, quæ hic examinare nolo, tantum de *prima collectione decretalium* primario sollicitus.

teri tituli S. Anastasiæ, ad *decreta* seu *epistolas pontificum Romanorum decretales* congerendas. Eas seorsim sine dubio edidit propriaque præfatione instruxit, quamuis postea codici canonum vniuersæ ecclesiæ, a se nouiter composito, hoc decretotum corpus adiecerit, vel alii post eum, vt iungeretur, curauerint, quod Romæ illis non imparem auctoritatem cum canonibus eo tempore adscribendam esse censuerint 18). Hæc compilatio prima tantum octo pontificum decreta a SIRICIO vsque ad ANASTASIVM continet, atque sub SYMMACHO ante annum DXIV. quo decessit pontifex, sine dubio in ordinem redacta. 19) Vtut vero auspiciis ecclesiæ Romanæ hæc collectio minime facta, sed priuato ausu suscepta: eidem tamen admodum grata et accepta fuit, vt mox in vsum trahi atque in decisionibus causarum ecclesiasticarum, vt *opus authenticum*, laudari potuerit, ceu exemplo suo IOANNES II. in causa contra CONTVMELIOSVM, episcopum, variorum criminum reum, et anno DXXXIV. depositum, palam docuit, codice hoc vtroque vsus. 20) Temporis successu hoc decretorum opus incrementa noua ex subsequentium pontificum epistolis 21) accepit, quæ laudat LEO IV., 22) et

18) Occasionem huius collectionis ipse DIONYSIVS indicat in *præfatione*, cuius ex perantiquo codice IACOBVS SIRMONDVS compotem fecerat HENRICVM IVSTELLVM, quam eidem *in biblioth. iuris canon. vet. tom. I. p. 183.* præmisit, IO. HARDVINVS vero *tom. I. concil. p. 3.* regustauit. Verba, huc pertinentia, hæc sunt: *Domino venerabili mihi Iuliano, presbytero tituli sanctæ Anastasiæ*, DIONYSIVS EXIGVVS. *Sanctitatis vestræ piis excitatus studiis, quibus nihil prorsus eorum, quæ ad ecclesiasticam disciplinam pertinent, omittit inquirere, præteritorum sedis apostolicæ præsulum constituta, qua valui, cura diligentiaque collegi, et in quendam redigens ordinem titulis distinxi compositis: ita duntaxat, vt singulorum pontificum, quotquot a me præcepta reperta sunt, sub vna numerorum serie terminarem, omnesque titulos huic præfationi subnecterem eo modo, quo* DVDVM *de græco sermonem patrum transferens canones ordinatum, quod vobis nimium placuisse cognoueram.* Excitatum ad hanc collectionem faciendam se fuisse asserit DIONYSIVS a *presbytero* IVLIANO *tituli ecclesiæ S. Anastasiæ*, qui vltra seculi V. finem vixit, vt indicat, *synodus Romana I. anno CCCCXCIX.* celebrata, cui subscripsit, teste catalogo presbyterorum subscribentium apud HARDVINVM *tom. II. concil. p. 962.* in margine idem obseruantem his verbis: *Ad eum, a Gelasio papa educatum, scripsit Dionysius exiguus epistolam, quæ exstat a nobis edita tom. I. p. 3.* Auguror, circa finem seculi V. *tempus* translationem codicis græci publicatam fuisse, tantumque temporis interuallum inter translationem canonum græcorum et codicis decretorum pontificum Romanorum Dionysiani publicationem intercessisse: vt in huius præfatione recte asserere potuerit, illam *dudum* compositam eo tempore fuisse, quod tempus in initium seculi VI. sine dubio incidit. Ad minimum sub SYMMACHO pontifice decretorum collectio confecta, qui ab anno CCCCXCVIII. vsque ad annum DXIV. d. XIX. Iul., quo mortuus, sedi Romanæ ecclesiæ præfuit. Definit enim DIONYSIVS in ANASTASIO, anno CCCCXCVIII. exstincto, asseritque, se tantum *præteritorum sedis apostolicæ præsulum* decreta collegisse: vt propterea nullum decretum SYMMACHI adiungere potuerit, sed euidens sit, intra hoc spatium, h. est, ante annum prædictum decreta fuisse compilata.

19) Recensentur enim tantum decreta SIRICII, qui anno CCCLXXXIV. sedere cœpit, INNOCENTII I. ZOSIMI, BONIFACII, COELESTINI, LEONIS I. GELASII et ANASTASII, qui, prout dictum, anno CCCCXCVIII. viuere desiit. Non ergo omnes episcoporum Romanorum epistolas retulit, quarum longe plures fuerunt, etiam eorum,, quos hic recensuit. Inter CYPRIANI epistolas quædam CORNELII referuntur: nec aliorum deficit copia, vt IVLII I. quæ ab ATHANASIO *in apol. II.* LIBERII, quæ ab HILARIO *in fragmentis* recensentur, ne dicam de CLEMENTIS egregia ad *Corinthios* nomine ecclesiæ Romanæ scripta epistola, ac, quas COVSTANTIVS collegit, *tom. I. epist. pontif. Roman.* exhibuit. Illas præteriit, quæ iam in scriptis aliorum publicatæ fuerant. Illorum vero pontificum se collectionem potissimum formasse, ait DIONYSIVS, in quibus *præcepta ecclesiastica* et *decisiones iurium ecclesiasticorum dubiorum* obuia ipsique cognita erant, quæ potissimum in seculo IV. occurrunt, quo pontifices *interpretationem authenticam* sibi iam asseruerunt, eaque de caussa has epistolas *decreta* dixerunt. Sine dubio cognitum habebat, LEONEM I. *in epist. 1. c. 5.* cauisse, vt *decretales epistolæ* pontificum, sancte obseruarentur, idemque GELASIVM, a quo DIONYSIVS educatus erat, constituisse, vt docet *c. 3. §. 16. dist. XV.* adeoque se hac collectione non inutilem laborem suscepturum esse, credidit. Interim LEONEM I. atque GELASIVM, plures scripsisse epistolas, quam quæ ab eo recensentur, certum est; quas tamen omisit: quod, omni adhibita diligentia, eo tempore earum copiam haud habuerit, vel fini suo eas non conuenire, crediderit.

20) *Gratam* et *acceptabilem* ecclesiæ Romanæ hanc DIONYSII *compilationem* fuisse, ipse CASSIODORVS in verbis, *not.* 17. relatis, fatetur, additque ecclesiam Romanam *vsu celeberrimo* eam complexam fuisse. In primis vero vsus eius apparuit anno DXXXIV. sub pontificatu IOANNIS II. qui ob crimina grauiora episcopum Regensem, CONTVMELIOSVM, ab episcopatus ordine suspenderat, vt refert in *epist. ad Cæsareum Arelatensem* apud HARDVIN. *tom. II. concil. p. 1155.* Vt vero ostenderet, se sententiam, canonibus conformem, dixisse, canones ipsos ex *collectione Dionysiana* subiecit epistolæ, his vsus verbis: *Quæ vero de his canones præcipiunt, subter adiecimus, vt, quæ facienda sunt, possitis cognoscere* Inter hos vero primo loco exhibet *capitulum VII.* ex *epist Syricii ad Himerium*, vt appareat, eum traxisse sententiam SIRICII ex *collectione* Dionysii, qui in *certa capitula* eas demum diuiserat.

21) IVSTELLVS et VOELLIVS *in bibl. iur. canon. vet. tom. I. p. 249.* separatim hoc additamentum referunt hac sub rubrica: *Collectio II. decretorum pontificum Romanorum ab Hilario ad Gregorium II. collectioni I. Dionysii exigui addita;* continens epistolas HILARII, SIMPLICII, FELICIS, SYMMACHI, HORMISDAE et GREGORII *iunioris*, qui ab anno DCCXIV. vsque ad annum DCCXXXI. *mens. Febr.* Romanæ sedi præfuit, et in quo nouus collector desiit. Corpus hoc iuris canonici antiquum anno MDXXV. primum Moguntiæ, et postea Parisiis MDCIX. editum fuit a FRANCISCO PITHOEO. Elegantior editio postea anno MDCLXXXVI. Parisiis subsecuta sub tit. *Codex canonum vetus ecclesiæ Romanæ* a FRANCISCO PITHOEO *ad veteres manuscriptos codices restitutus et notis illustratus*: cui *p. 174.* insertus est *tractatus de primatu ecclesiæ Romanæ*, qui tamen ad hunc codicem non pertinet, vt fatetur editor in *præfat.*

22) Etenim anno DCCCL. ad episcopos Britanniæ rescribit, atque *decretalium regulas*, quæ Romæ *simul cum canonibus* habebantur, recenset, ex *codice Dionysiano* haustas, vt docet *c. 1. dist. XX.* In eo tantum differt relatio LEONIS IV. in ipso fonte, quod *Ephesini concilii* nec in eo, nec in codice Dionysiano mentio facta, cujus tamen GRATIANVS mentionem iniicit, quamuis hic etiam codices MSCti varient, et quod præterea ANASTASII, BONIFACII, et FELICIS decretales in *cit. c. 1.* non memorentur, quæ tamen in *codice Dionysiano* aucto referuntur. Parum eo tempore adhuc solliciti Romæ fuisse proceres eruditorum de aliorum pontificum decretalium collectione videntur: quibus tamen LEO I. et GELASIVS generatim vim obligandi tribuerant, quod etiam vrsit NICOLAVS I. in *c. 1. dist. XIX.* cum tamen hodie amplissimum numerum epistolarum LEONIS I. habeamus, quarum non meminit LEO IV. sed, se tantum illas *decretalium regulas* intellexisse, ait, *quæ*

et NICOLAVS I. 23) quamuis ante tempora LEONIS IV. iam hoc modo creuerit, non vero eius auſpiciis has nouas copias acceperit 24), vt deinceps monſtrabo, oſtenſurus, iam HADRIANVM hunc codicem,auctum et ſua præfatione munitum, CAROLO M. obtuliſſe atque ita denuo, vt *opus authenticum*, agnouiſſe atque deſideraſſe, vt etiam per imperatorem in eccleſiis Galliæ et Germaniæ introduceretur. Atque ita factum eſt, vt *codex Dionyſianus* tandem *corpus iuris canonici* in occidente conſtituere cœperit.

§. V.

OBSERVO vero circa hanc ſyllogen Dionyſianam decretorum papalium, (I) eam non illa intentione collectam fuiſſe, vt publicam vim decidendi haberet, (neque enim hoc præſtare potuit priuatus DIONYSII labor,) ſed vnice priuatorum ſtudiorum cauſa, adeoque eum pro arbitrio optima quæuis informationis et ſcientiæ priuatæ gratia elegiſſe 25), licet *ex accidente* euenerit, vt *publicam auctoritatem* acceperit, maxime Romæ, in decidendo 26), quod epiſtolæ pontificum ex

quæ habentur apud nos cum canonibus, ex collectione videlicet DIONYSII *exigui*, quæ in iudiciis auctoritate ſumma pollebant, et in Gallia, Hiſpania alibique *corpus iuris canonici* conſtituebant, cum canonibus conciliorum in ordinem redactis. Ad minimum tempore LEONIS IV. creditum fuit, conſentiente etiam pontifice, non alias pontificum decretales, quam quarum ſyllogen habebat codex *Dionyſianus*, in cauſarum cognitione vſum et auctoritatem habere, licet LEO I. et GELASIVS, quorum tempore determinata collectio adhuc deficiebat, generatim omnibus decretalibus æqualem auctoritatem attribuerint. Quin potius huic *collectioni* omnem vim vnice attribuebant, quod hæc demum *ius certum* conſtituerit, et hac de cauſa ab eccleſia Romana mox auide excepta fuerit.

23) NICOLAVS I. in *c. 1. diſt. XIX.* collectionem Dionyſianam vocat *codicem canonum* vel *corpus codicis canonum.* Quia enim eo tempore *collectio ſpuria* decretalium eorum pontificum, qui ante SIRICIVM vixerant, ab epiſcopis Galliæ, maxime HINCMARO, in dubium quodammodo vocata erat, ex hoc præcipue fundamento, quod hæ decretales in *corpore Dionyſiano* non continerentur, quod demum auctoritatem iis *in foro* conciliauerat; illud argumentum deſtruere conatur auctoritate LEONIS, et GELASII, qui *omnibus decretalibus* æqualem vim obligandi ſeu auctoritatem legum attribuerant, adeoque diſtinctionem inter *decretales*, *collectas in codice canonum*, et *non collectas*, prorſus reiiciebat: quam tamen hactenus eccleſiæ ſancte ſeruauerant, illuſtrationis tantum gratia dicta ſeu ſententias *patrum* et ſic multo magis epiſcoporum Romanorum, quatenus *de fide* eorum conſtabat, admittendo, ceu LEO IV. in *c. 1. diſt. XX.* inculcat. Huius defectum epiſcopi Galliæ primario contra NICOLAI I. apologiam ſpuriarum epiſtolarum allegare et euincere debuiſſent; quod eo tempore vero præſtare haud potuerunt ſubſidiis neceſſariis deſtituti: licet ſuſpectæ illis viſæ fuerint. Ceterum prædicta diſtinctio, a NICOLAO I. impugnata, indubie vſu ſeruata fuerat, vt tantum *collectæ epiſtolæ* vim canonum *in foro* haberent, quod alioquin *fides* earum nutaret, quam ipſi tribuebant *collectioni*, alio *fidei* argumento deſtituti. Quamuis enim quidam forſan aliarum epiſtolarum, extra *collectionem* verſantium, copiam haberent: eas tamen inter *canones* referre non audebant, quod in *collectione Dionyſiana*, quæ eo tempore *ius certum* in *foro* conſtituebat, ignorarentur, ex qua demum *forenſes deciſiones* formabantur, vt not. ſq. in f. indicat.

24) Definit enim *collectio Dionyſiana aucta* in GREGORIO II. qui anno DCCXV. ſedere cœpit, poſt hunc vero adhuc ſederunt GREGORIVS III. anno DCCXXXII. ZACHARIAS anno DCCXLI. STEPHANVS II. anno DCCLII. STEPHANVS III. anno DCCLII. PAVLVS I. anno DCCLVII. CONSTANTINVS II. anno DCCLXVIII. STEPHANVS IV. anno DCCLXVIII. HADRIANVS I. anno DCCLXXII. LEO III. anno DCCXCV. STEPHANVS V. DCCCXVI. PASCHALIS II. anno DCCCXVII, EVGENIVS anno DCCCXXIV. VALENTINVS DCCCXXVII. GREGORIVS IV. anno DCCCXXVIII. SERGIVS II. DCCCXLIV. quem demum anno DCCCXLVII. ſecutus eſt LEO IV. qui retulit collectionem memoratam in *c. 1. diſt. XX.* non demum recens natam, ſed diu iam etiam tempore HADRIANI I obſeruatam, per quam, vt ait, *iudicant epiſcopi et per quam ſimul iudicantur epiſcopi et clerici.* Probabile ergo eſt, eam paulo poſt GREGORII II. tempora conflatam fuiſſe. vid. *infra §. VI.*

25) Supra *not. 17. et 18.* oſtendi, ad inſtantiam priuatorum vtramque ſyllogen compoſitam, decretorum papalium vero corpus hortatu IVLIANI cardinalis conflatum fuiſſe. Neque enim huc vſque in oriente vel occidente compilatio quædam *publica auctoritate* concinnata fuit, quod, pro more illius temporis, non aliter, quam *auctoritate concilii œcumenici*, præſtari potuiſſet, ſicuti ipſi canones, in his conciliis conditi, demum auctoritatem publicam habebant, quaſi conſenſu *totius eccleſiæ* conditi. Denique codex canonum græcus, priuata auctoritate collectus ante concilium Chalcedonenſe, demum per huius approbationem *auctoritatem publicam* acceperat. Ea enim adhuc modeſtia eo tempore vtebantur epiſcopi Romani, vt ea ſibi haud arrogarent, quæ ad ſollicitudinem et *ius concilii œcumenici* ſpectabant, qua de cauſa nec *nouum ius* condebant, ſed ex *iure*,iam *conſtituto*, reſpondebant, vel dubium explicabant, vt perſpicue docet IOHANNES LAVNOIVS *P. III. epiſt. 3.* Videlicet, vt optime obſeruat PETRVS COVSTANTIVS *in præfat. tom. I. epiſtol. pontificum Roman. § 45. hæc* DIONYSIO *vna mens fuit, amantibus eccleſiaſticarum rerum doctis viris hanc præſtare operam, vt collectum haberent et facili certoque ordine compoſitum, quicquid ad canonum aut pontificiorum decretorum notitiam conferre poſſet.* Vnde etiam quædam attexuit, quæ quidem ad notitiam rerum eccleſiaſticarum eruditam ſpectabant, licet vel dubiam vel nullam in occidente, ob contradictionem ſedis Romanæ, haberent auctoritatem, ceu probat COVSTANTIVS exemplo *Canonum apoſtolorum*, et canonum concilii Conſtantinopolitani, quibus dicam ſcribebat curia Romana. Hiſtoricæ notitiæ tamen et eruditioni eccleſiaſticæ ad minimum hæc et ſimilia inſeruiebant, in cuius vſum hanc ſyllogen compoſuiſſe videtur priuatus.

26) Approbationem eccleſiæ Romanæ mox poſt eius publicationem accepit codex bipartitus Dionyſianus, vt *celeberrimum vſum* in Italia potiſſimum haberet, et ſic auctoritatem publicam quidem Romæ obtineret, ad alia regna tamen non penetraret, nec extra Italiam et curiam Romanam *ius commune* faceret. Singula enim fere regna collectiones proprias habuerunt, quibus vtebantur, præſertim Gallia et Hiſpania. Etenim in Galliam demum ſub CAROLO M. penetrauit, poſtquam hic codex ab HADRIANO I. oblatus imperatori fuit, vt ab eo tempore, vti Romæ, ita in Gallia et Germania auctoritatem authenticam acceperit, poſthabitis antiquis canonum collectionibus, quibus Gallia vſa erat. Vnde colligo, I) pontificis Romani approbationem codicis Dionyſiani, vnde *vſum celeberrimum* Romæ et in Italia acceperat, non id præſtare et efficere potuiſſe, vt *extra Italiam* in aliis regnis quoque parem auctoritatem acceperit, quam ſine dubio mox accepiſſet, ſi in *concilio vniuerſali* approbationem meruiſſet. Atque in hoc differebat diſciplina huius æui ab illa, quæ GREGORII IX. tempore iam vſitata erat, qui, poſtquam *Raymundianam collectionem* approbauerat, effectum iuris communis per vniuerſum occidentem ſeu eccleſiam latinam eidem tribuit. II) Inde quoque liquet vſum authenticum huius codicis in Gallia et Germania magis auſpiciis CAROLI M. quam HADRIANO deberi. Sicuti enim omnem diſciplinam eccleſiarum Galliæ et Germaniæ ad morem Romanum componere ſtuduit: ita ei curæ cordique fuit, vt CODEX *Diony-*

ex eius vſu et praxi intuitu *eccleſiarum ſuburbicariarum* hactenus exercita, eſſent compoſitæ, etiamſi in aliis prouinciis eccleſiaſticis non æque applicari poſſent. (II) Non dubium eſſe, quin canonum eccleſiaſticorum ſtudioſi ante DIONYSIVM EXIGVVM in vſum proprium verſionem quandam latinam codicis græci canonum vniuerſæ eccleſiæ paſſim habuerint, quod ipſe indicat DIONYSIVS in præfatione 27), eam tamen publica autoritate caruiſſe, nec vnam eandemque, præterea vero in ſolis canonibus occupatam, decretis pontificum vero plane deſtitutam fuiſſe. (III) DIONYSIVM primum fuiſſe 28), qui decreta pontificum, quotquot reperire eo tempore potuit, et vſui eccleſiæ vniuerſæ eſſe credidit, collegerit. (IV) Credibile eſſe, circa initium ſeculi VI. defectum hunc in colligendis decretis pontificum, canonibuſque adiungendis a quam plurimis notatum, atque

Dionyſianus pro norma et regula *iuris eccleſiaſtici certi* in poſterum haberetur, adeo, vt poſtea plura inde decerperet, et in capitularia transferret atque in conuentibus publicis negotia eccleſiaſtica inde decidenda eſſe conſtitueret, vt ipſæ leges Francorum ſeu capitularia euidenter docent. Vnde ab hoc tempore *codex canonum* κατ᾽ ἐξοχὴν dictus fuit, vt docet epiſtola NICOLAI I. in *c. 1. diſt. XIX.* III) Certum eſt, plura conſtituta fuiſſe a pontificibus decreta, quæ quidem iura Italiæ, cuius *exarchus ſpecialis* fuerat, erant, ſed aliis regnis et diœceſibus occidentis ius facere non potuerunt. Conſecrationem eccleſiarum abſque ſuo præſcitu fieri non poſſe, cenſuit GELASIVS *epiſt. II.* adeoque epiſcopos, per *Lucaniam*, Brutios et Siciliam conſtitutos, obiurgauit, *quod abſque præcepto ſedis apoſtolicæ nonnulli factas eccleſias vel oratoria ſacrare præſumſerint.* Quod extra Italiam extendi non potuit ad aliorum regnorum eccleſias, ne quidem poſtquam in iis authenticam auctoritatem acceperit, quo haud infracta eſt metropolitanorum auctoritas. IV) Denique obſeruo, hunc codicem eo facilius approbationem eccleſiæ Romanæ meruiſſe, quod ſeculo IV. tantum canones Nicæni, quibus Sardicenſes iuncti erant, Romæ *ius eccleſiaſticum ſcriptum* et *certum* conſtituerent, teſte INNOCENTIO I. *epiſt. 29. et 31.* Et licet verſiones codicis græci poſt *concilium Chalcedonenſe*, etiam Romæ, et alibi, particulares collectiones apparuerint, additioneſque priuata opera, pro arbitrio cuiuſcunque acceperint: imperfectæ tamen, inordinatæ atque idonea translatione deſtitutæ erant, vt nulla ex iis approbatione curiæ Romanæ digna viſa fuerit vſque ad tempora DIONYSII. Huius collectio ex noua verſione et adiectione eorum, quæ magis diſciplinam eccleſiæ occidentalis tangebant, ordinatior et melior omnibus aliis viſa fuit, vt mox ſuffragia eorum, quorum intererat, peritia iurium eccleſiaſticorum inſtrui, inprimis vero curiæ Romanæ ferret, poſtquam eidem altera pars, quæ *decretis pontificum* referta erat, Romæ præcipue dudum deſiderata, accederet, vt ab hoc tempore *codex canonum eccleſiæ Romanæ* recte appellari potuerit.

27) Qua indicat, ſe *priſcæ verſionis confuſione* offenſum nouam græci codicis interpretationem ſuſcepiſſe. Ceterum quæ ad huius obſeruationis illuſtrationem pertinent, tradita iam ſunt *not. præc. n. IV.* Omnes hi codices, quotquot erant, priuati vſus tantum gratia erant compoſiti, vt recte iudicat PETRVS COVSTANTIVS *cit. l. in præf. §. 46. in f.* aiens: *Si plerorumque codicum initia, titulos, præfationes expendemus: perſuaſum nobis erit, id, quod res eſt, priuatos homines ſuam in lucubrandis eiuſmodi ſcriptis poſuiſſe operam, non quo promulgarentur ea, quæ hactenus delituerant, ſed ea, quæ publicata iam erant, perlegerentur commodius faciliuſque retinerentur.*

28) Romæ ad minimum, vbi DIONYSIVS opus ſuum exſtruebat, talis decretorum papalium ſylloge incognita erat, quod ipſemet prodit in epiſt. ad IVLIANVM, cardinalem presbyterum, cuius adhortatione excitatus decreta pontificum collegit. Ait enim, *ſe præteritorum ſedis apoſtolicæ præſulum ſtatuta, qua valuerit, cura diligentiaque collegiſſe, et in quendam redigentem ordinem titulis diſtinxiſſe compoſitis.* Quocirca et primus magna ſollicitudine vndequaque collegit decreta, atque in eo ſine dubio IVLIANVS illi præſtitit manus adiutrices, quod, vt DIONYSIVS præmiſerat, *nihil prorſus eorum, quæ ad eccleſiaſticam diſciplinam pertinent, omiſerit inquirere.* Si iam ſylloge horum decretorum obuia fuiſſet, publiceque nota: huius ſine dubio æque mentionem feciſſet, ac in prima parte *translationis priſcæ* meminit. Neque etiam hodie vlla alia allegari poteſt, quæ ſit antiquior. Nec vlla cognita fuit IVLIANO: alioquin vel ad DIONYSII emendationem rhapſodiæ iam exſtantis vel ſupplementum, non collectionem decretorum, hinc inde ſparſim exiſtentium, prouocare potuiſſet. Idem etiam recte obſeruat FRANCISCVS SALMONIVS *in hiſtoria ſtudii concil. eorumque collect. gallice ſcripta P. II. c. 1.* et de DIONYSIO ediſſerens inquit: *c' eſt le premier collecteur, qui ait mis les decretales les plus anciens ſ' etoint contentez de recuëllir les ſynodes et n' avoint point penſé à ramaſſer les decrets des papes.* In omnia alia tamen iuit PETRVS COVSTANTIVS *in præf. epiſtol. Rom. pontif. §. II. n. 60.* arbitratus, iam tempore SIRICII *codicem eccleſiæ Romanæ*, ex canonibus Nicænis et Sardicenſibus vnice conflatum, etiam decreta pontificum complexum fuiſſe. Quod colligit ex SIRICII I. *epiſt. 1. ad Himerium, Tarraconenſem epiſcopum, c. XV.* ſcribentis: *Statuta ſedis apoſtolicæ vel canonum venerabilia definita nulli ſacerdotum ignorare ſit liberum.* Addit, *illum ſenſim creuiſſe, nouiſque canonum additamentis auctiorem factum, quibus et ſequentium apoſtolicæ ſedis præſulum ſanctiones tum Romana tum etiam ceteræ occidentis eccleſiæ adiunxerint.* In huius cauſæ fidem et illuſtrationem prouocat ad COELESTINI I. *epiſt. ad epiſcopos Apuliæ ac Siciliæ*, in qua mox ab initio ita ſcribit: *Nulli ſacerdotum ſuos licet canones ignorare, nec quicquam facere, quod patrum regulis poſſit obuiare.* Addit: *Fruſtra enim id præciperet ſapientiſſimus papa, niſi penes ſacerdotes codex eſſet, vnde eccleſiaſticarum legum notitiam haurire poſſent.* Hæc tamen argumenta haud euincunt, quod confirmare debebant. Negat ipſemet *n. 45. cit. præf.* ante DIONYSIVM codicem canonum, qui *publica* gauderet *auctoritate*, Romæ aut alibi exſtitiſſe. Admittit, codices varios ea tempeſtate priuata auctoritate alibi concinnatos fuiſſe, nec Romæ aliquem defuiſſe, qui tamen tantum conſtabat ex canonibus *Nicænis* et *Sardicenſibus*, quibus primario obſequendum curia Romana cenſebat. Sed illi ex variorum conciliorum canonibus vnice compoſiti erant, nec vnis eiſdemque conſtabant, vt, quinam auctoritate pollerent, ignotum eſſet, ſi canones conciliorum œcumenicorum exceperis, quorum copiam ſinguli etiam extra hos codices habere poterant. Fatetur COVSTANTIVS, vt iam vidimus *n. 32.* hos codices, in quibus ſylloge canonum continebatur, ab eorum auctoribus in priuatos vſus fuiſſe concinnatos, adeoque ei primario profuiſſe, qui hos collegerat vel etiam auxerat: licet alii quandoque forſan eos deſcripſerint. Sed vſum communem et authenticum nulli habuerunt; vt nec SIRICIVS nec COELESTINVS ad eos prouocare potuerit: cum nullus *authenticus* eo tempore adeſſet. Si codex certus ex variis conciliorum canonibus, vti græcus, conflatus iam fuiſſet; hic facile ex vſu auctoritatem accepiſſet: quod minime factum eſt. Si ergo hi pontifices ad talem collectionem prouocare non potuerunt: nec etiam ſupponere valuerunt, codicem quendam ex *decretis pontificum* locupletatum, quorum copiam extra hanc collectionem *ſacerdotes*, h. e. *epiſcopi*, habere potuerunt, vt mox videbimus. Ceterum ſi vel maxime ſupponamus, Romæ ſyllogen canonum, ex *Nicænis* et *Sardicenſibus* conflatam, adfuiſſe, vti re vera adfuit, et ſub titulo *canonum Nicænorum* allegata et laudata fuit; facile liquet, ad hos canones vnice SIRICIVM prouocaſſe: cum ZOSIMVS et BONIFACIVS alium ſuo tempore haud agnouerint, et ſic COELESTINVS quoque alio vix vſus fuerit. Præterea inde ignorantia communis originem trahebat, quod ob eam Romanos pontifices conſulere cœperint, perſuaſiſſimum habentes, hos ſolida canonum eccleſiaſticorum notitia innutritos eſſe: præſertim cum etiam *canonum* appellatione, quæ diuturna obtinuerant obſeruantia, et in morem abierant, venirent, quorum notitiam a ſede Romana primario petendam eſſe crediderunt, quod hæc per *traditionem maiorum*, de manu in manum, hos mores acceperit. Denique ſi iam tempore SIRICII codex qualiſcunque exſtitiſſet, qui iam *ſtatuta præſulum Romanorum* complexus fuiſſet; non alia quam præcedentium pontificum ſtatuta continere potuiſſet: qualia tamen non extant, nec, ſi in aliquo codice exſtitiſſent, ea omittere potuiſſet aut omiſiſſet DIONYSIVS. Hoc ipſe COVSTANTIVS facile animaduertere potuiſſet, niſi eo præiudicio captus fuiſſet, tales decretorum papalium collectiones iam diuulgatas publiceque notas fuiſſe, de quibus eſt in omni antiquitate eccleſiaſtica altum omnino ſilentium.

que ex hoc communi voto non tantum DIONYSIVM, ſed etiam alios excitatos fuiſſe, qui, inordinate quamuis, quædam decreta pontificum corraderent, canonibuſque adiungerent vel interſpargerent; demonſtrari tamen non poſſe, eas collectiones ante Dionyſianam compilatas fuiſſe, quamuis paulo poſt quædam priuato ſtudio repertæ fuerint, et adhuc hodie ſuperſint, in codicibus *Corbeienſi* 29), *Quesnelliano* 30) et *Colbertinis* 31). (V) Negari tamen non poſſe, quin ſparſim pontificum decreta a SIRICII tempore exſtiterint, et paſſim in manibus epiſcoporum verſati fuerint, quod hi, ad quorum conſultationem epiſtolæ miſſæ erant, coepiſcopis eas communicare, vel

29) Codicem hunc *Corbeienſem* ſedulo perluſtrauit PETRVS COVSTANTIVS *in præfat. ad tom. I. epiſt. Rom. pontificum §. II. n. 60.* atque *n. 61.* perſpicue docet, eum *ſeculo ſexto*, eoque *medio* deſcriptum eſſe. Quia Gallicanarum ſynodorum canones plures intermixti leguntur: inde non obſcurum eſſe, recte *n. 69. in f.* cenſet, collectionem illam ſtudioſi cuiusdam, qui in Galliis degebat, opus eſſe, *cui homini,* pergit, *vt videtur, non in animo fuit, peculiarem aliquem exſcribere canonum codicem, ſed ea colligere, quotquot inuenire poſſet id genus ſcripta, quæ ad eccleſiaſticæ diſciplinæ regulas pertinerent.* In proprium vſum vndequaque ſine dubio ex variis aliis codicibus Gallicanis vel nouam ſyllogen confecit, vel quod credibilius eſt, ex alio quodam antiquiori codice, pluribus additamentis intermixtis, deſcripſit ſuum codicem, quem *monaſterium Corbeienſe* ſeruat. Ex his enim additamentis, nullo ſeruato ordine, ea traxit, quæ ei ſub manibus erant: atque inde factum, vt decreta pontificum plane inconueniente loco retulerit vt COVSTANTIVS *n. 62.* obſeruat aitque: *ſed ſynodi Gangrenſis canonem XX. inter et XXII. ſiue ſynodi eiusdem clauſulam plura occurrunt aliena, eaque manifeſto librarii vitio interpoſita, nimirum epiſtolæ Innocentii ad Decentium, Zoſimi ad Heſichum, item Innocentii ad Victricium et Exuperium, ad Macedones, Cæleſtini ad epiſcopos, per Narbonenſem et Viennenſem prouincias vna, et altera ad epiſcopos, per Apuliam et Calabriam conſtitutos, Leonis quinque ad diuerſos epiſcopos, preces epiſcoporum ad imperatorem Valentinum, Theodoſium et Arcadium*, etc. Poſt hæc, quæ memorata ſunt, demum traditur concilii Gangrenſis concluſio inconcinna admodum confuſione, et huic ſubiiciuntur concilii Nicæni geſta et nomina eorum, qui ei interfuerunt. Sequuntur deinceps canones Antiocheni, Laodiceni, Conſtantinopolitani, Carthaginenſes, Valentini et Taurinenſes. Rurſus intermiſcet epiſtolas INNOCENTII I. *ad Toletanam ſynodum, Leonis ad epiſcopos Viennenſis prouinciæ, Hilari ad Leontium, et poſt Arelatenſes Epaonenſesque canones, Innocentii ad Rufum et Euſebium, Symachi ad Cæſarium, Damaſi ad Paulinum, Auguſtini ad competentes, nomina epiſcoporum et clericorum, qui ad ſynodum Arelatenſem ſub Marino conuenerunt, Paulini epiſtolam ad Fauſtum, definitionem ſynodi Calchedonenſis, Flauiani ad Leonem epiſtolam eiusque reſcriptum*, vt COVSTANTIVS *cit. l. §. 69.* tradit. Qui hoc confuſum chaos intuebitur, facile in meam tranſibit ſententiam, decreta pontificum ab eo, qui hunc codicem ex antiquiori deſcripſit, primum eo tempore, quo exaratus eſt, prout ei obuia fuerunt, vel ab aliis communicata, (quod diuerſo tempore fieri potuit,) adiecta vel interpolata fuiſſe, quod miram illam commixtionem decretorum cum canonibus peperit. Neque enim credibile eſt, eum DIONYSII collectionem decretorum vidiſſe, vnde pauca tradit, alia etiam habet a DIONYSIO prætermiſſa: quamuis fama huius collectionis, quæ iam circa medium ſeculi VI. celebrata fuit, eum allicere potuerit, vt vndequaque ſparſa decreta corraderet, et codici, quem deſcripſit, pro mero arbitrio inſereret.

30) Edidit QVESNELLVS opera S. LEONIS, ad quorum calcem *codicem canonum et decretorum ſedis apoſtolicæ* adiecit, quem in vſu eccleſiæ Romanæ, INNOCENTIO I. ZOSIMO et LEONE I. pontificibus, fuiſſe prorſus exiſtimat. Mentem eius prodit titulus, huic codici ab ipſo præfixus: *Codex canonum eccleſiaſticorum et conſtitutorum ſedis apoſtolicæ, omnium, qui hucuſque prodierunt vetuſtiſſimus et ampliſſimus, qui quidem in vſu fuit in eccleſia Romana, Innocentio I. Zoſimo etc. ac Leone I. pontificibus, nunc primum editus ex mſſ. codicibus Thuaneo et Oxonienſi.* Audacter aſſerit, eum in vſu eccleſiæ Romanæ fuiſſe ante DIONYSII EXIGVI collectionem, pedetentim tamen variis acceſſionibus auctum et in eam molem deductum, qua eum edidit QVESNELLVS. Grauem hac in re accepit aduerſarium PETRVM COVSTANTIVM *cit. tr. in præf. §. 72. ſeqq.* docentem, hunc titulum nullo poſſe defendi modo, nec codicem in vſu eccleſiæ Romanæ fuiſſe: quod plenius, omnia eius argumenta excutiendo, demonſtrat. Quodſi enim ipſi aſſentiendum foret: DIONYSII tempore ſine dubio cognitus adhuc fuiſſet, qui ex hoc plura decerpere potuiſſet, quæ in eius collectione tamen deſunt. Facile vero hunc codicem cum Dionyſiana ſylloge conferenti conſtabit, DIONYSIVM hoc pariter confuſum Chaos non vidiſſe, nec huius collectorem illius notitiam habuiſſe. Quæ fata etiam *Corbeienſis codex* habuit: vt ab omni probabilitate alienum ſit, ante ſeculum VI. hanc inconcinnam collectionem apparuiſſe. Ad exemplum *codicis Corbeienſis* canones cum decretis pontificum commiſcuit, vt ſpeciatim ad oculum monſtrat COVSTANTIVS *§. III. n. 71.* et ſic a *methodo Dionyſiana* magnopere differt. Facile igitur illi aſſentior, recte *n. 87.* exiſtimanti, hanc collectionem eſſe laborem priuati hominis, in vſus proprios conflatum atque in cumulum, nullo nec rerum nec temporum ordine ſeruato, congeſtum, *quicquid canonum, epiſtolarum aliorumque id genus monimentorum illi ſors obtulerit.* Neque etiam neceſſe eſt ad diuerſa tempora eius initium et finem referre, atque, quod COVSTANTIVS *cit. l. n. 87.* cenſet, poſt GELASII tempora eius primam referre ſtructuram longe poſt, h. e. poſt GREGORII I. tempora abſolutam. Quamuis enim monimenta habeat nulla, quæ vltra GELASII ætatem excurrant, et præfatio quoad maximam partem ex verbis GELASII hauſta fuerit, vt euidens ſit, poſt eius tempora opus hoc informe conditum fuiſſe: tanta tamen peritia collectoris non fuit, vt monimentorum, quæ poſt GELASII tempora iam exſtiterunt, notitiam habuerit, qui tantum corraſit, *quæ ipſi ſors obtulit*, vt COVSTANTIVS *cit. l.* ait. Denique ſi poſt GREGORII I. tempora demum hic codex abſolutus eſt, vt QVESNELLVS et COVSTANTIVS cenſent: merito quæri poteſt, quare monimenta, quæ poſtea edita ſunt, omiſerit, qui hoc inconditum opus auxit? vt potius vno eodemque tempore illud exſtructum fuiſſe, et ſic poſt DIONYSII *codicem*, perſuaſiſſimum habeam, qui in eccleſia Romana tantum vſum habuit, extra Italiam parum cognitus: vt non mirandum ſit, eum in manus huius collectoris non incidiſſe.

31) Duplex collectio ex Colbertina bibliotheca refertur a PETRO COVSTANTIO *in cit. præf. §. IV. et V.* quarum primam *n. 89. Longobardicam* nominat, quod literis Longobardicis exaratus quidem ſit codex, eius tamen prima initia pariter ad ſeculi VI. primordia, nec multo poſt SYMMACHI ætatem referri debeant, qui circa finem ſeculi V. ſedit. Architectus huius collectionis tamen notitiam DIONYSII codicis habuiſſe videtur, cum quo magnam affinitatem habet, adeo, vt STEPHANVS BALVZIVS, Colbertinæ bibliothecæ præfectus, quondam crediderit, hunc codicem MStum eſſe ipſius DIONYSII opus, et hac ex perſuaſione tergo eius inſcripſerit ſequentem epigrapheen: *Dionyſii exigui collectio*, vt rurſus COVSTANTIVS *cit. l. n. 94.* refert. Licet vero in eo lapſus ſit, vt differentiæ vtriuſque collectionis, inter ſe collatæ, et a COVSTANTIO notatæ, palam faciunt: adeo tamen conuenientiam cum Dionyſiana ſynopſi habet codex Longobardicus, vt facile ei imponere potuerit. Videtur nimirum architectus huius collectionis plures alias præter *Dionyſianam* præ oculis habuiſſe, et nouum opus inde confeciſſe, ea intentione, vt ſynodos, in *cauſa S. Symmachi* habitas anno DI. et ſq in quibus abſolutus erat, propugnaret, vt ipſe COVSTANTIVS fatetur *n. 99.* Quod etiam poſt collectionem Dionyſianam fieri potuit: præſertim quod in Italia prælaudatum opus fuerit conditum, in quam facilius generaliter quam in alia regna penetrare potuerit. Alter codex COLBERTINVS, cuius capita recenſet COVSTANTIVS *cit. l. §. V. n. 100. ſqq.* Gallicanus eſſe videtur, quod Galliæ concilia plura cum Hiſpanis quibusdam referat, compoſitus ex duobus prioribus aliisque variis deinceps additamentis auctus. Hæc prioribus longe poſterior, vt perſuaſum habeat COVSTANTIVS *cit. l. n. 104* hanc collectionem anno DCLX adornari cœpiſſe, et ſic Dionyſiana poſteriorem eſſe. Conclamatum itaque eſt, decretorum pontificum Romanorum collectionem ad ſeculi VI. initium eſſe referendum, nec vllam *Dionyſiana* priorem, aut in publico vſu eccleſiæ Romanæ fuiſſe: quamuis in colligendis iis parcior fuerit, quæ inter omnes iis abundare debuiſſet.

vel per synodum in eorum notitiam transferre, more antiquo, soliti et ab ipsis pontificibus, vt eas diuulgarent, admoniti 32). Quædam præterea epistolæ ad plures coniunctim episcopos scriptæ fuerunt, quibus necessario communicari debebant 33). Denique persuasissimum habeo, ipsos pontifices, postquam decretis suis parem cum canonibus auctoritatem tribuendam esse voluerunt, sollicitos fuisse, vt immediate quoque a curia Romana decreta sua, quibus ius ecclesiasticum commune explicabant, aliis episcopis, per litteras communicarentur 34), a quibus sparsim has epistolas petere et in vnam syllogen easdem, vndequaque deprehensas, sibique communicatas, colligere potuit DIONYSIVS. Felicius sine dubio opus cessisset, si ipsa scrinia Vaticani perscrutari DIO-

NYSIO

32) Hæc obseruatio vnice huc tendit, vt intelligamus, vnde copiam decretorum petierint et suæ collectioni inseruerint collectores. Id aliter concipi non potest, quam quod hæc decreta passim iam diuulgata et de manu in manum aliis tradita fuerint. Etenim sicuti a natalibus fidei Christianæ exemplo apostolorum commercium litterarum, qua communio ecclesiarum in primis conseruabatur, in frequenti vsu fuit: ita potissimum eo vtebantur episcopi inter se, vt alios de rebus ambiguis in consilium vocarent, et, quæ apud se gesta erant, aliis communicarent, imo ipsarum epistolarum, ab aliis episcopis eminentioribus ad se exaratarum, copiam aliis facerent. Testis est CYPRIANVS *lib. I. epist. 5. edit. Brem.* ad clerum Romanum tempore sedis vacantis scribens hoc modo: *Et dilectio communis et ratio exposcit, fratres charissimi, nihil conscientiæ vestræ subtrahere de his, quæ apud nos geruntur, vt sit nobis circa vtilitatem ecclesiasticæ administrationis commune consilium.* Idem euincit epistola ALEXANDRI, episcopi Alexandriæ, apud SOCRATEM *lib. I. c. 6.* cuius præfatio hæc est: *Cum vnum sit ecclesiæ corpus catholicæ, mandatumque sit in sacris litteris, vt pacis et concordiæ vinculum conseruemus: consentaneum est, vt quæcunque apud singulos geruntur, nobis inuicem per litteras significemus.* Testes sunt litteræ synodicæ, post peractam synodum ad alias ecclesias primarias, vel absentes episcopos, qui concilio interesse non poterant, scribi solitæ, vt intelligerent, quæ in concilio gesta conclusaque essent, exemplo patrum Nicænæ synodi Alexandrinæ ecclesiæ fratribusque, per Ægyptum Lybiam et Pentapolim constitutis, scribentium apud SOCRATEM *lib. I. c. 9.* hoc modo: *Prorsus necessarium duximus, ab vniuerso sacro concilio ad vos litteras mitti, ex quibus intelligere possitis, quænam proposita atque examinata, quænam item decreta ac stabilita sunt.* Testes sunt aliæ variæ litteræ, quibus consilia a semet inuicem petebant, ceu produnt CYPRIANI aliorumque litteræ, Cypriani litteris intermixtæ, quibus etiam illæ annumerandæ, in quibus alios et in primis episcopum vrbis Romæ de ambiguis disciplinæ ecclesiasticæ causis et quæstionibus consultabant, quas *consultationes et relationes* ad sedem Romanam admodum seculo IV. vrserunt pontifices Romani. His responsa dabant, in quibus nihil noui constituebant, sed quod ab antiquo obtinuerat, et non æque ab omnibus obseruatum fuerat, explicabant, vt INNOCENTIVS I. *in epist. ad Victricium, Rothomagensem episcopum*, ingenue fatetur, et illustrat PETRVS de MARCA *de conc. sacerd. et imp. lib. VII. c. 13. §. 4.* Addit IDEM *§. 5. Responsa tamen illa non ita accipienda sunt, ac si simplicis tantum consilii vicem subirent, sed velut decisiones ex canonibus aut traditionibus petitæ, ad quarum obseruationem episcopi erant adstricti.* Huc ad minimum tendebat omnis curiæ Romanæ conatus, et doctrina seculi IV. circa finem: in causis ambiguis, disciplinam ecclesiasticam tangentibus, consulendum esse episcopum Romanum, eius responsa quærenda, hæc vero æqualem vim cum responsis ICtorum antiquorum habere, vt obligarent quoscunque occidentis episcopos, nec integrum iis esset ab iis recedere. Hæc principia passim produnt epistolæ pontificum Romanorum a tempore SIRICII, quo *consultationes* et *relationes* ad curiam Romanam iam *necessitatis* esse docebant, et responsis suis vim *interpretationis authenticæ* tribuebant. Inde solliciti erant, vt hæc non tantum iis, ad quorum data erant consultationem, sed omnibus aliis episcopis quoque innotescerent. *Eam ob causam*, ait PETRVS de MARCA *cit. l. §. 5. Siricius Himerio mandat, vt responsa sua deferri curet ad episcopos prouinciæ Tarraconensis, itemqae ad eos, qui in reliquis quatuor Hispaniarum prouinciis morabantur, in Carthaginensi nimirum, quæ nunc Toletana dicitur, Bætica siue Andelusia Lusitania et Gallæcia.* Id recte colligit ex verbis SIRICII *in cit. epist. c. 15.* a IVSTELLO et VOELLIO *in bibl. iur. canon. antiqu. p. 193.* relata, vbi præmittit hæc: *Nunc fraternitatis tuæ animum ad seruandos* CANONES *et tenenda* DECRETALIA STATVTA *magis ac magis incitamus.* Et ita æqualem vim *canonibus* et *statutis decretalibus* tribuit. Ideo vero pergit: *vt hæc, quæ ad tua consulta rescripsimus, in omnium coepiscoporum nostrorum perferri facias notionem et non solum eorum, qui in tua sunt diœcesi constituti, sed etiam ad vniuersos Carthaginenses ac Bæticos, Lusitanos atque Gallicos vel eos, qui vicinis tibi conlimitant hinc inde prouinciis, hæc quæ a nobis sunt salubri ordinatione disposita sub litterarum tuarum prosecutione mittantur.* Ita vero per commercium litterarum ex intentione pontificis omnibus hæc decreta communicanda erant, quorum SIRICIVS meminit, quod, vt statim addit, *statuta sedis apostolicæ et canonum venerabilia definita nulli sacerdotum domini ignorare esset liberum.* Quocirca nouam suasoriam adiungit rationem, censetque hoc ipsi HIMERIO fore *gloriosum, si ea*, ait, *quæ ad te speciali nomine generaliter scripta sunt, per vnanimitatis tuæ sollicitudinem in vniuersorum fratrum nostrorum notitiam perferantur.* Non tantum vero per *litterarum commercium*, sed etiam per *synodos* hæc responsa in aliorum notitiam referri cupiebant, in quibus congregatis in synodo horum copiam faciebant. Hoc suadet INNOCENTIVS I. ALEXANDRO Antiocheno in *epist. 18. c. 3. in f.* apud HARDVIN. *tom. I. coll. concil. p. 1013.* et ait: *Grauitas itaque tua hæc ad notitiam coepiscoporum vel per synodum, si potest; vel per harum recitationem faciat peruenire: vt ea, quæ ipse tam necessario percontatus es, et nos tam elimate respondimus, communi omnium consensu studioque seruentur.* Aliis copiis adhuc hanc caussam instruit quoque COVSTANTIVS *in cit. præfat. n. 49* vt plura iis addere haud necesse sit.

33) Sic INNOCENTIVS I. scribit pluribus episcopis, per Macedoniam constitutis, duplici epistola. Pariter BONIFACIVS omnibus episcopis, per Galliam constitutis, quorum plures ante in inscriptione nominauerat, quod et COELESTINVS fecit, et præterea dedit literas ad vniuersos episcopos per Viennensem et Narbonensem prouincias, denique ad episcopos, per Calabriam et Apuliam constitutos: LEO vero ad vniuersos per Campaniam, Picenum Tusciam: item ad vniuersos per Italiæ prouincias: ad vniuersos per Siciliam episcopos constitutos etc.

34) Quod horum interesset primario, vt in quorumcumque notitiam peruenirent, et hac via quasi promulgarentur statuta decretalia. Ante SIRICII tempora parcior vsus fuisse videtur harum epistolarum, omnibus aliis communicandarum, licet *consulta ionum* vsus haud deesset, adeoque tanta verborum vbertate et argumento, a gloria propria petito, sollicitat HIMERIVM, vt diuulgaret vbique per Hispaniam epistolam, quam scripserat, vt in quorumcunque episcoporum manus veniret, in quantum fieri posset. Atque inde sine dubio factum, vt ante huius tempora pontificum epistolas reperire non licuerit DIONYSIO, nec aliis collectoribus, qui non ex scriniis episcoporum Romanorum sua collegerunt, sed ex aliorum, qui has epistolas possidebant, communicatione, quorum quidam has, quidam illas possidebant, et sic quilibet collectorum eas referebat, quorum copiam habere poterat. Quæ res effecit, vt singuli alias quoque traderent, ab aliis neglectas, in primis vero Hispani, qui in sua collectione plurimarum epistolarum abundantia omnes superarunt, nec tamen alias retulerunt, quam a tempore SIRICII diuulgatas, qui primus legem seu morem hæc *statuta decretalia* aliis quibuscunque communicandi introduxit, nisi quod collectiones Corbeiensis, Quesnelliana, et Hispana epistolam DAMASI *ad Paulinum*, episcopum Antiochenæ ciuitatis, habeant, quæ DIONYSIVM fugit. Non nego, alias quoque præcedentium pontificum epistolas ad desiderium eorum, quorum intererat, communicatas fuisse, sed parciorem harum duulgationis vsum fuisse, frequentissimum vero a tempore SIRICII prorsus arbitror, vt postea copia earum vberior vbique apud plures fieri cœperit.

NYSIO integrum fuisset, qui tamen magis ea in suos vsus transtulit, quæ ex priuatis aliorum scriniis, et ab harum rerum studiosis, vel etiam ab ipso cardinali presbytero, IVLIANO, communicata erant.

§. VI.

OBSERVAVI supra 35), collectionem DIONYSII pedetentim auctam fuisse ex subsequentium pontificum, qui post ANASTASIVM vixerunt, epistolis, atque augmentum ei additum desinere in GREGORIO II. qui anno DCCXV. sedere cœpit. Noua hæc sine dubio collectio fuit, eaque secunda 36), ab HILARO incipiens, et in GREGORIO II. desinens, quæ codici Dionysiano mox addita videtur, atque in vrbe vsum simul accepit, post quam *secundam* collectionem noua nulla facta est. Tempore HADRIANI I. pontificis ad minimum tantum secunda cognita fuit, qui CAROLO M. hunc codicem integrum dono dedit, et dedicauit carmine præfixo, omissa vero ipsius DIONYSII præfatione 37). Hic codex vero etiam *secundam collectionem* continet, certo indicio, eandem hoc tempore Dionysiano codici adiectam et in vsu ecclesiæ Romanæ fuisse. Ideo vero sine dubio eum CAROLO M. obtulit commendauitque, vt in vsum Galliæ et Germaniæ eum transferret, nec non secundum eum *disciplinam ecclesiasticam* efformaret 38), atque hoc modo regna, sceptro CAROLI M. parentia, *codicem authenticum*, quo vtebatur ecclesia Romana, omnium aliarum ecclesiarum magistra, haberent, quo antehac destituta fuerant. Ab hoc tempore codicis huius exempla, in Gallia descripta, in magna copia fuerunt, quorum vnum anno DCCCV. exara-

35) *§. IV.* scilicet *not. 24.*

36) Quocirca IVSTELLVS et VOELLIVS *in biblioth. iur. canon. vet. tom. I. p. 249.* recte peculiarem titulum huic nouo augmento dederunt, hunc videlicet: *Collectio II. decretorum pontificum Romanorum ab Hilario ad Gregorium II. collectioni I. Dionysii exigui addita.* Neque enim credendum est, Dionysianam syllogen pedetentim per successionem singulorum pontificum auctam fuisse, quod alioquin compilatio, hæc, cuius auctor paulo post GREGORII II. tempora vixit, non substitisset in hoc pontifice, sed noua semper augmenta a successorum decretalibus accepisset. Ad minimum miratu dignum est, HADRIANVM, cum donum huius codicis CAROLO M. destinasset; non curasse, vt *collectio tertia* vsque ad sua tempora eidem accederet, et ita in statum perfectiorem hoc opus collocaretur, quod adhuc sincerum purumque fuit a falsis epistolis pontificum Romanorum, quæ tempore HADRIANI etiam apparuerunt et per INGELRAMNVM ei oblatæ sunt in *collectione canonum LXXX.* postea sub titulo: *Hadriani papæ capitula* diuulgatæ, vt obseruaui ad *c. 2. C. XV. qu. 6. not. 55*.*

37) Probabile est, hunc codicem CAROLO M. præsenti Romæ ab HADRIANO I. oblatum fuisse, atque vt opus authenticum commendatum. Quia vero ter in vrbem venit rex CAROLVS: de tempore *oblationis* non adeo constat. Sub primo aduentu, qui anno DCCLXXIV. contigit, eum Carolo oblatum esse, censet CAROLVS COINTIVS *tom. VI. annal. Franc. eccles. ad ann. 774. n. 16.* quod Romam, Papia nondum capta sed obsessa a Francis, accesserit hoc anno, cuius circumstantiæ facit mentionem in carmine, præmisso codici:

- - - *nempe per ipsos*
Aditum petunt vrbis Papiæ te ingredi victorem.

Tempus *secundæ profectionis* Romam CAROLI M. præferendum censet IACOBVS BASNAGIVS in nou. edit. HENRICI CANISII *lect. antiqu. tom II. P. I. p. 264.* quod incidit in *annum DCCLXXXI.*, quod tempore primæ profectionis nondum prostrata esset gens Longobardorum, cuius tamen fit mentio in *epistola dedicatoria.* Denique ad *tertiam profectionem*, quæ in annum DCCLXXXVII. incidit, hanc oblationem CAROLO M. factam, referendam censet IACOBVS SIRMONDVS *tom. II. concil. Gallic. p. 118.* quod vel inde probabile redditur, quia eo tempore cum pontifice de aliis etiam ritibus in cantu et antiphonariis emendandis in Gallia egit imperator. *Regem* adhuc appellat HADRIANVS CAROLVM: quod demum in quarto aduentu sub LEONE anno DCCC. *imperiale diadema* acceperit.

38) Id indicant verba vltima epistolæ dedicatoriæ pontificis:

A lege nunquam discede, hæc obseruans statuta.

Vixerant Galli suis moribus, et secundum concilia Gallicana egerant, neque *collectionem authenticam* habebant, vnde *ius certum* et *indubium* in causis controuersis peti poterat. Codex Corbeiensis circa seculi sexti medium a Gallo quodam priuata opera compositus et ex aliis codicibus Gallicanis conflatus, vt *ad §. V. not. 29.* ostendi, atque *vsus priuati* caussa confectus fuit, sine *auctoritate authentica*, qua etiam alii præcedentes caruerunt. Vbi *Dionysianum codicem*, quo ipsa *ecclesia Romana* vtebatur, acceperunt Galli: eidem *auctoritatem authenticam* denegare non potuerunt prælati Galliæ, quam eidem pontifices iam dudum conciliauerant, et ipse CAROLVS M. approbauerat, penes quem arbitrium in sacris erat. Qua de causa tempore NICOLAI I. nullas alias agnoscere voluerunt decretales, quam in hoc codice authentice recepto deprehensas. Pariter ad hunc prouocat HINCMARVS, Remensis archiepiscopus, *in capitul. LV. aduers. Hincmarum Laudunensem tom. II. oper. p. 543. in f.* atque de canonibus sequendis obseruandisque cum eo disputat, contenditque, proprie *canones* dicendos, non pontificum Romanorum epistolas, qui ante concilium Nicænum tales scripsisse dicebantur, sed illas, *quas*, vt scribit, *et apostolica sedes et omnes episcopi per vniuersum orbem, a primo sedis apostolicæ pontifice vsque ad illum, qui modo nouissime, etiam post te, est ordinatus episcopus, imo et omnis catholica ecclesia canones appellant, quique a Nicæno concilio, quod primum in nostris codicibus, quos ab apostolica sede maiores nostri acceperunt, sequendos per ordinem vsque ad Africanum concilium pro canonibus recipiendis venerandis et obseruandis retinent, et Innocentius, Zosimus, Bonifacius, Cœlestinus, Leo, Hilarus, Symmachus, Gelasius, Hormisda, Gregorius et ceteri quique obseruandos canones nominant.* Cum enim eo tempore spurias pontificum priscorum epistolas pro *canonibus* orbi obtrudere quidam conarentur, quos pauci admittebant: HINCMARVS principium cognoscendi, vtrum essent *sinceri* et *legitimi* canones, atque in obseruantiam deducti, inde desumit, *quatenus in codice, a sede apostolica maioribus suis per Carolum M. transmisso, continerentur* et haberentur, quippe quem *authenticum* demum esse censebat, atque ea occasione nominat pontifices, quorum decretales ei insertæ erant, quasque tantum, vt *legitimas*, agnoscebant Galli.

exaratum in monasterio Corbeiensi exstitit, in Sangermanensi bibliotheca nunc asseruatum 39), vt certum sit 40), non alium codicem CAROLO M. quam Dionysianum auctum, dono a pontifice fuisse oblatum, ab illo vero clero Gallicano, vt eum ceu opus authenticum in vsus suos transferrent, communicatum, quod etiam fecisse videtur, vt vel controuersia huius cum NICOLAO I. docet. Adeo enim curiæ Romanæ addictus fuit imperator, vt omnia secundum morem huius ecclesiæ in Gallia et Germania reformare studeret 41).

§. VII.

SVPRA *§. III.* mentionem iam feci collectionis Hispanicæ, quam per errorem PETRVS de MARCA ad tempora LEONIS I. referendam esse duxit 42). Memoranda hæc ipsa eo magis mihi visa fuit, quod hæc longe vberiorem copiam epistolarum decretalium pontificum Romanorum exhibeat, et *Dionysianum opus* hac in re longe superet, atque simul materiam præbeat, vnde postea exstructa est famosa illa ISIDORI MERCATORIS collectio. Iam seculo VI. Hispania habuit collectionem canonum, vnde relecti canones in *concilio Bracarensi I.* 43) cui etiam decretales pontificum insertæ videntur. Codicem hunc ex variis conciliis, postea in Hispania habitis, et epistolis GREGORII M. qui post VIGILIVM, in *concilio Bracarensi* laudatum, vixit, accessiones accepisse,

39) Ceu obseruat P. COVSTANTIVS in sæpe laudata *præf. n. 128.*

40) Quamuis alii hunc *codicem* HADRIANI nominare malint, tum quod *Dionysianus* augmenta acceperit, tum quod nouus hic canones Africanos aliter, ac ille numerandos censuerit: quæ differentia tamen parui ponderis est, vt originem eiurare haud potuerit nec debuerit. Quosdam tamen in transuersum egit *breuiarium* quoddam *canonum*, quod primum ex *codice Weingartensis monasterii* publicauit HENRICVS CANISIVS *tom. II. P. I. p. 266. lect. antiqu. ex edit.* IAC. BASNAGII et repetiit HARDVINVS *tom. III. concil. p. 2033. seqq.* quod Carolo M. oblatum esse censeat, a codice Dionysiano longe diuersum. Compendium hoc enim hunc præ se fert titulum: *Incipit compendiosa traditio canonum orientalium siue Africanorum, quos B. Hadrianus papa in vno volumine cum superioribus conciliis ad dispositionem occidentalium ecclesiarum Carolo Romæ posito dedit regi Francorum et Longobardorum ac patricio Romanorum. In primis de canonibus apostolorum sub numero L. capitulorum.* Ipse vero epitomator I) docet, diuersum fuisse volumen canonum ab hoc compendio, quod HADRIANVS CAROLO Romæ dedit, quod eo tempore moris fuerit, *breuiaria* seu compendia ex magnis voluminibus conficere, vt docent *breuiaria* FERRANDI CRESCONII, et *indices canonum, ex collectione Hispanorum* confecti, de quibus statim agendum. II) Ipsum compendium, de quo agimus, imperfectum nec integrum videtur, in quo ne quidem canones Nicæni apparent, quamuis in eo passim laudentur, vt capitula eidem inserta, imo et alia desunt, in primis decretalium compendia. III) Interim canones Africani eodem in eo nunerantur modo, vt in codice, CAROLO oblato, qui re vera DIONYSII fuit, vti in præcedentibus monstratum. IV) Negat hoc tamen IAC. BASNAGIVS *in obseru. ad hanc compendiosam canonum collectionem §. 2. p. 264.* (α) quod apud Gallos Dionysii collectio iam inualuerat, ita, vt denuo scripto mandari non debuerit. Verum hoc ipsum sine vlla probatione asserit: nec credibile est, eam apud Gallos *inualuisse*, seu in vsum, vt *authenticam*, deductam fuisse, quod potissimum propriis et domesticis viuerent canonibus, et separatas collectiones haberent: (β) quod epitome a CANISIO vulgata, alia et diuersa a compilatione Dionysiana sit. Verum huic dubio satisfecit CANISIVS *in præfat.* ostenditque, mancam eam esse, non integram, vt ex hac editione, quam habemus, nulla diuersitas solida erui queat. (γ) Ipsemet cum SIRMONDO arbitratur, collectionem integram, CAROLO datam, vnde hoc compendium desumtum, tribuendam esse HADRIANO, vt nouum quoddam opus ab eo exstructum, vnde et *collectio Hadriani* a pluribus dicitur. Enimuero codex, in Galliam ab HADRIANO per CAROLVM M. transmissus, et inde desumta exempla nil nisi *codicem Dionysianum auctum* produnt, nec ab hoc diuersum sistunt, vt perspicue docet COVSTANTIVS *cit. præf. n. 128.* nec alium HINCMARVS intellexit, vt eius verba antea relata euincunt. Si nouum codicem confecisset HADRIANVS: sine dubio plures addidisset decretales, quæ post GREGORIVM II. ad vsque sua tempora editæ fuerant, nec in *secunda* earum *collectione* substitisset.

41) In primis *cantum* in Gallia reformare studuit, petiitque ab HADRIANO *cantores*, qui eis dedit THEODORVM et BENEDICTVM, per quos modum canendi more Romano introduxit, et antiphonaria, corrupta admodum vitiataque, lima persecutus est. Secum etiam duxit *Grammaticos* peritissimos et artis computatoriæ magistros, vt studium liberalium artium in Galliam introducerent, vti ex *monacho Egolismensi* probatum dedit CAROLVS COINTIVS *in annal. Franc. eccl. tom. VI. ad ann. DCCLXXXVII. n. 8.* qui simul innuit, hos cantores etiam Francos instruxisse *in arte orginandi.* Plenius hæc illustrat THOMASSINVS *de vet. et noua eccles. discipl. P. I. lib. 2. c. 80. §. 5. sqq.* Hac occasione quoque factum videtur, vt HADRIANVS CAROLO M. hunc codicem offerret, vt secundum eum quoque disciplinam ecclesiasticam moderaretur: præsertim cum hactenus Galli *authentico codice* destituti fuissent, et sic *iure* magnopere *incerto* vterentur. Hac eadem occasione facile hæc reformatio in *cantu* et *antiphonariis* in Germaniam quoque penetrauit, et morem Romanum in eam inuexit, teste ECKEHARDO *in vita B. Notkeri c. 10.* apud CANISIVM *tom. III. P. II. p. 558. edit. Basnag.*

42) Prout iam supra *§. II. not. 10.* et *§. III.* obseruaui.

43) *Concilium Bracarense I.* anno DLXI. habitum est, in cuius c. XVI. patres solliciti fuerunt de reformandis abusibus, qui contra *instituta sanctorum patrum* irrepserant, atque hac de caussa canones prælegendos esse censuerunt. Dicitur enim: *relecti ex codice coram concilio tam generalium synodorum canones, quam localium.* Vnde patet, codicem habuisse Hispanos talem eo tempore, quem nobis describit *præfatio*, postea eidem adiecta. Epistolas pontificum eidem quoque adiectas eo tempore fuisse, innuunt patres, tradentes, prælectam quoque esse epistolam VIGILII *ad* PROFVTVRVM. Ita enim verba concilii *cit. l. Relecta est auctoritas sedis apostolicæ ad quendam Profuturum directa episcopum, quæ ob prolixitatem his gestis minime est inserta.* Aliunde prælectam esse, quam ex eodem codice, non liquet, in quo etiam adhuc hodie deprehenditur, vt *index generalis*, collectioni præfixus, docet, de quo mox agendum. Inde vero simul colligi potest, Hispanos suo codici *vim authenticam* tribuisse, quod ex eo reformationem disciplinæ ecclesiasticæ susceperint.

piſſe, certum eſt, adeo, vt tandem operi *præfatio* ab epiſcopo quodam Hiſpano 44) præmiſſa fuerit ante annum DCXXXVI. quo viuere deſiit ISIDORVS *Hiſpalenſis*, qui partem eiusdem tradidit in *libris originum.* Sed præterea eandem poſt annum DLXXXIX. demum ſcriptam et collectioni additam argumentis perſpicuis docet PETRVS COVSTANTIVS 45): quamuis inde minime colligi queat, eandem ISIDORO Hiſpalenſi deberi 46). Conſtare hanc collectionem ampliſſimam tum canonibus conciliorum generalium et particularium, tum decretis pontificum, ipſa *præfatio* innuit, in primis vero ſpeciatim docet *index generalis*, collectioni præfixus. Vnde liquet, quam ampliſſima ſeries harum epiſtolarum, quæ *Dionyſianam* compilationem longe ſuperat 47), congeſta in ea fuerit, tempore ISIDORI Hiſpalenſis, quo hic generalis index collectioni Hiſpanicæ, variis acceſſionibus auctæ, præfixus eſt, cuius codices in variis locis hodie adhuc ſuperſunt.

§. VIII.

EX HAC collectione maiori Hiſpanica, vel, ſi mauis, *Iſidoriana*, in duas partes diuiſa, prodiit compendium vel breuiarium canonum et epiſtolarum papalium, noua methodo compilatum, vt

44) Vtrum ab ISIDORO Hiſpalenſi hæc præfatio collectioni præfixa fuerit, non conſtat. Id tantum certum, partem eius ab eo relatam fuiſſe *lib. VI. orig. c. 16.* in quo libro locos celebriores, vndequaque repertos, tranſtulit, vt fere probabile ſit, iam ante eum præfationem hanc collectioni præfixam fuiſſe, cum tales loci ab aliis peti ſoleant, verba autem præfationis, ab ISIDORO allata: *quorum geſta in hoc corpore* (alii legunt: *opere,*) *condita continentur*: magis conuenire *collectioni canonum*, quam libris *originum*, in quibus merito omitti debuiſſent per incuriam collectoris addita. Integram præfationem ex codicibus Riuipullienſibus, in quibus collectio Hiſpana ſiſtitur, recenſet PETRVS de MARCA in *diſſert. de veter. collect. canon. c. II. §. 3.* quam poſtea ISIDORVS MERCATOR immutauit, atque auxit, relatam *tom. I. concil.* HARDVINI *p. 4. ſqq.* et ſine dubio arbitratus eſt, eam deberi ISIDORO Hiſpalenſi, vt ſub huius auctoritate ſpurias merces vendere poſſet, cui tamen hac in re fides minime habenda.

45) *Tom. I. epiſt. ſumm. pontif. præfat. §. 158.* id quod ex eo euincit, quod ſymbolum Conſtantinopolitanum a Latinis ad imitationem Græcorum demum poſt *ſynodum Toletanam III.* anno DLXXXIX. habitam, decantari ſolitum fuerit, cuius moris mentionem præfatio iniicit, vt ſic poſt hoc concilium demum confecta fuerit. Id ipſum ſuadent verba præfationis, de ſynodo Conſtantinopolitana agentia, et quidem hæc: *quam tota Græcia et Latinitas in eccleſiis prædicat.* Memorat ſimul *ſynodus Toletana III. c. 1.* collectionem Hiſpanam, conſtantem ex canonibus et epiſtolis pontificum: *maneant in ſuo vigore conciliorum omnium conſtituta, ſimul et ſynodicæ præſulum Romanorum epiſtolæ.* Quod de ea collectione ſine dubio accipiendum, qua in *concilio Bracarenſi I.* anno DLXI. vt *not. 43.* dictum, iam Hiſpani vſi fuerunt: vt ſic exiſtentia eius anterior inde magis magiſque firmetur, eiuſque auctoritas probetur.

46) Ad minimum ex hactenus dictis certum eſt, eius primordia ISIDORO Hiſpalenſi non deberi, qui ſeculo ſeptimo floruit et anno DCXXXVI. deceſſit. Interim, quia hæc collectio, vt docet concilium *Toletanum I. c. 1. nota præced.* laudatum, Hiſpanis magno in pretio fuit: non mirandum eſt, eandem ex ſtatutis nouorum conciliorum varia accepiſſe incrementa, ceu liquido euincit ſtatus *codicum MSCtorum*, a COVSTANTIO *cit. l. §. 140.* laudatorum, in quibus *ſynodus Toletana IV.* cui præfuit ISIDORVS Hiſpalenſis, iam deprehenditur, et ſic acceſſione nouorum canonum poſt hanc ſynodum h. e. annum DCXXXIII. traducta fuit. Atque inde opinio nata eſt, eam deberi ISIDORO Hiſpalenſi, quod collectio illa in eo ſtatu, prout hodie ſiſtitur, in laudatis codicibus, quorum *indices generales* a COVSTANTIO *cit. l. n. 141.* traduntur, ab ISIDORO nouis acceſſionibus et ipſius concilii *Toletani IV.* aucta fuerit Quod vel inde probabile redditur, quia hic inter ceteros in magna exiſtimatione fuit, et curam ſingularem pro ſalute eccleſiarum Hiſpanicarum geſſit, admodum per integritatem huius collectionis promota. Atque hanc ob cauſam eam merito *Iſidorianam* vocari cenſuit CAIETANVS CENNIVS *in præf. tom. I. antiqu. eccleſ. Hiſp. §. 20.*, quod nec negauit COVSTANTIVS *cit. l. n. 146. Si qua*, inquiens, *Iſidoro Hiſpalenſi præſuli tribuenda canonum collectio eſt: hæc illa ipſa eſt, de qua agimus, non quæ Iſidori Mercatoris nomine circumfertur. Sane, quam conueniat temporis ratio, peruidere eſt cum ex his, quæ de collectionis præfatione diximus, tum ex monumentorum, ex quibus conſtat, ætate et nominatim ſynodorum Hiſpalenſis II. et Toletanæ IV. quibus præſedit Iſidorus.* Ab ILDEFONSO quidem, eius coætaneo, inter eius ſcripta non refertur, ſed hoc vel ideo factum, quod ei non *collectio*, ſed tantum *additamenta*, quæ rurſus aliunde profecta, debeantur, vnde a DVPINIO *in biblioth. ſcript. eccleſ. tom. VI. p. 1. ſqq.* omiſſa, a CAVEO vero ſcriptis eius addita. Maiori ductus fiducia STEPHANVS BALVZIVS eam non dubitauit ISIDORO ſimpliciter attribuere. Poſtquam enim in *præfat. §. 2.* ad REGINONEM de *compilatione Dionyſiana* egerat: hac de re mentem ſuam ita prodit: DIONYSII *ſtudium imitatus eſt poſtea* ISIDORVS, *epiſcopus Hiſpalenſis, qui præter ea, quæ in Dionyſii collectione continentur, etiam diuerſa Africæ concilia, tum Gallicanas et Hiſpanicas ſynodos in ſuam tranſtulit, epiſtolas quoque inſerens eorum pontificum, qui poſt Damaſium Romanam cathedram tenuerunt, quam collectionem poſterorum diligentia auxit his conciliis, quæ habita in Hiſpania ſunt, poſt tempora Iſidori. Viderat vnum collectionis illius exemplar vir illuſtriſſimus et excellentiſſimus in omni genere laudis,* ANTONIVS AVGVSTINVS, *archiepiſcopus Tarraconenſis, illud ipſum fortaſſis, quod etiamnum extat in bibliotheca eccleſiæ Vrgellenſis in prouincia Tarraconenſi, in quo epiſtolæ Romanorum nullæ extant, ante Damaſi et Siricii tempora.* Paulo audacius primordia huius collectionis aſſignat ISIDORO, quæ tamen, prout antea monui, longe vetuſtiora ſunt, quorum veſtigia iam deprehendere licet circa medium *ſeculi VI.* Et ſicuti hæc, vt BALVZIVS recte cenſuit, incrementa noua poſt ISIDORVM accepit: ita tempore eius tantum aucta videtur nouis acceſſionibus. Indices generales collectionis illius auctoris, quam laudat BALVZIVS, traduntur a CAIETANO CENNIO *cit. l. §. 12.* qui in *concilio* Toletano XVI. anno DCXCVI. celebrato, deſinunt. Quos ſi conferas cum *indicibus generalibus*, a COVSTANTIO *cit. l. n. 141.* relatis, vel prout ſtatus collectionis tempore ISIDORI fuit: palam erit, recentiorem illam in *prima parte*, quæ conciliorum canones continet, plura additamenta, in *altera parte* vero, in qua referuntur epiſtolæ pontificum, nulla accepiſſe. Oſtendunt pariter hi generales indices, collectionem hanc Hiſpanam haud inquinatam fuiſſe ſpuriis illis epiſtolis, quas demum orbi Chriſtiani obtruſit ISIDORVS MERCATOR, vel potius impoſtor, qui ſub hoc nomine ſeſe occultauit, vt eo facilius orbem deciperet, quod etiam BALVZIVS monuit cum COVSTANTIO et CENNIO.

47) Continentur enim in hac collectione epiſtolæ pontificum CII. vti pars altera *indicum generalium* apud COVSTANTIVM *cit. l. n. 144.* et CENNIVM *cit. l. §. 13.* perſpicue euincit. Plures enim præ cæteris epiſtolas ad Hiſpaniæ epiſcopos exararunt pontifices, merito huic collectioni inſerendas, ita, vt ſeculo VII. nulla canonum ſylloge hanc Hiſpanicum copia canonum et epiſtolarum pontificum Romanorum ſuperet. Quod hic, vbi de *decretalium collectione* ago, monendum fuit; vt inde colligi queat, quo ſpiritu ductus impoſtor falſas effabricauerit epiſtolas, vt collectionem ſinceram, quæ in GREGORIO ſubſtiterat, his nouis figmentis augeret. cum ſincerarum epiſtolarum ipſi deeſſet copia.

vt horum argumenta ſpecialia ſub certis titulis coadunaret, et inter ſe connexa coniungeret compilator. Etenim opus ſuum in decem libros diuiſit 48), ſingulos rurſus in varios titulos ſubdiuiſit, atque in ſingulis epitomen canonum vel epiſtolarum pontificum Romanorum, argumentum tituli ſpeciale illuſtrantium, retulit. Primus fuit compilator, qui hac noua arte, et ita quodammodo ordinatius, iura eccleſiaſtica colligeret, quem poſtea REGINO aliique in hac methodo ad GRATIANVM vſque ſecuti ſunt 49). Primus hanc epitomen canonum edidit cardinalis AGVIRRIVS 50), vnde eam repetiit CAIETANVS CENNIVS, tantique fecit, vt hoc opus ISIDORO Hiſpalenſi magis, quam vlli alii tribuere maluerit. 51) Et quamuis animaduerterit, nonnulla etiam in hoc opuſculo tradi concilia, poſt ISIDORI tempora habita: hæc tamen ad poſteriores curas pertinere ſeu additamenta, ab epiſcopo quodam adiecta, cenſet ita, vt *libri VII.* pars maior nullatenus tribuenda ſit ISIDORO, ſed alienæ induſtriæ, qua curæ poſteriores huic ſyſtemati acceſſerunt. Addit, frequentem laudationem *concilii Toletani IV.* cui ISIDORVS præfuit, eum indicare huius lucubrationis primum auctorem. Verum, vt ingenue fatear, indicia, quibus hanc lucubrationem ISIDORO Hiſpalenſi vindicare ſatagit, adeo leuis momenti ſunt, vt potius contrarium euincant, doceantque, eius auctorem circa finem ſeculi VII. ſeu poſt concilium Toletanum XVI. vixiſſe, et ſi ISIDORO tribuenda, eam non *Hiſpalenſi*, ſed *Seſabitano*, qui eo tempore vixit, adſcribendam, vt COVSTANTIVS non improbabiliter exiſtimauit 52).

§. IX.

48) Singulis libris præfigitur ſpecialis epigraphe; quia liber I. agit *de inſtitutionibus clericorum*: lib. II. *de inſtitutionibus monaſteriorum et monachorum atque ordinibus pænitentium*: lib. III. *de inſtitutionibus iudiciorum et gubernaculis rerum*: lib. IV. *de inſtitutionibus officiorum et ordine baptizandi*: lib. V. *de diuerſitate nuptiarum et ſcelere flagitiorum*: lib. VI. *de generalibus regulis clericorum ceterorumque Chriſtianorum et regimine principali*: lib. VII. *de honeſtate et negotiis principum*: lib. VIII. *de Deo et quæ ſunt credenda de illo*: lib. IX. *de abdicatione hæreticorum*: lib. X. *de Idololatria et cultoribus eius, ac de ſcripturis pacis et muneribus miſſis.* Tituli ſub his libris habent etiam ſpeciales inſcriptiones, in margine a CENNIO notatas, capitula vero ſub his laudantur ſecundum *capita*, quæ in *indice generali eiuſque parte prima* maioris collectionis habentur, decreta vero pontificum per denominationem ſingulorum pontificum et eorum, ad quos ſcripſerunt, prout etiam in *parte altera indicis generalis* ſine vllo numero notantur.

49) Obſeruat hoc ipſum quoque COVSTANTIVS *cit. l. n. 150. atque adeo*, inquit, *debetur Hiſpanis ea laus, vt in texendis eius generis lucubrationibus, Reginones, Anſelmos, Burchardos, Iuones, Gratianos ceteroſque canonum compilatores anteiuerint. Huc adde, quod a nothis illis vndique purus eſt monimentis, quibus iidem, quos memorauimus, viri collectiones ſuas inquinarunt.* Inter hos fuit REGINO, qui his falſis ſpuriiſque decretalibus ſuum ſyſtema inquinauit, vt BALVZIVS, eius editor ad ſingula capitula inde deſumta docet, quod eius tempore pro genuinis vulgo habitæ fuerint. Hic itaque dum diſciplinam eccleſiaſticam, Germanorum præſertim, vt docet titulus primæ editionis, quam ex codice Helmſtadienſi procurauit HILDEBRANDVS, inſtruere voluit, eam magnopere his quiſquiliis inquinauit.

50) Cardinalis AGVIRRIVS Romæ anno MDCXCIII. edidit *collectionem maximam conciliorum omnium Hiſpaniæ et noui orbis epiſtolarumque decretalium celebriorum, nec non plurium monumentorum, ad illam ſpectantium cum notis et diſſertationibus* etc. in cuius *tomo III.* hoc opuſculum, quod *indicem vtiliſſimum conciliorum et canonum, nunquam hactenus publici iuris factum*, in *præfat. tomi I.* vocat, edidit, CENNIVS vero poſt eum ſuis *antiquitatibus eccleſiæ Hiſpanæ* præmiſit, admodumque miratus, eum in hoc indice ipſum ISIDORVM non inueniſſe, quem forſan pauci in eo inuenient.

51) In hoc omnis eſt CENNIVS, vt hanc lucubrationem ISIDORO Hiſpalenſi prorſus adſcribat, et gloriam huius inuentionis magna animi conſtantia ſibi aſſerat *in præfat. tract. de antiquit. eccleſ. Hiſpanæ*, Romæ anno MDCCXLI. editi, cui hoc ſyſtema præmiſit et COVSTANTIVM, AGVIRRIVM alioſque increpat, quod hoc non viderint. Audacter aſſerit *in præf. §. XX. in f. Quin etiam egregio eccleſiæ doctori codicem potiori iure quis vindicet, quam collectionem, cui poſtremas tantum curas adiecit.* Per *codicem* ſyſtema illud de quo iam agitur, per *collectionem* vero illam Hiſpanorum compilationem canonum et epiſtolarum pontificum Romanorum intelligit, cuius hiſtoriam *§. anteced.* tradidi, et quam quidam *Iſidorianam* vocant. Pariter IDEM *§. XIV. codicem et collectionem* ita diſtinguit, ceu ipſum marginale oſtendit, non alio ſenſu, quam quod *codex ſyſtematicus* ex *collectione* maiori Hiſpanica conflatus fuerit. Multa tamen ſibi in hac gloria vindicanda obſtare facile præuidit. Licet enim aſſerat, ISIDORVM huius lucubrationis primum eſſe auctorem, poſtea variis acceſſionibus ab alio circa finem ſeculi VII. auctæ: non tamen 1) probauit, iam ante hunc *codicem ſyſtematicum* ſimilem alium tempore ISIDORI exſtitiſſe, qui augeri potuerit. Collectiones autem alias, tum tempore *concilii Bracarenſis I.* tum *concilii Toletani III.* exſtitiſſe, ſupra iam obſeruaui, ſimulque probabiliter docui, eas pedetentim auctas, etiam ab ISIDORO forſan, vt diuerſi codices oſtendunt. 2) Codex prædictus in ſua integritate, prout a CENNIO denuo vulgatus eſt, ab vno eodemque auctore conditus videtur, ſine vlla acceſſione, quod in primis ex *lib. VII.* liquet. Qui admodum exiguus fuiſſet, ſi ab ISIDORO conditus eſſet, cuius maxima pars ex conciliis, poſt eum habitis, conflata eſt, hoc eſt, ex *XIX. capitibus*: cum, quæ eum præceſſerunt, concilia tantum in *XV. capitibus* conſtent, imo integri tres poſteriores tituli ex conciliis, poſt ISIDORVM habitis, collecti fuerunt. 3) Quod frequenter eo canones *concilii IV.* occurrant, vnice euincit, huius concilii canones argumenta grauiora diſciplinæ eccleſiaſticæ determinaſſe atque adeo huic ſyſtemati admodum inſeruiiſſe, non vero ISIDORVM eius artificem eſſe. 4) Pro certo ſupponit, ISIDORVM *præfationis* collectionis magnæ præmiſſæ, auctorem eſſe: quod tamen pro certo aſſeri nequit, vt ſupra *not. 44.* obſeruaui. Vnde 5) PETRVS COVSTANTIVS *cit. præf. n. 150.* hunc codicem ad initium ſeculi VIII. non inepte locat. *Cum enim*, inquit, *claudatur ſynodo, quæ in annum DCXCIII. cadat, neque recentius vſpiam quicquam habeat: palam eſt, vel ante vel non multo poſt ſeculi VIII. initia concinnatum eſſe.*

52) *cit. præfat. n. 150.*, quod in eius ætatem optime quadret hæc ſyſtematica compilatio, quia *concilio Toletano XVI.* interfuit, ſæpius in ea laudato.

§. IX.

ATQVE ad hæc vſque tempora incorrupta manſerat decretalium pontificum Romanorum collectio. Seculo vero VIII. poſt annum DCCLXXX. apparuerunt primum veſtigia quædam falſarum epiſtolarum, quæ euincunt, collectionem hanc, ſpuriis atque genuinis epiſtolis pontificum refertam, eo tempore iam exſtitiſſe, eiuſque compotem factum INGELRAMNVM, Metenſium epiſcopum, CAPITVLA LXXX. offerentem HADRIANO pontifici, anno DCCLXXXV. et cauſam ſuam Romæ inde agentem, quæ quoad maximam partem ex collectione hac noua, admodum corrupta et deprauata, quæ ISIDORI MERCATORIS nomen præ ſe fert, deſumta ſunt 53). Sed circa initium ſeculi IX, quo vixit RICVLFVS, Moguntinenſis archiepiſcopus 54), magis innotuit, quod ſpurium hunc partum, de Hiſpania allatum, eum publicaſſe atque diſſeminaſſe, tradit HINCMARVS, Remenſis archiepiſcopus 55). In Hiſpania eam natam et in quodam eius monaſterio forſan fabricatam, vel inde probabile efficitur; tum quod ISIDORI magnæ auctoritatis in Hiſpania præſulis nomen præ ſe ferat, cui collectio Hiſpana, poſt annum DCXXXIII. auctior reddita, vulgo tributa fuit, eiusque nomen etiam in poſterum retinuiſſe videtur eo tempore, quo impoſtor collectionem ſuam ſuppoſititiis epiſtolis auxit vel infecerit: tum quod collectionem hanc Hiſpanam fundamenti loco poſuerit, eamque tantum aliunde ſuppleuerit, cognitum habens, per varia temporum

53) Vulgo hæc capitula adſcribuntur HADRIANO, atque ſub hoc titulo: *Hadriani capitula*: in decreto GRATIANI frequentiſſime laudantur, vt obſeruaui ad *c. 2. CXV. qu. 6. not. 55.* Sub eadem inſcriptione ſed pleniori etiam ſiſtuntur ab HARDVINO *tom. III. concil. p. 206. ſqq.* HADRIANI *papæ capitula, quæ ex græcis et latinis canonibus et ſynodis Romanis atque decretis præſulum ac principum Romanorum ſparſim collecta, et Ingelramno, Mediomatricæ vrbis epiſcopo, Romæ a beato Hadriano papa tradita ſub die XIII. kalendas Octobres, indictione IX. quando pro ſui negotii cauſſa agebatur.* Eandem inſcriptionem quidem fere eodem modo repetit HINCMARVS, Remenſium epiſcopus, *tom. II. opuſc. XXXIII. c. 24. p. 475.* Verum vltima verba oſtendunt, potius legendum eſſe: *et ab Ingelramno, Mediomatricæ vrbis epiſcopo, Romæ beato Hadriano papæ tradita - - quando pro ſui negotii cauſa agebatur.* Vtebatur his pro ſui defenſione INGELRAMNVS, adeoque hæc ab HADRIANO eidem non potuerunt offerri vel tradi, ſed potius INGELRAMNVS hæc offerebat pontifici, vt ſuam cauſam his quiſquiliis incruſtaret, vt infra *n. 61.* rurſus euictum eſt plenius. Ad oculum vero oſtendit COINTIVS *in annal. eccl. Franc. tom. VI. ad annum DCCLXXXV. n. 17. ſqq.* INGELRAMNVM in corradendis his capitulis ſpuriis epiſtolis Anacleti, Euariſti, Alexandri, Teleſphori, Hygini, Pii, Aniceti, Eleutheri, Zepherini, Calliſti, Fabiani, Stephani, Felicis, Eutychiani, Marcellini, Euſebii et Iulii vſum: adeoque hoc infelix lolium iam eo tempore natum fuiſſe, negari nequit. In capitulis ipſis quidem non allegantur pſeudo-pontifices, quibus hæc tribui debeant; ipſa tamen epigraphe horum capitulorum, antea exhibita, docet, ea quoad maximam partem *ex decretis pontificum* effictis deſumta fuiſſe: quamuis negari nequeat, illam admodum ſuſpectam eſſe, cum fere pleraque his debeantur. Pronior vero eſt BLONDELLVS in *pſeudo-Iſidoro, einſque prolegom. p. 61.* in contrariam ſententiam, vt prorſus arbitretur, magis hæc capitula in *ſpurias epiſtolas* eorum pontificum, quos antea nominaui, tranſlata, quam epiſtolis capitula hæc quoad maximam partem natales ſuos debere, quod PSEVDO-ISIDORVS vndequaque corraſerit, quæ in rem ſuam eſſe videbantur. Id quod ſi verum, ipſe INGELRAMNVS impoſtor nequiſſimus erit, qui hæc capitula effinxit: cum tamen credendum non ſit, HADRIANVM tam hebetem aut inſipidum fuiſſe, vt INGELRAMNO fidem ſimpliciter habuerit, nec inquiſiuerit, vnde has ſententias, antehac ignotas, hauſerit, et ex quo fonte hi riuuli fluxerint. Id quod ſi improbabile eſt: INGELRAMNVS ſine dubio in promtu habere debuit collectionem *epiſtolarum*, vnde hæc capitula hauſerat, atque ſyllogen hanc iuſtificare poterat. Fatuum, imo plusquam fatuum INGELRAMNVM fuiſſe, quilibet mecum arbitrabitur, ſi tam crude hæc capitula, ſine auctore, et legitimatione obtuliſſet HADRIANO, quem tamen diuerſa eccleſiæ diſciplina et iurium eccleſiaſticorum rationes non fugiebant, niſi quendam colorem pro auctoritate ſuis capitulis concilianda Romæ adferre potuiſſet, quod aliter fieri non potuit, quam productis fontibus, vnde hæc hauſerat. Ceterum BLONDELLVM in diuerſam iuiſſe ſententiam, non adeo mirandum: quia omnis in hoc eſt, vt *collectionem Iſidori Mercatoris* BENEDICTO LEVITAE tribuat vnice.

54) Interfuit adhuc RICVLFVS vel RICHOLFVS ſynodo Moguntinenſi, anno DCCCXIII. habitæ, ceu *præfatio* eius apud HARDWINVM *tom. IV. concil. p. 1008.* et COINTIVM *tom. VII. ad ann. cit. n. 78.* docet, vt circa initium huius ſeculi hac ſpuria collectione iam inſtructus eſſe potuerit, vt *not. ſq.* indicabitur.

55) HINCMARVS *cit. l.* poſtquam de ſententiis INGELRAMNI iudicium ſuum interpoſuerat, paulo poſt *p. 476.* etiam his iungit ISIDORI *Mercatoris collectionem*, qua pariter vſus erat HINCMARVS, Laudunenſis epiſcopus, aitque: *Si vero talia, quæ tibi viſa ſunt de præfatis* SENTENTIIS, (ENGELRAMNI) *ac ſæpe memoratis* EPISTOLIS, *detruncando et præpoſterando atque diſordinando collegiſti, quia forte putaſti, neminem alium eaſdem* SENTENTIAS *vel ipſas* EPISTOLAS, *præter te habere, idcirco talia libere te exiſtimaſti poſſe colligere, res mira eſt, cum de ipſis* SENTENTIIS *plena ſit iſta terra, ſicut et de libro* COLLECTARVM EPISTOLARVM ab ISIDORO, *quem de Hiſpania allatum* RICVLFVS, *Moguntinus epiſcopus, in huiuſmodi ſicut et in capitulis regiis, ſtudioſius obtinuit, et iſtas regiones ex illo repleri fecit.* Hæc verba euincunt, I) *ſententias* INGELRAMNI et ISIDORI *collectionem adulterinam* iam eo tempore, h. e. *anno DCCCLXX.* innotuiſſe et in plurimorum manibus fuiſſe, quod iam dudum eſt fabricata et ad tempora RICVLFI referenda ſit. Simul vero II) inde conſtat, eandem collectionem ISIDORO Hiſpalenſi vulgo aſſignatam, quem *peccatorem* potius, quam *mercatorem* dixere, more monaſtico, quo humillitatis ſpeciem præ ſe ferrent, quamuis HINCMARVS eo cognomine non vtatur, quod pluribus aliis commune fuit. Librariorum ſine dubio deſidiæ debetur, quod hæc appellatio adiectitia in *Mercatoris* nomen communiter degenerauerit, adeo, vt eo hodie vtamur ad *genuinam* et *adulterinam collectionem* diſcernendam. Denique III) non obſcure inde liquet, archiuum Moguntinenſis eccleſiæ tempore RICVLFI iam fuiſſe emporium huius adulterinæ mercis, vnde ad alios tranſlata eſt, et forſan etiam ad ipſum HINCMARVM, qui ex hac ſede originis huius notitiam facile habere potuit: præſertim cum recte aſſeruerit, eam collectionem *ex Hiſpania* allatam fuiſſe: quod admodum probabile eſt, vt *nota ſequens* declarabit.

rum interualla codicem Hispanum incrementa industria posterorum accepisse, quos, sed pessima fraude, imitari studuit 56): tum denique quod ipsa *præfatio* hoc non obscure innuat 57). Sed sicuti INGELRAMNI *capitula LXXX.* parum auctoritatis Romæ nacta fuerunt, vbi *corpore* DIONYSIANO constanter adhuc vtebantur: ita circa primordia seculi IX. quodammodo hinc inde cognita esse cœpit hæc farrago, sine vlla tamen auctoritate, vt Romæ adhuc tempore LEONIS IV. nondum inter leges ecclesiasticas admissa nec in codicem canonum relata 58), licet forsan cognita fuerit. Maluit tamen BLONDELLVS eam potius propriam facere BENEDICTO Leuitæ seu diacono, qui circa annum DCCCXLV. in colligendis libris tribus posterioribus capitularium, admodum falsis mercibus Isidorianis infectis, sollicitus fuit; quem tamen non sine ratione ab hoc fraude purgat STEPHANVS BALVZIVS 59): præsertim cum ante BENEDICTVM collectio hæc adulterina exstiterit.

56) In Hispania natum hoc infelix lolium, et inde ad alias terras translatum fuisse, vel inde in dubium vocat, quod Hispania eo tempore, quo hæc compilatio effabricari debuit, adeo intestinis calamitatibus bellicis fuerit infestata, vt de his piis fraudibus, ad tempora pacis magis referendis, cogitari haud potuerit, quæ præsidia librorum et pacis otia magis desiderant. Quia vero non præcise determinare licet, tempus, quo hæc farrago pia fraude corrasa est, quæ diu latere potuit, antequam in publicum prodiret, imo antiquitatem desiderat, si auctoritatem *veritatis* præ se ferre debet: certo asseri nequit, eam tunc demum natam, quo in publicum prodiit. Recens nata et scripta si diuulgata fuisset: omnem veri colorem amisisset, quem demum commendat obscurior antiquitas, si ex monasterii cuiusdam scriniis, vt *antiquum opus*, extrahitur, si vetustis litteris exaratum deprehenditur, vt ad minimum seculi terminum excedat, et initii memoria desit. Falsa diplomata demum veri speciem nacta sunt, si charactere antiquo exarata, si sigilla canitie commendata: si ipsa charta vetustatem prodidit. Forsan ergo hoc monstrum nefandum circa finem seculi VII., vel paulo post *collectionem systematicam*, de qua *§. VIII.* actum, iam conceptum, et occulto partu editum, per seculi octaui partem maximam latuit, et tandem post octingentos annos repertum INGELRAMNO, Metensium episcopo, communicatum fuit, qui inde *capitula LXXX.* HADRIANO oblata desumsit, et ita per ipsum magis magisque in lucem protractum ex Hispania ad RICVLFVM circa seculi IX. primordia peruenit. Ceterum Hispaniæ hunc partum infelicem deberi, multa suadent, quocunque tempore demum conficta fuerit. Fundus eius est *collectio antiqua vera Isidoriana*, seu *Hispana*, de qua *§. VII.* actum, vt hanc aliunde magis pluribus fictis accessionibus ditasse et amplificasse, quam nouum opus exstruxisse videatur. Iam dudum hoc more vsi erant Hispani, vt collectionem, olim natam, perpetuis supplementis augerent. Impostor eandem continuauit, et quia animaduertebat, primam eius partem iam satis suppletam et continuatam vsque ad *concilii Toletani XVI* tempora, defectum vero in altera parte, quæ continet *epistolas pontificum*, ratione initii potissimum, deprehendi: illam quidem intactam reliquit, hanc vero vel veris vel falsis epistolis adiectis supplere et perficere, in animum induxit suum. Etenim *genuinæ Hispanæ collectionis* duas partes fuisse, supra §. VII. obseruaui: pariter impostor easdem partes retinuit, et sic *Hispanam*, vt ait COVSTANTIVS *cit. præf. n. 154. in suam transfudit vt partem primam ita, vt erat disposita, descripserit integram, nec ei peregrinum quidpiam inseruerit, retento conciliorum ordine, ac titulis canonum summa fide seruatis. Quod ex indice generali peruidere est. Alteram vero partem sic adoptauit totam, vt epistolis tamen bene multis eam auxerit. Harum epistolarum alias e cerebro suo excudit homo impudenter mendax, alias autem easque genuinas, quæ in Hispana, collectione deerant, ex Hadriana simul* (vel Dionysiana) *et Quesnelliana, nec non ex Gregorii Registro adsciuit.* Ita accuratius rationes subduxit COVSTANTIVS, quam antea constituerat, quo ex triplici collectione *Hispana*, *Dionysiana* et *Quesnelliana*, hoc nouum ædificium exstructum fuisse censebat, cum ipsa eius verba ostendant, hominis mendacissimi animum vnice in eo versatum fuisse, vt Hispanam vnice aliunde se perfecisse crederetur, exemplo eius, qui ædes iam exstructas tignis alienis et furtiuis amplificat, non vero nouas prorsus exstruit. Atque hæc ratio facit, vt gloriam huius operis nulli alii, quam Hispano, qui de *opere domestico* perficiendo et augendo inglorius sollicitus fuit, attribuere queamus, et HINCMARO, referenti, eam ex Hispania allatam fuisse, fidem eo magis adhibeamus. *Monacho* eundem deberi non inepte iudicat COINTIVS *tom. VI. annal. eccl. Francorum ad annum DCCLXXXV. n.* 17. quod olim talia suppositicia scripta vel diplomata spuria in monasteriis potissimum condita fuerint, et stylus incultior, barbarus, atque male cohærentes, vndequaque corrasæ, et sine iudicio a patribus aliisque mutuatæ atque inepte conglutinatæ sententiæ monachum istius temporis prodant, qui *peccatoris*, in monasteriis potissimum vsitatum nomen, ISIDORO attribuit, imo hoc ipsum nomen operi præfixit, vt *Isidorianam* legitimam collectionem se tantum nouis incrementis exornasse, ac legitima scripta emendasse, credi posset.

57) Præfationem legitimam, Hispanæ collectioni præfixam, admodum interpolauit, vel, pro more, adulterauit, cuius inscriptio apud HARDVINVM *tom. I. concil p. 4.* hæc est: *Isidorus peccator, seruus Christi, conseruo suo et parenti fidei in Domino salutem*: quæ rursus monachum prodit. Eum vero Hispanum fuisse, hæc euincunt verba: *in principio vero voluminis huius, qualiter concilium* APVD NOS *celebretur, posuimus, vt qui ordinem sequi voluerint, sciant, qualiter hoc agere debeant.* Ipse ordo subiectus quoad maximam partem desumtus est ex *concil. Toletano IV. c 4.* vnde perspicuum est, de quibus verba: *apud nos*, accipienda sint, *de Hispanis* scilicet, quod opportune obseruat nota marginalis apud HARDVINVM *tom. I. concil. p. 4.*: *Hispanum fuisse atque ab Isidoro Hispalensi Antist. qui anno DCXXXVI. obiit, plane diuersum, inde merito arguas.*

58) Circa *annum DCCCL.* LEO IV. adhuc in epistolis pontificum Romanorum genuinis, in Dionysiana compilatione aucta traditis, subsistit, vt docet *c. 1. dist. XX.* nec vllas alias agnoscit, adeo, vt inde liqueat, nec *capitula LXXX.* INGELRAMNI eo tempore aliquam habuisse auctoritatem. Nec prorsus refragabor, si quis contendere velit, hoc tempore iam Romæ innotuisse monstrum hoc nefandum, a LEONE IV. tamen non agnitum, nec admissum et hac de causa specialem legitimarum epistolarum pontificum Romanorum in *cit. c. 1.* recensionem factam fuisse. Etenim post quindecim annos demum, hoc est, anno DCCCLXV. NICOLAVS I. in omnia alia iuit, et apologiam grauem, quæ in *c. 1 dist. XIX.* habetur, pro hoc spurio partu scripsit contra Gallos, qui ei status controuersiam mouebant, pontifex vero ei legitimos natales, magna animi fiducia, asserebat. Quod fieri non facile potuisset, nisi iam antea, et forsan tempore LEONIS IV. Romæ cognitus fuisset: quia HINCMARI tempore iam dudum in Gallia innotuerat, vt ipsemet fatetur in verbis *not. 55.* adductis.

59) Constat BENEDICTVM Leuitam in *lib. V. VI. et VII.* capitularia collegisse, quod qua ratione fecerit, ipsemet declarauit in *præfat.* huic collectioni præmissa, his verbis: *Hæc vero capitula, quæ in subsequentibus tribus libellis coadunare studuimus, in diuersis locis et in diuersis scedulis, sicut in diuersis synodis et placitis generalibus edita erant, sparsim inuenimus et maxime in sanctæ Moguntiacensis metropolis ecclesiæ scrinio a* RICVLFO, *eiusdem sanctæ sedis Metropolitano, recondita et demum ab* AVTCARIO, *secundo eius successore, atque consanguineo inuenta reperimus, quæ in hoc opusculo tenore suprascripto inserere maluimus.* Fontes hic aperit BENEDICTVS Leuita, vnde sua hauserit, quorsum præcipue scrinia ecclesiæ Moguntinensis refert, in quibus a RICVLFO plura eius generis sparsim recondita erant, qui sine dubio etiam *capitula* INGELRAMNI et ipsam PSEVDO-ISIDORI *collectionem* in iis asseruari curauit, aliisque communicauit, vt ab HINCMARO traditum, vt hæc spuria non potuerint esse BENEDICTO LEVITAE incognita. Sed obseruandum est, plura capitularia, quæ libris *sexto* et *septimo* atque *additione IV. capitularium* continentur, desumta potius esse ab INGELRAMNI *capitulis LXXX.* vt CAROLVS COINTIVS *tom. VI. annal. eccl.*

terit. Interim negari forſan nequit; fraudem hanc piam, cum ſemel bene ceſſerit, vni alteriue impoſtori animum addidiſſe, vt quibuſdam nouis additamentis adulterinis etiam hanc collectionem augeret, vnice fingendis epiſtolis pontificum, quæ nunquam exſtiterunt, expoſitam 60).

§. X.

COLLECTIO hæc tot ſuppoſititiis epiſtolis pontificum infecta eo tempore conflata, quo de *iudiciis eccleſiaſticis* inter curiam Romanam et epiſcopos prouinciarum, ſub metropolitanis ſuis exiſtentes, lites iam dudum interceſſerant, hoc ſine dubio conſilio ſeu fraude pia, vt *ius* inde *certum* et extra controuerſiam poſitum erui in poſterum 61) poſſet, et curia Romana haberet, vnde cau-

ſam

eccl. Franc. ad ann. DCCLXXXV. n. 18. ſqq. ad ſingula INGELRAMNI capitula docet. Deinde, quæ ex epiſtolis ſpuriis pontificum ibidem adducuntur, BENEDICTVS ne quidem ex ipſis pontificum epiſtolis ſiue veris ſiue falſis deſumſiſſe videtur, ſed, prout BALVZIVS *in præfat. tom. I. ad capitular. Reg. Franc. §. 12.* ait, *ex capitularibus regum noſtrorum* (Francorum) *qui decreta illa ſua fecerant.* Etenim horum capitularium *collector* tantum, non *architectus* fuit adeoque primus, vt BLONDELLVS *in proleg. ad Pſeudo-Iſidor. p. 23.* cenſuit, non fuit, qui epiſtolas ſpurias in partes ſecuit, quod potius ab INGELRAMNO et illis, qui *capitularia* iuſſu regio condiderunt, factum eſt. Nec credendum eſt, hoc latere potuiſſe HINCMARVM, ſi eo tempore vlla ſuſpicio cecidiſſet in BENEDICTVM Leuitam, qui capitularia circa annum DCCCXLV. collegit.

60) Ipſe impoſtor in *præfat.* collectioni adulterinæ præfixa, indicat, ſe pontificum, qui ante SIRICIVM vixerunt, cuius demum epiſtolæ in collectionibus genuinis primum locum tulerunt, epiſtolas ex ſpurio effinxiſſe luto dicens: *Deinde* (i. e. poſt relationem canonum, *qui dicuntur apoſtolorum) quarundam epiſtolarum decreta virorum apoſtolicorum interſeruimus, id eſt, Clementis, Anacleti, Euariſti, et ceterorum apoſtolicorum, quas potuimus hactenus reperire, epiſtolas vſque ad Sylueſtrum papam.* Conciliis deinceps relatis, exhibetur nouus index epiſtolarum ſpuriarum et genuinarum, *frontem occupante Sylueſtro, Gregorio nouiſſimam aciem claudente, vt* ait COVSTANTIVS *cit. præf. §. 155.* Videlicet vnice intentio MERCATORIS huc directa fuit, vt lacunam ſuppleret, quam deprehendit in ſylloge epiſtolarum pontificum, et hoc fuco excogitato maieſtatem eorum, contra veterem vſum, augeret.

61) Supra *not. 53.* oſtenſum eſt, iam INGELRAMNI vel ANGELRAMNI tempore exſtitiſſe hanc farraginem PSEVDO-ISIDORI, atque ex ea illum *capitula LXXX.* pro defenſione cauſæ ſuæ depromſiſſe atque HADRIANO pontifici obtuliſſe. BARONIVS *ad annum DCCLXXXV. n. 6.* inhærens inſcriptioni antiquæ horum capitulorum, etiam ab HINCMARO per errorem aſſumtæ, ait: *Hoc eodem anno Hadrianus pontifex collectionem canonum LXXX. a ſe elaboratam, dedit Ingelramno, epiſcopo Mediomatricis ciuitatis, tunc Romæ degenti, vt cauſam ſuam aduerſus falſos accuſatores defenderet. Quem abſolutum, hiſce canonibus communitum, remiſit ad ſuos. Poſtulabat id cauſa, vt colligeret idem pontifex canones, ſpectantes ad accuſationem epiſcoporum, et ad iura Romanæ eccleſiæ pertinentes, ex qua aduerſus oppreſſiones, illatas epiſcopis a principibus, defenſio prodire ſolet, ea vero oppreſſa, omnes cum ipſa eccleſias opprimi ſit neceſſe.* Poſt pauca pergit: *Ex more tunc celebratam eſſe ſynodum exiſtimamus, in qua de iuriſdictione Romanæ eccleſiæ inſpici canones opus fuiſſe aduerſus oppreſſiones epiſcoporum, quorum iudicia eidem primariæ eccleſiæ ſint reſeruata. Vetus iſta in eccleſia perſecutio ſecundum Paulum, vt, qui ſecundum carnem nati, eos affligant, qui ſecundum ſpiritum generati ſunt.* Pergrata mihi fuit hæc obſeruatio BARONII, in qua conſilia collectoris peſſimi, PSEVDO-ISIDORI, non obſcure aperit, atque occaſionem oſtendit, qua factum fuerit, vt ad effingendos hos ſpurios partus manus admoueret. Paucis duntaxat moneo, I) falli BARONIVM, tribuentem hanc capitulorum LXXX. collectionem HADRIANO pontifici, ceu *not. 51.* iam monſtraui. Magis hæc capitula oblata ſunt pontifici ab INGELRAMNO, vt oſtenderet, ſe, accuſatum, non ab alio, quam a pontifice Romano iudicari poſſe, et iudicium, in prouincia contra ſe inſtitutum, eſſe incompetens. Probat hanc coniecturam BALVZIVS *in præfat. ad Auguſtinum de emendat. Gratiani §. 4.* prouocatque ad Cod. MSCtum bibliothecæ S. Victoris Pariſienſis, in quo hæc habentur: *Incipiunt capitula, collecta ex diuerſis conciliis ſiue decretis pontificum Romanorum ab Angilramno, et Adriano papæ oblata.* Eandem coniecturam etiam probare videtur ANTON. PAGI *in critica ad Baron. cit. ann. n. 3.* ſed cum MARCA cenſet, collectionem hanc vetuſtiorem eſſe ISIDORO, qua eum in adornanda collectione apocrypharum epiſtolarum vſum fuiſſe exiſtimauit. Quod rurſus ab omni probabilitate alienum eſt. Etenim hæc capitula nuda excerpta ſunt, tracta ex fonte pleniori, quem ſine dubio in promtu habuit INGELRAMNVS: quod alioquin his excerptis, omni auctoritate per ſe deſtitutis, efficere nihil potuiſſet, quamdiu haud conſtabat, vnde depromta eſſent. Atque hunc fontem ipſam PSEVDO-ISIDORI collectionem fuiſſe, nemo forſan in dubium vocabit, qui animaduertit, plane hæc noua fuiſſe placita ſeu principia, quibus fides per ſe haberi non poterat, niſi aliunde probata fuerint. Quis enim crederet, HADRIANVM, qui adhuc ſolo *codice Dionyſiano* vſus fuerat, eumque hanc ob cauſam, quod eo ſolo vteretur eccleſia Romana, vt opus authenticum CAROLO M. tranſmiſerat, credula fide, hæc capitula, ab INGELRAMNO oblata, aſſumſiſſe, et ſine vllo examine, ſine probatione, admiſiſſe, quæ tamen omni inſcriptione omnique fide carebant. Aut ergo fontem in promtu habuit, vnde eorum auctoritatem pontifici oſtendere potuit, (quod credibile eſt factum fuiſſe,) aut operam et oleum perdidit. Quid? quod ne quidem poſtea auctoritatem in curia Romana acceperint, quam omnino impetraſſent, ſi ab ipſo HADRIANO hæc collectio facta fuiſſet. II) Fallitur quoque BARONIVS aſſerendo, poſtulaſſe eam cauſam, vt canones colligeret pontifex, ad accuſationes epiſcoporum ſpectantes: item ſynodum ea de cauſa habitam fuiſſe, in qua, quia de *iuriſdictione pontificis* agebatur, inſpici canones opus fuerit. Id quidem certum eſt, eo tempore de iuriſdictione pontificis in *depoſitionibus epiſcoporum* concertatum; nec prouinciales epiſcopos, ſeu a metropolitano in ſynodo congregatos, cognitionem in his cauſis ſibi a curia Romana eripi paſſos fuiſſe. Quos vero canones pontifex inſpiceret, qui non exſtabant, ſed nouiter collecti erant ab INGELRAMNO ex *collectione Pſeudo-Iſidori*, Romæ incognita, et Hiſpanis forſan, ac Gallis nota, ſed mere priuata et nullius auctoritatis? Si canones inſpiciendi erant: HADRIANVS *codicem Dionyſianum* in medium proferre debuiſſet, quo vnice eo tempore vtebatur, non nouos effingere canones, inuſitata et noua principia continentes, quod a moribus eius alienum fuit. Alioquin enim magis hæc capitula, quam *codicem Dionyſianum* CAROLO M. tranſmiſiſſet; quod illa magis cauſæ curiæ Romanæ fauerent: cum tamen vſque ad LEONIS IV. tempora hæc in ſolo codice Dionyſiano ſubſiſteret, NICOLAVS I. vero primum ſpuriam ISIDORI *Mercatoris* farraginem, vt *authenticam*, agnoſceret atque propugnaret. Interim quia de *iuriſdictione pontificis* in cauſa INGELRAMNI agebatur: omnino neceſſe fuit, vt ab eo noua principia, quibus cauſam appellationis ſuæ vel refugii ad pontificem incruſtaret, vndequaque corraderentur, quod aliunde quam ex *collectione Pſeudo-Iſidori* non licuit. Hæc enim vnice in hunc finem conficta, et ab homine barbaro conſarcinata fuit, vt iudicia eccleſiaſtica antiqua conuelleret, pontificis vero iuriſdictionem in depoſitionibus epiſcoporum, ad hæc vſque tempora in contentionem vocatam, in tuto collocaret, et ita *ius certum*, nouis excogitatis figmentis, conſtitueret. Series rerum antiquarum ſeu ratio diſciplinæ veteris eccleſiaſticæ facile meditationem confirmabit. Ante *concilium Nicænum* iudicia eccleſiaſtica in ſynodis prouincialibus agebantur, tantæ auctoritatis, vt ab illis appellare haud licuerit. Confirmata hæc ſunt in concilio *Nicæno c. V.* eaque agnouit INNOCENTIVS I. *in epiſt. ad Victricium c. 3.* quandoque tamen *reuiſio* ſententiæ, in ſynodo prouinciali latæ, ex principis reſcripto concedebatur, relata ad maius epiſcoporum concilium, quod indulgebat *concilium Antiochenum c. XII.* Verum *concilium Sardicenſe, anno CCCXLVII.* habitum, *c. 3.* quo principi in concedendis *reuiſionibus* omnem adimeret poteſtatem, pontifici Romano ſupremam auctoritatem in concedenda *reuiſione* attribuit, hoc tamen modo ſecundum *c. VII.* vt, reuiſione decreta, ſcriberet epiſcopis, qui erant in finitima et vicina prouincia, vt cauſam de-

nuo

ſam ſuam inſtruere poſſet, ex primitiuorum ſcilicet pontificum epiſtolis, quod harum *in genere* magna eo tempore eſſet auctoritas, vt parem vim cum canonibus haberent. Equidem Galliæ ſacerdotes ſupremi, et in primis inter eos HINCMARVS mendacia hæc Pſeudo-Iſidoriana quodammodo in dubium vocarunt: nihilominus in tenebris eorum temporum, quibus publicata, facile ſpe-

nuo ſedulo eximinarent cum illis, quos ſuo nomine ad *maiorem ſynodum* mittere placuerit, atque ita cauſa terminanda erat in illa prouincia, ad cuius cognitionem primario pertinebat. Denique *c. IV.* cautum, vt in locum depoſiti epiſcopi in ſynodo prouinciali alius non ordinaretur epiſcopus, donec poſt prouocationem ad pontificem Romanum decretum fuerit a curia Romana, vtrum cauſa denuo ſub examen vocanda eſſet in maiori ſynodo nec ne? Hoc vero ius orientales, qui a *ſynodo Sardicenſi* diſceſſerant, ægre agnouerant; ſero etiam canones Sardicenſes in occidente recepti, vt euicit PETRVS DE MARCA *de conc. ſacerd. et imper. lib. VII. c. 10. §. 2. ſeqq.* LEO I. tamen varia innouare ſtuduit. Etenim metropolitanorum cauſam apud ſedem Romanam agi debere cenſuit, et exemplo HILARII, Arelatenſis archiepiſcopi, corroborauit. Imo et, poſt prouocationem epiſcoporum depoſitorum in ſynodo prouinciali, cauſæ reuiſionem in concilio, Romæ habito, exemplo CHELIDONII depoſiti ſuſcepit, non vero terminandam remiſit in prouinciam, vt decreuerant patres Sardicenſes, quod *ius nouum* per VALENTINIANI conſtitutionem, ſupra *not. 5.* memoratam, corroborari ſtuduit, vt MARCA *cit. l. c. 17. §. 6.* docuit. Aegre ius nouum tulerunt Galli Hiſpanique, atque, quantum fieri potuit, auctoritatem ſynodorum prouincialium reſtituere allaborarunt, ſub *propriis regibus*, qui epiſcopos egredi ex prouinciis haud facile ſunt paſſi, atque euocationes cauſarum ad peregrina iudicia haud conceſſerunt. Quod IDEM *c. 19. cit. l.* monſtrat, atque eo credibilius eſt: quia eo tempore VALENTINIANI edicto ſe non amplius poterat tegere pontifex. Quocirca plurima exempla depoſitorum archiepiſcoporum et epiſcoporum in *ſeculo VII.* proſtant per ſynodos prouinciales, non concurrente epiſcopo Romano, vt *iurisdictio papalis* in his cauſis, quas ſibi per viam *appellationis*, imo aliquando in *prima inſtantia* arrogauerat, admodum nutare, atque principium curiæ Romanæ, quod epiſcopus nullus ſine præſcitu et conſenſu pontificis Romani deponi poſſet, euileſcere atque conſeneſcere cœperit. In hoc tam turbido et periculoſo rei Romanæ ſtatu de nouo remedio cogitandum, atque afflictæ iurisdictioni Romanæ extraordinario ſubſidio ſuccurrendum fuit ab his, quorum intererat, hanc *iurisdictionem ſupremam* in vſum pleniſſimum reuocare. Deerant quidem canones, hanc diſciplinam inculcantes: ſed non deerant fallaciæ ad circumueniendum imperitos in tantis temporum tenebris. Præſertim vero piis artibus CAROLI M. et eius ſucceſſorum captanda erat beneuolentia, ne aliquid contra auctoritatem eccleſiæ Romanæ ſuis archiepiſcopis et epiſcopis indulgerent, quod hactenus fecerant. Capiendi hi erant nouis legibus eccleſiaſticis, effictis ſcilicet illis decretalibus veterum Romanorum pontificum primitiuæ eccleſiæ, cum cognitum haberent, CAROLVM M. cum LVDOVICO pio admodum pronum et procliuem eſſe ad reformandam eccleſiam ſecundum curiæ Romanæ principia, et capitularibus inſerendum, quicquid antiquæ diſciplinæ, eccleſiaſticæ conuenire crederetur. In primis *capitulorum LXXX.* INGELRAMNI, ex PSEVDO-ISIDORI decretalibus hauſtorum, ea erat dignatio, (quod ſub nomine HADRIANI papæ vbique innotuerant,) vt frequenter deſcripta fuerint in capitularibus regum Francorum, præſertim a BENEDICTO *Leuita* collectis, prout ſupra *not. 59.* ex CAROLO COINTIO monſtratum eſt, et probatum a MARCA *cit. l. c. 20. §. 4. in f.* Ita vero facile veritatis ſpeciem induere potuerunt ipſæ PSEVDO-ISIDORI effictæ epiſtolæ, et epiſcopis reclamantibus ſilentium imponere, vt iurisdictionem epiſcopi Romani in cauſis appellationum in dubium amplius vocare non auderent, ſed NICOLAI I. attentatis, hoc fulcro ſubnixis, ſeſe ſubmittere tenerentur, ceu pedetentim factum, ſublatis antiquis iudiciis eccleſiaſticis ſynodalibus, atque Romam tractis. Loquor vero hic primario de *conſilio* PSEVDO-ISIDORI, quo ductus ad confingendas has epiſtolas fuerit. Quisquis ille fuerit; id ad minimum certum eſt ex circumſtantiis eius temporis, eius intentionem vnice huc directam fuiſſe, vt ageret cauſam pontificis eiuſque auctoritatem, variis occaſionibus huc vſque in diſcrimen ab archiepiſcopis in primis, qui papæ ſuarum prouinciarum fuerant, vocatam, epiſcoporum primitiuæ eccleſiæ epiſtolis effictis corroboraret, et ius huc vſque dubium et anceps, *de iurisdictione pontificis* in tuto locaret: quod rectius fieri non poſſe arbitrabatur, quam productis in medium pontificum primitiuæ eccleſiæ epiſtolis decretalibus, pia fraude effictis, quæ collectioni ISIDORI *Hiſpalenſis* adhuc deeſſe videbantur. Interim hanc fraudem curiæ Romanæ haud tribuo, optime conſcius, vſque ad LEONIS IV. faſces ſacros eam tantum vſam fuiſſe *codice Dionyſiane*, nec ad hanc ſpuriam collectionem prouocaſſe. Quid quod ne probauerit quidem BARONIVS, HADRIANVM pontificem INGELRAMNVM, ſub præſidio capitulorum, ipſi oblatorum, dimiſiſſe abſolutum: quod aſſerit quidem, ſed nullo idoneo teſtimonio firmat. Imo credo, curiam Romanam ante NICOLAI I. tempora ſtudio abſtinuiſſe ab vſu tum *capitulorum LXXX.* laudatorum, tum *epiſtolarum* PSEVDO-ISIDORI: quod ſciret, eas in ſcriniis ſuis haud reperiri, ſed potius, vt plura alia *apocrypha*, efficta eſſe. Maiori cum fiducia eis vtebatur NICOLAVS I. contra Gallos, quod ſciret, ipſos Gallos *inter ſe* has ſpurias merces tanquam legitimas admiſiſſe. Quia vero animaduertebat, Gallos contra ſe de legitimis natalibus huius partus dubitare: neceſſarium ipſi viſum fuit, defenſionem earum qualemcunque in tali ſtatu rerum ſuſcipere, quod præſtitit in *epiſt. ad vniuerſ. epiſcopos Galliæ apud* HARDVIN. *tom. V. concil. p. 592.* Poſt hæc tempora *vniuerſum orbem huius nouæ opinionis iugo*, (vt ſcilicet nulla depoſitio epiſcoporum abſque auctoritate ſummi pontificis a ſynodis prouincialibus peragi poſſet,) *colla ſubmittere coegerunt epiſcopi, magnis illis nominibus veterum pontificum et martyrum munitæ, quæ exſtant in titulis apocrypharum epiſtolarum, ab Iſidoro collectarum, quarum auctoritati nemo contradicebat*, vt vtar verbis PETRI DE MARCA de *C. S. et imp. lib. VII. c. 25. §. 1.* Hoc quidem certum eſt, neminem contradixiſſe auctoritati earum epiſtolarum in poſterum, ceu in primis apparuit in cauſa depoſiti in concilio Rhemenſi anno DCCCCXCI. ARNVLPHI, in qua illi, qui eius propugnationem ſuſceperant, negarunt, ſine pontificis ſummi auctoritate poſſe ſynodum ad eius depoſitionem procedere, id quod ex ſuppoſititiis epiſtolis pontificum probarunt, vnice ex his præſidium cauſæ ſuæ deſumentes. His epiſcopos ceteros, qui ſynodo aderant, aperte contradixiſſe, atque eas vt ſpurias declaraſſe, non liquet; quod ex ea perſuaſione ſine dubio factum eſſe reor: quod illegitimos eorum natales ignorarent. Arbitratur quidem BALVZIVS *in præfat. ad Reginonem §. 4.* epiſcopos Galliæ multa quidem reuerentia primum erga Romanorum pontificum decreta, quæ prolata, vſos fuiſſe, *licet falſa haud dubie eſſe intelligerent*; quia tamen nihil ſuppetiiſſet, quo manifeſta eorum decretorum verba eludere interpretatione potuiſſent: vnice præſidium ſuum quæſiuiſſe in canonibus Africanis, eoſque libere decretis illis oppoſuiſſe. Verum ſi falſa hæc decreta indubie intellexiſſent; nunquam paſſi fuiſſent, antiquam diſciplinam his quiſquiliis inquinari et corrumpi; ſed felicius cauſam ſuarum ſynodorum egiſſent, ſi decreta hæc aperto marte impugnaſſent: quod tunc maiori cum fiducia ad canones Africanos prouocare potuiſſent. At id quidem eorum vires tunc ſuperaſſe videtur: adeoque GERBERTVS, in ARNVLPHI depoſiti locum ſubſtitutus, re vera decretorum horum nouum dogma callida quadam interpretatione eludere conatus eſt, ceu ex eius epiſtola, a BARONIO *ad ann. DCCCCXCII. n 43 ſqq.* adlata, liquet. Nulla reuerentia erga hæc decreta opus fuiſſet, imo magis noxia, ſi de horum integritate dubitaſſet GERBERTVS. Neque enim hoc omiſiſſet ex reuerentia erga ſedem Romanam, quam acriter ipſemet exagitat, et ideo a BARONIO indigne acceptus eſt GERBERTVS: neque vlla alia ratio hanc diſſimulationem ſuaſiſſet, niſi cum ceteris epiſcopis eiſdem errorum tenebris obductus fuiſſet. Hac ergo ſub ignorantia facile vicit fortuna Romanorum pontificum; quamuis forſan iis harum decretalium falſitas haud incognita fuerit: ad minimum cognita eſſe potuiſſet, ſi ſcrinia ſua perluſtraſſent, atque euoluiſſent. Imo quia hæc collectio noua priuata auctoritate facta erat: nullam fidem habere potuit, ſed *auctoritate authentica* caruit. Quod ne animum quidem pontificis ad iuſtam dubitandi rationem induxit, qui vnice id egit, vt *authenticam auctoritatem* ei conciliaret et aſſereret. Longe aliter ſuo tempore animatus fuit INNOCENTIVS III. in *c. 8. X. de fide inſtrument.* referens, coram ſe ſæpe prouocari ad decretales *ex compilatione ſcholarium*, de quarum integritate haud conſtaret, adeoque ſe rationem decidendi in iis ſecure collocare haud potuiſſe. Ad minimum nemo pontificum ante NICOLAVM I. auſus fuit, tam audacter propugnationem harum epiſtolarum ſuſcipere: qui maiori cum fiducia illam ſuſcipere potuit, poſtquam exploratum habuit, ipſos Galliæ præſules in ſcriptis ſuis paſſim ad illos prouocare, ceu nota ſequens declarabit.

ſpeciem veritatis induere potuerunt, pleriſque ſubſidiis neceſſariis deſtitutis, quibus fallacia hæc craſſior detegi potuiſſet. Hæc adeo decepit INGELRAMNVM et BENEDICTVM imo ipſos *Galliæ præſules* 62), vt ex hac collectione in ſuos vſus plura transferrent, et ſic paulatim has merces adulterinas pro genuinis orbi imperito exponerent. Melior fortuna ei acceſſit, poſtquam in lite cum Galliæ ſacerdotibus NICOLAVS I. anno DCCCLXVIII. in ſuam tutelam hunc ſuppoſititium partum ſuſcepit, et apologiam, augendæ potentiæ ſuæ cauſa, pro eo ſcripſit 63), ad quem potius pertinuiſſet, eum in herba ſupprimere. Quamuis enim forſan alios fugerit fraudem detegendi ratio; non tamen hæc adeo capere potuit curiam Romanam, vt eam, ſi voluiſſet, detegere non potuiſſet: quod *ſcrinia* ei in promtu eſſent, quæ conſulere licuit. In his ſi deprehenſæ non fuiſſent falſæ decretales, ad minimum titubantem et nutantem fidem iis hæc ratio conciliaſſet, atque effeciſſet, vt penitius in ortum earum inquiſitum fuiſſet 64). Sed intererat curiæ Romanæ, hoc monſtrum nefandum quouis modo protegere potius, quam in exilium dare, quod ingens augmentum iuribus curiæ Romanæ adderet. Ab hoc tempore igitur eius fortuna quotidie creuit 65): præſertim poſtquam in nouis collectionibus, poſtmodum concinnatis, videlicet a REGINONE, BVRCHARDO, IVONE et GRATIANO primaria capita adulterina inde repetita, et in primis cum GRA-

TIANI

62) De INGELRAMNO *not. 53.* pariterque de BENEDICTO *Leuita not. 59.* ſupra iam actum. Ceterum ipſos præſules paſſim in ſcriptis ſuis has laudaſſe decretales, docent HINCMARI tum Laudunenſis, tum etiam archiepiſcopi Remenſis ſcripta, quorum loca DAVID BLONDELLVS in PSEVDO-ISIDORO ibique in *notis* adiectis paſſim adfert. Ipſe NICOLAVS I. hoc in genere in *c. 1. diſt. XIX.* Galliæ præſulibus obiicit, quod *ipſimet, vbi has epiſtolas decretales ſuæ intentioni ſuffragari conſpexerint, illis indifferenter vterentur: nunc vero ſolum ad imminutionem ſedis apoſtolicæ et ad ſuorum augmentum priuilegiorum minus accepta eſſe perhiberent.* Addit in ipſa epiſtola *ad vniuerſ. epiſc. Galliæ* apud HARDVINVM *tom. V. concil. p. 592.* vnde verba adducta ſunt hauſta, ſequentia, quæ a GRATIANO omiſſa ſunt: *Nam nonnulla eorum ſcripta penes nos habentur, quæ non ſolum quorumcunque Romanorum pontificum, verum etiam priorum decreta, in ſuis cauſis præferre noſcuntur.* Ipſe HINCMARVS de *diuortio Lotharii et Teuteb. reg. tom. I. oper. p. 586.* laudat EVARISTI I. *epiſt. 1.* aiens: *Sed et S. Euariſtus, papa Romanus quartus a B. Petro, in Decretalibus ad locum ita ſcribit: Similiter cuſtoditum* vſque ad verba: *dubium eſt.* Pariter *cit. l. in reſponſ. ad interr. X. p. 622.* adducit prolixum locum ex *epiſt. I.* ALEXANDRI *ad omnes orthodoxos,* et ita HINCMARVS, præcipuus inter Gallos præſul, aperte in ſuis ſcriptis docet, ſe non omne robur auctoritatis his epiſtolis detraxiſſe, imo in contentione cum HINCMARO Laudunenſi eundem hoc tantum ſubterfugio vſum fuiſſe: *Omnia probate, quod bonum eſt, tenete.*

63) Agebatur tunc maxime de *iudiciis eccleſiaſticis*, in ſynodis prouincialibus reſtituendis, quorum in Gallia magna auctoritas erat. Vrgebat curia Romana, nullum epiſcopum iudicari poſſe, niſi in ſynodo, conuocata a ſummo pontifice, et depoſitionem epiſcoporum inter *cauſas maiores*, pontifici reſeruatas, eſſe referendas. Poſterius negabant Galli, et prius *canonibus antiquis* aduerſari allegabant. His opponebat curia Romana decretales epiſtolas PSEVDO-ISIDORI, quæ prorſus contrariam ſententiam alebant. Teſtis eſt *epiſt. 1.* ANACLETI: *Quodſi difficiliores ortæ fuerint quæſtiones aut epiſcoporum vel maiorum iudicia, aut maiores cauſæ, ad ſedem apoſtolicam, (ſi appellatum fuerit,) referantur. Quoniam apoſtoli hoc ſtatuerunt iuſſione Saluatoris, vt maiores et difficiliores quæſtiones ſemper ad ſedem referantur apoſtolicam.* Eandem cantat cantilenam *epiſt. 3.* et, cauſas difficiliores *iudicio* terminandas eſſe *apoſtolico*, contendit. Pariter SIXTVS I. *epiſt. 2. Si quis veſtrum* (epiſcoporum) *pulſatus fuerit in aliqua aduerſitate: licenter hanc ſanctam et apoſtolicam appellet ſedem, ad eam, quaſi ad caput, ſuffugium habeat.* Quod in ſequentibus plenius amplificat, et id, quod demum *concilio Sardicenſi ſecundum quid* admiſſum, *ſimpliciter* obſeruandum eſſe iubet. Idem præcipit HYGINVS I. *epiſt. 1.* cum ANICETO *epiſt. vn.* ELEVTHERIO *epiſt. vn.* VICTORE *epiſt. 1.* ZEPHERINO *epiſt. 1.* FABIANO *epiſt. 3.* STEPHANO *epiſt. 2.* etc. Plenius ait SIXTVS II. *epiſt. 1. Vt omnes epiſcopi, qui in quibuſdam grauioribus pulſantur et criminantur cauſis, quoties neceſſe fuerit, libere apoſtolicam appellent ſedem, atque ad eam, quaſi ad matrem, confugiant, vt ab ea, (ſicut ſemper fecit,) pie fulciantur, defendantur et liberentur: cuius diſpoſitioni omnes maiores eccleſiaſticas cauſas et epiſcoporum iudicia antiqua apoſtolorum eorumque ſucceſſorum atque canonum auctoritas reſeruauit* etc. Item FELIX I. *epiſt. 1. Primates, quoque accuſatum diſcutientes epiſcopum, non ante ſententiam proferant damnationis, quam APOSTOLICA FRETI AVCTORITATE aut reum ſe ipſe profiteatur, aut per innocentes et canonice examinatos regulariter teſtes conuincatur.* Idem ingeminat MARCELLVS *epiſt. 1.* et expreſſius cauſam curiæ Romanæ his inſtruit verbis: *Simulque iidem* (apoſtoli,) *inſpirante Domino, conſtituerunt, vt nulla ſynodus fieret præter eius ſedis auctoritatem, nec vllus epiſcopus, niſi in legitima ſynodo, ſuo tempore APOSTOLICA AVCTORITATE conuocata, ſuper quibuslibet criminationibus pulſatus audiatur et iudicetur.* Hæc fuit ſententia curiæ Romanæ tempore NICOLAI I. quæ rectius propugnari non potuit, quam ex hac MARCELLI dictatoria ſententia, quæ immediate poſt iam adlata ſequitur: *Quia epiſcoporum iudicia et ſummarum cauſarum negotia, ſiue cuncta dubia apoſtolicæ ſedis auctoritate ſunt agenda et finienda etc.* IDEM in *epiſt. 2.* hoc dogma repetit, cum MELCHIADE *epiſt. vn.* Sed deſino plura ex his quisquiliis excerpere. Vt ergo NICOLAVS I. ius *certum* et *indubium* epiſcopis Galliæ opponeret, qui ad canones antiquos prouocabant; neceſſe erat, harum epiſtolarum auctoritatem propugnare et fidem nutantem corroborare: quod in laudata apologia præſtitit, et rhapſodiam hanc ISIDORI *Mercatoris*, priuata licet cura conſarcinatam, omni autem fide et auctoritate deſtitutam, propugnauit, ſine omni ratione et fundamento.

64) Aliunde enim depromi non potuerunt, quam ex ſcriniis eccleſiæ Romanæ, ſi in iis exſtitiſſent. Quia vero nunquam in iis apparuerunt, nec vllus prædeceſſorum pontificum vnquam has laudauit, cum nondum natæ eſſent: ad minimum NICOLAVS I. cum curia Romana, more anteceſſorum, de *fide* earum iuſte dubitare potuiſſet, niſi eius interfuiſſet, eam potius corroborare quam conuellere, poſtquam prælati Galliæ ipſimet earum vſum in ſuis ſcriptis agnouerant. Idem exornat PETRVS COVSTANTIVS *in cit. præf. §. 137.*

65) Et paſſim in controuerſiis cum curia Romana agnita eſt. Apparuit harum epiſtolarum auctoritas rurſus in actis ſynodi Remenſis, anno DCCCCXCII. in cauſa ARNVLPHI, archiepiſcopi Remenſis, celebratæ, in qua quæſtio mota: vtrum illa competens eſſet ad iudicium in hac cauſa ferendum ſine auctoritate ſummi pontificis. Allegabant hi, qui a partibus eius ſtabant, in ARNVLPHI deiectione exſpectandum fuiſſe Romani pontificis iudicium, eamque ſententiam his decretalibus incruſtabant. Liquet hoc euidenter ex actis huius concilii, et in primis ex GERBERTI, qui ei ſubſtitutus erat, *epiſtola, Seguino, Senonenſi archiepiſcopo,* ſcripta, apud BARONIVM *ad cit. annum n. 43.* in qua iiſdem armis inermibus certat contra has epiſtolas, quibus olim vſus erat HINCMARVS.

TIANI *decreto* in pleniorem vſum deducta 66). Sed hæc fortuna, quæ PSEVDO-ISIDORO præter meritum contigit, in grauiſſimum detrimentum et labefactationem diſciplinæ antiquæ eccleſiaſticæ, epiſcoporum iurium atque iudiciorum eccleſiaſticorum, ceſſit: curiæ autem Romanæ admodum profuit, ad maiora in regimine eccleſiaſtico et ciuili audendum, et diſcordiarum ſemina ſpargendum 67). Detecta poſt reformationem a Centuriatoribus huius collectionis fraude, grauiſſimi proceres eccleſiæ Romanæ admodum quidem indoluerunt, ſe tam ſero hunc fucum, oculis omnium ſubductum, cognouiſſe, bonam fidem tamen plerique pedetentim agnouerunt, ſimulque cauſam animaduerterunt, vnde tam inſignis mutatio et deformatio diſciplinam eccleſiaſticam inuaſerit. Tam euidenter enim hoc turpe facinus denudatum eſt, vt etiam paſſim monachi, cauſam curiæ Romanæ ſtrenue agentes, rem non negent, cenſeant tamen, in his epiſtolis ſpuriis nil falſi in rei veritate contineri, ſed quæuis adducta conuenire ſingulis pontificibus, quibus attributa ſunt per piam fraudem. Sed hoc credat iudæus Apella 68).

§. XI.

EX præmiſſis collectionibus vero liquet, varia ratione relatas et recitatas in iis olim fuiſſe decretales, tum in integro ſuo ſtatu et forma, in qua conceptæ fuerunt, ampliſſima 68*), tum in compendio ſeu ſynopſi 69), tum etiam per *capitula* ſeu *excerpta* 70), quatenus ex integris epiſtolis ſententiæ potiores, retentis vt plurimum verbis, depromtæ, et, reiectis reliquis verborum ambagibus, tanquam floſculi quidam, inde decerptæ ſunt. Poſterior modus REGINONI placuit, qui tam ex genuinis quam ex ſuppoſititiis decretalibus particulas certis ſub titulis redegit, iisque adiunxit canones, dicta patrum, leges ex *codice Theodoſiano* ſecundum interpretationem ANIANI, ex regum Francorum *capitularibus* et Longobardorum ſcitis 71). Atque hoc modo propagatæ ſunt ſpuriæ

66) Cum hanc ſcenam iam exornauerim in *diſſert. ad decretum Gratiani præliminari §. 15.* actum non agam: ſed id vnice tantum inde reguſtabo, cum auctoritate *decreti* GRATIANI admodum creuiſſe auctoritatem harum epiſtolarum, et in decretalibus, auctoritate GREGORII IX. collectis, ab ipſis pontificibus pro legitimis agnitas atque aſſumtas fuiſſe.

67) Prolixe hoc monſtrat toto *lib. VII. de concord. ſac. et imper.* PETRVS de MARCA. Succincte idem agnoſcit PETRVS COVSTANTIVS *in præf. tom. I. epiſtol. pontif. Rom. §. 157.* aitque: *Porro hac fraude quam ſit pernicioſe de eccleſia meritus (*ISIDORVS *Mercator,) dici vix poteſt. Hinc debilitati fractique diſciplinæ nerui, perturbata epiſcoporum iura, ſublatæ iudiciorum leges, aut miſerum ſaltim in modum afflictæ, hinc diſcordiarum, ſeditionum ac litium ſeges immenſa, quæ tot ſeculis ad eccleſiæ dedecus fideliumque offenſionem fruticauit.* Addi poteſt, rectius conſultum fuiſſe ſaluti eccleſiæ per temperatam eccleſiaſticam antiquam, quam per nouam, immenſæ vnius prælati voluntati et nutui ſubiectam, diſciplinam. Sic enim pontifex Romanus intra ſuos limites antiquos ſubſtitiſſet, auctoritas ceterorum epiſcoporum conſeruata, nec tot infinita mala ex pontificum Romanorum aſſumta *plenitudine poteſtatis*, quæ nullos limites agnoſcit, in eccleſiam et respublicas inferri potuiſſent. Hanc enim primario hæc farrago epiſtolarum peperit: cum fractis viribus epiſcoporum, et conculcata ſynodorum prouincialium auctoritate, ſolus per omnia et in omnibus fuerit præſul Romanus, nec ei amplius vllus contradicere et dicere potuerit: *Papa, quid facis?*

68) Horum audacia et aperta cauillatio detecta eſt in tr. Gallica ſcripto lingua ſub hoc titulo: *Juſtification des diſcours et de l'hiſtoire eccleſiaſtique de M. l'abbé Fleury contre les reproches et calomnies de quelques Religieux Flamans contre cet hiſtorien.* Poſtquam enim FLEVRIVS in *hiſtoria eccleſ.* eique præmiſſis *diſcurſibus* grauiter doluerat iniuriam, eccleſiæ per PSEVDO-ISIDORVM illatam, et mutationem diſciplinæ priſcæ oſtenderat monſtraueratque; male hoc habuit quosdam religioſos, quorum calumnias repreſſit atque aperuit auctor prælaudati opuſculi, eleganter et ſolide ſcripti: vt inde liqueat, cauſam PSEVDO-ISIDORI a nemine, niſi ab eo, qui ſolis *cauillationibus* vtitur, agi poſſe.

68*) Id antiquis collectionibus in more poſitum fuit, vt ex *Dionyſiana* et his, quæ in Gallia et Hiſpania compilatæ ſunt, imo ex ipſius PSEVDO-ISIDORI, ex cuius ſylloge integras epiſtolas effictas, et pontificibus, qui ante SIRICIVM vixerunt, tributas, habemus, manifeſtum eſt.

69) Hac methodo vſus eſt CRESCONIVS, epiſcopus Africanus, in *breuiario canonico*, in quo habetur, (vt rubrum indicat,) *concordia canonum conciliorum et præſulum Romanorum*, i. e. *canonum apoſtolorum*, *Nicænorum* etc. *item præſulum*, *Siricii*, *Innocentii*, *Zoſimi*, *Celeſtini*, *Leonis* et *Gelaſii*. Pariter huc pertinet *breuiarium canonum*, ab HENRICO CANISIO publicatum, de quo *not. 40.* ſupra actum, oſtenſumque, illud *compendium codicis Dionyſiani aucti* ſiſtere. Denique huc ſpectat etiam *breuiarium* illud, de quo *§. VIII.* locutus ſum.

70) Hoc videtur factum in INGELRAMNI *capitulis*, HADRIANO oblatis, et, quæ tum inde decerpta ſunt, in capitularibus. Quæ ex genuinis decretalibus depromta ſunt, magis per *compendia* referuntur, vt docent *c. 27. 50. 51. 52. ſqq.* etc. *lib. I.*

71) Diu latuit REGINO, abbas Prumienſis, donec eum ex codice MSCto bibliothecæ Helmſtadienſis edidit anno MDCLIX. IOACHIMVS HILDEBRANDVS ſub tit. *de diſciplina eccleſiaſtica veterum præſertim Germanorum.* Hunc editum librum STEPHANVS BALVZIVS poſtea contulit cum codice MSCto, Pariſiis reperto, et inde innumeris locis emendatum atque reſtitutum, anno MDCLXXI. denuo publicauit

ſpuriæ ISIDORI epiſtolæ, vt legitimæ, rurſuſque a BVRCHARDO in maiori copia collectæ 72), atque ſub eadem qualitate laudatæ. Denique hic magnam partem ſuæ collectionis ex REGINONE hauſtam ſuam fecit, non ſecutus fontes, ſed alienos riuulos lambens, vt non potuerit non genuina et ſuppoſititia quoque miſcere. Nauſeæ tamen fuerunt eidem *capitularia regum Francorum*, quæ quidem ſuæ collectioni, ſed ſub falſis nominibus, inſeruit 73). IVONIS collectio a præcedentium tramite non receſſit, ſed pariter ex REGINONIS labore plura hauſit et particulas decretalium retulit tum ſpurias tum genuinas cum aliis 74), qui vſque ad GRATIANI tempora collectiones ediderunt, de quibus dictum eſt in *diſſertatione, decreto Gratiani* præmiſſa. Per hæc ſyſtemata, ſub certis titulis redacta, *decretalium* vigor admodum corroboratus, auctoritas ad poſteros propagata et fortuna ſpuriarum epiſtolarum ex collectione Pſeudo-Iſidori promota. Hæc vero ſeculo XII. opera GRATIANI longe maiora cepit incrementa 75), cuius ſyſtema, noua methodo efformatum, eandem cum *Dionyſiana collectione*, imo adhuc longe maiorem, nacta eſt fortunam, vt mox 76) eodem ſeculo ad illud, tanquam *opus authenticum*, in decidendo *vniuerſaliter* recurreretur,

blicauit ſub titulo: REGINONIS *abbatis Prumienſis* libri duo *de eccleſiaſticis diſciplinis et religione chriſtiana.* Hic ipſe non integras epiſtolas pontificum, vt factum erat ab antiquis collectoribus, ſed capita potiora ex illis retulit, ſimulque exemplum dedit BVRCHARDO, IVONI, et GRATIANO, vt eandem calcarent viam. Quæ ad eius libri hiſtoriam et elaborationem pertinent, prolixius tradita ſunt a STEPHANO BALVZIO. Duo tantum obſeruo obiter, quorum primum eſt, correctores Romanos multum lucis adferre potuiſſe emendationi GRATIANI, ſi eo tempore iam notus fuiſſet, vel in eorum manus codex MSCtus incidiſſet, vt paſſim ad *canones decreti* obſeruaui: quia, ſicut BVRCHARDVS et IVO plurima ex hoc opuſculo REGINONIS ſuu fecerunt, ita horum exemplo GRATIANVS quoque inde multa ſiue *immediate* ſiue *mediate* deſumſit, et decreto ſuo, ſæpe tamen deprauate, inſeruit. Alterum eſt, in oriente quidem leges imperatorum, de *eccleſiaſtica diſciplina* agentes, non neglectas fuiſſe in quibuſdam collectionibus, vt docent *nomocanones* IOANNIS *Antiocheni* et PHOTII, editi a IVSTELLO et VOELLIO *tom. II. biblioth. iur. cau. veter.* quod orientales epiſcopi comiter conſeruarent maieſtatem imperialem in legibus eccleſiaſticis ferendis; occidentales vero has plane præteriiſſe, quod parum poteſtatis tribueret curia Romana imperatoribus regibuſque in negotiis eccleſiaſticis: vtut eam prorſus conculcare et ſupprimere non potuerit. Primus fuit REGINO, qui leges ciuiles ex *codice Theodoſiano* vel potius ex *breuiario* ANIANI, cum *capitularibus* et *legibus Longobardicis* compilationi ſuæ inſeruit, quem poſtea BVRCHARDVS, IVO et GRATIANVS *ſecuti ſunt.* Ob oculos ſibi poſuiſſe videtur REGINO BENEDICTI *Leuitæ collectionem capitularium*, anno DCCCXLV. conflatam, in qua confuſe et indigeſta opera collegit, quicquid ad illuſtrationem capitularium et augmentum faciens reperire potuit, adeo, vt etiam ex codice Theodoſiano, Pauli ſententiis, Iuliani anteceſſoris nouellis, codice legum Wiſigothorum, lege ſalica, lege Ripuariorum et ex lege Boiuuariorum quædam traxerit. Plurima ex *genuinis* decretalibus in ſuos vſus tranſtulit, plura etiam ex *ſuppoſititiis*, parcius tamen. Vnde STEPHANVS BALVZIVS colligit, eum non adeo illas magni feciſſe, quod ſeculo IX., circa cuius finem REGINO vixit, illis grauis controuerſiæ ſtatus a Galliæ prælatis mota fuerit ſub NICOLAO I. quæ eidem incognita eſſe non potuit.

72) Ceu oſtendit GERHARD von MASTRICHT *in hiſtor. iur. eccl. et pontif.* §. 254. enumerando capita, ex hac collectione ſpuria deſumta.

73) Neſcio quo fato contigerit, vt BVRCHARDVS capitularia regum Francorum quidem in ſua collectione non neglexerit, inſcriptiones tamen mutauerit, et ipſa loca ex capitularibus laudare nefas duxerit: quamuis REGINO, IVO et GRATIANVS hanc epigraphen non nauſeauerint. Interim ipſe GRATIANVS a BVRCHARDO, cuius ſyllogen compilauit, ſæpe in errorem deductus, vt excerpta nonnulla ex capitularibus, vel conciliis vel patribus adſcriberet fide vel potius perfidia BVRCHARDI. Hanc audaciam merito eidem exprobrat STEPHANVS BALVZIVS *in præfat. ad tom. I. capitular. regum Franc.* §. 20. aitque: *Burchardus, cum Reginonem compilaret, maluit audax eſſe et mendax, et quæ hinc accepit capitula, tribuere conciliis quibusdam et patribus antiquis, quam regibus noſtris, quod Francorum appellatio, qua Reginonis atque Witikindi etiamnum æuo gloriabantur reges Germanorum, vſurpari deſiiſſet ætate Burchardi, adeoque exuta a ſaxonibus eſſet omnis capitularium iſtorum reuerentia.* Quantum coniectura aſſequi poſſum, BVRCHARDVS REGINONIS ſolertiam in legibus ciuilibus cum canonibus copulandis tacite improbaſſe, adeoque ab hac coniunctione ſtudio abſtinere voluiſſe videtur. Id colligo ex præfatione eiusdem, in cuius fine ait: *ex quibus autem ſcriptis ſelegerim, ordo ſequens indicat.* His ſubiiciuntur ſequentes fontes:

Ex canonibus, qui corpus canonum vocantur.
Ex apoſtolorum canone.
Ex transmarinis conciliis.
Ex conciliis, in { *Germania* / *Gallia* / *Hiſpania* } *celebratis.*
Ex Romanorum pontificum decretis.
Ex euang licis apoſtolicisque ſcripturis.
Ex veteri teſtamento.
Ex libris ſancti Gregorii.
Ex Hieronymo, Auguſtino, Ambroſio, Benedicto, Baſilio M. Iſidoro.
Ex pœnitentiali Romano.
Ex pœnitentiali Theodori.
Ex pœnitentiali Bedæ.

Omiſit leges *ciuiles* et *capitularia*, quibus inter eccleſiaſtica ſcita locum dare, nefas forſan duxit. Quia tamen quædam loca apud REGINONEM, ex capitularibus depromta, ſcitu digna deprehendit: maluit epigraphen eorum immutare, et conciliis atque patribus illa tribuere, quam prodere atque fateri, ſe inter ſcripta, quæ compilauit, etiam *capitularia* et *leges ſeculares* retuliſſe. Semel tantum expreſſo nomine laudat capitula CAROLI M. *lib. 1. c. 218. ſqq. ab epiſcopis collaudata apud Aquisgranum*, ceu *in marg.* addit BVRCHARDVS. Quæ ideo adiecit ex iudicio BALVZII, quod, niſi ab epiſcopis in concilio Aquisgranenſi collaudata fuiſſent, iis haud vſurus eſſet, qua accedente approbatione magis pro *epiſcoporum placitis* haberi deberent.

74) ANSELMVM intelligo et BONIZONEM, de quorum collectione in *diſſert. decreto Gratiani* præmiſſa *§. XI. lit. a. in not.* actum eſt.

75) Præcedentes enim compilationes habuerunt tantum quandam *particularem* in certis prouinciis auctoritatem; aſt GRATIANI *decretum vniuerſalem*, ipſo EVGENIO III. ſuffragante, vt euici in *cit. diſſ. §. XII. lit. g. in not. et §. XIV. in not. lit. s. et y.*

76) DIONYSII enim collectio ab initio et per diuturnum tempus tantum Romæ et in Italia *authenticam auctoritatem* habuit, donec tandem CAROLVS M. tempore HADRIANI eam extra Italiam propagauerit, effeceritque, vt *ius canonicum vniuerſale* eſſet. Sed *decretum* GRATIANI, poſtquam Bononiæ auctorite EVGENII III. in ſcholis illuſtratum eſt, mox *authenticam auctoritatem* in vniuerſum per omnes prouincias, quas occuparunt decretiſtæ, accepit, vt *cit. diſſ. §. XIV.* tradidi.

retur, et sic quoque *Mercatoris* merces adulterinæ, quibus abundat, grauius pondus acciperent, postquam ipsi pontifices suas nouas decretales ad eius principia insolita et noua componere cœperunt 77).

§. XII.

HIC pruritus, quo studiosi, quos *scholares* vocabant, in addiscendo Bononiæ *decreto* et *iure ciuili* ferebantur, ingentes peperit in foro lites; hæ vero infinitas appellationes 78) ad curiam Romanam in quæstionibus iuris 79) et relationes

77) Hoc iam a tempore NICOLAI I. factum quidem fuit, vt *§. X. not. 67.* supra docui: sed longe magis PSEVDO-ISIDORI noua principia confirmata sunt per *decretum* GRATIANI, quod his suppotitiis epistolis scatet, vt in singulis capitibus obseruaui. Ab hoc tempore vero ius omne ecclesiasticum secundum *decretum Gratiani* Bononiæ et Parisiis quoque traditum, inculcatum et facile ad vsum fori in decisionibus translatum, vt pontifices etiam in suis decretalibus, quæ re vera sunt decisiones caussarum controuersarum, ad illud passim prouocauerint et sic etiam spuria pro genuinis assumserint, vt *cit. differt. §. XVIII.* obseruaui.

78) Ostendi in *not. 55. ad c. 44. X. de appellat.* ad curiam Romanam frequentes fuisse appellationes in *quæstionibus iuris*, quarum probationes non esse necessarias, et sic facili negotio decidi eas posse, pontifex ait. Interim constat ex veterum ICtorum et interpretum scriptis, grauissimas lites de his motas fuisse, tum quod inter *antiquam* et *nouam* ecclesiæ disciplinam, a PSEVDO-ISIDORO foris ecclesiasticis obtrusam, ingens collisio deprehensa fuerit, cuius diuersa principia GRATIANVS suo inseruit decreto et distinguendo in harmoniam deducere voluit, sed vt plurimum parum feliciter, vt magis rem intricaret, quam extricaret: tum quod interpretes iuris ciuilis parum idonei eorum tempore et subsidiis necessariis destituti fuerint ad nodos iuris ciuilis dissoluendos, eiusque ænigmata resoluenda. Vnde infinita in hoc iure certamina orta sunt, quæ in Italia, maxime vero in patrimonio Petri, imo etiam extra Italiam infinitas produxerunt appellationes ad curiam Romanam. Sicuti vero quæstionum iuris vtriusque, hac occasione, ad eam spectabant decisiones; ita ex his, vti olim ex *decretis imperatorum*, interpretes postea *ius certum* traxerunt, quod tales decisiones, maxime post collectionem, *publica auctoritate* factam, vim *interpretationis authenticæ* haberent, ex intentione ipsorum pontificum. Notanter dixi *post collectionem, publica auctoritate factam.* Ante eam *decretalium*, quæ passim circumferebantur, vel in priuatis collectionibus continebantur, *incerta* erat auctoritas: quod de *fide* earum non constaret, et *compilationes priuatæ* hac pariter destituerentur. Inde vero nouæ turbæ et concertationes, an et quatenus secundum illas pronunciandum esset? Id egregie illustrat *c. 8. X. de fide instrum.* in quo Heliensis in Anglia episcopus INNOCENTIVM III. consuluit: *quibus indiciis fides esset adhibenda decretalibus, de quarum auctoritate iudex posset non immerito dubitare? cum plures inueniantur in* COMPILATIONE SCHOLARIVM *et allegentur in caussis, de quibus per bullam non constaret, nec ipsæ per metropolitanos insinuatæ fuissent.* Agnoscit pontifex pondus quæstionis, sibi propositæ, aitque, *sæpe contingere, quod etiam coram se decretales huiusmodi proponerentur, quas esse authenticas merito dubitaret.* Aderant eo tempore iam decretalium compilationes, sed *incertæ fidei* et *auctoritatis:* quia priuatim in vsum scholæ collectæ, a scholaribus forensem in vsum trahebantur atque in iudiciis ecclesiasticis laudabantur, aduersario iis, ob defectum *fidei*, reclamante. Nam priuata eiusmodi collectio nullam iis auctoritatem præstare poterat. In forma probante et per bullam confirmatæ producendæ erant, vel ad minimum per *metropolitanos* in synodis prouincialibus publicatæ, more prisco, quem supra exposui *in §. V. not. 32.* atque inde modum communicandi rescripta papalia aliis antiquum declaraui, ad quem prouocat episcopus Heliensis in *cit c. 8.* Ipse pontifex INNOCENTIVS III. antiquas fallacias in effingendis his rebus et fraudes, circa litteras curiæ Romanæ possim committi solitas, cognitas habebat. Falsæ enim litteræ sæculo XII., quod decretalium abundantia laborabat nimia, sæpe in foro producebantur, et ad illas sententiæ ferebantur, vel sine examine collectionibus priuatis inserebantur. Laudat proinde LVCIVS III. anno MDLXXXI. sollertiam et prudentiam Vigorniensis episcopi in *c. 2. X. de crim. fals.* quod sententiam, auctoritate falsarum litterarum latam, noluerit executioni mandare atque ei commendat, *vt, quotiens aliqua scripta sub eius nomine impetrata redarguenda viderit falsitatis, nullam eis adhibeat fidem.* Ipse INNOCENTIVS III. anno MCXCI. in *c. 4. X. eod.* refert, eo tempore deprehensos *in vrbe* fuisse, apud quos bullæ tum ipsius, tum COELESTINI nomine, quas falsas confinxerant, et quam plures literæ aliæ, bullis signatæ, inuentæ fuerint: vt itaque fallaciæ horum impostorum cognosci possent. Modos et varias artes eorum in *c. 5. X. eod.* recenset atque ostendit, quomodo secundum eas diligens indagator falsitatem eruere posset. Quis ergo dubitauerit, quin compilationes eiusmodi priuatæ falsis spuriisque decretalibus sæpe infectæ fuerint, quæ ne quidem in origine, sed ex sola *scholarium compilatione* producebantur? Quocirca INNOCENTIVS III. in *cit. c. 8. X. de fid. instrum.* Heliensem episcopum admonet, vt, si aliqua decretalis, de qua iudex merito dubitaret, allegata fuerit, eam sedulo examinaret, vtrum *iuri communi* esset consona, nec ne? Et priori causa secundum illam iudicare non dubitaret: posteriori vero super ea *superiorem*, h. e. curiam Romanam consuleret. Lubricum fuisse hoc discernendi veras a suppositiis decretalibus principium, atque per *ius commune* GRATIANI *decretum* sine dubio intellectum, obseruaui *nota 76. ad cit. c. 8.*, in quo tamen noua disciplina ecclesiastica efformata erat ad præscriptum spuriarum litterarum PSEVDO-ISIDORI, quæ eo tempore *ius commune* constituebat: de cuius deprauatione admodum conqueritur STEPHANVS, Tornacensis episcopus, in *epist. CCLI.* infra *not. 82.* referenda. Ipse enim pontifex Parisiis et Bononiæ institutus et innutritus erat in doctrina decreti, extra quod aliud *ius commune* agnoscere eo tempore non poterat, quod etiam eius decretales, vnice ad principia decreti, etiam ab eo disertis verbis laudata, compositæ, produnt, vt notaui ad *c. 13. X. de iudic. not. 84.*

79) Non tantum *ecclesiastici*, sed etiam *ciuilis*, cui etiam operam dabant clerici: quod absque eius subsidio non possent *decretum* GRATIANI et siluam immensam *decretalium*, quæ circumferebantur, intelligere. Iam enim tempore EVGENII III. vsus iuris ciuilis frequentissimus Romam occupauerat. In ipsa curia et iudiciis Romanis *leges* IVSTINIANI dominabantur, vt *diss. ad decretum Grat. §. X. lit. p. in not.* obseruaui. *Decretistæ* et *legistæ* post hæc tempora in magna auctoritate constituti erant, et vtrumque ius in curia Romana decisionibus causarum occurrentium inseruiebat, vt nec clerici doctrina *iuris ciuilis* carere possent. Vtroque admodum innutritus erat INNOCENTIVS III. ceu decretales eius euincunt, vt non inique MATTHAEVS Parisiensis *in histor. Anglic.* ad ann. MCC. *p. 197.* eum *in scientia magnum, audacem simul iurisperitum* vocauerit, quod omnis in hoc fuerit, vt, data occasione, lites glossatorum, de quæstionibus *iuris ciuilis* motas, decideret, sententiis MARTINI fere vnice deditus. Quocirca vsus vtriusque iuris facile extra Italiam iam sæculo XIII. migrauerat, et regna alia quæcunque peragrauerat. In Anglia iam documenta muniebantur clausulis, vsum iuris Romani præ se ferentibus, quibus renunciatum fuit *omni iuris canonici et ciuilis auxilio, epistolæ* D. HADRIANI, *beneficio restitutionis in integrum* etc. *atque hæc*, quibus vt inextricabilibus vinculis obstringebantur debitores, *non sine curiæ Romanæ conniuentia fieri*, ex communi sententia retulit MATTHAEVS Paris. *ad annum MCCXXXV. p. 353.* In Germaniam pariter iam seculo XIII. penetrauerat ius ciuile, vt ad *tit. de constitut. tom. I. iuris eccl. protest. §. XXXIV. et XLVIII.* obseruaui. Sub manibus iam, vbi hæc scribo, est controuersia illustris, in qua deprehendi *litteras reuersales* ENGELBERTI, *comitis Saynensis super diuisione, cum fratre facta, de anno MCCXCIV.* in quibus hæc occurrit formula: *Renunciamus insuper exceptioni doli mali metus causa et in factum, beneficio restitutionis in integrum, et omni suffragio iuris, legum, canonum, consuetudinum et statutorum auxilio.* Ita vero factum, vt in *quæstionibus iuris ciuilis* sæpe etiam appellationes et relationes ad curiam Romanam susceptæ, et ex hac decisiones harum quæstionum *iuris ciuilis* in

nes 80) produxerunt: ex quarum decisionibus decretalium nouarum 81) exuberantissima messis facta, vt in immensam copiam, maxime tempore ALEXANDRI III. 82) excreuerint, non tantum in

in magna copia prodierint, vt compilationes nouæ et antiquæ decretalium aperte monstrant: quæ tamen vt plurimum *ius nouum* et a mente iuris Romani alienum produxerunt. Eo enim tempore tanta erat glossatorum, atque inter hos MARTINI, ad enucleandum ius ciuile tamen ineptorum, auctoritas, vt plerumque pontifices horum errores pro iure ciuili assumserint atque inde decisiones formauerint, vt obseruaui ad *c. 5. X. vt lite non contest. not. 70. et 74.* et *ad c. 5. X. de caus. poss. et propriet. not. 99.* vbi MARTINI *doctrinam* appellat *legalem prouisionem.* In *c. 4. X. de confirm. vtil. vel inutili.* inter alia INNOCENTIVS III. ait: *Nos igitur, diligentius attendentes, quod IVRE sit CIVILI prouida deliberatione statutum* etc. sed sententiam, ibidem relatam, glossatoris IOANNIS esse, non iuris *ciuilis*, tum *ad c. cit. 5. not. 70.* tum *ad cit. c. 4. not. 31.* obseruaui. Pariter ex MARTINI glossatoris sententia, cum iure ciuili pugnante, formata est decisio in *c. 16. et 18. X. de testam.* vt *not. 98. ad cit. c. 16.* notaui. Alia specimina occurrunt in *c. 9. X. de in integr. restit.* vt *not. 90. ibid.* monstrat, et in *c. 44. X. de offic. et potest. iud. deleg.*

80) Supra iam *not. 9.* obseruaui atque docui, iam circa seculi IV. finem id egisse episcopos Romanos, vt *necessitatem*, in quæstionibus iuris ecclesiastici dubiis ad sedem Romanam relationes faciendi, eamque super his consulendi, omnibus episcopis in occidente imponerent, atque horum *decisiones authenticas* sibi assererent. Inde decretales, in *ecclesiasticis* ad *relationes* episcoporum factæ, magnum in decidendis litibus obuenientibus pondus obtinuerunt, in rariori tamen copia per plurima secula in quibuscunque collectionibus apparentes. Sed seculo XII. GRATIANVS in scenam produxit vberiorem earum numerum. Imo hoc seculum iis adeo refertum fuit, vt quasi quodam diluuio omnia regna deinceps inundauerint: præsertim cum etiam hoc tempore in quæstionibus *iuris ciuilis* relationes ad curiam Romanam fierent, vt tot decretalium introitus produnt. Vel vnico monumento id illustrare sat erit, ex *c. 5. X. de caus. possess. et propriet.* cuius verba proœmialia, ab INNOCENTIO III. prolata, hæc sunt: *pastoralis officii debitum sollicita mente prosequeris: cum iustitiæ zelo succensus* SVPER IVRIS ARTICVLIS *per apostolicæ sedis oraculum, a qua pendet tuæ iurisdictionis auctoritas, responsa humiliter appetis et deuotus exspectas, ne forte noua opinionum varietas aut iuris exceptio, varia nouitate distincta, non iuris effectum pariat, sed iustitiæ defectum potius inducat.* Opinionum varietas, ad quam prouocat pontifex, insignis erat, quæ quotidie inter interpretes iuris noua incrementa capiebat, *iurisque incerti* abundantiam producebat, ad quod tollendum, pontifex relationes ad se in his fluctibus faciendas esse sæpissime inculcabat: quamuis ex eius decisionibus vt plurimum nouæ lites effluxerint, et *iuris incertitudinem* magis auxerint, quam minuerint. Præterea in ipsis decisionibus ad *ius ciuile* disertis prouocatur verbis quandoque, et speciatim textus eius laudantur vt in *c. 2. X. de mut. petit.* vbi ita rationes pontifex subducit: *nec ciuilis iurisperitus ab hac sententia discrepat, quia præter authenticum, quod incipit: Et consequenter*, (intelligit *auth. Et consequenter. C.* de sentent. et interloc.) *in quo id de facienda reconuentione expresse habetur, etiam alibi statuitur, quod eodem iure quis vtatur, quod duxerit statuendum in alium.* In *c. 12. X. de arbitr.* prouocat GREGORIVS IX. ad *legalem prouisionem*, indeque decisionem format, quæ tamen error interpretum illius æui patens est, non *legalis prouisionis* sententia, vt *not. 76. ad cit. c. 12.* docui: vt palam fit, magis *glossæ sententias*, quæ in Romanis tribunalibus, dominatum plus quam herilem exercebat, quam *legalem prouisionem* relatam fuisse. Id quoque ingenue fatentur IANVS A COSTA, FLORENS, CIRONIVS aliique.

81) Solo *adiectiuo* vtor, omisso substantiuo. Etenim iam dudum in morem abierat tum in *scholis*, tum in *foro* hæc loquendi forma, quod innuit INNOCENTIVS III. in *c. 11. X. de sentent. excomm.* vbi mentionem facit alicuius *epistolæ* ALEXANDRI III. additque: *quam scholastici dicant decretalem.* Inusitata hæc non fuit appellatio, ante plura secula iam cognita, sed adiecto vt plurimum substantiuo, veluti *decretalis epistola, decretalia constituta* etc. vt in *not. 11.* monstraui. Verum iam olim *substantiue* etiam posita reperitur *decretalium* appellatio apud NICOLAVM I. in *c. 1. dist. XIX.*, sicuti LEO IV. in *c. 1. dist. XX.* prouocat ad *regulas decretalium*, epistolarum scilicet. Idem obseruaui ad *c. 15. dist. LXIII. not. 89.* circa vocem *nostra*, qua olim denotarunt *epistolam* principes, seu rescriptum.

82) Adnotaui ad *c. 3. X. de appell. not. 35.* ALEXANDRI III. tempore appellationum ad curiam Romanum vsum fœcundissimum et frequentissimum fuisse, vt etiam de forma ipsa *appellationum* ea occasione plures eiusdem decretales emanauerint, in *tit. de appell.* ad *numerum XXXV.* relatæ. Inde aliquot *collectiones* post eius obitum (quia in his adhuc decretales LVCII III. et VRBANI III. rarius quamuis, etiam memorantur) iam innotuerunt, fere vnice ex ALEXANDRI III. epistolis desumtæ. Quanquam vero *priuata cura* hæ compilationes compositæ, sine *fide authentica*; passim tamen in foris ad illas prouocatum fuit, vt vel *c. 8. X. de fid. instrum.* monstrat, et *not. 78.* supra iam dictum est. Penetrarunt sine dubio circa seculi XIII. initium in Germaniam, quod ex *chronico montis sereni ad ann. MCCVI.* in *dissert. ad decretum Gratiani §. XIV. lit. e. in not.* probaui, in quo referuntur hæc notabilia verba: *Ad hoc primum tempus* fratres sereni montis APPELLATIONIS et VERBORVM DECRETALIVM *eis hactenus ignotorum vsum habere ceperunt*, quod tales compilationes scholastici dixerint *decretales* simpliciter, quod de aliis intelligi vix potest, quam de his, qui decretales ALEXANDRI III. consarcinarunt. Insigne veritatis testimonium circa finem seculi XII. de mole vel *silua harum decretalium*, sub qua admodum tum disciplina ecclesiastica, tum fori strepitus laborauit, occurrit in *epist. CCLI.* STEPHANI, Tornacensis episcopi, anno MCXCII. ad episcopatum euecti, quam integram *ex edit. Paris. de anno MDCLXXXII. p. 366. seqq.* adferre libet, ex qua simul liquet, sinceriores iacturam antiquæ disciplinæ doluisse, et ægre tulisse, per *inextricabilem siluam decretalium Alexandri III.* vt STEPHANVS loquitur, vel earum, quæ ei attribuebantur in priuatis compilationibus, cuncta in peius ruere et artium liberalium studia quoque ruinam minari. En ipsam epistolam, quæ COELESTINO III. scripta videtur.

SVMMO PONTIFICI.

Reprehendit nimiam multitudinem Decretalium, et professores, qui eis abutebantur.

„ Impetrata venia loquamur ad Dominum nostrum, cuius mansuetudo nostram suscitat audaciam, prudentia sustinet imperitiam, patientia promittit impunitatem. Compellit hinc maiorum auctoritas, inde morbus paulatim serpens, cuius molestiæ si non occurritur in primis, incurabilis est in extremis. Nec hoc dicimus, Pater, tanquam velimus esse aut morum censores, aut dictorum iudices, aut doctrinarum discussores; fortiores humeros sarcina ista requirit, et robustos athletarum spiritualium lacertos pugna hæc exspectat. Id tamen, quod doleo, significare volumus sanctæ paternitati vestræ, cui Deus contulit et potestatem corripiendi errores, et scientiam corrigendi. Lapsa sunt apud nos in confusione officinarum sacrarum, studia litterarum, dum et discipuli solis nouitatibus applaudunt, et magistri gloriæ potius inuigilant quam doctrinæ, nouas recentesque summulas et commentaria firmantia super theologica passim conscribunt, quibus auditores suos demulceant, detineant, decipiant, quasi nondum suffecerint sanctorum opuscula patrum, quos eodem spiritu S. scripturam legimus exposuisse, quo eam composuisse credimus apostolos et prophetas. Ignota et peregrina conuiuiis apponunt fercula, cum in nuptiis filii regis, tauri et *attilia* (seu atilia) eius sint occisa parataque omnia, nec restat venientibus ad nuptias, nisi quæ apposita sunt, prendere et prandere. Disputatur publice contra sacras constitutiones de incomprehensibili Deitate, de incarnatione verbi: verbosa caro et sanguis irreuerenter litigat. Indiuidua Trinitas in triuiis secatur et discerpitur, vt tot iam sint errores, quot doctores; tot scandala, quot auditoria: tot blasphemiæ, quot plateæ. Rursus si ventum fuerit ad *iudicia*, quæ *iure canonico* sunt tractanda, vel a vobis commissa, vel ab ordinariis iudicibus cognoscenda, profertur a venditoribus *inextricabilis silua Decretalium epistolarum*, quasi sub nomine sanctæ recordationis ALEXANDRI papæ: et *antiquiores sacri canones abiiciuntur, respuuntur, exspuuntur.* Hoc inuolucro prolata in medium ea, quæ in conciliis SS. PP. salubriter instituta sunt, nec formam conciliis, nec finem negotiis imponunt, præualentibus epistolis, *quas forsitan aduocant, et conductitii, sub nomine Romanorum pontificum iam prophetæ in cubiculis suis confingunt et conscribunt. Nouum volumen ex eis compactum, et in scholis solemniter legitur, et in foro venaliter exponitur, applaudente cœtu notariorum, qui in conscribendis opusculis suspectis, et laborem suum gaudent imminui, et mercedem augeri.* Vt duo prædicta sunt, et ecce restat tertium, quod facultates, quas liberales appellant, amissa libertate pristina in tantam seruitutem deiiciuntur, vt comatuli adolescentes eorum magisteria impudenter vsurpent, et in cathedra seniorum sedeant imberbes; et qui nondum norunt esse discipuli, laborant vt nominentur magistri. Omissis re-

„ gulis

in caufis ecclefiafticis, fed etiam *fecularibus*, in quibus primario *ex patrimonio* Petri Romam delatæ funt tum relationes tum appellationes, et in rota Romana decifæ 83). Ex his *decifionibus rotalibus*, quarum in foro magnum pondus fuit, *decretales* compofitæ. Et, quia iis abundare cœpit forum; nouæ collectiones prodierunt, quas *decretales* 84), more antiquo dixerunt; quod, in formam litterarum feu refcriptorum redactæ, decifiones vt plurimum ad iudices delegatos in partibus transmiffæ, vel ad præcedentes relationes compofitæ fuerint: vnde tandem *altera pars iuris canonici* natales fuos accepit.

§. XIII.

EX hac filua decretalium, quæ feculo XII. maxime fub ALEXANDRO III. enata eft, mox meffis cura quorundam priuata facta, atque paffim collectiones inftitutæ, vt opus GRATIANI inde fupplementum acciperet, ipfæ vero decretales in vfum forenfem eo promtius et facilius deduci poffent. Plures eandem operam, licet forfan non eodem tempore, fufceperunt. Primam 85) ex codice

„ gulis artium, abiectisque libris authenticis artificio mufcas ignauium „ verborum, et fophifmatibus fuis, tanquam aranearum tendiculis includunt. Clamat philofophia, veftes fuas fcindi et difrumpi, nec confulitur ab antiquo, nec antiquam confolatur. Hæc omnia, Pater, „ correctionis apoftolicæ manum defiderant, vt vniformitas docendi, „ difcendi, difputandi, auctoritate veftra certam redigatur ad formam, „ ne fermo diuinus attritione vulgari vilefcat, ne in angulis dicatur: „ Ecce hic Chriftus, aut ecce illic, ne fanctum canibus et margaritæ „ porcis conculcandæ tradantur.

Egregie hæc epiftola ftatum corruptum et variis moleftiis infectum illius temporis repræfentat, monftratque, plures fufpectas decretales imo falfas his compilationibus priuatis infertas fuiffe, vt iudices iuftam dubitandi rationem de earum integritate habuerint, imo ipfemet INNOCENTIVS III. fuo tempore faffus fuerit in *c. 8. X. de fide inftrum.* coram fe fæpe proferri et laudari ex *compilationibus priuatis* decretales in iudiciis, de quarum fide iufte dubitari poffet. Nihilominus tamen primarium ALEXANDRI III. encomium eruditionis in eo collocat ROBERTVS DE MONTE *in append. ad Chron. Sigeberti Gemblac.* apud PISTORIVM *tom. I. p. 930. ad ann. MCLXXXI.* quod *in diuina pagina præceptor maximus et in decretis et canonibus et Romanis legibus præcipuus. Nam*, pergit, *multas quæftiones difficillimas et graues in decretis et legibus abfoluit et enucleauit.* STEPHANVS Tornacenfis fane in alia omnia iuit, et his *decretalibus Alexandrinis*, quæ quodam quafi diluuio inundarunt ecclefias, magis deprauatam quam bene ordinatam fuiffe ecclefiæ difciplinam recte cenfuit.

83) *Rota Romana*, tribunal illud illuftre, Romæ eft, quod decifionibus caufarum, huc delatarum, auctoritate pontificis vacat. Etenim caufæ maiores, publicæ maxime, confeffui cardinalium in *confiftorio* referuatæ funt; reliquas vero, maxime *iuftitiæ*, pontifex explicare folet *in capella feu camera ope et confilio fuorum capellanorum, quales proprie Rotæ auditores vocantur*, vt ait CARDINALIS de LVCA *tom. VII. in relat. cur. Rom. Forenf. difc. 32. n. 4.* Vocantur etiam ab antiquo *auditores S. palatii apoftolici*: cuius rationem ex eo parit de LVCA *cit. l. quod, priufquam congregarentur in confpectu papæ, ipfumque de caufarum ftatu ac meritis informarent atque votum feu confilium præberent, partes in eodem palatio apoftolico audiebant.* Qua de caufa pontifex fupplicationes, quæ ipfi porrigebantur, fingulis capellanis feu auditoribus ab antiquo diftribuere confueuit, vt quilibet cognitum haberet, quas caufas relaturus effet. Diuerfarum nationum auditores huic tribunali affident, inter quos vnus Germanus ad præfentationem imperatoris etiam occupat locum. Memorantur plures ICti eximii et toto orbe cogniti, qui in hac palæftra ftrenue certarunt, vt Guilielmus Durandus, Oldradus de Ponte, Ludouicus Montanus feu Romanus, Zabarella, Turrecremata, Nicolaus de Tudefchis feu abbas Panormitanus, Felinus, Decius, Antonius Auguftinus, præcipue inter ceteros nominandus; porro Gomefius, Mantica, atque ipfe RAYMVNDVS, compilator decretalium decantatus, aliique, quos refert DE LVCA *cit. l. n. 112.* Ipfa *Rotæ* appellatio non propria eft huic illuftri iudicio, fed per Italiam aliorum locorum *maiora tribunalia* appellatione hac veniunt, quæ probabiliter a Francis et Longobardis Italiæ illata eft, et fic *Germanis* debetur. Hos enim *curias iuftitiæ*, aliofque confeffus publicos, in quibus *confilia* agitantur, appellatione RAHT defignare, in aprico eft, quæ pro diuerfa dialecto etiam voce *Roht* exprimitur, et affeffores iudiciorum publicorum *Rohts* vel *Rahtsherren*, vel fimpliciter *Räthe* vocantur. Plures in his, caufa cognita, formantur decifiones. Quia enim non tantum de caufa *principali*, fed etiam de pluribus *incidentibus* inter litigantes contenditur: auditoribus incumbit, de fingulis capitibus, quæ per maiora conclufa, peculiares efformare decifiones, eafque rationibus dubitandi et decidendi more confueto exornare, quæ graue pondus, poftquam colligi cœperunt, in foro habuerunt. Primum earum collectorem fuiffe MATTHAEVM DE AFFLICTIS, teftatur cardinalis de LVCA *cit. l. n. 15.* quem alii poftea fecuti funt. Præcipue vero hi, qui in fingulari quodam argumento enucleando verfati funt publicis fcriptis, fe fuo non fatisfeciffe officio arbitrati funt, nifi etiam filuam decifionum harum, argumentum ipfum illuftrantium, colligerent, et per modum appendicis ipfi operi fubiungerent, quorum in numero referendi MERLINVS, FARINACIVS, NOVARIVS, PAVLVS ZACHIAS, DOMINICVS GALESIVS, PAVLVS GALLERATVS, ASCANIVS TAMBVRINVS, FRANCISCVS de FARGNA, LVDOVICVS POSTIVS, BARBOSA aliique.

84) Ideo *nota antecedente* harum decifionum et duplicis tribunalis fupremi, *confiftorii* et *Rotæ*, mentionem inieci, vt fundum oftenderem, vnde *decretales* enatæ, et per modum refcriptorum ad iudices delegatos vel confultantes transmiffæ fuerint, ex quibus altera pars iuris canonici quoad *maximam partem* conflata eft. Negotium hoc cancellariæ Romanæ eft, quæ decifiones, in rota confectas et pleniffime difcuffas atque approbatas, in formam *refcriptorum* coniicit. Idem obferuat LOTTERIVS *de re beneficiaria lib. II. qu. 9. n. 35.* et *epiftolæ decretales aliud non funt, quam fententiæ papales, latæ fecundum confilia rotalia.* IDEM *cit. tr. lib. 1. in apparat. n. 87. fq.* plenius hac de re mentem fuam ita aperit: *Cum Romanus pontifex in grauioribus et difficilioribus caufis, quæ ad fedem apoftolicam deuoluuntur, eorum iudicio vti non dedignetur, et ipfemet olim ad eorum relationem iudicabat, mox ex eorum prudentiffimis refponfis decretales epiftolæ, quibus conflatum eft corpus iuris canonici, prodierunt.* Denique idem quoque obferuauit cardinalis de LVCA *cit. l. n. 64.* et, *decretalium*, inquit, *tenor oftendit, quod, exceptis aliquorum conciliorum decretis, quæ in eis regiftratæ funt, reliqui canones* (vel capitula) *ex confiftoriis, et ex huius tribunalis (quod antiquitus capella dicebatur) decretis et determinationibus depromti fint.* Dixi vero, quoad *maximam partem* fecundam iuris canonici partem ex his decretalibus compofitam effe, quod potiffimum de compilatione auctoritate GREGORII IX. facta intelligo, cui tamen canones conciliorum, maxime *Lateranenfium*, loca fcripturæ facræ, dicta patrum, a GRATIANO omiffa, hinc inde interfperfa reperiuntur. *Liber VI.* plures etiam habet decretales, fed præterea etiam abundat conciliorum canonibus, atque *edictis* papalibus per *bullas* publicatis et *proprio motu* conditis. *Clementinæ* vnice depromtæ funt ex concilio Viennenfi, et denique *Extrauagantes* ex bullis papalibus quoad maximam partem hauftæ funt, magisque ad *edicta* pertinere videntur, quamuis quafdam decretales etiam contineant.

85) *Primam* hanc voco, quod hæc in VRBANO III. definat, et ita ante fecundam compofita videatur, quamuis hodie vt plurimum compila-

codice peruetuſto bibliothecæ Haſſo-Caſſelanæ in appendice ſub N. II. nondum editam exhibui, atque publici iuris feci, quod ex his collectionibus priuatis plura BERNARDVS *Papienſis* et RAYMVNDVS in ſuas decretalium compilationes traxerint, atque inde quandoque hæ ſuppleri, emendari atque declarari queant. Titulum codicis huius 86) retinui, prout in MSCto repeti, quamuis, cum quædam capitula ex LVCIO III. et VRBANO III. eidem inſerta fuerint, palam ſit, compilationem hanc demum factam fuiſſe poſt annum MCLXXXVII. quo VRBANVS III. deceſſit. In titulos LXV. compilationem diſtribuit, quorum priores XII. *canones concilii Lateranenſis III.* inordinate congeſtos: reliqui, qui ſequuntur, decretales ALEXANDRI III. exceptis quibusdam capitulis, continent. Altera eſt, quæ ſub titulo *appendicis ad concilium Lateranenſe III.* refertur ab HARDVINO *tom. VI. concil. P. II. p.* 1694. *ſqq.* Re vera tamen non eſt *appendix ad concilium Lateranenſe III.* ſed principalis collectio decretalium ALEXANDRI III. ad minimum quoad maximam partem, in *L. partes* diuiſa, cuius *pars prima* exhibet ipſum *concilium Lateranenſe III.* pars II. vero cum ſequentibus decretales ALEXANDRI III. et aliorum quorundam, atque in CLEMENTE III. deſinit, vt poſt annum MCXCI. ſub COELESTINO III. compoſita fuerit, cuius decretales nullas habet. Habet hæc etiam GREGORII VIII. et CLEMENTIS III. aliquot decretales, quæ in priori deſunt. Hæc *prima* ſcilicet etiam longe plures ſiſtit, in poſteriori 87) omiſſas,

pilatio BERNARDI CIRCA prima inter quinque antiquas vocari ſoleat, quod hæc prima ſit inter eas, quæ eadem prorſus methodo conflatæ, quam duæ priores ignorant, quæ etiam principaliter in referendis et digerendis *decretalibus* ALEXANDRI III. occupatæ fuerunt, vt etiam *decretales* ALEXANDRI III. vocatæ fuerint, prout docet *epiſtola* STEPHANI *Tornacenſis, not. 82.* relata. Denique admodum probabile eſt, BERNARDVM Papienſem *primam* præcipue, quam in appendice edidi, præ oculis habuiſſe atque pleraque inde petiuiſſe, RAYMVNDVM vero ſua potiſſimum ex hac *Bernardina* compilaſſe. Sic vna eademque decretalis ALEXANDRI III. Strigon. et Colocenſi archiepiſc. ſcripta in duas partes ſciſſa eſt, in *c. 5. et 6. X. de conuerſ. coniug.* relata, non alia de cauſa, quam quod in prima *infra in app. p. 312.* et apud HARDVIN. *cit. l.* in ſecunda *p. 1729.* eandem ſciſſionem RAYMANDVS deprehenderit, et BERNARDVS CIRCA *lib. III. tit. 28. c. 5. et 6.* eandem inde repetierit; vel dici poteſt, ſciſſionem hanc primum in *prima* factam, eam in *ſecunda* retentam ad imitationem primæ, a BERNARDO poſtea rurſus ex prioribus eandem ſciſſionem repetitam atque ita ad RAYMVNDVM translatam, qui ex præcedentibus vel immediate vel mediate ſua hauſit. Euidentius hoc liquet ex *c. 15. X. de iure patron.* relata quidem *in compilat.* apud HARDVIN. *cit. l. p.* 1777. ſed ſine mentione eius, ad quem hæc decretalis directa. Aſt infra *in append. p. 302. c. 13.* adeſt inſcriptio hæc: *Idem Andrenſi epiſcopo:* quam etiam habet et ex prima hauſit BERNARDVS CIRCA in *c. 18. de iure patron.* RAYMVNDVS vero eam corrupte retulit. Rurſus *c. 21. X. de iur. patron.* in *collect. apud Hard. cit. l. p. 1864. ſq.* in duo capitula ſciſſum, ſed *infra in app. p. 304.* in ſua integritate relatum. Idem etiam BERNARDVS Papienſis in *c. 27. de iur. patron.* fecit, vt primam præ oculis habuiſſe videatur. Aliud euidens argumentum huius rei deprehendi in *c. 12. X. de cenſibus*, cuius integram decretalem habet *collect. decretal. Alex. III. infra p. 201. c. 8.* quam etiam *Bernardus* in *c. 17. comp. 1. de Simon.* ex illa retuliſſe videtur. Integram enim non habet, quæ ſub nomine *append. ad concil. Later. III. P. II. c. 5.* circumfertur, ſed particulam tantum *ſub falſa epigraphe*, vt hanc haud conſuluerit. In *c. 3. X. de ſponſal.* deeſt deſignatio eius, ad quem decretalis directa, quem defectum etiam deprehendi in *decret. Alex. III. infra p. 330. c. 7.* ſine numero pontifici adſcripto, quem habet *comp. 1. c. 18. de ſponſ.* Vnde auguror, RAYMVNDVM quandoque illam, quam infra retuli, collectionem inſpexiſſe et ſua inde compilaſſe. Præterea RAYMVNDVS *c. 14. X. de Simon.* adſcribit ALEXANDRO III. quod etiam factum eſt in *decretal. Alex. III. infra tit. XIV. c. 6. et c. 13. comp. 1. de Simon.* vnde in hunc errorem deductus RAYMVNDVS, quia ex HINCMARO *hoc cepit.* deſumtum eſt, vt ad *cit. c. 14. not. 23.* obſeruaui. Sed *in append. ad concil. Later. III.* plane deeſt, et quidem recte, qui ALEXANDRO III. non debetur. Aliud exemplum deprehendi in *c. 23. X. de Simon.* in quo epigraphe integra deficit. Pariter ac in *decret. Alex. III. infra p. 200. in f. et in c. 21. comp. 1. de Simon.* Quodſi BERNARDVS *Papienſis* et RAYMVNDVS eam, quæ *append. ad concil. Later. III.* tribuitur, inſpexiſſent: ibi *p. 1829.* apud HARDVIN *tom. VI. p. II.* hanc deprehendiſſent: LVCIVS III. *Turon. archiepiſcopo.* Vnde liquet, vtrumque eius nullam habuiſſe rationem, ſed illam, quam edidi, vnice conſuluiſſe. Denique in *c. 2. X. ne prælat. vices ſuas.* eandem inſcriptionem, quæ in *decretal. Alex. III. infra tit. XIV. c. 1. p. 202.* habetur, obſeruaui, quæ omiſſa eſt in *app. ad concil. Later. III. P. II. c. 1.* vt hanc non fuerint ſecuti tum BERNARDVS tum RAYMVNDVS, ſed vnice illam, quam *infra in append.* publici iuris feci. Atque hæc ratio fuit, quæ me ad eam edendam impulit: vt inde conſtaret, ex quo fonte potiſſimum hi duo compilatores ſua hauſerint, quos aliam præcedentem collectionem præ oculis habuiſſe, in propatulo eſt. Illa enim, quam edidi, adhuc rudis et inordinata eſt, vt ordo inordinatus offendiſſe BERNARDVM CIRCA videatur atque induxiſſe, vt aptiori ordine ſuam componeret compilationem, qua publicata, prima, quam edidi, facile neglecta, et ei *Bernardina* prælata eſt, quam propterea *primam* dixere HENRICVS OSTIENSIS aliique, obſeruante ANTONIO AVGVSTINO *in præfat. ad antiq. collect. decretal.* quod illa, quæ præceſſit, vt inordinatior derelicta fuerit, omnibus vnice in deſcribenda *Bernardina compilatione* occupatis, quæ illa ipſa *compilatio ſcholarium* ſine dubio fuit, cuius meminit INNOCENTIVS III. in *c. 8. X. de fide inſtrum. de anno MCCVIII.*

86) Titulus Cod. MSCti præ ſe fert, *decretales* ALEXANDRI III. *in concilio Lateranenſi III. generali anno MCLXXIX.* editas fuiſſe. Quod tamen falſum eſt: cum etiam quaſdam VRBANI III. decretales contineat. Sed notandum eſt, veteres collectores a principali et præcipuo collectionis argumento denominationem fuiſſe. Cum itaque *priores XII. tituli* vnice deſumti fuerint *ex concilio Lateran. III.* a potiori facta denominatio; ſicuti olim ſub titulo *Nicænorum canonum* Romæ etiam *Sardicenſes* venerunt: quod illi principatum tenuerint in collectione Romana, quibus ſubiecti fuerunt Sardicenſes.

87) Nouum inde peti poteſt argumentum, decretales ALEXANDRI III. a me editas, fundum conſtituere, vnde meſſem fecerint BERNARDVS et RAYMVNDVS. Sic in *collect. ab* HARDVINO edita, deeſt *c. 6. p. 201. in collect. Alex. III.* relatum, quod tamen adductum in *c. 13. comp. 1. de Simon. et c. 14. X. eod.* Pariter in illa omiſſum eſt *c. 8. cit. p. 201.* quod tamen refertur in *c. 15. comp. 1. de Simon.* et *c. 16. X. eod. cum c. 12. X. de cenſ.* Vlterius illa non habet *c. 10. p. 202.* quod tamen exſtat in *c. 16. comp. 1. de Simon.* et *c. 7. X. eod.* Sicut *c. 10. p. 202.* in

ſas, vt ad ſingula capitula primæ compilationis, quæ in poſteriori deſunt, obſeruaui. Tertia collectio eſt BERNARDI CIRCA, Papienſis præpoſiti, mox Fauentini epiſcopi, qui circa idem tempus vixit, relata ab ANTONIO AVGVSTINO *in antiqu. collect. decretal.* quam *primam* inter quinque celebriores nominat, quod hæc aptiori methodo compoſita fuerit, adeo, vt, quæ eam ſecutæ ſunt, imo ipſa RAYMVNDIANA ſub GREGORIO IX., in eadem methodo ſubſtiterint. Plura ex patribus, conciliorum canonibus atque decretis pontificum, a GRATIANO prætermiſſa 88), ſuppleuit, præcipue tamen in ALEXANDRI III. *decretalibus*, ad exemplum priorum duarum collectionum, referendis occupatus fuit, atque itidem in CLEMENTE III. deſiit, COELESTINI III. vero nullas recenſuit, vt ex illa, quam in appendice edidi, conflata, in meliorem tamen formam coniecta videatur. In libros quinque diſtributa eſt, quorum ſinguli titulos, eodem ordine compoſitos, habent, quem RAYMVNDIANA ſeruat: quamuis omnes tres collectiones nullam authenticam auctoritatem habuerint, vtut in foro ad eas frequenter prouocatum fuerit 89).

§. XIV.

RETVLI tres diuerſas collectiones decretalium ALEXANDRI III: memorantur etiam tres collectores, qui collectionibus inſudarunt. Nam præter BERNARDVM CIRCA etiam GILIBERTVS

TVS

in Alex. decret. quod in iſta omiſſum, reguſtatum eſt in *c. 3. comp. 1. de Simon.* et *c. 3. X. eod.* Porro *c. 8. p. 212.* quod deeſt apud HARDVINVM, repetitum tamen in *c. 4. comp. 1. de paroch.* et *c. 20. p. 225.* relatum eſt in *c. 3. comp. 1. de bigam. non ord.* et *c. 2. X. eod.* non alia de cauſa, quam quod RAYMVNDVS ſua debeat BERNARDO Papienſi, hic vero ſua decretalibus ALEXANDRI III. a me editis, ſicut rurſus docet *c. 21. p. 225.* repetitum in *c. 7. comp. 1. de furtis* et *c. 5. X. eod.* omiſſum in *collect. apud Harduinum*, quam vterque haud conſuluerunt, quod etiam ex pluribus aliis, in *collectione apud* HARDVINVM omiſſis, colligere licet. Ceterum cui debeatur hæc collectio apud HARDVINVM, incertum eſt, quamuis ANTONIVS AVGVSTINVS eam tribuendam eſſe ALANO, veteris iuris canonici interpreti, qui etiam *doctor vniuerſalis* nuncupatus eſt, arbitretur, quod etiam repetiit FRANCISCVS PAGI *in breuiar. pontif. Roman. tom. II. p. 67.* Id tamen ſine dubio erroneum eſt, quod laudatus PAGI crediderit, ex BERNARDI Papienſis *collectione* illam compoſitam fuiſſe, quæ ad inſtar *appendicis* concilio *Lateran. III.* adiici ſolet, longe ordinatior ſine dubio futura, ſi ex illa hauſta fuiſſet: quin potius illam ideo BERNARDVS confeciſſe credendus, quod, quæ eius compilationem præceſſerant, ex ordine ipſo turbato et inepto, eruditorum eius temporis animos offenderint. Nec ab hac ſententia me dimouet illuſtr. de SENCKENBERG *in medit. ex iure publ. et priu. faſc. II. medit. 5. §. 4.* conſtituens huic collectioni Bernardinæ annum MCLXXVIII., auctoritate codicis, quem ſeruat bibliotheca Gieſſenſis, fretus, in cuius *præfatione* hæc epigraphe apparet: *Opus ſententiarum extrauagantium B. præpoſiti Papienſis anno dominicæ incarnationis MCLXXVIII. præſidente Romanæ eccleſiæ ſanctiſſimo papa Alexandro in pontificatus anno XX.* etc. Vnde poſſet colligi præpoſiti Papienſis ſyllogen longe antiquiorem duabus reliquis eſſe, quas tamen antiquiores hac eſſe docui. Etenim filius meus, natu tertius, GEORGIVS LVDOVICVS BÖHMER, Profeſſor iuris in Georgia Auguſta academia, quæ Göttingæ eſt, in *diatribe de Clementin. §. 2. not. b.* recte obſeruauit, a vero hoc prorſus alienum eſſe, quod LVCII III. qui anno MCLXXXI., GREGORII VIII. qui anno MCLXXXVII. et CLEMENTIS III., qui anno MCLXXXVIII. ſedit, decretales in hac ſylloge etiam ſiſtantur, vt non potuerit non ſub COELESTINO III. poſt annum MCXCI. confecta fuiſſe, vt vel *titulus 2. lib. III.* euincit. Ipſius præfationis verba, ab eo adlata, ante omnia recte interpungenda hoc modo: *Opus ſententiarum extrauagantium B. præpoſiti Papienſis.* Hoc puncto claudenda inſcriptio operis. Poſt noua periodo incipit præfatio ipſi *concilio Lateranenſi III.* præmiſſa, quam etiam habet HARDVINVS *in coll. concil. P. VI. tom. II. p. 1673.* paulo conciſius tradita, et in anno celebrati concilii diuerſitatem arguens, quam enucleat perſpicue filius *cit. l.* Prolixa enim periodo abſoluitur hæc codicis Gieſſenſis præfatio poſt inſcriptionem hoc modo: *Anno dominicæ incarnationis MCLXXVIII. præſidente Romanæ eccleſiæ ſanctiſſimo papa Alexandro - - - ſancta et generalis ſynodus CCLXXXIV. epiſcoporum, de diuerſis mundi partibus conuocatorum, congregata eſt in baſilica, quæ appellatur Conſtantiniana. in qua ſynodo XXVIII. canones promulgauit ſanctiſſimus papa Alexander.* Hoc modo *titulus operis* ſeparandus a *præfatione, ipſi concilio præmiſſa*, et per interpunctionem in codicibus MSCtis neglectam diſtinguendus: quo facto error mox in oculos incurrit.

88) GRATIANI auctoritas eo tempore in *ſcholis* et *foro* iam tanta erat, vt ad eius *decretum* in deciſionibus cauſarum vbique prouocaretur. Cum itaque GRATIANO *collectio canonum* ex voto ceſſiſſet: ſe operæ pretium facturum credidit BERNARDVS CIRCA, ſi GRATIANI *decretum* continuaret, et ab eo prætermiſſa ex canonibus, patribus, et decretalibus ſuppleret, atque ex *decretalibus*, poſt GRATIANVM editis, maxime ALEXANDRI III. nouum opus exſtrueret. Sylua harum *decretalium* iam in promtu erat, vt STEPHANVS Tornacenſis epiſcopus, in *not. 82.* laudatus, teſtatur, ſed inordinate compoſita. Quæ res illum eo magis induxit, vt conuenientiori methodo hanc compilationem exſtrueret: quo facto, præcedentes collectiones omnem vſum amiſerunt, vtut eam, quam in *appendice* edidi, potiſſimum in rem ſuam verterit. Cauſam hanc iam in *præf. ad decretum Gratiani §. XIV. in not. lit. e.* egi, atque oſtendi, BERNARDVM Papienſem paſſim ad *decretum* GRATIANI, cuius continuator eſſe voluit, prouocare.

89) Epiſcopus Helienſis anno MCCVIII. INNOCENTIO III. refert, ſæpe ex *compilatione ſcholarium* laudari decretales, de quarum fide iuſte dubitari poſſet. Idem pontifex agnoſcit in *c. 8. X. de fid. inſtrum.* adeoque vterque *compilationem priuatam* memorat, quæ *ſcholarium* dicebatur, quod doctrinis ſcholaſticis inſeruiret, et in ſcholis a ICtis per interpretationem illuſtraretur, qui etiam illam per ſcholares ſuos in forum deducere conabantur, ſed non ſine contradictione: quod fides harum decretalium collectarum admodum nutaret, ceu ipſe INNOCENTIVS III. agnoſcit. Ceterum per hanc *compilationem ſcholarium* vix alia intelligi poteſt, quam BERNARDI Papienſis, quæ eo tempore in ſcholis vigebat, et ſtudia in illam admodum feruebant. Noluit tamen INNOCENTIVS III. ſimpliciter huius codicis decretalibus in foro ſtandum eſſe: quod publica auctoritate collectio minime facta, nec ipſæ decretales ex hac priuata collectione pro *authenticis* haberi poſſent.

TVS vel GILBERTVS et ALANVS, *doctor vniuerfalis* dictus, vetus iuris canonici interpres, inter collectores, qui eodem tempore floruerunt, referuntur. ALANO quidam, vt iam dictum eft, eam tribuunt, quæ fub nomine *appendicis ad concil. Lateranenfe III.* circumfertur 90). Id quod fi verum eft: GILBERTO forte adfcribi poteft illa, quam in *appendice* edidi, et quæ fundum conftituit, vnde meffem fecerit BERNARDVS Papienfis. Noua acceffit poft XII. annos ab illa, quam BERNARDVS fecit, diuerfa *collectio* GALLENSIS vel VALLENSIS *Volaterani* ad methodum eius, quæ vulgo *prima* vocatur, compofita, quæ vbique applaufum præ ceteris meruiffe videtur. Tam ferax enim *fylua decretalium* ALEXANDRI III. fuit, vt nouum fpicilegium earum, quæ in *prima* BERNARDI Papienfis omiffæ erant, et præterea pontificum, qui poft ALEXANDRVM III. vixerunt, vberiorem meffem 91) decretalium fecerit, et in COELESTINI III. decretalibus defierit, adeoque fub INNOCENTIO III. conflata fuerit, quæ vulgo *fecunda antiqua collectio* vel *compilatio* appellatur. Sub INNOCENTIO III. curia Romana in confcribendis epiftolis adeo occupata fuit, vt fere omnium priorum pontificum, etiam GREGORII M., fuperauerit induftriam et follicitudinem, ceu *regiftra* earum epiftolarum, quas antiquitas nobis conferuauit 92), oftendunt. Ex his BERNARDVS *Compoftellanus* quidem compilationem quandam, quam *Romanam* dixere, compofuit, fed minus probatam; quod fufpectas quasdam decretales contineret: quod vitium etiam obiectum erat *compilationi decretalium* ALEXANDRI III. a STEPHANO, Tornacenfi epifcopo. Pariter RAINERIVS, diaconus et monachus Pompofianus *collectionem decretalium* ex tribus primis regeftorum libris confcripfit, et fub XL. titulos redegit, editam a STEPHANO BALVZIO poft *lib. II. epiftol.* INNOCENTII III. *p.* 543. quam *primam* vocauit, quod ex fequentibus regeftorum libris plures collectiones confarcinare cogitauerit: fed opus, imperfectum et minus ordinate compofitum, facile neglectum eft 93). Hac de caufa INNOCENTIVS III. fua auctoritate collectionem

90) Vt fupra iam indicaui in *not.* 87. Ipfi tres collectores non tantum ab ANTONIO AVGVSTINO *in præfat. ad quinque collect. antiqu.* fed etiam a GVIDONE PANZIROLO *de clar. LL. interpret. lib. III. c.* 8. memorantur, quamuis de eorum *collectionibus* nihil fpecifice addant, nec *exiftentiam* earum *realem* memorent. Cum itaque duæ collectiones adhuc fuperfint, præter illam, quam BERNARDVS Papienfis compofuit, non improbabile eft, has duas GILBERTO et ALANO tribuendas effe, quamuis determinari nequeat, cui *prima* et cui *fecunda* attribuenda fit. Id quod fi verum, cum PANCIROLO et AVGVSTINO admitti nequit, poft BERNARDVM demum GILBERTVM et ALANVM fuas compilationes fcripfiffe, vt *§. anteced.* monftraui, quia *Bernardina* ex rationibus, ibidem adductis, pofterior effe videtur.

91) Plurimas ALEXANDRI III. quidem habet: fed longe plures LVCII III. VRBANI III. GREGORII VIII. CLEMENTIS III. et COELESTINI III. in quo definit, fiftit, quædam etiam ex conciliis, vt Maticenfi, Triburienfi, Agathenfi et Arelatenfi, item ex EVGENII III. decretalibus HIERONYMO, GREGORIO I. atque *Hormifda* intermifcuit, fed parcius. Aeque hæc in fcholis, vt BERNARDI Papienfis, accepta fuit, vt in eam HVGO, *Ferrarienfis epifcopus*, et BERNARDVS MAIOR *Compoftellanus* gloffas cum aliis fcripferint, quos refert ANTONIVS AVGVSTINVS *cit. l.* vt inde palam fit, fcholis publicis vtramque inferuiiffe, licet neutra *authenticam auctoritatem* acceperit in foro fecundum *c. 8. X. de fid. inftrum.*

92) Per partes libri harum epiftolarum a SIRLETTO et BOSQVETTO editi funt. Sed longe plures, vt *quintum*, *decimum*, *vndecimum* et *duodecimum*, nunquam antea editos, STEPHANVS BALVZIVS cum aliis quibufdam prioribus editionibus addidit, et hoc modo in pleniorem reftituit ftatum volumina duo epiftolarum INNOCENTII III. præfertim cum etiam liber III. ex RAINERII *collectione I.* quem itidem primus edidit, fuppleri poffit. Præterea *noua litteria* fpem nobis fecerunt, fupplementa etiam earum epiftolarum, quæ *Baluzianæ editioni* defunt, Romæ mox editum iri, vnde decretales adhuc perfectius illuftrari atque ætates earum fpecialius determinari queunt.

93) Interim grates debentur STEPHANO BALVZIO, quia in fua collectione multas epiftolas, ad *librum tertium*, h. e. ad annum MCC. pertinentes, conferuauit, ex quibus etiam capitula plura haufit RAYMVNDVS, quorum annum ex RAYNERII *collectione* determinare licuit. Quodfi enim decretales fiftit, quæ nec in *libro I.* aut *II.* quos integros adhuc habemus, deprehendere licet, eas ad *librum III.* et fic ad annum MCC. referendas palam eft, quem annum etiam, ad fingula capitula apud RAINERIVM hoc modo repertum, retuli. Neque enim PITHOEOS fecutus fum, qui vt plurimum in annis fallunt, et pro lubitu qualemcunque annum *Innocentianis decretalibus* attribuerunt, quod tam pleniffima epiftolarum collectio et editio eorum tempore defuerit. Ceterum ipfa *collectio* RAYNERII docet, eum plura fyftemata ex præcipuis epiftolis INNOCENTII III. conficere voluiffe; quia hanc compilationem *primam*, ex *libris tribus* prioribus defumtam, et fub XL. titulos redactam, vocat: adeoque fine dubio fibi propofuit, ex libris ceteris adhuc aliquot fyftemata confarcinare. Sed forfan defectus publicæ approbationis fregit propofitum: quamuis in *præfatione p.* 543. afferat, fe plurimorum votis excitatum fuiffe, vt tale fyftema conderet. Rationem confilii his verbis exponit: *Quorum votis, meæ conditionis confiderans famulatum, ficut debui, tam deuote quam humiliter obediui, et ad laudem et gloriam nominis eius legentiumque profectum, quæque optima ex regiftris eiusdem, primi videlicet, fecundi et tertii anni, deflorans in hoc opufculo, pleniffima quantum ad decretales et decreta pertinet, auctoritate congeffi, licet quædam, quia diuerfos in fe continent cafus, intercidenda duxerim, vt fub competentibus fibi titulis locarentur.*

nem quandam edi curauit opera PETRI *Beneuentani* anno ſui epiſcopatus XII. h. e. MCCX. Vocatur alias hæc *compilatio III.*, a prioribus tamen in eo diſcrepans, quod *publica auctoritate* edita fuerit, *Innocentianas decretales* tantum continens, ad methodum tamen BERNARDI Papienſis, quæ tunc vnice in deliciis erat, compoſita. Huic paulo poſt *quarta* acceſſit, ex ſcitis INNOCENTII III. itidem deſumta, hoc eſt ex *decretis LXX. vel LXXI. concilii Lateranenſis IV.* et epiſtolis decretalibus, quas poſt *tertiam compilationem* per illud quinque annorum ſpatium ediderat, vt *tertia* et *quarta ius eccleſiaſticum* INNOCENTII III. comprehendat. Atque has IV. compilationes demum edidit ANTONIVS AVGVSTINVS vno volumine 94). Succeſſor INNOCENTII III. HONORIVS III. eadem, quam ille calcauerat, via ſibi eundum eſſe credidit, et ſua auctoritate per TANCREDVM, archidiaconum Bononienſem, decretales, a ſe editas, colligi, et collectionem ad methodum priorum adaptari curauit, quæ *quinta compilatio antiqua* vel *Honoriana* dicta fuit, primum ab INNOCENTIO CIRONIO, academiæ Toloſanæ cancellario et profeſſore iuris, Toloſæ anno MDCXLV. edita et illuſtrata.

§. XV.

LABORABANT itaque poſt HONORII III. ætatem iudicia et ſcholæ compilationibus quinque, quarum tres poſteriores *publica* et *authentica* conſtabant fide, duæ priores autem incertæ auctoritatis et dubiæ fidei erant. Nihilominus tamen manibus eruditorum, ſcholarium et aduocatorum in foris terebantur, imo non raro ab INNOCENTIO III. ad ALEXANDRI III. LVCII III. VRBANI III. imo et COELESTINI III. decretales prouocatum fuit in decretalibus, a ſe publicatis, non alia de cauſa, quam quod aduocati in foro has vel illas decretales laudarent, et fundamenta intentionis vel exceptionis, ab INNOCENTIO III. repetita, in eis conſtituerent, quæ ex duabus *primis compilationibus* ſine dubio adductæ erant, ſæpe tamen ab aduerſariis in dubium vocatæ, quod *fide authentica* deſtitutæ eſſent 95). Nonnunquam etiam in ſcenam producebantur decretales, quæ

94) In præfatione ANTONIVS AVGVSTINVS *quintæ compilationis ſeu Honorianæ* quidem facit mentionem, ſed tamen in *quarta* ſubſtitit, quod in codicibus MSCtis omnibus fere hæc defuerit, et diligentiam eius, in perſcrutandis eiuſmodi monumentis admodum alias ſollicitam, effugerit. Felicior hac in re INNOCENTIVS CIRONIVS fuit, qui, vt ipſemet in *præfat. ad quintam compilationem* tradit, *in veteris bibliothecæ Albienſis ruderibus tres codices manuſcriptos, puluere, ſitu et pedore confectos*, reperiit, repertam collectionem inde publici iuris fecit, notisque optimis et multa doctrina refertis illuſtrauit. Methodum priorum quatuor compilationum etiam hæc ſecuta eſt, ſed, ad imitationem duarum præcedentium, in ſolis *Honorianis* epiſtolis ſubſiſtens. Publica HONORII III. auctoritate etiam compoſita et publicata eſt hæc compilatio. Primum *cap. de conſtit.* hoc ipſum prodit, quod directum eſt ad magiſtrum TANCREDVM, *archidiaconum Bononienſem*, his verbis: *Nos quasdam epiſtolas decretales ſuper his, quæ noſtris ſuborta temporibus per nos vel fratres noſtros decidimus, vel etiam aliis de ipſorum conſilio commiſimus decidenda, compilari fecimus, et tibi ſub bulla noſtra duximus deſtinandas. Quo circa diſcretioni tuæ per apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus eis, ſollemniter publicatis, abſque vllo ſcrupulo dubitationis vtaris, et ab aliis recipi facias, tam in iudiciis quam in ſcholis.* Eodem ſine dubio vſus conſilio pontifex HONORIVS III. TANCREDO publicationem huius compilationis mandauit, quo EVGENIVS III. archidiacono Bononienſi, qua cancellario academiæ, in mandatis dedit, vt approbationem *decreti Gratiani*, a ſe factam, archigymnaſio Bononienſi indicaret, atque ſe permiſiſſe doceret, vt publicis ſcholis et doctrinis academicis in poſterum inſeruiret, vt in *diſſert. ad decret. Gratiani §. XII. lit. g.* obſeruaui. Primario enim hæc publicatio in hoc lyceo illuſtri facienda erat, ex quo, tanquam ex equo Troiano, vſus huius compilationis facilius in forum deduci poſſet: quamuis aliam adhuc addat CIRONIVS *in notis*.

95) Prouocatum ſæpius a partibus ad ALEXANDRI III. decretales, paſſim aſſerit INNOCENTIVS III. quæ aliunde vt plurimum laudari non potuerunt, quam ex *compilatione ſcholarium prima*, cuius meminit in *c. 8. X. de fid. inſtrum.* Dixi: *vtplurimum*: quia plures, in compilatione BERNARDI Papienſis ſeu *prima* omiſſæ, in *ſecunda* demum relatæ. Liquet hoc ex *c. 22. X. de offic. et pot. indic. deleg.* vbi pontifex anno MCXCVIII. prouocatum fuiſſe dicit ad decretalem ALEXANDRI III. quæ a RAYMVNDO repetita eſt in *c. 30. X. de appell.* Hæc tamen non fuit inſerta compilationi *primæ*, ſed demum *ſecundæ* in *c. 2. de appell.* quæ compilatio tamen anno dicto nondum compoſita erat. Eo magis ergo de fide eius dubitari poterat. Enimuero illa decretalis, quam idem pontifex in *c. 40. X. de ſent. excomm.* ALEXANDRO tributam fuiſſe aſſerit, non aliunde, quam ex compilatione priuata laudata fuit: quia tum in *c. 2. comp. 1. de offic. indic. ordin.* tum in *decret. Alex. III. infra in append. tit. XLI. c. 2.* relatie, deprehenditur. Hanc non ſimpliciter ſequitur pontifex; quia de eius fide ipſi non conſtabat: qua de cauſa aſſerit, *propoſuiſſe partes, hanc decretalem ab Alexandro III. emanaſſe,*

quæ in nulla compilatione apparebant, de quarum fide itidem non conſtabat, vnde rurſus nodi inextricabiles, litium infinitarum nodi aliique grauiſſimi morbi fora affligebant, medicinam neceſſariam deſiderantes 96). Medelam hanc ſuſcepit HONORII III. ſucceſſor, GREGORIVS IX. interpres iuris canonici peritiſſimus 97), perſuaſiſſimum habens, ægrotanti rei forenſi et ſcholaſticæ non aliter ſuccurri poſſe, quam noua et *auctoritate authentica* compoſita compilatione ex quinque præcedentibus collectionibus, additisque nouis decretalibus, ab aliis ac a ſe recenter editis. Sine dubio veſtigia preſſit IVSTINIANI, qui ſuo tempore ex codicibus *Hermogeniano*, *Gregoriano* et *Theodoſiano*, adiectis conſtitutionibus, a ſe nouiter editis, nouum codicem, quem *Iuſtinianeum* dixit, componi fecit, quod ſimile malum eo tempore infecerat publica iudicia. Adeo vero ex formula eius omnia conſtituenda eſſe cenſuit, vt non integras decretales, ex more præcedentium compilationum, ſiſteret, ſed tantum præcipua earum capita vel ipſas deciſiones ſeu *capitula* referret, atque hæc ad ſtatum ſui temporis dirigeret componeretque. Ex hac vero relatione, fruſtillatim facta, et omiſſione plurium circumſtantiarum, quæ ipſam deciſionem non raro ingrediuntur, nouæ rurſus difficultates interpretibus creatæ fuerunt, ac diſſenſus ſuborti, qui ab iis demum ſedari et tolli potuerunt, qui integras decretales euoluerunt vel omiſſas circumſtantias ſuppleuerunt. Hoc ipſum induxit ANTONIVM CONTIVM 98), vt ea, quæ omiſſa erant in decretalibus, textui ſubiiceret,

emanaſſe, quod in medio relinquit, et diſtinguendo rem compoſuit. Vnde nec RAYMVNDVS, quod dubiæ auctoritatis eſſet, eam retulit. Rurſus INNOCENTIVS III. *in c. 13. X. de reſtit. ſpoliat.* primo proponit quæſtionem, circa cuius ſolutionem diuerſas diuerſorum ſententias fuiſſe ait. Quidam prouocabant ad decretalem LVCII III. ex *comp. 1. c. 8. de reſtit. ſpoliat*, relatam *in c. 10. X. h. t.* quidam ad CLEMENTIS III. oraculum ex *comp. 1. c. 1. de ord. iudic.* a RAYMVNDO *in c. 1. X. de ord. cognit.* reguſtatum. Vnde apertum eſt, compilationem hanc priuatam in foro admiſſam fuiſſe, multo magis vero *decretum* GRATIANI, ad quod etiam *in cit. c. 13.* prouocatur, nimirum ad *c. 20. C. XXXV. qu. 2.* et alias ſæpiſſime, vt *in c. 6. X. de deſponſ. impub. c. 5. X. de eo, qui dux. in matrim. c. 1. X. de cogn. ſpirit. c. 30. X. de ſent. excomm. cum. ſq. etc.*

96) Id iam euictum eſt in *not. præced. ex c. 22. X. de offic. et pot. iudic. deleg.*

97) Fuit enim Bononiæ in archigymnaſio publicus decreti interpres. Teſtis eſt ALEXANDER MACHIAVELLVS *in not. ad* SIGON. *hiſtor. Bonon. libr. V. p. 233. tom. III. oper. not. 46.* vbi ex *Kalend. Bonon.* peruetuſto hæc refert: *20. Mart. vacat propter electionem in ſummum pontificem CLXXX. D. Hugolini Anicii ex comm. Anagnia, QVONDAM ARCHIGYM. PVBL. DECRET. INTERPRET. Libri decretalium eidem archygmnaſio per eum inſcripti et Angelicæ ter per diem recitandæ orationis piiſſimi auctoris, aſſumto nomine* GREGORII IX. *quæ inauguratio contigit hac die A. MCCXXVII.* Idem *not. 105. p. 258. cit. l.* ex *Kalendario* addit diem obitus pontificis: *22. (in ſextili:) anniu. fun. ſanctiſſimi* GREGORII IX. *papæ civ. Bonon. et qui HVIVS LYCEI PVBL. PROF. ad quod etiam miſit ſuam inſignem compilationem decretalium, de qua ſupra, ac quod accidit Romæ A. S. MCCXLI.* In peruetuſto codice vaticani elogium *liberalium artium atque vtriusque iuris peritia eminenter inſtructi* ei tribuitur apud ODERICVM RAYNALDVM *in cont. Baron. tom. XIII. ad ann. MCCXXVII. n. 13.*

98) Iam ante correctionem Romanam ediderat ANTONIVS CONTIVS *Antwerpiæ* corpus iuris Canonici, et quidem decretales anno MDLXX, quibus primus adiunxit ea, quæ a RAYMVNDO reſecta erant. Hoc quidem permoleſte tulit curia Romana: illaque poſt correctionem in *editione Romana* omittenda eſſe cenſuit, quæ tamen eruditis admodum grata acceptaque fuerunt. Præterea quandoque pauca verba, a RAYMVNDO *omiſſa*, ipſi textui, ſed diuerſis typis, inſeruit, vt capitulorum verba in pleniorem lucem rurſus reſtitueret, ſæpe turbata ex paucorum verborum mutilatione. Rationem huius inſtituti noui his declarat verbis in *præfat. ad decretales*: *Illud admonendi ſunt lectores, idem multo iuſtius de Raymundo iſto dici poſſe, quod de Triboniano, multas illum vtiliſſimas conſtitutiones, dum breuitati ſtudet, miſere laniaſſe et laceraſſe, vt plerumque diuinare neceſſe ſit, quid eſſet in controuerſia poſitum, quidue iuris reſcriptum et reſponſum. Sed et pleraſque epiſtolas ad ſummam imperii et neceſſariam illorum temporum hiſtoriam pertinentes vt c.* Venerabilem. *de elect. c.* Super ſpecula. *et alia plurima ita abſcidit, vt exiguus illarum reſtet fructus. Fecit ſane Raymundus iſta pauca eaque neceſſaria detruncando, vt infiniti poſtea commentarii atque, vt vocant, apparatus accumularentur ad huius nouiſſimæ compilationis interpretationem. Vt igitur inde remedium adferatur, vnde morbus iam dudum graſſari cœpit, ex vetuſtis illis compilationibus, multa temere a Raymundo deciſa et expuncta pro indicii mei arbitrio paſſim reſtitui adiutus ad eam rem vetuſtiſſimis illarum compilationum membranis. Ac ne quis hanc meam diligentiam ſuſpectam habere iuſte poſſet: tam libros quam totum laborem hunc meum communicaui cum doctiſſimis noſtri temporis profeſſoribus, quorum principem locum hic obtinet Io. Quintinus, cum morum ſanctitate et grauitate tum doctrina et eloquentiæ fama. Fuit enim mihi non ſolum totius laboris ſuſcipiendi auctor, ſed in pleriſque obſeruandis et fidelis monitor et benignus adiutor.* ANTONIVS AVGVSTINVS, etſi hunc in vſum *antiquas decretalium compilationes* adhibendas et conferendas eſſe cenſuerit, improbat tamen hanc CONTII audaciam, vt vocat, *in præfat. ad* GREGORIVM XIII. præmiſſa *antiquis decretal. compilat.* et poſtquam præmiſerat, INNOCENTIVM IV. huius rei periculum cœpiſſe, *cum ex regiſtris archetypis pleraque mutanda eſſe cenſuit*, pergit: *Audacius Antonius Contius nuper et Ioannes Quintinus, qui multa inſerere auſi ſunt pontificiis reſcriptis. Eorum ego ingenium laudo atque, quod dat, minime aſpernor: id tamen mihi malo exemplo fieri videtur, ſi, quod publicata auctoritate accepimus, liceat nobis priuata voluntate interpolare, illi quidem præclare notas addunt, quibus ſua ab alienis diſtinguantur: at res eſt pleni periculi, cum facile et in his librarii labi ſoleant, et aliena verba vel longius ſeparata in noſtrorum verborum numerum referre. Huc accedit, quod illis permulta aut dedita opera aut alia quacunque de cauſa omittunt, quæ non minus vtilia, quam ea, quæ adſcribunt.* Verum hæc monita tantum oſtendunt, magna circumſpectione editoribus opus eſſe, vt ea, quæ textui, ex fontibus ipſis reſtituta adduntur, diuerſis typis, et parentheſibus incluſa ſeparentur, qua circumſpectione me vſum eſſe perſuaſiſſimum habeo. Si autem malo exemplo fieri haud exiſtimandum, nec periculi plena res cenſenda, ipſam ſcripturam ſacram per *gloſſas interlineares*, ceu *in vulgata gloſſata* factum eſt, de qua egi ad *c. 14. C. XXVIII qu. 1. not. 26.* vel per breuiſſimas paraphraſes, diuerſis typis impreſſas et parentheſibus vel vncis incluſas, interpolare, qualia ſunt biblia *Vinarienſia*, B. D. LANGII, quæ *parenthetica* vocat, D. ZELNERI, *Tubingenſia* aliaque: quis aſſereret, malo exemplo fieri, nec periculo carere, ſi quis mutilatos textus iuris canonici ex fontibus

fubiiceret, et fenfum euidentiorem ei reftitueret, quæ additiones adeo in deliciis eruditis fuerunt, vt poftea conftanter editionibus nouis fingulis decretalibus fubiici meruerint, non obftante editione Romana fub GREGORIO XIII. publicata, in qua omiffæ. Opera RAYMVNDI DE PENNA FORTI vel PENIA FORT 99), ordinis prædicatorum, quem *capellanum* feu *caufarum palatii apoftolici auditorem* et *pœnitentiarum* creauerat, in hac noua collectione concinnanda vfus eft GREGORIVS IX, quam abfolutam *anno MCCXXXIV.* promulgauit, ceu docet *epift.* 218. *lib. VIII. regiftri* ad parifienfes ecclefiæ doctores *nonis feptembris* Spoleti data. Speciatim hic referri meretur refcriptum publicationis GREGORII IX. ad academiam Bononienfem miffum, quod decretalibus eius præmitti folet :

GREGORIVS *epifcopus feruus feruorum DEI, dilectis filiis doctoribus et fcholaribus vniuerfis, Bononiæ commorantibus, falutem et apoftolicam benedictionem. Rex pacificus pia miferatione difpofuit fibi fubditos fore pudicos, pacificos et modeftos. Sed effrenata cupiditas, fui prodiga, pacis æmula, mater litium, materia iurgiorum, tot quotidie noua litigia generat, vt, nifi iuftitia conatus eius virtute fua reprimeret, et quæftiones ipfius implicitas explicaret, ius humani fœderis litigatorum abufus extingueret, et dato libello repudii concordiæ extra mundi terminos exularet. Ideoque lex proditur, vt appetitus noxius fub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, vt honefte viuat, alterum non lædat, ius fuum vnicuique tribuat, informatur. Sane, diuerfas conftitutiones et decretales epiftolas*

fontibus ipfis per verba eis detracta (quæ mentem eorum genuinam declarant et verbis lumen addunt) typis diuerfis exarata et incuruatis fignis inclufa interpolauerit, et ita *verba authentica* ab alienis, feu quæ ad illa non pertinent, feparauerit. Nam fi in margine ponuntur vel textui fubiiciuntur: adhuc fenfum turbant, impeditamque efficiunt lectionem. E contrario talis eam præftabit vtilitatem, vt fine vlla interruptione coniunctim ea legi poffint, qui ad meliorem intellectum faciunt. Quæ ratio fine dubio mouit GONZALEZIVM, vt integras decretales in commentario fuo, fine vlla etiam diftinctione referret, quatenus adhuc fuperfunt, qualis conatus meliori iure notam meretur. In *præfat. prima §. XVII lit. i. p. 28.* præterea obferuaui, iam idem tentaffe, diuerfo licet modo, FRANCISCVM PEGNA in Romana editione, cui *additiones* fine nomine fuo adiecit. Idem obferuat FRANCISCVS FLORENS in *præf. de method. et auctor. collect. Grat. tom. I. oper. p. 55.* aitque : *In Romana vero* (editione) *idem* (quod CONTIVS inchoauerat) FRANCISCVS PEGNA, *vir doctiffimus, vnus ex electis correctoribus Romanis præftitit accuratius et annotauit initio cuiusque decretalis*, quod ex ipfis integris decretalibus cafus accurate formauerit, et feparatim in margine addiderit, qui in *antiquis gloffis*, ante annum MDLXXX. confcriptis, deficiebant. Prouocat fubinde ad ANTON. AVGVSTINI indicem correctorum Romanorum. relatum in eius *emend. Gratiani lib. 1. in f.* quo his vfus erat verbis : FRANCISCVS PEGNA, *cuius funt additiones decretalium fine nomine, quin templum Dianæ incendiffe vifus eft.* Hanc AVGVSTINI obferuationem concoquere non potuit STEPHANVS BALVZIVS *in not.* ad illius *emend. Grat. p. 695. Diu*, inquiens *moleftum me habuere, quæ hic dicuntur de Francifco Pegna. Videbam, virum fuiffe doctiffimum et laudatum non folum ab hominibus, qui eodem cum illo tempore vixerunt, fed etiam ab illis, qui fecuti poftea funt. Et tamen Antonius Auguftinus fubindicere videtur aliquid aduerfum famæ viri. Dum ait, templum Dianæ incendiffe vifum effe, cum additiones decretalium componeret, ac fi Francifcus, alioquin ignotus, famam fibi comparare voluerit hoc labore, non fecus ac Heroftratus incendendo templum Dianæ Ephefæ. Per additiones iftas intelliguntur notæ marginales decretalium in editione Gregorii XIII, quas nullus ferme fcit effe Francifci Pegnæ atque adeo funt fine nomine.* Non adeo inepte iudicat BALVZIVS de hac cenfura AVGVSTINI, in qua fine dubio affectui quid dediffe videtur. Videlicet confcripferat hic eo tempore *emendationem* GRATIANI, quo correctores Romani, a quorum numero exclufus erat, iam dudum correctioni decreti infudauerant. Cum in eo effet, vt finem operi imponeret AVGVSTINVS, allata ipfi eft Tarraconem editio emendata Romana, cui præter gloffas adiectæ nouiter erant *additiones* FRANCISCI *de* PEGNA. *Hinc vocatus, ait* BALVZIVS *in emendat. Gratiani*, ab AVGVSTINO *confcripta §. 30. ad nouas curas, additiones compofuit, quæ in fine fingulorum dialogorum extant, correctores illos interdum admonens peccaffe.* Ea occafione in fecundis curis catalogum correctorum Romanorum refert, fed imperfectum, quia in FRANCISCO *de* PEGNA fubfiftit, qua occafione eam, quam attuli, cenfuram nomini eius adfcripfit. Valde probabile eft, per ironiam aut farcafmum hoc factum fuiffe : quod, etfi viderit, additiones FRANCISCI effe vtiles, inuidia inftigante tamen æquo animo id ferre non potuerit. Hoc malo laborant plurimi eruditi, vt, quod aliis honori cedit, id ægre ferant. Errat proinde MASTRICHT *in hiftor. iur. ecclef. n. 364.* arbitratus, a cenforibus Romanis feculo XVI. ea, quæ inconfulto RAYMVNDVS detraxerat, et fine quibus decretales intelligi vix poterant, fubieciffe, additque : *funt hæc, quæ in editionibus vulgatis alio characteris genere fcripta legimus.* At vero hæc fupplementa in editionibus, ad *exemplar Romanum* exaratis, prorfus deficiunt, adeoque recentioris æui funt, et extra Italiam corpori iuris adiecta. Vix enim eft, vt Italiæ eruditi tale quid audere potuerint, quod primitus Galli aufi funt.

99) Ita vocatur in CLEMENTIS VII. *bulla*, qua catalogo fanctorum infcriptus eft RAYMVNDVS, quæ præmiffa eft tractatui eiusdem, cui titulus : *Summa de pœnitentia et matrimonio* S. RAYMVNDI *a Penia fort*, aitque pontifex, *eum originem duxiffe ex nobili famila de Penia fort.* A GREGORIO IX. Romam vocatus inter *auditores Rotæ* affumtus et *pœnitentiarii* dignitate ornatus, *quem tanti fecit, vt non nifi adhibito eius confilio grauiores caufas tractaret*, vt ait CLEMENS VIII. *in cit. bulla*, in qua alia ad eius vitam pertinentia referuntur. Memorat quoque laudatus pontifex compilationem decretalium a GREGORIO IX. ipfi commiffam, aiens : *Decreta Romanorum pontificum quo quæque tempore condita erant, diuerfis in epiftolis et conciliis fparfa, quæ obfcuritatem et incertitudinem inducere videbantur, ad communem omnium et maxime ftudentium vtilitatem, in ordinem et compendium redigi iam diu omnibus fere placuerat, fed tanto operi vir idoneus quærebatur. Itaque* GREGORIVS *prædeceffor, beatum RAYMVNDVM huic muneri aptiffimum effe ratus, id oneris ei impofuit, quod tandem ipfe ingenti labore trium annorum fpatio feliciter abfoluit, quemadmodum in ipfo decretalium proœmio grauiffimo eiusdem GREGORII teftimonio eft comprobatum.* Vtrum hic labor trium annorum tam feliciter cefferit, ex antea dictis non tantum, fed etiam inde potiffimum iudicari poteft, quod SARPIVS in *tr. de benefic. ecclef.*, ex Italico in latinum a CAROLO CAFFA verfo, *p. 144.* obferuet, in hoc libro plura effe, *quæ proceffuum, quam animarum ædificationem concernant.*

epistolas prædecessorum nostrorum, in diuersa dispersas volumina, quarum aliquæ propter nimiam similitudinem, et quædam propter contrarietatem, nonnullæ etiam propter sui prolixitatem confusionem inducere videbantur: aliquæ vero vagabantur extra volumina supra dicta, quæ tanquam incertæ frequenter in iudiciis vacillabant. Ad communem et maxime studentium vtilitatem per dilectum filium fratrem Raymundum, cappellanum et pœnitentiarium nostrum, illas in vnum volumen (resecatis superfluis) prouidimus redigendas, adiicientes constitutiones nostras et decretales epistolas, per quas nonnulla, quæ in prioribus erant dubia, declarantur. Volentes igitur, vt hac tantum compilatione vniuersi vtantur in iudiciis et in scholis, districtius prohibemus, ne quis præsumat aliam facere absque auctoritate sedis apostolicæ speciali 100).

§. XVI.

HANC, GREGORII IX. auctoritate, conditam compilationem sequuntur adhuc duæ, quæ pariter ea intentione conflatæ sunt, vt corpus decretalium augerent. Prima est INNOCENTII IV., vnice ex *concilio generali* Lugdunensi, quod pontifex anno MCCXLV. indixerat et celebrauerat, composita ad methodum decretalium GREGORII IX. et ad academiam Bononiensem transmissa, vt tam in *iudiciis* quam in *scholis* in posterum vsum præstaret. Exhibui hanc compilationem, nondum editam, in *appendice sub N. III. p.* 348. ex codice MSCto regiæ bibliothecæ Berolinensis II. optimæ notæ, decretalibus GREGORII IX. adiectam. Altera est GREGORII X. in ipso *Lugudensi concilio generali II.* composita, quæ compilatio ad methodum decretalium communem in ipso concilio iam ordinata et pariter ad academiam Bononiensem sub eadem forma, qua prior, transmissa erat, quod pariter in *append. sub N. IV.* ex codice MSCto eodem ostendi. Denuo illam edere nolui; cum eodem ordine, quo in codice prædicto sistitur, in *collectionibus conciliorum* tradatur: sed tantum ex ipso codice *variantes lectiones* selegi. Post hæc tempora *corpus decretalium* ex tribus partibus, nimirum ex *decretalibus* GREGORII IX. INNOCENTII IV. et GREGORII X. compositum fuit 101). Et quamuis posteriores duo pontifices iusserint, vt sub suis titulis, prout super eis expressum erat, insererentur prioribus scilicet decretalibus GREGORII IX., hoc tamen factum fuisse, non liquet, sed separatim posteriores duæ compilationes glossis illustratæ fuerunt, quas adiungere nolui 102).

§. XVII.

100) Vtrum hoc rescriptum pariter anno MCCXXXIV. ad Academiam Bononiensem transmissum fuerit, vti ad Parisiensis academiæ Doctores hoc anno exaratum, dubium reddit obseruatio ALEXANDRI MACHIAVELLI, supra *not.* 97. laudati, qui *cit. l. not.* 104. *p.* 257. asserit, decretales compilari commissas anno MCCXXX, absolutas vero anno MCCXXXIV. Deinde pergit: *ad hoc receptus liber dumtaxat est anno MCCXXXV. OCTAVIANO VBALDINI, nomine archigymnasii recipiente, qui in locum TANCREDI, interea vita functi, fuerat archidiaconus suffectus, et porro, anno MCCXLI. tantum, decreta peculiaris cathedra, ad illum scholaribus exponendum, vt aperte constat ex vetustissimo Kalendar. Archigymnas. in Maio d.* 21. Quantum coniectura assequi possum, obitus TANCREDI impediit, quo minus præcedente anno potuerit rescriptum recipi nomine Archigymnasii, quod demum ab eius successore VBALDINI anno designato factum est, et quidem qua *Cancellario Academiæ*, ad quem hæc receptio et publicatio spectabat. Interim tamen Romæ et alibi iam anno MCCXXXIV. structura decretalium absoluta et publicata fuerat. Quæ cum ita sint, certum est, non alias decretales huic compilationi inseri potuisse, quam quæ ante annum MCCXXXIV. exaratæ fuerunt, vel ad minimum paulo post initium huius anni. Quæ vero hunc excedunt, ad præcedentes annos referendæ, quod me non semper obseruasse, sero nimis obseruaui, quem errorem indicare lubuit. Sic anno MCCXXXV. adscripta sunt *c.* 70. 71. 72. 73. *de appell. c.* 3. *de precar. c. vn. de commod. c.* 9. *de rer. permut. c.* 8. *de pignor. c.* 5. *de fideiuss. c.* 35. *de decim. c.* 24. *de regul. c.* 29. *de sponsal. c.* 14. *de hæret.* Anno MCCXXXVI. sequentia capitula: *c.* 14. *de sepult. c.* 30. 31. 32. *de sponsal. c.* 8. *de eo, qui duxit in matrim. c.* 11. *de eo, qui cognon. c.* 8. *de donat. inter vir. et vx. c.* 26. *et* 27. *de accus. c.* 2. *de maledic. c.* 16. 17. *et* 18. *de excess. præl.*

101) Quod non tantum laudatus codex II. regius docet, cui in calce adiectus est *codex decretalium* INNNOCENTII *papæ* IV. *in concilio Lugdanensi editarum cum glossis Bernardi et codex decretalium* GREGORII *papæ* X. *in concilio Lugdunensi editarum*, sine glossis, vnde primum edidi et variantes lectiones secundi tradidi; sed etiam BERN. DE MONTFAVCON *in biblioth. manuscript. tom. II. p.* 1211. euincit, vbi *n.* 35. sistit codicem cum hac epigraphe: *GREGORII IX. et INNOCENTII IV. decretales iunctis INNOCENTII IV. et GREGORII X. cum glossis.*

102) Hæ duæ compilationes ab his, qui historiam *iuris ecclesiastici* tradiderunt, prorsus neglectæ sunt, quod prior hactenus ignota, posterior vero pro parte *corporis decretalium* habita non fuerit, simpliciter tantum inter *concilia* relata, quæ tamen in forma *compilationum antiquarum* composita et speciatim hac intentione ad academiam Bononiensem transmissa, vt corpori decretalium adderetur. Vnde etiam in

codice

§. XVII.

HIC neglectus fine dubio anſam dedit compilationi nouæ ſub BONIFACIO VIII. conflandæ. Hic enim anno pontificatus III. h. e. anno MCCXCVII. tribus viris doctiſſimis GVILIELMO de MANDAGOTO, archiepiſcopo Ebredunenſi, BERENGARIO FREDELLO, epiſcopo Biterrenſi et RICHARDO de SENIS, S. R. E. vicecancellario commiſit, vt nouam molirentur compilationem, præſertim quod a temporibus GREGORII IX. plures decretales eſſent editæ, ac in foro paſſim laudatæ, de quarum fide non ſemper conſtaret. Præter decretales pontificum prædeceſſorum et ipſius BONIFACII VIII. huic compilationi inſertæ duæ præcedentes *decretalium* INNOCENTII IV. et GREGORII X. *compilationes* 103), quo facto, partes *corporis decretalium* ſeparatas conſtituere deſierunt, adeo, vt BONIFACIVS VIII. ſuam *librum VI.* appellari iuſſerit, vt in poſterum, neglectis duabus præcedentibus, immediate GREGORII IX. compilationi, in libros V. diuiſæ, ſucceſſerit, eiuſque *librum ſextum* conſtituerit, licet hæc ſtructura rurſus in libros quinque ad methodum compilationum antiquarum eſſet adornata. Hunc librum in pleno conſiſtorio ſedulo perlectum, examinatum atque approbatum, anno MCCXCVIII. quinto nonas Martii, anno pontificatus IV. promulgauit 104), qui *alteram partem decretalium* poſt hæc tempora conſtituit. Tertia pars deinceps eidem acceſſit ex CLEMENTIS V. conſtitutionibus, in concilio Viennenſi, anno MCCCXI. celebrato, editis, quoad maximam partem compoſita, decretalibus ante et poſt concilium publicatis aucta, et anno MCCCIII. XII. kal. April. 105) publicata in conſiſtorio, quæ vulgo *Clementinarum* nomine deſignatur, quamuis CLEMENS V. hanc ſyllogen appellatione *libri ſeptimi decretalium* 106) venire voluiſſe dicatur. Ad *ſtudia generalia* tamen eam haud transmiſiſſe legitur, quod etiam obſeruat ſucceſſor eius, IOANNES XXII. in bulla, ad academiam Bononienſem data anno pontificatus ſecundo, Clementinis præmiſſa, qua eas ad academiam laudatam demum transmiſit. Quod quidem quoad academiam Bononienſem aliaſque admitti poteſt: nam

codice MSCto appellatione *decretalium* GREGORII X., prior vero compilatio tiulo *decretalium* INNOCENTII IV. deſignata; quod, licet *conſtitutiones conciliares* fuerint, *corpori* tamen *decretalium* pontificum Romonarum, qui in iis condendis primas tulerunt partes, addendæ eſſent. Vnde errat STRVVIVS *in hiſtoria iuris c. VII. §. 26.* aiens: *ceſſauit poſtmodum* (h. e. poſt compilationem GREGORII IX.) *decretalium compilatio vsque ad* BONIFACIVM VIII. Pariter errauit MASTRICHT. *in hiſtor. iur. eccl. n. 366.* tradens: *a temporibus* GREGORII IX. *pontificis in occidente prohibitæ erant collectiones priuatorum; quare ceſſatum eſt aliquantisper in colligendis decretalibus vsque ad Bonifacium VIII.* Priuatorum quidem collectiones quieuerunt, ſed non *authenticæ*, vt monſtratum eſt.

103) Non ſemper integræ concilii Lugdunenſis conſtitutiones *libro ſexto* inſertæ ſunt: ſæpe tantum particulæ earumdem, quibusdam reſectis. Rationem inde peto, quod non ex ipſo fonte conciliorum, ſed ex *collectione decretalium* INNOCENTII IV. quam *in append. ſub n. III.* publicaui, quæque eo tempore partem *corporis decretalium* conſtituebat, capitula, libro VI. inſerenda, hauſerint compilatores. Nam quia talis mutilatio in *c. 7. decretal. Innocentii IV.* occurrit, quod tamen ex concilo Lugdun. haud deſumtum, eadem quoque deprehenditur in *c. 2. de ſuppl. nd. neglig. prael. in 6.* Idem dicendum *de c. 8. infra in app. p. 353.* quod recitatur in *c. 1. de offic. vicar. in 6:* porro *de c. 13. infra p. 354.* relato in *c. 1. de foro comp. in 6: de c. 19. infra p. 355.* recitato *in c. 3. de teſtib. in 6: de c. 23. infr. p. 357.* relato *in c. 2. de ſent. et re iudic. in 6. de c. 24. in f. p. 358.* quod repetitum eſt in *c. 3. de ſent. et re iudic. in 6: de c. 28. infr. p. 361.* quod in *c. 1. de conceſſ. præb. in 6.* occurrit: *de c. 29. infr. p. 362.* quod in *c. 1. de reb. eccleſ. non alien.* relatum eſt, et denique *de c. 42. p. 368.* ex quo deſumtum *c. 1. de V. S. in 6.* Breuiter: quæ truncata fuerunt in *decretalibus* INNOCENT. IV. ea etiam ita fruſtulati relata in LIBRO IV. BONIFACII VIII. ſuperſunt. E contrario, quia in *decretalibus* GREGORII X. nulla mutilatio facta eſt, nec *liber ſextus* eam ex *concilio* Lugdunenſi agnoſcit, certo indicio, vtramque compilationem in eo, in quo fuit, ſtatu in *librum ſextum* transfuſam fuiſſe.

104) Vt NANGIVS *in chron. ad annum MCCXCVII.* tradit. Fortuna huius compilationis in Gallia adeo deliquium paſſa eſt, vt nullam auctoritatem vſumque in ea obtinuerit ob acerbiſſimas inimicitias inter pontificem et regem Galliæ, PHILIPPVM VALESIVM, de quarum cauſſis et fatis egit ex profeſſo BAILLETTVS in tr. Gallico, quem inſcribit *Demelez de Boniface VIII. avec Philippe le bell.*

105) Vitam CLEMENTIS V. ſcripſit AMALRICVS AVGERIVS de BITERRIS, prior S. Mariæ de Aſpirano in diœceſi Helenenſi, quam STEPHANVS BALVZIVS *tom. 1. vit. papar. Auenionenſ. p. 95.* edidit, qui *p. 110.* hoc confirmat his verbis: *item quod poſtmodum anno, quo ſupra* (h. e. MCCCXIII.) *XII. kal. April, quibus fuit feſtum S. Benedicti, abbatis, dictus papa exiſtens cum curia ſua apud caſtrum de Montiliis diœceſis Auinionenſis coram ſe in conſiſtorio publico ſuas conſtitutiones decretales, quas in concilio Viennenſi ordinauerat, publicari fecit, quæ hodie Clementinæ vocantur; ſed poſtea infirmitate præuentus ad ſtudia generalia per eum transmiſſæ non fuerunt: ſed ſic publicatæ tunc remanſerunt, donec per ſuum ſucceſſorem executioni demandatæ fuerunt.* Poſt publicationem tamen adhuc per integrum annum vſque ad XII. kal. Mai. anni MCCCXIV. vixit, intra quem compilationem ſuam facile ad ſtudia generalia primaria mittere potuiſſet, ſi voluiſſet.

106) Quia prouinciam hanc exornauit filius meus perdilectus, GEORG. LVDOVICVS BOEHMER, *profeſſ. iur. in Acad.* GOETTING. *in diatrib. de Clementinis §. XII. in not. lit. q.* actum non agam. Quanta vero libertate vſus fuerit in conſtitutionibus concilii Viennenſis tum quoad verba tum etiam quoad mentem CLEMENS V. plenius expoſitum eſt *in gloſſ. ad proem. circa fin. verb. de cetero.*

nam ad *studium generale Aurelianense* illam CLEMENTEM V. transmisisse compertum habeo 107), ad alia forsan etiam transmissurus, nisi, vt quidam probabiliter referunt, pœnitentia ductus de ea abolenda, antequam animam ageret, cogitasset. His postea accessit collectio constitutionum viginti IOANNIS XXII. sub appellatione *extrauagantium Io. XXII.* quae tamen haud est authentica, sed priuata auctoritate confecta circa annum MCCCXL. Denique seculo XV. rursus noua compilatio decretalium diuersorum pontificum priuato ausu composita, quæ finit in SIXTO IV. qui viuere desiit anno MCCCCLXXXIV. vt post huius obitum demum comparuisse videatur. Vtraque collectio extrauagantium tamen præcedentibus tribus partibus *corporis decretalium* adiecta est, adeo, vt etiam, facta reformatione et correctione corporis iuris canonici, virtute bullæ GREGORII XIII. de anno MDLXXX. stabilem et perpetuam sedem in prædicto corpore, et inde quandam auctoritatem in foro acceperit. Tandem a PETRO MATTHAEO, ICto Lugdunensi, circa finem sæculi XVI. *liber septimus* per nouam compilationem prodiit, priuata auctoritate conscriptus, a partibus corporis decretalium probatis separandus, quem ideo illustrationis et notitiæ causa in appendicem conieci, sed primo loco retuli, quod continuationem extrauagantium contineat. A qua compilatione distingui debet *liber ille septimus*, cuius confectionem GREGORIVS XIII. suis auspiciis quibusdam cardinalibus commiserat, post eius mortem vero SIXTVS V. æque sollicitudinem suam ad eius *perfectionem*, morte prædecessoris interruptam, extenderat, et absoluerat: publicatio tamen eius suppressa est 108). Parem in censum cum libro septimo referendæ sunt *institutiones* PAVLI LANCELLOTTI, iussu quidem PAVLI IV. conscriptæ, nunquam tamen vt *authenticæ* approbatæ: quamuis id *solatii* loco eis datum a PAVLO V. vt *corpori iuris canonici* adnecterentur, notitiæ vel illustrationis gratia. Merito ergo a partibus probatis *corporis iuris canonici* separandæ sunt, vt consultius duxerim, eas appendici cum ceteris monumentis inserere.

§. XVIII.

107) Prouoco rursus ad filii *opuscul.* antea laudatum §. IX. vbi ex *codice membranaceo Clementinarum* bibliothecæ Hasso-Cassellanæ *pontificis* CLEMENTIS V. epistolam hanc exhibet: CLEMENS, *episcopus, seruus seruorum Dei, magistris et scolaribus, Aurelianis commorantibus, salutem et apostolicam benedictionem. Cum nuper in generali consilio Viennensi et ante et post quasdam constitutiones super certis articulis duxerimus promulgandas: vobis per apostolica scripta mandamus, quatenus eis, quas sub bulla nostra vobis transmittimus, vtamini a modo tam in iudiciis quam in scholis.* Singulari fauore prosecutus est hanc academiam, quam ipsemet anno MCCCVI. condiderat, multisque priuilegiis ornauerat, atque a rege Galliæ confirmationem impetrauerat, vt filius perdilectus *cit. l.* §. X. ex BVLAEO monstrat. Quæ res effecit, vt præ ceteris ad eam hanc syllogen in vita sua mox transmitteret, quam æque facile ad alias quoque transmittere potuisset, nisi postea eum consilii pœnituisset, vt de ea magis supprimenda, quam disseminanda cogitauerit, optime conscius, olim academias fuisse instar præconum publicorum, per quos fama noui operis facile totum orbem peragrare posset, adeoque, quamdiu transmissio ad academias in suspenso relinqueretur, notitiam et promulgationis efficaciam nouæ compilationis impediri. Quia ergo hanc transmissionem ad primarias academias distulit: vix alia caussa huius neglectus dari et concipi potest, quam quod pœnitentia ductus eas per orbem Christianum diuulgare noluerit. Rei gestæ probabilitatem confirmauit AVENTINVS *lib. VII. annal. Boicor. c. XV. n. 18.* atque ait: *septimum* (Ioannes XXII.) *iuris pontificii librum, quem Clemens V. decessor eius composuerat, sed, quod multa, quæ simplicitati Christianæ, libertati religionis imponerent, ibi continerentur, publicare supersederat atque animam agens aboleri iusserat, edidit.* Se hæc quidem a *Wilhelmo Occomensi* accepisse tradit; non tamen eius testimonio fides derogari potest; quod alioquin omnis fides historica corrueret: præsertim cum nihil a probabilitate alienum tradat. Quamuis enim IOANNES XXII. in bulla, Clementinis præmissa, aliam caussam huius neglectus attulerit his verbis: *Licet eas, collectas in vnum volumen et sub congruis titulis collocatas,* (ad academias) *mittere decreuisset et dare in commune subiectis: assidua tamen occupatio circa magna, et sortis humanæ conditio, quæ ipsum de medio sustulit, in caussa fuerunt, quare suum in hac parte propositum non impleuerit;* hæc tamen magis colorem, quam rei gestæ veram rationem designant, quod per integrum annum adhuc vixerit, et vel vno verbo expeditionem harum litterarum ad academias Bononiensem et Parisiensem officialibus suis committere potuerit. Qua enim facilitate transmissionem suarum decretalium ad vniuersitatem Aurelianensem imperauerat, eademque facilitate, mediis sub turbis occupationum publicarum eam imperare potuisset ad alias academias, nisi quæstio: an? nouiter forsan a quibusdam postea obmota, dubiam eius mentem traxisset.

108) Deputatos fuisse compilationi huic a SIXTO V. anno MCLXXXVII. Dominicum cardinalem Pinellum, Hippolitum cardinalem Aldobrandinum, Hieronymum cardinalem Pinellum, Lucium Sanum episcopum Rupanum, Seraphinum Oliuarium Rotæ auditorem, Laurentium Blancherum Rotæ auditorem et eius in Galliam profecti loco Hieronymum Pamphilum auditorem Rotæ, Franciscum Pegna Rotæ auditorem, Pompeium Arrestinum aduocatum consistorialem, et Iulium Cæsarem Ottinellum secretarium congregationis, refert PETRVS PITHOEVS *in synopsi histor. eorum, qui canones et decreta ecclesiastica collegerunt*, corpori iuris Canon. Pithœor. præmissa. Opus iam anno MDXCV. vltimam manum acceperat, et sub titulo *libri septimi Clementis VIII.* promulgendum erat, iam typis impressum, cum obstaculum nouum publicationem eius prorsus sisteret, quod ex concilio Tridentino quædam ei inserta et verendum esset, ne, facta publicatione, prout antea factum erat, interpretes iuris notas et commentaria in hæc capitula, ex concilio Tridentino desumta, conscriberent, quod PIVS IV. prorsus vetuerat, vt B. BVRCHARD GOTTHILFF STRVVIVS *in histor. iur. C. VII. §. 54.* ex relatione PLETTENBERGII refert.

§. XVIII.

RETVLI fata variamque collectionum decretalium fortunam tum antiquarum tum recentiorum. Supereſt, vt ſollicitudinis meæ in noua hac editione corporis decretalium efformanda rationes exponam. Etenim (I), quia animaduertebam, vtilia, ſine quibus capitula intelligi non poſſent, ſæpe detraxiſſe RAYMVNDVM, textumque variis modis mutilaſſe, et hanc ob cauſam recentiori æuo, a RAYMVNDO textui detracta, reſtituta et capitulis ſubiecta fuiſſe: conſultius et conuenientius eſſe credidi, ſi hæc ſupplementa textibus ipſis, diuerſis tamen typis, et incluſis reſtitutis ex antiquis collectionibus, infererem, vt ſine vlla interruptione omnia coniunctim legi poſſent, quo ipſo textus tum integritati ſuæ reſtitutus, tum, quæ ab eo ſeparata et detracta erant, adhuc cognoſci queunt 109). (II) Decretales GREGORII IX. contuli cum aliquot codicibus MSCtis optimæ notæ, atque inde variantes lectiones, ſingulis capitulis ſubiectas, hauſi, atque operam dedi, vt inſcriptiones capitulorum inde atque aliis ex coniecturis emendarem. Duos, indulgente potentiſſimo rege Boruſſiæ glorioſæ memoriæ, FRIDERICO WILHELMO, ex bibliotheca regia Berolinenſi accepi, quorum primus eſt ſeculi XIII. æquali nitore cum *codice primo decreti* conſcriptus 110). Alter eſt ſeculi XIV. cui in fine adiecti ſunt (1) codex decretalium INNOCENTII Pp. IV. in concilio Lugdunenſi I. editarum cum gloſſis Bernardi: (2) codex decretalium GREGORII Pp. X. in concilio Lugdun. II. editarum ſine gloſſis. Tertius codex eſt ſeculi XIII. ex bibliotheca Haſſo-Caſſellana principali inſtructiſſima 111), minori charactere in membrana conſcriptus, ea forma, quam vulgo quarto maiorem vocant, cum gloſſis. Quartum codicem accepi ex bibliotheca B. de LVDEWIG, eiusdem cum regio II. ætatis, cuius ſubſcriptio: *anno Domini MCCCXL* 112). Contuli præterea *editionem antiquiſſimam* in forma maxima anno MCCCCLXXIIX. optimo charactere illius æui ſeu typis exaratam, vnde plures optimas collegi lectiones: quia inſtar optimæ notæ codicis MSCti haberi debet 113). Beneficio bibliothecæ Haſſo-Caſſelanæ quoque acceptum tuli *codicem decretalium* ALEXANDRI III. in forma maiori, minore charactere in membrana

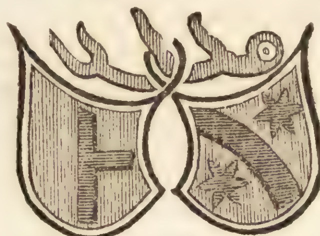
109) Ea libertate vſus, qua iam olim GONZALEZ in *commentario ad decretales* vſus eſt, in qua integras decretales, quatenus ſuperſunt, reſtituit, et ne quidem diuerſis notauit typis, quæ ex antiquis collectionibus vel ex fonte reſtituit: quod tamen merito omittere non debuiſſet, vt, quæ reſtituta ſunt, a *textu Raymundiano* cognoſci poſſent. Rationem huius conſilii expoſuit in præmiſſo *apparatu et orig. ac progreſſu iuris canonici n. 53.* et recte cenſuit: *veram perfectamque cognitionem, inſalutatis antiquis integris pontificum conciliorumque monumentis, haberi non poſſe.* Conf. quæ hac de re iam dixi in *differt. prima ad decretum Gratiani §. XVII. not. i.* et quæ ſupra in *hac differtat. not. 98.* de vtilitate huius *interpolationis paraphraſticæ* dixi.

110) In fine *codicis regii* I. hæc adiecta ſunt: *expliciunt decretales Gregorianæ. Albertus de Arnſtede eſt dominus huius libri.* Variantes lectiones hunc laudant per hæc ſigla: C. R. 1. Alterum vero per hæc: C. R. 2. Si inter ſe conſpirant, indefinite C. R. poſui.

111) Miniſterio et ope hac in re vſus ſum perdilecti filii GEORGII LVDOVICI BOEHMERI in Georgia Auguſta profeſſoris iuris, qui hunc et codicem *libri ſexti* et *Clementinarum* ſedulo inſpexit atque *variantes lectiones*, inde collectas, mihi transmiſit. Ipſe codex citatus eſt per H.

112) Duos codices poſſedit hæc inſtructiſſima bibliotheca, quorum alter *decretum*, de quo dixi in *prima differt. p. 38.* alter *decretales* continet. In calce adiectus eſt annus deſcriptionis: *Explicit lib. V textus decretalium et eſt finis. DEO gratias. Amen. anno MCCCXL.* Adfertur hic codex per verborum notas: C. L.

113) In fine huius antiqui monumenti hæc leguntur, quæ fere coincidunt cum elogio primæ editionis, typis exaratæ decreti in vrbe Moguntinenſi anno MCCCCLXXII. quam refert STEPHANVS BALVZIVS in *præfat. ad not. in* AVGVSTINI *emend. Gratiani §. 26.* *Anno incarnationis dominicæ MCCCCLXXIIX. XIV. Kal. Sept. ſanctiſſimo in Chriſto patre ac domino, domino* SIXTO *papa IV. pontifice maximo, illuſtriſſimo nobiliſſimæ domus Auſtriæ* FRIDERICO, *Romanorum rege glorioſiſſimo, rerum dominis, reuerendiſſimo in Chriſto patre, domino* IOHANNE, *præſule Baſilien. in nobili vrbe Baſilea ſuffragante diuina clementia ſine cuius ope nihil rite finitur, hoc præſens decretale gloſſa cum ordinaria domini Bernhardi, non atramentali penna, ſed arte quadam ingenioſa imprimendi,* (ante annos XXXVIII. inuenta) *cunctipotenti adſpirante DEO* MIHAHEL WENSZLER *ſuis conſignando armis feliciter conſummauit.*

Inter variantes hæc *editio antiquiſſima* laudata eſt per hæc ſigla: ed. ant. *antiquæ* autem *collectiones* per hæc: *c. 3.* comp. 3. h. t. *Pithoena* per P. ſ. Pith. *Gonzalezii* per Gonz. *editio Contii* per has notas: ed. Cont. *editio antiqua Lugdunenſis* per has: ed. ant. L.

na conſcriptum ſæculo XII. in f. quem in appendice edendum e re eſſe duxi 114). Ratione *libri ſexti decretalium* in promtu fuit ex bibliotheca regia vnus duntaxat codex ſæculi XIV. et præterea alius membranaceus ex bibliotheca laudata Haſſiaca ſeculi eiusdem, ſine gloſſa, in forma maiori. Denique compos factus ſum editionis antiquiſſimæ, *libri ſexti* et *Clementinarum* adiectis conſtitutionibus XV. communibus, ſub titulo *extrauagantium*, quæ non diu poſt inuentam artem typographicam typis exarata videtur, vt *codicis impreſſi* nomine eam deſignare placuerit 115). Idem codex MSCt. membranaceus regius, qui *librum ſextum* exhibuit, adiunctas habet *Clementinas* ſeculo XIV. deſcriptas 116). In primis vero hic laudandus *codex Haſſo-Caſſellanus* ſeculi XIV. in forma maiori perſpicuo et maiore charactere in membrana conſcriptus, ſine gloſſa cum epiſtola CLEMENTIS V. ad *academiam Aurelianenſem* ſcripta 117). His ſubſidiis vſus ſum in colligendis variantibus lectionibus, quæ textum vel illuſtrant vel probabilem rationem ſiſtunt, vnde obſcuritas emergens quandoque tolli poſſit. Interim ipſum textum in eo ſtatu relinquendum eſſe cenſui, quem recentiores editiones, maxime ſecundum Romanum exemplar efformatæ, determinarunt. Denique in capitula nonnulla *decretalium* GREGORII IX. obſeruationes breues tum hiſtoricas et criticas tum iuridicas dedi, atque omnis in hoc fui, vt oſtenderem, ex quo fonte deciſiones decretalium deſumtæ fuerint. In *librum ſextum*, *Clementinas* et *extrauagantes* illas addere non licuit, quod ſenilis ætas mihi quietem a labore extraordinario impoſuerit, quantum vero virium ſupereſt, laboribus ordinariis academicis impendendum vnice ſit. Quantum fieri licuit 118) etiam ætatem ſingulorum capitulorum deſignaui, in qua *Pithoeana editio* admodum lapſa eſt. Nihil vero de *appendice* adiicere neceſſe eſt, cuius rationem paſſim hinc inde in hac diſſertatione 119) expoſui; niſi quod *ſeptem indices* præterea in fine, adiiciendos curauerim, ex quibus quidam ad imaginem eorum, quos exhibet *Pithoeana editio*, compoſiti quidem ſunt, ſed ab infinitis mendis purgati vt iam alii 120) facti eſſe videantur: quidam nouiter efformati ope eorum, qui mihi fideliter manus adiutrices præbuerunt 121). Dab. in regia Fridericiana, d. XVII. Aug. MDCCXLVI.

114) De hoc codice prolixius egi ſupra *§. XIII.* atque in notis varias obſeruationes de vſu eius addidi. Pariter de decretalibus INNOCENTII IV. et GREGORII X. in *appendice* allatis, etiam actum eſt *§. XVI.* atque dictum, inde quoad maximam partem conflatum eſſe *librum ſextum.*

115) Habet hic codex impreſſus literas maiores, colore cæruleo et rubro penna depictas, vt inſtar codicis MSCti eſſe videatur, continetque *librum ſextum*, ac *Clementinas.* Denique, omiſſis *extrauagantibus* IOANNIS XXII. ſubiiciuntur *extrauagantes communes*, ſed tantum XV. ſub hac rubrica: *Incipiunt decretales extrauagantes, quæ emanauerunt poſt ſextum.* Vnde liquet, *extrauagantes communes* non vno eodemque tempore eſſe collectas, ſed incrementa varia tractu temporis accepiſſe, donec in hanc molem, quam hodie habent, excreuerint. Allegatus eſt per has notas: C. I. h. e. *codici impreſſi.*

116) In fine gloſſarum ad Clementinas hæc addita ſunt: *Explicit apparatus domini* IOHANNIS ANDREAE, *auunculi mei, ſuper Clementinas.* Deſcriptor ergo huius codicis fuit Andreæ ſororis filius, adeoque eodem tempore vixit, quo Andreas. Hic autem mortuus anno MCCCXLVIII. ante quod tempus codex hic exaratus eſt.

117) De hoc monumento antiquo et notabili iam actum in *§. XVII. not. 107.*

118) Non ſemper ipſemet errores circa ætatem decretalium euitaui, vt iam ſupra *nota 100.* circa *decretales*, a GREGORIO IX. editas, faſſus ſum. Alibi etiam aliquot errores iam obſeruaui, vt in *c. 9. X. de maior. et obed.*, cui aſſignandus *annus 1200.* In *c. 6. X. de procur.* omiſſus eſt annus, ita ſupplendus: *a. 1198.* In *c. 14. X. de for. comp.* mutanda ætas ita: *ann. 1213.* vt et in *c. 29. X. de teſt.*, cui aſſignandus *annus 1198.* Porro *capit. 15. X. de præſumt.* referendum ad *annum 1206.* vt obſeruaui ad *c. 12. X. de purgat. canon.* et *c. 15. X. de iureiur.* ad *ann. 1292.* cuius vera epigraphe adducta ad *c. 10. X. de iudic. not. 41.* Pariter *c. 15. X. de teſtam.* debetur anno 1208. *c. 12. X. de ſepult.* anno 1201. etc.

119) Vid. *§. XIII. et XVI. huius diſſert.*

120) Intelligo indicem I. *ad decretum edit. Pith.* quam P. GVENOIS Bituricenſis, ſed mendoſe admodum compoſuit, adeoque in *append. ſub N. II.* expurgatus ab erroribus iam comparet. Præterea retuli *indicem I. ad decretales* eodem auctore, ſub N. III. ſed rurſus admodum caſtigatum et emaculatius exhibitum, vt iam vſum præſtare queat. Idem dicendum de indicibus ſub *N. IV. et V. append.* qui itidem in integrum reſtituti ſunt, vt collatio huius editionis cum *Pithoeana* ad oculum monſtrabit. Denique index rerum et verborum ad hanc editionem prorſus compoſitus, nihilque commune habet cum *indice Pithoeano*, cui adiectus eſt index *obſeruationum mearum*, et *omnium pontificum*, cui poſteriori locum primum dedi, ita curatius compoſito, vt annus regiminis et mortis inde cognoſci queat, quem *Pithoei* non habent.

121) Inter quos primum locum obtinet candidatus iurium meritiſſimus IOANNES CHRISTOPHORVS FRIDERICVS HENNINGS, *Leucopetrenſis*, qui non tantum in digerendis ad *Decretales* variantibus et ſupplendis iis, quæ textui detracta erant, ſed etiam in reformandis quibuſdam indicibus ac nouis componendis mihi auxilio fuit.

TITVLORVM QVINQVE LIBRORVM DECRETALIVM GREGORII IX.

INDEX ALPHABETICVS.

P.

Q.

R.

S.

T.

V.

DECRETALIVM GREGORII IX. CAPITVLORVM.
INDEX, SECVNDVM LITTERARVM ORDINEM CONQVISITVS.

A.

B.

C.

Cum

Dilectus

E.

Ex

F.

G.

H.

I.

Omnis

Quoniam

Significauit

T.

V.

INDEX
TITVLORVM ET CAPITVLORVM
LIBRI SEXTI DECRETALIVM.

TABVLA TITVLORVM QVINQVE LIBRORVM SEXTI DECRETALIVM SECVNDVM ORDINEM ALPHABETI.

TABVLA OMNIVM CAPITVLORVM SEXTI DECRETALIVM SECVNDVM ORDINEM ALPHABETI.

Abbates

Si

I N D E X
TITVLORVM ET CAPITVLORVM
CLEMENTINARVM.

TABVLA TITVLORVM CLEMENTINARVM SECVNDVM ORDINEM ALPHABETI.

TABVLA CAPITVLORVM CLEMENTINARVM SECVNDVM ORDINEM ALPHABETI.

INDEX

INDEX
EXTRAVAGANTIVM VIGINTI IOANNIS XXII. TVM ETIAM TITVLORVM ET CAPITVLORVM EXTRAVAGANTIVM COMMVNIVM PER ALPHABETI ORDINEM DISTINCTA.

INDEX TITVLORVM EXTRAVAGANTIVM XX. IOANNIS XXII. SECVNDVM SERIEM ALPHABETICAM.

TABVLA CAPITVLORVM EXTRAVAGANTIVM XX. IOANNIS XXII. SECVNDVM ORDINEM ALPHABETI.

TABVLA TITVLORVM QVINQVE LIBRORVM EXTRAVAGANTIVM COMMVNIVM SECVNDVM ORDINEM ALPHABETI.

Officio

TABVLA OMNIVM CAPITVLORVM EXTRAVAGANTIVM COMMVNIVM SECVNDVM ALPHABETI ORDINEM.

DECRE-

DECRETALIVM
D. GREGORII PAPAE IX.
LIBER PRIMVS.

TITVLVS I.
DE SVMMA TRINITATE ET FIDE CATHOLICA.
CAPITVLVM I.

De Trinitate et ipsius operibus. De fide et articulis fidei.

INNOCENTIVS III. *in concilio generali, cap.* I. a
(Ann. Christ. 1215. *Romae.)*

FIRMITER credimus *b*, et simpliciter confitemur *c*, quod vnus solus est verus Deus, æternus, immensus, et incommutabilis, incomprehensibilis, omnipotens, et ineffabilis, Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus: tres quidem personæ, sed vna *d* essentia, substantia, seu natura simplex omnino. Pater a nullo, Filius 1) [*autem*] a patre solo, ac Spiritus Sanctus pariter ab vtroque, absque initio, semper ac fine 2) fine. Pater generans, Filius nascens, et Spiritus Sanctus procedens 3): consubstantiales et coæquales, et coomnipotentes 3*), et coæterni. Vnum vniuersorum principium; creator omnium visibilium et inuisibilium, spiritualium et corporalium: qui sua omnipotenti virtute simul 4) ab initio temporis vtramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam, ac deinde 5) humanam, quasi communem ex spiritu et corpore constitutam. Diabolus enim et alii dæmones a Deo quidem natura creati sunt boni: sed ipsi per se facti sunt mali. Homo vero diaboli suggestione peccauit. §. 1. Hæc 6) sancta Trinitas secundum communem essentiam indiuidua 6*), et secundum personales proprietates discreta, primo 7) per Moysen et sanctos prophetas, aliosque 8) famulos suos, iuxta ordinatissimam dispositionem temporum, doctrinam humano generi tribuit salutarem. §. 2. Et tandem vnigenitus Dei Filius, Iesus Christus, a tota Trinitate communiter incarnatus, ex Maria semper virgine Spiritus Sancti cooperatione 9) conceptus, verus homo factus, ex anima rationali 10) et humana carne compositus *e*, vna in duabus naturis persona, viam vitæ manifestius demonstrauit. Qui cum secundum diuinitatem sit immortalis et impassibilis: idem ipse secundum humanitatem factus est, mortalis et passibilis 11). Qui etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus et mortuus *f*, descendit ad inferos, resurrexit 12) a mortuis, et ascendit in cœlum, sed descendit in anima, et resurrexit in carne, ascenditque pariter in *g* vtroque, venturus in fine 12*) seculi, iudicaturus viuos et mortuos, et redditurus singulis secundum opera sua, tam reprobis, quam electis, qui omnes cum suis propriis resurgent corporibus, quæ nunc gestant 13), vt recipiant secundum opera sua 13*), siue bona fuerint, siue mala: illi cum diabolo pœnam perpetuam, et isti cum Christo gloriam sempiternam.

1) Post vocem: *filius*, in C. L. *autem* additur, vt in c. 1. h. t. comp. 4.
2) Particulam *fine*, omittit C. R. 1. L. et cit. c.
3) *Ab vtroque procedens*, C. R. 2.
3*) In cit. c. legitur: *omnipotentes*, sine antecedente copula.
4) *Similiter*, C. R. et ed. ant.
5) *Demum*, C. H. L. et ed. ant.
6) *Hæc enim*, C. R. 1.
6*) *Indiuidua est*, ed. ant.
7) Vocabulum: *primo*, a C. H. abest, sed ed. ant. loco eius habet: *quia*.
8) *Et alios quoque*, C. R. 1.
9) *Spiritu S. cooperante*, C. R. 1.
10) *Rationabili*, C. H.
11) In C. L. et cit. c. hæc inuertuntur hoc modo: *passibilis et mortalis*.
12) *Et resurrexit*, C. R. 1.
12*) Cit. c. legit: *in finem*.
13) In *concil. Carthag. IV.* a. CCCLXXXIX. celebrato et a GRATIANO in *c. 2. dist. XXIII.* relato cautum, vt episcopus ordinandus interrogetur: *si credat huius, quam gestamus, et non alterius, carnis resurrectionem?*
13*) C. cit. habet: *merita*.

a *Hoc concilium Romæ in Laterano celebratum est anno Christi* 1215. *assidentibus Hierosolymitano et Constantinopolitano patriarchis, et totius fere orbis episcopis, principumque legatis, anno pontificatus Innoc. III. decimo octauo.* b *cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* c *Hanc decr. et sequ. eruditissime explicat B. Thom. opusc.* 23. *et* 24. *tom.* 17. d *Similis textus in l. nullus hæreticus.* 2. *C. eod. tit.*

e *Textus in l. inter claras.* 8. §. *omnes. vers. et quoniam. C. eod. tit.* f *Omissit illud:* et sepultus est, *vt et Athanas. in symbolo: et hoc de descensu Christi, Rufino auctore.* g Extremum iudicium.

Tractatur hic de sacramentis ecclesiasticis. Abbas Siculus.

§. 3. Vna *a* vero est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur, in qua idem ipse sacerdos est sacrificium *b* Iesus Christus, cuius corpus et sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis et vini veraciter continentur 14), transsubstantiatis 15) pane in corpus, et vino in sanguinem, potestate diuina: vt ad perficiendum mysterium 16) vnitatis, accipiamus ipsi de suo, quod accepit ipse de nostro. Et hoc vtique sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui rite fuerit 17) ordinatus, secundum claues ecclesiæ, quas ipse concessit apostolis, eorumque successoribus Iesus Christus. §. 4. Sacramentum vero *c* baptismi, quod ad Dei inuocationem et indiuiduæ 18) Trinitatis, videlicet Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, consecratur in aqua, tam paruulis, quam adultis in forma ecclesiæ a quocunque rite collatum 18*) proficit ad salutem. Et si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum: per veram potest semper pœnitentiam *d* reparari 19) *e*. §. 5. Non solum autem virgines et continentes, verum etiam coniugati, per rectam fidem et operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem 19*) peruenire 20).

14) *Continetur*, C. R. 1. H. et cit. c.
15) *Et transsubstantiatis*, C. R. 1.
16) *Ministerium*, C. R.
17) *Nisi sacerdos rite fuerit*, C. H. habet cum cit. c.
18) *Sanctæ et indiuiduæ*, C. R. 1.
18*) *Collatum fuerit*, ed. ant.
19) In c. 72. *de pœnit. dist.* 1 ea de caussa dicitur: *secunda post naufragium tabula est, culpam simpliciter confiteri.*
19*) *Benedictionem*, legitur in c. cit.
20) In *concilio Gangrensi*, relato in *c.* 4. *et* 12. *dist. XXX*, iam olim contraria sententia quorundam hæreticorum damnata est.

CAP. II.

Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus vera vnione, non collectiua, seu similitudinaria, sunt vna essentia, substantia, seu natura; quæ substantia non est generans, nec genita, nec procedens; quia illi actus non attribuuntur substantiæ, sed personis: nec per hoc in Trinitate concluditur quaternitas. Contrarium sentientes, vt hæretici sunt censendi: nisi ab errore resipiscant, et correctioni apostolicæ sedis se supponant. Abbas Siculus.

IDEM *in eodem.* f

Damnamus *g* ergo et reprobamus libellum seu tractatum, quem Abbas Ioachim edidit contra magistrum Petrum Lombardum, de vnitate seu essentia Trinitatis, appellans ipsum hæreticum et insanum, pro eo, quod in suis dixit sententiis *h*: quoniam quædam summa res est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, et illa non est generans, neque genita, neque procedens. Vnde asserit, quod iste non tam Trinitatem, quam quaternitatem adstruebat in Deo, videlicet tres personas, et illam communem essentiam quasi quartam; manifeste protestans, quod 21) nulla 21*) res est, quæ sit Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus; nec est essentia, nec substantia, nec natura: quamuis concedat, *) quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus sunt vna essentia, vna substantia **), vnaque natura, verum vnitatem huiusmodi non veram et propriam, sed quasi collectiuam 22) et similitudinariam esse fatetur, quemadmodum dicuntur multi homines vnus populus, et multi fideles vna ecclesia, iuxta illud *i*: *multitudinis* 23) *credentium erat cor vnum, et anima vna*, et *k*: *qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum illo.* Item 24) *l*: *ille, qui plantat, et qui rigat, vnum sunt*: et *m*, *omnes vnum corpus sumus in Christo.* Rursus in libro regum *n*: *populus meus, et populus tuus, vnum sunt.* Ad hanc autem suam sententiam adstruendam, illud potissimum verbum inducit, quod Christus de fidelibus inquit in euangelio *o*: *volo, pater, vt sint vnum in nobis, sicut et nos vnum sumus, vt sint consummati in vnum.* Non enim, vt ait, fideles Christi sunt vnum, i. e. quædam vna res, quæ communis sit omnibus, sed hoc modo 25) sunt vnum, id est, vna ecclesia, propter catholicæ fidei vnitatem, et tandem vnum regnum, propter vnionem indissolubilis caritatis, quemadmodum in canonica Ioannis apostoli epistola legitur *p*: *quia tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus: et hi tres vnum sunt.* Statimque subiungitur 26): *et tres sunt, qui testimonium dant in terra; spiritus, aqua et sanguis: et hi tres vnum sunt*: sicut in quibusdam codicibus inuenitur 27). §. 1. Nos autem, sacro 28) *q* [*vniuersali*] approbante concilio, credimus et confitemur cum Petro Lombardo 29), quod vna quædam summa 30) res est, incomprehensibilis quidem et ineffabilis, quæ veraciter est Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus: tres simul personæ ac sigillatim quælibet earundem. Et ideo *r* in Deo solummodo Trinitas est, non quaternitas: quia quælibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura diuina, quæ sola est vniuersorum principium, præter quod 31) aliud inueniri non potest. Et illa res non est generans, neque genita, nec procedens; sed est Pater, qui generat, et Filius, qui gignitur, et Spiritus Sanctus, qui procedit 32): vt distinctiones sint in personis, et vnitas 32*) in natura. Licet igitur alius sit Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus; non tamen aliud 33), sed id, quod est Pater, est Filius, et Spiritus 34) Sanctus idem omnino: vt secundum orthodoxam et catholicam fidem consubstantiales esse credantur. Pater enim ab æterno Filium generando, suam substantiam ei dedit; iuxta quod ipse testatur *s*: *Pater quod dedit mihi, maius omnibus est.* Ac dici non potest, quod partem substantiæ suæ 35) illi dederit, et partem ipse sibi retinuerit: cum substantia patris indiuisibilis sit, vtpote simplex omnino. Sed nec dici potest, quod Pater in Filium transtulerit suam substantiam generando, quasi sic dederit eam Filio, quod non retinuerit ipsam sibi: alioquin desiisset esse substantia. Patet ergo, quod sine vlla diminutione Filius nascendo substantiam Patris accepit; et ita Pater et Filius habent eandem substantiam: et sic eadem res est Pater et Filius, nec non et Spiritus Sanctus ab vtroque 36) procedens. Cum vero 37) Veritas pro fidelibus suis orat ad Patrem *t*: *volo*, inquiens, *vt ipsi sint vnum in nobis, sicut et nos vnum sumus*; hoc nomen *v* vnum pro fidelibus quidem accipitur, vt intelligatur vnio caritatis in gratia: pro personis vero diuinis, vt attendatur identitatis vnitas in natura, quemadmodum alibi Veritas ait: *estote x perfecti* 37*), *sicut et Pater vester cælestis perfectus est* *), ac si diceret manifestius: estote perfecti perfectione gratiæ, sicut Pater vester cœlestis perfectus est perfectione naturæ. Vtraque videlicet suo modo: quia inter creatorem et creaturam non potest tanta similitudo notari, quin inter eos maior sit dissimilitudo notanda. §. 2. Si quis igitur sententiam vel doctrinam præfati Ioachim 38) in hac parte defendere vel approbare præsumpserit: tanquam hæreticus ab omnibus euitetur 39) *y*. In nullo tamen propter hoc 40) Florenti 41) *z* monasterio, cuius ipse Ioachim extiterit 42) institutor, volumus derogari; quoniam ibi 43) et regularis est institutio, et obseruantia salutaris: maxime, cum ipse 44) Ioachim omnia scripta sua nobis assignari mandauerit 44*) apostolicæ sedis iudicio approbanda, seu etiam corrigenda, dictans epistolam, quam 45) propria manu subscripsit, in qua firmiter confitetur, se illam fidem tenere, quam Romana tenet ecclesia, quæ, disponente Domino, cunctorum fidelium mater est et magistra. §. 3. Reprobamus etiam et condemnamus peruersissimum dogma impii *aa* Almarici 46), cuius mentem sic pater mendacii excæcauit, vt eius doctrina non tam hæretica, quam insana sit censenda.

21) *Quia*, C. R. 2.
21*) *Nulla res*, c. 2. cit. comp. h. t.
*) *Concedit*, ibid sine præmissa partic. *quamuis.*
**) Verba: *vna substantia*, non habet cit. c.
22) *Collectam*, C. H.
23) *Multitudinis autem*, C. R. 1.
24) *Iterum*, C. R. 1.
25) *Isto modo*, C. H.
26) *Subiungit*, C. R. L. et cit. c.
27) *Continetur*, C. R. 1.
28) Addunt C. R. *et vniuersali*, sed H. legit cum c. cit. *sacro vniuersali.*

29) Nomen: *Lombardo*, abest a C. R. H. L. ed. ant. et cit. c.
30) Vox: *summa*, deest in C. R. H. et cit. c.
31) *Præter quam*, C. H. legit cum cit. c.
32) *Procedit ab vtroque*, C. H. et L.
32*) *Trinitas*, c. cit.
33) *Aliud sunt*, C. R. 1.
34) *Est Spiritus.* C. R. 1.
35) Pronomen: *suæ*, abest a C. R. et L.
36) Addit C. R. 2. *scilicet.*
37) *Cum ergo*, C. R. H. L. ed. ant. Pith. et Gonz.
37*) *Perfectione gratiæ*, addit cit. c.
*) *Perfectione naturæ*, addit cit. c. Sed reliqua vsque ad vocem: *vtraque*, omittit.
38) *Ioachimi*, C. H.
39) *Confutetur*, C. L.
40) Verba: *propter hoc*, omittit C. R. 1.
41) *Florentino*, C. R. 1. et ed. ant. Rectius *Florensi.* C. R. 2. L. et Gonz.
42) *Exstitit.* C. H. L. ed. ant. Pith. et cit. c.
43) Particula: *ibi*, deest in C. L.
44) *Idem*, C. R. L. et ed. ant.
44*) *Mandauerat*, ed. ant.
45) *Cui*, C. R. L. et cit. c.
46) *Almeri.* C. R. 1. *Alimarici*, L. *Almaricii*, ed. ant. *Amalrici.* Pith. et cit. c. Sed vera est lectio: *Almarici*, Theologi Paris. qui seculo XIII. vixit.

TITVLVS II.
DE CONSTITVTIONIBVS.

CAP. I.

Iuris canonici statuta omnes ligant: et eorum ritu, tam in pronuntiando, quam in decidendo iudicia sunt regulanda.

Ex concilio Meldensi. bb, *c.* 34. (*ann. Chr.* 845. *in Gallia. tom. IV. conc. p.* 1489.)

Canonum *cc* statuta 47) custodiantur ab omnibus. Et nemo in

47) Additur in fonte: *sine præiudicio.*

a Ecclesiæ vnitas. b Eucharistia. c Baptismus. d Pœnitentia. e *Concord. can. quia sanctitas.* 16. *c. ponderet.* 14. *et c. contumaces.* 21. *dist.* 50. *Quod autem ad ciuilem politiam et vindictam attinet, nemo pœnitentia nocens esse desinit. l.* 67. *ff. de furt. l.* 17. *ff. de ædil. ed. l. pen. ff. vi. bon. rapt.* f *cap.* 2. g *cap.* 2. *eod. tit. in* 4. *compil.* h *Libr.* 1. *sent. dist.* 5. i *Act.* 4. k 1 *Cor.* 6. l 1 *Cor.* 3. m 1 *Cor.* 12. n 3 *Regum* 22. o *Ioan.* 17. p 1 *Ioan.* 5. q *Vide Melchiorem Can. libr.* 12. *c.* 7. *de locis Theolog.* §. *sec. præc.*

r *In vno manuscripto ita*: et ideo in Deo solummodo Trinitas, non quaternitas reperitur. s *Ioan.* 10. t *Ioan.* 17. v *Significatum et æquiuocationem dictionis* vnius *vide apud Bart. in l.* 1. *si plures. in vers. difficile. ff. de pact. Sed aliter vnum sunt fideles Christi, aliter tres personæ diuinæ.* x *Matth.* 5. y refutetur. z *al.* Florentino. aa *Almarici hæreses refert directorium p.* 2. *q.* 7. bb *cap.* 11. *et Burch. l.* 1. *c.* 61. *Iuo p.* 5. *c.* 171. *et c.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* cc *Quod dicatur* canon, *notant DD. in l. priuilegia. C. de sacr. eccles. et gl. can.* 1. *dist.* 3.

actioni-

actionibus 48), vel iudiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum 49) auctoritate ducatur 50).

48) *Accusationibus*, c. 1. comp. 1. h. t.
49) *Illorum.* C. H.
50) Post hæc verba in c. 34. conc. Meld. sequentia adhuc adduntur verba: *in exponendis etiam vel prædicandis diuinis scripturis sanctorum et catholicorum et probatissimorum patrum sensum quisque sequatur, in quorum scriptis, vt B. dicit Hieronymus, fidei veritas non vacillet.*

CAP. II.

Constitutio respicit futura, et non præterita.

GREGORIVS 50*) a *in regesto* 51). (*ann.* 598. *Roma in Campaniam.*)

Cognoscentes b, [*qualis fraternitatem vestram zelus pro Christianis mancipiis, quæ Iudæi de Galliarum finibus emunt, accenderit, adeo nobis sollicitudinem vestram placuisse signamus, vt inhibendo eos ab huiusmodi negotiatione nostra etiam deliberatio iudicaret. Sed Basilio Iudæo cum aliis Hebræis veniente comperimus, hanc illis a diuersis iudicibus reipublicæ emtionem iniungi atque euenire, vt inter paganos et Christiani pariter comparentur. Vnde necesse fuit, ita caussam cauta ordinatione disponi, vt nec mandantes frustrari, nec hi, qui contra voluntatem suam se inquiunt obedire, aliqua sustineant iniuste suspendia. Proinde fraternitas vestra hoc vigilanti sollicitudine obseruari ac custodiri prouideat, vt reuertentibus eis a præfata prouincia Christiana mancipia, quæ ab ipsis adduci contigerit, aut mandatoribus contradantur, aut certe Christianis emtoribus intra diem quadragesimum venundentur, et transacto hoc dierum numero, nullus apud eos, quolibet modo remaneat. Si autem quædam ex iisdem mancipiis talem ægritudinem fortassis incurrerint, vt intra statutos dies vendi non valeant; adhibenda sollicitudo est, vt, dum saluti fuerint pristinæ restituta, similiter omnibus modis distrahantur: quia*] rem, quæ culpa caret, in damnum 52) vocari 53) non conuenit. Quoties vero nouum quid statuit 54), ita solet futuris formam imponere, vt [*multa*] dispendiis 55) præterita non c commendet 56): [*et ita*] ne detrimentum ante prohibitionem possint ignorantes d incurrere, quod eos postmodum dignum est vetitos 57) sustinere.

50*) *Gregorius III.* C. L.
51) C. R. L. et ed. ant. cum c. 2. comp. 1. h. t. habent: *in registro. Regesta* enim et *registra* medio æuo vocata sunt *scrinia*, in quibus potissimum *chartæ* et *rescripta* condita sunt. Vsus est hac voce iam PRVDENTIVS *hymn. X.* περὶ στεφ. *v.* 1131.
52) *Ad damnum*, edit. Gonz.
53) *Vocare*, ibid.
54) *Statuitur*, C. H. L. et c. cit. 2.
55) Addit Gonz. *multis.* C. R. vero: *multa.* et edit. ant. *vt negotiis dispendiis.*
56) *Commendet*, C. R. 2. Sed rectius: *commodent.* Gonz. habet, et c. cit. *commodet.*
57) *Veritos*, cit. c. Sed AVGVSTINVS *in not.* magis probat lectionem Raymundi.

CAP. III.

Potestas legem condendi et mutandi est penes vicarium Christi. Et quod de vno connexorum statuitur, ad aliud connexum extenditur. Abbas Siculus.

AVGVSTINVS *super illud epist.* 58) *ad Hebræos.* e

Translato sacerdotio f necesse est, vt legis translatio fiat. Quia enim simul et ab eodem, et sub eadem sponsione vtraque data sunt: quod de vno dicitur, necesse est, vt de altero intelligatur.

58) *Apostoli*, C. R. 1. et G. Verba tamen hæc non sunt AVGVSTINI, sed potius glossæ ordinariæ *ad epist. ad Hebr. VII.* Illustrat hanc sententiam GREGORIVS M. in *c.* 12. *de conf. dist. III.*

CAP. IV.

Omne prohibitum a lege, peccatum est, et omne illud, quod sequitur ex eo. H. d.

IDEM 59) *super epist. ad Roman.* 60) g

Nam concupiscentiam h nesciebam, etc. Hoc enim elegit 61) apostolus generale, vnde omnia mala oriuntur. Bona est ergo lex, quæ, dum hoc prohibet, omnia mala prohibet.

59) Vel potius *glossa ordin. ad cit. l.* vt notat AVGVSTINVS *ad c.* 7. *comp.* 1. *h. t.*
60) *Epistola ad Hebræos*, secundum C. R. 1.
61) Præcedentem particulam *enim*, omittit c. 7. comp. 1. h. t.

CAP. V.

Constitutiones decretorum singularibus sunt opinionibus præferendæ.

HIERONYMVS *in parabolas.* 62) i

Ne innitaris prudentiæ tuæ. Prudentiæ suæ innititur, qui ea, quæ sibi agenda vel dicenda videntur 63), patrum decretis præponit.

62) C. 6. cit. comp. habet: *in parabolis.*
63) *Esse videntur*, c. cit. Ipsam sententiam huius capituli firmat HORMISDA in *c.* 9. *C. XXV. q.* 1.

a *Lib.* 7. *epist.* 35. *ad Fortunatum episcopum Neapolitanum.* b *cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.* c *al.* non commodent. d *l. cum de indebito.* 25. *et ibi gl. de prob. et l. lege.* §. *cum quidam. vbi Bart. ff. ad leg. Corn. de fic.* e *cap.* 7. *Exstant verba huius cap. in gloss. ord.* f *cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil.* g *cap.* 7. *Leguntur hæc verba in gloss. ordin.* h *cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil.* i *cap.* 3. *Ead. verba sunt in gloss. ordin. et c.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil.*

CAP. VI.

Non valet constitutio collegii in damnum aliquorum, et commodum aliorum, cessante rationabili caussa. Vel sic: *Absque rationabili caussa non potest maior pars capituli tollere consuetudinem, vtilitatem priuatam nutriendo.*

INNOCENTIVS III. *Senonensi archiepiscopo, et episcopo Trecensi.* (*ann.* 1298. *Roma in Galliam.*)

Cum omnes k [*vnum corpus simus in Christo, singuli autem alter alterius membra; non debent maiores minoribus, aut seniores iunioribus inuidere; sed omnes, qui in vna ecclesia vni Domino famulantur, pari gaudeant libertate: cum pondus et pondus, mensura et mensura vtrumque abominabile sit apud Deum, et euangelicus paterfamilias pari mercede primos vineæ suæ operarios remunerauerit, et extremos. Verum ad audientiam apostolatus nostri* 64) l *peruenit,*] quod [*dilecti filii*] Trecenses canonici [*propriis inhiantes commodis, et aliorum profectibus inuidentes*] nouum fecerunt 65) in Trecensi ecclesia constitutum, vt eis tam in præsentia [*sua*], quam in absentia reditus suos ex integro percepturis 66), qui in eadem ecclesia post illam constitutionem 67) fuerunt, vel de cætero fuerint instituti, reditus [*ex ea*] in absentia non percipiant, sed tunc solum, cum [*in ea*] fuerint residentes: cum 68) secundum Trecensis ecclesiæ consuetudinem omnes in hoc consueuerunt 69) esse pares. Statuerunt m etiam, vt, cum singulis præbendis annexæ sint vineæ, ipsis suas, dum vixerint, possidentibus, vineæ decedentium ad successores non transeant, sed prouentus earum inter singulos diuidantur.

Cum igitur, quod quisque iuris in alterum statuit, ipse debeat vti eo, et sapientis dicat auctoritas n: *patere legem, quam tu* 70) *ipse tuleris*: [*f. v. per A. S.*] mandamus, quatenus antiquos canonicos iunioribus, et iuniores in perceptione fructuum tam præbendarum, quam vinearum coæquetis antiquis, secundum priorem consuetudinem, vsque ad tempus prædictæ constitutionis 71) seruatam, vel secundum rationabilem institutionem in posterum 72) obseruandam, [*illos per districtionem ecclesiasticam percellentes, si qui duxerint retinendum.*]

64) Ita legunt C. R. L. H. et ed. ant. sed recentiores edit. *ad audientiam nostram.*
65) *Fuerunt*, ed. antiqua.
66) *Recepturis*, C. H.
67) *Institutionem*, edit. Gonz.
68) Particula *cum*, in ed. ant. non exstat.
69) *Consueuerint*, C. H. legit cum Gonz. hoc sensu, quod ex veteri consuetudine tam absentes, quam præsentes, in perceptione redituum pares fuerint.
70) Pronomen: *tu*, deest in C. H.
71) *Institutionis*, legitur in edit. Gonz. et C. H. habet: *constitutionem.*
72) Pro: *in posterum*, legitur in c. 1. cit. *deinceps.*

CAP. VII.

Constitutio laicorum ecclesiam, seu eius bona non adstringit.

IDEM o *Tridentino* 73) *episcopo.* (*ann.* 1198. *Roma in Venetiam.*)

Quæ in p ecclesiarum, [*et ecclesiasticorum virorum præiudicium attentantur, firmitatem sortiri non debent, sed ad ecclesiarum indemnitatem debent potius infirmari.*] Sane peruenit ad audientiam nostram, quod ciues q Teruisini 74) [*et Conneglanenses constituendi legem sibi, et vtinam sibi tantum, iurisdictionem temere vsurpantes, impietatem palliant sub nomine pietatis, et dum quibusdam ex alieno gratiam exhibere nituntur, ecclesiis sunt et viris ecclesiasticis onerosi.*] Constituerunt [*siquidem, sicut accepimus,*] vt, si quis se ad inopiam vergere probabiliter allegauerit r, alienandi feudum, quod ab ecclesia vel aliis 75) tenet 76), [*per officiales ad hoc a Teruisinens. ciuibus et Conglan. deputatos*] liberam habeat facultatem. [*Nec emptor teneatur priori domino respondere, nisi ex sexta parte pretii, quam ipsi, si recipere voluerit, exhibebit, ex quo ecclesiastica non modicum iura læduntur.*] Volentes igitur ecclesiarum indemnitati consulere, [*et grauaminibus huiusmodi prouidere,*] constitutionem huiusmodi et venditiones feudorum ecclesiasticorum, factas sine legitimo ecclesiasticarum personarum assensu, [*occasione constitutionis, imo verius destitutionis vel destructionis istius, præsentium auctoritate cassamus, et*] vires decernimus non habere.

73) *Trecensi*, C. R. 1. sed *Cur.* H. *Idem Mathæo Celetensi episcopo*, ed. Gonz. denique in c. 2. cit. comp. est: *Ceten.*
74) *Teruesini*, legitur in ed. ant. sed in C. L. *Trinisini.* et in c. cit. *Terusionen.*
75) *Ab aliis*, C. R.
76) In cit. c. *tenent*, et paullo post *liberam habeant*, legimus.

CAP. VIII.

Dignitas sublata de ecclesia per statutum capituli, confirmatum per papam, vlterius non censetur vacare, nisi per contrarium actum statutum fuerit reuocatum.

IDEM (*circa ann.* 1204. *Roma in Galliam.*)

Cum accessissent s ad apost. sedem archid. Tullensis et G. Tullen. 77) Capituli procurator: archid. proposuit memoratus, quod, cum

77) *Tulon. et G. Tulensis*, C. H.

k *cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* l *In multis antiquis ita legitur, ideoque lector hanc textus mutationem æqui bonique consulet.* m *Secundum hoc est canonicorum statutum.* n *Catonis scilicet in dist. moral. vt notat Contius. text. in rubr. et l.* 1. *D. quod quisque iuris, etc.* o *al.* Trecensi. *al.* Cenetensi. *al.* Ceten. *al.* suffraganeus Mediolanensis. p *cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.* q Treuerenses et Conneglanenses. r *Id est, allegando probauerit. Neque enim sufficit dicere, nisi probetur.* s *cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.*

olim quidam 78) Tullens. canonici nostris auribus intimassent, quod primiceriatus 79) *a* in Tullens. ecclesia tanto tempore vacauisset, quod 80) ad manus nostras illius personatus esset donatio deuoluta. [*Dil. fil. Altæ syluæ et Belli prati abbatibus, et Columbani monasterii decano dedimus in mandatis, vt super hoc inquirerent veritatem, et, si personatum illum tanto tempore ita vacauisse constaret, quod iuxta Lateran. statuta concilii ad nos ipsius esset donatio deuoluta, ipsi personam idoneam de Tullensi ecclesia vel aliunde in ipso primiceriatu instituerent vice nostra, et eundem facerent ab illa pacifice possideri.* [*Et ita*] fuit insuper ex parte capituli allegatum, quod [*rescriptum ad prædictos iudices impetratum exstiterit per falsam suggestionem obtentum. Cum enim*] (de) communi assensu 81) [*et vnanimi voluntate*] canonicorum Tullensium fuerit constitutum, ne primiceriatus dignitas *b* esset vlterius in ecclesia memorata, inter canonicos ipsos primiceriatus prouentibus et possessionibus distributis; [*et eadem constitutio a bonæ mem. Alex. PP. prædecess. n. fuit postmodum confirmata*:] (propter quod) euidenter apparet, quod primiceriatus ipse tanto 82) tempore non vacauerit, sicut nobis fuerat 83) falsa insinuatione suggestum. (*et infra.*) Quocirca [*d. v. per A. S.*] mandamus, quatenus, [*inquisita diligentius veritate,*] si vobis constiterit, Tullens. canonicos, ne vlterius in Tullensi ecclesia primiceriatus esset officium, communiter statuisse, ac statutum ipsum auctoritate sedis apostolicæ fuisse postmodum, sicut dicitur, confirmatum, vos illud faciatis in suo robore permanere: nisi postea dicti canonici contrauenerint, aliquem videlicet in primicerium eligendo.

78) Vocabulum: *quidam*, abest a C. H. et ed. ant.
79) additur in C. L. *dignitas*, assumta videlicet secundum ecclesiæ Rom. morem, in qua primiceriatus primum institutus est.
80) loco *quod*, legitur: *vt*, in c. 4. h. t. comp. 3.
81) *Consensu*, C. R. 1. et cap. 4. cit.
82) *Multo*, c. cit.
83) *Fuit*, C. R. 2. *Fuerit*, cit. c.

CAP. IX.

Non obstante certo canonicorum numero, etiam per papam confirmato, prouidendum est receptis vltra numerum de superexcrescentibus fructibus: maxime si voluntarie per canonicos fuerint recepti.

IDEM *Clugiensi* 84) *c episcopo.* (*ann.* 1198.)

Cum Martinus Ferrariensis *d*, [*canonicus, F.* [*W.*] *B. et G. canonicorum Ferrariensium, et magister G. Ferrariensis capituli procuratores ad sedem apostolicam accessissent, super quæstione, quam de præbendis et reditibus habebant ad inuicem: dil. fil. n. sanctæ M. in Cosmidin. diac. cardinalem eis concessimus auditorem, coram quo*] dictus M. pro se ac quatuor sociis suis proposuit, quod Ferrarienses canonici, vt eo amplius suos reditus augmentarent, quo prouentus ecclesiæ, qui diuidi consueuerant inter plures, in vsus cederent paucorum 85), quatuordecim præbendas tantum, præter id, quod mensæ 86) communiter deputarunt 87), in eadem ecclesia contra antiquam consuetudinem statuerunt. Postmodum 88) vero, contra constitutionem ipsam voluntarie venientes, dictos quinque in canonicos receperunt, nullis præbendis assignatis eisdem. Et licet eorum reditus non modicum fuerint argumentati: nondum tamen eis voluerunt ex superexcrescentibus reditibus prouidere.

Verum 89) ex aduerso *e* fuit propositum, quod, [*olim de communi tam canonicorum, quam Ferrariensis episcopi voluntate* 90)] quatuordecim præbendarum numero in Ferrariensi ecclesia [*prouida deliberatione*] instituto 91), et apostolicæ protectionis præsidio roborato, [*tandem*] cum vna in eadem ecclesia præbenda vacasset, ad quorundam instantiam duos ad eam, et postmodum ad preces [*ven. f. n. Ferrar.*] episcopi dictum M. et quendam alium sine præiudicio dictæ constitutionis in canonicos receperunt, ita, quod ipsi canonici 92) de canonia 93) nihil perciperent, donec primi duo essent præbendas integre assequuti. Cumque per canonicorum industriam fuerit procuratum, vt ex possessionibus, quas [*eadem*] ecclesia tempore longo possedit, plures eis reditus soluerentur; superexcrescentes 94) [*reditus*] communi mensæ, quæ minus sufficiens fuerat, [*communiter*] deputauerunt 95): quos dicti quinque sibi 96) postmodum petierunt contra capituli constitutionem in beneficium assignari. [*Quia vero super his plena nobis, sicut idem cardinalis asseruit, exhiberi non poterat certitudo: caussam ipsam tuo examini duximus committendam,*] mandantes, quatenus, cum in constitutione prædicta, et confirmatione sedis apost. vel fuerit, vel esse debuerit, sicut consueuit, expressum *f*, nisi in tantum excrescerent ecclesiæ facultates, quod pluribus possent sufficere competenter, et [*cum*] iidem canonici in derogationem suæ constitutionis, ad *g* vacaturas præbendas quatuor 96*) receperunt *) vltra numerum constitutum, [*ab*] antiquis canonicis præbendas cum integritate percipientibus consuetas, superexcrescentes reditus prædictis canonicis [*app. rem.*] facias assignari, ita [*tamen,*] quod, si ex eis pares potuerint 97) cum aliis sortiri præbendas, quod superfuerit, in communes canonicorum vsus, sicut 98) prius statuerant, siue aliter, prout melius videbitur, conuertatur, reuocatis in irritum [*omnibus,*] quæcunque ab alterutra partium in præiudicium alterius 99) post motam quæstionem coram episcopo Ferrariensi circa præbendas vel possessiones fuerint innouata.

84) *Clut'n.* C. H. sed L. et ed. ant. *Elugiensi.*
85) *Pauciorum*, C. H. L. c. 5. comp. 3. h. t. et ed. Pith.
86) *Quod communi mensæ communiter*, ed. ant.
87) *Deputarant*, C. R. 1. *Deputarent*, C. R. 2.
88) *Postea*, C. H.
89) *Verum etiam*, C. R. 2. Sed addit c. cit. *dictus magister proposuit.*
90) Hæc verba merito ex c. 5. comp. 3. h. t. addenda, vt constet, cum voluntate episcopi conditum esse statutum, absque qua illud condere nequit capitulum. *c.* 9. *X. de consuet.*
91) *Constituto*, C. R. 1. Hoc modo per *diuisionem* bonorum communium *præbendæ certæ et determinatæ*, seu *beneficia* in capitulis primum orta et nata sunt ex *bonis communibus.*
92) Vox: *Canonici*, deest in C. H. L. ed. ant. et cap. 5. h. t. comp. 3.
93) *Canonica*, legitur in C. L. et in cit. c. 5.
94) *Super crescentes*, C. H.
95) *Deputarent*, C. R. 2. *communiter deputauere*, edit. Gonz. Ceterum, quod *communi mensæ* hos reditus deputasse legantur canonici, non secundum morem antiquum, quo *mensa communi* vtebantur, dudum iam exstinctum, sed secundum recentem est accipiendum, quo scilicet superexcrescentes reditus in *communes vsus* cesserint: quod vsu antiquo loquendi designatum est per *mensam communem.*

96) *Et sibi*, C. R. 2.
96*) Præter *Martinum*, qui *quatuor sociorum* nomine et *proprio* egerat, vt re vera *quinque* recepti fuerint. Erant autem hi recepti simpliciter, sine promissione vacaturæ præbendæ, quod permissum erat. *c.* 19. *X. de præbend.*
*) *Receperint*, C. L.
97) *Poterunt*, C. R. 1.
98) *Siue vt*, edit. Gonzal. et cap. cit. 5.
99) *Partis alterius*, C. H.

CAP. X.

Statutum generale laicorum ad ecclesias, vel ecclesiasticas personas, vel earum bona in earum præiudicium non extenditur: nec speciale, etiamsi earum commodum et fauorem concernat. Hoc dicit, quoad intellectum. Abbas Siculus.

IDEM *abbati et conuentui sancti Siluestri.* (*ann.* 1199. *Romæ.*)

Ecclesia *b* sanctæ Mariæ [*in via Lata contra I. de Alteia, qui quasdam possessiones ipsius dicebatur contra iustitiam detinere, mouit tempore B. Corosonei dicti senatoris sub L. iudice quæstionem. In ipso autem iudicio præfato I. de Alteia syndicus monasterii vestri adstitit, et ab eo testes producti quidam de monachis exstiterunt. Iudex vero, auditis rationibus partium, pro eodem Ioanne absolutionis sententiam promulgauit: a cuius sententia pars altera vocem appellationis emisit. Super hac igitur quæstione suborta, proponente parte victrice, quod non potuerit appellari, cum dictus L. non vt iudex, sed tanquam arbiter fuisset electus, victa e contrario asserente, quoniam cum arbitrio fuerit contradictum, quod partes non nisi metu pœnæ constringit, quæ in præmisso arbitrio non fuerat comprehensa, merito potuit appellari, et fortius, quam si iudicium exstitisset. De hoc igitur ad iam dictum B. Corosoneum quæstione perlata, caussam appellationis S. primicerio iudicum delegauit; in cuius præsentia partibus constitutis, dictus Iohannes de Alteia proposuit, se conueniendum non esse: cum non possideret id, quod pars altera requirebat, sed monasterium sancti Siluestri possidens rem petitam. Dictus autem B. Corosoneus, quoniam statutum quoddam emerserat, a populo Romano approbatum, pariter et acceptum, quod, si quis post litem contestatam rem a se petitam transferret in alium, daretur possessio petitori, et alter fieret de possessore petitor, et idem I. post litem contestatam, rem ipsam in monasterium transferre præsumsit, possessionem rei petitæ assignauit ecclesiæ memoratæ. Verum quoniam dictus I. de possessionibus ipsis monasterio s. Siluestri annuam reddiderat pensionem, adiecit, vt hoc ipsum ab ecclesia sanctæ Mariæ fieret, donec de proprietate fundi cognosceretur: sed solutio, quæ fieret pensionis ecclesiæ sanctæ Mariæ in via Lata, in iure suo penitus non noceret. Hanc autem possessionem ecclesia sanctæ Mariæ vsque ad tempora Ioannis Petri Leonis, senatoris vrbis, inconcusse possedit: qui, supplicatione monasterii vestri clementer admissa, R. iudici caussam commisit eandem, qui auditis hinc inde propositis, pro monasterio ipso sententiam promulgauit, reuocans, quod præfatus B. Corosoneus statuerat contra ipsum. Per quam sane sententiam quoniam ecclesia sanctæ Mariæ se læsam enormiter querebatur: et ipsa senatori supplicauit prædicto, qui caussam commisit R. iudici cognoscendam. Et quoniam eius iurisdictio erat in proximo desitura: supplicatum fuit ob eandem caussam successoribus eius senatoribus iam electis, et ab eis caussa ipsa eidem iudici delegata. Iudex vero ex veteris, et nouorum pariter senatorum delegatione cognoscens, quod iam dicto B. statutum fuerat, approbans, ecclesiæ sanctæ Mariæ possessionem violenter ablatam, monasterio tribuit nominato. Ex hoc ergo rixa crescente, vsque ad armorum strepitum est processum. Ne vero deterius quid contingeret, bonæ memoriæ C. papa, prædecessor noster, totum negotium ad suam sollicitudinem reuocauit. Et quoniam tempus colligendorum fructuum imminebat: fructus præcepit apud colonos in sequestro deponi: circa quos, si qua partium violentiam inferre præsumeret, caussæ suæ dispendium pateretur, venerabilibus fratribus nostris G. Portuens. et I. nunc Albanens. tunc vero Tusculan. episcopis tituli sancti Clementis, et dilecto filio nostro G. sancti Angeli diacono card. caussam committens eandem. In quorum præsentia partibus con-*

a *al.* Primiceriatus dignitas. b *Vide tit. de offic. primic.* c *al.* Flugiensi. d *cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *compil.* e *al.* ex diuerso.

f *l. quod si nolit. §. quia assidue. D. de ædil. ed. Notat Bart. in l. nemo. D. de reb. dub.* g *al.* vacantes. h *Cap.* 5. *in* 3. *comp. de foro comp. Partes huius capit. sunt infra, vt lite pendente, c.* 3. *et* 4.

stitutis,

stitutis, pro ecclesia sanctæ Mariæ fuit contra monasterium vestrum obiectum, quod violentiam pars vestra commiserat in fructibus sequestrandis. Et cum super hoc testes fuissent vtrinque producti, quia violentia liquido probata non fuit, et in dimidio rugio hordei dicebatur admissa; abbate nihilominus prohibente, ne delictum personæ redundaret in damnum ecclesiæ; facta hordei restitutione prouisum est, vt ad quæstionem possessionis fieret in caussa processus: de qua coram eisdem productis testibus, et attestationibus publicatis, fuit diutius disceptatum. Consequenter vero post decessum præfati prædecessoris nostri, partibus in nostra præsentia constitutis, ecclesia beatæ Mariæ possessionem, quæ fuerat, prætermisso iuris ordine, spoliata, sibi restitui postulabat. Et quoniam alii senatorum sententiam pro monasterio, alii latam pro ecclesia processu temporis confirmarant: nos, quicquid ab eis factum fuit, postquam dictus prædecessor noster ad curam suam idem negotium reuocauit, de consilio fratrum nostrorum irritum decernimus, et inane. Cum ergo nobis constiterit, et ipsa confessione partium tenuerimus, quod vnus consiliariorum contra sententiam de voluntate octo exsequutioni mandatam, de facto, quia de iure non poterat, veniens, ecclesiam ipsam possessione sua spoliauerit violenter; et nihilominus attendentes, quod etiam iniusto possessori violenter eiecto, restitutionis sit beneficio succurrendum: spoliatam ecclesiam in eo statu decreuimus reponendam, in quo fuerat tempore violentiæ perpetratæ. Verum quoniam præfatam possessionem post restitutionem factam ab I. de Alteia, monasterium alii locationis titulo assignarat, neque restituere poterat ecclesiæ spoliatæ: loco illius tantumdem possessionum æquiualentium, secundum arbitrium dilectorum filiorum I. Tineosi capellani, et G. hostiarii nostrorum, eidem ecclesiæ fecimus assignari. Quæ quoniam alii fuerant iure pignoris obligatæ: a creditoribus eas fecimus liberari, qui nobis instrumentum pignoris postea resignarunt.] Et quia sæpefatum monasterium vestrum se querebatur a præmisso P. Corosoneo contra iustitiam spoliatum: et ipsum per officium nostrum restitui suppliciter postulabat, quod statutum eius nullius valoris exstiterit multipliciter asseuerans. [*Sæpefatus enim B. cum se ipsum intruserit in senatoriam dignitatem, nec apostolicæ sedis fauorem habuerit, ad quam institutio pertinet senatorum: statutum non potuit emittere, quod valeret. Qui etiamsi fuisset legitime institutus, ipsius statutum, quamuis sibi subiectos, ecclesias tamen nullatenus obligaret: præsertim cum iuri ciuili esset aduersum, quod aliam pœnam litigiosas res transferentibus statuit imponendam. Illa distinctione inter contrahentes adhibita, vt, si quis sciens ad donationes, venditiones, seu alios contractus accesserit, non solum redimere rem compellatur, sed etiam pretium eius amittat, non vt lucro cedat alienantis, a quo etiam alia tanta quantitas est fisci iuribus inferenda. Sin autem ignorans rem litigiosam emerit, vel per aliam speciem contractus acceperit: tunc, alienatione rei facta irrita, pretium eius cum alia tertia parte recipiet, instrumentis etiam nullam vim obtinentibus, quæ super contractibus huiusmodi statuuntur. Verum eos, qui dotis nomine, vel ante nuptias donationis, transactionis, vel diuisionis rerum hereditariarum factæ, vel per legati, vel fideicommissi caussam huiusmodi dederint, vel acceperint, a præmissis pœnis eadem constitutio excipit nominatim. Quodsi etiam obligare posset ecclesias; monasterium in ista constitutione nequaquam inciderat; cum antedictus I. nullam in aliud penitus possessionem transtulisset: qui tanquam colonus terras illas tenuerat, et eas non suo, sed monasterii nomine possidebat. Quod etiamsi fecisset, quoniam prius conuentus a monasterio, quam ab ecclesia fuerat, et per arbitrium et nihilominus iure transactionis, per quam citra pœnam litigiosi contractus res potest in alium lite contestata transferri, res restituit antedictas: in statutum præmissum nullatenus incidisset. Quin potius, etsi contra illud fecisset statutum, quoniam nec conuentum, nec confessum in iudicio, vel conuictum possessione sua monasterium fuerat spoliatum, instanter eam sibi restitui postulabat, quam ex nulla, vel saltem iniusta caussa pars altera detinebat. Has autem rationes œconomus sanctæ Mariæ nitebatur multifariam infirmare. Quamuis enim dictus B. circa prælationis suæ primordia gratiam sedis apostolicæ non habuerit; quia tamen ab ea fuit tempore procedente receptus, et ratihabitio retrotrahitur; perinde habendus erat, tanquam ab initio fuerit institutus; qui tanquam alienus iudex non poterat a monasterio euitari: cum nec nouum sit, nec insolitum, quod, vbi clerici sunt actor et reus, caussas ciuiles in vrbe coram iudicibus, per sedem apostolicam institutis, ex delegatione senatorum, ab ea iurisdictionem habentium prosequantur. Vnde nec in alieno foro intelliguntur, sed in proprio Rom. pontificis litigare, cuius auctoritate sortiri videntur effectum, quæ ab huiusmodi senatoribus, vel iudicibus statuuntur. Quodsi forum senatorium fuisset monasterio penitus alienum; quia tamen œconomus dicti monasterii sub L. iudice a præfato B. inter ecclesiam sanctæ Mariæ et dictum I. de Alteia delegato, ipsi I. adstitit, et eum in iure defendit: iudicium eius non potuit vlterius declinare. Statutum autem ipsius B., de quo sæpius est præmissum, et quod non iuri aduersum, sed consonum potius existebat; cum etiam in iure canonico caueatur, quod res in litigio posita non sit in personam aliam transferenda: non ad possessores solos, sed etiam ad illos decebat extendi, qui tempore saltem detentionis cuiusque poterant conueniri, quales constat esse colonos etiam temporales. Perpetui namque vtilem saltem possessionem habentes et conueniri possunt, et in alium transferre, quod habent, sicut I. fecerat ante dictus; cuius factum, neque præmissum arbitrium poterat, nec transactio excusare: cum in dolum, et fraudem fuerit attentata. Iudex namque, in quem fuit a partibus compromissum, consanguineus ipsius I. et infeudatus monasterii dicitur exstitisse, nihilque fecisse in publicum, sed omnia in secreto: quamuis instar iudiciorum sint arbitria introducta. Coegit quoque partes ad transigendum, sicut ex rescripto transactionis apparet. Et cum de transactione non fuerit compromissum, quæ non est necessitatis, sed liberæ potius voluntatis: dolo quasi ex perspicuis insidiis iam probato, transactionem inefficacem penitus asserebat. Illa quoque ratione dicebat ecclesia petitionem monasterii repellendam, quod, cum possessionem ipsam sine dolo, et culpa sua obtinuerit auctoritate prætoris, et per hoc ius sibi fuerit acquisitum: monasterium vestrum super possessorio audiri vlterius non debebat, cui parata erat in petitorio respondere. His ergo et similibus in nostra et fratrum nostrorum præsentia prudenter a partibus allegatis,*] nos attendentes, quod laicis, etiam religiosis, super ecclesiis, et personis ecclesiasticis nulla sit attributa potestas 100), quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, a quibus, si quid motu proprio statutum fuerit, quod ecclesiarum respiciat etiam commodum, et fauorem, nullius firmitatis existit *a*: nisi ab ecclesia fuerit approbatum. Vnde statutum Basilii *b* de non alienandis prædiis rusticis, vel vrbanis, ministeriis 1), et ornamentis ecclesiarum, illa reprobatum fuit 2) potissimum 3) ratione, quod auctoritate Romani pontificis non fuit roboratum: [*ne in exemplum transeat similia præsumendi*], quod a [*sæpe dicto P.*] factum fuerat in præiudicium monasterii, non conuenti, nec confessi [*etiam*], vel conuicti, [*prorsus*] in irritum reuocantes, possessiones easdem restituendas sibi sententialiter diffinimus *c*, [*nec ipsas, quæ in locum, et ius illarum, quas ab I. de Alteia ecclesia sanctæ Mariæ petierat, successerunt, interim alienare valeat, prohibentes, vt, si ecclesia sanctæ Mariæ, vel de vitio litigiosi contractus, vel de proprietate forsitan voluerit experiri: ne, si obtinuerit in iudicio, in vanum laboret, monasterio minime possidente, fit, quod euincere valeat, et habere. Datum Lateran. V. Cal. Decembris.*]

100) *Facultas*, edit. vulg.
1) *Mysteriis*, C. R. 2.
2) *Fuerit*, ibid.
3) *Potissimum*, ed. Pith. et Gonz.

CAP. XI.

Pœna simpliciter apposita propter contumaciam, in dubio intelligitur temporalis, et non perpetua.

IDEM *vniuersis doctoribus Parisiis commorantibus.* [*circa ann.* 1206. *Roma in Galliam.*)

Ex litteris *d* vestræ deuotionis accepimus, [*quod cum quidam moderni videlicet doctores liberalium artium a maiorum suorum vestigiis in tribus præsertim articulis deuiarent, habitu videlicet inhonesto, in lectionum et disputationum ordine non seruato, et pio vsu in celebrandis exsequiis decedentium clericorum iam quasi penitus negligenter omisso. Vos cupientes vestræ consulere honestati octo ex vobis iuratos, ad hoc vnanimiter elegistis, vt super dictis articulis de prudentium virorum consilio bona fide statuerent, quod foret expediens et honestum, ad illud in posterum obseruandum, vos iuramento interposito communiter constringendo, excepto duntaxat magistro G. qui iurare renuens et formidans fideiussoriam pro se tantum obtulit cautionem. Fuit etiam insuper ad cautelam a vobis fide interposita protinus constitutum, vt, si quisquam magistrorum aduersus alios duceret resistendum, et primo et secundo, tertione commonitus infra triduum vniuersitati parere contemneret magistrorum, extunc beneficio societatis eorum in magistralibus priuaretur: et quidem hoc vltimum quidam ex vobis simpliciter, quidam vero, nisi satisfaceret, et nonnulli, nisi per nos se admitti, vel ab aliis obtineret, se intellexisse fatentur. Cum autem supradictus magister G. infra triduum vniuersitati non paruerit requisitus: iuxta condictum vestrum extunc a vobis habitus est exclusus. Qui cum satisfactioni condignæ postmodum se obtulisset, in IV. magistros, iuramento interposito, compromisit, illorum dictum pro bono pacis se gratum et ratum pariter habiturum. Illi vero, vsi consilio sapientum, dictum suum communiter promulgarunt, memorato magistro in virtute iuramenti præstiti prohibentes, ne deinceps in licitis vniuersitati resisteret magistrorum, et iniungentes eidem, vt tamdiu in eodem statu persisteret, quo tunc erat, donec per se vel per procuratorem se posse ab aliis magistris admitti per sedem apost. obtineret, salua in omnibus honestate. Vnde nobis humiliter supplicastis, vt eundem magistrum, virum vtique prouidum et honestum et discretum, qui tanquam obedientiæ filius, quod sibi prædicti quatuor iniunxerunt, suscepit humiliter, et patienter obseruat, et ex benignitate sedis apostol. faceremus communioni restitui magistrorum. Nos igitur ex præmissis intelligentes eidem magistro fuisse mandatum, vt tam diu persisteret in eo statu, quo tunc erat, donec magistrorum communioni de mandato sedis apostol. redderetur, et paratus sit super præmissis satisfactionem congruam exhibere:*] licet a vobis fide præstita 4) fuerit constitutum, vt, si quis magistrorum ordinationi vniuersitatis ipsorum 4*) duceret resistendum, et primo, [*et*] secundo tertioue *) commonitus intra triduum vniuersitati parere contemneret 5) (magistrorum,) extunc (beneficio societatis eorum in) magistralibus pri-

4) Verba: *a vobis fide præstita*, non exstant in c. 12. comp. 3. de iureiur.
4*) Pro his in cit. c. *aduersus alios*, legimus.
*) *Tertioue*, non legitur in c. cit.
5) *Contempserit*, legit C. R. 1.

a *Vide c. quæ in ecclesiarum.* 7. *supr. hoc tit. Sacra pag. decretorum et liberalium artium ex tit. de iureiur. in 3. comp.* b *Præfecti vrbis Romæ, vid. can. bene.* 96. *dist.* c *Residuum est in c.* 4. *infra, vt tit. pen.* d *cap.* 12. *in* 3. *compil. de iureiur.*

uaretur, et ob hoc magister G. fuit 5*) eorum 6) communione priuatus. Quia tamen constitutum non fuit; vt in perpetuum huiusmodi 7) priuatio perduraret 8); cum 9) tam iuris canonici; quam nostri moris existat, vt is, qui propter contumaciam communione priuatur 10), cum satisfactionem congruam exhibuerit, restitutionem obtineat: [*v. v. praec. auct.*] mandamus, quatenus supradictum magistrum statutis vestris (nunc) humiliter parere curantem, ad communionis vestrae consortium in magistralibus admittatis.

5*) *Fuerit*, C. L. et ed. ant.
6) *Ipsorum*, C. R. 1. et H.
7) *Huius*, C. R. 1.
8) *Duraret*, C. R. 2.
9) *Et*, C. R. L. et cit. c.
10) Priuatio haec communionis erat respectu ceterorum doctorum, sicut olim saepe in *poenam* et *contumaciam* denegatio communionis *secundum quid* decernebatur, hoc casu vero re vera *suspensio* erat.

CAP. XII.

Non possunt canonici sine caussa restringere numerum canonicorum seu praebendarum. Abbas Siculus.

HONORIVS III. *episcopo et cantori Cabilonensi.* [*et abbati de Firmitate Cabilonensis dioecesis.*] (*ann.* 1221. *Roma in Galliam. conf. c. 5. comp. 5. h. t.*)

Ex parte a [*ven. fr. nostri*] episcopi Eduensis fuit propositum [*coram nobis,*] quod canonici Eduenses propriis commodis inhiantes praebendarum numerum ab antiquo in ecclesia Eduensi statutum, licet non sint eius diminuti reditus, restrinxerunt, [*vt sic in temporalibus magis abundent, dum ea, de quibus sustentari valet canonicorum numerus consuetus, tali praetextu in augmentum nituntur conuertere praebendarum, et in facti sui tuitionem super hoc confirmationis litteras a nobis dicuntur impetrasse in communi forma.*] §. 1. Nolentes igitur [*huiusmodi occasione in ecclesia ipsa*] diuini numinis minui 11) cultum, sed potius augmentari, [*discret. v.*] mandamus, quatenus, [*si praemissis veritas suffragatur*] antiquum numerum facientes 12) auctoritate nostra seruari, praebendas, quas a tempore vltimi statuti inueneritis vacasse 13) in ecclesia memorata, non obstante aliqua 14) constitutione super hoc a canonicis ipsis facta, vel confirmatione a nobis *b* ab eisdem obtenta, personis idoneis cum consilio [*eiusdem*] episcopi [*sublato appellationis obstaculo*] conferatis.

11) *Diminui*, C. R. L. et c. 5. comp. 5. h. t.
12) *Faciatis*, C. R. 1.
13) *Vacantes*, edit. Gonz.
14) *Noua aliqua*, C. H. addit.

CAP. XIII.

Constitutio futura respicit, et non praeterita: nisi in ea de praeteritis caueatur.

GREGORIVS IX. *archipresbytero S. Mariae maioris de vrbe.* (*ann.* 1230. *Roma in Galliam.*)

Quoniam constitutio apostolicae sedis omnes adstringit, et nihil debet obscurum vel ambiguum continere; declaramus, constitutionem *c*, quam nuper super praeferendis in perceptione portionis maioribus, et consuetis seruitiis, a minoribus exhibendis, edidimus, non ad praeterita, sed ad futura tantum extendi *d*; cum leges 15) et constitutiones futuris certum sit dare formam negotiis, non ad praeterita facta trahi: nisi nominatim in eis de praeteritis caueatur.

15) Addit C. R. 1. *secundum.*

TITVLVS III.
DE RESCRIPTIS. 16) *e*

CAP. I.

Priuilegio generali, secundum ius commune obtento, obstat rescriptum speciale, etiam de eo mentionem non faciens. H. d. secundum intellectum magis communem.

ALEXANDER III. *Senonensi archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

Sicut *f* Romana [*ecclesia omnium ecclesiarum, disponente Domino, mater est, et magistra: ita et nos, qui eidem ecclesiae, licet immeriti, diuinae dispositionis prouidentia praesidemus, prout Dominus nobis ministrauit, consultationibus respondere cogimur singulorum, et quae videntur dubia, apostolicae circumspectionis prouidentia declarare. Sane*] quaesitum est a nobis 17) ex parte tua, [*vtrum,*] si alicuius caussa [*rei inter aliquos*] delegatis iudicibus sublato 18) remedio appellationis committitur, et litteris apostolicis 18*) altera pars [*est*] munita 19), quibus ei generaliter est indultum, vt libere sibi liceat appellare, [*si*] in vocem appellationis proruperit, an 20) eius in eadem caussa debeat appellationi deferri? [*Huic igitur*] inquisitioni tuae taliter 20*) respondemus, quod eius in hac parte appellatio non debet admitti, postquam est caussa iudicibus appellatione remota commissa: quia speciale mandatum derogat generali.

16) Addunt C. L. et ed. ant. *et eorum interpretationibus.*
17) Verba: *a nobis*, non exstant in C. L.
18) *Submoto*, C. R. 2. Sed *absque remedio appellationis*, c. 1. comp. 1. h. t.
18*) *Apostolicae protectionis*, legit cit. c. 1. Mirandum tamen est, Senonensem facultatem appellandi speciali rescripto impetrasse, quae omnibus iure communi permissa, qualis concessio sine effectu esse videtur; *l. vn. C. de thesaur.* Sed olim non apud Gallos, qui multa obstacula appellationibus ad sedem Romanam iniicere solebant, vt obseruaui *ad c. 13. C. II. q. 6. not. 5*.*) Pariter hoc tempore adhuc in Germania rariores fuisse appellationes ad curiam Rom. obseruaui in *praefat.* Decreto praemissa, §. *XIV. lit. e. in not. p. XIX.*
19) Addit C. R. 2. verbum: *fit.*
20) Particula: *an*, deest in C. L. In cit. c. 1. autem ita legitur: *vtrum eius in eadem caussa appellationi sit deferendum.*
20*) *Praesentibus litteris*, cit. c.

CAP. II.

In rescripto apostolico subintelligitur clausula: si preces veritate nitantur. Et si rescriptum prohibet caussae cognitionem, est de falsitate suspectum.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

I. Ex parte [*ven. f. n.*] Conuentrensis episcopi nostris est auribus intimatum, quod, cum de caussa, quae inter G. et F. clericos vertitur super praebenda de Noualis 21) *h*, cognoscens, legitime eidem F. 21*) secundum tenorem litterarum nostrarum, continentium, quod, si constaret, ipsum F. de periurio esse conuictum, et perpetuo illi renuntiasse praebendae, [*app. cess.*] amoueretur ab ea, eo cognito et probato, praebendam adiudicasset 22) eandem, ipse [*F.*] in vocem appellationis prorupit 23): et ad te, quod ei praebendam praecise et absque caussae cognitione restitueres, litteras nostras 24) reportauit, [*et episcopum, qui post appellationem eum praebenda spoliauerat, auct. ap. alicui beneficium conferendi potestate, app. cessante, priuares, donec per se, vel per nuntium, aut per litteras suas de tanto excessu satisfacturus ad sedem ap. accederet, et praenominatum G. si eundem F. in iam dicta praebenda praesumeret molestare, vinculo excommunicationis vsque ad condignam satisfactionem constringeres.*] Verum quoniam non credimus, [*nos*] ita praecise scripsisse *i*, et 25) in huiusmodi litteris intelligenda est haec conditio, etiamsi non apponatur, si preces veritate nitantur *k*: [*f. t. per A. S. pr.*] mandamus, quatenus, inspectis litteris, quas episcopo praedicto direximus, si inueneris, quod secundum praedictum modum ei scripserimus, [*et in litteris nostris appellatio fuerit inhibita*] et in litteris, quas [*tibi*] praefatus F. reportauit, non fuerit habita mentio priorum litterarum, sententiam praefati episcopi [*omni occ. et app. c.*] confirmes, et saepedictum F. cum litteris nostris, quas tibi detulit, ad praesentiam nostram *tanquam falsarium* 26), venire compellas.

21) *Nouallus*, C. R. *de Norbal.* c. 2. comp. 1. h. t. Sed legendum est: *de Norwicensi ecclesia*, obseruante Gonzalez.
21*) *Eidem G.* cit. c. quae lectio congruit voci *adiudicasset.*
22) Sine dubio legendum *abiudicasset*, obseruante IANO a COSTA ad c. 4. *X. h. t. in f.* cuius sententia probatur ex C. L. et ed. ant. vbi vere legitur: *abiudicasset*; nisi legas cum cit. c. *eidem G.* cum additamento: *praelibatam.*
23) *Proruperit*, ed. ant.
24) Pronomen: *nostras*, a C. L. H. et cit. c. abest. Sed in cit. c. ipsa verborum series est haec: *et ad nos veniens ad te secundum hunc tenorem litteras apportauit, quod eidem praebendam* etc.
25) *Cum et*, legitur in C. L. additur in c. 2. comp. 1. h. t. *et si taliter scripsimus, hoc ex nimia occupatione contigit.* Accedit, quod, etsi non cognitio sed exsequutio mandata fuisset, nihilominus tamen in veritatem precum inquiri debuisset. *l. 4. C. si contra ius.*
26) Verba: *tanquam falsarium*, desunt in C. R. L. H. ed. ant. et in c. 2. cit. Sed in edit. Contii iamiam coruscat hoc emblema, et quidem litteris inclinatis impressum.

CAP. III.

Si in secundo rescripto, per aduersarium impetrato, non fiat mentio de primo; valet primum, et non secundum: alias valet secundum. Et si primum fuit impetratum communi consensu partium: non valet secundum impetratum per alteram partem, hoc tacito.

IDEM 27) *Vintoniensi episcopo.* [*pars cap.* quamuis simus] (*ann.* 1180.)

Caeterum *l* si aliquis [*ad certos iudices*] super aliqua caussa ab apostolica sede impetrauerit litteras [*commissorias*], et aduersarius eius eandem caussam postmodum obtinuerit committi aliis 28), de commissione priori non habita mentione: priores iudices 29) ad decisionem caussae 30) possunt 31) procedere, nec secundae litterae obtinent

27) Pars huius textus refertur in *c. 6. X. de offic. et potest. deleg.*
28) *Post impetratas litteras ipsas aliis iudicibus impetrauerit forte committi*, legimus in c. 3. comp. 1. h. t.
29) *Nisi de commissione prioribus iudicibus facta in litteris commissionis, quae aliis iudicibus delegantur, mentio fiat: nihilominus priores iudices* etc. ibid.
30) *In cognitione ac decisione caussae*, etc. ibid.
31) *Debent*, est in c. cit. *possint*, vero in C. H.

a *Ex hoc c. aperte colligitur, non valere statutum, per quod cultus diuinus sine caussa diminuitur: etiamsi in forma communi per papam fuerit confirmatum.* b *Hunc textum dixit card. Floren. esse singularem ad hoc, quod appellat. confirmationis intelligitur de confirmatione in forma communi.* c *c. statuimus. 15. infra de maiorit. et ob.* d *Verba l. leges. 7. C. de legibus.* e Et eorum interpretationibus. *add. in quodam edito Vatican.* f *cap. 1. eod. tit. in 1. compilat. Post concil. Lateran. sub Alex. III. part. 10. cap. 11.*

g *Post concil. Lateran. p. 7. c. 18. et c. 2. eod. tit. in 1. compilat.* h Norbale *al.* Noharl. i Et si scripsimus taliter: hoc ex nimia occupatione contigit. k *Iure ciuili, nisi haec clausula inseratur rescripto, non valet rescriptum. l. vlt. C. de diuers. rescript.* l *Post concil. Lateran. p. 7. c. 9. et c. 3. eod. tit. in 1. compil.*

nent 32) alicuius roboris firmitatem. Si vero in secundis litteris habeatur mentio de commissione priori 33); prædicta caussa a priorum 34) est exemta iudicio: cum eædem litteræ non sint veritate tacita impetratæ *a*. Verum si de assensu partium 35) caussa committitur, et processu temporis, vel etiam continuo, alterutra pars, altera nesciente, caussam ipsam, tacito 36) de commissione priori, alii iudici 37) obtinuerit delegari: non inmerito is, qui tali dolo vel fraude aduersarium suum laborare coegit, in expensis condemnari debet 38) eidem.

32) *Nec secundæ litteræ super eadem caussa taliter impetratæ de iure possunt obtinere alicuius roboris firmitatem*, c. cit.
33) *Prioribus iudicibus facta*, ibid.
34) *Iudicum*, addit C. R. 2. Sed C. L. legit: *a priori*.
35) *Vnde si præsentibus partibus de ipsarum assensu cuilibet*, cit. c.
36) *Veritate tacita*, ibid.
37) *Aliis*, C. H. *alii impetraret committi*, cit. c. C. L. vero: *alteri*, legit simpliciter.
38) *Debebit*, secundum C. R. 1. Sed vox: *eidem*, quæ sequitur, est omissa in cit. c. 3.

CAP. IV.

Si papa mandat in rescripto de duobus inquiri alternatiue, ad certum effectum consequendum: sufficit alterum probari.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.* (ann. 1181.)

Inter cæteras *b* consultationes tuas, fuit propositum coram nobis 39), quid tenere debeas, cum aliqua sub disiunctione mandantur, quorum vnum verum est, alterum falsum, vtputa si proponatur, quod si talis 40) sit sacerdotis filius, et 41) in sacerdotio genitus, qui proximo in tali ecclesia ministrauit, vel quod illicite ecclesiam occupauit eandem. Huic ergo quæstioni 42) taliter respondemus, [*quod conuenit*] iudici 43) quodcunque 43*) istorum constiterit, illi prælibatam ecclesiam adiudicari *c* 44) debere. Et idem in similibus obseruandum est 45).

39) Verba: *coram nobis*, desunt in C. R. L. H. et c. 4. comp. cit.
40) *Quod aliquis*, legitur in C. R. 1.
41) Particula: *et*, deest in C. L.
42) Addit C. R. 1. *tuæ*. In c. cit. legitur: *cui quæstioni*.
43) *Quod conuenit iudici*, ed. ant.
43*) *Esse*, additur ibidem.
44) *Abiudicare*, omisso verbo: *debere*, legitur in app. ad conc. Later. III. P. XLI. c. 1. apud HARDVIN. *tom. VI. P. II.* conc. *p.* 1830. additurque: *et idem in similibus decernere. Deberet abiudicari*, est in cit. *c.* 4. Lectionem Raymundi quidem defendit Gonzal. in not. h. c. ex *c.* 9. *X. de filiis presbyt.* quod tamen huc referri nequit. Pariter *abiudicari*, legit C. L.
45) Verbum: *est*, C. H. L. et ed. ant. omittunt. Nec legitur in c. cit. *obseruandum*.

CAP. V.

Is, ad quem rescriptum papæ dirigitur, debet illi parere, vel caussam rationabilem assignare, quare parere non potest.

IDEM *Rauennati archiepiscopo.* (ann. 1186.)

Si quando *d* aliqua 46) tuæ fraternitati [*scripta*] dirigimus, quæ animum tuum exasperare videntur; turbari non debes, [*neque moueri, aut credere, quod personam tuam contemptibilem velimus reddere vel despectam: quia te, sicut carum fratrem nostrum, et immobilem columnam ecclesiæ affluentissima caritate diligimus, et honoris et exaltationis tuæ desideramus modis omnibus incrementum. Nam etsi sæpe fratribus et coepiscopis nostris secundum varietatem eorum, quæ nobis suggeruntur, aspere et dure scripsimus: hoc tamen non ex minori affectione contingit, sed vt clamoribus querelantium secundum Deum, et iuxta officii nostri debitum satisfacere comprobemur. Quapropter monemus prudentiam tuam et exhortamur attentius, quatenus de cætero non mouearis, neque turberis, nec tuus animus deiiciatur, si tibi durum vel asperum scripserimus: sed sicut vir prouidus et prudens et discretus*] qualitatem negotii, pro quo tibi scribitur, diligenter considerans, aut mandatum nostrum reuerenter adimpleas, aut per litteras tuas, quare adimplere non possis, [*sufficientem et*] rationabilem caussam prætendas 47): quia patienter sustinebimus, si non feceris, quod praua nobis fuerit insinuatione suggestum.

46) *Litteras*, legit C. R. 1. loco: *aliqua*. Aegre merito ferebat archiepiscopus Rauennæ comminationes papales, quod ab antiquo in magna existimatione et auctoritate fuisset.
47) *Assignes*, C. R. 2.

CAP. VI.

Cistercienses sunt priuilegiati, quod non possunt conueniri per rescriptum papæ: nisi in eo fiat mentio de eorum ordine.

IDEM *Cisterciensibus fratribus.* 48) *e* (ann. 1180. Roma in Angliam.)

Cum ordinem *f* Cisterciensem 49) professi, [*eo priuilegio, quo fratres alii, gaudeatis: inter vos et clericos aliquos seculares super decimis quæstione suborta, tacito quod sitis Cisterciensis ordinis, contra vos, velut in monachos alterius ordinis, litteras a sede apostol. impetrantes, deinde iuramentis, litigiis, sicut a vobis significantibus accepimus, et expensis difficilibus vos inquietant. Volentes ergo vobis sollicite prouidere, ne contra tenorem priuilegiorum vestrorum possitis quorumlibet temeritate vexari, auct. apostol. vobis mandamus, vt,*] si contra vos super decimis, vel aliis, quæ ordini vestro specialiter sedes apostolica indulsit, non facta mentione Cisterciensis ordinis, litteræ fuerint a sede apost. impetratæ, per eas 49*) minime teneamini respondere.

48) In C. R. legitur: *fratribus Cistertiensis ordinis*; sed in edit. Gonzal. ita: *idem fratribus et abbati monasterii de Cumir.* et in c. 1. comp. 2. h. t. *Abbati Cisterc. et fratrib. Cuman.*
49) *Cisterciensium*, C. H.
49*) Loco *per eas*, legitur in cit. c. *eis*.

CAP. VII.

Si sede vacante scribitur capitulo, vt gerenti vices episcopi, vt præbendam alicui conferat; si creatur episcopus nondum exsequuto mandato, et ad eum spectet collatio præbendarum: illud adimplere tenetur. Hoc dicit, secundum lecturam communiter approbatam. Abbas Siculus.

IDEM *Tornacensi episcopo.* (ann. 1180.)

Eam g te: [*etc.*] (*et infra.*) 50) Dudum siquidem ante tuam promotionem 51) litteræ a nobis, si bene meminimus, emanarunt, quibus decano et ecclesiæ 52) tibi commissæ, te adhuc in eodem capitulo existente, mandatum dedimus et præceptum, vt [*d. f. n.*] P. 52*) [*præs. latorem,*] qui de gente 53) Iudæorum originem duxit, et diuina gratia fidem Christi [*humiliter et deuote*] suscepit, [*obtentu suæ conuersationis, obtentuque litterarum, in quibus ita proficit, quod ecclesiastico beneficio dignus non immerito reputatur, receptis litteris*] in canonicum reciperent *h*, et præbendam, [*si qua vacaret, vel quam primo vacare contingeret, liberaliter*] sibi conferre deberent. [*et infra.*] Ipsi vero [*sicut eodem M. referente recepimus, litteris nostris post consecrationem tuam receptis,*] quia donatio præbendarum ad te spectabat, præceptum nostrum exsequutioni, [*sicut asserebant, debitæ*] non potuerunt mandare. Cum itaque præscriptus P. [*sicut asserit,*] te super hoc ex parte nostra requireret: [*tu ei*] respondisti, quod nullum inde mandatum [*a nobis*] receperas, et sic eum a te, infecto negotio, remisisti. Quod nullatenus fecisse deberes, si data 54) litterarum diligentius attendisses: cum tempore, quo litteræ ipsæ datæ fuerunt 55), de capitulo ipso esses, sicut qui eras archidiaconus et canonicus eiusdem ecclesiæ, [*licet*] nec esses adhuc in episcopum consecratus. [*et infra.*] Pro eo vero, quod *i* Iudæus exstiterit, ipsum dedignari non debes 55*). [*et infra.*] *Fraternitati tuæ mandamus, quatenus eum in canonicum ecclesiæ tuæ recipias, et ei stallum in choro et locum in capitulo assignes.*]

50) Verba hic omissa referuntur in c. 4. X. de ætat. et qual. et ord. præfic.
51) *Pronuntiationem*, ed. ant.
52) *Capitulo ecclesiæ*, C. R. 1. Ceterum ex his textibus constat, ab hoc tempore initia ducenda esse dandi rescripta de prouidendo.
52*) Cap. 3. comp. 2. habet *M.* per totum contextum.
53) *Genere*, C. R. 2.
54) *Datam*, C. H. L. ed. ant. et c. cit.
55) *Sunt*, secundum C. H. et cit. c.
55*) Cit. c. legit: *ipsum non deberes aliquatenus dedignari.*

CAP. VIII.

Non valet rescriptum impetratum ad beneficia, si in eo tacetur dignitas impetrantis.

LVCIVS III. *Linconensi* 56) *episcopo* k. (ann. 1182. *Roma in Angliam.*)

Ad aures nostras *l* [*te significante*] peruenit, quod plerumque decani, archidiaconi 57), præcentores 58), vel alii 59) ecclesiasticis præditi dignitatibus, super minoribus beneficiis [*per interpositas personas*] litteras impetrantes, nomen supprimunt dignitatis suæ 60), et simplici nomine se appellant, tanquam non habeant aliquem personatum. [*Ideoque rescripto nostro postulas edoceri, si fraus ista tacendi, præiudicium illis debeat generare?*] Tuæ [*igitur*] consultationi taliter 61) respondemus, quod, cum non sit intentionis nostræ, vt personæ pluribus reditibus abundantes, per litteras nostras pauperes clericos super minoribus beneficiis inquietent 62), litteras, in quibus auctor 63) suæ nomen dignitatis supprimit, vires nolumus [*aliquas*] obtinere.

56) *Ligoniensi*, C. H. et C. L. vel potius *Lingoniensi*, propter *i* lineola signatum; Sed c. 6. comp. 1. h. t. legit: *Waltero Lincoln.*
57) *Archipresbyteri*, C. H. sed ed. ant. *archipræcentores*, pro duabus vocibus, *archidiac. et præcentores.*
58) *Cantores*, C. H.
59) *Aliis*, C. R. 1. et L.
60) *Suæ*, non exstat in C. L.
61) *Breuiter*, c. cit.
62) *Vexent*, ibid.
63) *Actor*, C. H. ed. ant. Pith. et cit. c.

CAP. IX.

Valet secundum rescriptum impetratum ab aduersario; licet non faciat mentionem de primo: si primus impetrans dolo, vel negligentia, non fuit vsus illo.

IDEM *Noruicensi episcopo.* [pars c. quæsitum] (ann. 1182. *Roma in Angliam.*)

Si autem aliquis *m*, auctoritate posteriorum litterarum per aduersarium in iudicium tractus, obiecerit, litteras se priores habere, de quibus

a *l.* 1. *C. si contra ius vel vtil. publ. et ibi Bald.* b *Post conc. Later. part.* 41. *c.* 1. *et c.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp.* c *In* 1. *comp. legitur*: abiudicari. d *c.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil.* e *al.* abbati Cisterciensi, et fratribus Cuman. *al.* de Riuall. f *cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil.*

g *Videtur esse pars c. eam te.* 4. *infr. de ætate et qual. et ord. c.* 3. *eod. tit. in* 2. *compil.* h *In vno habetur:* in fratrem. i *Vide in hunc locum Ioann. Roiam in singularibus fidei. singul.* 104. k *al.* Waltero Lincoln. archidiac. *al.* Vinton. episcop. l *Post concil. Later. sub Alex. III. part.* 41. *c.* 8. *et c.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil.* m *cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Later. sub Alex. III. part.* 41. *c.* 9.

in posterioribus mentio non habetur 63*): si eis dolo, vel negligentia vti postposuerit 64), excusari non debet. Si autem; quia delegati iudicis copiam nequiuerit habere: per posteriores litteras non poterit conueniri.

63*) *Haberetur*, c. 7. comp. 1. h. t.
64) *Non proposuerit*, quidam codices antiqui habent, obseruante Augustino ad cap. 7. citat.

CAP. X.

Non valent rescripta, per quæ incerti iudices dantur, vel futura negotia committuntur.

IDEM. (*ann.* 1182.)

Ad hæc 65) a sumus [*in sede iustitiæ, disponente Domino, constituti, vt, quæ contra iustitiam attentantur, nostra sollicitudine ad rectitudinis tramitem reuocentur. etc. et infr. Prouide.*] significatum est nobis, quosdam in 65*) prouinciæ tuæ partibus tales, vt asserunt 66), de cancellaria nostra litteras recepisse, per quas eorum omnia negotia vnius iudicis, vel plurium, quos sibi elegerint, arbitrio committuntur: sicque fit, vt, si aliquem 67) pulsare voluerint, examen ordinarii iudicis non requirant, sed ad vnum iudicem vel plures delegatos sibi propitios, et [*exinde*] parti aduersæ suspectos, super examinanda quæstione decurrant 68). [*Quod quantum sit Deo contrarium, et ecclesiasticis sacris vel canonibus inimicum, nemo ambigit, qui vel modicam notitiam canonicæ institutionis apprehendit. Tales itaque litteras a cancellaria nostra non credimus prodiisse, vel si forte prodierint: conscientiam nostram, quæ diuersis occupationibus impedita, singulis caussis examinandis non sufficit, effugerunt. Vnde*] nos huic morbo celeri 69) volentes obuiare remedio, [*fr. t. per A. S. præc.*] mandamus, quatenus, si litteras tales in prouincia tua 69*) [*vel impetratas, vel deinceps impetrandas*] inueneris, eas carere viribus nostra auctoritate decernas, [*et ne ab aliquo in iudicium admittantur super quacumque quæstione prohibeas.*]

65) *Ad hoc*, legimus in C. R. 1. c. 4. comp. 2. h. t. et in ed. ant.
65*) *De*, C. R. 2.
66) Verba: *vt asserunt*, non leguntur in cit. c.
67) *Aliquando*, legitur in C. R. 1. Sed in C. L. *cum aliquem.*
68) *Decurrunt*, habet C. R. 1. et L.
69) *Celeriter*, C. R. 2.
69*) In cit. c. legimus pro *tua*: *in subiecta tuæ ordinationi prouincia.*

CAP. XI.

Falsa latinitas vitiat rescriptum papæ. Hoc dicit. Ioan. And. concordat Abbas.

IDEM. b (*ann.* 1184.)

I. Ad audientiam nostram c, te significante, peruenit, quod H. de sancto Stephano, super absolutione sua litteras tibi, vt prima facie videbantur, apostolicas præsentauit. [*Quas, quoniam habuisti suspectas, nec de cancellaria ecclesiæ Romanæ emanasse putasti, ad nos remittere curauisti, consulens apostolatum nostrum, vnde deuotionem tuam in Domino commendamus, vtrum occasione ipsarum litterarum præfatum virum habere debeas absolutum. Nos igitur, litteris diligenter inspectis, taliter tibi duximus respondendum, quod, cum eas non credamus de prædecessoris nostri conscientia emanasse, nullam eis.*] quoniam manifestum continent in constructione peccatum, fidem te volumus adhibere 70) d.

70) *Exhibere*, C. L.

CAP. XII.

Contra secundum rescriptum non potest opponi de taciturnitate primi impetrati per appellantem, de sua appellatione non habita mentione. H. d. Ioan. Andr. concord. Abbas Siculus.

CLEMENS III. e (*ann.* 1190. *Roma in Angliam.*)

Ex parte S. 70*) personæ f ecclesiæ de Tarento nobis innotuit, quod, cum capella de g Empton 71), ad prædictam ecclesiam de iure pertineat, [*ab ea multis temporibus iniuste est subtracta, et*] O. diaconus, qui iam dictam capellam detinet, capellanum ipsius ecclesiæ [*G.*] nomine ipsius S. in ea ministrantem, post appellationem a se factam, amouit 72). Quam cum esset S. prosequutus, et ad iudices 72*) litteras impetrasset: ipse O. appellationem suam prosequi non curauit *). Cumque auctoritate iudicum 73) in ius esset vocatus; dixit, se litteras priores habere, de quibus nulla mentio in posterioribus habebatur, quas vsque ad tertiam citationem suppressit, eisque dolo vel negligentia vti postposuit, quod ex diuturnitate temporis videbatur 74); in quibus nulla etiam mentio de appellatione ab ipso facta fiebat: cum biennium a tempore appellationis iam fuisset elapsum. Ideoque [*f. v. per A. S.*] mandamus, quatenus, si ita esse constiterit, reuocatis in statum pristinum omnibus, quæ post appellationem ipsius O. inueneritis attentata, præscriptam capellam 75) h, matrici ecclesiæ [*app. rem.*] restituere procuretis, prædictum O. si eum appellationem 76) non fuisse prosequutum constiterit, memorato S. in expensis necessariis condemnantes.

70*) Additur in c. 8. compil. 2. h. t. *presbyteri*, qui *persona* hic vocatur, quod nobiliori ecclesiæ præpositus esset, et sic *dignitate* quadam præcelleret.
71) *Pemton*, C. R. 1. *Empeton*. L. *Emtona*, C. R. 2. sed c. 8. compil. 2. h. t. *de Vpetone*. ed. ant. *Empeton*.
72) *Admonit*, C. R. 1.
72*) Loco vocis: *iudices*, legimus in cit. c. *Bathon. episcopum et decanum et archidiaconum Vallis.*
*) *Nec per se, nec per alium prosequutus est*, ibid.
73) *Prædictorum iudicum*, addunt C. R. H. L. ed. ant. et cit. c.
74) *Videbantur*, C. L.
75) *Ecclesiam*, habent C. R. cum L. et H. quæ subiecta erat *ecclesiæ matrici*, in qua constitutus plebanus *persona* appellatur.
76) *Suam*, C. R. L. ed. ant. et c. 8. comp. 2. h. t. addunt.

CAP. XIII.

Rescriptum, quo scribitur pluribus cum clausula: quod si non omnes etc. *intelligitur tam de impotentia facti, quam iuris.*

COELESTINVS III. (*ann.* 1191.)

Sciscitatus es a nobis 76*) petitorio i destinato, de qua impotentia illud intelligatur, quod in litteris nostris 77) sæpe consueuit apponi, vt, si duo vel tres, [*vel etiam plures eorum,*] quibus litteræ diriguntur, ipsis exsequendis simul interesse nequiuerint, vnus aut plures k [*eorum,*] quibus scribitur, nihilominus exsequantur. Nos vero [*in hoc*] ita sentimus, quod tam de iure, quam de facto, illa impotentia censeatur. De iure, si aliquem illorum 78), [*quibus litteræ diriguntur,*] seruum, vel infamem, aut alio legitimo impedimento detentum esse constiterit: de facto, si constiterit, eum casu mortis occumbere, aut ineuitabilis necessitatis articulo impediri, quo minus valeat 79) interesse. Dummodo is 80), qui pro necessitate præsens esse non potest 81), collegis suis canonice 81*) excusationem suam curet, si poterit, destinare: vt alii coniudices 82) vel exsequutores nihilominus ad consummationem iniuncti mandati procedant. Nec enim ille, qui tantummodo non vult interesse, hac impossibilitatis interpretatione valet aliquatenus excusari l: nisi forte sic in rescripto habeatur expressum, si non omnes interfuerint, vel simul nequiuerint, aut noluerint interesse 82*).

76*) Cap. 9. comp. 2. h. t. legit: *sciscitatus es a nobis R.*
77) Vox: *nostris*, non est in C. R. L. nec in cit. c.
78) *Aliorum*, C. R. 1. *vt si aliquem*, L.
79) *Valet*, C. R. 2.
80) C. L. omittit vocem: *is*, sicut cit. c.
81) *Poterit*, C. H.
81*) *Litteratorie*, c. cit.
82) *Iudices*, C. H
82*) Iudicandi munus est publicum, non arbitrarium, vt a se nemo hoc declinare queat, nisi ex voluntate delegantis. *c. 21. de offic. et pot. iudic. deleg.*

CAP. XIV.

In quæstione reuocationis rescriptorum recurritur ad arbitros, si iudices in cognitione sibi non deferant, nec inuicem concordent. H. d. vsque ad §. quoniam.

INNOCENT. III. *Eliensi episcopo.* (*ann.* 1198.)

Pastoralis officii m: (*et infra.*) Præterea n quæsiuisti, quando de reuocatione litterarum ambigitur, vtrum iudices priores, an posteriores cognoscere debeant, et vtrum per secundas sint primæ litteræ reuocatæ? Ad quod tibi 83) respondemus 84), quod, nisi posteriores prioribus, vel e conuerso duxerint deferendum, simul vtrique cognoscant o. Et si forte nequiuerint simul 84*) in vnam sententiam concordare; quamuis plures sint 85) ex vna parte, quam ex altera: per arbitros communiter electos a partibus huiusmodi concertatio sopiatur.

Per generalem clausulam positam in rescripto, delegatus ante expressionem personarum, vel rerum, iurisdictionem habet in habitu, et non in actu. Et speciales litteræ derogant litteris generalibus super non specificatis in eis: quanquam de illis nullam faciant mentionem. Abb. Sic.

Quoniam autem sub huiusmodi 86) forma, videlicet caussam, quam talis aduersus talem, et quosdam alios super hoc, et 87) quibusdam aliis se habere proponit, tibi duximus committendam, a nobis multoties litteræ impetrantur: sollicite 87*) quæsiuisti, an iudex ex delegatione huiusmodi, ante personarum, vel rerum expressionem, super personis, vel rebus exprimendis habeat potestatem, adiiciens, vtrum, si, antequam personæ vel res expressæ fuerint nominatim, super non expressis in commissione priori, sed generaliter comprehensis speciales litteræ, quæ de priori commissione nullam faciant mentionem, ad alios iudices a sede apostolica emanauerint, eundem vigorem debeant obtinere? Nos igitur ad hæc duo taliter respondemus, quod, cum gene-

83) *Taliter*, C. R. H. L. ed. ant. et c. 3. comp. 3. h. t.
84) *Respondeo*, secundum Pith. sed *respondemus*, etiam est in cit. c. 3.
84*) *Simul*, in ed. ant. et cit. c. 3. desideratur.
85) *Etiam sint*, C. R. 2. Hoc casu ergo vota maiora non sufficiunt: quia *duas partes* hic constituunt delegati, vtrimque impetrati.
86) *Huius*, C. R. 1.
87) Copula *et*, non est in C. R.
87*) *Et sollicite*, ed. Cont. et Pith.

a *Cap. 4. eod tit. in 2. compil.* b *In veteri adscribitur Innocentio III.* c *cap. 5. eod. tit. in 2. compil.* d *Quibus et quot modis rescripta vitientur, tradunt DD. in l. 7. C. de diuers. rescript.* e *Sic in 2. compil.* Clemens III. abbatibus de Osen, et de Heber. et priori sanctæ Fridæ. f *C. 8. eod. tit. in 2. compil.* g *al.* Vpetone.

h Ecclesiam. i *cap. 9. eod. tit. in 2. compil.* k *Vide DD. in c. illa. de elect. Sp. in tit. de leg. §. nunc ostendendum. versic. 18. vbi dicitur, quod supplet iuris positiui defectum.* l *l. inde Neratius. §. fin. et ibi gloss. ff. ad leg. aquil. et l. confessionibus. iuncta glossa. D. de interrog. in iur. fac.* m *Quæ hic desunt, reperies infr. de offic. et pot. iud. del. c. pastoralis. 28.* n *cap. 3. eod. tit. in 3. compil.* o *L. si quis ex aliena. 5. D. de iudiciis.*

rali

rali per speciale proeul dubio derogetur 88) *a*, iurisdictio 89) per generales litteras attributa, per speciales, quantum ad ea, quæ specialiter exprimuntur, penitus eneruatur: licet de prioribus non faciant mentionem. Vnde superflua relinquitur prima quæstio; etsi merito dici possit, quod, donec iurisdictio reuocetur, eam super rerum, vel personarum articulis exprimendis obtinet delegatus: sed antequam exprimantur personæ, vel res, delegatus nequit iurisdictionem huiusmodi exercere.

88) *Debent derogari*, legitur in C. R. 1.
89) *Et iurisdictio*, est in C. L. Nota hic abusum curiæ Romanæ committendi quæuis negotia præsentia et futura.

CAP. XV.

Per generalem clausulam, quidam alii, et res aliæ: *multitudo effrenata non includitur, nec personæ, nec res maiores expressis, sed pares, vel minores.*

IDEM 89*) *Senonensi archiepiscopo. (circa ann. 1190. Roma in Galliam.)*

Sedes apostolica *b* consueuit exhibere se petentibus liberalem; sed quidam eius gratia nequiter abutuntur: [*dum, quod ipsa de benignitate concedit, ipsi ad malignitatem retorquent. Quidam enim malignari volentes, in commissionibus omnibus nostris minores vel viliores personas propriis nominibus exprimunt, maiores autem et digniores specialibus vocabulis non designant, sed eas sub quodam generalitatis inuolucro comprehendunt, vt commissiones ipsas, a nobis, facilius impetrent, sub hac forma: conqueritur talis de isto, vel illo, et aliis quibusdam propriis nominibus exprimendis, qui eis super tali negotio et quibusdam aliis rebus, iniuriosi nimis et graues existunt.*] Nos igitur volentes eorum malitiis obuiare, decernimus 90), vt, cum in commissionibus nostris minores et viliores personæ solummodo designentur 91), maiores et digniores sub generali clausula non intelligantur includi. Sed nec liceat, occasione generalitatis, huiusmodi multitudinem effrenatam, in iudicium euocare. Nec super maioribus et grauioribus negotiis audiantur, qui de minoribus 92) et leuioribus tantum faciunt mentionem. Si quis vero aliquas personas expresserit, non, vt velit cum eis in iudicio experiri, sed vt ad pares transfire valeat, vel *c* minores 92*); quia fraus et dolus ei patrocinari non debent: tanquam mendax precator *d* careat penitus impetratis.

89*) Vel potius CLEMENS III. quia hoc capitulum inter ALEXANDRI III. decretales deprehenditur, inter quas nulla INNOCENTII III. constitutio apparet, vt recte obseruat GONZ. *ad h. t.*
90) *Decreuimus*, C. R. 2.
91) *Designantur*, habent C. R. L. et ed. ant. cum c. 4 h. t. comp. 3. videlicet contra quas agendum est. Nam clausula subiecta generalis ad similes et eiusdem conditionis restringitur.
92) *Minimis*. C. L.
92*) In c. 4. comp. 3. h. t. loquitur hæc periodus de pluribus; ideoque hoc loco ita variat: *sed vt descendere valeant ad minores; quia* etc.

CAP. XVI.

Qui contra vnum super eodem ad diuersos iudices diuersa rescripta impetrat, et eis vtitur, perdit commodum vtriusque.

IDEM *R. cantori, et R. priori de monte Leprosorum.* [*et I. de Sagis canonico Rothomagen.*] *e* (*ann. 1205. Roma in Galliam.*)

Ex tenore *f* litterarum, quas nobis [*per dil. f. Ph. latorem præsentium*] destinastis, intelleximus [*euidenter,*] R. sacerdotem de Collouilla 93) *g* ad alios iudices 94) super quæstione 94*), quæ inter ipsum [*et dil. fil.*] abbatem [*et conuentum*] de Becco 95) [*super manerio de Colleuill. et rebus aliis*] vertitur, litteras apostolicas impetrasse. Qui cum partem citassent aduersam 95*): dictus presbyter coram eis noluit *) litigare. [*Postmodum vero idem presbyter super eodem negotio vobis nostras litteras præsentauit, in quibus de prioribus mentio non fiebat.*] Cumque vos, in caussæ cognitione, procedere velletis; [*partibus ad vestram præsentiam conuocatis; memoratus*] abbas coram vobis proposuit, quod non tenebatur per directas ad vos litteras **) presbytero respondere: cum per alias ab aliis iudicibus ***) fuisset citatus, quæ auctoritate illarum non fuerant reuocatæ. [*Vnde, quia super hoc dubitastis, sedem duxistis apostolicam consulendam.*] Nos igitur attendentes fraudem presbyteri memorati, duas commissiones super eodem negotio impetrantis, quarum altera non faciebat mentionem de reliqua, quia fraus et dolus alicui patrocinari non debent, decernimus 96), vt ipse commodo careat vtriusque.

93) *Colleuille*, legunt C. R. *Colleuillis*: autem C. L. et ed. ant. habet *Colleuill.* c. 5. cit. compil. *Colleuil.*
94) *Caussa*, legitur in C. R. 1. et L.
94*) Loco vocum: *alios iudices*, legit c. cit. *ad dilectos f. de Prato, de monte leprosorum et S. Laudi, priores Rothomagen.*
95) *Berto*, C. R. 1. sed C. L. et ed. ant. legunt: *de Beco*. cit. c. *de Beato*.
95*) *Aduersarii*, legitur in cit. c. 5.
*) *Voluit*, est in eod. c.
**) *Per illas litteras*, habet cit. c.
***) Verba: *ab aliis iudicibus*, omittuntur in cit. c.
96) *Decreuimus*, habent C. R.

a *L. in toto*, 80. *ff. de reg. iuris. Bart. in l. Meuius.* 41. *de legat.* 2. *et l.* 1. *in princ. de nou. oper. nunt.* b *cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* c *Vel descendere ad minores. in vno manuscr.* d *In impressis, peccator, male, sed ex omnib. manuscr. repositimus*, precator. *Facit infr. eod. tit. cap. super litteris.* 20. *et l. etsi.* 5. *C. si contra ius vel vtil. publ.* e *Additur in* 3. *comp. et Ioanni de Sagio canonico Rothomagensi. al. Idem. R. cantori Rothomagensi et R. priori, etc.* f *c.* 5. *eod. tit. in* 3. *compil.* g *Corbeuilla.*

CAP. XVII.

Non valet rescriptum ad beneficium impetratum, de beneficio impetrantis non faciens mentionem.

IDEM *Mediolanensi archiepiscopo.* (*ann. 1199. Roma Mediolanum.*)

Cum *h* adeo scripta sedis apost. moderemur, [*vt ex certa scientia nihil in eis faciamus apponi, quod de iure debeat reprehendi; miramur non modicum et monemur, quod, quotiens ad te, vel ad aliquos tibi subiectos nostras litteras destinamus, te super his mirari rescribis: ac si mandaremus aliquid inhonestum.*] Scripsisti [*etenim*] nobis, quod, cum P. clericus in ecclesia Modecensi 97) sufficientem sibi sit 98) præbendam adeptus, mirabaris, quod pro receptione ipsius in ecclesia de Gronzola 99), præposito et fratribus eiusdem ecclesiæ litteras miserimus 100): cum, si 100*) litterarum nostrarum seriem attendisses, nihil [*penitus*] inuenisses 1) in eis, quod debuisset tuum animum offendisse 1*). Cum enim in litteris 2) [*ipsis*] nec de præbenda ipsius [*P.*] mentio haberetur, nec Modecensis 3) canonicus, imo nec clericus diceretur in eis, et in litteris ipsis 4) hæc esset adiecta conditio: si dignus existeret, ad ecclesiasticum beneficium obtinendum, [*et si eadem ecclesia ex domo parentum ipsius quandam capellam cum dote fuisset adepta, et a consanguineis eius oblationes et mortuaria pro tempore, et decimas perciperet annatim:*] intelligere potuisses, qualiter litteræ ipsæ fuerant impetratæ, [*in quibus de beneficio ipsius, pro quo scribebatur, mentio non fiebat. Ideoque fr. t. per A. S. mandamus, quatenus, cum ad te, vel ad tuos litteræ apostolicæ diriguntur, earum tenorem diligenter attendas, et quod mandatur in eis, dum tamen nec per suppressionem veritatis, aut expressionem falsitatis obtentæ fuerint, facias effectui mancipari.*]

97) C. R. et H. legunt erronee *Mediocensi*, cum c. 7. comp. 3. h. t. sed C. L. habet: *Modicensi*, et ed. ant. *Medicensi*.
98) *Esset*, secundum C. R. 1.
99) *Gorconcola*, C. R. 1. *Gongosa*, C. R. 2. *Grongosa*, C. L. et ed. ant. Sed *Grongonsola*, habet GONZ. et cit. c. habet: *de Grontosola*.
100) *Miseramus*, legunt C. R. H. et L. cum c. 7. cit.
100*) *Tamen si*, habet ed. ant.
1) *Inuenires*, legitur in cit. c.
1*) *Offendere*. C. L.
2) *Litteris ipsis*, C. H. cum c. cit.
3) *Mediolanensis*, legit C. R. 1. Sed *Medicensis*. C. R. 2. habet.
4) *Ipsius*. C. H. legit.

CAP. XVIII.

Ordo rescripti interpretationem recipit a iure communi.

IDEM i *electo decano, et N. canonico Cameraçensi.* (*ann. 1198. Roma in Belgium.*)

Caussam *k*, quæ inter Præmonstraten. et Pramon. 5) *l* ecclesias super possessionibus de Anapia vertitur, [*discretioni vestræ commisisse meminimus fine canonico terminandam.*] Sed 6) quia in litteris 7) animaduertimus fuisse insertum, quod, si alterutra partium citata legitime, præsentiam vestram adire, vel iudicio vestro 8) parere contemneret 9), vos [*nihilominus*] præsentis partis probationes recipere, et quantum de iure poteritis 10), in caussæ cognitione ac decisione procedere minime tardaretis 11): nos volentes, vt clausula illa, quantum de iure poteritis, quæ, antequam de probationum receptione mentio fieret, fuerat inserenda, clausulam illam de receptione probationum 12) præcedat, [*d. v. per A. S.*] mandamus, quatenus ipsam intelligentes ibidem in [*eadem*] caussa iuxta tenorem litterarum 13) [*illarum*] procedere non tardetis, [*attente*] prouisuri, vt, si litterarum auctoritate priorum, in eodem negotio legitime est processum, firmum et 14) stabile perseueret: alioquin, si occasione clausulæ memoratæ aliquid 14*) constiterit in alterius partis præiudicium attentatum, id viribus decernimus 15) cariturum, [*volentes et*] mandantes, vt in decisione ipsius negotii, sicut præmissum est, tam super principali, quam super incidentibus quæstionibus, appellatione remota, canonice procedatis. 16)

5) *Pramocensem*. C. L. *Prumacens.* c. 8. comp. 3. h. t. Sed *Prumiensem*, rectius legit GONZAL. quia hæc caussa tangit *Prumiense monasterium* in Treuirensi diœcesi situm.
6) *Sed*, in C. H. et ed. ant. non exstat.
7) *Litteris illis*. C. H. et L.
8) *Vestro*, in C. R. H. et L. non exstat. Imo in C. L. loco *iudicio*, legitur: *iudici*. Pariter in c. cit. vox: *vestro*, omissa est.
9) *Contemserit*, C. R. 1.
10) *Possetis*. C. R. H. L. ed. ant. et c. cit. habent.
11) *Retardetis*, legitur in C. R. 2.
12) *Probationum*, vox non exstat in C. L.
13) In C. H. additur: *illarum*, vt et in C. L.
14) Verba: *Firmum et*, non exstant in C. L.
14*) *Aliud*, legitur in cit. c.
15) *Decreuimus*, est in C. R. 2.
16) *Procedatur*. C. R. 1.

CAP. XIX.

Non valet impetratio in ecclesia numerata, non facta de numero mentione, si per eam frangitur numerus canonicorum; licet non frangatur numerus præbendarum: et processus inde factus est nullus. hoc dicit ad intellectum Pannor.

IDEM *archiepiscopo Senonensi.* [*et P. S. Mariæ in via Lata diacon. cardin. A. S. L.*] m, (*ann. 1198. Roma in Galliam.*)

Constitutus *n* apud sedem apostolicam 16*) [*dil. fil. nostri G. sancti*

16*) C. 9. cit. comp. h. t. habet: *Constitutus in præsentia*.

h *Cap.* 7. *eod. tit. in* 3. *compil.* i *Idem abbati de Alcobiatia F. et P. monachis Alcobiatiæ, vt habet* 3. *compil. al. electo decano et M. canonico.* k *c.* 8. *eod. tit. in* 3. *compil.* l *Pramacensem.* m *Additur in* 3. *compil. et S. Mariæ in via Lata, S. apost. legato.* n *C.* 9. *eod. tit. in* 3. *compil.*

Angeli diaconi cardinalis] P. clericus 17), [*quem ei conceſſeramus et parti alteri auditorem*] propoſuit, [*coram ipſo,*] quod, cum [*bonæ memoriæ*] C. 18) [*papa*] p. n. *a* [*dilecto f.*] decano, et capitulo Bituricenſi dederit in mandatis, vt ipſum 18*) reciperent in canonicum et in fratrem, et præbendam ei conferrent, ſi qua tunc in eorum vacaret eccleſia, vel proximo *b* vacaturam: [*ven. f. noſtro Bituric. archiepiſcopo ei monitore conceſſo*] et ipſi cum 19) *c* mandatum eius admittere non curaſſent, eis præcipiendo mandauit, vt quod [*eis*] mandauerat, adimplerent, ſibi 19*) ſuper hoc exſecutoribus deputatis. Verum pars *d* aduerſa *) reſpondit, quod, cum in Bituricenſi eccleſia certus eſſet numerus canonicorum inſtitutus, 20) firmatus iureiurando, et per Rom. pontificem 20*) confirmatus, et de hoc memoratus P. 21) non feciſſet in ſuis litteris mentionem, intelligendum erat, circumueniſſe 22) prædeceſſorem noſtrum, et dictas litteras, veritate tacita, impetraſſe. [*Licet enim, cum in aliqua eccleſia certus ſtatuitur numerus, hæc apponatur conditio, vel intelligatur apponi, ſalua ſed. ap. auctoritate; non tamen erat credendum, quod eum ex certa ſcientia contra iuramenta eorum recipi mandauiſſet: cum de hoc in ſuis litteris nihil fuiſſet expreſſum. Nos igitur de prædictis per cardinalem inſtructi*] diſcretioni *e* veſtræ [*per A. S.*] mandamus, quatenus, ſi legitime vobis conſtiterit, numerum canonicorum 23), qui nunc eſt in eadem 24) eccleſia, per decanum et capitulum eiuſdem eccleſiæ iuramento firmatum, antequam prædictus clericus [*a præd. n.*] litteras exſecutorias impetraſſet; 25) quicquid factum eſt occaſione litterarum ipſarum, [*quas idem clericus a ſede apoſt. impetraſſe dignoſcitur, caſſum et*] irritum decernatis [*haberi*]: alioquin ei faciatis in eadem eccleſia præbendam, ſi qua vacat, ſublato cuiuslibet appellationis obſtaculo, aſſignari.

17) *Petrus clericus.* C. L.
18) *Cæleſtinus,* habent C. R. In L. vero COELESTINVS *prædeceſſor noſter*, legitur apertius: ſed in cit. c. *G.* eſt pro *C.*
18*) *Ipſum P.* legit ed. ant.
19) *Cum*, in C. R. et L. non legitur, atque in c. 9. cit. pro *cum*, legitur: *ſi.* Ceterum ex hoc capitulo liquet, curiæ Romanæ ab eo tempore, quo beneficia, per totum orbem, ex noua diſciplina, conferre cœpit, in more poſitum fuiſſe 1) reſcriptum de prouidendo ad capitula dirigere: 2) huic ſi non paritum fuerit, arctius mandatum adiungere, ſimulque 3) exſecutorias litteras ad vicinos dare, ita, vt primum precibus obtentum, tandem per vim in effectum deductum. Conf. *c.* 37. *X. de elect.*
19*) *Pro ſibi*, cit. c. habet: *dicto archiepiſcopo et ven. f. n. Claromonten. epiſcopo.*
20) *Conſtitutus,* C. H. legit. C. R. vero omittunt vocem: *canonicorum,*
20*) *Per multos Rom. pontifices*, habet cit. c.
*) Pro *pars aduerſa*, legimus in c. cit. *dil. f. P. ex aduerſo.*
21) *Petrus.* C. L.
22) *Eum circumueniſſe*, ſecund. C. R. 1.
23) *Clericorum.* C. L.
24) Vox: *eadem*, in C. R. L. et cit. c. non legitur.
25) Ratio ergo decidendi quærenda in eo, quod litteras *exſecutorias* impetraſſet, nulla præbenda vacante, quæ in exſecutionem deduci non poterant.

CAP. XX.

Difficile et famoſum c. et eſt clauis totius tituli. Et h. d. in ſumma: *Exprimens falſum, vel tacens verum in reſcripto, ſi malitioſe, caret prorſus impetratis. Sed ſi per ſimplicitatem, vel ignorantiam, aut obtinuiſſet, vero expreſſo, et ſuppreſſo falſo; ſaltem litteras in forma communi, et delegatus procedit, ſeruato iuris ordine, et non ſpeciali forma reſcripti: ſecus ſi nullo modo litteras habuiſſet.*

IDEM *Aymon.* [*S. Hilarii*] *canonico Pictauienſi* f (*an. 1201. Roma in Galliam.*)

Super litteris g, quæ ab aliquibus ex malitia, et a nonnullis ex ignorantia, tacita veritate, vel ſuggeſta falſitate, impetrantur a nobis, diuerſos intelleximus diuerſa ſentire 26), aliis aſſerentibus, eos debere prorſus carere omni commodo litterarum; cum mendax precator carere debeat penitus 27) impetratis: aliis vero dicentibus, quod, etſi forma carere debeant in litteris noſtris expreſſa, nihilominus 28) iuxta rigorem iuris ſit a delegato iudice in negotio procedendum. Nos igitur inter eos, qui per fraudem vel malitiam, et illos, qui per ſimplicitatem 29) vel ignorantiam litteras a nobis impetrant, huiuſmodi credimus diſcretionem 30) *h* adhibendam 31), vt hi, qui priori modo falſitatem exprimunt, vel ſupprimunt veritatem, in ſuæ peruerſitatis pœnam, nullum ex illis litteris 32) commodum conſequantur, ita videlicet, quod delegatus, poſtquam ſibi ſuper hoc facta fuerit fides, nullatenus de cauſſa cognoſcat. Inter alios autem, qui poſteriori modo litteras impetrant, duximus 33) diſtinguendum, quæ falſitas ſuggeſta fuerit, vel quæ veritas ſit ſuppreſſa? Nam ſi talis expreſſa ſit falſitas, vel veritas occultata, quæ quamuis fuiſſet tacita vel expreſſa,

26) Dubia hæc nata olim ſunt ex *l.* 2. *C. Si contra ius*, quæ refertur in *c.* 16. §. 1. *C. XXV. qu.* 2. et *l.* 5. *C. eod. tit.* quæ optime reſoluit a COSTA *ad c.* 20. *X.* h. t. Hanc controuerſiam antiquorum interpretum varia diſtinctione dirimere ſtuduit pontifex morem herciſcundorum ICtorum ſequutus.
27) *Penitus*, abeſt a C. R. 2. H. L. et c. 10. comp. 3. h. t.
28) *Nihilominus tamen*, legimus in cit. c.
29) *Simplicitudinem*, in c. cit. habetur.
30) *Diſtinctionem*, legit C. R. 1.
31) *Habendam.* C. R. L. et cit. c.
32) *Ex litteris.* C. H. legit cum L. et c. cit. omiſſa voce: *illis.*
33) Loco *duximus*, legitur in cit. c. *dicimus.*

a *Cæleſtinus prædeceſſor noſter. al. ita c G. Papa. p. n.* b *Proximam.* c *Hæc dictio c cum, deeſt in manuſcript.* d *Altera.* e *In vulgatis male,* dominationi, *cum conſtet legendum*, diſcretioni. f *al. Idem A. Amarico can. S. Hilarii Pictauienſi.* g *c. 10. eod. tit. in 3. compil.* h *Diſtinctionem habendam.*

nos nihilominus ſaltem in forma communi litteras dediſſemus *i*: delegatus non ſequens formam in litteris ipſis appoſitam *k*, ſecundum ordinem iuris in cauſſa procedat. Si vero per huiuſmodi 34) falſitatis expreſſionem, vel ſuppreſſionem etiam veritatis, litteræ fuerint impetratæ, quæ tacita vel expreſſa nos nullas prorſus litteras dediſſemus; a delegato non eſt aliquatenus procedendum *l*; niſi forſitan eatenus, vt partibus ad ſuam præſentiam conuocatis 35), de precum qualitate cognoſcat: vt ſic in vtroque caſu, eadem ratio, quæ delegantem moueret, moueat etiam delegatum, et vbi delegans ſuas litteras denegaret, delegatus etiam ſuæ cognitionis officium nullatenus interponat.

34) *Huius*, eſt in cit. c.
35) *Vocatis*, per cit. c.

CAP. XXI.

In cauſſa monaſterii conuenitur abbas per reſcriptum, in quo nulla ſit mentio de conuentu: nec propter hoc appellari poteſt, niſi abbatis et conuentus bona eſſent diſtincta omnino.

IDEM *abbati et conuentui Præmonſtratenſi.* (*ann. 1204. Roma in Galliam.*)

Edoceri *m* [*per veſtras litteras*] poſtulaſtis 36) a nobis, vtrum per litteras aduerſus abbates [*veſtri ordinis*], nulla mentione habita de ſuis conuentibus, impetratas, teneantur abbates ipſi ſuper cauſſis, quæ ad conuentus pertinent, et eoſdem, ipſis 37) querelantibus reſpondere: ac licet inhibita ſit appellatio, per appellationis obiectum poſſint, ne reſpondeant, ſe tueri. Super quo [*vobis*] duximus reſpondendum, quod [*iidem abbates,*] niſi alia cauſſa rationabilis ſuffragetur, per appellationem ſe tueri non poſſunt 38), quo minus debeant auctoritate litterarum huiuſmodi legitime 39) reſpondere; cum ex officio ſuo teneantur [*abbates*] congregationum ſuarum negotia procurare: niſi forte abbatis et conuentus negotia eſſent omnino diſcreta. 40)

36) *Poſtulaſti*, ſecundum C. H.
37) *De ipſis*, legitur in C. R. L. et apud Gonzal. *Et iiſdem de ipſis querelantibus*, habet c. 11. comp. 3. h. t.
38) *Poſſint.* C. R. 2.
39) *Legitime*, abeſt a C. R. 1.
40) Quæ olim non erant ſeparata, in vita communi conſiſtente abbate cum monachis. Pedetentim obtinuit ſeparata menſa abbatis a menſa monachorum, et vt huic ſeparata bona æque ac illi aſſignata fuerint; inde vero negotiorum diuerſitas orta inter hos et illum.

CAP. XXII.

Proceſſus factus per litteras ſubreptitias irritatur: ſed factus contra formam reſcripti, irritus nuntiatur.

IDEM *archiepiſcopo et magiſtro W. canonico* 41) *Magdeburgenſi.* (*ann. 1209. Roma in German.*)

Cum dilecta *n* in Chriſto filia R. cuſtos Heſienſis 42) *o* eccleſiæ, ac procurator G. Monialis, [*olim ad ſedem acceſſiſſent*] ſuper electionibus in eadem eccleſia celebratis, [*de cuſtode ac moniali prædictis*] litigauerint 43) aliquandiu coram nobis: [*et infra.*] [*Nos igitur hæc et alia, quæ tam cuſtos prædicta, quam I. clericus, qui pro eodem negotio venerat contra ipſam, nuper apud ſedem apoſt. conſtituti, proponere voluerunt, et acta iudicii ab iiſdem nobis exhibita diligentius attendentes,*] deprehendimus [*manifeſte, prædictas*] litteras ad abbatem de Remech. 44) *p* et ſuos coniudices impetratas, fuiſſe 45) per ſubreptionem *q* obtentas, cum in eis illius articuli, videlicet *r*, de ſubtractorum reſignatione, fuerit præter conſcientiam noſtram cognitio demandata, qui in prioribus litteris ad ſcholaſticum *s* Hildeſenſem 46) [*cuſtodem ac ſcholaſticum Midenſen.*] coniudices ſuos obtentis, inſertus fuerat, de quibus in ſecundis litteris mentio 47) non fiebat: et ideo, quod ipſarum litterarum occaſione dignoſcitur attentatum, duximus irritandum. Dictum inſuper ſcholaſticum, [*Hildeſimenſem*] et coniudices ſuos inuenimus minus prouide proceſſiſſe. Cum enim in litteris noſtris 48) eiſdem principaliter mandaretur, vt ad prædictam eccleſiam perſonaliter accedentes, perſonæ idoneæ adminiſtrationem committerent abbatiæ, cui ad opus eius 49) fieret hinc inde reſignatio ſubtractorum: ipſi formam mandati apoſtolici tranſponentes, illo capitulo 50) prætermiſſo, de aliis articulis inordinate plurimum cognouerant 51): propter quod proceſſum ipſorum contra noſtri formam reſcripti, ac iuris ordinem attentatum, irritum decernimus 52) et ina-

41) *Et M. canon.* C. H. legit.
42) *Hereſin.* legit C. R. 1. *Hereſienſis.* L. et c. 12. comp. 3. h. t.
43) *Litigarent.* C. L. *Litigauerant.* c. cit.
44) *Remeſ.* C. R. 1. *Remen.* C. R. 2. Sed c. cit. legit: *Remesbuſem.*
45) *Fuiſſe*, non exſtat in C. R. L. Gonz. et Pith. edit.
46) *Hildeſemenſem*, rectius legit C. L. cum c. cit.
47) *Mentio aliqua*, legimus in c. cit.
48) *In litteris noſtris*, in C. R. et L. non legimus.
49) *Eiusdem*, ſecundum C. H. L. et c. cit.
50) *Articulo.* C. L.
51) *Cognouerunt.* C. H. et L. cum cit. c.
52) *Decreuimus*, legunt C. R.

i *Vide l. 1. C. Si contra ius vel vtil. publ. et ibid. Bald.* k *Sed.* l *Vide l. mutus. cum gloſſ. 2. ff. de proc. et ff. de petit. her. l. ſi poſſeſſor. et l. ſi quid poſſeſſ. 31.* m *al. a nobis per litteras edoceri poſtulaſtis, c. 11. eod. tit. in 3. compil.* n *Cap. 12. eod. tit. in 3. collect.* o *al. Heronenſis. al. Heriaſenſis.* p *al. Reueane.* q *Id eſt, tacendo verum, vel exprimendo falſum.* r *Sic legendum in ver.* de ſubiectorum reſignatione, *vel* ſubtractorum reſtitutione. s *Midonenſem.*

nem.

nem. Ideoque mandamus, quatenus, G. et quibuſdam aliis 53) ſororibus eccleſiæ, ſicut iuſtum fuerit, reſtitutis, et forma mandati noſtri exacta diligentia obſeruata, in negotio ipſo ratione præuia procedatis, [*ita, quod per veſtram ſollicitudinem circumſpectam ſaltim hac vice negotio tamdiu prorogato finis debitus imponatur.*]

53) Vocabulum: *aliis*, in C. H. et L. non exſtat.

CAP. XXIII.

Valet ſecundum reſcriptum, licet de primo non faciat mentionem, quo vti noluit impetrans intra annum.

IDEM. (*ann.* 1209. *Roma in Galliam, ni fallor.*)

Plerumque *a* contingit 54), quod aliqui [*contra quaſdam ſuper aliquibus rebus*] noſtris litteris impetratis, illis vti multo tempore poſtponentes 55), tunc demum eas exhibent, cum aliarum [*litterarum*] auctoritate, ab eis, contra quos ipſi primitus litteras impetrarant, cœperint conueniri, dicentes, poſteriores litteras non valere, vtpote non facientes de prioribus mentionem. Cum igitur non ſit malitiis hominum indulgendum: [*præſentium autoritate*] ſtatuimus, vt, ſi quis noſtras litteras impetrans 56), infra annum 56*), poſtquam copiam iudicum 57) habuerit, ex malitia, vel negligentia poſtpoſuerit vti eis, auctoritate poſteriorum litterarum 58) valeat conueniri: licet in ipſis nulla de prioribus mentio habeatur.

54) *Plerumque contigit*, c. 13. comp. 3. h. t.
55) *Proponente*, cit. c.
56) *Noſtris litteris impetratis*, ſecundum C. H.
56*) *Et infra annum*, habet ed. ant.
57) *Iudicis*, ſecundum C. R. 1. et H.
58) *Litterarum*. C. R. L. et H. omittunt, cum c. cit. Ceterum olim reſcripta fuiſſe perennia, docet *l.* 2. *C. de diu. reſcript.* et ſic etiam *poſt annum* valebant: modo *ſecundum ius commune* eſſent edita. Quæ *perſonalia*, et ſic contra *ius commune* impetrata, intra annum inſinuanda erant; adeoque *diem* et *conſulem* adiectum habere debuerunt, ceu decernit *l.* 4. *C. de diu. reſcr.* vt intelligeretur, vtrum *intra annum* eſſent inſinuata? Inde ſine dubio pontifex arripuit occaſionem deciſionis ſuæ.

CAP. XXIV.

Si a delegato aliquid mandatur ordinario: debet humiliter exſequi. Sed ſi alius delegatus per alias litteras poſt exſecutionem mandat contrarium, vel ſi ante exſecutionem innotuerit ordinario, inter delegatum, qui mandauit, et alium, contentionem eſſe de iuriſdictione; faciat ſibi vtrarumque litterarum copiam exhiberi: non vt iuriſdictionaliter cognoſcat, ſed vt ſe informet, an per ſecundas reuocentur primæ. Et ſi primæ reuocentur: exſequatur ſecundum mandatum. Si autem non reuocentur, vel de hoc dubitet: non exſequatur ſecundum mandatum, donec contentio de iuriſdictione terminetur. Abb. Sic.

IDEM INNOCENT. III. *Rothomagenſi archiepiſcopo.* (*ann.* 1211. *Roma in Galliam.*)

Cum *b* contingat [*et infra.*] 59): Præterea cum quidam ſuper aliquo litigantes, ad diuerſos iudices litteras impetrant, quorum quidam obtenti a parte altera tibi mandant, vt partem aduerſam denunties excommunicationis ſententiæ 60) ſubiacere; aliis iudicibus poſtmodum tibi iniungentibus, vt eandem denunties abſolutam: quæris, an vtriſque, an neutris, vel alterutris ſaltem obedire debeas in hac parte? Super quo tuæ prudentiæ reſpondentes, credimus diſtinguendum, an, cum primum mandatum recepiſſe dignoſceris, tibi forſan innotuerit 61), inter illos et alios ſuper iuriſdictione diſcordiam ſuſcitatam, an ſuper hoc nihil omnino ſciuiſti? Et quidem 62), ſi ſuper contentione huiuſmodi nihil tibi penitus innoteſcat 63), cum primum mandatum recipere te contingit, illud debes humiliter exſecutioni *c* mandare. 64) Sed ſi poſtea contrarium tibi ab aliis demandatur 65): tunc, litterarum ad vtroſque [*iudices*] a ſede apoſtol. obtentarum copia poſtulata, quas tibi 66) auctoritate præſentium diſtricte præcipimus exhiberi, ſi ex ipſarum tenore deprehenderis euidenter ita, quod non ſit aliquatenus hæſitandum, quod litteræ, quæ ad illos, a quibus ſecundum mandatum receperis 67), impetratæ noſcuntur, expreſſe reuocent 68) litteras aliorum, tu 68*) illud intrepidus exſequaris 69), quod tibi ſecundo loco mandatur. Si vero ex litterarum inſpectione manifeſtiſſime tibi conſtet 70), quod litteræ obtentæ ad illos, qui primum dedere mandatum, per alia, minime reuocantur 71): ſecundum mandatum nullatenus exſequaris. Quod ſi ſuper hoc tibi merito fuerit dubitandum: ad exſequendum ſecundum mandatum te procedere non oportet, donec iuxta cuiuſdam noſtræ conſtitutionis tenorem inter eos huiuſmodi concertatio 72) ſopiatur. Et idipſum 72*) facere debes, ſi primo mandato recepto, et nondum exſecutioni mandato, tibi forſan innotuerit, quod inter ſe ſuper iuriſdictione demandata cœperint diſceptare. Cæterum in his omnibus puram et prouidam te conuenit intentionem habere; ne vel ad declinandum mandatum dubitare te dicas, vbi dubitandum non eſt: vel etiam ad exſequendum te aſſeras eſſe certum, vbi certus eſſe non debes. Licet autem ex his certa tibi detur doctrina, qualiter in his 73) te debeas habere: nulla tamen tibi 74) attribuitur poteſtas, vt inter delegatos, aut partes, de iuriſdictione debeas iudicare. *d*

59) Verba, quæ hic deſunt, ſupplenda ſunt ex *C.* 11. *X. de ætat. et qualit. et ord. præfic.* vbi ea recenſentur.
60) *Excommunicationi*, habet C. R. 1.
61) *Innotuit*, c. 1. comp. 4. h. t.
62) *Equidem*, ſecundum C. R. 2.
63) *Innoteſcit.* c. cit.
64) Vnde liquet, iudices delegatos a papa, ipſis archiepiſcopis poſſe mandare exſecutionem ſententiæ: qui in hac qualitate ſuperiores illis erant, vt *autoritate papali* ei excommunicationis exſecutionem imperare poſſent, quæ per publicam *denuntiationem* ex cathedra ſacra ritu ſolemni fiebat poſt ſententiam excommunicationis latam, vt denuntiatus ab omnibus euitaretur.
65) *Demandetur*, legunt C. R. 2. et Gonz.
66) *Tibi.* C. R. L. ed. ant. et c. cit. omittunt.
67) *Recipis*, legitur in C. R. 1. et c. cit.
68) *Reuocant*, ſecund. C. R. 2.
68*) Dictio *tu*, in C. L. non legitur.
69) *Exſequeris.* c. cit.
70) *Conſtiterit*, eſt in C. R. 1.
71) *Reuocentur*, habet C. R. 1.
72) *Contentio*, habet Gonz.
72*) Vox: *ipſum*, non adeſt in ed. ant.
73) Pro *his*, legitur in c. 1. cit. *huiusmodi.*
74) *Tibi*, abeſt a C. R. et a cit. c. Videlicet aliud eſt inſpectio actorum ad ſui informationem exſecutori permiſſa: aliud *cognitio*, quæ *mero* exſecutori non competit.

CAP. XXV.

Quando in reſcripto plura narrantur, diuerſos effectus operantia: non ſufficit impetranti alterum ſolum probare, ad vtrumque effectum conſequendum.

IDEM *magiſtro* e *G. et P. de Firmiſca.* 75) (*ann.* 1213. *Roma in Galliam.*)

Olim *f* ex litteris [*dilectorum filiorum*] ſancti Nicaſii 76) Remenſis *g*, Sargienſis 77), et vallis regiæ abbatum fuit noſtris auribus intimatum, quod, cum ad eos ſemel et iterum a nobis litteræ proceſſiſſent, ſuper eo videlicet 78), quod *R.* 78*) clericus ſancti Remigii [*Remenen.*] parœciam de Salice, [*S. Remigii*] quam R. de Cliuo 79) per interpoſitam perſonam [*ab abbate ſ. Remigii*] ſibi collatam fuiſſe propoſuit, detinebat, ipſi partes ſemel, ſecundo et tertio citauerunt, et dictum R. [*de ſancto Remigio*] quia citatus pluries comparere noluit, per ſe, vel per reſponſalem aliquem coram eis, excommunicationis vinculo innodantes, fecerunt fructus ipſius parœciæ ſequeſtrari. Cumque poſtmodum idem R. accedens ad eos ſe iuri promiſerit pariturum, ac obtinuerit ſe abſolui; ipſi abſolutionis litteras concedentes, diem ei 80) aſſignauerunt et locum, quibus 81) coram eis, quod promiſerat, adimpleret; qui diem et locum ex litteris illis radens, in loco 81*) *h* raſuræ ſcripſit 82), quod ipſi ei ſequeſtratos fructus aſſignari 82*) mandabant: quod coram duobus eorum tandem, 83) tertio ſui abſentiam excuſante per litteras, eſt confeſſus. Nos igitur, cum tantæ temeritatis exceſſus falſitatis ſcrupulo non careret, vobis dedimus in mandatis, vt, ſi eſſet *i* ita 83*), ipſi præſumptori ſuper dicta parœcia perpetuum ſilentium imponentes, præfato R. de Cliuo aſſignaretis eandem cum fructibus ſequeſtratis. Verum ſicut vos [*filii S. et P.*] per veſtras nobis 84) litteras intimaſtis, cum dictus R. raſuram præfatam, coram vobis, per teſtes idoneos probauiſſet, et ob hoc poſtulaſſet ſibi dictam eccleſiam aſſignari: vos vtrum *k* clauſula illa: ſi eſſet ita 85), de omnibus ſuperioribus, an de articulo tantum raſuræ deberet 86) intelligi (dubitaſtis) 87) [*dubitantes in negotio ipſo procedere vlterius diſtuliſtis; eligentes ſuper hoc ſedis apoſtolicæ potius oraculum implorare, quam aliquid temere definire.*] Nos igitur [*diligentiam veſtram in Domino commendantes*] reſpondemus, quod clauſula illa ad omnia debet ſuperiora referri, ad hoc, vt ipſi R. præfata eccleſia con-

75) Omnes codices hic variant, et incongruas lectiones habent. In c. 2. h. t. comp. 4. legitur: *Idem S. de Vallibus magiſtro G. et P. de Fumuſca.* Reſtituit veram lectionem GONZALEZ ex regiſtro epiſtol. INNOCENTII III. vt inſcriptio ita formanda ſit: IDEM *G. de Vallibus magiſtro G. et P. de Fimis canonicis Laudun.* licet in ed. ant. legatur: *de Firmiſcan.* et in C. L. *de Sumiſtan.*
76) *Niclaſii*, eſt in C. R. 2. et *Nichaſii*, C. L. legit.
77) *Sagienſis* vel *Saginenſ.* C. R. 1. et L. ed. ant. *Sarginen.* Sed *Signiani*, rectius GONZ. legit: quia *Signiacum* eſt monaſterium diœceſis Remenſis, ad quam præſentes litteræ directæ. In c. 2. comp. 4. legimus: *Remanen. Signian.*
78) *Videlicet*, non exſtat in C. R. H. et ed. ant. C. L. autem habet: *vero*, pro *videlicet.*
78*) *Quod P.* legit C. L. cum ed. ant. per totum.
79) *De Crun*, legit edit. Gonz. Sed c. 2. cit. h. t. *de Clerini.* per totum.
80) *Eis*, legit C. R. 2. GONZ. vero: *in eis.*
81) *In quibus.* C. L.
81*) *In locum*, habet ed. ant.
82) *Reſcribit*, legunt C. R. cum c. cit.
82*) *Exhiberi*, legitur in cit. c.
83) *Tandem*, abeſt a C. R. H. L. et ed. ant. c. cit. vero habet: *demum.*
83*) In cit. c. legimus: *vt ſi res taliter ſe haberet.*
84) *Nobis*, nec in C. L. nec in ed. ant. exſtat.
85) *Si eſt*, habent C. R. et Gonz. item C. H.
86) *Debeat*, habent C. R. et H.
87) *Poſtulaſtis*, ſecundum C. R. 1.

a *Cap.* 13. *eod. tit. in* 3. *compil.* b *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* c *Quod ſi non fecerit, poterit compelli ad exſequendum. c. paſtoralis. infr. De off. delegat.*

d *Adde concord. in l. qui procuratorem. in gloſſ.* 1. *ff. de procur. et in l. a diuo Pio. et ibi Bart. et doctores, ff. de re iudic.* e *al. Idem de vallibus magiſtro G. et P. de Funuſca. al. de Simiis canonico.* f *C.* 2. *eod. tit. in* 4. *compil.* g *al. Remanenſis, Saginenſis. Alias Signiacen. et eſt diœceſis Remen. al. Sargin.* h *al. in locum raſuræ reſcripſit.* i *Adde: quod ſi iſta clauſula deſit in aliquo reſcripto, illud præſumitur eſſe falſum. Archidiac. et DD. in C. cordi. de app. in* 6. k *Vos de clauſula illa; ſi ita eſt.*

feratur,

feratur; quia, licet vitium falsitatis ad imponendum ei perpetuum silentium super ecclesia ipsa sufficiat, qui falsitatem huiusmodi perpetrauit 88), non tamen propter hoc eadem ecclesia 89) est aduersario assignanda: nisi super aliis facta fuerit plena fides.

88) *Perpetrarat.* C. H. legit cum L. sed ed. ant. *perpetrat.*
89) Vocabulum: *ecclesia*, non adest in C. H.

CAP. XXVI.

Non valet rescriptum, super restitutione beneficii, impetratum, quod de caussa excommunicationis et amotionis impetrantis non facit mentionem.

IDEM *episcopo Imolen.* 89*) (*ann.* 1214. *Roma in Romandiolam.*)

I Dilectus *a* filius, abbas sancti Stephani 90) Bononiensis, per suas nobis litteras intimauit, quod, cum ipse, cui visitationis 91) officium in ciuitate ac diœcesi Bononiensi commisimus, B. et A. presbyteros ab ecclesiis suis 91*) propter eorum graues et manifestos excessus duxerit amouendos 92), iidem [*presbyteri*] super restitutione sua nostras ad te in communi forma litteras impetrarunt 93), de amotionis suæ caussa, et excommunicationis *b*, qua tenentur adstricti, nullam facientes penitus mentionem. [*Procuratoribus igitur, vicinorum et ecclesiarum ipsarum exceptiones in tua præsentia proponentibus antedictas, tu supersedendum huiusmodi negotio decreuisti, donec super hoc nostræ voluntatis beneplacitum recepisses.*] Nos igitur [*in hoc tuam prudentiam commendantes*] fraternitati tuæ [*per A. S.*] mandamus, quatenus, si est ita, litteras ipsas, tanquam per veri suppressionem obtentas, viribus carere decernas. [*Quod circa presbyteros prædictos prouide factum est per memoratum abbatem, præcipias firmiter obseruari, adpellatione remota.*]

89*) *Imolan.* legitur in ed. ant. et in C. L. *Imolensi*, omnibus expressis litteris.
90) *Sancti S. Proculi*, legitur in c. 3. comp. 4. h. t. quæ lectio verior videtur, quod huic sancto ecclesia insignis ibidem dicata, tanquam *domestico patrono.*
91) *Inquisitionis*, secundum C. H.
91*) *Suis*, in ed. ant. non legitur. Pro hac voce in c. cit. legimus: *sancti M. et sancti P. de Bignorola.*
92) *Admonendos.* C. R. legunt.
93) *Impetrauerint*, secundum C. R. I.

CAP. XXVII.

Per litteras iustitiæ non tenetur episcopus prouidere habenti perpetuam vicariam, vel sufficiens patrimonium. Nec valent litteræ gratiæ ad beneficium obtinendum, in quibus impetrans tacuit perpetuam vicariam. Hoc dicit comprehendendo vtrumque intellectum.

IDEM *episcopo Veratisamensi* 94) c, (*ann.* 1214. *Roma in Poloniam.*)

Postulasti *d* per sedem apostolicam edoceri, vtrum alicuius ecclesiæ perpetuo vicario de prouentibus vicariæ, bonisque paternis, habenti, vnde valeat commode sustentari, tenearis per illam formam communem: cum secundum *e* apostolum 95), in ecclesiastico beneficio prouidere? Ad quod sic duximus respondendum, quod, cum per formam prædictam necessitatibus pauperum clericorum, qui nullum sunt ecclesiasticum beneficium assequuti 96), [*sicut ibidem exprimi consueuit*] sedes apostolica duxerit succurrendum, perpetuus vicarius, nisi de vicaria fecerit mentionem, commodum reportare non debet de huiusmodi litteris, vtpote veritate tacita impetratis. Non enim beneficio 97) carere debet dici, cui competenter de perpetuæ vicariæ prouentibus est prouisum. Et pro habente beneficii sufficientis subsidium, ex certa scientia super obtinendo alio beneficio, de leui non scribimus, quin faciamus de primo in nostris litteris mentionem.

94) *Veratimensi*, legitur in C. R. 1. et C. R. 2. habet *Watansamensi.* H. *Verasitanensi.* Sed *Vratislaniensi*, rectius legit Gonzal. ex ipsis epistolis Innocentii III.
95) Intelligit *c.* 16. *X. de præb.* vbi INNOCENTIVS III. generaliter constituerat ordinatis de *beneficio* prouidendum, vel si occasio desit, eis interim subministranda vitæ necessaria ab ordinatore. Dicitur hæc prouisio etiam in *forma pauperum*; quia solis indigentibus clericis ita prospectum: vel in *forma communi*, cuius formulæ mentionem facit IDEM in *c.* 13. *X. de ætat. et qual. et ord. præf.*
96) *Consequuti*, cap. 4. comp. 4. h. t.
97) *Beneficio ecclesiastico*, legitur in C. R. et edit. Gonz. sed in C. R. 2. puncta subiecta sunt voci *ecclesiastico*, in certissimum signum lituræ.

CAP. XXVIII.

Per litteras apostolicas de hac constitutione mentionem non facientes, non potest quis trahi vltra duas diætas extra suam diœcesim: nisi de consensu partium litteræ fuerint impetratæ. hoc dicit, vsque ad §. sunt et alii.

IDEM *in concilio generali.* f (*ann.* 1215. *Romæ.*)

Nonnulli gratia sed. apostol. abutentes, litteras eius ad remotos iudices impetrare nituntur 98), vt reus fatigatus laboribus et expensis, liti cedere 99), vel importunitatem auctoris 100) redimere compellatur. Cum autem per iudicium iniuriis aditus patere non debeat,

98) *Impetrant*, secundum C. R. I.
99) *Lite cedere.* C. H. habet.
100) Pro *auctoris*, in C. L. et c. 5. h. t. comp. 4. est: *actoris*, quod conuenit cum origine. vid. *Tom. VI. collect. concil. pag.* 47.

quas 1) iuris obseruantia interdicit; statuimus, ne quis vltra duas diætas extra suam diœcesim 2) per litteras apostolicas ad iudicium trahi possit: nisi de assensu partium fuerint impetratæ, vel expressam de hac constitutione fecerint mentionem.

Non valent litteræ, ad lites impetratæ, sine speciali mandato domini: nisi impetrentur per coniunctam personam. h. d.

§. I. Sunt et alii, qui se ad nouum genus mercimonii conuertentes, vt vel sopitas possint suscitare querelas, vel nouas immittere quæstiones, fingunt caussas, super quibus a sede apostolica litteras impetrant, absque dominorum mandato: quas vel reo, ne propter eas 3) laborum vel expensarum dispendio molestetur, aut actori, vt per ipsas aduersarium indebita molestatione fatiget, venales exponunt. Cum autem lites restringendæ sint potius, quam laxandæ; hac generali constitutione sancimus, vt, si quis super aliqua quæstione de cætero, sine speciali mandato domini, litteras apostolicas impetrare præsumpserit, et litteræ illæ non valeant, et ipse, tanquam falsarius, puniatur: nisi forte de illis 4) personis extiterit 4*), a quibus non debet exigi de iure mandatum.

1) *Quas etiam*, legitur in origine *cit. l.* Sed in C. L. *quem.*
2) Est hoc constitutum contra *euocationes* reorum extra prouinciam ad extranea iudicia, quod facile, introductis delegationibus, fieri poterat, vnde dicuntur iudices delegari *in partibus.* Conf. *c.* 29. *et* 34. *X. h. t.* Si actor et reus in diuersis locis habitant: delegari debent iudices non vltra vnam diætam. *c.* 11. *§.* 2. *h. t. in* 6.
3) *Per eas.* C. H. legit. et c. 5. cit.
4) *Ipsis*, secundum C. R. I.
4*) *Sit*, legitur in cit. c.

CAP. XXIX.

Si occasione duorum rescriptorum, vnius scilicet in caussa principali, alterius in caussa appellationis, contenditur: non iudex super principali, sed deputatus super appellatione, cognoscere debet de validate appellationis.

HONORIVS III. *Cantuariensi archiepisc.* [*sanctæ Romanæ eccles. card.*] 5) et coniudicibus suis. (*ann.* 1220. *Roma in Angliam.*)

II. Dilectus filius I. Sarracenus clericus exposuit 6) coram nobis, quod cum Iordanus clericus Dumeliensis 7) *g* ipsum super ecclesia sancti Nicolai Dumeliensis coram vobis auctoritate litterarum nostrarum traxisset in caussam: ex parte ipsius Iordani 8) fuit excipiendo propositum, quod auctoritate ipsarum 9) litterarum non poterat conueniri, eo quod vltra duas diætas a diœcesi, vbi prædicta ecclesia [*sita*] erat 10), contra statuta concilii generalis, de quo in eisdem litteris non fiebat mentio, distabatis *h*. Et quia huiusmodi exceptionem admittere denegantes, procedebatis in caussa, pro eo [*duntaxat*] quod idem I. 10*) *i* in Rophensi 11) et Eliensi diœcesi 12) beneficia obtinet 13), quasi ex hoc 14) domicilium intelligeretur habere; ipse ad nostram 15) audientiam appellauit: [*sed vos, eiusdem appellatione contempta, partem alteram mittendam in possessionem eiusdem ecclesiæ, caussa custodiæ, decreuistis.*] Cumque idem I. appellationem interpositam prosequutus, ad [*ven. fr. n.*] Eboracens. archiepiscopum, et eius collegas, super præmissis litteras impetrasset: vos in caussa ipsa 16) nihilominus procedentes, eisdem iudicibus, ne in commisso sibi procedant 17) negotio, inhibetis. Quocirca [*discr. v.*] mandamus, quatenus, si est ita, caussæ supersedeatis eidem: cum non vos, sed dicti iudices cognoscere habeant 18), ad quos iurisdictio debeat pertinere.

5) Hæc in c. 3. comp. 5. de offic. et pot. iud. deleg. ideo adduntur, quia ad Stephanum Langthonium hæc epistola scripta est, qui ann. 1212. ab Innocentio III. presbyter cardinalis tituli St. Chrysogoni creatus est, obseruante CIRONIO *in not. ad cit. c.* 3.
6) *Proposuit.* C. H. legit.
7) *Dulmensis*, legunt C. R. sed *Dunelmensem episcopum*, rectius legit cit. c. 3. comp. 5. quia *Dunelmium* sub archiepiscopo Eboracensi fuit. Ceterum in cit. c. verba ita cohærent: *cum Iordanus clericus Dunelmensem episcopum super ecclesia St. Nicolai Dunelm.*
8) *I.* C. R. L. et ed. ant. Sed *Iordanus*, habet edit. Gonz. et cit. c. *Ioannes.*
9) *Nostrarum*, legitur in C. R. I. Sed *illarum*, in C. R. 2. et Gonz. denique in H. vox: *ipsarum*, plane non exstat.
10) *Erat sita*, addunt. C. R. 2. H. L. et Gonz. cum c. cit.
10*) *Ioannes*, legitur in cit. c. per totum.
11) *Refensi*, legit C. R. 2. sed rectius cap. cit. *Roffensi* et *Heliensi*, habet cum L.
12) *Diœcesibus*, legit C. R. I.
13) *Obtineret*, secundum C. H.
14) *Ex hoc ibi*, legitur in C. R. 2. et Gonz.
15) *Nostram*, omissa particula *ad*, in C. R. 2. L. ed. ant. c. cit. et Gonz. legitur.
16) Pronomen: *ipsa*, in C. H. non habetur.
17) *Procederent*, secundum C. H.
18) *Cognoscere debeat*, vt *habeant*, in C. H. legimus.

CAP. XXX.

Si plures impetrant in eadem ecclesia: statur datæ, vt primus impetrans præferatur, et solus admittatur. Ita communiter summant doct. Et procedit istud summarium, secundum opinionem communem, quæ hodie inualuit, propter iura noua.

IDEM *episcopo et archidiac. Legion.* 19) (*ann.* 1220. *Roma in Galliam.*)

Capitulum sanctæ crucis Cameracensis exhibita nobis petitio-

19) *Lingonensi*, est in C. L. sed vtraque lectio falsa, vt docet c. 1. comp. 5. h. t. cuius inscriptio hæc est: *Honorius III. abbati et priori St. Proiecti et I. de Villa Vuad. canonico sancti Quintini Nouiomensis.*

a *C.* 3. *eod. tit. in* 4. *compil.* b *Sententia, in quibusdam antiquis.* c *al. Vratisnensi.* d *c.* 4. *eod. tit. in* 4. *compil.* e *Infra. de præbend. cum secundum apostolum.* f *Lateranens. c.* 37. *de litter. non impetrand. etc.*

g *al. Dulmensis. al. Dunediensis.* h *In nonnullis manuscriptis legitur, citabatis.* i *Iordanus.*

ne 19*) monstrauit, quod Callimacho *) clerico [*Nouiomens. diœcesis*] super præbendali beneficio, in eorum ecclesia obtinendo, litteras nostras ad eos prius 20) monitorias, et demum præceptorias impetrante 21), Balduinus clericus [*Tornac. diœcesis*] contra eos super consimili beneficio in eadem sibi ecclesia conferendo, ad I. archidiaconum Tornac. et eius collegas, de prædictis litteris non habita mentione, exsecutorias a nobis litteras impetrauit; qui post appellationem ad nos interpositam, in eos suspensionis et excommunicationis 22) sententias protulerunt: ac dictus *a* C. super exsecutione mandati pro eo facti, ad alios 22*) obtinuit scripta nostra, qui tulerunt suspensionis et excommunicationis sententias in eosdem. [*Vnde nobis humiliter supplicauit, vt, cum in eadem ecclesia tantum XII. sint præbendæ, et ob hoc non sine magno grauamine simul prouidere possunt, vtrique faceremus easdem sententias relaxari, et prouideri alteri eorum in eadem ecclesia de præbenda: præsertim, cum in vtrisque litteris clausula illa contineretur inserta, nisi de mandato nostro eadem ecclesia foret in alterius receptione grauata.*] Quocirca [*discr. v.*] mandamus, quatenus, eo recepto in canonicum et [*in*] fratrem, assignatoque sibi beneficio præbendali, qui ad eos prius mandatum apost. reportauit 23), præfatas sententias iuxta formam ecclesiæ 24) [*sublato appellationis obstaculo*] relaxetis, alteri super præbendali beneficio in eadem ecclesia silentium imponentes.

19*) In cit. c. initium huius c. ipsum est hoc: *capituli sanctæ crucis Camerac. exhibita nobis petitio declarauit.*
*) Loco huius nominis legimus in cit. c. *Reuardo.*
20) *Prius*, abest a C. R. L. ed. ant. et c. cit. 1.
21) In C. L. additur: *et etiam præsentante.*
22) *Et excommunicationis*, non legimus in C. R. H. L. et cit. c. 1.
22*) Loco vocis: *alios*, habet c. cit. *scholasticum sancti Quintini Nouiom. diœces. et coniudices eius.*
23) Id quod ex *tempore datæ* intelligendum erat *c. 7. X. h. t.*
24) *Formam ecclesiasticam*, secundum C. H.

CAP. XXXI.

Si habens litteras papæ ad beneficium eis propter annuam pensionem renuntiat: non valent litteræ beneficiales per eum hoc tacito impetratæ.

IDEM *Bituricen. archiep. apostol. sedis legato.* (*ann.* 1223. *Roma in Galliam. c. 4. comp. 5. de præb.*)

II. Ad audientiam nostram, [*te significante,*] 25) peruenit, quod quidam [*laici*] clerici, obtentis a sed. apostol. litteris super prouisione sua in aliquibus ecclesiis tibi [*lege diœcesana*] subiectis, recipientes ab eis annuas pensiones 26), seu alia beneficia, ab eorum 27) impetitione desistunt, renuntiantes beneficio litterarum: [*demum ad sedem apostolicam accedentes super sua prouisione obtinent alias litteras ab eadem, de litteris antea impetratis non habita mentione, et sic gratia apostolicæ benignitatis abutentes, ecclesias multipliciter inquietant. Ne igitur tales de suæ circumuentionis astutia glorientur:*] F. t. mandamus, quatenus eos, qui post litteras taliter venditas, alias, de illis mentione non habita, impetrabunt de cætero, vel hactenus impetrauerint 28), carere decernas 29) commodo earundem, et ecclesias [*contra quas fuerint impetratæ*] non permittas earum occasione vexari, reuocando in irritum, si quid 30) earum prætextu inueneris 30*) esse factum.

25) *Te significante.* C. R. omittunt, vti etiam L. et ed. ant.
26) *Annuam pensionem*, C. H. legit. Hoc modo vero ecclesiæ redimebant olim vexationes eorum, qui mandatis papalibus admodum onerabant easdem, et hoc modo efficiebant, vt litteris hisce impetrantes renuntiarent. Hoc non reprobat pontifex, sed aditum illis præcludit, ad alia beneficia ibidem obtinenda, non facta mentione priorum litterarum.
27) *Earum*, secundum C. R. 1. H. L. ed. ant. c. 4. comp. 5. de præb. et Gonz.
28) *Impetrarunt*, legunt C. R. L. et Gonz. cum cit. c.
29) *Decernens*, secundum C. R. L. cit. c. et Gonz. item C. H. et ed. ant.
30) *Quidquid.* C. H. legit
30*) *Inueneritis*, legitur in ed. ant. et C. L.

CAP. XXXII.

Receptus per litteras apostolicas, licet præbendam exspectet, per alias litteras hoc supprimentes in alia ecclesia recipi non debet. Hoc dicit, inhærendo verbis litteræ.

GREGOR. IX. *Mediolanensi archiepiscopo.* (*ann.* 1227.)

In nostra proposuisti præsentia, quod nonnulli clerici a sede apostol. plures litteras, non tamen alias de aliis mentionem facientes, impetrant fraudulenter, quod 31) in pluribus ecclesiis admittantur: sicque aliquando in aliis recepti, licet nondum in eis 32) ecclesiasticum beneficium sint assequuti, alias ecclesias super receptione sua nihilominus impetunt 33) et molestant *b.* [*et infra.*] Mandamus, quatenus eos clericos 34) ecclesiis, in quibus recepti sunt, faciens 35) esse contentos, non permittas 36) alias ab eis occasione litterarum huiusmodi molestari. Nisi de receptione forte sua expressam fecerint mentionem.

31) *Vt*, R. C. legunt cum L. et ed. ant.
32) *In eis ecclesiis*, addit C. R. 1.
33) Ita legunt C. R. L. Pith. et Gonz., non *impetrant*, vt Colonienses.
34) Vox: *clericos*, abest a C. H. et L.
35) *Facias*, secundum C. L.
36) *Et non permittas.* C. L.

a. *Dictus R. est in c. 1. comp. 5.* b *Vide l. 1. §. sed et si quis. D. de Carb. ed. et D. de lib. caus. l. ordinata.*

CAP. XXXIII.

Non valet rescriptum, quod procurator reuocatus et de hoc certificatus, extra iudicium impetrauit: secus tamen, si in iudicio, dummodo reuocatio ad notitiam aduersarii vel iudicis non peruenit. Hoc dicit, secundum lecturam magis communem.

IDEM *episcopo Syluanectensi*, 36*) *et abbati Caroliloci.* 37) c (*ann.* 1228. *Roma in Galliam.*)

III. Ex parte decani et capituli Laudunensis fuit propositum, quod, cum ipsi auctoritate apostol. indulgentiæ in nobilem virum I. excommunicationis sententiam protulissent, procuratoribus partium propter hoc ad sedem apostol. accedentibus, et lite super diuersis articulis contestata, nos caussam vobis commisimus terminandam, hoc adiecto, vt non obstarent litteræ præter assensum partium impetratæ. Dictus autem nobilis citatus proposuit, quod per illas litteras procedendum non erat, ex eo, quod 38) V. qui easdem litteras impetrauerat, falsus extiterat procurator: cum ipse ante impetrationem litterarum ipsarum, propter suspicionem, quam contra eundem 39) conceperat, mandatum sibi traditum reuocasset. Eis igitur 40) proponentibus ex aduerso, quod ad nos vel ad ipsos huiusmodi 41) reuocatio non peruenit, vos quod deberetis per litteras ipsas procedere, per quandam interlocutoriam protulistis: [*et infra.*] 41*) Petente itaque procuratore ipsorum, vt inspiceretis prædictam indulgentiam 42), procurator ipsius nobilis ex aduerso respondit, quod non erat per iam dictas litteras procedendum, exhibens alias quasdam posterius impetratas, inter alia continentes, vt, si de partium voluntate procederet, caussam terminaretis eandem: alioquin ipsam sufficienter instructam remitteretis 42*) ad sedis apostol. examen, cum indulgentia memorata. Quas litteras ipsi ex eo non valere dicebant, quia per eundem V. 43) et post reuocationem mandati fuerant impetratæ. Quia vero iuxta generalis statuta concilii 44), apostol. litteræ, quas sine speciali mandato domini quis impetrat, valere non debent, nisi sit 45) de illis personis, a quibus 46) non est exigendum de iure mandatum: mandamus, quatenus, si reuocatio mandati ad procuratorem peruenit, cum minus valere debeant litteræ, quæ impetrantur ab illo, a quo mandatum dominus reuocauit, in negotio 47) *d* iuxta priorum continentiam litterarum, non obstantibus posterioribus, procedatis.

36*) *Siluatensi*, habet ed. ant.
37) *Compendiensi*, legunt R. C. H. et L. sed ed. ant. habet: *compediensi.*
38) *Eo quod*, secundum C. H. omissa particula: *ex.*
39) *Eum*, secundum C. R. 1.
40) *Ergo*, C. H. legit cum L.
41) *Huius*, habet C. R. 2.
41*) *Et infra*: nec ed. ant. nec C. L. habent.
42) *Indulgentiam*, additur in C. R. 1. quod per illam capitulum Laudunense habeat potestatem excommunicandi.
42*) *Mitteretis*, legitur in ed. ant.
43) C. R. et H. habent: *W.* per tot.
44) Intelligit *concilii Lateranensis* statutum relatum in *c. 28. §. 1. h. t.*
45) *Sint*, secundum C. R. 1.
46) *De quibus*, C. H. legit.
47) *Negotio ipso*, addit C. R. 1.

CAP. XXXIV.

Rescriptum impetratum contra hominem alicuius diœcesis, non extenditur ad hominem eiusdem nominis alterius diœcesis.

IDEM *decano et magistro. G.* 48) *canonico Leodiensi.* (*ann.* 1228. *Roma in Galliam.*)

Significante V. nos noueris 49) accepisse, quod cum R. contra V. Remensis diœcesis super quibusdam pannis et aliis 50) ad iudices litteras impetrasset, idem V. excipiendo proposuit 51), quod, cum idem non de Remensi, sed de Leodiensi diœcesi existeret, per huiusmodi litteras, cum de diœcesi Leodiensi non facerent *e* aliquam mentionem 52) conueniri de iure non poterat, nec debebat. Et quia exceptionem huiusmodi admittere denegarunt: nostram 53) audientiam appellauit *f.* Ideoque mandamus, quatenus, si est ita, reuocato in irritum, etc.

48) *Magistro B.* legit C. R. 2.
49) *Noueritis*, legitur in C. R. L. et H. nec non in ed. ant.
50) Verba, *et aliis*, desunt in C. R. L. et H. nec ed. ant. ista habet.
51) *Proponit.* C. H. legit.
52) *Nullam facerent mentionem.* C. H. legit.
53) *Ad nostram*, secundum C. R. 1.

CAP. XXXV.

Per rescriptum impetratum contra homines diœcesis, non possunt conueniri homines ciuitatis.

IDEM *priori sancti Laudinensis, et succentori Rothomagensi.* (*ann.* 1228. *Roma in Galliam.*)

Rodolphus 54) clericus rector ecclesiæ sancti Christophori de ciuitate Sagiensi 55), sua nobis insinuatione monstrauit, quod, cum magister R. eum per quasdam litteras contra episcopum Sagiensem, et quosdam

54) *Randulphus*, legit C. R. 1. sed C. H. *Radolphus*, ed. ant. *Radulfus*, et C. L. *Rodulphus.*
55) *Saginn.* per tot. C. H. legit: sed verior lectio est *Sagiensi*, quæ ciuitas est prouinciæ secundæ Lugdunensis.

c *In multis antiquis ita: et abbati compedien.* d *In vno antiquo: in negotio isto.* e *Faceret.* f *Vide et l. a procedente, et ibi Bart. C. de dilat.*

alios Sagienſis diœceſis, ſuper reditibus et rebus aliis impetratas a nobis, coram iudicibus ſuper eadem eccleſia per generalem clauſulam: quidam alii, conueniſſet 56): idem rector propoſuit 57) excipiendo, quod, cum eſſet de ciuitate Sagienſi, et ſub eadem clauſula nullus de ciuitate ipſa intelligitur 58) incluſus, conueniri non poterat per eandem. 59) Et quia dicti iudices exceptionem huiuſmodi recuſarunt admittere: noſtram audientiam appellauit. 59*) Ideoque mandamus, quatenus, ſi eſt ita, reuocetis in irritum, etc.

56) *Conueniſſent*, habet C. R. 1.
57) *Proponit*, C. H. legit.
58) *Intelligeretur*, eſt in C. R. H. et L. *Intelligatur*, in Pith. et Gonz.
59) *Per eaſdem*, ſecundum C. H.
59*) *Appellarunt*, legit ed. ant.

CAP. XXXVI.

Si conueniendus per clauſulam, moriatur re integra: ſucceſſor conueniri non poteſt.

IDEM *abbati ſancti Iacobi. (ann. 1229. Roma in Gall. Belgicam.)*

Significauit nobis comitiſſa Namurenſis 60), quod, cum mortuo comite fratre ſuo, ipſa in eius ſucceſſerit comitatu, G. et B. 61) per quaſdam litteras apoſtolicas 62) contra Tullen. epiſcopum, et quoſdam alios clericos et laicos, impetratas, eam coram iudicibus, ad quos obtentæ fuerant 63), ſuper quadam ſumma 64) pecuniæ, quam eidem fratri ſuo ſe 65) mutuaſſe dicebant, per illam generalem clauſulam: quidam alii, quia in prædicto comitatu ſucceſſerat, conuenerunt. Excipiente itaque procuratore ſuo, quod, cum adhuc frater eiuſdem mulieris viueret, quando eædem litteræ impetratæ fuerunt 66), nec per ipſas, dum viueret, fuerat ad iudicium euocatus, earum auctoritate non poterat conueniri. Et quia iudices 67) exceptionem non admittebant ipſius: noſtram 68) audientiam appellauit. [*et infra.*] Ideoque mandamus, quatenus, ſi eſt ita, reuocato in irritum, etc.

60) *Namitenſis*, legitur in C. R. 2. ſed *Manucenſis*, habet C. R. 1. *Nauaric.* ſecundum H. ed. ant. vero legit: *Namuten.* et L. *Namucen.*
61) C. R. habent: *B.* et *S.* cum L. ſed ed. ant. tantum tranſpoſuit litteras, ſcil. B. et G.
62) Vox: *apoſtolicas*, non exſtat in C. R.
63) *Fuerunt*, legunt C. R. L. et H.
64) *Quandam ſummam.* C. L.
65) *Se*, in C. H. non exſtat.
66) *Fuerint*, ſecundum C. R. 2. In hoc vnice ratio deciſionis quærenda. Nec enim reſcriptum nominatim erat impetratum contra defunctum; et ſic reſpectu eius non poterat lis pro conteſtata haberi: cum alias oblatio precum pro L. C. habeatur. *l.* 1. *C. quando libell. principi datus lit. conteſt. fac.*
67) *Dicti iudices.* C. L.
68) *Ad noſtram*, legitur in C. R. 1.

CAP. XXXVII.

Non valent litteræ exſecutoriæ, in quibus impetrans falſo dixit, monitorias præceſſiſſe.

IDEM *abbati ſancti victoris. (ann. 1229. Roma in Galliam.)*

Ex inſinuatione epiſcopi Ambianenſis 69) accepimus, quod I. 69*) clericus ſuper eius 70) prouiſione, ad ipſum præceptorias, et poſtmodum ad vos a exſecutorias contra eum litteras impetrauit. [*et infra.*] Quocirca mandamus, quatenus, ſi nullæ monitoriæ ſuper hoc præceſſerint 71), exſecutoriis ſuperſedeatis eiſdem; dummodo eædem exſecutoriæ de monitoriis fecerint mentionem: alioquin in exſecutionis negotio 72), iuxta directum ad vos pro ipſo mandatum, ratione præuia, procedatis.

69) *Ambienſis*, ſecundum C. R. 1. *Ambianenſis.* C. R. 2. *Ambie*, ſecundum H.
69*) *Quod cum I.* habet ed. ant.
70) *Pro ſua.* C. H. legit.
71) *Præceſſerunt*, legunt C. R. cum L.
72) *In exſecutione*, C. R. 2. Ceterum morem antiquum Romanum, in euocandis abſentibus vſitatum, curiam Romanam circa reſcripta de prouidendo in exemplum traxiſſe, egregie *ad h. l.* obſeruat a COSTA. Etenim præmittebant *litteras monitorias*, *l.* 2. *C. quomod. et quand. iud.* quibus vtebantur etiam principes. *l.* 39. *D. de relig. et ſumt. fun.* Sequebantur *præceptoriæ*, quæ magis ſtringebant. *l.* 1. *de conſtit. l.* 15. *ad L. Corn. de falſ.* Denique ſubſequebantur *exſecutoriæ*, quæ et *peremtoriæ* dicebantur. *l.* 72. *de iudic.* BRISSON *de V. S.* voce *edictum.*

CAP. XXXVIII.

Ceſſantibus clauſulis in dubio, papa non intendit grauare eundem collatorem ſuper prouiſione duorum: ideo ſecundus impetrans repellitur, ſiue primus expectet, ſiue ſit iam gratiam conſequutus. Hoc dicit ſecundum intellectum gloſſ.

IDEM *Nouienſi 73) epiſcopo. (ann. 1229. Roma in Galliam.)*

Mandatum apoſtolicum ad te directum, vt magiſtrum S. 74) faceres in canonicum recipi, et in fratrem Nouien. 75) eccleſiæ, ſi pro alio ibidem non ſcripſimus 76), qui huiuſmodi gratiam proſequatur 77), alio iam beneficium per noſtras 78) litteras obtinente, proſequi non teneris: cum ſuper receptione duorum grauandi eccleſiam antedictam, non fuit 79) intentio mandatoris.

73) *Nouionienſi*, ſecundum C. R. ſed H. legit: *Nouarien.* per tot. *Nouionen.* habet ed. ant. per tot.
74) *R.* C. R. 1. habet.
75) *Nouionienſi*, habent C. R.
76) Hac modeſtia adhuc olim vtebatur curia Romana, quam vſque ad noſtra tempora retinuerunt Cæſares in precibus primariis, vt ſemel tantum in ſingulis eccleſiis reſcripta de prouidendo darent, quod etiam ex *c.* 39. *et c.* 40. *X. h. t.* conſtat.
77) *Exſequatur*, legit C. R. 1.
78) Abeſt vox: *noſtras*, a C. R. 1.
79) *Fuerit*, legitur in C. R. 2. H. L. et ed. ant.

CAP. XXXIX.

Eccleſia, in qua papa primus dedit monitorias, et ſecundus exſecutorias, per primum, non per ſecundum intelligitur grauata.

IDEM Gregorius IX. *(ann. 1229. Roma forte in Galliam.)*

Litteris apoſtolicis, ad vos directis, vt G. clericum reciperetis in canonicum, et in fratrem, niſi pro alio fuiſſet per nos eccleſia veſtra grauata, mandatum noſtrum vos exſequi volumus et mandamus; non obſtante, quod T. ſubdiaconum per noſtras litteras exſecutorias recepiſtis, qui a bonæ memoriæ H. 80) prædeceſſore noſtro monitorias impetrauit 81): cum factum prædeceſſoris noſtri potius, quam noſtrum fuerimus proſequuti. b

80) *Ho*, ſecundum C. R. 2. *Honorio*, ſec. L.
81) *Impetrauerat*, C. H. legit.

CAP. XL.

Diœceſanus, cui ſcribitur, vt in diœceſi ſua, vbi pro alio ſcriptum non eſt, prouideat vel faciat prouideri, non poteſt id exſequi circa beneficium ſpectans ad collationem alterius, iam pro alio grauati.

IDEM.

Abbatem, qui mandatum apoſtolicum iam recepit, vt S. clerico in aliqua eccleſiarum ſui monaſterii prouideret, et 82) per litteras generales ad diœceſanum epiſcopum 83) obtentas, vt in diœceſi ſua, vbi pro alio ſcriptum non eſſet, faceret prouideri, cogi iuris ratio non permittit, nec ſuper conferendis eccleſiis, aut beneficiis aggrauari: etiamſi facultatem habeat diœceſanus 83*), per eaſdem litteras prouidendi.

82) Abeſt particula: *et*, a C. L. et ed. ant.
83) *Epiſcopum*, non exſtat in C. R. L. et ed. ant.
83*) *Epiſcopus*, additur in ed. ant.

CAP. XLI.

Per reſcriptum directum excommunicatori, vt abſoluat excommunicatum, ſi contra concilium eum excommunicauit, datis exſecutoribus, qui eo non parente exſequantur, non excommunicatori, ſed exſecutoribus cognitio demandatur.

IDEM.

Ab excommunicato, qui contra ſtatuta concilii c generalis aſſerit ſe ligatum, litteris ad excommunicatorem obtentis, vt, ſi eſt ita, ſine difficultate abſoluat eundem, et aliis d deputatis iudicibus 84), qui, eo non parente, mandatum apoſtolicum exſequantur, non excommunicatori, qui de facto ſuo in hoc certus 85) eſſe debet, licet in hoc deferatur eidem, ſed illis cognitio demandatur.

84) Vox: *iudicibus*, non legitur in C. R. L. H. nec habetur in ed. ant.
85) *Certus*, ſecundum C. R. L. H. et Gonz. omiſſis verbis: *in hoc*, quæ nec in ed. ant. exſtant.

CAP. XLII.

Si impetrans reſcriptum ad beneficium, dixit ſe non beneficiatum; cum tamen haberet beneficium, licet exiguum: non valet reſcriptum.

IDEM.

Si, proponente aliquo, nondum ſe beneficium eccleſiaſticum aſſequutum, ſuper prouiſione ipſius, licet minus competens obtinentis, reſcriptum apoſtolicum de hoc mentionem non faciens impetretur 86): illud, veluti fraudulenter obtentum, dicimus non valere.

86) *Impetrat*, eſt in C. R. 2. ſed C. H. legit: *impetetur.*

CAP. XLIII.

Abutentes reſcripto apoſtolico in caſibus hic enumeratis, priuantur commodo reſcripti, et condemnantur in ſumptibus et damnis aduerſario.

IDEM *epiſcopo Pariſienſi.*

Quia nonnulli diuerſis modis litteris apoſtolicis abutuntur: ſtatuimus, vt, quicunque obtentas ſub nomine ſuo litteras aliis eiuſdem nominis tradunt, qui quos volunt, fatigant indebite per eaſdem, et qui eas tali modo recipiunt, quique illos, contra quos nihil habent 87) quæſtionis, faciunt in iudicium euocari, aut litteras ipſas ad futuras trahunt controuerſias, quæ nondum fuerant tempore impetrationis exortæ, ſeu quemquam ſuper vno negotio, vel etiam malitioſe ſuper pluribus perſonalibus actionibus, quæ ſub vno iudice poſſent tractari commodius, per varias litteras coram diuerſis iudicibus 88) trahunt, vt

87) *Habeant*, ſecundum C. H. legitur.
88) Non inuenitur vox: *iudicibus*, in C. R. 1. et L.

a *Ad duos loquitur, ad abbatem et epiſcopum. Ne putes erratum eſſe, et pluralis locutio duorum numero conſiſtere poteſt. 4. qu. 3. §. vbi numerus, verum rectius loquitur abbati S. victoris, et collegio, alias non ſubaudiret in plurali. c. quamu. graui. infr. de crim. falſi.*

b *Exſequuti.* c *Later. ſub Innoc. III. c. 47.* d *Et aliis ſibi iudicibus deputatis.*

laboribus fatigatus 89) et sumptibus, vel compellatur componere, vel cedere iuri suo, aut reus actorem eodem tempore ad diuersa loca, vel indeterminate ad villam, quæ commune cum pluribus eiusdem prouinciæ villis habet vocabulum, citari procurat, vt, dum non comparuerit, excommunicetur quasi contumax 90), et sic eum a sua intentione repellat: earundem litterarum commodo careant *a*, et aduersariis in moderatis expensis ac damnis, quæ propter hoc eos pertulisse constiterit, condemnentur.

89) *Fatigatus reus*, addit C. R. 1. Idem constitutum et adhuc ampliatum in c. 3. h. t. in 6. vt etiam reus, coram eodem iudice, reconuentione vel conuentione vti debeat.
90) *Tamquam contumax*, C. H. legit.

TITVLVS IV.
DE CONSVETVDINE.

CAP. I.

Consuetudo, inferens grauamen ecclesiis, debet iudicis officio tolli. Hoc dicit secundum intellectum magis singularem.

GREGORIVS I. *in registro.* 90*) b (*ann. 591. Roma in Siciliam.*

Consuetudines, quæ ecclesiis 91) grauamen inducere dignoscuntur 92), nostra nos decet consideratione remittere.

90*) *Ex registro*, habet ed. ant.
91) *In ecclesiis*, secundum C. H.
92) *Noscuntur*, in c. 1. comp. 1. h. t. legitur.

CAP. II.

Ex consuetudine potest introduci actus sine sollemnitate, per quam sine apprehensione reali transfertur possessio rei absentis. H. d. et est casus singularis, secundum Abbatem Siculum.

INNOCENTIVS III. *archiepiscopo et cap. Lugdunensi.* 93) (*an. 1199. Roma in Daniam.*)

Ex c litteris, [*quas tu nobis, frater archiepiscope, destinasti, intelleximus manifeste, quod regnum Daniæ, quantum ad ea, quæ ad ius fori contingunt, consuetudinibus suis, et institutionibus regum suorum omnino regatur. Vnde nullum vsum testamentorum illius prouinciæ hominibus contingit habere, qui alibi in vltimis decedentium voluntatibus secundum legalem obseruantiam custoditur.*] Si vero aliquis possessiones aliquas claustris, vel aliis religiosis locis in bona valetudine, vel vltima voluntate [*constitutus,*] pro suorum vult remedio peccatorum conferre: hanc [*ecclesiæ*] conferendi formam esse proponis 94), quod in huiusmodi donationibus modicum terræ consueuit in manu accipere 95), vel in extremitate *d* pallii, quod manu [*episcopi vel cuiuslibet alterius*] prælati ecclesiæ sustinetur, aut super ipsum altare [*aliquo inuolutum panniculo cum debita humilitate*] ponendum 96) sub testimonio videntium et audientium, sub dicta forma 96*), quæ scotatio 97) vulgariter appellatur. [*Verum quia huiusmodi donatio malitiose a quibusdam cauillatoribus, sicut asseris, impeditur, a nobis humiliter postulasti, ne loca religiosa, et ecclesiæ, quibus multæ possessiones sub scotatione huiusmodi sunt collatæ, ab aliquibus possint vel debeant temere perturbari, paterna debemus sollicitudine prouidere. Nolentes igitur, vt tales constitutiones, quas diuturnitas temporis, vt asseris, obseruauit, et vsus consuetudinis approbatæ hactenus retinuit, temeritate qualibet infirmetur,*] discret. vestræ mandamus, quatenus donationes eorum, quæ sub obtentu consuetudinis 98) claustris, ecclesiis, vel quibuslibet locis religiosis pie conferuntur, vel etiam sunt collata, faciatis irreuocabiliter 98*) obseruari: cum huiusmodi signum, quod scotatio dicitur, non tam factæ donationis, quam traditæ possessionis sit euidens argumentum, [*si quos contradictores inueneritis, aut rebelles auctoritate freti apostolica per cens. eccles. monitione præmissa, sub apost. obed. compescentes.*]

93) *Lugdunensi*, C. R. 1. *Lundens.* G. vel *Lundiniensi*, c. 1. comp. 3. h. t. rectius legunt: quia hæc consuetudo in regno *Daniæ* viguit.
94) *Proponitis.* C. L.
95) *Assumere*, legitur in edit. Gonz. sed in c. 1. comp. 3. h. t. simpliciter legitur: *accipere*, sine verbis: *in manu*, quo loco ed. ant. legit: *in manum.*
96) *Ponendo*, secundum C. R. 2.
96*) In c. cit. legimus: *forma donationis huiuscemodi subsequente.*
97) *Scotationis* appellatio sine dubio ortum traxit ex voce antiquissima, etiam Germanis adhuc hodie vsitata: *Schut*, quæ designat glebam vel particulam terræ vel fundi, vnde *Schütten* est *proiicere* et *emittere.* Vid. LOCCENIVS *in lexic. iur. Sueo-Goth. voce Skiöta.* Erat ergo modus symbolicus transferendi dominium rei immobilis in alterum.
98) *Prædictæ consuetudinis.* C. H. habet.
98*) *Irreuocabiles*, est in cit. c.

CAP. III.

Non valet consuetudo, vt in caussis ecclesiasticis dictum populi pro sententia teneatur.

IDEM INNOC. III. *episcopo Pictauiensi.* 99) e (*ann. 1198. Roma in Galliam vel Venetiam.*)

Ad nostram audientiam *f* noueris peruenisse, quod in tua diœcesi etiam in caussis ecclesiasticis consuetudo minus rationabilis habetur, quod, cum 100) aliqua caussa tractatur ibidem, et 1) allegationibus et querelis vtriusque partis auditis, a præsentibus litteratis et illiteratis, sapientibus et insipientibus, quid iuris sit quæritur 2), et quod illi dictauerint, vel aliquis eorum præsentium, consilio requisito, pro sententia teneatur. Nos igitur attendentes, quod consuetudo, quæ canonicis obuiat institutis, nullius debet 3) esse momenti *g*, cum sententia a non suo iudice lata nullam 4) obtineat firmitatem, vt in caussis ecclesiasticis subiectorum tuorum, postquam tibi de meritis eorum 4*) constiterit, sententiam proferre valeas, sicut ordo postulat rationis, auctoritate tibi præsentium, præmissa consuetudine non obstante, concedimus facultatem. *h*

99) *Patauiensi*, legitur in edit. Gonz. *Pitauiensi*, vero in c. 2. comp. 3. h. t.
100) *Quod*, in C. H. omittitur.
1) Particula *et*, deest in c. 2. cit.
2) Quod etiam antiquis Germanis vsitatum fuisse, palam est, vnde vulgo dici solet: *Vrthel finden, oder schöpffen.* Erant autem *scabini*, ad quos hæc interrogatio dirigebatur, a *Schöpffen* dicti.
3) *Debeat*, secundum C. R. 2. H. et edit. Gonz.
4) *Non vllam*, habet C. R. 1.
4*) *Caussarum*, legit C. L.

CAP. IV.

Consuetudo non potest operare, vt clericus non episcopus possit exercere ea, quæ sunt reseruata ordini episcopali. Et est casus notabilis. Abbas.

IDEM *L.* 5) *vicario nostro* i *apud Constantinopolim constituto.* (*ann. 1199. Roma Constantinopolim.*)

Quanto *k* de benignitate [*sed. apostol. locum obtines celsiorem, tanto tibi est sollicitius procurandum, vt te talem exhibeas in negotiis peragendis, non declinans ad dextram vel ad sinistram, quod non minus re, quam nomine vices apostolicas gerere comproberis.*] Peruenit *sane* ad audientiam nostram, quod quidam simplices sacerdotes apud Constantinopol. ea sacramenta præsumunt fidelibus exhibere, quæ ab apostolorum tempore [*rite*] fuerunt solis pontificibus reseruata 6), vt est sacramentum confirmationis, quod chrismando renatos soli debent episcopi per manus impositionem conferre, ad excusandas excusationes in peccatis 7), [*et sui erroris fomentum*] solam consuetudinem prætendentes: [*cum diuturnitas temporis peccata non minuat, sed augmentet, quæ tanto grauiora existunt, quanto infelicem animam diutius detinent alligatam. Volentes igitur hæc et alia, quæ oculos diuinæ maiestatis offendunt, de agro dominico exstirpari,*] discr. t. mandamus, quatenus omnibus [*latinis*] presbyteris [*apud Constantinopolim*] districte prohibeas 8), ne talia de cætero sua temeritate præsumant. Quæ licet non sint a fidelibus contemnenda; tutius tamen est ea sine periculo ex necessitate, quæ legem non *l* habet, omittere, quam vt ab his, quibus ea conferre non licet, ex temeritate, quæ lege damnatur, non sine graui periculo inaniter conferantur: cum vmbra 9) quædam ostendatur in opere, veritas autem non subeat in effectu. 10)

5) *I.* secundum C. H. in L. est R.
6) *Obseruata*, legitur in c. 3. comp. 3. h. t. Ceterum hæc consuetudo etiam in Ægypto obtinuit tempore HILARII Sardi in locum ad Eph. IV. scribentis: *denique apud Ægyptum presbyetri consignant, si præsens non sit episcopus.* Idem HIERONYMVS relatus in c. 24. *dist. XCIII.* statuisse videtur, sola *ordinatione* distinguens episcopum a presbyteris.
7) *In prædictis*, secundum C. H.
8) *Præcipias*, legit C. R. 1.
9) Hæc et sequentia non habet GONZAL.
10) *Effectu*, secundum C. R. 1. omissa partic. *in.*

CAP. V.

Non valet consuetudo, per quam interdicti sententia violatur.

IDEM *decano et cap. Cenomanensi.* 11) m (*ann. 1206. Roma in Galliam.*)

Cum inter *n* vos ex vna parte, et canonicos sancti Petri de curia ex altera, super eo, quod dicti canonici [*sancti P.*] generale interdictum a [*ven. fratre nostro*] episcopo vestro, vel a vobis 12) in ciuitate Cenomanensi positum non seruabant, quæstio *o* vertebatur 13), [*vtraque pars vt eadem caussa posset sine debito terminari, suum nuntium ad sed. ap. destinauit: partibus ergo in nostra præsentia constitutis, per procuratores idoneos audientiam præbuimus liberam et benignam. Et quidem ecclesiæ vestræ proposuit procurator, quod, cum Cenomanens. ecclesia suo loco et tempore pro excessibus secularis potestatis interdicto voluit supponere ciuitatem ecclesiæ beati Petri de Curia, tanquam suo capiti membrum non cohærens, campanis pulsatis, apertis ianuis diuina officia celebrare aliis cessantibus non omisit. Cum autem ven. F. n. Th. Hostien. episc. tunc in partibus illis legationis officio fungeretur: iidem canonici ad eius præsentiam accedentes, suam ei super hoc querimoniam exponere curauerunt. Qui, partibus conuocatis, et rationibus vtriusque partis diligenter auditis, et cognitis, cum pars ecclesiæ sancti Petri per priuilegia sedis apostolicæ non posset ostendere se munitam, imo ei firmiter constaret, quod ex superbia potius, quam ex caussa rationabili ducerentur, sententialiter definiuit, quod, cum in ciuitate Cenomanensi positum fuerit interdictum, eadem ecclesia obseruaret, vinculo*

a *Adde: generaliter de actibus, qui infir ent rescriptum. l. 1. C. si contra ius vel vtil. publ.* b *Libr. 1. epist. 64. ad Feli em episcopum Messanensem, et cap. 1. eod. tit. in 1. compil.* c *Cap. 1. eod. tit. in 3. compil.* d *In quibusdam recentioribus ita, sed male, meo iudicio: vel in extremitate pallii: manu prælati ecclesiæ, etc.* e *al. Parisiensi. al. Patauiensi.* f *Cap. 1. eod. tit. in 3. compil.*

g *Text. est in l. 2. in gloss. magna, et ibi Cyn. C. quæ sit lon. consuet. et in l. nemo alieno. in gloss. temporalis ff. de reg. iuris.* h *Liberam facultatem.* i *Idem Lucio vicario, etc.* k *Cap. 3. eod. tit. in 3. compil.* l *L. vn. ff. de consuet. et in l. non solum. §. fin. ff. de exc. tut.* m *al. Idem N. decano, etc.* n *Cap. 4. eod. tit. in 3. compil.* o *Verteretur.*

quoque

quoque excommunicationis ac pœnæ ordinis ac beneficii eos supponens, qui sinæ ducerent sententiæ resistendum. Postmodum vero cum propter quosdam excessus secularis potestatis tota Cenomanensis ciuitas supponeretur ecclesiastico interdicto, et ipsis canonicis sancti Petri denuntiatum fuisset, vt a diuinorum celebratione cessarent, et obseruarent, sicut aliæ ipsius ciuitatis ecclesiæ, interdictum: ipsi maiorem temeritatem suæ audaciæ adiungentes, cum maiori sollemnitate suum sunt officium exsequuti, venire contra legati sententiam non verentes.] Procurator vero ipsorum proposuit, [*ex aduerso,*] quod ipsa ecclesia sancti Petri a prima 14) fundatione libera extitit et exempta, [*et de bonis progenitorum karissimi in Christo filii n. I. Anglorum regis illustr. fundata fuerat et dotata, firmiter adseuerans, et ex hoc suam credens intentionem fundare, quod decanatum et præbendas illius ecclesiæ idem rex et progenitores sui conferebant, diœcesano episcopo inconsulto. Proposuit etiam, quod ex consuetudine tali hactenus eadem ecclesia gauisa fuerat libertate, et hoc idem multotiens vester episcopus recognouit, quod vos parochialem potestis interdicere capellanum, qui extra chorum celebrat ecclesiæ ante dictæ, allegans*] de consuetudine antedicta 15), quod in generali etiam interdicto licitum erat eis, pulsatis campanis, alta voce, interdictis [*tamen*] et excommunicatis exclusis, diuina officia celebrare. Nos igitur 16) cognito 16*), quod ex tali consuetudine, si qua foret, disrumperetur neruus ecclesiasticæ disciplinæ, ipsam de consensu 17) fratrum nostrorum [*penitus*] duximus irritandam: [*cum non consuetudo, sed corruptela potius sit censenda.*]

11) *Cenomacensi*, legitur in C. R. 2. erronee, pariter vt in c. 4. comp. 3. h. t. *Camerin.* quia Cenomanensis ciuitas eiusque capitulum palam hic intelligitur.
12) *Vel vobis*, sine præpositione *a*, legitur in c. cit.
13) *Verteretur*, habent C. R. L. Gonz. et cit. c.
14) *A sui*, legunt C. R. cum L. sed ed. ant. *a prima sui* etc. et c. 4. cit. *ab ipsa sui.*
15) *Antedicta*, vox deest in C. L. et ed. ant. in qua simul partic. *in*, omittitur.
16) *Ergo*, legitur in C. R. 1. et L.
16*) *Audititis hinc inde propositis*, legimus in cit. c. pro *cognito.*
17) *Concillo*, secundum C. R. 1. et c. 4. cit.

CAP. VI.

In attribuendis officiis nouæ dignitati, seruatur consuetudo vicinarum ciuitatum. Quæ si diuersa fuerit: seruabitur magis rationabilis, et alii non præiudicans.

IDEM *episcopo Heliensi.* (*ann.* 1208. *Roma in Angliam.*)

Cum olim *a* [*ven. fr. noster*] Londonensis 18) episcopus nostris auribus intimasset, quod in sua ecclesia proposuerat statuere præcentorem, [*certam reditum assignaturus eidem sine læsione cuiusquam;*] nos eius precibus inclinati, ei licentiam concessimus 19) præcentorem huiusmodi ordinandi 20): dummodo in conferendis sibi reditibus nulli inferretur præiudicium, [*nihilominus*] statuentes, vt præcentor taliter institutus, in sessionibus, processionibus, et aliis illam haberet in Londonensi ecclesia dignitatem, quam habent alii præcentores in aliis ecclesiis Anglicanis. [*Postmodum autem nostris fuit auribus intimatum, quod, licet idem episcopus dil. fil. B. in eadem ecclesia instituisset præcentorem, quod tamen a nobis fuerat de prælibata dignitate statutum, biennio iam elapso, exsequi non curarat. Quapropter tibi dedimus in mandatis, vt illud, sublato cuinslibet contradictionis et appellationis obstaculo, exsequi non postponeres, contradictores per cens. ecclesiasticam compescendo. Nouiter vero dil. fil. decanus et quidam alii personatus habentes in ecclesia memorata suam nobis transmisere querelam, quod, cum per ecclesias Anglicanas consuetudines sint diuersæ, ac quidam cantorum minorem, quidam vero maiorem habeant dignitatem, nec possint dignitates eorum, cum sint vel variæ vel repugnantes, conuenire simul in vnam, is, qui nouiter est institutus in ecclesia Loudon. præcentor, non contentus eo, quod habere potest sine præiudicio aliorum, occasione litterarum nostrarum quasdam ipsius decani et aliarum personarum eiusdem dignitates ecclesiæ sibi nititur in præiudicium eorum arrogare.*] quocirca mandamus, quatenus, si secundum diuersas consuetudines locorum, diuersas habere noueris præcentores in anglicanis ecclesiis dignitates, iam dictum præcentorem illam habere facias in London. ecclesia dignitatem, eaque manere contentum, quam, rationabilib. et approbatis consuetudinib. ecclesiæ 21) saluis, sine præiudicio alieno poterit obtinere.

18) *Londoniensis*, C. H. et L. legunt, per tot. cum c. 5. comp. 3. h. t. Sed ed. ant. habet: *Lundon.* per tot.
19) *Dedimus*, legit C. R. 1.
20) Seu *constituendi*; est enim *officium* præcentoris *simplex* nullam desiderans *ordinationem ecclesiasticam*: adeoque vox hæc in sensu generaliori hic sumitur.
21) *Eiusdem ecclesiæ*, habet C. R. 1. *eius*, secund. edit. Gonz.

CAP. VII.

Non potest induci in consuetudine, vt quis possit dimittere dignitatem sine superioris licentia, vel vt possit electus administrare, non habita confirmatione a superiore.

IDEM INNOC. III. *conuentui Corbien.* 21*) *monasterii.* b (*ann.* 1208. *Roma in Germaniam.*)

Cum venerabilis c frater noster episcopus Hostiens. et [*dilectus filius*] Leo [*tituli*] sanctæ crucis presbyter cardin. in partibus Alemaniæ *) [*olim*] legationis officio fungerentur, inuenerunt abbatem de monasterio Hermionens.**) quod ad Rom. eccles. noscitur pertinere nullo mediante, ad monasterium Corbien. quod est etiam ***) Rom. eccles. speciale, temeritate propria migrasse: licentia illud deserendi, vel confirmatione 22) a nobis, vel ab ipsis, qui vices nostras in illis partibus, tunc gerebant, nec habita, nec petita: [*et infr.*] postmodum autem (nuntii eius) [*cum suos ad sedem apost. nunzios destinasset idem volentes eum multipliciter excusare*] ad defensionem ipsius, generalem illius terræ consuetudinem allegarunt.

Cum igitur hæc non tam consuetudo, quam corruptela merito sit censenda, quæ profecto sacris est canonibus inimica: ipsam mandamus 22*) de cætero non seruari. *d*

21*) In inferiori Saxonia exemti a diœcesi Padetbornensi.

*) *Alamaniæ.* C. L.
**) *Hermofor.* secundum C. R. 1. *Herbipolensi*, est in C. L. et in c. 6. comp. 3. h. t, *Herwordelensi.*
***) Abest vox: *etiam*, a C. R. 1. Insigne autem hic occurrit testimonium de *exemtione monasterii Corbiensis*, sæpius in discrimen vocata.
22) *Confirmationem*, legit C. R. 1.
22*) *Mandauimus*, legitur in C. L. et ed. ant.

CAP. VIII.

De consuetudine potest induci, quod vna ecclesia de gremio alterius teneatur sibi prælatum eligere. Et consuetudo est optima legum interpres.

IDEM *decano Salesberiensi* 23) *A. archidiac. et magistro P. Penetel. canon. Parisiensi.* e (*ann.* 1208. *Roma in Galliam.*)

Cum dilectus *f* filius Guil. Andren. 23*) ecclesiæ monachus, qui pro clerico *) eiusdem ecclesiæ se gerebat, et G. [*Dauhitis monachus ac*] procurator monasterii Karofen. super iure eligendi abbatem, in Andren. monasterio, et [*de*] eiusdem **) electione in nostra præsentia ***) ad inuicem 24) litigarent, idem Guil. electionem suam 24*) a fratribus Andren. ecclesiæ concorditer celebratam, auctoritate apostolica petiit confirmari, asserens 25) tam de iure communi, quam de priuilegio speciali, eis 25*) ab Alex. papa concesso, et a nobis postmodum confirmato, liberam eligendi auctoritatem ad eosdem fratres tantummodo pertinere. [*Nam de iure communi omnis congregatio monachorum eligere sibi debet abbatem: et in eiusdem Alex. priuilegio continetur, vt obeunte monasterii Andren. abbate nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu violentia præponatur, nisi quem fratres vel eorum pars consilii sanioris secundum Deum et beati Benedicti regulam duxerint eligendum, a nobis quoque prædictis fratribus dignoscitur esse concessum, vt licitum sit eisdem, cum ecclesiam abbate vacare contigerit, personam idoneam de gremio einsdem ecclesiæ, vel aliunde, per regularem electionem sibi præficere in pastorem Karofen. monasterio præsentandam, vt ab ipso confirmationem accipiat, et reuerentiam, quam ei debet, impendat.*] Dictus vero procurator proposuit ex aduerso, quod, cum olim ad petitionem [*comitis Balduini vxoris et filiorum eius*] patronorum ecclesiæ [*Andrens.*] a [*bonæ memoriæ G.*] Morin g. episcopo fuerit constitutum, quod ibi præfatus locus diuino munere adeo pullularet, vt prior, aut abbas constitueretur ibidem 26) electio eius penes fratres eiusdem loci et capitulum Karofen. 26*) penderet, et obtentu huiusmodi statuti 27) sic fuerit longe 28) retroactis temporibus obseruatum, vt monasterio Andren. vacante, Andren. fratres in Karofen. capitulo aliquem de gremio monasterii Karofen. sibi eligerent in abbatem: electio prædicti G. 29) tam contra statuti tenorem, quam etiam contra consuetudinem approbatam, quæ optima est legum interpres, minus canonice attentata, merito cassari debebat 30), [*et mandari fratribus antedictis, vt iuxta quod est hactenus obtentum, procederent ad electionem abbatis*, et infra. *His igitur et aliis, quæ coram nobis vtrinque fuere proposita, perspicaciter intellectis,*] quia nobis constitit, electionem ipsam a suspensis, et de suspenso etiam celebratam 31), eam [*de comm. fratr. nostrorum*] iustitia cassauimus exigente. Cæterum cum supradictum statutum, [*videlicet quod penes fra-*

23) Emendanda est hæc inscriptio ex epistolis INNOCENTII III. *libr.* 2. *ep.* 19. *Idem decano Saresbariensi et archidiac. et magistr. Pulnerel. canonico Parisiensi*, licet C. L. habeat: *Idem decano Saliberiensi A. archidiacono et magistro P. Penerel, canonico Parisiensi*, et ed. ant. *Idem decano Salesperbien. archidiacono et magistro P. Pen. canonic. Pisano.*
23*) *Andrien.* legitur in C. R. 1.
*) *Electo*, legunt C. R. et L. cum c. 7. comp. 3. h. t.
**) *Et super eiusdem*, C. R. 2. *et eiusdem ecclesiæ*, C. R. 1. *et de eiusdem*, habet C. cum c. 7. comp. 3. h. t. L.
***) Verba: *in nostra præsentia*, in C. R. L. H. et ed. ant. non leguntur.
24) *Inuicem*, legunt C. R. L. ed. ant. et c. cit. sine partic. *ad.*
24*) Verba: *electionem suam*, vsque ad *asserens*, loco cuius codices habent *asseruit*, absunt a C. R. L. H. et ed. ant. vt probabile sit, ea post correctionem non obstante GREGORII XIII. interdicto, ex fonte fuisse textui addita.
25) *Asseruit*, habent C. R. H. et L.
25*) *De eis*, habet ed. ant.
26) *Idem*, est in ed. ant.
26*) *Corosferen.* secundum C. R. 2.
27) *Obtento statuto*, habet C. R. 1.
28) *Et longe*, legitur in C. R. 2.
29) In cod. H. legitur *W.*
30) *Debeat*, secundum C. R. 2. ed. ant. et c. 7. comp. 3. h. t.
31) *Factum*, legit C. R. 1. *esse celebratam.* C. L.

a *Cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp.* b *al. ita: idem conuentui et Corbiensi monasterio.* c *Cap.* 6. *eod. tit. in* 3. *compil.*

d *Vide l. rem non nouam. C. de iud. et ibi Petr. de Bel. Cyn. Bartol. et Bald. et l.* 2. *C. quæ sit long. consuetudo.* e *al. Saleibiensi.* f *Cap.* 7. *eod. tit. in* 3. *compil.* g *Morinen.*

tres

tres eiusdem loci et capitulum Carofen. pendeat abbatis electio,] ita fane poffet intelligi, quod per illud nec iuri communi, nec priuilegio 32) derogetur, vt videlicet ad fæpedictos fratres electio fpectet abbatis, et ad Karofen. capitulum 33) confirmatio: mandamus, [*deuotioni veftræ pr.*] quatenus, fi ex parte Karofen. cœnobii 34) talis fuerit confuetudo probata, quæ iuri communi præiudicet, in hac parte vos fecundum illam decernatis electionem Andren. abbatis de cætero faciendam [*quodfi talis confuetudo probata non fuerit, per quam in hoc cafu præiudicetur iuri communi, vos*] Andren. monachis ius eligendi abbatem adiudicare 35) curetis; vt fic de cætero liberam habeant facultatem de gremio 36) ecclefiæ fuæ, vel etiam 37) aliunde, per electionem canonicam eligendi perfonam idoneam in abbatem præfentandam Karofen. capitulo, vt ab eo, fi fuerit canonica, confirmetur.

32) *Priuilegiis*, C. H. habet.
33) *Monafterium*, legitur in C. R. I.
34) *Monafterii*, habent C. R. I. et H.
35) *Abiudicare*, fecundum C. R. 2.
36) *Vel de gremio*, C. H. legit cum L.
37) *Vel*, fecundum C. R. I. et Gonz. fine partic. *etiam*.

CAP. IX.

Capitulum fine epifcopo ftatuta feu confuetudines nouas facere, vel antiquas immutare non poteft.

HONORIVS III. a *Parifienfi capitulo. (ann. 1221.)*

Cum confuetudinis vfufque longæui non fit leuis 38) auctoritas et plerumque difcordiam pariant nouitates: auctoritate vobis præfentium inhibemus, ne abfque epifcopi veftri confenfu 39) immutetis ecclefiæ veftræ conftitutiones et confuetudines approbatas, vel nouas etiam inducatis, fi quas forte feciftis, irritas decernentes 40).

38) *Vilis*, C. H. habet.
39) *Confilio et confenfu*, legitur in c. I. comp. 5. h. t. perperamque Raymundus omifit *confilio*, vt CIRONIVS notat.
40) Additur in cit. c. I. Si quas forte feciftis *in ipfius epifcopi præiudicium, poftquam eft regimen ecclefiæ Parifienfis adeptus.*

CAP. X.

Non valet confuetudo, per quam quis inducitur ad peccandum, vel bona propria diffipandum.

IDEM *maiori et Burgen.* 41) *de Rupella.* 41*) *(ann. 1223.* c. I. *comp. 5. de adult.)*

Ex parte veftra fuit propofitum, quod, cum in patria 42) veftra feruatæ fint hactenus duæ confuetudines abufiuæ, *vna* 43), quod fi [*forte*] indigena, vel extraneus prodigalitatis vitio, vel incuria, feu quocunque cafu alio diffipauerit, vel amiferit [*omnia*] bona fua, bona vxoris fuæ, [*quantumcunque laudabilis et honeftæ vitæ,*] tam mobilia, quam immobilia, pro fuæ voluntatis libito 44) *b* alienat. [*Quare fit interdum, vt, viro defuncto, vxor remaneat indotata, et fuperftites filii extremæ fubiaceant incommodis paupertatis. Alia quoque confuetudo eft non impariter reprobanda,*] quod fi vir ducat vxorem, quæ, fide coniugii violata, committat 45) adulterium [*manifefte*] nihilominus ipfa medietatem omnium bonorum 46), quæ fuerit vir adeptus, impudenter exigit, et improbe apprehendit; quæ potius priuanda effet omnibus viri bonis: [*quare fuper his vobis per apoft. fed. prouideri fuppliciter poftulaftis. Nos igitur faluti et vtilitati veftræ prouide confulere cupientes,*] tenore præfentium declaramus, vos non teneri ad huiufmodi confuetudines [*tamquam iuri contrarias*] obferuandas.

41) *Brugenfibus*, habet C. R. I. fed C. H. legit: *Burgalenn. de Repellis.* Vtrumque perperam.
41*) *De Rebella*, C. L.
42) C. R. H. L. et Gonz. legunt cum edit. ant. *in terra.*
43) Vox: *vna*, abeft a C. H. L. et edit. ant. fed in comp. 5. c. I. de adult. legitur: *vna fiquidem hæc eft.*
44) *Arbitrio*, fecundum C. H. et c. I. cit.
45) *Committit*, fecundum C. R. et H.
46) In Gallia æque ac olim in Germania obtinuit *communio bonorum inter coniuges*, et adhuc hodie viget paffim, vi cuius olim Rupellis vxor etiam adultera dimidiam omnium bonorum exigebat, quod merito reprobat pontifex: quia vxor lucro communionis huius indigna erat ob adulterium. Conf. *c.* 4. *X. de donat. inter vir et vx.*

CAP. XI.

Confuetudo non derogat iuri naturali, feu diuino, cuius transgreffio peccatum inducit: nec pofitiuo, nifi fit rationabilis et præfcripta.

GREGORIVS IX. *(ann. 1229.)*

Cum tanto fint grauiora c peccata, quanto diutius infelicem animam detinent alligatam: nemo fanæ mentis intelligit 47), naturali iuri, cuius transgreffio periculum falutis inducit, quacunque confuetudine, quæ dicenda eft verius in hac parte corruptela, poffe aliquatenus derogari. Licet etiam longæuæ confuetudinis non fit vilis auctoritas; non tamen eft vfque adeo valitura, vt vel iuri pofitiuo debeat præiudicium generare: nifi fuerit rationabilis, et legitime fit præfcripta.

47) *Ignorat*, legitur in C. R. I.

a Papienfi, *leg.* b Arbitrio, *vide text. in l. Labeo ait. §. 1. ff. de pact. et Bart. in extrau. ad reprimend.* c *Vide B. Thom. 1. 2. qu. 97. art. 2. et Dom. Sotum libr. 1. de iuft. et iur. qu. 7. art. 2.*

TITVLVS V.
DE POSTVLATIONE PRAELATORVM.
CAP. I.

Impoftulabilis eft, qui violat interdictum. H. d. quoad titulum: habet enim multa alia dicta, quæ non faciunt ad tit.

INNOCENTIVS III. 48) *decano et capit. Senonenfi. (ann. 1198.)*

Ad hæc 49) *d* in B. Petro: et infra. [*Sane, cum ecclefia Senonenf. femper fuerit ecclefiæ Romanæ deuota, non immerito ipfius ecclefiæ paffioni compatimur, et doloribus condolemus: cum ea fit viduata paftore, qui, etfi nobilis effet genere, nobilior tamen fuit, ficut credimus, fanctitate.* et infra. *Dolemus infuper, quod dolori nimio, quem de tanti patris obitu conceperat ecclef. Senonenf. dolor alius fuperuenit: cum, ea vix furgente ab officio funeris tam funefti, vix digne celebratis exfequiis tanti patris, rex ipfe iniufte commotus poffeffiones ipfius tam ad menfam archiepifcopi, quam canonicorum etiam pertinentes, non vt debuit, vel vt decuit, fed vt voluit et valuit, occupauit, et perfonas etiam, quæ de mandato noftro fufpenderant organa fua, compulit exfulare.*] *(et infra.)* Cumque [*propter perfecutionem inftantem et diffidentiam animorum, quam in talibus et zelus mouet interdum, et vfus excufat,*] de facili non poffetis in vnum locum et propofitum conuenire, fed ad nos fuiffet ab aliquibus appellatum: tandem [*non fine difficultate*] conuenientes in vnum, Altiffiodorenf. 50) epifcopum in archiepifcopum poftulaftis 51), poftulationem veftram per magiftrum R. 52) præcentorem veftrum, [*virum in vtroque iure peritum, honeftum, prouidum et difcretum, qui apud nos fuper adfumti promotione negotii fideliter inftitit, et de contingentibus nihil omifit,*] et per abbatem S. Petri [*et per veftras etiam litteras*] exponentes, et petentes, vt faciendæ translationi [*fauorem apoftolicum et*] pium præberemus affenfum, [*confiderata præfertim perfecutione, quæ communiter inftat ecclefiæ Gallicanæ, ac neceffitate, quæ incumbit fpecialiter ecclefiæ Senonenfi.*] Verum, quoniam, antequam idem magifter ad fedem apoftolicam acceffiffet, [*audieramus a multis, imo etiam*] nobis quafi pro certo conftabat, quod idem epifcopus interdicti fententiam non feruaffet, quod etiam idem 53) magifter non negauit, in [*noftra et*] fratrum noftrorum præfentia 54) requifitus a nobis, in ipfius epifcopi excufationem allegans, quod fententiam latam 55) feruare nullatenus 56) tenebatur, quæ ad eius notitiam, nec per litteras noftras 57), nec per [*dil. fil. P. S. Mariæ in via Lata diaconum*] card. tunc apoft. fed. leg. qui eandem fententiam promulgarat 58), nec per deputati ad hoc exfecutoris mandatum, vel litteras 59), perueniffet: [*et quod in Altiffiodorenfi diœcefi rex ipfe terram propriam non haberet, et quod eadem Altiffiodorenfis diœcefis ex alia cauffa fuerat interdicta.* et infra.] Quod nec fufficit, imo nec proficit ad excufationem prædicti epifcopi, [*et aliorum fimilium, quod mandatum noftrum et cardinalis eiusdem, vel exfecutoris etiam ad fe per fpeciales litteras ad ipfos directas vel fpeciale mandatum non perueniffe proponunt;*] cum cardinalis idem fententiam interdicti, præfentibus multis [*archiepifcopis et epifcopis,*] follemniter ac publice promulgauit; et eadem interdicti fententia in regno Francorum iam a multis 60) publice 61) cœperit 62) obferuari; nec fit neceffarium, cum conftitutio follemniter editur, aut publice promulgatur, ipfius notitiam e fingulorum auribus per fpeciale mandatum, vel litteras inculcare; fed id folum fufficit, vt ad eius obferuantiam teneatur 63), qui nouerit 64) eam follemniter editam, aut publice 65) promulgatam; cum et contra quofdam, qui Sardicen. concilium non feruabant, tanquam illud non habuerint, aut perceperint 66), canonica tradat auctoritas, quod eis non facile facultas credendi tribuitur: cum idem penes illos in fuis regionibus actum fuerit et receptum. Nec valet, quod in Altiffiodoren. diœcefi dictus Rex terram propriam dicitur non habere: cum nos terram totam regis ipfius fubiici mandauerimus interdicto, et cardin. noftrum 67) interpretatus mandatum, in terram

48) In ed. ant. numerus *III.* non exftat.
49) *Ad hoc*, fecundum C. H. et edit. ant.
50) *Antiffiodoren.* per tot. fecundum C. H.
51) *Vnanimiter poftulaftis.* C. L.
52) In C. H. legitur: *W.*
53) Vocabulum: *idem*, abeft a C. H.
54) *Inter præfentiam*, legit C. R. I. *In noftra et fratrum noftrorum præfentia.* C. L.
55) Loco *latam*, habet c. I. comp. 3. h. t. *illam.*
56) *Epifcopus nullatenus*, habet C. R. 2.
57) *Nec per veftram.* C. L.
58) *Promulgauit.* C. L.
59) *Vel litteras*, ed. ant. omittit.
60) *A multis*, C. H. L. atque cit. c. legunt: cum aliæ editiones et cod. præpofitionem *a* omittant.
61) Vox: *publice*, a C. R. et Gonz. abeft.
62) *Cæperat*, fecundum C. R. I.
63) *Teneantur*, legit C. R. I.
64) *Nouerint*, fecundum C. R. I. *quod nouerint*, in c. I. cit.
65) *Ac publice*, pro *aut*, legitur in C. L.
66) *Receperint*, fecundum Gonz. et c. I. cit. quæ lectio fanior videtur.
67) *Nofter*, legitur in C. R. I.

d *Cap. 1 eod. tit. in 3. compil.* e *Ad intelligentiam vide B. Thom. 1. 2. qu. 90. art. 4. Sotum l. 1. de iuftit. et iure, qu. 1. art. 4. Alphonfum Caftrum l. 1. de poteftate legis pœnalis. cap. 1. Fernandum Vafqu. l. 1. controuerf. illuftr. c. 44.*

illam ſententiam promulgauerit, quæ regi tunc temporis adhærebat. [*Quodſi epiſcopatus eius ex alia cauſſa fuerat interdictus: interdicti ſententiam et tenebatur fortius, et poterat facilius obſeruare.*] Sed inde liquido conſtat, ſæpe dictum epiſcopum ſufficienter excuſari non poſſe, quod ſuam metropolitanam 68) eccleſiam generalis interdicti ſententiam et recepiſſe nouerat, et ſeruare. [*Ideoque vnus eorum extiterat, qui deliberantes ſuper eadem ſententia de communi conſilio decreuerunt; ſed errauerunt, vt eandem ſententiam non ſeruarent: cum, ſi verbum apoſtoli Petri de Clemente dicentis diligentius attendiſſent, commonitionem ſuper hoc non debuerunt exſpectare, ſed obſecundare prudenter, et humiliter obedire.*] Nos igitur, qui ſecundum apoſtolum prompti ſumus inobedientiam omnem vlciſci, eiuſdem epiſcopi 69) Altiſſiodoren. inobedientiam attendentes, ne nil 70) obedientia prodeſſe videretur humilibus, ſi contemptus contumacibus non obeſſet, cum iuxta canonicas ſanctiones quædam ſint culpæ, in quibus culpa eſt relaxare vindictam, [*habito cum fratribus ſuper hoc diligenti tractatu, quantumcunque vobis, tamquam obedientiæ filiis deferre vellemus*,] poſtulationem tamen huiuſmodi non propter poſtulantem eccleſiam, ſed propter poſtulatam perſonam repulimus 71), vt indignam. Licet autem ex eo, quod hominem, qui veſtro non conueniebat propoſito, poſtulaſtis, cum vos interdicti ſententiam ſeruaretis, et ipſe 72) [*tamen*] eam contemneret obſeruare, permiſſa vobis facile 73) abuſi fueritis poteſtate; ac ideo vos ea non immerito priuare poſſemus; [*cum iuxta diuinæ legis edictum non liceat veſtem induere de lana linoque contextam: ne tamen veſtræ videamur deuotioni ingrati,*] de ſolita (tamen) benignitate *a* concedimus, vt vobis [*et eidem eccleſiæ vel*] per poſtulationem idoneam 74), vel per electionem canonicam de perſona congrua 75) conſulatis.

68) *Suæ metropoleos*, habet C. R. 1.
69) Vox: *epiſcopi*, non exſtat in C. R. L. edit. Gonz. nec in cit. c.
70) *Quia nil.* C. H. habet.
71) Legunt R. C. *repellimus.*
72) In C. L. non legitur pronom. *eam.* Sed in c. cit. non eſt copula *et.*
73) *Facile*, abeſt a C. R. L. et *c. cit.*
74) *Idoneam*, ed. ant. plane omittit.
75) *Idonea*, ſecundum C. R. 1. In C. R. 2. legitur: *congrua*; ſed a C. H. et L. hoc vocabulum abeſt.

CAP. II.

Qui poſtulationem caſſatam vitio perſonæ innouat, eſt eligendi et poſtulandi poteſtate priuatus.

IDEM *Hoſtienſi epiſcopo apoſt. ſed. legato.* (*ann.* 1200.)

Gratum *b* gerimus, [*et acceptum, et fraternitatem tuam plurimum commendamus, quod ad promotionem ven. f. n. S. quondam Cameracenſis epiſcopi, nunc autem archiepiſcopi Senonenſis, et prudenter et efficaciter attendiſti.*] Accepimus *autem* 76) ex litteris tuis, quod canonicis Senonenſ. quorum poſtulatio noſtra fuit 77) auctoritate caſſata, licet caſſationis litteras ſuppreſſiſſent in fraudem, vt canonice ad electionem procederent, mandauiſti, [*adiiciens etiam, quod, niſi forſitan in talem perſonam concorditer vota ſua transferrent, pro qua merito tuum deberent obtinere conſenſum: de prouiſione ipſius eccleſiæ poſtmodum faceres, quod crederes expedire.*] Cumque plures eorum poſtulationem caſſatam a nobis innouare denuo niterentur, quidam vero epiſcopum Cameracenſem in archiepiſcopum poſtularent 78); tu intelligens, eos, qui caſſationem noſtram quodammodo reuocare volebant, eligendi priuilegium amiſiſſe, quia conceſſa ſibi ex apoſtolicæ ſedis benignitate abuterentur temere poteſtate, ac ideo ad alias, licet pauciores numero *c*, quantum tamen ad hoc 79) pertinet, conſilio ſaniores, eligendi, vel poſtulandi deuolutam eſſe licentiam, prædictum Cameracenſ. ad eorum inſtantiam in paſtorem auctoritate fretus apoſtolica prouidiſti 80), [*et deputaſti ad regimen eccleſiæ Senonenſis.*] Nos igitur [*tanto id magis gratum et ratum habentes, quanto in eius promotione de mandato noſtro et bene placito potius proceſſiſti,*] a ſollicitudine Cameracenſis eccleſiæ ipſum reddidimus 81) abſolutum, [*vt liberius gerat curam metropolis Senonenſis,*] quod a te de mandato noſtro 81*) factum eſt, auctoritate apoſtolica confirmantes.

76) *Autem*, abeſt a C. R. L. et ed. ant. ſed c. 2. comp. 3. h. t. habet: *etiam.*
77) *Fuerit*, ſecundum C. R. 2.
78) Habent C. R. *poſtularunt*, cum c. 2. comp. cit.
79) *Ad hæc*, eſt in c. 2. cit.
80) Additur in C. R. 1. et apud Gonz. *ad regimen eccleſiæ Senonenſis.*
81) *Reddimus*, legunt C. R. H. et L.
81*) Verba, *de mandato noſtro*, non exſtant in cit. c.

CAP. III.

Poſtulatio, per quam priuata vel minor vtilitas communi vel maiori præfertur, vel quæ fit a minori, quam a tertia parte collegii, admitti non debet.

IDEM *d clericis Rauenenſis* 82) *eccleſiæ.* (*ann.* 1204.)

Bonæ memoriæ *e* Guil. archiepiſcopo veſtro viam vniuerſæ carnis ingreſſo, [*eius nobis obitum per veſtras litteras intimaſtis. Nos autem vobis dedimus in mandatis, vt perſonam idoneam, quæ in noſtra deuotione perſiſteret, vobis eligeretis canonice in paſtorem. Cumque vos poſtmodum, receptis litteris, ſuper electione ſubſtituendi pontificis tractaretis vota veſtra fuerunt in diuerſa diuiſa. Nam*] quidam veſtrum 83) [*dil. f. n. S. H.*] ſanctæ Praxedis presbyterum cardinal. quidam vero [*v. fr. n.*] Imolen. 84) epiſcopum poſtulauerunt. [*Cumque partes poſtulationes ſuas per nuntios ſuos nobis præſentaſſent: proponebatur ab iis, qui cardinalem poſtulauerant memoratum, quod plures, quam duæ partes veſtrum, conuenerant in eundem. Verum pars altera proponebat, quod digniores perſonæ poſtulauerant epiſcopum Imolenſem, et quod in poſtulatione ipſius et forma canonica et tenor compromiſſionis fuerat obſeruatus: cum tanquam ſuffraganeus Rauen. eccleſiæ poſtulatus de ipſius gremio extitiſſet. Fuerat enim compromiſſum, vt de corpore Rauennaten. eccleſiæ, vel archiepiſcopatu perſonam eligerent congruentem; quod pars altera friuolum aſſerebat; cum, licet talis conditio fuerit adiecta, poterat tamen de Rom. eccleſiæ collegio propter ipſius priuilegium præfata poſtulari perſona: cum membra capitis a membris corporis cenſeri non debeant aliena.*] Nos igitur, auditis, quæ de facto, [*fuerunt hinc inde propoſita*] et de iure [*inſuper*] allegata, [*deliberauimus cum fratribus noſtris, et*] plenius etiam pro vtralibet partium curauimus allegare. Conſiderauimus 85) *f* vero, quod eiuſdem cardinalis præſentia vtilior ſit non ſolum Romanæ, ſed etiam eccleſiæ generali, tam apud apoſtolicam ſedem, quam apud eccleſiam Rauennatem, [*et quod maioris meriti ſit in huiusmodi neceſſitatis articulo præire in ſanctæ terræ ſubſidium exercitui Ieſu Chriſti, quam ſuſcipere pondus paſtoralis officii.*] Vnde non immerito præferentes ſpeciali vtilitati communem, et minori maiorem, prædictum cardinalem poſtulationi veſtræ non duximus concedendum. Attendentes autem ex altera parte, quod prædictus epiſcopus *Cenolenſis* 86), a minori, quam tertia parte 87) fuerit poſtulatus, et quod apoſtolica ſedes poſtulationes huiuſmodi non conſueuerit in tanta diuiſione, ac 88) contradictione recipere, cum etiam quando aliquis ab aliis vnanimiter poſtulatur, ad admittendam poſtulationem eorum, non tam ex iuſtitia, quam ex gratia moueatur, poſtulationem ipſius non duximus admittendam. [*Monemus igitur diſcr. v. et exhortamur at. et per. a. ſ.*] mandamus, quatenus [*infra menſem poſt ſuſceptionem præſentium*] cum his, qui vocem in electione habere noſcuntur, per electionem, poſtulationem, ſeu nominationem canonicam in perſonam idoneam [*quæ in eccleſiæ Romanæ deuotione perſiſtat, concorditer*] conuenire curetis, [*et electionem, poſtulationem, ſeu nominationem veſtram per idoneos nuntios ſedi apoſt. præſentetis. Venient autem iidem nuntii parati; vt, ſi forte, quod abſit, factum veſtrum fuerit exigente iuſtitia reprobandum, illum recipiant, quem nos vobis prouidebimus in paſtorem: alioquin, cum eidem eccleſiæ capiamus ſollicitius prouidere, nullatenus omittemus, quin ei auctoritate apoſtolica paſtorem idoneum aſſignare curemus.*]

82) *Rauennatenſis*, ſecundum C. R. 2. et L.
83) *Quidam veſtrum T.* C. H. legit.
84) *Emolæn.* C. H. habet.
85) *Conſiderauimus*, ſecund. C. R. 2.
86) Nomen: *Celonenſis*, abeſt a C. R. L. et Gloſſ. In C. R. 2. manu aliena adiectum: *Imolenſis*, prout etiam Pithœi legunt rectius cum c. 3. comp. 3. h. t.
87) Duplo maiora vota habere debet poſtulatus, ſi electo præferendus eſt, *c.* 40. *X. de elect.* Sed hic concurrebat poſtulabilis cum æque poſtulabili; adeoque cardinalis prælatus præferendus fuiſſet, niſi pontifex, quod de iure poterat, vtrumque reieciſſet, et forma compromiſſi neglecta fuiſſet: quam rationem nequidem tetigit pontifex.
88) *Aut*, legitur in C. R. 1.

CAP. IV.

Archiepiſcopus in archiepiſcopum poſtulatur. Et ex quo poſtulatio præſentata eſt papæ, non poſſunt poſtulantes ab ea recedere: ſed debet ſuperioris iudicium expectari. H. d. quoad titulum.

IDEM *præpoſito et capitulo Strigonen.* 89) g (*ann.* 1211.)

II. Bonæ *h* memoriæ Guil. archiepiſcopo veſtro viam vniuerſæ carnis ingreſſo, cum in [*ven. fr. noſtrum*] Colocenſ. archiepiſcopum poſtulandum a nobis contuliſſetis vnanimiter vota veſtra, [*et regium ſuper hoc obtinuiſſetis aſſenſum;*] ſuffraganei Strigonienſ. eccleſiæ Quinqueeccleſienſis epiſcopus 90) *i* videlicet, et quidam alii poſtulationi veſtræ ſe opponere curauerunt, aſſerentes, quod eis contemptis, qui ius habebant eligendi vobiſcum, poſtulatio eadem fuerat attentata: licet veſtri nuntii proponerent ex aduerſo, quod ſuper præficiendo vobis pontifice *k*, de gratia multoties ſuffraganeorum fuerat requiſitus aſſenſus, ſed epiſcopi vobis conſilium denegauerunt. Nuntiis igitur in noſtra præſentia conſtitutis, et proponentibus aduerſariis quædam alia contra poſtulationis veſtræ proceſſum, [*quæ in prioribus litteris meminimus nos plenius expreſſiſſe,*] quia nobis de propoſitis non conſtabat, ita duximus prouidendum, vt, ſi ſuffraganeis 91) perſiſtentibus in contradictione ſua, vos 92) *l* poſtulationi veſtræ

89) *Strigonenſi*, rectius legunt C. R. 2. et H. cum c. 4. comp. 3. h. t.
90) *Epiſcopus*, in C. L. non exſtat. Sed in c. cit. legimus: *Quinque eccleſienſis videlicet, Watien. Weſprumen. et Nitrien. epiſcopi poſtulationi* etc. Quæ nomina ibi recenſentur loco vocum hic exſtantium: *et quidam alii.*
91) *His ſuffraganeis*, ſecundum C. R. 1.
92) *Et vos*, legit ed. ant.

a *In manuſcr.* de ſolita tamen benignitate ſedis apoſt. concedimus, *etc.* b *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.* c Electio ad quot et quos pertineat. d *al.* idem clericis Rauenn. e *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.*

f *al.* conſiderantes igitur. g *al.* canonico. *al. can.* can. Strigon. Roma in Hungar. h *cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* i *Vox*, epiſcopus, *deeſt in multis antiquis.* k *al.* paſtore. l *al.* et vos.

velletis

velleris 92*) inſtare, [*vſque ad ſeptuageſimam tunc primo venturam*] per procuratores idoneos [*ad omnia ſufficienter inſtructos*,] ad ſedem apoſtolicam veniretis; [*vt ſtatueremus vtraque parte præſente, quod iuſtitia ſuaderet;*] ſi autem illi 93) a contradictione ſua 94) ceſſarent, et vos inſtaretis propoſito veſtro 95): ad præſentiam noſtram mitteretis perſonas idoneas, [*infra terminum ſupra dictum*] quæ 96) ſuper his, quæ opportuna forent, nos redderent certiores. Quodſi, contradicentibus epiſcopis memoratis, vos contingeret de iure veſtro diffidere: [*ne laborem et dolorem ſubiretis incaſſum*,] aliam 97) perſonam idoneam prouideretis vobis canonice in paſtorem.

Cæterum [*cum inclytæ recordationis rex Hungariæ viam fuiſſet vniuerſæ carnis ingreſſus:*] quidam veſtrum, a poſtulatione veſtra 98), quam nobis præſentaueratis 99), communiter temere recedentes, aliis perſiſtentibus in eadem, [*et ad ſedem ap. appellantibus*] prædictum Quinqueeccleſienſ. 100) epiſcopum in archiepiſcopum poſtulauerunt, [*Quorum votis nullus ſuffraganeorum aſſenſit, excepto duntaxat epiſcopo Nitrienſi* a. *Et licet cariſſimus in Chriſto filius noſter A. Hungariæ Rex illuſtris, tunc Dux et Rex regni Hungarici, L. nepotis ſui regis nomine, cuius tutelam et regni curam ipſi frater eius commiſerat, gubernator precum ſuarum primitias ad nos prædicti Colocenſis poſtulatione transmiſerit: poſtmodum tamen pro quinqueeccleſienſi epiſcopo ad Strigonienſ. metropolin transferendo, nobis per litteras ſuas humiliter ſupplicauit.*] Nos igitur, [*ſuper*] poſtulatione ipſa [*cum fratribus noſtris habito diligenti tractatu, quoniam eam*] inuenimus [*poſt appellationes interpoſitas*] in multa diſcordia, non ſolum ſuffraganeorum, verum etiam canonicorum Strigonienſ. eccleſiæ ac contra formam mandati noſtri [*regulari ordine prætermiſſo*] temere celebratam, [*illam exigente iuſtitia*] non duximus admittendam; ſed vobis dedimus in mandatis, vt ad prouidendum vobis paſtorem idoneum per electionem canonicam, vel poſtulationem concordem, requiſito ſuffraganeorum aſſenſu, ſi eſſet de antiqua et approbata conſuetudine requirendus, [*infra menſem poſt ſuſceptionem litterarum noſtrarum*] procedere curaretis 1): alioquin [*ex tunc, ne gregi dominico deeſſet diutius cura paſtoralis*,] nos ipſi prouideremus eccleſiæ viduatæ, [*ſecundum officii noſtri debitum ex plenitudine apoſt. poteſtatis.*] Verum antequam ad vos litteræ noſtræ *b* perueniſſent 2), innitentes mandato priori, ſuffraganeos, [*qui erant in regno præſentes*,] præter Quinqueeccleſien. 3) [*epiſcopum*] ad concordiam reuocaſtis, [*ita, quod Watien. Weſprumen. et Iacien. epiſcopi pro translatione Colocenſis archiepiſcopi, ſaluo iure ſuo inpoſterum, cui propter afflictionem et neceſſitatem Strigon. eccleſiæ ſuperſedebant, ad præſens nos humiliter rogauerunt, prædicto Nitrienſi ſcribente, quod, ſi non placeret vobis, electionem factam de Quinqueeccleſienſi epiſcopo admittere, poſtulationem alterius ſine præiudicio iuris ſuppliciter exorabant.*] Poſt hæc [*autem*] mandato *c* noſtro recepto 4), hi, qui in Colocen. conuenerant, ab eius poſtulatione recedere noluerunt, ſed innouauerunt eandem, reuerſis ad eos quibuſdam canonicis 5) *d*, qui in partem alteram declinarant, [*cum prædicti regis et ſuffraganeorum litteris dil. fil. A. magiſtrum ſcholarum, M. theſaurarium, et A. archidiaconum, et A. et N. canonicos Strigonenſ. eccleſiæ ad ſed. ap. deſtinarunt, ſuper poſtulatione diſpenſationis gratiam petituros.*] Cæteri vero, qui Quinqueeccleſien. epiſcopum poſtularant, [*ſicut ex eorum parte fuit propoſitum coram nobis*] conuenientes in vnum, cæteros canonicos ad capitulum conuocarunt, ad poſtulationem concordem, vel electionem canonicam, iuxta mandatum apoſtolicum [*infra terminum præfixum*] procedere cupientes. Sed, illis nolentibus conuenire, intelligentes, penes ſe tantum remanſiſſe facultatem liberam eligendi, quia reliqui ius ſuum proſequi negligebant, prædictum Quinqueeccleſien. [*epiſcopum licet ne id fieret, fuiſſet ab aliis appellatum.*] denuo poſtularunt. [*Cum ergo vtriuſque partis nuntii ad ſed. apoſt. perueniſſent: hi, qui pro Quinqueeccleſienſi epiſcopo venerant, proponebant, partem ſuam iuxta mandatum apoſtolicum proceſſiſſe, nec obſtare diſcordiam vel contradictionem eorum, qui iuxta formam mandati noſtri procedere contemnentes, illo recepto, nec elegerant quenquam canonice, nec concorditer poſtularant. Vnde concors debebat eorum poſtulatio reputari, cum cæteri, tanquam iuſſionis apoſtolicæ contemptores, eligendi ac poſtulandi ſe iure priuaſſent, dum nec poſtulare nec eligere voluerunt, imo nec etiam ad capitulum conuenire. Ad hæc autem poterat reſponderi, quod illi, qui Colocenſ. archiepiſcopum poſtularant, formam ſequuti fuerant per noſtras litteras ſibi datam, quoniam innitentes priori poſtulationi, iuxta tenorem priorum litterarum noſtrarum partem concordem fecerant, quæ prius diſcors fuerat, dum ſuffraganeos ad concordiam reuocarunt.*] Nec obſtabat 6) *e* eorum diſcordia, qui alium poſtularunt; cum prius in poſtulatione archiepiſcopi ſupradicti conueniſſetis pariter vniuerſi: et conſenſum veſtrum annotatum litteris, et ſubſcriptionibus propriis roboratum, petiiſſetis a nobis per communes nuntios confirmari, noſque veſtram recepiſſemus poſtulationem diiudicandam, ſi ſuffraganei forſitan in contradictione perſiſterent, vel, ſi conſentirent, aut etiam 7) cederent 7*), approbandam. Si enim, poſtquam poſtulatio ſubſcriptionibus poſtulantium roboratur, et præſentatur Romano pontifici approbanda, poſſent ab ea recedere poſtulantes: nobis frequenter illuderent, et iudicium noſtrum ex eorum pendere arbitrio videretur. [*Poterat quoque addi, quod pars altera mandatum apoſtolicum non ſeruarat, vtpote quæ nec poſtulationem concordem, nec electionem canonicam celebrarat, cum in maiori contradictione, quam prius non ſolum canonicorum, ſed ſuffraganeorum etiam, ipſo rege aduerſæ parti fauente, prædictum Quinqueeccleſienſem epiſcopum poſtulaſſet. Auditis igitur his et aliis, quæ fuerunt hinc inde propoſita, et habito ſuper his cum fratribus noſtris diligenti tractatu,*] intelleximus (itaque), quod, etſi eſſet neutra poſtulatio approbanda, iuxta tenorem tamen 8) *f* poſterioris reſcripti, ad nos de cætero Strigonienſis eccleſiæ prouiſio pertineret. Quia vero non plenam de perſonis illius regni notitiam habebamus, ideoque non poteramus ſalua conſcientia [*noſtra*] eidem eccleſiæ 9) in alia perſona *g*, quæ de regno Hungariæ originem duceret 10), congrue prouidere: nec vellemus ei præficere alienum. Quamuis [*et*] honeſtius videretur, ſi *h* ſuffraganeus ad metropolim ſuam accederet 11), quam archiepiſcopus ad metropolim transferretur: partem tamen elegimus potiorem, [*vt*] et eundem archiepiſcopum, in quem omnes, quorum conſenſus in electione vel poſtulatione paſtoris requiritur, licet diuerſis temporibus conuenerant, a vinculo, quo tenebatur Colocenſ. eccleſiæ abſoluentes, ad metropolim Strigon. 12) transferimus, et ei licentiam tribuimus tranſeundi, pallium *i* ei ad nomen et vſum eiuſdem eccleſiæ transmiſſuri.

92*) *Volentes*, eſt in cit. c.
93) *Ipſi*, habet C. R. 2.
94) Pronomen: *ſua*, abeſt a C. H. L. et ed. ant.
95) *Veſtro*, deeſt in C. H. et L.
96) C. R. Pith. et Gonz. habent rectius: *quæ*, non *qui*, vti Colonienſis habet editio.
97) *Aliquam*, legitur in C. R. 2.
98) Pronomen, *veſtra*, abeſt a C. R. L. et c. 4. comp. 3. h. t.
99) *Præſentaueritis*, legitur in ed. ant.
100) *Quinquenien.* legit C. H. per tot.
1) *Procederetis*, *vel procedere curaretis.* C. H. legit.
2) *Peruenirent*, legunt C. R. L. et H. cum c. 4. comp. 3. h. t.
3) Quinque eccleſienſem *epiſcopum*, habent C. R. 1. et Gonz. cum c. 4. cit. ſed C. H. habet: *quinquenienn. epiſcopum.*
4) *Suſcepto*, habent C. R. et L. cum c. cit. 4.
5) *Canonicorum*, ſecundum C. R. L. et c. 4. cit.
6) *Nocebat*, legunt C. R. L. H. ed. et cum c. 4. cit.
7) Vocabulum: *etiam*, in C. H. L. et cit. c. non exſtat.
7*) *Concederent*, eſt in cit. c. omiſſa partic. *etiam.*
8) Particula: *tamen*, in ed. ant. non exſtat.
9) Vox: *eccleſiæ*, deeſt in C. H.
10) Iam olim conſtitutum fuit, ne alienigenæ præficerentur eccleſiis *c. 13. diſt. LXI.*, quod poſtea variis regnorum legibus prouiſum fuit, et ſic etiam in Hungaria non alii admiſſi fuerunt, quam indigenæ, æque ac in Gallia, Hiſpania, aliiſque regnis: adeoque nec Germania alium admittit, quam Germanum. Ceterum ed. ant. pro *duceret*, habet: *duxit.*
11) *Aſcenderet*, ſecundum C. R. 1.
12) *Strigon. eccleſiæ*, habet C. R. 1.

CAP. V.

Poſtulatio, contra quam agitur de contempto, poteſt ſine præiudicio alicuius reiici: poteſt tamen de ſpeciali gratia admitti. Hoc dicit.

IDEM Innoc. III. *capitulo Strigonienſi. (ann. 1211. Roma in Hungariam.)*

Poſtulationem *k*, quam celebraſtis: [*et infra.*] Licet ergo per poſtulationem huiuſmodi nullum ius ſit alicui acquiſitum 13), ideoque ſine præiudicio alicuius poſtulationem 14) potuiſſemus repellere memoratam; vt tamen vobis, [*quantum cum Deo poſſumus*,] de ſpeciali gratia conſulamus: ita duximus prouidendum, quod, [*ſi priuati pontifices in contradictione perſiſterent, et vos ad poſtulationem eorum inſtiteritis obtinendam, quia nobis non conſtitit de præmiſſis vſque ad ſeptuageſimam proximo venturam,*] per procuratores idoneos, ad omnia ſufficienter inſtructos, noſtro vos conſpectui 15) præſentetis, quatenus vtraque parte præſente, quod iuſtum fuerit, decernamus.

13) Adeo vt poſt publicatam poſtulationem non poſſit poſtulatus, admiſſione nondum facta, regimen eccleſiæ et territorii ſuſcipere, ceu quidem electione facta in Germania electo licet, quod *inſignem* diuerſitatis habet effectum quoad iura imperii publica.
14) *Poſtulationem*, deeſt in C. H.
15) *Aſpectui*, ſecundum C. H.

CAP. VI.

Epiſcopus non eſt eligendus ad aliam dignitatem, ſed poſtulandus.

HONORIVS III. *cap. Calaritano.* 16) l (*ann.* 1220. *Romæ in Sardiniam. conf. c. 1. comp. 5. h. t.*)

Etſi vnanimiter vota veſtra concurrerint, ad Sutrien. 17) epiſcopum in eccleſiæ veſtræ archiepiſcopum eligendum; cum ſuæ alligatus

16) *Gallitano*, ſecundum C. R. 1. ſed C. H. legit: *Calariten.*
17) *Sutrin.* habent C. R. et Gonz. ſed etiam *Sutrienſem*, errorem eſſe docet c. 1. comp. 5. h. t. vbi *Suellenſem* rectius habetur, quia *Suellenſis* epiſcopatus archiepiſcopatui Calaritano vnitus fuerat, obſeruante CIRONIO ad cit. c. 1.

a *al.* Nitrienſi. *F. Bonfin.* 277. b *al.* litteræ noſtræ ſecundæ perueniſſent c *Alias*, mandato ſecundo noſtro. d *al.* quibuſdam canonicorum ex his, qui *etc.* *al.* quibus canonicorum, *qui, etc.*

e Nocebat, *in manuſcript.* f *Deeſt dictio*, tamen, *in antiquis.* g *In nonnullis exemplaribus inſeritur hic dictio*, niſi: *quæ nec in antiquis, nec in veteri compil. habetur.* h *vt.* i *De pallio vide in ſynodo octaua, canon.* 27. *et Iuo part. 5. cap.* 325. k *Cap. 5. eod. tit. in 3. compil.* l *al.* Caritanenſi. *in aliis,* Innoc. III.

ecclesiæ liberum *a* non habeat 18) sine nostra permissione 19) volatum; electionem de ipso factam, tanquam contra canones *b* minus licite attentatam, de fratrum nostrorum consilio duximus irritandam: cum eligi nullo iure potuerit, sed potius postulari. [*Volentes tamen, quantum cum Deo possumus, vestris desideriis occurrere, benigno fauore dil. fil. subdiacono H. et capellano R. nostris apost. sed. legatis duximus iniungendum, vt et vota vestra circa ipsum exquirant, et personæ merita vice nostra examinent diligenter, eundem ad nos cum litteris rei veritatem continentibus, destinando, vt, si idoneus repertus fuerit, disponente Domino, et ipsi in ecclesia, et in ipso ecclesiæ vestræ vtiliter prouideatur.*]

18) *Habeat ad aliam*, legitur in C. R. I.
19) *Nostra voluntate.* C. H.

TITVLVS VI.

DE ELECTIONE, ET ELECTI POTESTATE, [*et iuramento.*]

CAP. I.

Ecclesiæ collegiatæ non debet prouideri de prælato per collationem seu prouisionem, sed per electionem canonicam fiendam per ipsum collegium. H. d. Abbas.

LVCIVS 20) papa. *c* (*forte I. ann. 256. Romæ.*)

Nullus *d* in ecclesia, vbi duo vel tres *fratres* 21) fuerint in congregatione, nisi eorum electione canonica 22), presbyter eligatur, [*et eisdem conuocatis etiam parochianis, atque in vnum consentientibus;*] si vero aliter quis ecclesiam adeptus fuerit: eo, quod per cupiditatem illam acquisierit, atque contra canonicæ regulæ disciplinam egerit, expellatur.

20) *Pius*, legunt C. R. Sed nec huic nec LVCIO I. attribui potest hic textus, quorum ætate adhuc ignorati fuerunt *parochiani*, et *congregationes monasticæ*, licet GONZALEZ. huic capitulum præsens tribuere, et de hisce intelligere maluerit, sine omni fundamento. Fragmentum hoc forsan ISIDORO *mercatori* debetur, cui plures debentur epistolæ, quam quæ hodie supersunt.
21) Vox: *fratres*, deest in C. R. L. c. I. comp. I. h. t. et ed. ant.
22) *Canonica*, deest in c. cit.

CAP. II.

Electus ad clamorem populi, non debet per superiorem confirmari.

Ex concilio Sardicens. *e* (*ann. 347. in Dacia.*)

Osius *f* episcopus dixit: si quis 23) ita temerarius exstiterit, vt [*fortasse*] talem excusationem afferens 23*), asseueret, quod litteras populi acceperit 24), cum manifestum sit potuisse plures eorum, qui sinceram fidem non habent 25), præmio et mercede corrumpi, vt clamarent in ecclesia, et ipsum petere viderentur 26) [*episcopum*]: omnino fraudes has damnandas esse arbitror, ita, vt nec laicam in fine communionem, nisi de hoc pœnituerit 27), talis accipiat. Si vero omnibus placet: statuite. Synodus respondit: placet.

23) *Etiamsi talis aliquis*, legimus in c. 2. comp. I. h. t. omissa voce *ita*.
23*) *Afferens*, est in c. cit.
24) *Accepit*, est in c. 2. cit. et in antiqu. edit.
25) *Habeant.* C. H. legit.
26) Addit c. 2. cit. *episcopum.* Etenim olim in electione episcopi præualebant comprouinciales et clerici, et sic populus sæpe *petebat*, atque *postulabat*, hunc vel illum sibi dari episcopum, vt ad *c.* 3. *et c.* 15. *C. VIII. qu.* 1. obseruaui, ad quem morem antiquum alludunt patres Sardicenses.
27) Hoc additamentum est RAYMVNDI, obseruantis, disciplinam sui temporis abhorrere ab hoc canone; vnde etiam in c. 2. cit. non legitur.

CAP. III.

Electio canonica confirmanda est: debet tamen superior ante confirmationem inquirere de conuersatione et vita electi, vbi fuit conuersatus.

GREGORIVS III. 28) *g* (*imo I. ann. 600. Romæ in Campan.*)

Postquam [*is, qui etc.*] [*et infra.*] Confirmationem 29) *h* petentium desideria, si nihil est, quod electum impediat, impleantur. Cuius vita vel actus, quia melius possunt [*illic,*] vbi est conuersatus, cognosci 30), inquirantur ibidem.

28) GONZ. habet: *Gregorius Magnus*, cuius est indubie hoc fragmentum, desumtum ex *lib. VIII. epist.* 15. Ceterum in ed. ant. numerus *III.* non exstat.
29) Vox *confirmationem*, non legitur in c. II. comp. I. h. t.
30) *Agnosci*, secundum C. R. H. L. et ed. ant.

CAP. IV.

Electo in archiepiscopum sedes apostolica pallium non tradet, nisi prius præstet fidelitatis et obedientiæ iuramentum.

Paschalis I. 31) (forte II.) *Panormitano* 32) *i archiepiscopo.* (*ann.* 1102.)

Significasti, [*frater carissime,*] reges 33) *k* et regni maiores admiratione permotos, quod pallium tibi ab apocrisariis *l* nostris tali conditione oblatum fuerit, si sacramentum, quod a nobis scriptum detulerant, exhiberes 34). [*In pallio, frater, conceditur plenitudo pontificalis officii, quia iuxta sedis apostolicæ et totius Europæ consuetudinem, ante acceptum pallium metropolitanis minime licet, aut consecrare episcopos, aut synodum celebrare.*] Mirentur in hac caussa Dominum nostrum 35) Iesum Christum. Cum enim [*Dominus Iesus, vt Dominus*] ouium suarum curam [*Simoni*] Petro committeret; conditionem posuit, dicens *m*: *si diligis me, pasce oues meas.* Si conscientiarum factor, et cognitor secretorum 36), conditione hac vsus est, nec semel tantum, sed et secundo, et vsque ad contristationem 37): qua nos sollicitudine [*qua prouisione*] oportet tantam ecclesiæ prælationem [*tantum Christi ouium curam*] imponere fratribus, quorum conscientias non videmus? [*illis maxime, quos nullo vsu nouimus, quorum dilectionem penitus ignoramus?*] Aiunt omne iusiurandum [*in euangelio*] a Domino [*Deo*] esse prohibitum *n*, nec ab apostolis post Dominum, nec in conciliis [*post*] inueniri posse statutum. Quid est ergo, quod [*idem*] Dominus subsequenter 38) ait *o*: *quod amplius est, a malo est?* Hoc enim amplius, vt exigamus malum, nos, illo permittente, compellit. Nonne malum est ab ecclesiæ vnitate, et a sedis apostolicæ obedientia resilire? [*Nonne malum est*] contra canonum statuta prorumpere? Quod [*quam*] multi etiam post sacramentum præstitum præsumpserunt 39)? [*Nonne prædecessor tuus præter Rom. pontif. conscientiam damnauit episcopum? Quibus hoc canonibus, quibus hoc conciliis legitur esse permissum? Quid super episcoporum translationibus loquar, quæ apud vos non auctoritate apostolica, sed nutu regio præsumuntur? Propter hæc mala et alia euitanda huiusmodi iuramentum exigitur. Cur autem Dominus iuramentum prohibuit, apostolus Iacobus manifestat, adiiciens, vt non sub iudicium incidatis, nec quisquam, sicut beatus Augustinus exponit, assiduitate iurandi ad periurii consuetudinem dilabatur. Quapropter iuratione non vtatur, nisi necessitate, cum videt pigros homines esse ad credendum, quod eis vtile est credere, nisi iuratione firmetur.*] Hoc nimirum malo ac 40) necessitate compellimur iuramentum pro fide *p*, pro obedientia, pro vnitate requirere. [*Porro pro auditorum diffidentia apostolum iurasse, ipsius epistolæ protestantur.*] Aiunt, [*regestui*] in conciliis statutum non inueniri: quasi Romanæ ecclesiæ legem 41) concilia vlla præfixerint, cum omnia concilia per Romanæ ecclesiæ auctoritatem, et facta sint, et robur acceperint, et in eorum statutis Romani *q* pontificis 42) patenter excipiatur auctoritas: [*et infra. Possunt apostolicam sed. contemnere? possunt apud nos calcaneum eleuare? Datum a Deo priuilegium euertere vel auferre non possunt, quo Petro dictum est: tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, et tibi dabo claues regni cœlorum. Quibus tandem conciliorum decretis dandi pallii modus præscriptus est, et professionis vel obedientia ordo sancitus?*] Cum igitur a sede apostolica vestræ insignia dignitatis exigitis, quæ a beati Petri tantum corpore assumuntur: iustum est, vt vos quoque sedi apost. subiectionis debitæ signa soluatis, quæ vos cum beato Petro tanquam membra 43) de membro habere, et catholici capitis vnitatem

31) *Paschalis II.* legit C. R. I. Et quidem rectissime; quamuis non ad regnum Siciliæ, sed Hungariæ hæc decretalis pertineat: et ita non PANORMITANO, sed *Colocensi* archiepiscopo legendum sit, vt recte obseruat FLORENS *ad tit. de vsu et auctor. pall. p.* 232. Videlicet GREGORIVS VII. formulam plane nouam iuramenti a. 1079. in *concilio Romano VI.* præscripserat archiepiscopis, quamque ab Aquileiensi exegerat, relatam ab HARDVINO *tom. VI. concil. P. I. p.* 1586. et repetitam in *c.* 4. *X. de iurei.* Idem exigebat PASCALIS II. post breue tempus ab *archiepiscopo Colocensi*, quæ res tanquam noua et insolita percellebat admiratione regem Hungariæ et proceres regni: præsertim quod in hac formula legatorum autoritatem et potestatem in exigendis procurationibus corroborauerat. Inde pontifex pro hac formula hanc apologiam scripsit.
32) *Palarm.* legitur in c. 21. comp. I. h. t.
33) C. R. et L. habent: *regem*, cum c. 21. cit.
34) Loco *exhiberes*, legitur in c. 21. cit. *iurares.*
35) Pronomen: *nostrum*, abest a C. R. I. et Gonz.
36) Vox: *secretorum*, non exstat in C. R. et c. 21. cit. Sed codex L. et H. eam habent.
37) *Tristationem*, habet cap. cit. 21.
38) *Subsequutus*, secundum C. R. I. et c. cit.
39) In c. cit. est: *præsumserint.*
40) Pro particula: *ac*, legitur *hac*, in c. 21. cit.
41) Dictio *legem*, omissa est in c. 21. cit.
42) Pro: *romani pontificis*, in C. L. et c. 21. cit. legitur tantum: *romana.*
43) C. R. habent: *membrum.*

a *In antiqu.* liberum non habeat ad aliam, sine, *etc.* b *Contrauenire canoni est peccatum in c.* 2. *et c. illud. De maior. et obed.* c *Codices hic variant: nam quidam*: Pius, *alii*: Alexander. d *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil.* e *Con. Sardic. can.* 2. *Burch. l.* 1. *decret. c.* 19. *Iuo p.* 5. *c.* 73. f *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.* g *al.* Gregor. IX. *et male Gregorius lib.* 8. *epist.* 18. *registri.* h *Cap.* 11. *eod. tit. in* 1. *compil.*

i Papa Toletano. *al.* Palarm. arch. *al.* Polemensi arch. k *Cap.* 21. *eod. tit. in* 1. *compil.* l Apocrisarius dicitur responsalis, *ab* ἀποκρίνομαι, *respondeo. Iustin. Nou.* 25. m *Ioan.* 21. n *Matth.* 5. Hic fuit error Valdensium. *Eymericus in directorio, part.* 2. *qu.* 14. *et* 17. o *Concor. tex. in authen. vt iud. sine quoqu. suffr. §. considerauimus in gl. illicito.* p *Vide B. Thom.* 2. *qu.* 89. *art.* 1. *et Sot. lib.* 8. *de iust. et iur. qu.* 1. *art.* 2. vbi licitum esse iurare vere ostenditur. q *Antiqui*, Roman. ecclesiæ.

seruare

feruare declarent 44). [*In quibus a prædecessoribus nostris ea est adhibita moderatio, vt nil iniuriosum, nil difficile sit adpositum, quod non etiam præter exactionem nostram debeat ab omnibus episcopis obseruari, qui sub apostoli Petri et Pauli obedientia decreuerint in vnitate persistere. Numquid non vltra vos Daci consistunt? et tamen eorum metropolitani et idem iuramentum adserunt et legatos apostolicæ sedis honorifice tractant, et in suis necessitatibus adiuuant, et apostolorum limina per legatos suos non tantum per triennium, sed singulis annis visitant.*]

44) *Declarant*, legitur in c. cit. 21. et ed. ant.

CAP. V.

Si schismaticus ad vnionem ecclesiæ reuersus, eligitur in episcopum, electio non tenet, sed ex dispensatione potest confirmari.

ALEXANDER III. *Pet.* 45) *presbytero cardin. apostolicæ sedis a legato. (ann.* 1179. *in Istriam.)*

Quia 46) diligentia tua [*per dilectum filium nostrum S. a nobis sollicite*] requisiuit, an electionem electi, qui [*nuper*] abiurato schismate 46*) *b* ad vnitatem ecclesiæ [*et deuotionem nostram*] rediit, debeas confirmare: [*id tibi*] duximus respondendum, quod, si a schismatico nullum ordinem susceperit, et eius electio [*vnanimiter et concorditer*] secundum formam 47) canonum 48) fuerit celebrata 49), eum 50), dummodo alia non impediant, dispensatiue permittimus confirmari 51), mandantes, vt eum facias a catholicis episcopis suffraganeis Aquilegiens. ecclesiæ in episcopum ordinari, salua [*tamen*] debita iustitia et reuerentia eiusdem ecclesiæ, cum ad catholicam redierit 52) vnitatem; [*cum nec canones, nec consuetudo Romanæ ecclesiæ habeant, vt aliquis delegatos a Romana ecclesia iudices valeat recusare: nisi eis fuerit appellationis remedium obseruatum.* 53)

45) *Ioanni*, legit edit. Gonz. sed C. R. 2. habet: *Pa.* C. R. 1. *P.* et c. 14. comp. 1. h. t.

46) Pro: *quia*, legitur in c. 14. cit. *quod.*

46*) Sermo hic est pontifici de schismate, quod occasione electionis ALEXANDRI III. anno MCLIX. emersit, quibusdam Octauianum cardinalem tituli S. Cæciliæ eligentibus sub nomine VICTORIS III. a pluribus prælatis et ipso FRIDERICO I. imperatore agniti, donec tandem anno MCLXXIX. pax inter ALEXANDRVM III. et imperatorem inita fuerit, vt monstrat FR. FLORENS *ad h. t. p.* 121. *tom.* I. *oper. iurid.*

47) *Normam*, secundum C. R. 2.

48) *Canonicam*, legitur in C. R. 1.

49) In c. 14. comp. 1. h. t. *facta*, legitur.

50) *Eam.* C. R. L. et H. legunt cum ed. ant.

51) Longe aliter sese habent verba cit. et quidem hocmodo: *dummodo alia non impediant, tuam confirmationem ratam habemus.*

52) In c. 14. cit. legitur: *tunc cum catholica fuerit.*

53) Verba textui adiecta desunt in ipso concilio Lateranensi: in c. cit. tamen reperta.

CAP. VI.

Electus in Romanum pontificem a duabus partibus cardinalium, nulla exceptione obstante, est papa: electus autem a minori numero gerens se pro papa, incidit vna cum sibi adhærentibus in pœnas hic contentas.

IDEM *ex concilio Lateranensi.* c

Licet *d* de vitanda discordia in electione [*summi*] Romani pontificis, manifesta satis a præd. nost. constituta manauerint; quia tamen sæpe post illa 54) per improbæ ambitionis audaciam grauem passa est ecclesia scissuram 54*): nos etiam ad malum hoc euitandum de consilio fratrum nostrorum, et sacri approbatione concilii aliquid decreuimus 55) adiungendum. §. 1. Statuimus ergo, vt, si forte, inimico homine superseminante zizaniam, inter cardinales 55*) de substituendo summo pontifice non poterit 56) esse plena concordia, et duabus partibus concordantibus, pars tertia concordare noluerit, aut sibi alium præsumpserit nominare, ille absque [*dubio et sine*] vlla exceptione ab vniuersali ecclesia Romanus pontifex 57) habeatur, qui a duabus partibus concordantibus 58) electus fuerit et receptus. §. 2. Si quis autem de tertiæ partis nominatione confisus, quia de ratione esse non potest, sibi nomen episcopi vsurpauerit; tam ipse, quam hi, qui 59) eum receperint, excommunicationi subiaceant, et totius sacri ordinis priuatione mulctentur, ita, vt viatici etiam eis, nisi tantum in vltimis, communio denegetur: et si non 60) resipuerint, cum Dathan et Abiron, quos terra viuos absorbuit, accipiant portionem. §. 3. Præterea si a paucioribus, quam a duabus partibus, aliquis electus fuerit ad apostolatus [*sedem vel*] officium, nisi maior concordia intercesserit, nullatenus assumatur, et prædictæ pœnæ subiaceat, si humiliter noluerit abstinere. Ex hoc tamen nullum canonicis constitutionibus 61) et aliis ecclesiis præiudicium generetur, in quibus debet maioris et sanioris partis sententia præualere: quia quod in eis in dubium venerit *e*, superioris poterit iudicio definiri. In Romana vero ecclesia speciale aliquid 62) constituitur: quia non poterit ad superiorem recursus [*fieri vel*] haberi.

54) Pro *illa*, in C. L. est: *ista.*

54*) Rursus hæc constitutio sub ALEXANDRO III. anno MCLXXVIII. condita est occasione suborti schismatis circa electionem huius pontificis factam a maiori parte collegii cardinalium, paucissimis tantum OCTAVIANVM eligentibus. Pro præcauendis his schismatibus cautum est: vt pro legitime electo pontifice haberetur, qui a duabus tertiis electus est, quia tunc *maior pars* præsumitur *sanior*, et in hac electione deficit superior, cuius confirmatio, caussa cognita, expectari queat.

55) *Decernimus.* C. L.

55*) Ad solos *cardinales* restringitur pontificis electio, ad quam olim concurrebat etiam populus et reliquus vrbis clerus. Sed ad solos *cardinales*, (qui olim parochiarum Romanarum erant parochi, et sic clerum primarium ciuitatis constituebant) tandem deuoluta est electio sub INNOCENTIO II. anno MCXXX. a solis cardinalibus electo, vnde nouum schisma ortum, antipapa electo ANACLETO II, quod etiam obseruat FLORENS *cit. l. p.* 123. COELESTINVS II. anno MCXLIII. rursus electus est a solis cardinalibus, excluso populo reliquoque clero quod in *c. 6. h. t.* confirmatur.

56) *Possit*, secundum C. H.

57) Loco vocis *pontifex*, est in c. 15. comp. 1. h. t. *episcopus*, immo integra periodus ita se habet: *et sine vlla exceptione Romanus pontifex ab vniuersa Romana ecclesia habeatur episcopus.*

58) Abest: *concordantibus*, a C. R. L. H. edit. ant. Pith. et cit. c.

59) *Quam qui.* C. H. L. et c. 15. cit. legunt.

60) *Nisi*, legitur rectius in cit. c. 15

61) *Institutionibus*, secundum c. 15. cit.

62) Ita legunt C. R. L. H. gloss. ant. et Pithœana edit. licet c. 15. citat. habeat: *aliud specialiter*, quam vocem etiam Colonienses retinuerunt.

a *In conc. Lat. tit. de elect. et electi pot. c.* 2. *Vid. chronic. Sclauor.* b Adde, schismaticum de iure ciuili debere suspendi. *text. est, et ibi Bald. c.* 1. *responso de pace iur. fir. col.* 10. et rediens ad ecclesiam abiuret. *Turrecrem. de eccl. l.* 4. *p.* 1. *cap.* 15. c *Quod celebratum est Romæ, ann. Dom.* 1178. *sub Alex. Pp. III. assistentibus* 274. *episc. mense Martio. Aliud postea celebratum est Lateranense ann. Dom.* 1215. *sub Innoc. III. mense Nouembri pontificat. eius ann.* 18. *assistentibus* 412. *episcopis, primatibus archiepisc.* 72. *reperitur tit. de elect. summi pont. c.* 1. d *Cap.* 15. *eod. tit. in* 1. *compil.*

CAP. VII.

Electio ad episcopatum fieri debet de digno scientia, moribus, et ætate, et quod habeat tricesimum annum completum, et sit de legitimo matrimonio natus. H. d. vsque ad §. cum verb.

IDEM *ex concilio Lateranensi.* f

Cum in *g* cunctis sacris ordinibus et [*in*] ecclesiasticis ministeriis sint 63) [*et*] ætatis maturitas, [*et*] grauitas morum, et litterarum scientia inquirenda; multo fortius in episcopo hæc 64) oportet inquiri: qui ad curam aliorum positus, in seipso debet ostendere, qualiter alios in domo Dei 65) *h* oporteat conuersari. Eapropter, ne, quod de quibusdam pro necessitate temporis factum est, trahatur a posteris in exemplum 65*), præsenti decreto statuimus, vt nullus in episcopum eligatur, nisi qui iam tricesimum annum ætatis exegerit 66) *i*, et de legitimo matrimonio sit natus, qui etiam vita et scientia commendabilis demonstretur.

Beneficia electi in episcopum vacant per confirmationem, adeptionem possessionis, et consecrationem sequutam, vel postquam præfixum tempus ad petendam consecrationem lapsum fuerit. H. d. vsque ad §. *Inferiora.* Abbas Siculus.

§. 1. Cum vero 67) electus fuerit, et confirmationem electionis acceperit, et ecclesiasticorum bonorum administrationem habuerit 68): decurso tempore de consecrandis episcopis a canonibus definito, is, ad quem spectant beneficia, quæ habebat 69), de illis disponendi liberam habeat facultatem.

In dignitatibus et officiis citra episcopatum, ac curatis beneficiis, debet assumendus vigesimum quintum annum attigisse, et alias esse idoneus scientia et moribus; et si non est in ordine requisito, debet se facere promoueri in proximis temporibus; alias monitus non parens, priuatur beneficio, non obstante appellatione: nisi ex caussa legitima excusetur. H. d. vsque ad §. clerici. Abb. Siculus.

§. 2. Inferiora etiam ministeria, vt puta 70) decanatum, archidiaconatum, et alia, quæ curam animarum 70*) habent annexam, nullus omnio suscipiat, sed nec parœcialis 71) ecclesiæ regimen, nisi qui iam vigesimum quintum *k* annum ætatis attigerit, et 72) scientia et moribus commendandus existat. Cum autem assumptus fuerit,

63) *Sit*, secundum C. H. et c. 16. comp. 1. h. t.

64) *Hoc*, legitur in c. 16. cit. et ant. edit.

65) *Domini*, legitur in C. R. 1. et cit. c.

65*) Intelligit mores peruersos, quibus tempore BERNHARDI seculo XII. adhuc factum, vt quandoque pueri suggestionibus regum ad episcopatus promouerentur; quod IDEM indicat *epist.* 12. *scholares, pueri, et impuberes, adolescentuli ob sanguinis dignitatem promouentur ad ecclesiasticas dignitates et de ferula transferuntur ad principandum presbyteris.*

66) *Peregerit*, secundum C. R. 1. *egerit*, vero habet c. 16. comp. cit. cum ipso concilio.

67) Cum *autem*, est in c. cit. 16. et in ipso concilio.

68) *Habuit*, legit ed. ant.

69) *Habuerat.* C. R. H. et L. cum cit. c. 16. Nam olim consecratione peracta omnem potestatem accipiebat, vt ne quidem de feudis ecclesiæ ante illam iudicare valuerit: *c.* 7. *X. de for. compet.* quia demum *coepiscopi* per consecrationem fiebant, *c.* 1. *dist. LXXXIV.* post illam demum *fratres* dicti a pontifice.

70) C. R. et L. habent: *puta.*

70*) Decani et archidiaconi dicuntur *curam animarum* habere propter *inspectionem* partim, partim etiam propter *iurisdictionem*, quam archidiaconi exercent in clericos, et *laicos* intuitu *pœnitentiæ*, quam eis indicunt, vel loco eius *pœnas pecuniarias*, quibus illæ redimuntur hodie. Ita vero *cura animæ* venalis facta. Magis vero et proprie parochi curam animæ exercent.

71) *Parochialis.* C. L. cum c. cit. 16. habet.

72) *Et qui*, est in c. 16. cit.

e Interuenerit. f *Cap.* 3. *concil. Lateranens.* g *Cap.* 16. *eod. tit. in* 1. *compil.* h Domini. i Alias egerit, *vide Burch. l.* 2. *decret. c.* 9. k *Vide concil. Carth. c.* 16. *et Burch. libr.* 2. *decr. C.* 10. 11. *et* 12.

ſi archidiaconus in diaconum 73), et decanus, et reliqui admoniti non fuerint, præfixo a canonibus tempore in presbyteros ordinati, et ab iſto remoueantur officio, et aliis conferatur 74), qui et velint et poſſint illud conuenienter implere. Nec proſit eis appellationis refugium 75) *a*, ſi forte in conſtitutionis iſtius tranſgreſſionem per appellationem voluerint ſe tueri. Hoc ſane non ſolum de promouendis, ſed etiam de his, qui iam promoti ſunt, ſi canones non obſiſtant *b*, præcipimus obſeruari.

Eligentes indignum contra formam huius c. priuati ſunt pro prima vice poteſtate eligendi, et idem in collatore: et defectum capituli ſupplet episcopus, et e conuerſo. Et ſi capitulum negligit: fit deuolutio ad metropolitanum. H. d. vſque ad finem.

§. 3. Clerici ſane, ſi contra formam iſtam quenquam elegerint, et eligendi tunc poteſtate priuatos, et ab eccleſiaſticis beneficiis triennio nouerint ſe 76) ſuſpenſos. Dignum eſt enim, vt quos Dei timor a malo non reuocat, eccleſiaſticæ ſaltem 77) coërceat ſeueritas diſciplinæ *c*. Epiſcopus autem ſi contra hæc fecerit 78), aut conſenſerit fieri, in conferendis prædictis 79) officiis et beneficiis 80) poteſtatem 81) amittat, et per capitulum, aut per metropolitanum, ſi capitulum concordare nequiuerit, ordinetur 82) *d*.

73) *Diaconem*, habet c. 16. cit. et edit. ant.
74) *Conferantur*, legit C. L. cum c. cit. 16. et ant. edit.
75) *Diffugium*, in C. L. *remedium*, vero in c. 16. cit. legitur.
76) *Se eſſe*, legitur in ipſo concilio.
77) *Eos ſaltim*, legit C. R. 1.
78) *Contra hoc*, ſecundum C. R. et L. cum c. 16. cit. ſed C. H. legit: *contra fecerit.*
79) *Præfatis*, ſecundum C. H.
80) Verba: *et beneficiis*, omittunt C. R. et L. cum c. cit. 16. Vnde ſine dubio additamentum Raymundi ſunt, obſeruante etiam AVGVSTINO in not. ad c. 16. cit.
81) *Suam*, additur in concilio.
82) *Ordinentur*, legitur in C. R. et c. 16. cit. nec non ant. edit. et in ipſo concilio. Conf. AVGVST. c. loco. Ita vero ſupplet capitulum negligentiam epiſcopi, ſi indigno contulerit beneficium: quod vnum corpus cum epiſcopo conſtituit. *C. 4. X. de his quæ fiunt a præl.*

CAP. VIII.

Compromittentes ſuper electione, tenentur recipere electum a compromiſſario, ſi eſt idoneus.

IDEM *Rauennati archiepiſcopo. (ann. 1179. Roma in Flaminiam.)*

Cauſſam, quæ inter e moniales ſanctæ Margaretæ *[ſuper diſcordia et diſſenſione electionis, quam fecerunt, dignoſcitur agitari, experientiæ tuæ iam pridem commiſimus terminandam. Vnde quoniam cauſſa ipſa in tantum protrahitur, et nondum, ſicut accepimus, proceſſiſti, et periculoſum et damnoſum eſt monaſterio, eo quod cauſſa ipſa in tantum protrahitur. F. t. p. a. ſ. m. q. infra dies XL. vel duos menſes, aut plus ſecundum tenorem aliarum noſtrarum litterarum in eadem cauſſa procedas, ita videlicet, quod]* ſi ſorores *[ipſæ]* in epiſcopum electionem contulerint, promittentes, quod illam, quam *f* eis *[epiſcopus]* prouideret, reciperent, ipſam quam *[epiſcopus eis]* prouiderit, facias ab eis, *[app. rem.]* ſi tamen exiſtat *g* idonea, in ſuam recipi abbatiſſam; *[ſi autem in cauſſa procedere non poteris dilectis filiis I. Baſilicæ XII. apoſtolorum presbytero card. ap. ſedis legato et priori S. Victoris ex parte noſtra ſignifices, vt in eadem cauſſa procedant et eam debito fine decidant.]*

CAP. IX.

Electus ante confirmationem beneficia conferre, vel aliter adminiſtrare non poteſt.

IDEM *Wigornienſi* 83) *h epiſcopo. (ann. 1179. Roma in Angl.)*

Noſti *i*, *[ſicut vir prudens et ſapiens,]* quomodo *[dilectus filius noſter G.]* Linconen. 84) electus concedendi honores, vel præbendas, aut alias diſponendi de rebus eccleſiæ, cum ſua non ſit electio confirmata, non habeat facultatem: *[inde eſt quod F. t. per a, ſ. præc. m. vt prædicto electo ex parte noſtra non differas arctius inhibere, ne archidiaconatum de Noratione, vel præbendam, quam W. eiuſdem loci archidiaconus tenuerit, alicui conferre præſumat, et ſi eundem archidiaconatum vel præbendam cuiquam, quod non arbitramur, conceſſerit:]* mandamus igitur, quatenus 85) ei auctoritate noſtra præcipias, vt conceſſionem, *[ſuam, quam citius omni occ. et app. ceſſ.]* ſi quam fecit 86) de prædictis, ſtudeat reuocare.

83) *Vigornenſi*, habet C. R. 1. *Vigornienſi*. C. R. 2. *Exonienſi*, tamen legitur in concil. Lateran. *tit. XL. c.* 1. ſed c. 18. comp. 1. h. t. habet: *Wigor.*
84) C. R. 2. legit: *Lincoll.* ſed *Cincoluienſis*, habet edit. Gonz.
85) Verba: *Mandamus igitur, quatenus*, non leguntur in c. 18. cit.
86) *Fecerit*, habent C. R. 2. et H. Verum hoc poſtea correctum eſt, quoad epiſcopos extra Italiam in concordia electos, qui ſtatim poſt electionem adminiſtrationem in ſpiritualibus et temporalibus ſuſcipere poſſunt. *C. 44. X. h. t.* Ceterum verba: *ſi quam fecit de prædictis*, omittit c. cit.

a *Vid. l. 1. §. quæſitum. cum ibi not. ff. de appell. et gloſſ. in c. non ſolum. de appell. lib. 6.* b *Concord. text. in l. priuilegia. C. de ſacroſanct. eccl. et cap. 1. de conſtitut.* c *Concord. text. in l. capitulum. §. famoſos, ff. de pœn. l. bona fides. ff. de pœnis.* d Ordinentur. *in concilio, vnde ſumitur.* e *Poſt concil. Lateran. ſub Alexand. III. part. 40. c. 1. et c. 17. eod. tit. in 1. compil.* f *al. ita*, quam epiſcopus eis. g Nam dantes alicui poteſtatem videntur intellexiſſe de idoneo. *facit l. ſi procurator. ff. de cond. ind.* h *al.* Exonien. i *Poſt concil. Lateran. ſub Alex. III. part. 40. can. 2. et c. 18. eod. tit. in 1. compil.*

CAP. X.

Electio facta poſt appellationem, et prima non caſſata, et contra priuilegia eccleſiæ, caſſanda eſt.

IDEM Alex. III. *(ann. 1174. in Angl.)*

Conſiderauimus *k*, quod electio Ioannis Frontini, poſt appellationem ad nos *l* interpoſitam 87), et contra tenorem priuilegiorum eccleſiæ veſtræ fuerit celebrata. Perpendimus etiam, quod electio B. poſt illam qualemcunque electionem non 88) *m* caſſatam, nec non et poſt appell. per quam ad ſuum ſtatum omnia debent reduci, facta fuit, *[et illata violentia: quanquam rex penitus inficietur, violentiam aliquam in hoc de aſſenſu vel conſcientia ſua vnquam perpetratam fuiſſe.]* Quapropter *[nos]* vtriuſque electionem *[de communi fratrum noſtrorum conſilio]* omnino caſſamus, et vobis in aliam perſonam idoneam et honeſtam 89) conueniendi liberam tribuimus facultatem: ita *[tamen]* quod vtrique prædictorum fama ſua non minus *[propter hoc]* integre conſeruetur, et quod in aliis eccleſiis poſſint, ſi Deus 90) gratiam 91) dederit, *[ad dignitatem]* promoueri. Vobis autem liceat præter iſtam eccleſiæ veſtræ ordinationem, in eorum alterum 92) *[ſi voluntas fuerit iterum]* conuenire, *[et eum vobis in abbatem atque magiſtrum canonice prouidere.]*

87) Verba: *ad nos interpoſitam*, abſunt a C. R. et L. ſed *ad nos factam*, legimus in c. 22. comp. 1. h. t.
88) *Nondum*, ſecundum C. R. 1.
89) Deſunt verba: *et honeſtam*, in C. R.
90) *Dominus.* C. R. 1.
91) *Gratiam*, deeſt in C. R. 1. L. edit. Gloſſ. et c. 22. cit. h. t.
92) *In alterutrum eorum*, legitur in c. 22. cit.

CAP. XI.

Metropolitanus confirmatus, licet nondum receperit pallium, poteſt ſuum ſuffraganeum conſecrari facere.

IDEM *(ann. 1175. Rom. in Germ.)*

Suffraganeis alicuius *n* metropolitani, ad mandatum ipſius, poſt confirmationem electionis ſuæ, etiamſi pallium non receperit, licitum eſt electum, qui ad eius iuriſdictionem pertinet 93), conſecrare, [*et metropolitano ægrotante, vel alias impedito, poſt ſuſceptionem pallii, et etiam ante, ſi eius eſt electio confirmata, ſuffraganei ſui ad mandatum ipſius poſſunt electo conſecrationis munus conferre.*]

93) *Pertineat*, legitur in C. R. 1. et L. et c. 1. comp. 2. h. t. In hoc videtur ratio decidendi collocanda, quod talis metropolitanus licet nondum conſecratus nec pallio decoratus, gaudeat tamen *iuriſdictione*, vi cuius litteras dimiſſorias dare poteſt.

CAP. XII.

Is, cuius electio fuit caſſata, non vitio perſonæ, ſed electionis modo, iterum eligi poteſt: ſecus, ſi vitio perſonæ.

CLEMENS III. *o* *(ann. 1181. Rom. in Angl.)*

Super eo vero *p*, quod quærere 94) voluiſti, ſi alicuius electione caſſata, idem ad alterius eccleſiæ regimen electus fuerit, an eius 95) electio debeat confirmari, hoc tuam volumus diſcretionem tenere, quod, ſi prior electio non vitio perſonæ, ſed modo electionis caſſatur, promotionem eius fieri 96) in eadem etiam eccleſia, niſi forte ſimoniacæ prauitatis *q* aliquid interceſſiſſe conſtiterit, non debeat impedire.

94) Legit: *a nobis quærere.* C. R. 1.
95) C. R. et H. habent *eiuſdem*, cum c. 3. comp. 2. h. t.
96) Abeſt *fieri*, a C. R. H. L. et c. cit. nec ſenſus iſtud deſiderat.

CAP. XIII.

Non profeſſus poteſt poſtulari in abbatem, ſi ex aliqua bona cauſſa fiat talis poſtulatio. h. d. ſecundum lecturam, quæ eſt magis ſingularis.

COELESTINVS III. *Cenomanenſi epiſcopo. (ann. 1182. Roma in Galliam.)*

Cum monaſterium *r* de Pellicia 97) in tuo ſitum epiſcopatu, ad eam diſſolutionem deuenerit, ſicut tuarum litterarum inſinuatio patefecit, quod fratres eiuſdem domus obſeruantiam religionis et ordinem abiecerunt, [*et bonis eius dilapidatis atque conſumptis, ad eligendum ſibi abbatem de ipſius eccleſiæ gremio non potuerunt hactenus conuenire, ad tuæ tamen admonitionis et exhortationis inſtantiam in vnum conuenientes,*] in quendam, qui cum fratribus ſuis in eremo eſt laudabiliter conuerſatus, boni teſtimonii virum vnanimiter conſenſerunt, [et] eum 98) in abbatem totis deſideriis poſtulantes, [*eius ſubiici diſciplinis et habitui poſtulabant.*] Tu vero poſtulationi eorum [*de prudentum et diſcretorum virorum conſilio*] præbuiſti aſſenſum, et poſtulaſti 99)

97) *Pellicia*, etiam legitur in c. 5. comp. 2. h. t. in C. R. L. et edit. Gonz. et ant. licet Pithœi habeant *Pellicea*. Ceterum ipſum hoc monaſterium eſt in comitatu Cenomanenſi, epiſcopo huius comitatus ſubiectum, qui eo tempore fuit AMELINVS, ad quem hæc directa decretalis videtur, vt GONZAL. ad h. t. optime obſeruat.
98) *Et eum*, habet c. 5. comp. 2. h. t.
99) In c. 5. cit. eſt, *humiliter ſupplicaſti.* Quamuis vero regulariter poſtulatio *admitti*, electio vero *confirmari* dicatur: liquet tamen ex hoc textu, non ita ſtricte olim luſum in verbis quæſitum, ſed etiam poſtulationem *confirmatam* fuiſſe, quod tamen quoddammodo improbatur in *c. 20. X. h. t. in f.*

k *Cap. 22. hod. tit. in 1. compil. Vid. Matth. Pariſ. 296.* l *Hæc duo verba*, ad nos, *deſunt in antiquis.* m *al.* nondum. n *Cap. 1. eod. tit. in 2. compil.* o *Alias*, Alexand. III. p *Cap. 3. eod. tit. in 2. compil. Vid. Sigebert. ann. 1174.* q *Gloſſa in l. vn. in verbo, contra hanc. ff. de leg. Iul. de amb. gloſſ. et Bart. in l. Barbirius. de off. præt.* r *Cap. 5. eod. tit. in 2. compil.*

eandem

eandem ordinationem a sede apostolica confirmari. Nos autem *a* ipsam, sicut facta est, canonice confirmamus 100).

100) C.R. legunt: *canonice confirmamus*; sed in Gloss. et Gonz. legitur: *sicut facta est canonice, confirmamus*; in C. H. autem verba: *sicut facta est*, sunt omissa. Amplior est periodus in c. 5. comp. 2. h. t. *Nos autem petitioni tuæ fauorem nostrum et adsensum liberaliter impertientes, ordinationem ipsam, sicut canonice facta est, confirmamus, et præsentis scripti patrocinio communimus.*

CAP. XLV.

Electio debet esse in libertate eligentium, nec valet contraria consuetudo.

IDEM COELESTINVS. *(ann. 1187. Roma Hierosolymam.)*

Cum terra *b*, quæ funiculus hereditatis Domini censebatur: [*et infra.*] Sicut [*autem*] ex quarundam litterarum tenore [*et plurium relatione*] accepimus 1), quidam 2) [*olim*] in electionibus [*faciendis*] praue consuetudinis morbus irrepsit: vt [*videlicet,*] cum alicuius prælati electio debet celebrari 3), conuentus, ad quem pertinere dignoscitur, duas personas nominet latenter auribus patriarchæ vel principis exprimendas, vt sic [*illarum vel*] alterius eligendæ, vel totius electionis penitus irritandæ, idem patriarcha vel princeps plenariam habeat facultatem 4). Quia igitur hoc 4*) redundat 5) in grauamen *c* et perniciem 6) ecclesiasticæ libertatis: præscriptam consuetudinis prauitatem sancimus penitus abolendam *d*, statuentes, vt forma 7) electionis canonica in omnibus conuentualibus ecclesiis obseruetur 8), videlicet vt, cum debet ecclesiæ consuli, pastoris regimine destitutæ, electores in vnum 9) locum, in quo fuerit electio celebranda, conueniant, et inuocata Spiritus Sancti gratia personam [*sollemniter canonice*] nomineat, [*in qua omnes, vel maior pars sanioris consilii potuerint conuenire, et ea sine vllius contradictione, dummodo persona idonea fuerit, et electio sine simoniaca prauitate celebrata, ad illius regimen ecclesiæ admittatur.*] Quod si in persona fuerit, vel in electionis modo peccatum: tamdiu [*electores*] in electione diligentiam inquisitionis apponant, donec [*secundum præscriptam formam*] vacanti ecclesiæ de persona idonea 10) *e* valeant prouidere 10*). Quo facto, non prohibemus, quin regis 11), seu patriarchæ, qui pro tempore fuerit, requiratur assensus: sed propter hoc ipsam electionem nolumus impediri. 12)

1) *Percepimus*, est in c. 6. comp. 2. h. t.
2) *Quod quidam*, secund. C. R. 1. et L. atque c. 6. cit.
3) Loco *celebrari*, est in c. 6. cit. *confirmari.*
4) *Potestatem.* C. R. 1. Apud Græcos iam seculo VI. hic mos inualuit, vt tres eligerentur, ex quibus vnus designabatur, *electione et periculo ordinantis*, vt dicitur in *nou.* 123. *c.* 1. §. 1. vel *iudicio ordinantis*, vt est in *nou.* 137. *c.* 2. Ab ordinante optio ex tribus vnum designandi patriarcham transiit ad imperatorem, vt CODINVS CVROPALATES *libr. de offic. c.* 28. obseruat, et ex eo repetiit IOSEPH SIMONIVS ASSEMANNVS *tom. III. p. 2. biblioth. orient. p.* 662. Vnde liquet, morem hunc non recentissimum, sed antiquissimum fuisse, quem COELESTINVS III. hic reprobat ex moribus occidentis ecclesiæ diuersis.
4*) In c. 6. c. tota periodus hoc modo sese habet: *quia hoc igitur diabolicæ noscitur versutiæ aut fraudis instinctu inuentum in perniciem totius ecclesiasticæ libertatis: præscriptam consuetudinis prauitatem penitus abolendam præsentium auctoritate sancimus, statuentes, vt, cum de summi creatoris clementia in manus fidelium terra illa deuenerit, vt forma* etc.
5) *Hæc redundant.* legit C. R. 1.
6) *In grauem perniciem.* C. R. L. et ed. ant. habent. Imo a c. 6. cit. absunt verba: *grauamen et.*
7) *Formæ*, secundum C. R. 1.
8) *Obseruentur*, habet C. R. 1.
9) *Vnum*, non exstat in c. 6. cit.
10) *Congrua*, secundum C. R. H. L. et c. 6. cit.
10*) In cit. c. legimus: *valeat prouideri.*
11) *Regis vel principis.* C. R. 2. Ita vero *electio* præmittenda, et, ea facta, *consensus* regis postulandus: quæ *postulationis* species simplex est, et ab ea, quæ fit pro *dispensatione* facienda magnopere differt. Consensus tamen, negatus ex iusta caussa, potest electionis effectum irritare: quod is cuius consensus postulandus, possit allegare iustas caussas, quare non sit admittendus electus.
12) Verba c. 6. cit. paullo aliter sese habent: *sed propter ipsum, prædictam electionis formam nolumus impediri.*

CAP. XV.

Per confirmationem electionis non transfertur potestas exercendi ea, quæ sunt ordinis. Illa enim transferuntur per consecrationem. Abbas.

IDEM. *[Heliensi episcopo]* f *(ann. 1185. in Angliam.)*

Transmissam *g* [*iam dudum, sicut insinuare curasti, ad nostram audientiam quæstionem, tua nunc dilectio replicauit,*] (quæsiuisti) quid faciendum sit tibi super eo, quod clerici tuæ diœcesis, cum pro suis excessibus suspensionis, vel interdicti, vel excommunicationis 13) sententia percelluntur, paruipendentes eam, dimittunt ecclesias, et transferunt 14) se ad mercimonia laicorum: nonnulli quoque ipsorum, habitu clericali postposito, vestes induunt laicales, et sicut laici mercatores se turpibus quæstibus implicantes 15), consimilium sibi laicorum manus *h* associant, et correctionem ecclesiasticam per contemptum eludunt, dicentes, quod potestatem non habeas eos 16), nisi tibi specialiter apostol. sedes indulserit, corrigendi? [*Nos autem volentes in hoc tibi certum dare responsum, tuæ deuotioni respondemus, quod, si quando tales repereris, si commoniti noluerint a tam turpibus actibus reuocari, et de contemptu satisfacientes plenarie ad clericale schema redire, tu eos auctorit. nostra suffultus excommunices, app. cess. subiicias, faciasque eos arctius ab omnibus euitari, donec etiam reatum suum congrua satisfactione deluerint: præsertim si qui eorum in sacris ordinibus sunt constituti, hoc etiam sine speciali mandato exsequi posses,*] (respondemus igitur,) quod, ex quo electionis tuæ confirmationem accepisti, de talibus et consimilibus, præter ea, quæ maioris inquisitionis discussionem exigunt, et ministerium consecrationis desiderant, quod iustum est, et ecclesiasticæ conuenit vtilitati, statuendi habeas liberam 17) facultatem.

13) *Dictio hæc excommunicationis*, non exstat in c. 7. comp. 2. h. t.
14) *Conferunt*, legit cap. 7. cit.
15) *Implicant*, legitur in c. 7. cit.
16) *In eos.* C. R. 2. et ed. ant. legunt.
17) Vox: *liberam*, non exstat in c. cit. 7.

CAP. XVI.

Qui electioni de se factæ renuntiat, appellare nequit ad impediendam electionem alterius. Et electio, quæ est a suspensis celebrata, non tenet.

INNOCENTIVS III. *de cella sancti Petri, et Mutineus.* 18) *abbatibus* i [*et præpos. Vercell.*] *(ann. 1199. in German.)*

Cum *k* inter [*dilectum filium*] R. seniorem, et iuniorem super abbatia Scaphusen. 19) quæstio verteretur; [*eis in præsentia nostra constitutis dil. fil. N. G. tt. SS. Cosmæ et Damiani, et G. S. Mariæ in Acquiro diaconos cardinales dedimus auditores: in quorum præsentia fuit propositum, quod, cum controuersia ipsa fuerit auditoribus diuersis commissa, deinde ambæ partes ad sedem apostolicam accesserunt, quibus a bonæ memoriæ Cœl. Pp. præd. n. nos ipsi, cum in minori eramus officio constituti, et dil. fil. noster Ioan. tt. S. Stephani presbyter cardinalis, dati fuimus auditores: et cum vtrinque coram nobis esset diutius allegatum, et eidem prædecessori nostro per nos esset processus negotii declaratus; ipse*] bon. mem. Cœlest. [*papa*] præd. noster prædictum R. seniorem, sententiam cum instantia postulantem ad componendum coegit inuitum 19*): et sic Abbatiæ renuntians, de manu eius custodiam et [*etiam*] prioratum recepit, ab eo dum viueret, [*sine quæstione qualibet*] possidendos. Cui ordinationi licet consentiret inuitus, domum tamen reuersus, aduersariis compositionem ipsam nolentibus obseruare, non potuit, quæ concessa sunt, obtinere: [*quin potius in eum, quod deterius est, manus iniecerunt postea monachi violentas, sed aditus ab illius loci hominibus et monachorum manus euadens, ad appellationis subsidium conuolauit. Interim vero dil. fil. n. p. S. Mariæ in via Lata diac. card. apostol. sed. legatus, ad partes illas accedens, pro iam dictis et multis aliis excessibus, et suspendit monachos, et monasterium interdixit. Ipsi vero contempta sententia cardinalis, diuina promptius, quam antea celebrarunt, et in hac suspensione prædictus aduersarius eius de medio est sublatus. Quo comperto ad ecclesiam venit; et cum vellet prædictæ compositioni parere, parte altera hoc nolente, ne ad electionem procederent abbatis, quousque inter eos quæstio finiretur, obicem prouocationis obiecit: sed monachi per omnia contumaces et post app. ab eodem R. seniore ad nos interpositam R. iuniorem pariter eligentes, ipsum benedicendum diœcesano episcopo præsentarunt, qui post app. interpositam benedixit eum, et in ecclesia introduxit,* et infr. *Cum autem quæ præmissa sunt et alia quædam prædictus card. vobis et fratribus nostris prudenter et fideliter retulisset;*] nos attendentes, quod ex consensu compositionis receptæ, [*quam pr. n. confirmauerat,*] ius, si quod sibi competierat 20), R. senior amisisset, ac per hoc, ne monachi ad electionem procederent, de iure minime appellare potuisset: cum, nisi quorum interest, audiri non soleant appellantes, [*de consilio f. n.*] appellationem illam diximus legitimam non fuisse. Vnde per eam electio non potuit impediri. [*Quia vero constitit nobis, monachos ante litis exordium rationabiliter adpellare pro eo, quod super falsi suggestione probationem nolebant admittere delegati; et per consequentiam eo ipso, quod bene adpellatum fuerat, iurisdictionem iudicum exspiraſſe: quidquid ab eis est perperam attentatum, vel de recipiendis ante litem contestatam testibus, vel de sententia proferenda denuntiamus sententialiter non tenere.*] Sane quamuis præpositus [*dilectus f. P.*] et capitulum Constantien. de interdicto, quod cardinalis posuerat, in suis litteris inseruerint; quia tamen per id, quod R. iuniori diœcesanus episcopus munus benedictionis impendit, ei videtur 21), quod

18) *Metren.* C. R. 1. *Mitren.* C. R. 2. habet. Sed c. 1. comp. 3. *Nutrien.* Additur præterea in edit. Gonz. et Contii: *et præposito Verden*, vel *Verend.* c. 1. cit. *Vercellen.*
19) *Fusmen.* C. R. 1. *Fuscamensi.* C. L. *Scafusen.* est in c. 1. cit.
19*) Inuitus etiam potest a superiori cogi ad componendum et renuntiandum: præsertim si remotionem meruit, aut sententia condemnatoria contra eum ferenda. *C.* 10. *X. in f. de excess. prælat. c.* 6. *X. de concess. præbend. in f. c.* 9. *eod.*
20) *Habuerat.* C. H. habet.

a *In multis antiquis ita:* nos autem ipsam canonice confirmamus. b *Cap.* 6. *eod. tit. in* 2. *compil.* c *In antiquis*, in grauem perniciem. d *Concord. auth. cassa et irrita. C. de sacr. eccles.* e *al.* congrua. f *In coll.* 2. Clemens III. Heluensi episcopo, *sed in ora lib. annotatur varia lectio*, Cœlestin. III. *chron. Sclau.* 166. Iliensi electo. g *Cap.* 7. *eod. tit. in* 2. *compil.*

h *Simil. est text. ff. de orig. iur. l.* 2. *in prin. et l.* 1. *ff. de eo per quem fac. erit.* i *Additur:* et præposito Verden. *al.* Verdinen. k *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.*

præmisimus obuiare; vnde vel scriptura facto, vel factum scripturæ præiudicat, nec probatum fuit 22), licet obiectum, quod ab interdictis electio 23) fuerit celebrata; ipsam non potuimus irritare: [*præsertim cum contra personam electi nihil fuerit intentatum.*] Ideoque caussam ipsam [*sub eadem forma*] vobis duximus [*de communi consensu partium*] committendam, vt, si constiterit, quod electio fuerit facta a suspensis, ea omnino cassata ipsi monasterio, post satisfactionem condignam 24), suspensionis et interdicti sententia relaxata, de persona idonea consulatur. [*Alioquin ne vtilitas monast. retardetur, præmissam electionem per vos app. rem. volumus confirmari, et R. iuniorem abbatiæ pacifica possessione gaudere.*]

21) *Videretur*, secundum C. R. 1.
22) *Fuerit*, habet C. R. 1.
23) *Legitima electio*. C. H. legit.
24) *Congruam*. C. R. 1.

CAP. XVII.

Si electus non habet sufficientem scientiam, vel ante confirmationem administrat: eius electio cassari debet.

IDEM INNOC. III. *capitulo Pennens.* 25) a (*Roma in Aprutium.*)

Qualiter post *b* obitum: [*bon. mem. Pennensis episcopi ecclesia vacante, receptis prius super electione facienda litteris nostris, primicerium vestrum vobis elegeritis in pastorem, vos tanquam auctores electionis ipsius plenius cognouistis.*] Verum quoniam electus a vobis ante confirmationem [*obtentam*] administrationi episcopatus se irreuerenter immiscuit, recipiendo tam a clericis, quam a laicis iuramenta, non attendens, quod secundum apostolum, nemo debet sibi honorem *c* assumere; sed, qui vocatur a Deo, tanquam Aaron; præcipue quia nec donum scientiæ pontifici conueniens 26) fuerat assequutus: [*cum iuxta verbum dominicum: qui fecerit et docuerit, magnus vocetur in regno cælorum.*] Postquam nobis præsentastis eundem, sufficienti examinatione præmissa: electionem de ipso factam duximus irritandam, quicquid ex ea, et ob 27) eam factum est, denuntiantes penitus non tenere.

25) *Pictauiensi*. C. R. 1. et H. legunt. C. L. vero *Penuensi*. Sed rectius in c. 2. comp. 3. h. t. legitur: *Pennensi*, quia *Penna* est ciuitas Italiæ in Aprutio.
26) Non exstat vox *conueniens*, in c. 2. cit. legiturque non *pontifici*, sed *pontificis*.
27) *Vel ab eam*, est in C. L. et c. 2. cit.

CAP. XVIII.

Si vocantur ad electionem non vocandi: valet electio facta eis non exspectatis. H. d. secundum lecturam communem.

IDEM *capitulo* d *Capuano.* 28) (*ann.* 1199.)

II. Cum inter e vniuersas metropoles [*Capuana sit apostolicæ sedi vicinior: ad prouisionem ipsius specialius adspiramus, talem ipsi personam præfigi cupientes, quæ sicut alios metropolitanos loci vicinitate, sic et deuotionis affectu præcellat, per quam et ipsa metropolis tam in temporalibus, quam in spiritualibus optatum suscipiat incrementum.*] Intelleximus autem per [*dil. fil.*] Io. et F. canonicos vestros, et per 29) litteras, quas ad sedem apostolicam detulerunt, quod ad decanum et alios canonicos vestros Panormi manentes, cum ex eorum parte fuisset vobis 30) per litteras intimatum, vt [*ecclesiæ Capuanæ damna pensantes*] sic tractaretis super electione substituendi pastorem 3), quod nullum deberetis in eorum absentia nominare, quendam socium vestrum cum litteris destinastis, duodecim dierum terminum assignantes, intra 32) quem post receptionem litterarum vestrarum iter arriperent redeundi. Quamuis ecclesiastica consuetudo non exigat, vt ad electionem pastoris canonici tam remoti vocentur, et illi præcipue, qui longe antequam vos, metropolitani vestri obitum præsentialiter cognouerunt, quorum aliqui post eius decessum ad Capuanam 33) ecclesiam sunt reuersi; quia vero 34) mora longior est in electionibus 35) valde suspecta, imo sæpe damnosa *f*: [*discretioni vestræ per apostolica scripta*] mandamus, quatenus, inuocata Spiritus Sancti gratia, personam idoneam per electionem canonicam concorditer assumatis ad regimen Capuanæ ecclesiæ, consequenter ad audientiam nostram nuntios idoneos transmissuri, per quos a nobis vice regia 35*) postuletis assensum, et apostolicæ confirmationis gratiam requiratis 36), [*attentius prouisuri, vt in eo discretionis et caritatis studio procedatis, quod nec in electione vitium, nec in electo defectus valeat inueniri. Alioquin et factum electionis reuocaremus in irritum, et personas eligentium puniremus.*]

28) *Paduano*, secundum C. R. 1. Sed verior est lectio, c. 3. comp. 3. h. t. quæ cum communi conuenit.
29) Præpositio: *per*, abest a C. R. L. et c. 3. cit.
30) Dictio *vobis*, non exstat in C. L. et c. cit.
31) Loco: *pastorem*, in cap. 3. cit. et in cod. epist. Innoc. III. legitur: *pastoris*.
32) *Infra*, legit C. L. et c. 3. cit. cum edit. Pithœana: *intra*, vero C. R. et edit. Colon.
33) *Apud Capuanam*. C. H.
34) Sic C. R. L. H. et c. 3. cit. non: *tamen*, vt *Colonienses*, legunt.
35) *Electione*. C. R. 1.
35*) Quia imperatrix CONSTANTIA testamento suo cauerat, vt tutela FRIDERICI II. tanquam regis regni Siciliæ ad INNOCENTIVM III. vt dominum directum, spectaret, ad quod *principatus Capuensis* spectabat, vt in *gestis Innocentii III.* §. 23. succincte refertur, pontifex *vice regia* seu *iure tutelæ* assensum electioni huic præstare debuit, atque hic ab eo postulandus fuit, secundum formam ab eodem electioni præscriptam in litteris ad imperatricem paullo ante eius obitum missis. Vid. *lib.* 1. *epist.* 411.
36) *Reparatis*. C. R. 1. erronee habet.

CAP. XIX.

Non debet inspici, an post appellationem, sed an contra fuerit electio celebrata. Et penes vocantes, quibus competit vocandi potestas, remanet ius eligendi, si vocati venire contemnunt. Et ad officium confirmatoris spectat examinare electum, etiam nemine opponente. Et nisi electus doceatur, legitimæ ætatis et litteraturæ, habetur pro non legitime electo.

IDEM *archiepiscopo* 37) g *et capitulo Capuano.* 38)

Cum nobis *h* olim de obitu: [*et infr.*] Item cum autem *ex vtriusque partis assertione* 39) constaret, interpositam fuisse appell. ne fieret electio, nisi canonica, videri *i* poterat, quod post eam medio tempore nihil debuit innouari: vnde talis electio iudicanda erat irrita et inanis, vtpote post appellationem canonice 40) interpositam attentata. Sed contra, cum appellatum fuisset, non, vt nulla electio fieret, sed vt fieret canonica: si factum electionis canonice fuerit 41) subsequutum, non vtique contra formam appellationis huiusmodi, sed magis secundum eam videbatur esse processum. Et ideo, licet post appellationem, non tamen *k* contra eandem fuit 42) electio celebrata, propter quod non erat aliquatenus irritanda. [*Nam cum duæ partes et amplius electioni consenserint et consentiant, licet cautum reperiatur in canone, vt tunc alter de altera ecclesia eligatur; cum nullus in propria fuerit repertus idoneus; quia tamen hoc in fauorem introductum est clericorum, et cuique licet renuntiare iuri, quod pro se noscitur introductum, vos, qui duæ partes eratis et amplius, cum hoc, quod duæ partes capituli faciunt, totum facere videatur, in hac parte iuri, quod pro vobis facere videbatur, renuntiare potuistis, et electionem de persona alterius ecclesiæ celebrare: præsertim cum illud decretum locum habere videatur, quando clericis renitentibus et inuitis per alicuius violentiam potestatis extraneus ingeritur ex aduerso: proter quod sequitur in decreto, vt sit facultas clericis renitendi, si se viderint prægrauari, et quos ingeri sibi viderint ex aduerso, non timeant refutare. Præterea cum sedes apostolica omnium ecclesiarum caput existat, et Rom pontifex iudex sit ordinarius singulorum, quando de ipsa quis assumitur in prælatum alterius ecclesiæ; ei posse obiici non videtur, propter capitis priuilegium, quod obtinet plenitudinem potestatis, quod de alia ecclesia eligatur: cum a capite non debeant membra reputari aliena.*] Item cum post appellationem emissam archidiaconus [*Theatinus*] cum suis fautoribus chorum exiisset, et vos illos, vt interessent electioni faciendæ vobiscum, curassetis sollicite reuocare, quoniam ad electionem faciendam accedere noluerunt, alienos se fecisse videntur: propter quod electioni a vobis iuxta formam mandati apostol. 43) concorditer celebratæ, de iure non posse contradicere videbantur: [*præsertim cum idem archidiaconus postea requisitus responderit, quod in præsentia nostra vellet ei suum præbere consensum. Et ideo cum secundum statuta concilii Lateranens. app. rei. semper id debeat præualere, quod a pluribus et sanioribus fuerit ordinatum, nisi forte a paucioribus et inferioribus aliquid rationabile obiectum fuerit, et ostensum; a vobis celebrata electio, tanquam maiori et saniori parte, non obstante contradictione vel appellatione paucorum, debebat et poterat rationabiliter confirmari: cum id, quod obiectum fuerat et ostensum, rationibus præmissis appareat rationabile non fuisse.*] His igitur et aliis 44) allegatis, quanquam contra personam illius, quem elegistis, nihil dictum fuerit vel obiectum; quia tamen iuxta 45) verbum apostoli dicentis *l*: *nemini cito manum imponas*; debemus attendere diligenter ad ea, quæ circa personam 46) inquirenda fuerant 47): duximus ex officio nostro, sicut decuit, procedendum. [*Et quidem cum tria sint in persona electi præcipue inquirenda, videlicet ætas legitima, morum honestas, et litteratura sufficiens, licet de honestate morum, tanquam ei, qui nobiscum est aliquamdiu laudabiliter conuersatus, possimus ipsi laudabile testimonium perhibere,*] illius quoque litteraturæ licet non eminentis, tamen conuenientis electus existit 48),

37) *Archidiacono*, legitur in ed. ant. et c. 4. comp. 3. h. t.
38) *Paduano*, al. *Capuano*, secund. C. R. 2.
39) Verba: *ex vtriusque partis assertione*, absunt a C. R. L. ed. Pith. Gloss. et ed. ant. quæ tantum Colonienses restituerunt.
40) *Legitime vel canonice*. C. H.
41) *Fuerat*. C. R. 1. legit.
42) *Fuit eadem*. C. R. et Gonz.
43) *Apostolicæ sedis*, habet C. R. 1. Ceterum clausula: *iuxta formam mandati apostolici*, non exstat in c. 4. comp. 3. h. t.
44) Verba: *et aliis*, non exstant in cit. c. 4.
45) Particula: *iuxta*, non exstat in C. L. et cit. c.
46) *Personam illius*, legit C. R. 1.
47) *Fuerint*. C. R. 1. habet in c. 4. vero cit. hoc verbum plane non legitur.
48) *Existeret*, secundum C. H. sed in c. 4. cit. est *existat*, sine voce *electus*.

a Pentien. *vid. epist. Innoc. p.* 497. *Taxat. Benef. Thean. archiepisc. suffrag.* 552. b *Cap.* 2. *eodem titul. in* 3. *compil.* c *Adde*, quod ambitiose petens dignitatem secularem vel ecclesiasticam, punitur in 100. aureis, et est infamis. *lib.* 1. *ff. ad leg. Iul. de ambit. et in l.* 2. *et ibi Bart. de interr. act.* d *al.* Capuanen. e *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.* f *Vide l. fin.* §. *fin. ad leg. Rhod. de iact. et in l. quod te. ff. si cert. pet.*

g Archidiacono. h *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* i *al.* prouideri. k *al.* non tamen contra fuit eadem electio celebrata. l 1. *Timoth. c.* 5.

vt

vt pro defectu scientiæ, sicut plenius intelleximus ab his, qui eum melius cognouerunt, ab electione non deberet 49) excludi. De legitima tamen ætate scire plene non potuimus veritatem, [*de qua nec vos, vt accepimus, cogitastis:*] quia, cum 50) a multis, cuius ætatis existeret, curauerimus 51) indagare, a nemine vnquam audiuimus, quod annum ætatis tricesimum attigisset. [*Cum autem secundum prædicti statuta concilii nullus debeat in episcopum eligi, qui tricesimum ætatis non attigerit annum, licet senectus venerabilis sit non diuturna, nec annorum numero computata, sed cani hominis sunt sensus eius, et ætas senectutis vita immaculata; quia tamen post illa tria, quæ Salomon asserit difficilia, quartum quasi reputat impossibile, viam videlicet viri in adolescentia sua tamquam investigari non possit:*] nos ecclesiæ pariter et personæ prouidere volentes, et tam rationes, quam canones obseruare, [*habito super hoc cum fratribus nostris diligenti tractatu,*] quia propositum vestrum prouidum intelleximus, et ideo propter vrgentem necessitatem a, et euidentem vtilitatem ecclesiæ Capuanæ, quam in hac parte potius approbamus, volumus ipsum firmiter perdurare, præfatum subdiaconum nostrum 52) [*de communi fr. n. cons.*] vobis in procuratorem concedimus, liberam administrationem ei, tam in temporalibus, quam in spiritualibus committentes.

49) *Eum non debere.* C. R. 1.
50) *Quamuis.* C. R. 1. habet: in edit. ant. vero est *quod.* Sed in c. 4. cit. neutra legitur particula.
51) *Curauimus*, legitur in ed. ant. et c. 4. cit.
52) *Vestrum*, habet ed. ant. Ceterum huic procuratori etiam administrationem in *temporalibus* committebat pontifex, qua *tutor regni Siciliæ*, ad quod spectabat principatus Capuensis, vt ad præced. text. num. 35*) dictum est.

CAP. XX.

Illegitimus potest postulari, non autem eligi: et electores, nisi probauerint, illum ignoranter elegisse, incidunt in pœnas Lateranensis concilii.

IDEM INNOC. III. *Cantuariensi archiepiscopo.* (ann. 1199.)

Innotuit b nobis [*olim tam per tuas litteras, quam quorumdam suffraganeorum tuorum et dilectorum filiorum prioris et conuentus Vigorniensis ecclesiæ,*] quod, Vigoriensi 53) ecclesia destituta pastore, [*dicti*] prior et conuentus eiusdem loci 54) magistrum M. 55) archidiaconum Eboracen. in episcopum 56) elegerunt. [*Et cum eius tibi fuisset electio præsentata;*] (cuius) confirmationem vsque in aduentum ipsius, qui absens eligebatur et inscius 57), distulisti; qui tandem [*quod fuerat factum audito, ad præsentiam tuam deuotus accessit, et præter opinionem omnium, qui nihil obstare credebant, quin statim concors et canonica deberet electio confirmari,*] spontanea tibi et secreta confessione monstrauit, quod conscientia eius aliquantisper ex natalibus esset læsa, [*et, quod ad tantæ dignitatis apicem præter indulgentiam sed. apostol. nollet aliquatenus promoueri, proposuit: etiamsi promouentem benignum et facilem inueniret. Tu autem, sicut vir prouidus et discretus, intellecta conscientia eius, noluisti protinus ad confirmationem procedere, sed nobis rei seriem intimasti per tuas insinuans litteras, et per eas ipsius magistri merita et conscientiam commendasti: capitulum autem eiusdem ecclesiæ, quare per te fuisset electionis confirmatio protelata, se ignorare, per litteras suas nobis transmissas exposuit, et eam*] (cuius electionem capitulum) petiit per sedem apostolicam confirmari, præsentato nobis electionis decreto, subscriptionibus eligentium roborato. Quidam autem 58) Suffraganeorum tuorum [*quod per tuas litteras videbaris obscure aliquantulum innuisse*] asseruerunt 59), eum fuisse filium cuiusdam militis, et ab eo ex quadam ingenua et non coniugata susceptum. [*Interim vero*] idem quoque 60) magister [*ex insperato ad præsentiam nostram accessit, et quod nobis de natiuitate ipsius per litteras aliquorum suffraganeorum tuorum fuerat intimatum, exposuit et*] adiecit, quod nunquam pater eius habuerat vxorem, sed matris 61) c eius virginitatis florem præripuit 62) quasi d furtim 63), [*et cum ipsa infra quadriennium a natiuitate ipsius matrimonium contraxit. Nos ergo super hoc, cum fratribus nostris habito diligenti tractatu, relectis canonibus, quosdam inuenimus, qui non legitime genitos promoueri vetant ad officium pastorale, caussam forte trahentes ex lege diuina, per quam spurii et manzeres vsque in decimam generationem in ecclesiam Dei prohibentur intrare. Inuenimus etiam alios, qui vndecunque genitos non prohibent ad sacros ordines promoueri, dummodo sibi merita suffragentur, asserentes, quod culpa parentum non est filiis imputanda. Et ad hoc probandum inducunt, quod Dominus noster Iesus Christus non tantum ex alienigenis, sed etiam ex adulterinis voluit commixtionibus nasci, qui est sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hi etiam scripturæ diuinæ videntur inniti, qua dicitur: filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii, et per quam videtur antiquum prouerbium remoueri, quod inter filios Israel dici solebat: patres comederunt vuam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt. Quidam vero ad concordiam discordantiam reuocantes, repugnantiam canonum prædictorum sopire quodammodo videbantur, dicentes, quod illegitime geniti si religiose fuerint aut in cœnobiis, aut in canonicis conuersati, a sacris ministeriis minime reuocentur. Et inter illegitime genitos quidam asserunt eos solos a sacris officiis prohibendos, qui paternam incontinentiam imitantur. Et hi quoque videntur auctoritate diuinæ legis inniti, qua dicitur: ego sum Deus zelotes visitans peccata patrum in filios vsque in tertiam et quartam progeniem in his, qui oderunt me gratis, quasi dicat, in his, qui circa me paternum odium imitantur. Verum canon concilii Lateranensis a bonæ mem. A. p. p. nostr. editus in synodo generali, primis concordans canonibus non solum vetat tales in episcopos promoueri, verum etiam eligentibus talem personam pœnam infligit. Imo ipso facto eandem pœnam eos asserit incurrisse, vt secundum hoc canon latæ sententiæ videatur, cuius tenor talis est, ne videlicet, quod de quibusdam pro necessitatibus temporis factum est, trahatur a posteris in exemplum. Nullus in episcopum eligatur, nisi qui de legitimo matrimonio sit natus, circa finem subiungens: clerici sane si contra formam istam quemquam elegerint, et eligendi potestate tunc priuatos, et ab ecclesiasticis beneficiis triennio se nouerint esse suspensos. Sane prædictus canon, qui non per eum, qui canones non nosset antiquos, sed per illum, qui plene nouerat canonicas sanctiones, in concilio multorum iurisperitorum est editus, et ipsius approbatione concilii roboratus, natis de non legitimo matrimonio omnem videtur in episcopos promouendi aditum præclusisse; cum id etiam ad consequentiam trahi prohibeat, quod pro necessitate innuit prioribus temporibus esse factum: licet nihil amplius quam necessitas dispensantem ad dispensationem inducat. Præterea electionem talium innuit nullam esse; dum in pœnam statuit eligentium, vt tunc nouerint eligendi se potestate priuatos, quod nihil esset, nisi tunc occurreret electio facienda: quod fieri non posset, priori electione seu etiam nominatione durante. Ex quo patet, electionem eiusmodi per ipsum canonem irritatam.*] Quamuis autem canon e Lateranens. concilii, ab Alexandro 64) præd. nostr. editus, non legitime genitos adeo persequatur, quod electionem talium innuit nullam esse; nobis tamen per eum adempta non fuit dispensandi facultas; cum ea non fuerit prohibentis intentio, qui successoribus suis nullum potuit in hac parte præiudicium generare, pari post eum, imo eadem potestate functuris: cum non habeat f imperium par in parem, [*sed ea tantum fuerit mens ipsius, vt, quia ex eo, quod aliquando ex dispensatione pro necessitate ipsius temporis factum fuerat, quidam gratiam in licentiam extendentes, et inde sumentes exemplum, se licite credebant eligere tales, et indifferenter huiusmodi eligebant, cum talia fieri prohiberet. Vnde grauem electoribus pœnam inflixit. Deliberauimus tamen cum fratribus nostris, vtrum in tali casu et cum tali persona deberemus misericorditer dispensare, vel iuris potius seruare rigorem. Inuenimus enim, a bon. mem. Vrbano p. p. nostro in casu multo difficiliori, cum Cenoman. electo dispensatum, qui fuerat filius sacerdotis, et Legionen. episcopo, qui post consecrationem suam humiliter fuerat, et sponte confessus, quod fuisset ex matre non legitima procreatus, quam pater, viuente vxore propria, cognouisset. Sed Vrbanus idem inhibuit, ne id quasi pro regula in posterum ad consequentiam traheretur 64*). Videbatur enim, quod, cum illegitime natis fuisset aliquamdiu dispensatum, et ex certa caussa forsitan in posterum dispensandum. In hac caussa celerius debet dispensatio indulgeri, illi personæ videlicet, quæ minus imperfectionis, plus perfectionis habeat.*] Multa enim in hoc casu dispensationem inducere videbantur litterarum scientia, morum honestas, vitæ virtus, et fama personæ, multipliciter a quibusdam etiam ex fratribus nostris, qui eum in scholis cognouerant, approbatæ g. Faciebant etiam hæc 65) ad id non modicum concors capituli Vigoriensis electio, petitio populi, assensus principis, votum tuum, suffraganeorum suffragia, et humilis deuotio confitentis, qui sponte ac humiliter suum maluit confiteri reatum 66), quam, læsa 67) conscientia, thronum conscendere 68) pastoralem. Habito ergo super hoc diligenti tractatu, intelligentes, Vigoriense capitulum eundem magistrum non humiliter postulasse, sed improuide potius elegisse, cum ad obtinendum dispensationis beneficium procedendum 69) fuisset, non per electionem inhibitam, sed per postulationem permissam 70), electionem ipsam præ-

53) C. R. cum ed. ant. et c. 5. comp. 3. h. t. rectius *Wigorniensi*, per tot. legunt.
54) *Eiusdem*, omissa voce *loci*. C. R. 1. habet cum L. et ed. ant. *eiusdem ecclesiæ* vero C. R. 2. legit. Sed c. 5. cit. *eiusdem loci*, plane omittit.
55) C. R. 1. habet *R.*
56) *In pastorem animarum suarum vnanimiter*, legit c. 5. cit.
57) *Insciens.* C. R. 1.
58) In c. 5. cit. pro: *autem*, sicut in ipso codice epistol. Innoc. III. legitur: *tamen.*
59) In c. cit. textus hic ita variat: *per suas litteras expresserunt asserentes* etc.
60) In c. cit. non exstat, *quoque.*
61) *Matri*, legit c. 5. cit.
62) *Subripuerat*, est in c. cit.
63) *Quasi furtum.* C. H.

64) *Alexandro Papæ*, habent C. R. et L. cum c. 5. cit. Canon ipse huius concilii relatus est supra in c. 7. X. h. t.
64*) Ex decreto GRATIANI, eiusque *c.* 13. *dist. LVI.* hoc repetiit pontifex, quod eo tempore iam in magna auctoritate, ipseque eius doctrina innutritus esset.
65) Pronomen: *hæc*, abest a C. R. et c. cit.
66) *Defectum*, legitur in c. cit.
67) *Cum læsa.* C. R. 1.
68) *Ascendere*, legunt C. R. 1. et c. cit.
69) *Humiliter procedendum*, secund. C. R. 1.
70) *Præmissam*, est in c. 5. cit.

a *Vide l. 1. D. de noui op. nunt. et in l. iubemus nullam. cum leg. sequ. C. de sacr. eccl.* b *Cap. 5. eod. tit. in 3. compil. vid. Westmonast. 91. Matth. Paris.* 275. 309. 369. c Matri. d Furtum.

e *Concil. Lateran. can. 3.* f *l. 3. et 4. ff. de arbitris.* g *al.* approbatum. *al.* approbata.

dicti canonis auctoritate cassatam denuntiamus 71) irritam et inanem, parcentes non modicum Vigorien. capitulo, quod eis nec pœnam infligimus expressam in canone supradicto, nec 72) probare cogimus ignorantiam, quam allegant. Et quamuis post cassationem huiusmodi [a] nobis [*a multis*] fuerit [*humiliter*] supplicatum, vt [*propter caussas prædictas*] dignaremur cum eo misericorditer dispensare, [*cum ad dispensandum in talibus nullus se casus habilior posset afferre; quia tamen prædicto capitulo liberam facultatem eligendi, vel postulandi volumus reservare:*] supplicationem huiusmodi, quæ nomine capituli non fiebat, cum non ad postulandam dispensationem, sed ad petendam confirmationem ipsius [*capituli*] fuerint nuntii destinati, ad præsens non duximus admittendam 73), decernentes irritum et inane, quicquid 74) super ordinatione ipsius episcopatus ante susceptionem litterarum nostrarum fuerit attentatum. [*Volumus igitur et mandamus, quatenus per Cantuariens. prouinciam ex parte nostra facias districtius inhiberi: ne, quod de multis in eadem prouincia, quod sine pudore non dicimus, inordinate noscitur esse factum, de cetero contra formam præscriptam nullatenus attentetur,*] quod, si 75) Vigorien. capitulum eundem magistrum propter prærogatiuam meritorum ipsius duxerit postulandum, postulationem [*ipsius*] apud sedem apostolicam 76) præsentare procuret.

71) *Denuntiauimus.* C. R. 2. L. et c. cit.
72) *Non.* C. R. 1.
73) *Admittendum*, est in c. 5. cit.
74) *Si quid*, legitur in c. eod.
75) *Sed si*, habet etiam c. cit.
76) *Apostolicæ sedi*, habet C. R. 1.

CAP. XXI.

Non possunt electores in præiudicium electi compromittere; sed, si consenserit electioni suæ, vel consentire velit, non obstante laudo in contrarium lato; est confirmandus, si aliud canonicum sibi non obsistat, licet non sit de gremio illius ecclesiæ: quamcunque ob caussam a maiori parte fuerit appellatum. Et in hoc vltimo est iste textus multum notabilis.

IDEM *Genuensi* 77) a *archiepiscopo, et* 78) *Placentino, et Bobien.* 79) *episc.* (*ann.* 1200. *in Ligur.*)

Cum b inter [*dilectos filios*] canonicos Saonen. 80) super electione pontificis quæstio verteretur, [*eligentium votis in diuersa diuisis;*] ad sedem apostolicam [*dilecti filii*] S. 18) subdiac. Saonen. et I. procurator capituli accesserunt: [*quibus ven. fr. n. I. Albanen. episcopum et dil. fil. n. A. tit. S. Martini presbyterum cardin. dedimus auditores. In quorum præsentia,*] proposuit (autem) procurator prædictus 82), quod singuli 82*) requisiti communi assensu 83) in Hastens. 84) præpositum, excepto prædicto subdiacono, conuenerunt 85): quo in sua duritia permanente, aliorum consensus redactus fuit in scriptum publicum consequenter. Cæterum pro parte altera fuit propositum ex aduerso, quod, cum septem c essent canonici Saonens. in capitulum 86) se receperunt, de futura electione pontificis tractaturi 87), [*vbi diuersi a diuersis nominati fuere.*] Sed archidiacono, archipresbytero et 88) præposito dictum Hastens. præpositum nominantibus, fuit a præfato S. 89) [*fortiter*] obuiatum, asserente, ipsum morbo epileptico laborare, pro quo alia vice tanquam inhabilis fuerat recusatus: nec ad aliam ecclesiam debere fieri transitum, donec reperiretur idoneus in ecclesia Saonensi. [*et infra.*] [*Sed præpositus Saonen. spretis appellationibus interpositis, præpositum Hastens. elegit, obiiciente aduersa parte, quod huiusmodi electio propter appellationes interpositas, et alia etiam obstacula non teneret.* et infra. *Sed et ciuitatem idem præpositus et alii omnes egressi, exceptis presbytero et subdiac. sæpedictis, secum sigillum ignorantibus eis detulerunt, et ad Mediolanensem archiepiscopum accedentes petierunt electionem, quam fecerant confirmari, licet a solo præposito, et post appellationem facta fuisset. Sed quoniam indebitus electionis processus antea archiepiscopo innotuerat, petitioni eorum non annuens: quendam de fratribus suis ad inuestigandum electionis processum Saonam direxit. Sed cum testes coram eo producerentur, et postularetur, vt nuntium ipsum pariter procurarent: pars aduersa iam dictum archiepiscopum, altera vero sedem apostolicam inuocauit. Sed cum ad mandatum nuntii partes Mediolanum iuissent apostolos petituræ; ab archiepiscopo, vt ad pacem redirent, fuerunt monitæ diligenter, cuius arbitrio præpositus Saon. se velle stare constanter asseruit, si et hoc ipsum pars faceret aduersa: quod deliberato consilio præfatus subdiac. repromisit. Post hæc reuersi ad propria, et demum ab archiepiscopo euocati,*] archipresbyter 90) pro parte altera de rato, vt dicebat, litteris præmunitus, ipse vero S. 91) pro parte sua 92) in Mediolanens. archiepiscopum compromittere curauerunt d, qui magistrum G. Modicen. 93) canonicum eis dedit in episcopum, et confirmauit 94), [*quem in Saonensi ecclesia, præsente clero et populo ciuitatis, adhibitis sollemnitatibus consuetis, electum publice nuntiarunt, cui archiepiscopus, præposito sedem apostol. prouocante, consecrationis munus distulit impertiri. Postquam igitur coram præfatis auditoribus fuit super his et similibus disputatum, qui nobis ea sufficienter ac fideliter retulerunt; quoniam de ipsis nobis non potuit fieri plena fides; caussam ipsam vestro duximus examini committendam: discretioni vestræ per A. S.*] mandamus, quatenus, cum constet, electionem de præposito memorato a maiori et saniori parte capituli celebratam fuisse, publicatam etiam et subscriptam, si dictus præpositus eidem electioni consenserit, vt 95) per mutuum consensum eligentium et electi quasi coniugale vinculum spirituale fit contractum, nisi sufficienter sit ostensum, eundem [*præpositum*] morbo epileptico laborare, super quo contra ipsum dicitur 96) appellatum, vos, non obstante appellationis obiectu 97), si qua [*forsan*] ex aliis caussis superius memoratis proponitur interposita, cum [*ex iis, quæ coram nobis allegata fuerunt,*] eas [*appellationes certa ratione*] friuolas reputemus, electionem [*ipsius nostra freti auctoritate, subl. cuiusl. contradict. et app. obst.*] confirmeris, non obstante, quod post talem electionem a præfato archiepiscopo proponitur esse factum; etiamsi a partibus in eum fuerit compromissum: cum electores a tali electione sic resilire nequiuerint. Quod si electores illius non compromiserint 98) in archiepiscopum memoratum; etiamsi dictus præpositus nondum electioni de se 99) factæ consenserit, eo tamen consentire volente, dummodo a morbo 100) sit immunis obiecto 1): vos electionem ipsius nihilominus confirmetis.

77) *Ian.* C. H. *Ianuen.* C. L. cum ed. ant. et c. 6. comp. 3. h. t. *Ianeuen.* Sed rectius *Ganuensis*, vel *Genuen.* quia *Genua* etiam *Ganua* vocatur.
78) Partic. *et*, non exstat in c. 6. cit.
79) *Bononien.* ed. ant.
80) *Senonen.* C. R. *Saonens.* vero C. L. et c. 6. cit. legunt rectius.
81) *G.* est in c. 6. cit. pro *S.*
82) *Subdiaconus memoratus*, legit cit. c. 6.
82*) Verba: *quod singuli* etc. vsque ad verba: *quod cum septem*, non exstant in c. 6. cit.
83) *Consensu.* C. R. habent cum c. cit.
84) *Astens.* ed. ant. et c. 6. cit. p. tot.
85) *Conuenerint.* C. L.
86) *Capitulo*, secundum C. R. L. ed. ant. et c. 6. cit.
87) C. R. 1. quoque addit: *vbi diuersi a diuersis nominati fuerunt.*
88) Copulam *et*, cit. c. 6. non habet.
89) *Subd.* C. R. 2.

90) Addit C. R. 1. *prædictus.*
91) Pro *S.* legit c. cit. 6. *et.*
92) Paullo aliter se habet textus in c. 6. cit. et quidem ita: *Et pro parte sua Mediolanum accessit, et iterum ab eo in archiepiscopum compromisso ipse habito fratrum nostrorum consilio magistrum B. Mediocen. canonicum* etc.
93) *Medion.* C. H. habet.
94) *Et etiam confirmauit*, legit L. C.
95) *Aut.* C. L. habet cum ed. ant. et c. 6. cit.
96) *Dicit*, legitur in c. 6. cit.
97) *Appellatione obiecta.* C. R. 2.
98) *Compromiserunt*, secund. C. R. 1.
99) Verba: *de se*, non exstant in C. R. L. ed. ant. nec in c. 6. cit.
100) *Morbo epitentico*, addit C. R. 1. Sed sine dubio legendum *epileptico*, quo affecti ad munus sacerdotii promoueri nequeunt. *c.* 3. *dist.* XXXIII.
1) *Sibi obiecto.* C. R. 1.

CAP. XXII.

Electus a maiori et saniori parte capituli, si est et erat idoneus tempore electionis, confirmabitur; si autem erat indignus in ordinibus, scientia vel ætate, et fuit scienter electus: electus a minori parte, si est dignus, confirmabitur.

IDEM *Prænestino episcopo* e, *apostolicæ sedis legato.* 2) (*ann.* 1206. *in Germaniam.*)

Dudum f ad audientiam nostram quæstione perlata 3), quod, vacante præpositura g Colocen. 4) ecclesiæ, in duo se vota eligentium diuisissent 5), caussam [*super his eo tenore*] iudicibus 6) duximus committendam; [*vt auditis, quæ proponerentur hinc inde, si de partium procederet voluntate, definitiuam sententiam promulgarent: alioquin caussam sufficienter instructam ad nostram remitterent audientiam, auct. ap. statuentes partibus terminum competentem, quo per se, vel per idoneos responsales ad sed. ap. accederent sententiam recepturæ.*] Ipsi vero 7) [*mandatum apostol. fideliter exsequi cupientes*] partes ad suam præsentiam conuocarunt, receperunt testes [*hinc inde productos*] examinauerunt eligentium conscientias, audiuerunt allegationes vtrinque 8). Et quoniam præpositus sancti Georgii 9) eorum sententiæ se asseruit nolle stare: processum 10) ad sedem apostoli-

2) Verba inscriptionis posteriora non exstant in c. 7. comp. cit. merito tamen addenda: quia hoc tempore Prænestinus in Germaniam missus fuit.
3) *Prolata*, legitur in c. 7. cit.
4) *Colon.* vel *Colonien.* C. R. 1. 2. L. et c. 7. cit. *Coloniensis.* C. H. nec non ed. ant. et quidem rectius habent: quia de præpositura *Coloniensi*, non *Colocensi* in Hungaria sermo est.
5) *Diuiserunt.* C. R. 1. *diuisis*, legitur in c. 7. cit.
6) Quorum nomina cit. c. 7. ita suppeditat: *dilectis filiis nostris de Lacu et I. de claustro, et G. de Valle sancti P. in Hesterbarch. abbatibus.*
7) *Ipsi vero iudices cum partes ad suam præsentiam conuocarent* etc. habet ed. ant.
8) *Vtriusque*, legitur in ed. ant.
9) Ita C. R. 2. Pith. Gloss. et c. cit. habent: non *Gregorii*, prout quidam cod. et editiones legunt.
10) *Processum caussæ.* C. R. 1. pro his vocibus legitur in c. 7. cit. *depositiones testium hinc inde receptas, et allegationes partis alterius sub sigillis suis ad sedem ap.* etc.

a Ianuensi archiepiscopi, *in aliquot antiquis*. Placentino et Papiensi episcopis. *At pro Bob.* Bononiensi. b *Cap. 6. eod. tit. in 3. compil.* c *In aliquot vetustis*, quod cum essent canonici septem Saonen. qui se in capitulo receperunt, de futura, *etc.*

d *Similis text. est in c. contingit: et ibi Innoc. hoc tit. specul. in tit. de arbitr. §. restat. vers. item de sentent. et vers. sed numquid clericus.* e *Hæc postrema verba desunt in 3. compil.* f *Cap. 7. eod. tit. in 3. compil.* g Coloniensis, *in omnibus manuscr. et nonnullis impressis.*

cam

cam destinarunt a, [*partibus festum beati Michaelis tunc primo venturum, veniendi ad sedem apostol. terminum præfigentes.*] [*et infra.*] Cumque nuntii præpositi sanctorum apostolorum statuto termino ad præsentiam nostram accessissent: præpositus sancti Georgii nec venit, nec pro b se 11) misit idoneum responsalem. [*et infra.*] [*Visis ergo attestationibus et*] gestis 12) iudicum diligenter inspectis, inuenimus, quod pro præposito sanctorum apostolorum auctoritas, pro præposito vero sancti Georgii numerus eligentium faciebat: cum primus a quatuordecim, tum personis, tum canonicis, qui alios dignitate, ætate, et tempore c præcedebant, secundus vero a viginti quatuor fuisset electus. [*Obiiciebatur autem præposito S. Georgii, minor scientia, defectus ætatis, et quod in minoribus erat ordinibus constitutus. Vnde cum præpositure illi esset archidiaconatus annexus: nondum erat ei dignitas conferenda, ratione cuius cogebatur infra præfixum a canonibus spatium in diaconum promoueri. Proponebatur autem pro altero, quod erat vir ætate, scientia et moribus commendatus. Vnde meliori ducti zelo propter hoc electores ipsius in eum se confessi fuerant conuenisse; non solum sui, sed etiam quidam alterius electores eum prudentiorem esse præsertim in spiritualibus asserebant: quamuis alium magis vtilem circa temporalia maxime propter potentiam fuerint protestati.*] Cum autem allegationes pro eodem præposito sancti Georgii, coram iudicibus ipsis præpositæ 12*), nobis non fuerint præsentatæ, propter quod non potuimus scire per nos 13), quid obiecerit, vel quid responderit 14) ad obiecta, sicque caussa remissa non fuit 15) sufficienter instructa; ad definitiuam sententiam non duximus procedendum, sed decisionem caussæ ipsius iudicibus 16) commisimus 17) sub hac forma, vt, si vel 18) notorium d esset, vel per ea, quæ iam dicta erant, constaret, quod præpositus S. Georgii [*in*] electionis tempore pateretur, vel in ordinibus, vel in scientia, vel in ætate, defectum, qui eum iuxta canonum 19) sanctiones e impediret ad huiusmodi officium promoueri; ei, [*sublato appellationis obstaculo,*] non obstante ipsius absentia corporali, silentium imponentes, præposito sanctorum apostolorum præposituram adiudicarent eandem: [*et eum in possessionem corporalem mittentes, eum pacifica facerent possessione gaudere.*] Alioquin, cum in eum non solum plures, sed duæ pæne partes conuenerint 20), et impedimentis cessantibus appareat 21), quod eum bono zelo elegerint 22), præpositi sanctorum apostolorum electione cassata, [*app. cess. auctoritate nostra suffulti*] electionem confirmarent ipsius, et ei facerent [*præposituram assignari prædictam, et de cetero*] tanquam præposito responderi.

11) Verba: *pro se*, non exstant in C. H. nec in ed. ant. nec in c. 7. cit. habentur.

12) *Gesta iudicum* designant *acta iudicialia*, qua appellatione patres scriptoresque ecclesiastici sæpe vsi sunt, vt illis quasi propria dicenda sit. Nam etiam *acta synodalia* hac voce designarunt, quæ *episcopalia* etiam dixerunt. AVGVSTINVS *epist.* 43. *tom. II. oper. p.* 88. *ex edit. Benedict. S. Mauri gesta ecclesiastica* allegat, præmittitque, hostes CAECILIANI ad *sua gesta* h. e. *acta concilii*, quo damnauerant eum, prouocasse quibus *se alia habere gesta ecclesiastica*, nomine orthodoxorum respondebat, sub quibus intellexit gesta et acta apud Cirtam anno CCCV. in concilio episcoporum, cui præsidebat SECVNDVS Numidiæ primas, confecta. Addit *cit. l. c.* 4. CAECILIANVM fuisse in iudicio Cæsaris innocentem iudicatum, et præterea Felicem Aptungitanum ad CONSTANTINI principis iussionem *proconsularibus gestis* etiam fuisse purgatum. Intelligit sententiam AELIANI proconsulis in *actis* secundum eum latam, quam refert cum rescripto imperatoris *libr. III. contra Crescon. c. LXX. tom. IX. p.* 475. *sq.* in quibus more forensi *acta* proconsularia, quæ patres dixere *gesta*, laudantur. In *epist. CXLI. c.* 7. *tom. II. p.* 459. rursus agit caussam CAECILIANI, aitque: *insuper etiam de criminibus traditionis nos episcopalia gesta protulimus*, vbi acta concilii Cirtensis vocat *gesta episcopalia*. IDEM *libr. II. retract. c.* 47. *tom.* I. *oper. p.* 58. sub voce *gestorum* designat tum *audientiam episcopalem* primo loco, tum *acta*, posteriori. Ait enim: *per idem tempus in oriente, hoc est, in Syria Palæstina Pelagius a quibusdam catholicis fratribus ad episcopalia gesta perductus. - Sed cum in manus nostras eadem gesta* h. e. acta episcopalia, *venissent, scripsi de his librum*, qui refertur *tom. X. p.* 191. et ita incipit: *posteaquam in manus nostras, sancte papa Aureli, ecclesiastica gesta venerunt*, etc. quæ paulo post *episcopalia gesta* vocat. *Gestorum* appellatio passim etiam in iure ciuili occurrit, sed in diuerso plane sensu, quem eruit BRISSON. *de verb. signif.* voce *gerere*, *ex edit.* B. HEINECCII, ostenditque voce *agere*, gesta iudicialia sensu forensi *acta* vocata fuisse. Sed curia Romana magis stilum ecclesiasticum sequuta est, passim in hoc sensu obuium.

12*) *Propositæ*, secundum C. R. 1. L. ed. ant. et c. 7. cit.

13) *Per vos*, habet ed. ant.

14) *Quod obiecerint, vel quod responderint*, habent C. R. L. ed. ant. et cit. c.

15) *Non fuerit*, legit c. cit. 7.

16) Quorum nominatio specialior exhibetur in c. 7. cit. sequenti modo: *dilectis filiis, S. Gedeonis et S. Seuerini præpositis et decano Bruen.*

17) *Potius committendam*, habet c. 7. cit.

18) Partic. *vel*, non exstat in ed. ant.

19) *Canonicus.* C. R. 1.

20) *Conuenerunt*, legit ed. ant. *conuenirent* vero c. 7. cit.

21) *Apparet*, legitur in c. 7. cit.

22) *Elegerunt*, legitur ibid.

a *Quoniam idem mandauit papa, quod si altera partium nollet, quod ipsi iudices caussam terminarent, caussam instructam remitterent ad ipsum: alias non fuisset eis licitum recusare.* b *Hæc verba*, pro se, *desunt in antiquis.* c *Iste textus cottidie ad hoc allegatur, quod socius dignitate, ætate et receptionis tempore socium præcedit. Glossa in vers. contra maiores. c. lex. dist.* 2. d *Vide l.* 1. *cum gloss. C. qui, et aduers. quos.* e Canonicas sanctiones.

CAP. XXIII.

Recipientes postulatum ad ecclesiam tanquam institutum vel administratorem, ante admissionem postulationis a superiore factam, priuati sunt potestate eligendi, et ad alios, licet pauciores, deuoluitur potestas eligendi; et si omnes priuati sunt: deuoluitur ad papam in ecclesiis cathedralibus. H. d. secundum principaliorem intellectum, qui magis congruit litteræ.

IDEM *canonicis Maguntinensibus.* 23) (*ann.* 1203.)

Bonæ f memoriæ [*C.*] Maguntinensi archiepiscopo 24), [*Sabin.*] viam vniuersæ carnis ingresso, [*cum vota vestra se in varia diuisissent*] (et) quibusdam petentibus Wormatiensem 25) episcopum, quibusdam vero [*vener. fratr. nostr. nunc*] archiepiscopum vestrum, tunc præpositum sancti Petri Maguntinensis, sibi eligentibus in pastorem, [*dil. fil. magister P. scholasticus Maguntin. cum quibusdam aliis pro illis, qui Warmatiensem episcopum postularunt, procurator ad apost. sed. accessit, pro aliis vero dil. fil. E. et R. clerici venerunt, quorum alter institutus fuit procurator. Partibus igitur in nostra præsentia constitutis, et eis in consistorio nostro diligenter et sufficienter auditis, de consensu fratrum nostrorum vener. fratri nostro,*] Prænestino episcopo, a sede apostolica Legato 26), dedimus in mandatis, vt, si eundem episcopum, quoad temporalia, vel spiritualia accepisse 27) constaret ecclesiam Maguntinensem, vel ministrasse in temporalibus aut spiritualibus in eadem, [*prout obiectum fuerat ex aduerso,*] postulationem factam de ipso [*subl. cuiusl. app. obstac.*] nuntiaret irritam, [*de gratia nostra concedens eid. vt Warmatiens. sibi ecclesiam retineret. Nam de iure communi, quia præter auct. nostram transire præsumpsit, vtraque erat spoliandus, vt et ea careat, quam concupiuit auare, et ea, quam superbe despexit: quod si parere contemneret, vtraque ipsum ecclesia denuntiaret auct. nostra priuatum.*] Deinde inquireret de ipsius electione archiepiscopi [*diligentius*] veritatem, et, si ei de vi, quam ipse et sui metuebant, constaret, eo non obstante, quod post appellationem ad nos interpositam, fuerat in ipsius electione processum, cum alii, qui appellationi ad nos interpositæ, ne 28) sine ipso ac sociis eius haberent in electione processum, non duxerint 29) deferendum, vti contra ipsum hac exceptione non possent, quia 30) frustra legis auxilium inuocat, qui committit in legem g: vnde nec ab eis posse obiici videbatur, quod idem esset a paucioribus secundum eorum assertionem electus, cum ipsi, appellationem ad nos legitime interpositam contemnentes, et præter licentiam nostram recipientes episcopum memoratum, reddiderint 31) se indignos, electionem archiepiscopi [*dummodo nihil obstaret de canonicis institutis, subl. appell. obstaculo*] confirmaret. [*Quod si nec recepisse prædictam ecclesiam quoad spiritualia, vel temporalia, nec in temporalibus vel spiritualibus ministrasse constaret episcopum memoratum: idem legatus audiret, quæ super postulatione ipsius et electione archiepiscopi proponerentur, huiusmodi testes vtrimque reciperet, et eorum depositionibus publicatis, vsque ad calculum definitiuæ sententiæ procedens, gesta omnia sub sigillo suo ad nostram præsentiam destinaret, statuens partibus terminum competentem, quo apostolico se conspectui repræsentarent, sententiam recepturæ.*] Licet autem essent notoria, quæ contra dictum Wormatiensem episcopum et eius fautores fuerant obiecta: prædictus tamen 32) legatus ad maiorem cautelam multos [*et magnos*] testes recepit, ex ipsius archiepiscopi parte productos. Vnde ipse iuxta mandati nostri tenorem procedens, postulationem factam de Wormatiensi cassauit, et electionem archiepiscopi 33) memorati, quamuis a paucissimis 34) celebratam, curauit auctoritate apostolica confirmare, ipsumque ordinauit in presbyterum, et tandem in archiepiscopum 35) consecrauit. [*Ipse autem humiliter ad nostram*

23) *Mogunt.* C. H. per tot. et quidem rectius, cum sedem archiepiscopalem *Moguntinam* intelligat.

24) *Episcopo*, secundum C. R. 1.

25) *Warmaciensem*, est in C. L. et edit. ant. sed in c. 8. comp. cit. *Warcien.*

26) C. R. H. L. et ed. ant. legunt: *sedis apostolicæ legato*, cum c. 8. cit.

27) *Recepisse.* C. R. H. L. et edit. ant. cum cit. c. 8. Lacerabant eo tempore, quo CONRADVS archiepiscopus Moguntinensis decesserat, Germaniam interni motus ex electione PHILIPPI Sueui et OTTONIS Saxonis orti, illius castra sequente LVPOLDO, Wormatiensi episcopo; INNOCENTIO III. vero a partibus OTTONIS stante. Canonicorum Moguntinensium maior pars ad archiepiscopatum LVPOLDVM successorem quidem designauit. Sed quia tota vrbs huic electioni reclamabat: noua electione designatus est archiepiscopus SIGIFRIDVS præpositus. Inde noua belli intestini materia, quæ hunc coegit, vt ad regem OTTONEM confugeret, qui de regalibus eum inuestiuit, et manu militari præsto fuit, controuersia vero de vtriusque electione ad pontificem delata est, de qua in hac decretali pontifex decernit monstratque vbique, se admodum SIGIFRIDO fauisse. Vid. SCHANNAT *in histor. episcopat. Wormat. p.* 363. *sqq.*

28) *Nec*, secund. C. R. 1. Ceterum in c. 8. cit. omittuntur verba: *ne sine ipso ac sociis eius haberent in electione processum.*

29) *Duxerant*, legit C. R. 2. et c. 8. cit.

30) *Quoniam*, habent C. R. L. et edit. ant. cum c. cit. 8.

31) *Reddiderunt*, secundum edit. ant. et c. 8. cit.

32) *Tamen*, in cit. c. non legitur.

33) *Episcopi.* C. H. legit. ed. ant. vero: *eiusdem archiepisc.*

34) *Paucioribus.* C. R. 1. Sed verba: *quamuis a paucissimis celebratam*, non exstant in c. 8. cit.

35) *In episcopum*, C. H. habet cum L. et c. cit.

f *Cap.* 8. *eod. tit. in* 3. *compil.* g *Concord. text. in l. auxilium. ff. de minor. et in l. fin. §. fin. vero postquam. C. de iur. delib.*

præsentiam accedens, suppliciter postulauit, vt pallium sibi, videlicet insigne pontificalis officii, de consueta sed. apost. beneuolentia conferremus. Verum quidam nuntius ab aduersariis eius ad sed. ap. destinatus ex eorum parte apertas nobis cum sigillo pendente litteras præsentauit, per quas idem canonici significabant, quod prædictus legatus pecunia corruptus iniquam sententiam protulisset. Et addebant etiam, quod Maguntini ciues pariter iurauerunt, quod nunquam eum haberent in episcopum, et quod vniuersi clerici, paucis exemptis, suo fauebant electo. Cum autem super his cœpissemus deliberare cum fratribus nostris: electioni eiusdem archiepiscopi duo videbantur obstare, videlicet quod a paucissimis, et post interpositam app. (ad sed. apostol.) a seipso dicebatur electus. Nam cum postulatio Wormatiens. episcopi fuerit præcedentis app. ratione cassata: archiepiscopi electio debebat etiam ex eadem caussa cassari. Sed econtra, sicut superius est expressum, qui ante in appellatione deliquerant, appellationem contra eundem archiepiscopum non poterant allegare. Poterat quoque dici, quod, etsi post appellationem, non tamen contra formam appellationis fuisset electus archiepiscopus sæpe dictus: cum appellauerit in hac forma, ne canonici Maguntiæ residentes, sine ipso ac sociis suis haberent in electione processum. Nec nocet, quod posset ex parte altera replicari; quia nec ipse, nec socii sui debuerant procedere sine ipsis: quia ipsi appellationem apud nos interpositam contemnendo, reddiderant se indignos, et abusi fuerant iure suo. Vnde, cum in Lateranens. concilio de his, qui quasdam personas inhibitas eligunt, sit statutum, vt eligendi tunc potestate priuatos, et ab ecclesiasticis beneficiis triennio nouerint se suspensos, illis pro longe maiori delicto tanquam indignis ab electionis potestate cadentibus, penes eundem ac socios suos tantum ius remanserat eligendi. Quare, si multo pauciores in ipsum, quam in alium conuenissent, intelligendum est tamen, quod omnes, qui tunc eligere poterant, elegerunt eundem.] Contra legati vero processum hoc facere videbatur, quod non citatis 36) Wormatiensi episcopo, et eius fautoribus, processisset 37). Porro [*iuxta canonicas sanctiones*] excessus notorius examinatione non indiget *a*; et pro his, quæ a iudice sunt acta, præsumitur, quod omnia rite fuerint 38) celebrata; quamuis et, quod citati non fuerint 39), non posset 40) de facili comprobari; quia negantis factum, per 41) rerum naturam nulla est directa 42) *b* probatio: cum, etsi quilibet de se posset asserere, quod ad eum citatio minime peruenisset, singuli tamen vestrum essent in suo testimonio singulares. Ad ipsum quoque legatum, si voluissent, secure potuissent procuratorem idoneum destinare, sicut nuntium destinarant 43): [*quemadmodum ex ipsorum ad nos directis litteris comprobatur, qui secure ad eundem legatum accessit, et ad propria remeauit: cum et ipse legatus paratus fuerit securitatem omnimodam prouidere. Nec obest, quod idem nuntius dicitur appellasse, cum appellationi renuntiauerit, et in commissione nostra, quam pars reportauit vtraque, obstaculum fuisset appellationis amotum. Sed nec apparebat etiam, quod contra factam legati quidquam posset obiicere ac probare: cum non procurator sufficiens, sed simpliciter ad nos contra eundem archiepiscopum fuisset nuntius destinatus. et infra.*] Nos igitur, etsi propter auctoritatem iudiciariam præsumamus pro his, quæ acta sunt a legato, illi tamen plus 44) innitimur rationi, [*quam*] quod aduersarii archiepiscopi, ex tribus caussis prædictis, se vsque adeo reddiderunt indignos, quod contra eum non debebant audiri. Vnde quod de ipso factum fuerat, non poterat impediri per eos, quin etiam si electores eiusdem partis 45) pariter deliquissent, vt se 46) reddidissent indignos, ad nos 47) deuoluta fuisset hac vice ordinatio ecclesiæ Maguntinensis. Quare 48) dictum archiepiscopum sine iuris iniuria potuissemus eidem ecclesiæ præficere in pastorem: [*præsertim cum per legatum apost. sedis fuisset in Maguntin. archiepiscopum consecratus.*] Super his *c* vero 49) [*cum fratribus nostris*] habito diligenti tractatu, [*de ipsorum consilio*] cassationem postulationis factæ de Wormatiensi episcopo ratam habemus 50), electionem memorati 51) *d* archiepiscopi confirmantes. 52)

36) *Citato.* C. R. 1.
37) Paullo aliter se habet hic textus in c. 8. cit. scilicet: *quod dicebat in loco suspecto, et non citatis Warmaciensi episcopo et eius fautoribus processisse.*
38) *Fuerant*, legit edit. ant.
39) *Fuerunt*, habet ed. ead.
40) *Non possent comprobare*, legit c. 8. cit.
41) *Secundum*, legitur in c. 8. cit. pro *per.*
42) Vox: *directa*, deest in C. R. L. H. et edit. ant. cum c. 8. cit. vt videatur a correctoribus adiecta melioris intellectus caussa.
43) *Destinarunt*, C. R. et c. 8. cit,
44) Post *plus*, C. L. aduit: *etiam.*
45) Vox: *partis*, non legitur in C. R. 1. ant. edit. et c. cit. 8.
46) *Ita se.* C. H legit.
47) *Quod ad nos*, habet ed. ant.
48) *Quia*, est in c. 8. cit.
49) *Ergo.* C. R. et c. 8. cit.
50) *Habuimus*, est in ed. ant.
51) a C. R. L. H. et edit. ant. abest dictio *memorati*, quam tamen c. 8. cit. habet.
52) Hic textus finalis in c. 8. cit. variat sequenti modo: *et electionem archiepiscopi memorati auctoritate apostolica duximus confirmandam.*

CAP. XXIV.

Sufficit electo ad obtinendum, docere, eligentem fuisse in quasi possessione tempore electionis: licet non probet, quod proprietas iuris eligendi ad illum pertineret.

IDEM INNOC. III. *clericis sanctæ Agathes.* (*ann.* 1203. *Romæ.*)

Querelam *e*, quam 53) [*dilectus filius*] G. 54) tituli sancti Vitalis [*nunc*] presbyteri, [*tunc sanctæ M. in Aequiro diaconi*] cardin. per œconomum ecclesiæ vestræ, cuius idem cardin. est gubernator, contra P. 55) [*nunc*] presbyterum [*tunc vero diaconum super*] ecclesia sancti Saluatoris, [*quæ dicitur de Cornutis coram bon. m. præd. n.*] super ecclesia ipsa 56) proposuit, C. 57) *f* papa p. n. 58) nobis, in minori officio constitutis, audiendam [*et examinandam*] commisit. Petebat igitur [*idem*] 59) œconomus præfatum P. ab ecclesia sancti Saluatoris, quam in præiudicium vestræ ecclesiæ, ac iniuriam cardinalis prædicti occupare præsumpserat, remoueri: cum ipsa ecclesia [*sancti Saluatoris*] pertineat ad ecclesiam sanctæ Agathes 60), pleno iure 61), petens [*etiam*] pensionem sexdecim denariorum Papien. [*mon.*] debitam ecclesiæ sanctæ Agathes, pro eadem ecclesia [*sancti Saluatoris*] de Thermis 62) sibi restitui, de nouo subtractam. Prædictus vero P. [*clericus*] respondebat, quod ipse nullam iniuriam irrogauerat cardinali, nec in præiudicium ecclesiæ vestræ receperat dictam ecclesiam 63); cum hæc ad illam nullo iure pertineat, nec aliquam sibi debeat 64) *g* reddere pensionem: sed ipse per electionem populi, ad quem de antiqua consuetudine *h* pertinet electio 65) *i*, a cardinali sanctæ Susannæ, cui eadem ecclesia, tanquam capella suo titulo, in spiritualibus est subiecta, canonice fuerat institutus. [*Cumque ad suam assertionem probandam vtraque pars multoties testes produxisset: nos illos recepimus et examinauimus diligenter, quorum depositionibus publicatis disputationem audiuimus super illis. Sed antequam huiusmodi controuersia finem accipere potuisset, præfatus præd. n. debitum carnis exsoluit. Deinde tamen a nobis vtraque pars cum instantia postulauit, vt caussam ipsam decidere dignaremur.*] Nos igitur, rationibus 66) vtriusque partis [*diligenter*] auditis, [*et plenius intellectis, habito fratrum nostrorum consilio,*] dictum P. ab impetitione œconomi vestri, super electione ac institutione de se facta in ecclesia sancti Saluatoris absoluimus, et super his præfato œconomo silentium duximus imponendum: cum [*per testes*] nobis constiterit, [*euidenter,*] quod populus in quasi possessione præsentandi clericum [*ad illam*] existebat, quando ipsum presbyterum 67) ad illam 68) elegit, et ecclesia eadem spectat 69) ad titulum sanctæ Susannæ in spiritualibus pleno iure, salua quæstione super iure patronatus inter ecclesiam vestram, et populum sæpe dictæ 70) ecclesiæ sancti Saluatoris. Quia vero [*per testes omni exceptione maiores*] fuit 71) liquido comprobatum, quod pensio sexdecim denariorum Papiensis monetæ 72) fuerit 73) clericis ecclesiæ vestræ, pro ecclesia sancti Saluatoris de *k* Thermis 74), annuatim per multa tempora persoluta, sed de nouo subtracta: nos in eundem statum percipiendi huiusmodi 75) de ecclesia sancti Saluatoris de Thermis, ecclesiam vestram decernimus 76) reducendam 77),

53) Pronom. *quam*, in c. 9. comp. 3. h. t. non exstat.
54) *Gaufridus.* C. H. legit.
55) *Petrum*, habet C. L.
56) *Sua*, secundum C. H. sed verba: *super ecclesia ipsa*, hoc loco plane non exstant in c. 9. cit.
57) *Cælestinus*, est in C. L.
58) *Prædecessor noster*, in eodem C. L. sed c. 9. cit. pro *C. papa p. n.* legit tantummodo: *ipse nobis* etc.
59) *Idem*, addunt C. R. H. et c. cit. 9.
60) *Agathæ*, per tot. in C. H. legitur.
61) *Plebano iure*, legit c. 9. cit. Et quidem sine dubio rectius, quod iure *parochiali*, quod hic *plebanum* vocatur, ecclesia S. Agathæ sibi vindicaret S. Saluatoris ecclesiam.
62) *De Terminis*, habet C. R. 1. *in Thermis*, legitur in C. R. 2. et ed. ant. per totum: sed *Thermis*, rectius per totum legit cit. c. 9.
63) Pro *vestræ*, legitur in c. 9. cit. *Sanctæ Agathes*, et deinde: *acceperat ecclesiam sancti Saluatoris.*
64) *Debebat*, legitur in edit. ant. et c. cit.
65) Abest vox: *electio*, a C. R. H. L. edit. ant. et c. cit. vbi textus ipse ita se habet: *sed ipse per electionem populi, quæ de antiqua consuetudine ei pertinet, ad eundem A. card. sanctæ Susannæ præsentatus, cui eadem ecclesia sancti Saluatoris, tanquam capella, suo titulo in* etc.
66) *Attestationibus ac instrumentis*, habet c. 9. cit.
67) *Prædictum clericum*, c. 9. cit.
68) *Ad ipsam.* C. H. legit: præterea additur in C. R. 1. *ecclesiam.*
69) *Spectabat.* C. R. 1.
70) *Supradictæ.* C. H. legit. sed verba: *sæpe dictæ ecclesiæ*, plane omittuntur in c. 9. cit.
71) *Coram nobis fuit*, C. R. 1. habet.
72) *Papien.* secundum C. R. 2. omissa voce: *moneta.*
73) C. R. legunt cum cap. 9. cit. *fuit.*
74) *Ac Thermis*, legitur in c. 9. cit.
75) *Huiusmodi*, non exstat in edit. ant.
76) *Decreuimus.* C. H. habet cum c. 9. cit.
77) *Redigendam*, habet C. L.

a *Vide l. si vero. §. qui pro rei. cum gl. in vers. euidentissime. ff. qui satisd. cog. et l. ea quidem. C. de accus.* b *Dictio*, directa, *deest in antiquis. vide l. actor. C. de probatio 6. qu. vlt. actor. et c. 1. quoniam. infra, de probat.* c *al.* ergo. d *Vox*, memorati, *deest in antiquis.*

e *Cap. 9. eod. tit. in 3. compil. et pro intellectu vide Matthæum de afflict. decis.* 395. f Cœlestinus papa prædec. noster. g *al.* debebat. h *Vide l. 2. et ibi Bart. C. quæ sit long. consu. et in authent. hoc ius porrectum. C. de sac. eccl. gl. in l. rem non nouam. C. de iud.* i *Dictio*, electio, *deest in antiquis cod.* k *In quibusdam antiquis*, de terminis.

et

et ad solutionem pensionis subtractae condemnamus 78) presbyterum antedictum, salua quaestione proprietatis inter ecclesias memoratas.

78) *Condemnauimus*, legitur in c. 9. cit.

CAP. XXV.

Eligentes scienter indignum, priuati sunt potestate eligendi in electione, quae primo occurrit facienda.

IDEM. (*circa ann.* 1204.)

Cum *a* Wintonensis 79) ecclesia pastore vacaret 80): archidiaconus cum suis fautoribus Salubriensem 81), (Salesberiensem) decanum, prior vero et complices eius praecentorem Linconensem 82) in episcopum elegerunt. [*et infra.*] Licet igitur omnes in communi de facienda electione tractauerint; quia tamen nequiuerunt esse concordes: intecto negotio ad nos habuere recursum. Et hi quidem, qui praecentorem elegerant, asserebant, quod illi, qui decanum elegerant 83), eligendi erant potestate priuati, pro illa maxime caussa, quod hominem 84) non legitime natum scienter eligere praesumpserunt. Vnde secundum *b* Lateranense concilium, et eligendi hac vice perdiderant potestatem, et per triennium ecclesiasticis beneficiis carere debebant, [*suppliciter postulantes, vt super hoc interloqui dignaremur.*] Illi vero taliter respondebant, quod, licet is, quem elegerant, fuisset minus legitime natus, per gratiam tamen apostolicae sedis legitimari promeruit: et hoc asserebant se legitime probaturos. Nos igitur attendentes, quod *c* isti post primam electionem admiserant illos ad celebrandam secundam, et quod decretum memorati concilii decreuit 85), huiusmodi praesumptores vna vice duntaxat eligendi potestate priuatos *d*, quoniam electio, quam coram nobis celebrare volebant, non iam secunda, sed tertia concurrebat, ad eligendum illos censuimus admittendos.

79) *Wintoniensis*, secundum C. H.
80) *Careret*, est in C. L.
81) *Saletrien. vel Salecinen.* C. H. *Cellien.* C. L. Sed in c. 10. comp. 3. h. t. est *Salisbriensem*, vel potius: *Sarisberiensem.*
82) *Lincolin.* legitur in c. cit. 10.
83) Verba: *qui decanum elegerant*, non exstant in c. cit. 10.
84) *Sibi*, addit edit. ant. Non vero indigitat, praecentorem fuisse illegitimum sed alium, ante eum electum, cuius electio tamen cassata, et sic demum praecentor electus.
85) *Decernit*, legunt C. R. H. L. et cap. 10. cit.

CAP. XXVI.

Eligens scienter indignum in episcopum, est ob hoc suspensus a beneficiis ecclesiae per triennium: nec potest interim ad dignitatem illius eligi, vel assumi.

IDEM *abbati Cisterciensi 86) R. et P. monachis fontis 87) Frigidi.* e (*ann.* 1205. *Roma in Galliam.*)

Per inquisitionem *f*, quam de mandato nostro fecistis super statu [*facto*] episcopatus et episcopi *g* Tholosani, perspicaciter intelleximus, quod Mascaron, cancellarius iuratus, asseruit, se sciuisse pro certo Raimundum olim Tholosanum episcopum, et amicos ipsius, ante suam electionem habuisse colloquium cum quibusdam canonicis, nominatim expressis, eosque sollicitasse precibus, vt ipsum eligerent in episcopum: seque vidisse pariter et audiuisse, quando praedictus episcopus, [*existens in domo S. Petri de Coquinis,*] recognouit 88) in quorundam canonicorum praesentia, se canonicis illis, qui aduersati 89) fuerant suae primae electioni, iurasse 90), [*in domo Actonis de Montibus*] credens pro certo, quod iuramentum illud illicitum fuit, et praestitum 91), vt idem Raimundus eligeretur ex pacto, et quod ipsemet 92) *h* post electionem ipsius cassatam, domum episcopalem eius nomine detinebat, recipiens quosdam reditus et prouentus, quos de ipsius conscientia et consensu, in eiusdem negotiis expendebat. Cum igitur talem scienter 93) in episcopum eligendo, sicut ipse suo iuramento firmauit, ecclesiasticis beneficiis reddiderit se indignum: graue gerimus et molestum, quod [*dilecto filio*] Tholosano praeposito in episcopum Conuennarum electo 94), idem Mascaron 95) in praepositum dicitur substitutus 96). Quocirca [*discr. v. per ap. sed.*] mandamus, quatenus eundem 97) ab officio praepositurae penitus amouentes 98), faciatis virum idoneum ad officium illud assumi.

86) *Casternien.* legitur in c. 11. comp. 3. h. t.
87) *Montis*, habet edit. ant. cum c. cit. quod insuper addit: *apostol. sed. legatis*, vel vt GONZ. habet: *inquisitoribus*, quod ARNOLDO abbati cum legato sedis apostolicae inquisitio contra Albigenses in ecclesia Tholosana commissa fuerat, cum omnimodo iurisdictione. Depositus iam erat RAYMVNDVS episcopus, vnde etiam in *h. t.* dicitur, quod *olim* fuerit *episcopus*, post cuius depositionem insignis inter canonicos ecclesiae Tolosanae emersit diuisio, vt ex *c.* 30. *h. t.* infra liquet.
88) *Recognouerit.* C. H. legit.
89) *Aduersarii*, secundum C. H.
90) *Iuramentum praestitisse*, legit c. 11. cit.
91) *Fuerit praestitum*, secund. C. R. 1. *Fuerit et praestitum*, C. R. 2. H. L. et edit. ant. legunt: *Illicite fuerit factum*, habet c. 11. cit.
92) *Ipsemet.* C. R. cui additum: scil. *Mascaron*, et c. 11. cit. habet: *ipse M.*
93) Vox: *scienter*, abest a C. H.
94) *Communiter electo*, habet c. 11. cit. *Conuenarum*, legit C. L. et *Conuentarum*, edit. ant.
95) *Mascaron.* C. H. legit.
96) *Constitutus*, legitur in c. 11. cit.
97) *Eundem*, non legitur in C. H. sed c. 11. cit. huic voci addit: *Mascaronem.*
98) *Admouentes*, legunt C. R.

CAP. XXVII.

Si non professus eligitur ad regimen ecclesiae regularis: cassatur electio, consuetudine in contrarium non obstante.

IDEM [*A.*] *priori sancti Frigidiani 99) G. et G.* 100) i *canonicis Lucanensibus.* 1) (*ann.* 1205. *Roma in Etrur.*)

Cum caussam *k*, quae inter Bonum Presbyterum, et Brunum, canonicum [*ecclesiae*] sancti Petri Lucanensis, vertitur super eo, quod dictus presbyter Bonus a maiori parte canonicorum eiusdem ecclesiae, praedicto Br. et quodam alio contradicentibus, in priorem, sicut dicitur, est electus, olim vobis 2) duximus committendam: [*vos, sicut ex litteris vestris accepimus, partes citare curastis, vt iuxta mandatum nostrum caussam ipsam fine possetis canonico terminare. Cumque essent in vestra praesentia constitutae: dictus presbyter Bonus cum instantia postulabat, vt electionem de se factam auct. ap. curaretis confirmare. Sed praefatus Brunus econtrario respondebat, illum non esse dignum regimine prioratus, crimen ei obiiciens simoniae, quodque electio ipsius non erat canonice celebrata. Et, quia professus non erat, ipsum asserebat merito repellendum. Verum cum de simonia nihil fuisset probatum, nec aliquid contra modum electionis ostensum: mouit vos vehementer ipsius ecclesiae priuilegium, in quo continebatur expressum, vt nullus in ea qualibet subreptionis astutia praeponatur in priorem, nisi quem fratres communi assensu, vel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et B. Augustini regulam, prouiderint eligendum. Vnde*] quamuis autem 3) multi priores continue *l* vnus post alium in ipsa ecclesia, per multa et longa tempora fuerint non professi; quia tamen 4) praefatus presbyter Bon. non est professus obseruantiam regularem: dubitatis *m*, et merito, nobis procedere inconsultis, [*contra priuilegium sed. ap. concessum ecclesiae me.*] Quia igitur non debemus attendere solummodo, quid factum sit 5), sed potius, quid sit faciendum 6): consulationi vestrae taliter respondemus, quod, cum secundum legem diuinam *n*, non sit in boue arandum et asino, nec quisquam debeat vestem induere de lana linoque contextam, irritetis electionem praedictam, et compellatis praefatum 7) presbyterum, aliosque clericos non professos, vt vel beati Augustini regulam in eadem ecclesia 8) constitutam profiteantur et seruent 9), aut ipsam ecclesiam omnino dimittant.

99) *Fridiani*, secundum C. H. L. et c. 12. cit. comp.
100) *B. et F.* C. H. legit. *E. et C.* habet C. L.
1) *Lucen.* legit C. L. Sed lectio hic adducta merito retinenda, quia in ciuitate Etruriae extra muros ecclesia canonicorum regularium, a S. FRIGIDIANO episcopo erecta, sita est.
2) *Nobis*, est in C. L.
3) *Autem*, non legitur in c. 12. cit.
4) *Quod tamen*, legit c. 12. cit.
5) *Quod modo factum sit*, legit c. 12. cit.
6) *Sed quid potius faciendum*, C. H. legit: *sed quid sit potius faciendum*, C. L. habet, cum c. 12. cit.
7) *Praedictum.* C. R. 1.
8) *In eamdem ecclesiam*, legit c. 12. cit.
9) *Obseruent*, secundum C. R. 1.

CAP. XXVIII.

Nominatio vel appellatio eius, cuius non interest, electionem non impedit. Sed si vocandus contemnitur, eo prosequente contemptum; cassatur electio etiam confirmata; et potest prosequi, nisi consenserit electioni: quod potest etiam ex post facto. H. d. vsque ad §. super eo.

IDEM INNOC. III. *I. tit. sancti Stephani in Celio* 10) *monte presbytero cardinali, apostolicae sedis legato.* (*circa ann.* 1205. *Roma in Hiberniam.*)

Quod *o* sicut ex litteris tuis: [*et infra.*] [*Nos igitur, litterarum tuarum tenore diligenter inspecto, sex in eis perspeximus contineri, quorum tria contra praed. Armachanensem electum, et alia tria contra eius electionem facere videbantur. Primum, nominatio facta de tribus, quam in litteris tuis aliquoties electionem appellas, contra quam, si electio vere fuerit, antequam cassaretur, non debuerat aliquid aliquatenus attentari. Secundum, appellatio interposita, quae si legitima fuit, sequentem electionem iure penitus impediuit. Tertium, quia Miden. episcopus et abbas Mellifontis, qui interesse debuerant, ad electionem minime conuenerunt. Vnde si contempti fuerunt vel ambo vel alter: plus eorum contemptus, quam multorum contradictio praedictam electionem debuit impedire. Quartum, quod praefatus abbas sic electus ante confirmationem obtentam administrare praesumpsit. Quintum, quia in die consecrationis suae ordines celebrauit, cum nondum pallium obtineret. Sextum, dilapidatio, quia tabulam ar-*

10) *In Celio*, C. H. legit: sed *Cellio*, habet ed. ant.

a *Cap.* 10. *eod. tit. in* 3. *compil.* b *Sub Innocent. III. cap.* 25. c *In C. Barbatiae, ita:* quod isti, qui elegerunt praecentorem post primam, *etc.* d *Vide l.* 2. *cum not. per Barth. ff. de excus. mun. et l.* 2. *et l. serui. ff. de opt. legat.* e *al.* Casterniens. et fontis frigidi ap. S. L. f. *C.* 11. *eod. tit. in* 3. *compil.* g *al.* Tolosanensi. h *Scilicet* Mascaren.

i *al.* G. et C. *al.* B. et S. can. *etc. al.* Idem A. priori S. Fridiani G. et G. Luc. k *Cap.* 12. *eod. tit. in* 3. *compil.* l *Concord. text. in l. ex facto. §. rerum cum no. ff. de her. instit. et in l.* 1. *§. quotidiana ff. de aqua quotid. et aestiu.* m Dubitatis. n *Deuter.* 22. o *Cap.* 13. *eod. tit. in* 3. *compil.*

genteam alienare minime formidauit.] Verum cum 11) ex prima electione 12), quæ facta est 13) de tribus, dicenda videtur potius nominatio, [*non nisi quatuor de omnibus, ad quos electio pertinebat, videlicet duo suffraganei ecclesiæ Armacanæ, et prædictus abbas Mellifontis, et archidiaconus Armacanus conuenerant, ex illa tali nominatione*] nihil iuris acquisitum fuerit nominatis; licite procedi potuit ad electionem regulariter celebrandam, præsertim in ecclesia Armachana: cum iuxta a constitutiones canonicas, si fieri potest, in cathedrali ecclesia electio debeat celebrari. Nec [*talis*] appellatio interposita electionem illam potuit impedire; cum in ea nihil attentatum fuerit in præiudicium regiæ dignitatis 14): quia non simplex nominatio, sed sollemnis electio 15), debet principi præsentari, vt postulationi 16) præstet assensum, etsi secus aliquando per vsurpationem aliqui faciant abusiue. Si autem [*præfati*] Miridinensis 17) episcopus, et abbas Mellifontis 18), qui interesse debuerant 19), non contempti fuerint 20), sed ad electionem vocati, si tamen sine periculo potuerint conuocari 21), siue nequiuerint, siue noluerint ad electionem celebrandam accedere; ipsorum 22) absentia non potuit electionem impedire: [*quoniam, si ad locum illum inter Hibernenses non poterant secure proficisci, nec cæteri ad alium locum inter Anglicos tute poterant conuenire propter hoc. Quod tibi super hoc credimus veritatem diligentius inquirendam; et si eos vocatos fuisse constiterit, si vocari absque periculo potuerint, et illos noluisse, vel non potuisse ad electionem celebrandam venire: propter eorum absentiam, si canonicum aliud non obsistat, electio ipsa non debet aliquatenus irritari.*] Quodsi eos vocatos non fuisse constiterit, sed contemptos; infirmanda erit electio penitus taliter celebrata: nisi postea propter bonum pacis [*diligenter admoniti*] curauerint consentire 23). [*Cæterum, cum, antequam tu ad partes Hibernicas peruenisses, illa fuerit electio celebrata, et electus ipse statim cœperit ministrare; tu satis id potes sub dissimulatione transire; cum id, sicut nosti, de Metropolitanis Angliæ, Franciæ, Alemanniæ et aliarum partium remotarum, qui concorditer sunt electi, Romana ecclesia patiatur, ecclesiarum vtilitate pensata: quia, si tanto tempore quousque posset electus confirmationem cum pallio a sed. ap. obtinere, regalia non reciperet, ecclesia, quæ interim administratione careret, non modicum incurreret detrimentum.*]

Episcopus, dum celebratur Missa consecrationis suæ, vel archiepiscopus ante receptum pallium, ordines conferre non debet. H. d. vsque ad vers. Quod autem.

§. 1. Super eo autem, quod in die consecrationis suæ, antequam Missarum sollemnia finirentur, Acolythum ordinauit, pro tali excessu eum corripias et castiges: [*nisi forte hoc esse de antiqua consuetudine cognoueris ecclesiæ Armacanæ. De qua si tibi constiterit; quod nunc factum est propter simplicitatem et ruditatem gentis illius: poteris misericorditer sustinere. Districte ei ex parte nostra prohibeas, ne de cetero aliquid simile attentetur*:) cum solus Roman. pontifex, qui [*sicut nosti*] ante hymnum angelicum consecratur, et postmodum 24) ipse Missarum sollemnia incipit et perficit consecratus, in die consecrationis suæ valeat ordines celebrare. Cæteri vero, qui inter epistolam et euangelium consecrantur, quia consecrati 25) concelebrant 26) principaliter celebranti, ne diuidatur mysterium 27) vnitatis b, non 28) debent tunc ordines celebrare. Præterea cum non liceat archiepiscopo sine pallio conuocare concilium, conficere chrisma, dedicare basilicas, ordinare clericos, et episcopos consecrare; multum profecto præsumit, qui, antequam impetret pallium, clericos ordinare festinat: cum id non tanquam simplex episcopus, sed tanquam archiepiscopus facere videatur 28*).

Iste vers. non summatur, tum propter diuersitatem lecturarum, tum quia non facit ad titulum. Abb.

§. 2. Quod autem tabulam argenteam dicitur vendidisse; dummodo ecclesiam Armachanam [*sicut promisit*] reddat indemnem, æquanimiter poteris præterire: cum id de cleri et 29) populi processerit voluntate. [*Sane secundum ea, quæ nobis tuis litteris intimasti, tibi præscripto modo duximus rescribendum. Sed cum de circumstantiis eiusdem negotii habere valeas notitiam pleniorem, et nos de discretione tua plurimum confidamus: in isto negotio et in aliis, te sic credimus, auctore domino, processurum, quod tuæ sollicitudinis prudentia poterit merito commendari, et tua legatio ad honorem et commodum sedis apostol. multipliciter redundabit.*]

11) Vocabulum: *cum*, non exstat in C. H.
12) *Ad primam electionem*, habet c. 13. comp. 3. h. t.
13) Vox: *est*, in C. R. et L. nec non c. 13. cit. non legitur.
14) *Maiestatis*, legit C. R. 1.
15) Hic textus in c. 13. cit. ita variat: *quod non simpliciter nominatio, sed sollemnius electis* etc.
16) *Postulatum*, secund. C. R. 2. et L. sed *postulato*, legit C. H. cum c. 13. cit. qualis *postulatio*, fere per omnia regna obtinuit olim, quo præcaueretur: ne infestus regi eligeretur episcopus, maxime vero *primas Hiberniæ*.
17) *Misenensis*. C. R. 1. *Midensis*, habet c. 13. cit. *Midimensis*, secundum C. H. *Mindinensis*, habet C. L. *Mutinensis*, edit. ant.
18) *Mali fontis*. C. R. 1.
19) Verba, *qui interesse debuerant*, in c. cit. 13. non exstant.
20) *Fuerunt*, secundum C. R. 2. *Fuerant*, legit c. cit. 13.
21) *Vocari*, C. R. 2.
22) *Eorum*, secundum C. H.
23) *Assentire*. C. H. habet.
24) *Postea*. C. H. legit.
25) C. R. 1. et c. 13. cit. legunt: *consecratori*.
26) *Celebrant*, secund. C. R. 1.
27) C. R. legunt: *diuidantur mysteria*.
28) *Nec*, legit edit. ant.
28*) Vnde liquet, plus posse *episcopum consecratum*, quam archiepiscopum post *consecrationem*, qui nequidem clericos ordinare poterit absque *pallio*, vt hoc modo designet, se non iure suo, sed *vice pontificis*, quæuis iura ordinis episcopalis peragere: quia in pallio repræsentat pontificem.
29) *Vel*, legitur in c. 13. cit. pro *et*.

a 23. *dist. can. in nomine Domini. et cap. qua fronte. infra, de appell.* b Veritatis, *vt est in vno manuscr. vatican.*

CAP. XXIX.

Electio per minorem partem capituli facta, non tenet: nec per subsequentem consensum ratificari potest. Hoc dicit, secundum communem intellectum.

IDEM *Tolet.* 30) c [*episcopo et*] *Sagonensi* 31) d, *et de Arden.* 32) *abbatib. (ann. 1205. in Galliam.)*

Auditis e et intellectis meritis caussæ de duabus electionibus celebratis in ecclesia Baiocen. 33) vnam de f G. 34) archidiac. et alteram de R. 35) subdiac. inuenimus, vtramque contra 36) formam canonicam attentatam. Cum enim 37), inquisitis voluntatibus singulorum 38), decanus cum paucioribus in ipsum 39) R. et cantor cum pluribus in dictum 40) G. archidiac. conuenissent, solo cantore postmodum quendam alium, videlicet 41) magistrum R. de Algediis 42) g nominante: ad nostram fuit audientiam appellatum, ne decanus, qui primam in electione vocem habebat, ad electionem procederet sine consensu totius 43) capituli, vel maioris et sanioris 44) partis ipsius [*vt discordiæ ianua, quæ iam videbatur aperta, per appell. ob. clauderetur.*] Ipse vero decanus, non habito consensu maioris partis capituli, sed longe minoris, subito in electionem 45) prorupit, appellans, ne quis contra ipsam 46) aliquid attentaret; quamuis asseueret 47), quod electioni factæ plures alii consenserunt 48); cum tamen ex postfacto nequiuerit conualescere, quod ab initio non valebat: quoniam electio, quæ fuerat 49) irrita ipso iure, per subsequentem 50) consensum, maxime 51) appellatione pendente, non poterat 52) esse rata. Eis ergo ad propria recedentibus h, cantor et alii, qui remanserant 53) in capitulo, post illam 54) electionem nondum cassatam, et appell. ad nos interpositam, a nominatione dicti 55) archidiac. recedentes, de nouo præfatum subdiaconum eligere præsumpserunt 56). Nos igitur [*his et aliis, quæ coram nobis fuere proposita, diligenter auditis, de communi fratrum nostrorum consilio*] electionem vtramque duximus irritandam.

30) *Dolenn.* secundum C. H. *Tolen.* habet ed. ant. sed *Doloen.* C. L. *Doln.* c. 14. comp. 3. h. t. vel potius *Dolensi.*
31) *Sangneo.* C. H. legit cum L. et c. cit.
32) *Arclen.* legit C. L.
33) *Baiocensi*, legitur in C. R. 1. erronee, quod *Baiocensis* sit ciuitas Galliæ, cuius episcopo inscriptum *c. 33. h. t.*
34) C. R. habent: *de V.* sed L. legit cum ed. ant. *de W.* per tot, et c. cit. de R.
35) *De Roberto*, C. R. 2. sed in c. cit. 14. legitur: *de magistro R.* omissa voce: *subdiacono.*
36) *Esse contra.* C. H. legit.
37) *Igitur*, secundum C. R. 1. sed neutra vox legitur in c. cit. 14.
38) *Et singulorum*, secundum C. H.
39) *In ipsum*, c. cit. 14. non legit. Sed pro *R.* habet *Rob.* forte *Robertum.*
40) *In V.* legit C. R. 1. Sed in C. H. plane non exstat, et in c. 14. cit. est *W.* omissa voce: *dictum.*
41) Verba: *postmodum quendam alium videlicet*, non exstant in cit. c.
42) *Ardeg.* secundum C. R. 1. *Allegiis*, legitur in C. R. 2. sed in c. 14. cit. *Ablegiis. Aldegiis*, C. H. legit cum L. et ed. ant.
43) *Totius*, non exstat in C. R. 1.
44) Verba: *et sanioris.* C. R. 1. non habet.
45) *In electione*, legit c. 14. cit.
46) *Ipsam electionem.* C. R. 1. et c. 14. cit. legunt, sed C. H. legit: *eam.*
47) *Assereret*, legitur in c. cit. 14.
48) *Consenserint*, legit C. R. 1. Erat hæc electio *tumultuaria*, quia suffragia maioris partis collegii, *qua talis*, desiderantur, nec attendi debet nudus consensus, extra collegium vel capitulum postea interpositus: quia talis consensus maioris partis non est *capitulariter* interpositus.
49) *Fuit*, secundum C. H.
50) *Sequentem.* C. R. 2.
51) *Maxime*, non exstat in c. cit. 14.
52) *Potuerat.* C. H. habet.
53) *Remanserant.* C. H. legit simpliciter.
54) Pronomen: *illam*, abest a C. R. 1.
55) Pro *dicti*, exstat in cit. c. 14. *W.*
56) Differt admodum hic textus in c. cit. 14. et quidem hoc modo: *de nouo magistrum R. absque romani pontificis, vel metropolitani proprii conscientia, cum subdiaconus esset, processerunt non solum eligere, verum etiam pulsatis campanis cum processione sollemni, cantando hymnum, in ecclesia deportare.*

CAP. XXX.

Potestas data compromissariis ad eligendum prælatum, re non integra reuocari non potest: et definit res esse integra, postquam compromissarii cœperunt habere tractatum.

IDEM [*episcopo et*] i *Grandissyluæ* 57) *et Bellæperticæ abbatibus.* (*ann. 1205. in Galliam.*)

In caussis, [*quæ ad ap. sed.* et infra. *Nimirum cum in ecclesia Tholosana*

57) *Grandæ siluæ.* C. R. 1.

c *al.* Dolon. *al.* Dolnen. d Sauigeno. *al.* Sanguineo. *al.* Sagocio. *al.* Sanigneo. e *Cap. 14. eod. tit. in 3. compil.* f *Innocent. ait, ita fuisse in registro:* vnam de P. archidiac. et alteram de magistro R. subdiac. g Aldegiis. *al.* Allegiis. h *In cod. Barbatiæ*, redeuntibus, *scilicet ad domum propriam.* i Idem episcopo Conuennarum et Grandissyluæ, *etc.* *alias*, episcopo et Grandissyluæ, *etc.* *al.* Cadurcens.

vacante

vacante duo per dissensionem capituli sui, videlicet ven. f. n. episcopus Conuennarum, et dil. fil. R. archidiac. Agenuensis nominati fuissent, et R. canonicus S. Licerii, archidiaconus, et R. canonicus S. Stephani Tholosani pro parte dicti episcopi: pro parte vero altera d. f. magister P. de Roma et G. socius eius ad nostram praesentiam accesserunt, quibus ven. f. n. Alban. episcopum et dil. f. H. tit. S. Martini presbyterum cardinalem deputauimus auditores. Coram quibus proposuerunt nuntii praedicti, quod,] cum *a* capitulum Tolosanens. 58) ecclesiae ad tractandum de electione episcopi conuenissent, duos [*S. R. de Ponte, et M. Celerarium*] elegerunt, vt quinque de eodem capitulo eligerent electores *b*, qui praestito iuramento de substituendi pontificis electione tractarent. Et a singulis de capitulo statutum est, et concessum 59), vt ille, quem illi 60) [*quinque*] concorditer, vel tres ex illis, eligerent, ab eis, si persona esset idonea pro episcopo 61) sine contradictione aliqua 62) *c* haberetur. [*Et etiam statutum fuit expresse, quod, si quinque electores in vnam personam conuenire non possent, tribus ex eis concordantibus, reliqui duo illorum sequi tenerentur assensum, et electionem eorum ratam habere.*] Postmodum vero, cum a praedictis duobus quinque electores electi fuissent, [*et*] ad 63) tractandum de electione 64) secessissent in partem, et non possent omnes in vnam pariter concordare personam; tres ex eis conuenerunt in [*praedictum*] episcopum Conuennarum, [*qui erat archidiaconus ecclesiae Tolosanae; et antequam praenuntiarent nominationem ipsius, eam sub protectione apostolica posuerunt,*] et deinde 65) electionem, quam de postulando [*eodem*] episcopo fecerant 66), capitulo publicarunt: ac reliqui duo subsequenter, tertia die cum paucis de capitulo, reliquis absentibus, elegerunt [*praedictum*] archidiaconum Agenensem 67). [*Adiecerunt insuper praedicti R. et alii nuntii memorati, quod a dil. f. I. tt. S. Priscae presbytero card. ap. sed. leg. fuit ex parte illa specialis nuntius destinatus. Et quoniam episcopus ipse postulandus erat a nobis, et legatus nullam concedendi vel transferendi eum potestatem habebat; cum huiusmodi dispensatio sedi duntaxat ap. reseruetur: ne quid contra fieret, nostram audientiam appellauit.*] Nuntii vero praedicti archidiaconi [*coram praedictis auditoribus*] econtrario responderunt, quod, cum praedicti quinque electores, [*in quos totum capitulum eligendi transtulerat potestatem,*] seorsum de electione tractantes, inter se dissiderent 68), ita, quod contentiosae voces eorum, a fratribus, qui remanserant in capitulo, auditae fuissent 69), capitulum ipsos, propter huiusmodi contentiones, suspectos habentes, ad eos duos de canonicis destinarunt, per quos inhibuerunt eis ex parte nostra, [*et praedicti legati,*] ne vlterius in facto procederent. Et ita potestatem eligendi, quam eis commiserant, reuocarunt, mandantes eis, vt redirent ad capitulum, et pariter cum aliis fratribus de electione tractarent: et huiusmodi 70) reuocationi duo ex ipsis electoribus adhibentes consensum, reliquis tribus non contradicentibus, [*cum nuntiis capituli*] ad ipsum capitulum sunt reuersi. Sed alii tres, vsque ad fores capituli subsequuti, ab eis postmodum discesserunt. Capitulum vero, [*illorum absentiam admirantes*] cum tota die illa ipsorum praesentiam expectasset 71), subsequenti die campanam pulsari fecerunt, [*et*] sicut moris est, ad capitulum *d* congregandum: et 72) praedictis tribus, cum paucis complicibus suis, sese contumaciter absentantibus, prior [*sacrista et maior cellarius ecclesiae sancti Stephani, quia speciale super hoc praepositi absentis mandatum habebant,*] cum maiori et saniori parte capituli 73), elegit in episcopum 74) archidiaconum 75) supradictum. [*Exhibuerunt etiam eiusdem archidiaconi nuntii litteras praedicti legati, quas nobis super hoc destinauit.* (et infra.) *Cum autem praedicti auditores praemissa nobis et fratribus nostris fideliter retulissent: nos memoratum legatum piam intentionem in hoc facto habuisse pro certo credentes, ex ipso tamen tenore litterarum suarum intelleximus, eum circumuentum fuisse; et per subreptionem, tacita veritate, perpendimus elicitum et extortum, quicquid ab eo fuit obtentum: cum in ipsis litteris non expresserit formam postulationis.*]

(Quia vero postulatio) de episcopo Conuennarum, quae praecesserat, [*et*] facta erat 76) per eos, in quos totum capitulum eligendi transtulerat potestatem, propter quod vnanimiter de consensu totius capituli intelligitur esse facta 77), quam 78), [*potestatem*] cum res non esset integra, quia in tractatu iam processerant electores, [*et tres, duobus dissidentibus, conuenerant in vnam personam,*] capitulum minime potuit reuocare, [*praesertim ex illa caussa, quia illi quinque erant discordes, cum in translatione potestatis illius manifeste fuisset expressum, quod, si illos quinque contingeret dissidere, electionem trium ratam haberent et firmam. Praeterea liquet, eundem legatum fuisse deceptum; quoniam in commissione sua praetermissio de electione episcopi, qui erat a nobis solummodo postulandus, inquisitionem de sola electione archid. sub forma superius expressa commisit: super quibus nequaquam taliter processissent, si omnia ex ordine, prout fuit in veritate processum, sibi enarrata fuissent. Vnde, communicato fratrum nostrorum consilio,*] electionem ipsius archidiaconi [*non ex vitio vel culpa personae ipsius, sed quia processum eius minus canonicum esse cognouimus, et ipsum legatum multipliciter circumuentum,*] decernimus 79) [*penitus*] irritandam. Quocirca [*discretioni vestrae per ap. sed.*] mandamus, quatenus 80), si personam ipsius episcopi *e* vtilem et necessariam inueneritis ad regimen ecclesiae Tolosanae, et idoneam, tam scientia 81) litterarum, quam suae conuersationis exemplo, ad haereticorum perfidiam de Tolosana dioecesi exstirpandam *f*, quae ibi per negligentiam praesulum 82) miserabiliter et damnabiliter hactenus pullulauit; [*etsi vobis ita constiterit*] transeundi ad ecclesiam Tolosanam, propter vrgentem necessitatem, et eorundem 83) *g* vtilitatem, [*auctoritate nostra subl. cuiusl. contradict. et app. obst.*] ei licentiam tribuatis: [*alioquin, ipsius postulatione repulsa, capitulo eiusdem ecclesiae auctoritate apostol. iniungatis, vt personam ad hoc idoneam eligant in pastorem.*]

58) *Tolosanum.* C. H. habet cum edit. ant. Sed C. L. legit: *Tholosanae.*
59) *Consensum*, est in c. 15. cit.
60) C. R. 1 legit: *illi V.* sed secundum C. H. legitur: *illi V. concorditer.*
61) *Pro episcopo.* C. H. non legit.
62) *Qualibet*, secundum C. H. L. ed. ant. et c. 15. cit.
63) *Et ad.* C. R. ac Pith. legunt; item C. H. L. edit. ant. et c. 15. cit.
64) Verba: *de electione*, absunt a C. H.
65) *Demum*, est in c. cit. 15.
66) *Fecerunt*, legitur in ed. ant.
67) *Argen.* secundum C. R. 1. *Ageminen.* secundum c. cit.
68) *Dissedissent*, C. H. legit: *dissident*, habet ed. ant.
69) *Fuerunt*, habet c. cit.
70) *Huic*, C. H. legit.
71) *Expectassent*, C. R. Pith. et Gloss. habent, cum C. L. ed. ant. et c. cit. 15. Sed C. H. legit: *asspectassent.*
72) Partic. *et*, in c. cit. 15. non exstat.
73) Loco vocis *capituli*, textus c. cit. 15. paullo ampliorem continet descriptionem, scilicet: *conuocatis abbatibus, prioribus, cum monachis et aliis viris religiosis.*
74) *Elegerunt in episcopum.* C. H. legit cum c. cit. 15.
75) Pro *archidiaconum* est in c. cit. simplex *R.*
76) *Fuerat.* C. H.

77) *Factum*, legit c. cit. 15.
78) C. R. 1. *quam potestatem* legit; sed manu aliena hoc additum: nihilominus est eadem lectio in c. cit. 15.
79) *Decreuimus.* C. R. 1. et c. cit. 15.
80) Textus hic admodum in c. cit. variat, et quidem sequenti modo; *omni gratia et timore postposito, circa personam episcopi Conuenarum perscrutari studeatis indagatione sollicita veritatem, si sit vtilis et necessaria ad regimen ecclesiae Tolosanae et idonea*, etc.
81) *Scientiae*, legitur in ed. ant.
82) *Praesulis*, est in c. cit. 15.
83) *Euidentem*, secundum C. H.

CAP. XXXI.

De consuetudine potest canonicorum electio ad solum capitulum pertinere. Hoc dicit, et solet quotidie allegari.

IDEM *episcopo Florentino.* (*ann.* 1206.)

Cum ecclesia *h* Vulterana 84) debito 85) canonicorum obsequio longo fuisset tempore destituta; [*ven. fr. n.*] Vulteranus episcopus, volens ministrorum defectum in eadem ecclesia restaurare, canonicos quosdam elegit, et instituit in eadem: quos [*residentes*] canonici recipere noluerunt, asserentes, quod talis electio fuerat 86) in eorum praeiudicium attentata. [*Cumque super hoc suam ad nos idem episcopus querimoniam destinasset: caussam ipsam tibi commisimus sine canonico terminandam, etc.* et infra.] [*Nos vero vtriusque partis attestationibus et rationibus diligenter inspectis, de comm. f. n. cons. praec. tibi auct. ap.*] mandamus, quatenus super primo 87) articulo petitionis episcopi, in quo postulauit a te, vt [*praenominatos*] canonicos ab iniuria, quam ei super electione canonicorum Vulteranensis ecclesiae inferunt 88), prohiberes; ab impetitione ipsius [*episcopi*] i, [*saepe*] dictos canonicos [*appellat. postbabita*] absoluere non postponas; quia [*sicut iuris regula dicit*] non videtur iniuriam facere 89), qui vtitur iure suo: cum per testes longe melius sit probatum, quod canonici supradicti hoc iure vsi fuerint 90), antequam 91) episcopus memoratus. In secundo quoque [*praescriptae petitionis*] articulo, quo idem petebat episcopus, vt dicti canonici episcopum 92) ipsum iure electionis vti libere paterentur, absoluere studeas canonicos saepedictos 93), maxime si sit notorium, quod in Thuscia generalis consuetudo seruetur, vt in cathedralibus ecclesiis solum capitulum, irrequisito episcopo, eligendi canonicos habeat 94) facultatem 95).

84) *Vulturana.* C. H. legit.
85) *A debito*, secundum C. R. 2.
86) *Erat.* C. H. habet.
87) *Primo*, in edit. ant. non legitur.
88) Haec verba in c. 16. comp. 3. h. t. ita variant: *quae ei super electione canonicorum Vulteranae ecclesiae infertur* etc.
89) Legit. C. R. 1. *alicui* facere.
90) *Fuerunt*, secundum C. H.
91) *Quam*, legitur in c. 16. cit.
92) Vox: *episcopum*, a C. R. Pith. et Gloss. abest, nec in C. H. L. edit. ant. nec in c. cit. exstat.
93) *Supradictos.* C. H. legit.
94) *Haveant.* C. R.
95) *Potestatem.* C. R. 1. habet. De iure communi quidem beneficiorum collatio ad episcopum spectat, in quo se fundabat episcopus Vulteranus: liquet tamen ex textu hoc, generali consuetudine Thusciae hoc ius fuisse interueniente episcopis, iura sua desidiose sine dubio negligentibus, et priuatiue capitulis acquisitum.

a *Cap. 5. eod. tit. in 3. comp.* b *Iste text. reputatur sing. per Panor. hoc in suo effectu.* c Qualibet, *in antiquis.* d *l. fin. C. de praed. dec. libr. 10.*

e *Vox*, episcopi, *deest in nonnullis antiquis.* f *Praecipua episcoporum cura in exstirpandis haereticis versari debet: nam eis hoc incumbit iure diuino. Albericus* ... *de agn. assert. qu. 11. circa finem. pulchre concilium Tolosanum, c. 2.* g *al.* euidentem. h *c. 16. eod. tit. in 3. compil.* i *al.* ipsius episcopi.

CAP.

CAP. XXXII.

Compromittentes tenentur recipere electum a compromissariis, si sit dignus: nisi contra formam compromissi eum appareat electum.

IDEM 96) *abbati sancti Victoris* a, *et* 97) *decano Parisiensi*, *et magistro R. Decortonensi* 98), *canonico Morinensi.* 99) b (*ann.* 1206. *Roma in Galliam.*)

Cum dilectus filius archidiaconus Morinensis 100) nobis intimasset 1): [*et infra.*] 2) Ecclesia Morinensis episcopi solatio destituta, canonici eiusdem [*ecclesiæ*] 3) de pastoris substitutione tractantes, in tres canonicos 4) Morinenses potestatem eligendi episcopum vnanimiter contulerunt, [*iuramento interposito*] promittentes, vt 5) illum reciperent in pastorem, quem de gremio ipsius ecclesiæ ducerent [*in episcopum*] eligendum: qui, [*postmodum*] examinatis voluntatibus singulorum, archidiaconum [*Ioannem*] eiusdem 6) ecclesiæ [*virum litteratum, prouidum et discretum*] in episcopum elegerunt 7). Metropolitanus quoque 8) tam electionem, et electi personam [*diligenter*] examinans, quam etiam super ipsius ætate, de cuius defectu fuerat 9) ab aliquibus 10) dubitatum, inquirens sollicite veritatem, per sententiam declarando electum ipsum minime sustinere in ætate defectum, electionem factam de ipso [*vtpote canonice celebratam*] sollemniter confirmauit. [***Qui postea, regalibus receptis a rege ad petitionem eiusdem capituli a ven. fr. n. episcopo Atrebaten. de mandato metropolitani prædicti fuit in presbyterum ordinatus: et aliquandiu nullo contradicente, liberam et pacificam tam in temporalibus, quam in spiritualibus administrationem obtinuit in ecclesia Morinensi. Vnde procuratores ipsi a nobis humiliter petierunt, vt his, qui post hæc omnia inuidiæ stimulis agitati, contra proprium factum temere veniendo, aduersus electum ipsum materiam discordiæ suscitare præsumunt, silentium imponentes, et memoratam electionem, tam concorditer celebratam et confirmatam, sollemniter approbantes, eidem faceremus munus consecrationis electo impendi, multorum super hoc non solum abbatum et capellanorum ciuitatis et diœces. Morinens. sed etiam aliorum presbyterorum litteris nobis præsentatis, qui super præmissis omnibus testimonium perhibentes, electum ipsum de litteratura, discretione ac honestate reddiderunt multipliciter apud nos commendatum. Quinimo et electorum ipsorum super hoc nobis litteras obtulerunt, quibus erat de verbo ad verbum, sicut iidem asserunt electores, litterarum illarum tenor insertus, quæ de potestate ipsis tradita iuxta præmissam formam confectæ in capitulo fuerant, et sigillo capituli sigillatæ.***] Verum [*supradictus*] B. qui contra electum venerat memoratum, proposuit ex aduerso, quod, cum supradictis tribus 11) sub hac forma [*iuramento præstito*] fuerat 12) eligendi concessa potestas 13), vt capitulum eum 14) recipere teneretur, quem illi tres ab omnibus, vel maiori et 15) saniori parte de gremio ipsius ecclesiæ nominatum eligerent in pastorem, electores ipsi 16) terminos potestatis sibi traditæ non seruantes, prædictum archidiaconum eligere præsumpserunt, quem pauci de capitulo nominarant 17). Vnde canonici Morinen. postmodum admirantes, qualiter archid. electus fuerit 18) memoratus, cum plures essent in eadem ecclesia digniores, [*super electionis processu inuicem colloquendo*] cœperunt fere 19) omnes publice profiteri, quod nullatenus archidiaconum nominarant [*supra dictum.*] et reputantes, se in hac parte delusos 20), quod super hoc factum fuerat, [*per eundem B. cui suas litteras testimoniales assignarunt,*] nostro curauerunt apostolatui referare 21). [***Qui coram nobis sollicite postulauit, vt, eadem electione cassata, faceremus, ipsi ecclesiæ de persona idonea canonice prouideri; cum fere omnes canonici Morinens. sicut asseruit, sint parati præstito iuramento firmare, quod præfatum archidiaconum nunquam in episcopum nominarant; et legitime posset ostendi, quod iuxta formam præmissam supradictis tribus collata fuerit eligendi auctoritas, vt videlicet de gremio ecclesiæ illius eligerent, in quam omnes, vel maior et sanior pars capituli consentiret: asserente eodem B. se nihilominus probaturum, quod sæpe dictus electus pateretur in ætate defectum.***] Nos vero attendentes 22), quia res perniciosa esset exemplo, si per surreptionis astutiam quis ascenderet ad apicem dignitatis, [*de consilio fr. nostr.*] ita duximus prouidendum, vt, præstito a contradictoribus iuramento, quod ipsi malitiose contra præfatum 23) electum non moueant 24) quæstionem huiusmodi, prædicti tres electores iuramenti vinculo adstringantur dicere veritatem, quod ex canonicis examinationis tempore in præfatum archidiaconum conuenerunt. Et si tres simul, aut duo saltem ex ipsis iurati, dixerint 25), maiorem canonicorum partem in ipsum archidiaconum conuenisse; vos contradictoribus silentium imponatis: cum contra hoc eorum esset probatio insufficiens, eo, quod singuli essent in suis testimoniis c singulares. Si vero per eorum depositiones constiterit, sæpedictum archidiaconum extitisse a paucioribus nominatum; tunc, [***demum sollicite audiatis, quod vtraque pars proposuerit, ad probandum formam, secundum quam eligendi potestas præfatis tribus electoribus asseritur fuisse concessa: et,***] si fuerit sufficienter ostensum, quod illum de gremio ecclesiæ secundum formam sibi traditam 26) debebant eligere, in quem omnes, vel maior aut sanior 27) pars capituli conueniret 28), vos electionem ipsius archidiaconi omnino cassetis, [*et faciatis ecclesiæ Morinensis per electionem canonicam de persona idonea in pontificem prouideri.*] Alioquin, quod de ipso 28*) factum est, ratum habentes, contradictores ab eius impetitione per censuram ecclesiasticam [*app. rem.*] compescatis, præfatum P. præbenda Morinen. ecclesiæ spoliantes, qui se ad hanc pœnam, si forsitan 29) in probatione deficeret 30), obligauit d: non obstante, quod super ætatis defectum 31) obiectum est contra illum, cum idem canonicus huic obiectioni non multum institerit, et super hoc a metropolitano fuerit iudicatum, cuius sententia in rem transiit iudicatam, cum intra 32) decennium 33) non fuerit legitima prouocatione suspensa.

96) Tota hæc inscriptio in c. 17. cit. comp. ita se habet: *Idem abbati S. Victoris, decano Parisien. et mag. R. de Coiron. canonico Nouiomen.*
97) C. H. copulam *et*, omittit.
98) *Decorgon*, habet C. R. 1. *Decorgen*, vero C. R. 2. Sed C. H. ita legit: *et G. de Gorganensi canonico de Morinensi. De Tortona*, legit C. L. *Recortonen.* habet ed. ant.
99) *Moriensi*, habet C. L.
100) In C. H. hoc caput ita incipit: *cum dilectus filius archidiac. Morin.* et infra. *Ipsi procuratores in nostra præsentia proponere curauerunt, quod, cum ecclesia Morinensis* etc. In cod. vero L. sequenti modo: *Quum dilecti filii, archidiaconus Moriensis.* (et infra.) *ecclesia*, etc. Idemque initium capituli huius deprehenditur in ed. ant. præter quod pro *Moriensis*, legatur *Morinensis.* Textus hic in c. 17. cit. ita variat: *Cum dilecti filii H. archidiaconus Morin. electi procuratores et B. Morin. canonicus ad sed. apost. accessissent: procuratores ipsi proponere in nostra præsentia curauerunt, quod ecclesia Morin.* etc.
1) Verba: *nobis intimassent*, non exstant in C. R.
2) *Et infra*, quibus C. R. 1. addit: *Morien. etiam magister H. Attrebaten. canonicus Morien. ad apostolicam sedem accessissent, procuratores ipsi in nostra præsentia proponere curauerunt et infra.*
3) C. R. 2. edit. Gonz. nec non C. H. et c. 17. cit. habent: *eiusdem ecclesiæ.*
4) *In dil. fil. A. presbyterum G. diaconum T. subdiaconum, canonicos etc.* legit c. 17. cit.
5) *Quod*, secundum C. H.
6) *Decus.* C. R. 1. legit.
7) Hic differt valde c. 17. cit. a breuitate textus nostri, nimirum: *et eadem electione, a capitulo communiter approbata, a metropolitano suo pariter petierunt, vt electionem confirmaret eandem, qui tam electionem* etc.
8) Post vocem: *quoque*, legit L. C. *eiusdem.*
9) *Exstitit*, secundum C. H.
10) *Ab aliquibus*, non habet edit. ant.
11) *In supra dictos tres*, legit c. 17. cit. omissa partic. *cum.*
12) C. R. legunt cum L. *fuerit.*
13) *Facultas.* C. H. vti etiam c. cit.
14) *Illum*, habet C. R. 1.
15) *Vel.* C. R. 1.
16) Pronomen: *ipsi*, abest a C. H.
17) *Nominarunt*, legit C. R. 2. cum L.
18) C. R. habent: *fuerat*, sicut etiam L. ed. ant. et c. cit. 17.
19) *Pæne*, secundum C. H.
20) *Illusos*, legitur in c. 17. cit.
21) *Præsentare.* C. R. 1.
22) *Attendentes.* C. R. H. L. ed. ant. et c. cit. 17. non habent. Ceterum in c. cit. ipse textus est hic: *nos vero his et aliis, quæ fuerunt hinc inde proposita coram nobis, diligenter auditis, quod res etc.*
23) *Prædictum*, secund. C. R. 1.
24) *Mouerant*, legit ed. ant.
25) *Dixerunt*, habet C. L.
26) *Datam*, est in c. cit.
27) *Et sanior.* C. H. legit, cum L. ed. ant. et c. cit.
28) *Conuenirent*, est in c. cit. 17.
28*) *De ipsa*, legimus in cit. c.
29) *Forsan*, secundum C. H. ed. ant. et c. cit.
30) *Defecerit*, est in c. 17. cit.
31) C. R. 1. legit: *defectu*, cum L. et ed. ant.
32) *Infra*, legit C. L. cum ed. ant. et c. cit. quæ particulæ in iure can. sunt promiscuæ.
33) *Decendium.* C. R. ed. ant. et Pith. et c. cit. 17. legunt.

CAP. XXXIII.

Si ex septem compromissariis, tres eligunt quartum, et ille consentit, et est idoneus: confirmabitur electio.

IDEM *episcopo Baiocensi.* 34) (*ann.* 1208. *Roma in Gall.*)

Cum e in iure peritus existas, [***et copiam habeas peritorum: non possumus non mirari, quod super quibusdam iuris articulis nos consulere voluisti, qui nihil, aut modicum dubitationis continere noscuntur.***] Primus f [*siquidem*] tuæ consultationis articulus continebat, quod cuiusdam ecclesiæ decano defuncto, eiusdem loci capitulum sub hac forma in septem ex ipsis canonicis compromisit, vt illum, quem ex se g, vel aliis 35) de gremio ipsius ecclesiæ omnes pariter, vel maior eorum pars nominaret 36), idem capitulum reciperet in decanum. Vnde 37) cum vnus ex illis septem a tribus ipsorum, et alius, qui non erat de numero eorundem, a tribus aliis in decanum fuerint nomi-

34) *Baiocensi.* C. R. Gl. et Pith. legunt, vti etiam C. L. ed. ant. et c. 18. comp. 3. h. t.
35) C. R. 1. *ex aliis*, legit. cum H. et cit. c.
36) *Eligerent*, est in c. cit.
37) *Verum*, legitur in c. cit. pro *vnde.*

a *al.* et Mag. R. de Torto can. Morin. b *al.* Nouiomensi. *al.* Parisiensis. *Vide cent.* 12. 1458. *C.* 17. *Vincent.* 30. 32.

c *De testium singularitate multiplici, vide Crauettam tract. de antiqu. temp. p.* 4. *Adde B. Th.* 2. 2. *qu.* 70. *art.* 2. d *Ad idem est textus in l. stipulatio ista. §. alterius, cum nota. D. de verb. obl.* e *Cap.* 18. *eod. tit. in* 3. *compil.* f *al.* Primus siquidem. g *Vide l. plane. cum gloss. in verb. potest. ff. quod cuiusc. vn.*

nati,

nati, requiſiſti 38), vter eorum 39) aſſumi debeat [*a capitulo*] in decanum 40)? Super quo taliter reſpondemus 41), quod is, qui de numero ſeptem a tribus eorum dignoſcitur nominatus, iuxta compromiſſi tenorem debet in decanum *a* aſſumi: dummodo electioni de ſe factæ conſentiat 42), et aliquod 43) canonicum non obſiſtat.

38) *A nobis tua fraternitas requiſiuit*, c. cit. 18.
39) *Quis eorum*, ſecundum C. H.
40) Abſunt verba *: in decanum*, a C. R. 1.
41) *Duximus reſpondendum.* C. H. legit.
42) Quia tres ex his ſeptem compromiſſariis elegerant ex ſuo numero *quartum*: ille poterat *ſuo conſenſu* tribus accedere, et ſic *maiora ſuffragia* efficere. Idem etiam in *A. B. c.* 2. *§. vlt.* ad electionem Cæſaris applicatum, in qua ſimilis caſus, pontifici in hoc textu relatus, deprehenditur. Quia enim ſeptem pariter electores concurrebant, vti in hoc textu ſeptem compromiſſarii: inde collegerunt, quod *in caſu, quo tres principes electores quartum ex ſe ſeu ipſorum conſortio in regem Romanorum elegerint, vox illius electi plenum vigorem habere, et eligentium augere numerum, partemque maiorem conſtituere queat.* Alias nemo ſibi directo votum dare poteſt *c. f. de inſtit. c.* 26. *X. de iur. patron.* PASSERIN. *de elect. C. XXV. n.* 664. *ſqq.*
43) *Aliud.* C. R. 1.

CAP. XXXIV.

Electio imperatoris ſpectat ad principes Germanos, tres prælatos, et quatuor laicos: et electio facta per eorum maiorem partem, cæteris non contemptis, tenet. Et ad papam pertinet electum examinare, approbare, et inungere, conſecrare, et coronare, ſi eſt dignus: vel reiicere, ſi eſt indignus, vt, quia ſacrilegus, excommunicatus, tyrannus, fatuus et hæreticus, paganus, periurus, vel eccleſiæ perſequutor. Et electoribus nolentibus eligere, papa ſupplet. Et data paritate vocum eligentium, nec accedente maiori concordia, papa poteſt gratificari, cui vult. H. d. notanter iſte textus. mai 1202

IDEM *duci Caringiæ.* 44) b (*ann.* 1208. *Roma in German.*)

Venerabilem c [*fratrem noſtrum Salesburgenſ. archiepiſcopum, et dilectum filium abbatem de Salen. et nobilem virum marchionem orientalem, quorundam principum nuntios ad ſed. ap. deſtinatos benigne recepimus, et eis beneuolam duximus audientiam indulgendam. Litteras quoque, quas per eos quidam nobis principes deſtinarunt, diligenter perlegi fecimus, et quæ in eis continebantur, notauimus vniuerſa.*] Inter cætera vero quidam principes 45) hac præcipue obiectione ſunt vſi, dicentes, quod [*ven. fr. n. Præneſtinus epiſcopus*] apoſtolicæ ſedis legatus aut electoris geſſit, aut cognitoris perſonam; ſi electoris, in meſſem alienam miſerat falcem ſuam, et electioni ſe ingerens, principum derogauerat dignitati; ſi cognitoris, abſente altera partium 46), videtur perperam proceſſiſſe: cum citata non fuerit, et ideo non debuit 47) contumax iudicari 48) d. [*Verum nos, qui ſecundum apoſtolicæ ſeruitutis officium ſumus ſingulis in iuſtitia debitores, ſicut iuſtitiam noſtram nolumus ab aliis vſurpari, ſic ius principum nolumus nobis vindicare.*] Verum 49) illis principibus ius 50) et poteſtatem eligendi regem, in imperatorem poſtmodum promouendum 51), recognoſcimus 52), vt debemus, ad quos de iure ac antiqua conſuetudine noſcitur 53) pertinere: præſertim cum ad eos ius et poteſtas huiuſmodi ab apoſtolica ſede peruenerit, quæ Romanum imperium in perſonam magnifici Caroli a Græcis tranſtulit in Germanos. Sed et 54) principes recognoſcere debent, et vtique recognoſcunt, ſicut iidem 55) in noſtra recognouere præſentia, quod ius et auctoritas examinandi perſonam electam in regem, et promouendam ad imperium, ad nos ſpectat, qui eum 56) inungimus, conſecramus 57), et coronamus. Eſt enim regulariter et generaliter obſeruatum, vt ad eum examinatio perſonæ pertineat, ad quem impoſitio manus ſpectat. Numquid enim, ſi principes non ſolum in diſcordia, ſed etiam in concordia ſacrilegum quemcunque, vel excommunicatum in regem, tyrannum, vel fatuum, hæreticum eligerent 58), aut 59) paganum, nos inungere, conſecrare, ac 60) coronare hominem huiuſmodi deberemus 61)? Abſit omnino. Obiectioni ergo principum reſpondentes, aſſerimus, quod legatus noſter [*epiſcopus Præneſtinus cariſſimum in Chriſto filium noſtr.*] approbando regem *e* [*Ottonem,*] et reprobando [*Philippum*] ducem [*Suauiæ,*] nec electoris geſſit perſonam, [*iuxta quod nobis per litteras ſuas quidam principum opponebant,*] vtpote qui nec fecit aliquem eligi, nec elegit; [*et ſic electioni ſe nequaquam ingeſſit:*] nec cognitoris [*perſonam exhibuit,*] cum neutrius electionem, quoad factum eligentium confirmandam duxerit 62), aut etiam infirmandam. [*Et ſic ius ſibi principum nullatenus vſurpauit, aut venit contra illud.*] Exercuit autem denuntiatoris officium; quia perſonam ducis eiuſdem indignam 63), et perſonam regis denuntiauit idoneam, quoad imperium obtinendum, non tam propter ſtudia eligentium, quam propter merita electorum 64); quamuis plures ex illis, qui eligendi regem in imperatorem promouendum de iure ac de conſuetudine 65) *f* obtinent poteſtatem, conſenſiſſe perhibeantur in ipſum regem, [*O.*] et ex eo, quod fautores [*Ph.*] ducis, abſentibus aliis et contemptis, ipſum eligere præſumpſerunt, pateat 66), eos perperam proceſſiſſe: cum [*explorati ſit iuris, quod*] electioni 67) plus contemptus vnius, quam contradictio multorum obſiſtat. [*Vnde priuilegium meruerunt amittere, qui permiſſa ſibi abuſi ſunt poteſtate. Videri non immerito poteſt, quod iniuria huiuſmodi non obſtante, cæteri vti poterant iure ſuo. Et quoniam dux prædictus, nec vbi debuit, nec a quo debuit, coronam et vnctionem accepit; memoratus vero rex et vbi debuit, videlicet Aquiſgrani, et a quo debuit, ſc. a ven. fr. n. Colonien. archiepiſcopo vtrumque recepit:*] nos vtique 68) *g* non ducem, ſed reliquum 69) reputamus et nominamus regem, iuſtitia exigente 70). [*In reprobatione vero præfati Philippi ducis Suauiæ, propter manifeſta impedimenta perſonæ, non accuſatione, ſed condemnatione potius fuit opus: quia non accuſatione, ſed condemnatione indigent manifeſta.*] Quod autem, cum in electione vota principum diuiduntur, poſt admonitionem et exſpectationem alteri partium fauere poſſimus 71), maxime poſtquam a nobis vnctio, conſecratio et coronatio poſtulantur 72), [*ſicut vtraque pars a nobis multoties poſtulauit, ex*] iure patet pariter et exemplo. Numquid 73) enim, ſi principes admoniti et exſpectati, vel non potuerunt 74), vel noluerunt 75), in vnum propoſitum 76) *h* conuenire, ſedes apoſtolica aduocato et defenſore carebit: eorumque culpa ipſi redundabit in pœnam? Sciunt 77) autem principes, quod 78), cum Lotharius et Corradus in diſcordia fuiſſent electi, Roman. pontif. Lotharium coronauit, et imperium obtinuit coronatus, eodem Corrado tunc demum ad eius gratiam redeunte. Eos igitur 79) duximus commonendos 80), vt, [*ſicut nos a iuris ipſorum ceſſamus iniuria, ſic ipſi contra ius noſtrum ſe nequaquam iniurioſos oſtendant, ſed*] a præfato duce, iuſto quidem a nobis iudicio reprobato, recedant, et præfato regi [*O.*] non abnuant adhærere: niſi *i* tunc demum contra 81) perſonam vel factum, legitimum quid ab eis obiectum fuerit et oſtenſum. Sunt enim notoria impedimenta ducis, [*Suauiæ*] ſcilicet excommunicatio publica, periurium manifeſtum, et perſequutio diuulgata, quam progenitores

44) Admodum variant in appellatione ducis, ad quem INNOCENTIVS III. hanc decretalem direxit, codices MSCti et editiones, quas conſului, quorum lectiones erroneas nequidem referam. Palam eſt, hic indigitari BERTHOLDVM *ducem Zaringiæ* in regem Romanorum a quibusdam contra PHILIPPVM Sueuum electum, qui tamen viribus ſuis diffidens ad gratiam PHILIPPI confugit, teſte CONRADO Vrſpergenſi *p.* 306. et ſic a partibus PHILIPPI ſtetit cum plurimis Germaniæ principibus. Huic tamen, teſte hac decretali, admodum reſiſtebat pontifex eo tempore, et *ducem Zaringiæ* a vinculo, quo ſe obſtrinxerat PHILIPPO, retrahere conabatur, quorſum omnia eiuſdem argumenta tendunt, per quæ arbitrium in electiones Cæſarum ſibi, pro more illius temporis, vindicat, et quidem ex *conſecrandi* et *coronandi* imperatores poteſtate. Cum vero hoc abſque ſummo imperii Romano-Germanici decremento fieri et admitti non poſſet; tandem coronatio hæc papalis prorſus neglecta et omiſſa eſt: ne electionis examen ad ſe in poſterum traheret ſedes papalis.
45) Textus ipſe in c. 19. comp 3. h. t. eſt hic*: quæ dicti principes per eaſdem nobis litteras intimarunt, hac* etc.
46) *Parte*, C. H. legit.
47) *Debuerat*, C. R. legunt, ſed C. H. et cit. c. *debuerit.*
48) C. H. habet: *reputari.*
49) *Vnde*, legitur in c. cit.
50) *Et ius*, ſecundum C. H.
51) *Promouendum eſſe*, C. H. legit.
52) *Cognoſcimus*, eſt in c. cit. 19.
53) *Cognoſcitur*, C. H.
54) *Et*, abeſt tam a C. L. quam ed. ant.
55) *Idem*, legitur in cap. cit. et ed. ant.
56) *Eam*, eſt in c. cit.
57) *Et conſecramus*, C. R. 2.
58) *Elegerint*, ſecundum C. R. 1. et c. cit.
59) *Et*, legit ed. ant. pro *aut.*
60) *Aut*, eſt in c. cit. pro *ac.*
61) *Debemus*, eſt in c. cit.
62) *Duxit*, eſt in c. eod.
63) *Indignam*, non legitur in c. cit. ac in eo textus ipſe ſequenti modo variat: *quia perſonam eiuſdem denuntiauit non idoneam quoad* etc.
64) *Electi*, C. R. 2.
65) C. R. et H. legunt: *ac conſuetudine.*
66) *Pateat ergo*, ſecundum C. R. 1. ſed C. H. habet: *pateat quoque, eos.*
67) *In electionibus.* C. R. 1.
68) *Igitur*, legunt C. R.
69) *Non Ph. ſed O.* habet c. cit.
70) *Exibente*, C. R. 1. habet.
71) *Poſſumus*, C. R. 2. et ed. ant. legunt.
72) *Poſtulentur*, legit ed. ant.
73) *Nunquam*, eſt in c. cit.
74) *Potuerint*, C. R. 2. legit. cum c. cit.
75) *Noluerint*, C. R. 2. et c. cit. habent.
76) Verba*: in vnum propoſitum*, C. R. H. edit. ant. et c. cit. omittunt.
77) *Sicut autem principes et tua nobilitas non ignorat, quod* etc. legit c. cit.
78) *Quia*, C. R. 1. legit.
79) Textus hic aliter ſe habet in c. cit. ſcilicet: *nos ergo per nuntios principum mem. eos duximus* etc.
80) *Admonendos*, C. R. 1.
81) *Cum contra*, C. H. legit.

a *Hunc text. dicunt ſingul. Ioan. Andr. in reg. in toto. de reg. iur. in 6. et Panorm. hic, quod electus conſentiendo electioni de ſe factæ a media parte eligentium, auget numerum et electionem perficit. Adde Paul. Caſtr. conſil.* 230. *libr.* 2. b *al.* Zerangiæ, *ſeu* Zarangiæ, *al.* Laringiæ, *al.* Saringiæ, *al.* Carinthiæ. c *Cap.* 19. *eod. tit. in* 3. *compil.* d *Vide l. properandum. §. ſin autem. C. de iud. et l. conſentaneum, per Bart. C. quomodo et quando iud.*

e *Intelligit Ottonem regem.* f *In C. Barbatiæ ita:* ac conſuetudine antiqua obtinent, *etc.* g *In C. Barb. ita:* nos itaque non Philippum ducem, ſed ipſum O. reputamus, *etc.* h *In aliquot vetuſtis legitur*, præpoſitum. *al. ita:* vel non potuerunt, vel noluerunt conuenire *: ſed qualitercunque legas, idem manet ſenſus.* i *In quibuſdam exemplaribus:* niſi tunc demum, cum contra perſonam, *etc.*

A. Fliche, La chrétienté romaine p. 63

eius et ipse præsumpserunt in apostolicam sedem 84) a, et alias ecclesias exercere. Fuit quoque 85) a [*bonæ mem. G. papa*] prædec. nostro [*propter inuasionem et deuastationem patrimonii beati P. commonitione sæpe præmissa, publice ac sollemniter*] excommunicationis vinculo innodatus, [*cum in Tuscia moraretur,*] quod [*ipse*] postmodum recognouit, dum per nuntium suum [*ab ipso prædec. nostro*] absolutionis beneficium postulauit, [*et postmodum a tunc Sutrino episcopo, quem cum abbate sancti Anastasii pro liberatione venerabilis fr. n. Salisuiter. archiepiscopi nos in Theutoniam miseramus, contra formam mandati nostri de facto solummodo, quia de iure non potuit, post suam electionem apud Warmatiam occulte se fecit absolui.*] Vnde patet, quod ipse 86) fuit excommunicatus electus. [*Et videtur non immerito; quod adhuc sit ex eadem caussa excommunicationis sententia innodatus; cum prædictus episcopus eum sua auctoritate non posset absoluere; auct. vero nostræ delegationis, nec posset plus, nec aliter liceret hoc ipsi, quam ei fuerat ab apostolica sede concessum. Ex eo etiam excommunicationis sententiæ subiacere creditur manifeste, quod, cum perfidus Marcoaldus, Dei et ecclesiæ inimicus, cum vniuersis fautoribus, tam Teutonicis quam latinis excommunicationis vulgatæ vinculis suæ iniquitatis meritis sit adstrictus, sicut iam vobis per litteras nostras directas per P. iudicem Placentinum ipsius Philippi nuntium intimasse meminimus, quas ad ipsius Philippi audientiam credimus peruenisse, nihilominus, quamuis id non tantum ex relatione ipsius iudicis, sed etiam per publicam famam ad notitiam eius deuenerit, eidem excommunicato non solum communicat, sed eum in malitia sua fouet, et per nuntios et litteras suas exacuit furorem ipsius, vt cariss. in Christo filium nostrum F. Siciliæ regem illustrem, nepotem suum, quem iam priuauit hereditate paterna, adhuc priuet possessione materna.*] Idem etiam contra proprium iuramentum, super quo nec consilium a sede apost. requisiuit, ambitionis vitio regnum sibi vsurpare præsumpsit 87), [*non alium caussa necessitatis in regem eligere: quod vtrumque tolerabile videretur,*] cum super illo iuramento prius Romana ecclesia 88) consuli debuisset. [*Sicut et eam quidam consuluere prudenter, apud quam ex institutione diuina plenitudo residet potestatis.*] Nec valet ad plenam excusationem ipsius, si iuramentum illud dicatur 89) illicitum; cum nihilominus super eo nos prius consulere debuisset, quam contra ipsum propria temeritate venire: præsertim 90) illo exemplo, quod cum Gabannitæ 91) b a filiis Israel per fraudem surripuerint 92) iuramentum, ipsi tamen, cognita fraude, contra illud venire temere 93) noluerunt. Vtrum vero dictum iuramentum sit 94) licitum, vel 95) illicitum, et ideo seruandum 96), an non 97) seruandum extiterit, nemo sanæ mentis ignorat ad nostrum iudicium pertinere. [*Quod autem Philippus de genere persequutorum existat, principes non credimus dubitare: cum Henricus, qui primus imperium de genere ipsius hoc accepit, bon. mem. Paschalem p. p. nostrum cum episcopis et card. et multis nobilibus Romanorum præsumpserit captiuare. Fridericus autem pater ipsius Philippi contra fel. recordationis Alexandrum papam, p. n. longo tempore schisma fouit. Henricus frater ipsius Philippi, qualiter se habuit circa interfectores sanctæ memoriæ A. Leodien. episcopi, quem ipse prius coegerat exsulare, ac Corradum, qui Hostiensem episcopum ceperat, satis nostis. Quin etiam qualiter ven. fr. n. Auximian. episcopum alapis cædi fecerit, et pilos de barba eius auelli, et tractari eum in pluribus inhoneste; qualiter et quosdam familiares ecclesiæ Rom. naso fecerit mutilari; qualiter quoque prædictum Salernitanum archiepiscopum captiuari, et quosdam viros ecclesiasticos flammis torreri fecerit, quosdam vero viros in mare submergi, ad tuam et aliorum principum credimus audientiam peruenisse.*] Insuper, si prædictus dux [*quod absit*] imperium obtineret, libertas principum in electione periret, et imperium obtinendi de cætero cæteris fiducia tolleretur. Nam si, prout olim frater 98) dicti 99) ducis patri eorum, sic dux ipse fratri suo succederet: videretur imperium non ex electione, sed ex successione deberi. Et in præiudicium principum redundaret 100), si non nisi de domo c ducis prædicti videretur aliquis ad imperium assumendus. [*Cum ergo nos flecti a proposito nostro nulla penitus occasione possimus, sed in eo potius firmissime persistamus, et tu nobis sæpe per litteras tuas duxeris suggerendum, vt eidem duci nullatenus faueremus:*] nobilitatem (ergo) tuam 1) monentes 2) per apostolica scripta mandamus 3), quatenus [*sicut de gratia nostra confidis, et nos de tua deuotione speramus, de cetero,*] a præfato duce [*Philippo*] recedas omnino, non obstante iuramento, si quod ei ratione regni fecisti, cum, eo quantum ad obtinendum imperium reprobato, iuramentum huiusmodi non debeat obseruari: [*prædicto vero regi O. quem nos, concedente Domino, ad coronam imperii disponimus euocare, patenter adhæreas et potenter, vt, cum ei ad commonitionem nostram adhæseris, inter primos gratiam et beneuolentiam eius obtinere præcipue merearis, ad quod pro tuæ nobilitatis honore dabimus operam efficacem.*]

84) Vox: *sedem*, in C. R. et L. non legitur.
85) *Enim*, legitur in c. cit. pro *quoque*.
86) Pronomen: *ipso*, C. R. H. et L. non habent.
87) *Præsumserit*, C. R. 1.
88) *Sedes apostolica*, legit c. cit.
89) *Dicitur*, C. H. legit.
90) *Præsenti*, est in c. cit.
91) *Gaboanitæ*, legit C. H. cum ed. ant. sed L. *Gabionitæ*.
92) *Surripuerunt*, C. H. legit.
93) *Sua temeritate*, C. R. 1. legit cum c. cit.
94) Vox: *sit*, deest in C. H.
95) C. R. habent: *an*, cum L. et c. cit. sed C. H. legit: *vel non*.
96) *Et ideo non seruandum exstiterit, nemo* etc. habet C. L.
97) *Aut*, est in c. cit.
98) In c. cit. textus est hic: *Fridericus Conrado, vel Henricus postmodum Frederico sic nunc vel Fredericus Ph. vel Ph. I. Henrico succederet*, etc.
99) *Supra dicti*, C. R. 2. sed in C. H. vox *dicti*, non exstat.
100) Hæc periodus in c. cit. 19. paullo aliter se habet, scilicet: *præterea cum multi principum ex imperio æque sint nobiles et potentes: in eorum præiudicium redundaret*, etc.

1) *Nobilitati ergo tuæ*, C. R. 1. habet.
2) *Admonentes et exhortantes*, legit c. cit. 19. Econtrario vox: *monentes*, a C. R. 1. abest.
3) *Per apostolica mandata, quatenus*, C. H. legit.

CAP. XXXV.

Absentes ad electionem de prouincia sunt vocandi: et confirmatur electio maioris et sanioris partis.

IDEM INNOCENT. III. (*ann. 1208. Romæ.*)

Coram dilecto filio [*nostro*] tituli sanctæ d Pudentianæ 4) e presbytero cardinali: [*et infra.*] Si vero vtriusque partis fuerit cassata electio: vos, fratribus omnibus, qui fuerint 5) in prouincia, conuocatis, quæ 6) maiori et saniori parti eorum super prædictis videritis complacere, per censuram ecclesiasticam faciatis firmiter obseruari.

4) *Prudentianæ*, secundum C. H. L. c. 1. comp. 4. h. t. et ed. ant.
5) *Sunt*, C. H. legit.
6) C. R. L. c. cit. ed. Pith. et Gloss. legunt: *quod*.

CAP. XXXVI.

Cassatur electio partis maioris facta, contempta minori parte, etiam si est vnus solus: non tamen ius eligendi deuoluitur ad minorem. H. d. secundum intellectum communem.

IDEM *Parmensi* 7) *episcopo, et eius coniudicibus.*

Bonæ memoriæ f S. 8) Cremon. episcopo in extremis agente, cum de conualescentia ipsius desperaretur, Cremon. capitulum H. 9) canonicum 10) suum, Regii disciplinis scholasticis insistentem, ad certum terminum in vigilia 11) pentecostes pro futuri electione pontificis citari fecerunt. [*Verum secunda feria post pentecosten, dicto episcopo viam vniuersæ carnis ingresso, capitulum, antequam corpus illius esset sepulturæ traditum, absente canonico memorato, in quatuor de ipso capitulo et tres de clero ciuitatis potestatem eligendi pontificem contulerunt, expresso, vt minor pars illorum VII. sequeretur in electione maiorem. Habito itaque post mortem, sed ante sepulturam tamen ipsius episcopi, de futuri pastoris electione tractatu, cum vota illorum diuiderentur in partes, quatuor in archipresbyterum, duobus in archid. vno in alium consentientibus: tandem, illo sepulto, minoris partis arbitrio ad iudicium accedente maioris, eundem archipresbyterum concorditer elegerunt. Cui electioni archid. cum capitulo et clero ciuitatis, nullo contradicente, consensit. Verum adueniens postmodum Hug. et asserens, se fuisse contemptum, ac propter hoc electionem huiusmodi nullius fuisse momenti, quasi ius eligendi deuolutum fuisset ad ipsum pro se, prout potuit archidiacanum memoratum elegit.*] Constituto autem dicto 12) g H. pro sua electione 13), et dilecto filio nostro I. 14) pro electione archipresbyteri coram nobis: electionem ab ipso H. post electionem archipresbyteri non cassatam, licet de viro multæ litteraturæ, honestæ vitæ et 15) claræ famæ, non tamen sine multa temeritate præsumptam, cum de priori h nostrum deberet 16) expectare 17) iudicium, antequam procederet ad secundam, duximus irritandam, in pœnam interdicentes eidem contradictionis vocem i, in primo consensu capitulo permanente 18).

Electionem autem 19) archipresbyteri, quamuis laudabile testimonium perhibeatur de ipso, iustitia exigente, cassauimus; tum quia, corpore dicti 20) episcopi nondum tradito sepulturæ, habuerunt de

7) *Parisien.* legit C. R. 1. cum L.
8) Littera: *S.* a C. H. abest.
9) *Hu.* est in c. 2. comp. 4. cit. per totum.
10) *Con-canonicum*, secund. C. R. 1. et c. 2. cit.
11) Præpositio: *in*, abest a C. R. sed C. H. legit: *scilicet vigiliam.* L. vero: *vigiliam*, reiecta part. *in*, et ita est etiam in c. cit.
12) Vox: *dicto*, in c. cit. non exstat.
13) *Sua*, C. R. non habent. In C. L. autem contextus paullo aliter se habet, et quidem hoc modo: *H. pro sua et dilecto filio R. pro electione* etc. Editio antiqua contra ita legit: *H. pro sua electione et dilectus frater noster I.* etc. cap. 2. cit. hoc loco ita variat: *pro sua et dil. fil. n. F. et N. pro electione archipresbyteri* etc.
14) Littera: *I.* a C. R. abest L. pro *I.* habet *R.*
15) Copula: *et*, non exstat in C. H. et c. 2. cit. legit: *ac*.
16) *Debebat*, legitur in c. cit.
17) *Spectare*, C. R. 1.
18) *Perdurante*, legitur in c. cit.
19) *Quoque*, C. R. 1. et c. cit. legunt.
20) *Defuncti*, est in c. cit.

a *al. deest vox*, sedem. b *Iosuæ. 9.* c Ducum Sueuiæ.

d *Cap. 1. eod. tit. in 4. compil.* e *Perperam legitur:* Prudentianæ, *cum nullus vnquam fuerit talis titulus.* f *Cap. 2. eod. tit. in 4. compil.* g *In manuscr. ita:* dilecto filio H. pro sua, et dilecto filio N. pro electione, *etc.* h *al.* cum de priori electione. i *Vult pontifex archipresbyteri electionem nunc confirmare, quasi ex nouo capituli consensu, si adhuc consentiat.*

ipsa 21) electione tractatum contra canonicas sanctiones; tum quia inuentus est H. fuisse contemptus, licet vnus solus extiterit: cum plus in talibus consueuerit 22) contemptus vnius obesse, quam multorum contradictio in præsenti. Nec prædicta debet dici citatio valuisse; quia, cum episcopi mortem præuenerint 23), temeraria nimis extitit: et ideo 24) non potuit *a* arcere 25) citatum. [*Adhæc volentes Cremonens. ecclesiæ speciali sollicitudine prouidere concedimus et mandamus, vt, si capitulum in suo voluerit perdurare consensu, ipsum archipresbyterum auctoritate nostra in pastorem Cremonensis ecclesiæ concedatis: alioquin nisi forte infra IX. dies de persona idonea in pontificem sibi et ecclesiæ suæ prouiderint per electionem canonicam et concordem, vos eisdem auctoritate sed. ap. de ipso archipresbytero vel archidiacono, seu de alio viro idoneo prouidere curetis.*]

21) Pronomen: *ipsa*, abest a C. H.
22) *Consueuerint*, secund. C. R. 2.
23) *Præuenerit*, secundum C. H. L. et c. cit 2.
24) *Ideo*, a C. R. H. et L. abest.
25) *Arctare*, rectius C. R. 2. legit, al. *arcere*, noua manu adiectum.

CAP. XXXVII.

Non monachus in prælatum regularem eligi non potest.

IDEM INNOC. III. (*ann.* 1208. *Roma in Galliam.*)

Cum *b* ad nostram [*nuper*] notitiam 26) peruenisset 27), quod H. 28), qui se pro abbate Lexouiensi 29) *c* gerebat, non fuit 30) ante monachus quam electus: nos attendentes, quod contra regulares traditiones illud fuerat 31) *d* attentatum, cum nullam spem, vel promissionem habens, vt abbas fiat, debeat monachari, electionem de ipso factam [*de consensu fratrum nostrorum*] curauimus irritare. [*Quocirca mandamus, quatenus tam monachis, quam aliis fidelibus monasterii memorati, studeatis ex parte nostra districtius inhibere, ne præfato H. vllam obedientiam vel reuerentiam propter iam dictam electionem valeant exhibere. Et si quid in eodem monasterio disponendo perperam attentauit: nullum robur habere volumus firmitatis, sed penitus irritari.*]

26) *Audientiam*, C. H. habet.
27) *Deuenisset*, legitur in c. 3. comp. 4. h. t.
28) *Quod Hu.* est in cit. c.
29) *Lexonien.* C. R. 1. et ed ant. legunt cum C. H. sed *Ligon.* habet C. R. 2. et *Longonen.* L. *Luxouin.* est in c. cit. 3.
30) *Fuerit*, C. R. H. et L. habent cum c. 3. cit.
31) C. R. *istud fuerit*, legunt cum C. H. L. et c. cit.

CAP. XXXVIII.

In abbatem eligi non potest, nisi instructus in regula monachali.

IDEM *magistro* 32) *C. presbytero cardinali sedis apostolicæ Legato.* (*Roma in Siciliam.*)

Officii tui *e* [*exsequeris laudabilem actionem, cum super illis, de quibus dubitas, per nos postulas edoceri.*] Sane nobis tuis litteris 33) intimasti, quod, cum monasterium quoddam [*possessionibus conuenienter ditatum, sed*] positum in medio nationis [*prauæ pariter et*] peruersæ, pastore careret 34), monachi de electione abbatis tractantes, [*necessariam duxerint personam eligere aliquam, cuius potentia valeret a persecutoribus liberari.*] Cum [*que*] non possent sui ordinis idoneam inuenire personam; in quendam virum nobilem oculos direxerunt, per quem poterant 35) melius defensari 36): et [*consilio quorundam iuris peritorum*] patrem adierunt ipsius, humiliter postulantes, quod filium suum induceret, vt habitum susciperet monachalem, nullam patri de ipsius promotione fiduciam tribuentes. Et pater ad hoc induxit filium prouidum (et) discretum, [*litteratum et XXV. annorum ætatis,*] qui effectus [*est*] monachus, [*nulla spe, vt asserit, de sublimatione tributa, sed die, in quo monachus est effectus,*] fuit *f* in abbatem electus: cuius electio extitit 37) per [*dil. fil. n. G. de Bab. in subdiaconum nostrum*] rectorem 38) Messanensem 39) apostolicæ sedis legatum, qui omnibus 40) prædictis interfuit, confirmata 41). Cum autem idem sit paratus purgare se, quod nulla fuit ad hoc ambitione inductus: [*per litteras nostras*] postulas 42) edoceri, vtrum dictus legatus electionem 43) confirmare *g*, vel dispensare potuit 44), vel, quod factum est, stare possit 45), et vtrum 46), electione [*rite*] cassata, iterum valeat 47) eligi in abbatem? Nos autem consultationi tuæ taliter respondemus, quod, cum 48) ex his, quæ in continenti subsequuta sunt, ostendatur, quod talis taliter non possit 49) eligi in abbatem, maxime pro eo 50), quod antequam esset discipulus, voluit esse magister, electionem illam irritam esse decreuimus 51) *h* et inanem. Verum, postquam fuerit in regula competenter instructus, si vrgens necessitas, et 52) euidens vtilitas ipsius monasterii postulauerit 53), purgatione recepta, poterit in abbatem assumi, ne monasterium opprimatur incursibus malignorum.

32) *In registro*, legunt C. R. 2. ed. ant. quæ addit *M.* et c. 4. comp. cit. quod statim addit: *tituli S. Laurentii in Lucina* etc. omisso nomine *C.*
33) *Per tuas litteras.* C. H.
34) *Vacaret*, secund. C. R. 1.
35) *Poterat*, est in c. 4. cit.
36) *Defendi*, legit ed. ant.
37) *Fuit*, est in c. 4. cit.
38) C. R. 1. addit: *per dilectum filium nostrum G. rectorem.*
39) *Messanum*, habet C. R. 2. cum L. H. vero *Massanens.* et ed. ant. *Masanens. Messanæ*, est in c. cit.
40) *In omnibus*, addit C. R. 1. H. et c. 4. cit. sed C. L. pro *qui*, legit: *in.*
41) *Confirmatum*, legit C. L.
42) *Postulasti*, C. H. legit, sed *postulans*, habet C. L.
43) *Electionem huius*, addit C. R. 1. sed in c. 4. cit. additur: *huiusmodi.*
44) *Potuerit*, C. H. habet.
45) *Quod factum est, stare possit, et*, C. H. non legit, sed in c. cit. pro *vel*, legitur: *vt.*
46) *Vel vtrum*, C. R. 1.
47) *Possit*, secundum C. R. 1.
48) *Licet*, est in c. cit. pro *cum.*
49) *Potuit*, C. R. 1.
50) *Cum ex eo*, legit c. cit. loco: *pro eo.*
51) *Decernimus*, C. R. 2. H. L. habent cum c. cit. 4.
52) C. R. 1. legit: *vel.*
53) *Postulauerit id*, C. R. 2.

CAP. XXXIX.

Electio alias canonica confirmatur: licet quidam eligentium essent minori excommunicatione ligati.

IDEM (*ann.* 1210. *Romæ.*)

Illa quotidiana *i* instantia: [*et infra.*] Quia 54) pro certo didicimus, electionem canonicam extitisse: ipsam auctoritate apostolica duximus confirmandam, supplentes de plenitudine potestatis, si quis in ea *k* ex eo fuisset defectus, quod 55) quidam interfuerunt 56) electioni eiusdem, qui ex sola participatione in simplicis excommunicationis laqueum inciderunt.

54) Particula: *quia*, non exstat in c. 5. comp. 4. h. t.
55) *In ea fuisset defectus, eo quod*, C. H. legit.
56) *Interfuerint*, legit C. L.

CAP. XL.

Si postulatio cum electione concurrit, et numerus postulantium est duplo maior, et postulatus est idoneus: postulatio admitttitur, reiecta electione. Si vero indignus, et hoc maior pars postulantium ignorauerit: postulatio et electio reprobantur. Si vero sciebant, et electus est idoneus; confirmatur electio: et idem si numerus postulantium non est duplo maior. Hoc dicit, intelligendo secundum quod continet ius commune.

IDEM *magistro Maximo notario nostro* 57). (*ann.* 1212. *Signia Constantinopolim.*)

Scriptum *l* est in Apocal. Ioan. quod in medio [*sedis*] et in circuitu sedis erant quatuor animalia: [*etc.*] [*et infra.*] Sane ad hanc ecclesiam, scilicet Constantinopolitanam, duo animalia sunt vocata, vtinam plena oculis, et alas habentia senas, videlicet *m* [*ven. fr. n.*] Eradiensis 58) archiepiscopus, et [*dil. fil.*] Plebanus sancti Pauli de Venetiis, sicut per procuratores tam postulantium archiepiscopum, quam eligentium Plebanum fuit propositum coram nobis: [*et infra.*]

Verum quia de his, quæ per assertionem partium in iudicium deducta 59) fuerant, nobis non potuit fieri plena fides; quamuis super his, quæ de numero dicta sunt postulantium, per quoddam instrumentum publicum, nec non per 60) confessionem procuratoris aduersæ partis in iudicio 61) [*quidem*] factam 62), sed postea reuocatam, pars altera assereret 63) suam 64) intentionem esse fundatam: caussam discretioni tuæ duximus committendam, per apostolica scripta 65) mandantes, quatenus super his et aliis inquiras diligentissime veritatem, de meritis electi 66) et postulati apud Venetias, vbi nati fuerunt 67), et diutius conuersati. De studiis autem eligentium et postulantium, et omnibus generaliter, quæ caussam possunt 68) instruere apud Constantinopolim, vbi huiusmodi postulatio et electio celebratæ fuerunt 69), et si partes consenserint, procedas hoc modo, vt, si constiterit de mutuo conuenisse consensu, quod ad electionem patriarchæ septem 70) admitterentur præpositi, siue per seipsos, siue per alios, et duo alii ex parte vniuersitatis pro cæteris conuentualium ecclesiarum prælatis, totque tunc temporis conuentuales ecclesias habuisse

57) Dictio *nostro*, non legitur in c. 6. cit. comp.
58) *Grandien.* C. R. 1. legit, sed c. 6. cit. *Heracliens.* per tot.
59) *Ducta*, secundum C. H.
60) *Per*, non exstat in ed. ant. et c. cit.
61) C. R. et H. legunt: *iudicio quidem.*
62) *Reuocatum*, legit C. L. sed ed. ant. habet: *reuocata.*
63) *Asserit*, legitur in c. cit. 6.
64) Vox: *suam*, non exstat in C. H.
65) *Apostolicum scriptum*, C. R. 1.
66) *Eorum electi*, C. R. 2. habet.
67) *Fuerant*, legit C. L.
68) *Possint*, C. H. legit.
69) *Facta*, secundum C. H. ed. ant. autem cum c. cit. 6. legit: *celebrata fuerint.*
70) *Octo admitterentur*, C. R. 2. legit cum c. cit.

a *al.* arctare. b *Cap.* 3. *eod. tit. in* 4. *compil.* c *al.* Lexoniensi. *al.* Leconiensi. *al.* Luxouin. d *In C. Barbatiæ ita*: illud fuerit attentatum. e *Cap.* 4. *eod. tit. in* 4. *compil.* f *Hic in quibusdam vulgatis habetur dictio*, statim: *quæ deest tum in manuscr. tum in aliis emendatioribus.* g *al.* infirmare.

h *al.* decernimus. i *Cap.* 5. *eod. tit. in* 4. *compil.* k Si quis in eo ex eo fuisset, *etc.* *In C. Barbatiæ, ita*: si quis in ea, vel ex ea fuisset, *etc.* l *Cap.* 6. *eod tit. in* 4. *compil. Apocal.* 4. m Eracliensi. *Glycas.* 346. *Gregor.* 77. *l.* 6. *Nicephorus.*

buisse prælatos, quod cum septem præpositis et nouem canonicis, quos quidem canonicos constat in postulatione præfati 71) archiepiscopi conuenisse, duplo maiorem facerent numerum, quam sexdecim electores plebani, tu vice nostra postulationem admittas: nisi probatum fuerit, postulato aliquid obuiare de canonicis institutis *a*, quod promotionem ipsius 72) debeat impedire, ac plebani electione cassata, ipsum archiepiscopum absoluas a vinculo 73), quo Eradiens. ecclesiæ tenetur, concedendo ipsum Constantinopolitanæ ecclesiæ in pastorem. Quod si ad faciendum duplo maiorem numerum simul omnes prædicti minime *b* sufficerent 74); siue dignus siue indignus fuerit 75) postulatus; tu, postulatione repulsa, electionem plebani auctoritate nostra confirmes: dummodo nihil obsistat eidem, quod ipsum tanto præsulatu reddat indignum.

Si vero numerus postulantium inuentus fuerit duplo maior, quemadmodum prædictum 76) est, et persona postulata reperta fuerit indigna; vt 77) tam postulationem, quam electionem non differas reprobare: nisi forsan 78) omnes 79), aut maior pars postulantium, præsumptione damnabili, postulauerint scienter 80) indignum *c*, vt, hac vice merito debeant eligendi seu postulandi potestate priuari. Et hoc quoque casu electionem confirmes, si eam 81) de persona idonea constiterit celebratam.

71) *Prædicti*, est in c. cit.
72) *Eius*, C. H. habet.
73) Præpos. *a*, non exstat in c. cit.
74) *Suffecerint*, secundum C. H. L. et c. cit.
75) *Sit*, legit c. cit. 6. pro *fuerit*.
76) *Dictum*, C. R. 2.
77) C. R. cum C. L. ed. ant. Pith. Gloss. Cont. et c. cit. legunt: *tu*.
78) *Forte*, C. R. 2.
79) *Omnis*, habet c. cit.
80) *Scienter*, omittit c. cit.
81) Dictio *eam*, non exstat in c. cit.

CAP. XLI.

Si illi, ad quos spectat electio, negligunt eligere prælatum cathedralis vel regularis ecclesiæ intra tres menses; proximus superior ecclesiam ordinabit: quod si intra tres alios menses non fecerit, canonice punietur.

IDEM *in concilio generali.* 82) d *(ann. 1215. Romæ.)*

Ne pro defectu *e* pastoris gregem dominicum lupus rapax inuadat, aut in facultatibus suis ecclesia viduata 83) graue dispendium patiatur, volentes in hoc etiam 84) occurrere periculis 85) animarum, et ecclesiarum indemnitatibus prouidere, statuimus, vt vltra tres menses cathedralis, vel regularis ecclesia prælato non vacet. Intra quos, iusto impedimento cessante, si electio celebrata non fuerit, qui eligere debuerant, eligendi potestate careant ea vice: ac ipsa eligendi potestas ad eum 86), qui proximo 87) præesse dignoscitur, deuoluatur. Is vero, ad quem fuerit 88) deuoluta potestas, Deum præ oculis habens, non differat vltra tres menses cum consilio capituli sui, et aliorum virorum prudentium, viduatam *f* ecclesiam de persona idonea ipsius quidem ecclesiæ, vel alterius, si digna 89) non reperiatur in illa 90), canonice ordinare: si canonicam voluerit 91) effugere vltionem.

82) *Lateranensi const.* 23. habet c. 8. comp. 4. h. t.
83) *Viduata* dicitur pastore suo, ceu marito, destituta, cum quo ecclesia matrimonium contraxisse dicitur. Quia vero hæc marito carere nequit: secundæ, imo vlteriores nuptiæ in infinitum sunt necessariæ et maturandæ ex decreto concilii Chalcedonensis relato in *c. 2. dist. LXXV.*
84) *Et*, legitur in c. cit. 8. pro *etiam*.
85) *In aliis periculis*, C. R. 1.
86) *Ipsum*, C. R. 1. habet.
87) *Proxime*, legit C. H. h. e. capitulo in electione episcopi negligente, deuolutio fit ad archiepiscopum, hodie vero ad pontificem in Germania, secundum *Concordata nationis Germ.*
88) *Fuerat*, secundum C. H.
89) *Dignus*, est in c. cit. 8.
90) C. R. 1. legit: *ea*.
91) *Voluerint*, C. R. 1.

CAP. XLII.

Per aliquam de tribus formis hic contentis, scilicet scrutinii, compromissi, et inspirationis, procedi debet ad electionem in ecclesiis cathedralibus; aliter electio celebrata non valet: et contra facientes priuandi sunt ea vice potestate eligendi. H. d. vsque ad §. illud.

IDEM INNOC. III. *in eodem.* [*const. 24.*] *(ann. 1215. Romæ.)*

Quia *g* propter diuersas electionum formas, quas quidam inuenire conantur, et multa impedimenta proueniunt, et magna pericula imminent ecclesiis viduatis; statuimus, vt, cum electio fuerit celebranda, præsentibus omnibus, qui debent 92), et volunt, et possunt 93) commode interesse, assumantur tres de collegio fide digni, qui secrete 94) et sigillatim vota *h* cunctorum diligenter 95) exquirant 96), et in scriptis redacta mox publicent 97) in communi, nullo prorsus appellationis obstaculo interiecto: vt is collatione habita *i* eligatur, in quem omnes, vel maior et 98) *k* sanior pars capituli consentit. Vel saltem eligendi potestas aliquibus viris idoneis committatur, qui vice omnium ecclesiæ viduatæ prouideant de pastore. Aliter 99) electio facta non valeat: nisi forte communiter 100) esset ab omnibus, quasi per inspirationem *l* absque vitio celebrata. Qui vero contra præscriptas 1) formas eligere attentauerint, eligendi ea vice potestate priuentur.

Interdicit procuratorem in electionis negotio constitui: nisi concurrant hic contenta vsque ad §. electiones. Abbas Siculus.

§. 1. Illud autem penitus interdicimus, ne quis in electionis negotio procuratorem 2) constituat; nisi sit absens in eo loco 3), de quo debeat aduocari 4), iustoque impedimento detentus venire non possit: super quo, si opus fuerit, fidem faciat iuramento, et tunc si voluerit, vni committat de ipso 5) collegio vicem suam.

Præcipit electiones sollemniter publicari, et clandestinas reprobari. H. d. vsque ad finem. Abbas Siculus.

§. 2. Electiones quoque clandestinas reprobamus, statuentes, vt, quam cito electio fuerit celebrata, sollemniter publicetur.

92) Quales non tantum sunt, qui sunt de capitulo; sed etiam quibus pariter de consuetudine simul electio competit, vt decernit *art. V. I. P.* §. 17. Exempla sunt in *c. 8. de consuet.* et *c. 50. X. h. t.*
93) Quales non sunt, qui valde remoti sunt, vt eorum reditus exspectari non possint. Tales eo tempore erant, qui expeditioni cruciatorum intererant. *c. 18. X. h. t.* conf. *c. 28.* et *36. h. t.*
94) C. R. H. et L. legunt: *secreto*, cum c. 9. comp. cit.
95) Huc etiam pertinet, vt non semper suffragia numerent secundum numerum personarum: cum aliquando vnus idemque *duplici voce* gaudere possit *proprio nomine*, cuius fit mentio in *c. 12. X. de sent.* et *interc.* veluti, qui duplici beneficio prouisus est. Qui simul absentis procurator legitime constitutus est, ille itidem duplex suffragium fert: quia *duplicem personam* gerit, et ita et *proprio* et *procuratorio* nomine agit in electione. Ideo vero hic modus *Scrutinium* vocatur, quod *diligens examen* suffragiorum instituendum sit ab his, qui electioni præsunt.
96) *Inquirant*, secundum C. H.
97) *Mox ea publicent*, C. H. legit.
98) *Vel*, legitur in c. cit. 9. pro *et*.
99) *Vel*, est in c. cit. pro *aliter*.
100) *Vnanimiter*, C. R. 1. expressius legit.
1) *Prædictas*, C. H.
2) De electione per *procuratorem* facienda plenius disponit *c. 46. h. t. in 6.* vbi simul declaratur, absentem per litteras votum suum dare non posse.
3) *In loco*, legit c. cit.
4) *Vocari*, C. H. legit.
5) *Ipso*, abest a C. H.

CAP. XLIII.

Consentiens electioni de se factæ per abusum potestatis secularis, efficitur ineligibilis ad dignitatem, et electio est nulla. Eligentes autem a beneficiis per triennium suspenduntur, et tunc sunt priuati potestate eligendi.

IDEM *in eodem.* [*const. 25.*] m *(ann. 1215. Romæ.)*

Quisquis electioni *n* de se factæ per secularis potestatis abusum consentire præsumpserit, contra canonicam libertatem 6), et electionis commodo careat, et ineligibilis fiat, nec absque dispensatione ad aliquam 7) valeat *o* eligi dignitatem 8). [*Quin immo*] qui electionem huiusmodi, quam ipso iure 9) irritam esse censemus, præsumpserint 10) celebrare, ab officiis et beneficiis penitus 11) suspendantur 12) per triennium 13), eligendi tunc potestate priuati.

6) Reprobata per iniuriam *inuestitura per annulum et baculum*, verendum erat, ne principes seculares in posterum per indirectum sese ingererent electionibus, quod *libertati ecclesiasticæ* repugnare crediderunt, ob quam inuestituram damnarunt. Qui tamen ius *consentiendi* habent, ius *exclusiuam dandi* exercere non prohibentur, ceu electio ipsius pontificis docet. Eadem est sententia *c. 51. X. h. t.* vbi de *iure consentiendi* etiam agitur: item *c. 56. X. h. t.*
7) *Aliam*, secund. C. R. 1.
8) *Potestatem*, legitur in c. 10. comp. 4. h. t.
9) *Ipso iure*, omittit c. cit. 10.
10) *Præsumserit*, C. R. 1.
11) *Penitus*, non exstat in c. cit.
12) *Suspendatur*, C. R. 1. legit.
13) *Per triennium*, non legit c. cit.

CAP. XLIV.

Si prælatus per negligentiam confirmauit indignum electum ad regimen animarum: perdit potestatem confirmandi primum successorem, et a perceptione proprii beneficii suspenditur, et promotus deiicitur. Si vero per malitiam hoc fecit: grauius punitur. Electi vero immediate subiecti papæ, per se aut per personas instructas debent adire papam, et petere confirmationem. Et si sint electi in concordia, et valde remoti, videlicet vltra Italiam constituti, interim administrant, ita tamen, quod nil alienent: benedicuntur autem et consecrantur, prout consueuerunt.

IDEM *in eodem* p [*constit. 26.*] *(ann. 1215.)*

Nihil est *q*, quod ecclesiæ 14) Dei magis officiat, quam quod indigni assumantur prælati ad regimen animarum. Volentes igitur huic morbo adhibere necessariam medelam, irretragabili constitutione

14) *Ecclesiam*, secundum C. H.

a *Quæ habes infr. eod. tit. c. nihil est.* b Suffecerint. c *Vide l. 1. §. postulasti. ff. de postulando.* d Lateranensi *sub Innocentio III. c. 23.* e *Cap. 8. eod. tit. in 4. compil. vide Alphonsum Castrum, libr. 3. c. 2. de iusta heret. punit.* e *Vide l. qui cætu. cum gl. ff. de vi publ. et in l. malum. §. vidua. ff. de verb. sign.* f *Conc. Later. sub Innoc. III. c. 24.* g *Cap. 9. eod. tit. in 4. compil.*

h Singulatim voces. i Adhibita. k Vel. l *In cod. Barb. ita:* inspirationem S. Spiritus absque, *etc.* m *sub Innoc. III. cap. 25.* n *Cap. 10. eod. tit. in 4. compil. Vid. epist. Innoc.* p. 10. 17. 38. *Masson. Philipp.* 272. 255. o Possit. p *In eodem conc. Lat. sub Innoc. III. cap. 26.* q *Cap. 11. eod. tit. in 4. compil. vide conc. Trident. sess. 6. de reform. c. 1. et sess. 7. de reform. c. 3. et sess. 23. de reform. c. 1. Adde Alphonsum Castrum, libr. 3. de iusta haret. pun. c. 5.*

sanci-

sancimus, quatenus, cum quisquam ad regimen animarum fuerit electus, is, ad quem pertinet ipsius confirmatio, diligenter examinet et electionis processum, et personam electi 15); vt, cum omnia rite concurrerint, munus ei confirmationis impendat: quia, si secus fuerit incaute præsumptum, non solum deiiciendus est indigne promotus *a*, verum etiam indigne promouens puniendus. Ipsum quoque decernimus hac 16) animaduersione puniri, vt, cum de ipsius constiterit negligentia, maxime si hominem insufficientis scientiæ, vel inhonestæ vitæ, vel 17) ætatis illegitimæ approbauerit, non solum confirmandi primum successorem illius careat potestate, verum etiam, ne aliquo casu pœnam effugiat, a perceptione proprii beneficii suspendatur, quousque, si æquum *b* fuerit, indulgentiam valeat promereri. Si vero conuictus fuerit in hoc per malitiam excessisse: grauiori subiaceat vltioni. *c*

§. 1. Episcopi quoque tales ad sacros ordines et 18) ecclesiasticas dignitates promouere procurent, qui commissum sibi officium digne valeant adimplere, si et 19) ipsi canonicam cupiunt effugere 20) vltionem. §. 2. Cæterum qui ad Romanum pertinent immediate 21) pontificem, ad percipiendam sui confirmationem officii, eius se conspectui, si commode fieri potest, personaliter repræsentent, aut personas transmittant idoneas, per quas diligens inquisitio super 22) electionibus *d*, et electis possit haberi; vt sic demum per ipsius circumspectionem consilii 23), sui plenitudinem officii assequantur, cum eis nihil obstiterit de canonicis institutis, ita, quod interim valde remoti, videlicet vltra Italiam constituti, si electi fuerint in concordia, dispensatiue propter necessitates ecclesiarum, et vtilitates, in spiritualibus et temporalibus administrent: sic tamen, vt de rebus ecclesiasticis nihil penitus alienent. Munus vero benedictionis, seu consecrationis recipiant 24), sicut hactenus recipere consueuerunt.

15) *Electam*, C. H. habet.
16) *Ipsumque decernimus hac etiam*, C. H. *Ipsumque decreuimus*, legit c. 11. comp. 4.
17) *Vel etiam*, C. R. 1. addit cum C. H. sed *aut* pro *vel*, est in c. cit.
18) *Vt*, secundum C. H.
19) Copula *et*, omittitur in c. cit. II.
20) *Fugere*, C. R. 2.
21) Eo enim tempore pontifex nondum ad se traxerat omnium episcoporum confirmationem, sed tantum confirmabat eos, qui ei, vt metropolitano, in Italia immediate suberant, vel ex priuilegio exemti erant. Paulo post tamen metamorphosis, quæ hodie obtinet, inualuit.
22) *De*, secundum C. H.
23) Vox: *consilii*, non exstat in c. cit.
24) *Recipient*, C. H. habet cum ed. ant.

CAP. XLV.

Expensæ necessariæ, quas facit capitulum pro electione prælati, de bonis prælaturæ debent fieri, vel reddi.

HONORIVS III. *capitulo Constantinop. (ann. 1219. Roma Constantinopolim. c. 4. de constit. comp. 5.)*

Vt, præteritæ [*contentionis decisa materia, futuris litigiis occasio amputetur.*] præsentium auctoritate 25) statuimus, vt expensæ necessariæ, quas capitulum Constantinopolitanum 26), vel eius nuntii, vacante sede, pro electionis negotio fecerint, de bonis patriarchatus fiant totaliter, vel *e* reddantur 27): dummodo ipsi bona decedentis patriarchæ non occupent vel vsurpent.

25) *Præsenti authentica*, legit c. 4. de constit. comp. 5.
26) *Constantinopolis*, legit C. L. In hac ecclesia in discordia facta erat electio, vt docet *c.* 40. *X. h. t.* quæ caussam magnis expensis erogandis dederat.
27) *Et*, reddantur C. R. 1. habent.

CAP. XLVI.

Electio post collationem ex interuallo celebrata, non valet. H. d. secundum opinionem magis communem.

IDEM HONORIVS III. *electo Lugdunensi.* 28) *(imo Lundensi c. ann. 1222. Roma in Daniam. conf. c. 1. de elect. comp. 5.)*

Cum post petitam instanter, et demum obtentam [*ven. fr. n.*] quondam Lugdunensis archiepiscopi cessionem vota canonicorum Lugdunensium in te, tunc ipsorum præpositum, concorditer conuenissent; quia tandem examinato, sicut decuit, processu electionis tuæ, inuenimus eam post publicationem consensuum, et collationis tractatum, aliquamdiu fuisse protractam 29), assensumque tuum priusquam electus fueris 30) requisitum: electionem eandem *g*, ex ipsius duntaxat inordinato processu *f*, iustitia cassauimus exigente.

28) *Lundun.* C. R. 1. sed L. habet: *Lundoniensi*, et ed. ant. legit *Lugdonn.* per totum.
29) Quæ tamen mox publicanda erat per *c.* 42. *X. h. t.* nullo extraneo actu interueniente.
30) *Fuisses*, legitur in c. 1. de elect. comp. 5.

CAP. XLVII.

Monachus vnius monasterii alterius factus abbas, in electione abbatis prioris monasterii vocem non habet: etiamsi tale ius ab abbate et monachis prioris monasterii sibi fuit reseruatum.

IDEM *Eboracens. priori, et magistro Guidoni de Canopo.* 32) h *(anno 1222. Roma in Galliam. c. 5. de el. comp. 5.)*

Constitutis in præsentia nostra procuratoribus [*dilecti filii*] sancti Taurini *i*, Eboracens. 33) et sancti Leofredi 34) de Cruce, abbatum, [*et monasterii Fiscanen. dil. fr. n. B. tt. SS. Io. et Pauli presbyterum cardinalem dedimus auditorem, coram quo proposuerunt procuratores prædictorum abbatum, quod, vacante præfato monasterio, quod immediate ad Romanam ecclesiam pertinet, monachi eiusdem loci contemptis præfatis abbatibus, qui commode poterant et debebant de iure vocari, ad electionem abbatis temere procedentes, Ethardum quondam abbatem S. Iudoci ad eiusdem regimen minus idoneum eligere præsumpserunt, quare petebant electionem huiusmodi penitus irritari.*] Cum autem procuratores ipsorum 35) abbatum iussi essent exprimere, quo iure ipsi abbates deberent electioni abbatis Fiscan. 36) *k* monasterii interesse: responderunt 37), quod olim, cum assumerentur 38) in suorum monasteriorum abbates, fuit specialiter indultum eis 39) ab abbate et conuentu monasterii Fiscanen. vt haberent vocem in capitulo eorundem. Nos autem rationem huiusmodi 40) friuolam reputantes, super hoc perpetuum silentium imponimus 41) *l* abbatibus supradictis.

32) *De Canapul.* C. R. 1. habet cum L. sed *de Tanapul.* C. R. 2. legit. in ed. ant. contra legitur *decano.* Longe alia est inscriptio huius capituli in c. 5. comp. 5. de elect. vbi ita sonat: *P. Bolcen. priori sanctæ Barbaræ Lexouiensis diœc. et magistro V. de Capella, cancellario Rothomag.*
33) *Carmien. Ebroicen.* habet C. L. sed c. cit. legit: *Tauricen. Ebroicen.*
34) C. R. 1. *Leofridi*, sed C. R. 2. *Lefridi* legit, et C. H. habet: *Loefridi.*
35) Vox: *ipsorum*, non exstat in C. H.
36) *Fuscanen.* secundum C. H. per totum. Sed in c. cit. legitur: *supradicti.*
37) Resistebat abbatibus prædictis ius commune, et sic titulum iuris sui edere et probare iussi sunt: maxime quod monasterium, in quo electio facienda, immediate ad sedem papalem pertineret.
38) *Reciperentur*, C. R. 1.
39) *Eis*, non exstat in c. cit.
40) C. R. habent: *huius.*
41) *Imposuimus*, secund. C. R. 1. H. et L. Ceterum hic textus in c. cit. 5. ita variat: *de consilio fr. nostr. perpetuum silentium imposuimus.* Vbi omittuntur verba: *super hoc.*

CAP. XLVIII.

Electio debet fieri verbo, et de illo, in quem consenserit maior pars capituli, et non respectu aliarum partium.

IDEM *Rothomagensi capitulo. (ann. 1222. Roma in Galliam.)*

I. Ecclesia vestra destituta pastore, et votis vestris, cum de futura prælati 42) haberetis successione tractatum, in diuersa *m* diuisis, quidam in Thomam, quidam in cancellarium, et quidam singulares 43) in singulares personas eiusdem ecclesiæ consensistis.

Verum cum super his in nostra et nostrorum fratrum præsentia multa fuissent hinc inde proposita, inuenimus, quod illi, qui sua 44) in Thomam desideria dirigebant 45), licet maiorem partem facerent, partium comparatione minorum *n*, non tamen ad maiorem partem capituli peruenerunt. Considerauimus nihilominus, quod post publicationem consensuum, et collationis tractatum, ad electionem nullus habitus est processus: quamuis deportationis sollemnitas etiam post appellationem legitimam fuerit subsequuta 46), quam 47) pro electione nec 48) deceret, nec etiam 49) expediret haberi. Vnde [*de fratr. n. consilio*] quod factum est de T. 50) prædicto 51), cassauimus, petitione consentientium [*etiam*] in cancellarium non admissa.

42) *Prælati vestri*, C. H.
43) *Singulariter*, est in c. 6. cit. comp. 5.
44) *Qui sua*, non habet ed. ant.
45) *Direxerunt*, legit c. cit. 6.
46) Quo *sollemni facto* canonici appellationem suam deseruisse et consensisse in electionem videbantur. Electus enim, si mox consensum edit, sublimari et in chorum deduci solet, quod hic vocatur *sollemnitas deportationis*, vocabulo admodum in hoc significatu obscuro. Vid. *c.* 29. *h. t. n.* 59.
47) *Quod*, legitur in c. cit.
48) *Non*, est in c. cit.
49) *Etiam*, non exstat in c. cit.
50) *De Thoma*, C. R. 2. legit cum c. cit. 6.
51) *Prædicto*, non exstat in c. cit.

CAP. XLIX.

Non professus in abbatem eligi non potest.

GREGORIVS IX. *(ann. 1227. Romæ.)*

Cum in magistrum 52) assumi non debeat, qui formam discipuli non assumpsit, nec sit præficiendus, qui subesse non nouit: nos, intellecto per te, quod in quibusdam regularibus domibus, iure tibi

52) Ita recte C. R. H. L. ed. ant. Cont. Pith. et Gloss. legunt. Alii: *magistratum.*

a *Vide l. si constat, et ibi Bart. ff. de appell. et in c. cum super. in gl. 1. infr. de caussa poss. et propr.* b *al.* dignum. c *Vide l. seruos. C. ad leg. Iul. de vi. publ. et l. nemo deinceps. ad fin. C. de episc. aud.* d *al.* super electionis processu. e Et. f *al.* tuam. g *Vide auth. de hered. et fal. §. inordinatum. coll. 1. et 7. qu. 1. nihil.*

h Ebroicensi priori et magistro G. de Canabul. *al.* priori S. Barbaræ, Lexouiensis diœcesis. i Ebroicensi. k *al.* Fuscanensis. l Imposuimus. m *Vt si verbi gratia, cum XII. canonici essent, quinque nominauerunt Thomam, quatuor cancellarium, et tres alii alios tres.* n *gl. in l. nulli. et l. plane. D. quod cuiusque vn. facit. l. quod maior. D. ad municip.*

diœcesano subiectis, sunt quidam in abbates, non professi ordinem regularem 53), assumpti, mandamus, quatenus, cum abbates tales esse non debeant, qui per professionem monachi et *a* regulares canonici non fuerint 54), ad amotionem eorum, quos tales inueneris, sublato appellationis impedimento, procedas.

53) *Ordinis regulam*, secund. C. R. 1.
54) C. R. habent *: fuerunt.*

CAP. L.

Electio facta a non maiori parte capituli, et omissa collatione, non valet.

IDEM *Cumanen.* 55) *capitulo.* (*ann.* 1228. *Roma in Campaniam.*)

Cumana ecclesia pastoris solatio destituta, et congregatis die ad celebrandam electionem præfixa, qui præsentes erant de Cumanis canonicis, ac tribus abbatibus, qui vocem in electione habere noscuntur, capellani et clerici ciuitatis 56) electioni se debere interesse dicentes, sub huiusmodi protestatione admissi fuerunt, quod vox eorum, qui non deberent interesse de iure vel consuetudine, non valeret. Tandem præmisso iuxta formam concilii *b* generalis scrutinio, VII. de canonicis, vnus abbatum, XI. capellani, et nouem clerici in eiusdem ecclesiæ archipresbyterum conuenerunt, nouem canonicis 57), vno de abbatibus, vno capellano, et XI. clericis in ipsius ecclesiæ archidiaconum dirigentibus vota sua: [*et infra.*] Cum decem et octo fuerint canonici, tres abbates, XX. clerici, et XIV. capellani: neutram electionem comperimus 58) ad maiorem partem totius capituli peruenisse. Nec probatum fuerat, quod clerici admitti debuerint 59): nec quod capellani admissi fuerint de consuetudine, vel de iure. Nam etsi capellani duabus *c* electonibus 60) episcoporum interfuerint, et scrutatores dederint 61) voluntatem: non tamen inquisita vota sua fuisse, vel eos aliquos elegisse probatur. Sed et *d* si inquisita fuissent vota, vel ipsi aliquos elegissent: per hoc tamen non constitit id eis de iure competere, vel ex 62) consuetudine iam præscripta. Vnde nos electiones ipsas præsumptas etiam contra formam concilii generalis, cum collatio in communi omissa fuerit, quæ post publicationem scrutinii fieri debuisset, de fratrum nostrorum consilio sententialiter 63) duximus irritandas, electores hac vice eligendi potestate priuantes.

55) *Cumano*, legit C. H.
56) *Eiusdem ciuitatis*, C. R. 2. Antiquitus quidem *clerici eiusdem ciuitatis* electionibus interfuerunt, sed, electione ad capitulum priuatiue delata, postea hoc insolitum visum fuit.
57) *De canonicis*, C. R. 1. H. et L. legunt.
58) *Reperimus*, C. R. 1.
59) *Debuerunt*, C. H. legit ed. ant. vero habet *: debuerant.*
60) *Duabus vicibus electionibus*, C. H. legit.
61) *Extiterint*, secund. C. R. 1. sed C. H. legit *: dederunt.*
62) Præpos. *ex*, abest a C. H.
63) Vox *: sententialiter*, a C. R. 1. abest.

CAP. LI.

Per compositionem factam cum prælato et capitulo, non potest ius eligendi competere laico, etiam patrono in ecclesia collegiata.

IDEM *abbati Cluniacen.* 64) (*ann.* 1228. *Roma in Galliam.*)

Sacrosancta Romana 65) *e* ecclesia: [*et infra.*] Sane *f* proposuisti in nostra præsentia 66), quod super ordinatione prioris monasterii sancti Pancratii, ad Cluniacen. ecclesiam pertinentis, cum comite de Varenna 67) *g* patrono ipsius, quidam prædecessor tuus de 68) consensu 69) capituli sui compositionem quandam iniuit 70) iuri contrariam *h*, et ecclesiæ ipsi damnosam, videlicet, vt in optione sit ipsius comitis, assumere, ad prioratum dicti monasterii, Cluniacen. et de Charitate prioribus duntaxat exceptis, vnum de duobus melioribus totius Cluniacens. ordinis, quos abbas duxerit nominandos. [*et infra.*] Attendentes itaque, quod ius eligendi in collegiata ecclesia non cadit in laicum, et ideo id esset 71) perniciosum exemplo, et redundaret 72) *i* in dispendium ecclesiasticæ libertatis, volumus, vt dictum prioratum libere possis, non obstante compositione ipsa, sicut alios prioratus tibi subditos, ordinare, denuntiando *k* ordinationem factam 73) patrono, vt suum 74), si voluerit, honestum *l* impertiatur assensum.

64) *Clunic.* C. H. legit.
65) Vocabulum *: Romana*, abest a C. H.
66) C. R. *in nostra sane proposuisti præsentia*, habent.
67) *Varnia*, C. R. 2. habet. Sed C. L. legit *: Warema*, et ed. ant. *Warem.*
68) *Cum*, secundum C. H.
69) *Assensu*, C. R. 1.
70) C. R. 1. legit *: fecit.*
71) *Esse*, secund. C. R. et H.
72) *Redundare*, C. R. 1. H. et ed. ant. legunt.
73) C. R. et H. legunt *: denuntiatione ordinatione facta.*
74) Vox: *suum*, in C. L. non legitur.

a Vel. b Lateranensis *sub Innocent. III. c.* 24. c *In multis impressis deest vox*, duabus, *quam habent manuscr. et agnoscit glossa hic.* d *al.* sed et si inquisita fuissent eorum vota. e *Vox*, Romana, *deest in pluribus manuscr.* f *In pluribus manuscr.* In nostra sane proposuisti præsentia. g *al.* Valernia. *al.* Varonnia. h *Vide l. non dubium. cum not. C. de leg. et* 25. *quæst.* 2. *imperiali.* i Redundare. k *al. ita:* denuntianda ordinatione facta patrono. l *al.* honeste.

CAP. LII.

Si per papam mandatur habentibus eligere, quod eligant cum consilio aliquorum, alioquin consiliarii prouideant; eligentes debent consilium requirere in tractatu electionis, et congruo tempore expectare responsum: alias electio non tenet.

IDEM GREGOR. IX. *decano et Cap.* 75) *S. Ioannis et sancti Stephani Bisuntien.* (*ann.* 1228. *Roma in Burgundiam.*)

Cum in veteri lege: [*et infra.*] porro iam dudum vobis dedimus in mandatis, vt intra quadraginta dies post *m* susceptionem litterarum nostrarum cum consilio sancti Benigni et Morisinundi abbatum, et fratris G. de ordine prædicatorum, eligeretis 76) personam idoneam canonice in pastorem: alioquin dicti consiliarii vobis de archiepiscopo prouiderent. Verum, die ad eligendum præfixa, sex ex vobis potestatem eligendi dedistis, vsque ad consumptionem cuiusdam candelæ 77), quæ ibidem accensa extitit, duraturam. Tandem 78) cum electores huiusmodi conuenissent in prædictum abbatem sancti Benigni, et super hoc sociorum eius consilium requisissent: proponente vno ex illis, quod deliberato consilio responderent, et differentibus eis festinanter dare responsum, præfati electores, cum candela ipsa 79) deficeret 80), non exspectato ipsorum 81) consilio, dictum abbatem in Bisuntinen. archiepiscopum elegerunt. [*et infra.*] Relato ergo ad apostolicam sedem negotio, archiepiscopo Viennen. 82) et abbati de Firmitate *n* iniunximus, vt, si constaret ab eisdem electoribus de electione tractatum fuisse habitum, et in tractatu electionis *o* prædictorum consilium requisitum 83), electionem ipsius 84) abbatis, si persona esset idonea, confirmarent. Quod si in tractatu electionis non fuisset 85) illorum 86) consilium requisitum; licet postea requisitum fuerit, non competenti tempore, nec etiam exspectatum responsum ipsorum 87), aut non esset idoneus idem abbas: quod de ipso factum erat, tanquam inualidum irritarent. [*et infra.*] Cum autem compertum non fuerit competenti tempore requisitum consilium de persona *p* prædicti abbatis, et quando extitit requisitum, non fuit exspectatum responsum, nisi modico tempore, nec debeat 88) aliis imputari, quod in tantum illi sibi tempus arctarant *q*: electionem abbatis ipsius, non personæ, sed electionis vitio, duximus irritandam.

75) *Decanis et capitulis*, C. R. H. L. et ed. ant. legunt.
76) *Vobis eligeretis*, C. H. habet.
77) Notanda hic singularis cautela restringendi electionem ad fatale, per accensam candelam duraturum, quod hodie in subhastionibus multis in locis attenditur.
78) C. R. 1. legit *: demum.*
79) Pronomen: *ipsa*, a C. R. 1. abest. Sed C. H. legit *: illa.*
80) *Exstingueretur*, C. R. 2.
81) C. R. *eorum*, legunt.
82) *Viconen.* secundum C. H.
83) *Consilium inquisitum*, C. R. 1.
84) Vox: *ipsius*, non legitur in ant. ed.
85) *Esset*, C. R. 1.
86) Pronomen *: illorum*, a C. R. 1. et H. abest.
87) *Eorum*, C. R. 1.
88) *Debebat*, C. H. legit.

CAP. LIII.

Si maior pars capituli scienter eligit indignum: valet electio de digno a minori parte, etiam ex eodem scrutinio facta. Hoc dicit, secundum veriorem intellectum et intrinsecum.

IDEM *episcopo Syluanecten.* 89) (*ann.* 1228. *in Galliam.*)

Congregato Niuernen. 90) capitulo ad electionem futuri pastoris, XIII. in decanum, et XVIII., computato procuratore cuiusdam absentis, in cantorem ipsius ecclesiæ conuenerunt: qui, cum plures in eum, et pauciores in alium sua desideria direxissent, a parte sua electus extitit in pastorem ecclesiæ Niuernens. Postmodum, credente parte decani, quod alii plurimum deliquissent eligendo personam scientiæ litteralis expertem, propter quod illis secundum statuta Lateranen. 91) *r* concilii ipso iure eligendi potestate 92) priuatis, potestas eligendi ad eos extitit deuoluta, decanum ipsum, qui in eum sua vota direxerant 93), in suum 94) episcopum elegerunt, ad sedem apost. appellantes, [*et infra.*] Reliquis petentibus, vt irritare decani electionem attentatam a paucioribus, et post aliam non cassatam, ac confirmare reliquam veluti canonice celebratam a pluribus de persona idonea, dignaremur. Nos igitur mandamus, quatenus, si dictus cantor defectum in litteratura non patitur 95), et alias est idoneus ad regimen pastorale, ipsius electionem procures auctoritate nostra, infirmata reliqua, confirmare. Alioquin, ipsius cantoris electione irrita nuntiata, præno-

89) *Saluanenten.* secundum C. H. Sed ed. ant. legit *: Siluanetensi.*
90) Vox: *Niuernen.* abest a C. H. L. vero habet *: Niuenienst*, et ed. ant. *Munensi.*
91) *Generalis*, C. H. legit.
92) Verba *: eligendi potestate*, a C. R. absunt.
93) *Eduxerant*, habet C. L. sed ed. ant. *direxerunt.*
94) Pronomen *: suum*, abest a C. H.
95) *Patiatur*, C. R. 1. et ed. ant. legunt.

m Receptionem. n Firmitate, *super Gronam, ord. Cistert. diœces. Cabilon.* o *al.* electione. p Persona idonea. q *Vide l.* 2. *§. sed si quis ff. si quis cauff.* r *Later. conc. sub Innoc. III. c.* 26.

mina-

minatum decanum 96), si nihil ei de canonicis obstiterit 97) statutis 98) *a*, eadem auctoritate praeficias ecclesiae memoratae.

96) Licet a minori parte electum, quod penes eam tota electio consisteret, parte maiori pro ea vice iure eligendi priuata ob indignum electum.
97) *Obierit*, C. R. 2. legit, sed C. L. *obstaret*.
98) *Institutis*, C. R. habent, cum ed. ant.

CAP. LIV.

Habens plures dignitates, vel plura beneficia curata, sine dispensatione papae, ineligibilis est. H. d. quoad titulum.

IDEM *Syluanectens.* 99) *episcopo, et Ioan. de monte Mirabili archidiac. et succentori Pariensi.* b *(eodem anno.)*

II. Dudum ecclesia Rothomagens. pastoris solatio destituta, contra electionem, quae in eadem ecclesia fuerat celebrata, archidiac. 100) et quidam alii eiusdem ecclesiae canonici ad sedem apost. accesserunt. Dicto vero archid. pro se ac parte sua, et G. archid. procuratore illorum, qui electionem celebrauerant 1), in nostra praesentia constitutis, inter alia, quae contra electum obiecta fuerant, archidiac. proposuit memoratus, quod idem electus post generale *c* concilium archidiaconatum Ambianens. adeptus, ipsum cum pluribus parochialibus ecclesiis, quas ante idem concilium 2) obtinuerat, retinere praesumpsit, eoque dimisso *d* retinuit ecclesias memoratas. §. 1. Vnde, cum in eodem concilio sit statutum, vt, quicunque receperit aliquod 3) beneficium, curam animarum habens annexam, si prius tale beneficium obtinebat, eo sit ipso iure priuatus, et si forte illud retinere contenderit, etiam alio spolietur, praedictus electus contra huiusmodi veniens statuta, transgressionis notam, nec non cupiditatis vitium, quod in aliis reprobare debuerat, ex pluralitate beneficiorum incurrit. Et retinendo beneficia, quae non spectabant ad ipsum, cum post receptionem alterius propria 4) beneficia vacauerint ipso iure, rem contrectauit per consequens alienam, et sic furtum commisit quodammodo vel rapinam. In suae quoque salutis et multarum animarum dispendium 5), praedictas paroeciales 6) ecclesias retinebat *e*; cum earum cura, qua iam priuatus fuerat ipso iure, ad eum nullatenus pertineret: et sic per ipsum eaedem animae damnabiliter sunt deceptae. §. 2. Verum procurator eorum, qui elegerant ipsum 7), etsi pluralitatem beneficiorum huiusmodi coram nobis profiteretur 8) *f* in iure, per concessionem 9) tamen 10) Rothomagen. archiepiscopi nobis exhibitam, eundem electum nisus *g* est multipliciter excusare. Nos igitur dictam [illegible]cusationem, vtpote friuolam, nullatenus admittentes *h*, vobis de[illegible]mus in mandatis, vt, si constaret, quod idem post receptum archidiaconatum praedictum, curam animarum habentem, praefatas paroeciales ecclesias electionis tempore retineret, nec ostenderet secum per sedem apostolicam super hoc dispensatum, electionem illius 11) auctoritate apostolica cassaretis. [*et infra.*] Partibus ergo propter hoc in vestra praesentia constitutis, praestito quoque *i* iuramento de veritate dicenda, et factis positionibus et responsionibus hinc inde 12), tandem eodem decano, praetextu quorundam grauaminum, ad nostram audientiam appellante, vos electionem huiusmodi irritantes, eidem ecclesiae de Cenoman. episcopo prouidistis. [*et infra.*] §. 3. Licet autem positiones *k* et responsiones super pluribus articulis factae fuerint coram vobis; quia tamen contestationem litis non inuenimus esse factam; cum non per positiones 13) et responsiones ad eas factas 14) *l*, sed per petitionem in iure propositam et responsionem factam, contestatio litis fiat *m*: eundem processum de fratrum nostrorum consilio irritum duximus nuntiandum. §. 4. Tandem archidiaconus electionem ex praemissa caussa petiit irritari, electo respondente praedicto, quod non erat eius electio irritanda. Lite vero coram nobis legitime contestata, praestitoque de veritate dicenda a partibus iuramento, idem electus, etsi confiteretur, se dicta beneficia electionis tempore tenuisse; tamen excusare se super hoc nihilominus *n* nitebatur 15): quia videlicet dictum archidiaconatum non credebat curam animarum habere. Sed cum in iure confessus fuerit, quod archidiaconus Ambien. 16) de consuetudine suspendit, excommunicat et absoluit presbyteros et priores, et paroeciales ecclesias interdicit, nec non archidiaconus *o* visitat, et 17) inquirit, quae viderit inquirenda, et procurationes ratione visitationis recipit 18): euidenter apparet, quod curam habeat animarum annexam. Quam si etiam non haberet; negáre non potest, quin personatus existat: cum idem de personatibus, quod, et 19) de beneficiis curam animarum habentibus, iudicium sit habendum. §. 5. Insuper indulgentiam, quam super hoc asserit se habere, inualidam reputauimus; cum in ea falsitatem suggesserit, et suppresserit veritatem: qua tacita vel expressa ipsam nullatenus habuisset. Suggessit enim, quod praedictas paroeciales ecclesias, antequam fuisset in archidiaconum assumptus, canonice fuerat 20) assequutus; cum nullus potuerit plures paroeciales ecclesias obtinere: nisi vna penderet ex altera, vel vnam intitulatam, et alteram 21) *p* commendatam haberet. Vnde, cum idem vtramque illarum intitulatam haberet 22), ipsas nequiuit canonice habuisse. Item suggerens, quod reditus personatus 23) sui erant tenues et exiles, suppressit, quod alios reditus in pluribus ecclesiis noscitur obtinere. Suppressit etiam, quod plures paroeciales ecclesias cum pluribus aliis beneficiis in diuersis ecclesiis obtineret: cum intentionis nostrae non fuerit secum in tot beneficiis, praesertim habentibus curam animarum, dispensare, nec intentionis nostrae fuerit 24) aliquid ei 25) de nouo concedere, sed vt per indulgentiam posset habita licite retinere. [*et infra.*] §. 6. Tandem cum non restaret, nisi proferenda sententia; idem tam iuri, si quod ei competere videbatur, quam liti cessit *q* spontanea voluntate: cuius cessionem duximus admittendam.

99) *Ecclesiae Syluanectensi*, C. H. legit, sed ed. ant. *Siluanetensi.*
100) C. R. ed. ant. Pith. et Gloss. addunt: *A. archidiacon.* sic etiam habent C. H. et L.
1) *Celebrauerunt*, legit C. L.
2) *Idem ante concilium*, C. R. 2.
3) Vox: *aliquod*, abest a C. R.
4) C. R. H. ed. Pith. et Gloss. legunt: *priora.*
5) *Dispendia*, habet C. L.
6) *Parochiales*, C. H. legit.
7) Pronomen: *ipsum*, a C. R. 1. et H. abest, sed in C. R. 2. additum noua manu.
8) *Confiteretur*, C. R. habent, cum H. sed *confiterentur*, habet L.
9) *Confessionem*, legit ed. ant.
10) *Tamen*, a C. R. 1. abest.
11) C. R. et H. *ipsius*, legunt.
12) *Hinc et inde*, secundum C. R.
13) Hae offerri debent, lite iam contestata, ad eam declarandam: quia hoc iure litis contestatio generalis sufficiebat.
14) *Factas*, in C. R. H. L. et ed. ant. non exstat.
15) *Videbatur*, C. R. legunt.

16) *Ambian.* legit C. L. cum ed. ant.
17) Particula: *et*, omittitur in C. L.
18) Hi actus sunt *iurisdictionis* et *imperii sacri*, per quod cura animarum exerceri iure pontificio creditur.
19) Copula: *et*, non exstat in C. H. L. et ed. ant.
20) *Fuerit*, secundum C. H.
21) *Aliam*, habent C. R. cum L.
22) *Habuit*, secundum C. H. sed L. legit: *habuerit.*
23) *Archidiaconatus*, secundum C. H.
24) *Fuit*, C. H. habet cum L.
25) Vox: *ei*, abest a C. H.

CAP. LV.

Irrita est electio, quam collatio non praecessit, vel quae facta non est a maiore parte capituli, vel quae non fuit communis.

IDEM GREGOR. IX. *(ann. 1228. forte in Galliam.)*

In Genesi legitur: [*et infra.*] Cum in concilio 26) *r* caueatur, vt is collatione habita eligatur, in quem omnes vel maior et sanior pars capituli consentit 27); et in Guil. maior pars totius capituli non consenserit, quanquam maiorem partem habuit 28) partium comparatione minorum; nec plane 29) numeri ad numerum, quia, vtrum G. et H. de quibus aduersarii referunt quaestionem, in electione vocem habuerint 30), tractatum non exstitit; nec discussum; nec zeli ad zelum, nec meriti ad meritum collatio facta fuerit 31); nec etiam electio communiter celebrata, quoniam, licet in eundem Guil. singulariter singuli consensissent, non tamen debuit subsequi singularis electio, sed communis, ne vel idem repeti videretur, vel ex hoc sequeretur absurditas, vt, tot essent electiones, quot essent numero eligentes 32); nec ex singularibus, vel 33) particularibus consensibus appareret 34) vniuersalis electio vel communis, licet quilibet singularis veritatem exprimat suae partis, quemadmodum ex singularibus propositionibus, licet 35) veris, vniuersalis propositio non apparet *s*, nisi per signum vniuersale forsitan exprimatur; nec praemissi duo canonici poterant sic excludi, cum primus exsisteret in canonicatus possessione 36), vel quasi *t*, habendo stallum in choro, locum in capitulo, legendo et cantando vt canonicus, et ad tractatus ac electiones 37) dignitatum et personatuum, quae occurrerunt pro tempore faciendae, tanquam canonicus sit vocatus; quanquam hae

26) *Generali concilio*, C. R. 1. legit.
27) *Pars totius capituli consenserit*, C. H.
28) *Habuerit*, secundum C. H. legitur.
29) C. R. ed. ant. Cont. Gloss. et Pith. habent: *plene.*
30) *Habuerit*, secundum C. H.
31) *Fuit*, C. R. 1. Talis collatio votorum demum fieri potuit in illis collegiis, in quibus suffragia nuncupatiue feruntur, et sic de electoribus ipsis constat, apparetque, quinam maiori zelo votum dederint. Ceterum si vota *in scriptis* eduntur: de zelo electorum constare nequit, vt fere hodie maiora vnice ex numero aestimentur.
32) *Electores*, C. H. legit.
33) *Vel ex*, secundum C. R. 1.
34) *Apparet*, est in C. H.
35) Partic. *licet*, non habetur in ed. ant.
36) *Possessionem*, C. R. 1. legit cum L.
37) *Et electiones*, C. H. habet.

a Institutis. b Parisiensi. c *sub Innoc. III. c. 26. cauetur, ne vllus habeat duo beneficia cum cura annexa.* d *al.* omisso. e *al.* detinebat. f Confiteretur. g *al.* visus. h *Vid. l. liberto. §. fin. ff. de negot. gest.* i *al.* praestitoque. *al.* et praestito. k *Vide l. haeres. et sequent. ff. de pet. her. et l. Gallus. §. et quid si tantum, ff. de lib. et posthum.* l *al.* habitas. *dictio*, factas, *deest in manuscripto.* m *Vide l. defensor. §. qui interrogatus, ff. de int. act. et l. 1. C. de diuers. rescript.* n *al.* videbatur.

o *Vide concil. Trident. sess. 24. de reform. cap. 3.* p Aliam. q *Vide l. postquam liti. C. de pact. et Bart. in l. qui Romae. §. duo fratres. ff. de verborum obligat.* r Lateranensi *sub Innocent. III. cap. 24.* s *Vide l. qui habebat. ff. de legatis 3. et l. si pluribus. et ibi Bartol. ff. de legatis 2.* t *Vide l. certum. C. de rei vindic.*

vice

vice fuerit cum protestatione admissus, secundus vero esset in tali loco, de quo fuerat ad electionem vocandus, cum de toto regno Franciæ vocentur absentes de consuetudine ecclesiæ Gallicanæ: nos, his plenius intellectis, de consilio fratrum nostrorum præmissam electionem, vtpote contra formam concilii attentatam, decernimus 38) irritam et inanem.

38) *Decreuimus*, secundum C. R. 1.

CAP. LVI.

Non valet electio pontificis per laicos et canonicos facta, etiamsi hoc habeat consuetudo. H. d. et quotidie solet allegari.

IDEM *capitulo Massano* 39). *(ann.* 1226. *Roma in Hetruriam.)*

Massana a ecclesia pastore b vacante: [*et infra.*] Edicto perpetuo prohibemus 40), ne per laicos cum canonicis pontificis electio præsumatur. Quæ c si forte præsumpta fuerit; nullam obtineat firmitatem: non obstante contraria consuetudine, quæ dici debet potius corruptela d.

39) *Messano*, C. R. 1.
40) C. R. 1. legit: *inhibemus.*

CAP. LVII.

Non sufficit ad confirmationem electionis, quod sit facta a maiori parte capituli: nisi etiam illa pars sit sanior.

IDEM *cap. Cathalan.* 41) *(ann.* 1229. *Roma in Galliam.)*

II. Ecclesia vestra destituta pastore, conuenientes in vnum, absente Guil. qui tunc noluit interesse, ad celebrandam electionem terminum statuistis. Veniente vero termino, et dicto Guil. cum absens existeret, non vocato, præmisso iuxta formam concilii e generalis scrutinio, XIV. magistrum G. 42) presbyterum cardinalem, concanonicum 43) f vestrum: et XVII. R. Remen. canonicum elegerunt, præfato G. postmodum electioni eiusdem R. suum præbente consensum. Tandem procuratoribus vtriusque partis in nostra præsentia constitutis, allegabatur pro electione dicti R. quod, cum in IV. excederet, aliam, computato Guil. prædicto, maiorem capituli partem habebat, et per hoc 44) debebat pars sua sanior reputari: cum, vbi maior numerus est, zelus melior præsumatur g. Pars vero altera electionem eandem multipliciter impugnabat, proponens, prænominatum 45) R. in ætate pati defectum, nec esse 46) sufficientis scientiæ ad ecclesiam supradictam: cum ætatis maturæ, et eminentis scientiæ præfatus cardinalis existat. Et cum electores cardinalis alios meritis et auctoritate præcellerent, habito præsertim respectu ad personam electam: meliorem zelum eos habuisse constabat 47). Dicebatur præterea, quod consensus dicti 48) Guil. quem pars eiusdem R. confitebatur fuisse contemptum, asserente parte reliqua, capitulum potius contemptum ab ipso 49) fuisse, cum non fuerit consensus 50) præstitus in scrutinio, sed post electionem accesserit, adiicere nil valebat. [*et infra.*] Denique statutum generali concilio 51), quod electionem decernit 52) inualidam, cum contra eiusdem concilii formam in electione peccatur, non debet ad contemptum, et alia, quæ non sunt de forma, referri. Vnde quod ibi dicitur, quod aliter electio celebrata non valeat, ea respicit tantum, quæ attentantur contra formam concilii memorati: non autem alia, quæ ponuntur ibidem, sicut est illud 53), quod præsentibus omnibus, qui debent, volunt 54), et possunt commode interesse, haberi debeat in electione processus, ne cætera, quæ super hoc alibi statuta noscuntur, vno verbo videantur euerti. Neque enim h credendum est, Romanum pontificem, qui iura tuetur, quod alias excogitatum est multis vigiliis et inuentum i, vno verbo subuertere voluisse. Nos ergo 55), quæ hinc inde fuere proposita, plenius intellectis, cum ex Lateranensi concilio in ordinationibus ecclesiarum maior et sanior pars capituli exigatur, et statutum generalis concilii contineat inter cætera, vt is eligatur in quem omnes, vel maior et sanior pars consentit 56), electionem dicti R. non personæ, sed potius electionis 57) vitio, cum maior et sanior pars 58) non consenserit in eundem, de fratrum nostrorum consilio duximus sententialiter irritandam.

41) *Cathol.* C. R. 1. sed C. H. legit: *Calatan.* et L. habet: *Catalon.*
42) C. R. *magistrum B.* legunt, sicut etiam L. C. sed ed. ant. pro B. habet G.
43) *Canonicum*, C. R. 2. H. et L. habent.
44) *Propter hoc*, C. H. habet.
45) *Prædictum*, C. R. 1.
46) *Esset*, secundum C. H.
47) Inde vero rursus liquet, hanc electionem *viua voce*, non per schedulas, fuisse factam: quod alioquin constare non potuisset, electores zelum meliorem in suffragio ferendo habuisse. Vbi per schedas fit electio; de electorum qualitate, meritis, et zelo constare nequit: ex quibus tamen *sanior pars* æstimanda, *c.* 53. et 54. *X. h. t. iunct. c. cap. h. t.* et collatio votorum facienda. *c.* 42. *X. h. t.*
48) *Prædicti*, C. H. legit.
49) Verba: *ab ipso*, desunt in C. R. 1.
50) Vocabulum: *consensus*, non exstat in C. H. et L.
51) *Concilii generalis*, C. H. habet.
52) C. R. legunt: *decreuit.* Sic legit etiam C. H.
53) *Istud*, secund. C. R. 1. et H. sed: *id*, C. R. 2. legit.
54) C. R. habent: *et volunt.*
55) *Igitur*, C. R. legunt cum H.
56) *Pars capituli consenserit.* C. R. 1.
57) *Potius ipsius electionis*, C. H.
58) *Pars capituli*, C. R. 1.

CAP. LVIII.

Publicato scrutinio, non possunt electores variare: sed compelli debent ad collationem et electionem.

IDEM GREG. IX. *(ann.* 1229. *Romæ.)*

Publicato scrutinio, variare nequeunt electores; cum sit facienda collatio, et electio celebranda: ad quod per superiorem, si oportuerit, compellantur.

CAP. LIX.

Cassata electione propter simoniam etiam sine culpa electi, non dispensat episcopus ea vice cum cassato: secus si electus libere resignauit. H. d. secundum intellectum glossæ 2. in fin.

IDEM.

Si alicuius electionem propter simoniam, eo ignorante ac ratum 59) non habente, commissam, contigerit reprobari; cum eo super prælatione 60) k, ad quam taliter fuerat electus, illa vice non potest episcopus dispensare: quamuis circa eum, qui ignoranter recipit 61) simplex beneficium per simoniacam prauitatem, post liberam resignationem episcopi dispensatio toleretur 62) l.

59) *Et ratum*, C. H. legit.
60) *Electione*, secund. C. R. 1.
61) C. R. 1. legit: *recepit.*
62) *Tolleretur*, C. R. legunt, cum ed. ant. sed C. H. habet: *desponsatio tolleretur.*

CAP. LX.

Electoribus impeditis currit tempus, si possunt impedimentum tollere.

IDEM.

His 63), quibus interdicitur, vt absque superioris licentia eligere non præsumant, tempus statutum a canone currit, ex quo in mora fuerint licentiam huiusmodi postulandi m.

63) *Eis*, secundum C. R.

TITVLVS VII.

DE TRANSLATIONE 64) EPISCOPI 65) n

CAP. I.

Patriarcha, qui confirmatum in archiepiscopum transfert ad sedem episcopalem, ab episcoporum confirmatione suspenditur. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS III. 66) *Antiocheno* 67) *patriarchæ. (ann.* 1198. *Roma in Syriam.)*

Cum ex illo o generali priuilegio, quod beato Petro, et per eum ecclesiæ Romanæ Dominus noster indulsit, canonica postmodum manauerint instituta, continentia maiores ecclesiæ caussas [*esse*] ad apost. sedem p perferendas 68), ac per hoc translationes episcoporum [*sicut depositiones eorum*] et sedium mutationes ad summæ 69) apostolicæ sedis antistitem de iure pertineant, nec super his quicquam præter eius assensum debeat 70) immutari q: miramur [*non modicum et mouemur,*] quod [*prædecessoris tui exempla sequutus, qui motu propriæ voluntatis Manustan. in Tarsen dicitur transtulisse*] L. 71) [*quondam*] Apamen. 72) r electum in Tripolitanam ecclesiam transtulisti, [*nec tibi sufficit dictam prædecessoris tui præsumtionem solummodo imitari;*

64) *De translatione episcopi vel electi*, secundum C. R. sed c. 1. comp. 3. h. t. addit: *et electi.*
65) *Episcoporum*, legit C. L.
66) Numerus *III.* abest a C. H.
67) Ad ea tempora *hoc cap.* cum plurimis aliis, quæ ad *Orientis episcopos* passim diriguntur, pertinet, quibus in Oriente rerum potiti sunt *Latini*, recuperata per *cruciatam expeditionem* maxima terræ sanctæ parte, atque ita sedi Romanæ subiecti erant. Inter hos quoque fuit patriarcha Antiochenus, *Latinus* pariter; quamuis etiam Græci suum patriarcham Antiochenum, alibi commorantem, haberent, qui iurisdictionem pontificis in se non agnoscebat, vt optime obseruat FR. FLORENS. *ad h. t. p.* 180. *Latinus patriarcha* tamen etiam *ius suum patriarchale* contra pontificem defendebat, quod rationes huius decretalis indicant.
68) *Referendas*, C. H. legit.
69) C. R. ed. ant. Pith. et Gl. *ad summum*, legunt cum C. L. et c. cit. 1.
70) *Aliqua-debeant*, habet c. cit. 1.
71) *Laurentius*, habet C. L. sed c. 1. cit. pro *L.* habet *La.*
72) *Apanian.* C. R. 2. legit, C. R. 2. vero habet: *Apanien.* et C. L. cum ed. ant. *Apanien.* denique *Appaninen*, C. H. habet. *Apamiens.* est in c. cit.

a *alias.* Messana. b *Vide concil. Bracar. cap.* 1. *et Burchard. libr.* 1. *decr. cap.* 10. c Quod si. d *Vide l. omnes iudices. cum not. cod. de dec. libr.* 10. *in glossa* 1. *et in Authent. vt nulli iudic. §. primo et in glossa magna, collat.* 9. e Concil. Lateranen. *sub. Innocent. III. cap.* 24. f *In antiquis*, canonicum, *inuenio.* g *Vide l. ita stipulatus. §. credendum est. ff. de verborum obligation.* h *al.* nec enim. i *Vide §. quorum institut. in proœm. et in auth. vt iud. sine quo suff.*

k *alias*, postulatione. l *Vide l. nihil. §. sicut filius. ff. de inofficios. testament.* m *Vide l. eum, qui ita. §. fin cum gloss. magna. et ibi Bart. D. de verborum obligation.* n *In quibusdam antiquis additur:* vel electi. o *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* p *Anacl. papa ep.* 1. *Melchior Canus lib.* 1. *de loc. theolog.* q *al.* attentare. r Paphensem, *al.* Appaniensem.

imo

imo etiam iniuriam noſtram ipſius transgreſſus exceſſum] et 73) nouo quodam mutationis genere paruificaſti maiorem, et magnum quodammodo minoraſti, epiſcopare archiepiſcopum, imo potius dearchiepiſcopare præſumens, [*cum dictus prædeceſſor tuus dictum archiepiſcopum de Tarſen. eccleſiam in eccleſiam tranſtulit ſimilis dignitatis.*] Licet enim dictus L. nondum fuiſſet in archiepiſcopum conſecratus; confirmationis tamen munus receperat, et archiepiſcopalia, quantum ei licuit 74), miniſtrarat 75): ſicut nobis ipſius relatione innotuit, qui ſe Valienſ. 76) *a* epiſcopum [*cum in noſtra eſſet præſentia conſtitutus*] aſſeruit confirmaſſe. Ne igitur perpetrandi ſimilia cæteris audacia tribuatur 77), [*ſi tantus exceſſus relictus fuerit impunitus:*] te ab epiſcoporum confirmatione duximus ſuſpendendum *b*, [*quouſque ſuper hoc aliud ſtatuamus.*]

73) Partic. *et*, non exſtat in cit. c. 1.
74) *Licuerat*, eſt in c. cit.
75) *Miniſtrauit*, ſecundum C. H. legitur.
76) *Vulinen.* C. R. 1. habet, in C. R. 2. autem legitur: *Vallimen.* H. legit: *Valimenſ.* L. *Valimonen.* et ed. ant. *Valinen.* ſed c. cit. contrahit vtramque vocem legendo: *Senalimen.*
77) *Præbeatur*, ſecundum C. R. 1. et H.

CAP. II.

Electos in epiſcopos et confirmatos, transferre poteſt ſolus papa.

IDEM *decano et capitulo Andegauenſi.* (*ann.* 1198. *Roma in Galliam.*)

Inter corporalia *c* et ſpiritualia eam cognouimus *d* [*exiſtere*] differentiam, quod corporalia facilius deſtruuntur, quam 78) conſtruantur 79), ſpiritualia vero facilius conſtruuntur, quam deſtruantur. Vnde iuxta canonicas ſanctiones 80) epiſcopus ſolus honorem dare poteſt, ſolus [*autem*] auferre non poteſt. Epiſcopi quoque a metropolitanis ſuis munus conſecrationis 81) accipiunt, qui tamen non poſſunt, niſi per Rom. pontificem 82) condemnari. Cum ergo fortius ſit ſpirituale vinculum, quam carnale; dubitari non debet, quin omnipotens Deus ſpirituale coniugium, quod eſt inter epiſcopum et eccleſiam, ſuo tantum 83) iudicio reſeruauerit diſſoluendum: qui diſſolutionem *e* etiam 84) carnalis coniugii, quod eſt inter virum et feminam 85), ſuo tantum iudicio reſeruauit, præcipiens, vt, quos Deus coniunxit, homo non ſeparet. Non enim humana, ſed potius 86) diuina poteſtate coniugium ſpirituale diſſoluitur; cum per translationem, [*vel*] depoſitionem, aut [*etiam*] ceſſionem auctoritate Romani pontificis, quem conſtat eſſe vicarium Ieſu Chriſti, epiſcopus ab eccleſia remouetur: et ideo tria hæc, quæ præmiſimus, non tam conſtitutione canonica, quam inſtitutione diuina 87), ſoli ſunt Romano pontifici reſeruata *f*. Sicut autem 88) epiſcopus conſecratus ſine licentia Rom. pontificis ſuam non debet eccleſiam derelinquere; ſic et electus [*et*] confirmatus [*præter eius aſſenſum, ſuam nequit deſerere eccleſiam, cui eſt matrimonialiter alligatus;*] cum non debeat in dubium reuocari, quin poſt electionem et confirmationem canonicam inter perſonas eligentium et electi coniugium ſit ſpirituale contractum, cui profecto epiſcopalis dignitas nihil addit; cum quis epiſcopali præditus dignitate, nullius tamen eccleſiæ poſſit eſſe epiſcopus: quemadmodum de illo contingit, qui oneri pontificali renuntiat, non honori. Vnde, cum non ſit maius vinculum epiſcopi ad eccleſiam *g*, quam electi, maxime cum fuerit confirmatus *h*, imo idem penitus, et non aliud, idem iuris obtinet in vtroque. Sicut ergo 89) epiſcoporum translatio, [*vel etiam*] depoſitio et ceſſio, ſic et electorum 90) poſt confirmationem, ſpiritualis coniugii ratione, ſoli eſt Romano pontifici reſeruata. Licet vſque ad tempora iſta, quod cautum fuerat de epiſcopis, expreſſum non fuerat de electis; propter expreſſam tamen ſimilitudinem, vel identitatem 91) potius, nemini poterat videri dubium ſubtiliter intuenti: cum de ſimilibus idem iudicium ſit habendum. §. 1. Sed neque illud, quod in canone legitur de electo, vt 92), ſi vltra ſex menſes per ſuam negligentiam retinuerit eccleſiam viduatam, nec ibi, nec alibi donum conſecrationis accipiat, imo metropolitani ſui cedat iudicio, aliter intelligentibus poterat ſuffragari; cum non intelligatur eccleſia viduata 93), quaſi ſponſum non habeat, ſed quia, [*cum*] ſponſus eius nondum ſit 94) conſecratus, adhuc quoad quædam quaſi viri maneat ſolatio deſtituta, ſicut iuxta communem modum *i* loquendi illa dicitur eccleſia viduata, quæ, licet epiſcopum habeat, inutilem tamen perhibetur habere. Nec quod de ceſſione ſubſequitur, et ſtatutum fuit ad pœnam, trahi debet ad gratiam, vt, ſicut metropolitani iudicio electus deiicitur, ita etiam ad aliam eccleſiam poſſit transferri; præſertim cum nec ſine auctoritate Romani pontificis fiat ceſſio vel deiectio memorata: qui, vt hæc 95) poſſent, ex illo canone metropolitanis indulſit. Vnde, ſi circa translationem idem fieri voluiſſet, quod de ceſſione dixerat, et 96) de translatione poterat expreſſiſſe. Et quod non eſt ſanctorum patrum decreto ſancitum, ſuperſtitioſis non eſt adinuentionibus præſumendum: præſertim 97) cum 98) nonnunquam 99) intelligatur 100) prohibitum, quod non inuenitur conceſſum. §. 2. Sane [*nos, qui ſacra docente ſcriptura monemur, ne noſtrum alii demus honorem;*] quoniam 2) [*apoſtolatui noſtro, multis referentibus, innotuerat, quod ven. fr. n.*] Turonenſ. archiepiſcopus electum 3) Abricen. 4) per metropolitanum ſuum [*poſtea*] confirmatum, in eccleſiam veſtram præter auctoritatem ſedis apoſtolicæ transferre præſumpſit, et in epiſcopum 5) conſecrare, quem [*etiam ven. fr. n.*] Rothomagenſis archiepiſcopus citra mandatum noſtrum 6) abſoluit, et ei licentiam tribuit transeundi: [*ven. fr. n. Bituricenſi archiepiſcopo, de quo plenam fiduciam obtinemus, dedimus in mandatis, vt, inquiſita plenius veritate, ſi rem geſtam taliter inueniret,*] prædictos 7) archiepiſcopos [*qui ſaltem apoſt. ſed. ſuper hoc, quod nouum emerſerat, præſertim cum iuxta canonicas ſanctiones maiores eccleſiaſticæ cauſſæ ad ſed. ap. ſint referendæ, conſulere debuerunt,*] a conſecratione et confirmatione pontificum, epiſcopum vero 8) ab exſequutione pontificalis officii 9), Bituricenſis archiepiſcopus iuxta mandati noſtri tenorem ſuſpendit. Et quamuis iidem archiepiſcopi [*Turon. et Rothomagen.*] tanquam maiores plus exceſſerint in præmiſſis *k*, præfatus vero epiſcopus minus, vtpote illorum tanquam maiorum errorem ſequutus; nos tamen, intellecta [*per litteras et per nuntios*] eorum 10) [*archiepiſcoporum*] confeſſione ſpontanea, et ſupplicatione deuota, veniam errori dedimus: quia non ex malignitate, ſed ex ſimplicitate peccauerunt 11) *l*. Et quoniam præfatus epiſcopus, qui 12) minus peccauerat, [*ſicut ex præmiſſis apparet,*] ſeuerius fuerat caſtigatus, [*ad apoſt. ſed. licet ſpontanea voluntate, non tamen ſine multis laboribus et expenſis acceſſit,*] reatum ſuum recognoſcens humiliter et deuote, ac miſericordiam poſtulans 13), et iudicium non requirens: nos [*ſuper facto eius cum fratribus noſtris communem tractatum habentes et ſubtiliter*] intuentes 14), quod, licet ſibi 15) munus con-

78) C. R. 1. *quam etiam*, legit.
79) *Conſtituuntur*, legit C. H. ſed *conſtruuntur*, L.
80) *Canonicam ſanctionem*, habet C. L.
81) *Confirmationis*, C. H. habet, poſt vocem: *conſecrationis*, autem in C. L. leguntur adhuc ſequentia verba: *aduocatis ſibi aliis epiſcopis tribus.*
82) *Per Romani pontificis ſententiam damnari*, legit c. 2. comp. 3. h. t.
83) *Tantum*, non exſtat in c. cit.
84) *Etiam*, omittitur in cit. c.
85) *Vxorem*, C. R. 1. habet.
86) Pro *potius*, legitur in cit. c. *etiam.*
87) Hæc tamen tria ante INNOCENTIVM III. non ſunt exercita priuatiue a pontifice Romano, ſed vel a patriarchis, vel a conciliis prouincialibus ſub directione metropolitani habitis, vt PETRVS de MARCA *de concord. ſacerd. et imp. libr. VII.* euidenter docet. Si ergo ex *inſtitutione diuina* hæc tria iura ſunt reſeruata ſedi Romanæ: decreta de his tribus iuribus fuerunt illegitima, ſedes vero papalis in culpa, quod ſibi reſeruata ex *inſtitutione diuina* neglexerit.
88) *Enim*, legit ed. ant.
89) *Enim*, legitur in c. cit.
90) *Sic et electorum ceſſio poſt* etc. legimus ibid.
91) *Indemnitatem*, legitur in c. cit.
92) Part. *vt*, in cit. c. non exſtat.
93) Olim dicebatur eccleſia *viduata*, quæ *non-conſecratum* habebat epiſcopum; *c. 2. diſt. LXXV. c. 1. diſt. C.* qua de cauſſa anno MDCXVIII. in ſede Tholoſana diſputatum eſſe refert GIRON. *ad tit. de conceſſ. præb. et eccleſiæ non vac. p. 191. in f.* vtrum eccleſia vacans eſſet, ſi intra tres menſes electus haud conſecratus fuiſſet, omni ceſſante impedimento, vt alia electio fieri poſſet? Nam etiam ex *tempore ordinationis* locum habebat inter comprouinciales. *l. 29. C. de epiſc. aud. c. 1. diſt. XVIII.*
94) *Eſt*, C. H. habet.
95) *Hoc*, ſecundum C. H.
96) Particula *et*, in ed. ant. non legitur.
97) *Præſertim*, deeſt in ed. ant.
98) Pro *cum*, C. L. habet: *tamen.*
99) *Nunquam*, eſt in cit. c.
100) *Intelligitur*, legit ed. ant.
1) *Expreſſe conceſſum*, C. R. 1. habet, ſed *expreſſum*, legunt C. R. 2. H. et L. cum cit. c.
2) *Quem*, habent C. L. et ed. ant.
3) *Magiſtrum W. qui electus fuerat in epiſcopum Abricenſ. et per metropolitanum ſuum poſtea confirmatus, qui aliquandiu tam in ſpiritualibus, quam in temporalibus miniſtrauerat in eccleſia veſtra præter* etc. Talis eſt lectio hoc loco in c. cit. 2.
4) *Ambien.* C. R. 1. legit, C. L. vero habet: *Ambricen.* et ed. ant. *Abrecen.*
5) C. R. H. L. et c. cit. habent: *epiſcopum*, abſque particula *in.*
6) *Præter apoſtolicæ ſedis mandatum*, habet c. cit. 2.
7) *Dictos*, C. R. et H. legunt, ſed neutrum legitur in c. cit. 2. quod loco illius vocis habet ipſa epiſcoporum nomina, ſcilicet: *tam memoratum Turon. quam ipſum Rothomagen. archiepiſcopos.*
8) *Memoratum vero W.* legit c. cit. pro: *epiſcopum vero.*
9) Poſt hanc vocem capitulum cit. ita legit: *Noſtra fretus auctoritate ſuſpenderet, qui mandati noſtri diligens exſequutor, ſuper quo deuotionem eius digna gratiarum proſequimur actione: cum per confeſſionem ſpontaneam eidem Bituricen. archiepiſcopo de veritate negotii conſtitiſſet, dictos archiepiſcopos et epiſcopum iuxta tenorem mandati noſtri ſuſpendit.*
10) *Eorumdem*, legitur in c. cit.
11) *Peccauerant*, eſt in c. cit.
12) *Et*, legitur in c. cit. pro *qui.*
13) In c. cit. hic textus aliter diſtinguitur, nimirum: *Recognoſcens humiliter, et deuote miſericordiam poſtulans* etc.
14) *Indagantes*, legitur in c. cit.
15) C. H. legit: *et.*

a *al.* Silualienſem. *al.* Valienſ. b *Vide l. 1. C. ad leg. Iul. rep. et inſtitut. de except. §. hodie.* c *Cap. 2. eod. tit. in 3. compil. vid. Innoc. III. epiſt. libr. 1. p. 154.* d *In ed. Pith.* eſſe, *legitur: ſed abeſt a manuſcript.* e *Vide dom. Sotum in 4. ſententiar. diſt. 27. quæſt. 1. art. 4. Matth. cap. 19.* f *Vide cap. quamuis, de elect. libr. 6. et cap. vt debitus. ad fin. infr. de appell.* g *Alias ita:* quoad eccleſiam. h *Vide text. in 1. conſtit. C. et l. Stichus. et l. Pamphilus. D. de man. teſt.*

i Vſum, *vide l. librorum. §. quod tamen Caſſius. D. de legat. 3. et l. cum de lanionis. §. aſinam. D. de fund. inſt. leg.* k *Vide l. in presbyteris. C. de epiſc. et clericis. et ff. de pœn. l. moris. §. iſte fere.* l *Vide l. 3. §. fin. ff. de liber. cauſſ. et not. in l. plagii. C. ad legem Fab. de plagiariis.*

secrationis impensum 16), nec prioris ecclesiæ ipsum pontificem 17) fecerit, nec secundæ, cum ad primam non fuerit consecratus, et ad secundam, priori vinculo perdurante, non potuerit canonice consecrari, adhuc coniugaliter alteri alligatus: [*illud tamen prouide attendentes, quod et vrgens necessitas, et euidens vtilitas ecclesiæ vestræ, quoniam non poteratis in aliam personam idoneam conuenire, dispensationis gratiam requirebant,*] ei 18) [*de plenitudine potestatis*] tam a vinculo prioris ecclesiæ, quam a pœna suspensionis penitus absoluto, de benignitate 19) sedis apostolicæ duximus concedendum, vt, priori consensu hactenus perdurante, [*sicut per litteras personarum ecclesiæ vestræ nobis intimatum est,*] Andegauen. ecclesiam [*tanquam proprius pontifex ad gloriam et laudem nominis Dei, ad honorem et exaltationem ipsius et ad salutem et vtilitatem suam, et tam cleri, quam populi sibi commissi,*] studeat gubernare: [*vt, præueniente diuina gratia et sequente, plus prodesse velit, et valeat, quam præesse.*]

16) Post vocem: *impensum*, addit C. L. *fit.*
17) *Episcopum*, secund. C. R. 1.
18) *Eo*, legitur in c. cit. pro *ei.*
19) *Sibi*, hic inicitur in c. cit. 2.

CAP. III.

Episcopus, qui propria auctoritate de sua ecclesia se transfert ad aliam, carebit vtraque.

IDEM INNOC. III. 20) *Bambergensi* 21) a *episcopo* 22) *et Petro scholari* 23) *Maguntinen.* (*ann.* 1198. *Spoleto in Germaniam.*)

Quanto personam b [*ven. fr. n.*] Hildelemen. 24) [*quondam*] episcopi [*sinceriori diligebamus affectu, tanto securius sperabamus, quod nihil aduersus matrem suam Romanam ecclesiam in præiudicium sui ordinis, et ecclesiasticæ disciplinæ dispendium attentaret. Sane, sicut certa multorum assertione comperimus, et suarum didicimus nihilominus testimonio litterarum, quibus ad nos directis Herbipolensem se pontificem nominabat,*] ipse vero 25), relicta Hildesemen. ecclesia, [*cui fuerat spirituali gratia coniugio copulatus,*] ad Herbipolens. ecclesiam 26) [*sine auctoritate Rom. pontificis*] auctoritate propria se transtulit 27), non attendens, quod veritas in euangelio c protestatur: *quos Deus coniunxit, homo non separet*, et 28) potestatem transferendi pontifices ita sibi retinuit Dominus et magister, quod soli beato Petro vicario suo, et per ipsum successoribus suis, speciali priuilegio tribuit 29) d, et concessit: sicut testatur antiquitas, cui decreta patrum sanxerunt reuerentiam exhibendam, et euidenter asserunt sacrorum 30) canonum sanctiones. Non enim homo, sed Deus separat, quos Roman. pontif. qui non puri hominis, sed veri Dei vicem gerit in terris, ecclesiarum necessitate vel vtilitate pensata, non humana, sed diuina potius auctoritate dissoluit. [*Nolentes autem tantæ præsumptionis audaciam relinquere impunitam, cum secundum apostolum omnem inobedientiam prompti sumus vlcisci,*] ne autem 31) facti peruersitas transeat præsumptoribus in exemplum e, quod quidem, si verum est, non potest non esse notorium, [*auctoritate omnipotentis Dei et beatorum P. et P. apostolorum, et nostra, de communi fratrum enim consilio in virtute sancti S. districte*] sibi 32) præcipimus, vt, [*visis litteris nostris, omni contradictione et appell. cess.*] administrationem [*ipsius*] Herbipolens. ecclesiæ [*tam in spiritualibus, quam temporalibus*] penitus relinquat. [*Si vero, quod non credimus, hanc suspensionem nostram non curauerit humiliter obseruare, et inhibita sibi vsurpare præsumpserit: excommunicationis vinculo ipsum decernimus innodatum. Omnibus etiam tam clericis quam laicis Herbipolens. diœces. sub anathematis interminatione præcipimus, vt, non obstante iuramento fidelitatis, omnem ipsi obedientiam subtrahant, quam ipse sibi contra sacros canones vsurpauit, non attendens, quod dicit apostolus: nemo sibi assumat honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron.*] Cæterum quoniam Herbipolens. ecclesiæ 33) canonici vota sua in ipsum prorsus illicite contulerunt: volentes, sicut dignum est, vt in eo puniantur, in quo peccauerunt, eligendi eos hac vice suspendimus potestate. [*Et si contra sed. apostol. interdi-*

20) In C. H. hæc inscriptio ita exstat: *idem archiepiscopo et P. scholastico Moguntino*; ita quoque se habet inscriptio in ed. ant. præter quod *Maguntino*, in ista legatur. C. L. hoc loco non ita variat. Nam tenor huius inscriptionis in illo est sequens: *Idem episc. et P. scholastico Maguntino*, cum quo etiam congruit c. 3. comp. 3. h. t.
21) Nomen: *Bambergensi*, a C. R. abest.
22) *Archidiacono*, C. R. 2. legit pro *episcopo.*
23) *Scholastico*, C. R. legunt.
24) *Yiden.* secundum C. R. 1. per totum. *Hildeben.* C. H. legit, sed ed. ant. habet *Hildessem.* cum c. cit. 3.
25) *Vero*, non legitur in C. H. et c. cit.
26) Vox: *ecclesiam*, abest a C. R. et H. nec exstat in cit. c.
27) *Transiuit*, legitur in c. cit.
28) *Quod*, est in cit. c. sed C. R. H. L. edit. ant. Pith. et Gl. omittunt partic. *et*, atque nouam periodum incipiunt, cum quibus hac in re facit c. cit. Contio igitur istud *et* debetur, sed cum initio periodi.
29) *Præbuit*, C. R. H. et L. legunt cum c. cit. 3.
30) *Sanctorum*, C. H. habet.
31) Partic. *autem*, omittitur in c. cit. h. l. quam ante iam legatur.
32) *Tibi*, legitur in cit. c.
33) Vox: *ecclesiæ*, a C. R. nec non L. ed. ant. et c. cit. 3. abest, prætereaque, expressis litteris, C. L habet: *Herbipolenses canonici.*

ctum ad cuiusdam nominationem processerint: quod ab eis factum fuerit, irritum decernimus et inane.] Quia vero [*iam dictum*] Hildesemensem 34) ecclesiam, cui fuerat alligatus, vnde secundum apostolum, solutionem quærere non debebat, nimis 35) improbe dereliquit; ne ad ipsam redeat, vlterius [*in virtute S. S. ei*] districtius prohibemus 36); cum secundum traditiones f canonicas, qui ad maiorem se plebem transtulit 37), a cathedra repelli 38) debeat 39) aliena, et carere propria: vt nec illis præsideat, quos per superbiam spreuit, nec illis [*præsideat,*] quos per auaritiam concupiuit g.

34) *Hildenben*, C. H. legit.
35) *Minus*, secundum C. H. falso legitur.
36) *Inhibemus*, C. R. legunt cum L. et c. cit.
37) *Transtulerit*, C. H. habet cum L. ed. ant. et c. cit.
38) *Pelli*, C. R. legunt, cum H. et c. cit.
39) *Debet*, legitur in c. cit. Notandum præterea, hanc translationem incidisse in tempora turbulenta, quo imperium diuisum erat inter OTTONEM Saxonem et PHILIPPVM Sueuum. Et quia hunc INNOCENTIVS III. reprobauerat, illum vero coronauerat: non poterat non translationem ad sedem Herbipolensem CONRADI postulati ægre ferre, partes PHILIPPI sequuti, quem vtraque sede priuauit.

CAP. IV.

Solus papa transfert episcopos: et indulgentia, per eum super tali translatione concessa, ad litteram seruanda est.

IDEM *Branbur. episcopo et scholastico Maguntinensi* 40). h (*ann.* 1199. *Roma in Germaniam.*)

Licet i in tantum: [*et infra*] *Quædam vero sibi apostol. sed. reseruauit, quodammodo specialiter et singulariter, vt præter specialem auctoritatem ipsius nec iure agi valeant, nec attentari debeant cum effectu. In his autem specialiter translationes episcoporum adeo non tam constitutio canonica, quam diuina eius tantum potestati commisit, vt,*] sicut legitimi 41) matrimonii vinculum, quod est inter virum et vxorem, homo dissoluere nequit, Domino dicente in euangelio: *quos Deus coniunxit, homo non separet*: si et spirituale fœdus coniugii, quod est inter episcopum et ecclesiam, quod in electione initiatum 42), ratum in confirmatione, et in consecratione intelligitur consummatum, sine illius auctoritate solui non potest, qui successor est Petri, et vicarius Iesu Christi. Hoc autem 43) C. quondam Hildesem. episcopus non attendens, [*licentiam nostram, nec postulatam nec habitam contra canonicas sanctiones et iniuriam ap. sed. cuius super hoc fuerat et requirendus et obtinendus assensus,*] ad Herbipolens. ecclesiam [*ab Hildesem. non auctoritate nostra, sed*] propria temeritate transiuit, [*et administrationi eius se ingerens Herbipolensem se fecit episcopum nominari. et infra.*] Nec illa k [*fel. rec. Cælestini papæ*] prædecessoris nostri indulgentia [*quam impetrasse refertur in hoc*] præsumptionem excusat ipsius, sed ambitionem accusat: [*vtpote quæ ipsum reddidit de ambitione notabilem: non autem contulit ad aliam episcopalem ecclesiam transeundi licentiam:*] cum in ea sit expressum, quod, si ad maiorem vocaretur forsitan 44) dignitatem, eam sibi liceret assumere, dum tamen nihil ei de statutis canonicis obuiaret. Vnde, licet forsitan aliquibus videatur, vt indulgentiæ occasione ipsius ad dignitatem possit transire maiorem, ad parem tamen ipsi transire non licuit: cum in maiori dignitate propter maiorem vtilitatem facilius soleat dispensari. Præterea 45) cum postulatio, sicut et electio, examinari soleat diligenter, et tenor illius indulgentiæ non solum 46) videatur postulationis examinationem, sed personæ etiam reseruare 47), subiungens, dummodo nihil [*appareat, quod tibi*] de canonicis obuiet institutis, antequam per eum postulatio examinata fuisset, cui fuerat facienda, nulla ratione debuerat transisse 48).

40) Verba sequentia inscriptionis: *Branbur. episcopo et scholastico Maguntinensi*, non exstant in C. H. sed L. pro *Branbur.* legit *Brabur.* et ed. ant. *Bambergen. Burgn.* habet C. R. 1. *Branburginen*, C. R. 2. Mirum in modum autem variat ista inscriptio in c. 4. comp. 3. h. t. nimirum: *Idem Bened. Burgen. episcopo, et P. scholastico Maguiranen.*
41) *Legitimum*, legitur in c. cit. 4.
42) *Nuntiatur*, legit ed. ant. *initiatur*, est in c. cit. 4.
43) *Hæc autem S.* legit c. cit.
44) *Forsan*, C. H. habet.
45) *Propterea*, legitur in c. cit.
46) Vox: *solum*, abest a C. H.
47) *Reseruari*, secundum C. R. 1. sed *reseruasse*, C. R. 2. H. et L. cum c. cit. 4. habent.
48) *Transire*, est in c. cit.

TITVLVS VIII.

DE AVCTORITATE, ET VSV PALLII.

CAP. I.

Intra quamlibet ecclesiam prouinciæ suæ archiepiscopus pallio vti potest: sed extra, non potest.

CLEMENS III. (*ann.* 1189. *Romæ.*)

Cum super l aliqua re: (etc.) [*et infr.*] Quæsiuisti, [*etiam*] quomodo intelligatur, quod in forma traditionis palii continetur, vi-

a *Sic in 3. compil. al.* Idem episcopo et Petro scholastico Maguntinensi.
b *Cap. 3. eod. tit. in 3. compil. Vide et Leonem apud Iuonem part. 5. cap.* 103.
c *Matth.* 19. d *Aliter*, præbuit. e *Vide l. capitalium. §. penult. ff. de pœn. et in l. si quis in suo. C. de inofficios. testamento.*

f *Leo papa I. epist. 82. cap. 8. Adde concil. Sardic. can. 1. vbi cauetur, ne quis de vno episcopatu ad alium transferatur.* g *Concord. 7. quæst. 1. si quis.* h Idem Bamberg. episcop. et magistro præposito scholari Maguntin. i *Cap. 4. eod. tit. in 3. compil.* k *In Cod. Barbatiæ ita:* nec illa prædecessoris nostri indulgentia, quam impetrasse se refert, præsumptionem, *etc.* l *Ca. eod. tit. in 2. compil.*

deli-

delicet, tradimus tibi pallium *a*, vt eo intra 49) *b* ecclesiam tuam vtaris. Quod ita intelligitur, [*intra ecclesiam tuam*] videlicet 50) intra 51) quamlibet ecclesiam prouinciæ tibi commissæ 52). Si vero te sacris indutum vestibus ecclesiam processionaliter 53), vel alio modo, exire contigerit: tunc tuo 54) pallio minime *c* vti debes.

49) *Infra*, habet c. 1. comp. 2. h. t. cum ed. ant.
50) *Videlicet*, non exstat in cit. c. 1. et pro *intra*, est simplex *i*.
51) *Infra*, legunt C. L. et ed. ant.
52) *Tuæ*, legitur in cit. c. 1. pro *tibi commissæ*.
53) *Processionali*, C. H. legit.
54) Pronomen : *tuo*, a C. R. H. c. 1. cit. edit. Pith. et Gl. abest.

CAP. II.

Archiepiscopus alteri archiepiscopo pallium suum commodare non potest.

COELESTINVS III. 55) (*ann.* 1194.)

Ad hoc 56) *d*, quia 57) quæsitum est a nobis ex parte tua, vtrum liceat tibi pallium tuum metropolitano alii commodare, [*si contigerit, ipsum sine pallio suo ad ecclesiam tibi commissam, vel in aliqua præcipua sollemnitate venire, et in eadem ecclesia missarum sollemnia celebrare, licet exinde nos non recolamus expressum canonem inuenisse, super hoc tamen*] inquisitioni tuæ taliter respondemus, quod non videtur esse conueniens, vt pallium tuum alicui commodes *e*: cum pallium personam non transeat, sed quisque cum eo debeat, sicut tua nouit 58) discretio, sepeliri.

55) *Clemens III.* C. R. 1.
56) *Hæc*, est in C. L. et c. 2. cit. comp.
57) *Quod*, legitur in ed. ant.
58) *Non ignorat*, C. R. 1. legit.

CAP. III.

Per pallium confertur plenitudo pontificalis officii, et nomen archiepiscopale.

INNOCENTIVS III. *C.* 59) (*tit. Sancti Laurentii in Lucina*) *cardinali f presbytero apost. sed. legato. (ann. 1202. Roma in Siciliam.)*

Nisi specialis dilectio *g* illa: [*et infra.*] Sane, si postulatio [*ven. fr.*] Troiani 60) *h* episcopi [*regni Siciliæ cancellarii*] ad Panormitanam ecclesiam fuisset per nos etiam approbata, non tamen deberet se archiepiscopum appellare, priusquam a nobis pallium suscepisset, in quo pontificalis officii plenitudo *i*, cum archiepiscopalis nominis appellatione 60*) confertur. Tu ergo, [*sicut vir prouidus et discretus*] quod factum est, sic studeas palliare, vt id 61) in confusionem tuam, et ad 62) sedis apost. oppróbrium non redundet: quoniam 63), si oporteat, vt [*vel*] nos, [*in hoc facto confusionis opprobrium incurramus*] vel tu 64), ex hoc negotio confundaris 65), eligemus 66) potius te confundi, quam lædamus 67) sedis apost. dignitatem.

59) Pro *C.* ed. ant. habet *S.*
60) *Treienen.* secundum C. H. sed in c. 1. comp. 3. h. t. est *Troianen.*
60*) Sic ergo archiepiscopus, licet consecratus, nequidem nomen *archiepiscopi* gerere potest ante impetrationem *pallii*, vt intelligat, se in hac dignitate penitus a pontifice dependere, eiusque vices *in pallio* gerere.
61) *Vt hoc*, C. R. 1.
62) C. R. ed. Gl. et Pith. tantum *et*, legunt, sed a C. H. abest hæc copula.
63) *Nam si*, C. R. 1.
64) *Vt vel nos, vel tu*, C. R. H. L. et ed. ant. habent.
65) *Confundaris*, est in c. cit. 1.
66) *Eligimus*, C. R. 1. et H.
67) Ed. ant. habet : *lædi.*

CAP. IV.

Romanus pontifex semper et vbique vtitur pallio: alii in ecclesiis suis et certis diebus tantum.

IDEM (*ann.* 1202. *Romæ.*)

Ad honorem *k* Dei : [*et infra.*] Sane solus Romanus pontifex in missarum sollemniis *l* pallio semper vtitur, et vbique: quoniam 68) assumptus est in plenitudinem ecclesiasticæ 69) potestatis, quæ 70) per pallium significatur 71) *m*; alii autem eo nec semper, nec vbique, sed in ecclesia sua, in qua iurisdictionem ecclesiasticam acceperunt, certis debent vti diebus: quoniam vocati sunt in partem sollicitudinis, non *n* in plenitudinem potestatis.

68) *Quando*, est in c. 2. cit. comp.
69) Vox : *ecclesiasticæ*, non exstat in C. H.
70) *Quod*, legitur in c. cit. pro *quæ*.
71) *Figuratur*, C. R. 1. H. L. et c. cit. legunt; sed C. R. 2. habet: *signatur.*

CAP. V.

Archiepiscopus extra suam prouinciam pallio vti non potest: etiamsi hoc habeat consuetudo.

IDEM *Compostellano* 72) *archiepiscopo.* (*ann.* 1203. *Romæ in Hispaniam.*)

Ex tuarum *o* tenore litterarum accepimus, quod, cum fuerit in concessione pallii tibi dictum, vt ipso intra 73) ecclesiam tuam vtereris 74), et tibi [*tam de mandato regio, quam etiam*] pro ecclesiæ tuæ negotiis [*procurandis*] frequenter extra tuam prouinciam commoranti, verecundum sit absque pallio ministrare, cum consuetudo sit [*talis, sicut asseris,*] in Hispania generalis, quod archiepiscopi extra suas prouincias, pallio indifferenter vtantur, vt extra tuam prouinciam vti pallio valeas, indulgeri tibi a sede apostolica postulasti.

Licet autem [*vsus huiusmodi sit abusus et*] talis consuetudo 75) dicenda sit potius corruptela *p*, [*et ii grauiter offendere dignoscantur, qui vtuntur palliis extra suas prouincias absque licentia sedis apost. speciali :*] nos tamen de speciali gratia indulgemus tibi 76), vt, si [*quando*] necessitate aliqua præpeditus, ad ecclesiam tibi subiectam accedere forte nequiueris, pro consecrandis suffraganeis tuis 77), vel clericis ordinandis, et ad ecclesiam alienam propter hoc te contigerit declinare, dummodo is, ad quem ecclesia pertinet, id permittat, vtendi pallio in iam 78) dictis casibus liberam habeas facultatem.

72) *Compostell.* est in c. 3. comp. cit. h. t.
73) *Infra*, legitur in c. cit. 3.
74) *Vtaris*, C. R. 1. ed. Pith. et Gloss. legunt.
75) *Consuetudo illa*, habet ed. ant.
76) Textus hic in c. cit. 3. ita sonat: *Nos tamen in hac parte volentes fraternitati tuæ gratiam facere specialem, auctoritate tibi præsentium indulgemus.*
77) *Suis*, legit C. L.
78) Vocabulum : *iam*, abest a C. H.

CAP. VI.

In qualibet ecclesia suæ prouinciæ, permissis diebus, archiepiscopus missam celebrans, vti potest pallio.

IDEM INNOC. III. (*ann.* 1206. *Romæ.*)

Cum sis [*in partibus remotissimis : gratum geremus et acceptum, quod in actibus tuis, quotiescunque dubitationis scrupulus emergit, etc.* [*et infra*] *Noueris igitur, quod, vbi exposcit necessitas, et plura in vna ecclesia altaria, et plures episcopos simul poteris consecrare, et*] vbicunque *q* fueris in missarum celebrationibus constitutus, diebus sollemnibus vsum pallii, per quod plenitudo pontificii 79) *r* designatur, (poteris) liberius exercere.

79) *Pon.* C. R. 1. sed C. H. legit: *pontificis*, vti etiam c. 1. comp. 4. h. t.

CAP. VII.

Sine pallio et sandaliis potest archiepiscopus celebrare.

HONORIVS III. *archiepiscopo Tri.* 80) (*imo Lugdunensi c. ann. 1220. Roma in Galliam.*)

Quia nos 81): [*et infra.*] Inquisitioni t. t. 82) respond. quod tam in tua, quam in aliena diœcesi, potes sine pallio 83) et sandaliis 84) celebrare: qui vtique 85) in tua diœcesi non debes 86) semper celebrare cum pallio, sed diebus illis duntaxat, qui in ecclesiæ tuæ priuilegiis sunt expressi. Sicque 87) soluta est quarta quæstio, qua quæsiuisti 88), an tibi sit licitum pro defunctis cum pallio celebrare.

80) *Toletano*, C. R. 1. legit; sed C. R. 2. habet: *Turonen*, et L. V. editio ant. omittit *archiep. Tri.* in c. 1. comp. 5. h. t. ipsa inscriptio ita sonat: *Honor. III. archiepiscopo Lugdunensi.*
81) *Tua nos*, legit c. cit. 1.
82) *Tuæ taliter*, legit C. L.
83) *Absque pallio*, C. R. H. et c. cit. legunt.
84) *In sandaliis*, secundum C. H. sed in ed. ant. *sandalibus*, legitur.
85) *Cum etiam*, legit c. cit 1.
86) *Debeas*, est in cit. c. 1.
87) *Et sic*, C. R. 1.
88) Verba : *qua quæsiuisti*, non exstant in C. H.

TITVLVS IX.
DE RENVNTIATIONE.

CAP. I.

Non datur licentia cedendi episcopo, qui propter senectutem vult cedere, si necessarius, vel vtilis sit ecclesiæ suæ.

ALEXANDER III. *Londonensi episcopo* 89). *s* (*imo Lunden. archiep. c. ann. 1180. Roma in Daniam.*)

Litteras *t* tuas [*nuper accepimus, deuotione plenas, et dolore non vacuas, quæ quidem et tuam nobis insinuant affectuosissimam caritatem, et tui archiepiscopalis officii, quod fideliter gessisse, et adhuc te*

89) *Leodon.* C. R. 1. legit, sed C. R. 2. habet: *Lodon.* et in c. 2. comp. 1. h. t. est *Lundon. archiepiscopo.* Verior lectio forsan est : *Lugdunensi*, notante AVGVSTINO *in var. lect. ad h. t.*

a *Pallium sumitur in hoc tit. pro quodam archiepiscoporum ornamento, crucibus nigris intexto, velut stola sacerdotalis, quod super alia ornamenta defertur, humeros velut corona pectusque circumdans, et ante dependens. Vide Panorm. in c. antiqua. de priuil. et Innocent. III. libr. 1. myster. miss. c. 63. vbi copiose de eius materia, forma et mystica significatione.* b *al.* infra. c Nullo modo. d *Cap. 2. eod. tit. in 2. compil. al.* hæc. e *l. personale. ff. sol. matrim.* f Innocentius III. C. tit. s. Laurentii in Lucina presbytero cardinali, *etc. vt habet 3. compil.* g *Cap. 1. eod. tit. in 3. comp.* h *al.* Troianens. *al.* Troiacens. regni Siciliæ cancellarii. i *Adde concil. Lateranens. sub Innocent. III. cap. 5.* k *Cap. 2. eod. tit. in 3. compil.* l *al.* sollemnitatibus. m Figuratur. n *al.* et non in plenitudinem, *etc.*

o *Cap. 3. eod. tit. in 3. compil.* p *Vide l. omnes iudices. C. de decur. libr. 10. et auth. vt nulli iudic. §. in gloss. magna, collat. 9.* q *Cap 1. eod. tit. in 4. compil.* r *al.* pontificalis officii. *al.* pontificis. s *al.* Londoa. archiepiscop. *al.* Lugdunensi archiepiscop. *al.* Baton. episcop. *in codice MS. est :* Turonensi. t *Cap. 2. eod. tit. in 1. compil.*

gerere gaudemus, contrariam exigebant ecclesiæ vtilitatibus cessionem. Nosti enim, sicut vir prudens et prouidus, quod tanta est cleri malitia, et contra ecclesiam Dei tam grauis tamque diuturnæ persequutionis instantia, vt nequaquam ei cedat ad commodum, si tuam sedem talem contigerit subire defectum. Quod] si tuam aut *a* senectutem, aut insufficientiam forte considerans, te tanquam immeritum 90) *b* postulas relaxari: scito, nos credere, [*et pro certo tenere,*] quod tutius sit hoc tempore, si commissa tibi ecclesia sub vmbra tui nominis gubernetur, quam si alteri nouæ 91) incognitæque personæ gubernanda in tanto discrimine committatur 92): maxime quia in te vigor deuotionis et fidei, etiam corpore senescente, non deficit, sed vergente 93) deorsum conditione corporea, feruor spiritus in sublimiora 94) conscendit. [*Ne igitur huius doloris aculeus viuidam circa te nostri pectoris vulneret caritatem; rogandum te potius duximus et monendum.*] (Monemus te igitur,) vt, super hoc diebus istis nulla te facias importunitate molestum: quia indecens omnino probatur, prius soluere militiæ cingulum, quam cedat victori 95) aduersitas præliorum. [*Iusta igitur, sicut bonus miles Christi, et in tuæ sollicitudinis officio persenera: ne, dum tuæ quietis desideria quæris, tu aliquod talenti tibi crediti detrimentum patiaris. Illud quoque te oportet attendere, quod, si pennas habeas, quibus in solitudinem volare satagis, vt quiescas, ligatæ sunt tamen nexibus præceptorum, quæ ita, vt nosti, et sacrorum canonum institutione te vinciunt, vt liberum non habeas absque nostra permissione volatum. Ceterum, ne, frater, te intolerabiliter nos grauare causseris, qui melius tui potes tam animi debilitatem nosse quam corporis, hoc tandem tibi, si iudicio conscientiæ tuæ res id prorsus exigit, indulgemus, vt, si suscepta opportunitate tam per te, quam per principem terræ, vel etiam per litteras tuas, et idoneos nuntios, si corporalem ibi vel non potueris, vel nolueris exhibere præsentiam, aliosque regni illius religiosos et industrios de substituenda sis persona sollicitus, et talem inuenire satagas successorem, qui non a fidei claritate degeneret, neque a tramite rectitudinis et honestatis aberret. De his quoque, quæ tuis duxeris necessitatibus reseruanda, cum eisdem personis tractare et deliberare conuenit: vt, cum nobis hæc omnia tam tua, quam illorum, fuerint assertione comperta, ita prouide ac secure possimus in facto procedere, quod neque nos, nec te ipsum oporteat huius operis in posterum pœnitere.*]

90) C. R. H. ed. Cont. Pith. et Gl. *emeritum*, legunt cum c. cit. 2.
91) *Sub alterius*, legit ed. ant.
92) *Committeretur*, est in cit. c. 2.
93) *Vrgente*, legitur in cit. c.
94) *Superiora*, C. R. 1.
95) *Victoribus*, habet c. cit.

CAP. II.

Qui abiurat beneficium, licite potest illud, si denuo eligatur, obtinere.

IDEM *abbati Dolen.* 96) *c et priori de Artigia.* 97) (*ann.* 1180. *Roma in Galliam.*)

Cum inter P. Gaufridi 98) et quosdam *d* alios canonicos sancti I. 99) super spirituali *e* beneficio, scilicet 100) stallo in choro, et loco in capitulo, [*in curia nostra*] quæstio fuisset diutius agitata; [*quia tamen altera pars sufficienter instructa non venerat: negotium non potuit terminari,*] ideoque [*caussam ipsam vestro examini committentes*] vobis 1) [*per A. S.*] mandamus, quatenus [*partes ante vestram præsentiam conuocetis, et rei veritate plenius inquisita,*] si præfatum P. [*Gau.*] inueneritis de consensu *f* maioris [*et sanioris*] partis capituli fuisse de prædicto 2) beneficio auctoritate apostolica inuestitum, eum faciatis [*app. rem.*] beneficium ipsum pacifice possidere. Non enim videtur nobis impedimentum afferre [*etiam*] iuramentum, quod de eodem non petendo vlterius proponitur præstitisse, si consensus maioris et sanioris partis canonicorum ecclesiæ intercessit.

96) *Dolon.* C. R. 1. legit; sed c. 3. cit. comp. habet: *Dalonen.* vel potius *Dolensi.*
97) *Artign.* secund. C. R. 1. et ed. ant. omissa particula: *de.*
98) *Gaufredi*, C. R. habent cum L. et c. 3. cit.
99) *Sancti Luuiani*, legit c. cit. 3.
100) Pro *scilicet*, est in c. cit. *S.*
1) Pronomen: *vobis*, a C. R. H. L. et ed. ant. abest, pro qua dictione c. cit. habet hæc sigla: *d. v.*
2) *Spirituali*, est in c. cit. pro *prædicto.*

CAP. III.

Qui renuntiauit beneficio suo, illud repetere non potest.

IDEM *episcopo g Verulano* 3). (*ann.* 1180. *Roma in Latium.*)

Ex transmissa *h* relatione abbatis sancti Nicolai de Ceparano 4), nostris est auribus intimatum, quod P. Rubeus clericus 5), dum [*olim*] infirmitate *i* laboraret *k*, apud monasterium sancti Saluatoris [*de Telesia*] sibi petiit habitum monasticum 6) indulgeri, qui, recuperata postmodum sanitate, ad monasterium illud gratia complendi [*suum*] votum accessit: et ibidem moram aliquantulam 7) faciens, ea, quæ prædictæ ecclesiæ sancti Nicolai contulerat, sibi fecit restitui. Nunc autem, mutato animo, [*per te, et per amicos tuos*] laborat, vt restituatur in ecclesia supradicta 8).

3) Nomen: *Verulano*, a C. R. 1. abest; sed in C. R. 2. legitur: *Verisan.* et C. H. legit: *Verunen.* C. L. habet: *Vetulano.*
4) *Cepano*, legit ed. ant. per totum cap. sed *Ceperano*, est in c. 4. cit. compil. per tot.
5) *Clericus*, non exstat in cit. c. 4.

Verum quoniam iam dicta ecclesia ab eo soluta dignoscitur, ex quo [*illi*] ea, quæ sibi contulerat, ad [*voluntatem et*] petitionem suam resignauit eidem: [*fr. t. mo. atque*] mandamus quatenus, si res ita se habet, prædictum abbatem et socios eius ad receptionem [*præfati*] P. nulla ratione compellas inuitos, nec a populo 9) *l* Ceparano compelli permittas. Hortari tamen eos [*et monere*] poteris, [*si tanti tibi fuerit,*] vt illum non tanquam vnum de ecclesia, sed, quasi de nouo [*deberet intrare,*] recipiant in socium et in fratrem 10).

6) *Monachalem*, C. R. 1.
7) *Aliquantulum*, C. R. 2. legit cum c. cit.
8) *Eadem*, est in c. cit.
9) Vox: *populo*, a C. R. H. L. ed. ant. et c. cit. abest; sed in C. R. manus noua adiecit: *id est populo.*
10) Verba: *in socium et fratrem*, non exstant in cit. c. 4.

CAP. IV.

Beneficiatus sine licentia prælati sui, beneficio renuntiare non potest.

IDEM *episcopo Tornacensi.* (*ann.* 1180. *Roma in Galliam.*)

Admonet: [*et infra.*] Vniuersis personis tui episcopatus sub districtione prohibeas, ne ecclesias tuæ diœcesis ad ordinationem tuam pertinentes, absque assensu tuo intrare audeant, aut detinere 11), aut te dimittere inconsulto. Quodsi quis contra prohibitionem tuam venire præsumpserit: in eum canonicam exerceas vltionem.

11) *Tenere*, C. R. 2. legit.

CAP. V.

Contra petentem beneficium admittitur spontaneæ abiurationis exceptio, etiam caussa renuntiationis non adiecta; contra quam actor replicare poterit, quod non sponte renuntiauit: et qui melius probauerit, obtinebit.

CLEMENS III. (*ann.* 1189. *Romæ.*)

Super hoc 12), quod sciscitaris *m*, vtrum ecclesiastica beneficia reposcentibus, obiecta spontaneæ abiurationis exceptio sine caussæ cognitione sit admittenda, et an actoris, quod 13) sponte non renuntiauit, an rei de spontanea renuntiatione debeant probationes admitti 14), sic tuæ experientiæ respondemus, quod nulla ratio hoc verisimile reddit, vt quisquam beneficium [*etiam*] multis forte expensis et laboribus acquisitum, [*et*] a quo sustentari debet, facile sine 15) magna caussa, [*temere*] sua sponte resignet 16): ideoque superuacuum esse non credimus, caussam resignationis diligenter inquiri *n*, quam si forte probabilem, id est, non vi, nec metu 17), nec 18) oppressione, nec interuentu pecuniæ, nec promissione *o* extortam 19) iudex [*ordinarius, seu delegatus*] inuenerit, [*et*] maxime 20) si non interuenerit 21) iuramentum, quod vix fieri de voluntate propria creditur, quod fere semper a malo est, nisi replicatio canonica fuerit opposita 22), admittere non postponat 23). Porro licet negantis factum per rerum naturam nulla sit probatio *p*: eius tamen qui spontaneam renuntiationem negat, cum implicite et quodammodo replicando inficietur super assertione sua, habito ad dignitatem et opinionem respectu 24), probationes credimus admittendas.

12) *Super eo*, secundum C. H.
13) *Qui*, C. R. 1.
14) *Testes sint et probationes admittendæ*, legit c. 3. comp. 2. h. t.
15) *Facile et sine*, secund. C. R. 1. sed in c. cit. vox: *facile*, non exstat.
16) Pro *resignet beneficium acquisitum*, legit c. cit. *beneficio acquisito renuntiare elegerit.*
17) C. R. 2. *non metu*, legit cum c. cit,
18) *Non*, legitur per totum c. cit. pro *nec.*
19) *Extorta*, C. R. 1.
20) *Et maxime*, C. R. 1. legit. Sed ipse textus hic in cit. c. ita variat: *et maxime si iuramentum, quod vix fieri de voluntate spontanea credimus: quia iuramentum semper fere a malo est admittere, nisi* etc.
21) *Interueniat*, legit C. L.
22) *Apposita*, C. R. 1 habet.
23) *Postponas*, legit ed. ant.
24) Textus ipse in c. cit. varians hic est: *habita nihilominus ad dignitatem opinione et relatione*, etc.

CAP. VI.

Qui sponte renuntiauit electioni de se factæ, super ipsa vlterius audiri non debet.

IDEM CLEMENS III. 25) (*ann.* 1190. *Roma in Angliam.*)

In præsentia nostra: [*etc.*] *q* [*et infra.*] Licet igitur iudex non semper ad vnam speciem probationis applicet mentem suam, sed ex con-

25) *Cœlestinus III.* legitur in c. 4. cit. comp.

a *al.* autem b *In omnibus manuscript. emeritum, et vox*, immeritum, *perperam* legitur. c Dulonen. *al. ita:* abbati et priori de Artigi. *al.* de Arcigia. d *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.* e *al.* speciali. f *In C. Barbat.* maioris et sanioris partis, *etc.* g *al.* Versellensi. *al.* Verulan. h *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil.* i *al.* dum olim nimia infirm. lab. *etc.* k *Iuxta illud;* dum fero languorem, fero religionis amorem: expers languoris, non sum memor huius amoris.

l *Vox*, populo, *deest in omnibus manuscr. sed erat expositio marginalis, quæ irrepsit in textum. In antiquis ita habebatur:* Ceparano, id est, a populo Ceparano. m *Cap.* 3. *eod. tit. in* 2. *compil. legitur ita:* super hoc, quod sciscitaris a nobis. n *Vid. l. si mulier. D. rer. am. et l. sed etsi quis. §. nec distinguimus. D. de vsufr.* o *Facit quod habetur in l.* 1. *et* 2. *D. de calumn.* p *Vid. l. post rem. cum glossa, D. de transf. et l.* 1. *D. quæ sent. sin. app. rescind.* q *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *compil.*

fessioni-

fessionibus, depositionibus, allegationibus 26), et aliis, quæ in eius præsentia proponuntur, formet 27) animi sui motum 28), et tanta sit iudicialis auctoritas, vt semper pro ipso præsumi debeat, donec contra ipsum aliquid legitime comprobetur: quare si tu [*contra prædictum R.*] coram Dulmen. episcopo 29) et eius coniudicibus 30) nihil penitus probauisses: standum tamen sententiæ fuerat, nisi aduersarius 31) eam ostenderet irritandam. Quia tamen præter ista constitit de ipsius renuntiatione spontanea per quasdam episcoporum litteras et confessionem ipsius: nos [*de consilio fr. n.*] *a* ei super eadem abbatia silentium duximus imponendum.

26) *Et allegationibus*, C. H. habet.
27) *Firmet*, est in cit. c. 4.
28) Hæc verba accommodata sunt ad sententiam ICti in *l.* 3. *§.* 2. *in f. D. de testibus.*
29) Vox: *episcopo*, a C. R. et L. abest. Sed loco eius legitur in c. cit. *prædicto.*
30) *Coniudice*, secundum C. H. L. et c. cit.
31) *Dictus R.* habet c. cit.

CAP. VII.

Qui renuntiauit litteris beneficialibus, non ideo institutioni iam factæ renuntiare videtur.

COELESTINVS III. 32) (*ann.* 1195. *Roma in Galliam.*)

Sane dilecto *b* filio nostro I. 33) [*tituli S. Prudentianæ*] presbytero cardinali, tunc apostol. sed. legato, nos 34) [*viua voce*] meminimus [*ac litteris*] iniunxisse, vt [*dilectum fil. nostr.*] H. 35) subdiaconum [*qui ecclesiæ vestræ a primo pueritiæ flore seruiuit, contradict. et app. rem.*] canonicum in Pictauien. 36) ecclesia instituere procuraret: qui mandatis nostris obtemperans, ibidem instituit in canonicum subdiaconum memoratum 37). [*Vos autem nec nobis nec ipsi cardinali reuerentiam exhibentes, quod in litteris suis de iam dicto Hug. idem card. iniunxit vobis, adimplere minime curauistis, nec etiam suspensionem ipsius in aliquo obseruare. Sed*] postmodum idem H. quorundam vestrum ductus consilio, litteras suas vobis reddens, vestræ misericordiæ se subiecit: [*qui, cum crederet apud vos misericordiam impetrare, vobis satisfaciens in hac parte, inde damnum cogitur sustinere, vnde gratiam et præmium debuit reportare. Nolentes igitur, quod de sæpedicto Hug. tam a prædecessoribus nostris, quam a nobis inchoatum est, aliquatenus relinquere imperfectum, vniuersitati vestræ per A. S. in virtute obedientiæ districte præcipiendo mandamus, (etc.)*] Quia vero *c* vnde misericordiam debuit impetrare, inde cogitur 38) dispendium sustinere: mandamus, quatenus, hoc non obstante, ipsum 39) in fratrem et canonicum 40) [*integre ac plenarie*] admittatis, [*et eidem in choro stallum et in capitulo locum assignantes, ipsum curetis de cetero fraterna caritate tractare. Alioquin noueritis, nos venerab. fr. n. archiepiscopo et dilectis filiis canonico Brutegant. et Sanctonen. decano districtius mandauisse, vt auctoritate nostra freti, dilatione et contrad. et appell. seposita, id plenarie exsequantur contradictores districtione ecclesiastica percellentes et ad sedem apostol. ab officio et beneficio suspensos de inobedientia responsuros et de suspensione prædicta nullatenus obseruata transmittere non postponant: vt ibi, pœna docente, addiscant, quam periculosum et indignum sit mandatis apostolicis obuiare, nullis litteris obstantibus harum tenore tacito a sede apostol. impetratis.*]

32) *Clemens III.* C. R. I. addit præterea c. 1. de maior. et obed. comp. 2. *pars capituli: si mandatis.*
33) C. R. I. legit: *Io.* sed c. cit. *Iordano.*
34) Dictio *nos*, in c. cit. non exstat.
35) *Hug. Lem.* legit cit. c.
36) *Pictauen.* est in C. L. et ed. ant.
37) Variatio textus c. citati ipsa est hæc: *vt decuit, in hac parte vsque adeo in negotio ipso processit, quod eumdem Hug. auctoritate nostra et sua in canonicum ecclesiæ eiusdem instituit sub pœna officii et beneficii vobis iniungens, vt ipsum plenarie in canonicum vestrum admitteretis et fratrem.*
38) *Cognoscitur*, C. H. habet.
39) In c. cit. et quidem statim post vocem *mandamus*, ita legimus: *quatenus eundem H. non obstante eo, quod cum litteris suis vestræ misericordiæ se subiecit infra viginti post susceptionem, præsentium dilatione, contradict. et appell. rem. iuxta ecclesiæ consuetudinem in fratrem,* etc.
40) *Et in canonicum*, C. R. I.

CAP. VIII.

Renuntiatio beneficii facta in manibus laici non tenet: renuntians tamen est beneficio spoliandus.

INNOCENTIVS III. *Nidrosien.* 41) *d archiepiscopo* (*ann.* 1198. *e ciuitate Castellan. in Norwegiam.*)

Quod in dubiis *e*: [*et infra.*] Hi præterea 42), qui beneficium ecclesiasticum sibi collatum sponte in manum laicam 43) resignantes, illud denuo a laico susceperunt 44), eodem 45) sunt beneficio spoliandi *f*: licet resignatio talium facta laico nullam obtineat firmitatem 46).

41) *Vindrosien.* C. R. I. habet. C. R. 2. autem *Vidrosen.* C. L. *Mordosiensi*, et ed. ant. *Morosiensi*, sed c. 1. comp. 3. h. t. habet: *Nidroniensi.*
42) *Præterea*, C. R. I. legit omissa voce: *Hi*, pro qua c. 1. cit. habet: *Ii.*
43) C. R. cum L. *manu laica* habent; sed C. H. legit: *in manu laici.*
44) *Susceperint*, secund. C. R. 2.
45) *Eo*, C. R. 2.
46) Non ergo ideo priuandus erat beneficio, quod resignationem in *manus laici* fecerat, quæ nulliter facta erat, sed quod denuo idem beneficium a *laico*, patrono forsan, sine institutione episcopi obtinuerat, sine qua nemo beneficium obtinere potest. *C.* 4. *X. h. t.* Qui, hac spreta, beneficium tenet, *intrusus* dicitur. *c.* 5. *X. de concess. præb.* Ceterum qui tantum resignat beneficium in manus *laici*, nihil agit: propterea autem beneficio non priuatur, vt recte censet ACOSTA *ad h. t.*

CAP. IX.

Papa concedit licentiam cedendi episcopo, qui sine mortis periculo in ecclesia sua morari non potest.

IDEM *Eboracen. archiepiscopo.*

Ad supplicationem *g* [*instantem ven. fr. n.*] Ragusien. 47) archiepiscopi, eum a cura, [*et sollicitudine,*] qua tenebatur ecclesiæ Ragusien. duximus absoluendum, eo [*videlicet,*] quod ibi non poterat secure morari: et si accessum haberet ad illam, mortis sibi periculum imminebat *h*. [*et infra.*] Ne vero idem [*archiepiscopus*] in vituperium ministerii nostri, defectum in rebus temporalibus patiatur: [*fraternitatem tuam monemus attentius, ac per A. S.*] mandamus, quatenus beneficium 48), quod de liberalitate regia, ac concessione tua in episcopatu Carleoli 49), et ecclesia de Malebron. 50) *i* est illi collatum, ad sustentationem conserues ipsius. Cui concessimus, vt in ipso 51) episcopatu absque vsu pallii officium episcopale valeat exercere, tibi, tanquam metropolitano, reuerentiam et obedientiam impensurus.

47) *Ragusinensi.* est in c. 2. comp. cit. per totum.
48) Hic rursus variat textus in c. 2. comp. 3. h. t. videlicet: *quatenus de munificentia et liberalitate carissimi in Christo filii nostri I. regis Anglorum ill. ac concessione in episcopatu Karleoli et ecclesia de Malebor. est illi collatum ad sustentionem conserues ipsius. Nos etenim de sedis apostol. benignitate concessimus* etc.
49) *Carcoli*, C. R. habent.
50) *Maleboro*, secund. C. R. 1. sed C. R. 2. habet: *Malebor.* et L. *Maleborum.*
51) Vox: *ipso*, non exstat in cit. c. 2.

CAP. X.

Debilis, ignarus, male conscius, irregularis,
Quem mala plebs odit, dans scandala cedere possit.

IDEM *episcopo Calaritano* 52) *k.* (*Roma in Sardiniam.*)

Nisi cum *l* pridem [*in officio pastorali ad diuinum seruitium accessisti, præparasse te ad tentationes animum crederemus, ac prænidisse prudenter, nequaquam in humana fragilitate consistentes, varios angustiarum languores, quos te sciebas in ipso officio perpessurum, non posse absque magno Dei adiutorio sustinere: formidaremus vtique, ne paruulos tuos postmodum ad petram allidere neglexisses, eosque tantum in te permiseris inualescere, vt ipsorum, suggerentium tibi suscepti ministerii cessionem, instantiæ vix iam valeas repugnare. Verum quoniam, (sicut credimus,) cum te scires esse contra spirituales nequitias pugnaturum, armaturam Dei, qua posses stare contra insidias tentatoris, ab apostolo monitus, induisti, et inexpertus non ignorasti sollicitudinis pastoralis angustias, quas forsitan expertus abhorres: nescimus cur tam instanter susceptum velis regimen inutiliter derelinquere, quod susceptum vtiliter, non deberes vsquequaque irritare.*] Si enim 53) in huiusmodi cessione frugem tibi melioris vitæ promittis, scire te debes, non esse sanctificato 54) in vtero sanctiorem, et ideo non oportet te prædicationis iam susceptæ deserere ministerium: cum ille, cuius fieri baiulus recusabat, tandem prædicandum 55) receperit 56) *m* verbum Dei. §. 1. Quod si forsan humilitatis caussa de culmine quæris pontificali *n* descendere, [*ac contra superni nutus arbitrium datum tibi per illud in terris te deserere præsulatum;*] eo ipso humilitatis videris erigere 57) *o* male verticem, quod te nimis in resignando proposito exhibes pertinacem: quia tunc in te veram humilitatem custodies, cum et per eam locum sublimem fugies 58), et per obedientiam non dimittes. Intueri te 59) itaque [*ven. fr. n. in Christo*] volumus, quod hæc sunt illa, per quæ cedendi episcopus [*officio pastorali*] licentiam potest postulare, conscientia criminis 60), debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, graue scandalum 61), irregularitasque personæ: sed in his omnibus est [*adhibenda discretio et*] obseruanda cautela. §. 2. Propter conscientiam enim criminis cedendi [*pastorali officio*] potest licentia postulari 62), et forsitan non cuius-

52) *Arolenen.* C. R. 1. sed C. H. legit: *archiepiscopo Aleratenen.* et L. habet: *archiepiscopo Kalintan.* edit. ant. *episcopo Arelaten.*
53) Vox: *enim*, a C. R. H. L. ed. ant. et Gl. abest.
54) *Sanctificatum*, C. R. 2.
55) *Prædicando*, est in c. 4. comp. 3. h. t.
56) C. R. 1. *susceperit*, habet.
57) *Exigere*, C. R. 2. et Gloss.
58) *Fugiens*, C. R. 2. legit.
59) *Te*, in ed. ant. non legitur.
60) *Criminum*, est in c. cit.
61) Verba: *graue scandalum*, non exstant in c. 4. cit.
62) *Episcopus licentiam postulare*, C. R. 1. habet.

a *al.* nos de consilio fratrum nostrorum super, *etc.* b *C.* 1. *eod. tit. de maior. et obed. in* 2. *compil.* c *In C. barb.* quia vero indecens est, vt vnde misericordiam deberet impetrare, inde cogeretur, *etc.* d *al.* Nidromien. e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.*

f *Vide l. quæro. §. si venditor. ff. de ædil. edict. et l. Herennius. ff. de euict.* g *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil. B. Thom.* 2. *qu.* 185. *art.* 5. h *Vide l. si putator. ff. ad L. Aquil. et l. si vt certo. §. commodatum. ff. commod.* i Malebros. k *al.* Tralatan. *al.* Arelatensi. *al.* Claritan. *al.* Carolitano. l *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp. vide B. Thom.* 2. 2. *qu.* 185. *art.* 4. m *al.* susceperit. *Hier.* 2. n *al.* pontificalis honoris. o *leg.* erigere, *non vt in vulgatis*, eligere.

libet,

libet, sed duntaxat illius, propter quod ipsius officii exsequutio post peractam 63) pœnitentiam impeditur. [*Cum enim quacunque hora pecc. conuers. fu. omnium iniquitatum suarum non recordari se Dominus fateatur, et neminem esse sine peccato sacra scriptura testatur; apparet, quod non pro cuiuslibet criminis conscientia quenquam cedere oporteat officio pastorali:*] cum si omnes, quos arguit conscientia cuiuslibet culpæ, cederent, pauci vel nulli [*forsitan*] in illo ministerio remanerent. [*In multis enim offendimus omnes, et si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est: quia misericordia illum excusat, qui miserabiliter se accusat.*] §. 3. Alia vero caussa est debilitas corporis 64) a, [*propter quam petere potest aliquis ab honore sollicitudinis pastoralis absolui,*] quæ [*videlicet*] vel ex infirmitate, vel ex senectute b procedit: nec tamen omnis, sed illa solummodo, per quam impotens redditur ad exsequendum officium pastorale. Nam si pro qualibet corporali debilitate, susceptæ seruitutis officium posset deleri, frustra se fateretur apostolus in suis infirmitatibus gloriari, [*et senectute grauatus a cura se non debet quispiam omnino pastoralis regiminis excusare:*] cum interdum non plus hortetur senilis debilitas aliquem cedere, quam 65) moralis maturitas, quæ in senibus esse solet, ipsum in suo suadet 66) officio permanere. Pro talibus enim de se dicit apostolus c: *cum infirmor, tunc fortior sum* 67): quia nonnumquam corporis infirmitas, fortitudinem cordis augmentat. §. 4. Pro defectu quoque scientiæ plerumque potest quis [*pastoralis officii*] petere cessionem; quia, cum ipsa circa spiritualium administrationem sit potissimum necessaria, et circa curam temporalium d opportuna, præsul, qui commissam sibi debet ecclesiam regere in vtrisque, salubriter 68) ei renuntiat 69), si scientiam, in qua ipsam regat, ignorat: [*quoniam, cum subiectos docere habeat, quid facere debeant, quid cauere, nec bene docebit eos, quod nescierit ipse fugere, nec illud, quod ignorauerit exercere.*] *Tu enim*, inquit Dominus e, *scientiam repulisti, et ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi.* Quanquam, etsi desideranda sit eminens scientia in pastore; in eo tamen sit competens toleranda: quia secundum apostolum, *scientia inflat* f, *caritas autem ædificat*: et ideo imperfectum scientiæ potest supplere perfectio caritatis. §. 5. Propter malitiam autem 70) plebis cogitur interdum prælatus ab ipsius regimine declinare, [*et*] quando plebs adeo duræ ceruicis existit, [*et in rebellione sua ita pertinax inuenitur,*] vt proficere nequeat apud ipsam, sed propter eius duritiam, quo magis satagit, eo magis iusto iudicio deficere permittatur 71), dicente Domino per prophetam g, *linguam tuam adhærere faciam palato tuo* 72): *quia Dominus* 73) *exasperans est.* Et apostoli h leguntur dixisse Iudæis; *ecce conuertimur ad gentes, quia verbi* 74) *Dei vos indignos fecistis.* Non tamen pro qualibet culpa pastor i debet gregem deserere [*suum,*] ne [*forte*] mercenario comparetur, qui videt lupum venientem, et dimittit oues 75), et fugit: sed de 76) superioris licentia, tunc demum potest non tam 77) timide fugere, quam prouide declinare, cum oues conuertuntur in lupos, et qui debuerant humiliter obedire, iam irreuocabiliter contradicunt; cum, etsi tales sint grauiter pro crimine puniendi, sunt tamen pro tempore vtiliter tolerandi: quia sanguinem elicit 78), qui nimis emungit. §. 6. [*Et*] pro graui quoque scandalo euitando, cum aliter sedari non potest, licet episcopo petere cessionem: ne plus temporalem honorem, quam æternam videatur affectare salutem, memor illius, quod dicit apostolus k: *si esca scandalizauerit* 79) *fratrem meum* 80), *non manducabo carnem* 81) *in æternum*, [*ne fratrem tuum scandalizem.*] Sed inter scandalum et scandalum est subtiliter distinguendum: sicut Dominus l ipse distinxit 82), cui cum dixissent apostoli: *scis, quia pharisæi audito hoc verbo scandalizantur?* respondit: *sinite illos* 83), *cæci* 84) *sunt, et duces cæcorum.* Alibi m vero dixit: *qui scandalizauerit vnum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris.* 85) [*Nam si necesse fuerit, vt scandala veniant, væ tamen homini illi, per quem scandalum venit.*] Personæ vero irregularitas, vt, si forte sit bigamus, vel viduæ 86) maritus, est caussa, propter quam petere potest licentiam aliquis resignandi [*pontificis dignitatem,*] attestante 87) apostolo, qui dicit 88) n: *oportet episcopum esse vnius vxoris virum.* Non tamen propter quamlibet irregularitatem personæ debet ei, qui regulariter ministrauit, cedendi licentia indulgeri, vtpote si de legitimo matrimonio non sit natus: quia, licet irregularitatem huiusmodi non potuerit 89) subiicere 90), si tamen et culpa latet et caussa, cum eo, qui laudabiliter suum impleuit 91) officium, iniuncta sibi pœnitentia competenti, potest non minus vtiliter, quam misericorditer dispensari. *Ego o sum*, inquit, *Deus zelotes, vindicans* 92) *peccata patrum in filios, vsque in tertiam et quartam generationem, in his, qui oderunt me*, id est, in illis 93), qui contra me paternum odium imitantur. Vnde patet, quod p illis, qui paterna vitia non sequuntur, propriæ possunt, in talibus suffragari virtutes; illo discretionis adhibito moderamine, vt inter nothos et q manzeres, naturales et spurios distinguatur 94). [*Cum autem plerumque vitia se virtutes minus prouide mentiantur: subtiliter aduertere te oportet, vtrum resignandi propositum, quod tam feruenter gestare videris in pectore, dignum sit Dei odio vel amore. Si enim propter caussam aliquam præmissarum cedere postulares: tam super caussa, quam super eius affectu pariter doleremus. Sed ne inprouidæ pietatis amictu ad resignandum detestabilis impietas te impellat: considerare te volumus, et alias esse caussas, propter quas male quis petit, et peius appetit huiusmodi officium resignare. Si enim ex pusillanimitate, fortassis vt laborem deponat, vel persequutionem effugiat, aut ex vanitate, quod absit, vt plenius vacet otiis, seu liberius indulgeat voluptatibus, curam vult aliquis deserere pastoralem; ab ea non meretur absolui; quamuis propter huiusmodi vanitatem, tamquam qui mortaliter peccat, ea reddat se indignum: sed satagere debet, vt, vanitate deposita, satisfaciat de peccato. Aliam vero cedendi caussam omnino credimus detestandam. Si quis aut a pontificali velit discedere dignitate, vt gloriam captet humanam, tanquam eligat in domo Dei abiectus esse magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum, vel vt non amittat mundanum fauorem, quem per hypocrisin acquisiuit, siue quod eius simulatio reuelari iam incipit, siue quod feruor ipsius ex qualibet caussa tepescit, nec vult videri, quod malus fuerit, aut quod fiat, et ideo sub religionis prætextu suam vult contegere prauitatem, vt quasi deserens Martham, amplectatur Mariam, et Liæ fastidiens lippitudinem, Rachelis concupiscat pulchritudinem: quid autem, si propterea velit cedere, quod tempore prosperitatis, arridente fortuna, visus est laudabiliter ministrare, quoniam omnia sibi prospere succedebant, sed aduersitatis tempore imminente veretur, ne, si quolibet casu sinistra contingant, ipsius negligentiæ imputentur? Plane si propter hoc petit cedere, nautæ se poterit inprouido comparare, qui cum mari, sub tranquillitate iacente, non cum multo labore nauis exercuerit gubernaculum, ipsam, tempestate surgente, deserit, et deuenire patitur in profundum. Illam quoque cedendi caussam penitus detestamur, si forte cedere velit episcopus, vt, vel alter sibi succedat, vel obtentu pretii vel affectu carnali, vel vt, cum peior sibi successerit, ipse velut optimus extollatur. Illud autem quasi nefas respuimus et damnamus, quod episcopus propter occupationes mundanas et sollicitudines seculares non valeat sine crimine pontificale officium exercere: cum multos sanctos ecclesia veneretur, qui spiritualia simul et tempo-*

63) *Peractam etiam*, C. R. addunt sicut et L.
64) *Corporalis*, C. R. 2. H. et L.
65) *Eum cedere, quem*, legit c. cit. 4.
66) *Suadeat*, C. R. 1.
67) *Fortior sum et potens*, C. R. 1. addit.
68) *Salubrius*, est in c. cit.
69) *Abrenuntiat*, legitur in eod. c.
70) *Quoque*, habet c. cit.
71) *Permittitur*, legit c. cit.
72) *Faucibus tuis*, C. H. legit.
73) C. R. Pith. et Gloss. legunt: *domus.*
74) *Verbis*, legit C. R. 2. sed neutrum est in c. cit. omissa etiam voce: *Dei*
75) Verba: *dimittit oues*, omittuntur in cit. c.
76) *Sed et de*, secundum C. H.
77) Vox: *tam*, abest a C. H.
78) *Elidit*, habet ed. ant.
79) *Si scandalizauero*, C. H. sed in c. cit. legitur: *scandalizauit.*
80) *Tuum*, est in cit. c.
81) *Carnes*, habet C. R. 1. cum H.
82) *Distinguit*, est in cit. c.
83) Pronom. *illos*, a C. R. et c. cit. abest.
84) *Quia cæci*, C. R. 1. legit.

85) *Maris*, non est in c. cit.
86) *Viduaue*, C. R. H. et L. legunt, sed in c. cit. est: *Viduæque.*
87) *Testante*, C. R. 1. legit, et L. addit nomen proprium ipsum, scil. *Paullo.*
88) C. R. H. et L. habent: *dixit.*
89) *Debuerit*, C. R. 1. habet, sed C. R. 2. legit: *potuerit*, cum ed. ant. et c. cit. *poterit.*
90) *Subticere*, legit C. L. cum ed. ant. et c. cit.
91) *Impleuerit*, C. R. 1. legit.
92) C. R. c. cit. et Gl. *visitans*, habent.
93) *Id est, in his*, C. R. 2.
94) Distinguit pontifex inter *nothos* et *manzeres, naturales* et *spurios*, sed differentias non indigitat. *Manzeres* Hebræis erant *ex damnato et incestuoso* coitu nati, vt notant *critici sacri ad Deut. XXIII, 2.* Speciatim vero SELDENVS *de success. ad. LL. Ebræor. in bona def. c. III.* Hos *ad cessionem* facilius admittendos, quam illos esse pontifex censuit, quod DEVS *cit. l.* dixerit: *non ingredietur in cœtum Iehouæ.* De iure *legitimi connubii* hoc accipiendum esse, iam dudum demonstrauit idem SELDENVS *de iur. nat. et gent. secund. disciplinam Ebræorum lib. V. c. 16.* et præcedens comma illustrat. Non habebatur talis Israelita: peregrinus erat, non ciuis. Interim nec macula laborabat, qua nec peregrini onerati erant. Quia vero Vulgata locum prædictum ita interpretata est: *non ingredietur manzer, hoc est, de scorto natus in ecclesiam Dei vsque ad decimam generationem*: a clericatu exclusi, et sic etiam pedetentim a collegiis aliis honestis et dignitatibus, atque hoc ipso *macula* notati sunt. Nihil enim facilius, quam eos in *contemptum publicum* coniicere, qui clericis *contemtibiles* videntur. Alias vulgo *manzeres, nothos, spurios* et *naturales* ita solent distinguere:

MANZERIBVS scortum, sed mœcha NOTHIS dedit ortum.
Vt seges a spica, sic SPVRIVS est ab amica.
Dant NATVRALES, quæ nobis sunt speciales.

quam differentiam forsan in mente habuisse videtur pontifex.

a Corporalis. b *Quis dicatur senex, notatur in l. si parte. §. in arrogationibus. ff. de adopt. l. inuiti. ff. de testib.* c 2 *Corinth.* 12. d *Vide auth. de iud. §. 1. coll. 9. et l. si quis. §. probibentur. ff. de edendo.* e *Osee* 4. f 1 *Cor.* 7. *Vide l. sed Iulianus. §. quod dicit. ff. ad Sc. Maced. et l. ex pluribus. de reg. iur.* g *Ezech.* 5. h *Actor.* 13. i *Ioan.* 10. k 1 *Cor.* 8. l *Matth.* 15. m *Matth.* 18.

n 1 *Tim.* 3. o *Exod.* 20. p *B. Thom.* 2. 2. *qu.* 108. *artic.* 4. *et Alfons. Castr. l. 2. de iusta hær. pun. cap.* 10. q Sic vocat eum, qui ex scorto natus est, *inquit vetus interpres. Vide cardinalem Paleotum in libr. de nothis et spuriis.*

ralia

ralia ministrarunt. Verumtamen læua debet esse sub capite, et dextra in amplexu. Sed illud te aduertere volumus diligenter, ne forte per hoc velis tuæ dispositionis propositum effici ex illis, de quibus dicitur per prophetam: filii Effrem inten. ar. et mit. sag. suas conuersi sunt in die belli; cum potius pro domo Israel murum debeas te opponere ascendentibus ex aduerso; quia iuxta sententiam veritatis non qui cœperit, sed qui perseuerauerit, saluus erit; cauens attente, ne maculam in gloria tua ponas, non solum apud homines, sed etiam apud Deum: quoniam sub hoc pallio te non poteris occultare, nedum apud Deum, qui renes rimatur et corda, sed nec etiam apud homines, qui ex verisimilibus coniecturis talia suspicantur. Illud quoque prudenter attendas, quia iuxta sententiam sapientis, spiritus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus, quæ sine intellectu consistunt. Si vero pro tuenda ecclesiæ libertate difficultatis onus incurrere pertimescis: non ideo deserere debes præsulatus honorem, considerans diligenter, ne forte tenteris iusto iudicio ab illo, qui malorum est intentator, vt probetur, vtrum satisfacere velis in eo, in quo forsan deliquisti. Qui vero contemnit aut negligit satisfacere pro delicto, thesaurizat sibi iram in die iræ, cum reuelabit Dominus abscondita tenebrarum. Ecce quidem admonuimus tibi speculum, vt te ipsum contempleris in ipso, et tuam conscientiam perscrutatus, agnoscas, ex qua caussa cedendi licentiam postules importune. Nos enim, nouit altissimus, ignoramus, quare in tali proposito perseueres: quoniam nec infirmitas corporis, nec longæuitas temporis, nec defectus scientiæ, nec malitia plebis, nec irregularitas personæ te reddit ineptum, nec conscientiam sæui criminis te fateris habere.] §. 7. Verum si propter alias caussas cessionem affectes; non est in hoc 95) tibi 96) postulanti fauendum; cum huiusmodi postulatio videatur non esse discreta; quoniam, vt id tanquam notissimum 97) omittamus, quod otiositas et voluptas arma sunt hostis antiqui 98) ad miseras animas captiuandas, propter laboris angustias, aut persequutionis incursus non debes deserere sponsam tuam, cui defigendo *a* manum apud extraneum 99) te fide media copulasti, sciens quod *beati* b *sunt illi, qui persequutionem patiuntur propter iustitiam:* quoniam, cum probati 100) fuerint, accipient coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. §. 8. Sed dices, [*quod*] *spiritus* c, *vbi vult, spirat, et nescis, vnde veniat, aut quo vadat;* et ideo non est, qui possit vias illius spiritus 1) perscrutari; qui *d* vero Spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege; quoniam vbi Spiritus Dei, ibi libertas. Quare si cedendi tibi licentia data ab homine non fuerit, nihilominus tamen cedes; quia data est tibi libertas 2) cedendi a Deo: certe desipis 3), si sic sapis. Nam quomodo Spiritu Dei agitur, qui contra Spiritum Dei agit 4)? Si enim vera sunt, quæ præmisimus, imo quia indubitanter sunt vera; procul dubio contra Spiritum Dei agit, qui aliquid 5) contra veritatem attentat: quoniam ipse est spiritus veritatis. §. 9. Porro si dicas, quod forsitan 6) alia est caussa latens, propter quam cedendi voluntas tibi cælitus 7) inspiratur, et nos siquidem respondemus: tu quomodo scis, quod talis inspiratio sit cœlestis? Nonne recolis, quod ille gloriosus pontifex dixit 8), cum cœpisset viribus corporis repente 9) destitui: Domine, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem, fiat voluntas tua! Illius exemplum sequutus 10), qui dixit 11): *cupio e dissolui, et esse cum Christo, manere autem in carne necessarium est propter vos. [Quia igitur diuersas tibi caussas super hac caussa distinximus, et propter quam earum cedere desideres, ignoramus: te ipsum tibi duximus committendum, vt de propriæ mentis tribunali te iudicans, videas, si sic possis resignandi desiderio satisfacere, vt gregis tibi commissi curam sine culpa valeas declinare. Si enim cedendo proficere appetis tibi soli; profectui tuo sine dubio tantum subtrahis, quantum quod impendere poteras aliis, non impendis: quia tunc maiora animæ tuæ lucra conquireres, cum sine tua salute salutem plurimorum procurares. Potioris enim est meriti secum Deo quamplurimos lucrifacere, quam salutem propriam quærere sine illis, quorum salus ad eius curam noscitur pertinere.]* §. 10. Quippe si quantocunque 12) virtutum flore 13) refulgeas, et in te non habeas caritatem, nihil te 14) comprobaris 15) habere, [*sub quo virtutis prætextu deponere quæris onus sollicitudinis pastoralis, quod vir potest absque iactura deseri caritatis:*] *nulla* f *siquidem maior poterit* 16) *esse caritas, quam vt animam suam* 17) *ponat quis pro amicis suis.* Cum autem propter hanc te deceat animam tuam pro subditis tuis 18) ponere nulla occasione, dummodo proficere illis possis, etsi non omnibus, tamen multis, ab eorum regimine te conuenit excusare; quoniam g, si laboris caussam prætendis, exemplum te apostoli subleuabit, qui suadet tibi laborem huiusmodi non refugere, dum se asserit pro communi salute plus cæteris laborasse; quia, licet non semper sequatur laborem effectus, nihilominus tamen ipse 19) labor est meritorius apud Deum, iuxta quod legitur *h*: *reddet Deus mercedem laborum* 20) *sanctorum suorum.* [*Sed esto, quod multum hactenus laboraueris, et bonum certamen certaueris, cum eodem apostolo possis dicere: tamen vt corona iustitiæ tibi de reliquo reponatur, cursum te decet perfecti operis consummare. Quantumlibet enim in angustiarum laboribus, qui comitantur officium pastorale; noctes tibi laboriosas enumeras, et tanquam fatigatus ceruus vmbram quietis affectas; quantumlibet inter viæ calores angustias patriæ dilectione traharis, et velut emeritus mercenarius operis tui finem anxius præstoleris: expedit tamen tibi virtutem in infirmitate perficere, ac pugnam tuam perseuerantia coronare. Sciensque, quod apud extraneum defixeris manum tuam, cum animas tibi commissi gregis in tuam animam suscepisti, non sic tibi debes portum quietis appetere, vt nauigantes hactenus tecum filios sine remigii adiutorio patiaris in hoc mari magno et spatioso cum timore naufragii fluctuare.*] §. 11. Nec putes, quod ideo *i* Martha malam partem elegerit, quæ circa plurima satagebat, quia Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea; quoniam, licet illa sit magis secura, ista tamen est magis fructifera; et licet illa sit magis suauis, hæc 21) tamen magis [*est*] vtilis; cum in fœcunditate sobolis, lippitudo *k* Liæ, Rachelis pulchritudini sit prælata: quamuis simul in vnum et contemplatiuus esse valeas et actiuus, legislatoris exemplo *l*, qui nunc ascendebat in montem, vt ibi gloriam Domini cum maiori cerneret libertate, nunc vero descendebat in castra, vt cum vtilitate maiori 22) necessitatibus populi prouideret *m*. Quapropter facilius indulgetur, vt ascendat monachus ad præsulatum, quam præsul ad monachatum descendat. [*Monemus ergo fraternitatem tuam et exhortamur attentius per a. s. m. q. illam vocem Dauidicæ imprecationis abhorrens, tibique formidans eam per effectum operis adaptari, quæ dies impii paucos fieri, vt episcopatum eius accipiat alter, imprecatur.*] §. 12. (Monemus itaque, vt) laborem pastoralis regiminis non recuses, [*iactans in Domino tuum cogitatum, nihil contra voluntatem altissimi statuas de te ipso, qui, cum te viderit esse populo suo necessarium, forte graue ferret, cum ipsum a te contingeret esse neglectum,*] ne 23) fortassis ad pedes suos cum Maria sperneret 24) te accipere 25), qui sibi *n* apud te 26) diuertenti spreuisses 27) cum Martha sollicita 28) ministrare. [*Illud quoque te debet fortius in ministrandi proposito stabilire, quia, cum hactenus in ecclesia tibi commissa laudabiliter ministrares, si, quod absit, alius, te cedente, minus vtilis assumeretur ad ipsam, profecto non parum ab ipsa quiete, quam appetis, turbareris; cum, vbi bene ministerium tuum exercueras, non absque dolore cerneres inutilis ministri defectum, fieretque in tantum, vt in contemplationis arte tibi deperiisse cognosceres, quantum ecclesiæ, cui præsides, non sine tua confusione, per te subtractum esse videres.*] Quia vero [*tam per te, quam per nuntios et litteras tuas*] in postulando cedendi licentiam *nimis diutius* 29) institisti; *ecce* 30) tibi te duximus relinquendum, vt distinctis [*tibi*] caussis, propter quas cedere oporteat 31): si propter aliquam caussam vtilem et honestam in huiusmodi proposito perseueres, de licentia nostra cedas 32). Alioquin cedendi licentiam auctoritate apostolica tibi scias esse penitus interdictam: quoniam, si 33) pennas habeas, quibus satagas in solitudinem auolare 34), ita tamen adstrictæ sunt nexibus præceptorum, vt liberum non habeas absque nostra permissione volatum. [*Quodsi denique tua voluntas te impulerit ad volandum: volumus et mandamus, vt nostras litteras in audientia tui capituli facias recitari.*]

95) Verba: *in hoc*, desunt in C. R. 2.
96) Pronomen: *tibi*, abest a C. R. H. et L. nec exstat in c. cit.
97) *Nouissimum*, secundum C. H.
98) *Iniqui*, legit C. R. 2. al. *iniqui*, superscriptum.
99) In c. cit. 4. omittuntur verba: *defigendo manum apud extraneum.*
100) *Persequuti*, C. R. 2. habet.
1) Vox: *Spiritus*, a C. R. 1. abest.
2) *Licentia*, C. H. legit.
3) C. R. 1. *te decipis*, legit.
4) *Aguntur -- agunt*, habet c. cit.
5) *Aliquid horum*, C. R. 1. legit cum c. cit.
6) *Forsan*, C. H. legit.
7) *Diuinitus*, secundum C. R. 1.
8) C. R. et H. legunt: *dixerit*, cum c. cit.
9) Vox: *repente*, abest a C. H.
10) *Sequens*, C. R. 1.
11) *Dixerit*, legit C. L. cum ed. ant. sed in c. cit. est: *dixerat.*
12) *Quantumcunque*, secund. C. R. 2. et c. cit.
13) *Florere*, C. R. 2. legit.
14) C. R. ed. ant. et c. cit. omittunt: *te.*
15) *Comproberis*, est in c. cit.
16) *Potest*, C. R. 2. et H. legunt.
17) *Suam*, non legitur in c. cit.
18) Pronomen: *tuis*, abest a C. R. 1. et H.
19) *Ipse*, non exstat in ed. ant.
20) Vocabulum: *laborum*, non exstat in C. H.
21) *Ista*, legitur iterum in cit. c.
22) Vocem: *maiori*, C. R. omittunt cum c. cit.
23) *Ac*, legitur in cit. c. pro *ne.*
24) *Spernet*, C. H. legit.
25) C. R. cum L. ed. ant. Gl. Pith. et c. cit. legunt: *recipere.*
26) *Apud se*, habet ed. ant.
27) *Sperauisses*, est in c. cit.
28) *Sollicite*, C. R. 1.
29) Verba: *nimis diutius*, non exstant in C. R. L. ed. ant. et Gl. sed Pith. et c. cit. *iam nimis*, legunt; et in C. H. vox: *diutius*, omittitur.
30) *Ecce*, abest a C. R. H. L. edit. ant. et Gl.
31) *Vel non cedere*, C. R. 1. et c. cit. addunt. C. L. autem habet: *cedere te oporteat.*
32) *Cedes*, legit ed. ant.
33) *Et si*, C. H. legit, cum L. et ed. ant.
34) C. R. legunt: *aduolare.*

a *al. in vno vaticano ita*: defungendo manum tuam, et c. fid. media copul.
b *Matth.* 5. c *Ioan.* 3. d 2 *Corinth.* 3. e *Philip.* 1.

f *Ioan.* 15. g *al.* quod si. h *Sapient.* 10. i *Luc.* 10.
k *Genes.* 29. l *Exod.* 24. m *Vid. l. in emptione. cum gloss. in verbo, refert. D. de adil. edict. et gloss. in l. iustissime. eod. tit.* n Si sibi apud.

CAP

CAP. XI.

Episcopus, qui propter crimen renuntiauit episcopatui, et ad religionem transiuit, ad episcopatum reassumi non potest: secus, si renuntiauit propter persequutionem, infirmitatem, defectum scientiæ, simoniam ipso ignorante commissam, vel aliam similem caussam.

IDEM INNOC. III. a [*H.*] *episcopo Fauentin.* 35) *in archiepiscopum Rauennat.* 36) *electo. (ann. 1208. Romæ in Æmiliam.)*

Post translationem b tuam ad ecclesiam Rauennaten. cum [*dil. fil.*] præpositus et 37) canonici [*abbates et primicerii*] Fauentin. [*totusque ciuitatis clerus, sicut per litteras eorundem accepimus,*] in [*dil. fil.*] I. 38) [*presbyterum*] eorum concanonicum 39) liberam eligendi auctoritatem 40) vnanimiter contulissent c; ipse d [*sancti S. gratia innocata dil. fil.*] I. sancti Fridiani 41) Lucanen. canonicum olim episcopum Sartan. 42) e in Fauentin. episcopum postulandum elegit, [*per curiæ sollicitudinem circumspectam, qui primo canonicus, et postea præpositus in Fauent. ecclesia fuit laudabiliter conuersatus, multipliciter sperantur eidem ecclesiæ commoda profutura.*] Porro a [*dilecto fil.*] sancti Fridiani priore super hoc requisito et obtento consensu f, præpositus et alii [*supra dicti*] postulationem eandem approbari a nobis humiliter petierunt. Verum postulationi huiusmodi videbatur concilii Constantinopolitani capitulum [*prima facie*] obuiare, in quo statutum est 43), vt quicunque de pontificali dignitate ad monachorum vitam et pœnitentiæ locum descenderit 44), nequaquam vlterius ad pontificatum resurgat. Vnde contra dictum concilium, cum sit vnum ex quatuor principalibus 44*), quæ sicut quatuor euangelia ecclesia catholica veneratur, nullatenus videbatur eorum g postulatio 45) admittenda. §. 1. Cæterum speciales 46) quidam casus inueniuntur, in quibus, prædicto concilio non obstante, is, qui vitam monachalem elegit, rursum licite potest ad episcopatum assumi. Si enim quisquam persequutionis 47) rabie sæuiente, vel præpediente 48) inualitudine 49) corporis, cum proficere nequeat in regimine pastorali, de superioris auctoritate ad monasticam vitam descendat, persequutionis vel ægritudinis impedimento 50) cessante, ad episcopalem poterit resurgere dignitatem. §. 2. Item si quis propter 51) litteraturæ defectum, ne tanquam cæcus cæco ducatum h præbeat, locum regiminis auctoritate apostolica deserendo, ad otium se contulerit 52) monachale, ac per exercitium lectionis, scientiæ repererit 53) margaritam: proculdubio poterit denuo vocatus a Domino, cathedram reascendere pastoralem. §. 3. Rursus, si quis cupiditate parentum, eo tamen penitus ignorante, fuerit episcopatum adeptus, et hoc comperto, episcopatum ipsum 54) de licentia superioris dimittens, obseruantiam elegerit regularem, etsi ad episcopatum eundem redire postmodum nequeat, iuxta canonicas sanctiones, ad alium tamen poterit licite reassumi. §. 4. Quanquam autem in his et consimilibus casibus is, qui episcopatu dimisso monasticam vitam elegit 55), resurgere valeat ad officium pastorale: nihil tamen in his 56) contra præscriptum i intelligitur concilium attentari, quod in eo loquitur casu, cum propter aliquod crimen episcopatum quis deserens, ad vitam monasticam pœnitentiæ caussa descendit. Vnde quidam in eo casu loqui dixerunt capitulum supra dictum, cum 57) quis pro crimine, de quo conuictus fuerat, vel confessus, ab episcopali dignitate depositus, in monasterio extitit 58) ad pœnitentiam agendam 59) inclusus; vel cum aliquis propter graue crimen, pro quo episcopatum retinens pœnitentiam digne 60) agere non valebat, cedendi obtenta licentia, vitam monachalem elegit. Aliis asserentibus, sic 61) intelligendum esse capitulum antedictum 62), vt per se resurgere nequeat, id est, repetere quasi debitum, quod tali modo dimisit: quanquam eligi possit, præsertim, si locum tantum, et non ordinem resignauit. §. 5. Cum ergo 63) nobis [*plene*] constare nequiuerit, ob quam caussam prædictus I. episcopatui olim cesserit; [*cum in vestris litteris, super hoc transmissis, eidem hoc solummodo exprimatur, quod nos, litteris super sua resignatione receptis, eius propositum in Domino commendantes, quod temporali honore salutem animæ proponebat, eundem absoluimus ab onere sollicitudinis pastoralis: quanquam per quendam S. Fridiani canonicum nobis nuperime sit suggestum, quod idcirco dictus I. cedendi licentiam postulabat, quod ad notitiam eius peruenerat, quod quidam parentes ipsius, vt eligeretur in episcopum, quædam dederant, licet pauca: fr. t. præs. auct.*] mandamus, quatenus 64), [*super his diligentissime veritate inquisita*] si tibi constiterit, quod propter aliquam 64*) ex præmissis 65) caussis, seu consimilibus, idem I. episcopatui cesserit memorato, tu auctoritate nostra, [*subl. cuiusl. contr. et app. rem.*] dummodo necessitas, vel vtilitas id exposcat, licentiam ei tribuas ascendendi 66) ad regimen ecclesiæ Fauentinensis 67), maxime si veritate subnititur 68), quod [*tam præfati præpositus et canonici Fauent. quam prior et capitulum sancti Fridiani nobis suis litteris expresserunt, quod videlicet*] dictus I. loco tantummodo cesserit memorato 69), et non ordini, vel etiam dignitati k. Tunc enim esset 70) vehementissime præsumendum, quod non propter crimen aliquod 71) ab ipso commissum, sed 72) caussa pœnitentiæ ad vitam migrauerit 73) regularem: præsertim cum apostolica sedes post cessionem multo minus, quam antea 74), permisisset eidem tali crimine irretito, in pontificali ordine ministrare: alioquin, cum durum nimis extiterit 75), contra tam sollemne concilium huiusmodi postulationem admittere, præposito et canonicis memoratis iniungas, vt aliam personam sibi idoneam eligant in pastorem.

35) Nomen: *Fauentino*, a C. R. H. et L. abest, nec legitur in c. 5. comp. 3. h. t.
36) *Rauennar.* C. R. 1. legit.
37) Copula *et*, non exstat in cit. c. 5.
38) C. R. legunt: *in IO.* per totum.
39) In c. cit. *eorum*, non exstat, et loco *concanonicum*, legitur: *canonicum Fauent.*
40) *Facultatem*, secund. C. R. 2.
41) *Fridigiani*, C. H. legit; sed L. habet: *Fridiani.*
42) *Saxon.* legit C. R. 1. *Saxacen*, C. R. 2. *Sarnathen*, Pith. *Saxentanen*, H. *Saxenatem*, L. *Sarenacensem*, ed. ant. *Sanxon.* e. cit.
43) *Esse dignoscitur*, legit c. cit.
44) *Descenderat*, C. R. 2. habet; sed ed. ant. *descenderat*, et c. cit. *descendebat.*
44*) Incidit pontifex in *c.* 45. *C. VII. q.* 1. forte fortuna, in quo refertur canon ex *synodo Constantinopolitana* sub PHOTIO habita, quam non agnoscit ecclesia Romana, nec GRATIANVS colligere aut referre debuisset. Per errorem autem credidit, hunc ex *Constantinopolitana I.* desumtum, adeoque ei singulare prædicatum tribuit, quod hoc *concilium*, vnde canon iste haustus, *sit vnum ex quatuor principalibus, quæ sicut quatuor euangelia ecclesia catholica veneratur*, quæ incuria vix excusanda. Facilius itaque INNOCENTIVS III. ab hoc dubio se expedire potuisset, si simpliciter hunc canonem vel repudiasset, vel plane hoc dubium omisisset, quod tamen magna cum sollicitudine resoluere intendit, ne contra quatuor prima concilia generalia aliquid constituisse videretur, vt verba vltima indigitant. Idem iam obseruaui *in præfat. ad decret. Gratiani* §. 18. *not. q.*
45) C. R. H. et L. *eadem postulatio*, legunt cum c. cit.
46) *Spirituales*, C. R. 1.
47) *Persecutoris*, est in c. cit.
48) *Perpediente*, C. H. habet.
49) *Valitudine*, secundum C. H.
50) *Vitio*, secund. C. R. 1.
51) *Propter*, omittit ed. ant.
52) *Tulerit*, C. R. 1. legit.
53) *Reperit*, legit C. L. cum ed. ant.
54) Pronomen: *ipsum*, non exstat in C. H. et ed. ant.
55) *Elegerit*, C. R. 1. habet, sed C. R. 2. cum L. *eligit.*
56) *In casibus his*, C. R. 1. legit cum c. cit.
57) *Dum*, secundum C. H.
58) C. R. 2. *existit*, habet cum L. sed ed. ant. legit: *exsistat.*
59) *Peragendam*, C. R. 1.
60) *Dignam*, secund. C. R. 1.
61) *Sic et*, C. R. 2.
62) *Dictum*, C. H. habet, sed in c. cit. legitur: *præscriptum.*
63) *Igitur*, secundum C. H.
64) C. R. 1. addit: *quatenus inquisita super his diligentissime veritate.*
64*) *Aliquod*, habet ed. ant.
65) *De præmissis*, secundum C. H.
66) C. R. *accedendi*, legunt cum c. cit.
67) *Fauentinæ*, C. R. 2. legit cum L.
68) *Submittitur*, legit C. L.
69) Vox: *memorato*, in C. R. et c. cit. non exstat.
70) *Est*, legit C. H.
71) Pronomen: *aliquod*, C. R. ed. ant. et c. cit. omittunt.
72) Vocabulum: *sed*, abest a C. H. et c. cit.
73) *Migraret*, legit ed. ant.
74) *Ante*, est in cit c.
75) C. R. *existeret*, legunt cum H. L. et cit. c.

CAP. XII.

Qui petiit cedendi licentiam, ex quo illam obtinuit, cedere compellitur.

IDEM *in concilio generali* 76). l (*ann. 1215. Romæ.*)

Quidam m cedendi licentiam cum instantia postulantes, ea obtenta, cedere prætermittunt. Sed cum in postulatione [*cessionis*] huiusmodi, aut ecclesiarum commoda, quibus præsunt, aut salutem n videantur 77) propriam attendisse, quorum neutrum suasionibus aliquorum quærentium, quæ sua sunt, seu etiam leuitate o qualibet nolumus impedire 78): eos ad cedendum decernimus 79) compellendos.

76) *Lateran. Constit.* 28. legimus in comp. 4. h. t.
77) *Videbantur*, legit C. R. 2.
78) C. R. H. Pith. Gl. et c. 1. comp. 4. cit. *impediri*, legunt.
79) *Decreuimus*, C. R. 1.

CAP. XIII.

Non renuntiat iuri suo, qui gratiæ aduersarii se submittit.

HONORIVS III. *maioris ecclesiæ* [*sancti Iohannis*] *decano, et magistro R. cantori* 80) p *sancti Dionysii Leodiensis* 81). (*ann.* 1217. *Romæ in Belgium. conf. c. 1. comp. 5. h. t.*)

Veniens ad sedem apostolicam I. 82) [*pauper*] subdiaconus [*in nostra*]

80) *Magistro T. canonicis*, C. R. 1. habet cum L. qui vero pro *canonicis*, legit: *canonico*; sed in c. 1. comp. 5. h. t. legimus: *magistro C. can.* et in C. H. legitur: *N. Cantori.*
81) *Leodicensis*, C. H. legit; sed L. habet: *Leodinensis.*
82) *Io.* C. R. legunt, et in c. cit. est *Iohannes.*

a *al.* Idem H. episcopo in archiep. *etc.* b *Cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *compil.* c *Vid. l. item.* §. 1. *D. quod cuiuscunq. vn. et in auth. de quæstor.* §. 1. *collat.* 7. d *Id est*, Ioachim. e *aliter*, Sarnatens. f *l. ob æs. C. de act. et obligat.* g *alit.* eadem. h *Vide text. in l.* 2. *cum gloss. in vers. venit. et ibi Bart. D. de decurion.* i *Intellectus concilii Constantinopolitani iubentis, ne, qui ex episcopo monachus factus est, vlterius episcopus fiat.*

k *Vid. l. iubemus. cum gloss. in verb. promissa. C. de sacr. eccles.* l *Lateran. c.* 28. m *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* n *al.* aut ad salutem. o *Vid. l. sed etsi.* §. 1. *D. ad L. Aquil. et l.* 1. §. *sciendum. D. de edil. edict.* p *al.* canonico.

stra] proposuit [*præsentia constitutus,*] quod, cum bonæ memoriæ I. papa 83) p. n. [*dil. fil.*] abbati de Emenco 84) *a*, [*Treuer. diœc.*] et maioris ecclesiæ ac sancti Pauli 85) cantoribus Treuerens. suis dederit litteris in mandatis, vt [*eidem I.*] si nihil Canonicum obuiaret, præbendam in ecclesia sancti Florentini 86) *b* in Confluentia, quam Iacobus decanus ipsius ecclesiæ [*in eius manibus per suas litteras*] resignauit, sublato appellationis obstaculo, assignarent eidem 87), [*eodem Iohanne litteras ipsius prædicto decano et aliis ostendente, idem decanus de resignatione forte pœnitens occultauit litteras supradictas; deinde eidem Iohanni præfatis litteris restitutis, eas nominatis iudicibus, vt exsequerentur mandatum apost. præsentauit.*] Cumque [*iidem*] iudices apostolicum vellent adimplere mandatum: quidam se opposuerunt canonici ecclesiæ memoratæ dicentes, subdiaconum antedictum 88) renuntiasse iuri [*suo,*] quod sibi 89) ex ipsis litteris competebat. Dicto igitur 90) subdiacono hoc negante, iam dicti canonici ad hoc probandum testes aliquos produxerunt. Per quos cum videretur probatum, ipsum 91) se gratiæ capituli commisisse: duo iudices 92) prædictorum [*cant. videlicet Treueren.*] sententialiter decreuerunt, eundem 93) [*Ioannem*] non posse vti litteris supradictis 94), pro eo, quod idem [*I. sic*] aduersarii se gratiæ commisisset 95), per quod 96) visus est renuntiasse 97) iuri 98), sibi ex ipsis 99) litteris *c* competenti. A qua sententia idem [*I.*] appellans, [*licet etiam antea, quam appellasset,*] in *d* vigiliam 100) epiphaniæ [*proxime præteritam*] terminum suæ appellationis præfixit. Ad quem 1) *e* cum [*idem I.*] venisset 2), [*et nobis, prout superius est expressum, facti seriem enarraret: dilect. fil.*] Petrum de Colle medio, capellanum nostrum super hoc sibi concessimus auditorem. Sed cum eius aduersarius non accesserit 3), per duos menses et amplius exspectatus, nec vllus compareret 4) pro eo sufficiens responsalis: tandem quidam litteras habens ad contradicendum et impetrandum 5), coram eodem comparuit 6) [*auditore.*] Qui cum ad tractandum 7) caussam minus sufficiens crederetur: [*auditori prædicto, nobis hæc omnia referenti, dedimus in mandatis, vt super hoc aliquos de fratribus consuleret, et in caussa procederet iuxta consilium eorumdem.*] Idem 8) auditor [*habito consilio dil. fr. n. T. sanctæ Sabinæ presbyteri cardinalis ac etiam aliorum*] sententiam prædictorum iudicum sententialiter, iustitia exigente, cassauit. Nos igitur ratam et firmam habemus 9) capellani sententiam memorati 10), [*vobis per apostolica scripta mandamus, quatenus reuocantes in irritum quicquid inueneritis post appellationem, ad nos legitime interpositam, attentatum, sententia iudicum Treuer. non obstante, prædictam præbendam ei subdiacono, nisi aliud canonicum obiectum fuerit et probatum, quare id non debeat adimpleri, auctoritate apostolica, sublato appellationis obstaculo conferatis.*]

83) *Papa prædecessor noster*, C. R. habent cum L. et c. cit.
84) *Emendo*, C. R. 1. legit; sed *de Emento*, legit C. R. 2. cum L. Denique c. cit. habet: *de Emenrode.*
85) *Sancti Paulini*, legendum esse monuit CIRONIVS *ad h. t.*
86) *Floren.* legit C. L. ed. ant. vero: *Florini*, et c. cit. *Florentii.*
87) Vox: *eidem*, non legitur in C. L. et ed. ant. nec est in c. cit.
88) *Ipsum*, C. H. legit, sed *memoratum*, c. cit.
89) *Ipsi*, legitur in c. cit. pro *sibi.*
90) *Ergo*, secundum C. H.
91) *Ioannem*, est in c. cit. pro *ipsum.*
92) C. H. *iudicum*, habent; sic etiam legit H. L. et c. cit.
93) Voci: *eumdem*, præmittitur: *ipsum*, in C. L. et ed. ant.
94) *De cetero ipsarum commodo litterarum*, legit. c. cit.
95) *Commisit*, est in c. cit.
96) *Propter quod*, legimus in cit. c.
97) *Renuntiare*, legit C. L.
98) *Iuri suo*, C. R. 2.
99) Vox: *ipsis*, a C. H. abest.
100) C. R. *vigiliam*, legunt absque præpositione *in*, cum C. L. ed. ant. et c. cit.
1) *Quam*, habet ed. ant. et c. cit.
2) *Veniret*, legitur in cit. c.
3) *Veniret*, iterum est in cit. c.
4) *Appareret*, secund. C. R. 2. et c. cit.
5) *Et ad impetrandum*, C. R. 1.
6) *Apparuit*, secundum C. H.
7) *Tractandam*, legunt. C. R. 1. et L. cum c. cit.
8) *Sæpe dictus*, legimus in c. cit.
9) *Habentes*, est in c. cit.
10) Vox: *memorati*, non exstat in c. cit.

CAP. XIV.

Si prælatus ab obedientia subditos absoluit, non propter hoc prælaturæ renuntiat.

IDEM *archiepiscopo Treuerensi.* (*anno* 1220. *Roma in Germ. conf.* 5. *comp. c.* 3. *h. t.*)

Lectæ coram *f* nobis f. t. 11) litteræ continebant, quod abbas sancti Petri 12) *g* Tullens. [*quem de conuersationis et vitæ honestate commendas*] tibi humiliter est confessus, quod, cum 13) adeo graui 14) ægritudine laboraret, quod de vita desperaretur 15) ipsius, ad cuiusdam [*tamen*] æmuli sui consilium, de quo ipse, cum non crederet eum 16) æmulum, confidebat, [*in quorundam monachorum suorum præsentia excommunicationis sententia, si quam in eorum aliquem protulerat, reuocata, eos*] (monachos suos) ab obedientia, in qua sibi tenebantur, absoluit, vocato 17) diœcesano episcopo, vt abbatiam in eius manibus resignaret; quod *h* tamen 18) vsus consilio saniori non fecit: et 19) eidem abbati postmodum restituto sanitati, vniuersi et singuli de conuentu 20) obedientiam et reuerentiam requisiti ab 21) eo, in capitulo promiserunt 22) *i*. [*Idem tamen super eo, quod sic fecerat, dubitans, a te, quid super hoc saluti suæ consuleres, postulauit: propter quod, cum, habito iuris peritorum consilio, diuersi diuersa sentirent, tu nostrum consilium, an idem abbas ex hoc resignauerit, requisisti.*] Nos autem 23) ex tali facto [*duntaxat*] eundem abbatem suo resignasse regimini non videmus.

11) *Fraternitatis tuæ*, C. R. 2. et L. legunt.
12) *Apri.* legitur in c. 3. comp. 5. h. t.
13) *Quod dum*, legimus in c. cit. 3.
14) *Tam graui*, C. R. 1.
15) *Desperetur*, C. R. 1.
16) *Eum*, non exstat in cit. c.
17) *Vocato ipso*, C. H. habet.
18) *Quo tamen*, (al. *quod*) C. R. 2. pro *tamen* vero legit edit. ant. *cum.*
19) *Licet*, est in c. cit. pro *et.*
20) *De capitulo vel conuentu*, secund. C. R. 1.
21) *Ab eodem*, legit cit. c.
22) *Promisissent*, est in eod. c.
23) *Tamen* pro *autem*, legitur in c. cit.

CAP. XV.

Abbas exemptus, sine licentia papæ renuntiare non potest.

GREGORIVS IX. 24) vel potius: IDEM *Agathensi et Vticensi* 25) *episcopis* k. (*ann.* 1220. *Roma in Gall. conf. comp.* 5. *cap.* 2.)

Dilecti filii conuentus monasterii sancti G. 26) *l* [*de desertis*] immediate ad Rom. pertinentis ecclesiam, [*suis nobis litteris*] intimauerunt, quod abbas eorum, sentiens 27), se insufficientem oneri regiminis abbatiæ, cessit in manibus eorundem: ipsi *m* quoque 28) [*dil. f.*] G. monachum sancti Victoris [*Massiliensis*] elegerunt canonice in abbatem, [*supplicantes, vt eorum parcentes laboribus et expensis, electionem ipsorum faceremus in illis partibus confirmari.*] Cum igitur dictus abbas cedere sine licentia nostra nequiuerit: nos tam 29) electionem, quam cessionem prædictas decernentes 30) irritas et inanes, [*discretioni vestræ per apostolica scripta*] mandamus, quatenus abbatem ipsum loco suo restitui faciatis: quo integre 31) restituto, vice nostra recipiatis cessionem ipsius.

24) *Gregorius IV.* habet C. L. vid. in not. litt. *k.*
25) *Nicens.* C. R. 1. legit, sed L. habet: *Vtisensi.* Vera inscriptio exstat in c. 2. comp. 5. h. t. scilicet: *Honorius III. Agath. et Nicen. episcopis et archid. Agath.*
26) C. R. habent: *W.* cum L. c. cit. et ed. ant.
27) *Sentiat*, legit C. L.
28) *Ipsique*, C. R. 1. legit cum c. cit.
29) *Tam cessionem, quam electionem*, legimus in cit. c.
30) *Decreuimus*, habet ed. ant.
31) Verba: *quo integre restituto* etc. non exstant in cit. c.

TITVLVS X.
DE SVPPLENDA NEGLIGENTIA PRAELATORVM.

CAP. I.

Si diœcesanus requisitus benedicere nolit Cisterciensem abbatem: ipse monachos suos benedicere poterit.

ALEXANDER III. *Cisterciensibus* 32). (*ann.* 1169. *Romæ. Pars c. Quia nos.*)

Statuimus præterea *n*, vt, si episcopus tertio cum humilitate ac deuotione [*fuerit,*] sicut conuenit, requisitus, substitutos abbates vestros 33) benedicere forte renuerit, eisdem abbatibus liceat proprios monachos benedicere 34), et alia, quæ ad officium huiusmodi 35) pertinent, exercere, donec ipsi 36) episcopi suam duritiam recogitent *o*, et abbates benedicere non recusent.

32) *Cisterciensibus*, C. L. non legit, nec exstat ista vox in c. 1. comp. 2. h. t.
33) *Vestros*, non legitur in c. cit. 1.
34) Pertinebat hoc ad priuilegium anno MCLXIX. Cisterciensibus datum, vi cuius illis indultum fuerat, *vt, si episcopi tertio cum humilitate et deuotione, sicut conuenit, requisiti substitutos abbates benedicere forte renuerint, eisdem abbatibus liceret nouitios proprios benedicere* etc. Priuilegium habet MANRIQVE *in annal. Cisterc. tom. II. ad cit. ann. C. III. n. 4. p.* 478.
35) *Illud*, est in cit. c.
36) *Ipsius*, legitur in C. L.

CAP. II.

Regulares in suos vsus conuertere non possunt ecclesias, in quibus ius obtinent patronatus: et, si intra tempus Lateranensis concilii, quando vacant, non præsentent rectores ad eas, superior ordinabit easdem.

CLEMENS III. 37) p (*ann.* 1190. *Roma forte in Scotiam.*)

Sicut nobis *q* tua fraternitas intimauit, monachi quidam et cano-

37) Hæc est inscriptio *c. 2. comp. 2. h. t.* Eam vero falsam esse, et hanc decretalem inter epistolas INNOCENTII III. reperiri, liquet ex *libr. II. epist.* 5. vt etiam obseruauit ANTONIVS DADINVS ALTESERRA *in comment. ad decretal. Innoc. III.* adeoque hanc decretalem quoque commentario *ad h. t.* illustrauit. Ipsa inscriptio genuina est: *R. episcopo S. Andreæ.*

a Vincto Trecens. b *al.* Florini. *al. Florenens.* c *Vid. l. si quis in conscribendo. cum ibi not. C. de pact.* d *Dictio*, in, *deest in antiquis.* e *al.* ad quam. f *Hoc caput subiiciebatur sequenti in antiqu.* g *al.* Apriculi, *Ord. S. Bened. extra muros Tullenses.*

h Qui. i *Vide l. quamuis. ff. de in ius voc. et l. si pœnituerit. ff. de diuort.* k *Falso* Gregorio IX. *tribuitur, sic autem restituenda est inscriptio ex antiqu. libr.* Idem Agathens. et Nicen. episc. et archidiac. Agathens. l Vuillelmi de desertis. *al.* W. *al.* Guilelmi de desertis Ord. S. Bened. diœcesis Lodouensis. m *In multis antiquis ita:* ipsique G. monachum S. Victoris sibi elegerunt, *etc.* n *C. 1. eod. tit. in 2. compil.* o *Vide l. libertorum. §. 1. D. de his qui not. infam. et l. chorus. §. fin. D. de leg. 3.* p *al.* Cœlestinus. q *Cap. 2. eod. tit. in 2. compil.*

nici

nici regulares, ecclesias, quæ ad præsentationem eorum pertinent, in tuo episcopatu habentes, propriis vsibus deputare nituntur; nec [*ibi*] volunt ad eas, cum vacauerint, vocare personas: quin potius occasione concessionis quorundam episcoporum, vicarios in eis pro sua instituunt et destituunt 38) voluntate, admissos 39) ita pensionibus 40) onerantes, quod nec 41) ecclesiis competenter possunt in paupertate 42) nimia deseruire *a*, nec episcopo in episcopalibus respondere, neque 43) hospitalitatem, sicut conuenit, transeuntibus impertiri. Nolentes autem, vt status ecclesiæ debitus et antiquus, per insolentiam 44) *b* alicuius subuertatur, mandamus, quatenus, nisi a iurisdictione tua exemptæ sint ecclesiæ supradictæ, prædictos excessus studeas rationabiliter emendare, et, nisi prædictæ personæ intra tempus *c* Lateranensis concilii 45) constitutum, ad vacantes ecclesias tibi personas idoneas præsentauerint, extunc tibi liceat, appellatione remota, in eisdem ordinare rectores, qui eis [*et*] præesse nouerint et prodesse, ita tamen, quod ex hoc nullum patronis præiudicium in posterum generetur.

38) Antiquus abusus monasteriorum hic notatur, vi cuius vicarios *monachos* ecclesiis parochialibus præficiebant, semper pro lubitu reuocabiles, quod ab episcopo haud essent instituti. Similis abusus notatur in *c*. 30. *X. de præb.*
39) *Et admissos*, habet cit. c.
40) *In pensionibus*, C. R. I. legit, sed L. voci *pensionibus*, præmittit: *certis.*
41) *In ecclesiis*, et pro *nec*, in c. 2. comp. 2. h. t. legitur: *vix.*
42) *Pro paupertate*, secund. C. R. 2.
43) *Nec*, secundum C. H. et c. cit.
44) *Violentiam*, legimus in c. cit. 2.
45) C. R. H. et L. legunt cum cit. c. *in Lateranensi concilio.*

CAP. III.

Supplet superior inferioris negligentiam in beneficiis conferendis, si tempus Lateranensis concilii lapsum sit: et collatio, per inferiorem postea facta, non valet.

INNOCENTIVS III. 46) (*ann.* 1210. *Roma in Angliam.*)

Licet magister *d* H. et R. 47) procurator R. 48) de sancto *e* Cadimundo 49), super archidiaconatu Richemundiæ 50) diutius litigauerint 51) coram nobis: [*tamen postmodum nostris est auribus intimatum, quod neutri eorum de iure competeret, vtpote qui neutri fuerat concessus intra tempus in Lateranen. concilio definitum.*] Ne igitur ius nostrum negligere videamur, qui alios in sua iustitia confouemus: [*discret. vestræ per ap. scr.*] mandamus, quatenus [*conuocatis eisdem, vt proponant, si quid contra duxerint proponendum, inquiratis diligentius veritatem, et*] si vobis constiterit, archidiaconatum Richemundiæ 52) vacasse per annum, tempore [*tamen*] semestri, quo vel ad archiepiscopum, vel ad capitulum donatio pertinebat, non 53) a vacatione 54), sed a notitia computato, cum pro eo, quod Eboracen. archiepiscopus 55) alium superiorem non habet, extunc fuerat 56) ad nos donatio deuoluta, vtrique super eo [*sublato appellationis obst.*] silentium imponatis, [*archidiaconatum ad nostram spectare donationem publice denuntiantes, decernentes irritum et inane, si quid in eo quisquam præsumpserit postmodum ordinare.*]

46) Veram inscriptionem ita restituit GONZALEZ: INNOCENTIVS III. *Elyensi et Cistrens. episcopis et archidiac. Niuern.* ex c. 30. *X. de rescr.* Ipsam historiam huius textus succincte tradit ALTESERRA *cit. l. ad h. c.*
47) *Dilecti filii magistri H. archid. de H. et R.* etc. legimus in c. 1. comp. 4. h. t.
48) *Procurator R.* omittit cit. c. 1.
49) *Edemundo*, in C. R. 1. *Amundo*, in C. R. 2. *Admundo*, in C. H. *Eadmundo*, in C. L. et *Cademundo*, in c. cit. legitur.
50) *De Ric.* legimus in cit. c.
51) *Litigauerunt*, habet ed. ant. et *litigarunt*, cit. c. 1.
52) *Richemundn.* C. R. 1. legit, sed loco illius legitur in c. cit. *illum.*
53) C. R. 2. legit: *hoc non.*
54) *Vacatione*, habent etiam C. L. ed. ant. Cont. et Pith. cum cit. c. non *vocatione.*
55) *Archiepiscopus*, non exstat in cit. c.
56) *Fuerit*, est in c. cit.

CAP. IV.

Si is, ad quem spectat beneficii collatio, lapso tempore Lateranensis concilii consecrat, non valet collatio: nisi de misericordia toleretur.

IDEM *magistro P.* 57) *de Castro nouo* 58), *et R. monacho* 59) *Fontis* 60) *Frigidi, apostolicæ sedis legato* 61). (*ann.* 1210. *Roma in Galliam.*)

[*Per*] litteras vestræ discretionis *f* accepimus: [*et infra*] Quod, cum 62) in quibusdam ecclesiis, legationi vestræ subiectis, quædam beneficia et dignitates tanto tempore vacauissent, quod tam prælati, quam capitula secundum tenorem Lateranensis *g* concilii, essent iure instituendi priuati, postquam aduentus vester innotuit, in beneficiis illis personas minus idoneas instituere præsumpserunt. [*Vnde cum receperitis consilium a viris peritis, vt tales institutiones ab his, quorum non intererat, et, qui propria culpa iure instituendi se priuauerant, factas, auct. ap. cassaretis, in hoc nostrum prius decreuistis consilium habere. Nos igitur*] discr. v. 64) [*taliter respond. per A. S.*] mandamus, quatenus, si beneficia et dignitates 65) [*ipsas*] noueritis personis idoneis assignatas, eas 66) *h* de patientia permittatis ab ipsis pacifice possideri: alioquin personas [*ipsas*] amouentes prorsus ab ipsis, eas de personis idoneis auctoritate nostra suffulti, non differatis quantocyus 67) *i* ordinare.

57) *P.* edit. ant. non habet.
58) *Nouo*, non exstat in c. 2. comp. 4. h. t.
59) *Monachis*, est in c. cit.
60) *Montis*, C. H. legit.
61) *Legatis*, secundum C. H. et L. sed in c. cit. legimus: *et S. L.*
62) *Cum*, non exstat in c. cit.
64) *Discretioni vestræ*, legitur in C. L. et ed. ant. sed *inquisitioni vestræ*, in c. cit.
65) *Vel dignitates*, C. R. H. L. ed. Pith. et Gl. legunt, cum c. cit.
66) *Ea*, legitur in cit. c. et paullo post pro *eas*, ibid. est: *eadem.*
67) *Quanto citius poteritis*, C. R. 1. legit cum cit. c. quod vero non habet: *poteritis.*

CAP. V.

Is, ad quem primo loco spectabat collatio beneficii, lapso tempore Lateranensis concilii, conferre non poterit.

IDEM *episcopo Samo.* 68) *k* (*ann.* 1210. *Roma in Hispaniam. conf. c.* 2. *comp.* 4. *de præb.*)

Dilecto filio [*nostro*] P. tit. 69) sancti Marcellini 70) *l* presbytero cardin. S. et R. procuratoribus *dilectorum filiorum* 71) P. et G. apud sedem apostolicam constitutis, auditore concesso, [*idem S. proposuit coram eo, quod, cum in Salamantin. ecclesia, in qua cantoris electio ad episcopum et ad capitulum communiter pertinet, cantoria vacante, Salamantinum capitulum, sæpius episcopum monuisset, vt ad celebrandam cantoris electionem cum eo pariter conueniret, eodem episcopo intra semestre tempus facere id negligente, capitulum cupiens vti iure suo in ecclesiæ memoratæ capitulo, sicut moris est, dil. fil. P. eiusdem loci canonicum in cantorem elegit, ne quid in eiusdem electionis præiudicium fieret appellando, quam suprad. S. auct. ap. petiit confirmari, ac electionem quam ven. f. n. Compostellanus archiepisc. post app. huiusmodi de G. clerico multis criminibus irretito, ac tunc temporis vinculo excommunic. adstricto, fecerat, tanquam minus canonice celebratam cassari. Dictus vero R. proposuit ex aduerso, quod, emenso VI. mensium spatio, intra quod ad episcopum et capitulum cantoris electio pertinebat, decanus et quidam alii canonici Salamant. episcopo archid. et nonnullis aliis canonicis, qui præsentes aderant in ciuitate, inconsultis, non consueta hora, nec in capitulo iuxta morem, sed in ecclesia potius quibusdam laicis aduocatis, stulte et inordinate nimis eligere præsumpserunt. Et cum iam dicti archiepiscopi, qui eos propter hoc excommunicauerat, adire præsentiam noluisset, et ipse intelligens auctoritatem eligendi, iuxta Lateran. concil. statutum ad se deuolutam, supradictum G. in cantorem elegit, et eundem G. fecit de cantoria corporaliter inuestiri. Postmodum autem decanus et sui complices nobis, mentione de his non habita, suggerendo, quod episcopus, qui monitus sæpius intra sex menses eligere noluerat, in ecclesiæ detrimentum, eo, qui in cantorem ab eodem decano cum maiore parte capituli institutus fuerat, spoliato, alium instituerat in cantorem ad decanum archid. et archipresb. Abulen. nostras litteras impetrauit. Quarum auctorit. cum supradictus G. ab eisdem fuisset iudicibus euocatus, eisdem inhibuit, ne per prædictas litteras procederent contra eum: cum in eisdem de sua electione facta per archiepiscopum nulla mentio haberetur, et cum propter hoc, tum quia prima citatione ad loca remota peremptorie citatus extiterat, tum etiam quia iudices quosdam ex electorib. d. P. consanguinitatis linea contingebant, ad sed. ap. appellauit. Sed iudices nihilominus ad Salamantin. ecclesiam accedentes, suprad. P. in cantoriæ possessione caussa rei seruandæ, contra iustitiam induxerunt. Cum igitur super his et aliis coram eodem cardinali procuratores ipsi aliquamdiu litigassent, et ipse nobis fideliter retulisset, quæ proposita fuerant coram ipso;*] quia nobis constitit a Salamontino decano et eius sequacibus, post elapsum sex mensium spatium, intra quod episcopus et capitulum, prout communiter spectabat ad eos, procedere ad electionem cantoris neglexerant: electionem supradicti P. minus canonice celebratam, eandem decernimus 72) irritam et inanem, et appellationem a decano 73) et suis fautoribus interpositam, factum archiepiscopi, ad quem iam erat eligendi auctoritas deuoluta 74), nequiuisse 75) aliquatenus impedire. [*Quia vero contra personam ipsius G. quædam obiecta fuerant, de quibus nobis non potuit fieri plena fides:*] mandamus,

68) *Zamoren.* C. R. 2. legit, *Zamor.* C. R 1. sed *Zamothensi*, habet C. L. *Samorr*, vero legitur in ed. ant. Longe alia est inscriptio in c. 2. comp. 4. de præb. nimirum: *Idem episcopo et cantori Zemoren. et abbati de Morerola Zemoren. diœc.* quæ conuenit cum ipsa origine epist. Innocent. *libr. XIII. epist.* 157. *edit. Baluz.* nisi quod *Zamorensis*, rectius legat.
69) *Tit.* ed. ant. non legit.
70) *Marchi*, in C. R. 1. legitur, sed *Marcelli*, C. R. 2. habet cum c. cit. 2.
71) Verba: *dilectorum filiorum*, a C. R. H. L. ed. ant. Gl. et Pith. absunt.
72) *Decreuimus*, C. R. 1. legit cum c. cit. et ed. ant. quæ vero omittit: *eandem.*
73) *Ab eodem decano*, legit c. cit.
74) *Euoluta*, habet C. L.
75) Post vocem: *nequiuisse*, legitur in ed. ant. *se.*

a *Gloss. in l. societatem. ff. pro soc. et Bald. in l. acceptam. C. de vsur.* b *Insolentiam.* c *Conc. Lat. sub Alexand. III. cap.* 8. *Vide infr. de concess. præb. cap.* 11. d *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* e Eadmundo. f *al. deuotionis. Cap.* 2. *eod. tit. in* 4. *compil.* g *Sub Alex. III. c.* 8.

h *al.* easdem. i *al.* quanto citius. k *al.* Zamorensi. et abbati de Morcola Zamorensis diœcesis. l *In multis antiquis*, Marcelli.

qua-

quatenus, niſi [*iam*] dicto G. aliquod canonicum obuiet, electionem de ipſo factam, ſublato 75) *a* appellationis obſtaculo 76) confirmetis 77), [*facientes ipſum eiuſdem cantoriæ pacifica poſſeſſione gaudere, contradictores etc.*]

76) *Sublata appellatione*, ſecund. C. R. I. et c. cit. 2.
77) *Confirmes*, C. R. I. legit.

TITVLVS XI.
DE TEMPORIBVS ORDINATIONVM 78), ET QVALITATE *b* ORDINANDORVM.

CAP. I.

Diebus dominicis, vel ſabbatho Pentecoſtes, ſacri ordines ab alio, quam a papa, conferri non debent.

ALEXANDER III. 79) [*Baton.*] 80) *epiſcopo.* c (*ann.* 1163. *Roma in Angliam.*)

Subdiaconos 81) *d* autem nulli, niſi Romano pontifici, liceat 82) [*in*] diebus 83) dominicis ordinare: quamuis conſecrandi Deo dicatas 84) virgines, et minores ordines his diebus habeant 85) licentiam celebrandi. Sabbatho quidem 86) pentecoſtes non licet 87) alicui ſacros ordines celebrare: cum in ſequenti ſeptimana, recepta Spiritus Sancti gratia, celebrentur.

78) *Ordinatoriis*, eſt in c. I. comp. I. h. t.
79) *Innocentius III.* legit C. H.
80) *Batonien.* C. R. I. habet, et ed. ant. *Batonenſi.* Rectior prima lectio, quia Bathonienſis diœceſis eſt in Anglia ſub archiepiſcopatu Cantuarienſi vid. *Index Geograph. epiſcop. apud* HARDVIN. *tom. XI. concil.*
81) *Subdiaconum*, C. R. I.
82) *Licet*, eſt in ed. ant.
83) C. R. ed. Pith. et Gl. legunt: *in diebus.*
84) *Dedicatus*, C. H. habet cum ed. ant.
85) *Habeat.* C. R. I. legit cum H. Etenim eo tempore iam ordo ſubdiaconatus a minoribus ordinibus ſeparatus et inter *ſacros* relatus erat, quod etiam declarat *c.* 3. *X. h. t.*
86) *Autem*, legit C. R. I.
87) *Licet*, habet C. L. cum ed. ant. et c. I. cit.

CAP. II.

Non valet conſuetudo, quod extra ſtatuta tempora ſacri ordines conferantur.

IDEM *epiſcopo Herfurdenſi* 88) e. (*ann.* 1165. *Roma in Angliam. conf. c.* 2. *comp.* I. *h. t.*)

Sane ſuper eo, quod moris eſſe dixiſti in 89) eccleſiis quibuſdam Scotiæ, et Valliæ 90) *f*, in dedicationibus eccleſiarum, vel altarium, extra ieiunia quatuor temporum, clericos ad ſacros ordines promouere, [*prud. t.*] ſignificamus, quod conſuetudo illa, vtpote inſtitutioni 91) eccleſiaſticæ inimica, [*et deteſtabilis*] eſt [*et*] penitus improbanda: et, niſi multitudo et antiqua conſuetudo terræ eſſet, taliter ordinati non deberent permitti in ſuſceptis ordinibus miniſtrare. Nam apud nos ſic ordinati deponerentur, et ordinantes 92) priuarentur auctoritate ordinandi.

88) C. R. *Herfoden.* legunt; ſed ed. ant. Pith. et Gloſſ. *Herfordenſi*, ſicut etiam C. L. et c. 2. cit. comp. denique *Herfordienſi*, eſt in Cont. edit.
89) Præp. *in*, abeſt a C. H. et ed. ant.
90) *Valliæ*, C. R. 2. L. et ed. ant. habent. Sed in cit. c. eſt *Gualgæ.*
91) *Conſtitutioni*, ſecund. C. R. I.
92) *Ordinatores*, legit ed. ant.

CAP. III.

Minores ordines conferri poſſunt diebus feſtis: ſacri vero conferri debent in quatuor temporibus, vel ſabbatho ſancto, vel ſabbatho de paſſione.

IDEM ALEX. III. 93) (*ann.* 1168. *Roma in Angliam.*)

De *g* eo autem 94), quod quæſiuiſti, an liceat extra ieiunia quatuor temporum aliquos in oſtiarios *h*, lectores, exorciſtas, vel acolythos, aut etiam ſubdiaconos promouere 95), [*prouidentiæ tuæ*] taliter reſpond. quod licitum eſt epiſcopis, dominicis et aliis feſtiuis diebus, [*aut*] vnum, aut duos ad 96) minores ordines promouere: ſed ad ſubdiaconatum, niſi in quatuor temporibus, aut [*in*] ſabbatho ſancto 97), vel in 98) ſabbatho ante dominicam de paſſione, nulli epiſcoporum, præterquam Romano pontifici 99), licet aliquos ordinare.

93) *Idem eidem*, C. R. I. L. ed. ant. Cont. Pith. et Gl. legunt, et *idem in eodem*, habet C. R. 2. ſed in c. 3. cit. comp. legimus: *idem Herforden.*
94) *Autem*, a C. R. abeſt.
95) C. R. H. L. et ed. ant. *promoueri* legunt; ſed in c. cit. hic textus ipſe eſt: *exorciſtas, acolythos promouere aut etiam ſubdiaconos facere.*
96) *In*, eſt in c. cit. 3. pro *ad.*
97) *Aut in ſabbatho S.* C. R. legunt cum L.
98) Præp. *in*, deeſt in C. H et ed. ant. quæ etiam pro *vel*, legit: *aut.* Sed c. cit. habet: *et in ſabbatho.*
99) *Præter Rom. pont.* C. R. I. legit, ed. ant. *præterquam Ro. pont.* c. cit. vero: *præterquam Rom.*

a *al.* ſubmoto. b *al.* et ordine præficiendorum. c *al.* Londonenſ. *al.* Bonon. *al.* Arth. d *C.* I. *eod. tit. in* I. *compil. Poſt. conc. Later. ſub* Alex. III. *p.* 26. *c.* 23. e *al.* Herfordienſi. f *In vet. legitur*, Galliæ. *verum* Vuallia, *prouinciæ nomen in Britannia. vid. cap.* 5. *De app. in* 3. *coll.* g *Poſt conc. Later. ſub Alex. III. part.* 26. *c.* 25. *et cap.* 3. *eod. tit. in* I. *compil.* h *Vide Magiſtr. Sent. libr.* 4. *diſt.* 24. *Adde conc. Trid. ſeſſ.* 23. *de reform. c.* 2.

CAP. IV.

Criminoſus occultus moueri poteſt, ne promoueatur ad ordines: ſed prohiberi non debet.

IDEM *i.* (*ann.* 1170. *Roma in Latium.*)

Ex tenore tuarum litterarum *k* accepimus, quod N. clericus adeo deliquit, quod, ſi peccatum 100) eius eſſet publicum, degradaretur *l* ab ordine, quem ſuſcepit, et amplius non poſſet ad ſuperiores ordines promoueri. Verum quoniam peccatum ipſius 1) fore occultum [*et priuatum*] dixiſti: [*f. t. per A. S.*] mandamus, quatenus pœnitentiam ei condignam imponas, et [*ei*] ſuadeas, vt, parte pœnitentiæ peracta, ordine ſuſcepto vtatur, quo 2) contentus exiſtens, ad ſuperiores [*ordines*] amplius 3) non aſcendat. Veruntamen, quia peccatum occultum *m* eſt, ſi promoueri voluerit, eum 4) non [*potes, nec*] debes aliqua ratione prohibere.

100) *Delictum*, eſt in c. 5. comp. I. h. t.
1) *Peccatum illud*, C. R. I. habet, ſed C. R. 2. H. et L. *peccatum ipſum*, legunt cum ed. ant. et c. cit. 5.
2) *Et eo*, legimus in c. cit.
3) *Superiores ordines*, C. R. I. habet, *ſuperiores ordines amplius*, legunt C. R. 2. H. et ed. ant.
4) *Ei*, eſt in c. cit. 5. pro *eum.*

CAP. V.

Religioſus contra prohibitionem prælati ſui ordinari non debet.

LVCIVS III. 5) *archiepiſc.* n *Turonenſi.* (*ann.* 1183. *Roma in Galliam.*)

Ad aures *o* noſtras [*te ſignificante*] peruenit, quod religioſi quidam [*zelum Dei habentes*] ad ſuperiores deſiderant ordines promoueri, [*putantes, maius præmium cumulandum, quo in maiore gradu poſiti ſublimius officium fuerint aſſequuti:*] ſed prælati eorum deſideriis contradicunt. [*Ideoque tua duxit fraternitas inquirendum, an in inferioribus conſtituti ordinibus iuxta beneplacitum ſuorum prælatorum, quibus promotio diſplicet, a ſuperioribus debeant abſtinere, an valeant, prælatis ſuis renitentibus, promoueri.*] Tuæ igitur quæſtioni 6) taliter reſpond. quod honeſtius et tutius eſt ſubiectis debitam præpoſitis obedientiam impendendo, in inferiori miniſterio deſeruire, quam cum præpoſitorum ſcandalo, graduum appetere dignitatem. Nec eſt in hac parte ſubiectorum deſiderium confouendum; quoniam eſſe poteſt, quod prælati eorum commiſſa 7) ſecreta nouerint, ex quibus conſtat eis, quod ſalua conſcientia nequeunt ſublimari: quia non in ſublimitate graduum, ſed in amplitudine *p* caritatis, acquiritur regnum Dei.

5) *Innocentius III.* legit C. R. 2.
6) C. R. I. legit: *tuæ igitur F.* (*h. e. fraternitati.*)
7) *Omiſſa*, habet C. L.

CAP. VI.

Metropolitanus ab omnibus ſuffraganeis conſecratur: ſuffraganeus vero a tribus, metropolitano iubente.

IDEM. 8) *q*

Decretum Dist. lxvi, c. 1
Hinschius

Si archiepiſcopus *r* obierit, et alter 9) fuerit ordinandus [*epiſcopus:*] omnes epiſcopi eiuſdem prouinciæ ad ſedem metropolitanam conueniant 10), vt ab omnibus [*ipſe eligatur et*] ordinetur. [*Oportet autem, vt ipſe, qui illis omnibus præeſſe debet, ab omnibus illis eligatur et ordinetur.*] Reliqui vero comprouinciales epiſcopi, ſi neceſſe fuerit, cæteris conſentientibus, a tribus iuſſu archiepiſcopi poterunt ordinari 11): ſed melius eſt, ſi ipſe cum omnibus eum, qui dignus eſt, elegerit, et cuncti [*eum*] pariter pontificem 12) conſecrauerint. [*et infra.*] [*Illud autem, quod de archiepiſcopi conſecratione, ordinatione etc. vt in tractatu ordinandorum* 12*).]

8) LVCIVM III. inſcriptio deſignat, per errorem tamen: cum Pſeudo-ANICETO hæc verba tribuenda ſint ex ſpuria collectione ISIDORI, a BLONDELLO in *Pſeudo-Iſidoro p.* 201. *ſq.* relata.
9) *Alius*, eſt in c. 9. comp. I. de elect.
10) *Veniant*, legitur in c. cit. 9.
11) *Poterunt epiſcopis ordinari*, C. R. I. legit. Sed in c. cit. legimus: *conſecrari poſſint epiſcopis.*
12) *Epiſcopum*, ſecund. C. R. I.
12*) Seu in *decreto* GRATIANI *c.* I. *diſt. LXVI.*

CAP. VII.

Dicit idem, quod in præcedenti.

Ex concil. Arelatenſi *s.* (*ann.* 452. *in Gallia. conf. c.* 4. *comp.* 2. *de elect.*)

Ne epiſcopi 13) ſine metropolitani permiſſu, nec [*epiſcopus*] metropolitanus ſine tribus [vel duobus] 14) epiſcopis comprouin-

13) *Nec epiſcopus*, legit c. 4. comp. 2. de elect.
14) Verba: *vel duobus*, omittuntur in c. cit.

i W. Albanen. epiſcop. *in prima collectione.* k *Poſt conc. Lateran. ſub Alex. III. p.* 50. *c.* 3. *et c.* 5. *eod. tit. in* I. *comp.* l *Alias ita:* a iam ſuſcepto ordine degradaretur. m *Adde, quando dicatur peccatum occultum et quando manifeſtum, in l. cum fratrem. per Bald. C. de his quibus vt indign.* n *al.* Turonenſi *archid. B. al.* Senonenſi. o *Poſt concil. Lateranen. ſub Alex. III. p.* 26. *c.* 22. *et c.* 4. *eod. tit. in* I. *compil.* p *al.* plenitudine. q *Burchard. l.* I. *c.* 28. *tribuit* Anicio, *vt Pan. l.* 3. *tit.* 2. *c.* 3. *al.* Aniceto, *vt Iuo p.* 5. *c.* 139. *decr.* r Vide *Anaclet. pap. epiſt.* 2. *et Grat. diſt.* 64. *c.* 4. *et diſt.* 66. *c.* I. *et* I. *canon. apoſtol. et c.* 9. *in* I. *compil. tit. de elect.* s *Conc. Arelat.* 2. *c.* 5. *Burch. libr.* I. *c.* 27. *Iuo p.* 5. *c.* 138. *et c.* 4. *tit. de elect. in* I. *comp. et concord. concil. Nicænum c.* 4. *diſtinct.* 64. *can.* I. 7. *et* 8. *apud Grat.*

cialibus præsumat episcopum ordinare, ita, vt alii episcopi comprouinciales admoneantur epistolis, vt se suo responso significent consensisse. Quod si inter partes aliqua dubitatio fuerit: maiori numero metropolitanus *in electione* 15) consentiat.

15) Verba: *in electione*, in C. R. H. L. ed. ant. et Gl. non exstant: sed Cont. habet.

CAP. VIII.

Ordinatus extra tempora suspenditur, donec dispensetur cum eo, et ordinans punitur.

VRBANVS III. *archiepiscopo Pisano. (ann. 1186. Verona in Tusciam. conf. c. 11. comp. 1. de iureiur.)*

Cum quidam [*episcopi Sardi, sicut nobis est ex tua parte propositum, quibusdam pecuniam, sicut iuramento tenebantur adstricti, non soluerint, et quidam episcopus ipsius terræ in die dedicationis ecclesiæ ordines, cum dies ille ad hoc institutus non fuerit, celebrauerit, quidam etiam iurauerint aliquando, quod fratri vel sorori, patri vel matri loqui non debeant, aut quodlibet eis subsidium ministrare: a nobis, quid de huiusmodi faciendum sit, tua fraternitas requisiuit. Nos itaque denegare nolentes, quod a nobis, caritate suggerente, postulare videris, d. t. præsent. litteris respondemus, quod in episcopos illos, qui suum transgressi sunt iuramentum, est tanto grauius vindicandum, quanto maiori præeminent dignitate, et eorum exemplo facilius alii poterunt ad similia prouocari.*] Episcopum [*autem*,] qui die, quo non debuit, ordines celebrauit, canonica disciplina corrigere, et ordinatos a susceptis ordinibus tamdiu reddere debes expertes, donec apud nos [*vel successores nostros*] restitutionis gratiam consequantur. [*Illi vero, qui iurant non loqui patri, vel matri, vel sorori, vel fratri, aut eis humanitatis subsidium exhibere, absoluendi sunt ab illius obseruantia iuramenti: cum illicitum sit, et omni contrarium rationi, iniuncta tamen eis de hoc, quod male iurauerunt, pœnitentia competenti.*]

CAP. IX.

Græci a Latinis ordinari non debent: nec econtra, si in ritu ordinandi sunt diuersi.

COELESTINVS III. *Hidronensi* 16) a *archiepiscopo. (ann. 1195. Roma in Calabriam.)*

Cum secundum *b* regulas ecclesiasticas, [*et sanctorum instituta pontificum sacri sunt ordines in certis temporibus conferendi: quidam Græci episcopi ritus sui et consuetudinis obseruantiam in Latinos clericos exercentes, eos ad sacros ordines passim prouehunt, qui non sunt præterquam in IV. temporibus conferendi. Sane sicut præsentium latoris Io. relatione cognouimus, quod, cum ipse a quodam domino, cui ipse seruierat, et vt in capella sua diuina officia celebraret, cuidam Græco episcopo foret præsentatus, idem episcopus Cathamarsen. eum in sacerdotem promouit, quem postmodum diœces. episcopus ab exsequutione officii vel suscepti ordinis credidit suspendendum: quæ vtique consuetudo consuetudini ecclesiasticæ inimica et detestabilis est et penitus improbanda, et, nisi multitudo, et antiqua consuetudo esset in caussa, sic ordinati non deberent permitti in susceptis ordinibus ministrare. Nam apud nos sic ordinati deponerentur, et ordinantes auctoritate ordinandi de censura canonum priuarentur. Verum quia nos plenam de Græcorum obseruantia notitiam habere non possumus, nec est nobis certum, vtrum consuetudo sic se habeat.*] Quia vero, sicut dicitur 17), in partibus Calabriæ [*vt*] Latini a Græcis, et Græci a Latinis secundum alterutrius institutionis obseruantiam ordinantur 18), [*et an sit antiquitus obseruatum, fratern. t. qui discernere melius ista poterit, eiusdem Iohannis iudicium duximus committendum, per apostolica s. m. et potestatem tibi, auctoritate præs. indulgentes, vt, cognita diligentius veritate et obseruantia consuetudinis, si qua super his a Latinis clericis recepta est, et hactenus approbata, vel si tibi apparuerit aliter discernere de ipso Iohanne, quod cum salute animæ suæ poteris, cess. app. diffugio, statuere non moreris, studiosius attendens, vtrum reordinandus sit, an sine periculo animæ suæ in sic recepto ordine debeat celebrare, addito, si quid noueris, in supplementa ordinis adiungendum.*] Nolumus [*autem*] de cætero commixtiones et consuetudines rituum in ordinibus 19) obseruari, [*nec sumi ab aliis in exemplum, si cum isto duxeris misericorditer dispensandum.*]

16) Inscriptio hæc admodum corrupta est in C. R. et L. vt C. R. 2. *Rothomagensi* legat. Verior est lectio edit. ant. quæ habet *Ydron.* et c. 1. comp. 2. h. t. *Hydrontin.* quia *Hydruntum* ciuitas est *Calabriæ*, de qua hic agitur, et quæ archiepiscopum habet. Paruerant Apulia et Calabria antehac Græcis, a Normannis tandem subactæ: vid. ORDERICVS VITALIS *libr. III. hist. eccles. p.* 483. adeoque non mirandum est, Græcos Latinosque promiscue hic habitasse hoc æuo, diuersis ritibus inter se vtentes.
17) In c. cit. 1. pro verbis: *quia vero, sicut dicitur*, legitur: *quod.*
18) *Ordinentur*, est in c. cit. Principalis diuersitas in ordinandis presbyteris consistebat, quos vngebant Latini, non Græci, soli manuum impositioni acquiescentes.
19) *Commixtiones rituum et consuetudines ordinum obseruari*, legimus in c. cit.

CAP. X.

Si monachus vnius ordinis, in secundo ordine, ad quem transiuit, recipit sacerdotium, ad primum ordinem rediens, in eo libere ministrabit.

INNOCENTIVS III. *abbati et conuentui Cariloci.* 20) c *(ann. 1198. Roma in Galliam.)*

Ex parte *d* vestra, nostro fuit apostolatui referatum, quod quidam monachus vester, se ad nigros monachos transferens, et habitum eorum 21) [*nigrum ibidem*] assumens, ad sacerdotii ordinem in ipso habitu est promotus. Vnde, quia dubitastis 22), vtrum in assumpto taliter ordine 23) ministrare debeat, [*nos huiusmodi dubietatis scrupulum enodantes, per A. S.*] mandamus, quatenus, nisi [*ei*] canonicum aliud obuiet 24), ipsum monachum, officium sacerdotis libere exsequi permittatis.

20) *Kariloci*, C. R. 1. legit, sed c. 2. comp. 3. h. t. habet: *Coriloci.*
21) *Eorum*, non exstat in c. cit.
22) *Dubitatis*, secund. C. R. 2. ed. ant. vero legit: *dubitasti.*
23) C. R. *tali ordine*, habent.
24) *Videritis obuiare*, legimus in c. cit.

CAP. XI.

Si Græcus episcopus Latino subiectus ordinatur sine Latini licentia a Græco, interdicitur sibi exsequutio: si vero de licentia, tunc toleratur.

IDEM. C. [*tit. sancti Laurentii in Lucina*] *presbytero e cardinali, apostol. sed. legato* 24*). *(ann. 1202. Roma in Siciliam.)*

Quod *f* translationem 25) pontificis: [*et infr.*] [*Super eo vero, quod nos consulere voluisti, quod multi Græcorum clerici consistentes, in diœcesibus Latinorum ab episcopis Græcis non in quatuor temporibus, interdum omnes ordines simul, nonnumquam partem recipiunt, qui postmodum prohibentur a Latinis episcopis celebrare,*] consultationi tuæ taliter respondemus 26), quod, cum clericus Græcus, episcopo Latino subiectus, a Græco pontifice ordinatur, nisi de mandato vel licentia 27) sui episcopi fiat, interdicenda est ei ordinis exsequutio sic suscepti, tanquam ab alieno pontifice, sine mandato, vel licentia sui episcopi ordinato 28). Si vero de mandato vel licentia sui præsulis, a Græco pontifice, secundum morem Græcorum fuerit ordinatus; licet culpandus sit episcopus Latinus, qui clericos suos a Græco facit antistite ordinari; quamdiu tamen talis mos ab ecclesia toleratur 28*), impediri non debet ab exsequutione ordinum taliter susceptorum: [*nos tamen super hoc articulo disposuimus tempore opportuno de consilio fr. n. quod honestum visum fuerit, ordinare.*]

24*) Missio in *Siciliam* a pontifice, olim *magna Græcia* dictam, Græcisque imperatoribus subiectam, donec a Saracenis his erepta, ab his vero per Normannos rursus purgata, atque sedi pontificis quoad *dominium directum* subiecta fuerit. Vnde non mirandum est, Græcos episcopos hoc tempore in Sicilia adhuc superfuisse, et ritu suo vixisse, qui maxime in ordinandis clericis a ritu Latinorum differebat. Interim hæc permixtio hoc producebat incommodum, quod Latini clerici sub episcopis Græcis, et sub Latinis Græci viuerent. Constantinopolitano imperio anno MCCIV. a BALDVINO occupato, de quo plenius agit RAYNALDVS *ad cit. ann.* eadem rerum confusio suborta et iam in Palæstina introducta: quæ res mouit pontificem in *c.* 14. *X. de offic. iudic. ordin.* vt in concilio generali remedium quoddam illi quæreret, de quo infra.
25) *Translationi*, legitur in ed. ant.
26) *Duximus respondendum*, legimus in c. 3. comp. 3. h. t.
27) *Et licentia*, C. R. 1. legit
28) *Sui præsulis ordinato*, secund. C. R. 1.
28*) Neque enim reordinantur, qui Græco ritu ordinati sunt presbyteri, ad Latinam ecclesiam forsan transeuntes, quamuis *vnctionem*, qua Græci non vtuntur, non acceperint; serius etiam, post NICOLAI I. tempora, in ecclesiam Latinam introducta. Vid. NICOLAI *epist.* 39. MORINVS *de ordinat. SS. P. I. c.* 3. CLEMENS VII. plenius huic rei prospexit in bulla a LEONE ALLATIO *de ætat. et interstit. in collat. ordin. apud Græc. seruand.* relata.

CAP. XII.

Ordinatus a papa, sine licentia papæ, ad superiores ordines non promouetur.

IDEM *Mutinensi* 29) *episcopo*, [*et magistro Vberto*] g *(ann. 1202.)*

Cum *h* in distribuendis: [*et infra.*] Meminimus, a nobis fuisse suppliciter 30) *i* postulatum, et clementer indultum, vt, quia præfatus A. ecclesiæ Romanæ subdiaconus erat, mandaremus ipsum per Bononiensem episcopum promoueri.

29) *Mutinensi*, C. H. habet.
30) *A vobis fuisse multipliciter suppliciter*, C. H. Sed *humiliter*, legit C. R. 1. et *simpliciter*, habet C. L. cum ed. ant.

CAP. XIII.

Duo sacri ordines non possunt conferri eidem vno die, vel duobus, continuato ieiunio.

IDEM *eidem et magistro* k *H.* [*theologo*] *subdiacono nostro,* [*Modocien. canonico.*] *(ann. 1202. Roma in Æmiliam.)*

Litteras vestras *l* recepimus [*responsiuas*] super inordinata ordinatione Imolensis 31) electi, quem Bonon. episcopus præcedenti sabbatho in diaconum, et sequenti die dominico 32), continuato ieiunio, in presbyterum ordinauit. In quo, quantum vterque deliquerit, euidenter intelligit, qui prudenter attendit. Si enim vtrumque ordinem eodem die 33) conferre 34) illi non licuit; pari non

31) *Imolensi*, habet C. L.
32) *Dominica*, legitur in c. 5. cit. comp. omissa voce: *die.*
33) *Eodemque die*, C. R. 1.
34) *Conferri*, est in c. cit. 3.

a *al.* Hydrontin. b *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil.* c *al.* Rariloci. d *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.*

e Idem C. titul. S. Laurentii presbytero, *etc. vt est in* 3. *comp. et in c.* 3. *supr. de vsu et auctor. pall.* f *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.* g Et magistro Vberto, *vt est in* 3. *compil.* h *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* i Humiliter. k Huberto canon. Modeciensi. *al.* H. theologo nostro, Modocien. canonico. l *Cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp.*

licuit ratione vnum ordinem vno die, et alium *a* altero, ieiunio continuato *b*, conferri 35) : cum propter continuationem ieiunii fictione canonica, siue mane diei dominicæ trahatur ad sabbathum, siue vespera sabbathi ad diem dominicam referatur, profecto mane cum vespera, seu vespera cum mane, ad eundem diem pertinere dicetur 36) *c*. Nam si, quantum ad hunc necessitatis articulum pertinet, mane ad vnum 37) diem, et vespera referatur ad alium, cur esset continuatio ieiunii necessaria : cum et sabbatho ante cœnam, et dominica ante prandium intelligantur esse ieiuni 38)? [*Ne autem si factum huiusmodi sub silentio transiremus, id alii licitum reputantes similia facere attentarent, et sic facti peruersitas a posteris traheretur in exemplum* :] præfatum itaque 39) Bonon. episcopum, vt puniatur, in quo deliquit, a collatione ordinum 40), diaconii scilicet et presbyterii, alterum vero ab exsequutione officii 41) sacerdotalis tamdiu 42) volumus manere suspensos, donec de illis aliter disponamus. [*Vt igitur mandatum apostolicum debitum consequatur effectum : per A. S. v. m. quat. quæ præmissa sunt, faciatis tam ab ipsis episcopis, quam per Bonon. et Imolens. diœc. publicari.*]

35) C. R. *conferre*, legunt cum L.
36) *Dicitur*, C. R. I. sed C. H. habet : *dicatur.*
37) *Eundem*, legitur in cit. c.
38) *Ieiunia*, legimus in c. cit. et in ed. ant. *ieiunii.*
39) Particula : *itaque*, non exstat in cit. c. addita a RAYMUNDO.
40) *Ordinis*, est in c. cit.
41) *Ordinis*, secundum C. H.
42) Vox : *tamdiu*, a C. R. H. et L. abest.

CAP. XIV.

Ordinans puerum tredecim annorum in diaconum, suspenditur a collatione ordinum : et ordinatus ab ipsius exsequutione vsque ad ætatem legitimam.

HONORIVS III. *episcopo et archidiac. Legion. (ann. 1220. Roma in Hispaniam. conf. c. 2. comp. 5. de æt. et qu. etc.)*

Vel non est compos *d* sui episcopus Conuentren. 43) vel nimis videtur a se scientiam repulisse, [*aut probatur ex malignitate peccasse*] qui [*vt alia, quæ de ipso dicuntur, enormia taceamus,*] M. puerum latorem præsentium adhuc XIII. 45) *e* annorum contra sacrorum canonum instituta, inordinate in diaconum dicitur ordinasse, in ludibrium ordinis clericalis : [*quod vtique, si nobis plene constaret, quantumcunque simus proniores ad veniam, quam ad debitam etiam vltionem, taliter hoc castigaremus in ipso, quod ex pœna culpa notoria redderetur, et reuelata eius ignominia efficeret alios in similibus cautiores. Nolentes autem hoc relinquere indiscussum,*] discretioni 46) vestræ mandamus, quatenus, [*inquisita super his et cognita veritate,*] si rem inueneritis ita esse, prædictum episcopum a collatione ordinum [*subl. app. obst.*] suspendentes, ipsum, vt eidem M. quem ab exsequutione officii diaconi 47) *f* vsque ad ætatem legitimam in iniuriam suspendimus ordinantis, prouideat in ecclesiastico beneficio 48) competenti, per censuram ecclesiasticam 49) [*app. postp.*] compellatis.

43) *Ouet.* legit, C. R. I. *Ohcten.* C. R. 2. cum c. 2. comp. 5. de ætate et qual. *Conuenten.* C. L. sed *Couentren.* habet ed. ant. et *Conuentrien.* Gloss.
44) *Quod* pro *qui*, est in cit. c.
45) *XII. annorum*, legit ed. ant.
46) Ita rectius C. R. H. L. ed. ant. Gloss. et Pith. legunt cum c. cit.
47) *Diaconatus* legunt, C. R. H. et L. cum c. cit.
48) *In ecclesia de beneficio competenti* etc. legimus in c. cit.
49) *Per censuras ecclesiasticas*, legit c. cit.

CAP. XV.

Episcopus conferens eidem vna die plures sacros ordines, etiamsi de mandato metropolitani hoc fecerit, ab ordinandi potestate suspenditur.

IDEM *Leton.* g *et Cal. Abb.* 50) (*ann.* 1210.)

Dilectus *h* filius G. Humilien. 51) *i* canonicus, nostro dudum apostolatui referauit, quod Humiliensis 52) *k* ecclesia suo viduata pastore, canonici 53) [*sui de substituendi pastoris electione tractantes*] ipsum vnanimiter elegerunt. Qui cum esset citra 54) sacros ordines

50) *Leon. et Sabien. abb.* C. R. I. sed C. R. 2. *Leon. et Sabrien. abbatibus*, habet, et H. *Salubrien. et Leonen. abbatibus*, L. vero legit : *Leonensi et Salabruxensi abbatibus*, denique in ed. ant. *Leon. et Sal. abb.* In c. I. comp. 4. *de Leonen. et Sabariens. abbatib.* Rectius legendum *Laoniensi*, secundum INNOCENTIVM III. *libr. XIII. epist.* 194.
51) *Molyen.* legit. C. R. I. per tot. sed C. R. 2. *Milicensis*, H. *Ymelen.* L. *Ymiliceen.* ed. ant. *Ymalicen.* per totum. c. cit. habet : *W. Imolen.* per totum. Rectius *Ymilicensis*, vel *Ymlacensis*, quæ ecclesia est in Hibernia, obseruante GONZ. *ad h. t.*
52) *Ymilicen.* C. R. 2. legit, sed *Emilicen.* H. habet.
53) *Concanonici*, est in c. cit.
54) *Infra*, est in c. cit.

a *Alias ita :* et alium in alio. b *Vide gloss. l.* I. *in verbo, separatim. ff. de vsufr. accr. et Instit. de leg. §. si eadem, in gloss.* c *Vide l. Titius. et ibi Bart. ff. de lib. et posth. et in l. hæc verba. ff. de verb. signif.* d *Nota ex hoc textu, quod per opera alicuius cognoscitur discretio mentis eiusdem.* e *Vet.* XII. f *al.* diaconatus. g *al.* Leonens. et Salabriens. abb. *al.* Leon. et Salebriens. abb. *al.* Leonem. et Sal. abb. *al.* de Leon. et Sabbar. abbatib. h *Cap.* I. *eod. tit. in* 4. *compil.* i *Omnes fere manuscr. ita habent :* W. Imolicens. *al.* Ymilit. k *al.* Ymilicen.

constitutus 55) ; [*ven. fr. n.*] archiepiscopus *l* Cassatens. 56) metropolitanus eorum episcopo Trecen. 57) mandauit, vt eum vno et 58) eodem die ad tres sacros ordines promoueret : quod ille, non ausu proprio, sed *m* ipsius archiepiscopi mandato, perfecit. Cum ergo 59) nobis constiterit supradictum episcopum in pluribus deliquisse, tum, quia sine mandato archiepiscopi, vt 60) ipse confessus extitit, ad huiusmodi ordinationem inordinate processit, tum, quia, [et] si de mandato archiepiscopi constaret, cum illi huiusmodi dispensatio a canone minime sit permissa, [*quam ad solum Romanum pontificem non est dubium pertinere,*] ipsi obtemperare non debuit 61) in hac parte ; tum etiam quia cum reatu 61) periurii sæpius variauit, iurando prius, quod archiepiscopus id præceperat, et postea, quod illud non mandauerat in iudicio confitendo : ipsum [*de fratrum nostrorum cons.*] tamdiu ab ordinandi suspendimus potestate, donec nostram meruerit gratiam 63) obtinere.

55) *Institutus*, C. R. I.
56) *Cassan.* C. R. I. legit ; sed *Cassellen.* habet C. R. 2. cum ed. ant. c. cit. vero *Casalen.*
57) *Trecenen.* legit C. R. I.
58) *Et*, C. L. non habet.
59) C. R. H. L. et c. cit. habent ; *Cum igitur.*
60) *Sicut*, legitur in cit. c.
61) *Debuerit*, est ibid.
62) *Reatu*, legit c. cit.
63) Vox : *gratiam*, non exstat ibid.

CAP. XVI.

Ordinatos ad sacros extra tempora statuta, ordinem recipit, et post pœnitentiam cum eo dispensat episcopus.

GREGORIVS IX. *archiepiscopo Baranensi* 64) (*ann.* 1228. *Roma in Apuliam.*)

Consultationi tuæ taliter respond. quod eos, qui extra tempora statuta sacros ordines receperunt 65), characterem non est dubium recepisse : quos pro transgressione huiusmodi, primo eis pœnitentia imposita competenti, sustinere poteris in susceptis ordinibus ministrare.

64) *Baranenensi*, C. R. 2. legit, vel potius *Barensi*, ex INNOCENTII III. *epist.* 110. *libr. IV.* seu *Bariensi*, quia *Barium*, caput regionis est in Apulia.
65) *Susceperunt*, C. R. I.

CAP. XVII.

Occultus criminosus, præter homicidam, post pœnitentiam in susceptis ministrat, et ad superiores adscendit : ante pœnitentiam monetur, vt etiam in susceptis non ministret.

IDEM 66) (*ann.* 1229. *Romæ.*)

Quæsitum est de sacerdotibus, vel aliis clericis, qui per *n* reatum adulterii, periurii, homicidii, vel falsi testimonii, bonum conscientiæ rectæ perdiderunt : [*et infra.*] Respondemus, quod, si proposita crimina ordine iudiciario comprobata, vel alias notoria non fuerint, non debent hi, præter *o* reos homicidii, post pœnitentiam 67) *p* in iam susceptis, vel suscipiendis ordinibus impediri : qui, si non pœnituerint, monendi sunt, et sub interminatione diuini iudicii obtestandi, vt in testimonium suæ damnationis, in susceptis etiam ordinibus non ministrent.

66) Similis decisio occurrit in *c.* 3. *compil.* 3. *de ætat. et qual. ordin.* CLEMENTI III. adscripta : vnde colligit GONZALEZ *ad h. t.* huic potius eam deberi. Negari nequit quidem, similem quæstionem ibidem esse propositam : palam tamen simul est, in decisione deprehendi diuersitatem. In *occulto* enim simpliciter asserit CLEMENS III. monendos esse, et sub interminatione diuini iudicii obtestandos, ne in suscepto ordine ministrent. In præsenti textu vero 1) homicidium simpliciter impedire continuationem ordinis suscepti dicitur : 2) quoad reliqua crimina distinguitur, vtrum delinquentes egerint pœnitentiam nec ne ? Priori casu in susceptis vel suscipiendis non impediuntur : posteriori vero demum admonendi dicto modo sunt, vt collatio vtriusque textus docet. Vnde CLEMENTI III. hæc decretalis attribui nequit.
67) *Post per actum pœnitentiam*, C. H. legit.

TITVLVS XII.

DE SCRVTINIO IN ORDINE 68) *q* FACIENDO.

CAP. VNIC.

Episcopus interrogatus in scrutinio episcopi ordinandi, potest respondere illum dignum, si non nouit illum indignum.

INNOCENTIVS III. (*ann.* 1206. *Roma in Hispaniam.*)

Ex parte *r* tua fuit propositum : [*et infra.*] [*Quæsiuisti præterea per sed. ap. edoceri, vt, cum episcopi ad consecrationes episcoporum ab archiepiscopo, vel etiam ab alio euocentur, et ipsi electum metropolitano offerant consecrandum, dicentes, reuerende pater, postulat sancta mater ecclesia hunc electum in episcopum consecrari, et interrogante ar-*

68) Verba : *in ordine*, non exstant in c. I. compil. 3. h. t.

l Calacens. m *C. Barb. ita :* sed ipsius archiep. vt ipse confessus, extitit mandato perfecit. n *al.* propter. o *Gloss. in §. homicidium. in authent. de pac. iuram. firm. coll.* 10. p *al. ita :* post pœnitentiam iniunctam. q *al.* in ordinibus. r *C.* I. *de scrut. fac. in* 3. *compil.*

chiepiscopo, si sciant, illum esse dignum, respondeant, quod illum sciunt et credunt pariter esse dignum, et te in responsione huiusmodi, ne offenderes hominem, Deum existimes offendisse, quandoque præter, quandoque contra conscientiam respondendo, cum electi conuersatio aut minus tibi cognita aut penitus ignota, qualiter in huiusmodi interrogationibus, salua conscientia, valeas respondere. Ad quod] f. t. t. resp. quod, cum [*nos*] aliquem in diaconum vel presbyterum promouemus, prior diaconorum 69), qui nobis assistit, dicit 70): postulat sancta mater ecclesia [*catholica*] hunc diaconum vel subdiaconum, ad onus presbyteratus vel diaconatus assumi: et nobis interrogantibus, si eum cognouerit 71) esse dignum, idem respondet 72), quod, quantum humana fragilitas nosse sinit, et scit, et testificatur, illum ad huiusmodi onus officii esse dignum. Vnde in tali responsione aliquem peccare non credimus, dummodo 73) contra conscientiam non loquatur *a*; quia non simpliciter illum 74) asserit esse dignum, sed in quantum humana fragilitas nosse sinit: cum illum, quem indignum esse non nouit, dignum debeat æstimare. Huiusmodi ergo responsione secure vti poteris, nisi forte de indignitate tibi constiterit consecrandi. Si autem illum indignum esse cognoscis 75); metropolitano, priusquam ad huiusmodi scrutinium veniatur, secreto 76) studeas nuntiare, vel intimare 77) *b*: quamuis, [*vt diximus,*] nos interrogationem 78) huiusmodi non in consecratione pontificis, sed in ordinatione diaconi vel presbyteri faciamus.

69) I. e. archidiaconus, qui *maior post episcopum* eiusque vicarius est, *c. 7. X. de offic. archid.* et hac de caussa *examinatio clericorum* præcedens ei *cit. l.* tribuitur, idque confirmatur in *c. 9. X. eod.* cuius fide episcopus ordines confert. In primitiua ecclesia ipse episcopus cum clero suo tale examen diligens suscipiebat, vt suo exemplo docet CYPRIANVS *epist. XXXVIII. edit. Brem.* scribens: *In ordinandis clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere, et mores ac merita singulorum communi consilio ponderare.* Sed hæc disciplina iam dudum deferbuit.
70) Vox: *dicit*, abest a C. H.
71) *Cognouit*, est in c. 1. cit. comp.
72) *Respondit*, habet ed. ant.
73) *Dum hoc modo*, legimus in c. cit.
74) *Eum*, secundum C. H.
75) *Cognoueris*, C. R. 1. legit.
76) *Secreto*, non exstat in c. cit.
77) Verba: *vel intimare*, a C. R. H. L. et ed. ant. absunt, nec leguntur in cit. c. 1.
78) *Interrogationi*, est in cit. c.

TITVLVS XIII.
DE ORDINATIS AB EPISCOPO, QVI RENVNTIAVIT EPISCOPATVI 79) c.

CAP. I.

Episcopus, qui renuntiauit loco tantum, inuitatus conferre potest ordines, sicut prius. Si vero et dignitati; cum ordinato per eum ad minores, vel ignoranter ad sacros dispensat episcopus suus: cum ordinato vero scienter ad sacros, non dispensat.

ALEXANDER III. *Toletano* 80) (*al. Tolosano*) *archiepiscopo.*

Requisiuit *d* a nobis tua fraternitas 81), vtrum clerici, qui post renuntiationem *e* factam a prædecessore tuo ordines receperunt, in ipsis debeant remanere, [*aut ad maiores de iure canonum promoueri? Nos igitur, quia nobis non plenarie de veritate constat, non possumus tibi super hoc breuiter respondere.*] Respondemus igitur distinguendo 82), vtrum renuntiauerit 83) loco tantum, an loco 84) simul et dignitati 85). Nam in primo casu 86) ordines, sicut antea, [*nisi a summo pontifice vel eius legato prohibitus fuerit,*] rogatus ab episcopo aliquo, poterit de ratione conferre. In secundo vero casu 87), distinguendum putamus, vtrum sacros 88) *f* contulerit, an minores 89). Si enim a tali ordines vsque ad subdiacon. aliquis 90) acceperit 91)? quia et 92) huiusmodi ordines a non episcopis quandocunque 93) conferuntur: et in illis deseruire poterit, et ad maiores, si idoneus fuerit, promoueri 94). Sane si ab eodem sacros ordines [*facta renuntiatione*] scienter quis receperit; quia indignum se fecit 95): exsequutionem officii non habebit. Vbi autem 96) non scienter *g*: poterit, nisi crassa et supina fuerit ignorantia, discretus pontifex dispensare.

79) C. R. 1. ita habet: *de ordinatis ab episcopo qui resignau. vel excommunicato.* Sed in C. R. 2. ita legitur: *de ordinatis ab episcopo q. re. epi. vel. ex.* (*qui renuntiauit episcopatui vel excommunicato.*) Aliter C. L. *De ordinatis ab episcopo, qui resignauit episcopatui, vel excommunicato.* Sed ed. ant. in fine huius inscriptionis tantum variat: *vel ab excommunicato* et comp. 1. h. t. habet: *qui resignauerat episcopatum.*
80) *Col.* legit C. R. 2. seu *Coloniensi*, quam lectionem merito probat GONZ. eamque ex antiquitatibus illustrat.
81) *Serenitas*, secund. C. R. 1.
82) In c. 1. comp. 1. legimus: *Nam distinguitur.*
83) *Renuntiauit*, C. H. legit cum L. et ed. ant. *Renuntiat*, est in c. cit.
84) *Aut loco*, C. R. 2.
85) Hic textus in cit. c. ipse ita se habet: *vtrum renuntiat loco simul et dignitati.*
86) C. cit. 1. ita hic variat: *Nam vbi tantum loco renuntiat, ordines* etc.
87) Vox: *casu*, a C. R. H. et L. abest. Sed pro hac et antecedentibus verbis legimus in cit. c. *Cum autem loco pontificali cedit et ordini: ibi distinguendum* etc.
88) *Sacros ordines*, C. R. habent.
89) *Vel minores*, secundum C. H.
90) *Quis*, C. R. H. L. et c. cit. legunt.
91) *Acceperit*, secund. C. R.
92) Copula: *et*, abest a C. H.
93) *Quandoque*, C. R. H. L. et ed. ant. habent.
94) *Promouerit*, C. H. legit.
95) *Fecerit*, legit C. R. 1.
96) Partic. *autem*, non exstat in cit. c.

CAP. II.

Breue est.

GREGORIVS IX. (*ann. 1228. Romæ.*)

Cum clericis, qui ab excommunicato episcopo ignoranter 97) ordines receperunt, per suos poterit episcopos dispensari.

97) Vox: *ignoranter*, in C. R. 1. non exstat.

TITVLVS XIV.
DE AETATE, ET *h* QVALITATE, ET ORDINE PRAEFICIENDORVM 97*).

CAP. I.

Non summatur.

Ex concilio Pictauiensi (*pars c. decreuit. ann. 1078. in Gallia.*)

Vt abbates *i* [*et*] decani et præpositi, qui presbyteri non sunt, presbyteri fiant, [*aut prælationes amittant*] qui archidiaconatus tenent, diaconi [*fiant*]: qui vero 98) archipresbyteratus, presbyteri *fiant* 99,) aut amittant 100) honorem 1). Quod si, aliqua iusta caussa prohibente, presbyteri aut diaconi esse non potuerint 2): prælationes amittant.

97*) In 4. comp. titulus ipse ita sonat: *De qualitate ordinandorum, præficiendorum et ordinantium.* Sed in comp. 3. *De temporibus ordinationum et qualitate ordinandorum, et ordine præficiendorum.*
98) Partic. *vero*, omittitur in c. 1. comp. 1. h. t.
99) *Fiant*, a C. R. 1. H. L. ed. ant. et c. cit. abest; sed in C. R. 2. manu aliena additum.
100) *Dimittant*, C. R. legunt.
1) *Honores*, legitur in cit. c.
2) *Poterint*, C. H. habet, cum ed. ant.

CAP. II.

Ecclesia dispensatiue minori concessa, non per laicos, sed per clericos regi debet, donec ille perueniat ad ætatem.

ALEXANDER III. *Cantuariensi archiepiscopo.* (*ann. 1169. Roma in Angliam.*)

Ex *k* ratione [*tibi commissæ dignitatis, et consideratione legationis, ad vniuersas ecclesias tuæ legationis aciem sollicitudinis tuæ extendere debes, et, quæ enormiter seu contra iustitiam facta fuerint, pastorali cura corrigere et emendare, quatenus de commissis ouibus coram patrefamilias plenam reddere valeas rationem, et tibi pro labore et sollicitudine tua merces copiosa cumuletur in cælis.*] Accepimus autem 3), quod *l* Conuentren. 4) episcopus, [*non attendens, quid sacrorum canonum statuta decernant, nec modestiam pontificalem conseruans*] pueris, qui sunt intra decennium constituti, in archidiaconatu [*dil. f. n.*] R. archidiaconi Cistrens. 5) *m* ecclesias plures concessit, quæ non per clericos, sed per laicos [*dispensantur et*] disponuntur. Vnde 6) quoniam [*hoc ecclesiasticæ vtilitati est inimicum et rationi contrarium, et ideo*] non debet hoc 7) aliquatenus tolerari: [*f. t. per A. S.*] mandamus, quatenus [*si ita res se habet*] prædictum episcopum super his [*viua increpatione*] corripias [*et castiges*] et clericis idoneis administrationes, et custodiam 8) præscriptam ecclesiarum, donec prædicti pueri ad congruam veniant 9) ætatem, [*omni occas. et app. cess.*] laicis amotis committas, eidem episcopo [*arctius*] prohibens 10), ne de cætero ecclesias, nisi

3) *Autem*, a C. R. H. L. ed. ant. et Gonz. abest.
4) C. R. *Conuetren.* legunt.
5) *Cistrien.* C. R. 2. habet; sed c. 3. comp. 1. h. t. *Cestrensis.*
6) *Verum*, legitur in cit. c.
7) In cit. c. dictio: *hoc*, in antecedentibus, non vero hic legitur.
8) Tam insignis abusus infecerat ecclesias plures, distinguentes inter *titulatas* et *commendatas* ecclesias, ex assumto principio, commendationem tantum continere *curam fiduciariam*, *custodiam*, et *nudam administrationem*, etiam cuicunque committendam: qui abusus adhuc in Gallia regnat, ipsa curia Romana ab hoc more non aliena. Vnde alius potest habere *titulum*, qui adhuc inhabilis est: alius *custodiam*, imo hæc committitur inhabili, vt titulum nemo habeat, sed beneficium *vacare* dicatur. Est ergo hic morbus iam antiquissimus, qui seculo XII. in Anglia regnauit, nec desiit, sed pedetentim maiora cepit incrementa, detecta a me in opusc. *de iure custodiendi reditus vacantes beneficii.*
9) *Perueniant*, est in cit. c.
10) *Et prohibeas*, legitur ibidem.

a *Vide l. præsenti. cum not. C. de his, qui ad eccl. confug.* b *In omnib. manuscr. desunt hæc duo verba:* vel intimare. c *In nonnullis antiquis ita:* resignauit episcopatum, *et in multis habetur ita hic tit.* De ordinatis ab episcopo, qui renuntiauit episcopatui, vel excommunicato. d *Post conc. Lateran. sub Alex. III. part. 26. c. 18. et c. vn. eod. tit. in 1. comp.* e *al.* resignationem *in vno.* f *In C. Barb.* sacros ordines, *etc.*

g *Vid. l. indebiti. C. de cond. indebiti. l. sed et si quis. §. fin. ff. si quis caution.* h *al.* qualitate ordinandorum et ordine, *etc.* i *Cap. 1. eod. tit. in 1. compil.* k *Cap. 3. eod. tit. in 2. compil. et post conc. Lateran. sub Alex. III. p. 25. c. 1.* l Eboracensis. m Cestrensis.

perso-

personis, quæ ætatem et scientiam habeant, regendas concedat. Quod 11) si secus egerit: ei debitam pœnam infligens 12), [*et*] institutionem et concessionem ipsius omnino *a* viribus carere decernas.

11) *Qui*, pro *quod*, est in cit. c.
12) *Infringens*, legit ed. ant. sed c. cit. *infligas*.

CAP. III.

Regimen ecclesiæ minori XIV. annis committi non debet.

IDEM ALEX. III. *Cantuarien. archiepiscopo, et eius Suffraganeis.* (*ann.* 1170.)

Indecorum *b* est, [*admodum et absurdum,*] vt hi debeant ecclesias regere, qui non nouerunt 13) gubernare *c* seipsos: cum ad ecclesiarum regimen tales personæ sint admittendæ, quæ discretione præmineant, et morum fulgeant honestate. Nolentes itaque 14) sustinere, vt [*ad preces vel instantiam aliquorum, sicut frequenter solet in vestris partibus fieri,*] paruulis ecclesiæ 15) regimen committatur, [*fr. v. per A. S.*] mandamus, quatenus nemini intra annum XIV. constituto, personatum cuiuslibet ecclesiæ [*aliquorum gratia vel obtentu*] concedere præsumatis: sciturí pro certo, quod 16), si [*præcepto nostro in hac parte*] contraire præsumpseritis, quod inde feceritis, [*auctoritate nostra penitus*] irritabimus, et inobedientiam vestram grauiter puniemus.

13) *Nouerint*, C. H. legit, cum ed. ant.
14) *Igitur*, C. R. 1. legit.
15) Vox: *ecclesiæ*, a C. R. H. et c. 4. comp. 1. h. t. abest, sed nouiori manu addita in C. R. 2.
16) Partic. *quod*, abest a C. H.

CAP. IV.

Ad regimen ecclesiarum non debet institui indignus scientia, moribus, vel ætate: et qui habet duas ecclesias, alteram dimittere cogitur, nisi caussa subsit.

IDEM. (*ann.* 1180. *Romæ in Galliam. Tornacienſi episcopo.*)

Eam te *d* decet [*in ordinandis ecclesiis tuæ diœcesis curam habere, ne vllus in eis contra decreta, quæ in Lateran. conc. edidimus, vel etiam contra antiquas sacrorum canonum sanctiones clericus ordinetur, sed tales in ipsis satagas ponere, qui commissi sibi gregis curam commode gerere possint, et exemplo boni operis ad virtutes alios inuitent. Inde est, quod præsentibus litteris tibi*] arctius inhibemus, ne personas, quæ in ecclesiis tui episcopatus ad curam animarum fuerint ordinandæ, in ipsis instituas, nec 17) aliqua occasione, vel etiam litterarum nostrarum obtentu institui patiaris, quæ scientia, moribus, et ætate, concilii non congruant institutis. Sed etiam habentes plures ecclesias, quæ ex vna non pendeant, tibi liceat appellatione postposita cogere ad vnam ipsarum, quam maluerint, dimittendam: nisi ita fuerint tenues in substantia, quod proprios sacerdotes non possint 18) conuenienter alere 19) *e*. [*Illas autem ecclesias, de quarum patronatu controuersia fuerit, si infra sex menses, postquam vacauerint, non fuerit quæstio terminata, licitum tibi sit de persona idonea, sublato app. obst. ordinare.*]

17) *Ne*, habet C. L.
18) *Possint*, C. R. habent cum ed. ant.
19) *Habere*, legunt C. R. H. L. ed. ant. et c. 5. cit. comp.

CAP. V.

Is, qui nondum est in sacris, si alias est idoneus, ad regimen parœcialis ecclesiæ dispensatiue potest assumi.

IDEM *f.* (*Exon. episcopo. Pars c. In litteris 9. de offic. et potest. indic. deleg.*)

Præterea *g* licet ad regimen 20) *h* parœcialis 21) ecclesiæ non debeat aliquis, nisi subdiaconus sit ad minus, admitti 22); dispensatiue tamen in minoribus ordinibus constituti consueuerunt assumi 23) *i*: dum tamen tales sint, quod 24) *k* infra breue tempus possint in presbyteros ordinari 25).

20) *Ad presbyteratum*, legimus in c. 6. cit. comp.
21) *Parochialis*, C. H. legit cum L. et ed. ant.
22) *Recipi*, est in c. cit.
23) *Admitti*, C. R. 1. habet cum c. cit.
24) *Qui*, secundum C. H.
25) *Subdiaconatum, diaconatum et presbyteratum possint recipere*, legimus in cit. c.

CAP. VI.

Propter necessitatem et vtilitatem ecclesiæ, compelluntur clerici ipsius recipere ordines, suis beneficiis non annexos.

IDEM. *l* (*Brigensi episcopo. ann.* 1180. *Romæ.*)

Quæris a nobis, quid agendum sit de clericis, tuæ iurisdictioni commissis, qui, cum beneficiis ecclesiasticis *m* multis 26) abundent, a te commoniti nolunt ad maiores 27) *n* ordines promoueri, sed 28) tale *o* quid secreto commisisse dicentes, quod eos salua conscientia ordinari non sinit. Cum igitur super hoc 29) casu videantur sacri canones discordare, cum quidam dicant, eos minime compellendos, alii vero contrarium *p* asseuerent 30): omnis contrarietatis vinculum præsenti pagina enodamus, statuentes, vt, si prædicti clerici perceptione maiorum ordinum propter occulta sua peccata se indignos esse fatentur, inferiores in [*eadem*] ecclesia, quorum sit vita probabilis, [*secundum institutionem canonicam*] præferantur eisdem. Et nisi forte illi, qui ordinari pro iam dicta caussa recusant, in aliis ecclesiæ seruitiis valde vtiles fuerint 31), auferantur eis beneficia [*ecclesiastica,*] et aliis canonice conferantur. Quod si pro sola voluntate renuerint ordinari, et suaserit vtilitas ecclesiæ aut necessitas [*prorsus exegerit:*] ipsos 32), dummodo idonei sint, ad maiores ordines recipiendos 33), per amissionem locorum, [*vel ordinum, quos habent,*] et beneficiorum subtractionem, [*vel ordinum,*] appellatione cessante 34), compellas 35).

26) *Multum*, C. R. H. L. legunt, et ed. ant.
27) *Sacros*, habet ant. editio.
28) *Se*, C. H. legit cum L. ed. ant. et c. 1. comp. 2. h. t.
29) *Licet igitur super tali casu*, legimus in c. cit.
30) *Asseuerant*, legunt C. R. et Gonz. cum ed. Pith.
31) *Fuerunt*, habet ed. ant.
32) Pronomen: *ipsos*, non exstat in C. H.
33) *Suscipiendos*, legitur in cit. c.
34) *Remota*, C. R. 1.
35) *Cogere valebis*, habet c. cit.

CAP. VII.

Euentus mortalitatis infirmi, non impedit promoueri eius medicum peritum, sollicitum, et traditiones artis obseruantem.

CLEMENS III. *R. Colon.* 36) *canonico. q* (*ann.* 1189. *Romæ.*

Ad aures *r* nostras, te significante, peruenit, quod, cum *s* in arte 37) physica eruditus sis 38), pluribus iuxta ipsius artis traditionem 39) exhibuisti 40) cum diligentia medicinam 41): licet pluries in contrarium successerit, et quibus putabas adhibere medelam, medicinis percepris, mortis periculum incurrerunt. Verum quia, [*sicut asseris*] ad sacros ordines desideras promoueri, [*et*] super eo nos consulere voluisti: tibi breuiter respond. quod, si super præmissis conscientia tua 42) te remordeat 43), ad maiores ordines de nostro consilio non ascendas.

36) *I. Colon.* C. R. 1. legit.
37) *Quod in arte*, C. R. 2. H. et L. habent, omissa particula: *cum*.
38) C. R. H. L. et ed. ant. *eruditus*, legunt omissa voce: *sis*. Sed in c. 2. compil. 2. h. t. est: *existas*, pro *sis*.
39) *Illius artis traditiones*, C. H. legit, sed ed. ant. omittit dictionem: *artis*, et C. L. legit: *traditiones*, cum c. cit.
40) *Tribuisti*, est in cit. c.
41) *Medicinas*, habet id. c. cit.
42) *Tua*, a C. H. abest, sicut etiam a L.
43) *Remordet*, legunt C. R. H. et L. sed in c. cit. legimus: *videtur quomodolibet remordere.*

CAP. VIII.

Qui steterit per annum in suspensione, priuatur beneficio, quod prius habebat, et quod interim acquisiuit.

COELESTINVS III. 44) (*ann.* 1195. *Romæ in Apuliam.*)

Cum bonæ *t* memoriæ Clemens papa præd. n. I. Buccarum 45), [*Melearum, Manuum Reofacam*] et quosdam alios Baran. 46) clericos vocauisset, vt ad præsentiam ipsius accederent, H. 47) archid. suo, quem grauiter læserant, responsuri 48); quia venire iuxta mandatum apostolicum contempserunt: in eos fecit [*per Vigiliensem episcopum*] sententiam suspensionis promulgare, in qua [*sicut dicitur*] triennio *v* permanentes, quidam ex ipsis suspensi 49), aliud beneficium ecclesiasticum sunt adepti. Et quia, vtrum beneficia sic recepta 50) possint rationabiliter retinere, nos consulere voluisti: [*significatione tibi præsentium*] respondemus, quod non licet eis [*nec*] illa, quæ habuerunt 51) beneficia, vel 52) quæ postmodum sunt adepti, aliquatenus retinere. Vnde [*venerabili fratri nostro*] Baranen. 53) archiepiscopo dedimus in mandatis, vt eos pro tanta pertinacia 54), et contemptu apo-

44) *Clemens III.* C. H. legit.
45) *Bruccam*, C. R. 1. legit, sed C. R. 2. habet: *Butarum*, L. *Buccar.* et ed. ant. *Batron.*
46) *Bairen*, C. R. 1. habet, sed rectius *Barenses* C. R. 2. H. et L. legunt, cum c. 5. comp. 2. h. t. ed. ant. vero habet: *Baren.* per tot.
47) C. R. cum L. habent: *B.*
48) Hic textus in c. cit. ita variat: *vt Bernardo archidiacono suo, quem grauiter læserat, satisfacerent, et ad ipsius accederent præsentiam responsuri.*
49) *Suspensis*, est in cit. c.
50) *Sic adepta*, in C. R. 1. legitur, sed neutrum est in cit. c.
51) *Habuerant*, est in cit. c.
52) *Nec ea*, legimus in c. cit. pro *vel*.
53) *Barrin.* C. R. 1. legit; C. R. 2. vero cum ed. ant. *Baren.* et L. *Barens.*
54) *Contumacia*, secund. C. R. 1. quæ species *insordescentiæ* est, ob quam priuatio locum habet.

a *In quibusdam impressis legitur:* omnibus, *sed in manuscr.* omnino. b *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lateran. part.* 25. *c.* 2. *Vid. cap.* 3. *de iudic. in* 6. *can.* 6. *synod. Londin. ann.* 1150. *sub Eugen.* c *Vid. l. omnes. C. de his qui ven. æt. impetr. et in l. fin. C. de iurisd. omn. iud.* d *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil.* e *In antiquis legitur:* habere. f *al.* Exoniensi episcopo. g *Cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil.* h *al.* presbyteratum. i *al.* admitti. k *al.* qui. l Brigien. episcopo. *al.* Bragan. m Multum, *in omnibus manuscript.*

n *al.* sacros. o *Vt verbi gratia, homagium, vel simoniam in ordine.* p *al.* asseuerant. q *al.* cantori. *R. al.* canonico Cremonensi. *Vid. Neubrig. p.* 135. r *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *compil.* s *In antiquis exemplar. ita:* quod in arte ph. er. plurib. iuxta ipsius artis traditiones, *etc.* t *Cap.* 5. *eod. tit. in* 2. *compil.* v *Factum narrat, quia idem si per annum. Ioann. Andr.*

stoli

ftolico *a*, beneficiis, quæ habent, non differat fpoliare, [*ea tamdiu in fuis manibus detenturus, donec, quid fuper his facere debeat, litteras noftras accipiat et mandatum.*]

CAP. IX.

Subdiaconus in epifcopum eligi poteft.

INNOCENTIVS III. 55) *Mutinenfi epifcopo* 56). (*ann.* 1203. *Roma in Æmiliam. c. 6. comp. 3. h. t.*)

A multis multoties, an fubdiaconus in epifcopum eligi valeat, hæfitatur 57). Siquidem Vrbanus 58) papa primus *b* decreuit, vt nullus in epifcopum, nifi in facris ordinibus [et] religiofe viuens inuentus fuerit, eligatur. Sacros, inquit, ordines diaconatum dicimus, et presbyteratum: hos fiquidem 59) folos primitiua ecclefia legitur 60) habuiffe. Subdiaconos vero, quia etiam 61) ipfi miniftrant altaribus, opportunitate exigente, concedimus in epifcopos eligi 61*); fi tamen *c* præclaræ 62) fcientiæ, ac religionis exiftant: quod ipfum non fine Romani pontificis vel metropolitani licentia fieri permittimus. In quibus verbis innuitur, quod Vrbanus ad ftatum primitiuæ ecclefiæ fe referens, in quo fubdiaconatus ordo facer minime dicebatur, inftituit, vt de fubdiacono 63), nifi vtilitatis cauffa, et tunc etiam nifi de permiffione 64) metropolitani, vel Romani pontificis, non poffet 65) electio celebrari. §. 1. Verum cum hodie fubdiaconatus inter facros ordines computetur, ficut Vrbanus papa II. fub his verbis *d* expreffit: erubefcant impii, et intelligant iudicio Spiritus Sancti eos, qui in facris ordinibus presbyteratu, diaconatu, fubdiaconatu, funt pofiti, fi cafte non vixerint, excludendos ab omni eorundem graduum dignitate. Et iterum *e*: nemo ad facrum ordinem permittatur accedere, nifi aut virgo, aut probatæ caftitatis 66) exiftit 66*), et qui vfque ad fubdiaconatum vnicam, et virginem habuerit 67) vxorem. Et ad fimilitudinem diaconi et presbyteri fubdiaconus debet 68) continentiam obferuare: ficut et in fexta fynodo *f* conftitutum eft 69), vt *g*, fi quis eorum, qui ad clerum accedunt 70), nuptiali iure mulieri voluerit copulari, hoc ante fubdiaconatus ordinem faciat. Et beatus *h* Gregorius ftatuiffe legitur, vt nullum facere fubdiaconum præfumant epifcopi, nifi qui fe cafte victurum promiferit *i*. §. 2. Nos volentes fuper hoc articulo difceptationis materiam amputare, ftatuimus, vt fubdiaconus in epifcopum valeat libere eligi, ficut diaconus vel facerdos.

55) *Innocentius IIII.* eft in edit. ant.
56) *Mutin. Epifcopo*, C. R. H. L. et ed. ant. cum Gonz. omittunt.
57) *Dubitatur*, C. R. 1.
58) Prouocat INNOCENTIVS III. pro more ad *decretum Gratiani*, in cuius *c.* 4. *dift. LX.* VRBANI II. fententia refertur, aientis: *facros autem ordines dicimus diaconatum et presbyteratum. Hos fiquidem folos primitiua legitur habuiffe ecclefia.* Quæ verba pontifex hic repetiit, et reliqua eiufdem addit. Epifcopatum ergo aut fub *ordine presbyterorum* comprehendit, aut eum tanquam diuerfum ab hoc ordine ignorauit ecclefia apoftolica. Ipfe fubdiaconatus ordo eo tempore ignotus fuit: vnde eidem *manuum impofitio* denegata eft. Neque in hoc teftimonio fubfiftit: ad alia quoque h. e. ad. *c.* 7. 11. 12. *dift. LX.* prouocat, eorumque fententiam ex GRATIANO refert, certo indicio, hunc vnice eo tempore in decifionibus cauffarum ecclefiafticarum fuiffe adhibitum.
59) *Hos quidem*, legimus in C. L.
60) *Eligitur*, legit C. R. 2.
61) *Et*, C. H. legit. cum c. 6. comp. 3. h. t.
61*) Verba: *in epifcopos eligi*, non leguntur in cit. c.
62) *Spectatæ*, legunt C. R. L. et cit. c.
63) *Subdiaconis*, legitur in ed. ant.
64) *Et de permiffione*, in C. R. 1. legitur; fed C. R. 2. H. L. cit. c. et edit. ant. *et tunc etiam de permiffione*, habent.
65) *Poffit*, fecundum C. H.
66) *Vitæ*, C. H. habet.
66*) Dictio: *exiftat*, omittitur in cit. c.
67) *Habuit*, legitur in ed. ant. et cit. c. fed in C. L. *habuerat.*
68) *Subdiaconi debeant*, C. H. fed L. cum ed. ant. legit: *diaconus debeat.*
69) C. R. L. ed. ant. Pith. et Gloff. habent: *ficut eft in fexta fynodo conftitutum.*
70) *Afcendunt*, legit edit. ant.

CAP. X.

Irregularis, et in minoribus poteft difpenfatiue in abbatem inftitui.

IDEM INNOC. III. *tit. S. Crucis presbytero cardinali.* (*ann.* 1208. *Roma in Bulgariam. c. 7. comp. 3. h. t.*)

Tuam in Domino diligentiam commendamus 71) *k*, quam fuper monafterio fancti Quirini 72) reformando 73) dignofceris adhibere 74): mandamus, quatenus, fi non potes eidem monafterio de perfona idonea melius prouidere, tu monachum 75) illum, quem litteris tuis de honeftate ac induftria commendafti, per quem ftatus eiufdem loci creditur reformandus *l*, nullum prorfus habens refpectum ad petitionem illicitam, quam quidam laici faciebant, fed ex tuæ duntaxat prouifionis officio, inftituas in abbatem, ita videlicet, quod ad facros ordines non afcendat: cum, inftante neceffitatis articulo, poffit in abbatem affumi, etiam 76) in minoribus ordinibus conftitutus, et laici memorati non fint confanguinitate, vel affinitate coniuncti monacho memorato, vt ex ipforum petitione debeat contra eum aliqua finiftra fufpicio fuboriri.

71) *Commendantes*, C. R. 1. H. L. et ed. ant. legunt.
72) C. R. L. Pith. et Gonz. legunt: *Quirici*, fed ed. ant. habet: *Quiriaci.*
73) Vox: *reformando*, abeft a C. R. H. et ed. ant.
74) *Habuiffe*, C. R. 1.
75) Verba: *tu monachum*, abfunt a C. H.
76) *Ei etiam*, fecundum C. H.

CAP. XI.

Abbas, fi eft presbyter, et eft benedictus, conferre poteft ordinem clericalem.

IDEM *Rothomagen. archiepifcopo.* (*ann.* 1210. *Roma in Galliam.*)

Cum contingat *m* interdum, quod laici ad monafteria conuolantes, a fuis abbatibus tonfurentur: [*ap. fed. oraculum*] requifiti, an clericatus ordo in tonfura huiufmodi conferatur? Super quo tibi 77) refpond. quod, cum in VII. fynodo fit ftatutum 78) *n*, vt lectores per manus impofitionem licentia fit vnicuique abbati in proprio 79) monafterio folummodo faciendi, dummodo ipfis ab epifcopo, fecundum morem præficiendorum abbatum, manus impofitio facta nofcatur, et conftet, eum exiftere facerdotem, per primam tonfuram, iuxta formam ecclefiæ datam, a talibus [*abbatibus*] clericalis ordo confertur.

77) *Taliter*, fecundum C. H. in c. 1. comp. 4. h. t. legimus: *fraternitati tuæ.*
78) Pro decifione hic affert pontifex, vt fedulus decretifta, c. 1. *dift. LXIX.*
79) *Suo*, C. H.

CAP. XII.

Si canonicus regularis factus monachus, iufta de cauffa ad canonicam reuerfus, ibi poftea præficiatur: licite tenere poterit prælaturam.

IDEM. (*ann.* 1210. *Roma in Galliam.*)

Intelleximus *o*, quod, cum [*antequam ad regimen tuæ ecclefiæ effes affumptus, et*] in monafterio tuo fueris laudabiliter conuerfatus, ad monafterium fancti Innocentii 80) [*Vet. cod. Vincentii Laudonenfis nigri: vel Vincentii Laudonenfis ordinis S. Auguftini*] talis ordinis 81) acceffifti: vbi, cum aliquandiu in ipfo 82) ordine 83) permanfiffes, demum ad cor reuerfus de metropolitani et aliorum confilio ad primam domum redire curafti, in qua tandem fub regularis obferuantiæ difciplina 84) taliter Deo et hominibus placuifti, quod per tuorum exigentiam meritorum fratres tui præfecerunt te [*fibi*] vnanimiter in abbatem. Ne igitur occafione moræ, quam in præfcripto 85) monafterio contraxifti 86), quafi confcientia tua 87) te remordeat, [et] in 88) fufceptæ adminiftrationis cura tepefcas 89): attendentes 90), quod cautum eft in canone 91) *p*, ne quis canonicus regularis, nifi forte publice lapfus fit, quod abfit 92), efficiatur monachus, et fi factus fuerit, ad canonicatus ordinem reuertatur, vltimus in choro manendo, cucullam ad memoriam delaturus, difcretioni tuæ *q* mandamus, quatenus circa curam tibi commiffam, follicitudinem [*tuam*] exercere ftudeas indefeffam, et taliter fequentia bona continuare prioribus, quod dignum a Deo poffis meritum 93) exfpectare.

80) *S. Vincentii*, C. R. 2. habet, fed *S. Victoris*, C. R. 1. *Vincentii Laudun.* C. H. legit cum c. 2. comp. cit. 4.
81) *Nigri ordinis*, habet C. R. 1. cum c. cit.
82) Pronomen: *ipfo*, abeft a C. H.
83) *Habitu*, eft in c. cit.
84) *Obferuatione difciplinæ*, c. cit.
85) *Præfato*, legit edit. ant.
86) *Pertraxifti*, eft in c. cit.
87) Pronomen: *tua*, non exftat in C. H. et L. fed in c. cit. legitur: *ipfa.*
88) *Ac in*, habet C. H.
89) *Tepefcat*, eft in cit. c.
90) *Attendens*, C. R. H. L. et ed. ant. legunt.
91) *Decretum* GRATIANI intelligit, quod refert fententiam VRBANI II. in *c.* 2. *C. XIX. q.* 3. Inftar *canonis* enim habebatur, et *ius canonicum* eo tempore primario conftituebat.
92) C. R. L. ed. Pith. et Gonz. ita legunt: (*quod abfit*) *publice lapfus fit.*
93) *Poffis Dei meritum*, C. R. 1. habet; fed in c. cit. legitur: *exinde*, loco verborum: *a Deo.*

CAP. XIII.

Ordinatus ad facros fine titulo, ab ordinatore iufte petit beneficium.

IDEM. (*ann.* 1214. *Roma in Hifpaniam.*)

Accepimus *r*, te noftris auribus intimante, quod quidam clerici, qui ad facros ordines fine titulo 94) funt promoti, te ad ecclefiam Bracaren. 95) fuper beneficiis obtinendis infeftant, [*quibus etiam de cunctis reditibus ecclefiæ tuæ tunc commode miniftrare non poffes: præfertim cum mandemus eifdem in neceffariis prouideri, qui nec meritis, neque fcientia, aut etiam in parochialibus ecclefiaftica beneficia promerentur, ne dum*

94) *Sine titulis*, legimus in c. 3. cit. compil. 4.
95) *Bracharen.* habet C. L. fed ed. ant. et cit. c. *Braccaren.*

a *Vide l. 1. Si quis ius dic. non obt. et l. 1. ff. de poftul.* 30. *diftinct. c. fi quis extra.* b *Exftat dift.* 60. *cap. nullus in epifc. vide Panorm. libr.* 3. *tit. de elect. fumm. pontif. c.* 5. c Spectatæ. d *Refertur etiam in Panorm. l.* 3. *tit. de cont. Cler. cap.* 103. e 32. *dift. cap. nemo. et Panorm. ibid. cap.* 104. f *Cap.* 6. *vid. can.* 8. *dift.* 32. *fi quis eorum.* g *Cap.* 6. *et Pan. ibid.* h *l. 1. epift.* 42. *ad Petrum fubdiaconum Sicil.æ.* i *Vide* 32. *dift. ante triennium, et l.* 2. *cum not. per Bart. §. cum placuiffet. de origine iuris.* k *In antiqu.* commendantes.

l *al.* informandus. m *C. 1. eod. tit. in 4. compil.* n *dift.* 69. *quoniam.* o *Cap. 2. eod. tit. de qualitate ord. in 4. compil.* p 19. *q.* 3. *mandamus;* q *In cod. Barb. ita:* difcret. tuæ taliter refpondemus, quo circa, *etc.* r *Cap. 3. eod. tit. de qualit. ord. in 4. comp.*

in ecclesia Bracarensi, quorum vita et scientia nobis est penitus ignota. De quibus si certitudinem haberemus: nec in maioribus ecclesiis eis, nec in minoribus præciperemus prouideri. Et licet idoneis in tuis capellis et in aliis parochialibus ecclesiis extra ciuitatem velis iuxta mandatum apostolicum prouidere, cum omnibus in maiori prouidere non possis: ipsi tamen prouisionem in ecclesiis eisdem recipere dedignantur. Iudices quoque et monitores, seu exsequutores, ad quos litteras nostras deportant, exceptiones tuas legitimas, quas in eorum proponis præsentia, non admittunt, vnde postulabas a nobis, vt tibi prouideremus benignius in hac parte.] §. 1. Licet igitur in ordinationibus 96) clericorum illam tu ac prædecessores tui diligentiam debueritis adhibere, vt minus idonei non ordinarentur a vobis, ac ideo 97) post promotionem eorum exceptionem [*huiusmodi*] non poteris 98) prætendere contra illos, nisi forte postquam promoti fuerint, reddiderint se indignos; [*nos*] ex superabundanti tamen, quando scribere pro talibus nos oportet, facimus in litteris nostris apponi, vt, si ordinatus, pro quo scribimus, idoneus habeatur, et ecclesiastico beneficio non indignus, ei ab ordinatore vel successore ipsius 99) competens beneficium tribuatur 100): cum, et si 1) tecum te iure agere vellemus, te possemus merito ad prouisionem eorum 2) compellere, quos a te, vel prædecessoribus tuis ordinatos fuisse constaret, [*et*] eo præsertim, quod 3) ad obtinendum ecclesiasticum beneficium eos debes idoneos reputare, quos ad ordines suscepisti 4). Vnde grauiter sustinere non debes, sed nobis potius deuote inclinare teneris, si illos examinari per alios facimus, quos sine examinatione non credimus ordinatos, antequam ad prouisionem eorum te compellere velimus. §. 2. Mandamus igitur, [*tuæ frat. per ap. sed.*] quatenus eis, pro quibus te contigerit recipere nostra mandata in forma communi 5), in maiori ecclesia, vel aliis ecclesiis 6) [*parochialibus*] diœcesis Bracaren. prouidere non tardes *a*; [*cum te pro minus idoneis compelli nolumus:*] exceptiones autem, si quas contra (tales) [*impetratores litterarum nostrarum in delegatorum præsentia*] proposueris 7), præcipimus audiendas.

96) *In ordinibus*, per c. cit.
97) *Ideo*, non exstat in cit. c.
98) *Possitis*, est in cit. c.
99) Hæc obligatio est ex lege, etiam successori ordinantis imposita, vt ordinato sine titulo competens beneficium conferatur.
100) *Conferatur*, cit. c. habet.
1) *Etiamsi*, C. H.
2) *Illorum*, legunt C. R. 1. H. L. et c. cit.
3) *Et præsertim*, C. H. legit; sed L. cum ed. ant. *eo præsertim, quo.*
4) *Recepisti*, legit C. H.
5) Verba: *in forma communi*, non exstant in C. R. 1.
6) Vox: *ecclesiis*, abest a C. R. H. L. et ed. ant.
7) *Proponis*, legitur in cit. c.

CAP. XIV.

Minus idoneus in sacerdotem promoueri, vel ad regimen animarum assumi non debet.

IDEM *in concilio generali* 8). b (*ann.* 1215. *Romæ.*)

Cum sit ars c artium regimen animarum; districte præcipimus, vt episcopi promouendos in sacerdotes diligenter instruant et informent, vel 9) per seipsos, vel per alios idoneos viros super 10) diuinis officiis, ecclesiasticisque 11) sacramentis qualiter ea rite valeant celebrare: quoniam, si de cætero rudes et ignaros ordinare præsumpserint, quod quidem facile poterit deprehendi, et ordinatores et ordinatos vltioni graui decernimus subiacere. Sanctius 12) *d* enim est, in ordinatione maxime *e* sacerdotum 13), paucos bonos, quam multos malos habere ministros: quia, si cæcus cæcum ducit 14), ambo 15) in foueam *f* dilabuntur 16).

8) *Lateranensi*, *constit. XXVII.* legimus in cit. comp. h. t.
9) Pro *vel*, ed. ant. legit: *et*.
10) *Eos super*, secundum C. H.
11) C. R. H. ed. Gonz. et Pith. *et ecclesiasticis* legunt, cum c. 4. cit. comp. 4.
12) *Sanius*, est in cit. c. 4.
13) *Sacerdotii*, habet c. cit.
14) *Duxerit*, C. R. 2.
15) *Ambo pariter*, legit C. R. 2.
16) *Cadunt*, est in cit. c.

CAP. XV.

Defectus scientiæ deiicit iam promotum.

HONORIVS III. *capitulo* 17) *Bremen.* 18) g

Quamuis multa proposita fuerint 19) contra [*ven. f. n.*] episcopum Calinensem 20) *h*, [*etsi nihil probatum esset de illis;*] quia tamen confessus est coram nobis, se nunquam de grammatica didicisse, nec etiam legisse Donatum, et per euidentiam facti vsque adeo de illiteratura et insufficientia sua constat 21), quod contra Deum esset et canonicas sanctiones, tantum in episcopo 22) tolerare defectum: [*de communi fratrum nostrorum consilio*] ipsum a pontificalis officii exsequutione 23) et ab administratione Calinen. 24) ecclesiæ penitus duximus amouendum, [*irritantes, si quid nomine ipsius ecclesiæ, vel de bonis eiusdem de cetero attentabit.*]

17) *Episcopo*, legit ed. ant. sed in comp. 5. h. t. c. 1. legimus: *archiepiscopo Mediolanensi*, quæ lectio merito probanda, quia de Callieno episcopo consultus rescripsit pontifex, quem extra Italiam quærere non licet.
18) *Brenenen.* C. R. 2. legit; sed abest hæc vox a C. R. 1.
19) *Fuerunt*, habet ed. ant.
20) *Caluien.* C. R. 2. habet. C. R. 1. vero legit *Calin.* et H. *Caluien.* Rectius *Callienum*, vt legit CIRONIVS.
21) *Constet*, secundum C. H.
22) C. R. L. et ed. ant. legunt: *in episcopum.*
23) *A pontificali exsequutione officii*, C. H. legit.
24) *Caluienen.* legit C. R. 2. sed H. habet *Caliuen.* in c. 1. cit. comp. est: *Callien.* per tot.

TITVLVS XV.
DE SACRA VNCTIONE.
CAP. I.

Ecclesia Græcorum in ordinationibus et consecrationibus seruare debet vnctiones, quas seruat ecclesia Romana; episcopus autem, cum consecratur, inungitur chrismate in capite et manibus: quod, si fuerit prætermissum, per tres episcopos est supplendum.

INNOCENTIVS III. i (*ann.* 1204. *Roma in Bulgariam.*)

Cum *k* venisset ad apostolicam sedem [*ven. fr. n.*] Bracarensis 25) *l* episcopus; [*clara nobis insinuatione monstrauit, quod*] (qui) in consecratione sua sanctam 26) non acceperat vnctionem: quoniam apud vos 27) non consueuerunt 28) pontifices, cum consecrantur, inungi. Nos 29) [*ergo*] quod illi defuerat, mandauimus in ipso suppleri 30), facientes caput eius et manus per [*ven. fr. n. I.*] Alban. episcopum, assistentibus ei duobus episcopis, secundum morem ecclesiasticum, sacro chrismate deliniri. [*Hoc enim catholica ecclesia tenet, non solum ex præcepto diuino, verum etiam apostolorum exemplo. In Exodo quippe legitur, præcepisse Moysi Dominus, vt Aaron et filios eius inungeret, quatenus sacerdotio fungerentur. Et Anacletus papa, origine Græcus, qui a B. Petro fuit in presbyterum ordinatus, et postea in apostolatus officio Clementi successit, tradidit in ordinatione sua, vngendos esse episcopos, more apostolorum et Moysi: quia omnis sanctificatio in Spiritu Sancto consistit, cuius inuisibilis virtus sancto chrismati est permixta. Vnde*] §. 1. Scire te volumus, duas esse species vnctionis; exteriorem, quæ materialis est et visibilis: et interiorem, quæ spiritualis est et inuisibilis. Exteriori visibiliter inungitur 31) corpus: interiori inuisibiliter inungitur 32) cor. De prima Iacobus apostolus ait *m*: *infirmatur quis in vobis* 33), *inducat presbyteros ecclesiæ, et orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei saluabit infirmum.* De secunda Ioannes 34) apostolus ait *n*: *vos vnctionem, quam accepistis ab eo, maneat* 35) *in vobis: et non necesse habetis* 36), *vt aliquis doceat vos, sed sicut vnctio eius docet vos de omnibus* 37) *o*. Vnctio visibilis et exterior, signum est interioris et inuisibilis vnctionis 38). Vnctio vero inuisibilis et interior, non solum 39) est signum, sed etiam sacramentum: quia, si digne sumitur 40), vel agit 41), vel auget absque dubio, quod designat. §. 2. Ad exhibendum 42) autem exteriorem et visibilem unctionem, benedicitur oleum, quod dicitur catechumenorum vel infirmorum: et conficitur chrisma, quod ex oleo fit et balsamo, mystica ratione. Per oleum enim nitor conscientiæ designatur, iuxta quod legitur: *prudentes p virgines acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.* Per balsamum [*enim*] odor *bonæ* famæ 43) exprimitur, propter quod dicitur *q*: *sicut balsamum aromatizans, odorem dedi.* §. 3. Hoc ergo 44) chrismate vngi debet episcopus, non tam in corpore, quam in corde: vt et interius [*habeat*] nitorem conscientiæ, quantum ad

25) *Bramens.* C. R. 1. legit, C. R. 2. autem: *Bratubens.* H. *Brauarien.* et L. *Bramerbens.* Rectius vero c. 1. comp. 3. h. t. *Brandiciberensis*, vel potius *Brandicaberensis*, ritu Græco consecratus, quod Græci vnctionem ignorarent.
26) *Sacram*, legunt C. R. H. L. et ed. ant.
27) *Apud nos*, habet ed. ant.
28) *Consuevere*, C. R. L. ed. ant. et c. cit.
29) *Nos ergo*, C. R. 1. legit.
30) *Supplere*, habet C. L.
31) C. R. et H. *vngitur*, hic legunt, et postea.
32) *Vngitur*, est in cit. c. 3.
33) *Ex vobis*, habet ed. ant.
34) *Iacobus*, est in c. cit.
35) *Manet*, C. R. 1.
36) *Haberetis*, in C. R. 1. legitur.
37) *De his omnibus*, legit C. R. 1. editio ant. post hæc verba legit: præterea: *ita faciatis.*
38) *Vnionis*, C. H. legit.
39) *Solummodo*, est in cit. c.
40) *Assumitur*, C. R. 1.
41) *Vel salutem agit*, C. R. 2. habet, et in C. R. 1. manu aliena additum: *saltem.*
42) *Ad exhibendam*, legimus in C. R. 1. et H.
43) *Famæ*, C. R. 1. legit omissa voce *bonæ*, cum c. cit. sed in C. R. 2. verbo *bonæ*, puncta subiecta, quod etiam omittunt C. L. et ed. ant.
44) *Hoc igitur*, C. R. 2. et c. cit. habent.

a *Vide l. si cui fundus. ff. de fund. instruct. et l. illi cum illo. ff. de vsufr. leg.* b *Conc. Lat. cap.* 27. c *Cap.* 4. *eod. tit. in* 4. *compil.* d Satius. *al.* sanius. e *al.* sacerdotii. f Vel cadunt, *vet. Matth.* 15. g *al.* Briuiens. Colon. diœces. h *al.* Calamitensem. *al.* Talmen.

i Patriarchæ Constantinopolitano. k *Cap. vn. eod. tit. in* 3. *compil* l Brandiribaren. *et rectius, quam* Bracarensis. *Agitenim hic de quodam episcopo Græco: Bracarensis episcopatus in Hispania est. al.* Bramemben. *al.* Bramurben. *al.* Bratulens. *al.* Brumcibeerens. m *Iac.* 5. n 1 *Ioan.* 2. o *In multis impressis adduntur hæc duo verba*: ita faciatis. *Sed male: nec sunt in manuscript.* p *Matth.* 25. q *Eccles.* 24.

Deum 45), et exterius habeat odorem famæ, quoad proximum. De nitore conſcientiæ dicit apoſtolus *a*: *gloria noſtra* 46) *hæc eſt* 47), *teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* Nam *omnis* b *gloria filiæ regis ab intus.* De odore famæ idem apoſtolus ait *c*: *Chriſti bonus odor ſumus in omni loco, et aliis ſumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem.* Debet enim epiſcopus bonum habere teſtimonium, et ab iis 48), qui ſunt intus, et ab iis, qui ſunt foris, vt cortina cortinam trahat: et qui audit, dicat, veni. §. 4. Hoc vnguento caput et manus epiſcopi conſecrentur 49). Per caput enim mens intelligitur, iuxta illud *d*: *vnge caput tuum, et faciem tuam lana.* Per manus opera intelliguntur 50) *e*, iuxta illud *f*: *manus meæ diſtillauerunt myrrham* 51). Manus igitur inunguntur 52) g oleo pietatis, vt epiſcopus operetur bonum ad omnes, maxime autem ad domeſticos fidei. Caput autem vngitur balſamo caritatis, vt epiſcopus diligat Deum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente ſua 53), et proximum ſuum ſicut ſeipſum. Caput inungitur 54) propter auctoritatem et dignitatem: et 55) manus propter miniſterium et officium. Caput enim 56) vngitur 57), vt oſtendatur illius repræſentare perſonam, de quo 58) dicitur per prophetam *h*: *ſicut vnguentum in capite eius, quod deſcendit in barbam; barbam Aaron* 59). Caput *i* enim viri Chriſtus, caput Chriſti Deus, qui de ſe 60) dicit *k*: *Spiritus Domini ſuper me, eo, quod vnxit* 61) *me, euangelizare* l *pauperibus miſit me.* Manus epiſcopi inungitur 62), vt oſtendatur, accipere poteſtatem benedicendi et conſecrandi. Vnde, cum eas conſecrator inungit 63), conſecrare, inquit, et ſanctificare digneris, Domine, manus iſtas, per iſtam vnctionem et per 64) benedictionem noſtram: vt, quæcunque 65) conſecrauerint, conſecrentur 66), et quæcunque 67) benedixerint, benedicantur in nomine Domini.

Tractat de vnctione regum, et de differentiis in vnctione inter reges et pontifices. Panorm.

§. 5. Vnde in veteri teſtamento non ſolum vngebatur 68) ſacerdos 69), ſed etiam 70) rex et propheta: ſicut in libro Regum *m* Dominus præcepit Heliæ: *vade et reuertere in domum tuam per deſertum in Damaſcum: cumque perueneris illuc, vnges* 71) *Hazael* 72) *in regem ſuper Syriam, et* 73) *Iehu* 74) *filium Namſi* 75) *vnges in* 78) *regem ſuper Iſrael. Heliſæum autem filium Saphat* 79), *qui eſt de Abel-meula* 80), *vnges prophetam pro te.* Sed vbi Ieſus *n* Nazarenus, quem vnxit Deus 81) Spiritu Sancto, ſicut habetur 82) in Actibus *o* apoſt. vnctus eſt oleo pietatis 83) *p* præ conſortibus ſuis; qui ſecundum apoſtolum eſt caput eccleſiæ, quæ eſt corpus ipſius. Principis vnctio a capite ad brachium eſt translata, vt princeps 84) extunc non vngatur 85) in capite, ſed in brachio, ſiue humero, vel in armo, in

45) *Ad oleum*, legimus in cit. c.
46) *Mea*, in cit. c.
47) *Hoc eſt*, legitur in C. L.
48) *Ab his*, legunt C. L. et ed. ant.
49) *Conſecrantur*, legunt C. H. L. ed. ant. et c. cit.
50) *Deſignantur*, C. H. habet cum L. et cit. c.
51) *Myrrham*, non exſtat in cit. c.
52) *Vnguntur*, C. H. legit cum c. cit. ſed C. L. *vngitur epiſcopi.*
53) In C. R. 2. ed. Pith. et Gloſſ. nec non C. H. L. et c. cit. dictio: *ſua*, non exſtat; et præterea addit L. *ex totis viribus ſuis.*
54) *Vngitur*, C. R. legunt.
55) Partic. *et*, non exſtat in cit. c.
56) In C. R. L. ed. Pith. Gonz. et c. cit. *enim*, omittitur.
57) *Inungitur*, eſt in cit. c. et C. H.
58) *De qua*, legimus in c. cit.
59) Verba: *quod deſcendit in barbam, barbam Aaron*, non exſtant in C. H. L. ed. ant. et c. cit.
60) *Qui ſe*, C. H. legit.
61) *Vngit*, eſt in cit. c.
62) *Epiſcopo inungitur*, legit C. H. *vngitur epiſcopo*, C. R. 1. Sed *vnguntur epiſcopo*, ſecund. C. R. 2. L. et c. cit. *epiſcopo inunguntur*, edit. Gonz. *epiſcopi inunguntur*, Pith. habet.
63) *Vngit*, C. H. habet.
64) C. H. particulam *per*, omittit cum cit. c.
65) *Quemcunque*, legitur in cit. c.
66) *Conſecretur*, eſt in eod. c.
67) *Quoscunque*, in cit. c.
68) *Vngebantur*, C. R. 1. habet.
69) *Sacerdotes*, ſecundum C. R. 1.
70) Vox: *etiam*, non exſtat in C. H.
71) C. R. edit. Pith. et Gonz. *vnges regem*, legunt; ſed ed. ant. legit: *vnge.*
72) *Açabel*, habet C. L. et *Azabel*, ed. ant. *Azael*, eſt in cit. c.
73) Copula: *et*, abeſt a C. H.
74) *Gen*, eſt in cit. c.
75) *Nauſt*, legit C. L. cum ed. ant. et c. cit.
78) *In*, non exſtat in C. L. ed. ant. et cit. c.
79) *Sathar*, habet C. L. ſed cit. c. *Saphar.*
80) *Abel*, legunt C. H. et L. cum ed. ant. et c. cit.
81) *Dominus*, C. R. 1. legit.
82) *Legitur*, C. H. habet cum L. et cit. c.
83) Vox: *pietatis*, a C. R. H. L. ed. ant. et cit. c. abeſt.
84) C. R. 1. legit cum L. *principes.*
85) *Vngantur*, legunt C. R. 1. et L.

a 2 *Corinth.* 1. b *Pſalm.* 24. c 2. *ad Tim.* 1. d *Matth.* 6. e Deſignantur. f *Cant.* 5. g *al.* vngitur. *al.* vnguntur. h *Pſalm.* 132. i 1 *Corinth.* 11. k *Luc.* 4. l *al.* ad euangelizandum. m 3 *Reg.* 19. n *al.* Ieſus venit Nazarenus, *etc.* o *Act.* 10. p *Deeſt dictio*, pietatis, *in antiquis. Eph.* 1. *Col.* 2.

quibus principatus congrue deſignatur: iuxta illud, quod 86) legitur *q*: *factus eſt principatus ſuper humerum eius, etc.* Ad quod etiam ſignificandum 87), Samuel fecit poni armum ante Saul *r*, cui dederat locum in capite ante eos, qui fuerunt inuitati. In capite vero pontificis ſacramentalis eſt delibutio 88) *s* conſeruata, quia perſonam capitis 89) in 90) pontificali officio repræſentat. Refert autem 91) inter pontificis et principis vnctionem; quia caput pontificis chriſmate conſecratur, brachium vero principis oleo delinitur 92): vt oſtendatur, quanta ſit differentia inter auctoritatem pontificis, et principis poteſtatem 93).

Tractat de Chriſtianorum omnium vnctione.

§. 6. Quia vero Chriſtus fecit nos in ſanguine ſuo Deo noſtro regnum et ſacerdotes, propter quod Petrus *t* apoſtolus *v* ait: *vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium*; idcirco in nouo teſtamento non ſolum reges et ſacerdotes vnguntur, ſed etiam 94) omnes Chriſtiani, bis ante baptiſmum, ſcilicet oleo benedicto, primum 95) in pectore, deinde 96) inter ſcapulas: et bis poſt baptiſmum, ſcilicet chriſmate ſancto 97), primum in vertice, demum 98) in fronte. In pectore namque baptizandus inungitur, vt per *x* Sancti Spiritus donum abiiciat errorem et ignorantiam, et ſuſcipiat fidem rectam, quia *y* iuſtus ex fide viuit. Inter ſcapulas [*autem baptizandus inungitur*,] vt per Spiritus Sancti gratiam excutiat negligentiam et torporem, et bonam operationem exerceat; quia fides *z* ſine operibus mortua eſt: vt per fidei ſacramentum ſit munditia cogitationum in pectore, et 99) per operis exercitium ſit 100) fortitudo laborum. In ſcapulis, quatenus fides per dilectionem, ſecundum apoſtolum *aa*, operetur. In vertice vero baptizatus inungitur; vt ſit paratus omni petenti de fide reddere rationem: quia per caput intelligitur mens, iuxta quod legitur *bb*: *oculi ſapientis in capite eius*, cuius 1) ſuperior pars eſt ratio, et inferior eſt ſenſualitas. Vnde bene per verticem, quæ eſt ſuperior pars capitis, intelligitur ratio, quæ eſt ſuperior pars mentis. In fronte vngitur 2) baptizatus, vt libere confiteatur, quod credit 3): quia *corde cc creditur ad iuſtitiam, ore vero* 4) *fit confeſſio ad ſalutem*: memor eius, quod Dominus ait: *qui me confeſſus fuerit coram hominibus, etc.* 5) Ante baptiſmum ergo [*quod*] vngitur oleo benedicto, et poſt baptiſmum chriſmate ſancto 6): quia chriſma ſoli competit Chriſtiano. Chriſtus *ee* enim a chriſmate dicitur, vel potius a Chriſto dicitur chriſma: non ſecundum nominis formam, ſed ſecundum fidei rationem. A Chriſto vero Chriſtiani dicuntur; tanquam vncti deriuentur ab vncto: vt omnes concurrant in odorem illius vnguenti, cuius nomen oleum eſt effuſum.

Tractat de vnctione chriſmatis poſt baptiſmum, quæ dicitur confirmatio.

§. 7. Per frontis chriſmationem, manus impoſitio deſignatur, quæ alio nomine dicitur confirmatio: quia per eam Spiritus Sanctus ad augmentum datur et robur. Vnde cum cæteras vnctiones ſimplex ſacerdos, vel 7) presbyter valeat exhibere; hanc non niſi ſummus ſacerdos *ff*, id eſt, epiſcopus debet conferre: quia de ſolis apoſtolis legitur, quorum vicarii ſunt epiſcopi, quod 8) per manus impoſitionem Spiritum Sanctum 9) dabant: quemadmodum Actuum apoſtolorum lectio manifeſtat: *cum audiſſent* inquit gg, *apoſtoli, qui erant Hieroſolymis, quia recepiſſet Samaria verbum Dei, miſerunt ad eos Petrum et Ioannem; qui cum veniſſent, orauerunt pro ipſis, vt acciperent Spiri-*

86) *Iuxta quod*, C. R. legunt, cum L. et cit. c. ſed a C. H. vocab. *illud*, abeſt.
87) *Deſignandum*, C. R. 1.
88) C. R. 1. *delinitio*, legit cum ed. ant. et c. cit. C. R. 2. vero: *delibatio.*
89) *Partem capitis*, C. R. 1.
90) Particulam *in*, non legit C. L.
91) *Ergo*, eſt in cit. c.
92) *Dilinitur*, eſt in cit. c.
93) *Auctoritatem*, legitur in eod. c.
94) In C. R. H. ed. ant. et cit. c. *etiam*, non exſtat.
95) *Primo ſcilicet*, ſecund. C. R. 1.
96) *Demum*, C. R. 2.
97) *Sacro*, C. R. legunt cum L.
98) *Deinde*, ſecund. C. R. 2. et ſecundum H. *demum*, legitur.
99) *Et*, a C. R. abeſt, L. autem habet: *vt*, ſicut et ant. edit. cum cit. c. omiſſa partic. *per.*
100) *Fit*, ſecund. C. R. 2.
1) *Eius*, C. H. habet.
2) *Inungitur*, C. H.
3) C. R. 1. legit: *credidit.*
4) *Autem*, legunt C. H. et L. cum c. cit.
5) In Cod. R. 1. additur: *confitebor et ego ei coram patre meo*, in C. autem L. *confi. et e. etc.* in c. cit. *conf. et ego etc.*
6) C. R. legunt: *ſacro*, cum L. et cit. c.
7) In cit. c. pro *vel*, eſt littera *i.* forte: *id eſt.*
8) *Qui*, eſt in cit. c.
9) Vocabulum: *ſanctum*, non exſtat in C. H.

q *Eſa.* 9. r 1 *Reg.* 9. s *al.* delinitio: *ſed recentibus litteris: in cæteris*, delibutio. t *Vox*, Petrus, *deeſt in manuſcript.* v *Apocal.* 1. 1 *Petr.* 2. x *Hebr.* 10. y *Abac.* 1. z *Iac.* 2. aa *Gal.* 5. bb *Eccl.* 2. cc *Rom.* 10. dd *Matth.* 10. *et Marc.* 8. ee *Aug. tract.* 1, 3. *ſuper Ioann.* ff *Epiſc. enim ordinarius eſt miniſter huius ſacramenti. Concil. Trid. ſeſſ.* 7. *de confirm. c.* 3. gg *Act.* 8.

tum

tum Sanctum. Nondum enim in quenquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu: tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum Sanctum. Cuius aduentus per vnctionis ministerium designatur: quia columba *a* in qua Spiritus Sanctus super Christum in baptismo descendit, ad vesperam in cataclysmo *b* reuertens, ramum retulit virentis oliuæ, cuius vtique sacramentum Dauid *c* propheta prænoscens, exhilarandam faciem in oleo prædicauit.

Tractat de consecratione altaris. Abbas.

§. 8. Vngitur præterea, secundum ecclesiasticum morem, cum consecratur altare, cum dedicatur templum, cum benedicitur calix, non solum ex mandato legis diuinæ, verum etiam exemplo beati Syluestri, qui cum consecrabat altare, illud 10) chrismate perungebat. Præcepit enim *d* Dominus Moysi, vt faceret oleum vnctionis, de quo vngeret testimonii tabernaculum 11), et arcam testamenti, mensamque cum vasis, [*de quibus etiam si forsitan dubitaueris, cum a te fuerimus requisiti, f. t. plenius instruemus.*] Verum 12) vnctionis sacramentum aliud *e* quidem efficit, et figurat, tam in Nouo 13), quam in Veteri Testamento: vnde non iudaizat ecclesia, cum vnctionis celebrat sacramentum, sicut antiqui 14) mentiuntur, qui neque scripturas, neque Dei nouere virtutem. §. 9. Monemus igitur, [*fr. t. et ex. at. ac per A. S. m. quat. ad mandatum dil. fil. n. tt. sancti Crucis presbyteri cardin. ap. sed. leg. tu quoque sacram accipias vnctionem, ne quid tibi desit ad virtutem sacramenti. Cum et sacro fueris chrismate delinitus: archiepiscopos et episcopos tuos similiter vngas, et per eos facias manus sacerdotum inungi oleo benedicto,*] (vt) illum 15) [*de cetero*] in ordinandis presbyteris, et consecrandis episcopis morem serues, et facias 16) obseruari, quem apostolica sedes obseruat 17), [*quæ disponente Domino cunctorum fidelium mater est, et magistra. Mittimus autem tibi per cardinalem prædictum pontificalia ornamenta, caligas et sandalia, amictum et albam, cingulum et succinctorium, orarium et manipulum, tunicam et dalmaticam, chirothecas et annulum, planetam et mitram. Pallium vero per dilect. fil. Io. Capellanum n. antea miseramus. Et*] licet *f* Romanus pontifex non vtatur 18) baculo pastorali, tum propter historiam 19) *g* tum [*etiam*] propter mysticam rationem: tu tamen ad similitudinem aliorum pontificum poteris eo vti, [*quorum omnium rationem idem card. sicut a nobis accepit, te poterit edocere.*

10) *Et illud*, secundum C. H.
11) *Ostium tabernaculi*, C. H.
12) *Veruntamen*, est in cit. c.
13) In C. R. et H. *tam*, non legitur.
14) *Aliqui*, C. H. L. et c. cit. sine dubio rectius legunt.
15) Vox: *illum*, abest a C. H.
16) *Seruans et faciens*, legimus in cit. c.
17) Ideo tam amplissime *Latinorum vnctionem* explicat Pontifex maxime in ordinandis presbyteris et episcopis vsitatas, quo ad hunc ritum amplectendum Bulgaros induceret, Græcorum ritibus assuetos. Hi enim ab vnctionibus plane abstinebant, vt mirandum sit, quosdam interpretes contrarium docuisse ex *l.* 34. §. 3. *C. de episc. aud.* in qua imperator succincte tradit ritum ordinationis episcopalis his verbis vsus: *in episcoporum ordinationibus preces ad dominum mittuntur Christum, Deum nostrum, et inuocatio sancti et adorandi sit Spiritus, et eorum capitibus aut manibus imponuntur sanctissima eorum, quæ apud nos sunt, mysteriorum.* Manuum impositio sine dubio his indicatur verbis, vel etiam *libri euangelii* impositio, qua caput manusque tegebantur, cuius magna erat veneratio, et in quo *sanctissima mysteriorum noui fœderis* continebantur, vt Græcorum antiquitates memorant. Pontifex quidem, *decreto* GRATIANI nixus, *vnctionis* ritum ex ANACLETI decretali, in *c.* 1. *dist. LXXV.* relata, probare conatus est: sed tenebræ illorum temporum GRATIANVM, et *pontificem* deceperunt, vt impostoris pessimi PSEVDO-ISIDORI somnia, ab omni antiquitate aliena, vt veras merces venditauerint, quibus *decretum* abundat. Eo tempore, quo falsarius scripsit, vnctiones episcoporum iam vsitatæ erant, paulo ante tempora LEONIS I. receptæ, teste MORINO *de SS. ordinat. P. III. ex. 6. c.* 2. §. 2. presbyterorum vero nequidem tempore NICOLAI I. in Romana ecclesia cognitæ, teste EODEM *cit. l.* §. 3. Adeoque non mirandum, quod PSEVDO-ISIDORVS hunc ritum suo tempore allegauerit, quem tamen per apertum fucum iam ANACLETO adscripsit.
18) Historiam vel potius fabulam, ad quam pontifex prouocat, adfert GONZALEZ *ad h. c. litt.* zz. satis lepidam. Interim certum est: etiam episcopum Romanum, more ceterorum episcoporum *baculum pastoralem* habuisse adhuc seculo X., teste REGINONE in *Chron. libr. II. ad ann. DCCCCLXIV.* apud IO. PISTOR. *tom. I. script. rer. Germ. p.* 110. *nouiss. edit.* hæc de LEONE VIII. referente: *tunc Leo apostolicus, coadunata multorum episcoporum synodo, eundem Benedictum, Romanæ sedis inuasorem, iudicio omnium ab inuaso gradu deposuit, et pontificale pallium, quod sibi imposuerat, abscidit, FERVLAMQVE PASTORALEM manu eius arreptam coram omnibus in frusta confregit* etc. Idem quoque narrat *LVITPRANDVS libr. VI. c. vlt.* apud REVBERVM *p.* 220. *nouiss. edit.* de OTTONE imperatore hæc referens: *posthæc pallium sibi abstulit, quod simul cum pontificali ferula, quam manu gestabat, domino papæ Leoni reddidit. Quam ferulam idem papa fregit, et fractam populo ostendit.* Forsan in odium inuestituræ per annulum et baculum noluit amplius vti *baculo*.
19) *Historiacam*, C. H. habet.

a *Matth.* 4. *Marc.* 1. *Luc.* 3. b *Gen.* 8. c *Psal.* 108. d *Exod.* 30. e *In C. Barb.* aliud quidem efficit et aliud figurat, *etc.* f Et licet. g *Vid. Martial. Lemonicens. cent.*

TITVLVS XVI.

DE SACRAMENTIS *h* NON ITERANDIS 20).

CAP. I.

In ordinato in subdiaconum sine manuum impositione, et confirmato non chrismatis, sed olei vnctione, non fiet iteratio, sed supplebitur prætermissum.

INNOCENTIVS III. 21) *i* (*ann.* 1205. *Roma in Angliam.*)

Pastoralis [*officii diligentia*] *k*: [*et infra.*] Præterea nos consulere voluisti, an permitti debeat ministrare, qui 22) sine impositione manuum fuerit ad ordinem 23) subdiaconatus 24) assumptus. Et si confirmationis sacramentum in eo debeat iterari, qui per errorem fuit non chrismate, sed oleo delinitus. Ad quod 25) [*fr. t.*] breuiter duximus respondendum, quod in talibus non est aliquid iterandum, sed caute supplendum, quod incaute fuerat prætermissum.

20) *De sacramentis iterandes vel non*, C. R. L. et H.
21) *Innocentius III. Elyensi episcopo*, C. H. legit, c. 1. comp. 3. h. t. habet: *Heliensi episcopo.*
22) *Si quis*, pro *qui*, legit c. cit. 1.
23) In C. R. 2. præpositio: *ad*, non exstat; sed in C. R. 1. legitur: *ad ordines.*
24) In C. R. 1. voci: *subdiaconatus*, puncta subiecta sunt, et in c. cit. legitur: *diaconatus*, quod etiam verius: quia *diaconi*, non *subdiaconi* manus impositionem accipiunt.
25) *Ad quæ*, habet cit. c.

CAP. II.

Probibet sepultos a schismaticis exhumari, vestimenta, cum quibus celebrarunt, iterum benedici, et altaria, in quibus celebrarunt, iterum consecrari.

HONORIVS III. *archiepisc. London.* 26) *l et eius suffragan.* (*c.* 1. *comp.* 5. *h. t.*)

A nobis humiliter quæsiuistis, quid fieri debeat de mortuorum corporibus, qui tempore schismatici et reprobi Waldemarii 27) a schismaticis 28) sunt *m* sepulti, et de indumentis sacerdotalibus, cum quibus, nec non de altaribus 29), in quibus degradati presbyteri celebrarunt. Nos autem inquisitioni vestræ 30) breuiter 31) respond. quod non credimus, ob hoc duntaxat sepultos huiusmodi exhumandos, aut debere indumenta talia iterum benedici, vel reconsecrari altaria supradicta.

26) C. R. et ed. ant. *Lundon.* legunt, sed C. H. legit: *Lugd.* et L. *Ludon.* c. 1. comp. 5. h. h. t. legit: *capitulo Bremensi*, quæ lectio verior, vt euincit CIRONIVS *in compil. Honor. h. t.* vbi etiam historiam hic relatam illustrat.
27) *Waldemari*, est in c. cit.
28) *Et a schisinaticis*, habet C. R. 1.
29) *Altaribus*, C. H. habet, omissa præp. *de.*
30) *Tuæ*, C. R. legunt cum L.
31) *Taliter*, legit C. R. 1. cum H. et c. cit.

CAP. III.

Si in ordinatione presbyteri, vel diaconi manus impositio fuerit prætermissa: statutis temporibus supplebitur.

GREGOR. IX. 32) *archiepisc. London.* 33) *n* (*ann.* 1128. *Roma in Daniam.*)

Presbyter et diaconus cum ordinantur: manus impositionem tactu corporali, ritu ab apostolis introducto, recipiunt. Quod si omissum fuerit; non est aliquatenus iterandum: sed statuto tempore ad huiusmodi ordines conferendos caute supplendum, quod per errorem extitit prætermissum *o*. Suspensio *p* autem manuum debet fieri, cum oratio super caput effunditur 34) ordinandi.

32) *Idem*, secund. C. R. 2. sed perperam.
33) C. R. 1. legit: *Lundun.* sed a C. R. 2. abest. H. habet: *Lugdun.* et L. *Lundon.* ed. ant. quoque ita legit, quæ lectio approbanda: quia ad Lundonensem archiepiscopum hæc decretalis scripta.
34) *Infunditur*, C. R. 1.

TITVLVS XVII.

DE FILIIS PRESBYTERORVM ORDINANDIS, VEL NON 35) *q*.

CAP. I.

Illegitimus non ordinatur, nisi vt religiosus fiat: nec tunc præficitur, id est, ad prælaturam non habilitatur.

Ex concilio Pictauien. (*ann.* 1078. *in Galliam.*)

Vt filii *r* presbyterorum, et cæteri ex fornicatione nati, ad sacros ordines 36) *s* non promoueantur: nisi aut monachi fiant, vel

35) Verba: *ordinandis vel non*, absunt a C. R. 2. in comp. 1. h. t. adduntur hæc verba: *nec in paternis ecclesiis tolerandis.*
36) *Gradus*, C. R. 2. H. et L. legunt cum c. 1. cit. comp. h. t.

h *In quibusdam cod. ita:* de sacramentis iterandis vel non. *Vnus ita:* de sacramentis iterandis vel non iterandis. i Heliensi episcopo. k *Require ex c. pastoralis, infr. de off. et pot. iud. del. cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* l Archiepiscopo Lugdunen. *etc.* m *In Cod. Bar. adduntur hæc verba:* vtrum debeant exhumari. n *al.* Lugdun. o *Vide leg. qui testamento. ff. de excus. tut.* p *al.* impositio. *al.* interpositio. q *In vno manuscr. ita:* de filiis presbyt. non ordinandis, nec in paternis ecclesiis tolerandis. *In alio ita:* de filiis presbyterorum et aliis illegitime natis ordinandis, vel non. r *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* s Gradus.

in

in 37) congregatione canonica regulariter viuentes *a*; prælationem 38) vero nullatenus habeant: sed neque serui, nisi a dominis suis libertate 39) donentur.

37) *Aut in*, secundum C. H. et c. cit.
38) *Prælationes*, secundum C. R. 2.
39) C. R. *libertati*, legunt cum L. sed ed. ant. habet: *liberati*.

CAP. II.

Illegitimus filius sacerdotis, qui, hoc tacito, per rescriptum apostolicum paternam ecclesiam impetrauit, remouetur ab illa.

ALEXANDER III. [G.] *Lincon.* 40) *electo.* (*ann.* 1176. *Roma in Angliam. c.* 2. *comp.* 1. *h. t.*)

Ad præsentiam 41) nostram accedens R. presbyter, tacito, quod esset filius sacerdotis, [*per fraudem*] impetrauit a nobis, vt in ecclesia, [*de Bileshi,*] in qua pater eius ministrauit 42), existeret capellanus. [*Quia vero fraus, siue dolus nulli debet præstare patrocinium: d. t. per A. S.*] (Ideoque) mandamus, quatenus, [*infra XL. dies post harum susceptionem litterarum rei veritatem inquiras diligenter, et*] si tibi constiterit, quod memoratus R. sit in sacerdotio genitus, et quod *b* pater 43) [*eius*] in eadem ecclesia 44) ministrauit 45), non obstantibus prædictis 46) litteris nostris 47), ipsum [*omni occ. et app. cess.*] amoueas ab eadem 48).

40) *Lincol.* habet C. R. 2.
41) Initium ipsum huius capituli 2. cit. comp. h. t. est sequentis tenoris: *Ex insinuatione prioris et fratrum de Marcellinæ auribus nostris innotuit quod R. presbyter, tacita veritate.*
42) *Ministrauerat*, C. R. 1.
43) C. R. cum L. et ed. ant. *pater eius*, legunt, sed C. H. ita habet: *et pater eius in* etc.
44) Vox: *ecclesia*, non exstat in cit. c.
45) *Ministrauerit*, secundum C. H. et cit. c.
46) *Prædictis*, non exstat in cit. c.
47) Pronom. *nostris*, non exstat in C. H.
48) *Exinde*, legitur in cit. c.

CAP. III.

Non potest filius sacerdotis ecclesiæ paternæ præesse. H. d. cum sequent.

IDEM. 49) [*Pars c. Inter cetera.*]

Præsentium *c* auctoritate [*tibi*] iubemus, vt filios sacerdotum in ecclesiis paternis ministrare, vel eas qualibet occasione obtinere nullatenus patiaris: sed ipsos ab ecclesiis, in quibus patres eorum ministrasse 50) noscuntur, [*cessante appellationis obstaculo*] studeas penitus amouere.

49) *Idem Parisiensi episcopo*, C. H. habet, sed ed. ant. legit: *Idem Parisiensi canto.*
50) *Ministrare*, C. R. 2. habet.

CAP. IV.

Idem dicit.

IDEM *Vigorens.* 51) *episcopo.* (*ann.* 1177. *Roma in Angliam.*)

Conquerente *d* nobis M. [*Milone*] clerico, [*auribus nostris innotuit, quod, cum R. presbyter ecclesiam B. Mariæ de Vic. tanquam persona diutius habuisset, et post mortem eiusdem M. a Richard. Paceforde, domino fundi fuisset præsentatus, R. filius eius presbyteri in sacerdotio genitus institutionem ipsius clerici nisus est impedire, et ad habendam ecclesiam eandem omnibus modis, quibus potest, adspirat. Quoniam igitur indignum est, et canonicæ obuiat sanctioni, vt filii sacerdotum debeant patribus succedere in ecclesiis: nos ad enormitatem istam eradicandam sollicite volentes et diligenter intendere*] frat. t. mandamus, quatenus, si publicum est et notorium, patrem [*prædicti*] R. clerici 52) habuisse in prædicta 53) ecclesia personatum 54), filium eius 55) ibidem ministrare, aut eiusdem ecclesiæ 56) personatum habere nullatenus patiaris, et, si 57) [*forte*] iam institutus est ibi, eum [*sublato app. remedio, auctoritate nostra*] inde 58) non differas amouere, [*et memoratum M. si tibi ad ipsam ecclesiam fuerit præsentatus ab eo, ad quem repræsentatio spectare dignoscitur ibi, dummodo alias idoneus sit, contrad. et app. cess. non postponas recipere, ipsumque facias prædictam quiete possidere ecclesiam.*]

51) *Vigornien.* C. R. 2. legit cum L. et c. 4. cit. comp. sed a C. R. 1. abest hoc vocabul.
52) *Clerici*, non est in c. cit.
53) *Præscripta*, legunt C. R. et L. cum cit. c.
54) *Presbyteratum*, legitur in cit. c. per totum.
55) *Eiusdem*, est in cit. c.
56) Vox: *ecclesiæ*, a C. R. H. et L. abest.
57) *Sed si*, legimus in cit. c.
58) Partic. *inde*, non exstat in c. cit.

CAP. V.

Episcopus, qui scienter contulit filio sacerdotis paternam ecclesiam, exinde eum remouere non potest.

IDEM *London.* 59) *episcopo.* e

Veniens *f* ad præsentiam nostram N. clericus 60) [*lator præsentium supplici*] nobis [*insinuatione*] proposuit, quod, cum illum 61) ad capellam [*ecclesiæ*] sancti L. 62) [*de Noneburgo,*] quam ei concessisti, [*et assignasti, attitulasses, et in eadem*] in presbyterum 63) ordinasses, ipsum ea 64) postea spoliasti, eo, quod pater eius in præscripta 65) ecclesia ministrauit. [*Quia vero ad nostrum spectat officium viris ecclesiasticis paterna prouisione consulere,*] (ideoque) frat. t. mandamus, [*præc.*] quatenus, si tibi innotuerit, quando eam sibi dedisti, quod pater eius presbyter in dicta ecclesia ministrasset 66), [*quando eam sibi assignasti*] ipsam ei [*dilatione et app. cessante*] restituas, et in pace dimittas 67), amoto alio, si quem instituisti forsitan 68) in eadem. Verum si hoc ignorans fecisti 69) *g*, ex quo ad ecclesiam ipsam eum in presbyterum ordinasti: eam sibi restituas 70), [*et*] donec in alia ecclesia sibi 71) prouideas, vnde honeste valeat sustentari, [*eidem nullum super prædicta ecclesia grauamen inferas, vel molestiam.*]

59) *Lund.* C. R. 1. legit, sed C. R. 2. habet: *Lugdon.* C. L. *Londoniensi*, et ed. ant. *Lundon.* quæ lectio verior.
60) *Presbyter*, est in c. 6. cit. comp.
61) *Ipsum*, est in cit. c.
62) *Sancti Laurentii*, C. R. 1. legit cum c. cit.
63) *Cum eum in presbyterum*, C. H. legit.
64) *A prædicta ecclesia*, legit c. cit. pro *ea*.
65) *Prædicta*, est in c. cit.
66) *Ministrauit*, legitur ibidem.
67) *Eum dimittas*, legit C. L.
68) *Forsitan*, non exstat in c. cit.
69) In c. cit. textus hic paullo aliter se habet, scil. *Verum si, te ignorante, quod pater suus in eadem ministrauerit, ipsam sibi assignasti, ex quo* etc.
70) *Restituas et in pace dimittas, donec*, C. H.
71) *Et*, est in cit. c.

CAP. VI.

Gratiam continet ex hoc dicit: *Eo, quo filius sacerdotis est ordinatus, non debet carere beneficio.* Ioan. Andr.

IDEM. [*R.*] *Oxonens.* 72) *episcopo* h.

Proposuit *i* nobis R. 73) lator præsentium, quod, cum ad ecclesiam de Saleb. 74) a domino fundi fuerit præsentatus, tu curam animarum noluisti sibi committere, [*vel huic rei assensum tuum præstare*] pro eo, quod esset filius sacerdotis. [*Super quo vtique discretionem tuam, sicut dignum est, in Domino commendamus, et in Domino prouidentiam tuam gratam gerimus admodum et acceptam.*] Cæterum, quia [*necessitatibus eius in laboribus, quos ad nos veniendo sustinuit, interna mentis affectione compatimur, et*] indignum est, vt ipse, postquam est in subdiaconum 75) [*vt asserit*] ordinatus 76), omnino debeat ecclesiastici beneficii prouisione 77) carere: [*discr. tuam per A. S. mon. atque*] mandamus, quatenus aliquem honestum presbyterum cum assensu eiusdem clerici [*infra XL. dies post harum susceptionem litterarum, contrad. et app. cess.*] inuenire studeas, qui ecclesiæ seruiat 78) supradictæ 79), ita, quod præfatus R. 80) medietatem omnium beneficiorum prædictæ ecclesiæ, eidem in suo ordine seruiendo, [*diuino intuitu, quoad vixerit, nostra et tua auctoritate*] pacifice debeat obtinere. Non enim solus 81) presbyter missarum sollemnia, vel alia 82) diuina officia potest sine ministri suffragio celebrare.

72) *Exon.* C. R. 1. legit; sed C. R. 2. habet: *Exoniensi*, cum L. et c. 7. comp. cit. h. t.
73) *P.* habet ed. ant. per totum.
74) *De Salabien.* C. R. 1. habet cum L. sed *de Salesbera*, c. cit. 7.
75) *Subdiaconatum*, est in c. cit.
76) *Constitutus*, C. R. 1.
77) *Perceptione*, legitur in cit. c.
78) *Deseruiat*, est ibidem.
79) *Eidem*, est in cit. c.
80) *P.* est in ed. ant.
81) *Vnus solus*, habet C. L.
82) *Et alia*, secundum C. R. 1.

CAP. VII.

Filius præesse potest ecclesiæ, cui pater præfuit mediate.

IDEM [*venerabilibus fratribus R.*] *archiepiscopo Cantuariens.* k [*totius Angliæ primati et A. S. L. et R. Wigorn. episcopo.*]

Ex transmissa [*nobis*] conquestione G. 83) clerici percepimus, quod ad [*dilecti filii nostri*] abbatis de Castris 84) præsentationem, in quodam beneficio ecclesiæ de N. 85) *l* eum in præsenti recipere distulisti, eo, quod [*quidam E. qui dicebatur*] pater eius in præfata ecclesia ministrauit: quo defuncto 86), media intercessit persona 87), cui prædictum beneficium est collatum. Ideoque 88) [*f. t. per A. S.*] man-

83) C. R. 1. habet *V*; sed C. R. 2. cum L. ed. ant. et c. 8. comp. cit. *W.* per totum.
84) *De Cant.* secundum C. R. 1. *de Cast.* C. R. 2. habet cum L. *de Castini*, legit cit. c.
85) C. R. cum L. et ed. ant. legunt: *de H.* Sed in c. 8. cit. comp. ita differt hic textus: *in quoddam ecclesiæ beneficium de Viuerton. ab eo sibi canonice concessum eum* etc.
86) *Præterea ex parte ipsius nobis est insinuatum, quod, memorato E. defuncto*, etc. legimus in c. cit.
87) *In ecclesia media intercessit persona*, C. R. 1.
88) *Inde est, quod*, legimus in cit. c. pro *ideoque*.

a Viuant. b *Concil. Trident. sess. 25. in decret. de reform. cap. 15. idem sancivit.* c *Post concil. Lateranen. sub Alex. III. p. 19. cap. 4. et cap. 3. eod. tit. in 1. compil. et concil. Trident. proxime citatum. Arnulf. Lexou. epist. 114. cap. 7. de test. cap. 14. de purg. can.* d *Post conc. Lateran. sub Alex. III. p. 19. cap. 1. et cap. 4. eod. tit. in 1. compil. conc. Tol. IX. c. 10.* e Lugdunensi. f *Post concil. Lateran. sub Alex. III. p. 19. c. 5. et cap. 6. eod. tit. in 1. compil.*

g *Vide leg. 2. ff. de iur. et f. ignor. et l. si res obligata. ff. de legat. 1.* h Idem R. Exoniensi episc. i *Post conc. Later. sub Alex. III. p. 19. c. 6. et cap. 7. eod. tit. in 1. compil.* k Idem venerabilibus fratribus. R. cant. archiepiscop. totius Angliæ primati, et apost. S. Legato, et R. Vigoren. episcopo, *sic habet 1. collectio.* l *al.* de H. *vide Anton. Aug. in notis veteris collectionis.*

damus,

damus, [*atque praec.*] quatenus, si est ita, praenominatum Guil. ad praefatum beneficium admittere non postponas 89), [*omni occ. et app. cess.*] non ideo minus obseruato apostolici rescripti decreto, quod [*hic*] successionem in ecclesia Dei hereditariam detestatur 90), [*vt canonicam approbet possessionem.*]

89) *Si praedicta constiterint praenominatum Walterium in possessionem ei collati beneficii inducere non differatis*, legit cit. c.
90) *Destruit*, legitur ibid.

CAP. VIII.

Filius praeesse potest ecclesiae, in qua pater sine titulo ministrauit.

IDEM *Vigorens.* 91) *episcopo.* [*et priori De.*] [*ann.* 1188. *Roma in Angliam.*)

Constitutus in praes. nostr. G. clericus, [*praesentium lator*] supplici 92) nobis 93) insinuatione monstrauit, quod, cum capellam de Storton. 94) canonice fuisset adeptus, et eam pluribus annis pacifice possedisset, R. miles ipsum ea 95) sine iudicio [*et institia*] spoliauit 96). Cumque memoratus clericus exinde apud te [*frater coepiscope,*] deposuisset querelam; obiectum fuit 97) ei, quod pater suus in capella 98) ministrauit 99) eadem: [*ideoque praefatam capellam nondum potuit rehabere. Quia vero ad nostrum spectat officium, insolentiam laicorum contra viros ecclesiasticos debita seueritate compescere:*] (Fr. tuae) [*d. v. per A. S. praec.*] mandamus, quatenus, [*rei veritate diligenter inquisita et cognita*] si tibi 100) *a* constiterit, quod idem clericus a capella fuerit praedicta per potentiam laicalem eiectus, et quod pater eius praefatae capellae persona, seu perpetuus vicarius 1) non fuerit, licet in eadem nomine eiusdem G. quandoque ministrauerit 2), ipsam sibi cum reditibus, [*inde*] perceptis [*amoto alio, si quis eam detinet, dil. occ. et app. cess.*] restituere non omittas 3), [*litteris nostris, si quae sint impetratae, veritati et institiae non praeiudicantibus, et ipsum, sicut canonice adeptus fuit, faciatis pacifice possidere.*]

91) C. R. 1. habet: *W.* et ed. ant. *Wig.* sed C. R. 2. legit: *Vigornien.* cum L.
92) *Simplici*, secundum C. H.
93) Dictio *nobis*, neque in C. L. neque in ed. ant. legitur.
94) *Stortana*, C. R. 1. *Stord.* ed. ant. habet; sed C. R. 2. *Stritona*, et L. *Stortona*, legit, c. 10. cit. compil. habet: *Stertona.*
95) *Praescripta ecclesia*, legimus in cit. c. 10.
96) *Spoliauerit*, est in cit. c.
97) *Fuerit*, habet cit. c.
98) *In praefata ecclesia*, legimus ibidem.
99) *Proximo ministrauit*, C. H. legit; sed c. cit. habet: *ministrauerit.*
100) Pronomen: *tibi*, a C. R. H. et ed. ant. abest; sed in c. cit. est: *vobis.*
1) Ipso interprete pontifice, perpetuus vicarius dicitur signanter *persona*, quod personam principalis, cuius beneficio praedicta capella vnita erat, gerat, eiusque vices suppleat; qualis *vicaria perpetua* beneficio aequiparatur *c.* 27. *X. de rescript.* magis tamen nomine *pensionis* venit, ne duo ad idem beneficium promoti videantur. Ideo autem *perpetuus* vocatur, quia reuocari nequit, nec morte principalis desinit. De tali *personatu*, etiam agit *c.* 10. 11. *et* 13. *X. h. t.* et quatenus in parochiis deprehenditur, refertur merito inter *beneficia curam animae habentia*, in *c.* 18. *X. h. t.*
2) *Ministrauit*, habet ed. ant.
3) *Restituatis*, est in cit. c.

CAP. IX.

Si is, cui concessum est a papa, vt possit dispensare cum filiis sacerdotum, circa ecclesias paternas immediate tenendas, cum aliquo dispensat: ille per litteras institiae postea contra eum impetratas, remoueri non poterit.

IDEM *Eboracen. archiepiscopo.* (*ann.* 1177. *Roma in Angliam.*)

Ex tua nobis *b* parte est propositum, quod, cum olim ad tuam consultationem super filiis sacerdotum tales a nobis litteras recepisses, vt eos posses 4) in ecclesiis, quas patres eorum nullo mediante possederant, sustinere, quos probatae vitae et sanae *c* conuersationis cognosceres, vel quos longo tempore illas tenuisse *d* constaret: quidam ad iudices litteras impetrauerunt, vt, si constaret, eos esse filios sacerdotum vel clericorum, qui in proximo 5) ante eos ecclesias 6) tenuerunt 7), super his imponatur 8) eis, app. cessante, silentium, et ecclesias istas 9) ipsis assignent, quamuis in eis se ostendere nequeant per episcopos institutos. (Super quo tibi 10) t. respond. quod) si [*autem*] per priores litteras [*nostras*] cum aliquibus clericis dispensasti, dispensationem tuam posteriorum litterarum [*nostrarum*] intuitu, nolumus irritari, [*sed eam seruari praecipimus illibatam.*] Alios vero clericos laicae donationis 11) intuitu, in ecclesiis [*parochiali iuri subiectis,*] sine auctoritate pontificis sui 12) institui, aut institutos remanere [*in eis,*] auctoritate apostolica prohibemus.

4) *Pessis*, est in c. 11. comp. cit. 1.
5) *Proxime*, legit C. H. sed L. cum cit. c. et ed. ant. habet: *qui proximo*, omissa partic. *in.*
6) *Ecclesiam*, C. R. 1. et L. legunt.
7) *Tenuerint*, C. H.
8) *Imponant*, legunt C. R. cum H. et cit. c.
9) *Illas*, legunt C. R. H. et L. cum cit. c.
10) *Confraternitatis*, legit ed. ant.
11) *Dominationis*, legitur in c. cit.
12) Pronom. *sui*, abest a C. H. et c. cit. quod etiam legit: *pontificum.*

CAP. X.

Si manifestum est, quod filius in ecclesia immediate successit patri: sine aliqua testium receptione ab illa remouebitur.

IDEM *Cantuariens. archiepiscopo* (*et eius suffraganeis.*) (*ann.* 1178.)

Quoniam e est sacris canonibus prohibitum 13), [*ne quis hereditario iure ecclesiastica beneficia possidere praesumat, nec hi, qui in sacerdotio sunt geniti, nisi probate vixerint, in claustro monachorum vel canonicorum regularium, ad sacros ordines debeant promoueri: vobis*] praecipimus, quatenus, si manifestum et publicum fuerit, patres 14) *f* [*eorum*] in ecclesiis 15) personatus gessisse, filios ab eisdem [*ecclesiis*], si (et) iam eas adepti sunt, [*app. cess.*] penitus excludatis, nec ad earum gubernationem vlterius assumantur. Nolumus enim, vt [*propterea*] caussa in iudicium deducatur 16), vel testes (etiam) admittantur, si hoc 17) manifestum existat 18).

13) *Inhibitum*, secundum C. H.
14) *Patris eorum*, C. R. 2. legit cum c. 12. cit. comp. 1.
15) *Ecclesiae*, est in cit. c.
16) *Ducatur*, C. H. legit.
17) *Cum hoc*, in cit. c.
18) *Existit*, habet cit. c.

CAP. XI.

Filius etiam legitimus remouetur ab ecclesia, in qua immediate successit patri vicario, vel rectori.

IDEM *Cantuarien. archiepiscopo.* cf. Ferrari, Filius c. 70

Ad exstirpandas g successiones [*a sanctis Dei ecclesiis studio totius sollicitudinis debemus intendere, et etiam ad hoc decet nos vigilem curam exhibere, ne circa ministerium suscepti regiminis videamur minus diligentes existere, si id vitium in ecclesiis vel negotiis ecclesiasticis, et viris permittimus pullulare. Hinc est quod*] f. tuae [*per A. S. praec.*] mandamus, quatenus, si qui filii presbyterorum prouinciae tuae teneant ecclesias, in quibus patres eorum tanquam personae, vel vicarii nulla persona media ministrarunt 19), eos, siue geniti sint 20) in sacerdotio, siue non, ab (eisdem) ecclesiis [*ipsis, contrad. app. cess.*] non differas amouere. [*Si vero aliqui sint filii clericorum, qui ecclesias, quas patres eorum tenuerunt, personis aliis mediis sunt adepti; eos, dummodo idonei ipsi sint, poteris sustinere ita, quod, si vnus plures ecclesias, quas pater suus tenuerit, possidet, quarum vna possit sufficere, vna, quam maluerit, facias esse contentum: dummodo tales non sint, a quarum vna reliqua pendere noscatur.*]

19) *Ministrauerint*, C. H. habet.
20) *Sint*, habet C. L.

CAP. XII.

Filius episcopi legitime natus, promoueri potest ad ordines, et in paterna ecclesia beneficiari.

CLEMENS III. 21) *Cassel.* 22) *archiepiscopo.* h (*ann.* 1189. *Roma in Hiberniam.*)

Ad haec *i* ex parte tua nostris auribus, est relatum 23): etc. [*et infra.*] Quod a nobis fr. tua requisiuit, an a pontificibus generati valeant ad sacros ordines promoueri, si scientia 24) fuerint et morum honestate probabiles: sciat fr. t. quod, si ex legitimo sunt 25) matrimonio procreati, nec aliud canonicum obuiat 26), licite possunt ad sacros ordines ascendere 27), et in eisdem ecclesiis, in quibus praesunt, vel [*etiam*] praefuerunt genitores eorum, beneficium obtinere.

21) *Clemens*, legitur in ed. ant. omisso numero.
22) *Cassal*, secundum C. R. 2. *Casel*, habet C. L. sed in comp. 2. h. t. c. 3. legitur: *Cassian.*
23) *Intimatum*, C. R. legunt cum c. cit. 3.
24) *Et scientia*, secundum C. H.
25) *Sint*, legit ed. ant.
26) *Obuiet*, C. R. 2. habet.
27) *In sacris ordinibus ordinari*, legit c. cit.

CAP. XIII.

Non potest filius esse vicarius illius ecclesiae, in qua pater proximus fuit rector.

IDEM. *k*

Michael *l* presbyter de sancto Germano, transmissa nobis conquestione, monstrauit, quod, cum ecclesiam sancti I. 28) de Corona 29) *m* tuae dioecesis canonice sit adeptus, M. filius 30) Antonii, qui proximo ante ipsius 31) ecclesiae habuit personatum, ad se vicariam ipsius asserit pertinere. [*Quia igitur in ecclesia successiones, et in praelaturis et dignitatibus ecclesiasticis statutis canonicis damnantur.*] f. tuae

28) C. R. legunt: *Sancti Io.*
29) *De Ron.* C. R. 1. habet, sed C. R. 2. *de Torn.* H. *Tornaco* legit, *Toren.* autem C. L. *Toron.* ed. ant.
30) C. R. habent *N.* per totum, *A. filius*, C. H. legit. Sed L. et c. 4. cit. comp. *N. filius*, per tot.
31) *Ante ipsum*, legimus in cit. c.

a Quatenus, si constiterit, quod praed. clericus. b *Post concilium Lateran. sub Alexand. III. part.* 19. *cap.* 10. *et c.* 10. *eod. tit. in* 1. *compil. al. cap.* 3. *vt est in Tarrac. veteri.* c *alit.* bonae. d *al.* habuisse.

e *Cap.* 12. *eod. tit. in* 1. *compil.* f *al.* patres eorum. g *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compilat.* h *alias* Casan. *al.* Cassien. episcopo. *al.* Casselben. *al.* Cassiano arch. i *C.* 3. *eod. tit. in* 2. *compil.* k Coelestinus III. l *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *compil.* m Coronen. *al.* Toron.

[*per apostolica S.*] mandamus, quatenus, [*veritate diligentius inquisita*] si constiterit tibi, ipsum a M. fuisse filium Antonii, qui eiusdem ecclesiæ [*sicut præmisimus*] habuit proximo personatum, [*omni contrad. et app. cess.*] ei super eadem vicaria 32), perpetuum silentium imponere non postponas.

32) *Super eandem vicariam*, legit c. cit.

CAP. XIV.

Illegitime genitus etiam de vxore, sine dispensatione ad ordines vel beneficia promoueri non potest.

IDEM. (*ann. 1190. Romæ.*)

Litteras [*dilectionis vestræ accepimus, votum laudis præsentium et eius originem continentes.*] Intelleximus b [*siquidem*], quod (H.) in sacerdotio genitus, de vxore legitima natus et conceptus, [*voto laudabili*] affectauit a pueritia [*seruire et*] ministrare Domino in officio clericali. Verum licet a 33) filiis paterna incontinentia modis omnibus propellenda noscatur 34), [*et propter cautelam presbyterorum filii a sacris ordinibus iuxta sanctionem canonicam remouentur: non expedit, vt super huiusmodi ita supplicantium precibus annuamus, quod videamur aliis impetrandi similia spem aliquam facilius impertiri. Sed vt suæ postulationis affectu, cum ad sed. apost. humiliter accesserit, ex toto defraudari se non doleat: præsenti scripto vobis significamus, quod,*] si (tamen) alias 35) dignus inuentus fuerit, permittimus ipsum ordinari in clericum, et ad 36) ecclesiasticum beneficium, vnde commode sustentari valeat, promoueri.

33) *Quia in*, legit c. 5. cit. comp.
34) *Dignoscitur*, est in c. cit.
35) *Aliter*, legit ed. ant. cum c. cit. *al.* C. L. habet.
36) *Et in*, habet c. cit.

CAP. XV.

Illegitimus in ecclesia Paterna præbendari non debet.

INNOCENTIVS III. (*ex 3. comp. c. 4. de vit. et hon. cler.*)

Cum decorem domus Dei 37): [*et infra.*] [*Interdum ludi fiunt in eisdem ecclesiis theatrales, et non solum ludibriorum spectacula introducuntur in eas monstra laruarum: verum etiam in tribus anni festiuitatibus, quæ continue natalem Christi sequuntur, diaconi, presbyteri, ac subdiaconi vicissim insaniæ suæ ludibria exercentes, per gesticulationum suarum debacchationes obscenas in conspectu populi decus faciunt clericale vilescere, quem potius illo tempore deberent prædicatione mulcere. Quia igitur ex officio nobis iniuncto domus Dei nos zelus comedit, et opprobria exprobrantium ei super nos cadere dignoscantur: frat. v. per A. S. m. quat. ne per huiusmodi turpitudinem ecclesiæ inquinetur honestas, eos, qui sunt publice vxorati non admittatis de cetero ad ecclesiasticas dignitates, dimissis ab eis, quas non possunt sine prauo exemplo et graui scandalo retinere.*] Filiis [*quoque*] canonicorum 38) præbendas in eisdem ecclesiis conferri non sinatis, quarum c sunt canonici patres eorum: cum indecorum sit, vt in altaris officio illegitimus filius impudico patri ministret d, in quo vnigenitus Dei filius 39) æterno patri pro salute humani generis victimatur. [*Prælibatam vero ludibriorum consuetudinem, vel potius corruptelam curetis ab ecclesiis vestris taliter exstirpare, quod vos diuini cultus et sacri comprobetis ordinis zelatores.*]

37) *Domini*, est in c. 4. comp. 3. de vit. et hon. cler.
38) *Filiis presbyterorum vel canonicorum*, C. R. 1.
39) Vox: *Dei*, abest a C. R. L. et c. cit.

CAP. XVI.

Si illegitimus, maxime filius spurius instituatur in ecclesia, in qua institutus est pater: institutio non valet, et instituens a suis beneficiis suspendatur.

IDEM *in concilio generali* e. (*ann. 1215.*)

Ad abolendam f pessimam, quæ in pluribus 40) inoleuit ecclesiis, corruptelam, firmiter inhibemus, ne canonicorum filii, maxime 41) spurii, canonici fiant in secularibus ecclesiis, in quibus instituti sunt patres (eorum). Et g, si fuerit contra præsumptum: decernimus 42) non valere. Qui vero tales, vt dictum est, canonicare præsumpserint, a suis beneficiis suspendantur.

40) *In plerisque*, legunt C. R. 2. H. et L. cum c. 1. comp. 4. h. t.
41) *Et maxime*, habet ed. ant.
42) *Decreuimus*, in C. R. 1.

CAP. XVII.

Alius, quam papa non dispensat, vt filius in ecclesia paterna immediate succedat.

HONORIVS III. (*decano Furn. Morin. diœc. et magistro Giliberto Morin. et L. sancti Donatoris in Brugis Tornacen. diœcesf.*] h (*ann. 1220. Romæ in Belgium. ex 5. comp. c. 1. h. t.*)

Dilectus filius G. præpositus [*ecclesiæ*] sanctæ M. [*in Brugis*] transmissa nobis petitione monstrauit, quod, cum Vergilius 43) presbyter [*Tornacen. diœces.*] quandam ecclesiam 44), curam animarum habentem, quam nullo medio habuit pater eius, [*tam contra Lateran. quam generalis concilii statuta,*] obtineat, [*in scandalum plurimorum; idem*] ipsum monuit [*diligenter,*] vt resignaret eandem: sed idem asserens, quod [*bonæ memoriæ*] H. Remen. 45) i archiepiscopus, tunc apost. sed. leg. dispensauit 46) cum eo, id efficere contradicit: [*quamquam cum eo non fuerit per Romanum pontificem dispensatum.*]

Quocirca [*discretioni v. de vtriusque partis procuratorum assensu*] mandamus, quatenus [*partibus conuocatis, et auditis hinc inde propositis*] non obstante dispensatione aliqua, quæ a sede apostolica non manauerit 47), quod canonicum fuerit, appellatione postposita, statuatis.

43) C. R. 2. et L. nec non ed. Pith. et cit. c. *Virgilius*, legunt; sed C. R. 1. habet *W.*
44) *Præbendam eiusdem ecclesiæ*, legit cit. c.
45) *V. Remen.* legit C. R. 1. sed *W. Remensis*, C. R. 2. cum L. cit. c. et ed. ant.
46) *Dispensarat*, legit C. L.
47) *Emanauerit*, habet C. L. et c. cit. sed *manauit*, ed. ant.

CAP. XVIII.

Illegitimus absque dispensatione papæ ad dignitatem, vel personatum, vel beneficium curatum, promoueri non potest.

GREGORIVS IX. *Turon. archiepiscopo.* k (*ann. 1228. Roma in Galliam.*)

Nimis in tua prouincia ecclesiæ deformatur l honestas, ex eo, quod filii sacerdotum, et alii non legitime nati, ad dignitates et personatus 48) m, et alia 49) beneficia curam animarum habentia, sine dispensatione sedis apost. promouentur. Quocirca mandamus, quatenus prædictis personis a personatibus, et 50) dignitatibus, et huiusmodi beneficiis prorsus amotis, ea 51) personis idoneis conferri facias per illos, ad quos collationem ipsorum 52) de iure noueris pertinere. Et ne id de cætero præsumatur, districtius inhibemus 53).

48) C. R. 1. ita legit: *dignitates et, (h. e. ecclesiæ vel ecclesiasticas) personatus.*
49) *Ac alia*, C. R. H. et L. habent.
50) Copula *et*, a C. R. et L. abest.
51) *Eas*, legunt C. H. et L.
52) *Eorum*, C. R. 1.
53) *Prohibemus*, habet C. R. 2.

TITVLVS XVIII.

DE SERVIS NON ORDINANDIS ET EORVM MANVMISSIONE 54).

CAP. I.

Seruus ante plenam manumissionem ordinari non debet.

Ex concilio Toletano. (*forte ann. 633. in Hispan. conf. c. 1. comp. 1. h. t.*)

Instruendi 55) n [*sunt præterea Laici, vt sciant, quod nullatenus alio loco manumittere possunt proprios seruos, quos dominicis castris adgregare consueuerunt, nisi in sacrosancta ecclesia ordine prænotato. Quomodo enim clerici extra ecclesiam libertatem assequi possunt, qui a lege mundana extranei sunt, et quibus interdicitur, ne ad seculare iudicium procedant, quomodo seculari iudicio a iugo seruitutis absoluuntur? Sed*] forte 56) dicet 57) aliquis: clericus fieri non permittitur, nisi ante clericatum 58) ingenuitatis dignitate potiatur. Reuera verum dicit. Et ideo, quod infirmari o vel vituperari potest, præcaueri debet. [*Non solum autem, qui ad clericatus ordinem promouendi sunt, in ecclesia manumittendi sunt, verum etiam hi, quos quisque pro remedio animæ suæ emancipari vult: quia sic scriptum est in pacto Francorum.*]

54) *De seruis ordinandis vel non, et eorum manumissione*, C. R. 1. legit; sed C. H. hunc titulum ita habet: *de seruis non ordinandis et eorum manumissionibus.* Denique in comp. 3. titulus hic ita sonat: *de seruis ordinandis.*
55) *Instituendi*, legit C. R. 1.
56) *Fortasse*, est in c. 1. comp. 1. h. t.
57) *Dicit*, C. R. 1. et H. habent. *Aliquis dicit clericus forte fieri* etc. legit ed. ant.
58) *Ante susceptum clericatus officium*, legimus in cit. c. 1.

CAP. II.

Seruus sine licentia domini ordinatus, deponitur, et domino restituitur.

Ex eodem. p

De seruorum ordinatione, [*qui passim ad gradus ecclesiasticos indiscrete promouentur, placuit omnibus cum sacris canonibus concordare.*] Statutum est 58*), vt nullus episcoporum deinceps ad sacros ordines eos 59) promouere 60) præsumat, nisi prius a dominis [*propriis*] libertatem fuerint consequuti. Et si quilibet seruus fugiens dominum suum, [*aut latitans, aut adhibitis testibus munere conductis vel corruptis, aut*] qualibet calliditate aut fraude 61) ad gradus peruenerit ecclesiasticos: de-

58*) Hic desideratur copula *et*, ante voces *statutum est*, quæ etiam legitur apud BVRCH. et IVON. docente AVGVSTINO ad h. c.
59) *Aliquos*, est in cit. comp. c. 2.
60) *Ordinare*, C. R. 1.
61) *Vel fraude*, legunt C. H. L. et c. cit.

a *al.* N. ipsum filium fuisse, *etc.* b *Cap. 5. eod. tit. in 2. compil.* c *al.* quorum. d *Vide not. per B. in l. generaliter §. cum autem. C. de instit. et subst. sub condit. fact.* e *Cap. 31.* f *Concordat concilium Trident. sess. 25. de reform. c. 15. et habetur cap. 1. eod. tit. in 4. compil.* g *alii:* sed. h Decano Moriensi, *et in aliquot vetustis legitur:* Innocent. III.

i *In multis antiquis legitur:* G. Remens. k *alias* archidiac. l *al.* diffamatur. m *Vide ff. de alim. et cib. leg. l. pen. et l. si filius. ff. de don.* n *al.* instituendi. o *al.* infamari. p *Burchard. libr. 2. decr. cap. 31. Iuo part. 6. c. 132. Grat. dist. 54. cap. 6. Panorm. libr. 3. titul. de seru. non ordin. c. 1. et post concil. Lateran. sub Alex. III. part. 50. cap. 56. et c. 2. eod. tit. in 1. comp. vbi integrum caput et variam inscriptionem inuenies; nam alias adscribitur concil. Maticensi, al.* Toletano.

cretum est, vt deponatur, et eius dominus eum recipiat. [*Si vero auus, vel pater ab alia patria in aliam migrans in eodem prouincia filium genuerit, et ipse filius, ibidem educatus, et ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, et vtrum seruus sit, ignoratum sit, et postea veniens dominus illius legibus eum acquisierit: sancitum est, vt, si dominus eius libertatem dare voluerit, in gradu suo permaneat. Si vero eum catena seruitutis a castris dominicis abstrahere voluerit; gradum amittat: quia iuxta sacros canones vilis persona permanens sacerdotii dignitate fungi non potest.*]

CAP. III.

Seruus ab ecclesia manumissus ordinari potest; et quod acquirit, post suum obitum, erit ecclesiæ manumittentis: quam si accusat, vel contra eam testificatur, libertate et ordine priuetur.

Ex eodem. a

De famulis 62) ecclesiæ constituere presbyteros et diaconos per parochias liceat, ita tamen, vt antea manumissi statum recipiant 63) libertatis. §. 1. Quicquid autem talibus [*aut per libertatem concessum, aut per successionem*] exstiterit debitum, aut quolibet modo collatum eis [*quippiam*] in personas extraneas transmittere non licebit, sed omnia ad ius ecclesiæ, a qua 64) manumissi sunt, post eorum obitum debeant 65) pertinere. §. 2. Quibus 66), sicut cæteris ecclesiæ libertis, accusandi vel testificandi aduersus ecclesiam aditus præcludatur 66*): (ad) quod si aspirauerint 67), non solum libertatis beneficio careant, sed etiam honoris gradu, quem non dignitate naturæ, sed necessitate temporis 68) promeruerunt 69).

62) *De familiis*, legit cit. comp. c. 4.
63) C. R. legunt: *accipiant*, cum H. L. et c. cit. 4.
64) *Ad quam*, legimus in cit. c.
65) *Debeant*, non exstat in c. cit.
66) *His quoque*, habet c. cit.
66*) *Intercluditur*, est in cit. c.
67) *Si ipsi aspirauerint*, C. R. 1.
68) *Necessitatis tempore*, C. R. 1. legit.
69) C. R. H. L. et ed. ant. Gonz. et Pith. legunt: *meruerunt*, sed in cit. c. est *promeruerint*.

CAP. IV.

Dominus in seruo, quem manumittit, potest spiritnales operas retinere.

Ex concilio apud Alichi 70). b (*ann. 917. in German.*)

Nullus [*clericus ad gradum presbyterii promoueatur, nisi ordine canonico, vt scriptum in canonibus habetur. Si enim propter Dei dilectionem,*] quis de seruis suis quenquam [*elegerit, et docuerit litteras, et*] donauerit libertate 71), et [*per intercessionem erga episcopum*] ipsum in 72) presbyterum fecerit ordinari 73), ille autem postea 74) in superbiam elatus, domino 75) suo canonicas horas [*obseruare et*] psallere [*renuerit, et eis iuste obedire, dicens, se liberum esse*] noluerit, [*et quasi libere, cuius vult, homo fiat: hæc sancta synodus anathematizat, et illum a sancta communione arceri indicat, donec resipiscat, et domino suo obediat secundum canonica præcepta. Sin autem obstinato animo, etiam hæc contemserit, accusaretur*] (accusatus) apud episcopum, qui ordinauerit 76) eum, [*et*] degradetur, [*et fiat seruus illius, id est, domini sui, sicut natus fuerit. Quisquis vero talem secum habuerit, postquam rem illius prædictam audierit, et domino suo non reddiderit, vel a se non proiecerit, siue episcopus, siue comes, siue clericus, siue laicus, anathematis illius societate innodatus, pœnam excommunicationis ducet.*]

70) *Alch.* C. R. 2. habet, sed L. *Alth.* et ed. ant. *Arch.* in c. 3. cit. comp. legitur *Altheum*, et quidem rectius. De ipso concilio *Altheimensi* actum est in *c. 1. C. XVIII. q. 1. in not. 2.* et *c. 3. C. XXXI. q. 1. not. 37.*
71) C. R. L. ed. ant. et Gl. *libertati* habent; sed in c. cit. est: *libertatem.*
72) Verba: *ipsum in*, non exstant in cit. c.
73) *Ordinari*, omittit idem c.
74) Vox: *postea*, omittitur in C. H. et c. cit.
75) In c. cit. ita legimus: *missam dominis, et canonicas horas.*
76) *Ordinauit*, est in cit. c.

CAP. V.

Spurii, vel serui, ordinari non debent.

ALEXANDER III. *archiepisc. Turon.*

Consuluit [*nos tua fraternitas, vtrum tibi liceat spurios et seruos ad ordines promouere; super quo vtique*] cons. t. t. respond. quod neque spurios, neque seruos ordinare debes: et, si memor es, in consecratione tibi dictum fuit, vide, ne quemlibet seruilis conditionis ad ordines promouere præsumas.

CAP. VI.

Manumissus ab ecclesia, vt fiat clericus, et ipsi ecclesiæ perpetuo seruiat in diuinis, ad aliam ecclesiam se transferre non potest: secus si pure fuerit manumissus. Vel sic: *secus si fuerit manumissus, vt seruiat.* Io. Andr.

INNOCENTIVS III. *Variensi* 77) d *episcopo.* (*ann. 1207. Viterbo in Hungariam.*)

Eo libentius e; [*et infra.*] Adiecisti aliam quæstionem, an illorum filii, qui ecclesiæ seruili conditione tenentur, traditi a parentibus militiæ clericali cum suorum conniuentia dominorum, vt [*Deo*] in eadem 78) [*cuius sunt*] ecclesia debeant deseruire, assequentes propterea libertatem, post tempus, ea 79) relicta, possint ad aliam se transferre? In quo [*capitulo*] credimus distinguendum, vtrum eo tenore fuerint manumissi et obligati 80) f ordini clericali, quod manumittendi 81) ecclesiæ, dum vixerint, deberent impendere famulatum in obsequiis diuinorum; et tunc transferendi se ad aliam est eis licentia deneganda: vel manumissi exstiterint absolute, sicque libertatem habeant ad aliam transeundi.

77) *Viad'n*, legit C. R. 1. sed a C. R. 2. abest inscriptio nihilque reperitur, nisi: *idem.* C. L. legit cum c. 1. comp. 3. h. t. *Vacien.* ed. ant. *Warinen.*
78) *Eorum ecclesia*, C. R. 1. habet; sed c. cit. *in ea.*
79) *Eadem*, est in cit. c.
80) C. R. H. L. et ed. ant. *oblati*, habent cum c. cit. 1.
81) *Manumittenti*, legit C. L. cum ed. ant.

CAP. VII.

Ius, quod est de seruo facto diacono, etiam de subdiacono debet intelligi.

IDEM.

Miramur non modicum, cum g certum 82) sit in constitutionibus antiquorum 83), quando 84) h serui in gradus ecclesiasticos ordinati, debeant in seruitutem, vel non debeant reuocari. [*et infra.*] De subdiaconali ordine, quia de eo non fit mentio in patrum 85) statutis expresse, videtur nobis, quod et is 86) cum diaconali gradu priuilegio gaudet eodem. Nam 87) licet sacer ordo 88) non reputaretur 89) in ecclesia primitiua: tamen a 90) constitutione Gregorii atque Vrbani secundum moderna tempora, sacer gradus esse minime dubitatur.

82) *Cautum*, secundum C. H.
83) Sine dubio indigitat c. 9. *dist. LIV.* vbi GELASIVS ex *antiquis regulis* hanc caussam definit, et hanc ob caussam auctor huius decretalis *constitutiones antiquorum* illas vocat. Ipsa hæc decretalis non est INNOCENTII III. vt GONZAL. obseruat, et hac de caussa nec ALTESERRA in *comment. ad Innoc. III. decretales* eam commentario illustrauit.
84) *Quomodo*, legit C. L.
85) *In primis*, C. H. legit.
86) *Quod et in his*, secundum C. R. 1.
87) *Namque*, C. H. habet.
88) *Sacr.* habent C. R. Vocabulum: *ordo*, in vtroque codice R. abest, nec legitur in C. H. et L.
89) *Reputetur*, legit C. L.
90) Præpositio, *a*, desideratur in C. R. 1.

CAP. VIII.

Natus ex patre seruo et libera matre, liber est, et licite promouetur.

GREGORIVS IX. *archiepiscopo Neapolitano.* (*ann. 1228.*)

Dilectus filius G. 91) diaconus proposuit, quod I. 92) miles ea occasione, quod patrem ipsius hominem seruum 93) esse proponit 94), licet mater sua, cuius debet imitari i conditionem, libera esse noscatur, ne promoueatur in presbyterum, impedire præsumit. Quocirca mandamus, quatenus, si tibi constiterit de præmissis, eundem militem ab huiusmodi impedimento cessare 95) k compescas.

91) *H.* ed. ant. habet.
92) C. R. 2. *Io.* legit, cum ed. ant. sed C. L. *Iohannes.*
93) *Suum*, C. H. L. et ed. ant. habent.
94) *Proposuit*, C. R. 2.
95) Vox: *cessare*, a C. R. H. L. et ed. ant. abest.

TITVLVS XIX.

DE OBLIGATIS AD RATIOCINIA ORDINANDIS, VEL NON.

CAP. VNIC.

Obligatus ratiociniis, deposito onere et reddita ratione, ordinari potest: prius vero non.

Ex concilio Carthag. 96) *l* (*ann. 348. in Afric. ex 1. comp. c. 1. h. t.*)

Magnus episcopus Augustensis dixit 97): *quid dilectioni vestræ videtur* 98), procuratores, [*et*] actores, [*et*] exsequutores 99), seu curatores pupillorum si debeant 100) ordinari? Gratus epi-

96) Refertur quidem hic textus in *c. 3. dist. LIV.* sed sub nota *palea*, adeo vt omissus quoque sit in *Cod. reg.* 1. et 3. *decreti* et probabiliter inde inferatur, adhuc æuo RAYMVNDI illum a plerisque codicibus decreti abfuisse.
97) *Dicit*, habet ed. ant.
98) Verba: *quid dilectioni vestræ videtur*, omittuntur in C. H. L. et ed. ant.
99) Hæc vox suspecta, vt *suppositilia*, videtur ACOSTAE *ad h. t.* et AVGVSTINO; sed immerito, cum appellatio *exsequutorum* etiam prædicetur de schola agentium in rebus in *l. 12. §. 1. C. de prox. sacr. scrin. XII.* qui pariter cum obligatis ad ratiocinia *seculo obstricti* erant, quo nomine hos designat TERTVLLIANVS *de præscript. hæret. c. 41.*
100) *Debent*, legit ed. ant.

---

a *Addi potest. 4. c. 73.* b *al.* Aluern. *alit.* Altheum. *alit.* Althen. *al.* Archi. *solet Burchardus eum locum appellare* Altheim, *vt libr. 1. cap. 162. et 227. Iuo part. 6. cap. 602. Decret. ex conc.* apud Altheim habito, *c. 38. Huic rex Conradus interfuisse dicitur.* c *Ex cap. 3. eod. tit. in 1. compil.* d *alias*, Varinensi, *alias* Vacinensi, *al.* Vaciensi. e *Cap. 1. eod. tit. in 3. compil.*

f *In omnibus manuscriptis*, oblati: *in vno solo*, obligati, *sed i. et g. velut superabundantia erant notata.* g Cautum. h *alius*, quomodo. i *Vide l. idem Pomponius. §. idem scribit, de rei vindic. et Instit. de ingen. §. 1.* k *Vox*, cessare, *deest in vet.* l *Concilium Carthaginense primum, cap. 8. vt refert Burchardus libr. 2. decret. cap. 36. Iuo p. 6. c. 137. Gratianus dist. 54. can. 3. vbi falso tribuit concil. Maguntinensi.*

scopus

scopus dixit: si post deposita onera 1) et reddita 2) ratiocinia, actus vitae ipsorum fuerint comprobati in omnibus: debent [et] cum laude Dei 3), si postulati fuerint, honore 4) munerari. Si enim ante libertatem negotiorum vel officiorum [*ab aliquo sine consideratione*] fuerint ordinati: ecclesia infamatur. Vniuersi dixerunt: recte [*quoque*] statuit sanctitas vestra 5), ideoque ita *a* est nostra sententia 6).

1) *Omnia*, legitur in c. 1. comp. 1. h. t.
2) Vox: *reddita*, abest a C. H.
3) *Clerici*, est in cit. c. pro *Dei*.
4) *Honeste*, C. R. 1.
5) *Tua*, legit c. cit.
6) *Vera*: (al. *nostra*) *sententia* C. R. 1. habet. Sed ed. ant. legit: *iusta est vestra sententia.*

TITVLVS XX.
DE CORPORE VITIATIS ORDINANDIS, VEL NON.

CAP. I.

Presbyter, qui in duello digiti partem amisit, ex dispensatione sui episcopi potest in suo ordine ministrare.

ALEXANDER III. b (*ann. 1165. Roma in Campaniam. Pars c. licet P. conf. c. 1. comp. 1. h. t.*)

De presbytero [*autem*] Campaniae, qui duellum sponte obtulit, et oblatum suscepit 7), et in eo partem digiti amisit [*sicut illi, ita et nunc prud. t.*] respondemus, quod, cum ipse [*sicut etiam nos videmus*] non perdiderit tantum de digito, quin [*ipse*] sine scandalo possit sollemniter 8) celebrare, satis potes post peractam poenitentiam cum eo misericorditer agere, et permittere ipsum in suo ordine ministrare: licet eius excessus grauis admodum 9) extitisset.

7) More *Longobardorum* vitas, quibus iudicialia duella vsitata erant, aliis probationibus destitutis, vt nec clerici illis abstinerent, maxime, si in curia seculari agerent. Vid. HARDVIN. *tom. VII. concil. p. 258. sq.*
8) *Sollemnia*, legitur in c. 1. comp. 1. h. t.
9) *Vltra modum*, C. R. 1.

CAP. II.

Habens in oculo maculam, quae non inducit magnam deformitatem, etiam ad episcopatum poterit promoueri.

IDEM *Cistercien.* 10) *electo*, (*al. Cicestrensi. ann. 1173. Roma in Angliam. conf. c. 3. cit. comp.*)

Cum de tua [*et aliorum*] electione [*qui sunt in quibusdam ecclesiis Anglicanis electi in praesentia nostra et fratrum nostrorum*] quaestio mota fuisset, [*et singulis vestris quaedam obiicerentur:*] tibi, quod in oculo maculam habeas 11), et filius canonici fueris, est obiectum. [*Attendentes itaque prudentiam et honestatem tuam, et volentes te nostrae gratiae et dilectionis praerogatiua gaudere, venerabili fr. n.*] Cantuariens. 12) archiepiscopo [*A. S. L.*] dedimus in mandatis, vt pro eo, quod canonici filius diceris, in promotione tua ex multa dispensatione procedat 13). De macula vero *c* [*quam in oculo habere diceris, hoc*] archiepiscopo praedicto mandauimus 14), vt cum 15) consilio suffraganeorum suorum, [*et praesertim venerabilium fratrum nostrorum Exonen. et Wigor. episcoporum*] quod exinde visum fuerit 16), exsequatur 17). [*Tu itaque eundem archiepiscopum, frater, requirere super his studeas humiliter et deuote: quia nos*] (in quo tibi) ex maxima dispensatione [*in hac parte*] curauimus prouidere, [*vtpote qui personam tuam sincera caritate diligimus, et libenter, quantum secundum Deum possumus, ad tuum intendimus commodum et honorem.*]

10) *Cistrennen.* legunt C. H. et L. *Cistremen.* habet editio antiqua. *Cistren.* est in c. 3. cit. comp. h. t.
11) *Habebas*, est in c. cit.
12) Ideo mandatum ad hunc directum, quod *Cicestrensis* episcopus electus eius suffraganeus esset, ad quem eo suo adhuc *confirmatio* spectabat.
13) *Procedere non postponat*, legit c. cit.
14) *Mandamus*, est ibidem.
15) Partic. *cum*, non exstat in cit. c.
16) *Sibi praeuisum fuerit*, C. R. 1. legit, sed C. R. 2. *sibi iustum visum fuerit*, et C. L. cum H. edit. Gonz. et Pith. habent: *sibi visum fuerit.*
17) Textus ipse in c. cit. est hic: *qui exinde sibi, quod visum fuerit, exsequentur.*

CAP. III.

Sectus in cunabulis, licite promouetur.

CLEMENS III. *Varinen.* 18) *episcopo.* (*ann. 1189. Roma in Hungariam.*)

I. Ex parte Bartholomaei monachi [*et diaconi*] petitorium *d* fuit nostro apostolatui praesentatum, quod, cum ipse in cunabulis sectus fuerit, postmodum sub regula et abbate deuote Deo militans, in diaconatus ordinem est promotus: [*vnde suppliciter petiit facultatem sibi a sed. apost. indulgeri, vt sit ei licitum in presbyterum ordinari. Nos vero attendentes, quod*] (sane cum) secundum statuta Nicaeni concilii [*illi*] ad clericatus 19) ordinem prohibeantur 20) accedere, et si etiam in clero fuerint, debeant 21) cessare, qui se ipsos sani absciderint 22), vel affectauerint, vt ab aliis *e* abscindantur; non credimus ei [*aliquod*] impedimentum afferre, quo minus possit prouehi, qui in cunabulis sectus fuit 23); quia non videtur hoc eo tempore affectasse, quo iudicium animi non habebat 24): praesertim cum in 25) canonibus apostolorum 26) *f* sit manifeste sancitum, quod eunuchus, si per insidias hominum factus, vel ita natus sit, aut etiam in persequutione sint ei amputata virilia, et dignus est 27), possit in episcopum promoueri 28). [*Cognoscenti itaque tibi de substantia veritatis, si precibus eius noueris veritatem inesse, et alias dignus inueniatur, maxime cum diu in ordine perseuerauerit monachali, ipsum in presbyterum promouendi licentiam auctoritate praesentium indulgemus.*]

18) *Beuen.* secundum C. H. sed in c. 1. comp. 2. h. t. est: *Varinen.*
19) *Illi ad clericatus*, legunt C. H. L. et ed. ant. sed in c. cit. legimus: *diaconatus*, pro *clericatus.*
20) *Prohibentur*, C. H. legit.
21) *Debent*, est in cit. c.
22) *Absciderunt*, est ibid.
23) *Fuerit*, cit. c. habet.
24) *Tunc non habebat*, legit ed. ant.
25) Partic. *in*, non exstat in cit. c.
26) Prouocat CLEMENS III. ad *c. 8. dist. LV.* postquam etiam in *decreto* GRATIANI hi apocryphi canones post DIONYSIVM *exiguum*, approbati, et inter legitimos iuris fontes per errorem relati sunt.
27) *Et si dignus est*, C. R. 1. legit; sed cit. c. *et dignus sit.*
28) *Vt fieri episcopus possit*, habet cit. c.

CAP. IV.

Sacerdos, qui sine caussa virilia sibi fecit abscindi, credens inde mereri, de dispensatione episcopi suum officium, praeter altaris ministerium, poterit exercere.

IDEM *Rauennati archiepiscopo.* (*conf. c. 1. comp. 2. de cler. aegr.*)

Significauit *g* nobis R. archipresbyter sancti Stephani, [*de Longasco*] quod B. 29) presbyter credens, se obsequium praestare Deo, fecit sibi virilia amputari 30). [*Sed cum idem archipresbyter sit senectute grauatus, nec relinquere valeat presbyterum memoratum: nobis humiliter supplicauit, vt ei concedere debeamus, ea, quae praeter missam ad sacerdotem pertinent, ministrare.*] Quocirca mandamus, quatenus [*inquiras diligenter veritatem, et,*] si iam dictum 31) presbyterum alias 32) Deo 33) *h* dignum inueneris, ei sacerdotale officium, absque [*omni*] altaris ministerio, auctoritate nostra fretus, et tua, prout videris expedire, concedas.

29) *Quod R.* legimus in c. 1. comp. 2. *de cler. aegrot.*
30) Iam olim ex edicto HADRIANI hoc facinus sub poena capitali prohibitum, vt medicus, qui exciderat, eadem poena plecteretur, *l. 4. in f. ad L. Cornel. de Sicar.* quod ei non licuit sine permissu praesidis. Testis est IVSTINVS Martyr. *in apol. II. p. 71. in f.* iuuenem quendam Christianum, quo gentiles conuinceret, commixtiones promiscuas et occultas Christianis obiectas meras obtrectationes esse, libellum obtulisse FELICI Alexandriae praesidi, medico permitti postulantem, *vt testes sibi absciderent. Nam sine permissu praesidis id facere, loci eius medicis interdictum esse dicebant.* Neque aliter praesides id permittere poterant, quam ex graui et necessaria caussa forsan ad vitae salutem, quem casum refert *c. sq.*
31) *Ante dictum*, secund. C. R. 1.
32) *Alias*, non legitur in ed. ant.
33) Vox: *Deo*, in C. R. H. L. et c. cit. non exstat.

CAP. V.

Sacerdos, qui ex iusta caussa fecit sibi virilia abscindi, potest, vt prius, sacerdotale officium exercere.

INNOCENTIVS III. i [*Parien. episcopo.*]

II. Ex parte [*dilecti fil.*] M. presbyteri fuit *k* [*in audientia nostra*] propositum, quod, cum sibi sentiret leprae periculum imminere, de consilio medici virilia fecit sibi abscindi, vt posset a tam graui infirmitatis vitio 34) liberari, [*et vt prouiderimus ei super exsequutione sui officii, a nobis humiliter postulauit.*] Quoniam igitur canones sanctorum patrum 35) hunc 36) a sacri altaris administratione 37) non prohibent: [*fr. t. per A. S.*] mandamus, quatenus, si est ita 38), et memoratus M. est alias idoneus 39), vt sui ministerii officium exsequatur, [*nullius contradictionis vel appell. obst. auctoritate fretus apost.*] liberam ei tribuas facultatem.

34) *Grauis infirmitatis vitio*, C. R. legunt.
35) *Presbyterum hunc*, legit ed. ant.
36) C. 1. comp. 3. h. t. legit: *huiusmodi.*
37) *Ministratione*, habet ed. ant.
38) In cit. c. legimus: *si ita se rei veritas habet.*
39) C. R. 1. tantum legit: *cum alias idoneus sit*; et omittit verba: *memoratus M. est.*

CAP. VI.

Mutilatus manu, si promotus fuerit in abbatem, ab abbatia deponitur.

IDEM *Mileten.* 40) l *episcopo.* (*ann. 1198. Roma in Cariam.*)

Exposuisti *m* nobis, [*in nostra praesentia constitutus*] quod [*l. quon-*

40) *Milit.* legunt C. R. 1. et edit. Pith. *Milicen.* C. R. 2. habet, cum ed. ant. *Militen.* C. L. cum c. 2. cit. comp.

a *al.* ista. b Solernitano archiepiscopo *ex ea collectione, quae est post Lateranens. part. 26. c. 4. 5. et 6. Vide concilium Tridentinum. Sessione 25. de reformatione, cap. 19. Adde beatum Thomam, et ibi Caietanum 2. 2. quaest. 95. ad articulum 3. et plenissime per Bernardum Vasquium controuersiarum illustrium, cap. 12. et 49.* c *alias*, vere in oculo. d *Cap. 1. eod. tit. in 2. compil.*

e *Vide l. sed. et quaesitum. §. 1. cum not. ff. de liber. et posthum. et l. spadonem. ff. de verborum signific.* f *dist. 55. can. Eunuchus. 8.* g *Idem sanciuit Innocent. I. epist. ad Felicem Nucerianum episcopum, c. 1. Refert Burchardus l. 2. c. 14. concord. concil. Nicaen. c. 1. sed hic additur dispensatio.* h *Vox*, Deo, *in antiquis deest.* i Parisiensi episc. *alias*, *Pariensi episc.* k *Cap. 1. eod. tit. in 3. compil.* l *al.* Miltens. *al.* Mildens. m *Cap. 2. eod. tit. in 3. compil.*

dam]

dam] prædeceſſor tuus H. 41) in abbatem promouit, neſciens, quod ipſe eſſet manu altera mutilatus. [*Quia vero ipſe abbas noſcitur ſiniſtra carere: quid ſuper hoc agendum ſit, noſtra voluiſti reſponſione doceri.*] Nos igitur fr. t. t. reſpond. quod, cum pro tam enormi defectu ad ſacros non poſſit ordines promoueri, et [*ipſe*] in promotione ſua id tacuerit fraudulenter, ab abbatiæ officio eſt non immerito amouendus.

41) *Tuus P.* legit c. cit.

CAP. VII.

Carens vngula pollicis, dummodo ſit fortis in pollice, licite ad ſacerdotium promouetur.

HONORIVS III. *epiſcopo Engoliſmen.* 42) (*ann.* 1218. *Roma in Galliam. ex comp. 5. c. 2. h. t.*)

Thomas Monachus [*ſancti Amantii de Brixia*] propoſuit [*coram nobis,*] quod, cum in annis puerilibus eſſet conſtitutus, quædam barra ferrea ſuper dextræ ſuæ pollicem fortuito caſu cadens, vngulam auulſit 43) ab eo. [*Cum autem deſideret, ſicut aſſerit, in ſacerdotali officio Domino famulari: nobis humiliter ſupplicauit, vt per te, qui eius diœceſanus exiſtis, promoueri eum in ſacerdotem mandaremus.*] Quocirca [*fr. t.*] mandamus, quatenus 44), ſi ad frangendum 45) euchariſtiam ſit in pollice ipſe potens 46), et aliud canonicum non obſiſtat, propter deformitatem huiuſmodi non dimittas, quin eum ad ordinem promoueas ſacerdotis.

42) Verba: *epiſc. Engoliſmen.* a C. R. abſunt. *Innocentius III. epiſcopo Angolien* C. H. legit. Sed L. habet: *Egolnen.* edit. ant. *Engoliſin.*
43) *Euulſit*, legunt C. R. 1. et c. 2. comp. 5. h. t. ſed C. H. legit: *amiſit. Quocirca mandamus* etc.
44) *Quod*, eſt in cit. c.
45) *Frangendam*, C. H. legit.
46) *Ipſo pollice potens*, C. R. 1. *In pollice ipſo potens*, C. R. 2. H. L. et ed. ant. legunt, ſed c. cit. *in pollice illo.*

TITVLVS XXI.

DE BIGAMIS 47) NON ORDINANDIS.

CAP. I.

Breue eſt.

Ex concilio Aurelianenſi 48). (*ann.* 538. *in Gallia.*)

Vt bigami *b*, [*vel*] pœnitentes, vel 49) repudiatarum mariti, ad ſacerdotium 50) non aſcendant 51).

47) *De bigamis*, C. R. 1. habet cum comp. 4. omiſſis reliquis.
48) Forſan reſpexit ad *c. 2. diſt. LV.* cuius epitomen refert. Deſumtus autem eſt c. 2. ex concilio Arelatenſi IV. *anno* 524. celebrato.
49) *Et*, ſecundum C. H.
50) *Ad clericatum*, ſecundum C. H.
51) *Non promoueantur*, legit c. 2. comp. 1. h. t.

CAP. II.

Cum bigamo, qui ordinatus eſt ad ſacros, non diſpenſatur: et ordinator priuabitur poteſtate ordinandi, niſi cum eo fuerit diſpenſatum.

LVCIVS III. *c* *Spalatr.* 52) *archiepiſcopo.* (*ann.* 1183. *Roma in Sclauoniam.*)

Super eo *d*, quod [*a nobis*] tua fraternitas [*quid faciendum ſit*] de bigamis requiſiuit, [*inquiſitioni tuæ taliter*] reſpondemus, quod ordinatores eorum poteſtate et officio ordinandi, et ordinati, ſi ad ſacros ordines fuerint 53) promoti, [*ordinibus*] eis ideo ſunt priuandi 54): quia in bigamis contra apoſtolum *e* diſpenſare non licet, vt debeant ad ſacros ordines promoueri, vel in eis 55), ſi promoti fuerint, [*poſſint aliquatenus*] remanere. In ordinatore autem poteſt diſpenſatio adhiberi, vt ordinandi poteſtate et officio non priuetur 56).

52) *Spalat.* C. R. 1. legit, ſed C. R. 2. habet: *Spaleden.* et L. *Spaltenſi*, ed. ant. *Spal.* c. 3. cit. comp. *Spoletano.* Sed quia *Spoletana*, non eſt metropolis, legendum putat GONZ. rectius: *Spalatrenſi*, qui eſt archiepiſcopus in Sclauonia.
53) *Sunt*, C. H. legit, et ed. ant. habet: *ſint.*
54) *Priuari debent*, habet c. cit.
55) *In eiſdem*, legimus in cit. c.
56) *Priuentur*, C. R. 1. legit.

CAP. III.

Bigamus, vxore viuente, vel mortua, non ordinatur.

COELESTINVS III. 57) [pars c. *Quod de his*] (*ann.* 1195.)

De bigamis *f* presbyteris, et viduarum maritis, idem ſancimus 58) omnino, vt nec, viuentibus vxoribus, nec defunctis, ad diuinorum debeant celebrationem admitti: maxime cum a doctrina 59) ſit apoſtoli, et inſtitutionibus 60) eccleſiæ alienum.

57) *Clemens III.* eſt in c. 2. comp. 2. h. t.
58) *Sentimus*, legitur in cit. c. 2.
59) *Doctrinæ*, legitur ibid.
60) *Inſtitutione*, C. R. 2. ſed H. habet: *conſtitutionibus.*

CAP. IV.

Qui, mortua vxore, promotus ad ſacros, cum ſecunda de facto contraxit, et cognouit, bigamiæ pœnam incurrit: licet non ſit bigamus.

INNOC. III. *Ratiſpa.* 61) *epiſcopo.* *g* (*ann.* 1199. *Roma in Poloniam.*)

Nuper 62) a *h* nobis [*t. f.*] [*et infra.*] Tertius *et vltimus* 63) [*inquiſitionis*] articulus videbatur habere non modicum quæſtionis; quoniam, cum in matrimoniis contrahendis non iuris effectus 64), ſed animi deſtinatio attendatur, vnde illum comitatur infamia, qui duas ſimul vxores habet, quod partim ad factum conuenit retorqueri, ſicut [*et quod*] in canone legitur de presbytero, qui non legalibus nuptiis detinetur, eadem cenſura tales videntur inter bigamos reputandi; licet obuiet 65) ex aduerſo, quod opinioni ſit veritas præferenda, et quod iuxta præmiſſa, qui nullam vxorem habuit 66), foret bigamus reputandus: quod contingeret, ſi quis de facto contraheret cum diuerſis, quibus de iure non poſſet matrimonialiter copulari. Nos autem in hac quæſtione t. reſpond. quod, cum huiuſcemodi clericis, qui, quantum in ipſis fuit, ſecundas 67) mulieres ſibi matrimonialiter 68) coniunxerunt, tanquam *i* cum bigamis 69) non liceat 70) diſpenſari 71), licet in veritate bigami non exiſtant: non propter ſacramenti defectum, ſed propter affectum intentionis *k* cum opere ſubſequuto.

61) Admodum hic variant codices. Vera eſt lectio *Vratizlauienſi*, quæ eſt in epiſtolis INNOCENTII III. *libr. II. epiſt.* 66.
62) *Super*, C. R. 1. habet.
63) Verba: *et vltimus*, a C. R. H. L. ed. ant. et Gonz. abſunt.
64) *Affectus*, eſt in c. 1. comp. 3. h. t.
65) *Obtinet*, legitur ibid.
66) *Habuerit*, legunt C. H. et L.
67) Vox: *ſecundas*, non exſtat in C. H.
68) *Matrimonialiter*, non exſtat in c. cit.
69) *Bigamo*, habet cit. c.
70) *Licet*, legitur ibid.
71) C. R. *diſpenſare*, legunt.

CAP. V.

Qui contraxit cum virgine, licet prius ab alio fuerit deſponſata, bigamus non cenſetur.

IDEM INNOC. III. *Metenſi* 72) *epiſcopo.* (*ann.* 1205.)

Debitum paſtoralis officii *l*: [*et infra.*] [*Secundus autem tuæ dubitationis articulus continebat, an is, qui mulierem ab alio viro traductam, ſed non cognitam, matrimonialiter ſibi copulauit, valeat ad ſacerdotium promoueri? Licet autem is, qui ab alio viro relictam duxit in coniugem, ſiue cognita fuerit ab illo, ſiue incognita manſerit, videatur duxiſſe viduam in vxorem, vtpote cuius vir erat mortuus, cum duxit eandem; ſicut et ille bigamus eſſe videtur, qui cum duabus legitime contraxit vxoribus, ſiue alteram, ſiue neutram cognouerit, quia vir extitit duarum vxorum: nos tamen*] f. t. ita 73) duximus reſpondendum, quod, cum duo ſint in coniugio, videlicet conſenſus animorum, et commixtio corporum, quorum alterum ſignificat caritatem, quæ conſiſtit in ſpiritu 74) inter Deum et iuſtam animam, ad quod pertinet illud, quod dicit apoſtolus *m*: *qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt cum eo*: reliquum vero deſignat conformitatem, quæ conſiſtit in carne inter Chriſtum et [*ſanctam*] eccleſiam, ad quod pertinet illud, quod euangeliſta teſtatur *n*: *verbum caro factum eſt, et habitauit in nobis*, profecto coniugium *o* illud, quod non eſt commixtione corporum 75) conſummatum, non pertinet ad illud coniugium deſignandum, quod inter Chriſtum et eccleſiam per incarnationis myſterium eſt contractum 76), iuxta quod Paulus *p* exponens illud, quod dixerat protoplaſtus *q*: *hoc nunc os ex oſſibus meis, et caro de carne mea*: et propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit vxori ſuæ, et erunt duo in carne vna; ſtatim ſubiungit 77): *hoc autem dico magnum ſacramentum in Chriſto et eccleſia.* Cum ergo propter ſacramenti defectum inhibitum ſit, ne bigamus, aut maritus viduæ præſumat ad ſacros ordines promoueri, quoniam nec illa eſt vnica vnici, nec 78) iſte vnus vnius: profecto, vbi

72) C. R. 2. erronee legit: *Mocenſi.* Rectius ed. ant. *Meth.*
73) Partic. *ita*, a C. R. H. L. ed. ant. Gonz. et Pith. abeſt.
74) C. R. 1. *in Spiritu ſancto*, legit.
75) *Corporis*, eſt in c. 2. comp. 3. h. t.
76) Quia ex ſententia pontificis tunc demum *perfectum* eſt coniugium, quod *commixtione corporum* eſt conſummatum, inde iure Germanico collegerunt, communionem bonorum demum poſt *conſenſionem thalami* naſci, aliosque huius iuris effectus ſeſe exſerere, quæ ſententia etiam in principum connubiis eſt recepta, quod tunc demum ſacramentum in eo adſit.
77) *Subiunxit*, C. R. 1. et H. habent.
78) *Non*, C. H. legit.

a *Concil. Aurel. III. cap. 6. Idem conc. Arelat. III. cap. 3. quibus locis eadem eſt ſententia, ſed diuerſis verbis conſcripta. Referunt Burchardus libr. 2. cap. 33. Iuo part. 6. c. 134. Vide Gratian. diſt. 55. canon. 2. et concil. Trident. ſeſſ. 23. in decret. de reformatione, c. 17.* b *Ex cap. 2. eod. tit. in 1. compil. Alias legitur:* digami. c *Alias*, Spaletenſ. *alias*, Valetenſ. *alias*, Spalentin. *alias*, Spoletenſ. *alias*, Spoletano, *alias*, Hiſpalenſi. d *Cap. 3. eod. tit. in 1. compil.* e *1. ad Tim. 3.* f *Cap. 2. eod. tit. in 2. comp.*

g *Alias*, Rothomagenſ. *alias*, Witalmenſ. epiſcopo. h *Cap. 1. eod. tit. in 3. comp. Vide dominum Sotum in quarto ſententar. diſt. 27. qu. 3. art. 3.* i *Hoc*, tanquam, *non eſt expreſſiuum veritatis, ſed ſimilitudinarium, iuxta illud:* exiſtis tanquam ad latronem. k *Vide leg. ſi in emtionem. D. de minor. et l. ſi æquo. de leg. 1.* l *Quæ hic deſunt, recipies in cap. 4. de baptiſmo, et cap. 2. eod. tit. in 3. compil.* m *1 Corinth. 6.* n *Ioann. 1.* o *Vide magiſtr. ſentent. et ibi doct. libr. 4. diſt. 27.* p *Eph. 5.* q *Gen. 2.*

deficit inter huiusmodi 79) coniuges commixtio corporum, non deest huiusmodi 79*) signaculum sacramenti. Vnde is, qui mulierem ab alio viro 80) ductam, sed minime cognitam, duxit vxorem 81), quia nec illa, nec ipse 82) carnem suam diuisit in plures, propter hoc impediri non debet, quin possit ad sacerdotium promoueri.

79) *Istiusmodi*, C. H.
79*) *Istiusmodi*, secund. C. R. 1. et cit. c.
80) *Viro*, non exstat in cit. c.
81) *Duxit in vxorem*, C. R. 1. *in coniugem*, cit. c.
82) *Nec illa, nec ipsa*, C. H. legit.

CAP. VI.

Qui plures habuit concubinas, ex eo bigamus non est.

IDEM *Lundens.* a *archiepisco* 83), *apostol. sedis Legato.* (*ann.* 1213. *Signia in Daniam.*)

Quia circa *b* minima 84) *c* [*et maxima frequenter humanus deficit intellectus.*] [*et infra.*] Sane postulasti 85) per sed. apost. edoceri, si presbyteri [*successiue*] plures *d* concubinas habentes, bigami censeantur? [*et infra.*] Ad quod duximus respondendum, quod, cum 86) [*sacerdotes, siue vno, siue diuersis temporibus plures habuerint concubinas,*] irregularitatem non incurrerint bigamiæ, cum eis tanquam simplici fornicatione 87) notatis, quoad exsequutionem sacerdotalis officii poteris dispensare.

83) *London. ep.* C. R. 1. C. R. 2. *Landon. archidiacono*, L. *Lundonien.* et c. 1. comp. 4. h. t. *D. archid. Lundunen.* leguat. Rectius legendum: *Lyndensi*, ex *libr. XVI. epist. Innoc. III.* 118.
84) Verbis: *circa minima*, in C. R. 1. sequentia adduntur: *et maxima humanus quandoque deficit intellectus. et infra.* sed C. H. legit: *quo circa matrimonia.*
85) *Postulas*, est in c. cit.
86) Præp. *cum*, abest a C. H.
87) *Concubinatus clericalis*, hoc loco pro simplici fornicatione habetur: vnde factum, vt iura concubinatui olim data etiam ad *fornicationem* tracta fuerint hoc iure, liberosque inde natos.

CAP. VII.

Subdiaconus, qui cum vidua contraxit, et eam cognouit, bigamiæ pœnam incurrit, licet bigamus non sit.

IDEM.

A nobis fuit: [*et infra.*] Ille autem, qui in subdiaconatus ordine 88) constitutus de facto tantum, quia de iure non potuit, duxit viduam in vxorem, profecto bigamus non existit. Sed nec viduæ potest in veritate dici maritus: cum inter ipsum et illam 89) non fuerit vinculum maritale contractum. Cum eo tamen contra doctrinam apostoli *e*, tanquam cum marito viduæ, dispensare non licet: non propter sacramenti defectum, sed propter 90) affectum intentionis cum opere subsequuto 91).

88) *Ordinem*, C. R. 1.
89) *Ipsum et ipsam*, C. R. 1.
90) Præp. *propter*, non exstat in C. H. et ed. ant.
91) Hanc rationem etiam adduxit INNOCENTIVS III. in *c.* 4. *X. h. t.* vt probabile sit, hanc decretalem inter deperditas INNOCENTII III. epistolas fuisse, nec GREGORIO IX. cum GONZALEZIO adscribendam.

TITVLVS XXII.

DE CLERICIS PEREGRINIS,

[*et eis sine litteris non recipiendis.*]

CAP. I.

Vltramarini et valde remoti ordinationem suam probare debent per quinque episcoporum sigilla.

ALEXANDER III. *f* *Cœnoman. episcopo.* (*ann.* 1170. *Roma in Galliam.*)

Tua 92) *g* nos duxit fraternitas consulendos, quid sit agendum de clericis, qui in remotis regionibus ordinati 93), litteras eorum ostendunt, a quibus sibi proponunt manus impositas, et vtrum episcoporum 94) sigilla sint, quæ repræsentant, incertum existit 95). Tuæ igitur consultationi [*significatione præsentium*] respondemus 96), tutius esse, vt in his statuta patrum veterum obseruentur, quam nouum aliquid statuatur. Statutum autem est de transmarinis, vt ad minus quinque episcoporum super ordinatione sua testimonio muniantur 97): quod in aliis, si similiter *h* sunt incogniti 98), credimus obseruandum, ita tamen, vt 99) in suspensione aliquanto 100) tempore habeantur, in quo [*videntes*] plenius de actibus instruantur ipsorum. Sed et 1) de inferioribus ordinibus inquiri oportet 2): quia posset contingere, vt aliquibus prætermissis saltum fecissent. His autem peractis, si digni inuenti fuerint, circa eos poterit dispensari.

92) *Quia*, præmittit C. L. et voci huic superscripta est dictio *tua*, absque vllo signo, particulam *quia*, non esse legendam.
93) *Sunt*, addit C. L.
94) *Eorum*, C. H. legit cum c. 1. h. t. comp. 1.
95) *Est*, legitur in cit. c. 1.
96) C. R. legunt: *taliter respondemus*, sed in c. cit. est: *indulgemus.*
97) Intelligit ALEXANDER III. litteras formatas, de quibus actum ad *c.* 1. *dist. LXIII. n.* 85. Speciatim vero prouocat pro more illius seculi ad *decretum* GRATIANI in *c.* 1. *dist. XCVIII.* vbi refertur suppositicium concilium sub SYLVESTRO habitum relatum ab HARDVINO *tom. I. concil. p.* 288. in cuius verbis finalibus *cit. c.* 1. habetur. Hæc suppositicia verba sunt illa *statuta veterum patrum*, quæ hic laudat pontifex, vt genuina et sincera decreta, a GRATIANO in hunc deductus errorem.
98) C. R. habent cum ed. ant. *similiter qui sunt incogniti.* H. legit: *sint.* Sed L. *quod in aliis similiter, si sunt*, etc. in c. cit. pro *si*, est: *qui.*
99) *Quod*, legit C. L.
100) *Aliquo*, est in cit. c.
1) Partic. *et*, non exstat in cit. c.
2) *Oportuit*, legitur ibidem.

CAP. II.

Clericus peregrinus, qui iurat se ordinatum, nisi aliter probet, in illo ordine non suscipietur, nec ad superiores promouebitur.

INNOCENTIVS III. *Constantinop.* 2*) *patriarchæ* 3). (*ann.* 1206. *Ferentino in Thraciam.*)

Inter quatuor [*animalia*]: [*et infr.* i] Consuluit nos iterum tua fraternitas 4), vtrum *k* clericos ad te sine suorum ordinatorum litteris venientes, et offerentes [*præstare corporaliter*] iuramentum, quod sint in quouis ecclesiasticorum ordinum constituti, debeas 5) ad superiores ordines promouere. [*Nos igitur*] inquisitioni t. t. r. quod, nisi de ipsorum ordinatione canonica per idonea tibi constiterit argumenta, eos nec in illis suscipere, nec ad maiores debes ordines promouere: præsertim antequam conuersatio eorum fuerit approbata.

2*) Latino scilicet, subacta Constantinapoli per BALDVINVM. vid. supra *c.* 11. *X. de tempor. ordinat. not.* 24*).
3) *Archiepiscopo*, C. R. 2. legit.
4) Verba: *consuluit nos iterum tua fraternitas*, C. R. H. L. et ed. ant. prorsus omittunt. In c. 1. autem comp. 3. h. t. pro *iterum* est: *insuper.*

CAP. III.

Peregrinus, de cuius ordinatione non constat, non permittitur celebrare in publico, sed in occulto sic.

IDEM *patriarchæ Hierosolymitano* 6). (*ann.* 1203. *Romæ in Palæstinam.*)

Tuæ fraternitatis [*discretio postulauit per sedem ap. edoceri,*] *l* vtrum clericos, qui ad partes Hierosol. sine commendatitiis litteris veniunt, permittere debeas celebrare diuina: [*cum plerique eorum, de quorum canonica ordinatione non constat, statim vt veniunt, præsumunt, non expetita licentia, celebrare.* [et infra.] *Nos autem tuam in Domino sollicitudinem commendantes super primo articulo s. t.*] respondemus, quod, nisi legitime tibi constiterit, siue per litteras, siue per testes, de illorum 7) ordinatione canonica, qui penitus sunt 8) ignoti, non debes ipsos permittere in *m* tuis 9) plebibus celebrare: sed si forsitan eorum aliqui secreto ex deuotione celebrare 10) voluerint, poteris sustinere.

5) *Debes*, legit ed. ant.
6) Hæc verba non exstant in c. 2. comp. 3. h. t. Docent tamen contenta huius decretalis, eam esse ad patriarcham Hierosolymitanum scriptam, et quidem *Latinum*, capta a cruciatis vrbe, qui a sede Romana dependebat.
7) *Eorum*, C. R. 1. habet.
8) *Sint*, secundum C. H.
9) Præpositio *in*, non exstat in C. R. 1. H. et c. 2. cit. atque desideratur cum voce *tuis*, in ed. ant.
10) vox: *celebrare*, a C. R. 1. abest.

CAP. IV.

Inferiores prælati sine diœcesanorum consensu, in ecclesiis suis peregrinos non possunt instituere.

HONORIVS III. *Regin.* 11) *episcopo.* (*ann.* 1220. *c.* 1. *ex* 5. *comp. h. t.*)

Te nobis proponente, didicimus, quod quidam prælati ecclesiarum 12) tuæ iurisdictionis, in ecclesiis sibi commissis sine conscientia *n* [*et consensu tuo*] clericos de alienis 13) episcopatibus *o* instituere non verentur. Attendentes igitur, id eis nulla ratione licere, cum sit honestati contrarium *p*, et a 14) sanctorum patrum institutionibus

11) *Regino episcopo*, recte legunt C. R. 1. L. et c. 1. comp. 5. h. t. quia *Regium Lepidi*, situm in via Æmilia, ab AEMILIO LEPIDO ita dictum hic intelligitur, in qua ciuitate episcopus sedem habuit.
12) Vox: *ecclesiarum*, non est in cit. c.
13) *Aliis*, C. H. habet.
14) Particulam *a*, C. L. non habet.

a Idem D. archidiac. Lundun. A. S. L. b *Cap. vnic. eod. tit. in* 4. *compil.* c *al.* matrimonia. d *In vno vetustissimo exemplari ita:* plures successiue. e 1. *ad Tim.* 3. f *In multis:* Alex. IV. *sed falsa est inscriptio. Nam cum hæc compilatio facta est, nondum erat Alexander quartus creatus.* g *Cap. vnic. eod. tit. in* 1. *compil. et habetur integrum post concil. Lateranens. sub Alexandro III. part.* 26. *cap.* 20.

h *alias ita:* qui similiter. *al.* ita, si similiter sunt in eo incogniti. i *Tota hæc præfatio exstat infra, cap. Inter quatuor. de maioritate et obedientia. Ideo hic non abscribo, quod de similibus admonitum volo. Vide cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* k *In plurib. antiquis post illud,* infra. *statim sequitur:* vtrum clericos, *etc.* l *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.* m *In antiquis deest dictio*, in. n *alias,* scientia, *id est* facultate aut licentia. o *alias*, partibus. p *Vide leg. quod vulgo, ff. de statu hom. et l. si cum dies. §. compromissio. ff. de arbitr.*

alie-

alienum, [*ad exemplar fel. rec. Alex. papæ p. n. auct. apost. tibi indulgemus, vt, si qui clerici de alienis episcopatibus in ecclesiis tuæ iurisdictionis sine conscientia et assensu tuo sunt vel fuerunt in posterum instituti,*] inquisitioni tuæ taliter respondemus 15), quod tibi licet 16) eos (exinde) [*ex auctoritate nostra app. postp.*] remouere, nisi aliquos [*ex his*] ex dispensatione in eisdem ecclesiis duxeris dimittendos 17).

15) Hæc non leguntur in c. cit.
16) *Liceat*, est in c. cit.
17) *Admittendos*, secund. C. R. 1. sed in c. cit. legitur: *retinendos*.

TITVLVS XXIII.
DE OFFICIO ARCHIDIACONI.

CAP. I.

Ponit, quæ spectant ad officium archidiaconi.

Ex libro 18) *Romani ordinis* 19).

Vt archidiaconus *a* post episcopum sciat, se vicarium esse eius 20) in omnibus, et omnem curam in clero, tam in vrbe positorum, quam eorum, qui per parœcias habitare noscuntur, ad se pertinere: siue de eorum conuersatione, siue honore 21) *b* et restauratione ecclesiarum, siue doctrina 22) ecclesiasticorum [*virorum*], vel 23) ceterarum rerum studio 24), et delinquentium rationem coram 25) Deo redditurus est. Et 26) vt de tertio in tertium annum, si episcopus non potest, parœciam 27) vniuersam circumeat, et cuncta, quæ emendatione indigent 28), ad vicem sui episcopi corrigat et emendet 29).

18) *Ex consil.* C. R. 1. legit.
19) Romani ordines, non vno, sed diuerso tempore conscripti sunt, quos refert et commentario illustrat IO. MABILLON. *tom. II. mus. Italici.* Antiquissimus est ordo *primus*, quem exhibet MABILLON. Nec minus *secundus* antiquitate illustris est, quem iam *ecloga* sua illustrauit AMALARIVS scriptor seculi noni, edita a STEPHANO BALVZIO *tom. II. capitular. in append.* Alium exhibet sub N. X., qui ad seculum XI. iam vergit, CENCII vero sub N. XII. exhibitus ad seculi XII. finem, vt fere per singula secula noui ordines collecti, vel veteres ad ecclesiæ statum et morem recentiorem compositi fuerint. Qua de caussa non mirandum est, locum a RAYMVNDO hic adductum non deprehendi in *ordinibus antiquis*, qui ex seculorum recentiorum moribus depromtus est, quorum quidam adhuc latent sine dubio, et studio occultantur, quod rei Romanæ interesse videatur, hæc *arcana sacra* in vulgus haud temere diuulgari, vt olim censuit PARIS de CRASSIS, cærimoniarum in vrbe magister, ægre ferens quod CHRISTOPHORVS MARCELLVS, archiepiscopus Corcyrensis *rituum ecclesiasticorum siue sacrarum cærimoniarum S. R. E. libros tres* anno MDXVI. diuulgasset, obseruante MABILLONIO *in comment. ad ord. Rom. p. 5. sqq.* Iam enim eo tempore ordo hic laudatus conscriptus fuit, quo archidiaconorum officium, quod per plura secula, imo ad mille annos *administratorium* fuit, et ex mandato episcopi dependit, iam *hereditarium* et *ordinarium* factum fuit, quod in *decretalibus* iam certum atque exploratum est. Conf. THOMASSIN. *de vet. et noua eccl. discipl. P. I. libr. II. c.* 19. §. 12. *et c.* 20. §. *sqq.* Plura alia capitula ex hoc recentiori ordine paulo post adducta sunt.
20) Dictio *eius*, in C. L. non exstat.
21) *Honere*, C. H. habet, sed *onere*, legit C. L.
22) *Siue de doctrina*, legit C. L.
23) *Siue*, legit C. H. sed ed. ant. *et*.
24) *Sustinere*, addit ed. ant.
25) *Curam*, C. H. legit.
26) Copula: *et*, a C. H. abest.
27) *Parochiam*, C. H. habet, cum L. et ed. ant.
28) *Indiguerint*, C. R. 1.
29) Verba: *et emendet*, non exstant in c. 2. comp. 1. h. t.

CAP. II.

Non summatur, sed ponit quædam, quæ spectant ad officium archidiaconi.

Ex concilio Toletano 30).

Officium *c* vero archidiaconi est, euangelium, quando voluerit legere, vel alicui de diaconis præcipere; et quando episcopus missam canit, ad iussionem illius induant se leuitæ vestimentis sacris: qualiter cum pontifice ad missam *d* procedunt, [*omnem querimoniam seu caussam vel iustitiam presbyterorum vel diaconorum vel subdiaconorum ipse debet deliberare et ordinare et facere. Ideo vero strenuus, prouidus, cautus, vicem sui episcopi agens, totius episcopatus curam habeat, et*] §. 1. Omne ecclesiasticum officium prouidendo, lectiones aut 31) responsoria in matrice ecclesia dare debet, et auscultare, in tantum 32), vt nullus euangelium, aut epistolam, [*aut*] responsoria 33), vel quamlibet in ecclesia lectionem legat vel cantet, donec [*ante ipsum legat vel cantet, et*] auscultetur ab ipso. §. 2. Acolythos *e* quoque ipse ordinet, quis eorum candelabra, quis thuribulum deferre 34), quisue minorum in ecclesia aliqua officia 35) agere debeat 36).

30) Similia, sed non prorsus eadem, reperiuntur in *c.* 1. §. 11. *dist. XXV.* ex ISIDORO depromta, qui ibidem sua ex aliquo *concilio Toletano*, iam deperdito, repetiisse videtur, ad quod etiam hic textus referendus. Simile quid occurrit in c. 1. *tit. sq.*
31) *Et*, C. H. legit.
32) *Et in tantum*, C. R. habent cum L. sed *et interim*, legit c. 3. cit. comp.
33) *Responsorum*, secundum C. R. H. L. et c. cit. 3.
34) *Debet deferre*, C. R. 1. legit.
35) *Officium*, C. H. habet.
36) *Debet*, secund. C. R. 1.

a *Cap. 2. eod. tit. in 1. compil.* b *alias*, onere. c *Cap. 3. eod. tit. in 1. compil.* d *Vt verbi gratia bini honeste et deuisso vultu.* e *Quis ordo sit acolythorum in ecclesia tradit magister sentent. libr. 4. dist. 24. §. quarto loco.*

CAP. III.

Custodia vasorum ecclesiæ spectat ad archidiaconum.

GREGORIVS M. 37) *archidiacono Salonitano* 38) f. *libr. 1. epist. 10.*

Ea quæ [*nos*] contra [*vos, tu, et episcopus tuus direxistis scripta, doluimus agnoscentes, quod nihil inter vos caritas recognoscit. Verumtamen in officio ordinis tui te administrare præcipimus; et, si illic potest superante gratia caussa vestri scandali diffiniri, multum credimus animæ vestræ acquisisse. Si vero ita discordia inter vos partes suas armauit, vt in tumore scandali voluntas vestra debeat remanere: tu ad nostram audientiam indifferenter occurre, et episcopus tuus pro se dirigat, quam elegerit personam instructam, vt omnia subtili ratione perpensa, quæ visa fuerint partibus, audire debeamus.*] [*et infra.*] Scire vero 39) te volumus, quod 40) a te districte quæsituri sumus, quia 41) vel propriæ ecclesiæ, vel ea, quæ de diuersis ecclesiis cimelia 42) sunt collecta, non sub omni sollicitudine et fide seruantur. Quod si quid ex eis, vel negligentia, vel cuiusquam fraude deperiit: tu hoc reatu astringeris, qui per archidiaconatus ordinem custodiæ eiusdem ecclesiæ arctius deputaris.

37) C. R. cum L. legunt: *Gregorius IX. H.* (*Honorio*,) sed edit. ant. recte omittit numerum. In c. 1. cit. comp. 1. h. t. inscriptio est hæc: *Gregorius Honorato archiepisc. Salon.*
38) *Salernit.* C. R. 1. et H. legit erronee: *Salernitan.* sed C. L. *Salernitan.* ed. ant. *g. Salomi*, pro *Salonitano*, quæ lectio est genuina, ostenditque, hanc epistolam in Dalmatiam, in qua *Salona* ciuitas est et sedes episcopalis, missam fuisse.
39) Vox: *vero*, abest a C. H.
40) *Eo, quod*, C. R. 1.
41) *Quæ*, secundum C. H.
42) C. R. cum L. et ed. ant. legunt: *Ciminilia*, in C. R. 1. manu recentiori superscriptum: *ornamenta*; et in C. R. 2. manus recentior hæc addit in margine de verbi significatu: *Ciminilia: Interdum et ponitur pro pelui, quod portatur in ecclesia, pro eleemosyna colligenda.* Glossa codicis L. ita interpretatur: *per hanc vocem intellige omnia vasa ecclesiæ.*

CAP. IV.

Archidiaconus sine mandato episcopi, non committit curam animarum, id est, non habet institutionem auctorizabilem.

ALEXANDER III. *Elien.* 43) *archidiacono.* (*ann.* 1174. *Roma in Angliam.*)

Cum satis *g* sit absurdum, [*et a sanctorum patrum institutionibus alienum, vt archidiaconus auct. propria debeat cuilibet ecclesiarum curam committere: ægre nimis ferimus, quod tu sine mandato episcopi tui personis curam animarum committis.*] Quoniam igitur obtentu alicuius consuetudinis non debes contra sanctorum patrum constitutiones 44) venire 45), et quod ad tuum non spectat officium, [*tibi*] vendicare: [*ideo*] mandamus, vt nemini [*de cetero*] sine licentia et mandato episcopi 46) curam præsumas committere animarum 47).

43) *Helyensi*, legit C. L.
44) C. R. H. L. et ed. ant. legunt: *institutiones*, cum c. 4. comp. 1. h. t.
45) Verbum: *venire*, in C. R. 1. adiectum est ab alio; sed in C. R. 2. legitur: *transgredi*, puncta vero sunt subiecta; et a C. H. plane abest. Sicut etiam hanc vocem omittunt C. L. ed. ant. et c. cit. 4.
46) *Domini papæ vel episcopi*, C. R. 1.
47) h. e. conferre beneficia curata: nam institutio realis seu inuestitura de beneficio ad eum pertinet.

CAP. V.

Archidiaconus de iure communi non potest excommunicare. Ant. de But.

IDEM *Vigoriensi* 48) *episcopo.* [*Pars c. caussam, quæ vertitur.*] (*ann.* 1176.)

Archidiaconis *h* non videtur de ecclesiastica institutione licere, nisi auctoritas episcoporum [*et consensus*] accesserit, in aliquos 49) sententiam 50) promulgare.

48) C. R. *Vigorn.* C. L. *Vigornien.* et ed. ant. *Wigor.* cum c. 5. cit. comp. satis recte legunt.
49) *In alios*, legit ed. ant.
50) *Excommunicationis sententiam*, C. H. cum L. habet.

CAP. VI.

Archidiaconus semel in anno, nisi necessitas exigat plus, visitat suam prouinciam, id est, parœciam. Hoc dicit.

IDEM *episcopo Conuentren.* 51) *et abbati Cestrens.* 52)

Mandamus *i*, quatenus prohibeatis Cestrens. 53) archidiacono, ne ad ecclesias sui archidiaconatus visitandas, nisi semel in anno, acce-

51) *Corctren.* legunt C. R. L. et ed. ant. Sed legendum est: *Conuentrensi episcopo*, qui est suffraganeus *Cantuariensis archiepiscopi* in Anglia.
52) *Cister.* C. R. 2. legit, et C. H. habet *Cestrenen.* legendum vero: *Cistrensi.*
53) *Cist.* habet C. R. 1. *Cistern.* C. R. 2. *Cistren.* L. rectius legit.

f *Gregorius epist. 10. libr. 1. Registri. et cap. 1. eodem tit. in 1. compil. Alias*, Salernitano archiepisc. *aliter*, archidiacono, *aliter*, diacono Salonitano. *in aliis* episc. *al* archidiac. Salonitano. *Contius. Vide libr. 2. epist. 16. registri, ex qua est apud Gratianum, distinct. 74. canon. 8. et libr. 1. epist. 19. Vide dist. 74. can. 2.* g *Cap. 4. eod. tit. in 1. compil. et post. concil. Lateran. sub* Alexandro III. *part. 26. cap. 2.* h *al.* archidiacono. *cap. 5. eod. tit. in prima compil. et habetur post concil. Lateranens. sub Alexandro III. part. 36. cap. 4.* i *Habetur post concil. Lateranens. sub Alexandro III. part. 2. cap. 11. Vide concil. Trident. supr. cit. eod. cap. 1.*

dat: niſi forte 54) talis cauſſa emerſerit, propter quam ipſum oporteat præfatas eccleſias ſæpius viſitare.

54) *Forſan*, C. H. legit.

CAP. VII.

Dicit primo, quod ſit officium archidiaconi: et in quo per illud releuetur epiſcopus. Et ſecundo dicit, decanos rurales per epiſcopum et archidiaconum eligendos et amouendos, ſi illorum vices communiter gerant.

INNOCENTIVS III.

Ad hæc nos *a* dicimus 55) *b*. [*et infra.*] §. 1. Sane conſuluit nos tuæ fraternitatis deuotio, quid ad officium archidiaconi 56) debeat pertinere, et in quibus per ipſum cura epiſcopalis ſollicitudinis debeat releuari. Et nos, prout poſſumus, reſpondemus, quod 57) archidiaconus, ſecundum ſtatuta B. Iſidori 58), imperat ſubdiaconis 59) et leuitis; parœciarum ſollicitudo et earum ordinatio ad ipſum pertinet: et audire debet iurgia *c* ſingulorum. §. 2. Archipresbyteri autem 60), qui a pluribus 61) decani nuncupantur, eius iuriſdictioni ſe nouerint ſubiacere. §. 3. Secundum vero Romani ordinis 62) conſtitutionem 63) maior poſt epiſcopum, et ipſius epiſcopi vicarius reperitur, omnem ſollicitudinem et curam, tam in clericis, quam in eccleſiis eorum, prout melius ſecundum Deum poterit, impendendo: cum ſuper his ſit redditurus rationem in diſtricti examinis iudicio. §. 4. Item in epiſtola B. Clementis 64) papæ præd. noſtr. oculus epiſcopi archidiaconus appellatur, vt loco epiſcopi per epiſcopatum proſpiciens, quæ corrigenda viderit, corrigat et emendet: niſi adeo fuerint ardua negotia, quod abſque maioris ſui præſentia nequeant terminari. §. 5. In quadam vero noſtra conſtitutione 65) iam alia vice nos meminimus expreſſiſſe, quod inſtitutio corporalis, tam ſuper beneficiis, quam etiam dignitatibus ad ipſum debeat pertinere, examinatio etiam 66) clericorum, ſi fuerint ad ſacros ordines promouendi: et hoc idem in collationibus beneficiorum credimus obſeruandum, vt, qui beneficiis eccleſiaſticis præficiendi fuerint, a ſuo prius examinentur archidiacono, et per ipſum poſtmodum epiſcopo præſententur. §. 6. Subſequenter poſtea quæſiuiſti 67), vtrum decani rurales, qui pro tempore ſtatuuntur, ad mandatum tuum ſolum, vel archidiaconi, vel etiam vtriuſque inſtitui debeant vel deſtitui, ſi fuerint amouendi. Ad hoc breuiter reſpondemus, quod, cum [*iuxta imperialis ſanctionis auctoritatem*] ab omnibus, quod omnes tangit, approbari debeat 68), et cum 69) commune eorum decanus officium exerceat, communiter eſt eligendus, vel etiam amouendus.

55) *Ad hæc nos Deus*, C. R. 1. legit, ſed C. R. 2. habet: *ad hæc nos Dominus.* Quæ verba etiam ſunt in L. et ed. ant. In c. 1. comp. 4. h. t. legimus: *Ad hoc nos Dominus etc. Sane* etc.
56) *Archidiaconatus*, C. R. 1. *Archid.* ſecundum C. R. 2.
57) Vocabulum: *quod*, non exſtat in C. H. L. c. cit. et ed. ant.
58) A GRATIANO relati in *c.* 1. §. 1. *diſt. XXV.* quem ducem vbique ſequitur INNOCENTIVS III.
59) *Sacerdotibus*, eſt in c. cit.
60) *Autem*, abeſt a C. H. L. ed. ant. et cit. c.
61) *A plebibus*, eſt in cit. c. et C. R. 1.
62) Intelligit recentioris æui *ordinem Romanum* in *c.* 1. *X. h. t.* relatum, qui eo æuo maxime viguit.
63) *Conſtitutum*, eſt in c. cit.
64) Rurſus hæc petit ex *c.* 6. *diſt. XCIII.*
65) Intelligit eam, quæ in *c.* 9. *X. h. t.* infra refertur.
66) *Eximanatio autem*, C. R. 1. habet cum ed. ant.
67) *Requiſiſtis*, C. H. legit.
68) *Debet*, eſt in cit. c.
69) Partic. *cum*, a C. R. 1. H. L. ed. ant. abeſt; in C. R. 2. et cit. c. copula: *et*, non exſtat.

CAP. VIII.

Archidiaconus non dat commendatitias ad ordines.

IDEM INNOC. III. 70) (*ann.* 1199. *Roma in Venetiam.*)

Significaſti *d*: [*et infra.*] Interdicas archidiacono tuo, ne ſine conſcientia tua et auctoritate litteras ſuas promouendis concedat: et eis etiam diſtricte *e* prohibeas, ne ad ordines 71) audeant conuolare. Qui ſi 72) contra prohibitionem tuam venire præſumpſerint: exſequutionem 73) *f* eis ordinum ſuſceptorum totaliter 74) interdicas.

70) Depromtum eſt hoc capitulum ex *libr. II. epiſt.* 183. cuius inſcriptio oſtendit, eam exaratam eſſe ad *Taruiſinum epiſcopum*. Taruiſium enim vrbs Venetiæ eſt, et *Taruiſianæ eccleſiæ* iam meminit PAVLVS diaconus *libr. II. c.* 12.
71) *Ordinem*, eſt in c. 2. comp. 4. h. t.
72) *Quod ſi*, legit cit. c.
73) *Exſequutione*, legitur in cit. c.
74) *Taliter ſuſceptorum*, legunt C. R. 1. H. et ed. ant. cum c. cit.

CAP. IX.

Archidiaconus examinat et præſentat ordinandos, et ponit prælatos in ſede.

IDEM *Mediolanen. archiepiſcopo* 75). (*ann.* 1198. *Peruſio in Inſubriam.*)

Vt noſtrum *g*: [*et infra.*] Nec fuit *h* ſufficienter probatum, quod can-

75) Verba: *Mediolanen. archiepiſcopo*, non exſtant in C. H. edit. ant. et c. 3. comp. 4. cit.

a *Cap. 1. eod. tit. in 4. compil.* b *In antiquis legitur:* ad hæc nos Dominus. *al.* docuimus. c *Non tamen iudicant archidiaconi cauſſas matrimonii et criminum. Concil. Trident. ſeſſ. 24. decr. de reform. c. 20. §. ad hæc. nec cauſſas concubinatus. Idem conc. Trid. c. 12.* d *Cap. 2. eod. tit. in 4. comp.* e *al.* diſcrete. f *In vetuſtis ita:* exſequutionem eis ordinum taliter ſuſceptorum interdicas. g Prodeat de vultu Dei iudicium, *et c. infra, cap. vt noſtrum de appellation. et c. vt noſtrum. vt eccleſ. benef. ſine diminut.* h *Cap. 3. eod. tit. in 4. compil.*

cellarius ex officio ſuo exerceat 76) ſpiritualia memorata: cum ea potius de iure communi 77) ad archidiaconi ſpectent officium, repræſentare 78) *i* videlicet ordinandos epiſcopo 79), et illos examinare, ponere abbates et abbatiſſas in ſede.

76) *Faciat*, eſt in c. cit.
77) Intelligit *ius nouum*, quod inualuit, poſtquam *vicariatus archidiaconi* conſtans et hereditarius factus eſt, qui antea pependit ab epiſcopi mandato.
78) C. R. 2. *præſentare*, legit.
79) *Epiſcopo et*, omittit ed. ant. ſed *Epiſcopis*, eſt in cit. c.

CAP. X.

Archidiaconi in monaſteriis iuriſdictionem non habent, niſi quantum tribuit eis generalis vel ſpecialis conſuetudo.

HONORIVS III. *abbati Ariminen.* 80) *Trecen. diœceſis, et archidiacono* 81) *et decano S. Stephani Trecen.* (*ann.* 1220.)

Dilecto filio: [*et infra.*] Ad petitionem archidiaconi Senon. conquerentis, quod abbas et conuentus monaſterii ſancti Petri [*Viui*] Senonenſ. procurationem *k* annuam, et quædam alia 82), ratione ſui archidiaconatus ad ipſum ſpectantia, exhiberi 83) ſibi 84) contra iuſtitiam denegabant, abbati ſancti Criſpini et collegis 85) eius dedimus in mandatis, vt audirent cauſſam [*huiuſmodi*], et fine debito terminarent. Coram quibus petiit prædictus 86) archidiaconus, vt, cum [*idem*] *l* monaſterium intra metas ſui archidiaconatus ſit ſitum, [*præfati*] abbas et monachi, ſibi 86*) obedirent in his 87), quæ pertinent ad iuriſdictionem, correctionem, [*reconciliationem*] et 88) viſitationem, ad ius, vt dicebat, archidiaconale ſpectantes, videlicet vt coram ſe 89) conquerentibus reſponderent, [*ac ſtarent iuri, et iuſtas eius ſententias obſeruarent.*] Citati etiam 89*) venirent ad eius præſentiam, et eius mandata *m* honeſta et ſancta 90) ſecundum Deum, de correctione exceſſuum, et aliis, quæ archidiaconi ſolent et poſſunt rationabiliter iniungere, audituri, et, ſalua ſua 91) regula, et abbatis ſui debita obedientia 92), ſeruaturi 93). Petiit inſuper, ne de cætero facerent aliquos de Senon. *n* balliuia 94), eo prætermiſſo, coram officiali Senonen. archiepiſcopi conueniri, aſſerens, illos prius debere conueniri ſub ipſo, quam coram officiali prædicto, ſpecialibus ipſius archiepiſcopi et hominum, ac familiæ ſuæ cauſſis duntaxat exceptis. [*Lite ergo ſuper præmiſſis coram præfatis iudicibus legitime conteſtata, et auditis ab eiſdem hinc inde præpoſitis, iidem iudices de vtriuſque partis aſſenſu cauſſam ad examen apoſtolicum remiſerunt. Ipſis ergo abbate et archidiacon. in noſtra præſentia conſtitutis, nos attendentes, eorum conſuetudines eſſe ſuper archidiaconorum iuriſdictione diuerſas, cum in hoc caſu neſciremus conſuetudinem, qua in abbatiis Senonen. ordinis præfati monaſterii vtitur archidiacon. Senonen. finalem nequiuimus habere in huiuſmodi quæſtione proceſſum. Volentes autem, vt eidem quæſtioni finis debitus imponatur, cauſſam ipſam vobis de ipſius abbatis et procuratoris alterius partis aſſenſu duximus committendam.*] Ideoque diſcr. v. mandamus, quatenus per maiores 95) eccleſiæ Senonenſ. canonicos, qui habere debent de huiuſmodi conſuetudine notitiam pleniorem, ſuper his ſollicite veritatem inquiratis: et, niſi vobis [*intra tres menſes poſt primæ citationis edictum*] conſtiterit [*per eosdem*] præfatum 96) archidiaconum, vel prædeceſſores 97) ipſius de pacifica ſic obtenta conſuetudine iuriſdictionem aliquam in ipſo monaſterio, vel in huiuſmodi abbatiis hactenus habuiſſe, præfatum monaſterium ab eius impetitione penitus abſoluatis, perpetuum ſuper hoc ipſi 98) archidiacono ſilentium imponentes. Si vero per eoſdem [*canonicos vobis*] conſtiterit, [*ipſum archidiaconum, vel eius prædeceſſores de ſic obtenta conſuetudine hactenus habuiſſe iurisdictionem aliquam in ipſo monaſterio, vel in aliis huiuſmodi abbatiis,*] eandem iuriſdictionem 99) duntaxat adiudicantes

80) Codices hic prorſus errant. Verior eſt lectio c. 1. comp. 5. h. t. *Arremarenſi abbati. Arremarenſe* enim *monaſterium* eſt in diœceſi Trecenſi.
81) *Archidiaconi Trecenſi*, legit C. R. 2. ſed L. pro *diœceſis*, habet: *ducen.* et plane omittit partic. *et*.
82) Vox: *alia*, non exſtat in C. H.
83) *Exhibere*, C. H. legit cum L.
84) Pronomen: *ſibi*, a C. R. 1. abeſt.
85) *Collegæ*, eſt in cit. c. 1.
86) C. R. H. et L. cum c. cit. legunt: *dictus.*
86*) Pro hac voce *ſibi*, in cit. c. eſt: *ei.*
87) *Et in his*, ſecundum C. R. 1.
88) Copula: *et*, abeſt a C. H. et L.
89) *Coram ipſo*, habet c. cit.
89*) Partic. *etiam*, non eſt in cit. c.
90) *Facta*, legitur ibid.
91) Pron. *ſua*, non exſtat in C. H.
92) *Debitam obedientiam*, habet C. L. ſed ed. ant. legit: *debiti obedientia.*
93) *Obſeruaturi*, C. R. 1. legit.
94) *Prouincia*, C. R. 1. habet, ſed ſuperſcriptum eſt: *al. capitulo.*
95) *Maioris*, C. H. habet, cum L. et ed. ant.
96) C. R. 1. addit: *per præfatum.*
97) *Prædeceſſorem*, C. R. 1.
98) *Illi*, C. H. legit.
99) Loco vocum: *eamdem iuriſdictionem*, legitur in cit. c. tantum pronom. *ea.*

i *In vetuſtis:* præſentare. k *Eſt autem procuratio, neceſſariorum ſumptuum exhibitio, quæ debetur prælatis diœceſium, ſubditos viſitantib.* l Idem. m *Quid in viſitatione præſtare debeant prælati, tradit concil. Trident. ſeſſ. 24. de reform. cap.* 3. n Archiepiſc.

eidem,

eidem, in monasterio prædicto 100), quam 1) ipsum vel prædecessores suos in monasterio ipso, vel in eisdem abbatiis 2) habuisse constiterit, super aliis perpetuum ei silentium imponatis 3), [*in prædictis omnibus subl. app. obst. processuri.*]

100) *Supradicto*, legunt C. R. L. et cit. c.
1) *Quæ*, est in cit. c. propter antecedentem vocem : *ea*.
2) *Abbatiis eiusdem*, C. R. 1. legit; omittit autem ed. ant. partic. *in*.
3) *Imponentes*, C. R. 2. et H. habent.

TITVLVS XXIV.
DE OFFICIO ARCHIPRESBYTERI 4).
CAP. I.

Archipresbyter ciuitatis subest archidiacono : et principaliter præest presbyteris, et presbyteralibus officiis.

Ex concilio Toletano 5).

Vt archipresbyter *a* sciat se subesse 6) archidiacono, et eius præceptis [*omnibus vel præceptionibus*], sicut sui 7) episcopi obedire [*debet*], et quod 8) specialiter ad eius pertinet ministerium *b*, super omnes presbyteros in ordine presbyterali 9) *c* positos curam agere animarum 10) *d*, et assidue in ecclesia stare, et in episcopi sui absentia 11) ad vicem eius missarum sollemnia celebret, et collectam dicat, aut cui ipse iniunxerit.

4) Verba tituli : *De officio archipresbyteri*, omittit C. H.
5) Iam notaui ad *c.* 2. *tit. præced. not.* 30. non omnia concilia Toletana hodie exstare, sed quædam deperdita esse, ad quæ etiam hic textus referendus.
6) *Esse sub*, C. R. 1. legit.
7) Pron. *sui*, non exstat in C. H.
8) *Quod*, a C. R. 1. abest.
9) Vox : *presbyteriali*, a C. R. H. L. ed. ant. et c. 1. comp. 1. h. t. abest.
10) *Animarum*, in C. R. 2. H. L. ed. ant. et cit. c. non exstat.
11) *Et quando episcopi sui absentia esse contigerit, ipse ad vicem* etc. legimus in cit. c.

CAP. II.
Ad idem.

LEO PAPA. [*forte IV.*]

Ministerium *e* archipresbyteri in eo constituitur, vt diligenti cura prouideat ministerium sacerdotum *f* cardinalium 12), qui sollemne debent 13) agere officium in communicatione corporis et sanguinis Domini nostri IEsu Christi, [*ita, vt vicissim eos sibimet succurrere faciat, quatenus*] a sacrosancto die dominico incipiendo, per omnes horas canonicas 14) indeclinabiliter perseuerent, vt opus Dei digne et sancte perficiatur ab eo, cui committitur, [*verens sententiam illius sapientissimi viri, vbi dicitur : maledictus homo, qui negligenter facit opera Dei.*] §. 1. Prouideat etiam archipresbyter vitam sacerdotum cardinalium, præceptis sui obtemperando episcopi, ne aliquando 15) cedant, aut scurrilitate torpeant, [*reminiscantur, quod labia sacerdotum custodiant scientiam, et iustitiam, et legem requirunt ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.*] §. 2. Si episcopus defuerit : exceptis his, quæ prohibita sunt, archipresbyter prouideat cuncta, quæ in sacerdotum ministerio perfici debeant, fontes benedicere, infirmum oleo perungere, pœnitentem infirmum, consulto episcopo, reconciliare, pœnitentiam cunctis aliis sacerdotibus, [*quæ ad purgationem animarum pertinet*] iniungere. §. 3. In præcipuis festiuitatibus, aut ipse celebrationem missæ sollemniter impleat, aut ad [*oris*] sui iussionem, cui committitur, peragat veneranter.

12) De appellatione hac ad *c.* 5. *dist. LXXI. n.* 68. quædam generaliter monita sunt. Hoc certum est, in hoc textu non indigitari illam eminentem dignitatem, ad quam presbyteri Romæ pedetentim sunt promoti, licet ex antiquis presbyteris parochialibus nati fuerint hodierni presbyteri cardinales. Videlicet Romæ *titulos* appellabant *parochiales ecclesias*, quarum singulæ singulos habebant presbyteros, pedetentim plures acceperunt, quorum qui principalior erat, *cardinalis* in sensu speciali dictus fuit, obseruante MABILLONIO *in comm. ad ord. Roman.* §. *III. p.* 12. cuius dignitas tum ex hac, tum ex aliis caussis facile incrementa capere potuit. Hæc ideo præmisi, quod probabile sit, hoc et sequens capitulum tractum esse ex aliquo *ordine Romano* sub auspiciis cuiusdam LEONIS pontificis compilato, cui proinde vterque textus tribuitur. Plures enim ordines Romanos adhuc in abdito latere, ad *c.* 1. *tit. præcedentis* dixi, quod forsan ex eodem ordine desumtum est.
13) *Debeant*, legit C. L.
14) *Canonicas*, in C. R. 1. non legimus.
15) *Aliquo modo*, C. H. habet.

CAP. III.

Declarat, quod sit officium archipresbyteri Ciuitatensis. Anton. de But.

IDEM.

Officium *g* archipresbyteri de vrbe constat, quando ibi præsul defuerit, vice eius officium inchoare, benedictiones presbyterales in ecclesia dare, missam, quando voluerit, cantare, vel cui de sacerdotibus iusserit. Quando vero episcopus missam canit : debet præcipere sacerdotibus, vt induant se vestimentis 16) sacris, et qualiter ad missam procedant. Debet enim præcipere custodi ecclesiæ, vt in sacrario eucharistia Christi propter infirmos non desit. Debet infirmis prouidere, et prouidendo præcipere sacerdotibus, ne forte sine confessione, vel confirmatione 17) corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi 18) moriantur, confessiones 19) [*vero*] peccatorum *h* eorum, qui a foris 20) *i* veniunt, recipere cum omnibus sacerdotibus, et exinde per prouisionem 21) pontificis magnam debet illis 22) adhibere curam. Ad Christianos quoque faciendos, et baptizandos infantes, et ad succurrendum, omnia a sacerdotibus per iussionem *k* illius fiant.

16) *Sacerdotalibus vestibus*, C. H. habet, et ita L. etiam legit : *vestibus*.
17) *Communicatione*, secundum C. R. 1.
18) Verba : *nostri IEsu Christi*, absunt a C. R. 1. H. et L.
19) C. R. H. et L. legunt : *confessiones vero*.
20) *Quia foris*, C. R. 1. legit cum L. sed *qui ad fores*, habet C. R. 2. Gl. *i. e. peregrini*.
21) *Propter prouisionem*, C. R. 1. *propter iussionem*, C. R. 2. legit. Sed c. 3. cit. comp. habet : *per iussionem*.
22) *Eis*, C. R. 1. legit.

CAP. IV.

Archipresbyter ruralis presbyterorum et laicorum plebaniæ suæ curam gerit : contra decretum tamen episcopi nihil ordinare potest.

IDEM 23) *ex synodo* l *Rauennæ habita.*

Vt singulæ *m* plebes archipresbyterum habeant. Propter assiduam erga populum Dei curam, singulis plebibus archipresbyteros esse volumus 23*), qui non solum imperiti vulgi sollicitudinem gerant, verum etiam [*eorum*] presbyterorum, qui per minores titulos habitant, vitam iugi 24) circumspectione custodiant, et qua vnusquisque industria diuinum opus exerceat 25) *n*, episcopo suo renuntiet 26). §. 1. Nec contendat *o* episcopus, non egere plebem *p* archipresbytero, quasi ipse eam gubernare valeat; quia, etsi 28) valde idoneus sit, decet tamen, vt sua onera partiatur : et sicut ipse matrici ecclesiæ 29) *q* præest 30), ita archipresbyteri præsint 31) *r* plebibus, vt in nullo titubet ecclesiastica sollicitudo. Cuncta tamen referant 32) ad episcopum, nec aliquid 33) contra eius decretum *s* ordinare præsumant.

23) Vel potius LAMBERTI *imperatoris edictum c.* 12. quod rubrum merito substituendum. Præsente quidem LAMBERTO imperatore, sub IOANNE IX. concilium Rauennæ anno DCCCXCVIII. (vt recte animaduertit PAGI *in crit. ad Baron. ad cit. ann. n.* 4.) habitum est, sed in eo textus hic relatus non exstat. Deprehenditur tamen inter *canones* putatiui cuiusdam *concilii anonymi c.* 12. quos etiam recitat HARDVINVS *tom. VI. P. I. concil. p.* 490. et ad ann. DCCCCIV. refert, vt paulo post concilium Rauennatense conditi fuerint. Verum error hic iam dudum a STEPHANO BALVZIO *in præf. ad tom. I. capitular.* §. 18. detectus fuit, vt mirer, HARDVINVM hæc XII. capitula concilio cuidam ignoto adhuc tribuisse, quæ tamen sunt constitutionis imperialis LAMBERTI, vt ex codice antiquissimo bibliothecæ Thuanæ probatum dedit prælaudatus BALVZIVS, monstrauitque, mox post concilium Rauennatense imperatorem hæc duodecim capitula publicasse, pro iure, quo adhuc eo tempore in sacris imperatores vtebantur. Idque adhuc agnoscebat IOANNES IX. vt perspicue docet *c.* 1. *concil. Rauenn.* in quo æqualis auctoritas legibus regum Francorum in *ecclesiasticis*, ac quidem legibus ab ecclesia conditis tribuitur.
23*) Verba : *singulis plebibus archipresbyteros esse volumus*, a C. R. 1. H. L. ed. ant. et Gloss. absunt; sed in C. R. 2. pro *esse*, legitur : *præesse*. V. c. 3. *X. de offic. iud. ordin.*
24) *Vulgi*, secundum C. H.
25) *Exerceant*, C. R. 2.
26) *Denunciet*, C. R. 1. habet, sed in cit. c. est : *renuntient*.
27) *Ostendat*, C. R. 1. legit, sed C. R. 2. habet cum L. et c. cit. *obtendat*.
28) *Si*, secundum C. H.
29) Vocem : *ecclesiæ*, omittit cit. c.
30) Verbum : *præest*, omittit C. H.
31) *Præsunt*, secundum C. R. 2.
32) *Referantur*, legit C. L.
33) *Ne aliquid*, C. R. 1. legit.

TITVLVS XXV.
DE OFFICIO PRIMICERII.
CAP. VN.

Ponit ea, quæ spectant ad officium primicerii. Anton. de Butr.

IDEM 34) *t in libro Romani ordinis.*

Vt primicerius *v* sciat, se esse 35) sub archidiacono, sicut et archipresbyter, et 36) ad eius curam specialiter pertinere, vt præsit in docendo diaconis, vel reliquis gradibus ecclesiasticis in ordine

34) Idem hic repetendum, quod ad *c.* 1. *de offic. archidiaconi* et *c.* 2. *tit. præced.* dixi. Variant vero hic admodum codices, imo *c.* 1. *compil.* 1. *h. t.* rubrum habet : *ex concilio.*
35) *Subesse*, secundum C. H.
36) *Archipresbyterum*, est in cit. c. omissa sequenti copula : *et*.

a *Burch. l.* 3. *c.* 50. *Iuo part.* 6. *cap.* 20. *et c.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil. Isidor. in epist. ad Leudefredum episcopum Cordubensem, et Grat. dist.* 25. *can.* 1. b Officium. c *Hæc vox*, presbyterali, *deest in antiquis.* d *Deest vox*, animarum, *in antiquis.* e *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil. Vide concil. Trident. infra. citatum.* f *Sacerdotes cardinales hoc loco non vrbis tantum Romæ, sed aliarum etiam ciuitatum primos interpretamur, quibus tituli, id est, parochiæ committuntur.* g *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. concil. Trident. sess.* 5. *de reform. cap.* 5. *salubriter addit* : vt archipresbyteri et alii curam animarum habentes, populo prædicent Dei verbum.

h *Alias*, dictorum. i Venerunt. k *alias*, prouisionem. l *al.* Romæ habita a Ioanne papa XII. et a Lamberto imp. *sed hic putarem* Ioannem IX. *siue* X. *scribendum. Is enim synodum Rauennæ celebrauit. Leo enim antiquior fuit. Al.* ex concilio Triburiensi. m *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil.* n *al.* et episcopo. o *al.* obtendat. p *al.* plebes. q *deest vox* ecclesiæ. r Præsunt. s *al.* doctrinam. t *al.* Item ex. v *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil. Iuo p.* 6. *c.* 20. *Grat. canon. perlecti*, 25. *dist. Panorm. l.* 3. *c.* 41.

ordine positis, vt ipse disciplinæ 37) et custodiæ insistat, sicut pro animabus eorum coram Deo rationem est redditurus, et vt ipse diaconis donet *a* lectiones, quæ ad nocturna officia clericorum pertinent 38), et de singulis studium habeat, vt in quacunque re capacem sensum habuerit 39), absque vlla vacet 40) negligentia, aut a quo ipse iusserit, instruantur 41) *b*.

37) *Et ipsi disciplinæ*, C. R. I.
38) C. R. *lectiones ad nocturna officia*, legunt cum L. et ed. ant. omissis verbis: *quæ --- clericorum pertinent*; sed in cit. c. omittitur vox: *clericorum*, et pro *pertinent*, legitur: *dicuntur*, quæ vox AVGVSTINO videtur addita manu recentiori.
39) *Habens*, legit ed. ant. *habuerint*, cit. c.
40) *Vacent*, habet C. L.
41) *Instituantur*, legit ed. ant. sed cit. c. *instruendi sunt*.

TITVLVS XXVI.
DE OFFICIO SACRISTAE.
CAP. VN.

Ex concilio Toletano. [forte c. ann. 633. in Hispania.]

Vt sciat *c*, se sacrista subiectum archidiacono, et ad eius curam pertinere custodiam sacrorum vasorum, vestimentorum ecclesiasticorum, seu totius thesauri ecclesiastici 42), nec non, quæ ad luminaria 43) pertinent, siue in cera 44) *d*, siue in oleo 45).

42) In c. I. cit. comp. h. t. pro *ecclesiastici*, legitur: *ecclesiæ*.
43) *Lumina*, C. H. habet.
44) *Siue cera*, C. R. I.
45) Verba: *siue in oleo*, a C. R. et c. I. cit. absunt, sed C. H. legit: *siue in oleo, siue in cera, siue in incenso*. Hæc ergo verba vltima: *siue in oleo*, et reliqua in antiquioribus addita manu recentiori: *licet*, vt AVGVSTINVS putat in notis, veteres libri Gregoriani ista legant aptius.

TITVLVS XXVII.
DE OFFICIO CVSTODIS.
CAP. I.

Ponit, quæ spectant ad officium custodis. H. d.

Ex libro 46) Romani ordinis.

Custos ecclesiæ *e*, cui ea, quæ ecclesiæ competunt 47), custodienda committuntur, oportet, vt sui archidiac. iussioni in cunctis 48) obediat, in canonicis 49) horis signa, tintinabulorum pulsanda, ipso archidiacono iubente, ab eo pulsentur, pallia [*vero*] vel linteamina altaris 50), seu cuncta vtensilia ecclesiæ indesinenter custodiat, lampades et laternas in accendendo, seu [*in*] extinguendo peruigil existat: ne *f* aut supra modum 51) lucendo oleum depereat 52), aut minus 53) lucendo obscurior fit 54) ecclesia, sed omnia cum discretione *g* agantur 55), quæ noscitur omnium virtutum esse mater. §. I. Si vero is [*cui ecclesia custodienda traditur,*] minus idoneus ad hoc peragendum extiterit: ab archid. coerceatur 56), vt se emendet. Si autem indomitus permanserit: archidiac. episcopo 57) denuntiando 58) prouideat, vt, indecente eiecto, aptus domui Dei constituatur minister, vt omnia in laudem 59) [*et nomen*] Dei 60) fiant.

46) *Ex concilio*, legimus in c. I. h. t. cit. comp. quamuis melius legamus iuxta vulgat. ed. *ex libro*, vt arbitratur AVGVST. ad h. c.
47) *Quæ ecc. pertinent*, C. R. I.
48) *In ecclesiis*, secundum C. R. I.
49) Male legitur in c. I. cit. *canonibus*.
50) *Altaria*, legitur ibidem.
51) C. R. H. et L. cum cit. c. legunt: *vt ne supra modum*, sed ed. ant. habet: *ne vt supra* etc.
52) *Pereat*, C. R. I. habet.
53) *Nimis*, legit C. H.
54) *Fiat*, C. H. legit cum ed. ant.
55) *Agantur*, legit quidem C. L. sed vltimæ syllabæ puncta suscripta sunt, in signum deletionis: et quidem non male, si, vt AVGVSTINVS in notis memorat, vetus Tarracon. qui pro *sed*, legit: *hæc*, idem haberet: *agant*, vel *agat*, scil. custos.
56) *Arceatur*, C. H. habet.
57) *Omni episcopo*, legit C. L.
58) *Nuntiando*, legunt C. R. H. L. et edit. ant. cum cit. c.
59) *In laude*, C. R. I. legit.
60) *Domini*, legit C. L. cum cit. c.

CAP. II.

Ad idem.

Ex concilio Toletano 61).

Custos [*vero*] sollicitus *h* debet esse de omni ornamento ecclesiæ, et luminariis, siue incenso, nec non panem et vinum omni tempore præparatum ad missam habere debet, et per singulas horas canonicas signum ex consensu archid. sonare, et omnes 62) oblationes seu eleemosynas, seu decimas, cum eiusdem tamen consensu, absente episcopo, inter fratres diuidat. §. I. In his tribus ecclesiæ columnis, vt sancta sanxit synodus, consistere debet alma mater ecclesia: vt ad hoc opus tales ordinentur, quales [*plus*] meliores et sanctiores esse viderint, vt nulla negligentia in sancta 63) Dei ecclesia [*esse*] videatur. Hi tres, archidiaconus, archipresbyter, custos, simul iuncti, vno animo prouide 64) peragant, et perfecte, et non sit inuidia, neque zelus 65) inter illos.

61) Pertinet etiam hoc capitulum ad aliquod concilium Toletanum deperditum, æque cum *c. 2. X. de offic. archidiac. c. I. X. de offic. archipresb.* et *c. vn. X. de offic. sacrist.* quæ omnia capitula ex vno eodemque concilio depromta esse videntur, vt materiarum affinitas docet.

62) Admodum variat hic c. 3. comp. I. h. t. scil. post vocem *sonare*, legimus: *Vt oblationes, vel decimas vel eleemosynas, seu decimas* etc. Hinc censens AVGVSTINVS, verba: *vel decimas*, esse delenda, comprobat hancce nostram verborum seriem, vt tamen pro *et*, legatur: *vt*.
63) Vox: *sancta*, non exstat in C. H.
64) *Prouidi*, est in c. cit.
65) *Zelus malus*, C. R. I. et L. legunt.

TITVLVS XXVIII.
DE OFFICIO VICARII, [*et eius beneficio.*]
CAP. I.

Vicarius si beneficium curatum postea sit adeptus: vicaria priuabitur.

ALEXANDER III. *episcopo Norwic.* 66) *et G. archidiacono* 67), (*ann.* 1165. *Roma in Angliam.*)

Ad audientiam *i* nostram peruenit, quod G. 68) presbyter monachos de Ramesia 69) *k* [*et Thomam clericum suum*] petendo vicariam [*suam*] ecclesiæ de Burnel. 71) *l* a qua viginti annis retrocessit, in diuersis postea ecclesiis personatum 72) adeptus, [*multipliciter vexare ac*] fatigare præsumit. Quia igitur non est canonicum *m*, vt, qui curam animarum in diuersis habet ecclesiis, vicarius in alienis existat 73): [*d. v. per A. S. præc.*] mandamus, quatenus, [*rei veritate plenius inquisita*] si ita est 74), prædictum presbyterum a petitione supradictæ vicariæ desistere [*app. et occ. rem. districtius*] compellatis, [*non obstantibus litteris, si quas, tacita veritate per nuntium a nobis impetrauit. Exstirpari etenim debent, quæ de auaritiæ radice procedunt, et canonum contraria sunt rationi, vel sanctioni.*]

66) *Nouen.* C. R. 2. habet.
67) *Gauden. archid.* C. R. I. legit, sed H. habet: *G. altero archidiacono*, et L. *Gual. archidiacono*.
68) *W.* habet C. L. et ed. ant. sed *Vg*, in cit. c. et *Hug. V.* legimus in ed. Contii.
69) *De Masia*, C. R. 2. sed C. H. legit: *de Ramesapa*, L. cum ed. ant. et cit. c. *de Ramescia*.
70) *De vicario generali*, hic agendum fuisset; sed omnia capitula ostendunt, tantum *vicarios parochiarum* in scenam fuisse productos, si *c. per.* h. t. exceperis, quod agit de *vicario pontificis*, quem in vrbe relinquit, atque hanc ob caussam sibi constituere in vrbe sueuit, quod nimiam potestatem archidiaconi sibi arrogarent.
71) *Bur.* C. R. I. legit cum L. sed C. R. 2. habet: *But.* et H. *de Boruellis*. cit. c. vero: *de Burnelia*, et ed. ant. *de Burnel*.
72) *Personatus*, legit C. H.
73) *Fiat*, est in cit. c.
74) *Si ita esse noueritis*, legimus in cit. c.

CAP. II.

Plures vicarias quis habere non potest.

IDEM *Eliensi episcopo.* [*P. c. Conueniens.*] (*ann.* 1170.)

Prouideas *n* attentius, ne in episcopatu tuo patiaris aliquem plures vicarias habere: quia, cum vicarii teneantur personis et ecclesiis 75) deseruire, alienum est ab ordine iuris 75*), vt vicariam quis habeat præter vnam.

75) *In personis propriis ecclesiis*, C. H.
75*) *Vicarii*, legitur in c. 3. compil. cit. fortasse rectius, vt putat AVGVST. in notis ad h. c.

CAP. III.

Perpetuus vicarius per episcopum institutus, per rectorem remoueri, vel portione sua fraudari non potest.

IDEM *Vintoniensi* 76) *episcopo, pars c. Quamuis simus.* (*ann.* 1175.)

Ad hæc *o* si persona alicuius ecclesiæ vicario, quem in eadem ecclesia instituit, de assensu et auctoritate diœcesani episcopi certam assignauerit 77) portionem; is, qui persona illa defuncta in personatum illius substituitur [*ecclesiæ*], non potest eundem 78) [*vicarium*] ab ecclesia remouere, vel assignatam sibi minuere portionem: nisi aliquid committat, propter quod per iudicem in vicaria sit, vel beneficio condemnandus.

76) *V. Vincon.* C. R. I. habet, sed C. R. 2. legit: *Vigor.*
77) *Adsignauit*, legit C. L.
78) *Eundem vicarium*, habet C. R. I. cum c. cit.

CAP. IV.

Vicarius non potest substituere vicarium.

IDEM *Norwicensi episcopo* [*pars c. Significauit.*] (*ann.* 1178.)

Clericos *p* in presbyteratu, vel in aliis inferioribus ordinibus constitutos, in vicariis ecclesiarum, quas adepti sunt, alios sibi

a *In omnibus manuscr.* donet lectiones ad nocturna officia. b *al.* instituantur. c *C.* I. *eod. tit. in* I. *comp. et Iuo p.* 6. *c.* 20. d *Hæc postrema verba in nonnullis desunt.* e *Cap.* I. *eod. tit. in* I. *compil.* f *In codice Barbatiæ ita:* vt ne contra modum lucendo oleum ecclesiæ depereat. *In alio ita:* ne vt supra modum lucendo oleum, *etc.* g Cum discretione in ecclesia agantur. h *C.* 3. *eod. tit. in* I. *comp.*

i *Cap.* 2. *eod. tit. in* I. *compil. et post concil. Later. sub Alex. III. part.* 30. *c.* 5. k *al.* Dumesia. l *al.* Burnelia. m *Concil. Trid. sess.* 55. *in decr. de reform. c.* 4. *et sess.* 24. *de reform. c.* 17. n *C.* 3. *eod. tit. in* I. *compil.* o *C.* 4. *eod. tit. in* I. *comp. et post concil. Lateran. sub Alex. III. p.* 39. *c.* 16. q *Cap.* 5. *eod. tit. in* I. *compil. et post concil. Lateran. p.* 39. *cap.* 2.

sibi 79) substituere non permittas: cum id satis sit absonum et absurdum, [*et rationi contrarium.*]

79) Verba: *alios sibi*, non habentur in c. 5. compil. cit.

CAP. V.

Vicarius papae in vrbe iurisdictionem habet, non extra vrbem.

INNOCENTIVS III. *abbati S. Eugen.* 80) *et Plebano S. Petri.* [*in Pixide, et B. canonico plebis de Martuberisen. et Floren. dioeces.*

(*ann.* 1206. *Roma in Hetrur.*)

Sua *a* nobis, [*ven. fr. n.*] [*et infra.*] Nos igitur 82) vicarii litteras aestimantes per surreptionem obtentas *b*, quoniam iurisdictio vicarii *c*, quem 83) Romanus pontif. in vrbe reliquit 84), non extenditur extra illam 85), nisi ei specialiter sit concessum, praesertim cum ipse moratur in sua prouincia speciali, videlicet inter Capuanam prouinciam et Pisanam, [*discretioni v. per A. S.*] mandamus, quatenus, quicquid occasione litterarum illarum actum est, in irritum (reuocetis) [*reuocantes praefatam excommunicationis sententiam sicut rationabiliter lata est, faciatis, rem. app. obst. firmiter obseruari.*]

80) *Abb. sanctae E.* C. R. I.
81) C. R. H. L. ed. ant. et c. 1. h. t. comp. 3. legunt: *tua nobis.*
82) *Nos ergo*, habet C. H.
83) *Quam*, legit ed. ant.
84) *Relinquit*, est in cit. c.
85) *Extra vrbem*, habet cit. c.

CAP. VI.

Compelluntur vicarii ordinarii ecclesiis deseruire, per subtractionem prouentuum et vicariarum.

HONORIVS *d* III. *Vigor.* 86) *episcopo.* (*ann.* 1220. *Roma in Angliam.*)

Ex parte tua fuit propositum coram nobis, [*quod quidam in ecclesiis, in quibus perpetuas obtinent vicarias, debitam residentiam facere, ac in presbyteros promoueri contemnunt. Nolentes igitur abusum huiusmodi, sicuti nec debemus, aequanimiter sustinere, f. t.*] mandamus, quatenus perpetuos vicarios, vt 87) in ecclesiis, in quibus vicarias obtinent, resideant, [*vt tenentur,*] et se in presbyteros, vt *e* eorum 88) cura exigit, faciant promoueri, per subtractionem prouentuum, vel 89) ipsarum vicariarum [*app. rem.*] compellas.

86) *Wigorn.* legitur in c. 1. comp. 5. h. t.
87) Vocabulum: *vt*, non exstat in C. H. in c. cit. legitur: *et.*
88) *Earum*, legunt C. H. et L.
89) Particula: *vel*, non adest in cit. c. nec in C. H.

TITVLVS XXIX. DE OFFICIO ET POTESTATE IVDICIS DELEGATI.

CAP. I.

Delegatus papa potestatem habet non solum in partes, sed etiam in alios, qui suam iurisdictionem impediunt.

ALEXANDER III. *Londonensi* 90) *episcopo.* (*ann.* 1165. *Roma in Angliam.*)

Quia quaesitum *f* est [*a nobis ex parte tua*], quid faciendum sit de potestatibus, quae *g* cum praecipimus alicui iustitiam exhiberi [*de his, quos diligunt, aut tueri volunt,*] minis ac 91) terroribus conquerentes silere compellunt 92), et sic mandatum nostrum *h* eluditur 93): sic 94) tibi respondemus, quod, sicut agentes et consentientes pari poena, scripturae testimonio 95), puniuntur *i*, sic tam eos, qui trahuntur in caussam 96), quam principales eorum fautores, si eos manifeste cognoueris iustitiam impedire, districtione 97) ecclesiastica poteris coercere.

90) *Laudon.* C. R. 1. habet, sed C. R. 2. legit: *Lundo.* et ed. ant. cum c. 2. comp. 1. h. t. *Lundon.*
91) Pro *ac*, *aut*, habet C. H. cum L. sed ed. ant. legit: *aut minis aut terroribus.*
92) De *potestatibus*, quae exsequutionem rescriptorum impediebant, loquitur. Quia enim delegationes papales indiscrete eo tempore fiebant, in prima etiam instantia ad simplicem querelam datae: non mirandum est, aegre iudices ordinarios haec noua attentata, ex nouis principiis contra veteres canones nata, tulisse, et quouis modo obstacula iis posuisse. Pariter etiam in Gallia noluerunt tales delegationes admittere domini terrae sub quorum iurisdictione litigantes degebant, vt docet *c.* 38. *X. h. t.*
93) *Illuditur*, C. R. 1. legit.
94) *Id*, legitur in cit. c. 2. pro *sic.*
95) *Testimonii*, legit C. L.
96) In c. cit. legitur: *in caussa.*
97) *Censura*, habetur in cit. c.

CAP. II.

Cum diuersae litterae sub eadem data, et forma contraria impetrantur, et praesentantur a diuersis ad eosdem iudices: supersedetur vtrisque, donec consulatur papa.

IDEM ALEX. III. *Bononiensi* k *episcopo* 98). (*ann.* 1166.)

I. Sane si a *l* nobis super aliqua caussa litterae impetrantur 99), et aliae postea, non facta mentione priorum litterarum, litterae opponuntur; si iudicibus innotuerit 100), donec Romanum pontif. consulant, et suam exinde cognoscant plenius voluntatem 1): exsequutioni [*penitus*] supersedeant 2) vtrarumque, ne, pro varietate litterarum, caussarum fines valeant impediri. [*Item cum aliqua caussa, appellatione remota, committitur, et sententia fertur iniqua; eam euacuari oportet: nec ei debet stari, si manifestam continet iniquitatem.*]

98) *Eboracensi*, legitur in c. 3. cit. comp. sed male ibid. additur: *episcopo*, cum potius legi debeat: *archiepiscopo.*
99) *Impetrentur*, in C. H. legitur, sicut in L. et cit. c. sed *aliquae litterae impetrantur*, C. R. 1. habet, et C. R. 2. legit: *litterae prius impetrentur.*
100) *Innotuerint*, est in cit. c.
1) *Veritatem*, male legitur in cit. c. vt obseruat AVGVST.
2) *Debent supersedere*, cit. c. legit, omissa voce: *vtrarumque.*

CAP. III.

Delegatus papae impeditus, subdelegare potest caussam, quae sine ipso commode terminari potest.

IDEM *episcopo* m *Londonen.* 3) (*ann.* 1166.)

Si pro *n* debilitate, vel pro qualibet alia graui caussa *o*, vel necessitate 4), tractandis caussis, quae tibi a sede apost. committuntur, interesse non poteris; liberum tibi sit personis discretis et idoneis vices tuas committere, ita tamen 5), quod, si res tanti est, te consulere debeant: nisi forte caussae ita graues sint, quod sine praesentia tua non possint 6) commode terminari.

3) *Lundon.* C. R. 2. legit cum edit. ant. et c. 4. cit. comp.
4) C. H. habet: *vel qualibet*, omissis verbis: *graui caussa.* vel C. R. L. et ed. ant. ita legunt: *pro alia graui qualibet necessitate*, cit. c. vero ita: *vel pro aliqua graui necessitate.*
5) *Tamen*, abest a C. R. H. L. edit. ant. et c. citato.
6) *Nequeant*, legit C. R. 1.

CAP. IV.

Si caussa committitur intra certum diem decidenda; nisi partes prorogent: per lapsum diei exspirat iurisdictio.

IDEM V *p. Carnoten. electo* 7). (*ann.* 1167. *Roma in Galliam.*)

De caussis *q* quae intra 8) certum terminum decidendae committuntur, hoc tuam volumus cognitionem tenere, quod, nisi dies *ab apost. sede* 9) praefixus de communi consensu partium prorogetur, eo transacto, mandatum exspirat.

Vbi certa poena per ius statuta non est, delegatus imponit arbitrariam. Hoc dicit.

§. 1. Illis etiam 10) qui pro caussis tibi commissis ad citationem tuam venire, aut tuo super his parere iudicio neglexerint, si tale fuerit *r* negotium, quod certa exinde poena in 11) canonibus exprimatur, eandem infligas: alioquin ipsos pro delicti qualitate et caussae 12) secundum tuum arbitrium punire procures 13).

7) *W. cardinali electo*, C. R. 1. legit cum L. *W. Cara electo*, habet C. R. 2. sed *W. Carnotensi electo*, rectius legitur in ed. ant. In c. 5. denique cit. comp. *Idem Wilhelmo Can. electo.* Vox abrupta *Can.* videtur AVGVSTINO in notis esse: *Cantuariensi*; sed perperam: cum haec epistola scripta sit Roma in Galliam.
8) *In*, legitur in cit. c.
9) Verba: *ab apost. sede*, in C. R. 1. sunt deleta, et a C. R. 2. plane absunt, itemque a C. H. L. et ed. ant. legimus autem in cit. c. *ab apostolico.*
10) *Autem*, C. H. legit.
11) Particulam *in*, desideramus in ed. ant. et c. cit.
12) *Pro delicti quantitate et qualitate caussae*, C. R. 1. legit.
13) *Punias*, est in cit. cap.

CAP. V.

Per simplicem commissionem caussae, potest delegatus citare contumacem, punire, et reliqua facere, quae spectant ad caussam.

IDEM *archiepiscopo* s *Senonensi* 14). (*ann.* 1167.)

Praeterea *t* super hoc, quod nos consulere voluisti, vtrum liceat iudici delegato non ordinario cogere 15) contumacem, vt veniat, aut damnare 16) si non venerit 17)? hoc tibi auctoritate praesentium innotescat, quod, postquam ei caussa, licet simpliciter, delegatur 18), satis potest nostra auctoritate partes compellere, et etiam 19) contumaces seueritate ecclesiastica coercere; etiamsi litterae commissionis id non contineant, aut partes *v* mandatum nostrum 20) non habeant, vt accedant: quia ex eo, quod caussa sibi committitur, super [*his*] omnibus 21), quae ad caussam ipsam spectare noscuntur, plenariam recipit potestatem.

14) Additamentum aliquod est in c. 6. comp. 1. h. t. nimirum: *Sicut Romana, et infra,* quod initium putat AVGVSTINVS capituli eius, cuius hoc nostrum pars esse videtur.
15) *Exigere*, est in c. cit. sed AVGVSTINVS approbat *cogere.*
16) *Condemnare*, C. R. 1. legit.
17) C. R. H. L. edit. ant. Pith. et Gonz. ita habent: *si non veniat.*
18) *Delegetur*, legitur in cit. c.
19) Particula *et*, in C. L. non legitur.
20) *Aut etiam mandatum partes*, C. R. 2. sic etiam in H. L. et cit. c. pron. *nostrum*, non exstat.

a C. 1. *eod. tit. in* 3. *comp. al. incipit*, tua nobis. b *Vide l. fin. cum ibi not. C. si a non comp. iud.* c Et de vicariorum iurisdictione, *vide concil. Trident. sess.* 24. *de reform. cap.* 16. d *al.* Innocent. III. e Earum. f *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. p.* 7. *cap.* 2. g Qui. h Eliditur. *Rom. c.* 1. i *Vide l. iubemus. §. oeconomus, cum vulg. C. de episcopis et clericis.* k Eboracensi. l *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. p.* 7. *c.* 3.

m *Alias*, Lunen. n *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Later. part.* 7. *cap.* 5. o *Vox*, caussa, *deest in antiquis.* p Idem G. *alias*, idem Wilhelmo canon. electo. q *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Later. p.* 7. *c.* 6. r Sit. s Cenomanensi. t *Cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Later. p.* 7. *c.* 7. v *In C. Barbatia:* aut mandatum partes non habeant apostolicum, vt accedant.

CAP.

CAP. VI.

Si caussa pluribus etiam simpliciter est commissa, quilibet subdelegare potest. H. d. et quotidie allegatur.

IDEM a *Vintoniensi* 22) *episcopo.* (*ann.* 1168. *Roma in Angliam.*)

Quamuis *b* simus 23) [*multiplicitate negotiorum impliciti, et grauibus diuersisque sollicitudinibus occupati; nos tamen cogit præter debitum commune t. frat. caritas et dilectio, qua personam tuam diligimus, tuis consultationibus respondere: ne videamur indiscussa relinquere, quæ nobis enodanda tua voluit discretio præsentare. Innotescat itaque sollicitudini tuæ, quod iudex a nobis delegatus caussam sibi commissam potest aliis delegare, aut totam audiendam et terminandam, aut etiam, vt audiant allegationes et rationes et attestationes recipiant, et sententias sibi seruent, vel vt horum aliquid tantummodo faciant iuxta voluntatem et beneplacitum delegantis: quanquam non possit eandem caussam alii appellatione postposita delegare, etsi sibi sit appell. re. commissa.*] Si vero duobus caussa committitur; etiam si non apponatur, vt vnus sine altero procedat in ea: nihilominus vnus ex ipsis, siue suo coniudici, siue alii, vices suas potest committere *c* in hac parte.

21) *Super his omnibus*, secund. C. R. 2. et c. 7. cit. comp. 1.
22) *Vigorn.* C. R. 1. legit, sed *Victon.* C. R. 2. habet pro *Vinton.*
23) *Si vnus*, pro *simus*, frustra legit ed. ant.

CAP. VII.

Delegatus papæ exsequitur sententiam suam, quam exsequi non potest, aut non vult is, cui eam commiserat exsequendam.

IDEM *Norwicensi* 24) *episcopo.* (*ann.* 1168.)

Significasti *d* nobis [*per litteras tuas, quod interdum a iudice delegato frustra super aliqua caussa fertur sententia, cum ordinarius iudex eam ad mandatum illius nolit exsequutioni mandare, aut aliis resistentibus effectui mancipare non possit. Super hoc autem*] consult. t. t. r. quod, si iudex ordinarius ad mandatum iudicis delegati a nobis non vult, aut non potest, aliis resistentibus, sententiam ab eo latam suo 25) effectui mancipare, delegatus iudex eam *e* auctoritate nostra sibi commissam 26) potest exsequutioni mandare: et, si qui sibi restiterint, eos sententia ecclesiastica coercere.

24) *Vigorn.* C. R. 1. et *Nouiom.* C. R. 2. male legunt, cum in c. 9. comp. 1. sicut hic, legatur rectius *Norwicensi*, in Anglia episcopo sub Cantuariensi archiepiscopo.
25) Pron. *suo*, abest a C. H. L. ed. ant. et cit. c.
26) *Caussam auctoritate sibi commissa*, C. R. legunt cum L.

CAP. VIII.

Si ordinarius scit, eum non canonice institutum, quem delegatus papæ mandat in possessionem induci: non resistet violenter, sed precibus instabit, vt differat, donec papa consulatur.

IDEM. (*ann.* 1169.)

Si quando *f* clerici coram iudice delegato prælatos ecclesiarum, super ecclesiis, quas 27) tenent in caussam traxerint, et coram eodem iudice transactione 28) *g*, vel alio modo ecclesias obtinuerint, in quibus certum sit, eos institutionem canonicam nullatenus habuisse, nec possessionem etiam corporalem: ordinarius iudex non debet iudicis delegati mandato resistere violenter *h*, sed apud ipsum instare [*debet*], vt differat eos in possessionem mittere, donec nobis rei veritas innotescat.

27) *Suis*, *quas*, habet C. H.
28) C. R. 1. addit: *vel transactione.*

CAP. IX.

Post diffinitiuam exsequutioni mandatam, exspirat delegati iurisdictio.

IDEM *Brixiensi* 29) *episcopo.* (*ann.* 1170. *Roma in Venetiam.*)

In *i* litteris, [*quas tua nobis destinauit fraternitas, quæstiones quasdam inseruisti, super quibus solutionem tibi a nobis postulasti exhiberi, quarum siquidem vna est, scilicet vsque ad quod tempus iudex delegatus possit se interponere, vt stetur rei iudicatæ vel transactioni? Super hoc itaque*] cons. t. t. r. quod ex quo iudex delegatus per se, vel per alium, [*si potuerit,*] sententiam exsequutioni mandauit, vel mandari præcepit, eius auctoritas et iurisdictio cessat: quia semel est officio suo functus.

29) *Brigensi*, habet C. R. minus recte.

CAP. X.

Reo absente, non per contumaciam, delegatus datus etiam ad diem, non restituet actorem, licet possessionem et deiectionem probare volentem.

IDEM ALEX. III. *abbati sancti Albini* 30). (*ann.* 1173. *Roma in Angliam.*)

Consultationibus *k* [*singulorum ex ministerio seruitutis susceptæ cogimur respondere, vt, si quid dubietatis vel quæstionis in mente alicuius emerserit, ab ecclesia Romana soluatur, quæ inter alias, disponente Domino, meruit obtinere principatum.*] Quæsitum est [*a nobis siquidem,*] vtrum si aliquis ecclesia, vel possessione qualibet 31) se asseuerans absque iudicio et caussa rationabili spoliatum, [*et*] a nobis 32) ad iudices 33) litteras obtinuerit 34), vt intra certum tempus restituatur sibi possessio, si constiterit iudici, eum esse taliter 35) spoliatum, possessio debeat ei restitui, cum is, qui tenet 36) ecclesiam vel possessionem, quam ipse requirit, antequam de litteris ipsis aliqua mentio fieret, studiorum 37), [*vel*] peregrinationis, vel alia huiusmodi caussa se absentauerit, nec intra tempus præfixum *l* iudici possit suam præsentiam exhibere? Super quo [*vtique consultationi tuæ taliter*] respondemus 38), quod nec potest 39), nec debet restitutionem habere; quamuis paratus sit coram iudice delegato, testibus idoneis, possessionem et deiectionem suam probare; nisi is, qui possidet, se per contumaciam 40) absentasset: [*si etiam iudex vsque ad reditum eius, qui possidet, terminum prorogauerit. Exspirat enim iurisdictio sua: quia sine consensu vtriusque non licet iudici terminum prorogare aliquatenus præfixum a delegatore.*]

30) *Albani*, rectius legunt C. H. L. c. 15. comp. 1. h. t. et ed. ant.
31) *Aliqua*, C. R. 1.
32) C. R. H. L. ed. ant. Pith. et Gonz. *et a nobis*, legunt.
33) *Ad iudicem*, legimus in cit. c.
34) *Obtinet*, cit. c.
35) *Taliter*, non est in cit. c. sed paullo post ita legimus: *qualiter possessio ei* etc. qua variatione non ita variatur sensus.
36) *Teneat*, est ibidem.
37) *Studiorum vel*, C. H. legit cum L.
38) *Quo taliter respondemus*, legit C. L.
39) *Non potest*, C. H. habet.
40) *Contumaciter*, habet C. R. 1.

CAP. XI.

Delegatus papæ in caussa sibi commissa, iurisdictionem habet super ordinarium, et quemcunque maiorem.

IDEM *m* *Carnotensi* 41) *episcopo.* (*ann.* 1175. *Roma in Galliam.*)

II. Sane quia *n* nos 42). [*consulere inprimis voluisti, qualiter a nobis index delegatus episcopum, qui ei non subest, ad aliquid faciendum vel dandum compellere debeat, cum caussam, quæ inter episcopum et clericum vel laicum vertitur, de mandato nostro suscepit; id*] tuæ quæstioni duximus respondendum, quod iudex a nobis delegatus vices nostras gerit: vnde in caussa illa superior est, et maior illis, quorum caussam susceperit 43) terminandam *o*. Ideoque, si episcopus vel alia persona, quæ non sit de iurisdictione illius, in caussa, quam ei delegamus, rebellis aut 44) contumax fuerit, secundum qualitatem [*vel quantitatem*] facti poterit vel interdicti, vel suspensionis sententia, a iudice delegato compelli: ita quod 45) iudex secundum negotii qualitatem temperate procedens, episcopo vel ingressum ecclesiæ 46), vel sacerdotale officium interdicat, aut etiam terram illius, quæ ad iurisdictionem suam 47) pertinet specialiter, interdicto supponat.

41) *Couentrensi*, legit C. L. minus recte.
42) C. R. tantum legunt: *Sane quia*, sic etiam L. et ed. ant. habent.
43) *Suscipit*, C. R. legunt cum L. et c. 16. cit. comp. sed legitur: *suscepit*, in edit. Gonz. Pith. et C. H.
44) *Ac*, pro *aut*, habet C. L.
45) *Ita tamen quod*, C. H. legit, sed c. cit. habet: *itaque iudex.*
46) *Ecclesiarum*, legitur in cit. c.
47) *Eius*, C. H. legit.

CAP. XII.

Si primus impetrauit primam dignitatem in ecclesia vacaturam, secundus impetrauit certam dignitatem ipsius ecclesiæ, cum vacaret, et illa postmodum vacat: debetur primo, et non secundo. H. d. et est notabilis decisio.

IDEM *Eboracensi* 48) *archiepiscopo, et episcopo Conuentren* 49). (*ann.* 1176. *Roma in Angliam.*)

I. Ex parte N. 50) [*capellani*] nobis *p* innotuit, quod, cum ad te, frater Conuentren. 51) episcope 52), nostras litteras impetrauerit 53), vt ei archidiaconatum, quem in ecclesia tua 54) primo vacare contingeret 55), assignares: R. aduersarius *q* eius 56) alias 57) ad te, frater Eboracen. litteras 58) *r* [*sicut dicitur*] impetrauit, nulla de prioribus habita mentione, vt, si auunculus suus archidiaconatum 59),

48) Vox: *Eboracensi*, in C. R. 1. non legitur.
49) *Couentrensi*, legit C. L. et *Conuentrensi*, habet ed. ant. rectius.
50) *Ex parte Nicolai*, C. R. 2.
51) *Conuetrensis*, secund. C. R.
52) Vox: *episcope*, in C. R. 2. H. L. et ed. ant. omittitur.
53) C. R. 1. legit: *impetrasset*, sed H. et cit. c. *impetrauit.*
54) Vox: *tua*: non est in cit. c. ergo non perperam addidit Raymund. cum in duobus Tarracon. exstare obseruet AVGVST. ad h. l.
55) *Contigerit*, habetur in cit. c.
56) Verba: *aduersarius eius*, in C. R. 1. H. et ed. ant. non exstant, in C. R. 2. recentius adscripta sunt.
57) *Alias*, omittitur in c. cit.
58) *Litteras*, nec in C. L. nec in ed. ant. legitur.
59) *Archidiaconatum*, legit C. L. cum ed. ant.

a *al.* Vuint. b *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Later. p.* 7. *c.* 8. c Non tamen potest alium sibi associare iurisdictionem non habentem, *infra eod. cap. cum super.* d *Cap.* 9. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. Lateran. p.* 7. *c.* 11. e *al. ita*: eam. auctoritate sibi commissa. *Aliter*, caussam auctoritate apostolica sibi commissam. *Sed plura et vetustiora ita*: caussam auctoritate sibi commissa. f *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. p.* 7. *c.* 12. g *al.* per transactionem. h *Vide l. nec magistrat. ff. de iniur.* i *Post conc. Later. sub Alex. III. c.* 14. *et* 16. *eod. tit. in* 1. *compil.* k *C.* 15. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lateran. part.* 7. *c.* 17.

l *al.* præmissum. m Cantuar. archiep. n *C.* 16. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. p.* 7. *c.* 2. o *l. generaliter, cum not. D. de fideiuss. et l. si duo. D. de solut.* p *C.* 17. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Later. p.* 7. *c.* 21. q *Hæc duo verba*, aduersarius eius, *desunt in antiquis.* r *Vox*, litteras, *in antiquis deest.*

quem

quem habebat in ecclesia eadem, vellet omnino dimittere, ipsum ei faceres assignari 60). Quoniam igitur, si memores fuissemus, nos pro prædicto N. 61) litteras [*nostras, sicut prædiximus*] direxisse, pro aduersario nullatenus scripsissemus: [*nolentes litteras nostras, quas pro eodem N. misimus, occasione hac effectu carere, fraternitati tuæ per A. S. præc.*] mandamus, quatenus [*præscriptum Conuentrensem commoneas, vt*] præfato N, archidiaconatum ipsius ecclesiæ, si vacat, [*iuxta promissum suum,*] non obstantibus posterioribus 62) litteris, assignetis 63), [*quæ ab aduersario eius postmodum fuerint impetratæ, tacita veritate.*]

60) Hoc aliter fieri non poterat, quam resignatione in fauorem eius, cui assignandum beneficium, facta, a sede papali approbanda: quem casum hic pontifex proposuisse videtur. Etenim ex litteris prioribus constabat, Conuentrensem episcopum archidiaconatum suæ ecclesiæ, si vacaret, capellano N. promisisse, archidiaconum autem, vt hoc promissum eluderet, paratum fuisse ad dimittendum illum in fauorem auunculi sui: et hac de caussa litteras posteriores ad episcopum Eboracensem impetrasse, vt is auctoritate apostolica resignationem reciperet.
61) *Nos præfato N.* legimus in c. cit.
62) *Posterioribus*, non adest in cit. c.
63) *Adsignet*, est in cit. c.

CAP. XIII.

Vbi contraria voluntas papæ non apparet: delegatus iuris formam seruare debet, et rationabiles exceptiones admittere. Ioan. Andr.

IDEM *Eboracensi 64) archiepiscopo. (ann. 1177.)*

II. Ex parte *a* tua, [*quæsitum est a nobis, vtrum, cum caussam aliquam sub certa forma committimus, indices delegati ita formam sibi commissam debeant sequi, quod rationabiles exceptiones non admittant? Super quo*] quæstioni tuæ taliter respondemus, quod, [*et*] si quando iudici delegato 65) expediat formam sibi statutam seruare, debet tamen rationabiles exceptiones admittere, et in caussa iuxta iuris æquitatem procedere: nisi exprimatur in litteris nostris, quod nullæ debeant exceptiones admitti. Quod nec nos, nec antecessores 66) nostros credimus vnquam 67) *b* expressisse.

64) *Eboracenensi*, legit C. L.
65) Vox: *delegato*, non adest in c. 18. cit. comp.
66) Nec tamen infrequens est, in caussa *spolii* restitutionem sine vlla exceptione alicui mandare, vt passim exempla rescriptorum produnt, ex vulgato principio, quod spoliatus ante omnia sit restituendus. Conf. c. 2. *C. XXI. q. 2.*
67) Aduerbio: *vnquam*, in C. R. 2. puncta subiecta sunt: in C. vero H. et L. illud plane non exstat.

CAP. XIV.

Delegatio facta dignitati, non expresso nomine proprio, transit ad successorem.

IDEM *abbati et conuentui maioris monasterii. (ann. 1178. Roma in Galliam.)*

Quoniam *c* abbas Leicestriæ, qui [*prius*] suscepto mandato nostro partibus diem ad agendum præfixit, [*præhabito consilio prudentum*] abbatem Vincestriæ 68) de nouo substitutum iudici præmortuo, illi mandato nostro porrecto, quia sub expressis nominibus locorum et non personarum commissio [*litterarum a nobis*] emanauit, sibi socium in caussæ cognitione 69) adiunxit: [*ideo*] nos sententiam illorum, sicut est iusta 70), ratam et firmam habemus.

68) In c. 19. cit. comp. legitur: *Leicestriæ*, sed AVGVSTINVS in h. l. docet, hoc nomen mendosum esse.
69) *In caussæ cognitionem*, C. R. 1. legit cum cit. c.
70) *Sicut rationabiliter lata est*, legimus in cit. c.

CAP. XV.

Si quæstionem de iure præsentandi papa delegat appellatione remota, et sub ea forma, vt delegatus ad præsentationem eius, ad quem viderit pertinere, ordinet ecclesiam; per hoc non habet instituere, sed pronuntiare; et is, ad quem pertinet, instituet: et si iuri suo detrahitur, licite appellat.

IDEM. [*Cenomanensi episcopo 71).*] [*pars c. tua nos.*] (*ann. 1178. Roma in Galliam.*)

Super *d* eo vero, quod subiungere voluisti, si de præsentatione presbyteri inter aliquos quæstione suborta, caussam contigerit 72) delegari alicui sub hac forma, vt, si constiterit ius, de quo agitur, ad partem alterutram *e* pertinere, ad præsentationem eiusdem de persona idonea ordinet ecclesiam, app. rem. an liceat delegato iudici, inscio diœces. episcopo, archidiacono vel archipresbytero reclamante, præsentatum sibi clericum in possessionem ecclesiæ mittere, [*præsertim si ignotus fuerit præsentatus, aut minus idoneus, aut*] si 72*) archipresbyter, vel archidiaconus 73), vel episcopus, ad quem institutio pertinet, appellauerit 74) *f*, [*vtrum*] eorum sit appellationibus deferendum 75), hoc tuam volumus discretionem tenere, quod, licet quæstionem, quæ de præsentatione vertitur, app. rem. committamus 76) alicui terminandam, non tamen est nostræ intentionis diœces. episcopo, vel archipresbytero, vel archidiacono 77) præiudicium generare. Ideoque præsentandus est illi, qui instituendus fuerit *g*. Et tenebit eorum appellatio, si videntes iuri suo detrahi duxerint appellandum: quia non illis 78) *h*, sed 79) partibus, inter quas caussa commissa est, appellationis remedium est sublatum 80).

71) Hæc vocabula non adsunt in c. 20. cit. comp. 1.
72) *Contingit*, C. R. 1.
72*) In vulgaris edit. legimus: *et an*, *si* etc.
73) *Aut archidiaconus*, secundum C. H. et cit. c.
74) *Appellauerint*, C. R. legunt cum H.
75) Ratio dubitandi erat, quod delegatio facta *appellatione remota*. Sed quia *tertius* hic interueniebat *principaliter*, de iure suo agens: eius appellatio, de qua non cogitatum fuerat, non videbatur per rescriptum reiecta.
76) *Commiserimus*, C. R. 1.
77) *Archidiacono vel archipresbytero*, C. H. legit cum L. omissa nimirum in fronte particula *vel*.
78) *Illi*, legunt C. R. 2. et L.
79) *Si*, in C. H. legitur.
80) *Interclusum*, legitur in cit. c.

CAP. XVI.

Si caussa simpliciter est delegata duobus: sententia vnius non tenet.

IDEM ALEX. III. *Arelatensi episcopo 81). (ann. 1180. Roma in Galliam.)*

I. Caussam *i* matrimonii, quæ inter I. 82) mulierem, et Blanchacium 83) agitari dignoscitur, [*venerabilibus fratribus nostris*] Foroiulien. *k* et Vapincensi 84) episcopis nos meminimus commisisse: quibus [*vtique in vnum conuenientibus et*] eam 85) [*mulierem, sicut accepimus,*] viro restitui mandantibus, vir mulierem 86) cruciatibus et flagellis adeo affecit, quod inuita et coacta inter se et virum suum confessa est parentelam. Sicque factum est, quod ad iudicium vnius eorum dimisit eandem, [*quæ quinque filios ex eo dicitur genuisse, et XIV. annis secum sine aliqua quæstione permansisse. Vnde quoniam matrimonium in ecclesia Dei a Deo probatur esse magnum sacramentum, quod sine rationabili et euidenti caussa non debet dissolui; præsertim cum non ab homine, sed a Deo fuerit institutum:*] discretioni vestræ [*per A. S.*] mandamus, quatenus [*huius rei veritatem inquiratis, et,*] si inueneritis, quod præfatus B. dictam I. 87) ad iudicium solummodo alterius prædictorum *l* [*episcoporum*] a se separasset 88), quia, cum caussa duobus committitur, sententia vnius non tenet, ipsum, vt eandem mulierem, sicut vxorem suam, [*appell. rem.*] benigne recipiat, et maritali affectione 89) *m* pertractet, monitione præmissa, cogatis 90). [*Quod si facere forte contemserit: eum et superinductam cess. appell. obstac. excommunicationis vinculo adstringatis.*] Si qui tamen apparuerint, qui, postquam ab eo recepta fuerit, matrimonium ipsorum velint, et legitime possint impetere: [*partibus ante vos vocatis*] caussam audiatis, et [*eam rem. app. remedio*] fine canonico terminetis, [*illa maturitate et circumspectione adhibita, quæ in tanto negotio conuenit adhiberi.*]

81) Nulla inscriptio legitur in C. R. H. L. ed. ant. et c. 21. cit. comp. præter *idem*.
82) In C. H. per totum legitur: *G.* in c. cit. *Bemegardam*, vel potius *Ermengardam*.
83) C. H. habet: *Blancarium*, L. *Blancatium*, c. cit. *Blasium*, rectius.
84) C. H. legit: *Foroiulien. et Napicen.* L. *Foro iulien. et Vapien.* cum ed. ant.
85) *Eandem*, legit C. R. 1. cum cit. c.
86) Post hanc vocem repetuntur in cit. c. verba: *sicut accepimus*, sed mendose, prout censet AVGVST. cum non sint in aliis libris.
87) *Prædictam mulierem*, legimus in cit. c.
88) *Separauerit*, est in cit. c.
89) De vinculo consanguinitatis enim nondum constabat; quia confessio vxoris flagellis extorta erat: adeoque *in dubio* restitutio facienda erat ad domum mariti, c. 10. *X. de restit. spol.* quæ haud restituenda, si in continenti impedimentum probari potuisset. c. 13. *X. eod.*
90) *Instanter commoneatis et districte compellatis*, habet cit. c.

CAP. XVII.

Delegatus, qui est dominus impetrantis, recusari potest.

IDEM *Oxonensi et Vintonien. episc. et abbati Herford. 91) (ann. 1180. Roma in Angliam.)*

II. Caussam *n*, quæ inter [*nobiles viros*] F. et R. 92) [*de Ardenna, quondam filium Agathæ*] de natiuitate ipsius 93) vertitur, vobis, fratres episcopi, et [*venerabili fratri nostro*] London. episcopo [*sub certa forma*] commisimus terminandam. Verum quoniam idem F. [*de Ardenna*] præfatum Londonen. episcopum habebat suspectum, pro eo, quod dominus est prædicti R. ipsum amouendum, et te, fili abbas,

91) *Exon. et Vigorn. episc. et abb. Effro.* C. R. 1. habet, sed C. R. 2. legit: *Raton. et Exonen. episcopis*, manu recentiori addita: *abbati Herfoten.* H. habet: *Exonensi*, L. *Exoniensi et Vintonien.* rectius, edit. ant. *Vingon. et Oxon. episcopis*, etc. c. 17. comp. 1. h. t. *Exon. Winton. episcopis et abbati Forden.* AVGVSTINVS ad h. l. mauult scribi: *Exoniensi et Wintoniensi episcopis, et abbati Herefordensi.*
92) *H. C. L.* et ed. ant. perperam habent per totum.
93) Pro *ipsius*, vulgo legitur: *Agathæ*, sed series verborum restitutorum requirit hanc lectionem, quæ suppeditatur in c. 4. comp. 1. qui fil. sunt legit.

---

a *C. 18. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Lat. p. 42. c. 1.* b *Vox*, vnquam, *non est in antiquis.* c *Cap. 19. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Lateran. p. 46. c. 4.* d *C. 20. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Lateran. part. 47. cap. 3.* e Alteram. f Appellauerint.

g Est. h *al.* illi, *sed illis*, *id est*, episcopo archidiacono, vel presbytero. i *Cap. 21. eod. tit. in 1. compil. et post concil. Lateran. p. 50. c. 26.* k *al.* Toroniliensi et Napitiensi, *al.* Foroiuliensi. l *Vide l. falsus. §. sed si is. ff. de furt. gl. et doctor. in auth. de fideiuss. §. 1.* m Affectu. n *C. 4. qui filii sint leg. in 1. compilat. adde cap. 3. infr. de dolo et contum.*

loco ipsius 94) *a* duximus subrogandum. [*Per apost. itaque scripta vobis mandamus, atque præcipimus, quatenus de natiuitate prædictæ A. rei veritatem subtiliter inquiratis, et si, partibus ante vestram præsentiam conuocatis, legitime vobis constiterit, quod sæpe dicta A. de Auelina muliere tempore Alani viri sui ipsa cum eo, tamquam cum viro suo commorante, nata fuerit, vel quod R. filius Sauarici iam dictam Auelinam matrem ipsius Agathæ, superstite secundo viro R. S. de Vindescen. publice tenuerit eamdem Agatham, et si de Radulfo filio Sauari nata fuerit, non fuisse legitimam eiusdem R. filii Sauarici, omni occasione et exceptione postposita et app. pronuntietis: quia non potuit esse vxor, quæ viri sui torum maculans, alii, dum ille viueret, iungi et cohabitare præsumserit. Ceterum si aduersarius suus legitime citatus ad præsentiam vestram accedere, vel iudicio vestro parere contemserit, aut si ita, sicut nobis proponitur, se absentauerit; cum a multis retro diebus de Anglia recessisse dicatur, nec in terra postea manifeste comparuisse, neque ad præsentiam vestram accesserit: procuratorem eius, si quem forte reliquerit, ad præsentiam vestram nihilominus conuocetis. Et, siue procurator venerit, siue non, aut si procuratorem non dimisit, denuntiationibus eius ad domum missis, secundum ordinem iuris, caussam audiatis attentius; et, receptis testibus alterius partis, infra tres menses post harum litterarum susceptionem iuxta dictam formam subl. app. ad proferendam sententiam procedatis, ita, quod vltra tres menses caussam ipsam minime differatis: nullis obstantibus litteris, siue quæ de restitutione possessionis R. de Ardenna facienda, siue quæ de possessionis indicio regi relinquendo fecerint mentionem, siue quibuslibet aliis, quæ antea fuerint impetratæ, siue quas in posterum, non exposito tenore litterarum istarum, contigerit impetrari. Sane si infra præscriptum tempus nequiueritis, vel nolueritis in eorum, quæ dicta sunt, exsequutione procedere: nolumus, quod commissio nostra debeat propter hoc exspirare.*]

94) *Illius*, legit C. L.

CAP. XVIII.

A subdelegato delegati papæ, qui subdelegauit non in totum, non ad papam, sed ad ipsum delegatum appellari debet.

IDEM *Cantuariensi episcopo* 95).

Cum *b* te consulente: [etc.] [*et infra.*] Si 96) super caussa, quæ tibi ex nostra delegatione committitur, a personis ecclesiasticis, vna, vel pluribus 97), quibus, vt parcas laboribus partium et expensis, cognitionem ipsius caussæ et testium examinationem, sententia tibi reseruata, committas 98), appellatio 99) fuerit interposita, huiusmodi appellationis intuitu caussam ipsam indiffinitam relinquere non teneris 100).

95) Nullibi legitur ista inscriptio, præter quod eam Pithœi in notis addiderunt scribentes: *Cantuariensi archiepiscopo*, non *episcopo.*
96) *Item*, pro *si*, est in c. 1. comp. 2. h. t.
97) *Vni, vel pluribus*, C. R. 1. H. et L. legunt, cum cit. c.
98) *Committis*, legunt C. H. L. et ed. ant.
99) *Si appellatio*, habet C. L.
100) Ita cum C. H. edit. antiqua et cit. c. rectius negatiue legendum, quia tales subdelegatos, quibus tantum *cognitio* cum *examine testium* commissa erat, reseruata sibi sententia, a delegato iudice, iudicibus pedaneis æquiparauit pontifex, a quibus appellabatur is, qui eos dederat. *l. f. D. quis a quo appell. l. vn. C. qui pro sua iurisd.* conf. *c. 27. X. h. t.* Ius ciuile magistratui ordinario in *caussis minoribus*, (h. e. intra 300. aureos constitutis per *nou.* 82.,) potestatem iudices pedaneos dandi seu *notionem* consiliariis committendi, (qui instar *iudicum pedaneorum* erant per *nou.* 60. *c.* 2.) olim concedebat per *l. f. C. de pedan. iudic.* quod etiam dicendum de delegatis a principe, quibus in certa caussa mandata erat extra ordinem iurisdictio, qui itidem poterant iudicem pedaneum dare, quia iurisdictionem habebant, *l. 2. C. de iudic.*, quæ *datio notionis* etiam *delegatio* dicebatur; *l. vn. C. qui pro sua iurisd.* sed iurisdictionem totam alteri mandare non poterant. In *caussis maioribus* magistratibus, publicis demum occupationibus districtis, IVSTINIANVS permisit, partem quandam litis, reseruata tamen sibi sententia, consiliariis, qui erant instar iudicum pedaneorum, delegare, quod negatum erat delegatis a principe extra ordinem, in quibus publicarum occupationum impedimentum cessabat per *nou. 60. c. 2. et auth. ad hæc. C. de iudic. Romani tamen pontifices*, ait FRANCISCVS FLORENS *ad h. t. P. II. oper. iurid. p. 154. non tantum ea omnia tribuerunt iudicibus a se delegatis, quæ imperatores suis iudicibus delegatis, sed hoc amplius eis permiserunt, vt delegatam sibi a pontificibus iurisdictionem iterum aliis demandare et subdelegare possent, perinde ac si iurisdictio mandata eis proprio iure competeret: quod procul dubio contra iuris ciuilis regulas amplificandæ et prorogandæ suæ potestatis caussa induxerunt, vt eorum delegati non tantum iudices dare, (quod iure ciuili licuit delegatis ab imperatore iudicibus;) sed etiam iterum iurisdictionem sibi delegatam aliis mandare possent, quod subdelegare vocant.* Idem euidenter declarat *c. 27. X. h. t.* vbi INNOCENTIVS III. hanc ALEXANDRI III. decretalem explicat, et *nou. 60. c. 2.* dicam scribit per clausulam: *non obstante.* Quodsi ergo delegatus a pontifice partem caussæ tantum alicui committit, hic est instar *iudicis pedanei*, a quo appellatur ad iudicem delegatum: si totam caussam subdelegauit, ad pontificem, quia subdelegatus talis instar eius est, cui mandata est iurisdictio.

CAP. XIX.

Morte delegantis non exspirat iurisdictio delegati, coram quo lis erat contestata.

LVCIVS III. *c Cantuariensi archiepiscopo, et eius suffraganeis.*
(*ann.* 1183. *Roma in Angliam.*)

Relatum est 1): *d* [etc.] [*et infra.*] Nos itaque consult. vestræ 2) resp. quod, si lis fuerit ante præd. n. obitum contestata, mandatum morte 3) mandatoris nullatenus exspirauit. Si vero ante litis contestationem decessit 4): non est [*in eo casu*] a iudicibus 5), quos delegauerat 6), ex delegatione huiusmodi procedendum. [*Poterit ergo in eo casu appellatione cessante procedi, in quo ante mortem mandatoris lis fuerit per narrationem et responsionem contestata. Vbi autem mors mandatoris litis contestationem præcessit; penitus subsistat: siue fuerit, siue non fuerit appellationis obstaculum interiectum.*]

1) Dictio *est*, in C. L. et ed. ant. non legitur.
2) *Consult. t.* h. e. *tuæ*, C. R. 1. et ed. ant.
3) C. R. legunt: *in morte*, sicut etiam L. et ed. ant.
4) *Decesserit*, secundum C. R. 1. et c. 22. comp. 1. h. t. Videlicet eo tempore adhuc controuersum erat, vtrum vsu fori *litis pendentia* per litis contestationem, an vero solam citationem rite insinuatam induceretur, et res desineret esse integra, vt dicitur in c. 30. *X. h. t.* Prius affirmabat LVCIVS III. secundum iuris ciuilis principia: posterius VRBANVS III. in *c.* 20. *X. h. t.* secundum præsentem fori statum, vbi aperte distinguit citationem ante obitum delegantis factam a litis contestatione post mortem eius facta, vt omnis conciliandi ratio prorsus exulet. Lis hæc demum decisa est in *clem. 2. vt lite pendente*, quæ *litis pendentiam*, secundum VRBANI III. decretalem in citatione rite insinuata constituit, qua res desinit esse integra.
5) Præpositio *a*, a C. R. 1. et c. cit. abest.
6) *Quibus delegauerat*, C. R. 1. legit, sed C. R. 2. et c. cit. *quos delegauerit*, et C. H. *huiusmodi*, *quos.*

CAP. XX.

Si delegatus citauit ante mortem delegantis: perpetuata est eius iurisdictio. Et appellationi renuntiat, qui coram iudice, a quo appellauit, litem prosequitur.

VRBANVS III. *de Vellebech. et de Olseston. abbatibus* 7).
(*ann.* 1186. *Roma in Angliam.*)

Gratum *e* gerimus [*et acceptum, quod in negotiis vestræ discretioni commissis debitam curam impenditis, et in his, quæ ad dubitationem faciunt pro grauitate vestri officii censuram sed. apost. postulatis.*] Sane consuluit nos deuotio vestra 8), an ante obitum delegantis, proposito citationis edicto, lite vero post mortem contestata, nihilominus debeat in caussa procedere [*iudex*] delegatus. Et vtrum is intelligatur appellationi renuntiasse, qui ea interposita ad producendos testes inducias postulauit, et demum productioni et allegationi renuntians, attestationes petiit sollemniter publicari, [*sicut hoc totum circa decessum bonæ memoriæ prædecessoris nostri Lucii papæ, qui vos iudices delegauerat, sub examine vestro asseritis contigisse.*] Nos autem inquisitioni vestræ taliter respondemus, quod, cum in casu priori citatione facta, negotium sit quasi cœptum, et maxime si delegatus non sit certus de obitu delegantis, potest et debet in caussa procedi 9), tenebitque, quod iustitia fuerit præuia [*iudicii tramite*] definitum. In secundo vero casu videatur 10) ab appellatione recessum, si secundum ea, quæ præmissa sunt, eum, qui appellauerit, constiterit processisse.

7) In c. 25. comp. 1. de testib. et attest. horum abbatum fit mentio; vnde infero, hanc inscriptionem ita scribi oportere: *Abbatibus de Vellebec, et Oseluesfon.* vel potius cum GONZ. de *Belo Beco et Oselboston.*
8) *Deuotio tua*, C. R. habent, sicut et L. cum ed. ant.
9) *Procedere*, C. R. 2.
10) *Vtrum*, est in c. 23. comp. 1. h. t. pro *videtur.*

CAP. XXI.

Si caussa committitur tribus delegatis, cum clausula, quod si non omnes, etc. priusquam appareat de impotentia tertii; duo procedere non possunt: et, si procedunt, nihil agunt. Hoc dicit, vsque ad §. adiicimus.

COELESTINVS III. (*ann.* 1194. *Romæ.*)

Prudentiam *f* tuam: [etc.] [*et infra.*] Quinto loco [*insuper*] supplicas informari, vtrum, cum tribus [*vel cum pluribus*] caussa committitur, ita, quod si omnes interesse nequiuerint, duo eam nihilominus exsequantur, si reus a duobus tantum fuerit conuocatus 11), venire necessario teneatur. Et si citatus [*fuerit a duobus tantum seu*] a pluribus, [*et*] coram duobus comparuerit 12), tertio [*aut vlteriori*] nec veniente per se, vel *g* per litteras 13), vt solet fieri, excusante, an duo præsentes in caussa possint procedere, et eam [*definire et*] sententiæ calculo terminare? In hoc casu taliter respondemus 14), quod, cum aliquis delegatorum iudicum per certum nuntium, vel excusatorem litteratorie destinatum, non ostenderit 15), se interesse non posse, vel alias de eodem canonice constare non poterit, residui procedere ad caussæ cognitionem *h* non debent. Quodsi 16) processerint, nihil reputabuntur 17) egisse; illa quippe fuit antiqua sedis apostolicæ prouisio, vt huiusmodi caussarum recognitiones 18) *i* duobus, quam vni, tribus, quam duobus libentius delegaret: cum, sicut canones attestantur,

11) *Euocatus*, C. H. legit.
12) *Adparuerit*, est in c. 3. comp. 2. h. t.
13) *Nec per litteras*, C. R. legunt, cum c. cit. 3.
14) In c. cit. legimus: *Nostra autem in hoc casu talis exstitit responsio*, etc.
15) *Quibus constiterit, se* etc.
16) *Qui si*, C. R. 1
17) *Reputantur*, habet C. H.
18) C. R. H. et L. legunt: *cognitiones.*

a Illius. b *Cap. 1. eod. tit. in 2. compil.* c *al.* Innocent. III. d *Cap. 22. eod. tit. im 1. compil. et post concil. Later. p. 7. c. 22.*

e *Cap. 23. eod. tit. in 1. compil. et post concil. Lateran. p. 48. c. 3.* f *Pars c. prouidentiam infr. de mutuis pet. et c. 3 eod. tit. in 2. compil. Vide gloss. hic.* g *al.* nec, *recte.* h *Facit ad hoc glossa in l. magistro. C. de med. et profess. libr. 10.* i Cognitiones.

tur, integrum sit iudicium, quod plurimorum sententiis confirmatur. Mandati siquidem excedere fines probaretur, si quis circa formam 19) rescripti accepti præsumeret iudicare.

Clausulæ, si non omnes poteritis, *sub impotentia includit voluntatem, quoad purificandum iurisdictionem coniudicum. Idem in duobus datis cum clausula*, quod si ambo. H. d. vsque ad §. sexta.

§. 1. Adiicimus 20) etiam, quod, vbi fuerit in commissione appositum, vt, si omnes 21) interesse nequiuerint, duo *a* eam 22) nihilominus exsequantur; [*et*] si aliquis 23) ex ipsis, cum possit, noluerit interesse, duo nihilominus in caussa procedant: licet ille tertius grauissime sit arguendus pro eo, quod mandatum apostolicum exsequi subterfugiat aut contemnat. Idem quoque per omnia dicimus obseruandum in *b* caussa 24), quæ committitur duobus, eo apposito, vt, si ambo interesse nequiuerint, alter nihilominus exsequatur 25).

Si reus coram delegato obiicit excommunicationem actori, quam non probat intra tempus debitum: auditur actor. Si vero probat; delegatus absoluet actorem: si excommunicatus est propter caussam sibi commissam. Si propter aliam: ad excommunicatorem suum illum remittet. Qui si non vult eum absoluere; delegatus papæ eum absoluet: nisi sit de casibus papæ reseruandis. H. d.

§. 2. Sexta nobis proposita ex parte tua quæstio continebat, quod, cum aliquibus iudicibus caussa committitur, et quandoque contingit 26), quod reus actori obiicit, quod stare non potest in iudicio, vtpote vinculo excommunicationis adstrictus: si reus non velit statim eum probare excommunicatum, siue non possit, an actor nihilominus audiri debeat, donec super eo, quod obiicitur, rei veritas fuerit patefacta [*et enodata*]? Hanc [*igitur*] dubitationem 27) taliter *c* remouemus 28), quod, si ille, qui tale [*quid*] 29) *d* obiicit, statim, vel intra terminum competentem non probauerit legitime, quod intendit, actor permitti debet 30), vt sine offendiculo quolibet audiatur. Ceterum, si vel ex confessione actoris, vel alio *e* quolibet 31) modo legitime constiterit esse actorem vinculo excommunicationis adstrictum: a iudicibus delegatis [*legitime*] secundum formam ecclesiæ valet absolui, ita, vt, si propter aliam 32) iustam caussam et euidentem ab ordinario iudice vel delegato excommunicatus fuerit, ad excommunicatorem debet absoluendus remitti. Qui 33) *f* si malitiam adhibuerit, delegati iudices id ritu *g* ecclesiastico libere exsequantur 34); dummodo 35) non sit tale genus excommunicationis illius [*criminis*], cuius [*dumtaxat*] absolutio sedi apost. reseruetur 36): explorati siquidem 37) iuris existit, vt delegatis iudicibus, quibus principale committitur, et accessorium committatur.

Absolutus a delegato super caussa, pro qua fuerat excommunicatus, coram excommunicatore parebit, seu respondebit super illa caussa, nisi sit alteri delegata: et, si excommunicator malitiose distulerit, delegatus, qui absoluit, cognoscet. H. d.

§. 3. Si vero ab his fuerit, præstito iuramento, quod stabit mandato ecclesiæ, absolutus, rursus interrogas [*edoceri*], an coram eisdem delegatis 38) [*iudicibus*] *h*, vel [*coram*] ordinario, a quo excommunicatus extitit, teneatur super eadem caussa, pro qua excommunicatus fuerat 39), respondere, et quorum debeat iudicio vel mandato stare? In quo [*siquidem*] casu taliter respondemus, quod coram ipsis 40) excommunicatoribus super illa caussa, pro qua fuerat excommunicatus, stare debet, et eorum seruare mandatum: nisi specialiter fuerit illud 41) aliis *i* iudicibus 42) a sede apost. delegatum. Quod si excommunicatores malitiose distulerint: tunc delegati 43) eandem iurisdictionem, quam in principali, et in 44) accessorio exercebunt.

19) *Citra formam*, C. R. 1. L. ed. Pith. et Gloss. *contra formam*, C. R. 2. legit cum ed. ant.
20) *Adiicimus*, C. H. habet.
21) *Non omnes*, secundum C. H.
22) *Ea*, C. H. legit.
23) *Si quis*, habet edit. ant.
24) *De caussa*, C. R. H. et L. legunt; sed in c. cit. textus ita variat: *vbi caussa committitur* etc.
25) *In caussa procedat*, C. R. 1. legit.
26) *Contingat*, secundum C. H.
27) *Hanc igitur dubitationem*, C. R. 1. habet cum c. cit.
28) *Amouemus*, legunt C. R. H. L. ed. ant. et cit. c.
29) *Qui tale quid*, C. R. L. edit. ant. Cont. Gonz. et Pith. legunt cum cit. c.
30) *Debeat*, est in cit. c.
31) Vox: *quolibet*, non exstat in C. H.
32) *Aliquam*, legit C. L.
33) *Quod*, habet idem C.
34) *Prosequantur*, est in cit. c.
35) *Dum tamen*, legit C. R. 1.
36) *Reseruatur*, C. H. legit cum L. et c. cit.
37) *Quidem*, C. H. habet cum L. et ed. ant.
38) *Delegatis iudicibus*, C. R. 1.
39) *Fuerit*, C. R. habent cum ed. ant. et c. cit. quod ita variat: *excommunicationis vinculo innodatus.*
40) Vox: *ipsis*, non exstat in C. H.
41) *Illud negotium*, C. R. 1. legit, sed C. R. 2. habet: *id.*
42) Vox: *iudicibus*, a C. R. H. L. ed. ant. et cit. c. abest.
43) *Iudices*, addit C. L.
44) Particula *in*, non habetur in ed. ant.

CAP. XXII.

Si caussa simpliciter delegatur tribus: duo sine subdelegatione tertii procedere non possunt. Quod si fecerint: ab eis poterit appellari. Idem, si sunt dati cum clausula, quod si non omnes. *Non enim valet processus duorum, tertio inconsulto.* Hoc dicit, comprehendendo vtrumque intellectum.

INNOCENTIVS III. *Rheginen. archiepiscopo, et episcopo Cephaduleusi* 45) k. (*ann.* 1198. *Roma in Calabriam.*)

Cum caussa *l*, quæ vertitur inter *ven. fr. n.* 46) montis regalis, et Rossan. archiepiscopos, super quibusdam decimis, [*ven. fr. n.*] Panormitano et Capuano archiepiscopis, et tibi fratri Rhegin. 47) commissa fuisset a nobis sine debito terminanda: prædictus archiepiscopus montis regalis, sicut [*ex litteris tuis*] accepimus, ad primam [*prædictorum*] Panormitani et Capuani archiepiscoporum citationem accessit. In quorum præsentia [*constitutus*] excipiendo proposuit, quod pro duabus caussis eorum non deberet stare iudicio: tum [*videlicet*] quia ipsa 48) caussa tribus fuerat 49) iudicibus 50) delegata, et idem 51) *m* ab illis duobus tantum, [*te*] fratre Rheginen. [*præsente*] inconsulto 52), [*ac inscio*] nec vices tuas [*eis*] super hoc committente, ad iudicium fuerat euocatus, tum [*etiam*] quia ante ipsorum citationem et notitiam litterarum 53), pro eadem caussa 54) nuntium suum 55) ad apost. sedem transmiserat, in quo decretalem *n* [*felicis mem.*] Alexandri papæ 56) [*III.*] præd. n. sibi affirmabat 57) apertius suffragari. At [*vero*] iidem archiepiscopi exceptiones 58) ipsius nolentes admittere, contra eum, vt responderet, interlocutoriam sententiam protulerunt: propter quod [*idem archiepiscopus se sentiens prægrauari*] ad sedem apostolicam appellauit. [*Nos igitur inquisitionem prædictorum, et decisionem canonicam vestræ discretionis examini committentes,*] fraternitati vestræ [*per ap. scripta*] mandamus, quatenus, [*vocatis ad præsentiam vestram, qui fuerint euocandi, et inquisita super his diligentius veritate,*] si vobis constiterit, prædictos archiepiscopos exceptiones prædictas nullatenus admisisse, non obstante eo, quod per ipsos factum est, decimas ipsas, quibus prædictus montis regalis archiepiscopus se, postquam nuntius suus propter hoc ad sedem apostolicam accesserat 59), asserit spoliatum, præcipue cum easdem tam sibi, quam ecclesiæ suæ a sede apostolica asserit 60) [*fuisse*] confirmatas, siue per laicalem potentiam, siue per eosdem iudices factum sit, cum fructibus inde perceptis [*subl. cuiusl. contradict. et app. obstaculo,*] restitui faciatis *o*, audientes postmodum, quantum de iure poteritis, quicquid fuerit quæstionis, [*et appellatione remota, fine debito decidentes.*]

45) *Cephald*, C. R. 2. *Cephaluden.* ed. ant. et c. 1. comp. 3. h. t.
46) Verba: *ven. fr. n.* a C. R. H. L. et ed. ant. absunt.
47) *Tibi, frater*, C. R. 1. legit, sed H. habet: *frater Reginen.*
48) *Illa*, C. H. legit.
49) *Fuerit*, habet C. L.
50) Vox: *iudicibus*, in C. R. L. et c. cit. 1. non exstat.
51) *Idem*, omittitur in cit. c.
52) *Te, frater Rheginen. inconsulto*, habet C. L. cum ed. ant. et cit. c.
53) *Litterarum impetratarum*, C. H. legit; sed in cit. c. verba, *et notitiam litterarum*, plane omissa.
54) *Caussa contra eum*, C. H. legit.
55) Dictio *suum*, non legitur in cit. c.
56) *Papæ*, a C. H. abest.
57) *Affirmauit*, C. H. habet.
58) *Huius exceptiones*, secundum C. H.
59) *Accesserit*, C. H. legit, sed in cit. c. numero plurali hæc exprimuntur, scil. *postquam nuntii sui propter hoc ad sedem apost. accesserunt.*
60) *Asserat*, legit C. L.

CAP. XXIII.

Si duo sunt delegati cum clausula, quod si ambo, etc. vno recusato, alter solus procedere potest: nec tenet processus, si cum recusato procedat.

IDEM *conuentui de Conchis* 61). (*ann.* 1199. *Roma in Galliam.*)

Cum super *p* abbatia monasterii vestri *q*, inter vos et S. quondam abbatem vestrum 62), fuisset quæstio agitata: demum super ea 63) ad Lexonien. 64) *r* episcopum et abbatem de Becco 65) nostræ fuerant 66) *s* litteræ destinatæ 67): [*et infra.*] Quamuis solus abbas, an-

61) *Conuentui de Conthes*, legit C. R. 2. sed L. habet: *abbati et conuentui.*
62) Dictio *vestrum*, non legitur in c. 2. cit. comp.
63) *Super caussa ipsa*, legimus in cit. c.
64) *Lexon.* C. R. 1. *Lexionen.* C. R. 2. *Exonen.* H. *Lexonensem*, L. cum cit. c. legunt.
65) *De Becco*, non habet cit. c.
66) *Fue.* C. R. 1. legit, sed C. R. 2. habet: *fuer't.* et H. cum L. *fuerunt.*
67) *Deportatæ*, legitur in cit. c.

a *In quibusdam manuscr. ita:* duo vestrum nihilominus. b *al.* de caussa. c *al.* amouemus. d *al.* taliter tale quid obiicit. e Aliquo. f *Scilicet* excommunicator. g *al.* de ritu. h Qui paulo antea absoluerunt eum. i *Vox*, iudicibus, *deest in omnib. manuscr. et in vno ita:* nisi specialiter illud fuerit. *in alio ita:* nisi specialiter fuerit istud negotium, *etc.*

k *al.* Cephaludensi. *Vid. p.* 252. 53. 54. *epist. Innocent.* l *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* m Ipse. n *Hanc habes infr. de appell. c. ad hæc sicut.* o *Vide l. quemadmodum. cum gloss. C. de agric. et cens. libr.* 11. p *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.* q *al.* vestri de conchis Eboricensis diœcesis. r Lexiniens. Lexouiensem. s Fuerunt.

tequam

tequam appellaretur ab eo, iuxta formam 67*) litterarum nostrarum procedere potuisset; quia tamen pro eo, quod cum ipso episcopo interloquutus est, appellationem prius ab eodem 88) episcopo interpositam 69) non tenuisse, de iure sine ipso, cum 70) *a* posset et nollet negotio interesse, per consequentiam *b* confessus est, se non posse mandatum apostolicum adimplere; nec suæ intentionis extitit, vt sine coniudice suo aliquid diffiniret, et cum eo, qui iam iudex esse desierat, aliquid super prædicto negotio rite disponere non valebat, voluntate ac potestate sibi mutuo aduersantibus; cum noluerit, quod potuerit, et quod voluerit, adimplere nequiuerit: quod a duobus factum fuerat 71) *c*, effectum non potuit de iure obtinere.

67*) Erant quippe dati sub hac forma: *quodsi ambo* etc. Quia vero episcopus vt suspectus recusatus fuerat, et sic procedere amplius non poterat: solus abbas procedere de iure potuisset, si voluisset. *c.* 13. *X. de rescriptis.*
68) *Ipso*, secundum C. H.
69) Verba: *prius ab eodem episcopo interpositam*, in cit. c. non leguntur.
70) *Dum*, C. R. legunt cum L. et cit. c.
71) *Fuit factum*, C. R. I. L. et cit. c. habent; sed C. R. 2. legit: *fuerit factum*, et H. *factum est.*

CAP. XXIV.

Si iurisdictio delegati exspirat in termino peremptorio, quem partibus assignauit: post congruam horam peremptorii iudex non exspectabit contumacem. Si non exspirat: potest exspectare in diem alteram, et iterum citare, si vult.

IDEM *archiepiscopo Toletano* 72). (*ann.* 1203.)

Consuluit *d* nos tua fraternitas 73), vtrum, cum ad recipiendos testes, depositiones publicandas eorum, vel sententiam proferendam, peremptorie citatæ sunt partes 74), et earum 75) altera se absentat contumaciter die data, an circa 76) vltimam saltem partem diei tibi 77) sit in negotio procedendum, vel in diem exspectandum potius subsequentem; et, si exspectaueris 78), vtrum contumax iterum sit citandus: cum non fuerit die partibus assignata processum? Nos autem credimus, distinguendum, vtrum iurisdictio duret post terminum peremtorium, an exspiret 79) in illo. Si durat 80): in diem alteram, æquitate suadente, poteris exspectare. Nec erit pars contumax, peremptorio elapso, citanda: nisi gratiam fecerit ei benignitas iudicantis. Si autem exspiret; nisi partes 81), [*maxime*] cum id nouerint, se tibi præsentauerint ea hora, qua congrue possis procedere ad exsequendum id, propter quod eis legitime terminum peremptorium assignasti; extunc exsequi poteris, quod intendis: ne frustra iudicialis instantia euanescat. Ne vero 82) iudicium ecclesiasticum exerceatur in tenebris, quia iuxta *e* testimonium veritatis, qui male agit, odit lucem; licet enim 83) secundum consuetudinem, et constitutiones 84) legitimas more Romano dies a medietate noctis incipiat *f*, et in medio noctis 85) desinat subsequentis, vnde quod in duabus dimidiatis noctibus agitur, perinde 86) sanxit habendum legalis auctoritas, ac si qualibet parte lucis agatur 87): nos tamen eam procedendi horam congruam intelligimus, ex qua possis ante noctis tenebras perficere, quod incumbit. Porro discretus iudex in assignatione peremtorii 88), non debet iurisdictionem suam, nisi necessitas exigat, adeo coarctare 89) *g*.

72) *Torlecano*, legitur in c. 3. compil. 3. h. t.
73) *Tuæ fraternitatis prudentia*, habet cit. c.
74) *Citas partes*, legunt C. R. H. et edit. Gonz. sed C. L. habet: *cites*, et ed. ant. cum Cont. *citatas*; cit. c. denique legit: *citasses partes* etc.
75) *Et eorum*, legimus in cit. c.
76) *Citra*, legit ed. ant.
77) Vox: *tibi*, non est in c. cit.
78) *Expectauerit*, habet ant. edit.
79) *Aut exspiret*, C. R. 2. *exspirat*, habet ed. ant.
80) *Si duret*, legunt C. R. I. et H. sed ed. ant. repetit verba: *post terminum peremtorium.*
81) Pro *nisi*, C. L. habet: *et partes.*
82) *Nec ecclesiasticum vero iudicium*, legimus in cit. c.
83) *Licet etiam*, secundum C. R. H. et c. cit.
84) *Sanctiones siue constitutiones*, C. R. I.
85) *In medietate noctis*, C. R. 2. legit, sicut et L. sed in cit. c. legimus: *et in media nocte.*
86) *Proinde*, C. H. legit.
87) Verba PAVLI in *l.* 8. *de feriis et dilat.* recitat pontifex illustrata a GELLIO *libr. III. N. A. c.* 2. et ad illa negotia vnice applicanda, in quibus *integri diei* ratio habenda, veluti in mensibus papalibus computandis. Vnde qui decedit vltimo die Ianuarii paulo ante horam noctis duodecimam, adhuc in *mense papali* decessisse intelligitur. Verum ad *iudiciales actus* hæc computatio non pertinet, qui quatenus in certo die peragendi, eo tempore peragi debent, quo sessiones iudiciales adhuc habentur, quæ instantibus tenebris cessant.
88) *Termini peremtorii*, C. R. I.
89) *Nisi adeo necessitas exigat, coarctare*, legimus in cit. c.

CAP. XXV.

Ex noua caussa remouetur delegatus, etiam post litem contestatam, et alius subrogatur.

IDEM INNOC. III. *abbati de* h *Bordellia* 90), *et priori sancti sepulcri.* (*ann.* 1204. *Roma in Angliam.*)

Insinuante [*dilecto fil.*] R. *i* rectore sancti *k* Albati 91), ad audientiam nostram 92) peruenit, quod, cum [*olim*] caussam 93), quæ super iure parochiali inter ipsum et T. 94) [*rectorem capellæ sancti I. de Glouernia Wigornien. diœc.*] vertebatur, [*ven. fr. n.*] Vigornien. 95) episcopo et coniudicibus suis 96) a nobis obtinuerit delegari, postmodum, licet fuerit in eadem quæstione processum, tractu temporis ante [*quam*] diffinitiuæ sententiæ calculum [*veniretur*], idem episcopus dictum 97) R. in familiarem 98) [*suum*] admisit: sine quo alii coniudices 99) *l*, secundum quod in nostris litteris mandabatur, in caussa procedere non valebant, et alter ipsorum coniudicum 100) *m* officialis est episcopi supradicti, propter quod aduersæ parti poterat suspectus haberi. Vnde, cum tam episcopus, quam officialis prædictus 1), vtpote quos idem R. in 2) iudices postularat 3) *n*, et ipse familiaris eorum postmodum est effectus, ab aduersa parte possent 4) merito recusari, decisionem ipsius 5) caussæ, vestræ petiit discretioni committi. Quocirca [*fr. t. per A. S.*] mandamus, quatenus, si est ita, nisi postquam familiaris eius est effectus, litigare consenserit coram illo, in caussa [*ipsa*], secundum priorum *o* continentiam litterarum, ratione præuia, [*ret. app. obst.*] procedatis 6): alioquin partes ad priorum iudicum reuertantur examen.

90) *De Prodelia*, C. H. habet, sed c. 4. comp. 3. h. t. *de Bordelia.*
91) *Saldani*, legunt C. R. I. et H. sed *Albati*, in cit. c. rectius legitur.
92) *Nostri apostolatus*, habet cit. c.
93) In c. cit. ita legimus: *quod, cum -- caussa super iure parochiali inter ipsum et Thomam -- vertebatur -- obtinuit delegari.*
94) *Et Tho.* legit C. L *Thomam*, vero c. cit.
95) *Vigornien.* C. R. legunt cum L.
96) *Eius*, est in cit. c.
97) *Ipsum R.* habet c. cit.
98) Superflue addit C. R. I. *amicum:* quia notum est per *familiares* episcopi *commensales* eius intelligi.
99) *Secundi duo iudices*, cit. c. *iudices*, C. R. I. L. et ed. ant. habent, sed H. legit: *duo iudices.*
100) *Iudicum*, C. R. H. et L. legunt, in c. cit. vero neutra vox legitur.
1) *Supradictus*, C. R. I.
2) Partic. *in*, non est in cit. c.
3) *Postulauit*, C. H. habet cum ed. ant.
4) *Poterit*, secundum C. H.
5) Pron. *ipsius*, non exstat in C. H.
6) *Procedere non tardetis*, c. cit.

CAP. XXVI.

Delegatus papæ sententiam suam exsequi potest vsque ad integrum annum. H. d. et est casus singularis.

IDEM *priori sancti Fridiani* 7) p. (*ann.* 1205. *Roma in Hetruriam.*)

Quærenti *q* quid per censuram *r* ecclesiasticam 8): [*et infra.*] Si vero delegatus a nobis excommunicet illum, qui rei iudicatæ parere contemnit; licet aliquibus 9) videatur, quod suo sit functus officio, vt vlterius 10) non habeat ex delegata sibi 11) iurisdictione processum; alii autem dicant, quod iurisdictio eius duret, donec sententiæ 12) pareatur, vt interim absoluere possit, parere volentem: nos tamen per æquitatis sententiam 13) incedentes, præsentium auctoritate statuimus, vt delegatus a nobis, non solum vsque ad quadrimestre tempus, quod ad soluendum debitum a lege reo conceditur, sed vsque ad integrum annum iurisdictionem sibi commissam, ad exsequendum 14) sententiam valeat exercere, sicut obseruatur in illo, qui ante litis *s* contestationem 15) contumax 16) inuenitur.

7) *Frigid.* C. R. I. *Fridiani de Luca*, secund. C. R. 2. *Frigidiani*, C. H. legit.
8) Verba: *quid per censuram ecclesiasticam*, absunt a C. H.
9) *Quibusdam*, C. R. I. legit.
10) *Vlteriorem*, est in cit. comp. c. 5.
11) Pron. *sibi*, non exstat in C. H.
12) *Eius sententiæ*, secundum C. H.
13) *Semitam*, C. H. legit cum cit. c.
14) *Exsequendam*, C. H.
15) *Ante litem contestatam*, C. R. habent.
16) Argumentum traxit a missione decreta contra absentes et contumaces, qui *intra annum* contumaciam suam, præstita cautione de iudicio sisti, purgare possunt. *c.* 5. *vers. in aliis vero. X. vt lit. non contest.* Præterea annus quoque præscriptus est excommunicatis, pariter hic occurrentibus, intra quem sub pœna insordescentium absolutionem petere debent.

CAP. XXVII.

Delegatus papæ potest principium, medium, et finem caussæ coniunctim et diuisim subdelegare. H. d. vsque ad §. verum.

IDEM *Cantuarien. archiepiscopo.* (*ann.* 1206.)

Super *t* quæstionum articulis, de quibus nos consulere voluisti 17), [*fr. t.*] t. respond. quod per constitutionem nostram consultationi [*bonæ memoriæ*] Alex. papæ [*II. præd. n.*] nullatenus derogatur, sed illa per istam exponitur, imo in ista verius, quæ in illa fuerant prætermissa, supplentur. Ipse namque respondit, quod, si super caussa, quæ alicui ex apostolica delegatione committitur, a personis ecclesiasticis vna vel pluribus 18), quibus delegatus, vt parcat laboribus

17) *Voluistis*, C. H. habet.
18) *Vni vel pluribus*, C. R. I. legit cum c. 6. comp. cit. 3.

a Dum. b Consequens. c Fuit. d *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.* e Ioan. 3. f *Vide l. more Rom. ff. de fer. Bart. in leg. aut facta. §. tempus. ff. de pœn. et l. hæc verba. in fin. ff. de verb. sig.* g *Vide abb. in hunc locum.* h *al.* Boros. *al.* de Bordellis. i *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* k *al.* Abbati.

l Iudices. m Iudicum. n Postulauit. o Priorem. p *al.* episcopo Prænestino. q *C.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp.* r *Vide cap. quærenti. infr. de verb. sign.* s *al.* ante litem contestatam. t *C.* 6. *eod. tit. in* 3. *compil.*

par-

partium 19) et expensis, caussæ cognitionem ipsius, et testium examinationes 20), sententia sibi reseruata, committit, appellatio *a* fuerit interposita: huiusmodi appellationis intuitu, caussam indefinitam 21) relinquere non tenetur 22). Nos autem statuimus, quod, licet is, cui caussa committitur remota appell. non possit eam aliis 23) sine prouocationis 24) obstaculo delegare; si tamen delegatus a nobis, vel iudex quicunque non tam cognitorem, quam exsequutorem 25) ad aliquem *b* certum articulum, quempiam deputauerit, ab eo, nisi modum excedat, non liceat appellari 26): dummodo de partium deputetur, vel recipiatur assensu. Quod si delegatus a nobis vel litis exordium, vel caussæ finem, nedum 27) totum negotium ei duxerit committendum; ab ipso tanquam a iudice licite prouocetur: cum et lis ante iudicem debeat contestari, et caussa per iudicem diffiniri 28). Intentionis igitur nostræ fuit, sicut ex tenore constitutionis præmissæ potest liquide 29) deprehendi, quod [*et*], vt iudicialis auctoritas liberius valeat exerceri 30), delegatus a nobis licite possit, et principium 31), et finem, et medium caussæ sibi commissæ, non solum coniunctim, sed etiam diuisim alii delegare *c*, non obstante, quod dicitur 32), quod iudex debet 33) cognoscere per seipsum in principio, in medio, et in fine: cum antequam ferat sententiam, vniuersa, quæ acta sunt in iudicio, inuestigare debeat diligenter.

A subdelegato cum iurisdictione appellari potest: secus si sine iurisdictione, nisi modum excedat. Tunc enim potest recusari, nisi datus sit de partium consensu. Abbas.

§. 1. Verum cum totam caussam committit 34) alicui, vel principium aut finem ipsius: ab eo, tanquam a iudice, potest licite prouocari. Cum autem alicui medium 35) *d* tantum committit; ab ipso 36) tanquam ab auditore prouocari non potest: nisi mandati fines excedat *e*, vel merito sit suspectus. Vnde ne valeat recusari, prouide 37) statuimus, vt de partium detur vel recipiatur assensu.

A subdelegato non in totum, appellatur ad subdelegantem, non autem ad primum delegantem: secus si in totum. H. d. vsque ad §. quem vero.

§. 2. Porro cum delegatus a nobis iurisdictionem suam in alium transfert 38) totam; si fuerit appellandum: non ad eum, sed ad nos appellari debebit 39). Cum autem sibi aliquid de iurisdictione reseruat; si caussa sit ei 40) appellatione remota commissa: non ad nos, sed ad eum porerit de iure appellari. Vnde si forsan appellatur 41)

19) Vox: *partium*, non legitur in c. cit.
20) *Examinationem*, C. R. 1. et cit. c.
21) *Caussam ipsam indiffinitam*, legit C. L.
22) Recitat INNOCENTIVS III. verba *c.* 18. *X. h. t.* ostenditque, particulam: *non*, in fine textui addendam esse, ceu in hac edit. et glossata quoque factum. Omiserunt illam plures editiones, vt *Pithœana*, *Lugdunensis*, *Coloniensis* etc. cuius contrarium tamen editores præsens decretalis conuincere potuisset.
23) *Alicui caussam*, legit C. R. 1.
24) *Appellationis*, C. R. 1.
25) Distinguit pontifex circa subdelegatum, vtrum tantum tanquam *exsecutor et auditor*, an vero vt *iudex* et *cognitor* datus fuerit? Prius contingit, si ad *certum articulum* duntaxat subdelegatio facta, veluti ad examen testium expediendum vel inspectionem ocularem: a quo appellare non licet, nisi modum excesserit vel recusatus fuerit.
26) *Appellare*, secundum C. H.
27) *Necdum*, legit ed. ant.
28) *Debeat diffiniri*, C. R. 1. legit.
29) *Liquido*, habet C. L. cum cit. c.
30) In hoc recessisse videtur INNOCENTIVS III. ab ALEXANDRI III. decretali in *cit. c.* 18. qui sententiæ ferendæ potestatem subdelegari non posse censuit, quod etiam agnouit FLORENS *ad h. t. tom. II. oper. iurid. p.* 155. et, *audacior*, ait, *INNOCENTIVS III. vt iudicialis auctoritas liberius exerceri valeret, delegatis a S. pontifice permisit principium, medium et finem caussæ commissæ subdelegare, non solum coniunctim sed etiam diuisim.* Quia vero animaduertebat, *nouellam.* 60. *c.* 2. sibi hac in re obstare: eidem pro affectata potestate legislatoria derogandam censuit per verba: *non obstante quod dicitur* etc.
31) *Etiam principium*, C. H. habet.
32) *Quod dicitur in lege*, C. R. 1. habet.
33) *Debeat*, legit C. L.
34) *Committat*, C. R. 2. legit.
35) C. R. *media*, legunt cum L. et c. cit.
36) *Ab eo*, C. H. habet.
37) *Proinde*, secundum C. H.
38) Iam supra ad *c* 18. *h. t. n.* 100. iuris ciuilis sententiam retuli, atque obseruaui, delegatum a principe tantum in *caussis minoribus* potuisse iudicem pedaneum dare, non vero *mandare* rursus totam iurisdictionem. Error veterum interpretum, de quo agit ACOSTA *ad h. t.* induxit INNOCENTIVM III. vt in contrariam iret sententiam, et suis delegatis subdelegandi potestatem concederet liberrime, quod glossatorum cogitationes præferret genuinæ interpretationi iuris ciuilis, quæ præterea ad augendam suam potestatem non leue momentum adferebant. Hoc nouo principio contra ius ciuile posito subdelegati quandoque cum his, quibus *mandata* est iurisdictio, conferuntur, si totam caussam subdelegauit delegatus: quandoque cum *iudicibus pedaneis*, si partem tantum subdelegato commisit, cetera sibi reseruauit, vt ad ipsum tanquam a iudice pedaneo appellari queat. Ita mirifice turbauit iuris ciuilis doctrinam, cuius principia *secundum quid* secutus est.
39) *Debet*, legit C. R. 1. cum cit. c.
40) *Est ei*, C. R. 1. habet.
41) *Appelletur*, C. R. H. et ed. ant. legunt, sed C. L. edit. Cont. Pith. et Gloss. *appellaretur*.

a *In caussa appellationis multa salubriter cauit conc. Trid. sess.* 13. *de reform. c.* 1. *et sess.* 24. *de reform. c.* 10. *et* 20. *et aliis locis.* b Ad discutiendum aliquem. c *Vide l. a iudice C. de indic. et gl. in l sæpe audiui. ff. de offic. præsid.* d Media. e *Vide auth. quæ in prouincia. cum not. C. vbi de crim. agi op.*

ab eo, cui medium caussæ *f* committitur 42), siue cognitor aut exsequutor 43) dicatur, vel, quod melius est, auditor, pro eo, quod vel mandati fines excedat, vel merito sit suspectus; nihilominus tamen delegatus a nobis iuxta consultationem præmissam, caussam poterit definire: vt parcatur 44) laboribus partium et expensis.

Auditor datus sine partium consensu, recusari potest vt suspectus, non tamen sine caussa. Abbas.

§. 3. *Eum vero*, quem 45) delegatus a nobis deputauerit auditorem, neutra partium poterit recusare: nisi coram eo iustam recusationis caussam ostendat 46) *g*.

Si vnus ex duobus delegatis principis cum clausula appell. rem. *subdelegat alteri acceptanti; non potest acceptans subdelegare, nec appell. rem. procedere: quod tamen ante acceptationem poterat. Et si ab isto fuerit appellandum; appellabitur ad papam: etiamsi fuerit subdelegatus non in totum.* Hoc dicit, secundum intellectum virorum.

§. 4. Si vero duo sunt 47) a principe delegati, et vnus committit 48) vices suas alteri; ille non potest 49), nec *h* debet 50) appellatione remota procedere 51), nec caussam alii delegare *i*; quamuis in commissione facta duobus contineatur expressum 52), vt appell. rem. alter possit procedere sine reliquo, si non possunt 53) ambo pariter interesse: quia, quod potest ex sola iurisdictione sibi *k* a principe delegata, non potest cum iurisdictione 54) sibi a condelegato commissa. Vnde si ab eo fuerit appellatum; licet aliquibus 55) visum fuerit, quod ad condelegatum valeat appellari: nobis tamen 56) videtur, quod ad primum duntaxat appellandum est delegantem, propter rationem superius assignatam.

Si delegatus papæ subdelegat non in totum; pars subdelegato non poterit appellare, ex eo, quod datus sit sine suo consensu; potest tamen recusari in ostendendo caussam iustam coram delegato, & tunc delegatus definiet: a quo, etiamsi noluerit recusationem admittere, appellatur ad papam. H. d.

§. 5. Eius ergo appellatio, de quo 57) tua fraternitas nobis 58) scripsit, si nostræ constitutionis 59) occasione ad nostram audientiam appellauit 60), pro eo, quod delegatus a nobis, reseruata 61) sibi definitiua sententia, audientiam caussæ commisit quibusdam, qui de partium *l* assensu 62) nec dati sunt, nec recepti, nisi contra eos iustam recusationis caussam ostenderit, vel paratus fuerit ostendere coram iudice delegato, non debuit impedire, quo minus procederent auditores. Qui etiamsi tanquam suspecti fuissent merito recusati: delegatus tamen a nobis nihilominus potuisset, sublato appellationis diffugio 63), caussam [*ipsam*] iudicialiter expedire. Quod si iustam recusationis caussam noluit 64) admittere delegatus, sed coram suspectis eum litigare 65) *m* cogebat; a tali grauamine licite potuit 66) *n* ad nostram audientiam appellare 67): quodque 68) *o* post appellationem huiusmodi est 69) præsumptum, iudicari debet irritum et inane.

42) *Media quæque committuntur*, C. R. 1. et L. habent: sed *media quæque committit*, legit C. H. cum C. R. 2. et c. cit.
43) *Siue exsequutor*, legit C. H.
44) *Vt parcat*, legimus in cit. c.
45) *Quem vero*, C. R. L. ed. ant. et Gonz. legunt; sed a C. H. vox: *quem*, abest.
46) *Ostenderit*, C. R. 2. legit.
47) *Sint*, habet ed. ant.
48) *Committat*, C. R. 1.
49) *Nec potest*, legunt C. R. 1. L. et ed. ant. cum cit. c.
50) Verba: *nec debet*, a C. R. H. et cit. c. absunt.
51) Qui subdelegat totam collegæ iurisdictionem, mandat iurisdictionem, et est instar magistratus inferioris, cui potestas remouendi appellationem haud concessa, sed soli pontifici et supremo principi permissa.
52) *Expresse*, C. H. legit.
53) *Possint*, C. H. legit.
54) *Ex iurisdictione*, C. R. 1.
55) *Quibusdam*, C. H. legit.
56) *Nobis autem*, legit C. R. 2.
57) *De qua*, C. R. 1. et Gloss. legunt.
58) *Nobis*, non exstat in ed. ant.
59) *Consultationis*, c. cit. legit.
60) *Appellauerit*, C. H. legit.
61) *Seruata*, habet C. L.
62) *De assensu ipsius*, C. R. H. et L. habent cum cit. c.
63) *Obstaculo*, C. R. 2.
64) C. R. et H. legunt: *noluerit*.
65) *Eum audire*, legunt C. R. H. L. et ed. ant. sed *audiri*, est in cit. c.
66) *Potuerit*, C. R. 2. sed in H. *poterit* legitur.
67) *Appellari*, C. H. habet
68) *Quidquid*, C. R. 1. legit, sicut etiam ed. ant. quæ lectio tamen a manu aliena mutata est in *quod qui*, licet incongrue.
69) *Fuerit*, C. R. 2.

CAP. XXVIII.

Delegatus papæ, nisi malitiose se exoneret, subdelegatum compellit ad suscipiendam subdelegationem: in coactione tamen defert suæ dignitati et personæ. H. d. vsque ad §. Item cum totum.

IDEM *episcopo Helien.* 70) (*ann.* 1206. *Roma in Angliam.*)

Pastoralis *p* officii [*diligentia et sollicitudo, quam geris circa exsequu-*

70) *Helyen.* C. R. 1. legit, sed C. R. 2. habet: *Elyenen.*

f Media caussa committ. *al.* cui media caussæ committuntur. g *Vide leg. apertissimi. et l. cum specialis. C. de iud.* h *Hæc duo verba*, nec debet, *desunt.* i *Vide leg. a iudice. C. de iud.* k Sua. l Ipsius. m Audire, *in antiquis* n Poterit. o *al.* quod post. *al.* quicquid potest. p *Ex hoc cap. sumpta fuit cap. pastoralis, infra de offic. iud. ord. et c. pastoralis. de iud. cap.* 7. *eod. tit. in* 3. *compil.*

tionem mandatorum nostrorum, et zelus tuæ rectitudinis nos inuitant, vt, quamuis simus multiplicibus occupationibus præpediti negotiorum, eis tamen ad horam subtrahimus nosmetipsos, in qua tuis intendamus consultationibus responsuri. Consuluit etenim nos tuæ fr. discretio, vtrum, si delegatus a principe caussam sibi commissam voluerit aliis delegare, nolentem delegationem suscipere, ad ipsam suscipiendam valeat coarctare.] Consultationi tuæ 71) a [*de fraterno nostro consilio*] duximus b respondendum 72), quod, cum delegato a principe iurisdictio dandi iudicem sit a lege concessa 73), dummodo ipse exonerare seipsum malitiose non quærat, potest compellere renitentem 74), eo, quod iurisdictio illa nullius videretur 75) esse momenti, si coercitionem aliquam non haberet: delegatus tamen debet sollicite prouidere, vt, si personis superioribus, exigente necessitate, negotium duxerit delegandum, in coactionibus 76) inferendis dignitati deferat et personæ c.

Delegatus papæ, sicut potest committere totam caussam, ita potest citationem, et punire contemnentem acceptare. Hoc dicit, Abbas.

§. 1. [*Subsequenter etiam quæsiuisti, vtrum, cui voluerit delegatus, si viderit expedire, possit iniungere, vt ad suam præsentiam citet partes, et eis, si obedire contemserint, pœnam infligere pro contemtu. Ad quod fraternitati tuæ breuiter respondemus, quod,*] (item) cum totum negotium alii 77) possit committere delegatus, sicut superius est expressum, citationis officium potest cuilibet, discretione præuia, demandare, ac punire merito contemptorem. [*et infra.*]

Si papa scienter commisit appellationem interpositam a suo delegato dato cum clausula, appellatione remota: *iurisdictio primi delegati est interim suspensa, quoad exsequutionem.* Hoc dicit, secundum verum intellectum.

§. 2. Præterea postulasti 78) [*per sedem apost. edoceri,*] si, cum a sententia lata auctoritate litterarum nostrarum, in quibus appellatio est inhibita, fuerit appellatum, et litteræ post appellationem ad iudices alios emanauerint, an 79) ad mandatum posteriorum iudicum exsequutio sententiæ, a prioribus delegata, debeat retardari, vt priores iudices ipsam neque per se, neque per alios exsequantur? Nos autem inquisitioni t. t. r. 80) quod, cum appellationis caussam ex certa scientia iudicibus aliis committimus cognoscendam, appellationem videmur recipere, ac iurisdictionem priorum iudicum 81) reuocare d, vt interim exsequutio sententiæ suspendatur, donec appellationis merita plenius sint discussa 82). [*et infra.*]

Ordinarius ad mandatum delegati exsequitur sententiam: etiamsi sciat eam iniustam. Abbas.

§. 3. Quia vero sæpe contingit, quod exsequutio sententiæ ordinario demandatur: quæsiuisti, an 83), si [*ordinarius*] ipsam iniustam 84) esse cognouerit, debeat eam exsequutioni mandare, an sit ei potius 85) subsistendum? Attendentes itaque, quod non cognitio, sed exsequutio tantum demandatur eidem, [*inquisitioni tuæ taliter*] respondemus 86), quod, cum ordinarius teneatur obsequi delegato 87), etsi sciat sententiam illam iniustam, exsequi nihilominus tenetur eandem: nisi apud eum efficere possit, vt ab hoc onere ipsum absoluat. [*et infra.*]

Delegatus, qui impeditur die statuta procedere, partem hoc procurantem puniet; et quantum ad diem illam caussam committet, appellatione remota, in odium procurantis: nisi partes negotium prorogent. Abbas.

§. 4. Cum autem sæpe contingat, ad diem ;, quem iudex delegatus a nobis partibus assignauit, earum altera procurante, vt negotium prorogetur, iudicem ipsum a rege vel archiepiscopo euocari; nos

71) *Ad quod tibi*, etc. habet c. 7. cit. comp.
72) *Taliter respondemus*, C. R. 2.
73) Rursus pontifex erroribus interpretum innutritus turbat omnia. Delegatus a principe in caussis minoribus dabat *iudices pedaneos*, *l. 5. C. de iudic. l. f. C. de pedan. iudic.* et sic *notionem* tantum iis committebat, et quidem *inuitis*: quia iudicandi munus ad personalia munera referebatur, *l. 18. §. 14. de muner. et honor.* nisi iusta de caussa se excusare possent; *l. 13. §. 3. de vacat. et excus.* non tamen ideo, vt INNOCENTIVS III. arbitratur, *mandare* poterat *iurisdictionem*: id quod tamen per subdelegationem intenditur, quæ *iurisdictionem*, non nudam *notionem*, in subdelegatum transfert, etiam cum potestate exsequendi, *c. 7. X. h. t.* si nihil sibi reseruauit subdelegans.
74) *Renuentem*, est in cit. c.
75) *Videtur*, C. H. legit.
76) *Coarctationibus*, cit. c.
77) *Alicui*, C. H. legit.
78) *Postulas*, habet C. H.
79) *An*, a C. R. 1. H. L. et cit. c. abest, sed in C. R. 2. puncta sunt subiecta.
80) *Sic duximus respondendum*, legimus in cit. c.
81) *Ipsorum priorum iudicum*, C. R. 1. legit.
82) *Fuerint discussa*, C. R. 2.
83) *Sedem duxisti apost. consulendam, vtrum* etc. habet cit. c.
84) Equidem exsequutio hic *ordinario* demandata est, qui non est *merus* exsequutor, sed *mixtus*, vt de exceptionibus, quæ exsequutioni adhuc opponi possunt, et a BERLICHIO *P. 1. concl. 84.* recensentur, recte cognoscat, non tamen de *iustitia sententiæ definitiuæ* cognoscere potest, quod post *rem iudicatam* nemini integrum est, sed simpliciter exsequutionem facere tenetur. Si *exceptio nullitatis* sententiæ opponitur, quæ rei iudicatæ vigorem excludit: nec de illa cognoscit, sed illam, facta relatione, ad delegantem remittit. *C. 5. X. de sentent.*
85) *Penitus*, C. H. habet.
86) *Duximus respondendum*, legimus in cit. c.
87) *Delegato*, non est in c. cit.

a *al.* taliter duximus. b *Textus in l. apertissimi. C. de iudic.* c *Vide l. capitalium. et ibi Bart. ff. de pœnis. facit quod not. in l. 1. ff. eodem.* d *Vide text. in l. 1. cum ibi notat. ff. ad Se. Turpil.*

peruersorum volentes malignitatibus obuiare decernimus 88), vt, si delegato constiterit, hoc fuisse alicuius partis malitia procuratum, ipsam puniat animaduersione condigna, et, ne aliquod lucrum ex huiusmodi fraude reportet, personæ neutri parti suspectæ, quantum ad diem illum, committat ipsum 89) negotium audiendum 90), quæ in ipso, appellatione remota, procedat; nisi forte partes consenserint negotium prorogari.

88) *Decreuimus*, C. R. 1. legit.
89) *Illud*, legit C. L. cum ed. ant.
90) Vox: *audiendum*, a C. R. et H. abest.

CAP. XXIX.

Subdelegatus a delegato papæ iurisdictionem non habente, potest coercere impedientem. Hoc dicit, comprehendendo vtrumque intellectum.

IDEM *abbati sancti Hilarii* e *et magistro G. canon. Teruisino* 91). (*ann.* 1207. *Roma in Venetiam.*)

Ex litteris f [*venerabilis fr. n.*] patriarchæ Granden. 92) [*accepimus, quod, cum dil. fil. Granden. Primicerius et Plebanus S. Sophiæ de Venetiis, quibus caussa, quæ inter clericos sanctæ Iustinæ et A. presbyterum super eo, quod idem presbyter clericum se ipsius ecclesiæ asserebat, agitari dignoscitur, a nobis fuerat delegata, mandassent eidem, vt clericos memoratos, qui per archipresbyterum Paduan. ad quem fuerat super eodem negotio quoddam a nobis rescriptum obtentum, in quo, sicut asseritur, de prioribus litteris mentio non fiebat, denuntiati fuerunt excommunicationis vinculo subiacere, nisi prædictum presbyterum in socium reciperent et in fratrem, idem patriarcha denuntiaret anathematis vinculo non ligatos: ipse nolens eisdem iudicibus in hac parte parere, qui nostra fungebantur auctoritate, maxime cum ven. fr. n. Castellan. episcopus ipsis super hoc parendum non duxerit, requisitus, clericis sanctæ Mariæ formosæ mandatum supradictorum iudicum per suas litteras nuntiauit, quas dil. fil. n. archidiacon. Castell. plebanus eiusdem ecclesiæ legi publice coram populo non permisit.* et infra. *Vnde considerans idem patriarcha archidiaconum ipsum per tantarum iniuriarum excessum, non se tantummodo, sed etiam Granden. ecclesiam, imo nos ipsos grauiter offendisse, tam ipsum archidiacon. quam præd. ecclesiam, ecclesiastico supposuit interdicto.* et infra. *Cum igitur super præmissis et aliis inter procuratores vtriusque partis fuisset coram dil. fil. t. SS. Cosmæ et Damiani diac. card. quem auditorem dedimus eisdem, diutius litigatum, et ipse nobis, quæ audierat, fideliter retulisset; quia nobis constare non potuit, an per litteras, quæ ad Paduan. archipr. impetratæ dicuntur, cum nobis ostensæ non fuerint, reuocatæ fuerint aliæ litteræ ad prædictos primicerium et plebanum obtentæ: caussam ipsam vestro examini duximus committendam, per A. S.,*] mandamus, quatenus, [*inquisita super præmissis plenius veritate,*] nisi vobis constiterit, quod litteræ, quæ secundo loco ad [*prædictum*] archipresbyterum Paduanum 93) impetratæ dicuntur, de prioribus litteris ad [*sæpe dictos*] primicerium Granden. 94) et plebanum sanctæ Sophiæ 95) obtentis, expressam fecerint mentionem, vt per secundas primæ appareant [*litteræ*] reuocatæ; cum primos iudices auctoritate litterarum nostrarum iurisdictionem non sit dubium habuisse, quam potuerunt postmodum patriarchæ, quoad exsequutionem [*suæ*] sententiæ demandare, ex qua coercitionem etiam idem patriarcha receperat 96), cum huiusmodi demandata iurisdictio delusoria videretur, si subdelegatus huiusmodi coercitionem aliquam non haberet, interdicti sententiam ab eodem patriarcha in Castellan. archidiac. promulgatam, pro eo quod eiusdem patriarchæ exsequutionem impediens, eius g litteras, quibus mandatum prædictorum iudicum nuntiabat, legi in publicum non permisit h: tamdiu faciatis [*sublato app. obst.*] inuiolabiliter obseruari, donec eidem patriarchæ de iniuriis irrogatis sufficienter fuerit satisfactum. Si vero constiterit primas litteras per secundas legitime reuocatas; cum appareat, primos iudices iurisdictionem nullam penitus 97) habuisse, et ita 98) constet per consequentiam, patriarcham ipsum non recepisse iurisdictionem vel coercitionem aliquam ab eisdem: prædictam interdicti sententiam [*ab eodem patriarcha prolatam*] denuntietis irritam et inanem.

91) *Triuisin.* habet C. R. 2. et *Treuisien.* C. L. Denique in c. 8. comp. 3. h. t. tota inscriptio hæc est: *Idem abbati S. Hilarii, Plebano S. Paulli Castell. diœces. et magistro G. Tercacien.*
92) *Graden.* est in c. cit. per tot.
93) *Paduanum*, non exstat in c. cit.
94) *Granden.* omittitur in cit. c.
95) Verba: *S. Sophiæ*, non habentur in cit. c.
96) *Recepit*, legunt C. R. H. et L. cum cit. c.
97) *Nullatenus*, C. R. 1. habet.
98) *Habuisse, vt pote penitus reuocatam, et ita*, C. H. legit.

CAP. XXX.

Iurisdictio delegati, re integra, morte mandantis exspirat.

IDEM *episc.* i *Pictauiensi.* (*ann.* 1208. *Roma in Galliam.*)

Licet k vndique [*confluentium negotiorum multiplicitas copiosa nostrum animum ad curas varias impellere non desinat: fraternitas tamen tua,*

e Hilarii plebano S. Pauli Castell. diœces. et magistro G. can. Fusen. Teruisien. f *Cap. 8. eod. tit. in 3. compil.* g *al.* eiusque litteras. h *Vid. l. si quis id quod. ff. de iurisd. omn. iud.* i *al.* Parmensi. k *Cap. 9. eod. tit. in 3. compil.*

quam

quam ſincera complectimur caritate in Domino, ſollicitudinem noſtram ad tempus deponere compellit, quam in exſequendis aliis ex debito paſtoralis officii gerebamus, atque tuam dubitationem apoſtolico certificare reſponſo.] Cum igitur [*a nobis*] duxeris 99) requirendum, ſi cauſſam [*aliquam*] tribus iudicibus delegamus, apponi in litteris noſtris illam clauſulam facientes: quod ſi non omnes his exſequendis poteritis intereſſe, duo veſtrum 100) nihilominus eam 1) *a* exſequantur, et vnus, poſtquam commiſerit cuidam ex aliis 2) vices ſuas, de medio ſit ſublatus, tertius vt ſuſpectus 3) merito recuſetur, an collega ſuperſtes ſuo nomine ac defuncti poſſit negotium definire: inquiſitioni t. t. r. quod, ſi, iuriſdictione a ſuo ſibi collega delegata, eo viuente, vti non cœperit 4), quia mandatum huiuſmodi, re integra, morte mandatoris exſpirauit, non habet ſolus officium iudicandi: ſi vero ante mortem illius 5) iuriſdictione vti cœperit 5*) taliter 6) demandata, vices ſuas et illius poterit adimplere.

99) *Duxeritis*, ſecundum C. H.
100) Pron. *veſtrum*, abeſt a C. H.
1) *Ea*, C. H. legit, ſed ed. ant. habet neutram vocem.
2) *Ex aliis*, omittit ead. ed.
3) *Tertius vero vt ſuſpectus*, ſecund. C. R. I.
4) *Non inceperit*, legimus in c. 9. cit. comp.
5) *Mortem ipſius*, C. H. legit.
5*) Vti incipit iuriſdictione ſubdelegatus per *citationem* ſecundum ſententiam VRBANI III. in *c.* 20. *X. h. t.* relatam, quam approbaſſe videtur INNOCENTIVS III. quæque generaliter pro fundamento *litis pendentiæ* agnita *in clem.* 2. *vt lite pend.*
6) *Taliter*, non exſtat in C. R. I.

CAP. XXXI.

Non creditur quis delegatus, niſi delegationem probet.

IDEM *epiſcopo Baiocen.* 7) (*ann.* 1208. *Roma in Galliam.*)

Cum in iure *b* peritus 8): [*et infra.*] Præterea quæſiuiſti, cum tibi ab aliquo ſub hac forma mandatur: auctoritate, qua fungor *c*, iniungo, vt talem denunties excommunicationis ſententiæ ſubiacere, ac tibi ſuper mandato apoſtolico hæſitanti, ab aliquo non ſit facta fides 9) *d*, an mandatum huiuſmodi exſequi tenearis?

Super quo tibi huiuſmodi damus reſponſum, quod, niſi de mandato ſedis apoſtolicæ certus extiteris, exſequi non cogeris, quod mandatur 10).

7) *Arien.* C. R. I. ſed H. legit: *Bonon.* L. habet: *Liuocenſi.*
8) *Exiſtas*, addit C. L.
9) *Fit fides*, C. R. et L. legunt cum c. 10. comp. cit. In C. R. I. manu recentiori additur: *facta*, quæ vox in ed. ant. etiam legitur in ordine lineæ, præmiſſa voce, *ſit*.
10) *Quæ mandantur*, C. H. legit.

CAP. XXXII.

Per procuratorem non habentem mandatum, de re ad rem iuriſdictio prorogari non poteſt.

IDEM *Pariſ. et Trecen. epiſc. et abbati ſanctæ Genouefæ* 11). (*ann.* 1208.)

Cum olim *e* [*dilectus fil.*] abbas et conuentus Vergiliacenſ. 12) *f* ſua nobis conqueſtione 13) monſtraſſent, quod [*nobilis vir*] P. 14) comes Altiſſiodoren. quoddam ſtagnum 15), molendinum 16), et domum in terra eorum 17) conſtruere nitebatur, in ipſorum 18) *g* præiudicium et grauamen; [*ven. fr. n.*] epiſcopo et [*dilecto f.*] theſaurario Niuernen. 19) commiſimus cauſſam ipſam 19*), [*in quorum præſentia partibus conſtitutis, ſicut*] per litteras [*eorundem*] accepimus, (quod) lite ſuper petitionibus eccleſiæ conteſtata, receptis 20) vtrinque teſtibus, et atteſtationibus publicatis, cum ſuper dictis teſtium inter partes fuiſſet poſtmodum diſputatum: tandem pars comitis propoſuit [*coram eis,*] quod de damnis in nemoribus et rebus aliis datis, ſuper quibus teſtes deponere videbantur, cognoſcere non debebant 21): cum in reſcripto noſtro nulla de damnis *h* mentio haberetur. [*Ad quod inter alia fuit ex aduerſo reſponſum, quod, cum ſuper omnibus articulis, de quibus teſtes depoſuerant, lis fuiſſet ſollemniter conteſtata, de ipſis cognoſcere ac pronuntiare iudices tenebantur. Ad hoc pars comitis replicauit, quod, et ſi ſuper damnis a procuratore ſuo lis fuerit conteſtata, ei tamen ex hoc non poterat præiudicium generari; cum ad hoc procurator datus non fuerit, ſed ad illa duntaxat capitula, quæ fuerant in litteris commiſſionis expreſſa, ſuper caſtro videlicet, ſtagno et molendino: ad hoc parte altera reſpondente, quod procuratoris factum comes vlterius impugnare non poterat, quouſque poſt publicationem teſtium minime duxerat reuocandum.*] Iudices autem [*ſuper hinc inde propoſitis, habito conſilio decretorum*] interloquuti ſunt 22) *i*, quod ſuper damnis datis a comite ad eos cognitio pertinebat. Quo audito, comes ad appellationis beneficium conuolauit. Vnde ipſum iudices euocatum 23), et nec per ſe, nec per reſponſalem idoneum comparentem, excommunicationis vinculo conſtrinxerunt 24). [*et infra.*] Quia vero ſuper damnis datis, antequam lis fuerit conteſtata, nequaquam ad dictos iudices cognitio pertinebat; cum in reſcripto nulla de illis 25) mentio haberetur, nec ad ipſos potuerit 26) iuriſdictio prorogari; cum procurator ad illa ſolummodo intelligatur conſtitutus, quæ in commiſſionis litteris inueniuntur expreſſa *k*; et, poſtquam comes publicatis atteſtationibus intellexit 27), ſuper his fuiſſe depoſitum, protinus contradixit: nos eoſdem iudices, pronuntiauimus 28), minus iuſte interloquutos fuiſſe, ac ſæpedictum comitem, qui ob hoc ad appellat. beneficium conuolauit, excommunicationis ſententia non fuiſſe ligatum.

11) *Genouephæ*, c. 11. comp. cit.
12) *Virgilian.*, C. R. I. *Virgillauen.* C. R. 2. *Virgilianen.* C. H. et L. *Virgiliacenſis*, ed. antiqua: *Verſiliacenſis*, denique c. cit. legit: *Wireſaliacen.* Sed vera lectio in not. adducta.
13) *Quæſtione*, C. R. I. et H.
14) Littera: *P.*, abeſt a C. H. L. et ed. ant.
15) *Stannum*, legit C. H.
16) *Et molendinum*, C. R. 2.
17) De hac circumſtantia conſtitiſſe videtur ex vtriuſque partis confeſſione: alioquin, ſi comes *terram* prædictam ſuam eſſe allegaſſet, ſeque iure ſuo egiſſe in re ſua dixiſſet, cauſſa ad forum ſeculare, cui comes ſubiectus, pertinuiſſet. *C.* 5. *X. de for. compet.*
18) *Eorum*, C. H. legit.
19) *Theſaurario Mimen.* C. H. habet, et ed. ant. *Viranenſi.*
19*) *Illam*, C. H.
20) *Et receptis*, habet C. R. 2.
21) *Debeant*, legit edit. ant.

22) *Fuerunt*, C. H. habet.
23) *Reuocarunt*, legit ed. ant. cum c. cit. II.
24) *Aſtrinxerunt*, C. R. H. L. et ed. ant.
25) *De ipſis*, legunt C. R. et H. ſed C. L. habet: *ipſius.*
26) *Potuerat*, C. R. 2. ſed H. legit: *potuit.*
27) *Intellexerit*, in C. R. 2. legitur.
28) *Pronuntiamus*, habet C. L.

CAP. XXXIII.

Qui acta cauſſæ relationis iudicum delegatorum ſigilla violando aperuit, non auditur poſtmodum contra illa.

IDEM *Senon. archiepiſcopo* 29). (*ann.* 1209. *Roma in Galliam.*)

Cum *l* olim [*ad noſtram audientiam perueniſſet, quod dil. fil.*] magiſter S. et B. 30) archidiaconatum et præpoſituram adinuicem commutaſſent 31): [*magiſtri eiuſdem obtentu cauſſam ſuper hoc bonæ memoriæ Maſcen. epiſcopo duximus delegandam. Cumque idem B. ad noſtram poſtmodum præſentiam acceſſiſſet, vt negotium ſine ſuſpicione procederet: obtentu ipſius dil. fil. abbatem Cluniacenſ. eidem epiſcopo duximus adiungendum. Verum cum propter abbatis abſentiam non fuiſſet a delegatis ipſis pariter in cauſſa proceſſum; vtraque partium noſtro ſe conſpectui præſentauit, et audientiam obtinuit coram nobis. Quod licet prædictus magiſter ab initio ſponte fuit de permutatione confeſſus; idem tamen B. eam inficiabatur omnino, adſertiue proponens, quod et ipſe præpoſituram ſine contradictione qualibet reſignarat, et poſt liberam reſignationem prædicti magiſtri archidiaconi fuerat adſequutus: licet magiſter ipſe proponeret ex aduerſo, ipſum ſecum diutius de permutatione tractaſſe et compleuiſſe eamdem in manibus ven. fr. n. Eduenſis epiſcopi, quod tractarant.*] Verum [*ſæpe*] dictus B. delegatis noſtris non deferens, imo verius 32) deleganti 33), ſigilla violauit illorum, et ſcripta, quæ nobis fuerant præſentanda, non erubuit aperire. Qui poſtmodum 34) in noſtra præſentia conſtitutus, aduerſario 35) præſente, in excuſationem ſuam propoſuit, quod iudices perperam proceſſerant *m* contra ipſum 36): cum acta 37) *n* in ſcriptis minus fideliter 38) redegiſſent. Vnde timens, ne litteras portaret 39) Vriæ, illorum ſcripta aperuit, et quod ſuſpicatus fuerat, adinuenit. Sane, ſi, quod expediret, melius notauiſſet, vel non recepiſſet ſcripta ſuſpecta, vel recepta nobis fideliter præſentaſſet, et oſtendiſſet cauſſam ſuſpicionis propoſitæ coram nobis; præterea cum non conquereretur 40) de iudice, quem ei proprio motu *o* conceſſimus, ſed de illo potius, quem ipſe duxerat 41) eligendum, et iudices ſuas nobis per eum litteras deſtinaſſent, de ipſo pariter conquerentes; verbis ipſius 42) fidem non duximus adhibendam; ſed vt in hoc 43) ſaltem puniretur 44), in quo peccauerat, contra acta iudicum, quæ temere violarat 45) *p*, ipſum, ſicut nec debuimus, noluimus exaudire: ne vi-

29) Verba: *Senon. archiepiſcopo*, non exſtant in C. H.
30) *G. et B.* C. R. 2. legit.
31) *Permutaſſent*, habet ed. ant. cum c. I. comp. 3. h. t.
32) *Potius*, C. H. legit.
33) *Delegatorum*, legitur in C. L.
34) Pro *qui poſtmodum*, legitur in cit. c. *ceterum.*
35) *Et confeſſus aduerſario*, C. H. habet.
36) *Contra eum*, ſecund. C. R. I.
37) *Et acta*, C. R. 2. H. L. et ed. ant. legunt.
38) *Legitime*, C. R. I. habet.
39) *Reportaret*, C. R. 2. et H. legunt.
40) *Conqueretur*, C. H. legit.
41) *Ille duxerat*, C. R. I. et H.
42) *Verbis illius*, C. R. I.
43) *In eo*, C. R. H. L. ed. ant. Pith. et Gloſſ. legunt.
44) *Puniatur*, habet C. H.
45) *Violauit*, legitur in C. L. et ed. ant.

a Ea. b *Cap.* 10. *eod. tit. in* 3. *compil. et eſt pars decr. cum in iur. ſupr. de elect.* c Tibi iniungo. d *Vide l. quicunque. ff. de pub. et not. in l. ſciendum. ff. de verb. oblig.* e *C.* 11. *eod. tit. in* 3. *compilat.* f *Scribendum* Virziliacenſis, *vel* Veceliac. *Gall.* Vezelay *ord. S. Bened. diœceſis Eduenſis.* g Eorum. h De damnis datis, *etc.*

i Fuerunt. k *Vid. text. in l.* 2. *et ibi Bart. in fin. ff. ſi cert. pet. Cæterum dictio*, et, *deeſt in plur. manuſcr.* l *Cap.* 1. *De rerum perm. in* 3. *compil. vnde vera narratio facti peti poteſt.* m Proceſſerunt. n *al.* et acta. 2. *Reg.* 11. o *Hæc clauſula, motu proprio, quid operetur, tradit Feltn. cap. non.nulli. De reſcr. et late Gabrielius in comm. concl. tit. de clauſul. concl.* 2. p Violauit.

dere

deretur dolus suus 46) ei patrocinium attulisse. [*Cum ergo nobis tum per publicam famam, tum per validam præsumtionem et probationem etiam manifestam constaret, quod suum præstiterit permutationi consensum, prædictus autem magister suum publice fateretur errorem: et hunc præpositura, et illum archidiaconatu curauimus spoliare, super hoc definitiuam sententiam proferentes.*]

46) *Eius*, C. H. legit.

CAP. XXXIV.

Delegatus non tenetur admittere collegam sibi adiunctum per litteras subreptitias, nec ipsius subdelegatum. Hoc dicit, secundum vnum intellectum. *Vel sic: delegatus subdelegatum collegæ impediti non tenetur admittere, si in rescripto est clausula: quod si ambo*, etc. Hoc dicit, secundum alium intellectum.

IDEM *abbati, et capellano* 47) *sanctæ Mariæ Bononiens.* 48) (*vel de porta Rauennat. ann.* 1209.)

Coram *a* dilecto filio [*nostro*] M. [*sancti Theodori*] diacono cardinali, quem tibi et [*dilecto filio*] Hug. nuntio, et clerico sanctæ Agathæ aduersario tuo, qui cum instrumentis eiusdem 49) ecclesiæ, sed absque litteris de ratihabitione, ad apostol. sedem accesserat, sed de rato cauerat, sub fideiussoria cautione *b* concessimus auditorem, [*in cuius præsentia constitutus*] proponere *c* curauisti, quod, cum [*olim*] quidam in parochia sanctæ Mariæ, [*post appellationem interpositam ad apostol. sedem*] in honorem 50) beatæ Agathæ [*domum et*] ecclesiam construxisset, [*bonæ memoriæ*] Alexand. papa 51) *d* prædec. nost. caussam super hoc [*T.*] abbati sancti Stephani, et [*T.*] priori sancti Victoris commisit [*fine debito*] terminandam 52); qui [*auditis, quæ fuerint hinc inde proposita, et rationibus partium diligenter inspectis*] pro ecclesia S. Mariæ diffinitiuam sententiam protulerunt: [*quæ per fel. rec. Lucium, Gregorium et Clementem prædecessores nostros fuit postmodum confirmata.*] verum capellanus sanctæ Agathæ sententiæ parere contempsit 53), [*et parochianos sanctæ Mariæ ad ecclesiastica sacramenta recepit, et suspensus diuina præsumsit officia celebrare.*] Cumque 54) super eadem caussa coram [*ven. fr. n. H.*] Ferrarien. episcopo, [*fere*] per annum disceptatum fuisset [*a partibus, productis testibus coram eo:*] pars ecclesiæ sanctæ Agathæ, horum veritate suppressa, [*dil. fil.*] magistrum L. 55) Bon. canonicum obtinuit eidem episcopo in caussæ decisione adiungi. Qui cum 56) caussæ 57) interesse non posset: prædictus episcopus, cui per sequentes litteras [*impetratas tertio*] mandabatur, vt, si ambo interesse non possent mandatis apostolicis 58) exsequendis, ea ipse nihilominus adimpleret, [*attestationibus publicatis et rationibus plenius intellectis*] sententiam prædictam confirmauit, [*capellano S. Agathæ sub pœna excommunicationis iniungens, vt nullum parochianorum tuorum infra certos terminos commorantium ad officia diuinæ, vel ecclesiastica reciperet sacramenta. Ad hæc dictus Hugolinus ex aduerso respondit, quod, cum olim archipresbyter de Pastino a prædicto Alex. p. n. indulgentiam impetrauit, vt in vico Castellionis, in quo superexcreuerat populi multitudo, ecclesiam de nouo fundaret. Vnde tunc Bononiensis episcopus de mandato eiusdem p. n. et locum signauit, et primarium lapidem benedixit, et in fundamento secundum consuetudinem collocauit: capellam in eodem loco constructam cum tota parochia, quam vsque hodie habet ecclesia de Pastino, per XX. annos iuste possedit, quam felicis recordationis Cœl. pp. p. n. eis suis litteris confirmauit, et nos sub nostra protectione recepimus, constitutam nobis ab eodem archipresbytero censualem. Vnde olim quidam canonicus regularis ab archipresbytero de Pastino, vt diuina in eadem celebraret officia deputatus præter auct. archipresbyteri et capituli de Pastino, coram prædicto abbate S. Steph. et priore S. Vict. ab illis citatus apparuit, sed coram illis iudicium non subiuit. Imo ab ipsis tanquam de ratione suspectis, quia prædictam voluerunt sibi parochiam vindicare, ad nostram duxit audientiam appellandum. Iidem autem iudices non dubitantes mandati fines excedere, tam super nouo, quam veteri populo, sententiam protulerunt, cum secundum tenorem litterarum directarum ad eos non potuissent nisi de veteri iudicare. Postmodum vero memoratus canonicus contra voluntatem, imo prohibitionem archipresbyteri sui coram Ferrarien. episcopo comparens, sub eo aliquantulum litigauit: sed tandem comperto, quod vniuersi familiares eius ei essent aduersi, prædictum L. ei fecit adiungi. Qui cum*] nuntius (vero) ecclesiæ 59) sanctæ Agathæ inter alia proposuit, quod cum dictus magister 60) L. vices suas alii delegasset; episcopus admittere noluit subdelegatum 61): sed post appellationem ad nos interpositam solus 62) in caussæ cognitione processit. [*Vnde contra primam sententiam allegabat, quod de commissione ad primos iudices impetrata ad archipresbyteri notitiam nil peruenit: quia iudices post appellationem legitime interpositam processerunt, et quia fines mandati fuerunt in processu transgressi. Contra secundam vero similiter proponebant, quod canonicus regularis, qui coram Ferrariens. episcopo litigauit, non solum non fuerat procurator datus ad eam, sed etiam contra prohibitionem archipresbyteri liti se præsumpserat immiscere; quod Ferrarien. episcopus solus processerat: cum non ei soli caussa fuerat delegata, et collega eius, etsi caussæ nequiuerit interesse, alii tamen commiserit vices suas, et post app. etiam ad nos interpositam idem Ferrarien. pro ecclesia S. M. sententiam promulgauit. Ad hæc autem pars altera replicabat, quod prædicta stare non poterant: cum credi non debeat, quod a iudicibus illis pars appellauerit aduersa, ad quos nec sciuerat, nec audierat commissionis litteras emanasse. Præterea cum in litteris commissionis appellationis fuisset obstaculum partibus interclusum; appellationi postmodum interpositæ non fuerat deferendum. Insuper, cum, sicut aduersarius fuit in iure confessus, et si pars eius, qui, vt prosequeretur appellationem, litteras impetraret, non fuerat tamen illis vsa, pro eodem haberi debebat, ac si non fuerit prosequuta. Vnde sententia iam transierat in rei iudicatæ auctoritatem: etiamsi contra ius litigantis prolata fuisset. Cum autem nec litteræ commissionis, ad indices primos obtentæ præsententur in iure, nec aliter legitime demonstretur formam mandati indices excessisse: pro sententia potius est præsumendum. Quod dicitur ex aduerso, quod canonicus ipse non fuerit procurator, non nocet; cum ipse procurator litem coram eodem Ferrariens. episcopo contestando factus fuerit dominus litis, qui generalis ab ipsius fundatione ecclesiæ procurator fuit, et sic agebat, et contrahebat, ac si vere nouæ capellæ dominus extitisset: præsertim cum in caussam non tam ecclesiæ nomine, quam proprio traheretur, vtpote qui parochianos adiudicatos ecclesiæ S. M. ad diuina recipiebat officia, et exhibebat eis ecclesiastica sacramenta. Præterea, cum ad archipresbyteri notitiam peruenisset, caussam ipsam fuisse Ferrarien. episcopo delegatam, si per canonicum illum nolebat subire iudicium, ad caussam agendam debuerat alium destinare. Quod cum non fecerit; eius est negligentiæ imputandum, imo malitiæ potius: qui sic commissionem nostram nisus fuerit eneruare.*] (Sed econtra fuit responsum, quod) [*Item*] Ferrarien. episcopus 63) solus procedere potuit; cum [*primum coram et lis fuerat cont. et testes ad caussam producti et*] in vltimæ commissionis litteris fuisset insertum, quod, si ambo interesse non possent 64), [*exsequendis mandatis apost.*] prædictus episcopus [*ea*] nihilominus exequi procuraret. Quod non intelligitur, vt, si per se, vel per alios interesse non *e* possent 65); quia id raro *f*, vel nunquam contingeret: sed si non posset personaliter interesse. [*Appellationi ergo interpositæ ob caussas prædictas, cum caussæ sufficientes non erant, aliquatenus non erat deferendum.*] Idem igitur cardinalis [*auditis his et aliis, quæ fuerant hinc inde proposita,*] latam ab eodem Ferrarien. episcopo sententiam [*de mandato ap.*] confirmauit, et aduersæ parti super hoc perpetuum silentium duxit imponendum. Nos ergo 66), quod ab eo factum est, auctoritate apostolica confirmamus, [*et præsentis scripti patrocinio communimus.*]

47) *Idem Alberto Capellano*, C. R. legunt cum L. et c. 1. comp. 3. *de Paroch.*
48) In cit. c. ita post vocem *Mariæ* legimus: *de porta Rauennate Bonon.*
49) Pron. *eiusdem*, non exstat in C. H.
50) *Honore*, legunt C. H. et ed. ant.
51) *Papa*, omittit C. L.
52) Vox: *terminandam*, a C. R. H. et L. abest.
53) *Contemnens*, est in cit. c.
54) Particula *que*, voci *cum*, in ed. ant. non adiecta est.
55) *Magistrum H.* C. R. 1. et H. legit: *I.* c. cit. vero: *Lanfrancum.*
56) *Sed cum idem magister*, legimus in cit. c.
57) *Caussæ*, non exstat in ed. ant.
58) *Mandatum apostolicum*, legit C. L.
59) Vox: *ecclesiæ*, a C. R. 1. abest.
60) Littera: *L*, non exstat in C. R. 1. H. L. et ed. ant.
61) C. R. cum L. et cit. c. legunt: *delegatum*; sed in C. R. 1. a recentiori manu additum: *sub.*
62) Vocabulum: *solus*, abest a C. H.
63) Vox: *episcopus*, non exstat in C. R. H. et cit. c. sed in C. R. 2. addita in margine a manu recent.
64) *Mandatis apostolicis exsequendis*, addit C. L. loco, qui limam passus est quatuor integris lineis.
65) *Posset*, legit C. H. cum cit. c.
66) *Nos igitur*, C. R. 1.

CAP. XXXV.

Locus, ad quem reus secure accedere non potest, et canonicus in caussa canonici delegatus, recusari poterit.

IDEM INNOC. III. *præposito S. Dominici subdiacono nostro* 67). (*ann.* 1210. *Roma in Liguriam.*)

Cum R. *g* canonicus Ianuen. 67*) caussam [*pecuniariam*], quæ inter ipsum ex vna *h* parte 68), ac P. ciuem Ianuens. [*ex altera*] vertitur, tibi obtinuerit delegari; et idem ciuis, propter multas et graues inimicitias ciuitatis suæ, in tua nequeat præsentia comparere; [*sicut ex ipsius et dil. fil. consulum Ianuensium insinuatione nobis innotuit: discr. t. per A. S.*] mandamus, quatenus supradicto R. huiusmodi optionem relinquas, vt exceptis canonicis Ianuen. quos, cum sint eius 69) socii, merito habet pars aduersa suspectos, in ciuitate, vel diœcesi Ianuen. in qua [*sicut pro certo tenemus*] sunt multi viri proui-

67) Verba: *subdiacono nostro*, non exstant in C. H. et ed. ant.
67*) Siue *Genuensis*, quod olim archiepiscopus *Genuensis*, etiam in conciliis, passim *Ianuensis* dictus fuerit. HVGONIS *Ianuensis anno* 1179. fit mentio apud HARDVIN. *tom. VI. conc. P.* 2. *p.* 2058. et PILEI *Ianuensis* anno 1409. apud EVNDEM *tom. VIII. p.* 101. *et* 279. *a de anno* 1415.
68) Verba: *ex vna parte*, a C. R. H. L. et ed. ant. absunt.
69) Dictio *eius*, non legitur in C. L.

a *Cap.* 1. *de paroch. et al. paroch. in* 3. *compilat.* b *Infero, quod clericus comparens pro altero, si non probat plene de mandato, tenetur de rato. concord. auth. gener. C. de episc. et clericis.* c *In C. Barb.* constit. proponere curauisti. d *Deest*, papa, *in antiquis.*

e Posset. f *Vide leg. iura. cum l. sequ. C. de postul. et l. nam ad ea ff. de leg.* g *Cap.* 2. *eod. tit. in* 4. *compil.* h *Hæc verba*, ex vna parte. *desunt in antiquis.*

di,

di *a*, iudicem eligat, coram quo quæstio terminetur: cui auctoritate nostra districte præcipias, vt eandem caussam iuxta rescripti a te *b* obtenti 70) tenorem, appell. rem. fine debito terminare procuret.

70) *Ad te obtenti*, legunt C. R. L. et ed. ant. cum c. 2. comp. 4. h. t.

CAP. XXXVI.

Si mandatur iudici delegato, vt illum absoluat, qui dicit se iniuste excommunicatum: ante probationem illum absoluere debet. Si autem dicat excommunicationem nullam: probationem nullitatis ante pronuntiationem admittet.

IDEM *Rothomagen. archiepiscopo. (ann. 1210. Roma in Galliam.)*

Cum contingat *c* interdum, quod laici: [*et infra.*] Insuper requisiti sumus, [*quod,*] cum quis conqueritur in se a suo episcopo post appell. ad nos legitime interpositam, vel alias iniuste excommunicationis sententiam promulgatam, et nos iudicibus damus [*nostris litteris*] in mandatis, vt, si est ita, iuxta formam ecclesiæ absolutionis beneficium illi impendant, vel eandem sententiam denuntient esse nullam, ac episcopus paratus sit probare se in illum, antequam vocem appellationis emitteret, vel alias iuste huiusmodi sententiam protulisset 71), an probationibus non admissis liceat iudicibus excommunicatum absoluere, vel denuntiare 72) *d* sententiam esse nullam *e*? Ad quod [*tibi*] t. r. quod [*super iam dicto casu non consueuimus, si bene meminimus, sub præscripta forma iudicibus scribere, sed sub ista videlicet, vt, si excommunicationis sententiam post appellationem ad nos legitime interpositam inueniretis esse latam, ipsam denuntietis penitus nullam esse, et audiatis, si quid fuerit quæstionis: alioquin recepta iuxta formam ecclesiæ cautione impendatis absolutionis beneficium conquerenti, et iniuncto sibi, quod de iure fuerat iniungendum, audiatis caussam, et eam debito fine terminare procuretis. Sed si forsan appareat, nos in iam dicto casu sub prænotata quandoque forma scripsisse, in altero vtique casuum prædictorum,*] cum quis [*videlicet*] conqueritur, se post appell. ad nos legitime interpositam excommunicatione fuisse innodatum 73), semper vtriusque 74) *f*, partis probationes sunt admittendæ, antequam ad 75) decernendum 76) super hoc aliquid procedatur, per quas denique apparebit, an absolutione indigeat conquerens, vel denuntiandus sit potius 77) non ligatus. In eo vero casu, cum excommunicatum quis se asserit iniuste, vix vel nunquam 78) est eius, antequam absolutus fuerit, probatio admittenda, nisi tunc tantum, cum asserit in excommunicationis sententia intolerabilem errorem fuisse patenter expressum: ad quod probandum admittitur, antequam absolutionis gratiam consequantur. Verum 79) si proponat, se simpliciter excommunicatum iniuste, ac episcopus ad probandum, quod iuste ipsum excommunicauit 80), suas postulet 81) probationes admitti; non est ante absolutionem ipsius aliquatenus audiendus: cum, etsi pro certo constaret, rationabiliter in illum excommunicationis sententiam promulgatam, nihilominus esset ei 82) absolutio impendenda humiliter postulanti 83). Et ideo in hoc casu illum credimus iuxta formam ecclesiæ protinus absoluendum: vt sic 84) demum, probationibus vtriusque partis admissis, vtrum iuste vel *g* iniuste 85) ligatus fuerit, decernatur.

71) *Protulisse*, C. R. H. L. et ed. ant. habent cum c. 3. comp. cit.
72) *Et denuntiare*, legit C. H.
73) *Nodatum*, in C. R. et L. legitur, sed H. habet: *notatum.*
74) *Vtriuslibet*, C. L. legit cum c. 3. cit.
75) Præp. *ad*, non exstat in C. H.
76) *Discernendum*, C. R. 2.
77) *Penitus*, secundum C. H.
78) *Vix vnquam*, habet cit. c.
79) *Vnde*, legitur in cit. c.
80) *Eum excommunicauerit*, C. H.
81) *Postulat*, C. R. 2.
82) Dictio *ei*, in C. L. non exstat.
83) *Ad cautelam* scilicet, vt appellans suam appellationem coram iudicibus delegatis possit iustificare, et ostendere, se esse iniuste excommunicatum. Vnde formula consueta est: *absoluo te ad cautelam* h. e. ad *cautionem*, vt caueatur et prospiciatur *prouisionaliter* tam excommunicato quam parti aduersæ. Ideo autem decretum absolutionis est *prouisionale* quia tantum suspendit quodammodo effectum excommunicationis, vt obseruat *IANVARIVS de absolut. ad cautelam c. 2.*
84) *Tunc*, C. H. legit.
85) Verba: *vel iniuste*, in C. L. non leguntur.

CAP. XXXVII.

Si subdelegatus delegati papæ iurisdictione vti cœperit; a delegato remoueri non potest; et si fecerit contra mandatum, siue excesserit formam rescripti: processus est nullus.

HONORIVS III. *Messan. et Regin.* 86) *archiepiscopis. (ann. 1224.)*

[*Rogatus* h *olim a nobis et fratribus nostris carissimis in Christo fil. noster Fridericus Romanorum Imperator semper Augustus, rex Siciliæ, vt restitueret ven. fratr. nostr. Cephaluden. episcopum, quem spoliauerat ecclesia et aliis bonis suis, se id libere facturum viua voce promisit, vnde per scripta nostra*]

86) *Reginen.* legunt C. R. 2. et Gonz. sed a C. H. inscriptio plane abest, et ed. ant. habet: *Massanensi*, etc. denique in c. 2. comp. 5. h. t. legimus: *Messen. et Regien. archiep.*

Venerabili fratr. nostr. archiepiscopo Cusentin. 87) [*nostris*] dedimus [*litteris*] in mandatis, vt [*ven. fr. n.*] Cephaluden. episcopum restitui faceret ad episcopatum, et ad alia 88), quibus fuerat [*indebite*] spoliatus: quo restituto plenarie, et corporalem ac pacificam possessionem adepto, si [*videret, quod idem*] episcopus merito esset [*prout nobis suggestum fuerat*] de dilapidatione suspectus, virum prouidum et honestum prouideret coadiutorem *k* eidem adiungere 89) *l*, sine cuius consilio nihil eorum 90) faceret, quæ ad administrationem pertinent temporalem, quoadusque 91), veritate comperta, duceremus aliter prouidendum, interim omne alienationis genus eorum 92) vtrique auctoritate nostra districtius interdicens 93). Porro idem archiepiscopus corporis infirmitate grauatus, commisit 94) in huiusmodi negotio vices suas primo abbati sancti Spiritus de Panormo, ac demum thesaurario Cusentinen. 95) Quorum processus nobis exhibitos 96) de fratrum nostrorum consilio cassauimus, iustitia exigente: quia 97) videlicet abbas contra mandati nostri tenorem *m*, ad inquirendum, vtrum de dilapidatione suspectus esset episcopus, eo non restituto, processit, et archiepiscopus ipse, cum iam suo functus esset officio, dicto abbati committendo in integrum vices suas 98), huiusmodi 99) negotium dicto thesaurario non potuit demandare.

87) *Sensennen.* C. H.
88) *Et alia*, C. R. H. L. et c. 2. cit.
89) *Adiungere*, in C. R. H. L. ed. ant. et c. cit. non legitur.
90) *Nihil horum*, C. R. 1.
91) *Quousque*, legunt C. R. 1. L. et cit. c.
92) *Eorum*, in cit. c. non exstat.
93) *Interdicentes*, habet cit. c.
94) *Commisit etiam*, C. R. 1.
95) *Cusentino*, habet C. L. sed ed. ant. *Tusentino.*
96) *Processu nobis exhibito*, legit ed. ant.
97) *Quod*, est in cit. c.
98) *Suas iuste*, C. H. habet.
99) *In huiusmodi*, C. L.

CAP. XXXVIII.

Si delegatus pronuntiauerit, se iurisdictionem non habere: ipsam etiam de consensu partium non reassumit.

GREGOR. IX. *S.* 100) *præcentori et magistro N. canonico Ambian.* 1) *(ann. 1227.)*

Significantibus M. muliere, et I. nato eius, nos noueritis accepisse, quod, cum nobilis mulier Iuliana vidua, mentiens se pauperem *n* contra eos super terris et rebus aliis ad iudices nostras 2) litteras impetrasset, iidem 3) coram eis excipiendo proponere curauerunt 4), quod, cum dictæ litteræ, suggesto mendacio, impetratæ fuissent, cum prædicta Iul. quæ nobilis est et diues, pauperem se dixisset in eis, coram ipsis, nisi requisito prius domino, sub cuius iurisdictione ipsi consistunt, et coram quo parati erant eidem 5) exhibere iustitiæ complementum 6), non debebant de iure 7) per tales litteras conueniri: vnde dicti iudices interloquendo pronuntiarunt, se per easdem litteras procedere non debere. [*et infra.*] Demum fuit a partibus in quosdam tanquam in arbitros taliter compromissum, quod, si intra terminum, in compromisso expressum, caussam non deciderent, partes ad eorundem iudicum redirent examen. Verum arbitris caussam intra terminum negligentibus terminare 8), dicti iudices iurisdictionem per formam compromissi huiusmodi resumpserunt: a quibus iidem se sentientes grauari, quod super his, super quibus ab eis 9) fuerant absoluti, litigare compellebant eosdem, ad nostram audientiam appellarunt. Ideoque, mandamus, quatenus, si est ita, reuocetis in irritum 10), etc.

100) Littera *S.* abest a C. R. 1. H. et L. sed eius loco in C. R. 2. legitur: *can.*
1) *Magistro H.* legunt C. R. sed *canonicis Abbanen.* H. et L. *Magistro B. canonicis Ambianis*, habent.
2) Pronomen: *nostras*, a C. R. H. L. et ed. ant. abest.
3) *Et*, præmittitur voci: *iidem*, in ed. ant.
4) *Curauerint*, legit C. H.
5) Pronomen: *eidem*, in C. R. 1. non exstat.
6) Affectauerant ab antiquo episcopi patrocinium viduarum; quod illorum esset, eas defensare: quo intuitu facile permittebant, caussas earum ad forum ecclesiasticum trahi. *c. 15. X. de for. compet. c. 26. in f. de V. S.* Hoc tamen non simpliciter admissum, sed tunc demum, si per iudicem secularem non possent iustitiam obtinere, cuius defectum iudicia ecclesiastica supplere conabantur; *c. 11. X. eod. c. 6. de donat. inter vir. et vxor.* ad quam rationem etiam in hac decretali prouocatum fuit: nec sola ratio decidendi in eo posita, quod vidua non *pauper*, sed *diues* exstiterit.
7) Verba: *de iure*, a C. R. 1. absunt.
8) *Diffinire*, C. H. legit.
9) Verba: *ab eis*, non exstant in C. H. *et ab iis*, habet L.
10) *Et inanem.* addit C. L. sed ed. ant. plane abrumpit periodum absque siglo: *etc.*

---

a *In codic. Barb. ita:* prouidi, et discreti, b *In omnibus antiqu. ita:* ad te, *et initium capitis indicat, omnino ita esse legendum.* c *Cap. 3. eod. tit. in 4. compilat.* d *Hic est*, huiusmodi, *in quibusdam manuscr.* e *Hunc text. dicit abbas singul. esse hic, ad hoc, quod appellatio iniustæ sententiæ veniat nulla.* f Vtriuslibet. g *Hæc duo verba*, vel iniuste: *desunt in vetustioribus.* h *In ipsius Honorii commentariis seu registris, huius capitis hoc erat initium.*

i *l. videamus. §. in Fauiana. ff. de vsur. et l. cum prætor. ff. de verb. signific.* k *Coadiutores quando dandi sint, et qualiter permittantur, tradit conc. Trid. sess. 21. de reform. c. 6. et sess. 25. de reform. cap. 7.* l *Verbum*, adiungere, *deest in antiquis.* m *Vide l. 1. cum not. C. de appellat.* n *l. si quis ad declinandam. §. siue autem, C. de episc. et cleric. et l. illicitas. §. fin. ff. de offic. præs.*

CAP. XXXIX.

Arbitri electi ad caussam recusationis, assignant partibus terminum ad probandam caussam suspicionis: et iudex recusatus compellit arbitros ad caussam finiendam.

IDEM. (*ann.* 1227.)

Suspicionis *a* caussa contra iudicem assignata, non ipse, qui forsan prouocatus obesset, sed arbitri potius, coram quibus probatio 11) est facienda, et ad quos omnia, quæ ad hunc articulum faciunt, pertinere noscuntur, possunt ad hoc terminum assignare. Ab ipso quoque iudice, cui sicut iurisdictio, sic et cætera, sine quibus explicari caussa 12) non potest, intelliguntur esse commissa, iidem vt conueniant, si discordes fuerint, in vnam sententiam, vel tertium concorditer aduocent 13) *b*, cum quo duo, vel alter eorum id faciat, sunt cogendi, ne huiusmodi occasione principale negotium plus debito prorogetur.

11) De *iure ciuili* arbitri itidem, recusato iudice, eligendi erant, qui de ipsa caussa principali, non *de caussa recusationis*, cognoscebant, quasi arbitri a principe forent delegati. *l.* 16. *l. fin. C. de iudic.* Ast iure pontificio eligendi sunt arbitri, vt de *caussa recusationis*, non de *principali* cognoscant; in quo diuortium euidens fecit a iure ciuili: vtrum per errorem, an vero scienter et prudenter? haud euincam.

12) Vox: *caussa*, desideratur in C. R. H. L. et ed. ant.

13) Hoc etiam iure ciuili constitutum, *l.* 17. §. 6. *D. de recept. qui arbitr.* adeoque si in duos compromissum, hoc tacite in compromisso latitare videtur, vt in casu *dissensus* tertium eligant. Et tamen pontifex in *c.* 12. *X. de arbitr.* compromissum, in quo generaliter et indefinite cautum erat, vt in casu *dissensus* tertium eligerent, esse nullum decernit, licet arbitri concorditer tertium elegissent: quæ male cohærent, vt ad *cit. c.* 12. declarabo.

CAP. LX.

Delegata iurisdictio ad personas, non expressas in rescripto, etiam de ipsarum consensu prorogari non potest.

IDEM *abbati sanctæ Genouefæ.*

P. et G. 14) per litteras *c* apostolicas conquerentibus coram te de episcopo London. 15) *d* quod concessum ab eis mutuum promisso loco et termino non persoluit; pendente iudicio, I. laicus, qui in quantitate quadam eisdem mercatoribus tenebatur, se in tuam iurisdictionem 16), sicut asserit, voluit prorogare *e*: vt, si intra terminum constitutum prædictam non solueret quantitatem 17), excommunicationis et interdicti sententias in personam et terram 18) eius 19) promulgares. Quas huiusmodi occasione a te latas, decernimus 20) non valere; cum, etsi alias iurisdictioni præesse dicaris, quia 21) in dictum I. nullam iurisdictionem habebas, iurisdictionis 22) prorogatio nulla noscitur 23) extitisse: cum huiusmodi delegata iurisdictio ad alias personas nequeat 24) prorogari 25).

14) *Petro et G.* legit C. R. 1. *Pe. et G.* L.

15) C. R. et L. legunt: *Laudun.* sed H. habet: *Laudinien.*

16) *In se tuam iurisd.* C. R. L. et Gloss. habent.

17) *Pecuniæ quantitatem*, habet C. L.

18) *Excommunicationis in personam et interdicti in terram sententias*, C. R. et L. legunt cum ed. ant.

19) *Suam*, C. H.

20) *Decreuimus*, C. H. legit cum ed. ant.

21) *Qui tamen*, C. R. 1.

22) *Iurisdictionis huius*, C. R. 1.

23) *Dignoscitur*, C. H.

24) *Non valeat*, legit ed. ant.

25) Iurisdictio delegata est limitata ad certam caussam et personas, vltra quam prorogari nequit.

CAP. XLI.

Maior XX. annis potest a quocunque dari delegatus. Idem in maiori XVIII. dummodo interueniat consensus partium. Minor vero XVIII. non potest dari, nisi a principe.

IDEM.

Cum vigesimum annum 26) peregeris *f*: dari potuisti in ætate huiusmodi delegatus. Cæterum constituto intra ætatem eandem, nisi partes scienter consentirent in eum, qui annum XVIII. transcendisset, facta delegatio ab alio, quam a principe, non teneret.

26) Ex prauo intellectu *l.* 41. *de recept.* et *l.* 57. *de re iudicat.* hanc fluxisse sententiam, recte censuit FRANC. FLORENS *ad h. t. tom. II. oper. p.* 162. Iure videlicet ciuili iudices pedanei a magistratu ante annum XXV. non dabantur; *l.* 6. §. 1. *de decur. l.* 1. *C. qui ætat. vel. prof. se excus. l* 41. *de recept.* nisi ex consensu minor, qui annum XVIII. impleuerat, datus fuisset, quod etiam ad compromissarios iudices est tractum. Valebat ergo sententia a minore XXV. annis iudice lata, modo XVIII. annum excesserat, et litigantes in eum consenserant. Sed postulatus iudex XX. annis minor ex *L. Iulia* inuitus non dabatur, et maiori quidem, sed adhuc intra XXV. annos constituto succurrebatur, si temere in se auditorium recepisset. *l. cit.* 41. Ceterum solus princeps minori post annum XVIII. magistratum conferre poterat, vt sententia ab eo dicta valeret, *quia princeps, qui ei magistratum dedit, omnia gerere decreuit*, vt dicitur in *l.* 57. *de re iudic.* Hæc omnia mira confusione peruertit pontifex. Iudicem maiorem XX. annis delegari posse simpliciter constituit, minorem vero, nisi partes consenserint in eum, qui XVIII. annum transcendisset, a solo principe.

CAP. XLII.

Potestas plurium delegatorum, vel arbitrorum simpliciter datorum, exspirat per mortem vnius.

IDEM. (*ann.* 1228. *Romæ.*)

Vno delegatorum *g* vel arbitrorum, sicut proponis, rebus humanis exempto, eorum officium exspirauit: nisi aliud in delegatione aut 27) compromisso fuisset expressum.

27) *Vel*, legit C. H. sed L. habet: *ex.*

CAP. XLIII.

Delegatus papæ subdelegare potest, licet datus sit ex officio, vel de partium consensu, vel cum clausula præelectionis, videlicet, quod si non omnes, tu cum alio exsequaris, etc, Hoc dicit, vsque ad §. Is autem.

IDEM.

Quoniam apostolica sedes intendit prouidere negotiis, et 28) non personis, quibus eadem committuntur, si iudex tertius, licet ex officio nostro, vel de assensu partium pro communi vtilitate 29) a nobis datus eisdem, alii delegauerit vices suas, cum delegato a principe id concedatur a iure 30) *h*: delegatio valebit ipsius. Idem quoque dicendum est, cum mandatur episcopo, vt cum altero suorum coniudicum mandatum apostolicum exsequatur: et tunc sine subdelegato ab ipso episcopo reliqui duo procedere non valebunt.

Is, cui committitur negotium, vt personaliter exsequatur, potest, si partes consentiunt, alteri subdelegare. Fallit in casibus hic expressis. Hoc dicit vsque ad §. cæterum.

§. 1. Is autem, cui iniungitur, vt personaliter negotium exsequatur, potest, dummodo partes consentiant, hoc aliis delegare, præterquam si inquisitionem fieri, vel ecclesiis de prælatis, vel aliis 31) ministris prouideri mandaremus 32) *i*: cum in his omnibus 33) casibus industriam et fidem personæ, cui talia committimus, eligere videamur.

Is, cui committitur nudum ministerium exsequendum, non potest vices suas alteri committere: fallit in legato sedis apostolicæ. Et est text. notabilis, et multum allegatur. Abb. Siculus.

§. 2. Cæterum, salua legatorum 34) sed. apostol. auctoritate, nulli, cui commissum fuerit prædicare crucem, excommunicare, vel absoluere aliquos, dispensare cum irregularibus, vel iniungere pœnitentias 35), liceat hæc 36) de cætero aliis demandare: quia non sibi iurisdictio, sed certum ministerium potius committitur in hac parte.

28) Copula: *et*, in C. R. H. et L. omittitur.

29) Vox: *vtilitate*, non exstat in C. R. H. L. et ed. ant.

30) Rursus pontifex hic sequitur errorem, supra ad *c.* 18. *X. h. t.* iam profligatum, quem ex *l.* 5. *C. de iudic.* traxit. Permittitur enim in *huc l.* tantummodo delegato principis, vt possit iudicem pedaneum dare eique *notionem* committere in caussis *minoribus*, non vero *mandare iurisdictionem*, quod maiorem potestatem inuoluit: et tamen delegato a principe in hac decretali per errorem ex veterum interpretatione eadem adscripta est.

31) *Aut aliis*, C. R. H. et L. legunt.

32) *Mandamus*, legit C. H. *mandemus*, L. et ed. ant.

33) Vox: *omnibus*, non exstat in C. H. et L.

34) Qui talia ministeria subdelegare possunt, quæ hic adferuntur, quod negatum est delegatis.

35) *Punitentiam*, C. R. 1. sed ab H. verba: *vel iniungere pœnitentias*, absunt.

36) *Hoc*, legunt C. R. H. L. et ed. ant.

TITVLVS XXX.
DE OFFICIO LEGATI.

CAP. I.

Legatus papæ etiam per simplicem querelam adiri potest.

ALEXANDER III. *vniuersis suffraganeis Cantuarien. ecclesiæ* 37). (*ann.* 1170.)

Cum *k* non ignoretis, [*ven. fratr. n.*] Cantuar. archiepiscopum vobis non solum metropolitico 38) *l*, sed etiam legationis iure præesse: [*mirabile satis est, quod quidam vestrum, sicut audimus, asseuerare præsumit, quod idem archiepiscopus nullam caussam de episcopatibus vestris, siue metropoleos, siue legationis iure, debeat audire, nisi per appellationem perferatur ad ipsum.*] Sane licet idem archiepiscopus metropolitico iure 39) audire non debeat caussas de episcopatibus vestris, nisi per appellationem deferantur ad eum: legationis tamen obtentu vniuersas 40) *m* [*ecclesiasticas caussas de ipsis episcopatibus,*] quæ per appell-

37) Vocabulum: *ecclesiæ*, non exstat in C. H.

38) *Metropol.* C. R. legunt; sed c. 1. comp. 1. h. t. *metropolitani.*

39) *Metropolitano iure*, C. R. 2. et H. legunt.

40) *Vniuersas caussas*, C. H. habet.

a *Caussas recusationum refert Hostiens. in summ. tit. de recus. §. quæ sunt iustæ caussæ. Ioan. Andr. in c. legitima. de app. in* 6. *et Pan. in c. cum speciali. infra. de appell.* b *Vide l. item si vnus. ff. de arbitr.* c *Vide Lanfr. in. in tract. de arb. §. prorogatio.* d Laudunen. e *Vide leg.* 3. *ff. de eo, quod cert. et l. vnic. et ibi Bart. C. de sent. quæ pro eo, quod interest.* f *Vide l.* 1. *ff. de min. et l. filiusfam. et l. cum prætor. ff. de iudic.*

g *Hunc textum intellige, cum facta est delegatio nominatis personis: secus si dignitati, iuxta c. quoniam abbas, supr. eod.* h *Vid. l. a iud. et ibi Petr. de Bellapert. et Cyn. C. de iud. et Bart. in l. et quia, ff. de iurisd. omn. iud.* i Mandamus. *al.* mandarent. k *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* l Metropolico. m *In multis manuscr. additur iterum vox*, caussas.

pell.

pell. vel querimoniam 41) [*aliquorum*] perueniunt ad suam audientiam, audire potest et debet, sicut qui in prouincia sua vices nostras gerere comprobatur. [*Mandamus itaque et praecipimus, vt caussas, quae de episcopatibus vestris ad eumdem archiepiscopum perferuntur, eius iudicio relinquatis, nec quemlibet clericum, vel laicum vestrae iurisdictionis deterrere vel impedire tentetis, quo minus caussam ad praefatum archiepiscopum, si voluerit, possit transferre.*]

41) Et ita in *prima instantia* caussae ad *legatum natum* deferri olim poterant, sicut ad ipsum pontificem: quo ipso episcoporum seu ordinariorum iurisdictio admodum turbata fuit. Dico: *olim*: nam per *concil. Trident. sess. XXIV. de reform. c.* 20. hoc correctum, et omnis turbatio iurisdictionis ordinariorum in *prima instantia* legatis interdicta.

CAP. II.

De caussa specialiter delegata a papa, legatus se intromittere non potest.

COELESTINVS III. *magistro Columbo* 42). (*ann.* 1192. *Roma* forte *in Angl.*)

Studuisti *a* a nobis 43) *b* quaerere, vtrum de caussa, quam alicui delegamus, alius, qui sit generalis in prouincia legatus, [*vel*] ante cognitionem, vel postea cognoscere valeat; vel 44) commissionis nostrae processum, quem iudici delegato transmittimus, taliter impedire. [*Hanc igitur dubitationem de animo tuo amputare volentes*] respondemus, quod, cum mandatum speciale deroget generali, legatus commissionem alii [*vel aliis*] factam specialiter impedire non [*debet nec*] potest: [*vbi*] et 45) si secundum formam [*expressam*] mandati nostri sententia iam 46) fuerit promulgata, non poterit 47) ipse legatus, nisi super hoc mandatum specialiter 48) receperit, eam quomodolibet irritare: ipsam tamen, si rationabiliter lata fuerit, confirmare valebit 49), et exsequutioni demandare 50).

42) Verba: *magistro Columbo*, non exstant in C. H. et L. In ant. vero edit. simpliciter legimus: *Idem*.
43) *A nobis*, in C. R. H. L. et ed. ant. non exstat.
44) *Et*, secundum C. H. et c. 1. in 2. comp. h. t.
45) *Etiam*, est in cit. c.
46) Aduerbium: *iam*, in C. R. H. L. et cit. c. non exstat.
47) *Potuerit*, habet C. L.
48) *Speciale*, C. H. habet, sicut etiam L. et ed. ant.
49) *Valeat*, est in cit. c.
50) *Mandare*, C. R. H. et L. legunt cum cit. c.

CAP. III.

Legatus etiam de latere, ex generali legatione non potest transferre episcopos, vel vnam ecclesiam cathedralem alteri subiicere, et alteri concedere ius primatiae, vel duos episcopatus vnire, vel vnum diuidere: excommunicatos tamen propter manuum iniectionem in clericos, absoluere potest. Hoc dicit cum c. seq.

INNOCENTIVS III. c [C.] *tit.* 51) *sancti Laurentii in Lucina* 52) *presbytero cardinali, sed. apost. legato* 53). (*ann.* 1202. *Roma in Siciliam.*)

Nisi specialis illa dilectio *d*, quam ad personam tuam habuimus et habemus, iustum [*imo iustissimum*] motum animi nostri temperaret, poena docente cognosceres 54), quantum *e* [*in personam tuam*] excesseris, [*quantum in Romanam ecclesiam deliqueris, matrem tuam: quae cum te nutriuerit et exaltauerit, tu eam penitus spreuisse videris. Tu autem*] spretis canonicis sanctionibus et consuetudine generali, motu proprio praesumpsisti [*quod nec factum fuit, nec auditum, venerabilem fr. nostr.*] Troianum 55) episcopum [*regni Siciliae cancellarium praeter speciale mandatum nostrum*] de Troiana 56) ecclesia ad Panormitanam 57) de facto, [*quia de iure non potuisti,*] transferre.

51) *Innocentius III. I. titulo* etc. habet C. R. 1.
52) *Luco*, habet C. H.
53) Verba: *sed. apost. legato*, non exstant in C. H.
54) *Agnosceres*, C. R. 1. legit, sed ed. ant. *cognosces*.
55) *Troanum*, C. H. legit.
56) *Troana*, habetur ibid.
57) Legatum a latere in Siciliam missum fuisse ab INNOCENTIO III. inde liquet, quamuis ROGERIO pro se et quibuscunque successoribus datum fuisset priuilegium de non mittendis in Siciliam legatis, nisi quem ipse petiisset. Nec negari potest, pontificem hoc priuilegium aegre tulisse, eiusque reuocationem attentasse *libr. II. epist.* 447. vbi clausula notanda: *nullo prorsus in omnibus praescriptis capitulis obstante priuilegio vel rescripto.* Sed sciendum est, INNOCENTIVM III. nec *potuisse*, nec *debuisse* hoc priuilegium regibus Siciliae adimere. Non prius, quia illud per modum conuentionis et pacti cum ROGERIO initum erat, vt antiquitates historicae docent: non posterius, quia pontifex eo tempore FRIDERICI II. imperatoris tutor, nec in eius potestate erat pupilli sui iuribus derogare, aut eadem minuere. Quare non mirandum est, hanc reuocationem, aut attentatum, omni effectu caruisse.

CAP. IV.

Summatum fuit supra in cap. praecedenti.

IDEM. *eidem.*

Quod *f* translationem [*pontificis de Troiano episcopatu ad Panormitanam metropolim a te factam nolumus ratam habere, zelus vtique non amaritudinis, sed rectitudinis nos induxit: quia,*] licet in regno Siciliae generalis sit tibi commissa legatio, ad ea tamen sine speciali mandato nostro non debuisti manus extendere, quae in signum priuilegii singularis sunt tantum summo pontifici reseruata. [*Tamen*] et si quaedam ex his, quae 58) de speciali concessione saepe fuere legatis indulta 59), vt illorum videlicet absolutio, qui propter sacrilegas manuum iniectiones in clericos, incidunt 60) in canonem promulgatae sententiae, videantur ex ipso legationis officio iam licere legatis. An existimas, quia vices nostras, tanquam legato, tibi commisimus exsequendas, quod 61) Panormit. ecclesiam posses subiicere Messan. vt illam praeficeres isti 62), concesso sibi priuilegio primatiae? Aut putas 63), ex eadem caussa tibi licere, duos episcopatus vnire, vel vnum diuidere sine licentia speciali? [*Non ergo in eius odium, vel ad iniuriam tui reputes esse factum, sed vt priuilegium Petri maneat inconcussum: cum et felic. mem. Alexander papa praedec. nost. quasi simile fecerit obuiando praesumtioni legati, quem in Hispaniam destinarat, volenti simile attentare.*]

58) Dictio: *quae*, non exstat in ed. ant.
59) *Olim indulta*, legit C. H.
60) *Inciderunt*, est in c. 2. comp. 3. h. t.
61) *Quia*, cit. c.
62) *Illi*, C. H. legit.
63) *At putas*, legunt cum cit. c. C. R. L. et ed. ant. sed C. H. habet: *et an putas*.

CAP. V.

Ex quo legatus retulit caussam papae, illius desinit esse iudex.

IDEM *Bonon.* g *episc. et M. Capellano subdiacono nostro* 64). (*ann.* 1202.)

Licet Tranens. 65) canonici *h* ab initio dissensissent; tandem 66) [*tamen omnes*] vnanimiter consenserunt, [*dil. fil.*] G. fratrem Cassinen. abbatis *i* in archiepiscopum eligentes: cuius electionem [*ven. fr. n.*] Portuens. episcopus tunc [*apost. sed.*] legatus 67) examinari praecepit, [*et examinationem redactam in scriptis fecit sigillis dil. fil. n. archidiac. et mag. Petrarch. muniri cum suo quoque sigillo ad sedem apostolicam transmittendam. Litteras quoque suas nobis pro fratre dicti Cassin. abbatis deprecatorias destinauit, quas cum decreto electionis omnium canonicorum subscriptionibus roborato, necnon et litteris suffraganeorum et populi, tres de canonicis Tranen. ecclesiae ab vniuerso capitulo destinati, nobis humiliter praesentarunt, petentes electionem canonicam de persona idonea celebratam auctoritate apost. confirmari. Nos autem ad maiorem cautelam a praefatis canonicis iuramentum recepimus, non a nobis exactum, sed ab ipsis oblatum, et factum electionis, sicut est et moris et iuris, examinauimus diligenter. Interim vero*] nuntius praefati *Cassinatis* 68) abbatis [*suas*] nobis litteras repraesentauit 69), grauem contra iam dictum legatum querimoniam continentes, quod, postquam electionem examinauerat, et eam ad nostrae deliberationis examen transtulerat, nuntiis iam directis, electionem eandem malitiose nimis examinare praesumpsit. [*Vnde petebat per viros idoneos suspicione carentes, de ipso facto inquiri. Cumque praefatus superuenisset episcopus, et ea, quae gesta sunt, intelleximus ab ipso:*] de consilio fratrum nostrorum examinationem secundam, tanquam a non suo iudice factam, postquam negotium ad nostrum fuerat translatum examen, censuimus irritam et inanem.

64) *Becocinensi*, C. R. 1. legit: sed C. R. 2. habet: *Batoniensi*. H. *Batoniensi C. et M. capellano et subdiacono.* L. legit: *Idem Botoniensi episcopo, et M. capellano, et subdiacono nostro.* Denique ipsa inscriptio in c. 3. cit. comp. est haec: *Idem Barontin. episcopo et Marsican. capellano et subdiacono nostro.* Verum sine dubio legendum *Barensi episcopo*, quia *Barium* est ciuitas Apuliae aeque ac *Tranum*, cuius hic fit mentio, et ab HORATIO *libr.* 1. *satyr. V. vers.* 97. memorata.
65) *Troiani*, C. R. 1. et ed. ant. legunt, sed *Trauenses*, C. R. 2. legit, et cit. c. *Tran.* rectius.
66) *Tandem omnes*, C. H.
67) *Legatus sedis apostolicae*, C. R. 2. legit cum L.
68) Nomen: *Cassinatis*, desideratur in C. R. H. L. ed. ant. Pith. et Gonz. legitur tamen in cit. c. et ed. Cont.
69) *Praesentauit*, legunt C. R. L. ed. ant. Pith. et cit. c.

CAP. VI.

Legatus de latere confert beneficium vacans, licet illud spectet ad praesentationem alicuius clerici. H. d. et est casus notabilis.

IDEM k *sancti P. et sancti Leonis abbatibus, et R. archid. Tullen.* 70) (*ann.* 1202. *Roma in Belgium.*)

Dilectus filius *l* R. Metensis canonicus [*nobis humiliter*] intimauit 71), quod, cum [*ven. fr. n.*] Praenestinus 72) episcopus apostol. sed. legatus, ecclesiam sancti Trudonis eidem, [*ad resignationem proprii pastoris in manibus eius factam liberaliter*] contulisset, [*dil. fil. R.*]

70) *Sancti apu.* C. H. legit; sed C. R. 1. habet rectius: *Idem sancti Apri. et S. Leonis abbatibus et magistro I. archid. Full.* c. 4. cit. l. pro *sancti P.* legit: *sancti Apri*, ac pro *et R.* habet: *et magistro R.* Integra inscriptio in C. L. est haec: *Idem sancti Ap. et sancti Leonis abbatibus et magistro R. archidiacono Tulensi*, in qua C. H. pro *R.* habet *B.*
71) *Intimauit nobis*, C. R. 2. legit.
72) *Penestrinus*, legit C. L.

---

a *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil.* b *Haec duo verba*, a nobis, *desunt in antiquis.* c Innocent. III. de tit. *etc.* d *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* e §. *item lex Iulia de vi. publ. instit. de publ. iudic.* f *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil. pro vnione vide conc. Trident. sess.* 24. *de reform. c.* 13.

g Barotinensi. h *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp. in quibusdam*, Troiani, *legitur.* i *al.* abbatem, *et tunc dic:* G. fratrem Cassinensem abbatem. k Sancti Apri, et sancti Leonis abbatibus, et magistro R. archid. Tullensi. l *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compilat.*

quod

Meten. archid. ad quem illius ecclesiæ præsentatio pertinebat, afferens, quod, eodem inconsulto, conferri non potuit a legato, [*donationi eius minus rationabiliter se opponens*] canonicum ipsum super eadem ecclesia molestare 73) præsumit 74). Cum igitur plus iuris habeat in concessione prælatus, quam in præsentatione patronus 75) a, nec præiudicetur prælato, si quando 76) per apostol. sed. legatum, eo inconsulto, ecclesia concedatur: [*discr. v. per A. S.*] mandamus, quatenus dictum archid. vt ab eius super hoc [*indebita*] molestatione desistat, [*mo. præ. per cens. eccl.*] appellat. rem. cogatis.

73) *Indebite molestare*, legit C. L.
74) *Præsumsit*, est in cit. c.
75) De *laico* intelligendus est pontifex, cui non potuit præiudicare legatus a latere: facilius *patrono ecclesiastico*, cuius præsentationi inest ipsa *collatio*, *c. 6. X. de his, quæ fiunt a præl.* in qua eandem potestatem legatus cum pontifice gerit.
76) *Vel patrono, siquando*, habet C. H.

CAP. VII.

Legatus in pluribus locis, potest in quolibet dictorum locorum iurisdictionem suam exercere, ita, quod facta vnius loci potest in alio explicare. Hoc dicit Panorm.

IDEM. *Illustri regi Francorum Philippo* 77). (*ann.* 1202.)

Nouit b ille, qui nihil ignorat, [*quod regiæ sublimitati:*] et infra. *Nuper autem primo dil. fil. M. et Walth. milites, et postmodum dil. fil. mag. decanum Aurelianensem cum litteris tuis benigne recepimus: et curauimus multipliciter honorare, sicut per ipsos poterit tuæ serenitati plenius patere. Ipsi autem in nostra et fratrum nostrorum præsentia constituti contra eundem card.*] ex parte tua querimoniam intenderunt, [*videlicet*] quod, cum tibi legatus 78) esset certa ratione suspectus, [*post appellationem ad nos interpositam*] extra fines regni Francorum 79) in terram tuam interdicti sententiam promulgauit. [*Qui etiam in animam tuam promiserunt et obtulerunt iurare, quod tu coram legatis et delegatis nostris super hoc negotio stabis iuri, et quod propter huiusmodi negotium, nec per nos, nec per alium fueris ex parte nostra citatus, vt iuri pareres, prædictam petens sententiam recepta huiusmodi cautione iuratoria relaxari. Ceterum ad ea, quæ contra cardin. obiecerant, et eis respondimus, et*] tuæ magnificentiæ respondemus, quod, etsi fines regni Francorum exierat, nondum tamen fuerat terminos 80) suæ legationis egressus: cum non solum in regno Francorum, sed in Vienn. Lugdun. et Bisuntin. 81) prouinciis iniunctam sibi a nobis legationis sollicitudinem suscepisset.

77) Nomen: *Philippo*, a C. R. H. L. ed. ant. Pith. Gloss. et c. 5. cit. comp. abest.
78) Vox: *legatus*, omittitur in cit. c. loco cuius paullo post mentio fit *cardinalis*.
79) Memorantur hic tres prouinciæ *Viennensis*, *Lugdunensis* et *Bisuntina*, quæ sub pontificatu INNOCENTII, non regni Francorum, sed *imperii* fuerunt ad *regnum Arelatense* spectantes, quod ab vltimo Arelatensium rege RODOLPHO CONRADO SALICO eiusque successoribus testamento delatum erat. vid. SIGEBERTVS *ad ann. MXXXIV.*
80) *Terminum*, C. H. habet.
81) *Besuntin.* legit C. L. sed *Bisunctum*, est in cit. c.

CAP. VIII.

Præsente legato de latere, minor legatus exsequutionem officii sui dimittere debet.

GREGORIVS IX. *patriarchæ Hierosolymitano.* (*ann.* 1228. *Roma in Palæstin.*)

Volentes: [*et infra.*] Fraternitati tuæ legationis officium in prouincia tua duximus 82) committendum, ita tamen, quod, si 83) legatum ad partes illas de latere nostro 84) contigerit destinari, exsequutionem ipsius officii, quamdiu legatus ipse ibi fuerit 85), pro sedis apostol. reuerentia omnino dimittas c.

82) *Tua tibi duximus*, legit C. H.
83) *Vt si*, C. R. 1. legit.
84) Hæc prærogatiua vnice debetur *legato a latere*, vt *legati nati* officium, eo præsente, quiescat, adeoque eadem haud tribuenda *simplicibus nuntiis*, quorum præsentia *legatis natis* in exsequutione officii officere nequit.
85) *Fuerat*, habet C. L.

CAP. IX.

Legatus non de latere, sed ratione personæ, extra prouinciam sibi decretam absoluere nequit excommunicatos pro iniectione manuum in clericos, nec etiam in prouincia, si tales excommunicati aliunde veniant. Legatus vero ratione dignitatis nullos tales absoluit. H. d. secundum communem intellectum.

IDEM. (*anno* 1229. *Romæ.*)

Excommunicatis pro iniectione manuum violenta, ecclesiæ Romanæ legati, qui de ipsius latere non mittuntur, extra prouinciam sibi commissam, vel ibidem, si huiusmodi manuum iniectores illuc contingat aliunde accedere; et qui ecclesiarum suarum prætextu legationis sibi vendicant dignitatem, etiam subditis, quamuis in prouincia sua existentes 86), beneficium absolutionis impertiri non possunt: nisi de speciali gratia illis et 87) istis amplius a sede apostolica concedatur.

86) *Existentibus*, C. H. habet.
87) *Vel*, C. H. legit.

a *Vide leg. si communem. ff. quemadmod. seru. amitt.* b *Cap. 5. eod. tit. in 3. compilat.* c *Vide auth. multo magis. C. de sacr. eccl. et l. 2. C. de testam. tut.*

CAP. X.

Durant legati statuta etiam legatione finita: finitur tamen sui delegati iurisdictio, si citatio non præcessit.

IDEM. (*ann.* 1229. *ibid.*)

Nemini dubium esse volumus, quin legatorum sedis apostolicæ statuta edita in prouincia sibi commissa durent, tanquam perpetua; licet eandem postmodum sint egressi; secus autem d, si caussas duxerint delegandas e aliquibus: cum iurisdictio istorum exspiret, si ante illorum discessum 88) horum citatio 89) non præcessit.

88) *Decessum*, habet C. H.
89) Per hanc res desinit integra esse litisque pendentia inducta videtur, vt ad *c. 19. tit. præced. n. 4. et c. 30. eod. n. 5*.* obseruaui, et antiquorum altercationes desuper retuli.

TITVLVS XXXI.
DE OFFICIO [*et potestate prælati et*] IVDICIS, ORDINARII 90).

CAP. I.

Episcopi in suis diœcesibus possunt crimina inquirere, et punire, et cum opus fuerit, inuocare brachium seculare.

Ex synodo IOANNIS PAPAE 91). (*ann.* 898.)

Perniciosam 92) f: [*etc.*] [*et infra.*] Habeant igitur episcopi singularum vrbium in suis diœcesibus 93) liberam potestatem, adulteria et scelera inquirere 94), vlcisci et iudicare g, secundum quod canones censent, absque impedimento alicuius. Et cum opus fuerit, publicum conuocent auxilium 95), non ad præiudicandum, sed potius ad ea, quæ Deo sunt placita, prosequendum 96).

90) *De officio ordinarii*, C. H. legit, sed L. *De officio prælati et iudicis ordinarii.*
91) IOANNEM IX. intelligit RAYMVNDVS, qui anno DCCCXCVIII. Romanum habuit concilium, vt recte chronologiam constituit PAGIVS *ad cit. ann.*, quamuis HARDVINVS et LABBEVS ad ann. DCCCCIV. illud male retulerint. In huius *c.* 12. hoc decretum occurrit apud HARDVINVM *tom. VI. P. I. p.* 490. adeoque errant ACOSTA, qui illud ex concilio Rauennæ habito, et GONZALEZ, qui ex *Trecasensi*, anno DCCCLXXII. in Gallia celebrato, repetit. Conf. *c. 4. X. de offic. archipresb. not.* 23.
92) *Perniciosa*, legitur in c. 1. comp. 1. h. t. et in ed. Pith.
93) *In sua diœcesi*, legimus in cit. c.
94) Non quod *inquisitorius processus* eo tempore iam in vsu fuerit, qui demum INNOCENTIO III. debetur, sed quod *cognoscere* in foro pœnitentiali possint de criminibus, per viam accusationis more ecclesiastico delatis, quæ eo tempore tantum cognita erat.
95) Vox, *auxilium*, omittitur in c. cit.
96) *Prosequenda*, C. R. 1. habet, sed C. R. 2. *persequendo*, et in c. cit. legitur: *ad custodiendum.*

CAP. II.

Ordinarius, qui scit, non vt iudex vel homo, sed vt Deus, subditum esse criminis reum, indeterminate poterit, sed non nominatim, eum arguere vel puniri.

EVGENIVS PAPA 97) h. (*circa ann.* 1165. *Roma in Angl.*)

Si sacerdos sciat i pro certo, aliquem esse reum alicuius criminis, vel si confessus fuerit, et emendare noluerit; nisi iudiciario ordine quis probare possit: non debet eum arguere nominatim, sed indeterminate, sicut dixit Christus k: *vnus vestrum me traditurus est.* Sed si ille, cui damnum illatum est, petierit 98) iustitiam; potest excommunicare auctorem 99) l damni: licet etiam ei confessus sit 100). Sed tamen non nominatim potest eum remouere a communione, licet sciat eum esse reum: quia non m vt iudex scit, sed vt Deus. Sed debet eum admonere, ne se ingerat: quia nec Christus Iudam a communione 1) remouit 2).

97) Vel potius ALEXANDER III. *Noruicensi episcopi*, vt inscriptio habet apud HARDVINVM *tom. VI. P. II. p.* 1871. RAYMVNDVS collectione decretalium ALEXANDRI III. vsus videtur, in qua pari errore, cum illa, quam in appendice *p. 264. c. 6. tit. XLI.* adduxi, EVGENIO hæc decretalis tributa est.
98) *Petat*, C. H. habet.
99) *Actorem*, C. R. 1. legit cum ed. ant.
100) *Confessus fuerit*, C. R. 1.
1) *A communione fidelium*, C. H.
2) Ad illustrationem et compositionem *c. 2. et 3. C. VI. q. 2.* hanc decretalem scripsit ALEXANDER III. Vnde constat, per *accusationem* publice conuincendum fuisse reum, antequam communione pelleretur, nec sufficisse *priuatam episcopi scientiam.*

CAP. III.

Si ordinarius subiectus episcopo profert in sibi subiectum iustam censuram ecclesiasticam; episcopus illam seruare debet: et illam sine satisfactione et conscientia proferentis relaxare non debet.

ALEXANDER III. *Florentin. episcopo.* (*ann.* 1170. *Roma in Hetruriam.*)

Cum n ab ecclesiarum prælatis ecclesiastica sententia in malefactores aliquos promulgatur: rata debet et firma consistere 3), et vsque

3) *Subsistere*, C. R. 1.

d Tamen. e *Vide l. vn. C. qui pro sua iurisd. et l. 3. C. de offic. præt.* f *Cap. 1. eod. tit. in 1. compil. Trident. conc. sess. 24. de reform. cap. 8.* g *Vid. l. imperium. cum not. ff. de iurisd. omn. iud* h *al.* Augustin. *in concil. part. 50. cap. 55.* Idem Norwicensi episcopo. i *Cap. 6. eod. tit. in 1. compil. et post concil. Lateran. p. 50. cap. 55.* k *Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 13.* l Actorem. m Thom. 3. *p. qu. 80. art. 6. Sotus in 4. sent. dist. 12. qu. 1. art. 6.* n *C. 3. eod. tit. in 1. compil. et post concil. Later. p. 31. c. 7.*

ad dignam 4) satisfactionem inuiolabiliter obseruari. Quapropter [*d. t. per A. S.*] mandamus, quatenus, si quando [*dil. fil. noster Lan.*] plebanus 5) sancti P. 6) *a* [*de Lucar.*] in clericos vel laicos parœcianos suos interdicti vel excommunicationis sententiam rationabiliter tulerit, ipsam facias inuiolabiliter obseruari, et eam sine congrua satisfactione, et absque eiusdem 7) plebani conscientia non 8) relaxes.

4) *Condignam*, C. R. 2. et H. habet.
5) H. e. qui *plebi* seu *baptismali ecclesiæ* præerat, qui *prælaturam* gerebat, quia *archipresbyter* erat, vt fusius obseruaui ad *c.* 45. *C. XVI. q.* 1. *not.* 63. Non ergo de *parochis* minorum titulorum quibusuis accipienda hæc decretalis, quibus negata fuit potestas *excommunicandi*, sed de plebano *prælatorum* numero adscripto, qualis erat archipresbyter, qui eo tempore hanc exercebat censuram, quod illustrat *c. f. X. de offic. archipresb.* Omnibus parochis demum *excommunicationem minorem* dedit INNOCENTIVS III. in *c.* 12. *X. de pœnit.*
6) *Sancti Prancaci*, C. R. 1. sed H. habet cum L. et c. 3. comp. cit. *Pancratii.*
7) *Eius*, C. H. legit.
8) *Nullatenus*, est in cit. c. in quo præterea pluralis adhibetur in verbis numerus.

CAP. IV.

Si ordinatio vacantis ecclesiæ etiam patronatæ ex iusta caussa differtur: est ibi per episcopum œconomus ponendus.

IDEM *Cantuarien. archiepiscopo et eius suffraganeis.* (*ann.* 1165. *Romæ in Angliam.*)

Cum vos plerunque *b* oporteat ordinationem ecclesiarum differre, pro eo, quod quandoque personæ vobis 9) minus idoneæ præsententur, aut [*interdum*] inter vos et præsentatores [*personarum*] alia de caussa radix dissensionis 10) emerserit 11) *c*: [*prouidendum vobis est, ne occasione huius dissensionis et scandali interim fructus illarum ecclesiarum depereant, aut eius parochianis in spiritualibus grauia proueniant detrimenta. Inde est, quod*] fraternitati vestræ [*per A. S.*] mandamus, quatenus, si quando in [*illis*] vacantibus ecclesiis, in quibus ecclesiastica persona præsentationem non habet, vel quia personæ minus idoneæ [*vobis*] præsentantur, vel alia de caussa, de iure personas non potueritis 12) in eis 13) instituere, appellatione remota 14) *d*, ponatis œconomos 15), qui debeant fructus 16) percipere 17), et eas aut in ecclesiarum vtilitatem expendere, aut futuris personis [*eos*] fideliter reseruare 18).

9) Pronom. *vobis*, a C. R. 1. abest.
10) *Dissensio*, est in c. 5. cit. comp. 1.
11) C. R. H. et L. *emergit*, legunt.
12) *Poteritis*, legunt C. R. 1. H. et L. cum c. cit.
13) *In ecclesiis*, legimus in cit. c.
14) *Appellatione cessante*, C. R. 1. H. et L. habent cum cit. c.
15) *Idoneos œconomos*, legit C. L.
16) *Fructus earum*, C. R. 1. habet.
17) Vnde ratio dubitandi petenda sit, eleganter explicat FRANCISCVS de ROYE *de iur. patron. in proleg. c. XIV.* obseruatque olim in Anglia et Gallia alibique *custodiam* ecclesiæ, quæ iuri patronatus suberat, sibi vindicasse patronos, et vi huius iuris vacantis ecclesiæ fructus suos fecisse, contradicentibus licet pontificibus, imo et episcopis: *c.* 12. *X. de pœn. c.* 13. *X. de elect. in* 6. quod etiam *ius guardiæ* vocarunt. Inter libertates, quas IOANNES rex Angliæ anno MCCXV teste MATTHAEO PARIS. *ad cit. ann. p.* 217. *in f.* Baronibus confirmare coactus est, etiam hæc fuit: *omnes patroni abbatiarum, qui habent chartas regis Angliæ de aduocatione vel per aliquam antiquam tenuram vel possessionem, habeant earum custodiam cum vacauerint; sicut habere debent et sicut supra declaratum est.* Prouocatur in verbis vltimis ad antecedentia, in quibus custodia vacantium feudorum, episcopatuum, aliarumque dignitatum ecclesiasticarum regi asseritur, ceu plenius a me illustratum est in opusculo: *de iure custodiendi reditus vacantis beneficii.* Verum hoc ius ALEXANDRO III. admodum inuisum fuit, adeoque Cantuariensi archiepiscopo commisit, qua ratione in custodiendis reditibus vacantis ecclesiæ, iuri patronatus subiectæ, versari deberet. Vtrum vero hanc papalem prouisionem patroni, libertatibus regni aduersam, admiserint, valde dubito, post quam eandem adhuc anno MCCXV. strenue propugnauerunt.
18) *Conseruare*, C. R. 2. legit.

CAP. V.

Si constat ordinario, quod absolutus a papa suppressit veram caussam, quare fuerat excommunicatus: debet illum remittere ad papam. Si vero sibi non constat; est tamen sibi vrgens suspicio contra eum: debet cogere eum se purgare.

IDEM *Cantuarien. archiepiscopo.* (*ann.* 1165.)

Ex *e* parte tua [*nobis est constanti assertione propositum, quod interdum quidam pro certis caussis excommunicati sed. apostol. visitant, et retinentes caussas, pro quibus sunt vinculo excommunicationis astricti, de absolutione sua litteras deferunt, continentes, eos ad sedem apostolicam accessisse, et, auditis confessionibus suis, absolutionis beneficium meruisse. Vnde*] quia nos consulere voluisti, vtrum illorum 19) absolutio teneat, qui 20), occultatis excessibus, pro quibus excommunicati fuerant 21), absolutionis beneficium per sedem apostolicam 22) meruerunt, suæ 23) excommunicationis caussam aliam prætendentes: [*tuæ consultationi*] taliter resp. 24) quod, si ita tibi constiterit, debes eos ecclesiastica censura compellere 25), cum litteris tuis, rei veritatem continentibus, ad sedem apostolicam redire. Si vero id tibi *f* non constiterit, et eos suspectos habueris, quod confessi non fuerint veritatem: ipsos compellere debes exinde 26) coram te, quod [*rei*] veritatem confessi fuerint, purgationem præstare 27).

19) *Illa*, est in c. 7. cit. l.
20) *Si*, legitur in cit. c.
21) *Fuerunt*, legitur in C. L.
22) *A sede apostolica*, legit C. H. sed neutrum legitur in cit. c.
23) *Siue*, habetur in c. cit.

a Pancratii. b *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. p.* 15. *cap.* 21. c Emergit. d Cessante. e *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. Later. p.* 31. *c.* 4.

24) *Taliter tibi respondemus*, C. R. 1. legit.
25) *Cogere*, cit. c.
26) *Deinde*, habet C. H.
27) Series verborum ipsa in cit. c. est hæc: *Ipsos compellere debes, quod exinde coram te rei veritatem confessi fuerint purgationem præstare.*

CAP. VI.

Si ex desidia vel malitia delegati papæ, quis perseuerat in peccato: ordinarius loci potest supplere, non obstante, quod caussa fuerit delegato commissa. Hoc dicit, et est casus notabilis et singularis.

COELESTINVS III. 28) (*ann.* 1194. *Romæ.*)

Significauit *g* nobis tua fraternitas, quod quidam de parochianis tuis, cum pro illicita consanguinitatis et 29) affinitatis copula excommunicatione *h* notantur, ad iudices remotiores ab apostolica sede litteras impetrant 30) [*commissionis*]. Per quas, cum ab excommunicatione fuerint absoluti 31), quia dicti delegati ad locum, vbi testes [*consanguinitatis vel affinitatis*] produci valeant, non accedunt, nec aliquos 32) pro eorum receptione transmittunt; in prænominata nefariæ coniunctionis copula remanent: et caussa debitum non sortitur 33) effectum. [*Vnde postulasti a nobis, quid sit tibi in tali articulo faciendum. Cum itaque dolus suus alicui patrocinari non debeat, nec etiam quis per malitiam vel desidiam iudicis delegati debeat*] ad remanendum in copula coniunctionis iniquæ suffragium inuenire: tale damus tuæ fraternitati [*in hac consultatione*] responsum, quod, quotiens ea, quæ prædiximus, in tua diœcesi euenire contigerit 34), licite potes taliter absolutos in pristinam excommunicationis sententiam reuocare, ipsosque tam diu eadem sententia tenere ligatos, donec caussa in receptione testium, et in aliis 35) legitimum incipiat habere progressum, [*vel aliud exinde suscipias ab apost. sede mandatum.*]

28) *Alexander III.* C. R. 1. habet.
29) *Vel*, est in c. 2. comp. 2. h. t.
30) *Impetrarunt*, cit. c.
31) *Ad cautelam* seu per *prouisionale decretum*, quo legitimam haberent standi personam in iudicio coram delegatis, vt addit A COSTA *ad h. c.*
32) *Aut aliquos*, cit. c.
33) *Sortiatur*, ibid.
34) *Contingat*, est ibid.
35) *Aliis*, C. H. legit. omissa partic. *in.*

CAP. VII.

Ordinarius supplet negligentiam abbatis, non reuocantis monachum vagabundum.

INNOCENTIVS III. *Ausitano* 36) *archiepisc.* *i* (*ann.* 1198. *Roma in Galliam.*)

Quanto *k* deuotio religiosorum [*virorum studiosius mandatis diuinis inhæret, et creatori suo placere per opera sanctæ conuersationis intendit, tanto humani generis inimicus ad seductionem eorum suæ fraudis malignitate laborat, et variis modis eis præstat materiam excedendi, et animas eorum inextricabili laqueo nititur irretire.*] Ad audientiam [*siquidem*] nostram noueris peruenisse, quod monachi, canonici et alii regulares tuæ prouinciæ 36*), cum deberent potius in claustro iuxta regularia constituta 37) diuinis obsequiis vigilare, de obedientiis 38) et reditibus, quorum curam gesserunt, pecunia congregata, claustrum abhorrentes, per curias principum et potentum discurrere 39) non verentur, [*et muneribus suis illorum sibi fauorem et gratiam acquirunt, ac de ipsorum familiaritate confisi in conuentu suo graues dissensiones commouent, et cæterorum humilitatem in spiritu arrogantiæ contemnentes,*]

36) *Auxitano*, recte legunt C. R. 1. et L. vel *Auscitano* in Aquitania archiepiscopo.
36*) In c. 1. comp. 3. h. t. ita legimus: *canonici regulares et alii in tua prouincia constituti.*
37) *Iuxta regularem constitutionem*, C. R. 1. legit, sed *instituta*, H.
38) Ea olim in nobilioribus monasteriis erat disciplina, vt minores sub se haberent colonias, quas *cellas*, *obedientias*, vel *prioratus* et *monasteriola* passim vocarunt. Huius instituti hanc fuisse rationem, censet MABILLON: *in act. Benedict. præf. ad secul. V. §.* 33., vt cum ditescentibus monasteriis prædia, fundi villæque plures in remotioribus locis accessissent, quo fructuosior et fidelior eorum esset administratio, cultioribus fertilibusque locis monachos præficerent sub directione *præpositi*, *prioris* vel *decani*, et ad continendos in officio seruos gubernandosque rite colonos, ecclesias ibi construerent atque regerent. Inde elatiores ex abundantia redituum facti monachi sæpe *obedientias*, vt hic refertur, deseruerunt, et potentiorum gratiam muneribus sibi acquirere studuerunt, sub qua se contra monasterium principale defenderent. Vnde sine dubio factum, vt monachi de triennio in triennium in obedientiis, substitutis aliis, reuocati fuerint.
39) *Decurrere*, C. R. 2.

f *Sensus est: si suspecti sunt, quod non dixerint papæ veritatem, compellendi sunt ad purgandam eam suspicionem, vt inde colligatur eos verum dixisse.* g *Cap.* 2. *eodem tit. in* 2. *compilatione.* h *Vide Trident. concil. sess.* 24. *in decret. de reformat. per multa capita.* i *al.* Auxitano. k *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compilat. Vide concil. Viennens. in Clem. de stat. monach. c. ne in agro. §. quia vero. vbi etiam hæc prohibentur. Facit lex, Deo nobis. C. de episc. et cler.*

tes, mandatis prælatorum suorum inobedientes et contumaces existunt, et contra illorum prohibitionem secularium negotiorum sollicitudinibus se immergunt. Cum igitur propter hoc ordo religionis non modicum eneruetur: f. t. per A. S.] mandamus 40), quatenus, quoscunque tales inueneris, nisi ad commonitionem tuam resipuerint, vt proprium 41) [*suum*] in manibus prælatorum suorum sine difficultate resignent, conuertendum in vtilitatem domus, secundum abbatis consilium, et regularem vitam obseruent, si prælati 42) eorum post tuam commonitionem 43) id exsequi negligenter omiserint, per suspensionem officii et beneficii, appellatione remota, compellas.

40) *Fraternitati tuæ mandamus*, C. R. 1.
41) *Vt proprium etiam*, habet C. R. 1.
42) *Et si prælati*, C. R. 1. legit.
43) *Post commonitionem*, C. R. 1. *Post tuam admonitionem*, C. R. 2.

CAP. VIII.

Ab vno episcopo excommunicatus, ab aliis est vitandus. Et archiepiscopus per querelam aditus, non absoluet, nisi primo remittat.

IDEM *Rothomagen.* 44) *archiepiscopo et eius suffraganeis* 45). *(ann. 1198. Roma in Galliam.)*

Ad reprimendam *a* malitiam peruersorum, pœnæ certæ sunt in canonibus constitutæ: quas, sicut latas a vobis interdum in subditos 46), vultis inuiolabiliter obseruari 47), ita latas ab aliis debetis inuiolabiliter obseruare. Ideoque 48) [*per ap. sed.*] mandamus, quatenus sententias, quas [*ven. fr. n.*] Lexouien. 49) episcopus duxerit in subditos suos canonice promulgandas, et vos ipsi seruetis, et a vestris subditis faeietis 50) inuiolabiliter obseruari 51). §. 1. Tu vero, frater archiepiscope, cum excommunicationis sententia per appellationis non suspendatur obiectum, si quis excommunicatus ab episcopo 52), de iniusta tibi fuerit excommunicatione conquestus, ad ipsum, ei quasi coepiscopo deferens, absoluendum, secundum ecclesiæ formam remittas 53). Qui si 54) [*forte*] noluerit ipsum 55) absoluere: tu, recepta cautione iuratoria, absolutionis munus ei poteris exhibere, ita tamen 56), quod, nisi legitime tibi 57) constiterit, eum contra iustitiam excommunicatum fuisse, ex debito sibi iuramento 58) præcipias, vt super eo, de 58*) quo fuerit 59) excommunicatione notatus 60) *b*, eidem episcopo satisfaciat competenter. Quod si facere [*forte*] contempserit: eum in excommunicationis sententiam 61), appellatione remota, reducere non omittas.

44) *Rotonen.* C. H. legit.
45) *Et eius suffraganeis*, omittit c. 2. comp. 3. h. t.
46) *Sententias in subditos*, habet C. L.
47) *Inuiolabiles obseruari*, C. R. 2. et L. legunt cum cit. c. per totum.
48) *Vnde est, quod vni. v.* legimus in cit. c.
49) *Exon.* habet C. R. 1. *Lexoniensis*, legit C. L. *Lexonen.* edit. Pith. sed Gloss. habet: *l. Exouen.* et H. legit: *Laxonien.* denique in cit. c. est: *Lexonen.*
50) *Faciatis*, legitur in C. L. et ed. ant.
51) Antiqua hæc est ecclesiæ disciplina, vt excommunicatus ab aliquo episcopo non recipiatur in communionem ab alio. Idem confirmatum in *c. 5. concil. Nicæni*, cautumque, *vt hi, qui ab aliis excommunicantur, ab aliis ad communionem non recipiantur.* Idem repetit quoque pontifex in verbis his adductis, vt tamen legem, quam aliis scripsit, sibi haud scripserit.
52) *Ab ipso*, C. R. 1. H. L. et ed. ant. legunt cum c. cit.
53) *Remittatur*, habet ed. ant.
54) *Quod si*, cit. c.
55) *Illum*, C. R. 1. H. et L. habent cum cit. c., sed C. R. 2. *eum*, legit.
56) *Tamen*, ed. ant. non habet.
57) *Tibi*, non exstat in C. L.
58) *Iuramento*, legitur rectius in C. L. ed. ant. et cit. c. non *iuramenti.*
58*) Præp. *de*, abest a C. H.
59) *Fuerat*, C. H. habet.
60) *Nodatus*, legitur in C. L. et *innodatus*, in ed. ant.
61) *Sententia*, habet C. L.

CAP. IX.

De caussis subditorum archiepiscoporum et episcoporum suorum patriarcha non cognoscit: nisi per appellationem legitimam, aut vigore consuetudinis seu priuilegii.

IDEM *Turonensi* 62) *c archiepiscopo. (ann. 1198. Roma in Syriam.)*

Duo *d* simul [*consultationem scilicet et querimoniam; vnica tuæ f. petitio continebat, per quam a ven. fr. n. Hierosolymitano patriarcha conquerebaris, clericos tuos tecum iniuste grauari, qui eos, spreto iudicio tuo, coram quo parati sunt de se querimoniam deponentibus iustitiam exhibere, licet ad eum per appellat. caussa minime deferatur, coram se respondere compellit, et vtrum ad id possint de iure compelli, per nostras postulabas litteras edoceri. Volentes igitur super grauaminibus tibi prouidere prædictis, et*] consult. t. [*quod canones sentiunt*] t. r. quod 63), cum sit in canonibus 64) definitum, primates vel 65) patriarchas nihil iuris præ ceteris habere, nisi quantum sacri canones concedunt, vel *e* prisca 66) illis 67) consuetudo contulit ab antiquo *f*, ita, vt secundum Nicænas *g* regulas sua priuilegia seruentur ecclesiis, præterquam si apostol. sed. 68) antiquam ecclesiam 69), vel rectorem ipsius, quolibet speciali priuilegio decreuerit honorare: [*de conf. f. n. con. respondemus, quod,*] quamdiu clerici tui 70) coram te voluerint stare iuri, compelli non debent iudicium [*eiusdem*] patriarchæ subire, nisi caussa [*forsitan*] per appell. ad eius audientiam perferatur 71): aut [*quod non credimus,*] ei aliquid super hoc a sede apostolica sit indultum.

62) Falsa est hæc inscriptio, et verior ex C. R. 1. et H. substituenda hæc: *Tyrensi*, qui hoc tempore subiectus erat patriarchatui Hierosolymitano. Postquam enim ab occidentalibus *regnum Hierosolymitanum* Saracenis ereptum in nouam formam redactum fuerat: fines patriarchatus eiusdem quoque extensi, et Tyrensis, antea Antiocheno subiectus, patriarchæ Hierosolymitano assignatus est, cuius iudicii in hac decretali fit mentio. Patriarcha enim Latinus idem ius sibi attribuisse videtur, quod eo tempore pontifex vsurpabat, vt etiam in prima instantia ex quibuscunque diœcesibus ad eum pateret recursus.
63) Partic. *quod*, omittitur in c. 3. cit. l.
64) *Decretum* GRATIANI intelligit, quia INNOCENTIVS III. verba, quæ hic sequuntur, descripsit ex *c.* 8. *C. IX. q.* 3. vt ibidem *not.* 20. obseruaui, adeoque rursus liquet, *decretum* appellatione *canonum* eo tempore venisse, et *authenticam* habuisse *auctoritatem.* Ceterum C. H. legit: *canone*, pro *canonibus.*
65) *Vel*, non adest in cit. c.
66) *Et prisca*, legunt C. R. cum L. et cit. c.
67) *Eis*, C. R. 1. legit, sed in H. neutrum habetur.
68) *Apostolica sedes*, legit C. L. integris vocibus.
69) *Aliquam ecclesiam*, C. R. H. L. ed. ant. Pith. et cit. c. legunt.
70) *Tui*, non exstat in C. L.
71) *Proferatur*, C. H. habet.

CAP. X.

Archiepiscopus impeditus potest consecrationem sui suffraganei alteri committere: et consecrandus tenetur ab illo commissario munus consecrationis recipere.

IDEM *Turonensi* 72) *archiepiscopo. (ann. 1198. Roma in Gall.)*

Quod sedem *h* apost. 73) [*consulis super his, quæ tibi dubia existunt, gratum gerimus et acceptum, et tua exinde f. merito videtur commendanda: cum lex diuinæ constitutionis eandem sedem totius posuerit orbis terrarum magistram, vt quicquid dubitatur ab aliquo, ab ea tandem eiusdem ratio requiratur.*] Nos siquidem consuluisti 74), vtrum, si [*forte*] aliqua infirmitate, vel alia iusta 75) caussa detentus, aliquem suffraganeorum tuorum consecrare non posses, alicui 76) coepiscoporum tuorum vices tuas committere licitum tibi esset, [*et vtrum electus, qui pro consecratione instaret, ab eo, cui vices tuas commisisses, taliter deberet licite consecrari?*] Consult. tuæ taliter respondemus 77), quod in tali articulo 78) constituto, et tuas vices, vt dictum est, tibi committere 79) licet, et consecrandus munus debet ab eo consecrationis *i* accipere 80), *k* cui eas duxeris committendas: dummodo catholicus habeatur, et impedimentum ei ex 81) subtractione gratiæ apost. sedis non obsistat.

72) *Cyrenensi*, legitur in C. L. sed male.
73) *Quod sede apostolica*, habet C. L.
74) *Consulere voluisti*, C. R. 1. legit; sed c. 4. comp. cit. *decreuisti prouide consulendos.*
75) *Aliqua iusta*, C. H. legit; sed c. cit. *iusta de caussa.*
76) *Vtrum* voci *alicui* præmittitur in C. L. quum tamen antecedens *vtrum*, loco suo quoque legatur.
77) *Tale damus responsum*, legimus in cit. c.
78) *In tali te articulo*, C. R. 1. legit.
79) Pronomen: *tibi*, a C. R. 1. abest.
80) *Recipere*, C. R. 1. legit.
81) Particula: *ex*, non exitat in ed. ant.

CAP. XI.

Archiepiscopus caussam ad se per appellationem delatam, subditis suffraganei committere potest: non tamen ad ipsam suscipiendam compellere potest. H. d. vsque ad §. Præterea.

IDEM *episcopo Heliensi. (ann. 1204. Roma in Galliam.)*

Pastoralis officii: [*et infra.* l] Ex parte *m* tua fuit insuper quæsitum 82) *n*, vtrum, si aliqua caussa fuerit ad archiepiscopum per appell. delata, possit 83) eandem iure ordinariæ potestatis suffraganei sui subdito delegare, vel animaduertere in eundem *o*, si caussam renuerit suscipere delegatam? Ad quod 84) [*vtique*] respondemus, quod archiepiscopus ipsum 85) ad suscipiendam delegationem huiusmodi compellere nequit inuitum; cum in eum, exceptis quibusdam articulis, nullam habeat potestatem: licet episcopus suus eidem sit metropolitana 86) *p* lege subiectus. [*et infra.*]

Mortuo delegato papæ, qui excommunicauit reum, vel actorem in possessionem induxit, si eius successor in delegatione succedit, absoluere et restituere possessionem poterit; alias solus papa restituet et absoluet, præterquam in mortis articulo: ne tamen currat annalis præscriptio, reus coram ordinario, vel publicis personis de stando iuri cautionem præstabit. Hoc dicit.

82) C. R. H. et L. *requisitum*, legunt cum c. 5. comp. cit.
83) *An possit*, habet C. R. 1.
84) *Ad quod breuiter.* C. H.
85) *Eum*, secundum C. H.
86) *Metropolitica*, C. R. et L. legunt, et ed. ant. habet: *metropolita.*

a *Cap. 2. eod. tit. in 3. compil.* b *al.* notatus. *Nam*, innodatus. *in nulla manuscr. reperitur.* c *al.* Tirensi. d *Cap. 3. eod. tit. in 3. compil.*

e Et prisca. f *Vide l. de quibus. ff. de leg. et C. quæ sit long. consuet.* g *Has habet in dist. conc. can. 6. et 7.* h *Cap. 4. eod. tit. in 3. compil.* i *al.* a consecratore. k *Vide l. vnicam. C. qui pro sua iurisd.* l *Quæ hic desunt, require ex c. pastoralis. supr. de off. iud. delegati.* m *Cap. 5. eod. tit. in 3. compil.* n Requisitum. o *Ratio est, quia iudicare est publicum munus. l. munerum. §. iudicandi. De mun. et hon. et l. vn. C. qui pro sua iurisdict.* p Metropolitica.

§. 1. [*Edoceri*] præterea postulasti, an alicui 87) *a* liceat sine speciali mandato apostol. sedis, delegato, qui reum propter contumaciam manifestam excommunicationis vinculo innodauit, vel petitorem caussa rei seruandæ in possessionem petitorum 88) induxit, rebus humanis exempto, eidem volenti iuri parere, absolutionis beneficium impertiri, et possessionem restituere intra annum, sufficienti recepta primitus cautione?

Ad quod [*vtique*] dicimus, quod, cum delegatus, quantum ad illud sit maior ordinario, sine mandato summi pont. excommunicatus ab huiusmodi delegato non potest per alium, præterquam in mortis *b* articulo, absolutionis gratiam obtinere, nisi forsan delegatus talis extiterit, cui alius succedat in onere et honore. Nec per alium, quam per summum pontificem recuperare poterit possessionem amissam. Veruntamen, ne alius post annum verus efficiatur possessor, coram ordinario, vel si eius copiam habere nequiuerit 89), coram publicis et honestis personis, vt quasi præscriptionem interrumpat annalem, offerre ac 90) præstare, quod iuri parebit 91), poterit cautionem 92): vt sic post annum recuperare possessionem per sedem apostolicam mereatur.

87) Voci *alicui*, adiicit C. L. *ordinario*.
88) *In possessionem rei*, C. R. 1. habet, sed simpliciter *in possessionem*, C. R. 2. legit.
89) *Nequiuerint*, C. R. 1. legit.
90) *Et*, C. H. habet.
91) *Parebat*, legit C. L.
92) Decisionem huius caussæ pontifex ex *l.* 8. *§.* 3. *C. de præscript.* 30. *vel* 40. *ann.* speciatim vero ex *l.* 2. *C. de annali except.* petiit, in qua hoc remedium interrumpendi præscriptionem annalem *coram honestis personis* in hoc casu præscriptum est.

CAP. XII.

Papa per rescriptum, quo mandat ordinario, vt subditos suos corrigat, non facit ex hoc ipsum delegatum: ideo ab eo poterit appellari ad proximum superiorem, sicut, si papa nullum mandatum fecisset. Hoc dicit.

IDEM *archiepiscopo Senonens.* (al. *Senensi. ann.* 1207. *Roma in Galliam.*)

Licet *c* in corrigendis excessibus iuxta canonicas sanctiones 93) appellationis sit diffugium interclusum, et ideo [*ven. fr. n.*] Parisiens. 94) episcopus a nobis receperit 95) in mandatis, vt tam circa [*monachos et alios*] viros religiosos, quam etiam clericos seculares suæ iurisdictioni subiectos, qui *d* multa et 96) grauia crimina 97) committere proponunt 98), [*quæ cedunt non solum in animarum dispendium, sed etiam scandalum plurimorum,*] inquirat et corrigat, appell. rem. quæ viderit corrigenda, statuens 99) ad reformationem eorum, quod regulare fuerit et honestum; quia tamen intentionis nostræ nec fuit 100), nec esse debuit, iurisdictioni tuæ per mandatum huiusmodi derogare: præsentium auctoritate duximus declarandum, quod, si in inquisitionibus 1) ab eodem episcopo, non tanquam delegato, sed tanquam ordinario faciendis, aliquis casus emerserit, in quo licitum sit ad sedem metropolitanam appellare, prædicti occasione mandati 2), auctoritati tuæ, quo minus ad te tanquam ad metropolitanum appellari valeat, nolumus aliquatenus derogare *e*. [*Tu tamen nec impedias per te ipsum, nec per alios facias impediri, quo minus idem episcopus in corrigendis excessibus subditorum officii sui debitum exsequatur, et, si forsan in casu concesso ad te fuerit appellatum, in appellationis caussa prudenter et iuste procedas.*]

93) Verba *: iuxta canonicas sanctiones*, in C. R. H. et L. non leguntur.
94) *Parien.* est in c. 6. comp. cit. 3. h. t.
95) *Recepit*, legitur in C. L. ed. ant. et c. cit.
96) Copula *et*, non adest in cit. c.
97) Vox: *crimina*, non legitur in C. R. H. L. nec in cit. c.
98) *Proponuntur, quæ*, legunt C. R. H. L. ed. ant. et c. cit.
99) *Statuentes*, habet C. L.
100) *Non fuit*, C. H.
1) a C. R. 1. præpos. *in*, abest.
2) Aliud enim est, caussam specialiter delegare ordinario, quale quid occurrit in *c.* 13. *§.* 1. *X. h. t.* et aliud, ordinarium duntaxat admonere officii sui, vt in subditorum crimina inquireret, et quæ corrigenda erant, corrigeret, quæ admonitio in *concilio* generali, in *c. sq.* relato, quoque facta est. Similis decisio occurrit in *c.* 19. *X. h. t.*

CAP. XIII.

Prælati subditos corrigunt, et reformant, appellatione remota, vel consuetudine non obstante. Si tamen capitulum consueuit corrigere excessus canonicorum, si intra terminum ab episcopo præstandum non facit: ipse episcopus hoc faciet. Hoc dicit, vsque ad §. Cæterum.

IDEM *in concilio generali* 3) f. (*ann.* 1215. *Romæ.*)

Irrefragabili constitutione sancimus, vt ecclesiarum prælati ad corrigendum 4) subditorum excessus, maxime clericorum, ad reformandos 5) mores prudenter ac diligenter *g* intendant, ne sanguis eorum de suis manibus requiratur. Vt autem correctionis et reformationis officium libere valeant exercere: decernimus, vt exsequutionem ipsorum nulla consuetudo, vel appellatio 6) valeat impedire, nisi formam in talibus excesserint obseruandam. Excessus tamen canonicorum cathedralis ecclesiæ, qui consueuerunt corrigi per capitulum, per ipsum in illis ecclesiis, qui 7) talem hactenus consuetudinem habuerunt, ad commonitionem vel *h* iussionem 8) episcopi corrigantur, intra terminum competentem ab eo 9) *i* præfigendum: alioquin extunc episcopus Deum habens præ oculis, ipsos, vt animarum cura requirit, per censuram ecclesiast. corrigere non postponat.

3) *Lateran.* const. 8. legimus in c. 1. comp. 4. h. t.

a *In omnibus impressis habetur dictio*, ordinario, *quæ deest in antiquioribus exemplaribus. In recentioribus ex margine irrepsit in textum, ex glossa tamen constat, non fuisse a Raym. positam.* b *Quia in mortis articulo nulla est criminum aut casuum reseruatio: et ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusuis peccatis et censuris absoluere possunt. Concil. Trid. sess.* 14. *c.* 7. *de casuum reseru.* c *C.* 6. *eod. tit. in* 3. *compil.* d *In omnibus antiqu. ita:* quia multa et grauia committere proponuntur. e Derogari. f *Const.* 7. *et c.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.*

Si canonici sine manifesta et rationabili caussa, maxime in contemptum episcopi, cessant a diuinis: episcopus cessationem non seruabit, et metropolitanus vice papæ cognoscet. Hoc dicit.

§. 1. Cæterum si canonici absque manifesta et rationabili caussa, maxime in contemptum episcopi, cessauerint a diuinis 10); episcopus, si voluerit, nihilominus celebret in ecclesia cathedrali; et metropolitanus ad querelam ipsius, tanquam super hoc delegatus a nobis, taliter eos per censuram ecclesiast. cognita veritate, castiget: quod pœnæ metu talia de cætero non præsumant.

Prælatus in impositione pœnæ, cauere debet a quæstu pecuniæ, et ab omni alio grauamine. H. d. vsque ad finem.

§. 2. Prouideant itaque diligenter ecclesiarum prælati, vt hoc salutare 11) statutum ad quæstum *k* pecuniæ vel grauamen aliud non conuertant, sed istud 12) studiose ac fideliter exsequantur, si canonicam velint 13) effugere vltionem: quoniam super his sedes apost. auctore Domino, attentissime vigilabit.

4) *Corrigendos*, C. R. 2. et H. legunt, sed *corrigend.* C. R. 1. habet, absque terminatione.
5) *Et reformandos*, C. R. 1. H. L. ed. ant. Pith. et Gonz. legunt cum cit. c. *et ad reformandos*, legimus in C. R. 2.
6) Verba, *vel appellatio*, non habentur in cit. c.
7) *Quæ*, C. H. legit cum L. et cit. c.
8) *Et iussionem*, C. R. legunt cum L. et cit. c.
9) *Ab episcopo*, C. R. 1. H. et L. habent.
10) Hoc remedio vti solebat decanus nomine capituli, ad tuendam suam iurisdictionem contra episcopum, vt præsente episcopo a diuinis cessaretur in ecclesia cathedrali, vt docent *c.* 55. *X. de appell.* et *c.* 2. *h. t. in* 6.
11) *Salubre*, C. R. 1.
12) *Sed illud*, C. R. 1. H. et L. habent cum cit. c.
13) *Voluerint*, legit C. R. 1. cum cit. c.

CAP. XIV.

Cum in ciuitate vel diœcesi sunt populi diuersarum linguarum: episcopus debet prouidere eis per viros idoneos, qui secundum varietatem linguarum officia eis celebrent, et sacramenta ministrent. Et si vrgens est necessitas; constituet sibi vicarium pontificem illius linguæ: non tamen propter hoc eadem diœcesis debet habere duos episcopos.

IDEM INNOCENT. III. *in eodem* l. (*ann.* 1215.)

Quoniam *m* in plerisque partibus intra eandem ciuitatem atque diœcesim permixti sunt populi diuersarum linguarum, habentes sub vna fide varios ritus et mores: districte præcipimus, vt pontifices huiusmodi ciuitatum 14), siue diœcesium [*eisdem*] prouideant viros idoneos, qui secundum diuersitates 15) rituum et linguarum, diuina illis officia celebrent et 16) ecclesiastica sacramenta ministrent, instruendo eos verbo pariter et exemplo. Prohibemus autem 17) omnino, ne vna eademque ciuitas, siue diœcesis, diuersos pontifices habeat, tanquam vnum corpus diuersa *n* capita, quasi monstrum. Sed si 18) propter prædictas 19) *o* caussas vrgens necessitas postulauerit: pontifex loci catholicum præsulem nationibus 20) illis conformem 21), prouida deliberatione constituat sibi vicarium in prædictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus. Vnde *p*, si quis 22) aliter se ingesserit

14) *Huius ciuitatis*, habet c. 2. cit. l.
15) *Diuersitatem*, C. H. habet.
16) Particula *est*, in ed. ant. non legitur.
17) *Enim*, ed. ant. habet.
18) *Sed si forte*, secundum C. R. 1.
19) *Præscriptas*, C. R. 2. H. L. ed. ant. et cit. c.
20) Vox: *nationibus*, non extat in C. H.
21) Supra iam ad *c.* 11. *X. de tempor. ordin. not.* 24*) occasionem adduxi, qua factum fuerit, vt in locis, sedi papali eo tempore subiectis, Græci Latinis permixti vixerint, et proprios sacerdotes habuerint. Remedium, quod huic permixtioni et inde præcauendis incommodis quæsitum est, merito probandum, vt scilicet vicarium, *nationibus illis conformem*, h. e. Græcæ ecclesiæ sacris addictum, episcopus Latinus Græcis constitueret. Quod etiam merito probandum in terris protestantium, in quibus subditi ecclesiæ Romano-catholicæ addicti degunt, quibus vicarius, sacris huius ecclesiæ addictus, pari æquitatis ratione constitui potest. Verum a quo? Non a quodam episcopo, vel Romano ipso pontifice, quorum iurisdictio in his terris omni effectu destituta est, sed a domino territorii, qui iurisdictionem ecclesiasticam ibidem exercet in quoscunque subditos, sine religionis discrimine, ipsa pace Osnabrugensi suffragante.
22) *Si aliquis*, C. R. 1. legit.

g *Qua autem ratione prælati subditorum excessus corrigere debeant, præscripsit conc. Trid. sess.* 13. *de reform.* 1. 1. h Et. i *al.* episcopo. k *Infr. de pœn. cap. licet.* l *Const.* 9. *et c.* 2. *eod. tit. in* 4. *comp.* m *Lud. Gom. in Reg. Canc. de Idiom. vbi plura tradit de linguarum similitudine et diuersitate.* n *Alias*, diuersa habens, capita, *etc.* o Præscriptas. p *al.* verum.

rit; excommunicationis se nouerit mucrone percussum: et si nec sic resipuerit, ab omni ministerio ecclesiastico deponendum, adhibito, si necesse fuerit, brachio seculari, ad tantam insolentiam a repellendam.

CAP. XV.

Episcopi, qui per se non possunt, tenentur assumere idoneos, qui suppleant suo loco, quoad prædicationes, visitationes et confessionum auditiones: et vt possint episcopi reperire tales, præcipit in ecclesiis cathedralibus et collegiatis tales institui.

IDEM *in eodem* b.

Inter cætera, quæ ad salutem spectant populi Christiani, pabulum verbi Dei permaxime sibi noscitur esse 23) necessarium: quia sicut corpus materiali, sic anima 24) spirituali cibo nutritur, eo, quod non in solo pane c viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei 25). Vnde d, cum sæpe contingat, quod episcopi propter suas occupationes 26) multiplices, vel inualetudines corporales, aut hostiles incursus, seu occasiones alias 27), ne dicamus defectum scientiæ, quod in eis reprobandum est omnino, nec de cætero tolerandum, per seipsos non sufficiunt ministrare verbum Dei populo 28), maxime per amplas diœceses 29) et effusas 30); generali constitutione sancimus, vt episcopi viros idoneos ad sanctæ prædicationis officium salubriter exsequendum assumant, potentes in opere, et sermone, qui plebes sibi commissas vice ipsorum, cum per se iidem nequiuerint 31), sollicite visitantes, eas verbo ædificent et exemplo 32), quibus ipsi, cum indiguerint, congrue 33) necessaria e subministrent 34): ne pro necessariorum defectu compellantur desistere ab incepto. Vnde præcipimus, tam in cathedralibus, quam in aliis conuentualibus ecclesiis viros idoneos ordinari, quos episcopi possint 35) coadiutores et cooperatores habere, non solum in prædicationis officio, verum etiam in audiendis confessionibus et 36) pœnitentiis iniungendis, ac cæteris, quæ ad salutem pertinent animarum. Si quis autem 37) hoc 38) adimplere neglexerit, districtæ subiaceat vltioni.

23) Vox: *esse*, abest a C. H. L. et c. 3. cit. comp. 3.
24) *Sic et anima*, habet C. R. 1.
25) *Ex ore Dei*, C. R. 2. legit cum L. et cit. c.
26) *Propter occupationes*, C. R. 1. H. et L. legunt, cum cit. c. sed *vel propter occupationes*, C. R. 2. habet.
27) *Occasiones aliquas*, C. R. 1.
28) Vox: *populo*, non habetur in cit. c.
29) Harum regimen, quod simul in Germania territoriale ius annexum habet, vt plurimum impedit, ne episcopi doctoris officio amplius fungi et ad illud idonei doctores assumi queant. Alioquin proprie hoc munus docendi ad officium episcopi spectat, *c. 6. dist. LXXXVIII.* ceu pluribus illustrant ANDREAS du SAVSSAY *in Panoplia sacerd. P. II. libr.* 4. *c.* 2. *sqq.* MAIMBVRG *in historia pontific. Gregorii M. libr. I. ad ann. DXCV.* SIRMOND. *tom. I. oper. p.* 333.
30) *Diffusas*, legunt C. H. L. et ed. ant. cum Pith. et cit. c.
31) *Idem nequiuerint*, C. R. 1. legit cum L. et ed. ant. sed *iu nequeuerini*, habet C. R. 2.
32) *Pariter et exemplo*, C. R. 1.
33) *Congrue*, non legitur in cit. c.
34) *Subministrant*, legit C. L.
35) *Poterunt*, C. R. 2.
36) Copula: *et*, a C. R. 2. abest.
37) Partic. *autem*, in cit. c. non habetur.
38) Pron. *hoc*, non exstat in C. H.

CAP. XVI.

Episcopus in ecclesiis diœcesis suæ debet esse contentus iuribus episcopalibus: et quæ sint iura episcopalia, declarat.

HONORIVS III. *episcopo Assisinatin.* 39) (*ann.* 1218. *Roma in Vmbriam. c. 1. comp. 5. h. t.*)

Conquerente œconomo monasterii sancti Benedicti montis Subasii 40), nobis innotuit, quod tu iuribus episcopalibus non contentus, quæ in ecclesiis seu capellis eiusdem monasterii debes 41) habere, a quibusdam earum procurationem exigis, quas ad dandam procurationem minime sufficere proponebat, petens, [*vt iure tuo contentus existens a molestatione dictarum ecclesiarum super ceteris desisteres, postulans etiam ad omnem litis materiam in posterum amputandam,*] vt specificares, quæ tibi ratione iuris episcopalis competerent in eisdem, quorum 42) f quibusdam [*iuribus episcopalibus*] specificatis, [*hinc inde*] lis fuit [*super præmissis*] legitime contestata. Nos autem, inspectis probationibus [*vtrimque receptis,*] et quæ ab vtraque parte fuere proposita, [*plenius*] intellectis, decreuimus 43), vt in ecclesiis seu capellis tuæ diœcesis 44), ad monasterium ipsum 45) spectantibus, habeas canonicam obedientiam, subiectionem et reuerentiam, institutionem et destitutionem, correctionem et reformationem, ac censuram ecclesiasticam, iurisdictionem quoque caussarum omnium ac forum ecclesiasticum de iure spectantium, pœnitentias, et sacramentorum omnium, quæ ab episcopo sunt recipienda, collationem, synodum, et synodatici 46) g seu cathedratici nomine duos solidos [*Lucensis monetæ,*] quartam decimationum et 47) mortuariorum, visitationem quoque annuam, ita, quod, cum ad eas visitandas accesseris, non h amplius procurationis nomine requiras ab eis, nisi quantum, pensatis facultatibus earundem, moderate poterunt 48) exhibere, ne plus cæteris 49) capellis eiusdem 50) diœcesis in procurationibus 51) onerentur, [*et ecclesiam S. Pauli de Assisia a procurationis onere penitus releuamus.*] Tu autem his iuribus in præfatis ecclesiis contentus existens, non amplius 52) ab eis exigas præter moderatum auxilium, quod iuxta formam Lateran. concilii, si manifesta rationabilis 53) caussa extiterit, cum caritate postulandum: sicut ab aliis ecclesiis eiusdem diœcesis pro necessitate 54) temporis sustinemus.

39) *Asinat.* C. R. 1. *Assisinati*, C. R. 2. et L. *Asinati*, legunt. Rectius c. 1. comp. 5. h. t. *Assisiensi*, ab *Assisio* ciuitate in Vmbria.
40) *Subassii*, legitur in C. L. vel potius *Subaxii*, quod est monasterium in diœcesi Assisiensi.
41) *Debebas*, cit. c.
42) *Quorum*, non legitur ibid.
43) *Decernimus*, ibid.
44) Verba: *tuæ diœcesis*, non leguntur in cit. c. sed paullo post eorum loco legimus: *ad dictum monasterium in diœcesi Assisiensi spectantibus.*
45) Loco vocis: *ipsum*, legitur in cit. c. *dictum.*
46) *Seu synodatici*, habet C. R. 1.
47) *Ac*, legit C. H. cum L.
48) *Potuerint*, habet ed. ant. cum c. cit.
49) *Nec plus ceteris*, secundum C. R. H. et cit. c.
50) *Seu ecclesiis eiusdem*, C. H.
51) *In procuratoribus*, legit ed. ant. sed in c. cit. sunt verba: *in procuratione.*
52) *Nil amplius*, C. R. 1.
53) *Et rationabilis*, C. R. H. L. ed. ant. cum Pith. et cit. c. legunt.
54) *Necessitatibus*, C. R. 1.

CAP. XVII.

Episcopus visitans monasterium, non introducat seculares, sed duos aut tres canonicos suos, cum aliquibus religiosis.

IDEM *abbati et conuentui sancti Remigii* 55) i. (*ann.* 1220. *Roma in Galliam. conf. c. 2. comp. 5. cit.*)

Vt iuxta 56) [*illius supremi post Christum pastoris edictum, pastor forma factus gregis ex animo dignoscitur, non dominandi libidine, sed amore recte regendi debet eum salubriter visitare, sic excessus delinquentium quantum potest corripiens, ne reuelet, sic increpans, ne confundat: quia, cum iuxta sapientis edictum secreto sit arguendus amicus, amicitiæ legem violare videtur, si econtra palam arguat exprobrando.*] Attendentes igitur, quod indecens est, vt [*ven. f. n.*] Remen. archiepiscopo in monasterio vestro visitationis officium exercente, seculares k intersint 57), per quos 58) possit in claustro dissolutionis materia prouenire [*cum nequaquam bene in claustralibus inducantur; auctoritate præsentium*] firmiter inhibemus, vt nullos de cætero seculares in capitulum, nisi duos vel tres de canonicis ecclesiæ suæ in decenti habitu, [*viris*] aliis 59) l quos 60) expedire viderit religiosis adiunctis, secum visitationis tempore introducat m.

55) *Remigii Rem.* C. H. legit cum L.
56) *Et iusta*, C. R. 1. legit.
57) *Seculares intersint personæ*, C. R. 1. habet. Alii *clericos* intelligunt *seculares.*
58) *Per quas*, C. R. 1. legit.
59) *Aliis viris*, C. R. 1.
60) *Quot*, C. R. 1. legit cum L. et c. 2. cit. comp. 5.

CAP. XVIII.

Lex diœcesana, et lex iurisdictionis, sunt diuersæ: vnde res indicata in vna, non obstat agenti in alia.

IDEM *episcopo Baiocen.* 61) n *et archidiacono Rothomagen.* o (*ann.* 1220. *Roma in Galliam. c. 4. comp. 5. h. t.*)

Dilectus filius abbas monasterii Rothomagen. 62) p [*Venet. diœcesis coram*] nobis 63) exposuit, quod tertia pars emendarum, quas homines quinque parœciarum [*quæ sui conuentus sunt vsibus deputatæ*] pro suis excessibus soluere compelluntur, ad suum spectat monasterium ab antiquo, [*et quod inter ipsos homines orta ecclesiastica quæstione citatio ad eundem, sed examinatio et decisio quæstionis ad ven. fr. n. Veneten. episcopum, et ipsum abbatem pertinent, in communi.*] Cumque *fel. mem.* 64) Innoc. papa præd. n. [*conquerente ipso abbate, quod præfatus episcopus super hoc inquietabat eumdem,*] vobis [*de assensu partium*] dederit in

61) C. R. 1. et edit. ant. rectius legunt: *Briocensi*, a ciuitate *Briocensi* in prouincia Turonensi. Integra inscriptio in *c. 4. comp. 5. h. t.* est hæc: *episcopo Briocensi et abbati de Sagenio et archidiacono Recom.* quam recte ita emendat GONZAL. *ad h. t. abbati S. Sergii et archidiacono Redonensi*, quia ecclesia *Redonensis* est suffraganea archiepiscopi Turonensis.
62) *Rothonensis* per totum habet C. L. cum c. cit. quam lectionem etiam approbat GONZ. quod monasterium in diœcesi Venetensi situm et ordinis Benedictini sit. Vid. *c. 2. X. de restit. in int.*
63) Pronom. *nobis*, desideratur in C. R. H. et ed. an.
64) Verba: *felicis memoriæ*, in C. R. L. et ed. ant. non leguntur.

a Insolertiam. b *Const. 10. et c. 3. eod. tit. in 4. comp.* c *Matth. 4. Luc. 4. Deut. 8.* d *Conc. Trid. sess. 5. c. 2. sub rubr. decr. de reform. c. 4. concord. conc. Carthag. 4. c. 4. et concil. Rhem. c. 14.* e *Salarium habere debent per DD. in l. iurisper. ff. De excus. tut. et in clem. cum ab omni. De vita et honest. cler.* f *In vno manuscr.* quorum quibusdam autem iuribus specificatis hinc inde fuit super præmissis lis legitime contestata. *In alio ita*: lis fuit sic legitime contestata.

g *Synodatici et cathedratici nomine quid intelligatur, explicat Grat.* 10. *qu.* 3 *per totum. Adde arcbid. c. 1. de præb. libr. 6.* h *al.* nec. i Fotini k Intersint personæ. l *al.* viris aliis. *al. ita*, vel aliis. m *Tales introducens debet illorum vti consilio. l. quid tamen et ibi Bart. §. si arbiter. ff. de arb* n *al.* Brocensi. o Abbati de Sagunt. p *al.* Voueten. Rotonensis, Venetensi diœcesis.

man

mandatis, vt [*vocatis partibus et*] auditis hinc inde propositis, caussam remitteretis ad eum sufficienter 65) instructam: dictus episcopus processum vestrum 66) diutius impediuit occasione cuiusdam sententiæ, quæ super quibusdam ecclesiis, quoad legem diœcesanam 67), promulgata extitit 68) pro eodem. Vnde præfatus abbas nobis humiliter supplicauit, vt cum citatio, caussarum examinatio, et 69) decisio *a*, ac emendæ, ad legem iurisdictionis pertinere noscantur 70), non sineremus sententiæ memoratæ prætextu negotii processum 71) vlterius impediri. Cum igitur 72) prædicta de lege iurisdictionis existant; [*dister. v.*] mandamus, quatenus huiusmodi sententia non obstante, procedatis in negotio iuxta traditam vobis formam.

65) *Sufficienter*, in C. R. 1. non legitur.
66) *Nostrum*, habet ed. ant.
67) Huius in *c. 1. C. X. qu. 1. et c. 34. C. XVI. qu. 1.* speciatim fit mentio, per quam, vt ad cit. *c. 34. not. 8.* obseruaui, *omnis potestas episcopalis* designatur. Primum fuisse IOANNEM HVGVTIONEM glossatorem asserunt IAN. A COSTA et FLORENS *ad h. t.* qui nouam et hactenus ignotam canonibus et pontificibus, qui HONORIVM III. præcesserunt, distinctionem subtili ingenio excogitauit inter *legem diœcesanam*, qua olim omnia iura episcopalia continebantur, et *legem iurisdictionis*, in sensu speciali acceptam, quam distinctionem HONORIVS III. nouo commento glossatoris deceptus, approbauit, et noui iuris hoc modo conditor fuit, quod successores sequuti sunt. Recte proinde ait IANVS A COSTA *ad h. c. in f. et ita explicandum nouum commentum* IOANNIS HVGVTIONIS, *quod confirmauit primus hac decretali* HONORIVS III.
68) *Extiterit*, C. R. legunt.
69) *Et*, non legitur in C. L.
70) *Noscantur*, habetur in eodem C.
71) *Processum huiusmodi*, C. R. 1.
72) *Ergo*, C. R. H. et L. legunt cum cit. c.

CAP. XIX.

Per rescriptum, quo papa mandat ordinario, vt corrigat clericos suæ diœcesis, non datur ei iurisdictio super exemptos.

GREGORIVS IX. *episcopo Suanensi. (ann. 1228. Roma in Hetruriam.)*

Graue gerimus *b*, quod, cum in ecclesiam sanctæ Mariæ de Orbitello 73), et quasdam alias *c* existentes 74) in tua diœcesi ad monasterium sancti Anastasii de vrbe spectantes, nullam iurisdictionem habeas ordinariam, aut etiam delegatam *d*, occasione litterarum nostrarum, quas super correctione clericorum tibi transmisimus, in eas interdicti, ac in clericos earundem suspensionis sententias promulgasti: quanquam abbas eiusdem monasterii eos corrigere sit paratus. [*et infra.*] Mandamus, quatenus, si est ita, prudenter 75) corrigens 76) per te ipsum, quæ minus prouide attentasti, prædictas sententias sine difficultate relaxes 77).

73) *De orbitello*, habet ed. ant.
74) *Alias ecclesias existentes*, legunt C. R. H. L. et ed. ant.
75) *Prouidenter*, habet ed. ant.
76) *Corriges*, legitur in C. L.
77) *Relaxans*, C. H. legit.

CAP. XX.

Ordinarius, cui competit absoluere ab excommunicatione, potest aliis absolutionem demandare.

IDEM. (*ann. 1229. Romæ.*)

His, quibus 78) *e* ex officio in certis casibus competit illos absoluere, qui pro violenta manuum iniectione incidunt in canonem sententiæ promulgatæ, licet 79) aliis huiusmodi absolutionem committere, cum viderint expedire.

78) *Eis, quibus*, C. R. H. et L. habent.
79) *Liceat*, secundum C. R.

TITVLVS XXXII. DE OFFICIO IVDICIS.

CAP. I.

Ad officium iudicis etiam delegati spectat prouidere aduocatum parti, quæ non potest habere: et poterit dare domesticum.

HONORIVS III. *archiepiscopo sancti Leonardi, et [S. Benedicti] abbati Salernitano* 80) f. (*ann. 1220. Roma in Apuliam. c. vn. comp. 5. de postul.*)

Ex litteris vestris accepimus, quod, cum caussam, quæ inter [*dil. filios*] abbatem et conuentum 81) Fossæ Nouæ ex parte vna, et abbatem et conuentum monasterii Cauen. 82) [*Salernit. diœcesis*] *g* ex altera, super quibusdam possessionibus monasterii sancti Petri de Almaphia 83) *h* vertebatur, [*quas bon. mem. fr. Syluester monachus Fossæ Nouæ, cum idem S. Petri monasterium visitasset, eisdem abbati et conuentui Cauensi vendidit in eiusdem monasterii S. Petri præiudicium et grauamen, vobis duximus committendam,*] quia [*partibus in vestra præsentia constitutis*] pars prædicti 84) monasterii [*S. Petri*] proposuit, quod [*aliquem de ciuitate Salernitana*] habere non poterat aduocatum, vestrum *i* super hoc implorando officium, tu, frater archiepiscope, eidem de 85) magistro R. [*Capuda, Aquensi thesaurario*] clerico tuo ad exhibendum in caussa ipsa patrocinium prouidisti. Verum frater S. [*prior S. Mariæ de Dompno*] Cauen. monachus [*pro monasterio suo*] proposuit, [*id*] in præiudicium 86) eiusdem monasterii factum esse, eo quod dictus R. 87) clericus [*et*] domesticus tuus 88) erat. [*Nos igitur decisionem negotii nolentes friuolis exceptionibus impediri, caussam ipsam ad vos duximus remittendam per apost. v. f.*] mandamus 89), quatenus, hoc non obstante, in negotio ipso, [*sublato app. obst. sine moræ dispendio,*] ratione *k* præuia, procedatis, [*iuxta priorum continentiam litterarum, et quia instrumenta monasterii S. Petri, quæ ipsis dictus S. eiusdem venditionis tempore tradidit, abbas et conuentus Cauen. malitiose occultare dicuntur, ipsos, vt ea vobis exhibeant, monitione præmissa, per censuras ecclesiasticas, sicut iustum fuerit, appellatione postposita, compellatis.*]

80) *Archiepiscopo et S. Leonis abbati Salernit.* C. R. 1. legit; sed in C. R. 2. et H. ita legitur: *archiepo et S. Leonhardi abbati Salernit.* a quibus L. non discrepat, præter quod legat: *Leonardi.*
81) *Conuentum monasterii*, habet C. L.
82) *Cauenen.* C. R. 2. legit per totum.
83) *Almafia*, legunt C. R. H. et ed. ant. sed L. habet: *Delamafia.* Rectius *Amalphia*, vti legitur in c. vn. comp. 5. de postul. in quo tamen mendose omittitur: *vertebatur.*
84) *Dicti*, C. R. legunt cum H. L. et cit. c.
85) *Ei de*, C. R. 1. L. et ed. ant. legunt.
86) *Hoc in præiudicium*, C. R. 1. legit.
87) *Dictus magister R.* secundum C. H.
88) *Tuus et domesticus*, C. H. et L. legunt.
89) Ipse verborum tenor in cit. c. est hic: *mandantes, quatenus, exceptione huiusmodi non obstante, in negotio etc.*

CAP. II.

Cum imploratur officium nobile; fit litis contestatio: secus in mercenario.

GREGORIVS IX. (*ann. 1229. Romæ.*)

Iudicis officium 90), vbicunque pro actione *l* proponitur, veluti cum restitutio in integrum principaliter 91) postulatur, litis contestationem exposcit: alias ante et post ingressum *m* caussæ potest ad hoc sine litis contestatione haberi recursus.

90) *Iudicis officium pro actione proponi*, dicitur in sensu antiqui iuris Romani, quando prætor ipse cognoscebat, nec per *formulam* seu *actionem*, dato iudice pedaneo, procedebat, quo casu eius *officium* implorabatur, seu *cognitio prætoria*, *l. 2. §. 1. vt in poss. legat. l. 4. §. 8. de damn. inf.* adeoque hæc remedia *a mero prætoris officio*, non a *formula* seu actione ordinaria, dependere dicebantur *l. 5. pr. l. 27. pr. de V. obl. l. 4. pr. de damn. inf. l. 27. pr. l. 1. §. 14. de extraord. cognit.*
91) i. e. separato processu et imploratione. Respexit vero pontifex ad *l. 24. §. 5. de min.* vbi dicitur: *ex hoc edicto de minoribus, nulla propria actio proficiscitur: totum enim hoc pendet ex prætoris cognitione.*

TITVLVS XXXIII. DE MAIORITATE ET OBEDIENTIA.

CAP. I.

Prius ordinatus, cæteris paribus, prior et maior habendus est.

GREGORIVS 92) *Augustino Anglorum episcopo* n. (*libr. XII. epist. 15. ann. 604.*)

Cum o certum [*sit, pro omnipotenti Deo laborantibus ineffabilia æterni regni præmia reseruari; nobis tamen eis necesse est bonorum beneficia tribuere: vt in spiritualis operis studio ex remuneratione valeant multiplicius insudare, etc.*] Sit honoris ista distinctio, vt ipse prior et maior habeatur, qui prius communitatis *p* consilio 93), et concordi fuerit actione ordinatus *q*.

92) C. H. addit Gregorio numerum, scil. *IX.* sed perperam.
93) *Cum vnitatis consilio*, habet C. L. et c. 1. comp. 1. h. t.

CAP. II.

Veniens contra decretum vel constitutionem episcopi, debet excommunicari.

IDEM. (*Romæ.*)

Si quis venerit *r* contra decretum episcopi: ab ecclesia abiiciatur. In libro regum legitur *s*: *qui non obedierit principi, morte moriatur.* Et in concilio Agathen. quod *t* anathematizetur 94).

94) *Præcipitur*, C. R. 2. addit, in H. vero verba: *et in concilio Agathen. quod anathematizetur*, non leguntur. In c. 4. comp. 1. h. t. loco *quod*, habetur: *vt.*

CAP. III.

Clericus administratione carens, non tenetur ad iuramentum obedientiæ, vel ad faciendam scripturam super ea.

LEO PAPA 95) *v* (*ad Anastasium Thessalonicensem episcopum epist. 84. c. 1. in med. ann. 445. Roma in Macedoniam.*)

Legebatur *x* in litteris tuis, quod frater Atticus 96) *y* chartulam de

95) *Alexander Papa*, C. R. 1. legit erronee.
96) *Henricus*, habet C. R. 1.

---

a Decisio earum. b *In pluribus antiqu. ita:* quod cum in S Mariæ de Orbitello et quosdam alias ecclesias existentes in tua, *etc.* c Ecclesias. d *Quid hodie possint episcopi circa visitandos et corrigendos monachos, statuit Triden. concil. sess. 21. de reform. cap. 8.* e *Conc. Trid. sess. 14. c. 7. de casuum reseru. et sess. 24. de reform. c. 6.* f *In duobus vetustissimis codicibus ita:* archiep. Salernitano et abbati S. Leonardi. *et in cæteris ita:* archiepiscopo et S. Leonardi abbati Salernit. ord. S. Bened. diœcesis Salern. g Canonensis Salonitanæ diœc. *al.* Cauensis. *aliter* Sauensis, ord. S. Ben.

h Almesia. *al.* Amalphia. *al.* Almasia. i *Quid importet hæc clausula Bart. in l. Titiæ amicæ. ff. de aur. et arg. leg.* k *Parenthesi inclusa, desunt in multis manuscr.* l *Id est, vbi actio deficit.* m *Id est, vel post litem contestatam, vel postquam est in caussa conclusum.* n *libr. 12. epist. 15.* o *Cap. 1. eod. tit. in 1. comp. et post. concil. Trid. sub Alex. III. p. 44. c. 1.* p *al.* cum vnitatis. q *Vide l. honores. ff. de decur.* r *Cap. 3. et 4. eod. tit. in 1. comp Burch. l. 15. c. 23. Iuo p. 16. c. 24.* s 1 *Reg. 13. Deut. 17.* t Vt. v *Ep. 82.* Anastasio episcopo Thessalonicensi. x *Cap. 2. eod. tit. in 1. comp.* y Atticus.

obedientiæ sponsione conscripserat 97), in qua 98) signum prodebatur iniuriæ. Non enim necessarium fuerat 99), vt *a* obligaretur scripto, qui obedientiam suam ipso iam voluntarii aduentus officio comprobabat 100).

97) *Scripserat*, est in c. 2. comp. 1. h. t.
98) *In cuius chartulæ mentione*, legimus in cit. c. pro *in qua*.
99) *Fuit*, C. H. legit.
100) *Comprobat*, legit C. L. sed cit. c. *probat*.

CAP. IV.

Ab omnibus de diœcesi obediendum est episcopo.

CLEMENS PAPA III. 1) *b*

Omnes *c* principes terræ, et cæteros 2) homines episcopis obedire, beatus Petrus præcipiebat.

1) *Clemens papa*, legitur in C. H. L. et ed. ant. sine numero. Ceterum Pseudo-CLEMENTEM I. *in epist. ad Iacobum* intelligendum esse, docet collectio spuria Isidoriana apud BLONDELLVM in *Pseudo-Isidoro p. 21.*
2) *Cunctos*, legitur in c. 5. cit. comp.

CAP. V.

Non obediens canonicis institutis, incurrit inobedientiæ notam, id est, infamiam.

INNOCENTIVS III. *capitulo Herbipolen.* 3) (*ann.* 1198.)

Illud Dominus in *d* beato Petro: [*et infra.*] [*vener. fr. n. quondam Hildesemen. episcopus, imperialis aulæ cancellarius, non attendens, quia multa sunt, quæ præter specialem auctoritatem sed. apost. de iure non possent nec deberent impune ab aliquibus attentari, vtpote cessiones et translationes episcoporum, et alia, quæ nota sunt vobis, licentia nostra non solum non obtenta, non petita, sed nec etiam postulata, ecclesia Hildesem. relicta, Herbipolensem ecclesiam occupauit.* [et infra.] *Munitiones autem et oppida Herbipolensis ecclesiæ in vtilitatem ipsius se asseruit tenuisse, ne, si ad alias manus forsitan deuenissent, non essent, qui postmodum eas liberarent. Sed*] cum spiritualia sint temporalibus digniora *e*, et obedientia melior sit quam victima 4), et auscultare magis, quam adipem arietum offerre: non debuerat 5) Hildesemensis 6) episcopus pro temporali commodo obedientiæ notam incurrere, et apostolicis iussionibus contraire.

3) *Innocentius III. canonicis Herbipolensibus.* C. H. habet.
4) *Quam victimæ*, C. R. 2. legit cum H. et L.
5) *Debuit*, in C. R. 1. legitur.
6) *Hyldemen.* C. R. 2. habet. Idem est in c. 1. comp. 3. h. t. quæ alias habet: *Hildesin.* et *Hildemen.* Vid. *c.* 3. *X. de translat. episc. not.* 39.

CAP. VI.

Imperium non præest sacerdotio, sed subest, et ei obedire tenetur. Vel sic: *episcopus non debet subesse principibus, sed præesse.* H. d. et est multum allegabile.

IDEM *illustrissimo Constantinopolitano imperatori* 7). (*ann.* 1199. *Roma in Thraciam.*)

Solitæ *f* benignitatis affectu [*recepimus litteras, quas per dil. fil. n. archid. Durachii, virum prouidum, et discretum, et fidelem, imperialis nobis excellentia destinauit: per quas intelleximus, quod litteræ, quas per dil. fil. capellanum I. tunc apost. sed. legatum tibi transmisimus, imperio tuo præsentatæ fuerant et perlectæ.*] §. 1. Mirata est imperialis sublimitas, [*sicut per easdem nobis litteras destinasti*] quod te nisi fuimus 8) in nostris litteris increpare, [*licet non increpandi animo, sed affectu potius commonendi, quod scripsimus, meminerimus nos scripsisse.*] Huic autem tuæ admirationi non caussam, sed occasionem præbuit, [*sicut ex eisdem coniecimus litteris,*] quod legisti, beatum Petrum apostolorum principem sic scripsisse *g*: *subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi, tanquam præcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum* 9), *laudem vero bonorum. Volens enim, de quo nos rationabilius admiramur, imperatoria celsitudo per hæc et alia, quæ induxit, imperium sacerdotio dignitate ac potestate præferre, ex auct. præmissa voluit triplex trahere argumentum; primum ex eo, quod legitur, subditi estote; secundum ex eo, quod sequitur, regi tanquam præcellenti; tertium ex eo, quod est adiectum subsequenter, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: per primum subesse sacerdotium, per secundum imperium præeminere, per tertium imperatorem tam in sacerdotes, quam in laicos iurisdictionem, imo etiam gladii potestatem accepisse. Cum enim et boni quidam sint sacerdotes, et quidam eorum malefactores existant; is, qui secundum apostolum gladium portat ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, imo malefacientes presbyteros et eorum excessus præsumptos potest vltore gladio vindicare: cum inter presbyteros et alios apostolus non distinguat.*] §. 2. Verum si 10) personam loquentis, et eorum, ad quos loquebatur, ac vim loquutionis diligentius attendisses: scribentis non expressisses taliter intellectum. Scribebat enim apostolus subditis suis, et eos ad humilitatis meritum prouocabat. Nam si per hoc, quod dixit *h*: *subditi estote*: sacerdotibus 11) voluit imponere iugum subiectionis, et eis prælationis auctoritatem afferre 12) *i*, quibus eos subiectos esse monebat. Sequeretur ex hoc etiam, quod seruus quilibet in sacerdotes imperium accepisset: cum dicatur, *omni humanæ creaturæ*. Quod autem sequitur 13), *regi* 14) *tanquam præcellenti*: non negamus, quin præcellat *k* imperator in temporalibus illos 15) *l* duntaxat, qui ab eo suscipiunt 16) *m* temporalia. Sed pontifex in spiritualibus antecellit 17); quæ tanto sunt temporalibus digniora, quanto 18) anima præfertur *n* corpori: licet non simpliciter dictum fuerit, *subditi estote.* Sed additum fuit, *propter Deum*, nec pure sit subscriptum, *regi præcellenti*, sed interpositum forsitan fuit 19) *o* non sine caussa, *tanquam.* Quod autem sequitur, *ad vindictam malefactorum* 20), *laudem vero bonorum*: intelligendum non est, quod rex 21) vel imperator super [*omnes*] bonos et malos gladii acceperit potestatem, sed in eos 22) solum modo 23), qui vtentes gladio eius sunt iurisdictioni commissi. [*Iuxta quod veritas ait: omnes, qui acceperint gladium, gladio peribunt. Non enim debet, nec potest quisquam alterum seruum iudicare: cum seruus secundum apostolum domino suo stet aut cadat. At id etiam induxisti, quod, licet Moyses et Aaron sacerdotii dignitate secundum carnem fratres extiterint; Moyses tamen princeps populi, Aaron sacerdotii potestate præerat: et Iesus successor eius imperium in sacerdotes accepit. Dauid quoque rex Abiatar pontifici præeminebat. Cæterum licet Moyses dux populi fuerit: fuit et sacerdos, qui Aaron in sacerdotem vnxit, et cui propheta sacerdotium recognoscens, Moyses* (*inquit*) *et Aaron in sacerdotibus eius. Quod vero de Iesu Beniamin ad commendandam prælationem eius scripsisti, magis secundum spiritum, quam secundum litteram debet intelligi; quia secundum apostolum littera occidit, spiritus autem viuificat: pro eo, quod ipse veri Iesu figuram expressit, qui populum suum in terram promissionis induxit. Dauid etiam quamuis diadema regium obtineret: Abiatar sacerdoti non tam ex dignitate regia, quam auctoritate prophetica imperabat. Verum quicquid olim fuit in veteri Testamento, nunc aliud est in nouo, ex quo Christus factus est sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech, qui se non vt rex, sed vt sacerdos in ara crucis hostiam obtulit Deo patri, per quem genus redemit humanum, circa illum præcipue, qui successor est Petri apostoli et vicarius Iesu Christi.*] §. 3. Potuisses autem 24) prærogatiuam sacerdotii ex eo potius intelligere, quod dictum est, non a quolibet, sed a Deo; non regi, sed sacerdoti: non *p* de regia 25) stirpe, sed de sacerdotali prosapia descendenti, de sacerdotibus videlicet, qui erant in Anathot *q*: *ecce constitui te super gentes et regna, vt euellas et dissipes, ædifices et plantes.* [*Dictum est etiam in diuina lege: diis non detrahes, et principem populi tui non maledices, quæ sacerdotes regibus anteponens istos Deos et alios principes appellauit.*] §. 4. Præterea nosse debueras, quod *fecit Deus duo magna r luminaria in firmamento cœli.; luminare maius, vt præesset diei, et luminare minus, vt præesset nocti*; vtrumque magnum, sed alterum maius: [*quia nomine cœli designatur ecclesia, iuxta quod veritas ait: simile est regnum cœlorum homini p. f. qui ex. su. ma. con. du. op. in vineam suam. Per diem vero spiritualis accipitur, per noctem carnalis secundum propheticum testimonium: dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.*] Ad firmamentum igitur cœli, hoc est, vniuersalis ecclesiæ 26), fecit Deus duo magna luminaria, id est, duas instituit dignitates, quæ sunt pontificalis auctoritas, et regalis potestas.

7) Non BALDVINO, qui demum a. MCCIV. imperium Græcorum inuasit, hæc epistola scripta est, vt A COSTA *ad h. t. p.* 211. *in f.* arbitratus est, credíditque, huius arrogantiam castigatam fuisse ab INNOCENTIO III. sed ALEXIO COMNENO, vt traditur in *gestis Innocentii III.* §. 63. more Græcorum imperatorum vso, qui talem patriarchæ dignitatem haud deferebat, qualem ipsi vindicandam esse credebat papa, ex principiis nouis ecclesiæ Latinæ, quibus principatum super omnes reges et principes terræ patriarchis, imo episcopis quibuscunque asserebat, vt eius argumenta docent, et iam PSEVDO-ISIDORVS, in *c.* 4. *X. h. t.* relatus, in hoc tramite ei præiuerat, cuius vestigia fideliter legit. Quod reliquum est C. L. legit: *Illustri Constantino.*
8) *Visi fuimus*, recte C. R. 1. habet cum c. 2. cit. comp. *sumus*, est in C. H.
9) *Malorum*, legit C. R. 1.

10) *Verum etsi*, c. cit.
11) *Sacerdotio*, idem c. legit.
12) *Auferre*, legit editio antiqua cum cit. c. Ast C. L. litteræ *u*, puncta subscripsit eamque radendo torsit, litteram *f*, autem intermisit geminare, et manu aliena superscriptum est *tribuere*: ex quo conficitur, scribam dicti codicis in mente habuisse: *afferre.*
13) *Sequebatur*, est in cit. c.
14) *Siue regi*, habet C. L.
15) *Illis*, cit. c.
16) *Recipiunt*, C. R. 1. H. L. et c. cit.
17) *Antecellet*, cit. c.
18) *Quantum*, in C. R. 2. legitur.
19) Vocabulum: *fuit*, abest a C. H. L. et ed. ant.
20) *Malorum*, C. H. legit.
21) *Intelligendum est, non quod rex*, C. R. 2.
22) *In eis*, habet C. R. 2.
23) *Tantummodo*, C. R. 1. legit.
24) *Potuissesque*, C. R. 2.
25) *Nec de regia*, legunt C. R. 1. et L. cum cit. c.
26) *Vniuersæ ecclesiæ*, C. R. 1. legit.

a Quod. b *In vetustioribus ita:* Clemens Papa. c *Burch. l.* 1. *c.* 124. *Iuo p.* 5. *c.* 224. *et c.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil. In aliis:* omnis princepes. *etc.* 1. *Petr.* 2. d *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* e *Facit lex, innouatione. et ibid. Bart. C. de sacr. eccles.* f *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.* g 1 *Petr. cap.* 2.

h Dicit. i *In quibusdam impressis*, auferre, *et male vt ex serie constat.* k Præcedat. l Illis. m Recipiunt. n *l. sancimus. C. de episcop. et cler.* o *Verbum*, fuit, *deest in antiquis.* p *al.* nec. q *Hier.* 1. r *Genes.* 1. *Psal.* 135.

ſtas. Sed illa, quæ præeſt diebus, id eſt ſpiritualibus, maior eſt: quæ vero carnalibus 27), minor, vt, quanta eſt inter ſolem et lunam, tanta inter pontifices et reges differentia cognoſcatur. Hæc autem 28) ſi prudenter attenderet imperatoria celſitudo; non faceret, aut permitteret Conſtantinopolitanum patriarcham, magnum quidem et honorabile membrum eccleſiæ, iuxta ſcabellum pedum ſuorum in ſiniſtra parte ſedere: cum alii reges et principes, archiepiſcopis et epiſcopis ſuis, ſicut debent, reuerenter aſſurgant, et eis iuxta ſe venerabilem ſedem aſſignent. [*Nam et piiſſimus Conſtantinus quantum honoris exhibuit ſacerdotibus, tua, ſicut credimus, diſcretio non ignorat.*] §. 5. Nos autem etſi non increpando ſcripſerimus 29), potuiſſemus tamen rationabiliter increpare: [*cum B. Paulus apoſtolus epiſcopum inſtruens ad Timotheum ſcripſiſſe legatur: prædica verbum, inſta opportune, importune, argue, obſecra, increpa, in omni patientia et doctrina. Non enim os noſtrum debet eſſe ligatum, ſed patere debet ad omnes: ne ſecundum propheticum verbum ſimus canes muti, latrare non valentes. Vnde correctio noſtra tibi non debuit eſſe moleſta, ſed magis accepta: quia pater filium quem diligit, corrigit, et Deus, quos amat, arguit et caſtigat. Debitum igitur paſtoralis officii exſequimur, cum obſecramus, arguimus, quando increpamus, et non ſolum alios, ſed imperatores et reges opportune, et importune, et ad ea ſtudemus adducere, quæ diuinæ ſunt placita voluntati.*] §. 6. Nobis autem 30) in B. Petro ſunt oues Chriſti commiſſæ, dicente Domino a: *paſce oues meas*; non b diſtinguens inter has oues et alias c: vt alienum a ſuo demonſtraret ouili, qui Petrum et ſucceſſores ipſius 31) magiſtros non recognoſceret 32) et paſtores. Vt illud tanquam notiſſimum 33) omittamus 34), quod Dominus dixit ad Petrum, et in Petro 35) dixit ad ſucceſſores ipſius: *quodcunque* d *ligaueris ſuper terram, erit ligatum et in cœlis* 36), etc. nihil excipiens, qui dixit: *quodcunque* 37) [*ſolueris ſuper terram, e. ſ. et in c. nihil excipiens, qui dixit, quodcunque. Verum his diutius inſiſtere nolumus, ne vel contendere videamur, vel in huiuſmodi gloriari; cum, ſi gloriari expediat, non in honore, ſed in onere, non in magnitudine, ſed in ſollicitudine ſit potius gloriandum: cum et apoſtolus in infirmitatibus glorietur. Nouimus eſſe ſcriptum: omnis qui ſe exaltat, humiliabitur, et qui ſe humiliat, exaltabitur. Et iterum: quanto maior es, humilia te in omnibus. Et alibi: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Propter quod exaltationem noſtram in humilitate ponamus, et humilitatem exaltationem maximam reputemus. Vnde nos etiam ſeruos non ſolum Dei, ſed etiam ſeruorum Dei nos eſſe ſcribimus et fatemur, et tam ſapientibus, quam inſipientibus ſecundum apoſtolum debitores ſumus.*] §. 7. Vtrum autem e imperatoriam excellentiam ad bonum et vtile per litteras noſtras 38) duxerimus 39) inuitandam 40), vtrum tibi iuſta 41) ſuggerimus 42) et honeſta, tua ſollicitudo 43) diſcernat: cum non niſi 44) ad vtilitatem eccleſiæ et terræ Hieroſolymitanæ ſubſidium nos te meminerimus 45) inuitaſſe.

27) *Vero nocti, id eſt, carnalibus*, C. H.
28) *Hoc autem*, C. R. legunt cum L. et cit. c.
29) *Scripſiſſemus*, C. R. 2. habet, ſed ed. ant. *ſcripſimus.*
30) *Nobis enim*, legunt C. H. L. et cit. c.
31) *Succeſſores ſuos*, C. R. 1. ſed *ſucceſſores illius*, C. R. 2. habet cum c. cit. *ſuos ſucceſſores ipſius*, C. H.
32) *Cognoſceret*, legitur in ed. ant.
33) *Nouiſſimum*, legunt C. H. L. et ed. ant.
34) *Non committamus*, habet C. L.
35) *In beato Petro*, C. H. legit.
36) *Et in cœlis*, non legit C. L. nec cit. c.
37) *Quicunque*, C. H.
38) Pron. *noſtras*, abeſt a C. H.
39) *Duximus*, legunt C. R.
40) *Imitandam*, cit. c.
41) *Iuxta*, C. H. legit.
42) *Suggeſſerimus*, habet C. L. cum c. cit.
43) *Celſitudo*, eſt in cit. c.
44) *Non*, in C. H. non exſtat.
45) *Meminimus*, C. R. H. et ed. ant. legunt.

CAP. VII.

Ordinatus per papam, non per hoc eximitur a iuriſdictione ſui epiſcopi.

IDEM *epiſcopo Floren.* 46)

Per tuas f nobis litteras 47) [*intimaſti, quod, cum aliqui eccleſiæ Rom. ſubdiaconi prælationes in tua diœceſi aſſequuntur, pro quibus tibi debent obedientiam exhibere, ſi quando, exigente iuſtitia, te contigerit exercere in ipſis eccleſiaſticam diſciplinam, illi ſubdiaconatus priuilegium allegantes, ea ſe aſſerunt non teneri: ac ſi per huiuſmodi ſubdiaconatus officium ab obedientia, qua tibi tenentur, ratione obtenti beneficii ſint exempti. Super quo*] poſtulaſti per ſedis apoſtolicæ oraculum edoceri, vtrum quis per ordinem ſubdiaconatus a Romano pontifice ſuſceptum, a debita tibi reuerentia ſubtrahatur 48)? Ad quod [*tibi*] breuiter reſpondemus, quod, etſi decens ſit, vt illis, quantum conuenit, a te inter alios tibi ſubditos deferatur, quos benignitas apoſtolica collatione ipſius ordinis 50) honorauit 51), per eam tamen ab obedientia 52), quam alias tibi debent, minime abſoluuntur.

46) *Florentino*, legit C. L. *Florent.* eſt in c. 3. cit. comp.
47) *Intimaſti*, in C. R. 2. et H. additur.
48) Paullo aliter ſonant verba in c. 3. comp. 3. cit. *Vtrum per ordinem ſubd. officii a Romano pontifice perceptum, hi tales a debita tibi reuerentia ſubtrahantur.*

50) *Illius ordinis*, C. R. 1. legit.
51) *Decorauit*, habet C. R. 2. et H. legit: *honorauerit.*
52) Quam iure *ſubiectionis* ei debebat, quæ et *manualis* vocatur in *c.* 11. *X. h. t.* quia data dextra promiſſa, adiuncto etiam homagio. *c.* 5. *X. de iurei.*

CAP. VIII.

Quando de obedientia vel ſubiectione agitur: nihil attentari debet in præiudicium rei, vel poſſeſſoris non citati.

IDEM *Conſtantinopolitano patriarchæ.* (*ann.* 1206. *Ferentino in Thraciam.*)

Inter g quatuor [*animalia, quæ in medio ſedis et circuitu eius deſcribuntur ab Ezechiele, facies aquilæ ſuper ipſorum quatuor memoratur, quia inter quatuor patriarchales eccleſias, Antiochenam, Alexandrinam, Hieroſolymitanam, Conſtantinopolitanam, quæ per animalia ſupradicta ſignificantur, quas apoſt. ſedes in medio habens, quaſi filias amplectitur ſpirituales, cui eadem quaſi in circuitu famulæ obſequentes, ipſa Conſtantinopol. poſt apoſtol. ſedem excellentia præeminet dignitatis, ad cuius exaltationem tanto libentius adſpiramus, quanto ipſam honorabilius membrum ſacroſanctæ Rom. eccleſiæ arctius amplexantes, ipſius auxilio temporibus iſtis eandem amplius noſcimus indigere, ac tuas, qui, Domino diſponente, præeſſe dignoſceris, petitiones libentius promouere diſponimus, quibus non repugnat honeſtas, nec aliis præiudicium generatur: cum a nobis iniuriarum actio non debeat exoriri, a quibus iura tanquam a fonte ad ceteros deriuantur:* et infra. *Tibi duximus reſpondendum, concedendo, vt hi, qui eccleſias ſuas ſeu beneficia poſſident, obedientiam tibi exhibeant: niſi forte aliqua illarum eccleſiarum ante captionem regiæ ciuitatis a iuriſdictione patriarchæ legitime fuiſſet exempta. Subſequentem vero*] petitionem h contra eccleſias, quas tibi ſubiici poſtulabas 53), quæ priuſquam Conſtantinopolis ciuitas caperetur 54), Conſtantino 55) patriarchæ minime reſpondebant, duplici ratione non duximus admittendam. Iuris namque 56) ratio poſtulat 57), vt in eorum præiudicium, quibus eædem eccleſiæ ſunt ſubiectæ, nihil 58) ordinemus 59) de ipſis 60): cum nec citati ſunt 61), nec conuicti, nec per contumaciam ſe abſentent. [*et infra.*] Super obedientia vero, quam vt tibi impendi faceremus, ab archiepiſcopo 62), et epiſcopis regni Cypri ſimiliter poſtulaſti, fere idem [*quod in præcedenti petitione tibi*] duximus reſpondendum; cum et ipſi ante tuam promotionem fuerint i exempti 63), quando videlicet Conſtantin. eccleſia erat inobediens et rebellis: et in eorum abſentia circa k ſtatum eorum 64) non debuerimus l aliquid immutare. Iuſtitiam tamen non negabimus 65) tibi, cum eam duxeris poſtulandam.

53) *Quæ eccleſias ſubiici tibi poſtulabas*, C. R. legunt, ſed L. ita habet: *petitionem, quas eccleſias tibi ſubiici* etc. In c. 4. cit. comp. legimus: *ſubſequente vero petitione, qua illas eccleſias* etc.
54) Quod anno MCCIV. a Comite Flandriæ BALDVINO factum fuiſſe ſupra ad *c.* 11. *X. de temp. ordin. not.* 24*) dixi, quo ipſo in ius eccleſiæ Latinæ tranſiit.
55) Ita C. R. edit. Gonz. et Pith. legunt; ſed C. H. *Conſtantinopol.* L. cum c. cit. et ed. ant. ſeriem poſteriorum litterarum vocis ita abrupit: *Conſtantinop.*
56) *Enim*, C. H. habet.
57) *Ratio dictat et poſtulat*, legitur in C. L. ſed *poſtulauit*, in cit. c.
58) *Nihilominus*, inepte legit ed. ant.
59) *Ordinaremus*, eſt in cit. c.
60) Verba: *de ipſis*, abſunt a C. H.
61) *Citati ſint*, legunt C. L. et ed. ant.
62) Liquet inde, quod, capta a Latinis Conſtantinopoli, patriarcha archiepiſcopum regni Cypri cum epiſcopis ſibi ſubiicere conatus fuerit, qui tamen ab antiquo paruit Antiocheno, vt docet CAROLVS a S. PAVLO *in Geograph. ſacra p.* 282. quamuis poſtea ſe in plenam libertatem vindicauerit, vt ſine capite eſſet metropolis, quod quodammodo in *concil. Epheſ. act. VII.* confirmatum, in quo ſtatu eo tempore, quo hæc decretalis ſcripta, ſubſtitit.
63) *Extiterint exemti*, C. R. 1. H. et L.
64) *De ſtatu ipſorum*, habet C. H. ſed L. cum edit. Pith. et cit. c. *circa ſtatum ipſorum*, et denique ed. ant. *contra ſtatum eorum.*
65) *Non denegabimus*, habet C. R. 1. *non negamus*, C. L.

CAP. IX.

Abbates et ſacerdotes, qui ſunt diœceſani epiſcopi, ad eius ſynodum venire, et ſibi obedire compelli poſſunt per cenſuram eccleſiaſticam.

IDEM. (*ann.* 1214. *Romæ.*)

Quod ſuper m his: [*et infra.*] Abbates et ſacerdotes diœceſana tibi lege ſubditos 66) n, qui ad tuam ſynodum venire contemnunt, dummodo o in ipſa ſynodo non ducas aliquid 67) ſtatuendum, quod canonicis obuiet inſtitutis, per cenſ. eccleſ. ad ſynodum ipſam 68) p venire compellas, et debitam tibi 69) obedientiam et reuerentiam exhibere 70).

66) *Subiectos*, C. R. legunt cum L.
67) Pron. *aliquid*, abeſt a C. H.
68) Pronom. *ipſam*, in C. R. 1. non exſtat.
69) *Tibi*, in C. H. non legitur.
70) *Impertiri*, C. R. 1. habet.

a *Ioan* 21. b *In extrau. c. vnam ſanctam. tit. de maioritate et obed.* c *Vide l.* 1. *ff. de al. iudic. et l. quos prohibet. cum ſimil. ff. de poſtul.* d *Matth.* 16. e *In C. Barb.* verum autem imperatoriam excellentiam ad bonum et vtile per noſtras litteras duximus inuitandam. Vtrum igitur tibi iuſta ſuggerimus, *etc.* f *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.*

g *Huc refer. c. inter quatuor. ſupra de cler. peregr. et infr. de cler. non reſid. et c.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* h *In omnibus manuſcr. ita:* petitionem, qua eccleſias tibi ſubiici, *etc.* i Extiterint. k *al.* contra. l Debuimus. m *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* n *al.* ſubiectos. o *Concil. Trident. ſeſſ.* 24. *de reform. cap.* 2. p Illam.

CAP.

CAP. X.

Canonici regulares inobedientes priori suo, per ipsum excommunicari possunt: et, si fuerint incorrigibiles, de fratrum consortio expelli debent.

IDEM *sancti Stephani et sancti Proculi abbatib. Bononiensibus.* (*ann.* 1214. *Roma in Æmiliam.*)

Cum in *a* ecclesiis sancti Victoris et S. Ioannis de monte: [*et infra.*] Nos igitur ad reformationem earundem ecclesiarum [*quæ peccatis exigentibus et in temporalibus deminutæ, et in spiritualibus sunt multipliciter collapsæ,*] diligenti sollicitudine intendentes, vniuersis canonicis 71) dedimus [*firmiter*] in mandatis 72), vt priori suo in his, quæ ad eum 73) *b* pertinent, obedirent. Cumque omnes, quatuor duntaxat exceptis, se obedire 74) velle [*eius monitis et præceptis*] concorditer respondissent; prædicti quatuor se contra priorem in superbiam erigentes, licet de obedientia suo priori præstanda præstitissent iuramentum corporaliter, tamen exhibiti iuramenti [*et districtæ præceptionis*] immemores, suo priori per omnia restiterunt: et, cum pro contumacia sua nequiuissent ad debitam obedientiam reuocari, dictus prior in eos [*dictante iustitia*] excommunicationis sententiam promulgauit. Cum *c* igitur præfati canonici ad apostolicam sedem accessissent: per scripturas authenticas *d* ex multorum testimonio 75) prælatorum effecti de ipsorum contumacia certiores, recepto secundum formam ecclesiæ ab eisdem 76) corporaliter iuramento, ipsis fecimus absolutionis beneficium impendi, præcipientes eis 77) sub debito iuramenti 78), vt ad suum claustrum, de quo exierant, redeuntes, priori suo secundum Deum deuote ac humiliter obedirent. [*Nolentes igitur, quod idem canonici tam effrenata deinceps libertate vagantur, discr. v. per ap. s.*] mandamus, quatenus [*nostra freti auctoritate*] præfatos canonicos, vt ad prioris sui obedientiam reuertantur, [*sublato cuiusuis appellationis diffugio*] per cens. eccles. compellatis; et, ne de sua possint contumacia vel malitia 79) *e* gloriari, cogatis eos, si videritis expedire, vt iuramentum, quod de parendo mandatis 80) prioris, [*quod*] pro absolutionis beneficio impetrando 81) superbe negauerant, humiliter præstare procurent 82): alioquin eos de fratrum [*ipsorum*] consortio penitus excludatis.

71) *Regularibus*, scilicet, qui in monasteriis pristinum statum, iam votis adstricti, conseruauerant, licet in cathedralibus et collegiatis ecclesiis plerique vitam communem seculo XI. abieciissent, *seculares* proinde dicti.
72) *In præceptis*, c. 2. comp. 4. h. t.
73) *Ad Deum*, secundum C. R. 1. H. et c. cit.
74) *Se parere*, legimus in c. cit.
75) *Et multorum testimonio*, C. R. 1.
76) *Ab eis*, legit C. L. absque compositione.
77) *Eisdem*, secundum C. H.
78) *Iuramento*, legitur in C. L.
79) Verba: *vel malitia*, in C. R. H. L. ed. ant. et cit. c. omittuntur.
80) *Mandato*, habet C. L.
81) *Impendendo*, est in cit. c.
82) *Præstent*, simpliciter legimus in cit. c.

CAP. XI.

Presbyteri et clerici capellarum subditarum titulo cardinalatus, debent cardinali obedientiam, et reliqua, de quibus hic. Et, vacante titulo, succedit capitulum illius ecclesiæ: nisi pro bono pacis aliquid sit exemptum.

HONORIVS III. *G. presbytero cardinali, et capitulo sancti Laurentii in Damaso* 83) f. (*ann.* 1216. *Romæ. conf. comp. 5. c. 1. h. t.*)

His, quæ pro ecclesia 84) S. Laurentii in Damaso ex parte vna, et capellis 85) sibi subiectis ex altera, super scrutinio [*manuali obedientia, correctione, interdicto et excommunicatione*] aliisque articulis *g* fuere [*coram nobis*] proposita 86), diligenter auditis 87), sententiando decreuimus 88), vt earundem capellarum presbyteri et clerici, cardinali, qui nunc est 89) in ipsa 90) ecclesia, et qui fuerint 91) *h* per tempora 92), manualem obedientiam et 93) reuerentiam, et honorificentiam omnem exhibeant, et ad ecclesiam ipsam pro scrutinio, baptismo et capitulo celebrandis, conueniant temporibus consuetis, correctionem ipsius cardinalis recipientes humiliter, et excommunicationis, [*et*] interdicti 94), vel suspensionis sententias, quas tulerit in eos et ecclesias 95) eorundem, inuiolabiliter obseruantes. Quando autem ecclesia ipsa cardinali 96) *i* vacabit 97); capellani et clerici memorati [*nihilominus*] eidem ecclesiæ reuerenter exhibeant omnia supradicta, [*eo duntaxat*] excepto, quod de correctione, et 98) excommunicatione, et suspensione ipsorum pro bono pacis nostræ prouidentiæ reseruamus.

83) *Damasco*, C. R. legunt per totum cum H. sed huius inscriptionis in c. 1. comp. 5. tenor est hic: *dilecto fr. Vuidoni presbyt. card. et capitulo ecclesiæ sancti Laurentii in Damaso.*
84) *In ecclesia*, secundum C. H.
85) *Et capellanis*, legit c. cit.
86) Verba: *fuere proposita*, desunt in C. H.
87) *Coram nobis auditis*, secundum C. R. 1. et in C. R. 2. hæc in margine a manu recent. addita, sed L. ita legit: *fuerunt proposita, coram nobis diligenter* etc.
88) *Decernimus*, C. L.
89) *Sunt*, legit C. H. sed L. omittit dictionem *est*, sicut et ed. ant.
90) Pron. *ipsa*, a C. H. abest.
91) *Fuerit*, cit. c.
92) *Pro tempore*, legunt C. R. H. et cit. c.
93) Particula *et*, non exstat in C. L.
94) *Et interdicti*, C. R. legunt sicut et L. Habent enim cardinales presbyteri in suis titulis *iurisdictionem episcopalem.*
95) *In ecclesias*, C. H. habet.
96) *Cardinalis*, est in c. cit.
97) *Vacabat*, legitur in ed. ant.
98) Particula *et*, rursus non exstat in C. L.

CAP. XII.

Licet abbatissa subditos excommunicare non possit: ipsi tamen sibi obedire tenentur.

IDEM *abbati de Lapide S. Michaelis* [*Michelstein*] *Abradensis* 99) *diœcesis.* (*ann.* 1222. *Roma in German. conf. c. 3. cit. comp.*)

Dilecta filia in Christo 100) abbatissa de Bubrigen. 1) *k* transmissa nobis petitione, monstrauit, quod, cum ipsa plerumque canonicas suas, et clericos suæ 2) iurisdictioni subiectos, propter obedientias 3) et culpas eorum, [*ab*] officio, beneficioque suspendat 4), [*et*] iidem confisi ex eo, quod eadem abbatissa excommunicare eos non potest, suspensionem huiusmodi non obseruant, propter quod ipsorum 5) excessus remanent incorrecti. Quocirca [*discret. t.*] mandamus, quatenus dictas canonicas et clericos, vt abbatissæ præfatæ obedientiam et reuerentiam debitam impendentes, eius salubria monita et mandata obseruent, [*monitione præmissa*] ecclesiastica censura [*appellatione remota*] compellas 6) *l*.

99) C. 3. cit. comp. *Halberstadiensis diœcesis*, rectius habet, quia de *abbatissa Quedlinburgensi* hic agitur. Integram decretalem refert KETTNER *in antiq. Quedlinburg. seculo XIII. dipl. VIII. p.* 230.
100) Verba: *in Christo*, non exstant in C. H.
1) *Quindeliburgen.* C. R. 2. legit, et L. *Quidelimburdensis.* Denique in c. cit. legitur: *Quidliburgens.* qua voce indigitari *abbatiam Quedlimburgicam*, recte putat CIRONIVS ad h. c. episcopatui subiectam Halberstadiensi, vt ipsa decretalis integra apud KETTNERVM et LEVCKFELD *in antiq. Michelstein. p.* 104. *in append.* docet.
2) Ita legunt C. R. L. ed. ant. Pith. et cit. c. rectius.
3) *Inobedientiam*, C. H. habet.
4) *Suspendit*, legit C. L.
5) *Eorum*, C. H. legit.
6) *Mo. p. compelles*, C. R. 1. *p. ec. cen.* (per ecclesiasticam censuram) habet C. L. sed cit. c. *per ecclesiasticas censuras.*

CAP. XIII.

Si metropolitanus a suffraganeo iuramentum exigit vltra formam statutam a canone: in eo, quod est vltra, suffraganeus non tenetur.

GREGORIVS IX. *patriarchæ Gradensi.* (*ann.* 1227. *Roma in Venetiam.*)

Dilecti filii archidiaconus et capitulum Castellan. suam ad nos querimoniam detulerunt, quod, cum a Castellano 7) episcopo exigeres iuramentum præter formam canonicam, quam cæteri suffraganei metropolitanis suis consueuere præstare, iidem 8) conspicientes ex hoc ecclesiæ suæ præiudicium generari, ad sedem apostol. appellarunt. [*et infra.*] Cum igitur non deceat alii te fecisse, quod ab alio fieri tibi nolles: mandamus, quatenus contentus forma canonica, quam nos a coepiscopis nostris nobis immediate subiectis recipimus 9) *m*, nihil 10) amplius a Castellano episcopo obtentu alicuius consuetudinis exigas, prætextu præstiti *n* iuramenti, sciens, nos eundem episcopum ab huiusmodi iuramento, quoad alios articulos absoluisse, vel denuntiasse potius non teneri.

7) *De Castellano*, C. R.
8) *Et iidem*, habet C. L.
9) *Recepimus*, legit C. L cum ed. ant.
10) *Nil*, secundum C. H. et ed. Pith.

CAP. XIV.

Vacante episcopatu, capitulum confirmat et infirmat electiones.

IDEM *priori fratrum prædicatorum* 11), *et archidiac. Rhegin.* (*ann.* 1228. *Roma in Siciliam.*)

Cum olim caussa: [*et infra.*] Quocirca mandamus, quatenus, licet conuentus monasterii sancti Saluatoris Messanens. sint ipso *o* iure hac vice eligendi potestate priuati 12), de gratia tamen eligendi seu postulandi dictis ipsis auctoritate nostra liberam facultatem 13), mandantes eisdem 14), vt, cum ecclesia Messan. vacet ad præsens, electionem suam confirmandam, prout de iure fuerit, vel etiam infirmandam, præsentent capitulo Messan. 15)

11) C. R. 1. *Priori fratrum*, legit. Cætera non exstant.
12) Quod elegissent indignum.
13) *Potestatem*, C. R. 1.
14) *Eidem*, C. H. legit.
15) Habet ergo capitulum ius confirmandi electos abbates: quia iurisdictionem ecclesiasticam interim exercet, ad quam etiam *confirmatio* pertinet, cum caussæ cognitione facienda.

---

a *Cap. 2. eod. tit. in 4. compil.* b *al.* ad Deum. *et pro vtraque littera facit, quod notatur supra de temp. ordin. c. ad aures. in gloss.* 2. c *al.* cumque. d *i. e. sigillis authenticis prælatorum sigillatas, quod dic. vt not. infr. de fid. instr. cap. 1. et c. cum dilectus.* e *Hæc duo verba*, vel malitia, *desunt in antiquis.* f *In pluribus manuscr. habetur*, Damasco, *tam in titulo, quam in textu, sed male: cum sit titulus notus et valde antiquus Romæ.* g Diligenter auditis, *additur.* h Et qui pro tempore fuerit.

i Vacauerit. k *al.* Lumburgens. *al.* Neburgen. *al.* Quedeburgen. l *Vide l. a diuo Pio. ff. de re iud.* m *Vide l. 1. C. de summ. trinit. et fid. cath. et l. 1. de emanc. liber.* n Præteriti. o *In cod. Barb. ita:* ipso iure hac vice eligendi seu postulandi priuatus.

CAP.

CAP. XV.

Qui maior est ordine, licet in ecclesia posterius receptus, in loco et portione præfertur. H. d. secundum veram lecturam.

IDEM *archipresbytero sanctæ Mariæ maioris de vrbe* 16).
(*ann.* 1228. *Romæ.*)

Statuimus *a*, vt presbyteri primum locum, diaconi secundum, subdiaconi tertium, et sic de reliquis obtineant ordinatim 17, etiamsi posterius admittantur 18). Et qui maior est ordine, etiamsi postea sit receptus, in portione percipienda potiorem esse volumus, ac minores facere seruitia consueta.

16) *Idem archiepiscopo S. Mar. maior*, C. R. 1. legit; verba autem: *de vrbe*, non exstant. Sed omnino *archipresbytero* legendum. Sunt enim Romæ plures ecclesiæ S. Mariæ dicatæ, relatæ a GONZALEZIO ad *c.* 13. *X. de constitut.* inter quas primatum habet *ecclesia S. Mariæ maioris*, cui præest *archipresbyter* cum canonicis, certo indicio, hanc olim fuisse ecclesiam *baptismalem*, vid. *c. f. X. de offic. archipresb.* et *c.* 3. *X. de offic. iudic. ordin.* not. 5. verba: *maioris de vrbe*, non exstant in C. H. Inscriptio hæc in L. ita se habet: *Idem archiepiscopo sanctæ Mariæ de vrbe.*

17) *Ordinatum*, habet C. L.

18) Hoc iam dudum ab antiquo in ecclesia obtinuisse certum est: simul tamen ex hoc textu liquet, litem desuper motam et a GREGORIO IX. decisam fuisse. Videlicet de *collegio canonicorum regularium*, ecclesiæ S. Mariæ maioris in vrbe hic fuit quæstio, qui quatenus erant canonici, *æquales* videbantur, vt prius receptus præferendus iis videretur, qui posterius recepti erant, licet *ordinis sacri* intuitu minor ille videretur. Contrarium inter hos canonicos pontifex constituit voluitque, vt *canonicus* presbyter seu de *canonicatu presbyterali* prouisus præferendus esset canonico, qui de *præbenda diaconali* tantum prouisus est, licet postea demum receptus sit, quo in sensu recte hunc textum accipiendum esse censuit BARBOSA *in tr. de canon. et dignit. c.* 18. *n.* 10. Vereor tamen, ne in plerisque canonicorum *secularium* collegiis contraria obtineat consuetudo, vt canonici prius possessionem adepti posterioribus, etsi maiores ordine sint, præferantur, in stallo, voce, optione et ceteris prærogatiuis, ita, vt nouiter receptus vltimum occupare debeat locum, reliquis ascendentibus. Licet enim hanc consuetudinem improbasse videatur pontifex: palam tamen est, hanc in capitulis iuri scripto in Germania, Gallia, aliisque regnis præferri. Vnde in *c. f. X. de constit.* pontifex hanc præsentem decretalem restringit ad casus futuros, vt hi, qui eo tempore iam in possessione præcedentiæ fuerant, hac constitutione non ligarentur, certo indicio, *nouum* quid a pontifice contra præsentem morem Romæ constitutam fuisse, quem plures probant apud BARBOSAM *cit. l. n.* 12.

CAP. XVI.

Si ecclesia sita in aliquo archidiaconatu erigitur in cathedralem: a iurisdictione archidiaconatus eximitur.

IDEM *archiepiscopo Colocensi* 19) b. (*ann.* 1229. *Roma in Hungariam.*)

Cum inferior superiorem 20) c soluere nequeat vel ligare *d*, sed superior 21) inferiorem liget regulariter et absoluat; et satis absonum videatur, vt filius potestatem habeat in parentem: miramur, quod, cum tu 22) monasterium de Cheur. 23) constitutum in Firmiensi archidiaconatu tuæ diœcesis in ecclesiam 24) erexeris cathedralem, archidiac. Firmiensis 25) in tantum prorupit temeritatis audaciam, vt in episcopum ibi consecratum et ecclesiam, suam iurisdictionem exercere 26) præsumat. [*et infra.*] Mandamus, quatenus præfato archidiacono 27), a cuius iurisdictione dictum episcopum denuntiamus 28) exemptum, id districte studeas inhibere. Prouiso, vt, si ex hoc archidiaconi 29) Firmien. iura læduntur, in diœcesi tua, vbi expedire videris, absque alieni iuris præiudicio, recompensationem illi facias congruentem.

19) *Colon.* in C. R. 1. legitur, sed male.

20) *Potiorem*, C. H. legit cum L. et ed. ant.

21) *Potior*, C. H. habet cum L. et edit. ant.

22) Pronomen: *tu*, abest a C. R. 1.

23) *Chuer*, legunt C. R. L. et ed. ant. licet in L. etiam legi queat *Thuer.* Rectius *Cheuer*, quod est monasterium in Hungaria in prouincia Colocensi, erectum in ecclesiam cathedralem, quod etiam obseruat CHOPPIN *libr.* 1. *de sacra polit. lit. g. n.* 4. *in f. p.* 75.

24) Præpos. *in*, a C. R. H. L. et ed. ant. abest.

25) *Firmin.* C. R. 1. legit: *Firmen.* in C. R. 2. est per tot. C. L. *Pirimen.*

26) *Dictum episcopum exercere* etc. habet C. L. quamuis *in episcopum* paullo ante quoque legerit.

27) *Præfecto archidiaconi*, legitur in ed. ant.

28) *Denuntiauimus*, habet C. L.

29) *Archidiaconatus*, C. R. 1. H. et L. legunt.

CAP. XVII.

Compositionem super iure primatiæ vnus solus, cuius interest, poterit impedire.

IDEM *Lemouic.* 30) *archidiac. et priori sanctæ Radegundis* 31) *Pictauiensis.* (*ann.* 1229. *Roma in Galliam.*)

Humilis doctrina magistri: [*et infra.*] Mandamus, quatenus prælatorum Burdegalensis prouinciæ in ea præsentium, et cathedralium capitulorum eiusdem, nec non et Bituricen. capituli super prouisione 32), quam inter Bituricen. et Burdegalen. archiepiscopos in caussa primatiæ duximus faciendam, requiratis assensum, quo habito, prouidentiam *e* nostram 33) sollemniter publicetis. Si qui vero consensum præstare noluerint: vos supersedentes publicationi prædictæ, districte præcipiatis eisdem, vt personaliter, si prælati fuerint, vel si alii, per procuratores idoneos, nostro se conspectui repræsentent, prosequuturi coram nobis ius, si quod habere contendunt, et satisfacturi parti alteri, si succubuerint, in expensis.

30) *Lemonicensi*, legitur in C. L. et ed. ant.

31) *Redag.* C. R. 1. et H. legit: *Ragedundis*, sed L. habet: *Radegundæ.*

32) Diuturna lis fuit inter Bituricensem et Burdegalensem de *iure primatus*, cuius rationes succincte ex antiquitatibus refert P. DE MARCA *de primatu Lugdun.* §. *LII. sqq.* Hanc per *sententiam prouisionalem* dirimere tentauit hac decretali pontifex, conf. *c.* 8. *C. IX. q.* 3. *not.* 20. vbi de *Bituricensi primatu* actum.

33) *Vestram*, legit ed. ant.

a *Ad huius c. declarationem factum fuit c. vlt. supr. de constit.* b *al.* Coloniensi. c Potiorem. d *Vide l. decurio. C. de decur. l.* 12. *not. in l. hominem. ff. mandati.*

e Prouisionem. f *Cap.* 21.

TITVLVS XXXIV.
DE TREVGA 34) ET PACE.

CAP. I.

Statuit tempora Treugarum, et pœnas violantium.

ALEXANDER III. *in concilio Lateranensi f.*
(*ann.* 1179. *Romæ.*)

Treugas 34*) g, a quarta feria post occasum solis, vsque ad secundam feriam in ortu solis, ab aduentu Domini, vsque ad octauas 36) paschæ, ab omnibus inuiolabiter obseruari præcipimus. §. 1. Si quis autem treugas frangere præsumpserit 37): post tertiam admonitionem 38), si non satisfecerit, suus episcopus sententiam excommunicationis dictet in eum 39), et scriptam vicinis episcopis annuntiet 40), quorum nullus 41) excommunicatum in communione recipiat 42), imo scriptam sententiam quisque confirmet 43). Si quis autem hoc violare præsumpserit: ordinis sui periculo subiaceat 44). §. 2. Et quoniam funiculus *h* triplex difficile rumpitur; præcipimus, vt episcopi ad solum Deum, et ad salutem populi habentes respectum, omni trepidatione 45) seposita, ad pacem firmiter tenendam, mutuum sibi consilium et auxilium præbeant 46): neque hoc alicuius amore, vel odio prætermittant. Quod si quis in hoc opere trepidus *i* inuentus fuerit: damnum propriæ dignitatis incurrat.

34) *De Treugua et pace*, C. R. legunt, sicut etiam L. per totum tit. retinentes post elementum *g.* vocalem *u.*

34*) Recte obseruat ACOSTA *ad h. t.* vocem hanc esse originis Germanicæ a *fide*, *Treu*, dictam, vnde etiam *vertragen*, *componere* vel *transigere*, vel *austragen*, *decidere* deriuandum, quod fide data lites componantur vel decidantur. TREVGA ergo hic denotat fidem datam de cessatione pugnæ ad aliquot dies conuentione determinatos, quæ erat *treuga conuentionalis*, quæ contra priuata prœlia, eo tempore vsitata, suasu episcoporum, religionis intuitu, introducta, atque inde tandem *treuga legalis* orta, de qua in *c.* 2. *h. t.* agitur.

35) *Octauam*, habet C. L. cum c. 1. comp. 1. h. t.

36) *Octauam*, iterum legit id. C. cum c. cit.

37) *Tentauerit*, C. R. 1. et cit. c.

38) *Commonitionem*, cit. c.

39) Verba: *in eum*, non exstant in c. cit.

40) C. R. 1. legit: *nuntiet*, sed *repræsentet*, cit. 2.

41) *Episcoporum autem nullus*, cit. c.

42) *Suscipiat*, cit. c.

43) Sua *subscriptione*, vt eleganter obseruat ACOSTA *ad h. t. in f.* vnde etiam testes, qui aderant actui, quorum nomina ei subnotabantur, dicebantur *confirmatorii* obseruante CANGIO *in glossar. med. et inf. latinit.* voce *confirmare.* Repetit videlicet ALEXANDER III. decretum INNOCENTII II. in *concil. Lateran. II. anno MCXXXIX. celebrato c.* 12. quod de *treuga legali* agit, et sententiam hic regustatam ita signat apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. coll. concil. p.* 1210. *Episcoporum autem nullus excommunicatum in communionem suscipiat, imo scripto susceptam sententiam quisque confirmet.*

44) *Subiacebit*, cit. c.

45) *Tepiditate*, est in eod. c.

46) *Mutuum ei auxilium sibi præbeant*, habet C. L.

CAP. II.

Personæ hic enumeratæ, plena securitate gaudent tempore guerræ.

IDEM *k.*

Innouamus *l* [*autem*], vt 47) presbyteri, monachi conuersi, peregrini, mercatores, rustici, euntes vel redeuntes, vel in 48) agricultura existentes, et animalia, quibus arant, et semina portant ad agrum, congrua securitate lætentur *m.* [*Nec quisquam alicubi nouas pedagiorum exactiones sine consensu et auctoritate regum et principum statuere aliquo modo præsumat. Si quis autem contra hoc fecerit, et commonitus non destiterit: donec satisfaciat, communione careat Christiana.*]

47) *Quod*, C. R. 1. legit.

48) *Et*, habet C. L. pro *vel*, sicut etiam c. 2. cit. l. *et in*, legunt C. H. et L.

g *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compilat. et in Panorm. l.* 8. *cap.* 147. h *Psalm.* 138. *eccl. c.* 4. i *al.* tepidus. k *Cap.* 22. *in eodem concilio.* l *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil. Pan.* 8. *c.* 147. m *Posterior pars huius cap. exstat sub tit. de censibus. c. innouamus.*

TITVLVS

TITVLVS XXXV. DE PACTIS.

CAP. I.

Pacta quantumcunque nuda, seruanda sunt.

Ex concilio *a* Africano 49). (*ann.* 348.)

Antigonus *b* episcopus [*Maturensis*] dixit: [*grauem iniuriam patior, et credo, dolere sanctitatem vestram, et contumeliam meam computare communem iniuriam. Optantius cum se repraesentaret; pactum mecum habuit: sed diuisum est, vt in se illiciat populorum imperitorum animos contra disciplinam, et contra euangelicam traditionem, contra pacis placita. Nam si sibi contingere hoc posse arbitraretur: profecto in fratrem aliquid nunquam deliquisset. Vnde*] aut inita pacta *c* suam obtineant firmitatem, aut conuentus, si se non cohibuerit, ecclesiasticam sentiat disciplinam. Dixerunt vniuersi *d*: pax *e* seruetur, pacta custodiantur.

49) Vel potius ex *concil. Carthag. I.* anno CCCXLVIII. habito *c.* 12. quem integrum refert SCHELSTRATE *in eccles. Africana diss. III. c.* 3. Agitur autem in *cit. c.* de transactione inter ANTIGONVM et OPTANTIVM, qui inter se diuiserant plebes, diuisionemque scripto confirmarunt. Vnde frustra hic disceptatur de *nudi pacti* efficacia ex mente iuris canonici: quamuis aliunde satis apertum sit, nunquam a patribus agnitam fuisse doctrinam iuris Romani de *nudorum pactorum* inefficacia.

CAP. II.

Conuentio inualida, per consensum superioris validatur.

GREGORIVS 50) f. (*ann.* 598. *Roma in Siciliam.*)

Quoties *g* in conuentionibus noster exspectatur assensus: ne in dubium veniant, quae geruntur, ratihabitio eas debet pro securitate partium solidare.

50) *Gregorius VIII.* frustra legit C. L. numero nono ante adiecto rursus deleto.

CAP. III.

Iudex debet studiose agere, vt promissa adimpleantur.

IDEM *Ianuario episc. Caralitano* 51) h. (*ann.* 600. *Roma in Sardiniam.*)

Qualiter *i* in Sardinia [*minores vel pauperes ab eis, qui illis maiores sunt, opprimantur, reuerendissimi fratris nostri Carthaginen. episc. atque eminentiss. filii n. Innocentii praef. epistolae testantur, a quibus, vt quae nobis scripta sunt noueritis, ipsarum vobis epistolarum exemplaria praeuidimus transmittenda. Et ideo quia ea, quae nobis petenda sunt, offeruntur,*] studiose agendum est, vt ea, quae promittuntur, opere compleantur.

51) Inscript. abest a C. R. sed in H. L. et ed. ant. legitur tantum vox: *idem.* c. 3. denique cit. comp. habet: *Idem P. E. Ioanni a partibus Sar.*

CAP. IV.

Non valet pactum, per quod beneficium ecclesiasticum debet pecunia resignari.

ALEXANDER III. *Exonen. et Vigornen. episcopis.* (*ann.* 1164.)

Cum *k* pridem S. *l* clericus procurator prioris et monachorum de Acra 52), et P. clericus, pro caussa, quae inter eos [*monachos*] et praedictum P. ac fratrem eius, [*pro*] cuius [*parte*] vicem se gerere dicebat, super ecclesia [*de S.*] et capella de L. vertebatur: ad nostram praesentiam [*pariter*] accessissent, [*ita interim*] inter se, non tamen nobis mediantibus, conuenerunt, quod [*praedictus procurator prioris et monachorum*] eidem P. pro expensis, quas fecerat, tres marchae 53) argenti soluerentur, et idem P. liti cederet, et [*a*] monachorum 54) infestatione [*penitus*] cessaret. Cumque compositionem istam 55) *m* [*ad nostram pertulissent audientiam, eamque*] auctoritate apostolica peterent 56) confirmari: nos eam non duximus admittendam, pro eo, quod videbatur prauam illicitae pactionis speciem 57) continere. [*Monuimus autem praedictum P. vt ipse tam pro se, quam pro suo fratre monachos in pace dimitteret, et eidem liti omnino abrenuntiaret.*] Ille igitur nostris monitis acquiescens 58), et eidem *n* liti pro se ac fratre suo [*penitus*] renuntians 59), authentica [*etiam*] instrumenta, quae super hoc 60) habebat, in nostris manibus resignauit: quae nos 61) [*ea*] priori et monachis [*praedictis S.*] destinantes 62), mandauimus 63), vt [*ex quo praedictus P. nostris super hoc monitis acquieuit, ipsi quoque benignius nostris precibus intenderent, et*] eidem P. et fratri eius 64) in aliquo studerent beneficio 65) prouidere, de quo maius lucrum valeant apostolica intercessione percipere, quam eis deberet 66) ex illa pactione illicita prouenire. Caeterum quia [*saepe dicti*] prior et fratres [*sicut accepimus, et monitis et mandatis nostris*] acquiescere noluerunt 67): [*nos eorumdem clericorum laboribus paterna pietate compatientes vobis per A. S. praec.*] mandamus, quatenus [*priorem et monachos*] moneatis (eosdem,) vt praefato P. et fratri 68) eius [*decens et*] competens beneficium conferant et assignent: alioquin 69) si vobis constiterit, [*saepe*] dictos clericos [*prout ipsi asseuerant,*] a praenominata ecclesia [*de Sintonia*] et capella [*de Lintonia iniuste et*] absque ordine iudiciario 70) violenter 71) [*fuisse*] eiectos, ipsas eisdem restitui *o* faciatis, non obstantibus litteris nostrae confirmationis, quas praedicti 72) prior et monachi a nobis impetrasse noscuntur.

52) *Archa*, C. H. *Acchra*, L. vtrumque mendose.
53) *Marcae*, habet C. H.
54) *A monachorum*, C. R. H. L. ed. ant. Pith. et Gloss. legunt.
55) Pronomen: *istam*, in C. R. 1. non exstat; sed H. et L. legit: *ipsam*, cum c. 4. cit. comp. 1.
56) *Supplicarent*, cit. c.
57) Intelligit collusionem inter actorem et reum, de qua infra agitur *de collus. deteg.* Aliud collusionis pactum occurrit in *c. 6. X. h. t.*
58) *Acquieuit*, est in cit. c.
59) *Abrenuntiauit*, ibid.
60) *Super eadem ecclesia*, ibid.
61) *Et nos*, legimus ibid.
62) *Destinauimus*, legitur in cit. c.
63) *Monentes itaque et mandantes*, ibid.
64) *Ac fratri*, C. R. 1. L. et cit. c. legunt; sed H. habet: *ac fratri suo.*
65) *Aliquod studerent beneficium*, legimus in cit. c.
66) *Debuerit*, est ibid.
67) Verba ipsa in cit. c. ita sonant: *nec monitis, nec mandatis nostris acquiescere voluerunt.*
68) *Ac fratri*, C. R. H. et L. legunt.
69) *Qui si forte facere noluerint, vos, cum exinde requisiti fueritis*, legimus in cit. c. pro voce *alioquin.*
70) *Iudicari*, legit ed. ant.
71) *Laicali violentia*, habet cit. c.
72) *Dicti*, habet C. R. 1. sed *praedictus*, C. R. 2. legit.

CAP. V.

Non valet pactum de succedendo post mortem praelati in ipsius ecclesia.

IDEM *archiepiscopo Eboracensi.* (*ann.* 1170.)

Accepimus *p*, quod quaedam sunt 73) ecclesiae clericis tali tenore concessae, quod post eorum obitum alii nominatim succedant 74). Verum quoniam hoc iniquum est, a sacris canonibus inimicum, et ideo non debet aliquatenus tolerari: [*frat. t. per A. S. praec.*] mandamus, quatenus huiusmodi successiones tam *q* detestabiles et iniquas, [*contradictione et*] appellatione cessante, prohibeas 75), et omnino friuolas et inanes 76) *r* esse discernas 77).

73) *Sint*, legunt C. L. et ed. ant.
74) *Succederent*, C. R. 1.
75) *Fieri prohibeas*, C. H. legit.
76) *Vanas*, legitur in C. R. 2. L. et in c. 5. cit. comp. sed *vacuas*, habet ed. ant.
77) *Decernas*, legunt C. R. H. L. ed. ant. et Gloss. cum c. cit.

CAP. VI.

Qui per pactum augendae pensionis consequutus est ecclesiam, debet ea priuari, et alias canonice puniri.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo, et eius suffraganeis.* (*ann.* 1176.)

Cum clerici vestrae iurisdictionis *s*, sicut accepimus, decedentibus ecclesiarum personis paciscantur, ex ipsis 78) ecclesiis maiores solito 79) soluere pensiones, vt facilius possint easdem ecclesias adipisci: nos *t* [*quidem*] ad tam detestabile vitium exstirpandum [*attentam volumus curam et sollicitudinem adhibere. Inde est, quod*] fraternitati vestrae [*per A. S. praec.*] mandamus, quatenus [*clericis vestris,*] ne id attentare praesumant, [*publice*] districtius prohibentes 80). [*Et*] si [*quidem*] contra prohibitionem vestram venire praesumpserint: appellatione cessante, eos taliter adeptis ecclesiis [*quam citius*] spolietis, alias pro tantae praesumptionis excessu seueritate ecclesiastica punientes 81) eosdem. [*Adhaec, quia sunt clerici quidam, qui cum religiosis viris, collusione facta, citra auctoritatem dicti episcopi ecclesias, quas tenent, eis constituunt censuales, vt post decessum eorum ecclesiae per repraesentationem eorumdem religiosorum virorum ad filios, vel nepotes clericorum ipsorum possint transferri: praesentium auctoritate vobis praecipimus, vt, si qui clericorum vestrorum inuenti fuerint facere talia, eos a praescriptis ecclesiis, subl. appell. remedio, non differatis auctoritate apostolica remouere, ne de sua fraude vel dolo fructum videantur reportare.*]

78) *Pro ipsis*, habet c. 6. cit. comp.
79) *Solitis*, legitur in cit. c.
80) *Sub districta poena prohibeatis*, cit. c.
81) *Et puniatis*, C. R. 1. legit cum L. et cit. c. in quo vox: *eosdem*, plane omittitur.

CAP. VII.

Si ecclesia rem suam locando, vel in feudum concedendo, apponit pactum in praeiudicium iuris parochialis alterius ecclesiae; non tenet: et quicquid hac occasione perceperit, reddere cogitur illi ecclesiae.

INNOCENTIVS III. *in concilio generali.* [*const.* 58.] v (*ann.* 1215.)

Plerique, sicut accepimus, regulares *x* clerici et seculares interdum, cum vel domos locant, vel feuda concedunt, in praeiudicium parochia-

a Carthaginis Africae *primo*, *c.* 12. b *Cap* 1. *eod. tit. in* 1. *compil.* c *al.* sui. d *al.* firmiter. e *Pax hic pro pactione poni videtur.* f *libr.* 7. *epist.* 60. *registri.* g *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* h *libr.* 8. *epist.* 38. *registri:* Ioanni episcopo Caralitano. i *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.* k *Post concil. Lateran. p.* 28. *c.* 2. *tit. de pact. licitis et illic. in rebus ecclesiast. et c.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil.* l Simon. m Ipsam. n idem.

o *Facit l.* 2. *ff. de vi et vi. arm.* p *Post concil. Lateranen. p.* 28. *c.* 28. *et c.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp.* q *Idem conc. Trident. sess.* 25. *de reform. c.* 7. r Vanas. *al.* vacuas. s *Post conc. Later. par.* 28. *c.* 28. *et c.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil.* t *al. additur,* intendentes. v *C.* 56. *al.* 57. x *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.*

rochialium ecclesiarum pactum adiiciunt, vt conductores et feudatarii 82) decimas eis soluant, et apud eosdem 83) eligant sepulturam 84). Cum autem id de auaritiæ radice procedat: pactum huiusmodi penitus reprobamus, statuentes, vt quicquid fuerit occasione huiusmodi pacti perceptum, ecclesiæ parochiali reddatur.

82) *Vel feudatarii*, habet ed. ant.
83) *Eos*, legunt C. R. 1. et L. in C. R. 2. puncta sunt subiecta vltimæ syllabæ vocis; *eosdem.*
84) Inde vero liquet, quibus artibus vsa fuerint monasteria, vt constringerent laicos sibi obnoxios, ad sepulturam, penes te eligendam quia inde quæstus insignis in monasteria redundauit. Inde CLEMENS IV. apud EDMVNDVM MARTENIVM *in thes. anecdot. tom. II. p.* 397. optime dixit: *vtinam nunquam volucres super cadauera consedissent.* Quibus verbis designat, optandum fuisse, vt nunquam *ius sepulturæ* monasteriis datum fuisset.

CAP. VIII.

Non valet pactio in spiritualibus, vel quæ pactum inducit, vel turpis, seu de re turpi, vel impossibilis de iure, vel de facto.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1229.)

Pactiones factæ *a* a vobis, vt audiuimus, pro quibusdam spiritualibus, obtinendis, cum in huiusmodi omnis pactio, omnisque conuentio debeat omnino cessare, nullius penitus sunt momenti. Quod etiam de aliis est dicendum, quæ obseruatæ vergunt in animæ detrimentum. Nam etiam iuxta 85) legitimas sanctiones, pactum turpe, vel rei turpis, aut impossibilis de iure, vel de facto 86), nullam obligationem inducit.

85) *Nam et iuxta*, C. R. H. L. et ed. ant. legunt.
86) *Vel facto*, habent C. R.

TITVLVS XXXVI.
DE TRANSACTIONIBVS.

CAP. I.

Instrumenta, et alia iura partium, contraria transactione tolluntur.

GREGORIVS I. 87) b. *A. subdiac. et dominic.* 89) *abb. libr. VII. ep.* 27. (*ann.* 591. *Roma in Siciliam.*)

Sicut graue: [*et infra.*] [*Proinde*] post salubrem *c* decisionem de controuersia vestra factam, decreuimus 90), vt omnia instrumenta, vel quicquid aliud est, quod partibus quoquo modo, aut 91) ex temporis præscriptione *d* seu aliter opem de lege, aut quocunque priuilegio ferre poterat, sit [*sicut vos ponitis*] vacuum, et omni virtute cassatum 92): et sola pactorum inter vos nunc habitorum pagina validum perpetuumque robur obtineat. Cui si quid forte incuria vel imperitia minus firmitatis insertum est, vires plenissimæ notionis 93) ex hac nostra auctoritate suscipiat.

87) *Gregorius And.* C. H. legit; sed L. *Gregorius VII.* qui numerus inscriptus punctis deleto IX. In c. autem 1. comp. 1. h. t, inscriptio ita se habet: *Gregorius Ant. Subedoni abbati.*
89) *Don.* C. R. 1. habet; sed *Dno.* C. R. 2. legit. L. et edit. Pith. *Dom.* et ed. ant. *Domi.*
90) *Decernimus*, C. R. 1. et L. legunt cum cit. c.
91) *Vel*, legunt C. R. H. et L. cum c. cit.
92) Ita vero omnis transactio re vera est *nouatio priuatoria*: quia ius pristinum, quod actor vel reus habuit, tollit, et in locum eius aliud substituit debitum. Nec hic necesse est, *animum nouandi* expressis declarare verbis, quod tantum desideratur in *casibus dubiis*, §. 3. *I. quib. mod. toll. oblig.* non vero in *indubiis* et *certis*, de quibus nemo sanus dubitauit, id actum fuisse, vt, sublato pristino iure controuerso, nouum, pacto determinatum, in eius locum substitueretur, quod pontifex in *h. c.* eleganter illustrat. Et tamen in hoc argumento interpretes cespitasse deprchendimus.
93) *Rationis*, est in cit. c.

CAP. II.

Tenet compositio super decimis facta cum assensu superioris.

ALEXANDER III. (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Statuimus *d*, vt, si super decimis inter vos et aliquam personam ecclesiasticam, de 94) assensu episcopi vel archiepiscopi sui compositio facta fuerit, rata [*perpetuis temporibus*] et inconcussa persistat 95).

94) Præp. *de*, abest a C. H. et c. 2. cit. comp.
95) *Permaneat*, legit ed. ant.

CAP. III.

Si capitulum consensit transactioni, quam fecit prælatus nomine ecclesiæ: vlterius dissentire non potest.

IDEM *Dulmensi episcopo* e. (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Contingit *f* interdum, quod, licet 96) abbas vel prior alicuius conuentualis ecclesiæ, cum ecclesiastica vel seculari persona super his, de quibus inter eos controuersia vertitur, coram delegato vel ordinario iudice transigat, [*litteris capituli sui de ratihabitione monstratis, ipsum*] capitulum tamen eandem transactionem 97) nititur reuocare. Vnde quia [*super hoc*] nos consulere voluisti: tibi respondemus 98), quod, si abbas 99) vel prior a capitulo suo de ratihabitione litteras habuerit, transactionem, quam fecit, si fuerit aliquot annis seruata, capitulum, ac si consenserit 100) in eam, non poterit reuocare 1).

96) *Licet*, omittitur in c. 3. comp. cit.

97) *Transactione*, legitur in cit. c.
98) *Taliter respondemus*, C. R. et H. legunt, cum L. et ed. ant. sed c. cit. habet: *consultationi tuæ taliter respondemus.*
99) *Si abbas*, cit. c.
100) Affirmatiuam lectionem prætuli, cum GONZALEZIO, quam ipsa decisio suadet, licet *vulgata*, *Pithœana*, aliæque editiones, et ipsi codices legant: *ac si non consenserit.* Etenim si capitulum haberi debet, ac si non consenserit: transactionem sine dubio posset reuocare. Affirmatiuam quoque lectionem compilatio ALEXANDRI III. *in append.* ex *cod. Casselano* edita *tit. XVII. c.* 4. *p.* 207. seruat, quæ adhuc euidentior euadit, si hoc modo decisionis formulam formamus: *quod si abbas vel prior a capitulo suo de ratihabitione litteras NON habuerit, transactionem, quam fecit, si fuerit aliquot annis seruata, capitulum, ac si consenserit in eam, non poterit reuocare.* Etenim si capitulum transactionem ratihabuerat: nullus dubitandi locus supererat: quin capitulum illam seruare teneretur. Deficientibus vero litteris ratihabitionis, iuste demum dubitari poterat vtrum capitulum eam seruare teneretur. Quod tamen asserit pontifex: quia eam capitulum per aliquot annos seruauerat, et sic *ipso facto* per aliquot annorum obseruantiam in eam consenserat. Denique si circa *ratihabitionem* particula negatiua omittenda, ex editione HARDVINI *tom. VI. P. II. concil. p.* 1808. legendum: *PRAESERTIM si fuerit annis seruata*: vt sensus sit, tunc ratihabitionem eo grauius pondus habere, si aliquot annorum obseruantia fuit roborata.
1) In c. cit. ita distinguuntur hæc verba: *consenserit, eam non poterit reuocare.*

CAP. IV.

Super ecclesiastico beneficio transigi non potest, etiam cum iuramenti interpositione.

IDEM ALEX. III. *abbati de Strat.* 2) *et priori sancti Eusebii.* (*in Angl. ord. D. August. ann.* 1180.)

Constitutus *g* in nostra præsentia G. clericus sua nobis assertione monstrauit, quod, cum inter ipsum, et A. clericum super capella de stratis 3) controuersia emersisset, tandem per transactionem sopita fuit: et, licet [*transactio ipsa*] hinc inde, fide præstita, firmata 4) fuisset, eam tamen 5) præfatus A. 6) seruare recusat 7). Quia igitur huiusmodi transactiones speciem [*nonnunquam*] continent simoniæ, [*et non solum a malo, sed etiam a specie mali secundum apostolum nos conuenit abstinere: deuotioni vestræ per A. S. præc.*] mandamus, quatenus [*cum propter hoc fueritis requisiti, partes ante præsentiam vestram conuocetis, et*] reuocata transactione in irritum, caussam [*diligentius*] audiatis, [*et fine canonico terminetis.*] etc. 8)

2) *Abb. de Stran.* C. R. 1. legit: *abb. de Strata*, habet C. R. 2. *Stanter*, H. sed in c. 4. comp. cit. *abbati de Stradeford. et priori de Esebi*, legimus.
3) *Strata*, C. R. habent L. abrumpit vltim. syllabum. Sed *de Stradeford.* cit. c.
4) *Confirmata*, cit. c. legit.
5) Partic. *tamen*, non est in c. cit.
6) *Alanus*, habet cit. c.
7) *Contradicit*, est ibid.
8) In C. H. sequentia sunt adiecta: *et fine debito terminetis*, loco *etc.* quod siglum nec in cit. c. exstat.

CAP. V.

Per transactionem factam sine auctoritate episcopi potest prælatus, sed non ecclesia constitui censualis.

IDEM *Carnotensi* 9) *episcopo.* vel potius: *Cantuariensi.* (*ann.* 1180.)

De cætero *h* noueris, quod, cum aliquis, ad extraordinarium iudicem litteris impetratis, cum aduersario suo componit 10), postmodum in ecclesia, de qua agitur, ius aliquod habiturus, si compositio non est iuri contraria, non est a loci episcopo [*aliquatenus*] reprobanda, sed census absque episcopi auctoritate 11), qui 12) præest ecclesiæ, [*super hoc*] sub hoc prætextu solutus, vitam eius, qui soluerit, non excedit 13) *i.*

9) In *compil. Alexandri III. tit. XVIII. c.* 3. *p.* 208. *in append.* adducta notatum, hunc textum esse *partem capituli: nos in eminenti*, quod in *compil. ant.* 1. *c.* 36. *de appellat.* habetur, cuius inscriptio est: ALEXANDER III. *Cantuariensi archiepiscopo*, vnde sine dubio hæc corrigenda.
10) *Amicabiliter componit*, habet C. L.
11) *Episcopali auctoritate*, legunt C. R. Gonz. c. 5. comp. cit. ed. Pith. et ant. cum C. H. et L.
12) *Cui*, C. R. Gonz. ed. ant. et Pith. legunt cum L. sed c. cit. habet: *et cui.*
13) *Excedat*, legit C. L.

CAP. VI.

Si beneficium, quod per transactionem habetur, impetratur vt vacans i ab eo qui fuit transactionis mediator, non valet impetratio. H. d. quoad titulum.

IDEM [*venerabilibus fratribus R.*] *Eboracensi archiepiscopo*, [*ap. s. l.*] et k [*R.*] *Vigorensi episcopo* 14). (*ann.* 1160.)

Ex litteris vestris 15) *l* accepimus, quod, cum olim inter R. et A. 16)

14) *Vigorn.* C. R. 1. sed H. legit cum c. 6. cit. l. *Wigorniensi episcopo*, vti etiam L. sed editio ant. hæc duo verba plane non habet.
15) *Vestræ fr.* cit. c.
16) *Inter N. et A.* legit C. L.

a *Vide Nauarrum in manuali confess. c.* 23. *tit. de simon. et Sot. l.* 9. *de iust. et iure. qu.* 5. *et cap. vlt. infr. de condit. apposit.* b Anthemio. *sic in vet.* c *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* d *Post concil. Later. p.* 28. *c.* 3. *et cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.* e Dulmosin. *al.* Dulenen. f *Post concil. Later. p.* 28. *c.* 5. *et c.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.*

g *Post concil. Lateran. p.* 28. *c.* 16. *et cap* 4. *eod. tit. in* 1. *comp.* h *Post concil. Later. p.* 28. *c.* 10. *et c.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil.* i *In quibusdam manuscr.* excedat. k *al.* Wigorensi. *al.* Wigoriensi. l *Cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil.*

clericos super ecclesia de Vult. 17) a [*et capella de Torbec ad eandem ecclesiam pertinente*] coram te, frater episcope, qui iudex fueras delegatus auctoritate G. qui tunc eidem A. patrocinabatur in caussa, et testis inscriptus fuerat, transactio [*iam pridem*] facta fuisset, postmodum 18) idem G. [*veniens ad praesentiam nostram, et*] se mentiens clericum, cum nondum 19) esset in clericum tonsuratus, [*ad Dunhelmum episcopum et decanum Eboracens. si bene meminimus,*] super eadem ecclesia [*et capella*] tacito 20) de transactione [*ipse G.*] litteras nostras impetrauit. Cum autem idem G. [*et responsales praedicti R. in nostra deinde praesentia fuissent constituti: nos ex litteris vestris, veritatem super his cognoscentes, et attendentes etiam, quomodo praefatus G.*] non inficiaretur, se transactioni interfuisse, et nondum fuisse tonsuratum, cum litteras istas 21) obtinuit, ei super praedicta 22) ecclesia [*et capella auctoritate apostol.*] silentium duximus imponendum 23). [*Et memoratum R. ab eius impetitione duximus absoluendum.*]

17) *De minist.* C. R. 1. legit: *deministra*, cit. c. *de mist.* habet C. R. 2. sed H. *de ministris*, et L. *de ministrat.*
18) *Postea*, C. R. 1. sed c. 6. cit. legit: *post transactionem.*
19) *Nedum*, habet C. L.
20) *Tacita veritate*, cit. c.
21) *Ipsas*, legunt C. R. et c. cit. H. *suas*, sed L. *nostras*, habet.
22) *Dicta*, C. R. 2. legit cum L. sed c. cit. habet: *praescripta.*
23) *Imponimus*, legitur in cit. c. omissa voce: *duximus.*

CAP. VII.

Super ecclesiastico beneficio non potest transigi, sed amicabiliter componi. H. d. et quotidie allegatur.

IDEM 24). (*ann.* 1180. *Romae.*)

Super eo b, quod quaesiuisti, vtrum de ecclesiastico beneficio in litigium deducto, possit fieri transactio, tale damus [*sicut iam pridem, si bene meminimus, alii non absimile dedimus*] responsum, quod 25) [*secundum formam a canonibus in aliis transactionibus adscriptam*] transigi super re sacra c et litigiosa 26) non 27) potest. Etenim res sacrae, vt possideantur, aliquo dato, vel retento seu promisso 28), speciem credimus habere simoniae. Alias [*autem*] si 29) gratis et amicabiliter inter se litigantes componant 30): sacris canonibus nequaquam dicimus obuiare.

24) *Idem Vigorn. episcopo*, C. R. 1. addit.
25) *Quoniam*, est in c. 1. comp. 2. h. t.
26) *Sacra litigiosa*, C. R. 2. H. et L. legunt omissa particula *et*. Sed in cit. c. est: *religiosa.*
27) *Minime potest*, legimus in cit. c.
28) *Sine promisso*, C. R. legunt cum L. sed *vel*, est in cit. c.
29) *Si*, omittitur in cit. c.
30) *Componere*, est ibid.

CAP. VIII.

Transactio facta de rebus ecclesiae per praelatum, sine superioris consensu, non obligat successorem.

IDEM *abbati de Strapho.* 31) d *et priori de Phoebi* 32).
(*ann.* 1180.)

Veniens ad e apostolicae sedis clementiam magister G. 33) de Fauil. 34) f sua nobis insinuatione monstrauit, quod monachi maioris monasterii, terras in paroecia sanctae M. 35) de Marchia 36) g excolunt 37), et ab eadem ecclesia coloni eorum omnia ecclesiastica tam necessaria, quam voluntaria suscipiunt sacramenta, et tamen eidem ecclesiae [*suas a canonibus constitutas*] decimas soluere contradicunt. [*Sed de frugibus tertiam partem soluunt ei, et duas partes sibi retinere praesumunt, de reliquis autem minutis decimis, vtpote nutrimentis animalium et de fructibus hortorum, nil penitus praestare non erubescunt.*] Arbitrantur autem, [*ob hoc*] se posse tueri cuiusdam transactionis praetextu 38) inter praefatos monachos, et quendam sacerdotem memorati Guil. praedecessorem factae 39), [*ita videlicet*] vt 40) de duabus carrucatis 41) h terrae, quas

31) Corrupta est inscriptio in Codic. et edit. quibuscunque: imo apud HARDVINVM *cit. l. p.* 1844. plane alia posita: ALEXANDER III. *Wigornensi episcopo.* Emendanda vero ex inscriptione *c.* 4. *X. h. t. abbati Strataeflorida et S. Eusebii*, vt recte censet GONZAL. *ad c.* 4. *cit.* ostenditque teste MANRIQVIO *in annal. Cisterc. tom. II. ad ann. MCLXIV.* c. 10. n. 3. p. 406. haec monasteria Angliae esse, in cuius confirmationem MANRIQVIVS ad *c.* 4. *et* 8. *X. h. t.* prouocat.
32) *De pleb.* C. R. 1. habet, sed C. R. 2. *de Febi.* L. *de Sebi*, ed. ant. *de Beberi*, c. 3. cit. comp. *Esibili.*
33) C. R. 1. habet *V*, sed C. R. 2. cum L. ed. ant. et c. cit. *W.* per totum.
34) *De Flauel.* C. R. 1. et H. *Fauillis*, legit. Sed L. habet: *Flauillis*, ed. ant. *Famil.* c. cit. *Flauilla.*
35) *Sanctae Mariae*, legunt C. R. 1. et L.
36) *Marcho*, habet C. R. 1. sed C. R. 2. legit: *March*, L. *de Marchon*, et c. cit. *Martinon.*
37) *Excolant*, est in cit. c.
38) *Pactione*, legimus ibidem.
39) *Facta*, ibid.
40) *Quod*, est ibid.
41) Sine dubio legendum: *carrucatis*: quia *carruca*, scriptoribus sequioris aeui pro *aratro* accipitur, teste CANGIO *in glossar. hac voce.* Iure Romano enim *vehiculi genus* designat, teste BRISSONIO, *de V. S. voce carruca*, quem significatum posterius aeuum auxit ac ad *aratrum* quoque traxit, vt *duae carrucatae* terrae dictae sint, quae *gemino aratro* indigent, obseruante GONZALEZIO, quem morem loquendi adhuc hodie in Holsatia tenent.

a *al.* de ministra. b *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compilat.* c *Alias*, super re religiosa et sacra. d *Straupho et priori de Plibi.* e *C.* 3. *eod. tit. in* 2. *comp.* f Famulla. *al.* Flauilla. g Marchon. h *al.* Carruatis.

in dominio suo monachi tenent, tertiam tantum 42) decimarum partem exsoluant 43). [*Quo fit, vt inde occasionem sumentes malignandi praedia ex agricolarum defectu ad eos deuoluta, monachi in suum, magis astute, quam prouide dominium conuertunt, et quatuor, vel forte plures carrucatas duabus aggregant, non tamen decimas praestantes de illis, quam prius de duabus praestitissent: cum secundum compositionis tenorem integras de illis decimationes soluere tenerentur. Quoniam igitur nos conuenit ecclesiis prouidere, ne sua cuilibet videantur iura deperire: f. v. p. a. s.*] mandamus, quatenus [*cum exinde fueritis requisiti, vtraque parte ante praesentiam vestram conuocata, rei veritatem diligentius inquiratis, et, nisi priuilegium apostolicae sedis sibi super hoc indultum coram vobis praefati monachi palam produxerint, vel,*] nisi (praefati monachi) transactionem praescriptam 44), auctoritate apost. confirmatum esse docuerint, cum alias 45) inter personas facta potius, quam inter ecclesias videatur 46), ne 47) pacta inter alios acta aliis obesse patiamur, [*omni dil. et opp. remota*] ipsos 48) et agricolas decimationes, ex quibuslibet rebus, prouenientes 49) ex integro, [*absque diminutione ecclesiae S. Mariae de Marturen. iugi praestatione singulis annis praestare,*] et illarum, quas 50) illicite detinuerant 51), iustam aestimationem restituere (eidem ecclesiae) [*cum omni districtione*] compellatis. [*Quodsi discretioni vestrae secundum ea, quae proponuntur nobis, in iudicio visum fuerit, praefatos monachos, non nisi ad tertiae partis decimationum praestationem, secundum iustitiam vrgeri posse: tunc omnium eorum, quae canones decimanda decreuerint, app. rem. saepe dictos monachos tertiam partem ecclesiae iam dictae auctoritate apost. decimam praestare cogatis.*]

42) *Duntaxat*, cit. c.
43) *Exsoluunt*, habent C. L. et ed. ant. sed *exsoluere debeant*, legimus in cit. c.
44) *Praedictam*, C. R. 1.
45) *Alioquin*, legitur in cit. c.
46) *Videantur*, legunt C. R. 1. et Gloss.
47) *Nec*, C. H. legit cum cit. c.
48) *Praefatos monachos*, cit. c.
49) *Deuenientes*, est ibid.
50) *Et eorum, quae*, legimus ibid.
51) *Detinuerint*, ibid.

CAP. IX.

Sicut super iure praesentandi, ita super annexo non potest transigi, vt recedatur a lite, interueniente aliqua temporalitate.

LVCIVS III. i *Ormensi* 52) *episcopo.* [*Pars c. Tua nos*]
(*ann.* 1180.)

I. Praeterea k, quando inter laicos et viros religiosos de praesentatione alicuius ecclesiae, quaestione, suborta transigitur [*inter eos*] ita, quod praesentationem laicus obtineat, religiosi vero nouam 53) vel maiorem percipiant 54) [*portionem*] in ecclesia 55), in qua prius nullam, vel minorem habere consueuerant portionem 56), an huiusmodi transactio teneat 57), quaesiuisti. Cum igitur ipsa pactio simoniaca merito videatur: respondemus, quod 58) de iure non tenet, nec ex ea religiosi vllum debent commodum obtinere 59).

52) *Oriensi*, legunt C. R. H. et c. 4. cit. comp. *Quinnensi*, vero C. L. sed vbique perperam. Cum enim hic textus sit pars *c. tua nos*, quod in *c.* 11. *X. de iurei.* refertur: palam est, *Norwicensi episcopo*, legendum esse.
53) *Nonam*, cit. c.
54) *Praecipiant*, C. R. 2.
55) Verba: *in ecclesia*, non leguntur in cit. c.
56) *Portionem*, desideratur ibid.
57) *Valeat*, legit C. H.
58) Verba: *respondemus, quod*, non habentur in cit. c.
59) *Reportare*, habet C. R. 1. sed c. cit. *inuenire.*

CAP. X.

Super spirituali subiectione non licet transigere.

COELESTINVS III. [*Pars c. bonae memoriae*] (*ann.* 1195. *Romae.*)

II. Praeterea l quarto loco quaestio talis accessit, quod 60) quaedam cella eximi voluit a subiectione, qua matrici domui tenebatur. [*Cumque caussa debito marte percurreret:*] fratres illius cellae, se confitentes in iure 61) illi domui quondam fuisse subiectos, referebant quaestionem olim de hac subiectione fuisse motam, et transactionem sopitam, [*videlicet*] eatenus, vt quendam 62) annuum 63) m censum 64) ecclesiae matrici reddendo, [*fratres memoratae cellulae penitus*] essent a subiectione principalis domus exempti. [*Caeterum ex aduerso Prior maioris domus duo pariter allegabat, vnum sc. quod, ex quo confessi fuerant, se dudum illi domui fuisse subiectos, et non ante transactionem illam esse exemptos, constabat, eos fuisse rebelles eo ipso, quod ante transactionem illam et exceptionem se contendebant ab eiusdem iurisdictione fuisse subtractos, nec transactio subsequens eos poterat a tanto crimine inobedientiae relaxare. Alterum quoque*] Prior consequenter pro maiori ecclesia proponebat, quod de spirituali subiectione [*contra votum professionis*] transigere non

60) Particula *quod*, a C. R. abest.
61) Verba: *in iure*, non leguntur in cit. comp. c. 5.
62) *Vt quiddam determinatum annuatim*, legimus ibid.
63) *Annuatim*, C. H. legit cum L. et ed. ant.
64) Vox: *censum*, non habetur in cit. c.

i Morinensi. *al.* Oriensi. *al.* Orin. k *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *compil.* l *Cap.* 5. *eod. tit. in* 2. *comp.* (cumque caussa debito Marte percurreret.) m Annuatim.

liceret

liceret 65). Respondemus igitur 66), quod ex prædicta fratrum [*de cella*] confessione, contra eos sententia procedere debeat: præsertim cum illa transactio, licet nobis de illo, quod cella determinate [*prædictæ domui*] reddere tenebatur, [*clare*] constare nequiuerit, iniquitatem simoniacam 67) continuisse putetur.

65) *Non licebat*, legimus ibidem.
66) *Nostra vero in his huiusmodi reddit sollicitudo responsum, quod* etc. legimus ibid.
67) *Simoniacam*, a C. R. H. L. ed. ant. et cit. c. abest.

CAP. XI.

Iudex potest, et debet se interponere pro transactione inter partes facienda, præterquam in casibus, in quibus iura hoc non admittunt, vt super matrimonio. H. d.

HONORIVS III. *I.* 68) *tituli sanctæ Praxedis presb. cardin.* [*apost. sedis legato.*] (*ann.* 1220. *Romæ. conf. c.* 1. *comp.* 5. *h. t.*)

Ex parte tua [*fuit propositum coram nobis, quod nonnulli Græci furtive sacros ordines a non suis episcopis receperunt, quidam etiam excommunicati celebrant in ecclesiis interdictis, et Græcis ritibus pertinaciter inhærentes, in nullo volunt Latinis obedire prælatis. Præterea quidam Græci et Latini episcopi consecrationes faciunt in alienis episcopatibus, et decimas percipiunt in eisdem, in episcoporum eorundem locorum præiudicium et gravamen: licet episcopi Græcorum nec percipere decimas, nec consecrationes huiusmodi consueuerint celebrare. Ad hoc laici Græci vxores suas secundum motum propriæ voluntatis dimittere, et alias superducere non verentur, ac operari dominicis et festiuis diebus, quemadmodum in profestis. Porro quidam barones et milites, tam Latini, quam Græci, abbatias et ecclesias alias cum hominibus et bonis aliis earundem contra iustitiam detinentes, decimas non exsoluunt, et alios soluere recusantes, in suo errore defendunt: et si pro his aut aliis excessibus feratur in eosdem sententia excommunicationis, eam in animarum suarum periculum et aliorum scandalum vilipendunt. Vnde a nobis postulas edoceri, quid tibi agendum sit, in omnibus supradictis, et qualiter Neoportensis archidiaconus puniendus sit, qui quibusdam eundi cum mercibus in Alexandriam contra statutum concilii generalis licentiam tribuere de facto non expauit. Nos igitur discr. t. breuiter resp. vt, cum iura canonica et ciuilia edita sint fere super omnibus his articulis prænotatis, procedas in his, cum necesse fuerit, secundum canonicas et legitimas sanctiones.*] Poteris *etiam* 69) ad componendum interponere a partes tuas, et interdum aliquid seueritati detrahere, prout, statu imperii et excedentium multitudine, prouida deliberatione pensatis, videris expedire: exceptis nimirum casibus, qui compositionis, seu dispensationis 70) *b* remedium non admittunt, vtpote coniugii sacramentum, quod, cum non solum apud Latinos et Græcos, sed etiam apud fideles et infideles 71) existat *c*, a seueritate canonica circa illud recedere non licebit. In his vero, super quibus ius non inuenitur expressum, procedas, æquitate seruata, semper in humaniorem partem [*maxime propter statum imperii adhuc debilem*] declinando, secundum quod personas et caussas, loca 72) et tempora videris postulare.

68) *Io.* C. R. 1. legit, c. 1. comp. 5. h. t. *Ioanni*, sed C. R. 2. habet *R.* sicut etiam ed. ant. quæ simul omittit numerum tertium Honorii.
69) Partic. *etiam*, a C. R. H. L. ed. ant. et Gloss. abest.
70) *Dispositionis*, habet ed. ant.
71) Enimuero INNOCENTIVS III. in *c.* 7. *X. de diuort.* matrimonium, *infidelium* magnopere distinguit a *fidelium* coniugio, quod, licet illud *verum*, non tamen *ratum* dicendum, nec *sacramenti* rationem habeat, vnde facilius dissolui queat. Qua de caussa *seueritas canonica* ad hæc connubia haud trahenda, quæ *indissolubile vinculum* non habent, quod tamen æque iis adscribere videtur HONORIVS III.
72) *Et loca*, secundum C. H. Ceterum desideratur in cit. c. tota hæc vltima linea.

TITVLVS XXXVII.
DE POSTVLANDO.
CAP. I.

Clericus in sacris vel minoribus beneficiatus, in seculari foro postulare non debet, nisi pro se, vel sua ecclesia, vel miserabilibus personis.

Ex concilio Lateranensi d. (*ann.* 1179. *Romæ.*)

Clerici *e* in subdiaconatu, et supra, et in ordinibus 73) quoque minoribus, si stipendiis ecclesiasticis sustententur 74) *f*, coram seculari iudice aduocati in negotiis secularibus fieri non præsumant: nisi propriam caussam, vel ecclesiæ suæ fuerint prosequuti, aut pro miserabilibus forte personis, quæ proprias caussas administrare non possunt. Sed nec procuratiam 75) villarum aut iurisdictiones etiam seculares sub aliquibus principibus et secularibus viris, vt iustitiarii eorum fiant, quisquam clericorum exercere præsumat.

73) *Et ordinibus*, C. H. legit, sed L. habet cum ed. ant. et c. 1. comp. 1. h. t. *et supra*, *in ordinibus quoque.*
74) *Sustentantur*, legitur in cit. c.
75) Verba: *sed nec procuratiam*, vsque ad finem absunt a C. R. 1. H. L. ed. ant. Glossata, et cit. c. Quamuis ergo ista in c. 4. concilii Later. sequantur: docet tamen AVGVSTINVS ad h. c. primum legendum esse: *procurationes*, deinde, antecedentia verba huius capitis desumta esse ex concilio c. 12.

a *Concord. l.* 2. §. *et post. ff. de noui op. nunt. et* 90. *dist. per tot.* b *Peram in impressis*, dispositionis. c *Vid. Turrecrem.* 28. *qu.* 1. *in summa.* d *Cap.* 12. *sub Alexandro III.* e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* f *Infero ergo, quod inedia cogente postulare poterit. l.* 1. *et ibi Bart. C. de patr. qui fil. distr.*

CAP. II.

Canonici regulares postulare non possunt, sicut monachi, nisi pro vtilitate ecclesiæ, vel sui monasterii, et præcepto abbatis.

INNOCENTIVS III. *Compostell. archiepiscopo.* (*ann.* 1210. *Romæ in Hispan. conf. c.* 3. *comp.* 3. *Ne clerici vel mon.*)

Ex parte tua [*coram*] nobis 76) fuit propositum, quod quidam canonici regulares, [*vt se forte in iure peritos valeant demonstrare, ac extra claustrum materiam habeant euagandi,*] non solum in ecclesiasticis, verum etiam in forensibus caussis præsumunt aduocati officium exercere. Cumque obiicitur eis 76*) *g*, quod [*iuxta canonicas sanctiones*] non debent esse forensis, vel ecclesiastici negotii susceptores vel [*etiam*] exsequutores 77), nisi forte id monasterii exposcat 78) vtilitas: abbate nihilominus imperante 79), [*ipsi*] ad suam proponunt insolertiam 80) *h* excusandam, quod capitulum illud 81), per quod prædicta prohiberi videntur, de monachis, non de canonicis regularibus loquitur manifeste. Vnde [*nos consulere voluisti, vtrum tales sint ad patrocinium admittendi: ad quod*] consultationi 82) tuæ taliter 83) respondemus, quod idem iudicium de canonicis regularibus, quod de monachis, quantum ad supradicta credimus obseruandum, licet de monachis in canone specialiter sit expressum.

76) Pron. *nobis*, non exstat in C. H. et L.
76*) *Obiiciatur eisdem*, c. 3. comp. 3. ne cler. vel mon.
77) *Vel exsequutores etiam*, C. R. H. et L.
78) *Poscat*, habet C. L.
79) *Imperante ipsi*, C. H. et L.
80) *Insolentiam*, legitur in C. L. et c. cit. 3.
81) Intelligit *c.* 35. *C. XVI. q.* 1. ex decreto GRATIANI pro more allegatum, quod illustrat INNOCENTIVS III.
82) *Discretioni*, est in cit. c.
83) Vox: *taliter*, abest a C. H. et L.

CAP. III.

Se summat.

GREGORIVS IX. 84) (*ann.* 1230. *Romæ.*)

Cum sacerdotis sit officium 85) *i* nulli nocere, omnibus autem velle prodesse: non nisi pro seipso, vel ecclesia sua, vel, si necessitas immineat, pro personis coniunctis, aut miserabilibus sibi licitum est postulare 86). [*et infra.*] Clericus autem, qui contra ecclesiam, a qua beneficium obtinet, pro extraneis aduocatus vel procurator esse præsumit *k*, tanquam ingratus potest, maxime si clericus sit eiusdem ecclesiæ, beneficio huiusmodi spoliari.

84) *Gregorius III.* habet C. H. sed perperam.
85) Vox: *officium*, a C. R. abest, sed in L. manus aliena vocem hanc adiecit super lineam. Edit. ant. eam quidem omittit: manus tamen alia superscripsit lineæ particulam: *maxime*.
86) Ars postulandi desiderat periciam iuris et præcipue ipsius processus. Quia vero vtrumque in iure canonico habetur, ad cuius pleniorem intellectum ius Romanum addiscendum erat: clerici vtrique iuri frequentes operam dare, adeoque *aduocationis* munus ambire solebant.

TITVLVS XXXVIII.
DE PROCVRATORIBVS.
CAP. I.

Non auditur quis tanquam alterius procurator, nisi habeat mandatum legitime factum.

GREGORIVS *Maximo Salonensi* 87) *episcopo libr. XI. epist.* 13. (*ann.* 596. *Roma in Dalmatiam.*)

Alia *l* quidem: [*et infra.*] Scripsisse te quibusdam *m* [*nostris*] comperimus, quod prædictos viros tunc *n* ad caussam non miseris 88), et ideo ea, quæ cum ipsis facta sunt, subsistere non debere; sed et Thomas sibi hoc [*idem verbum*] a te dictum perhibuit: ex qua re nec præsentium portitoribus [*iam*] iudicauimus 89) esse credendum *o*, ne de ipsis [*quoque post hoc*] similiter diceretur. Quia ergo hoc cautiores 90) nos esse [*debere*] præmonuit; [*si caussam vultis dicere*] instructam personam cum 91) mandato legaliter facto, [*tuo*] et presbyterorum, seu diaconorum, testiumque subscriptionibus 92) roborato, gestisque ex more indicto transmitte 93): vt, quicquid cum 94) ea actum fuerit, iure subsistat 95).

87) *Solanitano*, C. H. legit, sed L. habet: *Salonitano*, c. 1. comp. 1. h. t. *Salonit.*
88) *In caussa non immiseris*, legimus in cit. c.
89) *Iudicamus*, C. R. 2. legit.
90) *Hæc res nos cautos*, habet c. cit.
91) Præp. *cum*, non exstat in C. H.
92) In ed. Gloss. legitur: *subscriptorum*.
93) *Indito transmittite*, c cit. rectius habet, docetque, vocem præcedentem *indicto*, esse corruptam et *indito* legendum esse, vt *mandatum gestis inditum* nihil aliud sit, quam mandatum actis insertum. Scriptores enim ecclesiastici sub appellatione *gestorum* ipsa intelligere *acta*, supra ad *c.* 22. *X. de elect. not.* 12. obseruaui.
94) *Cum eo*, legitur in ed. ant.
95) *Possit cum ea iure subsistere*, c. cit.

g *Concil. Trident. sess.* 22. *de reform. cap.* 1. h *Eadem vox supr. de suppl. negl. præl. cap.* 2. *et fortassis leg.* insolentiam, *vt ibi notaui: vel dic*, insolertiam *id est*, inscientiam. i *Hæc vox*, officium, *in multis deest*, *et super verbo*, sit, *hæc habetur expositio*, id est, intersit: *nec habetur in cap. denique.* 14. *q.* 5. *vnde sumitur.* k Præsumpserit. l *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil.* m *al.* quibusdam nostris. n *alias*, nunc. o *Vid. l. non solum.* §. *qui alienum. et ibi Bart. ff. eod.*

CAP. II.

Non valet sententia, etiam expensarum condemnatoria, lata contra absentem ex probabili caussa legitime per nuntium excusatum. H. d. quantum ad verum intellectum.

ALEXANDER III. (*ann.* 1160. *Romae.*)

Querelam a A. clerici accepimus, [*quod, cum ven. fr. n. Wigor. episcopus caussam, quae vertitur inter ipsum et Salesbirien. episcopum super ecclesia de Bribec. de mandato nostro suscepisset fine debito terminandam, tandem, quia idem clericus termino constituto suam ei exhibere praesentiam non potuit, pro eo, quod erat infirmitate grauatus, sicut per quendam presbyterum et diaconum, quos ad praesentiam ipsius episcopi miserat, paratus erat probare, eundem A. in restitutione expensarum, quas R. Lexion. archidiac. pro ipsa caussa ad diem ipsum tunc veniendo fecerat, condemnauit.*] Mandamus [*itaque discr. v. atque praecipimus,*] quatenus, [*si praefatus episcopus eumdem A. iuxta mandatum nostrum a praescripta sententia non absoluerit, vos, rei veritate diligentius inquisita,*] si vobis constiterit, quod Vigor. 96) episcopus, praefatum A. in restitutione [*ipsarum*] expensarum, pro nulla alia rationabili caussa condemnauerit, nisi pro eo tantum, quod in termino 97) constituto ad eius praesentiam non accessit, infirmitate detentus b, cum non possit quis cogi, nisi velit, in grauibus 98) caussis procuratorem constituere, et [*cum*] ipse ad probandum infirmitatem suam, presbyterum et 99) diaconum destinauerit, [*auctoritate nostra, subl. app. rem.*] eum absoluere ab eadem sententia minime differatis.

96) *Vigorn.* C. R. 1. legit, sed C. R. 2. *Vigornien.* In c. 1. comp. 2. h. t. loco eius habetur: *praedictus.*
97) Praepositio: *in*, abest a C. R. H. L. ed. ant. Pith. et cit. c.
98) Palam est, mentem pontificis huc redire, in caussis grauioribus, quae *principalis* desiderant praesentiam, neminem cogi posse, caussam procuratori committere et per eum tractare: quod non in omnibus conuenit cum *l. 26. C. h. t.* secundum quam caussae maiores ipsam principalis praesentiam desiderabant, prout verba finalia eleganter emendat et illustrat ACOSTA *ad h. t.* Non ergo semper in arbitrio litigantium erat per procuratorem easdem peragere.
99) *Aut*, habet C. H.

CAP. III.

Sententia lata cum procuratore reuocato, et de hoc certificato, non praeiudicat domino. H. d. secundum communem intellectum.

CLEMENS III. (*ann.* 1190. *Roma in Galliam.*)

Ex insinuatione c [*dilecti filii I.*] archidiaconi Sagien. 100) accepimus, quod, cum inter ipsum et magistrum G. 1) [*de Sang.*] super quadam praebenda Lexon. 2) ecclesiae, [*quae de Pomeria dicitur,*] controuersia mota fuisset, [*eidem magistro propter hoc ad sedem apostol. accedenti G. de Tortona procuratorem ipsius archid. se gerens ad illam caussam constitutum cum quibusdam litteris de ratihabitione, prout decebat, se opposuit. Cum autem aliquantulum in caussae cognitione processum fuisset,*] licet [*praedicto G.*] ab eodem archidiacono procuratori suo 3), duobus clericis praesentibus [*et assistentibus,*] expresse fuisset inhibitum 4), ne caussae cognitionem susciperet, [*et ne ad iudicium suscipiendum in iure suis litteris vteretur,*] ipse nihilominus in [*ipsa*] caussa procedens, sententiam [*sicut dicitur*] contrariam reportauit. Caeterum, quia alter de praedictis clericis dicitur obiisse; [*nos autem attendentes, quod idem G. contra ipsius archidiaconi probibitionem in suscipiendo iudicio ipsius caussae procedere non debuerit: discretioni vestrae per A. S.*] mandamus, quatenus, si [*sicut ratio dictat*] per ipsius archidiac. et superstitis [*illius*] clerici iuramentum 5) constiterit (de praemissis d,) [*eundem archidiaconum expresse probibuisse, ne dictus procurator illius controuersiae diffinitionem susciperet, et ne in iure ad suscipiendum iudicium suis litteris de ratihabitione aliquatenus vteretur,*] sententia contra eum lata nequaquam obstante, [*iam*] praedictae 6) praebendae possessionem, cum fructibus inde perceptis, [*a quocumque detineatur, archidiacono, subl. contrad. et appell. obst.*] si eius restitutioni aliud canonicum non obsistat 7), auctoritate nostra restitui faciatis eidem. Restitutione vero facta, si archidiaconus ipse suam canonicam institutionem probare potuerit, ipsam ratam [*et inuiolabilem*] permanere 8), [*sicut iustum fuerit,*] appell. postposita, decernatis 9).

100) *Sagin.* C. R. sed ed. Pith. legit: *Sag.* vti etiam C. L. et ed. ant. habent, c 3. cit. comp. *Sang.*
1) In cit. c. habetur: *W.*
2) *Leon.* legit C. R. 1.
3) Verba: *procuratori suo*, non leguntur in cit. c.
4) *Probibitum*, C. H. habet.
5) Testis enim iuramentum *testimoniale* praestiterat atque semiplene probauerat, quo facto archidiaconus poterat admitti ad *suppletorium iuramentum*, quo demum probatio perficiebatur.
6) *Iam dictae*, legimus in cit. c.
7) *Obsistit*, est ibid.
8) Vox: *permanere*, non exstat in C. H.
9) *Discernatis*, C. H. legit.

CAP. IV.

Rescriptum super consequutiuis iudiciis impetratum a procuratore reuocato, et de hoc certificato, non valet, nec processus, vel sententia lata per ipsum, si reuocatio peruenit ad aduersarium. H. d. secundum glossam.

INNOCENTIVS III. *Cabilon. et Catalan.* e *episcopis* 10).
(*ann.* 1210. *Roma in Germaniam.*)

In nostra praesentia [*constitutus ven. fr. n.*] Tullen. f episcopus [*lacrimaliter*] est conquestus; quod, cum [*olim*] ad [*procurandam*] caussam, quae inter ipsum g et [*bonae mem.*] decanum Tullens. super dilapidatione, excommunicatione, et periurio 11), ac quibusdam aliis criminibus 12) h vertebatur, T. et G. 13) presbyteros procuratores instituens, ipsos ad sedem apostolicam duxerit destinandos, cum de ipsorum fide postmodum titubasset 14), mandatum, quod eis dederat, intra modicum temporis spatium reuocauit, sed ipsi, licet mandati litteras reuocatorias recepissent, nihilominus in negotio processerunt, et pro procuratoribus se gerentes, cum aduersario [*Gaufredo scil. archidiacono Tullens. sunt*] ingressi iudicium 15), cum eo [*demum*] ad [*dil. f. G.*] Parisiens. archidiaconum et collegas suos 16), in eiusdem 17) praeiudicium nostras litteras impetrarunt 18). [*Quorum citatio licet eidem episcopo minime fuerit praesentata; cum tamen ad eius notitiam deuenisset, quod eisdem erat caussa commissa, quae inter ipsos et dictos decanum et archidiac. vertebatur: ad eorum praesentiam properauit.*] Cumque praedictus episcopus [*per multam instantiam nostri rescripti copiam babuisset, et eiusdem tenorem cum iurisprudentibus inspiceret diligenter, admirans plurimum, quod supradicti presbyteri, tamquam procuratores, huiusmodi litteras impetrarunt,*] ad probandum, quod falsi procuratores fuerant, ab ipsis iudicibus inducias postulasset 19); ipsi 20) exceptionem oppositam 21) inutilem et superuacuam reputantes, ad probationem ipsius dilationem concedere noluerunt: propter quod [*idem episcopus*] ad appellationis beneficium conuolauit, [*et ab ipsorum iudicum praesentia recessit appellans.*] Sed iidem 22) [*appellationi minime deferentes in negotio ipso procedere, ac,*] (nihilominus,) lite non contestata, et iuris ordine praetermisso, testes contra eum 23) [*episcopum*] recipere praesumpserunt, ipsum a Tullen. ecclesia per sententiam remouendo. Nos vero, licet vix fidem adhibere potuerimus, quod [*saepe*] dicti 24) iudices, vtpote viri litterati, prouidi et honesti, taliter [*vt dictum est*] processissent, [*et*] maxime cum in sua relatione, quam ad nostram praesentiam transmisere, de huiusmodi exceptione [*proposita*] nullam fecerint mentionem: quia tamen episcopus per viros religiosos, prouidos 25) et honestos, de quibus non est verisimile, quod suae salutis obliti, ac iuramenti religione contempta, falsum testimonium tulerint: nobis fecit super his, quae sunt proposita, plenam fidem, attendentes etiam 26), quod falsi procuratoris exceptio non solum ante sententiam, verum etiam postea 27) potest obiici 28) i [*iuxta canonicas et legitimas sanctiones,*] vtpote qua probata 29) iudicium nullum 30), et nullius momenti controuersiae reputantur, [*de consilio fr. n.*] processum supradictorum iudicum 31) sententialiter duximus irritandum.

10) *Cabillon. et Cassan.* C. R. 1. legit, sed C. R. 2. *Cappell. et Catall.* et C. L. habet: *Cabilan. et Catalan. episcopis*, ed. ant. *Cabellon. et Cathalan.* In H. legimus: *Cabilon. episcopo et episcopo Catal.* In c. 1. comp. 3. h. t. haec inscriptio plane omittitur.
11) Copula *et*, a C. R. L. ed. ant. et c. cit. abest.
12) Vox: *criminibus*, in C. R. H. L. et cit. c. non legitur.
13) *V. et* G. C. R. 1. legit, sed H. L. et ed. ant. cum cit. c. *W. et T.* C. R. 2. habet: *W. et C.*
14) *Dubitaret*, C. R. 2. (addit Gloss. *alias titubasset.*)
15) *In iudicium*, habet C. L.
16) *Magistrum R. de Cozzon. et R. S. Victoris poenitentiarium*, legimus in c. cit. loco dictionum: *collegas suos.*
17) *Eius*, C. R. 2. et L.
18) *Impetrantes*, legitur in cit. c.
19) *Postulauit*, est in cit. c.
20) *Qui*, ibidem.
21) *Oppositam, vel oppositionem, inutilem*, legit C. L.
22) *Ipsi vero*, legimus in cit. c.
23) *Contra ipsum*, C. R. 1. et cit. c.
24) *Praedicti*, secundum C. H.
25) *Pariter*, est in cit. c.
26) *Etiam*, a C. R. H. L. ed. ant. et cit. c. abest.
27) *Verum et post sententiam*, cit. c.
28) *Opponi*, C. H. legit.
29) *Prolata*, est in cit. c.
30) Dictio: *nullum*, desideratur ibid.
31) Verba: *supradictorum iudicum*, non exstant in C. H.

CAP. V.

Si agitur de adulterio coram iudice seculari ad poenam legalem; non interuenit procurator: secus si coram ecclesiastico ad separationem.

IDEM *Brixien.* 32) *episcopo.* (*ann.* 1208. *Roma in Lombard.*)

Tuae frat. k [et *infra.*] Consultationi tuae 33) l taliter 34) responde-

32) *Britien.* est in c. 2. comp. cit.
33) *Consuluit etenim tua fraternitas, vtrum vir per procuratorem valeat super adulterio coniugem accusare; cum videantur illud tam leges, quam canones inhibere: ad quod fraternitati tuae taliter respondemus.* Ita se habet textus in c. cit.
34) Partic. *taliter*, desideratur in C. H.

a *Cap. 1. eod. tit. in 2. compil.* b *Vid. l. quaesitum. arg. a contrario sensu, ff. de re iud.* c *C. 3. eod. tit. in 2. comp.* d *Vid. l. in bonae fidei. C. eod. et l. admonendi. ff. eod.*

e *al.* Cathalan. f *C. 1. eod. tit. in 3. comp.* g Episcopum, *legitur in impressis, et male: antiqui omnes habent*, ipsum. h *Vox*, criminibus, *deest in omnibus antiquis.* i *Vid. l. licet. C. de indic.* k *C. 2. eod. tit. in 3. comp.* l *C. tuae. infr. de sponsal. est pars huius. c.*

mus,

mus, quod, si vir accuset vxorem de crimine adulterii coram iudice seculari, ad pœnam legitimam infligendam, quia tunc inscriptionis vinculum debet arripere 35), seque ad pœnam talionis adstringere 36), non per procuratorem, sed per ipsum 37) præsentem oportet præsentialiter accusare. Si vero vir accusare velit vxorem de adulterio coram ecclesiastico iudice, vt ab eius cohabitatione discedat, quia tunc, etsi forsan oporteat eum inscribere 38), vt designet in scriptis nomen, locum et tempus, et omnia, quæ comprehenduntur in lege ciuili *a*; ad talionem tamen non debet se aliquatenus obligare, ne forte cum in probatione defecerit, intentionis suæ consequatur effectum; sustineri potest, si necessitas id 39) postulauerit, vt per procuratorem accuset: quoniam huiusmodi accusatio, etsi de crimine fiat, non est tamen criminalis, sed quasi mixta inter ciuilem et criminalem, quanquam in præsentia principalium personarum securius procedatur.

35) *Accipere*, habet C. L.
36) *Debet adstringere*, C. R. I.
37) *Per se ipsum*, in C. H. L. ed. ant. et c. cit. legimus.
38) *Ipsum inscribere*, legunt C. R. I. H. L. et cit. c.
39) Pron. *id*, abest a C. H.

CAP. VI.

Qui de mandato domini caussam procurauit, ab eo repetit expensas propter hoc factas.

IDEM.

Cum pro *b* caussa, quæ inter [*dil. fil.*] G. et F. Gabilonen. 40) *c* ecclesiæ archidiac. 41) vertebatur, [*procuratores vtriusque partis ad n. audientiam accessissent, F. archid. procurator proposuit, quod a bon. mem. Cœlest. papa p. n. confirmationis litteras impetrauit, super quibusdam institutionib. ecclesiæ de communi consensu capituli constitutis, ex quarum inobseruantia ecclesia debito seruitio fraudabatur. Petebat itaque procurator ipse pro archidiacono memorato caussam committi, et confirmari constitutiones prædictas, et ea restitui, quæ ad vtilitatem ipsius ecclesiæ coactus fuerat expendisse.* et infra.] [*Nos igitur caussam ipsam vestro examini committentes*] discret. v. [*per A. S.*] mandamus, quatenus [*prædictas constitutiones, si eas de consensu maioris et sanioris partis capituli sine prauitate qualibet inueneritis esse factas, et possibilitas ecclesiæ patitur, faciatis inuiolabiliter obseruari.* et infra.] Expensas [*vero*] archidiacono [*ante dicto*] restitui faciatis, si legitime probare potuerit, se de mandato capituli suscepisse prædicta negotia promouenda, et propter hoc ad sedem ap. accessisse.

40) *Gablont.* est in c. I. comp. 4. h. t.
41) *Archidiaconos*, legit C. L. cum c. cit.

CAP. VII.

Vniuersitas etiam scholarium potest ad agendum et defendendum procuratorem constituere.

IDEM *scholaribus Parisien.* (*ann.* 1208.)

Quia in caussis 42), quæ contra vos, et pro vobis mouentur, [*interdum*] vestra vniuersitas ad agendum et respondendum commode 43) interesse non potest: postulastis 43*) a nobis, vt procuratorem instituere super hoc vobis 44) de nostra [*libera*] permissione liceret. Licet igitur de iure communi *d* hoc facere valeatis; [*quia tamen hoc petiistis, a nobis deuotioni vestræ specialiter indulgeri:*] instituendi procuratorem super his auctoritate præsentium vobis concedimus facultatem.

42) *Quia caussis*, legimus in c. 2. comp. cit.
43) *Cotidie*, est in c. cit.
43*) Caussam huius petitionis non percepisse pontificem, acute obseruant A COSTA et ALTESERRA *ad h. c.* vnice in eo quærendam, quod olim iure Francorum agere per procuratorem non licuerit sine diplomate regio, qua de caussa vniuersitas Parisiensis, ex more et iure illius regni, sibi diploma petiit a pontifice in quibuscunque caussis per procuratorem agendi. Conf. BIGNONIVS *ad form. Marculfi libr.* I. *c.* 21. apud BALVZ. *tom. II. capitul. p.* 903.
44) *Vobis*, non est in cit. c.

CAP. VIII.

Si citatus ad totam caussam constituit procuratorem, quem postea reuocat: potest nihilominus contra eum procedi, in quantum status caussæ patitur, sine alia citatione. H. d. quoad intellectum.

HONORIVS III. e *episcopo Egitanensi 45)* f. (*ann.* 1220. *Roma in Hispan. c.* I. *comp.* 5. *de procuration.*)

Auditis et intellectis, quæ [*fratris Ioannis Colobrien. et Bartholomæi Egitanen. canonicorum, nec non et decani ciuit. suorumque coniudicum*] super 46) delegatorum nostrorum processibus 47) [*in caussa, quæ inter te et fr. ven. n. Colobrien. episcopum super limitatione diœcesium ac rebus aliis vertitur, a procuratoribus partium*] fuere proposita, [*coram nobis*] processus ipsos 48), et quæcunque sequuta sunt ex eis, vel ob eos, noueris nos [*de cons. f. n.*] irrita iudicasse, non obstantibus litteris, quas de reuocatione g mandati procuratori suo [*prædictus*] Colubriens. 49) episcopus destinauit: cum, antequam ad illum litteræ huiusmodi peruenirent, fuisset super eisdem processibus hinc inde conclusum. Cæterum memoratum Colubriens. episcopum, qui procurauerat totum negotium ad examen sedis apostol. aduocari, et postmodum mandatum factum procuratori, non sine nostro contemptu, et tuo dispendio reuocauit, condemnandum tibi duximus in expensis, quas fecisti a tempore, quo ad procuratorem ipsius 49*) reuocatoriæ litteræ peruenerunt, et facies etiam 50) *h*, vsque [*ad diem*,] quo per se idem 51) episcopus, vel per 52) procuratorem idoneum se nostro conspectui præsentabit, in principali negotio [*et contingentibus ipsum*] legitime processurus. [*Ne igitur super his possit aliquatenus dubitari, has litteras duximus concedendas.*]

45) *Agitanen.* C. R. 2. legit, sed H. *Egitamen.* et L. *Egitasiensi*, vel potius: *Igeritaniensi*, habent.
46) Partic. *super*, non exstat in c. I. comp. 5. de procuration.
47) *Præcessibus*, habet C. H.
48) *Ipsorum*, cit. c.
49) *Colibriensis*, legit C. L. per totum, *Colobrien.* per totum c. cit.
49*) *Colobr. episcopi*, cit. c.
50) Partic. *etiam*, non legitur in cit. c.
51) *Colobrien.* legit c. cit. pro *idem.*
52) Partic. *per*, omittitur ibid.

CAP. IX.

Procurator episcopi caussas episcopatus agit et defendit, licet non fuerit datus sub nomine syndici vel actoris.

IDEM *M. et R. canonicis Mutinen. 53)* (*ann.* 1220. *Roma in Flaminiam. c.* 2. *comp. cit.*)

Petitio vestra nobis exhibita continebat, quod, cum [*ven. fr. n.*] Mutinen. episcopus in Liuoniam profecturus, vos vicarios suos et procuratores constituit 54) generales, vobis 55) volentibus agere contra detentores bonorum episcopi Mutinen. vel contra illum 56) agentibus respondere, frequenter opponitur *i*, quod hoc 57) facere non potestis, pro eo, quod in instrumento 58) vicariæ, siue procurationis huiusmodi non exprimitur, quod episcopus ipse constituerit vos syndicos vel actores 59). [*Quare humiliter postulastis, vt, cum per exceptiones huiusmodi frequenter impediatur vtilitas episcopi supradicti, super hoc prouidere salubriter dignaremur.*] Nos igitur ex tenore ipsius 60) instrumenti liquido 61) cognoscentes, quod intentio fuit ipsius episcopi dare vobis agendi et respondendi 62) pro ipso 63) [*episcopo*] *k* liberam potestatem, exceptionem huiusmodi penitus reprobamus.

53) *Idem magistro R. canonico Mutin.* secund. C. R. I.
54) *Constituerit*, C. R. I. H. et L. legunt cum c. 2. comp. cit. 5.
55) *Nobis*, habet ed. ant.
56) *Illud*, legit C. L.
57) Pronomen: *hoc*, a C. R. H. L. ed. ant. et Pith. abest: in c. cit. vero legitur: *id.*
58) *Siue instrumento*, C. R. I. habet.
59) *Et actores*, C. H. legit cum cit. c.
60) vox: *ipsius*, non exstat in C. H.
61) Part. *liquido*, in cit. c. non exstat.
62) *Vel respondendi*, C. R. 2.
63) *Pro ipso episcopo*, C. R. 2. et H. habent.

CAP. X.

Prouidere debet iudex, maxime in caussa matrimoniali, quod constituens procuratorem gaudeat plena libertate.

GREGORIVS IX. *nobili viro Vbaldo 64)* l *ciui Pisano.* (*ann.* 1235. *Roma in Tusciam.*)

Accedens ad apostol. sed. [*et infra.*] Mandamus, quatenus D. 65) nobilem mulierem, quæ sub tua potestate tenetur, plenæ 66) restituas libertati, faciens ipsam ad castrum de Massa Lucanæ 67) diœcesis secure perduci, vt existens ibi libera 68), procuratorem libere ordinare valeat, qui suam coram nobis iustitiam prosequatur. Tu ergo super sponsalibus, quæ inter natam tuam et filium eiusdem nobilis contracta proponuntur, procuratorem idoneum ad præsentiam nostram mittas, qui ad agendum et respondendum plenam *m* habeat potestatem.

64) *Ybaldo*, C. R. I. legit.
65) *B.* habet C. R. 2.
66) *Plenarie*, C. R. I.
67) *De Massan. Lucan.* C. R. I. legit, sed C. R. 2. et L. *de Massa Lucan.*
68) *Existens ibi libere*, C. R. I. legit, et ed. ant. habet cum Pith. *ibidem libera.*

CAP. XI.

Si procuratori generali denegantur induciæ ad consulendum dominum, ex caussa probabili absentem: poterit procurator appellare.

IDEM *Cantuarien. archiepiscopo.* (*ann.* 1236. *Roma in Angliam.*)

Dilectus filius magister L. rector ecclesiæ de Auna 69) transmissa nobis petitione monstrauit, quod, cum R. presbyter contra ipsum caussa studii Bononiæ commorantem, super eadem ecclesia ad iudices nostras litteras impetrasset, earum auctoritate a iudicibus ipsis eodem rectore citato, procurator ipsius generalis ad omnia eius tractanda negotia, pro eo, quod competentem terminum, intra quem rectorem ipsum consuleret, vtrum deberet contendere vel cedere quæstioni, sibi concedere denegabant, pro eodem nostram audientiam appellauit. Quocirca mandamus, quatenus, si est ita, reuocato in irritum, etc.

69) *Anna*, C. R. H. L. ed. ant. et Pith. legunt.

a *Vid. l. libellorum. ff. de accus. et l. prætor edixit. et ibi Bart. ff. vti poss.* b *C.* I. *eod. tit. in* 4. *comp.* c *al.* Gabilon. *al.* Gablont. d *Vide Horat. Luc. tract. de priuil. scholarium, priuil.* 50. e *In aliquot*, Innoc. III. f *al.* Ægitanensi. g Recusatione.

h Quousque. i Proponitur, *in aliquot antiqu.* k *In multis antiqu. est dictio*, episcopo. l Vmbaldo. m Plenariam.

CAP. XII.

Si reus recedit a iudicio, dimisso procuratore solummodo ad agendum: contumax est, et condemnatur in expensis.

IDEM *episcopo Lexouien.* 70) (*ann.* 1236. *Roma in Galliam.*)

Constitutis in praes. n. H. priore Segien. et T. laico dilectum filium O. subdiac. nostrum super caussa, quae inter ipsos super quadam summa pecuniae vertitur 71), concessimus auditorem: [*et infra.*] Quia prior super ipsa pecunia, in qua dictus T. eum sibi suae vxoris nomine teneri dicebat, recepto libello, illicentiatus recessit, quendam procuratorem dimittens solummodo ad agendum; quem cum auditor ipse per mandatum procuratorium sibi datum, ad defendendum priorem sufficientem non viderit 72): eum ex hoc 73) reputans contumacem, ipsum praefato T. in vnam marcham 74) sterlingorum condemnauit, taxatione praehabita in expensis *a*. [*et infra.*] Nos autem finem litibus imponere cupientes, et, quod ab auditore praefato factum esse dignoscitur, approbantes, mandamus, quatenus partibus conuocatis, etc.

70) *Lexoniensi*, habet C. L.
71) *Vertebatur*, legit id. C.
72) *Videret*, C. R. 1.
73) *Eum esse ex hoc*, C. R. 1. habet.
74) *Marcam*, legitur in C. H.

CAP. XIII.

Tenet iudicium agitatum cum procuratore reuocato, si reuocationem iudex et aduersarius ignorauerunt. H. d. secundum communem intellectum et verum.

IDEM. [*Romae.*]

Mandato procuratoris post litem contestatam a domino reuocato, si hoc, ignorante iudice, vel aduersario, factum fuerit 75), iudicium quod idem quasi procurator postmodum expertus est, ratum esse debebit.

75) *Fuit*, habetur in C. L. Hoc in sensu quoque accipienda et limitanda est decisio INNOCENTII III. in *c.* 4. *X. h. t.*

CAP. XIV.

Filiusfamilias potest esse procurator in iudicio, etiam ad futuras lites; et procurator datus cum pluribus simul in solidum, praefertur, si praeoccupauit negotium: secus si diuerso tempore fuit datus. Item procurator appellare debet a sententia, nisi ex caussa excusetur; quo casu debet domino nuntiare de sententia: appellationem tamen prosequi non tenetur.

IDEM. [*Romae.*]

Non iniuste iudex processit, qui filiumfamilias in procuratorem admisit, quamuis ad futuras controuersias constitutum: qui, licet simul cum aliis datus fuerit, prius tamen procurationis 76) officium occupauit. Quod fieri nequiuisset in procuratoribus diuersis temporibus constitutis: quoniam dato posteriori, prioris esset procuratio reuocata *b*. Potuit quoque is, et debuit 77) a sententia in eo, quod lata extitit contra ipsum, nostram audientiam appellare, vel, si iusta *c* caussa excusabat eundem, saltem domino contestari 78) *d*, vt ad appellationis beneficium conuolaret: licet appellationem prosequi non teneretur inuitus.

76) *Procuratoris*, C. H. legit.
77) Quod etiam iure canonico in eum dominium litis quidem translatum, illud tamen rationibus reddendis obnoxium esset, si male procurator prouinciam suam administrasset. Interim addit pontifex *in fin. quod appellationem prosequi non teneatur inuitus*, quod tamen ratio *domini litis* in ipsum translati postulare videbatur. Enimuero pontifex magis respexit ad morem plerorumque iudiciorum, in quibus *in instantia appellationis* alii procuratores sunt plerumque necessarii, quod haec saepe in alio loco peragi debeat, tribunalibus appellationum alibi constitutis.
78) *Protestari*, habet C. L.

CAP. XV.

Procurator vniuersitatis, cuius maiores et iurati sunt excommunicati, non repellitur ab impetrando; nisi illi in procuratorio sint expressi, vel eorum auctoritate factum sit, vel ad id scienter sint admissi. H. d. et est decisio notabilis et subtilis.

IDEM.

Consulti sumus, an constitutus ad impetrandum a communitate aliqua procurator 79), ab impetrando deberet 80) excludi pro eo, quod maiores 81) et iurati *e*, per quos eadem communitas regebatur, tempore, quo iniunctum fuit 82) procurationis officium, erant excommunicationis sententia innodati.

Taliter respondemus, quod, nisi essent illi in litteris procurationis 83) expressi, vel alias eorum auctoritate procuratoris *f* institutio facta fuisset, aut sciens, eos esse tales, ipsa communitas vna cum eis constituisset eundem, non est procurator huiusmodi repellendus.

79) Alias quidem *communitas* constituit *syndicum*, singuli autem *procuratorem*; sed ius canonicum has diuersas appellationes non adeo subtiliter distinguit, adeo, vt, quae de hoc praedicantur, etiam ad illum applicari debeant: nisi ratio diuersitatis euidens dari queat. *c.* 2. *de rest. in int.*
80) *Debeat*, secundum C. H.
81) *Maior*, C. R. 2. H. L. et ed. ant. legunt, cui alia manus in C. L. inscripsit: *quasi rector.*
82) *Fuerit*, secundum C. R. 1.
83) *Procurationis*, C. R. 1. legit.

a *Vide l.* 1. *cum not. ibi*, *ff. quod cuiusque vniuers.* b *Vid. l. si quis eum. §. fin. ff. eod.* c *Vt infirmitas, paupertas, vel iustus metus.* d *Id est, nuntiare coram testib. l. si procuratorem. §. si ignorantes. ff. mand.* e *Vid. l.* 1. *ff. quod cuiusque vniu. et c. cum non ignores. de praeb.* f Procurationis.

TITVLVS XXXIX.

DE SYNDICO 84).

CAP. I.

Religiosi debent habere syndicum, qui caussas monasterii agat, et defendat, etiam, si oportuerit, constituto illi salario.

GREGORIVS PAPA 85) *subdiac.* g *defensori* 85*) *Siciliae. libr.* 1. *ep.* 67. (*ann.* 599. *Roma in Siciliam.*)

Sicut studii *h* nostri esse debet 86) a litigiis forensibus 86*) monachos submouere: ita necesse est nostra prouisione, quemadmodum negotia eorum disponi 87) debeant, ordinare. Pro qua re tibi praecipimus, quatenus, cum Fausto loqui debeas, cui, si voluerit 88), constituto salario 89), monasterii [*ipsius*] generaliter debeas negotia commendare. Expedit enim pro paruo 90) incommodo a strepitu caussarum seruos Dei esse 91) quietos.

84) *De syndico et actore*, C. H. habet.
85) *Petro*, C. H. legit cum c. 1. comp. 1. h. t. loco vocis: *papa.*
85*) Vox *defensori*, desideratur in cit. c.
86) *Condecet*, habetur ibidem.
86*) *Foralibus*, est ibid.
87) *Dispositioni*, legitur in ed. ant. quod substantiuum in C. L. radendo mutatum est in *disponi.*
88) *Quem si hoc velle perspexeris*, legimus in cit. c. vbi tamen pro *ipsius*, legendum videtur: *ipsi.*
89) *Ei salario*, C. H. habet.
90) Praepos. *pro*, a C. R. et cit. c. abest, sed in L. adiecit eam manus recentior.
91) *Existere*, legimus in c. cit.

TITVLVS XL.

DE HIS, QVAE VI, METVSVE CAVSSA FIVNT.

CAP. I.

Si quis timore mortis, postea ratum non habens, religionem profitetur; exire, et matrimonium contrahere potest: secus si a principio, vel ex post facto libere consensisset.

ALEXANDER III. *Oscen.* 92) *episcopo* i, *et priori sanctae Mariae Caesaraugust.* 93) (*ann.* 1180.)

Perlatum est 93*) ad audientiam *k* nostram, quod, cum quidam [*vir*] nobilis [*prudens*] et potens [*A. nomine*] M. vxorem 94) suam suspectam *l* haberet, milites sui, eius praecepto eam ad quandam siluam ducentes, euaginato gladio occidere voluerunt: sed tandem pietate ducti, sub tali conditione pepercerunt eidem, quod in monasterio de Colobris 95) *m* habitum susciperet monachalem. [*Quo audito maritus eius, quia reseruata erat ad vitam, graue plurimum tulit, sed tamen postmodum acquieuit. Sicque factum est, quod duos episcopos Caesaraug. et Trisasconen. vt eam benedicerent et illi velum imponerent, ad monasterium ipsum adduxit.*] Episcopi vero [*rem ignorantes*] missi a viro, vt ei velum imponerent 96); [*et*] quia iuuenis erat 97), et filium paruulum 98) habebat, mutationem 99) vitae suae suspectam habentes, seorsum conuenerunt eandem: quae [*vtique ipsis*] rem [*per ordinem*] patefaciens, quod mortis timore [*et non bono animo*] monasterium intrabat, proposuit, et quod inde 100), quandocunque posset, exiret, [*nihilominus adiecit. Tunc episcopis de morte ipsius timentibus, et, quod ab ea audierant, propalare nolentibus.*] (Sed) alter *n* episcoporum 1), [*Tyrason. scil.*] vt viri [*illius*] tyrannidi satisfacere videretur, mulieri velum imponere simulauit: tandem [*autem*] viro de medio sublato 2), praedicta mulier de monasterio exiens 3), alium maritum accepit 4): quos 5) Galaguritanensis 6) episcopus ad instantiam sororum vinculo excom-

92) *Oxonensi*, legit ed. ant.
93) *Sarraginensi*, habetur ibidem.
93*) *Relatum est*, c. 1. comp. 1. h. t.
94) Ipse textus in cit. c. sonat ita: - - *mulierem de Oreia, quondam vxorem suam suspectam haberet: fratri et militibus suis praecepit, vt eam longe ad priuata loca deducerent, et gladio occiderent. Qui cum ipsi ad quandam siluam duxissent, et euaginato gladio eam occidere vellent: eadem ad pedes cognati cecidit, et, vt sibi vitam seruaret, lacrimosa supplicatione rogauit. Cognatus vero misericordia et pietate ductus, ei sub tali conditione pepercit, quod in monasterio de Colobres habitum monasticum deberet suscipere.*
95) *De Coluben.* C. R. 1.
96) Verba: *missi a viro, vt ei velum imponerent*, non leguntur in cit. c.
97) *Multum erat.* C. H.
98) Vox: *paruulum*, abest a C. H.
99) *Permutationem*, C. H. legit.
100) *Vt inde*, C. R. 1. legit, sed L. habet: *et inde*, omissa partic. *quod.*
1) *Alter eorum*, cit. c.
2) *Viro et fratre de medio sublatis*, legimus in cit. c.
3) *Exiuit*, ibid.
4) *Et cuidam nobili P. videlicet de Camberiis nupsit*, legimus ibid.
5) *Eam et virum*, cit. c.
6) *Calaguiritanus*, C. R. 1. habet, et edit. Gonz. *Calawiclanus*; sed C. H. legit: *Calagoritanus*, et L. *Caligoritanus*. cit. c. *Calaguritan.*

g *libr.* 1. *epist.* 67. *registr.* Petro. h *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* i *Restituta est a nobis vera inscriptio. Nam perperam ita prius legebatur*, Exonien. episc. et priori S. M. Caesariae. k *Post conc. Later. p.* 50. *c.* 13. *et c.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* l *Suspectam, scil. de adulterio.* m *Ita manuscr. emendatiores, sed fortassis* Calabris. *al.* Colubris. *al.* Tolobris. n Tirasonensis *scilicet. Nam hic cum Caesaraugustano velum imponebat, vt patet ex integra.*

excommunicationis adstrinxit 7), [*et totam terram eius interdixit, ignorans, quomodo res processisset, quam vtique sententiam ven. fr. n. Tarraconens. archiepiscop. postmodum confirmauit. Nos igitur de prudentia et honestate vestra confidentes, caussam ipsam experientiæ vestræ duximus committendam, et fine canonico terminandam.*] Ideoque [*discr. v. per A. S. præc.*] mandamus, quatenus prædictam mulierem et virum, recepto sacramento 8), quod vestro debeant stare mandato, ab excommunicationis vinculo absoluatis: deinde tam mulierem, quam priorissam et moniales præscripti 9) monasterii ante vestram præsentiam conuocantes, [*caussam diligentissime audiatis, et fine canonico terminetis. Quod*] si legitime probatum fuerit, non timore mortis prædictam mulierem religionem intrasse, aut, quod fecit, postmodum ratum habuisse: ipsam ad monasterium redire, et habitum depositum reassumere 10) *a* censura ecclesiastica compellatis.

7) *Sorores autem cum reclamarent, et episcopo Calaguritan. conquestæ fuissent, et episcopus non posset eam videre, nec super his conuenire: ad instantiam sororum eam, et virum, quem acceperat, excommunicauit. cit. c.*
8) *Iuramento*, legitur ibid.
9) *Prædicti*, C. H.
10) *Resumere*, legunt C. R. H. L. ed. ant. et c. cit.

CAP. II.

Qui per metum amissionis patrimonii suo beneficio renuntiat, illud repetere potest.

IDEM *episcopo Vigornien.* 11) (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Abbas sancti *b* Cadmundi 12) *c*, a quo R. 13) præsentium lator patrimonium suum tenere dignoscitur, milites *suos* 14) et burgenses ad domum eius 15), sicut accepimus, destinauit 16), qui eum a domo et vniuersa possessione expellerent, nisi ecclesiam suam penitus abiuraret. Quod cum idem R. tali modo coactus fecisset: abbas alii concessit supradictam 17) ecclesiam. Vnde quia, quæ metu et vi fiunt, de iure 17*) debent in *d* irritum reuocari 18): [*frat. t. per A. S.*] mandamus, quatenus prædicto R. cum integritate restituas vniuersa 19).

11) *Vigorensi*, habetur in ed. ant. in c. 2. comp. cit. legitur: *Wigor.*
12) *Cademundi*, C. R. 1. cum ed. ant. habet. *Eamundi*, C. R. 2. legit cum L. sed, *Eadmundi*, est in cit. c.
13) *Ro*, habet C. L.
14) Pronom. *suos*, in C. R. 1. H. L. ed. Gonz. et ant. omittitur.
15) *Prædicti R.* legimus in cit. c.
16) *Misit*, est in eod. c.
17) *Præscriptam*, est ibid.
17*) *De ratione iuris et ordine*, ibid.
18) Maxime si negotium b. f. fuerit, quod ipso iure nullum et irritum est, vt ne quidem *restitutione* indigeat, *l.* 116. *de R. I.* quæ vnice introducta fuit propter *negotia stricti iuris*, vt recte censuit ACOSTA *h. t. p.* 250. cum CIRONIO.
19) *Omnia*, est in cit. c.

CAP. III.

Qui terrore laicorum electioni de se factæ renuntiauit, si renuntiatio iuramento vel fide firmata non sit, regimini, ad quod electus erat, præfici poterit.

CLEMENS III. (*Romæ.*)

Ad aures nostras *e*, te significante, peruenit, quod electus quidam in plebanum 20) cuiusdam ecclesiæ [*quæ ad tuam dispositionem pertinet,*] ad terrorem laicorum renuntiauit electioni, quæ de ipso 21) fuerat a clericis, vno excepto, vnanimiter celebrata: [*is autem, qui dissensit, ante electionem ad sedem apostolic. vocem appellationis emisit. Ideoque consulere voluisti, si renuntiatio facta ad terrorem laicorum impediat, quo minus ad regimen prædictæ ecclesiæ is, qui fuerit prius electus, assumi debeat, et si eius appellatio valeat, qui se non electurum iurauit, et ne alii eligerent, appellauit.*] Tuæ igitur discretioni [*litteris*] præsentibus 22) innotescat, quod renuntiatio facta 23) ad terrorem laicorum, nisi forte iuramento, vel fide interposita, sit confirmata, non impedit, quo minus is, qui renuntiauit ecclesiæ, ad cuius regimen prius erat electus, præficiatur eidem 24). [*Pro contradictione autem vel appellatione eius, qui se, non electurum, publice confessus est, iurasse, non est electio ab aliis celebrata canonice irritanda.*]

20) Seu *archipresbyterum*, qui eo tempore in *baptismali ecclesia prælaturam* gerebat, electione constituendus, vt obseruaui ad *c.* 3. *X. de offic. indic. ordin. not.* 5.
21) verba: *de ipso*, non habentur in c. 1. compil. 2. h. t.
22) *Litteris præsentibus*, C. R. 2. cum ed. ant. legit.
23) Post vocem *facta*, legimus in cit. c. *in manu laicorum ad ipsorum terrorem.*
24) vox *eidem*, in c. cit. non exstat.

CAP. IV.

Qui per metum, qui cadere potuit in constantem virum, beneficio suo renuntiare iurauit, et renuntiauit, illud repetere poterit.

INNOCENTIVS III. *decano et subdiacono* 25) *Lincon.* (*ann.* 1200. *Roma in Angliam.*)

Ad audientiam *f* nostram, [*dilecto filio*] magistro G. 26) de Cheuel. 27) *g* significante, peruenit, quod, cum ecclesiam de Cheuel. 28) [*auctoritate sed. ap.*] canonice fuisset adeptus, et aliquandiu pacifice possedisset, grauissimo tandem metu regis, quod eam resignaret iurare coactus 29), eam in eorum, ad quos pertinebat, manibus resignauit. Quia vero, quæ vi metusue caussa fiunt, carere debent robore *h* firmitatis 30): [*discr. v. per A. S.*] mandamus, quatenus, si eundem [*magistrum*] ad resignationem [*faciendam*] constiterit vobis, per talem metum fuisse coactum, qui potuerit et debuerit cadere in virum constantem, non obstante iuramento prædicto 31), quo 32) non ad repetendum, sed ad resignandum solummodo tenebatur, præfatam ecclesiam ei [*per cens. ecclesiast. sublato cuiusl. app. obst.*] restitui faciatis.

25) *Et subdecano*, C. R. legunt cum c. 1. comp. 3. h. t.
26) *Magistro H.* legit cit. c. rectius, quia dictus fuit *Helius.*
27) *Tenell.* C. R. 2. sed male.
28) De *Thevill.* C. R. 2. legit, sed rectius L. *de Cheuellis.*
29) *Coactus est*, C. H. legit.
30) *Roboris firmitate.* C. R. 1.
31) Vocabulum: *prædicto*, abest a C. H.
32) *Quod*, est in cit. c.

CAP. V.

Excommunicatus non est, qui absolute coactus excommunicato communicat: secus si coactio fuit conditionalis.

IDEM *Vidronen.* 1 *archiepiscopo.* 33) (*ann.* 1200. *Roma in Norwegiam.*)

Sacris *k* est canonibus: [*et infra.*] Distinguimus autem, vtrum is, qui communicat excommunicatis inuitus, sit per coactionem adstrictus 34) *l*, aut per 35) metum inductus. In primo [*siquidem*] casu talem non credimus excommunicatione teneri: cum magis pati, quam agere *m* conuincatur. In secundo [*vero*] licet 36) metus attenuet culpam *n*; quia tamen non eam prorsus excludit, cum pro nullo metu debeat quis mortale peccatum incurrere: [*talem*] excommunicationis labe credimus inquinari.

33) *Vidrosien.* C. R. 1. *Ydronen.* C. R. 2. cum ed. ant. Ast *Nidrosien.* c. 2. comp. cit rectius habet. *Nidrosien archidiacono*, C. H. quoque legit: Verum non archidiacono, sed archiepiscopo in regno Norwegiæ pontifex scripsit.
34) *Attractus*, C. R. habent cum L. et cit. c.
35) *An per*, legitur in C. R. 1. et c. cit.
36) *Vero licet*, C. H. legit.

CAP. VI.

Metum passo non subuenitur, si non fuit talis, qui cadere potuit in constantem virum.

IDEM *Massil.* 37) *et Agathen. episcopis.* (*ann.* 1200. *Roma in Galliam.*)

Cum dilectus filius 38): [*et infra. Nos igitur rationibus et allegationibus canonicorum insular. et abbatis de Floreia Cisterciens. ordinis per iam dictum episcopum Portuen. eisdem auditorem concessum a nobis, qui eas in scriptis nobis exhibuit, quibus plenius intellectis,*] quia *o* constitit nobis de voto emisso, et de præstito 39) iuramento a canonicis insularum, quod regulam Cistercien. obseruarent, vel [*quod*] translationem 40) ipsius ecclesiæ ad ordinem illorum nullatenus impedirent, cum vtrumque seruatum non vergat in dispendium salutis æternæ, nolentes viam periuriis aperire 41), non obstante violentia, quæ proponebatur illata, cum neque metum mortis, neque cruciatum corporis contineret *p*, et ideo non debuerat cadere in constantes 42) nec obstante dolo, quo 43) se proponebant fuisse seductos, cum talis dolus non tam ad circumuentionem prædictorum Cistercien. 44) quam ad fatuitatem eorum debeat retorqueri, super restitutione petita silentium eis [*de fratrum nostr. consilio*] duximus sententialiter 45) imponendum.

37) *Marsilien*, C. R. 1. legit, et ed. ant. *Macell.* sed in c. 3. comp. cit. nominis huius locum asteriscus occupat.
38) *Dilecti filii*, habet C. H. sed L. et ed. ant. *dilect. fil.*
39) *Et præstito*, C. H. habet cum L. et cit. c.
40) *Ordinationem huiusmodi nullatenus impedirent.* cit. c.
41) *Aperiri*, legitur in cit. c.
42) *In viros constantes*, C. H.
43) *Pro quo*, legit ed. ant.
44) *Abbatis*, est in cit. c. pro *prædict. Cisterc.*
45) Vocabulum: *sententialiter*, non exstat in C. H.

CAP. VII.

Probatur violentia per testes: res amissæ probantur per iuramentum. Et super valore rerum amissarum, taxatione iudicis præmissa, et sequuto petentis iuramento, fit condemnatio.

GREGORIUS IX. *Romæ.*)

Super eo, quod aduersarius vester se conquerebatur a vobis per violentiam spoliatum, arbitramini, contra vos fuisse iniuste processum: cum non nisi proprio iuramento probauerit singula, quæ amisit. Verum, postquam de violentia per testes, et de amissis rebus per ipsius constiterit sacramentum 46): potuit iudex, taxatione ab ipso facta, pro personarum ac negotii qualitate vos in æstimatione rerum amissarum iuramento aduersarii declarata 47), rationabiliter condemnare. *q*

46) Iudex sine dubio processerat secundum *l.* 9. *C. vnde vi*, quia, probata violenta deiectione, æstimatio rerum amissarum committitur iuramento deiecti in litem, quod deiicientes in dolo fuerint.
47) *Declarato*, secundum C. H.

a Resumere. b *post Concil. Lateranen. part* 22. *cap.* 7. *et c.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* c Eadmundi. d *Vide leg. cum gloss. C. & ff. eod. Item. Sot. infra cit.* e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil.* f *Capit.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* g Cheuelle.

h *Vid. l. merum. §. sed quod prætor. et §. volenti. et ibi Bart. ff. eod.* i Vicrosien. *al.* Nidrosiensi. k *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.* l attractus, *in manuscr.* m videatur, *in impressis.* n *vid. l. fin. et ibi Bart. ff. de condict. ob turp. caus. et l.* 1. *§. metus. ff. eod.* o *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp.* p *vid. l.* 2. *et ibi Bart. ff. de noxa.* q *Iste text. reputatur singul. per Abb. Brix. in suo dict. in verb.* æstimatio.

TITVLVS XLI.
DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE.

CAP. I.

Si in contractu venditionis vel locationis ecclesia fuit enormiter læsa; potest aduersus talem contractum petere restitutionem in integrum: emptor tamen siue conductor non debet fraudari in pretio suo, vel in sumptibus per eum factis.

ALEXAND. III. *Alphanen. episc.* 48) (*ann.* 1180. *Roma in Campan.*)

Requisiuit 49) [*a nobis*] tua fraternitas, quid agendum sit *a* de possessionibus laicis sub modico censu concessis? Noueris 50) itaque 51), quod, si ecclesia læsa est, et manifeste apparet detrimentum ipsius, cum episcopo eius conditionem facere deteriorem non liceat 52), et ecclesia iure minoris debeat semper illæsa seruari, quæ in damnum eius data constiterit 53), ad ipsius conuenit ius et 54) proprietatem redire. Prouidendum est tamen, ne, si forte coloni possessiones illas expensis ac labore suo reddiderint 55) meliores sumptibus 56), quos bona fide 57) fecerunt 58), debeant defraudari.

48) A. C. R. 1. absunt hæc verba, L. legit: *Altan.* et ed. ant. *Albanen.* denique in c. 1. comp. 1. rectius h. t. legimus: *Alphano episcopo* vel *Aliphano.*
49) *Requisiuit, a nobis*, C. R. 2. et H.
50) *Nouerit itaque fratern. tua*, legimus in cit. c.
51) *Igitur.* C. H.
52) *Non licuit.* cit. c.
53) *Constiterint*, legitur in cit. c.
54) Verba: *ius et*, omittuntur in eod. c.
55) *Fecerint*, est ibidem.
56) *Sine partibus*, legitur in ed. ant.
57) *Bono animo*, legimus in cit. c.
58) *Fecerint*, habetur in ed. ant.

CAP. II.

Restituitur ecclesia læsa propter negligentiam procuratoris, qui iura ecclesiæ non produxit.

INNOCENTIUS III. *sancti Gregorii et sancti Sergii* 59) *abbatibus.* (*ann.* 1206. *Roma in Gall.*)

Cum venissent ad apostolic. sedem [*dil. fil.*] electus *b*, et monachi Rothon. 60) pro se ac pro monasterio 61) suo, ac [*dil. fil.*] magister 62) A. pro [*ven. fr. nostro*] episcopo Venet. 63) eis [*dil. f. n. G.*] sancti Georgii *ad velum aureum* 64) Diacon. Cardinal. 65) dedimus auditorem. Coram quo idem magister pro episcopi parte proposuit, quod, cum monasterium Rothonen. esset 66) situm in diœc. Veneten. et ecclesiæ Veneten. subiectum, prædictus episcopus possessione subiectionis usus est hactenus inconcusse. Sed cum occasione cuiusdam electionis, quæ ibidem facta fuerat 67), partes de communi assensu ad [*ven. fr. n.*] Natenen. 68) *c* episcopum et [*dil. fil. de Mallen, et de Granont. abbates super his et multis aliis,*] (eius collegas *d*,) commissionis litteras impetrassent 69), duo eorum [*assignatis induciis ad instantiam monachorum tandem*] ad monasterium accesserunt: quorum aduentum intrusus præsentiens, renuntiauit huiusmodi electioni, et se a monasterio absentauit. Sed iudices auctoritate apostol. monachis iniunxerunt, vt syndicum vel procuratorem eligerent, qui in causis monasterii et consulte ageret, et vtiliter responderet, districtius inhibibentes eisdem, ne aliquem eligerent in abbatem, donec plenius cognosceretur de iure, quod episcopus se habere in abbatis 70) electione 71) dicebat. Monachi vero, etsi procuratorem ad mandatum iudicum elegissent, abbatem tamen [*in monasterio interdicto excommunicati nihilominus*] contra inhibitionem eorum 72) eligere præsumpserunt: cuius electionem episcopus petiit infirmari, et se ad possessionem restitui, qua eum monachi spoliarant. Deinde 73) [*vero*] iudices [*auditis, quæcunque partes proponere voluerunt, et plenius intellectis post dilationes multiplices tam ad testes, quam ad instrumenta partibus producenda concessas, receptis testibus et attestationibus publicatis, pro eodem episcopo super præmissis articulis*] definitiuam sententiam protulerunt, electionem [*ap. freti auctor.*] cassantes 74) eandem, quam sententiam dictus 75) magister [*a nobis cum instantia*] petiit confirmari. Ad hoc 76) fuit [*inter alia ex aduerso*] responsum, quod [*dictus episcopus et abbas de Malegio, absente abbate de Gnanter, qui in iudicem fuerat ab ipsis electus, cum nec absentiæ suæ caussas, vel quod alii in caussa sine eo procederent, mandauisset,*] licet per procuratorem ex parte monachorum fuisset propositum, quod monasterium ipsum ad Roman. eccles. nullo medio pertineret, [*et esset sed. apost. censuale*] dicti tamen iudices 77) contra eos procedere nimis animose cœperunt 78). [*et infra.*] Nos igitur [*auditis per cardinalem eumdem, quæ fuerant hinc inde proposita coram eo, et*] inspectis priuilegiis præd. nostr. Leonis 79), Gregorii 80) et Clem. quæ monasterium illud ad ius et proprietatem indicant sed. Apostol. pertinere, intelligentes, quod monasterii procurator, etsi eadem priuilegia coram prædictis iudicibus exhibere omiserit 81) negligenter, ius tamen non tam suum, quam nostrum fuerit 82) protestatus, videlicet, quod monasterium ipsum ad Rom. eccles. nullo medio pertineret, ne ipsius 83) negligentia in damnum tam nostrum, quam monasterii 84) redundaret, ad audientiam restituimus monachos Rothon. [*et infra*] Electionem autem a monachis, sicut dicitur, concorditer factam, pendente controuersia, ex qua pendet, nec confirmandam duximus, nec etiam infirmandam.

59) *Sargii*, C. H.
60) *Rodon.* C. R. 2. sed C. L. *Roton.*
61) *Ac monasterio*, C. H. et L. habent.
62) *Et magister*, C. H. habet, sed L. legit: *et magistro.* plane autem omittitur copula in c. 1. comp. 3. h. t.
63) *Veteren.* est in cit. c.
64) Verba: *ad velum aureum*, a C. R. H. L. edit. ant. et Gonz. absunt.
65) *Cardinalem*, habet C. L.
66) *Sit*, legunt C. H. et L. cum cit. c.
67) *Fuit*, habet ed. ant.
68) *Macen.* legunt C. R. cum ed. ant. H. vero: *Veneten* et L. habet: *Necten.* c. cit. *Naiecten.*
69) *Impetrarant*, legit ed. ant.
70) In cit. c. omittitur vox: *abbatis.*
71) *Electionem*, C. R. 1. legit.
72) *Ipsorum*, legit C. R. 2.
73) *Demum*, C R. 2 legit cum cit c.
74) Post vocem: *cassantes*, textus cit. c. variat sequenti modo: *propter quod idem magister eandem sententiam etc.*
75) *Idem*, C. R. 1.
76) *Adhæc*, cit. c.
77) Verba, *dicti tamen iudices*, non leguntur in cit. c.
78) *Cœperunt vel præsumserunt*, C. R. 2. habet.
79) *Leonis Papæ*, C. R. 2. legit cum ed. ant.
80) In c. cit. loco *Gregorii*, exstant litteræ *GG.*
81) *Omisit*, legitur in ed. ant. et cit. c.
82) *Fuit*, C. H. legit.
83) *Nec ipsius*, C. R. 1.
84) *Quam ipsius monasterii*, habet C. L. *tam nostri, quam* etc. cit. c.

CAP. III.

Ecclesia læsa in probatione necessaria omissa, potest petere restitutionem in integrum, non obstante termino iuris probationis exclusiuo. Et restitutionem petere potest, non solum contra priuatum, sed etiam contra ecclesiam. H. d.

IDEM *Helien.* 85) *et Floren.* 86) *e episcopis.* (*ann.* 1208. *Roma in Angl.*)

Auditis et intellectis *f* caussæ meritis 87) in quæstione, quæ vertitur 88) inter [*ven. fr. n.*] Vigorien. 89) episcopum et [*dil. fil.*] abbatem de Euescam 90) super ecclesiis in valle de *g* Euescam [*constitutis*], quas episcopus asseruit 91) ad se diœcesana lege spectare, abbas autem eas ab eius 92) iurisdictione prorsus esse exemptas, cognouimus euidenter, ecclesias illas per priuilegia illa 93) Rom. Pont. 94) non esse ab episcopali iurisdictione subtractas, nisi forte vallis de Euescam 95) sit ille locus, qui fuit a duobus regibus *h*, Roe videlicet et Offa 96) libertate 97) donatus, et quem bonæ memoriæ Cœlestinus Papa 98) libertate donauit, sicut in ipsius priuilegiis continetur. Verum tanto tempore probantur per testes ab abbatibus de Euescam pleno iure possessæ, vt videatur 99) in eis ius episcopale legitime præscripsisse, nisi forte per tantum temporis 100) spatium 1) Vigorien. ecclesia interim vacauisset, vt tempore vacationis subducto, præscriptio minime sit completa. [*et infra*] Licet autem vtrinque sit in caussa conclusum; quia tamen vtraque pars necessariam, vt asserit, probationem omisit: nos attendentes, quod vtraque ecclesia fungatur 2) iure minoris, æquitate pensata, vtramque restituimus contra reliquam, ad probandam rationem *i* omissam, ne alterutra pars 3) propter huiusmodi negligentiam graui iactura lædatur.

85) *Elyen et Rosenen.* C. H. habet. *Helyen. et Rosen.* L. *Elien. et foren.* ed. ant.
86) *Et Roson*, C. R. 1. legit. *et Refer.* C. R. 2. sed. c. 2. comp. cit. 3. *et Rosen.* habet.
87) *Attestationibus, instrumentis et allegationibus in caussa, que etc.* legimus in cit. c.
88) Verbum: *vertitur*, non exstat in C. H.
89) *Vigorn.* C. R. legunt cum L. sed. in c. cit. est: *Wigornien.*
90) *Vescham*, C. R. 2. habet, sed H. legit rectius: *Euescham*, vel potius *Euesham*, cum ed. ant. L. *Eueslan.* denique c. cit. *Euelcham.*
91) *Asserit*, secundum C. H.
92) In c. cit. pro *ab eius*, legimus: *altera.*
93) Pron: *illa* abest a C. H. L. et cit. c.
94) *Romanorum pontificum*, habet C. L.
95) *Euescham*, secundum C. H. In cit. c. est *Euescham* per tot.
96) Admodum hic variant Codices et editiones, nihil sani habentes. Veram lectionem restituit GONZALEZ *ad h. c. lit. e.* cum ALTESERRA ostendens, legendum esse: *Coemredo et Offa.* De his regibus *Britanniæ* agit MICHAELIS ALFORDIVS *in annal. eccles. Anglo.Saxon tom. II. ad. annum DCCIX*, ostenditque, hunc annum illustrem fuisse ex aduentu horum principum in vrbem. Rursus vero hic controuertitur de illo decantato discrimine inter *legem diœcesanam* et *iurisdictionem* ab HVGVTIONE condito, vt dictum est ad *c.* 18. *X. de offic. iud. ordin. nota* 67.
97) *Libertati*, legitur in C. L. et ed. ant. et hac et subsequente linea.
98) *Papa præd. noster*, secundum C. H. sed in c. cit. *G. Papa*, legimus.
99) *Videantur*, C. R. 2. legit cum cit. c.
100) *Tanti temporis*, secundum C. R. 1.
1) Vocabulum: *spatium* non exstat in C. H. L. cit. c. et ed. ant.
2) *Fungitur*, C. R. legunt cum H. et L.
3) Dictio; *pars* in C. L. et cit. c. omittitur.

---

a *C. 1. eod. tit. in 1. compil. et post Conc. Later. p. 29. c. 7.* b *C. 1. eod. tit. in 3. compil.* c Vincen. *al.* Venasten. *al.* Nauacen. d Abbates *scilicet* de Mater. *et* de Gromat.

e Ratrosen. *al.* Roson. *in plur. manusc. al.* Foren. f *C. 2. eod. tit. in 3. comp.* g Super quibusdam eccl. in valle de Euescam constit. *al.* Vestiam. h *In vno manusc. ita:* O videlicet et I. i allegationem suæ intentionis.

CAP.

CAP. IV.

Reſtitutio ex iuſta cauſſa etiam maiori eſt concedenda; dummodo iuſta cauſſa petendi probetur; ſi autem non probatur plene vel ſemiplene: conceditur reſtitutio in cauſſa fauorabili. H. d.

IDEM *Priori ſanctæ Mariæ ad carceres, et L. canonico ſanctæ Mariæ de Mandria* 4) a (*ann.* 1208.)

Ex literis *b* [*dil. f.*] abbatis de Caluenſ. 5) didicimus, quod, cum [*dil. f.*] Ramiſane. et Grimol. 6) archipresbyteri 7) inter I. virum et L. 8) mulierem ex delegatione noſtra 8*) ſententiam diuortii protuliſſent, et appellat. interpoſita 9), *c* cognitionem ſententiæ ipſi abbati et archipresbytero Paduano [*ſublato cuiuſuis appellationis obſt.*] duxerimus 10) committendam, [*archipresbyter ipſe, qui non poterat his exſequendis intereſſe, commiſit ſuo conindici vices ſuas. Cumque abbas partibus peremtorium terminum aſſignaſſet;*] quia pars mulieris ad peremptorium terminum non acceſſerat 11); abbas ipſe 12), cui alter coniudex commiſerat vices ſuas, allegationibus [*viri*] diligenter inſpectis 13) latam a iudicibus prædictis confirmauit ſententiam. Sed poſt octo dies pater puellæ accedens ad ipſum, intellecto, quod ſententiam protuliſſet, firmauit proprio iuramento, quod quidam ad eum 14) et filiam eius accedens, fraudulenter ſub ipſius abbatis nomine falſas eis 15) *d* litteras præſentauit, quibus mandabatur eidem *e*, vt, quia iudex ad diem, quam aſſignauerat, venire non poterat, poſt octo dies a termino conſtituto, ipſius ſe conſpectui præſentaret: et poſtmodum appellauit ad ſedem apoſtolicam, et etiam ſupplicauit. Licet autem de fraude taliter perpetrata per huiuſmodi iuramentum non conſtet 16) ad plenum: in favorem tamen matrimonii de benignitate canonica contra fraudem propoſitam ſupplicationem mulieris 17) admiſimus, et ad audientiam reſtituimus eam pro matrimonio poſtulantem. Ideoque [*diſcr. v. per A. S.*] mandamus, quatenus de cauſſa prioris appellationis ordine iudiciario congnoſcentes, confirmetis vel infirmetis, ſicut iuſtum fuerit, [*app. rem.*] ſententiam a primis iudicibus promulgatam 18), [*facientes quod decreueritis etc.*]

4) *S. Mariæ de Veſt.* C. R. 1. habet. *S. Mariæ de Mantua*, C. R. 2. et ed. ant. *de Mancia*, legunt C. H. et L. *de Mandria*, c. 3. comp. cit.
5) *Abbatis S. Mariæ de Cauell.* C. R. 1. ſed. *Abbat. de Caln.* C. R. 2. in c. 3. comp. 3. cit. legimus: *abbatis de Calauen.* vel potius *Caluanenſis.*
6) *Remen. et Granol'n*, C. R. 1. habet ſed C. R. 2. *Racuſun. et Erunol.* H. *de Saruien, et de Grimolen.* L. *Ramiſſan.* c. cit. *Ramuſan.* ed. ant. Cont. et Pith. *Ramiſanæ.* pro *Grimol.* ed. ant. legit: *Erinol.*
7) In ed. Pith. et Contii legitur: *archiepiſcopi.*
8) *Et I.* ſecundum C H.
8*) *Noſtram*, cit. c.
9) Aliter legimus in c. cit. ſcilicet: *et propter hoc fuiſſet ad noſtram audientiam appellatum, ac nos ſententiæ cognitionem ipſi et dilecto filio noſtro archidiacono Paduano etc.*
10) *Duximus*, ed. ant.
11) *Acceſſit*, C. R. H. L. et c. cit.
12) *Abbas ille*, C. R. 2. In cit. c. deſiderantur verba: *cui alter vices ſuas.*
13) *Dictis*, C. R. 1.
14) Ad *ipſum*, legit C. R. 1.
15) *Ei*, C. R. 1. H. et cit. c.
16) *Non conſtat*, habet C. L.
17) *In litteris*, habet ed. ant.
18) *Latam*, eſt in cit c.

CAP. V.

Etiam contra ſententiam Papæ reſtituitur eccleſia. Hoc primo. *Et cauſſa reſtitutionis in integrum debet, præſentibus partibus, tractari.* Hoc ſecundo. Hæc duo dicit quoad titulum.

IDEM *Epiſcopo et Capitulo* f *Oſcen.* 19) (*ann.* 1220. *Roma in Hiſpaniam.*)

Tum 20) *g* ex literis [*bon. mem.*] Cœleſtini Papæ, prædeceſſoris noſtri, tum ex his, quæ ipſius temporibus [*in præſentia veſtra, frater epiſcope, et ven. fr. n. Ilerden. epiſcopi, apud ſed. ap.*] geſta fuerunt, grauem *h* Ilerden. Eccleſiæ intelleximus quæſtionem per ſententiam [*felicis recordat.*] Eugenii Papæ [*prædec. noſtri*] ſuper eccleſiis [*de Barbaſtro, de Belſa, de Geſtan. et de Alear. cum pertinentiis earum*] prolatam, ſe læſam enormiter, et olim et nunc etiam 21) conquerentis. Vnde cum idem Cœleſt. [*p. n.*] tempore [*piæ record.*] Anaſtaſii Papæ [*p. n.*] proximi ſucceſſoris eiuſdem Eugenii in minori adhuc officio conſtitutus, in partibus Hiſpaniæ legationis officio fungeretur, et 22) *i* ex delegatione ipſius cognoſcere cœpit 23) de controuerſia memorata, cui etiam Alexand. ſucceſſor ipſius Anaſtaſii, officio legationis denuo 24) in partibus eiſdem fungenti, cauſſam commiſit eandem, [*quam etiam ſine debito terminaſſet, niſi ab eo fuiſſet ex parte Oſcen. eccleſiæ prouocatum; quæ quidem omnia in ſuis litteris ipſe et viua voce coram nobis et fratribus noſtris eſt ſæpius proteſtatus:*] idem quoque Cœleſtinus 25) ad apicem ſummi Pontificatus promotus [*dil. fil. n.*] G. 26) ſancti Angeli diacon. cardin. 27) tunc apoſtol. ſed. leg. 29) dictam controuerſiam ſub eo tenore commiſit 30), vt, inſpectis Ilerden. eccleſiæ priuilegiis, auditis etiam partium *k* rationibus [*et allegationibus,*] memorata ſententia non obſtante, [*vel quibuscumque reſcriptis, tam occaſione illius ſententiæ, quam alio modo in præiudicium iuris Ilerden. eccleſiæ, quondam a ſede ap. vel a quocumque impetratis, omni contradictione et app. ceſſantibus, tam ſuper principali, quam ſuper incidenti quæſtione remotis,*] definitiuam proferret ſententiam, eamque [*ſine difficultate qualibet exſequutioni mandando*] faceret [*per cenſur. eccleſ. firmiter*] obſeruari. Verum quoniam per ipſum legatum, aut per alios 31), quibus ſub eodem tenore cauſſa eadem commiſſa extitit, licet producti teſtes ex parte Ilerden. epiſcopi recepti fuerant 32), mandatum [*tamen*] apoſtol. [*in hac parte*] non extitit adimpletum, [*dil. f.*] magiſter A. canonicus Ilerden. [*ad præſentiam noſtram accedens, præmiſſam querelam nomine Ilerden. replicauit, obnixe depoſcens,*] (poſtulauit) per officium noſtrum [*iam*] dictam ſententiam in melius reformari, et contra eam reſtitui eccleſiam Ilerden. Nos igitur cum fratribus noſtris et aliis [*viris prudentibus et in vtroque iure peritis canonico videlicet et ciuili ſuper ipſa ſupp.*] deliberauimus diligenter, nonnullis [*firmiter*] aſſerentibus, quod, cum prædictus C. 33) *l* præd. noſt. contra iam dictam ſententiam viſus fuerit Ilerden. eccleſiæ reſtitutionis beneficium indulſiſſe, cum 34) ea non obſtante, duxerit negotium committendum, et nos ſupplicationem eiuſdem 35) eccleſiæ admittere debebamus 36) *m*: præſertim quia 37) [*in hoc canonica et ciuilia iura pariter concordarent. Nam et per ſtatuta canonica*] ſententia 38) Roman. ſedis 39) non negatur poſſe in melius commutari; cum aut 40) ſurreptum aliquid fuerit, aut ipſa pro conſideratione ætatum et temporum 41) ſeu grauium neceſſitatum diſpenſatiue 42) quicquam ordinate 43) decreuit 44), et ſecundum iura ciuilia principes etiam contra res bis iudicatas in auditorio ſuo examinari reſtitutionem in integrum permiſerunt. Perſpeximus 45) quoque ex data ſententiæ 46) in regiſtro dicti Eugenii Papæ [*p. n.*] repertæ 47), quod [*ſententia illa*] primo menſe ſui pontificatus fuerit promulgata: quando non plene de meritis ipſius cauſſæ [*fuiſſe*] videbatur inſtructus, illa nitens præcipue ratione, quod priuilegium Vrbani ſecundi ex parte veſtra 48) productum, ſubiectum 49) fuerat 50) falſitati, cuius tenorem nos in regiſtro ipſius [*ſubtiliter intuendo integrum*] inuenimus [*et penitus*] incorruptum. [*Ceterum licet iura Ilerden. eccleſ. illæſa ſeruare velimus; quia tamen et eccleſiam in ſua volumus iuſtitia confouere:*] tandem deliberatio noſtra in hoc reſedit 51) vt, an data ſit reſtitutio, an danda contra præmiſſam ſententiam, partibus præſentibus, decernatur, quarum aſſertione merita cauſſarum panduntur 52) [*iuxta legitimas ſanctiones, vt, cum nihil de contingentibus omiſerimus, neutra partium habeat, quod nobis merito valeat imputare.*] Quocirca [*diſcr. v. per. A. S.*] mandamus, quatenus vſque ad feſtum B. Lucæ 53), [*proximo venturum*] vel in propriis perſonis, vel per [*ſufficientem et*] idoneum reſponſalem noſtro vos conſpectui præſentetis, quod [*ante*] dicta ſententia retractari non debeat, ſi poteritis, oſtenſuri: vel, ſi forte 54), exigente iuſtitia, fuerit retractanda, vel 55) per vos, vel per reſponſalem idoneum 56) appareatis 57) *n* ſufficienter inſtructi, vt in principali negotio canonice procedatur, pro certo ſcituri, quod, cum [*finem litibus imponere cupiamus, et in quæſtione præmiſſa*] propter multam locorum diſtantiam non poſſit ad nos ſine magnis laboribus et expenſis ſæpius haberi recurſus, ſi ad præmiſſum terminum, quem vobis peremtorium

19) *Oſcenſi.* C. R. 1. recte, *Oſenen.* C. R. 2. et ed. ant. male legunt. In c. 4. comp. cit. 3. legitur: *Oſeen.* itidem corrupte.
20) *Cum*, C. R. 1. et ed. ant. habent,
21) Partic. *etiam* non legitur in c. cit.
22) Copula *et*, a C. R. H. L. et cit. c. abeſt.
23) *Incepit*, C. H. habet.
24) Vocabulum: *denuo* abeſt a C. H.
25) *Cœleſtinus*, omittitur in cit. c.

a *Al.* Mantria *al.* Mantua. b *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp.* c Interpoſita ad nos, etc. d ei. e eiſdem. f Oſcen. *al.* Oſenenſi. g *Capit.* 4. *eod. titul. in* 3. *compilat.* h *Vide Ioannen. Vaſeum in Annal. Hiſpaniæ*, *cap.* 20. i *non exſtat in antiqu. dictio*, et.

26) G. non adeſt in c. cit.
27) *Et cardinalis*, habet ed. ant.
29) *Apoſtolicæ ſedis legato*, legitur in C. L.
30) *Conuulſit*, eſt in cit. c.
31) *Per Tyraſon. Oſamen. et Calugurritan. epoſcopos*, legimus in cit. c.
32) *Fuerint*, C. R. 1. H. et L. legunt: ſed cit. c. habet: *ſuſcepti fuerint.*
33) *Iam dictus C.* habet cit. c. ſed loco *C.* in C. H. et L. eſt *Cæleſtinus.*
34) *Tamen*, habet ed. ant.
35) Pron: *eiusdem* deſideratur in C. H.
36) *Debeamus*, legitur in C. H.
37) *Præſertim cum*, cit. c.
38) *Sententiam*, C. H.
39) *Romani pontificis*, C. R. 1.
40) *Autem*, eſt in cit. c.
41) *Aut temporum*, C. H.
42) *Diſpenſatione*, C. H.
43) *Quiddam ordinate*, cit. c.
44) Verba hæc depromſit INNOCENTIVS III. ex *c.* 6. *C. XXXV. q.* 9. vbi NICOLAVS I. totam hanc ſententiam protulit, vnde eam hic repetiit pontifex, vt optimus decretiſta. Præterea, vt optimus ciuiliſta, idem probat ex *l.* 18. §. 2. *de minor.* quorſum verba, quibus prouocat ad ius ciuile, pertinent.
45) *Proſpeximus* habet C. H.
46) *Sententia*, ed. ant.
47) *Reperta*, C. H. habet cum ed. ant.
48) Ex parte *altera*, C. R. 1. habet; ſed H. et L. *a parte veſtra.* denique *ab altera parte*, cit. c.
49) *Suggeſtum*, C. R. 2. legit: L. habet: *ſuggeſtum fuerit.*
50) *Fuerit*, C. H. legit cum cit. c.
51) *Recedit*, perperam legitur in cit. c.
52) *Pandantur*, eſt in cit. c.
53) *Beati Lucæ*, habent C. L. et ed. ant. ſed in c. cit. legimus: *Beatæ Luciæ.*
54) *Forſitan*, C. L. et c. cit.
55) Partic. *vel*, in cit. c. non exſtat.
56) *Reſponſalem eundem*, C. R. habent cum H. et cit. c.
57) *Compareatis*, C. R. 2. habet.

k *Id eſt, iuribus et alleg.* l Papa. m debeamus. n compareatis.

assignamus, iniuncta vobis 58) contempseritis adimplere: nos nihilominus in ipso 59) negotio, quantum de iure poterimus, procedemus. [*Miramur autem non modicum et mouemur, quod confirmationem eiusdem sententiæ, et reuocationem omnium, quæ sæpe dictus præd. n. C. egit pro ecclesia Ilerden. tanquam subrepta fuerint, tu, frater episcope, diceris impetrasse: cum vix de ipso possimus suspicari, vt contra scripturas et assertiones suas, quas frequenter coram nobis et aliis fratribus nostris viua voce proposuit, subito venerit, nisi fuerit circumuentus.*]

58) Pronomen: *vobis* in C. R. I. H. et c. cit. omittitur.
59) Pron: *ipso* non exstat in C. H.

CAP. VI.

Petitio restitutionis in integrum contra sententiam suspendit regulariter exsequutionem sententiæ in euentu istius caussæ restitutionis; fallit, si contra petentem restitutionem est præsumptio malitiæ, quod caussa differendi exsequutionem hoc petat: quo casu exsequutio fit, præstita cautione de restituendo, si petens restitutionem obtinebit in caussa. H. d. secundum mentem iunctæ gloss. pen. et in hoc ultimo est iste textus valde singularis respectu vtriusque iuris.

IDEM INNOC. III. (*ann.* 1211. *Roma in Hispaniam.*)

Suscitata *a* super diuersis articulis inter [*vener. fr. n.*] Burgens. episcopum et Ouien. 60) monasterium quæstione: [*et infr.*] Nos [*igitur, auditis et*] intellectis, quæ vtraque pars proposuit coram nobis super quatuor articulis prænotatis 61) monasterium Ouien. 62) [*de consilio fr. n.*] iustitia condemnauimus exigente. Sententia vero lata, procurator monasterii 63) ad probandam præscriptionem factam 64), tam super quatuor articulis prænotatis, quam etiam super quibusdam decimis per transactionem acquisitis 65) [*a monasterio, ecclesiis et colonis ipsius ex parte petitis, quando controuersiam volebamus sententiæ calculo terminare, et in qua fuerat coram iudicibus supra dictis conclusum,*] restitutionem in integrum nomine monasterii postulauit. [*Et cum super hoc coram nobis fuisset aliquamdiu litigatum: nos, deliberatione præhabita, restitutionem in integrum ad præscriptionem probandam tam super quatuor articulis prænotatis,*] quam [*etiam super controuersia decimarum procuratori*] eidem [*nomine monasterii*] duximus indulgendam. [*et infra.*]

Ne vero per 65*) excogitatam malitiam, sicut ex præsumptionibus 66) pluribus videbatur, effectum 67) sententiæ in damnum episcopi contingeret impediri, neue monasterium per exsequutionem sententiæ propter diuersas 68) suspiciones incurreret detrimentum: nos, æquitate pensata, iure duximus 69) prouidendum, vt ante omnia supradicta sententia exsequutioni mandetur. Volumus nihilominus et mandamus, vt *b* ab ipso episcopo recipiatis 70) idoneam cautionem; quod, si monasterium in caussa ipsa [*per sententiam*] præualuerit, vniuersa, quæ medio tempore sententiæ ipsius occasione perceperit, monasterio restituat memorato.

60) *Omen.* C. R. H. et L. sed ed. ant. legit: *Ornense.* et c. 4. comp. I. h. t. *Onien.* per totum.
61) *Præmissis*, est in cit. c.
62) *Omense*, C. R. 2. sed C. R. I. habet: *Omen.* et H. legit: *Omen.* Rectius: *oniense.*
63) *Præfatus*, legitur in cit. c. loco *monasterii.*
64) Vox: *factam*, non exstat in C. H. L. ed. ant. et cit. c.
65) Post vocem: *acquisitis* C. L. habet: *et infra.*
65*) *Propter*, legit C. H.
66) Habet alias restitutio in integrum petita effectum suspensiuum, vt pendente desuper cognitione, nihil innouandum sit secundum *tit. C. in integr. restit. petita nihil innouari:* pontifex tamen hunc effectum tunc denegandum esse censuit restitutioni, si præsumtiones contra eandem militant.
67) *Officium*, est in cit. c.
68) *Ipsas*, legitur ibid.
69) In c. cit. vox: *iure*, omittitur, et deinde legitur: *diximus.*
70) *Nihilominus ante recipiatis*, habet ed. ant.

CAP. VII.

Post peremtorium non auditur ecclesia de iure communi: auditur tamen per beneficium restitutionis in integrum.

HONORIUS III. *Archiep. et Capitulo* 71) *Bracar.* 72) (*ann.* 1220. *Roma in Hispan.*)

Coram felicis mem. I. Papa præd. n. 73) lite inter [*ven. fr. n.*] archiepiscopum Toletan. 74) et te, frater archiepiscope, super primatia sollemniter contestata, fuit peremptorius terminus assignatus: [*et infra.*]

Verum, elapso termino constituto, post exspectationem non modicam comparuerunt procuratores vestri 75): sed, quia [*vt dicebant,*] non attulerant 76) depositiones testium et alia munimenta, dilationem cum instantia postularunt. Postquam vero contra *c* eos 77) interloquuti fuimus super dilatione petita: tandem indulgeri ecclesiæ Bracaren. dilationem propter instructionem caussæ, per auxilium restitutionis in integrum postularunt, exhibentes super hoc ex parte vestra 78) speciale mandatum. Nos autem [*de fr. n. consilio*] vsque ad octauas pentecostes 79) [*proxime futuras*] per restitutionis beneficium id vobis duximus indulgendum. *d*

71) Verba: *et capitulo*, non exstat in c. I. comp. 5. h. t.
72) *Bracharen.* C. H. legit cum L.
73) *Innocentio papa prædecessore nostro*, legitur in C. L.
74) *Tolletanum*, habet id. C.
75) Cit. c. ita variat: *dilecti magister scholarum et magister D. canonici Bracaren. Vestras nobis litteras præsentantes, quibus eos esse procuratores vestros in caussa prædicta, ita, quod in solidum vterque apparebat. Sed* etc.
76) *Non attulerunt*, legit ed. ant.
77) *Inter eos*, legunt C. R. Hæc autem verba plane absunt a C. H. L. et ed. ant.
78) *Nostra*, legitur in cit. c.
79) *Ad octauam pentecostes*, legit. C. L.

CAP. VIII.

Restituitur minor in eo, quod contraxit vel omisit, si probat exinde se læsum, et sit intra tempora restitutionis petendæ.

GREGORIUS IX. (*ann.* 1230. *Romæ.*)

Constitutus in nostra præsentia magister Guil. pro se ac fratre suo I. 80) canonico Parrosinen. 81) *e*, exhibita nobis petitione, monstrauit, quod *f* eis 82) in minori constitutis ætate, ac eorum matre, cuius successores existunt, rebus humanis exempta, quondam G. pater ipsorum quasdam possessiones vtrique communes quibusdam vendidit pro quadam pecuniæ quantitate, ac, ut huiusmodi 83) venditio robur firmitatis haberet, emancipauit eosdem *g*, et fecit eos contractui consentire. Quare supplicauit, vt vel venditionem eandem mandaremus nuntiari nullam, vel, cum adhuc existant intra tempus ad obtinendum beneficium in integrum restitutionis indultum, et intra annum et diem 84) a tempore 85) contractus, ipsis tanquam proximioribus competeret super alia 86) portione ius offerendi emptoribus pretium, iuxta municipii Parrosinen. 87) consuetudinem 88) approbatam, quod hactenus omiserunt, dignaremur eis super vtroque, cum in hoc non modicum læsi noscantur, et emptoribus portionis eiusdem, vel eorum successoribus pretium sint offerre parati, per idem beneficium subuenire. Quocirca mandamus, quatenus, si præmissa inueneritis veritate subnixa, vel venditionem prædictam, quoad partem ex successione materna ipsos contingentem, nullam nuntiare curetis, si in ea debita iuris sollemnitas est omissa, vel si forsitan interuenerit 89), et eos læsos esse constiterit, tam super ea, quam super residua portione: dum tamen, quod offerunt, duxerint faciendum *h*, auctoritate nostra in integrum restituere studeatis.

80) *Io*, C. R. I.
81) *Parnon.* habet C. R. I. sed *Paronen.* C. R. 2. *Perronen.* H. legit. L. *Parroensi*, et ed. ant. *Parrosiensi*, per totum.
82) Quod *cum* eis, C. R. 2. habet cum ed. ant.
83) *Eius*, secundum C. H.
84) *Vel diem*, legit C. L.
85) Verba: *a tempore*, non exstant in C. H.
86) *Super illa*, habet ed. Pith.
87) *Paronen.* C. R. I. legit. *Parom.* secundum C. R. 2. *Perronen.* H. habet.
88) Refertur hic *retractus gentilitius*, consuetudine Gallorum, Germanorum aliorumque populorum introductus, intra annum exercendus, et in ipsa ratione *bonorum hereditariorum*, seu *auitorum* fundatus. Quæ, quia regulariter alienari non potuerunt, hanc simul legem acceperunt, vt, vbi ex *necessitate* alienata fuissent, proximioribus iura *retractus* competerent, quo in gente venditoris manerent, vel ad illam reuerterentur. Hoc vero modo bona a proximiori reuocata, non nouiter acquisitis accensenda, sed naturam *antiquorum bonorum* retinent. Quare non improbabilis est coniectura ALTESERRÆ *de ducib. libr. II. c.* 3. existimantis, consuetudinem *municipii Paronensis*, quod in *pago Veromanduorum*, populi Galliæ, fuit, intelligendam esse: quamuis hoc GONZAL. *ad c. h.* vel inde in dubium vocet, quod in ipso municipio ecclesia cathedralis defuerit, et tamen pontifex in præsenti capitulo *canonicos* memoret. Etenim canonici regulares in monasterio vel in collegiata *seculares* esse potuerunt, et vix admitti potest, *Perusiam* in Etruria hic intelligi, quod de consuetudine *Germanorum* et *Gallorum*, non *Italiæ* agatur.
89) *Interuenit*, legit C. L.

CAP. IX.

Restitutio in integrum postulanda est ab ordinario, administrationem habente, vel a delegato ab eo: siue hæc caussa sit specialiter delegata, siue incidat in caussa generaliter sibi commissa. Ab ordinario vero administrationem non habente, vel a delegato peti non debet: nisi veniat incidenter in caussa. Arbiter autem de caussa restitutionum non cognoscit, nec potest assumi in maioribus caussis.

IDEM. (*Romæ.*)

Caussa restitutionis in integrum, coram iudicibus ordinariis 90) ad-

90) Reuera nihil aliud agit pontifex, quam vt *l.* 3. *C. vbi et apud quem cognitio in int. restit. agit.* explicet, et ad fora ecclesiastica applicet, magis tamen secundum antiquorum interpretum, quam veram eius mentem, vt DVARENVS *ad cit. tit.* argumento *de restit. in integr.* insertum, *in f.* censet aitque: *hæc constitutio* iuris pontificii *hausta est ex fece commentariorum iuris ciuilis, vt sunt multæ aliæ in iure pontificio.* Sensus *cit. l.* simplicissimus est, restituere posse tantum magistratus *maiores*, qui *imperium augustius* habent, ad quod restitutio relata fuit, et qui ab his delegati erant, h. e. quibus mandata erat iurisdictio. Tales *magistratus maiores* dicebantur *administratores reip.* in oppositione magistratuum minorum, in municipiis, quibus *imperium tale* negatum fuit. Non ergo restituere poterant *arbitri*, nec *iudices pedanei*, qui non *propriam iurisdictionem*, sed tantum *notionem* habebant, seu *iudicandi facultatem*: cum tamen restitutio esset actus *iurisdictionis maiori* imperio munitæ. Palam est, verba *cit. l.* 3. *qui propriam iurisdictionem non habent*, sese referre non ad eos, qui dederunt, sed ad iudices datos pedaneos, qui *notionem tantum* accipiebant. Sed pontifex sequutus doctrinam veterum interpretum verba hæc retulit ad magistratus, qui delegarunt, inquiens: *delegato vero ab ordinariis, qui admi-*

a *Cap.* I. *eod. tit. in* 4. *compil.* b *al.* quatenus. c. inter eos.

d *Vid. l. si quando, et ibi. Bart. C. de dilat.* e Paronen. *al.* Parenens. f *Hic in vulgat. habetur dictio*, cum, *quam nec series orationis admittit, nec habent manusc.* g *Infero, quod qualitas clericatus et canonicatus non liberat quem a patria potestate, sed sola episcopalis. conc. in auth. quæ dign. §. palam. et auth. dignitas. C. de episc. et cler.* h *In vno antiquo:* ipsos auctoritate nostra.

mini-

ministrationem habentibus, vel delegatis ab eis tractari poterit et finiri *a*, siue hoc ipsis delegatis specialiter 91) demandatum fuerit, siue in 92) *b* commisso eis negotio contingat incidere huiusmodi quæstionem. Delegati vero ab ordinariis, qui administrationem non habent, sed tantummodo facultatem iudicandi, seu arbitri de hac caussa cognoscere nequeunt, nisi coram eis mota fuerit incidenter: in matrimoniali quoque caussa, liberali vel criminali, cum maiores iudices exigant, arbiter nequit assumi.

administrationem non habent sed tantummodo facultatem iudicandi, quales vero hi sint, non satis innuit. Addit tamen limitationem: *nisi coram eis fuerit mota incidenter*, a mente IVSTINIANI alienam. Hic enim *in f. cit. l.* 3. restituendi facultatem magistratibus maioribus eorumque mandatariis seu delegatis concedit, siue hoc specialiter eis mandatum vel generaliter sint iudices dati per *mandatam iurisdictionem* generaliter factam, vel in aliis speciebus inciderit quæstio restitutionis, ita, vt tum *principaliter*, tum *incidenter*, de ea cognoscere queant: id quod ad iudices pedaneos trahi non poterat.

91) *Ab eis specialiter*, C. R. I.

92) præpos. *in*, desideratur in C. R. H. L. et ed. ant.

CAP. X.

Restitutio denegata ecclesiæ, vlterius sibi non conceditur, nisi ex noua caussa: restituitur tamen ad appellandum a sententia denegationis.

IDEM. (*Romæ.*)

Beneficio restitutionis in integrum ecclesiæ tuæ in alio iudicio denegato 93), restitutio, præterquam ad appellationem omissam, videtur eidem ecclesiæ posse denegari 94): nisi nouis defensionibus ad huiusmodi sit beneficium admittenda.

93) Traditur hic breuis synopsis ex tribus legibus *Cod. si sæpius restit. in integr. postul.* quia vbique pontifices doctrinas iuris ciuilis immiscuerunt, vt hi, qui *iuri canonico* seculo XIII. operam dederunt, non potuerint non *iuri ciuili* quoque operam dare, ad illud recte intelligendum, ceu non tantum ex hactenus dictis liquet, sed *in seqq.* plenius declarabitur. Inde vero simul perspicuum est, iam seculo XIII. cum introductione *decretalium* in Germaniam simul *ius Romanum* introductum iam fuisse, quod diplomata testantur.

94) *Negari*, legunt C. R. H. L. et ed. ant.

In Codice Reg. 2. post Cap. X. adhuc aliud subiicitur, quod non est in impressis, nec in aliis manuscriptis.

IDEM.

Ecclesia, quæ ad retractandam sententiam, vel contractum per beneficium restitutionis in integrum postulat se admitti, si quadriennii spatium post sit elapsum, et negligenter omiserit, non est ad beneficium huiusmodi admittenda: nisi præuaricationis vel fraudis super hoc interuenisse comprobetur manifeste commentum.

TITVLVS XLII.
DE ALIENATIONE IVDICII MVTANDI CAVSSA FACTA.

CAP. I.

Is, in quem facta est alienatio rei caussa mutandi iudicii, conuenitur per rescriptum impetratum contra alienantem.

ALEXANDER III. *Dulmen.* c *episc.* 95) (*ann.* 1180. *Roma in Daniam.*)

Ex quorundam *d* [*certa*] relatione audiuimus 96), quod, cum aliqui [*viri ecclesiastici de prouincia vestra de prosequenda sua iustitia*] litteras a nobis commissionis impetrant 97), aduersarii [*eorum*], vt 98) mandatum nostrum eludant, antequam litteræ [*nostræ*] ad iudicem 99) perueniant, vel etiam postea 100), priusquam [*illi*] citentur 1) ab eis 2), in vocem appellationis prorumpunt, [*aut commutationem facientes aliquos in possessionem eorum, de quibus controuersiæ vertuntur, malitiose inducunt: quoniam huiusmodi calliditates et versutiæ suis non debent in aliquo fraudatoribus suffragari, et*] nos contra prædictam calliditatem et versutiam [*pastorali sollicitudine*] prouidere volentes [*d. v. per. A. S. præc.*] mandamus, quatenus, si aduersarii eorum 3) [*inter quos et ipsum super ecclesiæ caussa controuersia est actitata,*] pro euacuando nostro mandato taliter 4) appellauerint, aut de possessione, de qua controuersia vertitur 5), commutationem fecerint 6) *e*, vel se malitiose duxerint absentandos 7), eos, qui in [*prædictam*] possessionem 8) se ingesserint 9), appell. cess. cogatis sub vestro examine iuris æquitati parere.

95) Verba inscriptionis: *Dulmen. episcopo* non exstant in C. H. L. et ed. ant. quæ præterea vitiosa sunt. Etenim apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. consil. p.* 1848. *c.* 5. vera inscriptio est: *Alexander III. archiepisco Rotomagensi.*

96) *Cognouimus*, habet C. L.

97) *Impetrent*, est in c. 1. comp. 1. h. t.

98) *Eorum*, *vt*, legunt C. H. et L.

99) *Ad iudices*, C. R. L. c. cit. ed. ant. et gloss.

100) Pro his verbis legimus in c. cit. *litteris a iudicibus receptis.*

1) *Citantur*, habet ed. ant.

2) *A iudicibus*, cit. c.

3) *Eius*, est in eod. c.

4) *Supra dicto modo*, legitur ibid.

5) Loco verborum huius totius commatis tantum legimus in cit. c. *qualibet.*

6) *Fecerunt*, legitur in C. L.

7) *Absentauerint*, est simpliciter in cit. c.

8) *In possessione*, C. R. 2. ed. ant. Cont. Pith. et Gloss. habent.

9) *Malitiose ingesserint*, habet C. R. 1. sed C. R. 2. ed. ant. Pith. et Cont. *ingesserunt.*

CAP. II.

Clericus caussa mutandi iudicium, non debet recipere cessionem a laico.

GREGORIUS IX. *Abbati* 10) *S. Nicolai, et decano Furnen.* 11) f *Morinen.* 12) *diœces.* (*ann.* 1230. *Roma in Galliam.*)

Ex parte scabinorum g Hipretis 13) *b* fuit propositum, quod inter laicos eiusdem loci quæstionibus emergentibus dirimendis per iudicium seculare, quidam clerici sibi dono vel pretio ab aliquibus laicorum ipsorum cedi faciunt actiones, vt aduersarios ad ecclesiasticum forum trahant 14), et prædam ex huiusmodi commercio assequantur. [*et infra.*] Cum igitur cessiones et emptiones litium legitimæ prohibeant sanctiones, ita, quod iactura caussæ afficiant illos, qui sibi potentiorum patrocinium taliter aduocare præsumunt; et ex eo sint etiam odiosæ, quod ex fonte cupiditatis videntur procedere: mandamus, quatenus clericos memoratos a præsumptione huiusmodi per cens. eccl. compescatis.

10) *Abbatibus*, C. R. 2.

11) *Et decano fratrum*, C. R. 1. *et decano Pharen* C. R. 2. legit. ed. ant. et Cont. *Faren.* C. L. *Furffensi.* ed. Pith. *Furuen.*

12) *Moriacen.* C. R. 2. habet, L. vero et ed. Pith. *Morien.* vel potius *Morinensi.*

13) *Cypri.* legunt male C. R. sed H. et ed. ant. legunt: *Ypreti*, et C. L. habet *Yperti*, cui voci manus recentior inscripsit: *Sancti*: cum tamen de loco hic textus loquatur, et *Hipres* sit Flandriæ oppidum.

14) Hic abusus eo tempore in multis locis irrepserat, vt actores, maxime *clerici*, caussas ciuiles ad iudicem ecclesiasticum sub eo traherent colore, quod in foro seculari iustitia vel retardaretur, vel denegaretur: quem in finem agere volentes in foro ecclesiastico sese offerebant ad *iuramentum perhorrescentiæ.* De hoc abusu grauiter conquesti sunt status imperii in *centum grauaminibus*, oratori pontificio in comitiis oblatis.

TITVLVS XLIII.
DE ARBITRIS.

CAP. I.

Arbitri sunt in dispari numero assumendi, et, eis discordantibus, statur sententiæ maioris partis.

Ex concilio African. 14*) i (*ann.* 418.)

Sane *k*, [*si episcopi, inter quos caussa versatur, diuersarum sunt prouinciarum: ille, primas, det iudices, in cuius prouincia est locus, de quo contenditur.*] Si autem ex communi placito episcoporum 15), inter quos caussa versatur, arbitros 16) elegerint; aut vnus eligatur, aut tres: vt, si 17) tres elegerint, aut omnium sequantur sententiam, aut duorum *l.*

14*) De hoc canone actum est ad *c.* 15. *C. XVI. qu.* 3. *not.* 83. vbi verba, hunc textum præcedentia, referuntur.

15) Hæc vox cum sequentibus: *inter quos caussa versatur*, non exstat in c. 4. comp. 1. de foro comp.

16) Loco dictionis: *arbitros*, habet cit. c. *vicinos iudices.*

17) *Et si*, C. H. legit.

CAP. II.

Nullum est arbitrium seu arbitramentum continens peccatum per partes non remissibile.

ALEXANDER III. *Eboracen. archiepisc.* 18) (*ann.* 1160. *Roma in Angliam.*)

Non sine multa necessitate *m* [*et discrimine corporis sui*] A. presbyter [*præsentium lator ad sed. ap. fatigatus multiplici*] nobis 19) [*querela*] proposuit 20), quod, cum in ecclesia sancti Alphridi 21) [*de N.*] per manum R. archidiac. [*et canonici*] de Suella 22) personæ illius 23) ecclesiæ *n* capellanus institutus fuisset, [*et*] eodem R. mortuo, M. nepos eius, qui sibi in ecclesia iam dicta 24) successit, eundem presbyterum

18) *Electo arch.* C. R. 2.

19) *Coram nobis*, C. R. 1.

20) *Exposuit.* C. R. 2.

21) *Affri*, in C. R. 1. legitur; sed *Alfredi*, in C. R. 2. L. habet. *Afridi.* et c. 1. comp. 2. h. t. *S. Alfidi.*

22) *Salle*, C. R. 1. sed C. R. 2. cum cit. c. et L. habet: *Suelle.*

23) *Ipsius*, C. H. habet cum L. et c. cit. sed ed. ant. omittit vocem: *ecclesiæ.*

24) Vocabulum: *dicta* abest a C. H.

a *Vide l. fin. et ibi Bart C. vbi et apud quem.* b *Dictio*, in, *non exstat.* c *vt cap.* 14. *de app. in* 1. *compil. al.* Lundensi. d *Cap.* 1. *eod. tit.* 1. *comp. et post Concil. Lateran. sub Alexandro III.* 49. *a.* 5.

e *Vide fin. cum gloss. C. de litig.* f *Al.* Faren. *ord. Præmonstr.* g *Scabinos vocant Belgæ et alii populi, senatores seu oppidorum magistratus.* h Hipreti. i *Conc. Afric.* 88. *concil. Mileuit. c.* 24. *Burch. libr.* 1. *decret. c.* 68. *Iuo p.* 5. *c.* 176. k *cap.* 4. *De for. comp. in* 1. *compil.* l *Vide l. item si vnus. et l. si in tres. ff. eod.* m *cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil.* n *Vox*, ecclesiæ, *non exstat in aliquot vet.*

rum [*ad maiorem securitatem*] capellanum ibidem 25) iterum 26) ordinauit, [*quorum temporibus XXX. annis et vltra capellaniam eiusdem ecclesiæ pacifice se asserit tenuisse. Tandem vero idem M. ab eadem ecclesia volens ipsum presbyterum remouere, in eum cœpit indebitas exactiones exercere; et quidam eius homo circa domum suam egressus, violentas manus in eum iniecit: et ipse idem M. nisus est eum circumuenire, vt pro quinque marchis argenti, quas etiam idem M. ei promittebat annuatim nomine pensionis soluturum, prædictæ capellaniæ cedere non differret. Præfato vero presbytero nolente eius exsequi voluntatem, M. prædictus tantum dicitur fecisse, quod post multas iniurias et grauamina sibi illata, occupatis omnibus aliis rebus, ab officio et beneficio est spoliatus.*] Cum autem idem presbyter [*per te adhuc*] extra prouinciam [*tuam*] exsulans, de suo beneficio non posset iustitiam obtinere, [*tandemque, sicut asserit, multis necessitatibus arctabatur,*] nec suam vlterius inopiam [*potuit*] sustinere: per dolum et fraudem ipsius M. ab eo 27) est sacramentum extortum, vt arbitrium clericorum duorum exinde susciperet et seruaret. [*Iidem vero clerici, voluntatem eius assequuti, et*] iam dicto M. fauentes *a* [*eidem*] presbytero præceperunt, vt quinque marchas 28) ab eodem 29) [*tantum*] susciperet, et toti cederet quæstioni. Quoniam igitur non decet te 30) aliquatenus sustinere 31), vt 32) quod perperam arbitrati sunt, debeat incorrectum relinqui: [*fratern. t. per A. S.*] mandamus, quatenus [*præfatos clericos moneas studiosius et inducas, vt,*] si se 33) cognouerint (præfati clerici) [*in hac parte*] tam nequiter arbitratos fuisse 34), [*iam*] dictum presbyterum ab obseruantia iuramenti auctoritate nostra prorsus absoluas, vel, si 35) arbitrium ipsum noueris æquitate 36) subnixum, ad obseruantiam 37) ipsius vtramque partem, app. cessante 38), compellas.

25) Partic: *ibidem* non adest in cit. c.
26) Vox: *iterum* non extat in C. H. sed ed. ant. pro ea legit: *interim.*
27) *Ab eodem*, C. R. 1.
28) *Marchas argenti*, ibidem.
29) *Pro eodem*, habent Pithœi cum Contio.
30) Pronomen: *te*, in C. R. H. L. et ed. ant. omittitur.
31) *Sustineri*, secundum C. H.
32) *Vel*, legit ed. ant. loco *vt.*
33) *Vt, si se*, C. R. 1. legit.
34) Vox: *fuisse*, in C. R. L. et ed. ant. non exstat.
35) Ipse tenor horum verborum finalium in c. cit. est hic: *aut, si arbitrium ipsum in iustitia noueris et veritate obnoxium, vtramque partem, appell. remota, stare arbitrio compellas.*
36) *Æquitati*, C. R. 2.
37) *Obseruationem*, C. R. 1. et H.
38) *Remota*, legunt C. R. 1. et L.

CAP. III.

Arbiter assumptus in patrimoniali caussa clerici, non potest adiudicare rem ecclesiæ possidendam, etiam ad vitam clerici. Hoc dicit, et est casus notabilis.

IDEM *Exoniensi episc.* 39) (*ann. 1160. Roma in Angliam.*)

Peruenit *b* ad nos, quod, cum [*W. clericus de Calestin in minori esset ætate constitutus*] G. de Cal. 40) sororem [*eiusdem W.*] clerici duxisset 41) in 42) vxorem, [*et*] (idem G.) fidei interpositione firmauit, quod 43) V. solidos sterlingorum annuatim daret 44) eidem. Vnde, cum [*postea*] super eisdem V. solidis inter ipsos 45) controuersia mota fuisset, in quatuor compromisere personas 46), quæ [*vtique inter se*] taliter arbitratæ fuerunt 47), quod idem G. 48) decimas [*proprias, et rusticorum suorum,*] quas in parœcia 49) de Cal. præfatus G. 50) habere dignoscitur, pro V. prætaxatis solidis perciperet annuatim 51). Vnde quoniam huiusmodi arbitrium ecclesiæ posset in posterum 52) perniciosum existere [*nec memoratus W. aut personæ illæ, in quibus compromissum fuerat, id vllatenus in ecclesiæ damnum facere debuissent: fr. t. per A. S.*] mandamus, quatenus [*rei veritatem diligenter inquiras, et,*] si ita inueneris, prænominatum 53) G. diligenter commoneas 54), et ecclesiast. district. *c* compellas, vt [*ecclesiæ, cuius est parochianus,*] prælibatas decimas [*omni occasione et app. rem.*] libe-

39) verba: *Exoniensi episcopo*, desunt in C. H. L. et ed. ant.
40) *De Cal.* C. R. 2. legit; sed C. R. 1. habet: *de tali loco*, et L. *de Calis.*
41) *Duxit*, est in c. 2. comp. cit. 2.
42) Præp. *in*, non exstat in C. H. et L.
43) *Quod quinque*, habet C. L. cum cit. c.
44) *Donaret*, est in cit. c.
45) *Inter ipsum clericum et iam dictum G.* cit. c.
46) *Personis*, est ibid.
47) *Fuerint*, legit C. L. sed c. cit. habet: *sunt.*
48) *Præfatas G.* c. cit.
49) *Parochia*, C. H. legit cum L. et cit. c.
50) Verba: *præfatus G.* non exstant in cit. c.
51) *Singulis annis*, habet cit. c.
52) Ne forsan maritus, qui clerici sororem duxerat, post mortem huius clerici decimas retinere tentaret in præiudicium ecclesiæ et futuri successoris. De cetero cessio decimarum *ad vitam* a clerico facilius sustineri potuisset, si debita præcautione facta fuisset.
53) *Præfatum*, secundum C. H.
54) *Moneat*, habet C. L. sed *admoneas*, est in cit. c.

ras omnino 55) dimittat, nec sibi 56) occasione huiusmodi 57) aliquid vlterius vendicare præsumat. Clericum vero [*supra dictum*] moneas, vt cum eodem G. 57*) amicabiliter [*pacificeque*] studeat conuenire.

55) *Prorsus*, est in cit. c.
56) *Nec sub huiusmodi occasione*, legit C. L.
57) *Occasione huiusmodi*, non legimus in cit. c.
57*) Littera *G*, non exstat in C. H.

CAP. IV.

In mulierem singularem, tanquam in arbitratricem, compromitti non potest: secus si mulier habet alias iurisdictionem de iure communi vel consuetudine. Nam tunc etiam super rebus temporalibus ecclesiæ potest in eam valide compromitti. H. d. clare.

INNOCENTIUS III. *Cancellario* 58) *et magistro Loth.* 59) *canonico Parisiensi.* 60) (*ann. 1204. Roma in Galliam.*)

Dilecti filii abbas *d* et conuentus de Scarduna 61) Cistercien. ordinis 62), sua nobis querela monstrarunt, quod, cum inter eos ex vna parte, ac [*dilectos filios*] Hospitalarios [*de Cereseis Senon. diœc.*] ex altera 63), super vsuario cuiusdam nemoris [*in Ochia, quod dicitur fagetum in territorio vallis mortui,*] quæstio verteretur, in [*carissimam in Christo filiam*] A. Reginam 64) Francorum [*illustr.*] fuit compromissum vtrinque, quæ, [*auditis hinc inde propositis, et*] caussæ meritis [*plenius*] intellectis 65), [*de plurimorum virorum consilio,*] arbitrium duxit per diffinitiuam sententiam promulgandum 66), [*et redactum in scripto proprio et episcoporum, qui ibi interfuerunt, fecit firmari sigillis: contra cuius sententiam Hospitalarii temere venire non timent.*] Quamuis autem 67) secundum regulam iuris ciuilis feminæ a 68) publicis officiis sint remotæ, et alibi dicatur *e*, quod, licet summæ opinionis [*et optimæ constitutæ*] existant 69), si 69*) arbitrium in se susceperint, vel, si patronæ inter 70) libertos suos interposuerint audientiam, ab omni sunt 71) *f* iudiciali examine separandæ, vt ex 72) earum prolatione 73) nulla pœna aduersus [*iustos*] earum contemptores, nullaque pacti exceptio habeatur. Quia tamen iuxta consuetudinem approbatam, quæ pro lege seruatur, in partibus Gallicanis [*huiusmodi*] feminæ præcellentes in subditos 74) suos ordinariam iurisdictionem habere noscuntur: [*fr. t. per A. S.*] mandamus, quatenus [*præfatos*] Hospitalarios, vt arbitrium ipsum 75), præsertim cum episcoporum fuerit præsentia et consilio roboratum, sicut [*sine prauitate*] prouide 76) latum est, et ab vtraque parte sponte receptum, obseruent 77), [*monere ac inducere procuretis, et eos ad hoc, si necesse fuerit,*] per pœnam in compromisso 78) statutam, appellatione postposita, compellatis. 79)

58) *Episcopo Catt.* C. R. 1.
59) *Lothe*, C. L. sed *Lothario*, habet c. 1. comp. 3. h. t.
60) *Parmensi*, C. R. 2. sed H. habet: *canonicis Parisiensibus.*
61) *Sancta domo*, C. H. legit, sed L. *de Scandin.* c. 1. comp. 3. h. t. *de Escad.* et ed. ant. *de Sandun.*
62) Quia hoc capitulum ad historiam ordinis Cisterciensis pertinet: ideo MANRIQVE *in annal. Cisterciens. tom. III. ad ann. MCCIV. c. 5. n. 9. p. 409.* tum ipsam epistolam a mendis restitutam, tum eius historiam recenset, atque ad *cit. annum* refert, quod PITHOEI erronee ad ann. MCCX. retulerunt.
63) Verba: *ex altera*, non exstant in cit. c.
64) *In reginam*, legunt C. R. H. L. et ed. ant.
65) *Inspectis*, C. H.
66) *Promulgandam*, habet ed. ant.
67) Particula *autem*, non exstat in ed. ant.
68) *Feminæ ab huiusmodi*, legimus in cit. c.
69) Vox: *existant*, non est in cit. c.
69*) Partic. *si*, omittitur in cit. c.
70) *In*, secundum C. H.
71) *Sint*, C. L.
72) Particula *ex*, in C. L. non legitur.
73) *Electione*, legitur in cit. c.
74) *Subiectos*, C. H. habet cum L. et cit. c.
75) *Ratum*, cit. c.
76) *Proinde*, legitur in ed. ant.
77) *Obseruetur*, habet C. L.
78) *In compromissione*, est in c. cit.
79) *Compellentes*, ibidem.

CAP. V.

Ecclesia exempta non potest in præiudicium exemptionis compromittere. H. d. et clare.

IDEM INNOC. III. *Abbati et conuentui de Pigrauia.* 80) *g* (*ann. 1208. Roma in Germaniam.*)

Cum tempore [*bon. mem.*] C. 81) papæ *h* præd. nostr. [*tu, fili abbas, ad Rom. ecclesiam accessisses, et priuilegium et alia scripta a sede ap. merueris obtinere: Magdeburgens. episcopus, sicut asseris, propter hoc est gra-*

80) *Pigrat*, C. R. 1. legit, sed L. *de Pigauia*, recte habet, vel *Pegauia*, in diœcesi Merseburgensi. Erronee legit c. 2. cit. comp. *Pigamia.*
81) *Ce.* secundum C. R. 1. sed L. legit: *Clementis*, et c. cit. habet: *G.*

a Fidem presbytero. b *C. 2. eod. tit. in 2. compil.* c *Id est, ecclesiastica districtione, vel disciplina, non discretione.*

d *Cap. 1. eod. tit. in 3. compil.* e *l. vlt. C. de arbitris.* f *al.* sint. g *al.* Pigamia. *al.* Pisania. *Vid. annal. Misn.* 108. h *Cap. 2. eod. tit. in 3 compilat.*

uiter

niter contra te commotus. Tu vero timens, tibi et monasterio tuo periculum imminere,] super controuersiis, quæ inter te et Mersburgens. 82) episcopum, et quosdam tuos monachos vertebantur 83), te 84) promisisti [*fide manibus hinc inde posita*] arbitrium Magdeburgens. archiepiscopi seruaturum: [*sicque factum est, vt idem archiepiscopus, adiunctis sibi tam clericis quam laicis, sub certa forma arbitrium promulganit, et caussas suspectionis multiplices assignauit. Consequenter etiam iudicium volens declinare sed. Ap. appellauit, sed reuersus postmodum coram eisdem sacramentum de calumnia præstitit, et testes produxit, petitis dilationibus et obtentis. Ipsi vero iudices procedentes in caussa, auditis attestationibus vtriusque partis, gesta omnia, sigillorum suorum munimine roborata, ad sed. Ap. destinarunt, terminum partibus imponentes, quo recepturæ sententiam Ap. sedi se præsentarent.* et infra. *Quia vero memoratus episcopus eo, quod iuramentum præstitit de calumnia, et a delegatis inducias postulanit, et testes coram eis produxit, renuntiasse appellationi videtur, et eorum examini consensisse: nos habito fr. n. cons. in præmissa incidenti quæstione interloquuti sumus, et quod deberent, quæ coram prædictis iudicibus gesta fuerant, publicari, vt secundum tenorem ipsorum nostra tandem sententia informaretur. Tibi igitur et procuratoribus supradicti episcopi, ven. fr. n. Hostien. episcop. et dil. fil. P. tit. S. Cæciliæ presbyterum cardinalem dedimus auditores. Qui cum ea, quæ fuerant hinc inde proposita et ostensa, nobis et fratribus nostris fideliter retulissent, et*] quia [*tam per confessiones, quam attestationes,*] legitime constitit, quod 86) fide hinc inde data, compromissum est in archiepiscopum memoratum 87) [*et quorundam etiam aliorum;*] nos arbitrium ab ipso 88) prolatum decernimus 89) obseruandum, illis duntaxat capitulis exceptis, quæ contra libertatem ipsius monasterii, et duarum capellarum eiusdem in arbitrio 90) sunt expressa; cum, etsi sponte volueris *a*, de iure tamen nequiueris, sine licentia Romani pontif. renuntiare priuilegiis vel indulgentiis libertatis, quæ monasterium illud indicant 91) ad ius et proprietatem Rom. eccles. pertinere: [*præsertim cum in vltimæ confessionis litteris contineatur expressum, quod præd. noster super renuntiatione a te super priuilegio vel aliis scriptis facta nullum tibi, vel successoribus tuis, aut etiam monasterio et duabus capellis de Pigauia præiudicium voluerit generari.*]

82) *Magdeburgensem*, C. R. I. habet, sed L. legit, cum ed. Cont. et Pith. *Mesburgensem*, c. cit. vero per totum de *Magdeburgensi episcopo* mentionem facit, nec vsquam commemorat *Mersburgensem*, aut *Mesburgensem*.
83) *Vertebatur*, C. H. legit cum L. et cit. c. sed perperam et incongrue.
84) *A te*, legimus in cit. c.
86) *Quia*, est in cit. c.
87) *In arbitrium episcopi memorati*, legimus in cit. c.
88) *Ab eo*, C. H.
89) *Decreuimus*, C. R. habent, sed c. cit. ita h. l. variat: *nos de consilio fr. n. ipsum arbitrium decernimus* etc.
90) *Arbitrio eiusdem*, secundum C. R. I. sed ab H. vox: *eiusdem*, abest.
91) *Indicant*, habet ed. ant.

CAP. VI.

Arbiter non habet potestatem iudicandi vltra comprehensa in compromisso: ideo coram eo non fit reconuentio.

IDEM *episcopo S. Andreæ, et abbati de Bechot.* 92) b *(ann. 1208. Roma in Scotiam.)*

Cum dilectus filius: [*et infra.*] [*Vnde*] vtrum coram arbitris reconuentioni sit locus, postulasti 93) per sed. apost. explicari. Nos igitur [*discr. v. super primo articulo taliter*] respondemus, quod, licet in iudicio conuenientem reconuenire valeatis 94), qui coram iudice conuenitur, coram arbitris tamen 95) reconueniri 96) non potest: cum arbitri 97) iudicare non valeant 98), nisi de his tantum, super quibus in eos 99) extiterit 100) compromissum.

92) C. H. legit: *de Beroch.* L. *de Beco.* Tota inscriptio huius cap. in comp. cit. 3. est hæc: *Idem priori S. Andreæ, abbati de Beroth. T. priori archid. et magistro A. officiali S. Andreæ.*
93) *Postulastis*, secundum C. H. sed *postulastis*, est in c. 3. comp. cit.
94) *Valeat is*, legunt C. R. H. L. ed. ant. et gloss.
95) Vox: *tamen*, non exstat in C. H.
96) *Reconuenire*, legunt C. L. ed. ant. Cont. et c. cit. sed Pithœi habent: *conuenire.*
97) *Arbiter*, C. R. I.
98) *Valeat*, est in C. R. I.
99) *In eum*, secundum C. R. I.
100) *Exstitit*, C. H. legit.

CAP. VII.

Qui per arbitrium tenetur eligere cum aliquorum consilio, tenetur illorum consilium in tractatu electionis requirere, sed sequi non adstringitur.

IDEM *rectori et fratribus hospitalis S. Bartholomæi* [*in ilice*] *Lucani. (ann. 1209. Sora in Hispaniam.)*

Cum olim *c* super eligendo 1) in hospitali vestro, rectore et fratribus inter vos [*et dilectum filium*] et priorem [*ecclesiæ*] sancti Bartholomæi Lucan. coram [*priore S. Fridiani et primicerio S. Martini Lucan. a sede apost. et*] iudicibus delegatis quæstio verteretur, et vtraque pars in eos 2) compromittens, ipsorum arbitrium se promiserit seruaturum 3); [*ac ipsius iudices certum duxerint arbitrium proferendum:*] super prolato ab ipsis arbitrio vtrinque dubitatio est exorta, quam petiistis per sed. apost. declarari. Nos igitur, publico instrumento arbitrium continente diligenter inspecto, cognouimus, quod secundum formam arbitrii prior sancti Barthol. [*in*] Lucan. tenetur habere consilium cum familia hospitalis eiusdem, et tractare cum ea de 4) inueniendo rectore 5): [*sed siue concordet, siue discordet familia cum ipso priore, idem prior eligere debet in vtroque casu rectorem.*] Propter quod dicimus, quod, nisi prior super inueniendo rectore tractauerit cum familia hospitalis, et ipsius 6) consilium requisierit 7), non habet potestatem eligendi 8) rectorem, et, si alio modo eum 9) elegerit, eius electio haberi debet irrita et inanis. Verum 10), habito *d* cum familia super hoc consilio et tractatu 11) [*de inueniendo rectore, ipse*] prior libere potest rectorem eligere, duntaxat idoneum: siue concordet, siue discordet familia cum ipso super inuentione rectoris.

1) *Eligendis*, C. R. et ed. Gonz. legunt, vti etiam C. L. et c. 4. comp. cit.
2) *In eodem iudicio*, habet cit. c.
3) *Seruaturam*, C. R. I. ed. ant. gloss. et c. cit.
4) *Cum eadem*, C. R. I. legit cum L. sed per incuriam scribarum.
5) *Rectorem*, habet C. L.
6) *Eiusdem et ipsius*, C. H.
7) *Requisiuerit*, C. H. legit, sed ed. ant. *requisierint.*
8) *Eligendi primo*, C. R. I.
9) Pron. *eum*, non extat in C. H. sed c. cit. pro *eum*, habet: *rectorem.*
10) *Vnde*, est in cit. c.
11) *Tractato*, C. H.

CAP. VIII.

De rebus spiritualibus in laicum compromitti non potest.

IDEM *in concilio generali* e. *(ann. 1215. Romæ.)*

Contingit *f* interdum, quod, cum actori: [*et infra.*] Ad hoc 12) generaliter prohibemus, ne super rebus spiritualibus compromittatur in laicum: quia non decet, vt laicus in talibus arbitretur.

12) *Ad hæc*, c. 1. comp. 4. h. t.

CAP. IX.

Auctoritate iudicis etiam delegati potest de caussa spirituali in clericum et laicum compromitti; et, si arbitrium est a partibus receptum, debet a partibus exsequutioni mandari: licet per generalem procuratorem factum fuerit compromissum. Si autem non fuit arbitrium approbatum, et pœna fuit apposita: agitur ad pœnam, alias ad interesse. H. d. generaliter inhærendo litteræ.

IDEM *Pisano archiepiscopo. (ann. 1214. Roma in Tusciam.)*

Per tuas *g* litteras intimasti, quod, cum super exsequutione arbitrii, quod inter Hospitalarios sancti Ioannis et plebanum de Piscia *h* super hospitali sancti Allucii *i* latum erat, a nobis litteras accepisses 13), [*partibus in tua præsentia constitutis, Hospitalarii a te exsequutionem arbitrii postulabant, asserentes, illud debere obseruari pro eo, quod procurator plebani sponte in arbitros, iuramento interposito, compromisit, quoniam dicebat, potestatem compromittendi et transigendi super eodem negotio recepisse.*] Plebanus [*idem*] proposuit [*ex aduerso*], quod 14) ad caussam tractandam *k* [*prædicto*] procuratori dedit 15) generale mandatum: non tamen ei mandauit, vt, sine speciali mandato [*suo*] compromittere posset, vel 16) transigere super eo. Et præterea procurator iam dictus 17) de assensu 18) canonicorum suorum 19) non fuerat institutus. Et ideo dicebat arbitrium non valere; præsertim cum procurator fines mandati excesserit, et arbitrium fuerit per vnum clericum et duos laicos promulgatum: licet ipsi de assensu [*v. fr. n.*] Genuens. 20) *l* archiepiscopi, cui caussa commissa fuerat, arbitrium protulissent. [*Vnde, cum super his dubietas fuisset exorta, per ap. sed. oraculum edoceri petiisti, qualiter super negotio isto tibi sit procedendum.*] Super quo fratern. t. r. r. quod, si ex parte plebani arbitrium receptum fuerit 21), indistincte ratum haberi debet, ac per hoc iuxta tenorem mandati apost. exsequutioni mandari. Si vero receptum non fuerit:

13) *Recepisses*, C. R. L. et c. 2. comp. cit. habent, sed C. H. legit: *accepisset.*
14) *Quod cum*, C. R. 2.
15) *Dederat*, C. R. 2.
16) *Vel etiam*, C. H.
17) *Iam datus*, legitur in C. L.
18) *De consensu*, habet id. C.
19) Dictio *suorum*, non adest in c. cit.
20) *Ianuensis*, C. R. H. L. et ed. ant. legunt, cum c. cit.
21) Ipse tenor horum verborum in c. cit. est hic: *quod in primis est, vtrum arbitrium ipsum ex parte plebani receptum fuerit, distinguendum. Si enim receptum fuerit: indistincte* etc.

a *Hinc videtur inferri, quod exempta ecclesia non potest renuntiare priuilegio libertatis, contra l. si quis in scribendo. C. de pactis.* b *al.* Beton. *al.* Alberbroth. *ord. S. Ben. diœcesis S. Andreæ.* c *Cap. 4. eod. tit. in 3. compilat.*

d *al. ita:* verum habito fratrum et familiæ super hoc consilio et tractatu, *etc.* e *Later. c. 40.* f *Cap. 1. eod. tit. in 4. compil. Reliqua pars huius capitis habetur in c. contingit. et infr. de dolo et contum.* g *Cap. 2. eod. tit. in 4. compil.* h Pisa. i Albutii. k *In aliquot exempl.* quod licet ad caussam tractandam proc. suo dederit generale mand. *etc. quæ lectio planior est.* l Ianuens.

refert, vtrum fuerit 22), vel non [*fuerit*] de obſeruando ipſo 23) pœna ſtatuta. Et quidem 24) ſi pœna appoſita fuit 25) [*in compromiſſione*:] agi poteſt ad pœnam. At ſi 26) nulla [*pœna*] ſtatuta fuerit 27), ſed ſimpliciter fuit, quod ſtaretur 28) ſententiæ, compromiſſum; procurator ad intereſſe poterit *a* conueniri: quia iuramento 29) ſuo ſeipſum perſonaliter, non eccleſiam poterat obligare. Quod autem 30) a duobus laicis et vno clerico dicitur eſſe prolatum 31); nequaquam obuiare videtur: cum auctoritate dicti archiepiſcopi 32) factum ſit, cui cauſſa, de qua dicitur compromiſſum, fuerat delegata.

22) *Fuit*, legit C. L.
23) *Ipſum*, C. H. L. ed. ant. et. c. cit.
24) *Equidem*, ſecundum C. H.
25) *Fuerit*, legitur in c. cit.
26) *Et ſi*, C. H.
27) *Fuiſſet*, C. R. I. habet, et H. legit cum L. *fuit*.
28) *Staret*, C. R. I. legit, ſed *ſtare*, eſt in cit. c. omiſſa partic. *quod*.
29) Hoc reprobauerat et prohibuerat IVSTINIANVS in *Nou.* 82. *c.* II. vnde deſumta *auth. decernit. C. de recept. arbitr.* Ius vero pontificium potius iuramentum commendat, quod negotia, quibus iuramentum accedit, ſpiritualem qualitatem accipiant, et ita etiam ad forum eccleſiaſticum trahi queant. Hac de cauſſa inique iudicant interpretes iuris huius de legibus ſecularibus iuramenta talia damnantibus, quales ſunt in Luſitania, teſte FELICIANO DE OLIVA *de for. eccleſ. P. I. c.* 30.
30) *Quod vero*, c. cit.
31) *Latum*, C. R. H. L. et c. cit.
32) *Epiſcopi*, legitur in cit. c.

CAP. X.

Si per duos electos ad eandem prælaturam in diſcordia compromittitur in ordinarium; morte alterius compromittentium exſpirat compromiſſum: ordinarius tamen ex poteſtate ordinaria procedit ſuper iure ſuperſtitis, antequam fiat tranſitus ad aliam electionem. H. d.

HONORIVS III. *archiepiſcopo Colonien.* 33) (*ann.* 1220. *Roma in German.*)

Ex parte tua noſtris eſt auribus intimatum 34), quod vacante præpoſitura ſancti Cuneberti 35) *b* in Colonia, canonici eiuſdem eccleſiæ [*et electioni die præfixa de præficiendo ſibi præpoſito diſcordantes*] vota ſua diuiſerunt in duos, videlicet Herm. de Iuliaco *c*, [*decanus et ſocii ſui, alii vero*] Conr. de Lombardia 36) *d* [*Colon. canonicos nominarunt.*] Cumque 37) poſtmodum tractaretur 38) ſuper electione huiuſmodi, et 39) partes eſſent in tua præſentia conſtitutæ 40): in te demum 41) ſuper hoc 42), fide præſtita, compromittere curauerunt, qui, cauſſæ meritis diligenter inſpectis [*et cognitis,*] ad proferendam 43) diffinitiuam ſententiam diem ipſis conſentientibus præfixiſti. Interim vero præfato H. ab vna parte electo ſublato de medio, ſupradictis canonicis inhibere curaſti, ne, tua pendente ſententia, procederetur 44) [*ab ipſis*] ad electionem aliam faciendam: quorum quidam nihilominus Brunum [*de Abech.*] Colonien. canonicum elegerunt. Die igitur 45), quo ſententia proferri debuit, in tua præſentia partibus conſtitutis 46), [*et præfato C. vt diffinitiuam proferres ſententiam, poſtulante,*] dictus Brunus [*econtrario*] allegauit, quod procedere vlterius non deberes 47). Quapropter tibi, edoceri a nobis humiliter poſtulanti 48), breuiter reſpondemus, quod, licet arbitrium ſit finitum per mortem ipſius *e* H. prius tamen de primæ electionis meritis debuiſti cognoſcere, quam proceſſus fieret ad ſecundam 49). Nam ſi [*forte*] dictus 50) C. [*qui eſt*] ſuperſtes, in electione ius habet 51), [*de qua compromiſſio facta fuit in te: electionem*] ſecundam 51*) conſtat penitus non valere.

33) *Collet.* ſecundum C. H.
34) *Relatum*, c. I. comp. 5. h. t.
35) *Cumb.* C. R. I. legit. *Cubertini* habet L. ſed *Cumberti*, legunt C. R. 2. et H. nec non ed. ant. *Cuberti*, eſt in c. cit.
36) *Vibiaco*, C. R. I. habet, ſed C. R. 2. legit: *Villiaco*, et L. habet: *in H. de Villiaca et C. de Lombardia.* Ed. ant. vero: *videlicet H. de Iuliaco et C. de Lombardia.* In c. cit. legimus: *de Viliaco*, et paullo poſt: *de Bobardia.*
37) *Cum*, legunt C. R.
38) *Tractaturæ*, eſt in cit. c.
39) Partic. *et*, omittitur ibidem.
40) Vox: *conſtitutæ*, a C. R. I. abeſt, ſed eam adiecit in C. L. manus recentior.
41) *Deinde*, C. R. 2. legit.
42) verba: *ſuper hoc*, non leguntur in cit. c.
43) *Ferendum*, legunt C. R. *Ferendum*, L. ed. ant. et c. cit.
44) *Procederent*, legitur in C. L.
45) *Die ergo*, cit. c.
46) *Conuocatis*, habet C. L.
47) *Deberet*, C. R. I.
48) verborum ſeries in cit. c. variat ſequenti modo: *Quapropter, quid a te ſuper hoc eſſet agendum, edoceri a nobis humiliter poſtulaſti: ad quod tibi breuiter* etc.
49) *Ad ſententiam*, cit. c.
50) *Prædictus*, eſt ibid.
51) *Haberet*, legit ed. ant.
51*) *Secundo factam*, cit. c.

CAP. XI.

Arbiter poſt rem iudicatam, ſuper diſcordiis nouis aſſumptus, non poteſt per ſuum arbitrium ſententiam immutare: etiamſi de componendo inter partes mandatum acceperit a papa.

IDEM *electo f et abbati ſancti Zenon.* 52) *et C. canonico Veron.* 53) (*ann.* 1220. *Roma in Dalmatiam.*)

Expoſita nobis [*dilecti filii O.*] Feltren. 54) et Belin. 55) *g* electi petitio continebat, quod, cum cauſſa, quæ inter [*quondam bonæ mem.*] anteceſſorem ſuum ex parte vna, et ciues Teruiſinos 56) ex altera, ſuper 57) diſtrictu et [*iuriſdictione ac*] rebus aliis vertebatur, per ſententiam [*vener. fr. n.*] Hoſtienſ. 58) epiſcopi tunc apoſt. ſed. leg. fuerit terminata, [*et ipſius anteceſſor electi adiudicata ſibi per legatum eundem diu pacifice poſſediſſet, ipſe nihilominus, canonicorum ſuorum aſſenſu in præiudicium eccleſiarum ſuarum,*] tandem ſuper quibuſdam diſcordiis, quæ hinc inde videbantur exortæ, in [*nobilem virum*] ducem Venetorum, tanquam in arbitrum, cum parte altera compromiſit: [*qui veniens contra eandem ſententiam, auct. ap. confirmatam, ſuper rebus iudicatis ab eodem legato aduerſus prædictas eccleſias, æquitate poſtpoſita, iniquum arbitrium promulgauit.*] Licet autem eidem duci litteras noſtras 59) miſerimus 60), vt ad componendum inter partes laborare deberet; cum tamen intentionis noſtræ 61) non fuerit immutare ſententiam ipſam, vel 62) ſopitas per eam querimonias ſuſcitare: [*diſcr. veſtræ*] mandamus, quatenus, præfatis litteris non obſtantibus, quicquid per prænominati 63) ducis arbitrium 64) contra ipſius legati ſententiam inueneritis eſſe factum, in irritum reuocetis *h*, ei diſtrictius inhibentes, ne vlterius in compromiſſo procedat, eundem ad reſtitutionem obſidum 65) [*et cuiuſdam caſtri*] occaſione illius 66) compromiſſi 67) ſibi datorum, vt ipſius arbitrium ſeruaretur, per cenſuram eccleſiaſticam [*appellatione poſtpoſita*] compellentes 68).

52) *Zenonis*, C. H. legit, L. *Scenonis.*
53) *Et Conſtantio can. Veron.* C. R. I. ſed in c. 2. comp. cit. 5. eſt: *Conſtantino.*
54) *Terilon.* C. R. I. *Fel. Trenſen. et Bellunen.* H.
55) *Beluen.* legunt C. R. I. et ed. ant. ſed *Belunen.* C. R. 2. cum L. et c. 2. cit.
56) *Taruiſinos*, cit. c.
57) *Super*, non eſt in cit. c.
58) *Oſtienſ.* eſt ibid.
59) Pron. *noſtras*, non exſtat in C. H.
60) *Tranſmiſerimus*, C. R. I.
61) *Veſtræ*, eſt in cit. c.
62) *Aut*, ſecundum C. H.
63) *Nominati*, C. R. I.
64) *Per prænominatum ducem*, legimus in cit. c.
65) *Obſidum et cuiuſdam caſtri ipſius*, C. H. legit cum c. cit. Intelligit vero obſides *obſtagio* deuinctos, qui olim regulariter in eiuſmodi cauſſa dari ſolebant.
66) *Ipſius*, C. H.
67) *Commiſſi*, legitur in C. L.
68) *Compellatis*, eſt in c. cit.

CAP. XII.

Non valet compromiſſum factum in duos ſiue plures, hoc adiecto, vt in caſu diſcordiæ eligatur tertius per eoſdem vel alios. H. d.

GREGORIVS IX. *decano et magiſtro P. canonico* 69) *S. Petri Atrebatenſis* 70) *diœceſis.* (*ann.* 1230. *Roma in Arteſiam.*)

Innotuit nobis, Guilielmo laico conquerente, quod, cum O. laicus 71) ipſum ſuper quadam ſumma pecuniæ coram iudicibus auctoritate apoſtolica conueniſſet, tandem fuit a partibus in duos arbitros compromiſſum, ſic tamen, quod, ſi illi duo adinuicem diſcordarent, tertium adderent iudices nominati, retenta penes ſe compellendi partes ad obſeruandum arbitrium per dictos 72) arbitros promulgandum nihilominus poteſtate. Cumque tertius arbiter, a iudicibus prædictis electus, cum altero duorum, ipſum parti 73) alteri condemnaſſet; idem, ex eo ſentiens a ſæpedictis 74) iudicibus ſe grauari, quod ipſum ad obſeruantiam 75) *i* huiuſmodi arbitrii compellebant, noſtram appellauit audientiam: ſed ipſi, appellatione contempta, excommunicationis tulerunt ſententiam in eundem. Ideoque mandamus, quatenus, ſi eſt ita, cum legali ſit prouiſione 76) ſtatu-

69) *Canonicis*, C. H. et L.
70) *Attrebatenſis*, C. L. *Atrabat.* ed. ant.
71) *S. Laicus*, habet C. L.
72) *Prædictos*, C. H.
73) *Ipſum P. parti*, ibid.
74) *Ex hoc ſentiens a dictis*, C. H.
75) *Obſeruationem*, legunt C. R. et H. ſed L. habet: *ab obſeruatione* etc.
76) Legalis prouiſio continetur in *l.* 17. *§.* 5. *de recept. qui arbitr. recep.* vbi ICtus aſſerit: *puto, tale compromiſſum non valere*, h. e. *effectu et exitu deſtitui*, quia addit ICtus: *nam in aſſumendo poſſunt diſſentire*, et ſi diſſentiunt, compromiſſum exitum non habet. Quid ergo ſi compromiſſarii iudices mox conſenſerint in tertium, et ita effectum habere potuerit compromiſſum, vt in caſu pontifici oblato? Sane ſi VLPIANVS de hoc caſu

---

a *Vide l. Plautius. ff. de procur.* b Vnuberi. *al.* Caliberti. Cuniberti, Humberti. c Villiaco. d Barbaria. e *Vide l. diem proferre. §.* I. *et l. ſed interpellatur. ff. eod.*

f *al.* electo abbati. g *al.* Felcen. *al.* Felien. *al.* Belnen. *al.* Belien. *vnitæ fuerant, ſed* 1460. *ſeparatæ.* h *Ad hunc text. vide abbat.* i Obſeruationem.

tum,

tum, vt compromiſſum de incerta perſona in arbitrium 77) aſſumenda non teneat, dictam excommunicationis ſententiam denuntietis 78) penitus nullam eſſe *a*.

caſu conſultus fuiſſet: non eſt dubium, quin eo caſu compromiſſum valere aſſeruiſſet, quod tunc exitum habere potuiſſet. Etenim eadem fere verba declarat in *cit. l.* 17. §. 6. in caſu ſi in duos compromiſſum fuerat, vbi eleganter aſſerit: *quia res fere ſine exitu futura eſt propter naturalem hominum ad diſſentiendum facilitatem.* Quæ ergo difficilem et impeditum habent exitum, in effectu non valere dicuntur: adeoque pontifex veram mentem ICti aſſequutus non videtur. Accedit, quod in hoc *pacto indefinito* id exprimatur, quod in omni compromiſſo tacite et per ſe latitat, videlicet, vt in *caſu diſſenſus* debeant eligere tertium compromiſſarii, quod pontifex agnouit in *c.* 39. *X. de offic. et pot. iudic. deleg.* ceu *ibid. not.* 13. illuſtratum, et ab ipſo ICto agnitum in *l.* 17. §. 6. *cit. tit.*

77) *In arbitrum*, C. R. L. et ed. ant.
78) *Denunties*, C. H.

GAP. XIII.

Valet compromiſſum factum in vnum, vel in plures, vt ipſi per ſe cauſſam definiant, vel per alios, quos ipſi elegerint. H. d. ſecundum intellectum, quem ſenſit gloſſ. hic: et Innocentius in capite præcedenti, qui placet mihi. Panorm.

IDEM *abbatiſſæ et conuentui Iotren.* 79) (*ann.* 1230. *Roma in Galliam.*)

Cum a nobis petitur: [*et infra.*] Ex parte veſtra fuit propoſitum, quod olim inter vos et Senon. archiepiſcopum quæſtione ſuborta, ſuper eo, quod idem 80) archiepiſcopus aſſerens, monaſterium veſtrum metropolitico iure ſibi ſubeſſe, procurationes et res alias exigebat a vobis. Tandem, in R. 81) ſancti Angeli diacon. cardin. tunc apoſtolicæ ſedis legatum, a partibus concorditer compromiſſo, et promiſſo ſub certa pœna, quod arbitrio 82) ſeu ordinationi eiuſdem, vel duorum mediatorum 83), quos idem ſuper hoc deputaret, præciſe parerent, magiſter P. capellanus noſter, et I. archidiaconus Senonen. mediatores ab eodem 84) ſuper hoc deputati legato, ordinando et diffiniendo cauſſam 85) huiuſmodi 86) terminauerunt. Nos igitur, quod per prædictos 87) mediatores ſuper hoc actum eſt, auctoritate apoſtolica confirmamus.

79) *Ireten.* C. H.
80) Pronom. *idem*, non exſtat in C. H.
81) Edit. Pith. legit: *in V.*
82) *Arbitrio ſuo*, C. R. 2.
83) Arbitri alias poteſtatem ſubſtituendi non habent: niſi vel ſpeciatim hæc illis data fuerit, vel eminens dignitas arbitrorum hoc eis indulſerit. Poterat ergo arbiter hic deſignatus duplici iure ſubſtituere, tum ex voluntate compromittentium, tum ex cardinalitia dignitate.
84) Verba: *ab eodem*, deſiderantur in C. H.
85) *Cauſſas*, legit C. L.
86) Partic. *huiuſmodi*, non exſtat in C. H.
87) *Dictos*, ſecundum C. R. 1.

CAP. XIV.

Compromiſſum ante ſententiam latam, finitur, morte alterius compromittentium; vnde non tranſit in heredes compromittentium: niſi de eis ſit cautum in compromiſſo. Hoc dicit, comprehendendo mentem capituli.

IDEM. (*Romæ.*)

Compromiſſum non extenditur in compromittentis heredes, ſi 88) de ipſis non caueatur ibidem *b*.

88) *Cum*, legitur in C. L.

a *Vide l. item ſi vnus.* §. *ſi in duos. ff. eod.*

b *Vide l. veteribus. C. de contr. et committ. ſtipulat.*

FINIS LIBRI PRIMI.

DECRETALIVM EPISTOLARVM GREGORII IX.

LIBER SECVNDVS.

TITVLVS I. DE IVDICIIS 89).

CAP. I.

Contumax in non comparendo, vel non reſpondendo excommunicari poteſt: beneficio autem priuari non debet. H. d. Abbas Siculus.

Ex concilio Africano 90) a. [*ann.* 402.]

De *b* QVODVVLTDEO 91) Centurienſi epiſcopo, quem *c* cum aduerſarius ipſius 92) eum 93) *d* petiiſſet ad concilium 94) [*noſtrum*] introduci *e*, interrogatus, an 95) cum eo vellet [*apud epiſcopos*] experiri, primo id 96) promiſerat, et altera 97) die reſpondit, hoc ſibi non placere, atque diſceſſit, Placuit [*omnibus epiſcopis*], vt nullus eidem *f* [*Quoduultdeo*] communicet, donec 98) *g*, ſatisfactione præmiſſa, fuerit abſolutus. Nam adimi ſibi epiſcopatum ante cauſſæ eius exitum nulli poteſt de iure 99) videri.

89) *Explicitus liber primus: incipit ſecundus de iudiciis*, C. L. ſed C. R. 1. ita habet: *incipit liber ſecundus de iudiciis*, ac deinde legitur ſeparatim vocabul. *Gregorius.*
90) Verba inſcriptionis: *ex concilio Africano*, C. H. non habet, ſed loco dictionis *Africano*, legitur in c. 1. comp. 1. h. t. *Magotienſi.* Eſt autem hocce capitulum in *cod. can. Afric. eccleſ. c.* 87. apud IVSTELLVM et VOELLIVM *in biblioth. iuris canonic. vet. P. I. p.* 373. Ceterum notandum, in verſu: *placuit*, quædam a RAYMVNDO immutata, et loco verborum, quæ concilium habet: *donec cauſſa eius, qualem potuerit, terminum ſumat*, ab illo hæc ſubſtituta eſſe: *donec, ſatisfactione præmiſſa, fuerit abſolutus.* Ita accommodat RAYMVNDVS canonem ad diſciplinam ſui temporis, ſecundum quam ob contumaciam accuſatus, præſtita cautione de iudicio ſiſti, abſoluebatur. Aliud erat iure antiquo, quo excommunicatus contumax non antea abſoluebatur, vſque quo cauſſa finem accepiſſet. *c.* 1. *C. IV. q.* 5. ESPEN *in ſchol. ad can. concil. P. II.* §. 8. *p.* 61. Lite pendente ergo olim non abſoluebatur, iure nouo autem, præſtita cautione, abſolutionem impetrabat.
91) *De quo vult Deo*, C. R. legunt, nec non H. L. et ed. ant. ſed male, cum epiſcopus tali nomine videatur eſſe deſignatus, ſcil. *Quoduultdeus.*
92) *Suus*, ſecundum C. R. 1.
93) *Eum*, non legitur in ed. ant. Ipſa verborum ſeries in c. cit. eſt hæc: *quem aduerſarius ipſius cum ſe petiſſet* etc.
94) *Ad conſilium*, C. L.
95) *Vtrum*, eſt in c. cit.
96) Pronom. *id*, omittitur in c. cit.
97) *Alia*, cit. c.
98) Verba ipſa in c. cit. ſonant ita: *donec cauſſa eius, qualem potuerit, terminum ſumat. Nam adimi epiſcopatum ante, quam cauſſæ exitus appareret, nulli Chriſtiano iure videri potuiſſet.*
99) *Iure*, C. R. 2. H. L. et ed. ant. ſimpliciter habent, omiſſa præpoſ.

CAP. II.

Laici eccleſiaſtica negotia tractare non debent, ſed prælatorum iudicio diſponuntur. Hoc dicit, Abbas.

Ex ſynodo EVGENII III. PAPAE h. [*apud Remos.*] (*ann.* 1148. *in Gallia.*)

Decernimus, vt laici [*etiam*] eccleſiaſtica *i* tractare 100) negotia non præſumant. Sed *k* epiſcopi 1), abbates 1*), archiepiſcopi 2) *l*, et alii eccleſiarum prælati de negotiis eccleſiaſticis, maxime 3) de illis, quæ ſpiritualia eſſe noſcuntur, laicorum iudicio non diſponant, nec propter eorum prohibitionem, eccleſiaſticam dimittant iuſtitiam exercere.

100) *Terminare*, eſt in c. 2. comp. cit. 1.
1) *Et epiſcopi*, C. R. H. L. ed. ant. et c. cit.
1*) *Et abbates*, C. L.
2) *Archidiaconi*, ed. ant. et c. cit.
3) Loco partic. *maxime*, legitur in c. cit. *vel.*

CAP. III.

Cauſſa iuris patronatus ſpectat ad iudicium eccleſiæ. H. d. ſpecifice et ad litteram.

ALEXANDER III. *illuſtri* m *regi Anglorum* 3*). (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Quanto *n* diuina gratia: [*et infra.*] Cauſſa vero iuris patronatus ita coniuncta 4) eſt, et connexa ſpiritualibus cauſſis, quod non niſi

3*) *Angliæ*, C. R. H. L. et ed. ant.
4) In c. 5. comp. cit. tenor verborum eſt hic: *cauſſa vero patronorum eccleſiarum ita iuncta eſt, et connexa eccleſiaſticis cauſſis*, etc.

a *Cap.* 54. *Refert Burch. libr.* 2. *decret. cap.* 181. *et Iuo p.* 5. *c.* 297. *Vid. tom.* 1. *concil. p.* 554. b *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil.* c Quoniam, *et rectius.* d Se. e *Hinc videtur inferri, quod ad valorem citationis oportet, quod fiat auctoritate iudicis ad inſtantiam partis. l. ad peremptorium. et ibi Bart. D. eod. tit.*

f Quodvultdeo. g Cauſſa eius qualem potuerit terminum ſumat. h *Eugenii III. in ſynod. Remenſi c.* 4. i *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.* k Et. l Archidiaconi, *in* 1. *compil.* m Illuſtriſſimo. n *C.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil. et poſt concil. Later. ſub Alex. III. p.* 47. *tit. de iur. patron.*

 eccle-

ecclesiastico iudicio valeat definiri, [*et apud ecclesiasticum iudicem solummodo terminari.*]

CAP. IV.

Clericum conuictum vel confessum de crimine coram iudice seculari, ex eo non punit episcopus; sed coram se conuictum vel confessum, punit pœna debita; nisi cum illo dispenset, quod potest in adulterio et minoribus: depositum vero non statim tradit curiæ seculari. H. d. vsque ad fin. Abbas Siculus.

IDEM *Salernitano 4*) archiepiscopo 5). (ann. 1180. Roma in Campaniam.)*

At si clerici coram *a* seculari iudice conuicti fuerint vel confessi de crimine: non sunt propter hoc a suo episcopo aliquatenus 6) condemnandi. Sicut enim sententia a non suo iudice lata non tenet, ita et 7) facta confessio coram ipso 8). Si vero coram episcopo de criminibus in iure confessi sunt 9), seu legitima probatione conuicti; dummodo sint talia crimina, propter quæ suspendi debeant vel deponi: non immerito suspendendi sunt a suis ordinibus, vel ab altaris ministerio perpetuo remouendi.

Summatus est iste §. supra in princ. c. tamen quia habet materiam separatam et notabilem, ideo dic aliter: in adulterio et minoribus potest cum clericis peracta pœnitentia episcopus dispensare; depositum autem pro suis excessibus non tradit indifferenter curiæ seculari. H. d. Abbas Sicul.

§. 2. De adulteriis 9*) *b* vero 10) et aliis 11) criminibus, quæ sunt minora, potest episcopus cum clericis post peractam pœnitentiam dispensare, [*vt in ordinibus suis deseruiant:*] sed non debet quemlibet depositum pro suis excessibus 12), cum 13) suo sit 14) functus officio, nec 15) duplici debeat 16) ipsum contritione conterere, iudici tradere seculari.

4*) *Salonit.* C. R. 1. sed ed. ant. habet: *Salonit.*
5) *Episcopo*, secundum C. H.
6) *Aliqua sententia*, c. 6. comp. cit.
7) *Ita etiam*, ibid.
8) De antiqua iurisdictione iudicum secularium in clericos prolixus est IANVS A COSTA, *ad h. c.* simulque varias eius mutationes aperit. Licet vero talis confessio non habeat vim *confessionis iudicialis*; ad minimum tamen vt *extraiudicialis* valebit: quamuis hoc casu iudicis secularis protocollum fidem publicam non habeat, sed vt *testis iuratus* deponere de confessione debeat.
9) *Fuerint*, C. R. 1.
9*) *Adulterium* ex seculi sui moribus inter minora crimina refert, quibus pœnitentia grauior iam exaruerat, et iam seculo XI. teste PETRO DAMIANO, pecunia redimebatur. Olim certe inter grauissima, et tria primaria, ob quæ excommunicatio locum habebat, illud relatum fuisse, plus quam notum est, ob quod quædam ecclesiæ nunquam veniam dabant.
10) Partic. *vero*, in c. cit. non exstat.
11) *Vel aliis*, C. H.
12) *Culpis*, C. R. 1.
13) *Quia*, C. R. 1. et c. cit. legunt, formatis verbis per indicatiuum.
14) *Est*, C. R. 1.
15) *Ne*, C. H.
16) *Debet*, C. R. 1.

CAP. V.

Vasallus coram domino feudi conueniendus est, etiamsi dominus feudi sit ecclesiastica persona; dummodo ibi actor possit suam iustitiam consequi: alias loci ordinarius poterit adiri. (Et secundum hoc est casus notabilis.)

IDEM 17) c. (*Romæ.*)

Cæterum *d* quia [*quandoque, sicut accepimus,*] in eos, quos ab ecclesia tua constat possessiones tenere 18) in feudum, occasione ipsarum 19) excommunicationis seu interdicti sententia 20) promulgatur: nos id districtius inhibemus 20*), quamdiu parati fuerint super his in tua præsentia iustitiam exhibere. [*Quod si fuerit a quoquam temerario ausu præsumtum: liceat tibi eamdem sententiam, sublato appell. remedio, reuocare. Nulli ergo hominum fas sit hanc paginam nostræ concessionis etc.*]

17) *Idem T. episcopo*, C. H.
18) *Habere*, secundum C. H. sed c. 7. cit. comp. 1. mire variat vsque ad finem, videlicet: *in eos, qui a te terras vel possessiones alias tenent in feudum, licet super feudis illis coram te stare iustitiæ sint parati, sine iudicio et caussa rationabili excommunicationis, seu interdicti sententia feratur, volentes in posterum super hoc tibi et eisdem hominibus prouidere præsenti scripto districtius prohibemus, ne de cetero id permittas, donec fuerint super feudis illis in tua præsentia respondere parati et in eis sine malitia et frustratoriæ dilationis obstaculo voluerint iustitiam exhibere.*
19) *Ipsarum possessionum*, C. R. 1.
20) Quod contumaces fuisse crederentur, ideo, quod nollent respondere coram iudice ordinario vel delegato, sed tantum coram *iudice feudali*. A contumacia tales absoluit ALEXANDER III. quod de *quæstione feudali* tantum competens iudex esset *dominus feudi*.
20*) *Prohibemus*, C. R. et L.

CAP. VI.

Nomen actionis in libello exprimere pars non cogitur: debet tamen factum ita clare proponere, vt ex eo ius agendi colligatur. Hoc dicit quoad intellectum, Abbas.

IDEM *Exonien. episcopo*, et e *capitulo Londonen.* 21) (*ann.* 1160. *Roma in Angliam, conf. c. 1. comp. 1. de appellat.*)

Dilecti filii [*nostri*] Prior et clerici 22) de Guiseburnen. 22*) *f* contra Eboracen. archiepiscopum apost. sed. leg. 23) grauem [*admodum et difficilem nobis*] querimoniam transmiserunt: [*et infra.*] [*Super quibus omnibus rei veritatem per idoneas personas, et famam loci sollicite inquiratis, et, si ita inueneritis, ecclesiarum concessiones taliter factas, nisi prior et canonici malitiose distulerunt eos, quantum ad se pertinet, ordinare, nullius app. obst. reuocetis auctoritate nostra in irritum, et priori et canonicis ecclesias ipsas restitui faciatis, et tam vicarios, quam iuratos eorum canonicorum iuramentum pristinum seruare cogatis, nisi fuerit a priore inique extortum. et infra.*] Prouideatis 24) attentius, ne ita 25) subtiliter, sicut a multis fieri solet, cuiusmodi actio intentetur 26), inquiratis, sed simpliciter et pure factum ipsum, et rei veritatem, secundum formam canonum et 27) sanctorum patrum instituta 28), inuestigare curetis 29).

21) *Idem ex concilio*, C. H. habet, sed in L. tota inscriptio hæc est: *idem Exoniensi episcopo et decano Ludun.* In c. 1. comp. 1. de appellat. *et decano Lundon.* legimus. Denique in C. R. 1. *Lugdun.*
22) *Canonici*, cit. c.
22*) *De Gesebur.* C. R. 1. legit cum L. in quo vero adhuc syllaba *gen.* lituram passa exstat. *De Gisebr.* C. R. 2. habet. *Giseburum*, legit H. sed in c. cit. legimus: *de Giesebur na.*
23) Variat c. cit. sequenti modo: *quod venerabilis frater noster, R. Eboracens. archiepiscopus et A. S. l. eumdem priorem post appellationem ad nos factam suspendit, et ecclesias suas interdixit, et canonicos, si eidem tamquam priori, obedirent, excommunicatos denuntiauit. et infra.* Quæ verba occupant locum sequentium: *contra Eboracens. archiepiscopum apost. s. l.*
24) *Prouisuri*, cit. c.
25) *Tam*, habet C. H.
26) *Intendatur*, C. L. et cit. c.
27) *Formam canonicam*, C. R. 1.
28) Vox: *instituta*, omittitur in c. cit.
29) Loco verborum: *inuestigare curetis*, c. cit. legit: *inuestigetis.*

CAP. VII.

Excommunicatus in iudicio, nisi tanquam reus, stare non potest.

IDEM. *Paduano episcopo. (ann. 1660. Roma in Lombard. conf. c. 9. comp. 1. h. t.)*

Intelleximus [*ex litteris tuis, quod, cum filia cuiusdam nobilis viri parochiani tui, cum quodam viro matrimonium contraxisset, comperto postea, quod idem vir pro nece bon. mem. Vicentini episcopi vinculo tenebatur excommunicationis adstrictus, in tua proposuit præsentia quæstionem. Vnde*] quia postulasti 30) a nobis, vtrum excommunicatus 31) in iudicio 31*) stare possit; respondemus, quod conueniri potest, et debet per alium respondere in iudicio: ne videatur de sua malitia commodum reportare, *g* [*si ex ea fuerit ab eorum impetitione securus.*]

30) *Postulatis humiliter*, C. R. 1. habet.
31) *Vtrum præfatus vir vinculo excommunicationis innodatus stare possit iudicio, vel ad præsentiam tuam vocari, donec in præfata sententia detinetur. Frateren. t. duximus respondendum, videri nobis, quod possit, et debeat conueniri et per alium in præfato iudicio respondere, ne etc.* ita variat c. 9. comp. 1. h. t.
31*) Ita vero excommunicatio effectus ciuiles sortitur, si agere nequit proscriptus ab ecclesia, quod grauiter dolent eruditi. Effectus hos demum accepit a primordiis seculi V. teste DVPINIO *de discipl. eccl. diss. III. c. 3. p. 295.* cuius nouæ disciplinæ rationes traduntur in *C. 1. de except. in 6.* quæ tamen magis vmbratili colore quam veritate rei nituntur.

CAP. VIII.

Clericus de omni crimine debet coram ecclesiastico iudice conueniri: nec valet consuetudo contraria.

LVCIVS III. *Strigon.* 32) *archiepiscopo.* h (*ann.* 1160. *Roma in Hungar.*)

Clerici [*vero maxime in criminalibus in nullo casu possunt ab alio, quam ab ecclesiastico iudice condemnari; etiamsi consuetudo regia habeat, vt fures a iudicibus secularibus iudicentur:*] cum imperator *i* dicat, quod leges non dedignantur sacros canones 32*) imitari, in quibus gene-

32) *Stringon.* C. L.
32*) Ait IVSTINIANVS in *Nou. 5. in f. sacras regulas nostra lex sequitur:* expressius vero in *Nou. 83. c. 1. sacras et diuinas regulas nostræ sequi non dedignantur leges.* Hoc vero tantum ad certa capita pertinere, et sic propositionem magis *particularem*, quam *vniuersalem* esse docent perpetuæ contentiones inter imperium et sacerdotium ob diuersa per omnia secula propugnata principia. Spuria etiam in hac materia, de qua hic agitur, assumta sunt, ceu liquet ex *c. 33. C. XI. q. 1.* ex pseudo-synodo hausta, et *ex c. 37. ibid.* Olim sane in criminibus non generatim fuisse exemtos clericos a iudicibus secularibus, patet ex *l. 23. C. Th. de episc. et cler. l. 3. C. de episc. et cler.* et quatenus exemti fuerunt, id tribuendum beneficio imperatorum. *l. 41. C. Th. de episc. et cler. Nou. 21. 79. 83. 123.*

---

a *C. 6. eod. tit. in 1. comp. post conc. Later. p. 26. c. 4.* b *Bernhard. Dias in proc. crim.* c *In veterib. ita:* idem E. i. eidem Salernitano archiepisc. *al.* Tornacensi episcopo. d *C. 7. eod. tit. in 1. comp.*

e *In antiquis:* et decano London. f *al.* Giseburgen. g *Vide l. cum hi. §. si quis. de transact. et l. is cui. ff. de seruitut.* h *al.* Alexand. III. abbati de Euesham. i *Cap. 8. eod. tit. in 1. compil. Iuo part. 6. c. 427. et p. 16. c. 150. Iul. Clar. pract. crim. quæst. 136.*

raliter traditur, vt de omni crimine clericus debeat coram ecclesiastico iudice conueniri: non debet 33) in hac parte canonibus ex aliqua consuetudine praeiudicium generari.

33) *Nec debeat*, legimus in cit. c. quae lectio admodum congruit verborum feriei distinguendae.

CAP. IX.

Iudex ex officio prouidere debet, vt debitae sollemnitates seruentur in iudiciis: quibus omissis, iudicium redditur frustratorium. H. d. Abbas Siculus.

CLEMENS III. 34) *(abbati de Eueſcham. ann. 1189. Romae.)*

Caussam, quae *a* vertitur inter fratres Dulmen. 35) *b* monasterii 36), et monachos sancti Albani, *c* [*super ecclesia de Cantinz. audiatis et app. rem. terminetis illud prouisuri specialiter*] inter caetera, vt fratres Dulmen. monasterii 37), cum auctoritate & assensu episcopi sui 38) ingrediantur negotium 39): ne, si fratres sancti Albani obtineant, episcopus idem 40) abbatem monasterii se proponens, litem sopitam valeat suscitare.

34) *Caelestinus III.* secundum C. H. *Alexander III.* c. 2. comp. 2. h. t.
35) *Dunelmen.* recte C. H. habet. *Dimelien.* C. L. per totum.
36) In plerisque ecclesiis cathedralibus Angliae fuerunt olim monasteria, monachis commissa, quorum abbas simul episcopus fuit ex instituto AVGVSTINI in Angliam missi a GREGORIO M., monasticis instituti moribus.
37) *Ecclesiae*, habet c. cit. per totum loco *monasterii.*
38) Vox: *sui* non est in cit. c.
39) *Caussam adgrediantur*, ibidem.
40) *Dulmen.* pro *idem*, est in eod. c.

CAP. X.

Clericus depositus, incorrigibilis excommunicandus est, et successiue anathematizandus. Et si sic non resipuerit: per iudicem secularem comprimendus est. H. d. Abbas Siculus.

COELESTINVS III. *d Strigon. archiepiscopo* 41). *(ann. 1192. Romae in Hungar.)*

Cum non ab homine: *e* [*et infra.*] A nobis [*itaque*] fuit ex parte tua quaesitum, vtrum liceat regi, vel alicui seculari personae iudicare clericos cuiuscunque ordinis, siue in furto, siue in homicidio, vel 42) periurio, seu quibuscunque fuerint criminibus deprehensi. Consultationi 43) tuae taliter respondeo 44), quod, si clericus in quocunque ordine constitutus, in furto, vel homicidio, vel periurio, seu alio *f* [*mortali*] crimine fuerit deprehensus legitime, atque conuictus, ab ecclesiastico iudice deponendus est. Qui, si depositus incorrigibilis fuerit, excommunicari debet, deinde, contumacia crescente, anathematis mucrone feriri 45). Postmodum vero, si in profundum malorum veniens *g* contempserit; cum ecclesia non habeat vltra, quid faciat 46): et ne possit esse vltra perditio plurimorum, per secularem comprimendus est potestatem, ita, quod ei deputetur exsilium *h*, vel alia 47) legitima poena inferatur *i*.

41) Cum hoc capitulum sit pars *c. 3. comp. 2. de sentent. excommun.* a RAYMVNDO in *c. 14. X. eod.* relati, ibique memoretur, quod haec decretalis scripta sit ad archiepiscopum in remotissimis ab vrbe prouinciis: facile assentior IANO a COSTA *in comm. ad h. c.* hoc non de Panoniae, sed longe remotioris prouinciae archiepiscopo esse intelligendum, et, prout ipsemet ostendit ex probabilibus coniecturis, ad *archiepiscopum Vpsillensem* decretalem hanc directam fuisse. Minime vero assentiendum GONZALEZIO *ad h. c. n. 1.* contendenti, eam scriptam fuisse ad *archiepiscopum Brundusiensem* ex inscriptione *c. 15. X. de iurei*, quod pars est *c. cum non ab homine.* vt legitur in *c. 6. comp. 2. de iurei.* cum tamen *Brundusium* in finibus Italiae situm sit, non in remoto ab Italia loco, cuius *c. 14. X. de sentent. excommun.* ex eadem decretali desumtum, mentionem facit: quin potius inscriptio *cit. c. 15.* pariter vitiosa haberi debet. Denique ex *c. cit. 14.* liquet, hanc decretalem potius CLEMENTI III. attribuendam: quamuis rursus *c. 15. X. de iurei.* nomen COELESTINI prae se ferat. Ceterum verba huius inscriptionis: *Strigon. archiep.* desiderantur in c. 3. comp. 2. h. t.
42) *Seu*, C. L.
43) *In prima ergo consultatione*, cit. c.
44) C. R. habent *R.* sed *respondemus*, est in C. H. L. ed. gloss. et cit. c.
45) *Percuti*, est in cit. c.
46) Hac formula vsi etiam sunt patres Constantienses in degradatione HVSSI, interprete ANTONIO episcopo Concordiensi, apud HARDTIVM *tom. IV. histor. conc. Constant. p. 6. p. 435. Haec sacrosancta Synodus Constantiens. Iohannem Huss. attento, quod ecclesia Dei non habeat vltra quod agere valeat, iudicio seculari relinquit, et ipsum curiae seculari relinquendum fore decreuit.*
47) *Alia ei*, C. H. legit.

CAP. XI.

Per rescriptum impetratum contra violentum conuenitur, qui scienter succedit in vitium. H. d. secundum communem modum, qui mihi placet. Panorm.

IDEM *Winton. episc. et abb. S. Albani.* 48) *(ann. 1192.)*

Quia V. 49) qui violenter *k* dicebatur ecclesiam P. clerici 50) occupasse 51), defunctus est, vt accepimus 52), et R. eam postmodum 53) est ingressus: praecipimus, vt secundum formam priorum litterarum inter ipsos 54) R. et P. sub eisdem iudicibus 55) mediante ratione 56), sicut inter eundem P. et praefatum V. si viueret, negotium terminetur.

48) Verba: *Winton. episc. et abb. S. Albani* absunt a C. H. L. et ed. ant.
49) *W.* C. L. ed. ant. et c. 4. comp. cit. per totum.
50) *P. clerici*, non legimus in cit. c.
51) *Ingressus esse*, ibidem.
52) Verba: *vt accepimus*, non exstant in C. R. I.
53) Dictio: *postmodum*, non legitur in cit. c.
54) *Inter ipsum*, ibidem.
55) Verba: *sub eisdem iudicibus*, omittuntur. ibid.
56) *Iustitia seu ratione.* C. R. I. legit. Quas voces statim sequitur in cit. c. haec verborum differentia, scilicet: *caussa terminetur, sicut inter eumdem P. et praefatum W. si viueret, iudicaretur.*

CAP. XII.

Solus papa cognoscit de dubiis priuilegiorum Apostolicae sedis, et non inferior.

INNOCENTIVS III. *S. Sergii* 57) *et S. Georgii* 58) *abbatibus*, l [*et cantori Andegauen.*] *(ann. 1200. Roma in Galliam.)*

Cum venissent: *m* [*et infra.*] Cum [*enim*] super priuilegiis sedis Apostolicae caussa vertatur 59): noluimus 60) de ipsis per alios iudicari.

57) *S. Sergen.* C. R. I.
58) *Gregorii*, C. R. 2. et ed. Pith.
59) *Vertitur.* C. R. I. H. L. et c. 2. comp. 3. h. t.
60) *Nolumus*, legunt C. R. H. L. edit. ant. Gonz. et c. cit.

CAP. XIII.

Iudex ecclesiasticus potest per viam denuntiationis Euangelicae seu iudicialis, procedere contra quemlibet peccatorem, etiam laicum, maxime ratione periurii, vel pacis fractae.

IDEM *Praelatis* 61) *n per Franciam constitutis. (ann. 1200.)* [vid. c. 37. C. II. q. 1.]

Nouit ille, o qui nihil ignorat, [*qui scrutator cordium est, ac conscius secretorum, quod clarissimum in Christo fil. n. Philippum regem Francorum illustrem, de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta diligimus, et ad honorem et profectum et incrementum ipsius efficaciter adspiramus, exaltationem regni Francorum, sublimationem Apostolicae sed. reputantes; cum hoc regnum benedictum a Deo semper in ipsius deuotione permanserit, et ab eius deuotione nullo vnquam, sicut credimus, tempore sit discessurum: quia, licet interdum hinc inde fiant immissiones per angelos malos, nos tamen qui satanae non ignoramus astutias, circumuentiones ipsius studebimus euitare, credentes, quod idem rex illius seduci fallaciis non se permittet.*] Non [*ergo*] putet aliquis, quod iurisdictionem [*aut potestatem*] illustris 62) regis Francorum perturbare, aut minuere intendamus; cum ipse iurisdictionem nostram [*et potestatem*] nec velit 63), nec debeat [*etiam*] impedire 64); [*cumque iurisdictionem propriam non sufficiamus explere, cur alienam vsurpare velimus?*] Sed cum Dominus dicat in Euangelio *p*: *si peccauerit in te frater tuus, vade et corripe* 65) *eum inter te et ipsum solum. Si te audierit; lucratus eris* 66) *fratrem tuum; si te non audierit; adhibe tecum vnum vel duos: vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit* [eos]; *dic ecclesiae; si autem ecclesiam non audierit: sit tibi sicut ethnicus et publicanus*; et rex Angliae [*sicut asserit*] sit paratus sufficienter ostendere, quod rex Francorum 67) peccat in ipsum 68), et ipse circa eum 69) in correptione 70) processit secundum regulam Euangelicam, et tandem quia nullo modo profecit, dixit 71) ecclesiae: quomodo nos, qui sumus ad regimen vniuersalis ecclesiae superna dispositione vocati, [*et*] mandatum diuinum possumus non 72) exaudire, vt non 73) procedamus secundum formam ipsius, nisi forsitan 74) ipse coram nobis, vel legato 75) nostro sufficientem in contrarium rationem ostendat? Non enim intendimus iudicare de feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium; nisi forte iuri communi per speciale priuilegium, vel contrariam consuetudinem aliquid sit detractum 76), sed decernere 77) de peccato: cuius ad nos pertinet sine dubitatione censura, quam in quemlibet 78) exercere possumus 79) et debemus. Non igitur iniuriosum sibi debet regia dignitas reputare, si super hoc apostolico iudicio se committat, cum Valentianus *q* inclytus Imperator,

61) In c. 3. comp. 3. h. t. legimus: *archiepiscopis et episcopis per etc.*
62) Pro: *illustris* et sequentibus c. cit. habet: *ipsius minuere aut perturbare velimus.*
63) In cit. c. legimus: *non debeat, aut velit.*
64) Ibid. *coarctare*, legitur.
65) *Corrige.* C. H. legit.
66) *Es*, secundum C. H.
67) *Franciae*, C. R. I.
68) *In illum.* C. R. I. sed *in eum*, est in c. cit.
69) *Ipsum.* C. H. legit.
70) *Correctione*, C. L. et ed. ant.
71) *Dicit*, C. R. I. H. L. ed. ant. et cit. c.
72) *Non*, omittitur in cit. c.
73) Partic. *non*, iterum omittitur ibid.
74) *Forsan.* C. H. habet cum cit. c.
75) *Delegato.* C. R. I. legit. cum c. cit.
76) *Distractum*, habet C. L.
77) *Discernere.* C. R. I.
78) *In quolibet*, legimus in cit. c.
79) *Possumus Christianum.* C. H.

a *Cap. 2. eod. tit. in 2. compil.* b Dimolens. c Aluin. d Clemens III. e *Est autem pars cap. cum non ab homine. infr. de sentent. excommun. Cap. 3. eod. tit. in 2. compil. vide Couarruuiam in cap. alma mater. part. 2. relect. §. 8. num. 8. et Bernard. Dias de Luco in pract. crim. cap. 131. et sequ.* f aliquo. g veniens haec omnia contempserit. h Quod ei deputetur poena exsilii. i *Ita in omnibus manuscriptis. al.* feriatur. *al.* infligatur. k *Cap. 4. eod. tit. in 2. comp. vnde sumenda inscriptio.*

l *Recte additur in 3. compilat.* et Cantori Andegauensi *ord. S. Ben.* m *Cap. 2. eod. tit. in 3. compil.* n Archiepiscopis et episcopis. o *Cap. 3. eod. tit. in 3. compilat. vide Iac. Lup. tract. de confed prin. memb. 1.* p *Matth. 18.* q *63. dist. Valentinus. Hoc narrat Cassiod. in Hist. trip. lib. 7. c. 8.*

rator, suffraganeis Mediolanen. Ecclesiæ dixisse legatur: talem in pontificali sede constituere procuretis 80), cui et nos, qui gubernamus imperium, sincere nostra capita submittamus, et eius monita, cum 81) tanquam homines deliquerimus, suscipiamus necessario, velut medicamenta curantis. Nec sic *a* illud humillimum 82) omittamus, quod Theodosius statuit Imperator 83) *b*, et Carolus innouauit 84), de cuius genere rex ipse noscitur descendisse: quicunque videlicet litem habens, siue petitor fuerit, siue reus 85), siue in 86) initio litis, vel decursis temporum curriculis, siue cum 87) negotium peroratur, siue cum iam cœperit promi 88) sententia, si iudicium elegerit sacrosanctæ sedis antistitis, illico sine aliqua dubitatione, etiamsi 89) pars alia 90) refragetur, ad Episcoporum iudicium cum sermone litigantium dirigatur 91). Cum enim 92) non humanæ constitutioni, sed diuinæ [*legi*] potius 93) innitamur; quia potestas nostra non est ex homine, sed ex Deo 94): nullus, qui sit sanæ mentis, ignorat, quin ad officium nostrum spectet de quocunque mortali peccato corripere *c* quemlibet Christianum, et, si correctionem 95) contempserit, [*ipsum*] per districtionem 96) ecclesiasticam coercere. [*Quod enim debeamus corripere et possimus, ex vtrinsque patet pagina Testamenti, cum clamet Dominus per prophetam: clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum: et subiungat ibidem: nisi annuntiaueris impio impietatem suam, ipse in iniquitate, quam operatus est, morietur. Sanguinem autem eius de manu tua requiram. Apostolus quoque nos monet corripere inquietos: et alibi dicit idem: argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina. Quod autem possimus et debeamus coercere, patet ex eo, quod dicit Dominus ad prophetam, qui fuit de sacerdotibus Anathot: ecce constitui te super gentes et regna, vt euellas et destruas, et disperdas, et dissipes, ædifices, et plantes. Constat vero, quod euellendum, destruendum et disperdendum, est mortale peccatum. Præterea cum Dominus claues regni cælorum B. Petro tradidit, dixit ei: quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum et in cœlis, et quodcunque solueris super terram, erit solutum et in cœlis. Verum nullus dubitat, quin omnis mortaliter peccans apud Deum sit ligatus. Vt ergo Petrus diuinum iudicium imitetur, ligare debet et in terris, quos ligatos esse constat in cœlis.*] Sed forsan dicetur, quod aliter cum regibus, et 97) aliter cum aliis est agendum. Cæterum scriptum nouimus in lege diuina *d*: *ita magnum iudicabis, vt paruum, nec erit apud te acceptio personarum*, *e* [*quam B. Iacobus interuenire testatur. Si dixeris ei, qui indutus est veste præclara: tu sede hic bene: pauperi vero, sta tu illic, aut sede sub scabello pedum meorum. Et*] licet hoc modo procedere valemus super quolibet criminali 98 peccato, vt peccatorem reuocemus a vitio ad virtutem, ab *f* errore ad veritatem 99), præcipue 100) [*tamen,*] cum 1) contra pacem peccatur 2), quæ est vinculum caritatis, [*et infra*] [*Numquid apud nos debet esse pondus, et pondus, mensura et mensura; quorum vtrumque est abominabile apud Deum?*] postremo cum inter reges ipsos reformata 3) fuerint pacis fœdera, et vtrinque præstito proprio 4) *g* iuramento firmata, quæ tamen vsque ad tempus prætaxatum 5) seruata non fuerint 6): numquid non poterimus de iuramenti religione cognoscere, quod ad iudicium ecclesiæ non est dubium pertinere, vt rupta pacis fœdera reformentur? Ne ergo 7) tantam discordiam videamur sub dissimulatione fouere, [*dissimulare religiosorum locorum excidium et stragem negligere populi Christiani: dil. fil. abbati Casemarii*] prædicto legato dedimus in præceptis 8), vt, nisi rex ipse vel solidam pacem cum prædicto rege reformet, [*vel treugas ineat competentes,*] vel saltem 9) humiliter patiatur, vt idem abbas et [*venerabilis fr. n.*] archiepiscopus Bituricen. de plano cognoscant, vtrum iusta sit querimonia, quam contra eum proponit coram ecclesia rex Anglorum, vel eius exceptio sit legitima, quam contra eum per suas nobis 10) litteras duxit exprimendam, iuxta formam sibi datam a nobis procedere *h* non omittat. [*Ideoque vniuersitati vestræ per apostolic. sedem mandamus, et in virtute obedientiæ districte præcipimus, quatenus, postquam idem abbas super hoc mandatum fuerit apostolicum exsequutus, sententiam eius, imo nostram verius, recipiatis humiliter, et vos ipsi seruetis, et faciatis ab aliis obseruari, scituri, quod, si secus egeritis, inobedientiam vestram grauiter puniemus.*

80) *Procurate*, C. R. H. L. et cit. c.
81) *Dum*, est in cit. c.
82) *Sic*, a C. R. abest. H. legit: *nec illud omittamus*; et L. habet; *nec illud etiam omittamus*. c. cit. *Vt illud humiliter*.
83) *Imperator*, non legitur in cit. c.
84) Rursus rationes decidendi, pro more INNOCENTIVS III. petit ex *decreto* GRATIANI. Etenim 1) prouocat ad effatum VALENTINIANI, relatum in *c.* 3. *dist.* *LXIII.* 2) laudat legem THEODOSII relatam in *c.* 35. *C. XI. q.* 1. et confirmatam in capitularibus, vt 3) refertur in *c.* 37. *ibid.* Ceterum ipsam huius decretalis historiam prolixe exponit IANVS A COSTA *ad h. c.*
85) Verba: *siue reus*, a C. R. et H. absunt, in L. ea quidem leguntur, sed sequens *siue* omittitur. loco cuius in c. cit. legitur: *vel*.
86) Partic: *in*, non exstat in cit. c.
87) *Cum*, C. H. legit simpliciter absque *siue*.
88) *Perimi*, legitur in C. L. et super hac voce interpretatio conspicitur manu recentiori adiecta: *promulgari*, quæ tamen nihilominus supponere videtur verbum *promi*, sed in cit. c. habetur: *premi*.
89) *Etsi*, C. H. habet cum cit. c.
90) *Aliqua*, C. R. 1. legit cum eod. c.
91) *Negotium dirigatur*, C. R. 2.
92) Partic: *enim*, omittitur in cit. c.
93) *Diuinæ potius legi*, C. R. 1.
94) *A Deo non ex homine*, C. R. 2.
95) *Correptionem*, C. H.
96) *Ipsum per districtionem*, C. R. 2.
97) Particula: *et* in C. L. non exstat.
98) *Mortali*, legitur in C. L.
99) Verba: *ab errore veritatem* in C. R. H. L. non exstant, in c. cit. sunt tantum transposita.
100) *Præcipue tamen*, C. R. 1. nec non L.
1) *Cum hoc*, C. R. 1.
2) *Peccauit*, est in cit. c.
3) *Formata*, legunt C. R. 1. H. et c. cit. sed. *Firmata*, C. R. 2. habet cum L.
4) Vox: *proprio* a C. R. L. et cit c. abest.
5) *Ad terminum præfixum*. C. R. legunt. cum cit. c. Et C. L. habet: *quæ tamen seruata vsque ad præfixum terminum non fuerint*.

6) *Fuerunt*, secundum C. R.
7) *Igitur*, C. R. habent cum L. et cit. c. sed C. H. legit: *Sic ne igitur*,
8) *In mandatis*, C. R. 1.
9) *Vel Treugas ineat competentes*, C. R. H. et ed. ant. addunt: quæ verba etiam leguntur in L. præter, quod pro *ineat*, legatur: *faciat*.
10) Pronom. *nobis* abest a C. R. H. et L.

CAP. XIV.

Principalis persona per se, non per aduocatum debet factum proponere in iudicio, nisi sit indiscreta.

IDEM *episcopo Heliensi. (ann.* 1200. *Roma in Angliam. c.* 3. *comp.* 3. *de except.)*

Pastoralis [*officii diligentia*]: [i *Quoniam autem per dilatorias exceptiones malitiose nonnunquam caussarum terminatio prorogatur; inquisitioni tuæ respondendo decernimus, vt infra certum tempus, a iudice assignandum, omnes dilatoriæ proponantur, ita, quod, si partes extunc aliquas voluerint opponere, quas non fuerint protestatæ, nullatenus audiantur: nisi forte aliqua de nouo sibi competens exorta fuerit, vel is, qui eam voluerit opponere, fidem faciat iuramento, se postmodum ad illius notitiam peruenisse.*] Statuimus præterea, vt principales personæ non per aduocatos, sed per seipsas factum *k* proponant: nisi forte sint 11) adeo indiscretæ, vt earum defectus de iudicis licentia per alios 12) suppleatur.

11) *Fuerint*, C. R. legunt; cum H. L. et c. 3. comp. 3. de except.
12) Verba: *per alios*, non exstant in C. H.

CAP. XV.

Si actio et intentio sunt ineptæ, vel sola intentio; debet reus absolui ab instantia iudicii; iterum tamen actor audietur, si apte egerit. H. d. quoad intellectum.

IDEM *nobili viro Matthæo de* l *Riparia.* 13) *(ann.* 1200. *Romæ.)*

Examinata *m* caussa, quæ vertitur inter te et milites Campaniæ 14) *n* [*super ecclesia S. Angeli de Casa parata, actis confessionibus et attestationibus intellectis, inspectis instrumentis et allegationibus indagatis, perpendimus euidenter, arbitrium, quod contra te vicedominus Sabin. dicebatur super eodem negotio promulgasse, contra formam iuris, et compromissi fuisse dictatum. Vnde, non obstante confirmatione fel. mem. C. p. p. n. qui confirmauerat illud, sicut prouide latum fuerat, et ab vtraque parte receptum, decernimus ipsum irritum et inane.*] Actionem [*autem*], quam super iure patronatus eiusdem Ecclesiæ contra præfatos milites intentabas 15), incongruentem cognouimus et ineptam *o*. Quia, cum testes induxeris ad probandum, quod, quando præfatus A. 16) vicedominus ecclesiam eandem tanquam sequestratam 17) accepit 18), tu ius patronatus 19) ipsius 20) ecclesiæ possidebas: profecto nec rei vindicationem intentare 21), nec ipsius restitutionem poteras postulare. Vnde intentionem tuam in hac parte pronuntiauimus non tenere, absoluentes eosdem milites ab eadem, ita tamen, quod si congruentem et aptam intentare 22) volueris actionem, respondere tibi nihilominus teneantur.

13) *De Viua*, C. R. 1. habet, sed *de Riuario*, legunt C. R. 2. et H. Contra C. L. habet: *Rauaria*, et c. 3. comp. 3. de confirm. vtil. vel inut. *de Romana*.
14) *Campanicos*, legunt C. R. c. cit. C. H. et L. qui vltimus etiam cum. c. cit pro *et* antecedente habet: *ac*.
15) *Intendebas*, est in cit. c.
16) Littera: *A.* a C. R. abest, nec habetur in H. et ed. ant.
17) *Sequester*: est in cit. c.
18) *Accepisset*, C. R. 1. legit.
19) Loco verborum: *ius patronatus ipsius ecclesiæ*, legimus in c. cit. *ipsam ecclesiam*.
20) Pron. *ipsius* non exstat in c. cit.
21) *Intendere*, legunt C. H. ed. ant. et cit. c.
22) *Intendere*, C. H. legit cum ed. ant. et cit. c.

a Sic, *non exstat.* b *In C. Theodosian. libr.* 6. *titul.* 1. *l. quotiens. et refert. Grat. in can. quicunque. C.* 11. *q.* 1. c corrigere. d *Deuter.* 1. e *l. hoc accusare. de accus. l. in multis. de stat. hom.* f *Hæc verba*, ab errore ad veritatem, *in manuscript. non exstant.* g *Vox*, proprio, *non exstat in antiquis.*

h *Vid. l. ea quidem C. de accus. et l. diuus. D. de custod. et exhib. reor.* i *Require supra, de offic. et pot. iud. deleg.* k factum suum. l *Roma, alit. Riuaria.* m *Cap.* 3. *in* 3. *compilatione. tit. de confirmat. vtili vel inutil.* n Campanicos. o *Vid. l. cum precum. C. de lib. caussa. et l. item apud. Labeonem. §. si quis libello. D. de iniur.*

CAP.

CAP. XVI.

Præceptores templi pro domibus suis agere et defendere possunt: nec obstat eis religio, vel quod ignota sit eorum origo.

IDEM *Magistro et fratribus militiæ templi in Italia constitutis.*
(*ann.* 1200. *Romæ. c.* 1. *comp.* 3. *ne clerici vel mon.*

Cum deputati [*sitis obsequio Iesu Christi, qui, cum iustus sit, iustitiam diligit et æquitatem conspicit vultus eius; indemnitatibus vestris paterna tenemur sollicitudine prouidere: ne pro eo, quod operibus pietatis intenditis, læsionem in vestra iustitia subeatis.*] Accepimus [*siquidem,*] quod quidam tam seculares, quam ecclesiastici iudices, illos, quos habetis in domibus vestris præceptores 23), in caussis ad prosequendam suam iustitiam non admittunt 24); tanquam licitum non sit eis super litigiosis negotiis curam gerere, qui pacificis decreuerunt studiis inhærere, illud allegantes in repulsione 25) ipsorum, quod eorum ipsis generatio non est nota: qui vndecunque venerint gratia diuina vocati, dum laudabiliter exsequantur 26) officium sui ordinis, ex superabundanti requiritur suæ notio nationis. [*Ea propter, dilecti filii in Christo, vestris postulationibus annuentes,*] ne quis in prosequutione caussarum præceptores eosdem ab agendo vel 27) respondendo [*super*] occasione huiusmodi repellat, auctoritate *a* Apostol. 28) inhibemus.

23) Notum est, ordinem *templariorum* occasione expeditionis in terram S. natum fuisse, cum grauissima admodum paupertate ab initio quidem colluctantem, sed iam hoc tempore per vniuersam Europam tot bonis tumescentem, vt vbique *domus* opulentissimas exstruerent, commandatas procuratoribus, ex ordine suo electis, quos *præceptores* vocabant. Hi instar *beneficiorum* illas possidebant, et ea caussa eas *præceptorias* vel *commendaturas* dicebant, quod eo tempore, fratribus reliquis adhuc in Palæstina militantibus, eorum curæ et administrationi essent commendatæ cum prædiis singulis domibus assignatis. Vid. IACOB. DE VITRIACO *in histor. Hierosol. c.* 65. In his domibus oratoria habuerunt: quia ad instar *monasteriorum* erant, in quibus tamen campanas pulsare iis a COELESTINO III. prohibitum. *c.* 10. *X. de priuil.* Quia vero sæpe alienigenæ seu extranei hisce domibus præficiebantur; illis quæstio de statu eo tempore mota, et *legitimationis exceptio* obiecta, quod ignotæ nationis essent, instar *beneficiorum* tamen, indigenis tantum conferendorum, domos cum prædiis possiderent: quam exceptionem pontifex hic reprobat.
24) *Admittant*, C. H. L. et c. 1. comp. 3. ne clerici vel mon.
25) *Repulsionem*, C. H. L. ed. ant. et c. cit.
26) *Exsequuntur*, C. R. L. et cit. c.
27) *Et*, secundum C. H. et c. cit.
28) *Auctoritate præsentium*, C. R. L. et ed. ant.

CAP. XVII.

Prælati debent laicis de clericis, appellatione frustratoria non obstante, iustitiam facere: ad seculare tamen forum clerici a laicis trahi non debent, etiam data ipsorum Prælatorum negligentia.

IDEM *Vercellen. episcopo, et abbati de Toleto.* 29) (*ann.* 1200.
Roma in Pedemont. c. 4. *comp.* 3. *de acc. et den.*)

Qualiter et quando 29*): [*et infra.*] Præcipiatis ex parte nostra Prælatis, vt laicis de clericis 30) conquerentibus plenam *b* faciant iustitiam exhiberi, non obstantibus appellationibus frustratoriis, quas in eorum grauamine 31) clerici frequenter opponunt: ne pro *c* defectu iustitiæ clerici trahantur a laicis ad iudicium seculare 32), quod omnino fieri prohibemus 33).

29) *Tileto*, legunt C. R. cum L. sed H. *Aleto*. c. 4. comp. 3. de acc. et denunt. *Cilieto*.
29*) Integrum capitulum vid. infra c. 17. de accusat.
30) Verba: *de clericis*, non exstant in c. cit.
31) *Grauamen*, C. R. L. ed. ant. et Gonz. legunt cum c. cit.
32) Sine dubio iudices laici implorati *iure retorsionis* vtebantur. Quia enim clerici actores sæpe hoc sub prætextu laicos ad iudicium ecclesiasticum trahebant, vt obseruaui ad *c.* 2. *X. de alien. mut. iudic. caussa fact.* et constat ex *c.* 8. *X. h. t.* pari ratione quoque iudices seculares laicis de clericis conquerentibus ius dicebant, ob retardatam in foro ecclesiastico iustitiam, quod frustratoriæ exceptiones in hoc foro, ex processu iuris canonici, attenderentur, quem nondum eo tempore secularia iudicia in aliis regnis et prouinciis receperant.
33) *Fieri modis omnibus prohibemus*, C. R. 1.

CAP. XVIII.

Iudex habens vt priuatus pæne consimilem caussam, quam habet vt iudex, a iudicando remouetur. H. d.

IDEM *d.* [*pontificatus sui anno IX.*] (*Roma in Galliam anno* 1200.)

II. Caussam *e*, quæ inter [*dil. fil.*] abbatem et conuentum Vindon. 34) [*ex parte vna,*] et archidiaconum Carnoten. [*ex altera,*] super quibusdam procurationibus vertitur, vobis, [*filii T.*] et [*S.*] arhidiacono Parisien. meminimus commisisse. [*Dictus vero abbas et conuentus nolentes parti alteri respondere, nisi vos primo consulerent secundum priuilegia Rom. pontificis, indulta monasterio eorundem, dil. fil. W. eiusdem monasterii monachum, propter hoc ad sed. apost. transmiserunt, nihilominus supplicantes, quatenus te, fili decane, loco Parisien. archidiaconi supra dicti subrogare ad decisionem ipsius negotii dignaremur.*] Quia vero, cum eundem archidiaconum 35) similis pæne 36) caussa contingat, nimis 37) fauorabilis parti alteri 38) videretur *f*: [*quocirca*] nos te 39), fili decane, loco ipsius 40) archidiaconi subrogantes, [*discr. v. per A. S.*] mandamus, quatenus, non obstantibus prioribus 41) litteris, in caussa 42) *g* [*ipsa*] ratione præuia procedatis.

34) *Vinten.* legitur in C. L. *Vincon.* in ed. ant. *S. Vincentii*, in c. 1. comp. 4. h. t.
35) *Eum*, legitur in cit. c. omissa voce: *archidiaconum*.
36) *Fere*, C. R. 1.
37) *Minus*, est in cit. c.
38) Vox: *alteri*, non exstat in C. L.
39) Verba: *nos te, fili decane, loco ipsius archidiaconi subrogantes*, in c. cit. non leguntur.
40) *Illius*, C. R. H. et L.
41) Pro dictione *prioribus*, in c. cit. leguntur hæc verba: *ante aduentum monachi impetratis.*
42) Verba: *in caussa*, a C. R. H. et L. absunt.

CAP. XIX.

Si iudices de principali et exceptionibus præiudicialibus simul cognoscunt, vel super principali lite non contestata testes recipiunt: licite ab eis appellatur.

HONORIUS III. [*abbati sancti Martini*] *archiepiscopo* 43) *h. Remensi, et decano* i *Brimensi Colon. diœcesis.* (*ann.* 1220.
Roma in Galliam. Conf. c. 1. *comp.* 5. *h. t.*)

Exhibita nobis [*dilecti filii*] R. Virdunensis 44) electi petitio declarauit 45), quod, cum super facto electionis suæ 46), [*et*] H. archid. 47) ac quorundam canon. Virdunen. 48) *k* [*et*] aduersariorum suorum procuratores ad nostram [*olim*] audientiam 49) *l* accessissent, [*nos, audita petitione partis aduersæ, et quæ proposita fuerunt ab ipsa, venerabili fratri nostro*] Parisien. episcopo et coniudicibus suis sub certa forma litteras nostras direximus 50), inter alia continentes, vt, vocatis, qui forent 51) euocandi, super propositis 52) et aliis negotium 53) contingentibus inquirerent veritatem 54), [*et testes, quos nominari contingeret iuxta consuetam formam, ad testimonium compellendo, et præfigendo partibus terminum competentem, quo per se vel per procuratores idoneos nostro se conspectui præsentarent, iustam sententiam recepturæ. Partibus ergo citatis, non fuit processum in aliquo prima die. Cumque decem de parte aduersa secundo termino comparuissent, et fuissent, si electo se opponerent, auide requisiti: septem eorum respondere nolentibus, ad agendum tres se residui obtulerunt.*] Cum autem idem electus quibusdam 55) ex his, qui contra eum agebant, conspirationem, et quibusdam 56) excommunicationem in modum exceptionis obiiceret 57), se id offerens 58) probaturum; præfati iudices interloquuti fuerunt, quod de his et principali negotio simul inquirerent, nolentes 59), quasi non iudices, sed inquisitores existerent, super dictis 60) exceptionibus ipsius electi probationes 61) admittere, sed peruertendo iuris ordinem, de præmissis exceptionibus et principali negotio 62) pariter per se inquirere intendentes, et procedentes etiam 63) ad receptionem testium, lite nondum super eodem negotio contestata: quare præfatus 64) electus nostram audientiam appellauit, [*humiliter supplicans, vt, cum litteræ ad ipsos iudices obtentæ, non inquisitionem, sed commissionem sapiant, prout apparet ex continentia earundem, quod ab eis factum est post app. ipsius, reuocare in irritum, et caussam alii committere dignaremur.*] Quia vero non in modum inquisitionis, sed commissionis negotium extitit delegatum: [*discr. v. per A. S.*] mandamus, quatenus, [*conuenientes ad locum idoneum et partibus competentem,*] si ex dictis grauaminibus vel aliquo ipsorum 65) appellatum 66) constiterit, reuocato in irritum, quicquid post appellationem huiusmodi inueneritis attentatum, in caussa ipsa iuxta priorum continentiam 67) litterarum, [*appellatione remota,*] ratione præuia [*sine moræ dispendio*] procedatis.

43) Admodum vitiosa est hæc inscriptio. Rectior est lectio C. R. 2. edit. ant. et gloss. atque c. 1. comp. 5. h. t. *Archidiacono Remensi et decano Bonnensi Colon. diœc*; quæ vltima verba habet ant. edit.
44) *Virdinensis*, habet C. L. sed ed. ant. *Virdimensis*, per totum.
45) *Continebat*, legitur in ed. ant.
46) *Sui ipsius*, cit. c.
47) *Archidiaconi*, habet C. L.
48) *Verdinen.* C. R. 2. sed L. habet: *Viridien.*
49) *Præsentiam*, legunt C. R. H. L. et cit. c.
50) *Direxerimus*, est in cit. c.
51) *Essent*, ibidem.
52) *Propositis suis*, C. R. 1. legit cum ed. ant.
53) *Rerum negotia*, legimus in cit. c.
54) In hac formula latitabat lapis offensionis, cuius verba delegati captauerant, processum peruertentes.
55) Vox: *quibusdam*, non exstat in ed. ant. et pro ea legimus in cit. c. *prædictis tribus*, omissis sequentibus vsque ad vocem: *conspirationem.*
56) *Et duobus*, c. cit.
57) *Obiecerit*, C. R. H. et L.
58) *Asserens*, C. L.
59) *Volentes*, C. H. sed in L. ante scriptum *u.* mutatum est cultro et penna in *n.*
60) *Prædictis*, secundum C. R. 1.
61) *Probationem* est in cit. c.
62) Vox: *negotio*, a C. R. H. L. ed. ant. et Pith. nec non a cit. c. abest,
63) Coniunct: *etiam*, in C. R. 1. omittitur.
64) *Prænominatus*, C. R. H. L. ed. gloss. et c. cit.
65) *Ex aliquo eorum*, C. R. 1. habet cum ed. ant.
66) *Appellatum fuisse*, ed. ant.
67) *Formam*, C. L.

a *Al.* auctoritatate præsentium inhibemus. b plenariam. c. *Conc. Carthag. III. c.* 9. *et concil. Tolet. III c.* 13. d *In aliquot antiquis:* Idem Parisiensi episcopo et decano. e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.*

f *Vide l. litigatores. ff. de arbitr.* g *desunt hæc verba:* in caussa: *alii ita:* in negotio. h *In omnibus vetustis:* Innoc. III. arch. Remensi. i Et decano Berimnens. Colmen. diœc. *al.* Brunienf. *al.* Beneuens. *al.* Bituricen. k Virdimensis. l præsentiam.

CAP. XX.

Lapsu triennii non obstante, potest delegatus in caussa sibi commissa procedere.

IDEM *magistro Tancredo canonico Bononien.* (*ann.* 1220. *Romæ in Flaminiam. Conf. c. 3. comp. 5. h. t.*)

Venerabilis frater noster archiepiscopus Rauennas 68), proposuit coram nobis, quod, cum decisio caussæ, quæ inter ipsum [*ex parte vna,*] et communitatem Ceruiæ 69) [*ex altera,*] super iurisdictione ciuitatis Ceruiæ, et quibusdam aliis articulis vertitur, sit per subterfugia et cauillationes eorum 70) per triennium prorogata, [*et tandem post litis contestationem et commissiones varias tibi dedimus in mandatis, vt eam ad nos remittas sufficienter instructam,*] dicti Ceruienses asserentes, instantiam iudicii per decursum triennii periisse, [*et ideo*] respondere sub tuo examine recusauerunt 71), [*consuetis tergiuersationibus processum impedientes dictæ caussæ. Nolentes igitur, vt eiusdem caussæ decisio vlterius prorogetur, præsentium tibi auctoritate*] mandamus, quatenus, exceptione huiusmodi non obstante, in negotio isto 72). [*appell. rem. ratione præuia*] procedas iuxta traditam tibi formam. a

68) *Rauennatensis*, ed. ant. et c. 3. comp. c. 3.
69) *Ceruien.* C. R. 1. legit cum ed. ant. et *Ceruiensem*, c. cit. sed H. *Ceruinen.*
70) En nouum documentum *cauillationum* et *subterfugiorum*, ex processu iuris canonici in fora ecclesiastica introductorum, quæ tamen promtiorem iustitiæ administrationem præ iudiciis secularibus præ se ferebant, et facile caussas seculares sub hoc inani prætextu ad se trahebant. Suo tempore BERNHARDVS *libr. 1. de considerat. c. 4.* malum hoc ex *legibus* IVSTINIANI, in forum rursus reuocatis, ægre tulit aitque: *hæ autem non tam leges quam lites sunt, et* CAVILLATIONES *subuertentes iudicium.*
71) *Recusantes*, est in cit. c.
72) *Ipso*, C. H. L. ed. ant. et c. cit.

CAP. XXI.

Actor obtinens in possessorio coram iudice rei, non tenetur coram eo iudice super proprietate respondere, si est prorsus alterius fori. H. d. et est casus notabilis.

IDEM *Episcopo* b *et magistris* 73) *Tancredo* [*Bon.*] *et Bondi* 74) *Fraten.* 75) *Bononiæ commorantibus.* 76) (*ann.* 1220. *Romæ in Flaminiam. Conf. c. 5. comp. 5. h. t.*)

Significauerunt nobis olim abbas et conuentus sanctæ Mariæ de Florentia, quod Florentina 77) potestas pro eis contra communitatem castri de Signa super possessione, vel quasi 78) iuris ibidem eligendi [*sibi*] rectorem, quod ad se pertinere dicebant 79), definitiuam sententiam promulgauit. Sed postmodum, [*eadem communitate nolente recipere nobilem virum B. Vinci - Vuerra, quem iidem in rectorem elegerant castri prædicti præfata potestas non solum non curauit sententiam suam exsequutioni mandare, ac communitatem ipsam compellere ad recipiendum dictum nobilem pro rectore sæpius requisita; sed nec permisit communitatem eamdem ad hoc a fidelibus eorum monasterii coarctari: quin potius*] abbatem et conuentum præfatos ipsa potestas 80) coegit, communitati prædictæ super proprietate vel quasi memorati iuris, in seculari iudicio respondere. Vnde vobis [*per litteras nostras*] iniunximus, vt, si ita esset, [*per censuras eccles.*] cogeretis communitatem c eandem, electum ab eisdem 81) monachis in rectorem admittere, auditurí postea, quæ partes super proprietate vel quasi prædicti 82) iuris ducerent proponenda, [*et caussam, sicut iustum exsisteret, decisuri, non obstante statuto quolibet contrario ecclesiasticæ libertati, seu quod abbas et conuentus prædicti compulsi sunt super hoc litem contestari in iudicio seculari. Nuper autem, referentibus abbate et conuentu, didicimus, quod, cum de litteris, a nobis super hoc obtentis, ad ipsius communitatis notitiam perueniffet, syndicus eius, exhibito coram indice potestatis calumniæ iuramento, citari fecit abbatem, quod coram illo subiret simile iusiurandum, vt per hoc renuntiare intelligeretur idem abbas apostolicis litteris ipso facto: aut pro conuicto, si hoc facere recusaret, haberetur. Cumque præfatam communitatem ad præsentiam vestram sæpius et peremtorie citassetis; syndico eius se velle dilatorias exceptiones proponere protestanti, terminum, in quo id faceret, vel super principali responderet negotio, statuistis; ad quem idem veniens fuerit protestatus, paratum se proponere alio tempore litteras nostras per suggestionem falsi, et veri suppressionem obtentas, sed tunc ad hoc se non teneri de iure:*] cum tempus propter vindemias exsisteret feriatum. Respondente 83) syndico monasterii, hoc malitiose proponi, vt videlicet caussa protracta, tempus regiminis electi inutiliter 84) elabatur. [*Quod apparebat ex eo, quia per nuntium potestatis id abbati fuit prohibitum, ne communitatem eandem extra Florent. districtum in iudicio conueniret: quare prænominati abbas et conuentus humiliter petierunt, vt obuiare huiusmodi malitiis dignaremur. Quocirca discr. v.*] mandamus, quatenus [*tam eundem syndicum, quam eiusdem monasterii monachos, quorum testimonio vti voluit, si excommunicationem contra eos ad impediendum caussæ processum opponi contingat absoluentes, subl. appell. obst. ad cautelam, ne tali prætextu valeant ab agendo vel testificante repelli,*] hoc non obstante 85), in negotio, [*iuxta recepti formam mandati*] ratione præuia, procedatis. [*caussæ finem debitum absque moræ dispendio imponendo, ita præceptum apostolicum impleturi, vt non debeamus vobis difficultatem, quæ dicto monasterio moræ occasione imminere dignoscitur, imputare.*]

73) *Magistro*, legitur in C. L.
74) *G. et B.* C. H.
75) *Paten.* C. R. 1.
76) *Commorantibus canonicis*, c. 5. comp. cit.
77) *Florentinorum*, legimus in c. cit.
78) *Quæstione*, ibidem, per totum.
79) *Dicebat*, habet C. L.
80) Pro verbis, *ipsa potestas*, legimus in cit. c. *indigne.*
81) Vox: *eisdem*, non legitur in ed. ant. Pith. nec. in c. cit. quod insuper pro *electum a monachis* habet: *præfatum nobilem.*
82) *Dicti*, C. R. H. L. edit. ant. et Gonz.
83) In c. cit. statim post vocem: *feriatum*, ita legimus: *et G. monachus, syndicus monasteri pro violenta, vt dicebat, manuum iniectione in presbyterum excommunicationis laqueo teneretur, eodem G. proponente, hoc malitiose partem aduersam proponere, vt, caussa prolata, tempus labatur regiminis nobilis memorati.*
84) *Inutilis*, ed. ant.
85) *Præmissis exceptionibus non obstantibus*, c. cit.

a *Vid. l. ad legatum. et l. ad rem mobilem. ff. de procurat. et l. 2. ff. de iurisd omn. iud.* b Bononien. c *In vno antiquo*, cogeritis communitatem prædictam, eundem electum, *etc.*

TITVLVS II.

DE FORO COMPETENTI.

CAP. I.

Clericus coram suo episcopo conueniri debet.

Ex concilio Chalcedonen. 86) d (*ann.* 455. *in Bithynia.*)

Si quis clericus e aduersus clericum negotium habeat; non deserat episcopum proprium, [*et ad secularia percurrat iudicia,*] sed prius apud ipsum actio ventiletur 87): vel *certe* 88) consilio eiusdem [*episcopi*] apud alios, quos vtraque f pars voluerit 89), iudicium obtinebunt. 90) g [*Si quis autem præter hæc fecerit: canonicis iudiciis subiacebit.*]

86) *Calcedonensi*, C. L. et ed. ant.
87) *Sed prius accusatio ventiletur apud episcopum proprium*, legimus in c. 1. comp. 1. h. t.
88) *Certe*, abest a C. R. H. L. et ed. ant.
89) *Apud quos vtræque partes voluerint*, ibidem.
90) *Continebit*, est ibid.

CAP. II.

Iudex secularis, si clericum per se distringit, vel condemnat, excommunicari debet.

Ex concilio Parisiensi. 90*)

Nullus iudicum h, neque presbyterum, neque diaconum aut clericum vllum aut minores 91) i ecclesiæ, sine permissu k pontificis 92) per se distringere 93) aut condemnare præsumat. Quod si 94) fecerit: ab ecclesia Dei, cui iniuriam irrogare dignoscitur, tamdiu sit sequestratus, quousque reatum suum cognoscens 95) emendet.

90*) Iam correct. Rom. ad c. 2. C. XI. q. 1. vbi hic textus sub nota: *Palea* refertur, annotarunt, eum ex capitularibus petendum esse, et interpolatum: adeoque in C. R. 1. *et* 3. *decreti* omissus est.
91) *Iuniores*, legitur in c. 3. comp. 1. h. t.
92) *Permissu episcopi*, C. R. 1. sed C. R. 2. *permissione pontificis*, in c. cit. legimus: *sine scientia.*
93) *Distringat*, est ibid.
94) *Et si*, C. R. 1. habet: sed c. cit. *qui si.*
95) *Cognoscat et*, cit. c.

CAP. III.

Ratione rei, de qua agitur, sortitur quis forum ibi, vbi res est. Sic communiter summatur.

Ex concilio Africano. 95*) (*ann.* 418.)

Sane si episcopi, inter l quos caussa versatur 96), sint 97) diuersarum prouinciarum: ille Primas det iudices, in cuius prouincia est locus, de quo contenditur. [*Si autem ex communi placito vicinos iudices elegerint; aut vnus eligatur aut tres: vt, si tres elegerint, aut omnium sententiam sequantur, aut duorum.*]

95*) In *eod. canon. eccl. Afric.* apud IVSTELLVM et VOELLIVM est *c. 121.* et pars *c. 1. X. de arbitr.*
96) *Vertitur*, C. R. 1.
97) C. R. H. L. et c. 4. comp. cit. legunt: *sunt.*

CAP. IV.

Episcopus vt suspectus recusatus, de cuius suspicione notorie constat, potest dare delegatum partibus non suspectum, cuius sententiam poterit per se exsequutioni mandare.

GREGORIVS *Bonifacio defensori Corsicæ.* m (*ann.* 594. *Romæ in Corsicam insulam.*)

Si quis n contra clericum 98) caussam habuerit; episcopum ipsius 99) adeat: qui, si vt suspectus fuerit recusatus 100), exsequutor ab eo 1) deputetur. Aut si [*et*] hoc actor refugerit; ab eodem episcopo 2) est deputandus, qui partes sibi mutuo consensu iudices com-

98) *Contra clericorum aliquem*, legimus in c. 5. comp. cit.
99) *Suum*, C. R. 1.
100) *Qui si forte suspectus fuerit: exsequutor* etc. habet cit. c.
1) *Ab ipso*, C. R. H. L. et cit. c.
2) *A te*, habet c. cit.

d *Act. 15. vbi referuntur canones concilii. cap. 9. Burch. libr. 2. decr. c. 183. Iuo p. 6. c. 128. et 360. Gratianus 11. quæst. 1. can. si clericus.* e *Cap. 1. eod. tit. in 1. compil.* f vtræque partes: g *al.* continebunt. h *Cap. 3. eod. tit. in 1. compil.* i iuniores. *Burch.* k *al.* sententia. l *Cap. 4. eod. tit. in 1. comp.* m *Gregorius l. 9. epist. 74. registr.* n *Cap. 5. eod. tit. in 1. compil.*

pellat

pellat eligere: a quibus quicquid fuerit definitum, ipſius ſollicitudine 3), ſeruata lege, modis omnibus compleatur.

3) Pro voce *ipſius*, in cit. c. legitur: *epiſcopi*: ſed ad verba: *ipſius ſollicitudine*, in C. R. 2. in margine notatur: *ſeu epiſcopi.*

CAP. V.

Super re eccleſiæ vel clerici poteſt laicus coram eccleſiaſtico iudice conueniri: ſed ſi probabiliter negat, rem eſſe eccleſiæ vel clerici, ad iuriſdictionem eccleſiaſticam declinandam, conuenitur coram ſuo iudice.

ALEXANDER III. a [pars c. *Ideo inter alios.*] (*ann.* 1180. *epiſc. Genuenſi.* 4))

Si [*vero presbyter*, *vel*] clericus [*alius aliquem*] laicum *b* de rebus ſuis vel eccleſiæ impetierit, et laicus res ipſas non eccleſiæ eſſe 5) [*vel presbyteri*] aut clerici, [*qui eum exinde impedit*,] ſed ſuas proprias, aſſeuerat; [*laicus ipſe*] debet de rigore iuris 6) [*ſuper hoc*] ad forenſem iudicem 7) trahi; cum actor forum 8) rei ſequi debeat: licet in pleriſque 9) partibus aliter de conſuetudine habeatur 10).

4) Verba *epiſcopo Genuenſi*, non leguntur in comp. cit. c. 7.
5) Verbum *eſſe*, deſideratur in C. H. L. et ed. ant.
6) Ea qualitas in re euicta attendenda, ſub qua illam reus poſſidet, quod etiam in vindicatione feudi obtinet, quod reus ſub *qualitate allodiali* poſſidet, vt ad forum commune, non iudicium feudale cauſſa referri debeat.
7) *Forenſe iudicium*, cit. c.
8) *Semper forum.* C. H. legit cum L. et c. cit.
9) *Pluribus.* C. R. 1.
10) *Fiat*, eſt in cit. c. pro *habeatur.*

CAP. VI.

Si quæſtio feudalis eſt inter clericum et laicum, cognoſcet dominus feudi: ſed eo negligente, cognoſcet delegatus papæ, etiam ante negligentiam datus. H. d. ſecundum lecturam gloſſ.

IDEM c (*Senonenſi archiepiſcopo* 11) *circa idem tempus.*)

Ex tranſmiſſa *d* nobis inſinuatione B. C. *e* et W. 12) militum *f* eccleſiæ tuæ 12*) intelleximus, quod, cum R. de Caſſauille 13) *g* eos ſuper quadam poſſeſſione coram 14) [*ven. fr. n.*] Trecen. epiſcopo traxiſſet in cauſſam, nobilis vir de Campis 15) *h* eorum dominus, ſub debito fidelitatis [*eis*] inhibuit 16), ne de ſeculari feudo in iudicio eccleſiaſtico reſponderent. [*Itaque præfatus epiſcopus in eos, velut in contumaces, excommunicationis ſententiam promulgauit. (et infra.)*] [*Deinde*] per dominum feudi cauſſam iubeas terminari, et, ſi ipſe [*aliquid*] malitioſe diſtulerit, tu ei [*ſubl. app. obſt.*] debitum finem imponas.

11) Dictiones *Senon. archiep.* non habentur in 2. comp. c. 2.
12) *B. et G. et V.* C. R. 1. habet, ſed L. *B. G. et W.* c. cit. *G. B. et W.* ed. Pith. *B. C. et W.*
12*) Vox: *tuæ*, deſideratur in cit. c.
13) *Pabul.* C. R. 1. *de Caſiuille* L. ed. ant. in cit. c.
14) *Ante*, *epiſcopum traxit*, legimus in cit. c.
15) *De Capis*, ibid.
16) *Eis iniunxit.* C. R. 1. habet. *Eis inhibuit*, legunt C. R. 2. H. L. ed ant. Cont. Pith. et gloſſ.

CAP. VII.

Per dominum feudi ſecularem ſine eccleſiaſticum, quæſtio feudalis terminari debet, etiamſi vaſalli ſint clerici: et ſi plures prætendantur domini non poteſt vnus cognoſcere, maxime alio abſente, an feudum ad eum pertineat. H. d. ſecundum lecturam magis notabilem.

IDEM. (*c. ann.* 1180. *Romæ.*)

Verum *i* quoniam de quibuſdam feudis aduerſus [*eumdem*] præpoſitum quæſtio mota fuit 17): ſtatuimus, vt, ex quo epiſcopus fuerit in [*eadem*] eccleſia conſecratus 18) *k*, [*qui plenam auctoritatem habeat et poteſtatem*] de feudis ipſis ſub ſuo iudicio cognoſcatur 19), ſi ad eccleſiaſticam cognitionem pertineant: alioquin [*ipſa quæſtio*] imperiali beneplacito 20), ſicut iuſtum fuerit, relinquatur. 21)

17) *Quæſtionem mouerunt*, legimus in c. 3. comp. cit.
18) Olim *conſecratio* demum conſtituebat verum epiſcopum, vt, quæ ad officium epiſcopi pertinebant, optimo iure peragere, *c.* 2. *diſt. LXXV. c.* 1. *diſt. C.* et ita etiam vt dominus de feudis eccleſiaſticis cognoſcere, et vaſallos eccleſiæ, qua tales, h. e. qui ab eccleſia ex patrimonio eius, feuda tenebant, inueſtire poſſet. In Germania enim prælati etiam *ſecularia territoria* ab imperatore et imperio poſſident, vt duces, comites etc. et qua tales ſuos habent vaſallos, quos olim ne quidem ſtatim poſt conſecrationem inueſtire poterant, ſed demum poſt *inueſtituram* ab imperatore acceptam. Teſtis eſt OTTO Friſingenſis epiſcopus *libr. II. c.* 28. et, *impetitur*, ait, *ibi Hardeuicus, qui nouiter per electionem cleri et populi et metropolitani ſui, conſecrationem, pontificatum eiuſdem ciuitatis acceperat. Regalia ſiquidem, qua iuxta rationes curiæ nulli epiſcoporum militi, antequam de manu principis ſuſcipiantur, tradere licet; ipſe huius rei neſcius, impræmeditate, morante adhuc in Italia principe, tradiderat: ob ea in cauſſam poſitus, dum et factum inficiari, qualitatemque facti defendere nequit, compoſitionis incurrit nexum, cæteri quoque, qui ab eo ſuſceperunt, quique iuxta ſuam conditionem et ſortem in plus minusue conſimili poena damnantur.*
19) Verba: *iudicio cognoſcatur*, abſunt a C. H. ſed in c. cit. legitur: *cognoſcantur.*
20) *Beneficio.* C. R. 1.
21) *Ab imperiali --- terminetur.* cit. c.

a *Poſt concil. Later. part.* 8. *c.* 7. b *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil.* c Epiſc. Treuer. d *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp.* e *B. G.* f Treuer. g Calle. h Caris. i *Cap.* 3. *eod. tit. in* 2. *compil.* k *In Cod. Barb.* conſecratus vel confirmatus de feudis, *etc.*

CAP. VIII.

Malefactores eccleſiarum in vtroque foro conueniri poſſunt.

LVCIVS III. *l* (*ann.* 1181.)

Cum ſit *m* generale, vt actor forum rei ſequatur: [*conueniens eſt, vt apud iudices ſeculares raptores prius conueniantur. Sed ſi iuſtitiam exhibere contempſerint, aut iudices ex quacunque cauſſa fuerint negligentes; quia iudicandi ſunt ſacrilegi ab eccleſia: de crimine illo cenſuram poteris in eos eccleſiaſticam exercere.*] Verum quoniam ſeculares iudices in exhibenda iuſtitia perſonis eccleſiaſticis ſæpe in iudicio ſunt remiſſi; [*iam per conſuetudinem*] in fauorem 22) eccleſiæ eſt introductum, vt malefactores ſuos, qui ſacrilegi ſunt cenſendi 23) venerabilium locorum rectores poſſint, ſub quo maluerint, iudice 23*) conuenire. *n*

22) *Fauor eccleſiæ*, C. H. L. et c. 4. comp. cit.
23) *Qui ſacrilegi* etc. c. cit. non habet. 23*) *Iudicio*, eſt ibid.

CAP. IX.

Cauſſæ clericorum ſecundum iura, non ſecundum conſuetudines laicorum terminantur. Vel ſic: *In loco temporalis iuriſdictionis eccleſiæ, cauſſæ clericorum ſunt ſecundum ius canonicum terminandæ.* Hoc dicit, ſecundum gl. et vtrumque ſummarium recipit determinationem.

COELESTINVS III. (*ann.* 1195. *epiſc. Pariſ.* 24)

Quod *o* clericis 25): [etc. [et infra.] *Nullus epiſcoporum vel clericorum ad iudicia ſecularia eſt trahendus. Habent enim illi ſuos iudices: nec quicquam eſt eis publicis commune cum legibus. Bonifacius vero papa et Gelaſius, et alii plures anteceſſorum noſtrorum antiquioribus conciliis conſonantes, ſicut bene patet viris iuris vtriuſque peritis, id ipſum in ſacris conſtitutionibus ediderunt. Hac igitur ratione inducti, per apoſt. ſedem*] mandamus, quatenus, ſi quas cauſſas pecuniarias 26) clerici Pariſiis commorantes 27) habuerint contra aliquos, vel aliqui contra eos 28), ipſas 29) [*app. rem.*] iure canonico decidatis, [*nec permittatis iuri ſcripto conſuetudinem præualere.*]

24) Verba *epiſc. Pariſ.* non habentur in comp. 2. c. 5.
25) *Quod de Clericis.* C. R. 1.
26) *Seculares*, eſt in c. cit.
27) Tales fuiſſe *ſcholares*, ſtudiorum cauſſa Pariſiis commorantes, optime obſeruat A COSTA ad h. *tit. p.* 368. ſq. qui eo tempore *clericorum* nomine veniebant, quod ſub diſciplina eccleſiaſtica eſſent conſtituti. Hac de cauſſa cenſuit COELESTINVS III. eorum cauſſas pecuniarias ſecundum *ius canonicum*, non ſecundum conſuetudinem ciuitatis eſſe decidendas, quod *clericorum* iure cenſeri deberent.
28) Contra *ipſos*, C. R. 1. legit, ſed c. cit. omittit: *ipſas.*
29) *Illas* C. R. 1. habet, ſed in H. iſta vox plane non exſtat.

CAP. X.

Laicus laicum ſuper re ciuili coram iudice eccleſiaſtico conuenire non poteſt, niſi in defectu iuſtitiæ ſecularis, vel niſi conſuetudo id expoſcat.

INNOCENTIVS III. *Vercellenſi epiſcopo.* (*ann.* 1208. *Roma in Pedemontium.*)

Licet ex *p* ſuſcepto 30) [*ſeruitutis officio ſimus omnibus in iuſtitia debitores: ſic tamen in iure ſuo nos quibuſdam conuenit prouidere, ne aliis iniuriam facere videamur, et, quod abſit, inde ſumatur materia ſcandali, vnde prouida debet conſideratione ſedari. Ex inſinuatione ſane dil. filiorum conſulum et communis Vercellenſis, nos noueris accepiſſe, quod, cum de ſingulis quæſtionibus, quæ motæ fuerunt contra eos coram conſulibus, iuſtitiæ, iuxta conſuetudinem approbatam velint cuilibet conquerenti iuſtitiæ plenitudinem exhibere, laici quidam, vt eorum iuriſdictionem euacuent, et fatigent eos laboribus et expenſis, ſuper rebus, quæ iudicium eccleſiaſticum non contingunt, litteras ap. impetrant, et ſic præter iuriſdictionem conſulum, quam eneruant, eos cogunt multipliciter laborare. Volentes igitur ſic eorum vtilitati conſulere, ne patiamur iuſtitiam eorum deperire. ſ. t. per a. ſ.*] mandamus, quatenus, ſi quando a laicis Vercellen. 31) [*tales*] literas ſuper rebus, præcipue, quæ forum ſeculare contingunt 31*), a ſede apoſtol. contingerit impetrari, ſublato [*cuiusl.*] appellationis obſtaculo, decernas auctoritate noſtras irritas 32) et inanes: dummodo [*dicti*] conſules et commune de ſe conquerentibus in iudicio ſeculari exhibeant iuſtitiæ complementum.

Liceat tamen ipſis, qui 33) ſub eiſdem conſulibus 34) taliter duxerint contendendum, ſi ſe in aliquo ſenſerint prægrauari 35), ad tuam, ſicut hactenus ſeruatum eſt, vel ad noſtram, ſi maluerint *q*, audientiam appellare, hoc præſertim tempore, quo, vacante 35*) imperio, ad iudicem ſecularem recurrere nequeunt, qui a ſuperioribus 36) in ſua iuſtitia opprimuntur. Si vero conſules iuſtitiæ tanquam merito

30) *De ſuſcepto*, C. L.
31) *Vercellens.* non eſt in c. 1. comp. 3. h. t.
31*) *Requirunt*, eſt ibid.
32) *Inutiles*, legitur ibidem.
33) Hæc verborum ſeries in c. cit. variat hoc modo: *qui cum eis taliter duxerint contendere.*
34) *Eiſdem iudicibus conſulibus*, C. H.
35*) Quia hoc tempore diſſidium, inter PHILIPPVM et OTTONEM IV. electos, adhuc durabat, et incertum erat, vtrum hic an ille verus eſſet imperator? imperium vacaſſe ait pontifex, adeoque RAYNALDVS *in annal. tom. I.* per hoc tempus vsque ad mortem PHILIPPI *annos vacantis imperii occidentalis* conſtituit.
35) *Aggrauari*, C. R. 1
36) *A ſuis inferioribus*, C. L.

l *Al.* Idem. m *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *compil.* n *vide l. ſi quis in hoc genus, et l. placet. C. de epiſc. et cler.* o *Cap.* 5. *eod. tit. in* 2. *compil.* p *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* q voluerint.

ſuſpecti

suspecti fuerint recusati; coram arbitris communiter electis, de caussa suspicionis agatur: quæ si probata fuerit esse iusta, ad te, vel ad nos pro iustitia recurratur, sicut superius est expressum.

CAP. XI.

Vidua laicum coram iudice ecclesiastico conuenire non potest, nisi super caussa ecclesiastica, vel in defectum iudicis secularis.

IDEM *a archidiacono* 37) *et thesaurario* b *Turonensi.* (*ann.* 1210. *Roma in Galliam.*)

Ex tenore c litterarum [*nobilis viri G.*] comitis Britanniæ nostris est auribus intimatum, quod, cum caussam, quæ inter mulierem nobilem F. et [*nobilem virum*] I. 38) de Meduano super hereditate sua noscitur agitari, vobis [*et bon. mem. G. magistro scholarum B. Martini*] commiserimus 39) [*fine debito*] terminandam, ipse comes eidem mulieri, cum tam ipsa, quam prædictus I. essent de foro ipsius 40), mandauit, vt caussam [*ipsam*] deferrent 41) ad ipsum, promittens eidem, quod [*in curia sua*] faceret ei iustitiæ plenitudinem 42) exhiberi *d*, [*nobis nihilominus intimare procurans, quod in curia sua debeat huiusmodi negotium terminari. At vos et mulier supradicta ei nequaquam obtemperare volentes, satagitis in caussa procedere, et sibi suam minus rationabiliter iurisdictionem auferre, vnde nobis humiliter supplicauit, vt caussam ipsam ad eum, ad quem specialiter pertinet, mittere dignaremur.*] Nos igitur attendentes, quod sic sumus viduis 43) in iustitia debitores, quod aliis iniustitiam 44) facere non debemus, [*discr. v. per A. S.*] mandamus, quatenus, nisi sit talis caussa, quæ ad ecclesiasticum iudicem pertinere noscatur, ei supersedere curetis; dummodo per iudicem secularem suam possit iustitiam obtinere: alioquin, non obstante ipsius contradictione, caussam ipsam, ratione præuia, terminetis.

37) *Archiepiscopo*, recte legitur in C. R. 2. L. et c. 2. comp. cit.
38) *F. et Io.* C. R. 1. legit cum L. per totum.
39) *Commisimus*, C. H. ed. ant. et. Pith.
40) *Suo*, C. H.
41) *Deferret*, C. L. ed. ant. et c. cit.
42) *Complementum*, C. R. 1.
43) Nouum prætextum, caussas seculares ad fora ecclesiastica trahendi, clerici quæsiuerunt in qualitate litigantium, si caussa *viduam* concerneret, ceu etiam liquet ex *c.* 15. *X. h. t.* quem tamen improbat pontifex, sed cum solita limitatione: *dummodo per iudicem secularem suam possit iustitiam obtinere*, quia iudices ecclesiastici in casu *denegatæ iustitiæ*, quem facile sibi et aliis persuadebant, qualescunque caussas seculares ad sua trahebant fora, quæ tamen subterfugiis et cauillationibus lites immortales faciebant. *c.* 20. *X. de iudic.*
44) *Iniuriam*, est in cit. c.

CAP. XII.

Clericus non potest constituere sibi iudicem laicum: etiamsi proprium iuramentum et aduersarii consensus accedat.

IDEM *Pisano archiepiscopo.* (*ann.* 1210. *Roma in Tusciam.*)

Si e diligenti [*meditatione.*] et infra. *Super eo autem miramur multum, et monemur, quod, cum te reputemus virum prouidum et discretum, et iuxta debitum pontificalis officii, statuta sanctorum patrum ignota tibi esse non debeant, et iurisperitorum copiam habere noscaris,*] asseruisti, te vsque ad hæc tempora tenuisse, [*et habere pro certo,*] quod licitum sit [*cuilibet*] clerico renuntiare saltem in temporalibus caussis 45] iuri suo, et sibi laicum iudicem constituere, præsertim vbi aduersarii voluntas accedit 46), ac [*per hoc tacite te minus rationabiliter redarguitum, pro eo, quod huiusmodi pacto tenere*] temere 47) iuramentum super hoc 48) interpositum respondisti, immemor constitutionis [*illius*], *f* qua cauetur, pacto priuatorum 49) iuri publico minime derogari. Cum ergo 50) hoc ius in g Mileuitano et Carthaginensi conciliis 51) sit specialiter promulgatum, ne clerici clericos, relicto suo pontifice, ad iudicia publica pertrahant, aliquin caussam perdant, et a communione habeantur extranei, et 52) tam episcopi 53) quam diaconi 54), seu quilibet clerici in criminali, seu in 55) ciuili negotio 56), si, derelicto ecclesiastico iudicio 57), publicis iudiciis se purgare 58) voluerint 59), etiamsi pro eis sit lata sententia, locum suum amittant, et hoc in criminali actione, in ciuili vero perdant, quod euicerint 60), si locum suum maluerint *h* obtinere; manifeste patet, quod non solum inuiti, sed etiam voluntarii 61) pacisci non possunt, vt secularia iudicia subeant: cum non sit beneficium hoc personale 62), cui renuntiari valeat, sed potius toti collegio ecclesiastico sit publice indultum, cui priuatorum pactio derogare 63) non potest. Nec iuramentum licite seruari potuit, quod contra canonica statuta illicitis pactionibus informatur.

45) Vox: *caussis*, a C. R. L. et c. 4. comp. cit. 3. abest.
46) *Accessit*, est in. c. cit.
47) *Temere*, non est in c. cit. *tenere*, autem legunt C. H. L. et ed. ant. sicut cit. c.
48) Verba *super hoc*, non exstant in cit. c.
49) *Priuato*, habetur ibid.
50) *Igitur*, habet C. L. cum ed. ant.
51) *Concilio*, habet cit. c. Rursus rationes decidendi ex *decreto* petit, et erroribus GRATIANI ornat. Prima ratio petita ex *c.* 42. C. *XI. q.* 1. quem hic tribuit concilio *Mileuitano*, cum tamen desumtus sit ex *concilio Toletano III c.* 13. anno DLXXXIX. habito, vt *ad cit. can.* ostendi. Altera petita est ex *c.* 43. *C. XI. q.* I. in quo refertur *concil. Carth. III. c.* 9. Interim æuo IVSTINIANI talis prorogatio pactitia non erat prohibita clericis, vt docet *l.* 51. *C. de episc. et cler.* in qua rectius censet, forum hoc priuilegiatum admittere renuntiationem quoad certam caussam: quia, si pontificis ratio solido niteretur fundamento, omne forum priuilegiatum prorogationem excluderet, quam rationem haud remouet responsio adducta in c. 18. X. h. t.
52) Partic. *et*, C. L. omittit.
53) *Tam presbytero*, C. R. 1. habet.
54) *Diacones*, secundum C. H. L. et ed. ant.
55) Partic. *in*, non exstat in C. L.
56) *Negotio*, non legitur in ed. ant.
57) *Ecclesiæ iudicio*, C. R. 1.
58) *Purgari*, est in cit c.
59) *Voluerit*, C. H. legit.
60) *Quæ euicerunt*, cit. c.
61) *Voluntarie*, C. H.
62) Ed. ant. paullo aliter legit, nimirum: *quum sit beneficium hoc generale, non personale.*
63) *Pacto derogari*, legimus in cit. c.

a Archiepisc. b B. Cancellario. c *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.* d *Vid. l.* 1. §. *post operis. ff. de noui oper. nunt. et l.* 2. *ff. de iudic. per Bart.* e C. 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* f *Additur:* illius. g *Verba, quæ tribuuntur hoc loco Mileuitano concil. habentur in concil. Tolet. III. cap.* 13 *Reliqua in concil. Carthag. III. cap.* 9.

CAP. XIII.

Clerici super excessibus coram suo episcopo, conueniri debent; non coram his, quibus seruiunt: nisi consuetudo vel priuilegium aliud inducat.

IDEM *Beluacensi* 64) *episcopo.* (*ann.* 1210. *Roma in Galliam.*)

Cum contingat *i* interdum *in tua* 65): [*et infra.*] Insuper postulasti, an, cum aliqui clerici deputati 66) seruitio capituli Beluac. aut aliorum clericorum tuæ diœcesis super excessibus 67) impetuntur, sint 68) cogendi coram te, vel potius coram illis, quibus seruiunt, querelantibus respondere; cum illi sibi iurisdictionem huiusmodi vindicare contendant: licet illos excommunicare non valeant, vel alias etiam 68*) coercere. Super quo [*fr. t.*] taliter respondemus, quod ad te, vtpote ordinarium, de talibus debent 69) conquerentes habere recursum; maxime si super his [*criminibus*] impetuntur, quæ in tua noscuntur diœcesi commisisse: nisi forte hi, quibus delinquentes ipsi deseruiunt, ex indulgentia vel consuetudine speciali iurisdictionem huiusmodi valeant sibi vindicare.

64) Comp. 4. c. 1. h. t. habet: *Beboacensi.*
65) Verba: *in Tua*, a C. R. H. L. ed. ant. et Gonz. absunt.
66) *Deputati sint.* C. R. 1. legit.
67) *Si super excessibus*, in C. R. 1. legimus, sed in cit. c. *super criminibus.*
68) *Sunt*, C. R. 1. et c. cit. 68*) Partic. *etiam*, non est in cit. c.
69) *Debeant*, C. R. 1. habet.

CAP. XIV.

Episcopus delicti condemnat clericum de delicto; sed non priuat beneficio alibi existente: sed episcopus beneficii priuabit quasi exsequendo condemnationem iudicis delicti. H. d. secundum vnum intellectum. Secundum alium intellectum h. d. *Episcopus delicti condemnat, clericum de delicto, priuando beneficio alibi sito: sed exsequutio realis fit ab episcopo beneficii.*

IDEM INNOCENTIVS III. *k Senicen. episcopo.* 70) (*ann.* 1210. *Roma in Galliam.*)

Postulasti *l* per sedem apost. edoceri, vtrum sacerdos habens ecclesiam in vna diœcesi, et residens in eadem, domicilium vero patrimonii 71) ratione in alia, ibi 72) delinquens, ab eo, in cuius diœcesi habeat 73) patrimonium, pro delicto ibidem commisso debeat iudicari, præsertim 74) in caussis, quæ officii sui 75) seu beneficii priuationem exposcunt? Ad quod breuiter respondemus, quod per episcopum 76), in cuius diœcesi deliquit 77), sententia promulgari poterit in eundem. Sed ab eo 78), in cuius diœcesi beneficium 79) obtinet, erit quoad illud 80) [*huiusmodi*] exsequutio facienda. 80*)

70) Hæc verba non exstant in C. H. L. et edit. ant. In c. 3. comp. 4. h. t. æque ac hic vitiose legitur: *Vicen. episcopo.* Integra hæc decretalis deprehenditur *in collect. epist.* INNOCENTII III. *libr. XVI. ep.* 26. *edit. Baluz.* vnde hæc restituenda inscriptio: *Slesuicensi episcopo.*
71) Bona quidem de *iure Romano* non constituunt domicilium: facilius *iure Germanico*, quod in plerisque prouinciis desiderat subiectionem in possessoribus immobilium, vt hæc nemo possidere possit, nisi præstiterit homagium, *vi iuris landsassiatus.* Vnde hoc loco dicitur clericus habere *domicilium ratione patrimonii.*
72) *Ibique*, est in C. L.
73) *Habet*, C. H. L. ed. ant. Pith. et c. cit.
74) *Præsertim etiam*, C. R. 1.
75) *Sui*, non exstat in C. L. et ed ant.
76) *Per ipsum*, habet cit. c.
77) *Delinquit*, est ibidem.
78) *Ab episcopo*, ibidem.
79) *Ecclesiam*, legitur in eod. c.
80) *Quoad ipsam ecclesiam*, ibid. 80*) Reliqua vid. infra c. 21. de homic.

CAP. XV.

Miserabilis persona potest laicum interdicto, vnde vi, coram iudice ecclesiastico conuenire: etiamsi res subtracta dicatur feudalis.

HONORIVS III. *archiepisc. decano* 81), *et archidiacono Turon.* (*ann.* 1220. *Roma in Galliam. conf. c.* 1. *comp.* 5. *h. t.*)

Ex parte B. 82) quondam Angliæ reginæ [*illustris*] fuit propositum [*coram nobis*], quod, cum nobilem virum G. 83) [*de Vuer-*

81) *Et decano*, C. H. et L. in quo vltimo verba *et archidiacono*, non leguntur.
82) Pro *B.* in c. 1. comp. 5. h. t. legimus: *carissimæ in Christo filiæ*, vti quoque habet ed. Cont. retenta littera *B.*
83) C. cit. pro G. habet: W. Contius: *G. de Guinchia.*

h *L. id quod nostrum. de reg. iur. et l.* 1. *ff. solut. matrim.* i *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* k *al.* Vicensi. l *Cap.* 3. *eod. t. in* 4. *compil.*

tia] detentorem caſtri Segrey 84), ratione dotalitii pertinentis ad ipſam, quo per eum vel eius complices contra iuſtitiam fuerat ſpoliata *a*, auctoritate bonæ memoriæ Ioannis 85) Papæ præd. noſtr. coram vobis [*ſuper hoc*] traxiſſet in cauſſam, dictus nobilis excipiendo propoſuit, quod litteræ apoſtolicæ non valebant, pro eo, quod caſtrum Guargiæ 86), vbi eſt eius domicilium principale 87), conſiſtit in diœceſi Redon. 88) quæ vltra duas diætas a Turonis eſt remota, [*vnde hic trahi non poterat ſecundum ſtatutum concilii generalis.*] Verum replicatum fuit ex parte reginæ, quod idem nobilis Turonis ſatis poterat [*ſecundum ſtatutum concilii generalis*] conueniri: cum non ſolum in Redon. diœceſi 89), ſed et in Andegauenſi diœceſi exiſtat, eo, quod *b* et caſtra 90) et reditus plures habet in ipſa, et caſtrum, de quo quæſtio vertitur, in eadem eſt 90*) diœceſi, quæ a Turon. nequaquam vltra XII. leucas diſtat, Idem quoque adiecit, quod, cum dicta regina ius ſuum coram domino feudi proſequi debuiſſet, litteræ apoſtolicæ 91) non valebant, cum non faciebant 92) mentionem, quod dominus feudi fuerit 93) requiſitus, et ipſe in exhibenda [*ſibi*] iuſtitia extiterit 94) negligens vel remiſſus, ſubiiciens 95), quod eædem litteræ falſitate expreſſa fuerant impetratæ, eo, quod ſuggeſtum fuerat, caſtrum illud ad eandem reginam ratione dotalitii pertinere: cum nec ab initio, nec durante 96) matrimonio a viro ſibi fuerat 97) in donationem propter nuptias 98) aſſignatum. Ad hoc 99) autem fuit ex parte ipſius 100) reginæ reſponſum, quod vidua ſpoliata, irrequiſito feudi domino, ſpoliatorem ſeu detentorem rei 1) coram eccleſiaſtico iudice poterat conuenire, cuius intereſt viduas 2) defendere 3): [*Nec obeſt, quod ſibi caſtrum illud a viro non fuerit aſſignatum, cum claræ mem. Ioan. rex Angliæ, heres et ſucceſſor viri ſui, caſtrum præfatum in concambium pro aliis rebus dotalitiis eidem conceſſit, et ipſa illud pro dote diu pacifice poſſediſſet. Ad hæc autem fuit ex parte ipſius nobilis replicatum, quod prædictus rex heres non fuerat regis Richardi, nec dominus Andegauiæ, ſed eiuſdem caſtri raptor potius et inuaſor. Ita ius, quod ipſe nequaquam habuit, transferre non potuit in reginam. Ad hoc pars eiuſdem reginæ reſpondit, quod contra reſcriptum exceptio huiuſmodi non valebat, nec locum habere debebat in poſſeſſorio, quod eadem contra dictum nobilem intentabat. Vnde vos aures huiuſmodi exceptionibus friuolis adhibentes, in principali negotio procedere hactenus diſtuliſtis in eiuſdem reginæ grauamen non modicum et iacturam. Nos vero volentes, vt finis litibus imponatur, diſcr. v.*] mandamus, quatenus, ſi vobis conſtiterit, dictum nobilem 4) terram et manſionem habere in Andegauenſi diœceſi, in qua interdum conſueuit 5) commorari, et ipſam diœceſim vltra duas a Turon. 6) non diſtare diætas, et in eadem litigioſam rem eſſe, non obſtantibus exceptionibus aliis, quæ in petitorio potius, quam in poſſeſſorio, quod 7) regina contra eundem nobilem intentabat, locum habere videntur, in ipſo 8) negotio iuxta priorum continentiam litterarum, [*ſublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obſtaculo,*] ratione præuia procedatis, [*præceptum apoſtolicum taliter impleturi, quod eadem regina pro defectu veſtro ad nos laborare vlterius non cogatur, nec vos poſſitis de negligentia reprehendi.*]

84) *Segren.* C. R. 1. ſed Contius: *Sergei.* et c. cit. *Segrei.*
85) *Innocentii*, habet C. L. et c. cit.
86) *Garc.* legit C. R. 1. ſed H. *Guerchiæ.* L. vero: *Guarchæ*, et cit. c. *Vuarchiæ.*
87) Vox: *principale*, a C. R. 1. abeſt.
88) *Redenenſi*, legunt C. H. et L. per tot.
89) *Rodenenſis, ſed etiam Andegauenſis diœceſis exiſtat*, C. H. L. et ed. ant. quamuis vltima *Rodonenſis*, legat pro *Reden.* Denique hæc verba in cit. c. ita variant: *cum non ſolum Redon. ſed etiam diœceſis Andegau. exſiſtat eo, quod in ipſa caſtra* etc.
90) *Quod in ipſa et caſtra*, C. R. ſed in C. R. 2. gloſſa ſuperſcripta: *ſcil. diœceſi.*
90*) *Conſiſtat*, c. cit.
91) *Præfatæ*, ibid.
92) *Faciant* C. R. 1, L. et c. cit. habent, et ita quoque correctum eſt in C. R. 2.
93) *Fuerat*, C. R. 1.
94) *Non extiterit*, C. R. 2.
95) *Subiungens*, eſt in c. cit.
96) *Vel durante*, C. R. 1.
97) *Fuerit*, C. H. L. et c. cit.
98) Leguleii, inſtituta maiorum ignorantes, dotalitium dixere *donationem propter nuptias*, omnia ad iuris Romani principia accommodantes: cum tamen longe diuerſus finis et diuerſa ratio ſit in Germania Galliaque *dotalitii*, quod aſſignatur daturque vxori intuitu futuræ viduitatis, a *donatione propter nuptias Romana*, quæ in ſecuritatem dotis vxori datur, qua ſalua et reſtituta regulariter exſpirat.
99) *Adhæc*, c. cit.
100) Pron. *ipſius*, deſideratur in C. H.
1) *Rei ſuæ*, C. H.
2) Verba: *cuius intereſt viduas defendere*, omittuntur ibid. Sed *defenſare* eſt in C. R. ed. Pith. gloſſ. et c. cit. De hoc inani prætextu dixi ad *c.* 11. *X. h. t. n.* 43.
4) *Vt dictum eſt nobilem*, C. H.
5) *Conſueuerat*, C. R. 1. *conſueuerit*, C. R. 2. H. L. et cit. c.
6) *A Turonis*, C. L.
7) In c. cit. verba: *quod regina - intentabat*, omittuntur.
8) *Ipſo*, ed. ant. omittit.

CAP. XVI.

Laici vſurpantes iura eccleſiaſtica, velut ſacrilegi per iudicem eccleſiaſticum compelluntur.

GREGORIVS IX. *fratri Palmerio* 9) *canonico S. Trinitatis.* (*ann.* 1230. *Roma in Angliam.*)

Conqueſtus eſt nobis 10) Bononienſis epiſcopus, quod poteſtas et commune Bononien. temporalem iuriſdictionem, quæ in quibuſdam caſtris et villis eccleſiæ Bononienſis competit pleno iure, et in cuius quaſi poſſeſſione fuiſſe ac eſſe dignoſcitur, per violentiam vſurpare præſumunt. [*et infra.*] Cum autem valde ſit iniquum, vt ea 11), quæ collata ſunt pro remedio peccatorum venerabilibus eccleſiis, vel relicta, aut eis iuſtis modis aliis acquiſita, aliis vſibus applicari: propter quod merito inuaſores ipſarum rerum, tanquam ſacrilegi, ſunt anathemati 12) vſque ad ſatisfactionem congruam ſupponendi. [*et infra.*]

Mandamus, quatenus ſi tibi conſtiterit de præmiſſis, monitione præmiſſa, per cenſuram eccleſiaſticam ceſſare ipſos ab huiuſmodi, et ſatisfacere de præteritis 13) damnis et iniuriis, appellatione remota, compellas.

9) *Gregorius fratri Paliterno*, C. H. habet: ſed L. *Gregorius IX. Petro canonico S. Trinit.* et ed. ant. pro *fratri Palmerio*, habet *Palumno.*
10) Dictio *nobis*, in C. L. non legitur.
11) Particula *vt*, omiſſa eſt in C. R. H. L. nec non in ed. ant. Cont. et Pith.
12) *Anathematizati*, ed. ant.
13) *Prædictis*, C. R. 1.

CAP. XVII.

Priuilegiatus vt non teneatur reſpondere niſi in certo loco. Si in alio loco reſpondere vel ſoluere promittit: ibi poterit conueniri, et etiam vbi habet domicilium, ſecundum Ioan. Andr.

IDEM *epiſcopo Dulmenſi.* 14) (*ann.* 1230. *Roma in Angliam.*)

Dilecti filii I. et A. ciues Romani, ſua nobis petitione monſtrarunt, quod, cum abbati S. Genoueſæ Pariſien. ſuper quadam pecuniæ ſumma, contra R. prædeceſſorem tuum litteras impetraſſent, tu proponi feciſti, quod omnibus Anglicis eſt a ſede apoſt. indultum, vt ſuper cauſſis pecuniariis citra mare conueniri non poſſint, propter quod idem 15) abbas in negotio non proceſſit. Verum, quia 16), etſi 17) fuiſſet priuilegium tale conceſſum, non tamen prodeſſet illis, qui ſe certo loco reſpondere, vel ſoluere aduerſariis 18) promiſerunt 19); cum ibi et vbi domicilium habent, valeant *c* conueniri: mandamus, quatenus eiſdem de pecunia ipſa cum iuſtis et moderatis expenſis, et congrua ſatisfactione damnorum, vſuris omnino ceſſantibus, ſatisfacias, vt teneris. Alioquin eidem abbati noſtris damus litteris in mandatis, vt in commiſſo ſibi negotio, propoſita ex parte tua indulgentia non obſtante, iuxta prioris mandati noſtri tenorem ſine diſpendio moræ procedat.

14) *Dunelmenſi*, C. R. 2. ſed H. habet: *Dulmelmenſi*, et L. *Dunelenſi.*
15) Dictio *idem*, in C. L. non exſtat.
16) Vox: *quia*, non exſtat in C. H.
17) Pro *etſi*, C. L. habet: *ſi.*
18) Vocabulum: *aduerſariis*, non exſtat in C. H.
19) *Promiſiſſent*, C. R. 1.

CAP. XVIII.

Quanquam laici poſſunt iuriſdictionem non ſui iudicis prorogare; clerici tamen non poſſunt: niſi epiſcopi diœceſani conſenſus accedat, et iudex, cuius iuriſdictionem prorogare volunt, ſit eccleſiaſticus.

IDEM *abbati Trecen.* 20)

Significaſti *d* nobis, quod P. 21) clericus ad petitionem C. mercatoris ſe tuæ iuriſdictioni ſubiecit, ſi in termino nunc elapſo, de pecunia mutuata non ſatisfeciſſet eidem: [*et infra.*] Inquiſitioni tuæ taliter reſpondemus, quod, licet priuatorum conſenſus eum, qui iuriſdictioni præeſſe dignoſcitur, ſuum poſſit iudicem conſtituere, clerici tamen in iudicem non ſuum, niſi forte ſit perſona eccleſiaſtica, et epiſcopi diœceſani voluntas accedat, conſentire non poſſunt. 22)

20) *Circenſi abbati*, legitur in C. L. ſed mendoſe.
21) *Quod H.* C. R. 1. habet cum H. et L. ſed *quod cum H.* C. R. 2.
22) Ex doctrina INNOCENTII III. in *c.* 12. *X. h. t.* cuius rationes illuſtratæ ſunt ad *cit. c.* 12.

CAP. XIX.

Legitime citatus tenetur coram indice citante cauſſam proſequi, non obſtante, quod poſt citationem mutauerit forum.

IDEM. 23)

Propoſuiſti nobis 24), quod quidam ſubditus tuus ad petitionem cuiuſdam 25) *e* aduerſarii ſui a te legitime citatus ad cauſſam, quia poſtmodum iuriſdictionis alterius eſſe cœpit, tuum intendit iudicium declinare. Porro tuæ prudentiæ dubium eſſe non credimus, quod is in prædicta cauſſa ius reuocandi forum non habet, quaſi ab altero 26) *f* iam præuentus.

23) *Idem Trecenſi epiſcopo*, habet C. L.
24) Pron. *nobis*, abeſt a C. H.
25) Pronom. *cuiuſdam*, deſideratur in C. R. H. L. atque in ed. ant.
26) *Ab alio*, C. R. H. L. et ed. ant. legunt; ſed Pith. *ab illo.*

a *Vide l.* 3. *§. diuus. de ſepul. viol. et l. iubemus. C. de ſacroſ. eccleſ.*
b quod in ipſa diœceſi, *etc.*

c *l. contraxiſſe. ff. de action. et obligat. et Bart. in l.* 1. *C. de ſumm. Trinit.*
d *Vide Ferdinandum Vaſquium libr.* 1. *§.* 9. *de ſucceſſ. reſolut. num.* 95. e *dictio*, cuiuſdam, *non exſtat in quibuſdam manuſcr.* f *al.* illo.

CAP. XX.

Quisque clericus potest in curia Romana conueniri; licet alias specifice forum ibi non sortiatur: habet tamen ex caussa ius reuocandi domum.

IDEM.

Licet ratione delicti seu 27) contractus aut domicilii, siue rei, de qua contra possessorem caussa mouetur, quibus forum regulariter quis sortitur, episcopus vester apud sedem apostolicam conuentus non fuerit; quia tamen omnium ecclesiarum mater est eadem 28) et magistra 29); rite compelli potuit, vt ibi suis 30) aduersariis 31) responderet: nisi pro alia iusta et necessaria caussa venisset, quam si tunc allegasset, ius reuocandi domum saluum fuisset eidem.

27) *Sine*, legitur in C. L.
28) Pronom. *eadem*, in C. R. 1. non exstat. et C. R. 2. cum L. ita legit: *mater est Romana ecclesia.*
29) Olim *ciuis Romanus*, alibi licet domicilium habens, Romæ deprehensus, tanquam in matre iuris ciuitatis Romanæ conueniri poterat, vbi forum originis generale erat. *l.* 33. *ad munic.* Hoc pontifex applicuit ad quosuis clericos Romæ repertos, vbi creditur esse communis clericorum patria et origo generalis in republica ecclesiastica vastissima.
30) Pron. *suis*, desideratur in C. R. 2. H. L. et ed. ant.
31) *Aduersario*, C. R. 1. legit.

TITVLVS III. DE LIBELLI OBLATIONE.

CAP. I.

Actor tenetur in scriptis libellum porrigere. Vel sic: *Iudex non debet admittere actorem ad litigandum, nisi prius libellum in scriptis offerat.* H. d. per alia verba.

Ex Concilio apud sanctum Medardum habito. 32) *a* (*ann.* 853. *in Gallia.*)

Ignarus 33) *b* episcopus dixit: habetis libellum reclamationis vel postulationis, [*sicut ecclesiastica se habet traditio?*] Illi responderunt, se præ manibus nullum habere libellum. 34) Ignarus episcopus dixit *c*: [*legum ecclesiasticarum etc. et infra. Quapropter*] oportet vos secundum ecclesiasticam auctoritatem, reclamationem vestram libelli serie declarare 35) *d*, eamque vestris manibus roboratam, synodo porrigere, vt tunc vobis 36) [*conuenienter et*] canonice valeat respondere. Et tunc ipsi 37) fratres libellum conscribentes [*Higmaro*] porrexerunt.

32) *Apud Mediolanum* C. H. legit, sed L. ed. ant. et. c. 1. comp. 1. h. t. tantum omittunt: *habito.*
33) Intelligitur hic *concilium Suessionense II.* in monasterio S. Medardi ann. DCCCLIII. habitum, cuius particula huc pertinens refertur in *c.* 9. *C. II. q.* 1. Verba hic relata referuntur in act. 1. huius concilii apud HARDVINVM *tom. V. concil. p.* 47. vnde mendose pro HINCMARO hic legi IGNARVM constat, cui lectio proxime accedit, quæ in *c.* 1. *comp.* 1. *h. t.* deprehenditur, puta: *Higmarus.*
34) Vox: *libellum* non exstat in C. H.
35) *Allegare*, est in cit. c.
36) *Vobis*, abest a C. H.
37) *Isti*, secundum C. H.

CAP. II.

Cum agitur reali, non sufficit rem generaliter peti: sed debet ita specificari, vt euitetur obscuritas et æquiuocatio.

INNOCENTIVS III. [*Magistro G. archidiacono et Willo. Normando et G. de Crethes, canonicis Suessionensibus.*] (*ann.* 1210. *Roma in Angliam. conf. c.* 7. *comp.* 3. *de appellat.*)

Significantibus *e* T. et R. fratribus nostro fuit apostolatui declaratum 38), quod, cum inter ipsos ex vna parte, et V. 39) [*Turpem de Athochi et sorores eius diœcesis. Suession.*] ex altera, super quadam terra 40) coram [*dilecto f. abbate et priore sancti Bartholomæi Nouiens.*] iudicibus [*a sede apost.*] delegatis tracti fuissent in caussam, oblato eis libello 41), illi 42) [*T. et R.*] cum plures terras haberent, vt terra illa, super qua quæstio vertebatur, ostenderetur eisdem, a iudicibus postularunt. Quod, cum ipsi facere denegarent 43), [*nec vtrum hoc deberet eis concedi, vellent per sententiam definire: iidem fratres a manifesto grauamine*] ad nostram audientiam prouocarunt. 44) Quocirca [*discr. v. per A. S.*] mandamus, quatenus, si est ita 45), [*vos,*] reuocato in statum debitum, si quid 46) post appellationem huiusmodi 47) noueritis attentatum, etc. 48)

38) *Reseratum*, C. R. 1. habet, et H. legit, *reseratum vel declaratum.*
39) *Et W.* legimus in c. 7. comp. 3. de appellat.
40) *Super quibusdam vineis, terris arabilibus et pratis*, ibid.
41) Loco verborum: *tracti fuissent -- libello*, legimus in cit. c. *quæstio verteretur.*
42) *Ipsi*, secundum C. R. H. L. et cit. c.
43) *Nollent*, C. R. 1. legit.
44) *Appellarunt*, C. R. 1. et ed. ant. sed H legit: *prouocauit.*
45) *Si verum est, quod asseritur*, legimus in cit. c.
46) Partic. *si*, in C. L. non exstat, et loco *quid*, legitur: *quicquid.*
47) *Ad nos legitime interpositam*, habet c. cit. pro *huiusmodi.*
48) *Etc.* in C. L. ed. ant. et c. cit. omittitur, in quo eius loco legimus: *audiatis caussam, et app. rem. sine debito terminetis.*

a *Medardum monasterium est in vrbe Suessionensi, vbi id. concilium habitum est. Burchardus libr.* 2. *decret. cap.* 192. *Iuo part.* 6. *cap.* 269. *et c.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil.* b Ismarus. *al.* Hincmarus. c *Vid. l. si quando. C. vnde vi. et l. si homicidii. C. de accus. et authent. de iud. §. oportet. coll.* 6. d allegare. e *Vid. Lanfranc. in cap. quoniam §. probationes. infra de prob. et quatenus hic agitur de libello incerto et obscuro. Iasonem in §. sed istæ. Instit. de action. Decium in cap. delicti sup. de iudic. et Paullum de Castr. consil.* 145. *et Alex. consil.* 181. *et* 184. *in* 2. *vol.*

CAP. III.

Non tenetur reus respondere libello in actione personali, si non exprimitur caussa petendi.

GREGORIVS IX. *Archipresbytero ciuitatis nouæ, et M. canonic.* 49) *Culmen.* 50) (*ann.* 1235. *Roma in Prussiam.*)

Dilecti filii fratres ecclesiæ sanctæ Mariæ de Hispida, sua nobis 51) petitione monstrarunt, quod, cum Prior et conuentus sanctæ Mariæ ad Carceres, *diœcesis Paduanæ* 52), ipsos super quadam pecuniæ summa coram Priore sanctæ Trinitatis Veron. auctoritate apostolica conuenissent, ex parte ipsorum fuit excipiendo propositum, quod, cum dicti 53) Prior et conuentus nollent exprimere in porrecto libello *f* conuentionali, quare sibi dicta pecunia deberetur, super hoc minime respondere tenebantur: et 54) quia dictus iudex exceptionem huiusmodi admittere denegabat 55), nostram 56) audientiam appellauerunt. Ideoque 57) mandamus, quatenus, si est ita, reuocato in irritum, etc. 58)

49) *Gregorius IX. archiepiscopo Curonien.* C. R. 1. *Greg. IX. archipresb. ciuit. nouæ et M. Can. Tugien.* in C. R. 2. legitur. L. ita habet. *Archiepiscopo ciuitatis nouæ et A. canonico Clugensi.* sed ed. ant. pro *archipresbytero*, legit: *archidiacono.*
50) *Glugiensi*, secundum C. H.
51) *Nobis*, abest a C. H. et L.
52) Verba: *diœces. Paduanæ*, a C. R. H. L. ed. ant. Pith. et Gonz. absunt.
53) *Dictus*, C. H. legit cum L.
54) Partic. *et*, non exstat in C. L.
55) *Denegabat contra iustitiam*, C. R. 1.
56) *Et nostram*, habet C. H.
57) *Ideo*, est ibid.
58) C. H. sequentia addit: *irritum, quidquid post appellationem huius inueneritis attentatum.*

TITVLVS IV. DE MVTVIS PETITIONIBVS, [*coram eodem iudice.*]

CAP. I.

Iudex etiam delegatus compellit actorem ad respondendum reo in caussa reconuentionis, et vtramque caussam ordine successiuo simul audiet, et vna sententia terminabit. H. d.

ALEXANDER III. *Vulterano* 59) *episcopo* 60) *g et abbati de Spognia* 61) (*ann.* 1180. *Roma in Campaniam.*)

Ex *h* litteris [*vestris accepimus, quod dil. filii nostri abbas et fratres Maturensis monasterii, super quæstionibus, quas plebanus et clerici Maturens. aduersus eos proponunt, vestrum parati sunt subire examen, si illi in continenti deberent de suis quæstionibus respondere. Vnde,*] quoniam rationis ordo exigit 62) *i*, vt plebanus et clerici Maturen. 63) abbati et fratribus Maturens. monasterii 64), de iis 65), quæ aduersus eos proponunt, [*non*] debeant in vestra præsentia 66) respondere, cum sibi ex ipsis 67) coram vobis 68) a sede apostolica 69) delegatis iustitiam postulant 70) exhiberi: [*discr. v. per A. S. præc.*] mandamus, quatenus, actione plebani et clericorum proposita, et responsione facta, monitione præmissa 71), compellatis eosdem, memoratis abbati et fratribus in continenti 72) coram vobis super suis quæstionibus respondere, vt 73) [*vos*] vicissim postmodum rationes [*et allegationes*] partium 74) [*diligentius*] audientes 75), concordia vel iudicio vtriusque negotium 76) terminetis.

59) *Vinderon.* C. R. 2. legit; et C. H. *Vercellensi.*
60) *Archipresbytero*, est in c. 2. comp. 1. h. t. Edit. Cont. habet: *archipresb. episc. et abb.* etc.
61) *De Spang.* C. R. 1. *de Spongia*, cit. c. ed. Cont. et Pith.
62) *Indignum penitus et absurdum videtur*, legimus in c. cit. h. t.
63) *Maricen.* habet ed. ant. per tot. sed loco huius vocis legimus in cit. c. *memorati.*
64) Verba: *Maturens. monasterii*, non adsunt in cit. c.
65) *De his*, C. L. et ed. ant.
66) Verba, *in vestra præsentia*, non leguntur in cit. c.
67) *Et ipsi*, C. H.
68) Cit. c. omittit verba: *coram vobis a sede apostolica delegatis.*
69) *Sedis apostolicæ*, C. L.
70) *Postularent*, C. R. 1. habet, et H. *Postulent*, vti etiam L.
71) In c. cit. textus ita variat: *eos moneatis, et auctoritate nostra et vestra districtius compellatis.*
72) Verba: *in continenti*, non habentur in cit. c.
73) *Et*, C. R. 1. H. L. ed. ant. Cont. gloss. et c. cit.
74) *Vtriusque partis*, legimus in cit. c.
75) *Audiatis et concordia*, ibid.
76) Verba: *vtriusque negotium*, desiderantur ibid.

CAP. II.

Modus procedendi datus per rescriptum in caussa conuentionis, intelligitur repetitus in caussa reconuentionis.

COELESTINVS III. *Rothomag.* k *decano.* 77) (*ann.* 1195. *Roma in Galliam.*)

Prudentiam *l* [*tuam debitam*]: [*et infra.*] Sane consuluisti nos,

77) *Archiepiscopo.* C. R. 1. legit.

f *Vid. l. fin. C. de ann. except. et l.* 1. *ff. de edend. per Bart.* g male alii: Archipresbytero. h *Post conc. Lat. sub Alexandro III. part.* 11. *c.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* i *Vid. l. cum Papinianus. in fin. C. de sent. et interl. omnium iud.* k *al.* archiep. l *Pars. c. prudentiam. supr. de offic. iud. del. et c.* 1. *eod. tit. in* 2. *comp.*

vtrum

vtrum, cum caussa, appellatione remota 78), committitur, et reus coram eodem 79) iudice actorem reconuenerit 80), [*vel eisdem, quod quidem ex constitutione tam canonici, quam forensis iuris licite fieri potest,*] et actor super reconuentione appellationis obstaculum 81) interponit 82), an sit 83) huiusmodi appellationi deferendum? Nos vero, ita sentimus, quod, cum [*in hoc casu*] actoris et rei eadem sit conditio 84), [*vel caussa*] et vno eodemque iure circa appellationis remedium debeat vterque censeri 85), [*vnde nec appellationi taliter interpositæ deferendum esse indicamus. Etenim, ipso Christo, qui est veritas, attestante, didicimus, quod omnia, quæcumque voluerint aliqui, vt faciant eis homines, eadem et ipsi facere debeant. Nec ciuilis iurisperitus ab hac sententia discrepat: quia præter authenticum, quod incipit: et consequenter, in quo id de facienda reconuentione expresse habetur, etiam alibi statuitur, quod, eodem iure quis vtatur, quod duxerit statuendum in alium. Ideoque*] sicut desiderat actor 86), vt sibi iuxta mandatoris rescriptum iustitia fiat, appellatione remota: eodem modo 87) [*se*] reconuenienti debet 88) in sua iustitia respondere.

78) In plerisque decretalibus a RAYMVNDO collectis harum commissionum cum tali clausula fit mentio ita, vt rarius curia Romana eam omittere soleat. Etenim postquam hæc appellandi ambitum adeo extenderat, vt a quouis decreto et interloquutione simplici appellationes admitterentur, haud consultum eo tempore visum fuit, hanc appellandi libertatem immensam lege generali, ceu, in concilio Tridentino demum factum, restringere. Interim tamen, quia abusum ingentem in appellationibus interponendis perspectum cognitumque habebant, ei hoc modo per indirectum obicem poni posse crediderunt, si commissiones sub hac clausula decernerent: quamuis hoc ipso abusus appellationum in iudiciis ordinariis haud sublatus fuerit.

79) *Sub eodem*, C. R. H. L. et c. 1. comp. 2. h. t.

80) *Conuenerit*, est in ed. Pith.

81) *Appellationem*, legitur in cit. c.

82) *Appellat*, in C. R. 1. legitur loco harum trium dictionum: *app. obst. int.*

83) *Verum sit*, C. R. 1.

84) *Condictio*, C. L.

85) *Vti*, habetur in cit. c.

86) *Actor*, non est in cit. c.

87) In c. cit. legimus: *ita et eadem ratione.*

88) *Debeat*, C. L.

TITVLVS V.
DE LITIS CONTESTATIONE.
CAP. VN.

Non per positiones et responsiones, sed per petitionem in iure propositam, et responsionem sequutam, fit litis contestatio: qua omissa nullus est processus.

GREGORIVS IX. *abbati S. Ioannis in Vineis. (ann. 1230. Roma in Galliam.)*

Olim inter episcopum Nouiensem 89) ex parte vna, et capitulum ecclesiæ sancti Quintini ex altera, super quibusdam 90) iniuriis, et 91) excommunicationum sententiis, et quibusdam aliis articulis orta fuit 92) materia quæstionis: [*et infra.*] Iudices factis quibusdam positionibus et responsionibus ad easdem, auditis etiam, quæ partes voluerunt proponere coram eis, caussam eandem ad examen apostolicum remiserunt. Procuratoribus igitur partium propter hoc in nostra 93) præsentia constitutis, quamuis positiones et responsiones hinc inde super pluribus articulis factæ fuerint coram iudicibus memoratis; quia tamen litis contestationem *a* non inuenimus esse factam, cum non per positiones et responsiones ad eas, sed per petitionem in iure propositam, et responsionem 94) sequutam contestatio *b* litis fiat: processum ipsorum 95) de fratrum nostrorum consilio irritum duximus nuntiandum.

89) *Nonionen.* C. H.

90) Vox: *quibusdam*, abest a C. H.

91) Part. *et*, C. L. non habet.

92) Verbum *fuit*, non exstat in C. H. L. et ed. ant.

93) *In vestra*, legit C. L.

94) *Contradictoriam* scilicet, quo ipso lis reuera a reo cum actore suscipitur, atque per hanc litis susceptionem insignes effectus producuntur. Quia tamen *litis contestatio generalis* sufficiebat de iure canonico: eius declaratio tentabatur per *positiones* oblatas hac intentione, vt reus præcise et specifice ad eas respondere cogeretur. Inde fluxit ratio decidendi pontificis, quam supra iam adduxerat in *c.* 54. *X. de elect.* imo inde quoque liquet, in responsione per *confessionem*, reum litem non contestari, quia potius confessum mox pro iudicato habendum, et sic nullam litem vel contentionem a reo suscipi, quod egregie illustrat ACOSTA *ad h. t. p.* 403.

95) *Illorum*, C. R. 1.

TITVLVS VI.
VT LITE *c* NON CONTESTATA NON PROCEDATVR AD TESTIVM RECEPTIONEM, VEL AD SENTENTIAM DIFFINITIVAM. 96)
CAP. I.

Si agatur de adulterio ad separationem tori, et ante litis contestationem reus est contumax; potest excommunicari: sed testes recipi non possunt, nec caussa diffiniri.

INNOCENTIVS III. *abbati sancti Proculi (Ord. S. Ben.) et L. canonico* 97) *Bononiensi. (ann. 1204. Roma in Flaminiam.)*

Ad *d* hæc Deus 98) [*in apostol. sede constituit totius ecclesiæ magistratum vt, quia secundum Scripturam Sanctam fecit Deus hominem rectum, et ipse se immiscuit quæstionibus infinitis, ad eam nodi quæstionum difficiles referantur, suo recto iudicio dissoluendi. Ad apostolatus nostri notitiam litterarum vestrarum insinuatione peruenit, quod,*] cum caussa, quæ inter R. et B. vxorem eius vertitur, auctoritate apostolica 99) vobis commissa fuisset, tandem procurator eiusdem R. libello vxoris, quo virum ad separationem tori, et vt 100) dotem reciperet, de adulterio accusabat, noluit respondere donec aduocatus eius veniret inducias postulando. Qui cum 1) huiusmodi inducias sæpe petendo, vobis illudere videretur; [*vos testes mulieris, habito consilio, recepistis,*] tandem 2) [*procurator*] ad præsentiam vestram accedens, dixit, se respondere paratum: sed 3), die statuto, cum crederetur responsurus 4) libello, [*de quo præmisimus,*] restitutionem vxoris [*ex parte viri*] primo 5) fieri postulauit, ne secus fieret, appellando *e*. Verum quia dicebat mulier, se virum habere suspectum, [*tum quia in domo eius coacta fuerat se adulteratam cum pluribus confiteri, tum quia meretricem publice retinebat,*] et idem procurator nec de mulieris impunitate cauere, nec vestro se curasset 6) postmodum conspectui præsentare: vos testes mulieris [*iterum*] recipere studuistis 7), [*et, attestationibus publicatis, diligenter audistis, quæ fuerunt ipsius nomine allegata. Quia vero, cum de ferenda sententia cum viris prudentibus tractastis, vniuersorum inuenistis diuersa consilia, quibusdam dicentibus appellationi simpliciter deferendum, aliis autem appellationi deferendum non esse; nonnullis etiam asserentibus, appellationem nullatenus tenuisse, cum mulier non sit restituenda viro suspecto, nisi, de impunitate sufficienti præstita cautione: vos in tanta varietate nos consulere voluistis, qualiter esset in hoc negotio procedendum? Nos igitur*] consultationi vestræ [*de consilio f. n.*] taliter respondemus, quod, licet ordo iudiciarius in aliis controuersiis sit seruandus, et 8) in matrimonialibus caussis non vsquequaque seruetur 9), quia tamen in præsenti negotio non est actum de fœdere matrimonii, sed de crimine adulterii, per quod ad separationem coniugii 10), non ad coniunctionem intenditur 11), quia 12), lite non contestata, testes fuerunt 13) recepti, et attestationes etiam publicatæ, siue deferendum, siue non deferendum 14) appellationi fuisset, non est ad diffinitiuam sententiam procedendum. Potuit tamen præfatus R. propter suam 15) contumaciam, vel etiam procuratoris, si sciens non purgauerit 16) eandem 17), excommunicationis sententia innodari. 18)

96) *Proferendam*, addit C. L.

97) *L. canonico* C. H. habet, *Laurentio canonico*, C. L. in c. 1. comp. 3. h. t. pro *L.* habetur: *Lanfranco.*

98) *Ad hæc vos Deus*, C. H. legit, *Ad hoc* ed. ant. et cit. c.

99) Loco harum duarum dictionum in cit. c. legimus: *a ven. f. n. tunc ap. sed. legato.*

100) Pro *et vt*, legitur: *aut.* in cit. c.

1) Pro *qui cum*, ibid. legimus: *Sed cum idem.*

2) Loco partic. *tandem*, legimus ibidem: *quo facto.*

3) *Qui*, ibid. pro *sed.*

4) *Respondere*, C. R. 1.

5) Vocabulum: *primo*, non exstat in C. H.

6) *Curauit*, C. H.

7) *Recepistis.* cit. c.

8) Part. *et.* non est in cit. c.

9) *Seruatur*, legitur in eod. c.

10) *Coniugum*, ibid.

11) *Attenditur*, C. H.

12) *Cum*, est in cit. c. pro *quia.*

13) *Fuerint*, est ibid.

14) Vox: *deferendum* a C. R. 2. abest.

15) *Suam*, non legitur in cit. c.

16) *Purgauit*, C. R. L. et edit. Gonz.

17) Verba, *vel etiam procuratoris, si sciens non purgauerit eandem*, omittuntur in cit. c.

18) *Ligari*, C. R. 1.

CAP. II.

In caussa restitutionis, contra contumacem, lite non contestata, sententia proferri non potest. Hoc dicit, comprehendendo omnem modum summandi.

IDEM *Hierosolymit.* 19) *patriarchæ et archiepisc.* f *Cassen.* 20) *(ann. 1210. Roma in Palæstinam.)*

I. Accedens g [*ad præsentiam nostram ven. f. n. Paphen. Ep. ven. f. n. Accon. Tiberiad et Briten. episcoporum nobis litteras præsentauit, sententiam continentes, quam super caussa, quæ inter ven. f. n. Turren. Archiepiscopum ex vna parte, et plebanum sancti Marci ex altera vertebatur, iidem episcopi promulgarunt. Asserebant tamen episcopi memorati per suas litteras, quod, cum caussam ipsam de mandato nostro susceperint terminandam, partes ad suam præsentiam conuocarunt. Sed Plebanus nec eorum litteras, in quibus mandati nostri tenor erat expressus, recipere voluit, nec eorum se conspectui præsentauit, et secundo citatus, licet nec litteras eorum recipere voluisset, coram eis apparuit prioris absentiæ suæ caussas allegans, et inspecto nostrarum litterarum tenore, petitis etiam induciis et receptis, ab eis licentiatus abscessit, se statuto die ad eos redire promittens*] Cum 20*) in iudicum delegatorum præsentia, archiepiscopus Tirenen. 21) restitutionis beneficium postularet: plebanus sancti Mar-

19) *Idem I. Hierosol.* etc. habet C. L.

20) *Casarien.* in c. 2. comp. 3. h. t. rectius legitur.

20*) In c. cit. ipse textus est hic: *Cumque postmodum vtraque partium in eorum fuisset præsentia constituta et archiepiscopus* etc.

21) *Ciren.* legitur in ed. ant. per tot. sed neutrum est hoc loco in cit. c.

a *Vid. Bart. et Fulgos. et Paulum in l. caussas. C. de transf. Soc. in reg.* 295. b *l. vn. C. eod. et l. Aurelius. §. idcirco. ff. de lib. leg.* c *Vid. Bart. Soc. in fallent. Reg.* 296. *et aliquot seq.* d *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.*

e *Vid. auth. qui semel. C. quomodo et quand. iud. et ibi gloss.* f *Cæsarien.* g *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.*

ci 22) de Venetiis 22*), contra quem agebat 23) nihil ad obiecta respondit *a*, sed ad nostram audientiam appellauit. Et licet sæpe [*per ipsos*] fuisset admonitus, vt iuri pareret, quia eius appellatio non tenebat, [*cum in litteris nostris app. esset obstaculum partibus interclusum, et per ipsorum nuntios ad iudicium fuerit reuocatus:*] noluit tamen respondere amplius, vel coram eis etiam comparere. Ipsi vero iudices [*accedentes ad ciuitatem Tyren.*] cum plebanus [*ipse*] in sua contumacia 24) perduraret *b*, testes receperunt ab aduersa 25) parte productos, et depositionibus [*testium*] redactis in scriptis, mandauerunt eidem [*plebano,*] vt ad eos accederet, in personas, vel in dicta 26) testium, obiecturus. Quod cum 26*) facere noluisset 27) *c*, in ipsum 28) excommunicationis sententiam protulerunt, possessionem iuris parochialis adiudicantes archiepiscopo memorato: et eum [*quantum in eos erat*] restituentes in integrum, [*auct. sedis apostolicæ*] districtius vetuerunt, ne quis possessionem Tirenen. 29) Ecclesiæ restitutam præsumeret perturbare, [*vel institutioni apost. contraire, et ne plebanus S. Marci vel quilibet alius parochiale ius exerceret in Tyro.*] Cum igitur *d* [*nobis ex inspectione sententiæ constitisset, quod*] lis coram eisdem iudicibus non esset contestata 30), et [*ex transcripto litterarum, quas iidem prædecessores nostri concesserant Venetis,*] manifeste pateret 31), litteras ipsas 32) per veri suppressionem obtentas, cum [*non veniret in dubium, sed potius*] manifestum esset, duos 33) prædictorum iudicum, Achonien. 34) videlicet et Beriten. episcopos, eidem archiepiscopo tanquam suffraganeos 35) suo 36) Metropolitano subesse, ac ex his plebanum [*ipsum*] legitime appellasse constaret. In quem etiamsi 37) minus legitime appellasset, licet iudices ipsi propter 38) contumaciam excommunicationis forte potuerunt 39) proferre sententiam 40), non tamen debuerunt 41) super principali negotio diffinitiuam sententiam, lite non contestata, proferre 42) prædictas [*ab ipsis iudicibus latas de consilio fr. n.*] cassauimus sententias, imo cassas denuntiauimus 43) et inanes, [*et per eas nullum præiudicium ecclesiæ S. Marci vel eius fautoribus volumus irrogari.*] Vnde Tiren. archiepiscopo dedimus in mandatis, vt [*ipsi*] ecclesiæ S. Marci instrumenta restituat, et etiam vniuersa, quæ huiusmodi occasione sententiæ per se, vel per alios occupauit, [*nec impediat, quo minus, sicut ante latam sententiam Venetum ecclesia parochialis iuris, et aliarum dignitatum suarum possessione lætetur.*]

22) *Marchi*, habet C. L. per tot. in c. cit. autem omittuntur verba: *sancti Marci de Venetiis, contra quem agebat.*

22*) Anno MCXXII. teste WILHELMO Tyrens. Archiepiscopo *libr. XII. c.* 22. relato in *gest. Dei per Francos, tom. I. p.* 828. dux Venetiarum cum ingenti classe in Palæstinam appulerat, pactumque cum principibus regni Hierosolymitani inierat, *c.* 25. *cit. l.* relatum, de certa parte in singulis ciuitatibus a Venetis possidenda. Speciatim vero duarum ciuitatum *Tyri* et *Ascalonis* tertia pars assignata erat Venetis, si eorum auxilio in potestatem Christianorum venissent. Capta vrbe Tyrensi vi conuentionis acceperant Veneti tertiam ciuitatis partem, in qua exstruxerant *ecclesiam D. Marci*, eique præfecerant plebanum, cui hoc tempore de *iure parochiali* quæstionem mouerat archiepiscopus Tyrensis, quæ caussam huic decretali dedit.

23) *Agebatur*, secundum C. H.

24) *Sua duritia contumacia*, ibid.

25) *Ab altera*, cit. c.

26) *Vel dicta*, C. H. L. et c. cit.

26*) *Sed cum ipse*, habet cit. c.

27) *Ipse facere noluisset*, C. R. 1. legit, sed in c. cit. legimus: *ad eorum præsentiam noluisset accedere.*

28) *In plebanum et complices eius*, legimus in cit. c.

29) *Tyrensis*, C. H. *Tiren.* cit. c. rectius.

30) *Fuerit contestata*, C. R. 1. H. L. ed. ant. et gloss. sed in cit. c. legitur: *fuerat contestata.*

31) *Appareret*, C. R. 1. et L. habent.

32) *Illas*, ed. ant.

33) *Dictos Accon. et Beriten. episcopos, eidem* etc. legimus in cit.

34) *Accon.* C. R. L. et ed. ant. sed H. *Acconen. videlicet et Bericen.* ed. ant. pro *periten.* habet *Ciren.*

35) *Suffraganeo*, perperam cit. c.

36) *Suos*, legit ed. ant.

37) *Et si*, C. H.

38) *Per*, est in cit. c. loco *propter.*

39) *Potuerint*, C. H. L. et cit. c.

40) Vox: *sententiam*, abest a C. H.

41) *Debuerint*, cit. c.

42) *Promulgare*, ibid.

43) *Denuntiamus*, legitur in ed. ant.

CAP. III.

Si lite non contestata reus est contumax; si fieri potest, mittitur actor in possessionem, caussa custodiæ: alias reus excommunicabitur.

IDEM *episcopo Brixiensi.* 44) (*ann.* 1210. *Roma in Lombard.*)

Tuæ fraternitatis *f* deuotio: [*et infra.*] [*Consuluisti præterea, vtrum si aliquis citatus legitimis peremptoriis comparere noluerit, iudex lite non contestata contra ipsum debeat sententiam promulgare, vt idem affectus tædio appellaturus, saltem iudicis se conspectui repræsentet: ad quod*] consultationi 45) tuæ taliter 46) duximus respondendum 47), quod, si reus, lite non contestata, se absentat 48) *g* contumaciter, talisque sit caussa, quod actor possit in petitarum rerum possessionem induci, est in eandem caussa custodiæ 49) inducendus. Quod si caussa talis fuerit 50), quod idem in possessionem nequeat intromitti 51) *h*: vt iuri pareat, [*is, qui contumaciter se absentauit,*] per censuram ecclesiasticam est contumax 51*) compellendus.

44) *Berten.* C. R. 1. *Parisien.* C. R. 2. *Brism.* H.

45) *Fraternitati*, legitur in c. 3. comp. cit. 3.

46) Partic. *taliter*, omissa in C. L. et ed. ant.

47) *Respondemus* C. R. 1.

48) *Absentet*, C. R. H. et L. sed. ed. ant. habet: *absentauit*, et in cit. c. legimus: *reus se curauerit absentare.*

49) Duplex de iure Romano edictum erat de *missione decernenda:* alterum contra eos, qui iudicio sistendi caussa cauerant, sed potestatem sui non fecerant, vt tamen non constaret, vtrum *dolo* et *fraudationis caussa* abessent nec ne? quo casu mittebatur actor in bona absentis *seruandæ rei caussa*, et ita reuera hæc sequestro subiiciebantur. *l.* 2. *pr. D. quib. ex causs. in poss. eat.* Ita vero non tam contumacia puniebatur quam securitati creditorum vel actorum prospiciebatur, ceu liquet ex *l. 6. pr. et §.* 2. *l.* 5. 8. *cit. tit.* Alterum edictum concernebat eos, qui *fraudationis caussa* latitabant, quorum contumacia *dolosa* erat, *l.* 7. *§.* 1. *eod.* et ita quoque missio in eorum bona decernebatur non tam *rei seruandæ* gratia, sed, si a nemine defenderentur latitantes, vt bona tandem in contumaciam venderentur, et ita pro confessis et conuictis haberentur. *l.* 7. *§.* 1. *cit. l.* 21. *§.* 1. *ex quib. causs. mai.* Atque hæc missio fiebat in vniuersa bona, *l.* 7. *§.* 1. *et* 17. *quib. ex causs. in poss. eat. l.* 2. *C. vbi in rem. l. pen. §.* 3. *C. de præscr.* 30. *vel.* 40. *ann* sine discrimine, vtrum actio esset *realis* an *personalis.* Pontifex hæc omnia confundit in *h. c. et c.* 5. *X. h. t.* vt ad *c.* 5 monstrabo plenius.

50) *Existat*, est in c. cit.

51) *Introduci*, C. R. 1.

51*) Vocab. *contumax*, desideratur in cit. c.

CAP. IV.

Receptio testium facta contra non contumacem, lite non contestata, in caussa matrimoniali est nulla.

IDEM *de decima et Helemosio* i *abbatibus* 52) *Aurelian.* 53) *et Carnoten. diœcesis.* (*ann.* 1210. *Roma in Galliam.*)

II. Accedens *k* ad sedem apostolicam [*dil. fil.*] nobilis vir. Guil. *l* vicecomes [*Cenaici. et infra. Grauem coram*] nobis exposuit [*quæstionem contra dictos iudices,*] quod, cum [*dictus*] Corisopiten. episcopus [*nob. virum Guidonem de Taratio*] comitem Britanniæ proxima linea consanguinitatis attingat, et archidiaconus eius sit clericus commensalis, qui eidem vicecomiti est aduersarius principalis, vtpote qui vxorem *m* suam, et terram publice detinere præsumit, et magister P. [*de Burten*] de terra vxoris suæ oriundus, existat nimis fauens 54) eidem, et omnes sub districtu [*et potestate ipsius G.*] existant 55) comitis memorati 56), nec 57) nisi per districtum ipsius ei pateat 58) accessus ad eos, et 59) ipsi, quibus caussa inter ipsum et vxorem suam commissa fuerat, nunquam ei voluerint 60), nisi in terra inimicorum suorum, locum et terminum assignare, quo 61) sine mortis periculo accedere non audebat. Et licet litteras non habuit 62) de conductu; si tamen missæ ei 63) fuissent; non debebat se credere suis capitalibus inimicis, [*qui lite non contestata super consanguinitate testes recipere præsumpserunt.* et infra. *Cum igitur in matrimonialibus caussis non tam ad disiungendum, quam ad coniungendum debeamus existere proniores; ne forte quod Deus coniunxit, homo non separare præsumat: dis. v. p. a. s.*] mandamus, quatenus, cum, [*sicut idem asserit vicecomes*] propinquiores sitis terræ nobilis iam dictæ 64), quam suæ, et caussa ipsa per vos commodius valeat terminari, cum ad vos securus 65) *n* pateat accessus, vtrinque *o* partibus conuocatis 66) [*et inquisita super præmissis diligentius veritate*] si vobis constiterit, quod ante litem legitime contestatam, vel post appellationem ex præmissis caussis 67) interpositam, testes super consanguinitate contra matrimonium absque culpa [*maxime*] contumaciæ recepti fuissent, vos attestationes huiusmodi decernatis irritas et inanes [*appell. cess.*] compellentes [*per cens. ecc.*] dictam 68) nobilem, vt reuertatur ad virum suum, quem inconsulte dimisit [*mandatum apostolicum, subl. cuiusl. contrad. et app. obst. impleturi,*] ita, quod, postquam ipse vir 69) plenariam restitutionem habuerit tam vxoris, quam terræ, caussam super matrimonio audiatis, eamque sine canonico terminetis.

52) *Idem Deven. et Relln. abbatibus* C. R. 1. *Idem de curia Dei et eleemosyna abbat. Aurelian. et Carnoten. diœcesis.* C. R. 2. H. et L. nec non ed. ant. quæ tamen cum H. et c. 6. comp. 3. h. t. partic. *de* repetit. ante voc. *Eleem.*

53) C. L. pro *Aurelian.* habet: *Auren.*

54) *Nimis esset fauens*, C. R. 2. sed ed. ant. *existens.*

55) *Existunt*, C. H. L. et ed. ant.

56) Verba: *comitis memorati*, desiderantur in c. cit.

57) *Nec etiam*, C. R. 2. sed ed. gloss. legit: *nec ipsi.*

58) *Patuerit*, C. R. habent cum c. cit. sed H. *patuit*, legit cum L.

59) *Et*, non legimus in c. cit.

60) *Voluerunt*, C. H. L. ed. ant. et c. cit.

61) *Vbi*, C. R. H. L. ed. ant. Gonz. et cit. c.

62) *Habuerit*, in C. R. L. H. et ed. gloss. legitur.

63) Pron. *ei*, non exstat in C. H. L. et c. cit.

64) In ed. Cont. et. Pith. legitur: *tam dictæ*, sed c. cit. habet: *iam dictis.*

65) *Securius*, cit. c.

66) *Partibus ad vestram præsentiam conuocetis*, legimus ibid.

67) *Rationabiliter*, habet idem pro: *ex præm. causs.*

68) *prædictam*, est in c. cit.

69) *Idem vir.* C. R. 1.

---

a *Vid. l.* 1. *ff. si quis ius dic. non obtemp. et l.* 2. *ff. si quis in ius voc. non ierit.* b *al.* malitia per maneret. c *Vid. l.* 2. *§. si quis a principe. ff. ne quid in loco publ.* d *ordo est:* Igitur nos caussauimus prædictas sententias, cum lis non esset contestata, et pateret, etc. et constaret, etc. e *Vid. l. dissolutæ. C. de cond. ex lege.* f *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.*

g *al.* absentauerit se. h Introduci. i de Curia Dei et de eleemosyna abbatib. *etc. Ord. Cist.* k *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* l *al. W.* m *Ex qualibet enim harum caussarum critur inimicitia capitalis, vt hic per Doct. tradit Marsil. in l.* 1. *§ præterea ff. de quæst.* n Securior. o vtriusque.

CAP. V.

Lite non contestata, non recipiuntur testes regulariter super principali. Fallit in casibus hic annotatis, scilicet cum timetur de morte, vel absentia diuturna testium. Tunc enim, seruata sollemnitate hic posita, possunt etiam lite non contestata testes examinari. H. d. vsque ad §. *Porro.*

IDEM. (*Romæ.*)

Quoniam *a* frequenter in dubium reuocatur 70) a multis, an, lite non contestata, testes recipi valeant; auctoritate præsentium duximus declarandum, regulariter verum esse, quod, lite non contestata, non est ad receptionem testium procedendum: nisi forte de morte testium timeatur, vel absentia diuturna. In quibus casibus, cum ciuiliter est agendum 71), ne veritas occultetur, et probationis 72) copia fortuitis casibus subtrahatur, senes 73), et valetudinarii, et alii testes, de quibus ex aliqua rationabili caussa timetur 74), etiam lite non contestata, sunt procul dubio admittendi: seu pars conuenta sit 75) contumax, seu sit absens absque malitia, vt conueniri non possit. Sed si actor 76) non conuenerit aduersarium intra annum, ex quo conueniri poterit, vel saltem receptionem huiusmodi testium non denuntiauerit illi: attestationes sic receptæ non valeant, ne forte hoc procuret in fraudem, vt processu temporis exceptiones legitimæ ad repellendum testes 77), vel aliæ 78) locum habere non possint.

Cum agitur de matrimonio carnali vel spirituali: possunt contra contumacem, etiam lite non contestata, testes recipi, et sententia diffinitiua ferri. Si vero reus est absens, sed non contumaciter: tunc in carnali non proceditur, sed exspectatur absens. In spirituali vero, si agatur de contracto, stabitur iuribus antiquis: si de contrahendo, exspectatur absens per sex menses. Sed de hoc vltimo, quando agitur de contrahendo, dic hodie vt in capit. *quam sit.* et capit. *cupientes. de elect. in 6.* vbi aliter est prouisum. H. d.

§. 1. Porro speciales caussæ possunt occurrere, in quibus casualiter est aliud 79) obseruandum, vt 80), verbi gratia, si super alicuius electione, vel copula maritali *b* quæstio moueatur 81). Tunc etenim, ne propter longam moram in spiritualibus et temporalibus patiatur ecclesia læsionem, vel viro siue 82) mulieri fornicationis occasio præbeatur, maxime cum propinquitatis gradus opponitur, lege diuina prohibitus, in huiusmodi casibus, si [*videlicet*] contumax apparuerit is, in quem fuit 83) actio dirigenda, seu 84) quia, peremptoria citatione recepta, venire contemnit, seu 85) quia malitiose seipsum occultat, *c* seu quia impedit 86), ne possit ad eum citatio peruenire, testes, lite non 87) contestata, sunt merito admittendi, et nihilominus 88), si de caussa liqueat, ad diffinitiuam 89) sententiam procedendum. §. 2. Si vero aliter absens fuerit, et agatur de spirituali coniugio inter prælatum et ecclesiam iam contracto, electione maxime confirmata: illud in hoc articulo volumus obseruari, quod super exspectatione talium personarum in sacris est canonibus diffinitum. §. 3. Quod si forsan agatur de spirituali coniugio contrahendo; is, qui est in prælatum electus, per spatium sex mensium exspectetur: nisi, pensatis negotii 90) circumstantiis, per 91) superioris prouidentiam 92) magis vel minus fuerit exspectandus 93). §. 4. Si autem de carnali coniugio sit agendum; tam diu alteruter coniugum, exspectetur, donec de ipsius obitu *d* verisimiliter 94) præsumatur; quia, cum sine culpa sit absens, vt, si captiuitate, vel ægritudine, aut alio iusto impedimento forsitan teneatur, vel etiam propria, sed non malitiosa voluntate, in remotis partibus moram faciat *e*, vt de facili vel in breui 95) citari non possit, ei quidem præiudicari non debet; cum habeat forsan exceptiones legitimas ad intentionem contrariam elidendam; eo nequaquam obstante, quod de lapsu carnis posset opponi: quoniam in coniugio multi casus occurrunt, in quibus coniuges sine culpa, sed non sine caussa, continere coguntur. 96)

Ad perpetuam rei memoriam, vel cum agitur per viam inquisitionis, possunt testes sine litis contestatione recipi, et etiam publicari. H. d. vsque ad §. *In aliis vero.*

§. 5. Sunt et alii 97) casus similiter 98) *f* speciales, [*quos alibi nos meminimus distinxisse,*] in quibus absque litis contestatione legitime possunt testes produci, vt quando excessuum inquisitio, vel testium publicatio imminet facienda. 99)

Si reus, lite non contestata, est contumax, et agitur reali; mittitur actor in possessionem rei petitæ, caussa custodiæ; quam tamen recuperat reus veniens intra annum, si offerat cautionem de stando iuri, et restituat expensas: post annum vero his non seruatis non auditur, nisi super proprietate. Sed si conuenitur reali, qui nomine alieno possidet; nominabit dominum in iudicio, et statuetur ei terminus, intra quem faciet dominum comparere. Qui si intra terminum non venerit; iudex illum citabit: quo adhuc non veniente, iudex mittet actorem in possessionem veram. Si vero reus contumax conuenitur actione personali; mittetur actor in possessionem bonorum ipsius rei, pro modo debiti declarati, et primo mobilium, secundo immobilium, si mobilia non existant: vel excommunicabitur reus. H. d. vsque ad finem.

§. 6. In aliis vero casibus prudenter est attendendnm, vtrum contumax reali actione 100), an 1) personali conueniatur. Si reali, mittendus est [*vtique*] actor in rei petitæ possessionem, vt tædio affectus reus veniat responsurus 2). Qui si 3) venerit intra annum: iudicio sisti præstita cautione g, ac exhibita satisfactione congrua expensarum, possessionem recuperet 4). Quodsi cautionem offerre neglexerit intra annum: actor post annum 5) verus constituetur 6) possessor, super proprietate duntaxat, aduersæ parti defensione legitima 7) reseruata. §. 7. Quodsi super rebus immobilibus quisquam conueniatur, qui eas possidet nomine alieno; debet statim in iudicio 8) dominum nominare, certo dierum spatio a iudice statuendo 9) *h*, eoque ad eius notitiam perducendo: vt 10) vel ipse veniens, vel idoneum dirigens responsalem, actoris intentionem excipiat 11). Si vero post tempus indultum, quod dispositum est, noluerit adimplere, tanquam lite, quæ ingeritur, ex eo die, quo possessor ad iudicium vocatus est, ad interrumpendam præscriptionem longi temporis contestata; dominum possessionis iudex tribus 12) *i* edictis legitimis euocabit: et tunc ipso in eadem voluntate manente, negotium summatim examinans, in possessionem ipsarum rerum actorem mittere non tardabit, omni allegatione absenti super principali quæstione reseruata 13).

70) Intelligit controuersiam antiquorum iuris interpretum, vt obseruat *gl. ad c. 1. X. h. t.* ad verba: *ad definitiuam sententiam.* Etenim MARTINVS et HVGOLINVS docuerunt, testes etiam, lite non contestata, posse recipi in caussa, tam ciuili, quam criminali, quibus contradixit IOANNES: adeoque glossa ostendit, INNOCENTIVM III. per totum hunc titulum fuisse in opinione IOANNIS, docentis, quod lite non contestata non sint testes *regulariter* recipiendi, ceu præsens *constitutio Innocentiana* docet.
71) *Sit agendum*, C. R. 1.
72) *Probationum*, C. R. 1.
73) *Senex*, c. 5. comp. 3. h. t.
74) Hoc *iure ciuili* statutum esse censuit pontifex in *c. 4. X. de confirm. vtili vel inut.* sed non probauit. In *l. 40. ad L. Aquil.* testes recepti erant mota iam actione *ex L. Aquil.* ex qua, lite contestata, tandem sequuta condemnatio. In edicto Carboniano, si metus erat, ne testimonia, dilata quæstione, interirent, ne quidem olim dilata est controuersia, sed testes, lite contestata, recepti. *l. 5. §. 3. de Carbon. edict.* Ius ergo ciuile ignorat tale examen *extraordinarium:* veterum interpretum opiniones illud non ignorant, quas pro *iure ciuili* assumsit pontifex.
75) *Siue pars inuenta, -- siue*, cit. c.
76) De eo tantum hoc agit loco pontifex: plus indulget reis in *c. 41. X. de testib.*
77) *Repellendos testes*, C. R. 1.
78) *Vel aliæ exceptiones*, C. R. 1.
79) *Esset aliud*, C. R. H. L. et ed. gloss.
80) Partic. *vt*, non adest in cit. c.
81) *Moueatur*, legitur ibid.
82) *Seu*, habet C L. pro *siue*.
83) *Fuerit*, C R. H. L. et cit. c.
84) *Siue*, C. L. et cit. c.
85) *Siue - - - siue*, C. R. legunt, nec non L. ed. ant. et cit. c.
86) *Quod impedit*, C. H. habet cum cit. c.
87) Verba: *lite non contestata*, omittuntur in cit. c.
88) C. cit. omittit verba, *et nihilominus*, vsque ad finem §.
89) *Est ad definitiuam*, C. R. 1.
90) *Negotiorum*, ed. ant.
91) Partic: *per*, in C. L. non exstat.
92) *Prudentiam*, est in c. cit.
93) *Exspectandum*, legitur ibid.

94) *Verisimile*, C. R. 1.
95) *Vel etiam in breui*, C. R. 1.
96) *Cogentur*, cit. c.
97) *Sunt alii* etc. ibid.
98) *Similiter*, a C. R. 1. abest.
99) Præliminariter scilicet, pro fundando remedio, quo quis agere intendit, veluti ex *testamento nuncupatiuo*, ex quo quis agere intendit remedio possessorio ex *L. vlt. C. de edict. D. Hadriani tollendo*: vel ex *L. diffamari*, ad demonstrandam summariter *diffamationem*, ex qua quis diffamantem prouocare intendit.
100) *Accusatione*, cit. c.
1) *Vel*, legimus in eod. c.
2) Si non constabat de dolo aduersarii; *l. 5. §. 1. D. vt legat. seu fideic.* hæc missio in rem petitam fiebat, eius conseruandæ caussa, cuius nomine cautio præstanda: si dolo latitabat, de iure Romano etiam in vniuersa bona. *l. 7. §. 1. et 17. D. quib. ex causs. in poss.*
3) *Quodsi*, cit. c.
4) *Solitariam* scilicet, quia immissus compossessionem habebat. *l. pen. §. 3. C. de præscript. 30. vel 40. ann.*
5) *Postmodum*, legitur in C. H.
6) *Constituatur*, C. R. 1. habet cum ed. ant, sed L. *constitueretur.* C. R. 2. et H. *efficiatur.*
7) *Legitime*, C. H.
8) *Et in iudicio*, ed. ant.
9) *Finiendo*, C. R. H. L. et ed. ant.
10) Partic. *vt*, in cit. c. non habetur.
11) *Recipiat*, C. R. 1.
12) Dictio *tribus*, a C. R. H et c. cit. abest, nec L. eam in serie vocum legit, nisi quod manus recentior istam inscripserit vna cum his vocibus: *vt vno peremtorio.*
13) *Seruata*, est in C. R. L. H. et cit. c. imo etiam in *l. 2. C. vbi in rem.* vnde hæc verbotenus desumta et regustata sunt. Hic vero *vnius* tantum *missionis* fit mentio, non *duplicis*, quam pontifex in verbis præcedentibus adstruxit ex *tit. de damno inf.* in cuius casu tantum duplex obtinebat missio.

a *C. 5. eod. tit. in 3. compilat.* b contrahenda vel contracta, sed is, qui abest, contumax est: *et sic variat a §. sequ. si autem. secund. Hostien. Ioann. Andr.* c *vide l. contumacia. cum not. ff. de reg. iur.*

d *Quot modis probetur aliquis mortuus, docet Odofr. in leg. fin. C. de sacros. eccles. Cyn. in l. siquidem. C. sol. matr. Maranta in leg. potest. vbi ponit 23. modos.* e *De modo probandi iustam absentiam vid. in l. penult. §. ad crimen. D. de publ. iudic.* f *In antiquis:* casus speciales, in quibus similiter, *etc.* g *Vid. l. cum clericis. C. de episc. et cleric.* h *al.* finiendo. i *Dictio*, tribus deest *in omnib. vet. ex Raymundi et Aret. compilatione.*

§. 8. Si autem ſuper perſonali actione conueniatur; vel mittendus eſt actor in poſſeſſionem mobilium [*bonorum*] ipſius 14), vel immobilium, ſi forte mobilia non habeat, pro modo debiti declarati 15); vel in contumacem eſt eccleſiaſtica ſententia proferenda; ita videlicet, quod alterutra pœna, quæ magis timeri debeat, iudex a principio ſit contentus; ad alteram nihilominus proceſſurus, ſi hoc meruerit proteruitas contumacis: qui veniens intra annum, vel poſt annum etiam audietur, iuxta diſtinctionem in alio caſu ſuperius annotatam.

14) *Mobilium bonorum*, C. R. 1. *Mobilium bonorum ipſius*, C. R. 2. L. et ed. gloſſ. *Bonorum ipſius*, C. H.

15) Dictum eſt ad *c. 3. X. h. t. de iure Romano* olim fuiſſe immiſſionem factam in *omnia bona*, non vero prius in *mobilia*, et, his deficientibus, in *immobilia*. Talis ordo obtinebat ſecundum *l. 15. §. 2. D. de re iudic.* in miſſione, *iudicati exſequendi cauſſa*. Verba vltima deſumta ſunt ex *Nou. 53. c. 4. §. 1.* quæ tamen non reſtringunt *miſſionem*, faciendam in omnia bona, ſed deſignant *effectum miſſionis*, vt in *diſtractione bonorum* ratio habeatur *declarati debiti*, nec plus vendatur, quam ad ſolutionem debiti neceſſe eſt. Multa habet incommoda hic procedendi modus: merito ea de cauſſa in Germania ſublatus per *R. I. de anno* 1654. §. 36.

TITVLVS VII.
DE IVRAMENTO CALVMNIÆ.
CAP. I.

Clericus in cauſſa eccleſiæ ſuæ iuramentum calumniæ poteſt alteri committere: et per ſe iurare non cogitur, nec debet ſine ſuperioris licentia.

HONORIVS II. 16) *a* (*ann. 1127. epiſc. occid.*)

Inhærentes 17) veſtigiis prædeceſſorum noſtrorum, dicentium, grauiores quæſtiones per ſummum pontificem terminari, [*noſtrorum fratrum conſilio diligenter inquiſito, huius cauſſæ ſpeciem irrefragabiliter, Deo opitulante, decidimus.*] Legibus 18) itaque comperimus eſſe cautum, vt nullus clericus iurare præſumat. Alibi vero reperitur ſcriptum 19), vt omnes principales perſonæ in primo litis exordio ſubeant calumniæ iuramentum 20), propter quod pleriſque 21) venit in dubium, vtrum clericus iusiurandum præſtare debeat, aut alii 22) [*perſonæ liceat*] hoc officium delegare. Quia [*ergo*] illud 23) conſtitutionis edictum, vbi clerici iurare prohibentur, a Marco 24) *b* Auguſto [*Conſtantinopolitano præfecto pratorio*] de Conſtantinopolitanis clericis promulgatum fuiſſe videtur: idcirco ad alios non creditur pertinere. Vt ergo dubietas iſta [*ab omnibus penitus*] auferatur, ſecundum etiam 25 deciſionem filii noſtri *c* H. 26) quondam imperatoris, [*vt accepimus, Arimino factam tertio nonas Apriles, vel, ſicut ibi continetur, die,*] cuius ſunt verba hæc 26*): [*et infra.*] 27) Nos eius itaque interpretationem corroboramus, et diui Marci 28) conſtitutionem ita interpretari debere 29) decernimus 30), vt ad omni„um eccleſiarum clericos 31) generaliter pertinere iudicetur 32). Nam „cum imperator 33) Iuſtinianus [*iure*] decreuerit 34), vt canones pa„trum vim legum habere oporteat, et in nonnullis patrum canonibus „reperiatur, vt clerici omnino iurare non audeant: dignum eſt, vt to„tus clericalis ordo a iuramento calumniæ 35) præſtando ſit immunis 36). „Præterea ſtatuti principis 37) tenor [*penes vos*] talis eſſe dignoſcitur: „Nos itaque, [*vtriuſque*] diuinæ et humanæ legis intentione ſeruata, „decernimus 38) et imperiali auctoritate irretractabiliter 39) diffini„mus, vt non epiſcopus, non presbyter, non cuiuſcunque ordinis „clericus, non abbas, non aliquis monachus, vel ſanctimonialis, in „quacunque cauſſa, ſiue controuerſia, ſeu criminali, ſeu ciuili 40), „iusiurandum compellatur qualibet ratione ſubire, ſed aliis idoneis „defenſoribus 41), ſi expedire eccleſiæ ſuæ 42) nouerit 43), huiuſmodi „officium liceat delegare: verum cum hac moderatione, vt epiſcopus 44), inconſulto Rom. pontifice, vel quiſque 45) clericus, inconſulto prælato ſuo, minime iurare audeat. Omnibus autem epiſcopis [*a cunctis generaliter ſacerdotibus,*] et 46) vniuerſo clero, hæc 47) ita cuſtodiri debere mandamus, vt, ſi quis in illam conſtitutionem 48) commiſerit, veniam ſibi deinceps nouerit denegari, [*non ſumentes exemplum, ſeu formam a nobis, quod in cauſſa noſtrorum fratrum et coepiſcorum Aretinæ et Senen. eccleſiæ nuper fecimus, quando eorum voluntati et poſtulationi annuimus.*]

16) *Honorius III.* C. R. et ed. ant. ſed in c. 2. comp. 1. h. t. numerus omittur, additis tamen verbis ſequentibus: *epiſcopus vrbis Romæ omnibus epiſcopis occidentalibus.*

17) *Adhærentes*, eſt in cit. c. 2.

18) Reſpexit ſine dubio ad *l. 25. §. 1. in f. C. de epiſc. et cler.*

19) *Reſcriptum*, cit. c.

20) *Iusiurandum*, eſt ibid.

21) *Nonnullis legis peritis, ſed et aliis quam pluribus ſapientibus venit.* etc. c. cit. omiſſis vocibus: *propter quod.*

22) *Alicui*, C. R. 1.

23) *Id*, C. H.

24) vel potius *Marciano* Auguſto, qui auctor eſt *cit. l. 25.* quæ generalem prohibitionem, ex diſciplina eccleſiæ antiqua, continet, ne clerici iurare teneantur, et ſic non reſtringendam ad clerum Conſtantinopolitanum.

25) Partic. *etiam*, deeſt in ed. ant.

26) *Henrici*, C. R. 1. et c. cit.

26*) Conſtitutio HENRICI II. cuius verba hic adducuntur, deſumpta eſt ex *LL. Longobard. libr.* 1. *tit.* 47. *leg.* 11.

27) *Et infra.* nec in C. L. nec. in ed. ant. nec in cit. c. legimus.

28) *Marchi*, C. R. et L.

29) Vox: *debere*, abeſt, a C. H.

30) *Decreuimus*, C. R. 1.

31) *Prælatos vel clericos*, C. H.

32) *Videatur*, c. cit.

33) Loco *imperator*, c. cit. *diuus*, habet.

34) *Decreuit*, ibidem.

35) *Calumniæ*, deſideratur ibidem.

36) *Immunis eſſe procul dubio cenſeatur.* ibid.

37) *Statuti principis prædicti*, C. R. 1.

38) *Decreuimus*, c. cit.

39) *Irrefragabiliter*, c. cit.

40) *Seu controuerſia criminali ſiue ciuili*, C. H. L. et ed. ant.

41) *Aduocatis defenſoribus*, C. R. 1.

42) *Eccleſiis ſuis*, ibid.

43) *Nouerint*, C. L. ed. ant. et c. cit.

44) *Epiſcopi*, eſt in cit. c.

45) *Quisquis*, C. R. H. et L. *quiuis*, cit. c.

46) Pro *et*, legimus *aut*, in c. cit.

47) Pron. *hæc*, abeſt a C. H. L. et c. cit.

48) *In illa*, C. R. H. L. ed. ant. et c. cit. omiſſa prorſus dictione: *conſtitutionem.*

a *In impreſſis:* Honor III. *ſed ex codicib. Bartol. veterem lectionem reſtituimus,* et Honorius ſecundus, *repoſuimus, vt etiam obſeruat Cont. cum ex ordine capit. huius tituli, tum ex Henrici imperatoris mentione in hoc capit. habita. Vixit enim Eugenius, et ſedit circa annum Chriſti* 1126. *imperatore Henric. V. Habetur hæc decretal. poſt Concil. Lateran ſub Alexand. III. p.* 23. *capit.* 1. *et cap.* 2. *eod. titul. in* 1. *compilatione. In vno:* Honor. III. omnibus epiſc. occidentalibus. *In aliis,* Honorius, *ſimpliciter.* b *Legend.* Marciano. *vt et infra paullo poſt. Error hinc proceſſit, quod in ſcriptis codicibus, quales habeo, ſic ſcriptum erat:* Imperat. Marc. Marcianus. *Illi autem ſcripſerunt:* Marcus. c Henrici, *vt ſcribitur in vet. libr. vbi additur, eam Henrici conſtit. Arimini factam eſſe* 3. *Calend. April.*

CAP. II.

In ſpiritualibus cauſſis, de calumnia non iuratur.

IDEM *d ordinatori* 49) *Rom. eccleſ. ſubd. et magiſtro Omnibono.* 49*) (*circa annum* 1156.)

Litteras *e benignitatis veſtræ benigne ſuſcepimus, in quibus, vtrum in cauſſa, quæ inter ven. f. n. G. Bonon. epiſcopum, et dil. fil. noſtrum Aldricum Paduanum abbatem, ſub veſtro examine agitatur, iuramentum calumniæ præſtari vel recipere conueniat, requiſiſtis.*] Sane Rom. eccl. in his caſibus 50), in quibus de eccleſiis, decimis 51) et rebus ſpiritualibus tantum agitur, iuramentum calumniæ nec dare, nec recipere 52) conſueuit eo, quod tales 53) cauſſæ non ex legum diſtrictione 54), ſed ex canonum æquitate finem debitum ſortiuntur, canones autem iuramentum calumniæ in huiuſmodi cauſſis 55) nulli prorſus indicunt 55*). Vnde, contentione de iuramento calumniæ 56) præſtando dimiſſa, ad vlteriora 57) diſcretio veſtra procedat.

49) In c. 3. comp. 1. h. t. inſcriptio verior hæc eſt: *Item Eugenius Papa III. Arditioni Rom.* etc.

49*) De magiſtro OMNIBONO actum eſt *in præfat. ad decretum* GRATIANI *§. X. lit. S.* dictumque, eum vixiſſe tempore EVGENII III. non HONORII II. adeoque inde palam eſt, hanc decretalem deberi EVGENIO III. et non ad annum MCXXVII. cum Pithœis, ſed magis circa annum MCLVI, quo floruit OMNIBONVS, eam reiiciendam eſſe. Confirmat hoc ipſum inſcriptio *collect. decretal.* ALEXANDRI III. *in append.* adductæ *tit.* 44. *c.* 2. *p.* 272, quæ hunc pontificem auctorem epiſtolæ deſignat, atque cum *ætate* OMNIBONI, magiſtri Bononienſis, conuenit.

50) *In his omnibus caſibus*, C. L. ſed *in his cauſſis*, c. cit.

51) *De eccleſiaſticis decimis*, C. R. 1. *de eccleſiæ decimis*, c. cit.

52) *Nunc dare, vel recipere*, c. cit.

53) *Huiusmodi*, ibidem.

54) *Diſtinctione*, C. H.

55) Verba: *in huiuſmodi cauſſis*, deſiderantur in c. cit.

55*) BONIFACIVS VIII. in *c. 1. h. t. in 6.* hoc correxit ex hac ratione, *quia frequenter calumniari videmus in ipſis.*

56) Dictio: *calumniæ*, non exſtat hoc loco in cit. c.

57) *Anteriora.* C. R. H. et L.

CAP. III.

Principalis perſona non indiſtincte releuatur ab onere iurandi de calumnia; licet compareat per œconomum: ſed ſibi vel œconomo eſt deferendum, inſpecta qualitate cauſſæ et perſonarum. H. d.

EVGENIVS PAPA 57*) (*ann.* 1150. *Romæ.*]

In pertractandis *f* cauſſis ſacramentum calumniæ 58) non paſſim præcipimus exhiberi; ſed [*cum fieri facimus, et*] cauſſæ et 59) principalium perſonarum qualitate inſpecta [*diligenter*]: quandoque per ipſas 60) principales perſonas, quandoque per œconomos [*ſibi indultos*], qui cauſſam omnino non neſciant, in animam 61) iurantis illud 62) præcipimus 63) præſtari. [*Vt igitur cauſſa, quæ inter abba-*

57*) In C. H. additur: *Aug. Papa.* et in c. 4. comp. 1. h. t. *Auguſt. ſeruus Dei.* Merito vero hæc inſcriptio attribuenda EVGENIO III. qui anno 1150. hoc priuilegium dederat Ciſtercienſibus, ne iuramentum calumniæ præſtare cogerentur, teſte MANRIQVIO *in annal Ciſterc. tom. II. ad ann. MCL. c. 6. p.* 164. quod etiam obſeruat *Gonzal. ad h. t.* vnde cum Pithœis textui huic *annus* 655. non eſt tribuendus, quod etiam in ſequente textu eiuſdem tenoris eſt obſeruandum,

58) *De calumnia*, cit. c.

59) Partic. *et*, non legitur in ed. ant.

60) Dictio: *ipſas*, omittitur in cit. c.

61) *In animæ*, cit. c.

62) *Illud*, ibid. omittitur.

63) *Mandamus*, C. H. L. et cit. c.

d *In Cod. Barb. ita:* Eugenius Pap. III. Arduino Rom. *etc.* e *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt. Conc. Lat. ſub Alex. III. c.* 7. f *Poſt Conc. Lat. ſub Alex. III. p.* 23. *c.* 3. *et c.* 4. *eod. tit. in* 1. *compilat.*

tissam sanctæ Trinitatis, et Ripulensem ecclesiam agitatur, sine dilatione finem debitum, auctore Domino sortiatur: præsentium vobis auctoritate mandamus, quatenus, sicut salubrius et competentius vobis visum fuerit, caussam ipsam, appellatione remota, dictante iustitia, terminetis. Adiicimus etiam, vt propter iniuriam, quam, ignorante abbatissa sanctæ Trinitatis, Ripulensi Abbati audiuimus illatam, si aliter ei iustitiam fauere dignoscitur, monasterium sanctæ Trinitatis nullatenus suo iure priuetur.]

CAP. IV.

Vniuersitas tenetur iurare de calumnia: nisi releuet se constituendo œconomum.

IDEM *Magalon. et R.* 64) *Neumausen.* 65) *episcopis.* (*ann.* 1150. *Roma in Gothiam Galliæ.*)

Imperatorum *a* [*secularium leges et sanctorum patrum constitutiones ecclesiasticæ, viros religiosos in omnipotentis Dei seruitio protegunt et defendunt, et nullam eis molestiam vel turbationem, quæ sacro ordini contradicat, irrogari permittunt.*] Accepimus *autem* 66), quod [*quidam caussidici de terra vestra occasione decidendarum litium, quæ aliquando solent exigere*] ab abbate et fratribus Clareuallis 66*) *b*, sicut ab aliis, exigitur 67) calumniæ iuramentum: [*quod quidem inter fratres huius ordinis inusitatum est, et*] ad quod 67*) faciendum [*nos*] eos cogere non [*possumus nec*] debemus. §. 1. Sed ne aliena iura videantur huiusmodi occasione illicite detinere, et ipsi a caussa sua decidant, si ex parte 68) ipsorum prædictum 69) iuramentum, cum res postulauerit 69*), non fuerit præstitum: eisdem præcipimus, vt in suo monasterio [*sicut imperiales leges consentiunt*] œconomum statuant, qui pro eis petere et excipere, atque iuramentum de calumnia 70), cum necesse fuerit, valeat exhibere. *Ideoque per præsentia scripta f. v. m. q. eosdem fratres, qui in ista caussa sunt, sicut ratio exigit, plenius instruatis, vt de cætero sua iura per hoc non possint amittere, et aliis, quantum iustitia permittit, in talibus caussis debeant satisfacere.*] §. 2. Tu vero, frater Neumausen. 71) episcope, œconomum 72) idoneum statuas, qui in tali officio conueniens ipsi monasterio videatur.

64) *Idem Magdeburgens. et Vian.* C. R. 1. sed *Idem de Magal. Nomasen.* C. R. 2. Inscriptio tota est in C. L. *Idem Magulot. et Neumau. episcopis.* In c. 5. comp. cit. sonat ista sequenti modo: *Idem R. Megal. Eumacen. episcopis.*
65) *Numan.* C. H. sed ed. ant. *Neumazen.* per totum.
66) Partic *autem*, C. R. H. L. ed. ant. et Gonzal. omittunt.
66*) Vocab. *Clareuallis*, desideratur in *cit. c.* obseruatque IANVS ACOSTA *ad h. t.*, id mendosum esse, et legendum: *Franchæ vallis*, quod est monasterium ordinis Cistercienis in diœcesi Nemausensi.
67) *Sicut ab aliis hominibus exigebant, de calumnia iuramentum*, cit. c.
67*) *Ad, id*, ibid. 68) *A parte*, C. R. 1.
69) *Dictum*, C. H. 69*) *Expostulauerit*, cit. c.
70) *Calumniæ*, C. H.
71) *Nemasen.* C. R. 1. *Nemasenen.* C. R. 2. *Nemasan.* H. *Nemausensis.* cit. c.
72) C. cit. in hac periodo variat sequenti modo: *personam idoneam, quæ in tali officio conueniens videatur, ipsi monasterio œconomum statuas.*

CAP. V.

Clerici etiam in eorum caussis iurant de calumnia, contraria consuetudine non obstante.

LVCIVS III. *Helien.* 73) *c episcopo, et archid. Noruicen.* 74) (*ann.* 1181. *Roma in Angliam.*)

Cæterum, quia *d* nouis morbis, noua conuenit antidota præparari: [*volumus et*] mandamus, quatenus 75) in caussa *fideiussionis* 76), quæ inter R. clericum de sancto Albano, et I. 77) et F. 78) canonicos 79) London. 80) vertitur: ad veritatem eliciendam, appellatione cessante, præstari faciatis ab vtraque parte calumniæ iuramentum, consuetudine 81), quæ legi contraria est, non obstante.

73) Nomen: *Helien.* non adest in hac inscriptione c. 6. comp. cit. nihilominus tamen legendum esse: *G. Helien. episcopo, et S. archid. Norwicensi.* recte monet AVGVSTINVS ad h. c.
74) *Vernesen.* C. R. 1. sed c. cit. *Norwien.*
75) *Vt*, legitur in cit. c.
76) Vox: *fideiussionis*, in C. R. H. L. edit. ant. et Gonz. desideratur.
77) *Et Io.* C. R. 1. et L. sed cit. c. et *Heliam.*
78) *Et Phy.* legimus in cit. c. quod *Phy.* denotare *Philippum*, docet idem AVG.
79) *Clericos*, est ibid.
80) *Lundun.* C. R. 1. *Lundon.* C. R. 2. et cit. c.
81) Laciniam capituli septem vltimarum vocum non habet cit. c. sed RAYMVNDVS addidit ex c. sequ. 7. compil. cit. 1. et c. 3. X. de fideiussor.

CAP. VI.

Procurator vel syndicus vniuersitatis ecclesiasticæ vel secularis, de calumnia iurare potest. H. d.

INNOCENTIVS III. *episcopo Placent.* (*ann.* 1203.)

Cum caussam *e*, quæ inter [*ven. fr. n.*] Rauennaten. archiepiscopum, et commune Fauentinum, super villa Luci, ac quibusdam aliis, vertitur, delegatis iudicibus duxerimus 82) committendam, et iidem 83) in negotio minime processissent; nos partibus dedimus in mandatis vt pro ipsa caussa nostro se conspectui præsentarent. Quorum procuratoribus cum instrumentis de rato, in nostra præsentia constitutis, [*cum aliquamdiu super lit. cont. receptione quorumdam testium et multis exceptionibus fuisset in nostra præsentia disputatum, nos tandem*] petitionem ipsius archiepiscopi per procuratorem ejus fecimus exhiberi: et ad eam, partem alteram [*etc.*] respondere, ac, interrogationibus et responsionibus redactis in scriptis, et lite coram nobis 84) plenissime 85) *f* contestata, fecimus calumniæ iuramentum ab ipsis procuratoribus 86) vtrinque præstari. 86*)

82) *Duximus*, C. H. L. et c. 1. comp. 3. h. t.
83) *Idem*, C. H. et L.

84) *Vobis*, C. H.
85) *Legitime*, C. R. 1.
86) Verba: *ab ipsis procuratoribus*, in c. cit. non leguntur.
86*) Presso pede sequitur INNOCENTIVS III. constitutionem Iustiniani in *l.* 2. *C. de iuram. propt. calumn.* Quamuis enim per *c.* 1. *X. h. t. in primo litis exordio*, illud præstandum esse dicatur: constat tamen ex *h. c.* hoc non de lite *inchoata*, sed *contestata* esse intelligendum, more antiquo, quo litis contestatio dicebatur *initium iudicii.* Expediret sine dubio, vt ante L. C. præstaretur: quia principaliter calumnia in ea potest committi per temerariam negationem.

CAP. VII.

Episcopus iurat de calumnia, si per seipsum elegit litigare, propositis tantum, non tactis Euangeliis. Si vero per syndicum litigat: per illum poterit iurare. H. d.

GREGORIVS IX. *episcopo Beluacen.* 87) (*ann.* 1133.)

Cum in caussa pecuniaria, quam inter te et R. 88) *g* motam esse proponis, non per te, sed syndicum, vel actorem elegeris litigare: per illum quidem præstandum erit calumniæ iuramentum. Quod si per te ipsum: propositis tantum, sed non tactis Euangeliis, sicut in dicendo testimonio, a te videtur huiusmodi iuramentum exhibendum. [*et infra.*]

Actor refutando iuramentum calumniæ sine caussa, cadere debet ab instituta actione: reus autem debet haberi pro confesso. Hoc dicit.

§. 1. Pœna vero recusantis hoc iuramentum, cum præstandum fuerit, est, vt actor ab instituta cadat actione 89), reus autem haberi debeat pro confesso,

87) *Beluenensi*, legitur in C. L.
88) *Et M.* C. R. H. et L.
89) *Ab instantia iudicii cadat*, C. R. 1.

TITVLVS VIII.
DE DILATIONIBVS.

CAP. I.

Summa sic, ne videatur conuenire rubricæ de appellationibus: *Citatio vocatoria cum peremptoria non debet esse nimis breuis; maxime vbi de rebus ecclesiasticis agitur: nisi necessitas aliud suggerat.*

ALEXANDER III. *Cantuar.* 90) *et Vigor. episcopis.* (*ann.* 1180. *Roma in Angliam. Vid. c.* 3. *Comp.* 1. *de dolo et contum.*)

Dilecti *h* filii [*nostri*], abbas et monachi 91) de H. 92) nobis insinuare curarunt 93), quod, cum caussam, quæ vertitur inter ipsos, et moniales de Leden. 94) super ecclesia de Alten. 95) decano 96) et archidiacono Lincon. 97) commiserimus terminandam; ipsi 98) timentes, se a [*prædictis*] iudicibus aggrauari, eo, quod ad primam citationem terminum 99) sibi 100) nimis breuem et peremptorium statuerunt *i*, ad nostram audientiam duxerunt appellandum 1): [*sed ipsi nihilominus prædictam ecclesiam præfatis monialibus adiudicauerunt. Nos igitur attendentes,*] quia non spectat ad iuris ordinem, diem peremptorium, [*et*] maxime cum de rebus ecclesiasticis agitur, nisi forte, necessitate vrgente 2), taliter 3) maturare 4), [*nec etiam in eos, qui se contumaciter absentant, sententiam taliter promulgare, nisi vt pars aduersa in possessionem mittatur, vt sic tædio affecti iudicis stare cogantur: frat. v. per A. S. præcipiendo*] mandamus, quatenus 5), si est ita, reuocato in irritum, si quid inueneritis post appellationem

90) *Carn.* C. B. 1. *Cauten.* C. R. 2. sed in c 3. comp. 1. de dolo et contum. ita sonat hæc inscriptio: *Alexander III. Cant. archiepisc. et Wig. episcopo.*
91) *Et conuentus monasterii de H.* C. R. 1.
92) *De N.* C. L. qui facit cum ipso concilio, in quo nomen est: *de Neubus.* sed in c. cit. legimus: *sancti H.*
93) *Sua insinuatione monstrarunt*, C. R. 1. *Nobis monstrarunt*, cit. c.
94) *De Lesen.* C. H. et c. cit. sed L. *De Losen.* erronee.
95) *De Leden*, C. R. sed c. cit. *de Altin.*
96) *Decano Lincon. et archid. commiserimus* etc. legimus in c. cit.
97) *Lundon.* C. R. 1. *Lincol.* C. R. 2.
98) Loco vocis: *ipsi*, legimus in cit. c. *prædicti abbas et fratres.*
99) *Diem peremtorium sibi statuerunt, ad audientiam nostram appellauerunt*, ita variat h. l. cit. c.
100) Pronom: *sibi*, abest a C. H.
1) *Appellarunt*, C. R. 1. sed L. et ed. ant. pro *duxerunt*, legunt: *duxerint.*
2) *Ingruente*, C. R. H. L. et c. cit.
3) *Ita*, cit. c.
4) *Mutare*, ed. Pith.
5) Mire differt hoc loco cit. c. in quo textus ipse ita sonat: *quatenus partes conuocetis, et, si constiterit, quod ita sententia lata fuit, eo, quod prædictæ partes venire aut iudicio stare noluerint, aduersam partem faciatis in ipsius ecclesiæ possessionem induci. Postea si statim, vel intra annum idem abbas vel fratres vobis præstiterint cautionem, quod vestro super hoc stabunt iudicio, possessionem ei restituatis.*

a *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil. et post Conc. Lat. sub. Alex. III. p.* 23. *c.* 4. b Frameuallis, *vet.* c *Vt in c.* 4. *et infra. de fideiuss.* d *Post concil. Lat. sub. Alex. III. part.* 23. *c.* 5. *et c.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp.* e *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.*

f *al.* legitime. g *al.* M. h *Post concil. Later. sub Alex. III. p.* 3. *c.* 5. *vbi est integra facti species.* i *Vide l. contumacia. ff. de re iud. et l. tres denuntiationes. c. quomodo et quando iud.*

pellationem huiusmodi attentatum, in caussa iuxta 6) priorum tenorem litterarum procedatis. 7)

6) *In caussa etc.* C. R. sed reliqua desunt: et in H. desiderantur omnia a verbis: *in caussa*, vsque ad finem.
7) C. L. post vocem *priorum habet etc.* et in ed. ant. a manu recentiori verba: *tenorem litterarum procedatis*, lineæ inscripta sunt.

CAP. II.

Induciæ deliberatoriæ denegantur reo, si per litteras citatorias plene potuit instrui, et deliberare super eo, de quo quæritur.

COELESTINVS III. (*ann.* 1195. *Romæ.*)

Præterea *a* [*in tuo petitorio*] adiecisti, quod, cum caussæ tibi a sede apostolica delegantur 8), in litteris 9) citatoriis rescriptum apostolicum inseris, vt, eo viso, deliberare valeat, qui ab altero conuenitur. *Cumque non ad primam et secundam canonicam citationem, sed ad tertiam tantummodo peremtoriam veniat, actore ad omnes citationes veniente, et ipse actor intentionem suam in iure proponat: reus vexationi eius intendens, tunc primo deliberatorias requirit inducias, cum actor eidem authenticum offerat, vt conferat cum rescripto, quod in prima citatione recepit, asserens etiam, quod tam longo citationis spatio, si voluerit, plenæ tempus deliberationis potuit habere.*] §. 1. (Quia igitur, quid agendum sit in hoc casu, desideras edoceri; taliter tibi 10) respondemus, quod, [*prædicto modo*] reo ad iudicium legitime 11) conuocato 12) *b*, si ex rescripto sibi transmisso plene potuit instrui super eo, de quo in iudicio 13) conuenitur 14), induciæ deliberatoriæ [*sibi*] non sunt vlterius indulgendæ: sed procedendum potius est ad examinationem caussæ, et finem ei debitum imponendum.

8) *Destinantur*, C. R. 1.
9) *Et in litteris*, C. R. L. ed. ant. et gloss.
10) Pron. *tibi*, abest a C. H. L. ed. ant. et c. 1. comp. 2. h. t.
11) Vox: *legitime*, non legitur in cit. c.
12) *Vocato*, est in eod. c.
13) *In iudicio*, non habet cit. c.
14) *Conueniebatur*, cit. c.

CAP. III.

Ex declaratione verbi generalis, vel ambigui positi in libello, nouæ induciæ deliberatoriæ dandæ non sunt, si per expressa potuit reus deliberare super ambiguitate illa, vel generalitate. H. d.

HONORIVS III. *Ferentino* 15) c *episcopo.* (*ann.* 1220. *Roma in Campaniam. conf. c.* 1. *comp.* 5. *h. t.*)

Litteræ tuæ ac petitio [*dilecti filii*] presbyteri 16) *d* sanctarum 17) Priscæ et Aquilæ 18) de vrbe 19), nobis exhibitæ continebant, [*quod, cum caussam, quæ inter ipsum archipresbyterum ex vna parte, et nobiles viros Andream Alatrin. et G. et fratres et filios eorum ex altera, super quibusdam possessionibus et rebus aliis vertitur, tibi duximus committendam,*] idem presbyter contra nobiles viros A. et G. 20) libellum ecclesiæ suæ nomine obtulit, continentem, quod pensio de 21) [*dictis*] possessionibus soluta non fuerat ipsi ecclesiæ, elapsis iam tribus annis, et vltra. Nobilibus vero ipsis petentibus, vt explicaret ipsis 22) spatium, quod per hanc adiectionem, et vltra, significari 23) volebat, et ipso presbytero exprimente, quod septem annis fuerat in dictæ pensionis solutione cessatum: [*et*] iidem [*nobiles*] dicentes, libellum esse huiusmodi expressione mutatum, longiores ad deliberandum petierunt inducias. Quas quia denegasti eisdem, ad nostram 24) audientiam appellauerunt. Nos igitur appell. huiusmodi friuolam reputantes, [*fraternitati t.*] mandamus, quatenus 25), ea nequaquam 26) obstante, in negotio ipso, ratione præuia, procedas iuxta priorum continentiam litterarum.

15) *Ferrariensi*, C. R. 1. sed H. *Florentino*, L. et ed. ant. *Ferrentino*, in c. 1. comp. 5. h. t. habetur: *Ferentinati*, quod vocabulum conuenit cum textu nostro. Indigitatur autem ciuitas *Ferentium* in ditione pontificia: *Citta di Ferentino.* CIRONIVS ad h. c.
16) *Archipresbyteri*, rectius C. R. H. L. ed. ant. et c. cit. per totum.
17) *Sanctorum*, C. R. 2. ed. ant. et c. cit.
18) *Aquiliæ*, legitur in ed. ant.
19) *Denuo*, est in cit. c. pro: *de vrbe.*
20) verba: *contra nobiles viros A. et G.* omittuntur in cit. c.
21) *Pro*, est in cit. c.
22) *Exemplificaret eis*, C. H.
23) *Vltra significare*, ibid.
24) Præpos: *ad*, in C. R. H. et cit. c. deest.
25) Vocabulum: *quatenus*, abest a C. H.
26) *Nequicquam*, C. R. 1.

CAP. IV.

Si citatus in caussa ardua de longinquo vocatur pro publica vtilitate, etiam ad locum iudicii, ita, quod intra terminum citationis deliberare, et alia sibi necessaria ad comparendum explicare non potuit: in termino respondere non cogitur, si reperiatur in loco iudicii, sed habebit nouas inducias. H. d. notabiliter.

GREG. IX. *Abbati Aquæ viuæ Turonen. diœc.* (*Ord. S. Ben.*) *et archidiac. Turonen.* (*ann.* 1234. *Roma in Galliam.*)

Exposuit nobis Bituricensis archiepiscopus: [*et infra*] Burdegalen. archiepiscopo dedimus in *e* mandatis 27) vt super iure primatiæ, quam in eo et in prouincia 28) sua dictus Bituricen. archiepiscopus 29), se habere proposuit 30), ad initium proxime præteritæ Quadragesimæ, quod ei terminum peremtorium assignauimus, per se, aut per 31) procuratorem idoneum, se conspectui nostro præsentaret *f*. Cumque postmodum personaliter vocatus pro ecclesiæ Romanæ subsidio, ad nostram *g* audientiam 32) accessisset 33): dictus Bituricen. archiepiscopus apud sed. apostolic. constitutus, postulauit instanter, vt in eodem negotio procedere deberemus. Idem vero Burdegal. archiepiscopus ad propria rediens, constituit pro se procuratorem in ipso negotio, qui, saluis exceptionibus sibi competentibus in respondendo et defendendo, ac aliis 34), omnia faceret, quæ in propria erat persona facturus. Petente ergo archiepiscopo supradicto 34*), vt prælatus procurator responderet eidem, ille excipiendo proposuit, se ad hoc non teneri: cum pro alia maiori caussa, pro publica scilicet vtilitate, dictus Burdegalen. vocatus, pro absente reputari debuerat *h* et reuocandi domum priuilegium habuisset. Nondum etiam super hoc deliberauerat cum suffraganeis suis, et aliis, quorum consilium tam ardua caussa requirit: nec tempus 35) habuerat, in quo ad vtrumque negotium valuerit, sicut expediret, esse paratus. Sed pars altera econtra 36) respondit, quod, cum super quæstione prædicta prius fuerat euocatus, nostræ intentionis non fuerat primum mandatum per posterius reuocare. Temporis quoque spatium habuerat 37) tam prolixum, vt potuisset 38), si voluisset, super caussa deliberare prædicta, sicut 39) fecerat cum quibusdam, et commode vtrinque negotio imminere. [*et infra.*] Nos igitur de consilio fratrum nostrorum vsque ad proximum 40) *i* venturum 41) festum natiuitatis Dominicæ dilationem adhuc sibi duximus indulgendam,

27) *In præceptis*, C. L.

28) Præpos. *in*, a C. R. et. L. abest.
29) Vox: *Archiepiscopus*, a C. R. et H. abest.
30) *Proponit*, C. R. L. ed. ant. et Gonz.
31) Præp. *per*, in C. H. est omissa.
32) *Præsentiam*, C. R. H. et L.
33) *Accedens*, ed. ant. 34) *Alia*, C. H.
34*) *Bituricensi* pro *supradicto*, ed. ant.
35) *Nec ipse tempus*, C. H.
36) *Contra*, C. L.
37) *Habuit*, C. H.
38) *Quo potuisset*, C. R. 1.
39) *Sicut et*, C. R. H. et L.
40) *Ad primum*, C. R. sed L. *ad primo venturum.*
41) *Futurum*, C. H.

TITVLVS IX.
DE FERIIS.

CAP. I.

Diebus dominicis mercari, litigari, iudicari, vel iurari non debet: sed de vespera in vesperam debent celebrari.

Ex concilio apud Compendium. *k* (*ann.* 833. *in Gallia.*)

Omnes dies dominicos a vespera in vesperam cum omni veneratione decernimus obseruari 42), et ab omni illicito opere abstinere: vt in eis mercatum minime fiat, neque placitum 43), neque 44) aliquis ad mortem vel ad pœnam iudicetur, nec sacramenta 45), nisi pro pace, vel alia necessitate, præstentur.

42) *Obseruare*, c. 1. comp. 1. h. t.
43) *Mallum vel placitum publicum* dicitur in synodo Suessionensi sub CAROLO CALVO *c.* 8. apud BALVZIVM *tom. II. capitul. p.* 55. nihilque aliud designauit, quam conuentum publicum iudicii celebrandi caussa Germanice, *Landgerichte*, quæ iudicia festis diebus haberi prohibita.
44) Pro, *neque*, in c. cit. est *vbi*.
45) *Nec sacramenta iurentur, nisi pro pace facienda.* legimus ibidem.

CAP. II.

Festorum principium et finis fieri debet, secundum ipsorum magnitudinem, et consuetudinem regionis. Hoc primo. *In præcipuis festis et intra Pascha et Pentecosten, non fit sollemnis genuum flexio. Si tamen tunc clerici vel episcopi ordinentur: secundum ordinationis modum genua flectuntur.* Hoc secundo. *Romana ecclesia speciale festum de Trinitate non facit: seruatur tamen de hoc cuiuscunque ecclesiæ consuetudo.* Hoc tertio.

ALEXANDER III. *l* *Terdon.* 46) *archiep.*

Quoniam *m* in parte: [etc. et *infra. Vestram volumus prudentiam certa cognitione tenere; quoniam,*] licet scriptum sit, de vespera 47) in ve-

46) Verba hæc non leguntur in C. R. H. L. et edit. ant. et sine dubio vitiosa sunt: quia ex verbis vltimis additis liquet, decretalem hanc cuidam archiepiscopo, non *episcopo Terdonensi*, scriptam fuisse, vt GONZAL. recte obseruat contra CVIACIVM. Probabiliter legendum esse censet IANVS A COSTA *ad h. t. Vpsalensi archiepiscopo*, ad quem plures epistolas scripsit ALEXANDER III., vt ad *c.* 10. *X. de iudic. not.* 41. iam obseruaui. Idem suadet *c. sequ.* quod non *Tribariensi*, sed *Vpsalensi* inscriptum videtur, ceu *captura balenum*, cuius ibidem fit mentio, designat.
47) *A vespera*, C. H.

a *C. 1. eod. tit. in 2. comp.* b euocato. c *al.* Ferrarien. *al.* Florentino. d *Eccl. S. Pauli in vrbe Rom. præest abbas vnus: et huic ecclesiæ deseruiunt 7. Presb. Card. quorum vnus est presb. cardinalis S. Priscæ. Ergo hic non* archipresbyteri *legendum, sed* presbyteri: *nihilominus tamen,* archipresbyteri, *legitur in omnib. manuscr.* e Præceptis.

f *Vid. leg. 1. et ibi gloss. et DD. C. eodem.* g *alii:* præsentiam. h *Vide l. actione. §. Labeo. ff. pro soc. et l. 1. in fin. ff. soluto matr.* i primum. k *Burch. 2. decr. cap. 81. Iuo part. 4. cap. 16. et c. 1. eod. tit. in 1. compil. vide Couarruuiam libr. 4 var. Resol. cap. 19.* l *al.* Trid. archiepisc. *al.* Triciliensi archid. m *Cap. 2. eod. tit. in 2. compil. Gen. 2. Exod. 16. et 20. Leuit. 23. Num. 28. Deut. 5.*

speram

speram 48) celebrabitis sabbatha vestra, festorum tamen principium et finis, iuxta eorum qualitatem, et diuersarum regionum consuetudinem debet attendi 49): et, sicut magnitudo dierum exigit [*celebrari, sic*] prius incipere, et tardius terminari [*vera ratione videntur.*] [*et infra.*] §. 1. Diebus autem dominicis et aliis præcipuis festiuitatibus, siue inter pascha et pentecosten. 50) genuum *a* flexio nequaquam debet fieri: nisi aliquis ex deuotione id velit facere in 51) secreto. §. 2. In consecrationibus *b* autem episcoporum, et clericorum ordinationibus, consecrans et consecratus 52) tantum genua flectere possunt: secundum quod consecrationis modus requirit. §. 3. Praeterea festiuitas sanctæ Trinitatis, secundum consuetudines diuersarum regionum a quibusdam consueuit in octauis pentecostes, ab aliis in dominica prima ante aduentum Domini celebrari. Ecclesia siquidem Romana in vsu non habet, quod in aliquo 53) tempore huiusmodi celebret 54) specialiter festiuitatem: cum singulis diebus, Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, et cætera similia 55) dicantur ad laudem pertinentia Trinitatis. [*Quare tibi, frater archiepiscope, de vsu pallii eo die, qua Trinitatis festiuitas celebratur, certum nequaquam potuimus dare responsum.*]

48) *Ad vesperam*, C. R. 2. L. et. c. 2. comp. 2. h. t.
49) *Considerari*, est in cit. c.
50) *Pentecostes*, C. H. per totum.
51) Præpos. *in*, omittit cit. c.
52) *Consecrandus*, ibid.
53) *Vt in aliquo*, C. R. H. L. et c. cit.
54) *Celebraret*, C. R. 1.
55) *Consimilia*, C. R. L. et cit. c.

CAP. III.

Propter necessitatem alimentorum, licet diebus feriatis in honorem Dei operi seruili intendere, maxime circa rem tempore perituram. H. d.

IDEM *Triburien.* 56) *archiepiscopo.* c [*et eius suffraganeis*] (*ann.* 1160. *Roma in Germaniam.*)

Licet tam *d* veteris, quam noui Testamenti pagina septimum diem ad humanam quietem specialiter deputauerit 57), et tam eum, quam alios dies maiestati altissimæ 58) deputatos, nec non natalitia sanctorum martyrum ecclesia decreuerit 59) obseruanda: et in his ab omni 60) opere seruili cessandum: [*nos tamen, cui ab omnium Prouisore ecclesiæ est regimen commissum, super his, quæ necessitas exegerit, Christi fidelibus tenemur commode prouidere, vt, si quando eos non seruili operi, id est, actioni peccati sed necessaria victui et vestitui quærendo forte intendere contigerit, volumus, vt eis Ap. sed. prouidentia, misericordia consueta subueniat. Inde siquidem est, quod regio vestra non multis frugibus abundet, et mare, in quo populus maiorem consueuit habere sustentationem, sterilius solito effectum fuisse multorum relationibus cognoscentes, B. Petri auct. et nostra*] indulgemus, vt liceat parochianis vestris diebus dominicis, et aliis festis, præterquam in maioribus anni sollemnitatibus, si alecia 61) terræ se inclinauerint 62), eorum captioni, ingruente necessitate 63), intendere: ita, [*tamen,*] quod post factam capturam ecclesiis circumpositis et Christi pauperibus congruam faciant portionem. [*Si autem illi, qui aliquos dies in pane et aqua ex iniuncta sibi poenitentia tenentur peragere, panem quo vescantur, non habent, leguminibus aut piscibus, aut aliis cibariis, si necessitas exegerit, reficiantur, moderata tamen discretione habita, quod his non ad delicias, sed ad necessariam solummodo sustentationem vtantur.*]

56) Vel potius *Vpsaliensi archiepiscopo*, vt ad *c. præcedens in f.* notaui.
57) *Deputauit*, est in c. 3. comp. cit. 2. h. t.
58) *Altissimi*, est ibid.
59) *Decernit*, ibid.
60) *Ab omni sit*, C. H.
61) *Allecia*, cit. c.
62) *Se inclinauerint*, C. R. 1. *se inclinauerit*, H.
63) *Congruenter*, cit. c.

CAP. IV.

Tres septimæ, quibus canon prohibet fieri nuptias, ante festum Ioannis Baptistæ, non continuantur festo: sed intelligitur de septimana Ascensionis cum duabus sequentibus.

CLEMENS III. (*ann.* 1190. *Romæ.*)

Capellanus tuus, frater episcope *f*, coram nobis ex parte tua proposuit, quod, cum statuta 64) canonica declarent nuptias tribus septimanis 65) ante festum natiuitatis 66) B. 67) Ioannis Baptistæ minime celebrari debere, quidam hebdomadas illas absque interpellatione continuandas intelligunt. Alii vero inter festum et ipsas volentes facere interuallum, illud, dicunt, ob reuerentiam festiuitatis pentecostes fuisse statutum, quæ in septimanis istis 68) solet interuenire quandoque: et sic a tribus diebus rogationum ante ascensionem Domini inchoantes, vsque at octauum diem post pentecosten 69), illis hebdomadis 70) computatis, illo tantum spatio temporis celebrari nuptias *g* non permittunt, earum celebrationem abinde nullatenus inhibentes. Quia ergo 71) consulti fuimus, vtra istarum 72) opinionum potior videatur: nobis et fratribus nostris apparuit, quod, licet 73) ea sit 74) Romanæ eccles. consuetudo, [*a longis retro temporibus obseruata,*] vt, quocunque tempore matrimonium contrahatur, consensu interueniente legitimo de præsenti, quia 75) tamen a septuagesima vsque ad septimum diem 76) *h* post pentecosten celebrari nuptiæ non sinuntur 77), et postea etiam 78) tribus 79) septimanis, vel pluribus, ante festiuitatem sancti Ioannis sine differentia celebrantur 80), posterior sententia meliori et subtiliori nititur 81) ratione, et, siue secundum canones a septuagesima vsque post 82) octauas paschæ, siue iuxta consuetudinem ecclesiæ Romanæ 83) vsque post septimum diem 84) festi pentecostes 85), quod caret octauis 86), nuptiæ suspendantur 87) in dominica, quæ sequitur, [*et*] deinceps 88) possunt licite celebrari. 89)

64) Intelligit *decretum* GRATIANI, ibique relatum concilium in *c.* 10. *C. XXXIII. q.* 4. quia illud *statuta* canonica continebat.
65) *Ebdomadis*, C. R. H. et L.
66) Vox: *natiuitatis*, a C. R. L. et ed. ant. abest, sed glossa addidit: *scil. natiuitatis.*
67) *Sancti Iohannis*, C. L. et c. 4. comp. cit. 2.
68) *Ipsis*, C. R. H. L. et cit. c.
69) *Pentecostes*, C. H. et L.
70) *Hebdomadibus*, C. H. et cit. c.
71) *Igitur*, C. R. H. L. et cit. c.
72) *Quæ istarum*, C. R. 1. *quæ illarum*, C. R. 2.
73) *Cum*, est in cit. c. pro *licet.*
74) *Talis*, C. R. 1.
75) *Quia*, non habetur in cit. c.
76) *VII. dies*, C. H. et. ed. ant. sed C. L. et cit. c. integris litteris legunt *septem dies.*
77) *Sinantur*, est in cit. c.
78) Copula: *etiam*, a C. R. abest.
79) *In tribus*, C. R. 2.
80) *Celebrentur*, cit. c.
81) *Innititur*, C. L. sed *fouetur*, est in cit. c.
82) *Vsque ad*, C. L. et ed. ant. quæ etiam habet: *octauam* loco *octauas.*
83) Vox: *Romanæ* deest in C. H. et. L.
84) *Post septem dies*, C. L. et ed. ant.
85) Vox: *festi*, a C. R. 1. abest. L. vero legit: *festi pentecosten* pro *pentecostes.*
86) *Quæ caret.* C. R. 1. *qui caret octaua*, H. *qui caret octauis*, L. et cit. c. *Octauæ* autem sunt *festorum sollemnium conclusiones*, ex iudaismo assumtæ et receptæ, quia iudæis iniunctum erat in lege Mosaica, vt *primo die* festorum sollemnium esset sabbathum, et *die octauo* pariter *Exod. XII*, 16. *Leuit. XXIII*, 7. 8. 35. 36. quibus duobus diebus conuentus sacri, et ab omni opere abstinendum erat. Conf. *Num. XXIX*, 35. *Deut. XVI*, 8. Iam seculo IV. pascha hoc modo celebrarunt Christiani, vt integra hebdomade conuentus agerent cum sermonibus aliisque deuotionis exercitiis, teste CHRYSOSTOMO *homil. XXXIV. de resurrect. Christi*, ita, vt dominica post pascha conclusio sollemnitatis esset. Postea ad quæuis festa sollemniora hæ octauæ tractæ: quamuis *festum Trinitatis* his caruerit, cuius ratio solida vix dari potest. V. *c.* 2. *in f. h.*
87) *Suspenduntur*, C. R. 2.
88) *Et deinceps*, C. L. ed. Cont. ant. Pith. et c. cit.
89) *Indistincte valeant celebrari*, cit. c.

CAP. V.

In feriis introductis in honorem Dei et sanctorum, nisi ob necessitatem vel pietatem, iudicium exerceri non potest, etiam de consensu partium: feriis tamen introductis fauore hominum, partes renuntiare possunt.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1232. *Romæ.*)

Conquestus est nobis: [*et infra.*] Quamuis non prorogari, sed expediri deceat *i* quæstiones: debet tamen iudicialis strepitus conquiescere feriatis, qui ob reuerentiam Dei noscuntur esse statuti, scilicet natalis 90) Domini, sancti Stephani, Ioannis 91) Euangelistæ, innocentium 92), sancti Siluestri, circumcisionis, Epiphaniæ 93), VII. diebus 94) Dominicæ passionis, resurrectionis, cum VII. sequentibus 95), ascensionis 96), pentecostes 97), cum duobus *k* qui sequuntur 98), natiuitatis Ioann. 99) Baptistæ, festiuitatum omnium virginis gloriosæ 100), XII. Apostolorum, et præcipue Petri et Pauli, beati Laurentii, dedicationis beati Michaelis, sollemnitatis omnium sanctorum, ac diebus Dominicis, cæterisque sollemnitatibus, quas singuli episcopi in suis diœcesibus cum clero et populo duxerint sollemniter venerandas 1); quibus 2) vtique sollemnibus feriis, nisi necessitas vrgeat, vel pietas suadeat, vsque adeo conuenit ab huiusmodi abstinere, vt, consentientibus etiam partibus, nec processus habitus teneat 3), nec sententia 4), quam contingit 5) diebus huiusmodi promulgari,

90) *Natale*, C. R. 1.
91) *Sancti Iohannis*, C. L. per totum.
92) *Innocentum*, C. R. 1. L. et ed. ant.
93) *Epiphaniarum*, C. R. 1. H. et L. sed in primo est præmissa copula *et.*
94) *Et septem diebus*, C. L.
95) *Sequentibus diebus*, ibid.
96) *Diebus ascensionis*, C. H.
97) *Et pentecostes*, C. R. 1.
98) *Qui subsequuntur diebus*, C. R. 1. *subsequuntur*, H. et L.
99) Nomen: *Ioannis*, desideratur in ed. Pith.
100) *Virginis Mariæ*, C. R. 1.
1) *Celebrandas*, ibidem.
2) *Quibus vtique*, C. H.
3) *Valeat*, ibid.
4) *Sententiam*, C. R. 1. et ed. gloss.
5) *Contigerit*, C. R. 1.

a *Vide Burch. l.* 13. *c.* 3. b *al.* consecratione. c *In plerisque* episcopo, *non* archiepisc. d *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil. Arnald. Albertin. in Rub. de hæret. libr.* 6. *quæst.* 12. §. *quintus eor. num.* 23. *Couarruuias l.* 4. *var. resol. c.* 19. *num.* 4. e *al.* Cœlestinus. f *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *compil. Burch. l.* 13. *decr. c.* 21.

g *Vide conc. Trident. sess.* 24. *in doctr. de sacr. matr. can.* 11. *et ead. sess. de reform. matr. c.* 10. *et conc. Laodicens. c.* 52. h *al.* septem dies, *vt infra post* 7. *dies.* i *al.* debeant. k *al. ita:* cum duobus diebus, quæ subsequuntur.

licet diebus feriatis, qui gratia vindemiarum vel meſſium ob neceſſitates hominum indulgentur, procedi valeat, ſi de partium proceſſerit voluntate.

TITVLVS X.
DE ORDINE COGNITIONVM. 6)

CAP. I.

Contra mulierem vindicantem aliquem in maritum, admittitur exceptio conſanguinitatis; quæ prius diſcutienda eſt, quam ſuper matrimonio pronuntietur: et ſufficit ſuper ipſo principali pronuntiare. H. d.

CLEMENS III. *Alatrino 7) episcopo* a (*ann.* 1190. *Romæ.*)

Intelleximus b, quod, cum quædam mulier peteret quendam in virum, teſtes ad ſuæ intentionis aſſertionem induxit 8) per quos pars viri futurum ſibi præiudicium metuens, exceptionem conſanguinitatis obiecit, ex qua intendit petitionem mulieris [*prorſus*] elidi. [*Quia vero nos conſulere voluiſti, an prius de impedimento conſanguinitatis, ſit agendum, quam ſuper cauſſa matrimonii ſententia profeѕratur:*] inquiſitioni tuæ taliter 9) duximus reſpondendum, quod, cum, exceptione probata, quæſtio principalis perimatur, ante eſt cognoſcendum de ipſa, quam ad definitionis articulum procedatur. Quo facto, virum ab impetitione mulieris, prout expoſcit ratio iuris, abſoluas.

6) In comp. I. ipſe titulus ita ſonat: *de ordine iudiciorum*: ſed in comp. 3. *de ordine conditionum.* Denique in 5. comp. *de ordine cognitionis*

7) *Aletrino*, eſt in c. I. cit. comp. I.

8) *Induxerit*, ed. ant.

9) Vox: *taliter*, deeſt in C. H. L. et. cit. c.

CAP. II.

Si reus contra actorem ſpoliatorem ſpoliationem opponit, aut excipiendo; et tunc prius auditur, et, ea probata, reſpondere non cogitur; ſed per hoc non reſtituitur: aut agendo, et tunc ſimul vtraque quæſtio terminatur, et, ea probata, reſtituetur.

INNOCENTIVS III. *episcopo Narmarinenſi.* 10) c (*ann.* 1206. *Roma in Vmbriam.*)

Cum dilectus filius d abbas de Ferentino 11) [*ad noſtram præſentiam acceſſiſſet, conquerens*] de nobilibus viris 12) [*O. et A. fratre ipſius et filiis R.*] dominis de Artone 13) e [*partibus in noſtra præſentia conſtitutis, dil. f. n. G. tit. S. Mariæ trans Tiberim et G. tit. S. Prudentianæ presbyteros card. deputauimus auditores, in quorum præſentia ſuam abbas*] depoſuerit 14) quæſtionem, quod [*præfati nobiles, nulla requiſitione præmiſſa,*] manu armata, et cum exercitu ad caſtrum 15) monaſterii [*Ferentini et Gab.*] venientes, in prædis 16) animalium, [*ſegetum combuſtionibus, captionibus hominum, homicidiis perpetratis*] et [*damnis*] aliis [*vſque ad L. libras Lucen. præter ſtragem hominum et iniurias irrogatas,*] damnificare dictum cœnobium præſumpſerint 17): de quibus [*et aliis pariter, quæ vellet proponere contra ipſos,*] iuſtitiam ſibi fieri poſtulabat. Et citra 18) litis conteſtationem ſub forma exceptionis fuit ex aduerſo reſponſum, quod, [*cum abbas ipſe nobilibus viris O. et R. promiſerat, præſtito iuramento, quod eos contra omnes homines, exceptis Rom. pont. et imper. ac legatis ipſorum ad retinendum, quod tunc habebant in caſtris, villis et bonis aliis, et recuperandum ſine fraude et malo ingenio, ſi eorum aliquid amitterent, adiuuaret,*] per ipſius dolum et violentiam caſtrum Sirati 19) amiſerant; quod et progenitores eorum tenuerant, et ipſi poſſederant in quiete, et ſibi petentes prius reſtitui, quam petitionibus ipſius reſponderent: præſertim cum teſtes haberent præſentes, per quos intentionem ſuam in continenti probare volebant, [*et quod reſtitutio ante cauſſæ ingreſſum deberet fieri ſpoliatis vtriusque iuris auctoribus oſtendere conabantur.*] Verum ex parte abbatis fuit 20) taliter replicatum, quod [*libello ſuo ſecundum regulam iuris, quia dicitur, vt, qui prior appellat, prior agat, debebat primitus reſponderi,*] ab eo reſtitutio peti non 21) poterat; quia 22) non fuerat ſpoliator: præſertim cum dictum caſtrum 23) ad ius et proprietatem ſui monaſterii pertineret, quod etiam pars aduerſa nullatenus denegabat. Vnde et f verus 24) dominus, ad quem ab alio res ſua poſſeſſa reuertitur, etiam 25) poſt tempora longiora, retentionis debebat 26) commodum obtinere: et iudicium reſtitutorium contra ſpoliatorem tantum competere dignoſcitur 27). [*Pro damnis quoque illatis reſtitutio poſtulari non poterat; ſed ad ea debebat actio competens intentari: alioquin, cum et pars abbatis damna grauiſſima ſibi quereretur illata, prius reſtituenda fuerant, ſi pro huiuſmodi eſſet reſtitutio facienda ſecundum tenorem regulæ memoratæ. Capitula quoque de reſtitutione facienda loquentia, locum habere in criminalibus aſſerebant: quando et quis ab aduerſario ſpoliatur, et ſuper re ipſa, qua ſpoliatus fuerat, conuenіatur. Cæterum ex parte abbatis regulam introductam aduerſa pars in mutuis petitionibus locum habere dicebat: cum cauſſæ viciſſim tractatæ vna poſtea ſententia terminantur. Cumque vero pars aliqua poſt reſtitutitonem, vel alio modo aliquid ſibi deberi proponit, et altera in modum exceptionis ſe aſſerit ſpoliatam, et ante reſtitutionem ſuam nullatenus reſponſuram: de incidenti aſſerebat antea cognoſcendum. Cum autem ea, quæ præmiſimus, et alia quædam prædicti cardinalis nobis et fratribus noſtris fideliter retuliſſent:*] nos diſtinguendum eſſe credimus 28), vtrum ſpoliationis quæſtio ab eiſdem 29) nobilibus ſit obiecta in modum actionis ad reſtitutionem petendam, an in forma exceptionis, ad intentionem aduerſarii repellendam. Cum, ea in modum actionis propoſita, intelligantur 30) mutuæ petitiones ſeſe tanquam diuerſæ 31) minime contingentes: ac per hoc iuxta regulam iuris 31*) [*præmiſſam*] qua dicitur: qui prior appellat, prior agat 32), quæ prius 33) eſſet 34) propoſita, prius foret 35) tractanda: quanquam in idem iudicium ambæ deductæ, viciſſimque tractatæ, ſimul eſſent eadem ſententia 36) terminandæ. Sed quoniam quæſtio illa fuit ab eiſdem nobilibus tantum in modum exceptionis obiecta, [*de communi fr. n. conſilio*] interloquendo pronuntiauimus, vt probationes eorum ſuper ipſa exceptione primitus audirentur 37), et, ea probata legitime, abbati non cogerentur reſpondere ſuper petitionibus memoratis, donec reſtituerentur ab ipſo: cum ſpoliatori ſpoliatus ante reſtitutionem non cogatur vllatenus reſpondere. 38)

§. I. Verum 39), ſpoliatione in modum exceptionis tantum probata, non eſt per hoc 40) reſtitutio facienda. Quemadmodum, ſi 41) in modum exceptionis aliquod crimen teſti obiicitur, vt [*ſic*] a teſtimonio repellatur, etſi crimen contra eum ciuiliter probatum fuerit, non ideo ſibi pœna infligitur ordinaria; ſed eius duntaxat teſtimonio non creditur: quod ea ratione contingit, quoniam in ipſum accuſatio non procedit, teſtes etiam, quorum teſtimonium reprobatur, inter 42) infames quaſi ex falſo teſtimonio non habentur.

10) *Narn.* C. R. I. rectius legit, quia *Narnienſi epiſcopo* ſcripta eſt hæc decretalis, et *Narnia* ciuitas Vmbriæ eſt. *Narin* C. R. 2. *Narinenſi*, L. et ed. ant. Denique c. I. comp. 3. h. t. *Marinenſi.*

11) *Ferentillo*, C. R. 2. H. L. ed. ant.

12) vox: *Viris*, a C. R. I. abeſt.

13) *Arone*, C. R. I. ſed *Arone*, C. R. 2. *Arrone*, L. tandem cit. c. *Arion.*

14) *Depoſuit*, cit. c.

15) *Ad caſtra*, ibidem.

16) *In prædiis*, ed. ant.

17) *Præſumſerunt*, C. L. ed. ant. et cit. c.

18) *Et*, C. R. ſed H. *et eis citra.* L. *ei circa*, ed. ant. *ei citra.* c. cit. *cui citra.*

19) *Birati*, C. R. I. ſed C. R. 2. *Syracti*, et H. *Siratum.* L. et ed. ant. *Siracti*. cit. c. *Samiti.*

20) *Fuerit*. C. H. et c. cit.

21) Pro *non*, legimus in c. cit. *nec*, et quidem ab initio commatis.

22) *Qui*, c. cit. edit. Pith. et Cont.

23) *Dictum*, non eſt in c. cit. ſed pro eo *Caſtra Surati*, legimus ibidem.

24) *Vt verus*, C. R. I. et L. in quo manus recentior particulam: *vt* addidit, ſed in C. R. 2. partic: *vt*, deleta eſt. in H. et ed. ant. copula *et* deeſt.

25) *Et etiam*, C. L.

26) *Debeat*, C. H.

27) *Dignoſcatur*, C. R. H. L. et c. cit.

28) *Credentes*. eſt in c. cit.

29) *Ab eiuſdem*, C. L.

30) *Intelliguntur*, ed. ant.

31) *Diuerſæ petitiones ſeſe minime etc.* cit. c.

31*) Intelligit *l.* 29. *D. de iudic.* in qua ICtus ait: *qui prius appellat, agit* h. e. pro *actore* in inſtantia appellationis habetur, vtroque forſan appellante. Hæc vero regula plane huc non pertinet, nec fundamentum deciſionis præſtare debuit pontifici.

32) Verba ſequentia non exſtant in c. cit. *qua dicitur: qui prior appellat, prior agat.*

33) *et quæ prius*, C. R. I.

34) *Eſſent*, ed. ant.

35) *Prior eſſet*, C. H. ſed edit. ant. *forent.*

36) *Vna eademque ſententia*, C. R. I.

37) *Audiantur*, C. H.

38) Quod inde in foro collegerunt, quia iura volunt, ſpoliatum *ante omnia*, i. e. reiectis quibuscunque exceptionibus, eſſe reſtituendum. Sed erronee hoc traxerunt ad quaſcunque actiones contra ſpoliatum a ſpoliatore motas, quod nec ad has reſpondere teneatur, nullam licet connexionem cum cauſſa ſpolii habentes. Vnde infinitæ calamitates, adminiſtrationem iuſtitiæ retardantes, in forum proruperunt, ceu iam obſeruaui ad *c.* 3. *C. III. q.* I. *not.* 95.

39) Pro dictione *verum*, exſtat in c. cit. *tamen.*

40) *Propter hoc*, C. R. et H.

41) *Cum*, cit. c.

42) Præpoſ. *inter*, non eſt in c. cit.

CAP. III.

Petenti hereditatem, obſtat exceptio natiuitatis: quæ prius debet coram eccleſiaſtico iudice terminari. Hoc dicit, ſecundum gloſſ. intelligendo, quod hic erat prius coram iudice ſeculari petita hereditas, et exceptum fuit de illegitimitate.

HONORIVS III. *Ludouico 43)* [*illuſtri regi Francorum.* (*ann.* 1219. *Roma in Galliam.*)

Tuam non credimus latere prudentiam, cauſſam natalium 44) [*ca-*

43) *Lodonico*, C. L. ſed ed. ant. *Ludoico*, denique in c. I. comp. 5. h. t. legimus: *Lodoico.*

44) Quæſtio natalium reginæ Cypri ADELAE dependebat ex *præiudiciali* exceptione, ipſi a THEOBALDO, fratre HENRICI II. Comitis Campaniæ, ipſiusque reginæ patris, obiecta, quod nata eſſet ex illegitimis nuptiis, cum matre eius ISABELLA ab HENRICO II. contractis, vnde tota cauſſa ſucceſſionis in comitatum Campaniæ dependebat. Eadem exceptio ſorori eius PHILIPPAE obiecta erat, vt docent HONO-

a *Al.* Apetrino. *al.* Alatano. *al.* Alen. *al.* Alteran. b *Cap. vn. eod. tit. in* I. *compilat.* c *al.* Narmenſ. *al.* Nouarienſi. *al.* Varicenſi. *al.* Marin. d *Cap.* I. *eod. tit. in* 3. *compil.* e Arrone.

f *al.* vt.

riſſi-

rissimæ in Christo filiæ N. illustris] reginæ cypri, ad examen nostrum, vtpote, quæ ad forum ecclesiasticum pertinet, [*iam dudum*] esse delatam. [*Vnde claræ mem. Philippum regem Franciæ patrem tuum litteris nostris curauimus præmonere, vt, si forsan regina ipsa super successione comitatus Campaniæ, quæstionem proponeret coram eo, non audiret eandem, quousque terminata esset prædicta caussa natalium, ex qua illa noscitur dependere. Licet ergo, sicut eidem patri tuo scripsimus, velimus reginam ipsam in suis iustis petitionibus exaudiri;*] quia vero 45) *a*, antequam natalium caussa terminata esset, dependentem ex illa successionis caussam 46) incipere, nihil aliud esset, quám diuersis processibus intricare negotium, et confusione quadam iudicii ordinem perturbare: mandamus, quatenus, si 47) forte ab ipsa regina [*vel nuntio eius seu quolibet alio*] fueris super hoc requisitus, donec iam dicta caussa natalium apostolico iudicio finem acceperit, patienter exspectes. 48)

HONORII III. litteræ apud RAYNALDVM *ad ann. MCCXIX. n.* 38. in quibus significat, quod caussa natalium prædictæ PHILIPPAE coram se penderet. Adhuc sub GREGORIO IX. hæc lis durauit anno *MCCXXXIII.* ceu decent eiusdem litteræ ad *regem Francorum* aliosque scriptæ, a RAYNALDO *ad cit. ann. n.* 62. laudatæ. Vnde constat, nondum hanc controuersiam fuisse finitam, vt fere dicere possis, hanc decretalem magis attribuendam esse huic pontifici, quam HONORIO III. Ad minimum expeditum est, eam non esse cum PITHOEIS referendam ad *annum MCCXIV.* quo adhuc vixit INNOCENTIVS III. nec HONORIVS III. solium papale ascenderat, sed magis *circa annum MCCXIX.* collocandam, si HONORIO III. tribuenda est. Loquitur enim decretalis de quæstione natalium IAM DVDVM coram se mota: quod magis asserere potuit GREGORIVS IX. in *epist. ad regem Franciæ anno MCCXXXIII.* scripta.

45) *Tamen*, est in cit. c. pro *vero*.
46) Vox: *caussam*, deest in C. H.
47) Verba: *mandamus, quatenus*, a C. R. L. ed. ant. gloss. et Pith. absunt: in C. R. 1. recentiori manu superscripta sunt. In c cit. sequentia leguntur: *tuam quoque serenitatem præmonendam duximus et rogamus, quod, si* etc.
48) Post vocem *requisitus*, in cit. c. verba ipsa ita se habent: *eorum precibus aures regias, donec iam dicta caussa natalium apostolico iudicio finem acceperit, non inclines.*

CAP. IV.

Agens possessorio recuperandæ, non tenetur ante restitutionem suis spoliatoribus, nisi super quæstione spoliationis, respondere: potest tamen ab agendo repelli per exceptionem spoliationis. H. d.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1235. *Romæ.*)

Super spoliatione conuentus, aduersus restitutionem petentem non est, nisi super quæstione spoliationis, si eum reconueniat, audiendus; cum restitutionis petitio in hoc priuilegiata noscatur, vt ipsam 49) intentans non cogatur ante restitutionem spoliatoribus respondere *b*: quanquam ab agendo, spoliatione ab eis in modum exceptionis proposita 50) *c* repellatur.

49) *Vt eam*, C. R. 1.
50) *Opposita*, C. R. 1. H. L. et ed. ant.

TITVLVS XI.
DE PLVS PETITIONIBVS.
CAP. VNIC.

Ponit quatuor modos plus petendi, et pœnas plus petentium.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1234. *Romæ.*)

Consilium *d* prouidentiæ 51) dici non potest, quod pecuniam tibi debitam, ante terminum ab aduersario repetisti. Punitur enim importunitas plus petentium, si super petitione sua duxerint in iudicio persistendum, ita 52), quod, qui repetunt amplius sine caussa, in expensis aduersario condemnantur. §. 1. Qui autem plus loco, ad interesse tenentur *e*, pro eo, quod vtilitas adimitur debitoribus, quam haberent, si statuto loco soluissent. §. 2. Ei vero, a quo amplius *f* tempore 53) petitur, induciæ duplicantur: nec litem excipiet, nisi ei soluantur expensæ. §. 3. Te quoque dubitare non credimus, quod caussa plus petitur, cum aliquid in genere vel sub alternatione debetur, et rem in specie, vel vnum præcise peti contingit. §. 4. Re autem, si X. sint 54) debita et XX. repetantur. §. 5. Loco vero, cum quis, non vbi conuenit soluere, sed alibi conuenitur. §. 6. Tempore quoque, cum ante diem vel conditionem petitur, quod debetur.

51) *Prudentiæ*, C. H.
52) *Itaque*, ibidem.
53) *Temporis*, C. L.
54) *Sunt*, C. R. 1.

TITVLVS XII.
DE CAVSSA POSSESSIONIS ET PROPRIETATIS, (*in eodem iudicio mota.*)
CAP. I.

Caussa possessionis et proprietatis sub eodem indice terminari debet: nec contra absentem est pronuntiandum.

GREGORIVS I. Duci 55) *g* *Siciliæ.* (*libr. VII. ep.* 102. *Roma in Siciliam.*)

Susceptis *h* [*Magnitudinis vestræ epistolis contristati sumus, etc. et infra.*] Legali prouisione 56) decretum est, tam *i* momenti, quam proprietatis caussam, sub vno eodemque iudice 57) debere cognosci *k*: nec nos contra inauditam partem aliquid possumus diffinire,

55) *Felici*, C. H. L. ed. ant. et c. 1. comp. 1. h. t.
56) Prouocat ad *l.* 10. *C. de iudic.* in qua connexitas caussæ pro fundamento ponitur.
57) *Iudicio*, ed. ant. sed in c. cit. verba ita sonant: *in vno eodemque iudicio.*

CAP. II.

Si actum est possessorio et petitorio: potest index, receptis probationibus super vtroque, prius discutere probationes super possessorio, et illud terminare. H. d.

COELESTINVS III. (*ann.* 1195. *Romæ.*)

Ad vltimum interrogati fuimus *l*, si iudices deputati, vt de possessione et proprietate cognoscant 58), grauibus partium sumptibus parcere cupientes, de vtraque commixtim audiant 59) allegationes, pariter et testes admittant *m*: deinde prius audiant 59*) attestationes de possessione, et pronuntient 60) secundum tenorem illarum, vtrum licite hoc agatur. Nos autem, cum hoc sit in iure ciuili, 61) expressum, quod licite possit fieri, respondemus.

58) *Agnoscant*, C. L.
59) *Audiunt*, C. H. et L.
59*) *Audire possunt*, c. vnic. comp. 2. h. t.
60) *Pronuntiant*, C. H. L. et ed. ant.
61) Vel potius in *glossis* interpretum, ius ciuile in peruersum detorquentibus sensum. Iure ciuili enim cautum est, prius *possessionis* et TVNC DEMVM caussam *proprietatis* decidendam esse, *l.* 13. *C. de R. V. l.* 3. *C. de interdict.* non vero *commixtim* vtrumque iudicium peragendum, prout pontifex cum glossatoribus decernit, qualem commixtionem horret ordinatior iuris ciuilis ratio.

CAP. III.

Si spoliatus possessorio et petitorio simul agens, possessionem et spoliationem probat, sed non dominium seu proprietatem; obtinet in possessorio: sed succumbet in petitorio.

INNOCENTIVS III. *archiepiscopo et canonicis Sutrinis.* 62) (*ann.* 1206. *Roma in Tusciam.*)

Cum ecclesia Sutrina pastore *n* vacaret, vos conuenientes in vnum, et, sicut moris est, Spiritus sancti gratia inuocata, pastorem vnanimiter elegistis, petentes ipsius 63) electionem a sede apostolica confirmari. Verum [*dil. fil.*] clerici conuentualium ecclesiarum ciuitatis eiusdem [*apud nos de vobis*], consequenter suam deposuere querelam, quod, cum in episcoporum electionibus [*faciendis*] ipsi ac prædecessores eorum 64) consueuerint interesse, vos, eis, [*inuitis*] renitentibus et exclusis, ad [*faciendam*] electionem procedere præsumpsistis: quam ob hoc non confirmari, sed infirmari potius postulabant. 65) Partibus ergo 66) [*pro quæstione huiusmodi*] apud sed. apost. constitutis, [*dil. f. n. B. tit. S. Petri ad vincula, et I. tit. S. Priscæ presbyteros, et tit. S. Mariæ in Cosmedin diac. card. dedimus auditores,*] in [*quorum*] auditorum 67) præsentia testes vtrinque producti fuerant 68): et eorum depositionibus publicatis, pars canonicorum per testes a se inductos 69) intentionem suam, quod ad eos tandem spectaret electio, sufficienter dicebat 70) *o* esse probatam. Parte clericorum nihilominus asserente, quod per dicta testium, quos produxerant, et ipsi assertionem suam, quod electioni pontificum 71) interesse deberent, plenius probauissent: per quæ constare dicebant, eos electionibus trium episcoporum, qui ecclesiæ Sutrinæ vltimo et immediate præfuerant, cum canonicis cathedralis ecclesiæ adfuisse, vocemque habuisse cum aliis eligendi. Nos igitur 72), [*auditis allegationibus et rationibus partium et depositionibus ipsis diligenter inspectis,*] quoniam [*liquido*] deprehendimus, testes vestros in perhibendis testimoniis varios extitisse, atque aduersus fidem attestationis suæ coram auditoribus 73) vacillasse, [*sicut ipsi nobis postea retulerunt,*] et quod negatiuam 74) quodammodo adstruere satagebant, probare volentes, ius electionis ita *p* ad vos 75) spectare, quod ad aduersarios minime pertineret: per testes vero aduersæ partis fuit 76) sufficienter ostensum, quod in trium episcoporum

62) *Archipresbytero Sutrin.* C. R. 2. sed verba: *Archiepiscopo et*, ab H. absunt. In c. 1. comp. 3. h. t. tota inscriptio ita se habet: *Episcopo et canonicis Sutrien.* C. R. 1. *Capitulo Sutracen.*
63) *Illius*, legitur in C. L. sed c. cit. *ipsum*, omissa voce: *electionem.*
64) *Ipsorum*, C. H.
65) C. cit. in hoc commate sequenti modo variat: *quam ob hoc non confirmandam, sed infirmandam potius asserebant.*
66) *Igitur*, C. R. H. L. et ed. ant.
67) Vox: *auditorum*, non est in cit. c.
68) *Fuerant*, C. R. H. L. et c. cit.
69) *Productos*, c. cit.
70) *Dicebat*, C. R. 1. L. et cit. c.
71) *Pontificis*, C. R. 1. sed C. R. 2. *Pontificis Sutrini.*
72) *Nos ergo*, cit. c.
73) *Dictis card.* c. cit.
74) *Negationem*, est ibid.
75) *Ita quidem ad vos canonicos*, C. R. 1. sed C. R. 2. *ita ad vos*, in margine adiectum: *quidem*, H. et L. *ita quidem*, denique, *ita quidem ad se*, c. cit.
76) *Fuerit*, C. R. 1. et L.

a Tamen. b *Vid. l. bona fides, cum not. ff. depositi.* c *al.* opposita, *in manuscr.* d *Vid. Iosua. in §. si quis agens. Instit. de act.* e *Vid. l. 1. ff. de eo, quod certo loc.* f plus. g *al.* Felici. *Gregor. VII. Registri ind. 2. epist. 98. fine* 100. h *cap. 1. eod. tit. in 1. comp.*

i *al.* momentaneæ possessionis: *sed in registr. Greg. est* momenti. k *Vid. l. 1. et per totum tit. ff. de quib. reb. ad eundem iudic. eatur.* l *cap. vn. eod. tit in 2. comp.* m accipiant. n *C. 1. eod. tit. in 3. compil.* o Dicebat. p *al.* ita quidem.

electi-

electionibus, de quibus præmissum est, clerici præsentes adfuerint, et vocem habuerint 77) eligendi, præmissam electionem factam eis contradicentibus et exclusis, [*de fr. n. cons.*] decreuimus 78) irritandam, clericos sæpe dictos 79) in eam quasi possessionem, quam ante controuersiam motam habuerant, reducentes. Verum quoniam in quæstione prædicta quicquid iuris vtraque pars in electione habebat, deductum 80) in iudicium videbatur, cum iure ciuili 81) sit cautum, id venire in iudicium, non solum 82), de quo actum est 83), vt veniret, sed id non venire, de quo nominatim actum est, ne veniret, et secundum statuta canonica electiones episcoporum ad cathedralium ecclesiarum clericos regulariter pertinere noscantur 84), nisi [*forte*] alibi secus obtineat de consuetudine speciali: nec ex eo, *a* quod clerici antedicti se inter eligentes Sutrinos 85) episcopos probauerunt tertio extitisse, ius eligendi propter breuitatem temporis vsque ad præscriptionem legitimam non producti, sibi acquirere non potuerunt, et actore non probante, qui conuenitur, etsi nihil præstiterit, obtinebit: ab eorum impetitione super electionibus faciendis vos duximus absoluendos, prædictis 86) ecclesiarum clericis super hoc perpetuum silentium imponentes.

77) *Fuerunt et vocem habuerunt*, C. H. et ed. ant.
78) *Decernimus*, C. R. H. et c. cit.
79) *Sæpefatos*, c. cit.
80) *Deductum esse*, C. R. 1.
81) Regula quidem hæc in *l. 61. D. de iudic.* fundata, sed sine dubio de his, quæ et quatenus *compatibilia* sunt, intelligenda est. Verum ius ciuile a permixtione *possessorii* cum *petitorio* abhorret, constituitque de illo prius, et *tunc demum*, h. e. illo finito, de hoc agendum esse, vt ad *c. præced. not. 61.* obseruaui.
82) *Solum*, non habet c. cit.
83) *Nominatim actum est*, C. R. 1.
84) *Noscuntur*, est in c. cit.
85) *Sutrinen.* c. cit.
86) *Sæpe dictis*, C. R. H. L. ed. ant. gloss. Pith. et cit. c.

CAP. IV.

Idem dicit quoad intellectum, quod decretalis supra proxima.

IDEM *canonicis de Bethlehem*, 87) (*post ann.* 1210. *Roma in Palæstinam.*)

Cum super *b* electione Bethlehemitan. ecclesiæ 88) inter R. subdiaconum nostrum 89), et P. canonicum sepulcri Dominici [*nuper in nostra præsentia*] quæstio verteretur, vtroque se pro electo gerente: cum præfatus subdiaconus 90) a [*v. f. n.*] patriarcha Hierosolymitano fuerit confirmatus, [*alter vero fauorem regum obtineret, eis dil. f. P. Basilicæ XII. Apostolorum I. titul. S. Stephani in monte Cœlio presbyteros et G. S. Mariæ in porticu diac. card. dedimus auditores. In quorum præsentia receptis vtrimque testibus, et eorum depositionibus publicatis, quæ hinc inde allegata fuerunt, nobis et fratribus nostris retulerunt fideliter et prudenter. Nos vero tam per relationes ipsorum cardinalium, quam per gesta de caussæ meritis sufficienter instructi, communicato fratrum nostrorum consilio, iam dictum subd. R.*] eum *c* qui se 91) probauerat per secularem potentiam spoliatum, restituendum decreuimus 92), iustitia mediante 93). Verum quoniam tam possessorium, quam [*etiam*] petitorium deductum fuerat iu iudicium, et tam restitutionis, quam electionis quæstio plenius agitata, et constitit nobis, electionem vtriusque minus canonicam extitisse, eum iudex, de qua re cognouit 94), [*etiam*] pronuntiare *d* debeat: [*iuxta canonicas sanctiones*] vtramque duximus sententialiter irritandam. *e*

87) WILLERMVS Tyriensis archiepiscopus *libr. XI. c. 12.* ostendit, Bethlehemiticam ecclesiam, quæ ad illum vsque diem prioratus tantum fuerat, auctore BALDVINO, Hierosolymitano rege, in cathedralem anno MCCX. demum erectam fuisse, adeoque controuersia, de qua hic agitur, post hunc annum, sede vacante, tempore INNOCENTII III. emergere et sic annus MCCVI. cum Pithœis huic decretali assignari non potuit.
88) Vox: *ecclesiæ*, non est in c. 2. comp. cit. 3.
89) *Nostrum*, c. cit. non habet.
90) *Subdiaconus noster*, C. H. sed in c. cit. legimus: *cum primus etiam*, pro vocibus: *præfatus Subdiaconus.*
91) *Eum quia se*, C. R. 2. H. et L. sed ed. ant. *et quia se*, denique in c. cit. vox: *eum*, non exstat.
92) *Decernimus*, C. L.
93) *Iustitia exigente vel mediante*, C. H.
94) *Cognouerit*, C. R. 1. ed. gloss. Pith. et c. cit. sed H. *de ea re, de qua recognouerit.*

CAP. V.

Qui agit de proprietate, ante conclusionem caussæ possessorio adipiscendæ vel recuperandæ agere potest: post conclusionem vero, et ante sententiam hoc non potest, nisi iusta caussa subsit.

IDEM *episcopo Nouinien.* 95) f (*ann.* 1204. *Roma in Galliam.*)

Pastoralis *g* officii [*debitum sollicita mente prosequeris: cum iustitiæ zelo succensus super iuris articulis per ap. sed. oraculum, a qua tuæ pendet iurisdictionis auctoritas, responsa humiliter appetis et deuotus exspectas, ne forte noua opinionum varietas, aut iuris exceptio varia nunicate distincta, non iuris effectum pariat, sed iustitiæ defectum potius inducat.*] Sane, sicut [*nobis per tuas litteras*] intimasti, contingit aliquando, vt, cum is, qui se asserit spoliatum, suum trahit spoliatorem in caussam 96), inter ipsa iuris auspicia 97) requisitus, quo malit experiri iudicio, litem proprietatis ingreditur, de illata sibi violentia nullam faciens mentionem. Cum autem [*adeo*] fuerit in caussa processum, [*vt testes sint hinc inde producti,*] nouum iudicium super possessorio nititur inchoare, [*dicens, quod non videtur possessorio renuntiare iudicio, qui rem cœperit vindicare. Cui ex aduerso resistitur: quia, dum querelam proprietatis sponte proposuit, præiudicium sibi fecit in quæstione possessionis, quam secundum ordinem iuris prius proponi licuit et debuit terminari: quid igitur in his statuendum sit, tua f. requisiuit. Nos autem*] consultationi tuæ taliter respondemus, quod possessorio quidem iudicio, quod de recuperanda, seu adipiscenda possessione proponitur, antequam renuntiatum sit, aut conclusum in proprietatis iudicio primitus instituto, agi potest ab eo, qui rem cœperit 98) vindicare: cum legali sit prouisione statutum 99), eum, qui fundum vindicauerit 100) ab eo, cum quo interdicto vnde vi potuit experiri, pendente iudicio, interdictum posse nihilominus intentare 1), aliis possessoriis iudiciis in 2) suo robore duraturis, quæ vendicationem dominii sui natura præcedunt. Si vero renuntiatum fuerit vel 3) conclusum, vt iam possit caussa proprietatis definitiuæ [*sententiæ*] calculo terminari; ne lites litibus inculcentur, et via 4) possit fraudibus aperiri, caussa non decisa, possessorio non erit vtendum: nisi iudex, qui de caussa cognoscit, hoc ipsum ex iusta caussa viderit expedire *h*, puta cum ex perspicuis indiciis facile arguitur iniquitas inuasoris, et spoliato casu 5) seu malitia probandi dominium subtraxerit facultatem. His igitur et aliis caussis inspectis, quæ continent æquitatem, aut iuste mouerint animum iudicantis, postquam etiam conclusum fuerit, posse agi possessorio iudicio non negamus.

95) *Noll.* C. R. 1. sed in C. R. 2. et gloss. ed. *Nouioni*, H. et ed. ant. *Nouionensi.* L. *Nouiomagensi.* c. vero 3. comp. 3. h. t. *Nouion.*

96) *In caussa*, cit. c.
97) *Exordia*, C. R. 1.
98) *Cœpit*, C. H.
99) Non *legali prouisione* id statutum, sed MARTINI glossatoris auctoritate approbatum. Etenim in *l. 18. §. 1. de vi et vi arm.*, ad quam prouocat pontifex, tantum cautum est, actorem in petitorio agentem, eo suspenso posse agere remedio *vnde vi*, vt sensum huius legis exponit *clem. vn. h. t.* vel, *eo pendente*, seorsim, non vero permixtim per immaturam cumulationem, quam ius ciuile ignorat, iudicium *vnde vi*, instituere.
100) *Vendicauit*, C. R. et H.
1) *Intentari*, cit. c.
2) Præp. *in*, deest in C. H. ed. ant. et cit. c. sed in L. addita est manu recentiori.
3) *Seu*, C. H. L. ed. ant. et cit. c.
4) *Et ne via*, C. H.
5) *Casus*, legitur in cit. c.

CAP. VI.

Si petitorio et possessorio simul est actum; vna sententia terminatur, et præmittitur possessorium in terminando: sed in exsequendo præualet petitorium.

IDEM *episcopo S. Andreæ, abbatum de Beroch. T. priori, R. archidiacono,*] et [*magistro L.*] *officiali sanctæ Andreæ.*

Cum dilectus 5*) [*filius abbas et canonici*]: *i* [*et infra.*] Ad quartum [*autem*] breuiter respondemus, quod, cum super possessorio et petitorio simul est actum, vtrumque vna sententia debet terminari *k*. Sed licet in pronuntiatione sit possessio præmittenda: in exsequutione tamen debet proprietas præualere.

5*) *Cum dilecti*, C. R. 1. sed ed. ant. *cum dilectis.*

CAP. VII.

Adiudicatur illi beneficium, qui probauit collatorem suum fuisse in possessione conferendi collationis tempore: per hoc tamen non prohibetur succumbens agere de proprietate iuris conferendi cum ipso collatore. Hoc vult tota littera.

IDEM *Veronen.* 6) *episcopo.* (*ann.* 1205. *Roma in Dalmatiam.*)

Cum olim *l* quæstio, quæ inter [*dil. fil.*] archidiaconum ex vna parte, et archipresbyterum 7) et canonicos Vincentinæ 8) ecclesiæ ex altera: [*et infra.*] [*Cum igitur archidiaconus prædictus hæc coram nobis fideliter recitaret;*] quoniam per [*ipsas*] attestationes nobis constitit euidenter, quod ab episcopis Vincent. archidiaconatus ipse sine reclamatione aliqua canonicorum, duobus Archid. continue, qui ante ipsum extiterant 9) fuerat assignatus, et quia canonici prædicti, iudices recusare [*vel postulare rescripti copiam*] minime debuerunt; cum caussa prædictis iudicibus fuisset delegata, de vtriusque partis procuratorum assensu [*et ab eisdem esset rescriptum impetratum, nec deliberationis inducias petere, cum apud sed. apost. per procuratores vtriusque partis lis esset contestata;*] prædictum 10)

6) *Bononensi*, C. H.
7) *Archipresbyteros*, c. 1. comp. 4. de off. iud. del.
8) *Vicentinæ*, C. L.
9) Loco verborum: *qui ante ipsum exstiterant*, legimus in cit. c. *antequam præfato archidiacono fuerat* etc.
10) *Ipsum*, C. R. 1.

a *Huius periodi sensus: clerici conuentualium ecclesiarum, quamuis tribus episcoporum electionibus interfuerint, non tamen acquisiuerunt ius eligendi: quoniam nondum legitimo tempore id ius præscripserant.* b *C. 2. eod. tit. in 3. comp.* c *al.* Et quia se probauerat. *al. ita.* Cum quia se probauit. d *In Cod. Barb.* de ea pronuntiare, *etc.* e *Reliqua pars huius c. est infra. de confessis. c. 2.* f Nouionensi. g *Cap. 3. eod. tit. in 3. compilat.*

h *Vide l. dolum. cum gloss. 1. et not. C. de donat.* i *Cap. 4. eod. tit. in 3. comp.* k *Vide l. etiam. ff. de minor. per Bart.* l *Omissis multis intellectibus huius cap. de quibus late Doctor. hoc loco, hic mihi videtur satis aptus, quamuis archidiaconus per episcopum esset electus. conf. c. 1. Comp. 4. de off. iud. del.*

archidiaconatum [*non obstantibus huiusmodi exceptionibus*] eidem 11) per diffinitiuam sententiam adiudicare curauimus, canonicis Vincen. [*contradicentibus eidem archidiacono, stallo etiam archidiac. deputato, et aliis pertinentiis suis*] perpetuum silentium imponentes, reseruata 12) tamen eis quæstione proprietatis super collatione archidiaconatus ipsius, si forte super hoc contendere voluerint aduersus episcopum Vincen. cum res inter alios acta, non debeat eis 13) præiudicium generare.

11) Pro *eidem*, in cit. c. legimus: *prædicto fil. archidiacono.*
12) *Seruata*, ed. ant.
13) *Aliis*, C. R. 1.

CAP. VIII.

Si petens rem ex vna caussa succumbit: ex alia caussa petere poterit. Hoc dicit, quoad litteram. Vel sic: *Petenti rem iure dominii, possessionem probare non sufficit.* Hoc dicit, quoad titulum.

HONORIVS III. *abbati S. Cypriani* (*ord. S. Ben.* 14) *Torcel.* 15) *diœcesis, et S. Mariæ nouæ* 16) *de Venetiis* 17), [*et S. Mariæ Ananr. Pap. prioribus.*] (*ann.* 1220. *Roma in Lombard. conf. c. 1. comp. 5. h. t.*)

In caussa, quæ inter [*v. fr. n.*] patriarcham Granden. 18) [*et episcopum Castellan.*] ex vna parte, et abbatem et conuentum monasterii sancti Georgii de Venetiis, super subiectione ipsius monasterii, ex altera, vertebatur, inuenimus pro eodem 19) patriarcha probatum, [*quod recipiebatur in ipso monasterio processionaliter cum incenso, aqua benedicta, et icona, et quando reuertebatur, a gradu pulsabantur ibi campanæ, sicut in aliis ecclesiis ciuitatis: et*] quod inter alia 20) [*dictus*] abbas quandoque iuit ad eius 21) synodum L. solidos 22) Venetorum ei per plures annos exsoluens *a*. [*Probatum vero pro episcopo inuenimus, quod eiusdem monasterii confirmauit abbates, cui obedientiam et reuerentiam impendebant. Abbates etiam eiusdem monasterii ad synodos veniebant episcopi, et idem ad exsequias inuitatus recipiebatur processionaliter cum sollemnitate prædicta, ac similiter inuitatus in festo beati Georgii procurationem recipiebat, ibidemque in barca sua in festo purificationis B. Virginis conducebant. Cum autem in his primo possessorio egerint patriarcha et episcopus memorati: nos eos ad possessionem vel quasi restituimus prædictorum. Verum quia hinc inde petitorio nihilominus actum fuit, et vtraque pars totum ius suum videretur in iudicium deduxisse; nos, visis prædecess. n. priuilegiis monasterium ipsum de fr. n. cons. liberum esse decreuimus, et immediate ad Rom. eccles. pertinere, illud in præmissis, et aliis quæ iurisdictionem et subiectionem respiciunt, ab impetitione dictorum patriarchæ et episcopi absoluentes, non obstante possessione circa prædicta probata: cum non docuerint se tanto tempore talia percepisse, quod per hoc libertatis priuilegiis fuerit derogatum. Reseruamus tamen episcopo supradicto, quæ sibi circa chrisma, oleum sacrum, ordinationes clericorum, et quædam alia in eisdem priuilegiis specialiter reseruantur.*] Ad hæc cum de præmissis L. solidis, quos petiit ad subiectionis indicium, a patriarcha sit actum per sententiam diffinitiuam 23), quam super hoc contrariam reportauit 24): ei non adimimus, si alio iure de ipsis experiri voluerit, potestatem.

14) Parenthesis hæc debetur notis PITHOEORVM.
15) *Corcell.* ed. ant.
16) *Nouæ*, in C. H. non legitur.
17) *De vrbe Venetiis*, ed. ant.
18) *Graden.* c. 1. comp. 5. h. t.
19) Vox: *eodem*, in cit. c. omittitur.
20) Dictiones: *inter alia*, non leguntur in cit. c.
21) Pro *eius*, in c. cit. est: *patriarchæ.*
22) *Soldos*, C. L. qui elementum *i*, semper elidit in hac voce, sed c. cit. legit: *solidorum numerum.*
23) Vox: *diffinitiuam*, a C. R. H. L. et cit. c. abest.
24) Loco dictionum, *quam super hoc contrariam reportauit*, in c. cit. legitur: *huiusmodi.*

TITVLVS XIII.
DE RESTITVTIONE SPOLIATORVM.

CAP. I.

Aduersus restitutionem petentem, non est audiendus reus de proprietate opponens, nisi actore consentiente.

GREGORIVS IX. *S.* 25) *episcopo Constantinop.* 26)

Licet multum 27) *b*: [etc. et *infra.*] Conquestus 28) est [*autem*] nobis 29) Philasius 30) *c* cæcus, eius 31) campum [*cum vinea sua*] ab ecclesiæ *d* [*vestræ*] hominibus irrationabiliter occupatum. Quod si ita est, quanquam ante omnem contentionem 32) possessio ei debuerat violenter ablata restitui; tamen, quia Euentus diaconus ipsius ecclesiæ 33), consentiente illo 34), constituit se legitime probaturum 35), dictum campum eiusdem ecclesiæ iuris esse, [*ideoque*] veritatem inquire 36), et, si hoc probatum fuerit 37), huic dicendum est, vt a sua intentione discedat: alioquin [*ante omnem contentionem*] res ei ablata 38) reddatur 39). [*Dixit etiam prædictus cæcus, quod ad collata inter alios ciuitatis Genuensis habitatores, et ipse pariter compellatur. Quodsi ita est; denuo ab eo per quemlibet exigi non permittas: quia eum; quem cæcitas sua grauat, inhumanum nimis est in collatione affligere, cui, si esset necessitas, debuit ex collatione misereri.*]

25) Sola *Gregorii* sine numero appellatio occurrit in C. H. L. edit. ant. et c. 7. comp. 1. h. t. nec GREGORIO IX. hoc capitulum adscribi potest, quod desumtum potius est ex GREGORII M. *libr. VII. epist.* 132. quæ hanc inscriptionem habet: *Gregorius Constantio episcopo Mediolanensi.* Ergo vitiosa est in vulgatis editionibus tota inscriptio.
26) *Constantino episcopo*, c. 7. cit. qui, prout etiam docet AVGVSTINVS in not. ad h. c. fuit episcopus Mediolani.
27) *Multam*, C. H.
28) *Questus*, cit. c.
29) Pronom. *nobis*, a C. R. 2. L. et cit. c. abest.
30) *Phisius*, C. H. sed c. cit. *Philagrius.*
31) Dictio *eius*, non est in cit.
32) *Ante iudicium*, cit. c.
33) *Vester*, est in cit. c. loco *ipsius eccl.*
34) *Prædicto cæco*, legimus ibid.
35) Pro *se legitime probaturum dictum campum*, habet cit. c. *per quinque testes partem ecclesiæ vestræ satisfacere posse, illum eiusdem* etc.
36) *Inquirere*, C. L. et ed. ant.
37) *Si manifeste, sicut hic asserit, probari potuerit vestri iuris esse, huic* etc. cit. c.
38) *Culta*, est in cit. c. pro *ablata.*
39) *Restituatur*, C. R. 1. *restituatur vel reddatur*, H.

CAP. II. B.W.

Petenti restitutionem beneficii, non obstat renuntiatio facta post spoliationem; quia præsumitur non spontanea. Et seriose addidi: quia præsumitur non spontanea: quoniam, etsi probaretur spontanea, deberet obstare talis exceptio, vel renuntiatio in beneficialibus.

ALEXANDER III. *Vigoren. episcopo* 40). (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Sollicite cures *e* [*et diligenter*] perquirere 41), quo tempore H. renuntiauit 42) ecclesiæ, et, si tibi 43) constiterit, eum [*esse*] spoliatum, cum 44) eidem ecclesiæ renuntiauit, [*si hac vice tantum, aut si pluribus vicibus renuntiauit ecclesiæ præscriptæ, dummodo spoliatus renuntiauit*], contra eum testes alterius partis, de iuramento, et renuntiatione sponte 45) facta, antequam restitutus fuerit 46), non 47) admittas: quia non est verisimile, quod sponte iuri suo renuntiauerit, qui renuntiat [*iam*] spoliatus. Sed testes eiusdem 48) H. quibus intendit se probare, quod violenter prædicta ecclesia fuerit spoliatus, dummodo idonei sint, recipere non postponas 49).

40) Erronee pro ALEXANDRO III. edit. ant. ponit CLEMENTEM, nec legendum *Vigorensi*, sed cum C. R. 1. et compil. Alexandri III. in append. tit. 45. c. 1. p. 274. *Wigorniensi episcopo.*
41) Verbum *perquirere*, in c. 1. comp. 1. h. t. desideratur.
42) *Renunciauerit*, C. H.
43) Pronom. *tibi*, a C. R. et L. abest.
44) *Quando*, cit. c.
45) *Spontanee*, legitur ibid.
46) Verba *antequam restitutus fuerit*, haut exstant in cit. c.
47) *Nullatenus*, ibid. legitur.
48) Vox: *eiusdem*, omittitur ibid.
49) *Minime differas*, legimus ibid.

CAP. III. B.W.

Petens restitutionem beneficii non auditur, etiamsi spoliationem probat, si probatur, eum sponte illud beneficium prius resignasse.

IDEM 50). (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Accepta *f* quæstione 51) P. clerici, quod 52) violenter fuerat 53) ecclesia [*de Procebrant*] spoliatus, vobis 54) [*per A. S. si bene meminimus*] dedimus in mandatis, vt, si hoc constaret 54*), eam sibi [*auctoritate nostra*] restitui faceretis. Quo cognito 55), responsum est [*sicut nobis dicitur*] ab aduersario, id 56) non debere proficere 57) e uod spontanea voluntate coram Eboracen. archiepiscopo apost. sed. leg. 58) præscriptam ecclesiam g abiurasset. [*Quia vero non scripsimus idiotis, sed discretis personis, et nostrum est discernere, quid ratio dictet: præsentium auctoritate discr. v.*] mandamus, quatenus 59) [*rei veritatem diligenter et subtiliter inquiratis, et,*] si vobis constiterit, quod præfatus

50) In compil. ALEXANDRI III. apud HARDVINVM *tom. VI. p. 2. P. XXII.* c. 2. p. 1793. integra inscriptio hæc est: IDEM *decano Lincolniensi et abbati de Ricuaus*, vel potius, de *Rieuallis*, ordinis Cisterciensis, de quo monasterio agit MANRIQVE *in annal. Cisterc. tom. I. ad ann. MCXXXI. c. 7. p. 227. sq.*
51) *Conquestione*, C. R. L. ed. ant. et c. 2. comp. cit. 1.
52) *Qui*, C. H.
53) *Fuerit*, C. R. 1. sed *fuisset*, est in cit. c.
54) Pro *vobis*, in cit. c. legimus: *discr. v.*
54*) Loco verborum: *hoc constaret*, legimus in cit. c. *per officiales venerabilis fratris nostri Eboracensis archiepiscopi, A. S. L. ex concessione ipsius in eadem ecclesia introductus fuisset, et inde per violentiam eiectus.*
55) *Quibus cognitis*, cit. c.
56) *Ista omnia*, ibid.
57) *Ei proficere*, C. R. 1.
58) Pro his verbis in cit. c. legimus: *in præsentia præfati archiepiscopi.*
59) *Iniungimus, vt*, ibid.

a *L. cum quid, D. si cert. petat.* b *C. 7. eod. tit. in 1. compil.* c Philagrius, *al.* Philarius.

d *In C. Barb.* ab ecclesiæ vestræ. e *Post conc. Lat. sub Alexand. III. p. 22. c. 1. et c. 1. eod. tit. in 1. compilat.* f *Post conc. Later. part. 22. c. 2. et c. 2. eod. tit. in 1. compil.* g *l. si quis vi, §. differentia. D. de acquir. poss.*

P. nullo metu vel vi coactus 60), sed spontanee 61) *a* prælibatam ecclesiam taliter 62) abiurauerit, ei [*omni occ. et app. rem.*] super hoc perpetuum silentium imponatis.

60) *Illicita* scilicet : vi *iusta* coacti ad renunciandam spoliatis haud accensendi. Nam ex decreto *concilii œcumenici*, pro bono pacis communis in ecclesia reducendo, etiam pontifices ad cedendum cogi posse, docuit exemplo illustri Constantiense concilium. Idem dicendum de eo, qui remotionem meruit, *c.* 10. *in f. de excess. prael.* vel beneficium contra ius obtinuit. *c.* 6. *et* 9. *X. de concess. preb. in f.*

61) *Sponte*, C. R. 1.

62) Partic. *taliter*, non exstat in cit. c.

CAP. IV.

In interdicto de retinenda succumbit reus, ipsius abiuratione probata. H. d. quoad titulum.

IDEM *Vigoren.* 63) *episcopo, et* [R.] *Helien.* 64) *archid.*)

Audita querela [*dil. fil. n.*] T. clerici *b*, [*carissimi in Christo filii nostri illustris Scotorum regis,*] quod H. persona ecclesiæ de Sander 65), ipsum super ecclesia sua 66) de Pelen. 67) *c* indebite molestaret 68), [*quam liberam tunc et vacantem ad repræsentationem eiusdem regis prædictus T. fuerat adeptus : licet idem H. sponte iurasse dicatur, quod super ecclesia de Pommone præfato T. nullam quæstionem moueret, venerabili fratri nostro*] Londonen. 69) episcopo, et tibi, fili archid. dedimus in mandatis, vt, [*veritate rei plenius inquisita*] si vobis constaret 70), quod prædictus H. alterius ecclesiæ personatum haberet, vel iuramento spontanee præstito firmauerit, se memorato T. super eadem ecclesia 71) *d* quæstionem de cætero non moturum, [*ei exinde, app. rem. perpetuum imponatis silentium, et*] ab eius molestia super hoc compesceretis 72) eundem 73). *Postmodum vero nuntius præfati H. ad præsentiam nostram accedens constanti nobis assertione monstrauit, quod per violentiam idem H. eadem ecclesia spoliatus fuerit, et ideo ad vos nostras litteras impetrauit, vt, si constaret vobis, veritate cognita, ipsum H. spoliatum esse, cum idem renuntiauerit ecclesiæ, contra eum testes alterius partis de iuramento et renuntiatione spontanee facta nullatenus reciperetis, sed testes potius H. quibus intendebat posse probare, quod violenter præd. ecclesia spoliatus fuerit, dummodo essent idonei, non differatis recipere, et secundum eorum depositiones et rationes et allegationes hinc inde productas in caussa ipsa, app. obst. rem. quod iustum esset, iudicetis, non obstantibus litteris nostris, si quæ aliæ ab alterutra parte impetratæ fuissent, aut forma, quam expressimus in aliis litteris super hoc impetratis. Addidimus insuper, quod, si in caussa ipsa aliquid esset mutatum, postquam nuntius prædicti H. tunc iter arripuit ad nostram præsentiam veniendi, totam caussam ante ingressum principalis caussæ, contradictione, et appell. cess. in eum statum reduceretis, in quo fuisse dignoscitur, cum nuntius ipsius H. est iter ipsum aggressus : nisi forte interim idem H. cum altera parte spontanea voluntate posset super ecclesia ipsa conuenire. Nunc autem ex litteris prædicti episcopi et tuis, fil. archid. nobis innotuit, quod vos priorum litterarum tenorem sequuti, partes debita sollemnitate citastis, et*] cum [*post plures citationes, die tandem peremtorio constituto, de iam prædicti H. contumacia legitima probatione*] vobis plenius constitisset, [*idoneorum personarum testimonio cognoscentes, sæpe*] dictum H. non solum 74) ecclesiæ alterius personatum habere, sed etiam 75) spontanea voluntate ecclesiam de Pelen. 76) [*in faciem ecclesiæ*] in perpetuum abiurasse, prohibuistis 77) eidem, ne dictum T. super hoc de cætero molestaret. Licet autem nuntius eiusdem H. posteriores 78) litteras impetrauerit 79), formam aliam continentes, quod, non obstantibus 80) litteris a parte altera impetratis, reuocari deberet, si quid immutatum esset in caussa, postquam idem nuntius iter ad nos arripuerit 80*) veniendi ; quia tamen non intelleximus, nec intelligi debuit, vt reuocaretur [*in irritum,*] quod per vos factum esset 81) auctoritate litterarum nostrarum *e*, sed si quid præsumptione 82) vel violentia immutatum *f* esset 83) : [*discr. v. p. A. S. præcipiendo*] mandamus, quatenus 84) sententiam, quam protulistis 85) ante posteriorum litterarum receptionem, occasione ipsarum 86) nullatenus reuocare tenteris, et, si contra sententiam ipsam 87) aliquid statuistis, studeatis id, sublato app. obstaculo, reuocare, [*et præfatum H. contra eamdem sententiam nullatenus venire permittatis, sed potius sententiam contrad. et app. postposita, faciatis auctoritate nostra inuiolabiliter obseruari.*] Si vero post receptionem 88) sequentium litterarum sententia lata fuerit 89) ; ea [*sententia*] non obstante, [*in caussa*] iuxta tenorem [*litterarum*] ipsarum 90), appell. postposita, procedatis : [*dummodo præfatus H. per violentiam spoliatus fuerit, et spoliatus illud præstiterit iuramentum.*]

63) *Wigorniensi*, rectius C. L. et c. 4. comp. cit. 1. *h. t.*

64) *Eliensi*, id. C. et cit. c.

65) *De Sante*, C. H. sed *de Sandeia*, cit. c.

66) Dictio *sua*, non est in cit. c.

67) *Pelin.* C. R. 1. sed C. R. 2. et L. *de Peleren.* H. *de Pelerenen.* per tot. cit. c. *de Positione.*

68) *Molestare præsumit*, cit. c.

69) *London.* C. R. L. ed. ant. et cit. c.

70) *Constiterit*, cit. c.

71) *Eadem caussa*, C. R. 2. L. et cit. c.

72) *Compescatis*, C. R. 1. et H.

73) Post voces *ab eius*, ita legimus in cit. c. *in petitione eumdem T. absoluere minime differatis.*

74) Partic. *non solum*, omittuntur ibid.

75) *Et*, legitur ibid. pro *sed etiam.*

76) *De Piton.* ibid.

77) C. cit. hic ita variat : *ei super eadem ecclesia perpetuum imposuistis silentium, et ab eius impetitione prænominatum T. penitus absoluistis.*

78) *Alias, sicut diximus*, pro *posteriores*, legimus ibid.

79) *Impetrauit*, est ibid.

80) Verba huic inclusa commati omittuntur ibid.

80*) *Arripuit*, C. L.

81) In cit. c. ita legimus : *si quid per iudices delegatos factum est.*

82) *Ex præsumtione*, C. R. 1.

83) *Est immutatum*. C. R. et cit. c.

84) In cit. c. ipsa verborum series est hæc : *quatenus, si ante receptionem litterarum ipsarum, quas nuntius præfati H. super ipsa caussa ad vos impetrauit, memoratus episcopus, et tu, fili archidiacone, super iam dicta ecclesia sententiam protulistis, eam contrad. et appellatione remota, ratam habeatis et firmam, nec eam obtentu posteriorum litterarum reuocare tentetis, ita quidem, quod, si contra sententiam ipsam aliquid statuistis, sublato app. remedio reuocetis.*

85) *Tulistis*, C. R. 1.

86) *Ipsarum litterarum*, C. R. 2. *earum*, H.

87) *Ipsam*, non est in ed. ant.

88) *Post susceptionem*, cit. c.

89) *Fuit*, C. H. et L.

90) *Tenorem ipsarum secundarum*, C. R. 1. *tenorem ipsarum litterarum*, C. R. 2.

CAP. V.

Petenti restitutionem beneficii, quæstio institutionis non canonicæ referri non potest.

IDEM *Brixien.* 91) *episcopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Lombard.*)

In litteris *g* tuis 92) : [*et infra.*] Super illa quæstione, videlicet cum quis 93) dicit, se de possessione violenter eiectum [*esse*], et aduersarius dicit, eum non fuisse canonice institutum, respondemus 94), prius de violenta eiectione, quam de canonica institutione agi debere : quia prædo etiam est secundum rigorem iuris 95) restituendus.

91) *Brixiensi*, C. L. *Bisuntin.* ed. ant. sed vtrumque erroneum.

92) Pronom. *tuis*, a C. R. H. L. et c. 5. comp. cit. 1. *h. t.* abest.

93) *Cum aliquis*, C. R. 2.

94) *Huiusmodi tibi damus responsum*, legimus in cit. c.

95) H. e. cui obiicitur, quod tanquam prædo possideat : quia sufficit, quod possederit, deiectus sit, nec vlla exceptio restitutionem impedire queat, *l.* 12. *D. de vi et vi arm.*

CAP. VI.

Non obstat exceptio criminis agenti interdicto vnde vi, vel quod vi aut clam.

IDEM *Exonen.* 96) *h episcopo.* (*Pars c. in litteris. ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Item cum quis *i* dicit, se de possessione violenter 97) eiectum, vel aduersarium clam possessionem intrasse, et aduersarius ei crimen obiicit, vt eum [*ratione criminis*] a sua intentione repellat ; non occurrit [*quidem*] nobis, quod illius obiectio admitti debeat *k*, vel principalis caussæ propter hoc exsequutio retardari : quoniam criminaliter aduersus eum ante restitutionem 98) agere non potest, cum præsumatur eius 99) existere inimicus 100).

96) *Exoniensi*, habet C. L. cum cit. comp. 1. c. 6.

97) Partic. *violenter*, desideratur in cit. c.

98) Verba *ante restitutionem*, non leguntur ibid.

99) *Ei*, C. H.

100) *Cum ipsum constet eius inimicum existere*, cit. c.

CAP. VII.

Spoliatus etiam a iudice, iuris ordine prætermisso, ante omnia restituatur.

IDEM *Cantuar. archiepiscopo.* (*ann.* 1160. *Roma in Angliam.*)

Conquerente *l* nobis Renaldo 1) clerico [*latore præsentium*] accepimus, quod, [*cum vacaret ecclesiasticis disciplinis*] ipsum ecclesia de Wefort. 2) *m* sine iudicio spoliasti. Quia vero iam non decet honestatem tuam, clericos tuæ iurisdictionis sine manifesta caussa et rationabili suis beneficiis spoliare, quibus teneris paterna 3) prouisione consulere : [*frat. t. per A. S. præc.*] mandamus, quatenus, si est ita, prædicto clerico præfatam ecclesiam cum reditibus inde perceptis restituas, et in pace eam possidere permittas. Restitutione autem facta,

1) In C. H. L. et c. 1. comp. 2. h. t. tantum exstat littera : *R.*

2) Variant hic admodum Codices. C. R. 1. *Nefort*, C. L. *Verfort*, edit. ant. et Cont. *Werfort.* Denique C. R. 2. *Dorefort*, habent vel potius *Dumfort*, secundum Gonzal.

3) *Tua paterna*, C. R. 1.

a Sed spontanea voluntate, *et c.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp.* b *Post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 22, *cap.* 4. c *al.* Peleren. d *al. ita :* super eadem caussa, *in multis antiqu.*

e *Hunc text. dicit hic abbas esse singularem ad hoc, quod hæc verba*, reuocetis in irritum, *non intelliguntur de legitime actis.* f Innouatum. g *Post concil. Lat. sub Alexandr. III. part.* 22. *c.* 5. *et c.* 5. *eod. tit. in* 1. *compilat. Anton. Gabr. comm. conc. tit. de restit. spol.* h *al.* Lexouiensi i *Post conc. Lat. part.* 22. *cap.* 6. *et cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp.* k *Vid. l. qui ad nundinas*, §. *clam possidere, cum l. sequ. per Bart. ff. de acquir. poss.* l *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *comp.* m Carrefort.

si quid aduersus eum super præscripta 4) ecclesia proponere volueris5), coram [*ven. fr. n.*] Exon. episcopo delegato a nobis 6) per te, vel per sufficientem responsalem tuum, cum eodem R. ordine iudiciario poteris experiri 7), [*et, quod exinde statuerit, suscipias firmiter et obserues. Nos enim eidem episcopo caussam commisimus terminandam.*]

4) *Prædicta*, C. R. 1.
5) *Voluisti*, cit. c.
6) *Delegato a nobis*, non legimus in c. cit.
7) *Experiaris*, ibidem.

CAP. VIII.

Restituitur coniux viro probanti desponsationem et copulam, et de ipsius impunitate cauenti: nisi magna sit viri sæuitia.

IDEM *Ambian. et Beluacens. episcopis* 8). (*ann.* 1160. *Roma in Galliam.*)

Ex transmissa a nobis: [*et infra.*] [*Quia nobis de veritate liquere non potuit: caussam experientiæ vestræ duximus committendam. F. v. p. a. s.*] mandamus, quatenus, si vobis constiterit, quod præfata mulier prædicto militi legitime desponsata fuisset, et ab eo cognita, ipsam ei restitui faciatis, recepta tamen 9) sufficienti cautione, quod illi 10) non debeat aliquod 11) malum inferre. Si autem capitali odio ita mulierem vir persequitur 12), quod merito de ipso diffidat [*et eum habeat suspectum*]: alicui probæ et honestæ mulieri vsque ad caussæ [*cognitionem seu*] decisionem custodienda 13) studiosius committatur, in loco, vbi vir, vel parentes eius, mulieri 14) nullam possint violentiam b inferre.

8) Verba: *Ambian. et Beluacens. episcopis*, desunt in C. H. L. et ed. ant. sed c. 3. comp. 2. *h. t.* rectius habet: *Albiensi*, pro *Ambian.*
9) Part. *tamen*, non habetur in cit. c.
10) *Ei*, C. H.
11) Vox: *aliquod*, desideratur in cit. c.
12) *Prosequitur*, C. H. et cit. c.
13) Notabile exemplum *sequestratæ mulieris* hic occurrit, qualia plura habet *B.* a COCCEII *de sequestr. feminar.*
14) *Aut mulieris nullam possint violentiam exercere*, cit. c.

CAP. IX.

Per solutionem pensionis rei donatæ, factam donatario cum auctoritate donatoris, acquiritur illi donatario rei donatæ possessio, adeo, quod, si ab illo expellitur, per interdictum recuperandæ agere poterit.

IDEM *Exon. episcopo et abb. de Herford.* 15)

Cum venisset c ad nos [*dil. fil. n.*] B. 16) canonicus 17) sanctæ Trinitatis de Hasul. 18) d a suo priore et capitulo destinatus: in audientia nostra proposuit, quod, cum [*ven. fr. n.*] Eboracensis archiepiscopus ecclesiam de N. eis concessisset, et per scriptum proprium confirmasset 19), ita, quod post decessum G. [*de Pontino*] clerici, qui præfatam ecclesiam tunc [*temporis*] tenebat, vsibus eorum 20) omnibus modis proficeret e, et interim [*de*] auctoritate ipsius archiepiscopi idem G. ipsis canonicis annuam solueret pensionem, [*nos postmodum eamdem concessionem, scripto ipsius archiepiscopi diligenter inspecto, auct. apost. duximus confirmandam. Mortuo autem præfato clerico iam dicti canonici, licet per ipsum archiepiscopum non fuissent in possessionem ecclesiæ prædictæ inducti, tamen de concessione et confirmatione nostra plurimum confidentes, ecclesiam ipsam, ne a quodam clerico turbaretur, qui eos super eadem ecclesia nitebatur fatigare, sunt ingressi, et tam contra ipsum archiep. a quo grauari timebant, quam contra præfatum clericum ad n. audientiam appellauerant. Ipsis vero per duos de fratribus suis appellationem factam prosequentibus, sæpe dictus archiepiscopus bladum et omnia bona ecclesiæ, quæ præfatus G. clericus suus moriens ibidem reliquit, fecit, quod vix credere possumus, inuitis prædictis canonicis asportari. et infra. Magister vero M. et A. clerici et nuntii eiusdem archiepiscopi, qui præsentes aderant, ipsum super his constanter excusauerunt, et adiecerunt coram archiepiscopo iam prædicto per præfatos canonicos grauem iniuriam irrogatam: quia, et si ab ipso litteras concessionis habuissent, ipsius auct. postmodum contempta, per se ipsos in possessionem ingredi non deberent. Nos itaque*] respondemus 21), quod, si præfati canonici, de prædicta ecclesia 22), auctoritate eiusdem 23) archiepiscopi, viuente clerico perceperunt annuam pensionem, eo mortuo, quamuis auctoritate eiusdem archiepiscopi non quæsierunt 24), vitiose tamen non sunt possessionem ingressi: cum, sicut [*in secularium legibus principum*] cautum est, is possideat, cuius nomine possidetur. [*Caussam ipsam vobis, de quorum prudentia et honestate confidimus, committimus frat. t. per A. S. præcipiendo mandantes, quatenus ante præsentiam vestram, partibus conuocatis, si de ipsorum assertione constiterit, bladum et omnia bona ecclesiæ post appellationem de mandato ipsius archiepiscopi asportata ante ingressum principalis caussæ auctoritate nostra subl. app. obst. restitui faciatis. Deinde archiepiscopum attentius moneatis, vt concessionem suam ratam habeat, et præfatos canonicos amodo desinat super præfata ecclesia fatigare. Si vero commonitioni vestræ adquiescere noluerit: super ecclesia caussam diligentius audiatis, et sine personarum acceptione, sublato app. diffugio, terminetis.*]

15) Verba: *Exon. episcopo et Abb. de Herford.* desunt in C. H. L. et ed. ant. in c. 4. autem comp. 2. h. t. male legitur: *de Reforden.* loco *Herford.*
16) G. C. R. H. L. ed. ant. et Gloss. sed c. cit. habet: *S.*
17) *Clericus et canonicus*, C. R. 1.
18) Barell. C. R. 1. sed C. R. 2. *Varell.* et H. *de Barellis*, L. *de Barel.* ed. ant. *de Bacill.* c. cit. *de Barlen.*
19) Verba: *et per scriptum proprium confirmasset*, desiderantur in cit. c.
20) *Horum*, secundum C. H. et L.
21) *Attendentes*, habetur in cit. c. pro *respondemus.*
22) *Pro dicta ecclesia*, C. R. sed L. omittit partic. *de*, et nihilominus separatim legit: *præ*, quæ particula cum voce *dicta*, non composita est.
23) Pronomen: *eiusdem*, a C. R. et H. abest.
24) *Quæsierint*, C. R. et H.

CAP. X.

Si, actore agente petitorio, reus super eadem re deducit possessorium: proceditur in solo possessorio, suspenso petitorio.

LVCIVS III. G. 25) archidiacono, [et] I. archipresbytero 26) Turonen. 27) [*et Alcupicerio, canonico.*] (*ann.* 1181. *Roma in Galliam.*)

Ex conquestione B. 28) mulieris f ad nos 29) noueritis peruenisse, quod, cum C. 30) miles eam sibi matrimonio copulasset, et 31) maritali affectione pertractans, ex ipsa 32) filiam suscepisset, sine iudicio ecclesiæ [*postmodum*] a se remouit eandem 33): et [*decanum Aurelian. et abbatem sancti Euurtii*] de accusando super consanguinitate matrimonio, remoto appellationis obstaculo, litteras ad iudices 34) impetrauit. Cum autem, priusquam a [*delegatis*] iudicibus mulier citaretur, per diœcesanum episcopum virum sibi restitui petiisset, et ob hoc [*ipsa*] ad nos proprium nuntium destinasset: demum 35) coram præfatis iudicibus constituta, modo per se, modo per procuratorem, ante ipsius caussæ ingressum, et post 36), virum sibi restitui postulabat. Iudices vero restitutione [*penitus*] denegata 37), quod fieri non 38) debuit, in principali negotio 39) procedere voluerunt 40) g: vnde ipsa [*a tali grauamine, ad*] nostram 41) audientiam appellauit 42). [*Quia ergo iniuste grauatis apostolicum debemus patrocinium impertiri: discr. v. p. a. s. præc.*] mandamus, quatenus, si ita est 43), [*memoratæ*] mulieri [*omni contrad. et app. cessante*] virum restitui faciatis, [*et omnibus*] quæ post appellationem h ipsius acta sunt 44), in irritum reuocantes 45), postmodum 46) super matrimonio caussam audiatis, et fine canonico terminetis.

25) Hanc decretalem sub hoc nomine laudat INNOCENTIVS III. in c. 13. *X. h. t.* eamque certo modo limitat.
26) *Presbytero*, ed. ant.
27) *Turden.* C. R. 1.
28) *G. mulieris*, ed. ant. sed in c. 8. comp. 1. h. t. legimus: *Burg. mulieris.*
29) *Ad nostram audientiam*, habet cit. c.
30) *E.* C. R. 1. et H. sed C. R. 2. *F.* in c. cit. autem legitur: *Ebbo.*
31) Partic. *et*, desideratur in cit. c.
32) *Ex ea*, legimus ibid.
33) *Eam*, ibid.
34) In c. cit. desiderantur verba: *ad iudicem.*
35) *Postmodum*, est ibid.
36) *Et post prius*, C. R. 2.
37) *Negata*, C. R. H. L. et ed. ant.
38) *Minime*, cit. c.
39) Vocabulum: *negotio*, abest a C. H. L. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
40) *Noluerunt*, ed. ant. sed frustra et erronee.
41) *Ad nostram*, C. L.
42) *Necessarium duxit appellare*, legimus in cit. c.
43) Pro his verbis: *si ita est*, habentur in c. cit. sequentia: *si præmissa veritate subnixa noueritis.*
44) Pro verbis, *ipsius acta sunt*, legimus in cit. c. *ad nos interpositum irrationabiliter facta sunt.*
45) *Reuocetis*, cit. c.
46) Partic. *postmodum*, non habetur in cit. c.

CAP. XI.

Violentus rem cum fructibus, etiam qui percipi potuissent, restituere, damna resarcire, et de iniuriis satisfacere compellitur.

COELESTINVS III. 47) (vel potius: ALEXANDER II. *ann.* 1063.)

Grauis i ad nos querela 48): [*et infra.*] [*Ideoque fr. v. per A. S.*] mandamus, [*firmiterque præcipimus,*] quatenus, [*partibus conuocatis,*] si vobis constiterit de præmissis, prædictum archidiaconum 49) ablata prænominati monasterii fratribus cum integritate restituere, [*et*] damna 50) plenarie resarcire, et de illatis iniuriis competenter satisfacere, [*omni gratia, timore et amore postpositis, dilatione et con-*

47) Hanc decretalem GONZALEZ, fretus testimonio *chronici Dolensis monast.* apud LABBEVM *tom. I. bibl. f.* 316. attribuit ALEXANDRO II. Quo posito, ei annus MLXIII. assignandus est. Etenim de Dolensi monasterio in hac actum fuisse docent 1) verba adiicialia in fine: 2) chronicum adductum, quod hanc decretalem ad annum prædictum pertinere, disertis testatur verbis, et ad compilationem prouocat antiquam.
48) *Nos circumstrepit, et infra*, C. R. 1. sed L. et ed. ant. cum c. 5. comp. 2. h. t. partic. *ad*, non habent.
49) *Archiepiscopum*, C. R. H. L. et c. cit. rectius habent.
50) *Et damna*, C. H.

a *C.* 3. *eod. tit. in* 2. *compilat.* b Molestiam. c *C.* 4. *eod. tit. in* 2. *compil.* d *al.* Batillis. *al.* Basillis. *al.* Barcels. *al.* Barcellis. e *al.* præficeret.

f *Cap.* 8. *eod. tit. in* 1. *compil.* g *Hic legitur*, noluerunt, *cui repugnat et sensus et series huius cap. Nam cum iudices restitutionem negassent, et de facto procederent, ipsa appellauit.* h *Vide ad hæc abbat.* i *Cap.* 5. *eod. tit. in* 2. *comp.*

tra-

traditione, et appellatione ceſſante per diffinitionem eccleſiaſticam noſtra freti auctoritate] compellatis 51) *a*, prouiſuri [*attentius*], vt non tantum fructus a nouo et violento poſſeſſore perceptos 52), ſed quos, ſi eis poſſidere fuiſſet licitum, poſſeſſores veteres percepiſſent, reddi faciatis 53) eisdem 54) [*per ſupradictam ſententiam, ſubl. cuiuslibet appellationis obſtaculo, compellatis. Præterea ſi qui, quo minus ſecundum mandatum noſtrum memoratis fratribus reſtituantur ablata, ſe duxerint opponendos: vos auctoritate noſtra ſuffulti eos, non obſtante appellatione, anathematis ſententia percellatis. Si præfatus vero archiepiſcopus ad citationem commonitionis veſtræ, forte non venerit, vel mandato veſtro parere noluerit: vos, Dolen. monaſterii teſtibus receptis, ſecundum formam prædictam in toto negotio procedentes, ſecundum quod diximus, app. ceſſante, exſequi procuretis, omnimoda ſollicitudine prouidentes, ne libertates præfato monaſterio veſtro a prædeceſſoribus noſtris, nobisque conceſſas, a quoquam ſuſtineatis minui vel infringi.*

51) *Cogatis*, cit. c.
52) In c. cit. ita legimus: *fructus, quos noui et violenti poſſeſſores interim perceperunt.*
53) Dictio *faciatis*, non exſtat in cit. c. paullo poſt autem in parentheſi legimus eius loco: *compellatis.*
54) *Eis*, ibid.

CAP. XII.

Ingreſſus poſſeſſionem ignorante domino, ad quem pertinet, poteſt per ipſum dominum, ſtatim cum ſciuerit, repelli etiam violenter: nec ex tali repulſione competit repulſo contra dominum interdictum poſſeſſorium. H. d.

INNOCENTIVS III. *epiſcopo et capitulo Tridon.* 55) b
(*ann.* 1199.)

I. Olim cauſſam *c*, quæ inter vos nomine Tridon. *d* eccleſiæ, et [*dil. f. B.*] magiſtrum et fratres militiæ templi in Lombardia, ſuper domo Caluentiæ vertebatur, [*dilect. fil.*] de Locedio 56) *e* et de Columba abbatibus [*ſub certa forma*] meminimus commiſiſſe. [*Ipſi autem abbates, partibus conuocatis, et lite in eorum præſentia conteſtata, teſtes receperunt ex vtraque parte productos. Et cum renuntiatum fuiſſet, vtrimque depoſitiones eorum ſollemniter publicarunt, et eas per manum publicam redigentes in ſcriptis, cauſſam plene inſtructam ad noſtram præſentiam remiſerunt. Nos ergo dil. fil. C. canonico et procuratori eccleſiæ Terdonen. et prædicto magiſtro dil. fil. n. I. tit. S. Stephani in Cœlio monte presbyterum et H. S. Euſtachii diac. card. conceſſimus auditores, coram quibus fuit ex parte veſtra propoſitum, quod, cum olim Humiliati quidam a bon. mem. V. epiſcopo Terdonen. licentiam poſtulaſſent, hoſpitale et oratorium in loco Caluentiæ conſtruendi,*] epiſcopus Tridon. 57) *f* poſſeſſiones quaſdam [*a quibusdam militibus, qui eas tenebant in feudum, ab eccleſia Terdon. redemit, et illas*] Humiliatis 58) *g* [*petentibus*] ſub ea conditione conceſſit, quod [*ad honorem Dei et Beatæ Virginis*] nomine Tridon. epiſcopi oratorium ibidem et hoſpitale conſtituerent 59), et tres ſolidos cenſuales Tridon. *h* epiſcopo annis ſingulis exhiberent, a quo etiam perſona, quæ loco 60) præficeretur eidem 61), inueſtituram perciperet 62), et pro ſe, et aliis 63) fratribus, ei et ſucceſſoribus eius obedientiam faceret manualem, epiſcopo ſibi loci dominium 64) nihilominus retinente. [*Cumque id fuiſſet diutius obſeruatum,*] dictus vero 65) magiſter ad eandem domum adſpirans, [*et volens eam copulare domui de Caſellis,*] ipſos 66) adeo circumuenit, quod præter conſcientiam veſtram 67) ſe et ſua in eius manibus tradiderunt, ea tamen conditione appoſita, ſi vobis quod *i* facerent, complaceret, ſine quorum aſſenſu ſe nihil poſſe facere aſſerebant: [*magiſter vero conditionem appoſitam acceptauit, et quod aliter eos non reciperet affirmauit.* et infra. *Tunc vero magiſter accedens Caluentiam exinde paramenta eccleſiæ, inſtrumenta domus, et libros accepit, et nonaginta oues* fecit abduci, ac poſtmodum reuerſus ad vos, cum ei fuiſſet, quod petierat, denegatum, quia paratus eſſet vobis facere rationem, ſi forſan vos offenderat, adiecit. Vos autem intentionem eius maleuolam attendentes, et ne ſe de domo intromitteret memorata diſtrictius inhibentes, ad ſed. apoſt. appellaſtis. Et cum tu, frater epiſcope, quæ geſta fuerant audiuiſſes: omnes pariter ad domum acceſſiſtis eandem, et eos, quos inueniſtis ibidem ad domus cuſtodiam a magiſtro relictos, eieciſtis, ex ea vim vi, ſecundum quod omnia iura permittunt, licite repellentes. Vnde cum poſſeſſio prædictæ domus ſub conditione tradita fuerit eidem magiſtro: non exſtante conditione traditio non tenebat. Præterea cum idem magiſter clam domum illam intrauerit; nullum eſt vobis præiudicium generatum, quo minus eum poſſetis repellere, cum id ad veſtram audientiam perueniret: præſertim cum verus dominus controuerſiam ipſi moueret, vel ſuſpicatus fuerit, vel debuerit ſuſpicari. Cum autem cardinales prædicti, quæ coram eis tam ex parte veſtra, quam ex alia, propoſita fuerant, nobis fideliter retuliſſent,*] intelligentes, prædictam domum eidem magiſtro traditam ſub conditione fuiſſe, et quod 69) nullum iuri veſtro præiudicium fuerat irrogatum, ex eo, quod idem magiſter iuſtitiæ veſtræ non inſcius, vobis ignorantibus, poſſeſſionem accepit, præſertim cum ſtatim, ex quo id vobis innotuit, vim vi duxeritis repellendam: et quod 70) idem [*magiſter*] ſua temeritate poſſeſſionem 71) præter conſcientiam veſtram, ad quos ipſam poſſeſſionem nouerat pertinere, et quos 72) quæſtionem ſibi moturos ſuſpicari debuerat, eſt ingreſſus, [*dictum*] procuratorem veſtrum et veſtro 73) nomine ab impetitione ipſius magiſtri, nomine domus militiæ templi, quoad faciendam reſtitutionem, quam petebat 74), [*de conſ. fr. n.*] reddimus abſolutum, [*ſalua ei quæſtione proprietatis, de qua in hoc iudicio nihil eſt actum ſicut prædictus abbas de Locedio nobis expoſuit viua voce,*] decernentes, vos 75) magiſtro [*ipſi*] ſatisfactionem debitam exhibere, ſi defendendo ius veſtrum, in offenſam ipſius vel domus militiæ templi modum forſitan exceſſiſtis.

55) *Epiſcopo Strigon. et capitulo Tridon.* C. R. 1. ſed C. R. 2. *Epiſcopo et capit. Terdon.* In H. L. et c. 2: comp. 3. h. t. per totum legitur: *Terdonen.*
56) *De Lacedio*, legimus in cit. c. Rectius *Locedium*, quod eſt monaſterium Ciſtercienſis ordinis in Lombardia. MANRIQ. *tom.* 1. *Ciſt. p.* 151.
57) *Idem*, eſt in eod. c.
58) *Humilitatis*, legunt Pithœi, ſed erronee.
59) *Conſtruerent*, C. R. 2. H. L. et cit. c.
60) Vocabulum: *loco*, non exſtat in C. H. et ed. ant.
61) *Ibidem*, C. H.
62) *Acciperet*, C. R. 1.
63) *Et pro aliis*, C. R. 2.
64) Reuera ergo oratorium et hoſpitale, quod Humiliati ibidem nomine epiſcopi Tridonenſis exſtruxerant, pertinebat ad dictum epiſcopum cum loco, cuius dominium ſibi reſeruauerat, vt etiam poſſeſſionem haberet, ab Humiliatis nomine epiſcopi exercendam: ipſi vero tantum vſumfructum habebant, in cuius recognitionem ſoluebant quotannis tres ſolidos. Minus ergo iuris habebant quam *ſuperficiarii*: quod etiam ſuperficiem *nomine epiſcopi* exſtruxiſſent.
65) Part. *vero*, non eſt in cit. c.
66) *Præfatos Humiliatos*, legimus ibid.
67) *Noſtram*, C. L.

69) *Atque*, legimus ibid. pro *et quod.*
70) *Attendentes etiam, quod*, C. R. 1. et cit. c.
71) Poſt hanc vocem in c. cit. omittuntur verba: *præter conſcientiam*, et loco ſequentium legimus: *quam ad vos nouerat pertinere, et quos* etc.
72) *Et quod*, C. L.
73) Copula *et*, deſideratur in C. H. L. et cit. c.
74) Verba: *quam petebat*, abſunt a cit. c.
75) *Vero*, C. H. legit.

CAP. XIII.

Si contra petentem reſtitutionem coniugis, opponitur conſanguinitas in gradu prohibito, et offeruntur probationes paratæ: recepto ab opponente iuramento de malitia, negabitur reſtitutio quoad torum, et fiet quoad reliqua. Si vero probationes promptæ non ſint; fiet plena reſtitutio: niſi ſit magna viri ſæuitia.

IDEM *Bituricen. archidiacono.* (*ann.* 1199. *Roma in Galliam.*)

Litteras tuas [*nuper*] recepimus 76) *k* [*continentes,*] quod, cum quædam matrimonialis cauſſa, [*ven. fr. n.*] Bituricen. archiepiſcopo in remotis *l* agente, in tua præſentia tractaretur, Guilielma 77) mulier *m* ſeparari a B. 78) viro ſuo inſtantiſſime poſtulabat, cui ſe quarto gradu conſanguinitatis proponebat eſſe coniunctam. [*Apparebant etiam accuſatores et teſtes exhibentes certam ab vtroque latere conſanguinitatis lineam contingentem, qui ſe contracti matrimonii tempore abſentes fuiſſe dicebant, et quod in continenti parati erant, quæ propoſuerunt, comprobare.*] Vir autem [*econtra*] ſibi vxorem poſtulabat reſtitui, quæ ab eo ſua temeritate diuertit 79), [*quemadmodum allegabat. Cæterum pars replicabat vxoris, tum propter futurum inceſtus periculum, tum quia probationibus paratis et promtis ſine diffugio, quod intendebatur poterat demonſtrare, reſtitutionem penitus denegandam. Ad hæc notam eſſe mariti ſæuitiam proponebat, cui erat impetuoſa leuitas et crudelitas beſtialis, et, ſi liberam reſtitutæ facultatem ſibi haberet vxoris, eius amici timebant mortis ex hoc ſibi periculum imminere vel corporis cruciatum, et ſic ab accuſatione deſiſterent, eam qualitercunque viuere, quam interire malentes. Adiicientes, nihilominus ipſam a viro licentiatam receſſiſſe cum lacrymis et inuitam. Ipſe vero miles nihilominus petebat, ſibi vxorem libere ac pacifice reſtitui, et, ne ſecus fieret, ſed. apoſt. appellauit. Cum igitur in cauſſis matrimonialibus exceptiones huiuſmodi ſæpius proponantur: quid ſit in talibus agendum,*] reſcripto petebas apoſtolico edoceri, [*ex præmiſſis velut quodam themate multas eliciens quæſtiones, primo quidem*] vtrum, quando aliquis conſanguinitatis gradus obiicitur, in quo ſedes apoſtolica diſpenſare non poteſt, nec etiam 80) conſueuit, et probationes 81) promptæ ſint et paratæ, [*an*] indulgenda reſtitutio ſit, an ne-

76) *Accepimus*, C. R. 1.
77) *V.* eſt tantum in C. H. L. et ed. ant. ſed c. 3. comp. 3. *h. t. Imberga*, Cont. *N.* et in margine *Ysberga.*
78) *A. C.* habet c. cit. ſed Cont. et Pith. *a G. viro.*
79) *Diuerterat*, cit. c.
80) Partic. *etiam*, ibid. omittitur.
81) *Cum probationes*, C. R. 1.

a *Vid. l.* 1. §. *qui autem. cum* §. *ſequ. ff. de vi et vi armata.* b Terdon. *al.* Tendonen. c *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compilatione.* d Terdonen. e Locodio, *al.* Lacedio. f Terdonenſ. g *B. Anton. in libr. hiſtor. p.* 2. *tit.* 15. *cap.* 23. *et Caſſan. in Catal. gloriæ mund. p.* 4. *conſid.* 60. *vide cap.* 20. h Terdon. i Faceret, *in aliquot exemplar. et male*; *cum* facerent *ad Humiliatos referatur, qui ea conditione ſe et ſua magiſtro templi tradiderunt, ſi, quod facerent, placeret epiſcopo et cap. Tridonen. vt clarius patet ex antiqua.*

k *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compilat.* l In remotis partibus, *etc.* m *al.* N. *al.* D. *al.* V.

ganda? [*Secundo quaerebas, an idem iuris existat, si aliquis gradus dispensabilis, vel aliud impedimentum dispensabile allegetur, et probationes similiter sint praesentes, vtrum restitutio concedi debeat, an negari? Tertio loco quaerebas, si mariti crudelitas et saeuitia sint nota iudici, vt propter motam controuersiam indignatus vxorem tormentis tractaturus sit et iniuriis affecturus; et sic accusatores de morte foeminae metuentes, accusare desistant: vtrum hoc in primo vel in secundo casu restitutionis praebeat adminiculum deneganda? Postremo quaerebas, si deneganda sit restitutio in aliquo casuum praemissorum, et ad sed. apost. appelletur, vtrum appellationi sit huiusmodi deferendum?*] Sane circa solutionem propositae quaestionis, diuersae sunt 82) sententiae diuersorum; aliis asserentibus restitutionem faciendam 83); aliis sentientibus in contrarium: nonnullis viam mediam eligentibus, ac dicentibus, eam faciendam interdum, quandoque [*vero*] penitus denegandam. Primi per decretalem epistolam *a* [*bon. mem.*] Lucii 84) papae [*praedec. n.*] iuuari videntur, arguentis quosdam iudices delegatos, qui restitutionem viri, qui sine iudicio ecclesiae vxorem dimiserat, et ei consanguinitatem postmodum opponebat, spoliatae ac repetenti coniugem denegabant: et mandantis, sibi 85) prius restitui taliter spoliatam, et postea de matrimoniali caussa cognosci. Horum 86) autem assertionem incestus *b* videtur periculum oppugnare 87); sed ipsi timorem incestus inanem esse respondent; cum etiam beneficio restitutionis obtento, qui consanguinitatis habet notitiam, nec exigere debitum *c* contra conscientiam, nec soluere 88) teneatur; quoniam, si secus egerit, aedificat ad gehennam: sicut nec consanguinitatis conscius, super cuius 89) coniugio quaestio non mouetur. Secunda vero assertio per oraculum *d* [*fel. rec.*] Clementis papae [*praedec. n.*] fulcitur. A quo cum fuisset quaesitum, vtrum, muliere quadam quendam in virum petente, qui, vt eam repelleret, exceptionem consanguinitatis obiecit, prius esset de impedimento consanguinitatis agendum, quam super matrimonio sententia proferretur; sic inquisitioni factae respondit, quod, cum, exceptione probata, principalis quaestio perimatur, prius est cognoscendum 90) de ipsa, quam ad diffinitionis articulum procedatur: cum etiam in multis casibus restitutio differatur, secundum canonicas sanctiones. Opinioni autem vltimae videtur non incongrue adaptari, vt in gradibus consanguinitatis diuina *e* lege prohibitis restitutioni 91) aditus praecludatur; sed constitutione 92) interdictis humana, restitutio locum habeat cum effectu: cum in illis dispensari non possit, et 93) in istis valeat dispensari 94), sicut B. Greg. 95) et multi alii dispensarunt 96). Vnde non peccat, qui in hoc articulo ad mandatum ecclesiae reddit debitum coniugale. Nos autem ad praesens nullam de praedictis sententiis reprobamus; nec cuiquam earum aliquod praeiudicium ex nostra responsione volumus generare 97): quamuis praescriptum Lucii papae mandatum ad possessorium, responsum vero [*patris et praedecessoris nostri*] Clementis ad petitorium referatur. Porro cum mulier [*illa*], quae consanguinitatis habet notitiam, praesertim in gradibus, quos lex *f* diuina prohibuit, non possit huiusmodi viro sine mortali peccato carnaliter commisceri; quoniam omne, quod *g* non est ex fide, peccatum est; et quicquid fit contra conscientiam, aedificat ad gehennam; frustra in tali casu adiudicaretur restitutio spoliato; cum illa contra Deum non debeat in hoc iudici obedire, sed potius excommunicationem humiliter sustinere. Sicque difficultas occurreret quasi perplexa: quia propter 98) sententiam oporteret eam reddere debitum, et propter conscientiam [*debitum*] reddere non deberet. Vnde contingeret eos grauiter impediri; et vtrique laqueus pararetur: cum inter se carnaliter coniungi non possent, nec alter 99) alteri matrimonialiter copulari. Propterea melius [*nobis*] videtur, quod, cum opponitur consanguinitas, praesertim in gradibus diuina 100) lege prohibitis, et probationes offeruntur in continenti paratae, in caeteris [*quidem*] adiudicanda sit restitutio; sed ad maiorem cautelam iuramento recepto, quod talis obiectio malitiose non fiat 1), sola, quoad commixtionem carnalem, maxime si fama consentit, est restitutio differenda, donec, auditis probationibus et discussis, caussa sine diffugio terminetur: cum vtrique sit melius taliter expediri, quam manere taliter 2) impeditos. Quod si non habeat probationes in continenti paratas, sed dilationes exspectat *h* longiores; quia praesumitur *i* contra eam, quae sine iudicio ecclesiae sua tantum 3) temeritate recessit a viro; ad restitutionem plenariam ecclesiastica debet censura compelli, quam *k* tamen ipsa tori negando consortium, debet humiliter tolerare, donec probationes offerat praeparatas: et tunc absolutione petita, secundum formam ecclesiae absoluetur 4). Sed antequam fiat ei 5) mandatum sub debito iuramenti: receptis probationibus procedatur 6), quemadmodum est praemissum. Si vero tanta sit viri saeuitia, vt mulieri trepidanti non possit sufficiens securitas prouideri; non solum non debet 7) ei 8) restitui, sed ab eo potius amoueri *l*: alioquin sufficienti, si fieri potest, securitate prouisa, profecto videtur coniux ante caussae cognitionem restituenda marito 9).

82) *Sint*, C. H.
83) *Esse faciendum*, C. R. 1.
84) Intelligit *c.* 10. *X. h. t.* ad quod prouocabant ex *prima compilatione* antiqua, aduersarii vero allegabant CLEMENTIS III. rescriptum in *c.* 1. *X. de ord. cognit.* relatum. Denique mediam viam incedentes laudabant decretum GREGORII M. relatum in *c.* 20. *C. XXXV. q.* 2. *et* 3. quod tamen admodum corruptum esse, *ibidem* in notis obseruaui.
85) Pron. *sibi*, non exstat in C. H. et L.
86) *Harum*, est in cit. c.
87) *Impugnare*, C. H.
88) *Nec contra conscientiam soluere teneatur*, C. R. L. ed. ant. et c. cit.
89) *Eius*, C. H.
90) *Prius enim cognoscendum est*, ed. ant.
91) *Restitutionis*, cit. c.
92) *Sed in gradibus constitutione interdictis humana* etc. C. L.
93) *Sed*, pro *et*, est in cit. c.
94) *Dispensare*, C. H.
95) Vocabula: *Beatus Gregorius*, ad litteram expressa legimus in C. L. et ed. ant.
96) *Dispensauerint*, c. cit.
97) *Generari*, C. L. et ed. ant.
98) *Per*, C. H.
99) *Alter*, deest in C. L. et cit. c.
100) *A diuina*, C. H.

1) *Opponatur*, ibid.
2) *Manere aliter*, C. H. et L.
3) Vox: *tantum*, deest in C. H.
4) *Absoluatur*, C. R. 1.
5) *Illi*, C. H. L. et c. cit.
6) *Procedetur*, C. H. L. et c. cit.
7) *Non debetur*, C. L.
8) *Illi*, C. R. H. L. ed. ant. gloss. et cit. c.
9) *Viro*, C. R. 1.

CAP. XIV.

Per solam traductionem mulieris ad domum viri factam, non praecedentibus sponsalibus, vel inualidis, non acquiritur possessio: vnde ea recedente propria auctoritate, non competit restitutio.

IDEM INNOC. III. *Vulterano* 10) *m episcopo.* (*ann.* 1200. *Roma in Campan.*)

Ex *n* parte M. mulieris fuit propositum [*coram nobis,*] quod, cum eam [*adhuc*] intra pubertatis tempora 11) constitutam, [*quidam*] patruus suus filio H. 12) Senen. ciuis, nondum VII. annorum, [*in*] matrimonio voluerit 13) copulare, ac eadem traducta fuerit in domum 14) [*ciuis*] eiusdem *o*, ipsa, ex quo ad nubiles annos peruenit 15), ratum nolens habere, quod a patruo suo circa hoc procuratum fuerat, a [*ven. f. n.*] Senen. episcopo nubendi alii licentiam postulauit. [*Cumque partes idem episcopus citasset, et praefata M. per procuratorem idoneum in iudicio compareret, quaerens possessionem, et res alias restitui sibi dotis nomine pro se datas, et pars altera restitutionem peteret mulieris eiusdem, asserens eam non posse per alium caussam agere, sed debere ipsius tractatui personaliter interesse: praefatus episcopus dubitans, quid super his statuere posset de iure, prout nobis suis litteris intimauit, processu negotii supersedit.*] Quia igitur non credimus ambigendum, quin ipsa mulier, quamuis minor [*esse dicatur et*] caussam possit matrimonii per procuratorem 15*) tractare, ac pars alia, quae mulieris restitutionem sibi fieri prius postulabat 16), restitui nequaquam debeat, vtpote 17) nullo iuris seu possessionis [*est*] commodo destituta; cum per solam traductionem [*praedictam,*] quam non praecesserunt sponsalia, vel consensus legitimus, nec fuerunt 18) etiam subsequuta, nullum inter eos obligatorium vinculum sit contractum: [*vt finis litibus imponatur, f. t. per A. S.*] mandamus, quatenus, si est ita, non obstantibus exceptionibus supradictis, [*partibus conuocatis,*] audias, quae hinc inde partes 19) duxerint 20) proponenda, et quod canonicum fuerit, app. remota, decernas.

10) *Valtan.* C. R. 1. ed. ant. *Vultan.* vtrumque erroneum.
11) *Annos*, C. R. 1.
12) *B.* C. R. et L. sed H. habet: *R.* et in c. 4. comp. 3. h. t. *H.* prorsus omittitur.
13) *Voluit*, ed. ant.
14) *Domo*, C. H.
15) *Peruenerat*, legitur in ed. ant.
15*) Ratio dubitandi erat, quod virgo adhuc minorennis esset, quae procuratorem sine *curatore* constituere non posset, quem tamen non desiderabant caussae matrimoniales, quod etiam definitum est in *c. f. de iudic. in* 6.
16) Verba: *quae mulieris - - postulabat*, desiderantur in cit. c. sed *postulauit*, habet C. H.
17) *Quae*, est in cit. c.
18) *Fuerint*, C. R. 1. et L. sed in c. cit. legimus *vnec fuerit etiam subsequutus.*
19) Dictio: *partes*, omittitur in cit. c.
20) *Duxerunt*, legitur in C. L.

CAP. XV.

Interdictum vnde vi, non competit contra illum, qui non spoliauit, nec spoliari mandauit, nec spoliationem ratam habuit.

IDEM. *archiepiscopo Mediolanen. et praeposito canonicae Petron. P. P.* (*ann.* 1200. *Roma in Campan.*)

Cum *p* ad sedem apost. accessissent [*olim A. ven. f. n.*] Cuman. episcopi, et [*frater G. dil. fil.*] fratrum hospitalis Hierosol. procurato-

a *C. ex conquestione. supra eod.* b Videretur periculum expugnare. c Nec contra conscientiam soluere teneatur. d *Intelleximus supr. de ord. cogn.* e *Olim, ob hominum raritatem, tantum inter filium et matrem, patrem et filiam vetitus erat coniugalis nexus lege diuina.* f *Vid. Leuit.* 18. *et* 8. *qu.* 1. g *Rom.* 14.

h Expetat. i *al.* hic praesumitur. k *scil.* censuram. l *In hunc locum vide abbatem.* m Vulteranensi. n *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* o *Vid l. qui vniuersas. ff. de acquir. possess.* p *C.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp.*

res, [*et instrumenta nobis et acta caussæ, quæ super ecclesia et hospitali de monte Cinaro inter eos agitabatur, prout gesta fuerant, in præsentia ven. f. n. Papien. episcopi, qui ex delegatione nostra de caussa cognouerat, præsentassent: nos, diligenter inspectis, quæ coram eodem episcopo acta fuerant, haberi ea decreuimus pro infectis, cum constiterit nobis, eum in caussa ipsa iudicem non fuisse, sicut ipsemet ad vltimum recognouit, et eandem dilecto filio,*] abbati de Accon. 21) caussam, quæ super 22) ecclesia et hospitali de monte Citano 23) inter eos vertebatur, [*de assensu partium*] taliter duximus committendam 24), vt audiret omnia tam ad possessorium, quam ad petitorium iudicium pertinentia, quæ vtraque pars duceret proponenda, et caussam ipsam fine debito terminaret. Coram quo [*post*] procurator hospitalis [*Hierosol. ecclesiam et hospitale*] prædicta cum 25) possessionibus et pertinentiis suis, quæ [*iniuste*] tenebat [*dictus Cumanus*] episcopus sibi restitui postulauit 26), asserens, illa 27) de iure ad hospitale *a* Hierosolym. spectare, et quod ipsa diutius possedisset 28). Ad quæ 29) respondit procurator episcopi, se nec scire 30), nec credere, supradicta [*vnquam*] ab hospitali [*Hierosol.*] possessa, vel ad illud aliquatenus pertinere, quæ Cumanen. episcopus, vtpote in sua diœcesi constituta, rationabiliter detinebat. Cum igitur 31) ad fundandam intentionem suam pars vtraque testes produceret 32): dictus abbas [*deinde vtriusque partis attestationibus, rationibus et instrumentis inspectis,*] procuratorem episcopi condemnauit ad restitutionem omnium prædictorum. [*et infra.*] Nuper autem vtriusque partis procuratoribus [*propter hoc*] comparentibus coram nobis, [*prioris actis iudicii nobis fideliter præsentatis,*] caussam ipsam [*interdum per nos, quandoque per dil. f. n. B. tit. S. Marcelli et R. H. S. Anastasii presbyteros card.*] examinauimus diligenter. [*Et*] quidem per testes 33) videbatur esse probatum, quod [*Cratus*] Cumanen. episcopi nuntius cruces hospitalariis [*olim*] abstulit, inhibendo ipsis, ne ad supradictam ecclesiam vel hospitale redirent, et quod episcopus supradicta omnia possidebat 34): vnde procurator hospitalariorum petiit dictam restitutionis sententiam [*auct. ap.*] confirmari. [*Ex aduerso vero proponebatur, quod, etsi per testes forsan esset ostensum sufficienter, quod per nuntium episcopi fuerint hospitalarii spoliati, cum tamen non constiterit, quod de mandato eius hoc fecerit, vel quod episcopus ratum habuerit factum ipsius, restitutio non potuit sibi locum vendicare: quamquam constaret episcopum prædicta tenere, qui vtique ipsa de iure possidet, vtpote ad se spectantia et in sua diœcesi constituta. Sed ad hoc pars altera replicauit, quod, quamuis per dicta testium euidenter mandatum episcopi vel ratihabitio non probetur, quia tamen iudex motum animi non potuit ex aliis caussis informare, pro sententia erat merito præsumendum. His igitur et aliis intellectis, quæ vtrinsque partis procuratores proponere curauerunt,*] nos *b* prioris acta iudicii [*quæ nobis fuerant, sicut præmissum est, plene ac fideliter præsentata, diligentius*] recensentes, quia nec per dicta testium, vel confessiones 35) partium *c*, cum nullæ penitus in iudicio factæ fuerint, vel etiam instrumenta, quæ nullatenus de spoliatione tractabant, nec [*etiam*] per euidentiam facti nobis constare potuerit 36), quod Cumanen. 37) episcopus [*supradictos*] hospitalarios spoliauerit, vel mandauerit spoliari, vel spoliationem factam 38) saltem 39) ratam habuerit, [*de cons. fr. n.*] pronuntiauimus 40) in quæstione prædicta, interdictum Vnde vi 41), locum nullatenus habuisse, restitutionis sententiam a prædicto abbate prolatam 42), licet pars 43) aduersa *d* proponeret, quod præsumendum esset pro sententia iudicis, qui motum animi sui potuit ex caussis aliis informare, iustitia exigente cassantes.

21) *Acon.* C. L. sed c. 5. cit. comp. *de Arron.*
22) Verba: *quæ super - - vertebatur*, in c. cit. non exstant.
23) *Citanio*, C. H. *Ritan.* ed. ant.
24) *Taliter committentes*, habet cit. c.
25) *Prædicti ecclesiam et hospitale cum*, C. H.
26) *Postulabat*, C. R. 1. H. et cit. c.
27) *Supra dicta omnia*, cit. c.
28) *Ac ea diutius possedisse*, ibid.
29) *Ad hoc*, ibid.
30) *Nescire*, C. R. 1.
31) *Cum ergo*, C. R. H. L. et cit. c.
32) *Produxerit*, C. R. H. L. ed. ant. et cit. c.
33) *Equidem per testes idoneos*, C. H. *et quidem*, L. et ed. ant.
34) *Possideret*, C. R. 1.
35) *Confessionem*, cit. c.
36) *Potuerat*, C. H. sed *potuit*, cit. c.
37) *Cumanus*, C. L.
38) *Factam*, desideratur in C. L. et cit. c.
39) Vox: *saltem*, abest a C. H.
40) *Pronuntiamus*, edit. ant.
41) Vnum tantum remedium recuperandæ possessionis INNOCENTIVS III. admisit, nec plura in caussa spolii obtinere censuit, quæ postea interpretes finxerunt, magno numero relata a MENOCHIO in *tract. de remed. possess.* Nam nec remedium ex. *c. redintegranda* diuersum esse ab *interdicto vnde vi* liquet. Quamuis vero pontifices plura noua principia ex interpretum doctrinis assumserint in caussa spolii: in hoc tamen a iure ciuili non discessit INNOCENTIVS III. quod hoc interdictum tantum detur contra spoliatorem, non tertium possessorem, quam sententiam tamen in *c.* 18. *h. t.* postea declarauit.
42) *Latam*, C. H. habet cum cit. c.
43) Verba: *licet pars - - - informare*, in c. cit. non leguntur.

CAP. XVI.

Exceptio inopiæ, de qua constat, a clerico opposita, impedit exsequutionem sententiæ, etiam latæ in possessorio. H. d. comprehendendo mentem litteræ, et veram lecturam.

IDEM INNOC. III. (*ann.* 1200. *Roma in Hispaniam.*)

II. Olim vobis e dedisse meminimus in mandatis, vt [*ven. fr. n.*] Oueten. 44) *f* episcopum ad debitam partis restitutionem [*partis*] Zamorinen. 45) diœcesis, quam tenebat, cum inde 46) perceptis fructibus cogeretis restituere. [*et infra.*] Verum quoniam 47) inanis est actio, quam inopia debitoris excludit *g*: mandamus, quatenus non prius 48) episcopum ad restitutionem fructuum compellatis, quam ipse fuerit taliter restitutus, vt restituere possit, quod percepit 49) de prouentibus alienis.

44) *Onetinen.* ed. ant.
45) *Carnoten.* C. H. *Camoren.* L. sed ed. ant. *Amorin.* et c. 1. comp. 4. h. t. *Zamoren.*
46) Vox: *inde*, non exstat in C. H. L. ed. ant. et cit. c.
47) *Quia*, legitur in cit. c.
48) Vnde palam est, etiam in *exceptione spolii*, spoliatori, diuersa actione contra spoliatum agenti, opposita idem esse seruandum, vt propter inopiam spoliatoris, restituta possessione, reus actioni propositæ respondere teneatur, nec reus audiendus sit, exceptione spolii nondum plenarie restituti: quia actor ob inopiam de fructibus satisfacere spoliato statim non poterit.
49) *Perceperat*, C. R. 1.

CAP. XVII.

Per excommunicationis probationem non probatur quasi possessio iurisdictionis; licet aliquibus diebus fuerit obseruata: ideo petens restitutionem, hoc solo probato, succumbit. Hoc dicit, quoad intellectum.

IDEM *h abbati S. Genouefæ Parisien.* 50) (*ann.* 1205. *Roma in Galliam.*)

III. Olim *i* inter te pro abbatia tua, et [*ven. fr. n. O.*] Parisien. episcopum, nomine Parisien. ecclesiæ, super possessione iuris parochialis in parochia de Monte, quæstione suborta: [*et infra.*] Nos attendentes, quod, ex eo solo, quod populus prædictæ 51) parochiæ, timore sententiæ suæ per aliquot 52) dies abstinuit a diuinis, nullam in eos iuris parochialis possessionem idem 53) episcopus fuerit assequutus, nec fuerit 54) aliquo modo probatum, quod, eo tempore, quo sententiam ipse protulerit 55), possessionem in ipsis iuris parochialis haberet, vel prius etiam habuisset *k*, restitutionem ei 56) adiudicare de iure nequiuimus: cum ipsum non constiterit spoliatum [*fuisse.*]

50) Verba: *abbati S. Genen. Paris.* desiderantur in C. R. 1. H. L. ed. ant. et c. 2. comp. cit. 4.
51) *Dictæ*, C. R. 1. et H.
52) *Aliquos*, C. H.
53) Pron. *idem*, non exstat in C. H.
54) *Fuit assequutus, nec fuit*, C. H. et L.
55) *Protulit*, C. R. H. L. ed. ant. et gloss.
56) *Eis*, legitur in ed. ant. sed neutrum est in cit. c.

CAP. XVIII.

Recipiens scienter rem inuasam a spoliatore, tenetur eam spoliato restituere: licet non probet dominium.

IDEM *in concilio generali.* [*constit.* 39.] l (*ann.* 1216. *Romæ.*)

Sæpe contingit *m*, quod spoliatus [*iniuste*] per spoliatorem in alium re translata, dum aduersus possessorem non subuenitur per restitutionis beneficium eidem 57) spoliato, commodo possessionis amisso, propter difficultatem probationum, iuris 58) *n* proprietatis amittit effectum. Vnde, non obstante iuris ciuilis rigore 59), sancimus, vt, si quis de cætero scienter rem talem receperit 60) *o*, cum spoliatori quasi succedat in vitium, eo quod non multum intersit, quoad periculum animæ, iniuste detinere, ac *p* inuadere alienum, contra possessorem huiusmodi, spoliato per restitutionis beneficium succurratur.

57) Pronom. *eidem*, a C. R. H. L. ed. ant. et c. 3. comp. cit. 4. *h. t.* abest.
58) *Ius*, C. L.
59) Non adeo ius ciuile reclamare videtur, quia, qui rem, spolii vitio affectam, recipit scienter, collusisse cum spoliatore, imo ratihabuisse spolium videtur. Alienus ergo fuit pontifex prorsus ab illorum interpretum sententia, qui ex *c. redintegranda* agi posse censuerunt contra tertium, etiam b. f. possessorem, quid quod nequidem hac decretali nouum remedium in caussa spolii exstruere, sed tantum interdictum *vnde vi* declarare, illisque contradicere voluerit, qui remedium spolii contra quemuis possessorem extenderunt.
60) *Accepit*, C. R. 1. sed C. R. 2. *recepit.*

a *Id est, ad fratres hospitalarios. Iidem dicuntur milites Rhodienses, et nunc de Malta. vide Cass. in cat. glor. mund. part.* 9 *cons.* 4. *et S. Anton.* 2. *p. hist. tit.* 15. *c.* 20. b *al.* Nos igitur. c *Vid. l. actor. C. de probat. et l.* 1. *C. de confess.* d Altera.

e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* f Ouetensis et Zamorensis episcopatus *in Hispania sunt. Vid. Ioan. Vasæum in ann. Hispan. cap.* 22. g *Vid. l. nam is. ff. de dolo.* h *Deest in edit. Rom.* i *Cap.* 2. *eod. tit. in* 4. *compil.* k *Semel possidens, semper præsumitur possidere.* l Later. *sub Innocent. III. cap.* 43. m *Cap.* 3. *eod. tit. in* 4. *compilatione. Quæ fuit remedia huius capitis, et quando et quibus competant, tradit Matth. Affl. decis.* 250. *Practic. Pap. in tit. de forma lib. in caussa spoliatæ possessionis.* n *al.* ius. o Acceperit. p Aut inuadere alienam.

CAP.

CAP. XIX.

Occupans certum locum, in quo quis iura libere possidebat, si per ipsius occupationem non potest possessor sua iura libere possidere sicut prius, conueniri potest possessorio pro libertate possidendi: et restitutio fieri non potest, nisi dimittat locum in pristina libertate. H. d. valde singulariter.

GREGORIVS IX. *episcopo Lucan.* a (*ann.* 1232. *Roma in Tusciam.*)

Pisanis ac Lucanis ciuibus per grauem discordiam, quam diu inter se habuerant, afflictis grauiter et attritis: [*et infra.*] P. subdiacono nostro dedimus in mandatis, vt, possessione, quam in quibusdam castris constat Lucanam ecclesiam habuisse, sibi prius plene ac libere, sicut tempore motæ discordiæ 61) habuerat, restituta, et super ea, de qua dubietas oriretur, sufficienti cautione recepta, quod iuri coram nobis prædicti Pisani parerent, prolatas pro occupatione castrorum ipsorum in eos sententias relaxaret. [*et infra.*] Pisanis igitur asserentibus, quod per te stabat, quo minus tibi iuxta mandatum nostrum fieret restitutio, et instanter petentibus, vt dictas sententias præfatus subdiaconus relaxaret, ipse 62), receptis cautionibus de parendo iustitiæ coram nobis, sententias relaxauit easdem: propter quod tu 63) reputans te grauatum, ad nostram præsentiam accessisti, impugnaturus processum subdiaconi sæpe dicti. [*et infra.*] Porro duo in nostro continebantur mandato, vt videlicet possessio, quam constabat Lucan. ecclesiam habuisse tempore motæ discordiæ, prius restitueretur eidem, et vt eiusdem possessionis restitutio fieret plene ac libere, sicut eam habuerat tempore supradicto: quorum primum ad factum, alterum vero referebatur ad modum. Vnde licet, prout pars Pisanorum dicebat, in facto mandati formam subdiaconus ipse adimplere nequiuerit, quia non poterat facere tibi restitui possessionem castrorum, de qua non constabat eidem *b*, nec etiam, secundum quod tu ipse dicebas, affictuum 64) et pensionum possessio poterat tibi restitui, quia ea non fueras spoliatus; fuit tamen in modo peccatum: quia debuit facere, vt Pisani 65) possessionem pensionum et affictuum, quam per eorum confessionem constabat 66) te in castris prædictis habere, tibi dimitterent plene 67) ac libere, sicut ecclesia tua illam habuerat tempore motæ discordiæ. Quod quidem esse non poterat, nisi Pisani castra ipsa 68) omnino dimitterent: quia illis detinentibus castra et munitiones castrorum, in quibus dictas pensiones recipis et affictus, ea plene ac libere habere non posses, sicut habebas, quando ipsi castra eadem 69) minime detinebant, eo, quod, quamdiu ea detinent, in eorum potestate relinquitur, te non admittere vel repellere, quando velint *c*. His ergo 70) diligenter auditis, processum huiusmodi de fratrum nostrorum consilio irritum iudicamus 71).

61) Intelligit discordiam, inter *Guibellinos*, iura imperii defendentes, quorum castra Pisani sequebantur: et *Guelphos*, pro ecclesia contra imperium militantes, quorum in numero Lucani erant.
62) *Et ipse*, C. H.
63) Pronomen: *tu*, a C. R. 1. abest.
64) *Affictum* Itali vocant *censum* ratione prædiorum soluendum, quod ex caussa varia fieri potest. Vnde *affictare*, idem est quod *locare*.
65) In ed. ant. pro *Pisani*, legitur *ipsam*.
66) *Constat*, C. H.
67) *Vt plene*, C. R. 1.
68) *Illa*, C. L.
69) Pron. *eadem*, a C. H. abest.
70) *Igitur*, C. H.
71) *Iudicauimus*, C. R. 2.

TITVLVS XIV.
DE DOLO ET CONTVMACIA.

CAP. I.

Reus, qui mittendum in possessionem ad mandatum iudicis non admisit, non mulctabitur de canonica æquitate, si intra annum caveat stare iuri. H. d.

ALEXANDER III. *Herforden.* d *episcopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Ad hæc 72) cum *e* contingat, actorem multoties mittendum esse in possessionem caussa rei seruandæ, propter absentiam partis aduersæ 73), et per eius 74) dolum, siue potentiam non possit 75) [*actor*] rem custodiendam nancisci, ac imminente fine anni, reus, ne possessionem amittat, debitam offerat cautionem 76): cuiusmodi sit pœna [*reus*] mulctandus, quia iussioni non paruit 77) iudicis, a nobis tua fraternitas requisiuit 78). Ad quod dicimus, quod in ecclesiasticis personis et negotiis rigor et districtio iuris non requiritur 79), *f* [*nec exercetur:*] sed, cum iustitia propter hoc non periclitatur, patienter [*tolerari et*] admitti debet, cum reus per cautionem 80) standi iudicio 81) se adstringit. 82)

72) *Ad hoc*, C. L. et ed. ant.
73) *Alterius partis*, c. 1. comp. 1. h. t.
74) Vox: *eius*, non habetur in cit. c.
75) *Potest*, C. H.
76) *Reus offerat cautionem, vt possessionem recipiat*, legimus ibid.
77) *Paruerit*, secundum C. H.
78) *Inquisiuit*, ed. ant. sed ipsa verba in cit. c. ita se habent: *qui iussioni non paret iudicis, a nobis t. fr. postulauit.*
79) *Requiratur*, C. R. 1. legit.
80) *Cautione*, est in cit. c.
81) *In iudicio*, C. L.
82) *Adstringat*, C. R. et L.

CAP. II.

Propter contumaciam rei potest iudex rem petitam sequestrare, et ipsum contumacem in expensis condemnare, quas propter ipsius contumaciam vel dolosam exceptionem actor fecit. Hoc dicit. Panorm.

IDEM *Abbati de Rames.* 83) *et archidiacon. Helien.* (*ann.* 1180.)

Ex litteris g vestris [*ad nos directis*] accepimus, quod, cum vobis 84) caussam, quæ inter [*dilectos filios nostros*] monachos de Etollen. 85) *h* et canonicos Linconen. [*nec non etiam Geruasium clericum*] super ecclesiis de V. et M. vertitur 86), duxerimus 87) committendam, et 88) canonici citati legitime 89), [*aliquando coram vobis apparuissent, et interdum nec venire, nec responsalem mittere voluissent,*] se [*scilicet*] contumaciter absentauerint 90), vos 91), licet monachi essent 92), ob contumaciam adversæ partis in possessionem rerum petitarum 93) mittendi, intuitu tamen religionis [*suæ*] cum eis mitius agere volentes, possessionem sequestrari fecistis: vt sic saltem canonici affecti tædio, stare iudicio cogerentur. Tandem [*vero, partibus in vestra præsentia constitutis, et memoratis*] monachis ecclesias sibi restitui postulantibus, canonici responderunt 94), auctoritatem vestram penitus exspirasse, eo, quod [*a nobis*] ad alios iudices litteras impetrarunt 95), quæ præiudicare prioribus videbantur. Verum quoniam 96) in posterioribus litteris non fuit mentio facta priorum, nec in eis 97) nomina continebantur ecclesiarum, quæ in prioribus posita fuerant, sed *i* indefinite 98) dicebatur, super quibusdam ecclesiis: nos attendentes, malitiam et dolum nulli patrocinari debere, [*et nolentes tantam illusionem impunitam relinquere, d. v. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus [*cum exinde requisiti fueritis, partem in vestram conuocetis præsentiam, et*] prædictam 99) *k* caussam secundum formam priorum litterarum, non obstantibus posterioribus 100), terminetis 1), expensas, quas propter hoc monachi fecisse noscuntur, eis a canonicis restitui facientes. 2)

83) Ita etiam habent C. R. 2. edit. ant. et gloss. *Ramese*, legentes. *Remesse*, vero C. L. et H. denique c. 2. comp. 1. h. t. *Remesen.* Sed legendum esse *Ramisiensi*, obseruat GONZAL. quod *Ramisia* in pago Linconiensis diœceseos sita sit. Iam hoc monasterium exstructum a S OSWALDO archiepiscopo Eboracensi, cuius vitam descripsit EADMERVS relatus a WHARTONIO *in Anglia sacra*, vbi *p.* 199. vocatur *Rameslia* locus monasterio deputatus, et ipsum monasterium p. 201. *Ramesiense.*
84) Pronomen: *vobis*, a C. R. 1. et H. abest.
85) *De Sorell.* C. R. 2. sed C. R. 1. *de Etol. ex vna parte*, et H. *de Rolis*, L. *de e. Zollis*, in cit. c. *de Troil.*
86) *Vertitur ex altera*, secundum C. R. 1. sed mire hic variat cit. c. nimirum sequenti modo: *de V. et M. agitari dignoscitur, commisissemus sub certa forma diffiniendam, et canonici* etc.
87) *Duximus*, C. L.
88) Copula *et*, non exstat in C. L.
89) *Litterarum nostrarum auctoritate*, legimus in cit. c. pro *legitime.*
90) *Absentarunt*, C. L. *absentantes*, cit. c.
91) *Et vos*, C. L. sed in c. cit. pron. *vos*, prorsus omittitur.
92) *Essetis*, legitur in c. eod.
93) Dictiones *rerum petitarum*, in cit. c. non exstant.
94) *Responderent*, habet ed. ant.
95) *Impetrarint*, C. H. cum cit. c.
96) *Vnde quoniam*, C. R. 1. et cit. c.
97) Verba: *in eis*, a C. R. 1. H. cit. c. et ed. ant. absunt.
98) *Indiffinite*, C. R. 2. Est vero hæc vox a manu aliena addita.
99) *Præscriptam*, C. H. L. et cit. c.
100) *Non obstantibus vero*, C. R. 1. sed c. cit. loco harum dictionum habet: *omni contrad. et app. cess.*
1) *Diffiniatis*, est in cit. c.
2) In fine cit. c. ita variat post vocem *diffiniatis: et canonicos, qui ausi fuerunt mandatum nostrum eludere et per subreptionem huiusmodi litteras impetrare, quod nuntius eorum plenius recognouit, ad metum et pœnam aliorum expensam, quam nunc monachi ad nos mittendo fecerunt, eis, remoto appell. obst., reddere compellatis.*

CAP. III.

Actore contumace, testes recipi, et sententia ferri debent, etiam lite non contestata, reo instante. Hoc dicit, secundum communem intellectum.

IDEM *Exon. et Vintonien.* l *episcopis, et abbati Herforden.* 3) m (*ann.* 1160. *Roma in Angliam. Conf. c. 4. Comp. 1. Qui filii sunt legitimi.*)

Caussam, quæ inter F. et R. Filium Agathæ de natiuitate ipsius A. vertitur, vobis, fratres episcopi, et Londonen. episcopo commisimus terminandam. [*et infra.*] Cæterum, si aduersarius suus legiti-

3) *Forden.* legitur in c. 4. comp. 1. Qui filii sunt legit. Vide supra de officio et potest. iud. del. c. 17. vbi integrum cum variantibus exstat capitulum.

a Gregor. episcopo Lucensi. b *Vid. l. diligenter. ff. mandati.* c *Vid. Abbat. et Felin. in hunc locum.* d *al.* Herford. *alii.* Elforen. e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lateran. sub Alexand. III. part.* 3. *c.* 1.

f *Vid. l. vnicam. ff. si quis ius dicen. non obtemp.* g *Post conc. Lateran. sub Alex. III. p.* 41. *c.* 6. *et c.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* h Crosten. *al.* Eroilis. i Sed tantum indiffinite, *etc.* k *al.* præscriptam. l Vigorn. m *al.* Forden.

me

me *a* citatus, ad præsentiam vestram accedere, vel iudicio vestro parere contempserit, aut etiam se absentauerit, cum de Anglia recessisse dicatur, procuratorem eius, si quem reliquerit, conuocetis: qui siue venerit, siue non, aut si procuratorem non dimisit, denuntiationibus ad domum eius missis, receptis testibus alterius partis, iuxta dictam formam ad proferendam sententiam procedatis. *b*

CAP. IV.

Si reus post litem contestatam est contumax; si alias liquet de caussa, fertur diffinitiua sententia: si non liquet, actor in veram possessionem inducitur.

VRBANVS III. *de Nono loco, et de Viger.* 4) *prioribus.* c
(*ann.* 1186.)

Prout nobis *d* [*vestris litteris annotastis: etc. et infra.*] Reum, quia 5) *e* contumaciter a præsentia vestra recesserat, iuratoriam coegistis exponere cautionem, quod coram vobis 6) [*per omnia*] iuri pareret. Cumque die præfixa vestro se conspectui præsentasset 7), prætextu aduocati, quem non habebat, respondere solita malitia recusauit. Tandem actore instante, respondit, quod quadraginta annis decimas, de quibus 8) erat contentio, percepisset: variisque postmodum excusationibus vtens, in vocem appell. prorupit, et contumaciter, iuramento contempto, recessit. Ideoque [*vobis præc.*] mandamus, quatenus ad conuincendam *f* eius malitiam, semel eum ad præsentiam vestram conuocetis, et, si venerit, [*audiatis, quæ fuerint proponenda, et appellatione cessante*] finem imponatis negotio competentem. Quod si [*vocatus*] venire contempserit: [*vos nihilominus*] caussam, vtpote lite, quæ ingeritur, contestata, diffinitiua sententia terminetis 9), vel præsenti saltem adiudicetis possessionem, seruata duntaxat quæstione proprietatis absenti.

4) *De Inge*, C. R. 1. sed C. R. 2. *de Vingen.* C. L. *et Vigerit.*
5) *Qui*, C. H.
6) *Iudicio ecclesiastico*, habet c. 4. comp. 1. h. t. pro: *coram vobis.*
7) *Præsentaret*, C. H.
8) Cit. c. hoc loco ita variat: *actore instante, prædictus reus prætextu aduocati, quem non habebat, respondere - - recusauit excepto, quod interrogatus ab actore quotannis decimas, de quibus - - percepisset, respondit XL. sicque variis excusationibus vtens etc.*
9) *Et post probata per idoneos testes caussa*, addit C. L. post vocem: *terminetis.*

CAP. V.

Qui fundata intentione actoris exceptionem peremptoriam obiicit, quam non probat in continenti, sed accipit inducias, si defecerit in probando; condemnatur in continenti, diffinitiua non exspectata, in expensis, ac soluere cogitur: quod si non potest, punietur in corpus secundum arbitrium iudicis. H. d. notab. iste text. secundum lecturam, quæ placet Panorm.

INNOCENTIVS III. (*ann.* 1206. *Romæ.*)

Finem litibus *g* cupientes imponi, ne partes vltra modum grauentur laboribus et expensis *h*, præsertim cum de beneficiis [*vel officiis*] ecclesiasticis litigatur, quæ sine dispendio diu vacare non possunt, præsenti decreto statuimus, vt, postquam intentionem suam altera pars fundauerit, si reliqua 10) forte voluerit legitimam exceptionem opponere, quam nolit *i*, aut nequeat in continenti probare, quia frequenter ad impediendum, vel differendum processum, exceptiones huiusmodi per excogitatam malitiam opponuntur, ad soluendas alteri parti 11) moderatas expensas extunc in iudicio faciendas, cum acceptis induciis, si forsitan in probatione defecerit 12), condemnetur. Et si soluendo non fuerit, alias 13) *k* secundum arbitrium discreti iudicis puniatur: vt hoc saltem timore perterritus, non facile quis in grauamen alterius falsas exceptiones opponat.

10) *Reliqua pars*, C. R. 1.
11) Vox: *parti*, deest in C. H.
12) *Defecerint*, C. H.
13) *Aliter*, C. R. 1.

CAP. VI.

Citatus ad totam caussam, certo termino ad comparendum assignato, tenetur comparere in termino; et dato impedimento in termino, debet comparere quam citius potest post terminum: alias condemnabitur in expensis a tempore citationis emissæ.

IDEM *Prænestinen.* 14) *episcopo, apost. sed. leg. et decano Brinen.* 15)
(*ann.* 1169. *Romæ in German.*)

Cum dilecti *l* filii [*magister S. Leodien. et H. Lundunen. canonici*] nuntii [*dil. fil. H. dicti*] Leodicen. 16) *m* electi pro eo [*quondam*] ad sedem apostolicam accessissent, [*dil. fil. L.*] archidiac. et H. canonicus Leodicens. ecclesiæ 17), nomine suo et quorundam concanonicorum 18) *n* suorum [*L. archid. H. cantoris, L. præpositi sancti Petri et quorundam aliorum,*] quorum litteras [*super eodem negotio*] exhibuere 19) de rato, [*ad nostram postmodum præsentiam venientes*] contra eundem electum 20) quædam crimina proponebant, per quæ nitebantur eum ab electione [*Leodiensis ecclesiæ*] repellere, vt indignum: [*et infra.*] Quamuis autem ex eo, quod idem electus 21) a grauamine aduersæ partis appellauerit 22) et appellationem non fuerit 23) [*interpositam*] per sufficientes procuratores *o*, cum possit 24), illis prosequentibus, prosequutus, non leuis exorta esset suspicio contra eum: volentes tamen [*in omnibus*] iuris ordinem obseruare, ipsi 25) [*districte præcipiendo*] mandamus 26), quatenus vsque 27) ad dominicam, qua cantatur: *ego sum pastor bonus*, [*transactam*] per se, vel per procuratorem sufficientem, [*sufficienter instructum, ne postmodum per dilationes vel occasiones quaslibet subterfugere videretur examen,*] ad præsentiam nostram accederet, super prædictis omnibus responsurus: alioquin, cum assignaremus ei pro peremptorio 28) terminum supradictum, sciret, quod, quantum de iure possemus, procederemus extunc in negotio memorato *p*. Exspectantibus igitur aduersariis [*eius apud apostolicam sedem,*] ipsum diu *q* [*etiam*] vltra terminum duximus exspectandum: sed ipse [*nec venit, nec sufficientem procuratorem*] direxit, [*sed*] simplicem solummodo nuntium excusationis [*eius*] litteras afferentem 29). Scribebat enim, quod [*prædictum magistrum S. suum*] nuntium, cui [*nos,*] cum a nobis recederet, iniunximus viua voce, vt citaret eundem, sero receperat: vnde non poterat, tum propter termini breuitatem, tum propter viarum discrimina, nostro se conspectui præsentare. Sed contra hoc faciebat 30), quod, sicut excusatorem [*ad nos*] direxerat, sic dirigere potuerat *r* responsalem 31): cum ei non fuisset iniunctum, vt ad caussam in propria persona duntaxat veniret, sed vel ipse 32) accederet, vel procuratorem idoneum destinaret. Præterea cum mandatur alicui, vt ad certum terminum se iudici repræsentet 33): duo sub hac forma mandantur, vt ad iudicem veniat, et ad diem sibi præfixum accedat. Vnde si venire non possit ad diem 34) *s* assignatum 35): tenetur nihilominus se iudici præsentare, [*sicut ratio suggerit et legitima sanctio manifestat.*] Si enim mandatur alicui, vt alii ad certum diem certam rem exsoluat; non ideo erit a mandato solutus, si soluere nequiuerit 36) die data: imo ad solutionem, elapso etiam die solutioni præfixo, tenetur. Quapropter quia dictus electus 37) nec venerat 38), nec sufficientem miserat responsalem, ad diem sibi statutum, vel post, etiam diutius exspectatus, nec de vicino eius aduentu spes erat; vtpote qui per litteras vtcunque 39) excusauerit 40) moram suam, et calores æstiuos, et insidias sibi positas formidabat: eum [*de consilio fratrum nostrorum*] reputauimus contumacem *t*, et ad legitimas et moderatas expensas, quas aduersarii eius fecerant a tempore citationis emissæ, quem 40*) *v* extunc exspectare inceperant, ipsum curauimus condemnare, [*quod de H. præposito sancti Dionysii dicebatur interim ab aliquibus attentatum, friuolum reputantes.*]

14) *Prænestino*, C. H. et c. 2. comp. 3. h. t. *Penestrino*, L.
15) Verba: *Decano Brin.* a C. R. 1. absunt, sed C. R. 2. *Decano London*, H. *Brimensi*, L. *Burensi*, cit. c. *Bunnen.*
16) *Lundon.* C. R. 1. sed C. R. 2. *London.* H. cit. c. et ed. ant. per totum: *Leodiens.*
17) Vox: *ecclesiæ*, desideratur in C. L. et cit. c.
18) *Canonicorum*, C. R. 2. H. et cit. c. in L. syllaba *con.* manu aliena adiecta est.
19) *Exhibuerant*, cit. c.
20) *Contra eumdem H.* ibid.
21) *Prædictus H.* ibid est loco dictionum: *idem electus.*
22) Pro verbis: *aduersæ partis appellauerit*, cit. c. habet: *prædictorum archid. et Henr. et sociorum ipsorum canonicorum Leodien. sicut dicebantur ad sed. ap. appellarat*
23) *Fuit*, C. H. *fuerat*, c. cit.
24) *Cum posset*, C. L. cum cit. c.
25) *Ipsi quoque*, C. R. 2.
26) *Mandauimus*, C. R. et cit. c.
27) *Vt vsque*, C. R. H. L. et cit. c. in L. vero partic: *quatenus*, simul exstat, sed punctis obiectis in signum deletionis. Sicut etiam legit ed. ant. scil. *quatenus vt usque.*
28) *Peremtorium*, C. R. 1. sed cit. c. *peremtorie.*
29) *Deferentem*, legitur in cit. c.
30) *Pars aduersa proponebat*, legimus in cit. c. pro *faciebat.*
31) *Sufficientem responsalem*, C. R. 1. sed L. *et responsalem.*
32) *Sed vt ipse*, C. L.
33) *Præsentaret*, C. R. 1.
34) *Diem sibi*, C. H.
35) Vox: *assignatum*, a C. R. 1. abest.
36) *Noluerit*, C. R. 1.
37) *Prædictus H.* cit. c.
38) *Non venerat*, C. L.
39) *Vtrimque*, C. H. et ed. ant. sed in c. cit. est: *vtrumque.*
40) *Excusauerat*, C. R. ed. gloss. et cit. c.
40*) *Quam*, cit. c.

a *De citatione vide Socin. reg.* 71. *incipiente:* citandus personaliter. b *Vid. l. consentaneum. C. quomodo et quando iud. per Bart.* c fratribus de Giseber. d *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil.* e *al. ita:* qui contumaciter a præsentia vestra recessit. f conuincendum. g *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* h *Vid. l.* 4. *et ibi Bart.* §. *hoc autem iudicium. ff. de damn. inf. et in l. ad peremptorium. ff. de iud.* i *Vid. l. qui se patris. C. vnde liberi. et l. filii mater.* §. 1. *ad Tertull.* k Aliter. l *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.*

m Leodien. n *al.* Canonicorum. o *Vide. leg. si quis stipulatus. in fin. cum not. ff. de verb. sign.* p *Vide l. si finita.* §. *Iulianus. ff. de damn. infect. per Bart.* q diu etiam vltra, *etc.* r Nuntium responsalem. s Diem sibi. t *l.* 2. *et ibi Bart. C. de iur. calumn. et l. eius qui. ff. de iur. fisc.* v *al.* quam.

CAP.

CAP. VII.

Sententia in cauſſa beneficiali non tranſit in rem iudicatam reſpectu ſuperioris, quo minus poſſit de iuribus partium inquirere: maxime quando ſententia fuit lata contra abſentem, licet contumaciter, et indefenſum.

IDEM *Armachano et Caſelenenſi* 41) *archiepiſcopis*, a [*et epiſcopo Lauin.*] (*ann.* 1170. *Romæ in Hiberniam.*)

Cum olim D. *b* clericus Cœleſtino Papæ 42) prædeceſſori noſtro, diuerſis prælatorum Hyberniæ litteris præſentatis, ſe aſſereret in epiſcopum fuiſſe Roſcenſem 43) electum, nullusque 44) appareret, qui aliquid 45) contra eum proponeret: dictus præd. n. ei [*per bon. mem. A. Albanen. epiſcopum*] munus fecit conſecrationis impendi, [*et ad ſuam eum remiſit eccleſiam conſecratum.*] Poſtmodum [*vero dil. f.*] F. et G. monachi ad eiuſdem præd. n. præſentiam accedentes, vterque 46) ſe aſſeruit a canonicis Roſcen. 47) eccleſiæ fuiſſe electum, et 48) [*idem F.*] quod prædictus D. [*ad eamdem eccleſiam apud ſedem apoſtolicam, quam*] per falſas litteras [*circumuenerat,*] fuerat 49) conſecratus, [*expoſuit.*] Propter quod idem præd. n. cauſſam [*eorum*] vobis, [*fratres, Caſellen. et Laaren. epiſcopis*] ſub ea 50) forma commiſit, vt de forma et proceſſu electionis memorati D. ſollicite quæreretis, et, ſi eum electum canonice fuiſſe conſtaret, ipſum faceretis pacifica poſſeſſione gaudere; alioquin inter prædictos F. et G. audiretis cauſſam: et cuius electionem canonicam, et magis rationabiliter 51) factam inueneritis 52), [*ratione prævia,*] alterius curaretis electioni præferre, [*ac tu, frater Caſellen. alterum eorum, quem rationabiliter duceres confirmandum, in epiſcopum conſecrares. Verum, ſicut ex litteris veſtris accepimus, cum dictæ commiſſionis vobis fuiſſent litteræ præſentatæ, iuxta tenorem earum primo de electione prædicti D. inquirere voluiſtis.*] Cumque 53) a vobis dictus D. 54) tertio citatus, veſtro ſe nollet conſpectui præſentare; procedentes in cauſſa, tam ex teſtimonio et populi Roſcenſis eccleſiæ, quam aſſertione [*illuſtris*] regis Coarciæ 56) c, et prælatorum [*ipſius*] prouinciæ, de prædicto F. electionem fuiſſe celebratam canonice didiciſtis, et eam *d* [*poſtmodum*] curauiſtis auctoritate apoſtol. confirmare: præſertim cum capitulum 57) Roſcenſis eccleſiæ dictum D. ſe non elegiſſe conſtanter aſſereret 58), nec de prædicti G. monachi electione aliquatenus cogitaſſe 59). Interim [*autem*] memoratus e D. ad apoſtolicam ſedem accedens, [*nullam penitus de commiſſione prædicta, vel etiam de prædictorum electionibus faciens mentionem,*] ſuper quibuſdam aliis grauaminibus et iniuriis contra dictum F. et quoſdam alios 60) litteras impetrauit. [*Ceterum eodem D. a nobis cum huiuſmodi litteris recedente, fere poſt trium menſium ſpatium*] dictus F. 61) *f* [*monachus ad ſedem apoſt. acceſſit, et*] poſtmodum 62) ex parte veſtra nobis 63) litteras præſentauit 64), quæ qualiter a vobis in commiſſione prædicta proceſſum fuerat, continebant. [*Cum fratribus igitur noſtris habito ſuper his diligenti tractatu, timentes, ne, ſicut p. n. per litteras, quas idem D. ei præſentauerat, dicitur circumuentus, nos etiam circumueniri contingeret per litteras veſtras, nobis ab eodem monacho præſentatas.*] Volentes igitur 65) adhuc miſericorditer agere cum abſente, vt eius malitia conuincatur, dictum F. [*monachum*] ad vos [*communiter*] duximus remittendum, [*f. v. per A. S. diſtr. præc.*] mandantes, quatenus, [*eo*] non obſtante, quod eiuſdem F. 66) fuit 67) electio confirmata, ſæpe dictum D. ſi in Hibernia poterit inueniri, legitime citetis ad cauſſam, et, facultate ſibi defenſionis indulta, [*Deum ſolum habentes præ oculis*] in cauſſa ipſa canonice procedatis. Qui ſi 68) inuentus, intra tres menſes veſtro ſe conſpectui contempſerit præſentare, ad conſecrationem dicti F., omni occaſione poſtpoſita, procedatis. Si autem in Hibernia inuentus non fuerit, indulto ſibi vnius anni ſpatio, ex quo ad nos, etſi non verbo, facto tamen intelligitur prouocaſſe, arrepto itinere ad ſedem apoſtolicam veniendi, dicto F. adminiſtrationem Roſcenſis 69) eccleſiæ in ſpiritualibus et temporalibus committatis 70): quo elapſo, eum non differatis in epiſcopum conſecrare. 71)

41) *Armacano et Caſellen.* c. 3. cit. comp. 3.
42) *Papæ*, non legitur in C. L.
43) *Roſen.* C. R. ſed H. *Roſonen.* L. vero *Roſenen.* per tot.
44) *Cum olim dil. D. clericus ad ſed. ap. de Hiberniæ partibus acceſſiſſet: bon. mem. C. PP. præd. n. diuerſorum prælatorum Hiberniæ litteras præſentauit, quibus ſe aſſerebat in epiſcopum fuiſſe Roſcen. electum. Cumque nullus*, cit. c.
45) Vox: *aliquid*, deſideratur in C. L.
46) *Acceſſerunt, quorum vterque*, cit. c.
47) *Roſenen.* C. H. per tot.
48) *Sed*, eſt in cit. c. pro *et.*
49) *Fuiſſet*, legitur ibid.
50) *Sub hac*, C. L.
51) *Rationabilem factam*, ibid.
52) *Inueniretis*, C. R. ed. ant. Pith. et c. cit.
53) *Sed cum*, cit. c.
54) Verba: *dictus D.* non leguntur ibid.
56) In C. R. 2. *regis Scociæ*, vitioſe legitur, cum de vno ex regulis Hiberniæ, quorum plures habuit, ſermo ſit, vt ipſe tenor huius decretalis docet. Nomen huius reguli admodum varie legitur. C. H. habet *Coarchiæ*: C. L. vero: *Coarchaiæ*, et edit. ant. *Coarcayæ*, C. R. 1. *Archaiæ*. Denique GONZAL. et ALTESERRA *Corcaiæ*, legunt rectius, quia *Corcaya*, prouincia Hiberniæ fuit.
57) Loco vocis *capitulum*, in cit. c. legimus hæc verba: *decanus, archid. cantor, theſaurarius et totus clerus et populus Roſc. eccl.* etc.
58) *Aſſererent*, eſt ibid.
59) *Excogitaſſe*, habet C. L.
60) Variat hic c. cit. ſequenti modo: *contra prædictos, regem et decanum Roſcens. ad epiſcopum Corcaiens. et F. monachum quaſdam litteras* etc.
61) *Eodem F.* C. R. H. L. et ed. ant.
62) Partic. *poſtmodum*, deſideratur in cit. c.
63) Pronom. *nobis*, a C. R. 1. abeſt.
64) *Præſentante*, C. R. H. L. et ed. ant.
65) Vox: *igitur*, abeſt a C. H. et cit. c.
66) In cit. c. tantum legitur: *eius*: omiſſa littera *F.*
67) *Fuerit*, C. R. 1.
68) *Quod*, C. H.
69) *Roſen.* C. H.
70) Fiduciaria hæc cura erat, pendente lite, cuius exitus non adeo in propinquo erat, prouiſionaliter actori ob contumaciam rei commiſſa, quæ termino præfixo deſinere, et in *propriam curam* degenerare debuit.
71) Verba his duabus vltimis periodis comprehenſa in cit. c. ſequenti leguntur ſerie: *Quodſi forſan in Hibernia inuentus non fuerit, indulto ſibi vnius anni ſpatio, ex quo ad nos, etſi non verbo, facto tamen intelligitur prouocaſſe, arrepto itinere ad ſed. ap. veniendi, dicto F. adminiſtrationem Roſcens. eccleſiæ tam in ſpiritualibus, quam in temporalibus auctoritate freti ap. committatis. Quo elapſo, eum non differatis in epiſcopum, ſicut canonicum fuerit, conſecrare. Si vero prædictus D. inuentus in Hibernia et citatus legitime infra tres menſes veſtro ſe conſpectui denuo contemſerit præſentari: ad conſecrationem prædicti F. ſicut dictum eſt, omni contradictione poſtpoſita, procedatis.*

CAP. VIII.

Si proceditur per viam inquiſitionis contra abſentem contumaciter; etiam lite non conteſtata teſtes recipi poſſunt, et ſententia diffinitiua ferri: etiam per viam depoſitionis, ſi hoc meretur delictum.

IDEM. (*ann.* 1170. *Romæ.*)

Veritatis g eſt verbum organo dominicæ vocis emiſſum, [*quod arbor, quæ terram inutiliter occupat, digne excidi, et in ignem mitti cenſetur, vt terra, quæ ſub nocina occupatione inutilis arboris ſterilis habetur, per nouam plantationem ad fructificandum culturam recipiat congruentem. Huic nimirum arbori H. quondam Curien. epiſcopus non immerito comparatur, qui Curien. eccleſiam vſque modo per violentiam detinuit, et,*] ſicut [*dil. fil.*] canonici Curien. [*V. S. et R. et Be. Ro. plebanus S. Georgii ex parte veſtra*] in noſtro auditorio retulerunt, [*quod dictus*] H. Curien. epiſcopus 72) eccleſiam ſuam 73) non ſolum dilapidando depreſſit 74), ſicut publica prædicabat infamia, ſed etiam 75) homicidio, inceſtu, aliiſque criminibus polluit. [*Nos autem, vtpote quibus hæc imminent corrigenda, cum ipſi canonici veſtri bono zelo, vt arbitramur, inducti prædictum epiſcopum accuſare, et intuentes, enormitates eiuſdem ad aures noſtras deferre curarunt, timendo, ne, ſicut in decreto Gelaſii continetur, apoſt. offenſam incurrerent, ſi huiuſmodi exceſſus auditui catholicæ eccleſiæ ſupprimendos putarent,*] ſuper his 76) commiſimus primo cauſſam [*v. f. n.*] Tridon. 77) *h* epiſcopo, et [*dil. fil.*] abbati Montis ſanctæ Mariæ, et præpoſito de Inſula, ſecundo quoque [*v. f. n.*] Brixienſi epiſcopo, et ipſis [*iterum*] abbati et præpoſito. [*et infra.*] Verum cum epiſcopus ipſe priorum iudicum præſentiam adire per contumaciam contempſiſſet: [*etc.*] auctoritate noſtra fuit per ipſos [*primos*] iudices ab officio beneficioque ſuſpenſus. [*et infra.*] Tandem vero coram iudicibus 78) canonica citatione vocatus, præſentiam ſuam difficulter exhibuit: ſed friuolam tunc excuſationem [*in*] malitia concepta prætendens, experiri cum canonicis in iure neglexit. Qua de cauſſa nos de conſilio fratrum noſtrorum ſuſpendentes epiſcopum ipſum, vel potius ſuſpenſionem a iudicibus factam auctoritate apoſtol. confirmantes, tertio ſuper his [*v. f. n.*] Cumano epiſcopo et [*d. f.*] abbati 79) ſancti A. 80) cauſſam ad ſuperandam malitiam ipſius epiſcopi, 81) commiſimus 82) audiendam: qui, partibus citatis, [*adhibitis ſecum viris prudentibus et honeſtis,*] cum nec per ſe, nec per reſponſalem idoneum comparuerit 83), in eundem [*epiſcopum*] propter inobedientiam, excommunicationis ſententiam protulerunt, teſtes ex parte veſtra *i*, quemadmodum in mandatis a nobis acceperant, admittentes, ſcilicet 84) abbates, priores, præpoſitos, et alios religioſos viros, per quos quemlibet articulum criminum prædictorum conſtat fuiſſe probatum 85). [*et infra.*] Nos igitur videntes, ordinem iudiciarium in hoc facto fuiſſe ſeruatum, conſiderato 86) præterea *k*, quod poſt ſententias in ſe datas 87) *l* celebrare præſumpſerit 88), cum multi prælati

72) Verba: *Curien. epiſcopus*, deſiderantur in c. 1. comp. 4. h. t.
73) *Prædictam*, ibid.
74) *Depreſſiſſet*, ibid.
75) Coniunctio: *etiam*, a C. R. L. ed. ant. gloſſ. et cit. c. abeſt.
76) *Super his*, non legimus in cit. c.
77) *Turden.* C. R. 1. ſed C. R. 2. et cit. c. *Tridentino*, H. et L. *Trident.* ed. ant. *Triden.*
78) *Iudicibus iisdem*, C. R. 1. ſed L. *iudicibus ſecundis.*
79) *Ac abbati*, C. H.
80) *Abundi*, cit. c.
81) Vox: *epiſcopi*, deeſt in C. H.
82) *Commiſerimus*, cit. c.
83) Loco horum verborum legimus in cit. c. *cum nec ipſum, nec reſponſalem eius aliquem inuenirent.*
84) Partic. *ſcilicet*, deſideratur ibid.
85) *Quilibet articulus -- probatus*, ibid.
86) *Conſiderando*, C. L.
87) *Latas*, C. R. 1.
88) *Præſumſit*, C. L.

a *Al.* archiepiſcopo et epiſcupo Larin. b *Cap.* 3. *eod. tit.* in 3. *compil.* c *al.* Coarchiæ. *al.* Coarchaiæ *al.* Coarchanæ. d *al.* eum. e Interim autem. f *In omnibus exempl.* dicto F. poſtmodum ex parte veſtra nobis litteras præſentante, quæ, *etc.*

g *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil. vide Ludou. Rom. ſing.* 410 *incip.* Tu ſcis duas regulas. h *al.* Triden. i noſtra. k etiam. l latas.

eccle-

eccleſiarum contra eundem epiſcopum ſcripſerint 89), nec vnus pro eo defendendo vel aliquatenus 90) excuſando [*comparuerit*]: in nomine Domini cum apoſtolo omnem inobedientiam vlciſci volentes, licet abſentes corpore, præſentes tamen ſpiritu, iuxta verbum eiuſdem apoſtoli *a*, tulimus ſententiam perpetuæ depoſitionis in ipſum, et eum tam a pontificali, quam ab omni officio ſacerdotali priuantes, ſine ſpe reſtitutionis reliqua 91) duximus condemnandum, ea nihilominus in irritum reuocantes, quæcunque poſt inhibitionem apoſtol. ſedis, ſeu factam ſuſpenſionem *b* et excommunicationem, de rebus eccleſiæ alienare præſumpſit.

89) *Scripſerant*, cit. c.
90) *Nec aliquatenus*, C. R. I.
91) *Aliqua*, C. R. H. L. ed. ant. et gloſſ.

CAP. IX.

Actor non admiſſus in poſſeſſionem ſibi decretam per iudicem cauſſa rei ſeruandæ, vel ab ea expulſus, per lapſum anni verus efficitur poſſeſſor.

IDEM *in Concilio generali.* c (*ann.* 1216. *Romæ.*)

Contingit *d* interdum, quod, cum actori ob contumaciam aduerſæ partis adiudicatur, cauſſa rei ſeruandæ, poſſeſſio, propter rei potentiam ſiue dolum, actor intra annum rem cuſtodiendam nanciſci non poteſt, vel acquiſitam 92) *e* amittit: et ſic, cum ſecundum multorum aſſertionem verus non efficeretur 93) poſt lapſum anni poſſeſſor, reportet 94) commodum de malitia ſua reus. Ne igitur contumax melioris, quam obediens, conditionis exiſtat: de canonica æquitate ſancimus, vt in caſu præmiſſo, actor verus conſtituatur, elapſo anno, poſſeſſor.

92) *Nactam*, c. 2. comp. cit. 4. h. t.
93) *Efficiatur*, C. R. I.
94) *Reportaret*, C. H. ſed *reportat*, cit. c.

CAP. X.

Si reus non inuenitur: ſufficit publice citationem ad eccleſiam ſuam proponi.

GREGORIVS IX. *archiepiſcopo Burdegalenſ.* (*ann.* 1235.)

Venerabilis frater noſter: [*et infra.*] Volentes finem imponi litibus, ne immortales exiſtant, mandamus, quatenus ad initium proxime venturæ Quadrageſimæ *f*, quod tibi peremptorium terminum duximus aſſignandum, ſuper iure primatiæ 95): quod Bituricenſ. archiepiſcopus in te ac in prouincia tua ſe habere proponit, per te 96), vel per procuratorem idoneum ſufficienter inſtructum ad litem conteſtandam 97), et ad alia omnia negotia 98) *g* peragenda, quæ neceſſaria deciſioni negotii videbuntur, noſtro te conſpectui repræſentes. Nos vero nihilominus archidiacono Tranſuigenſ. 99) et magiſtro M. canonico Turonenſ. dedimus in mandatis, vt et ipſi ad eundem terminum auctoritate noſtra iuxta præmiſſam formam te peremptorie citare procurent, et, ſi non poteris inueniri, faciant, vt citationis edictum per ipſos vel alios 100), apud eccleſiam tuam publice proponatur.

95) *Primitiæ*, C. H.
96) *Vel per te*, C. R. I.
97) *Conteſtatam*, ed. ant. et ita quoque ſcriptum fuiſſe in C. L. apparet ex litterarum mutatarum veſtigiis.
98) vox: *negotia*, a C. R. H. et L. abeſt.
99) *Translig.* C. R. I. ſed C. R. 2. *Tranſigen.* L. *Traſigen.* ed. ant. vero, *Tranſingen.*
100) *Per ſe ipſos vel alios*, C. R. I. ſed H. *illos.*

TITVLVS XV.

DE EO, QVI MITTITVR IN POSSESSIONEM CAVSSA REI SERVANDÆ.

CAP. I.

Miſſus in poſſeſſionem ex primo decreto in reali, per lapſum anni veram et incommutabilem illius rei poſſeſſionem acquirit: licet paſſus miſſionem, habuerit intra annum voluntatem cautionem præſtandi, quam tamen non deduxit ad effectum ſuo defectu. Hoc dicit, ſecundum verum intellectum.

ALEXANDER III. *Priori et fratribus de Guiſeburch.* 1) h (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Conſtitutis in præſentia *i* noſtra [*dilecto filio noſtro*] R. canonico veſtro, et reſponſalibus [*dilecti filii noſtri G.*] præpoſiti de Beril. 2) ſuper poſſeſſione eccleſiæ de Lamento 3) in quam 4) [*de mandato et auctoritate noſtra per iudices delegatos, videlicet Exon. epiſcopum et priorem de Chinelwi*] cauſſa rei ſeruandæ fueratis inducti, hinc inde fuit coram nobis aliquandiu diſputatum. Tandem [*vero poſt rationes et allegationes vtrimque productas*] ex vtriuſque partis aſſertione tenuimus, quod, licet cauſſa rei ſeruandæ tantum, in eiuſdem eccleſiæ poſſeſſionem inducti fueritis 5), intra annum tamen altera pars [*ſuper eadem cauſſa vobiſcum*] ſtandi iuri 6) non præſtitit cautionem: licet voluntatem *k* [*ipſam cautionem*] præſtandi habuerit, et vos eam parati recipere fuiſſetis. Inde [*eſt vtique, quod nos de communi fratrum noſtrorum conſilio, auctoritate apoſtolica*] decernimus, vt [*vos*] amodo poſſeſſionem præſcriptæ 7) eccleſiæ, ſaluo iure, quod idem præpoſitus in petenda eccleſia habere dignoſcitur, [*libere et*] abſque contradictione qualibet habeatis 7*), [*nec præfatus præpoſitus ſuper eadem poſſeſſione vos audeat aliquatenus de cetero vexationibus fatigare.*] Vt autem noſtræ diffinitionis ſententia [*futuris temporibus*] inuiolabiliter obſeruetur; eam apoſtolico duximus patrocinio roborandam, [*ſtatuentes, vt nulli omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ diffinitionis infringere. Si quis autem hoc attentare præſumſerit: indignationem omnipotentis Dei et apoſtolorum Petri et Paulli ſe nouerit incurſurum.*]

1) *De Gebeſeb.* C. H. ſed L. *de Caſeb.* et ed. ant. *de Guiſeburg.* HARDVIN *Tom. VI. P. II. p.* 1726. habet: *Canonicis de Gieſeleburn*, quæ inſcriptio propius ad veritatem accedit, quia *Gieſeburnenſe monaſterium* hic intelligitur in Anglia, obſeruante GONZAL.
2) *De Bel.* C. R. H. et L. In c. I. comp. I. legimus: eccleſiæ *Belacenſis.*
3) *De Latim*, ibid.
4) *In qua*, ibid.

5) *Fueratis*, C. L. *fuiſſetis*, cit. c.
6) *Iudicio*, cit. c.
7) *Prædictæ*, C. R. et H.
7*) Hunc modum procedendi deſumſit pontifex ex *l.* 2. *C. vbi in rem.* et *l. pen* §. 3. *C. de præſcript.* 30. *vel* 40. *annos.* de quo dictum eſt *ad c.* 5. *X. vt lite non conteſt. not.* 13.

CAP. II.

Tempus annale non currit miſſionem paſſo, ſi intra illud cautionem iudicibus, vel alteri eorum aliis abſentibus obtulit: licet per eos, ſeu per eum recepta non fuerit. Et eſt caſus notabilis ſecundum hunc intellectum.

CLEMENS III. *epiſcopo et archiepiſc. Eboracenſi* 8), [*et Priori de Luc.*] (*ann.* 1189. *Romæ.*)

Cum, ſicut *l* accepimus, inter [*dil. fil.*] P. ſubdecanum 9) *m*, [*Baiocen*] et [*dilectas in Chriſto filias,*] abbatiſſam et conuentum ſanctæ Trinitatis, [*de Cadonio*] ſuper eccleſia de Capit. 10) *n* quæſtio verteretur: de Taurino 11) *o* et de Corinth. 12) abbates, ac archidiac. Chima: 13) a ſede apoſtolica delegati, moniales ipſas 14) rei ſeruandæ cauſſa, in poſſeſſionem rei petitæ miſerunt, (*quod in perſonas contumacium iuris videtur conſtitutio decreuiſſe.*] Vnde cum hoc ad ſubdecani 15) *p* notitiam perueniſſet, ad archidiac. prædictum acceſſit, et offerens ei ſiſtendi iudicio cautionem, quoniam abbas de Corinth. 16) profectus erat 17) in Angliam, et abbas Thaurinenſis 18) viam fuerat 19) vniuerſæ carnis ingreſſus, poſſeſſionem intra annum ſibi reſignari cum inſtantia poſtulauit, ſed non potuit obtinere. [*Proceſſu vero temporis moniales, W. Rothomagen. archiepiſcopum et dilectos filios abbates S. Catharinæ et I. de Ven. Ponte archid. Rothomagen. litteras alias impetrarunt, quorum iudicium ideo ſubdecanus, ſicut aſſerunt, ſubire recuſat, quod prædict. archiepiſcopum habet certa ratione ſuſpectum, et metuit, ne coniudices ad partem quamlibet eius auct. de facili trahantur. Quia vero nemo inuitus ſuſpectorum iudicum compellatur iudicio ſubiacere:*] diſcretioni veſtræ [*per A. S.*] mandamus, quatenus, [*ſi certam ſuſpicionis cauſſam contra archiepiſcopum oſtendit ſubdecanus, audiatis negotium, et appellatione rem. mediante iuſtitia, terminetis, in primis tamen,*] ſi eſt ita 20), ſiſtendi iudicio ab eo 21) cautione recepta, ei poſſeſſionem reſtitui faciatis. Nec obſtare volumus, quod annus elapſus

8) *Archidiacono Abin.* C. R. I. ſed C. R. 2. *Archidiacono Abrin.* ed. gloſſ. *Archidiacono Eborao*, H. *Archidiacono Albanenſi*, L. et ed. ant. *Archidiacono Abor.* denique c. 2. comp. 2. h. t. *Archidiacono Abruic.* Verior eſt lectio: *Abricenſi*, quæ eccleſia eſt in prouincia Rhotomagenſi Galliæ.
9) *Subd.* C. R. H. L. ſed ed. ant. *Subdiaconum*, c. cit. *Subdiaconem.*
10) *Capith.* C. R. et c. cit. ſed L. habet: *de Caphyr.* Ceterum ſeries verborum poſt hanc vocem in citato c. differt ſequenti modo: *coram dilectis filiis Tauricen. et Corchen. abbatibus, et H. Chiechicen. archid. ex delegatione ſedis apoſt. quæſtio verteretur: prædictus ſubdecanus de partibus aſſignata in perſona propria ad præſentium iudicum non valens accedere, reſponſalem ad eos cum propriis litteris deſtinauit. Verum ideo dicitur eius procuratio reprobata, quod nomen ſubdecani, quem diximus ſigilli deſcriptum impreſſio non habebat. Vnde iudices occaſionem ex ſuo ſenſu ſatis inualidam aſſumentes moniales* etc.
11) *Taur. et de Cochi*, C. H. *Taur.* C. R. I. ſed C. R. 2. et ed. ant. *Thaur.* In vtroque autem C. R. partic. *de* abeſt, ſicut etiam ſine *de* ſimpliciter L. habet: *Taurien.* per totum.
12) *Cont.* C. R. I. et ed. ant. ſed C. R. 2. *Dont.* per tot. L. *Corinthi*, per totum.
13) *Cuuen.* C. R. I. ſed C. R. 2. *Clemon.* H. *Chimid.* L. *Curinen.* et ed. ant. *Chimen.*
14) Dictio: *ipſas*, deſideratur in cit. c.
15) *De hoc ad ſubdiaconi*, C. H. et L. qui vltimus pro *de* legit *cum*, vti textus noſter.
16) *Candin.* C. R. 2. ſed H. *Conchi.*
17) *Erat*, deeſt in C. L. ed. ant. et cit. c.
18) *Theſaurien.* ed. ant. *Taur.* cit. c.
19) *Fuerit*, eſt in cit. c.
20) *Si præmiſſa narratio veritate nitatur*, ibid.
21) *Ab ea*, ed. ant. ſed cit. c. *ab eodem.*

a 1. *Cor.* 5. b *vide l. Fulcinius.* §. *quid ſi autem. ff. ex quib. cauſſ. in poſſ. eatur. per Bartol.* c Lateranen. *ſub Innocent. III. cap.* 40. d *Cap.* 2. *eod. tit. in* 4. *compil.* e nactam. f *vide l. Quadraginta. C. de fer.* g vox, negotia, *deeſt in omnibus manuſc.* h *al.* Giſeburch. i *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil. et poſt concil. Lateranen. ſub. Alex. III. p.* 3. *c.* 3.

k *Vide l. ſi repetendi. C. de cond. ind. et l. prætor. et ibi Bart. ff. de noui oper. nuntiat.* l *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *compil.* m Subdiaconum. n *al.* Col. o *al.* Tauroenſi, et de Colle abbates et archid. Chimeten. *al. ita*: Thaur. et de Comit. abbates et et archid. Chimen. p ad eiuſdem ſubdiaconi, *etc.*

eſſe

esse proponitur, si per eum non steterit, quo minus intra annum 22) et possessionem receperit 23), et dederit cautionem. [*Si quid autem per prædictas litteras, ex quo suspectos iudices recusauit, aduersus eum super hoc noueritis contra iustitiam innouatum: in statum debitum reducatis, in his omnibus sine appellationis obstaculo processuri.*]

22) *Annum*, C. H. omissa partic. *intra*: sed in cit. c. legimus: *intra illum*.
23) *Recuperauerit*, C. R. 1.

CAP. III.

Si passus missionem, repetens possessionem, allegat se contumacem non fuisse; restituitur in pristinum statum, præstita cautione, et dilata condemnatione expensarum: quam euitat, si postea constiterit, eum non fuisse contumacem.

INNOCENTIVS III. *Vrbinati* 24) *et Senagolensi episcopis.* 25) (*ann.* 1210. *Roma in Vmbriam.*)

Cum venissent ad apostolic. *a* sedem [*dil. fil.*] abbas sancti angeli [*pro monasterio*], et nobilis vir P. Gal. 26) [*miles pro se patre et vxore suis;*] idem P. 27) proposuit [*coram nobis*], quod, [*cum*] prædictus 28) *b* abbas cum super quadam possessione coram [*dilecto f. n.*] Ioan. [*tit. S. Priscæ presbytero cardinali, tunc*] apost. sedis legato [*in Marchia*] traxit 29) in caussam: [*quod ei secundum bonam terræ consuetudinem responderet coram eodem asseruit Card.*] Verum legatus 30) ipse caussam [*ipsorum*] commisit iudicibus 31), secundum ius et bonam terræ consuetudinem *c* terminandam. Qui cum 32) secundum ius tantum, [*et non huiusmodi consuetudinem*] vellent [*in caussa*] procedere; præfatus 33) P. [*ab eis, tanquam qui formam mandati volebant excedere, ad*] nostram audientiam appellauit: sed iudices nihilominus partem aduersam in possessionem rerum petitarum inducendam caussa custodiæ decreuerunt, ita, quod 34), si [*miles ipse*] vsque ad annum et diem præstaret 35) sistendi iudicio cautionem, et parti alteri triginta libras restitueret pro expensis, [*et*] reciperet 36) possessionem eandem. 37) Cumque [*postmodum dil. f. n.*] G. [*tit. S. Mariæ trans Tiberim presbyter cardinalis*] sedis apost. legatus intra annum fuisset terram illam 38) ingressus: ipse cautionem standi iuri obtulit coram eo, et possessionem sibi restitui postulauit. [*Sed idem legatus prædictum abbatem citauit ad caussam, cui postmodum*] paratus 39) [*idem miles*] expensas restituere factas in litem 40), quæ sex librarum 41) summam, sicut asserit 42), non excedunt: sed Abbas triginta librarum sibi restitui petiit quantitatem. [*et infra.*] Nos igitur, [*cum sæpe dictus miles possessionem sibi restitui peteret, abbas vero ex secundo decreto verum possessorem se constitui postularet, intelligentes, abbatem ipsum se esse confessum in iure, quod sæpe dictus miles intra legitimum tempus cardinalem interpellasset eundem, immo etiam intra annum coram eodem cardinali cautionem obtulit standi iuri, et cardin. ad eum intra annum suas litteras destinanit, licet ad longiorum terminum citaretur,*] ipsum R. 43) cautione præstita in possessionem *d* credimus reducendum 44): hoc etiam decernentes, vt, si consuetudinem [*illam*], quam [*miles*] allegat, laudabilem esse constiterit, quia ex hoc sequitur, eum rationabiliter appellasse, ad restituendas 45 expensas nullatenus compellatur. [*Quodsi consuetudinem illam inueneritis reprobandam;*] cum ex hoc appareat, eum frustratorie appellasse 46): ad restitutionem cogatur expensarum illarum, quas abbatem constiterit propter hoc necessarias in lite 47) fecisse.

24) *Vrbitan.* C. R. 1. *Vrbani*, C. R. 2. vtrumque vitiose.
25) *Senegen. et Elien. episc.* C. R. 1. sed H. *Senogan.* L. et ed. ant. *Senogalien.* c. 2. comp. 3. h. t. *Senogallien.*
26) *Gallus*, C. R. 1. et L. sed ed. gloss. *Gallen.* edit. ant. *Gall.*
27) *Idem miles*, cit. c.
28) *Idem*, C. L.
29) *Traxisset*, cit. c.
30) *Cardinalis*, ibid.
31) Quinam fuerint isti iudices, palam est ex cit c. in quo loco eius vocis legimus: *ven. fr. n. Esino episcopo et dil. f. abbati sanctæ Elenæ.*
32) *Sed cum iudices*, ibid.
33) *Ipse*, ibid.
34) *Sic videlicet*, *vt*, ibid.
35) *Idem præstaret*, C. R. 1.
36) *Reciperes*, C. L.
37) *Eorum, de quibus quæstio vertebatur*, cit. c.
38) *Marchiam*, ibid.
39) *Paratus sibi*, C. R. 1. *voluit*, cit. c.
40) *In lite*, C. R. L. ed. ant. gloss. et cit. c.
41) *VII. librar.* C. R. 1.
42) *Asseruit*, cit. c.
43) *Militem ipsum.* ibid.
44) *Remittendum*, C. R. 2.
45) *Restituendum*, cit. c.
46) *Prouocasse*, C. H. et L. sed *proclamasse*, est in cit. c.
47) Verba: *in lite*, desiderantur in cit. c.

CAP. IV.

Contra absentem, qui non dimisit procuratorem, facta citatione domi, nullo defendente, fit missio. H. d. supplendo ad litteram maxime, vt dicitur in gloss. Et est verus et notabilis intellectus.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1236. *Romæ.*)

Si aduersarius tuus post citationis edictum, ad remota loca se transferens, procuratorem legitimum non dimisit, et denuntiatione publice facta domi, non apparet, qui defendat eundem: iure petere potes, vt in possessionem earum 48) terrarum, de quibus quæstio vertitur, caussa custodiæ inducaris. *e*

48) Pronomen: *earum*, a C. R. H. L. et ed. ant. abest.

TITVLVS XVI.

VT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETVR.

CAP. I.

Priuilegium etiam a principe impetratum, per quod priuatur quis sine caussæ cognitione, lite pendente, vsu possessionis, tanquam surreptitium non valet, seu tanquam rationi obuium est reuocandum.

ALEXANDER III. *Eboracensi archiepiscopo.* (*ann.* 1170. *Roma in Angliam.*)

A memoria *f* nostra non excidit 49), [*qualiter in primo anno nostræ promotionis transcriptum litterarum fel. m. præd. n. Honorii Papæ nobis feceris præsentari, in quo continebatur, antecessoribus tuis apostolica benignitate esse indultum, vt tam eis, quam successoribus suis liberum esset per totam Angliam ante se crucem deferre. Nos vero antecessoris nostri vestigiis inhærentes, tibi sub scripti nostri munimine, confirmamus, quod antecessoribus tuis fuerat a prædecessore nostro clementer indultum. Postmodum vero sanctæ et venerandæ mem. T. quondam Cantuariens. archiepisc. existimans hoc in præiudicium sui iuris et suæ dignitatis redundare, exinde cæpit quæstionem mouere. Vnde propter hoc ad sedem apostol. appellauit, affirmans, si bene meminimus, quod tibi et prædecessoribus tuis id nullatenus licuisset. Sicque factum est, vt nos tibi per scripta nostra prohibuerimus, ne in prouincia Canturien. ecclesiæ, donec de caussa ipsa cognosceretur, ante te crucem deferre aliqua ratione auderes. Quia ergo per dil. fil. nostros I. et A. clericos tuos grauem coram nobis querimoniam deposuisti, asserens, quod te de possessione huius rei, quam tu et antecessores tui habuistis, ante cognitionem iudicii spoliassemus; volentes nos tibi tanquam ven. f. nostro deferre, et iura tua integra illibataque seruare, præsentibus litteris*] statuimus, vt litteræ 50) prohibitionis, quas ad petitionem archiepiscopi Cantuariensis tuæ fraternitati direximus 51), nullum [*tibi*] præiudicium 52) faciant 53), quo minus tibi et successoribus tuis liberum sit, quemadmodum vobis est beneficio 54) priuilegiorum apostol. sedis indultum, et tu et prædecessores tui [*id*] consueuistis facere, ante vos per totam Angliam deferre crucem 55), quousque diffinitiua sententia decernatur, an ecclesia tua de iure hoc debeat habere. 56) *g*

49) In c. 1. comp. 2. h. t. ita legimus: *Memoria nostra non excedit.*
50) *Quod litteræ*, C. R. H. L. et cit. c.
51) In cit. c. loco verborum hoc commate contentorum tantum legimus: *nostræ.*
52) *Nullum tibi præiudicium*, C. R. H. L. ed. ant. et gloss.
53) Per litteras pontificis prohibitus erat archiepiscopus Eboracensis, crucem ante se deferre in prouincia Cantuariensis ecclesiæ, et hoc ipso possessione sua spoliatus, vt querelæ ad pontificem directæ disertis verbis declarant. Obiecit ergo litteris prohibitoriis *exceptionem spolii*: pontifex hoc minime ægre tulit, sed potius *factum spolii* agnouit, atque hac decretali emendauit. Vnde liquet, per exceptionem *spolii* nemini iniuriam inferri nec venerationem superiori debitam violari.
54) *In beneficium*, C. R. 1.
55) *Crucem portari*, ibid.
56) In C. R. 1. verbo: *habere*, additur: *vel etiam non habere.*

CAP. II.

Accusatus de adulterio ad separationem tori, non debet lite pendente priuari possessione coniugali.

CLEMENS III. 57) *h* (*ann.* 1190. *Romæ.*)

Laudabilem: [*et infra.*] Quæris 58), quando matrimonium accusare 59) contingit, an statim sit carnale commercium suspendendum, [*aut quamdiu dissimulari possit vel potius sustineri.*] Ad quod *i* breuiter respondemus, quod, [*cum Alexander II. aperte prohibeat, ne ab inuicem, donec iustæ fiat caussæ examinatio, separentur, et Symmachi Papæ contineat institutum, vt Prælatus aliquis accusatus, antequam ea, quæ*

57) *Cœlestinus III.* C. R. 1. H. et c. 2. comp. cit.
58) *Quæritis item*, cit. c.
59) *Accusari*, est in. eod. c.

a Cap. 2. eod. tit. in 3. compilat. Dec. in c. ecclesia S. Mariæ de constit. et cap. consultationibus. de offic. delegat. et Roman. singul. 414. *b* In Codice Barbat. quod cum dictus abbas eum super quadam possess. coram. l. ap. sed. leg. traxerit, *etc.* *c* Consuetudo terræ ligat clericos. *Vid. l.* 1. *C de summ. Trinit. et ibi Dd. et deficiente terræ consuetudine, tunc ad quam sit recurrendum, vid. gloss. in can. consuetud. distinct.* 1. *et c. illud. distinct.* 12. *d* Decreuimus, *in Codic. Barb.*

e Vid. leg. 2. ff. si quis in ius voc. non ierit. per Bart. *f* Cap. 1. eod. tit in 2. compilat. et adde notas huius capitis, in quibus contra hæreticos defenditur consuetudo gestandi crucem. *g* Hodie de iure possunt archiepiscopi crucem ante se deferre per quæuis loca etiam exempta suæ prouinciæ, quouis priuilegio contrario non obstante. Clement. vltim. de priuileg. et quod dicit hic gloss. in verbo de iure, procedit de iure antiquo. *h* Alias Cœlestinus. Cap. 2. eod. tit. in 2. compil. *i* Ad quod tibi breuiter, *etc.*

obiiciuntur, luce clarescant, relinqui non debeat a subiectis in praesenti articulo,] coniugum alteruter accusatus, ante probatam accusationem, iure, quod habet in altero, priuari non possit. 60)

60) *Non potest*, habet *cit. c.* Decisionem petit pontifex ex *decreto* GRATIANI prouocans. (1) ad decisionem ALEXANDRI II. in *c.* 10. *C. XXXV. q.* 7. (2) ad SYMMACHI placitum, vel potius sententiam ENNODII in *c.* 1. *C. VIII. q.* 5. et ita rursus *decreto* auctoritas Romae asserta.

CAP. III.

Qui rem litigiosam alienauit, ita, quod rehaberi non potest, debet aequiualentem substituere in locum illius, quam alienare non poterit. H. d. cum sequ.

INNOCENTIVS III. *abbati et conuentui sancti Syluestri.* (*ann.* 1199.)

I. Ecclesia 61) sanctae Mariae *a* in Via lata contra Ioannem de Ateia 62) qui quasdam possessiones ipsius dicebatur contra iustitiam detinere, mouit sub L. iudice 63) quaestionem *b*: [*et infra.*] Prohibemus, ne possessiones, quae successerunt 64) in locum et ius illarum, quas ab Ioan. de Ateia ecclesia sanctae Mariae petierat, in monasterium vestrum ab eodem Ioan. lite pendente translatas, alienare interim praesumatis: vt, si ecclesia sanctae Mariae de vitio litigiosi contractus, vel de proprietate voluerit experiri, ne, si obtinuerit in iudicio, in vanum laboret, monasterio vestro minime possidente, sit, quod 65) euincere valeat et habere.

61) Integra decretalis, vnde hoc capitulum cum sequ. desumtum, iam adducta et restituta est in *c.* 10. *X. de constit.*
62) *De Archeya*, C. R. 1. per tot. sed *Atteia*, L. per totum.
63) *Sub Laurentio iudice*, C. L.
64) *Successerant*, C. R. 1.
65) *Si quid euincere*, etc. C. L.

CAP. IV.

Idem dicit, quod in praecedenti.

IDEM.

II. Ecclesia 66) sanctae Mariae *c*: [*et infra.*] Possessionem, qua fuerat, praetermisso iuris ordine, praedicta ecclesia spoliata, sibi restitui postulabat *d*: [*et infra.*] Nos quicquid ab aliis factum fuit 67), postquam praedecessor noster ad curiam 68) suam idem negotium reuocauit, irritum decernimus et inane: [*et infra.*] Verum quoniam praefatam possessionem post restitutionem vobis factam ab Ioan. de Ateia 69), alii locationis titulo assignastis, neque restituere poteratis 70) ecclesiae spoliatae; loco ipsius tantundem possessionum aequiualentium 71), ad arbitrium bonorum virorum, ipsi ecclesiae fecimus assignari: quas, cum 72) alii fuerant pignori obligatae, per vos liberari fecimus a creditoribus, qui nobis instrumentum pignoris resignauerunt.

66) *Ecclesiam*, C. L.
67) *Fuerat*, C. R. 1.
68) *Curam*, C. L.
69) *De Archeya*, C. R. 1.
70) Forsan propter resistentiam detentoris, iure *conductionis* fundo inhaerentis pertinaciter, qui ante finitam conductionem, nondum auditus, priuari non poterat possessione sua naturali, quae etiam in *possessorio recuperandae* attenditur.
71) Obseruauit in hac decretali pontifex principium iuris naturae, quod GROTIVS *libr. II. de iur. bell. et pac. c. VII.* §. 2. *n.* 1. his signanter exprimit verbis: *iustitia expletrix quoties ad idem non potest pertingere, fertur ad tantundem, quod est morali aestimatione idem.*
72) *Quas ipsae*, C. L. omissa partic. *cum.*

CAP. V.

Lis decidenda est secundum iura existentia tempore controuersiae, non autem secundum priuilegium impetratum lite pendente: nisi de litis pendentia mentionem faciat.

HONORIVS III. *Cancellario, Cantori, et A.* [*dicto marescallo*] *canonico* 73) *Parisien.* (*ann.* 1221. *Romae in Galliam.* *conf. c.* 3. *comp.* 5. *h. t.*)

Dilectus filius, magister A. persona ecclesiae de Basseuilla 74) *e*, exposuit coram nobis, quod, cum inter praedecessorem suum ex parte vna, et Priorem ac monachos de Basseuilla [*Carnotensis dioecesis*] ex altera 75), super decimis noualium intra fines parochiae suae consistentium, quaestio emersisset 76), ea pendente coram iudicibus [*a sede apostolica*] delegatis, abbas et conuentus [*sancti Martini*] maioris monasterii Turonen. quibus subsunt Prior et monachi supradicti, pro se ac membris suis obtinuerunt a sede apost. indulgentiam super perceptione huiusmodi decimarum: cuius praetextu Prior et monachi supradictas decimas sibi vendicare contendunt, licet in indulgentia [*ipsa*] de [*supra*] dicta 77) quaestione facta mentio non fuisset 78). Ideoque [*discr. v.*] mandamus, quatenus [*auctoritate nostra*] eisdem 79) iudicibus iniungatis, vt, indulgentia non obstante praedicta, in negotio ipso procedant, iuxta traditam sibi formam.

73) *Canonicis*, C. R. 1. habet perperam, quia ad vnum tantum canonicum directa haec decretalis.
74) *Bassauilla*, C. R. 1. per tot.
75) *Altera parte*, C. H.
76) Haec quaestio sine dubio mota occasione *decimationis antiquae*, quam monachi possidebant, et hac de caussa etiam *decimas noualium* sibi asserebant, in aliena parochia, quod iura non permittunt. *c.* 25. *in f. X. de decim.*
77) *De indulgentia in dicta quaestione*, etc. C. L.
78) *Non fuerit*, c. 3. comp. 5. h. t.
79) *Quibus commissa fuit ipsa quaestio*, ibid.

TITVLVS XVII.

DE SEQVESTRATIONE *f* POSSESSIONVM ET FRVCTVVM.

CAP. I.

Res, in quam facta est missio, non debet sequestrari: etiam si missus inde fuerit violenter eiectus. Vel notabilius sic: *Sequestrum factum loco missionis propter scandalum euitandum, reuocari debet, oblata cautione et restitutis expensis.*

INNOCENTIVS III. *Mediolanen. archiepisc.* 80) (*ann.* 1206. *Romae.*)

Ad hoc vnxit 81) nos Deus *g*: [*et infra.*] [*Veniens siquidem ad ap. sed.*] abbas de Regula 82) *h* nobis exposuit, quod, cum M. praedecessor tuus super caussa, quae inter ipsum et monasterium suum 83) [*diutius*] fuerat agitata, [*post multas commissiones tandem*] obtinuisset 84) Veronensi 85) episcopo litteras destinari, et ipse super iudicio possessorio partim pro monasterio, partim pro archiepiscopo sententiam 86) protulisset, procuratore ipsius 87) monasterii quaestionem de proprietate postmodum intentare volente, archiepiscopus iurisdictionem episcopi opposuit exspirasse, asserens, caussam possessionis tantum, et non proprietatis fuisse commissam. Et quia super possessione pronuntiauerat: semel functus officio suo, super quaestione proprietatis deinceps cognoscere non valebat. [*Ad haec pars monasterii inter alia respondebat, quod caussa, quae inter archiepiscopum et monasterium vertebatur, fuerat episcopo memorato absolute et indistincte commissa; et sic continentiam caussae diuidi non debere dicebat.* [*et infra.*] *Hanc nimirum et alias rationes cum iudex plenius aduertisset*, et] actorem in possessionem, quae fuerat per ipsum archiepiscopo adiudicata, propter eiusdem contumaciam 88) mitti decreuit, a qua tamen archiepiscopus violenter monasterium eiecit. *i* [*Cumque processu temporis vtriusque partis nuntii propter hoc ad sedem apost. accessissent: bon. mem.*] Coel. Papa praedecessor noster, [*supra dictis omnibus per sancti Martini presbyterum et sanctae Mariae in Acquiro diac. card. quos eis auditores concesserat, plenius intellectis, per A. tunc Albanen. episcopum,*] sic suum interpretatus fuit 89) rescriptum, quod tam caussa possessionis, quam proprietatis, fuerat iudici delegata 90), cum absolute et indistincte commissa fuerit, et eius continentia diuidi non deberet. [*Volens igitur idem praed. n. archiepiscopo et abbati sine iustitiae laesione deferre,*] praelibatam possessionem [*apud v. f. n. Vercellens. et bon. mem. Nouariens. episcopos*] pro suo arbitrio 91) sequestrari praecepit, iniungens 92) Regin. et Mutinen. episcopis, vt de caussa possessionis et 93) proprietatis [*intra duos menses*] plenius cognoscentes, eam debito fine deciderent, et possessionem ei parti postmodum resignarent, quae obtineret de proprietate triumphum. [*et infra.*] [*Nos autem supradicto abbati, mandauimus, vt illis litteris, quas ad Bobien. et Ferrarien. episcopos super restituenda sibi possessione cum fructibus per mendacium impetrarat, omnino careret.*] [*et infra.*] In eum statum continentiam caussae reducimus, in quo fuerat, cum praedictus praedecessor noster caussam proprietatis et possessionis 90*) Reginen. et Mutinen. episcopis 94) commisit, mandato sequestrationis penitus reuocato. [*et infra.*] Ne autem monasterio videamur 95) in suo iure deesse, moderatas expensas, ex quo episcopus 96) Veron. 97) ipsum in possessionem induci decreuit, vsque ad satisfactionis tempus oblatae, propter hoc factas sibi restituendas esse censemus, et a te sufficientem praeberi standi iudicio cautionem.

80) *Archip.* C. R. 2.
81) *Iunxit*, C. H.
82) *De Stregula*, C. R. H. L. et ed. ant. sed *Stregula*, est in c. vn. comp. 3. h. t.
83) *Sancti Donati de Strogula*, cit. c.
84) *Obtinuerat*, C. L.
85) *Vercellens.* cit. c.
86) Vocabulum: *sententiam*, deest in C. H.
87) *Ipso*, cit. c.
88) In c. cit. desiderantur verba: *propter eiusdem contumaciam.*
89) *Est*, C. R. 1.
90) *Delegato commissa.* cit. c. omissis vocibus: *cum absolute et indistincte commissa fuerit, et eius continentia diuidi non deberet.*
91) *Pro suae voluntatis arbitrio*, ibidem.
92) *Per ap. scripta praecipiens*, ibid.
93) Pro copula *et*, cit. c. habet: *tam, quam.*
93*) Voces *et possessionis*, omittuntur ibid.
94) Vox: *episcopis*, a C. R. 1. cit. c. et ed. ant. abest.
95) *Videatur*, C. H.
96) Vox: *episcopus.* desideratur in cit. c.
97) *Verunen.* C. H.

a *Supr. cap.* 10. *de constit.* b *quae hic abscissa sunt, supra integra posita sunt, cap.* 10. *de constit.* c *Supr. de constit. cap.* 10. *in tertio, sub titulo de restitut. spoliat.* d *l. iuste possidet, et ibi Bartol. de re iudic.* e Baceruilla. *alit.* Bassauilla.

f *In nonnullis antiquis ita:* De sequestratione possession. rerum et fructuum *alit.* possessionis. g *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compilatione.* h *al.* de Stragula. *al.* Orcentii de Regula Ord. S. Bened. dioecesis Tarniensis. i *Sic abscissum.*

CAP.

CAP. II.

Si missus in possessionem caussa custodiæ fructus dissipat: dissipati reuocantur, et cum aliis sequestrantur.

HONORIVS III. *Priori Deben. et decano de Calinen.* 98) (*ann.* 1220. *Roma in Angliam. c.* 1. *comp.* 5. *h. t.*)

Dilectus filius *a* R. Rector ecclesiæ de Bethusia 99) sua nobis petitione monstrauit, quod, cum inter ipsum ex parte vna, et abbatem, et conuentum de Cisteria 100) *b* [*Lond. diœcesis*] ex altera, super eadem ecclesia, coram abbate de Sibiton 1) et eius collegis [*ex delegatione apostolica*] quæstio verteretur, iudices ipsi, [*prout erant plus debito parti alteri fauorabiliores post appellationem ab eodem R. legitime interpositam*] prædictos abbatem et conuentum in possessionem ipsius ecclesiæ caussa custodiæ induxerunt: [*memorato vero R. caussa prosequendæ appellationis apud sedem apostolicam constituto,*] qui 2) fructus [*ipsius ecclesiæ*] medio tempore perceptos pro suæ 3) distrahunt libito voluntatis *c* [*in eius præiudicium et grauamen.*] Quocirca [*discret. v.*] mandamus, quatenus, si est ita, facientes 4) [*vsque ad decisionem negotii*] fructus sequestrari prædictos, si quid [*interdum*] de ipsis 5) per eos 6) distractum inueneritis, in statum pristinum 7) reuocetis, [*contradictores per censuras ecclesiasticas compescentes.*]

98) vera inscriptio est in c. 1. comp. 5. h. t. *Priori de Beham. decano de Dalit. et F. canonico sanctæ Mariæ de Hastinges Cicestrensis diœcesis.*
99) *Bertul.* C. H. sed L. *Berdieya.* ed. ant. *Betusya.* cit. c. *de Bertucia.*
100) *Costria*, C. R. 1. sed C. R. 2. *Centria*, et H. cum L. *de Colcestria.* Legitur autem in cit. c. et ed. ant. *de Cesteria* vel *Cestria*, CIRONIVS ad h. c. mauult: *Cestria*, quod est vocabulum monasterii, in diœcesi Lond. vero minime siti: inde recte putat, delendas esse voces: *Lond. diœces.*
1) *Sinton.* C. R. 1. sed H. *de Sibetenon.*
2) *Præfati abbas et conuentus*, legimus in cit. c.
3) *Pro suo*, ibid.
4) *Faciatis*, ibid. legitur cum copula *et* antec. partic. *si.*
5) verba: *de ipsis*, desunt in C. H.
6) *Per ipsos*, habet C. H. sed neutra verba leguntur in cit. c.
7) *In statum debitum*, cit. c.

CAP. III.

Si reus possessor appellat a sententia contra eum lata: licite rei petitæ fructus sequestrantur, si dissipantur ab eo.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1232. *Romæ.*)

Ab eo, qui a sententia prouocauit, fructus possessionis, si dissipentur 8) ab ipso, possunt, lite pendente, rationabiliter sequestrari.

8) Conuenit hæc decisio cum *l.* 21. §. 3. *de appell.* in qua hanc sententiam ICtus confirmat rescripto *Antonini* et *Veri* sub hac circumstantia: *eum popularitarentur ab aduersario fructus agri*, quam etiam hic desiderat pontifex.

TITVLVS XVIII.
DE CONFESSIS.
CAP. I.

Ad solum dictum confitentis crimen proprium, non est alteri infligenda pœna aliqua: infamato tamen est indicenda purgatio.

CLEMENS III. 9) (*c.* 2. *comp.* 2. *de hom. vol. v. cas.*)

Cum monasterium: [*et infra.*] [*Super eo vero, quod tuis litteris adnectere studuisti, quid tibi faciendum sit, de quodam eiusdem monasterii sacerdote, qui diabolo instigante quendam ex fratribus, sicut eum publice proposuisti, confessum occidit, hoc fraternitati tuæ rescribimus, et per A. S. mandamus, quatenus eum sollemniter ab omni officio diuino non differas degradare, et in monasterium aliquod Cistercien. ordinis reducere, in quo iniunctam sibi tanti facinoris pœnitentiam agens ibi, dum vixerit, digne lugeat, quæ commisit.*] Eos [*autem, de*] quorum suggestione scelus homicidii presbyter *d* se 10) perpetrasse proponit, nisi [*tibi*] aliis modis [*et iustis rationibus*] verum esse constiterit, nulli censemus pœnæ *e* subdendos: cum 11) *f* secundum vtriusque iuris 12) statuta, de se confessi super aliorum conscientiis interrogari non debent, et 13) crimine læsæ 14) maiestatis excepto, de reatu proprio confitentis 15) periculosa confessio non est aduersus quemlibet admittenda. Si tamen eos 16) infamia huiusmodi laborare cognoueris: singulis eis, adiunctis tribus sociis sui ordinis, purgationem iniungas.

9) Vel potius COELESTINVS III. cum pars sit *c.* 13. *X. de elect.* quod pontifex direxit ad AMELINVM *Cenomanensem episcopum*, obseruante GONZALEZIO, *ad cit. c.* 13. Roma in Galliam anno MCLXXXII.
10) *Se P. presbyter*, C. R. 1. *scelus prædictum perpetrasse* etc. c. 2. comp. 2. de homicid. deficientibus vocabulis: *homicidii presbyter se.*
11) *Quia*, C. R. H. L. et c. cit.
12) Etenim ex iure ciuili huc pertinet *l.* 16. §. 1. *de quæst. l.* 11. *c. de testib. l. f. C. de accus.* ex *decreto* GRATIANI vero *c.* 3. §. 40. *C. IV. q.* 3. *c.* 1. *C. IV. q.* 11. c. 5. *C. XV. q.* 3. et denique ex decretalibus pontificis ALEXANDRI III. *c.* 10. *et* 20. *X. de testibus.* quæ eo tempore partem insignem *iuris canonici* constituebant, vti tum *collectio antiqu.* 1. tum ea, quæ in *appendice* infra apparet, testatur, et in *præf. ad decretum* GRATIANI §. *XIV. in not. litt. e.* obseruatum est. Sic itaque eo tempore IVRIS VTRIVSQVE *statuta* designarunt *iuris canonici et ciuilis* placita, quæ omne punctum tulerunt in decisionibus, ad quæ etiam pontifices suas accommodarunt decisiones, indeque *doctores vtriusque iuris* vsque ad nostra appellati sunt tempora.
13) Partic. *et*, non exstat in ed. ant.
14) Vox: *læsæ*, abest a C. H. ed. ant. et c. cit.
15) *Confitentes*, C. L.
16) *Hos*, c. cit.

CAP. II.

Si de crimine contingente caussam principalem constat contra aliquem per eius confessionem; punitur pœna ordinaria: etiamsi directe contra eum non agatur. H. d. secundum glossam. Et est casus notabilis et verus in se. Vel summa sic, secundum alium intellectum non minus notabilem, quem etiam sentit gloss. licet non perfecte explicet: *Si quis confitetur crimen in iudicio incidenter: potest iudex ordinarius nouum inchoando processum, illum punire pœna ordinaria.* H. d. singulariter abbas.

INNOCENTIVS III. 17) *Canonicis de Bethlehem.* 18) (*post ann.* 1210. *Roma in Palæstinam.*)

Cum super electione *g* Bethlehem ecclesiæ 19) inter R. [*subd. v.*] et P. 20) [*canonicum sepulcri Dominici nuper in nostra præsentia*] quæstio verteretur *h*; [*vtroque se pro electo gerente, cum primus etiam a ven. fr. n. patriarcha Hierosolymit. fuerit confirmatus, alter vero fauorem regum obtineret: eis dil. fil. P. basilicæ duodecim apostolorum I. tit. sancti Stephani in Cælio monte presbyteros, et G. sanctæ Mar. in porticu diac. card. dedimus auditores. et infra.*] [*Ceterum*] quoniam V. 21) canonicus Bethlehemitanus fuit in iure confessus, quod pro præstando alterius electioni consensu, quingentorum Sarracenorum obligationem receperat 22), [*et promissum*] et mediator extitit simoniacæ prauitatis: nos [*intelligentes, contractum huiusmodi continere simoniacam prauitatem,*] quoniam 23) vitium huiusmodi 24) persequi volumus, vt debemus, ipsum [*ab omni ordine clericali*] per definitiuam sententiam duximus ab omni beneficio et officio ecclesiastico deponendum.

17) *Innocentius*, C. H. omisso numero.
18) *Bethlehemitanis*, C. R. L. et c. 1. comp. 3. h. t. sed ed. ant. *de Bethleem*, in cit. c. desideratur vox *ecclesiæ*, et loco *Bethlehem*, habet: *Bethleemitanen.*
19) *Bethlehemitanæ ecclesiæ*, plenius legitur in *C. R.* 1. quia BALDVINVS, Latinorum rex primus Hierosolymitanus, hanc ecclesiam anno MCCX. erexerat in *cathedralem*, et ita sede vacante super electione episcopi quæstio mota erat. Vid. *c.* 4. *X. de causs. possess. et propr. not.* 87.
20) *Et F.* legimus in cit. c.
21) *W.* habent C. L. ed. ant. et cit. c.
22) *Acceperat*, C. R. 1. et cit. c.
23) *Quam*, est in cit. c.
24) Verba: *vitium huiusmodi*, non sunt in cit. c.

CAP. III.

Confessio facta in iure per œconomum ecclesiæ, nocet ipsi ecclesiæ: potest tamen reuocari, si ante finitum negotium doceatur, per errorem facti emanasse. H. d.

GREGORIVS IX. *B.* i *iudici Viterbiensi.* 25) (*ann.* 1232. *Roma in Tusciam.*)

Ex parte abbatis et conuentus monasterii sancti M. 26) fuit propositum, quod, cum inter ipsos ex parte vna, et V. 27) nomine suæ vxoris ex altera, coram te quæstio verteretur, œconomus monasterii memorati, quædam per errorem facti fuit in iure confessus, ex quibus timet 28) *k* sibi præiudicium generari. Cum igitur 29), negotio nondum 30) finito, nemini noceat error facti: mandamus, quatenus, si de huiusmodi potuerit 31) errore docere, prouideas, vt nullum sibi super hoc præiudicium generetur,

25) *Biterbiensi*, legit ed. ant.
26) *Sancti Martini*, C. R. 1.
27) *Et W.* C. L. et ed. ant.
28) *Timent*, C. R. H. et L.
29) *Ergo*, C. R. 1.
30) *Necdum*, C. H. et. L.
31) *Poterunt*, C. H. et L. Probatio ergo erroris post triduum desideratur.

TITVLVS XIX.
DE PROBATIONIBVS.
CAP. I.

Reus actori sua propria instrumenta edere non tenetur. Ita communiter suminatur.

GREGORIVS *Tancredo Regi Vincestriæ.* l (*ann.* 597. *Romæ.*)

Ex epistolæ verbis *m*: [*et infra.*] Tua 32) excellentia postulauit 33), vt imperatori 34) scriberem, quatenus *n* pacta in chartophylacio requireret, quæ dudum inter [*piæ memoriæ*] Iustinianum prin-

32) *Vestra*, c. cit.
33) *Mihi mandare curauerat*, ibid.
34) MAVRITIO scilicet, cum quo RECAREDO Wisigothorum regi lis fuit de parte Hispaniæ, quam AGILA IVSTINIANO cedere pacto promiserat, cuius editionem, interuentu pontificis GREGORII M., desiderabat RECAREDVS. Vnde liquet, inscriptionem: *Tancredo regi Vincestriæ* hic positam, vitiosam esse, sicuti etiam codices et edit. ant. nihil sani habent, præter C. R. 1. qui proxime ad veram accedit lectionem: *Racharundo regi Visio.* multo curatior est inscriptio in *c.* 1. *comp.* 1. *h. t.* *Racaredo regi Wisigoth.*

a *De materia huius cap. vid. Felin. post Ioan Andr. in cap. examinata. supr. de iudic. Socin. in Reg.* 458. *verbo sequestrato.* b Glocestria. c *Adde, ista verba importare liberum arbitr. l.* 1. *ff. de re mil. et ibid. Bart.* d *In aliquot antiquis ita:* se Presbyter, et cætera. e *Vid. l. fin. cum gloss. et ibi Bart. in l. maritus. ff. de quæstion.* f *al.* quia.

g *Cap. vn. eod. tit. in* 3. *compil.* h *quæ hic desunt, reperies supr c.* cum supra *de caussa poss. et propr.* i Bich. k *In Codic. Barb.* ex quibus timent monachi, sibi *etc. in omnibus manuscr. legitur,* timent. l *Alias,* Taucredo. *videtur esse Gregorius VII. al.* Tataredo regi Visogoren. *sed leg. est:* Recaredo regi Wisigotorum, *ex libro septimo epistol.* 122. *siue* 126. *Reg. B. Greg.* m *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil.* n Quod.

 cipem

cipem et prædecessores tuos 35) fuerunt emissa 36), vt ex his 37) colligeret, quid tibi seruare deberet. 38) Sed ad hoc faciendum [*hoc mihi*] vehementer obstitit; quia 39) nulli dicendum est: ea, quæ contra te sunt, apud temetipsum debes documenta requirere, [*atque hæc*] in medium proferre.

35) *Et iura regni vestri*, cit. c.
36) *Fuerant emissa*, C. L.
37) *Illis*, C. H. legit.
38) *Vobis debuisset*, c. cit.
39) *Quod*, C. L.

CAP. II.

Actor, qui plene probauit, non debet compelli iurare.

ALEXANDER III. (*ann.* 1176. *Romæ.*)

Sicut *a* consuetudo laudabilis [*nulla debet nouitate diuelli: sic, quod noscitur contra ius moribus introductum, obuia ratione debet dissolui.*] Sane quoniam 40) apud vos consuetum esse didicimus, vt, cum aliquis intentionem suam fundauerit instrumentis, aut testibus [*introductis*], ei sacramentum nihilominus deferatur: quod si subire noluerit, fides probationibus [*exhibitis*] *b* non habetur 41). [*Quod cum nulla sit ratione subnixum, sed manifeste legibus aduersetur:*] nos 42), cum tunc demum ad huiusmodi sit suffragium recurrendum, cum aliæ legitimæ probationes deesse noscuntur, talem consuetudinem reprobamus, [*nec villam habere firmitatem deinceps sancimus.*]

40) *Quoniam*, desideratur in c. 1. comp. 2. h. t.
41) *Non adhibeatur*, C. R. 1.
42) Dictio: *nos*, omittitur in cit. c. et verba sequentia ita variant: *quæ tunc demum ad huiusmodi suffragium decurrendum esse decreuerunt, cum aliæ legitime non suppetant; talem* etc.

CAP. III.

In communi iudicio probant actor et reus. Et si pariter probant; reus absoluitur: nisi fauorabilem caussam foueat actor.

LVCIVS III. *Cistren.* c *episcopo.* 43) (*ann.* 1181. *Romæ in Angliam.*)

Ex *d* litteris tuis 44) intelleximus, te et archidiaconum confines habere præbendas in villis, quas singuli singulas possidetis, et prætextu terminorum inter vos controuersiam agitari 45), eo, quod dicas, eum antiquos fines egressum, partemque 46) tui fundi occupasse: illo in contrarium asserente 47), se partem eandem fundi possedisse, quadraginta annorum spatio 48) inconcusse. Tu autem, quod per idem tempus quiete illam possederis, asseueras: quare vtrum incumbat petitori vel possessori probatio, quæsiuisti 49). Ad quod scire debes, quod iudicium finium regundorum tale est, vt in eo vtraque persona vices duorum habeat, videlicet actoris et rei 50). Vnde hinc inde testes [*recte*] produci 51) possunt ad cognitionem iudicis instruendam: quibus examinatis, iudex, quos præcellere intellexerit, ad fidem sibi faciendam admittat. 52)

Quod si [*forte*] ambarum partium testes sint æque idonei; possessoris testes 53) præferentur 54); cum promptiora sint iura ad absoluendum, quam ad condemnandum: præterquam 55) in liberali caussa, in qua si vtriusque partis testes [*forte*] æquales fuerint, pro libertate [*tamen semper*] sententia proferetur 56). Nam possessori probationem aliquando dari, iuris manifesti est: cum iure 57) [*ita*] cautum sit, quod, qui obiecerit præscriptionem longissimi temporis, quam nemo recte obiicit, nisi qui possidet, et eam probauerit, in caussa debeat obtinere 58).

43) In append. ad concil. Lateran. III. apud HARDVINVM *P. XXXVIII. c. 3. Tom. VI. P. II. p.* 1825. rectius legitur: *Idem Cistrensi decano*, quia de finibus regundis inter præbendam *decani* et *archidiaconi* agebatur.
44) *Vestræ discretionis*, c. 2. comp. 1. h. t.
45) *Verti*, ibidem.
46) *Partem*, tantum legimus ibid. absque particula *que*.
47) *Ille contra asserit*, ibidem.
48) In C. H. legitur: *LX.* sed *quadraginta annis*, in cit. c.
49) In c. cit. ipsa hæc verborum series ita sonat: *Tu autem ad tuam quietem per idem tempus præbendam pertinuisse affirmas: qua in re quæris, vtrum incumbat probatio petitori an possessori?*
50) Loco horum verborum ita legimus in cit. c. *Agentis scilicet, et eius, cum quo agitur.*
51) *Induci*, C. H.
52) *Admittet*, cit. c.
53) Vocabulum: *testes*, abest a C. H. L. et cit. c.
54) *Præferantur*, C. R. 1. sed. C. R. 2. *præferuntur*, in cit. c. est: *recipientur.*
55) *Extra quam*, cit. c.
56) *Profertur*, C. H. sed *pronuntiabitur*, cit. c.
57) *Cum sacris canonibus*, cit. c.
58) Hæc verba finalia in cit. c. hoc ordine leguntur: -- *præscriptionem longissimi temporis, et eam probauerit, reportet possessionem, quam nemo recte obiicit, nisi qui possidet.*

CAP. IV.

Non creditur marito asserenti etiam cum iuramento, vxorem se cognouisse, si vxor per matronas attestantes, super ipsius corporis aspectum probat contrarium.

GREGORIVS VIII. 59) *Præposito sancti Cataldi* 60) *et archipresbytero Casæ maioris.* 61) (*ann.* 1187.)

Proposuisti [*nobis, dilecte fili præposite,*] e quod caussa matrimonii, quæ inter [*dil. f. n.*] O. 62) de Casa noua, et [*S. filiam*] O. 63) [*de Pisco*] mulierem 64) vertitur, tibi fuit 65) de mandato apostolico delegata 66). Cumque partes essent in tua 67) præsentia constitutæ; mulier proposuit, se nec a viro cognitam, nec potuisse cognosci: quod tam proprio 68) iuramento, quam testimonio septem mulierum probauit, quæ per aspectum corporis eam esse virginem asseuerant 69). Viro autem 70) per iuramentum suum contrarium asserente, [*vos in negotio procedere minime voluistis, donec de hoc nostrum consilium haberetis.*] Videtur igitur nobis, quod iuramento puellæ, et testimonio 71) *f* illarum septem mulierum, [*quæ ipsam per experientiam virginem asseuerant,*] fides est 72) potius adhibenda. 73)

59) *Gregorius nonus*, perperam legit C. H.
60) *Sancti Cathaberi*, C. R. 1. *Sancti Ambaldi*, C. R. 2.
61) Verba: *et archipresb. Casæ maioris*, C. R. H. L. et ed. ant. absunt: in comp. 2. c. 2. h. t. pro *archipresbytero* legimus: *archiepiscopo.*
62) *Inter G.* C. R. 1. et H. sed L. *inter D.*
63) *Et S.* C. R. H. L. ed. ant. et Gonz.
64) *Nobilis mulieris*, cit. c.
65) *Vobis fuerit*, ibid.
66) *Demandata*, C. R. 1.
67) *Vestra*, cit. c.
68) *Proprio*, non est in cit. c.
69) *Quæ per experientiam asseuerant, mulierem adhuc virginem esse, viro.* etc. legimus ibidem.
70) *Autem*, a C. R. H. L. et ed. ant. abest.
71) *Testimoniis*, C. R. H. L. ed. ant. et cit. c.
72) *Sit*, C. R. 1.
73) Quia quæstio erat de *viri impotentia*, quam afferebat mulier, negabat maritus: duplici modo peccatum fuisse in procedendi modo videtur, 1) quod vtrique in casu contradictionis iuramentum impositum fuerit: 2) quod mariti *inspectio ocularis* neglecta, primario hoc in casu suscipienda.]

CAP. V.

Singulares de vniuersitate possunt ad commodum vniuersitatis reprobare instrumentum, falso confectum nomine vniuersitatis.

CLEMENS II. 74) *g*

Tertio *h* loco fuit a nobis ita quæsitum: ecce quidam regularis sigillo capituli, quoddam instrumentum cuidam amico suo signauit 75) in quo facta ei alienatio quarundam rerum ecclesiæ immobilium continetur. Quo exhibito in iudicio, Procurator vniuersitatis illud asseruit de assensu conuentus non fuisse 76) confectum, et adulterinum 77), vel furtiuum esse sigillum *i*. Cumque [*volens falsitatem ciuiliter reuelare*] fratres [*regulares*] ad perhibendum testimonium produxisset: iurati dixerunt 78), quod [*eo tempore, quo aduersarius allegabat idem instrumentum sibi fuisset collatum,*] quoties de hoc 79) inter fratres aliqua erat mentio, consilium totius conuentus, et vox fuit vnanimis, quod nolebant alienationem rerum illarum, sed res domus [*suæ fore*] integras [*et*] conseruari 80) volebant. Sed quoniam contra hoc nihil pars aduersa probauit 81): respondemus secundum 82) assertionem testium tantummodo 83) iudicandum. 84)

74) *Clemens III.* C. R. H. L. et edit. ant. cum c. 3. comp. 2. h. t. legunt Sæpe vero confunditur hic pontifex cum COELESTINO III. cui potius hoc capitulum, tanquam pars *c.* 21. *de offic. et pot. iudic. deleg.*, assignandum. Plures enim quæstiones proposuerat decanus Rhotomagensis COELESTINO III. ad quas respondit distincte: et quidem ad tertiam *h. c.* ad quintam *c. cit.* 21. ad primam in *c.* 2. *X de mut. petit.* et sic porro, et ita ad annum MCXCIV. vel sequentem hic textus referri debet.
75) *Sigillauit*, C. R. 1.
76) *Non esse*, ibid.
77) *Vel adulterinum*, C. H.
78) *Dicebant*, cit. c.
79) *De te ipsa*, ibid.
80) *Reseruari*, C. H. habet.
81) In cit. c. verba ipsa sunt hæc: *sed quoniam aduersarius testes aliquos minime producebat: ea est forma consultationis, quid iudex hic statuere debeat, an S. instrumento, an testibus fides sit potius adhibenda? Respondemus autem* etc.
82) *Quod secundum*, C. R. 1.
83) *Duntaxat*, c. cit.
84) *Est iudicandum*, C. R. 1. *censendum esse*, cit. c.

CAP. VI.

Vbi agitur de matrimonio contrahendo, probato impedimento, et publicatis attestationibus: alii testes super defectu impedimenti admittendi non sunt.

IDEM CLEMENS 85). II. [*Aquilmari episcopo.*] (*ann.* 1090. *Romæ.*)

Iurauit *k* quidam, vt asseris, se quandam in vxorem legitimam acce-

85) CLEMENS III. *Aquilmari episcopo*, hanc decretalem in c. 2. comp. 2. h. t. scripsisse legitur, quæ diœcesis tamen ignota est. Forsan legendum: *Aquilano episcopo*, in regno Neapolitano.

---

a *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compilat.* b *alit.* probationis. c *alit.* Hebrensi episcopo. *alit. simpliciter habetur*, Lucius III. *fortassis legend.* Alexander III. Cistrensi decano, *vt post concil. Lateranens. sub Alexander III. p.* 38. *c.* 2. *habetur. C.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* d *al.* ex litteris tuæ fraternitatis.

e *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *compil. et ad intellectum huius cap. et gloss. hic vide Dominicum Sotum libr.* 4. *Sententiarum, distinct.* 34. *quæst.* 1. *artic.* 2. *vbi plene et eleganter.* f *al.* testimoniis. g *al. III. p. c. bon. mem.* h *Cap.* 3. *eod. tit. in* 2. *compil.* i *vide text. in l. quæ de tota. §. incertæ. ff. de rei vind.* k *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *compil. et pro intelligentia, vide Dominicum Sotum libr.* 4. *Sententiarum, distinct.* 40. *artic.* 5. *Adde concilium Tridentinum, Sess.* 24. *canon.* 3. *et in ead. sess. in decretal. de reformatione matrimonii, cap.* 2. *et* 5.

pturum;

pturum. Quam cum 86) vellet traducere: quidam iuramentis, secundum morem exhibitis, legitime probauerunt, ipsos 87) in quinto consanguinitatis 88) gradu sibi inuicem attinere.

Quia vero requisisti a nobis, quid agendum sit, cum quidam alius [*sit, qui*] probare velit contra prædictam probationem iuramentis canonicis factam, et partibus publicatam 89), nullo eos sese 90) consanguinitatis gradu contingere: [*fr. t. in præsenti articulo*] respondemus, quod standum est probationi priori 91). [*Nec de vnius testimonio tantum curandum est. Illud etiam, vt matrimonium remaneat, non suadet, quod sponsus et sponsa constanti assertione proponunt, se carnaliter cognouisse: cum commercium carnale inter non legitimas personas matrimonium de iure facere non possit.*]

86) *Et cum eam*, cit. c.
87) *Illos*, ibid.
88) Hæc vox desideratur in cit. c. Eo videlicet tempore adhuc prohibitio extensa erat ad *octauum* consanguinitatis *gradum* secundum computationem ab ALEXANDRO II. approbatam, quam demum coarctauit ad quartum INNOCENTIVS III. in *c. 8. de consanguin. et affin.* vt secundum hanc nouissimam sanctionem in *quinto gradu* matrimonium impugnari non potuisset, si eo tempore iam similis publicata fuisset.
89) Hæc verba ibidem non leguntur: *et partibus publicatam.*
90) Vox: *sese*, abest a C. H. sed *se*, habet cit. c.
91) *Primæ*, cit. c.

CAP. VII.

Si per litteras ordinarii probatur quis excommunicatus: a procuratione repelletur. H. d. et hæc summatio conuenit textui et titul. et nullam patitur calumniam et ideo eam tene.

INNOCENTIVS III. *archidiaconus Parisiens. et magistro R. de Corsen. canonico Nouiom.* 92) (*ann.* 1208.)

Post *a* cessionem [*dil. fil.*] b [*et infra.*] Cum igitur [*super hoc coram nobis disceptatum fuisset; quia*] per litteras iudicis ordinarii, quibus standum est, donec probetur contrarium, nobis constiterit 93), quod W. 94) [*tunc*] excommunicatus erat, cum procurationis 95) officium assumpsit: ipsum tanquam procuratorem non duximus admittendum.

92) Verba: *et magistro R. de Corsen. canonico Nou.* a C. R. H. L. et ed. ant. absunt. In c. 1. comp. 3. h. t. tota inscriptio hæc est: *episcopo Parisien. et magistro R. de Curcon. canonico Nouiomen. Parisiis commoranti.*
93) *Constitit*, est in c. cit.
94) *Wilbelmus*, C. H. *sæpe dictus V.* cit. c.
95) *Procuratoris*, C. R. 1. et cit. c.

CAP. VIII.

Si rogatus restituere totam hereditatem, eo sine liberis decedente intret monasterium; euanescit fideicommissum, et hereditas applicatur monasterio: nec ad inualidandum ingressum sufficit probare minorem ætatem tempore ingressus, si ex aduerso geminatus probetur ingressus. H. d. intelligendo, quod substitutio fuit fideicommissaria. Si vero fuit directa, summa sic: *substitutio facta filio, eo decedente sine liberis, euanescit per ingressum monasterii.* Et tunc adde id, quod est in primo summario ibi: *nec ad inualidandum, etc.* vsque ad finem, et vterque intellectus est verus in se. Dico tamen, quod primus est verior, quod hic fuit substitutio fideicommissaria: licet Dom. Anton. hic dicat, quod fuit compendiosa.

IDEM *abbati et conuentui Cassen.* 96) c (*ann.* 1207. *Roma in Latium.*)

In *d* præsentia [*nostra dil. f. n.*] C. 97) sancti Hadriani diaconi cardinalis G. [*subdiac.*] et B. [*mulier soror eius Verulanen.*] fratres 98) [*cum*] vestro syndico constituto 99) coram ipso 100) fecere proponi, quod, cum quondam A. 1) frater ipsorum conderet 2) testamentum, M. 3) filium suum sibi heredem instituit 4), et præcepit, vt, si absque liberis [*forte*] decederet, ad eos 5) [*G. et B.*] bona deuoluerentur ipsius: vnde illa, quæ de bonis ipsius 6) vestrum monasterium detinebat, sibi restitui postulabant 7), et petebant vos super hoc 8) a sua molestatione compesci. Verum syndicus ipse proposuit ex aduerso, quod prædictus M. monasterio vestro 9) obtulit se et sua: vnde vniuersa e, quæ habuerat, erant ad monasterium deuoluta *f*, quare vniuersa, quæ ipsi 10) de bonis eius inuaserant, restitui monasterio vestro petebat, et super cæteris silentium illis imponi. Ad hæc 11) autem pars altera replicauit, quod dictus 12) M. oblationis suæ tempore fuerat minor annis, [*sicut per testes legitime probauit,*] et quod voti 13) facti pœnitens, [*id*] quod feruore infirmitatis fecerat, post conualescentiam reuocauit 14). *Vnde tum ex eo, quod Milo infra ætatem legitimam monasterio Casemarii obtulit se et sua, tum quia, quod inconsulte fecerat, postmodum reuocauit, eius oblatio non tenebat.*] Vnde cum sine liberis decessisset, ex testamento patris [*illius*] ad ipsos erat eius hereditas deuoluta.

Verum [*ad hæc*] syndicus respondere curauit, quod, licet dictus M. de monasterio [*ipso,*] *fili abbas, de tua licentia* 15) fuisset 16) egressus, eidem 17) postmodum [*cum auo suo, qui eius erat procurator, ad præsentiam tuam, cum Verulas iuisses accedens,*] se et sua 18) obtulit humiliter et deuote 19), et quod, ne 20) contra oblationem [*et donationem*] suam veniret [*vlterius,*] iuramento firmauit, [*sicut publicum continet instrumentum.*] Quare 21) cum constet [*ex his,*] quod idem M. bis monasterio vestro contulit se et sua, nec ex aduerso probetur 22), quod vtriusque oblationis tempore [*M.*] fuerit minor annis; probationem vestram huiusmodi exceptionis probatio non elidit: cum, etsi primæ oblationis tempore fuerit minor annis, secundæ tamen potuit maior 23) exstitisse. Præterea cum verbum illud, minor annis, duobus potuerit modis intelligi: cum et 24), qui minor est quatuordecim annis, et qui 25) viginti quinque [*minor fuerit,*] dici soleat minor annis; intentioni vestræ verbum dubium non nocebat: cum intra 26) viginti quinque ff annos 27) teneret 28) donatio [*præsertim*] iuramento firmata. Sed etsi teneret, quod factum 29) fuerat a dicto A. 30) g quia tamen intelligendum 31) non erat sine herede decedere, qui monasterium sibi heredem instituit 32) *h*: hoc monasterio non nocebat. [*Cumque cardinalis prædictus ea, quæ coram ipso proposita fuerant, in nostra et fratrum nostrorum audientia retulisset: nos ad consilium dil. fil. H. sancti Eustachii diac. Card. duximus deputandum. Idem igitur*] dilectus filius B. 33) sancti Eustachii Cardinalis 34) [*caussæ meritis plenius intellectis*] attendens, quod syndicus vester intentionem suam plene fundasset, et quod nihil fuisset 35) ex aduerso sufficienter probatum; cum, etsi ostensum esset per testes, quod M. suæ oblationis tempore fuerit minor annis: vtrum tamen primæ vel secundæ 36) oblationis tempore 37) minor fuerit, et quot annis minor, non fuisset expressum, de mandato nostro sententiam protulit, et prædictis G. et B. 38) silentium imponens super his, quæ a monasterio postulabant, eos 39) ad restitutionem illorum, quæ de bonis prædicti M. propria temeritate inuaserant, condemnauit. Nos igitur sententiam ipsam auctoritate apostolica confirmamus.

96) *Casemar.* C. R. 1. *Cassemarii*, L. et c. 2. comp. cit. 3.
97) In C. H. exstat: G. vti etiam est in C. L. ed. ant. et c. cit.
98) *Ciues*, c. cit.
99) *Constituti*, ibid.
100) *Episcopo*, est ibid.
1) *Amatus*, ibid.
2) *Concederet*, ibid.
3) *Milonem*, ibidem per totum.
4) *Constituit*, C. R. 1. et cit. c.
5) *Eosdem*, cit. c.
6) *Ipsis*, C. H. et L.
7) *Postularunt*, C. H.
8) *Syndicum vestrum*, c. cit. pro verbis: *vos super hoc.*
9) *Cassemarii*, ibidem loco dictionis: *vestro.*
10) *Dicti G. et B.* c. cit. loco pronom. *ipsi.*
11) *Ad hoc*, C. R. c. cit. et ed. ant.
12) *Prædictus*, c. cit.
13) Vox: *voti*, a C. R. H. L. ed. ant. et c. cit. abest.
14) *Curauit penitus reuocare*, c. cit.
15) Verba *fili abbas*, etc. in C. R. H. L. et ed. ant. desunt.
16) *Esset*, C. R. 1.
17) *Monasterio*, c. cit. pro *eidem.*
18) Verba *et sua*, desiderantur in C. R. et L.
19) *Deuotus*, c. cit. quod statim addit sequentia: *et vniuersa bona sua tibi monasterii nomine tradidit; et quod* etc.
20) *Nec*, ibid.
21) *Vnde*, ibid.
22) *Probatur*, ibid.
23) *Maior exstitisse annis*, ed. ant.
24) *Vt videlicet*, c. cit.
25) *Qui*, desideratur in C. H.
26) *Ante*, est ibid.
27) *XXV. annum*, C. R. 1. H. L. et cit. c.
28) *Tenuerit*, C. R. 1.
29) *Dictum*, C. H.
30) *Ab Amato*, c. cit. sine verbo *dicto.*
31) *Intelligendus*, ibid. omissa part. *tamen.*
32) *Instituerat in heredem*, est in cit. c. Prouocauit syndicus monasterii ad *l. 53. §. 2. C. de episc. et cler.* et *Nou.* 123. *c.* 37. et inde desumtam *auth. nisi rogati. C. ad SC. Trebell.* in quibus prouisum, non deficere conditionem, filio monasterium intrante. Enimuero in casu præsente non intrauerat minor monasterium, sed se suaque monasterio obtulerat, quales *oblati* inter religiosos haud reputandi. Ipsa *oblatio* re vera continet donationem monasterio factam omnium bonorum, retento vsufructu; nescio tamen, vtrum iuris ciuilis dispositio, exorbitans admodum, ad hunc casum extendi queat.
33) *filius H.* C. R. H. L. et ed. gloss. sed in ed. ant. neque *H.* neque *B.* exstat et in c. cit. verba *dilectus filius B.* plane non leguntur.
34) *Eustachii diaconi cardinalis*, C. L.
35) *Fuit*, C. R. 1.
36) *Et secundæ*, C. H.
37) *Tempore*, abest a c. cit.
38) *C. et B.* C. R. 1.
39) *Imposuit - - et eos*, cit. c.

CAP. IX.

Si actor et reus in interdicto retinendæ possessionis probant; obtinet is, qui antiquiorem possessionem probat titulo maxime iustificatam, vel meliores probationes respectu possessionis adduxit. H. d. notabiliter, et probatur satis hoc summarium in versic. ex præmissis, ponderato versic. maxime.

IDEM *Ariminensi* i *episcopo.* 40) (*ann.* 1207. *Roma in Vmbriam.*)

Licet *k* caussam, quæ vertitur 41) inter ecclesiam Rauen. et commune

40) Verba *Ariminensi episcopo*, desunt in C. H. L. et ed. ant.
41) Vox *vertitur*, a C. R. 1. L. ed. ant. et gloss. abest.

a *Cap. 1. eod. tit. in 3. compilat.* b decisionem. c Casemarii. *al.* Cassemar. *al.* Cosæ Marii Verulanens. diœces. Ord. Cist. d *Cap. 2. eod. tit. in 3. compil. et de materia huius cap. vide Bartol. et doctores in Authen. ingressi, et sequentibus Codic. de sacrosanct. eccles. vbi plene.* e *Concordat text. in Auth. ingressi. de sacrosanct. eccles. et cap. quid ingredientibus. 14. quæst. 3.* f *Hic abb. et Felinus dicunt, posse quem se priuare in vita potestate testandi, scil. per monasterii ingressum.*

ff *al.* XXX. g Amato. h *Vid. l. si quid et l. si prædium. C. de præd. min.* i *al.* Rauen. k *Cap. 4. eod. tit. in 3. compil. Et de intellectu, vide Fernandum Vasquium, libr. 2. c. 26. controuersiarum vsu frequentium. add. Purpur. consil. 81. vol. 1.*

Fauen-

Fauentiæ 42) ſuper iuriſdictione, honore, *hominio* 43) *ac* diſtrictu in villa [*Luci*] ſancti P. 44) et caſtro Arioli, quod 45) *a* de iure ad ſe ſpectare dicta eccleſia proponebat: [*et infra.*] [*Verum, quia vtrique parti erat plurimum onerosum, teſtes producere coram nobis, Placentino epiſcopo dedimus in præceptis, vt infra tres menſes teſtes app. rem. reciperet, quos vtraque pars, tam ſuper principali negotio, quam in perſonas teſtium duceret producendos, ita videlicet, vt multitudine refrenata hinc inde quadragenarium numerum nullatenus excedere pateretur.* et infra. *Sicque poſtmodum vtrinſque partis procuratores*] porro 46) atteſtationibus [*ſollemniter*] publicatis, ſyndicus Faventinorum propoſuit, ſe velle in perſonas teſtium ex parte altera productorum quædam obiicere ac probare, œconomo eccleſiæ aſſerente, id fieri non debere. Super quo [*cum fuiſſet hinc inde aliquamdiu altercatum; tandem*] interloquendo decreuimus, ipſum [*ſuper hoc*] nullatenus audiendum: cum [*et*] intra trium menſium ſpatium, in noſtris litteris comprehenſum 47), teſtes huiuſmodi producere non curauerit 48), intra quem terminum pars vtraque teſtes inducere *b* potuit, tam in perſonas teſtium, quam ſuper 49) negotio principali. Poſt hoc 50) idem [*ſyndicus*] obiecit in teſtes prædictos, quod corrupti falſo 51) dixiſſent. Vnde quia talis exceptio non ſolum ante, ſed etiam poſt ſententiam poteſt opponi 52) [*ſecundum legitimas ſanctiones,*] licet nonnulli crederent, Fauentinorum 53) partem exceptionem huiuſmodi per excogitatam malitiam ad impediendum proceſſum negotii obieciſſe; quia tamen 54) noluimus a iuris tramite declinare: [*dil. fil.*] magiſtris G. et T. 55) *c* [*Bononiæ commorantibus per ſcripta noſtra*] præcipimus 56), vt [*partibus conuocatis*] teſtes, quos ſuper hac exceptione procurator Fauentinorum duceret producendos, intra menſem, recipere et 57) examinare curarent, de ſingulis circumſtantiis *d* ſubtiliter inquirentes, [*et depoſitiones eorum fideliter redigentes in ſcriptis,*] indulto extunc altero menſe procuratori eccleſiæ ſupradictæ, intra quem ſi vellet, ad *e* reprobationem 58) teſtium 59) illorum, produceret teſtes coram eis, [*et eorum dicta fideliter conſcribentes XX. dierum terminum vtrique parti præfigerent, infra quem cum atteſtationibus ipſis noſtro ſe conſpectui præſentarent, ſententiam recepturæ. Partibus itaque comparentibus iterum coram nobis, et huiuſmodi atteſtationibus publicatis, audiuimus quæcunque proponere voluerunt.*] Quanquam autem pars Fauentinorum teſtes multos produxerit 60) ſuper negotio principali, [*ad probandum, quod homines prædictorum locorum a longis retro temporibus eis exhibuerunt ſeruitia in bandis, et placidis, foſſatis et collectis, et caualcatis, et quibuſdam aliis pertinentibus ad diſtrictum;*] vix tamen ex illis ſex [*tantummodo*] remanſerunt concordes 61): cum alii [*multi*] ſibimet in ſerie ſui teſtimonii contradicant, et quidam alii ſint 62) in dicto ſui teſtimonii ſingulares. Ad reprobandum vero quoſdam teſtium 63) eccleſiæ Rauenn. etſi ex parte Fauentinorum quidam ſint 64) teſtes inducti; plures tamen 65) illorum reprobantur: quia ſibi inuicem euidentiſſime contradicunt. Quidam vero alii, pauci numero, quamuis non reprobentur expreſſe, vſque adeo tamen 66) malæ famæ ſunt, et leuis opinionis, [*ſicut per atteſtationes exhibitas eſt probatum,*] quod eorum dictis nulla vel modica eſt fides adhibenda 67) *f.* Iidem quoque teſtes Fauentinorum generaliter repelluntur; quia non probant illud, ad quod probandum 68) eorum 69) ſyndicus ſe adſtrinxit, videlicet, quod corrupti falſa dixiſſent; quoniam, etſi 70) de corruptione videantur 71) aliquid dicere, de falſitate 72) [*tamen*] penitus nihil dicunt *g*: [*per multos autem eccleſiæ tuæ teſtes omni exceptione maiores probatum eſſet manifeſte, eccleſiæ Rauenn. villam Lucii S. Ponti et caſtrum Areoli a longiſſimo tempore poſſediſſe cum omni honore, diſtrictu et iuriſdictione, nominatim expreſſis vniuerſis, articulis exprimentibus iuriſdictionem, honorem atque diſtrictum.*] Ex præmiſſis igitur euidenter apparet, quod eccleſia [*Rauenn.*] per teſtes numero 73) plures, quibus potius lux veritatis aſſiſtit, qui etiam 74) aptiora negotio, et vero proximiora in ſuis teſtimoniis expreſſerunt, ſufficienter oſtendit, quod a LX. annis et citra cum omni iuriſdictione, honore, atque 75) diſtrictu loca ſupra dicta poſſedit. Per quod patet, quod, ſi 76) commune Fauent. a L. annis [*et*] citra, ſicut videntur teſtes eorum deponere, aliqua ſeruitia in locis perceperunt 77) ſupra dictis, illa proculdubio ſine iuſto titulo percipere inceperunt; cum duo inſimul eandem rem et eodem modo in ſolidum poſſidere non poſſint 78): maxime *h* cum iidem Fauentini iuſtum poſſeſſionis titulum non oſtendant, et ex priuilegiis imperatorum et Roman. Pontif. eccleſiæ Rauennati 79) conceſſis, euidentiſſime colligatur, poſſeſſionem ipſius eccleſiæ in prædictis locis iuſtam fuiſſe. Cum ergo conſtet Fauentin. ab eo tempore, quo ſe poſſediſſe probare contendunt, minus *i* iuſte ac ſine titulo aliqua in prædictis locis temeritate propria occupaſſe, [*ac proceſſu temporis per violentiam extorſiſſe, ſicut per multos teſtes eccleſiæ Rauenn. manifeſte probatur,*] et œconomus eiuſdem eccleſiæ petierit 80) [*coram nobis,*] a vi 81) turbatiua ſeu inquietatiua ſuper præmiſſis commune Fauent. prohiberi; nos recognoſcentes 82) in hoc caſu, non ſic locum eſſe interdicto, vti poſſidetis 83), vt dicere debeamus, vti poſſidetis, ita poſſideatis 84): cum probationes eccleſiæ longe ſint potiores, et ideo ſit in 85) interdicto ſuperior, [*de fratrum noſtrorum conſilio*] commune Fauentiæ ſibi 86) condemnamus, ſuper iuriſdictione, et honore 87), atque diſtrictu, et aliis ad hoc 88) generaliter pertinentibus in locis prædictis, quoad poſſeſſorium iudicium, quo 89) tantummodo actum eſt, perpetuum ſilentium imponentes, et prohibentes eidem 90), vt neque per ſe, neque per alios ſuper his præſumat 91) Rauennat. eccleſiam, aut habitatores prædictorum locorum aliquatenus 92) moleſtare. *k*

42) *Fauentinum*, ed. ant.
43) Vox: *hominio*, deſideratur in C. R. H. L. in ed. ant. gloſſ. et in c. 4. comp. cit. 3.
44) *Sancti Petri*, C. L. ſed *ſancti Potiti*, c. cit.
45) *Quæ*, C. R. H. L. et c. cit.
46) Pro partic. *porro*, eſt in c. cit. *cum.*
47) *Apprehenſum*, C. R. 1.
48) *Curaret*, C. R. 2. ſed H. *curaſſet*, cit. c. *non curauit.*
49) *In*, C. H.
50) *Poſthæc*, C. R. H. L. et cit. c.
51) *Falſa*, C. R. 1. H. L. ed. ant. et cit. c.
52) Prouocat hic pontifex ad *legitimas ſanctiones*, et paullo poſt, ſe a *tramite iuris* non declinaturum, innuit, quia ſecundum *l.* 1. *et ſequ. C. ſi ex falſ. inſtrum. vel teſtim. iudicatum ſit.* exceptio falſi contra teſtimonia vel inſtrumenta etiam poſt *rem. iudicatam*, ſi antea de falſo non fuit quæſitum, locum habet; multo magis eadem admittenda ante ſententiam definitiuam: licet teſtes ab aduerſa parte producti iam examinati fuiſſent.
53) *Fauentina*, C. H.
54) *Quia vero*, cit. c.
55) *Teob.* C. H. ſed ed. ant. *M. et P.* denique *C. et G.* habet. cit. c.
56) *Præcepimus*, C. L. et ed. ant.
57) *Ac*, C. H L. et cit. c.
58) *Contra probationem eorum*, C. H.
59) Vox: *teſtium*, a C. R. 1. abeſt.
60) *Produxit*, eſt in cit. c.
61) Dictio: *concordes*, deſideratur in cit. c.
62) *Sunt*, C. H. et ed. ant. ſed *fuerint*, eſt in cit. c.
63) *Quoſdam teſtes*, C. R. 2.
64) *Plures ſint*, C. R. 1.
65) *Quidam tamen*, C. R. 1. ſed pro *tamen*, cit. c. legit: *potius.*
66) In cit. c. *cum*, legitur pro *tamen*, ſed perperam.
67) *Habenda*, C. L. et ed. ant.
68) *Probandum*, omittitur in cit. c.
69) *Eorumdem.* c. cit.
70) *Et quoniam, ſi*, C. L.
71) *Viderentur*, C. H.
72) *Defalſitate tamen*, C. L.
73) *Per teſtes non plures*, cit. c.
74) *Qui et*, habet C. L.
75) *Et*, C. H. ſed L. *ac.*
76) *Etſi*, cit. c.
77) *Perceperint*, C. R. H. L. et cit. c.
78) *Poſſunt*, C R. 2. et. ed. ant.
79) *Rauennaten.* C. H. et ed. ant.
80) *Coram nobis petierit*, C. R. 2. *petierat*, L.
81) Vocabulum: *vi*, deeſt in C. H.
82) *Cognoſcentes*, C. R. L. ed. ant gloſſ. et. cit. c. *attendentes*, H.
83) Hoc nomen ipſius interdicti deſideratur in cit. c.
84) Iudicium hoc duplex eſt, et ſic contingere poteſt, vt vterque vincat, vtroque poſſeſſionem probante, quo facto vterque eſt in poſſeſſione tamdiu tuendus, donec alteruter in petitorio contrarium euicerit. Id vero ad probationem vtriuſque in præſenti caſu applicari non poſſe, innuit pontifex, in quo deficiebat probatio *æqualis*, quod eccleſiæ Rauennatenſis poſſeſſio tum titulata tum plenius euicta fuerit: vnde præſumendum erat, actus poſſeſſorios pro Fauentinis adductos fuiſſe turbatiuos.
85) Particula: *in*, non habetur in c. cit.
86) Pro *ſibi*, legitur in cit. c. *eidem.*
87) *Honore*, C. H. et L. ſine copula, ſed ſtatim ſequitur in vltimo *ac*, pro *atque.*
88) *Ad hæc*, legimus in cit. c.
89) *Super quo*, C. R. 1.
90) *Illi*, C. H.
91) *Præſumant*, C. L.
92) *Aliquo modo*, C. R. 2.

CAP. X.

Si qui nominent aliquem filium, et ita communiter reputatur: non creditur poſtea alteri eorum iuranti contrarium.

IDEM (*epiſcopo Tiburtino, ann.* 1209. *Romæ in Campaniam.*)

Per *l* tuas nobis litteras intimaſti, quod, cum T. Tiburtinus 93) ciuis quandam per ſeptennium habuerit 94) concubinam, nec prolem ſuſceperit interim ex eadem, ac ipſa poſtmodum diuertens ab eo 95), ad ipſum non poſt multum tempus 96) *m* rediiſſet, filium, quem [*poſtmodum*] reuerſa in domum ipſius peperit, ex eo ſe aſſeruit ſuſcepiſſe. [*Qui licet a principio dixerit, illum nequaquam filium ſuum eſſe; cum illa mulier per ſeptennium eidem cohabitans ex eo minime concepiſſet: mulieris tandem et aliorum denictus inſtantia, ſuum filium recognouit, Reinaldum eum nomine appellando. Cum autem idem R. ad virilem perueniſſet ætatem, et domum Saturnellæ ſororis ipſius T. frequentaret, quæ ipſum nepotem ſuum publice nominabat, et Sophiam ipſius Saturnellæ*

93) *Tiberinus*, C. R. 2. *Tibertinus*, L. et ed. ant.
94) *Habuerat*, C. L.
95) *Ab eodem*, C. R. 1.
96) *Multum temporis*, C. R. et c. 2. comp. 4. h. t. ſed L. *non multum poſt temporis.*

a *Al.* qua. b *al.* producere. c *al.* A. d *Vide l. vbicunque. ff. de interr. act. cum aliis multis.* e *In pluribus ant. ita:* ad reprobationem illorum, teſtes produceret coram eis. f *al.* habenda.

g *Vide l. Celſus. ff. de arbitr. et l. diuus et ibi Bartol. ff. de re iudic.* h *al.* et maxime. i *In vno vetuſtiſſimo ita:* minus iuſte ac ſine iuſto titulo. k *Vid. l. fin. Cod. de fideicommiſſ. libert.* l *Cap.* 2. *eod. tit. in* 4. *compil. et de materia huius cap. vide plene per Petrum Duennam, regula.* 341. *et ſequ. incipit, filiatio, et qualiter probetur filiatio, vide Alexandrum conſil.* 51. *lib.* 1. *et conſil.* 74. *l.* 2. m temporis.

filiam,

filiam, cum qua quotidianam habuit conuerſationem, arrauit, et carnaliter cognouit eandem. Quod cum perueniſſet ad notitiam Saturnellæ: acriter increpauit vtrumque, apud ſe filiam retinens, ſupradictum R. remouit a domo. Cum autem mater ipſius R. accepiſſet, quod vir eiuſdem Saturnellæ eidem R. grauiter interminabatur: in ciuitatis platea iurauit publice coram multis, quod R. ſupradictam Sophiam propinquitatis linea minime contingebat, affirmans ſub virtute præſtiti iuramenti, ſe de alio, quam de ſupradicto T. præfatum ſuſcepiſſe Rainaldum. Cum igitur nos duxeris conſulendos, an mulieris aſſertioni ſtandum ſit in hac parte, et an memoratus R. ſupradictam Sophiam habere valeat in vxorem; inſinuatione præſ. tibi reſpondemus, quod, cum] mulier illa 97) de dicto T. ſuſcepiſſe 98) R. de quo agitur, primitus conſtanter aſſeruit, et idem 99) T. præfatæ mulieris præcipue deuictus inſtantia, ipſum ſuum filium publice recognouit, et filius eius 99*) nominatus communiter fuit, et habitus ab ambobus; eiuſdem 100) mulieris poſtmodum iuramento in contrarium præſtito non eſt ſtandum: a cum nimis indignum ſit 1) iuxta legitimas ſanctiones 2), vt, quod ſua quiſque voce dilucide 3) proteſtatus eſt 4), [*id*] in eundem caſum 5) proprio valeat teſtimonio infirmare. Vnde apparet per conſequens 6), quod prædictus R. [*memoratam*] Sophiam neptem memorati T. 7) cuius prima facie præſumitur conſobrinus, non poteſt habere aliquatenus in vxorem.

97) Verba cit. c. ipſa ſunt hæc: *Reſpondemus, quod, cum idem R. quem dicta mulier filium dicti T. conſtanter primitus aſſeruit, et ipſe ipſius præcipue deuictus inſtantia*, etc.
98) *T. ſe ſuſcepiſſe*, C. H.
99) *Quod idem T.* ed. ant.
99*) *Dicti T.* cit. c.
100) *Et eiuſdem*, C. L.
1) *Iniquum ſit*, id. C.
2) Verba hic adducta depromta ſunt ex *l.* 13. *in f. C. de non num. pecun.* quæ, licet de confeſſione *in ſcriptis* facta loquantur, ad confeſſionem tamen et agnitionem *ore* et *factis* factam recte applicantur.
3) *Lucide*, C. H.
4) *Proteſtatur*, cit. c.
5) *In eodem caſu*, ibid.
6) *Per conſequentiam*, ibid.
7) verba: *neptem memorati T.* deſiderantur ibid.

CAP. XI.

Iudex debet habere notarium, vel duos viros idoneos, qui ſcribant acta iudicii; alias, ſi quid difficultatis emerſerit, per ſuperiorem punietur, nec credetur ei ſuper proceſſu: niſi in quantum per acta, vel alias per legitima documenta conſtabit.

IDEM *in concilio generali.* b (*ann.* 1216. *Romæ.*)

Quoniam contra falſam aſſertionem iniqui iudicis innocens litigator quandoque non poteſt veram negationem probare; cum negantis factum per rerum naturam nulla ſit directa probatio 8): ne falſitas veritati præiudicet, aut iniquitas præualeat æquitati, ſtatuimus, vt tam in ordinario iudicio, quam [*in*] extraordinario 9), iudex ſemper adhibeat aut publicam, ſi poteſt habere, perſonam, aut duos viros idoneos, qui fideliter vniuerſa iudicii acta conſcribant, videlicet citationes, [*et*] dilationes, recuſationes, [*et*] exceptiones, petitiones, [*et*] reſponſiones, interrogationes 10), [*et*] confeſſiones, teſtium depoſitiones, [*et*] inſtrumentorum productiones, interlocutiones, [*et*] appellationes, renuntiationes, [*et*] concluſiones 11), et cætera, quæ occurrerint c, competenti ordine conſcribenda 12), loca deſignando, [*et*] tempora, et perſonas. Et omnia ſic conſcripta partibus tribuantur, ita, quod originalia penes ſcriptores remaneant: vt, ſi ſuper proceſſu iudicis fuerit ſuborta contentio, per hoc poſſit veritas declarari, quatenus hoc adhibito moderamine, ſic honeſtis et diſcretis deferatur 13) iudicibus, quod per improuidos et iniquos 14) innocentium iuſtitia non lædatur. Iudex autem, qui conſtitutionem ipſam 15) neglexerit obſeruare, ſi propter eius negligentiam quid difficultatis emerſerit, per ſuperiorem iudicem animaduerſione debita caſtigetur: nec pro ipſius præſumatur proceſſu, niſi quatenus in cauſſa legitimis conſtiterit documentis.

8) Traditur hic ſimplex enuntiatio logica, quam ad tramitem rectæ rationis reducere nihil vetat. Videlicet propoſitio probanda eſt vel *affirmatiua* vel *negatiua*. Et *directa* eius probatio dicitur, quæ fieri poteſt *teſtibus*, *inſtrumentis*, vel *delatione iuramenti*. In dictis teſtium diſtingui debet *depoſitio teſtis*, a *ratione ſcientiæ*, de qua tam in *affirmatiua* quam in *negatiua* propoſitione probanda teſtis interrogandus eſt. Et ita directa dicitur probatio, in qua teſtis directo thema probandum vel affirmat vel negat. Sit thema probandum: *Titia non ſuppoſuit falſum partum*, tres mulieres directo reſpondent: *non ſuppoſuit.* Interrogatæ de *ratione ſcientiæ* reſpondent, quod parturienti manus admouerint, et puellam, de cuius ſtatu quæritur, ex matris ventre extraxerint. Hoc caſu ratio ſcientiæ adducta degenerat in propoſitionem *affirmatiuam*: ipſum teſtis dictum vero directo probat propoſitionem probandam. Præterea cum probatio etiam per *delationem iuramenti* fieri poſſit: nil prohibet, quo minus directo probari poſſit propoſitio hæc: *Titius non ſoluit debitum*, contra quod oppoſuerat reus exceptionem *ſolutionis*, delato ſuper ea iureiurando. Et quid vetat, quo minus exceptio: *non ſum nominatus in inſtrumento*, productione ipſius documenti directo probari queat? Ceterum regula hic adducta eſt deſumta ex *l.* 23. *C. de probat.* quæ manifeſte prodit, reum litem negatiue conteſtantem ad probationem non eſſe adſtringendum: non vero innuit, negatiuam non poſſe, nec debere directo probari, cuius probatio in iudiciis quotidie ſuſcipitur, reprobatione ſuſcepta.
9) *Quam in extraord.* C. R. et L.
10) *Et interrogationes*, C. H. L. et ed. ant.
11) *Et concluſiones*, C. L.
12) *Conſcribendo*, c. 3. comp. 4. h. t.
13) *Deferant*, eſt ibid.
14) Verba *et iniquos*, deſiderantur ibid.
15) *Iſtam*, C. R. et H.

CAP. XII.

Si probari poteſt, reum deliquiſſe: eius probatio, quod non deliquerit, non eſt admittenda.

HONORIVS III. *archiepiſcopo Londen.* 16) d *et eius ſuffraganeis.* (*ann.* 1222. *Roma in Daniam. c.* 1. *comp.* 5. *h. t.*)

Ad noſtram noueritis 17) audientiam perueniſſe, quod ſacerdotes et clerici Daciæ legi regni, per quam negatiua probatur, [*contra canones et legitimas ſanctiones*] temere innitentes, a criminibus, quæ probari teſtibus fide dignis poſſunt legitime contra eos, reputantur inſontes, ſi ſe 18) ſuper his purgare valeant quoquo modo. [*Vnde contingit, quod quandoque ad purgationem ſui ſimiles criminoſos adducunt, vt eis debeant in ſimilibus opportuno tempore reſpondere: ideoque multa crimina committuntur audacius ab eiſdem.*] Volentes igitur, vt hæc peſtis contraria omni iuri penitus 19) exſtirpetur a clero, [*f. v.*] mandamus, quatenus in huiuſmodi 20) probatione negatiua 21), dum tamen poſſit affirmatiua ex aduerſo 21*) probari, [*contra canonicas ſanctiones in foro eccleſiaſtico*] neminem audiatis 22): [*ſed in purgationibus bonæ famæ viros duntaxat canonice admittentes eum minus eſſe idoneum ad purgandum quodlibet crimen ſciatis, qui nota infamiæ ſuper culpa conſimili eſt reſperſus.*]

16) *Lundonen.* C. R. 1. ſed C. R. 2. *Lugdon.* et L. *Lugdun.* ed. ant. *Ludenſi.* c. 1. comp. 5. h. t. *Lund.*
17) *Noueris*, C. H.
18) Pron. *ſe*, deeſt in C. H.
19) Partic. *penitus*, in cit. c. non legitur.
20) Deſideratur vox: *huiuſmodi*, ibidem.
21) *Negatiuæ*, C. R. H. L. cit. c. ed. ant. et gloſſ.
21*) Voces *ex aduerſo*, ibidem non leguntur
22) Quod intelligo de *purgatione* facienda, quam in Dacia *quoquo modo* contra probationem plenam ſuſcipiebant, etiam vulgaribus purgationum modis adhibitis, penes hos populos vſitatis, vt antiquitates loquuntur. Has reprobaſſe videtur pontifex, non *legitimam probationem contrarii*, per reprobationem ſuſcipiendam, quæ in cauſſa ciuili nemini deneganda, multominus in cauſſa criminali, in qua defenſio adhuc plus fauoris habet.

CAP. XIII.

Fines diœceſium probantur per libros antiquos, adminicula, teſtes et famam.

IDEM *Aurel.* 23) *et Lameten.* 24) *epiſcopis.* [*et abbati de Palumbario Bracar. diœceſis.*] (*ann.* 1220. *Roma in Hiſpan. c.* 2. *comp. cit.*)

Cum e cauſſam, quæ inter [*ven. ff. nn.*] Colobrien. 25) et Egitan. 26) epiſcopos ſuper ſuarum limitatione diœceſum vertitur, vobis duximus 27) committendam: [*diſcr. v.*] mandamus, quatenus, [*cum ad principale in cauſſa veneritis ſupra dicta, vos*] ſecundum diuiſiones, quæ per libros antiquos, vel alio modo melius probabuntur 28), nec non teſtes, famam, et quæcunque alia adminicula [*Deum habentes præ oculis*] in [*commiſſo vobis*] negotio procedatis.

23) *Aurienſi*, rectius legitur in C. R. 1. H. L. et c. 2. compil. 5. h. t. quod hæc cauſſa non ad Galliam ſed Hiſpaniam pertinet. Vnde etiam *Lamecenſi*, legendum, ab vrbe *Lameca*, in Luſitania ſita.
24) *Lamen.* perperam legitur in C. R. 1.
25) *Colibrien.* habetur in C. L.
26) *Egitamen.* C. R. 1. et L. ſed H. legit: *Euitat.*
27) *Duxerimus*, C. H. et cit. c.
28) *Probantur*, legunt Pithœi cum Contio.

CAP. XIV.

Poſſunt reprobari matronæ, per quas virginitas probatur.

IDEM *epiſcopo et archiepiſcopo* 29) *Senon.* 30) (*ann.* 1220. *Roma in Gall. c.* 3. *comp. cit.*)

Cauſſam matrimonii, quæ inter V. 31) iuuenem, et G. puellam Senon. 32) quæ ſe virginem et monacham profitetur, noſcitur agitari, [*quia non ita inſtructam miſiſtis, frater epiſcope, vt in ea vſque ad calculum ſententiæ diffinitiuæ procedere libere valeremus, vobis remittimus plenius inſtruendam, diſcret. v.*] mandantes, quatenus eandem puellam ponatis interim in illo monaſterio [*auctoritate apoſtolica,*] quod intrauit: vt ibi ſecure valeat commorari, donec iudiciali ſententia, quid agi debeat, decernatur 32*), recepturi poſtmodum, [*prout iuſtitia dictauerit,*] non ſolum probationes viri, [*ſicut proteſtatus fuerat,*] quas inducere voluerit 33) contra mulieres illas, quæ ad inueſtigandum

29) *Archidiacono*, C. R. H. L. ed. ant. gloſſ. et c. 3. comp. cit. 5.
30) *Senen.* C. R. 1.
31) *Inter W.* C. L.
32) *Senenſem*, cit. c.
32*) *Donec iudicialis ſententia, quid eis ſit agendum, decernat*, ibidem.
33) *Voluit*, ibid.

---

a *Vide l. generaliter. C. de non num. pec.* b *Innocentius III. in concilio generali Later. cap.* 38. *et cap.* 3. *eod. tit. in* 4. *compil. et de materia huius cap. vltra tradita hic per doctores, vide, quæ ſcripſi libr.* 3. *comment. in direct. inquiſitor. Scol.* 22. *adde Angelum in l. geſta C. de re iudic. et Franciſc. Curtium iuniorem, tract. feud. part.* 7. *quæſt.* 4. *vbi multa de his duabus perſonis loco vnius notarii adhibendis.* c *In concilio, et aliquot antiquis codicibus:* occurrant.

d *alias*, Lundon. *alias*, Lond. Luden. e *De materia huius decret. qualiter poſſint probari fines diœceſis, tradit notabiliter Aret. conſ.* 42. *in c. viſo conſilio et Alex. poſt Bart. in l. cum aliquis. C. de iur. delib. adde recentiores in l.* 1. *ff. ſi cert. pet. vide etiam notas noſtras in hoc c.*

signa virginitatis ex parte puellæ fuerint 34) introductæ, verum etiam probationes alias hoc negotium contingentes, quas pars a vtralibet duxerit producendas. Et quia, vt dicit canon 35), sæpe manus fallitur, et oculus obstetricum: volumus et mandamus, vt adhuc honestas matronas, prouidas ac prudentes 36) deputare curetis, ad inquirendum, vtrum dicta puella virginitatis priuilegio sit munita, [*caussamque nobis sub vestris sigillis instructam plenius remittatis.*]

34) *Fuerant*, est ibidem.
35) Per *canonem decretum* GRATIANI intelligitur, in quo hæc sententia CYPRIANI refertur in c. 4. *C. XXVII. q.* 1. quo ipso inter *canones* relata erat.
36) *Et prudentes*, C. H. L. et ed. ant.

CAP. XV.

Acta etiam litis ordinatoria facta coram primis iudicibus, fidem faciunt coram b *secundis.*

GREGORIVS IX. *præposito sanctæ M. Magdeburgens. et decano Misnen.* 37) (*ann.* 1235. *Roma in Germaniam.*)

Cum bonæ memoriæ: [*et infra.*] Cum acta originalia dicantur apud priores iudices remansisse: mandamus, quatenus ea cum omni diligentia requirentes, ipsa si potuerint inueniri c, et si qua partes duxerint legitime proponenda, in scriptis redacta, ad nostram præsentiam remittatis. Alioquin cum non reuocetur in dubium de contestatione litis super statu Pigamen. monasterii, et quibusdam spoliationibus contra abbatem eius factis a Magdeburgen. episcopo, recipiatis partium probationes de nouo: et audientes, si partes audire voluerint 38), de compositione tractatum, tam quod super hoc inueneritis, quam caussam sufficienter instructam ad nos remittere procuretis.

37) Hanc inscriptionem firmat C. L. nisi quod præposito addat nomen G. et edit. antiqu. pro *Misn.* legat *Misin.* cum C. R. 1. et H. solius GREGORII IX. mentionem faciant. Enimuero sine dubio inscriptio adducta vera: quia hic agitur de *monasterio Pegauiensi*, cui quæstionem status mouebat *episcopus Mersburgensis*, non *Magdeburgensis*, vt manifesto vitio in hac decretali legitur, eique nomen *simplicis episcopi* tribuitur. Qua de caussa edit. ant. habet: *Mersburgen.*, cui proxime accedit C. R. 2. legens: *Mesbergen.* et C. L. *Mesburgen.* Denique loco *Pigamen.* rectius legit C. L. *Pigauien.* seu *Pegauien. monasterii.*
38) *Noluerint*, C. L.

TITVLVS XX.

DE TESTIBVS ET ATTESTATIONIBVS. 39)

CAP. I.

Breue est.

Ex Concilio Macien. d Matercen. 40)

Placuit 41) sancto conuentui, vt testes *ad testimonium dandum* 42) non conducantur pretio, et vt quicunque idonei et fideles 43) in testimonium 44) assumantur 45): [*vt is, contra quem testimonium ferre debent, nullam eis possit inferre calumniam,*] ac nullus 46) testimonium dicat, nisi ieiunus.

39) In comp. 2. desiderantur verba: *et attestationibus.*
40) Inscriptio tota vitiosa, vnde varietas in codicibus quoque grauis est, quam ne quidem referam. Exstat hoc capitulum, in c. 2. *C. IV. q.* 2. *et* 3. ibique sub signo *Palea* refertur, vt non sit GRATIANI, sed *interpolatoris*, qui ex *concilio Maticensi* illud laudauit, vel *Matisconensi*, sub qua inscriptione BVRCHARDVS *libr. XVI. c.* 35. illud refert. Verum illud desumtum est ex capitularibus, et quidem *libr. III. c.* 52. vnde istud etiam laudauit REGINO *libr. II. c.* 336. Aliquoties iam monitum est ad GRATIANI *decretum*, BVRCHARDVM non tantum fontes ipsos turbasse, sed etiam capitula, ex *capitularibus* depromta, alicui concilio per fraudem tribuisse, et ita GRATIANVM quoque aliosque collectores in similem errorem induxisse, vt sub his inscriptionibus falsis veros occultaret fontes, vnde sua hausit, et in primis præcaueret, ne *capitularia* regum Francorum inter fontes suæ collectionis per inuidiam poneret.
41) Verba initialia: *placuit sancto conuentui*, desunt in *capitular. cit. l.* ideo adiecta, vt eo citius, ex quodam concilio ea depromta esse, constaret.
42) Verba: *ad testimonium dandum*, a C. R. H. L. ed. ant. et gloss. absunt. In cit. autem c. sola vox: *dandum*, desideratur.
43) *Optimi et fideliores*, cit. c.
44) *In testimonio*, C. R. 1. sed cit. c. *ad testimonium.*
45) *Admittantur*, C. H.
46) *Et vt nullus*, cit. c.

CAP. II.

Nulla est receptio testium facta contra non citatum.

GREGORIVS *Ioanni defensori eunti in Hispaniam. libr. XI. epist.* 56. (*ann.* 603. *Roma in Hispaniam.*)

In e nomine Domini: [*et infra.*] Quod autem dicit [*idem*] episcopus, quia 47), se absente, etiam 48) vilissimi sunt 49) testes exhibiti nullius momenti 50): lege noscendum est constitutionis 51) nouellæ, quæ de testibus loquitur in hæc verba 52): et 53) ne postea obiiciatur eis, quod 54) per vnam partem gesta et confecta 55) f sunt, oportet, vt 56) testimonia dentur, illo admonito a iudice, aut defensore, venire et audire testes 57). Si vero noluerit venire, et non ex 58) ineuitabili quadam necessitate venire non possit: sancimus, huiusmodi testimonia ita 58*) valere, tanquam si non ex vna parte consisterent, sed etiam ipso præsente facta fuissent. Ecce admonendus est semper aduersarius, vt ad audiendos testes veniat: quod quia hic 59) omissum est, necesse est, vt, quod 60) g contra legem actum est, non habeat firmitatem.

47) *Quod*, C. H.
48) In c. 3. comp. 1. h. t. post vocem *absente*, tenor verborum ipse est hic: *aliqui vilissimi sunt testes exhibiti, nullius etiam esse momenti* etc.
49) *Sint*, C. R. 2. H. L. et Gonz.
50) *Nulli esse momenti*, C. R. 1.
51) *Constitutione*, habet C. L. cui respondet cit. c. legendo: *constitutione nouella*, sed præmisso colo.
52) Non tam verba, quam sententiam *nou. XC. c.* 9. refert GREGORIVS M. Ceterum in cit. c. 3. comp. 1. loco harum dictionum legimus: *C. XVI.*
53) Copula: *et*, in C. H. L. et ed. ant. deest.
54) *Quæ*, C. H. sed *quia*, est in cit. c.
55) Verba: *et confecta*, a C. R. et L. absunt, sed in cit. c. tantum desideratur copula: *et.*
56) *Vt, illo in ipsa ciuitate constituto, testimonia dentur, admonitus a iudice* etc. legimus in cit. c.
57) Ex sententia iuris Romani ergo litigantes quoque præsentes esse iubebantur ipsi examini testium, vt depositiones etiam testium audirent, a qua decisione discessit hodierna praxis communis.
58) Desideratur part.: *ex*, in cit. c.
58*) Part. *ista*, ibid. non legitur.
59) *Quod quia hoc*, habet ed. ant. cit. vero c. *quia quod hic*, etc.
60) *Vt, quia*, C. R. 1. et L. sed in cit. c. desideratur partic. *vt.*

CAP. III.

Mulier testificatur contra clericum, cum de crimine agitur.

IDEM *Sabino defensori Sardiniæ. libr. II. epist.* 36. (*ann.* 592. *Roma in Sardiniam.*)

Quoniam h aliqua nobis de persona Epiphanii presbyteri 61) sunt facinora 62) nuntiata; necesse est, vt cuncta diligentius perscruteris, et seu mulieres, cum quibus peregisse dicitur, seu alios, quos de caussa [*eadem*] scire aliquid senseris, huc [*pariter*] festines adducere: quatenus ecclesiastica districtione 63) liquide possint, quæ vera sunt, aperiri.

61) Hunc tamen presbyterum sententia pontificis absolutum et in locum suum restitutum, ex *libr. III. epist.* 24. liquet, adducta in c. 4. *C. V. q.* 6.
62) Vox: *facinora*, non exstat in c. 4. comp. 1. h. t.
63) *Ecclesiasticæ discretioni*, c. cit. legit.

CAP. IV.

Vbi agitur ad correctionem de peccato impediendo: principalis persona admittitur in testem.

PASCHALIVS PAPA II. (*ann.* 1099. *Romæ.*)

In omni negotio principalis persona dicens veritatem de re sibi nota 64) rectissime habenda est pro teste: cui 65) adhibito vno 66), efficiuntur duo testes, adhibitis duobus, efficiuntur tres. Quod patenter ostendit Dominus, cum dicit i: *si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum; quodsi te non audierit, adhibe tecum* 67) *vnum vel duos testes* 68): *vt in ore duorum, vel trium* 69) *stet omne verbum.* [*et alibi affirmat. dicens; non vnus stet contra alium, sed in o. d. vel trium t. s. o. n.*] Idem 70) alibi affirmat dicens 71) k: *ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso, et testimonium perhibet de me pater: nam in lege vestra* 72) l *scriptum est, quod* 73) *duorum hominum* 74) *testimonium verum est.*

64) *Rei sibi notæ*, c. 5. cit. comp.
65) *Cum quidem*, ibid. pro *cui.*
66) *Vno teste*, C. R. 2.
67) *Tecum*, non exstat in c. cit.
68) *Testes*, non legimus ibid.
69) *Trium testium*, C. R. H. et L.
70) *Et*, C. H. sed L. *item*, vti etiam habet ed. ant. et c. cit.
71) Verba: *affirmat dicens*, desiderantur in c. cit.
72) *Nostra*, C. R. 1.
73) *Quia*, C. H. L. et c. cit.
74) Vocabulum: *hominum*, a C. H. abest.

CAP. V.

Dicit, quales esse, et qualiter iurare debeant, qui super consanguinitate deponunt.

EVGENIVS III. 75) (*post ann.* 1145. *Romæ.*)

Quotiens m aliqui propter cognationem propinquitatis [*vel consanguinitatis*] separari petuntur 76): duobus vel tribus testibus adhibitis [*affirmari debet*], qui de eadem consanguinitate supersint, vel

75) Huic etiam præsens decretalis tribuitur in *collect. decret. Alexandri III. in append. p.* 282. infra relata, et apud HARDVINVM *tom. VI. P. II. p.* 1750. non ALEXANDRO III. quem in inscriptione nominare maluerunt Pithœi, forsan ea de caussa, quod in *collect. cit.* deprehendatur.
76) *Separantur*, c. 20. cit. comp. 1.

a Vtraque. b *Conc. text. et ibi Dd. infra. de test. c. caussam, quæ.* 1. *Ias. et alii in l. is, apud quem. C. de edend.* c *vid. l. fin. in gloss. C. de probat. Spec. in tit. de procur. §. ratione formæ.* d *In omnibus manuscr.* Maticen. *al.* Meticen. *Id concilium nondum vidimus, desumpsit vero Raymundus hoc c. ex* 2. *comp. tit. de test. c.* 1. e *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et pro bist. ac intelligentia textus videto notas nostras in hoc cap.*

f *Hæc duo verba*: et confecta, *in manuscriptis codicibus non habentur* g quia. h *Beatus Greg. l.* 2. *epist.* 36. *indictione* 11. *c.* 63. *et c.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp. Et an et quando mulier possit esse testis in criminalibus, vide plene per Antonium Gometzium Tomo* 3. *variarum resol. c.* 12. *et per Iul. Clarum in pract. crim. §. fin. qu.* 24. i *Matth.* 18. *Luc.* 17. k *Ioan.* 8. l *Deut.* 17. m *Post Conc. Lat. sub. Alex. III. p.* 8. *c.* 17. *et c.* 20. *eod. tit. in* 1. *compil.*

totidem

toridem 77) senioribus et melioribus 78) loci eiusdem, id debet legitime comprobari 79). Probatio autem testium debet fieri duplici iuramento, vt iurent se non 80) priuato odio, neque amicitia 81), neque 82) pro aliquo commodo, quod habuerint, vel quod habent 83), vel habituri sint 84), ad hoc iurandum [*esse*] inducto:. [*Postea debent iurare*,] sicut ipsi dicunt, rei veritatem accepisse a maioribus suis, et credere 85) ita esse.

77) *Vel a duobus, vel a tribus testibus*, ibidem.
78) *Vel melioribus*, C. H.
79) *Probari debet*, c. cit. omissis verbis: *id legitime*.
80) In c. cit. series verborum ita se habet: *Testes autem debent iurare, se neque priuato* etc.
81) *Pro amicitia*, C. R. 2.
82) Partic *neque*, post vocem *amicitia*, in C. L. deest.
83) Pronomen: *quod*, a C. R. L. et cit. c. abest.
84) *Sunt*, C. R. 2. L. cit. c. edit. ant. et gloss.
85) Verbum *credere*, desideratur in cit. c.

CAP. VI.

Prælatus et clerici, qui caussam ecclesiæ non procurant, testificari possunt in ea.

IDEM 86) *Priori* 87) *et fratribus S. Trinitatis.* (*Lundun.*)

Insuper *a* [*etiam auctoritate nostra*] statuimus, vt liceat vobis in caussis ecclesiæ vestræ 88) ferre testimonium: dummodo vnus ex vobis, vel duo ad agendum et respondendum 89), instituantur, quorum testimonium in caussis, in quibus actores vel 90) responsales sunt instituti, non debet admitti.

86) In append. prædicta *tit. 46. c. 14.* loco *Idem* legitur: ALEXANDER III. sed apud HARDVINVM ibidem tribuitur EVGENIO III. hæc decretalis.
87) *Prioribus*, C. L.
88) Dictio *vestræ*, in c. 21. comp. cit. non habetur: cum tamen in ipso legatur concilio.
89) *Vel respondendum*, C. R. 2. ed. ant. et Pith.
90) Partic. *vel*, minus recte omittitur in cit. c.

CAP. VII.

Si probatio exceptionis oppositæ contra testem productum non admittitur; antequam dictum testis recipiatur: in casu, in quo admitti debuit, licite appellatur. Hoc dicit secundum lecturam, quam ponit Panorm.

IDEM 91) *R. Herforden. episcopo, et abbati Sardin.*

Ex *b* parte A. 92) presbyteri ad nos est querela perlata, quod, cum [*ipse*] ecclesiam de Clunoden. 93) canonice fuisset adeptus, et eam 94) *c* XXX. annis et amplius pacifice possedisset, miles quidam H nomine, [*ipsum exinde grauibus molestiis et iniuriis lacessit, et tandem*,] tacito, quod laicus esset, ad iudices 95) [*nostras*] litteras impetrauit, quod, si dictus presbyter filius esset illius, qui proximo in eadem ecclesia ministrarat 96), [*et iure hereditario eam tenet*,] vel [*quod*] publice fornicariam 97) haberet, ipsum 98) a prædicta ecclesia [*prorsus*] amouerent 99). Tandem [*vero*,] cum [*idem*] miles per interpositam personam eum 100) coram præfatis 1) iudicibus traxisset in caussam: quosdam laicos infames et notabiles ad testimonium [*perhibendum*] dicitur produxisse, [*quod videlicet memoratus presbyter filius sacerdotis illius fuisset, qui proximo in ipsa ecclesia ministrauerat.*] Licet autem [*prædictus A.*] presbyter assereret, illos [*testes*] non esse recipiendos 2) pro eo, quod quidam eorum 3) latrones et raptores manifesti essent 4), quidam vero in alia caussa fuissent 5) conuicti de periurio, et se [*constanter*] diceret hoc probaturum: nihilominus [*tamen præfati*] iudices, testibus talibus [*aduersæ partis*] receptis, eidem [*presbytero*] absenti 6) [*etiam*] post appellationem [*quam super hoc se interposuisse proponit, et eo absente*] præscriptam *d* abiudicauerunt ecclesiam, quam nunc [*præscripti*] militis dapiferi filius detinet occupatam. [*Quoniam igitur de vobis satis plene confidimus: caussam ipsam d. v. duximus committendam, præsentium vobis auctoritate præcipiendo mandantes*,] quatenus, [*partibus coram vobis conuocatis, super hoc rei veritatem diligenter inquiratis, et*] si vobis constiterit, quod prædictus 7) presbyter non fuerit 8) legitime, per testes idoneos prædicta 9) *e* ecclesia spoliatus, eorundem iudicum cassata 9*) sententia, litteris etiam confirmationis, si quæ sunt super eadem ecclesia impetratæ, non obstantibus, ecclesiam illam presbytero restituatis eidem 10), [*dilatione, contrad. et app. cess.*] ipsumque [*de cetero*] non permittatis exinde [*a supra dicto milite, vel ab eo, qui ipsam tenet*,] molestari. Si vero res 11) aliter se haberet 12): [*nihilominus*] caussam audiatis, et fine debito terminetis. Testes autem, si quos idem A. in suæ assertionis testimonium inuocauerit, monere curetis, [*et diligenter inducere, diuino intuitu et amore iustitiæ*:] vt coram vobis super his perhibeant testimonium veritati, [*nec quicquam exinde in suæ salutis periculum reticere præsumant.*]

91) Apud HARDVINVM *cit. l. p.* 1751. *P. VIII. c.* 22. hæc decretalis LVCIO III. assignatur; in *append. prædict.* vero ALEXANDRO III. Priorem sententiam probat AVGVSTINVS in *not. ad c.* 23. *comp.* 1. *h. t.* atque ita inscriptionem format: LVCIVS III. *R. Herfordensi episcopo et Bal. abbati de Ford.* ex *c.* 7. *X. de iur. patron.*
92) *Alæ*, C. R. H. L. et cit. c. 23.
93) *Culmod.* C. H. sed. L. *Culmoden.* et cit. c. *Culmido.*
94) Pronom: *eam*, a C. R. et H. abest.
95) *Ad Berforden. episcopum et abbatem de Fauereſen.* cit. c.
96) *Ministrauit*, C. R. 1. L. et cit. c. sed ed. gloss. *ministraret.*
97) *Focariam*, C. R. H. L. et ed. ant.
98) In cit. c. vox: *ipsum*, non legitur: quia sequitur verbum passiuum.
99) *Amoueretur*, est ibid.
100) *Præfatum A. presbyterum*, cit. c.
1) *Prædictis*, ibid.
2) *Admittendos*, C. H.
3) *Illorum*, C. R. 1.
4) In cit. c. desideratur vox: *essent.*
5) *Fuerant*, ibid.
6) Vocem *absenti*, non legimus in cit. c.
7) *Dictus*, C. R. L.
8) *Fuit*, C. H.
9) *Præscripta*, C. R. 2. H. L. ed. ant. gloss. et cit. c.
9*) Vox: *cassata*, desideratur in cit. c.
10) *Prænominato presbytero A.* legimus in cit. c.
11) *Caussa*, C. H.
12) *Habet*, est in cit. c.

CAP. VIII.

Iudex mittere debet examinatorem discretum ad testes recipiendos, qui ad eum commode venire non possunt.

IDEM *Exon. et Vigor. episcopis.* 13)

Si qui testium 14) valetudinarii sunt, et *f* senes 15), vel debilitate confecti, aut paupertate depressi 16), ita, quod non possint 17) ad vestram præsentiam adduci 18): ad ipsos recipiendos mittatis *g* personas idoneas et discretas.

13) Pariter hoc capitulum tribuitur ALEXANDRO III. in *append. prædict. infra c.* 17. *p.* 283. sed in HARDVINI *collect.* plane deest. Ceterum in c. 24 comp. 1. cit. inscriptio est hæc: *Idem Exonensi episcopo.*
14) *Testes*, C. H.
15) *Senio*, cit. c. 24.
16) *Deprehensi*, ibid.
17) *Et non poterit eos idem ad vestram præsentiam ducere*, legimus ibid.
18) *Deduci*, C. R. 1.

CAP. IX.

Retractanda est sententia, si constat, eam fuisse latam ad dictum corruptorum testium. H. d. secundum lecturam, quam tenet Panorm.

ALEXANDER III. *Beluacen. episcopo.*

Sicut *h* nobis est [*ex parte tua*] intimatum 18*), quidam [*parochiani tui*] accepta 19) pecunia de parentela inter virum et vxorem exhibent 20) iuramenta, per quæ inter ipsos 21) diuortii sententia promulgatur: postea vero priuatim nullam inter eos consanguinitatis lineam asserentes, se corruptos [*muneribus*] dicunt, [*et*] testimonium perhibuisse fallitati. Super quo taliter respondemus, quod, si vir et vxor, aut alter eorum 22) ad secunda vota transiuit 23), [*nullum aliud remedium superesse videretur, nisi vt*] testibus de periurio et adulterio 24) vno pluribusue, quibus caussam dederunt, pœnitentia indicatur 25): *i* Si vero ad secunda vota idem vir et vxor non migrauerint; diligenter inquirendi sunt, coram quibus corruptio intercessit: et, si tales exhibeantur, per quos possit prædictæ corruptionis veritas comprobari, recepto eorum testimonio est sententia reuocanda 26). Non enim testimonium prædictorum, cum periuri sint, est in hoc casu 27) aliquatenus admittendum.

18*) *Significatum*, legitur in c. 7. comp. 1. h. t.
19) *Recepta*, C. H.
20) *Perhibent*, C. R. 1.
21) *Eos*, C. R. 1.
22) *Ipsorum*, C. H.
23) *Transiuerit*, ed. ant. sed cit. c. *transissent.*
24) *Vel adulterio*, C. L.
25) Quia pontifex asserit, *nullum aliud superesse remedium*, quam vt confessis testibus de periurio pœnitentia indiceretur; sine dubio matrimonia postea contracta non esse irritanda censuit: quia, semel sententia diuortii lata, nec res amplius integra erat. Quamuis enim sententia contra matrimonium lata in rem iudicatam non transeat; id tamen *re* adhuc *integra* intelligendum: alioquin nunquam effectum habere posset, nec, matrimonio rescisso, integrum partibus esset ad alia transire vota. Tunc enim sententia demum reuocanda dicitur, si, re integra, testes de periurio conuinci queunt.
26) *Debet sententia reuocari*, cit. c.
27) Vox: *casu*, in C. R. H. L. et cit. c. deest.

CAP. X.

Socius criminis et muneris non testificatur etiam in crimine simoniæ. Et vnius testimonium non sufficit ad condemnationem.

IDEM *Attinensi* 28) *archiepiscopo.* (*ann.* 1170.)

I. Veniens *k* ad nos [*cum litteris tuis*] L. 29) presbyter [*tuus*] sua 30) [*nobis*] relatione monstrauit, [*et hoc idem litteræ continebant*,] quod, [*cum in ecclesia de Ouen. institutus fuisset*,] ei obiectum fuit 31),

28) *Athinen.* C. R. 1. sed C. R. 2. *Attelen.* In H. vero, sicut etiam in ed. ant. hoc nomen deest. Sed L. habet, *Arelatensi*, rectius sine dubio.
29) G. in C. R. 1. habetur.
30) *Sua nobis*, C. R. sed c. 9. compil. cit. 1. *supplici*, pro *sua.*
31) *Fuerat*, C R. 1.

a *C. 21. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Lat. sub Alexandr. III. part. 8. c. 18.* b *Post conc. Lat. sub Alexandr. III. part. 8. c. 22. et c. 23. eod. tit. in 1. compil.* c *Vox.* eam, *deest in pluribus.* d prædictam.

e Prædicta. f *Cap. 14. eod. tit. in 1. comp. Similis sententia in conc. Lat. sub Alex. III. p. 8. c. 20.* g *Ad quos debeant mitti examinatores, vid. in l. ad egregias. per Bart. ff. de iureiur. et in l. generaliter. C. eod.* h *C. 7. eod. tit. in 1. comp.* i *Vid. l. generaliter Cod. de non num. pecun. et l. eos. per Bart. ff. de fals.* k *Cap. 9. eod. tit. in 1. comp.*

quod

quod in eccleſia 32) de Ouen, 33) canonicum non habuiſſet ingreſſum; quia 34) promiſiſſet vnicuique parœcianorum quinque 35) barillos 36) vini remittere 37), qui ſacerdoti [*eiuſdem eccleſiæ*] ibi pro tempore ſeruienti *a* conſueuerant pro beneficio dari. Verum cum 38) duo apparuiſſent, qui iurati depoſuerunt, prædictum 39) presbyterum talem feciſſe promiſſionem, et cum altero illorum pactum illud 40) [*indecenter*] factum fuiſſe: tu presbytero 41), prout [*decuit, et*] ordo rationis *b* exigit, iudicaſti. Nos 42) tuam ſententiam, [*prout dignum eſt,*] commendamus, eo, quod ille, qui eodem erat infectus crimine, inde contra eum teſtificari non poſſet, nullique de ſe confeſſo, aduerſus alium in eodem crimine ſit credendum, nec vnius teſtimonium ad condemnationem ſufficiat alicuius. 43)

32) *In eccleſiam ipſam*, cit. c. loco dictionum: *in eccl. de Ouen.*
33) *Dionen.* C. R. H. ſed L. *Deon.*
34) *Videlicet quod prius*, cit. c. pro *quia.*
35) Vox: *quinque*, deeſt in C. H. et L.
36) *Bariles*, C. R. et L.
37) Poſt voc. *promiſiſſet*, in cit. c. textus ipſe eſt hic: *quod vnicuique parochianorum bariles vini remitteret.*
38) *Quia*, habetur ibid.
39) *Prædictum*, non exſtat in C. L.
40) *Prædictum pactum*, C R. I.
41) *De presbytero illo*, C. L. rectius.
42) *Et nos*, C. H. L. ed. ant. et cit. c.
43) In cit. c. deſideratur pronom. *alicuius.*

CAP. XI.

Atteſtationes in vno iudicio receptæ, fidem faciunt in eadem cauſſa, et inter eaſdem perſonas coram alio iudice.

IDEM [*Caprario epiſcopo, et*] *abb. S. L. et priori S. Crucis.* 44) *a* (*ann.* 1169. *Roma in Campaniam.*)

Cauſſam *c*, quæ [*inter N. et O. monachos ſuper electione de vtroque facta in monaſterio eſt diutius agitata, experientiæ veſtræ committimus audiendam, et app. rem. fine debito terminandam. Ideoque*] diſcret. veſtræ [*per A. S. præc.*] mandamus, quatenus [*partes ante veſtram conuocetis præſentiam, et*] ſuſceptis atteſtationibus vtriuſque partis, quæ ab aliis iudicibus ſunt receptæ, [*teſtes alios, ſi qui idonei producti ſunt, admittentes, niſi atteſtationes ipſæ ſint publicatæ, et rationibus hinc inde diligenter auditis et cognitis,*] cauſſam ipſam [*ſubl. app. rem.*] fine debito terminetis.

44) *Abbati S. Laurentii*, legunt C. R. *S. Luciæ* vero *c.* 10. *comp.* I. *h. t.* Reſtituit veram lectionem GONZAL. hoc modo: IDEM *Caprario epiſcopo et abbati S. Leoporii et priori S. Crucis:* quod *Capra* in prouincia Africana eccleſiam cathedralem habuerit, et vtrumque monaſterium ibidem viguerit.

CAP. XII.

Clerici non ſunt a ferendo teſtimonio in cauſſa eccleſiæ ſuæ ſine rationabili cauſſa repellendi.

IDEM [*R.*] *Cantuar. archiep. et* [*R.*] *Vigor. epiſc.* (*ann.* 1180.)

Cum nuntius [*canonicorum de Plutino, et nuntius Nicel. militis, etc. et infra. Præterea*] non *d* lateat prudentiam veſtram, quod clerici 45) non ſunt a ferendo teſtimonio ſuper [*proprio*] negotio eccleſiæ ſuæ, niſi alia rationabilis cauſſa impediat, repellendi. *e*

45) *Prædicti canonici*, c. 11. comp. I. cit.

CAP. XIII.

Crimen nunc probatum repellit teſtem, alias de illo crimine non damnatum.

IDEM *Cantuar.* 46) *archiepiſc.* (*ann.* 1180.)

Super eo [*vero,*] quod *f* quæſiuiſti [*a nobis,*] vtrum teſtes [*illi*] ſint reprobandi in cauſſa criminali vel ciuili, quibus ab aduerſa parte crimina opponuntur, [*tuæ prudentiæ*] reſpond. quod, ſi etiam 47) ante non ſunt 48) conuicti vel confeſſi de criminibus illis, dummodo inde conuincantur, in teſtimonium 49) non debet admitti.

46) *Terracon.* c. 12. comp. cit.
47) Vox: *etiam*, abeſt a C. H.
48) *Sint*, C. L. et cit. c.
49) *In teſtimonio*, C. R. I. *ad teſtimonium*, cit. c.

CAP. XIV.

Laicus in criminali non teſtificatur contra clericum: accuſat tamen pro ſua vel ſuorum iniuria.

IDEM *Salernitano archiepiſc.* (*ann.* 1180.)

De cetero laicos in accuſationem *g* vel teſtimonium 49*) contra clericum 50) in criminali cauſſa non eſſe aliquatenus admittendos, cenſura ſacrorum canonum 51) manifeſtius 52) edocet; niſi forte ſuam vel ſuorum iniuriam proſequantur 53): nec tunc etiam ad teſtimonium, ſed ad accuſationem poſſunt admitti.

49*) *In accuſatione vel teſtimonio*, c. 14. comp. cit. I.
50) *Clericos*, C. R. I.
51) *Cenſura ſacrorum canonum* deſignat ſine dubio farraginem a GRATIANO collectam, cuius canones in *C. II. q.* 7. tam *veri* quam *ſpurii* huc ſpectant. Ceterum refertur etiam hic textus in *append. infra. p.* 280. *tit.* 48. *c.* 6.
52) *Manifeſte*, C. R. I.
53) *Perſequantur*, cit. c.

CAP. XV.

In cauſſis eccleſiaſticis et ciuilibus poſſunt fieri tres productiones teſtium: quarta autem non admittitur abſque ſollemnitate legali. Et ſuper dictis teſtium poſt ipſorum publicationem poteſt publice diſputari. H. d. ſecundum lecturam communem, et verbis textus congruentem.

IDEM *eidem.* 54)

In cauſſis eccleſiaſticis *h* vel ciuilibus vltra tertiam productionem non debent teſtes produci 55), niſi adhibita quadam ſollemnitate, quæ in legibus inuenitur expreſſa. Et ſuper dictis teſtium, cum fuerint publicata, publice poteſt diſputari.

54) *Idem in eodem*, eſt in edit ant. Enimuero in *c.* 15. *comp.* I. *h. t.* et *c.* 7. *tit.* 48. *collect. decret.* ALEXANDRI *infra in append. p.* 280. adducta inſcriptio eſt hæc: IDEM *eidem in eadem epiſtola*; vt indigitetur, ex præcedentis decretalis epiſtola hoc quoque depromtum eſſe capitulum: quod et eadem collectio apud HARDVINVM *tom. VI. P. II. p.* 1748. innuit.
55) *Admitti ſiue produci*, C. R. I. *induci*, H.

CAP. XVI.

Si quis probat actum geſtum poſt appellationem, et aduerſarius probat, quod ante; præfertur prima probatio; et actus iudicatur non tenere: niſi ſecundus probet, quod ante omnem appellationem.

IDEM *præpoſito et canonicis Embruden.* 56) *eccleſiæ.* i (*ann.* 1180.)

Cum tu, fili *k* præpoſite, cum quibuſdam canonicis tuis, et [*venerabilis frater*] archiepiſcopus veſter [*pro cauſſa, quæ inter vos et ipſum vertebatur,*] eſſetis in noſtra præſentia conſtituti, [*archiepiſcopo aſſerente, quod vos ante appellationem excommunicaſſet, et poſtulante ſententiam ſuam confirmari: econtra propoſuiſti, quod poſt appellationem in vos ſententiam excommunicationis protuliſſet, et ob hoc dixiſti, eam nullius momenti fuiſſe. Obieciſti etiam tam tu, quam altera pars, quod teſtes fuerunt hinc inde producti, et atteſtationes eorum receptæ. Nos vero, auditis et cognitis rationibus, et allegationibus vtriuſque partis, et atteſtationibus diligenter inſpectis,*] cum conſtet, teſtes veſtros iuraſſe, quod poſt appellationem, excommunicationis 57) ſententiam tulerit, et archiepiſcopi teſtes ſimiliter iuraſſe, quod ante appellationem, dicta teſtium benigne 57*) interpretari [*ac prouidere*] volentes, ne [*de*] periurii reatu notentur, quia vtrumque eſſe potuit, et quod poſt 58) primam appell. [*ſententiam tulerit*] et ante ſecundam, ſententia lata fuerit, [*de communi conſilio fratrum*] eandem ſententiam [*denuntiamus et*] decernimus non tenere.

56) *Embrun:* C. R. I. *Ebruedun.* L. *Brunden.* c. 16. comp. I. h. t. Ac denique *Ebordenſis* vel *Eburdinenſis eccl.* legitur in *collect.* ALEXANDRI III. *in append. infra. tit.* 48. *c.* 8. *p.* 280. adducta, et apud HARDVIN *cit.* I. qua appellatione *Eborudunenſis eccleſiæ* epiſcopus deſignatus fuit, quia *Eberodunum* vel *Eburodunum* metrapolis Galliæ Norbanenſis fuit, quæ hodie *Embrun* vocatur, notanti CELLARIO in *Geogr. ant. tom. I. p.* 247. et ideo *archiepiſcopum* habet.
57) Dictio *excommunicationis*, deſideratur in cit. c.
57*) Hoc recta ratio ſuadet, vt, quantum fieri poteſt, teſtium depoſitiones in concordiam reuocemus, et ita *benigne* accipiamus, ne ſibi contradicant.
58) *Quia poſt*, C. R. I.

CAP. XVII.

In cauſſa appellationis ſuper nouis capitulis tantum teſtes noui et veteres producuntur, iuramento ſecundum morem prius recepto.

IDEM *epiſcopo Placent.* (*ann.* 1180.)

Fraternitatis 59), *l* tuæ litteris nos conſulere voluiſti 60), vtrum recipiendi ſint noui teſtes ſuper quæſtione iudicata, in qua teſtibus renuntiatum [*fore*] conſtet vtrinque 61), et an 62), teſtibus in prima cauſſa receptis, propter cauſſam appell. liceat ſuper quæſtionibus iudicatis aliquid noui proponere? [*Licet igitur nobis ex his non plene innotuit, vtrum teſtes ſuper eiſdem vel nouis capitulis a partibus deſiderentur induci; quia tamen, cum prudentium iuris copiam habeas, nos ſuper hoc conſulere voluiſti:*] duximus tibi reſpondendum, quod in appellationis cauſſa 63), ſi noua contigerit emergere capitula, ſuper quibus aliqua partium voluerit nouos teſtes inducere, vel per iam receptos

59) In cit. comp. I. c. 17. præmittuntur ſequentia: * *Vt autem hac noſtræ diffinitionis, etc. et infra.* Quæ verba propterea AVGVSTINVS ad h. c. ait eſſe retenta, quod in duobus antiquis reperta fuerint codicibus: licet ipſa ſint capituli antecedentis laciniæ, ſicuti patet ex concil. part. 8. cap. 10. et 12.
60) In cit. c. ſimpliciter eſt: *conſuluiſti.*
61) *Ex vtraque parte*, ibid.
62) *Et vtrum*, ibid.
63) *In prædicta cauſſa*, ibid.

---

a *Al.* moranti. b *al.* iuris. c *Cap.* 10. *eod. tit. in* I. *compil. vid. Alexand. conſ.* 58. *t.* 2. *Iaſ. et alios. in l. is, apud quem. C. de edendo.* d *Cap.* 11. *eod. tit. et poſt conc. Later. part.* 8. *cap.* 3. e *vid. l. ſi domus ff. de ſeru. vrb. præd.* f *Cap.* 12. *eod. tit. in* I. *compil. et poſt conc. Lat. ſub Alex. III. part.* 8. *cap.* 4. g *Cap.* 14. *eod. tit. in* I. *compil. et poſt conc. Lat. p.* 8. *c.* 8.

h *C.* 15. *eod. tit. in* I. *compil. et poſt conc. Lat. ſub Alexand. III. c.* 9. *p.* 8. i Embrudin. *al.* Elbruden. k *Cap.* 16. *eod. tit. in* I. *comp. et poſt conc. Lat. p.* 8. *c.* 10. l *Poſt conc. Lat. c.* 12. *p.* 8. *et cap.* 17. *eod. tit. in* I. *compil.*

aliquid

aliquid comprobare, eos credimus posse recipi 64) super nouis duntaxat 65) capitulis, receptis prius ab ipsis, secundum formam recipiendorum testium, iuramentis.

64) *Fraternitatem tuam posse recipere*, ibid.
65) Et tamen *nouis probationibus* locus est in instantia appellationis, *l.* 4. *C. de tempor.* Quæ hoc modo admodum restringitur, si tantum super nouis articulis noua testium productio permittitur, testium depositionibus in prima instantia iam publicatis. Metus *subornationis* super articulis antea iam productis tantum nouos testes repellit ex sententia *Clem.* 2. *h. t.* quem si idonee remouere potest appellans, nihil obstat, quo minus noui testes super iis produci queant.

CAP. XVIII.

Qui iurauit testimonium non dicere, testificari compellitur, si testificationes publicatæ non sunt.

IDEM *Exonen.* 66) *episcopo, (et abbati sancti Albani.)*

Intimauit 67) *a* [*nobis*] R. presbyter 68) *b*, quod G. 69) *c* clericus Capellanum eius et alios quamplures de testibus suis 70) iuramento constrinxit 71), quod testimonium consilium et auxilium 72) contra ipsum non præberent eidem. Ideoque [*præsentium auctoritate vobis*] iniungimus, vt, si testimonium eorum 73) *d* publicatum non est, nec 74) est abrenuntiatum testibus, eos, qui sunt iuramento adstricti, et alios, si necesse fuerit, idoneos, [*quos ipse*] in testimonium [*perduxerit,*] recipere non postponas. 75)

66) *Ovoniensi*, ed. ant.
67) *Intimauit nobis*, C. R. 1. et L.
68) Vox: *presbyter*, a C. R. H. L. ed. ant. et c. 18. comp. cit. 1. abest.
69) C. R. 1. habet: *V.* sed in C. R. 2. H. L. et edit. ant. legitur: *W.* in cit. c. *Wult.*
70) Pron. *suis*, deest in C. H.
71) *Adstrinxit*, C. R. 1. et cit. c.
72) *Vel auxilium*, C. R. et L. sed in cit. c. legimus: *quod nec testimonium, vel consilium, vel auxilium eidem R. contra ipsum præberent.*
73) *Illorum*, C. R. 1. H. et L. sed in C. R. 2. superscriptum est: *alias, illorum.*
74) *Et non est*, cit. c.
75) *Non postponatis*, ibid.

CAP. XIX.

Publicatio vel renuntiatio testium in certis capitulis non præiudicat volenti testes producere in aliis. H. d. quoad titulum.

IDEM *abbati et fratribus* [*sancti Michaelis*] *de Martura.* 76) e

Caussam *f*, quæ vertitur inter vos, et [*dilectos filios nostros*] plebanum, et clericos sanctæ Mariæ de Martura, [*iam pridem filiis nostris archipresbytero Vulterano et abbati de Spongia*] commisimus 77) [*appell. rem. sine debito*] terminandam 78). Cumque vtraque pars [*propter hoc*] in eorum esset præsentia constituta, et testes essent hinc inde recepti 79), et eis ab vtraque parte renuntiatum, et 80) attestationes [*vtriusque partis*] etiam 81) publicatæ: quóddam priuilegium nuper a nobis impetratum in medium protulistis, [*asserentes, vos quædam alia munimenta a nobis impetrasse, quæ rationes supra dictæ plebis obscurasse et impedire videntur, quare caussa ipsa nondum potuit terminari. Quia vero sollicitudini nostræ incumbit, vtrique ecclesiæ iura sua seruare integra, ac litibus et contentionibus finem imponere:*] iudicibus ipsis [*præcipiendo*] mandauimus 82), vt [*partes ipsas ante suam præsentiam conuocent, et*] super aliis capitulis, si qua alia fuerint 83) ab his, super quibus testes recepti sunt, et eorum attestationes publicatæ, [*rationes hinc inde diligenter audiant, et*] testes, si qui idonei producti fuerint, recipiant, et nullis capitulis nouiter 84) a nobis per vestros 85) nuntios impetratis, quæ contineantur 86) *g* in priuilegio vestro 87), vel in aliis litteris, quas vobis indulsimus, postquam caussam ipsam 88) eisdem commisimus, prædictæ plebi 89) in hac caussa impedimentum præstantibus, concordia vel iustitia mediante, decidant. Quia vero 90) [*venerabilis frater noster Iulius*] Florentinus episcopus [*per suas nobis litteras*] intimauit 91), quædam capitula eidem 92) priuilegio esse inserta, quæ obuia rationi videntur: [*per præsentia scripta vobis præcipiendo mandamus, quatenus priuilegium*] illud, [*sicut gratiam beati Petri et nostram caram habetis,*] ad nostram præsentiam 93) cum vestro nuntio, [*qui ad nos secure cum eodem veniat, dilatione et occ. cess.*] transmittatis. 94)

76) *Marturen.* C. R. 1. *Multura*, C. R. 2. *Matura.* H.
77) Huius commissionis pariter fit mentio in *c.* 1. *X. de mut. petit.* vnde constat, *archipresbyterum Vulteranum et abbatem de Spongia* inter plebanum clericosque et Maturiensis monasterii abbatem ac monachos delegatos iudices fuisse datos, quod etiam ex *c.* 19. *comp. cit.* 1. liquet.
78) *Finiendam*, C. R. 1.
79) *Producti vel recepti*, C. H.
80) Copula *et*, a C. R. L. et ed. ant. abest.
81) Partic. *etiam*, non adest in cit. c.
82) *Mandamus*, C. R. 1. et cit. c.
83) *Fuerunt*, C. L.
84) Partic: *nouiter*, desideratur in cit. c.
85) *Nostros*, C. H.
86) *Continentur*, C. R. 1.
87) *Nostro*, C. H. sed cit. c. *in priuilegiis vestris.*
88) Pron. *ipsam*, deest in C. H.
89) *Prædicto plebano*, C. R. 1. *prædictæ caussæ impedimentum præstantibus*, etc. cit. c.
90) *Et quia*, cit. c.
91) *Intimauit nobis*, C. R. 1.
92) Loco vocis: *eidem*, legimus in cit. c. *nostro, quod monasterio vestro nuper indulsimus.*

93) Pro his verbis in cit. c. tantum legimus: *nobis.*
94) *Mittatis*, ibid.

CAP. XX.

A testimonio repellitur simili morbo laborans.

IDEM *Nouicen.* 95) h *episcopo.*

Personas *i* ecclesiarum [*in tua diœcesi consistentium, ita tuis, et dominorum fundi authenticis scriptis præmunias, vt, cum aliquam personam ecclesiarum illarum decedere forte contigerit, decedentis filius, vel vicarius, seu alius quilibet personatum ecclesiæ vacantis viro idoneo conferendi tibi viam præcludere aliqua calliditate non possit. Quodsi aliquis talium frustratoriæ dilationis caussa ad nostram audientiam appellauerit, et appellationi suæ prolixum terminum præfixerit: tu ei diem, intra quem apostolicam sedem possit conuenienter adire, assignes. Et, si ad illum venire contemserit, tu illum extunc iudicio tuo super his, quæ in quæstione vertuntur, sine contradictione aliqua stare, omni excusatione et appell. cess. districte compellas. Si autem quisquam appellationi suæ congruentem terminum præfigat, nec tamen caussam ad diem appellationis fuerit prosequutus: ipsum nihilominus extunc sententiæ tuæ, sicut de alio diximus, app. rem. parere constringas.*] Verum si coram te, vel alio quolibet [*huiusmodi*] negotia 96) ventilentur 97); nolumus, vt aliqui consimili 98) morbo laborantes, si certum sit, aut legitime super hoc 99) possint conuinci, si ab alterutra parte testes 100) adducti fuerint, in testimonium admittantur. 1)

95) *Norwicensi*, rectius C. R. 1. L. H. et c. 4. comp. 1. de app. et rec.
96) *Huiusmodi negotia*, C. R. 2.
97) *Negotium ventiletur*, C. H.
98) *Simili*, C. H.
99) *Super his*, c. cit.
100) Dictio *testes*, abest a cit. c.
1) *Recipiantur*, ibid.

CAP. XXI.

Christianus contra Iudæum in testem admittitur.

IDEM *in concilio Lateranensi.* 2) k (*ann.* 1179.)

Iudæi siue *l* Sarraceni, [*neque sub alendorum suorum puerorum obtentu, neque pro seruitio, vel alia qualibet caussa Christiana mancipia in domibus suis permittantur habere. Excommunicetur autem, qui cum eis præsumserit habitare.*] Testimonium quoque Christianorum aduersus Iudæos in omnibus 3) caussis, cum illi aduersus Christianos testibus suis vti præsumant 4), recipiendum esse censemus. Et anathemate decernimus feriendos, quicunque Iudæos Christianis voluerint in hac parte præferre: cum eos Christianis subiacere oporteat, et ab eis pro sola humanitate foueri. 5)

2) *Ex concilio generali Lateran.* C. R. 1. *ex conc. Lateran.* C. R. 2. et L.
3) *In communibus*, c. 5. comp. 1. de Iudæis etc.
4) *Vtantur*, ibid.
5) Quæ omissa et post hæc in *concilio generali* sequuntur, relata sunt in *c.* 5. *X. de Iudæis.*

CAP. XXII.

Testimonium matris est suspectum, vbi filia petit in virum aliquem se maiorem. Et ad dictum solius matris de impedimento deponentis impeditur matrimonium, sed contractum non dissoluitur.

IDEM ALEX. III. *Matthæo* 5*) m *Cardin.* (*ann.* 1170.)

Super eo *n*, quod a nobis tua deuotio postulauit, vtrum, viro negante, se mulierem affidasse *), ipsius mater mulieris, et altera mulier possint ad testimonium recipi, consult. tuæ taliter resp. quod *o*, cum 6) mater filiæ incrementum et honorem videtur diligere, vbi vir superior est diuitiis et 7) nobilitate, potentia vel honore, testimonium eius [*omnino*] videtur esse suspectum 8), et ideo non esse 9) aliquatenus admittendum. Super *p* illa 10) vero quæstione, quam fecisti, an mulier 11) coniungenda non sit viro, pro eo 12), quod sola mater alterutrius 13) eos esse consanguineos confitetur, [*discr. t.t.*] respondemus, quod, si non est firmatum 14) matrimonium inter eos, matre asseuerante, ipsos 15) *q* esse consanguineos, non debent coniungi: quia præsum-

5*) *Marco*, c. 2. comp. 2. h. t.
*) Seu mulierem sibi *despondisse*, obseruante CANGIO voce *affidare.*
6) *Quod quia*, C. R. et c. cit. In H. vox *cum*, deest. L. vero ita legit: *quia mater videtur filiæ* etc.
7) Partic: *et*, ante voc. *nobilit.* in C. L. non exstat.
8) *Suspectum*, C. H. omissa dictione *esse*.
9) *Ideo non est* etc. cit. c.
10) *Super alia*, C. R. 1.
11) *An filia*, cit. c.
12) Partic: *pro*, non adest ibid.
13) *Alterius*, C. R. 2.
14) *Confirmatum*, C. L. sed cit. c. *consummatum.*
15) *Eos*, C. H.

a *Post conc. Lat. p.* 8. *c.* 13. *et cap.* 18. *eod. tit. in* 1. *comp. vid. Oldrad. consil.* 127. *et* 160. *et cons.* 90. *et* 99. b *vox*, Presbyter, *deest in antiquis.* c *al.* V. d illorum. e *al.* Marthæ. f *Post. conc. Lat. sub Alex. III. p.* 8. *cap.* 15. *et cap.* 19. *eod. tit. in* 1. *comp.* g continentur.

h Norwicensi. i *Cap.* 4. *tit. de appell. in* 1. *comp. et post conc. Lat. p.* 10. *c.* 5. k *sub Alex. III. c.* 26. l *C.* 5 *tit. de Iudæis, in* 1. *compil. Vide Specul. tit. de test.* §. 1. *Adde quæ de hoc art. dixi. libr.* 2. *comm. in direct. Inquisit. schol.* 1. *et libr.* 3. *schol.* 124. m *al.* Marco. n *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp.* o quia. p alia. q eos.

ptio est non modica, quod se linea consanguinitatis attingant, [*cum mater id confitetur.*] Si vero matrimonium est firmatum 16); non debet sine plurium iuramento dissolui,

16) *Ratum*, cit. c.

CAP. XXIII.

Ad decisionem caussae maxime pro parte Iudaei, non sufficit regulariter minus testimonium, quam duorum probatae vitae et laudabilis conuersationis.

IDEM. (*ann.* 1175.)

Licet vniuersis 17) *a*: [*etc. Perlatum est ad audientiam nostram, quod Iudaei in ciuitate vestra morantes ad tantam deuenerint superbiam et elationem, quod, si quando inter eos et quemlibet clericum, seu inter vos et ipsos caussa emerserit, vos ad secularem iudicem trahunt, et coram quocumque iudice vobiscum litigant, et per simplicem chartam absque testibus, vel per vnum qualemcumque Christianum vel Iudaeum contra omnem iustitiam et rationem caussam probare contendunt, et aduersum se etiam magnorum et probatorum virorum non recipiunt testimonium.*] Quia [*vero*] non est licitum alicui Christiano, et 18) multo minus crucis Christi inimico, vt [*s. ecclesiasticos viros ad secularem curiam trahant, et*] caussae suae vnius tantum quasi 19) legitimo testimonio finem imponant: [*d. v.*] mandamus, quatenus, si inter vos et quoscunque [*Christianos siue*] Iudaeos emerserit quaestio 20), [*pro nullius vocatione ad secularem curiam, vt ibi de negotio tractetis, ad iudicem vllum accedere praesumatis, sed, sicut exigit iustitia et aequitatis ratio postulat,*] in qualibet caussa Christiani, et maxime clerici, non minus, quam 21) duorum vel trium virorum, qui sint probatae vitae, et fidelis 22) conuersationis testimonium admittatis 23), iuxta illud Dominicum 24) *b*: *in ore duorum vel trium testium stat* 25) *omne verbum*: quia, licet quaedam sint caussae, quae plures, quam duos exigant testes, nulla est tamen caussa 26) *c*, quae vnius testimonio [*tantum*], quamuis legitimo, terminetur.

17) *Vniuersum*, C. H.
18) Copula *et*, desideratur in c. 1. comp. 2. de foro compet.
19) *Quamuis*, ibid.
20) *Caussa*, ibid.
21) *Ad minus nisi*, ibid.
22) *Et fidei vel*, etc. ibid.
23) *Non admittatis*, ibid.
24) *Verbum Dominicum*, C. L.
25) *Stet*, C. R.
26) Vox *caussa*, desideratur in C. R. H. L. ed. ant. et cit. c.

CAP. XXIV.

Non sunt idonei testes, quos actor de familia sua produxit.

IDEM *Firman. episcopo.* (*ann.* 1174. *Romae in Vmbriam.*)

In litteris *d*: [*et infra,*] Quidam nobilis tui episcopatus quandam sibi legitime 27) copulans, cum eam in domo [*sua*] fere per septennium tenuisset, consobrinam patris eius, antequam eam 28) duceret, se asseruit 29) cognouisse: ad quod probandum testes de familia sua tres produxit. Respondemus igitur, vt, si res ita se habet 30), pro illorum testimonio ipsum 31) ab vxore 32) nulla ratione diuidi *e* patiaris: nec contra ipsos aliquos 33) audias, nisi prabatae essent vitae et opinionis, de quibus verisimile non esset, quod deberent pro aliquo deierare.

27) Vox *legitime*, in C. R. 1. addita a recentiori manu.
28) Dictio *eam*, non extat in ed. ant.
29) *Asserit*, est in c. 5. comp. 2. h. t.
30) *Habeat*, C. R. 1.
31) *Eum*, C. H.
32) *Vxore sua*, C. R. 1
33) *Aliquos testes*, C. R. 2.

CAP. XXV.

Donec attestationes fuerint publicatae, et eis renuntiatum, produci possunt testes: postea vero non super eodem capitulo, sed super alio sic. H. d. quoad titulum.

VRBANVS III. [*de Rufort et de Ostren. abbat. et prioribus de Torguan.*] (*ann.* 1186.)

Cum venisset *f* ad apost. sedem [*dilectus filius noster*] magister M. 34) nobis exposuit 35), quod [*felicis mem.*] Lucius Papa praed. nost. caussam, quae inter ipsum et [*dilectum filium nostrum*] abbatem de Sicolan. 36) *g* vertebatur 37), commisit iudicibus 38) fine debito terminandam: [*etc. et infra. discr. v. per. a. s.*] mandamus, quatenus, [*partibus conuocatis,*] si sententiam illorum noueritis canonice promulgatam, eam auctoritate apost. 39) confirmetis [*et faciatis exsequutioni mandari:*] nec appellatio illam 40) *h* impediat, quae hic 41) *i* interposita dicitur occasione mortis praed. nost. cum postea [*et*] egerit et responderit, testesque 42) duxerit producendos 43). Quaestiones quoque alias 44), super quibus testes fuere producti 45), et depositiones publicatae 46) eorum, vel renuntiatum fuit testibus hinc et inde 47), nullis aliis ab alterutra 48) parte 49) super eodem 50) receptis, secundum tenorem ipsarum mediante iustitia [*sine app. obst*] terminetis. Si quae vero fuerint quaestiones 51) *k*, super quibus vel testes non fuerint 52) producti, vel renuntiatum eisdem 53): audiatis, si qua hinc inde proposita fuerint, [*app. cess.*] finem illis debitum imponentes.

34) *Martinus*, c. 25. comp. 1. h. t.
35) *Proposita nobis conquestione monstrauit*, ibid.
36) *Acolan.* C. R. 1. et L. sed C. R. 2. *Sicolon.* H. *de Acole.*
37) *Abbatem de Crouand. et Wi. clericum eius diutius dignoscitur agitata*, cit. c.
38) Loco *iudicibus*, legimus ibidem, *dilectis fil. nostris de Vellebec. et Oselueslon abbatibus.*
39) *Nostra*, ibid.
40) *Illa*, C. R. 2. L. ed. ant. et cit. c.
41) Dictio *hic*, a C. R. L. ed. ant. et cit. c. abest.
42) *Et testes*, C. R. H. et L. Sed c. cit. *et testes etiam.*
43) *Produxerit*, c. cit.
44) *Illas*, ibid.
45) *Et publicati*, addit C. L.
46) Dictio *publicatae*, non exstat in C. L. quum voci *testibus*, per errorem adiecta sit.
47) *Attestationes fuere productae, quibus publicatis abrenuntiatum fuit hinc inde* etc. cit. c.
48) *Vtraque*, C. R. 2. superscriptum est: *alias alterutra.*
49) *Partium*, C. H.
50) *Super eodem*, non habet c. cit.
51) *Si qua vero fuerint*, ibid. elisa scil. dictione: *quaestiones.*
52) *Fuere*, ibid.
53) *Abrenuntiatum attestationibus*, idem c. habet.

CAP. XXVI.

Potest reus producere testes ad probandum contrarium eius, quod actor probauit, si publicatio attestationum non est facta, consuetudine contraria non obstante. H. d. secundum notabiliorem lecturam.

CLEMENS III. (*ann.* 1190. *Romae.*)

Series *l* tui rescripti nobis aperuit, quod, cum nuper inter filios [*et filias*] quorundam nobilium tuae ciuitatis, coniugalis quaestio tractaretur, [*quia distrahebaris ad alia vrgentiora negotia, vices tuas in ventilatione illius quaestionis quibusdam viris prudentibus commisisti, ante quos*] pars 54) [*illa,*] quae matrimonium accusabat, testes produxit legitimos, qui consanguinitatem inter praedictos esse firmiter asserebant, [*in quinto gradu. Ex aduerso quoque pars altera non sic esse constanter aiebat. Nam cum ipsi testes*] in primo gradu posuissent duas personas, B. videlicet et I. dicentes, illos esse fratrem et sororem: pars opposita id 55) falsum 56) [*esse*] dicebat, B. scilicet esse sororem I. ad corroborandam assertionem suam, tam testes offerens 57), quam publicum instrumentum. Vnde, quia pars accusantium testes illos non esse recipiendos proponit 58), et tu non esse consuetudinem ecclesiae 59) [*tuae*] affirmas 60), vt post receptos testes, qui consanguinitatem secundum formam canonum 61) computant, alii ex opposito admittantur; [*super quo tam in praesenti negotio, quam in similibus postulas edoceri:*] praesenti pagina respondemus, quod, si non est aliud canonicum, quod obsistat, non obstante illa consuetudine, vtpote iuri contraria 62), testes [*app. cess.*] recipere non omittas.

54) *Et pars scilicet*, C. L.
55) Pronom. *id*, non est in c. 3. comp. 2. h. t.
56) *Falsum esse*, C. R. H. et ed. gloss.
57) *Et ad corroborandam etiam assertionem suam tam testes volebant, quam proferre*, c. cit.
58) *Clamabat*, est ibid.
59) *Ecclesiae tuae*, C. R.
60) *Affirmans*, C. R. 1.
61) *Canonicam*, C. L.
62) Nec tamen *ius commune* admittit, publicatis depositionibus a parte actoris, testes a parte rei, quibus directo contrarium probare nititur, nisi forsan id intuitu matrimonii, in gradu prohibito contracti, *speciali iure* permissum dicamus. Ceterum obseruandum, matrimonium hic impugnatum fuisse, quod in *quinto gradu* secundum computationem canonicam contractum fuerat, h. e. in remotissimo gradu. Vnde liquet, ante INNOCENTII III. constitutionem matrimonia fuisse admodum solubilia ex hac nimia prohibitionis extensione, vt nihil facilius coniugi, ab altera parte diuertere cogitanti, fuerit, quam sub praetextu consanguinitatis in quinto, sexto vel septimo gradu matrimonii rescissionem petere. Ita vero ius ecclesiasticum, quod diuortia totalia horret, simul vias varias aperuit, quibus ad nullitatem matrimonii agere licuit.

CAP. XXVII.

Carnalis copula probatur per conueniens testimonium de visu: idem in testimonio auditus, quod adminicula et fama coadiuuant.

COELESTINVS III. 63) (*ann.* 1195. *Romae.*)

Praeterea *m* cum quis accusatur aliquam cognouisse, an sint testes interrogandi de visu, aut sola 64) viciniae fama sufficiat, vel si iuratis testibus sit credendum, qui se carnalis copulae 65) conscios esse fatentur, sed de visu nihil affirmant *n*, [*nos interea consulere voluisti. Ad hoc itaque*] respondemus, quod, si testimonium conueniens de visu reddatur, vel etiam de 66) auditu, et praesumptionem violentam fama consentiens subministret, ac alia legitima adminicula suffragentur 67),

63) *Clemens III.* C. R. 2. qui saepe locum COELESTINI occupat per ignorantiam.
64) *An sola*, C. R. 2.
65) *Illius copulae*, c. 4. comp. 2. h. t.
66) Verba: *etiam de*, non leguntur in c. cit.
67) *Et adminicula legitima ad hoc impertiantur*, c. cit.

a *Cap. 1. de foro compet. in 2. comp.* b *Matth. 18. Luc. 17.* c *Vox*, caussa, *deest in multis antiquis.* d *Cap. 5. eod. tit. in 2. comp.* e *Vid. l. 2. §. familia. D. vi bon. rapt. et l. pronuntiatio. §. 1. ff. de verb. signif.* f *Cap. 25. eod. tit. in 1. compil.* g Sidolan. h illa. i *Dictio*, hic, *deest.*

k *Haec dictio*, quaestiones, *deest in pluribus.* l *Cap. 3. eod. tit. in 2. compil.* m *Cap. 4. eod. tit. in 2. compil.* n *Sola fama carnalem copulam non probari. vid. gloss. in l. 3. §. 1. cum not. ff. de test.*

[eidem]

[*eidem*] standum est testimonio iuratorum. Etenim circumspectus iudex atque discretus, [*iuxta illud, quod in iure ciuili cautum existit,*] motum animi sui ex argumentis et testimoniis, quæ rei aptiora esse compererit 68), confirmabit. 69)

68) *Conspexerit*, C. R. 1. sed L. hanc vocem plane omittit, nisi quod in margine manus prorsus insolita eam adiecerit et quidem mutilam: *comperit.*

69) Ita ICtus in *l.* 21. *D. de testib. in f.* eleganter rationes subducit, quas pontifex optimo consilio hic applicat.

CAP. XXVIII.

Vnius iudicis verbo non creditur: scripturæ vero eius per testes reprobari possunt. Fallit hoc in papa. Ita communiter summatur.

INNOCENTIVS III. *Consulibus et populo Beneuentano* 70). *ann.* 1200.)

Cum *a* a nobis [*petitur:*] [*et infra.*] Et canonica et ciuilia iura sequentes, districtius inhibemus, ne vnius iudicis 70*), quantæcunque fuerit 71) auctoritatis, verbo credatur in caussis, siue super testamentis, siue [*super*] quibuslibet aliis contractibus quæstio agitetur 72). Nec scriptum 73) eorum, nisi testium adminiculo fulciatur, eam obtineat firmitatem, quin 74) ei possint et debeant duorum vel trium testium 74*) bonorum testimonia præualere, salua in omnibus sedis apostolicæ auctoritate.

70) *Venet.* C. R. 1. *Beneuentanis*, H.

70*) Extra acta, coram se gesta legitime, aliquid asserentis. In his enim iudici tantum creditur, quatenus eius gesta ex actis apparent, per *c.* 11. *X. de probat.*

71) Vox *fuerit*, deest in C. H.

72) Vox *quæstio*, in c. 1. comp. 3. h. t. omittitur, et pro *agitetur*, legimus: *agitantur.*

73) *Scriptura*, C. H.

74) *Tandem quin*, C. R. 1. 74*) *Virorum*, cit. c.

CAP. XXIX.

Testi super dilatoria inducto, non creditur super principali, nec cogitur deponere: secus si super peremptoria. Tunc enim cogi potest, vt iuret deponere super toto.

IDEM *Tyren.* 75) *b episcopo.* (*ann.* 1207.)

De *c* testibus, [*qui ad exceptionem probandam a partibus inducuntur, tua nos duxit fr. consulendos, vtrum cogendi sunt etiam super principali negotio ferre testimonium veritati, et an illi sint, sicut cæteri testes, examinandi districte, qui ad purgandam alicuius infamiam inducuntur. Super hoc igitur f. tuam plurimum commendantes, quæ in dubiis sed. apost. vult certificari rescripto,*] taliter [*ad proposita*] respondemus, quod, si testes [*iam*] sint inducti ad exceptionem dilatoriam 76) solummodo probandam, cum super ea tantum iurauerint dicere veritatem, super principali nec debent audiri, nec cogi testimonium perhibere, vtpote super quo deponerent non iurati. Si vero, cum 77) ad probandam exceptionem peremptoriam ab alterutra partium inducuntur 78), reliqua pars super principali negotio 79) etiam eos deponere forte petierit, et 80) vt cogantur super toto dicere veritatem, sacramento eos postulauerit obligari; ad id 81) sunt sine dubitatione cogendi: nisi forsitan sufficiens productio testium super principali 82) iam 83) facta fuerit, vel renuntiatum testibus *d*, vel depositiones testium fuerint publicatæ.

75) Non *Turon.* vt habet C. R. 1. aut *Cirens.* vt est in *c.* 2. *compil. c.* In Palæstinam hæc scribit pontifex, et ita in omnibus decretalibus, quas per omnes prouincias orbis Christiani latissime sparsit, iuris Romani doctrinas in vsum deduxit, effecitque, vt vsus huius iuris primum in fora ecclesiastica *vbique*, et pedetentim ab his in *fora secularia* introduceretur, secundum quid tamen, et *in subsidium*, saluis singulorum regnorum et locorum iuribus. Vt dicere possis, ius Romanum vbique irrepsisse, primario *ex pontificum decretalibus*, quæ sine peritia iuris Romani intelligi non poterunt; secundario vero ex *celebritate academiæ Bononiensis*: ad quam haud compositæ fuissent aliorum locorum academiæ, nisi iam pontifex per suas decretales iuris Romani vsum docuisset.

76) *Dilatoriam*, desideratur in cit. c.

77) Partic. *cum*, a C. R. 2. abest.

78) *Inducuntur testes*, C. R. 1.

79) Vox, *negotio*, non habetur in c. cit.

80) Copula *et*, desideratur ibid.

81) *Ipsum*, C. H.

82) *Super principali caussa*, C. R. 1. legit cum H. et L. sed in cit. c. legimus: *super principali facto iam fuerit.*

83) In C. H. et L. omittitur part. *iam.*

CAP. XXX.

Dicta testium non sunt ad petitionem tertii publicanda. Et is, qui produxit testes coram certis iudicibus, non potest ad eundem effectum coram iudicibus aliis illos producere: sed illorum attestationibus debet esse contentus.

IDEM *Helien. et Cistren.* 84) *episcopis, et archidiac. de Norbanen.* 85) (*ann.* 1208.)

Constitutus in præs. nostra *e* [*dil. fil. Robertus procurator*] magistri R. 86) [*de sancto Caditiundo*] proposuit, quod, cum [*d. f.*] decanus et capitulum Eboracen. ei 87) tum auctoritate Lateranen. concilii *f*, tum priuilegii proprii ratione archidiaconatum Richemundiæ 88) canonice contulissent [*eidem, tam stallum in choro, quam locum in capitulo assignantes, et ipse possessionem archidiaconatus per eosdem adeptus obedientiam et iuramentum solitum ab eiusdem archidiaconatus clericis recepisset, dilectus filius*] magister H. 89) [*de Rent.*] qui archidiaconus Richemundiæ nominatur 90), ipsum eo [*præter iuris ordinem et*] post appell. ad nos 91) interpositam spoliauit. Cumque prædictus *g* R. 92) ad iudices 93) super restitutione sua 94) commissionis litteras impetrasset: memoratus [*magister.*] H. [*ad sedem apost. appellauit, et ad prædec. n. accedens*] litteras reuocatorias impetrauit 95), [*quas idem procurator per falsi suggestionem asseruit impetratas. et infra.*] [*Et*] inter alia postulabat prædictus H. 96) vt faceremus depositiones quorundam testium aperiri; sed procurator prædictus aperiendas eas non esse dicebat: cum non in hac caussa fuissent inducti, sed in ea [*potius*], quæ inter [*ven. fr. n.*] Eboracen. archiepiscopum et eundem R. vertebatur: [*et infra.*] [*Licet autem archidiaconus, sicut superius est præmissum, ad faciendam nobis fidem super omnibus pleniorem, attestationes quasdam peteret aperiri; aduersarius autem in alia caussa eas assereret fuisse receptas:*] nos eas aperire noluimus 97), sed caussam [*eorumdem ipsorum assensu*] duximus vestro examini committendam. [*Ideoque d. v. per A. S. m.qu. partibus conuocatis, inquiratis super præmissis omnibus diligentius veritatem, et quod canonicum fuerit, app. postp. discernatis facientes, quod decreueritis, per censuram eccles. firmiter obseruari,*] ita [*tamen,*] quod, si vobis constiterit, præfatum H. 98) testes pro se coram [*bonæ mem.*] episcopo et decano Lincon. 99) et te, fili archidiac. [*ac dilecto nostro tit. f. Marcelli presbytero cardinali, tunc ap. sed. legat.*] delegatis iudicibus produxisse, attestationibus apud eum depositis sit contentus: alioquin, eo non obstante, quod testes illi coram iudicibus ipsis, et te, fili archidiac. fuere producti, pro dicto H. 100) si producti fuerint, ad testimonium admittantur.

84) *Cisternen.* C. R. 2. *Castren.* c. 3. comp. cit. 3. Rectius *Cicestrensi*, sub archiep. Cantuar.

85) Nihil sani in C. MSCt. et edit. ant. deprehenditur, vt errores referre non expediat, quin potius legendum: *Noruicensi*, cuius ecclesiæ episcopi in WHARTONII *Anglia sacra P. I. p.* 397. *sqq.* referuntur, vbi etiam *p.* 593. *historia Eliensis*, auctore THOMA, producta est. De archidiaconatu *Richemundiæ* sub *Eboracensi* archiepiscopo agitur in *c.* 3. *X. de suppl. neglig. prælat.*

86) *Magistri Rogerii*, C. R. 2. H. L. et c. cit.

87) *Eidem*, C. R. 2. sed cit. c. *eidem Rogerio.*

88) *Rochemundæ*, habet cit. c.

89) *Honorius*, C. H. L. et cit. c.

90) Quod ei archiepiscopus Eboracensis contulerat archidiaconatum Richemundiæ, cuius collationem sibi asserebat capitulum Eboracense tum ex iure *deuolutionis*: tum ex *proprio priuilegio.*

91) *Legitime ad nos*, C. R. 2.

92) *Rogerius*, C. H. L. et cit. c.

93) Loco huius vocis in c. cit. legimus: *ad dil. fil. abbatem de sancto Eadmundo et coniudices suos super* etc.

94) Dictio *sua*, ibidem omittitur.

95) *Impetrarat*, legitur ibid.

96) Voces *prædictus H.* non habentur in cit. c.

97) *Noluimus*, C. H. L. et cit. c.

98) *Archidiaconum*, cit. c.

99) *Lincolinen.* ibid.

100) *Pro archid.* ibid.

CAP. XXXI.

Publicatis attestationibus non opponitur in personas testium: tres casus excipit, et ad secundum determinationem subdit.

IDEM. (*ann.* 1208.)

Præsentium *h* auctoritate statuimus, vt, si quis post depositiones testium publicatas, obiicere voluerit in personas eorum, ei tunc tandem id 1) liceat, cum iuramento firmauerit, quod ad hoc ex malitia non procedat: nisi forsan ante publicationem id fuerit protestatus, vel ostendere poterit, quod post publicationem didicerit, quod obiicit 2) in personas. Cæterum, cum quis, personas testium se velle post publicationem 3) depositionum repellere, fuerit protestatus, si quid pro ipso dixerint, de facili non credatur 4).

1) Pronomen: *id*, a C. R. 2. et H. abest.

2) *Obiecerit*, est in cit. comp. c. 4.

3) *Publicationes*, ibid.

4) Vnde consultius agunt aduocati, vt tantum generaliter in productionis termino sibi reseruent quascunque exceptiones contra personas et dicta testium.

CAP. XXXII.

Si actoris et rei testes contraria deponunt; fidem sibi non derogant, sed præualent digniores, et verisimiliora deponentes: et, si in cæteris est disparitas, præfertur numerus.

IDEM *London.* 5) *i et Helien. episcopis.* (*ann.* 1209.)

In nostra præsentia [*constitutis dil. fil. mag. W. nomine, dil. fil. archid. Cantuar. a quo procurator fuerat destinatus, possessionem ecclesiæ de Malton. quam dil. fil. abbas et monachi S. Augustini Cantuar. illicite oc-*

5) *Ludon.* c. 5. comp. cit. 3.

a *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil. Vide Anton. de Butr. supr. de arb. c. non fine.* b Turonens. archiepisc. *al.* Tiren. *al.* Tircensi. *al.* Trien. c *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil. Vide specul. tit. de testib.* §. 1. d *Vid. authent. iubemus. et ibi Bart. C. de iudic.* e *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.*

f *Sub Alexandr. III. c.* 8. *habetur tit. de concess. preb. c.* 2. g Prædictus magister R. h *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp. Vid. Ant. de Butr. in c. ex parte supr. eod. et Lap. alleg.* 72. i *al.* Lingon. et Elienun. episc.

cupa-

cuparant, cum fructibus medio tempore perceptis sibi restitui postulauit. et infra.] Cum igitur 6) *a* hinc plures, inde vero sint testes numero pauciores producti, quos non solum diuersa, sed aduersa penitus in quibusdam constat testimonia reddidisse; quia etiam ad multitudinem tantum respicere 7) non oportet, sed ad testium qualitatem, et ad ipsorum deposita, quibus potius lux veritatis assistit, ex quibus motum animi sui conuenit iudicem informare: [*d. v. ver a. s.*] mandamus, quatenus, si testes vtrinque producti eiusdem honestatis et existimationis 8) extiterint, cum constet testes monachorum esse testibus archidiaconi numero pauciores, [*subl. cuiusl. contr. et app. obst.*] pro [*ipso*] archidiacono sententiam proferatis. Si vero testes ex parte monachorum producti tantæ præeminentiæ fuerint, quod eorum auctoritas aliorum sit merito multitudini præferenda, [*contrad. et app. pariter non obstante*] ab impetitione archidiaconi absoluatis eosdem [*abbatem et monachos.*]

6) *Vero*, C. H.
7) *Tam respici*, c. cit. 5.
8) *Æstimationis*, C. H.

CAP. XXXIII.

Ad probanda impedimenta electi, laici et feminæ admittuntur. Adde: *et testes de auditu et fama sufficienter non probant.*

IDEM *priori sancti Fridiani* 9) *Lucan.* b *et magistro G.* 10) *canonico Pisano* 11). (*ann.* 1209.)

Tam *c* litteris vestris, quam depositionibus testium [*diligenter inspectis,*] intelleximus [*euidenter,*] nihil esse contra [*dil. f.*] Lucanum electum sufficienter ostensum, nisi de auditu tantum et fama: cum super aliis, si qua forte videantur esse probata, testes sint vel soli, vel tales, qui non potuerunt 12) illa legitime comprobare. Quia vero super matrimonio, quod idem electus dicitur contraxisse cum vidua, testes non fuere recepti propter appellationis obstaculum, ne [*videlicet*] laici vel feminæ in tali reciperentur articulo contra ipsum, [*sicut vestris nobis litteris intimastis; licet nuntii eiusdem electi coram nobis aliter probare niterentur:*] nos, vt 13) tantæ irregularitatis obiectio non remaneat indiscussa, [*d. v. per A. S.*] mandamus [*atque præcipimus,*] quatenus testes siue laicos 13*) siue feminas *d*, duntaxat idoneos, qui ad hoc fuerint probandum [*intra mensem*] inducti, recipiatis legaliter, et examinetis prudenter: excommunicantes sollemniter, si quis eos impedire præsumpserit, quo minus testimonium perhibeant veritati. Demum attestationibus publicatis, si forte constiterit 14), irregularitatem huiusmodi non esse probatam, indicatis eidem electo purgationem canonicam de obiectis 15), per septem canonicos maioris ecclesiæ, vel priores ecclesiarum [*secularium*] ciuitatis Lucan. 16) presbyteros 17) seu diaconos bonæ famæ præstandam. Qua recepta, præfigatis ei terminum [*competentem,*] quo consecrandus nostro se conspectui repræsentet. Si vero vel irregularitatis impedimentum fuerit probatum, vel intra terminum constitutum 18) non præstiterit purgationem indictam: vos eum [*auctoritate nostra suffulti, rem. cuiusl. contrad. et app. obst.*] a prælatione Lucan. ecclesiæ [*penitus*] amouentes, mandetis ex parte nostra capitulo, vt electionem de alio non differant 19) canonice celebrare. Archipresbyterum autem Lucan. et G. 20) sacristam, qui contra prædictum electum litteras nobis sub nomine maioris partis capituli destinauerunt 21), cum constet per attestationes prædictas, longe maiorem partem capituli non fuisse consciam huiusmodi litterarum, ab officio et beneficio denuntietis esse suspensos: donec mereantur nostram indulgentiam obtinere.

9) *Frigidiani*, C. H.
10) *Magistro B.* C. R. 1.
11) *Pictau.* C. H.
12) *Potuerint*, C. R. 2. H. L. et c. 6. comp. 3. cit.
13) *Ne*, C L. pro: *vt non.*
13*) In criminalibus alias laici testes reiiciuntur contra clericos. Sed *irregularitas ex bigamia* contracta non est crimen; quia eo tempore, quo viduam duxerat reus, non erat clericus, et sic licite viduam ducere poterat: licet hoc postea obstaret, ne ordines recipere aut episcopus eligi possit.
14) *Contigerit*, est in cit. c.
15) In c. cit. horum loco ita legimus: *super iis, quæ in commissione vobis facta comprehensa fuerint, et in attestationibus, quas vobis sub bulla nostra remittimus, sunt expressa.*
16) *Lucanæ*, C. R. 2. et L. *Lucanensis*, ed. Gonz.
17) *Vel presbyteros*, C. H.
18) *Vel intra mensem*, cit. c.
19) *Differat*. C. H.
20) *Etiam et*, ibid.
21) *Destinarant*, C. R. 2.

CAP. XXXIV.

In caussa liberali contra contumacem, etiam lite non contestata, testes recipi possunt. Hoc dicit notabiliter, secundum lectur. communem.

IDEM *Dulmen. e episcopo* 22), *et decano* 23), *et priori sanctæ Trinitatis Eboracens.* (*ann.* 1199. *Romæ in Angliam.*)

Cum *f* olim [*dil. fil.*] archid. 24) Menen. 25) aduersus [*v. f. n.*] Cantuar. archiepiscopum super statu Menen. ecclesiæ proposuerit 26) [*in nostra et fr. n. præsentia*] quæstionem: [*archiepiscopo ipsi per litteras nostras dedimus in mandatis, vt per se, vel procuratorem idoneum ad præsentiam nostram super hoc accederet responsurus. Vnde cum ipse nec venisset, nec misisset propter hoc idoneum responsalem: volentes Menen. ecclesiæ paterna sollicitudine prouidere, caussam super hoc ven. f. n. episcopo Heliensi et dil. fil. Lundonens. decano et archid. de Bochinsgam sub certa forma duximus committendam, a quibus non fuit hactenus iuxta mandatum nostrum in negotio ipso processum. Ne igitur caussa ipsa remaneat indecisa, discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus, nisi pars aduersa prædictum archidiaconum per exceptionem legitimam repellere valeat ab agendo, partibus, si poterit fieri, vel procuratoribus earum ad locum securum g et idoneum 27) [*per nuntios vestros et litteras*] conuocatis, et lite legitime contestata, testes, quos archiepiscopus in Anglia 28), et quos archid. duxerit producendos [*contra eum*] in Wallia, recipere procuretis. Verum si archiepiscopus citatus legitime [*coram vobis*], vel per se 29) vel per procuratorem idoneum noluerit comparere, aut litem etiam 30) contestari: vos [*nihilominus*] testes, maxime 31) senes et valetudinarios, quos archid. [*per se, vel per procuratorem idoneum*] duxerit producendos, sublato [*cuiusl. contrad. et*] app. obstaculo, admittatis, et depositiones eorum conscriptas [*et vestris sigillis inclusas*] ad sed. curetis apost. destinare, statuentes partibus terminum peremptorium [*competentem*], quo per se, vel per responsales idoneos nostro se conspectui repræsentent, sententiam recepturæ.

22) *Capitulo Dulmen.* C. R. 1. *Dulminen.* H. *Dumelinen.* c. 7. comp. cit. 3.
23) Verba: *et decano*, a C. R. 1. absunt.
24) Non *archidiaconus*, vt hic per errorem traditur, sed *archiepiscopus Menenensis* GIRARDVS in Wallia super *statu* ecclesiæ suæ mouit hanc quæstionem Cantuariensi archiepiscopo HVBERTO coram INNOCENTIO III. in introitu sui regiminis h. e. anno MCXCIX. vti testimonio ROGERII HOVEDENI *in vita regis Ioannis ad cit. ann.* probatum dedit ALTESERRA *ad decretal. Innoc. III.* et quidem *ad h. c.* quamuis Pithœi annum MCCVIII. huic decretali assignauerint: cum tamen HVBERTVS iam anno MCCV. obierit, teste MATTH. PARIS. in *hist. Angl. ad cit. ann. p.* 178.
25) *Memenen.* C. H. *Methen.* L. per totum, sed elementum h. deinde alio loco omittitur: denique in cit. c. est: *Meneuen.* per totum.
26) *Proposuisset*, cit. c.
27) *Eorum ad locum idoneum vel securum*, ibid.
28) *Quos archiepiscopus duxerit producendos in Anglia, et quos archidiaconus voluerit producere* etc. ibid.
29) *Vel*, a C. R. abest.
30) *Aut legitime etiam*, C. R. 1. legit.
31) Duæ voces: *testes, maxime*, desiderantur in cit. c.

CAP. XXXV.

Publicatis attestationibus, admittitur aduersarius ad probandum contrarium, si ante publicationem super hac probatione contraria instrui non potuit. H. d. et est casus singularis.

IDEM *priori de Belonic.* 32) h *et I. rectori ecclesiæ* 33) *de Borellis.* (*ann.* 1210. *Romæ.*)

Ex tenore *i* vestrarum accepimus 34) litterarum, quod, cum vobis [*et dil. f. abbati de Sutreio*] caussam, quæ vertitur inter R. [*filium W. de Estan.*] militem, et M. 35) mulierem, [*sororem W. de Archis,*] commiserimus sine debito terminandam, [*prædicto abbate se rationabiliter excusante, quod cognitioni eiusdem caussæ interesse non posset, partes ad vestram præsentiam citauistis. Quibus in vestra præsentia constitutis,*] pars mulieris 36) proposuit, quod dictus miles prius 37) corporale præstitit iuramentum, quod ipsam duceret in vxorem, et postmodum carnaliter cognitam traduxit in domum *k*, [*et prolem suscepit ex ea.*] Miles vero 38) [*prædictus*] hoc inficiabatur omnino, adiiciens, quod, etsi hæc 39) vera essent, eam tamen de iure habere non potuit, eo, quod aliam tunc viuentem prius duxerat in vxorem. [*Testibus itaque ab vtraque parte receptis, et attestationibus publicatis,*] cum per testes militis [*sæpe dicti*] videretur esse probatum, quod ipse ante

32) *Boleuic.* C. R. 2. et H. sed ed. gloss. *Bolonic.* L. *de Bolen.* c. 8. comp. c. *de Bulent.*
33) Vox *ecclesiæ*, a C. R. 2. abest.
34) *Recepimus*, cit. c.
35) *L.* est in C. H.
36) *Pars dicta mulieris*, C. R. 2.
37) Partic. *prius*, desideratur in cit. c.
38) Vox *vero*, deest in C. H.
39) Loco vocis *hæc*, in cit. c. legimus: *quæ proponebantur ab ipsa.*

a *C. 5. eod. tit. in 3. comp. Vid. Rom. singul. 362. et Corset. singul. 252. Incip. duo testes, verb. testis.* b Lucens. c *C. 6. eod. tit. in 3. comp. Vide Abb. in c. reprehensibilis. infr. de appell.* d *Vide l. 1. et 2. per Cyn. ff. de leg. et de rest. spol. c. litteras.*

e *al.* Helien. f *C. 7. eod. tit. in 3. compil.* g *Locus litigii securus esse debet, ac talis, vt omnis iniquitatis suspicio procul absit.* h Bolenti. i *Cap. 8. eod. tit. in 3. comp. vid. Socin. in reg. 498. incipit, testes publicatis, etc.* k *Vide l. 1. C. de sponsal. et in l. 2. eod. tit.*

festum

festum purificationis beatæ virginis 40) [*Mariæ*] P. a mulierem sollemniter accepit 41) in vxorem, et testes M. 42) mulieris [*de Archis*] dicerent, quod in septimana paschali sequente 43) festum prædictum, de ea ducenda præstitit 44) iuramentum, prædictus miles ab impetitione ipsius absolui cum instantia postulabat 45). Verum ex parte sæpe dictæ mulieris exstitit replicatum, quod eo tempore, nec non *b* et ante, quo testes dicti militis dixerant 46), eum cum alia matrimonium contraxisse, fuerat semper in Eboracen. prouincia commoratus; cum testes ipsi dicerent, hoc longe extra dictam prouinciam actum esse 47), determinantes tempus et locum: quod per testes idoneos erat probare parata. Sed econtra fuit ex aduerso responsum, quod, cum attestationes iam essent hinc inde sollemniter publicatæ, locus productioni testium iam non erat. Quia igitur dubitatis 48), vtrum post publicationem attestationum super illo articulo deberent testes admitti: nos inquisitioni vestræ auctoritate 49) præsentium respondemus, testes mulieris ad probandum illum articulum admittendos 50).

40) *Beatæ Mariæ virginis* B. C. R. 1. L. et cit. c. *beatæ Mariæ*, H.
41) *Acceperat*, habet C. L. sed cit. c. *acceperit*.
42) *L.* secundum C. H.
43) *Consequenti*, cit. c.
44) *Præstiterit*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
45) *Postulauit*, C. R. 1. et H.
46) *Dixerunt*, cit. c.
47) *Exstitisse*, habetur ibid. retentis nihilominus vocibus nostris, sed sequenti modo separatis: *ac tum esse*.
48) *Dubitastis*, C. R.
49) *Insinuatione*, cit. c.
50) *Admittendos esse*, C. R. 1. habet, sed in cit. c. legitur: *quod - - sunt admittendi*.

CAP. XXXVI.

Indulgenda est in caussa quarta productio testium, petita cum sollemnitate legali, caussa legitima non refragante: alias legitime appellatur.

IDEM *priori sancti Victoris.* (*ann.* 1210. *Roma in Gall.*)

Significauerunt c nobis [*per litteras suas ven. f. n. Syluanecten. episcopus, et dilect. fil. I. abbat. S. Victoris Parisien. et F. Aurelianen. decanus, quod*,] cum caussa, quæ vertitur inter abbatem et monachos sancti Dionysii ex vna parte, ac abbatissam et moniales de Forcellis 51) *d* ex altera, tam super proprietate, quam super 52) possessione prioratus de Argentolio 53) *e*, iudicibus 54) a nobis commissa fuisset, et moniales super caussa proprietatis prius litem ingressæ, testes produxissent 55) in illa: postmodum possessionis iudicium, suspenso petitorio, intentarunt, [*quod eis de iure licere ipsi de prudentium consilio per interloquutoriam sententiam declararunt.*] Vnde in caussa possessionis, quam moniales petebant, ea [*videlicet*] ratione, quod 56) illæ, quibus ipsæ successerant, inde fuerant 57) violenter eiectæ, testes fuerunt 58) ab vtraque 59) parte producti, et eousque [*erat*] processum, vt publicatio iam fieri deberet. [*Petebant moniales prædictæ, depositiones testium in caussa possessionis tantummodo publicari: sed contradicebant monachi, allegantes, quod, sicut caussa proprietatis fuerat prius cœpta, ita debebat arripere prius finem, vel saltem tam super petitorio, quam super possessorio testes simul publicari debebant. Ipsi vero, auditis hinc inde propositis, cum super hoc vellent interloqui, habito super hoc consilio sapientum, monachi adiecerunt, quod super caussa proprietatis renuntiauerant productioni testium moniales. Quod cum pars aduersa negaret, et inter partes quasi dubium verteretur; interloquuti fuerunt, quod attestationes in possessorio publicarentur, et super renuntiatione monialium probationes monachorum audirent: sed ab hac interloquutoria monachi ad nostram audientiam appellarunt. Ipsi autem diem alteram partibus præfigentes, vt deliberarent, an deberent huiusmodi appellationi deferre, conuocatis prudentibus de ipsorum consilio, sententiam suam minime reprobantes, parti monachorum audientiam indulserunt, si forte rationem aliquam allegarent ad retractandam sententiam prædictam inefficacem: qui tandem post app. suas appellationi prius factæ fortiter insistebant.* et infra. *Nos igitur, his et aliis diligenter auditis, quæ fuerant hinc inde proposita, de communi f. n. c. discr. v. p. a. f.*] mandamus, quatenus, [*Parisiis conuenientes in vnum*] si [*per legitimas probationes*] vobis constiterit, abbatem et monachos quartam productionem testium, cum iuris sollemnitate super possessorio petiisse, seque propter hoc intra decem dies post interloquutoriam sententiam appellasse, nisi forte iudices quartam productionem negauerint; pro eo, quod voluerint effrenatam multitudinem testium refrenare, vos [*præfatos abbatem et monachos*] ad quartam productionem [*testium*,] adhibita sollemnitate legali, admittatis eosdem 60), ipsos 61), si in probatione defecerint, in expensis legitimis condemnantes. Et nisi adeo sit in petitorio iam processum, vt plene possit de proprietate liquere *f*, vos caussam possessionis, ad quam de iuris beneficio abbatissa et moniales habuere 62) recursum, primitus terminetis, in caussa proprietatis postmodum processuri: alioquin quæstionem terminetis simul vtramque.

51) *De Fectel*, c. 9. comp. cit. 3. vel potius: *de Festell.*
52) *Quam possessione*, C. H. L. et cit. c.
53) *Argentorio*, ed. ant.
54) *Sibi*, legitur in cit. c. loco *iudicibus*.
55) *Produxerint*, ibid.
56) *Quia*, C. H.
57) *Fuerunt*, C. R. 1.
58) *Fuissent*, cit. c.
59) *Ex vtroque*, C. R. 2.

60) Dictio *eosdem*, desideratur in cit. c.
61) *Eos*, C. H. et cit. c.
62) *Habere*, cit. c.

CAP. XXXVII.

Diligenter examinandi sunt testes, et puniendi, qui eos impediunt: et ipsorum testium multitudo est per iudicem refrenanda.

IDEM *episcopo Placentino.* (*ann.* 1208. *Roma in Ligur.*)

Cum caussam g, quæ inter [*v. fr. n.*] archiepiscopum Rauennen. 63) ac [*d. f.*] commune Fauent. [*super villa Luci et S. Ponti, et castro, Aurialen. et super eorum districtu honore ac iurisdictione noscitur agitari, diuersis iudicibus duximus committendam; nec potuisset per aliquos eorum terminari*: et infra. *Procuratoribus deinde vtriusque partis comparentibus coram nobis iuramentum de calumnia fecimus vtrinque præstari.*] Quia vero vtrique parti nimis existeret onerosum, vt testes producerent 64) coram nobis: [*f. t. de qua plenam fiduciam obtinemus, per A. S. præc.*] mandamus, quatenus [*intra tres menses post susceptionem præsentium*] recipias [*app. rem.*] testes, quos vtraque pars, tam super principali negotio, quam in personas testium duxerit producendos, ac eos diligenter examinare procures, et de singulis circumstantiis prudenter inquirens 65), de caussis videlicet, [*de*] personis 66), loco [*et*] tempore, visu [*et*] auditu, scientia [*et*] credulitate, fama et certitudine, cuncta plene [*ac curiose*] conscribas, [*et ea nobis fideliter sub tuo sigillo transmittas, iniungens partibus, vt ad præsentiam nostram veniant sic instructæ, quatenus attestationibus publicatis, et instrumentis exhibitis, postquam sufficienter fuerit allegatum, iustam a nobis sententiam domino auctore reportent.*] Testes autem, etc. Quod si forte Fauentini, vel alii eos, quos dictus archiepiscopus ad perhibendum testimonium veritati duxerit producendos, præsumpserint impedire: tu ipsos ab huiusmodi 67) præsumptione cessare [*mon. præu. per cens. eccl. app. rem.*] compellas. Volentes autem effrenatam multitudinem testium refrenari 68), volumus, vt 69) hinc inde quadragenarium numerum testium excedere non permittas, ita videlicet, vt, si Fauentini testium depositiones ratas habere voluerint, quæ a [*v. f. n.*] Ferrarien. 70) episcopo et abbate Pompon. 71) receptæ fuerint 72), testes ipsi computentur in 73) numero prælibato: alioquin, cum attestationes ipsæ sint clausæ, iidem testes, si necesse fuerit, iterato producantur.

63) *Rauennat.* C. R. 2. ed. ant. gloss. et c. 10. comp. cit. sed C. R. 1. et Pith *Rauen.* L. *Rauennatem.*
64) *Produceret*, C. R.
65) Ad *officium* ergo *iudicis* pertinet, in tales circumstantias, ex quibus demum depositiones testium ad articulos lucem accipiunt, inquirere, eosque de iis sollicite interrogare, vtpote cui fides sit. Itaque probabile est, ne quidem hoc tempore iudici exhibita interrogatoria a parte aduersa, verum hæc a iudice *ex officio* ad singulos articulos formata fuisse, pedetentim tamen inualuisse, vt, pro iudice subleuando, pars aduersa *interrogatoria* iudici exhiberet. Hæc obseruatio hunc præstat vsum, vt, non exhibitis iis, iudex nihilominus de necessariis circumstantiis testes interrogare debeat *ex officio*: quod alioquin eorum depositiones sint frustraneæ.
66) Vox *personis*, abest a C. H. sed L. præmittit iterum partic. *de.*
67) *Eius*, C. H.
68) Quod iubet *ius ciuile* ex constitutionibus principum, quibus licentia producendi testes seu gregem testium ad *sufficientem numerum coarctatur, vt iudices moderentur, et eum solum numerum testium, quem necessarium esse putauerint, euocari patiantur, ne effrenata potestate ad vexandos homines superflua multitudo testium protrahatur*, vt ICtus ait in *l.* 1. §. 2. *D. h. t.*
69) In cit. c. legimus loco harum dictionum: *præc. mandamus, quatenus.*
70) *Coram Fecarien.* C. H.
71) *Pomponio*, C. R. 1. sed C. R. 2. *Pomposiano*, et cit. c. habet: *Pomposianen.* In C. L. terminatio huius vocis adscripta est a manu aliena, vt legatur: *Pomposino.*
72) *Fuerunt*, C. L.
73) Partic. *in*, desideratur in cit. c.

CAP. XXXVIII.

Attestationes receptæ in summario, fidem non faciunt in plenario iudicio. Et illarum publicatione non obstante iidem, vel alii testes super eisdem capitulis recipi possunt.

IDEM *de h Nouo Fonte* 74) *et Casæ Dei abbatib.* [*in Claromonten. diœc. constitutis.*] (*ann.* 1210. *Roma in Gall.*)

Veniens ad apostolicam i sedem [*d. f.*] G. [*de Gros*] archid. Cla-

74) Abbatem *monasterii Nouem fontium* diœcesis Claromontanæ intelligit, vt *Nouem fontium et Casæ Dei abbatibus* legi debeat. De his abbatibus agit SAMARTH. *Gallia Christ. tom. II. p.* 327. *sequ. et p.* 414. *sqq.*

a *al. ita:* B. mulierem accepisset sollemniter, *etc.* b *In plur. antiqu.* nec non et antequam. c *Cap.* 9. *eod. tit. in* 3. *comp.* d *al.* Fortel. e Argentorio.

f *Quando dicatur liquere*, tradit *Abb. in v. cum olim. de verb. sign. Anton. Butr. in c. prout, de dol. et cont. gloss. in can. decernimus.* 3. *qu.* 9.
g *Cap.* 10 *eod. tit. in* 3. *comp. Ideo vero tam diligens cura in examinandis testib. est adhibenda per iudicem, ne mendacium dicant, facit Deuter.* 19. *Eleuther. Papa in c. iudicantem.* 30. *qu.* 5. *Videto Simancan. cath. Instit. tit.* 64. *num.* 10.
h *al.* Nouem font. i *C.* 11. *eod. tit. in* 3. *comp. Vid. Petr. de Benintendis decis.* 14.

remont. 75) [*nobis*] humiliter supplicauit, vt sententiam [*per v. f. n. Lemonicen. episcopum*] super decanatu Claremonten. ecclesiæ pro eo [*rationabiliter*] latam, quæ iam fuerat in parte exsequutioni mandata, faceremus in totum exsequutioni mandari. Cum autem [*dilectus f. abbas et O. Dalamas Claromonten.*] procuratores [*dil. fil.*] capituli Claremont. in nostra [*essent*] præsentia [*constituti: nobis*] proposuerunt, sententiam illam 76) contra iustitiam, et post appellationem ad nos [*legitime*] interpositam, promulgatam 77): [*et infra.*] Cumque idem archidiaconus ipsos tanquam procuratores admittere noluerit 78), vel dictis eorum aliquatenus respondere: [*dil. f.*] Parentius subdiacon. noster [*basilicæ principis apostolorum canonicus*] se ipsi 79) opposuit ex aduerso, asserens, se canonice [*fuisse*] in decanum Claremont. electum. Propter quod dictus archid. in sua petitione non erat aliquatenus audiendus: quia decanatus ipse non ad illum, sed ad se potius pertinebat. [*et infra.*] Cum igitur super his aliquandiu disceptassent: interloquuti fuimus, vt dictus P. si posset, in continenti 80) suam intentionem fundaret. Qui cum 81) [*ad suam intentionem fundandam*] super hoc 82) testes et instrumenta produxerit; [*super quibus cum vtrimque fuisset aliquamdiu disputatum; nos*] interloquendo pronuntiauimus: [*quoniam per ea, quæ fuerant ostensa, constabat,*] quod sua intererat, vt [*idem P.*] se posset opponere archid. memorato. Lite igitur inter eos, tam super electione, quam super sententia [*legitime*] contestata, quæsitum fuit ab ipso 83) archid. [*coram nobis,*] vtrum attestationes prius exhibitas in articulo supra dicto in 84) hoc iudicio vellet admittere: qui, [*præhabita deliberatione,*] respondit, quod vellet, dummodo posset, obiicere tam in personas testium, quam in dicta. Quo audito, pars aduersa respondit, quod attestationibus illis in hoc iudicio vti nolebat: cum non super principali negotio, sed super articulo incidenti fuissent, lite non contestata, receptæ. Vnde super toto negotio alios volebat testes producere vel eosdem. Pars autem respondit aduersa, quod, cum testes illi, tam super sententia, quam super electione dixissent, et eorum attestationes fuissent in iudicio publicatæ, non licebat eidem, postquam testificata didicerat, super eisdem articulis alios testes 85) producere: præsertim cum in hoc iudicio attestationibus illis vsus fuisset subdiacon. prælibatus 86). Nos igitur [*auditis, quæ fuerunt hinc inde proposita,*] iustitia pronuntiauimus exigente, quod testes essent recipiendi super toto negotio, quos vtraque pars duceret producendos. Quocirca [*d. v. per A. S.*] mandamus, quatenus, receptis testibus, et rationibus partium intellectis 87), caussam ipsam tam super principali 88) a, quam etiam 89) incidenti, [*subl. cuiusl. contrad. et app. obst.*] fine canonico terminetis, [*facientes etc. et infra.*] Quia vero, quæ in capitulo aguntur, non facile possunt, nisi per canonicos ipsos probari: volumus [*et m.*], vt 90) ad cautelam absoluatis eosdem, vt vocati ad testimonium libere valeant pro vtraque parte testari 91) b.

75) *Claromonten.* c. II. comp. cit. 3. per tot.
76) *Proponere curauerunt, quod sententia illa*, ibid.
77) *Fuerat promulgata*, ibid.
78) *Nollet*, ibid.
79) *Ei*, C. H. sed cit. c. *ipsum.*
80) Controuersia principalis erat inter archidiaconum et capitulum Claromontanæ ecclesiæ super *exsequutione* sententiæ facienda. Interueniebat PARENTIVS subdiaconus pro suo interesse, quod, quia *processus exsequutionis* motus, in continenti docere debebat, quod etiam fecit et pontifex interloquutus est, *eius interesse, vt se recte electioni opponere posset.*
81) *Demum - - produxit*, cit. c.
82) Voces: *super hoc*, desiderantur ibid.
83) Pron. *ipso*, deest in C. H.
84) Partic. *in*, abest a cit. c.
85) Vox: *alios*, a C. R. I. H. L. ed. ant. abest, et in C. R. 2. isti voci puncta sunt subiecta in signum deletionis.
86) *Pars eadem attestationibus illis vsa fuisset*, c. cit.
87) Loco vocum: *et rationibus partium intellectis*, leguntur ibid. sequentia: *instrumentis inspectis et confessionibus, et allegationibus diligenter auditis.*
88) *Super principali negotio*, C. R. I. et H.
89) Partic. *super*, repetitur in C. L. et cit. c. sed in vltimo desideratur part. *etiam.*
90) Pro partic. *vt*, habet c. cit. *quatenus.*
91) *Testificari*, C. L.

CAP. XXXIX.

Religiosi etiam ad testificandum non admittuntur absque iuramento: nisi a partibus remittatur.

IDEM *Bisuntino* 92) *archiepiscopo.* (*ann.* 1210. *Roma in Germaniam.*)

Tuis c quæstionibus [*respondemus: et infra.*] Monachi vero de suis fratribus ac conuersis, testes in caussis propriis producere absque iuramenti exhibitione non possunt: nisi forte 93) a parte 94) remittatur aduersa.

92) *Bisuntium*, C. R. 2. sed c. 12. cit. comp. habet: *Bissuntino.*
93) *Forsan*, C. H. habet cum ed. ant. C. L. interiicit, *hoc.*
94) *H. a parte*, C. R. 2.

a *In C. Barb.* negotio, quam super etiam. b *al.* testificari. c *C.* 12. *eod. tit. in* 3. *comp. vid. hic Guid. Pap.*

CAP. XL.

Delegatus necessarius in testem remouetur a iudicando, et alius subrogatur.

IDEM *Attrebaten. episcopo et* d *Dedimenen. et Vrsicampi* 95) *abbatibus.* (*ann.* 1210. *Roma in Belgium.*)

Dilecto filio Arienen. 96) e præposito nobis f innotuit exponente, quod, cum caussam, quæ inter ipsum et [*mulierem*] comitissam Flandrensem super donatione sex præbendarum sacerdotalium 97) agitatur, vobis 98), [*frater*] episcope ac [*fili*] abbas 99) Dedimenen. [*nec non*] et [*dil. f.*] Attrebaten. 100) decano duxerimus 1) committendam, idem præpositus citra litis contestationem 2) proposuit [*coram nobis*], quod testimonium [*ipsius*] decani sibi necessarium erat in caussa prædicta: cum de iure suo non nisi per ipsum et alium vnicum tantum testem, facere fidem posset. Vnde postulauit [*instanter,*] vt [*vel duo*] in caussa ipsa eo procederetur 3) excluso, vel supersederetur negotio, quousque 4) [*nos*] substitueremus 5) alium loco eius: vos autem petitionem eius [*in hoc*] admittere recusastis, quin imo post appellationem, [*quam ad nos ipse propter hæc et alia interposuit*,] a præbendarum ipsarum donatione suspendistis eundem. Ne igitur ob [*huius*] testis defectum eius 6) iustitia valeat deperire, te, [*fili*] abbas Vrsicampi, loco ipsius 7) duximus subrogandum g, [*per A. S. v.*] mandantes, quatenus, si est ita 8), [*prælibata*] suspensione præpositi relaxata, in caussa [*ipsa*] iuxta prioris mandati tenorem, ratione præuia, procedatis.

95) Lectio hæc æque vitiosa est ac C. MSCt. Etenim ad abbatem *Dunensis monasterii*, ordinis Cisterciensis hæc decretalis directa est, de quo agit MANRIQVE *in annal. Cisterc. tom. I. ad ann. MCXXXVIII. c.* 13. *p.* 356.
96) Edit. antiq. habet rectius: *Ariensi*, non *Aurien.* vt est in C. L. quia præposito Ariensi in Flandria lis erat cum Ioanna Constantinopolitana comitissa Flandrensi de collatione quarundam præbendarum.
97) *Sacerdotum*, C. L.
98) *Vobis, frater*, C. H.
99) *Ac fili abbas*, C. R. 2.
100) *Nec non Atreb.* ibid.
1) *Duximus*, c. 13. comp. cit. ed. ant. Cont. et Pith.
2) *Litem contestatam*, C. R. I. et L.
3) *In caussa illo procederetis excluso, et supersederetis negotio*, cit. c.
4) *Quoad vsque*, ibid.
5) *Substitui mandaremus*, ibid.
6) *Illius*, C. H. et L. *Præpositi memorati*, cit. c.
7) *Prænominati decani*, cit. c.
8) *Si præmissis veritas suffragatur*, ibid.

CAP. XLI.

Ne probationis copia pereat, citato aduersario, recipiuntur et publicantur testes, quos reus induxit.

IDEM INNOC. III. *iudici Sabinen.* 9) (*ann.* 1210. *Roma in Sabiniam, seu Latium.*)

Significauit h nobis [*dilectus f.*] presbyter sancti N. 10) Sabinen. diœcesis 11), quod fundatores eiusdem ecclesiæ liberam eam esse volentes, fundationis tempore se 12) in ea nihil iuris [*penitus*] retinere dixerunt. Vnde timens, ne processu temporis probationis copia valeat deperire 13), prouideri [*sibi*] super 14) hoc idem presbyter postulauit. Quocirca [*præc. tibi auctoritate*] mandamus, quatenus testes idoneos, quos ipse 15) i super hoc [*tibi*] duxerit producendos 16), examines diligenter, et eorum dicta in publica redigi 17) facias monumenta 18), denuntiando k fundatoribus ante dictis vel eorum heredibus, vt receptioni testium, si velint 19), intersint: et super denuntiatione sic facta, confici facias publicum instrumentum.

9) *Sabina*, c. 14. comp. cit. 3.
10) *Sancti Nicolai*, C. R. et cit. c.
11) *Diac. Sabin.* cit. c.
12) Pron. *se*, abest a C. H.
13) Facilius *reo*, quam *actori*, permittitur examen testium extraordinarium ad perpetuam rei memoriam: quia in eius potestate non est, quando excipere velit, sed contra quamuis actionem imminentem se mature præparare debet. De *actore* actum est supra *c.* 5. *pr. vt lite non contest.* de *reo* vero *h. c.* agitur.
14) *Prouideri sibi*, C. R. 2. H. et L.
15) *Dictus presbyter*, cit. c.
16) *Præsentandos*, C. R. H. L. et cit. c.
17) *Reduci*, cit. c.
18) *Munimenta*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
19) *Si voluerint*, cit. c.

CAP. XLII.

Si materia antiqui capituli repetitur aliquo addito, quod subiicitur necessitati probandi: possunt testes etiam antiqui publicatis attestationibus, produci.

IDEM *episc. et archidiacono Beneuen.* 20) l (*ann.* 1210. *Romæ.*)

Cum caussa 21) m, quæ 22) inter œconomum 23) monasterii sancti

20) *Vrbenetan.* C. R. sed H. *Vrbeneuentan.* L. *Vrbe vetanis*, vocibus disiunctis. Ed. ant. *Vrbeuet.* c. 2. comp. 3. de errore: *Vrbiueter.*
21) *Caussam*, C. H. vti quoque legerat C. L. in quo litteræ *m*, subiecta sunt puncta.
22) *Quæ vertitur*, C. R. 2.
23) *Inter L. canonicum*, ed. ant.

d De Dun. e Amensi. f *C.* 13. *eod. tit. in* 3. *comp. vid. Guid. Pap. hic.* g *Vid. l. litteras. per Cyn. et Bart. C. de præsumpt.* h *Cap.* 14. *eod. tit. in* 3. *compil. Vid. Bart. in auth. sed et si quis. C. de testib. et Guid. Pap.* i *In C. Barb.* quos super hoc idem presbyter duxerit præsentandos k *Vid. Lambertin. de iure patron. art.* 4. *qu.* 2. *princ.* 1. *part.* 2. *libr.* l *al.* vrbeuen. m *Cap.* 2. *tit. de empt. in* 3. *comp. Vid. Guid. Pap.*

M.

M. 24) de Monte [*Viterbien. ex parte vna ac F. et R. ciues Viterbien. ex altera super accasamentis, quondam Tornampartis et terris Densiare ac salicetis et molendino, vbi facta est Galcheria, vertebatur coram nobis, fuisset aliquamdiu ventilata: nos, intellectis rationibus vtriusque partis, attestationibus diligenter inspectis, cum constitisset nobis, monasterium ipsum in prædictarum rerum venditione vltra dimidium iusti pretii fuisse deceptum, sententiando decreuimus, vt præfati ciues aut, recepto pretio, restituerent possessiones memoratas, aut supplerent, quantum constaret legitime venditionis tempore iusto pretio defuisse.*] Cum igitur abbas et fratres eiusdem loci probare intendant 25), quanti pretii 26) venditionis tempore possessiones prædictæ fuere: [*præsentium vobis auctoritate*] mandamus, quatenus [*intra trium mensium spatium*] recipiatis 27) [*appell. rem.*] testes, quos alterutra partium super hoc 28) duxerit producendos, [*audiatis caussam et eamdem remittentes ad nos sufficienter instructam, præfigatis partibus terminum competentem, in quo nostro se conspectui repræsentent, sententiam recepturæ.*] Si vero pars monasterii ad hunc [*probandum*] articulum eosdem testes produxerit, quos ad alium 29) probandum produxit; vos nihilominus eos 30) recipere procuretis: quoniam aliud est probasse 31) deceptionis excessum, et aliud, probare 32) quantitatem valoris.

24) *Sancti Martini*, C. R. H. et L.
25) *Intendebant*, C. R. 1.
26) Ideo de *vero pretio* probatio suscipiebatur, quia quæstio erat de læsione vltra dimidium, ceu etiam liquet ex *c. 6. X. de emt. vendit.*
27) Verbum: *recipiatis*, deest in C. H. sed in cit. c. est: *recipientes.*
28) Dictiones: *super hoc*, desiderantur in cit. c.
29) *Aliud*, C. H. legit cum ed. ant.
30) Pron. *eos*, deest in C. H.
31) *Probare*, C. H. et L.
32) Verbum: *probare*, deest in C. H.

CAP. XLIII.

Recipiuntur et publicantur testes, qui interfuerunt sententiæ, vbi per scripturam de sententia non apparet.

IDEM (*ann. 1210. Romæ.*)

Albericus miles *a* nobis insinuare curauit, quod, cum olim inter ipsum, et C. mulierem Rauennaten. 33) coram capitulo Rauennaten. 34) matrimonii quæstio verteretur, tandem [*exigente iustitia*] lata fuit diuortii sententia inter eos. Postea vero dictus miles [*duas diuersis temporibus legitime sibi copulauit vxores, et filios ex eisdem suscepit,*] timens sibi et filiis, quos de legitima vxore 35) suscepit, ex eo posse 36) præiudicium generari, quod in scriptis redacta non fuit 37) sententia memorata, [*nobis humiliter*] supplicauit, vt [*super hoc paterna sibi sollicitudine præcauentes*] testes, qui sententiæ interfuere prædictæ, recipi faceremus. [*Quoniam igitur iusta petentibus fauorem nos decet beniuolum impertiri:*] ideoque 38) mandamus, quatenus testes curetis recipere ante dictos, depositiones ipsorum 39) in scripturam publicam redigi facientes 40).

33) *Et E. mulierem Rauennatem*, habet C. L. *et G. mulierem* etc. ed. ant.
34) *Rauennati*, C. L. et c. 2. comp. 4. h. t.
35) *Muliere*, C. H. sed propter antecedentia restituta, hoc commate comprehensa plane omittuntur in cit. c.
36) In cit. c. legimus: *timens ne - - - posset* etc.
37) *Fuerit*, C. R. 2.
38) *Ideoque*, in cit. c. non legitur.
39) *Eorum*, C. R. 1.
40) *Et - - - faciatis*, cit. c.

CAP. XLIV.

Publicatis attestationibus possunt produci testes super eodem articulo, vel directe contrario, qui prius fuerunt producti in iudicio summario, seu extra iudicium. H. d. secundum notabiliorem intellectum, non ponendo aliquam specialitatem in caussa matrimoniali. Et tunc expone textum in fin. ibi, in hoc casu: scilicet cum testes alias producti reproducantur. Panorm.

IDEM *Beluacensi episcopo.* (*ann. 1210. Roma in Gall.*)

Cum in tua diœcesi *b*: [*et infra.*] Vtrum autem, si accusatore idoneo comparente, per tres vel quatuor testes inter iam coniunctos parentela probaretur 41), per depositiones eorundem 42) posteriorum testium derogetur fidei vndecim vel duodecim propinquorum, qui antiquiores tempore, ac 43) præstantiores meritis ante contractum matrimonium in contrarium iurauerant 44) *c*, distinguendo personas et gradus, a quibus directe hi, de quorum copula agitur, descenderunt, an primi posterioribus præferantur, non immerito quæri posset. Quamquam autem ad aliud et ob aliud iurauerint, tam 45) illi quam isti: tamen si in 46) secundo iudicio priores personæ iuratæ deponerent illa eadem, quæ primo dixerunt, absque dubio eorum testimonia præualerent. Nec eo possent 47) prætextu repelli, quod partes testificata didicerant 48): cum talis exceptio locum non habeat in hoc casu.

41) *Probetur*, C. R. et c. 3. comp. cit.
42) Pron. *eorundem*, a C. R. 1. abest.
43) *Et*, C. H.
44) *Iurauerunt*, C. L.
45) Vox: *tam*, abest a C. H. L. ed. ant. et c. cit.
46) Partic. *in*, in c. cit. non exstat.
47) *Possunt*, C. R. 1.
48) *Didicerint*, C. R. 2. *didicerunt*, cit. c.

CAP XLV.

Excommunicari possunt, qui partem impediunt in testibus producendis. Et denuntiandi sunt testes non teneri iuramento, de veritate non dicenda. Et si consanguinei impediunt testes actoris, de veritate non dicenda: punitur reus, de cuius voluntate hoc fieri præsumitur.

IDEM (*ann. 1210. Roma in Campaniam.*)

Constitutis *d* in præsentia nostra [*v. f. n.*] archiepiscopo et [*dil. f.*] M. canonico Surrentin. 49) dum 50) ipse illum 51) de simoniæ crimine deferret: [*et infr.*] Cæterum quoniam a principio protestatus est præfatus M. [*nobilem virum S. Surrentin. german. archiepiscopi memorati, et quosdam alios*] ipsius archiepiscopi consanguineos multa 52) impedimenta per suam potentiam præstitisse, quo minus probationum copiam in nostra præsentia secum haberet 53), cum quosdam induxerint 54) ad iurandum, ne aduersus archiepiscopum aliquid dicerent, et alios minis et terroribus a testimonio perhibendo arcere nitantur. Nos 55) ex officio nostro super hoc prouidere volentes, mandamus, vt generalem feras excommunicationis sententiam *e* in omnes, qui impedimentum aliquod ipsi M. præstare præsumpserint in testibus producendis. Illos autem, quos, vt dictum est, iurasse constiterit, quod contra archiepiscopum 56) nihil dicerent, denunties iuramento huiusmodi non teneri. Si quis autem de consanguineis dicti 57) *f* archiepiscopi aliquem de testibus præsumpserit impedire; quia verisimile non videtur, vt eo inuito talia fierent, et ob hoc non caret 58) scrupulo societatis occultæ, eo, quod, si voluerit, poterit 59) prohibere; cum secundum legitimas sanctiones 60) iniquam ostendant 61) *g* se caussam fouere, et experiri debeat iudicis auctoritatem elusam, qui defensionis copiam subtrahit 62) aduersario: eundem archiepiscopum ab officio pontificali suspendas, et facias 63) [*rem. app. obst.*] manere suspensum, donec illum 64) fecerit a tali præsumptione cessare.

49) *Surin.* C. R. 1. *Suretin.* C. R. 2. *Surritin.* H. Rectius L. *Surrentin.* et c. cit. *Surrentinis.* ed. ant. *Surentin.*
50) *Cum*, C. H. sed L. *tandem dum.*
51) *Eundem M.* c. cit. omisso pron. *ipsa.*
52) *Et multa*, C. H.
53) *Habuerint*, c. cit.
54) *Inducerent*, C. R. 1.
55) *Nos igitur*, ibid.
56) *Ipsum archiepiscopum*, C. R. 2.
57) Vox: *dicti*, a C. R. H. L. ed. ant. et c. cit. abest.
58) *Carere*, c. cit.
59) *Poterit*, C. R. H. L. ed. ant. et c. cit.
60) Traditas in *l. pen. C. de postul.* quæ verba sequentia refert. Prouocat præterea pontifex in præcedentibus verbis ad rationem traditam in *c. 3. dist. LXXXVI.*
61) *Ostendat*, C. R. H. L. ed. ant. et c. cit.
62) *Subtraxit*, C. H. *Subtrahat.* L.
63) *Facies*, C. L.
64) *Illos*, C. R.

CAP. XLVI.

Qui testificata non didicit, nec renuntiauit testibus producendis, super antiquis articulis seu capitulis, testes etiam alias productos producere potest.

IDEM *Magdeburgen.* h *archiepisc. et præposit. Seburgen.* 65)
(*ann. 1210. Roma in Germaniam.*)

I. Constitutis in præsentia *i* nostra procuratore [*dil. fil. in Christo*] A. sororis nobilis viri marchionis Misnen. 66) *k* et nuntio illustris principis 67) Bohemorum 68), [*dil. fil. n. P. Sancti Marcelli presbyterum cardinalem concessimus auditorem, coram quo proposuit procurator nobilis memoratæ, quod, cum olim ea significante ad nostram audientiam peruenisset, quod prædictus princeps eam duxisset legitime in vxorem, et XIV. annis et amplius velut coniugem legitime pertractasset, et filiis et filiabus susceptis ex ea,*] Pragen. episcopus ad petitionem [*et mandatum*] eiusdem principis, ipsa volente ad ipsum accedere, vt suas coram eo 69) proponeret actiones, sed a satellitibus 70) eiusdem [*principis*] prohibita, qui ei bis vel tertio 71) prohibuerunt ingressum, post appellationem ad nos interpositam diuortii sententiam promulgauit 72):

65) Verba: *et præp. Seburgen.* a C. R. 1. absunt.
66) *Missuen.* c. 5. comp. 4. h. t.
67) *Ducis Boemorum*, C. L. et c. cit.
68) *Bœmiæ*, secundum C. H.
69) *Coram ipso*, C. R. 1.
70) *Satellitibus*, C. H. sine præpositione.
71) *Vel ter*, C. R. H. L. ed. gloss. et cit. c.
72) *Promulgasse*, cit. c.

a *Cap. 2. eod. tit. in 4. compil.* b *Cap. 3. eod. tit. in 4. comp. Vid. Guid. Pap.* c Iurauerunt.

d *Cap. 4. eod. tit. in 4. compil.* e *Per excommunicationis sententiam dubitantib. succurritur. concord. quod not. Bart. in l. quidam consulebant. ff. de re iudic.* f *Vox*, dicti, *deest.* g Ostendat. h *al.* Magdeburgen. archiepisc. et præposito Sebingenum. i *C. 5. eod. tit. in 4. comp. Vid. Guid. Pap.* k Misinen. *Vid. Annal. Misniæ 670. 104. chronic. Sclauor. 189.*

a qua ipsa 73) [*per suum capellanum intra decem dies*] fecit ad nostram præsentiam prouocari. [*et infra,*] [*Nos igitur, intellectis per cardinalem prædictum, quæ fuere hinc inde proposita, attestationes pro nobili memorata receptas, nec adprobandas duximus, nec etiam improbandas, sed eas tempore discussionis decernimus reseruari, vt tunc pro illis, vel contra illas a partibus allegetur per ap. sed. discr. v. per ap. scr. præc.*] mandamus, quatenus, partibus ad locum idoneum conuocatis, [*omni excusatione et contrad. cess. eos*] recipiatis testes, quos vel nobilis ipsa pro se, vel princeps pro parte sua, cum nondum testificata 74) didicerint 75), super processu Pragen. episcopi, vel posteriorum iudicium duxerint producendos, et nobilis ipsa pro se 76) *a*, vel testes, quos prius induxit, vel alios, si voluerit, inducere non vetetur: cum non renuntiauerit testibus producendis.

73) *Præfata nobilis*, ibid.
74) *Sententia testificata*, C. R. 1.
75) *Didicerit*, cit. c.
76) Verba: *pro se*, desiderantur in C. R. H. L. ed. ant. et cit. c.

CAP. XLVII.

Ponit concilium duodecim, sine quibus ad probandam consanguinitatem in caussa matrimoniali, non valet testimonium de auditu. H. d. summando generaliter.

IDEM *in concilio generali* b. (*ann.* 1216. *Romæ.*)

II. Licet *c* ex quadam necessitate præter communem formam olim fuerit institutum 77), in consanguinitatis et affinitatis gradibus computandis valere 78) testimonium de auditu, cum propter breuem hominum vitam testes de visu deponere non valerent, vsque ad gradum septimum computando; quia tamen pluribus exemplis et certis experimentis didicimus, ex hoc multa pericula contra legitima prouenisse coniugia; statuimus, ne super hoc recipiantur de cætero testes de auditu *d*, cum iam quartum gradum prohibitio non excedat 79); nisi forte 80) *e* personæ graues exstiterint, quibus fides sit merito adhibenda, et ante litem motam testificata didicerint ab antiquioribus quidem suis, non vtique ab vno 81); cum non sufficeret ille, si viueret, sed duobus 82) ad minus; nec ab infamibus et suspectis, sed a fide dignis et omni exceptione maioribus: cum satis videretur 83) absurdum illos admitti, quorum repellerentur auctores. Nec tamen, si vnus a pluribus, vel infames ab hominibus bonæ famæ acceperint, quod testantur, tanquam plures et 84) idonei testes debent 85) admitti; cum secundum ordinem solitum iudiciorum non sufficiat vnius testis assertio: etiamsi præsidiali 86) refulgeat 87) dignitate, et actus legitimi sint infamibus interdicti. Testes autem huiusmodi proprio iuramento firmantes, quod ad ferendum testimonium in caussa ipsa odio, [*vel*] amore, [*vel*] timore, vel commodo non procedant, personas 88) expressis nominibus, vel demonstratione, vel circumloquutione sufficienti designent, et ab vtroque latere singulos gradus clara computatione distinguant: et in suo nihilominus iuramento concludant, se accepisse a suis maioribus quod deponunt, et credere ita esse. Sed nec tales sufficiant 89), nisi iurati deponant, se vidisse personas, vel 90) [*saltem*] in 91) vno prædictorum graduum constitutas pro consanguineis se habere. Tolerabilius est enim, aliquos contra statum hominum dimittere copulatos, quam coniunctos legitime contra statuta Domini separare.

77) *Constitutum*, vt, C. H.
78) *Valeret*, C. H.
79) In hoc eodem concilio, in *c.* 8. *X. de consangu. et affin.* relato, hoc constituerat pontifex, prouidenter perspiciens, nouam computandi rationem cum gradu septimo, in quo olim plerique concluserant consanguinitatem, seruata tamen ciuili computatione, consistere non posse.
80) Part. *forte*, in c. 6. comp. 4. cit. omittitur.
81) Præp. *ab*, a C. R. H. L. et cit. c. abest.
82) *A duobus*, C. R. 1.
83) *Videatur*, ibid.
84) Copula: *et*, abest a C. H. et c. cit.
85) *Debeant*, C. R. 1.
86) *P. p. dignitate*, C. H.
87) *Præfulgeat*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
88) *Sed*, habet cit. c. pro *personas*.
89) *Sufficiunt*, C. R. 2.
90) *Vel saltem*, C. R. L. et ed. ant.
91) Partic. *in*, desideratur in cit. c.

CAP. XLVIII.

Post publicationem ad petitionem producentis, interrogari non debent testes: nisi quando dolo, vel negligentia examinatorum super omnibus capitulis interrogati non fuerunt.

HONORIVS III. *præposito Molisii Firman.* 92) *diœcesis.* (*ann.* 1220. *Roma in Vmbriam. conf. c.* 1. *h. t. comp.* 5.)

Per tuas nobis litteras *f* intimasti, quod, cum caussa, quæ super quibusdam terris vertitur inter canonicos sancti *g* Petri [*veteris*] ex vna parte, et G. sancti 93) Simonis [*Vuidonis Firman.*] ex altera, tibi fuisset 94) ab apostolica sede commissa, dictus G. tribus mensibus post testium publicationem elapsis, testes suos interrogari postulat 95) iterato: [*super quo quid agere debeas, apost. responso desideras edoceri.*] Nos igitur [*discr. tuæ breuiter*] respondemus, illum non esse super hoc de cætero audiendum: nisi forsan a principio illos interrogari super certis capitulis postulasset, idque malitiose, vel negligenter fuerit 96) prætermissum.

92) *Molisir.* C. R. 1., C. R. 2. vero: *Molosii Firman.* H. et L. *Molii*, c. 1. comp. 5. h. t. *Malisu.*

93) *Sancti*, desideratur in C. L. ed. ant. et cit. c.
94) *Fuerit*, cit. c.
95) *Postulabat*, C. H.
96) *Vel negligentia fuisset*, cit. c.

CAP. XLIX.

Testes probatorios et reprobatorios probatoriorum reprobare licet: sed reprobatorios reprobatoriorum non licet.

IDEM *Vell. Oleti* 97) *et Sacramentæ* 98) *abbatibus Palentiæ* 99) *et Segobiens.* 100) *diœces.* [*et R. archidiacono Oxon.*] (*ann.* 1223. *Roma in Hisp. conf. c.* 2. *comp. cit.*)

III. Licet *h* dilectus f. n. L. tituli sanctæ crucis presbyter cardinalis, quem procuratoribus [*ven. fr. n.*] Burgien. 1) episcopi, et clericorum sanctæ Mariæ de Castro Soret. 2) dedimus auditorem, ea, quæ procuratores ipsi proponere voluerunt, audierit diligenter; quia tamen procurator dicti 3) episcopi contra personas testium productorum in principali adhuc se velle dicere *i* proponebat; [*protestans nihilominus attestationes alterius partis, quæ nunc vacante sede Burgensi dicuntur receptæ fuisse, certis de caussis nullius esse momenti: cum lis per vos non potuerit terminari, licet pars altera sententiam cum instantia postularet. Illam igitur ad vos de consensu partium remittentes, d. v.*] mandamus, quatenus 4) recipiatis testes, quos contra personas 5) productorum super principali negotio partes duxerint producendos. Quos si rursus pars altera vel vtraque voluerit reprobare; contra illos probationes admittere procuretis, ita 6), quod vltra non liceat partibus ad reprobationem testium adspirare: ne, si producendi quartos contra tertios, et sic deinceps, partibus licentia tribuatur, negotium [*protelatum iam diu*] diutius protelari contingat.

97) Vera inscriptio est: *Vallis Oleti et sacræ Meniæ abbat.* obseruante CIRONIO *ad* 5. *compil.* prout etiam C. R. 2. cum c. 2. comp. cit. edit. gloss. et antiqu. habent. Tenorem huius c. refert etiam MANRIQVE *in Annal. Cisterc. tom. IV. ad ann. MCCXXIII. c.* 1. *n.* 12. *p.* 242. *in f.* obseruatque, pro *Castro de Soret.* in textu legendum esse: *castro Geriz.*
98) *Sacrament.* C. R. 2. sed L. in voce geminat *m*, *Sacrammeniæ*, c. cit. habet: *Sacræ Meniæ.*
99) *Palentinæ*, C. H. L. ed. ant. et gloss. sed C. R. 2. *Palerat.* in C. R. 1. desideratur hoc vocabulum.
100) *Segobin.* C. R. 2. sed in C. R. 1. hæc vox non habetur.
1) *Burgen.* C. R. L. ed. gloss. et c. cit. *Frangen.* H.
2) *Serri*, C. R. 2. sed C. R. 1. *Serim.* cit. c. *Sorit.*
3) *Burgen.* cit. c.
4) *Quod*, est ibid.
5) *Personas testium*, C. H.
6) *Illa tamen*, C. R. 1.

CAP. L.

Attestationes receptæ per arbitrum, fidem faciunt in iudicio, si testes mortui sunt: si viuunt, est in optione illius, contra quem testes producti sunt, an velit attestationes recipere, an testes de nouo deponere. Et adde: *etiamsi attestationes publicatæ sunt.* Et hoc vltimum non est in l. fin. C. eod. vbi ponitur casus huius decret.

IDEM *præposito et magistro G. et R.* 7) *Laudun.* 8) k *canonicis* [*Remensibus.*] (*ann.* 1220. *Roma in Gall. c.* 3. *comp. cit.* 5.)

Præsentata *l* nobis [*Garaudi.*] Suesson. 9) archidiac. petitio continebat, quod, cum inter quondam R. prædecessorem suum ex vna parte, et capitulum sancti Petri Suesson. 10) ex altera, super iurisdictione, quam idem archidiaconus se in dicta ecclesia ratione archidiaconatus proponebat habere, quæstio verteretur, tandem [*de virorum bonorum consilio Bernardum*] cancellarium Parisien. et magistros R. 11) Remen. et P. 12) Briton. canonicos 13) *m* super hoc arbitros elegerunt. Qui cum, suscepto arbitrio, adeo in [*prædicto*] negotio processissent, quod productis testibus et depositionibus publicatis [*eorum*] receptisque allegationibus vtrorumque, et actis omnibus redactis in scriptis, sigillorum 14) suorum impressione signatis, arbitrium proferre deberent: [*eisdem diffe-*

7) *G. et T.* habet C. L. sed in c. 3. comp. cit. 5. habentur ipsa nomina, scil. *Galfrido et Ricardo.*
8) *London.* legitur in ed. ant. *de Lauduno*, in cit. c.
9) *Suessionen.* C. H. et c. cit. *Suesion.* L. habet cum ed. Cont.
10) *Suessionen.* C. H. *Suesien.* L.
11) *Magistrum R. Ram*, C. L. sed pro *R.* cit. c. legit: *Radulphum.*
12) *Et Petrum*, legimus in cit. c.
13) *Clericos*, C. R. H. ed. ant. et cit. c.
14) In c. cit. ipsa verborum series ita se habet: *allegationibus, vtrorumque actis omnibus redactis in scriptis et sigillorum* etc.

a *Hæc duo verba*, pro se, *desunt in antiqu. exemplar.* b Lateranen. *sub Innoc. III. c.* 52. c *Cap.* 6. *eod. tit. in* 4. *compil. et declara hanc constitutionem, vt per Dominicum, in can. priscis. dist.* 55. *vid. Guid. Pap.* d *Vid. l. ad testium. C. eodem. l. in summa. ff. de aqu. pl. arc.* e *Dictio*, forte, *deest in concil. habetur tamen in Greg. compil.* f *Vid. Paul. de Castr. conc.* 369. *in cap. in casu, de quo quæritur. et Ioann. Andr. in cap. cum caussam, quæ inter supr. fed. quem sequitur Alex. Conf.* 104. *in c. circa primum. vol.* 5.

g *Dictio*, sancti, *deest in omnibus manuscr.* h *An hæc decret. habeat locum in caussa summaria, vid. per Butrium, in c. veniens.* 2. *supr. eod.* i Producere. *alit.* proponere. k *al.* London. l *Vid. Innoc. in c. ex parte. supr. de arbitr.* m Clericos, *in antiquis cod.*

rentibus

rentibus pro suæ libito voluntatis,] vnus ipsorum viam 15) [*fuit*] vniuersæ carnis ingressus, et alius *a* [*est*] in archiepiscopum Ebredun. 16) *b* assumptus, qui distat 17) per duodecim diætas et amplius ab eisdem. Vnde cum prædicto R. solo minime arbitrari valente, videatur 18) arbitrium exspirasse: [*nobis humiliter supplicauit, vt viris discretis, qui secundum arbitrii acta prædicti ad decisionem caussæ procedere debeant, scribere dignaremur. Ideoque*] discret. vestræ 19) mandamus, quatenus 20) [*si ita est*] caussam [*ipsam*] iuxta huiusmodi acta, [*sublato appellationis obstaculo*] fine debito terminetis: optione [*tamen eidem*] capitulo [*secundum sanctiones legitimas*] reseruata 21), vt vel recipiat 22) depositiones eorum, qui supersunt productorum testium contra eos, vel eas 23) respuentes consentiant, vt iidem testes admittantur iterum, saluo [*tamen*] iure, quod in vtroque casu eidem capitulo competit, tam in personas testium, quam in dicta.

15) *Viam fuit*, C. R. H. L. ed. ant. et Gonz.
16) *Eburdin.* C. R. *Ebrunen.* Pith.
17) *Distabat*, C. R. 1.
18) *Videretur*, C. L.
19) Verba: *discret. vestræ*, desunt in C. H.
20) *Quod*, cit. c.
21) Ex legitimis sanctionibus hoc didicit pontifex relatis in *l. vlt. C. de test. et l. pen. C. de recept. arbitr.* Valent enim acta coram arbitris gesta inter litigantes ex consensu in ordinario iudicio producta; non æque contra tertium: quia non æque fidem publicam habent, vti iudicialia acta.
22) *Recipiant*, C. R. L. ed. ant. Gonz. et cit. c.
23) *Easdem*, cit. c.

CAP. LI.

Non creditur testi etiam religioso, qui sine iuramento deponit.

IDEM HONOR. III. *Pennen.* 24) *episcopo* c. (*ann.* 1220. *Roma in Marsiam. c. 4. comp. cit. 5.*)

Nuper nobis *d* A. presbytero supplicante innotuit 25), vt, cum ipse ordinem fratrum minorum caussa probationis *intra annum* 26) intrasset, [*ac exinde, nulla facta professione, intra annum exiisset, super hoc prouidere misericorditer dignaremur, nos tibi dedimus in mandatis, vt, si res taliter se haberet, denuntiares ipsum ad regularem obseruantiam non teneri. Dicto ergo presbytero et fratre Ioanne in partibus tuis minorum fratrum custode cum quibusdam aliis propter hoc in tua præsentia constitutis, dictus*] custos ad probandum, quod idem presbyter professionem fecisset 27), quosdam ordinis sui testes induxit, qui deposuerunt super hoc, contradicente dicto presbytero, non iurati. [*Vnde præfatus presbyter asserebat, eorum testimonium nullum esse, prædicto replicante custode, quod secundum sui ordinis regulam iurare non poterant, nec debebant, sed eorum verbis simplicibus in huiusmodi standum erat: quare nobis humiliter supplicasti, vt, quid agendum sit tibi, te redderemus nostris litteris certiorem. Nos ergo tuæ f. breuiter,*] respondemus, quod nullius testimonio, quantumcumque religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in alterius præiudicium debet credi.

24) *Parisien.* C. R. 1. sed H. *Parien.* L. *Penestrino*, denique c. 4. comp. c. 5. *Parmensi* legit; frustra: quum hic intelligenda sit vrbs *Penna*, gaudens præsule suffraganeo Theatini archiepiscopi in regno Neapolit. CIRON. *ad h. c.* teste, quæ lectio etiam firmatur ex C. R. 2. ed. ant. et Cont. quæ habent: *Penn.*
25) Vox: *innotuit*, a C. R. 1. H. L. et cit. c. abest, et in C. R. 2. est addita recentiori manu.
26) Verba *intra annum*, a C. R. H. L. ed. ant. gloss. Pith. et cit. c. absunt.
27) *Perfecisset*, cit. c.

CAP. LII.

Diligenter et sigillatim examinandi sunt testes. Supple: *etiamsi agitur de vita et miraculis alicuius canonizandi.* Abbas.

IDEM *Corisoton.* 28) *e et Treecoren. episcopis*, [*et abbati S. Crucis, Camparell. Corosopit. diœces.*] (*ann.* 1220. *Rom. in Gall. c. 5. comp. cit.*]

Venerabili fratre nostro *f* episcopo et [*dilectis filiis*] capitulo Corisopiton. ac vniuersis abbatibus apud Cistercien. 29) *g*, in generali capitulo 30) congregatis, [*multisque episcopis aliis et religiosis, vna cum abbate et conuentu S. Mauritii monasterii Cisterciens. ordinis Corosopiten. diœces. olim nobis insinuantibus, piæ mem. Mauritium abbatem præfati monasterii diuino munere claris coruscare miraculis, adeo, vt monasterium ipsum quadam vsurpatione vsum, seu potius quadam anticipatione futuri nominis ab eius nomine sortiatur, et humiliter supplicantibus, vt ipsum annumerari sanctorum catalogo faceremus, quia, quod populus deuota præsumptione, vt, sicut diximus, nunc vsurpat, seu etiam diuino instinctu anticipat, illum appellando sanctum, et absque auct. apostol. sed. venerando, rite tandem iussione apostolica faciat, ad gloriam Christi et nominis Christiani, nos eorum deuotis precibus, in quantum decuit, annuentes, ven. fr. n. episcopo Leon. et dil. fil. abbati, S. Gigalcei de Landenenech Corosopiten. diœcesl. per nostras dedimus litteras in mandatis, vt inquirerent super dicti viri vita et miraculis diligentissime veritatem, et eam nobis fideliter intimarent, vt, ea plene comperta, pro supplicantium desiderio plenius annuere valeremus. Iidem autem episcopus et abbas quandam nobis paginam transmiserunt, propriorum sigillorum appensione munitam, in qua multa quædam et magna miracula continentur facta, vt dicitur a Domino, meritis dicti viri; quæ licet probata per testes iuratos et nominatos in ipsa pagina innuantur: non tamen apparet per paginam sæpe dictam, quod ipsos testes examinauerint sigillatim, et quod eos super his, de quibus testificati fuerunt, ac circumstantiis, cum ea interrogauerint diligentia, quæ solet et debet in testium receptionibus adhiberi. Vnde licet humana deuotio prompto debeat affectu honorare, quos dignatio diuinæ benignitatis honorat: tutius tamen esse censuimus hoc differre negotium, quam in eo sententiam minus considerate proferre. Nolentes autem deesse supernæ gratiæ muneri, sed adesse,*] discret. vestræ mandamus, quatenus testes, quos abbas et monachi S. Mauriii 31) *h* Cisterciens. ordinis super vita et miraculis piæ memoriæ M. 32) abbatis monasterii supradicti duxerint producendos, examinare sigillatim 33) curetis, cum ea diligentia, quæ solet et debet in *i* receptione 34) testium adhiberi.

28) *Crisopiten.* C. R. 1. sed C. R. 2. ed. ant. et gloss. *Corisopiten.* per totum. L. *Corisipiten. et Trechoren.* H. *Corisopoten. et Trethoren.* c. 5. comp. cit. 5. *Corosopit.* ed. Cont. *Corisopoton.* per totum. *Corosopitum* est ciuitas Britanniæ minoris.
29) *Cistercium*, C. H. L. et cit. c.
30) *Concilio*, C. R. 1. et L.
31) *Monachi monasterii S. Mart.* C. R. habent cum L. sed cit. c. *monachi dicti loci super vita et miraculis dicti viri duxerint* etc.
32) C. R. 1. habet *H.* In L. hoc loco nulla exstat littera.
33) *Prudenter*, est in cit. c. In reliquis denique hoc c. mire differt sequenti modo: *ac diligenter, vt moris est interrogare curetis, et depositiones eorum sub sigillis vestris inclusas fideliter transmittatis, vt in ipso negotio cum diligentia et maturitate debita procedamus.*
34) *Receptionibus*, C. R. H. et L.

CAP. LIII.

Iterum examinandus est testis, qui obscure deposuit. Supple tu: *ex iudicis officio.*

GREGORIVS IX. (*ann.* 1230. *Romæ.*)

Cum clamor *k* validus contra Acherontinen. 35) episcopum 36) super simonia et aliis criminibus a adscendisset: Melsiten. 37) et Ruben. 38) episcopis dedimus in mandatis, vt super his diligenter veritatem inquirerent. [*et infra.*] Verum quia apertis attestationibus L. et G. super simonia ita deposuere confuse, quod ex dictis eorum non potest veritas declarari: mandamus, quatenus examinetis eos iterum diligenter, et tam eorum, quam aliorum 39), quos receperitis testificata, sub sigillis vestris nobis fideliter referatis 40).

35) *Achruntinum*, C. R. 1. sed C. R. 2. *Claremontinum*, L. *Acherotinum*, et ed. ant. *Archerotin.*
36) *Archiepiscopum*, C. R. H. L. et ed. gloss.
37) *Metiten.* ed. ant.
38) *Rubin.* C. R. 1.
39) *Illorum*, ed. ant.
40) *Remittatis*, C. R. 1.

CAP. LIV.

Perseuerans in crimine, etiam in ciuili repellitur a testimonio: emendatus vero, non infamis, admittitur in ciuili, et etiam criminali mota ciuiliter. Fallit in periuro, qui in criminali repellitur.

IDEM.

Testimonium *l* eius, cui ab aduersa parte opponitur crimen, merito reprobatur in criminali caussa, siue ciuili, si in ipso crimine perseueret 41). Si vero sit de crimine emendatus, et eum non comitetur 42) infamia: non est in caussa ciuili, vel etiam cum de crimine ciuiliter agitur, præterquam pro reatu periurii, repellendus. In criminali autem, si in alio iudicio instituta accusatione contra ipsum, de crimine conuictus exstitit, vel confessus, vel si nunc 43) per exceptionem exinde conuincatur, aut grauata sit eius opinio, pro eo, quod quandoque fuit 44) tali modo repulsus, quamuis in hoc casu non excluderetur in caussa ciuili, potest a testimonio, licet egerit pœnitentiam, remoueri.

41) *Perseuerat*, C. R. H. et L.
42) *Comitatur*, C. H.
43) Part. *si*, a C. R. H. et L. abest. Ed. ant. legit: *si*, et omittit *nunc.*
44) *Fuerit*, C. R. 2.

CAP. LV.

Quarta productio non est danda sine sollemnitate legali, de qua hic.

IDEM.

Vltra tertiam productionem non debent testes vlterius 45) produci in caussam *m*; nisi præstito ab eo, qui hoc postulat, iuramento, quod neque per se, neque per alium testificata subtraxerit, vel fuerit per-

45) Vox *vlterius*, a C. R. H. et ed. gloss. abest.

---

a Alter. b Ebrudun. *al.* Ebreden. c Murien. *al.* Penn. *al.* Moriensi vel Remensi. d *Vid. Guid. Pap. et de materia, quod non credatur testi, nisi iurato, vid. Felinum in c. litteris. De præs. et Dec. cons.* 91. *et cons.* 120. e Crisopon. et Corisopoton. f *Vid. Chass. in catal. glor. mund. p. 3. cons. 47. 49. et 50.* g Cistertium.

h *In C. Barb.* monachi monasterii S. Maur. Cisterc. etc. i Receptionibus. k *Vid. Archid. in c. vt officium. §. verum. De hæret. libr. 6. et Eymer. in direct. Inquisitor. part. 3. qu. 62. et quæ ibi dixi l. 3. adnotat. schol.* 119. l *Vid. Alb. tract. de statutis. p. 4. qu. 71. et 72. et plene per archid. in c. paruuli, 22. qu. 5. Huc refer. Burch. l. 1. decr. c. 164.* m *Vid. auth. qui semel. C. de probat.*

cuncta-

cunctatus 46); nec per dolum, aut artem aliquam quartam productionem expoicat: sed quia, quos desiderat de nouo producere, prius habere nequiuit 47).

46) *Percontatus*, C. H. et ed. ant. rectius.
47) Ita IVSTINIANVS disposuit in *Nov.* 90. c. 4. et inde desumta *auth. at qui semel. C. de probat.* quæ inde simpliciter reguftauit GREGORIVS IX.

CAP. LVI.

Accusatus criminaliter non admittitur in testem contra alium in caussa criminali, sua accusatione pendente, nisi in exceptis criminibus.

IDEM.

Non debet *a* quis in criminibus, nisi forsan in exceptis 48), ad testificandum admitti, pendente accusatione de crimine contra ipsum: cum etiam accusati, nisi prius se probauerint innocentes, ab accusatione ac susceptione ordinum repellantur. †)

48) *Forsitan exceptis*, C. L.

†) Codex R. 2. Decretalium in fine tit. de testibus, etc. habet insuper sequentia: Idem [scil. GREGORIVS IX.]

Mediatores, per quos scelus simoniæ plerumque committitur, ad testimonium sceleris eiusdem auctores, in detestationem tanti criminis admittuntur, si non agatur criminaliter, sed ciuiliter, et emolumentum inde fuerint prosequuti.

TITVLVS XXI.

DE TESTIBVS COGENDIS, VEL NON 49).

CAP. I.

In caussa ciuili monendi et inducendi testes sunt ad testificandum: et, si se subtrahant odio, gratia, etc. compelluntur.

ALEXANDER III. *Papiensi* 50) *electo.* (*ann.* 1170. *Roma in Insubriam.*)

Caussam *b* matrimonii, quæ inter M. mulierem et filium R. 51) [*Canis*] vertitur, [*ab examine tuo ad audientiam nostram appellatione perlatam*] commisimus iudicibus 52) terminandam. Ideoque 53) [*f. t. per A. S.*] mandamus, quatenus testes ab alterutra partium in suæ assertionis testimonium inuocatos, ne veritatem occultent, diligentius moneas et inducas. Si autem [*videris, quod*] odio, vel gratia, vel timore se subtrahant: [*ne veritas occultetur,*] eos ad ferendum 54) testimonium coram præfatis iudicibus 55), vel eorum 56) *c* nuntio, quem ad hoc miserint, ecclesiastica districtione compellas.

49) Verba: *vel non*, absunt ab vtroque Codice R. H. L. comp. 2. et 5.
50) *Papa*, c. 2. comp. 1. h. t.
51) *Quæ inter neptem Em. de Syderio et filium* etc. ibid.
52) Loco vocis *iudicibus*, legimus ibidem: *venerabilibus fratribus nostris, Terdonen. et Asten. episcopis.*
53) *Inde est, quod*, ibid.
54) *Ad perhibendum*, C. R. 1. *ad deferendum*, H.
55) *Prædictis episcopis*, cit. c.
56) Pron. *eorum*, C. H. L. et cit. c. omittunt.

CAP. II.

Vbi testimonium est necessarium: compellendi sunt testes ad illud ferendum, etiam per suspensionis, excommunicationis et depositionis sententiam.

IDEM *presbyteris Pontiæ* 57). (*ann.* 1170. *Roma in Latium.*)

Cum super caussa *d*, quæ vertitur inter [*venerabilem fratrem nostrum*] Prænestinen. 58) episcopum et [*dilectum filium*] Subl. 59) abbatem, sit testimonium vestrum necessarium: [*ne contrarium veritati contingat, præsentium auctoritate vobis*] mandamus 60), quatenus [*quarta feria proxime sequentis hebdomadæ*] perhibituri, testimonium veritati, [*omni occ. et app. cess.*] apostolico vos conspectui præsentetis. Si vero [*tunc*] non veneritis; sciatis vos ab officio et beneficio ecclesiastico apostolica auctoritate suspensos: et, si nec sic veneritis, excommunicationis sententiam et depositionis poteritis formidare.

57) In collect. *Alex. III.* infra *in append. tit.* 49. *c.* 1. *p.* 213. allata legitur: *presbyteris Pontii et Assisii.* qua lectione etiam vtitur *edit.* CONT. cum *c.* 3. *comp.* 1. *h. t.* Verum recte obseruat GONZAL. *ad h. c.* legendum esse *Potentiæ* et *Assisii. Potentia* enim est ciuitas Italiæ in agro Piceno, et *Assisium* oppidum Vmbriæ prope Perusiam.
58) *Penestrinum*, C. L. sed *Prænestinum*, cit. c.
59) *Sublacen.* C. R. 2. et cit. c. *Subil.* H.
60) *Præcipimus*, cit. c.

CAP. III.

Testis, qui timore aduersæ partis se subtrahit, testificari compellitur: adde: *etiam in criminali*, secundum communem intellectum, et sic aliquid additur ad c. 1. supr. eod. et c. dilectorum. infr. eod.

IDEM *Genuensi* 61) *e archiepiscopo* 62). (*ann.* 1120. *Roma in Liguriam.*)

Super *f* eo [*vero, quod certificari desideras, an, cum aliquis de aliquo facto manifesto ante iudicem conuenitur, hi, qui facto interfuerunt, cogendi sint ad ferendum testimonium veritati,*] consult. t. t. respond. 63) quod, si factum est notorium 64), non eget testium depositionibus declarari: cum talia 65) [*sicut tua non ignorat discretio,*] probationem vel ordinem iudiciarium non requirant. Verum si non est notorium, et is, qui conuenitur, factum negauerit; testes, qui interfuerunt 66) facto, [*de consuetudine Romanæ ecclesiæ*] monendi sunt, non cogendi ad ferendum testimonium veritati; nisi forte timore aduersæ partis constiterit 67) iudici, eos 68) a ferendo testimonio reuocari: licet ad hoc [*forte*] passim possint *g* de iuris humani rigore compelli.

61) *Ianuen.* C. R. H. L. ed. ant. et Cont.
62) *Episcopo*, c. 4. comp. 1. cit.
63) *Prudentiæ tuæ volumus innotescere*, ibid.
64) *Manifestum*, ibid. per totum.
65) Loco vocis: *talia*, ibid. legimus: *manifesta, sicut tua non ignorat discretio.*
66) *Interfuerint*, C. R. et L.
67) *Constaret*, cit. c.
68) Pronom. *eos*, desideratur ibid.

CAP. IV.

Compelluntur testes etiam in criminali, quos accusatus malitiose accusatori subtraxit. Hoc dicit, secundum verum et communem intellectum. Abbas.

IDEM. (*ann.* 1170. *Romæ.*)

Peruenit ad audientiam *h* nostram, quod, cum I. 69) Prior 70) sancti Laurentii coram te fuisset de simoniæ et adulterii crimine 71) accusatus, quendam, qui contra eum ducendus erat in testimonium, [*induxit et*] iuramento adstrinxit, vt non deponeret 72) contra ipsum. [*Ideoque dubitas, qualiter aduersus reum sit procedendum, vel si testis supradictus est cogendus ad veritatis assertionem.*] Nos igitur attendentes, quod nemo debet aduersario instrumenta, quorum appellatione testes 73) continentur, subtrahere, et quod tam ille, qui surripit instrumenta, quam qui aduersario parem *i* aduocationis, [*seu defensionis,*] copiam 74) subtrahit 75), iniquam ostendit a se litem foueri, et experiri debet in se iudicis auctoritatem elusam, [*præsentium auctoritate tibi taliter*] respondemus ad detegendum tantæ fraudis et calliditatis commentum, ipsum testem merito esse 76) compellendum 77).

69) *L.* habetur in c. 1. comp. 2. de præsumt.
70) Vox: *prior*, a C. R. H. et L. abest.
71) *Vitio*, C. R. 1.
72) *Testimonium nequaquam perhiberet*, cit. c.
73) *Etiam testes*, C. H.
74) *Aduocationis seu defensionis*, C. R. L. et ed. ant. sed H. *aduersæ parti aduocationis seu defensionis copiam subtrahit.*
75) *Subtrahat*, C. L.
76) Verbum: *esse*, deest in C. H. L. et ed. ant.
77) In cit. c. verba ipsa ita sonant: *respondemus, quatenus, si res ita se habet, aduersus prædictum reum ita procedas, quemadmodum eras processurus, si testis præfatus fuisset in caussa productus, et ad detegendum quoque tantæ fraudis et calliditatis commercium, ipsum testem ad perhibendam rei veritatem, omni app. rem. nostra fretus auctoritate compellas: his quoque cessantibus, siue de adulterii crimine, siue simoniæ accusatum reum esse, euidenti ratione constiterit, districtionem in eum canonicam exerceas, omni app. remota.*

CAP. V.

Si res aliter probari non potest: etiam in caussa criminali compellendi sunt testes. H. d. secundum lecturam notabiliorem.

CLEMENS III. *Segobiensi* 78) *episcopo* k. (*ann.* 1189.)

II. Peruenit *l* ad nos, quod, cum 79) [*in episcopatu tuo contingit, vt*] a laicis 80) enormis et intolerabilis iniuria clerico 81) multis 82) adstantibus et videntibus inferatur, [*et ob hoc*] iniuriantes in caussam tracti negant, se tantum facinus commisisse. Et cum læsus eorum testimonio, qui præsentes exstiterant, [*et viderant*] hoc probare desideret 83): illi 84) [*tamen, licet veritatem cognouerint,*] nolunt 85) veritati testimonium perhibere. [*Sicque fit, quod ecclesiastica institia deperit, et ordo clericalis vilescit.* et infra. *Quia super his tua nos duxit t. f. consulendos:*] consul. t. t. r. quod hi, qui de rebus ecclesiasticis testificari recusant 86), si aliter veritas nequiuerit elici, [*et*] ad illud 87) sunt per censuram ecclesiasticam compellendi, [*et, si forte clerici passi iniuriam veritatem aliquorum testimonio probare nequiuerint, licet iuxta rigorem canonum vnius testimonio non sit standum, iuxta consuetudinem*

78) Propius ad veram lectionem accessit *c.* 1. *comp.* 2. *h. t.* vbi legitur: *Segon.* Clarissime enim euicit ex prototypo archiui ecclesiæ Seguntinæ, MANRIQVIVS *tom. III. annal. Cisterc. ad ann. MCLXXXIX. c.* 3. *n.* 7. *sqq. p.* 223. legendum esse: *Seguntino episcopo*, vnde ipsemet integram decretalem retulit, et ex eo repetiit GONZALEZ.
79) Partic. *cum*, non est in cit. c.
80) *A laico*, legimus ibid.
81) *Clericis*, C. H.
82) *Coram multis*, C. R. 2.
83) Loco vocis *hoc*, in cit. c. legimus: *illam sibi iniuriam*, et pro *desideret*, ibid. habetur: *desiderat.*
84) *Ipsi*, legitur ibid.
85) *Contemnunt*, ibid.
86) *Nolunt testimonium perhibere*, ibid.
87) *Ad id*, C. R. 2.

a *Vid. Burch. libr.* 1. *decr. c.* 164. b *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp. Vid. Guid. Pap. hic.* c *Dictio*, eorum, *deest in vetust.* d *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. sub Alex. III. part.* 8. *c.* 1. e *al.* Ianuens. ariit. Ian. episc. f *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil. et c.* 7. *part.* 8. *post concil. Later. sub Alex. III.*

g *Dictio*, de, *deest in vetustioribus.* h *Cap.* 1. *de præsumpt. in* 2. *compilat.* i Parem aduocationis seu defensionis copiam *al.* partem. k Seboien. *al.* Goboien. l *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compilation. Vid. Iul. Clar. in pract. crimin. §. Imp. quæst.* 24.

tamen

tamen Romanæ eccleſiæ propter reuerentiam ordinis clericalis, ipſorum iuramento fidem volumus adhiberi.]

CAP. VI.

Super conſanguinitate probanda cogendi ſunt teſtes. Ita communiter ſummatur. Sed Panorm. non placet hoc ſummarium, et ideo ſummat, ſicut c. 1. ſupra eod.

IDEM. 88)

Cæterum, quod ſuper *a* conſanguinitate cogendus ſit teſtis perhibere teſtimonium veritati, non dubitatur a nobis; cum id tam ius ſcriptum approbet, quam conſuetudo actibus vtentium approbata *b*: [*vt*,] ſi ipſum conſtiterit odio, vel gratia, veritatem ſupprimere, aut timore, [*cogendus ſit, vt quod verum eſt, penitus fateatur.*]

88) Aliquoties iam obſeruatum eſt, CLEMENTEM III. ſæpe eum COELESTINO III. permixtum fuiſſe, quod etiam hic factum videtur. Docet *c. 2. compil. 2. h. t.* præſentem textum eſſe partem *c. 6. X. de offic. iud. ord.* quod COELESTINO III. debetur, et argumentum connexum continet.

CAP. VII.

Teſtis ſynodalis, qui coram ordinario ſuper matrimonio depoſuit, non compellitur iurare ſuper eo coram delegato; hoc primo. *Propter ſuperuenientem infamiam, a teſtimonio repellitur*; hoc ſecundo. *Poteſt tamen, ſi errauit, in continenti, non ex interuallo, dictum ſuum corrigere.* Hoc tertio.

COELESTINVS III. (*ann.* 1195.)

Præterea ſi teſtes *c* publici, quos tua ciuitas nuncupat ſynodales 88*), ſuper cauſſa 89) matrimonii coram te, vel tuo capitulo ſemel teſtimonium reddiderint 90); non debent compelli, vt in præſentia alicuius delegati iudicis ſuper eadem cauſſa iterato præbeant iuramentum; dummodo aliter fiat fides iudici delegato: niſi forte articulus nouæ quæſtionis emergat. Huiuſmodi *d* vero teſtes publico iure 91) poſſunt propter infamiam a perhibendo teſtimonio remoueri, ſi eam, poſtquam in communi 92) recepti fuerant 93), contigerit [*publice*] contraxiſſe. Quorum teſtimonia, ſi quandoque non [*tamen*] ſtudioſe, ſed in [*ipſo*] proferendo errauerint, et ſe in continenti correxerint, reprobari non debent: ſecus autem erit, ſi correctioni ſuæ interpoſuerint interuallum.

88*) Quod in ſynodis euocati, et iuramento ab epiſcopo conſtricti manifeſtarent ea, de quibus interrogabantur. Formulam iuramenti ſiſtit REGINO *libr. II. de diſcipl. eccl. ab init.*, cum GRATIANO in *c. 7. C. XXXV. q. 6.* Ab his ortum traxerunt denuntiatores publici, ab epiſcopo electi, vt per annum ſollicite inquirerent in delicta, eaque in ſynodo ad epiſcopum deferrent, quorum facit mentionem INNOCENTIVS III. *in c. 25. X. de accuſ.* Atque hi etiam eos denuntiabant, qui in gradu prohibito nuptias contraxerant contra ſtatuta ſynodalia, quos indigitaſſe videtur COELESTINVS III. in *h. c.*

89) *Super cauſſam*, C. L.

90) *Reddiderunt*, C. R. 2. legit cum L.

91) *Teſtes publici iure*, C. R. H. L. et c. 3. comp. 2. h. t.

92) *In communione*, C. H.

93) *Fuerint*, C. R. L. et cit. c.

CAP. VIII.

Cum de fama vel vitio falſitatis inquiritur: cogendi ſunt teſtes. Hoc dicit, ſecundum Ioan. Andr. ſed ſecundum Panorm. nimis reſtringit textum.

INNOCENTIVS III. *priori ſancti Fridiani* 94), *et magiſtro P.* 95) *canonico Piſano* 96). (*ann.* 1206.)

Super his 97) *e*: [*et infra.*] Cæterum volumus et [*præc. vobis auctoritate*] mandamus, vt ſuper inquiſitionis articulis, tam de fama electi, quam litteris 98) contra eum ſub nomine longe maioris et ſanioris partis capituli deſtinatis, cogatis teſtes, qui nominati fuerint 99), perhibere teſtimonium veritati.

94) *Frigidiani*, C. H.

95) *Magiſtro H.* C. R. 1. ſed c. 3. comp. 3. de accuſ. et C. R. 2. *magiſtro B.* H. et L. *magiſtro G.*

96) *Canonico Paduano*, C. H.

97) *Super iis*, cit. c. Quæ vero hic deſiderantur, infra *c. 16. de accuſationibus et c. 8. de pœnis* traduntur: quippe quæ ipſa capitulo noſtro in compil. cit. præmittuntur.

98) *De litteris*, C. R. 1.

99) *Sunt*, ibid.

CAP. IX.

Teſtes, qui ſe ſubtrahunt, etiam in criminali cogendi ſunt.

IDEM *archidiacono* 100) *Mediolanenſi.* (*ann. 1206. Roma in Inſubriam. conf. c. 1. comp. 4. de teſtibus.*)

Cum contra magiſtrum R. 1) [*de Aca Mariana Nouarien. diœceſis*] ſuper eo, quod dicitur a ſede apoſt. 2) falſas litteras reportaſſe 3), ac per ſe vel per procuratorem fuiſſe vſum eiſdem 4), tibi direxerimus 5) ſcripta noſtra: poſtulaſti per ſedis apoſtol. oraculum edoceri, vtrum ſuper præfato vitio falſitatis teſtes compellere debeas nominatos. Nos igitur *f* [*f. t. breuiter*] reſpondemus, quod, teſtes prædicti 6), ſi ſe gratia, odio vel timore 6*) ſubtraxerint, per cenſ. eccl. debes 7), appellat. remota, compellere veritati teſtimonium perhibere *g*.

100) *Archiepiſcopo*, C. R. 1. H. et L.

1) *Rodulphum*, c. 1. comp. 4. de teſtibus.

2) Verba: *a ſede apoſtolica*, deſiderantur ibid.

3) *Impetraſſe*, C. H.

4) Ipſa horum verborum ſeries in cit. c. ita ſe habet: *ac per ſe, ſeu procuratorem fuiſſet vſus eiſdem.*

5) *Duxerimus ſcripta noſtra tranſmittere*, ibid.

6) *Prædictos*, C. R. 2. quod etiam L. habuiſſe docet manus correctoris, et veſtigia deletarum litterarum. Sed loco vocis *prædicti*, legimus in cit. c. *qui fuerint nominati.*

6*) Hanc *conditionem* fere ſemper ius pontificium addit atque ſupponit, vt in *c. 1.-3. 6. 9. 10. h. t.* et pro regula conſtituit, hoc iure teſtes magis monendos quam cogendos ad ferendum teſtimonium, et in hoc illud a *iuris humani*, vel potius *Romani rigore* diſtingui, vt ait pontifex in *c. 3. X. h. t. In collect. decret. Alexandri III. tit. 49.* infra *in append. p. 284.* adfertur ALEXANDRI III. decretalis ad Carnotenſem epiſcopum: *de teſtibus non habemus in ſacris canonibus, quod ſint cogendi, ſed admonendi: cum celare veritatem, ſicut dicere falſum, mortale ſæpe reputetur delictum.* Sed vt plurimum, ſi teſtes perhibere teſtimonium recuſant, id fit *odio*, *gratia* vel *timore*; quia nemo ſine ratione ſufficiente tale officium alteri denegare præſumitur: adeoque merito inde regula in contrarium facienda eſſet, quod ordinarie vt plurimum et regulariter fieri ſolet.

7) *Debeas*, C. R. 2. *potes*, H.

CAP. X.

Non ſummatur propter varietatem lecturarum, nec etiam diuiditur.

HONORIVS III. *abbati S. Eugenii*, [*archidiacono*] *et magiſtro G.* 8) [*ſubdiacono noſtro*] *canonico Senen.* 9) (*ann. 1222. Roma in Tuſciam. c. 2. comp. 5. h. t.*)

Dilectorum filiorum Vulterani 10) capituli ex parte vna, et [*ven. fr. n.*] epiſcopi Vulterani ex altera, procuratoribus in noſtra præſentia conſtitutis, [*dil. fil. n. ſanctorum Coſmæ et Damiani diaconum card. conceſſimus auditorem, coram quo cum per conuentionis et reconuentionis modum ſuper diuerſis capitulis, quæ ſub bulla noſtra vobis tranſmittimus incluſa, lis fuerit legitime conteſtata, etc.* et infra.] Teſtes [*autem*,] qui fuerint nominati, præterquam ſuper criminibus 11), ſi ſe gratia, odio, vel timore ſubtraxerint, per cenſuram eccleſiaſticam 12) [*ceſſante app.*] cogatis 13) veritati teſtimonium perhibere.

8) *Et magiſtro H. canonico Senonen.* C. L. ſed *Bono*, loco G. legitur in c. 2. comp. 5. h. t.

9) *Genen.* ed. ant.

10) Vocabulum *Vulterani*, h. l. non legitur in cit. c.

11) Docent verba textui inſerta, *cauſſam ciuilem* agitatam fuiſſe inter epiſcopum Vulteranum eiuſdemque capitulum, et hanc tantum iudicibus delegatis commiſſam fuiſſe. Vnde, quia commiſſiones ſtricti iuris erant, vult pontifex, vt in hac tantum teſtes ad teſtimonium ferendum cogerent, non item ſuper *criminibus*, quæ litigantes ſibimet obiecerant, quarum inquiſitio illis haud erat delegata. vid. ZOES. *ad h. t. n. 3.*

12) *Per cenſuras eccleſiaſticas*, cit. c.

13) *Compellatis*, C. R. 1.

CAP. XI.

Ad detegendam veritatem coniurationis, coguntur ſocii, etiam iurati.

IDEM *epiſcopo Bonon.* [*et Andreæ*] *et magiſtro B.* 14) *h* [*Prat. Bon. commoranti canonicis.*] (*ann. 1220. Roma in Flaminiam. c. 3. comp. 5. h. t.*)

Venerabilis frater noſter archiepiſcopus Rauennaten. 15) propoſuit [*coram nobis*,] quod ciues Ceruicen. 16) *i* cum M. et I. 17) *k* quondam clericis eccleſiæ Rauenn. quandam præſumpſerunt coniurationem facere contra eum, nihilominus 18) in detrimentum eius dantes eis quandam pecuniæ quantitatem, et ad hæc celanda ſe adſtringentes vinculo iuramenti. Vnde [*idem archiepiſcopus nobis*] humiliter ſupplicauit, vt, cum cauſſam ſuper his, et quibuſdam 19) articulis vobis [*eius obtentu*] duxerimus committendam, et ipſe intentionem ſuam probare non poſſit, niſi teſtimonio 20) ciuium prædictorum *l* [*ſuper hoc*] prouidere ei 21) *m*, ne pro defectu teſtium 22) pereat ſua iuſtitia, dignaremur. Ideoque [*diſcr. v.*] mandamus, quatenus, monitione præmiſſa, per cenſuram eccleſ. appellat. remota, cogatis illos 23), quos videritis compellendos, vt ab huiuſmodi iuramento abſoluant 24), quos idem archiepiſcopus ad teſtimonium duxerit producendos: eos ni-

14) *P.* eſt in C. R. 1.

15) *Rauennas*, C. L. et c. 3. comp. cit. 5.

16) *Ceruien.* C. R. 1. H. L. et c. cit. *Cremonen.* ed. ant.

17) *M. et Io.* C. L. *M. et R.* ed. ant.

18) *Nihilominus*, deſideratur in cit. c.

19) *Quibuſdam aliis*, C. R. 1.

20) *Teſtimonium*, C. L.

21) Pronomen *ei*, in C. R. 1. et H. deeſt; ſed C. R. 2. legit: *ſibi.* In L. deſideratur pron. *ei*, ſed ſigno adiecto manus correctoris in margine ſimul legenda eſſe docet verba: *ſibi ſuper hoc.*

22) *Teſtimonii*, C. R. 1.

23) *Contra illos*, cit. c.

24) *Abſoluant illos*, ibid.

---

a *Cap. 2. eod. tit. in 2. compil.* b *Vid. text. in l. 3. et ibi Cyn. C. quæ ſit long. conſuetud.* c *Cap. 3. eod. tit. in 2. compil.* d Huiuſmodi vero teſtes publici, iure poſſunt, *etc. et in paucis habetur vt in texen.* e *Cap. 1. titul. de accuſat. in 3. compil. Adde hic Guid. Pap.*

f Nos igitur taliter; *etc.* g *Adde quod de iure ciuili multantur, conc. l. 1. ff. ſi quis ius dicenti non obtemp.* h *In quibusdam*, B. epiſcopo. i Cormen. *alit.* Cermen. *alit.* Tremen. k *al.* M. et L. l *L. fin. C. de hæret. l. quotiens. ff. de quæſtion. et l. cum probatio. ff. de probat.* m *Dictio*, ei, *deeſt.*

h: omi-

hilominus, si se gratia, vel odio 25), vel timore subtraxerint, districtione simili 26) compellentes ad perhibendum testimonium veritati.

25) *Odio*, C. H. L. et cit. c. omissa part. *vel.*
26) *Districtione ecclesiastica*, C. R. 1. *districtione consimili*, C. R. 2.

TITVLVS XXII. DE FIDE INSTRVMENTORVM 27).

CAP. I.

Instrumenti exemplum non sollemniter sumptum, fidem non facit absque originali. H. d. secundum ipsius mentem.

GREGORIVS 28) a. (*lib. II, ep. 3. ann. 592. Romae.*)

Si scripturam *b* authenticam non videmus: ad exemplaria nihil facere possumus.

27) Adduntur in comp. 3. haec verba: *et decretalium.*
28) *Gregorius nonus*, C. H. perperam legit, quod nomen in ed. ant. h. l. plane non exstat.

CAP. II.

Corruit instrumentum, si testes inscripti decesserint: nisi sigillum habeat authenticum, vel a notario sit confectum.

ALEXANDER III. (*Wigorn. episcopo ann. 1166.*)

Scripta vero *c* authentica, si testes inscripti decesserint 29), nisi [*forte*] per manum publicam facta fuerint, ita, quod appareant publica 30), aut authenticum sigillum 31) habuerint, per quod possunt 32) probari, non videntur 33) nobis alicuius firmitatis robur habere.

29) Declarat his verbis pontifex *l.* 11, *C. qui pot. in pign. hab.* quae docet, *quasi publicis instrumentis* accensenda ea esse, quae *trium testium* subscriptione munita, quod intelligi debeat, modo adhuc testes vixerint, vt manus suas recognoscere queant. His defunctis, fidem publicam amittit, et vim priuati instrumenti tantum retinet tale instrumentum: quod in *concursu* inprimis obseruandum.
30) *Publica instrumenta*, C. R. 1.
31) *Authentici* praedicatum hic apponitur tum *scripturae* tum *sigillo*, designatque *auctoritatem* seu omne, quod ab auctoritate conspicuis confectum et comprobatum est. Vnde *authenticae scripturae* sunt ipsa *originalia* fidem habentia, opposita *exemplis* inde desumtis. VOSSIVS *in etymol. voc. authentica. Authentica sigilla* vocantur, quae publica authoritate assumta vel indulta sunt iis, qui imperium vel officium publicum gerunt, vt ea negotiis coram se gestis ad fidem publicam faciendam apponant. Ideo enim in *c. 6. X. h. t.* Henrici priuilegium *ad fidem instruendam* haud sufficere visum fuit: quia sigillum non habebat *authenticum*. Econtrario instrumentum hoc munimine roboratum plene probat. *c. 2. pr. de offic. ordin. in 6.* Tale *sigillum authenticum* in negotiis ecclesiasticis adhibendum, a cardinali OTTONE clero maiori in Anglia anno MCCXXXVII. concessum est teste MATTHAEO PARIS *in histor. Angl. ad cit. ann. p.* 384. Huius custodia demandanda viris grauibus et iuramento obstrictis, adeo, vt *sigillum capituli a duobus fratribus bonae vitae et maturae aetatis* custodiendum esset ex sententia INNOCENTII III. *libr. I. ep.* 309.
32) *Possint*, C. L. et ed. ant. Additur in c. 2. comp. 1. *per quae possint.*
33) *Videtur*, C. R. 1.

CAP. III.

Rescriptum apostolicum propter rasuram, in loco non suspecto, non censetur vitiosum. H. d. secundum mentem.

IDEM. (*ann.* 1116.)

Ex litteris vestris 34) *d* [*euidenter*] accepimus, quod, cum 35) caussa, quae inter magistrum A. 36) [*de Cardeia*] et R. [*de Alta ripa*] super capella et 37) Ambitoria 38) *e* vertitur, de mandato nostro susceperitis 39) terminandam, [*et cum nostras litteras in communi audientia perlegi fecissetis,*] praefatus R. earum sibi copiam fieri postulauit. Qui [*siquidem, litteris illis inspectis,*] cum eas argueret falsitatis, quia 40) in narratione facti abrasae sunt, vbi scriptum est 41), iura parochialia [*etc. et infra.*] [*Nos autem inspicientes litteras nostras*] dicimus, quod propter abrasionem illam iudicari falsae non possunt, nec etiam 42) haberi suspectae: praesertim cum et priuilegia in possessionibus 43) abradantur, et litterae in narratione facti 44), si erratum est 45), possunt 46) incunctanter abradi.

34) In c. 1. comp. 2. h. t. loco huius vocis legimus: *quas nobis vestra fraternitas destinauit.*
35) *In*, habetur ibid. pro *cum*.
36) *Alanum*, ibid.
37) *De*, C. H. L. ed. ant. et cit. c. pro *et*.
38) *Ambitona*, C. R. 2.
39) *Suscepistis*, cit. c.
40) *Ea caussa, quod*, ibid.
41) *Scripta sunt*, C. R.
42) *Etiam*, a C. H. abest.
43) In priuilegiis varia *bona* et *loca possessa* memorantur, in quibus a descriptoribus facile error committi potest, vt rasura in illis, detecto postea errore, fit inevitabilis, fierique soleat ab ipsis descriptoribus. Docent hoc quoque ipsae decretales, infinitis correctionibus et emendationibus obnoxiae. Quae vitia licet vt plurimum ab imperitis descriptoribus in nominibus locorum, rerum, et personarum originem trahant; non tamen credendum est, ipsa originalia ab his fuisse libera: cum Romae, ex litterarum huc transmissarum scriptura minus accurata et legibili, haec vitia, per rasuram corrigenda, contrahi debuerint.
44) *De facto*, cit. c.
45) *Erratum sit*, C. L.
46) *Possint*, C. L. et ed. ant.

CAP. IV.

Redarguenti priuilegium de falso, index faciet illud exhiberi coram iudice et paucis, et in loco congruo et securo: et interim stabitur sententiae latae per illud.

IDEM *Eboracensi* f *archiepiscopo.* (*ann.* 1165. *Roma in Angl.*)

Accepimus g litteras, quas [*dil. filius noster R.*] abbas [*et fratres*] sancti Augustini contra [*v. f. n.*] Cantuarien. archiepiscopum [*ap. sed. leg.*] transmiserunt, [*et infra.*] [*Nos igitur attendentes, tempus ad prosequendam appellationem praescriptum nullatenus exspectandum,*] cum priuilegia non inspecta non valeant 47) argui falsitatis, et difficile sit, et *h* periculosum, ea apud sedem apost. exhiberi, praecipimus, vt vel 48) exhibeantur [*priuilegia*] eidem archiepiscopo 49) in claustro praedictorum fratrum, vel in alio loco [*illi*] congruo et [*ipsis*] securo, [*ad arbitrium vestrum*] vsque ad natiuitatem proximam sancti 50) Ioannis Baptistae. Si vero nec venerit, nec sufficientem responsalem miserit: ei [*suisque successoribus*] perpetuum silentium imponatis ipsa vlterius arguendi. Interim autem nolumus illa priuilegia vacillare: sed praecipimus, sententiam, quae eorum obtentu 51) super statu monasterii lata est, inuiolabiliter obseruari. [*et infra.*] Iubemus etiam 52), vt archiepiscopum in inspectione 53) priuilegiorum XII. hominum numero facias 54) esse contentum. [*Sententiam quoque, si quam in clericos et ecclesias monasterii post appellationem interpositam pronuntiatam esse inueneritis, nullius appellatione obstante, denuntietis publice non tenere.*]

47) *Valeat*, est in c. 2. comp. 2. h. t.
48) *Vt a te vel*, C. H.
49) *Quae archiepiscopus duxerit arguenda in claustro* etc. cit. c.
50) *Beati*, est ibid.
51) Verba: *eorum obtentus*, desiderantur ibid.
52) *Etiam*, a C. R. H. et ed. ant. abest, sed in C. R. 2. recentius additum.
53) *In susceptione*, cit. c.
54) *Facias*, C. H. sed in cit. c. verba ipsa sunt haec: *numerum excedere non sinatis: sed cum XII. inter clericos et monachos faciatis esse contentum.*

CAP. V.

Instrumentum vel priuilegium, quo quis vtitur coram iudice, aduersario integraliter legi non debet: sed solum illud capitulum, de quo agitur, edi debet.

COELESTINVS III. 55) *abbati sancti* i *Secundi* 56). (*ann.* 1194. *Romae.*)

Contingit interdum *k*, vt dicitis, quod quandocunque 57) cum aliquo litem [*in caussis*] habetis 58), [*et*] priuilegium vestrum aduersae parti cogimini plenius exhibere: vnde accidit, quod [*forte*] occasione vnius capituli, super quo conuenimini, plurima 59) litigia suscitantur 60), [*et sic aemuli multarum cauillationum argumenta recipiunt, quibus pacem et tranquillitatem vestram impugnant. Quia igitur interest nostra iurgiis suscitandis obuiare, et suscitata decidere:*] consult. tuae 61) taliter respondemus [*et volumus,*] vt 62) quandocunque super exhibendo priuilegio, vel indulgentia, seu instrumento fueritis requisiti 63), praesente iudice, aut aliquibus prudentibus viris deputatis ab ipso [*iudice,*] audiente parte contraria, tantummodo recitetur, ita, quod [*priuilegium ad transcribendum nullo modo tradatur, verum*] si super vno tantum [*priuilegii*] capitulo *l* quaestio fuerit, illud [*capitulum*] solummodo describatur 64), et aduersae parti copia eius fiat.

55) *Clemens*, C. R. 2. sine numero.
56) *S. Ferecundi*, C. R. 2. pariter ac edito vulgata: *Secundi*, vitiose legit. Rectius C. L. cum c. 3. comp. 2. cit. habet: *S. Facundi*, quod monasterium est ordinis S. Benedicti in Hispania.
57) *Quandoque*, C. R. 1.
58) *Habentes*, C. R. et L.
59) *Plurium*, cit. c.
60) *Suscitentur*, C. R. 2.
61) *Consultationi vestrae*, C. R. ed. ant. et cit. c. quod addit sequentia: *quam super hoc proposuistis.*
62) *Quod*, C. H. et cit. c.
63) Variat c. cit. sequenti modo: *quandocumque fueritis requisiti priuilegium vestrum, seu quamcumque indulgentiam exhibere, vel quodcumque instrumentum vestrum aut praesente iudice* etc.
64) *Rescribatur*, C. R. H. L. ed. ant. Gonz. et cit. c. quod etiam loco part. *solummodo*, habet: *dumtaxat.*

CAP. VI.

Instrumentum publica manu non confectum, habens sigillum, cuius litterae non sunt legibiles, vel scripturae deletae, vel enormem patitur fracturam, non probat. Hoc dicit, prout magis facit ad titulum. Et est casus quotidianus et notabilis pro istis sigillis antiquis. Panorm.

INNOCENTIVS III. *Mediolanensi archiepiscopo.* (*ann.* 1208. *Roma in Insubriam.*)

Inter dilectos *m* filios 65) G. 66) abbatem sancti Donati 67) de Sco-

65) *Inter dilectum fil. n.* c. 1. comp. 3. h. t.
66) Littera: *G.* a C. R. 1. L. et ed. ant. abest; sed H. legit: *W. abbatem.*
67) Vocabula *sancti Donati*, desiderantur in ed. Pith. et Cont.

a *Libr. 2. epist. 3. cap. 42. registri.* b *Cap. 1. eod. tit. in 1. compilat.* c *Cap. 2. eod. tit. in 1. compilat.* d *Cap. 1. eod. tit. in 2. compil.* e Ambitiona. *al.* Alodon.

f *Male:* episcopo. g *Cap. 2. eod. tit. in 2. compil. vid. Guid. Pap. bic. et Petr. Blesens. epist.* 201. h Etiam. i *In Cod. Barb.* Fromundi, et eiusdem conuentui. k *Cap. 3. eod. tit. in 3. compil. vid. Bart. et Bald. in l. fin. C. de prec. Imp. off. Bart. et Angel. in l. fin. C. de bon. iud. auct. poss. Felin. in cap. 1. supr. de probat. Bald. et doct. in l. inciuile. ff. de legib.* l *al.* articulo. m *Cap. 1. eod. tit. in 3. compil.*

zula

zula 78) [*ex vna parte nomine monaſterii W.*] et B. 79) [*Mediolanenſem canonicum*] procuratorem tuum [*nomine Mediolan. archiepiſcopatus ex altera,*] ſuper ſubiectis 80) articulis, diu fuit 81) in noſtro auditorio litigatum. Petebat ſiquidem [*dictus*] abbas nomine monaſterii ſui 82) a præfato procuratore tuo, nomine Mediolanen. eccleſiæ, reſtitui monaſterio memorato portum Scozulæ 83), [*ſine Sexti,*] cum honore, diſtrictu 84) et iuriſdictione loci præfati [*et caſtellaniæ*] dicens, ad monaſterium hæc omnia pertinere, hoc ipſum dicens de hominibus 85), qui habitant in curte Berunen. 86) *a* et tenent res monaſterii [*memorati f.*] in Granlia 87) [*Capitriem. veſtri Planen. Cordeplanen. Bauen. ſuper manſo de curte:*] de quibus monaſterium obtinuerat in iudicio poſſeſſorio per ſententiam epiſcopi Veronenſis. [*et infra.*] Hæc 88) omnia petebat cum omnibus fructibus inde perceptis, ſaluo in omnibus iure addendi vel diminuendi 89), ſatagens [*multipliciter*] comprobare omnia, quæ præmiſſa ſunt, ad ſuum monaſterium pertinere. Primo per priuilegium Luitardi 90) comitis, quondam epiſcopi Lucani 91) *b*, qui monaſterium ipſum fundauerat, et ei 92), quæ præmiſſa ſunt, donauerat vniuerſa. Secundo per inſtrumentum ſententiæ Aſperti 93), quondam Mediolanenſ. archiepiſcopi, quam ex delegatione Ludouici 94) *c* Imperatoris tulit ſuper his 95), pro monaſterio [*ſæpe dicto*] contra A. præfati Luitardi nepotem, qui ſuper his monaſterium moleſtabat. Tertio per priuilegia Romanorum Imperatorum et præſertim Henrici, qui præmiſſa omnia monaſterio confirmabat, vel etiam conferebat 96). Quarto per inſtrumenta locationum, quas fecerant diuerſis perſonis abbates monaſterii memorati. Teſtes quoque produxerat, per quos nitebatur probare, quod monaſterium a LX. 97) annis et citra 98) *d*, et a L. annis et ſupra [*tenuerat et*] poſſederat 99) [*omnia*] ſupradicta: et quod fama publica erat, ea omnia præfato monaſterio a iam dicto Luitardo fuiſſe donata 100). Sed contra priuilegium donationis 1) a procuratore tuo multa fuerunt 2) obiecta. Primo, quia ibi maxime apparebat conſumptum, videlicet in annotatione indictionis, vbi potuiſſet falſitas facilius deprehendi. Secundo, quia, cum charta vetuſtiſſima videretur, recentior apparebat ſcriptura, tanquam non illo tempore facta fuiſſet. Tertio, quia falſum ſigillum vitioſe videbatur appoſitum, eo, quod a media 3) parte ſigilli apparebat quædem imago, non cum mitra in capite, ſed cum pileo: nec induta pontificialibus, ſed regalibus indumentis 4) *e*, tenens in manu non baculum paſtoralem, ſed quaſi ſceptrum regale, cuius facies non apparebat integra, ſed dimidia, tanquam in illa medietate 5) reſpiceret 6) aliam mediam 7), quæ tamen tota vacua remanebat. Sed quædam imago videbatur ex ea fuiſſe deleta: quia cera in ea parte, nec in colore, nec in planicie, reliquæ parti ſimilis apparebat. Vnde non epiſcopi, ſed Imperatoris videbatur fuiſſe ſigillum: quia 8) *f* in vna medietate Cæſaris imaginem exprimebat, et in altera medietate 9) præſumebatur vel filii, vel coniugis imaginem habuiſſe. Nam in ipſo 10) ſigillo nullæ aliæ litteræ apparebant, niſi quæ nomen proprium cum hac adiectione, Dei gratia, deſignabant. Sed cum proprium nomen ipſius epiſcopi fuerit Luitardus 11), in nomine proprio, quod exprimebat ſigillum, deletæ fuerant 12) duæ litteræ: ſecunda, quæ erat 13) inter l. et t. et ſexta quæ fuerat inter r. et v. ita, quod, ſi ſecunda 14) o. et ſexta fuiſſet i. procul dubio 15) non Luitardus, ſed Lotharius legeretur. Quod etiam inde conuinci 16) *g* poterat, quod 17) ſecundum diſpoſitionem aliarum litterarum inter l. et t. non erat ſpatium, niſi quod potuiſſet vnam litteram continere: cum ſecundum integritatem huius nominis, Luitardus 18), inter l. et t. duæ litteræ ſint 19) diuerſæ. Præterea inter r. et v. tam modicum erat ſpatium, vt in eo nec hæc 20) littera d. quæ maius 21) occupat ſpatium, ſed hæc littera i. quæ minimum occupat 22), videretur formata fuiſſe. Rurſus cum cera ſigilli ab interiori 23) parte vetuſtiſſima eſſet, cera, quæ poſita erat ab exteriori parte, quaſi ad conſeruationem ſigilli, recens erat et mollis. Quod cum diligenter inueſtigatum fuiſſet: certo certius eſt compertum, quod ſub vetuſto ſigillo charta fuerat 24) perforata, et per glutinum 25) nouæ ceræ, quæ poſita fuerat exterius 26), quaſi ad conſeruationem ſigilli, vitioſe fuit 27) ipſi chartæ ſubiunctum. Eadem falſitatis ſpecie 28), per vitioſam 29) videlicet 30) appoſitionem ſigilli, cætera fere priuilegia Romanorum Impp. præter priuilegium Henrici, vel falſa reperta ſunt, vel falſata. Sed et ipſum Henrici priuilegium ad fidem inſtruendam 31) non videbatur ſufficere: quia nec erat publica manu confectum, nec ſigillum habebat authenticum, eo, quod erat ex media fere 32) parte conſumptum, nec plus de nomine proprio, niſi vltima medietas, videlicet, icus, nec de cæteris litteris 33), niſi hæc adiectio, Dei gratia, apparebat 34), ita, quod ex litteris ipſis non magis poterat comprobari fuiſſe ſigillum Henrici, quam Ludouici. Inſtrumentum quoque ſententiæ multis modis inueniebatur ſuſpectum; tum quia in ipſo quædam apparebant lituræ; tum quia ſubſcriptio notarii videbatur manus alterius fuiſſe 35), quam ſubſcriptio *h* inſtrumenti: quum tamen notarius in ſubſcriptione 36) profiteretur, ſe inſtrumentum manu propria conſcripſiſſe. Littera quoque recentior videbatur, quam charta, et aqua videbatur encauſtum *i* infectum, vt antiquius appareret. In omnibus *k* autem 37) imperialibus priuilegiis, quæ poſteriora fuerant, nulla [*prorſus*] eſt habita 38) mentio de illa ſententia: quamuis in eorum aliquibus mentio facta fuerit 39) Luitardi, qui dicebatur donationem feciſſe. Porro ſi legitimum eſſet [*et verum*] inſtrumentum ſententiæ; per illam tamen ſententiam nullam Mediolanen. archiepiſcopatui præiudicium poterat generari; dum ipſa ſententia lata fuerit 40) inter alios: et res inter alios acta alii 41) non præiudicet *l*. Nec atteſtationes, quæ continebantur 42) in inſtrumento ſententiæ, per quas legitima donatio Luitardi videbatur eſſe probata, poterant 43) eidem archiepiſcopatui nocumentum aliquod irrogare: cum inter alias perſonas, et in alio iudicio receptæ fuiſſent. Cæterum [*per*] memorati 44) Henrici priuilegium, quod 45) non ſolum confirmationis, ſed etiam donationis videbatur fuiſſe, vnde 46) rerum dominium donatarum intelligi forte poterat monaſterio acquiſitum [*et traditum;*] quamuis ex forma petitionis, quæ in ipſo priuilegio declaratur, [*et quibusdam aliis verbis, quæ proponuntur in ipſo,*] confirmatorium [*tantum fuiſſe*] videre-

78) *Scocula*, C. R. 1. ſed C. R. 2. et ed. ant. *Scorula*. L. *de Scocala*, per totum.
79) *Balbum*, cit. c. partic. *et*, omiſſa.
80) Dictio *ſubiectis*, in ed. Pith. non legitur.
81) *Fuerit*, legunt C. R. 2. et cit. c.
82) *S. Donati de ſexto*, cit. c.
83) *Scoculæ*, C. R. 1. ſed C. R. 2. *Scotulæ*, et ed. ant. *de Scorula*.
84) *Et diſtrictu*, C. R. 1.
85) *De omnibus*, cit. c.
86) *Brune*, C. R. 1. ſed C. R. 2. *Turbin.* H. *ciuitate Biuen.* L. *in curte Buuen.* ed. ant. *in curte Biuen.* et cit. c. *in Curtebucen.*
87) *Gratia*, C. R. 1. et Gonz. ſed C. R. 2. *Grauia*, H. L. ed. ant. et cit. c. *Gralia.*
88) *Et hæc*, C. L.
89) *Minuendi*, ibid.
90) *Lucardi*, cit. c.
91) *Licin.* C. R. 1. et L. ſed C. R. 2. *Lincon.* cit. c. *Ticin.*
92) *Et ea*, cit. c.
93) *Alberti*, C. L.
94) *Lodoici*, C. L. ſed ed. ant. *Lodouici.*
95) *De his*, cit. c.
96) *Confirmabant vel etiam conferebant*, ibid.
97) *A XL. annis*, ibid.
98) *Et infra*, C. R. L. et ed. ant. ſed H. *et infra et L.*
99) *Poſſidebat*, C. H.
100) *Omnia prædicto monaſterio a dicto Luitardo donata*, C. H.
1) *Donatoris*, cit. c.
2) *Fuerant*, C. R. 2.
3) Præp. *a*, C. R. 1. non habet.
4) Vox: *indumentis*, deſideratur in C. R. 1. et cit. c. ſed C. R. 2. legit: *ornamentis*, et H. cum L. *veſtibus.*
5) *In alia medietate*, C. R. H. L. et cit. c.
6) *Reciperet*, cit. c.
7) Vox *mediam*, deſideratur ibid.
8) *Quod*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
9) Dictio *medietate*, abeſt a cit. c.
10) *Et in ipſo*, C. R. H. L. et ed. ant.
11) Hoc loco demum c. citatum reſpondet noſtro textui: arguens falſitatem ſigilli ſimulque docet falſitatem vocabuli *Lucardi* in antecedentibus obuii.
12) *Fuerunt*, C. H.
13) *Fuerat*, C. R. H. L. et ed. ant.
14) *Secunda fuiſſet*, C. L.
15) Verba *procul dubio*, in C. R. 1. L. et edit. ant. deſunt, ſed in C. R. 2. puncta ſunt ſubiecta in ſignum deletionis.
16) *Cognoſci*, C. R. ſed cit. c. *coniici.*
17) *Quia*, C. R. et L.
18) *Luitardi*, C. R. 1.
19) *Sunt*, C. R. 2.
20) *Non hæc*, C. R. H. et L.
21) *Magis*, C. R. 2.
22) *Occupat ſpatium*, ibid.
23) *Inferiori*, ibid.
24) *Fuit*, C. L.
25) *Glutinium*, C. R.
26) *Superius*, C. R. 1.
27) *Fuerit*, ibid.
28) *Eandem falſitatis ſpeciem*, C. R. 1. et cit. c.
29) *Pernitioſam*, legitur in C. L. pariter atque in ed. ant. quod vocabulum interpres explicuit per vocem ſuperadditam: *doloſam.*
30) *Scilicet*, C. H.
31) *Adſtruendam*, C. R. 2. H. L. ed. ant. et cit. c.
32) Vox *fere*, a C. R. 1. et ed. ant. abeſt.
33) Vocabulum *litteris*, abeſt a C. H.
34) *Comparebat*, C. R. 2. L. ed. ant. et cit. c.
35) Verbum *fuiſſe*, deeſt in C. H.
36) *In ſubſcriptione ſua*, C. R. 2.
37) *In omnibus etiam*, C. R. H. L. et cit. c.
38) *Erat habita*, C. R. 2. ſed cit. c. *fuit.*
39) *Fuerat*, C. H. L. et cit. c.
40) *Fuerat*, cit. c.
41) *Aliis*, C. R. 1. et H.
42) *Continentur*, C. L.
43) *Poterat*, C. L. et ed. ant. ſed falſo.
44) *Memoratum*, cit. c.
45) *Quod*, deeſt in C. H.
46) *Vnde*, deſideratur in cit. c.

a *al.* Binienſ. b Licinien. c Loduici. d *al.* infra. e *Dictio*, indumentis, *deeſt in nonnullis vetuſtis exempl.* f *al.* quod. g Coniici. h Superſcripto. i *al.* incauſtum. *Eſt autem encauſtum librariorum atramentum, de quo Cæl. Rhodig. libr. 7. lect. antiqu. cap. 31.* k Etiam. l *Vid. l. 3. et ibi Doct. et Bart. D. Iud. ſolui.*

tur vt tamen 47) intelligatur eo modo, quo magis poſſet valere; diſtinguendum 48) [*vtique*] videbatur, vt idem Henricus alia donauerit, et alia confirmauerit: cum eadem legitime nequiuiſſent confirmari pariter et donari. Confirmari, tanquam prius 49) habita et poſſeſſa: donari, tanquam tunc tradita et conceſſa. [*Donauerit, inquam, illa, quæ ipſe circa trium milliarium ſpatium monaſterio concedebat: confirmauerit autem, quæ prius ipſi monaſterio conceſſa fuerant et donata, inter quæ illa continebantur, quæ deducta ſunt in iudicium.*] Ac per hoc illa non poterant intelligi per priuilegium illud donata, ſed 50) confirmata; cum iuxta *a* legum ſanctiones 51), quod meum eſt, ex alia cauſſa meum fieri non poſſit; niſi deſierit eſſe meum; [*præſertim cum pars monaſterii viſa fuerit comprobare, tum per priuilegium conceſſionis, tum per inſtrumentum ſententiæ, quod illa legitime fuerant a Luitardo donata, quod illi donationi per totum iudicium eſt innixa: vnde poſt donationem huiuſmodi eadem eidem non poterant redonari.*] Cum ergo 52) priuilegium Henrici 53) confirmatorium tantum exſtiterit, ſaltem quoad illa, quæ deducta 54) ſunt in iudicium; ſi principale non tenuit, nec acceſſorium, quod ex eo, vel ob id dignoſcitur eſſe ſequutum: *pari modo cætera priuilegia Romanorum Imperatorum, et ſententia ſi fuiſſet ſine ſuſpicione reperta, ad probationem tamen inualida probarentur.*] Per inſtrumenta vero locationis, nec eſt vtrique 55) probata proprietas, nec ad plenum 56) poſſeſſio: cum [*iuxta legitimas ſanctiones*] ad probationem rei propriæ ſiue ad defenſionem non ſufficiat 57) facta locatio. [*et infra.*] Cum autem ſuper his, [*quæ præmiſimus, in noſtra et fratrum noſtrorum præſentia*] fuiſſet diutius litigatum; quia 58) legitime probata non fuerant, quæ petebantur 59) ad monaſterium pertinere; [*de comm. f. n. conſilio*] ab impetitione ipſius [*præfatum*] procuratorem tuum nomine tuo et Mediolan. eccleſiæ 60) ſententialiter duximus abſoluendum: quoniam, cum obſcura ſunt iura partium, conſueuit contra eum, qui petitor eſt, iudicari.

47) *Videretur fuiſſe*, C. R. 2. ſed C. H. ita legit: *videretur fuiſſe ex quibuſdam verbis, quæ proponuntur ab ipſo, vt tamen.* In cit. c. deſideratur *vt.*
48) *Diſtinguendum vtique*, C. R. 2.
49) Partic. *prius*, deeſt in C. H.
50) *Sed etiam*, C. L.
51) *Legitimas ſanctiones*, C. R. H. L. et cit. c.
52) *Igitur*, C. R. H. L. et ed. gloſſ.
53) *Priuilegium Henrici*, non legimus in cit. c.
54) *Ducta*, C. R. 1. ſed cit. c. *inducta.*
55) *Vtique*, C. R. ed. Cont. Pith, et Gonz. ſed H. L. et cit. c. *vtcunque*, et ed. ant. *vtrimque.*
56) *Plene*, cit. c.
57) *Non ſufficiet*, ibid.
58) *Quæ*, ibid.
59) *Ea, quæ petebant*, ibid.
60) Deſideratur ibid. vox *eccleſiæ.*

CAP. VII.

Non valent litteræ ſuper abſolutione voti per cruce ſignatos impetratæ, tacita veritate, vel expreſſa falſitate.

IDEM *Cantuarienſi archiepiſcopo.* (*ann.* 1208. *Roma in Angliam.*)

Quod ſuper his [*ſed. ap.*] [*et infra.*] Quæſiuiſti *b* [*præterea,*] quid agere debeas circa cruce ſignatos 61), qui dicentes, ſe ab apoſtolica ſede redire, ſuper abſolutione 62) ſua ignota cardinalium ſigilla reportant: cum eis ſuper impedimentis expoſitis non fuiſſet de leui credendum. Ad quod [*tuæ fraternitati*] taliter reſpondemus 63), quod, [*cum nos,*] ſi quandoque 64) talibus litteras [*apoſtolicas*] indulgemus, illis 65), qui perſonas et facultates eorum plenius nouerunt 66), hoc modo ſcribimus 67), vt ſuper impedimentis expoſitis, inquiſita diligentius veritate, ſtatuant circa illos, quod animarum ſaluti, et ſuccurſui terræ ſanctæ magis nouerint expedire, prouidentes attentius 68), [*ſicut ſuperius continetur,*] ne quid in fraudem 69) voti fallaciter confingatur 70). Vnde 71) ſi tales per ſuppreſſionem veritatis, aut falſitatis expreſſionem, litteras non ſolum cardinalium, ſed etiam noſtras, nec 72) ſolum dubias, ſed etiam 73) certas conſtiterit impetraſſe: carere volumus impetratis, et, eis non 74) obſtantibus,

61) *Circa illos*, c. 2. comp. 3. cit.
62) Plures eo tempore temere votum crucis ſuſcipiebant, a quo tantum a pontifice vel ab eo, qui ab illo poteſtatem habebat, abſolui poterant, redemto tamen voto per numos, ſecundum vires patrimonii et quantitatem expenſarum, in ipſum iter faciendarum, determinandos, vt in *c.* 8. *X. de vot.* INNOCENTIVS III. definit, quod cum hoc textu coniungendum eſt.
63) Partic. *taliter*, abeſt a cit. c. et deinde legimus: *duximus reſpondendum.*
64) *Quando*, C. H. L. ed. ant. et cit. c.
65) Pro voce *illis*, legitur in cit. c. *vel.*
66) *Nouerint*, ibid.
67) *Scribamus*, ibid.
68) Vox *attentius*, a C. R. 1. et L. abeſt; ſed in C. R. 2. puncta ſubiecta ſunt.
69) *In fraude*, cit. c.
70) *Conſtringatur*, ibid.
71) *Vnde*, deſideratur ibid. quare ante partic. *ſi*, verborum ſeries diſtinguitur per ſemicolon.
72) *Non*, eſt ibid. pro *nec.*
73) *Sed et*, C. H. ed. ant. et cit. c.
74) Pro partic. *non*, cit. c. habet: *in nullo prorſus.*

a *Iuxta ſanctiones legitimas, quod meum eſt, ex vna cauſſa amplius meum fieri non poſſit.* b *Cap. 2. eod. tit. in 3. compil.*

ad voti exſequutionem [*vel redemtionem*] compelli [*præcipimus, app. remota, ſicut ſuperius eſt expreſſum.*]

CAP. VIII.

Si de extrauaganti dubitatur, an decretalis ſit authentica; aut eſt iuri conſona, et tunc iudicatur ſecundum illam: aut diſſona, et tunc Papa conſulitur.

IDEM *Helienſi epiſcopo.* (*ann.* 1208. *Roma in Angliam.*)

Paſtoralis *c* [*officii diligentia:*] (et infra.) [*Quæſiuiſti etiam, quibus indiciis fides ſit adhibenda decretalibus, de quarum auctoritate iudex poteſt non immerito dubitare: cum plures inueniantur in compilatione ſcholarium, et allegentur in cauſſis, de quibus per bullam non conſtitit, nec ipſæ per metropoles inſinuatæ fuerint. Quia igitur ſæpe contingit, quod etiam coram nobis decretales huiuſmodi proponuntur, quas eſſe authenticas dubitamus; f. t. benignius reſpondentes,*] auctoritate præſentium duximus ſtatuendum, vt, cum aliqua decretalis 75), de qua iudex merito dubitet, allegatur, ſi eadem iuri communi ſit conſona, ſecundum eam non metuat iudicare: cum non tam ipſius, quam iuris communis auctoritate procedere videatur 76). Verum ſi iuri communi ſit 76*) diſſona: ſecundum ipſam non iudicet, ſed ſuperiorem conſulat ſuper ea 77).

75) Variæ eo tempore erant *compilationes decretalium priuatæ*, quibus ſcholares ante publicam GREGORII IX. in foro vtebantur: tanquam authenticam vim haberent. Huc ſine dubio pertinebat *compilatio decretalium* ALEXANDRI III. in Append. relata, et duæ priores antiquæ, eo tempore notæ, quæ in ſcholis paſſim laudatæ, imo ſcholaribus explicatæ, vt conqueritur STEPHANVS TORNACENSIS *epiſt. CCLI. ex edit.* MOVLINETTI in præfatione decretalium relata, atque inde etiam in foro allegatæ, vt ex *h. c.* liquet: vtut de fide earum per *bullam* et *legitimam inſinuationem* atque *promulgationem* non conſtaret. Hæc incerta et lubrica fides decretalium, quibus fora obruebantur, tandem effecit, vt publica pontificum auctoritate compilationes fierent, de quibus plenius in *præfat. ad decretales* agendi erit occaſio.
76) Sed de eo vtplurimum dubitari poterat, vtrum *iuri communi* decretalis eſſet conformis, nec ne? et quid per *ius commune* intelligeretur, vtrum genuina et antiqua eccleſiæ diſciplina? quam per *decretales*, quæ circumferebantur, conculcatam eſſe, querebatur STEPHANVS TORNACENSIS *cit. l.* an vero noua per ISIDORI *ſpurias epiſtolas* effabricata, a curia Romana recepta, atque per GRATIANVM promota? Poſterius ſine dubio cenſuit INNOCENTIVS III. atque per *ius commune* ipſum *decretum* GRATIANI intellexit, quo ipſemet in ſuis deciſionibus, vt *iure communi*, vſus eſt, ceu multoties obſeruatum: vt ergo *decretalis iuri communi conſona* illa dicatur, quæ ad principia *decreti* eſt compoſita et efformata. En nouum auctoritatis *decreti* fulcrum! Neque enim eo tempore ipſi fontes conſulebantur, ſed vnice in *compilationibus* viuebant, quarum nulla tamen, excepta *farragine* GRATIANI, habebat auctoritatem. Denique *ius commune* hic ſine dubio ab *vſu communi* deſignatur, in quo vnice eo tempore GRATIANI *decretum* fuit, auctoritas vero decretalium collectarum fallax, dubia et lubrica erat.
76*) *Videatur*, cit. c.
77) *Super ipſam*, ibid.

CAP. IX.

Poſt publicatas atteſtationes vſque ad concluſionem poſſunt inſtrumenta produci. Hoc primo. *Conſuetudo loci facit inſtrumentum authenticum.* Hoc ſecundo.

IDEM *epiſcopo ſancti Andreæ, et abbati de Broch.* 78) [*T. priori, R. archidiacono, et magiſtro B. officiali ſancti Andreæ.*] (*ann.* 1206. *Roma in Scotiam.*)

Cum dilectus *d* [*filius:*] (*et infra.*) Ad ſecundam [*autem*] quæſtionem [*taliter*] duximus reſpondendum, quod vtraque 79) pars poteſt inſtrumentum 80) etiam poſt publicationem atteſtationum vſque ad definitiuæ ſententiæ calculum exhibere, antequam ſit in cauſſa 81) concluſum. Super tertio vero articulo [*taliter*] reſpondemus, quod [*inquiratis diligentius veritatem, et,*] ſi conſuetudo 82) illius patriæ obtinet approbata, vt inſtrumentis illius regis fides adhibeatur, vos ea 82*) ſecure poteritis admittere: præſertim cum ſupradictus rex tantæ fuerit honeſtatis, quod ipſius inſtrumenta maximæ auctoritatis ſint in partibus *e* Scoticanis 83).

78) *Berich*, C. R. 1. ſed L. *Bruich.* c. 4. comp. cit. *de Beroth.* rectius.
79) *Vtralibet*, C. R 1. H. L. et cit. c.
80) *Inſtrumenta*, C. R. 1. cit. c. H. L. et Gonz. ſed C. R 2. *inſtrumenta ſua.*
81) *Fuerit*, eſt in cit. c. et deinde erronee ibid. legitur: *in ea.*
82) Inſtumenta regum principumque nunquam carent *ſigillo authentico*, atque inde fidem connatam habent, non ex conſuetudine; alioquin *ſigillorum authenticorum* nulla vel lubrica eſſet fides, ſi conſuetudo de *fide* antea probanda eſſet: quod tamen ex deciſione pontificis colligendum.
82*) Loco dictionum *vos ea*, legimus ibid. *in talibus inſtrumentum.*
83) *Scocianis*, C. R. ſed edit. ant. *Scotianis.*

CAP. X.

Falſitas inſtrumenti, vel quod deeſt inſtrumento, probari poteſt per teſtes.

IDEM *Petro ciui Viterbienſi.* 84) (*ann.* 1208. *Roma in Tuſciam.*)

Cum Ioannes *f*, Eremita, a te centum et triginta libras Senen. 85)

84) *Idem B. ciui Biterguienſi*, C. H.
85) *Senen.* deſideratur in c. vnic. comp. 4. h. t.

c *Cap. 3. eod. tit. in 3. compil. Vid. Bart. et DD. in l. cum prolatis. ff. de re iudic.* d *Cap. 4. eod. tit. in 3. compil.* e Scotianis. f *C. 1. eod. tit. in 4. comp.*

ex

ex cauſſa mutui coram Donadeo 86) et Ioan. iudicibus Viterbien. petiiſſet, et tu 87) ex aduerſo proponeres 88), quod, cum idem [*Ioannes*] in centum et octoginta libris tibi pro pretio domus, quam eidem vendideras, teneretur 89), centum triginta libras ex illis non immerito [*in mutuo*] debebat compenſare. Tandem cum ſuper hoc et 90) quibuſdam aliis articulis inter vos fuiſſet aliquandiu litigatum: [*iidem*] iudices, [*vtriuſque partis rationibus intellectis et diligenter inſpectis*] atteſtationibus, [*et*] publicatis 91) [*inſtrumentis,*] te ſententialiter condemnauerunt, vt eidem [*Ioanni*] prædictæ domus poſſeſſionem vacuam *a* traderes, [*et*] a creditoribus 92) liberatam. [*et infra.*] Cum igitur 93) ab hac ſententia ad noſtram audientiam duxeris appellandum, et nos tam tibi, quam prædicto 94) Ioanni [*dil. f. n.*] Te. 95) ſubdiaconum et 96) capellanum noſtrum dederimus auditorem: ex parte tua fuit propoſitum [*coram eo,*] ſupradictæ 97) domus venditionem non puram, ſed conditionalem potius exſtitiſſe, ac nullatenus te teneri ad traditionem ipſius, quatuor nihilominus teſtibus, ad hoc probandum inductis, quod, etſi nouum eſſet capitulum, pendebat tamen ex veteri, qui iurati depoſuerunt 98), ſe interfuiſſe contractui inter te et prædictum Ioannem ſuper eadem 99) domo [*poſita in horto S. Blaſii*] celebrato, pro qua centum octoginta librarum pretium tibi fuerat conſtitutum, tali videlicet adiecta conditione, vt tu domum ipſam 100) inhabitares libere in vita tua, et poſt obitum tuum M. et R. 1) natis tuis, eiuſdem Ioannis nepotibus, remaneret. Cuius conditionis intuitu domum ipſam eidem Ioanni pro minori pretio vendidiſti, cum a G. 2) Morandi 3) pro ipſa ducentas libras potuiſſes habere: anni vero, menſis et diei, quo venditio facta fuit 4), iidem teſtes ſe dixerunt minime recordari. Dictus vero Ioannes venditionem [*ipſam*] non conditionalem, ſed puram propoſuit exſtitiſſe, ad hoc probandum publicum exhibens inſtrumentum [*anno dominicæ incarnationis MCCVI. VI. menſe Nouembri die quarto confectum: in quo profitebaris, te propria voluntate vendidiſſe ac tradidiſſe domum ipſam eidem Io. Heremitæ, et poſtea CLXXX. librarum pretium recepiſſe.*] Tabellionem quoque 5), qui confecerat inſtrumentum, et vnum ex 6) teſtibus in inſtrumento ſubſcriptis ad id probandum induxit 7). [*Sed licet tabellio venditionem puram exſtitiſſe firmauit, prout etiam teſtis aſſeruit, venditionem eſſe factam, in ſerie inſtrumenti continetur: verumtamen ſub conditione vel pure fuerit contractus initus, dixit ſe minime recordari.*] Porro cum dubitatio fuiſſet exorta, vtrius 8) deberet probatio præualere; pro tua fuit parte propoſitum: quia, etſi [*ſecundum legitimas ſanctiones*] eandem vim obtineant inſtrumentorum fides, et depoſitiones teſtium, in litibus exercendis, non tamen quodlibet inſtrumentum tanti debet eſſe momenti, vt trium vel plurium idoneorum teſtium depoſitionibus præferatur. [*Satis eſt etenim, ſi propter tabellionis auctoritatem, qui ſuum officium fideliter adimplere præſumitur, cum ad hoc ex iuramento teneatur, tanta fides adhibeatur inſtrumento confecto, quanta foret duobus idoneis teſtibus adhibenda. Sed cum per quatuor teſtes omni exceptione maiores fuerit manifeſte probatum, ſupradictam venditionem fuiſſe conditionaliter celebratam: eorumdem depoſitiones aſſeruit inſtrumento merito præferendas.*] Ad hoc autem idem Ioan. ex aduerſo reſpondit, quod, cum 9) intentionem ſuam per iam dictum fundauerit inſtrumentum, [*cui fides eſt indubitata adhibenda, cum nec cancellatum, nec abolitum, nec corruptum ſit in aliqua parte ſui,*] ac tu in modum exceptionis venditionem ipſam non pure, ſed conditionaliter celebratam eſſe 10) proponas 11) *b*, nec per teſtes ad hoc a te 12) inductos de certo fuerit tempore facta fides, et ideo non appareat,

86) *Donato*, C. R. 2. *Donando*, H.
87) *Ipſe*, ibid. loco *tu*.
88) *Proponens*, C. H. et ed. ant.
89) *Teneatur*, C. R. 1.
90) *Ac tam ſuper his, quam ſuper quibuſdam* etc. cit. c.
91) *Publicis*, ibid.
92) *Et a credit.* C. R. 2. *et eam a creditoribus*, H.
93) *Cum ergo*, cit. c.
94) *Eidem*, ibid.
95) *I. C.* habet C. L. ſed ed. ant. *I. T.*
96) Part. *et*, in C. L. non exſtat.
97) *Prædictæ*, C. H.
98) *Dixerunt*, ibid.
99) Vox *eadem*, non habetur in cit. c.
100) Pronom. *ipſam*, a C. R. abeſt.
1) *M. et V.* C. R. 1. ſed C. R. 2. *M. et A.* cit. c. *Matthæo* etc.
2) *A. G. filio*, C. L.
3) *Monalidi*, cit. c. vel *Monaldi*, vt ſit *tertii* inter licitantes nomen.
4) *Fuerat*, eſt ibid.
5) *Vero*, C. H. et cit. c.
6) *De*, C. H.
7) *Induxerit*, C. R. 1.
8) *Vtra*, cit. c.
9) *Ad hoc autem fuit exaduerſo reſponſum, quod, cum idem Io. intentionem* etc. ibid.
10) Vox *eſſe*, a C. R. H. L. ed. ant. et cit. c. abeſt.
11) *Aſſeris*, cit. c.
12) Voces *a te*, deſiderantur ibid.

quod ſuper illa venditione deponant, quam conſtat per dictum 13) inſtrumentum determinato tempore fuiſſe contractam, huiuſmodi probatio videbatur inefficax ad intentionem contrariam elidendam. Verum reſponſionem iſtam eſſe 14) proponebas inualidam; quoniam, cum vtraque pars a nobis interrogata, fuiſſet 15) in iure confeſſa, quod vnica tantum venditio ſuper domo contracta fuerit 16), et ex depoſitionibus teſtium liqueat, venditionem conditionalem 17) fuiſſe, ex vtriuſque 18) confeſſione colligitur, eiuſdem 19) domus venditionem conditionalem exſtitiſſe 20), non puram 21), non obſtante, quod ipſa interrogatio facta fuerit, poſtquam a partibus exſtitit in cauſſa concluſum: cum iudex, qui 22) vſque ad prolationem ſententiæ debet vniuerſa rimari, poſſit 23) interrogare de facto, quotiens dubitationis aliquid *c* occurrit 24). [*His ergo et aliis tam coram nobis, quam coram dicto capellano propoſitis et plenius intellectis,*] de conſilio fratrum noſtrorum pronuntiauimus 25), venditionem prædictæ domus fuiſſe conditionaliter celebratam 26), et te ob hoc 27) *d* nullatenus 28) obligatum ad traditionem ipſius, ſuper hoc memorato Ioanni ſilentium imponentes 29) [*perpetuum.*] Sententiam vero iudicum prædictorum, qui 30) alias iuſte 31) pronuntiaſſe noſcuntur, cum huiuſmodi exceptio coram ipſis nec probata fuerit, nec obiecta, quoad dictum capitulum 32) infirmamus, eam quoad 33) alios articulos auctoritate *e* apoſtolica 34) confirmantes.

13) *Dictum*, non habetur in cit. c.
14) Verba *iſtam eſſe*, deſunt in C. H. ſed in cit. c. deſideratur: *eſſe*.
15) *Interrogata fuerit, et in* etc. cit. c.
16) *Fuit*, C. H.
17) *Conditionaliter celebratam*, cit. c.
18) *Ex vtriuſque partis*, C. R. 1.
19) *Eamdem*, cit. c.
20) *Fuiſſe*, ibid.
21) Voces *non puram*, ibid. deſiderantur.
22) Dictio *qui*, ibid. non legitur.
23) *Et poſſit*, ibid.
24) *Occurrerit*, ibid.
25) *Pronuntiamus*, ibid.
26) Vel potius *ſub modo*, quo venditio perfecta domus certis fuit circumſcripta limitibus, vt non alii quam ipſe emtor cum filio et nepotibus domum ipſam inhabitarent. Hoc ſub *modo* venditio dicebatur contracta. Quem cum implere emtor recuſabat: venditor negauerat, ſe ad tradendum obligari. Hoc probato, pontifex etiam pronuntiabat, venditorem ad tradendum non obligari: quia, modo non impleto, contractus reſoluitur.
27) Verba *ob hoc*, in C. R. H. L. ed. ant. et cit. c. deſunt, in ed. gloſſ. incluſa ſunt parentheſi.
28) *Nullo modo*, C. R 2. et cit. c.
29) Occurrit in hac decretali egregium ſpecimen *colliſionis probationis* inter *inſtrumenta* et *teſtes*: atque oſtenditur, pro re nata quandoque his grauius pondus probationis quam teſtibus ineſſe poſſe, vt ipſemet euici plenius in opuſculo de *colliſione probationum*.
30) *Quam*, C. L. et c. cit.
31) Pro his vocibus cit. c. habet: *in*, vel potius: *inde*.
32) *Articulum*, C. H. et cit. c.
33) *Sed quoad alios approbandam duximus, et auctoritate ap. confirmandam*, cit. c.
34) Verba: *auctoritate apoſt.* a C. R. 1. H. et L. abſunt. In C. R. 2. illis puncta ſunt ſubiecta; et in ed. gloſſ. ſunt in parentheſi.

CAP. XI.

Defectus litteræ non vitiat reſcriptum.

HONORIVS III. 35) (*ann. 1222. Roma in Gall. Conf. c. 1. comp. 5. de offic. et pot. iud. deleg.*)

Ex parte *f* cariſſimæ in Chriſto filiæ B. 36) quondam Anglorum *g* reginæ fuit propoſitum [*coram nobis, quod, cum nobilis vir W. de Guerchia Nanneten. Redon. et Andeg. diœceſis ipſam caſtro de Segreio, ad eam ratione ſui dotalitii pertinente, pro ſuæ voluntatis arbitrio ſpoliarit, et ipſa ſuper hoc contra eum a bonæ memoriæ I. Papa prædeceſſore noſtro ad nos litteras impetraret,*] quia [*pars aduerſa, poſtulatis a nobis induciis deliberatoriis et obtentis,*] reſcriptum apoſtolicum pro eo 37), quod in hac dictione, ſpoliarunt 38), hæc figura O. deerat, aſſeruit vitioſum, [*proponens nihilominus, quod mandatum huiuſmodi exſpirauerat, mortuo mandatore; licet iam a nobis tres citationes, vel quatuor emanaſſent: vos tamen, admiſſis huiuſmodi exceptionibus friuolis, in ipſo negotio procedere diſtuliſtis. Nos ergo de diſcretione veſtra non modicum admirantes, cum per præcedentia etiam ſubſequentia intelligantur, licet ex ſcriptoris vitio, vel occupatione prædictum O fuerit omiſſum, ſatis vobis potuerit de mandatoris intentione conſtare, nec eius mandatum in ipſius obitu exſpi-*

35) Prior pars huius decretalis, cuius verba initialia hic referuntur, ſupra adducta eſt in *c. 15. X. de for. comp.* ſub hac inſcriptione: HONORIVS III. *archiepiſcopo decano et archidiacono Turonenſi*; quæ hic omiſſa, ſed vitioſa eſſe videntur: cum ex *c. 1. compil. 5. de offic. et pot. iud. del.* conſtet, hanc decretalem non ad *Turonenſem*, ſed *Bituricenſem* fuiſſe directam.
36) *Filiæ H.* C. L.
37) *Ex eo*, C. H.
38) *Spoliarit*, cit. c.

a *Quando dicatur vacua poſſeſſio, vide per Ang. et legiſtas in l. in conuentionalibus. §. ſi quis vacuam. ff. de verb. oblig. gloſſ. in §. quod autem. Inſtit. de vſucap.* b *Infero, quod per confeſſionem rei, vbi debitum eſt liquidum, admittitur recompenſatio. concord. l. Iulianus. §. offerri. ff. de act. empt.*

c *Vide l. vbicunque. de interr. act. l. 1. et 2. eod. tit.* d *Hæc duo verba*, ob hoc, *deſunt in vetuſtioribus.* e *Hæc verba*, auctoritate apoſtolica, *deſunt etiam.* f *Vid. Rom. conſ. 348. Bald. in l. imperator. ff. de ſtat. hom. et Iaſ. in l. ſi quis mihi bona. de acqu. heredit.* g Anglicorum.

rauerat, eo, quod res integra iam non erat; ac volentes, vt finis litibus imponatur, *discr. v. p. a. s.*] mandamus, quatenus, hoc 39) non obstante, in negotio ipso [*iuxta priorum continentiam litterarum, sublata cuiuslibet contradictione et appellationis obstaculo*,] ratione praeuia procedatis.

39) *Exceptione huiusmodi*, legimus ibid.

CAP. XII.

Licite appellatur a iudice, qui parti hoc petenti, non facit edi communia instrumenta.

GREGORIVS IX. *priori sancti Bartholomaei et decano de Arcubus* 40) *London.* 41) (*ann.* 1232. *Roma in Angl.*)

G. perpetuus vicarius ecclesiae de Recham. 42) nobis exposuit, quod, cum prior et conuentus de Ledis 43) eum super decimis coram iudicibus auctoritate apostol. conuenissent, et dictus G. super similibus coram ipsis 44) reconuenisset 45) eosdem, quia dicti iudices copiam quorundam 46) instrumentorum communium, quae habebat pars altera, et per 47) quae intendebat intentionem suam super principali fundare, fieri non faciebant eidem hoc cum instantia postulanti, nostram audientiam appellauit. Ideoque mandamus, quatenus, si est ita, reuocato in statum debitum, etc.

40) Verba *et decano de Arcubus*, a C. R. 1. absunt; sed C. R. 2. legit: *et decano de T.* et ed. ant. *de Arctubus.*
41) *London.* a C. R. abest, sed in ed. ant. pro eo legitur: *Ludunen.*
42) *Recben*, C. R. 1. *Petham*, C. R. 2. *Rocbam*, L. *Rechan.* ed. ant.
43) *Ledes*, C. R. et L.
44) *Coram ipsorum praesentia*, C. R. 1.
45) *Conuenisset* ibid.
46) *Praedictorum*, edit. Pith.
47) Copula *et*, abest a C. H.

CAP. XIII.

Scripturae contrariae, ab eodem productae, fidem non faciunt.

IDEM 48). (*ann.* 1230. *Romae.*)

Imputari ei *b* potest, qui contrarias inter se scripturas, in iudicio protulit, fidem 49) sibi adinuicem derogantes 50): cum in ipsius fuerit potestate, quam voluerat 51), non proferre.

48) *Idem in concilio generali*, C. H.
49) Vocabulum *fidem*, abest a C. H.
50) Nihil noui disposuit GREGORIVS IX. sed, quae in *l.* 14. *C. de fide instrum.* cauta sunt, repetiit.
51) *Voluerit*, C. R. et H.

CAP. XIV.

Si in instrumento debiti exprimitur caussa; condemnatur debitor: nisi probet indebitum. Si non exprimitur: necesse est, vt creditor probet, id fore debitum.

IDEM.

Si cautio, quam a te indebite proponis expositam, indeterminate loquatur: aduersarius tuus tenetur ostendere debitum, quod continetur in ea. Sed si caussam, propter quam huiusmodi scriptura processerit, expresseris in eadem; confessioni tuae statur: nisi probaueris, te id indebite promisisse 52).

52) Recocta haec sunt ex *l.* 25. *§. f. D. de probat.* non in alium finem, quam vt vsum iuris Romani quauis occasione laudaret, ostenderetque pontifex, se iure vrbis antiquo, vel *orbis Romani* per omnes prouincias agere.

CAP. XV.

Auctoritate ordinarii potest notarius tabellionis mortui notas in publicam formam redigere.

IDEM *I. tabellioni* 53).

Cum P. tabellio morte *c* praeuentus, quaedam non perfecerit 54) instrumenta, quae in notam 55) redacta fuerant ab eodem: ad petitionem eorum, ad quos pertinent, auctoritate ordinarii iudicis 56) poteris ea fideliter in publicam formam redigere, habitura per hoc perpetuam firmitatem.

53) *Io. tabellion.* C. R. 2.
54) *Perfecerat*, C. L.
55) *In nota*, C. R. H. L. ed. ant. gloss. Cont. et Pith. Ceterum in C. R. 2. glossator superscripsit: *id est in inbreuiatura.*
56) Non *propria.* Caussae cognitionem haec instrumenti confectio ex protocollo alieno desiderabat, notariis negatam, solisque iudicibus ordinariis reseruatam.

CAP. XVI.

Instrumentum exemplatum per tabellionem auctoritate ordinarii, eandem vim habet cum originali.

IDEM.

Si instrumenta propter vetustatem, vel propter aliam 57) iustam caussam exemplari petantur: coram ordinario iudice 58) vel delegato ab eo 59) specialiter praesententur. Qui si ea diligenter inspecta, in nulla sui parte vitiata repererit: per 60) publicam personam illa 61) praecipiat exemplari, eandem auctoritatem per hoc cum originalibus habitura.

57) *Vel aliam*, C. R. et L.
58) Pariter hic actus *caussae cognitionem* requirebat, ceu docet pontifex, adeoque a solo notario perfici non poterat, ad hunc effectum, vt exemplo *vis authentica* tribueretur.
59) *Ab ipso*, C. R. 2.
60) *Et per*, C. L.
61) *Ea*, C. H.

TITVLVS XXIII.
DE PRAESVMPTIONIBVS.

CAP. I.

Sicut manifeste nocens est poenae obnoxius; ita et occultus: licet postea dicat, se ioco fecisse.

SALOMON. *in parabolis* d.

Sicut noxius est, qui mittit lanceas et sagittas in mortem: ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo, et, cum fuerit deprehensus, dicit 62): ludens feci.

62) *Dicet*, c. 1. comp. 1. h. t.

CAP. II.

Ex violenta praesumptione fertur definitiua. Et est casus notabilis.

IDEM e.

Afferte mihi gladium. Cumque attulissent, ait: diuidite 63) infantem viuum, et date dimidiam partem vni, et dimidiam partem 64) alteri. Dixit autem mulier, cuius filius erat viuus, ad regem, commota sunt quippe viscera eius super filio suo 65): obsecro, domine, date illi infantem viuum, et non occidatur 66). Econtrario alia 67) *f* dicebat: nec mihi, nec tibi sit 68), sed diuidatur. Respondit rex et ait: date huic infantem viuum, et non occidatur. Haec est enim mater eius.

63) *Dolo bono* vtebatur Salomo, vt ex materno erga verum filium affectu erueret veritatem. Committitur enim *dolus bonus* per *simulationem*, cum actio externa dissentit ab interna animi intentione, sed in bonum finem. Talem etiam iudex pro eruenda veritate extra ordinem adhibere potest, aliis deficientibus mediis, vt vel *territio* in criminalibus docet. Simili *dolo* vtebatur THEODOSIVS M. poenas capitales haereticis minitando, quas nunquam exsequi cogitabat. *Neque enim*, ait SOZOMENVS *libr. VII. c.* 12 *in f. punire subditos quam terrere tantummodo studebat: vt idem cum ipso de diuinitate sentirent.*
64) Dictio *partem*, desideratur in c. 2. comp. 1. h. t.
65) Verba *super filio suo*, desunt in C. H.
66) *Et nolite interficere eum*, legimus in cit. c.
67) *Illa*, C. R. 1. L. et cit. c.
68) Desideratur in ed. ant. verbum: *fit.*

CAP. III.

Conuersatio in adolescentia facit praesumptionem in senectute.

HIERONYMVS *super parabolis* 69) g. (*ann.* 390. *in Iudaea.*)

Ex studiis suis intelligitur puer *h.* Quemcunque enim virtutibus studere, cum modestia continentiae, auditioni sapientum, obseruantiae mandatorum Dei, [*et*] maxime simplicitati et humilitati videris, huius munda et recta opera intellige. [*Si autem his contrarium, corrige; aut si hoc non potes: deuita, ne ab eo corrumparis.*]

69) *Parabolas*, c. 4. comp. cit.

CAP. IV.

Praesumitur contra illum, qui dilationibus subterfugit iudicium.

BONIFACIVS PAPA *episcopis Galliae* 70). (*ann.* 489. *) *Romae.*)

Nullus dubitat *i*, quod ita iudicium nocens subterfugit, quemadmodum vt absoluatur, qui est innocens, quaerit: [*sed astuta cauillatio eorum, quae versutis agendum credunt esse consiliis numquam innocentiae nomen accipiet.*] Confitetur enim de omnibus, quisquis se subterfugere iudicium dilationibus putat.

70) *Waliae*, C. H.
*) Hoc anno, non 422. vt PITHOEI volunt, hanc epistolam scriptam fuisse, docet ipsa subnotatio anni consularis FL. MONAXII apud HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 1240. ceu etiam ipse HARDVINVS notat. Conf. *Fasti consulares ab* ALMELOVEEN *p.* 169. et PETRO RELANDO *p.* 581. editi.

CAP. V.

Qui ex duobus illatis alterum negat, reliquum affirmare praesumitur.

GREGORIVS M. *in homilia* k. (*ann.* 600. *Romae.*)

Nonne *l* bene dicimus 71) [*nos*,] quia Samaritanus es tu, et daemonium habes? Respondit Iesus: ego daemonium non habeo.

Duo quippe illata fuerunt ei: vnum negauit, alterum tacendo concessit.

71) *Dicimus nos*, C. R. 2.

---

a Lugdun. b *Vid. Anton. de Butr. in c. in nostra, supr. de testibus. et c. ex tenore. supr. de rescript. Bart. et Salic. in l. scripturae. C. de fide instrum. Bald. in l. imperator.* 1. *ff. de stat. hom.* c *Vide Matth. de afflict. super const. Neapol. in c. Baiulos omnes not.* 13. *et sequ. Bal. cons.* 62. *l.* 5. *Alex. cons.* 136. *et* 151. *libr.* 1.

d *Cap.* 26. *et c.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil.* e In iudicio duarum mulierum, *l.* 3 *Reg. c.* 3. *et c.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* f Illa. g *al.* Salomon in parabolis. h *C.* 20. *et c.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp. Huc spectat l. is, qui. §. diuus. ff. de tut. et cur. dat. ab his. et §. seruos in gloss. deserunt. Inst. de rer. diuis.* i *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp.* k *Homil.* 18. l *Cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp. Bald. in l.* 2. *C. de sacr. eccles.*

CAP. VI.

Ex præteritis præsumitur circa futura.

IDEM *Maximo episcopo* a. (*libr. II. ep. 4.*)

Mandata cœlestia efficacius gerimus *b*, si nostra cum fratribus onera partiamur. Proinde 72) super cunctas ecclesias Siciliæ te, [*fratrem et coepiscopum meum*] vices 73) sedis apostolicæ ministrare decernimus.

Quas [*scil. vices*] non loco tribuimus, sed personæ: quia ex transacta in te vita didicimus, quid de subsequenti 74) conuersatione tua præsumamus.

72) *Deinde*, legitur in c. 7. comp. cit. sed in ed. ant. *prouide*.
73) *Vicem*, est ibid.
74) *Consequenti*, C. H.

CAP. VII.

Ex vicinitate præsumitur notitia facti loci vicini.

IDEM c. [*Italicæ patriciæ et domino Venantio cancellario Italiæ. libr. VII. epist. 129.*]

Quosdam *d*: [*et infra.*] Aphrica vero qualiter mortalitate et languoribus 75) vastetur, quanto viciniores estis, credo, quod 76) subtilius 77) cognouistis.

75) *Mortalibus languoribus*, c. 8. comp. cit.
76) *Tanto quidem subtilius cognouistis*, ed. ant.
77) *Facilius*, C. R. 1.

CAP. VIII.

Præsumitur factum notum in vicino loco, quod est notum in remoto.

IDEM *Victori episcopo* e.

Quanto: [*et infra.*] Latere te in vicino 78) non potuit, quod ad nos in longinquo peruenit.

78) *In vicinio*, ed. ant. et c. 9. comp. cit.

CAP. IX.

Ex præteritis præsumitur circa futura.

HIERONYMVS *super Osee* f. (*ann. 390. in Iudæa.*)

Scribam eis multiplices leges meas. Ex prius datis, et 79) neglectis apparet, quod has negligent.

79) Copula *et*, desideratur in c. 10. comp. cit.

CAP. X.

Efficacior probatio requiritur ab eo, qui probare vult illud, quod non est verisimile.

ALEXANDER III. 80) *decano Cassien.* 81) g (*ann. 1170. Romæ.*)

Quia verisimile *h* non est, quod H. presbyter 82) personatum ecclesiæ R. capellano concesserit, et ab eo eiusdem ecclesiæ acceperit vicariam; prouideas 83) [*attentius*,] ne [*memorati V.*] super hoc probationem recipias 84); nisi communis loci fama id 85) habeat, vel tales personæ appareant, de quibus verisimile non sit, quod debeant deierare: quoniam sæpe contingit, quod testes facile [*pretio*] corrupti inducantur 86) ad falsum testimonium proferendum.

80) *Innocentius III.* ed. ant.
81) *In append. ad concil. Lateran. III. p. VIII. c.* 14. apud HARDVINVM *tom. VI. P. II. p.* 1749. vera lectio hæc est: *Decano Cicestrensi.* Hinc frustra legitur in C. R. 1. *Gasil.* et in H. *Caston.* denique a C. R. 2. verba directionis plane absunt.
82) Vox *presbyter*, a C. R. et H. abest, nec habetur in ed. ant.
83) In c. 11. comp. cit. 1. ipsa verba sunt hæc: *quia veri similitudinem non habet, quod prædictus E. personatum prælibatæ ecclesiæ capellano prænominati R. cesserit, vt ab eo ipsius ecclesiæ vicariam acciperet: praeuideas* etc.
84) *Accipias*, C. H.
85) *Hoc*, C. H. et cit. c.
86) *Inducuntur*, C. R. 1. et H.

CAP. XI.

Per cohabitationem diutinam et famam de matrimonio et contractibus matrimonialibus, ac alia adminicula probatur matrimonium. Panorm.

IDEM *Gennen.* 87) i *archiepiscopo* 88). (*ann. 1170. Roma in Tusciam.*)

Illud quoque *k* [*nihilominus ex tua inquisitione*] nobis innotuit, quod, cum [*quædam*] libera mulier 89) per decem annos et vltra 90), cuidam seruo scienter cohabitauerit, et ab eo fuerit carnaliter cognita, nunc ipsum asserit suum non esse maritum; [*pro eo, quod testes desponsationis non comparent.*] Verum vir eam vendicans 91) in vxorem, ostendit publicum instrumentum, in 92) quo sese coniuges nominant, et per quod ipsum ei donationem propter nuptias fecisse apparet 93). Mulier vero instrumentum illud asserens vitiosum 94), vt seruo dominus fraudaretur, plures 95) testes produxit, quod 96) [*seruus*] ille ab amicis eius 97) sæpe rogatus, vt eam desponsaret, [*et ille*] nec 98) desponsasse, nec desponsaturum se ipsam firmiter asserebat. Vir autem nonnisi prædicto instrumento, et quibusdam 99) testibus, qui viderant 100) eam annulos deferentem, [*mulierem*] ipsam probauit [*esse*] vxorem: sed mulier de more illarum 1) [*mulierum*], quæ panes vendunt, se annulos detulisse dicebat. Verum 2), quia in huiusmodi 3) dubietate, fama viciniæ magis debet attendi: [*tuæ sollicitudinis erit famam loci diligenter inquirere, vtrum prædictus vir eam in lecto et in mensa, sicut suam vxorem et non concubinam habuerit. Et*] si fama loci habet, quod vir ipsam 4) in lecto *l*, et in mensa 5), sicut vxorem tenuerit; cum matrimonium sit maris et feminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens; cogenda est mulier, vt eidem viro affectu seruiat coniugali: præsertim si præscriptum instrumentum ab eo conditum fuerit, qui officium suum fideliter adimpleuit 6).

87) *Ianuensi*, C. R. H. ed. ant. et c. 14. comp. 1. de spons.
88) *Episcopo*, cit. c.
89) *Quædam mulier libera*, C. R. H. et ed. ant.
90) *Amplius*, C. H.
91) *Vindicat in vxorem et ostendit*, cit. c.
92) Præp. *in*, omittitur ibid.
93) *Compareat*, C. R. 1. et cit. c.
94) *Vitiosum fuisse fatetur*, cit. c.
95) *Et plures*, ibid. propter anteced. *fatetur*.
96) *Quoniam*, ibid.
97) *Mulieris*, ibid.
98) *Nec eam*, C. R. 1.
99) *Quibusdam aliis*, ibid.
100) *Videbant*, C. R. 1.
1) *Illarum mulierum*, C. R. 2.
2) *Vnde*, cit. c.
3) *Huius*, ed. ant.
4) *Eam*, C. H.
5) In cit. c. desiderantur hoc loco verba: *in lecto et in mensa.*
6) *Consueuit adimplere*, C. R. 1. sed *adimpleuerit*, cit. c.

CAP. XII.

Per violentam præsumptionem probatur carnis copula.

IDEM. *Archid. Genuen.* 7) m (*ann. 1170. Roma in Tusciam.*)

Litteris *n* fraternitatis tuæ receptis [*ex tenore illarum*] nobis innotuit, quod, cum P. 8) [*parochianus tuus*] ab A. muliere, quam in 9) vxorem acceperat, [*tuo iudicio*] peteret 10) separari, accusatores matrimonii produxerunt testes firmiter asserentes, quod, postquam [*prædicta*] mulier cum prædicto viro contraxerat matrimonium, consanguineum viri eiusdem 11) solum cum sola, nudum cum nuda, in eodem 12) lecto iacentem, ea, vt credebant, intentione, vt eam cognosceret carnaliter o, viderunt, [*sed et in*] multis locis 13) secretis, et latebris ad hoc commodis, et [*tam*] horis electis, [*quam locis se, præsentibus eis, contigisse dixerunt. Et publica fama consentit, quod post contractum matrimonium se miscuerunt ad inuicem, quod in præsentia tua publice, vt asseris, sunt confessi, quamuis id se ante contractum matrimonium fecisse negarant. Dicitur quoque de muliere prædicta, quod de marito sese simulans concepisse, alienum partum iam baptizatum, vt fertur, se mentita est percepisse, et rebaptizari faciens virum suum decepit. Procedente vero tempore cum fama empti alieni partus fraudem detegeret, parentibus a quibus eum emerat occulte restituit, postea veneficum poculum et alias vitæ insidias viro parasse eadem mulier perhibetur. Quia ergo nos duxit tua fraternitas consulendos, si ad dissoluendum matrimonium iam dictæ probationes sufficiant;*] consult. tuæ taliter respondemus 14), quod [*tum ex confessione, tum*] ex huiusmodi 15) violenta, et certa suspicione 16) fornicationis, [*præsertim, si quod de partu et machinatione mortis, vt dictum est, probari valet, non immerito*] potest sententia diuortii promulgari, ita quidem, vt vir licentiam habeat, mortua illa, ducendi aliam, muliere sine spe coniugii remanente 17).

7) Verba: *archidiacono Genuen.* desunt in C. H. ed. ant. et c. 2. comp. 2. h. t.
8) *Petrus*, c. cit.
9) Præp. *in*, abest a C. H. et ed. ant.
10) *Vellet*, c. cit.
11) *Eiusdem*, desideratur ibid.
12) *Et in eodem*, C. R. 2.
13) *Locis*, non habetur in cit. c.
14) *Præsentium significatione tibi iniungimus*, cit. c.
15) Vox *huiusmodi*, non est in cit. c.
16) In hac suspicione violenta latitabat *supremus fidei iuridicæ gradus*, qui plenam probationem commissi adulterii inducebat, sufficientem ad diuortium decernendum, non item ad pœnam ordinariam criminalem dictandam.
17) In c. cit. verba ita sonant: *mulier vero sine spe coniugii maneat.*

CAP. XIII.

Idem dicit, vt præced. cap.

CLEMENS III. (*ann. 1190. Romæ.*)

Tertio loco quæstionis *p* huiusmodi nodum tua f. petiit explicari 18),

18) *Enodari*, c. 8. comp. 2. de sponsal. et matrimon.

---

a *Greg. l. 2. epist. 4. registri.* b *Cap. 7. eod. tit. in 1. compil. et c. 1. tit. de offic. vic. in 1. comp.* c *Greg. l. 7. epist. 123. siue 127. registr.* d *Cap. 7. eod. tit. in 1. comp.* e *Greg. in registr. l. 10. epist. 33. et 34.* f *Cap. 8. et 10. eod. tit. in 1. compil.* g *al.* Castrensi. h *Cap. 11. eod. tit. in 1. compil.* i Ianuensi. k *Cap. 14. de spons. in 1. comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p. 50. c. 42.*

l *Nota signa aliquam sicut vxorem tractandi, et vide Bald. in c. Ego N. de iureiur, et in cap. ex transmissa. de rest. spol.* m *In quibusdam deest inscriptio, vt in 2. comp.* n *Cap. 2. eod. tit. in 2. comp. Vide Matth. sing. 116. et Alexandr. cons. 15. incipit Viso processu.* o *In C. Barb.* vt eam cognosceret carnaliter, viderunt, et in secretis, *etc.* p *Cap. 8. tit. de sponsal. in 2. compil.*

an iuuenis ſponſam, in quam per verba de præſenti conſenſit, debeat [*in*] vxorem habere: ad quorum matrimonium impediendum neptis ipſius ſponſæ proſiliens *a*, ſe a iuuene carnaliter præcognitam proponebat. A qua producti teſtes dixerunt 19), ſe pro certo credere, quod illa dicti 20) iuuenis exſtiterit concubina, [*et ei carnali commixtione adiuncta,*] adiicientes, quod eos inſimul viderant 21), [*et*] per plana et nemora, vias et inuia, pluries conuagantes: et teſtimonium viciniæ [*ſe*] ſuper hoc 22) recepiſſe dicebant. Ad maiorem vero 23) certitudinem, quia minus ſufficienter credidiſti eſſe probatum, quod eadem mulier aſſerebat, tam ipſa, quam iuuenis iuramentis adſtricti 24) ſeorſum confeſſi ſunt, quod ſe 25) inuicem carnaliter præcognouerant 26): licet iuuenis nollet ab ea, quam deſponſauerat, ſeparari. Nos autem 27) [*hæc,*] quæ 28) dicta ſunt, intelligentes, [*et attendentes viciniæ famam, et dictæ mulieris ac iuuenis conſuetas confabulationes, et per ſolitudines vagos inceſſus, per teſtes eſſe probatos, et de carnali cognitione eos per iuramentum ſeparatim fuiſſe confeſſos,*] præſertim cum hoc non dicatur occultum, ſed quaſi prædicetur 29) a pluribus manifeſtum 30), [*prædeceſſorum noſtrorum veſtigiis inhærentes, et præſertim felicis memoriæ Alex. III. ſtatuta ſectantes*] conſultius [*et ſecurius*] eſſe credimus, vt matrimonialiter non *b* coniungantur 31), ſed [*ab inuicem,*] ſolutis ſponſalibus, ſeparentur.

19) In c. cit. ipſe tenor verborum eſt hic: *et cum de hoc teſtes produceret, dixerunt illi ſic.*
20) *Prædicti*, eſt ibid.
21) *Viderint*, C. H.
22) *Se ſuper hoc*, C. R. et ed. ant.
23) *Autem*, C. R. H. et c. cit.
24) In c. cit. verba ita ſe habent: *tam ipſam, quam iuuenem iuramentis adſtrictos conueniſti, et ſeorſum* etc.
25) *Se ad*, C. H.
26) In C. R. 1. ad verba: *præcognouerant*, hæc adduntur: *antequam verba de præſenti inter eos venirent*, et in H. deeſt part. *carnaliter.*
27) *Autem*, abeſt a C. H.
28) *Ea, quæ*, C. R. 1.
29) *Prædicatur*, c. cit.
30) *Manifeſte*, ibid.
31) *Iungantur*, C. R. 2.

CAP. XIV.

Propter præſumptionem etiam vehementem, non debet quis de graui crimine condemnari.

INNOCENTIUS III. *Niuernen.* 32) *epiſcopo et archidiacono Bituricen.* (*ann.* 1198. *Roma in Galliam.*)

Litteras veſtras recepimus *c*, continentes, quod, cum cauſſa, quæ vertitur 33) inter [*ven. f.*] Altiſſiodoren. epiſcopum, et quoſdam Burgenſes de Caritate, quos idem epiſcopus de hæreſi impetebat, vobis et [*dil. fil.*] abbati Collonenſi 34), a ſede apoſtolica delegata fuiſſet, vtraque pars [*tandem, vt negotii prolixitas poſſet facilius expediri,*] vos duos ſub certa pœna ſibi arbitros ſtatuerunt, delegata vobis nihilominus poteſtate reſeruata: G. 35) autem lator præſentium, vnus ex illis, [*quos præfatus epiſcopus impetebat,*] hæreſim ſuam [*apud Caritatem*] fuerat 36) publica voce confeſſus, et de [*quodam*] fratre ſuo ſimiliter recognouerat, quod eodem ſecum laborabat 37) *d* errore. [*Qui cum de fide ſua coram ven. f. n. Bituricen. archiepiſcopo conueniretur, eique purgatio facienda per eundem W. qui vere credens et catholicus credebatur, eſſet indicta; ipſe W. fratrem ſuum, quem publice aſſeruerat hæreticum, præſtito iuramento firmauit: et ſic a præfato epiſcopo contraria proponebatur dixiſſe. Vnde ab ipſo et periurus et hæreticus cenſebatur. E contrario vero idem W. propoſuit, quod, licet de ſe publice confeſſus fuiſſet, nihil tamen de fratre fuerat confeſſus. Vnde bene poterat illum purgaſſe, maxime cum a duobus capellanis de Albiniaco, qui conſcientiam illius nouerant, audiuiſſet, quod tanquam catholicum poterat illum ſecure purgare, quorum litteras poſtea vobis oſtendit. Sed epiſcopus ſuper eo, quod de fratre negauerat, protinus eum per ipſum et vnum presbyterum et alium diaconum coram vobis conuicit: vnde ipſum relapſum in hæreſim aſſerebat. Vos igitur has in prædicto W. contrarietates notabiles attendentes, ipſum cum litteris veſtris ad præſentiam noſtram tranſmiſiſtis, bonis etiam interim annotatis, donec de perſona eius et bonis, quid ſtatuendum foret, ſtatuere curaremus, adiicentes, quod, cum idem W. apud vos cum quibuſdam inſtaret, vt purgationem reciperetis ipſius, ſicut aliorum quorundam, vos iuramentum eius, quia ſibi contrarius videbatur, admittere noluiſtis, purgatione tamen pro eo per manum VIII. bonorum virorum admiſſa. Quia vero vulpeculæ, quæ moliuntur vineam Domini demoliri, ſagaci ſunt ſtudio capiendæ; nam vulpes foueas habent, et volucres cœli nidos:*] nos [*ex iis, quæ ſcripta ſunt,*] prædictum G. ſuſpectum de hæreſi 38) vehementer habuimus 39); tum quia, quod ante dixerat, poſtea ſe dixiſſe negauit; [*ſicut conuictus eſt coram vobis;*] tum quia vel mendacium prius 40) dixit in fratrem, aſſerendo illum hæreticum, vel periurium poſtea commiſit in Deum, purgando illum de hæreſi, quorum vtrumque reddit illum valde ſuſpectum: quanquam veriſimilius 41) *e* videatur, quod eo tempore 42), quo 43) tanquam vere pœnitens ab hæreſi reuertebatur 44) ad fidem, tam graue mendacium non dixiſſet præſertim in fratrem, quem [*vtique*] tanquam cariſſimum, non 45) aſſeruiſſet hæreticum, niſi fuiſſet accenſus zelo fidei orthodoxæ. Vnde præſumitur, quod, cum poſtea purgauit 46) illum de hæreſi 47), turpiter deierauit 48). Quocirca [*d. v. per A. S.*] mandamus, quatenus, cum propter ſolam ſuſpicionem, quamuis [*vtique*] vehementem, nolumus 49) illum 50) de tam graui crimine condemnari 51), talem et tantam ſecuritatem recipiatis 52) ab ipſo 53), præter iuratoriam cautionem, quod timore pœnæ corporalis 54) *f* debeat coërceri, diſcretam ei pœnitentiam iniungentes 55), ex qua valeat apparere, vtrum in tenebris ambulet, an in luce, vtrumue ſit vere pœnitens, an ficte conuerſus 56). Et ſi eum hoc modo verum catholicum cognoueritis; non ſinatis ipſum indebite moleſtari: alioquin eum tamquam hæreticum condemnetis.

32) *Mutenenſi*, C. R. 1. *Sumen.* C. R. 2. *Numinen.* ed. ant.
33) *Vertebatur*, C. R. edit. Gonz. et c. 1. comp. 3. h. t.
34) *Callon.* C. R. 1. ſed C. R. 2. habet: *de T. et H. Calloni*, denique c. cit. *Callonii.*
35) *W.* eſt in C. H. ed. ant. et cit. c. per tot.
36) *Fuit*, C. H.
37) *Qui - - laborat.* c. cit.

38) Atque hic quoque in grauiſſimo crimine hæret, quia *hæreſis* eſt vel *vera* vel *præſumta.* Hæc quæritur *in graui et violenta ſuſpicione de errore intellectus pertinaci contra fidem eccleſiæ Romanæ a baptizato contracta. Crimen ſuſpecti* vocare hanc ſpeciem licet, quam ex profeſſo explicat DADINUS *de ſuſpect. de hæreſi* cuius fundamenta euidentius adhuc traduntur in *c. 9. verſ. qui vero. et c. 13. X. de hæret. c. 7. et 8. eod. in 6.*
39) *Habemus*, cit. c.
40) *Prius*, non exſtat in ed. ant.
41) *Veriſimile*, C R. 1.
42) *Illo tempore*, C. R. 2.
43) Dictio *quo*, omittitur in ed. ant.
44) *Cum reuertebatur*, ed. ant. *vertebatur*, cit. c.
45) *Non vtique*, C. R. 2.
46) *Purgauerit*, C. R. 1.
47) verba *de hæreſi*, non habentur in c. cit.
48) *Peierauit*, c. cit.
49) *Noluimus*, C. R. 1. *nolimus*, c. cit.
50) *Ipſum*, C. H.
51) *Condemnare*, C. R. 1.
52) *Recipientes*, c. cit.
53) *Ab illo*, C. R. 1.
54) *Temporalis*, C. R. ed. ant. et c. cit.
55) *Iniungatis*, c. cit.
56) *Confeſſus*, C. R. 1.

CAP. XV.

Non præſumitur incontinens in ſenectute, qui in iuuentute continuit: maxime ſi eſt litteratus.

IDEM *Cenadien.* 57) *epiſcopo et abbati de Ciquedor.* 58) (*ann.* 1198. *Roma in Pannoniam.*)

Cum in iuuentute ſua [*ven. f. n. C.*] *g* Quinque eccleſienſis 59) epiſcopus adeo ſe maturum, honeſtum et prouidum exhibuerit, vt 59*) [*propter ſuauem ſuæ probitatis odorem*] ab eccleſia Romana meruerit pallio 60) decorari; non eſt de leui credendum, quod, poſtquam ad ſenilem *h* peruenit ætatem, turpiter abiecerit 61) iugum Domini, fœtores [*et fœditates*] libidinis amplexando: cum labes huiuſmodi, quæ nonnunquam in iuuentute contrahitur, in ſenectute frequentius expietur. Quis præterea de facili crederet 62), quod vir præditus ſcientia litterarum, propriæ ſalutis oblitus, ad eam paſſionis ignominiam ſe conuerteret *i*, vt cum propria nepte abominabilem perpetraret inceſtum? Cum etiam ſecundum ſententias 63) ethnicorum naturale fœdus inter tales perſonas, nihil permittat 64) ſæui criminis ſuſpicari *k*. Licet igitur [*illuſtris*] rex Hungariæ eundem epiſcopum nobis [*interdum*] per nuntios et litteras de tali crimine detuliſſet, poſtulans [*ſuppliciter et inſtanter,*] vt malum huiuſmodi pernitioſum exemplo de Hungarica eccleſia 65) tolleremus; quia tamen eius ſuggeſtio non de caritatis radice [*ſed ex odii fomite*] procedere videbatur, [*cum ipſum tanquam inimicum perſequi non ceſſaret, ſicut eſt in tota prouincia manifeſtum:*] noluimus 66) aures noſtras quaſi malignis delationibus 67) inclinare, ſed *l*, vt probaremus, ſi ſpiritus 68)

57) *Ciadren.* C. R. 1. ſed C. R. 2. *Teneor.* denique edit. Pith. *Genadien.*
58) *De Sicor.* C. R. 1. *de Nor.* C. R. 2. ſed ed. ant. *de Aquorum*, et c. 3. comp. 3. h. t. *de Ciquedor.*
59) *Weccltenſ.* C. H.
59*) *Vt propter ſuauem ſuæ probitatis odorem*, C. R. 2.
60) *Ornamento pallii*, c. cit.
61) *Eiecerit*, C. R. 1.
62) *Præſumeret vel crederet*, C. H.
63) *Leges*, C. R. 1.
64) *Committat*, c. cit.
65) *De Hungariæ eccleſia*, C. R. 1. *de Hungaria*, C. R. 2.
66) *Nolumus*, C. H. et ed. ant.
67) *Detractionibus*, ed. ant.
68) *Spiritus eius*, ibid.

a *Quod ſit audiendus, qui ſuam turpitudinem allegat ob animæ periculum euitandum, vide Iaſon. in l. iusiurandum, quod ex conuentione. §. procurator. ff. de iureiur.* b Iungantur. c *Cap. 1. eod. tit. in 3. comp.* d *Quid contineatur ſub hoc, infr. patet in gloſſ. ſuper verb. purgando.*

e Videtur, *al.* videbatur. f Temporalis; *in omnibus vet. libr. et in vet. compil.* g *Cap. 2. eod. tit. in 3. compilation.* h Poſtq. venit ad ſimilem ætatem, *etc.* i Conuerterit. k *Vide l. vt vim. et ibi gloſſ. et Doct. ff. de iuſtit. et iur.* l *al.* Sed vt probaremus ſpiritus, ſi eſſent ex Deo, *etc.*

eſſet

eſſet ex Deo, [*bon. mem.*] Aurienſi 69) *a* epiſcopo 70) dedimus [*noſtris litteris*] in mandatis, vt prudenter et caute a coepiſcopis 71) indagaret, vtrum præfatum epiſcopum crederent 72) tali labe reſperſum. Qui nobis poſtmodum reſcripſerunt, quod eum virum honeſtæ conuerſationis eſſe credebant, perſonam illius multipliciter commendantes 73).

69) *Ianuenſi*, C. R. 1. et H. ſed C. R. 2. *bonæ memoriæ Ianuar.* ed. ant. *Latunien.* c. cit. vero: *Iaurienſi.*
70) *Archiepiſcopo*, C. R. 1.
71) *Ab epiſcopis*, C. R. 2.
72) *Crederet*, c. cit.
73) Hoc tamen non obſtante ipſi pontifex purgationem canonicam indixit, *non iuris neceſſitate ſed importunitate petentis*, vt ait pontifex in *c.* 12. *X. de purgat. canon.*

CAP. XVI.

Is, pro quo beneficiando ſcribitur cum clauſula, ſi idoneus fuerit, non tenetur probare ſe idoneum: cum idoneus præſumatur.

IDEM *b archidiac.* 74) *et præpoſito* [*de Secam, ſubd. noſtro, canonico*] *Mediolan.* (*ann.* 1200. *Roma in Inſubriam. Conf. c.* 9. *comp.* 3. *de verb. ſign.*)

Dudum [*bon. mem.*] *c* archidiac. Mediolan. dedimus in mandatis, vt [*dil. fil.*] C. ſcholarem a presbytero ſancti Victoris [*XL. martyrum, qui ſolus in ipſa eccleſia miniſtrabat, in qua, ſicut ſchol. idem aſſeruit, quondam miniſtrauerunt clericus et ſacerdos,*] in clericum et fratrem *d* eiuſdem eccleſiæ recipi faceret, [*cuius facultates idem ſchol. proponit nullatenus imminutas*]. Sed presbyter memoratus [*ipſius*] archidiaconi [*malitioſe*] declinans examen, [*I. clericum ad noſtram præſentiam deſtinauit, cui et præfato C. ven. f. n. Tranen. archiepiſcopum ap. ſed. leg. tunc ſubd. et capellanum noſtrum dedimus auditorem, coram quo dictus I.*] aſſeruit, quod nequaquam ſufficiebant duobus clericis facultates eccleſiæ memoratæ, adiiciens, quod prædictus C. non erat idoneus ad illius eccleſiæ beneficium obtinendum. [*et infra.*] Cauſam vobis duximus committendam 75) ita, vt ex illa clauſula, ſcilicet ſi perſona fuerit idonea, quæ noſtro reſcripto reperitur inſerta 76), eidem ſcholari probandi ſe idoneum nulla neceſſitas imponatur 77); cum prima facie præſumatur idoneus: niſi aliud 77*) in contrarium oſtendatur.

74) *Archiepiſcopo*, C. R.
75) *Committere*, c. 9. comp. 3. de verb. ſign.
76) In cit. c. deſiderantur verba: *quæ noſtro reſcripto reperitur inſerta.*
77) Negatiua ergo ab aduerſario probanda: quia præſumtio pro *habilitate* militat, quæ ſemper etiam in *affirmatiua propoſitione* onus probandi in aduerſarium deuoluit.
77*) *Alibi*, cit. c.

TITVLVS XXIV.

DE IVREIVRANDO,

CAP. I.

Agi poteſt ad relaxationem iuramenti, cuius implementum turpitudinem continet ex parte ſuſcipientis. H. d, quoad intellectum, et eſt caſus notabilis. Abbas,

GREGORIVS III. 78) *e vniuerſis Chriſtianis* 79)

Ex adminiſtrationis *f*: [*et infra.*] 79*) [*Quoniam igitur creditores ad vſuras ſibi ſoluendas in manifeſtum periculum animarum iuramento debitores adſtringunt: nos eorum ſaluti volentes iuxta debitum officii noſtri proſpicere, et iniquum grauamen a debitoribus remouere, et illis præcipue, qui ſe, vel auxilium dederint ad ſuccurſum terræ Hieroſolymitanæ præſtandum, vniu. v.*] mandamus, quatenus 80) creditores [*ipſos*] ad iuramenta ſuper vſuris ſibi 81) ſoluendis præſtita, relaxanda, *ſubl. contradict. et app. obſt.* 82) eccleſiaſtica diſtrictione 83) cogatis 84).

78) Verba huic textui inſerta ex *c.* 4. *comp.* 2. *h. t.* oſtendunt euidenter, textum hunc *Gregorio* VIII. tribuendum eſſe, qui anno MCLXXXVII. ſedit, et pro negotio crucis ſollicitus fuit, quod eo tempore feruebat.
79) Verba *vniuerſis Chriſtianis*, deſunt in C. H. et ed. ant.
79*) Verba hæc inſerta etiam leguntur in ed. Cont. paucis tantum mutatis.
80) Voces *mandamus*, *quatenus*, abſunt a C. H.
81) Dictio *ſibi*, deſideratur in c. 4. comp. 2. h. t.
82) Verba *ſubl. contradict. et app. obſt.* deſiderantur in C. R. et ed. ant.
83) *Diſtrictionis eccleſiaſticæ ſeueritate*, cit. c.
84) Creditoribus ius quæſitum erat ex præſtito iuramento, qui illud rectius relaxare et ad hoc auctoritate eccleſiaſtica cogi poterant, quam vt ipſimet epiſcopi illud relaxarent, quia debitores illud poterant ſeruare ſalua ſalute æterna. *c.* 6. *X. t. t.*

CAP. II.

Non valet iuramentum præſtitum a prælato de non repetendis rebus eccleſiæ. Vel ſic: *a iuramento meticuloſo fit abſolutio per iudicem eccleſiaſticum.*

GREGORIVS *in regiſtro* 85) *g, Roma in Gall.*

I. Peruenit ad nos *h*, Laudicen. 86) epiſcopum ab Ar. 87) comite rebus ſuis ſpoliatum, et [*ad nequitiæ ſuæ augmentum gladiis*] iurare compulſum, quod non repeteret ſic ablata 88): [*et huius tanti ſceleris veniam ſibi impertiri rogat.*] Cognita igitur 89) contumelia, [*ſibi in beato Petro illata,*] valde doluimus, aſſerentes, ipſum epiſcopum nullius 90) iuramenti vinculis ſuper hoc 91) poſſe conſtringi 92): quem tamen 93) [*apoſtolica auctoritate*] abſoluimus; quia nefandiſſima coactione iurauit 94).

85) Excerpta hæc ſunt et in compendium contracta ex epiſt. prolixiori *libr. VII. Gregorii* VII. relata ab *Harduino tom. VI. p.* 1. *concil. P.* 13. *p.* 1436. et ad annum MCLXXX. referenda.
86) *Laodicenſem*, habetur in comp. 1. c. 9. h. t. rectius.
87) *Ab Arnulpho*, C. R. 2. et H. ſed in cit. c. eſt: *Arfulfo.*
88) *Quod ablata numquam peteret.* cit. c.
89) Ibid. eſt: *itaque.*
90) *Eius fraternitatem nullis*, ibid.
91) Verba *ſuper hoc*, deſiderantur ibid.
92) *Adſtringi*, C. R. 2.
93) *Tamen eum*, cit. c.
94) *Iurauerit*, ibid.

CAP. III.

Non deierat, qui iuramenti implementum in melius commutat. Et non adſtringitur quis iuramento ad implendum, quod iurauit, ſi ab alia parte non impletur, cuius reſpectu præbuit iuramentum.

IDEM 95) [*in regiſtro*] *regi Francorum* 96).

II. Peruenit *i* ad nos, [*quod, cum iam pridem ad partes Aluerniæ, et c. et infra.*] Non enim propoſitum aut promiſſum infringit, qui in melius illud commutat 97). Nec tu ei, etiamſi [*præſcriptum*] promiſſum tuum iuramento 98), vel fidei obligatione, interpoſita conditione, firmaſſes, aliquatenus teneris, ſi conſtat 99), eum conditioni minime paruiſſe,

95) Ergo hic quoque textus debetur *Gregorio VII.* regi Francorum *Philippo* I. ſcribenti.
96) *Franciæ*, C. R. 1.
97) *Immutat*, C. H.
98) *Sacramento*, ibid.
99) *Si conſtet*, c. 10. comp. 1. h. t.

CAP. IV.

Ponitur forma iuramenti ſeptem capitula continens, ſecundum quam iurant papæ epiſcopi: ſed hodie omnes recipientes dignitatem a papa ſibi iurant. Hoc ſit pro ſummario et diuiſione.

IDEM *Petro ſubdiacono.*

Ego 100) *k* N. epiſcopus ab hac hora in antea fidelis ero ſancto *l* Petro, ſanctæque [*apoſtolicæ*] Romanæ eccleſiæ, dominoque meo papæ C. 1) eiuſque ſucceſſoribus canonice intrantibus. Non ero neque 2) *m* in conſilio, neque in facto, vt vitam perdat aut membrum *n*, vel capiatur mala captione. Conſilium, quod mihi 3) aut per ſe, aut per litteras, aut per nuntium, manifeſtabit, ad eius *o* damnum 4) nulli pandam. Papatum ſanctæ 5) Romanæ eccleſiæ et regulas ſanctorum patrum adiutor ero ad defendendum et retinendum, ſaluo ordine meo, contra omnes homines. Vocatus ad ſynodum veniam: niſi præpeditus 6) fuero canonica præpeditione. Legatum apoſt. ſed. 7) quem certum [*legatum*] eſſe cognouero, in eundo et redeundo honorifice tractabo, et in ſuis neceſſitatibus adiuuabo. Limina apoſtolorum ſingulis annis aut per me, aut per certum nuntium [*meum*] viſitabo: niſi eorum abſoluar *p* licentia. Sic me Deus adiuuet, et hæc ſancta *q* euangelia,

100) Hæc formula iuramenti habetur in *concilio Romano VI.* ſub *Gregorio VII.* habito anno MCLXXIX. apud *Harduinum tom. VI. P.* 1. *concil. p.* 1586.
1) C. H. legit: *G.* cum ed ant. ſed in c. 20. comp. 1. de elect. et el. poteſt. eſt: *N*
2) Part. *neque*, in C. R. et cit. c. non legitur.
3) Partic. *aut*, in cit. c. non habetur.
4) *Eorum damnum*, C. R. H. ed. ant. et cit. c.
5) Vox *ſanctæ*, a C. R. H. ed. gloſſ. et c. cit. abeſt.
6) *Impeditus*, ed ant.
7) *A ſede Apoſtolica*, C. R. 1.

CAP. V.

Non tenetur clericus epiſcopo ſuo obedientiæ iuramentum præſtare, niſi ratione adminiſtrationis ſibi conceſſæ.

VRBANVS 8) PAPA. (*ann.* 1228. *Romæ.*)

Nullus *r* epiſcopus clericos ſuos, niſi forte, quibus eccleſiaſticarum rerum commiſſa fuerit diſpenſatio, ſibi 9) iurare compellat.

8) *Vrbano* II. hic textus adſcribitur in *c.* 23. *C. XXII. q.* 5. circa annum MXCV.
9) Pron. *ſibi*, deeſt in C. H.

CAP. VI.

Qui ſe obligauit ad vſuras ſoluendas, ſoluere non cogitur, niſi iurauerit: quo caſu cogitur, ſed repetit.

ALEXANDER III. *epiſcopo Vigilen.* 10) (*ann.* 1180. *Roma in Apuliam.*)

Debitores *s* [*autem*] ad ſoluendas vſuras, in quibus ſe obligauerant, cogi non debent: [*niſi eas iuramento ſoluere teneantur.*] Si vero de ipſarum ſolutione iurauerint 11): cogendi ſunt domino reddere

10) *Vigilien.* C. R. 1. et ed. ant. rectius, quæ eſt ciuitas Apuliæ.
11) *Iuramentum fecerint*, c. 2. comp. 1. h. t.

a Ianuenſi. b Archiepiſcopo. c *Ex hac Decr. collige, quemlibet præſumi bonum, de quo art. præter Fel. vide Alex. conſ.* 127. *incip. Saluatoris in* 3. *volum.* d *vide Angelum.* e *In duobus vetuſtiſſimis*, nonus: *in ceteris* tertius *habetur; in vno* octauus, *quod rectius videtur. Hoc caput inordinate et præpoſtere ſequentibus eſt præpoſitum: cum ſit ex ſec. compil. ſequentia ex* 1. f *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *compil.* g *al.* ex regiſtro Gregorii. h *Cap.* 9. *eod. tit. in* 1. *compil. et poſt Conc. Lat. ſub Alex. III. p.* 17. *c.* 7.

i *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *comp. Sed neque hoc c. dicit Ant. Auguſt. ſe inuenire in reg.* B. Gregor. vide *B. Thom.* 2. 2. *q.* 89. *art.* 7. *et q.* 88. *art.* 2. *et* 12. k *Cap.* 20. *de elect. et el. poteſt. in* 1. *compil.* l *al.* beato. m *dictio* neque, *abeſt.* n *Quid appell. membri veniat, Bartol. in l.* 2. *ff.* de publ. *iud. Auth. ſed nouo iure. C. de ſeru. fugit. et* 89. *diſt. c. ſingula.* o eorum. p *al.* abſoluat. q Sancta Dei. r *Cap.* 1. *eod. in* 1. *comp.* s *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compilat. et poſt concil. Lat. ſub Alex. III. p.* 16. *c.* 4.

iura

iuramentum, [*vt creditoribus soluantur.*] Et cum vsuræ solutæ fuerint: creditores ad eas restituendas sunt ecclesiastica seueritate, si necesse fuerit 12), compellendi 13).

12) *Necessitas fuerit*, C. R. I.
13) *Cogendi*, cit. c.

CAP. VII.

Debitor, qui iurauit, creditori nullum grauamen super re pignorata inferre, donec soluerit debitum, non auditur repetens pignus, volendo compensare fructus in sortem: sed debet prius debitum integraliter soluere, et demum rem cum fructibus inde perceptis exposcere. H. d. et est casus notabilis.

IDEM *Rothomagen. archiepiscopo et eius suffraganeis.* (*ann.* 1180. *Roma in Gall.*)

I. Ad nostram noueritis audientiam peruenisse *a*, quod, cum Petrus [*de Neasdem tempore guerræ, quæ fuit inter carissimum filium nostrum H. illustrem regem Anglorum et filios eius,*] quibusdam hominibus [*prouinciæ regni Francorum*] certam summam pecuniæ mutuasset, quasdam ab eis possessiones et reditus recepit in pignore 14), ipsos sub iuramenti religione [*sibi*] adstringens 15), quod super [*possessionibus et reditibus*] illis, donec soluerent sibi pecuniam [*mutuatam,*] nullum ei grauamen [*vel molestiam*] inferrent. Licet autem de possessionibus illis et reditibus [*præfatis*] nondum [*plene*] sortem [*suam, sicut asserit,*] deductis expensis, receperit *b*; [*quia*] tamen tu, frater archiepiscope, eum propter hoc excommunicationis vinculo adstrinxisti; [*exinde vobis litteras nostras cogimur destinare: præsertim cum ipse, sicut asserit, forte velit esse contentus.*] Ideoque 16) [*f. v. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus, recepta a præfato P. sufficienti cautione, quod [*exinde*] vestro debeat parere mandato, eundem, [*penitus auctoritate nostra, contradict. et app. cess. a sententia, qua tenetur,*] absoluatis [*et*] deinde 17) debitores eius, qui [*sibi*] prædictas possessiones et reditus contra iuramentum [*suum*] subtraxisse dicuntur, si ita est 18) *c*, eos 19) ecclesiastica censura 20) cogatis, vt hæc 21) [*eidem P. dilatione et app. cess.*] restituant, nec sibi [*de cetero contra iuramentum suum*] molestias inferant, donec ei pecunia persoluatur: [*quia non est tutum cuilibet, sed periculosum potius religionem infringere iuramenti.*] Cum autem ei 22) pecuniam [*suam,*] sicut iurauerunt 23), persoluerint; vos ipsum ad restituendum, quicquid [*vobis cum*] deductis expensis, vltra sortem 24) recepisse constiterit, [*studiose monere et diligenter*] inducere studeatis: et, si commonitus [*id*] non fecerit, in eandem excommunicationis sententiam reducatis 25) eundem, [*rem. app. obst. quia, sicut periculosum est debitoribus suum iuramentum infringere, ita et non minus periculosum est creditoribus detinere, quod pro vsuris receperint: cum detestabile sit vsurarum crimen, et horrendum plurimum et vtriusque testamenti pagina condemnatum.*]

14) *Cepit in pignus*, c. 3. comp. cit. I.
15) *Etiam Adstrinxit*, ibid.
16) *Inde est, quod*, ibid.
17) *Demum*, C. R. 2.
18) In ed. ant. legimus: *si ita esse inueneritis.*
19) Pronom. *eos* a C. R. H. et cit. c. abest.
20) *Per censuram ecclesiasticam*, C. R. I.
21) *Hæc eidem P.* C. H. sed loco vocis *hæc*, in cit. c. ita legimus: *possessiones ipsas et reditus.*
22) *Prædicto P.* cit c.
23) *Iurauerint*, C. R. 2. et cit. c.
24) Etenim etiam hoc iure antichresis damnata fuit, quod fructus loco vsurarum, perciperentur; *c. 4. 6. de pignor. c. I. 2. 8. 16. X. de vsur. c. 32. X. h. t.* quæ tamen hoc tempore in Germania frequens fuit, ab ipsis Cæsaribus exercita, teste STRAVCHIO *de oppign. imper.* Exempla diplomatum adducta sunt *tom.V. iur. eccl. tit. de vsur.* §. 28. quæ ostendunt, principia iuris canonici vsurarum vsum in nostro imperio abolere non potuisse.
25) *Reducetis*, C. H.

CAP. VIII.

Si iuramentum per metum extortum seruari potest sine interitu salutis æternæ; seruandum est: ecclesia tamen Romana consueuit a tali iuramento absoluere.

IDEM ALEXAND. III. *Senon archiepiscopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Gall.*)

Si vero *d* aliquis quenquam grauissimo metu sub religione iuramenti suum ius refutare 26) coegerit, ipsumque sibi retinuerit 27); quia nos consulere voluisti, an alter eorum, vel neuter id habere debeat: [*hoc*] tibi duximus respondendum, quod non est tutum, quemlibet contra iuramentum suum venire, nisi tale sit, quod seruatum 28) vergat in interitum salutis æternæ. Nec nos alicui 29) [*ex responsione nostra*] dare materiam volumus veniendi contra iuramentum proprium 30), ne auctores periurii [*esse*] videamur 31). Verum 32) aliquando in Rom. eccles. a pluribus [*etiam*] præd. n. factum esse 33) recolitur, quod clerici, qui coacti ministerium ecclesiæ abiurarunt 34), de iuramento absolutionis beneficium meruerunt, et ad coercendam iniquitatem eorum, qui ecclesiasticos viros ad præstandum illud [*iuramentum*] compulerant 35), permissi sunt in eadem ecclesia ministrare.

26) I. e. ius suum dimittere, quo in sensu frequenter hoc verbum occurrit in diplomatibus medii æui, teste CANGIO *in glossar. hac voce* imo frequentissima est in iure feudali, quo de *refutatione feudi* sæpe agitur.
27) *Ipsum quoque sibi retinuit*, c. 4. comp. cit. I.
28) *Conseruatum*, ibid.
29) *Cuilibet*, ibid.
30) *Suum*, ibid.
31) Quod, licet is, qui extorsit inique hoc iuramentum nullum ius quæsitum inde habeat, DEO tamen ius quæsitum sit, cui iurans promisisse dicitur se iuramentum seruaturum. Ita etiam GROTIVS rationes subducit cum iure canonico, vt *relaxatione* eius opus sit, quo ab eo liberetur.
32) *Verumtamen*, C. R. I.
33) Verbum *esse*, deest in C. H.
34) *Abiurauerint*, est in cit. c.
35) *Compellant*, C. R. 2.

CAP. IX.

Monachi, qui pro debito monasterii iurant stare in obstagio, et fideiussores, qui iurauerunt creditorem indemnem seruare, iuramenta seruare coguntur.

IDEM *e Sardiniensibus* 36) *episcopis.* (*ann.* 1180. *Roma in Sardin.*)

Ex rescripto *f* [*quodam,*] quod nobis est præsentatum, [*manifeste nobis*] innotuit, [*R. quondam*] abbatem Tremen. 37) cum Petro 38) super summa octo millium solidorum taliter conuenisse: [*et infra.*] Super hæc 39) prædictus abbas quosdam ex monachis obsides 40) dedit, qui de obseruanda conuentione iurauerunt 41), vt, si ipsi deficerent, alii monachi loco eorum in obstagio ponerentur 42). Insuper, si fidem dicti monachi non seruarent, abbas dedit eidem W. *g* et eius vxorem 43) fideiussores: qui similiter fidem præstitisse dicuntur. Ideoque mandamus 44), quatenus tam abbatem quam *h* monachos 45), quam W. et vxorem ipsius 46) [*studiose*] monere curetis, vt, sicut iurarunt 47), eandem conuentionem faciant adimpleri: alioquin 48) [*eidem*] abbati et monachis ingressum interdicatis ecclesiæ, et in terra 49) præfati W. et vxoris eiusdem, vsque ad dignam 50) satisfactionem, inhibeatis diuina officia celebrari.

36) Recte obseruat GONZAL. cum CVIACIO, legendum esse: *Senonensi et Cabilonensi episcopis*; quia hic agitur de *Tremonensi* monasterio, sito in Cabilonensi diœcesi: vtut CONTIVS cum C. H. legat: *Sandinensi episcopo*, et c. 6. comp. I. h. t. *Sarcon. et Sardon. episcopis.*
37) *Trecen.* C. R. I.
38) *Cum W.* c. cit.
39) *Super hoc*, C. R. et cit. c. quod etiam addit, *quod.*
40) H. e. Fideiussores, vinculo *obstagiali* obstrictos, cuius vsus in Gallia et Germania olim frequens fuit. Erat enim OBSTAGIVM *pactum, quo debitor promittebat, de se, vbi ad constitutum tempus non soluit, in certo loco sistendo et inde non recedendo, donec promissioni satisfactum.* Vocabantur tales debitores *obsides*, qui iure gentium in bellis dari solent, ad promissi fidem seruandam, et tam diu detineri, donec fides promissi fuerit impleta. Formulas obstagii habet SCHATEN *libr. XI. annal. Paderborn. ad ann. MCCXXX. MARTENE thes. anecdot. P. I. p.* 972. *MADERVS antiqu. Brunsuic. p.* 125. vid. supra *c.* 11. *X. de arbitr.* Ab hoc vinculo ne quidem *clerici* et *monachi* exemti fuerunt, nec hodie in Holsatia teste AMTHORIO *de obstagio p.* 87. *sq.* quod approbat pontifex *in h. c.*
41) *Iuramentum præstiterunt, cit. c.*
42) *Reuerterentur*, ibid.
43) Frustra legitur in cit. c. *vxori*, cum hoc non respondeat concilio.
44) Ipse tenor. cit. c. post vocem *dicuntur*, *est hic*: *Si ita est, tam abbatem et monachos, qui iurauerint, quam W. et vxorem ipsius etc.*
45) *Et monachos*, C. R. H. et Pith.
46) *Vxorem eius*, C. R. I. L. et. H. habent. Hæc pariter vinculo obstagiali iurato erat obstricta, a quo se eximere non poterat *exceptione SC. Velleiani*, iure Romano introducta, sed Gallis Germanisque seculo XII. incognita, fidem datam, maxime in *obstagio*, sancte colentibus, adeoque pontifex ad hoc asylum recurrere non potuit.
47) *Iurauerint*, cit. c.
48) Pro *alioquin*, legimus in cit. c. *Si vero ad admonitionem vestram facere neglexerint.*
49) *In terram*, ibid.
50) *Condignam*, C. R. I.

CAP. X.

Periurus est et ab ecclesia remouendus, qui non necessitate, sed voluntate venit contra licitum iuramentum.

IDEM *Lundon. et Vigorien. episcopis* 51). (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Querelam *i* R. canonici Lincolnien. [*ecclesiæ*] accepimus, quod, cum W. [*Saluagius nomine,*] clericus ei 52) duos Bisantios 53) nomine ecclesiæ de statera 54) se annuatim soluturum, interposito sacramento firmasse, [*contemta religione iuramenti iam*] per biennium ab huiusmodi pensionis solutione cessauit. Quoniam igitur non me-

51) *Wigor. episcopo*, in c, 7. comp. I. h. t. rectius legitur.
52) Vox *ei*, desideratur in ed. ant.
53) *Byzantios*, est in cit. c.
54) *De Statan.* C. R. I. sed C. R. 2. *de Strata.* cit. c. *destinauerit*, de inde ibid. e concilio hæc adduntur: *quos annis plurimis persoluisset, et se illos annuatim sibi soluturum* etc.

a *C. 3. eod. tit. in I. compil.* b *vid. l. I. cum not. C. de fruct. et lit. expens.* c *Cod. Barb.* Si ita est, per censuram ecclesiasticam cogatis. d *Cap. 4. eod. tit. in I. compil. et post Conc. p. 17. c. I. vide c. ad audientiam, supra.*

e Sardin. et Gabilon. Episc. f *Cap. 6. eod. tit. in I. compil. et post Conc. Lat. sub Alex. III. p. 17. c. 3.* g *Al. G. al. N.* h *In antiqu.* et Monachos. i *Cap. 7. eod. tit. in I. comp. et post Conc. Lat. sub Alex. III. part. 17. c. 5. Vide Corset. sing. 93. lit. E. in verbo emphyteuta.*

ren-

rentur ecclesias regere, qui sunt crimine periurii irretiti, [*f. v. per A. S. praec.*] mandamus, quatenus [*partes ante vestram praesentiam convocetis, et super his rei veritatem curetis diligentius inquirere, et,*] si vobis constiterit, memoratum 55) W. contra iuramentum suum non necessitate, sed voluntate, ab eiusdem 56) pensionis solutione *a* cessasse 57), ipsum a praescripta 58) ecclesia [*auctoritate nostra, contradictione et app. cess.*] remouentes, eam 59) praefato R. restituere minime differatis, [*ipsumque faciatis pacifice possidere.*]

55) *Praefatum* C. H.
56) *Huiusmodi*, C. R. I.
57) *Cessare*, ed. ant.
58) *Praedicta*, C. R. I. et cit. c.
59) *Remouere curetis, et ecclesiam*, cit. c.

CAP. XI.

Si praesentatus iurat praesentanti de antiquo censu augendo, et postea contrarium iurat instituenti; valet secundum, et non primum: tamen ab ecclesia remouetur.

LVCIVS III. *Nornicen. episcopo.* (*ann.* 1181. *Roma in Angliam.*)

Quia tua nos duxit fraternitas *b* consulendos, cui standum sit iuramento, cum clericos 60) [*quosdam*] religiosi [*viri*] iurisiurandi religione constringunt ad maiorem solito 61) pensionem soluendam, vel praestandum aliquid beneficii, praeter solitam pensionem; cum autem instituuntur ab episcopis, iurant, quod antiquam pensionem et solitam non augebunt: tuae igitur consult. breviter *c* respondemus, quod, cum posterius iuramentum 62) ratione et Lateranensis Concilii *d* auctoritate iuuetur, primo praeiudicat, quod de cupiditate processit 63). Caeterum iustum est 64), vt clerici pro periurio, quod vitare non possunt, ab ecclesiis perpetuo excludantur.

60) *Quosdam*, C. H.
61) *Solita*, est in c. 2. comp. 2. h. t.
62) *Iuramentum, quod fit episcopis*, C. R. I.
63) *Procedit*, ibidem.
64) In c. cit. legimus: *Iustum est autem.*

CAP. XII.

Episcopi de periurio grauius, quam alii, sunt puniendi. H. d.

VRBANVS III. [*in registro*] *archiepisc. Pisan.* 65) (*ann.* 1186. *Roma in Tusciam.*)

Cum *e* quidam [*episcopi Sardi, sicut nobis est ex tua parte propositum, quibusdam pecuniam, sicut tenebantur iuramento adstricti, non soluerint; et quidam episcopus ipsius terrae in die dedicationis ecclesiae ordines, cum dies ille ad hoc institutus non fuerit, celebrauerit; quidam etiam iurauerint aliquando, quod fratri vel sorori, patri vel matri loqui non debeant, aut quodlibet eis subsidium ministrare: a nobis, quid de huiusmodi faciendum sit, tua f. requisiuit. Nos itaque denegare nolentes, quod a nobis caritate suggerente postulare videris,*] consult. t. t. r. 66) quod in episcopos, qui suum transgressi sunt iuramentum, est tanto grauius vindicandum, quanto maiori praeeminent dignitate, et eorum exemplo facilius alii poterunt 67) ad similia prouocari. [*Episcopum autem, qui die, quo non debuit, celebrauit ordines, canonica disciplina corrigere et ordinatos a susceptis ordinibus tamdiu debet reddere expertes, donec apud nos vel successores nostros restitutionis gratiam consequantur.*]

Illicitum est iuramentum de non praebendo subsidium coniuncto. H. d.

§. 1. Illi vero 68) *f*, qui iurant, non loqui patri vel matri 69), sorori vel fratri, aut eis humanitatis subsidium non exhibere 70), absoluendi sunt 71) ab illius 72) obseruantia iuramenti: cum illicitum sit, et [*omni*] contrarium rationi, iniuncta tamen eis de hoc, quod male iurauerant 73), poenitentia competenti.

65) *Pisanen.* C. R. I. Ceterum papa VBALDVM intelligit, vt notat VGHELL. *tom. III. Ital. sacr. p.* 420. conf. c. 20. h. t. not. 55.
66) In c. II. comp. I. h. t. ita legimus: *d. t. praesent. litteris resp.*
67) *Potuerunt*, C. R. I. *poterant*, ed. Pith.
68) *Autem* C. H.
69) *Nec matri*, C. R. 2. *patri, matri*, H.
70) *Non*, a C. R. et. cit. c. abest.
71) Sed quid *absolutione* opus est, cum tale iuramentum *rectae rationi contrarium*, et sic nullum ipso iure sit? vt pontifex ipse indicat. Absoluendi erant iurantes non *ab obseruantia iuramenti*, sed a peccato, quod in *praestatione impia iuramenti* commiserant, post seriam poenitentiam. Si inepte petita fuit *absolutio*: docendi erant errantes, non in errore suo confirmandi. Vnde etiam in *c. sq.* pontifex idem non absoluit temere et inique iurantem, sed ei poenitentiam iniungit. conf. *c.* 18. *X. h. t.*
72) *Huiusmodi*, C. H.
73) *Iurauerunt*, C. H. et cit. c.

CAP. XIII.

Non valet iuramentum monachi claustrum abiurantis: et sibi de hoc grauis poenitentia imponitur.

IDEM

Sicut *g* ex litteris tuae discretionis cognouimus 74), R. Prior monasterii tui, [*lator praesentium*] iracundiae calore succensus [*praecipitato mentis instinctu temerario*] iuramento firmauit 75), quod in claustro eiusdem monasterii, quo se vinculo professionis adstrinxit 76), non esset cum G. 77) monacho vlterius moraturus. [*Quaerenti ergo tibi, quid super hoc circa eundem monachum sit agendum,*] respondemus, quod, [*cum beatus Benedictus in regula sua, quam fere omnes monachi profitentur, iurare omnino prohibeat,*] non licuit monacho supra dicto temerarium *h* iuramentum facere: maxime cum fidem professionis frangeret, et stabilitatis suae propositum euacuaret 78). Ideoque circa eum tua sollicitudo prouideat, quod talis ei poenitentia iniungatur, [*per quam omnipotenti Deo de suscepto in vacuum eius nomine satisfaciat,*] vt alius quilibet exemplo eius deterritus 79), simile aliquid facere 80) pertimescat: ipse 81) vero in claustro, quod licite abiurare non potuit, cum stabilitate perpetua suam poenitentiam exsequatur, [*ita tamen, ne ex eo, quod ad praesentiam nostram accessit, solita regularis beneficii portione priuetur.*]

74) *Agnouimus*, C. R. et H.
75) *Firmauerit*, c. 3. comp. 2. h. t.
76) *Constrinxit*, C. R. 2. et H.
77) *Cum Guidone*, cit. c.
78) *Vacuaret*, ibid.
79) *Perterritus*, C. H.
80) Vox: *facere*, a C. R. I. H. et cit. c. abest.
81) *Ipso*, ed ant.

CAP. XIV.

Vasallus, qui iurauit praelato, successoribus iurare non cogitur.

CLEMENS III. W. *i regi Siciliae* 82). (*ann.* 1189. *Roma in Siciliam.*)

Veritatis *k* amica simplicitas [*nullis verborum fallaciis, nullis appetit ambiguitatum inuolucris obfuscari etc. Ea propter, fili carissime in Domino, audito, quod in magnitudinis tuae praesentia quaestio mota fuerit, vtrum ex tenore nostri rescripti colligeretur, quod singuli tuorum heredum singulis nostris successoribus fidelitatis praestare debeant et hominii iuramentum? Intellecta igitur etiam expositione dilectorum filiorum nostrorum A. tit. S. crucis in Hierusalem et P. tituli S. Laurentii in Damasco presbyterorum Cardin. sed apost. legatorum, quae ad nos fuit sub sigillorum suorum testificatione transmissa, a sano intellectu eorum nolentes aliquatenus dissentire, serenitati regiae duximus intimandum, quod, cum intentio nostra sit nil intolerabile tibi tuisque heredibus imponere, taliter in hoc articulo tibi*] respondemus 83), vt heredes tui, qui nobis vel alicui successorum 84) nostrorum iurauerint, aliis 85) iurare minime compellantur: catholici tamen successoribus nostris, qui pro tempore fuerint, et homagii 86) *l*, et fidelitatis puritatem, nihilominus, ac si iurassent, omni tempore teneantur absque tergiuersatione aliqua 87) fideliter obseruare; [*nisi forte alicui eorum, sicut personae tuae fuerit hominium de benignitate sedis ap. relaxatum: quae tamen non credat propterea a fidelitatis suae obseruatione se immunem esse.*]

82) Verba *W. Regi Siciliae*, desunt in C. H. et edit. ant. sed CONTIVS habet ista in margine. Rescribit autem pontifex WILHELMO II. qui anno MCLXXXIX. in fine decesserat, teste PAGIO *ad cit. ann. n.* 10. adeoque de suis successoribus sollicitus ad pontificem hoc anno vltimo vitae scripsisse videtur, non sequ. vt Pithaei existimant, quo iam mortuus fuerat, et TANCREDVS successerat, electione potius, quam legitima successione. Etenim WILHELMVS II. heredem regni designaverat HENRICVM, FRIDERICI imperatoris filium, quem sub appellatione *heredis sui* sine dubio intellexerat, cui et successoribus eius prospicere Voluit.
83) *Duximus respondendum* c. 5. comp. 2. h. t.
84) *Praedecessorum*, C. R. I.
85) *Alii*, cit. c.
86) *Hominii*, C. R. et cit. c. rectius. Nam de *nexu feudali* quaestio erat, qui conseruari poterat sine *iuramento fidelitatis*: vt ergo regnum Siciliae *secundum quid* fuerit *feudum iniuratum* pontificis.
87) vox *aliqua*, deest in C. H.

CAP. XV.

A iuramento per metum extorto ecclesia solet obsoluere: et eius transgressores vt peccantes mortaliter non puniuntur.

COELESTINVS III. *in Brundusiensi episcopo* 88). (*ann.* 1194. *Roma in Apuliam.*)

Verum *n* in ea quaestione, quae [*propter hoc*] quinto loco ponitur, an [*scil.*] a sacramenti vinculo absoluantur, qui istud inuiti pro vita et rebus seruandis 89) fecerunt, [*secundum morem nostrae ecclesiae prosequentes*] nihil aliud arbitramur, quam quod antecessores nostri Rom. Pont. [*Zacharias, Gelasius, Gregorius VII. et Vrbanus II. atque alii*] arbitrati fuisse noscuntur, qui tales a iuramenti nexibus absoluerunt 90). Caeterum vt agatur consultius, et [*ab eis*] auferatur materia deierandi 91) *o*; non eis ita expresse dicatur, vt iuramenta

88) Verba *Brundus. Episc.* in C. R. H. ed ant. Cont. et gloss. desunt.
89) *Saluandis*, C. R. 2.
90) Ceu quoque obseruaui supra ad *c.* 9. in *not.* Prouocat praeterea pontifex ad VRBANI II. et GREGORII VII. decreta in *c.* 4. *et* 5. *C. XV. q.* 6. qui tamen de iuramento vi exacto non agunt.
91) *Periurandi*, C. H. *peierandi*, c. 6. comp. cit.

a cessare. b *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp.* c taliter. d *Conc. Lat. sub Alex. III. c.* 7. *§. prohibemus. Habes infr. de cens. c. prohibemus.* e *Cap.* 11. *eod. tit. in* 1. *comp.* f *Vide Sotum libr.* 8. *de iust. et iur. q.* 1. *art.* 7. g *C.* 3. *eod. tit. in* 2. *comp.*

h *Vide B. Thom.* 2. 2. *q.* 89. *artic.* 7. *et Sot. l.* 8. *de iust. et iure. q.* 1. *art.* 7. i *Al.* Guilielmo. k *Cap.* 5. *eod. tit. in* 2. *compil.* l *Al.* hominii et fidelitatis puritatem. *etc.* m *Al.* Brundiens. archiepisc. n *Pars c. cum non ab homine. supr. de iud. et. c.* 6. *eod. tit. in* 2. *compil.*

non seruent: sed, si non attenderint ea, non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniendi.

CAP. XVI.

Si is, cuius mandato stare iuraui, aliquid mihi præcipit contra iuramentum per me prius licite factum: illud seruare non teneor. H. d. inhærendo verbis litteræ.

INNOCENTIVS III. *a* [*nobilibus viris*] *H. et S. et M. ciuibus Venetis.* 92) (*Roma in Lombard.*)

Veniens *b* ad præsentiam nostram [*dil. f.*] A. [*lator præsentium humili relatione*] nobis exposuit 93), quod, [*cum*] olim [*fuisset in præsentia dil. f. nobilis viri ducis Venet. cum pluribus aliis constitutus, pro multarum discussione caussarum, accidit, vt,*] cum M. Mauricen. 94) *c* alternatim conuitia inferendo 95) certauit 96). Propter quod cum graues inimicitias incurrisset, [*et vos ac alii parentes vestri propter hoc fuissetis vehementius excitati:*] quidam, qui partis vtriusque amatores exstiterant, [*se in medium ingerentes turbationem illam ad pacem studuerunt et concordiam reuocare,*] suggesserunt 97) prædicto A. vt in satisfactione 98) iniuriarum vestro iuraret obedire mandato. Cumque idem *d* non crederet 99), se tale quid commisisse, propter quod ei aliquod 100) graue deberet imponi, iuramentumque illud 1) sub tali 2) confidentia præstitisset, ipsi [*statim*] sub iuramenti debito præcepistis, [*quod a festo beati Michaelis proximo præterito in antea*] nunquam curiam [*prædicti*] ducis intraret, nisi tunc, cum omnes per edictum ipsius generaliter ad curiam vocarentur, [*aut nisi per nobilem virum R. comitem et M. Mauricen. quin absentes esse dicuntur, ipsum contingeret relaxari.*] Verum quia idem A. qui, [*sicut asserit,*] dicti ducis est 3) consiliarius, et in iure suo multis ecclesiis, quarum est aduocatus, ex promisso tenetur adesse, nequaquam taliter iurauisset, si mandatum illud sibi contrarium præsciuisset: [*præsertim cum animæ suæ timeat obuiare saluti, per A. s. mandamus, quatenus mandatum ipsum pro vestrarum remedio animarum penitus reuocetis. Quodsi mandatum ipsum aut nolueritis, aut nequiueritis reuocare:*] noueritis, nos [*ven. fr. n.*] patriarchæ Graden. 4) mandasse, vt, si mandatum priori iuramento licite facto repugnet, ipsum auctoritate nostra denuntiet non seruandum. *e*

92) Verba *H. et. S. et M.* a C. R. 1. absunt, sed in C. R. 2. ita leguntur; *H. L. et M,* in H. ita: *H. L. et G. ciuibus Veneten.* Deniquo in c. 1. comp. 3. h. t. sunt hæc: *H. L. M. Mautoren. ciuibus Veneten.*
93) *Proposuit*, C. R. H. et c. cit.
94) *Mauren.* C. R. 1. et ed. ant. *Morien.* edit. Pith.
95) *In ferendo*, C. H. *ingerendo* ed. Pith.
96) *Certaret*, cit. c.
97) *Suggerentes et consulentes*, ibid.
98) *Satisfactionem*, C. H.
99) *Credens*, C. R. H. et cit. c.
100) *Aliquid*, C. H.
1) *Iuramentum*, C. R. ed. ant. et cit. c. sed H. *iuramentum sub* etc.
2) *Sub tanti*, C. R. 2.
3) Mire hic variat cit. c. nimirum sequenti modo: *dicti ducis consiliis, iuramento et in iure suo multis ecclesiis, quarum est aduocatus, promisso tenetur.* etc.
4) Cuius sedes a NICOLAO V. demum venetias translata est anno MCCCCL. teste RAYNALDO *ad cit. ann. n.* 19. hoc tempore adhuc *Gradi*, vrbis Venetiarum, residentis.

CAP. XVII.

Qui iurauit, ecclesiam defendere, et requisitus sine iusta causa recusat, periurus est: nec eum defendit appellatio.

IDEM *magistro Apollinari* 5). (*ann.* 1206. *Romæ.*)

Breui [*a sede ap.*] sciscitatus *f* es quæstione, vtrum ille, qui iura alicuius ecclesiæ seruare, ac pro posse defendere iuramento tenetur, si necessitate imminente super hoc 6) sub iuramenti debito requisitus [*fuerit, et nolens hoc facere ad sedem ap.*] duxerit appellandum 7), periurii reatum incurrat. [*Nos autem quæstioni t.*] respondemus, quod in hoc articulo appellantem a periurio talis appell. non excusat, imo, nisi [*aliqua*] difficultas existat 8), propter quam requisitus non possit ecclesiæ subuenire, culpa periurii potius irretitur.

5) Integra inscriptio, ex *libr.* 1. *ep.* 389. desumta, est hæc: *Magistro Apollinari clerico venerabilis fratris archiepiscopi Strigoniensis.*
6) *Ad hoc*, c. 2. comp. cit.
7) Tanquam a *grauamine extraiudiciali*, a quo hoc iure permissa est appellatio.
8) *Obsistat*, cit. c.

CAP. XVIII.

Iurans scienter illicitum, non indiget absolutione, sed tenetur illud non obseruare. Si vero iurauit ignoranter; debet illud obseruare: si aliquo licito modo est obseruabile. Si autem iurauit licitum, quod putabat illicitum; debet obseruare iuramentum: sed de animo deprauato aget pœnitentiam.

IDEM *illustri regi Aragoniæ* 9). (*ann.* 1212. *Roma in Arragoniam.*)

Quanto personam *g* tuam [*inter alios Christianos principes sinceriori caritate diligimus, tanto serenitati regiæ diligentiori sollicitudine volumus præcauere, ne quid ei, quod absit, immineat, quod vel in periculum animæ, aut detrimentum terræ valeat redundare. Ex tenore siquidem literarum tuarum et plurium prælatorum, nec non et aliorum multorum in regno tuo consistentium nobis innotuit, quod, cum aduersus inimicos Christianitatis, qui præ magnitudine suæ potentiæ terram Hispaniæ tunc temporis occupabant, in auxilium carissimi in Christo fil. n. regis Castellæ illustris, cum armatorum multitudine festinares,*] quidam consiliarii tui, [*quin*] imo potius deceptores, tuum animum induxerunt, vt iurares irrequisito assensu populi, vsque ad certum tempus patris tui conseruare monetam, quæ tamen circa mortem eius fuerat legitimo pondere defraudata. Cum 10) autem [*eadem moneta*] adeo sit 11) diminuta et minoris valoris effecta, quod graue propter hoc scandalum in populo generatur; tu quod egeras *h* indiscrete, cupiens 12) reuocare, ac necessitati populi satisfacere, ab obseruatione iuramenti prædicti, [*ex quo tibi et regno tuo metuis graue periculum imminere,*] postulasti suppliciter 13) a nobis absolui. Super tuo diligens indagator, [*veritate comperta,*] potuisset facile intueri, quod non tam erat absolutio necessaria, quam interpretatio requirenda: quoniam, cum iuramentum fecisti, monetam aut falsam, aut legitimam esse credebas. Si falsam, [*quod de regia serenitate non credimus;*] iuramentum fuisset 14) illicitum, et nullatenus obseruandum 15); et pro eo esset tibi pœnitentia iniungenda: cum iuramentum non, vt esset iniquitatis vinculum, fuerit institutum. Si vero [*ipsam*] legitimam esse credebas: iuramentum licitum fuit, et usquequaque seruandum. Et vt irreprehensibiliter obseruetur, consulimus et mandamus, vt reprobata moneta, quæ a 16) legitimo pondere fuerat defraudata 17), alia sub nomine patris tui moneta 18) cudatur, quam ad legitimum pondus reducas, secundum eum 19) statum, quem tempore patris tui habuit 20) meliorem, ita, quod [*et*] antiqua moneta, quæ ab illo statu falsata non fuerat, cum ea pariter expendatur: per quod et dispendium vitari poterit, et iuramentum seruari. Veruntamen si [*forte*] monetam ipsam in præstatione iuramenti credebas a legitimo pondere diminutam, et tua super hoc conscientia te remordeat 21): [*v. f. n. Cæsaraugustan. episcopo, cui super hoc scribimus,*] tuum humiliter confitere peccatum 22), et satisfactionem iniunctam 23) tibi pro illicito iuramento [*deuote suscipias et*] studeas adimplere.

9) PETRVS II. Rex Arragoniæ, ALFONSO regi Castellæ, a Saracenis vexato, anno MCCXII. in auxilium venerat, quo anno etiam insigni strage hos deleuit, teste RAYNALDO *ad cit. ann. n.* 22. Auxilii huius meminit ipse pontifex, adeoque circa hunc annum referenda videtur hæc decretalis: quamuis RAYNALDVS eius meminerit *ad ann. MCXCIX. n.* 41. Pithœi vero ad ann. MCCV. eandem retulerint.
10) *Quoniam*, c. 4. comp. cit.
11) *Est*, ibid.
12) *Discrete cupiens*, C. R. 2. H. et ed. ant. In C. R. 1. vox *discrete*, manu aliena est superscripta. Ex quo conficimus, in nostra verborum serie desiderari partic. *discrete*, salua antecedenti: *indiscrete.*
13) *Supplicasti humiliter*, cit. c.
14) *Fuit*, C. R. 1.
15) Et ita non indigebat *absolutione*, vt recte censuit INNOCENTIVS III, licet eam postulasset Rex Arragoniæ. Aliter censuit VRBANVS III, in c. 12. *in f. h. t.* et absoluendos iniqua iurantes credidit: quod *absolutio*, vt diuinauit GONZ. *ad cit. c. in f.*, inepte petita fuerat.
16) Præp. a, deest in C. H.
17) *Diminuta*, cit. c.
18) Vox: *moneta*, a C. R. 1. abest.
19) Pronom. *eum*, non habetur in cit. c.
20) *Habuerit*, est ibid.
21) *Remordet*, C. H. *remorderet*, cit. c.
22) *Peccatum*, cit. c.
23) *Quam indixerit*, ibid.

CAP. XIX.

Non valet iuramentum præstitum in præiudicium iuris superioris.

IDEM *Consulibus et populo i Tudertino* 24) (*ann.* 1204. *Roma in Marcam.*)

Venientes *k* [*nuper*] ad sed. apostol. [*dil. f.*] consules vestros [*benigne recepimus et*] super his, quæ ad nos de vobis 25) sæpius referuntur, et commonere 26) [*paterne*] curauimus, et aliquantulum aspere conuenire. Cum enim 27), et 28) appellationibus interpositis ad apost. sed. teneamini humiliter et deuote deferre, cum et leges etiam seculares post sententiam beneficium appellationis 29) non denegent aggrauatis, vos [*id minus, quam vos deceat, attendentes*] sententias appellatione suspensas exsequutioni mandatis, [*et grauatis in contemtum sedis ap. appellantes.*] Verum iidem consules nobis [*ad excusationem vestram*] exponere curauerunt, quod, cum aliqui vestrum vocantur ad officium consulatus, firmant proprio sacramento 30), quod super mutuis et plegiariis 31) secundum vestræ ciuitatis consue-

24) *Turdertino*, C. H.
25) *A vobis*, C. H. 1.
26) *Corripere*, C. H.
27) *Autem*, C. R. 2.
28) Copula *et*, desideratur in C. R. H. et c. 5. comp. 3. h. t.
29) *Etiam appellationis*, C. H.
30) *Iuramento*, cit. c.
31) *Plegii* et *plegiarii*, vti etiam habet CONTIVS, dicebantur *fideiussores*, qui pro aliis fidem interposuerant, obseruante CANGIO *in gloss. hac voce.* Ergo frustra legitur in codicibus et plerisque editionibus: *plagiariis*, vel, vti in cit. c. *plerariis.* Obseruandum vero ex hoc textu,

a Henrico Vitali et Leonardo Marco Mauricen. b *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* c Mauricen. d Cumque idem A. non credens se tale, *etc.* e obseruandum. f *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compilatione.* g *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compilat.*

h *In Cod. Barbat.* egeras indiscrete, discrete cupiens, *etc.* i *al.* Tridentino. k *C.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp. vide Guid. Pap. hic.*

tudi-

tudinem iudicabunt, et 32) intra XXVIII. dies, quæ iudicauerunt, exſequentur 33). Vnde, ſaluo huiuſmodi iuramento, vos non poſſe ſuper his appellationibus deferre dicebant. Quia vero non minus iudices ſecundum leges, quam conſules veſtri ſecundum conſuetudinem veſtræ ciuitatis iudicare iurarunt; et ideo 34), ſicut iudices contra leges, ſic et conſules 35) veſtri contra conſuetudinem 36) poſſent *a* ſubditos aggrauare; [*ne in his etiam videamur deeſſe grauatis, vniuerſit. v. per apoſtolica ſcripta*] mandamus [*atque præcipimus,*] quatenus, [*cum approbatas conſuetudines veſtræ ſeruari velimus,*] appellationibus ad nos interpoſitis, deferatis [*humiliter et deuote:*] cum prædictum iuramentum vos excuſare non poſſit, in quo debet 37) intelligi ius ſuperioris exceptum. Cum ergo, [*ſicut accepimus,*] poſtquam [*dil. f.*] S. lator præſentium ad ſed. apoſt. a ſententia G. iudicis appellauit 38), ſententiam ipſam 39) duxeritis exſequutioni mandandam, in poſſeſſionem 40) rerum, de quibus quæſtio vertebatur, appellantis aduerſarium inducentes; volumus et mandamus, vt poſſeſſionem ipſam 41) reſtituatis eidem 42): alioquin noueritis, nos [*v. f. n.*] epiſcopo Nucerino 43) *b* [*per A. S.*] mandaſſe, vt vos ad id [*mon. præu. per*] eccleſ. cenſ. [*ap. rem.*] compellat.

in cauſa *mutui* et *fideiuſſionis*, quæ ſuper illo vt plurimum interponebatur, hoc tempore iam *paratiſſimam exſequutionem*, etiam in Italia obtinuiſſe, conſuetudini adſcriptam in ciuitate Vmbriæ Tudertina, quæ ſine dubio ex moribus Francorum, iura ſua in Lombardiam introducentium, originem traxit. Adeo enim paratiſſimæ exſequutionis hæ cauſſæ fuerunt, vt ne quidem appellationem admittere voluerint, quod Franci et Germani ſingulariter fidem in *mutuo* ex *fideiuſſione* colerent, in hac prouerbio vtentes: *Bürgen muſs man würgen*, in *mutuo* vero adeo paratam ſolutionem deſiderantes, vt fidem frangentes infamia notarent.

32) In cit. c. deſideratur partic. *et*, ac deinde legimus ſequentia: *intra XXIX. dies, quod iudicauerint, exſequantur.*
33) *Exſequantur*, C. H. et ed. ant.
34) *Ita*, C. H.
35) *Etiam conſules*, C. H.
36) *Conſuetudines*, C. R. 1.
37) *Deberet*, C. R. 2.
38) *Appellauerit*, C. R. et ed. ant.
39) Vocabulum: *ipſam*, deeſt in C. H.
40) *In poſſeſſione*, legimus in cit. c.
41) Pron. *ipſum*, abeſt a C. H.
42) *Vt poſſeſſionem, eidem S. poſt interpoſitam ad nos appellationem ablatam, ei ſine difficultate qualibet reſtituere procuretis*, cit. c.
43) *Nicentino*, C. R. 1. ſed H. *Mercerino*, ed ant. *Micerio*, cit. c. *Miten.*

CAP. XX.

Iurans vſuras non repetere, poteſt, iuramento non obſtante, ex noua cauſſa repetere. H. d. ſecundum intellectum notabiliorem.

IDEM *Piſano archiepiſcopo.* (*ann.* 1205. *Romæ in Tuſciam.*)

Ad noſtram *c* noueris audientiam perueniſſe, quod, cum I. [*Pellarum*] et G. [*filius eius*] Petro [*Saccan.*] vſuras non modicas perſoluiſſent, [*præſtito*] iuramento firmauerunt, quod nec per ſe, nec per alium prædictas vſuras repeterent, vel 44) apud eccleſiaſticum iudicem, ſeu etiam ſecularem ſuper his deponerent quæſtionem. Cumque creditor [*ipſe in mortis articulo conſtitutus*] condiderit teſtamentum: ſuis præcepit heredibus, vt omnibus, qui [*rationibus*] probarent 45), ſe dediſſe 46) vſuras eidem, ipſas eis 47) reſtituere 48) procurarent. Vnde cum 49) prædicti I. et G. vſuras repetere non attentent propter huiuſmodi iuramentum, et 50) heredes prædicti P. eis 51) negligant 52) ſatisfacere de vſuris; [*ideoque f. t. per A. S.*] mandamus, quatenus ſub pœna excommunicationis publice in eccleſia proponi 53) facias vel proponas, vt, qui ſuper hoc nouerint 54) veritatem, procedant ad teſtimonium proferendum 55): et, ſi per dicta teſtium, vel alia documenta tibi [*legitime*] conſtiterit de præmiſſis, heredes illius 56), vt vſuras, quas a prædictis [*I. et G.*] pater eorum accepit,

44) *Nec*, C. H.
45) *Poſſent probare*, c. 6. comp. cit.
46) *Soluiſſe*, C. H.
47) *Eisdem*, C. R. 2. ed. ant. et cit. c.
48) *Reſtitui*, C. R. 1.
49) Loco harum dictionum in cit. c. tantum legitur: *et*,
50) Hæc copula deſideratur ibidem.
51) *Pron. eis*, deeſt in C. H.
52) *Negligunt*, cit. c.
53) *Proponere*, ibidem.
54) *Nouerunt*, ibidem.
55) Hoc modo coacti ſunt debitores, imo et heredes ſub pœna excommunicationis ad reuelandum, quippe qui optimum hac in re præ ceteris ferre potuerunt teſtimonium. Perceptio vſurarum inter *crimina* de iure canonico refertur, et inſtar *furti* habetur. *c.* 10. *et.* 11. *C. XII. q.* 5. Quia vero peccatum non remittitur, niſi reſtituatur ablatum: recepta eſt iure canonico *excommunicatio ad effectum reuelandi*, vt reſtitutio fieret, cuius natales plerique tribuunt decretali IOANNIS XXII. in *c. vn. extrau. comm. de furt.* Verum ex hac decretali INNOCENTII III. liquet, vſum eius longe antiquiorem eſſe, iam ab hoc pontifice præſcriptum, virtute cuius monitoria publice in eccleſia proponuntur ad teſtimonium perhibendum, ſeu ad reuelandam quantitatem vſurarum, atque perſonas a quibus defunctus vſuras perceperat, et quidem ſub terrore excommunicationis, quæ etiam hoc iure ignotos ferit, vt notabili exemplo illuſtraui in *c.* 2. *C. V. q.* 1.
56) *Eiusdem*, P. cit. c.

reſtituant vniuerſas, [*mon. præu.*] eccleſiaſtica cenſura 57) [*app. rem.*] compellas.

57) *Per cenſuram eccleſiaſticam*, ibidem.

CAP. XXI.

Iuramentum generale debet ita intelligi, ſi fieri poteſt, vt non obuiet iuri: alias tanquam temerarium non obligat contra iuris obſeruantiam.

IDEM *Neapolitano archiepiſcopo.* (*ann.* 1206. *Romæ in Campan.*)

Ad noſtram *d* noueris audientiam perueniſſe, quod [*dudum*] a te quaſi per extorſionem tale fuit 58) præſtitum iuramentum, quod in omni cauſſa deberes ordinem iudiciarium obſeruare. Verum quoniam ſecundum traditiones canonicas manifeſta accuſatione non indigent *e*; nec in eis eſt ordo iudiciarius obſeruandus 58*), qui debet in aliis obſeruari; nec tu, quando 59) ſub præmiſſo tenore iuraſti, habebas 60) in mente, vt propterea venires contra canonicas ſanctiones; alioquin non iuramentum, ſed periurium potius exſtitiſſet; nec eſſet 61) aliqua ratione ſeruandum 62); nos iuramentum tuum benignius interpretari volentes, ita, quod conſonet canonicis inſtitutis, frat. t. auctoritate præſentium intimamus, quod in manifeſtis et notoriis ratione iuramenti præmiſſi 63) non credimus, te teneri ſeruare ſubtilitatem 64) ordinis iudiciarii: quam 65) in his non ſeruari per omnia ipſa [*quoque*] iuris ratio poſtulat et requirit. Vnde videbitur [*nec immerito*] ſubtiliter intuenti de ordine iudiciorum procedere, vt in præmiſſis non per omnia ordo iudiciarius obſeruetur: quanquam et ſecundum approbatum intellectum [*ſcripturæ diuinæ*] recte poſſit intelligi, quod iuraſti, vt in omnibus cauſſis ordinem iudiciarium obſeruares, in illis videlicet 66), in quibus eſt ordo iudiciarius obſeruandus. Sic ergo faciens et iuramenti tenorem ſeruabis, et inſtituta canonica non omittes.

58) *Fuerit*, C. R. 2.
58*) Verum quænam ſint *notoria* et *manifeſta*, in hypotheſi vtplurimum incertum eſt; quia multa dicuntur notoria, quæ talia non ſunt, adeoque reus nunquam inauditus condemnandus. Factum generaliter *notorium* eſſe poteſt, vt tamen circumſtantiæ eius latitent. Si ergo reus inauditus non eſt condemnandus; proceſſu opus eſt et accuſatione: alioquin ſumma committitur iniuſtitia, vt declaratione et interpretatione pontificis opus non habuerit iuramentum præſtitum in caſu adducto.
59) *Neque tu cum*, C. H.
60) *Habeas*, eſt in ed. ant.
61) Vox: *eſſet*, a C. R. et. c. 7. comp. cit. abeſt.
62) *Reſeruandum*, C. R. 2. *obſeruandum*, C. R. 1. et cit. c.
63) *Præſtiti*, C. R. 2.
64) *Sollemnitatem*, c. cit.
65) *Quem*, C. R. 1.
66) Verba: *in illis videlicet*, deſunt in C. H.

CAP. XXII.

Si vnum iuramentum vni debitum alteri præſtatur; illicitum eſt: et eo non obſtante, cui debetur, præſtandum eſt.

IDEM *iudici Carolitano* 67) *f.* (*ann.* 1206. *Romæ in Sardin.*)

Ea te *g* credimus diſcretione vigere, vt intelligas per teipſum, quod onus non remittitur, ſed augetur, cum cuiquam improuide ſoluitur, quod alii ex debito eſt præſtandum. Sane, [*ven. f. n.*] archiepiſcopus Turritanus 68) [*per ſuas nobis litteras intimauit, quod,*] cum a te [*non*] nomine *h* noſtro iuramentum fidelitatis, ſicut a nobis mandatum 69) acceperat, exegiſſet, illud exhibere in eius manibus diſtuliſti, aſſerens, quod [*v. fr. n.*] Piſano archiepiſcopo 70), ſaluo apoſtolicæ ſedis honore, huiuſmodi præſtiteras iuramentum. Cum igitur nobis et eccleſiæ Romanæ fidelitatem facere tenearis, [*ſicut tua*

67) *Iudici R. Caralitano*, C. R. 1. Sed C. R. 2. *iudici Maſſæ Callaritano*, vel potius, vt legitur in cap. 17. X. de præſcript. *Marchioni Maſſæ iudici Caralit.*
68) *Turrilitanus*, c. 8 comp. cit. c. 3.
69) *In mandatis*, ibid.
70) Hac de cauſſa increpat grauiter archiepiſcopum Piſanum Sardiniæ primatem et legatum in *c.* 17. *X. de præſcript.* quod *Carallitanum iudicem* iuſſus a iuramento fidelitatis exacto abſoluere recuſaret: cum tota Sardinia, et ſic etiam prædictus iudex ad ius et proprietatem B. Petri pertineret. Videlicet epiſcopus Piſanus ab VRBANO II. ann. MXCII. ob præclara Piſanorum merita archiepiſcopus creatus Corſicæ epiſcopos ſuffraganeos accepit per bullam ab VGHELLIO *tom. III. Ital. Sacr. p.* 369. relatam, vtut poſtea, bello inter Piſanos et Ianuenſes ex hac cauſa, exorto, tres epiſcopi Corſicæ illi et tres Genuenſi archiepiſcopo ſubiecti, præterea vero, teſte bulla INNOCENTII III. apud EVNDEM *cit. l. p.* 409 Piſano primatus in *Turritanam, Carallitanam* et *Allarenſem* prouincias cum *legatione Sardiniæ* conceſſus. Hac de cauſa a Carallitano iudice Piſanus Archiepiſcopus exegerat *iuramentum fidelitatis* iure legationis et primatus, quod ægre ferebat pontifex, quia Turritano archiepiſcopo eius exactionem nomine ſuo præſtandæ commiſerat, nec eouſque eius *ius primatus* extendendum eſſe credebat ex ratione in *c.* 17. *cit.* allegata. Sed vid. *c.* 30. *diſt. LXIII. not.* 73.

a Poſſunt. b Rocentino c *Cap. 6. eod. tit. in 3. compil. vide B. Thom. 2. 2. q. 78. art. 3. et Sotum libr. 6. de iuſt. et iur. q. 1. art. 4.*

d *C. 7. eod. tit. in 3. comp.* e *Vide l. ſi vero. §. qui pro rei. ff. qui ſatiſdar. cog. et leg. 2. et Bart. ff. de furtis* f *Al.* Karſalitin. g *Cap. 8. eod. tit. in 3. comp.* h nomine eccleſiæ.

etiam prudentia recognoscit,] si præstitum iuramentum ei, quod a te nobis tanquam debitum est præstandum, contrarium repures, illud illicitum iudicabis; et illicito non obstante, quod licite, imo ex debito petitur, exhibebis: vel, si præstitum præstando contrarium non existit, illud sine difficulate 71) præstabis. [*Monemus igitur nobilitatem tuam, et exhortamur attentius, et per A. S. m. atque praec. quat. omni excus. et occasione cess. in manibus eiusdem archiepiscopi fidelitatis nobis et ecclesiæ Rom. exhibeas iuramentum.*]

71) *Dubitatione*, C. H.

CAP. XXIII.

Qui iurauit stare mandato alicuius, non tenetur parere, si præcipit illicita, vt quod filium exheredet, vel vxorem abiuret.

IDEM a *Alatrino* 72) *episcopo.* (*ann.* 1204. *Roma in Latium*)

Quintauallis [*vicarius*] b nostris auribus intimauit, quod, [*cum olim filiæ suæ cum Giburga et Venetia filiabus Ioannis Bertii ad verba et etiam ad verbera deuenissent, idem Quintauallis*] pro offensa, quam filiæ ipsius aliis mulieribus 73) irrogarant, [*satisfacere cupiens de consilio conuicinorum mulieribus illis et consanguineis suis,*] quod 74) [*pro offensa*] earum mandato pareret, præstitit iuramentum: quæ [*ab ipso iuramento recepto*] tale illi sub debito iuramenti dedere mandatum, quod, si quando filii 75) c [*vel filiæ,*] aut vxor illius aliquod factum vel verbum contumeliosum mulieribus illis obiicerent, idem [*Quintauallis*] filias 76) et filios [*suos*] exheredaret, et a se propriam remoueret vxorem. Quocirca [*f. t. per a. f.*] mandamus, quatenus [*inquiras de præmissis diligentius veritatem, et, si rem noueris ita esse,*] cum licitum fuerit iuramentum, sed mandatum illicitum, prædictis, [*filiabus Ioannis Bertii,*] vt reuocent mandatum illud 77), iniungas: alioquin eum 78) ad mandati obseruationem illius [*auctoritate nostra suffultus*] denunties non teneri.

72) ANDREAS eo tempore episcopus Alatrinus fuisse videtur, quem memorat VGHELL. *tom. I. Italiæ sacræ p.* 289.
73) Vox *mulieribus*, desideratur in c. 9. comp. cit.
74) *Vt*, est ibid.
75) *Filii vel filiæ*, C. R. I.
76) Vox *filias*, in C. R. I. manu recentiori addita est: sed a C. R. 2. et H. abest.
77) *Illius*, cit. c.
78) *Prædictum Quintauallem.* ibid.

CAP. XXIV.

Ex caussa leui et temeraria coniuges etiam quoad torum et mutuam cohabitationem se separare non possunt, etiam cum iuramenti interpositione.

IDEM *archiepisc. Tarraconen.* 79) (*ann.* 1206. *Roma in Hispaniam.*)

Tua nos duxit d fraternitas consulendos, quid tibi super hoc [*articulo*] sit faciendum, [*videlicet*] quod B. [*de Bello loco*] et Agnes vxor eius 80) [*olim*] adinuicem iurauerunt, se nunquam mutuo petituros: idem vero nunc repetit illam instanter, ea econtrario 81) affirmante, quod prius se faceret e Sarracenam, [*et perderet animam suam,*] quam rediret ad eum: [*sed adulterum, cui adhæsit, postquam recessit ab eo, libenter dimitteret, et castitatem promitteret, et iuraret.*] Nos igitur fraternitati tuæ [*super hoc*] respondentes, [*tibi per A. S.*] mandamus, quatenus vtrumque ad continentiam seruandam moneas [*attentius*] et inducas. Quam si promittere voluerint et seruare: vtrumque dimittas sine alio commorari. Alioquin, si vir noluerit continere; tu illam 82), vt reuertatur ad ipsum, et tanquam vxor cum viro moretur, per excommunicationis sententiam, appell. rem. compellas: cum et temerarium 83) fuerit huiusmodi 84) iuramentum, et adulterium vtrinque sit commissum 85).

79) Vox *Tarraconen.* a C. R. I. abest.
80) Pron. *eius*, deest in C. H.
81) In c. 10. comp. 3. h. t. legimus: *illa in contrarium* etc.
82) Loco harum dictionum in cit. c. legimus: *prædictam vxorem ipsius.*
83) *Illicitum*, C. H.
84) Partic. *huiusmodi*, a C. R. I. abest.
85) Vt neuter possit agere ad diuortium, sed mutua adulteria inter se compensentur.

CAP. XXV.

Is, qui iurauit cum muliere contrahere, propter superuenientem fornicationem, vel deformitatem, eam repellere potest: propter præcedentem non. H. d.

IDEM f *Genuen.* 86) *archiepiscopo.* (*ann.* 1207. *Roma in Liguriam.*)

Quemadmodum g, si vir mulieri iurasset, quando contraxit cum illa, quod eam semper pro legitima vxore teneret, [*ipse quidem*] pro fornicatione, quam mulier antea commisisset, non posset eam dimittere, sed pro fornicatione, quam postea perpetraret 87), eam dimittere posset, non obstante huiusmodi h iuramento 88), quoniam in eo talis erat subintelligenda conditio, si videlicet in legem illa coniugii non peccaret; ita si quis iurauerit 89), se ducturum aliquam in vxorem, [*ipse profecto*] non potest ei fornicationem opponere præcedentem, sed subsequentem [*ei potest opponere,*] vt illam non ducat in coniugem: quia in illo iuramento talis debet conditio subintelligi 90), si videlicet illa 91) contra regulam desponsationis non venerit. Alioquin si post huiusmodi iuramentum publica meretrix fieret; teneretur eam ducere in vxorem: quod est prorsus absurdum. Nam si post contractum coniugium vir propter fornicationem, licite potest vxorem a sua cohabitatione dimittere; longe fortius ante coniugium celebratum propter eandem caussam sponsus licite potest in suam cohabitationem non admittere sponsam: quia turpius eiicitur, quam non admittitur hospes i, non obstante in alterutro 92) casu vinculo iuramenti, quod quidem propter subintelligendam conditionem est tale, vt is, qui iurauit, ad vtrumque sine transgressione se possit habere. Quod si post huiusmodi iuramentum mulier fieret non solum leprosa, sed etiam paralytica, vel oculos, vel nasum amitteret, vel quicquam 93) ei turpius eueniret, nunquid vir teneretur eam ducere in vxorem 94)? Profecto ductam non posset dimittere. Sed nunquid non ductam admittere teneretur? Quamuis interdum contractum non dirimat, quod impedit contrahendum.

Si vir iurauit non accusare vxorem: temerarium est iuramentum. Sed si specialiter de adulterio hoc iurauit; denuntiare poterit: sed accusare non debet.

Illud autem iuramentum est proculdubio temerarium, si vir iuret vxori, quod eam super nullo crimine accusabit: quia, si 95) mulier fieret infidelis, et nollet cohabitare viro absque contumelia creatoris, vel, vt illum traheret 96) ad infidelitatis errorem, tunc 97) [*vir*] incunctanter deberet illam 98) impetere apud iudicem suum, vt eam, nisi penitus resipisceret, omnino dimitteret, secundum canonicas sanctiones 99). Quodsi expresse iurasset 100), quod eam super 1) adulterio non impeteret; essetne seruandum 2) huiusmodi iuramentum? cum scriptura k testetur, quod patronus est turpitudinis, qui celat crimen vxoris: et 3) secundum regulam euangelii l, si primo et secundo correcta resipiscere nollet, dicendum esset ecclesiæ, vt tanquam ethnica et publicana deinde vitaretur, nec per 4) hoc libera præberetur ei peccandi facultas propter impunitatem peccati. Sed nunquid vir non potest dimittere vxori 5) peccanti non solum septies, sed etiam vsque 6) septuagies septies, secundum euangelicam veritatem m? Tutius ergo in hoc casu videretur 7), vt propter iurisiurandi religionem vir accusare desistat vxorem ad diuortium celebrandum: quanquam denuntiare eam possit ad pœnitentiam peragendam. [*Pensato itaque huiuscemodi responsionis tenore, procedas in caussa, super qua nos consulere decreuisti.*]

87) *Perpetrasset*, C. H.
88) *Sacramento*, C. R.
89) *Iurauit*, C. H. et cit. c.
90) *Intelligi*, C. R. I.
91) Pronom. *illa*, a C. R. I. abest.
92) *In alterutroque*, ed. ant.
93) *Seu quidquam*, C. R. ed. ant. gloss. et cit. c.
94) Cum omnis promissio, etiam iurata, intelligenda sit sub conditione: *rebus sic stantibus*; obligatio sponsalitia corruit, si status rerum ita notabiliter mutatus fuerit, vt, si mutatio talis præuideri potuisset, nunquam alter desponsatorum in hæc sponsalia consensisset: id quod ex communi hominum intellectu æstimandum est. Quocirca nec per vim stuprata a sponso inuito ducenda est.
95) *Quod si*, C. R. I.
96) *Vel illum pertraheret*, C. R. I. sed C. R. 2. H. ed. ant. et glossata cum cit. c. legunt: *vel vt illum pertraheret.*
97) Particula *tunc*, in cit. c. non habetur.
98) *Eam*, C. R. I. et cit. c.
99) Quas idem exponit plenius in *c.* 8. *X. de diuort.*
100) *Iurasset ei*, C. R. I.
1) *De*, C. H.
2) *Obseruandum*, C. R. I.
3) Copula *et*, in c. cit. non habetur.
4) *Ne propter*, C. H. sed ed. ant. et cit. c. *ne per.*
5) *Ipsi*, cit. c. loco vocis: *vxori.*
6) *Vsque ad*, C. H.
7) *Videtur*, C. R. H. cit. c. et ed. gloss.

CAP. XXVI.

Licite ex caussa necessaria etiam per religiosos iuratur.

IDEM *abbati et capitulo Castellionis.* (*ann.* 1206. *Roma in Galliam.*)

Etsi Christus n præceperit secundum euangelicam veritatem: *sit sermo vester, est, est, non, non*, vt affirmatio vel negatio, sicut procedit ex ore, ita procedat ex corde; quia tamen, hominum excrescente, malitia, simplici assertioni vel negationi vix creditur: idcirco prudenter adiunxit, *quod amplius est, a malo est.* A malo 8) quidem, non

8) Præp. *a*, non est in C. H.

a Salatrino. b *C.* 9. *eod. tit. in* 3. *comp. Vid* Bald. *in Authent. generaliter. C. de episc. et cler.* c Filiæ. d *Cap.* 10. *eod. tit. in* 3. *comp. Vid. Sot. libr.* 4. *sentent. dist.* 22. *qu.* 1. *art* 3. e *Vide Couarruu. libr.* 4. *var. res. c.* 9. f *In antiqu.* Ianuens. g *Cap.* 11. *eod. tit. in* 3. *comp. Vid. Mag. et Doct.*

h Sacramento. i *Vide l. pen. ff. de cond. ob turp. causs. et l. generaliter. et l. si plagii. per Bart. ff. de verb. obligat.* k *Leuit.* 18. l *Matth.* 18. m *Matth.* 18. *Luc.* 17. n *C.* 13. *eod. tit. in* 3. *compil. Vid. B. Thom.* 2. 2. *qu.* 89. *art.* 2. *et Sot. l.* 8. *de iust. et iure. qu.* 1. *art.* 2. *Matth.* 5.

tam

tam culpæ, quam pœnæ: nec exhibentium, sed exigentium iuramentum. Nam incredulitas huiusmodi magis est pœna, quam culpa. Vnde non dixit, *malum*: sed dixit, *a malo* 9). Licet enim iuramentum prohibuisse Dominus videatur; nusquam tamen per creatorem, sed per creaturam iurare prohibuit: ne per huiusmodi iuramentum transferretur 10) ad creaturam honorificentia creatoris. Quare cum in euangelio *a* præmisisset: *dico vobis, nolite iurare* 11) *omnino*; statim subiunxit 12): *neque per cœlum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum ipsius est; neque per Hierosolymam, quia ciuitas est regis magni: neque per caput tuum, quia non potes* 13) *vnum capillum facere album aut nigrum*. Et quamuis non sit per creaturam iurandum; si tamen iuretur per creaturam, seruandum 14) est quidem, dummodo sit licitum, quod iuratur: quia teste veritate 15), *qui iurat in cœlo* 16), *iurat in throno Dei, et in eo, qui sedet super eum*. Iacobus *b* quoque non simpliciter prohibet 17) iuramentum: sed voluntatem iurandi, cum ait: *ante omnia, fratres mei, nolite iurare*: quoniam *c* ad iuramentum 18) non debet quenquam spontanea voluntas inducere, sed necessitas trahere 19) importuna. Et tunc potest sine culpa iurare; dummodo illos tres *d* comites habeat iuramentum, de quibus propheta [*sic*] ait *e*: *et iurabunt, viuit Dominus, in veritate, et iudicio, et iustitia* 20), [*et benedicent eum omnes, ipsum quoque laudabunt.*] Quod autem Iacobus *f* subdit: *neque per cœlum, neque per terram, neque per quodcunque aliud iuramentum*: iurare vetat per quamlibet creaturam, quodcunque sit illud. Alioquin non dixisset apostolus *g*: *homines per maiorem suum* 21) *iurant* 22), *et omnis controuersiæ eorum ad confirmationem finis est iuramentum*. In quo patenter ostendit, per quem sit iurandum, cum ait: *homines per maiorem suum iurant*, id est, per Deum: et cur sit iurandum, vt videliter 23) omnis controuersiæ finis sit iuramentum. Angelus quoque, quem vidit in Apoc. *h* Ioan. stantem super mare et super terram, leuauit manum suam ad cœlum, et iurauit per viuentem in secula seculorum. Christus etiam plus legitur dixisse in euangelio, quam est est, non non: cum sæpissime 24) dixerit: *amen* 25) *dico vobis* 26). Quod ipse, secundum Lucam exponens, cum præmisisset *i*, *amen dico vobis, quia* 27) *nemo propheta acceptus est in patria sua*: consequenter adiunxit: *in veritate dico vobis, quia* 28) *multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Israel*. Apostolus quoque iurabat, cum diceret *k*: *testis est mihi Deus*: et iterum *l*: *quotidie morior per gloriam vestram, fratres*. Quæ 29) Græca exemplaria manifestissimam iurationem esse ostendunt 30). Si enim per se malum esset iurare; profecto Dominus non iurasset; cum tamen in Veteri Testamento legatur *m*: *quia iurauit* 31) *Dominus, et non pœnitebit eum*; et rursus 32) *n*: *iurauit Dominus Dauid veritatem, et non frustrabitur eum* 33): imo et præcepit in Veteri Testamento *o*: *redde Deo* 34) *p iuramenta tua* 35).

9) Id est *a mala consuetudine* Pharisæorum, qui affirmationibus et negationibus addere solebant iuramentum, ex principio pessime applicato, quod per *iuramentum* Deus laudaretur et glorificaretur. Quia ergo Pharisæi commendabant iuramenta, eorumque frequentiam laudabant et suo exemplo aliis præibant: CHRISTVS hunc morem a malo et erroneo principio deriuatum reprobauit, et contrarium docuit, *regulariter* non esse iurandum; quamuis hoc ipso haud vetuerit in casu *necessitatis* iurare. Abusum Pharisaicum sustulit: legitimum vsum admisit, vt paullo post indicat pontifex. Restringendus ergo est vsus iuramentorum, non extendendus: quod tamen ipsum ius canonicum haud præcauit, sed vsum eius *per indirectum* admodum promouit, constituendo, vt ex iuramento, actibus nullis adiecto, noua obligatio nascatur, *c.* 28. *X. h. t.* Quo ipso factum, vt quibuslibet contractibus magni momenti *iuramentum* adiici, et hæc cautela ab interpretibus commendari soleat.
10) *Transferatur*, C. R. 1. sed C. R. 2. *transfertur*.
11) *Non iurate*, c. 13. comp. cit. pro *nolite iurare*.
12) *Subiungit*, C. R. 2.
13) *Tu non potes*, ibid.
14) *Obseruandum*, C. R. 1.
15) *Veritate testante*, ibid.
16) *Cœlum*, C. H.
17) *Prohibuit*, ibid.
18) *Iurandum*, C. H. ed. ant. et c. cit. c.
19) Verbum: *trahere*, desideratur in cit. c.
20) *Et in iudicio, et in iustitia*, C. R. 1. et H.
21) *Per maiores sui*, cit. c. per totum.
22) *Iurant i. e. per Deum*, C. R. 1.
23) Vox *videlicet*, abest a C. H.
24) *Sæpe*, C. H. legit.
25) *Amen, Amen*, C. R. 1.
26) Hæc vero formula non erat iuramentum, sed nuda *obtestatio*, nullibi prohibita.
27) Partic. *quia*, abest a C. H.
28) *Quod*, C. H.
29) *Quam*, est in cit. c.
30) *Ostenderunt*, est in ed. ant. Enimuero particula יְ, non præcise *iuramenti*, sed etiam *obtestationis* significatum habet.
31) *Quod iurabit*, C. H.
32) Loco harum dictionum tantum legitur in cit. c. *rursum*.
33) Verba *et non frustrabitur eum*, a C. R. H. et c. cit. absunt.
34) *Domino*, C. R. H. et cit. c.
35) Pron. *tua*, in cit. c. non habetur.

a *Adde, an testis iurans per S. Iacobum, vel alium deponat, vid. Cyn. in l. testium. C. de test.* b *Iac.* 5. c Quoniam ad iurandum, *etc.* d *B. Thom.* 2. 2. *qu.* 89. *art.* 3. e *Hier.* 4. f *Iacob.* 5. g *Hebr.* 6. h *Apoc. c.* 20. i *Luc.* 4. k *Rom.* 1. l 1 *Corinth.* 15. m *Psal.* 109. n *Psal.* 131. o *Leuitic.* 19. *Matth.* 5. p Domino.

Quædam enim 36) prohibentur: quia per se mala sunt, vt furtum, adulterium, et huiusmodi: quæ non sunt aliquatenus facienda. Quædam vero prohibentur ex caussa; non quia per se mala sunt 37); sed quia, si fiant frequenter et multum, ex his mala sequuntur 38); vt vinum per se malum non est, et tamen prohibet apostolus dicens *q*: *nolite inebriari vino, in quo est luxuria*: quoniam ex frequenti et immoderata potatione vini, luxuria generatur. Sic et iuramentum per se quidem malum non est; cum sit confirmatio veritatis; sed tamen prohibetur ex caussa; quoniam ex frequenti et incauta iuratione periurium sæpe contingit: sicut in Ecclesiastico legitur *r*: *vir multum iurans replebitur* 39) *iniquitate, et non discedet* 40) *a domo eius plaga*. Quemadmodum ergo Paulus indulsit 41) propter necessitatem 42) discipulo suo Timotheo *s*, vt vtatur modico vino propter stomachum, et frequentes infirmitates; sic profecto cum necessitas exigit, pro re vera, licita et honesta 43) potest secure iurari 44): quia cessante caussa, cessat effectus *t*. Licet ergo debeatis esse viri 45) perfecti, vt, quantum potestis, iuramenti vinculum euitetis; volentes tamen indemnitati vestri monasterii [*paterna sollicitudine*] prouidere, ne propter defectum testium sui iuris sustineat læsionem, [*eius auctoritate, qui dicit in euangelio: si peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum, et, si non audierit te, adhibe tecum duos vel tres testes, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum,*] præsenti vobis pagina indulgemus, quatenus vos et monasterii vestri 46) conuersi possitis in caussis eiusdem, deficientibus aliis testibus, pro ipso perhibere testimonium veritati.

36) *Etenim*, C. R. et c. cit.
37) *Sint*, C. H.
38) *Sequantur*, ibid.
39) *Implebitur*, c. cit.
40) *Recedet*, C. R. 2.
41) *Indulget*, cit. c.
42) *Per necessitatem*, cit. c. sed neutra verba leguntur in C. H.
43) *Licite et honeste*, C. R. 2.
44) *Iurare*, C. R. 1.
45) Vocab. *viri*, abest a cit. c.
46) Pronomen *vestri*, a C. R. 2. abest.

CAP. XXVII.

Iuramentum contra vtilitatem ecclesiasticam præstitum, non tenet.

IDEM *episcopo Amelien.* 47) (*ann.* 1204. *Roma in Marcham.*)

Sicut *v* nostris est auribus intimatum, [*dudum*] ecclesia Tudertina 48) vacante, ipsius canonici, et [*ven. quoque frater noster*] episcopus [*Tudertinus*] cum eis, dum esset in minoribus ordinibus 49) constitutus, iuramenta quædam in damnum episcopalis iuris fecerunt, priusquam de pontificis electione tractatus aliquis haberetur. [*Quæ vtrum seruari debeant, cum ex eis præsertim contingeret reditus episcopales minorari, tamquam vir prouidus et discretus olim nos duxit idem episcopus consulendos. Nos igitur saluti eius paterna volentes sollicitudine prouidere,*] pro iuratione incauta imponi fecimus episcopo 49*) pœnitentiam congruentem. [*Et nihilominus attendentes, quod iuramentum non, vt esset iniquitatis vinculum fuerit institutum; et*] quia 50) *x* non iuramenta, sed periuria potius sunt dicenda, quæ contra vtilitatem ecclesiasticam attentantur: [*f. t. per A. S.*] mandamus, quatenus [*personaliter ad ecclesiam Tudertinam accedens*] ab ipsis canonicis inquiras super præmissis diligentius veritatem, et, si ea [*quæ dicta sunt superius,*] inueneris esse vera, quod in damnum episcopalis iuris repereris taliter attentatum, [*nostra suffultus auctoritate*] in statum debitum, appellatione remota, reducas, [*faciens, quod decreueris per censuram ecclesiasticam firmiter obseruari.*]

47) Verba *episc. Amelien.* a C. R. 1. absunt.
48) *Tundentina*, c. 3. comp. 3. de constitut.
49) *In minori officio*, ibid.
49*) *Ipsi ei*, ibid.
50) *Quia vero*, C. R. 1. sed cit. c. *quod*.

CAP. XXVIII.

Iuramentum præstitum super actu a lege infirmato principaliter fauore iurantis, licet secundario in fauorem publicum, necessario est obseruandum: si non vi, nec dolo fuit præstitum, et in alterius præiudicium principaliter non redundat. H. d. multum singulariter considerata medulla capituli.

IDEM *Belnacensi episcopo* 51). (*ann.* 1206. *Roma in Galliam.*)

Cum contingat *y* interdum [*in tua diœcesi,*] quod constante matrimonio mulieres alienationibus super rebus dotalibus et donationibus 52) propter nuptias consentiant 53), ne vlterius contraueniant 54) proprio sacramento firmando, ac soluto processu temporis

51) Inscriptio hæc desideratur in C. R. H. ed. ant. et Cont.
52) *Donatione*, c. 1. comp. 4. h. t. cum additamento: *sibi data*.
53) *Consentiunt*, C. H.
54) *Contra vlterius veniant*, C. R. et cit. c.

q *Ephes.* 5. r *Eccles.* 23. s 1 *Timoth.* 5. t *Vid. l. generaliter. C. de episc. et cler. et l. si pater. C. de hered. instit.* v *Cap.* 3. *tit. de constit. in* 3. *comp. Vid. Guid. Pap.* x *al.* quia vero. y *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compilatione.*

matrimonio contrauenire nitantur 55), vtrum hoc eis liceat, a nobis tua frat. requisiuit. Nos autem f. t. t. r. quod, etsi mulierum consensus in talibus non videatur obligatorius secundum legitimas sanctiones 56), ne tali tamen 57) prætextu viam contingat periuriis aperiri, mulieres ipsæ seruare debent huiusmodi iuramenta, [*si*] sine vi et dolo, sponte [*ac prouide*] præstita [*sint*]: cum in alterius præiudicium non redundent, nec obseruata vergant in dispendium salutis æternæ.

55) *Nituntur*, C. H. et cit. c.
56) Si vel maxime iutamento firmatus fuerit, vtpote quod actui nullo et inualido adiectum erat. *l. 5. C. de LL.* Quamuis vero ex ratione *conscientiæ* hoc immutandum censuerit pontifex: hac noua tamen doctrina præcauere non potuit, quo minus vsus iuramentorum in infinitum extenderetur contra mentem Saluatoris, vt præstitisse videatur, si *ius ciuile* in suo vsu mansisset.
57) Partic. *tamen*, desideratur in cit. c.

CAP. XXIX.

Mouens bellum iniustum compellitur restituere, quæ per violentiam occupauit, et eos absoluere, a quibus indebite iuramenta extorsit. H. d. vsque ad vers. Iuramentum.

IDEM. (*ann.* 1200.)

Sicut: [*et infra.*] Si [*vobis*] constiterit *a*, quod prædictus H. 57*) iniuste bellum mouerit contra I. ipsum H. [*monere attentius et*] inducere studeatis, vt [*terram ipsius et alia*] vniuersa per huiusmodi violentiam occupata 58) [*sine dilatione*] restituat conquerenti, eum a præstito sibi iuramento prorsus absoluentes. Quodsi 59) [*monitis vestris forte*] acquiescere noluerit: ipsum ab hoc, si præmissa veritate nitantur 60), cogatis 61) per sententiam excommunicationis, terram eius interdicti sententiæ supponentes, [*sublato cuiusl. contr. et app. obst.*

Non adstringitur quis iuramento ad implendum quod iurauit, si ab alia parte non impletur, cuius respectu præstitum est iuramentum.

§. 1. Iuramentum autem, quod I. [*vltimo*] se asserit præstitisse, si de assensu factum est vtriusque, eum non ligat, qui præstitit: dum ille, cui præstitum fuerit 62), seruare negligit, quod promisit.

57*) Vel potius *Ph.* quia regem Galliæ PHILIPPVM intelligit, inter quem et regem Angliæ IOANNEM bellum exortum, pro quo sopiendo archiepiscopis et episcopis Galliæ in *c. 13. X. de iudic.* scripserat, et in Galliam delegatos miserat, ad quos hæc decretalis directa.
58) *Ablata*, C. H.
56) *Si forsan*, ibid.
60) *Nituntur*, C. R. c. 2. comp. 4. h. t. edit. ant. et Pith.
61) *Compellatis*, cit. c.
62) *Fuerat*, C. R. et cit. c. *fuit*, H.

CAP. XXX.

Clerici non habentes temporalia a laicis non tenentur eis præstare iuramenta fidelitatis.

IDEM *in concilio generali.* [*constit. XLIII.*] b (*ann.* 1216.)

Nimis de iure diuino *c* quidam laici vsurpare 63) nituntur, cum viros ecclesiasticos nihil temporale obtinentes ab eis, ad præstandum 64) sibi fidelitatis iuramenta compellunt. Quia vero secundum Apostolum *d*, seruus suo 65) domino [*aut*] stat, aut cadit: sacri auctoritate concilii prohibemus, ne tales clerici 66) personis secularibus præstare cogantur huiusmodi iuramenta 67) *e*.

63) Sicut *vsurpare* dicuntur, qui per iniuriam ius exercent: ita *vsurpare nimis de iure diuino*, creduntur, qui partem iuris diuini insignem per iniuriam sibi asserunt, *ecclesiasticos viros* seu clericos ad iuramenta fidelitatis et subiectionis magistratibus secularibus præstanda compellentes. De iure diuino ergo non sunt subditi secularis imperantis, sed exemti ab omni *potestate ciuili*: quod tamen haud credidit GREGORIVS *M. libr. II. epist. 62.* sed semet ipsum subiectum esse censuit imperialibus iussionibus.
64) *Præstanda*, C. H.
65) Pron. *suo*, deest in C. H.
66) Vox *Clerici*, deest ibid.
67) *Iuramentum*. C. H. et cit. c.

CAP. XXXI.

Qui iurat non esse contra aliquem, potest in caussis propriis et ecclesiæ suæ esse contra eum. H. d. secundum intellectum glossæ.

HONORIVS III. *A. et G.* 68) *canonic. Antiochenis.* (*ann.* 1222. *Roma in Syriam. Conf. c. 1. comp. 5. h. t.*)

Petitio *f* vestra nobis exhibita continebat, quod, ecclesia Antiochena vacante, [*nobilis vir R.*] princeps Antiochenus, timens 68*), conspirationes aliquas fieri contra eum, a vobis iuramentum extorsit, quod contra ipsum de cætero non essetis. [*Cum autem idem princeps aduersus ipsam ecclesiam frequentes habeat quæstiones; vos nec ipsi deesse ecclesiæ sine ipsius detrimento potestis: nec eidem audetis adesse, ne videamini contra dictum facere iuramentum. Quare nobis humiliter supplicastis, vt vobis super his paterna prouidere sollicitudine dignaremur. Nos igitur vtilitati ecclesiæ eiusdem, et saluti ac famæ vestræ, et honori dicti principis pariter prouidentes,*] interpretatione *g* congrua declaramus, vos iuramento huiusmodi non teneri, quin pro iuribus et honoribus ipsius 69) ecclesiæ, ac etiam specialibus *h* vestris legitime defendendis, contra ipsum principem stare libere valeatis, coercendo vos a machinatione duntaxat, per quam idem princeps deberet læsionem personæ vel sui amissionem incurrere principatus. {*Decernimus igitur, vos pro defensione iuris seu honoris ecclesiæ sæpe dictæ, vel vestri, dicto principi, cum opus fuerit, resistentes nulli per hoc notæ seu calumniæ subiacere.*

68) *Honorius*, *A. et E.* C. H. sed in c. 1. comp. 5. h. t. ipsa inscriptio est huius tenoris: *Honorius magistro Anselmo DD. et Gerardo canonicis Antioch.*
68*) Vnde hic timor ortus fuerit, exponit INNOCENTIVS III. *in epist.* 253. *libr. II. edit. Baluz.* quæ contentio de principatu Antiocheno ne quidem tempore HONORII III. sedata erat. Conf. *Gesta* INNOCENTII *III. §. III. sqq.*
69) Pron. *ipsius*. abest a C. H.

CAP. XXXII.

Cum agitur de vsuris: potest iudex in qualibet parte litis ex officio suo, deficientibus probationibus, exigere a partibus iuramentum de veritate dicenda. Et eadem ratione idem in qualibet causa, in qua imminet peccatum. H. d. secundum Panormitanum.

IDEM *Archidiac.* 70) *et magistro G. Canonico Tullen.* 71) (*ann.* 1220. *Roma in Germ. c. 1. comp. 5. de iur. cal.*

Ex literis *i* vestris accepimus, quod 72) super causa vsurarum vobis pro G. [*de Rossuel milite*] contra E. [*de Espinal militem Tullen. diœcesis,*] ab apostolica sede 73) commissa, non potuit [*vobis*] per testes ab ipsius G. parte productos de sortis quantitate liquere: licet de obligatione pignoris constitisset. Vnde expedire videris, quod exigatur 74) de dicenda veritate a partibus iuramentum; cum ex fama quasi notorium habeatur, præfatum E. ex quadam terra ipsius G. sibi titulo pignoris obligata, sortem 75) et amplius percepisse. Ne igitur ex huiusmodi iuramenti defectu iustitia, occulta 76) veritate, succumbat: [*discr. v.*] mandamus quatenus, [*si est ita,*] partes ad præstandum huiusmodi iuramentum per cens. eccles., appell. remota, cogatis 77).

70) *Archiepiscopo*, C. R. 1.
71) *Tullien.* C. H.
72) *Quod*, *cum*, ibid.
73) *S. apud ap. sed.* ibid.
74) *Si expedire videritis*, C. H. partic. *si*, habetur etiam in ed. ant.; sed in c. 1. comp. 5. de iuram. cal. ita legimus: *Vnde non immerito videbatur expedire iustitiæ, quod exigeretur* etc.
75) *Et sortem*, C. R. 2.
76) *Occultata*, C. R. edit. ant. Cont. Gonz. et cit. c.
77) *Compellatis*, C. H.

CAP. XXXIII.

Si positus in dignitate alienat bona dignitatis; non valet alienatio; et ipsemet reuocare debet, non obstante iuramento de non reuocando: maxime si prius iurat non alienare. H. d. secundum rerum intellectum Panormitanus.

IDEM *Colossen.* 78) *k archiepiscopo et eius suffraganeis.* (*ann.* 1220. *Roma in Pannon. c. 3. comp. 5. h. t.*

Intellecto iamdudum, quod carissimus in Christo filius noster Hungariæ rex illustris, alienationes quasdam fecerit 79) in præiudicium regni sui, et contra regis honorem. Nos [*super hoc affectione paterna consulere cupientes*] eidem regi dirigimus 80) scripta nostra 81), vt alienationes prædictas, non obstante iuramento, si quod fecit de non reuocandis eisdem, studeat reuocare *l*: quia, cum teneatur, et in sua coronatione iurauerit, [*etiam*] iura regni sui et honorem coronæ illibata seruare, illicitum profecto fuit, si præstitit 82) de non reuocandis alienationibus huiusmodi iuramentum, et propterea penitus non seruandum.

78) *Goloten.* C. R. 1. sed C. R. 2. H. ed. ant. et. c. 3. comp. cit. legunt. *Colocen.* rectius: quia in Hungariam hanc decretalem direxit. cuius metropolis erat *Colocia.*
79) *Fecit*, C. H.
80) *Direximus*, C. R.
81) *Nostra mandantes* C. H.
82) *Præstiterit*, C. R.

CAP. XXXIV.

Si mulier iurauit, aliquem esse suum maritum, et succubuit; quia aliter non probauit: non datur, nec denegatur ei licentia cum alio contrahendi.

GREGORIVS IX. *episcopo. Cenoman.* (*ann.* 1232. *Roma in Galliam.*

Mulieri, quæ in iure præstito iuramento asseruit, virum talem in ipsam per verba de præsenti matrimonialiter consensisse, probationes alias non habenti, viro ab eius impetitione per sententiam absoluto, non debes licentiam dare cum alio matrimonium contrahendi:

a *Cap. 2. eod. tit. in 4. comp.* b *Lateran. sub Innocent. III.* c *Cap. 3. eod. tit. in 4. compilat.* d *Rom. 14.* e Iuramentum. f *Nota quæ conditiones intelligantur in iuramento, de quibus Aretin. in §. æque. Instit. de except. Ias. in l. si conuenerit. ff. de iurisd. omn. iud.*

g *In vno*: Hoc autem interpretatione congrua. h Specialibus, *legitur in omnibus scriptis, licet in aliquot vulgatis mendose legatur*: spiritualibus, i *Vid. Guid. Pap. dec. et beat. Thom. 2. 2. quæstion. 78. art. 3.* k Colon *alit.* Colocen. *in omnibus.* l *Vid. leg. prohibere. §. quod plane. per Bartol. ff. quod vi aut clam.*

ne auctor periurii videaris a. Nec hoc ei dicimus prohibendum; ne forte, si falsum iurauerit 83), matrimonium contingat legitimum impediri: sed suæ conscientiæ est potius relinquenda 84).

83) *Iurauit*, C. H.
84) *Relinquendum*, est in ed. ant.

CAP. XXXV.

Qui iurauit seruare statuta edita, et postea per illud iuramentum aliter non iurando promisit seruare edenda, seu postea edita, non tenetur ex iuramento ad nouiter edita. H. d. secundum verum intellectum.

IDEM.

Clericus, qui iurauit, se statuta in ecclesia sua edita seruaturum, promittens per idem iuramentum, statutum, quod postmodum subsequutum est 85), fideliter obseruare, licet transgredi non debuerat 86), quod promisit, non tenetur ad illius obseruantiam ex debito præstiti iuramenti 87).

85) *Esset*, C. R. 1.
86) *Debeat*, C. R. et H.
87) *Sacramenti*, C. R. 2.

CAP. XXXVI.

Iuramentum litis decisorium a iudice delatum, sine iusta caussa recusari non potest; delatum vero a parte, licite recusatur et refertur: in actione tamen famosa non licet reo referre. Hoc dicit, vsque ad §. sane.

IDEM *H.* 88) *iudici.*

Iuramentum b a te parti delatum, nisi iusta de caussa, non potuit recusari; quamuis, quod in iudicio a parte parti defertur, recusari possit licite, ac referri: nec liceat conuento famosa actione referre huiusmodi iusiurandum 89).

Actore nihil probante, reus est absque omni onere absoluendus: si vero præsumptio est pro eo, defertur reo iuramentum, vel ipsi actori, consideratis personarum et caussæ circumstantiis. H. d.

§. 1. Sane, si actor c omnino in probatione defecerit, reus debet, et si nihil præstiterit, obtinere; præsumptione vero faciente pro illo, reo deferri potest, ad ostendendam suam innocentiam, iuramentum: nisi iudex, inspectis personarum et caussæ circumstantiis, illud actori videat 90) deferendum.

88) *Hanrico*, C. H.
89) *Iuramentum*, habet ed. ant. Optima vero hæc exceptio nititur ratione, ne ex actoris iuramento relato reus infamia afficiatur. Delatio autem iuramenti in actione famosa ciuiliter intentata permissa est actori, vt ex hoc textu liquet.
90) *Viderit*, C. R. 1.

TITVLVS XXV.

DE EXCEPTIONIBVS.

CAP. I.

Si testis de crimine contra eum excepto conuincitur, vel alias conuictus apparet; repellitur a testimonio: sed de crimine non punitur, si non tangit negotium principale.

COELESTINVS III. (*ann.* 1195. *Romæ.*)

Denique d, quod in dicta et personas testium, [*quibus ante iuramentum vel depositiones nihil obiectum fuit, post attestationes publicatas possit opponi, hoc in Romana ecclesia de longa consuetudine obtinuisse cognoscas, vt ante iuramentum vel depositiones et post, in dicta et personas testium legitima exceptio possit opponi. Et,*] si crimina testibus obiiciuntur, de quibus non fuerant hactenus accusati, sed tantum per exceptionem 91) [*a quolibet*] opponuntur; probatio [*vtique*] illorum criminum exhibenda est, antequam caussa per sententiam terminetur: cum, sicut canonica instituta 92) declarant, testes absque vlla infamia, vel suspicione, vel manifesta macula in ferendo testimonio requirantur. Quodsi sola crimina, de quibus alio tempore conuicti vel confessi fuerunt 93), testibus obiiciuntur; a testimonio repelli possunt: quia, sicut Stephanus 94) papa e et alii pontifices f multi Romani testantur, non est credendum contra alios eorum confessioni, nisi prius se probauerint innocentes. Cæterum si de criminibus ad solam exceptionem obiectis, testes conuicti fuerint siue confessi; pœna ordinaria mulctari non debent: cum accusatio in ipsos, secundum iuris ordinem, non procedat. Sufficit ergo, si a perhibendo testimonio repellantur: præsertim vbi crimen, quod eis obiicitur, caussam, de qua agitur, contingere non videtur.

91) *Exceptiones*, C. R. 1. sed c. vn. comp. 2. h. t. *ad solam exceptionem.*
92) *Statuta*, cit. c.
93) *Fuerint*, C. R. H. et cit. c.
94) HADRIANO hæc sententia tribuitur in *c.* 3. *C. XI. q.* 1.

CAP. II.

Reo excipiente, de excommunicatione contra actorem, non obstat communionis replicatio.

INNOCENTIVS III. *archid. Richemundiæ.* (*ann.* 1208. *Romæ in Angliam.*)

A nobis ex parte tua g fuit quæsitum h, vtrum is, qui excommunicato in loquutione vel oratione scienter communicat, excommunicatum ipsum a sua possit accusatione repellere: cum ille communionem huiusmodi replicet contra eum.

Nos igitur inquisitioni tuæ t. r. quod ipse ab accusatione illius 95) poterit remoueri: cum primus a communione fidelium sit exclusus, secundus vero tantum a sacramentorum participatione 96) sit remotus i.

95) *Ipsius*, C. R. 1. *sua*, c. 1. comp. 3. h. t.
96) *Perceptione*, C. H.

CAP. III.

Habens plura beneficia, contra alium de pluralitate non excipit. H. d. Ioan. Andr.

IDEM *Audicen.* 97) *episcopo.* (*ann.* 1209. *Romæ in Angliam.*)

Cum 98) ecclesiasticæ k prouisionis officium: [*et infra.*] [*Pro quæstione siquidem, quæ inter dilect. fil. Nouarien. capitulum et Iacobum clericum super præbenda Nouarien. ecclesiæ vertebatur, tam nuntii capituli, quam idem Iacobus ad sedem apostolicam accesserunt. Et dum in nostra et fratrum nostrorum præsentia foret vtraque partium constituta; pro ipso Iacobo fuit taliter in nostro auditorio allegatum, quod, cum placuisset bon. mem. C. p. n. Iacobo præbendam Nouarien. ecclesiæ, quæ fuerat magistri B. de Sim. ad preces quorundam cardinalium conferre, et ipsum de illa manu propria inuestire, de apostol. sed. mandato fuit postmodum in corporalem ipsius possessionem inductus: quam non permittebant eum canonici possidere.* [et infr.] *Econtrario vero Nouariens. canonici respondentes, exceptiones quamplurimas allegabant, quibus ipsum Iacobum a perceptione præbendæ repellere omnino intendebant.* [*et infra.*] Mandamus, quatenus, [*ceteris exceptionibus non obstantibus, ipsum*] Iac. faciatis præbendæ illius, de qua per C. 99) præd. nostr. noscitur 100) inuestitus, pacifica possessione gaudere: [*præsertim*] cum exceptionem illam, quod præfatus Iac. in alia ecclesia beneficium possidet, ei non possint 1) opponere, quos constat varia beneficia in diuersis ecclesiis obtinere 2).

97) In *epist.* INNOCENTII III. *libri.* 1. *ep.* 39. inscriptio sincerior hæc est: *episcopo Laudensi.* Variantes lectiones erroneas hic referre non lubet.
98) *Cum in*, C. H.
99) *C. papam*, C. H. sed cit. c. *præfatum.*
100) *Dignoscitur*, C. R. 2.
1) *Possent*, C. R. 2. et cit. c.
2) *Qui varia beneficia in diuersis ecclesiis obtinebant*, cit. c.

CAP. IV.

Iudex statuere debet terminum ad omnes dilatorias proponendas, post quem excipientem non audiet, nisi in tribus casibus hic exceptis.

IDEM *episcopo Helien.* 3) (*ann.* 1206. *Romæ in Angliam.*)

Pastoralis 4) l [*officii diligentia:*] [*et infra.*] Quoniam per dilatorias exceptiones malitiose nonnunquam caussarum terminatio prorogatur; inquisitioni tuæ t. respondendo decernimus 5), vt intra certum tempus a iudice assignandum, omnes dilatoriæ m proponantur, ita, quod, si partes extunc voluerint aliquas opponere 6), quas non fuerint protestatæ, nullatenus audiantur n: nisi forte aliqua de nouo sibi competens exorta fuerit, vel is, qui voluerit eam opponere, fidem faciat iuramento, se postmodum ad illius notitiam peruenisse. [*Statuimus præterea, vt principales personæ non per aduocatos, sed per se ipsos factum proponant: nisi forte adeo fuerint indiscretæ, vt earum defectus de iudicis licentia per alios suppleatur.*]

3) *Eliensi*, ed. ant.
4) *Pastoralis officii*, C. R. 2.
5) *Decreuimus*, C. H.
6) *Proponere*, C. R. 1. et H.

CAP. V.

Excommunicatus excipere, appellare, et omnem defensionem facere potest: sed reconuenire non potest.

IDEM *monachis Farsen.* 7) o (*ann.* 1207. *Romæ in Galliam.*)

Cum inter p [*dil. fil. T.*] priorem et conuentum de Argentolio 8) q

7) Hanc inscriptionem falsam esse, recte obseruat GONZ. quia *monasterium Farsense* prope Romam in diœcesi Sabinensi situm est, cui non potuit caussa in diœcesi Pictauiensi litigiosa committi. Vnde etiam hæc verba desiderantur in C. H. et in c. 2. comp. 4. de iudic. ac sine dubio huc per errorem tracta ex inscriptione c. sq.
8) *Argentario*, c. 2. comp. 4. de iudiciis.

a *Iuramentum non debet deferri ei, quem credimus incursurum periurium. l.* 2. *de ind. viduitat. toll.* b *Vid. Guid. Pap. hic.* c *Vid. Bart. in l.* 1. *D. de except. Spec. tit. de prob. Salic. et alios in l. qui accusare. C. de edendo.* d *C. vn. eod. tit. in* 2. *compil.* e *Epist.* 2. *Refert. Burch. libr.* 1. *decret. c.* 164. f *Scilicet Felix, Calixtus et Damasus, quorum refert Burch. de hac re dicta l.* 1. *decr. c.* 169. 171. *et* 172.

g *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compilat.* h Requisitum. i *Dictio*, sit, *deest in pluribus.* k *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.* l *Supr. de off. Iud. delegat. c. pastoralis. require quæ sunt hic decisa cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compilat. Vid. Bald. in l.* 2. *ff. quod vi aut clam.* m *Vid. l. fin. C. de except.* n *Vid. text. in auth. qui semel. cum ibi notat. C. de probat.* o *Hæc duo postrema verba desunt in antiquis.* p *Cap.* 2. *de iudiciis in* 4. *compil.* q Argentorio.

ex

ex parte vna, et nobilem virum S. de Malileone 9) *a* diœcesis 10) Pictauien. ex altera, super damnis et aliis coram vobis ex delegatione nostra 11) quæstio verteretur; procuratore ipsius nobilis vestrum volente declinare iudicium, eo, quod duos ex vobis habebat 12) suspectos; procurator monasterii allegauit parti eiusdem nobilis, cum esset vinculo excommunicationis adstrictus 13), exceptionis huiusmodi beneficium interdictum. [*Cum enim excommunicatus, ne reportet ex contumacia commodum, valeat conueniri, si ad exceptiones liberum posset habere recursum: traheretur multoties in fauorem, quod est in odium introductum. Vnde postulastis per sedis apostolicæ oraculum edoceri, qualiter in hoc dubitationis articulo procedere debeatis. Ad quod sic*] inquisitioni vestræ 14) duximus respondendum, quod prædicto nobili legitima defensio in iudicio reseruatur, et maxime iudicis *b* recusatio: cum periculosum sit coram suspecto iudice litigare, ac suspectis iudicibus sed. apostol. caussam de certa conscientia 15) *c* non committat. Vnde in talibus non excommunicati fauor attenditur, sed æquitas iudicantis; cum non debeat claudicare iudicium; ac satis videatur absurdum, si, actore impugnante, reo defensionis copia denegetur: quia sic condemnaretur multoties absoluendus. Porro cum excommunicato, quando in caussa absolutionis existit 16), non sit iusta deneganda 17) sententia: nec interdici debet 18) eidem appellationis remedium, si contra iustitiam condemnetur, qua ratione in vno eodemque negotio ipsi 19) alia legitima subtrahantur 20) suffragia, non videmus. Cæterum non sic in reconuentione sentimus: ne, quod in defensionis remedium sustinetur, ad impugnationis materiam extendatur.

9) *Vallenc.* C. H. *Valis*, ed. ant. *de Orioleon.* cit. c.
10) Vox *diœcesis*, desideratur in ed. Pith.
11) *Vestra*, ed. ant. sed neutra vox est in cit. c.
12) *Habeat*, C. R. I.
13) *Constrictus*, cit. c. 2.
14) *Tua*, C. R. I. et ed. ant. sed H. *tua taliter.* Denique voces *inquisitioni vestræ*, plane non leguntur in cit. c.
15) *Scientia*, cit. c.
16) *Exstitit*, ed. ant.
17) *Neganda*, est in cit. c.
18) *Debeat*, C. R. H. ed. ant. et cit. c.
19) *Ipsius*, est in cit. c.
20) *Subtrahentur*, ed. ant.

CAP. VI.

Excipiens non videtur fateri ea, quæ in exceptione includuntur: et exceptio falsi potest etiam post sententiam opponi.

IDEM *monachis Farsen.* 21) d (*ann.* 1208. *Roma in Sabiniam.*)

Cum e venerabilis frater noster I. Sabinen. episcopus coram dilectis filiis nostris R. tituli 22) S. Anastasiæ presbytero 23), et P. sanctæ Luciæ [*ad septa sol.*] diacon. cardin. quos sibi et R. procuratori vestro concessimus auditores, ecclesiam sancti Viti cum suis possessionibus et pertinentiis petiuisset, asserens, eandem ad se in spiritualibus et 24) temporalibus pertinere. Idem 25) nondum [*eiusdem*] episcopi intentione fundata, præpropere *f* sic respondit, quod, etsi 26) dicta ecclesia dudum fuerit 27) ecclesiæ Sabinen. subiecta 28), eam tamen non poterat episcopus vendicare, quam ex permutationis caussa Farsen. 29) monasterium obtinebat, ad hoc probandum quoddam exhibens instrumentum, in quo contineri prima facie videbatur, quod Theodosius episcopus cum suorum sacerdotum assensu prædictam ecclesiam sancti Viti, pro quibusdam ecclesiis et rebus aliis in cambium 30), vestro duxit 31) monasterio concedendam.

Ad hæc 32) episcopus proposuit memoratus, intentionem suam per huiusmodi responsionem esse fundatam. Cum enim pars vestra responderit 33), se dictam ecclesiam ex permutatione facta per Sabinen. episcopum obtinere, [*quod etiam nitebatur publico instrumento probare:*] confiteri per consequens videbatur 34), se credere, quod dicta ecclesia tempore permutationis pertinuit ad ecclesiam 35) Sabinen. cum permutatio 36) inter contractus bonæ fidei computetur, nec cum alio, quam cum domino, vel cum eo, qui habebatur loco domini, legitime valeat celebrari, [*adiiciens, quod, etsi confessioni stare vellet, in quantum contra vos facere videbatur, instrumentum tamen huiusmodi contra se minime admittebat, quod nec tabellionis auctoritate, nec subscriptione testium dignoscitur esse fulcitum. Sed ad hoc pars vestra respondit, quod, cum procurator in modum exceptionis id obiiceret, non videbatur de aduersæ partis intentione fuisse confessus; quia iuxta legitimas sanctiones, qui exceptione vtitur, non æstimatur de intentione aduersarii, cum quo agitur, confiteri, adiungens, quod, etsi permutationis tempore cœnobium Farsen. crediderit ecclesiam dictam S. Viti ad Sabin. ecclesiam pertinere, prædictus tamen procurator ex certis caussis seu verisimilibus coniecturis credulitatem suam postmodum potuit taliter informare, vt crederet eandem ecclesiam ad Sabinen. ecclesiam tunc temporis non spectasse.*] Porro memoratus episcopus ad probandum, quod iam dicta ecclesia ad se in temporalibus pertinebat, quosdam testes induxit, per quos nitebatur 37) *g* ostendere, quod tam dictam ecclesiam, quam molendina, terras, et alia bona eius, Sabinen. episcopi diutius possederunt, de illis pro suæ voluntatis 38) arbitrio [*libere*] disponendo. [*et infra.*] [*Super his igitur et aliis propositis coram supradictis cardinalibus, deliberatione cum fratribus nostris habita,*] intelleximus, supradictum episcopum intentionem suam minime fundauisse per testium depositiones 39), vel procuratoris supradicti responsionem; quia, [*sicut præmissum est,*] exceptionem obiiciens de intentione partis aduersæ, non intelligitur fuisse confessus, vel per instrumentum ex aduerso 40) exhibitum: cum in eo Theodosius episcopus, a quo permutatio facta proponitur, non dicatur episcopus Sabinens. quanquam in transcripto, quo procurator vtebatur, appositum fuerit 41) Sabinen. per vitium falsitatis. Licet autem nimis excesserit, qui 42) transcriptum illius instrumenti falsauit: quia tamen delictum personæ in damnum ecclesiæ redundare non debet, ac non solum ante sententiam, verum etiam post 43) obiici potest exceptio falsitatis; cum falsorum instrumentorum prætextu lata sententia, vsque ad XX. annorum spatium valeat *h* retractari, veritate comperta 44): nolumus, vt per id monasterio vestro præiudicium generetur 45).

Quia vero nobis constitit, supradictam ecclesiam sancti Viti constitutam esse in diœcesi Sabinen. episcopale ius in omnibus eidem episcopo adiudicauimus in eadem, illis duntaxat exceptis, quæ per authentica scripta ei noscuntur 46) esse subtracta: cum per priuilegium vel per præscriptionem 47) legitimam nullatenus probaretur exempta.

Verum quia dictus episcopus, qui eandem ecclesiam vindicabat, munitum se præscriptione legitima non ostendit; quanquam probauerit, episcopum 48) Sabin. bona eiusdem ecclesiæ aliquanto tempore possedisse: vos ab impetitione episcopi quoad temporalia eiusdem ecclesiæ sententialiter duximus absoluendos.

21) *Innocentius III. archidiacono Richem.* C. H. sed neutra inscriptio legitur in ed. ant. et c. I. comp. 4. de confessis.
22) Voces *tituli*, et *presbytero*, in c. cit. non habentur.
23) *Presbytero card.* ed. ant.
24) Loco particulæ *et*, cit. c. habet: *tam*, *quam.*
25) *Idem R.* C. H. et ed. ant.
26) *Quod si*, C. R. 2. sed in C. R. I. copula *et*, manu recentiori est addita, et in cit. c. legitur: *quod etiamsi.*
27) *Fuerat*, C. R. 2.
28) Vox *subiecta*, desideratur in cit. c.
29) *Farfen.* legitur in ed. ant. sed in cit. c. *Farsense.*
30) *In concambium*, ibid.
31) *Duxerit*, C. H.
32) *Ad hoc*, ibid.
33) *Responderet*, C. R. 2. sed ed. ant. et cit. c. *respondit.*
34) *Videtur*, ed. ant.
35) *Episcopum*, C. H.
36) Vox *permutatio*, a C. R. et c. cit. abest: sed in margine a manu recentiori adiecta.

37) *Videbatur*, C. H.
38) *Libertatis*, cit. c.
39) *Depositionem*, ibid.
40) *Ab aduersario*, C. H.
41) *Fuit*, cit. c.
42) *Quod*, habetur ibid.
43) *Et post*, C. H.
44) Per *l.* 12. *C. ad L. Cornel. de fals.*
45) *Vt id - generaret*, cit. c.
46) *Dignoscuntur*, ibid.
47) Præp. *per*, a C. R. et cit. c. abest.
48) *Episcopos*, C. R. H. et cit. c.

CAP. VII.

Si exceptio iurisdictionis exclusiua, propter quam fuit appellatum, probatur vera: iudex appellationis non debet de principali cognoscere, sed supersedere. H. d. intelligendo, quod isti erant iudices appellationis: et est notabilis intellectus. Panorm.

HONORIUS III. *abbati* 49) *S. Huberti et sancti Martini Leodien.* i (*ann.* 1220. *Roma in German. conf. c.* 1. *comp.* 5. *h. t.*)

Olim [*fuit nostris auribus intimatum, quod, cum fel. recordationis Innocentius P. p. n. mandauisset ven. fr. n. archiepiscopo Treueren. vt compositionem inter nobiles viros L. comites Delos. et W. de Hollandia cruce signatos Traiecten. diœces. super raptu nobilis mulieris vxoris eiusdem comitis, terris et rebus aliis amicabiliter initam faceret obseruari, dicto W. nitente venire contra prædictam compositionem, et se ad appellationis diffugium conuertente, idem archiepiscopus appellationi eius non deferens, quam friuolam esse decreuit, in præfatum W. qui alias erat vinculo excommunicationis adstrictus, specialiter propter compositionem prædictam excommunicationis, et in terram eius interdicti sententias promulgauit. Cumque postmodum dilect. fil. G. dicti comitis procurator, nostras ad vos super exsequutione sententiarum ipsarum litteras impetrasset, et H. procurator præfati W. in audientia publice contradixisset eisdem; ven. fr. n. P. Albanus episc. et dilect. fil. n. B. sanctæ Mariæ in Cosmed. diaconus cardinalis, quos*

49) *Abbatibus*, C. H. sed tota inscriptio c. I. comp. 5. h. t. ita se habet: *Dilecto f. abbati sancti Oberti Leodien. diœcesis, et S. Ioannis et S. Martini decanis Leodien.*

a Ab malis. b *Vid. Hostien. in sum. tit. de recus. §. quæ sint iustæ caussæ.* c *al.* scientia. d Farsen. *al.* Franeten. *In quibusdam ita:* Innoc. III. archid. Richemundiæ. e *Cap. vn. tit. de Confess. in 4. compilat. Vid. Dyn. in cap. exceptione. De reg. iur. Adde Roman. in l. cum. mulier. ff. sol. matrim.* f *al.* propere.

g Videbatur. h *Arg. l. querelæ. C. ad L. Corn. de falsis. et c.* 9. *supr. de probat.* i *De materia huius decret. quatenus agit de dieta, vid. Bartol. in leg.* I. *si quis caut. Imolam in l. continuus. ff. de verb. obligat. Alexandr. conf.* 22. *Incip. consideratis verbis statuti. in* 4. *volum.*

procu-

procuratoribus antedictis auditores dedimus, quia per ea, quæ ab eiſdem fuerunt propoſita coram eis, conſtitit manifeſte, dictum W. excommunicationis vinculo eſſe innodatum, procuratorem eiuſdem W. ad impetrandum litteras vel contradicendum admittendum non eſſe, ſententialiter decreuerunt, litteris, quas ad vos procurator dicti comitis impetrauerat, abſolutis. Nos quidem ad inſtantiam procuratoris comitis ſæpe dicti alterius partis aſtutiam metuentes, vobis dedimus in mandatis, vt in commiſſo vobis negotio iuxta formam in prædictis noſtris litteris expreſſam, ratione præuia procedentes, litteras decerneretis carere viribus, ſi quas forte a nobis ſuper præmiſſis pro ipſo W. in præiudicium ſæpe dicti comitis per ſubreptionem contingeret impetrari, quæ plenam de prædictis non faciant mentionem.] Nuper *vero* 50) ex parte [*memorati*] *W.* fuit propoſitum [*coram nobis,*] quod litteris [*prædicti*] præd. n. Treueren. 51) archiepiſcopo præſentatis, idem W. 52) excipiendo propoſuit [*coram eo,*] quod auctoritate [*litterarum*] ipſarum reſpondere minime tenebatur; [*tum quia, mortuo mandatore, exſpirauerat iam mandatum: tum etiam,*] quia vltra duas diætas extra ſuam diœceſim trahebatur in cauſſam [*contra conſtitutionem concilii generalis.*] Et quia dictus archiepiſcopus hanc exceptionem 53) admittere recuſabat: [*idem W.*] vocem ad nos appellationis emiſit. [*Sed præfatus archiepiſcopus, ipſius appell. contempta, mandauit ven. fr. n. Traiecten. epiſcop. vt compoſitionem præfatam faceret per cenſ. eccleſ. firmiter obſeruari. Adiectum etiam fuit ex parte prædicti W. quod dictus comes appellationem friuolam mentiens antedictam, a nobis excommunicatus exiſtens, veritate tacita, litteras impetrauerat ſupradictas. Quare pro parte ipſius W. fuit a nobis humiliter ſupplicatum, vt, cum idem, ac terra et alia bona ſua ſub apoſtol. ſed. protectione conſiſtant, ſuper hoc ſibi prouidere miſericorditer dignaremur, non obſtante ſententia, quam incurrerat, cum Ludouico in Angliam transfretando: cum ipſum abſoluerimus ab eadem. Nos igitur eidem ab excommunicationis vinculo abſoluto, prouidere volentes, abbati S. Laurentii in Hoſtbroch et coniudicibus ſuis per noſtras litteras dedimus in mandatis, vt, ſi rem inuenirent taliter ſe habere, reuocato in irritum, quicquid inuenirent poſt appellat. huiuſmodi attentatum, cauſſam audirent, et ſine debito terminarent: alioqui partes ad examen veſtrum remitterent, appellantem in expenſis legitimis condemnantes.*] Porro procurator partis *a* aduerſæ 54) reſpondit, quod idem W. vltra duas diætas extra ſuam diœceſim minime 55) trahebatur: cum ipſe archiepiſcopus terminum in tali loco ſtatuerit, qui remotus ab illo non erat vltra, quam prouiſum eſt per conſtitutionem concilii generalis 56). [*Adiecit etiam eiuſdem comitis procurator, quod ſæpe dictus W. auctoritate iam dicti prædeceſſoris noſtri, alia eſt excommunicatione ligatus, de qua in litteris ad iam dictum abbatem S. Laurentii et eius coniudices directis nullam fecit penitus mentionem. Quare petiit ſæpe dicti comitis procurator, vt eas ob cauſſas prædictas decerneremus irritas et inanes. Quia vero in tanta iuris contrarietate proponentium nobis de veritate non conſtat:*] diſcr. v. mandamus, quatenus, ſi procurator dicti W. [*intra tres menſes poſt primum terminum, ſibi ſuper hoc aſſignatum a nobis,*] probare potuerit exceptionem, quam 57) coram archiepiſcopo propoſuit ſæpe dicto, videlicet [*mandatum re integra exſpiraſſe, vel*] ſe in cauſſam trahi vltra duas diætas contra conſtitutionem concilii generalis *b*, [*ſeu etiam ipſum comitem Delos excommunicatum fuiſſe tempore, quo noſtras ad vos litteras impetrauit, prout eiuſdem W. procurator expoſuit coram nobis,*] vos appellationem dicti W. legitimam decernentes, negotio ſuperſedere curetis 58).

50) *Vero*, a C. R. H. ed. ant. et gloſſ. abeſt, ſed in c. cit. legimus: *autem.*
51) *Supradicto*, ibid.
52) Littera *W.* deeſt in C. H. et ed. ant.
53) *Has et alias exceptiones eius legitimas*, c. cit.
54) *Ipſius comitis*, ibid.
55) Loco dictionum *reſpondit, quod -- minime*, ibid. legimus: *nouiſſime propoſuit coram nobis, litteras, quas pro ipſo W. ad eumdem abbatem S. Laurentii et eius collegas direximus, ſubreptas eſſe per expreſſum mendacium et tacitam veritatem. Nam nec iam dicti prædeceſſoris noſtri mandatum exſpirauerat cum mandante, prout nobis fuit ex parte W. ſæpe dicti ſuggeſtum; cum ante mandatoris mortem archiepiſcopus procedere incepiſſet; nec idem W. vltra duas diætas extra ſuam diœceſim trahebatur.*
56) *Memorati*, eſt ibid.
57) *Exceptiones, quas*, ibid.
58) Verba finalia in cit. c. ipſa poſt vocem *vos*, ita ſonant: *vos niſi dictus comes probauerit, ſæpe dictum W. tempore, quo litteræ ad abbatem S. Laurentii et eius coniudices pro eo directæ impetratæ fuerunt, alia excommunicatione teneri ab ea, quam incurrit cum Lodouico in Angliam transfretando, negotio ſuperſedentes omnino iam dictum abbatem S. Laurentii et eius coniudices procedere permittatis iuxta traditam ſibi formam. Procuratore vero ſæpe dicti W. deficiente in exceptionum probatione dictarum, vel ipſo comite ſufficienter probante, dictum W. tempore litterarum impetratarum pro eo, excommunicatione alia ab ea, quam in Angliam transfretando incurrit, fuiſſe ligatum, vos, litteris ad abbatem S. Laurentii et eius coniudices obtentis, nequaquam obſtantibus, in negotio ipſo iuxta formam vobis traditam, appellatione poſtpoſita, procedatis, nullis litteris obſtantibus, ſi quæ apparuerint, harum tenore tacito, a ſede apoſtolica impetratis.*

a Ipſius comitis. b *Lateranen. ſub Innocent. III. cap.* 37.

CAP. VIII.

Pro defenſione ſuæ eccleſiæ poteſt quis opponere exceptionem excommunicationis, periurii, vel aliam legitimam exceptionem: nec per replicationem excommunicationis vel periurii repelli poteſt.

IDEM *archid.* 59) *Translig.* 60) *et* 61) *officiali, et I.* [*Borelli*] *canonico Turonen.* (*ann.* 1222. *Roma in Galliam. Conf. c.* 4. *comp. cit. h. t.*)

Dilecti filii S. et 62) P. ac C. 63) canonici eccleſiæ ſanctæ Mariæ 64) [*Gratiac.*] tranſmiſſa nobis 65) *c* petitione monſtrarunt, quod, cum M. canonicus eiuſdem eccleſiæ [*Bituricen. diœceſis*] ipſos coram [*decano et magiſtro Herueo canonico Altiſſiodorenſ.*] delegatis a nobis 66) traxiſſet in cauſſam, ſuper eo, quod ſe opponunt 67) electioni a quibuſdam canonicis *d* Graciacen. 68) factæ de ipſo in priorem eccleſiæ ſupradictæ, [*et*] iidem propoſuerunt [*coram præfatis iudicibus,*] quod dictus M. non debebat audiri, eo, quod excommunicatus erat 69), et periurii crimine irretitus. Cumque dictus M. 70) præfatis G. et P. 71) periurium, et S. 72) excommunicationem in modum *e* exceptionis et 73) replicationis obiiciens, [*per hoc*] eorum exceptionem elidere niteretur; procurator eorum propoſuit, quod, [*licet iudices præfato M. ad probandam replicationem ſuam terminum aſſignaſſent,*] eius [*tamen*] ſuper hoc probatio recipi non debebat 74): quia, etſi obiectum præfatis canonicis periurium probaretur, non eſſent [*tamen*] propter hoc a defenſione ſuæ eccleſiæ repellendi. Adiecit etiam, quod contra excommunicationem dicto M. in modum exceptionis obiectam, excommunicatio ſupradicti S. replicari non poterat [*cum effectu: tum quia ſuæ abſolutionis litteris oſtendebat, tum*] quia exceptio ipſi M. oppoſita et 75) probata, eundem repelleret ab agendo, replicatio vero 76) ſæpe dictum S. nequaquam a defendendo repelleret, ſi etiam probaretur. [*Quare petebat, vt, omiſſis probationibus huiuſmodi replicationis, in quibus etiamſi probaretur, labor, vt præoſtenſum eſt, conſumeretur inanis, probationes reciperent, quas ad probandum obiecta ipſi M. ducerent producendas.*] Ipſi vero iudices interloquuti fuerunt, quod prius probationes reciperent ſuper replicatione præmiſſa *f*, propter quod ad noſtram fuit audientiam appellatum 77). Quocirca [*diſcr. v.*] mandamus, quatenus 78), ſi res ita ſe habet, reuocato in irritum, [*ſi quid poſt huiuſmodi appellationem inueneritis temere attentatum, audiatis cauſſam, et quod canonicum fuerit, appellatione poſtpoſita, ſtatuatis.*]

59) *Archiepiſcopo*, C. R. 2.
60) *Tranſigiren.* C. R. 1. ſed C. R. 2. *Tranſigen.* et c. 4. comp. cit. *trans Ligerim.*
61) Copula *et*, deſideratur in ed. ant. et cit. c.
62) Hic rurſus omittitur copula *et*, in cit. c.
63) Loco *C.* ibid. eſt *G.*
64) *S. Mariæ Graci.* C. R. 1.
65) Dictio *nobis*, non adeſt in ed. ant.
66) *Iudicibus*, C. H.
67) *Oppoſuerunt*, ibid.
68) *Gracien.* C. R. 2. et H. ſed C. R. 1. *Granden. eccleſiæ*, et cit. c. *Graciac.*
69) *Eſſet*, C. R. 1.
70) *Cum prædictus*, C. R. 2.
71) *Ac P.* C. H. et cit. c.
72) *S. vero*, C. R. 2. ſed in ed. ant. deſideratur: *S.*
73) Verba: *exceptionis et*, a C. R. H. et cit. c. abſunt.
74) *Deberet*, C. H.
75) *Probata*, C. H. et cit. c. ſine copula.
76) In C. R. 2. additur: *etiam.*
77) In cit. c. verba ipſa poſt vocem *reciperent*, ita ſe habent: *quas ad probandam ſæpe dictam replicationem produceret M. prædictus, propter quod idem procurator noſtram audientiam appellauit.*
78) *Quod*, eſt ibidem.

CAP. IX.

Si per exceptionem ſuſpenſionis, contra quam replicatur de nullitate, ordinatio eccleſiæ retardatur: fit abſolutio ad cautelam.

GREGORIUS IX. *I. et M.* 79) *canonicis Pragen.* (*ann.* 1232. *Roma in Bohem.*)

Apoſtolicæ ſedis *g*: [*et infra.*] Sane, vobis apud ſedem apoſtolicam conſtitutis, quædam ſuſpenſionis 80) et amotionis a beneficiis ſententiæ fuerunt 81) in modum exceptionis obiectæ. Quas licet proponeretis vos poſſe 82), nullas eſſe, per teſtes idoneos et inſtrumenta probare: ne tamen ordinationem Pragenſ. eccleſiæ, propter quam veneratis, huiuſmodi obiectionis obſtaculo contingeret retardari, ſententias ipſas relaxauimus 83) ad cautelam.

79) *Pet. M.* ſecundum C. H.
80) Et tamen tempore hoc celebrauerant diuina, atque ita irregularitatem incurriſſe dicebantur: quæ circumſtantia ſupplenda ex *c.* 9. *X. de cler. excommun.* vbi alia particula ex hac decretali refertur.
81) *Sunt*, ed. ant. Cont. et Pith.
82) Verbum *poſſe*, abeſt a C. H.
83) *Relaxamus*, ed. ant.

c *Dictio*, nobis, *deeſt in multis.* d *al.* Græciacenſis eccleſiæ. e *Hæc duo verba*, exceptionis et, *deſunt in antiqu. manuſcr.* f *Vid. l. circa. cum not. ff. de probat.* g *De abſolutione ad cautelam, vide ſpecul. tit. de ſentent. § vt autem. Adde Ioan. de Anania cap. 1. infr. de maleſic. et Alberic. in l. a præcedente. C. de dilat.*

CAP. X.

Excommunicationis exceptione non obstante, valet rescriptum impetratum in caussa appellationis: licet de excommunicatione lata post appellationem a grauamine non faciat mentionem. Hoc dicit, et secundum hoc est casus not. et singularis: per quem forte posset colligi vna regula, quod de innouato post appellationem etiam ab interloquutoria non est necesse in rescripto facere mentionem. Panorm.

IDEM *decano Lincolniensi.* 84) (*ann.* 1233. *Roma in Angl.*)

Dilectæ *a* in Christo filiæ 85) priorissa et conuentus de Campessia 86) nobis significare curarunt 87), quod, cum inter ipsas ex vna parte, et priorem et conuentum de Burcellia 88) ex altera, super quibusdam decimis et rebus aliis, pro quibus conueniebantur ab illis coram abbate S. Benedicti et eius collegiis, auctoritate apostolica quæstio verteretur, et ipsæ ad nos ex sufficienti grauamine appellassent, ac nuntium suum ad appellationem miserint prosequendam: præfati iudices postmodum tulerunt excommunicationis sententiam in easdem 89). Nostris ergo litteris super appellatione præfata, non facta mentione de excommunicatione, per eundem nuntium ad priorem de Angles 90) et suos coniudices impetratis, pars aduersa ex eo se appellasse proponens, quod ipsi iudices exceptionem excommunicationis prædictæ, contra ipsas ab eadem parte 91) propositam admittere denegarunt, 92) ad priorem de Gernemoe 93), et suos coniudices nostras super hoc litteras impetrauit. Coram quibus ex parte ipsarum fuit excipiendo propositum, quod, cum post appellationem legitimam 94) dicta sententia lata fuerit, et cuilibet excommunicato defensionis auxilium competere dignoscatur, memorati iudices exceptionem partis, contrariæ 95), sicut nec 96) debebant, admittere noluerunt 97). Sed cum dictus prior de Gernemoe et coniudices sui talem exceptionem non reciperent earundem: ipsæ ad nostram 98) audientiam appellarunt. Quocirca mandamus, quatenus, si est ita, reuocato in statum debitum, quicquid post huiusmodi appell. inueneris attentatum, in eodem negotio iuxta prioris mandati nostri 99) ad præfatum priorem de Gernemoe et coniudices suos directi tenorem, præuia ratione procedas.

84) *Lincolin.* C. R. 1.] *Lincolmensi episcopo.* C. H.
85) *Dilecta in Christo filia*, C. H.
86) *Campeseya*, C. R. 1. sed C. R. 2. *Campesceia*, et H. *Candestia.*
87) *Significauerunt*, C. H.
88) *Buceria*, C. R. 2. sed ed. ant. et. Gonz. *Bucelleia.*
89) Et ita forsan in *singulas*, qua tales. In *vniuersitatem* enim, qua talem, sententia excommunicationis ferri nequit, *c.* 5. *de sent. excomm. in* 6. *in f.* quamuis etiam dici queat, talem excommunicationem olim tempore GREGORII IX. adhuc vsitatam fuisse, prohibitam demum ab INNOCENTIO IV. *in cit. c.* 5. quod etiam liquet ex *c.* 11. *X. h. t.* ibi: *exceptione excommunicationis opposita contra capitulum.*
90) *De Angle*, C. R. 1. *de Anglo.* C. R. 2.
91) *Ab ea*, C. R. et ed. ant. sed in H. desiderantur verba: *ab eadem parte.*
92) *Denegarent*, C. R. 1. sed C. R. 2. et H. *denegarant.*
93) *De Germin.* C. R. 1. per tot. sed C. R. 2. *de Germine*, et H. *de Germentae.*
94) Vocabulum *legitimam*, deest in C. H.
95) *Partis aduersæ*, C. R. 1.
96) *Sic non*, ibid.
97) *Noluerint*, ibid.
98) Pron. *nostram*, abest, a C. H.
99) Pron. *nostri*, deest ibid.

CAP. XI.

Per exceptionem excommunicationis a prosequutione appellationis etiam originalis actor repelli non debet. H. d. et est casus singularis, quatenus dicit de actore.

IDEM *abbati sancti Saluatoris Papien. et Vercellen. præposito.* (*ann.* 1230. *Roma in Insubriam.*)

Significauerunt 100) *b* nobis capitulum de Tornacens. 1) quod, cum P. in suum archipresbyterum elegissent, Mediolanens. archiepiscopus præsentatam sibi electionem renuens confirmare, quendam 2) Zephum 3) clericum in archipresbyterum instituit ecclesiæ supradictæ. Quare, ipsis ad sedem apostolicam appellantibus, præposito sancti Stephani caussam ipsam 4) super his dicimur 5) commisisse, qui electionem ipsorum confirmans, et pronuntians, ius eligendi ad ipsum capitulum 6) pertinere, partem aduersam ab impetitione ipsorum absoluit: a qua sententia partes ad sedem apostolicam appellantes, caussam ipsam vobis obtinuere committi. Sed a parte altera, exceptione excommunicationis opposita, contra capitulum memoratum, vos minus prouide attendentes, quod prætextu excommunicationis oppositæ a prosequutione appellationis non debeat quis excludi, cum omnis legitima defensio excommunicato in iudicio reseruetur, partem aduersam non esse cogendam ad respondendum eisdem, perperam decreuistis: propter quod dictum capitulum nostram audientiam appellauit 7). [*et infra.*] Mandamus, quatenus, si est ita, exceptione huiusmodi non obstante, in eodem negotio procedatis.

100) *Significauit*, C. R. 1. et H.
1) Tornacensis in Gallia non est suffraganea Mediolanensi archiepiscopo, qua de caussa legendum *Tortonensis*, quod *Tortona* seu *Derthona* sit suffraganea huic archiepiscopo, teste VGHELLIO *tom. IV. Ital. Sacra p.* 623.
2) Pronom. *quendam*, a C. R. abest.
3) *Zepum*, C. R. ed. ant. et Gonz. [*l. clericum*, H.
4) Pronom. *ipsam*, a C. R. et Gonz. abest.
5) *Dicitur*, habent Pithœi.
6) *Electionis ad capitulum*, C. H.
7) *Appellarunt*, C. R. 2. edit. ant. Cont. Gloss. et Pith.

CAP. XII.

Reus in qualibet parte litis excommunicationem contra actorem obiiciens auditur; et, si malitiose distulerit, in expensis condemnatur: et dato, quod non excipiat, ipse index publice excommunicatum repellet.

IDEM.

Exceptionem *c* excommunicationis in dilatoriis proponendis reus scienter omittens, in qualibet parte litis opponere minime prohibetur, quod est in hac exceptione specialiter obseruandum: ne quisquam 8) *d* in periculum animæ suæ excommunicato communicare cogatur. Qui si eam omiserit, vt actor laboribus et sumptibus fatigetur: in expensis est legitimis condemnandus. Excommunicatus *e* autem publice, etsi huiusmodi 9) exceptio non opponitur 10), nihilominus est officio iudicis repellendus.

8) *Ne quis*, C. R. et H.
9) *Huius*, ed. ant.
10) *Opponatur*, C. R. 1. et H.

CAP. XIII.

Non competit exceptio rei indicatæ reo absoluto: quia non possidebat.

IDEM GREGORIVS IX. (*ann.* 1224.)

Aduersario *f* tuo per iudicem absoluto, quoniam tempore motæ litis rem petitam ab ipso sine dolo desierat possidere, si eam modo possideat, tibi petenti denuo, rei iudicatæ exceptio non obsistat 11).

11) C. R. et ed. Gonz. *obsistit*: H. *obsistet.*

CAP. XIV.

Valet rescriptum impetratum ab excommunicato super prosequutione appellationis: licet de excommunicatione non fecerit mentionem.

IDEM.

Venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum *g* Narbonen. qui a iudicibus ex sufficienti 12) grauamine ad apost. sedem appellans, ad vos super appellatione sua nostras litteras reportauit; etsi ex caussis aliis tempore impetrati rescripti vinculo fuerit 13) excommunicationis adstrictus, de quibus ibi mentio non habetur, ad prosequendam per easdem litteras appellationem prædictam decreuimus 14) admittendum: quia nihil excommunicato appellare prodesset, si non posset appellationem suam 15) prosequi, et super ea litteras impetrare.

12) *A sufficienti*, C. R. 2.
13) *Fuerat*, C. H.
14) *Decernimus*, C. R. et ed. ant.
15) Pronom. *suam*, a C. R. abest.

TITVLVS XXVI.
DE PRÆSCRIPTIONIBVS.
CAP. I.

Episcopus contra episcopum locum per se conuersum ad fidem, præscribit triennio: sed, cum vacat ecclesia, vel est in schismate, non præscribitur contra ipsam.

Ex concilio Aphricano. *h* (*ann.* 402.)

Placuit, vt, si 16) quisquam *i* [*post leges*] aliquem locum 17) ad catholicam vnitatem conuerterit, si eum per triennium, nemine

16) *Etiamsi*, c. 1. comp. 1. h. t.
17) *Post leges*, adiectum est in *cit. concil.* quibus verbis designatur *l.* 41. *C. de hæret.* qua conuersi ab omni pœna contra hæreticos lata liberati sunt, cuius etiam mentio iniicitur in *c.* 79. *Codic. can. Afric. eccl.* atque disponitur, *a lege*, seu post legem *vnitatis, et deinceps oportere vniuersas ecclesias vindicare sibi episcopos catholicos eorum locorum, ad quos loca sub hæreticis pertinebant.* Huius dispositionis hic traditur exceptio, nisi quisquam aliquem locum, post *leges de vnitate latas*, ad catholicam vnitatem conuerterit, et per triennium nemine repetente, retinuerit: quod talis ecclesia deserta videatur. *Cura* conuertendi errantes ad ecclesiam catholicam *communis* erat, et sic plebem conuersam *iuste* possidebant, qui eam ad vnitatem fidei reduxerant ex legum præscripto. Hanc *sollicitudinem communem*, pro salute omnium ecclesiarum, optime probat exemplum DIONYSII Corinthiacæ ecclesiæ episcopi, qui, teste EVSEBIO *libr. IV. c.* 23. *Corinthiorum ecclesiæ episcopatum gessit, nec solum populis sibi commissis, verum etiam aliarum regionum et vrbium incolis diuinos labores suos prolixe communicauit, omnium commodis vtilitatibusque inseruiens in catholicis illis, quas ad diuersas ecclesias scripsit, epistolis.* Hæc cura communis, seu omnibus commissa cum negligentia propriorum episcoporum facile abstergere poterat vitium *malæ fidei*, quod conuertentes episcopi *locum alienum* scienter per triennium possederint.

---

a *De mater. videlicet an et quando valeat rescriptum impetratum per excommunic. vid. Card. consil.* 3. *tit. de rescr. et consil.* 12. *de reg. Felin. in c.* 1. *supr. de rescript.* b *Al.* Significauit. *Vid. Petr. Duenam reg.* 279. *in c. excommunicatus non potest.*

c *Vid. Bellamer. Dec.* 226. *et Gomez. in comp. vtriusque sign.* d *al.* ne quis. e *De materia vitandorum excommunicatorum vid. Felin c. Rodulfus. de rescript.* f *De intellectu huius decret. vid. Anton. de Butr. in c.* 1. *de re iud.* g *De mater. huius decretal. vide Philip. in cap. olim. supr. de rescript.* h *Canonum Græce collectorum ex Carthaginensibus Conciliis. hic numeratur centesimus primus.* i *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil.*

repe-

repetente, tenuerit 18), vlterius ab eo non repetatur: si tamen per ipsum triennium fuerit 19) *a* episcopus, qui posset repetere, et tacuit. Si autem non fuerit 20); non praeiudicetur matrici ecclesiae, sed liceat, cum locus acceperit episcopum, [*qui non habebat,*] ex ipso 21) die intra triennium repetere. Item 22) si fuerit episcopus ad catholicam fidem ex Donati *b* parte conuersus; non ei praeiudicet praefinitum tempus: sed ex quo die conuersus est, habeat per triennium potestatem repetendi locum, qui 23) ad ipsam cathedram pertinebat.

18) *Retinuerit*, cit. c.
19) *Fuit*, C. R.
20) Voci huic in ed. ant. rursus adiicitur vocabulum *episcopus.*
21) *Ab ipso*, C. R. 1.
22) *Idemque*, cit. c.
23) *Loca, quae - - - pertinebant*, ibid.

CAP. II.

Duobus modis summatur, primo sic: *taciturnitas praelati non nocet ecclesiae, donec sit praescriptum.* Secundo sic: *in rebus innuasis non currit praescriptio.* Ioan. Andr.

Ex REGISTRO GREGOR. *c* Italiae patriciae 24). (libr. II. ep. 58. *ann.* 600. *Romae.*)

Nihil *d* prodest [*gloriosissima sanitas et pulchritudo in corporis superficie, si vulnus latet intrinsecus. Atque illa magis cauenda est discordia, cui satellitium pax praebet exterior. Illud vero, quod in epistolis vestris reuocare in memoriam nostram excellentia vestra studiose contendit, scriptum esse vobis,*] nihil cum scandalo, nihil cum forali strepitu, vobiscum nos velle de caussis pauperum definire: [*haec nos et*] vobis 25) scripsisse meminimus, [*et scimus, nos adiuuante Domino, a caussarum litigiis ecclesiastica moderatione compescere, atque secundum illum apostolicum sensum rapinam bonorum nostrorum cum gaudio sustinere.*] Sed illud vos scire credimus, taciturnitatem atque patientiam nostram futuris post me pontificibus in rebus 26) pauperum praeiudicium non facturam.

24) *Italicae patriciae*, C. R. 1. et c. 3. comp. cit. 1. sed C. R. 2. *Italiae patriae.*
25) *Vobis*, desideratur in cit. c.
26) *Pontificalibus rebus*, C. H.

CAP. III.

Per quietam et sinceram possessionem triginta annorum, praescribit ecclesia rem priuati. H. dicit, prout loquitur in praescriptione ecclesiae actiue, et iste intellectus tenendus est.

GREGORIVS.*)

Sanctorum *e* patrum sanctiones [*humanae leges irrefragabiliter*] statuentes confirmauerunt, et nos [*in praesenti concilio cum omnibus, qui adsunt nobiscum;*] irrefragabiliter confirmamus, vt omnes possessiones 27) ad singulas prouincias nostrorum fratrum pertinentes, a quibus per triginta annos 28) possessae sunt quiete et sincere absque synodali proclamatione perpetuo teneantur 29), [*nullaque vox audiendi alicui aduersario concedatur. Si vero aliquis praesumtor temerario ore exorbitauerit; quia contra sanctorum patrum statuta agit: sit vinculis indissolubiliter innodatus, et penitus extorris ab ecclesia, et a communione fratrum alienus.*]

*) vid. *not. sub n.* 28.
27) *Vt omnibus possessionibus ad - - - pertinentibus*, c. 4. comp. 1. h. t.
28) De hac *lege tricennali*, quae aeque in rebus ecclesiasticis olim viguit vsque ad tempora IVSTINIANI, qui demum loco eius *quadragenariam* substituit praescriptionem, egi *ad c.* 1. *C. XIII. qu.* 2. *not.* 68. Vnde colligo, hunc textum non tribuendum GREGORIO, cuius tempore iam *lex tricennalis* in facultatibus ecclesiasticis sublata erat, sed GELASIO, ceu perspicue docent *c.* 2. *C. XVI. q.* 3. iuncto *c.* 1. *C. XIII. q.* 2. et *c.* 3. 4. *et* 6. *C. XVI. qu.* 3. cuius tempore adhuc *tricennalis praescriptio* obtinebat, post IVSTINIANI tempora obolita, vt ALEXANDER III. *c.* 4. *X. h. t.* innuit. Qua de caussa hic textus ad annum CCCCXCIV. referendus.
29) *Detineantur*, cit. c.

CAP. IV.

Quarta decimarum et funeralium praescribitur contra episcopum, si quadraginta annorum spatio non soluatur, et cathedralis ecclesia interim non vacauit.

ALEXANDER III. *Salernitano archiepisc. f* (*ann.* 1180. *Roma in Campaniam.*)

De quarta [*vero*] decimae et *g* oblationis defunctorum clericus ab impetitione episcopi quadragenaria praescriptione temporis se 30) posse tueri videtur: nisi forte interim pastoralis sedes caruisset pastore, qui iura in ecclesiae suae exigere debuisset 31). Nam Romana ecclesia tricennalem 32) praescriptionem contra ecclesiam non admittit 33).

30) Dictio *se*, desideratur in c. 6. comp. cit.
31) *Debuit*, ibid. legitur.
32) *Et tricennalem*, C. R. 2.
33) Quia ex *decreto* GRATIANI forsan haec praescriptio in hac caussa allegata erat, quae olim obtinuit, vt ad *c. praec.* monitum. Pontifex hanc obiectionem his verbis remouet.

CAP. V.

Possessor malae fidei non praescribit.

IDEM *h* [*episcopus Clemens gloriosus, martyr in L. Stemmatum.*] (*ann.* 1180. *Romae.*)

Vigilanti studio *i* cauendum est, [*cum summa dimensio diuini indicii ab initio consueuit propria dimittere, aliena non appetere,*] ne malae fidei possessores simus in praediis alienis, [*atque rebus ecclesiasticis;*] quoniam nulla antiqua dierum possessio [*diuino iure*] iuuat aliquem malae fidei possessorem, nisi resipuerit, postquam se nouerit aliena possidere: cum [*vere*] bonae fidei possessor [*etiam*] dici non possit. Ephesinus 34) enim legislator [*Origenis patruus*] solum propter vitandam miserorum segnitiem, et longi temporis errorem et confusionem, primus tricennali vel quadragenali 35) praescriptione 36) vigorem legis imposuit *k*. Nobis autem tam in rebus cognitis, quam [*in rebus*] latentibus placuit non habere vigorem.

34) Scribarum, non pontificis imperitiae hanc denominationem tribuendam esse, recte censet IANVS A COSTA in *comm. ad h. c.* optime cognitum habentis, THEODOSIVM iuniorem hanc praescriptionem primum introduxisse in *l.* 3. *C. de praescript. XXX. ann.* Sine dubio enim pontifex scripserat: THEODOSIVS legislator: cum etiam C. H. non *Ephesinus*, sed *Ephesius*, legat loco *Theodosius*. Praeterea verba adiecta: *Origenis patruus*, aeque vitiosa sunt, et forsan *orientis partibus*, loco O. P. cum A COSTA substituenda: quia pontifex sub nomine *legislatoris Theodosii* laudat *codicem Theodosianum*, in *partibus orientis* primum promulgatum. Vnde non mirandum, etiam *quadragenariae praescriptionis* hic mentionem fieri, quae aeque in *C. Theod.* scil. in *l.* 2. *C. de long. temp. praescript.* deprehenditur: licet non sit THEODOSII iunioris, sed CONSTANTINI. Vtramque legem corrigit pontifex, eamque m. f. possessoribus haud profuturam in posterum constituit. Alii loco *Ephesinus* substituunt EVGENIVS, qui THEODOSIIM. coaetaneus imperio per tyrannidem potitus erat, quam emendationem praefert GONZAL. *ad h. c. n.* 5. Sed si vel maxime probari posset, EVGENIVM in Italia hanc introduxisse praescriptionem; improbabile tamen prorsus est, ad hunc prouocasse ALEXANDRVM III. cum ipse GONZALEZ *cit. l.* fateri cogatur, legem EVGENII vt a tyranno editam, in Italia et ceteris prouinciis nunquam auctoritatem habuisse, et sic ei sine dubio incognitam. Accedit, quod simul *quadragenariae* mentionem faciat *praescriptionis*, quam *codex Theodosianus*, non EVGENIVS legislator, refert.
35) *Quadriennali*, C. H.
36) *Praescriptioni*, C. R. et ed. Gonz. sed c. 7. comp. cit. *possessioni.*

CAP. VI.

Vna ecclesia in parochia alterius quadraginta annorem spatio decimas praescribit.

IDEM *Mauritano* 37) *l episcopo.* (*ann.* 1170. *Romae.*)

Ad aures *m* nostras [*te significante*] peruenit, duas ecclesias [*sub examine tuo saepius*] litigasse 38) super decimis, quas vna earum 39) in alterius parochia annis XL. possedit, [*ac per hoc eius actionem putat esse exstinctam: altera vero volens eas iure parochiali euincere, praescriptionem non debere sibi obesse proponit. Ideoque quid iuris sit in hoc casu, tua nos duxit f. consulendos.*] Tuae [*itaque*] fraternitati tenore praesentium 40) innotescat, quod de iure *diuino et humano* 41) melior est conditio possidentis: quia quadragenalis 42) praescriptio 43) omnem prorsus actionem excludit 44).

37) *Maurin.* C. R. 1. et L. *Mauritiano.* C. R. 2.
38) *Litigare*, c. 9. comp. cit. 1.
39) *Vna ecclesiarum*, ibid.
40) *Praesent.* C. R. 1. sed C. R. 2. et cit. c. *litteris praesentibus.* et H. tantum habet: *praesentibus:*
41) Verba *diuino et humano*, a C. R. H. et ed. ant. absunt.
42) *Quadriennalis*, C. H.
43) *Praescriptio, si apponatur*, C. R. 1.
44) *Secludit*, cit. c.

CAP. VII.

Laici spiritualia possidere non possunt: ergo et per consequens, nec praescribere. H. d. et quotidie allegatur.

IDEM [*B.*] *Parmensi* 45) *episcopo.* (*ann.* 1172. *Roma in Insubriam.*)

Caussam *n*, quae inter [*dil. fil. n. I.*] Regin. 46) archid. et nobilem virum G. [*de Baisio*] super decimis vertitur 47), [*quas idem G. et homines sui habere in curte Folianni dignoscuntur, experientiae tuae, de qua plene confidimus, committimus audiendam, et mediante iustitia terminandam.*] Ideoque *f. t. p. a. s. p.* 48) mandamus, quatenus [*partes an-*

45) *Parisiensi*, C. L.
46) *Reginam*, C. R. 1. et L.
47) Vox *vertitur*, desideratur in c. 10. comp. cit.
48) In C. H. et edit. ant. sigla: *f. t. p. a. s. p.* non habentur.

a Fuit. b *Aug. libr. de haer. c.* 69. *tom.* 6. c *libr.* 2. *c.* 96. *epist.* 57. d *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.* e *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil. et post. concil. Lateran. sub Alex. III. part.* 38. *c.* 7. *in registr. Greg. nondum inueni.* f *al.* Salonitano. *al.* Salenitanen. g *Cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp.*

h *Al.* Clemens IV. i *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp. et post. concil. Lateran. sub Alex. III. part.* 38. *c.* 1. k *Vid. l. fin. C. de praescr. long. temp.* l *al.* Mauritiano. m *C.* 9. *eod. tit. in* 1. *comp. Bald. in tract. de praescr. in* 1. *p.* 5. *part. principalis. q.* 14. n *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *comp. et quare laicis decimae non dentur, B. Thomas. et ibid. Caiet.* 2. 2. *q.* 87. *art.* 3.

te tuam praesentiam conuoces, et rationibus auditis diligenter, et cognitis, contrad. et app. rem.] caussam ipsam debito fine decidas, non obstante praescriptione temporis, vel concessione ecclesiasticae 49) secularisue personae, si idem G. opponere 50) eam voluerit: quia, cum laici decimas detinere non possint, eas nulla valent praescribere ratione.

49) Intelligit episcopos, qui XI. seculo potissimum per decimarum dationem in feudum sibi vasallos acquirebant, vt inter alios tradit ALBERTVS Stadensis *ad ann. MLXVI.* referens, apud Bremenses plerasque decimas in vsum laicorum cessisse. Idem perspicue fadus est FRIDERICVS I. in comitiis Geilenhusensibus apud ARNOLDVM Lubecensem *libr. III. c.* 18. *n.* 3. relatum a LEIBNITIO *tom. II. script. rer. Brunsuic. p.* 669. aitque: *cum tempore Christianitatis ab aduersariis infestarentur ecclesiae, easdem decimas praepotentes, et nobiles viri ab ecclesiis in beneficio stabili acceperunt, vt ipsi defensores ecclesiarum fierent, quae per se sua obtinere non valerent.* Verum hae infeudationes pontificibus displicuerunt, ex quorum principio hanc decretalem edidit ALEXANDER III. ex hac vana ratione, *quod laici possessionis decimarum haud sint capaces*: cuius contrarium vsus tot seculorum docuit, et praesens aetas in Germania Galliaque docet.

50) *Obtinere*, C. H. et ed. ant.

CAP. VIII.

Si contra praescriptionem XL. annorum, quae sola currit contra ecclesiam, opponatur interruptio: vterque probabit.

IDEM *a.* (*ann.* 1172. *Romae.*)

Illud *b* autem te scire volumus et [*firmiter*] tenere, quod aduersus ecclesias minorem praescriptionem, quam quadraginta annorum Rom. eccles. non admittit; licet quidam canones 51) comprobent 52) tricennalem, et ecclesia se potest aduersus ecclesiam 53) quadragenaria 54) temporis praescriptione tueri de re illa, quam inconcusse quadraginta annis noscitur possedisse. Verum si de praescriptione inter partes fuerit mota quaestio; ab 55) vtraque parte testes recipi debent: et, si probata fuerit interruptio, praescriptio non tenebit 56).

51) De quibus ad *c.* 3. *X. h. t.* in *not.* actum est.
52) *Comprobant*, ed. ant.
53) *Contra eccl.* C. H. *aduersus alteram*, c. 1. comp. 2. h. t.
54) *Quadragenali*, C. R. 1.
55) *De*, c. cit.
56) *Non retinebit*, ed. Cont. et Pith.

CAP. IX.

Fines praediorum ecclesiasticorum, quadraginta annorum spatio praescribuntur.

IDEM 57). *Syracusano episc.* 58) (*ann.* 1174. *Roma in Sicil.*)

Quia iudicante *c* abbate C. 59) comperimus, inter eum et [*Vrbanum*] abbatem [*monasterii*] sanctae Luciae, *grauem esse* 60) exortam de finibus quaestionem: [*et ne ipsa inter eos valeat contentio prolongari, certamina eorum*] agrimensoris 61) definitione 62) prospeximus 63) finienda.

Hortamur igitur, vt [*cum eo*] ad loca, de quibus est contentio, accedentes 64), eam 65) in vestra faciatis 66) praesentia terminari, quadraginta tantum 67) annorum praescriptione vtrique parti seruata.

57) Non recte hic textus tribuitur ALEXANDRO III. adeoque nec ad annum MCLXXIV. referendus: sed GREGORIO M. debetur, in cuius *libr. VI. epist.* 36. haec verba deprehenduntur, circa annum DCVI. scripta.
58) Verba *Syrac. episcopo*, a C. R. et ed. ant. absunt.
59) *G.* legitur in C. H. sed in c. 2. comp. cit. *Casarien. monasterii sancti Petri.*
60) Verba *grauem esse*, desiderantur in C. R. H. ed. ant. et Gonz.
61) *Agrimessoris*, C. R. et ed. ant.
62) *Mensuratione.* C. R. 1. sed superscriptum est: *i. e. definitione.*
63) *Respeximus.* C. R. 1. *perspeximus*, cit. c.
64) *Debeatis accedere*, cit. c.
65) *Et loca, quae in lite sunt*, ibid.
66) *Caussam faciatis vestra*, C. H.
67) Vox *tantum*, a C. R. 1. abest.

CAP. X.

Tempore hostilitatis non currit praescriptio.

LVCIVS III. *de Massandane et de Dorcestre abbatib. et magistro A. de W. de Fordit.* 68) (*ann.* 1181. *Roma in Angl.*)

Ex transmissa *d* [*nobis*] conquestione abbatis et monachorum de Haben. 69) accepimus, quod, cum ecclesia de Camenone 70) ad ius eorum pertineat, et homines de Sibon. et Vinton. 71) ecclesiarum 72) parochiani sint ipsius ecclesiae: clerici, qui praedictas habuerunt ecclesias [*de N. et W.*] minutatim 73) omne ius parochiale praeter ius funerandi, matrici ecclesiae subtraxerunt. [*Sibi enim decimas et obuentiones alias retinentes tantum mortuorum cadauera ad praedictam ecclesiam deferre sinebant, quorum successores praedicta parochialia iura, vt dicitur, contendunt auferre. Propter hoc*] discr. vestr. [*per a. s.*] mand. quatenus, [*si, quod asseritur, noueritis veritate esse subnixum, praedictas*] decimas et oblationes cum aliis obuentionibus memoratae matrici ecclesiae, [*app. rem.*] praescriptione hostilitatis tempore non currente 74), restitui faciatis, [*et praefatos clericos de cetero ab eorum perceptione ecclesiastica censura compescatis.*]

68) Verba *de Massand.* etc. desiderantur in C. R. H. ed. ant. et Cont. ipsa vero inscriptio vitiosa est.
69) *Aben.* C. L. sed H. *Haden.* et c. 1. comp. 2. de capell. monach. *de Abbandue.*
70) *Ecclesia parochialis de Caman.* C. R. 1. sed C. R. 2. et L. *ecclesia de Camemone.* c. cit. *de Camenoe.*
71) *De Sib. et Vincto*, C. R. 1. sed C. R. 2. *de N. et W.* L. et ed. Cont. *de Sib. et Winthe.* ed. ant. *de S. et W. Nichola.* c. cit. *de N. et de Winthan.*
72) Vox *ecclesiarum*, desideratur in cit. c.
73) *Minuatim*, cit. c.
74) Quod desumtum videtur ex *c.* 13. *C. XVI. q.* 3. *in f.*

CAP. XI.

Procurationes, quae debentur legatis et nuntiis apostolicae sedis, praescribi non possunt.

INNOCENTIVS III. *abbati de Cenedo* 75). (*ann.* 1210. *Roma in Insubr.*)

Accedentes *e* ad praesentiam nostram [*dil. f.*] praepositus sancti Nazarii, et A. canonicus sancti Stephani, syndici et procuratores [*dil. f.*] primicerii et clerici 76) *f* Mediolan. de ordinariis maioris ecclesiae [*nobis*] grauiter sunt conquesti, quod, cum ipsi legatos et nuntios apost. sed. deuote recipiant et procurent, dicti ordinarii procurare ipsos 77) renuunt, et procurantibus *g* ad expensas subsidium impertiri. [*Vnde clerici Mediolanen. graue querebantur sibi praeiudicium generari. Cum enim per ciuitatem ipsam saepe contingat transitum facere nuntios nostros et legatos, quanto in eorum procurationibus faciendis pauciores existunt, tanto facientes amplius praegrauantur, et quanto per plures onus esset procurationis diuisum, tanto a facientibus facilius portaretur. Quodsi quidem ordinarii, cum pro eis et aliis vigilare ingiter non cessemus, et spiritualia, sicut Deus dederit omnibus ministrare, cur in huiusmodi se iure speciali tueri satagant, non videtur; praesertim cum et Apostolus dicat: si vobis spiritualia seminamus, non est magnum, si carnalia vestra metamus: et instantia nostra quotidiana sit omnium ecclesiarum sollicitudo continua, sicut plenius norunt praesentes pariter et remoti.*] Volentes autem, vt, quod omnibus imminet, ab omnibus comprobetur 78), mandamus, quatenus, nisi 79) dicti ordinarii per speciale priuilegium apostol. sed. a praestandis procurationibus ostenderint se immunes, etiamsi longissimo tempore procurationis obsequium non impenderint, cum in talibus praescriptio sibi locum nequeat 80) vendicare, ipsos ad procurationis sarcinam ordine debito subeundam [*app. rem.*] teneri decernas.

75) *De Cestn.* C. R. 1. sed C. R. 2. *de Trento*, L. *de Cerreto.* ed. ant. *de Cirieco.* et c. 1. comp. 3. h. t. *de Cetreco.* Vera lectio restituta est a GONZ. *de Caneto*, quod est monasterium in dioecesi *Vulterana.*
76) *Cleri*, C. H. et cit. c.
77) Nuntiis enim missis debentur procurationes, praecipue vero *legatis a latere.* Historiam harum procurationum, quibus integrae prouinciae exhaustae sunt, pertexuit prolixe STEPHANVS BALVZIVS *in supplem. ad P. de Marca de conc. sacerd. et imp. libr. V. c.* 49. *sqq.*
78) *Comportetur*, C. R. H. ed. ant. gloss. et cit. c.
79) Hoc loco cit. c. ita differt: *quatenus praedictis ordinariis ad tuam praesentiam conuocatis, nisi per speciale priuilegium sed. ap. praestandis* etc.
80) *Non valeat*, C. H.

CAP. XII.

Subditus non praescribit obedientiam contra praelatum.

IDEM *de Costa* 81). *et de S. Donato prioribus.* (*ann.* 1210. *Roma in Hispan.*)

Cum non *h* liceat a capite membra recedere; non sufficimus admirari, quod, sicut, referente [*ven. fratre n.*] Bracaren. archiepiscopo, nobis 82) est intimatum, licet ecclesiae vestrae in ipsius sint dioecesi constitutae, vos tamen [*nullum exemtionis priuilegium praetendentes*] obedire sibi, tanquam episcopo 83) *i* vestro, contumaciter recusatis. [*Cum igitur crimen ariolondi sit repugnare, et scelus idololatriae nolle acquiescere; sustinere nolentes, quod subditi praelatis suis non obediant, vt tenentur, de communi f. n. cons. per a. s.*] mandamus, [*et in virtute obedientiae districte praecipimus,*] quatenus praefato archiepiscopo et ecclesiae Bracaren. obedientiam et reuerentiam debitam, sicut alii clerici suae dioecesis faciunt, [*de cetero sine contradictione qualibet*] impendatis, praescriptione temporis non obstante. [*Alioquin sententiam, quam idem in vos vel ecclesias vestras propter hoc rationabiliter tulerit, ratam habebimus, et faciemus, auctore Domino, inuiolabiliter obseruari.*]

81) In *epist. Innocentii III.* 150. *libr. III. edit. Baluz.* Vera inscriptio haec refertur: IDEM *Vimanensi, de Costa, et de sancto Torcano prioribus.* Cod. Misti et aliae edit. fere nil nisi vitia habent, nisi quod *c.* 2. *cit. comp.* habeat recte: *de sancto Tornaco.*
82) *Nostris auribus*, cit. c.
83) *Archiepiscopo*, C. H.

a *Al.* Vrbanus tertius. b *Cap.* 1. *cod. tit. in* 2. *compil. vid. Bald. tract. de praescr. in* 5. *parte principali.* c *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *compil. vnde ita reponenda est inscriptio:* Idem Syracus. episcopo. d *Cap.* 1. *comp.* 2. *De capell. monach. vnde restituenda est inscriptio, quando videlicet currat praescriptio, vid. Specul. tit. de app. §. nunc breuiter. Add. late per Ripam tract. de peste.*

e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* f *al.* clerici Mediol. *in ant.* g *al.* expensas nolunt subsidium, *etc.* h *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil. vid. Rom. singul.* 500. *incip. curialis de Florentia.* i Archiepiscopo.

CAP. XIII.

De iuribus ad Romanam ecclesiam spectantibus currit sola centenaria præscriptio.

IDEM *nobili viro Matafeloni.* 84) (*ann.* 1212. *Roma in Insubr.*)

Ad audientiam a apostolatus nostr. [*te conquerente*] peruenit, [*quod quædam iura de castro Palatioli, a fel. mem. Alexandr. papa p. n. tibi concessa, castellanus eiusdam castri reddere denegabat. Porro te ac dil. fil. Leonis consulem ipsius castri propter hoc in nostra præsentia constitutos audiri fecimus diligenter.*] Proponebatur [*quidem*] ex parte tua, [*præfatum*] Alexandrum pap. præd. nostr. tibi in [*iam dicto*] castro Palatioli 85) concessisse singulis annis XL. solidos denariorum Papiens. quos Rom. ecclesf. ibi consueuit 86) recipere annuatim: insuper comestiones 86*), banna *), placita **), forisfacta 87) et omnia iura, quæ ibi apostolica sedes habebat. Sed ea tibi ratione nulla deberi castellanus eiusdem castri constantissime asserebat. Ad quod 88) probandum inducebas prædicti 89) papæ priuilegium 90), [*in quo continebatur expressum, prædicta omnia tibi ab eo communi fratrum consilio fuisse concessa. Inducebas etiam*] librum ecclesf. Rom. censualem: *in quo similiter continetur, sicut consul cum alio concastellano suo in nostra præsentia recognouit, quod omnes de Palatiolo annis singulis tenentur ecclesiæ Romanæ persoluere quadraginta sol. Papiens. monetæ.*] Hoc etiam 91) nitebaris probare per testes, qui dicebant, se vidisse præscriptum censum nuntiis Rom. pont. a L. annis, et infra fuisse solutum. [*Alia insuper capitula per multos testes probare mutipliciter nitebaris.*] Sed inter alia fuit ex aduerso responsum, quod nec priuilegium 92) [*Alex. papæ*] nec liber censualis 93) tibi aliquid commodi afferebat 94) b; cum priuilegio vsus non fueris 95) spatio annorum XXX. et liber censualis suspectus existeret 96): quia non fuerat in nostra; [*sed in magistri G. sancti Hadriani diaconi cardin.*] camera [*tunc*] receptus 97), ac scriniarius alio modo scripsisset dicta testium, quam dixissent 98). Nos igitur, [*attestationibus, allegationibus, rationibus et instrumentis vtriusque partis diligenter auditis et cognitis,*] magis auctoritatem priuilegii, quam depositiones testium attendentes, considerantes etiam librum censualem, quem non suspectum habuimus c, licet non in nostra, sed 99) in cardinalis sancti Hadriani 100) camera sit inuentus, qui d eum 1), quando camerarius fuerat, de camera B. Petri suscepit, nec 2) credentes, ipsum scriniarium, cum iuratus sit officium suum fideliter exsequi, aliud scripsisse quam a testibus diceretur. Respicientes insuper, quod est longe validius, ipsum negotium tangere principaliter Rom. ecclesiam, contra quam non nisi centenaria currit præscriptio, in solutione prædicti census [*scil. XL. sol. Papiens. monetæ*] et aliorum petitorum [*de consilio f. n.*] condemnauimus partem aduersam 3), [*auctoritate apostolica firmiter*] iniungentes eidem 4), vt tibi, non 5) tanquam tibi, sed tanquam ecclesf. Rom. cuius auctoritate debes percipere, cuius etiam propter prædicta beneficia vasallus existis, sine difficultate persoluat, [*quod constat a nobis de communi f. n cons. iudicatum.*]

84) *Matafellon.* C. R. 1. et L. sed C. R. 2. *Mathafel.* et H. *Notato.*
85) *In*, c. 3. comp. cit. 3. hoc loco vocabulum *Palatioli*, non legitur.
86) *Consueuerat*, ibid.
86*) Quæ alias dicuntur *pastus*, et species *procurationum* sunt, atque *exactionum*, quibus se pascebant officiales ad loca officii caussa accedentes.
*) Banna erant edicta seu *mandata pœnalia mulctam* contrauenientibus dictantia: adeoque hoc loco videntur *mulctam iudiciariam* designare. DU FRESNE *in gloss. hac voce.*
**) De his actum ad *c. 2. C. XV. q. 4. not. 25.*
87) H. e. mulctæ et emendæ ob foris factum seu delictum soluendæ. DU FRESNE *in gloss. voc. forisfactum.* Hæ concedebantur iudicibus, in primis cum *iurisdictione* inuestitis, cuius *fructus* dicebantur, quæ impediuerunt, ne *actiones pœnales* iuris Romani recipi potuerint, his fructibus seu commodis admodum aduersantes. *Castellanus* enim cum his iuribus a sede Romana inuestitus erat, vt verba vltima declarant, adeoque ad hanc iure *dominii directi* pertinebat, prouidere, ne quid de his iuribus vasallo interuerteretur.
88) *Ad hoc autem*, cit. c.
89) *Dicti*, C. H.
90) *Priuilegia*, C. R. 1.
91) *Et hæc etiam*, ibid.
92) *Priuilegia*, ibid.
93) *Censualium*, cit. c.
94) *Afferebant*, ibid.
95) *Fuisses*, ibid.
96) *Et librum censualem dicebant suspectum*, ibid.
97) *Repertus*, C. R. et H. sed *inuentus*, est in cit. c.
98) In cit. c. verba hæc ita differunt: *Dicebant etiam, scriniarium alio modo scripsisse dicta suorum testium, quam dixissent. Nos ergo etc.*
99) Verba *non in nostra, sed*, desiderantur in cit. c.
100) Pro vocibus *sancti Hadriani*, legitur ibidem: *prædicti.* sed in ed. ant. *S. Adriani.*
1) *Quia eum* C. R. 1. L. et. cit. c.
2) *Non*, cit. c.
3) *Ipsum consulem, nomine Castell.* ibid.
4) Ibidem desideratur vox: *eidem.*
5) *Vt non*, C. H.

CAP. XIV.

De centenaria præscriptione, quæ solam currit contra Romanam ecclesiam, tempora schismatum deducantur.

IDEM INNOC. III. [*de*] *Hel.* 6) [*Quartesuen.*] et [*de Hel.*] *Gu.* 7) *abbatibus.* (*ann.* 1209.)

Cum e vobis [*aliis litteris dederimus in mandatis, vt in caussa, quæ inter ecclesiam Hildesemen. ex vna parte, et ecclesiam de Gandersheim et ecclesf. Roman. ex altera dignoscitur agitari, testes ad probandam præscriptionem recipere debeatis: insinuatione præsentium vobis duximus declarandum, quod, postquam præscriptio contra monasterium sæpe dictum et libertatem ipsius dicitur inchoata, scissura trium schismatum aduersus Rom. eccl. interuenit.*] Licet *igitur* 8) tam legali, quam canonica sit definitione 9) statutum, vt 10) contra [*sacrosanctam*] Rom. ecclesf. quæ gaudet priuilegio speciali, non nisi centum annorum 11) præscriptio locum sibi valeat vindicare: tempora tamen intercidentium 12) schismatum, quæ secundum iuris ordinem cursum præscriptionis impediunt, nolumus aliquatenus computari, sed diligenti consideratione adhibita de ipsa cõputatione 13) deduci.

6) *Hely*, C. R. 1. sed C. R. 2. *Helyen.* ed. ant. *Hel. et W.*
7) *Wertesnen.* c. 4. comp. cit. Sunt hæc monasteria in prouincia Moguntina.
8) Vox *igitur*, a C. R. abest.
9) Hæc centenaria præscriptio fundata est in *Nov.* 9. et *auth. quas action. C. de SS. ecclesf.* quam etiam *decretum* repetiit ex IOANNIS VIII. decreto in *c. f. C. XVI. q.* 3. ad quod prouocat pontifex sub *canonica definitione* in *hoc c.* et *c.* 17. *in f. h. t.* conf. *c.* 4. *X. de confirm. vtili.*
10) *Vt*, abest a C. H.
11) *Centenaria*, C. R. 1.
12) *Intercedentium*, C. H. et c. cit.
13) *Supputatione*, C. H. L. et c. cit.

CAP. XV.

Prælatus inferior potest præscribere in certis ecclesiis suæ diœcesis totum ius episcopale: subducitur tamen de præscriptione tempus, quo vacauit ecclesia cathedralis.

IDEM *Helien. et Roffen.* f *episcopis.* (*ann.* 1210. *Roma in Angl.*)

Auditis et intellectis g meritis caussæ 14), quæ vertitur inter [*ven. fr. n.*] Vigorens. 15) episcopum, et [*dil. fil.*] abbatem de Heuescam 16) super ecclesiis in valle de Heuescam 17) [*constitutis,*] quas episcopus asserit ad se diœcesana lege spectare, abbas autem eas esse ab eius iurisdictione prorsus exemptas, [*cognouimus euidenter, ecclesias ipsas per priuilegia Rom. pontif. non esse ab episcopali iurisdictione subtractas, nisi forte vallis de Euesham sit ille locus, quem a duobus regibus, Kenredo videlicet et Offa, libertati donatum bon. mem. Constantinus papa libertati donauit, sicut in ipsius priuilegiis continetur.*] Verum tanto tempore probantur per testes ab abbatibus de Heuescam 18) pleno iure possessæ, vt videantur in eis episcopale ius legitime præscripsisse: *nisi forte per tantum temporis spatium Wigorniens. ecclesia interim vacauisset, vt tempore vacationis subducto, præscriptio minime sit completa. et infra.*] Quocirca [*discr. v. per a s.*] mandamus, quatenus, inspectis priuilegiis Ke. et Off. 19) regum, quæ abbas super præmissa 20) libertate asserit se habere, si per illa constiterit, quod vallis de Heuescam sit ille locus, quem C. præd. nost. libertati donauit, absoluatis [*Euesbamens.*] abbatem ab impetitione [*Wigorniens.*] episcopi super ecclesiis memoratis, et adiudicantes illas abbati pleno iure subiectas, episcopo super illis silentium imponatis. Quodsi abbas in hac probatione defecerit: audiatis probationes super tempore, quo intra quadraginta annos sedes episcopalis vacauit. Et, si per tantum temporis vacasse constiterit, vt, illo subducto, non sit quadragenaria completa præscriptio; vos in illis ecclesiis 21) ius episcopale adiudicetis episcopo, et super illo perpetuum silentinm imponatis abbati. Si autem exceptionem huiusmodi episcopus non probauerit; quia tamen interruptionem probauit circa processionem pentecostalem 22) in villa et ecclesia de Mortana 23), et receptionem ac pro-

14) *Attestationibus, instrumentis et allegationibus in caussa*, c. 5. comp. cit. 3.
15) *Wigornens.* cit. c. *Vigorn.* ed. ant.
16) *Euescan*, C. R. 1. et L. sed C. R. 2. *Vescban*; cit. c. *Euasbameren. abbat.* ed. ant. *Heuesham*, per totum rectius, quod est monasterium in diœcesi Wigorniensi situm, *Eueshami* sub nomine sæpius laudatum in *annal. ecclesf. Wigorniens.* apud WHARTONIUM *in Anglia sacra. p.* 484. alibique.
17) *De Vasbam.* cit. c.
18) *Euashamen.* ibid.
19) *Prædictorum*, ibid.
20) *Prædicta.*, ibid.
21) In C. R. 2. vocabulo *ecclesiis*, puncta sunt subiecta; et in L. istud additum est recentiore manu.
22) Vetus institutum ecclesiæ fuit, vt minores ecclesiæ circa pentecosten ad matrem ecclesiam, instituta sollemni processione, venirent, atque hoc modo *matrem ecclesiam*, seu *cathedralem* recognoscerent. In *Concil. Iuliobonensi de anno MLXXX. c.* 8. apud HARDUIN *tom. VI. p.* 1. *p.* 1599. hac de re ita cautum: *presbyteri semel in anno circa pentecosten cum processionibus suis ad matrem ecclesiam veniant.* Refert hoc concilium ORDERICUS VITALIS *libr. V. ad cit. ann.* apud ANDREAM DUSCHENIUM *in histor. Normann. script. p.* 552. atque ita optime argumentum INNOCENTII III. quo *interruptionem præscriptionis* probat, illustrat.
23) *Mortariæ*, C. R. 1. per totum sed C. R. 2. et ed. gloss. *Mortona*, cit. c *Mortuna*, per totum.

a *C. 3. eod. tit. in 3. compil. Anchar. consil.* 310. *et Paul. Castr. consil.* 280. *incip. In facto præsenti.* b afferebant. c *Libro censuali ecclesiæ in loco non suspecto seruato creditur. l. 1. ff. si cert. pet. Bart.* d *al.* quia.

e *Cap. 4. eod. tit. in 3. compil.* f *al.* Racrofen. g *Capit. 5. eod. tit. in 3. compil. vid. c. auditis. supr. de in integr. rest. vbi Doctores. Bald. in tract. de præscr. in 3. p. 6. p. principalis q. 1. Felin. in c. irrefragabili. supr. de offic. ordinarii.*

curationem archidiaconi, nec non 24) solutionem denariorum 25) S. Petri in valle de Hevescam, circa cognitionem quoque caussarum matrimonialium *a*, et capellani suspensionem in prædicta villa de Mortana, et interdictum capellarum 26), in præfata villa de Heuescam 27) vos super his ius episcopale adiudicetis eidem: si tamen circa suspensionem et interdictum huiusmodi intra quadraginta annos interruptio facta fuit 28), in cæteris ei silentium imponentes, quæ abbas præscripsisse probatur.

24) *Nec non et*, C. H.
25) Hoc vectigal, quod de singulis domibus in Anglia S. Petro, hoc est pontifici, soluebatur, exigebant archidiaconi in singulis diœcesibus, in perpetuum ad hoc delegati, teste *c.* 12. *X. de censib.* et ita simul argumentum *legis diœcesanæ* per illa loca exercendæ erat.
26) *Capellan.* C. R. 1. sed cit. c. *capellanum.*
27) *De Euestan.* cit. c.
28) *Fuerit*, C. R. 2. et H.

CAP. XVI.

Non potest subditus contra superiorem visitationem, aut procurationem ratione visitationis debitam, in seipso præscribere: quamuis alius in personam alterius præscribere posset vtramque.

IDEM *Parisiensi episcopo.* (*ann.* 1212. *Roma in Galliam*

Cum *b* ex officii sui debito Senonen. prouinciam visitaret: [*ven. fr. n.*] archiepiscopus Senonen. per Parisien. diœcesim transitum faciens, et abbatis sancti Maglorii, prioris de Castres 29) et quorundam aliorum ecclesias eiusdem diœcesis 30) necesse habuit declinare. A quibus cum procurationem sibi debitam postularet: ipsi eam [*exactam*] inhumaniter negauerunt 31), [*illam soluere penitus contemnentes*] ad suæ negationis defensionem hoc solum allegantes, quod non meminerant 32), se procurationem huiusmodi prædecessoribus eiusdem archiepiscopi exsoluisse, [*sed*] nec ab eis aliquando fuisse petitam. [*Idem vero archiepiscopus propter procurationem sibi minus rationabiliter denegatam illos auctoritate rescripti, quod super hoc a sede apostolica impetrauit, ab officiorum exsequutione suspendit, eosdem postmodum, quoniam suspensionis sententiam non seruabant, vinculo excommunicationis adstringens; quod totum in ipsius archiepiscopi litteris perspeximus contineri: qui eandem sententiam petebat auct. ap. confirmari.*] Nos igitur præmissam allegationem eorum nullam penitus reputantes, cum contra procurationem, quæ ratione visitationis debetur, præscribi nequiuerit, quemadmodum nec contra visitationem ipsam potest aliquo modo præscribi, etsi alius contra eum præscribere posset vtramque *c*, [*fraternitati t. per a. s.*] mandamus 33) *d*, quatenus sententiam, quam in huiusmodi 34) contemptores [*tam nostri auctoritate rescripti, quam*] de antiqua metropolis consuetudine tulit archiepiscopus memoratus, vsque ad satisfactionem condignam 35) [*per tuam diœcesim*] facias [*inuiolabiliter*] obseruari, quia [*secundum legem diuinam, non est os boui trituranti claudendum, et*] secundum Apostolum, *qui spiritualia seminat, non est magnum, si metat* 36) *carnalia, cum nemo cogatur suis stipendiis* 37) *militare.* Si quid enim aliud, quam superius fuerit 38) allegatum, contra intentionem archiepiscopi [*sæpe fati*] obiicere voluerint et probare: nos eis 39) faciemus iustitiam 40) exhiberi.

29) *Castris*, C. H.
30) In c. 6. comp. cit. desiderantur verba: *eiusd. diœcesis.*
31) *Denegarunt*, C. R. 2.
32) *Meminerint*, C. R. 2. H. ed. ant. gloss. et cit. c.
33) In ed. ant. voci *mandamus*, præmittitur partic. *ideoque.*
34) *Prædictos*, cit. c.
34*) Partic. *de*, ibid. desideratur.
35) *Congruam*, C. H.
36) *Metit*, C. R. 1. *metet.* H.
37) *Dispendiis*, ed. ant.
38) *Fuit*, C. H.
39) Pronomen *eis*, a C. R. 2. abest.
40) *Iustitiæ plenitudinem*, cit. c.

CAP. XVII.

Qui alieno nomine possidet, non præscribit; nec etiam is, qui proprio: nisi habeat bonam fidem et iustum titulum, si præsumptio est contra eum. Hoc dicit, secundum Ioan. Andr. addita suppletione Panormitani.

IDEM *Pisano archiepiscopo.* (*ann.* 1212. *Roma in Tusciam.*

Si *e* diligenti 41) [*penses animo, quid illa tabernaculi arca significet, in qua cum tabulis virga simul et Manna sunt, iubente Domino, recondita; nequaquam nos tibi scripsisse dure et aspere reputares: cum in pectore Rom. pont. qui vniuersis ecclesiarum prælatis præesse Deo auctore dignoscitur, et virga correctionis et Manna debeat esse dulcedinis, vt altero foueat humiles et deuotos, et reliquo rebelles feriat, et puniat delinquentes. Hinc est, quod illius vulneribus sauciati, quem Samaritanus duxit in stabulum, vinum adhibetur et oleum, vt, nisi commonitionis et exhortationis oleo delinquentium vulnera foueantur: vinum ecclesiasticæ seueritatis subsequatur. Licet igitur ex his, quæ præmisimus, contemptis monitis nostris et mandatis, quibus nisi fuimus fraternitatem tuam frequenter inducere, vt dil. fil. G. marchionem Massæ, iudicem Calaritanum a iuramento fidelitatis absolueres, quod exhiberi tibi et ecclesiæ Pisanæ fecisti, vt, eo non obstante, nobis et eccles. Rom. iuraret, non solum asperitate verborum, sed exsequutione forsitan potuissemus in te procedere ecclesiasticæ disciplinæ:*] cum iudicatus Calaritanus ad ius et proprietatem B. Petri pertineat, sicut tota Sardinia nullo pertinet mediante, [*nec ex parte tua sit quidquam rationabiliter allegatum, quare*] tibi licuerit pro te vel ecclesia tua a marchione Massæ iudice Calaritano 42) fidelitatis exigere iuramentum 43). [*Et infra. Super alio vero articulo taliter respondisti, quod ab eo tempore, quo fuisti assumptus ad præsulatus officium, iuramentum fidelitatis pro sede apost. ab ipsis iudicibus recepisti, sciens te per archiepiscopum Villanum præcedess. tuum, virum magnæ auctoritatis et honestatis, qui longo tempore in curia Rom. exstitit cardinalis, ipsiusque plenius nouit consuetudines, et statuta, et omnes prædecessores tuos, qui fuerunt viri magnæ auct., sic de antiqua consuetudine tenuisse pariter et fecisse, cum nihil tibi vel ipsis hactenus ab apost. sede fuisset obiectum.*] Nos igitur, [*his et aliis,*] quæ [*dil. f. magister Bontinus*] nuntius tuus proponere voluit, plenius circumspectis, non intelleximus, te vel ecclesiam tuam super hoc 44) aliquo iure subnixam, [*quo valeas a mandati nostri exsequutione rationabiliter excusari,*] cum auctoritatem sedis apostolicæ non ostendas, per quam a iudicibus Calaritanis 45), tu et antecessores tui fidelitatis exegeritis 46) iuramenta: nec præscriptione aliqua muniaris, cum secundum confessionem tuam *f* nec ecclesia 47) Pisana, vel tu fueris in quasi possessione iuris exigendi huiusmodi iuramentum, quod *g* per sedem apost. 48) ab ipsis iudicibus receptum fuisse fateris, per quod constat, ecclesiam Romanam semper in quasi possessione fuisse: cum pro ea ministerio tuo et antecessorum tuorum exactum fuerit, et præstitum iuramentum, et is etiam possidere dicatur, cuius nomine possidetur. Si vero dicatur, quod nomine tuo et antecessorum tuorum, et non nomine nostro et ecclesiæ Romanæ [*sæpe nominatum*] fuerit 49) iuramentum exactum: posset inferri, quod iuramentum præstitum de conseruando iure et honore sedis apost. fuerit violatum. Vnde licite retineri non posset, quod contra iuramentum huiusmodi fuerit scienter obtentum; quia etiam 50) secundum hoc locum præscriptio habere non posset: cum in præscriptione rerum ecclesiasticarum bona fides et iustus titulus exigantur *h*. Et si 51) etiam locum potuisset 52) habere præscriptio: non credimus, centenariam præscriptionem, quæ sola currit aduersus Rom. eccl., posse probari.

41) Verba hæc restituta ex ed. Cont. desiderantur in *c.* 7. comp. cit. vsque ad paragraphum: *Licet igitur.*

42) *Prædicto*, c. 7. comp. cit. 3. loco verborum: *Massæ iudice Calaritano.*
43) De hoc argumento actum ad *c.* 22. *X. de iureiur. in not.* Ceterum IVDICATVS, quem pontifex hic sibi asseruit, est potestas suprema iurisdictionem in Sardinia, et quidem Caralis, cum omni politia et annexis præeminentiis exercendi, *die gerichtbarkeit* Germanice, ad cuius exercitium Marchio G. constitutus erat, et iuramentum fidelitatis præstiterat. Alias etiam *iudicatura* dicebatur.
44) Desiderantur in cit. c. verba: *super hoc.*
45) *Prædictis*, ibid. loco vocab. *Calarit.*
46) *Exegeris*, ibid.
47) *Non ecclesia*, C. R. H. ed. Gonz. et cit. c.
48) *Pro sede apost.* cit. c. et ed. ant.
49) *Fuit*, C. H.
50) *Cum etiam*, cit. c.
51) *Cum si*, cit. c.
52) *Posset*, C. H.

CAP. XVIII.

Abbas in capellis præscribere potest iura episcopalia: obtinet tamen in his solis, quæ præscripsit. H. d. quoad titulum.

IDEM *episc. Lucano.* (*ann.* 1212. *Roma in Tusciam.*)

Cum *i* olim, frater episcope, cum [*dil. fil.*] abbate et monachis sancti Saluatoris de Ficheto 53), super plebe Falamazanæ 54) et adiacentibus capellis ipsius 55) in nostra præsentia litigando, institutionem in eis, et alia ad ius episcopale pertinentia 56) vendicares: ad fundandam intentionem tuam ius commune principaliter allegabas, cuius auctoritate dicebas, vniuersa spiritualia in prædictis locis, quæ sunt in diœcesi tua constituta, ad te tanquam ad diœcesanum episcopum pertinere, arbitrium *k* præterea super hoc promulgatum a [*bon. mem.*] Pistorien. episcopo, [*et*] archipresbytero ac primicerio Lucanis 57) [*a partibus electis*] allegans, [*quod ab vtraque parte fuerat communiter approbatum. et infra.*] Ad elidendam autem intentionem tuam, abbas [*prædictus felicis rec.*] Greg. VII. papæ *l* prædecess. no-

53) *Sicheto*, C. R. 1. *Sicheco.* c. 8 comp. cit. *Fitheti* ed. ant. sed verba *de Ficheto*, absunt ab H.
54) *Salamancan.* C. R. 1. *Sanamazanæ*, C. R. 2. *Salernitan.* H. *Salmazanæ*, ed. ant. *Salamazanæ*, L. ed. gloss. et cit. c.
55) *Illius*, ed. ant.
56) *Spectantia*, cit. c.
57) *Lucano*, ibid.

a *Hodie Concil. Trid. sess. 24. de reform. cap.* 20. b *Cap. 6. eod. tit. in 3. compil. De materia procurationis et visitationis vid. concil. Lateran. sub Alexandr. III. cap. 4. et sub Innocent. III. cap. 33. adde concil. Oxoniense c. vt singula, et concil. Trident. sess. 24. de reform. c. 23. et Bernard. Diaz. reg. 396. incip. procuratio seu visitatio.* c vtrumque. d *al.* ideoque mandamus. 1. *Corinth.* 9. e *Cap. 7. eod. tit. in 3. compil. Bona fides qualiter probetur, vid. Innocent. et Imol. in cap. fin. infr. eod. Oldrad. cons. 244. et Paul. de Castr. cons. 153. Bald. in l. fin. C. de edict. Diui Hadr. toll.*

f *An confessio praeiudicialis noceat. eccles. Cyn. in 15. q. in l. 1. C. de confess. Bart. in l. certum. §. sed an et ipsos. ff. eod.* g *al. ita:* quod pro sede apost. *Cæterum omnes manuscr. habent, vt impressum est.* h Exigatur. i *C. 8. eod. tit. in 3. compil. vide Guid. pap. hic.* k *Ab vtraque scil. parte approbatum. supr. de arb. cap. ex parte.* l *Hec duo verba* prædecess. nostri, *in omnibus manuscr. desunt.*

stri

ſtri 58) priuilegium exhibuit, quod prædictum arbitrium multo videbatur tempore præceſſiſſe 59): per quod tam [*Fitbenthæ*] monaſterium, quam plebs 60) et capellæ prædictæ videbantur libertati donatæ. [*et infra*] Aliorum quoque Rom. pont. [*Vrbani ſc. Paſchalis, Calixti, Eugenii, Anaſtaſii, Hadriani, Alexandri et Lucii*] dictus abbas priuilegiis vtebatur poſt arbitrium pomulgatum obtentis, qui 61) libertatis priuilegia 62) ſibi concedere videbantur. [*et infra.*] [*Nos igitur, his et aliis, quæ coram nobis vtrimque fuere propoſita, perſpicaciter intellectis,*] quia prædictus 63) abbas ſufficienter oſtendit, monaſterium ſuum ſuper inſtitutionibus, deſtitutionibus, et ordinationibus plebani et clericorum, baptiſmo, et pœnitentia in leuioribus culpis, ſepultura, decimarum perceptione, ac diuinis officiis celebrandis, tam in plebe, quam in capellis prædictis 64), in excommunicando atque 65) interdicendo, et etiam abſoluendo legitima præſcriptione munitum, abbatem ipſum ab impetitione tua ſuper iam dictis articulis [*de conſ. f. n.*] duximus abſoluendum, ſuper illis tibi perpetuum ſilentium imponendo, ſuper aliis omnibus 66), quæ ad ius epiſcopale ſpectare noſcuntur, iuxta tenorem arbitrii eundem abbatem, quoad plebem et capellas prædictas, ſententialiter condemnantes.

58) In ed. ant. deſiderantur verba: *prædeceſſoris noſtri.*
59) *Proceſſiſſe*, cit. c.
60) *Plebes*, C. H.
61) *Quæ*, C. H. et cit. c.
62) *Priuilegium*, C. H.
63) *Dictus*, ibid.
64) *Etiam ſupra dictis*, cit. c.
65) Part. *atque*, abeſt a C. H.
66) Abbas tantum præſcripſerat quædam iura epiſcopalia. Quia ergo tantum præſcriptum, quantum poſſeſſum: reliqua iura adiudicanda erant epiſcopo Lucano.

CAP. XIX.

Qui, præſcriptione completa, priuilegium contrarium impetrat, et vtitur illo, præſcriptioni renuntiat. Si præſcriptio non erat completa; malam fidem habet: et ideo non præſcribit.

IDEM INNOC. III. 67) (*ann.* 1212. *Romæ.*)

Veniens *a* ad præſentiam noſtram [*dil. fil.*] abbas ſancti Martini de Pannonia 68). [*et infra*] Petiit a nobis poſtmodum idem abbas, [*et humiliter poſtulauit,*] vt Veſprimen. 69) epiſcopus non impediat, vel faciat impediri, quo minus omnes 70), qui in Simigien. 71) parochia vel comitatu conſiſtunt, de omnibus, quæ poſſident, decimas ſibi ſoluant: ſicut in priuilegiis [*fel. mem.*] Paſchalis papæ præd. noſtr. 72) et ſancti regis Stephani [*plenius*] continetur. Præfatus vero epiſcopus [*in noſtra præſentia conſtitutus e contrario*] poſtulauit, vt decimas Simigien. comitatus intra ſuæ diœceſis terminos conſtitutas, quas detinet idem abbas, ſibi reſtitui faceremus: niſi [*dictus abbas*] aliquo iure ſpeciali ſe ipſas poſſidere [*iuſte*] monſtraret, [*mandantes, ipſum per eundem abbatem, cum dictum comitatum viſitat, in ſuis eccleſiis procurari.* [*et infra.*] *Nos autem, intellectis per ven. fratr. n. Oſtienſ. epiſcopum, quem partibus conceſſimus auditorem, quæ propoſita fuerant coram eo, obiectiones propoſitas ab ipſo epiſcopo contra priuilegia prædictorum Paſchalis papæ et ſancti regis Stephani, quibus abbas ſufficienter reſpondit, inualidas eſſe decernimus, vt, eis non abſtantibus, priuilegia ipſa valida reputentur, ſi prædicti regis authenticum tale repertum fuerit, quale nobis reſcriptum ipſius ſub bulla cariſſimi in Chriſto filii noſtri Hungarorum regis illuſtris exſtitit præſentatum: quantum tamen ad fundandam intentionem abbatis proficiat, opportuno tempore decernemus.*] Chriſma vero, oleum 73) ſanctum, conſecrationes altarium ſeu baſilicarum, ordinationes clericorum, qui ad ſacros ordines promouendi fuerint 74), clerici eccleſiarum vel capellarum ipſius monaſterii, quod eſt in veſprin. 75) diœceſi conſtitutum, a Veſprinen. epiſcopo poſtulabunt; ſi quidem catholicus fuerit, et gratiam ſedis apoſt. habuerit, et ea gratis [*et*] ſine prauitate aliqua voluerit exhibere: alioquin ab alio, quem 76) maluerint, præſule catholico 77) ſuſcipiendi ea 78) liberam habeant facultatem, ſicut in priuilegio dicti 79) Paſchalis, et [*bon. mem.*] Alexandri papæ prædeceſſ. noſtr. perſpeximus 80) contineri, non obſtante priuilegio [*fel. mem.*] Clementis papæ, per quod priuilegiis ſuorum prædeceſſorum non exſtitit derogatum, cum de ipſis nullam fecerit mentionem, præſertim cum et ipſe 81) Clemens priuilegium illud conceſſerit, ſaluis inſtitutionibus non ſolum Romanæ eccleſiæ, ſed ipſius etiam legatorum. Nec obſtare poterat præſcriptio 82), quam idem abbas in ſuum ſubſidium opponebat; quia, ſi conſummata erat 83), quando [*abbas ſancti Martini*] ab Alexandro papa priuilegium impetrauit, iuri præſcriptionis renuntiaſſe videtur *b*: præſertim cum coram vobis 84) priuilegio illo ſit vſus, quod ſuæ intentioni, quantum ad hunc articulum, contradicit. Si vero nondum conſummata erat præſcriptio, ſed erat in præſcribendo; poſt impetratum huiuſmodi priuilegium bonam fidem non habuit 85): et ideo ſecundum canones non præſcribit.

67) Reſtituenda eſt inſcriptio ex *libr. XV. ep. 7. edit. Baluz. Colocenſi electo et Sockſardienſi et de Sekudwor Ciſtercienſis abbatibus Quinqueeccleſienſis diœceſis.* Scripta eſt hæc decretalis anno pontificatus XV. qui in annum MCCXII. incidit, non MCCX, vt PITHOEI conſtituerunt.
68) *Panormo*, C. R. 2.
69) *Veſpere.* C. H per totum. *Weſprim.* c. 1. comp. 4. de priuileg.
70) *Homines*, C. R. 2. H. et L.
71) *Sinialegien.* C. L. per totum. *Sungien.* c. cit. licet paullo poſt legatur: *Siniagien.*
72) Verba *prædeceſſ. noſtr.* deſiderantur in cit. c.
73) *Et oleum*, C. H.
74) *Sunt*, C. R. 1.
75) *Veſprimienſi*, C. L. *Veſprimnien.* C. R. 2. *Veſprininenſi*, C. R. 1. et cit. c.
76) *Quo*, C. H.
77) *Præſide et Catholico*, C. R. 1. et. H. niſi quod vltimus non habeat part. *et.*
78) *Eam*, cit. c.
79) *Prædicti*, C. H.
80) *Plenius perſpeximus*, C. R. 1. ſed *proſpeximus*, cit. c.
81) *Cum ipſe*, cit. c.
82) *Non obſtante præſcriptione*, ibid.
83) *Erat præſcriptio*, C. H.
84) *Nobis*, C. R. H. ed. ant. Gonz. et cit. c.
85) Quia agnoſcere debuit, *alieni iuris eſſe*, quod priuilegio acquirere voluit: adeoque eo ipſo agnouit, ſe *alienum ius* eo tempore, quo priuilegium impetrauit, poſſediſſe. Qui ſcire potuit et debuit, imo ipſo facto agnouit, ſe alienum ius poſſidere, non eſt in *bona fide.*

CAP. XX.

Non in foro canonico, nec ciuili, valet præſcriptio cum mala fide.

IDEM *in concilio generali.* c (*ann.* 1216. *Romæ.*)

Quoniam *d* omne, quod non eſt 86) ex fide, peccatum eſt; ſynodali iudicio diffinimus, vt nulla valeat abſque bona fide præſcriptio, tam canonica, quam ciuilis: cum generaliter ſit omni conſtitutioni atque conſuetudini derogandum, quæ abſque mortali peccato non poteſt 87) obſeruari 88) Vnde oportet, vt, qui præſcribit, in nulla temporis parte rei habeat conſcientiam alienæ 89).

86) In c. 3. comp. 4. de præſcript. deſideratur verbum: *eſt.*
87) *Poterit*, C. R. 1.
88) *Seruari* cit. c.
89) Traditur hic definitio *bonæ fidei*, quod ſit *iuſta opinio, qua quis rem alienam, tanquam ſuam, ignoranter poſſidet*, quam pontifex in omnii *præſcriptione acquiſitiua* deſiderat. Datur etiam *exſtinctiua*, qua quis ius ſuum per non vſum amittit, vt tamen alter nihil *alieni iuris* poſſideat; ad quam hæc conſtitutio applicari nequit; adeoque nec ad *actiones perſonales*, in quibus aliquis ex ſuo patrimonio aliquid alteri debet, vt ex mutuo, emto, cetera, referri poteſt: niſi interpellatio probata ſit, quaſi præſcriptio XXX. ann. interrupta eſt.

TITVLVS XXVII.
DE SENTENTIA 90) ET RE IVDICATA.

CAP. I.

Sententia lata contra leges vel canones, non tenet: nec ab ea opus eſt appellare. Panorm.

GREGORIVS *Ioanni archiep. primæ Iuſtinianeæ.* 91) *libr. II. epiſt. 6.* (*ann.* 600. *Romæ.*)

Sententia *e* contra leges canoneſue 92) prolata, licet non ſit appellatione ſuſpenſa, non poteſt tamen ſubſiſtere 93) ipſo iure. [*Poſtquam tamen ex abundanti et appellationem tibi conſtat eſſe porrectam: mirati ſumus, cur nec homines, qui tui iuris potuiſſent rationem reddere, transmiſiſti.*]

90) *De ſententiis*, etc. comp. 2. et 3.
91) *Gregorius nonus*, C. H. habet; ſed in c. 2. comp. 1. h. t. deſideratur vocabulum: *archiep.* et præterea legitur: *Iuſtinianæ.* In ed. ant. tantum habetur: *Gregorius.*
92) *Canoneſque*, C. H. et cit. c.
93) *Siſtere*, C. H.

CAP. II.

Lites debent celeriter terminari.

IDEM. *f Ioanni Rauennati epiſcopo.* 94) (*ann.* 595. *Roma in Flaminiam.*)

Iurgantium *g* controuerſias celeri ſententia terminare et æquitati conuenit, et rigori.

94) Verba *Ioanni Rauennati epiſcopo*, in C. H. ed. ant. et c. 3. comp. cit. omittuntur.

CAP. III.

Sacerdos ſine iuſta cauſſa non eſt deponendus,

IDEM *h* [*Natali archiepiſc. Salonitano. libr. II. ep. 1.*] (*ann.* 596. *Romæ.*)

Non poteſt quenquam a 95) ſacerdotali gradu, niſi iuſtis ex cauſſis concors 96) ſacerdotum ſententia ſubmouere.

95) Partic. *a*, in cit. comp. c. 4. non exſtat.
96) *Etiam concors*, C. R. 2. *iuſta et conſors*, H.

a *Cap.* 1. *De priuil. in* 4. *comp.*

b *Vide l. vnic. C. de Theſaur. l.* 10. c *ſub Innoc. III. c.* 41. d *Cap.* 3. *eod. tit. in* 4. *compil. Vide Matheſil. ſing.* 23. *incip. nota, quod omnes leges.* e *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* f *Scilicet* Greg. Ioan. epiſc. Rauenn. *l.* 2. *c.* 18, *eiuſd. regiſtr.* g *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp.* h *ſctl. Greg. l.* 2. *c.* 47. *epiſt.* 8. *reg. et c.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp.*

CAP

CAP. IV.

Iuste quis petit sententiam a papa confirmari, si iuste et rationabiliter fuit lata.

LEO PAPA 97) a [*vniuersis per Cæsariensem Mauritaniam.*] (*ann.* 450. *Romæ.*)

Ea, quæ iuxta ecclesiasticum morem iuste et rationabiliter fuerint diffinita, nostra quoque sententia roborentur.

97) In c. 6. comp. cit. legitur: *episcopus.*

CAP. V.

Iudex deputatus super exsequutione sententiæ, admittit exceptionem fraudis seu nullitatis sententiæ, non ad effectum, vt super ea pronuntiet, sed vt negotium ad superiorem, qui indicauit, transmittat, si illam probabilem repererit, H. d. notabiliter.

ALEXANDER III. *Eboracen. archiepiscopo.* 98) (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

De cætero noueris *b*, quod, si sententiam a nobis latam præcipimus per aliquem exsequutioni mandari, et fraus interuenerit, non est facultas exsequutori de toto negotio cognoscendi, sed deferri 99) quæstiones, quæ inciderint 100), ad sedem apostolicam oportebit.

98) *Episcopo*, c. 7. comp. cit. 1.
99) *Referri*, ibid.
100) Possunt enim variæ exceptiones exsequutioni opponi, quæ eam suspendunt, de quibus non cognoscit *merus exsequutor*, sed delegans.

CAP. VI.

Non sufficit reo damnato ad traditionem possessionis, tradere pignus pro ipsa possessione.

IDEM *Nornicen. episcopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Cum aliquibus *c* est adiudicata possessio; non sufficit eis 1) dari pignora 2): nisi corporali possessione lætentur 3).

1) Pron. *eis* deest in C. H.
2) Vel offerri pignora pro exsequutione impedienda in rem euictam.
3) *Gaudeant.* c. 8. comp. cit.

CAP. VII.

Sententia lata contra matrimonium nunquam transit in rem indicatam: vnde quandocunque reuocatur, cum constat de errore.

IDEM *eidem* d, et [*T. et*] *Wi. Archidiacono.*

Lator *e* præsentium [*W. parochianus vester*] sua nobis insinuatione monstrauit, quod, cum [*in facie ecclesiæ*] quandam mulierem [*viduam A. nomine*] legitime desponsasset, et carnalis esset copula subsequuta, inter eos scandalum est subortum, cuius occasione [*prædictus vir*] debitum ei subtraxit. Consanguinei vero [*iam dictæ*] mulieris hoc molestum habentes, [*coram vobis*] quæstionem mouerunt proponentes, quod mulierem inuitam et renitentem, nec ætatis aptæ matrimonio existentem duxisset vxorem, Et quoniam idem 4) [*vir, sicut nobis proponitur*,] vitam cupiebat agere 5) dissolutam: demum, vtriusque studio interueniente, fuerunt minus rationabiliter separati. Nolentes igitur matrimonia canonice 6) contracta, leuitate quadam dissolui 7), [*d. v. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus, si vobis constiterit, eos 8) per iudicium ecclesiæ 9) non fuisse legitime separatos, ecclesiamque deceptam, ipsos *f* [*quoque contrad. et app. rem.*] faciatis sicut virum er vxorem insimul permanere 10).

4) *Idem vir*, C. R. 2.
5) *Ducere*, C. R. 1.
6) *Rationabiliter et canonice*, C. H.
7) *Vt - - dissoluantur*, c. 9. comp. cit.
8) *Prædictos virum et mulierem*, cit. c. loco vocis: *eos.*
9) *Iudicem ecclesiasticum*, C. R. 1.
10) Præsertim cum res adhuc esset integra, et neutra pars ad alia vota transiisset: quo casu rei iudicatæ exceptio non obstat.

CAP. VIII.

Retractatur sententia prætextu iniquæ consuetudinis lata contra ecclesiam.

IDEM *T. et clericis S. Anastasiæ Veron.* 11) (*ann.* 1170. *Roma in Dalmatiam.*)

Cum caussa g, quæ vertitur inter vos, et G. et A. 12) laicos super domo quadam eis ab archipresbytero vestro vendita, ad examen [*filii n.*] I. 13) [*basilicæ XII.*] apost. [*presbyteri cardinalis, tunc*] sed. [*apost.*] legati delata fuisset, post appell. ad nos interpositam, et receptas 14) inducias, quoniam 15) intra terminum tibi, fili T. ad eam prosequendam præfixum 16) iter [*ad nos veniendi*] non arripueras, contra te sententiam proferens 17) memoratis G. et A. prætaxatam domum secundum Veronen. ciuitatis consuetudinem adiudicare curauit 18). Deinde 19) cum caussa fuisset ad nos per appell. delata, Brixien. 20) episcopus delegatus a nobis sententiam contra vos, spreta forma canonum, secundum eandem consuetudinem, sicut præfatus legatus fecerat, promulgauit. Nos autem, [*cum tandem vtraque pars nostro se conspectui præsentasset, diligentius*] considerantes, quod, licet vsus vel 21) consuetudinis non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati aut legi præiudicat 22), præscriptam sententiam [*de communi fratrum nostrorum consilio*] reuocauimus, et vos ab impetitione absoluentes illorum 23) *h*, vobis et ecclesiæ vestræ domum [*auctoritate apostolica*] adiudicauimus 24) supradictam 25) *i*.

11) Verba *T. et clericis S. Anastasiæ Veron.* in C. H. et ed. ant. non habentur. Sed in cap. 10. comp. cit. hæc inscriptio ita sonat: *Idem Theobaldo ecclesiæ sanctæ Anasta.* in qua tamen voces *et canonicis*, - - *Veron.* desiderari, docet *ad h. c.* AVGVSTINVS ex veteri quodam Gregor. codice.
12) *Et Gozonem et Armanum*, cit. c.
13) *Io.* C. R. 1.
14) *Factam, et datas*, cit. c.
15) *Quam* ibid.
16) *Præscriptum*, ibid.
17) *Tulerit et*, ibid.
18) *Adiudicauit*, ibid.
19) *Demum*, C. R. 2. et cit. c. Præterea in cit. c. ipse tenor huius periodi est hic: *Demum vero, cum caussa fuisset ad nos per appellationem delata, eam ven. fr. in R. Brixien. episc. appellatione remota, delegauimus finiendam, qui vtique, rationibus hinc inde diligenter auditis et cognitis, sententiam contra vos, spreta forma canonum, secundum Veron. ciuitatis consuetudinem, sicut et præfatus cardinalis fecerat, promulgauit.*
20) *Brisien.* ed. ant.
21) *Et*, C. H.
22) Agitur hic 1) de domo quadam ecclesiastica ab archipresbytero vendita, nec additur, eam adhibita debita sollemnitate ecclesiastica fuisse alienatam: 2) de consuetudine Veronensis ciuitatis legi communi prohibitiuæ contraria. Vnde probabiliter coniicit BARBOSA *ad. h. c. n.* 4. et cum eo GONZ. *n.* 1. per hanc consuetudinem contra ius, commune ecclesiasticum defensam fuisse alienationem rerum ecclesiasticarum sine sollemnitatibus adhibitis factam: quam improbat pontifex, quod magis *abusum*, quam *veram consuetudinem*, inuolueret. Probo hanc coniecturam, quia vix alius casus, ex adductis circumstantiis, concipi potest.
23) *Prælibatorum G. et A. super hac impetitione* etc. cit. c.
24) *Adiudicamus*, ibid.
25) *Sæpe dictam*, C. R. H. et cit. c.

CAP. IX.

Sententia iniqua retractatur per superiorem; licet caussa fuerit appellatione remota commissa. Si autem continet manifestam iniquitatem est nulla. H. d. intelligendo, quod ponat duos casus.

IDEM *Eboracen. archiepiscopo.* (*ann.* 1172. *Roma in Angliam.*)

Inter cæteras *k* [*consultationes, etc.*] [*et infra.*] Item cum aliqua caussa, appell. rem. 26) committitur, et sententia fertur iniqua; eam euacuari oportet: nec ei debet stari, si iniquitatem contineat 27) manifestam 28).

26) *Cessante*, c. 17. comp. 1. de appellat.
27) *Continet*, ibid.
28) Qui committit caussam, appellatione remota, delegato tantum præscribit, ne appellationem recipiat: sibi autem non ligat manus, quo minus ob *manifestam iniquitatem* eam recipere queat.

CAP. X.

Sententia lata contra absentem non contumacem in caussa matrimoniali, non valet. H. d. intelligendo, quod hæc mulier non fuit contumax. Panorm.

CLEMENS III. (*ann.* 1190. *Romæ.*)

Tenor litterarum *l* tuarum [*nobis transmissus*] ostendit 29), quod, cum [*in archipresbyteratu sancti Germani*] inter R. 30) et M. mulierem quæstio matrimonii verteretur, [*ipsa testes pro matrimonio producente, vir ad sedem ap. appellauit. Cumque ven. f. n.*] Theatino 31) episcopo [*caussa*] commissa fuisset; [*quia terra illa tunc pro regis morte turbata fuerat: mulier sibi euidenti periculo viarum præcauens non poterat se iudici, a quo iam tertio citata fuerat, præsentare. Licet autem ad eum nuntium cum excusatione transmiserit: episcopus tamen*] eundem R. [*postmodum,*] muliere absente, ab impetitione ipsius absoluit. Cæterum eadem mulier [*ad nostram præsentiam veniens*] a nobis ad te litteras impetrauit, vt de caussa cognosceres, et eam fine debito terminares: [*quoniam quidem coram memorato episcopo pro commotione terræ non poterat definiri.*] Dictus vero R. a te vocatus 32) ad caussam infirmitate prætenta 33) *m* non adfuit. Sed quia nocte sequente 34) aliam sibi copulare præsumpsit; in eum 35) excommunicationis sententiam promulgasti; a qua postmodum absolutus [*cum*] ad te 36) [*in propria persona*] veniens, ostendit litteras episcopi mora-

29) *Nobis ostendit*, C. H.
30) *Inter virum R.* C. R. 1.
31) *Thelosino*, c. 5. comp. 2. h. t.
32) *Conuocatus*, ibid.
33) *Detentus*, C. H.
34) Ergo lite iam pendente: qua nihil innouandum, quam ob rem tale attentatum merito reuocandum fuit.
35) *In eundem*, C. R. 2.
36) *Ante te*, cit. c.

a *Leo I. epist.* 88. *et c.* 6. *eod. tit. in* 1. *compilat.* b *Post conc. lat. sub Alex. III. p.* 49. *c.* 12. *et cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp.* c *C.* 8. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 36. *c.* 2. d *Al.* Noruic. episc. T. et V. archid. e *C.* 9. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 6. *c.* 11. f *Al.* eos. g *C.* 10. *eod. tit. in* 1. *compil. vbi talis est inscriptio:* Theobaldo.

h *al.* eorum. i sæpedictum. k *C.* 17. *tit. de appell. in* 1. *compil. vid. l. ciues. C. de appell. quæ videtur contraria. Adde gloss. et doct. ibid.* l *C.* 5 *eod. tit. in* 1. *comp.* m prætensa. *al.* prætentus. *al.* detentus.

mora-

morati, quibus eum ab inquietatione 37) ipsius [*ob hoc*] absolutum fuisse patebat, [*quod mulier ad praesentiam episcopi non accessit.*] Quia igitur, [*sicut proponis,*] mulier [*eadem quotidie cum lacrymis clamat post te, et*] suos testes offert ad probandum, quod idem R. eam desponsationis annulo *a* publice subarrasset 38): et 39) tu, quid super his agere debeas, [*humiliter*] postulas edoceri, Ideoque 40) inquisitioni tuae taliter respond. quod, non obstante [*tali*] illicita absolutione, quam episcopus fecit, in caussa, [*subl. app. impedimento,*] procedas 41), [*et eam debito fine decidas,*] eidem R. sub poena excommunicationis arctius interdicens, ne ad eam, quam superinduxit 42), accedat, priusquam fuerit caussa decisa; [*testes autem non respuas, quos de parentela sua, vel alios, dummodo idonei sint, praenominata M. duxerit producendos: cum consanguinei suae carnis, tum testibus, tum ex recitationibus maiorum, vel argumentis aliis melius, quam extranei, suam consueuerunt cognoscere parentelam.*]

37) *Impetitione*, C. H.
38) *Subarrauit*, C. R. I.
39) Copula *et*, abest a C. R. edit. ant. Gonz. et c. cit.
40) *Igitur*, abest a cit. c.
41) *Procedens*, C. H.
42) *Superduxit*, C. H. sed Pithaei: *superinducit.*

CAP. XI.

Sententia diuortii in caussa matrimoniali rite lata, ad solam coniugis confessionem afferentis contrarium, non reuocatur: sed interim ei statur, donec legitime de contrario doceatur. Ita summatur, vt aliquid de nouo afferat. Panorm.

IDEM. (*ann.* 1190. *Romae.*)

Consanguinei *b* E. 43) latricis praesentium, sicut [*nobis*] tuis litteris intimasti, [*productis rite sub examine tuo testibus,*] compaternitatem inter ipsam et virum suum legitime probauerunt, ita, quod inter eos sententiam diuortii protulisti 44). Praedicta vero E. cum sit tibi postmodum confessa, quod eius commater in veritate ante sententiam non fuisset, sed *c* post 45) separationem compaternitatem cum eo contraxit, et 46) tandem ad secundas nuptias conuolauit. [*Quia igitur reatum suum nunc recognoscens, consilium nostrum super hoc exspectat, tu etiam a nobis in hoc postulasti responsum:*] fraternitati tuae [*praesentium pagina*] respond. quod propter solam confessionem mulieris non est recedendum a sententia per iudicium ecclesiae 47) rationabiliter promulgata, nisi [*forte*] legitime in contrarium probaretur. [*Ad vltimum vero eidem mulieri delictum suum tibi confessae, poenitentiam illam iniunges, quam iuxta qualitatem personae et quantitatem excessus ei videris imponendam.*]

43) In C. H. legitur *M.* per totum.
44) *Promulgastis*, ibid.
45) Verba *sed post*, absunt a C. R. in C. R. I. manu nouiore addita. in C. H. autem, et in c. 6. comp. 2. h. t. *sed*, tantum deest.
46) *Cum*, habet c. cit. pro *et*.
47) *Iudicium ecclesiasticum*, C. R. I. *iudicio*, H.

CAP. XII.

Si papa contra pronuntiationem suam confert beneficium: hoc tacito, subreptitia dicitur collatio, et non tenet.

INNOCENTIVS III. *archidiac. et sacristae Magalonen* 48). (*ann.* 1212. *Romae in Gothiam Galliae.*)

Cum olim [*bon. mem.*] *d* Magalon. episcopus P. de Castro nouo, ad vacantem archidiaconatum eiusdem ecclesiae nominasset, I. 49) praeposito, vt nullus ibi, nisi prius duplici sibi voce concessa, institueretur per appellationem interpositam inhibente. [*et infra.*] Episcopus dictum P. de archidiaconatu per suum 50) annulum inuestiuit [*in locum archid. corporaliter illum inducens.*] Praepositus vero 51) alium ad eundem archidiaconatum nominare praesumpsit, [*cuius facti occasione tam praepositus, quam idem P. apostolico se conspectui praesentauit. et infra.*] Tandem C. 52) praedecessor noster, quod factum fuerat ab vtraque parte, [*pro sua voluntate*] cassauit, [*sententiando*] prununtians, quod aliquibus [*de prouincia*] scriberet, vt tam 53) episcopum, quam personas ad ordinandum concorditer archidiaconum 54) monerent, et, eorum forte monitis non admissis, hoc ipsi [*auctoritate ap.*] exsequi non differrent. Post haec vero dictus praedecessor noster 55) G. 56) qui nondum ad diaconatus erat promotus officium, praeter conscientiam [*praefati G.*] procuratoris episcopi apud sed. apost. tunc morantis, ipsum archidiaconatum contra pronuntiationem suam 57) contulit, sicut credimus, circumuentus. Nos igitur inhaerentes vestigiis praedecess. nostr. dicentium, sententiam Rom. sed. cum aliquid fuerit subreptum, posse in melius commutari 58), quod de 59) praedicto G. factum est, non obstante donatione, quam ab eodem episcopo 60) in illusionem 61) donationis apostolicae nuper dicitur recepisse, [*de communi f. n. cons.*] in irritum reuocamus: et ei, licet absenti, cum de subreptione liquido constet *e*, super [*supra*] dicto archidiaconatu perpetuum silentium imponentes, [*vobis praesentium auctoritate*] praecipiendo 62) mandamus, quatenus [*nullius contrad. vel app. obst. intra vnius mensis spatium post harum susceptionem litterarum,*] saepe dictum archidiaconatum, [*de persona, cui nihil de canonicis obuiet institutis,*] plena omnium vestrum, qui praesentes fuerint in ecclesia 63), interueniente concordia, ordinare curetis.

48) *Sacristae Magalonen. ecclesiae*, C. L. *Magdalonen.* ed. ant. per totum.
49) Littera *I.* a C. R. edit. Gonz. et c. 2. comp. 3. h. t. abest.
50) Pron. *suum*, in C. R. H. et ed. gloss. deest.
51) *Vnde praepositus alium*, c. cit.
52) Loco litterae *C.* c. cit. habet: *dictus.*
53) *Quod tam*, C. R. I.
54) *Archidiaconatum*, C. H. ed. ant. et cit. c.
55) In cit. c. non habentur verba: *dictus praedec. noster.*
56) *C.* est in C. R. I. et L. sed in C. R. 2. est *G.* cum superscripto additamento: *S. Caelestinus.*
57) *Propriam*, c. cit.
58) Prouocat pontifex ad *decretum* GRATIANI, quod in *c. 6. C. XXXV. q. 9.* hanc sententiam ex NICOLAI I. epistola recitat.
59) *In*, cit. c.
60) *Quam a te, frater episcope*, ibid.
61) *Elusionem*, C. R. H. et c. cit.
62) Vox *praecipiendo*, desideratur in c. cit.
63) *In ecclesiam*, ed. ant.

CAP. XIII.

Valet sententia contra ius litigatoris lata, si sub ea intra X. dies non fuerit appellatum. Vel sic et aliter: *per sententiam, qua non fuit appellatum, potest ecclesia subiici praelato inferiori episcopo, seu ad aliam ecclesiam pertinere.*

IDEM *abbati et conuentui S. Zenonis* 64) *Veron.* (*ann.* 1213.)

Cum inter vos *f* pro ecclesia vestra et [*Musen.*] archipresbyterum et clericos S. Proculi, [*nomine ecclesiae suae,*] super subiectione eiusdem 65) ecclesiae [*et aliis multis articulis*] quaestio verteretur [*coram Compostell. archiepiscopo et R. subd. et capellano nostro, quos vobis dedimus auditores:*] ex parte vestra 66) fuit propositum, quod dicta ecclesia monasterio vestro 67) pleno iure debet esse subiecta, videlicet in 68) institutione, destitutione, [*vel*] inuestitura archipresbyteri, et eiusdem 69) fidelitate, ipsius et fratrum obedientia, correctione, repraesentatione ad ordines, tonsuratione, susceptione chrismatis, litaniis 70), et aliis similibus, per quae plena subiectio declaratur. Ad quod probandum instrumentum publicum concessionis [*bon. mem.*] B. 71) quondam Veronensis episcopi pars vestra 72) in medium producebat, quam concessionem successor eius G. 73) ratam habuit, et etiam confirmauit. Super his quoque tam Rom. pontificum, quam patriarcharum Aquilegien. priuilegia et confirmationes induxit, quorum vnus [*sc. Godefridus*] de subiectione plenaria in priuilegio suo euidenter expressit, quod sub testimonio R. 74) *g* quondam Veronen. episcopi, qui eiusdem ecclesiae archipresbyter exstitit, factum fuerat et completum, et in eodem 75) a priore [*monasterii*] sancti Zenonis mandauit sua vice subscribi, [*sicut in instrumento publico continetur.*] Adiecit etiam pars vestra, quod inter [*dil. f. n.*] B. 76) *h* quondam abbatem eiusdem monasterii, et sancti Proculi archibresbyterum 77) et fratres ipsius procedente tempore de fidelitate et obedientia manuali, controuersia fuit exorta, Ad quae duo illi se 78) duntaxat teneri negabant 79), et super his testes producti fuerunt. Tandem praefatus G. 80) Veronen. episcopus, [*rationibus vtriusque partis auditis et cognitis,*] quendam cardinalem sequens, a quo idem 80*) fuerat iudicatum, quod vel archipresbyter dimitteret ecclesiam, aut abbati obedientiam repromitteret, [*credens etiam, quod testes vera deposuerint coram eo, qui de fidelitate manifestum protulerant testimonium, idem et ipse*] sententialiter diffinit, [*sicut in instrumento publico perspeximus contineri.*] Cuius sententia, cum nulla fuerit appellatione suspensa, in rem transiit iudicatam; [*qua asserebant nullo posse iuris remedio attentari, a cuius prolatione vsque ad haec tempora L.*

64) Verba *S. Zenonis*, a C. R. I. absunt, et H. legit: *Zenon.*
65) *Sancti Proculi*, c. 3. comp. cit. 3.
66) *Tua, fili Abbas*, c. cit.
67) *Sancti Zenonis*, ibid.
68) Partic. *in*, desideratur ibid.
69) *Ecclesiae eiusdem*, C. H.
70) *Letaniis*, ed ant.
71) *G.* habetur ibid. *Brunonis*, in cit. c.
72) *Pars tua*, cit. c. per totum.
73) C. R. et edit. Gonz. habent: *T.* H. vero: *eiusdem B.* et cit. c. *Theobaldus.*
74) C. H. habet: *B.*
75) *In ea*, c. cit. *in eo*, ed. ant.
76) *Inter H.* C. R. 2. et L. In ed. ant. et c. cit. littera *B.* desideratur.
77) *Et S. archipr.* C. R. *et Sichorum archipresb.* c. cit.
78) *Dictus archipresbyter cum fratribus suis duntaxat et*, c. cit.
79) *Negabat*, ibid.
80) C. R. et ed. gloss. habent: *T.* sed H. cum cit. c. *R.*
80*) Vox *idem*, a c. cit. abest.

a *Hinc praesumitur matrimonium contractum. Felin. in c. illud. supr. de praesumpt.* b *C. 6. tit. eod. in 2. comp. vide Guid. pap.* c *Dictio*, sed, *deest in pluribus manuscr.* d *C. 2. eod. tit. in 3. comp. vide Rom. et Aret. in l. plurium. ff. de acquir. hered. Anch. conf. 413. incipit. viso dicto puncto et Lambert. in tract. de iure patron. l. 1. p. 1. q. 3. art. 8.*

e *Vide Bart. in l. quod iussit. in fin. ff. de re iud.* f *Cap. 3. eod. tit. in 3. comp. an scilicet sententia lata contra ius litigatoris valeat. Felin. in c. nouit. supr. de iud. Bart. in l. pen. ff. de iust. et iure.* g B. h *In C. Barb.* quod inter quondam abbatem eiusdem monasterii et S. archipresbyt. etc.

se annorum spatium est transactum, per quod monasterium S. Zenonis praefatam ecclesiam pleno iure possederit, et quod praedictus archipresbyter et fratres eius praeteriti et praesentes obedientiam abbatibus S. Zenonis fecerint. et infra. Cum itaque haec, quae praemisimus, et similia multa praefati auditores nobis et fratribus nostris prudenter et fideliter retulissent; nos, communicato f. n. consilio,] quamuis forte dicto instrumento donationis non sit plurimum innitendum, nec confirmationibus, nec priuilegiis 81), quae de ipso caussam et originem acceperunt, attendentes tamen 82), quod, quantum ad litigantes ipsos ius ex sententia factum fuit 83), postquam in rem transiit iudicatam, etiamsi contra ius litigatoris lata fuisset, cum contra ius constitutionis expresse lata non fuerit, veritate gestorum sermonibus praeualente, quae praesumitur 84) *a* rite per omnia celebrata, [*statuimus, et per sententiam*] diffinimus, vt archipresbyter S. Proculi, qui pro tempore fuerit, fidelitatem et obedientiam praestet abbati sancti Zenonis.

81) *Vel priuilegiis*, C. R. H. ed. ant. et cit. c.
82) Partic. *tamen*, desideratur in cit. c.
83) *Fuerit*, C. H.
84) *Praesumuntur*, cit. c.

CAP. XIV.

Sententia contra actorem lata, nihil iniqui continens, venit in caussa appellationis confirmanda; licet per attestationes videatur pro actore fuisse probatum: dummodo pro sententia concurrant praesumptiones. De quibus hic in littera, et secundum hunc intellectum est hic casus singularis valde.

IDEM *canonicis Novarien. (Roma in Insubr.)*

Caussam *b*, quae inter vos et [*dil. fil.*] A. [*Siccum*] clericum super praebenda Nouarien. ecclesiae vertebatur, [*quae quondam fuerat ven. fratris. Nouarien. episcopi, de qua se dicebat idem A. per bon. mem. C. p. praed. nostrum fuisse per annulum inuestitum, coram nobis diutius ventilatam, ven. tandem fratri n.*] Laudun. 85) episcopo de consensu partium *c* [*appellatione remota*] commisimus terminandam; qui, [*sicut ex litteris ipsius accepimus, vtriusque rationibus plenius intellectis,*] pro vobis contra dictum A. diffinitiuam sententiam promulgauit: a qua fuit ad nostram audientiam appellatum. [*Dicto igitur A. et magistro I. et V. procuratoribus ecclesiae vestrae, in nostra propter hoc praesentia constitutis, idem A. probare multipliciter nitebatur, sententiam ipsam inique latam fuisse, ac propter hoc debere non immerito retractari, dictis procuratoribus vestris defendentibus sententiam et eam petentibus confirmationis nostrae praesidio communiri. Nos igitur, auditis, quae fuerant hinc inde proposita, et diligentius intellectis, habito cum fratribus nostris super hoc diligenti tractatu,*] licet 86) ex parte ipsius A. fuisset propositum, quod contra formam mandati nostri dictus episcopus sententiam promulgauit 87), sicut per attestationes nitebatur probare; quia tamen iudicis animus non semper ad vnam probationis speciem inclinatur, et ipsa sententia nihil continebat iniquum, et ei iudici 88) de communi partium assensu fuerat caussa [*app. rem.*] commissa, qui, vt sententiam ferret post examinationem caussae, ab vtraque parte fuerat requisitus: sententiam ipsam [*de fratrum nostrorum cons. auctoritate ap.*] curauimus confirmare, [*ac eam per ven. fr. n. Portuen. episcopum diffinimus obseruandam.*]

85) *Laudan.* C. R. 1. *Lauden.* ed. ant. gloss. et c. 4. comp. cit.
86) *Licet autem*, C. R. 1.
87) *Promulgauerat*, cit. c.
88) *Eidem de* etc. C. H. et ed. ant.

CAP. XV.

Si sententia praecipit aliquid fieri ad certum terminum: tempus decendii ad appellandum currit a tempore sententiae, non autem a die finiti termini. Hoc primo. *Quadrimestre tempus, quod a lege datur condemnatis in personali, potest a iudice ex caussa arctari; et sponte terminum arctatum recipiens, non potest post decendium appellare: licet non constet, iudicem ex caussa terminum abbreuiasse.* Hoc secundo. *Ab exsequutione sententiae non appellatur: nisi in exsequutione modus excedatur.* Hoc tertio d. euacuando medullam cap. secundum Panorm.

IDEM *Constantien.* 89) *d episcopo. (ann.* 1212. Conf. c. 5. comp. 3. h. t.)

Quod ad consultationem: [*et infra.*] Quia 90) [*a nobis similiter*] postulasti, vtrum 91) appellationi sit clerici deferendum, qui purgationem indictam sibi per sententiam, et ad ipsius receptionem terminum competentem *e*, puta 92) viginti dies vel amplius, sine contradictione *f* recipiens, et ad diem veniens consequenter appellat, caussam non exprimens appellandi; nec sit locus nisi suscipiendae purgationi et exsequutioni sententiae, a cuius prolatione 93) et purgatione 94) iniuncta vltra 95) decendium 96) *g* dicitur effluxisse; taliter duximus 97) respondendum, quod, cum post decem dierum spatium sententia in auctoritatem rei transeat iudicatae, qui ad prouocationis subsidium intra id temporis 98) non recurrit 99), appellandi sibi aditum denegauit: cum per hoc 100) videatur per 1) interpretationem iuris latae sententiae paruisse, praesertim vbi caussa non redditur appellandi. Sed nec exsequutionem ipsius sententiae ideo conuenit retardari; licet ad hoc agendum quadrimestre tempus regulariter sit statutum: quia id arctari potest nonnunquam a sedente in medio, et etiam prorogari. Et qui ab initio sponte recipit 2) terminum breuiorem, imputari 3) *h* sibi potest et debet: cum ex hoc videatur amplius 4) beneficium contempsisse. Vnde talis non audietur appellans: nisi forte aduersus eum modus exsequutionis canonicus excedatur.

89) *Constantino*, ed. ant. erronee.
90) *Si autem quod*, c. 5. comp. cit. 3.
91) *A nobis vtrum*, C. H.
92) Verbum *puta*, deest in C. H.
93) *Latione*, cit. c.
94) *Purgatione canonica*, C. R. 1.
95) *Infra*, C. R. et ed. Gonz.
96) *Decennium*, legitur in cit. c.
97) *Credimus*, ibid.
98) *Id tempus*, C. R. *idem tempus*, cit. c.
99) *Currit*, C. L.
100) *Super hoc*, C. R. 2. et L.
1) Partic. *per* hic desideratur in cit. c.
2) *Recepit*, C. R. ed. ant. Gonz. et cit. c.
3) *Imputare*, cit. c. et ed. ant.
4) *Amplioris*, cit. c.

CAP. XVI.

Sententia potest probari per testes: licet non deponant de caussis, quae solent iudicem mouere ad sententiandum.

IDEM *decano, cancellario et C. canonico* i *Laudunen. (ann.* 1212. *Roma in Galliam.)*

Sicut nobis *k* [*vestris litteris*] intimastis, cum 5) caussa, quae inter H. 6) subdiac. et B. 7) presbyterum [*sancti Clementis*] super quinque frumenti modiis vertebatur, ipsi subdiacono per annos singulos exsoluendis 8), [*ex delegatione nostra*] vobis commissa fuisset, et [*partibus in vestra praesentia constitutis, idem Henricus*] restitutionem sibi fieri postularet; subdiaconi supradictus 9) aduersarius se ad hoc non teneri respondit, cum alia vice super hoc [*coram iudice*] conuentus fuerit 10), et sententialiter absolutus: quod ostendere voluerit 11) duorum testimonio [*sacerdotum,*] ex quorum depositione [*vobis*] constitit, quod magister A. auctoritate 12) [*ven. f. n.*] episcopi Laudun. 13) ipsum 14) [*per iudicium*] absoluit ab impetitione subdiac. memorati. Verum quia testimonium ipsorum quasi nude prolatum fuerat, cum de caussis 15), quae iudicem mouere solent ad sententiam proferendam, nihil [*se scire*] dixerint 16): *variatum fuit inter iuris peritos, a quibus consilium postulastis, aliis asserentibus tale iuramentum, quod valeret. Vnde in hac ambiguitate*] quid tenendum sit, sedem duxistis apost. consulendam. Cum autem in plerisque locis, in quibus copia prudentum habetur, id moris 17) exstat, quod omnia, quae iudicem mouent 18), non exprimantur 19) in sententiis proferendis: vobis taliter respondemus, quod, cum ex depositionibus, testium praedictorum constiterit [*vobis,*] sententiam a iudice suo 20) [*fuisse*] prolatam, propter auctoritatem iudiciariam praesumi debet 21), omnia legitime processisse *l*.

5) *Et infra. Cum* etc. C. H.
6) *Henricum*, c. 6. comp. cit. 3.
7) *Et H.* C. H. et ed. ant. per totum. *et Huardum.* cit. c.
8) *Qui dicebantur ipsi Henrico per annos singulos exsoluendi*, cit. c.
9) *Subdiac. supradictus*, non habet cit. c.
10) *Fuerat*, ibid.
11) *Voluit*, C. H. cit. c. ed. ant. Cont. et Pith.
12) *Ex parte*, cit. c.
13) *Laudunen.* C. H.
14) *Huardum presbyterum*, cit. c.
15) *Allegationibus, testibus et rationibus*, cit. c. loco vocis: *caussis.*
16) *Dixerunt*, C. H. *dixissent.* c. cit.
17) *Hic modus*, C. R. 1.
18) *Mouerant*, c. cit.
19) *Exprimuntur*, C. H.
20) Pronom. *suo*, in cit. c. non legitur.
21) *Debeat*, cit. c. *debent.* ed. ant.

CAP. XVII.

Ab eadem sententia potest appellare, nedum reus victus, sed etiam tertius, cuius interest: et poterit sententia quoad reum nil de suo iure docentem confirmari, respectu vero tertii rationabiliter appellantis infirmari.

IDEM *Astoricen. episcopo, et abbati, scilicet sancti Isidori Legionen.* 22) *(ann.* 1211. *Roma in Galliam.)*

Cum super *m* controuersia, quae inter [*ven. f. n.*] Aurien. 23) episcopum [*ex parte vna,*] et monasterium Cellae novae super statu ipsi-

22) Ipsa inscriptio plenior in c. 7. comp. 3. h. t. est haec: *Idem Astoricen. episcopo, sancti Isidori Legionen. et de Cantazeto abbatibus.* in ed. ant. desiderantur particulae *et*, atque *scilicet.*
23) *Auterian.* C. L. *Auenen.* H. *Antien.* Pithoei, sed erronee, legunt.

a *Al.* praesumuntur. b *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp.* c *Et quia de partium consensu fuit datus iudex: non poterat recusari, nisi noua caussa superueniret. supr. de offic. deleg. cap. insinuante.* d *Antea male,* Constantino. e *Vid. leg. generaliter. cum not. per Doct. C. de reb. cred. et iureiur.* f Conditione.

g Decennium. h imputare. i Laudunen. k *C.* 6. *eod. tit. in* 3. *comp. Vide Alex. et Iason. in l.* 2. *C. de bon. poss. sec. tab.* l *Facit ad hoc l.* 1. *C. de profess. qui in vrb. Constan. et l.* 1. *cum not. C. de legib.* m *Cap.* 7. *eod. tit. in* 3. *compil. An et quando tertius possit appellare, vid. Card. in Clem.* 1 *de causs. poss. et propr.*

us [*ex altera,*] vertebatur, pro [*ipso*] episcopo diuersæ sententiæ latæ 24) fuissent: [*O. archidiaconus, et*] nuntius [*ven. f. n.*] Oueten. 25) episcopi [*ad apostolicam sed. accedens*] per eas Oueten. ecclesiam læsam grauiter querebatur 26), ad quam [*illud*] proponebat monasterium pertinere. [*Postquam igitur hæc et similia, nobis et fratribus nostris præfati cardinales fideliter retulerunt; quia constitit nobis per legatorum litteras, a duobus cum tertius interesse nequiuerit, sicut ex ipsius etiam assertione tenuimus, apud sedem ap. constituti, fuisse processum, et contra ipsorum sententiam,*] ex parte monasterii nihil rationabile fuerit propositum et ostensum, quare sententia pro episcopo promulgata 27) deberat 28) irritari, eam, [*communicato fr. n. consilio,*] quantum ad monasterium [*ipsum*] duximus confirmandam, [*sibi perpetuum hac in parte silentium imponentes. Cæterum, quia super appellatione Oueten. ecclesiæ non potuimus elicere veritatem; caussam ipsam vestro duximus examini committendam, et per. a. s.*] mandamus, quatenus, si constiterit, app. pro ecclesia Oueten. rationabiliter interpositam, et ad eam prosequendam nuntium eius 29) *a* intra tempus legitimum destinatum fuisse, exsequutio sententiæ differatur: ne circa possessionem [*eandem*] Oueten. ecclesia detrimentum incurrat. Alioquin [*ea,*] sicut ius postulat, exsequutioni absque Oueten. ecclesiæ præiudicio demandetur, cui 30), quæ præmissa sunt, non præiudicent 31), quo minus suam 32) valeat 33) consequi rationem: cum res inter alios acta non noceat regulariter aliis 34) *b*, iuxta constitutiones 35) canonicas et ciuiles.

24) *Prolatæ*, C. H.
25) *Oneten.* ed. ant. per totum.
26) *Conquerebatur*, C. R. 2. L. et cit. c.
27) Verba *sententia pro episcopo promulgata*, in cit. c. non habentur,
28) *Debuerit*, C. R. 1. L. et cit. c.
29) *Ecclesiæ Ouetens.* cit. c.
30) *Quibus*, pro *cui*, ibid.
31) *Præiudicant*, C. R. H. ed. Gonz. et cit. c.
32) Dictio *suam*, desideratur in cit. c.
33) *Valeant*, ibid.
34) *Alii*, ed. Pith. et ant.
35) *Sanctiones*, C. R. 1.

CAP. XVIII.

Si citatus ad sententiam, ex legitima caussa iudici ignota non comparuit; tenet sententia eo absente lata: sed retractatur, eo probante legitimam absentiæ caussam. Si vero impedimentum probatur non plene; non retractatur sententia: nisi prius doceat de ipsius iniquitate. H. d. et est verus et not. intellectus, secundum Panorm. quem alii doctores non clare dilucidarunt.

IDEM (*ann.* 1211. *Roma in Gall.*)

Cum Bertholdus 36) miles *c* curiam suam *siue fundum Nutnestanen.* 37) P. 38) militi pignori obligasset: eodem P. 39) sublato de medio A. 40) nepos eius, qui successit eidem, [*Argentinen. diœc.*] vacante ecclesia, eiusdem loci [*in Westusen,*] asserens, quod ius patronatus cum vniuersitate transisset in eum, D. 41) clericum [*eiusdem diœcesis ad preces bon. mem. C. Argentin. episcopi*] eiusdem loci archidiacono ad supra dictam ecclesiam præsentauit: qui de consensu [*et voluntate*] episcopi ipsum instituit in eadem 42), in possessionem eum induci faciens corporalem. Prædictus vero Bertholdus 43), dominus fundi, [*asserens, quod sibi retinuerat ius patronatus expresse, cum fundum obligauerat creditori*] T. sacerdotem memorato episcopo præsentauit: sed ipsum episcopus non admisit 44), [*pro suæ arbitrio voluntatis.*] Cum autem [*præfatus episcopus viam fuisset vniuersæ carnis ingressus:*] dictus T. aduersus memoratum D. 45) super prædicta ecclesia [*coram substituto electo*] deposuit 46) quæstionem, Remen. episcopus 47) *d* apost. sedis leg. iudicibus negotium delegauit. Ad quem cum attestationes vtrinque receptas per partes postmodum remisissent, et præfato *D.* cum suis attestationibus accedente, dictus T. nec per se, nec per responsalem idoneum comparere curaret 48): ipse attestationibus [*eiusdem B. sicut in ipsius litteris perspeximus contineri, diligenter*] inspectis, ipsum ab impetitione sæpe dicti T. sententialiter 49) reddidit absolutum, eidem T. imponens silentium super ecclesia memorata. Postmodum 50) autem 51) idem presbyter 52) ad [*eiusdem*] archiepiscopi præsentiam [*cum attestationibus suis*] intra breue tempus accedens, iustam caussam absentiæ allegauit; archiepiscopus vero, [*prædicto*] Argentino electo et [*dil. f.*] Altæ sylvæ, et Tudebernon. 53) *e* abbatibus dedit suis *f* litteris 54) in mandatis, vt 55), si iustam absentiæ 56) caussam ille 57) ostenderet coram eis, [*demum*] prædictam sententiam nullius decernerent esse valoris, et 57*) [*vtriusque partis attestationibus diligenter inspectis*] caussam [*ipsam*] fine debito terminarent: alioquin facerent sententiam, [*quam ipse tulerat, firmiter*] obseruari. Verum dicto electo et præfatis abbatibus committentibus aliis vices suas, ipsi subdelegati testes super prædicto articulo receperunt: a quibus dictus clericus vocem ad nos app. emisit 58). [*Cum igitur vtraque pars cum attestationibus signatis sigillis prædictorum iudicum ad nostram præsentiam accessisset;*] licet iustam caussam absentiæ minus sufficienter presbyter 59) probauisset; ne tamen præiudicaret opinio veritati, [*volentes in veritate procedere, cum Christus sit veritas: dil. f.*] R. [*Idempnica*] diaconum card. eis concessimus auditorem. Qui cum nobis omnia 60), [*quæ coram ipso proposita fuerant, plene ac*] fideliter retulisset, [*nos, vtriusque partis attestationibus, ac sententia præfati episcopi diligenter inspectis, quia eundem*] ex tenore [*ipsius*] sententiæ archiepiscopum inuenimus circumuentum; tum quia continebatur in illa, quod per attestationes ipsius clerici 61) fuerat sufficienter probatum, quod præfatus Arthongus in possessione iuris patronatus exstiterat, cum eundem [*B.*] ad prædictam ecclesiam præsentauit; cum tamen per attestationes illas nihil aliud [*super hoc*] ostensum fuerit, nisi quod pro quodam iure, quod de illa ecclesia consueuit exhiberi patronis, prædicti Peregrinus et Arthongus annuatim decem solidos acceperunt, [*quos tamen plebanus eiusdem loci semper contradicebat præbere;*] tum etiam 62) *g* quia in eadem sententia dicitur, quod dictus T. in probatione [*penitus*] defecit, cum per attestationes suas appareat [*manifeste,*] ipsum suam intentionem sufficienter probasse 63): tum etiam quia caussam non recepit sufficienter instructam, cum vnius tantum partis attestationes receperit, quæ parum faciebant ad caussam. Vnde 64) sententiam ipsam 65) duximus irritandam, memorato T. adiudicantes ecclesiam supra dictam: cum per attestationes nobis constiterit euidenter, ipsum a vero patrono fuisse ad sæpe dictam ecclesiam præsentatum, [*aduersario super ea perpetuum silentium imponentes. Quocirca discr. v. per a. s. m. quat. auctoritate nostra suffulti sententiam nostram faciatis inuiolabiliter obseruari, præfatum T. in corporalem possessionem eiusdem ecclesiæ inducentes, et tuentes inductum.*]

36) *Beldotus*, c. 8. comp. cit.
37) Verba *siue fundum* etc. a C. R. H. ed. ant. et Gonz. absunt. sed in cit. c. pro *Nutnestanen.* legimus: *in Westusen.*
38) Pro *P.* in cit. c. leguntur hæc verba: *quondam peregrino.*
39) *Eodem B.* ibid.
40) *Artongus*, ibid.
41) *Brunum*, ibid.
42) *In eandem*, ibid.
43) *Ber.* ibid.
44) *Admittere renuit.* ibid.
45) *B.* habetur ibid.
46) *Deposuerit*, C. R. et H.
47) *Archiepiscopus*, C. H.
48) Hæc verborum series in cit. c. variat post vocem *quæstionem*, hoc modo: *a cuius examine fuit postmodum ad venerabilem fr. n.* Remens. *archiepiscopum, sanctæ Rom. ecclesiæ card. tunc episcopum Prænestinum ap. sed. leg. appellatum, qui dil. f. abbati Noui castri, et decano sancti Thomæ Argentin. mandauit, vt audirent hinc inde proposita, et, receptis testibus et redactis inscriptis depositionibus eorumdem, eam sub sigillis suis miserunt ad archiepiscopum mem. partibus termino peremtorio adsignato, ad quem cum sæpe dictus B. cum suis attestationibus accessisset, nec per se, nec per responsalem idoneum dictus T. coram eo comparare curasset.*

49) *Sententiando*, cit. c.
50) *Post*, est ibid.
51) Part. *autem*, abest a C. H.
52) *Sæpe dictus T.* cit. c.
53) *Tudebene*, C. R. 1. et L. sed H. *Tudeberten.* cit. c. *Turcelbucen.*
54) Pron. *suis*, a. C. R. 1. H. et ed. ant. abest: cit. c. habet: *per suas litteras.*
55) Particula *vt*, desideratur in cit. c.
56) *Absentiæ suæ*, C. R. 1.
57) *Præfatus T.* cit. c.
57*) Part. *et*, ibid. non legitur.
58) Ipsa verba in cit. c. sunt hæc: *Verum cum dictus electus aliis negotiis impeditus interesse non posset: vices suas R. canonico Argentin. commisit, præfatis abbatibus sententias committentibus maiori præposito et scholastico Argentin. qui in negotio procedentes testes super prædicto articulo receperunt, vel eorum redactis depositionibus in scriptis, prædictus B. asserens se grauari ab eis vocem* etc.
59) *Dictus presbyter*, C. R. 1. *dictus T.* cit. c.
60) *Ea*, cit. c.
61) *Ipsius B.* ibid.
62) Vox *etiam*, in C. R. H. et cit. c. deest.
63) Intentio Bertholdi in eo posita erat, quod sibi in oppignoratione ius patronatus expresse reseruasset, et ita *quæstio facti*, super qua etiam probationes receptæ erant, non *iuris* hic vertebatur. Hoc si probatum non fuisset, quod tamen ex sententia probatum erat: sine dubio pontifex pro *creditore antichretico* respondisset, quod ius patronatus reale cum vniuersitate in eum transiisset. Quocirca in fine dicitur, clericum T. a *vero patrono* fuisse præsentatum: quia ius patronatus ex *reseruatione* penes eum remanserat.
64) *His et aliis intellectis*, cit. c. pro partic. *vnde.*
65) pron. *ipsam*, ibid. deest.

CAP. XIX.

Papa in sententiis, quas profert, ordinem iuris seruat.

IDEM *Prænestino episcopo, apost. sed. legato, et de Capemberch et de Cold. abbatibus in Coloniensi et Monasteriensi diœcesi constitutis* 66). (*ann.* 1212. *Roma in German.*)

In caussis *h*, quæ summi pont. iudicio deciduntur, et ordo iuris et vigor æquitatis est subtiliter obseruandus; cum, in similibus casibus 67) cæteri teneantur similiter iudicare: nisi forte, cum aliquid,

66) Inscriptio *Idem Prænestino*, vsque ad finem, plane desideratur in C. H. et ed. ant.
67) *Caussis*, C. H.

a *Vide l. a sentent. in princ. cum §. sequ. ff. de appell.* b *Vide l. Lucius. ff. de his qui not. infam. et l. res inter alios, al. est, l. Modestinus. ff. de except.* c *C. 8. eod. tit. in 3. comp.* d Archiepisc. *in plur. antiqu. et ita legend. puto. Est autem in Gallia is archiepiscopatus, cui multi subsunt suffraganei.*

e *Al.* Tudertino, *al.* Tudeben. f *Vox* suis, *in antiqu. deest.* g *Dictio*, etiam, *deest in antiqu. comp.* h *Cap. 9. eod. tit. in 3. comp.*

caussa necessitatis et vtilitatis inspecta, dispensatiue duxerit 68) statuendum.

68) *Duxerint*, cit. c.

CAP. XX.

Secunda sententia, in diuersa instantia contra primam lata, tenet mero iure; nec debet infringi, etiamsi sit iniusta, ex quo ab ea non fuerit appellatum: praesertim si prima sententia secundis iudicibus non fuit ostensa. H. d. Panorm.

IDEM conuentui [*monasterii*] *sancti Leodii.* 69) [*de Cruce.*] a (*ann.* 1172. *Roma in German.*)

Inter monasterium *b* sancti A. 70) Rothomag. et vestrum, super modo eligendi abbatem, in [*dicto*] monasterio vestro [*iam dudum*] fuit quaestio agitata: [*et infra.*] *His igitur et similibus, quae iam dicti episcopi et card. nobis et fratribus nostris prudenter et fideliter retulerunt, plenius intellectis,*] cum constiterit nobis, primam commissionem non fuisse per vltimam reuocatam; tum quia caussae suspicionis in iure propositae friuolae videbantur, quas etiam, tanquam dilatorias, ante litis ingressum opponere debuissent *c*, quibus 71) coram delegatis eisdem subeundo iudicium renuntiasse videntur: tum etiam quoniam de priuilegiis 72) apost. sed. et processu negotii [*vsque ad publicationes testium*] coram primis iudicibus nihil in secundis litteris dicebatur. Quod si fuisset expressum; obtinere 73) *d* minime potuissent, non obstante sententia, quae pro monasterio sancti A. 74) dicebatur fuisse prolata, quae tamen nobis ostensa non fuit: cum, si a 75) praedictis iudicibus fuisset ostensa, ea posthabita, contrarium statuissent. Alioquin [*est, quod*] eam obiicientibus imputetur: cum sub praetextu nouorum instrumentorum lites non debeant instaurari. [*Comm. f. n. conf.*] factum priorum iudicum 76) ratum et firmum habemus, et eorum sententiam confirmantes 77) electo a vobis [*postmodum*] nos ipsi manus benedictionis, saluo iure dioecesani 78) [*episcopi,*] curauimus exhibere.

69) Verior est lectio C. R. I. *S. Leofredi*, ad quam proxime accedit C. H. *Leofridi*, et c. 10. comp. cit. *Leufredi*, quod monasterium est in ciuitate Rothomagensi, vt innuit INNOCENTIVS III. *libr. II. epist.* 81. cuius inscriptio haec est: *Conuentui monasterii S. Leufredi de cruce.*
70) *Sancti Anto.* C. R. I. *Aucleoni*, c. 10. comp. cit. 3.
71) *Quibus tamen*, C. H.
72) *Quia de priuilegio*, cit. c.
73) *Obtineri*, C. R.
74) *Sancti Antonii*, C. R. I. *Audeoni*, cit. c.
75) Praep. *a*, desideratur in C. H. ed. ant. et cit. c.
76) *Iudicium*, ed. ant. et cit. c.
77) *Approbantes*, *ipsam auctoritate ap. confirmamus et electo* etc. cit. c.
78) *Dioecesani episcopi*, C. R. 2.

CAP. XXI.

Tenet sententia contra priuilegium ostensum vel non ostensum, si ab ea non fuerit appellatum vel supplicatum.

IDEM *episcopo, decano et cancellario Parisien.* (*ann.* 1210. *Roma in Gall.*)

Suborta *e* [*dudum*] inter [*ven. f. n.*] Meldens. episcopum et monasterium Attrebantense 79) super ipsius monasterii subiectione materia quaestionis, et procuratoribus partium 80) litigantibus coram nobis, quia per confessionem partis aduersae constitit, eundem episcopum, quasi possessionem obedientiae in eodem monasterio habuisse, ipsum restituendum decreuimus 81) ad eandem. Verum quia priuilegium [*felicis mem.*] Innocentii papae praed. nostri libertatem monasterii 82) plenariam exprimebat, decano Suession. 83) et suis coniudicibus 84) dedimus in mandatis, vt episcopo in quasi 85) possessionem obedientiae restituto, nisi [*post restitutionem suam intra sex menses*] contra priuilegium 86) rationabile aliquid obiiceret et probaret, super subiectione monasterii [*supra dicti perpetuum*] sibi 87) silentium [*app. rem.*] imponere procurarent. [*et infra.*] Iudicibus autem caussam instructam remittentibus 88), quia cognouimus efficaciores episcopi rationes, subiectionem eidem adiudicauimus memorati monasterii, vt ibidem [*illam*] habeat 89), tanquam dioeces. episcopus, potestatem, ita tamen, vt nullum per hoc apost. sedi praeiudicium generetur, quo minus [*legitimo tempore,*] si voluerit, suam iustitiam prosequatur. Nimirum si praefati Innocent. priuilegium Alexandro fuit in iudicio praesentatum, et *f* ipse 90) tulit sententiam contra illud 91), intelligitur reprobasse. Si vero non fuit coram 92) eo exhibitum: praetextu priuilegii de nouo reperti, praedicta non debet 93) sententia retractari 94).

79) In cap. II. comp. cit. 3. rectius legitur: *Resbocense*, quod est monasterium in *dioecesi Meldensi*, cuius episcopus super subiectione ipsius monasterii litem monasterio mouerat.
80) Post vocem *quaestionis*, cit. c. ita variat: *procuratores partium propter hoc ad sed. ap. accesserunt, quibus aliquamdiu litigantibus* etc.
81) *Decernimus*, ed ant.
82) A voce *nostri*, ibid. legimus: *ex monasterii parte nobis exhibitum libertatem plenariam* etc.
83) *Succession.* ibid.
84) Loco vocabuli *coniudicibus*, cit. c. habet: *Remen. cantori et succentori Sylvanecten*
85) Partic. *quasi*, desideratur ibid.
86) *Priuilegii libertatem*, ibid. legitur.
87) *Eidem*, ibid.
88) Verba ipsa in cit. c. ita sonant: *Iudicibus autem nolentibus dirimere quaestionem, caussam ipsam instructam cum procuratoribus partium ad nostram praesentiam remiserunt.* et infra. *Nos vero, vtriusque partis rationibus diligenter inspectis, quia* etc. Ceterum in ed. ant. voci *remittentibus*, praemittitur pron. *nobis.*

89) *Haberet*, C. H.
90) *Ille*, cit. c.
91) *Contra illud ipsum*, C. R. I. et L.
92) Verba *coram eo*, absunt a C. H. et ed. ant.
93) *Non dicitur*, ed. ant.
94) *Reuocari*, C. H.

CAP. XXII.

Sententia, a qua fuit appellatum, retractatur, si constat, testes, ad quorum dicta tantum lata fuit, conspiratores fuisse, et contradicente parte, receptos.

IDEM ALEX. III. *S. Mariae in Cagi* 95) *et Vallis secretae abbati.* 96) g (*ann.* 1174. *Roma in Galliam.*)

Cum I. et A. *h* canonici sancti Dionysii [*et M. canonicus*] Remen. [*ad nostram dudum praesentiam accessissent:*] ex parte quorundam canonicorum eiusdem ecclesiae nostro apostolatui reserarunt, quod abbas eorum super dilapidatione, periurio, simonia, et quibusdam aliis erat multipliciter infamatus. [*Et cum super his et aliis cum procuratore ipsius abbatis apud sed. ap. aliquamdiu litigassent:*] nos [*postmodum ven. f. n.*] Cathalan. episcopo, et eius collegis 97) dedimus in mandatis, vt ad ecclesiam [*ipsam*] personaliter 98) accedentes, tam in capite, quam in membris [*app. postposita*] corrigerent corrigenda, et statuerent, quae statuenda viderent. [*et infra.*] Iudices autem abbatis et canonicorum iuramenta recipientes, [*habito virorum prudentum consilio, memoratum*] abbatem ab administratione ipsius ecclesiae per sententiam remouerunt, correctione membrorum dilata, quam tunc non poterant expedire. A qua sententia, [*tanquam iniqua,*] cum 99) procurator praedictus ad nostram audientiam appellauerit; proposuit, dictam sententiam [*merito*] reprobandam 100); tum quia iudices, lite non contestata, in ipso negotio processerunt 1): tum [*etiam,*] quia iuramenta conspiratorum contra ipsum recipientes, depositionibus coram partibus minime publicatis, nec *i* ostensis eidem 2), ad sententiam procedere praesumpserunt. [*et infra.*] Quia vero de conspirationis articulo 3) nobis non potuit 4) fieri plena fides: mandamus, quatenus, [*inquisita plenius veritate,*] si vobis constiterit, quod illi conspiratores fuerint, quorum constat a iudicibus iuramenta recepta, [*et*], quod [*hoc ipsum*] abbas 5) probare voluit coram eis, et [*quod*] eorum dicta iudices sequuti tantummodo, cum per alios 6) ea probata non essent, sententiam protulerunt, vos 7) [*app. rem.*] irritantes processum eorum 8) in negotio [*ipso*] iuxta praedictam formam, comprehensam in prioribus litteris, procedatis. Si vero eos conspiratores fuisse nequiuerit comprobare 9); vel, licet de hoc constaret, appareat tamen, illos nihil super his deposuisse, pro quibus idem abbas fuit amotus; vel, etiamsi aliqua super his deposuerint 10), ea tamen per aliorum dicta fuerant sufficienter ostensa; processum ipsorum iudicum [*sublato app. obst.*] confirmetis; quia, licet aduersus abbatem non debuerint 11) conspiratores admitti, iuramenta tamen ipsorum de veritate dicenda super statu ipsius domus recipi potuerunt 12), vt per ipsorum 13) dicta super aliis fides possit haberi, quae abbatem minime

95) Ita etiam legitur in c. 12. comp. 3. h. t. Emendat cum CVIACIO inscriptionem GONZ. ad *h. c. n.* I. vt legendum fit: *S. Crispini et vallis secretae abbatibus.* Vtrumque monasterium est in dioecesi Suessionensi.
96) *Abbatibus*, C. H. et c. cit.
97) *Et dil. f. decano sancti Quintini Nouiomen. dioec. et magistro Simoni de Vallibus canonico Laudun. dedimus* etc. cit. c.
98) *Pariter*, ibid.
99) Partic. *cum*, ibid. omittitur, et deinde legimus: *appellauit*, et infra. *Vnde procurator canonicorum ipsorum inter alia postmodum in nostra proposuit praesentia constitutus dictam.* etc.
100) *Merito reprobandam*, C. R. I.
1) *Processerant*, C. H. et cit. c.
2) *Eisdem*, C. R. ed. ant. et Cont.
3) Qui hic omne punctum ferre videbatur, cum tamen conspiratores in nullius accusatione sint recipiendi, *c.* 5. *C. III. q.* 4. quippe qui in publicum crimen incidunt. *c.* 22. *sqq. C. XI. q.* I.
4) *Non potuerit*, cit. c.
5) In ed. ant. huic vocabulo *abbas*, praemittuntur dictiones: *hoc ipsum.*
6) *Alios testes*, C. H.
7) *Nos*, C. R. 2.
8) *Ipsorum*, C. H.
9) *Comprobari*, cit. c.
10) *Deposuerunt*, C. H.
11) *Non debuerant*, cit. c.
12) *Potuerint*, C. R. I. et H.
13) *Eorum*, C. H.

---

a *Alit.* S Leufridi de Cruce. b *C.* 10. *eod. tit. in* 3. *compil. vide l. Imperatores, cum gloss. ff. de re iud. Alex. cons.* 193. *Paulus de Castro cons.* 325. *incip. in caussa, quae vertitur.* c *vide l.* I. *et ibi Cynum, et doct. Cod. de dilat.* d obtineri. e *C.* II. *eod. tit. in* 3. *comp.*

f *Alias ita:* tulit sententiam contra ipsum, illud intelligitur, *etc. alias ita:* tulit sententiam contra illud intelligitur, *et c. in omnibus tamen desunt illa duo verba paullo infra.* coram eo. g *al.* in Cagia. *al.* Catag. *al.* Vallis seren. seu secret. *Ord. praemonstr. Suessionensis Dioecesis.* h *C.* 12. *eod. tit. in* 3. *compil.* i *Hunc text. Innoc. dicit esse singularem, quod attestationum publicatio est de iustitia non autem de substantia. Male legitur pro eidem,* eisdem: *cum de solo abbate sermo sit.*

con-

contingebant: præsertim cum tunc 14) probatum non esset, eos conspiratores fuisse.

14) Partic. *tunc*, desideratur in cit. c.

CAP. XXIII.

Damnatus in actione iniuriarum infamis est, et per papam potest famæ restitui. H. d. prout communiter summatur.

IDEM *H. de castro Guarri.* 15) a (*ann.* 1214. *Romæ.*)

Cum te *b* a Bartholomæo, 16) iniuriarum actione 17) conuento, eo, quod diceres 18), equum tuum non esse minoris pretii, quam capillos ipsius 19), iudices, qui super hoc cognoscebant, te in decem solidos condemnassent; tu timens, ne ipsorum sententia te notaret infamia *c*, beneficium restitutionis ad famam a sede apostolica implorasti: nos autem 20) considerantes, quod nulla fuerit vel minima facta 21) iniuria, volumus te per *d* prædictam sententiam infamia non notari.

15) Inscriptionem hanc vitiosam esse, docet *epist.* 156. *libr. XV.* INNOCENT. III. hoc modo inde emendandam: *Rainerio militi de Vico.* Ceterum ex decisione huius textus sine dubio factum, vt iudices reis, ob leuiores iniurias condemnatis, soleant famam integram reseruare: quod maxime ratio publica inter opifices suadet.
16) *Benedicto*, C. R. 1. sed C. R. 2. et L. habent: *B.* et ed. ant. *ab E.*
17) *Accusatione*, c. 1. comp. 4. h. t. *occasione*, ed. ant.
18) *Dixeris*, cit. c.
19) *Illius*, C. R. et H.
20) Partic. *autem*, abest a C. H. et ed. ant.
21) *Facti*, C. R. 1.

CAP. XXIV.

Reuocata sententia propter defectum iurisdictionis, vt, quia vnus ex iudicibus publice excommunicatus erat, vel propter iuris ordinem non seruatum, iterum de principali quæritur.

IDEM. (*ann.* 1209. *Romæ.*)

Ad probandum *e*, quod procurator dominæ: [*et infra.*] Vos autem interim agnoscatis de confirmatione sententiæ 21*) quæ lata est a iudicibus delegatis de electione custodis, vt eam, sicut de iure fuerit faciendum, confirmare vel infirmare curetis, ita [*quidem,*] vt, si pro eo, quod vnus ex delegatis iudicibus, qui eandem sententiam protulerunt, excommunicationis vinculo esset publice innodatus, quando sententia lata fuit, sicut per metropolitani litteras perhibetur, aut ex alia iusta caussa eandem sententiam constiterit infirmandam, ipsa cassata, de ipsius electione custodis iterum cognoscatis.

21*) *De confirmationis sententia*, C. R. H. ed. Gonz. Cont. et. c. 2. comp. cit. 4.

CAP. XXV.

Res inter alios iudicata, aliis non nocet. Fallit in eo, qui passus est illum litigare, cui secundo loco competebat actio, vel defensio, vel a quo caussam in iure iudicato habuit.

GREGORIVS IX.

Quamuis regulariter aliis non noceat *f* res inter alios iudicata: ei tamen, qui, cum sibi primum de ea re actio vel defensio competebat, sustinuit sequentem agere, ac 22) illi etiam, qui passus est eum, a quo caussam habuit, experiri, est præiudicium generatum 23).

22) *At*, secundum C. H.
23) Nihil noui hoc edicto constituit GREGORIVS IX. sed pro more sententiam iuris ciuilis in *l.* 63. *de re indic.* regustat. Idem quoque dicendum de sententia *c. sq.* quæ ex *l.* 38. *et sq. de re iudic.* et *l.* 27. §. 3. *de recept.* composita: merito tamen supplenda est ex *l.* 17. §. 5. *et* 6. *de recept.* De quo argumento dixi ad *c.* 39. *X. de offic. et pot. iudic. deleg. not.* 13. *et ad c.* 12. *X. de arbitr. not.* 76.

CAP. XXVI.

Si duo ordinarii pronuntiant contraria: tenet sententia pro reo. Fallit in quatuor casibus hic contentis, et similibus. Si vero delegati discordant; delegans est adeundus: si arbitri, neutra tenet.

IDEM. (*ann.* 1224.)

Duobus *g* iudicibus, vt accepimus, diuersas sententias proferentibus, si ex iurisdictione ordinaria processerunt, tenet pro reo, non pro actore sententia: nisi in caussa fauorabili, puta matrimonio, libertate, dote, seu testamento, pro ipso fuerit promulgata. Si vero ex delegata potestate: vtraque pendet sententia ex arbitrio delegantis. Quodsi ex compromisso: neutra debet habere vigorem.

a *al.* Vuarim. *al.* Idem R. militi. b *C.* 1. *eod. tit. in* 4. *comp. vid. Bart. in l. infamem. de publ. iud.* c *vide l. Athletas ff. de his, qui not. infam.* d *al.* propter dictam. e *C.* 2. *eod. tit. in* 4. *comp. vid. Ant. de Butr. in c. fraternitatis. sup. de test.* f *Vide l. res inter. C. quando res iud. non noc.* g *Cum plures indices proferunt diuersas sententias, qua praualeat, vid. Alex. in l. si duo ex tribus, et l. si in tres. ff. de recept. arb.*

TITVLVS XXVIII.

DE APPELLATIONIBVS *h*, RECVSATIONIBVS, ET RELATIONIBVS 24).

CAP. I.

Collatio beneficii facta post appellationem ex probabili et verisimili caussa interpositam est ipso iure nulla.

ALEXANDER III. *Exoncu. episcopo et decano Lundonen.* 25) (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Dilecti *i* filii [*nostri*] prior et clerici de Gisebergien. 26) grauem 27) *k* [*admodum et difficilem nobis*] querimoniam transmiserunt. quod [*ven. f. n. R.*] Eboracen. archiepiscopus [*et*] apost. sed. legatus, eundem priorem post appellationem [*ad nos factam*] suspendit, [*et*] suas 28) ecclesias interdixit, et canonicos, si eidem tanquam priori obedirent, excommunicatos denuntiauit. [*et infra*] Super quibus [*omnibus*] si veritate per idoneas personas et famam 29) loci sollicite inquisita 30), inueneritis ecclesiarum concessiones [*taliter*] factas, nisi prior et canonici malitiose distulerint 31) eas, quantum ad se pertinet, ordinare, [*nullius app. obst. auctoritate nostra*] in irritum reuocetis easdem 32), [*et priori et canonicis ecclesias ipsas restitui faciatis, et tam vicarios, quam iuratos eorum canonicorum, iuramentum pristinum seruare cogatis: nisi fuerit a priore inique extortum.* et infra. *Prouisuri attentius, ne ita subtiliter, sicut a multis fieri solet, cuiusmodi actio intendatur, inquiratis, sed simpliciter et pure factum ipsum et rei veritatem secundum formam canonum et sanctorum patrum inuestigetis.*

24) *De appellationibus et recusationibus* C. L. et comp. 1. sed in comp. 3. et 4. tantum legimus: *de appellationibus.*
25) Ita quoque legitur in *c.* 6. *X. de iudic.* Verum in *compil. Alexandri III. infra in append. cit.* 51. *c.* 1. *p.* 286. et apud HARDVINVM *tom. VI. p.* 21. *concil.* est: *decano Lincolniensi.*
26) C. H. rectius legit: *Gyseburn.* seu *Giseburnenses.* Fuerant enim clerici Giseburnenses canonici regulares ordinis Augustini in Angliæ occiduis finibus, teste PENNOTTO *in histor. cleric. canonic. libr.* 1. *c.* 37. *n.* 11. *p.* 388.
27) *Nobis grauem*, C. R. 1. sed L. habet: *grauem ad nos.*
28) *Et suas*, C. R. 1.
29) C. R. 2. et L. *fama.*
30) In cit. c. ipsa verba sunt huius tenoris: *Super quibus omnibus rei veritatem per idoneas personas et famam loci sollicite inquiratis, et, si ita esse inueneritis.* etc.
31) *Distulerunt*, ibid.
32) Pron. *easdem*, desideratur ibidem.

CAP. II.

Appellatio generalis respectu caussæ non valet.

IDEM *archiepiscopo Remen.* 32*) (*ann.* 1180.)

Inter cætera *l*: [*et infra.*] Super eo, quod abbas sancti Apollinaris in claustro a te appellationem interposuit generalem super omni caussa, quæ aduersus eum aliquo tempore 33) posset moueri, ipsum exinde 34) redarguimus, nec huiusmodi appellationem duximus admittendam.

32*) Agitur hic de *abbate S. Apollinaris*, quod monasterium est in *Rauennatensi diœcesi*, teste TAMBVR. *de iur. abbat. tom. I. in taxa omn. abbat. sub litt. R.* vnde legendum est: *Rauennatensi.*
33) Verba *aliquo tempore*, a C. R. H. et ed. ant. absunt.
34) Vox *exinde*, deest in C. H.

CAP. III.

A correctione legitima non appellatur: nisi modus excedatur. H. d. inspecta mente litteræ.

IDEM *abbati S. Petri* 35). [*super dubia.*] (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Ad nostram [*noueris audientiam peruenisse, quod, si quando subditos tuos vis pro suis excessibus secundum regulam B. Benedicti et institutionem tui ordinis corrigere et castigare, ipsi, vt malitiam suam liberius valeant exercere, ad remedium appellationis confugiunt.*] Quia *m* vero remedium appell. non ideo est 36) inuentum, vt alicui a religionis et

35) In c. 3. compil. cit. 1. additur: *super dubia*, quam lectionem probat AVGVSTINVS *in not. ad cit. c.* 3. Enimuero in *taxa Omn. abbat.* apud TAMBVRINVM *de iur. abb. tom.* I. *p.* 440. legitur: *supra diuam ord. Benedict.* vel *de diua*, vti legitur *in app. ad concil. Later. III.* apud HARDVINVM *tom. VI. p.* 2. *p.* 1781. Ceterum hic generatim notandum, nullum titulum in ALEXANDRI III. decretalibus esse fœcundiorem, quam hunc de *appellationibus*, quod etiam *tit.* 51. *in append. decretal.* eiusdem pontificis docet: quia ab hoc tempore magis frequentari et in infinitas trahi cœperunt contentiones, quarum decisio ad curiam Romanam tracta et ad regulas iuris Romani composita est. Ne quidem hæ appellationes vbique notæ erant, sed in Germaniam demum circa initium seculi XIII. penetrarunt, vel ad minimum magis in ea frequentari cœperant, vt ex *chron. montis sereni* probatum dedi in *præfat. ad decretum* GRATIANI §. *XIV. lit. e. in not. circa fin.* Frequentiores fuerunt in Italia, Gallia, Anglia et Hispania, vti capitula hic notata docent, aliique textus, qui de *appellationibus ad curiam Romanam* passim loquuntur.
36) *Fuit*, cit. c.

h *De hac materia vide conc. Trident. sess.* 13. *de reform. c.* 1. *et sess.* 24. *de reform. c.* 20. i *Post conc. Later. sub Alex. III. p.* 10. *c.* 1. *et c.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil.* k *al.* grauem ad nos querim. l *C.* 2. *edit. tit. in* 1. *comp. et post conc. p.* 10. *c.* 2. m *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 10. *c.* 4.

ordi-

ordinis obseruantia exorbitanti debeat in sua nequitia patrocinium exhibere: [*d. t. per A. S. praec.*] mandamus, quatenus, si quando quilibet subditorum tuorum 37) [*ne ipsum pro suis excessibus corrigas et castiges,*] ad remedium appellationis conuolauerit; non ideo minus eum iuxta tenorem mandati, quod in prædicta regula continetur, et institutionem 38) ordinis corrigas et castiges *a*.

37) Dictio *tuorum*, desideratur ibid.
38) *Institutione*, ibid. omisso vocabulo: *ordinis*.

CAP. IV.

Si appellans intra terminum, a iudice, a quo appellauit, vel a se ipso statutum, appellationem non prosequitur: sententiæ vel iudicio illius stare compellitur.

IDEM *Noruicen.* 39) *episc.* (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Personas ecclesiarum *b*, [*in tua diœcesi consistentium, ita tuis et dominorum fundi authenticis scriptis præmunias, ut, cum aliquam personam ecclesiarum illarum decedere forte contigerit, decedentis filius vel vicarius, seu alius quilibet, personatum ecclesiæ vacantis viro idoneo conferendi tibi viam præcludere aliqua calliditate non possit. Quod*] si quis 40) *c* [*talium*] ad nostram audientiam [*frustratoriæ dilationis caussa*] appellauerit, et appellationi suæ prolixum terminum præfixerit: tu ei diem, intra quem apost. sedem conuenienter possit adire, assignes 41). Ad quam si 42) venire contempserit: tui illum extunc iudicio tuo super iis, quæ in quæstione vertuntur 43), sine contradictione aliqua stare [*omni excusatione et appell. cess. districte*] compellas Si autem quisquam appell. suæ præfigat terminum congruentem 44), nec tamen 45) caussam ad diem appell. fuerit prosequutus: ipsum nihilominus extunc 46) sententiæ tuæ, sicut de alio diximus, appell. remota, parere constringas.

39) *Nouicen.* C. L.
40) *Si aliquis*, C. R. et H.
41) Inde vsus inualuit, vt iudex inferior appellanti possit præfigere terminum, intra quem appellationem apud superiorem introducere debeat. conf. *c.* 15. 26. *et* 33. *X. h. t.*
42) *Et, si ad illum* etc. c. 4. comp. cit.
43) *Mouentur*, C. R. I.
44) *Competentem*, C. H.
45) Partic. *tamen*, desideratur in ed. ant.
46) *Tunc*, C. H.

CAP. V.

Appellans ad prosequendum habet annum, et ex caussa biennium: nisi iudex moderetur. Et si intra id tempus non prosequitur: rata manet sententia, vel redit ad primum, si ante sententiam appellauit. H. d.

IDEM [*Henrico*] *Remen. archiepiscopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Gall.*)

Cum sit *d* Romana [*ecclesia caput et magistra omnium ecclesiarum, disponente Domino, constituta, et ad eandem consultationes, et quæstiones de diuersis mundi partibus merito referantur, quod eam super variis iuris quæstionibus consulis: gratulamur, et prudentiam tuam non immerito commendamus. Inde est, quod litteris præsentibus*] fraternitati tuæ [*per A. S. dignum*] duximus respondendum, quod, 46*) si [*frustratoriæ dilationis caussa vel etiam necessario,*] ante sententiam, vel postea fuerit appellatum, huiusmodi appellantibus *e* annus 47) indulgetur, aut ex necessaria et euidenti caussa biennium 48): nisi forte iudex a quo appellatum fuerit, secundum locorum [*et prouinciarum*] distantiam, et personarum 49), et negotii 50) qualitatem præcisius 51) tempus fuerit moderatus. Intra quod 52) si is, qui appellauerit, caussam appell. non fuerit prosequutus: tenebit sententia. Si post sententiam appellauerit, et a caussa sua cecidisse videtur: nec amplius super eodem negotio audietur appellans. Si vero a grauamine et ante litis ingressum fuerit appellatum; huiusmodi audietur appellans; quoniam sacri canones etiam extra iudicium 53) passim appellare permittunt: nec solent huiusmodi dici appellationes, sed prouocationes ad caussam 54). Si autem autem ante sententiam quis appellauerit: cogitur illius stare iudicio, ad quem noscitur appellasse 55).

46*) Partic. *quod*, desideratur in c. 5. comp. I. h. t.
47) Per *auth. ei qui appellat*, et *l. f.* §. 4. *C. de temp. appell.* vnde præsens decisio desumta. Conf. *c.* 8. *X. h. t.*
48) *Aut, si necessaria et euidens necessitas apparuerit, indulgetur biennium*, cit. c.
49) Voces *et personarum*, ibid. non leguntur.
50) *Et temporis*, legimus ibidem, sicut in ipso concilio.
51) Ita recte legit edit. Pith. non: *recisius*.
52) *Ita, quod*, cit. c.
53) Ibidem desiderantur: verba *etiam extra iudicium*.
54) Qua de caussa etiam ad *primam instantiam* deferuntur appellationes a *grauamine extraiudiciali*, vt tamen, quia hæ querelæ in forma appellationis proponuntur, habeant effectum *suspensiuum*. His appellationibus id effectum est, vt per indirectum *ius futurum*, de quo nondum directo agere licet, in litem deduci queat, quatenus in iustificatione huius appellationis præiudicium imminens, veluti ex alienatione fideicommissi, ostendere, et ita de iure futuræ successionis agere cogitur, ceu obseruaui in opusculo *de iure futuro*.
55) In cit. c. post vocem *permittunt*, verba ipsa se ita habent: *Si vero ante sententiam appellauerit: cogitur illius stare iudicio, ad quem noscitur appellasse. Si autem in agro, vel alias ante ingressum caussæ fuerit appellatum: non solent huiusmodi dici appellationes, sed ad caussam prouocationes.*

Qui de crimine impetitur, appellare potest, nisi sit notorium. Hoc dicit.

§. 2. Præterea si raptor sit, vel [*alias*] violentus detentor alienæ rei, [*is,*] qui appellat; huiusmodi appellatio facta in iudicio apud ecclesiasticas personas solet audiri: nisi forte manifestus raptor vel fornicator existat, sicut ille, quem absentem et irrequisitum Apostolus *f* excommunicauit.

CAP. VI.

Coram iudice, a quo appellaui in vna caussa, possum in alia conueniri: nisi eum recusem vt suspectum.

IDEM *eidem* 56). (*ann.* 1180. *Roma in Galliam.*)

I. Ad hæc *g* si in vna caussa quis appellauerit, et pendente appellatione aliquod crimen committat, vel prius commisisse dicatur, vel modo etiam accusetur, aut conueniatur de alia 57) re, super qua 58) non sit 59) appellatum, et illam perferri 60) contingat ad audientiam iudicis, a quo [*etiam*] in alio negotio appellauit 61); eum potest, si voluerit, tanquam suspectum 62) vitare: alioquin debebit eius stare iudicio, [*a quo fuerat appellatum,*] maxime si suus ordinarius iudex 63) existat.

56) *In eadem*, c. 6. comp. cit. I.
57) *De aliqua*, C. R. 2.
58) *De qua*, cit. c.
59) *Non fuerit*, C. R. I. *non fuit*, H.
60) *Proferri*, ed. ant.
61) *Appellauerit*, ibid. et in cit. c.
62) Hoc magis ex glossatorum limitationibus, quam ex sententia iuris ciuilis traxit pontifex, ceu liquet ex *l. vn. D. apud eund. a quo appell.* Idem censuit pontifex infra in *c.* 24. *h. t.*
63) Vocabulum *iudex*, abest a C. H.

CAP. VII.

Si a iudice inferiori vnus appellat ad papam, alius ad inferiorem; tenetur appellans ad papam comparere ad citationem iudicis inferioris, saltem allegaturus appellationem suam; alias valebit processus a minori: nisi sciuerit appellationem interiectam ad papam.

IDEM [*in eadem.*] (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Si, duobus *h* coram suo iudice litigantibus, alter ad nostram 64), alter ad sui iudicis audientiam super eodem negotio appellauerit 65), et ille, qui ad suum iudicem appellauit, [*et*] ad diem appellationis veniens, se ad eum appellasse proponit, eo 66) tacito quod aduersarius eius ad audientiam Romani pontificis appellarat 67); si legitime citatus nec venit, nec [*aliquem*] responsalem misit 68), aut etiam alias 69) parere contemnit, [*et in eum sententiam excommunicationis tulerit;*] tenebit excommunicationis sententia in eum pro contumacia 70) promulgata 71): nisi iudex cognouerit 72), eum ad audientiam Romani pontificis appellasse.

A ciuili iudice, qui non est de temporali iurisdictione ecclesiæ, non appellatur ad papam. H. d. vsque ad finem.

§. 1. Denique, quod [*in fine quæstionum tuarum*] quæris, si a ciuili iudice ante iudicium, vel post, ad nostram audientiam fuerit 73) appellatum, an huiusmodi appellatio teneat; tenet quidem in his, qui sunt nostræ temporali iurisdictioni subiecti: in aliis vero, etsi 74) de consuetudine ecclesiæ 75) teneat, secundum [*tamen*] iuris rigorem credimus non tenere.

64) Licet ad *immediate superiorem* regulariter prouocandum sit; permissa tamen semper appellatio ad pontificem, omisso intermedio: quod concurrentem cum omni iudice habere dicatur iurisdictionem.
65) *Appellauit*, c. 7. comp. cit.
66) Vox *eo*, deest in C. H.
67) *Appellauit*, C. R. et ed. ant. sed *appellasset*, cit. c.
68) *Miserit*, cit. c.
69) Partic. *alias*, abest ab edit. ant.
70) *Sua*, additur in ed. ant.
71) Verba *in eum promulgata*, desiderantur in cit. c.
72) *Agnouerit*, C. H.
73) *Fuit*, ed. ant.
74) *Si*, cit. c.
75) Intelligit abusum, secundum quem in caussis secularibus recusari solebant iudicia secularia sub prætextu *denegatæ et protractæ iustitiæ*, et ita etiam prouocari ad pontificem, vtpote concurrentem cum iudice ecclesiastico habentem iurisdictionem.

CAP. VIII.

Lapsus biennii non præiudicat appellanti, quo minus ex caussa legitima audiatur, saltem per beneficium restitutionis in integrum. H. d. secundum vberiorem intellectum.

IDEM *plebano et clericis sancti Nazarii de Albia.* 76) *i* (*ann.* 1174. *Roma in Lusitaniam.*)

Ex ratione: [*et infra.*] verum si appellationem biennio elapso interpositam 77) a sententia, [*quæ fuerat*] contra vos prolata, [*de controuersia quam habuistis in ecclesia Solariæ,*] prosequuti non estis; dum-

76) Vox *Albia*, desideratur in C. R. I. sed C. R. 2. et L. habent: *Albar.* et H. *Alberat.* c. 8. comp. cit. I. *Nazari de Albareto.*
77) In cit. c. series verborum ipsa est hæc: *Verum post appellationem, postquam biennium est elapsum, factam a sententia*, etc.

a *Conc. Trid. sess.* 13. *de reform. c.* 1. §. *cum igitur.* b *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. p.* 10. c. 4. *iung. c.* 20. *supr. de testib.* c si aliquis. d *C.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. p.* 10. *c.* 16. e *al.* appellationibus.

f 1. *Cor.* 5. g *Cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. Lat. sub Alex. III. p.* 10. *c.* 15. h *C.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. part.* 10. *c.* 7. i Albareto. *alias*, Albezar. *C.* 8. *eod. tit. in* 1. *compil. vid. Ioan. de Anania consil.* 1. *et. Angelum cons.* 39.

modo

modo prosequutionem ipsius [*appellationis*] per impotentiam vos constiterit omisisse: nolumus, quod iustitiæ vestræ debeat [*aliquatenus*] præiudicium generare 78) *a*.

78) *Praiudicare*, ibid.

CAP. IX.

Si reus post citationem vel notitiam litterarum iuit ad curiam; delegatus in caussa procedat: alias non. Hoc dicit, cum c. suggestum. infra. eod.

IDEM. *Vigorien.* 79) *b episcopo* 80) [*et cet.*] (*ann.* 1175. *Roma in Angliam.*)

Meminimus *c*: [*et infra.*] cæterum cum aliquam caussam contingit 81) tibi appell. remota, committi 82), et aduersa pars post citationem 83) [*factam*] iter arripuerit ad sed. ap. veniendi: non minus poteris in negotio 84) secundum iuris formam procedere. Quod [*vtique*] si ante citationem [*factam*] iter arripuerit 85): non est aliquatenus procedendum.

79) *Vigorn.* rectius C. R. 1. et L. *Wigor.* c. 9. comp. cit. h. e. *Wigorniensi.*
80) *Archiepiscopo*, C. R. 1.
81) *Contingat*, C. H. *contigerit*, cit. c.
82) *Commissam fuisse*, cit. c.
83) Qua litis pendentia hoc iure inducitur, vt non obstante appellatione, rescripto remota, delegatus procedere queat.
84) *In cognitione negotii*, cit. c.
85) *Inceperit*, ibid.

CAP. X.

Supersedetur propter articulum, in quo appellatum est, etiam super principali caussa, si sine illo articulo expediri non potest. H. d. inhærendo litteræ.

IDEM. (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Super eo *d* [*vero,*] quod [*a nobis*] sollicitudo tua [*sollicite*] quæsiuit 86), [*vtrum sententia per appellationem, quam ex incidenti quæstione sæpe contingit, si fuerit suspendenda, licet caussa fuerit app. rem. commissa,*] prudentiæ tuæ duximus respondendum, quod, si de 87) aliqua exceptione quæstio oriatur 88), et exinde appellationem fieri contingat, eidem exceptioni erit merito supersedendum, et, si principalis caussa sine illa terminari 89) non poterit, ei nihilominus supersedeatur.

Non obstante appellatione, ex falsa caussa interposita, potest iudex ad vlteriora procedere. H. d.

§. 1. Si autem aduersa pars *e* de falsi suggestione in appellationem prorupit 90): non est sententia super hoc differenda, [*si litteris commissoriis appellationis abstaculum inhibeatur.*]

86) *Requisiuit*, C. R. 2. et c. 10. comp. cit.
87) *Super*, C. H.
88) *Suboriatur*, cit. c.
89) *Determinari*, C. R. 2.
90) *Prorumpit*, cit. c.

CAP. XI.

Etiam pro minoribus, seu leuioribus caussis appellari potest.

IDEM [*in eadem.*]

De *f* appellationibus [*vero,*] pro caussis 91) minimis interpositis 92), volumus te 93) tenere, quod eis, pro quacunque 94) [*et quantacunque*] leui caussa fiant, non minus est, quam si pro maioribus fierent 95), deferendum. [*Vnde si appellantes appellationem contemserint prosequi: tu illos aut appellationem prosequi, vel tuo iudicio stare, app. rem. districte compellas.*]

91) *De caussis*, C. H.
92) In c. 11. loco vocis *interpositis*, legimus: *quæ fiunt.*
93) Loco pronom. *te*, ibidem habentur verba: *tuam cognitionem.*
94) *Quantumcunque*, C. H. *qualicumque*, cit. c.
95) *Quam illis, quas pro maioribus fieri contingit negotiis*, cit. c.

CAP. XII.

Secundum canones appellatur etiam ante sententiam: secundum leges non, nisi in quibusdam casibus. Hoc primo. *Et appellatio, et recusatio æquiparantur in hoc: quia, sicut in appellatione requiritur caussa rationabilis, ita et in recusatione.* Hoc secundo. *Et tempus assignatum iudici ad caussam decidendam incipit currere a tempore præsentationis rescripti.* Hoc tertio, secundum verum intellectum.

IDEM.

II. Super eo *g* [*vero, quod interdum iudices delegati ab altera partium tanquam suspecti recusantur, hoc tuæ prudentiæ præsentibus litteris, innotescat, quod, cum*] sacri canones [*et*] ante et post litis contestationem 96), et in prolatione sententiæ, et post [*sententiam*] singulis facultatem tribuunt appellandi: leges autem seculares appellationem 97), nisi in casibus 98), ante sententiam non admittunt. In caussis quoque 99) ecclesiasticis, vbi appellationis remedium tollitur, [*vtrumque remedium denegatur, et ideo,*] sicut appellationi, ita recusationi non est aliquatenus deferendum *h*. Si autem intra certum tempus 100) [*personis aliquibus*] lis [*aliqua*] committitur decidenda, [*intra quod contineatur in litteris caussam post susceptionem litterarum intra certum terminum terminare debere:*] extunc terminus incipit 1) currere 2) *i*, cum iudices 3), [*quibus litteræ delegantur, easdem*] contigerit litteras recepisse.

96) *Litem contestatam*, C. H. et c. 13. comp. cit. 1.
97) Post vocem *appellandi*, legimus in cit. c. verba sequentia: *non admittunt aliud remedium præter solam appellationem, sicut leges faciunt seculares, quæ appellationem nisi casu ante sentent.* etc.
98) Quibusdam scilicet, veluti quatenus sententia interloquutoria vim definitiuæ habet, etc. vt declaratum *in iur. eccl. ad tit. de sentent.* §. 5. In ALEXANDRI III. *compil. infra in app. p.* 289. *c.* 12. sententia hæc ita refertur: *sicut leges faciunt seculares, quæ appellationem nisi in casu* (excepto) *non admittunt ante sententiam definitiuam*: quam lectionem etiam seruat editio GONZALEZII.
99) Particula *quoque*, in cit. c. non legitur, et paragraphus in fronte habet: *Vnde.*
100) *Temporis spatium*, cit. c.
1) *Incipiat*, ibid.
2) Vox *currere*, desideratur in C. R. 1. H. edit. ant. et cit. c. in C. R. 2. tamen addita nouiori manu.
3) *Cum eos*, cit. c.

CAP. XIII.

Conuentus super iniuria clerici, vel super adulterio, appellare potest, nisi sit notorius. H. d. cum c. sequ.

IDEM. 4)

I. Peruenit *k* ad nos, quod, cum [*presbyteri et alii*] clerici se conquerantur ab aliquibus vulneratos, vel alias [*grauiter*] esse 5) læsos, [*et ad probandum, quod asserunt, plerumque testes producunt ii,*] qui impetuntur, apost. sedem appellant; [*sed appellationem interpositam prosequi, vel consortia hominum deuitare contemnunt. Vnde quia, quid tibi faciendum sit, exinde nostris litteris certiorari desideras:*] f. t. [*præsentium auctoritate*] mandamus, quatenus, si eorum excessus publicus non sit et notorius, eos [*qui pro tali caussa appellant, contrad. et appellatione cessante,*] ecclesf. censura compellas, vt intra conueniens tempus [*ipsam*] appellationem interpositam prosequantur. Si verò [*eorum excessus*] publicus est 6) et notorius: appellationis obtentu, [*si quam ad iniquitatem suam fouendam interposuerint,*] non 7) prætermittas 8), quin eos excommunicatos denunties, [*sicut ipsa iniectione manuum in clericos excommunicationis sententiam incurrerunt,*] ipsosque facias, sicut excommunicatos, cautius euitari, donec passis iniuriam satisfaciant, et cum litteris tuis apostolico se conspectui repræsentent.

4) In *app. ad concil. Later. III. apud* HARDVIN. *tom. VI. P. II. p.* 1755. *c.* 13. inscriptio hæc est: *Idem R. Cantuariensi archiepiscopo.*
5) Verbum *esse*, desideratur in c. 15. comp. c. 1.
6) *Sit*, C. R. 1.
7) *Nullatenus*, cit. c.
8) *Omittas*, C. R. 1.

CAP. XIV.

Summatum est supr. cap. proximo.

IDEM *archiepiscopo Toletano.*

I. Consuluit *l* nos fraternitas tua, [*vtrum deferendum sit appellationibus, quando caussa frustratoriæ dilationis appellatur, nec interpositam appellationem prosequuntur. Super quo vtique*] consult. t. t. duximus respondendum, quod, si [*aliquando*] aliqui, quos manifestum sit et notorium vxorem alterius detinere, aut iniecisse manus violentas in clericum, appellauerint, eorum appellationi non est aliquatenus deferendum. Sed cum multa dicantur notoria, quæ non sunt: prouidere debes, ne, quod dubium est, pro notorio videaris habere 9). Illos 10) autem, qui appellant a præsentia tua, cogere debes intra tempus conueniens 11) appellationem interpositam prosequi, aut iudicio tuo, appell. remota 12), parere.

9) Ita recte subducit rationes pontifex, vt fere tota doctrina de *notorio*, in quo omnem processum exclusit INNOCENTIVS III. in *c.* 21. *X. de iures.* applicatione in hypothesi distituatur, vt ad *cit. textum in not.* obseruaui.
10) *Eos*, c. 16. comp. cit. 1.
11) A iudice inferiori præfigendum, vt obseruaui supra ad *c.* 4. *X. h. t. in not.* et *c.* 26. *X. h. t.* constituit.
12) *Cessante*, cit. c.

CAP. XV.

Hoc cap. summatum est supr. eod. cap. meminimus.

IDEM *Dulmens. episcopo* 13. (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Suggestum est *m* auribus nostris, quod, cum oppressi [*et grauati*] ad præsidium 14) apost. sedis recurrunt, et, appellatione facta, iter arripiunt, aduersarii eorum appell. interpositam cognoscentes, nec ad præsentiam nostram accedunt, nec [*pro se*] responsalem transmittunt, cum autem senserint 15), illos [*rediisse, et*] nostras litteras reportasse in vocem appellationis prorumpunt, et iter ad nos arripiunt venien-

13) Vel rectius *Dunelmensi*, vt est apud HARDVIN. *cit. l. p.* 1757. *c.* 19. Sed in C. H. et ed. ant. desideratur ista inscriptio.
14) *Subsidium*, C. H.
15) *Persenserint*, c. 20. comp. cit. 1.

a Generari. b Vigoren. c *Cap.* 9. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. p.* 10. *c.* 8. *integra clausula exstat in c.* 6. *qui cleric. vel vou. in* 1. *comp. et post conc. p.* 21. *c.* 3. d *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. par.* 10. *c.* 9. e *vide l. si vteris. cum not. C. de fide instrum.* f *C.* 11. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. c.* 10. g *C.* 13. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. p.* 10. *c.* 12.

h *Vid. l. si quis ex. et ibi Bart. ff. de iurisd. omn. iud.* i currere, *d est in omnibus antiqu.* k *Cap.* 15. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. p.* 10. *c.* 13. *vid. Bald. in l. adductos. C. de episc. aud. et Dd. in c. Rom. de appell. libr.* 6. l *Cap.* 16. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. part.* 10. *c.* 14. m *C.* 20. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 10. *c.* 19.

di,

di 16), vt sic eorum 17) sollicitudinem, a quibus impetuntur, eludant. [*Verum quoniam nemini fraus sua patrocinari debet, et falce apostolici moderaminis sunt resecanda, quæ in se vitium noscuntur calliditatis et fraudis continere;*] tuæ consultationi 18) taliter respondemus, vt, si quis deprehensus fuerit, hoc ex fraude vel malitia facere, appellationi eius non deferas, neque ob id caussam tibi commissam [*sine congruo*] terminare postponas: qui decretalem epistolam, qua tales muniri videntur, non ad deprimendam *a* cuiusque iustitiam, sed ad remouendum 19) [*iniustum*] grauamen non fecisse cognoscas.

16) *Veniendi*, desideratur ibidem.
17) *Illorum*, C. H.
18) *F. t. nos super hoc consulenti*, cit. c.
19) Præp. *ad*, in C. R. deest.

CAP. XVI.

Excommunicatus, pendente cognitione appellationis, absolui potest ad cautelam: et, si apparet, eum legitime appellasse, non punitur pro eo, quod interim celebrauit diuina.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.* 20)

Ad præsentiam nostram R. *b* presbytero veniente 21), episcopo Tusculano, et P. sanctæ Susannæ cardin. tuam et ipsius caussam commisimus audiendam. Qui ad obiectionem tuam, licet R. presbyter 22) non esset excommunicatus de iure, de facto tamen fecerunt eum absolui. [*Quia vero, quod a fratribus nostris noscitur in hac parte statutum, nolumus aliqua ratione mutare: f. t. præc.*] mandamus, quatenus prædictum presbyterum, [*vel alium*] pro eo, quod 23) post excommunicationem contra appellationem factam diuina cantauit 24), nullatenus inquietes 25), sed ad eum statum [*cessante app.*] reducas omnia, in quo erant tempore appellationis [*ad sedem ap.*] emissæ 26).

20) *Episcopo*, c. 22. comp. cit. 1.
21) *T. et R. presbyteris conuenientibus*, ibid.
22) Ibid. male omittuntur vocabula: *R. presbyter*, et paullo post: *tamen eum.*
23) *Quia*, ibid.
24) *Celebrauit*, C. R. 1.
25) *Nullo modo inquietare attentes*, cit. c.
26) *Factæ*, ibid.

CAP. XVII.

Si appellans turbatur in possessione, super qua fuit appellatum: iudex a quo potest illam possessionem sibi reformare, appellatione in suo statu permanente. H. d. secundum communem intellectum.

IDEM ALEX. III. *Cantuariensi archiepisc.* (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Cum *c* teneamur [*consultationibus singulorum, Dominus quantum nobis ministrauerit, respondere: tanto gratius tibi volumus responsum impendere, quanto personam tuam abundantiori diligimus caritate.*] Quoniam *igitur* 27) nos consulere voluisti, vtrum, si eorum possessio, qui ad audientiam nostram appellant, turbata fuerit, tibi eam sibi 28) liceat reformare, eo, de quo appellatio est interposita, prætermisso: prudentiæ tuæ taliter respond. quod 29), si exinde 30) ad te querela peruenerit, id ordine iudiciario tibi licebit experiri 31) *d.*

27) *Quia*, C. R. 1. et vox *igitur*, a C. R. H. et edit. Gonz. abest.
28) *Quæ ipsis turbata fuerint*, c. 23. comp. cit. habet loco dictionum: *eam sibi*. In append. decret. Alex. p. 29. legitur rectius: *eam tibi.*
29) Partic. *quod*, desideratur ibid.
30) *Inde*, ed. ant.
31) Verbum *experiri*, non adest in C. H. ed. ant. et c. cit. quod superfluum est.

CAP. XVIII.

Generalis et vaga appellatio respectu cuiuslibet grauaminis non valet, sed restricta ad certam caussam sic.

IDEM *episc. et archidiacono* 32) *Bononien.* 33) (*ann.* 1180. *Roma in Flaminiam.*)

II. Consuluit *e* [*nos vestra deuotio, vt, si appellatio, quæ ab omni aggrauamine interponitur, teneat, vestram prudentiam redderemus certiorem: et ideo*] consult. vestræ 34) t. r. quod, si [*forte*] generaliter appell. quis interponeret ab omni grauamine, quod sibi posset contingere, huiusmodi appell. tenere non debet. Si vero [*aliquis*] ab 35) aliquo iudice super omni grauamine, quod in vna caussa sibi possit inferri 36), [*appellationis obstaculum interponeret;*] quanquam generalis appellatio sit interposita: appellationi tamen eius 36*) est ab eodem

32) *Archipresbytero*, c. 27. comp. cit.
33) *De Bonon.* ed. ant. Sed infra *in append. decret. Alexandri III. p.* 192. *c.* 23. inscriptio verior hæc est: *Idem episcopo Bononiensi et archipresbytero,*
34) *Tuæ*, C. R. 1. sed neutra vox est in C. R. 2.
35) *Sub*, c. cit.
36) *Contingere posset*, ibidem.
36*) *Huiusmodi*, ibid.

iudice deferendum. *Super eo vero, quod quosdam dicitis frustratorie, vt pœnam possint vitare canonicam, appellare, nec appellationem interpositam prosequi, hoc vobis volumus innotescere, quod, si qui a vobis appellauerint, eos debetis cogere, vt intra tempus congruum et competens appellationem prosequantur, aut super iis, de quibus appellatum fuerit, ap. re iudicio vestro pareant.*]

CAP. XIX.

Appellatio friuola non excusat inferiorem, quo minus teneatur obedire superiori; et vt de contemptu puniatur: nisi innocentiam suam aliter purget. H. d. et est casus notabilis, in eo, quod dicitur, illum esse puniendum.

IDEM *Zamorensi* 37) *episc. f*

Cum parati *g* essemus petitiones, [*quas nobis per nuntium tuum porrexisti, benigne*] admittere, [*et efficaciter exaudire; dilectus filius noster*] I. 37*) diaconus cardinal. olim apostolicæ sedis legat. 38) [*constanti nobis assertione*] proposuit, quod, cum [*te ad synodum suam vocasset, et*] ad eius vocationem contempsisses accedere, in personam tuam excommunicationis sententiam promulgauit: [*post cuius excommunicationem, qui vice nostra fungebatur, te fecisti in episcopum consecrari.*] Cumque [*dilectus filius noster*] N. 39) canonicus B. Iacobi firmiter asseueraret, quod in legatione regis esses 40), et ideo non potuisses ad vocationem prædicti cardinal. accedere: cardinalis e contra asseruit, quod non in legatione regis, sed in Salamantina ecclesia, te suus *h* nuntius inuenisset, [*tibique dixisset, quod in alia ecclesia te non esset requisiturus. Et cum iterum ex parte tua fuisset propositum, quod, quando ven. fr. n. archiepisc. Compostellanus, appellauerit, tuam appellationem etiam interposuisset. Cardinalis adiecit, quod appellatio illa te tueri illa in parte non potuit, quin ad ipsius vocationem accedere tenereris.*] Nos vero 41) attendentes; quod te non decuit 42) contemnere 43) obtentu appell. ad vocationem venire legati 44), [*f. tuam monemus atque*] præcipimus, quatenus vel in persona propria; vel per nuntios idoneos apostolico te conspectui repræsentes, innocentiam [*et immunitatem*] tuam, si poteris, ostensurus.

37) *Amorensi*, C. H. *Zamorien.* ed. ant. *Genuensi*, c. 29. comp. 1. cit.
37*) *Io.* C. R. 1. et ed. ant. *Hyacinthus Sanctæ Mariæ in Cosmedin*, cit. c.
38) Verba *olim. apost. sed. legat.* desiderantur in cit. c.
39) *R.* C. R. 2. sed *Martinus*, habetur in cit. c.
40) *Esset*, C. H.
41) *Igitur*, ibid.
42) *Quomodo te non decuerit*, cit. c.
43) *Contemsisse*, C. R. 1.
44) Loco verborum *venire legati*, in cit. c. legimus: *cardinalis venisse.*

CAP. XX.

Si mandatum factum ei, qui iurauit stare iudicio ecclesiæ, excedit limites iuramenti et licitæ promissionis; appellare poterit: alias secus. H. d. compendiose. Abb.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Ad hæc *i*: [*et infra,*] præterea de his, qui iuramentum præstant 44*), quod ecclesiæ stabunt iudicio, et postea [*præstito iuramento*] appellant, id tua sollicitudo prouideat, vt eos seruare, quod iurant, vel intra XL. dies post appellationem interpositam iter arripere ad ipsam prosequendam compellas.

44*) Post absolutionem ab excommunicatione, vt moris est in eo, qui ob contumaciam excommunicatus est, a quo iuramentum *de iudicio sisti* exigitur, vt docet *c. sq. et c.* 22. *h. t.* Hic tamen postea appellare non prohibetur ob *nouum grauamen* illatum.

CAP. XXI.

Summa vt supr. cap. proximo.

IDEM *Carnotensi episcopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Galliam.*)

Quæstioni, quam facis, vtrum *k* appellationi illius sit deferendum, qui, sicut moris est, præstito iuramento, absolui meretur, et 45) antequam ei mandetur aliquid, vel, [*si,*] mandato recepto, caussa subterfugii appellauerit, [*taliter*] respond. quod, [*postquam iurauit,*] appellationi [*eius*], quæ iuramento eius debeat derogare, non est in aliquo deferendum; sed statim erit in eandem reducendus sententiam: quæ, donec mandatum susceperit, et susceptum pro posse fuerit prosequutus, debet firmiter obseruari.

45) *Si*, est in c. 31. comp. cit. 1. pro cop. *et.*

CAP. XXII.

Appellans ab ordinario, postea de delicto ab eo commisso puniri potest per ipsum ordinarium. H. d. sed supple ad textum, idem esse de antea commissis, si nunc de illis accusatur, vt cap. *ad hæc* 1. supr. eod. et cap. *proposuit.* infra. eod.

IDEM *Vinton. episc.* l. (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

I. Præterea *m* de his 46), qui ad sed. apost. appellant, et postea

46) Ipsum huius capituli initium in cit. comp. c. 32. ita sonat: *præterea qui ad apost. sedem de clericis appellant.*

a Deprimendum. b *C.* 22. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. p.* 10. *c.* 31. *vid. c. cupientes. §. quod per viginti. et ibi Gemini de elect. l.* 6. c *C.* 23. *eod. tit. in* 1. *compilat. et post concil. part.* 10. *c.* 25. d *Verbum*, experiri, *vacare videtur.* e *Cap.* 27. *eod. eod. tit. in* 1. *compil. et post. conc. part.* 50. *c.* 54.

f *Alias*: Zameren. *alit.* Vamoren. *al.* Amoren. *alit.* Gemoten. g *cap.* 29. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. sub Alex. III. p.* 10. *c.* 28. h *Vid. l. si quis vxori. §. appellationem. et ibi Bart. ff. de furt. et in l. num qui, §.* 1. *ff. commod.* i *Cap.* 30. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. part.* 10. *c.* 29. *gloss. in canon. quod bene.* 6. *quæst.* 4. k *C.* 31. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. part.* 7. *c.* 20. *vbi habes integram clausulam.* l *alias*, Vintonien. *alias*, Vintonen. m *C.* 32. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. part.* 50. *c.* 53.

gra-

grauia [*et enormia*] committentes, se, dum conueniuntur, appellatione tuentur, [*hoc*] duximus respondendum, quod, [*si post appellationem grauia committunt, et ita publice et manifeste, quod alii grauiter scandalizentur, et decor ecclesiasticæ honestatis deformetur,*] eos appellatio non debet in sua 47) [*nequitia et*] iniquitate tueri, quo minus eorum excessus censura canonica puniantur 48). [*Porro de iis, qui sententia excommunicationis innodati iurant ecclesiastico iudicio stare, et mox obliti in vocem appellationis prorumpunt, d. t. significamus, quod eos per excommunicationem compellere debes, appellationem factam congruo tempore prosequi, vel iudicio ecclesiæ stare.*]

47) *In tanta*, ibid.
48) *Puniatur*, ibid.

CAP. XXIII.

Qui non detulit appellationi sui aduersarii, de sua posteriori circa idem contra eum excipere nequit.

IDEM *Gradensi* 49) *patriarchæ et* [*E. tit.*] *S. Vitalis presbytero cardinali* [*et priori sanctæ Crucis.*] (*ann.* 1172. *Romæ.*)

Constitutis in præsentia nostra. *a* [*dilectis filiis nostris M.*] abbate sancti Felicis et presbytero R. [*atque canonico sancti Marci*] pro controuersia, quæ de electione Torcellanæ 50) ecclesiæ [*faciente maligni hostis inuidia*] est suborta: [*et, infra.*] Ideoque [*vobis per a. s. præcip.*] mandamus, quatenus, [*in vnum pariter conuenientes vtramque partem ante præsentiam vestram conuocetis, et, inquisita rei veritate diligenter et cognita,*] si [*vobis constiterit, quod præfatus*] archidiaconus post appellationem [*ad nos factam*] et denuntiationem 51) excommunicationis, ad nominationem 52) sæpe dicti C. processerit 53), et primicerius cum canonicis, et plebanus cum assensu clerici episcopatus, vel maioris et sanioris partis, prænominatum I. in episcopum et pastorem elegerint 54), non obstante appellatione [*vel prohibitione*] præfati archidiaconi 55), si ipse 56) appellationi prius factæ non detulit 57), electionem de præfato I. 58) factam [*appellatione et exc. rem.*] auctoritate apostolica confirmetis, [*et tu, frater patriarcha, ei consecrationis munus impendas. Si autem res aliter se habuerit: conuocatis suffraganeis Gradensis patriarchatus, aliisque viris discretis et honestis vobis adscitis, caussam audiatis et eam, rem. app. obst. fine debito terminetis.*]

49) *Gradensi*, ed. ant. et c. 37. comp. cit. I. rectius.
50) Erronee ed. ant. *Tortelanæ*, et cit. c. *Toletanæ*, legunt.
51) *Post denuntiationem etiam*, cit. c.
52) *Denominationem*, ibid.
53) *Processit*, C. H.
54) *Elegerunt*, C. H. *elegerit*. cit. c.
55) *Præstita ab archidiacono*, cit. c.
56) Pron. *ipse*, desideratur in ed. ant.
57) *Non deferre appellationi aduersarii* dicitur, qui eam insuper habet, et ad actum, contra quem appellatum est, nihilominus procedit: quod præcipue in *appellatione extraiudiciali* obseruandum, quæ suspendit actum in præiudicium appellantis imminentem. Sed idem etiam in *iudiciali* contingere potest, vt ex *c.* 42. *h. t.* liquet.
58) *Io.* C. R. I. sed *C.* est in cit. c.

CAP. XXIV.

Appellans ab ordinario in vna caussa, in aliis coram eo respondere tenetur; potest tamen eum recusare, vt suspectum: nisi conueniatur de crimine manifesto, et in quo non cadit excusatio nec suspicio, vt quia imponitur pœna iuris surgens ipso facto. H. d. secundum intellectum intrinsecum.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.* (*ann.* 1174. *Romæ in Angl.*)

Proposuit nobis M. 59) *b* clericus tuus, quod sæpe contingit, vt, cum aliquis super aliqua caussa appellat, in aliis caussis, in quibus non est appellatum, respondere [*penitus renuat et*] recuset 60). Super quo consult. t. t. respondemus, quod, licet pro illa appellatione non minus teneatur in aliis, super quibus appellatum non est, respondere: iudex tamen, a quo appellatur, quia illi omnino suspectus 61) est, eum 62) non debet ad respondendum super aliis compellere, nisi pro crimine adeo graui et manifesto, quo 63) ipso actu [*habetur reus, et*] merito sit 64) damnandus.

59) *R.* habet C. H.
60) *Recusat*, ibid.
61) Vanam hanc esse suspicionem, iam supra ad *c.* 6. *X. h. t. in not.* obseruaui.
62) *Cum in caussa procedere non deberet ad respondendum super aliis caussis compellere*, c. 38. comp. cit. I. habet loco verborum: *eum non debet* etc. sed incongrue.
63) *Quod*, C. R. I. et cit. c.
64) *Foret*, cit. c.

CAP. XXV.

Absoluitur excommunicatus, cautione recepta: licet aduersarius, vel excommunicator, ne absoluatur, appellet. H. d. secundum vnum intellectum, quem tamen oportet limitare, quando excommunicatio non fuit lata pro manifesta contumacia vel offensa: quia tunc non debet absolui, nisi satisfactione præcedente: vt in cap. *ex part.* I. infra, de verb. signif.

IDEM *R. Cantuariensi archiepiscopo.* (*ann.* 1180. *Romæ in Angl.*)

Qua fronte nos *c* [*super articulis iuris*] consulere valeas, non videmus: cum [*in iis, quæ tibi nota sunt et liquido manifesta,*] dicaris ordinem iuris peruertere, [*et euidenter libertati ecclesiasticæ contraire, pro qua ille gloriosus inclytus martyr Thomas, prædecessor tuus, subire martyrium non expauit.*] Iam enim non in ecclesia, sicut est canonicum et honestum, non etiam 65) in palatio, non in camera tua, sed in [*propria*] camera regis, contra debitum iuris et [*contra*] pontificalis officii dignitatem 66), episcoporum electiones diceris confirmare. [*Verum ne petitionibus tuis nostrum denegare videamur assensum: super his, de quibus nos consulere voluisti, tibi, prout dedit nobis Dominus, respondemus.*] Sane, si quis pro contumacia vel alia qualibet caussa, interdicto vel excommunicatione tenetur adstrictus, et offert se ad iustitiam, de his, pro quibus sententiam ipsam excepit; iudex eum, ne 67) in excommunicatione decedat, absoluere poterit; etiamsi pars aduersa, ne absoluatur, appellationis obstaculum interponat: ab ipso tamen ante absolutionem, sufficienti cautione recepta, quod vel in præsentia Rom. pontif. ad cuius audientiam appellatur, si maluerit aduersarius, vel coram iudice, cui caussam [*Romanus pontifex*] delegauerit, iuris pareat æquitati. De his etiam, qui conqueruntur, se irrationabiliter excommunicationi vel interdicto suppositos, illud idem dicimus: etiamsi 68) ii, qui huiusmodi protulerunt sententiam, ad sedem apostolicam duxerint appellandum. [*Super eo vero, quod defuncto aliquo interdum religiosæ personæ, interdum ecclesiasticæ, interdum seculares postulant sibi debita solui, quæ defunctus ipsis debebat, et nisi soluantur, ne corpus defuncti sepulturæ tradatur, vocem appellationis emittunt, hoc tuæ fraternitati duximus respondendum, quod, nisi eis de solutione debitorum, dummodo sit soluendo, ab herede vel consanguineis defuncti sufficiens cautio detur, corpus eius post appellationem non est tradendum sepulturæ.*]

65) Partic. *etiam*, in c. 41. comp. cit. I. non legitur.
66) *Et contra pontificalis officium dignitatis*, ibidem.
67) *Vt non*, ibidem.
68) *Etsi ii, qui huiusmodi protulerint*, ibidem.

CAP. XXVI.

Prælatus subditum suspendere vel excommunicare non debet, nisi monitione præmissa: nec subditus contra disciplinam ecclesiasticam appellare potest, maxime si est religiosus. Et iudex a quo, præfigit terminum ad appellationem prosequendam, intra quem si non prosequitur, iudex a quo reassumit iurisdictionem. Appellans vero non prosequens appellationem suam, condemnatur in expensis, appellato hoc prosequenti.

IDEM *in concilio Lateranensi.* d (*ann.* 1198.)

Reprehensibilis *e* [*valde consuetudo in quibusdam partibus inoleuit, vt, cum fratres et coepiscopi nostri, seu etiam archidiaconi, appellaturos quosdam in suis caussis existimant, nulla penitus commonitione præmissa, suspensionis siue excommunicationis in eos sententiam ferant. Alii etiam, dum superioris sententiam et disciplinam canonicam reformidant, sine vllo grauamine appellationem obiiciunt, et ad defensionem iniquitatis vsurpant, quod ad præsidium innocentium dignoscitur institutum. Quocirca, ne prælati sine caussa valeant grauare subiectos, vel subiecti pro sola voluntate sub appellationis obtentu correctionem valeant eludere prælatorum;*] præsenti decreto statuimus, vt nec prælati, nisi canonica commonitione 69) præmissa, suspensionis vel excommunicationis sententiam proferant 70) in subiectos: nisi forte talis sit culpa, quæ ipso suo genere suspensionis vel excommunicationis pœnam inducat, nec subiecti contra disciplinam ecclesiasticam [*ante ingressum caussæ*] in vocem appell. erumpant 71). Si vero quisquam pro sua 72) *f* necessitate crediderit appellandum: competens ei ad prosequendam appellationem terminus præfigatur. Intra quem si forte prosequi neglexerit: tunc episcopus libere sua auctoritate vtatur. Si autem in quocunque negotio aliquis appellauerit, et, eo, qui appellatus fuerit, veniente, qui appellat 73), venire neglexerit; si quid 74) proprium habuerit, competentem illi recompensationem faciat expensarum 75): vt hoc saltem timore territus 76) *g*, in grauamen alterius non facile quis appellet. Præcipue vero 77) hoc in religiosis volumus obseruari, ne [*monachi siue quicumque viri*] religiosi, cum pro aliquo excessu fuerint corrigendi, contra regularem *h* prælati sui et capituli disciplinam appellare præsumant, sed humiliter ac deuote suscipiant, quod pro salute sua fuerit eisdem iniunctum.

69) *Monitione*, ed. Pith.
70) *Ferant*, ibid.
71) *Prorumpant*, c. 42. comp. cit. I.
72) *Sui*, C. R. ed. ant. Cont. et cit. c.
73) *Appellauerit*, cit. c.
74) *Quidem*. C. H. et cit. c.
75) *In expensis*, C. H.
76) *Deterritus*, C. R. et cit. c. sed L. legit: *perterritus.*
77) *Ergo*, C. R. I.

a *C.* 37. *eod. tit. in* I. *compil.* b *C.* 38. *eod. tit. in* I. *compil.* c *Cap.* 41. *eod. tit. in* I. *compil. et post concil. Lateran. sub Alex. III. pars.* 3. *c.* 2.

d *sub Alex. III. c.* 6. e *C.* 42. *eod. tit. in* I. *compilat. Quam caute et prudenter sententia excommunicationis ferenda sit, tradit. Trident. concil. sess.* 24. *dereform. c.* 3. f *alit.* sui. g perterritus. *al.* detentus. *aliter*, deterritus. h *In C. Barb.* contra regulam prælati sui, et capituli sui disciplinam appellare, *etc.*

CAP. XXVII.

Iudex a quo, non obstante appellatione, cognoscit de caussa, si appellans non prosequitur. Hoc primo. *Et iudex, vt suspectus recusatus, potest alteri caussam committere.* Hoc secundum.

IDEM *p. c. Eam te.*

Ad *a* hæc [*præsentibus tibi litteris duximus indulgendum, vt,*] cum a te super aliqua caussa fuerit appellatum, fas tibi sit appellantes, appell. remota 78), compellere, vt vel appellationem interpositam prosequantur, vel coram te iuris pareant æquitati. Aut, si alterutra partium 79) te suspectum habuerit, te insistente, iudicem eligant *b*, qui propositam inter eos valeat dirimere 80) quæstionem.

78) *Cessante*, C. R. 1. ed. Gonz. et c. 43. comp. cit. 1.
79) *Pars*, C. R. 1.
80) *Terminare*, C. H.

CAP. XXVIII.

Si canonicus ad residentiam monitus appellat; statuitur sibi terminus ad appellationem prosequendam: et interim deseruitur beneficio per vicarium de fructibus beneficii sustentandum. Et, si appellationem non prosequitur, vel residentiam non facit: priuatur præbenda.

IDEM *Salabriensi* 81) *episc. c (ann.* 1175. *Roma in Angliam.)*

Peruenit ad nos *d*, quod, cum [*Rogerium filium*] G. 82) ecclesiæ tuæ canonicum, vt [*debitam*] in ea 83) residentiam faceret, monuisses, [*ad audientiam nostram*] in appellationem prorupit 84), [*et appellationi suæ terminum proximum festum beati Lucæ præfixit. Quoniam igitur indignum est, per eius et vel per aliorum subterfugia præscriptam ecclesiam debitis obsequiis defraudari;*] cum ipse 85) frustratoriæ dilationis caussa videatur dictus canonicus 86) appellasse: *per a. s. præc.*] mandamus, quatenus eum 87) [*diligenter et*] studiose moneas 88), vt in eadem ecclesia [*debitam, omni mora postposita,*] residentiam faciat, vel intra terminum 89) eam 90) prosequuturus, iter ad nos arripiat veniendi. Interim vero alicui honestæ personæ vices eius in ecclesia prætaxata [*exsequendas*] committas, et de beneficiis illius [*app. cess.*] assignes, vnde possit congrue sustentari. Quodsi præfatus 91) G. 92) alterum istorum adimplere neglexerit: tu [*extunc*] præbenda sua priues eundem, [*omni contrad. et app. postp.*] et eam alii 93) idoneæ 94) personæ, [*nullius app. admissa,*] concedas, 95) [*pariter et assignes.*]

81) Vitiosa est hæc inscriptio, pro qua legitur in edit. ant. *Salisberiensi*, et in c. 43. comp. cit. *Salesberiensi*, vel potius *Sarisberiensi*.
82) In C. H. et ant. ed. est: *W.* in cit. c. *Wilhelmi*, in ed. Cont. et Pith. *V.* per totum.
83) *In eadem ecclesia*, cit. c.
84) *Proruperit*, ibid.
85) Pron. *ipse*, a C. R. H. et Gonz. abest rectius.
86) Vocabula: *dictus canonicus*, absunt ab eod. c.
87) *Præfatum Rogerium*, ibid. legimus.
88) *Commoneas*, ibid.
89) Loco vocis *terminum*, legimus in cit. c. *proximum festum beati Lucæ.*
90) *Appellationem eam*, C. R. sed L. H. et cit. c. *appellationem suam.*
91) *Prælibatus*, C. R. edit. ant. Cont. Pith. et cit. c.
92) In C. H. habetur *W.* sicut est in ed. ant. Sed loco *G.* cit. c. habet: *Rog.*
93) *Alicui discreto et honesto viro*, cit. c.
94) *Honestæ*, C. R. 2.
95) *Assignes*, C. R. 1.

CAP. XXIX.

A indice iurisdictionem exsequente non appellatur.

IDEM. (*ann.* 1176. *Roma in Galliam.*]

Consuluit nos tua fraternitas, vtrum sit *e* appellationibus deferendum a [*carissimo in Christo filio nostro I.*] rege Francorum pro Iudæis interpositis, vt mancipia detineant Christiana, [*et vtrum sustinere debeas, quod de nouo constituant synagogas, vbi eas nullatenus habuerunt.* etc. et infra. *Vnde*] non conuenit, vt pro huiusmodi appellationibus ab obseruatione decreti 96) debeas abstinere.

96) Verum cuiusnam *decreti*? An ALEXANDRI III. in *c.* 7. *X. de iudæis*? quod tamen paullo serius editum, et sic huc non pertinet. An GRATIANI? Quod verius existimo; quia sententia huius decretalis relata est in *c.* 13. *dist. LIV.* et *decreti*, tempore huius pontificis, magna auctoritas fuit: cum pro *iure authentico* habitum.

CAP. XXX.

Qui ante citationem vel notitiam litterarum misit nuntium ad papam, appellare potest, ne delegatus procedat, secus si post.

IDEM *Genuensi* 97) *f archiepiscopo* 98.) (*ann.* 1175. *Roma in Tusciam.*)

Ad hæc, sicut g asseris, [*quandoque super caussa, quæ iudicii appell. rem. committitur, altera pars appellat, asserens, se pro eadem caussa nuntium suum ad sedem apost. destinasse; ad quod taliter*] respondemus, quod iudex, si ei constiterit, [*ipsum*] appellantem, antequam partes essent citatæ, vel delegatio caussæ peruenisset ad ipsum, qui appellationis interponit obstaculum, nuntium ad sedem apostolicam 99) destinasse, factæ debet appellationi deferre: sed, si post citationem fuerit destinatus, satis potest exsequi, quod mandatur.

97) *Ianuensi*, C. H. ed. ant. et c. 2. comp. 2. h. t.
98) *Episcopo*, c. cit.
99) Ibidem desiderantur verba: *ad sed. apost.*

CAP. XXXI.

Qui non detulit appellationi interpositæ ad papam, mittitur cum litteris ordinarii ad curiam puniendus.

IDEM 99*). (*ann.* 1175.)

De *h* priore, [*qui non deferens protectioni nostræ et appellationi ad sedem apostolicam factæ, quendam canonicum suum vestibus fecit omnibus vsque ad camisiam spoliari, et eum accusationi et appellationi renuntiare coegit, quia de suis et quorundam fratrum enormitatibus murmurauit, id tuæ sollicitudini duximus insinuandum, vt, rei veritate diligenter inquisita, si inueneris, quod pro euitanda disciplina prædictus canonicus appellauit, eidem priori propterea nullam pœnam infligere debes: quoniam sacro-sancta Rom. ecclesia huiusmodi appellationem non consueuit admittere, ne monachis vel canonicis regularibus præberetur audacia delinquendi.*] Ceterum si præfatus canonicus priorem propter suas enormitates manifestas 100), quæ ipsum 1) notabilem reddunt, ad sedem apost. appellauit, et ipse 2) tali appell. deferri contempsit 3): eum cum litteris tuis veritatem continentibus, de tanto excessu satisfacturum ad sed. apost. venire compellas. [*Suis autem in hac malitia complicibus talem pœnitentiam infligas, quod ceteri audientes similia non audeant perpetrare.*]

99*) *Idem I. Priori*, C. R. 1.
100) *Propter suam enormitatem manifestam*, c. 3. comp. cit. 2.
1) *Ipsam*, ibid.
2) *Si ipse*, ibid.
3) *Contempserit*, C. R. 1. et cit. c.

CAP. XXXII.

Contra constitutiones regulares appellatio religiosum non defendit.

IDEM *vniuersis abbatibus* 4). (*ann.* 1169. *Romæ.*)

Quia *i* nos [*elegit Dominus in hereditatem sibi, et a longe de alto prospexit, paci et tranquillitati vestræ, quantum diuina gratia concedit, prospicere cupientes: auctorit. apostolic. vobis concedimus et indulgemus,*] vt abbates [*vestri ordinis,*] qui de aliqua publica infamia publice respersi sunt *k* aut conuicti [*ab abbatibus, et*] deinde 5) *l* in communi capitulo commoniti, [*sponte suæ*] prælationi cedere noluerint 6), [*ad sed. ap.*] appellandi non habeant facultatem, [*suum reatum per appellationem defendendo.*]

4) Verba hæc omissa sunt in C. H. et ed. ant. Refertur autem in *h. c.* particula priuilegii, *omnibus abbatibus ordinis Cisterciensis* ab ALEXANDRO III. ann. MCLXIX. dati, quod recitat MANRIQVE *tom. III. annal. Cisterc. ad cit. ann. c. III. n.* 4. *p.* 478.
5) *Et deinde*, C. R. sed ab H. partic. *deinde*, abest.
6) *Noluerunt*, C. R. 2.

CAP. XXXIII.

Iudex a quo potest præfigere terminum appellanti ad prosequendam appellationem: quo lapso, reassumit iudex iurisdictionem.

IDEM. (*ann.* 1175. *Romæ.*)

Ad aures *m* nostras, [*te significante, peruenit, quod, cum interdum tibi vel aliis caussas subl. appell. rem. delegamus, altera partium, vt examen valeat declinare iudicis delegati, quæstiones incidentes opponit, et, cum in principali caussa appellatio sit remota, in appellationis tamen vocem prorumpit, appellationi suæ terminum non præfigens, sicque partem aliam sine prosequutione appellationis facit remanere suspensam. Postulas igitur tibi et aliis iudicibus indulgeri, vbi caussæ sine appellationis remedio committuntur, posse vos incidentes quæstiones sine debito appell. postposita terminare. Ceterum cum incidentes sæpius præiudiciales non immerito iudicentur; petitioni tuæ in hac parte non duximus annuendum: sed, ne qua pars frustratoriis diutius iudiciis affligatur,*] appellanti ad prosequutionem appellationis, terminus congruus præfigatur. Intra quem 7) si appellationem non fuerit prosequutus; extunc [*tam super incidentibus quæstionibus, quam super caussa principali, app. postp.*] compellatur stare iudicio delegati [*iudicis: et ita nec vni commune remedium subtrahetur, nec erit alter frustratoriis dilationibus fatigatus.*]

7) *Ita, quod*, c. 6. comp. cit. 2.

CAP. XXXIV.

Si, præcedente grauamine, quis submittit se protectioni superioris; habetur pro appellante: dummodo seruauerit ea, quæ in appellatione sunt necessaria.

IDEM *Abulensi episc.* (*ann.* 1176. *Roma in Hispaniam.*)

Ad audientiam *n* nostram noueris peruenisse, quod, cum Zamorensis episcopus G. presbyterum ecclesiæ sancti Iacobi

a *Cap.* 43. *eod. tit. in* 1. *comp.* b *Vid. leg. si suspecta. cum gloss. et l. secundo requiris. ff. eod.* c *Alias*, Salesburien. *alias*, Salesberien. d *Cap.* 44. *eod tit in* 1. *comp.* e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil. Quantam potestatem habeat papa super Iudæos, et alios infideles, tradit Innocent. et alii in cap. super his. infra. de vot. et vot. redemt.* f *al.* Ianuensi, *sed idem est. Nam olim Genuam, Ianuam vocabant.* g *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp. et de missione nuntii, an aliquid nunc operetur, vid. Panorm. infra. hoc tit. cap. vt debitus.*

h *Cap.* 3. *eod. tit. in* 2. *comp. vid Guid. pap. hic.* i *Cap.* 5. *eod. tit. in* 2. *comp.* k *Verbum*, sunt, *deest in plur. antiquis.* l *al.* et deinde m *Cap.* 6. *eod. tit. in* 2. *compil. vnde cognosces aperte huius decretalis sensum* n *C.* 7. *eod. tit. in* 2. *comp. vide Lanfr. de Oreano in c. quoniam. supr. de probat.*

Za-

Zamoren. [*quæ est propria Compostellanæ ecclesiæ*,] multipliciter molestaret, tandem idem presbyter [*pro eius grauaminibus euitandis*] se et ecclesiam *a* suam 8) nostræ [*ac Romanæ ecclesiæ*] protectioni subiecit. [*Sed præfatus episcopus pro eo forte, quod expresse non appellauit, in eum post inuocatum sed. apostol. patrocinium, contra etiam priuilegium Compostellanæ ecclesiæ indultum, excommunicationis sententiam promulgauit.*] Licet autem prædictus 9) presbyter ex simplicitate forte verbum appell. non expresserit 10); quia tamen, postquam se et sua nostræ protectioni subiecerat, non debuit sine caussæ cognitione aliqua sententia condemnari: [*fr. t. per a. s.*] mandamus, quatenus [*super hoc inquiras diligentius veritatem, et*,] si ita tibi constiterit, sententiam, quam præfatus episcopus in eundem 11) presbyterum tulit, [*contrad. et app. cess.*] denunties non tenere. [*Postmodum vero, si præfatus episcopus aduersus presbyterum forte agere voluerit, caussam audias, et fine debito decidas. Eundem quoque episcopum studiosius moneas et inducas, vt a molestiis et grauaminibus Compostellanæ ecclesiæ omnino desistat: et sic iure suo sit contentus, vt ea, quæ ad prædictam ecclesiam spectant, sibi nequaquam præsumat vsurpare.*]

8) Pron. *suam*, a C. R. H. et ed. ant. abest: sed c. 7. comp. cit. 2. loco eius habet: *ac parochianos suos.*
9) *Idem*, C. H. *præfatus*, cit. c.
10) *Expresserit*, cit. c.
11) *Præfatum*, C. R. 1.

CAP. XXXV.

Caussa non est ad iudicem a quo remittenda, appellatione adhuc non iustificata, nisi de partium consensu.

IDEM *archiepiscopo Tarracon.* 12) b. (*ann.* 1170. *Roma in Hispan.*)

Accepta *c* conquestione canonicorum Pampillon. [*quod dilect. fil. n. dux Nauarrorum eos bonis suis spoliasset, caussam ipsam tuæ fraternitati ad eorum petitionem duximus committendam, et fine canonico terminandam. Verum quoniam nobis tacuerunt, quod ab audientia tua fuit ad sed. apost. appellatum; nec nos, si hoc nobis constitisset, ipsam caussam tuo commisissemus examini; cum*] non debeat ad eos caussa remitti, nisi partes [*in hoc*] consenserint 13), a quibus noscitur appellatum: [*fraternitati tuæ per a. s. mandamus et arctius inhibemus, ne in exsequutione ipsius negotii occassione litterarum nostrarum aliqua ratione procedas.*]

12) *Terrachonen.* C. H. et ed. ant.
13) *Consentirent*, c. 2. comp. 2. de rescript.

CAP. XXXVI.

Delegatus etiam datus cum clausula, appellatione remota, recusari potest, si est consanguineus impetrantis, vel si fuit aduocatus eius in illa caussa.

LVCIVS III. *Gualtero* 14) d *Lincolnen. episcopo.* (*ann.* 1181. *Roma in Angliam.*)

Postremo fraternitati *e* tuæ litteris præsentibus intimamus, quod, si caussa alicui fuerit delegata, qui consanguineus sit illius, qui litteras impetrauit, aut in eodem negotio aduocati officio functus, vel ex alia [*quacumque*] iusta caussa suspectus, huiusmodi delegatus non immerito poterit recusari: quamuis appellatione remota 15) fuerit ei 16) negotium delegatum.

14) *Waltero*, C. H. et ed. ant. *Wal. Lincon.* c. 45. comp. 1. h. t.
15) Traditur ergo hic limitatio sententiæ in *c.* 12. *X. h. t.* supra relatæ, per quam clausula, *remota appellatione*, etiam recusandi delegatos potestatem adimit; nisi forsan caussa recusationis sit *liquida:* quales *alias iustas caussas* etiam hic intelligit LVCIVS III.
16) Pron. *ei*, abest a C. H.

CAP. XXXVII.

Sententia interdicti non suspenditur per appellationem sequentem.

IDEM *Noruicensi episcopo.* f (*ann.* 1181. *Roma in Angl.*)

Ad hæc *g*, quoniam sub interdicto aliqui constituti appellant, et deinde illud 17) seruare contemnunt, quid in hoc casu seruandum sit consulere voluisti. Noueris igitur 18), quod, sicut post appell. excommunicari non possunt, sic interdictum nequeunt, cui ante appell. eos constat suppositos 19), declinare.

17) *Interdictum*, c. 46. comp. cit.
18) *Nos igitur respondemus*, C. R. 1. sed in cit. c. desideratur partic. *igitur.*
19) *Esse suppositos*, C. R. 2.

CAP. XXXVIII.

Iudex appellationis remittit appellantem et caussam ad priorem iudicem: nisi sibi constiterit a grauamine vel iniusta sententia fuisse appellatum.

CLEMENS III. (*ann.* 1190. *Roma in Angl.*)

Cum *h* in ecclesia: [*et infra.*] Accepimus [*a ven. fr. n. Lincoln. episcopo, transmissa nobis insinuatione, querelam*,] quod quidam clerici de Gual. 20) [*grauaminis necessitate non compulsi et nullius oppressionis mole grauati, sed solo prætextu excutiendi a se iugum ecclesiasticæ disciplinæ, vt possint liberius in sui erroris et iniqui propositi libertate bacchari ab audientia sua vocem appellationis emittunt, et*] occasione iudicii tui 21), quod velle obseruare se iactant, Lincolnien. episcopo 22) iudicis ordinarii sine caussa rationabili cognitionem euitant. Vnde [*discr. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, si quando contigerit, aliquem de [*prædictis*] clericis a præfato episcopo ad tuam audientiam appellare, non ante 23) [*audientiam sibi præbeas, nec eius*] appellationem admittas, quam tibi 24) constiterit, eam 25) vel a grauamine, vel iniusta condemnatione *i* porrectam: alioquin ipsum ad prædicti episcopi audientiam 26) remittas, appell. remota, [*in suæ discussionis examine iusto*] eius iudicio pariturum. [*Sic etenim contumacia refrenabitur improborum, et honor coepiscopis debitus per fraternæ vicissitudinis obseruantiam in sua libertate consistet.*]

20) *De Gallis*, C. R. 1. sed L. *de Guallia*, et H. *Guillad.* c. 11. compil. 2. h. t. *de Valandonon.*
21) *Cantuariensis* scilicet, cui Lincolniensis tanquam suffraganeus suberat. Vnde palam est, CLEMENTEM III. ad *Cantuariensem* hanc direxisse decretalem.
22) *Lincolien.* C. R. 2. sed verba *Linconien. episcopi*, desiderantur in cit. c.
23) *Ante eum*, C. H.
24) *Si tibi*, ibid.
25) *Appellationem ipsius*, cit. c.
26) *Ad præfati episcopi auditorium*, ibid.

CAP. XXXIX.

Si appellans, qui non prosequitur, redit ad iudicem a quo, et iterum grauatur: non obstante prima desertione, potest iterum appellare. H. d. et est casus notabilis. Panormit.

IDEM.

Directæ *k* nobis tuæ litteræ demonstrarunt 27), quod, cum in tua præsentia caussa cuiusdam matrimonii tractaretur, in qua pars viri consanguinitatis vinculum opponebat, et pars mulieris ad sedem apostolicam appellasset, nec 28) appellationem suam præfixo termino fuerit prosequuta, postmodum ea renuntiante appellationi quam fecerat, tu in caussæ cognitione procedens, de parentela testimonia recepisti. Verum quia mulieris pars iterum appellauit, [*et a nobis*] postulas, vtrum ad calculum sententiæ procedere valeas, edoceri: [*præsenti pagina*] respondemus, quod, licet iuxta decretum Lateran. concilii, postquam in termino prosequendæ appell. statuto, appellans suam appell. non fuerit 29) prosequutus, auctoritate tua libere possis vti, tamen, quia iterum appellauit, cum secundum iura ei licuerit *l* in eadem caussa bis appellare 30), se a iurisdictione tua fecit exemptam; præsertim cum hic ad separationem matrimonii, quod est res fauorabilis, intentio viri procedat, [*nihilque agendum sit, nisi quod suspicione careat, quod et irreprehensibile censeatur. Alius vero iudex poterit eandem caussam iuxta dicta testium, qui post renuntiationem primæ appellationis rite admissi fuerint, et alia si qua adhuc poterunt in eadem caussa produci, secundum Deum et sancita canonum terminare.*]

27) *Demonstrarant*, C. H. et ed. ant. *declararunt*, c. 13. comp. 2. h. t.
28) Voces *appellasset, nec*, desiderantur in cit. c. ac deinde illius textus ita variat: *appellationem suam præfixo termino ad prosequutionem ipsius et ad recipiendos apostolos fuisset, adueniente termino, prosequuta, postmodum accedente parte mulieris eiusdem et renuntiante appellationi, quam fecerat in caussæ cognitione procedens de parentela testes et dicta testium recepisti.*
29) *Fuerat*, C. R. et H.
30) *Appellare secundo*, C. R. 1. L. ed. ant. et cit. c. sed C. R. 2. *appellare secundario*, et in H. vox *bis*, deest.

CAP. XL.

Sententia excommunicationis, suspensionis, vel interdicti lata sub conditione suspenditur, si ante conditionis euentum fuerit appellatum. H. d. inhærendo verbis litteræ, vt sic satisfaciat cuilibet lecturæ. Et est decisio subtilis, et multum allegabilis.

COELESTINVS III. (*ann.* 1195. *Roma in Gall.*)

Præterea *m* requisiti fuimus, si quis iudex ita protulerit sententiam: nisi Sempronio intra XX. dies 31) satisfeceris, te excommunicatum, vel suspensum, aut interdictum esse cognoscas *n*, [*et*] ille, in quem fertur sententia, medio tempore appellans, ad diem statutum minime satisfecerit, vtrum ille sententia tali ligetur, aut 32) interpositione appell. tutus existat? Videtur autem nobis, quod huiusmodi sententiam appellationis obstaculum debeat impedire.

31) *Intra decem dies*, c. 14. comp. cit.
32) *An*, ibid.

CAP. XLI.

Si per rescriptum committantur plures articuli connexi, et in vno remoueatur appellatio: intelligitur remota etiam in aliis. Hoc dicit.

IDEM 33) (*ann.* 1194.)

Secundo *o* requiris, cum pluribus articulis in vna commissione positis, in vno tantum contingit appellationem expresse vetari, vtrum

33) Hoc capitulum est pars *c. vn. comp.* 2. *de mutuis petit.* Vnde liquet, epistolam hanc *Rhotomagensi episcopo* scriptam fuisse. Alia eiusdem pars occurrit in *c.* 21. *X. de offic. et pot. iudic. deleg.*

a *Dictio*, suam, *deest in antiqu.* b *al.* Terraconensi. c *C.* 2. *de rescript. in* 2. *comp. vnde intelligitur hoc fragm. vid. l. legatus. ff. de offic. præs. et l. munerum. §. iudic. ff. de mun. et hon.* d *al.* Walrero. *al.* Gualtero. e *C.* 45. *eod. tit. in* 1. *comp. et post. conc. p.* 10. *cap.* 18. f *al.* Nouariens. g *C.* 46. *eod. tit. in* 1. *compil.* h *Cap.* 11. *eod. tit. in* 2. *comp. vid. Guid. pap. hic.*

i *Vid. l. qui ad ciuilia. Cod. de appellat. et l. vn. C. vt causs. post pubert. adsit. tut.* k *Cap.* 13. *eod. tit. in* 2. *comp.* l *In omnibus manuscr.* ei licuerat in eadem caussa appellare secundo. m *Cap.* 14. *eod. tit. in* 2. *comp. vid. Baid. in cap. commissa. de elect. libr.* 6. *et Anton. de Butrio in cap. licet. de voto et voti redempt.* n *videtur deesse coniunctio*, et, *qua est in vet. comp.* o *Cap.* 16. *eod. tit. in* 2. *comp.*

appellatio teneat, si super aliis fuerit appellatum? In quo tibi 34) respondemus, quod, cum secundum B. Gregorium *a* verba intentioni deseruiant 35) *b*, et hæc sit nostra intentio, vt de omnibus articulis, qui in commissione ponuntur, iustitia, [*non obstante app.*] suum consequatur *c* effectum, in omnibus appellatio intelligitur interdicta. Nihil enim interest, vtrum [*appellatio*] inhibeatur primo, an secundo, medio *d*, an in fine 36): cum, sicut vtriusque iuris argumenta [*expressa*] nos docent, [*et*] ea, quæ in principio [*rescriptorum ponuntur,*] ad medium et ad 37) finem, illa vero, quæ in medio, ad finem atque principium sæpe 37*) referri contingat.

Caussa suspicionis proponenda est coram iudice, qui recusatur, et probanda coram arbitris. h. d.

§. 1. Tertio 38) postulas edoceri, [*cum aliquis iudicem tanquam suspectum recusat, an caussam suspicionis debeat allegare, et caussam, nisi manifesta sit, coram eodem iudice probare teneatur: vtrum etiam iudex possit in ipso iudicio et negotio procedere, si ille, qui suspicionem obiicit, caussam eius non velit, aut non possit in iure probare. In hoc nimirum duximus dandum*] consult. t. t. resp. quod, cum aliquis iudicem proponit se habere suspectum, suspicionis caussam coram eodem [*iudice*] allegare tenetur, [*ne possit alius quilibet pro suæ voluntatis arbitrio quodlibet iudicium frustratorie declinare:*] sed partes, vt in [*aliquem iudicem, vel*] aliquos non valde remotos conueniant, per eundem [*tamen*] iudicem, [*qui nominatur suspectus,*] debent cogi. Coram [*quo, vel*] quibus si caussa suspicionis intra terminum competentem probata non fuerit, tunc demum auctoritate sua iudex 39) vtetur. Quodsi coram ipsis [*in quos conuenitur, eiusdem*] caussa suspicionis probata fuerit: caussæ cognitioni 40) supersedere tenebitur [*iudex*] recusatus. Ipsa namque ratio dictat, [*et plurimis probatur exemplis,*] quod 41) suspecti et inimici iudices esse non debent: [*quum in decretis sit constitutum, nil gratius vel amabilius dare quis magis valet inimico, quam si ad impetendum commiserit, quem lædere et damnificare intendit. Illam vero præterea quæstionem quarto loco proponis, vtrum index possit de officio suo cognoscere, an frustratorie sit, an caussa rationabili sit appellatum; et si appellans rationabilem appellationis caussam non opposuerit, aut non probauerit, quam opponit, an iudex huius appellationis obtentu teneatur a caussæ cognitione cessare: hic autem non placet aliter diffinire, quam ab antecessoribus nostris et vtriusque iuris peritis fuit definitum. Cautum est enim in lege, quod appellatio interposita, siue ea recepta sit, siue non, tempore medio nihil innonari oportet, et canonica nihilominus tenent instituta, vt, qui vult, vel quibus necesse fuerit, ad Romanam ecclesiam, quasi ad caput suum confugere possint, et sine impedimento quolibet appellare, ad quam nimirum sine vlla calumnia vel custodia, vel excommunicatione, vel excusatione, vel damnatione, vel spoliatione ire libere concedatur, quæ secundum sanctorum canonum sanctiones passim appellare permittit. Ideo iudex quum ante se caussam tractauerit, quam sit per appellationem suspensam esse cognouerit, a cognitione caussæ quam citius abstineat.*]

34) Verba: *in quo tibi*, absunt a C. H. sed *in hoc taliter respondemus*, legimus in c. 16. comp. cit. Denique in ed. ant. et Cont. verba sunt hæc: *inquisitioni tuæ taliter respondemus*.
35) *Deseruiunt*, cit. c.
36) *Aut in fine*, C. R. 2.
37) *Principio, medio et ad*, C. H.
37*) Vox *sæpe*, deest ibid.
38) *Tertio loco*, ibid.
39) Dictio *iudex*, abest a cit. c.
40) *A caussæ cognitione*, cit. c.
41) *Quia*, ibid.

CAP. XLII.

Non tenetur index vel aduersarius deferre appellationi, cui non detulit appellans.

IDEM.

An sit deferendum *e* appell. illius, quem aduersarius de exspoliatione post appell. legitime interpositam sibi facta 42) *f* paratus est in continenti conuincere, nos duxisti per tuos nuntios consulendos. Respondemus [*itaque,*] quod, cum in eo quis 43) *g* puniendus sit, in quo deliquit, qui appellationi deferre neglexit 44) *h*, se beneficio reddit 45) appellationis indignum: [*vnde nec ei appellanti esse deferendum censemus.*]

42) *Factam*, C. R.
43) Vox *quis*, a C. R. H. ed ant. et c. 17. comp. cit. abest.
44) *Neglexerit*, C. R. 2. L. ed. ant. et Cont.
45) *Reddidit*, C. R. H. ed. ant. et cit. c.

CAP. XLIII.

Habet duos intellectus; secundum primum hoc intendit: *merus exsequutor non recusatur, nec ab eo appellatur; nisi modum excedat: maxime si est datus cum clausula, appellatione remota.* Secundum alium intellectum h. d. *a iudice suspecto non receditur per appellationem: nisi modum excedat.*

INNOCENTIVS III. *illustri regi Francorum. (ann. 1208. Roma in Galliam.)*

Nouit ille *i*, qui, nihil ignorat 46): [*et infra.*] Præterea [*dictam*] interdicti sententiam 47) [*ipse*] cardin. non edidit, sed potius publicauit: nec fuit dictator ipsius, sed verius 48) *k* exsequutor. Vnde cum secundum ius [*canonicum et legale*] ab exsequutoribus appellari non possit, nisi forsan modum excederent in exsequendo 49), nos etiam in litteris 50) super hoc directis ad ipsum, appellationis curauimus obstaculum inhibere: appellationi ab eo interpositæ 51) non fuerat deferendum. De suspicionis autem *l* obiectis 52), licet eum merito tibi suspectum non 53) fuisse credamus, non tamen, et si fuisset, propter appellationem interpositam ab eo desistere debuisset, ad quod non proprio motu, sed nostro potius præcepto processit.

46) Conf. supra c. 7. *de officio legati*, vbi suæ integritati hocce restitutum est capitulum.
47) Agitur hic de Interdicto, quod totius Franciæ regno, ob diuortium regis PHILIPPI cum legitima vxore attentatum, impositum fuit, de quo in *c.* 1. *X. de postul. prælat.* mentio iniecta, vt probabiliter censet GONZAL. *ad h. c.* Etenim contra hoc interdictum, a cardinali publicatum, rex PHILIPPVS querimoniam interposuerat, ad quam respondet pontifex in *h. c.* et *c.* 7. *X. de offic. leg.* illamque e medio remouere intendit.
48) *Verus*, c. 1. comp. 3. h. t.
49) Præp. *in*, a C. R. H. et cit. c. abest: sed *exsequendi*, habet ed. ant.
50) *Et nos litteris*, cit. c.
51) Loco verborum *ab eo interpositæ*, in cit. c. est: *huiusmodi*.
52) *Obiectu*, C. R. ed. Gonz. et cit. c. sed ed. ant. et Cont. *de caussa suspic. obiecta*.
53) Partic. *non*, desideratur in ed. Cont. et Pith.

CAP. XLIV.

Si appellatio recipitur a iudice, vel approbatur a parte; terminus ad eam prosequendam præfixus obtinet vicem peremptorii, vt in absentem procedatur, ac si peremptorie fuisset citatus: nec talis terminus præueniri poterit ab aliqua partium.

IDEM.

Sæpe *m* contingit, quod, cum ad nostram audientiam appellatur, propter defectum partis alterius neque per se, neque per responsalem idoneum appellationem interpositam prosequentis, vel forsitan ex malitia subsequentis 54) responsalis mandatum occultantis, lites, quæ de facili poterant terminari, remaneant indecisæ: cum frequenter iuris quæstio moueatur, cuius apud nos probationes necessariæ [in *n* contrario 55] non existunt, et interdum etiam facti quæstio de leui posset partibus præsentibus comprobari. Vnde, licet in Lateranen. concilio *o* fuerit constitutum, vt, si in quocunque negotio aliquis appellauerit 56), et eo, qui appellatus fuerat, veniente, qui appellauit 57) venire neglexerit: competentem illi recompensationem 58) faciat expensarum, vt hoc saltem timore deterritus 59) *p*, in grauamen alterius non facile quis appellet. Quia tamen propter hoc quæstiones nihilominus prorogantur: [*volentes, vt finis litibus imponatur, et ne fraus et dolus alicui suffragentur, de cons. f. n.*] præsenti decreto statuimus, vt, si huiusmodi appellatio, vel 60) a iudice recepta *q*, vel a parte fuerit approbata, post terminum appellationi præfixum edicti peremptorii vires obtineat, ita videlicet, vt extunc in absentem perinde procedatur, ac si peremptorie vocatus ad iudicium exstitisset. Quodsi forsitan interposita prouocatio malitiose recepta, vel approbata non fuerit; cum constiterit legitime prouocatum; nihilominus eam vigorem volumus

54) Vox *subsequentis*, abest a C. R. H. ed. ant. et c. 2. comp. 3. h. t. In gloss. parenthesi inclusa.
55) Verba hæc omissa sunt in C. R. H. edit. ant. et cit. c. omisit ea etiam GONZAL. in sua edit. et re vera superflua sunt. Videlicet quæstiones in litem deductæ vel *iuris* vel *facti* sunt. Hæ probationem desiderant, reprobationem admittunt, atque *altioris indaginis* esse dicuntur, de quibus olim regulariter iudicabat iudex pedaneus. Illæ vero nulla *probatione* indigent, quarum cognitio olim prætoris erat, quia altiorem indaginem caussa non desiderabat, obseruante NOODTIO *de iurisdict. libr. I. c.* 8. De his vtplurimum appellationes olim fiebant ad pontificem, sub grauissima iuris Romani, in infinitas controuersias tracti, caligine, in Rota Romana decisæ. Hoc docent decretales a RAYMVNDO collectæ, ex his decisionibus natæ, quæ *nouum* sæpe *ius* a veteri iure Romano et ecclesiastico alienum, induxerunt; tum quod illius solidam intelligentiam non habuerint: tum quod ad *decreti* noua principia ab ISIDORO orbi per falsum obtrusa, decisiones accommodauerint.
56) *Appellaret*, cit. c.
57) *Qui appellauerit*, ibid.
58) *Compensationem* C. H.
59) *Perterritus*, C. R.
60) Partic. *vel*, non est in cit. c.

a *libr.* 26. *in Iob. c.* 7. b *vid. l. pater. §. fundum. ff. de legat.* 3. *et l. cum pater §. dulcissimis. et vtrobique Bart. ff. de legat.* 2. c exsequatur. d medio, an fine e *Cap.* 17. *eod. tit. in* 2. *comp.* f *al.* factam. g vox, quis, *deest in antiquioribus.* h neglexerit.

i *vid. c. nouit, supr. de offic. legat. cuius pars est. et c.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* k *al.* verus. l *In recent. impress.* De suspicione autem obiecta. m *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.* n *Inclusa desunt in antiqu.* o *sub Alex. III. c.* 6. p detentus. q suscepta.

obti-

obtinere, ſaluis conſtitutionibus, de provocantibus poſt ſententiam, promulgatis: quibus appellationes ſuas 61) proſequi non curantibus, poſt terminum appellationi proſequendæ præfixum, rata manet 62) ſententia, quæ fuerat appellatione ſuſpenſa. Quicquid autem contra citationem peremptoriam poſſet ab abſente proponi: aduerſus appellationem huiuſmodi valeat allegari. Si quis autem terminum appell. præueniens, tacita veritate 63), litteras impetrauit 64): et careat impetratis, et pœnam contumaciæ non euadat 65). Hoc 66) autem in litibus, ſiue iudiciis 67) exercendis volumus obſeruari.

61) *Appellationem ſuam*, C. H.
62) *Maneat*, C. R. 2.
63) *Tacite*, ibidem.
64) *Impetrauerit*, C. H. *reportarit*, cit. c.
65) *Euadet*, cit. c.
66) *Hæc*, ibidem.
67) *In iudiciis*, C. R. 2. et. L.

CAP. XLV.

Appellatione deſerta per negligentiam appellantis, poteſt iudex ex officio procedere in caſibus, in quibus eius officium exuberat, Et eſt caſus valde notabilis.

IDEM *Lemonicenſ.* a *et Cantuarienſi epiſcopis. (ann. 1210. Roma in Galliam.)*

Conſtitutus in præſentia *b* noſtra [*dil. f. G.*] archidiaconus Claremon. 68) [*eccleſiæ*] nobis expoſuit, quod [*olim,*] Claremon. decanatu vacante, [*abbas, cantor et*] quidam canonici [*Claromont.*] vota ſua in [*ven. fratrem Claromonten.*] epiſcopum tranſtulerunt, et epiſcopus cum quibuſdam aliis expreſſe conſentientibus in eundem 69) archidiaconum ei contulit decanatum, XI. [*tantum*] canonicis prius appellantibus, ne quis aſſumeretur præter aſſenſum omnium in decanum cum electioni 70) eius XXV. tum per ſe 71), tum epiſcopo 72) medio conſentirent. Cumque [*dil. f. B. tit.*] ſancti Marcelli presbyter cardinalis tunc 73) apoſt. ſed leg. per partes illas tranſitum faceret, non vt appellationi ad nos 74) interpoſitæ derogaret, ſed vt inſtructam tranſmitteret ad nos cauſſam; [*dil. f.*] ſancti Egidii 75) *c* et ſancti Andreæ abbatibus examinationem delegauit ipſius, et mandauit eiſdem, vt partem contradicentem electioni decani citarent ad ipſum, contradictionis ſuæ cauſſam in eius præſentia oſtenſuram. [*et infra.*] Intellecto igitur per aſſertionem cardinalis [*prædicti,*] quod ſub ea forma fuerat appellatum, ne [*ſcilicet*] ſine aſſenſu 76) omnium procederetur in electione decani, et quod 77) appellantes appellationem 78) intra annum non fuerant proſequuti, nec erat, propter quod eis eſſet biennium indulgendum; cum, ſicut bis intra tempus legitimum ſimplicem nuntium ad ſedem apoſtolicam deſtinarant 79) *d*, ſic potuiſſent ſaltem ſemel procuratorem idoneum deſtinaſſe; ne tamen peremptorias exceptiones ex eorum parte propoſitas videamur ſub ſilentio præterire; [*frat. v. per a. ſ.*] mandamus, quatenus [*inquiratis diligentius veritatem de his, et,*] ſi vobis conſtiterit, archidiac. facto epiſcopi, ex quo nititur, ſponte renuntiaſſe, vel prædictum epiſcopum proceſſiſſe ad electionem ipſius, prætermiſſis prædictis, ſine quibus ne procederet 80) in illa translatione voluntatum, ex qua nititur archidiac. proponitur eſſe actum, 81), ei ſuper decanatu [*ipſo*] ſilentium imponatis, alioquin nominationem ſeu electionem taliter factam de alio, et quicquid fuerit ſequutum ex ipſa, [*ſubl. app. obſt.*] denuntietis [*auctoritate noſtra*] irritum et inane.

68) *Claromoten.* C. H. *Claromonten.* c. 3. cit. comp. 3. per tot.
69) Vox *eumdem*, deſideratur in cit. c.
70) *In electionem*, legimus ibid.
71) *Pro ſe*, ibid.
72) *Tum cum epiſcopo*, C. R.
73) Partic. *tunc*, deeſt in C. H.
74) Dictiones *ad nos*, abſunt a C. H. et ed. ant.
75) *Illidii*, C. R. et cit. c. ſed *Illudii*, ed. ant.
76) *Præter aſſenſum*, cit. c.
77) *Atque*, ibid.. loco dictionum: *et quod.*
78) In C. R. 2. additur: *ſuam.*
79) *Deſtinauerunt*, ed. ant. et cit. c.
80) *Procederent*, C. R. 2.
81) *Archidiaconum facto epiſcopi, ex quo nititur ſponte renuntiaſſe, vel prædictum epiſcopum ad electionem ipſius prætermiſſis prædictis, ſine quibus illa translatione voluntatum, ex quo archid. nititur, actum proponitur, ne procederet, proceſſiſſe, ei ſuper decanatu* etc. cit. c. poſt vocem: *conſtiterit.*

CAP. XLVI.

Contra electum, vel confirmatum nullum aliud ius exſpectantem, non admittitur regulariter exceptio, vel appellatio, maxime fruſtratoria ad impediendum electionis vel confirmationis effectum: ſed poſſeſſione habita, poterit accuſari vel denuntiari. H. d. et ſecundum hoc eſt caſus notabilis.

IDEM *cancellario Metenſi. (ann. 1210. Roma in German.)*

Conſtitutis in præſentia *e* noſtra [*dil. f.*] N. 82) decano [*eccleſiæ*] ſancti Saluatoris, et cantore 83) Metenſ. [*et D. ſcholaſtico eiuſdem eccleſiæ tuæ procuratoribus benignam curauimus audientiam indulgere. Fuit autem nobis ex parte tua propoſitum, ſicut etiam ven. f. n.*] Metenſ. epiſcopus [*per ſuas etiam nobis litteras*] intimauit, quod, 84) ſancti Saluatoris præpoſitura vacante, die electioni 85) præfixo, [*intelligens prædictus D. epiſcopus, in duas partes fratrum vota diuiſa,* et infra.] per Patrem et Filium et Spiritum ſanctum in virtute obedientiæ, ac ſub animæ periculo canonicos adiurauit, vt ſecundum Deum, et iuxta 86) conſcientiam ſuam [*tantum*] vnum eligerent de duobus, in quos [*iam*] partes videbantur oculos extendiſſe, quem eccleſiæ magis 87) vtilem et idoneum reputarent. Decanus autem cum duobus diaconis et ſubdiaconis tribus, dictum 88) cantorem [*maioris eccleſiæ cognatum ſuum*] in præpoſitum nominauit. Cantor vero ipſe 89), qui presbyterali officio fungitur, et cuſtos cum ſcholaſtico et magiſtro B. 90) ſacerdotibus, leuitis duobus, et ſubdiaconis quinque, te *f* concorditer elegerunt: cuius electionem tanquam a maiori et ſaniori parte capituli factam, cum de perſonæ tuæ honeſtate 91) conſtaret, prædictus epiſcopus confirmauit. Et cum tibi vellet domum 92) *g* et inueſtituram porrigere, vt moris eſt 93): decanus ad ſedem apoſtolicam appellauit, contra te, impotentiam 94) duntaxat allegans. [*Licet autem epiſcopus appellationi huiuſmodi non crederet deferendum; cum felicis recordationis Alex. Papa, præd. n. in concilio Later. ſtatuerit, vt, niſi a paucioribus et inferioribus aliquid rationabile obiectum fuerit et oſtenſum, app. rem. ſemper præualeat, et ſuum conſequatur effectum, quod a maiori et ſaniori parte capituli fuerit inſtitutum: nobis tamen humiliter deferens et deuote ab inueſtura ceſſauit. Fuit autem propoſitum ex aduerſo, quod decanus, qui maiorem locum obtinet in eccleſia memorata, cum duobus antiquioribus diaconibus et tribus ſubdiaconibus de antiquis eccleſiæ intelligens, quod propoſitus adminiſtrationem temporalium debeat exercere: ideoque ille ad hoc vtilior, qui potentior reputetur, bono zelo prædictum E. in præpoſitum nominauit, ſcientem, eccleſiæ prouidere ac potentem iura et poſſeſſiones ipſius, ſi eſſet neceſſe, in forti manu et brachio extenſo tueri. Vnde cum pars altera, licet maior numero, auctoritate tamen inferior,*] te [*in præpoſitum nominaſſet*] in partibus illis, quaſi penitus impotentem, in quibus præpoſituræ poſſeſſiones exiſtunt, [*tum propter hoc, tum quia epiſcopum habebat de iure ſuſpectum ad ſedem ap. appellauit,*] addens, quod alia tibi obiiceret in præſentia noſtra, quæ tunc in præſentia iudicis ſuſpecti noluit explicare: [*ſed epiſcopus appellationi non deferens nominationem de te factam nihilominus confirmauit.*]

Nos ergo 95), [*auditis his et aliis, quæ fuerant hinc inde propoſita,*] quia conſtitit euidenter, illam appellationis cauſſam, quæ fuit 96) [*expoſita et*] expreſſa, rationabilem non fuiſſe *h*, aliam autem tunc 97) non [*oppoſuit vel*] expreſſit, etſi dixerit idem decanus, quod aliam 98) vellet obiicere coram nobis, [*de conſilio fr. n.*] decreuimus 99), tuæ confirmationis effectum non debere per ea 100), quæ ſunt propoſita, impediri. Si quid tamen contra te non in modum exceptionis ad impediendum electionis 1) et confirmationis effectum, ſed in modum denuntiationis, vel accuſationis duxerit proponendum, poſt-

82) Littera *N.* a C. R. 1. H. ed ant. et Gonz. abeſt. Loco huius litteræ c. 4. cit. comp. 3. habet: *I.*
83) Verba *et cantore*, deſiderantur in cit. c.

84) *Vt*, ed. ant.
85) *Electionis*, ibid.
86) Copula *et*, in C. R. I. et cit. c. deeſt: ſed a C. R. 2. et H. præp. *iuxta*, abeſt.
87) *Et magis*, C. R. 2. et ed. ant.
88) Loco vocis *dictum*, cit. c. habet: *E.*
89) *Cantor autem*, ibidem, omiſſo pronom. *ipſe.*
90) *Bernardo*, ibid.
91) *Idoneitate*, ibid.
92) *Donum*, C. R. 1. L. et ed. ant.
93) Improbabile eſt, legendum eſſe: *donum*, et ſub voce hac intelligi *annulum*, in ipſa inueſtitura porrigendum, qua ipſa tamen inueſtitura fiebat, vt eius ſeorſim mentionem facere haud neceſſe fuerit. Domus præpoſituræ, ſeu officio præpoſiti ab antiquo deſtinata, intellecta fuit ſine dubio, quam porrigere ſeu tradere cogitabat epiſcopus præpoſito electo.
94) Præpoſiti bona capituli eorumque iura tuebantur, adeoque credebant aduerſarii præpoſiti electi, eum minus ad hoc officium eſſe idoneum, quod ea potentia et auctoritate in locis, in quibus capituli bona erant, eſſet deſtitutus, quæ ad iura eiuſdem defendenda erat neceſſaria, et ita huic officio plane impar. Hanc ob cauſſam præpoſiti ſæpe abſentes eſſe cogebantur, ad iura eccleſiæ ſuæ tuenda, *c.* 13. *X. de cleric. non reſid.* Atque id vtplurimum agebant capitula, vt præpoſitum eligerent, qui tum *potentia*, tum *prudentia* neceſſaria erat inſtructus, vt bona et iura capituli cum *auctoritate* contra aduerſarios defendere poſſet. Hinc natum vulgatum illud: *decanus in choro: præpoſitus in foro.* Hæc tamen obiectio, electo præpoſito facta, minus rationabilis pontifici viſa fuit, quæ potuiſſet quidem inducere electores, ne eum eligerent: ſed electionem ipſam, per vota maiora factam, annullare non valuit. Neque enim, quod contra *leges prudentiæ* ſuſceptum, inualidum cenſendum. Expedit pariter in Germania, non alios ad archiepiſcopatus et primarios epiſcopatus euehere, quam ſanguine illuſtri natos: quamuis, eo neglecto, electio impugnari nequeat.
95) *Nos igitur*, cit. c.
96) *Fuerat*, C. H.
97) *Cauſſam*, ibid.
98) *Alia*, ed. ant. et cit. c.
99) *Decernimus*, C. R. 2. L. edit. Gonz. et cit. c.
100) *Propter ea*, cit. c.
1) *Electionem*, C. R. 1.

---

a *al.* Lemonicen. b *C. 3. eod. tit. in 3. comp. Ex hac decr. obſeruabis multa ſingularia, quæ præ cæteris collegit Guid. pap. hic.* c Illidii. d deſtinauerant. *alir.* deſtinarunt. e *Cap. 4. eod. tit. in 3. compil. an neceſſe ſit ſemper eligere magis idoneum, vid. Thom. 2. 2. quæſt. 63. art. 2. ad 3. arg. Sot. libr. 2. de iuſt. et iure q. 6. art. 2. et Couarruu. in reg. peccatum, de reg. iur. libr. 6. in 2 p. relect. §. 7.*

f *Hoc eſt, Cancellar. metenſem, cui hac ſcribit papa.* g domum, *habent aliquot exemplaria.* h *Quæ dicatur rationabilis cauſſa, vide apud Bart. in l. quod vero ff. de leg. et in l. ſi poſtulauerit. §. ratio. ff. de adult.*

quam

quam pacificam ipsius præpositurae possessionem fueris assequutus 2), proponendi licentiam non negamus.

2) *Consequutus*, C. H.

CAP. XLVII.

Appellari potest, si locus non tutus partibus assignatur: etiamsi sit scriptum, appellatione remota.

IDEM *Vigorien.* 3) *episcopo.* (*ann.* 1212. *Roma in Angl.*)

Ex parte tua *a* [*fuit propositum coram nobis, quod, cum inter Anglicos et Wallen. sint inimicitiæ manifestæ, et ad partes illas Anglicis sit transitus periculosus, pro viarum periculis et guerra, quæ inter gentes illas frequens esse dignoscitur, vel continua, multi de caussæ suæ meritis diffidentes, te aliquando vel tuos auct. litterarum nostrarum trahere satagunt ad iudices in Wallia constitutos, vt sic indefensas caussas etiam iustissimas, relinquatis, vel compositionem subeatis iniustam pariter et damnosam. Cum igitur caussas, quas committimus, sic velimus sine debito terminari, quod neutra partium contra iustitiam aggrauetur;*] præsenti pagina respondemus, quod, cum excusetur honeste, qui 4) ad præsentiam delegatorum iudicum non potest secure venire 5) citatus, tu vel tui, quoties ad illos iudices vos euocari contigerit 6), ad quorum præsentiam vobis 7) periculosum 8) est ire, libere poteritis 9) [*sedem ap.*] appellare; etiamsi in litteris commissionis [*nostræ*] appell. fuerit remedium interclusum: nisi iudices [*ipsi*] vobis assignent locum idoneum et securum.

3) *Wigorniensi*, C. R. et c. 5. comp. cit. 3. rectius.
4) *Quod, cum talis excusatio sit honesta, cum ad* etc. cit. c.
5) Hunc securum aditum ad iudices delegatos in Wallia constitutos impediebant inimicitiæ inter Anglos et Wallenses inueteratæ, quæ hoc anno, quo hæc decretalis scripta, grauissimæ erant, testibus *annalibus ecclesiæ Wigorniens.* apud WARTHONIVM *ad ann. MCCXII. p.* 281. Conf. ALTESERRA *in decret. Innocentii III. ad h. c.*
6) *Contingit*, C. R. 2.
7) Pron. *vobis*, deest in C. H.
8) *Periculum*, cit. c.
9) *Poteris*, C. R. 1. et ed. ant.

CAP. XLVIII.

Licite appellat reus, si non auditur excipiens, procuratorem actoris non habere sufficiens mandatum, vel se prius conuentum per alias litteras, de quibus non fit mentio in secundis. Hoc dicit, quoad titulum.

IDEM [*P.*] *episcopo, et* 10) *decano et præcentori Herfordensi* 11). (*ann.* 1212.)

Significauit *b* nobis [*dil. fil. I.*] magister hospitalis Eboracens. [*quod, cum P. quondam rector hospitalis ipsius diem clausisset extremum, ven. f. n. Eboracen. archiepiscopus, ad quem et prædecessores suos hospitalis eiusdem ordinatio pertinuit ab antiquo, nolens ipsum ex defectu rectoris dispendium sustinere, dictum I. presbyterum eiusdem domus a suis fratribus vnanimiter in rectorem electum præfecit ibidem, sperans, quod domus ipsa per eum tam in temporalibus, quam in spiritualibus susciperet incrementum: procedente vero tempore decanus et capitulum Eboracen. ecclesiæ, tanquam ad ipsos hospitalis eiusdem ordinatio pertineret, magistrum ipsum a suæ administrationis officio remouere volentes, litteras super hoc apostolicas ad decanum Lincolnien. et suos coniudices impetrarunt, quarum auct. in ius vocari fecerunt tam archiepiscopum, quam rectorem. Partibus igitur die sibi peremptorie assignata coram ipsis iudicibus constitutis, iudices aliis vices suas commiserunt, sola sibi definitiua reseruata.*] Præterea capitulum Eboracen. auctoritate quarundam litterarum, in quarum sigillo continebatur sigillum capituli ad citationes tantum, cum aliud sigillum capitulum illud noscatur habere, [*per ipsum*] quendam constituebat 12) actorem. Sed licet idem magister allegauerit 13), quod [*idem*] occasione litterarum illarum actor non deberet 14) admitti, et insuper adiunxisset, quod auctoritate litterarum quarundam a nobis [*super hoc*] ad alios iudices 15) obtentarum, prius conuentus non debuit 16) per litteras posteriores, in quibus nulla fuerat 16*) mentio de prioribus, conueniri: iudices tamen exceptiones huiusmodi admittere noluerunt 17), propter quod 18) vocem ad nos appellationis emisit. Quocirca [*discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus [*inquiratis super præmissis diligentius veritatem, et,*] si vobis constiterit, ob dictas caussas, vel [*ob*] earum aliquam 19) ad nostram 20) fuisse audientiam appellatum: reuocato 21) in irritum, quicquid post appellationem huiusmodi 21*) noueritis 22) esse factum 23) *c*, partes 24) *d* [*ad vestram præsentiam conuocetis, et audiatis diligenter, app. rem. quæ hinc inde duxerint proponenda.*]

10) Copula *et*, desideratur in ed. ant. Cont. et Pith.
11) *Herfordensibus*, c. 6. comp. cit. 3.
12) *Statuebat*, ed. ant.
13) *Sed licet pars allegasset aduersa*, cit. c.
14) *Debebat*, ibid.
15) *Ad ven. f. n. Elien. episcopum et suos coniudices*, ibid.
16) *Conuentus erat, quare non debuit*, C. L. *prius erat conuenta, quare non debuit*, cit. c.
16*) *Fiebat*, C. R. 1. H. L. et cit. c.
17) *Nolunt*, ed. ant.
18) *Quapropter pars eadem*, cit. c.
19) *Ob earum aliquam*, C. R. 2. *aliarum aliquam.* L.
20) *Ad vestram*, cit. c.
21) *Reuocetis*, C. R. 1.
21*) *Ad nos legitime interpositam*, cit. c.
22) *Noueris*, C. H.
23) Verbum *esse*, in cit. c. desideratur, et loco vocis *factum*, legitur: *attentatum.*
24) *Alioqui partes*, C. R. 1. sed *per cens.* ed. ant.

CAP. XLIX.

Licite appellat reus, si non auditur petens declarari rem petitam in libello.

IDEM *magistro G. archid. et e Wormanno* 25) [*et G. de Crethes,*] *canonicis Suessionen.* (*ann.* 1212. *Roma in Galliam.*)

Significantibus 26) *f* T. et R. fratribus, nostro fuit apostolatui declaratum, quod, cum inter ipsos ex vna parte, et V. [*Turpem de Atbochi et sorores eius diœcesis Suession.*] ex altera, super quadam terra 27) coram [*dilecto f. abbate et priore sancti Bartholomæi Nouien.*] iudicibus [*a sede apost.*] delegatis quæstio verteretur, ipsi [*T. et R.*] cum plures terras haberent, vt terra illa, super qua quæstio vertebatur, ostenderetur eisdem, a iudicibus postularunt. Quod cum ipsi facere denegarent, [*nec vtrum hoc deberet eis concedi, vellent per sententiam diffinire: iidem fratres a manifesto grauamine*] ad nostram audientiam prouocarunt. Quocirca [*discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus, si est 28) ita, [*vos,*] reuocato in statum debitum, si quid post appellationem 29) [*ad nos legitime interpositam*] noueritis attentatum, [*audiatis caussam, et app. rem. fine debito terminetis.*]

25) Edit. ant. habet: *et W. Normanno*, sed c. 7. comp. cit. 3. *et Willo Normando.* et GONZAL. legit: *G. archidiacono de Wilto, Normando.* In nominibus propriis vtplurimum incerta lectio.
26) Vid. supr. c. 2. de libelli oblat.
27) Pro vocibus *quadam terra*, in cit. c. legimus: *quibusdam vineis, terris arabilibus et pratis.*
28) *Si verum est, quod asseritur*, ibid.
29) C. R. et H. voci *appellationem*, addunt: *huiusmodi.*

CAP. L.

Iudex a quo non potest statuere terminum ad finiendam appellationem: quod si fecerit, intelligitur statuisse ad se præsentandum.

IDEM *Eboracen.* 30) *g episcopo, et de Luc.* 31) *et de Monte Molli abbatibus* [*Abricen. diœc.*] (*ann.* 1213. *Roma in Angl.*)

Ex insinuatione *h* [*dil. f.*] prioris et canonicorum sanctæ Barbaræ 32) nobis innotuit 33), quod, cum inter ipsos ex vna parte, et V. 34) camerarium de Tangar. 35) *i* [*Rothomagen. diœcesis*] ex altera, super quodam manerio 36) *k* coram iudice ordinario [*non ex delegatione nostra*] quæstio verteretur, et idem camerarius ad nostram audientiam appellauerit 37) [*ab eodem, suæ*] appellationi terminum [*aliquem*] non præfigens, dictus iudex 38), qui caussam illius videbatur fouere pro eo, quod quidam clericus commensalis 39) suus, [*iam*] dicti camerarii in eadem caussa fuerat aduocatus, *deceptorie et contra consuetudinem*] hunc 40) terminum appellationi præfixit, vt ad festum purificationis [*sanctæ Mariæ*] vtraque pars esset ab appellationis prosequutione reuersa; licet non potuerit nobis legem imponere, vt eam teneremur 41) intra dictum terminum expedire: cum et secundum legitimas sanctiones 42) *l* lis, quæ in consistorio principis speratur inferri, absque damno moræ intacta permaneat, donec ipsam 43) faciat introduci, et a proceribus dirimi iuxta morem. Interim autem nuntius camerarii [*supra dicti*] præueniens nuntium eorundem, nec [*ab*] ipso vsque ad terminum legitimum exspectato, impetrauit litteras et recessit. Quia vero fraus et dolus alicui patrocinari non debent: [*d. v. per*

30) Vel potius, vt est in C. R. 2. H. L. et c. 8. compil. cit. 3. *Albricensi* seu *Abrincensi episcopo.* Additur in cit. c. 8. *et de Baioc.* sed legendum potius: *et de Luc.* h. e. *de Lucerna. et de monte Morelli abbat.* Sunt enim duo hæc monasteria in diœcesi Abrincensi, *Trinitatis de Lucerna.* et *montis Morelli* seu *Maurelli* ord. S. August. vt docet *taxa monaster.* apud TAMBVRIN. *sub A. voc. Abrincens. diœces.*
31) *De Lucen.* C. L.
32) *Sanctæ M. Varbaæ*, C. R. 1
33) *Innotuisse noscatis*, cit. c.
34) *Et W.* ed. ant. et cit. c.
35) *Tangari*, C. L. sed C. R. 2. *Tangariuill.* cit. c. *Tankaruill.*
36) *Super manerio de Monuill.* cit. c.
37) *Appellauit*, C. H.
38) *Item ordinarius, qui caussam eiusdem camerarii fouere videbatur latenter eo, quod* etc. cit. c.
39) *Commessalis*, C. R. 2.
40) *Tunc*, C. R. 1
41) *Teneretur*, C. H.
42) Ex *Nou.* 23. *c.* 2. et inde desumta *auth. sed et his, C. de tempor. appell.* verba subsequentia desumsit INNOCENTIVS III.
43) *Ipse*, cit. c.

a *Cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp. præter Philippum de Perus. hic vid. Bartol. in l. ante sententiam. ff. de appell. recipiendis.* b *C.* 6. *eod. tit. in* 3. *compil. De materia sigilli, vid. Felin. in c. supr. de fide instr. Decium in cap.* 2. *post cess. supr. de prob. et quos citauit in c.* 6. *de fide instr.*

c attentatum. d *Vetus codex addit:* ad vestram sententiam conuocetis, et audiatis diligenter, appell. rem. quæ hinc inde duxerint proponenda. e *Male*: Vin. Normanno. f *C.* 8. *eod. tit. in* 3. *comp.* g Abrimen. *al.* Abricen. episc. et de Luen. et Monte Moreli abbatib. h *C.* 8. *eod. tit. in* 3. *compil.* i Tangeri. *al.* Tanger. k *Hic perperam in vulgatis*, monasterio. l *Nou.* 23.

a. f.] mandamus, quatenus, si est ita, partibus, conuocatis, [*et auditis hinc inde propositis, caussam super his, app. rem. med. iustitia terminetis.*

CAP. LI.

Qui extra iudicium appellat, ex verisimilibus et probabilibus caussis, ne in possessione molestetur, si postea spoliatur, restituitur ante omnia in statum, in quo erat tempore appellationis emissæ. H. d. inhærendo verbis litteræ, et vt mos geratur vnicuique lecturæ. Panormitan.

IDEM *Rosen.* 44) *et Bonden.* 45) a *episcopis. (ann.* 1213. *Roma in Angl.)*

Bonæ *b* memoriæ O. de Camera persona ecclesiæ de Fanen. 46) *c* viam vniuersæ carnis ingresso, [*dilectus f.*] abbas sancti Augustini Cantuariensis 47) eiusdem ecclesiæ, quam ad se asserit pertinere, primo per quosdam monachos, secundo per se ipsum possessionem ingressus, ad nos pluries vocem appellationis emisit, ne quis eum super possessione ipsius 48) ecclesiæ præsumeret [*indebite*] molestare. Cumque aliquandiu prædictam ecclesiam pacifice possedisset; quidam laici Cantuariensis diœcesis [*in*] ipsum abbatem et monachos [*intra eamdem ecclesiam vsque ad effusionem sanguinis manibus iniectis temere violentis, eos*] de possessione ipsius ecclesiæ 49) per violentiam eiecerunt. [et infra.] [*His igitur et aliis pluribus ex parte abbatis et monachorum propositis,*] procurator [*memorati*] archidiaconi proposuit ex aduerso, quod [*nec possessionis, nec dominii ratione abbas et monachi hanc restitutionem poterant postulare. Cumque non possederint ecclesiam ante dictam ratione iuris custodiæ, quæ*, defuncta persona ecclesiæ tantum datur, imo archidiaconi [*Cant.*] qui fuerunt 50) pro tempore, tam de iure communi 51), quam de generali consuetudine [*Cantuar. prouinciæ*,] tam in illa ecclesia, quam in aliis vniuersis eiusdem diœcesis, hoc iure semper vsi fuerant 52), [*sicut fuerat sufficienter probatum: talis restitutio nequaquam monachis competebat, nec vtendo iure suo eis iniuriam facere videbatur.*] Præterea [*cum*] præfatus O. [*de Camera*] nomine archidiaconi ecclesiam possedit eandem, vtpote 53) qui ei vnam procurationem, et V. sol. nomine [*ipsius*] ecclesiæ annis singulis exsoluebat; [*eodem O. sublato de medio, apud archidiacon. animi possessio dignoscitur remansisse: quæ non perditur, nisi archidiaconus se putaret repelli, vel nisi veniens non fuisset admissus. Sic ergo monachorum possessio potius detentio clandestina deberet dici, quam archidiaconi; qui ipsam possessionem non perdidit. Et sic eam monachi non potuerunt habere: cum duo in solidum quicquam possidere non possint. Cum igitur archidiaconus potuerit suo iure in possessionem intrare, ac tenentes de facto fortius eiicere; potuit, nullo ibi existente, nec vllatenus resistente, sibi ius proprium reseruare: cum iuris exsequutio nullam habere iniuriam dignoscatur. Ad hæc monachi possessionem archidiaconi non possunt aliquatenus auocare; etsi eos ipsam habuisse constaret; quia, cum eos nequaquam de possessione eiecerit, nec hoc probatum fuerit, nec in iure confessum, non haberetur, quid obiiciant extraneo detentori: præsertim cum et ipsi auct. sua possessionem intrauerunt, et iniuriam aliis facientes ius aliquod acquirere nequiuerunt. Appellatio quoque, quam monachi se interposuisse proponunt, penitus nulla fuit: cum non nisi a grauamine præsenti, præterito vel futuro debeat appellari. Archidiaconus vero nec prius eos grauauerat, nec ipsos post appellationem grauauit, cum rem vacuam, cuius custodiendi ius habet, imo quam ex officio custodire tenetur, custodiendam suscepisse noscatur. Denique appellationi monachorum non fuit vllatenus deferendum; quoniam, etsi ad eos eadem ecclesia pertineret, non debuerunt auctoritate propria ipsius possessionem intrare; præsertim cum scierint, vel scire potius debuerint, quod custodia ecclesiarum vacantium ad archidiacon. pertinebat: et, si tunc idem archidiaconus præsens esset, eandem denegasset eisdem, et sibi prout ad eius spectabat officium, tenuisset. Cum autem clandestina fuisset eorum possessio; non potuerunt vere possessores haberi: cum super possessione nequeat iniuria fieri clandestino possessori.*] Præmissis igitur 54) diligenter inspectis 55), prædictos abbatem et monachos in eum statum, in quo tempore appellationis factæ 56) ex verisimilibus et probabilibus caussis ad nos legitime interpositæ fuisse noscuntur, proprietatis parti vtrilibet 57) saluo iure, decernimus 58) reducendos, ac fructus medii temporis perceptos 59) *d* censuimus pariter assignandos eisdem. [*Quocirca discr. v. per a. f. m. quat. subl. cuiusl. contrad. et app. obst. in eum statum, in quo tempore appellationis fuisse noscuntur, præfatos abbatem et monachos reducatis et faciatis eisdem pariter resignari fructus medii temporis vniuersos contradictores, si qui apparuerint, vel rebelles monit. præu. per cens. eccles. app. postposita compescentes.*]

44) *Rosenen.* C. R. 2. *Roson.* L.
45) *London.* rectius C. R. H. c. 9. comp. cit. 3. et edit. Gonz., vel *Londoniensibus*;
46) *Fan.* C. R. 1. L. ed. Cont. et Pith. sed C. R. 2. *Sau.* cit. c. *Fauersham*, rectius.
47) Pro voce *Cantuar.* in cit. c. habetur: *custodiam.*
48) *Eiusdem*, C. R. 1.
49) *Monachos ipsius ecclesiæ de possessione*, C. R. 1.
50) *Fuerant*, ed. ant.
51) Ius hoc *custodiæ vacantis ecclesiæ*, cui interim prouidendum, erat lucrosum, et perceptionem redituum cum iure *exuuiarum* seu *spolii* adiunctum habebat, quod in Anglia affectabant Archidiaconi, *c.* 6. *X. de instit.* quia *vicarii nati* episcoporum dicebantur, *c.* 9. *X. de offic. archidiac.* et hoc sub titulo episcopalia iura ad se trahere nitebantur. Econtrario episcopi tam institutionem, quam *ius custodiæ lucrosum de iure communi* rectius sibi vindicabant, quod posterius ab *institutione* dependeret, archidiaconis negata. *cit. c.* 6. Vnde *ius commune* magis pro eo erat, qui *ius instituendi* habebat, quod etiam patronis ecclesiasticis competebat. Et hac de caussa abbas S. Augustini monasterii Cantuariensis sibi *ius custodiæ* asserebat contra archidiaconum in *h. c.* Non ergo *iure communi* sibi *ius custodiæ* arrogare poterat archidiaconus, sed vnice *priuilegio* vel *consuetudine*, ceu constat ex *c.* 9. *de offic. ordin. in* 6. Conf. *concil. Londin. de anno MCCLXXIII.* apud *Harduin. tom. VII. concil. p.* 627. *c.* 16. et *concil. Rauennat. de anno MCCCXVII. c.* 1. apud EVNDEM *tom. VI. p.* 1135. Vnde liquet, dispositionem redituum vacantium ecclesiarum ad ordinarios collatores pertinere: *nisi forte* alii *ius huiusmodi ex speciali priuilegio vel consuetudine ab antiquo sibi valeant vindicare.*
52) *Fuerint*, C. H. *Fuerant*, cit. c.
53) *Nomine archidiaconi possideret*, *vtpote* etc. cit. c.

54) *Ergo*, C. H.
55) *Cum igitur hæc et alia multa vtrimque proposita fuerint coram nobis: visis instrumentis et attestationibus partium et allegationibus diligentius intellectis, de communi f. n. cons. abbatem etc.* cit. c.
56) Dictio *factæ*, recte omittitur ibid.
57) Pro vocibus *parti vtrilibet*, ibidem legitur: *vtriuslibet.*
58) *Decreuimus*, C. R. 2. et cit. c.
59) Vox *perceptos*, desideratur in C. R. 1. H. et cit. c. sed in C. R. 2. est in margine.

CAP. LII.

Itineris arreptio habet vim appellationis, si seruantur ea, quæ seruari debent in appellatione. H. d. secundum vnum intellectum intrinsecum.

IDEM INNOC. III. *S. Augustini, et S. Gregorii prioribus* [*Cantuar.*] (*ann.* 1213. *Roma in Angliam.*)

II. Dilecti filii Io. *e* et H. 60) prioris et monachorum Cantuariens. ecclesiæ nuntii 61) [*nobis humiliter*] retulerunt, quod, cum pro caussa, quæ inter dictos priorem et monachos, et [*ven. fr.*] Cantuarien. archiepiscopum super capella de Lamede 62) vertebatur, [*et*] ab ipsis [*priore et monachis*] ad sedem apostolicam 63) mitterentur, [*sicut eis propositum fuit,*] idem archiepiscopus post iter arreptum in eos excommunicationis sententiam promulgauit. Cum autem plus sit ad sedem apostolicam facto prouocare, quam verbo, et ipsis propter dictam caussam ad Romanam ecclesiam venientibus intelligatur ad sedem apost. prouocatum: [*discr. v. per a. f.*] mandamus, quatenus, si est ita 64), dictos Io. et H. [*appell. postposita,*] denuntietis excommunicationis vinculo non teneri.

60) *I. et A.* c. 10. comp. cit. 3.
61) *Prior et monachi eccles. Cantuarien. nobis* etc. ibidem.
62) *Lamestre*, C. R. 1. *Lamec.* C. R. 2. *Lamech.* L. *Lameth.* H. *de Lameche*, cit. c.
63) In cit. c. desiderantur verba: *ad sedem apostolicam.*
64) *Si verum est, quod asseritur*, ibid.

CAP. LIII.

Per clausulam, appellatione remota, inhibetur omnis appellatio, quæ a iure non indulgetur expresse. Hoc dicit, vsque ad §. *verum.*

IDEM *episcopo* f *Helin.* 65) (*ann.* 1213.)

Pastoralis officii diligentia g: [*et infra.*] quæsiuisti *h*, [*etiam diligenter,*] vtrum, quando inhibetur appellatio in rescripto, frustratoria tantum [*appellatio*] inhibita videatur, [*vt ab omni grauamine liceat appellare, an omnis appellatio videatur exclusa, nisi tantum in casibus expressis a iure.*] Nos igitur attendentes, quod per appellationem frustratoriam, etiamsi 66) non fuisset inhibita, negotium non debeat 67) impediri, [*diligentiæ tuæ breuiter*] respondemus, quod quælibet prouocatio 68) intelligitur remoueri, quæ a iure non indulgetur expresse: sed, si 69) appellans fuerit grauatus iniuste, grauamen huiusmodi per superiorem poterit emendari.

Licet excommunicatus ab excommunicatione appellet: nihilominus denuntiari potest, et beneficii reditibus spoliari. Hoc dicit.

§. 1. Verum quia multotiens *i* 70) quid ad tempus per appellationem legitimam a iudicis sui, quoad 71) aliquem certum articulum, eximitur potestate: consuluisti nos 72), vtrum, si quis 73) ex-

65) *Helyen.* C. R. 1. et L. *Elyensi*, C. R. 2. *Elien.* ed. ant. et Cont. *Helien.* c. 11. comp. cit. 3.
66) *Etsi*, cit. c.
67) *Debebat*, C. R. 1.
68) *Appellatio*, C. H.
69) *Quod si*, ibid.
70) *Quis*, C. R. H. ed. ant. Gonz. et cit. c.
71) *Quod ad*, cit. c.
72) *Tuæ fraternitatis nos duxit discretio consulendos*, ibid.
73) *Si clericus*, ibid.

a Bondonen. *al.* Rosenen. et Londonien. *al.* Bondon. *al.* Londonen. b *Cap.* 9. *eod. tit. in* 1. *comp. Vid. Philip. Franc. in suis quæstionib. in materia petit quæst.* 1. c Farersham. *Baleus* 421. *Camdenus* 170. *Matth. Paris. Westmonaster. anno* 1154. *in vita episcopor. Cantuariens.*

d *Dictio*, perceptos, *deest in vetustior. exemplar. et in codic. Barb. iuxta vocem* fructus, *in margine hæc:* perceptos, qui percipi potuerunt. *supr. de restitut. spol. c. grauis.* e *Cap.* 10. *eod. tit. in* 3. *comp.* f *al.* Elien. *al.* Helen. g *Supr. de off. et pot. iud. del. c. pastoralis. et cap.* 11. *eod. in* 3. *compil.* h *Vid. Bald. in l.* 2. *C. de appell. et Anton. Butrig. in c. vt debitus. infr. hoc tit.* i *Vid. quid per hunc §. determinat. Rom. consil.* 482. *in casu præmisso, in* 2. *dubio.*

com-

communicationis sententia innodatus, ante denuntiationem ipsius ab ea, tanquam minus rationabiliter promulgata, in eo casu, in quo ante sententiam appellatio vires obtinuisset 74), curauerit prouocare, eo, quod per appellationem interpositam excommunicantis videtur iurisdictio dormitasse 75), ipse denuntiare possit eundem, et ad tempus ecclesiasticis beneficiis clericum 76) spoliare, [*cum per prouocationem taliter factam suo effectu excommunicatio non priuetur.*] Nos itaque [*inquisitioni tuae taliter*] respondemus 77), quod, cum exsequutionem excommunicatio secum trahat *a*, et excommunicatus per denuntiationem amplius non ligetur, ipsum excommunicatum denuntiare [*non immerito*] potes 78), vt ab aliis euitetur. Et illi [*nimirum*] prouentus ecclesiastici merito subtrahantur 79), cui ecclesiae communio denegatur.

74) *Obtinuisse videtur*, ibid.
75) *Dormiuisse*, C. H.
76) Vox *clericum*, non est in cit. c.
77) *Duximus respondendum*, cit. c.
78) *Potest*, C. R. 1. ed. ant. et c. cit. sed C. R. 2. *pot.*
79) *Subtrahuntur*, C. H. ed. ant. Cont. et cit. c.

CAP. LIV.

Si appellans ad superiorem, comparet coram iudice inferiori super concernentibus ipsam appellationem: ipsi appellationi renuntiare videtur. Si autem protestetur, quod propter hoc non intendit renuntiare appellationi; tanquam contraria allegans, non est audiendus: nisi notorium sit, actum illum esse iniustum, super cuius emendatione adiuit inferiorem. H. d. et est bonus casus.

IDEM *episcopo Parisiens.* (*ann.* 1213. *Romae in Gall.*)

Sollicitudinem *b* pastoralis officii [*prudenter exsequeris, cum super dubitationibus iuris responso sedis apostolicae postulas edoceri.*] Sane, cum, sicut [*ex tua insinuatione*] recepimus 80), duobus coram [*suo*] episcopo 81) litigantibus, alter eorum 82) ad sedem apostolicam appellasset, episcopus [*interpositae appellationi non deferens, sed*] appellantem reputans contumacem, ipsum excommunicationis vinculo innodauit: qui coram metropolitano [*suo*] de episcopo sibi petiit [*super hoc*] iustitiam exhiberi, asserens, quod post appellationem legitime ad nos interpositam ipsum excommunicauerat, [*et excommunicatum fecerat publice nuntiari,*] et petens, se ad eum statum, in 83) quo fuerat appellationis tempore, a metropolit. reduci, denuntiari videlicet absolutum, adiiciens etiam, quod appellationi non renuntiabat obiectae, sed prosequi 84) volebat *c* eandem. [*Vnde tua fr. requisiuit a nobis, vtrum metropolitanus de huiusmodi conquestione cognoscere valeat: et, si reperit, illum legitime prouocasse, an eum denuntiare debeat absolutum, et an, si episcopus coram archiepiscopo appellauerit, ne is, qui excommunicatus fuerat, appellationi sit huiusmodi deferendum.*] Nos igitur inquisitioni tuae taliter respondemus, quod, sicut metropolitanus de appell. ad nos interposita cognoscere omnino non valet, sic nec de his, qui post appellationem [*ipsam*] fuerant 85) innouata, dummodo *d* de aliis 86) cognosci non possit, nisi de appellatione pariter cognoscatur, vel de iis, quae appellationis caussam contingere cognoscuntur 87). In quo casu si metropolitanus ad cognoscendum partes suas interponere forte praesumeret, episcopus [*vtique*] posset ad appellationis beneficium conuolare. Nam ad officium eius, qui de appellatione cogniturus est, pertinet prudenter corrigere, quae contra ipsam inuenerit attentata. Si vero notorium [*forsan*] existeret, quod mandatum episcopi indiscretum fuerat vel iniustum, cui non tenebatur subditus obedire, ac per consequentiam ei liqueat 88) euidenter, subditum legitime prouocasse: potest archiepiscopus auctoritate metropolitana 89) declarare subditum irrationabiliter extitisse anathematis mucrone percussum. Cum autem excommunicatus, qui appellauerat, iuxta praescriptam formam coram archiepiscopo deponit contra episcopum quaestionem, [*vt videlicet de iniuria sibi ab episcopo irrogata cognoscat;*] metropolitanus [*ipse*] ad cognoscendum de caussa potest interponere partes suas: cum ille appellationis prosequutioni renuntiare tacite videatur. Sed si verbo vel facto appellationem se velle prosequi protestetur 90) *e*, [*sicut in proposito casu superius est expressum:*] non est, tanquam aduersa petens, et sibi contrarius, audiendus.

80) *Accipimus*, C. R. 2.
81) *Coram suo iudice*, C. R. 1. *coram suo episcopo*, C. R. 2. et L.
82) Pron. *eorum*, abest a C. H.
83) Partic. *in*, non habetur in c. 12. comp. cit. 3.
84) *Persequi*, C. H.
85) *Fuerint*, cit. c.
86) *Illis*, C. H. et cit. c.
87) *Dignoscuntur*, C. R. H. ed. ant. Cont. et Pith. sed c. cit. *dignoscantur.*
88) *Licuerat*, cit. c.
89) *Metropolitica*, C. L. et cit. c. sed H. *metropolitani.*
90) *Protestatur*, cit. c.

CAP. LV.

Per appellationem legitime interpositam, principale cum accessoriis ad iudicem appellationis defertur: et sententiae excommunicationis et interdicti post appellationem latae non tenent.

IDEM *episcopo et cantori* 91) [*et M. archid.*] *Trecen.* 92) (*ann.* 1213)

Dilectis filiis 93) *f* decano Altissiodorensi 94), ac magistro R. 95) [*ven. f. n.*] Altissiodorensis episcopi procuratore in nostra praesentia constitutis, idem magister proposuit [*coram nobis,*] quod, cum dictus episcopus [*R.*] presbyterum domus Dei 96), in qua [*prouisionem et*] dispensationem 97) *g* plenariam obtinere dignoscitur, detineri faceret vinculis mancipatum, pro eo, quod bona quaedam eiusdem domus 98), quae furtiue subtraxerat, restituere detrectabat 99), propter quod etiam ab eodem episcopo fuerat excommunicationis vinculo innodatus, et supradictus decanus episcopum monuisset, vt ei restitueret, vel saltem recrederet 100) *h* presbyterum memoratum *i*, quem ad iurisdictionum suam spectare firmiter asserebat, episcopus metuens, ne decanus aliquid in suum praeiudicium attentaret, se ac suos 1), statum 2) ecclesiae, 2*) ac ciuitatis, protectioni metropolit. supponens, ad eius 3) audientiam appellauit, [*festum sanctae Mariae Magdalenae proximo praeteritum terminum appellationi praefigens.*] Verum decanus post modicum tempus 4) [*canonicis Altisiodorens. conuocatis,*] interdictum huiusmodi, [*eis contradicentibus,*] promulgauit, vt, episcopo in ciuitate praesente, a diuinis in Altissiodoren. ecclesia cessaretur. Postmodum vero cum die appellationi praefixo comparuissent partes coram officiali curiae Senon. decanus allegans, quod appellationi ab episcopo interpositae ideo non duxerat 5) deferendum, quoniam presbyter supradictus adhuc in vinculis tenebatur 6), quando 7) *k* ad nos vocem appellationis emisit: officialis autem iudicauit irritum interdictum a decano post appellationem episcopi [*ad sedem metropol. interpositam,*] promulgatum. [*et infra.*] [*His igitur et aliis, quae vtrimque fuere proposita coram nobis, intelleximus euidenter, quod, et episcopus prudenter et vtiliter prouidisset, et recredidisset decano presbyterum saepe dictum, ad omnem prorsus scandali materiam amputandam.*] Quia vero 8) idem episcopus, [*sicut praemissum est,*] diuersos modos expressit, secundum quos decano paratus fuerit 9) super captione presbyteri iustitiam 10) exhibere, ad metropolitanam sedem appellans; decanus non potuit post hoc 11) ferre sententiam interdicti: et ideo [*de communi f. n. conf.*] sententiam ipsam ab eo post appellationem legitime promulgatam 12), irritam decernimus 13) et inanem, non obstante, quod decanus ad excusationem suam quasi variando proposuit 14) [*coram nobis,*] quod, priusquam episcopus 15)

91) *Episcopo Cant.* c. 13. comp. cit. 3.
92) *Treten.* ed. ant.
93) *Dilecto filio*, cit. c.
94) *Altissiodorensis ecclesiae*, ibid.
95) *B.* ibid.
96) Ita vocatum fuisse xenodochium Altissiodorense, obseruat ALTESERRA *ad h. c.*
97) *Dispositionem*, C. R. H. ed. ant. et cit. c.
98) Vox *domus*, omittitur in cit. c.
99) *Decertabat*, C. R. 1. *detractabat*, C. R. 2. et L.
100) C. R. 2. ed. ant. et Cont. legunt *redderet*, et L. *retraderet*. Verum seruanda est lectio communis: *recrederet*, quia decanus presbyterum in vinculis ab episcopo Altissiodorensi detentum, quem ad suam iurisdictionem pertinere, asserebat, repetebat, adeoque vrgebat, vt vel vinctum *restitueret*, quod plus erat, vel ad minimum *recrederet*, quod minus erat, vt ostendit ALTESERRA *ad Innocentii III. decretal. h. t.* et designabat, per modum *prouisionis*, lite pendente, cautionem de re reddenda praestare, vt planius docet DV FRESNE *in glossar. hac voc.* Quocirca in *form. Bignor.* 6. apud BALVZ. in *Capitular. tom. II. p.* 499. *rewadiare*, coniungitur cum hac formula: *se in alicuius seruitium recredere*, quae etiam repetitur apud BALVZ. *cit. l. p.* 823. *n.* 6.
1) *Ac suae*, ed. ant.
2) *Et statum*, C. L. in C. R. 1. copula *et*, addita nouiori manu, et in C. R. 2. partic. *que* adiecta.
2*) Metuebat enim episcopus, ne, prout in more positum habebant ad maiorem iam potentiam euecti plerique decani, *sacrifitium* in ecclesia cathedrali, praesente ipso, indiceret decanus, prout olim Romani in *luctu publico* iustitium indicere solebant. Idem hic intendisse videtur, iubendo, vt canonici, praesente in ciuitate episcopo, in signum luctus ecclesiastici ob contumaciam episcopi putatiuam, in ecclesia silerent vel a sacris, ianuis clausis, cessarent: quia his sacris in ecclesia cathedrali praeerat decanus.
3) *Ad metropolitanae sedis*, etc. cit. c.
4) Dictio *tempus*, desideratur in eod. c.
5) *Duxerat*, ed. Cont. et Pith.
6) *Detinebatur*, C. R. 1.
7) Part. *quando*, desideratur in C. R. ed. ant. et cit. c.
8) *Tamen*, cit. c.
9) *Fuit*, C. R. H. ed. Gonz. et c. cit.
10) *Iustitiae plenitudinem*, cit. c.
11) *Post haec*, C. R. et L.
12) *Interpositam promulgatam*, C. R. 1. sed in C. R. 2. manus nouior superscripsit: *supple interpositam.*
13) *Decreuimus*, ed. ant.
14) *Proposuerit*, C. R. 1.
15) Vox *episcopus*, deest in C. H.

a *Excommunicatio trahit secum exsequutionem.* b *Cap.* 12. *eod. tit. in* 3. *comp. Felin. in cap. cum Ant. Ferrariens. supr. de constit. et DD. in l. non solum. §. morte ff. de nou. operis. nuntiat.* c *Vid. leg. si filiusfam. ad Maced. et l.* 2. *C. de iure deliber.* d *al.* dummodo de illis. *etc.* e protestentur.

f *Cap.* 13. *eod. tit. in* 3. *comp.* g dispositionem. h Redderet *legebatur: sed,* recrederet. *reposuimus.* i *Vide leg. iure. ff. ad mun. et l.* 1. *§. per hanc. cum gloss. ff. de rei vind.* k Dictio, quando, *deest in omn. antiqu. aut in quibusdam legitur ita*, adhuc in vinculis tenebatur ad nos voce, *etc.*

appel-

appe lasset, [*ipse*] sententiam tulerat, cuius [*tamen*] effectum ad tempus duxerat suspendendum; cum interim, appellatione interposita, procedere non debuerit 16) ad sententiam exsequendam, officialis [*tamen*] processum, qui post appellationem [*ad sedem ap. interpositam*] huiusmodi sententiam interdicti irritam et inanem decreuit, [*et mandauit penitus non seruari,*] temerarium iudicantes: cum appellatione ad nos interposita 17) nihil debuerit innouari. Praeterea licet excommunicationis sententia in decanum 18) per episcopum promulgata, rite lata prima facie videretur 19); [*quoniam,*] cum per [*iam*] dictum officialem esset prohibitum 20), ne seruaretur in ecclesia interdictum, et [*idem*] decanus, ne celebraretur 21) in ecclesia prohibendo, diuinum videretur officium perturbare 22); quia tamen per appellationem ad nos interpositam ex parte decani, cui etiam officialis duxerat deferendum, apostolos concedendo, non solum principale negotium, sed accessoria etiam ad nostrum referebantur examen: eandem sententiam post appellationem huiusmodi promulgatam 23) decernimus 24) viribus caruisse, [*ac ipsum decanum ea non fuisse ligatum.*] Verum licet archiepiscopus [*quorundam consilio circumuentus*] post appellationem praedictam 25), de qua sibi per officialis [*sui*] litteras innotuerat, decanum denuntiauerit 26) euitandum: Senon. tamen 27) canonicos, qui saniori ducti consilio communicauerunt eidem, vt appellationi ad nos interpositae magis, quam denuntiationi ab archiepiscopo 28) factae deferrent, inculpabiles iudicamus 29).

16) *Debuit*, C. H. et ed. ant.
17) *Post appellationem ad nos interpositam*, C. L. *ad vos*, H.
18) Verba *in decanum*, absunt a cit. c.
19) *Videbatur*, ed. ant.
20) *Mandatum esset*, cit. c.
21) *Celebrarent*, ibid.
22) Re vera *turbatio sacrorum* inducta erat, sed impunita, quod ad conseruationem sacri imperii facta, episcopo prohibente, ne seruaretur interdictum: decano iubente in contrarium, ne in ecclesia cathedrali celebraretur diuinum officium.
23) *Sententiam vtpote post app. ad nos legitime interpositam decernimus* etc. cit. c.
24) *Decreuimus*, C. H. et ed. ant.
25) *Ad nos emissam*, cit. c.
26) *Denuntiauerat*, ibid.
27) Partic. *tamen*, desideratur ibid.
28) *Ab episcopo*, ed. Cont. et Pith.
29) *Iudicauimus*, C. R. I.

CAP. LVI.

Postquam papa aliquam caussam ad se reuocat; non valet processus postea per minorem iudicem factus: sicut non valeret, si fuisset ab eo legitime appellatum. Hoc dicit, vt cuilibet lecturae satisfiat.

IDEM *Mediolanen. archiepiscopo. (ann. 1212. Roma in Insubr.)*

Vt nostrum *a* prodeat de vultu Dei iudicium, [*et oculi nostri videant aequitatem; via regia debemus incedere, nec ad sinistram omnino, neque ad dextram declinare, ita magnum iudicantes, vt paruum: quia non est personarum acceptio apud Deum.* etc. *Quia post interdictum nostrum eis praesumsisti tradere bullam; cum traditionem saltem debuisset differre, donec nostrum consuleres beneplacitum:*] iudicibus 30) dedimus in mandatis, vt, si 31) [*etiam*] post secundum mandatum, per quod totius cognitionem negotii ad nostrum iudicium reuocauimus, traditionem sigilli 32) dicto H. a te cognoscerent esse factam, eam decernerent irritam et inanem, inhibentes illi 33), ne quomodolibet eo vti praesumeret: cum plus sit, Romanum pontificem ad se aliquod reuocare 34) *b* negotium, quam quenquam 35) ad eum super aliquo negotio prouocare 36).

30) Loco huius dictionis in c. vn. comp. 3. vt eccles. benef. sine dem. conf legimus: *dil. f. I. archid. et O. Lento, canonico Mediolan.*
31) *Quod, si*, edit. ant.
32) Docet *c. vn. X. vt. eccles. benef. sine dimin.* quod est pars *huius c.* contentionem fuisse inter pontificem et archiepiscopum Mediolanensem super collatione officii cancellarii, quod vltra annum vacauerat, adeoque pontifex ad se hanc auocauerat caussam, qua non obstante auocatione, archiepiscopus contulerat officium cancellarii dicto H. eique sigillum tradiderat, quam traditionem irritam fuisse in *h. c.* iudicabat pontifex.
33) Post vocem *reuocauimus*, cit. c. ita variat: *id ipsum cognoscerent attentatum, traditionem sigilli decernerent irritam et inanem, inhibentes H. ne* etc.
34) *Euocare*, C. R. H. et cit. c.
35) Pron. *quemquam*, in C. R. et ed. ant. deest.
36) *Appellare*, C. H. Integra decretalis vid. infr. tit. *vt eccl. benef. sine dim. conf.*

CAP. LVII.

Si terminum appellationi prosequendae statutum ab homine altera pars praeuenit; hoc tacito litteras impetrando, litterae non valent: sed terminum iuris etiam appellatus praeuenire potest, dummodo nimium non praecurrat. Et vbi ex dilatione imminet periculum: etiam neutra parte prosequente potest iudex ad quem supplere, partes compellendo ad prosequutionem.

IDEM *abbati sancti Felicis, et G. canonico Bononiensi. (ann. 1212. Roma in Flauiniam.)*

Oblatae *c* nobis vestrae 37) litterae continebant, quod, cum quidam iudices, quibus caussa, quae inter Sambr. 38) et Rinocor. 39) plebes vertebatur, [*absque appellationis remedio*] fuerat ab apostolica sede commissa, pro plebe Sambricensi 40) sententiam protulissent, et a procuratore plebis de Rinocor. ad nos fuerit sine termino appellatum, nec delatum appellationi fuisset, nec ad prosequutionem ipsius terminus a iudicibus 41) partibus assignatus: plebanus de Sambr. 42) super obseruatione praedictae sententiae, sicut rationabiliter lata erat, nostras ad vos litteras, et alia pars alias commissionis litteras a nobis super infirmanda [*vel confirmanda*] eadem postmodum ad alios iudices impetrauit, nulla in posterioribus litteris de prioribus habita mentione. Vnde in dubitationem 43) reuocato, an posteriores iudices, vel vos de illa debeatis cognoscere, nos super hoc 44) consulere voluistis. [*et infra.*] Licet igitur appellanti legitime a sententia indulgeatur annus a lege, aut ex iusta caussa biennium ad appellationem interpositam prosequendam; quia tamen huiusmodi terminus potest restringi non solum a prouocante, verum etiam a iudice, a cuius sententia prouocatur; cum ideo, sit constitutus 45), non vt terminus ipse praeueniri non possit, sed ne valeat prorogari: credimus, distinguendum, in quo casu litterae 46) impetrantur 47). Et quidem quando 48) certus terminus ab appellante, vel a iudice 49) appellationi praefigitur prosequendae, si, eo tacito, appellatus litteras impetrauerit 50): huiusmodi 51) litterae tanquam tacita veritate subreptae, obtinere non debent aliquam firmitatem. Si vero non sit aliquis [*certus*] terminus a iudice vel ab appellante praefixus; pars appellata intra terminum constitutum a lege, dummodo nimium non praecurrat, vt appellantem in commissione impetranda supplantet, commissionis litteras poterit impetrare: quarum auctoritate in appell. caussa legitime procedatur, ita, quod, si appellans voluerit in caussa appellationis procedere, oportebit eum agere sub iudice sic obtento, nisi possit eum legitime recusare. Quod si agere noluerit [*appellans;*] appellatus *d* potest nihilominus prosequi caussam ipsam: maxime si sentiat, sibi ex dilatione imminere grauamen. Superior quoque iudex, si viderit, ex dilatione periculum imminere, potest et debet, neutro prosequente appellationem, occurrere, vt periculum euitetur, puta, si a sententia lata super confirmatione alicuius electi fuerit prouocatum, et vtraque pars velit etiam ad annum 52) prosequutionem appellationis 53) differre, potest vtique, imo debet, superior iudex, ad quem fuerat appellatum, terminum prouide moderari, ne gregi Dominico diu desit cura pastoris 54). Ex his igitur consult. vestrae noueritis esse responsum, quod 55) per posteriores non derogatur prioribus legitime impetratis, per quas ad confirmandam sententiam vel 56) infirmandam, praeuia potest ratione procedi.

37) Vox *vestrae*, desideratur in c. 1. comp. 4. h. t.
38) *Sambren.* C. R. 1. *Sanbren.*, C. R. 2. *Zambri*, L. *Sambro*, c. cit.
39) *Riocorn*, C. R. 1. *Riuo cornach.* C. R. 2. *Riuo cor*, L. *Riuo cornicario.* cit. c. per tot.
40) *Sambri*, C. R. 2. L. et cit. c. *Sambrien.* ed. ant. et Cont.
41) *Iudice*, C. R. 1.
42) *Sambri*, C. R. 1. et ed. ant. *de Sambro*, C. R. 2. L. ed. Cont. Pith. Gonz. et cit. c.
43) *In dubitatione*, C. R. 1. ed. ant. et Gonz.
44) *Per hoc*, ed. ant.
45) *Constitutum*, C. R. H. et Gonz. *Cum id sit constitutum*, cit. c.
46) *Huiusmodi litterae*, C. R. 1. sed in cit. c. neutra vox legitur.
47) *Impetrentur*, C. R. H. et cit. c.
48) *Equidem cum*, C. R. 2.
49) *Vel iudice*, C. R. et cit. c.
50) *Impetrauit*, C. R. et ed. ant.
51) Pron. *huiusmodi*, deest in C. H.
52) *Vsque ad annum*, C. R. 1.
53) *Appellationem*, C. R. 2.
54) *Pastoralis*, C. H. et cit. c.
55) *Quia*, C. R. 1. H. L. et cit. c.
56) *Vel etiam*, C. H.

CAP. LVIII.

Altera parte contumaciter absente, potest iudex appell. etiam principale negotium definire, si post litem contestatam fuerit appellatum.

IDEM. *(ann. 1212. Romae.)*

Per tuas *e* [*nobis*] litteras requisisti, vtrum, si [*sub alicuius examine*] post latam sententiam, vel saltem post depositiones testium publicatas [*et lectas,*] fuerit ad sed. apost. appellatum, hi, qui super hoc delegantur 57) a nobis, si altera partium eorum se noluerit 58) conspectibus 59) praesentare, caussam sibi delegatam *f* iudiciali possint 60) calculo terminare. Nos igitur consult. t. taliter respondemus, quod, cum 61) lis super eodem negotio coram primis iudicibus sit legitime contestata, poterunt *g* iudices delegati, eo, qui conuenitur, se per contumaciam absentante, cum eis 62) de meritis caussae liquebit, commissum sibi negotium definire.

57) *Hi, quibus super hoc delegatur*, etc. ed. ant.
58) *Voluerit*, c. 2. comp. 4. cit.
59) *Aspectui*, C. H.
60) *Possunt*, C. R. 1. H. et cit. c.
61) Part. *cum*, abest a C. H.
62) Pron. *eis*, deest ibidem.

a *Ex 3. compilat. c. vn. tit. vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur. caput nostrum infr. vt ecclesiastica ben. sine dim. conf. vbi quae hic desunt, reperies. vid. archid. in c. multum studeo 3. q. 6.* b *al.* euocare. c *C. 1. eod. tit. in 4. comp. Et quia varii sunt huius decret. articuli: variis locis sunt videndi. Doct. Feder. de Senis consil. 28. incipit, punctus quaestionis. Felinus in c. ex tenore. supr. de rescr. Rom. conf. 483. in c. dubitatur. Calder. cons. 14. tit. de rescr. vbi quarunt, an de litteris nulla fieri mentio debeat.*

d *Ita legendum:* agere noluerit appellatus, *etc. vbi intelligitur appellans.* e *Cap. 2. eod. tit. in 4. comp. vide Matth. singul. 66. in cap. nota, quod in caussa.* f delatam. g potuerunt.

CAP. LIX.

Notabile et famosum cap. habens multa notia dicta vtrumque ius limitantia. et h. d. in summa, inhærendo simpliciter verbis litteræ. *Appellans ante sententiam tenetur exprimere caussam rationabilem coram ipso iudice a quo: nec admittitur exceptio, quod prius miserat nuntium ad sedem apost. vel quod litteras impetrauerat, quæ nondum sunt iudici præsentatæ.*

IDEM *in concilio generali.* a *(ann. 1216. Romæ.)*

Vt debitus *b* honor deferatur iudicibus, et litigatoribus consulatur super laboribus et expensis: statuimus, vt, si quis coram idoneo iudice conuenerit aduersarium, ille ante sententiam 63) ad superiorem iudicem absque rationabili caussa non prouocet, sed coram illo suam iustitiam prosequatur, non obstante, si dicat, quod ad superiorem iudicem nuntium destinauerit 64), aut litteras 65) impetrauerit ab eodem, priusquam delegato 66) fuerint assignatæ. Cum autem ex rationabili caussa putauerit appellandum; coram eodem iudice caussa probabili appellationis exposita, tali videlicet, quæ, si 67) foret probata, deberet legitima reputari: superior de appellatione cognoscat. Et si minus rationabiliter eum appellasse constiterit; illum 68) ad inferiorem 69) remittat, et in expensis alteri parti 70) c condemnet: alioquin ipse procedet 71), saluis constitutionibus de maioribus caussis ad sedem apostolicam referendis.

63) *Definitiuam:* ab *interloquutoria* hoc iure quidem appellare permissum est, non aliter tamen ex hac noua constitutione, quam si grauamina appellationis coram iudice, a quo prouocatum, exposuerit appellans, vt hic decernere possit, vtrum appellationem admittere, an grauamen per interloquutionem illatum corrigere malit, quod ipsi integrum est. *l.* 14. *D. de re iudic. c. sequ. X. h. t.* Diuersa est ratio sententiæ *definitiuæ*, vel *vim definitiuæ habentis*, quam reuocare aut mutare nequit, adeoque nec grauamina iudici inferiori indicanda sunt, excepto casu in *c.* 61. *X. h. t.* relato.

64) *Destinauerat*, c. 3. comp. cit. 4.

65) *Alias litteras*, C. R. 1.

66) *Delegato iudici*, C. H.

67) *Quod si*, c. cit.

68) *Illam*, ibid.

69) In C. R. 1. additur: *iudicem.*

70) *Parti*, in C. R. 1. deest, et tanquam glossa voci *alteri*, superscriptum est: *scil. parti.*

71) *Procedat*, C. H.

CAP. LX.

Si iudex, a quo est appellatum a grauamine, illud reuocat: potest, in principali caussa procedere.

IDEM *in eodem.* d

Cum, cessante caussa *e*, cesset effectus; statuimus, vt, siue iudex ordinarius, siue delegatus aliquid comminando vel interloquendo protulit, quo exsequutioni mandato, alter litigantium grauaretur, et sano vsus consilio ab huiusmodi interloquutionis vel comminationis effectu destiterit, libere in caussæ cognitione procedat, non obstante, si a tali comminatione 72) vel interloquutione fuerit appellatum; dummodo non sit ex alia caussa legitima suspectus: ne processus negotii friuolis occasionibus retardetur.

72) *Grauamine*, C. H.

CAP. LXI.

Volens iudicem recusare, debet coram eodem suspicionis caussam proponere, et eam coram arbitris communiter eligendis probare; qua non probata, sua iurisdictione iudex vtitur in principali: ea vero probata, remittit negotium ad superiorem, vel caussam committit de recusatoris consensu.

IDEM *in eodem.* f *(ann. 1216.)*

Cum g speciali sit prohibitione prouisum, ne quis in aliquem excommunicationis sententiam, nisi 73) competenti commonitione 74) præmissa, promulgare præsumat; volentes etiam prouidere, ne forte commonitus frustratoriæ recusationis vel appellationis obtentu 75) monentis possit declinare examen, statuimus, vt, si allegauerit, se iudicem 76) habere suspectum, coram eodem caussam iustæ suspicionis assignet *h*, et ipse cum aduersario, vel, si forte aduersarium non habeat, cum iudice arbitros communiter eligat; aut, si communiter conuenire non possint 77), absque malitia ipse vnum, et ille alium eligat *i*, qui de suspicionis caussa cognoscant. Et si nequiuerint in vnam concordare sententiam; aduocent tertium; vt quod duo ex ipsis decreuerint, robur obtineat firmitatis: sciantque, se ad id fideliter exsequendum ex iniuncto a nobis in virtute obedientiæ sub obtestatione 79) diuini iudicii districto præcepto teneri. Caussa vero suspicionis legitima coram ipsis intra competentem terminum non probata, sua 80) iurisdictione iudex vtatur. At ipsa probata legitime, de recusatoris assensu personæ idoneæ committat negotium recusatus, vel ad superiorem transmittat, vt in eo ipso 81) procedat, secundum quod fuerit procedendum.

73) *Non*, c 5. comp. 4. cit.

74) *Admonitione*, C. R. 1. *monitione*, ed. ant.

75) *Obiectu*, cit. c.

76) *Ordinarium* videlicet, de quo pontifex hic primario agit; et ita quoque verba vltima huius primi versiculi, *quod iudex recusatus de recusatoris assensu personæ idoneæ possit negotium committere*, de eo sunt accipienda, *c.* 4. *X. de foro compet.* quia delegatus, probata recusationis caussa, iudex esse statim desiit, vt recte obseruat ALTESERRA *ad h. c. in Comm. ad Innocent. III. Decretal.* Iudices delegati enim vtplurimum dantur sub clausula: *si non omnes*, quo facto non-recusatus de collegæ recusatione cognoscere potest. *c.* 21. *X. de offic. et pot. iudic. delegati.*

77) *Non possit*, ed Cont. et Pith.

In notoriis non admittitur appellatio; in dubiis caussa probabilis coram iudice est exprimenda, quæ debeat legitima reputari: quam si non prosequitur, iudex a quo in caussa procedat. Idem si prosequitur, et non probat. Hæc autem constitutio non extenditur ad regulares. H. d.

Porro commonito ad appell. obstaculum conuolante, si eius excessus euidentia rei, vel ipsius confessione, aut alio modo legitimo fuerit manifestus *k*, cum appellationis remedium non sit ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ institutum: non est prouocationi huiusmodi deferendum. Excessu quoque dubio existente, ne friuolæ appellationis diffugio appellans iudicis processum impediat, coram eodem 82) probabilem caussam appellationis exponat, talem videlicet, quæ, si foret probata, deberet 83) legitima reputari: et tunc, si habuerit aduersarium, intra terminum, secundum locorum distantiam, et temporis qualitatem, et naturam negotii, ab eodem iudice moderandum, appellationis caussam prosequatur. Quam si prosequi non curauerit: extunc ipse iudex, appellatione non obstante, procedat. Nullo autem aduersario comparente, cum 84) iudex ex suo 85) *l* procedat 86) officio, appell. caussa coram superiore probata, superior suæ iurisdictionis officium exsequatur. Sed si appellans in eius probatione defecerit: ad eum, a quo ipsum malitiose appellasse constiterit, remittatur. Ceterum has duas constitutiones *m* præmissas nolumus ad regulares extendi, contra *n* suas speciales obseruantias 87).

79) *Ostentatione*, C. R.

80) *Sua*, in cit. c. non habetur.

81) *In eo ipse*, C. R. et edit. Gonz.

82) *Coram eodem iudice*, C. R. 1. *coram eo*, ed. Pith.

83) *Debeat*, cit. c.

84) *Tunc*, ed. ant. Cont. Pith. et c. cit.

85) Vox *suo*, desideratur, in ed. Pith.

86) *Procedit*, ed. Cont. et Pith.

87) Quod a correctione abbatis appellatio non sit permissa, *c.* 3. *c.* 26. *X. h. t.* et sic nec eius recusatio.

CAP. LXII.

Si iudex confessionem aduocati eadem die reuocatam pro litis contestatione velit habere, vel processum a subdelegato subdelegati factum ratificat: licite appellatur.

HONORIVS III. *decano, cancellario et cantori Linconien.* 88) *(ann. 1214. Roma in Angliam.* Conf. c. 1. comp. 5. h. t.*)*

Cum caussam *o*, quæ inter [*dilectos filios*] abbatem et fratres de Valle sancti Ioannis [*de Croston. Præmonstratensis ordinis,*] ex parte vna, et priorem et canonicos 89) de Nouo loco [*Ebor. diœcesis*] ex altera, super ecclesia de Holiseth 90) *p* vertitur, [*vtriusque partis procuratoribus apud sedem apostolicam constitutis, d. f. n.*] R. sancti Angeli diacono 91) cardinali commisimus audiendam: [*P. et B. procuratores prædictorum abbatis et fratrum in ipsius præsentia constituti, petebant instanter, vt processum approbantes de Hichenalle et Bellanledæ abbatum et prioris de Molton. quibus a bon. m. I. papa p. n. eadem caussa fuerat delegata, caussam ipsam, quæ tanto tempore iam durauerat, dignaremur sententialiter terminare. W. vero*] procurator prædictorum prioris et canonicorum proposuit [*ex aduerso,*] quod [*coram prædictis iudicibus lis non fuerat contestata, sed perperam processerant ex abrupto. Nam*] cum [*die statuta idem*] coram subdelegatis iudicum 92) delegatorum 93) [*comparens*] inducias ad proponendum exceptiones dilatorias petiisset; quia 94) aduocatus ipsius ductus errore respondit, quod ecclesia de Noue loco ecclesiam [*ipsam,*] de qua erat quæstio, per annos et amplius pacifice possederat 95) [*et quiete,*] licet ipse eadem die aduocati erro-

88) *Lincoln.* c. 1. comp. 5. h. t. rectius habet.

89) *Conuentus*, C. H.

90) *Olisen*, C. R. 1. sed C. R. 2. *Bolyse*; L. *Holise.* cit. c. *Hechemale.* Rectius *de Rieualle*, notante CIRONIO.

91) *Diacono*, C. H.

92) *Iudicibus*, C. R. 2. et cit. c.

93) *Eorundem*, cit. c.

94) *Quod*, est ibidem.

95) Creditum ergo fuit communi errore, opposita exceptione peremtoria, litis contestationem factam fuisse. Etenim reus nolebat litem contestari, sed exceptiones dilatorias opponere, eumque in finem procurator eius inducias petierat, aduocatus vero eiusdem nimis festinanter exceptionem *præscriptionis* obiecerat actori: vnde colligebant iudices delegati, litis contestationem ita fuisse factam. Sustulit hunc antiquum errorem BONIFACIVS VIII. in *c.* 2. *de lit. contest. in* 6. et merito sustulit: quia, qui excipit peremtorie, non intendit litem contestari, sed eandem mox amputare.

---

a *Scilicet Innoc. III. in conc. gener. Later. c.* 35. b *C.* 3. *eod. tit. in* 4. *comp. Hanc decr. explicat Paulus de Leazariis, et Philip. de Perusio. Trid. conc. sess.* 13. *de reform. c.* 1. c *vide l. tutores. §. tutor. et ibi Barb. ff. de admin. tut.* d *c.* 36. e *C.* 4. *eod. tit. in* 4. *comp. vid. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patron. et l. quod dictum. ff. de pactis.* f *Scilicet conc. Later. c.* 48. g *C.* 5. *eod. tit. in* 4. *compil.* h *Iure ciuili non est necesse probare caussam. l. cum speciali. l. apertissimi. C. de iud.* i eligant.

k *Confessionem solam inducere notorium, vide in l. cum fideicommissum. ff. de fideicomm.* l Ex officio suo procedit, appellationis caussa. m *Vet. Cod.* hanc et illam. *cap.* 48. *infr. de sentent. excommunic.* n Contra suas obseruationes speciales. o *De materia huius decret. quatenus indicat errorem aduocati nocere clienti, vid. Barb. conf.* 6. *vol.* 1. *et Ias. in l. error. C. de iur. et fact. ignor.* p Olifeno. Helcamele.

rem

rem corrigens, ipsius responsionem, quæ suæ petitioni contradicere videbatur, ne per eam aliquod sibi posset præiudicium generare 96) a, pro eo, quod ante litis contestationem sunt exceptiones dilatoriæ proponendæ, coram eisdem iudicibus reuocauit 97). Iudices tamen per huiusmodi responsionem erroneam aduocati, litem contestatam fore credentes, non solum ad receptionem [*et examinationem*] testium partis alterius [*temere*] processerunt: [*sed etiam grauamini grauamen addentes, cum examinationem quorundam testium priori de Vellebeo et suo coniudici delegassent, qui vices suas subdelegarunt aliis contra canonicas sanctiones, receptionem et examinationem testium ab ipsis de facto, cum de iure nequiuerint, factam minus prouide approbarunt. Propter quæ grauamina ex parte præfatorum prioris et canonicorum ad sed. apostol. fuit appellatum. Vnde idem procurator cum instantia postulabat, vt memoratum iudicum processum decerneremus irritum et inanem. Quia vero super præmissis nobis potuit fieri plena fides: discr. v. vtriusque partis procuratorum assensu*] mandamus, quatenus 98), si dicti prior et canonici [*de Nouo loco intra tres menses post susceptionem præsentium*] legitime probauerint [*coram vobis,*] quod per [*præfatum W.*] procuratorem ipsorum eadem b die aduocati responsio exstiterit 99) reuocata, quia sic per consequens lis contestata non fuit 100), [*cum etiam procuratores alterius partis recognouerint, litem non aliter, quam per dicti aduocati responsionem, præscriptionem temporis allegantis, contestatam fuisse,*] vel quod [*primi*] delegati, [*videlicet abbas de Riuallis et eius collegæ*] testes receptos, a subdelegatis subdelegatorum suorum 1), [*sicut ab altera parte proponitur,*] approbauerint, cum [*secundum canonicas et legitimas sanctiones*] non nisi delegatus a principe caussam alii 2) valeat delegare, quicquid ab ipsis post appell. eorum 2*) factum est, dummodo hæc in appellatione ipsa expressa fuerint, nuntietis 3) irritum et inane.

96) *Generari*, C. H. et cit. c.
97) *Reuocauerit*, C. H. sed *reuocarat*, cit. c.
98) *Quod*, cit. c.
99) *Exstitit*, C. H. et cit. c.
100) Quod errorem aduocati eodem die reuocauerat procurator rei, et sic per exceptionem *præscriptionis* obiectam litis contestationem haud factam fuisse pontifex censuit, quæ pro facta accepta fuisset, nisi *reuocatio* accessisset. Atque hic error plurimis adhuc in iudiciis præualet.
1) *Iudicum*, cit. c. loco vocis *suorum*.
2) *Aliis*, ibid. 2*) *Prædictam*, ibid.
3) *Denuntietis*, C. R. 2. et cit. c.

CAP. LXIII.

Non sufficit appellanti docere, quod exceptionem legitimam et veram opposuit et appellauit: nisi doceat propter exceptionem non admissam appellasse. H. d. et est casus not. et quotidianus.

IDEM *decano et 4) thesaurario et P. S. 5) Petri canonico Zamoren. (ann. 1224. Roma in Hispaniam.* Conf. c. 2. comp. 5. h. t.)

Dilecto filio G. capellano nostro, D. presbytero et I. [*episcopi et G.*] capituli Salamantini 6) procuratori 7) a nobis auditore concesso, procurator capituli [*pro se et procuratore ipsius episcopi*] proposuit coram eo, quod, cum dictus presbyter super receptione sua in Salamantina 8) ecclesia exsequutorias a nobis ad archid. ciuitaten. 9) collegas eius litteras impetrasset, [*partibus*] coram eis [*exsequutoribus constitutis,*] fuit ex parte 10) [*ipsorum episcopi et*] capituli allegatum, quod, cum in ipsa sit ecclesia certus numerus canonicorum iuramento firmatus, de quo in litteris ad eos directis mentio non fiebat; per eas non debebant contra ipsos 11) procedere: et, ne aliter facerent, fuit ad nostram audientiam, [*assignatis quibusdam aliis caussis legitimis,*] appellatum. [*Sed ipsi exsequutores, huiusmodi appellatione contemta, excommunicationis sententiam in episcopum et capitulum protulerunt. Quare petebat procurator prædictus, sententiam ipsam irritam nuntiari, et dictum presbyterum super hoc ab eorundem episcopi et capituli vexatione compesci. et infra.*] Quoniam igitur, etsi per confessionem [*ipsius*] presbyteri factam coram auditore prædicto constiterit 12) Salamantinam ecclesiam habere certum numerum canonicorum iuramento firmatum, et huiusmodi exceptionem coram exsequutoribus 13) [*supra dictis*] fuisse propositam, et [*etiam*] quod appellatum exstiterit 14) ab eisdem; quia tamen non constitit 15), quod propter exceptionem huiusmodi non admissam, aliamue legitimam [*caussam*] fuerit appellatum: [*discr. v.*] mandamus, quatenus, si vobis constiterit, præfatam exceptionem huiusmodi 16) de certo canonicorum numero, iuramento firmato, vel alias legitimas exceptiones fuisse propositas coram ipsis exsequutoribus, nec admissas, ac 17) ideo partem [*episcopi et*] capituli appellasse, ipsorum exsequutorum processum denuntietis irritum et inanem.

4) Copula *et*, omittitur in c. 2. comp. 5. cit.
5) Siglum *S.* ibid. non habetur.
6) *Salmatini*, C. H. sed c. cit. *Salmant.* per tot.
7) *Procuratoribus*, cit. c.
8) *Salmantina*, ibid.
9) *Ciuitatis*, C. R. 1.
10) *A parte*, C. H.
11) *Deberent contra eos*, ibid.
12) *Constitit*, est in cit. c.
13) *Ipsis exsequutoribus*, C. R. 1. *auditoribus*, H.
14) *Exstitit*, C. R. H. et cit. c.
15) Neque enim reiecta erat ab exsequutoribus datis exceptio nullitatis rescripti: sed, ne secundum illud ad exsequutionem procederetur, mox appellatum fuerat. Præterea vero illi, comtemta appellatione, qua facta nihil innouandum, excommunicationis sententiam in episcopum et capitulum publicauerant præpostere.
16) Dictio *huiusmodi*, a C. R. H. et c. cit. abest.
17) Partic. *ac*, in cit. c. desideratur.

CAP. LXIV.

Appellans, qui terminum appell. præfigit, si mittit procuratorem ad impetrandum et contradicendum tantum, et appellatio fuit recepta a iudice, vel approbata a parte, aduersario legitime prosequenti, condemnatur in expensis. H. d. secundum communem intellectum, licet glossa aliud senserit.

IDEM *sancti Andreæ [et Dinichesd.] archidiac. et magistro I. 18) canonico de Melten. 19)* c *(ann. 1214. Roma in Scotiam.* C. 3. comp. cit.)

Nicolao militi ac fratri E. monacho d monasterii sanctæ Mariæ [*de Drundann. Cisterciensis ordinis diœcesis Candidæ casæ apud sedem ap. constitutis, dil. fr. n. S.*] sancti Hadriani 20) diac. cardinal. concessimus auditorem. In cuius præsentia cum dictus monachus non nisi ad impetrandum et contradicendum procurator fuerit institutus 21): [*sicut ex litteris dictorum abbatis et conuentus constitit euidenter,*] supplicauit humiliter idem miles, vt contra ipsos tanquam e contumaces procedere deberemus, [*ac dare aliquibus in mandatis, qui eosdem pro eo, quod ad prosequendam appellationem emissam procuratorem minus idoneum destinarunt, ipso eandem personaliter prosequente, in resarciendis sibi damnis et expensis legitime condemnantes, eo prius, sicut iustum fuerit, restituto, audiant super his, quæ contra prædictos abbatem et conuentum præfatus miles rationabiliter duxerit proponenda. Quia vero super præmissis nobis non potuit fieri plena fides: de assensu militis et monachorum prædictorum, discr. v.*] mandamus, quatenus, si vobis constiterit, dictos 22) abbatem et conuentum appellationi suæ terminum præfixisse f, cum ad prosequendam 23) eandem, sufficientem procuratorem non miserint, memorato milite ipsam personaliter prosequente, ipsos ad restituendas expensas, a tempore appellationis factas, eidem militi condemnetis 24), [*eodemque, sicut iustum fuerit, primitus restituto, audiatis caussam, et app. rem. sine debito terminetis.*]

18) *Magistro Io.* C. R. 2. et L. *Ioanni*, c. 3. comp. cit. 5.
19) Varia hic est lectio. Nam *Nurtidn.* C. R. 1. sed C. R. 2. *Michalden*, et L. *Bellikeldum*, H. *Milreud.* et cit. c. *Dinichesd.* quæ verior.
20) *S. Sancti Adriani*, C. R. et ed. ant. sed H. habet: *G. sancti.*
21) *Constitutus*, cit. c.
22) *Prædictos*, C. R. 1.
23) *Prosequendum*, C. L.
24) *Condemnantes*, cit. c.

CAP. LXV.

Ab eadem sententia ab eodem tertio appellare non licet.

IDEM *episc. Mantin. 25) et 26) P. canonico Tuscan. 27) (ann. 1214. Roma in Flaminiam.* C. 4. comp. cit. 5.)

Sua nobis g Reinerius tutor filiorum quondam B. ciuis Tuscan. h petitione monstrauit, quod, cum inter ipsum ex vna parte, et F. pro se, ac Petrum [*Campumallum*] tutorem quondam filii B. 28) ex altera, super quadam summa pecuniæ [*et rebus aliis*] coram [*R. tunc*] iudice [*comitatus*] Tuscan. [*non ex delegatione apostolica*] quæstio verteretur: idem diffinitiuam pro eodem R. 29) sententiam promulgauit, quæ bis fuit per iudices delegatos a sede ap. 30) i confirmata. [*Et licet Petrus Picheta canonicus Tuscanen. cui exsequutionem sententiæ ipsius diximur commisisse, ipsum in possessionem quarundam domorum et aliarum rerum legitime induxisset.*] sed 31) pars altera, quæ [*ab aliorum delegatorum cognitione*] semel et iterum appellauerat, tertio vocem appellationis ad nos emittens 32) [*contra legitimas sanctiones, dilecto f.*] P. 33) [*Seuerini canonico Tuscan.*] et eius collegæ 34) cognitionem ipsius sententiæ a nobis obtinuit delegari: [*illi, prout erant contra eum plus debito animosi, a possessione prædicta contra iustitiam eiecerunt eundem.*] Cumque [*dil. f. n.*] R. sanctæ Mariæ in Cosmed. 35) diac. card. super appell. tertio ad nos emissa, vtrique parti a nobis datus auditor, interloquutus fuerit, illos non potuisse de iure tertio appellare: nos prædicto P. [*Seuerini*] et eius collegæ 36) [*nostris*] dedimus [*litteris*] in mandatis, vt in negotio ipso nequaquam procedere attentarent.

25) *Martin.* C. R. 1. L. et c. 4. comp. cit. 5. sed C. R. 2. *Mutinen.*
26) Loco partic. *et*, in c. cit. est: *N.*
27) *Tusculan.* C. R.
28) Loco verborum *quondam filii B.* in c. cit. legimus: *V. conciues suos.*
29) *Post*, litteram *R.* in ed. ant. repetitur vocabul. *Tuscan.*
30) Verba *a sede apost.* desiderantur in ed. Pith.
31) *Quia*, cit. c. pro partic. *sed.*
32) Prouocatur hic ad *legitimas sanctiones*: quia secundum *l. vn. C. ne liceat in vna ead. causs. tert. appell.* tertia appellatio prohibita est, ob tres conformes sententias, quæ vim rei iudicatæ sortiuntur.
33) *Petro*, C. R. 1. L. et cit. c.
34) *Collegis*, C. R. 1.
35) *Comedi*, C. R. 1. *Cosmedim*, C. R. 2. *Consuntin.* L. *in Cosmed.* ed. ant. *Cosmedin.* cit. c.
36) *Collegis*, C. R. 1. et H.

a *Al.* generari. *vide l. 2. cum l. fin. C. de error. aduoc.* b eodem die.

c *Alit.* Melden. d *Al. ita:* ac fratri G. monacho monasterii S. Mariæ. sancti Adriani. e *Al.* tanquam contra. f *Appellans appellationi suæ potest terminum statuere.* g *Vide Domin. dist. 20. in summ.* h Tusculan. i *Vide l. 1. cum not. C. de administr. tutor.*

CAP. LXVI.

Appellatio, omiſſo medio iudice, interpoſita, cauſſam non deuoluit exceptione oppoſita. Hoc dicit, ſecundum communem intellectum.

IDEM *magiſtro G. archidiac. et offic. Lemon.* 37) *[et archipresbytero de Nontron. Lemouic. diœceſis.] (ann.* 1224. *Roma in Gall.* Conf. c. 5. comp. cit. 5.*)*

III. Dilecti filii prior et conuentus de Lacu Rubeo 38) *a*, tranſmiſſa nobis petitione, monſtrarunt, [*quod, cum inter ipſos ex parte vna, et f. de Hambaro, militem Claromont. diœc. ex altera, ſuper quodam nemore et aliis rebus coram magiſtro A. canonico Claromont. non ex delegatione ap. quæſtio verteretur, idem miles ad ven. f. n. Bituricen. arch. fruſtratorie vocem appellationis emittens, cauſſam ſuper his officiali Bitur. obtinuit delegari. Coram quo*] ex parte dictorum prioris et conuentus fuit excipiendo propoſitum, quod, cum, omiſſo diœceſano epiſcopo, fuiſſet ad [*eumdem*] archiepiſcopum appellatum, ad quem gradatim fuerat appellandum, in cauſſa ipſa de iure procedere non [*poterat, nec*] debebat. Sed quia [*dictus*] officialis archiepiſcopi 39) huiuſmodi [*eorum*] exceptionem 40) admittere denegabat: ipſi ad noſtram audientiam appellarunt. [*At ille, ipſorum appellatione contemta, ſuſpenſionis et interdicti tulit ſententias in eoſdem.*] Quocirca [*diſcr. v.*] mandamus, quatenus, [*ſi dictas*] ſententias 41) poſt huiuſmodi appell. [*inueneritis eſſe*] latas in *b* eos 42), denuntietis 43) [*eas*] penitus non tenere.

37) *Officiali Lemouicen.* C. R. 1. et c. 5. comp. cit. 5. ſed C. R. 2. et L. *officiali Lemonicen.*, et H. *Limonicen. Lemonicenſi*, rectius.
38) *Rubro*, c. cit.
39) Vocabulum *archiepiſcopi*, deſideratur ibid.
40) *Exceptiones*, C. R. 1.
41) *Huiuſmodi ſententias*, ibid.
42) Verba *in eos*, deſiderantur in C. R. 1. et cit. c. ſed C. R. 2. et L. habent: *in eoſdem.*
43) *Nuntietis*, C. L.

CAP. LXVII.

Si is, qui deſiit eſſe tutor, nomine pupilli conuenitur inuitus: poterit appellare.

GREGORIVS IX. *magiſtro ſcholarium H. et G. de Rupe. canonicis* (44 *ſancti Audoniani* 45) *c Morinen. diœceſis. (ann.* 1232.*)*

II. Ex parte M. dominæ *d* de Colob. 46) *e* nobis fuit oblata querela, quod, cum nobilis mulier domina de Bellebron. 47) *f* ſuper quibuſdam terris, ipſam nomine filiorum ſuorum coram iudicibus auctoritate noſtra 48) traxiſſet in cauſſam, eadem in iudicum ipſorum excipi fecit præſentia, quod, cum res 49), de quibus in iudicio agebatur, et prædicti filii eius, ſub poteſtate 50) et tutela ipſius minime permanerent, cum iam ad ſecunda vota tranſiſſet *g*, ſuper his ei non tenebatur ipſorum nomine, quorum tutrix eſſe deſierat, reſpondere. Sed quia dicti iudices, hac exceptione neglecta, nihilominus ad hoc compellebant eandem: ipſa ſentiens ſe grauari, noſtram 51) audientiam appellauit. Ideoque mandamus, quatenus, ſi ita eſt, reuocato in irritum, quicquid poſt appell. huiuſmodi 52) inueneritis attentatum, audiatis hincinde propoſita, etc.

44) *Canonico*, C. R.
45) *Andomari*, C. R. 2. *Andoniari*, L. ſed ipſa inſcriptio in H. ita ſonat: *Magiſtro ſcholarum de Rup. et G. canonicis Andomari Mortuen. diœceſ.* Denique *Antomani*, eſt in ed. ant. *Andoniani*, in ed. Cont.
46) Ed. ant. *de Cobb.*
47) *Labron.* C. R. 1. ſed C. R. 2. et H. *Lebron.*
48) Et tamen cauſſa mere ſecularis erat inter ſeculares perſonas, quæ ad forum eccleſiaſticum trahi non poterat. Quia tamen exceptio *fori incompetentis* a rea non erat obiecta, et ſic tacite prorogata iurisdictio, imo per appellationem ad pontificem interpoſitam firmata: ideo eius ratio non fuerat habita. Tales recurſus ad iudicia eccleſiaſtica ex variis prætextibus olim frequentes erant, vt ſæpe iam monitum. Vid. *c.* 10. *X. de for. compet.*
49) Dictio *res*, abeſt a C. H.
50) *In poteſtate*, C. R. 1.
51) *Ad noſtram*, ibidem.
52) *Huiuſmodi*, non legitur in ed. ant.

CAP. LXVIII.

Si iudex de iure dubitans vult conſulere ſuperiorem; debet conſultationis copiam partibus edere: alias eius verbis conſultationis fides non adhibetur.

IDEM *magiſtro et fratribus domus Morinen.* 53) *(ann.* 1227.*)*

Intimaſti *h*: [*et infra.*] Præterea hoſpitalariis ignorantibus, et non facta eis copia de inquiſitionis proceſſu, ad nos relationem tranſmiſiſſe noſcuntur: cum iuxta legitimas ſanctiones, quoties relaturum ſe iudex quilibet pollicetur, illico litigatoribus apud acta conſultationis exemplum edere teneatur.

53) C. L. legit: *domus Morineti*, H. *domus Montin.* edit. antiqu. *domus Morenſ.* Pithoei et Gonz. *Morienſ.* Forſan legendum: *Margatenſis*, quod eſt caſtrum Phœniciæ non procul a mari, ad quod ſedem ſuam tranſtulerunt circa hoc tempus Hoſpitalarii. Vid. NABERAT *ſommaire des priuileges de l' ordre de S. Iean. de Ieruſalem p.* 24.

a Rubro. b *Verba* in eos *deſunt in aliquot antiqu.* c *in cod Barb. ita:* Magiſtro ſcholarum G. et P. de Rupe canon. S. Adriani Morinenſ. d *vide Baldum in §. nos autem. Inſt. de Atil. tut.* e Coleſter. f Breuion. g *vide authent. matri et auiæ. Cod. quando mul. tut. offic. fung.* h *De materia relationis vide gloſſ. et Doctor. in c. cauſſam. ſecundo, de teſtibus.*

CAP. LXIX.

Si ante litem conteſtatam circa principale negotium iudex aliquid innouat, vel diem aſſignatam ſine cauſſa præuenit: licite appellatur. Et ſi procurator datus ad impetrandum ſuper appellatione non ſeruauit formam mandati: auditur appellans etiam poſt annum.

IDEM *archiepiſc. archidiacono, et G. canonico Turonen. (ann.* 1234.*)*

Significante *i* Aurelian. epiſcopo, nos noueritis accepiſſe, quod, cum decanus et capitulum Magdun. 54) ipſum ſuper eo, quod dicebant alibi, quam in ſtallis 55) decani et capituli prædictorum carnifices carnes vendere non debere *k*, coram iudicibus auctorit. apoſt. conueniſſent, petentibus tandem decano et capitulo nominatis iudicum officium implorando, vt, cum idem epiſcopus poſt citationem carnes in ſtallis aliis vendi feciſſet, quod per eum ſuper hoc 56) factum fuerat, in ſtatum priſtinum reuocarent, pro parte ipſius fuit propoſitum, quod, cum lis præſertim non fuiſſet ſuper negotio conteſtata, locum imploratio huiuſmodi non habebat, adiiciens, quod, cum de conſenſu partium coram dictis iudicibus, ad litigandum ſuper ipſo negotio certus dies ſtatutus fuiſſet, et 57) quantum ad illam diem ſolutum fuiſſet iudicium eorundem, præuenire diem ipſum ac audire partem aduerſam in tali imploratione abſque conſenſu partium non debebant. Et quia ſuper his non audiebant eundem: noſtram audientiam appellauit. Et licet procuratorem ſuum intra annum ad huiuſmodi appellationem miſerit proſequendam; quia tamen dictus procurator, vt creditur, circumuentus contra inhibitionem ipſius epiſcopi noſtras ſuper hoc ad quoſdam iudices certa ratione ſuſpectos litteras impetrauit: dictus epiſcopus vti noluit litteris ſic obtentis, petens, non obſtante 58) lapſu anni, ad proſequutionem appellat. admitti. Ideoque mandamus, quatenus, ſi inhibitione huiuſmodi, et præmiſſis 59) cauſſis appellationis vel earum altera conſtiterit, reuocato in irritum, etc. vſque ad *l* attentatum 60) in iam dicto *m* negotio iuxta 61) priorum continentiam litterarum, etc.

54) *Malden.* C. R. 2. *Maguden.* L. Rectius *Magdunen.*
55) *Stallum* alias prædicatur de ſedibus canonicorum ſtatis in choro. Generaliter autem deſignat *ſtationem*, etiam *lanionum*, propolarum etc. vt *h. l.*, quales ſtationes etiam habebant capitula, in quibus *laniones*, qui hic carnifices vocantur, carnes vendebant.
56) Verba *ſuper hoc*, a C. L. et H. abſunt.
57) Copula *et*, deſideratur in ed ant.
58) *Se non obſtante*, C. H.
59) *De præmiſſis*, C. R. 1.
60) Verba *vſque ad attentatum*, deſunt in C. H. ſed in ed. ant. deſideratur par *tad.*
61) *Procedatis iuxta*, C. H.

CAP. LXX.

Capitulum famoſum et multum allegabile. et h. d. *Ad iuſtificandam appellationem ex cauſſa interpoſitam, probare oportet cauſſæ veritatem coram iudice ad quem: niſi fuerit coram iudice a quo oblata et reiecta.* H. d. ſingulariter vſque ad *§. eidem.*

IDEM. *(ann.* 1235.*)*

Interpoſita *n* appellatione ex cauſſa probabili, non ſufficit appellanti probare, quod ex cauſſa huiuſmodi prouocauit 62), ſi eam non doceat eſſe veram: niſi hoc ſe offerens probaturum, non fuiſſet admiſſus.

Si appellatio non fuit recepta a iudice, vel approbata a parte; ſufficit appellanti mittere procuratorem ad impetrandum et contradicendum: licet pars appellata ſit parata in curia proſequi. H. d. vſque ad *§. ille denique.* Abbas Siculus.

§. 1. Eidem quoque permittitur, ſi non recipiatur appellatio eius a iudice, nec ab aduerſario approbatur 63), ſuper proſequutione appellationis per procuratorem ad impetrandum et contradicendum conſtitutum litteras impetrare: licet pars altera per ſe, vel per procuratorem idoneum, iudicium ſuper hoc apud ſedem apoſtolicam recipere ſit parata.

Ante inchoatam perſequutionem appellat. appellans poteſt, ſi vult, inuito appellato, petere, vt remittatur ad iudicem a quo: ſed condemnabitur in expenſis factis per partem aduerſam in illa appellatione. H. d. vſque ad *§. fine.* Abbas Siculus.

§. 2. Ille denique *o*, qui vocem appellationis emiſit, cuius nondum eſt alii cognitio delegata ad petitionem eiuſdem 64), ad eum, a quo prouocauit, de iure remittitur, contradictione partis alterius non obſtante: eſt tamen 65) in legitimis expenſis aduerſario, quas eum propter hoc feciſſe conſtiterit, condemnandus.

Articulus appellationis interpoſitæ a grauamine diſcutitur per iudicem ad quem, parte abſente per contumaciam, etiam lite non conteſtata in appell. vel principali cauſſa. Hoc dicit, abbas Siculus.

62) *Prouocauerit*, C. R.
63) *Approbetur*, C. R. H. ed. ant. et Cont.
64) *Ipſius*, C. R. 1. Sic enim res adhuc eſt integra. Etenim poſt citationem a iudice appellationis alteri inſinuatam *communio appellationis* inducitur, vt, inuito appellato, renuntiare non poſſit appellationi, qui adhuc meliorem et pinguiorem ſententiam obtinere ſperat. *l. f. pr. C. de appellat.*
65) Verba *eſt tamen*, a C. R. H. L. ed. ant. Cont. et Pith. abſunt.

i *Vide Iaſon. in rep. l. quo minus. ff. de fluminibus.* k *Vide l.* 1. *C. quæ ſit, long. conſuet. et ibi Cyn.* l *Dictio*, ad, *deeſt in aliquot antiqu.* m dicta cauſſa. n *vide Rubeum Alexandr. in tract. de poteſt. procur. p.* 1. *annot. per Innoc. et Butrig. in c. cum inter canonicos. ſupr. de elect. et c. ad diſſoluendum. infra, de ſponſal. impub.* o *Vide abb. in c. dilectus. et c.* 3. *infr. de presbyt. et Ang. in l. ſi quis libellos. Cod. eod. tit.*

§. 3.

§. 3. Sane parato aliquo probare grauamen, propter quod duxerat 66) appellandum, et parte aduersa se contumaciter absentante, potest super hoc, lite non contestata, procedi; licet nondum litis contestatio facta fuerit in ipso appellationis articulo vel negotio principali: quia, cum in hoc casu iniquitas prioris iudicis principaliter arguatur 67), non est rigor iuris, ex quo sequi posset caussæ perplexitas, requirendus.

66) *Duxerit*, C. H.
67) *Arguitur*, ed. ant. Cont. et Pith.

CAP. XXLI.

Clausula, appellatione remota, *in medio litterarum posita, respicit præmissa, quibus annectitur, non sequentia: nisi repetatur in fine litterarum. Et hoc si, negotia sunt separata.*

IDEM. *(ann. 1235.)*

Inquisitioni tuæ taliter respondemus, quod, quoties clausula, per quam tollitur appellationis remedium *a*, in medio litterarum ponitur, si sunt 68) plura negotia se minime contingentia, præmissa tantum complectitur: nisi forte in fine litterarum prædicta clausula iteretur.

68) *Sint*, C. R. 2. et H.

CAP. LXXII.

Breue est, sed per alia verba sic summatur: *appellatio vnius prodest alteri, si communi iure iuuentur: et idem sit negotium, et eadem defensionis caussa, et sint eadem sententia condemnati: alias secus.*

IDEM. *(ann. 1235. Romæ.)*

Vna sententia *b*, pluribus condemnatis, si vnus solus ad appellationis beneficium conuolauerit 69), illius victoria iure communi cæteris suffragatur, si communi iure iuuentur 70), idemque negotium, et eadem caussa defensionis existat.

69) *Conuolauit*, C. R. et H.
70) *Iuuetur*, C. R. et H. Hoc est, si omnes litis consortes vna eademque defensione vtantur, et *communione iuris* iuuentur. Potest enim appellans ex *speciali iure* appellare, quod ceteris non est commune. His tamen, qui agnouerunt sententiam, victoria appellantis non prodest. Conf. *l.* 10. *§. vlt. h. t. et t. t. C. si vnus ex plurib.*

CAP. LXXIII.

Iustus metus excusat, adeo, quod non appellans habetur pro appellante, si fuerit protestatus, et appellationis caussas duxerit exprimendas.

IDEM. *(Ibid.)*

Si iustus *c* metus, quo minus appellaueris, te excusat; ad appellationis reputaris beneficium conuolasse: dummodo intra tempus, quo licite prouocatur, coram iudice, a quo appellasse volueris 71) vel, si habere ipsius copiam nequiuisti 72), in præsentia bonorum virorum protestatione 73) super hoc proposita, caussas appellationis duxeris exprimendas.

71) *Volueras*, C. R. H. edit. ant. et Gonz.
72) *Nequiueris*, C. H.
73) *Contestatione*, C. R. H. ed. ant. et Cont. Hæc *protestatio* efficit, ne labatur fatale decendii, intra quod forsan recursum habere non potuit ad iudicem superiorem, et coram eo appellationem interponere.

TITVLVS XXIX.

DE CLERICIS PEREGRINANTIBVS. 74)

CAP. VN.

Contra peregrinantem seu proficiscentem ad sed. apost. non est aliquid innouandum.

COELESTINVS III. *Ambian. episc. 75) (ann. 1195. Romæ in Gall.)*

Conquerente *d* I. 76) presbytero, intelleximus, [*quod, postquam ad nos veniendi iter arripuit, quidam res eius diripere præsumpserunt.*] Licet 77) [*autem*] presbyter idem res suas et ecclesiæ suæ 78) in protectione nostra non posuerit, quando 79) ad nos accessit; [*quia*] tamen [*propter hoc non debuit rebus suis spoliari;*] cum hi, qui accedunt ad præsentiam nostram, cum rebus eorum 80) debent esse sub apostolica protectione securi 81): [*f. t*] mandamus, quatenus, quicquid eidem presbytero post iter arreptum 82) ad nos veniendi subtractum est vel ablatum 83), sibi [*omni appellatione rem.*] restitui faciatis *e* [*incunctanter.*]

74) *De peregrinantibus*, C. R. et comp. 2. *de peregrinationibus*, ed. ant. sed rubrum hoc desideratur in C. H.
75) *Albiensi episcopo*, rectius habetur in C. R. 1.
76) *Io.* C. H
77) *Licet autem*, C. R. 1.
78) Loco pronom. *suæ*, c. vn. comp. 1. h. t. habet: *et se.*
79) *Cum*, est ibidem.
80) *Et res eorum*, ibidem.
81) Sicut etiam is, qui protectioni superioris se submittit, appellasse ad eum dicitur: ita qui iter arripit Romam appellandi caussa, ipso facto suspendit sententiam, et interim sub *protectione apostolica* constitutus est cum bonis suis, licet *protectorio formali* destitutus sit, quod fauori appellantium datum
82) *Acceptum*, C. L.
83) *Subtatum*, ibid.

a *Hæc clausula*, appell. rem. *solius est principis. l. 1. §. 1. ff. a quibus appell. non licet.* b *Vide quæ copiose scribit Soc. cons.* 132. *incipi. insignis doctor: in prima parte.* c *Qualis metus esse debeat, tradit Aret. in §. quadrupl. instit. de act. Paul. d Castr. et Ias. in l. cum aliquis. C. de iure delib. et l. interpositas. C. de transact.* d *C. 1. eod tit. in 2. comp.* e Faciatis, *legitur in omnib. manuscr. vnde constat, non soli episc. Ambian. esse directam hanc decretalem, sed aliis, vt variæ lectiones ostendunt.*

TITVLVS XXX.

DE CONFIRMATIONE VTILI VEL INVTILI.

CAP. I.

De re scienter confirmata per papam, inferior iudex cognoscere non potest: nisi confirmatio non tenuerit, vt quia subreptitia, vel de re litigiosa. H. d. cum cap. sequenti.

ALEXANDER III. *Exonen. 84) episc. P. C. in litteris. 85) (ann. 1170.)*

Si quis *f* rei litigiosæ confirmationem impetrauit 86) ab apost. sede 87): non minus potest iudex de caussa cognoscere, et eam fine debito terminare. Sed si rem tunc pacifice possidebat, cum inde confirmationem obtinuit 88): non est [*tutum aut*] licitum iudici, de quæstione postea exorta decernere, aut eam definire absque sed. apost. mandato 89).

84) *Oxon.* ed. ant. sed male.
85) Verba *P. C. in litteris*, non sunt in C. H. et ed. ant.
86) *Impetrauerit*, C. R. H. et c. 1. comp. 1. h. t.
87) *Apostolicæ sedis*, C. L. et cit. c.
88) *Obtinuerit*, ed. ant. Cont. et Pith.
89) *De quæstione suborta sine mandato Romani pontificis decernere, aut eam diffinire*, cit. c.

CAP. II.

Idem dicit.

IDEM *Vigorn**si 90) episcopo.* g *(ann. 1170. Romæ in Angl.)*

De confirmationibus *h* autem Romanorum pontificum volumus 91) te tenere, quod contra illas, nisi nouum apost. sed. procedat 92) mandatum, aut certum sit, quod [*ipsæ confirmationes*] sint per falsi suggestionem elicitæ 93), non est aliquatenus iudicandum 94).

90) *Vigorn.* rectius est in C. R. 2. L. et c. 2. comp. cit. 1.
91) *Tuam cognitionem*, cit. c.
92) *Procedit*, ibid.
93) *Impetratæ*, C. H. *illicitæ*, ed. ant.
94) Ita vero per indirectum fit, vt in plerisque caussis, si modo *confirmatio pontificis*, etiam in *forma communi*, et sine cognitione accedat, quæ impetratu facilis est, impediatur cognitio iudicis ordinarii, eique semper opponi queat a reo *exceptio fori incompetentis*, quod rursus admodum turbat ordinariam iurisdictionem. Hoc solo prætextu plerique ducuntur, quod ita caussa *priuatiue* protectioni pontificis subiecta fuerit, quem non admittunt fora nostra.

CAP. III.

Litteræ confirmationis super sententia, a qua erat appellatum, non valent, si appellatus malitiose præuenit appellantem: alias pendent, donec de appellatione cognoscatur.

COELSTINVS III. *(ann. 1195. Romæ.)*

Bonæ memoriæ *i* A. 95) [*quondam*] canonicus vester, [*qui apud sedem ap. diem conclusit extremum, super quibusdam nos consulere studuit, quæ secundum tenorem vestræ responsionis vobis necessario duximus intimanda.*] Proposuit [*autem,*] sententiam [*per falsa instrumenta*] a delegatis iudicibus prolatam fuisse, [*quæ nimirum vera esse credebantur,*] et intra decem dies 96) ille, contra quem sententiatum fuerat 97), [*falsitatem instrumentorum aduertens*] ab illa sententia appellauit 98): iudices tamen nihilominus sententiam exsequutioni mandarunt. Cæterum appellans, itinere statim ad apost. sedem 99) arrepto, litteras de retractando sententiam 100) impetrauit; aduersarius autem ipsum caute præueniens, confirmationis promulgatæ sententiæ rescriptum 1) [*iam*] fuerat assequutus: [*tamen*] in quo 2) nulla de facta appellatione 3) mentio habebatur. Ideoque 4) requisisti, quæ quibus litteris præiudicium faciant. Respondemus igitur 5) quod posteriores debent prioribus præiudicium generare 6): [*ab hac siquidem prima consultatione, quæstio quasi suborta exhibita est in auditorio nostro secunda, quæ ita se habet: Si in eisdem videlicet posterioribus litteris hæc clausula poneretur, non obstantibus aliquibus litteris confirmationis latæ sententiæ audiatur caussa, et ea fine debito terminetur, vtrum sic primæ reuocari deberent. Ad hoc dicimus, quod per vltimas primæ forent penitus reuocandæ.*] Verum 7) si dicatur, [*sicut frequentius in litteris ap. consueuerunt apponi*] nullis litteris 8) veritati et iustitiæ præiudicantibus, vel sub alia forma verborum, dummodo nihil 9) diceretur de litteris confirmationis expresse: dicimus, quod primæ tamdiu

95) *I.* habetur in ed. ant. *Alanus*, in c. 1. comp. 2. h. t.
96) *Intra decimum diem*, C. L. H. et cit. c.
97) *Fuit*, C. H. *erat*, cit. c.
98) *In vocem appellationis prorupit*, cit. c.
99) *Apud sedem*, C. R. 1.
100) *De retractanda sententia*, cit. c.
1) *Confirmationem promulgatæ sententiæ*, C. H.
2) *Qua*, ibid.
3) *Nulla factæ appellationis mentio*, cit. c.
4) *Ad hæc itaque*, C. R. 1. *Itaque*, C. R. 2. et L. *Ad hoc itaque*, cit. c.
5) Partic. *igitur*, desideratur in cit. c.
6) *Præiudicare*, est ibidem.
7) *Verumtamen*, C. R. 2.
8) *In illis litteris*, C. L. et ed. ant.
9) *Non*, cit. c.

f *C. 1. eod. tit. in 1. comp.* g Wigorn. *al.* Wigorn. h *C. 2. eod. tit. in 1. comp.* i *C. 1. eod. tit. in 2. comp.*

 suum

ſuum debent 10) habere vigorem, donec de iniqua 11) [*et falſa*] ſententia cognitio plenior habeatur 12),

10) *Debeant*, C. H.
11) *De aliqua*, ed. Pith.
12) *Haberetur*, cit. c.

CAP. IV.

Innouatio priuilegii nouum ius non tribuit, nec antiquum confirmat: ſed, ſi quod competebat, conſeruat. Breuius ſic poteſt ſummari: *innouatio priuilegii non inducit confirmationem iuris in eo contenti.*

INNOCENTIVS III. *decano Padeburen.* 13) a (*ann.* 1209.)

Cum dilecta b in Chriſto filia 14) abbatiſſa et ſorores eccleſiæ de Gandersh. 15) c ſua cuperent priuilegia innouari 16): [*nobis humiliter ſupplicarunt, quatenus aliquibus perſonis ſcriberemus, vt priuilegia ipſius eccleſiæ, quæ*] propter viarum d diſcrimina quatuor epiſcopis, et abbatibus totidem, vt ea inſpicerent diligenter, et tenorem ipſorum fideliter tranſcribentes ſub ſigillis ſuis nobis remitterent, duximus 17) iniungendum 17*), [*qui apoſtolico mandato parentes, priuilegia felicis recordationis Agapetis et Ioannis p. noſtrorum ſibi præſentata ſubtiliter conſpexerunt, tenorem eorum ſub ſigillis ſuis nobis fideliter tranſmittentes. Ven. f. n. G. Remen. archiepiſcopus, tunc epiſcopus Præneſtinus in partibus illis officium legationis exercens, tenorem priuilegiorum ipſorum ſub ſigillo proprio, noſtro fecit conſpectui præſentari.*] Nos autem tam legato, quam inquiſitoribus ipſis fidem debitam adhibentes, licet non videremus 18), quare non deberent eadem e priuilegia innouari, quia tamen C. maioris eccleſiæ, et I. 19) ſanctæ Crucis canonici propoſuerunt, Hildeſemen. 20) eccleſiam in poſſeſſione ſubiectionis ipſius monaſterii per centum annos et amplius exſtitiſſe, priuilegia ipſa tunc non duximus innouanda. Vnde iudicibus 21) dedimus in mandatis, vt ad locum idoneum [*pariter*] accedentes, citatis, qui fuerint 22) euocandi, inquirerent ſuper his 23) diligentius, veritatem, [*et vſque ad diffinitiuam ſententiam procedentes geſta omnia ſub ſuarum teſtimonio litterarum conſcripta fideliter ad ſed. apoſt. deſtinarent, præfigentes partibus terminum competentem, quo noſtro ſe conſpectui præſentarent, ſententiam recepturæ. Ipſi vero mandatum apoſtolicum exſequi cupientes partes ad ſuam præſentiam citauerunt:*] a quibus 24) pars Hildeſemen. eccleſiæ ad apoſt. ſed. appellauit, [*propter quod iudices ipſi in cauſſa procedere nequiuerunt.*] Nuper autem, [*partibus in noſtra præſentia conſtitutis,*] iterato 25) prædicta petiit abbatiſſa, quatenus deberemus priuilegia ſuæ eccleſiæ renouare 26): [*præſertim cum in præſentia delegatorum iudicum pars Hildeſemen. eccleſiæ nihil oſtendere ſtuduerit vel probare, quod monaſterio, vel priuilegiis eiuſdem in aliquo derogaret.*] Ex aduerſo vero fuit [*ſollicite*] poſtulatum, vt cauſſam ipſam diſcretis viris committere dignaremur, qui teſtes reciperent, quos contra priuilegia 27) monaſterii, et ad probandum 28) f præſcriptionem legitimam 29) inducere proponebant. Nos igitur 30) [*diligentius*] attendentes, quod iure ſit ciuili 31) [*prouida deliberatione*] ſtatutum 32), vt, quando periculum teſtium formidatur, ne veritas occultetur, et probandi copia fortuitis caſibus ſubtrahatur, etiam lite non conteſtata, teſtes valetudinarii, et alii, de quibus ex aliqua rationabili cauſa timetur, ad teſtimonium admittantur, eiuſdem æquitatis ſimilitudine prouocati, prædicta priuilegia, quaſi iam nimia vetuſtate conſumpta, cum fuerint 33) non in pergamento, ſed in papyro conſcripta g, duximus innouanda, nolentes, quod 34) ex 35) innouatione 36) huiuſmodi nouum ius monaſterio acquiratur 37), ſed [*vt*] antiquum [*ius,*] ſi quod 38) habet, per innouationem priuilegii 39) conſeruetur. Quia vero præfatum monaſterium ad ius et proprietatem apoſt. ſed. per priuilegium 40) præd. noſtri pertinere monſtratur; ne ius eccleſiæ Romanæ remaneat indefenſum, eandem abbatiſſam procuratricem 41) ipſius duximus ſtatuendam: vt, cum aduerſus Romanæ eccleſiæ poſſeſſiones et iura non niſi centenaria currat præſcriptio, ipſa ſuper hoc et aliis vice noſtra procuret, quæ coram te 42) in iudicio fuerint procuranda. Nolentes igitur, quod de ſtatu eiuſdem monaſterii diutius dubitetur, [*per quod cauſſa ipſa remaneat vlterius indeciſa, d. v. per a. ſ.*] mandamus, quatenus locum tutum 43) et commodum eligens 44), [*intra ſex menſium ſpatium poſt ſuſceptionem litterarum noſtrarum præſentium*] recipias 45) teſtes, quos ad præſcriptionem probandam Hildeſemen. eccleſia, vel ad interruptionem oſtendendam [*Guanden.*] cœnobium duxerit 46) producendos, etſi legitimam præſcriptionem probauerit, vt intendit, niſi probata fuerit interruptio ex aduerſo, ſubiectionem ipſius monaſterii adiudices epiſcopo memorato 47); cum conſtet, ipſum in ſua diœceſi conſtitutum, priuilegium, quod [*ipſi*] monaſterio innouari fecimus, corrumpendo 48): alioquin eidem ſuper hoc perpetuum imponens 49) ſilentium, monaſterium [*ipſum*] pronunties 50) perpetua libertate gaudere, noſtro ſibi priuilegio reſignato 51) h.

13) *Padeburn.* C. L. et ed. ant. *Padeburgen.* vel *Paderbornenſi*, c. 1. comp. 3. h. t.
14) *Dilectæ in Chriſto filiæ*, C. R. 1. ed. Cont. et Pith.
15) *Gandenen.* C. H. *de Gandaſen*, cit. c.
16) *Reuocari*, cit. c. ſed incongrue.
17) *Duxerimus*, ed. ant.
17*) In hac verborum ſerie cit. c. admodum variat: nimirum ibid. poſt vocem *diſcrimina*, ita legimus: *ad noſtram præſentiam tute deſtinari non poterant, inſpicerent diligenter tenorem ipſorum fideliter conſcribentes, ſigillis earum ſignatum noſtro conſpectui præſentandum. Verum nos eorum poſtulationibus concurrentes, quatuor epiſcopis et abbatibus totidem hoc iniunximus exſequendum, qui apoſtolico*, etc.
18) *Viderimus*, C. H.
19) *Io.* C. L.
20) *Hildenhenmenſem*, C. H. per totum.
21) Loco verborum *vnde iudicibus*, in cit. c. ſunt ſequentia: *Verum vt tam monaſterio, quam ipſi eccleſiæ ſuam iuſtitiam ſeruaremus: dil. f. Piganen. Corbien. et de Lapide S. Michaelis abbatibus*, etc.
22) *Fuerant*, C. R. 2. et cit. c.
23) *Super omnibus*, cit. c.
24) Pro dictionibus *a quibus*, ibid. hæc legimus verba: *Et cum vellent in cauſſa procedere occaſione cuiuſdam interloquutoriæ, quam tulerunt, pars Hildeſ.* etc.
25) Dictio *iterato*, ibid. non legitur.
26) *Innouare*, C. H. et cit. c.
27) *Priuilegium*, C. H.
28) *Probandam*, C. R. 1.
29) *Legitime*, C. L.
30) *Siquidem*, cit. c.
31) Vel potius ex gloſſatorum præualente ſententia, quam pro *iure ciuili* hic accipit pontifex, vt ſupra ad *c. 5. X. vt lite non conteſt. n. 74.* iam obſeruaui. Hac *probatione* autem *extraordinaria per teſtes* approbata, æquum fuit, eam pariter ad probationem per *inſtrumenta* extendere, ſi ex vetuſtate ſua ad interitum ruunt, vt auctoritate publica innouentur, et vis probandi priſtina iis conſeruetur. Non ergo *nouum ius*, quod forſan præſcriptione iam ſublatum erat, ex hac innouatione naſcitur: ſed antiqua vis probandi ei ſalua manet, quæ ex chartæ lubrico ſtatu perire facile potuiſſet.
32) *In iure ſit conſtitutum*, C. H.

a *Al.* Exod. *al.* Padebiterenſ. b *C. 1. eod. tit. in 3. compil.* c *Al.* Guidion. *al.* Gardenouenſ. *al.* Gerunduſ. d Diſtantiam et diſcrimina. e *adde, quod eſt tutum, vt ſollemniter transſcribatur. conc. l. vnum teſtamentum. ff. de teſtam.* f probandam.

33) Ipſa verba in cit. c. ſunt hæc: quaſi - - - *conſumta fuerint, non in* etc.
34) *Tamen quod*, C. H.
35) Partic. *ex*, in c. cit. non legitur.
36) *Nouatione*, C. H.
37) *Sit acquiſitum*, ibid.
38) *Quid*, ibid.
39) *Per renouatum priuilegium*, cit. c.
40) *Priuilegia*, ibid.
41) Magis procuratrix *in rem ſuam* abbatiſſa *Gandersheimenſis* fuit conſtituta, quæ cauſſam propriam monaſterii agebat: quamuis etiam *vicem pontificis* ſimul ſuſtineret, vt indicant verba ſequentia. Nec hoc a iuris ratione fuit, quod hæc abbatiſſa inter *ſtatus imperii* relata, adhuc ſubſcripſerit *Receſſui Imperii de anno* 1654. per legatum, qualis illuſtris femina etiam arbitrium ſuſcipere poteſt, et virili officio recte fungitur. Integram pontificis bullam, a mendis purgatam, exhibet LEVCKFELD in *antiquit. Gandersheimenſ. in append. ad c. XIII. §. 5. p.* 422. vnde liquet, abbatiſſam ab impetitione Hildeſienſis epiſcopi abſolutam, et in ſua *exemtione* et *libertate* confirmatam fuiſſe.
42) *Coram nobis*, cit. c.
43) *Etiam tutum*, C. H.
44) *Eligentes*, cit. c.
45) *Recipiatis*, ibid.
46) *Dixerit*, ibid.
47) *Adiudicetis eidem*, ibid.
48) *Corrumpentes*, ibid.
49) *Imponentes*, ibidem.
50) *Pronuntietis*, ibid.
51) *Reſeruato*, C. H.

CAP. V.

Non valet confirmatio, quam religioſus impetrauit a papa ſuper temporali adminiſtratione, ſeu prioratu, ſi tacuit, ſe regularem. Si vero expreſſit; reſcriptum præſumitur falſum: quia papa non conſueuit concedere. H. d. cum ſequent.

IDEM *epiſcopo et præpoſito Vticen.* 52) (*ann.* 1213.)

Ad noſtram i audientiam [*dil. f.*] præpoſito Nemanen. 53) k eccleſiæ ſignificante peruenit, quod quidam 54) canonici Nemanen. 55) eccleſiæ, [*ſuper dilapidatione vel aliis criminibus infamati,*] a nobis litteras confirmationis ſuper adminiſtrationibus ſuis obtinere loborant 56), religionis [*ac profeſſionis*] ſuæ conditione ſuppreſſa. Cum igitur regularibus perſonis non conſueuerit apoſt. ſedes aliqua perſonaliter 57) confirmare: [*diſcr. v. per a. ſ.*] mandamus, quatenus confirmationes, quas ab ipſis canonicis, cum regulares exiſtant 58), noueritis taliter impetratas, [*auctoritate noſtra ſuffulti,*] denuntietis irritas et inanes.

52) *Wercellenſi*, C. H. *Vicen.* c. 2. comp. 3. cit. *Vticenſi*, rectius.
53) *Nemauſen.* per tot. C. R. 1. L. et cit. c. rectius, omiſſa in vltimo voce: *eccleſiæ.*
54) Vox *quidam*, deeſt in C. H.
55) *Nemeſen.* C. R. 2.
56) *Laborabant*, C. H.
57) H. e. ad vitæ tempus certæ perſonæ. Sunt videlicet *regularium canonicorum* adminiſtrationes prioratuum ſeu obedientiarum *temporales*, quod *ratio œconomica*, æque ac monaſteriorum, poſtulat, ob quam ſingulis fere trienniis adminiſtrationes mutantur, imo adminiſtratores ad nutum ſuperioris reuocantur, quod etiam. *c. ſq.* declarat.
58) *Exiſterent*, C. R. 2.

CAP. VI.

Idem dicit, quod ſupra cap. proximo.

IDEM INNOC. III. [*abbati Imolenſi.*] (*ann.* 1213.)

Porrecta l nobis 59) ex parte tua petitio continebat, quod plures ex religioſis 60), qui prioribus vel aliis adminiſtrationibus 61) præ-

59) Pronom. *nobis*, deſideratur in c. 1. comp. 3. de reſcript.
60) *Ex monachis tuis*, ibidem legimus per totum.
61) Verba *vel aliis adminiſtrationibus*, ibid. omittuntur.

g *Vid. l. 2. C. de diuerſ. reſcriptis.* h Reſeruato. i *C. 2. eod. tit. in 3. comp.* k Neumaſen. *ſed ego* Nemauſen. *ſcribendum puto, cui lectioni aliquot veteres adſtipulantur.* l *C. 1. de reſcript. in 3. comp.*

ſunt,

ſunt, a nobis ſuper ipſis 62) [*prioratibus*,] quoad vixerint, poſſidendis, confirmationis litteras ſe aſſerunt impetraſſe: [*quarum occaſione bona ipſorum prioratuum diſtrahunt et conſumunt, aſſerentes, ſe tibi quoad prioratus illos nulla ratione ſubeſſe.*] Cum igitur a cancellaria noſtra huiuſmodi litteras 63) emanaſſe non credamus 64); [*d. t. per a. ſ.*] mandamus, quatenus illos, qui tales litteras exhibuerint, in quibus prioratus vel adminiſtrationes 65), tanquam religioſis confirmantur, eoſdem punias tanquam falſitatis auctores: ſi vero in eis non ſit mentio religionis ipſorum 66), illas, tanquam tacita veritate ſubreptas, denunties non valere.

62) Verba *ſuper ipſis*, deſunt in C. H.
63) Vox *litteras*, non eſt in cit. c.
64) *Non credimus*, ibidem legimus.
65) Verba *vel adminiſtrationes*, non habentur ibidem.
66) Loco verborum *religionis ipſorum*, ibid. legimus: *prioratus vel monachatus.*

CAP. VII.

Sententia ſeu laudum contra formam iuris vel compromiſſi latum per arbitros, licet per papam in forma communi fuerit confirmatum, non tenet.

IDEM *nobili viro Matthæo de* a *Riuariis.* 67) (*ann.* 1213.)

Examinata *b* cauſſa, quæ vertitur inter te et milites Campanicos ſuper eccleſia ſancti Angeli [*de Romana Caſaparata actis confeſſionibus, et atteſtationibus intellectis, inſpectis inſtrumentis et allegationibus indagatis,*] perpendimus [*euidenter*] arbitrium, quod [*contra te*] vicedominus Sabinen. dicebatur ſuper eodem 68) negotio promulgaſſe, contra formam iuris et compromiſſi fuiſſe dictatum. Vnde, non obſtante confirmatione [*felicis mem.*] C. papæ prædeceſſoris noſtri, qui confirmauerat illud, ſicut prouide latum fuerat, et ab vtraque parte receptum, decernimus 69) ipſum irritum et inane 70),

67) *De Riuaria*, C. R. et ed. ant. ſed L. *de Nuaria.* c. 3. comp. 3. h. t. *de Romana.* in C. H. autem verba *nobili viro Matthæo de Riuaria*, deſunt.
68) *Eo*, C. R. 1.
69) *Decreuimus*, C. H.
70) Reliqua videantur ſupr a in c. 13. *de iudiciis*: vbi integrum hoc habetur capitulum.

CAP. VIII.

In confirmatione ex certa ſcientia, dictio, ſicut, ponitur cauſſatiue: nec nocet, ſi verbum confirmationis præcedit tenorem confirmati.

HONORIVS III. *illuſtri regi,* [*et dilectis, filiis nobilibus viris H. Nato et ballinis eius, nec non comeſtabulo,*] *baronibus et militibus,* 71) *et aliis hominibus* 72) *Cypri* 73)., (*ann.* 1220. Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Venerabilis frater 74) n. archiepiſcopus Nichoſien. 75) et ſuffraganei eius, tranſmiſſa nobis petitione, monſtrarunt, quod inter ipſos [*ex parte vna*] et vos [*ex altera,*] ſuper quibuſdam decimis [*poſſeſſionibus et rebus aliis*] mediante [*ven. f. noſtro*] Albanen. epiſcopo *c*, tunc apoſtolicæ ſedis 76) legato, amicabilis compoſitio interuenit, [*hoc*] expreſſe adiecto, quod *d* quantocyus 77) eam auctoritate apoſtolica confirmari contingeret, ſtatim deberet exſequutioni mandari. Verum licet [*ipſa*] ſit per nos [*compoſitio*] confirmata, et ad maiorem rei euidentiam litteris confirmationis tenor compoſitionis inſertus; [*compoſitionem*] ipſam tamen 78) renuiſtis 79) obſeruare, occaſionem friuolam prætendentes 80): tum ex eo, quod in litteris [*noſtris*] verbum 81) confirmationis, tenorem *e* compoſitionis 82), iuxta ſtilum eccleſiæ Romanæ procedat 83) *f*, tum quia [*illa*] clauſula 84) conſueta, ſcilicet, *ſicut ſine prauitate prouide facta eſt*, in eiſdem litteris continetur. [*Cum igitur nedum contra Deum et eccleſias, ſed nec etiam contra priuatas perſonas huiuſmodi cauillosis diffugiis inſiſtere debeatis:*] mandamus 85), quatenus, ſi præmiſſis veritas ſuffragatur 86), compoſitionem [*obſeruantes*] eandem, [*ipſam*] adimplere curetis.

71) Verba: *et militibus*, deſunt in C. H. ſed in c. 1. comp. 5. h. t. deſideratur tantum partic. *et.*
72) *Omnibus vniuerſis*, legimus ibid.
73) *Ciprien.* C. R. 1.
74) *Venerabiles fratres noſtri*, C. H.
75) *Nicoſien*, cit. c.
76) Verba *apoſtolicæ ſedis*, in C. R. et H. deſunt: Sed in cit. c. h. l. ita legimus: *tunc fungente legatione in partibus orientis.*
77) *Quam citius*, C. L. et H. *quanto citius*, ed. ant.

78) Partic. *tamen*, non eſt in cit. c.
79) *Renuitis*, C. R. H. et cit. c.
80) *Mendicantes*, cit. c.
81) *Verba*, C. H.
82) Verba *tenorem compoſitionis*, deſunt in C. H. ed. ant. et Cont.
83) *Præcedit*, C. R. et cit. c.
84) *Clauſula illa*, C. R. 1.
85) Loco verbi *mandamus*, in cit. c. legimus: *vniuerſitatem veſtram monemus, et exhortamur attente.*
86) *Suffragetur*, C. R. 2.

CAP. IX.

Collatio eccleſiæ alteri facta per legatum, et per papam confirmata, ius diœceſani non lædit.

IDEM *vniuerſis abbatibus et prælatis* [*aliis,*] *ac conuentibus et clericis in Conſtantinop.* 87) [*et Chalcedon.*] *diœceſ. conſtitutis.* (*ann.* 1220.)

Sua nobis g [*ven. frat. noſter*] patriarcha Conſtantinopolitanus conqueſtione 88) monſtrauit, quod, cum quidam veſtrum ſumentes 89) occaſionem ex eo, [*dil. f. n.*] I. [*tit. ſanctæ Praxedis*] presbyter cardinalis tunc apoſtolicæ ſedis 90) legatus 91), quibuſdam aliis eccleſiis et clericis in ſpiritualibus et temporalibus contulit 92) monaſteria eorundem *h*, ipſi patriarchæ obedire recuſant, et ei de iuribus patriarchalibus reſpondere, in ſuæ præſumptionis adiutorium inducentes confirmationes huiuſmodi collationum a ſede apoſtolica impetratas. Cum igitur 93) nolimus *i* iura quæ diœceſanis debentur, per collationes, ſeu confirmationes prædictas minui ſeu [*aliquatenus*] lædi; [*vniuerſitati veſtræ*] mandamus, quatenus, occaſione huiuſmodi non obſtante, ipſi patriarchæ reuerentiam et obedientiam [*debitam humiliter*] exhibere curetis, eique de iuſtitiis ſuis integre [*et de ſpiritualibus*] reſpondere; [*niſi forſan aliqui per expreſſum exceptionis priuilegium oſtenderint ſe munitos: alioquin ſententiam, quam idem patriarcha propter hoc rationabiliter tulerit in rebelles, volumus vſque ad ſatisfactionem condignam firmiter obſeruari.*]

87) *In Conſtantinopol.* C. R. 1. ſed H. *Conſtantinopolis.*
88) *Quæſtione*, C. R. 1.
89) *Aſſumentes*, c. 2. comp. cit. 5.
90) Verba *apoſtolicæ ſedis*, deſunt in C. H.
91) *Tunc, cum in partibus illis legationis officio fungeretur*, cit. c. habet loco verborum: *ap. ſ. leg.*
92) Ad abuſum hoc referendum, per quem legati a latere monaſteria ſeu beneficia regularia conferebant ſecularibus.
93) *Ergo*, C. R. H et cit. c. in quo ſtatim poſt hanc partic. ita legimus: *nec ipſius intentio fuerit cardinalis, nec nos quoque velimus iura, quæ diœceſano debentur,* etc.

a Riuaria. b *C. 3. eod. tit. in 3. comp.* c Mediante Alban. epiſc. tunc legato. d quanto citius.

e *Voces* tenorem compoſitionis, *in omnibus impreſſis deſiderantur; et male, quia ſine illis, nullus conſtat ſenſus: ea tamen nos ex omnibus manuſcr. ſuppleuimus.* f *Vide l. pro inde. §. ſin. ff. ſi cert. pet. per Bart. et gl. in clem. 1. de offic. delegat.* g *Vide Archidiac. in c. de eccleſiaſticis. 25. q. 2.* h earundem. i nolumus.

FINIS LIBRI SECVNDI.

DE-

DECRETALIVM EPISTOLARVM GREGORII
LIBER TERTIVS.

TITVLVS I.
DE VITA ET HONESTATE CLERICORVM.

CAP. I.

Cum celebratur: diuisus esse debet clerus a populo.

Ex concilio Maguntino. 1) *a*

VT laici secus altare, quando sacra 2) mysteria celebrantur, [*tam ad vigilias, quam ad missas penitus*] stare, vel sedere inter clericos non præsumant; sed pars illa, quæ *b* cancellis ab altari diuiditur, tantum psallentibus pateat clericis: ad orandum vero et communicandum 3) laicis et feminis, sicut mos est, pateant sancta sanctorum.

1) *Africano* concilio hoc c. tribuit *c.* 1. comp. 1. h. t. quod potius attribuendum concilio *Turonensi II. c.* 4. apud HARDVINVM *tom. VII. concil. p.* 358. Repetitum est illud *in capitular. libr. VII. c.* 278. apud BALVZ. *tom. I. p.* 1087. Vnde probabile est, in *concilio* quodam *Moguntino*, cuius canones non supersunt, illud ex *concilio Turonensi* regustatum et ita capitularibus insertum fuisse. Sunt enim concilia et conuentus, in quibus reges Francorum ac imperatores cum episcopis aliisque proceribus de caussis ecclesiasticis et secularibus agebant, fons capitularium, vt recte censet AVGVSTINVS in *emend. Gratiani libr. II. dial.* 10.
2) *Sancta*, c. 1. comp. 1. h. t.
3) *Vel communicandum*, C. R. 1.

CAP. II.

Breue, nec potest breuius summari.

Ex concilio Pictauien. c (*ann.* 988.)

Clerici arma portantes *d*, et vsurarii excommunicentur.

CAP. III.

Presbyter habens populum, debet habere clericum, qui secum cantet, et in aliis hic expressis eum iuuet.

Ex concilio Maticen. 4) *e*

VT quisque 5) presbyter *f*, qui plebem regit, clericum habeat, qui secum cantet, et epistolam et lectionem legat, et qui possit scholas tenere, et admonere, suos parochianos, vt filios suos ad fidem discendam mittant ad ecclesiam, quos ipse cum omni castitate erudiat.

4) *Macenen.* C. H. Rectius *Nannetensi*, c. 7. comp. 1. h. tit.
5) *Quisquis*, C. H.

CAP. IV.

Non potest breuius summari.

GREGORIVS *g* IX. *6)*

Si quis ex clericis comam *h* relaxauerit: anathema sit.

6) GREGORIO II. rectius tribuitur hoc capit. in *c.* 23. *dist. XXIII.* adeoque ad *annum DCCXXI.* referendum, quo concilium Romæ habitum, ex cuius *c.* 17. haustum est.

CAP. V.

Breue est, et non aliter summatur.

Ex concilio Carthaginensi. i (*ann.* 398.)

I. Clericus neque comam nutriat, neque barbam 7).

7) Textus hic desumtus est ex *concil. Carthaginensi IV. c.* 44. quem vtplurimum mutilatum esse obseruant, creduntque, post vocem *barbam*, addendum verbum: *radant*, vt prohibitum sit vtrumque clericis, et *comam nutrire*, et *barbam radere.* Prius placuit, forsan ex moribus monasticis, quod monachi eo tempore iam crines deposuissent, et in clerum assumti teste *l.* 32. *C. Theod. de episc. et cleric.* quamuis *primæ tonsuræ ratio* ab hac *tonsura priuata* longe differat, obseruante THOMASINO *tom. I. libr.* 2. *de vet. et nou. eccl. discipl. c.* 37. §. 10. Vtrum posterius etiam placuerit Carthaginensibus, incertum. Negat hoc EMANVEL A SCHELSTRATE *in eccl. Africana p.* 220. et simpliciter verbis concilii insistit, quod mos *barbam nutriendi* Græcis proprius, sicuti Latinis vsitatum fuit, *radere barbam.*

CAP. VI.

Clericus non professus, nec in sacris existens, potest vxorem ducere: sed iterum tondebitur, si vult gaudere priuilegio clericali, vel dispensatiue tenere beneficium. H. d. secundum modum, qui est magis consentaneus litteræ, secundum quem ponit vnum casum duntaxat.

Ex concilio Triburien. k (*ann.* 895.)

II. Clericus, si tonsura dimissa vxorem acceperit 8), qui quidem sit sine gradu, nec monasterio a parentibus traditus vxorem permittatur habere, et iterum tondeatur 9), nec in vita sua vxorem dimittere audeat.

8) *Receperit*, c. 6. comp. cit. 1.
9) Quod semel *tonsuram* accepisset. Prisca hæc erat disciplina, vt clerici, qui, dimissa tonsura, vxorem accepissent, repetere illam cogerentur, quod postea demum mutatum *c.* 7. *X. de cleric. coniug.*

CAP. VII.

Clericus debet tonsuram deferre: et, si non vult, potest inuitus a suo superiore tonderi.

ALEXANDER III. *Cantuarien. Archiepisc.* (*ann.* 1170. *Romæ in Angliam.*)

III. Clericis *l*, [*qui in sacris ordinibus constituti sunt, ex Toletano concilio iudicium sanguinis agitare non licet. Vnde prohibemus, ne aut per se truncationes membrorum faciant, aut iudicent inferendas. Quodsi quis tale quid fecerit: honore priuetur et loco. Iubemus etiam sub interminatione anathematis, ne quis sacerdos officium habeat vicecomitis aut præpositi secularis.*] Clerici, qui comam nutriunt 10) et barbam *m*, etiam inuiti a suis archidiaconis tondeantur. [*Vestimentis autem et calceamentis, nisi quæ honestatem et religionem deceant, vti non liceat. Si quis contra hoc venire præsumserit, et commotibus emendare noluerit: excommunicationi subiaceat.*]

10) Hæc verba non sunt ALEXANDRI III. sed *concilii Agathensis*, relati in *c.* 22. *dist. XXIII.* in quo tamen desunt sequentia: *et barbam*, omissa etiam in C. R. H. et c. 6. comp. 1. ne cler. vel monach. vt ad *interpolata* referri debeant merito. Sine dubio ea adduxit ALEXANDER III. ex *decreto* GRATIANI in sua decretali, vnde ea excerpsit RAYMVNDVS, et ALEXANDRO III. adscripsit.

CAP. VIII.

Frequentans monasteria monialium, et monitus non desistens, si clericus est, deponitur: si laicus, excommunicatur.

IDEM *in concilio Lateran.* n (*ann.* 1170.)

Monasteria *o* sanctimonialium si quisquam clericus sine manifesta et rationabili caussa frequentare præsumpserit; per episcopum *p* arceatur; et, si non destiterit 12) *q*, ab officio ecclesiastico reddatur immunis: si laici, excommunicationi subdantur, et a cœtu fidelium fiant penitus alieni.

12) *Desierit*, ed. ant.

CAP. IX.

Episcopus potest statuere in ecclesia certum numerum clericorum secundum ipsius facultates, qui viuant in communi, et contradictores ad hoc compellere: et istos in communi viuentes, potest absoluere ab excommunicatione incursa, propter iniectionem manuum in socium.

GREGORIVS *r* VII. 13)

Quoniam *s*, vt ait scriptura, [*proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua; sicut ex sensualitate vergit caro in culpam: ita vigore spiritus præcedente, et subsequente diuina gratia, animus niti debet ad veniam, et remedia semper inquirere, quibus irruentes occasiones mortis valeat declinare. Inde siquidem est, quod intelligentes multa ex defectu proprio, multa ex aliena malitia in vestris ecclesiis peruenisse, quæ aut delictum in se, aut occasionem habeant delinquendi, per auct. apost. sedis, cui ex dispositione Domini deseruimus, prout datur ab eo, decernimus obuiandum, et auct. in vobis episcopalis officii ad resecanda nociua in subditis vestris et inserenda vtilia scriptis apostolicis muniendam, recolentes quod in veteri lege præcepit Dominus, dicens: ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens mane ligna per singulos dies,*] statuimus, vt, facultatibus ecclesiarum, [*atque*] prouentibus et expensis diligenter inspectis, certum in eis valeatis ponere numerum clericorum, et statuere, vt bona eorum veniant in commune 14), in vna 15) domo vescantur, atque sub vno tecto dormiant

13) Admodum turbasset ordinem pontificum RAYMVNDVS, si hæc decretalis adscribenda foret GREGORIO VII. quæ potius cum C. R. 2. L. et c. 10. comp. 1. tribuenda GREGORIO VIII. ann. MCLXXXVII.
14) *In communione*, cit. c.
15) *Et in vna*, C. R. 2.

a *Anton. August. in notis ait, esse ex conc. Turon.* 2. *c.* 4. *al.* African. *vid. Microlog. c.* 9. b Quæ a cancelis. c Nanetens. *al.* Pictauenens. d *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil. Clem. de excess. prael.* e Maticenen. *al.* Nannetens. f *Burch. libr.* 2. *decr. c.* 56. *Iuo p.* 6. *c.* 152. *et c.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp.* g *Deest* nonus, *in antiquis.* h *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.* i *Conc. Carth.* 4. *c.* 44. k *Al.* Maguntinensi. *al.* Triburiensi, *c.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp.*

l *Cap.* 6. *ne cler. vel. Monach. in* 1. *comp.* m *Hæc duo verba*, et barbam, *desunt in omnibus manuscr.* n *sub Alex. III. c.* 11. o *Cap.* 8. *eod. tit. in* 1. *compil.* p Ab episcopo arceatur. q *Al.* desierit. r *Al.* IX. *al.* VIII. *al.* IV. *al.* III. *sed vt plurimum legitur:* octauus. s *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *compil. confert concilium Tol. IV. can.* 23. *refert Grat.* 12. *q.* 1. *c.* 1.

miant et quiescant 16). Si qui 17) vero contradictores exstiterint: licitum vobis sit per suspensionem officii et beneficii, aut grauiori etiam pœna, si opus fuerit, ad hanc obseruantiam eos, appellatione non obstante, compellere. Indulgemus etiam, vt, si quisquam eorum, qui simul viuunt, pro manus *a* iniectione 18) in socium, a communione meruerit fieri alienus, reconciliandi et pœnitentiam imponendi potestatem plenariam habeatis: nisi forte atrocitas facti pœnam grauiorem exspectet. *b* [*Quod etiam de mulieribus et iis, qui præ senectute vel infirmitate præsentiam nostram adire non possunt, volumus obseruari, nullum præiudicium constitutioni ecclesiasticæ aut successoribus nostris, afferentes, quo minus super his, qui rectius viderint, valeant ordinare.*]

16) Ita olim a temporibus CHRODOGANGI vixerant canonici in *ecclesiis cathedralibus*, et postea etiam in *collegiatis*. Sed iam circa finem seculi X. plura capitula vitam communem deseruerant, teste TRITHEMIO *in chron. Hirsaug. ad ann. CMLXXVII.* quæ desertio etiam multo magis continuata est seculo XI. contra quam pontifex hanc decretalem direxit, et refractarios ad priscum viuendi vsum reducere conatus est. Verum omnes conatus in fumum abiissent, nisi hi, qui adhuc vitam communem colebant, per *vota monastica* emissa constricti fuissent, ad vitam communem in posterum colendam, quæ olim ad statum canonicorum non desiderabantur, obseruante GERARDO DV BOIS *in histor. eccl. Paris. libr. IX. c. 8. §. 5. p.* 788.
17) Dictio *qui*, desideratur in cit. c.
18) *propter manuum iniectionem*, C. R. 1. *pro manuum iniectione.* ed. ant.

CAP. X.

Ecclesiastici iudices et delegati gratis iudicare debent, nec exigere possunt decimam, vel aliam quotam litis: etiamsi hoc habeat consuetudo.

INNOCENTIVS III. *prælatis et clericis Lombardiæ* 19).
(*ann.* 1210. *Roma in Lombard.*)

Cum ab omni *c* specie mali 20) præcipiat Apostolus abstinere: [*nos, qui, licet indigni, constituti sumus a Deo super gentes et regna, vt iuxta verbum propheticum euellamus et destruamus, et ædificemus etiam, et plantemus, summopere debemus satagere, quatenus euellamus vitia, plantemus virtutes, destruamus iniqua et ædificemus honesta. Sicque nostra sollicitudine mediante praua transeant in directa, et aspera conuertantur in plana. Licet autem huius nostræ sollicitudinis labor generaliter debeat ad omnes extendi; quia sapientibus et insipientibus sumus debitores: tamen specialiter ad clericos, qui dormire debent a vitiis, vt sint pennæ columbæ deargentatæ, ne quid appareat in illis, quod obfuscet candorem ecclesiasticæ puritatis.*] Sane ad audientiam apostolatus nostri [*multorum assertione*] peruenit, quod, cum ex delegatione nostra caussas suscipitis petractandas 21), more *d* secularium super decima 22) litis vel parte alia, pro diuersa terrarum consuetudine præter expensas victualium cum litigantibus, receptis pignoribus, pro salario conuenitis, [*quod postmodum vsque ad solutionem pecuniæ, nolentibus etiam partibus, contenditis detinere,*] non 23) attendentes, quod ad hoc vobis et aliis clericis sint 24) ecclesiastici reditus deputati, vt ex ipsis honeste viuere debeatis, [*ne vos oporteat ad turpia lucra manus extendere, vel ad iniqua munera oculos inclinare. Cum igitur opera vestra lucere debeant laicis in exemplum, nec vos deceat ad instar secularium ad turpe compendium iuris occasionem arripere*; *vniu. v. p. a. f.*] mandamus [*atque præcipimus,*] quatenus ab huiusmodi 25) exactionibus de cætero abstinentes *e*, vigorem iudiciarium gratis studeatis litigantibus impetiri, non obstante, quod in fraudem a quibusdam proponitur, quod idem exigatur nomine assessorum: cum nec iustum iudicium iudici vendere liceat, et venales sententiæ ab ipsis etiam 26) secularibus legibus reprobentur 27).

19) Verba *prælatis et clericis Lombardiæ*, desunt in C. H. et ed. ant.
20) *Mala*, c. 1. comp. 3. h. t. 21) *Terminandas*, C. H.
22) Hæc olim erat pœna calumniantis actoris, mediante *sponsione* promissa, cuius facit mentionem Imperator in §. 1. *I. de pœna temer. litigant. in f.* quæ in *nov.* 112. *c.* 2. restituta. Hæc decima etiam apud Francos recepta fuit, teste *form.* 20. *libr.* 1. MARCVLFI, et per hos in Lombardia, fisco soluenda primum, postea iudici concessa per *cit. form.* ad quem morem alludit pontifex *h. c.* quem illustrat BIGNONIVS *ad cit. form.* 20. apud BALVZ. *tom. II. capitular. p.* 902. *in f.*
23) *Nos*, habetur in edit. vulgatis, sed perperam.
24) *Sunt*, c. cit. 25) *Huius*, C. R. 1.
26) Præp. *ab*, a C. R. L. et cit. c. abest; sed in C. R. 1. et H. vox *etiam*, deest.
27) *Reprobantur*, cit. c.

CAP. XI.

Ad euitandum scandalum, possunt religiosi diuersi habitus, missi ad prædicandum de nouo conuersis, se in vnum superiorem habitum et propositum conformare.

IDEM *Liuoniens.* 28) *episcopo, et eis, qui cum ipso sunt, fratribus.* (*ann.* 1199).

Deus, qui ecclesiam *f* suam 29) noua semper prole fœcundat, [*volens moderna tempora conformare prioribus, et fidem catholicam propagare, prædecessoribus vestris et vobis post eos pium inspirauit affectum, vt Liuonien. ingressi prouinciam paganis euangelizaretis nomen Domini nostri Iesu Christi, eorum sequentes exemplum, quibus in euangelio legimus esse dictum: euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti: et de quibus euangelicus sermo subiungit: illi autem profecti, prædicauerunt vbique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Attendens enim euangelicus ille paterfamilias, quod messis est multa, operarii autem pauci, adhuc mittit operarios in messem suam, et in hac quasi vndecima hora vineæ suæ nouos deputat vinitores, quorum laborem pariter cum primis denario recompenset. Vnde cum euangelizandi officium eo assumseritis inspirante, qui facit vtraque vnum: oportet vos in vnitatis et caritatis spiritu ambulare, illorum sequentes exemplum, de quibus legitur: multitudinis autem credentium erat cor vnum et anima vna.*] Ne igitur, si 30) dispar in vobis obseruantia fuerit, et dissimilis 31) habitus apud eos, quibus vnum euangelium prædicatis, scandalum suscitetur, [*priusque diuidatur populus ille nouus in partes quam in vnam ecclesiam congregetur, cum paratus sit adhuc inimicus homo messi Dominicæ superseminare zizania: discr. v. mon. et exhort. in Dom. per a. vobis f.*] mandamus, quatenus, eo non obstante, quod inter vos monachi sunt, et canonici regulares, vel alii etiam regularem 32) vitam sub alia districtione 33) *g* professi, omnes 34) pariter in vnum regulare propositum et honestum habitum, quantum ad hoc spectat officium, conformetis, [*ne noua ecclesiæ Liuon. plantatio piæ mem. p. tui, frater episcope, sanguine rubricata vel leue in vobis scandalum patiatur, per quas radicanda est in fide catholica et fouenda.*]

28) Inter deperditas epistolas INNOCENTII III. hæc referenda, vnde præter præsens capit. desumta sunt *c.* 9. *X. de diuort.* et *c.* 8. *X. de pœnit. et remiss.* Particulas huius etiam refert RAINERIVS diaconus in sua *collect. decret. Innocent. III. tit.* 40. edita a STEPHANO BALVZ. *tom. I. p.* 604. *epist. Innocentii III.* Inde integram, quantum fieri potuit, composuit, vel potius deperditam restituit vir doctissimus IO. DANIEL GRVBER *in orig. Liuon. sacr. et ciuil.* et quidem in *sylua docum. n. XIX. h. p.* 242. eamque ad *annum MCXCIX.* potius referendam censuit, quod RAINERIVS ex *regesto anni primi, secundi et tertii* sua compilauerit, et ita defectum libri III. inde suppleri posse, censuerit BALVZIVS *in præf.* Pithœi hos textus tres, vni eidemque decretali tribuendos, ad diuersa tempora, et quidem hunc *ad ann. MCCX.* secundum *ad ann. MCCCXII.* tertium *ad ann. MCCXIV.* mira inconstantia, referunt.
29) Pron. *suam*, abest a C. H.
30) vox *si*, deest in C. H.
31) *Dissimiliter*, c. 2. comp. cit. 3.
32) *Secularem*, C. R. 1.
33) *Distinctione*, C. R. 2. et cit. c.
34) Vox *omnes*, desideratur in cit. c.

CAP. XII.

Ludi theatrales etiam prætextu consuetudinis, in ecclesiis, vel per clericos fieri non debent.

IDEM. (*ann.* 1210.)

Cum decorem *h* domus Dei 35) [*et infra.*] Interdum ludi fiunt in [*eisdem*] ecclesiis theatrales, et non solum ad 36) ludibriorum spectacula introducuntur in eis 37) monstra laruarum 38), verum etiam in aliquibus 39) [*anni*] festiuitatibus [*quæ continue natalem Christi sequuntur,*] diaconi, presbyteri ac subdiaconi [*vicissim*] insaniæ suæ ludibria exercere præsumunt 40), [*per gesticulationum suarum debacchationes obscœnas in conspectu populi decus faciunt clericale vilescere, quem potius illo tempore deberent prædicatione mulcere. Quia igitur ex officio nobis iniuncto domus Dei nos zelus comedit, et opprobria exprobrantium ei super nos cadere dignoscuntur:*] frat. v. [*per a. f.*] mandamus, quatenus, ne per huiusmodi turpitudinem ecclesiæ inquinetur honestas, [*eos, qui sunt publice vxorati, non admittatis de cetero ad ecclesiasticas dignitates, dimissis ab eis, quas non possunt sine prauo exemplo et graui scandalo retinere. Filiis quoque canonicorum præbendas in eisdem ecclesiis conferri non sinatis, quarum sunt canonici patres eorum: cum indecorum sit, vt in altaris officio illegitimus filius impudico patri ministret, in quo vnigenitus filius æterno patri pro salute humani generis victimatur.*] Prælibatam [*vero*] ludibriorum consuetudinem, vel potius corruptelam, curetis a vestris ecclesiis [*taliter*] exstirpare, [*quod vos diuini cultus et sacri comprobetis ordinis zelatores.*]

35) *Domini*, c. 4. comp. cit. 3.
36) Præp. *ad*, desideratur in ed. ant. et cit. c.
37) *Eas*, C. H. et cit. c.
38) Quia ecclesiæ in instar *operum publicorum* habebantur: in plurimis locis hæ, vbi alia *publica opera* deerant, iam olim in abusum tractæ, et ad publicos conuentus, veluti ad placita habenda secularia, ad negotiationes etc. applicatæ, vt *ex tit. de immun. eccl.* liquet. Turpior adhuc abusus erat ecclesiarum ad *ludos theatrales*, ad *laruarum monstra* seu bacchanalia et alia spectacula, clericis deperditis etiam in deliciis habita, quippe qui ab antiquo in more habuerunt, in præcipuis festiuitatibus ludos populo exhibere, in quibus historia festi repræsentata fuit sub laruis pro more in scenis vsitato. Nec hodie talia *laruarum monstra* desunt in processionibus, quæ ipso *passionis dominicæ* die fieri solent.
39) *In tribus*, cit. c.
40) *Exercentes*, ibidem.

CAP. XIII.

Clerici debent continere, et caste viuere; contra facientes punit: et seuerius puniuntur illi, qui possunt legitimo matrimonio vti.

IDEM *in concilio generali.* i (*ann.* 1216.)

Vt clericorum *k* mores et actus in melius reformentur, continenter et caste viuere studeant vniuersi: præsertim in sacris ordinibus constituti, ab omni libidinis vitio præcauentes, maxime 41) illo, propter quod venit ira Dei in filios diffidentiæ, quatenus 42) in conspectu omnipotentis Dei puro corde ac mundo corpore valeant ministrare. Ne vero facilitas veniæ incentiuum tribuat delinquendi, statuimus, vt, qui comprehensi fuerint incontinentiæ vitio laborare, prout

41) *Et maxime*, C. H.
42) *Qua*, C. R. 2. et L.

a Manuum. b Exposcat. c *C. 1. eod. tit. in 3. compil. 1. Thess.* 5. d *In codice Barb.* more secularium iudicum. e *Simile vide in l. 3. ff. quod cuiusque vniu. et in l. qui onerandæ. ff. de op. leg.* f *C. 2. eod. tit. in 3. comp. vide extrau. Alex. IV. cum hora. quam inseruimus post directorium inquisitor. inter litteras apost.*

g *Al.* distinctione. h *C. 4. eod. tit. in 3. compil.* i *Conc. generale Lateran. sub Inn. III. c.* 14. k *C. 3. eod. tit. in 4. compil.*

magis aut *a* minus peccauerint, puniantur *b* secundum canonicas sanctiones, quas efficacius et districtius præcipimus obseruari, vt, quos diuinus timor a malo non reuocat, temporalis saltem 43) pœna cohibeat 44) a peccato. Si quis igitur hac de caussa suspensus præsumpserit celebrare diuina, non solum ecclesiasticis beneficiis spolietur, verum etiam pro duplici culpa perpetuo deponatur. Prælati vero, qui tales præsumpserint in suis iniquitatibus sustinere, maxime obtentu 45) pecuniæ vel alterius commodi temporalis, pari subiaceant vltioni. Qui autem secundum *c* regionis suæ morem non abdicarunt 46) copulam coniugalem, si lapsi fuerint, grauius puniantur: cum legitimo matrimonio vti possint 47).

43) Vocabulum *saltem*, a C. H. abest.
44) *Coerceat*, C. R. I.
45) *Prætextu*, C. H.
46) *Abdicauerint*, C R. I. et L.
47) *Possunt agi*, C. R. I. sed superscriptum est: *vti*, atque etiam c. 2. comp. 4. h. t. habet: *possunt*.

CAP. XIV.

Clericus crapulosus vel ebriosus monitus non desistens, ab officio vel beneficio suspenditur.

IDEM *in eodem.* d (*ann.* 1216.)

A crapula et ebrietate *e* omnes clerici diligenter 48) abstineant: vnde vinum sibi temperent, et se vino. Nec 49) ad bibendum quispiam incitetur 50); cum ebrietas et 51) mentis inducat exsilium, et libidinis prouocet incentiuum. Vnde illum abusum penitus decernimus abolendum, quo in quibusdam partibus ad potus æquales suo modo se obligant potatores: et ille iudicio talium plus laudatur, qui plures inebriat, et calices fœcundiores exhaurit. Si quis autem super his se culpabilem exhibuerit, nisi a superiore commonitus satisfecerit: ab *f* officio vel 52) beneficio suspendatur.

48) *Se diligenter*, C. H.
49) *Ne*, ibid.
50) *Excitetur*, C. R. I. Nec vltra tertiam vicem poculum contingat *c.* 9. *dist. XLIV.*
51) in C. R. I. copula *et*, deest.
52) *Et*, C. H. et ed. ant.

CAP. XV.

A negotiis, personis, locis, ludis, vestibus inhonestis et ornatu minus honesto, præcipit clericos abstinere, et habitu honesto vti: cuius vanitatem in pluribus exprimit et detestatur.

IDEM *in eodem.* g

Clerici officia *h* vel commercia secularia non exerceant, maxime inhonesta. Mimis, ioculatoribus, et histrionibus non intendant. Et tabernas prorsus euitent, nisi forte caussa necessitatis in itinere constituti. Ad aleas, et taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint. Coronam et tonsuram habeant congruentem. Et se in officiis ecclesiasticis, et aliis bonis studiis exerceant diligenter. Clausa deferant desuper indumenta, nimia breuitate vel longitudine non notanda. Pannis rubeis aut viridibus, nec non manicis aut sotularibus 54) consutitiis [*vel rostratis,*] frenis, sellis, pectoralibus, [*et*] calcaribus deauratis, aut aliam superfluitatem gerentibus 55), non vtantur 56). Cappas manicatas ad diuinum officium intra ecclesiam non 57) gerant, sed nec alibi, qui sunt in sacerdotio et personatibus constituti: nisi iusta caussa timoris exegerit habitum transformari. Fibulas 58) omnino non ferant, neque corrigias auri 59) vel argenti ornatum habentes, sed nec annulos: nisi quibus competit 60) ex officio dignitatis. Pontifices autem in publico et in ecclesia superindumentis lineis omnes vtantur: nisi monachi fuerint, quos oportet ferre 61) habitum monachalem. Palliis diffibulatis 62) non vtantur in publico, sed vel post collum, vel ante pectus hinc inde connexis.

54) *Subtellaribus*, C. R. 2. sed *subtullaribus*, C. L. et in C. R. I. additur: *rostris*, forte *rostratis.*
55) *Habentibus*, c. 4. comp. 4. cit.
56) Potissimum hæc spectare videntur ad *canonicos seculares*, qui, deposita vita communi, elegantius, more seculari, viuere cœperunt, quod reprobat pontifex. Singula momenta huius canonis illustrat CAROLVS HANNIBAL FABROTTVS *de vita et honest. cleric. p.* 41. *sqq.*
57) *Nulli*, ibid.
58) C. R. I. voci *fibulas*, addit. *vero.*
59) *Aureas*, C. H.
60) *Competat*, C. R. I. L. ed. ant. et cit. c.
61) *Deferre*, cit. c.
62) Qualia erant pallia, quibus iuncta et innexa erant varia ornamenta potissimum ex auro. STATIVS *in Theb. libr. VI. vers.* 570:
- - - *torto chlamydem diffibulat auro*

CAP. XVI.

Clericus, qui tertio monitus a negotiationibus secularibus non abstinet, interim perdit quoad bona priuilegium clericale. H. d. Et est textus multum notab. et qui quotidie allegatur.

HONORIVS III. *Ambianen.* 63) *episc.* i (*ann.* 1222. *Roma in Gall.*)

Ex litteris *k* [*nobilis viri*] Pontini 64) [*et Monstrolien.*] comitis intelleximus, quod quidam [*solo nomine*] clerici suæ terræ [*vxorati vsurarii et tabernarii ecclesiasticis, quibus carere debent, beneficiis non contenti*] potius secularibus [*illicitis*] negotiationibus *l*, [*et curis domesticis,*] quam officiis diuinis 65) intendunt: et gaudere volentes priuilegio *m* clericali, nolunt statutis patriæ, quibus, quoties expedit, sicut laici se tuentur, [*etiam*] in negotiationum suarum *n* quæstibus subiacere. [*Vnde quia magnum ex hoc scandalum inter laicos generatur, nobis humiliter supplicauit, vt vel compelli huiusmodi clericos ad seruiendum ecclesiis, illicitis secularibus negotiationibus postpositis, mandaremus, vel pateremur eos quoad facultates eorum statutis et consuetudinibus patriæ subiacere. Cum ergo prædicta in clericalis ordinis vituperium redundare noscantur, et clericorum vita generare non debeat laicis scandalum, sed præstare honestatis exemplum: f. t.*] mandamus, quatenus, si [*est ita, cum loci diœcesanus exiistas, clericos*] tales, [*si*] tertio a te commoniti 66), ab huiusmodi non resipuerint, sed, prætermissis diuinis officiis, negotiationibus institerint *o* supra dictis 67), cum facto 68) [*huiusmodi*] priuilegium abiiciant clericale, tu 69) quo minus, dum his se implicant, de suis facultatibus, statutis et consuetudinibus patriæ subiaceant, non defendas eosdem 70).

63) *Abien.* C. H. perperam.
64) *Pontisi*, c. 2. comp. 5. h. t.

65) Loco vocis *diuinis*, ibid. legimus: *et obsequiis ecclesiarum.*
66) *Admoniti*, C. R. I. sed C. R. 2. et cit. c. *moniti.*
67) Post dictionem *commoniti*, cit. c. variat sequenti modo: *ecclesiis seruire contempserint, huiusmodi negotiationibus prætermissis.*
68) *Huiusmodi facto*, C. R. I.
69) Pron. *tu*, desideratur in cit. c.
70) Vox *eosdem*, ibidem non legitur.

TITVLVS II.

DE COHABITATIONE CLERICORVM ET MVLIERVM, [*et clericis concubinariis.*]

CAP. I.

Clericus non debet retinere in domo mulierem suspectam de incontinentia: etiamsi sit mater vel alia consanguinea.

Ex concilio Maguntin. 71) p (*ann.* 813.)

Inhibendum *q* est, [*et modis omnibus interminandum est,*] vt nullus sacerdos feminas 72), [*sicut in canone insertum continetur,*] de quibus suspicio potest esse, [*in domo sua*] retineat. Sed neque 73) illas, quas canones concedunt 74), matrem, amitam, et 75) sororem: quia instigante diabolo, et in 76) illis scelus [*frequenter*] perpetratum reperitur, aut etiam in pedissequis earundem 77). Sed si qua de his [*talem patientem*] necessitatem habuerit; presbyteri habeant in vico aut 78) in villa domum longe a sua conuersatione: et ibi eis, quæ sunt necessaria, subministrent 79). [*Sed secundum auctoritatem canonum modis omnibus*] prohibendum quoque 80) est, vt nulla femina ad altare præsumat accedere, aut presbytero ministrare, aut intra cancellos 81) stare siue sedere.

71) *Nannetensi*, habet *c.* I. *comp.* I. *h. t.* quam inscriptionem etiam præfert GONZAL. Repetitus est hic canon *in libr. VII, capitular.* 376. apud BALVZ. *tom. I. p.* 1105. qui in margine illud etiam laudat ex *concilio Nannetensi c.* 3. simul tamen ostendit, sententiam eius etiam deprehendi in *concil. Mogunt de anno DCCCXIII. c.* 49. *et de anno DCCCLXXXVIII. c.* 10. vt inscriptio vulgata retineri possit.
72) *Eas personas feminarum*, ibid.
73) *Nec*, C. H.
74) *Concilii Nicæni relati in c.* 16. *dist. XXXII.* vbi etiam legum ciuilium assensum dedi. Conf. *c.* 27. 30. 31. 33. *dist. LXXXI.*
75) Copula, *et*, in cit. c. non exstat.
76) *Etiam in*, C. R. L. et cit. c. sed ab H. et ed. ant. copula *et*, abest.
77) *In pedissequas illarum*, cit. c.
78) *Vel*, C. H.
79) In cit. c. verba ipsa post vocem *habuerit*, sunt huius tenoris: *cui sit necessitas sustentationis presbyteri, habeat in vico aut in villa domum longe a presbyteri conuersatione, et ibi ei subministret, quæ necessaria sunt.*
80) Particula *quoque*, ibid. omittitur.
81) *In cancello*, ibid.

CAP. II.

Excommunicatur clericus in sacris, qui a suspectarum mulierum colloquio, vel earum consortio monitus non desistit.

Ex decreto EVGENII 82) PAPÆ. II (*ann.* 826.)

Si quisquam 83) *r* sacerdotum, id est, presbyter 84), diaconus, vel 85) subdiaconus, de quacunque femina crimine fornicationis suspectus 86), post primam [*et*] secundam et tertiam admonitionem 87) inueniatur fabulari, et aliquo modo conuersari cum ea: excommunicationi subdatur 88), femina vero excommunicetur.

82) EVGENIO II. hoc decretum etiam attribuit GRATIANVS in *c.* 23. *dist. LXXXI.* Vnde RAYMVNDVS illud sine dubio repetiit.
83) *Si quispiam*, c. 3. comp. cit. I.
84) *Et presbyter*, C. H. *idem presbyter*, ed. ant.
85) Partic. *vel*, desideratur in cit. c.
86) *Suspicatus*, ibid.
87) *Monitionem*, C. R. I.
88) *Excommunicetur*, cit. c.

---

a *Al.* vel minus *etc.* b *L. ex diuersa. §. cum not. ff. de vend. et Inst. de publ. iud. §. item lex Iulia.* c *Hoc dicitur propter Græcos.* d *Conc. Later. sub Innoc. III. c.* 5. e *Cap.* 3. *eod. tit. in* 4. *compil.* f A beneficio vel officio suspendatur. g *Lat. sub Innoc. III. c.* 16. h *Cap.* 4. *eod. tit. in* 4. *comp. c. Trid. sess.* 14. *de reform. c.* 6. *et sess.* 22. *c.* 1. i Ambien *al.* Abien. *al.* Albianen. *al.* Abienen. k *Vid. Gemin. in c. fin. de off. del. in* 6.

l *Al.* negotiis. m Priuilegiis clericorum. n *Vid. l. quæst. Cod. de re iud. et l. si proponas. §.* 1. *ff. de inoff. test.* o Vtuntur. p *Hoc reperio in conc. Nannetensi, c.* 3. q *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* r *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp. vid. conc. Later. sub Leone X. sess.* 9. *de reform. curiæ et alior.*

CAP.

CAP. III.

Non debet prælatus clericum cogere ad concubinam abiurandam: sed eam nolentem dimittere, potest excommunicare.

ALEXANDER III. *Salern. archiepiscopo* 89) *p. c. cum tu.* 90) (*ann.* 1180. *Roma in Campaniam.*)

Clericos [*autem*] in sacris ordinibus *a* constitutos, qui [*in domibus propriis*] publice tenent 91) concubinas, ad eas abiurandas nolumus a tua fraternitate compelli, ne in eandem fornicationem instinctu diabolicæ fraudis redeuntes 92), periurii reatum incurrant. Verum ipsos per suspensionis et interdicti sententiam debes arctius cogere, vt mulieres ipsas a se ita 93) remoueant, quod de illis 94) sinistra suspicio non possit haberi. Et si qui eorum 95) ad ipsas redire, vel alias accipere forte præsumpserint 96); in aliquos eorum 97) debes perpetuam excommunicationis sententiam proferre 98): vt alii eorum *b* exemplo perterriti 99), a similibus arceantur.

89) *Sabicen. episcopo*, C. R. 1. *Salarn.* ed. ant. *Salernitano*, c. 4. comp. cit.
90) Verba *p. c. cum tu*, in C. R. L. et ed. ant. desunt. cit. c. vero *cunctos sicut*, sed minus recte habet.
91) *Detinent*, C. R. L. H. ed. ant. et c. cit.
92) *Ne in eadem fornicatione - - - - redeant, et insuper periurii* etc. cit. c.
93) Vox *ita*, deest in C. H.
94) *Vt de ipsis*, cit. c.
95) *Ipsorum*, C. H.
96) *Ad eas vel ad alias accedere forte præsumserint*, C. R. 1. sed loco vocis *alias*, in cit. c. est: *alteras.*
97) *Ipsorum*, ed. ant. *illorum*, cit. c.
98) Post vocem *eorum*, in cit. c. verba ita se habent: *debes perpetuo sententiam excommunicationis vindicare.*
99) Vox *perterriti*, a C. R. L. H. ed. ant. et cit. c. abest.

CAP. IV.

Si clerici moniti concubinas non dimittunt: suspenduntur a beneficiis, et, si se non corrigunt, deponuntur.

IDEM *Cantuarien. archiepisc. et eius suffraganeis.* (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Sicut *c* ad exstirpanda 100) [*vitia, quæ periculum pariunt animarum, summopere nos decet intendere: ita etiam nos conuenit germina propagare virtutum, ex quibus fidelibus salutis augmentum, et sacris ecclesiis decor proueniat honestatis. Vnde cum in Anglia praua et detestabili consuetudine et longo tempore sit obtentum, vt clerici fornicarias in suis domibus habeant nos volentes tam graue scandalum de populo remouere, et prædictos clericos ad honestatem ecclesiasticam reducere,*] frat. vestr. 1) mandamus, quatenus clericos vestræ iurisdictionis, qui in subdiaconatu et supra, [*in domibus suis*] fornicarias 2) habuerint, studiose monere curetis, vt a se illas 3) [*dil. et app. cess.*] remoueant, eas 4) vlterius minime 5) admissuri. Si vero [*intra XL. dies post commonitionem vestram vobis in his forte*] acquiescere contempserint, eos [*subl. app. rem.*] ab ecclesiasticis beneficiis vsque ad satisfactionem congruam 6) suspendatis, et, si eas suspensi præsumpserint detinere, ipsos ab eisdem beneficiis perpetuo remouere curetis.

100) *Exstirpandas*, ed. ant.
1) *Tuæ*, C. H. et c. 5. comp. cit. 1.
2) *Focarias*, C. R. 1.
3) Loco voc. *illas*, repetitur in cit. c. *fornicarias.*
4) *Et eas*, C. R. 1.
5) *Non*, cit. c.
6) *Dignam*, ibid.

CAP. V.

Litteræ a clerico concubinario suspenso super absolutione, tacita facti serie; obtentæ non valent.

IDEM *Eboracen.* 7) *archiepisc.* (*ann. eod.*)

Super eo vero *d*, quod asseris A. presbyterum fornicariam 8) detinentem 9), propter 10) hoc ab officio suo suspensum: [*prud. t. t. r. quod, si super hoc appellatum sit ad præsentiam nostram, si contigerit ipsum ad nos accedere, prout expedire videbimus, pertinaciam eius et audaciam corrigemus. Si vero non venerit ad præsentiam nostram: suspensionis in eum sententiam propter hoc latam tamdiu volumus obseruari, donec fornicariam suam a se prorsus abiiciat, et viuat, sicut decet presbyterum, continenter.*] Porro si litteras a nobis obtinuerit, quæ facti seriem non contineant: nolumus illas 10*) sibi prodesse.

7) *Bidiceno episcopo*, c. 8. comp. cit. 1.
8) *Focariam*, C. R. 1.
9) *Detinere, et eam ad crebam admonitionem tuam dimittere nolentem ab officio suspensum*, cit. c.
10) *Et propter*, C. H.
10*) *Litteras ipsas*, cit. c.

CAP. VI.

Si clerici moniti non dimittunt concubinas; suspenduntur a beneficiis; et, si non corrigunt, deponuntur.

IDEM *Londonen.* 11) *episcopo.* e (*ann.* 1180.)

Si autem *f* clerici tuæ iurisdictionis; siue in sacris ordinibus, siue in inferioribus constituti, fornicarias 12) detinent: nisi eas ad secundam vel tertiam commonitionem a se dimiserint, easdem 13) de cætero contempturi, liceat tibi *g* eos ecclesiis, vel earum 14) portionibus, [*si quas habent,*] appellatione postposita, spoliare, officio ipsis 15) nihilominus interdicto 16).

11) *Landon.* ed. ant. et c. 7. comp. 1. cit. rectius.
12) *Focarias*, C. R. 1.
13) *Eas*, C. R. 1. et cit. c.
14) *Eorum*, C. H. ed. ant. et cit. c.
15) Verbis *officio ipsis* in C. R. 1. addit. *ecclesiastico.*
16) *Et ipsis officia interdicere*, cit. c.

CAP. VII.

A clerico fornicario, quamdiu toleratur, nec habet operis euidentiam, licite audiuntur diuina, et percipiuntur ecclesiastica sacramenta: a notorio vero abstinendum est, non quia in sacramento sit defectus, sed ad ipsorum fornicatorum emendationem. H. d. inhærendo verbis litteræ,

LVCIVS III. *h ex concilio Maguntino.* 17) (*ann.* 1181.)

Vestra duxit deuotio *i* inquirendum, [*vt consulamus fratribus vestris parochiales ecclesias adeuntibus, quarum clerici concubinas habere creduntur. De hoc enim videntur diuersæ sacrorum canonum sententiæ emanasse.*] Alicubi [*enim*] dicitur 18): nullus audiat missam sacerdotis, quem scit indubitanter concubinam habere. Alibi 19) vero legitur 20): non potest aliquis, quantumcunque pollutus fuerit 21), diuina polluere sacramenta, quæ purgatoria [*primitiarum*] cunctarum contagionum 22) *k* existunt. Qualiscunque *l* enim sacerdos sit, quæ sunt sancta, coinquinari non possunt 23). Sumite ergo ab omni sacerdote [*intrepide*] Christi mysteria 24): quia omnia 25) in Christi fide purgantur. Cæterum aliud est crimen notorium, aliud occultum. Notorium definitur, de quo presbyter canonice condemnatur. [*Aliud est*] occultum, quod ab ecclesia toleratur. Cæterum aliud est, quando crimen notorium non diffitetur presbyter, vel de ipso est canonice condemnatus. Aliud est pene 26) occultum, quod ab ecclesia toleratur 27). Item aliud est a talium officiis abstinere, vt peccandi licentia cæteris 28) auferatur, et huiusmodi ad pœnitentiæ fructum 29) trahantur: atque aliud, si 30) talium 31) tanquam 32) in fornicatione iacentium, mysteria 33) *m* respuantur. Sine dubitatione itaque teneatis *n*, quod a clericis et presbyteris, quanquam 34) fornicariis, quamdiu tolerantur 35), nec habent 36) operis euidentiam, licite diuina mysteria 37) audiantur, et alia recipiantur sacramenta ecclesiastica 38).

17) Verba hæc recte omissa sunt in C. H. et ed. ant. Etenim in *app. concil. Lateran. III.* apud HARDVIN. *tom. VI. p. II.* inscriptio vera hæc est: LVCIVS III. *magistro et fratribus militiæ S. Iacobi.*
18) *Decretum* GRATIANI palam indigitat LVCIVS III. in quo NICOLAI II. sententia adducta est *c. 5. dist. XXXII.*
19) *Alicubi*, C. H.
20) Rursus prouocat ad decretum, quod sententiam NICOLAI I. in *c. 5 C. XV. q.* 8. exhibuit, vt GRATIANVS eo tempore in foro ecclesiastico omne punctum tulerit.
21) *Pollutus sit*, C. R. 2. sed verbum *fuerit*, deest in C. H. et c. vii. comp. 2. h. t.
22) *Cogitationum*, Pithœi et Contius.
23) *Coinquinare non potest*, C. R. 1.
24) *Ministeria*, C. R. 1. et L. *ministerium*, H.
25) *Quæ omnia*, C. R. 1
26) *Iterum aliud est pene*, C. R. 1.
27) *Vel ab ecclesia toleratum*, cit. c.
28) *Aliis*, C. H.
29) *Fructus*, C. R. 2.
30) *Est, si* C. H.
31) Vox *talium*, desideratur in cit. c.
32) Vox *tanquam*, deest in C. H.
33) *Talia mysteria*, ed. Pith. et Cont. *ministeria*, C. R. et L.
34) *Tanquam*, ed. ant. et cit. c.
35) *Ab ecclesia tolerantur*, ed. ant. et cit. c.
36) *Habeant*, cit. c.
37) *Ministeria*, C. R. et L.
38) *Ecclesiæ*, C. H.

CAP. VIII.

Si fornicatio clerici est ita publica, quod transit in notorium: nec accusator, nec testis necessarius est. Sed si est publica per solam famam: non sufficiunt ad condemnationem sola testimonia, id est, testium dicta non iuratorum. Sed si ex hoc orietur scandalum; inducitur purgatio; in qua deficiens canonice punitur.

INNOCENTIVS III. *Exon.* 39) *episc.* (*ann.* 1300. *Roma in Angl.*)

Tua nos duxit fraternitas consulendos *o*, si de clericis publice concubinas 40) habentibus, qui 41), quando a te conueniuntur, se esse concubinarios diffitentur, nec apparet contra eos legitimus accusator, credendum 42) sit testimonio bonorum virorum, inter quos viuere dignoscuntur. Nos igitur consult. t. t. respond. quod, si cri-

39) In epist. INNOCENTII III. *libr. II. ep.* 65. *edit. Baluz* legitur *Oxoniensi episcopo*, qui episcopatum in Hispania gessit, quæ ab antiquis temporibus sub grege concubinariorum clericorum laborauit.
40) *Concubinam*, c. 1. comp. 3. h. t.
41) Vox *qui*, desideratur in ed. ant.
42) *An credendum*, C. R. 1.

a *Cap. 4. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 18. *c.* 1. b *In C. Barb.* vt alii exemplo illorum a similibus arceantur. c *Cap. 5. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Lat. p.* 18. *c.* 2. d *C.* 8. *eod. tit. in 1. comp. et post conc. Lat. p.* 18. *c.* 9. e *Al.* Lauden, *al.* Lundon. f *Cap. 7. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Lat. p.* 18. *c.* 8.

g *In c. Barb.* tibi ab ecclesiis suis, *etc.* h *Al.* Vrban. III. i *C. 1. eod. tit. in 2. comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 50. *c.* 38. k *Al.* cogitationum. l *In Cod. Barb.* Qualiscunque sacerdos, quæ sacra sunt, *etc.* m Ministeria. n Retineatis. o *Cap. 1. eod. tit. in 3. compil. vid. Anton. Gomezium tom. 3. Var. resol. c. 1. et Iul. Clar. in pract. crim. §. fin. q.* 9.

men eorum ita publicum est, vt merito debeat appellari notorium, in eo casu nec testis 43), nec accusator 44) est necessarius: cum huiusmodi crimen nulla possit tergiuersatione celari 45). Si vero publicum est, non ex 46) euidentia 47), sed ex fama; in eo casu ad condemnationem eorum sola testimonia non sufficiunt: cum non sit testimoniis, sed testibus iudicandum. Sed si de clericis ipsis talis habeatur 48) suspicio, vt ex ea scandalum generetur in populo *a*; licet contra ipsos non apparuerit accusator: eis tamen est canonica purgatio indicenda 49). Quam si præstare noluerint 50), vel *b* defecerint 51) in præstanda 52): eos canonica debetis 53) *c* animaduersione punire.

43) *Nec testes*, cit. c.
44) *Actor*, C. R. 2.
45) *Cognosci*, C. H.
46) Partic. *ex*, abest ab ed. ant.
47) *Euidentia facti*, C. R. 2. et H. in C. R. 1. tanquam glossa superscripta legitur: *scilicet facti* cit. c. *non ex euidenti caussa.*
48) *Illis*, cit. c. *illis habeatur*, C. H.
49) *Tu tamen eis canonicam potes indicere purgationem*, cit. c.
50) Verba *quam si præstare noluerint*, desunt in C. H.
51) *Vel si defecerint*, legitur ibid.
52) *In præstando*, cit. c.
53) *Debes*, C. R. 1. sed C. R. 2. et L. *debebis*, et cit. c. *poteris.*

CAP. IX.

Breue est: vnde non summatur.

IDEM *Pistoriensi episcopo.* (*ann.* 1210.)

A nobis *d* tua fraternitas requisiuit: [*et infra.*] cum clericis quoque non permittas 54) mulierculas habitare: nisi forte de illis personis existant 55), in quibus naturale fœdus nihil permittit sæui criminis suspicari 56).

54) *Permittatis*, C. H.
55) *Existat*, ibid.
56) Hoc quidem etiam prohibitum in *concilio Nannetensi*, in *c.* 1. *X. h. t.* relato, ob summam clericorum incontinentiam; sed in Italia ius antiquum retentum esse, vel ex *h. c.* apparet: quamuis sub appellatione *sororum* vel *neptium* facile *extraneas feminas* sibi adsciscere potuerint.

CAP. X.

Clericus concubinarius in officiis vitandus non est, nisi sit notorius.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1235.)

Quæsitum est de clericis in fornicationem prolapsis, si eorum 57) sit officium, priusquam pœnituerint, audiendum. Verum etsi quemlibet pro mortali peccato, quoad seipsum constet esse suspensum; non debet tamen in officiis euitari; quia quantum ad alios etiam in casu proposito suspensus non est: nisi peccatum huiusmodi sit notorium per sententiam, seu confessionem factam in iure, aut per euidentiam 58) rei, quæ tergiuersatione aliqua celari non possit.

57) *An eorum*, C. R. 1.
58) *Per*, in C. R. et L. deest.

TITVLVS III.
DE CLERICIS CONIVGATIS.

CAP. I.

Matrimonium contractum per clericum existentem in sacris, non tenet; secus in minoribus: sed tunc cogitur dimittere beneficium.

ALEXANDER III. *Cantuariensi episc.* 59) (*ann.* 1180.)

Si qui *e* [*autem*] clericorum [*ipsorum*] infra subdiaconatum acceperint vxores: ipsos ad relinquenda beneficia ecclesiastica, [*si qua habent*,] et retinendas 60) vxores [*suas*] districtione ecclesiast. compellatis. Sed si [*forte*] in subdiaconatu *f* et aliis superioribus ordinibus vxores accepisse noscuntur: eos vxores dimittere, et pœnitentiam agere de commisso 61), [*auctoritate nostra*] per suspensionis et excommunicationis sententiam, [*appellatione remota,*] compellere procuretis 62).

59) Hæc verba adduntur *in append. ad concil. Lateran. III. p. XVIII. c.* 2. apud HARDVIN. *tom. VI. p.* 2. *p.* 1784. et *infra in collect. decret Alexandri III. p.* 334. *in f.* hoc modo: *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis*, quæ tamen pariter desiderantur in *edit. antiqu. et c.* 1. *comp.* 1. *h. t.*
60) *Et ad retinendas*, C. R. 1.
61) *Commissis*, C. H.
62) *Compellatis*, cit. c.

CAP. II.

Coniugatus ad administrationem, et ad ordinem ecclesiasticum, vel beneficium non promouetur: nisi castitatem promittat, et non sit bigamus.

IDEM *Herford.* 63) *episcopo.* (*ann.* 1180.)

Sane, [*de clericis inferiorum ordinum, qui in coniugio constituti diu ecclesiastica beneficia ex concessione prædecessorum tuorum habuerunt, a quibus sine magno discrimine ac effusione sanguinis non possunt priuari, f. t. id duximus respondendum, vt, quia ibi natio et gens barbara et multitudo in caussa est, eos sub dissimulatione sustineas ecclesiastica beneficia tamdiu habita possidere, et*] prouideas 64) *g* attentius, ne deinceps clericus coniugatus ad ecclesiastica beneficia, vel sacros ordines, aut administrationes ecclesiasticas admittatur 65): nisi forte castitatem voueret perpetuam, et 66) qui vnicam, et virginem habuisset vxorem 67).

63) *Herforden.* C. R. L. et ed. Gonz.
64) *Prouisurus*, c. 3. comp. cit. 1. habet, omissa copula: *et.*
65) Tantum *in futurum* disponit, de *præterito* non cauet, quod tanta copia esset clericorum *inferiorum ordinum coniugatorum*, beneficiis ecclesiasticis prouisorum, vt sine *effusione sanguinis* ab his dimoueri non potuerint. Resistebant enim grauiter, turbasque mouebant, vt eleganti exemplo monstrat LAMBERTVS Schaffnaburgensis, apud BARONIVM *ad annum MLXXV. n.* 17.
66) Copula *et*, deest in C. H. et ed. ant.
67) Vocabulum *vxorem*, abest a C. H. Sed in cit. c. tenor verborum variat hoc modo: *ne deinceps clericis coniugatis ecclesiastica beneficia conferantur, sed illorum aliqui ad sacros ordines vel ecclesiarum administrationes non admittantur, nisi castitatem forte vouerent et perpetuo seruarent, qui vnicam et virginem habuerint vxorem.*

CAP. III.

Si clericus in minoribus beneficiatus matrimonium contrahat; priuatur beneficio: et, quod dedit ecclesiæ, sibi restituitur. H. d. Et in hoc vltimo est casus not. et multum allegabilis.

IDEM *Verulan.* *h* *episcopo.* (*ann.* 1180.)

Quod *i* a te 68) [*et infra.*] [*De cætero, quia fraternitatis tuæ quærit industria,*] vtrum clerici infra subdiaconatus ordinem constituti, qui continere carnis deuicti vitio non valentes 69), vxores accipiunt, ecclesiastico beneficio canonice debeant spoliari: id volumus te 70) [*indubitata veritate*] tenere, quod, cum simul voluptatibus et carnalibus desideriis, ac diuinis et ecclesiasticis obsequiis vacare non valeant, ob immunditiam suam ecclesiasticis sacramentis indigni tractandis 71), [*et*] ecclesiasticis procul dubio beneficiis sunt 72) priuandi. Sane si ecclesiis, quibus *k* intitulati 73) fuerant 74), de possessionibus, aut aliis bonis [*suis*] aliqua contulisse noscuntur: cum ab earundem ecclesiarum ministerio fuerint et beneficio sequestrati: ad ipsos recta via [*dominium ac proprietas libere*] debent 75) [*et*] absque [*vlla*] contradictione redire.

68) *Quod te cum inimicis tuis* etc. c. 5. comp. cit. 1.
69) *Qui cum - - - non valent*, ibid.
70) *Tuam experientiam*, ibid.
71) *Contractandis*, ibid.
72) *Sint*, ibid.
73) *Attitulati*, G. R. 2. H. L. et cit. c.
74) *Fuerint*, C. R. 2. et ed. ant.
75) *Debet*, cit. c.

CAP. IV.

Peracta pœnitentia, dispensant episcopi cum sacerdotibus, qui matrimonium de facto contraxerunt.

IDEM [*ann.* 1170.)

Sane *l*, sacerdotes illi, qui nuptias contrahunt, quæ non nuptiæ, sed contubernia sunt potius *m* nuncupanda, post longam pœnitentiam, et vitam laudabilem continentes, officio suo restitui poterunt, et ex indulgentia sui episcopi eius exsequutionem habere.

CAP. V.

Auferenda sunt clerico beneficia, quæ habebat tempore contracti matrimonii: collata vero postmodum scienter per episcopum, per eundem auferri non possunt, sed per superiorem. H. d.

INNOCENTIVS III. *Noruicen.* 76) *episc.* 77) (*ann.* 1212.)

Diuersis *n* fallaciis [*homines circumueniunt, Deo et mammonæ famulari conantur; cum tamen secundum euangelicam veritatem nemo possit duobus dominis seruire: quoniam, si vnum dilexerit, alium habebit exosum, aut vno contempto, alium sustinebit.*] Accepimus autem 78), quod 79) quidam clerici tuæ diœcesis, qui [*sollemniter in conspectu ecclesiæ*] matrimonium contraxerunt, ecclesiastica beneficia detinere contendunt: in quorum conuersatione 80) cithara cum psalterio male concordat. Cum ergo vir cogitet, quomodo placere possit vxori 81), et ideo minus, quæ Dei sunt, valeat cogitare; cum quasi 82) diuisus in duo *o*, plenam sui non habeat potestatem, vt 83) ei, a quo stipendium recipit, plenius famuletur; [*fraternitati tuæ præs. auctoritate*] mandamus, quatenus huiusmodi clericos beneficiis ecclesiasticis, quæ in tua diœcesi sunt adepti, [*auctoritate nostra suffultus*] priues 84), app. rem.

76) *Nouicensi*, C. R. 2. *Nordac.* H. sed erronee.
77) *Archiepiscopo*, c. 1. comp. 3. h. t. sed mendose.
78) *Etiam*, ibidem.
79) *Quod cum*, ed. ant.
80) *Conuersione*, C. R. 2.
81) *Vxori suæ*, ibidem.
82) *Cumque*, C. H.
83) *Nec*, ibid.
84) *Valeas priuare*, cit. c.

a *Vid. l. si oleum. ff. de dolo. et l. æquissimum. ff. de vsufr.* b *In Cod. Barb.* vel si defecerint. c Debes. d *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp. l. cum qui, C. de episc. et cler.* e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. Et post conc. Later. sub Alex. III. c.* 2. f *Tales ex hoc facto suspecti sunt de hæresi. Bern. Dias in pract. crimin. can. c.* 74.

g *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp. Et post conc. Lat. p.* 18. *c.* 5. h Veneran. *al.* Verulen. *al.* Velinen. *al.* Verulacen. i *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 50. *c.* 7. k Attitulati. l *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *comp. vid. Felin. in c. ita nos de iureiur.* m Dicenda. n *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. vbi legitur:* archiep. Noruicensi, *sed male.* o *Vide leg. si plures. ff. de pact.*

præ-

præsertim cum rerum ecclesiasticarum substantia per tales soleat deperire: nisi forte tu 85) talibus scienter contuleris ecclesiastica beneficia, quibus eos non per te, sed per a superiorem decernimus spoliandos.

85) *Tu*, desideratur in ed. ant.

CAP. VI.

Filius sacerdotis Græci ex vxore genitus, licite inter Latinos promouetur, si scandalum non obsistat. H. d. Et est casus notabilis.

IDEM b *Archerontino* 86) *archiepisc.* (*ann.* 1212.)

Cum olim c ad nostram audientiam peruenisset, quod canonici Anglorien. 87) d [*dil. f.*] cantorem Tricaricen. 88) e sibi elegerant 89) in pastorem: [*tibi dedimus in mandatis, vt, examinata electione diligentius, et persona, si electionem canonicam, et personam idoneam inuenires, electionem ipsam auct. apost. confirmares, sicut metropolitanus in cæteris processurus.*] Licet [*autem*] tibi de forma electionis canonicæ, ac idoneitate personæ, in aliis f constitisset: mouit te tamen, [*et ad nos consulendos induxit,*] quod, cum pater eius 90) Græcus fuerit g, et iuxta ritum Græcorum vxorem duxerit h, in minoribus ordinibus constitutus, cantorem ipsum ex vxore legitima in sacerdotio suscepisset. Nos igitur attendentes, quod orientalis ecclesia votum continentiæ non admisit, quoniam 91) orientales in minoribus i ordinibus contrahunt 92), et in superioribus vtuntur 93) matrimonio iam 94) contracto, [*f. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, nisi pro eo, quod inter Latinos Græci huiusmodi conuersantur 95), regionis consuetudo repugnet, si aliud canonicum 96) k non obsistat 97), ad confirmationem et consecrationem eiusdem [*cantoris*] sine dubitatione procedas.

86) *Acherontino*, C. R. 1. et L. sed C. R. 2. *Atherontino*, H. *Archeranen.* ed. Cont. *Archeronensi*, c. 2. comp. cit. 3. *Acheruntino.*
87) *Anglon.* C. R. et L. *Anglouen.* cit. c.
88) *Tercarien.* C. R. 1. sed *Citaricen.* C. R. 2. *Tricen.* L.
89) *Elegerint*, C. L. et H. *elegerant*, ed. Pith.
90) *Eiusdem cantoris*, cit. c.
91) *Quin*, ibid.
92) *Contrahant*, C. R. L. et cit. c.
93) *Vtantur*, C. R. L. et cit. c.
94) Vox *iam*, in C. R. 1. deest.
95) Acheruntia enim est ciuitas *Calabriæ*, quæ olim subiecta fuit imperatoribus Græcis, et inde factum, vt Græci adhuc hoc tempore inter Latinos versati fuerint, qui cœlibatus durum iugum non imposuerunt clericis suis, teste STEPHANO IV. *in c.* 14. *dist. XXXI.*
96) Vox *canonicum*, a C. R. L. ed. ant. et cit. c. abest.
97) *Obstat*, C. R. 1.

CAP. VII.

Clericus coniugatus non beneficiatus, non cogitur deferre tonsuram.

IDEM *episcopo Pictauiens.* (*ann.* 1212. *Roma in Galliam.* Conf. c. 1. comp. 4. h. t.)

Ioannes l [*filius A.*] nobis conquerendo monstrauit, quod tu eum, quanquam iam dudum vxorem legitimam duxerit, [*et filios et filias susceperit ex eadem,*] pro eo, quod prius in acolythum fuerat ordinatus, compellere niteris, vt tonsuram deferat clericalem, ex qua 98) inter ipsum et vxorem suam 99) posset scandalum generari, cum de consuetudine terræ tuæ 100) clerici vxorati non cogantur inuiti portare 1) tonsuram. Quoniam igitur [*virum oportet, quomodo vxori placeat, cogitare, et*] idem etiam tonsuratus non potest priuilegio clericali 2) gaudere; [*præs. auctoritate*] mandamus, quatenus ipsum super tonsuratione huiusmodi [*de cætero*] non molestes 3); dummodo 4) nullum 5) percipiat beneficium ecclesiasticum, cuius ratione teneatur clericalem deferre 6) tonsuram: quia, cum eum oporteat secularibus negotiis immisceri, tonsura ipsius 7) secularia exercentis videretur profecto in ministerii nostri vituperium redundare.

98) *Ex quo*, c. 1. comp. 4. h. t.
99) Pron. *suam*, non habetur in cit. c.
100) *Sua*, C. H. sed neutrum est in cit. c.
1) *Deferre*, C. H.
2) Vox *clericali*, desideratur in cit. c.
3) Olim diuersam obtinuisse disciplinam, obseruaui ad *c.* 6. *X. de vit. et honest. cleric.* Sed postquam *prima* tonsura quibuscunque ambientibus data, vt per *clericatum* numerum subditorum ecclesiæ propriorum augerent, nec tamen tonsurati a seruitiis laicalibus liberarentur *c.* 9. *X. h. t.* mutanda prior disciplina fuit, ne in publicum prodiret miles tonsuratus vel mercator.
4) In cit. c. verbis *dummodo nullum* etc. præmittuntur, quæ hic postposita sunt, scil. *quia*, *cum* etc.
5) *Non*, C. R. 1.
6) *Ferre*, ibid.
7) *Illius*, C. H.

CAP. VIII.

Vxorati non admittuntur ad ecclesiasticas dignitates, et coguntur dimittere, quas habent.

IDEM, (*ann.* 1212.)

Cum m decorem 8): [*et infra.*] Eos, qui sunt 9) publice vxorati, non admittatis de cætero ad ecclesiasticas dignitates, dimissas ab eis, quas non possunt sine prauo exemplo et graui scandalo retinere.

8) *Decorum domus Dei*, C. L. Integrum hoc cap. vide supra c. 12. de vita et hon. cleric.
9) *Qui fuerint*, ed. ant.

CAP. IX.

Clerici coniugati, in rebus suis non gaudent priuilegio clericali.

HONOR. III. H. 10) *quondam reginæ Anglorum* [*illustri.*] (*ann.* 1220. Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Ex parte tua fuit propositum [*coram nobis,*] quod nonnulli litterati terræ tuæ, habitu et tonsura clericali n relictis, publice ducunt o vxores, [*de his, quæ huius mundi sunt, solliciti, et quomodo placeant vxoribus, existentes: qui, licet negotiationibus et aliis negotiis secularibus insistant,*] vt tamen consuetis iustitiis et debitis obsequiis te defraudent, tonsuram resumunt p abiectam, [*qua ipsius prætextu ab huiusmodi vt clerici excusentur, quanquam non militent Domino, sed potius mundo, vt cæteri vxorati.*] Quidam etiam, accepta prima tonsura, similiter contrahunt, et eandem tonsuram deferunt, vt eodem q prætextu excusari valeant a prædictis. [*Et ven. f. n. episc. et dil. fil. decanus et archidiac. et capitulum Cenomanense ipsos tanquam clericos in subtractione seruitiorum tuorum fouere nituntur, in tuum præiudicium et grauamen.*] Cum igitur reddenda sint, quæ sunt cæsaris, cæsari r, et quæ sunt Dei, Deo; [*et publice vxorati viri ecclesiastici non existant, dum se sic secularibus negotiis implicant;*] æquanimiter duximus 11) tolerandum, si s a talibus 12) iustitias debitas, velut ab aliis vxoratis, exigas et seruitia consueta, [*et recipias ab eisdem: cum tonsura, quam non obtentu religionis, sed in fraudem subtrahendi seruitia præsumsisse, vel accepisse videntur, in his non debeat patrocinium impertiri.*]

10) *B.* est in C. R. 2. et c. 1. comp. 5. h. t. et recte, quia ad *Berengariam* reginam rescripsit pontifex.
11) *Ducimus*, cit. c.
12) *Vt a talibus*, C. L. et ed. ant. sed neutra verba leguntur in cit. c. In fraudem legum hæc suscepta erat tonsura, quo tonsurati se subducerent oneribus et seruitiis secularibus et foro clericali atque immunitate gauderent.

CAP. X.

Si clericus in minoribus militet: non est cogendus deferre tonsuram vel habitum clericalem.

IDEM t (*Lingoniensi episcopo. Roma in Galliam. ann.* 1222. Conf. c. 4. comp. cit. 5.)

Vt consultationi tuæ breuiter satisfiat, respondemus 13), quod R. miles 14) tuæ diœcesis, qui, [*sicut tibi humiliter est confessus,*] olim cum 15) in minori esset constitutus ætate, [*cum modicum sciret legere vel cantare,*] tonsuram tantum 16) et coronam clericalem assumpsit, [*quam gestare inter milites et laicos erubescit,*] non est cogendus deferre habitum clericalem.

13) *Taliter satisfiat, breuiter respondemus*, ed. ant. sed in c. 4. comp. cit. 5. desideratur verbum: *respondemus.*
14) *Rauerius miles*, C. H. De *milite lecto* hanc decretalem non esse intelligendam, credit GONZAL., sed de *nobilibus* in ciuitate degentibus, qui olim *milites* etiam dicti fuerunt. Verum ita nulla dubitandi ratio subfuisset, quin talis posset deferre habitum clericalem, quæ vnice in militem lectum quadrabat: quia a militia non liberabat prima tonsura per *c.* 9. *X. h. t.*
15) Particula *cum*, et subsequens verbum *esset*, desunt in cit. c.
16) *Tamen*, est ibid. pro *tantum.*

TITVLVS IV.

DE CLERICIS NON v RESIDENTIBVS IN ECCLESIA VEL PRAEBENDA 17).

CAP. I.

Episcopo non licet sine licentia papæ transire ad alium episcopatum, ipsum acceptando: alias priuatur habito et ambito. Hoc intendit cum glossa.

Ex concilio Sardicensi 18) x. (*ann.* 347. *in Dacia.*)

Non liceat episcopo de ciuitate sua transire ad aliam. Manifesta est enim 19) caussa, pro qua [*re*] facere hoc attentat 20): cum nullus [*in hac re*] sit inuentus 21) episcopus, qui ad minorem de maiori ciuitate transiret 22).

17) *In ecclesia præbendali*, C. L. *Præbendatis in ecclesia*, comp. 3.
18) *Sardacensi*, ed. ant.
19) *Etenim*, C. H.
20) *Tentat*, c. 1. comp. 1. h. t.
21) *Inuentus est*, ibid.
22) Hic canon concilii Sardicensis a præsenti argumento alienus est, qui de *volatu* ab vna ecclesia in aliam sine decreto metropolitani agit, qui prohibitus est. Aliud enim est, non residere in ecclesia, quam deserere non cogitat: et aliud, relicta ecclesia, in qua incardinatus erat, in alia episcopi munus suscipere. Ansam autem huic canoni dedisse videtur IVLIVS episcopus Romanus in *epist. ad Eusebianos* apud HARDVINVM *tom. I. concil. p.* 616. vbi dolet, quod synodum Nicænam contemtui habeant, *et iam in vsu habeant, de loco in locum ad episcopatus capiendos transilire.* Post pauca pergit: *oportuit eum, cui concredita est parua ciuitas, in ea, quæ credita est, permanere, et nequaquam, reiecta concredita, transuolare: ne eam, quæ a DEO data est, aspernari, illam vero, quæ hominum ambitu concessa est, exoptare videantur.*

a *In cod. Barb.* sed per superiorem tuum. b *Alit.* Archeronen. c *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.* d Aglon. e Triacanen. f Et in aliis. g Fuerat. h Duxerat. i In minoribus ordinibus constituti contrahunt. k *Vox*, canonicum, *deest in antiquioribus.* l *De materia huius decreti vid. Geminian. in c.* 1. *eod. tit. libr.* 6. *et Lapum alleg.* 40. m *C.* 4. *de vit. et hon. cler. in* 3. *comp.*

n Dimissis. o Duxerunt. p Reassumunt. q Eo prætextu. r *Matth.* 22. *Marc.* 12. *Luc.* 23. s *Al.* vt a talibus, *etc. sed in antiquis ita legitur, vt est impressum.* t Ep. Lingonensi. v *Vid. conc. Trid. sess.* 6. *de reform. c.* 1. *et* 2. *et sess.* 23. *de reform. c.* 1. x *Conc. Sardic. c.* 1. *Burch. l.* 1. *dec. c.* 79. *Iuo p.* 5. *c.* 185.

CAP. II.

Deponitur cardinalis, qui in suo titulo non residet. H. d. et est iste textus multum notabilis.

LEO IV. 23) a (*ann.* 850.)

Ex gestis 24) b [*Rom. pontificum consilio Lotharii et Ludouici imperatorum sanctam et ven. LXVII. episcoporum in ecclesia beat. Petri synodum congregauit.*] In *qua* 25) synodo Anastasius presbyter cardin. titul. beati Marcelli, ab omnibus canonice est 26) depositus, eo, quod 27) parœciam suam per annos quinque, contra canonum instituta deseruit, et in alienis 28) vsque hodie demoratur.

23) *Leo III.* C. R. 1. H. et L. sed numerus desideratur in C. R. 2.
24) In c. 2. comp. 1. h. t. capitulum hoc cum inscriptione legitur sequenti ordine:
EX GESTIS ROMANORVM PONTIFICVM.
Leo III. (vel potius IV.) *natione Romanus consilio Lotharii et Lodoyci imperatorum sanctam et venerandam LXXVII. episcoporum in ecclesia beati Petri synodum congregauit. In hac synodo* etc.
25) Vox *qua*, desideratur in C. R. L. H. et Gonz.
26) Verbum *est*, deest in C. H.
27) *Pro eo*, *quod*, legitur ibid.
28) *Alienis locis*, C. R. 2.

CAP. III.

Vni plures dignitates vel ecclesiæ conferri non debent, et ecclesia est conferenda illi, qui residere et regnare valeat per se ipsum: alias perdit ecclesiam, et donans conferendi potestate priuatur.

Ex concilio Lateranen. c (*ann.* 1179.)

Quia nonnulli d modum auaritiæ non ponentes, [et] dignitates diuersas ecclesiasticas et plures ecclesias parœciales, contra sacrorum canonum instituta nituntur accipere, vt, cum vnum officium vix implere sufficiant 29), stipendia sibi vindicent 30) plurimorum: ne id de cætero fiat e, districtius inhibemus. Cum igitur [*vel*] ecclesia vel ecclesiasticum ministerium f committi debuerit: talis ad hoc persona quæratur, quæ residere in loco, et curam eius per se ipsam 31) valeat exercere. Quod si aliter actum fuerit; et qui receperit, quod contra sacros canones accepit g, amittat: et qui dederit, largiendi potestate priuetur.

29) *Sufficiunt*, C. H.
30) *Vendicant*, ibid.
31) Non *per vicarium*, qui abusus iam infecerat ecclesiam, magnopere auctus per *expeditionem cruciatorum*, clericis etiam crucem assumentibus.

CAP. IV.

Præsentatus ad ecclesiam non confirmatus, si apparet, quod nolit residere, non debet institui per superiorem: confirmatus autem et ex non iusta caussa non residens, priuatur, appellatione remota.

ALEXANDER III. *Eboracen. archiepiscopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Relatum h est nobis [*ex parte tua*,] quod, cum in Lateran. concilio statutum 32) sit, vt personæ tali ecclesia vel beneficium ecclesiasticum conferatur, quæ residere in loco, et curam eius per se valeat exercere, nonnulli ad ecclesias præsentati hoc 33) se posse affirmant, sed efficere contradicunt. [*Ideo consulere voluisti, an propter hoc possis tales præsentatos repellere, vel institutos subl. app. obstac. remouere. Tuæ igitur prudentiæ innotescat, quod*,] cum verba accipienda sint cum effectu, tales, si præsentati fuerint, non debent admitti 34); et admissi 35) [*si instituti fuerint, secure*] poterunt amoueri: nisi forte de licentia suorum prælatorum 36), vel studio 37) litterarum, vel pro aliis 38) honestis caussis contigerit eos abesse. Nec patrocinari debet eis appellationis diffugium 39), si contra huiusmodi 40) intentionem decreti fuerit interiectum i.

32) *Constitutum*, c. 4. comp. cit. 1.
33) *Præsentati se posse residere affirmant et curam habere ecclesiæ vel ecclesiastici beneficii profitentur, id tamen efficere contradicunt*, cit. c.
34) Vox *debent*, a C. R. 2. H. et cit. c. abest, sed L. habet *admittantur*.
35) *Et si admissi*, C. L.
36) Dictio *prælatorum*, non legitur in ed. ant.
37) *In studio*, C. R. 2.
38) *Ab aliis*, ibid.
39) *Beneficium*, C. R. 1.
40) *Si contra ius et intentionem* etc. cit. c.

CAP. V.

Breue est, nec potest breuius summari.

IDEM *Eboracen. archiepiscopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Fraternitati k tuæ [*duximus indulgendum, vt, si clerici, qui in ecclesiis tuæ iurisdictionis beneficium sunt adepti, ad aliam diœcesin absque licentia et assensu tuo morandi caussa transierunt, liceat eos tibi beneficiis, quæ habent a te, spoliare: nisi forte scholasticis disciplinis inuigilauerint, aut rationabilem tibi caussam ostenderint, quare reuerti non debeant.*] Præterea clericum alterius diœcesis absque commendatitiis litteris sui episcopi non debes recipere: nisi pro eo receperis ab apost. 41) sede l [*preces aut*] mandatum.

41) *Apost. sed.* C. H. *apostolicæ sedis*, c. 1. comp. 2. h. t.

CAP. VI.

Qui non residet in beneficio etiam modicæ æstimationis, illo priuatur.

IDEM *Lingonensi episcopo* 42). (*ann.* 1170.)

Conquerente m nobis R. presbytero, accepimus, quod G. clericus 43) ab eo pro ecclesia sua, de qua, [*sicut dicitur*,] vitæ 44) necessaria vix potest percipere, annuatim viginti solidos extorquere conatur, asserens beneficium illud 45) in eadem ecclesia sibi fuisse collatum: [*quanquam eidem ecclesiæ, sicut accepimus, non deseruiat, et alia ecclesiastica beneficia sufficientia habeat et possideat ab ecclesia. Quoniam igitur indecens est, et non consentaneum rationi, vt idem, cum alia ecclesiastica beneficia sibi sufficientia habeat, et possideat, ab ecclesia, cui non deseruit, beneficium quærat:*] frat. t. [*per a. s.*] mandamus, quatenus, si tibi constiterit, quod dictus G. 46) habeat ecclesiastica beneficia sibi sufficientia, vel quod eidem ecclesiæ non deseruiat 47), sibi super præscripto beneficio silentium, sublato n impedimento appellationis 48), imponas.

42) Vocabula *Lingonensi episcopo*, desunt in C. H. ed. ant. et Cont.
43) Vocabulum *clericus*, desideratur in c. 2. comp. cit. 2.
44) *Vitæ suæ*, C. R. 2.
45) *Illud*, C. R. L. ed. Gonz. et c. cit.
46) *Dictus G. clericus*, C. R. 2. *quod vel G.* cit. c.
47) Quia beneficium est *stipendium* pro officio sacro, *c.* 25. *X. h. t.* quo cessante, illud *sine caussa* petitur et possidetur contra iuris rationem. Nihilominus tamen hodie plura beneficia *sine caussa* possidentur per abusum, quorsum refero, qui canonici *scholastici* præbendam huic officio assignatam possidentes, ipso officio ad academias translato.
48) *Appellatione remota*, cit. c.

CAP. VII.

Qui est in seruitio episcopi, percipit fructus beneficii tanquam residens præter distributiones quotidianas. Abbas.

IDEM. (*ann.* 1170.)

De cætero o, [*quia dignum est, et conueniens, vt ecclesiæ tuæ canonici, donec circa te in tuo seruitio morantur, communitatis portionem recipiant; præsenti scripto*] statuimus, ne canonicis [*tuis*,] donec in seruitio tuo fuerint, quicquam subtrahi debeat vel auferri, quod de communitatis sibi beneficio debetur: nisi forte sint victualia 49), quæ non consueuerunt absentibus exhiberi.

49) Ita vocantur *distributiones quotidianæ*, *sportulæ* et *manualia beneficia* alias dictæ in *c. vn. h. t.* in 6. quæ adhuc ex *vita communi canonicorum antiqua* supersunt, et tantum præsentibus in *choro* porriguntur. *c.* 32. *X. h. t.* His accrescunt portiones absentium, atque ex *præpositura* more antiquo soluuntur, *vt diuinus cultus a canonicis magis frequentetur et diligentius peragatur*, vt dicitur *in constit. Salisburg. de a.* 1568. *constit.* 24.

CAP. VIII.

Priuandus est prælatus vel clericus non residens, qui citatus non reuertitur in termino sibi præfixo: nisi habeat iustum impedimentum. H. d. cum duobus sequentibus.

COELESTINVS p III. *capitulo Magdeburgens.* (*ann.* 1195. *Roma in Germaniam.*)

Ex parte vestra q nostro fuit apostolatui reseratum, quod, [*licet dilectus filius N. Cenoman. archidiaconus sit*] ecclesiæ vestræ decanus, [*tamen quod*] in partibus Gallicanis 50) sibi potius habitationem elegit, iam per decem r annorum spatium ecclesia vestra ipsius præsentiam habere nequiuit. Quia ergo 51) nolumus, vt eadem ecclesia decani officio defraudetur: [*vniuersitati vestræ per a. s.*] mandamus, quatenus scribatis eidem 52), quod 53) [*ecclesiam vestram visitare dignetur, et*] suum ibidem officium, vt decanus, debeat exercere. Quod si vocatus venire noluerit: eligendi alium, qui præesse ecclesiæ vestræ 54) valeat et prodesse, vobis extunc concedimus liberam facultatem.

50) Decanus Magdeburgensis ecclesiæ erat simul archidiaconus Cenomanensis ecclesiæ, in qua residebat, duplici beneficio, residentiam postulante, instructus, obseruante GONZAL. *ad h. c.*
51) *Igitur*, C. R. L. H. edit. Gonz. et c. 3. comp. cit. 2.
52) *Archidiacono memorato*, cit. c.
53) *Vt*, ibid.
54) Pron. *vestræ*, deest in C. H.

CAP. IX.

Summarium est in capitulo præcedenti.

INNOCENTIVS III. *cap. Ragusino* 55). (*ann.* 1214. *Roma in Dalmatiam.*)

Qualiter archiepiscopus s vester temeritate propria recessit ab eccle-

55) *Ragusinen.* C. R. et ed. ant. sed L. *Ragusina*, et c. 1. comp. 3. h. t. *Ragusen.*

a *al.* tertius. b *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.* c *Conc. Later. sub Alex. III.* d *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp.* e *Al. ita*: vt id de cætero non fiat. f Officium. g Receperit. h *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 15. *cap.* 1. i *Vid. l. si qua pœna. cum concord. ff. de verb. signific.* k *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *comp.*

l Apost. sedis. m *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *compil.* n *Alias*, obstaculo. o *C.* 4. *tit. de præb. in* 1. *comp.* p *Alias*, Clemens. q *Cap.* 8. *eod. tit. in* 2. *compilat. vid. Felin. in c.* 2. *de rescr.* r Per decem annos. s *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.*

sia

sia Ragusiensi 56), nec iam vltra quadriennium exspectatus 57) redierit, [*et*] per litteras etiam vestras reuocatus, [*vestra vniuersitas plene nouit: cum sæpius apud nos deposueritis super hoc querelam, et vobis concedi postulaueritis licentiam eligendi. Nos autem exspectantes diutius duximus exspectandum, si forte reuertetur ad cor, et ad ecclesiam suam, quam taliter reliquerat, remearet. Nolentes igitur, quod diutius ecclesia ipsa pastoris maneat solatio destituta,*] discret. v. 58) [*per a. s.*] mandamus [*atque præcipimus,*] quatenus, nisi forsitan iam redierit, vos post mensem a receptione præsentium, personam vobis idoneam in archiepiscopum eligatis, [*et electionem vestram nobis curetis quam citius præsentare.*]

56) *Ragusin.* cit. c. *Ragusinensi*, ed. Cont.
57) *Spectatus*, C. R. 1.
58) *Vobis*, C. H.

CAP. X.

Summa vt in capitulo, ex parte. *supr. eodem.*

IDEM *Constantinop. patriarchæ. (ann. 1214.)*

Inter quatuor *a* animalia: [*et infra.*] De clericis [*autem,*] qui ecclesias, vel præbendas sibi concessas, sine iusta et necessaria caussa [*in hac nouitate*] deserunt 59), tuo præsertim non accedente consensu, hoc tibi duximus respondendum, quod, postquam congruo tempore fuerint exspectati, nisi redierint ad illas, possunt eis iuste priuari: dummodo non sint iusto impedimento detenti.

59) In verbis suppletis prouocat ad *nouitatem*: quia anno MCCIV. a comite Flandriæ BALDVINO Constantinopolis capta, et in ius ecclesiæ Latinæ transierat, vt ad *c.* 11. *de tempor. ordin. not.* 24*) obseruaui. Clerici ergo *Latini* ex moribus suis corruptis antiquis etiam in his ecclesiis viuebant, nec residentiam obseruabant.

CAP. XI.

Si nescitur, vbi sit clericus; tribus publicis edictis citabitur in ecclesia sua: et, si intra sex menses non reuertatur, priuabitur ecclesia sua. H. d. vsque ad vers. *contra eos.*

IDEM *archiepiscopo Panormitano* 60) b. [*ann.* 1214.]

Ex tuæ *c* deuotionis 61) *d* [*insinuatione recepimus:*] [*et infra.*] In ecclesiis [*autem*] eorum, qui se fraudulenter absentant, nec ad ipsos valet 62) citatio peruenire, trinæ citationis edictum facias publicari: et, si nec 63) sic curauerint obedire, et 64) vltra sex menses suas deseruerint 65) ecclesias, iuxta *e* sanctiones canonicas 66), eis debent merito spoliari.

Iste versiculus non summatur propter varietatem lecturarum, et quia secundum vnum intellectum non facit ad rubricam.

Contra eos [*quoque, sicut supra dictum est,*] etiam procedatur, [*scilicet*] vt ipsos per suspensionis et excommunicationis sententiam 67) ad tuam obedientiam venire compellas. Quodsi 68) nec sic eorum 69) *f* malitia poterit emolliri; eos [*dil. f.*] B. tit. sanctæ Susannæ presbyter card. apost. sed. leg. a spiritualium administratione 70) remoueat, et quibus præsunt 71) ecclesiis, de personis idoneis faciat prouideri: sed in 72) eos degradationis sententiam non promulgeat, vt cum eis misericorditer, si expediat, facilius agi possit.

60) *Patrocen.* C. R. 1. *Patracen.* C. R. 2. H. L. et c. 3. comp. 3. cit., quæ lectio merito vulgatæ præferenda, ex sententia GONZAL. quod cardinalis, cuius hic fit mentio, in Patracensi metropoli degebat.
61) *Dilectionis*, C. R. 1. et L.
62) *Ne ad ipsos valeat*, C. H.
63) *Et si non sic*, cit. c.
64) *Si*, repetitur ibid. pro *et*.
65) *Deserunt*, C. R. 2. et H.
66) Verba *iuxta sanctiones canonicas*, a C. R. L. H. et ed. ant. absunt in cit. c. autem legimus: *vt iuxta sanctiones canonicas eis debeant merito spoliari.*
67) *Sententias*, cit. c.
68) *Et si*, ed. ant.
69) *Illorum*, C. R. 2. H. L. et cit. c.
70) *Vel ab episcopatuum administratione*, C. H.
71) *Possit*, cit. c. loco verbi *præsunt.*
72) *Et in* etc. ibid.

CAP. XII.

Priuilegiatus vt absens in studio fructus præbendæ recipiat. Existens in villa vel castello, vbi nullum est, vel minus competens studium, priuilegio non vtitur.

IDEM. *Altissiodorensi g episcopo. (ann. 1214. Roma in Gall.)*

Tuæ fraternitatis discretio *h* postulauit: [*et infra.*] Quæsiuisti præterea, vt, cum interdum canonici, quibus studiorum gratia est indultum, vt in absentia sua fructus percipiant præbendarum suarum, accepta licentia, se ad villas transferunt 73) vel castella, in quibus nullum est vel minus competens exercitium studiorum, vtrum præbendarum suarum fructus sint talibus conferendi: ad *i* quod breuiter respondemus, eis, qui huiusmodi fraudem committunt, cum fraus et dolus nemini debeat *k* patrocinium 74) impertiri, præfatam indulgentiam competere non debere.

73) *Transferant*, C. R. 1. H. et c. 4. comp. cit. 3.
74) *Patrocinari impertiri*, cit. c.

CAP. XIII.

Qui iurauit in ecclesia residere, pro seruitiis ecclesiæ licite se absentat.

HONORIVS III. [*V.*] *præposito de Valeriis* 75). (*ann.* 1220. *Roma in Galliam.* Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Ex parte *l* tua fuit propositum [*coram nobis,*] quod tempore, quo recepisti præposituram de Valeriis 76), præstitisti de facienda residentia iuramentum 77), [*quæ ligia nuncupatur in ecclesia S. Martini Turon. in qua præposituram eamdem obtines, præstito insuper iuramento promittens, quod homines et iura ipsius præpositura manuteneas et defendas. Cum autem prosequendo iura ipsius præpositura residere interdum in ecclesia memorata non possis: de iuramento super ipsa residentia præstito metuens, prouideri tibi super hoc a nobis humiliter postulasti. Nos vero*] postulationi t. t. r. 78) quod, si te 79) non absentando in fraudem, præpositura tuæ iura fideliter prosequeris 80), cum ex hoc censeri debeas residens, periurium non incurris.

75) *Innocentius III. præposito de Vallis*, C. H. sed mendose.
76) *Vallis*, ibid.
77) Hæc iuramenti formula ex statu primæuo præpositorum adhuc retenta fuit: quia in *ecclesiis cathedralibus* proximam post episcopum, in monasteriis vero primam habuit potestatem præpositus, quam adhuc exercet in regulares canonicos. Hac de caussa *residentia* olim desiderata fuit in præposito, qui *specialis dux* et *auriga præcipuus capituli* notanter vocatur a BONIFACIO VIII. in *bulla de anno MCCCI.* apud VGHELLIVM *tom. I. p.* 317. *nouiss. edit.* Hac in bulla, quæ Anogninæ ecclesiæ data est, officium præpositi in eo constitutum, *vt bona omnia capituli gubernet fideliter et sollicite administret: de mortuariis omnibus et fructibus prouenientibus, redditibus et obuentionibus vniuersis eiusdem ecclesiæ, qui quomodocunque, qualitercunque et vndecunque ad dictum capitulum seu canonicos perueniat Anagninos, tantum annuatim percipiat, quantum percipiunt et percipient duo ex canonicis supradictis, teneatur præpositus ter in anno quolibet in capitulo, episcopo ipso præsente vel eius successore, qui pro tempore fuerit, si vocatus voluerit interesse, de his, quæ ad eundem noscunt episcopum pertinere et de aliis, eodem irrequisito episcopo, reddere rationem: possit insuper auctoritate propria interdicere, suspendere, et excommunicare canonicos et clericos ecclesiæ supradictæ, statuta ipsius temere non seruantes, ac etiam chorum cultumque diuinum in præfata ecclesia ordinare, et excessus leues corrigere, qui ab eisdem canonicis et clericis in choro prædicto, vel etiam extra ipsum pro tempore committentur: in choro et capitulo cum processionibus quibuscunque habeat et teneat primum locum*, etc. Quia itaque amplissimum gerebat magistratum, qui eius *præsentiam* desiderabat: ideo ab antiquo de *residentia* facienda iurare debebat. Postquam vero, auctis admodum bonis capituli, magis in *foro* et *extra ecclesiam* versari cogebantur præpositi: admodum laxata est eorum residentia et potestas imminuta, decanorum vero aucta, in quibus ea de caussa *residentia* eo magis necessaria est.
78) *Dicimus*, pro *respondemus*, c. 1. comp. 5. h. t. deficientibus verbis: *Postulationi tuæ taliter.*
79) Pron. *te*, abest a C. H.
80) *Prosequaris*, C. R. L. H. et cit. c.

CAP. XIV.

Familiaris papæ, non obstante constitutione contraria, præbendæ suæ fructus percipit in absentia.

IDEM HONOR. III. *capitulo Metens.* m (*ann.* 1220. Conf. c. 2. comp. cit. 5.)

Cum dilectus filius magister Otto, [*scriptor noster, canonicus eccles. vestræ, grata nobis iugiter impendat obsequia, et non minus, si sit absens, quam præsens, eidem ecclesiæ vtilis habeatur: vniuersitatem vestram rogandam duximus et monendam, ac per apost. vobis scripta*] mandamus, quatenus, non obstante constitutione 81), quæ contra absentes canonicos inter vos dicitur emanasse, [*ob reuerentiam apost. sedis et nostram ennuatim*] fructus præbendæ suæ [*integraliter*] assignetis eidem, in nostro seruitio commoranti, [*satisfacientes sibi congrue de subtractis:*] cum familiares nostri *n*, qui circa nos se obsequiales exhibent vniuersis *o*, minori non debeant prærogatiua gaudere, quam vestrum singuli, quorum negotia per se 82) ipsos sæpius promouentur.

81) *Consuetudine*, c. 2. comp. cit. 5.
82) Pron. *se*, a C. R. L. ed. ant. gloss. et cit. c. abest.

CAP. XV.

Duo canonici absentes cum episcopo, seu in eius seruitio, fructus præbendarum suarum percipiunt in absentia, constitutione ecclesiæ contraria non obstante.

IDEM *Melden. episcopo. (ann. eod.* Conf. c. 3. comp. cit. 5.)

Ad audientiam nostram [*te significante*] peruenit, quod, cum in Melden. ecclesia quædam sit constitutio [*inita,*] vallata iuramento, et auctoritate sed. apostol. confirmata, vt [*videlicet eius*] canonici, qui [*per sex menses*] non resident 83) in eadem, suarum priuentur fructibus præbendarum, illis [*duntaxat*] exceptis, quos infirmitas [*proprii corporis*] excusaret, seu in apostolicæ sedis seruitio contingeret detineri 84), [*quosque peregrinationis labor, aut studia traherent litterarum, decanus et quidam alii canonici Melden. occasione constitutionis huiusmodi, canonicos in tuo seruitio commorantes præbendarum suarum priuare fructibus*

83) *Non resederint*, c. 3. comp. cit. 5.
84) *Siue ad apostolicam sedem accedere, vel in eius seruitio contingeret detineri*, ibid.

a *Supr. de maior. et obedient. inter quatuor. et cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.* b *Alias*, Patracen. c *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp.* d Dilectionis. e *Hæc verba*, iuxta sanctiones canonicas, *desunt in omnibus manuscriptis.* f *Alias*, istorum, *alias*, illorum. g Alidias. h *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* i *Alias*, taliter resp. quod eis, *etc.* k *Alias*, debeant, *al.* debent.

l *De materia iuramenti huc spectante vid. Ias. in l. si pecuniam. ff. de cond. ob caussam.* m Meden. *alias* Mitten. n *Vid. Lud. Gomez. in reg. de impetr. benef. vac. per obit. familiaris cardinalium. quæst.* 13. o *Vide leg. sed et reprobari. §. penult. per Bald. ff. de excusat. tutor.*

moliunt-

moliuntur. Vnde, cum tibi plurimum expediat aliquos canonicorum ipsorum in tuo seruitio retinere, nobis humiliter supplicasti, vt super hoc necessitati tuae apostolicae dignaremur prouisionis moderamine prouidere. Volentes igitur sic constitutionem moderari praedictam, vt dicta ecclesia fructum sentiat ex eadem, et tu per eius abusum dispendium non incurras, praesentium auctoritate,] decernimus, vt duo ex canonicis ecclesiae memoratae, in tuo seruitio existentes, suarum fructus integre percipiant praebendarum: cum absentes dici non debeant, sed praesentes, qui tecum pro tuo et ipsius ecclesiae seruitio commorantur.

CAP. XVI.

Si ecclesia patitur ministrorum defectum: priuilegiati super absentia per subtractionem prouentuum redire coguntur. H. d. Et est bonus textus, et potest multum practicari.

GREGORIVS IX. *patriarchae Antiochiae* 85) *apost. sed. Legato.* (*ann.* 1230. *Roma in Syriam.*)

Cum ad hoc sint ecclesiastica beneficia deputata: [*et infra.*] Sane, nobis innotuit, quod ecclesia Antiochena *a* multis ex seruitoribus eius absentibus est fere destituta ministris. Vnde mandamus, quatenus, non obstantibus apostolicis indulgentiis *b*, et praedecessorum tuorum licentia, absentes canonicos et assisios 86) reuoces ad residendum in ecclesia supra dicta: et, si non venerint 87), tu de ipsorum beneficiis, dum absentes fuerint, ipsi ecclesiae facias congrue deseruiri 88) *c*, in vtilitatem eiusdem, quod ex 89) praefatis beneficiis superfuerit, conuertendo.

85) *Anteocheni*, C. H.
86) Quia *assisiae* appellatio olim denotauit etiam *pensionem annuam*; ita *assisii* vocati fuerunt in quibusdam ecclesiis cathedralibus *pensionarii*, qui vices absentium canonicorum in choro implebant, seu eorum *vicarii*, qui ea de caussa annuam pensionem accipiebant, obseruante FRESNEO in *glossar. med. latin. hac voce.*
87) *Venirent*, ed. Pith.
88) *Deseruire*, C. H. et ed. ant.
89) Praep. *ex*, deest in C. H.

CAP. XVII.

Priuatur beneficio clericus non residens, si monitus non redeat, nec iustam excusationem alleget. H. d. et est casus notabilis.

IDEM. (*ann.* 1231.)

Clericos in ecclesiis tuae iurisdictionis beneficia, quae residentiam exigunt, assequutos, si ad alterius dioecesim absque licentia tua morandi caussa transierint, liceat tibi, si moniti non redierint, dictis beneficiis, nisi excusationem rationabilem ostenderint, spoliare.

TITVLVS V.
DE PRAEBENDIS ET DIGNITATIBVS 90).

CAP. I.

In bonis ecclesiae non succeditur iure consanguinitatis.

Ex concilio Pictauien. 91) (*ann.* 1178. c. 3.)

Vt nullus *d* de clero siue [*de*] populo 92) ecclesiastica bona *e* iure consanguinitatis sibi requirat habenda.

90) In comp. 1. desiderantur voces: *et dignitatibus.*
91) Refertur hic *canon* 3. ab HARDVINO *tom. VI. P. I. p.* 1575. et quidem recte ad *annum MLXXVIII.* quem BARONIVS per errorem retulit ad *ann. MC.* in quo quidem *concilium Pictauiense* celebratum, sed inter eius canones praesens caput non deprehenditur.
92) *De populo*, C. R. L. et ed. gloss.

CAP. II.

Non licet episcopo aliquem ordinare sine titulo.

In corpore canonum 93). [*P. V. ex nouellis.*]

Non liceat 94) *f* vlli episcopo ordinare clericos, et eis nullas alimonias praestare: sed duorum 95) alterum eligat, vel non faciat clericos, vel si fecerit, det illis, vnde viuere possint.

93) Intelligit *codicem canonum ecclesiasticorum* DIONYSII *exigui*, in quo tamen nec quoad verba, nec quoad mentem hoc caput deprehenditur. Nam sententia *c. 6. concil. Chalcedon.* a DIONYSIO relata apud IVSTELLVM *tom. I. bibl. iur. canon. antiqu. p.* 134. de clericis absolute et sine titulo non ordinandis, repetita 2. *dist. LXXI.* huc non pertinet: cum *titulus* eo tempore haud denotauerit medium idoneum se alendi, quem significatum recentius aeuum demum assumsit. Quin potius verba haec sunt desumta ex *nou. constit.* 5. *translat.* IVLIANI.
94) *Non licet*, ed. Pith.
95) *Sed horum alterum*, c. 2. comp. 1. h. t.

CAP. III.

Bona ecclesiarum communia sunt, nec debet quisquam tanquam propria sibi vendicare.

GREGORIVS 96) *Anthemio* 97) *subdiacono.* (*ann.* 603. *Romae.*)

Ratio nulla *g* permittit, vt, quod pro communi vtilitate datum esse cognoscitur, propriis cuiusquam 98) vsibus applicetur.

96) Inter interpolata capitula etiam in *decreto* hoc relatum, et quidem in *c.* 2. *C. XVII. q.* 4., desumtum ex *libr. XI. epist.* 31.
97) *Anthemo*, C. L. *Eugenius Antonio*, H.
98) *Cuiuslibet*, C. R. 2.

a Antiochiae. b *Vide leg. 2. per Bald. ff. ne quid in loco publico.* c Deseruire. d *Cap. 1. eod. tit. in 1. comp.* e Beneficia. f *C. 2. eod. tit. in 1. comp.* g *Cap. 3. eod. tit. in 1. compil.*

CAP. IV.

Qui ordinauit aliquem ad sacros ordines sine titulo, non habentem de suo, vnde viuat, prouidere tenetur ei de suo, donec aliquem titulum fuerit consequutus.

ALEXANDER III. *in concil. Lateran. c.* 5. h (*ann.* 1179. *Romae.*)

Episcopus, si aliquem *i* sine certo titulo, de quo necessaria vitae percipiat, in diaconum vel presbyterum ordinauerit 99), tamdiu ei necessaria subministret, donec in aliqua ecclesia ei conuenientia stipendia militiae clericalis 100) assignet: nisi talis [*forte*] ordinatus 1) de sua *k* vel paterna hereditate subsidium vitae possit habere 2).

99) *Ordinauit*, c. 5. comp. cit. 1.
100) *Clericali*, C. H.
1) *Qui ordinatur, exstiterit, qui de sua* etc. cit. c.
2) Hoc colore tandem discessum est a canone *concilii Chalcedonensis* relato in *c. 1. dist. LXX.* in quo generaliter ordinationes *absolutae* seu *sine titulo* prohibitae sunt, h. e. sine certo officio in certa ecclesia peragendo. Pedetentim vero, postquam cupiditas ambiendi clericatum infinita homines incesserat, quos repellere nefas duxerunt, *tituli* appellatio hunc nouum accepit significatum, vt medium sufficiens se aliunde alendi denotaret: praesertim cum non amplius *ordinatio*, vt olim, sed *prima tonsura* faceret clericum, quam etiam opifices, quibusdam tantum exclusis, recipere poterant. Praeterea talis ordinatio olim erat nulla, quae tamen valet ex hac decretali et *c. 16. X. h. t.*

CAP. V.

Non debent episcopi permittere, quem plures ecclesias obtinere.

IDEM *in eodem c.* 14. l (*ann.* 1179.)

Quia *m* in tantum [*iam*] quorundam processit ambitio, vt non duas vel tres, sed [*sex aut*] plures ecclesias perhibeantur habere; cum nec duabus possint 3) debitam prouisionem impendere: per fratres et coepiscopos nostros hoc 4) *n* emendari praecipimus, et de multitudine praebendarum 5) *o* canonibus inimica, quae dissolutionis materiam et euagationis 6) inducit, certumque continet periculum animarum, eorum, qui ecclesiis diseruire valeant 7), indigentiam volumus 8) subleuari.

3) *Possunt*, ed. ant.
4) *Hac*, c. 6. comp. cit. 1.
5) Vox *praebendarum*, in C. R. H. L. et cit. c. desideratur.
6) *Vagationis*, cit. c.
7) *Valeant et*, C. H.
8) *Praecipimus*, C. R. 1. et L. sed verbum *volumus*, ab H. et cit. c. abest.

CAP. VI.

Ad mandatum papae non tenetur quis prouidere illi, qui beneficium in litteris tacuit, vel cui sine scandalo prouideri non potest. H. d. Et in vltimo est iste textus semper menti tenendus.

IDEM 9). (*ann.* 1180.)

Cum *p* teneamur [*ex debito suscepti regiminis prouisioni clericorum intendere: tibi et aliis ecclesiarum praelatis pro eis scripta nostra dirigimus, et interdum etiam super illorum prouisione, qui aliud sufficiens beneficium habere noscuntur. Verum etiam aliquando ignoramus, eos habere aliud beneficium, pro quibus tibi et aliis ecclesiarum praelatis scribimus.*] Si [*preces et*] mandatum nostrum pro alicuius prouisione receperis 10), [*vel aliquando recipies,*] qui aliud beneficium habeat, de quo valeat commode sustentari; nisi forte in litteris ipsis de hoc 11) mentio habeatur; aut si non potest 12) ei sine 13) scandalo prouideri 14): aequanimiter sustinemus 15), si pro eo [*preces et*] mandatum nostrum non duxeris exsequendum.

9) In *append. concil. Later. III.* apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. p.* 1814. inscriptioni haec verba adiecta: *Londoniensi episcopo:* quae tamen pariter desunt in *collect. decret. Alexandri III. infra p.* 243.
10) *Pro aliquo recepisti*, c. 8. comp. cit. 1.
11) *De alio beneficio, quod habeat mentio* etc. cit. c.
12) *Potes*, C. R. et L.
13) *Sine graui*, C. H.
14) *Prouidere*, C. R. L. et H.
15) *Sustinebimus*, cit. c.

CAP. VII.

Habens plures ecclesias, alteram eligere et alteram dimittere compellitur.

IDEM. (*ann. eod.*)

Referente I. *q* presbytero [*latore praesentium,*] accepimus, quod, cum duas haberet ecclesias, archidiaconus tuus 16) ipsum altera spoliauit 17), et [*eam*] cuidam presbytero G. *r* nomine assignauit eandem: praedictus autem I. 18) sentiens se in hac parte grauari, ad metropolitanum 19), videlicet 20) Remen. archiepiscopum appellauit. Cumque

16) *Suus*, C. H.
17) *Spoliauerit*, c. 9. comp. 1. cit.
18) *Io.* C. R. 2.
19) Loco huius vocabuli legimus in cit. c. *ad fratrem nostrum carissimum.*
20) Partic. *videlicet*, non habetur in cit. c.

h *Libr. 11. epist. 29. siue 31. Ind. G. regist.* i *Cap. 5. eod. tit. in 1. comp.* k *Al.* de sua paterna hereditate, *quod non probo.* l *Cap.* 14. m *Cap. 6. eod. tit. in 1. compil.* n Haec. o *Vox*, praebendarum, *non est in antiquis, nec in concilio.* p *Cap. 8. eod. tit. in 1. compilat. et post concil. Lateran. part.* 30. *c.* 2. q *Cap. 9. eod. tit. in 1. compilat. et post concil. Lateran. sub Alex. III. part.* 30. *c.* 3. r *Alit.* S.

[*idem*

[*idem I.*] de mandato eiusdem archiepiſcopi in prædicta 91) eccleſia reſtitutus fuiſſet, [*memoratus G. ad noſtram audientiam appellauit. Poſtea vero*] præfatus archidiaconus eundem I. eo 92), quod ad præſentiam ſuam vocatus, [*vt alteram de prædictis eccleſiis prænominato G. concederet,*] venire contempſit, vinculo excommunicationis adſtrinxit. Nos autem *a* ipſum 93) a ſententia, qua tenebatur, facientes abſolui, [*eumdem ad te duximus remittendum. Quocirca*] tibi 94) mandamus, quatenus, [*partibus ante præſentiam tuam conuocatis,*] præſcripto I. de prædictis 95) *b* eccleſiis vna, quam maluerit 96), [*cum pertinentiis ſuis*] relicta, alteram præfato G. 97) ſi eccleſiam non habet 98) *c*, non differas 99) aſſignare: alioquin 100) ipſam alteri perſonæ, idoneæ, beneficio eccleſiaſtico carenti, incunctanter aſſignes.

91) *Præſcripta*, ibid.
92) *Pro eo*, C. H.
93) Pron. *ipſum*, deſideratur in cit. c.
94) Pron. *tibi*, deeſt in C. H. et cit. c.
95) *De præfatis*, cit. c.
96) *Voluerit*, C. H. et cit. c. ſed vid. *c.* 14. *X. h. t.* in *not.* 44.
97) *Waltero*, cit. c.
98) *Non habeat*, ibid.
99) *Differat*, C. R. 2.
100) *Si vero etiam habet eccleſiam*, legimus in cit. c. loco particulæ: *alioquin.*

CAP. VIII.

Præbendæ et dignitates non debent diuidi, nec etiam permutari.

IDEM *in concilio Turonenſi.* d (*ann.* 1180.)

Maioribus *e* eccleſiæ beneficiis in ſua integritate manentibus 1), indecorum nimis videtur, vt 2) minorum clericorum præbendæ 3) patiantur ſectionem. Idcirco, vt 4), ſicut in magnis 5), ita quoque in minimis membris ſuis, firmatam 6) eccleſia habeat vnitatem *f*, diuiſionem præbendarum, aut 7) dignitatum permutationem 8) fieri prohibemus.

1) *Permanentibus*, c. 10. comp. cit 1.
2) *Si*, loco *vt*, ibid.
3) Maiora *beneficia* et *præbendas* minorum clericorum hic diſtinguit pontifex: quamuis in *effectu* hic conueniant. Etenim ſtricte differunt, (1) vt *beneficium* ius certos eccleſiaſtico officio iure perpetuo aſſignatos reditus percipiendi deſignet: præbenda vero in genere id denotet, quod ex communibus bonis clericis ad *ſuſtentationem vitæ* præbetur. Et ſic etiam canonici in communi vita, æque vt monachi, viuentes, *præbendas* habuerunt, non *beneficia*, poſt diſceſſum a vita communi demum erecta. Ea de cauſſa hæc *diſtinctas præbendas* vocauit pontifex in *c.* 10. *X. de conceſſ. præb. et eccl. vac.* atque tales ſectionem haud admittere recte cenſuit in *h. c.* In *c.* 17. *X. h. t.* appellantur *præbendalia beneficia.* Vnde palam eſt, pedetentim has voces promiſcue ſumtas fuiſſe: quamuis (2) appellatio *præbendarum* magis minoribus clericis tantum, *beneficii* omnibus indiſtincte tribuatur, vt ex hoc textu liquet. Denique (3) *beneficia* ſtricte *certum numerum canonicorum* habent, non item *præbendæ* in ſtricto ſenſu acceptæ, *cit. c.* 16. quæ determinatam quantitatem non habent.
4) *Vt*, deeſt in C. H.
5) *In maximis*, cit. c.
6) *Firmam*, C. R. L. H. ed. ant. et c. cit.
7) *Ac*, C. R. 1.
8) Vel potius *commutationem*, vt recte obſeruat ACOSTA *ad h. c.* Talis enim *permutatio dignitatum* hic ſupponenda, quæ *mutationem* earum in ſe continet, qualis etiam in *ſectione præbendarum* contingit. Breuiter: prohibuit pontifex *mutationem* dignitatum, quæ abſque *ſuppreſſione* vix concipi poteſt, ceu exemplum de ſublato primiceriatu in eccleſia Tullenſi auctoritate pontificis, illuſtrat *c.* 8. *X. de conſtitut.*

CAP. IX.

Receptus in canonicum ex promiſſione capituli, debet, quando facultas ſe obtulerit, habere præbendam. Vid. cap. 2. de conceſſ. præbend. in 6. cum gloſſ.

IDEM *Cantuarien. archiepiſcopo* g. (*ann.* 1170.)

Relatum *h* eſt, [*auribus noſtris, quod, cum dil. fil. n. magiſter. Iac. in eccleſia tua ſit per te canonice inſtitutus, et in choro et capitulo et aliis locis, quorum communis eſt vſus, plenam, ſicut canonicus habeat, poteſtatem, nondum ſibi præbendam iuxta promiſſionem tuam aſſignari curaſti, licet poſt promiſſum tuum plures præbendæ in ipſa eccleſia vacaſſe dicantur.*] Quoniam igitur dignum eſt, [*et omnimodis conſentaneum rationi,*] vt, poſtquam magiſter I. 9) in eccleſia tua 10) canonicus eſt inſtitutus, et a te habuit 11) in promiſſis 12), de conferenda ſibi prima præbenda, cum in eccleſia ipſa 13) vacaret, vt debeat præbendæ integritate gaudere; [*præſertim cum, ſicut nobis proponitur, litteratus ſit et diſcretus; f. t. per a. ſ. præc.*] mandamus, quatenus, ſi idem I. in eccleſia tua eſt canonice 14) inſtitutus, et in choro et 15) capitulo et [*in*] aliis, quorum vſus eſt communis, poteſtatem, ſicut canonicus habet, ei præbendam, ſi qua [*de antiquis in eccleſia ipſa*] nunc vacat, vel cum ibi primo 16) vacauerit, [*omni occ. et contrad. ceſſante,*] ſecundum promiſſionem tuam concedas liberaliter et aſſignes, [*ita, quod de conſtantia et grauitate poſſis merito commendari, et nos propter hoc iterato tibi ſcribere non compellamur:*] quia non eſt congruum 17), vt præbenda careat, qui in canonicum noſcitur eſſe receptus.

9) *Iacobus*, C. H.
10) Verba *magiſter I. in eccleſia tua*, abſunt a cit. c.
11) *Habuerit*, C. R. 1. H. et cit. c.
12) Ætate ALEXANDRI III. iam plures recepti erant canonici, atque ſtallum in choro et vocem in capitulo acceperunt, quam eſſent præbendæ diſtinctæ, adeo vt his *ſupernumerariis* præbenda vacatura duntaxat promitteretur, et ſic ſæpe inani ſpe paſcerentur, vt ex *h. c.* liquet. Nec hoc tempore, quo hæc ſcripta decretalis, prohibitæ et reprobatæ erant tales promiſſiones de conferenda vacatura præbenda, quod demum factum eſt in *concilio Lateranenſi III.* anno MCLXXX. celebrato, in *c.* 2. *X. de conceſſ. præb. et eccleſ. non vac.* relato, ad quod prouocat ALEXANDER III. in *c.* 3. *X. cit. tit.* quod ad eundem annum, poſt hoc concilium, referendum, ad quod etiam prouocat INNOCENTIVS III. in *c.* 19. *X. h. t.*
13) *Tua*, cit. c. loco *ipſa.*
14) *Canonicus*, ibid.
15) Copula: *et*, deſideratur ibid.
16) *In primo*, C. H.
17) Promiſſiones tales non tribuere *ius perfectum* receptis inter canonicos, ſed tantum ſtringere conſcientiam epiſcoporum, creditum eo tempore fuit: quod tamen improbat pontifex, et confirmat INNOCENTIVS III. in *c.* 19. *X. h. t.* æque vt de his, qui *ſine titulo* et *abſolute* ordinati erant, decretum eſt ſupra *c.* 4. *X. h. t.* Quocirca receptis ſupernumerariis *ius perfectum* competit, ſecundum ſenium, exigendi præbendam primum vacantem, et obligatio *ex lege* ſingulis prælatis incumbit eam conferendi, vt *condictione ex lege* teneantur etiam ſucceſſores in prælatura. *c.* 16. *X. h. t.*

CAP. X.

Religioſi reditus eccleſiarum ſuarum diminuere non poſſunt reſpectu portionis, quæ debetur rectoribus ſeu vicariis, nec parœcias diuidere.

IDEM *canonicis regularibus et monachis Eboracenſ. diœceſis* 18) i. (*ann.* 1180.)

Auaritiæ *k*, quæ eſt idolorum ſeruitus, [*ii debent radicem ſtudioſius exſtirpare, qui ſeculi vanitatibus renuntiantes, Domino elegerunt in religionis habitu militare.*] Intelleximus [*autem,*] quod in eccleſiis veſtris, de quibus certas penſiones 19) conſueuiſtis percipere 20), portiones, vel antiquos reditus minoraſtis, quos nonnulli clerici eccleſiarum ipſarum olim habuiſſe noſcuntur 21). [*Vnde quoniam hoc ex radice auaritiæ et cupiditatis procedit, quam debetis modis omnibus euitare: veſtræ f. p. a. ſ. præc.*] mandamus, quatenus, ſi quas portiones vel antiquos reditus clericorum [*indebite*] ſine conſenſu [*vel conſilio*] archiepiſcopi veſtri 22), [*poſtquam ipſe archiepiſcopatum habuerit,*] minuere 23), vel parœcias diuidere præſumpſiſtis, ad integritatem priſtinam reuocetis, [*et rationabiles et antiquas penſiones clericorum, qui debent altaribus deſeruire, integras eas et illibatas ſeruetis, et in eccleſiis, de quibus certas penſiones ſoliti eſtis percipere, portiones vel antiquos reditus, quos nonnulli clerici ante tempora ipſius archiepiſcopi, et poſtquam adeptus eſt archiepiſcopatum, habuerant, nullatenus præſumtione temeraria minuatis, nec parochias eccleſiarum auctoritate veſtra diuidere aliquatenus præſumatis.*]

18) Loco: *diœceſis*, legitur in c. 12. comp. cit. *archiepiſcop.*
19) Loquitur pontifex de eccleſiis, quæ *vnitæ* erant monaſteriis vel collegiatis eccleſiis canonicorum regularium, in quibus perpetuos alebant vicarios, hiſque *penſiones* aſſignabant, non *beneficia*, quæ ipſorum monachorum erant, perpetua *vnione* monaſteriis collata, id quod illuſtrat *c.* 2 *X. de ſuppl. neglig. præl.* et *c.* 12. *X. h. t.*
20) *Accipere*, C. H.
21) Poſt vocem: *minoraſtis*, cit. c. ita variat: *quos nulli ante tempora venerabilis fratris noſtri R. Eboracen. archiepiſcopi a. ſ. l. et etiam, poſtquam eſt epiſcopatum adeptus, clerici non habuerunt.*
22) *Præfati*, loco pron. *veſtri*, habetur in cit. c.
23) *Minuiſtis, vel parochias diuiſiſtis, eas ad* etc. ibid.

CAP. XI.

Poſſunt prælatus et capitulum præbendæ vacanti honeſtum onus imponere, ad quod præbendarius teneatur.

IDEM *præpoſito et capitulo Inſul.* 24) (*ann.* 1180.)

Significatum eſt nobis 25) *l*, quod cuidam ſacerdoti præbendam vnam in eccleſia veſtra communi voluntate dediſtis, ita [*quidem,*] quod miſſam de ſancta Maria, niſi corporis infirmitate grauatus ſit 26), debeat quotidie celebrare, et eccleſiam veſtram non niſi communi tam propoſiti, quam capituli aſſenſu 27) poſſit dimittere, vel 28) cuiquam præbendæ illius anniuerſarium delegare. Quam ſiquidem inſtitutionem *m* eatenus confirmamus, vt prædictus ſacerdos, niſi infirmitate corporis fuerit impeditus, aſſidue debeat obſequium ſuum impendere eccleſiæ memoratæ, et quanto frequentius poteſt, ſalua honeſtate ſua, et debita deuotione, miſſarum ſollemnia celebrare: nec ſibi liceat hoc illi ſubtrahere, ſiue cauſſa voluptatis, ſiue ſe ad aliam eccleſiam transferendo.

24) *Inſulenſi*, recte legit C. R. 2. quæ eccleſia eſt in Belgio, non *Inſilenſi* vt habet *c.* 13. comp. cit. 1.
25) Pron. *nobis*, in C. R 1. et H. deeſt.
26) Vox: *ſit*, a C. R. 2. H. et L. abeſt.
27) *Conſenſu*, C. R. 1. H. L. ed. Gonz. et cit. c.
28) *Poteſt dimittere nec cuiquam*, cit. c.

---

a *Al.* Nos autem a ſententia, qua detinebatur, eum facientes, *etc.* b Præſcriptis. c Habeat. d *Vid. Ant. Aug. in not.* 1. *comp.* e *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *compilat. et poſt concil. Lateran. part.* 30. *c.* 4. f *Vid. l. cui pacto. per Bart. ff. de ſeruis export.* g Sard. epiſc. h *Cap.* 11. *eod. tit. in* 1. *compil. cum hodie ſit correcta hæc decret. per cap. de conceſſ. præb. in* 6. *vide ibi gloſſ. et Decium in cap. ex part.* 1. *ſupra de officio delegat.*

i *Vox*, diœceſis, *deeſt in antiquis.* k *Cap.* 12. *eod. titul. in* 1. *compilat et poſt concil. Lateran. part.* 13. *c.* 1. l *Cap.* 13. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt concil. Lateran. part.* 50. *c.* 59. m Conſtitutionem.

CAP. XII.

Ad præsentationem religiosorum in eorum ecclesiis nullus debet institui per episcopum: nisi prius ei congrua portio redituum assignetur.

IDEM a *Vigorien.* 29) *archiepiscopo.* 30) (*ann.* 1170. *Roma in Angliam.*)

De monachis *b* [*autem,*] qui vicarios parœcialium 31) ecclesiarum [*in tantum*] grauant, vt hospitalitatem tenere non possint, [*nec honestam sustentationem habere,*] eam [*curam et*] prouidentiam habeas, quod ad præsentationem monachorum nullum recipias, nisi tantum ei de prouentibus ecclesiæ 32) coram te fuerit assignatum, vnde iura episcopalia possit persoluere 33), et congruam [*atque sufficientem*] sustentationem habere. [*Illis autem sacerdotibus, quibus a te vel prædecessoribus tuis in ecclesiis monachorum cura est animarum commissa, eam subtrahere potteris, nisi ipsis a monachis honesta et sufficiens sustentatio fuerit assignata.*]

29) *Vigornien.* C. R. 2. et L. rectius legunt, sed C. R. 1. *Vigilien.* ed. ant. *Wigoren.* c. 14. comp. cit. 1. *Wigor.*
30) *Episcopo*, C. H. et cit. c.
31) *Parochialium*, C. H. et cit. c.
32) *De beneficiis ecclesiasticis*, cit. c.
33) *Soluere*, C. R. 2.

CAP. XIII.

Plures dignitates vel personatus in vna vel in diuersis ecclesiis quis habere non potest.

IDEM *Salernitano* c *archiepisc,* (*ann.* 1170.)

Ad hæc 34) *d licet consuetudo illa non sit consona rationi, secundum quam clericus, si a Kal. Mart. vsque ad Kal. Nouembris decesserit, totum fructum beneficii, quod debet anno illo percipere, secundum suam voluntatem largitur; quia tamen in multis ecclesiis obseruatur; eam satis in episcopatu tuo poteris tolerare: præsertim si clericus in decessu suo grauetur onere debitorum.*] [*et infra.*] Illud 35) est omni 36) rationi contrarium, vt vnus clericus in vna [*ecclesia,*] vel [*in*] diuersis 37) ecclesiis, plures dignitates vel personatus 38) obtineat: cum singula officia in ecclesiis assiduitatem exigant personarum. *e*

34) *Ad hoc*, C. R. 1.
35) Verba antecedentia, hic inserta, notatu digna sunt, et supponunt casum, quo clerico circa *Kal. Martias* beneficium collatum erat, cui *pro officio*, et sic *ob caussam*, reditus beneficii debentur. Si ergo decedit circa *Kal. Nouembr.* non potest integros vltimi anni reditus suos facere, sed tantum pro ratione temporis, quo deseruiit ecclesiæ; nisi alia consuetudo in illa ecclesia vigeat, quam non improbat pontifex: simul tamen innuit, tales reditus *heredibus* deberi, ad æs alienum defuncti inde soluendum obstrictis. Si enim *ecclesiæ* iure antiquo cederent: frustra foret quæstio proposita de fructibus anni vltimi integris percipiendis.
36) *Omnino*, c. 7. comp. 1. de testam.
37) *In diuersis*, C. R. 2. et L.
38) *Archid. et decanatum*, cit. c.

CAP. XIV.

Habens plures dignitates, alteram dimittere compellitur.

IDEM *Burdegalen. archiepisc.* (*ann.* 1180.)

Præterea *f* de [*archid.*] G. qui in tua et Tolosana ecclesia est 39) archidiaconus constitutus, et 40) in vtraque ecclesia 41) regulariter professus 42), [*collectis illis, quæ in archidiaconatu ecclesiæ tuæ colligere potest, præter conscientiam tuam Tolosam regreditur, et ibi per annum vel eo amplius moratur, prudentiæ tuæ*] mandamus, quatenus 43) eundem [*G. si res ita se habet,*] altero, quem maluerit 44), archidiaconatu [*occ. et app. cess.*] facias esse contentum.

39) *Sit*, c. 4. comp. 1. de excess. prael. in f.
40) Copula *et*, desideratur ibid.
41) Vox *ecclesia*, deest in C. H.
42) *Est professus*, C. R. et L.
43) *Significamus, vt*, cit. c.
44) Eadem electio quoque tributa est ab ALEXANDRO III. plura beneficia iam habenti in *c.* 7. *X. h. t.* et vtraque decretalis paulo ante *concilium Lateranense III.*, anno eodem celebratum, edita esse videtur, in quo hæc electio sublata, cautumque, vt posterius beneficium nulliter collatum censeri debeat, eoque priuandus sit beneficiatus. *c.* 3. *X. de cleric. non resid.* Idem quoque iure antiquo, si posterior collatio impugnata, nec adhuc per *institutionem* in effectum deducta: quo casu electio cessabat. *c.* 15 *X. h. t.* Denique olim electio locum non habebat, si consuetudo, vt in Gallia, plura beneficia habendi potestatem fecerat, quæ toleranda magis ob multitudinem huic luto inhærentium, quam probanda, vt pontifex in *cit. c.* 15. prudenter censet. Sæpe enim tam altas radices egit consuetudo, vt sine grauiori malo eradicari nequeat, et ita, etiamsi *irrationabilis* sit, valeat. vid. *c.* 16. *X. h. t.*

CAP. XV.

Si electus ad secundam ecclesiam noluerit dimittere primam: eligentes possunt resilire, et electum non acceptare.

IDEM *Genuen.* 45) *archiepiscopo.* g (*ann.* 1170.)

Cum non ignores *h*, quod vna ecclesia vnius debeat esse sacerdotis: [*mirabile gerimus et indignum, si vni personæ locum in pluribus ecclesiis velis concedere, vel in episcopatu tuo inducere consuetudinem ecclesiæ Gallicanæ. Quæ, cum vnum ad plura recipiat beneficia, contra sacrorum canonum instituta, non comprobatur a nobis: licet non possit præ multitudine delinquentium emendari.*] Cum igitur nuntius [*illius*] presbyteri, qui in duabus ecclesiis locum habere contendit 46), et quidam clerici alterius 47) ecclesiæ, [*in qua locum se habere dicebant,*] ad nostram præsentiam accesserint contra eum 48): nos attendentes, non esse conueniens [*vel honestum,*] vt idem presbyter locum habeat *i* in duabus ecclesiis, [*volumus et*] mandamus, quatenus ipsum [*illo*] beneficio, quod habet, facias 49) manere 50) contentum. Quodsi forte archipresbyter et clerici 51) alterius ecclesiæ in eum consenserint: eis nunc 52) dissentientibus 53) *k*, cum ipsorum scandalo non debet locum in ipsa ecclesia [*vel*] quærere vel habere.

45) *Ianuensi*, C. R. L. H. et c. 1. comp. 2. h. t. in quo vltimo etiam legitur: *episcopo.* Sed ed. ant. et Cont. *Cantuarien. archiepiscopo.*
46) *Conatur*, cit. c.
47) *Sancti G. de Rabalo*, ibid. loco *alterius.*
48) Verba *contra eum*, desiderantur ibid.
49) *Faciatis*, ibid.
50) *Esse*, C. R. 1.
51) *Vel clerici*, ibid.
52) *Non*, est in edit. vulg.
53) *Diffidentibus*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.

CAP. XVI.

Ordinato ad sacros per episcopum sine titulo, nemine præsentante, ordinator vel successor compellitur in necessariis prouidere, donec titulum habuerit.

INNOCENTIVS III. *Zamoren. episcopo.* l (*ann.* 1217. *Roma in Hispan.*)

Cum secundum *m* apostolum, qui altario 54) seruit, viuere debeat de altari; et qui ad onus eligitur, repelli non debeat a mercede: patet a simili, vt 55) clerici viuere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur, vt ipsa nominis ratio persuadet. Cum enim 56) a cleros, quod est sors vel hereditas, clerici appellentur; quia in sui *n* ordinatione vel assumuntur in hereditatem Domini, vel assequumtur hereditatem in ipso *o*, vt vere possint psallere cum propheta dicente 57): *Dominus pars hereditatis meæ:* dignum est, vt ecclesiæ 58) stipendiis sustententur, in qua et *p* per quam diuinis obsequiis adscribuntur. Licet autem prædecessores nostri ordinationes eorum, qui sine certo titulo promouentur, in iniuriam 59) ordinantium irritas esse voluerint et inanes; nos tamen benignius agere cupientes *q*, tam diu per ordinatores vel successores eorum prouideri volumus ordinatis, donec per eos ecclesiastica beneficia consequantur: [*ne forte clamores clericorum pauperum, quos in aures Domini Sabaoth credimus introire, indurata facie negligere videamur.*] Inde est, quod, cum [*dil. f.*] G. lator præsentium a [*G. bon. mem.*] prædecessore tuo, [*sicut asserit,*] fuerit ad subdiaconatum 60) *r*, nullo præsentante, promotus, [*f. t.*] mandamus, quatenus, si eum hi 61), quibus examinationem ipsius duximus 62) committendam, te citato legitime, vt per te ipsum vel idoneum responsalem intersis, et tam super idoneitate personæ, quam etiam super quantitate beneficii proponere tibi liceat, quicquid rationabiliter duxeris proponendum, idoneum 63) esse 64) repererint 65), [*et ecclesiastico beneficio non indignum,*] tam diu ei 66) vitæ necessaria congrue subministres, donec per te in Zamoren. ecclesia vel in alia 67) fuerit competens 68) beneficium ecclesiasticum assequutus, sciturus pro certo, quod, si per examinationem eorum 69) *s* fuerit repertus idoneus, et tu ei iuxta mandatum nostrum neglexeris prouidere, cum hoc nobis per litteras eorum innotuerit, ad id exsequendum te per dictam ecclesiam 70) compellemus: [*quia, sicut nolumus iniusta præcipere, sic volumus, cum iusta præcipimus, efficaciter exaudiri.*]

54) *Altari*, C. H.
55) *Quod*, ibid.
56) *Cum igitur*, c. 1. comp. 3. h. t.
57) *Dicendo*, C. R. 2. sed a C. R. 1. H. L. et cit. c. abest.
58) *Ecclesiasticis*, C. R. 2.
59) *In iniurias*, C. R. 1. et H. sed C. R. 2. *ob iniuriam.*
60) *In subdiaconum*, C. R. L. et H. *in subdiaconatus officium*, cit. c. Rationem desumtam esse censet FLORENS *ad h. t. P. II. oper. iurid. p.* 199. quod *subdiaconorum* non fuerat speciatim mentio facta in *concilio Later.* relato in *c.* 4. *X. h. t.* Notandum præterea, subdiaconum a prædecessore episcopi ordinatum, et successori quoque obligationem impositam fuisse, vt ordinato de beneficio competente prouideat: quod etiam de superaumerariis canonicis dicendum esse, ad *c.* 9. *X. h. t. in not.* monui.
61) *Dilecti filii*, cit. c.
62) *Commisimus vel duximus*, C. H.
63) *Et si eum idoneum*, ibid.
64) Vox *esse*, in C. R. 2. deleta est.
65) *Reperierint*, C. R. 2. et L.
66) Pron. *ei*, a C. R. 1. abest.
67) Præp. *in*, a C. R. 2. L. ed. ant. Gonz. Cont. Pith. et cit. c. abest.
68) Vox *competens*, desideratur in cit. c.
69) *Illorum*, C. R. L. H. et cit. c.
70) *Per districtionem censuræ ecclesiasticæ*, C. R. 1. sed C. R. 2. H. L. ed. ant et gloss. *per districtionem ecclesiasticam.*

a *Alias*, episcopo Wigor. b *Cap.* 14. *eod. tit. in prima compilatione.* c Sal. episc. d *C.* 7. *tit. de testam. in* 1. *comp.* e *Vid. l. fin. per Bald. C. de indict. vid. et l. bis. C. de reuoc. don.* f *C.* 4. *de exc. præl. in* 1. *comp. et post concil. Lateran. part.* 24. *c.* 5. g *Al.* Cantuar. *al.* Ariminen. h *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.*

i Haberet. k Diffidentibus. l *Vide. Vasæum in Annal. Hisp. c.* 21. m *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil.* 1. *Corinth.* 6. n Sua. o *Al.* in Christo. *psalm.* 15. p *Al.* vel. q *Vid. l. cum in testamento. ff. de verb. sign. et l. quoties. de reg. iur.* r In subdiaconum. s Illorum.

CAP. XVII.

Qui hoc ignoranti scienter contulit præbendam, quam non potuit, illa euicta, aliam, quam potest, conferre tenetur. H. d. et est singularis dispositio.

IDEM *archiepiscopo Senonen. (ann. 1210. Roma in Galliam.)*

Inter cætera: [*et infra.*] [*Tibi satis credimus esse notum, qualiter,*] facta *a* resignatione a G. 71) *b* quondam canonico Laudunen. *c* de præbenda eiusdem ecclesiæ, per commutationem præbendarum H. tunc Siclumen. 72) *d* canonico [*a bon. mem. decan. Rem.*] auctoritate apostolica assignari debebat 73), magister P. [*de Constanent.*] per Laudunen. episcopum de præbenda fuit 74) inuestitus eadem, [*et tam in choro, quam capitulo per decan. et canonicos Laudun. adhibitis sollemnitatibus debitis, iuxta Laudun. ecclesiæ consuetudinem inuestitus.*] Super quo 75) cum inter magistrum ipsum et dictum H. controuersia suborta fuisset 76), per [*bon. mem.*] C. 77) papam præd. nostr. omnia retractata fuerunt 78); [*sicque magistro ipso spe sua omnino frustrato:*] [*et infra.*] Supra dicto 79) episcopo [*districte*] dedimus in præceptis 80) *e*, vt, donec idem magister in eadem ecclesia fuerit præbendale beneficium 81) assequutus, nulli alii præbendam [*modo quolibet*] assignare præsumat: quod si forte præsumserit, id irritum decernimus et inane. Decet enim, vt, quia 82) præbendam ei, quam de iure non potuit 83), assignauit, eam, quam de iure potest 84), assignet: ne præbendam illi 85) fraudulenter visus sit 86) assignasse 87).

71) *A W.* C. R. 2. L. ed. ant. et c. 3. comp. cit. 3. sed C. R. 1. *ab V.* H. *a Wilhelmo.*
72) *Sidun.* C. R. 1. *Siduen.* C. R. 2. *Siclitien.* L. *Siclunen.* ed. ant. et Cont. *Siclinien.* cit. c.
73) *Debeat*, cit. c.
74) *Fuerit*, ibid.
75) *Super qua*, C. R. 1.
76) Post vocem *fuisset*, in c. cit. habentur verba: *et infra.*
77) *Per Cœlestinum*, C. L.
78) I. e. collatio alii facta, quam cui debebat, nulla declarata. In permutatione enim beneficiorum fit mutua resignatio in fauorem alterius, auctore pontifice, vt beneficium ab ordinario collatore conferri alii nequeat, quam iis, quos pontifex designauerat.
79) *Super quo dicto*, C. R. 1.
80) *Mandatis*, C. R. 1. et H.
81) *Officium*, C. R. 1.
82) *Qui*, C. H.
83) *Potuerit*, C. R. 2.
84) *Possit*, ibidem.
85) *Ei*, C. R. 2. L. et Gonz.
86) *Fuerit*, C. L.
87) *Assignare*, cit. c.

CAP. XVIII.

Cassatur electio illius, qui possidet plures dignitates atque præbendas: et idem, si detinetur aliquo vitio hic scripto.

IDEM *episcopo,* [*archidiacono*] *et cantori Tornacensi.* (*ann.* 1207.)

Cum iam *f* dudum: [*et infra.*] Verum quoniam ab [*iam dicto*] R. Siclunen. 88) canonico [*præfato*] I. de Bythinia 89) *g* quædam obiecta fuere 90), [*quæ non decuit sub silentio præteriri,*] multitudo videlicet tam dignitatum, quam etiam præbendarum, ambitionis et auaritiæ vitium, cur 91) nondum finem imponens, contra definitionis nostræ tenorem, et Lateran. *h* concilii statuta, ad obtinendam præposituram Siclunen. 92) *i* se ingerit et ingessit, et quod die intrusionis suæ, ante confirmationem 93) [*suam*] præsumpserit ministrare, sicut et post confirmationem cassatam, [*quam a Suessionen. iudicibus impetrauit; per a. v. f.*)] mandamus, quatenus, si inueneritis prædictum I. habere 94) plures alias dignitates atque præbendas, aut aliquid 94*) *k* aliud præmissorum, quod ad cassationem eius sufficiat, inueneritis esse verum, ei super iam dicta præpositura [*subl. app. obstac.*] silentium imponatis, ab impetitione ipsius Siclunen. ecclesiam absoluentes: cum multa per patientiam tolerentur 95) *l*, quæ, si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia, non debeant 96 tolerari. *m*

88) *Sidun.* C. R. 1. sed C. R. 2. *Siclinen.* vterque per tot. c. 5. comp. cit. 3. *Oruiocen.*
89) *Biticia*, C. R. 1. sed C. R. 2. et L. *Pithunica*, et H. *Pintrina*, ed. ant. *de Bitumia*, denique in cit. c. desiderantur voces: *de Bythinia.*
90) *Fuerint*, C. R. 1.
91) *Qui*, cit. c. pro *cui*,
92) *Siclinien.* ibid. per totum.
93) *Confirmationem suam*, C. H.
94) *Habentem*, cit. c.
94*) *Aliquod*, C. H.
95) Prouocauerat enim canonicus de *Bitunia*, vt legendum, ad consuetudinem Galliæ communem, de qua *c.* 15. *X. h. t.* dictum.
96) *Deberent*, C. H.

CAP. XIX.

Recepto in canonicum, quam cito facultas se obtulerit, debetur præbenda: et interim habebit quotidianas distributiones,

IDEM INNOC. III. *archiepiscopo, et archid. Senonen.* (*ann.* 1211. *Roma in Galliam.*)

I. Dilectus *n* filius T. canonicus [Linconien. 97) *o* [*in nostra præsentia constitutus*] proposuit, quod, cum de mandato [*bon. mem.*] C. 98) papæ præd. nostr. [*G. quondam*] Linconiens. episcopus quandam præbendam assignauit 99) eidem in ecclesia Linconien. [*et eadem sibi per prædictum prædecess. n. fuerit confirmata,*] quia 100) capitulum [*Lingon.*] ipsum ad eandem [*præbendam*] recipere contemnebat, [*dil. fil. Clareuall. et Longuiuadi abbates auct. p. n. cum nollet aliquatenus a contradictione cessare, ipsum supposuerint ecclesiastico interdicto. Postmodum autem accedens ad præsentiam nostram, ad dil. fil. Medulenen. et Guincian. abbates obtinuit scripta nostra. Sed cum per eos suam non posset iustitiam obtinere; nos ven. Remensi archiepiscopo, S. Rom. eccles. cardinali, tunc episcopo Prænestino, apost. sed. legato, sicut asserit, dedimus in mandatis, vt prædictam interdicti sententiam, sicut fuerat rationabiliter promulgata, faceret, app. postp. firmiter obseruari. Vnde cum idem archiepisc. negotium prorogaret, et idem post labores multiplices fere de promouendo ipso negotio desperasset, deficiens in expensis:*] ad instantiam Remens. 1) archiepiscopi, tunc episcopi Prænestinen. apost. sed. leg. 2) et auctoritate illius 3), talis inter eum [*T. ex vna parte,*] et [*ven. f. n. R.*] episcopum et [*dil. f.*] canonicos Linconien. [*ex altera,*] compositio intercessit, quod, ipso ab eis 4) [*per manus prædicti archiepiscopi*] recepto in canonicum et [*in fratrem, et*] concesso sibi stallo in choro, et participatione qualibet diuinorum, idem fructus præbendæ [*alicuius eiusdem ecclesiæ*] percipere non deberet, nisi loco proximo 5) vacaturæ. [*Licet autem præfatum archiepiscopum sincera diligamus in Domino caritate, ipsiusque velimus honori deferre; quia tamen in his, quæ contra canonicas sanctiones attentari noscuntur, ei deferre nec volumus nec debemus: quod ab eo illicite factum est in hac parte, duximus irritandum, quod licite factum est, approbantes.*] Cum ergo dictum T. in canonicum recipi [*et fratrem,*] canonicis non obuiet institutis, et vacaturam exspectare præbendam Lateranen. concilio *p* non sit dubium obuiare 6): nos, facto eiusdem legati 7) illicito reprobato, quod est licitum *q*, approbantes, quia 8) videtur indignum, vt [*is, qui*] receptus [*est*] in canonicum, præbendæ beneficio defraudetur, [*discr. v. per a. f.*] mandamus, quatenus dictos 9) episcopum et canonicos [*Lingon. si verum est, quod asseritur,*] vt ei præbendam, cum se facultas obtulerit, non differant assignare, [*vos eos, mon. præmissa per cens. eccl.*] appell. postposita, compellatis, facientes 10) eidem portiones quotidianas, quæ fiunt 11) in ecclesia memorata, sine diminutione qualibet assignari, [*contradictores per cens. eamdem, app. postp. compescendo.*]

97) *Lingonien.* C. L. et c. 6. comp. cit. 3. per tot.
98) *G. Pap.* cit. c.
99) *Assignauerit*, C. R. 1. *assignaret*, cit. c.
100) *Quoniam*, C. R. 1.
1) *Memorati*, cit. c.
2) In cit. c. desiderantur verba: *tunc episcopi Præn. ap. sed. leg.*
3) *Ipsius*, C. R. L. H. ed. Gonz. et cit. c.
4) *Ab eodem capitulo*, cit. c.
5) *Loco proxime*, C. R. 2.
6) Ad *c.* 9. *X. h. t. in not.* 12. hoc de argumento actum, vnde tamen simul liquet, receptiones canonicorum sub *tacita conditione*, de præbenda vacatura conferenda, non fuisse improbatas: quia receptio *supernumerariorum* non fuit improbata, quibus necessario de præbenda primum vacante prouidendum fuit. Et ita, quod vna manu ademtum, altera rursus concessum. Imo ne quidem hæ receptiones supernumerariorum sublatæ funt per *c.* 2. *de concess. præb. in* 6. licet pontifex alios fucos ibidem damnauerit.
7) In cit. c. verba: *facto eiusdem legati*, non habentur.
8) *Sed quia*, C. H.
9) *Prædictos*, C. L.
10) *Sublato cuiusl. contrad. et app. obst. compellentes faciatis* etc. cit. c.
11) *Fuerint*, C. H. et cit. c.

CAP. XX.

Non tenet electio, cum ad vnam præbendam duo simpliciter eliguntur.

IDEM *episc. Brixien.* r (*ann.* 1207.)

Tuæ *s* fraternitatis deuotio: [*et infra.*] [*Præterea consuluisti,*] cum sæpe contingat, quod ad vnam præbendam duo clerici propter [*nimiam*] importunitatem petentium eligantur 12), [*vtrum confirmanda sit talis electio, vel potius irritanda.*] Nos [*igitur*] attendentes, quod, si duo [*clerici*] vnam præbendam tenerent, illud esset contra concilium Turonen. 13) quod præbendarum prohibet 14) sectionem, et, si *t* vnus illorum ipsam obtineret præbendam, sub exspectatione alius contra Lateranen. *u* concilii statuta 15) remaneret, inquisitioni *x* tuæ taliter respondemus, quod talis electio de rigore iuris penitus est cassanda.

12) *Eliguntur*, c. 7. comp. cit. 3.
13) Relatum in *c.* 8. *X. h. t.*
14) *Inhibet*, C. R. L. H. ed. ant. gloss. et cit. c.
15) Relata in *c.* 2. *X. de conc. eccles. et præb. non vac.*

CAP. XXI.

Si duo electi ad aliquam dignitatem compromittant in iudices: poterit iudex alterum confirmare, et alteri pro bono pacis de prouentibus prouisionem facere. Ista est pulcherrima dispositio, et in toto corpore iuris non habet consimilem.

IDEM. (*ann.* 1206.)

Nisi essent *y* viri prouidi et honesti, tam [*ii,*] qui ordinationem fecerunt 16), quam illi, circa quos est facta ordinatio in ecclesia

16) *Fecerint*, C. R. 1.

a *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.* b VV. c Laudensi. d Siclunen. *alit.* Sedens. e Mandatis. f *Cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp. et de materia vide Cardin. cons.* 3. *et Oldrad. cons.* 67. g Bitunia. *al.* Bitumia. h *sub Alex. III. capit.* 13. *et* 14. i Sidunen. k aut aliquod præmissorum, *etc.* l tolerantur. m *vid. l.* 1. §. *pen. ff. de his, qui not. infam. et l.* 1. §. 2. *ff. si quis in ius voc. non ierit.* n *C.* 6. *eod. tit. in* 3. *comp.* o Lingon.

p *Sub Alex. III. cap.* 8. *et habetur infra de conc. præbend. cap.* nulla. q *Vid. l. si conuenerit. cum gloss. ff. de pign. act.* melius in *l. nec non.* §. 1. *cum gloss. non prohibeat. ff. ex quibus caussis maior.* r Burdegal. s *Cap.* 7. *eod. tit. in* 3. *comp.* t *Al.* quod si vnus illorum *etc.* u *Sub Alex. III. c.* 8. x *Alias*, super quo t. respondemus. y *C.* 8. *eod. tit. in* 3. *comp. Bald. in cap.* 1. §. *inter partes. de leg. Corr. in vsibus feudorum.*

vestra: super negotio prioratus, ordinationem illam valde suspectam propter exempli perniciem haberemus. Quod ergo post concertationem diutinam ordinatum est circa vnum de duobus electis, vt ipse habeat prioratum, hoc ex iurisdictione delegata secundum iustitiam videtur esse statutum. Quod autem ordinatum est circa reliquum, vt ipse viginti *a* libras de reditibus capituli, et quadraginta [*libras*] de prouentibus prioratus percipiat 17) *b* annuatim; hoc secundum prouidentiam intelligitur esse præceptum ex arbitraria potestate: cum *c* in delegatos 18) fuerit compromissum 19), qui auctoritatem sibi retinendo commissam, se pro bono pacis et vtilitatis hoc 20) ordinasse fatentur. Quia igitur hæc ordinatio ab omnibus est recepta, possuntque 21) licite, prior et capitulum, de prouentibus suis propter caussas prædictas, non quidem ex pactione partium, sed ex iussione iudicum, prouisionem huiusmodi exhibere; nos eam hoc adhibito moderamine toleramus, vt ad præstationem quadraginta librarum non dignitas prioratus, sed persona prioris 22) maneat onerata: ne forte [*vel*] circa prouentus aliqua videatur facta sectio prioratus, ita, quod, ipso priore defuncto, successor ipsius ad præstationem quadraginta librarum minime teneatur.

17) *Accipiat*, ibid.
18) *In delegatis*, c. 8. comp. cit. 3.
19) Hoc compromissum non tam in *arbitros*, qui caussam, ordine iuris seruato, dirimerent, id quod ex delegatione iis datum erat, quam in *arbitratores*, factum erat, vt ex *æquo* et *bono* interponerent arbitrium, quod pontifex demum approbauit. Vnde ex *hoc c.* colligi nequit, ceu A COSTA *ad h. c. p.* 475. arbitratur, iure pontificio post delegationem susceptam compromitti in delegatos, vt *arbitros*, posse. Neque enim delegati sententiam secundum *ius* dixerunt, sed tanquam arbitratores censuerunt, qua ratione lis, multis difficultatibus obnoxia, componi posset.
20) *Hæc*, C. R. 2.
21) *Possintque*, cit. c.
22) Verba *sed*, etc. a C. R. 1. absunt, et in L. in parenthesi inclusa.

CAP. XXII.

Canonici priuilegiati a papa super certo numero, si sponte receperunt aliquem supra numerum, contra impetrantes a papa exceptione numeri vti non possunt.

IDEM *Valden.* 23) d *episcopo, et abbati Vatican.* e *(ann.* 1210. *Romæ.)*

Pro illorum prouisione *f*: [*et infra.*] [*Pro dilecto filio magistro R. Audoen. qui apud apost. sed. moram fecisse dignoscitur longiorem, nec adhuc erat competens beneficium ecclesiasticum assequutus, licet ad ipsum esset idoneus obtinendum, ven. f. n.*] Burdegalen. archiepiscopo 24) [*litteris nostris præcipiendo*] mandauimus, vt, magistro R. 25) in aliqua ecclesiarum suarum, vbi ei expedire cognosceret, [*omni dilatione et excusatione postpositis, subl. cuiusl. contrad. et app. obst.*] competens [*ei*] faceret beneficium assignari, contradictores 26) ecclesiast. districtione compescens: qui [*se ei ducerent super hoc temere opponendos, ipse autem archiepiscopus, sicut suis nobis litteris intimauit, attendens præfati magistri scientiam et probitatem, illum cognoscens idoneum ad tale beneficium obtinendum, et post susceptionem mandati nostri,*] decano et capitulo Xantonen. g auctoritate nostra mandauit, vt ipsum [*pro reuerentia sed. ap.*] admitterent in canonicum et in fratrem, [*et fraterna caritate tractarent.*] Cumque [*precibus eius et mandatis nostris*] iidem reluctarent 27) canonici, ac indulgentiam de quadragenario 28) *h* canonicorum numero ei opponerent 29), [*quam a sede ap. iactitant se habere*;] quia [*idem*] archiepiscopus [*manifeste*] cognouit, illos 30) in elusionem 31) mandati nostri, [*et sua*] indulgentia 32) eis concessa irreuerenter abuti, [*et non tantum XL. tunc esse canonicos in eadem ecclesia, sed plures constiterit illi euidenter*:] prædictum magistrum de præbenda et canonica 33) *i* Xantonen. ecclesiæ 34) [*cum consensu et voluntate tua, frater episcope, et prudentium virorum consilio*] inuestiuit, contradictores vinculo excommunicationis adstringens. [*et infra.*] Quia vero, quod per dictum 35) archiepiscopum de memorato magistro auctoritate nostra prouide factum est, firmitatem [*debitam*] volumus obtinere: [*discr. v. per a. s.*] mandamus 36), [*et distr. præc.*] quatenus, si vobis constiterit, prædictos canonicos indulgentiam [*prædictam,*] quam habent de certo canonicorum numero, non seruasse, et aliquem vltra constitutum 37) numerum in canonicum auctoritate propria recepisse, cum nobis legem imponere non debeant, quam ipsi negligunt obseruare, latam in ipsos excommunicationis sententiam a prædicto archiepiscopo tamdiu denuntietis 38) [*auctoritate nostra,*] sublato [*cuiusl. contradict. et*] appellationis obstaculo, seruandam 39) *k*, donec sæpe dictum 40) magistrum 41) recipiant in canonicum [*et in fratrem,*] et ea, quæ ad canonicatum 42) pertinent, cum stallo chori 43) et loco capituli ei studeant assignare.

23) C. R. 2. c. 9. comp. 3. h. t. et edit. ant. *Santon.* vel *Sanctonensi episcopo* legunt, Burdegalensi archiepiscopo subiecto. Denique idem c. 9. addit: *et abbati Bacian.* GONZALEZ vero ex sententia Cuiacii: *Blansacensi.* Liquet vero ex *hoc c.* potuisse pontificem in ecclesiis, in quibus certus numerus canonicorum non fuit determinatus, mandata de prouidendo, nulla vacante præbenda, dare, pro quibus auertendis, determinatio numeri canonicorum introduci cœpit. Conf. *c.* 25. *X. h. t.*
24) *Episcopo*, C. H.
25) C. R. L. H. et Gonz. habent: *P.* sed c. cit. *vt ei in aliqua* etc.
26) In C. R. 2. et L. voci: *contradictores* adduntur verba: *et rebelles*, sed loco huius vocis in cit. c. habentur verba: *præsumtionem eorum.*
27) *Reluctarentur*, C. H. ed. ant. Cont. Pith. et. cit. c. quod vltimum respuit quoque antecedentem vocem: *iidem.*
28) *Quadragesimo*, C. H. ed. ant. et cit. c.
29) *Obtineretur*, cit. c. habet loco dictionum: *ei opponerent*, sed incongrue.
30) *Eos*, C. R.
31) *Elusione*, C H.
32) *Ac indulgentia*, C. R. 2.
33) *Canonia*, C. R. 2. ed. ant. et Gonz.
34) In cit. c. desideratur vox: *ecclesiæ.*
35) *Prædictum*, C. R. 1. et L.
36) *Ideoque mandamus*, C. H.
37) *Statutum*, C. R. 1.
38) *Nuntietis*, C. R. L. H. et cit. c.
39) *Obseruandam*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
40) *Prædictum*, C. H.
41) Vox: *magistrum*, in cit. c. non habetur.
42) *Canonicam*, C. R. 1. *canonicum*, cit. c.
43) *Choro*, C. H.

CAP. XXIII

Non beneficiatus, habens sufficiens patrimonium, ad sacros legitime promouetur.

IDEM INNOC. III. *Bisuntino archiepiscopo. (ann.* 1208.*)*

Tuis *l* quæstionibus respondemus, quod clericos in minoribus ordinibus constitutos, de patrimonialibus bonis habentes 44), vnde possint congrue sustentari, etsi nondum fuerint beneficium ecclesiasticum assequuti, dummodo aliud canonicum non obsistat, ad superiores poteris ordines promouere.

44) *Qui de patrimonialibus bonis habent*, C. H.

CAP. XXIV.

Absenti potest conferri beneficium alio mediante. Nec refert, vtrum absens inuestiatur per personam mediam, vel persona media inuestiatur pro absente. H. d. coniungendo vtrumque intellectum. Et est casus not. et quotidie practicatur.

IDEM *episc. Zamoren.* 45) m *(ann.* 1208. C. vn. comp. 3. de raptor.*)*

Accedens ad apostolicam sedem [*dilectus filius B. Hierosolymit. hospital. a nobis ex parte tua quæsiuit, vtrum clericus absens gratia studiorum de ecclesiastico beneficio possit inuestiri, et vtrum, si rapta puella et in alienam dilata diœcesim, in ecclesiæ facie consenserit in raptorem, matrimonium huiusmodi legitimum sit habendum. Nos igitur*] inquisit. t. t. respond. quod [*et*] clericus absens per alium, vel alius magis [*per ipsum*] pro eo poterit 46) de beneficio ecclesiastico 47) inuestiri. *n* [*Et rapta puella legitime contrahet cum raptore, si prior dissensio transeat postmodum in consensum, et quod ante displicuerit, tandem incipiat complacere: dummodo ad contrahendum sint legitimæ personæ.*]

45) *Latanien.* C. R. 1. sed L. *Latonien.* C. R. 2. *Lat.* - H. *Ladon.* ed. ant. *Latomen.* c. vn. comp. 3. de raptor. *Glaconien.*
46) *Potest*, cit. c.
47) Vox *ecclesiastico*, desideratur ibid.

CAP. XXV.

Si ad vnum canonicatum et præbendam duo sunt recepti simpliciter: receptio non tenet, etiam interueniente apostolica auctoritate. H. d. et est notabile cap. quare tene semper mente, et nota ipsum.

IDEM *Trecen. episcopo. (ann.* 1210. *Romæ in Gall.)*

Dilecto filio *o* [*nostro*] P. [*tit.*] sanctæ Pudentianæ 48) presbytero cardinali, [*dil. f. L.*] cellerario 49) Trecen. 50) et R. [*clerico*] procuratori tuo auditore concesso, idem cellerarius 51) proposuit coram eo, quod, cum in manibus Remen. archiepiscopi, tunc apost. sed. leg. intendetis 52) prouidere, G. nepoti suo in Trecen. ecclesia præbendam, quam ibi 53) obtinebat, liberaliter resignauit *p*, dictus legatus præfatum G. et eundem cellerarium in canonicos Trecen. instituit, et ambobus idem 54) capitulum Trecen. stallum 55) in choro, et locum in capitulo, et idem archiepiscopus supra dictæ præbendæ fructus diuidendos communiter assignarunt 56), donec idem G. integrum 57) esset

48) *Prudentianæ*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. et c. 1. comp. 4. h. t.
49) *Cancellario*, C. H.
50) *Senon.* cit. c.
51) *Cancellarius*, C. H. per totum.
52) *Intendentis*, C. R. L. H. ed. ant. et Gonz. rectius.
53) *Ille*, C. H.
54) Pron. *idem*, deest ibid.
55) *Concessit*, ibid. additur.
56) *Assignauit*, ibid.
57) Verba ipsa in cit. c. post voces: *coram eo*, sunt hæc: *quod, cum bon. mem. G. Remensis archiepiscopus, tunc ap. sed. leg. ad Trecen. accessisset ecclesiam, in qua G. nepoti suo præbendas concedere intendebat, cum nulla penitus tunc vacabat, et ibidem dictus cellerarius, non tam ei, quam etiam nobis cupiens in hac parte placere, præbendam, quam in ipsa obtinebat ecclesia, in eius manibus resignauit; qui liberalitati eius volens postmodum grata vicissitudine respondere, de capituli Trecen. assensu, præsente quoque ven. f. n. Senon. archiepiscopo, tam præfatum nepotem suum, quam etiam cellerarium in canonicos Trecen. instituit, et ambobus idem capitulum stallum in choro et locum in capitulo assignauit: quibus idem Remen. archiepiscopus fructus supra dictæ præbendæ tam diu diuidendos commonitus assignauit, donec præfatus G. integre esset* etc.

a Triginta. b recipiat. c *In iudicem delegatum potest compromitti. Dd. in cap. cum tempore. supr. de arbitr. specul. tit. de arbitr. §. 1. add. Lanfranc. tract. de arbitr.* d *Al.* Vaden. *al.* Vadeuen. e *Al.* Vatien. f *C.* 9. *eod. tit. in* 3. *comp.* g Sanctonensi. h quadragesimo. i canonicatu. *al.* canonica. Sancton.

k Obseruandam. l *C.* 11. *eod. tit. in* 3. *comp. huius decret. decisionem accipere debemus secundum concil. Trid. sess.* 21. *de reformat. c.* 2. m Latomen. *alias:* Baton. n *Vide l. qui mihi donatum. per Bart. ff. de donat.* o *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* p resignares.

[eccle-

[*ecclesiæ*] præbendale stipendium *a* assequutus, [*in eos, qui contra venire præsumerent, excommunicationis sententia promulgata.*] [*et infra.*] Quorum receptionem procurator generalis præd. tui 58), in partibus Constantinopolitanis 59) tunc agentis, postmodum approbauit. Dictus quoque cellerarius 60) lectionem 61) et euangelium in hebdomada sua legisse dignoscitur 62), et tam decani, quam episcopi electioni et aliorum negotiorum tractatibus, sicut canonicus Trecen. interfuit, et domum quandam per capitulum memoratum obtinuit, quæ non nisi canonico consueuerat assignari. Tuque 63) *b*, cum ad eandem accessisses 64) ecclesiam consecratus, eum 65) cum canonicis aliis ad osculum recepisti; cum [*tamen*] tunc [*temporis*] non nisi canonici ad osculum admittantur, et eidem super prædictis non mouisti per biennium quæstionem. Propter quod petiit 66), vt te ab ipsius super hoc molestatione indebita compescere dignaremur. [*Vnde dictus R. procurator tuus proposuit ex aduerso, quod, cum dictus cellerarius præbendam suam in prædicti archiepiscopi Remens. manibus resignasset, ipse de medietate vna dictum G. nepotem suum, et de medietate alia dictum cellerarium inuestiuit.*] Procurator tuus 67) proposuit ex aduerso, quod, [*cum in Trecensi ecclesia institutus fuerit olim certus numerus canonicorum, et capituli iuramento firmatus, supra dictus archiepiscopus, qui, etsi legatus fuisset in Teutonia, in Senon. tamen prouincia eidem non fuerat officium legationis iniunctum, institutionem huiusmodi facere non potuit, vt legatus: quin immo, etsi legatus in eadem prouincia exstitisset,*] ad vnicum [*tamen*] ius spirituale, quod vacabat ibidem, insimul duos canonicos instituere prædicto legato 68) non licuit [*contra canonicas sanctiones.*] Nam si duo vnicam 69) præbendam haberent; id esset contra Turonen. concilium: quod præbendarum inhibet sectionem. Si vero, duobus [*in fratres et canonicos*] receptis, vni tantum 70) præbenda daretur: sub exspectatione alius contra Lateranen. *c* concilium remaneret. Præterea licet in ecclesia, in qua non est certus numerus præbendarum, nulla etiam [*præbenda*] vacante 71), in canonicum quis possit 72) assumi; cum intelligatur ad quoddam ius eligi, quod ex electorum assensu de nouo creatur *d*, et cum electo in canonicum nascitur, et desinit cum defuncto 73); in ecclesia tamen, quæ determinatum habet numerum præbendarum, vno [*duntaxat*] indiuiduo iure vacante, duo simul 74) eligi non possunt ad illud, eo, quod 75) huiusmodi spirituale ius diuidi seu communicari nequeat inter eos: quanquam interdum hi, ad quos spectat electio, de communi assensu 76) augmentare valeant numerum præbendarum, quoddam ius spirituale 77) de nouo creando, nisi forte statutum aliquod obuiaret, [*et*] quod esset iuramento firmatum, vel cui sed. apost. confirmatio accessisset, huiusmodi clausula prohibitionis adiecta, vt, si 78) quicquam contra id fieret, non valeret. Propter quod institutionem præfatam nullam fuisse, dictus asseruit procurator; cum in Trecen ecclesia, [*sicut præmissum est,*] certus sit præbendarum numerus, quem capitulum vel legatus augmentare minime intendebat *e*, vel ius aliquod de nouo creare. Vnde [*nos, his et aliis intellectis, ante*] dictum cellerarium, [*quem præbendam constitit prius libere resignasse,*] ad restitutionem eorum, quæ ratione prædictæ institutionis 79) tenebat, [*de consilio f. n.*] sententialiter duximus condemnandum, ei super præbenda ipsa, vel eius parte, silentium imponentes, ita, quod per hoc prædicto G. 80) nullum præiudicium generetur: [*maxime*] cum res inter alios acta, regulariter aliis non obsistat 81), [*iuxta canonicas et legitimas sanctiones.*]

58) *Episcopi Trecen.* ibid. loco dictionum: *præd. tui.*
59) *Constantinopolis*, ibid.
60) *Vnde dictus cellerarius*, ibid.
61) *Lectiones*, ibid.
62) *Noscitur*, C. L.
63) *Tu quoque*, C. R. L. H. et cit. c.
64) *Accessisti*, cit. c.
65) *Dictum cellerarium*, ibid.
66) *Vnde petiit*, ibid.
67) *Idem quoque proposuit procurator, quod*, cit. c.
68) *Sibi*, ibid. loco dictionum: *prædicto legato.*
69) *Vnam*, C. R. 1.
70) *Tantummodo*, cit. c.
71) In C. L. voci *vacante*, additur: *præbenda.*
72) *Posset*, C. H.
73) Eandem caussam illustraui ad *c.* 22. *X. h. t.* Vnde præterea ex hoc liquet, in illis ecclesiis, vbi deficit determinatus canonicorum numerus, receptionem proprie per mortem alicuius non induci, nec ius deuolutionis locum habere posse.
74) *Insimul*, C. R. 2. et cit. c.
75) *Cum huiusmodi*, cit. c.
76) *Consensu*, C. R. L. H. et cit. c.
77) *Speciale*, C. R. 2. superscriptum est: *alias spirituale.*
78) Part. *si*, C. H. non habet.
79) *Inuestituræ*. cit. c.
80) *Supra dicto S.* ibid.
81) *Non noceat*, ibid.

CAP. XXVI.

De vna præbenda vacante, possunt fieri duæ, si eius suppetant facultates: alias diuidens integrare tenetur.

IDEM 82) [*V. episcopo.*] (*ann.* 1214. *Romæ.*)

Vacante *f* quadam præbenda in ecclesia tua, duas ex ea constituens, ad illas de consensu 83) *g* capituli tui 84) duos canonicos assumsisti: quorum altero [*apud sed. apost.*] viam vniuersæ carnis ingresso, præbendam, quam defunctus habuerat, quidam clericus, nomine Hippolytus, fuit auctoritate sedis apost. 85) assequutus. Verum 86) cum idem Hippolytus te super integritate præbendæ, per quasdam nostras litteras inquietet, et alius idem ius aduersus te se habere proponat: quid facere debeas, requisisti 87). Super quo [*f. t.*] sic duximus respondendum, quod, cum Turonen. statuta concilii sectionem inhibeant præbendarum, teneris vtrique de his, quæ vacare contigerit *h*, integrare præbendam: nisi [*forte*] rationabili caussa de vacante præbenda supradicta 88) duæ fuerint constitutæ, ac tot sint vtriusque prouentus, quot per vtramque sit vtrique prouisum in beneficio competenti.

82) Ad *Vratislauiensem episcopum* hæc decretalis directa fuit, vt ex *libr. XVI. epist. Innoc.* 166. constat.
83) *Assensu*, C. R. L. H. ed. ant. et c. 3. comp. cit. 4.
84) Pron. *Tui*, in C. R. 1. deest.
85) *Apostolica*, C. R. 1. loco vocum: *sedis apost.*
86) *Vnde*, C. R. 1.
87) *Postulasti per sed. ap. edoceri*, cit. c. loco verbi: *requisisti.*
88) *Prædicta*, C. R. 1.

CAP. XXVII.

Si papa mandat capitulo, vt aliquem in canonicum recipiant, et præbendam, si qua vacat, conferant, si de mandato scienses alii conferunt: coguntur primum recipere, et de reditibus ecclesiæ loco beneficii prouidere, donec præbendam habeat.

IDEM *Vercellen. episcopo.* (*Roma in Pedemontium.*)

Dilectus filius *i* G. 89) clericus, [*pro quo canonicando in ecclesia Nouar. scripseramus, quod intendebat per nostras litteras, non obtento contra canonicos eiusdem ecclesiæ,*] nobis exposuit 90) *k* conquerendo, quod, cum pro eo ad Nouarien. capitulum mandatum apostolicum misissemus, vt eum in canonicum reciperent et in fratrem, præbendam, si qua [*tamen*] tunc *l* vacabat, conferrentes eidem, [*ipsi non solum mandatum apostolicum noluerunt adimplere, verum etiam præbendam vacantem, quam mandauimus illi conferri, alii præsumpserunt assignare. Vnde petebat a nobis, vt, quæ de ipso inceperamus, exsequi dignaremur. Magister autem Greg. Nouarien. ecclesiæ procurator proponebat econtra, quia, cum in illa ecclesia nulla vacaret præbenda, prædictus clericus ad ap. sed. accedens, falso in ecclesia ipsa nobis suggessit, vacare præbendam, et ad suggestionem falsam super receptione sua litteras impetrarat. Vnde cum mendax precator carere debeat impetratis penitus: idem procurator ab impetitione ipsius ecclesiam postulabat absolui. Cum igitur coram dil. fil. n. G. S. Gregorii ad velum aureum diac. card. quem eisdem dedimus auditorem, super his diutius litigarent, et idem card. quæ fuerant proposita coram eo, nobis retulit diligenter;*] fraternitati 91) tuæ [*per a. s.*] mandamus, quatenus, si tibi constiterit, quod in Nouarien. ecclesia præbenda vacaret, tempore, quo [*super præbenda*] eiusdem ecclesiæ canonici 92) nostras litteras receperunt: cum eam [*penitus*] alii in elusionem 93) mandati nostri duxerint conferendam, eundem clericum, si non [*alibi*] habet 94) *m* sufficiens beneficium ecclesiasticum, [*iuxta tenorem prioris mandati nostri a prædictis clericis*] in canonicum 95) recipi facias 96), et sibi 97) de reditibus [*ipsius*] ecclesiæ singulis annis [*competentes*] assignari prouentus, donec ei sit in beneficio præbendali 98) prouisum.

89) *C.* est in c. 4. comp. 4. de concess. præb.
90) *Proposuit*, C. R. L. H. et cit. c.
91) *Discr.* cit. c.
92) *Iam dicti clerici*, legimus ibid. loco verborum: *eiusd. eccl. canonici.*
93) *Delusionem*, ibid.
94) *Habeat*, ibid.
95) verba: *in canonicum*, desiderantur ibid.
96) *Faciatis*, ibid.
97) *Et eisdem*, ibid.
98) *Præbendario*, ibid.

CAP. XXVIII.

Habens personatum, vel beneficium curatum, si secundo tale receperit, vacat primum: quod si retinere contenderit, etiam secundo priuabitur. Hoc primo. *Et is, ad quem spectat beneficii curati collatio, licite confert statim, cum institutus aliud recepit: et, si intra sex menses non conferat, deuoluitur ad alium collatio, et aliter ponitur.* Hoc secundo. *Cum sublimibus vero et litteratis personis circa pluralitatem beneficiorum incompatibilium solus papa dispensat.* Hoc tertio. Hoc dicit istud cap. vtile et famosum.

IDEM INNOC. III. *in concilio generali.* n (*ann.* 1216. *Romæ.*)

De multa *o* prouidentia fuit in Lateran. concilio *p* prohibitum, vt nullus diuersas dignitates ecclesiasticas, 99) vel plures ecclesias parœciales reciperet 100) contra sacrorum canonum instituta: alioquin [*et*] recipiens sic acceptum amitteret, et largiendi potestate conferens priuaretur. Quia vero propter præsumptiones et quorundam cupiditates, nullus hactenus, aut rarus, de prædicto statuto fructus proue-

99) *Aut*, C. H. *et*, c. 4. comp. 4. h. t.
100) *Acciperet*, C. H.

a Beneficium. b tu quoque. c *Later. sub Alex. III. c.* 8. d crearetur. e *Alias*, non intendebat. f *C.* 3. *eod. tit. in* 4. *comp. Et de materia, an ex caussa rationabili possint fieri duæ, vide Dd. hoc. tit. c. auaritia.*

g Assensu. h contigerint. i *C.* 4. *de concess. præb. in quarta comp.* k proposuit. l vacaret. m habeat. n *Concil. gener. Lat. sub Innocent. III. c.* 29. o *C.* 4. *eod. tit. in* 4. *comp.* p *Priore isto, quod factum est sub Alex. III. c.* 13. *et cum hoc decreto conuenit conc. Trident. sess.* 7. *de reform. c.* 2. *et* 4. *et sess.* 24. *de rescript. c.* 17.

nit; nos euidentius 1) et expreſſius occurrere cupientes præſenti decreto ſtatuimus, vt, quicunque receperit aliquod beneficium, curam habens animarum annexam, ſi prius tale beneficium habebat, eo ſit ipſo iure priuatus 2): et, ſi forte illud retinere contenderit, etiam alio ſpolietur. Is quoque, ad quem prioris ſpectat donatio, illud poſt receptionem alterius libere conferat, cui merito viderit conferendum: et, ſi vltra ſex menſes conferre diſtulerit, non ſolum ad alios ſecundum Lateran. *a* concilii ſtatutum eius collatio 3) deuoluatur, verum etiam tantum de ſuis cogatur prouentibus in vtilitatem eccleſiæ, cuius eſt illud beneficium, aſſignare, quantum a tempore vacationis ipſius [*ex eo*] conſtiterit eſſe perceptum. Hoc idem [*et*] in perſonatibus eſſe 4) decernimus obſeruandum, addentes, vt in eadem eccleſia nullus plures dignitates, aut perſonatus habere præſumat 5); etiamſi curam non habeant animarum: circa ſublimes tamen et litteratas perſonas, quæ maioribus beneficiis ſunt honorandæ, cum ratio poſtulauerit, per ſedem apoſt. poterit diſpenſari.

1) *Nos attentius et euidentius*, C. H.
2) Ex *concilii Lateranenſis* decreto demum priuandus erat beneficio poſteriori, præuia cauſſæ cognitione, vt liquet ex *c.* 3. *X. de cler. non reſid.* et ad *c.* 14. *X, h. t.* obſeruaui. Nouum et arctius prohibitio hæc accepit vinculum, quod in poſterum *ipſo iure priuatus priori beneficio* cenſeri debeat, acceptando ſecundum, vt illud libere, vt vacans, conferri queat.
3) Verba: *eius collatio*, deſiderantur in cit. c.
4) *Perſonalibus eccleſiæ*, C. R. 1. et L.
5) *Præſumant*, cit. c.

CAP. XXIX.

Concilium prouinciale a beneficiorum collatione ſuſpendit eos, qui poſt ſecundam correptionem indignis beneficia conferunt: prouidet etiam, quis interim beneficia conferat, et illam ſuſpenſionem relaxat ſolus papa, vel ſolus patriarcha.

IDEM *in eodem.* b (*ann.* 1216. *Romæ.*)

Graue *c* nimis eſt et abſurdum, quod quidam eccleſiarum prælati, cum poſſint viros idoneos ad eccleſiaſtica beneficia promouere, aſſumere non verentur indignos, quibus nec morum honeſtas, nec litterarum ſcientia ſuffragatur 6), carnalitatis ſequentes affectum, non iudicium rationis: vnde quanta eccleſiis damna proueniant, nemo ſanæ mentis ignorat. Volentes igitur huic morbo *d* mederi, præcipimus, vt, prætermiſſis indignis, idoneos aſſumant, qui Deo et eccleſiis velint et valeant gratum impendere famulatum, fiatque de hoc in prouinciali concilio diligens inquiſitio annuatim, ita, vt 7) qui poſt primam et ſecundam correctionem fuerit repertus *e* culpabilis, a beneficiis conferendis per ipſum concilium ſuſpendatur, inſtituta in eodem concilio perſona prouida et honeſta, quæ ſuſpenſi ſuppleat defectum 8) in beneficiis conferendis. Et hoc ipſum circa capitula, quæ in his deliquerint, obſeruetur. Metropolitani vero delictum ſuperioris iudicio relinquatur, ex parte concilii nuntiandum. Vt autem hæc ſalubris prouiſio 9) pleniorem conſequatur effectum, huiuſmodi ſuſpenſionis ſententia præter Romani pontificis auctoritatem, aut proprii patriarchæ, minime relaxetur, vt in hoc quoque quatuor patriarchales ſedes ſpecialiter honorentur 10). *f*

6) *Suffragantur*, C. H.
7) *Ita quod*, c. 5. comp. cit. 4.
8) *Defectus*, ibid.
9) *Inſtitutio*, C. R. 1. ſuperſcriptum eſt: *alias: prouiſio.*
10) verba finalia *vt in hoc quoque* etc. abſunt a cit. c.

CAP. XXX.

Rector eccleſiæ, non obſtante conſuetudine epiſcopi, vel patroni, debet de reditibus eccleſiæ ſufficientem habere portionem. H. d, vſque ad §. *qui vero.*

IDEM *in eodem.* g

Exſtirpandæ *h* conſuetudinis vitium in quibuſdam partibus inoleuit, quod ſcilicet parœcialium eccleſiarum patroni, et aliæ quædam perſonæ, prouentus ipſarum ſibi penitus vindicantes, presbyteris earum 11) ſeruitiis deputatis, relinquunt adeo exiguam portionem, vt ex ea nequeant *i* congrue 12) ſuſtentari. Nam, vt pro certo didicimus, in quibuſdam regionibus parœciales presbyteri pro ſua ſuſtentatione non obtinent, niſi quartam quartæ, id eſt, ſextam decimam decimarum. Vnde fit, vt in his regionibus pene nullus inueniatur ſacerdos parœcialis, qui vllam 13) vel modicam habeat 14) peritiam litterarum. Cum igitur os *k* bouis ligari non debeat triturantis; ſed qui altario 15) ſeruit, de altari viuere debeat: ſtatuimus, vt, conſuetudine qualibet epiſcopi vel patroni, ſeu cuiuslibet 16) alterius non obſtante, portio presbyteris ipſis ſufficiens aſſignetur.

11) *Earundem*, C. R. 1. L. ed. ant. et c. 6. comp. cit. 4.
12) vox: *congrue*, a C. R. 1. abeſt.
13) vox *vllam*, in C. R. et cit. c. deeſt: ſed in ed. ant. legimus: *nullam.*
14) *Habeant*, C. L.
15) *Altari*, cit. c.
16) *Cuiuſcumque*, ibid.

Priuatus eſt parœciali eccleſia rector in ea non reſidens, niſi ſit annexa dignitati vel præbendæ: quo caſu debet ibi habere perpetuum vicarium. Et in fine prohibet, in fraudem rectoribus de ipſius prouentibus penſionem in beneficium dari. H. d. Vel ſic: *non reſidens in eccleſia parœciali, vel non ponens vicarium, quando eſt annexa beneficio maiori, priuatus eſt ea.* H. d.

Qui vero parœcialem habet eccleſiam, non per vicarium, ſed per ſe ipſum illi deſeruiat in ordine, quem ipſius eccleſiæ cura requirit: niſi forte dignitati vel præbendæ parœcialis eccleſia ſit annexa 17). In quo caſu concedimus, vt, qui talem habet præbendam vel dignitatem, cum oporteat eum in maiori eccleſia deſeruire, in ipſa parœciali eccleſia idoneum et perpetuum habeat 18) vicarium, canonice inſtitutum, qui, vt prædictum eſt, congruentem 19) habeat de ipſius eccleſiæ prouentibus portionem: alioquin *l* illa ſe ſciat auctoritate huius decreti priuatum, libere alii 20) conferenda, qui velit et poſſit, quod dictum eſt, adimplere. Illud *m* autem penitus interdicimus, ne quis in fraudem 21) de prouentibus eccleſiæ, quæ curam habere debet proprii ſacerdotis, penſionem alii quaſi pro beneficio conferre præſumat.

17) Hic annexus vnice in fraudem legum eccleſiaſticarum excogitatus eſt, ad palliandam beneficiorum pluralitatem: quod merito prohiberi debuiſſet, ſi pontifices ſaluti eccleſiæ prouidere voluiſſent. Verum ſibi leges ſcribere, aut ſe eis ſubiicere noluerunt: quod alias feciſſent, ſi vniones tales ſub pœna nullitatis prohibuiſſent.
18) *Studeat habere*, cit. c.
19) *Congruam*, C. R. 1. ſed neutra vox eſt in cit. c.
20) *Aliis*, cit. c.
21) *In fraudem patroni*, C. L.

CAP. XXXI.

Non debent religioſi eccleſias vel decimas a laicis ſine diœceſanorum conſenſu recipere, excommunicatos, vel interdictos ad diuina admittere, in eccleſiis quoque, quæ ad eos non pleno iure pertinent, inſtituere vel deſtituere: ſed præſentabunt diœceſanis ad eas viros idoneos.

IDEM *in eodem.* n

In Lateranenſi *o* concilio noſcitur fuiſſe 22) prohibitum, ne quilibet regulares eccleſias ſeu decimas ſine epiſcoporum conſenſu de manu laici 23) præſumant accipere, nec excommunicatos vel nominatim interdictos admittant aliquatenus ad diuina. Nos autem id fortius inhibentes, tranſgreſſores digna curauimus 24) *p* animaduerſione punire, ſtatuentes nihilominus, quatenus in eccleſiis, quæ ad ipſos pleno iure non pertinent, iuxta eiuſdem concilii ſtatuta. Epiſcopis inſtituendos presbyteros repræſentent, vt illis de plebis cura reſpondeant, ipſis vero pro rebus 25) temporalibus rationem exhibeant competentem, inſtitutos vero remouere non audeant, epiſcopis inconſultis.

Sane adiicimus *q*, vt illos repræſentare procurent, quos vel conuerſatio notos reddit, vel commendat probabile teſtimonium prælatorum.

22) *Eſſe*, C. R. 1.
23) Patroni ſcilicet, qui olim ſine auctoritate epiſcopi libere in Anglia alibique conferebant eccleſias ad ſe pertinentes, vt docet *c.* 3. *X. de inſtitut.*
24) *Curabimus*, C. H.
25) *De rebus*, ibid.

CAP. XXXII.

Abſens in theologiæ ſtudio, fructus beneficiorum ſuorum percipit in abſentia, ſed quotidianas diſtributiones non.

HONORIVS III. *abbati et priori ſanctæ Genoueſæ.*) *ann.* 1222. *Roma in Gall.* Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Licet vobis *r* direxerimus ſcripta noſtra, vt [*dilecto filio*] magiſtro N. 26) *s* Eboracen. 27) archidiacono in ſacra pagina cupienti ſtudere, prouentus ſuos eccleſiaſticos faceretis integre miniſtrari: nolumus tamen 28), [*nec noſtræ intentionis exſtitit*,] vt quotidianas [*illas*] diſtributiones 29), quæ tantum reſidentibus in eccleſiis, et his, qui interſunt horis canonicis 30), exhibentur, ei tribui faciatis.

26) C. R. et c. 1. comp. 5. h. t. habent: *R.*
27) *Ebroicenſi*, cit. c.
28) *Non tamen volumus*, ibid.
29) *Retributiones*, ibid.
30) quod etiam ſupra in *c.* 7. *X. de cleric. non reſid.* traditum eſt, in hoc vero ita declaratum, vt non ſufficiat in loco reſidere, niſi etiam horis canonicis interſit canonicus.

CAP. XXXIII.

Propter paupertatem præbendarum eccleſiæ cathedralis poſſunt eis annecti capellæ, reſeruata ipſarum presbyteris congrua portione.

IDEM *Veſprimen.* 31) *t epiſcopo.* (*ann.* 1222. *Roma in Hungariam.* C. 3. comp. cit. 5.)

Expoſuiſti *u* nobis [*in noſtra præſentia conſtitutus*,] quod eccleſiæ tuæ canonici, diminuta ipſorum prouiſione a tempore concilii generalis,

31) In *c.* 3. *comp. c. h. t.* rectius legitur: *Veſprinenſi*, qui ſuffraganeus in Hungaria eſt Strigonienſi archiepiſcopo.

a *Sub Alex. III. c.* 8. b *Cap.* 30. c *C.* 5. *eod. tit. in* 4. *comp. conc. Trid. ſeſſ.* 7. *de reformat. cap.* 3. d *In cod. Barb.* huic morbo adhibere medelam. e *Vid. l.* 3. *C. de epiſc. aud. et l. ſeruos. C. ad leg. Iuliam. de vi public.* f *Vid. Chaſſ. in catal. glor. mund. pag.* 4. *conſil.* 9. g *cap.* 32. h *C.* 6. *eod. tit. in* 4. *compil. vid. conc. Trid. ſeſſ.* 25. *in decr. de reform. c.* 9. §. *patroni autem beneficiorum.* i nequeunt. k *Deut.* 25.

l Ipſe illa, *etc.* m *Vide conc. Trid. ſeſſ.* 24. *de reform. c.* 13. n *C.* 61. *et refertur in cap.* 7. *eod. tit. in* 4. *comp.* o *Sub Alex. III. c.* 6. *cuius initium, cum et plantare.* p curabimus. q *Conc. Trid. ſeſſ.* 25. *de reform. c.* 9. r *Vid. conc. Trid. ſeſſ.* 5. *de reform. cap.* 5. *in fin. et Hor. Lucium, tract.* 98. *de priu. ſchol. priuil.* s B. Ebroycen. t Veſprimen. *alias*, Veſpen. *al.* Veſpertimien. *al.* Veſpamenſi. *al.* Veſprimicenſ. u *Vide concilium Trid. ſeſſ.* 21. *de reform. cap.* 5. *et ſeſſ.* 24. *de reform. cap.* 13. *et* 15.

cum

cum eis extunc non fuerint ad eorum sustenstationem concessæ capellæ, sicut ante 32) fieri consueuit, de reditibus præbendarum suarum, [*cum nimium sint exiles*,] nequeunt a sustentari: [*propter quod plures ipsorum eadem ecclesia relicta in eiusdem et clericatus coguntur opprobrium aliorum se obsequiis mancipare. Vnde humiliter supplicasti, vt de capellis eisdem prouisionem eorundem ampliare de nostra tibi permissione liceret. Quia vero per hoc statutis eiusdem concilii derogaretur, quæ seruari volumus inconcusse: te in hac parte nequiuimus exaudire. Verum illarum paupertati paterno compatientes affectu, et tibi, etiam, prout exposcit tuæ deuotionis meritum, gratiam facere cupientes, fil. t. de qua plenam fiduciam obtinemus p. auct. m. vt*,] si euidens necessitas vel vtilitas exigat, præbendas ecclesiæ tuæ poteris 33) de capellis in perpetuum annectendis eisdem, sicut 34) discretione præuia expedire 35) videris, augmentare, reseruata tamen 36) congrua [*singularum*] capellarum presbyteris portione.

32) *Antea*, C. H. et c. cit.
33) *Possis*, cit. c.
34) Partic. *sicut*, a C. R. I. abest.
35) Verbum *expedire*, deest ibidem.
36) Partic. *tamen*, a C. R. L. H. ed. ant. Cont. et Pith. abest.

CAP. XXXIV.

Licet ecclesia ex donatione laici beneficium conferat: tenet illius beneficii impetratio, de hoc mentione non habita.

IDEM *episcopo, et priori, et archidiacono Herforden.* 37) b (*ann.* 1222. C. 5. comp. cit. 5.)

III. Dilectus filius G. 38) [*pauper*] clericus nobis 39) proposuit c, quod, cum decano et capitulo [*ecclesiæ beati Martini*] Andegauen. preces direxerimus et præcepta, vt ipsum, quam cito facultas se offerret, in canonicum reciperent et in fratrem, vobis super hoc exsequutoribus sibi datis, [*vacantibus interim duabus in ecclesia præfata præbendis, dictus clericus, vt mandatum nostrum exsequeremini circa ipsum a vobis cum instantia postulauit. Sed*] quia [*ipsorum*] decani et capituli procurator excipiendo proposuit, [*nostras super hoc*] litteras non valere, pro eo, quod in eis mentio non fiebat, quod præfatus 40) decanus ex donatione regis præbendarum eiusdem ecclesiæ collationem haberet; vos mandati nostri exsequutores non esse, interloquendo dixistis: et sic [*illæ*] duæ præbendæ, quæ medio tempore 41) vacauerunt, aliis sunt collocatæ 42). [*Et dictus clericus occasione huiusmodi, quam vos malitiose recepisse videmini, remansit hactenus sua prouisione frustratus, propter quod idem nostram audientiam appellauit: appellationi cuius dicimini detulisse. Nolentes igitur, vt sæpe dictus clericus frustratus a vobis, litterarum nostrarum commodo vlterius suspendatur, vobis firmiter*] mandamus, quatenus, occasione 43) huiusmodi, quam reputamus friuolam 44), non obstante, mandatum nostrum, [*ad vos pro ipso directum, taliter sine difficultate qualibet*] exsequi procuretis 45), [*quod ipse propter hoc ad nos vlterius non recurrat, nec vos possitis de inobedientia reprehendi, quæ idololatriæ comparatur.*

37) *Idem episc. Priori et archid. Maclouien.* c. 5. comp. cit. 5. rectius legit: quia hæc ecclesia *Andegavenensi* vicina ei est, ad quam *preces de prouidendo* direxerat pontifex. Vocat hæc rescripta in *h. c. preces*, quibus ab initio pontifex egit, qua appellatione constanter vsi postea sunt imperatores in *præsentatione ad beneficia ecclesiastica*. Quid enim aliud sunt *preces primariæ*, quam *rescripta de prouidendo*?
38) *De Bec.* C. L. sed H. habet: *S.*
39) *In nostra præsentia constitutus*, cit. c. loco pronom. *nobis*.
40) *Prædictus*, C. R. I.
41) Vox *tempore*, a C. R. I. abest.
42) *Collatæ*, C. R. L. edit. ant. Cont. Pith. Gonz. et cit. c.
43) *Ratione*, cit. c.
44) Etsi enim olim collatio harum præbendarum ad regem Galliæ spectauerat, quem pontifex rescriptis huiusmodi grauare non audebat: de præsenti tamen ius conferendi, decano et capitulo proprium, et ita ius patronatus *ecclesiasticum* non *seculare* erat.
45) *Exsequamini*, ibid.

CAP. XXXV.

Pueri et alias beneficiati non sunt idonei ad beneficia consequenda. H. d. inhærendo verbis litteræ.

GREGORIVS IX. *Argentinen. episc.* [*ann.* 1230. *Roma in German.*)

Super inordinata d ordinatione: [*et infra.*] cum autem illi sint in ecclesiis idonei reputandi, qui seruire possunt et volunt in ipsis 46): consult. t. t. respond. quod pueri et beneficiati, qui non possunt in eadem ecclesia deseruire, in ea 47) non debent idonei reputari.

46) Verba *in ipsis*, desiderantur in ed. Pith.
47) Verba *in ea*, in C. R. I. desunt.

CAP. XXXVI.

Pro vnius præbendæ integratione, alia diuidi non debet.

IDEM *archiepisc. et magistro R. Turonen.* (*ann.* 1232.)

Cum caussam, quæ inter Aurelianen. episcopum, et I. de Blesis canonicum sanctæ Crucis super integratione præbendæ ipsius canonici vertebatur, vobis duxerimus committendam: [*et infra.*] Consultationi tuæ 48) t. respond. quod nostræ intentionis non exstitit 49), vt pro integratione præbendæ supradicti canonici, præbenda de nouo 50) aliqua scinderetur.

48) *Vestræ respondemus*, C. R. et L. *vestræ taliter* etc. H.
49) *Existit*, C. R. 2. ed. ant. Cont. et Pith.
50) *De nouo*, C. R. I. non habet.

CAP. XXXVII.

Clerici ignobiles et non eminentis scientiæ, propter hoc non debent a præbendis repelli, etiam in ecclesia, quæ tales admittere non consueuit.

IDEM. (*ann. eod. Roma in German.*)

Venerabilis frater noster Portuen. episcopus supplicauit e, vt, cum quandam præbendam, quæ in Argentinen. 51) ecclesia tamdiu vacauerat, quod donatio eius erat ad sedem apostolicam deuoluta, I. clerico contulerit, dum f in illis partibus legationis officio fungeretur, suam collationem benigno prosequeremur affectu 51*). Verum procurator Argentini capituli proposuit ex aduerso, quod idem capitulum, hoc audito, consuetudinem allegans antiquam, inuiolabiliter obseruatam, iuxta quam nullum, nisi nobilem et liberum 52), et ab vtroque parente illustrem 53), honestæ 54) conuersationis ac eminentis scientiæ, in suum consortium hactenus admiserant: ne contra hoc fieret, maxime cum nulla tunc præbenda vacaret, antequam monitorias vel exsequutorias litteras recepisset, ad sedem apost. appellauit: [*et infra.*] Nos igitur attendentes, quod non generis g, sed virtutum nobilitas, vitæque honestas, gratum Deo faciunt et idoneum seruitorem, ad cuius regimen non multos secundum carnem nobiles et potentes elegit, sed ignobiles ac pauperes 55) eo, quod non est personarum acceptio 56) apud ipsum 57) h, et vix ad culmina dignitatum, nedum ad præbendas, viri eminentis scientiæ valeant reperiri, exceptiones huiusmodi non duximus admittendas: [*et infra.*] discretioni vestræ mandamus, quatenus, si vobis constiterit, prædictam præbendam vacasse, quando ipsam dicto I. episcopus contulit memoratus, ipsum ad eam 58) recipi faciatis.

51) *Argentina*, C. R. et L.
51*) *Effectu*, C. R. I. L. et edit. ant.
52) *Nobilem virum*, C. H. legit: sed communis lectio magis accedit ad veritatem rei Germanicæ antiquæ, quæ homines in quatuor classes distinxit, teste MEGINHARTO (non EGINHARTO vel EGINHARDO, vt ex ADAMO BREMENSI *libr.* I. *hist. eccles. c.* 5. plerique legunt, cuius contrarium docet Msctus codex MEGINHARTI, qui in regia bibliotheca Hannoueræ asseruatur) aiente: *quatuor igitur differentiis gens illa consistit: nobilium scilicet, et liberorum, libertorum et seruorum.* MEGINHARTVS tempore LVDOVICI Germanici vixit, vt ipse codex docet, adeoque optime antiquam diuisionem personarum referre potuit. *Nobilitatis* encomio decorati sunt proceres Germaniæ, duces, principes, comites, barones, munerum præcipuorum in republica, participes, quod supremo nobilitatis gradu conspicui. *Liberi*, etiam *ingenui* vocati, qui ex maioribus parentibus liberis nati allodia libera possidebant, militiæ maxime equestri operam dantes, vnde posteriori æuo nata est *nobilitas inferior.* Vtrique decus ex *natalium gloria*, et singulare momentum in republica: adeoque facile contingere potuit, vt tantum *nobiles* et *liberi*, exclusa plebe vrbium, ex libertis potissimum orta, in seculo XII. ob hanc prærogatiuam vel *statuto* vel *consuetudine* ad capitula, quorum canonicatus iam ad decus eximium peruenerant, admissi fuerint, ceu experientia Germaniæ adhuc docet.
53) Ita potissimum designabant *nobilitatem* vtramque *auitam* eo tempore, quo iam *nobiles* et *liberi* in Germania per *expeditionem cruciatam* ita attriti erant, vt ex plebeio ordine ditiores per *diplomata* imperialia ad statum nobilitatis infimæ tempore FRIDERICI I. admissi fuerint. Hos reliqui nobiles, quorum libertas connata erat, despectui habuerunt, vt ab his *nouis hominibus* se separarent, eosque tantum in suum consortium admitterent, quorum nobilitas *auita* fuit, et ita priores a capitulis quoque excluderent, quibus ingenuitas haud ingenita fuit. Ab hoc tempore *nobilitas auita* præualuit, atque ex hoc nati ea de caussa *Stiffts- vnd Turnier-mæssige* vocati sunt.
54) *Et honestæ*, C. L.
55) Exemplo Romanæ ecclesiæ ductus pontifex rationes hic subduxit. Ad papatum enim admissi a multis seculis sunt viri virtutum et doctrinæ meritis conspicui, nulla habita distinctione natiuitatis, vt etiam ex infima plebe rustica nati, exemplo SIXTI V. ad solium pontificale uocati fuerint. Sed postquam canonici a *vita communi* discesserunt, bonisque immensis ditati, splendidiorem vitam viuere cœperunt: hoc *nobiles* et *liberos* facile inducere potuit, vt hunc clericatum elegantem, et suis conuenientem moribus, occuparent pedetentim priuatiue, nec alios in societatem suam, quam ex auita nobilitate natos, admitterent. Nec obstante hac decasione, consuetudo prædicta per potiora capitula Germaniæ non tantum conseruata, sed etiam per statuta, et fundationes confirmata, atque in *I. P. art. V.* §. 17. corroborata.
56) *Exceptio*, C. L.
57) *Apud Deum*, C. H.
58) *Eamdem*, C. R. 2.

CAP. XXXVIII.

Si mandatur prouideri in ecclesia: non potest de ecclesia prouideri.

IDEM. (*ann.* 1232.)

Cum i olim priori sanctæ M. 59) dederimus k in mandatis, vt G. 60) l Diacono in aliqua ecclesia ciuitatis vel diœcesis Luc. 61) aucto-

59) *Sanctæ Mariæ*, C. R. L. et H.
60) *Vt V.* C. R. I. *vt W.* C. R. 2. H. et ed. ant. *vt Gu.* Cont. et Pith. per totum.
61) *Lucan.* C. R.

a Nequiuerint. b De Ber. *al.* Bech. *In vno vet. cod.* episcopo Pistauiensi et priori. c exposuit. d *De ætate requisita vide Lapum alleg.* 36. *et Geminian. in c. indemnitatibus. de elect. in* 6.

e Supplicauit nobis. f Cum. g *Rom.* 12. *Galat.* 2. *Eph.* 6. *Coloss.* 3. h Deum. i *Vide Oldrad. conf.* 306. k dedimus, *in antiqu.* l V.

ritate

ritate apostolica prouideret; idem præfatum Gu. *a* ecclesiæ sancti Pe. 62) de vico rectorem auctoritate huiusmodi nisus 63) *b* est designare: in qua rector ab eiusdem ecclesiæ clericis eligi consueuit 64), excommunicationis sententiam nihilominus proferens in rebelles. Cum igitur 65) mandatum huiusmodi se ad talia non extendat, nec ad rectoriam vel dignitatem nostra feratur *c* intentio; cum pro simplici beneficio iussio nostra manat *d*: mandamus, quatenus tam institutionem huiusmodi, quam excommunicationis sententiam, propter hoc latam, denunties 66) non tenere.

62) *Sancti Petri*, C. R. 2. et L.
63) *Visus*, C. L.
64) *Consueuerat*, C. H.
65) *Cum enim*. C. R. 1.
66) *Denuntietis*, ibid.

TITVLVS VI.
DE CLERICO AEGROTANTE VEL DEBILITATO. 67)

CAP. I.

Clericus infirmus integre percipit fructus beneficii sui.

GREGORIVS *Candido episcopo Vrbeuetan.* 68) (*ann.* 620.
C. 1. comp. 1. h. t.

Cum percussio corporalis: [*et infra.*] [*Et quia, cum præsentium lator calumniosus pro hac percussione, quam sustinet, consueta sibi commoda ab ecclesia vestra asserit negari; idcirco*] fraternitatem tuam [*præsentibus*] hortamur [*epistolis*,] quatenus eum ad 69) percipienda [*beneficia*,] quæ consueta sunt ab ecclesia tua, ægritudo sua non debeat impedire; quia, si alii eius essent exemplo deterriti, forte non posset, qui militaret ecclesiæ, inueniri 70): sed secundum [*loci*] eius ordinem quæcunque ei, si sanus esset, poterant ministrari, de ipsa exiguitate, quæ ecclesiæ potest accedere, fraternitas tua [*diuini contemplatione iudicii*] præbeat 71) ægrotanti.

67) *De Clerico ægroto vel debilitato*, G. R. 1. *et debilitato*, comp. 1. sed in 2. comp. desiderantur dictiones vltimæ.
68) In *epist.* 5. GREGORII M. *libr. II.* et *c.* 1. *comp.* 1. *h. t.* inscriptio hæc est: GREGORIVS *Candido episcopo de vrbe veteri*, quod oppidum est *Etruriæ*, *Ornieto* dictum etiam, sine dubio ex denominatione *vrbis veteris* tracto nomine, vt auguratur CELLARIVS *in Geograph. antiqu. tom. I. libr. II. c.* 9. *p.* 722.
69) *M. ad.* C. H.
70) *Quatenus nihil eum ad percipienda beneficia, quæ consueta sunt, hæc ægritudo debeat impedire: quia diuersis in ecclesia militantibus varia, sicut nostis, sæpe contingit infirmitas, et, si hoc fuerint exemplo deterriti, de cætero nullus, qui ecclesiæ militet, poterit inueniri*, cit. c.
71) *Præbere non desinat*, ibid.

CAP. II.

Presbyter, cui medietas palmæ cum duobus digitis est abscissa, missam non celebrat: sed ceteris sacerdotalibus fungi potest.

EVGENIVS 72) *e* PAPA. (*ann.* 655.)

Presbyterum *f*, cuius duos digitos cum medietate palmæ a prædone abscissos [*esse*] significasti, missam non permittimus celebrare 73): quia nec secure propter debilitatem, nec sine scandalo propter deformitatem *g* membri hoc fieri posse confidimus.

Ipsum autem cæteris officiis sacerdotalibus fungi minime prohibemus.

72) In *append. ad concil. Later. III.* apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. p.* 1801. inscriptio hæc est: EVGENIVS *Saxensi episcopo*.
73) Ita iam legitime ordinatus, *ex accidente*, secundum quid, seu respectu missæ celebrandæ irregularis fieri, seu inhabilitatem contrahere potest, vt in suscepto ordine ministrare nequeat. In hoc differt hic casus ab argumento *tituli* de *corpore vitiatis non ordin.*

CAP. III.

Si rector ecclesiæ sit leprosus: dandus est ei coadiutor.

LVCIVS III. (*ann.* 1181. *Romæ.*)

De *h* rectoribus ecclesiarum lepræ macula vsque adeo infectis, quod altari seruire non 74) possunt, nec sine magno scandalo eorum, qui sani sunt, ecclesias ingredi, hoc volumus te 75) tenere, quod eis dandus est coadiutor 76), qui curam habeat animarum: et de facultatibus ecclesiæ ad sustentationem suam, congruam recipiat 77) portionem.

74) *Nulla ratione*, c. 3. comp. 1. cit.
75) *Hæc tuam volumus fraternitatem*, ibid.
76) Sicuti *adiutor* datur tutori decreto prætoris, *l.* 13. §. 1. *de tut.* quoties vel *ætas* vel *valetudo* eius id postulat: *l.* 24. *pr. de admin. et peric. tut.* ita etiam presbytero ægrotanti, seu diuturno morbo confecto, *coadiutor* datur, qui curam exerceat animarum de facultatibus ecclesiæ pensionem accepturus. Non itaque viuenti successor datur, quod *regulariter* prohibitum: quamuis non iniquum sit, vt talis viuenti substituatur cum superioris auctoritate, maxime in ecclesiis, in quibus nemo *sine titulo* ordinandus est. Iure Decretalium facilius talis *adiutor*, non-successor, reperiri potest, ad *titulum patrimonii* vel *paupertatis* ordinatus, qui ægrotantis presbyteri vices in parochiis interim suppleat.
77) *Percipiat*, C. R. 1. *recipiant*, cit. c.

CAP. IV.

Si rector ecclesiæ sit leprosus; ab administrationis officio remouetur: sed de bonis ecclesiæ sustentatur:

CLEMENS III. *i* (*ann.* 1190. *Romæ.*)

Tua *k* nos duxit fr. consulendos: [*et infra.*] De sacerdote [*vero*,] qui diuino iudicio lepræ morbo repercussus 78) *l*, in parœciali ecclesia prælationis officio fungitur, dicimus 79), quod pro scandalo et 80) abominatione populi, ab administrationis debet officio 81) remoueri, ita [*quidem*,] quod iuxta facultates ecclesiæ sibi necessaria, quamdiu vixerit, ministrentur.

78) *Respersus*, C. R. L. H. et c. 2. comp. 2. h. t.
79) *Tibi duximus intimandum*, cit. c.
80) *Vel*, ibid.
81) Notanter ait pontifex: ab *administrationis officio*, vt *administratio* tali interdicatur. Neque enim *ab officio ipso* remouendus, *c.* 1. 3. 4. *C.* 7. *q.* 1. sed, coadiutore constituto, ei necessaria vitæ adhuc præstanda: substituto vero pariter pensio ex eo beneficio assignanda. Hoc potissimum ad *furiosum* clericum applicandum, a consortio hominum remouendum.

CAP. V.

Episcopo, qui propter morbum incurabilem pastorale officium exercere non potest, dandus est coadiutor.

INNOCENTIVS III. *Arelaten. archiepiscopo.* (*ann.* 1208. *Roma in Gall.*)

Ex *m* parte tua fuit propositum [*coram nobis*,] quod, cum 82) [*ven. f. n.*] Aurasicensis 83) *n* episcopus graui morbo, et incurabili fere [*iam*] per quadriennium laborauit 84), ita, quod pastorale officium non [*potuit*, *nec*] potest vllatenus exercere, [*nobilis de Bautio*] princeps terræ illius [*consules*] ac ciues ciuitatis eiusdem, a te postulant 85) incessanter, vt [*tam*] ipsis [*quam Arausicen. ecclesiæ*,] cum sis metropolitanus eorum, studeas prouidere. Verum [*tamen*] cum ipsum 86) ad cessionem compellere non 87) possis, nec debeas vllo modo, nec afflicto afflictio sit addenda, imo potius [*sit*] ipsius miseriæ miserendum 88) *o*, eo, quod *p* idem 89) vir 90) bonus exstiterit [*et honestus*,] et ecclesiam salubriter sibi commissam gubernauerit: [*quid super his agere debeas, sedem apostolicam duxisti consulendam.*] Nos [*igitur*] volentes tam [*præfato*] episcopo, quam ecclesiæ [*suæ salubriter*] prouidere 91), [*f. t. t. respond. et per a. s.*] mandamus, quatenus illi coadiutorem 91*) associes virum prouidum et honestum, per quem tam episcopo, quam populo [*sibi commisso*] vtiliter 92) consulatur.

82) Partic. *cum*, a C. R. 1. abest.
83) *Aurasicenensis*, C. L. *Areletan.* H. *Aurasiensis*, ed. Cont. *Arausicen.* c. vn. comp. 3. h. t.
84) *Laboraret*, cit. c.
85) *Postularunt*, ibid. *postulabant*. C. H.
86) *Prædictum episcopum*, cit. c.
87) *Nec*, ibid.
88) *Miserandum*, ed. ant. Cont. et cit. c.
89) *Ipse*, cit. c.
90) Vox *vir*, a C. R. L. et H. abest.
91) *Prouideri*, C. R. L. H. et cit. c.
91*) Et quidem vnum vel plures secundum modum in *c.* 1. *h. t. in* 6. præscriptum. Vnde liquet, proprie talem non constituendum *successionis* caussa: quia plures ei substitui possunt.
92) *Salubriter*, cit. c.

CAP. VI.

Breue est, et non summatur.

HONORIVS III. *episcopo Auersano.* 93) (*ann.* 1221.)

Consultationibus: [*et infra.*] archidiacono autem quem morbo paralytico laborantem officium linguæ asseris amisisse, coadiutor est merito adhibendus 94): [*maxime si de ipsius processeris voluntate.*]

93) *Aduersano*, C. R. 1. et L. *Verce.* H. sed vitiose.
94) *Coadiutorem poteris adhibere*, c. 1. comp. 5. h. t.

TITVLVS VII.
DE INSTITVTIONIBVS. 95)

CAP. I.

Numerus clericorum debet institui in ecclesiis collegiatis, secundum facultatem ipsarum.

Ex concilio Arelatensi. VI. *q* (*ann.* 812. *in Gallia.*)

Non amplius suscipiantur in monasterio monachorum, aut clericorum, seu etiam puellarum, quam quod se regere de bonis ecclesiæ absque penuria [*ecclesiæ*] possint.

95) *Institutio* hic designat ipsam beneficii collationem, obseruante CIRONIO *ad h. t. ab init.* seu *translationem iuris perfecti in beneficium vacans* vel *vacaturum*, quod posterius contingit in *receptione supernumerariorum canonicorum. c.* 9. *X. de præb. et dignit.* Vnde nata regula: *beneficium ecclesiasticum non potest licite sine canonica institutione obtineri. c.* 1. *de R. I. in* 6.

a V. b visus. c perferatur. d maneat. e Greg. *sed in omnib. manuscr. vt est impressum.* f *Post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 26. *c.* 15. *et c.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* g deformationem. h *Post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 37. *c.* 4. *et c.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.*

i *In vno ita*: Clemens III. Pictau. episc. k *cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *compil.* l *Al.* percussus *al.* respersus. m *Cap. vnico. eod. tit. in* 3. *compil.* n Aren. *al.* Auraficen. *al.* Auraicens. o miserandum. p *Al. ita*: eo quod ipse. q *Hæc est synodus Arel.* 4. *sub Carolo magn. imp. et habetur hoc ibi c.* 8. *et cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil.*

CAP.

CAP. II.

Laici in canonicos non possunt institui.

EVGENIVS a 96).

In ecclesia b vestra certum numerum canonicorum, sicut nobis innotuit, communiter instituere curauistis, [*et institutionem vestram religione firmare iuramenti. Vnde, quia illo, numero successu temporum diminuto, in dubitationem deducitis, vtrum ipsum numerum de institutione canonicorum supplere possitis, cum laicis computatis, qui in ecclesia vestra canonicorum titulo numerantur, et statutus numerus sit impletus: sedem apostolicam consulere voluistis. Vt autem hæc ambiguitas a vestris cordibus auferatur, nobis videtur, quod,*] cum 97) laici non debeant in canonicorum numero computari, nec vos debeatis differre, quo minus statutum numerum, [*iuramento præstito roboratum,*] de aliis clericorum personis idoneis [*canonicos*] suppleatis. [*Nec enim alia vestra intentio fuisse putatur, quam quod*] tales ad supplendum numerum, [*cum necesse fuerit,*] inuenire [*vnanimiter*] curetis 98), per quos Deo in diuinis officiis per ecclesiasticos ordines congrue seruiatur 99). [*Ad hæc vero districtius prohibemus, ne de cetero laicos in canonicos admittatis.*]

96) Vix est, vt EVGENIO I. qui floruit anno DCLVI. vel EVGENIO II. qui anno DCCCXXIV. ad solium promotus est, hæc decretalis tribui possit; cum hic agatur de *certo numero canonicorum* constituendo, vel supplendo, qualis œconomia ecclesiastica demum eo tempore, quo canonici communem vitam deseruerunt, et *præbendæ distinctæ* introductæ, *c. 10. X. de concess. et eccles. non vac.* innotuit: adeoque magis ad EVGENII III. tempora illa quadrat. Nec obstat ratio GONZALEZII pro EVGENIO II. ex serie temporis militantis: quia RAYMVNDVS facile in designando pontifice errare potuit.

97) Partic. *cum*, desideratur in *c. 3. comp. cit. 2.*

98) *Curaretis*, ibid.

99) *Seruiretur*, ibidem.

CAP. III.

Institutio beneficiorum spectat ad episcopos, vel eorum officiales.

ALEXANDER III. *Cantuariens. archiepiscopo, et eius suffraganeis.* (*ann.* 1180. *Romæ in Angl.*)

Ex c frequentibus querelis [*personarum satis manifeste*] didicimus, in partibus vestris consuetudinem prauam [*admodum et enormem, etiam sanctorum patrum constitutionibus omnimodo contrariam,*] a multis retro temporibus inualuisse, quod [*videlicet*] clerici, [*cæca cupiditate ducti, ecclesias et*] ecclesiastica beneficia sine consensu 100) d episcopi diœcesis 1), vel officialium 2) suorum e, qui hoc de iure possunt [*facere,*] recipiunt, minus quam deceat [*sollicite*] cogitantes, quomodo id 3) a 4) patrum sanctorum est institutionibus alienum, et ecclesiasticæ contrarium honestati. Vnde cum tu 5), frater archiepiscope, ex officio tibi commisso 6), tam iniquam consuetudinem de prouincia tua velis 7), sicut debes, radicitus exstirpare f, tam in [*clericos*] illos, qui [*ecclesias vel*] ecclesiastica beneficia [*de cetero*] taliter occupata scienter detinent, quam in eos, qui [*ecclesias vel ecclesiastica beneficia*] de cætero [*taliter*] occupare præsumpserint, [*sicut ex litteris tuis intelleximus,*] excommunicationis sententiam protulisti. Nos itaque eandem sententiam [*firmam et*] ratam habentes, et eam auctoritate apostolica confirmantes, [*per a. s.*] mandamus, quatenus [*singuli vestrum sententiam in suis episcopatibus saltem quater in anno innouantes eam contrad. et app. cess. faciatis inuiolabiliter obseruari, nec*] clericos ipsos, qui ipsam sententiam incurrerint 8) g, nisi congrue satisfecerint, [*et a præsumtione sua omnino destiterint,*] absoluere præsumatis.

100) *Assensu*, C. R. L. III. ed. ant. et c. 1. comp. 1. h. t.

1) *Diœcesani*, cit. c.

2) Sæpe enim *vicario generali* specialiter *ius instituendi* præsentatos conceditur; vnde liquet, hic de consuetudine Angliæ sermonem esse, virtute cuius sibi arrogabant patroni ius, clericos in *suis ecclesiis* instituendi sine auctoritate episcopi: quod ab antiquo tales fuissent *clerici domestici* patronorum. Quocirca erronea CAROLI MOLINAEI est annotatio ad h. c. existimantis, de iure *regaliarum* hic actum fuisse, pro quo abrogando THOMAS tot certamina, imo necem, sustinuit.

3) Pron. *id*, abest a C. H.

4) Præp. *a*, in C. R. 2. et L. deest, in C. R. 1. addita noua manu.

5) Pron. *tu*, abest a C. H.

6) *Commissæ tibi sollicitudinis*, cit. c.

7) Verbum: *velis*, deest in C. H.

8) *Incurrerunt*, C. R. 2. et L. *incurrunt*, H. et cit. c.

CAP. IV.

Vltra facultates non debet quis institui, inuitis clericis ecclesiæ.

CLEMENS III. 9) *clero* 10) *Constantinopolitano.* (*ann.* 1190.)

Auctoritate h apost. sedis [*debitoque officii nostri compellimur, viros ecclesiasticos oculo benigniori prospicere, eisque, ne grauentur molestiis, pastorali sollicitudine prouidere. Hac itaque ratione inducti auctoritate ap. prohibemus, ne aliquis vestrum a quocunque in ciuili, vel criminali negotio, nisi in foro ecclesiastico impetatur, nec per secularem personam carceri aut vinculis, nisi ab archiepiscopo suo eiectus fuerit ex ordine clericali, aliquatenus mancipetur, nec absque rationabili et manifesta caussa in officio suo, vel iure suo grauamen ab aliquo patiatur. Prohibemus etiam, ne vicarius regis, seu quæcumque persona vicem secularis potestatis gerens vobis in domibus aut aliis rebus vestris iniuriam præsumat inferre: sed tam in his, quam in aliis, priuilegia, vobis a regibus vel archiepiscopis pia consideratione concessa, inuiolata volumus conseruari.*] Statuimus insuper, vt nullus in ecclesiis vestris, vltra quam facultates earum [*ecclesiarum*] sustineant i, vobis instituatur inuitis.

9) *Cælestinus III.* C. H.

10) *Capitulo*, C. R. 1.

CAP. V.

Cum in ecclesiis oportet extraneos institui; non debent institui clerici certæ originis tantum, sed vndecunque sint: dum tamen sint idonei.

INNOCENTIVS III. k [*P. tit.*] *S. Marcelli* 11), *et* [*B. tit.*] *S. Susannæ* [*presbyt.*] *cardin. apost. sedis legat.* (*ann.* 1210. *Roma in Thraciam.*)

Ad l decorem [*et commodum tam ecclesiæ S. Sophiæ, quam aliarum ecclesiarum, quæ sunt in vrbe Constantinopolitana constructæ, noscitur pertinere, vt litterati viri, et honestate morum conspicui, de quibuslibet mundi partibus venientes, institui debeant in eisdem. Verum*] sicut nostris m auribus est suggestum, [*v. f. n.*] Constantinopolitanus patriarcha [*immemor eorum, quæ sibi suggessimus viua voce, ac postmodum per a. s. m. si tamen ad ipsum nostræ litteræ peruenerint,*] aliarum nationum clericos spernens, Venetos 12) tantum in Constantinopolitanis ecclesiis 13) satagit collocare, non attendens, quod in omni n gente, qui facit iustitiam, acceptus est Deo, nec sanctuarium Dei conuenit iure hereditario possideri. Quocirca [*discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus moneatis 14) eundem, vt viros [*religiosos, honestos et*] litteratos o, et alias p idoneos 15), vndecunque originem duxerint, in prædictis ecclesiis, et maxime in maiori, instituere non postponat; alioquin 16) indignum se reddet 17), vt vos aliarum clericos nationum ad eius obedientiam compellatis: [*præsertim cum ipsi propter hoc ad nostram duxerint audientiam appellandum.*] Nec q dissimulare potestis, quin hoc 18) nostris auribus intimetis, vt ex hoc ipso, an verum sit, quod super hoc 19) Venetis dicitur promisisse, coniicere valeamus. [*Si qui vero clerici per vos vel per alterum vestrum sunt in prædictis ecclesiis instituti: app. postposita, faciatis eos pacifica possessione gaudere, amotos, sicut iustum fuerit per cens. eccl. app. rem. facientes restitui ad eandem.*]

11) *P. Sancti Marcelli*, C. R. L. et H.

12) Capta Constantinopoli a BALDVINO, patriarcha primus e Venetis electus THOMAS MAVROCENVS, a quo extorserant Veneti iuramentum de aliis in maiori ecclesia, quam Venetis, non admittendis, eisque aliis ex diuersa gente præferendis. Series tota huius rei egregie declaratur *in gestis* INNOCENTII III. §. 92. *et* 99. secundum edit. BALVZII *epist. Innocentii III.* Quia vero hoc non poterat non vergere in Francorum iniuriam, qui æquale studium in occupanda Constantinopoli posuerant: merito hoc pactum reprobauit pontifex. Alias valet consuetudo et lex publica regni, vt tantum indigenæ admittantur, vt obseruaui ad *c. 4. X. de postul. prælat. not.* 10.

13) *In ipsis ecclesiis, et præcipue in ecclesia S. Sophiæ*, c. 1. comp. 3. h. t.

14) *Monere ac inducere studeatis*, ibid.

15) *Et alias personas*, C. R. 1. et *alios idoneos*, L. et ed. ant. sed neutra verba habentur in cit. c.

16) Loco partic. *alioquin*, in cit. c. ita legimus: *proponentes eidem, quod, si monitis nostris adquiescere forte non curauerit.*

17) *Reddat*, C. L.

18) *Quin hæc*, C. R. 1.

19) Dictiones: *super hoc*, desiderantur in cit. c.

CAP. VI.

Institutiones et custodiæ possunt de iure speciali ad non episcopum pertinere, et pendente lite cum diœcesano defenditur in possessione. H. d. Vel sic: *si possidet ius instituendi is, ad quem de iure communi non spectat: pendente iudicio proprietatis in possessione defenditur.*

IDEM *Helien. episcopo, et archidiac. Noruicen.* 20) [*et magistro H. de Gerst.*] (*ann.* 1210. *Roma in Angliam.*)

Cum venissent r ad apost. sed. [*dil. fil. magister Honorius*] archidiaconus 21) Richemundiæ, et [*magister Columbus subdiaconus noster I. de Eboraco, et R. Auelnel*] procuratores [*v. f. n.*] Eboracen. archiepiscopi: [*eos in consistorio nostro duximus audiendos.*] Ex parte [*autem*] archiepiscopi [*memorati*] fuit propositum, quod institutio personarum, et custodia ecclesiarum vacantium, ad eum in diœcesi sua spectat 22)

20) *Norm.* C. R. 2. *Norantomæ*, c. 3. comp. cit.

21) Similis controuersia archidiacono fuit mota, in primis de iure *custodiæ vacantis ecclesiæ*, in *c. 51. X. de appellat.* quod in not. ibid. et ad *c. 4. X. de offic. iud. ordin. not.* 17. illustraui. De iure *custodiæ* etiam in c. sq. agitur.

22) *Spectant*, C. R. 2.

a *In aliquot manuscr. ita:* Eugenius papa. b *C. 3. eod. tit. in 2. comp.* Recte autem Contius addit hic omissa a Raymundo ex antiq. comp. c *Post concil. Lat. p. 28. c. 11. et c. 1. eod. tit. in 1. comp.* d Assensu, *in antiqu.* e Ipsorum. f *Vid. l. omnes. C. de dec. libr.* 10. g Incurrerunt. h *Cap. 1. tit. de ind. in 2. comp.*

i Sufficiant. k D. sancta Marcelli: *et vnus vetus ita:* P. sancti Marcelli, et B. sanctæ, *etc.* l *C. 1. eod. tit. in 3. comp.* m *Al. ita:* sicut nostris est auribus intimatum. n *Actor.* 10. o *Litterati ita debent recipi in canonicos sicut nobiles: vt not. in l. societatem. in gloss. st. pro soc.* p Et alios. q *Al. ita*, nec vos. r *C. 3. eod. tit. in 3. comp.*

tam de iuriſdictione *a* communi 23), quam de conſuetudine generali. Verum quidam prædeceſſores ipſius quibuſdam archidiac. Richemundiæ tam inſtitutionem, quam cuſtodiam perſonaliter commiſerunt, [*eas ſibi aliorum tempore retinentes, et libere, ſicut ſpectabat ad eos, vtentes eiſdem, ita, quod archiepiſcopus, qui Eborac. eccleſiæ modo præeſt, W. de Chimili, quondam archid. Richem. illas ad preces inclytæ recordationis R. regis Anglorum de gratia ſpeciali conceſſit, et eo in epiſcopum poſt electo ſibi retinuit tanquam ſuas.* et infra. *Ad hæc archid. ipſe reſpondit, quod, cum inclytæ recordationis primus H. rex Angliæ apud Carleolum ſedem epiſcopalem vellet de nouo creari, quia ex hoc archid. Richem. lædebatur, rex ipſe a bon. mem. T. archiepiſcopo Eboracen. humiliter poſtulauit, vt in recompenſationem cuiuſdam partis, quæ ſubtrahebatur archidiaconatui memorato, ei prædictas concederet dignitates. Archiepiſcopus autem annuit precibus poſtulantis,*] et tam inſtitutiones, quam cuſtodias, non perſonaliter archidiacono 24), qui tunc erat 25), ſed perpetuo de conſenſu [*Eboracenſ.*] capituli archidiaconatui reali [*et liberali*] conceſſione donauit. Cum autem archidiaconatus 26) ipſe in continua poſſeſſione tam iſtarum, quam aliarum [*etiam*] libertatum, multorum archiepiſcoporum, [*regum*] et archidiaconorum temporibus 27) extitiſſet, et [*ſæpe dictus*] archiepiſcopus ſine 28) conditione 29) *b* qualibet conceſſiſſet ipſum eidem: poſt conceſſionem aſſeruit, quod ipſum [*cum omnibus libertatibus ſuis illi*] conceſſerat 30), inſtitutionibus et cuſtodiis vacantium eccleſiarum exceptis. Ipſe *c* vero timens, ne, ſi negaret expreſſe, cum nondum eſſet archidiaconatus 31) *d* poſſeſſionem adeptus, vel impediretur *e* penitus factum eius, vel diutius differretur, reſpondit, quod non ſolum de illo, ſed de omnibus reditibus ſuis faceret, quod ſibi 32) placeret. [*et infra.*] [*Super hoc pars replicauit aduerſa, quod, ſi renuntiatio vel abiuratio archidiaconatui non noceret, ſuper hoc tamen eſſet archidiacono repetendi facultas adempta. Sed archidiaconus libertates illas ſe non repetere reſpondebat: cum eis libere, ſicut prius, quando iter arripuit veniendi ad ſedem apoſtol. vteretur, et earum poſſeſſione gauderet. Sed contra hoc iterum replicabant, quod idem archidiaconus in quadam eccleſia ſui archidiaconatus non per archiepiſcopum inſtitui poſtulaſſet, ſi talis inſtitutio pertinebat ad ipſum, et ipſe tunc ipſarum libertatum poſſeſſione gauderet. Ad quod archidiaconus ipſe reſpondit, quod per archiepiſcopum non inſtitui, ſed confirmari potius poſtulauit: licet, quod ſe ipſum inſtitueret, incongruum videretur.*] Nos igitur, [*auditis, quæ fuerint hinc inde propoſita, et plenius intellectis,*] interloquuti fuimus 33), archidiaconum eſſe in plena libertatum eiuſdem archidiaconatus poſſeſſione tuendum, donec probatum legitime fuerit ex aduerſo, libertates *f* ipſas archidiaconis 34) ab archiepiſcopis perſonaliter fuiſſe conceſſas: cum in hoc caſu tam ante, quam poſt, et in ipſa etiam conceſſione archiepiſcopus eas *g* retinere [*ſic*] potuerit licite, tanquam ſuas, vel donec legitime probatum fuerit, eaſdem libertates archidiaconum abiuraſſe. Sed in hoc caſu, ſi conceſſio illa fuerit realis, archiepiſcopo nihil iuris vel vtilitatis accederet 35): quia nos vel ad petitionem Eboracen. eccleſiæ, vel per nos ipſos ſuper hoc archidiaconatui conſulemus. Si ergo alterutrum ipſorum fuerit legitime approbatum 36): archidiacono ſuper libertatibus ipſis, ſi neutrum, archiepiſcopo ſilentium imponatur.

23) *Tam de iure communi*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
24) *Archidiaconis*, C. H.
25) *Erant*, ibid.
26) *Archidiaconus*, C. R. 1. et L.
27) *Longis temporibus*, C. R. 2. et L.
28) *Ipſe ſine*, C. H.
29) *Sine contradictione*, cit. c.
30) In C. R. 2. verbo: *conceſſerat*, adduntur verba: *cum omnibus libertatibus.*
31) *Archidiaconus*, C. L.
32) *Quod archiepiſcopo*, cit. c.
33) *Sumus*, C. H.
34) *Archidiacono*, C. R. 1.
35) *Accedit*, C. R. 1. H. et L. *accedat*, C. R. 2. et cit. c.
36) *Comprobatum*, C. R. L. cit. c. et Gonz.

CAP. VII.

Is, ad quem ſpectat collatio dignitatum, ſe ipſum inſtituere non poteſt.

IDEM *epiſcopo Trecen. et archidiac. Pariſienſi 37). (ann. 1212. Roma in Galliam.)*

Cum *h* ad noſtram: [*et infra.*] Illud autem nolumus vos ignorare, quod, poſtquam [*idem*] M. fuit abbas effectus 38) *i*, [*prædictam*] cuſtodiam de iure non potuit obtinere; quia, cum ratione abbatiæ ad ipſum pertineat donatio tam cuſtodiæ, quam aliarum dignitatum, ac etiam præbendarum in eccleſia Patranen. cuſtodiam ipſam recipere non 39) potuit a ſe ipſo; cum inter dantem et accipientem debeat eſſe diſtinctio perſonalis 40): ſed nec ab alio, cum ius conferendi alius non haberet.

37) *Pariſienſi*, legit *c. 4. comp. cit.* 3. pro quo tamen cum CVIACIO ſubſtituendum eſſe *Peronenſi*, monet GONZAL. quæ eccleſia eſt in Picardia. Vnde etiam paullo poſt loco verborum: *in eccleſia Petranenſi*, in *cit. c.* rectius legitur: *Peronenſi.*
38) *Electus*, C. H.
39) *Neuquaquam*, cit. c.
40) *Perſonarum*, C. H.

a *In omnib. antiqu.* tam de iure. b Contradictione. c Idem vero. d Archidiaconus. e Impediret. f Eaſdem libertates. g Ipſas. h *Cap. 4. eod. tit. in 3. comp.* i Inſtitutus.

TITVLVS VIII.

DE CONCESSIONE PRAEBENDAE, ET ECCLESIAE NON VACANTIS 41).

CAP. I.

Inſtitutus ſcienter in beneficium viuentis, deponendus eſt.

GELASIVS I. 42) *l* *papa ad Rom. (ann. 495.)*

Qui *l* in 43) viuorum ſacerdotum loco 44) ponuntur, hoc ipſo [*ſecundum canones*] ſunt ab eccleſiaſtica communione pellendi, quo 45) ſe paſſi ſunt ſucceſſores, viuis ſacerdotibus, adhiberi.

41) *De conceſſione præbendæ et dignitatis vel eccleſiæ non vacantis*, comp. 3.
42) *Gregorius*, C. H.
43) Præp. *in*, deeſt ibid.
44) *Locum*, c. 1. comp. 1. h. t.
45) *Quod*, C. R. 1. et H.

CAP. II.

Beneficia non vacantia concedi vel promitti non debent; et, cum vacanerint, concedi debent intra ſex menſes: quibus elapſis, de epiſcopo ad capitulum, et econtra, demum ad proximum ſuperiorem deuoluitur collatio.

Ex concilio Lateranen. *m* (*ann.* 1179. *Romæ.*)

Nulla *n* eccleſiaſtica miniſteria, ſeu etiam beneficia, vel eccleſiæ tribuantur alicui, ſeu promittantur, antequam vacent: ne deſiderare quis mortem 46) proximi videatur, in cuius locum et beneficium ſe crediderit ſucceſſurum. Cum enim in 47) ipſis etiam legibus gentilium 48) inueniatur inhibitum: turpe eſt, et diuini plenum animaduerſione iudicii, ſi locum 49) in eccleſia Dei futuræ ſucceſſionis exſpectatio habeat 50), quam ipſi etiam gentiles [*homines*] condemnare curarunt. Cum vero præbendas eccleſiaſticas, ſeu quælibet officia in aliqua accleſia vacare contigerit, [*vel ſi etiam modo vacant:*] non diu maneant in ſuſpenſo 51), ſed intra ſex menſes perſonis, quæ digne adminiſtrare 52) valeant, conferantur. Si autem epiſcopus, vbi ad eum ſpectat *o*, conferre diſtulerit: per capitulum ordinetur 53) *p*. Quod ſi ad capitulum pertinuerit, et intra præſcirptum terminum hoc non fecerit: epiſcopus ſecundum Deum hoc [*et*] cum 54) religioſorum virorum conſilio exſequatur. Vel ſi omnes forte neglexerint: metropolitanus de ipſis ſecundum Deum abſque illorum 55) contradictione diſponat.

46) *Mortem ſui*, C. H.
47) Partic. *in*, deſideratur in cit. c.
48) Sine dubio reſpexit concilium ad leges Romanas, quæ pacta de hereditate viuentis et non conſentientis damnant, nec conuentiones de futura paciſcentium ſucceſſione admittunt: quæ tamen huc minime quadrant, ſed aliunde rationem prohibitionis habent.
49) *Vt locum*, ibid.
50) *Habeatur*, C. R. 2.
51) *In ſuſpenſione*, cit. c.
52) *Miniſtrare*, ibid.
53) *Ordinentur*, C. R. L. et H.
54) Præp. *cum*, a C. R. 1. abeſt.
55) Pron. *illorum*, deeſt in C. H.

CAP. III.

Beneficia vacantia conferuntur, non obſtante appellatione illorum, quibus promiſſa fuerant, antequam vacarent.

ALEXANDER III. *Eboracen. archiepiſc.* 56) (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Relatum *q* eſt auribus noſtris, [*quod, cum quidam clerici in beneficiis eccleſiaſticis C. vel CC. marcarum reditus poſſidentes et proponentes primas vacantes eccleſias a monachis vel canonicis, aut aliis ius patronatus habentibus ſibi fuiſſe promiſſas, ne in illis, cum vacant, inſtituantur alii, vocem appellationis emittunt, vt interim arte aliqua valeant propoſitum ſuum adimplere.*] [*et infra.*] Conſultationi tuæ taliter reſpond. 57) quod, cum in Lateranenſi concilio promiſſiones factæ de eccleſiis non vacantibus, ſint caſſatæ, prætextu appellationis eorum, qui [*iam*] dictis promiſſionibus innituntur 58), omitti 59) non debet 60), quin eccleſiæ, cum vacauerint, de 61) perſonis idoneis ordinentur.

56) *Archia*, C. R. 2.
57) *Quia igitur conſulis, an a diœceſano epiſcopo huiuſmodi appellationi ſit deferendum; præſentibus litteris reſpondemus*, c. 39. comp. 1. de appellat.
58) *Nituntur*, ibid.
59) *Admitti*, C. L.
60) *Debent*, ibid.
61) Præpoſ. *de*, non habetur in cit. c.

k *In vno vetuſto nulla eſt inſcriptio.* l *Cap. 1. eod. tit. in 1. comp. et c. 2. de ætate et qualit. in 1. comp.* m *Sub Alex. III. c. 8.* n *Cap. 2. eod. tit. in 1. comp. et concord. conc. Trid. ſeſſ. 34. de reform. c. 19. vbi hoc decretum roboratur, et c. deteſtanda. eod. tit. l. 6.* o *In cod. Barb. ita:* vbi ad eum ſpectat collatio. p Ordinentur. q *Cap. 39. eod. tit. de appell. in 1. comp. et poſt concil. Lat. p. 47. c. 7.*

CAP. IV.

Si scribitur ei, ad quem spectat collatio, dato exsequutore ad prouidendum: per præsentationem litterarum collatori factam, afficitur præbenda, ita, quod collatio alteri facta non tenet. H. d. secundum verum intellectum. vide cap. *si capitulo.* eod. tit. in 6.

INNOCENTIVS III. *præposito [et decano] et capitulo Cameracen. (ann. 1210. Roma in Belgium.)*

Proposuit[a] nobis [*dil. f.*] T. presbyter, quod, cum [*bon. mem.*] C. 62) papa præd. noster, [*post preces, quas vobis*] pro receptione ipsius in fratrem, et assignatione præbendæ, ad donationem vestram spectantis, in ecclesia vestra proximo 63) vacatura 64) [*eidem facienda porrexerat,*] mandatum apostolicum vobis destinasset, decano Remensi exsequutore concesso 65), decanus ipse vos [*in exsequutione mandati apostolici*] contumaces inueniens [*et rebelles,*] ipsum de præbenda primo vacatura in ecclesia vestra, quæ ad donationem capituli pertinet 66), auctoritate apostolica inuestiuit. Sed cum [*ipse decanus morte præuentus, in negotio ipso vlterius non potuisset procedere, et*] præbenda, quæ ad donationem vestram spectabat, in ecclesia Cameracen. vacasset: eam alii assignastis 67). [*Cum autem propter hoc idem presbyter ad eiusdem prædecess. nostri præsentiam accessisset, sicut ex litteris eius nobis innotuit:*] idem autem prædecess. noster 68), quod ab eodem decano factum fuerat, ratum volens 69) haberi 70), collationem præbendæ factam a vobis penitus irritauit, et eum de ipsa per annulum inuestiuit. Licet autem intentionis nostræ non sit, inuestituras de vacaturis factas contra canonum instituta ratas habere, qui secundum plenitudinem potestatis de iure possumus supra ius 71) dispensare[b]: attendentes tamen, quod idem presbyter non de vacatura, sed de vacante per præd. nostrum fuit 72) inuestitus, vtpote quæ post cassationem concessionis 73) a vobis factæ intelligebatur 74) vacare, [*disquisitioni vestræ per a. s.*] mandamus, [*atque præc.*] quatenus, amoto ab ea præbenda quolibet detentore, eam ipsi [*T. omni dilatione et excusatione et appellatione postpositis, conferatis, et permittatis ab eodem pacifice possideri, et ei stallum in choro et locum in capitulo*] cum plenitudine honoris canonici assignetis 75).

62) *Cœlestinus*, C. L.
63) *Proxime*, C. R. 1.
64) *Vacatura*, C. R. L. ed. ant. et c. 1. comp. 3. h. t.
65) *Et bonæ mem. decanum Remen. exsequutorem concessisset eidem*, cit. c.
66) *Pertineret*, C. H.
67) Non alia de caussa, quam quod mandatum apostolicum cum constitutione *concilii Lateranensis* de non conferenda præbenda *vacatura*, sed tantum *vacante*, pugnaret, et sic nullum esset. Sed si hæc ratio in curia Romana admissa fuisset: quæuis mandata de prouidendo cessare debuissent.
68) *Ipse*, cit. c. habet loco verborum: *idem a pr. n.*
69) *Nolens*, ibid.
70) *Habere*, C. H.
71) *Super his*, cit. c.
72) *Fuerat*, C. R. L. H. et cit. c. *fuerit*, ed. ant.
73) *Collationis*, C. R. 2. in margine: *alias, concessionis.*
74) *Intelligitur*, C. R. 1. et cit. c.
75) *Assignantes*, cit. c.

CAP. V.

Semestre ad eligendum seu conferendum a iure præfixum non currit legitime impedito: nec incipit currere, nisi a die notitiæ vacationis. H. d. Et est textus multum allegabilis et quotidianus.

IDEM P. [*tit.*] *sanctæ M.* 76) *in Via lata* 77) *diac. card. apost. sed. legato. (ann. 1200. Romæ.)*

Quia[c] diuersitatem corporum, diuersitas sæpe sequitur animorum; [*ne plenitudo ecclesiasticæ iurisdictionis in plures dispensata vilesceret, sed in vno potius collata vigeret: apost. sedi Dominus in B. Petro vniuersarum ecclesiarum et cunctorum Christi fidelium magisterium contulit et primatum: quæ, retenta sibi plenitudine potestatis, ad implendum laudabilius officium pastorale, quod omnibus constituit eam debitricem, multos in partem sollicitudinis euocauit, sicut suum dispensans onus et honorem in alios, vt nihil suo iuri subtraheret, nec iurisdictio sua in aliquo minoraretur. Cum autem ex susceptæ auctoritatis officio singulis, tamquam singulorum mater iusta petentibus, iustitiam nec possit nec debeat denegare; cum iustitia et iudicium sit præparatio sedis eius; nos, qui ad eius regimen sumus, licet insufficientes, assumpti, fratribus et coepiscopis nostris ad nos clamantibus non possumus in iustitia non adesse, aut quod iuste postulauerint, non audire: ne, si forte circa exhibendam eis iustitiam fuerimus inuenti remissi, ipsi quoque negligentes inueniantur in reddendis iuribus subditorum, et commissam nostræ sollicitudinis partem minus laudabiliter exsequantur, si, quod absit, nos viderint declinare a iure, vel non audire iustitiam postulantes. Hac autem ratione diligenter inducti, venientem ad apost. sed. ven. f. n. Eboracen. archiepiscopum benigne recepimus, et multiplices curauimus eius querelas audire.*] Conquerebatur inter cætera, quod, cum ad eum in ecclesia Eboracen. et aliis suis ecclesiis collatio pertineat præbendarum, tempore suspensionis 78) ipsius, et postmodum etiam quidam præter eius auctoritatem se intruserunt 79)[d] in ipsas, [*et in hoc et in aliis iuri eius non modicum derogant. Quidam etiam in quasdam abbatias diœc. Eboracen. post interpositam ad nos appellationem irrepserant, qui ab eo nec confirmationis munus, nec benedictionis gratiam postularunt. Volentes igitur eidem archiepiscopo per tuæ sollicitudinis industriam prouideri, discr. t. per apost. sed. de fratr. nostr. cons.*] mandamus, quatenus eos, qui præbendas vel dignitates ecclesiæ Eboracen. vel aliarum [*ecclesiarum*] ad donationem eius spectantes, præter auctoritatem acceperunt 80)[e] ipsius, ad eas resignandas, monitione præmissa 81): [*cum eas non possunt sana conscientia detinere. Quodsi monitis tuis acquiescere forte noluerint; eos ad id*] per excommunicationis sententiam, et subtractionem aliorum beneficiorum [*suorum,*] non obstante confirmatione, a sede apost. obtenta, sub forma communi 82), quæ confirmat beneficia, et præbendas, sicut iuste et pacifice possidentur, appell. rem. compellas: nisi forte aliqui ea vel 83) [*ex*] speciali 84) mandato apost. sed. vel auctoritate Lateranen. concilii ab Eboracen. capitulo sint adepti. Sic tamen, vt tempus suspensionis in sex mensibus nullatenus computetur; cum illa Lateranen. concilii constitutio 85) contra negligentes tantum [*et desides*] fuerit promulgata: et[f] tunc, si voluerit, non tamen valuerit 86) archiepiscopus ipse in conferendis præbendis vti propria potestate. A qua etsi fuerit[g] sua culpa suspensus; non tamen ad ipsum capitulum ex illa culpa præbendarum erat donatio deuoluta: sed ad illum tempore suspensionis illius[h], præbendarum donatio pertinebat, qui præter 87) eius desidiam et negligentiam poterat præbendas donare[i]. Tempus etiam, quo ad apost. sed. accessit, et apud illam permansit 88), vel recessit ab illa, intra sex menses nullatenus computetur. Semestre autem 89) tempus non a tempore vacationis præbendarum, sed notitiæ ipsius [*archiepiscopi*] potius [*et commonitionis ad præsentiam eius a capitulo forte, cum in priuilegio, quod a prædecessore nostro idem capitulum dicitur impetrasse, fiat mentio de commonitione canonica præmittenda,*] volumus computari. [*Illud autem omnino friuolum reputamus, si qui forte se dicant ex donatione regia quasdam ex illis obtinuisse præbendas quasi regalis sublimitas tempore suspensionis archiepiscopi præbendas ipsas sua potuit auctoritate conferre. Abbates autem prædictos, si post appellationem legitimam interpositam confirmationis et benedictionis beneficium susceperant, canonice punias, ne alii exemplo eorum contra prælatos suos supercilium elationis assumant.*]

76) *S. Mariæ*, C. L. et Gonz.
77) *Mariæ inuiolatæ*, C. H.
78) Historia huius decretalis refertur secundum quid in *libr. II. epist. Innoc. III.* 57. 58. 59. 60. ex edit. BALVZ., plenius autem a ROGERIO de HOVEDEA *ad ann. MCXCVIII.* vt BALVZIVS *in margine* obseruat. Vnde etiam ALTESERRA *in comm. ad Innocentii III. decretal. ad h. c.* succincte eandem retulit. Videlicet archiepiscopus Eboracensis, accusatus de variis criminibus, tandem præter meritum suum suspensus erat. Regali permissione demum impetrata, pontificem adiit, atque post monstratam innocentiam ab eodem absolutus fuit. Tempore suspensionis alii contulerant beneficia ad eius collationem pertinentia sub *iuris deuolutionis* obtentu: quod improbat pontifex, quod negligentia nulla archiepiscopo inique suspenso et absenti imputari posset.
79) *Intruserant*, c. 2. comp. cit. 3.
80) *Acceperint*, ibid.
81) *Diligentius moneas, et inducas*, ibid.
82) Sine caussæ cognitione ad solam instantiam petentis, cuius sub præsidio se vtplurimum tuebantur possessores beneficiorum intrusi.
83) *Nisi forsan aliqui præbendas ipsas vel*, etc. cit. c.
84) *Vel ex speciali*, C. R. L. et ed. ant.
85) *Lateranensis constitutio*, C. R.
86) *Si voluit, non tamen valuit*, C. R. L. et ed. ant.
87) *Propter*, cit. c.
88) *Remansit*, C. R. 1.
89) *Quoque*, cit. c.

CAP. VI.

Non valent litteræ ad beneficium impetratæ, quæ de alterius colorata facti possessione non faciunt mentionem. Hoc dicit secundum verum et communem intellectum. Et est textus multum allegabilis, et habet materiam quotidianam. Et fuit decisio multum subtilis.

IDEM *Basiliensi*[k] *episc.* 90) *et abbati S. Mariæ. (ann. 1216. Roma in Germaniam.)*

Cum[l] nostris fuerit olim auribus intimatum, quod præpositura ecclesiæ Lausanen. 91) tempore tanto vacasset, vt secundum statuta Lateran. concil. ad nos esset eiusdem donatio deuoluta: [*nos volentes v. f. n.*] episcopo et [*dil. fil.*] canonicis Lausan. [*specialem gratiam exhibere, atque de nostro eis meritum comparere, ipsis per scripta*] mandauimus, vt præposituram ipsam [*dil. f. B. subd. nostro*] thesaurario Lau-

90) *Basilicen. et Balicen. episcopis*, C. R. 1. sed C. R. 2. et c. 3. comp. 3. cit. *Basilien. et Bellicen. episcopis*; et L. *Basilien. et Belicren. episcopis*, H. *et Beluacensi episcopis.*
91) *Laudanen.* C. H. *Lausen.* cit. c.

a *Cap. 1. eod. tit. in 3. compil. et vide Fridericum consil.* 299. b *De hoc articulo vide Felinum in c. postulasti. infra. De rescript. vers. quartus casus. Adde notas huius loci, quibus declaratur glossa in verbo, dispensare.* c *C. 2. eod. tit. in 3. comp.*

d *Hinc disces, quis dicatur intrusus: de quo vide Calderinum cons. 7. tit. de verb. sign.* e Receperint. f *Codex Barbatiæ ita:* et tunc si voluit, non tamen valuit, *etc.* g Fuit. h Ipsius. i *Vid. l. pupillus. ff. de priuil. cred. et l. graui. ff. de his, qui not. infam.* k *Al. ita:* Basil. episc. *al. ita:* Basilien. et Belicen. episc. et abb. *etc.* l *C. 3. eod. tit. in 3. comp.*

san. [*sine qualibet difficultate,*] conferrent 92), [*et, cum in præpositum assumtus esset ab eis: thesaurarium ipsius ecclesiæ, cuius ad eosdem episcopum et canonicos assignatio proponebatur de iure spectare, personæ idoneæ assignarent. Ne autem beneficium apostolicæ prouisionis remaneret aliquatenus imperfectum, dilect. fil. Altæ ripæ et fontis Andreæ abbatibus et priori Vallis transuersæ dedimus in mandatis, vt, si præfati episcopus et canonici mandatum nostrum negligerent adimplere, ipsi, submoto cuiuslibet contrad. et app. obst. si niterentur veritate præmissa, illud exsequi non tardarent, eos app. rem. per distr. eccles. cohibentes, qui se mandato nostro temere ducerent opponendos.*] Verum præfati episcopus et canonici, litteris 93) [*nostris*] receptis, præposituram prædictam non vacare dixerunt: quia, licet ille, qui præpositus fuerat, in episcopum fuisset assumptus, ad ipsam tamen præposituram post consecrationem suam 94) denuo fuerat ab ipsis canonicis 94*) electus, et eam, sicut antea, possidebat. Quod [*iam*] dicti exsequutores dicentes 95) contrarium esse iuri, [*nisi hoc eis specialiter ab ap. sed. fuisset indultum, quia*] ipsam præposituram de iure vacantem auct. apost. [*qua videbantur esse fulti,*] præfato thesaurario 96) assignarunt [*corporaliter possidendam, ipsis canonicis, nisi intra octo dies eidem, sicut suo præposito, humiliter obedirent, ecclesiæ interdicentes ingressum.* et infra. *In cuius præsentia, cum prædicta et alia fuissent per nuntium dicti subdiaconi nostri relata, nuntius partis aduersæ proposuit, quod, postquam dominus suus Seduneu. episcopus, qui præpositus fuerat Lausanen. fuit in episcopum consecratus, Lausan. capitulum ei præposituram illam iterato contulit et concessit habendam, in hoc vtilitatem ecclesiæ suæ necessitatem nec non et antiquam consuetudinem attendentes. Episcopus Lausanen. videns eum plurimum vtilem et necessarium ecclesiæ suæ, quod a canonicis, suis factum fuerat super hoc approbauit: cui tanquam proposito a canonicis, et etiam ab ipso thesaurario, est honor impensus. Memoratus vero thesaurarius postmodum ad ecclesiam Rom. accedens, et supprimens omnia, quæ tam fuerant ab episcopo, quam a canonicis dictis acta, nobis præposituram illam vacare suggessit. Quare super assignanda præpositura sibi litteras impetrauit a nobis, quas multis ex caussis proponebat esse per veri suppressionem et falsi suggestionem obtentas: nuntius pro parte domini sui Sedunen. vtilitatem, consuetudinem et necessitatem allegans, quæ thesaurarius suppresserat memoratus.* et infra. *Econtra v. partis aduersæ nuntius proponebat, et rationibus multis præposituram illam vacare monstrabat, et vacantem thesaurario Lausan. auct. superioris, ad quem fuerat secundum statuta concil. Lateran. donatio deuoluta, concessam. Ratione etiam insuper multipliciter monstrare conabatur, quod dictus Sedun. episcopus ad præposituram Lausan. a qua fuerat ad regimen episcopatus assumtus, post consecrationem suam minime eligi potuisset: cum super hoc ei sacrorum canonum instituta repugnent. Dicebat etenim, præposituram illam alia ratione vacare, eo, quod illi, quorum erat donatio, assumpto eo in episcopum, concedere præsumpserunt: cum secundum statuta concilii prædicti, qui receperit, debeat, quod contra sacros canones accepit, amittere, et qui dedit, largiendi potestate priuari debeat. Ostendebat etiam multis assertionibus, quod pro ipso Sedun. episcopo vtilitas, consuetudo et necessitas, quas, nuntius in caussæ suæ subsidium allegarat, minime faciebant: cum hæc potius mendicata suffragia, quam suæ caussæ vera subsidia videantur. Vnde nuntius ipse petebat, vt, quod a supra dictis iudicibus factum fuerat, dignaremur auct. apost. confirmare, et ab ipsa præpositura Sedunen. episcopum amouere.*] Auditor igitur super hoc datus a nobis 97) de mandato nostro decreuit, vt, quod a memoratis exsequutoribus 98) factum fuerat obtentu litterarum nostrarum, eo [*videlicet,*] quod per falsi suggestionem, et veri suppressionem fuerant impetratæ, cum præpositura illa non vacaret de facto, quia talis possessio plus habet facti, quam iuris 99), haberetur irritum et inane. Nos vero sententiam [*cardinalis*] eiusdem ratam habentes, [*per a. s. v.*] mandamus, quatenus, nisi prædictus [*Sedun.*] episcopus sufficienter ostenderit, quod vel ex indulgentia sed. apost. speciali, vel ex alia iusta caussa et necessaria sibi 100) post consecrationem suam, præpositura concessa fuerit 1) memorata, ipsum ad resignationem ipsius, si sponte noluerit, [*per cens. eccl. app. rem.*] compellatis, [*et*] deinde 2) Lausan. capitulum ad conferendam eam thesaurario supra dicto [*ex parte nostra monere*] diligentius [*et*] inducere procuretis.

92) *Conferre curarent*, cit. c.
93) *Litteris nostris*, C. R. et L.
94) Dictio *suam*, desideratur in cit. c.
94*) Vocabulum: *canonicis*, in C. R. L. H. et cit. c. non habetur.
95) *Abbates et prior dixerunt*, cit. c.
96) *Subdiacono nostro*, ibid.
97) *Cum igitur hæc et multa alia ab vtraque parte in eiusdem cardinalis essent præsentia recitata: idem cardinalis, allegationibus auditis vtrimque, et munimentis eorum diligenter inspectis, et eis nobis intimatis fideliter, postmodum per sententiam de mandato* etc. ibid.
98) *Iudicibus*, ibid.
99) Episcopus Lausanensis eo tempore erat in *possessione præpositura*: vnde, petitorio nondum instituto, asseri non poterat, eam vacasse *de iure*, quod postea demum euincendum erat. Hic ergo effectus erat *possessionis*, vt exsequutores sub obtentu litterarum, in quibus illius mentio facta non erat, non potuerint ad eius collationem procedere, de quo demum post *petitorium* absolutum, decerni poterat. Atque huius decisionem in versic, *nos vero*, delegatis pontifex mandat.
100) *Ei*, cit. c.
1) *Fuerat*, C. R. 2.
2) *Et deinde*, C. H.

CAP. VII.

Vbi constat beneficium collatum per habentem potestatem: per exceptionem abiurationis et renuntiationis, non debet possessio retardari.

IDEM [*magistro Honorio*] *archid.* a *Richemundiæ*. (*ann.* 1202. *Roma in Angl.*)

Post *b* electionem et confirmationem [*ven. f. n.*] episcopi Elien. vacante archidiaconatu Richemundiæ, quem tenuerat Eboracen. archiepiscopus, eum 2*) tibi propria liberalitate concessit, dans Eboracen. 3) capitulo [*suis litteris*] in mandatis, vt te in archidiaconum, [*sicut mos est,*] recipere procurarent: cuius noluerunt mandato parere [*propter huiusmodi rationes,*] quia [*videlicet bon. mem. C. papa*] prædecessor noster inter alia, quæ decano et capitulo Eboracensi suo priuilegio noscitur indulsisse, ordinationem [*quoque*] canonicorum seu personarum, [*sicut ab ipsa fundatione loci erat hactenus obseruatum,*] liberam esse decreuit, vt videlicet idonea et honesta persona, cui archiepiscopus vacantem in ecclesia Eboracensi præbendam vel dignitatem duxerit 4) *c* conferendam, secundum antiquam ipsius ecclesiæ consuetudinem, præsentaretur decano et capitulo supra dictis 5). [*et infra.*] [*Et*] si quis 6) *d* contra consuetudinem huiusmodi 7) in ecclesia ipsa esset per aliquem introductus: nec pro persona, nec pro canonico haberetur. Quodsi archiepiscopus 8) [*vacantem in ecclesia ipsa præbendam, vel personatum*] intra terminum Lateran. *e* concil. secundum formam [*canonicam*] præscriptam, [*canonica admonitione præmissa,*] personæ idoneæ non conferret: liceret 9) decano et capitulo auctor. apostol. [*nullius contradict. vel app. obst. illud*] iuxta eiusdem concilii statuta conferre. Cum igitur in litteris archiepiscopi, directis capitulo, de decano mentio nullatenus haberetur, per cuius manum debebas in capitulo inuestiri: eius mandato exstitit 10) contradictum. [*et infra.*] Ipsius igitur institutione propter præmissas rationes [*et alia*] a capitulo reprobata, ipsi 11), [*ne iuris sui dispendium sustinerent,*] intelligentes, [*etiam*] archidiaconatus [*ipsius*] donationem ad eos, tam auctor. Lateranen. concilii, quam indulti sibi priuilegii deuolutam, [*habito prudentum consilio, dil. fil.*] R. de sancto Cadmundo 12) *f* illum vnanimiter contulerunt, inuestientes eundem de ipso, [*prout mos est,*] et sollemniter installantes. Processu vero temporis præfatus archiepiscopus [*ab ap. sed. rediens in Normandiam*] post resignationem et abiurationem a te factam, et receptam ab ipso 13), eidem R. archidiaconatum contulit ante dictum: qui archidiaconatum ipsum 14), tam ratione primæ, quam secundæ concessionis sibi assignatum 15), per sedem apostolicam petiit confirmari. 16) [*Ad cuius obiectiones ex ordine taliter respondebat, quod, licet decani mentio in litteris, archiepiscopi directis, capitulo expresse facta non fuerit, non tamen ob hoc exclusus videri poterat vel debebat, sicut pars proponebat aduersa, immo continebatur in capitulo, sicut pars continetur in toto, cuius decanus pars est honorabilis, archiepiscopus vero caput exstitit, nec in vno contingat corpore sine monstruoso prodigio duo capita inueniri.* et infra. *Adiecisti præterea, quod, si etiam ea fecisses, per aduersarium tamen tuum tibi obiici non poterat cum effectu, cui potius super ipso archidiaconatu esset silentium imponendum, et, approbata institutione tua, tibi restitutio facienda, ex confessione partis aduersæ, in iudicio facta et sæpius repetita, ostendere nitebaris. Ipse namque Rogerius a nobis interrogatus in iure, ex quo tempore archidiaconatus Richemundiæ sibi per capitulum fuit assignatus, respondit, quod circa festum adscensionis proximum triennium compleretur. Cum igitur ex data litterarum nostrarum constaret, tempore illo archiepiscopum apud sed. apostol. constitutum, et in eis per nos antiquum ius fuerit declaratum, vt tempus, quo ad apostolicam sedem accessit, et apud illam permansit, vel recessit ab ipsa, non esset infra tempus sex mensium computandum: liquido constare dicebat, tempus illud archiepiscopo minime cucurrisse. Sed si etiam*

2*) Post vocem *tenuerat*, in c. 4. comp. cit. 3. ita legimus: *cum id ad v. f. n. Eboracen. archiepiscopi notitiam peruenisset, agentis tunc in partibus cismarinis, eum etc.*
3) Vocabulum: *Eborac.* desideratur in cit. c.
4) *Duceret*, C. R. L. H. et cit. c.
5) Voces: *supra dictis*, in cit. c. non habentur.
6) *Et si quis*, C. R. et L.
7) *Ipsam antiquam et approbatam*, cit. c. pro *huiusmodi*.
8) *Episcopus*, ibidem.
9) *Licet*, C. L.
10) *Fuit*, cit. c.
11) *Et ipsi*, C. H.
12) *Cademundo*, C. R. 1. *Amundo*, C. R. 2. *Eadmundo*, L. et cit. c.
13) Vt ex his verbis liquet, HONORIVS archidiaconus, ad quem hæc decretalis scripta, factum *renunciationis* pontifici quidem retulerat et sic confessus erat, sed sine dubio plura huic obiecit, ex quibus hæc illiquida censebatur, vt non potuerit institutionem eius semel factam vlterius suspendere, contra quam *de facto* alii a decano et capitulo collatus erat archidiaconatus, et sic HONORIVS quodammodo spoliatus, qui propterea *restitutionem* vrserat, vt verba inserta docent. Hac de caussa etiam quæstionem de *renuntiatione* reseruat aduersario in separato iudicio excutiendam.
14) *Ante dictum*, C. R. 1. *sibi*, H.
15) *Concessionis sibi factæ assignatum*, C. L.
16) *Petebat igitur ab impetitione penitus absolui, et archidiaconatum ipsum tam*

a *In antiqu.* magistro H. archidiac. *etc.* b *Cap. 4. eod. tit. in 3. comp.* c Duceret. d *In multis antiqu. ita*: et si quis. e *Sub. Alex. III. c. 8.* f Eadmundo.

qua

quadriennium effluxisset, sicut prioris responsi pœnitens vltimo proposuit pars aduersa, quod ex parte tua de iure fieri dicebatur, cum etiam tunc arripuisset iter ad sed. apostol. veniendi; licet illud non sit continue prosequutus, impedimentis multiplicibus retardatus, interpretatio rescripti nostri ad tempus etiam huiusmodi pertinebat: cui præterea præscriptio nocere non poterat in exsilio constituto. Factum autem capituli eumdem R. non poterat excusare, qui, cum institutio facta per archiepiscopum præcessisset, et quod superior ordinauerat, capitulum tamquam inferius non poterat reprobare: cum, etsi contra statutum priuilegii fuisset admissus, ipsi tamen, quia non fuerant exsequutores priuilegii constituti, nec poterant simul esse indices et actores, contra te præsertim absentem et non contumacem procedere non valebant. Si quid ergo per ipsos erat contra factum archiepiscopi proponendum; huiusmodi quæstio ad tribunal erat superius deferenda, vt auctoritate finiretur ipsius: pendente perinde institutione tua facta per illum, ad quem tam iure communi, quam auctoritate priuilegii ante dicti, propter quod collatio personatuum et præbendarum archiepiscopo reseruatur, idem R. non debuit locum viuentis arripere. Nos igitur, auditis his et aliis, quæ partes in præsentia nostra proponere voluerunt, et plenius intellectis,] quoniam constitit nobis, archidiaconatum prædictum tibi per Eboracen. archiepiscopum primitus fuisse concessum, et quod, institutione facta per ipsum, secundum iuris ordinem minime reprobata, archidiaconatus non vacans non potuit nec debuit in alium rite transferri, memorato R., qui contra iustitiæ regulam in archidiaconatum alterius prouehi se consensit, super eo duximus silentium imponendum, sententialiter decernentes, vt institutio facta per [*Eboracen.*] archiepiscopum de te sortiatur effectum. Exinde [a] [*vero,*] si super renuntiatione, vel abiuratione, vel aliquo præmissorum aliquis, qui [17] velit et valeat, aduersus te quicquam [18] duxerit proponendum, ordine poterit iudiciario experiri.

ratione primæ, quam secundæ concessionis sibi rationabiliter assignatum per sed. ap. confirmari, cit. c.

17) *Alius, qui*, C. R. 1. *quis quidem*, cit. c.
18) *Quidquid*, C. H. sed neutrum est in cit. c.

CAP. VIII.

Recepto in canonicum, tenetur capitulum prouidere, quam cito facultas se obtulerit.

IDEM *C. canonico Tridentino* [19] [b]. (*ann.* 1210. *Roma in Lombard.*)

Cum super [20] [c] quæstione Triden. [21] [d] præbendæ, [*quæ vertebatur inter te ex vna parte, et ven. fr. n. episcopum et dil. filios canonicos Triden. ex alia, tu et procuratores partis alterius in nostra essetis præsentia constituti: vobis dil. f. Hug. tit. S. Martini presbyterum cardin. concessimus auditorem. Coram quo pro te fuit taliter allegatum, quod, cum bon. m. O. Triden. episcopus, patruus tuus, ab apostolica sede reuersus, Triden. canonicos attentius rogauisset, vt te reciperent in fratrem et canonicum, ipsi eius precibus annuentes te hilariter receperunt, nulla primæ vel secundæ habita mentione, qui ab illo tempore vsque nunc locum in choro et in capitulo habuisti, sicut alii canonici, lectiones legisti in ecclesia, et responsoria cantasti, ac per prædictum episcopum tibi fuerant domus in ipsa canonica assignatæ, quas tu possedisti, ac possides in quiete. Et in eadem ecclesia Trident. ex illis canonicis, qui præbendam in ea non possident, tu primo institutus fueris et receptus, et nunc vacet beneficium in eadem, humiliter postulabas a nobis, vt Trident. canonicis dare dignaremur districtius in mandatis, quod vacans beneficium tibi, omni dilatione postposita, assignarent et facerent pacifica possessione gaudere. Procuratores vero partis alterius econtrario respondebant, quod, cum in Trident. ecclesia certus sit numerus canonicorum institutus et scriptis Romanorum pontificum confirmatus, ac canonicam constitutionem ipsam obseruare teneantur, præstito iuramento, nos eis nostris litteris dedimus in mandatis, vt dil. f. B. subdiac. et capellanum nostrum in canonicum reciperent et in fratrem ac ei præbendam, sicut vni ex aliis canonicis, assignarent. Verum quia statutus numerus canonicorum tunc in eadem ecclesia erat plenus: mandatum nostrum non poterant exsequutioni mandare. Post non modicum vero temporis prædictus O. quondam episcopus minis ac terroribus instititit apud canonicos Trident. vt te reciperent in canonicum ad præbendam proximo vacaturam, eis constanter promittens, quod eos tam a petitione ciuium Trident. quam exsequutione mandati apostol. quod ipsi pro eisdem subd. nostri receptione receperant, liberaret: ac sic eos circumueniens fraudulenter te recipi fecit ad præbendam proximo vacaturam. Nos igitur ex iis, quæ fuerunt hinc inde proposita, certiores effecti per cardinalem prædictum, concessionem, præfato subdiacono nostro a prædictis canonicis factam, de præbenda prædicta de fratrum nostrorum consilio ratam habentes, eam ei auctoritate ap. duximus confirmandam.*] Cum autem [*tam assertione tua, quam confessione partis alterius*] constet, te in [*fratrem et*] canonicum Triden. [e] ecclesiæ fuisse receptum; licet receptionem tuam factam contra Lateran. [f] concil. pars aduersa proponat; quia tamen [22] probatum non exstitit, [*parte alterius penitus hoc negante,*] nec ipsi canonici videbantur tibi hoc opponere posse de iure, qui se fatentur te contra statuta præfati concilii recepisse; sententialiter [23] decernimus, vt tibi, quam cito se facultas obtulerit, præbendale [24] beneficium in Triden. [g] ecclesia conferatur: cum, ex quo receptus es in canonicum, non debeas carere præbenda.

19) *C. canonico Terdonen.* C. R. et L. *Cerdonen.* H. *concilio Trident.* Pith. sed ipsa inscriptio in c. 5. comp. cit. 3. est hæc: *Idem Claremonti canonico Terdon.*
20) *Cum pro*, cit. c.
21) *Terdon.* C. R. L. et cit. c. *Cerdonen.* H.
22) Partic. *tamen*, desideratur in cit. c.
23) *Sententiando*, C. R. L. H. et cit. c.
24) *Præbendæ*, C. R. 1.

CAP. IX.

Si habens præbendam, in eadem ecclesia recipit dignitatem cum præbenda, vel aliam: vacat prima. Et quamuis a superiore sibi confirmetur: tamen valet impetratio per alium facta de ipsa, etiam tacito de possessione alterius, quæ colorata non est. H. d. secundum verum intellectum. Panorm.

IDEM *episcopo et magistro P. canonico Hildesen.* [25] (*ann.* 1210.)

Litteras [h] vestras accepimus, [*per quas nobis significare curastis,*] quod, cum pro [*dil. f.*] D. clerico vobis scripserimus [26], vt eum de præbenda vacante [26*] sancti Vuiscardi [27] Bremen. quam dicebat ad donationem nostram fuisse [28] iuxta Lateranen. concil. statuta deuolutam, curetis auctor. apostol. inuestire, [*si canonici, quibus super hoc scribebamus, id exsequi non curarent: Herberto præposito et quibusdam canonicis ipsius ecclesiæ cum ipso Daniele et magistro B. canonico ipsius ecclesiæ, in vestra propter hoc præsentia constitutis, sic fuit*] de facto propositum coram nobis [29] [i], quod [*idem*] Herbertus præpositus, quondam simplex canonicus eiusdem ecclesiæ, de ipsa [k] in maiori ecclesia in canonicum [30] [*canonice*] est electus, et postmodum [*vnius anni, vel*] anni [*et dimidii*] spatio euoluto, in ipsa ecclesia sancti Vuiscardi [31] in præpositum est assumptus, priorem præbendam nihilominus retinens [32], quam in ipsa ecclesia tunc habebat: [*et super hoc partes consentiebant. Fuit etiam ab vna parte propositum, quod ipse præpositus præter præbendam illam aliam præbendam habebat præpositurae annexam, quam idem præpositus et fautores ipsius inficiati sunt esse præbendam. Præterea fuit allegatum de iure, quod, ex quo idem præpositus de minori ecclesia vocatus fuerat ad maiorem, prima præbenda de iure inceperat vacare iuxta canonum instituta. Deinde fuit ex parte clerici allegatum, primam fuisse ordinationem eiusdem ecclesiæ, vt in ea tredecim essent personæ, præpositus scilicet cum duodecim fratribus: quæ nullatenus seruaretur, nisi diceretur illa præbenda vacare.*] Sed præpositus, allegabat econtra, quod erat [*fere*] ex consuetudine generali, quod vnus in eadem ecclesia plures haberet præbendas. [*Adiectum est, præbendam illam ratione alia non vacare: quia,*] cum archiepiscopus Bremen. præpositum ipsum de præpositura in plena synodo inuestiret, tam præposituram illam [33], quam præbendam ei de communi [34] [l] canonicorum confirmauit assensu, [*eos, qui super hoc inquietarent eundem, vinculo excommunicationis adstringens. Vnde obiiciebatur clerico memorato, quod propter hoc sententiam excommunicationis incurrisset; sed ipse talem confirmationem interuenisse negabat; quæ etiamsi interueniat, asserebat eam non tenere de iure: quoniam nemini res illa rationabiliter poterat confirmari, quæ de iure obtineri non potest. Dicebat enim, se propter hoc excommunicationis sententia non fuisse ligatum: cum super his experiretur auctoritate maioris.*] Vnde cum vobis dubium [35] videretur, vtrum, cum aliquis de vna præbenda eligitur [36] ad aliam, statim prior vacare incipiat, an per sententiam debeat adiudicari [37] [m] eidem [38], an propter [39] confirmationem huiusmodi, quæ superius est expressa, præbenda illa [40] dici debeat non vacare, nos consulere voluistis, [*priusquam velletis super hoc aliquid diffinire.*] Cum igitur, si ita est, præbenda illa, etsi non de facto, de iure tamen vacare noscatur; [*discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus [*iam*] dictum præpositum, vt [*præbendam*] illam sine difficultate resignet [41], [*monit. præu. per cens. eccl.*] appell. rem. cogatis: quam,

25) *Et M. et P. canonicis*, C. H. *H. canonico Hildesemen.* c. 6. comp. cit. 3.
26) *Scripsimus*, C. R. 1. *scriberemus*, cit. c.
26*) *Vacante*, non habetur in cit. c.
27) *Wiscardi*, per tot. C. R. L. H. ed. ant. et Gonz. *Willealdi*, cit. c.
28) *Esse*, C. R. 1.
29) *Vobis*, C. R. L. et cit. c.
30) *In maioris ecclesiæ canonicum*, C. R. L. et H. *de ipsa ecclesia in maioris ecclesiæ præpositum*, cit. c.
31) *Willebaldi*, cit. c.
32) *Detinens*, C. R. 1. et cit. c.
33) *Ipsam*, C. R. 1. sed neutra vox est in cit. c.
34) Dictio *communi*, desideratur in ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
35) *Dubium esse*, C. R. 2.
36) *Eligatur*, cit. c.
37) *Abiudicari*, C. R. L. et ed. ant. *iudicari*, cit. c.
38) *Eadem eidem*, C. R. 1.
39) *Per*, ibidem.
40) Pron. *illa*, ibid. deest.
41) Resignatio quidem omnis libera et spontanea esse debet: tunc tamen de iure ad eam potest clericus cogi, si contra ius possidetur vel retinetur beneficium, quod retineri nequit. Similis decisio est in *c. 6. X. in f.* vnde liquet, magis *honoris caussa* resignationem prioris beneficii iniungi ei, qui posterius accepit. quia prius vacat ipso iure.

a *Al. ita:* exinde vero. b Tridonen. *al. ita:* idem canonicis Tridonen. c *Cap. 5. eod. tit. in 3. comp.* d Tridonen. e Tridon. f *Alias ita:* Lateran. conc. statuta.

g Tridon. h *Cap. 6. eod. tit. in 3. compil.* i Vobis, *legitur in antiqu. et ita etiam habetur in antiqu. compilat.* k *In omnibus antiqu. ita:* de ipsa in maioris ecclesiæ canonicum est electus. l *Dictio*, communi, *deest in recentioribus, quam habent veteres vt plurimum.* m Abiudicari, *legitur in omnibus manuscript. et ponitur pro auferri, quod et series indicat: vnde colliges, perperam in aliquot vulgatis legi,* adiudicari, *in aliis,* abdicari: *quod est suauius.*

 cum

cum de facto vacauerit, clerico memorato [*auctoritate noſtra ſuffulti ſubl. app. obſt.*] conferre curetis, [*eum in corporalem poſſeſſionem inducentes ipſius, et defendentes inductum, eos autem, qui ſe temere duxerint opponendos, per diſtr. eccl. app. rem. compeſcatis.*]

CAP. X.

In eccleſiis non numeratis vacatio præbendarum ſeu canonicatuum poſſibilis non eſt: nec fit ibi deuolutio ad ſuperiorem ex negligentia ſemeſtri in non prouidendo eccleſiæ de miniſtris. H. d. et eſt caſus notabilis.

IDEM *epiſc. et archipresbytero* 42) *Papien.* (*ann.* 1210. *Romæ in Inſubriam.*)

Ex parte *a* Haſtenen. 43) eccleſiæ noſtris eſt auribus intimatum, quod, cum quædam præbendæ in ipſa per quatuor annos, et amplius vacauiſſent, [*v. f. n.*] Haſtenen. [*epiſcopus canonicos ipſos monuit diligenter, vt eccleſiam ordinarent, Quibus non admittentibus monitionem ipſius,*] epiſcopus quoſdam ibidem 44) inſtituit *b*, credens, ſibi hoc 45) ex Lateran. concilio licere. Inſtituti autem ſcientes 46), non eſſe firmam inſtitutionem huiuſmodi, ad [*v. f. n.*] Mediolanen. archiepiſcopum recurrerunt: qui eoſdem in canonicos Haſtenen. [*Aſtenſis*] eccleſiæ ordinauit et in corporalem poſſeſſionem præbendarum induxit, capitulo eiuſdem eccleſiæ præbente aſſenſum *c*, tribus tantum exceptis, qui ſe inſtitutioni huiuſmodi opponere curauerunt 47). [*Tres illi dicebant, electionem debere caſſari; quia nec epiſcopus nec archiepiſcopus ſupra dictus de conceſſione Lateran. concilii tunc in ordinatione illa potuerant præfatam eccleſiam ordinare: cum vterque circa tempus eis indultum a canone, in ordinatione fuerit negligens et remiſſus. Pars vero altera dicebat econtra, quod, licet inſtitutio epiſcopi non valeret, archiep. tamen ordinatio de iure valebat; quia tempus ei indultum a canone, niſi a tempore, quo illi declaratum fuerat, non currebat: ad quod probandum multas induxit rationes. His autem vtrimque propoſitis,*] tandem vtraque pars concorditer eſt confeſſa, quod in prædicta eccleſia non erant diſtinctæ præbendæ, nec canonicorum numerus erat certus.

Nos igitur [*his et aliis, quæ fuerant vtrimque propoſita, diligenter auditis,*] intelleximus euidenter, ſtatutum 48) Lateran. *d* concilii de beneficiis vltra ſex menſes vacantibus, locum in hoc articulo 49) nullatenus habuiſſe. Etſi forte 50) Haſtenen. eccleſia canonicorum pateretur defectum 51); [*nullæ tamen in ea præbendæ vacabant: cum in illa nec ſint diſtinctæ præbendæ, nec canonicorum numerus diffinitus.*] Vnde inſtitutio per archiepiſcopum, vel epiſcopum facta, occaſione concilii memorati, carere debet robore firmitatis. Quia vero totum capitulum, tribus [*tamen*] exceptis, prædictorum receptionem [*approbat et*] affectat, nec ab illis tribus aliquid rationabile contra ipſos obiectum eſt et oſtenſum: [*diſcr. v. per a. ſ.*] mandamus, quatenus, [*inquiſita diligentius veritate,*] ſi Haſten. eccleſiæ ſuppetant 52) facultates, ſecundum conſuetudinem hactenus obſeruatam, prædictos clericos, [*ſubl. cuiusl. contrad. et app. obſt.*] pro canonicis faciatis haberi.

42) *Archiepiſcopo*, C. H. ed. Cont. et Pith.
43) *Aſtenſis*, rectius per tot. C. R, L. ed. ant. et c. 7. comp. cit. 3.
44) *In eccleſia*, cit. c.
45) Pron. *hoc*, abeſt a C. L.
46) *Sentientes*, cit. c.
47) Poſt voc. *exceptis*, cit. c. hoc modo variat: *quibus contra inſtitutionem illam proponere in præſentia noſtra volentibus, et eccleſiam ipſam defenſare paratis, dil. fil. n. ſ. S. Vitalis presbyterum card. dedimus auditorem, in cuius præſentia tres illi* etc.
48) *Statuta*, ibid.
49) Vbi non ſunt diſtinctæ præbendæ, ibi vacatio beneficii, quod *diſtinctam præbendam*, et determinatum canonicorum numerum ſupponit, concipi nequit, et ſic in locum defuncti vel reſignantis non neceſſario alius ſurrogandus. Sine dubio ergo in eiusmodi ſecularibus capitulis diuiduntur reditus bonorum capituli quotannis inter eos, qui inter canonicos recepti ſunt, ſiue plures ſiue pauciores adfuerint.
50) *Cum et forſan*, cit. c.
51) In C. R. 1. voci *defectum*, adduntur hæc verba: *nulla tamen præbenda in eadem eccleſia vacabant.*
52) *Suppetunt*, C. R. L. H. et cit. c.

CAP. XI.

Habens poteſtatem conferendi, poteſt de iure alteri tradere poteſtatem conferendi primum beneficium, quod vacabit.

IDEM *epiſcopo et capitulo Laudun.* 53) *e* (*ann.* 1210. *Romæ in Galliam.*)

Conſtitutus *f* in præſentia noſtra [*d. f.*] H. *Subdiaconus* 54) [*noſter*] eccleſiæ veſtræ canonicus humiliter intimauit, quod tu, frater epiſcope, poteſtatem ei dediſti ſacerdotalem conferendi præbendam, quæ *g* primo 55) in eccleſia veſtra eſſet vacatura; et [*bon. mem. W.*] Remen. archiepiſcopus, tunc apoſt. ſed leg. vobis, filii capituli 56) *h*, auctoritate noſtra [*diſtricte*] præcepit, [*ſicut per litteras ſuas ad nos directas apparet, quæ coram nobis lectæ fuerunt,*] vt, cum præbenda ipſa 57) [*in eccleſia veſtra*] vacaret, perſonam illam, cui vellet idem 58) H. eam conferre, ſine interpoſitione alterius perſonæ reciperetis ad ipſam, [*et eandem perſonam curaretis de illa ſine difficultate qualibet inueſtire. Aſſeruit etiam idem ſubdiac. quod, cum eſſet ad apoſtolicam ſedem acceſſurus, ipſe præcautus, appellauit, ne tu, frater archiepiſcope, ſi forte interim aliquem ſacerdotalem contigerit vacare præbendam, eam vlli conferres, nec vos, filii, capitulum, reciperetis aliquem præſentatum ad illam, niſi quem duxerit præfatus ſubd. præſentandum.*] Quocirca [*diſcr. v. per a. ſ.*] mandamus, quatenus perſonam illam, cui memoratus H. 59) ſacerdotalem præbendam, cum contigerit eam *i* vacare, duxerit canonice conferendam, ſine contradictione qualibet admittatis. Tu 60) interim, frater epiſcope, præbendam huiuſmodi contra formam conceſſionis tuæ, conferre alicui non præſumas 61): [*alioquin noueritis, nos dilect. fil. n. cancellario, et Helien. et A. canonicis Pariſien. dediſſe in mandatis, vt vos ad hoc per cenſ. eccleſ. appell. rem. compellant, in irritum reducentes, ſi quid poſt appellationem, a præfato ſubdiacono ad nos legitime interpoſitam, contra conceſſionem ſibi factam de ſacerdotali præbenda noueritis attentatum.*] Quia vero conceſſiones tales, ſi ad conſequentiam traherentur 62), fieri poſſent in fraudem canonicæ ſanctionis 63) *k*, per quam prohibentur eccleſiaſtica beneficia concedi 64) ſiue promitti, antequam vacent: nolumus, quod huiuſmodi occaſione mandati, quod gratiam continet 65) perſonalem, fraudem adhibere volentibus licentia concedatur. *l*.

53) *Laudinen.* C. H. *Lauden.* c. 8. comp. cit. 3.
54) Vox *ſubdiaconus*, in C. R. L. H. edit. ant. et Gonz. deeſt.
55) *Prior*, C. R. 1.
56) *Capitulum*, C. R. L. et cit. c. quod etiam habet: *fili.*
57) *Sacerdotalis*, eſt in cit. c. loco vocis: *ipſa.*
58) *Præfatus ſubdiaconus*, ibid. pro vocibus: *idem H.*
59) *Subd.* cit. c. pro *H.*
60) *Tibi, frater epiſcope, firmiter inhibentes, ne interim aliquam ſacerdotalem præbendam alicui contra* etc. cit. c.
61) Mandauerat quidem epiſcopus ſubdiacono H. collationem præbendæ *ſacerdotalis*, h. e. ad quam alius, quam *ſacerdos* ordinatus, promoueri nequit, et hoc mandatum reuocare omni tempore poterat. Verum poſtquam pontifex hanc poteſtatem, ei ab epiſcopo datam, confirmauerat: hic illum amplius reuocare non poterat. Quod iuſte verebatur ſubdiaconus, et hac de cauſſa *confirmationem papalem* impetrauerat, qua ipſemet mandaſſe ſeu poteſtatem dediſſe videbatur, vt optime obſeruat ALTESERRA *ad h. c.*
62) *Trahantur*, ibid.
63) Directo non peccatum fuit contra ſanctionem canonicam; quia aliud eſt, promittere alicui præbendam primum vacaturam, quod prohibitum; aliud eſt, ius conferendi præbendam primum vacantem alicui mandare ſeu concedere, quod non æque prohibitum: quia ius conferendi per alium veluti vicarium generalem poteſt exerceri. Per indirectum tamen fraus legi fieri poteſt, ſi mandatum duntaxat ad vnam præbendam, non in genere, directum eſt: quia mandatarius callidis artibus occultum mandatum habere poteſt, de præbenda ei conferenda, cui illam promiſit ordinarius collator occulte, ceu *c. ſ. h. t.* declarat.
64) *Conferri*, C. H.
65) *Obtinet*, ibid.

CAP. XII.

Lateranenſe concilium de beneficiis vltra ſex menſes vacantibus, ad epiſcopatus non extenditur.

IDEM. [*Gerantin.* vel potius *Geruatino capitulo.*] (*ann.*) 1210. *Romæ in Calabriam.*)

Dilectus *m* filius magiſter G. 66) canonicus 67) veſter [*olim*] nobis 68) ſuggeſſit, quod, epiſcopo veſtro viam vniuerſæ carnis ingreſſo, [*maior et ſanior pars veſtri conuenerat in eundem, et ipſum eligere in epiſcopum proponebat: ſed impediente viro nobili comite Cutronæ non fuit electio celebrata. Poſtmodum autem idem comes de ipſo epiſcopatu Madium capellanum ſuum inueſtiens vobis iniunxit, vt vel a terra recederetis ipſius, vel eligeretis eundem M. in paſtorem. Quod cum ven. f. n.*] archiepiſcopus ſanctæ Seuerinæ [*tunc electus audiſſet: prædictum W. ad ſuam præſentiam acceſſiuit, et*] aſſerens, quod propter negligentiam veſtram ad ipſum erat eligendi auctoritas deuoluta, in epiſcopum veſtrum elegit eundem 69). Nos igitur attendentes, quod canon Lateranen. concilii, ab Alexandro 70) papa 71) contra negligentes editus, ad archiepiſcopatum vel epiſcopatum 72) non ſolet extendi, ſed ad perſonatus alios et minora 73) eccleſiaſtica beneficia coarctari, electionem huiuſmodi 74) iuſtitia caſſauimus exigente.

66) C. R. et ed. ant. habent; *W.* ſed in C. R. 1. et L. hoc ſiglum omittitur.
67) *Concanonicus*, C. H.
68) *Apoſtolatui noſtro*, c. cit.
69) Loco harum dictionum in cit. c. ita legimus: *ipſum induxit, vt electioni de ſe faciendæ præberet aſſenſum, qui ſuis monitis acquieſcens electus exſtitit ab eodem, ſuffraganeorum interueniente conniuentia et conſenſu.* et infra.
70) Secundum hoc concilium eo tempore vnice iudicandum erat: quia nondum celebratum erat *concilium Lateranenſe*, ſub INNOCENTIO III. poſtea anno MCCXV. habitum. Etenim in hoc concilio, vt docet *c.* 41. *X. de elect. et elect. pot.* conſtitutum fuit, vt intra tres menſes, ſub *pœna deuolutionis ad ſuperiorem*, electiones fierent: adeoque, ſi caſus adductus poſt hoc concilium contigiſſet, longe aliter deciſio facta, nec electio archiepiſcopi caſſata fuiſſet. Forſan hæc cauſſa anſam dedit, vt in hoc concilio *pœna deuolutionis* ad electiones prælatorum extenſa fuerit.
71) Verba *ab Alexandro papa*, deſiderantur in cit. c.
72) *Ad archiepiſcopatus vel epiſcopatus*, C. R. L. H. et c. cit.
73) *Maiora*, cit. c.
74) *Eiusdem W. qui ab archiepiſcopo et ſuffraganeis eius fuit, ad quos electio non ſpectabat, electus*, cit. c. pro dictione: *huiuſmodi.*

---

a *C. 7. eod. tit. in 3. comp.* b Conſtituit. c Conſenſum. d *Lateran. concil. ſub Alex. III. c.* 8. e Laudonen. *al*, Lauden. f *Cap.* 8. *eod. tit. in* 3. *comp.* g *Al. ita:* quæ primo eſſet in veſtra eccl. vacatura. h Capitulum.

i Illam. k *In conc. Lat. ſub Alex. III. c. 8. et c. 2. ſupr. eod. adde conc. Trid. ſeſſ. 24. de reform. cap.* 19. l Tribuatur. m *C. 9. eod. tit. in 3. compilat.*

CAP.

CAP. XIII.

Non valet promissio beneficii vacaturi.

IDEM *priori a Hostien. et suppriori S. Fridi. 75) (ann. 1210. Romæ.)*

Ex *b* tenore litterarum vestrarum accepimus 76), quod, cum caussam, quæ inter I. clericum ex vna parte, et abbatem et conuentum de Bella 77) ex altera, super prouisione vertebatur ipsius 78), [*vobis duximus committendam,*] dictus clericus post litem contestatam chartam quandam [*ipsorum*] monachorum [*coram nobis*] exhibuit, [*expresse*] continentem, quod primam ecclesiam ad donationem suam spectantem, [*valentem X. marchas vel XV.*] assignarent 78*) eidem, [*nihilominus per idoneos testes probans, ipsos post promissionem eius, licet potuerint, nolle sibi, quanquam super hoc admoniti fuerunt, prouidisse: quare dictos abbatem et monachos ad assignandum sibi reditum X. marcharum adminus cogi cum instantia postulabat. Ad hæc autem fuit ex aduerso responsum, quod ratione promissionis, vtpote factæ contra Lateran. concil. statuta, quæ probari per chartam exhibitam videbatur, eos non poterat conuenire: præsertim cum non de aliqua ecclesia, sed de promissione tantum in litteris mentio haberetur, Cum igitur, aliis ipsos posse conueniri asserentibus, aliis vero in contrarium sentientibus, super hoc fuisset hinc inde coram vobis diutius disputatum: vos, quid iuris sit in hoc articulo dubitantes, in negotio ipso vlterius procedere noluistis, donec super hoc reciperetis nostræ beneplacitum voluntatis, nobis humiliter supplicantes, vt, quid sit in hac parte agendum, vos dignaremur per nostras reddere litteras certiores.*] Nos igitur attendentes, quod promissio prædicta non tenet, vtpote contra statuta Lateran. *c* concilii attentata, [*discr. v. p. a. s.*] mandamus, quatenus memorato clerico super hoc silentium imponentes, ab impetitione ipsius dictos abbatem et monachos absoluatis.

75) Ipsam inscriptionem, in codicibus et edit. admodum corruptam, ex GABRIELE PENNOTO *in histor. canonicor. cleric. libr. II. c. 37. p.* 388. *in f.* restituit GONZAL. qui duorum monasteriorum Oxoniensium mentionem facit, quorum alterum *de Osnei*, alterum vero, quod *p. sq.* refert, *S. Fridisuidæ* vocatur.
76) *Intelleximus euidenter*, c. 10. cit. comp. 3..
77) *De bello loco*, C. R. 2. sed videtur vox *loco*, ab imperita manu adiecta, cum de *prælio* seu *bello* nomen acceperit.
78) Post voces *ex altera*, c. cit. ita variat: *super reditu decem marcharum vel quindecim, quas idem exigebat ab ipsis, eo videlicet, qui eidem, quam cito se facultas offerret, interim se promiserant prouisuros, nec promissionem suam curauerant adimplere, noscitur agitari.*
78*) *Assignare promiserant:* ibid.

CAP. XIV.

Obligatur prælatus, qui promittit prouidere, cum poterit.

IDEM [*Abbati et conuentui monasterii sancti Michaelis de Carasta* vel *de Caranto.*] [*ann. 1210. Roma in Galliam.*]

Accedens *d* ad apostol. sed. [*dil. fil.*] R. clericus suam nobis insinuationem 79) monstrauit, quod, cum promiseritis, vos prouisuros eidem in ecclesiastico beneficio, cum possetis, sicut per litteras iudicum delegatorum 80) inde confectas liquido apparebat 81), [*vos id hactenus efficere non curastis, allegantes coram iudicibus memoratis, quod talis promissio vos nullatenus obligarat: cum videretur esse facta contra Later. conc. statuta, quod promissionem inhibet non vacantis beneficii.*] Nos autem considerantes, quod aliud est prælatum promittere beneficii collationem, cum poterit 82), aliud 83), cum vacabit, cum in multis casibus se facultas offerre posset, in quibus collatio non esset in exspectatione vacaturi beneficii differenda, [*per ap. vobis scripta*] mandamus, quatenus memorato R. cum poteritis 84), ecclesiasticum beneficium assignetis: [*alioquin abbati sancti Ioannis et decano Suession. damus nostris litteris in mandatis, vt vos ad id per cens. eccl. app. rem. compellant.*]

79) *Sua nobis insinuatione*, C. R. L. ed. ant. Cont. et c. 1. comp. 4. h. t.
80) *Iudicis delegati*, C. R. 1. L. et ed. ant.
81) *Sicut per litteras decani Suession. et suorum coniudicum super hoc a sed. apostol. delegatorum, quibus tenor litterarum vestræ promissionis erat insertus, liquido edocebat*, c. cit.
82) Subtilis est hæc differentia, eapropter sublata in *c. 11. h. t. in 6.* Neque enim *poterit* ordinarius collator præbendam conferre, quam vbi *vacauerit*, vt etiam in hac clausula latitet *exspectatio beneficii vacaturi.*
83) *Et aliud*, C. H.
84) Loco verborum *cum poteritis*, in c. cit. habetur: *competens.*

CAP. XV.

Si ad capitulum et prælatum, vt prælatum, potestas conferendi pertinet; de vno ad alterum lapsu temporis non transit; secus, si prælatus intersit, vt canonicus: quia tunc de capitulo transit ad prælatum, nisi dolum committat. H. d. et est textus multum allegabilis.

IDEM [*P. subdiacono nostro, præposito et capitulo Ebrodun.*] (*ann. eod.*)

Postulastis *e* per sed. apostol. edoceri, vt, cum ad vos et archiepiscopum vestrum simul donatio præbendarum ecclesiæ vestræ pertineat, vtrum præbendæ vacantis donatio penes archiepiscopum ipsum remanet 85), si eam intra semestre tempus neglexeritis 86) ordinare. Ad quod [*vobis*] breuiter respondemus, quod, si vos et idem archiepiscopus intra tempus præscriptum, circa hoc negligentes exstiteritis 87), sicut nec ab illo ad vos, ita nec a vobis ad illum, potestas deuoluitur conferendi, secundum statuta Lateran. concilii *f* ad superiorem transit donatio [*earundem:*] nisi forte archiepiscopus, non vt prælatus, sed vt canonicus, vobiscum ius habet conferendi *g*. Et in hoc casu, cum dolose [*forsitan*] impedierit 88), dolus ei suffragari non debet.

85) *Remaneat*, C. H. edit. ant. Cont. Pith. et c. 2. comp. cit. 4.
86) *Neglexistis*, C. R. 1. *neglexerit*, H.
87) *Negligentes exstitistis circa collationem vacantium præbendarum*, c. cit.
88) *Forsitan*, dicit pontifex: quia ad decanum hoc casu spectat *conuocatio capituli*, cui archiepiscopus, vt canonicus, interest, nec plus iuris, quam alii canonici, habet, nisi illam arte callida impedierit.

CAP. XVI.

Sicut non potest patronus promittere, se præsentaturum aliquem ad beneficium vacaturum: ita nec dare potestatem præsentandi, antequam beneficium vacet.

HONORIVS III. *episcopo et præposito capituli 89) Cameracen. (ann. 1222. Roma in Belgium.)* (Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Cum dilecta in Christo filia [*nobilis mulier Ioanna,*] comitissa Flandren. [*deuicta quorundam precibus importunis,*] *h* fecerit promissiones [*illicitas*] de non vacantibus beneficiis ecclesiarum, in quibus ius obtinet patronatus, et donationes eorum in manibus posuerit alienis, [*sicut est nostris auribus intimatum: discr. v.*] mandamus, quatenus id 89*) irritum decernentes, [*auctoritate nostra,*] inhibeatis eidem, ne similia de cætero attentare præsumat. *i*

89) *Præposito et Cantori Cameracen.* C. R. 1. L. et c. 1. comp. 5. h. t. Sed C. R. 2. *præposito et canonicis Cameracen,* et H. *præposito et canonico Cameracensi.*
89*) Loco vocis *id*, c. cit. legit: *quidquid super hoc ab eadem inueneritis esse factum contra instituta canonica.*

TITVLVS IX.

NE SEDE VACANTE ALIQVID INNOVETVR. 90)

CAP. I.

Vacante sede status eius mutari non debet.

INNOCENTIVS III. *priori et conuentui* k *Glaston. 91) (ann. 1210. Roma in Scotiam.)*

Nouit *l* ille, qui scrutator est cordium, et cognitor secretorum 92), quod, licet [*bon. mem*] C. 93) [*papa*] præd. nost. ecclesiam vestram erexit cathedralem, ipsam Bathonien. 94) ecclesiæ vniendo, et idem 95) esset episcopus vtriusque, [*suamque constitutionem, non solum per priuilegium suum, verum etiam per alia scripta multa curauerit confirmare.*] Quia tamen hæc vnio asserebatur a vobis 96) [*esse confusio, conquerentibus, eam*] in graue præiudicium Glaston. 97) ecclesiæ redundare; cum per ipsam dissolueretur religio, et 98) fraudaretur eleemosyna, et hospitalitas tolleretur 99): nos [*vestris supplicationibus inclinati*] ad releuandum ecclesiæ vestræ statum cœpimus intendere, [*quantum decuit,*] diligenter. [*Et quoniam absonum videbatur, vt subito predecessoris nostri euacuaremus in hac parte statutum; cum ei, quantum cum Deo possumus, deferre velimus, sicut et volumus, quod, quantum cum Deo potuerint, nobis nostri deferant successores, vnione manente: sic de cæteris disposuimus, quantumcumque bon. mem. Saueric. Bartholomen. episcopo displiceret, frequenter ob hoc ad sed. apost. laboranti, quod status ecclesiæ vestræ videbatur in melius releuatus. Vnde post diuersos tractatus et deliberationes multiplices, quod per viros prouidos et honestos auctor. nostri mandati super hoc exstitit ordinatum, ad petitionem eiusdem episcopi, postquam aliud a nobis non potuit obtinere, apostolico tandem curauimus munimine roborare.*] Vos autem post obitum [*præfati*] Bathonien. episcopi [*ad nostram præsentiam recurrentes*] humiliter postulastis, vt 100), quia tempus aduenerat 1), quo 2) sine scandalo ecclesiæ vestræ ruina poterat [*in statum pristinum*] releuari *m*; cum et Bathonien. ecclesia 3) [*et Wellen.*] id ipsum pariter postularet, rex quoque cum regni magnatibus, et quidam episcopi cum multis abbatibus deposcerent illud idem, vt 4), vnione penitus dissoluta, monasterium vestrum reduceremus in statum antiquum, sub abbatis regimine gubernandum. [*Nos*] attendentes igitur 5) [*diligentius,*] quod, episco-

90) *Vt sede vacante nihil innouetur.* comp. 5.
91) *Glotonen.* per tot. C. H. *Castomen.* c. 1. comp. 3. h. t.
92) Verba *: et cognitor*, etc. a C. R. L. H. ed. ant. et Gonz. absunt.
93) *C. papa*, C. R. 1. *Cœlestinus.* L.
94) *Bartholom.* c. cit. per totum.
95) *Vt idem*, C. R. L. H. ed. ant. Gonz. et cit. c.
96) Post voces *a vobis*, in ed. Cont. legimus: *esse confusio, conquerentibus vobis, eum in graue* etc.
97) *Glastoncen.* C. L. *Glastomen.* c. cit.
98) Copula *: et*, in C. R. L. et c. cit desideratur.
99) Verbum *: tolleretur*, in c. cit. non exstat.
100) Part. *vt*, desideratur in c. cit.
1) *Aduenerit*, C. L.
2) *Quod*, C. R. 2.
3) Additur: *et Wellensis*: quia etiam hic episcopatus iam antea *episcopatui Bathuniensi* vnitus erat, vt ita huius episcopus trium sedium esset præsul, vt recenset plenius ALTESERRA *ad h. c.*
4) Part. *vt*, in C. R. L. H. et c. cit. omittitur.
5) *Vero*, c. cit.

a Priori Host. et suppriori S. Fridi. *al. ita:* priori de Osen. et suppriori S. Frideunidæ. b *C. 10. eod. tit. in 3. comp.* c *Sub Alex. III. c. 8. et nunc contra conc. Trid. sess. 24. de reform. cap. 19.* d *Cap. 1. eod. tit. in 4. comp.* e *Cap. 2. eod. tit. in 4. comp.*

f *Sub Alex. III. c. 8.* g *Vtrum donata ambasiatorib. cedant eorum lucro, vide varias opinion. in l. si vero. §. item quicquid. ff. sol. matr. et in l. qui proprio. ff. de procur.* h Flandrorum. i *Al.* vt similia de cætero attentare non præsumat. k *Al.* Caston. l *Cap. 1. eod. tit. in 3. comp. Psal. 7. Sap. 1. Hier. 17.* m *Vid. l. æquissimum. cum notat. ff. de vsufr.*

pali

pali sede vacante, non debet 6) [*super hoc*] aliquid innouari, cum non sit, qui episcopale ius tueatur, maxime 7) ne plus fauisse 8) personæ, quam ecclesiæ videremur 9), si, quod, eo viuente, concessimus, post obitum eius subito mutaremus, petitionem vestram [*ex toto absque damno conscientiæ ac periculo famæ*] nequiuimus exaudire. [*Vt autem solito more, quem et vobis vtilem, et nobis honorabilem estis experti, gradatim ab imo procedatur ad summum,*] auctoritate prædicta 10) *a* indulgentes 11), vt, cum Bathonien. ecclesia de præsule fuerit ordinata, [*si ostendere volueritis, quod ecclesiæ vestræ nondum sit ad detrimentum, vel præiudicium vitandum plene prouisum,*] ius vestrum apud sedem apostolicam prosequendi facultatem liberam habeatis: interim autem sub cura prioris idem monasterium gubernetur.

6) *Non decet*, c. cit.
7) *Præsertim*, ibidem.
8) *Cauisse*, ed. ant. et c. cit.
9) *Videamur*, C. H.
10) *Præsentium*, C. R. L. et c. cit.
11) *Vobis indulgentes*, C. R. 1. *vobis indulgemus* c. cit.

CAP. II.

Beneficia spectantia ad collationem prælati, non possunt conferri per capitulum, sede vacante.

HONOR. III. 12) *episcopo* b *Clamen.* 13) *et magistris V. et S.* 14) *canonicis Suessionen.* 15) c (*ann.* 1223. *Roma in Galliam.* Conf. c. 1. comp. 5. vt sede vac. n. innou.

Illa deuotionis sinceritas [*et sincera deuotio, quam dil. fil. magister R. decanus Teanen. ad personam nostram et sed. apostol. hactenus habuisse dignoscitur, nos inducunt, vt eum pro suæ scientiæ et probitatis intuitu geramus in visceribus caritatis, et ei denegare nolimus, quæ secundum Deum fuerint concedenda. Vnde nos*] ecclesiam sancti Leucini 16) [*cum omnibus pertinentiis suis,*] de qua magistrum R. 17) donationis nostræ gratia præcedente, præbendæ nomine de mandato nostro [*ven. f. n. R.*] Capuanus archiepiscopus inuestiuit, sibi duximus [*auctoritate apostolica*] confirmandam, non obstante concessione, per capitulum 18) facta [*de ipsa ecclesia*] alii 19), seu confirmatione nostra, si qua [*forte*] in forma communi apparet 20) *d* obtenta: cum nusquam inueniatur cautum in iure, quod capitulum, vacante sede, fungatur vice episcopi in collationibus 21) præbendarum. Nec in eodem casu potest dici potestas conferendi præbendas ad capitulum per superioris negligentiam deuoluta: cum non fuerit ibi superior, qui eos posset 22) de facto vel de iure conferre. [*Quocirca discr. v. mandamus, quatenus eundem magistrum in corporalem ipsius ecclesiæ possessionem, sublato appellationis obstaculo, inducatis, et defendatis inductum.*]

12) *Innocentius III*, C. H.
13) *Caluen.* rectius c. 1. comp. 5. vt sed. vac. n. inn.
14) *I. et V.* C. R. 1. H. et c. cit. sed C. R. 2. et L. habent: *I. et W.*
15) *Suesion.* C. R. 2. *Suessanen.* ed. gloss. *Suessen.* c. cit.
16) *Leucii*, C. R. et L. *Leutii de Capua*, ibid. rectius.
17) *Ipsum*, cit. c.
18) *Capituli facta*, ibid.
19) *Roberto de Franco, canonico Capuano*, ibid. pro dictione *alii*.
20) *Appareret*, C. R. L. H. ed. ant. et c. cit.
21) *Donationibus*, C. H. Vnde sequitur, vt nec feuda tempore vacantis sedis aperta, ceu ad collationem futuri episcopi pertinentia, conferre queat.
22) *Possit*, c. cit.

CAP. III.

Sede vacante, iudicium habitum contra ecclesiam, non tenet.

IDEM [*Maurino*] *episcopo Burginen.* 23) e (*ann.* 1223. *Roma in Belgium.* C. 2. comp. cit. 5.)

Constitutis [*olim*] coram [*bon. mem.*] I. [*papa*] præd. nostro procuratore ecclesiæ sanctæ Mariæ de Castro forti 24) et [*bon. mem. G.*] Burginensi *f* episcopo, prædecessore tuo, dictus procurator petebat ab eodem episcopo restitutionem [*tam*] super libertate libere 25) eligendi sibi prælatum, [*quam etiam super terris ipsius ecclesiæ et rebus aliis, quibus omnibus pars sua spoliata fuerat, vt dicebat. et infra. Lite igitur coram eodem p. n. super præmissis, legitime contestata, et postmodum coram iudicibus delegatis, factis confessionibus et receptis testibus ab eisdem caussa fuit ad nos instructa remissa. Procuratoribus igitur partium in nostra præsentia constitutis, cum super præmissis coram nobis diutius litigassent,*] nos depositiones testium, qui, vacante Burginen. *h* ecclesia, et carente legitimo defensore, fuerunt *i* recepti, duximus reprobandas 26).

23) *Burgen.* C. R. L. et H. per totum.
24) *De Castro Sorin.* C. R. 1. sed C. R. 2. *de castro Sori.* Denique *de castro sororum*, c. 2. comp. cit.
25) Vox *libere*, a C. R. 1. abest.
26) Verba in cit. c. variant sequenti modo: *nos diligenter hinc inde propositis, et rationibus partium plenius intellectis, reprobatis quibusdam depositionibus testium, qui, vacante Burgen. ecclesia, et carente legitimo defensore fuerunt minus iuste recepti, procuratorem tuum nomine tuo de fr. n. conf. ab impetitione alterius partis sententialiter duximus absoluendum, quæstione proprietatis parti vtrilibet reseruata.*

a *Alit.* auctoritate præsentium. b *Alii ita*: episcopo Cam. et magistr. etc. *alias*: Calinen. c *Al.* Suessanen. d Appareat. *alit.* appareret. e Burgens. *habent omnes codices Vatic. vno recentiori excepto, in quo legitur*: Burgenensi. f *Al.* Burgd. h *Al.* Burgd. i Fuerint.

TITVLVS X.

DE HIS, QVAE FIVNT A PRAELATO 27) k SINE CONSENSV CAPITVLI.

CAP. I.

Non tenet alienatio rei ecclesiasticæ absque approbatione capituli.

Ex concilio apud Valentiam. (*vel potius ex concil. Carthag. IV. c.* 32.)

Irrita erit episcoporum donatio, vel venditio 28), vel commutatio rei ecclesiasticæ, absque collaudatione et subscriptione clericorum 29).

27) *A Prælatis*, C. R. 1. et ed. gloss. *De iis, quæ conceduntur ab episcopo sine consensu clericorum*, comp. 1. et 3. *De his, quæ fiunt vel conceduntur sine consensu capituli.* comp. 5.
28) *Et venditio*, C. R. et L.
29) Qui eo tempore *senatum ecclesiasticum* constituebant, cuius consensu et consilio arduas caussas tantum valide peragere poterant. In huius locum postea *capitula* successerunt.

CAP. II.

In temporali alienatione, quam facit prælatus, taciturnitas capituli habetur pro consensu.

ALEXANDER III. *Noruicen. episcopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Continebatur *l*: [*et infra.*] Cons. t. t. r. quod concessio decimæ 30) ab abbatissa prius facta, si, conuentu sciente et non contradicente, facta est, robur firmum 31) debet habere. Verum si [*præfata abbatissa,*] ignorante conuentu aut 32) contradicente, decimam [*suam*] prius prædicto H. concessit, et non post multum temporis 33) *m*, de assensu conuentus eandem decimam dedit eidem 33*): secunda concessio debet præiudicare priori.

30) *Decimam* hic denotare *ecclesiam*, recte obseruat Gonz. sicuti cum *decimæ* vel *altaria* in feudum dantur, sæpe ecclesiæ hac appellatione olim veneunt, æque vt in *c.* 2. *X. de locat.* hic significatus quoque occurrit. Colligi hoc ipsum euidenter potest ex integro textu, hic admodum mutilato, *in append. ad concil. Later. III.* apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. p.* 1841. adducto vbi refertur, abbatissam *decimam H. concessisse*, seu ex iure patronatus contulisse, *et archidiaconum Winton. per clauem et librum inuestituram eius fecisse*, quippe ad quem talis inuestitura spectabat.
31) *Robur firmitatis*, C. R. 2.
32) *Ac*, C. H.
33) *Multum tempus*, c. 2. comp. 1. h. t.
33*) *Memorato H.* ibidem.

CAP. III.

Alienatio temporalis facta sine consensu capituli, per ratificationem eius roboratur.

IDEM *Vigorien.* 34) *episcopo.* n (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Cum nos o iampridem, [*si bene meminimus, tibi per litteras nostras, indulserimus; vt, si Io. prædecessor tuus, reclamante capitulo, ecclesiæ tuæ abbati et fratribus de Oseneia ecclesiam de Braia contulit, eam tibi reuocare liceret: iam dictis fratribus, sicut asseris, litteras nostras indulsimus, vt ipsis ecclesiam iam dictam dimitteres pacifice possidendam, immemores existentes illius scripti, quod super hoc tibi fuerat indultum. Licet autem hoc tibi indulserimus; prudentiam tamen tuam monemus et exhortamur attentius, quatenus diuino intuitu, et pro reuerentia B. Petri et nostra, ecclesiam ipsam, si quoquo modo sine graui detrimento ecclesiæ tuæ fieri potest, iam dictis fratribus in pace et quiete dimittas: quia decet prudentiam tuam ad commodum et profectum religiosorum locorum intendere, et quod idem præd. tuus pietatis studio fecit, ratum et firmum habere. Si autem eamdem ipsis ecclesiam dimittere forte non poteris; non obstantibus litteris, quas prædicti fratres super hoc impetrauerunt, scriptum tibi exinde indultum in sua volumus stabilitate consistere; quoniam*] certum est, de rigore iuris concessionem illam non tenere, quam 35), reclamante capitulo, per [*eundem*] prædecessorem tuum constat factam fuisse: nisi [*idem capitulum concessionem*] eam ratam postmodum habuisset 36).

34) *Vigorn.* rectius C. R. et L.
35) *Si - - ipsam*, c. 3. comp. cit. 1.
36) *Habuissent*, minus recte habent C. R. et L. quia de ratihabitione capituli, in *corpore* considerati, non de *singulis* extra capitulum rati habentibus, loquitur, qualis ratihabitio non sufficit.

CAP. IV.

Prælatus sine consilio capituli instituere vel destituere, vel alia negotia ecclesiæ tractare non debet. Hoc dicit cum capitulo sequenti.

IDEM *Hierosolym. patriarchæ.* (*ann.* 1180. *Roma in Palæstinam.*)

Nouit *p* [*plenius, sicut credimus,*] tuæ discretionis prudentia, qualiter tu et fratres tui vnum corpus sitis, ita [*quidem,*] quod tu caput, et illi 37) membra esse probantur 38). Vnde non decet te, omissis membris, aliorum consilio in ecclesiæ tuæ negotiis vti: cum id non sit dubium

37) *Fratres tui*, c. 4. comp. cit. 1.
38) *Probentur*, ibid.

k Prælatis. et c. 2. eod. tit. in 1. comp. eod. tit. in 1. compil. l *Post conc. Lateran. sub Alex. III. part.* 47. *cap.* 5. m Tempus. n Wigorn. o *Cap.* 3. p *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 50. *c.* 18.

bium et honestati tuæ, et sanctorum patrum institutionibus *a* contraire.

Innotuit siquidem auribus nostris, quod tu sine consilio fratrum tuorum *canonicorum S. Sepulcri* 39), abbates, et abbatissas, et alias ecclesiasticas personas instituis et destituis, [*non considerans, nec attendens, quomodo te non sit dubium statuta sacrorum canonum transgredi, cum in huiusmodi caussis clericorum et laicorum, circa te commorantium, qui de corpore ipsius ecclesiæ non sunt, potius, quam fratrum tuorum consilio inducaris.*] Ideoque id auctor. apost. prohibemus 40). [*et infra.*] Nos enim tales institutiones, et destitutiones, [*si quas amodo feceris, auctoritate apostolica cassamus*, et] carere decernimus robore firmitatis 41).

39) verba *S. sepulcri*, a C. R. L. et Gonz. absunt, et in H. ed. ant. et cit. c. desunt verba: *Canonicorum S. Sepulcri.*

40) Ipsa verba in cit. c. sunt hæc: *Inde est, quod discretioni tuæ auctoritate apostolica prohibemus, ne abbates, abbatissas, vel alias ecclesiasticas personas sine consilio et assensu prioris et fratrum tuorum canonicorum sancti Sepulcri instituere vel destituere aliqua ratione de cætero præsumas. Quod si forte, quod non credimus, contra prohibitionem nostram attentare præsumseris: nos tales* etc.

41) *Omni robore et stabilitate*, ibid. omissa voce: *firmitatis.*

CAP. V.

Summatum est supra capitulo proximo.

IDEM *eidem.* (*ann. eod.*)

Quanto *b* [*maiori dignitate, Domino dante, præemines, tanto decet amplius, et oportet te in omnibus eam diligentiam et grauitatem habere, qua omnia videaris sine nota et reprehensione peragere, et laudabiliter iniunctæ tibi sollicitudinis officium dispensare. Audiuimus autem, vnde mirati sumus, sicut mirari merito poteramus, quod in concessionibus et confirmationibus omissis canonicis ecclesiæ tuæ, consilium clericorum et laicorum, circa te commorantium, qui non sunt de corpore ecclesiæ ipsius, interdum, immo sæpe requiris, et in eisdem concessionibus et donationibus et confirmationibus, iuxta eorum consilium et voluntatem procedis, et in priuilegiis etiam, quod tuam prorsus dedecet honestatem, ad maiorem auctoritatem et certitudinem nomina fratrum tuorum, qui absentes fuerint, tanquam si præsentes fuerint, facis subscribi. Quia igitur non decet prudentiam tuam in negotiis tibi commissæ ecclesiæ consilium fratrum tuorum postponere, cum quibus vnum existere comprobaris:*] frat. tuæ [*per a. s. præc.*] mandamus. quatenus in concessionibus et confirmationibus, et aliis ecclesiæ tuæ 42) negotiis fratres tuos requiras, et *c* cum eorum consilio, vel sanioris partis, [*negotia*] eadem peragas et pertractes, et, quæ *d* statuenda sunt 43), statuas 44), et 45) errata corrigas, et euellenda dissipes et euellas. Absentium quoque fratrum nomina inscribi non sinas 46) *e*: quia talia munimenta sunt irrita et falsa, et tu exinde quæstionem falsi poteris merito formidare. [*Nos enim vniuersa priuilegia, in quibus absentium fratrum nomina, ipsis ignorantibus vel absentibus, subscripta sunt vel amodo describentur, irrita esse decernimus, et nullius firmitatis robur habere censemus.*]

42) *Eiusdem*, c. 5. comp. cit. loco pron. *tuæ.*

43) *Fuerint*, C. R. L. H. et c. cit.

44) *Statuens*, C. R. sed L. legit: *statues.*

45) Copula *et*, a C. R. et L. abest.

46) *Non facias*, C. R. L. H. et cit. c.

CAP. VI.

Si ecclesia collegiata habet præsentationem; præsentabit prælatus de consensu capituli, vel maioris partis: nisi de consuetudine, vel priuilegio competat soli prælato.

COELESTINVS 47) III.

Ea *f* noscitur: [*et infra,*] [*Ex tua siquidem nobis est parte propositum, quod,*] cum in prouincia tua sæpe contingat, quod 48) ad ecclesias, in quibus collegia ius præsentandi habere noscuntur, eorum abbates aut per se, aut per litteras [*suas,*] personas idoneas episcopis diœces. præsentant 49), et, eis præsentatis 50) [*postmodum*] et receptis, aliquando ante [*institutionem,*] aliquando post 51), monachi [*seu alterius ordinis collegia*] contradicunt, [*et reclamant. Super quibus aperto quæris certificari responso, vtrum institutio iam facta, vel adhuc facienda, propter huiusmodi debeat impediri. Ad quæ tibi hoc modo*] respondemus 52), quod [*videlicet*] in præsentationibus [*talium*] prælatorum intelligi debet, quod fiant de collegiorum suorum assensu, sine quo non obtinent 53) [*aliquatenus*] firmitatem. Vnde, si 54) constiterit, conuentus vel maioris et *g* sanioris 55) partis 56), non adfuisse consensum, institutiones huiusmodi conuenit euacuari 57), nisi ex antiqua et approbata consuetudine, vel concessa libertate, aliqui eorum probauerint 58) commissi sibi collegii non debere in ecclesiarum seu beneficiorum collationibus 59) requiri consensum.

47) vel potius *CLEMENS III.* Gonz. *b. Anno* 1188.

48) *Contingit, vt*, c. vn. comp. 2. h. t.

49) *Præsentent*, C. R. et L. *repræsentent*, cit. c.

50) *Quibus repræsentatis*, cit. c.

51) *Postea*, ibid.

52) *Duximus respondendum*, ibid.

53) *Non valent obtinere*, ibid.

54) *Vnde cum*, ibid.

55) *Vel*, deest in C. H. *Vel maioris vel sanioris*, habet cit. c.

56) *Partis capituli*, C. R. 1.

57) *Vacuari*, C. R. 2. L. et H.

58) *Aliquis eorum probauerit*, cit. c.

59) Quia hic agitur de iure *patronatus ecclesiastici*; non adeo mirandum est, patrono ecclesiastico *collationem beneficii vel ecclesiæ ipsam* attributam fuisse: quia in eo cessant rationes, quæ contra *patronum laicum* moueri solent. Vnde nec amplius variare potest: *c. 5. et 24. X. de iur. patron.* sed per præsentationem factam præsentatus, cui beneficium iam collatum, ius quæsitum habet. Id ergo tantum superest, vt episcopus mediante examine inquirat, vtrum præsentatus debitis qualitatibus instructus sit: et, si talem deprehenderit, vt collationem iam factam seu *vocationem confirmet.* AEque enim præsentatus ad *officium* sacrum, ac electus per electionem ad prælaturam vocatur. Hæc fuit praxis antiqua iuris patronatus *generatim*: quamuis intuitu *laicorum* diuersitatem inducere voluerit ius recentius. Etiam *electio* ius perfectum tribuit electo, vt electores variare non possint: licet confirmatio superioris quoque necessaria sit. Et sic idem quoque præstare debet præsentatio.

CAP. VII.

Tenet donatio, quam de solius diœcesani consensu facit laicus ecclesiæ de decimis, quas ab alia ecclesia habet in feudum ab antiquo, i. e. ante Lateranense concilium.

INNOCENTIVS III. 60) *archipresbytero* h *et magistro scholarium* 61) i [*et P. de Vico, canonico S. Astregisili*] *Bituricens.* (*ann.* 1198. *Roma in Galliam.*)

Cum *k* apostolica sedes 62), *cui, licet immeriti, præsidemus, vniuersis per orbem ecclesiis, non humana, sed diuina, institutione sit prælata; iustum est et conueniens, vt ad eam tanquam ad magistram et matrem super diuersis iuris articulis referantur dubiæ quæstiones, quatenus, quæ iura constituit, eadem quoque iura distinguat, ne, quæ diuersa cernuntur, videantur aduersa.*] Sane, sicut ex litteris vestris 63) accepimus, cum ex vna parte capitulum S. Stephani, [*et capitulum de Sal.*] et ex altera monachi de Platea 64) *l*, super decima quadam, [*quam a monachis ipsis petebant,*] in vestrum compromisissent arbitrium, [*et vos, partibus conuocatis, cognosceretis de caussa:*] dicti 65) monachi proponebant; donationem ipsius 66) decimæ sibi a quodam milite factam, et [*a v. s. n.*] Bituricensi archiepiscopo, diœcesani eius 67) accedente consensu, confirmatam fuisse, seque auctoritate Hieronymi munitos existere, qui scribens ad Damasum 68) ait: *si aliquando* m *fuerint a laicis male detenta, quæ diuini iuris esse noscuntur, et in vsum transierint monachorum, episcopo tamen loci præbente consensum, constabunt eis omnia perpetua firmitate subnixa.* Econtrario pars allegabat aduersa, consensum episcopi sine cleri consensu minus sufficere, auctoritate 69) Leonis papæ *n* dicentis: *ne quis episcopus de rebus ecclesiæ quicquam* 70) *donare vel commutare, vel vendere audeat, nisi forte aliquid horum faciat* o, *vt meliora prospiciat, et cum totius cleri consensu atque tractatu id eligat, quod non sit dubium ecclesiæ profuturum.* Quia vero [*super his auctoritatibus dubitantes*] nos 71) consulere voluistis, [*humiliter inquirentes,*] vtrum, quando decima tenetur 72) a laico, si conferatur ecclesiæ, ad confirmandam donationem consensus episcopi sine cleri 73) consensu sufficiat: [*nos deuotioni vestræ*] taliter respondemus, quod monendus est laicus, qui decimam *p* detinet, vt eam restituat ecclesiæ, ad quam spectat. Qui si 74) forte induci nequiuerit, et eam cum 75) diœcesani consensu alteri ecclesiæ assignauerit, præsertim religioso conuentui: constabit ipsa *q* donatio perpetua firmitate subnixa. Auctoritates enim 76) præmissæ, licet diuersæ sint, non tamen

60) Scripta est hæc decretalis *anno primo regiminis non. Iul.* vt docet *libr. 1. epist.* 313. *edit. Baluz.* quæ incidit in annum MCXCVIII. non in MCCX. vt Pithœi censuerunt.

61) *Scholarum*, C. R. L. H. et c. 1. comp. 3. h. t. Sed Cont. addit. *et P. de Vico S. d.*

62) *In apostolica sede*, C. H. sed frustra.

63) Verba *ex litteris vestris*, a C. R. L. H. et edit. Gonz. absunt.

64) *De Pratea*, C. R. 1. *Pratea*, H. L. et c. cit.

65) Vox *dicti*, desideratur in cit. c.

66) Pron. *ipsius*, deest in C. H.

67) Pron. *eius*, abest ab eod.

68) *Damascum*, C. L. et H.

69) Vterque litigantium intentionis suæ fundamentum petiit ex *decreto* GRATIANI. Monachi enim ad *c. vlt. C. XVI. q. 2.* capitulum vero ad *c. 52. C. XII. q. 2.* prouocabant, atque hos duos textus INNOCENTIVS III. vt peritus decretista, in concordiam deducit, atque decisionem format potissimum ex *concilio Claromontano*, relato in *c. 39. C. XVI. qu. 7.*

70) *Quæcunque*, C. H.

71) *Sedem apostolicam*, cit. c.

72) *Possidetur*, ibid.

73) *Clericorum*, C. H.

74) *Quodsi*, cit. c.

75) Part. *cum*, desideratur ibid.

76) *Autem*, C. H. sed neutra dictio est in cit. c.

a Constitutionibus. b *Post conc. Lat. sub Alex. III. p. 50. c. 16. et c. 5. eod. tit. in 1. comp.* c *Al.* vt cum. d *In C. Barb.* et quæ statuenda fuerint, statuens, *etc.* e *Al.* facias. f *Cap. vn. eod. tit. 1. in 2. compilat.* g *Al.* vel.

h *Al.* archiepiscopo, *in plur.* i Scholarum, *legitur in omnib. fere Vatic.* k *C. 1. De his, quæ conceduntur ab episcopo sine conf. capit. in 3. compilat.* l Pratea. m *Al.* aliqua. n *C. 12. quæst. 2. can. sine exceptione. sc. 51.* o *Facit. l. prætor in princ. cum gloss. et not. Bart. D. ne quid in loco publ. et l. prohibere. §. plane. D. quod vi aut. clam.* p Tenet. q Ista.

men aduersæ: cum aliud sit alienare, quod ab ecclesia possidetur, et aliud, quod detinetur a laico, ad vsum ecclesiasticum reuocare. In alienatione quoque 77) iuxta Leonis papæ decretum, consensus episcopi sine clericorum consensu *a* non sufficit. In reuocatione autem iuxta scripturam 78) *b* Hieronymi sufficit consensus episcopi: cum per *c* vtrumque vtilitati ecclesiæ consulatur. Nam et in Lateranen. *d* concilio est inhibitum, ne quælibet religiosa persona ecclesias et decimas de manibus laicorum sine consensu episcoporum recipiat: per quod 79) indirecte datur intelligi, quod sufficit consensus episcopi, vt licitum ecclesiæ sit decimas de manibus 80) recipere laicorum. Hoc autem 81) de illis 82) decimis intelligimus, quæ laicis 83) in feudum perpetuo 84) sunt concessæ.

77) *Vero*, cit. c.
78) *Scriptum*, C. R. L. H. et Gonz. sed *rescriptum*, cit. c.
79) *Per quæ*, C. R. 1.
80) *Decimam de manu*, cit.
81) Hæc verba non sunt INNOCENTII III. sed ex *compil. ant.* 3. *epist.* 313. in f. adiecta a quodam glossatore, adeoque a BALVZIO parenthesi inclusa. Ipsa videlicet decisio magis desumta est *ex concilio Claromontano* quam Lateranensi III. Etenim in *c.* 9. *eiusd. concilii* verba sunt hæc: *ecclesias sane et decimas de manu laicorum sine consensu episcoporum tam illos, quam quoscunque alios religiosos recipere prohibemus*: quæ tamen euidenter de *ecclesiis ipsis*, quæ sæpe *decimæ* vocantur, sine auctoritate non conferendis intelligenda sunt, de quo significatu dixi ad *c.* 2. *h. t. not.* 30. In *c.* 14. *eiusd. concil.* autem, quæ refertur in *c.* 1. 9. *de decim.* prohibentur laici in alios laicos decimas transferre, de quo casu hic non agitur, sed potius *de iure permisso cum consensu episcopi*. Quia tamen interpretes crediderunt, INNOCENTIVM III. in *hoc c.* prouocasse ad *c.* 19. *X. de decim.* illud vero accipiendum esse de decimis, post hoc concilium non transferendis, vt ante illud in feudum datæ in tuto et irreuocabiles esse deberent: pia fraude *in compil.* 3. hæc verba interpolata addiderunt, et RAYMVNDVM induxerunt, vt etiam eadem huc transferret. Et, quod magis est, ALEXANDRVM IV. in *c.* 2. *de decim. in* 6. *vers. sane.* eiusdem erroris participem fecerunt: ac si decimæ, olim alienatæ, in *conc. Lateran.* essent in securum locum deductæ.
82) *Hæc autem de iis*, ibid.
83) Vox *laicis*, non est in cit. c.
84) Dictionem *perpetuo*, Pithœi non habent.

CAP. VIII.

Non potest episcopus sine consensu capituli concedere ecclesias aliis ecclesiis: etiamsi habeat ius patronatus in ecclesiis concessis.

IDEM *Meten. archidiacono.* e (*ann.* 1210. *Roma in Germ.*)

Tua *f* nuper [*a nobis*:] [*et infra.*] adiecisti etiam, vtrum episcopo, vel electo cum solo archidiacono præter assensum maioris ecclesiæ cum [*et*] ab ipsa eligatur episcopus, et archidiaconus assumatur de ipsa, cœnobiis 85), vel ecclesiis conuentualibus, ad quas ius pertinet patronatus, liceat conferre perpetuo 86) vacantes ecclesias baptismales: [*et infra.*] Alterius etiam quæstionis solutio ex epistola Leonis papæ colligitur euidenter, in qua legitur 87) [*constitutum*,] *ne quis episcopus de rebus ecclesiæ quicquam donare, vel permutare* 88), *vel vendere audeat, nisi forte aliquid* 89) *horum faciat, vt meliora prospiciat, et totius* 90) *cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium ecclesiæ profuturum.* Irrita enim episcoporum donatio 91), venditio 92), et commutatio 93) rei ecclesiasticæ erit 94) absque conniuentia et subscriptione clericorum. Per hoc enim noueris solutam secundo loco propositam quæstionem: cum concessiones ecclesiarum perpetuas ad alienationes 95) non sit dubium pertinere.

85) *De ipsis cœnobiis*, c. 2. comp. cit. 3. sed minus recte.
86) Part. *perpetuo*, a C. R. 1. abest.
87) In Decreto GRATIANI *c.* 52. *C. XII. q.* 2.
88) *Commutare*, cit. c.
89) *Aliquod*, ibid.
90) *Et cum totius*, C. R. et ed. gloss.
91) Vox *donatio*, a C. R. 1. L. et cit. c. abest; sed C. R. 2. legit: *donatio vel.*
92) Vocabulum *venditio*, deest in C. H.
93) *Permutatio*, C. R. 1.
94) *Est*, C. H.
95) *Cum concessiones ecclesiarum ad perpetuas alienationes*, Cont. *ad alienationem*, cit. c.

CAP. IX.

Episcopus parœciales ecclesias, vel obuentiones ipsarum, de consensu capituli sui, monasterio conferre non potest.

IDEM *episcopo Helien.* (*ann.* 1210. *Roma in Angl.*)

Pastoralis officii diligentia 96): [*et infra.*] [*Sollicite*] præterea quæsiuisti, cum auctoritate *g* Dionysii 97) fuerint parœciæ limitatæ, quatenus singularum parœciarum prouentus in vsus ecclesiæ cederent necessarios, et stipendia ministrorum, si episcopo liceat sine auctoritate summi pont. vel saltem sine capituli sui voluntate, viris religiosis conferre obuentiones alicuius parœcialis ecclesiæ, sustentatione vicarii reseruata. Et cum *h* Lateranen. concilii statuta prohibeant ecclesiis nouam imponi, vel augere 98) veterem pensionem: postulas edoceri, an episcopus valeat religiosis, consentiente patrono, totam ecclesiam, vel de nouo conferre aliquam portionem. Ad quod breuiter respondemus, quod, salua constitutione canonica 99), de concedenda piis locis quinquagesima portione, neque primum, neque secundum potuit 100) facere episcopus, nisi de licentia Rom. pontif. præter capituli sui voluntatem.

96) Partes huius capituli vide supra c. 14. de rescriptis et c. 28. de officio et pot. iud. del. etc.
97) Deceptus erat episcopus, quærens a GRATIANO, qui in *c.* 1. *C. XIII. q.* 2. Pseudo-Isidori fabulam pro veritate adduxit. Eius tempore nulla diuisio parochiarum facta aut fieri potuit, sed in singulis locis, in quibus cœtus fidelium erant, vna erat ecclesia loco circumscripta, quam episcopus cum presbyteris regebat.
98) *Augeri*, C. R. L. H. et ed. Gonz.
99) Constitutio canonica est *decretum* GRATIANI in *c.* 74. *C. XII. q.* 2. in quo *concilii Toletani IX.* canon refertur, qui vim vniuersalem ante compilationem non habuit. Post illam demum ad illum, vt *ius commune*, prouocare licuit, vnde eius auctoritas æstimanda.
100) *Potest*, C. H. et cit. c.

CAP. X.

Ad concilia prouincialia vocari debent et admitti cathedralium ecclesiarum capitula.

INNOCENTIVS 1) III. 2) *archiepiscopo Senon. et eius suffraganeis.* (*ann.* 1212. Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Etsi membra corporis [*Christi*:] *k* [*et infra.*] Prouinciæ Senon. capitula Cathedralium ecclesiarum 3) [*suam*] ad nos querimoniam transmiserunt, quod archiepiscopus Senon. et eius suffraganei, procuratores eorum 4) nuper ad prouinciale concilium conuocatos, ad tractatum eorum admittere noluerunt: [*licet nonnulla soleant in huiusmodi tractari conciliis, quæ ad ipsa noscuntur capitula pertinere, quare nostram audientiam appellarunt. Sane, nos, auditis, quæ ipsorum nuntii super his proponere voluerunt, et intellectis nihilominus litteris, quas nobis super eodem curastis negotio destinare, tractatu exinde cum fratribus nostris habito diligenter, et vtique concorditer*] visum fuit nobis et [*eisdem*] fratribus nostris, vt capitula ipsa ad huiusmodi concilia debeant inuitari, et eorum nuntii ad tractatum 5) admitti, maxime super illis, quæ ipsa capitula contingere dignoscuntur.

1) Vel potius HONORIVS III. ceu docet *c.* 1. *compil.* 5. *h. t.* quam ob caussam nec ALTESERRA commentarium ad *h. c.* dedit in *comment.* ad INNOCENTII III. *decretales.*
2) *Honorius*, C. R. L. et c. 1. cit. Sed tota hæc inscriptio in C. H. desideratur.
3) *Capitula cathedralia*, cit. c. omissa voce: *ecclesiarum.*
4) Pron. *eorum*, a C. R. L. et H. abest: sed *ipsorum*, est in cit. c.
5) *Ad tractatus*, cit. c.

TITVLVS XI.

DE HIS, QVAE FIVNT A MAIORI PARTE CAPITVLI

CAP. I.

In vniuersitatibus ecclesiasticis præualet regulariter, quod fit a maiori parte: nisi minor pars rationabiliter contradicat. H. d.

Ex concilio Lateranen. *l* (*ann.* 1179.)

Cum in cunctis ecclesiis, quod pluribus et sanioribus fratribus visum fuerit, incunctanter debeat obseruari: graue nimis est, et reprehensione dignissimum 6), quod per quasdam ecclesias pauci quandoque non tam de ratione, quam de propria voluntate [*ordinationem multorum impediunt, et*] ad 7) *m* ordinationem ecclesiasticam procedere non permittunt.

Quocirca præsenti decreto statuimus, vt, nisi a paucioribus et inferioribus aliquid rationabiliter 8) obiectum fuerit et *n* ostensum, appell. rem. præualeat semper, et suum consequatur effectum, quod a maiori et saniori parte capituli 6) fuerit constitutum. Nec constitutionem nostram *o* impediat, si forte aliquis ad conseruandam 10) ecclesiæ suæ consuetudinem se iuramento dicat 11) adstrictum: nec enim 12) iuramenta, sed potius periuria sunt dicenda, quæ contra vtilitatem eccle-

6) *Dignum*, C. R. 2.
7) Præp. *ad*, in C. R. L. H. et c. vn. comp. 1. h. t. non habetur.
8) H. e. si tam euidentes et graues rationes pro minori parte militant, vt merito voluntati maioris partis præferri debeat. De eo vero, contentione hac suborta, cognoscit superior, et ita, quicquid per maiora constitutum, arbitrio eius subiicitur, vt illud rescindere valeat, si id sibi rebusque suis expedire videat. Huc præcipue pertinet negotium electionum episcopalium in discordia factarum, cuius cognitio ad curiam Romanam pertinet. Hac deuoluta, nihil facilius est, quam electionem rescindere, si rationibus curiæ non conuenire videatur. Quo facto, hæc alium loco electi nominat. *c.* 13. *extrau. comm. de præb. et dignit.* Sunt hominum voluntates in tali negotio ad dissentiendum et ad factiones faciles, vt, nisi *simpliciter* maioribus votis stetur, non adsit ratio negotiorum expediendorum. Ita vero præstaret, semper pro rato habere, quod per maiora constitutum, omni *exceptione* exclusa.
9) *A maioris et sanioris parte consilii*, cit. c. licet in ipso concilio legatur: *concilii.*
10) *Obseruandam*, C. H. *seruandam*, cit. c.
11) *Dicit*, cit. c.
12) *Non enim*, C. R. L. H. ed. Gonz. et cit. c.

a Assensu. b *Aliter*, rescriptum. c Vtramque. d *Sub Alexandr. III. cap.* 9. e *Alit.* Merens. f *Cap.* 2. *De his, quæ conced. ab episc. sine cons. capit. in* 3 *comp.* g *Dionys. pap. epist.* 2. *ad Senerum episc.*

h *Conc. Lateran. sub Alexand. III. c.* 7. §. *prohibemus.* i *Alit.* Honor. III. *habetur in omnibus antiquis.* k *De prouincialib. concil. vid. concil. Trid. sess.* 24. *de ref. c.* 2. *et sess.* 25. *de reform. c.* 2. l *Conc. Lat. sub Alex. III. c.* 16. *et cap. vn. eod. tit. in* 1. *compil.* m *Dictio*, ad, *deest in aliquot antiqu.* n Vel. o Vestram.

ſiæ 13) et ſanctorum patrum veniunt 14) inſtituta. Si quis autem *a* huiuſmodi 15) conſuetudines, quæ nec ratione *b* iuuantur, nec ſacris congruunt inſtitutis, iurare præſumpſerit 16): donec dignam 17) egerit pœnitentiam, a perceptione ſit 18) Dominici corporis alienus.

13) *Eccleſiaſticam*, C. R. L. H. et cit. c.
14) *Venerint*, C. R. 2.
15) Dictio *huiuſmodi*, deeſt in C. H.
16) *Præſumſerint*, C. L.
17) *Condignam*, cit. c.
18) *Exiſtat*, ibid.

CAP. II.

Canonicus non interdicit eccleſiam, ſed hoc facere debet epiſcopus cum capitulo.

COELESTIN. *c* III. 19) *R.* 20) *Claremonen.* 21) *d epiſcopo.* (*ann.* 1190. *Roma in Gall.*)

Quæſiuit [*a nobis tua diligentia probitatis, quid obſeruare debeas, et apoſtolicæ reſponſionis auctoritate ſtatuere*] ſuper e eo, quod eccleſiam tuam quidam ex canonicis etiam 22) minimis, [*occaſione aſſumta, vel*] quia penſio eccleſiæ debita, [*ſicut ſolitum eſt,*] non redditur, vel [*quia non numquam*] clericus aliquis aut parœcianus deliquit 23) *f*, ſine tuo et aliorum canonicorum aſſenſu interdicto g ſupponunt 24), [*per quod ipſius eccleſiæ ſeruitium deperit, et in populo ſcandalum non modicum generatur. Super hoc autem*] fratern. tuæ taliter 25) reſpond. [*ſicut in ſimilibus conſultationibus nos recolimus reſpondiſſe, videlicet*] quod 26) interdictum in aliqua eccleſia per aliquem vel 27) per aliquos de canonicis tuis ſine tuo et aliorum [*tuorum*] fratrum aſſenſu poſitum, obſeruare non debes 28); [*niſi talis exceſſus exſtiterit et tam grauis, per quem merito eccleſia ſilere debeat, nec ſuſtineas, vt prætextu occaſionis huiuſmodi interdictum ab aliis obſeruetur, niſi tuus et aliorum canonicorum conſenſus acceſſerit.*] Sed, ſi quis in his 29) deliquerit; eccleſiaſticæ coercitioni ſubiaceat: cum peccata ſuos auctores 30) *b* tenere debeant 31), nec pœna ſit vlterius protrahenda, quam delictum fuerit in excedente 32) repertum.

19) *Clemens III.* C. L. *Cæleſtinus*, H. omiſſo numero.
20) Littera *R.* in C. H. ed. ant. Cont. et Pith. eſt omiſſa.
21) *Claremonten.* C. R. 1. et H. *Claromenten.* C. R. 2. et L. *Claremontano*, c. 2. comp. 2. h. t.
22) *Tuis etiam*, C. H. *vel etiam minimus quilibet*, cit. c.
23) *Delinquit*, C. R. et L.
24) *Supponit*, C. R. L. ed. Cont. et cic. c.
25) Partic. *taliter*, deeſt in C. H. Sed in cit. c. ita legimus: *ſic duximus reſpondendum.*
26) *Vt*, cit. c.
27) Verba *per aliquem vel*, deſiderantur in ed. ant.
28) *Nullatenus debeas*, ibid.
29) In cit. c. verba ipſa hoc loco ita ſonant: *Sed ſi quis occaſionem dederit, vel deliquerit, ſiue canonem debitum non ſoluerit, vel alia commiſerit, propter quæ irregulariter hactenus eccleſia ipſa interdicto ſupponebatur, eccleſiaſticæ* etc.
30) *Actores*, C. R. 1. et cit. c.
31) Hæc vero ratio in genere omnibus obſtat interdictis. Nec ratio diuerſitatis inter pœnas *ſeculares* et *ſpirituales*, qua vtitur GONZAL. *h. t. n.* 2., attendenda; quia, ſi ratio adducta, *quod pœna ſuos tenere debeat auctores*, vera eſt, etiam in *pœnis eccleſiaſticis*, ad quas pontifex eam applicat, vera eſſe debet: alioquin applicatio eius falſa dicenda, quod aſſeri nequit. Idem dicendum de altera ratione, *quod pœna non ſit vlterius protrahenda, quam delictum fuerit in excedente repertum*, quæ pariter interdicto obſtat. Puniatur igitur delinquens, ne pœna in innocentes protrahatur.
32) *Exercente*, C. R. 2.

CAP. III.

Communis ordinatio eccleſiæ, per contradictionem et appellationem eius, cuius non intereſt, impediri non debet. H. d. quoad titulum.

INNOCENTIVS III. 33) *Auguſten. præpoſito.* (*ann.* 1198. *Roma in Gall.*)

Ex ore *i* ſedentis 34) [*in throno procedebat gladius bis acutus. Hic eſt gladius Salomonis, qui ſecat vtrimque, reddens vnicuique, quod ſuum eſt. Nos igitur, qui, licet immeriti, locum veri Salomonis diuina dignatione tenemus, gladium iſtum tunc prudenter exercemus, cum quæſtiones in auditorio noſtro legitime ventilitas, mediante iuſtitia, definimus. Ad hoc vero emergentium prolixitas quæſtionum et difficiles nodi cauſſarum ad ſedem apoſtolicam referuntur, vt, cum earum merita fuerint aſſertione partium patefacta, procedat ab apoſtolica ſede ſententia deducens in certitudinem dubia, et obſcura producens in lucem, vt litigantium diſſenſione ſopita, ſuum iuſtitia tueatur et ſequatur actorem. Inde ſiquidem fuit, quod*] accedentibus ad prædeceſſ. noſtr. 35) T. ac [*dil. fil. noſtro*] B. Auguſten. *k* canonico pro quæſtione, quæ inter vos ſuper præpoſitura Auguſt. eccleſiæ vertebatur: [*nos ven. f. noſtrum Oſtien. epiſcopum, et dil. f. G. ſanctorum Coſmæ et Damiani diac. cardinalem vobis conceſſimus auditores, in quorum præſentia*] ex parte ipſius 36) B. fuit propoſitum, quod, [*cum dil. fil. E. Auguſten. præpoſitus fuiſſet in epiſcopum Brixien. electus, rogauit capitulum, Auguſten, ne aliquem ſibi prius eligerent in præpoſitum, antequam eius eſſet electio confirmata, cumque ipſi eius precibus annuiſſent, et idem electus electionis ſuæ confirmatione per ſuum metropolitanum obtenta veniens Tibur. fuiſſet de regalibus inueſtitus, B. miles*] pater eiuſdem 37) [*ad ap. ſed. accedens*] a [*bon. mem.*] C. præd. noſtr. [*dil. f.*] decano et capitulo 38) Auguſten. litteras obtinuit deſtinari, vt intra ſpatium menſis vnius eundem 39) [*ſubl. app. obſtac.*] eligerent et aſſumerent in præpoſitum Auguſten. in ſignum inueſtituræ annulo 40) [*ei*] aureo deſtinato, [*v. f. noſtris Friſingen. et Eiſteten. epiſcopis, et dil. fil. maiori Spirenen. præpoſito*] mandati apoſtolici exſequutoribus conſtitutis. [*Decanus autem et*] capitulum memoratum cum audiſſent, quod C. 41) *l* quondam eorum præpoſitus in epiſcopum Brixien. electus et 42) confirmatus fuiſſet: licet dictas litteras recepiſſent 43) *m*, in contemptum *n* tamen eorum 44) aſſignato prius termino, intra quem ipſi deberent ſuper mandato apoſtolico reſpondere, H. 45) tunc Auguſten. decanum in præpoſitum elegerunt. [*Cum ergo epiſcopus et cardin. prædicti hæc et alia, quæ fuerunt hinc inde propoſita, nobis et fratribus noſtris fideliter retuliſſent; atteſtationibus et allegationibus, et rationibus vtriuſque partis plenius auditis et cognitis,*] quia legitime [*nobis*] conſtitit, quod prædictus B. de præpoſitura [*ipſa*] non fuit aliquatenus inueſtitus, etſi mandatum fuerit, vt de ea inueſtiretur; de qua etiamſi inueſtitus fuiſſet, inueſtitura eius per præd. noſtrum [*ſemel et ſecundo*] certa fuit ratione caſſata, quæ nec, etiamſi caſſata fuiſſet, per hoc, quod [*ſæpe*] dicto H. reuerentiam exhibuit, quæ debetur *o* præpoſito, iuri ſuo renuntiaſſe videtur: nos 46) attendentes, ſibi de iure non potuiſſe competere, vt per appellationem, ob id interpoſitam, communem ordinationem 47) eccleſiæ impediret, intelligentes etiam, te a maiori parte tam dignitate, quam numero eorum, quos eligendi ius conſtabat habere, electum fuiſſe canonice 48), in præpoſitum, [*de communi f. n. conſ.*] electionem tuam 49) auctoritate apoſtolica confirmamus, præfato B. ſuper [*ipſa*] præpoſitura ſilentium imponentes.

33) Deſumta eſt hæc decretalis ex *libr.* 1. *epiſt.* 290. *edit. Baluz.* et ſic ad annum primum regiminis h. e. ad annum MCXVIII, etiam clare in *epiſt.* 286. deſignatum, referenda.
34) C. R. 1. voci *ſedentis*, addit: *in throno.* Sed verba, quæ ſequuntur, in c. vn. comp. 3. h. t. non habentur, vſque ad dict. *accedentibus.*
35) *Ad præſentiam noſtram*, C. R. L. et cit. c.
36) *Prædicti*, cit. c.
37) *Ipſius B.* ibidem.
38) *Ad dil. fil. decanum et capitulum Auguſten.* ibid.
39) *Dictum B. filium eius*, ibid.
40) Sicuti epiſcopatus per *annulum* et *baculum* ab imperatoribus et regibus collati ſunt: ita his ſubordinatæ dignitates per *annulum* tantum datæ, veluti *archidiaconatus*, ceu docet INNOCENTII IV. *epiſtola* apud VGHELLIVM *in Ital. ſacra tom. I. p.* 136. *nouiſſ. edit*, item *præpoſitura*, vt *præſens cap.* monſtrat, imo etiam *canonicatus c.* 4. *X. de conceſſ. præb.* poſtquam canonici ſeu capitulares ſupra reliquorum clericorum ſortem euecti ſunt.
41) C. R. 1. habet: *E.* ſed in L. eſt: *D.* verba autem in cit. c. ita ſe habent: *quod dictus electus fuiſſet in epiſcopum confirmatus.*
42) Copula *et*, a C. R. et L. abeſt.
43) *Suſcepiſſent*, C. R. L. H. et cit. c.
44) *Earum*, cit. c.
45) Elementum *H.* denotans nomen electi deſideratur in cit. c. Sed *C.* eſt in ed. Gonz.
46) *Nos igitur*, C. H.
47) *Ordinem*, cit. c.
48) Vox *canonice*, deeſt in C. H.
49) *Ipſam*, cit. c.

CAP. IV.

Prælatus cum maiori parte capituli, contradicente minori, ſtatuere poteſt, quod ad neceſſariam reparationem fabricæ quilibet canonicus conferre teneatur.

IDEM. (*ann.* 1225. *Roma in Gall.*)

Ex parte tua *p* nobis 50) fuit, frater archiepiſcope, intimatum, quod ad reſtaurandam fabricam Rothomagenſ. eccleſiæ tractatum communiter habuiſtis, te, [*frater archiepiſcope,*] poſtulante, vt quilibet canonicorum tecum pariter aliquam ſuorum redituum portionem operi tam pio et neceſſario deputaret. [*Quia vero ſuper eo diuerſæ fuerunt inter vos, filii canonici, et variæ voluntates, ne tam laudabile opus ex veſtra differentia negligatur: auctoritate præſentium*] ſtatuimus 51), vt, ſi quis 52) *q* veſtrum tuis, frater archiepiſcope 53), et maioris et ſanioris partis capituli ſtatutis ſuper hoc [*conſtitutionibus*] duxerit 54) *r* reſiſtendum, obtineat ſententia plurimotum. *s*

50) *Apoſtolicis auribus*, c. vn. comp. 4. h. t.
51) *Duximus ſtatuendum*, ibidem.
52) *Si qui*, C. R. 2. L. H. et cit. c.
53) *Ipſius arcuiepiſcopi*, cit. c. loco verborum; *tuis, frater archiepiſcope.*
54) *Duxerint*, C. R. et L.

a Enim. b *Alit.* non. c *Alit.* Clemens III. d Claromonen. e *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *compilat.* f *Al.* delinquit. g Supponit. h Actores. i *Cap. vn. eod. titul. in* 3. *comp.* k *Alit.* Auguſtenſibus canonicis.

l D. *al.* E. m Suſcepiſſet. n *In aliquot ita legitur:* in contemptum earum, aſſignato tamen prius, *etc.* o *In codice Barbat.* quæ debet præpoſito exhiberi p *Cap. vn. eod. tit. in* 4. *comp.* q Qui. r Duxerint. s *Vid. l. et ſuum hered. §. fin. cum. l. ſequ. ff. de pact. et l. quod maior. ff. ad munic.*

TITVLVS XII.

VT ECCLESIASTICA BENEFICIA SINE DEMINVTIONE CONFERANTVR.

CAP. VN.

Rubrum sufficit pro summario: vel summa sic secundum abbatem: *Occulta collatio beneficii, licet sit suspecta, bene valet: dummodo alias legitime facta probetur.* H. d. Et est casus not. non tamen facit ad titulum, nec omnes indistincte hoc tenent: sed maior pars concludit cum hoc summario.

INNOC. III. 55) *Mediolan. archiepiscopo.* (*ann.* 1198. *Roma in Insubr.*)

Vt nostrum *a* prodeat de vultu Dei iudicium, [*et oculi nostri videant æquitatem, quia regia via debemus incedere, nec ad sinistram omnino, neque ad dextram declinare, ita magnum indicantes, vt paruum: quia non est apud Deum acceptio personarum:* [et infra.] *Quia post interdictum nostrum eis præsumpsisti tradere bullam; cum traditionem saltem debuisses differre, donec nostrum consuleres beneplacitum; dilect. fil. I. archidiac. et O. Lento canonico Mediolanen. dedimus in mandatis, vt, si etiam post secundum mandatum, per quod totius cognitionem negotii ad nostrum iudicium reuocauimus, id ipsum cognoscerent attentatum, traditionem sigilli decernerent irritam et inanem, inhibentes H. ne quomodolibet eo vti præsumeret: cum plus sit Roman. pontific. ad se aliquod negotium euocare, quam quenquam ad eum super aliquo negotio prouocare.* et infra.] Præterea proponebas, quod, cum nullus debeat sine accusatore 56) *b* damnari, nec aliquid circa negotium illud sit actum in forma iudicii, depositiones testium non poterant tibi præiudicium generare. Quia vero hæc allegatio 57) personam nostram tangere videbatur; dignum duximus caussam commissæ inquisitionis et ordinem plenius explicare, ne quis quomodolibet suspicetur, quod nos in hoc negotio perperam processerimus 58): præsertim cum ratio assignanda debeat esse 59) posteris profutura. Cum enim iuris sit explorati, quod, actore non probante, is, qui conuenitur, etiamsi nihil præstiterit, debet *c* absolui: videri poterat 60), quod nos tibi, qui contueniebaris a nobis, malitiose vel indiscrete onus probationis super tribus præmissis articulis imposuimus, videlicet vt ostenderes, quod prædictam cancellariam personæ idoneæ, modo canonico, et tempore [*sibi*] competenti donasses. Porro cum donatio fuisset occulta, et ideo suspicione non careat 61), et, elapso iam anno, nullus cancellarius omnino appareat 62); non immerito credebamus, quod secundum Lateran. concilii *d* statuta, ad nos esset ipsius cancellariæ donatio deuoluta, et ideo potuissemus ipsam sine culpa conferre: quoniam, etsi locum Dei teneamus 63) in terris, non tamen de occultis potuimus 64) *e* diuinare. Quia *f* ergo contra illud, quod prima facie iuste præsumebatur pro nobis, præsertim cum responderis 65) prima vice, quod cancellariam alicui non contuleras, facultatem tibi pro te probandi concessimus: non fuit grauamen, sed gratia, nec ex malitia, sed ex benignitate processit. Quod 66) etiam de modo canonico fidem nobis fieri mandauimus; tu caussam præstitisti mandato 67), qui sæpe nobis per litteras tuas 68) intimasti, et tandem probasti per testes, quod, retentis tibi prouentibus, officium concesseras memoratum. Ex quo non immerito in talem 69) concessionem fuimus suspicati: [*cum et proponeretur a parte altera, quod illud ei personæ commiseras, cui secundum consuetudinem Mediol. ecclesiæ non debuerat aliquo modo committi.*] Et ideo nos, qui non tam ex plenitudine potestatis, quam ex officii debito possumus et debemus 70) de subditorum excessibus ad correctionem inquirere veritatem, te maxime caussam *g* et occasionem præstante, inquisitionem commisimus faciendam. Omnibus ergo diligenter auditis, [*quæcumque fuerint in nostro auditorio proponenda, deliberauimus cum fratribus nostris, et ipsa deliberatione*] te in tribus [*præcipue*] comperimus fuisse culpabilem, circa contrarietatem responsi, quia non solum nobis, [*qui, licet immeriti, locum Iesu Christi tenemus,*] sed nec cuiquam debuisses ex certa scientia 71) contraria respondere; circa carnalitatem animi, quia non ex 72) *h* affectu carnali, sed discreto iudicio debuisti ecclesiasticum officium et beneficium in persona magis idonea *i* dispensare; et circa inhonestatem facti, quia non licuit ex pactione vel [*ex*] conuentione quacunque, sub modo vel tenore præscripto concedere nudum officium 73), et *k* tibi retinere prouentus: cum 74) [*et*] in Lateranen. concilio *l* prohibitum sit, ne quis conferendo ecclesiasticum beneficium, partem prouentuum suis vsibus retinere præsumat, et alibi cautum reperiatur in canone 74*), quod ecclesiastica beneficia sine deminutione debent conferri. Vnde credimus distinguendum, vtrum 75) qui dat spirituale beneficium, prouentus ipsius ante donationem percipiat. Nam si prouentus ante donationem non perceperit *m* ipse, sed alius, et ex donatione consequatur *n*, vt ipse prouentus percipiat *o*: non est dubium circa hæc 76) *p* intercedere simoniacam prauitatem. Si vero ante donationem perceperit ipse prouentus: credimus distinguendum, vtrum ante donationem constituat, vt ipsi prouentus retineantur ad tempus pro caussa iusta et necessaria, aut 77) conueniat cum eo, qui accepit beneficium, seu cum mediatore] quocunque, vt, officio illo concesso, retineat ipse sibi 78) prouentus. Primum enim membrum credimus esse licitum, secundum autem dicimus non licere: ne viam aperiamus 79) his, qui prauitatem suam satagunt palliare.

55) Deprehenditur hæc decretalis inter *epistolas Innocentii libr.* 1. *ep.* 368. *edit. Baluz* et ita rursus ad annum regiminis primum referenda, *IX. Kal. Oct. seu ann. MCXCIX.*
56) *Accusatione*, C. H. et c. vn. comp. 3. h. t.
57) *Per hanc vltimam allegationem*, cit. c.
58) Hanc rationem dubitandi vel ideo monebat INNOCENTIVS III. quod nondum publicatum esset concil. Lateranense IV. vnde desumtum est *c.* 24. *X. de accus.* in quo primum *processus inquisitorius* publica lege ecclesiastica legitimatus et approbatus est: licet conatum, illum introducendi iam antea, sed forsan non sine contradictione, ediderit. Nam in *decreto* GRATIANI, *cui adsuetus erat* INNOCENTIVS III. cum decretistis, tantum *processus accusatorii*, in foris ecclesiasticis etiam vsitati, mentio iniicitur, etiam per seculum XII. adhuc continuati. Hac de caussa (1) processum ipsum ante omnia a contradictionibus liberat: (2) ostendit, se non ex *plenitudine potestatis*, ab omnibus legibus libera, sed *ex officii debito* sine accusatore procedere: (3) simul docet, se *actoris* simul et *iudicis* vices sustinuisse, quod antehac incognitum erat: denique (4) etiam in *occultis* huius noui processus vsum admisisse videtur ex caussa *suspicionis*. In ipso vero *concilio Lateranensi IV.* hic processus, adductis variis rationibus confirmatus, ad duos duntaxat tamen casus restrictus: (I) si quis de crimine per famam publicam admodum diffamatus fuerit: (II) denuntiatio fuerit facta. *c.* 24. *X. de accus.*
59) *Sit*, C. R. 1.
60) *Poterit*, C. L.
61) *Non careret*, cit. c.
62) *Appareret*, C. R. L. ed. ant. gloss. et cit. c.
63) *Tenemus*, cit. c.
64) *Possumus*, C. H. et cit. c.
65) *Quod ergo contra illud prima facie iuste præsumebatur pro nobis, præsertim cum respondens prima*, etc. cit. c.
66) *Quia etiam*, ibid.
67) *Te caussam præstitis mandati*, ibid. sed inconcinne.
68) Pron. *tuas*, a C. R. L. et H. abest.
69) *Contra talem*, C. R. L. H. ed. gloss. et cit. c.
70) *Quia, cum nos non tam ex plenitudine potestatis, quam ex officii debito, quod possumus et debemus, de subditorum*, etc. cit. c.
71) *Conscientia*, ibid.
72) Præp. *ex*, a C. R. 1. L. et cit. c. abest.
73) *Nudum diuinum officium*, C. R. 2.
74) *Cum et in*, C. R. 1. et L.
74*) *C.* 8. *X. de præb.*
75) *Vtrum is*, C. H.
76) Dictiones *circa hæc*, desiderantur in C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
77) *An*, C. R. L. H. et ed. gloss.
78) Pron. *sibi*, deest in C. H.
79) *Via aperiatur*, legimus ibid.

a *C. vn. eod. tit. in* 3. *comp.* b Accusatione. c Debeat. d *Alex. III. cap.* 8. e Possumus. f Quod ergo, *etc.*

TITVLVS XIII.

DE REBVS ECCLESIAE ALIENANDIS, VEL NON *q* [*alienandis.*]

CAP. I.

Non potest prælatus res vnius ecclesiæ alteri dare, nec inuicem res illas commutare, sine ambarum consensu.

Ex concilio Lugdunen. quarto. 80) (*ann.* 1055. *in Gall.*)

Non licet *r* episcopo vel 81) abbati terram vnius 82) ecclesiæ vertere ad aliam; quamuis ambæ in eius sint potestate: tamen, si commutare voluerit 83) terras earum, cum consensu ambarum *s* partium 84) faciat 85).

80) Nec in *primo* nec in *secundo*, anno DLXVII. celebrato, deprehenditur hic canon; ex eo vero, quod anno MLV. celebratum, nulli canones supersunt, adeoque forsan huic rectius, non Lugdunensi I. cum GONZALEZIO tribui potest, quamuis in *c.* 1. *comp.* 1. *h. t.* numerus desit. Denique in capitularibus, huius canonis non fit mentio, vt ad serius æuum potius referri debeat.
81) *Nec*, cit. c.
82) Vox *vnius*, omittitur ibid.
83) *Voluerint*, ibid.
84) Vox *partium*, a C. R. L. H. et cit. c. abest.
85) *Faciant*, cit. c.

CAP. II.

Principes seculares res ecclesiæ donare non possunt: et qui ab eis recipiunt, excommunicantur, et perdunt omnia, quæ ab ecclesia alias legitime obtinebant. H. d. secundum vnum intellectum, qui satis placet.

Ex eodem. 86) *t* (c. 2. comp. 1. h. t.)

Qui res ecclesiæ petunt a regibus, et horrendæ cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, irrita habeantur, quæ obtinent, et a communione ecclesiæ, cuius facultatem auferre cupiunt, excludantur.

86) Vel potius ex *concilio Aruernensi* anno DXXXV celebrato *c.* 5. apud HARDVIN. *tom. II. concil. p.* 1181. Mos apud Gallos iam inoleuerat, petere terras ecclesiæ *in beneficium*, ad quem patres Aruernenses respexisse videntur.

g *Qualiter differant caussa et occasio, vide hic Panorm.* h Dictio, ex, *deest in quibusdam.* i *Concord. cap. constitutis. supra de appell.* k Eius tibi. l *Lateranen. sub Alexand. III. cap.* 7. §. *prohibemus.* m Percepit. n Consequitur. o Recipiat. p *Hæc duo verba*, circa hæc, *desunt in antiqu.* q *Al.* vel non alienandis. r *Burch. l.* 3. *decr. c.* 24. *Iuo p.* 3. *cap.* 29. *et cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil. Vid. Calder. consil.* 4. *hoc tit.* s *Vox* partium, *deest in antiqu.* t *Al.* Idem. *Burch. libr.* 55. *c.* 36. *et Iuo p.* 16. *c.* 37.

CAP.

CAP. III.

Rector ecclesiæ, qui dat ecclesiæ rem duplæ æstimationis, seruos ecclesiæ manumittere potest: ipse tamen manumissus et eius posteri erunt sub patrocinio ecclesiæ. Ita communiter summatur, tamen non placet Panorm. id, quod dicitur de æstimatione.

Ex concilio Toletan. 87) IV. c. 69. (*ann.* 633. *in Hisp.* Conf. c. 3. comp. 1. h. t.)

Consensus totius concilii 88) definiunt 89), vt sacerdotibus 90), qui aut 91) aliquid 92) ecclesiæ suæ relinquunt, aut nihil habentes, aliqua prædia, vel familias ecclesiis suis acquirunt, liceat 93) aliquos de familia eiusdem ecclesiæ manumittere, iuxta rei collatæ modum, quem antiqui canones 94) decreuerunt, ita, vt cum peculio et posteritate sua sub patrocinio ecclesiæ maneant, vtilitates iniunctas sibi, iuxta quod poterunt 95), prosequentes.

87) Hunc canonem etiam ISIDORVS *Hispalensis libr. III. tit.* 39. c. 3. ex *concilio Toletano IV. c.* 69. laudat apud CAIET. CENNIVM in *antiqu. eccles. Hispan. tom. I. p.* 87. quem etiam GRATIANVS iam in scenam produxerat in *c.* 68. *C. XII. q.* 2.
88) *Capituli*, C. L.
89) *Definiuit*, C. R. L. H. et ed. gloss.
90) *Sacerdotes*, C. R. H. ed. ant. gloss. et c. 3. comp. cit.
91) *Aut*, in C. R. 2. et L. deest.
92) *Aliquid*, a C. R. 1. abest, sed pro hac voce ed. ant. habet: *sua*, et H. cum c. cit. *res suas*.
93) *Liceat illis*, C. R. H. ed. ant. et Gonz.
94) Antiqui canones, quos *concilium Toletanum IV. c.* 69. laudat, sunt *concilii Agathensis*, in *c.* 35. *et* 56. *C. XII. qu.* 2. relati.
95) *Potuerint*, C. L.

CAP. IV.

Si prælatus nil de suo dans ecclesiæ, seruum ecclesiæ, manumittit: non tenet manumissio.

Ex eodem 96) a. (*ann. eod.* c. 5. comp. cit.)

Episcopi, qui nihil ex proprio [*suo*] ecclesiæ Christi 97) conferunt, liberos ex famulis 98) ecclesiæ ad condemnationem suam facere non præsumant. Impium est enim, vt, qui res suas ecclesiæ [*Christi*] non attulit 99), damnum [*ecclesiæ*] inferat. Tales igitur liberos *b* successor episcopus absque aliqua 100) oppositione ad ius ecclesiæ reuocabit.

96) Pariter hunc canonem adduxit GRATIANVS in *c.* 39. *C. XII. q.* 2.
97) Vocabulum *Christi*, non est in c. 5. comp. 1. cit.
98) *Ex familiis*, ibid.
99) *Contulerit*, ibid.
100) *Nulla aliqua*, C. R. 2.

CAP. V.

Res ecclesiæ alienari non debent.

Ex concilio apud Siluanect. 1) c (*in Gallia.* c. 4. comp. cit. 1.)

Nulli liceat alienare rem immobilem ecclesiæ 2), siue agrum, siue rusticum mancipium *d* [*siue domum, siue hortum,*] neque [*creditoribus*] specialis 3) hypothecæ titulo obligare. Alienationis autem verbum continet 4) [*] *e* conditionem 5), donationem, venditionem 6), permutationem, et emphyteuticum 7) perpetuum contractum. Vnde 8) omnes sacerdotes ab huiusmodi alienatione abstineant, pœnas timentes, quas Leonina constitutio 9) comminatur 10).

[*] *Ita legit INNOCENTIVS IV, intelligitque de contractu, cui fuit adscripta conditio, veluti, si nauis ex Asia venerit. Lectio mihi non probatur ob illud in iure vulgatum: conditio nihil disponit. Alii conductionem, legebant, quos INNOCENTIVS damnat, inquiens: conducere non est alienare. Sane recte, nisi forte conductio perpetua foret, vt annotat Hostiensis, ego legendum putarem:* alienationis verbum continet Testamenti conditionem, etc. *Nam procul dubio, qui Testamentum condit, alienat. Vel etiam, quod sentit et INNOCENTIVS, accipias immutatam rei conditionem, id est, statum, caussam, naturam prædii, veluti, si faciat illud tributarium, vel annua pensione grauet. QVINTINVS.*]

1) Hoc capitulum etiam habet REGINO *libr.* 1. *c.* 360. qui illud ex *capitularibus* adducit, et *libr.* 2. *c.* 29. *ibid.* habetur. Desumtum autem est in capitularibus ex *Nov.* 7. *c.* 1. vt obseruat BALVZIVS ad *cit. c.* 29. *capitul. in marg.*
2) *Ecclesiæ suæ*, C. R. L. et ed. Gonz.
3) *Speciali*, C. H.
4) *Contineat*, c. 4. comp. 1. cit.
5) Hanc vocem omisit *cit. capitul.* 29. et *nou.* 7. *cit.* REGINO tamen habet. Voce vero hac intelligitur *omnis conditio ecclesiasticæ rei imposita*, quæ scilicet illam grauat, vel qua deterior eius status fit, vt census etc. Vid. IANVS A COSTA ad *libr.* 1. *X. tit.* 41. *p.* 261.
6) Vox *venditionem*, desideratur in cit. c.
7) *Emphyteosis*, C. R. 1. et L. *emphyteosin.* C. R. 2. *emphyteosis*, cit. c.
8) *Sed*, pro partic. *Vnde*, cit. c.
9) Non est hic sermo de LEONIS IV. *canone* in concil. sub eo habito, vnde quidem laudatur in *c.* 18. *C. XII. q.* 2. in eodem tamen non deprehenditur; sed de constitutione LEONIS imperatoris, in *l.* 14. *C. de SS. eccles.* quam etiam citat cit. *capitular.* 29. et *Nov. cit.* 7.
10) *Minatur*, cit. c.

a *Ex eodem scil. concilio Toletan. IV. cap.* 66. b Libertos, *duo vetusti codices.* c *Burchard. libr.* 3. *decret. cap.* 144. *Ivo part.* 3. *cap.* 183. d *Vid. l.* 2. *et* 3. *ff. de diuers. temp. præscr.* e Conductionem. *aliter*, conditionem.

CAP. VI.

Alienatio de rebus ecclesiæ facta non tenet, et alienatores, nisi rem restituant, excommunicantur: et quilibet clericus potest contradicere, et rem cum fructibus repetere. H. d. Et est textus notabilis, et quotidie allegatur.

SYMMACHVS PAPA 11). (c. 6. comp. cit. 1.)

Si quis presbyterorum, diaconorum, seu defensorum alienanti prædium ecclesiæ subscripserit, quo iratus Deus animas percutit; anathemate feriatur, [*seruata, quam præmisimus, in alienatorem vindicta:*] nisi forte et alienator, [*dum repetit,*] et qui acceperit *f*, celeri restitutione sibi prospexerint 12). Quod si minore animæ suæ cura remedium *g* oblatum neglexerint: præter pœnam, super hoc adscriptam, confectum exinde documentum viribus, quamuis ab initio nullas habuerit, vacuetur 13). Sed etiam licet 14) *h* quibuscunque ecclesiasticis personis vocem contradictionis offerre 14*), et vt cum fructibus possint 15) alienata reposcere, et ecclesiastica auctoritate fulciri. [*Huius autem constituti legem in apostolica tantum volumus sede seruari, vniuersis ecclesiis per prouincias, quæ proposito religionis conuenire rectores earum viderint, more seruato.*]

11) Mentem eorum, quæ SYMMACHVS papa in *concilio Romano VI.* anno DIV. celebrato, apud HARDVIN. *tom. II. concil. p.* 991. constituit, RAYMVNDVS in compendio hic retulit, quæ etiam GRATIANVS in *c.* 2. *dist. X. c.* 57. *C. XVI. q.* 1. regustauit.
12) *Prospexerit*, C. R. et L. *prospexit*, c. 6. comp. cit. 1.
13) *Quod si minorem animæ suæ curam quisquam remedium oblatum forte neglexerit: super ea pœnarum genera, quæ superius tenentur abscripta, contra fas, si quod præcetpum fuerit documentum, vniuersis viribus suis, quamuis ab initio nullas vires habuerit, efferetur.* Ita confuse cit. c. et ipsum concilium. Sed ego cum AVGVSTINO ad h. c. crediderim, pro vltimo verbo *efferetur*, legendum esse, vti est in concilio: *effætetur*, h. e. *destituatur*, sc. viribus.
14) *Liceat*, ibid.
14*) Post vocem *offerre*, verba in cit. c. ita se habent: *et ecclesiastica auctoritate fulciri, ita, vt cum fructibus possint alienata reposcere.*
15) Vox *possint*, a C. R. 1. abest.

CAP. VII.

Terra non fertilis ecclesiæ dari potest in emphyteusim ei, cuius studio reducatur ad culturam.

ALEXANDER III. *Vigorien* 16) i *episcopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Ad *k* aures: [*et infra.*] Illas terras, quæ de siluis exstirpatæ sunt arabiles factæ, eis hereditario iure poteris concedere 17) sub annuo censu tenendas 18), a quibus [*ipsas*] suo vel parentum suorum labore constiterit [*fuisse*] exstirpatas: nisi forte tunc aliis possint 19) ad maiorem [*tuæ*] ecclesiæ vtilitatem cum eodem labore et onere 20) conferri.

16) *Vigorn.* C. R. et L.
17) Sollemnitates consuetas non desiderat pontifex, quod ratio manifesta et sufficiens, tales terras exstirpatas in perpetuam emphytensin concedendi iis, qui eas arabiles fecerunt, pro pensando labore et impensis, adsit, nec ecclesia inde damnum sed maiorem vtilitatem capiat.
18) *Retinendas*, C. R. 1.
19) *Nisi forte aliis possent*, cit. c.
20) *Honore*, C. H.

CAP. VIII.

Iurans non alienare bona ecclesiæ, non potest alienare ea, quæ sunt de mensa, vel ea, de quibus dubitatur, an sint de mensa. Hoc dicit, vsque ad §. *Possessiones.* Abbas.

COELESTINVS III. 21) *Rauenn. archiepiscopo.* (*ann.* 1196. *Roma in Flamin.*)

Vt *l* super aliqua [*repositæ quæstionis dubietas apost. sed. prouidentia enodetur, Romana ecclesia, cui licet immeriti præsidemus, singulorum consultationibus consueuit respondere.*] Sane quæsiuisti a nobis, si possessiones, siue reditus regalium decimationum, et aliunde ex certis locis prouenientes, quos prædecessor tuus [*bonæ memoriæ,*] quousque diem clausit extremum, ad manus suas tenuit, et in proprium vsum excepit 22) vel expendit 23) *m*, nec aliis infeudauit, de mensæ [*suæ*] sint archiepiscopi intelligendi et de eis, cum sacramento fidelitatis tenearis 24) apostol. sedi nihil alienare, contractus alienationis cuiusli-

21) *VRBANVS III* legendum esse, existimat GONZ. *h.* et supplendum: *GERARDO archiepiscopo Rauennatensi.* Quo posito, ad annum MCLXXXVI. referenda foret hæc decretalis: quia hoc anno electus est VRBANVS III. Sed vix admitti potest hæc coniectura; quia GERARDVS iam decessit anno MCLXXXII, notante VGHELLIO *in Ital. sacra tom. II. p.* 373. *nouiss. edit:* ergo ad eum VRBANVS III. decretalem hanc dirigere non potuit, sub cuius pontificatu iam WIDO sedem archiepiscopalem tenuit, licet RVBEVS, GERARDVM hunc fuisse, arbitretur, obseruante VGHELLIO *cit. l.*
22) *Accepit*, C. R. 1.
23) Verba *vel expendit*, desiderantur in C. R. L. H. ed. ant. et c. 1. comp. 2. h. t.
24) *Teneatur ab apostol. sede nihilominus caussa subiectionis contractus etc.* cit. c.

f *Aliter*, receperit. g *Aliter*, remedio. h Liceat. i Wigor *al.* Vigorniensi. k *Post concil. Later. sub Alexandr. III. part.* 29. *cap.* 4. *et cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *compilat.* l *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil.* m *Hæc duo verba*, vel expendit, *desunt in omnib. antiquis.*

bet possit interuenire. Tuæ ergo inquisitioni taliter 25) respond. quod, siue intelligantur de mensa, siue non, vt non alienentur, consultius existimamus 26). *a*

Possessiones ecclesiæ minus vtiles, pro vtilioribus de consensu capituli potest episcopus permutare vel alienare. H. d.

Possessiones vero, quæ ecclesiæ tuæ minus sunt 27) vtiles, pro aliis vtilioribus 28) de fratrum tuorum consilio, et *b* assensu sanioris 29) partis [*capituli*] alienandi seu commutandi [*tibi*] liberam concedimus facultatem.

25) *Præsenti pagina*, ibid.
26) *Aestimamus*, ibid.
27) *Existunt*, ibidem.
28) *Pro illis, quæ ipsi ecclesiæ sunt vtiliores*, ibid.
29) *Vel sanioris*, C. R. et L.

CAP. IX.

Canonicus prædium ecclesiæ perpetuo locare non potest.

IDEM. *Exonen. episcopo. (ann. 1196. Roma in Angliam.)*

Ad *c* audientiam nostram noueritis 30) peruenisse, quod quidam de canonicis Exonen. ecclesiæ, quædam prædia eiusdem [*ecclesiæ*,] inconsultis aliis fratribus, in damnum eius 31) *d* [*et detrimentum eorum, accepta inde pecunia*,] in perpetuum 32) locauerunt 33). Ideoque 34) [*f. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, si verum est, quod asseritur, locationes illas legitime reuocare procures 35), ita [*quidem*,] quod, si eadem prædia non aliter reuocari poterunt 36) *e*, eos, quos noueris harum locationum auctores *f*, ad susceptam inde pecuniam conductoribus refundendam *g* appell. rem. compellas 37): [*ne, si huiusmodi locationes in sua contigerit stabilitate persistere, inde grauis eidem ecclesiæ possit incommoditas peruenire.*]

30) *Noueris*, C. R. L. H. ed. ant. Gonz. et c. 2. comp. cit. 2.
31) *Ecclesiæ*, c. cit.
32) *Perpetuo*, C. H.
33) *Locauerint*, C. R. I.
34) Loco vocis: *ideoque*, c. cit. legit: *vnde quoniam id indignum penitus noscitur et iniquum.*
35) *Curetis*, ibid.
36) *Potuerint*, C. R. L. et ed. Gonz. *poterint*, H. in c. cit. autem verba huius commatis ita se habent: *quod si locata prædia non aliter reuocare poterint*, etc.
37) *Susceptam inde pecuniam refundere conductoribus compellas.* c. cit.

CAP. X.

Possessiones, quæ sunt de mensa, non possunt alienari. Et ecclesiæ consuetæ regi per regulares, secularibus clericis conferri, non debent. H. d. Ioann. de Imola.

INNOCENTIVS III. 38) *archiepiscopo Montis regalis (ann. 1198 Roma in Siciliam.)*

Possessiones *h* ad mensam tuam vel capituli pertinentes, alienare non debes, aut ecclesias, in quibus monachi ministrare consueuerunt, clericis vel 39) laicis assignare [*personis.*]

38) Desumta est hæc decretalis ex *libr. I. epist. 106. edit. Baluz. anno primo regim.* h. e. *anno MCXCVIII. non MCCX*, vt PITHOEI existimarunt.
39) *Et*, c. 1. comp. 3. h. t.

CAP. XI.

Restituitur ecclesia contra alienationem, per quam enormiter fuit læsa. H. d. secundum lecturam veriorem.

IDEM *episcopo Maurienſi, et præposito Vltien.* [*et i Decano Hectorien. Turonen. et Maurien. Diœc.*] *(ann. 1210. in Galliam.)*

Ad *k* nostram noueris 40) audientiam peruenisse, quod, cum Tusien. 41) *l* monasterium depressum esset onere maximo debitorum, [*dil. fil.*] abbas et conuentus eiusdem villam quandam 42) necessitate coacti, B. 43) laico concesserunt in feudum, tali conditione apposita, quod idem [*laicus*] LXXX. libras persolueret, pro quibus eadem [*villa*] exstiterat obligata: quod [*idem*] non distulit effectui mancipare. [*Verum quia præfatum monasterium est, sicut dicunt, enormiter in hoc læsum, eo, quod de reditibus villæ præfatæ conuentus diebus singulis vnum ferculum, et in festis duodecim electionum, pisces vel aliud æquipollens consueuit percipere;*] [*nobis*] humiliter supplicarunt *m*, vt feudum prædictum faceremus ad vtilitatem monasterii reuocari 44): præsertim cum idem Laicus primo anno de ipsius prouentibus vltra summam perceperit prætaxatam, et per multos postmodum annos sumpserit 45) eius fructus. [*Nos ergo sic volentes grauaminibus præfati monasterii prouidere, quod alii videamur iniuriam irrogare, discr. v. per a. s.*] *n* mandamus, quatenus, [*inquisita plenius veritate*,] si prædictum monasterium, propter hoc inueneritis enorme dispendium incurrisse, [*sæpe*] dictum laicum, vt pecunia, quam pro exoneratione [*prædicti*] feudi, seu etiam pro vtilitate ipsius monasterii expendisse noscitur, ab eisdem 46) abbate et conuentu recepta, cum sibi fructus percepti [*hactenus*] sufficere debeant pro labore 47), præfatum feudum eidem monasterio dimittat liberum et quietum, appellatione postposita, [*mon. præu. per cens. eccl.*] compellatis,

40) *Noueritis*, C. R. H. ed. Gonz. et c. 2. comp. cit. 3.
41) *Cusiensi*, legit C. R. 2. vel potius *Secusiensi*, vt obseruat *Gonz. h. n. 2.*
42) Pro dictione *quandam*, c. cit. habet: *quæ Ianuen. appellatur vulgariter.*
43) *Ber.* C. L. *Boneuardo*, c. cit.
44) *Reuocare*, cit. c.
45) *Suppressit*, ibid.
46) *Ab eodem*, ibidem.
47) Soluerat B. laicus LXXX. libras, quibus monasterium ab onere maximo debitorum liberauerat, et sic interim vsu pecuniæ suæ caruerat. Deinde seruitia feudalia præstiterat monasterio pretio æstimabilia. Denique in culturam et curam laborem insignem impenderat. Omni vero probabilitati repugnat, B. laicum *primo anno* vltra summam dictam de reditibus villæ percepisse, quæ si tot tulisset reditus, facile sine omni alienatione vel infeudatione æs alienum monasterium soluere potuisset, et admodum iniqua hæc decisio ratione redituum fuisset, si adductam circumstantiam, vt veram, præsupposuisset pontifex. Quin potius, ea neglecta, ex *æquo et bono* caussam hanc dirimit, longe aliter decidendam, si tam enormis læsio, improbabilis tamen, apparuisset, vel probata fuisset.

CAP. XII.

Alienatio rei ecclesiasticæ facta sine legitimo ecclesiasticarum personarum assensu, non tenet, licet approbetur per constitutionem laicorum.

IDEM *in concilio generali.* o *(ann. 1216. Romæ.)*

Cum *p* laicis, quamuis religiosis, disponendi de rebus ecclesiæ 48) nulla sit attributa potestas 49) *q*, quos obsequendi 50) manet necessitas, non auctoritas 51) imperandi: dolemus, in quibusdam ex illis *r* sic refrigescere caritatem, quod immunitatem ecclesiasticæ libertatis, quam non tantum 52) sancti patres, sed etiam principes seculares priuilegiis multis munierunt, non formidant suis constitutionibus, vel potius 53) destitutionibus 54) *s*, impugnare *t*, non solum de alienatione feudorum, ac aliarum possessionum ecclesiarum 55), et vsurpatione iurisdictionum, sed etiam de mortuariis, nec non et aliis, quæ iuri spirituali annexa videntur, illicite præsumendo. Volentes igitur super 56) his indemnitatibus consulere ecclesiarum, ac tantis grauaminibus prouidere, constitutiones et venditiones huiusmodi feudorum, seu aliorum bonorum ecclesiasticorum 57), sine legitimo personarum eccles. assensu præsumptas, occasione constitutionis laicæ potestatis, cum non constitutio, sed destitutio vel destructio dici possit, nec non vsurpatio iurisdictionum 58) *v*, sacri approbatione concilii decernimus 59) non tenere, præsumptoribus per censuram ecclesiast. compellendis 60).

48) *Ecclesiasticis*, c. vn. comp. 4. h. t.
49) Hanc rationem pro more desumsit pontifex ex *decreto* GRATIANI, et quidem ex *c. 24. C. 16. q. 7.* Verba vero, quæ sequuntur, ex *c. 1. §. 4. dist. XCVI.* quæ sunt LAVRENTII episcopi Mediolanensis, hausta sunt.
50) *Subsequendi*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
51) *Autem*, cit. c. loco vocis: *auctoritas.*
52) *Nedum*, ibid. pro *non tantum.*
53) Verba *vel potius*, a C. R. I. absunt.
54) *Confictionibus*, cit. c.
55) *Ecclesiasticarum*, C. H.
56) Præp. *super*, deest ibid.
57) *Ecclesiæ*, C. R. 2.
58) *Iurisdictionis*, cit. c.
59) *Decreuimus*, C. H. et cit. c.
60) *Compescendis*, cit. c.

TITVLVS XIV.
DE PRECARIIS.

CAP. I.

Breue est, nec potest breuius summari.

Ex concilio apud Beluacen. 61) *x* *(ann. 845. in Gallia.)*

Precariæ de quinquennio in quinquennium secundum auctoritatem et antiquam consuetudinem renouentur.

61) *Belnacum*, c. 1. comp. 1. h. t.

CAP. II.

Reuocat successor precariam, per prædecessorem irrationabiliter factam.
Ex concilio Carthaginen. 62) *y* *(in Africa.)*

De precariis, irrationabiliter factis a rectoribus ecclesiarum, se suosque successores pœna graui obligantibus, vt facta ipsorum dissoluere

62) In notis iam obseruatum est *in f. pag. huius*, in conciliis Africanis hoc capitulum non reperiri. Exstat autem in *LL. Longobardicis libr. III. tit. 10 leg. 2.*

a Aestimamus. b Vel. c *Cap. 2. eod. tit. in 2. comp. et vid. Anch. cons. 115.* d *Al. ita*: in damnum ecclesiæ. e Poterint, potuerint. f Actores. g Referendam. h *C. 1. eod. tit. in 3. compil.* i Vlton. *al.* Vlticen. *al.* Vlcien. k *C. 2. eod. tit. in 3. compil.* l *Al.* Secusien. *al.* Cussien. *vel* Cusin. *in antiquioribus.* m *Vid. l. quid si minor. §. restitutio. ff. de minor.*

n *De intellectu huius textus vide latissime per Conarruu. l. 1. var. resol. c. 3.* o *Later. conc. gener. sub Innoc. III. c. 44.* p *C. vnico, eod. tit. in 4. compil.* q Facultas. r Istis. s *Al.* destructionibus. t *Vid. auth. cass. per Carth. C. de sacrosanct. eccles.* v iurisdictionis. x Beluacum. *Burch. l. 3. c. 169. Iuo p. 3. c. 230. et c. 1. eod. tit. in 1. comp.* y *Ant. August. In not. antiqu. collectionis eod. tit. c. 2. ait, se non inuenisse in conciliis hoc caput.*

ne-

nequeant 63), præcipimus, vt nemo fucceffor anteceſſoris fui 64) pœna 65) fit obligatus, ſed ſuæ prouidentiæ 66) ſit conceſſum, vt, ſi anteceſſor eius res eccleſiæ irrationabiliter diſtribuit 67), ab eo ad ius eiuſdem eccleſiæ reuocentur.

63) *Eorum nequiuiſſent abſoluere*, c. 2. comp. cit.
64) Pron. *ſui*, a C. R. 1. abeſt.
65) *In anteceſſoris ſui pœnam*, cit. c.
66) *Prudentiæ*, ibid.
67) *Diſtribuerit*, ibidem.

CAP. III.

Conceſſio precarii exſtinguitur voluntate concedentis, aut ei ſuccedentis: precariæ autem conceſſio non.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1235. *Romæ.*)

Precarium *a* vtendum conceditur, quamdiu patitur, qui conceſſit. Soluitur quoque obitu eius, cui conceſſum eſt, non *b* etiam concedentis; aut cum ipſum alienari contingit alicui, hoc reuocare volenti: quia per conuentionem huiuſmodi non licet rem alienam inuito domino poſſideri 68). Porro precariæ, quæ quandoque de eccleſiarum poſſeſſionibus fieri ſolent, non ſunt pro voluntate concedentium reuocandæ. *c*

68) *Poſſidere*, C. H.

TITVLVS XV. DE COMMODATO.

CAP. VN.

Commodatarius gratia ſui tenetur etiam de leuiſſima culpa, non de caſu, niſi in tribus caſibus hic poſitis. Et commodatum ante vſum completum non reuocatur. H. d.

IDEM GREGORIVS IX. (*ann.* 1235. *Romæ.*)

Cum *d* gratia ſui tantum quis commodatum accepit; de leuiſſima etiam culpa tenetur: licet caſus fortuitus, niſi acciderit culpa ſua, vel interuenerit pactum, ſeu in mora fuiſſet, ſibi non debeat imputari. Contra eum quoque recte commodati non agitur, niſi poſt vſum expletum, cuius gratia res fuerat commodata: cum non decipi beneficio nos oporteat, ſed iuuari 69).

69) *Adiuuari*, ed. Cont. et Pith.

TITVLVS XVI. DE DEPOSITO.

CAP. I.

Ex depoſito, facto apud clericum eccleſiæ, non tenetur eccleſia: niſi in vtilitatem eccleſiæ ſit verſum.

ALEXAND. III. *London.* 70) *e* *epiſc.* (*ann.* 1180. *Roma in Angl.*)

Grauis *f* illa [*et odibilis*] querimonia, [*quæ*] vſque ad nos ſuper depoſito tuo, tibi hactenus denegato, peruenit, [*dupiici nos anxietate perſtringit, eo, quod tibi in hoc et deeſſe non poſſumus, et adeſſe, prout velles efficaciter, non valemus,*] Cum enim non conſtet [*nobis,*] pecuniam tuam, quam ille vir Belial [*impia et deteſtabili ſurreptione*] furatus eſt, in eccleſiæ vtilitatem 71) conuerſam; non debemus de iure, [*nec poſſumus*] contra [*canones, vel*] canonicos eiuſdem eccleſiæ præciſe intentare iuſſionis inſtantiam, vt tibi eandem reddant pecuniam 72), perſonæ, [*vt dicunt,*] non eccleſiæ commendatam.

Quocirca [*diſcretioni tuæ conſulimus, et in æternæ caritatis diligentia*] ſuademus, vt in [*raptorem*] illum [*et*] furem tuam [*interim*] dirigas actionem, eo, quod, vt audiuimus, loculos habet, et ea, quæ tibi ſubrepta 73) ſunt, aſportauit 74). Nam et [*nos ipſi*] iudicibus 75) dedimus in mandatis, vt illum 76) iniquum ſub [*duris*] quæſtionibus 77) ad rationem ponant, [*et,*] etiamſi oportuerit 78), vinculis [*macerent*] alligatum, [*et affligant,*] vt dictam pecuniam reddere compellatur 79). [*Ceterum circa eccleſiam illam affectum te habere volumus, vt nil ab ea requiras indebitum.*] Si autem cum eis amicabiliter poteris de 80) redituum perceptione paciſci: noueris id nobis acceptum.

70) *Lugdun.* c. 2. comp. 1. h. t. rectius legit.
71) *In vtilitates*, c. cit.
72) Vox: *pecuniam*, deſideratur ibid.
73) *Arrepta*, C. R. 1.
74) *Portauit*, cit. c.
75) Loco: vocabuli *iudicibus*, in cit. c. habentur ſequentia: *venerabilibus fratribus noſtris Senon. archiepiſc. A. S. L. et Pariſienſi epiſcopo.*
76) Vox *illum*, ibid. non legitur.
77) Non quod torturæ ſubiiciendus, ſed quod arctius examen cum eo inſtituendum, et contra pertinacem etiam vinculis vtendum.
78) *Oportuit*, C. R.
79) *Vt cogatur bene ligatus reddere, quod male diſſolutus auſus eſt aſportare.* cit. c.
80) Partic *de*, non eſt in cit. c.

CAP. II.

Dicit, ad quid tenetur depoſitarius, et quomodo repetatur depoſitum.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1235.)

Bona fides *g* abeſſe præſumitur, ſi, rebus tuis ſaluis exiſtentibus, depoſitas amiſiſti. De culpa quoque teneris, ſi te ipſum depoſito obtuliſti, vel ſi aliquid pro cuſtodia recepiſſes. Pacto vero, culpa vel mora præcedentibus, caſus etiam fortuitus imputatur. Sane depoſitori licet 81) pro voluntate ſua depoſitum reuocare, contra quod compenſationi vel deductioni 82) locus non fuit, vt contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam minime referatur *h*: licet compenſatio admittatur in aliis 83), ſi cauſſa, ex qua poſtulatur, ſit liquida, ita, quod facilem exitum credatur habere.

81) *Licuit*, C. H. ed. ant. Cont. et Pith.
82) *Deductionibus*. C. L.
83) In aliis ſcilicet contractibus, excepto depoſito, in quibus tamen aliter *l. f. C. de compenſ.* non admittit compenſationem, quam ſi debitum compenſabile liquidum ſit: quod hic pontifex repetit ex iure ciuili.

TITVLVS XVII. DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

CAP. I.

Cogit epiſcopus, ne carius vendatur tranſeuntibus, quam in mercato venderetur.

Ex Concilio apud Valen. 84) *i*

Placuit, vt presbyteri *k* plebes ſuas admoneant, vt et 85) ipſi hoſpitales 86) ſint, et non 87) carius vendant tranſeuntibus, quam mercato vendere poſſunt 88): alioquin 89) ad presbyterum tranſeuntes hoc referant, vt illius iuſſu cum humanitate ſibi 90) vendant.

84) Codices MSCti et edit. antiqu. mirum in modum hic variant. HARDVINVS *tom. II. coll. concil. p.* 1184. hoc capitulum retulit ad *concilium Aruernenſe*, anno DXXXV. ſub THEODEBERTO rege habitum, ex vetuſto codice.
85) Partic. *et*, in cit. c. non habetur.
86) *Hoſpites*, C. L.
87) *Et nihil*, cit. c.
88) *Niſi quantum in mercato vendere poſſint.* ibid.
89) Loco vocis *alioquin*, ibid. legimus: *Quod ſi carius vendere voluerint.*
90) *Eis*, ibidem.

CAP. II.

Fraudans menſuras et pondera, triginta diebus in pane et aqua pœnitere debet.

Ex concilio Moguntin. 91) (*in German.*)

Vt menſuræ et pondera iuſta fiant, [*ſicut in diuinis legibus ſancitum eſt, et in capitulari domini Caroli continetur, ſicut et iſte ſacer conuentus ſtatuit, ſic in omnibus obſeruare placet. Et,*] ſi quis iuſtas menſuras et iuſta pondera cauſſa lucri mutare præſumpſerit, XXX. 92) dies in pane et aqua pœniteat.

91) Sententia capituli refertur in *c.* 16. *concil. Arelat. VI. de anno DCCCXIII.* apud HARDVIN. *tom. II. concil. p.* 1005. *libr. III. capitul.* 90. apud BALVZ. *tom. I. capitular. p.* 771. et REGINONEM *libr. II. c.* 427. In conciliis Moguntiacis editis vero non habetur.
92) *Viginti*, c. 3. comp. cit. r.

CAP. III.

Tenet venditio, licet venditor ſit deceptus vltra dimidiam iuſti pretii; poteſt tamen venditor agere, vt reſtituatur res vel iuſtum pretium ſuppleatur: et, ſi alterum præciſe petit, ſuccumbit.

ALEXANDER III. *Attrebaten. epiſcopo.* (*ann.* 1170. *Roma in Gall.*)

Cum dilecti *l* filii Beluacen. canonici contra [*religioſos viros*] abbatem et fratres Cariloci 93) *m* proponerent querimoniam 94), quod ſiluam, quæ Nigra vallis dicitur, a quibuſdam eorum, ignorante capitulo 95), X. libris, XL. marchas tunc valentem, comparaſſent: [*poſt multas commiſſiones eamdem*] cauſſam ipſam [*ven. fratri noſtro*] Morinen. 96) *n* epiſcopo, et [*dilecto filio*] decano Remen. [*ſub certa forma*] commiſimus terminandam, adiicientes [*in litteris,*] quod, ſi 97) vterque [*einſdem*] cauſſæ cognitioni intereſſe nequiret, alter, [*adhibitis ſibi viris prudentibus et honeſtis,*] in eodem negotio procedere non differret. [*Cum itaque decanus partes ad ſuam propter hoc præſentiam conuocaſſet: abbas et monachi non ad agendum et reſpondendum, ſed ad quærendum dilationes, nuntios deſtinarunt, aſſerentes, quod ad nos miſerant, et ad audientiam noſtram appellauerant. Verum quia in litteris appellatio*

93) *Caroli loci*, C. L. H. et c. 4. comp. cit. 1.
94) Vox: *querimoniam*, a C. R. et cit. c. abeſt.
95) Præp. *pro*, in C. L. H. et cit. c. deeſt, ſed in C. R. eam addidit manus recentior.
96) *Morien.* C. R. 2. et cit. c. *Moriſien.* ed. ant.
97) *Vt, ſi*, C. H.

a *Vid. l.* 1. *et ibi gloſſ. et Bart. ff. eod. tit.* b *Hoſtienſis, legendum, ſeu corrigendum hic admonet ita*: ſed non concedentis. c *Vid. l. creditores. et quod ibi not. Bart. c. de pignor.* d *Vid. text. in §. item is, cui res. Inſtit. quibus modis re contrahitur obligat.* e Lundon. *al.* Ludon. *al.* Lugdonen. *al.* Lindonien. *al.* Linconien. f *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Lat. ſub Alex. III. p.* 50. *c.* 35.

g *Vid. text. et ibi plene per Doct. §. præterea et is. Inſt. quib. mod. re contrab. oblig. et Anton. Gomez. tom.* 2. *var. reſ. c.* 7. h Reducatur. i Alumnias. *al.* Aluim. *al.* Aluernan. *al.* Aluerum. *al.* Alucen. k *Burch. l.* 2. *decr. c.* 168. *Iuo p.* 6. *c.* 259. *et c.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil. Vid. B. Thom. et ibi Caiet.* 21. *q.* 77. *art.* 1. *Couarr. l.* 3. *c.* 14. *var. reſol.* l *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp.* m Caroli loci n Morin

remota

remota fuerat:] tandem 98) decanus in illius caussæ cognitione processit. Et cum ei per testes 99) *a* [*canonicorum Beluacens.*] constitisset, quod prædicti fratres siluam minus dimidia iusti pretii comparassent: pronuntiauit 100) *b*, venditionem non tenere, et siluam [*ipsam*] Beluacen. ecclesiæ adiudicans, canonicos in possessionem induxit. [*Nuntiis igitur vtriusque partis in nostra propter hoc præsentia constitutis, dum ex parte canonicorum instanter et sollicite peteretur auct. ap. confirmari, habita deliberatione cum fratibus nostris et aliis sapientibus viris, qui legibus iurati iudicant, eandem sententiam iuri contrariam intelleximus.*] Quia vero 1) in arbitrio 2) emptoris est, si velit 3), supplere iustum pretium, aut venditionem rescindere cum res minus dimidia iusti pretii *c* comparatur: sententiam ipsam, tanquam iuri contrariam, irritantes, possessionem monachis iudicauimus esse reddendam, salua [*omni*] quæstione canonicis 4) super deceptione pretii, vel consensu capituli in venditione 5) non habito, et alia caussa 6) rationabili, quam canonici contra monachos duxerint proponendam.

98) Partic. *tandem*, deest in cit. c.
99) Verba *per testes*, a C. R. L. et H. absunt.
100) *Pronuntiauit*, in C. R. L. ed. ant. et cit. c. desideratur.
1) *Vero*, a C. L. et cit. c. abest, in quo vltimo propterea series verborum ita variat: *intelleximus, quia in arbitrio emtoris est, si velit, supplere aut venditionem rescindere, cum res minus dimidia iusti pretii comparatur. Ea propter sententiam de communi consilio; fratrum et prædictorum sapientium irritantes possessionem* etc.
2) Nec hoc arbitrium emtori per sententiam ereptum fuit, ad cuius *beneficium* et *facultatem* tantum pertinet, id, quod deest iusto pretio, supplere, si venditionem seruare malit; adeoque ad hoc se in ipso exsequutionis termino offerre adhuc potuit: id quod vbi neglexit, sibi, quod imputet, habet. Neque enim, vt censuit cum glossatoribus pontifex, *alternatiue* sententia ferenda, aut *alternatiue* agendum, sed actio ad rescindendum competit, facultas autem, supplendi pretium, ad beneficia reorum pertinet, ab his obseruanda, non ab actoribus suggerenda. Breuiter, mens *l.* 2. *C. de rescind. vendit* est: venditor læsus vltra dimidium in pretio, agit ad rescindendum, et ad id condemnandus reus, nisi malit id, quod iusto pretio deest, *sponte* supplere.
3) Verba *si velit*, in C. R. 2. desunt.
4) Vocabulum *canonicis*, non est in cit. c.
5) *In venditionem*, legitur ibid.
6) Vox *caussa*, ibid. omittitur.

CAP. IV.

Si vir habeat alia bona, vnde vxor possit sibi consulere, et, consentiente vxore, rem propter nuptias donatam vxori vendiderit; emptorem, qui spatio triginta annorum rem possederit, non potest vxor inquietare super ea: maxime si pretium fuit conuersum in communem vsum viri et vxoris. H. d. secundum intellectum, quem tenet Panorm. et est casus notab. limitans ius ciuile. Secundum Io. Andr. non oportet adiicere, *maxime*, sed omnia illa tria necessario requiruntur.

COELESTINVS III. (*ann.* 1194. *Romæ.*)

Peruenit *d* ad nos [*ex insinuatione tua*,] quod [*olim*] Petrus, miles, A. vxori suæ quandam domum in donationem 7) propter nuptias assignatam, muliere ipsa expressum 8) dante consensum, B. mulieri vendidit pro certa pecuniæ quantitate, [*quam ex eadem venditione B. matrimonio supra dicto constante, XXX. annis libere pacificeque possedit.*] Prænominato vero milite viam 9) vniuersæ carnis ingresso, relicta eius venire contra hoc 10) præsumit, allegans, dictam domum, titulo donationis propter nuptias sibi concessam, alienari non potuisse 11); licet eius consensus ipsi noscatur 12) contractui accessisse *e*. Præfata vero B. [*mulier*] ex eo nititur se tueri, quod triginta annis *f* constante illorum matrimonio, domum ipsam 13) bona fide, tituloque iusto possedit. Et quia in communes vsus viri et vxoris, illius pretium est conuersum, ac 14) factæ venditionis tempore, vnde sibi præfata mulier 15) [*vtiliter*] consulere potuisset: in viri facultatibus consistebat. Quia igitur 16) super his nos consulere curasti 17): [*tuæ sollicitudini*] respondemus, prædictam emptricem, si vera sunt, quæ præmisimus, [*domum ipsam debere pacifice possidere. Nec enim credimus, illam*] præscriptis occasionibus super ipsa domo posse vlterius 18) fatigari,

7) *In donatione*, c. 2. comp. 2. h. t.
8) *Expressim*, ibidem.
9) *Iter*, ibid.
10) *Contra venditionem de suo consensu sollemniter celebratam*, ibid. loco dictionum: *contra hoc.*
11) *Non posse*, cit. c.
12) *Noscitur*, C. H.
13) Hic desiderantur in cit. c. verba: *triginta annis* etc. *domum ipsam.*
14) Loco partic. *ac*, in cit. c. sunt hæc verba: *et quia etiam.*
15) Hæc verba: *præfata mulier*, ibid. hic ommittuntur.
16) *Vnde quia*, ibid.
17) *Voluisti*, C. R. 1.
18) *Vllatenus*, C. H.

CAP. V.

Si in venditione apponitur pactum de recuperanda re: post certum tempus, modico constituto pretio, præsumitur pignus, et non venditio.

INNOCENTIVS III. *episcopo Pallienen.* 19) *g* (*ann.* 1208. *in Angliam.*)

Ad nostram *h* noueris audientiam peruenisse, quod, cum R. laicus, lator præsentium 20) *i*, ab M. mutuum recipere 21) voluisset, creditor [*Ternens. diœces.*] ne per canonem contra vsurarios editum *k*, posset in posterum conueniri, domos et oliuas [*ipsius*] recepit ab eodem titulo emptionis; cum re vera contractus vsurarius ageretur *l*: quod patet ex eo, quod creditor, [*sicut publicum continet instrumentum,*] debitori promisit, quod 22), quandocunque a septennio vsque ad nouennium daret LX. 23) vncias Tarenorum 24), quæ 25) vix dimidiam *m* iusti pretii contingebant, domos eius 26) restitueret et oliuas. Quia igitur fraus et dolus cuiquam patrocinari *n* non debent: [*f. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, si res ita se habet, instrumento venditionis, confecto in fraudem canonis, promulgati contra vsurarios, non obstante, prædictum M. 27) ad restituendas domos et oliuas [*prædictas*] ei, ad quem debent hereditario iure deuolui, cum debitor sit viam vniuersæ carnis ingressus, per pœnam, in Lateran. concilio contra vsurarios promulgatam, appellatione remota, compellas.

19) *Pollion.* c. 1. comp. 3. h. t. vel potius PENNENSI ex sententia CVIACII et GONZAL.
20) Verba *lator præsentium*, a C. R. L. H. ed. ant. et cit. c. absunt.
21) *Accipere*, C. H.
22) *Vt*, ibid.
23) *XL.* est in C. R. 2. et ed. gloss.
24) *Tarentorum*, C. H. *Caractenorum*, ed. ant.
25) *Qui*, cit. c.
26) *Ei*, est ibid.
27) *Martinum*, C. H.

CAP. VI.

Venditor, deceptus vltra dimidiam iusti pretii, agere potest, vt res sibi, reddenti pretium acceptum, restituatur, vel iustum pretium suppleatur: et in hoc electio est emptoris. H. d. secundum Antonium.

IDEM *episcopo et archid. Vrbinatensi* 28) (*ann.* 1208. *Roma in Tusciam.*)

Cum caussa *o*, quæ inter œconomum monasterii sancti Martini de monte [*Viterbien.*] ex parte vna, ac [*F. et R.*] ciues Viterbienses 29) ex altera, super casamentis 30) [*quondam Tornampartis et teris Densiare ac salicis, et molendino, vbi facta est Galcheria,*] vertebatur, [*coram nobis*] fuisset aliquandiu ventilata; [*nos, intellectis rationibus, vtriusque partis, attestationibus diligenter inspectis,*] cum constitisset nobis, monasterium [*ipsum*] in [*prædictarum rerum*] venditione vltra dimidiam iusti pretii fuisse deceptum, sententiando decreuimus, vt præfati ciues aut, recepto pretio, possessiones restituerent memoratas, aut supplerent 31), quantum constaret legitimæ venditionis tempore iusto pretio defuisse.

28) *Vrbeuetan.* rectius legunt C. R. 1. 2. et H. Vrbeuetum est Etruscorum ciuitas. GONZAL. habet: *Viterbiensi.*
29) *Bitermien.* C. R. 1.
30) *Accasamentis*, C. R. 1. H, et c. 2. comp. cit. 3.
31) *Complerent*, C. H. De cetero integrum cap. vide supra c. 42. de testib.

CAP. VII.

Ponit tres casus, in quibus, re euicta, non tenetur venditor emptori de euictione.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1235.)

Si venditori post *p* institutum contra se iudicium quis omiserit, vt rem venditam sibi defenderet, nuntiare, vel contumaciter absuit tempore sententiæ promulgatæ, seu per iniuriam sententia lata fuit: de euictione iuxta legitimas sanctiones agere non valebit.

TITVLVS XVIII.

DE LOCATO ET CONDVCTO.

CAP. I.

Excommunicati sunt magistri et scholares Bononienses, qui ante tempus conductionis conducunt hospitia aliorum magistrorum vel scholarium, sine eorum consensu.

CLEMENS III. (*ann.* 1189. *Roma in Flaminiam.*)

Ex rescripto *q* litterarum [*piæ record. P. quondam*] Tusculanen. 32) episcopi nobis innotuit, quod, cum ciuitatem Bonon. tempore suæ legationis intrasset, [*inuenit, ibi fuisse a bon. mem. W. quon-*

32) *Tusculani*, C. R. 2. sed C. R. 1. et L. *Tusculan.* Ceterum huic vocabulo CONTIVS præmisit verba: *piæ record. P. quondam.*

---

a *Hæc duo verba*, per testes, *desunt in omnibus manuscr. et aliis antiqu. exemplarib.* b *Verbum*, pronuntiauit, *deest in antiquis, quod tamen adesse debere postulat series textus.* c *Vide l. 2. c. de rescind. vend. per Pinellum.* d *Cap. 2. eod. tit. in 2. comp.* e *Vid. auth, siue a me. C. Velleianum.* f *Al.* per 30. annos, *etc.*

g Pallionen. *al.* cap. Pallion. h *Cap. 1. de empt. in 3. compil.* i *Hæc duo verba*, lator præsentium, *desunt in omnib. antiqu. codicib.* k Edictum. l Exstitisset. m Dimidium. n Debet. *l. si in fraudem. C. de leg. l. 1. ex dolo. ff. de dolo. Intellectus. Auth. siue a me. C. ad Velleian.* o *Cap. 2. eod. tit. in 3. comp.* p *Vid. Anton. Gometz. tom. 2. var. resol. c. 2. de empt. et vend.* q *C. vn. eod. tit. in c. 2. comp.*

dam

dam Portuen. episcopo constitutum, et sub excommunicatione prohibitum, ne aliqui scholares hospitia maioris mercedis promissione conducerent, vt ea sibi vel maioris gloriæ studio, quasi potentiores in expensis apparere volentes, vel priuatæ vtilitatis commodo vindicarent. Vnde ipse sollicita prouisione considerans, quod huiusmodi conditionis improbitas et discordiæ fomitem, et impedimenta non modica pareret studiorum, prædictam] constitutionem, factam ab episcopo Portuen. apostol. sed. leg. et a prædicto Tusculan. 33) episcopo 34) postmodum confirmatam, videlicet vt nullus 35) magistrorum *a* seu scholarium super conducendis aliorum hospitiis in læsionem et præiudicium 36) habitantium audeat hospitem conuenire, nisi prius constiterit tempus conductionis elapsum, vel inquilini in hoc suum in fauorem præstiterint et consensum 37), cum idem 38) Portuen. sub excommunicatione *b* hoc prohibuerit obseruandum, ratam *c* esse decernimus 39), et [*eam*] auctoritate apostolica confirmamus, statuentes, vt a te, frater episcope, et tuo quolibet successore hoc 40) singulis annis in communi audientia magistrorum atque scholarium recitetur, [*et prætaxata prauæ conductionis improbitas, innouata excommunicationis sententia exprimatur. Nulli ergo omnino hominum liceat paginam nostræ confirmationis infringere, etc.*]

33) *Tusculano*, C. R. 2.
34) Vox *episcopo*, a C. R. et L. abest.
35) Post vocem *constitutionem*, c. 1. comp. 2. h. t. ita variat: *legatione, qua fungebatur, sedis ap. confirmauit, perpetuis temporibus sub pœna decernens anathematis obseruandam, vt nullus* etc.
36) *Vel præiudicium*, C. R. L. ed. gloss. et cit. c.
37) Infinita priuilegia scholares Bononienses sibi attribuerunt, nullo iure fundata, quæ tamen passim a glossatoribus vel interpretibus iuris iis asserta sunt sine fundamento, collecta a REBVFFO *de priuileg. scholar.* His sine dubio annumerarunt ius expellendi alios ædium conductores ante tempus, si scholaribus commodior talis habitatio visa fuerit: quod merito reprobat pontifex, nec in aliis, veluti militibus tolerandum.
38) *Et cum idem*, C. L. Sed loco harum et sequentium verborum in cit. c. ita legimus: *quocirca nos, qui detestabiles versutias, bonæ fidei contractibus inimicas, non solum in clericis, sed etiam in quibuslibet mercatoribus condemnamus, prædictam constitutionem a præfato Portuen. episcopo factam, et demum a iam dicto episcopo Tusculano confirmatam, ratam esse* etc.
39) *Decreuimus*, C. R. et cit. c.
40) Loco vocis *hoc*, cit. c. habet: *præsens pagina.*

CAP. II.

Personæ ecclesiasticæ locare possunt prouentus decimarum his, cum quibus conditio ecclesiæ sit melior, statuto diœcesani contrario non obstante: et eadem ratio est de aliis rebus ecclesiæ.

INNOCENTIVS III. 41) *abbati et conuentui S. Petri de Pratellis London.* d *diœcesis. (Roma in Angliam* Conf. c. vn. comp. 5. h. t.)

Vestra nobis relatio declarauit, quod, cum ad firmam 42) fructus vestrarum dare consueueritis 43) decimarum, [*diœcesani locorum statutum quoddam de huiusmodi decimis non locandis parochialibus presbyteris ediderunt, per quod vtilitas vestra non modicum impeditur: quare super hoc apostolicæ prouisionis remedium imploratis. Nos igitur vtilitates vestras nolentes indebite impediri, auctoritate vobis præsentium indulgemus, vt,*] diœces. episcoporum 44) statuto contrario 45) non obstante, vestrarum decimarum prouentus illis 46) libere locare possitis, [*quibus vobis expedire videritis, et*] cum quibus ecclesiæ vestræ 47) conditionem poteritis facere meliorem, ita tamen, quod huiusmodi locatio ad feudum vel alienationem non videatur 48) extendi.

41) ALTESERRA ad hunc textum commentarium non dedit: quia non INNOCENTIO III. sed HONORIO III. adscribendus, vt recte legunt C. R. L. H. et c. vn. comp. 5. h. t. Præterea loco *London. diœcesis*, rectius legit C. R. 1. *Lexouien.*
42) In Anglia *firmam* dixerunt *reditum* vel *præstationem annuam aut annonariam*, in elocandis prædiis domino reseruatam, vt in Germania in *contractu villicationis* fieri solet. Vnde antiquæ formulæ: *tenere pro hoc vel illa firma: pro eadem firma tenere, per quam terras prius tenere consueuerunt*, quæ in Anglicanis documentis sæpe occurrunt, relatis in KENNETTI tr. Anglice scripto, cui titulus: *parochiale antiquities.*
43) *Consueuerit*, C. L.
44) Pro his duabus vocibus cit. c. habet: *huiusmodi.*
45) Vox *contrario*, desideratur ibidem.
46) Pron. *illis*, ibid. non legitur.
47) Dictio, *vestræ*, non est in cit. c.
48) *Non valeat*, ibidem.

CAP. III.

Propter sterilitatem grauem conductori sine culpa sua contingentem, remittitur pensio pro rata: nisi possit cum vbertate præcedentis, vel sequentis temporis compensari. H. d. vsque ad §. *Verum.*

GREGORIVS IX. (*ann.* 1235. *Romæ.*)

Propter *e* sterilitatem, afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, sine *f* culpa coloni, seu casu fortuito contingentem 49) *g*, colonis ecclesiæ tuæ pro rata pensionis remissio est facienda: nisi cum

49) *Vitio rei, siue culpa coloni, sine casu fortuito contingente*, ed. ant.

a *Appellatione magistrorum comprehenduntur doct. vtriusque iuris. leg. milites. et l. hi, qui. ff. ex quib. causs. maiores.* b *Al.* sub pœna excommunicationis. c Ratum. d Lexonens. *al.* Londen. e *Vid. Ant. Gomez. tom. 2. var. res. c. 3. Arium Pinellum in l. 2. C. de rescind. vend. pars. 1. c. 3. Parisium cons. 8. l. 1. Guid. pap. dec. 650.* f Et sine culpa. g Contingente.

vbertate præcedentis vel subsequentis 50) *h* anni valeat sterilitas compensari.

Ponuntur hic quatuor casus, in quibus inquilinus potest ante tempus conductionis finitæ licite expelli. Abbas.

Verum inuito inquilino domum inhabitare vel reficere poteris, si necessitas, quæ tamen non imminebat locationis tempore, id exposcat, remissa sibi pro residuo temporis 51) pensione: qui etiam inde rationabiliter amouetur, si peruerse ibi fuerit conuersatus 52), vel, cum canonem per biennium non soluisset, sibi satisfactione celeri non prouidit. *i*

50) *Sequentis*, C. R. et L.
51) *Tempore*, C. R. H. et ed. ant.
52) *Versatus*, C. R. 1. et L.

CAP. IV.

Emphyteuta ecclesiæ meliorationes suas vendere non potest: nisi seruatis his; de quibus hic. Et si contra fecerit, vel canonem per biennium non soluerit, nec moram postea celeriter purgauerit: iuste potest expelli.

IDEM. (*ann. eod.*)

Potuit emphyteuta, ecclesia primitus requisita, eique nuntiato, quantum sibi ab aliis offertur 53) *k*, si nolle se emere dixerit, vel a denuntiationis tempore duorum mensium spatium sit elapsum, meliorationes et ius sibi competens aliis vendere, qui ab emptione huiusmodi minime prohibentur. Emphyteuta quoque secus præsumendo, vel cessando in solutione canonis per biennium, nisi celeri satisfactione 54) postmodum sibi consulere studuisset, iuste potuisset repelli 55) *l*, non obstante, quod ei, vt canonem solueret, non exstitit 56) nuntiatum: cum in hoc casu dies statuta pro domino interpellet. *m*

53) *Afferetur*, C. R. L. et H.
54) H. e. re adhuc integra, antequam dominus se declarauerit, quod ad priuationem agere velit.
55) *Expelli*, C. R. L. et H.
56) *Exstiterit*, C. R. 1.

TITVLVS XIX.
DE RERVM PERMVTATIONE.

CAP. I.

Princeps potest rem ecclesiæ immobilem per permutationem acquirere, data re meliori vel æquali. H. d. Et in hoc, quod dicit, vel æquali, est casus notabilis.

Ex concilio apud Siluen. 57) (*ann.* 864. C. 1. comp. 1. h. t.)

Si princeps voluerit rem immobilem sanctis locis præstare, et accipere ab eis 58) aliam immobilem, eoque modo de communi voluntate 59) permutationem contrahere: liceat ei hoc facere, si caussa rationabilis id exposcat, et res, quam præstiterit, maior fuerit, vel æqualis 60), [*diuina*] pragmatica sanctione super hoc [*ab eo*] promulgata.

57) Idem hic repetendum, quod supra ad *c. 5. X. de rebus eccles. alien. not.* 1. obseruatum, videlicet sententiam huius capituli desumtam esse ex *nou.* 7. *c.* 12. et repetitam in *capitular. libr. II. c.* 30. relatamque pariter a REGINONE *libr. I. c.* 361. BVRCHARDVS Syluanectensi cuidam concilio hoc capitulum, quod ex *capitularibus* laudare nefas duxit, adscripsit pro more, quem RAYMVNDVS sequutus est.
58) *Ab eo*, c. 1. comp. 1. h. t. sed falso.
59) Voces *de communi voluntate*, in c. cit. non habentur: ergo sunt emblema RAYMVNDI.
60) Verba *si caussa rationabilis id exposcat, et res, quam præstiterit, maior fuerit, vel æqualis*, addidit Raymundus, quum non legantur in cit. c. et quidem, prout etiam obseruat AVGVSTIN. *ad h. c.* ex verbis *auth. sed et permutare. C. ad tit. de sacrosanct. eccles.*

CAP. II.

Permutatio rerum ecclesiasticarum, facta in casu non concesso, seu non seruata sollemnitate iuris, est reuocanda per successorem.

Ex concilio Beluacen. 61) *n* (*ann.* 844.)

Vt commutationes rerum ecclesiasticarum [*caueantur et subtilissime inspiciantur, si aliquo modo fieri debent:*] quæ [*autem*] ab antecessore 62) inconsulte factæ sunt, [*vel ab aliis illicite commissæ sunt,*] ab eo qui successor est, emendentur, [*iuxta decretum canonum Hilarii papæ.*]

61) Ex hoc etiam laudatur in *concilio Meldensi* anno DCCCXLV. *c.* 23. apud HARDVIN. *tom. IV. p.* 1487. quia in hoc concilio a *c.* 17. *sqq.* ex capitulis apud Beluacum in Synodo factis, pleraque repetita sunt.
62) Loco dictionum: *ab antecessore*, demum post voces *factæ sunt*, c. 2. comp. cit. 1. habet: *quas illicite decessor episcopus admiserit.*

CAP. III.

Mancipia ecclesiæ non debent permutari, nisi ad libertatem, vel nisi sint fugitiua. H. d. cum c. sequenti.

Ex concilio apud Siluanectum. 63) (*ann.* 864. C. 3. comp. cit. 1.)

Mancipia ecclesiastica, nisi ad libertatem, non conuenit 64) commutari, videlicet vt mancipia, quæ pro ecclesiastico homine dabuntur, in

63) *Apud Synacum*, c. 3. comp. cit. 1. erronee.
64) *Non possunt*, ibidem.

h Sequentis. i Præuiderit. k *Vid. l. 1. §. si rem. ff. dep. et l. domos. §. 1. et vtrobique Bart. ff. de leg. 1.* l *Vid. l. insulam. et ibi doct. ff. de verb. oblig.* m Interpellat. n *Refertur in conc. Meld. c. 23. tanquam ex conc. apud Beluac. Bur. l. 3. decr. c. 171. Ivo p. 3. c. 262. et c. 2. eod. tit. in 1. compil.*

eccleſiæ 65) ſeruitute permaneant, et eccleſiaſticus homo, qui commutatur, fruatur perpetua libertate. Quod enim ſemel Deo conſecratum eſt, ad humanos vſus [*iam*] transferri non decet 66).

65) *Eccleſiaſtica*, C. L.
66) *Non poteſt*, cit. c.

CAP. IV.

Serui eccleſiæ cum profanis permutari non poſſunt, nec alienari: niſi ſint fugitini.

Ex eodem. (*ann.* 864. C. 4. comp. cit. 1.)

Iniuſtum videtur et impium, vt mancipia, quæ fideles [*viri, ſeu feminæ,*] Deo et ſanctis eius pro remedio animæ ſuæ conſecrarunt, cuiuſcunque muneris mancipio, vel commutationis commercio iterum in ſeruitutem ſecularium redigantur; cum canonica auctoritas ſeruos tantummodo permittat diſtrahi fugitiuos. Et ideo eccleſiarum rectores ſummopere caueant, ne eleemoſyna vnius, alterius peccatum fiat. Et eſt abſurdum, vt ab eccleſiaſtica dignitate 67) ſeruus diſcedens 68), humanæ ſit obnoxius ſeruituti.

67) Vel potius *manſuetudine*, quod mitiorem dominum ſub epiſcopis, quam ſub ſecularibus habuerit. Eadem ſententia refertur in *c. 55. C. XII. qu. 2.* ex concilio Cariſiaco, vt ibidem obſeruaui *not.* 43.
68) *Decedens*, C. R. 2. et L.

CAP. V.

Præbendæ, pacto præcedente, permutari non poſſunt: epiſcopus tamen poteſt de loco ad locum permutare perſonas.

VRBANVS III. (*ann.* 1185. *Romæ.*)

Quæſitum *a* eſt ex parte tua, ſi commutationes fieri valeant præbendarum, cum commutatio dignitatum in Turonenſ. concilio fuerit interdicta. [*Sunt enim quidam, qui præbendæ ſuæ cedunt, et iuri renuntiant, vt maiorem præbendam obtineant, vel ex hoc certam ſummam pecuniæ conſequantur, quod quidem honeſtati eſt contrarium, et ſimoniacam procul dubio continet prauitatem.*] Generaliter *b* itaque teneas, quod commutationes præbendarum de iure fieri non poſſunt, præſertim 69) pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia vel connexa 70) ſpiritualibus, labem ſemper 71) continet 72) ſimoniæ.

Si autem epiſcopus cauſſam inſpexerit neceſſariam; licite poterit de vno loco ad alium transferre perſonas: vt, quæ vni 73) loco minus ſunt vtiles, alibi ſe valeant vtilius exercere.

69) *Præſertim cum pactione præmiſſa*, ed. ant.
70) *Annexa*, c. 1. comp. 2. h. t.
71) Partic. *ſemper*, in ed. ant. non legitur.
72) *Continent*, C. R. 1. et L.
73) *In vno loco*, cit. c.

CAP. VI.

Eccleſiæ iure proprietatis poſſunt ad inuicem permutari: et poſſeſſiones earum etiam permutari poſſunt, et pro minus valentibus pretium ſuppleri.

CLEMENS III. (*ann.* 1190.)

Ad quæſtiones *c* ſoluendas: [*et infra.*] intelleximus [*itaque*] ex litteris tuis, quod duæ conuentuales eccleſiæ ſunt in tua diœceſi conſtitutæ, quarum vtraque parœcialem habet eccleſiam cum poſſeſſionibus magis alteri, quam ſibi vicinam. Illis autem deſiderantibus permutare eas, cum illarum altera reſpectu meliorum prouentuum plus [*in poſſeſſionibus*] abundet, et ideo 74) [*ſuæ eccleſiæ*] ſibi poſtulet adiici certam ſummam pecuniæ numeratæ 75), vt ſic ad æqualitatem permutationis 76) *d* valeant peruenire, vtrum poſſet 77) id licite fieri, exſtitit dubitatum 78): [*quam ob cauſſam ſed. apoſt. conſuluiſti. Licet itaque tuæ diſcretionis induſtriam ignorare minime putemus, quid ſuper eodem articulo ſit agendum: nihilominus tuæ prudentiæ*] reſpondemus, quod, cum de [*iam*] dictis *e* parœcialibus eccleſiis per ſe queat commutatio celebrari, et in permutatione poſſeſſionum per ſe non ſit inhibitum, ſi altera ratio poſſeſſionum alteri præponderet, pecuniam poſſe refundi de ipſarum [*quoque*] poſſeſſionibus ad inuicem, prout viſum fuerit expedire, refuſa certa 79) pecuniæ quantitate, poterit contractus permutationis iniri, ſic tamen *f*, quod illi 80) contractus nequaquam ſibi inuicem miſceantur.

74) Dictiones: *et ideo*, in c. 2. comp. cit. 2. non habentur.
75) *Enumeratæ*, ed. ant.
76) *Permutationes*, ibid. et in ed. Cont.
77) *Poſſit*, C. R. L. H. ed. gloſſ. et c. cit. 2.
78) *Cœpit ab aliquibus dubitari*, cit. c.
79) *Certa*, C. H.
80) Pron. *illi*, a C. R. L. H. et cit. c. abeſt.

CAP. VII.

Beneficia ſua perdunt, qui ea propria permutant auctoritate.

INNOC. III. *Senon. archiepiſcopo.* (*ann.* 1250.)

Cum olim *g* [*ad noſtram audientiam perueniſſet, quod dilect. f.*] magiſter S. et B. archidiaconatum et præpoſituram ad inuicem commutaſſent 81): [*magiſtri eiuſdem obtentu cauſſam ſuper hoc bonæ mem. Naſcon. epiſcopo duximus delegandam. Cumque idem B. ad præſentiam noſtram poſtmodum acceſſiſſet, vt in negotio ſine ſuſpicione procederet: obtentu ipſius dil. fil. abbatem Cluniacen. eidem epiſcopo duximus adiungendum. Verum cum propter abbatis abſentiam non fuiſſet a delegatis ipſis pariter in cauſſa proceſſum; vtraque partium ſe noſtro conſpectui præſentauit, et audientiam obtinuit coram nobis, quod,*] licet prædictus magiſter ab initio ſponte fuerit de permutatione confeſſus, idem tamen B. eam inficiabatur omnino, [*aſſertiue*] proponens, quod [*et*] ipſe præpoſituram ſine conditione qualibet reſignauit 82), et poſt [*liberam*] reſignationem prædicti magiſtri archidiaconatum fuerat aſſequutus: [*licet magiſter ipſe proponeret ex aduerſo, ipſum ſecum diutius de permutatione tractaſſe, et compleuiſſe eamdem in manibus ven. f. n. Educen. epiſcopi, quod tractauerant, poſuiſſe. Verum ſæpe dictus B. delegatis noſtris non deferens, imo verius deleganti ſigilla violauit illorum, et ſcripta, quæ nobis fuerant præſentanda, non erubuit aperire. Cæterumin noſtra præſentia conſtitutus, aduerſario ſuo præſente, in excuſationem propriam propoſuit coram nobis, quod iudices perperam proceſſiſſent contra ipſum, cum acta in ſcriptis minus fideliter redegiſſent. Vnde timens, ne litteras portaret Vriæ, ſcripta illorum aperuit, et, quod ſuſpicatus fuerat, adinuenit. Sane, ſi quid expediret, melius notauiſſet, vel non recepiſſet ſcripta ſuſcepta vel recepta nobis fideliter præſentaſſet, et oſtendiſſet cauſſam ſuſpicionis propoſitæ coram nobis. Præterea cum non quereretur de iudice, quem ei proprio motu conceſſimus, ſed de illo potius, quem ipſe duxerat eligendum, et iudices ſuas nobis litteras per eum deſtinaſſent, de ipſo conquerentes, verbis ipſius fidem non duximus adhibendam; ſed vt in eo ſaltem puniretur, in quo peccarat contra acta iudicum, quæ temere violarat, ipſum, ſicut non debuimus, ſic noluimus exaudire, ne videretur ei dolus ſuus patrocinium attuliſſe.*] Cum ergo nobis [*tum per publicam famam, tum per validam præſumtionem et probationem etiam manifeſtam*] conſtaret, quod ipſe B. 83) ſuum præſtiterit 84) *h* permutationi conſenſum), prædictus autem magiſter ſuum publice fateretur 85) errorem: et hunc præpoſitura, et illum archidiaconatu curauimus ſpoliare, ſuper hoc definitiuam contra eos ſententiam proferentes.

81) *Permutaſſent*, C. H. et c. vn. comp. 3. h. t.
82) *Sine contradictione qualibet reſignarat*, cit. c.
83) *Ipſe B.* ibid. non legimus, et in ed. Cont. deſideratur ſiglum: *B.*
84) *Præſtitit*, C. R. 1. *præſtiterat*, C. R. 2.
85) *Fateatur*, C. R. 1.

CAP. VIII.

Si permutatio beneficiorum completa eſt ex vna parte, et per alteram ſtat, quo minus impleatur: reſtituitur pars ad ſuum beneficium, et ſecundum hoc continet ius.

IDEM *archiepiſc. præpoſito* 86) *ſancti Andreæ* [*et ſcholaſtico S. Petri*] *Colon.* *i* (*ann.* 1198.)

Cum *k* vniuerſorum [*fidelium ab ipſo Domino Ieſu Chriſto paſtoralis ſit nobis cura commiſſa: ſollicitudini noſtræ incumbit, vel dignoſcitur expedire, vt ſic debeamus quoslibet in ſuis rationibus confouere, quod aliquorum iura in conſpectu eccleſiæ diſpendium non ſuſtineant, ſed firma et illibata debeantper manere.*] Intelleximus, G. canonico referente, quod, cum ipſe et L. 87) clericus de permutatione præbendarum ſuarum inter ſe tractare 88) cœpiſſent, quam vtilitati vtriuſque imminere credebant, tandem idem L. 89) præbendam ſuam ei, ſicut promiſerat, noluit reſignare: [*et infra.*] Cum igitur deceptis, et non decipientibus, iura ſubueniant; licet ipſi per ſe de iure non poſſent eccleſiaſtica beneficia permutare; vt tamen ſimplicitati venia tribuatur *l*: mandamus, quatenus, ſi conſtiterit, prætaxatum G. taliter fuiſſe deceptum, amoto a præbenda ſua conſanguineo ipſius L. vel quolibet alio illicito detentore, eam reſtitui faciatis eidem.

86) *Archid. et P.* ed. ant.
87) *Laur.* C. L.
88) Duplex videlicet negotium in hoc caſu concurrit: (1) præcedens conuentio de permutatione præbendarum facienda, quæ, licet *per ſe* vim non habeat, præcedere tamen debuit, vt de voluntate contrahentium mutua conſtaret: (2) imploratio ſuperioris pro admittenda mutua reſignatione in fauorem alterius. Ad hanc petendam ad minimum recentiori æuo obligabat præcedens *conuentio de permutatione* facienda, vnde pontifex deciſionem format, inſimulque oſtendit, in genere talem conuentionem de *certa permutatione* efficaciter obligaſſe, ſicuti et hodie in Germania vim obligandi perfectam habet, quæ iure Romano *ante vnius implementum* inefficax erat, quod contra huius iuris rigidos adoratores notandum.
89) *Idem Laur.* C. L.

CAP. IX.

Spirituale cum temporali permutari non poteſt.

GREGORIVS IX. *Beton.* 90) *et Fungin.* 91) *abbatibus.* m (*ann.* 1235.)

Exhibita nobis abbatis et conuentus ſancti Martini de Pannonia petitio continebat, quod, cum ſuper cauſſa, quæ inter ipſos ex

90) *De Becon.* C. R. 1. ſed C. R. 2. et L. *de Beton.* H. *de Betonen.*
91) *Sintgion.* C. R. 1. *Fung.* C. R. 2. *Sumigien.* L. *Sungien.* H. *Fungien.* ed. ant. et Cont. Sed omnia hic corrupta, recte cenſet GONZ.

a *Cap. 1. eod. tit. in 2. compil. vid. notata in c. maioribus. ſupr. de præbend vid. Aegid. Bellamer. tract. de benefic. permut.* b Igitur. c *C. 2. eod. tit. in 2. comp.* d Permutationes. e Prædictis. f *Al. ita*: ſic tamen, quod contractus nequaquam ſibi ad inuicem miſceantur. g *C. vn. eod. tit. in 3. comp.*

h *Al.* præſtiterit permutationi aſſenſum. i *Al.* Colonien. k *C. 2. de præb. in 3. comp. vid. Couarr. libr. 1. var. reſol. c. 5.* l *Vid. l. 1. ff. de donat. et l. tutor. ff. de ſuſpect. tut.* m De Boten. et Singien. abbat. *al.* Beton. et Semugien. *al.* de Beconen. et Simugien. abb. *al.* de Becan. et Simigien.

vna

vna parte, et præpositum Abbaten. 92) *a* ex altera, super quibusdam decimationibus vertebatur, ad C. 93) *b* capellanum nostrum, tunc in Hungaria commorantem, nostras litteras impetrassent: ipse ac magister M. in quos vtrinque, tanquam in arbitros, exstitit compromissum, arbitrati fuerunt, quod, si dictus præpositus obtineret decem millia solidorum 94) *c* regalium a Rege Hungariæ concedi monasterio memorato, ipsi ab earundem decimationum petitione cessarent. [*et infra.*] Quocirca mandamus, quatenus, si vobis constiterit de præmissis, cum permutatio de spiritualibus ad temporalia improbetur, prædictum arbitrium, et quicquid sequutum est ex eo vel ob id, irritum decernatis.

92) *Alban.* C. R. et edit. Gonz. *Alben.* L. et ed. ant. *Albanen.* H. et ed. Cont.
93) *Ad E.* habet C. R. I.
94) *Salium*, C. R. L. et H.

TITVLVS XX.

DE FEVDIS.

CAP. I.

Si dominus a vasallo recipit feudum in pignus: abstinendo ab eius seruitio non tenetur computare fructus in sortem. H. d. secundum intellectum communem. Et est casus singularis, qui alibi non legitur.

INNOCENTIVS III. *Marien.* 95) d *episcopo.* (*ann.* 1212. *Romæ.*)

Insinuatione *e* præsentium declaramus, quod gageria 96), quam de feudo ecclesiæ tuæ ab M. 97) dignosceris recepisse *f*, [*Gaudefredi fratris eius accedente consensu*,] a te potest libere detineri 98), fructibus non computatis in sortem, ita videlicet, vt, quam diu fructus illos ceperis 99) in sortem minime computandos 100), idem M. 1) a seruitio, in quo tibi et ecclesiæ tuæ pro feudo ipso tenetur, interim sit immunis.

95) *Maurin.* rectius C. R. I. vel *Maurien.* vti C. R. 2. L. ed. Gonz. et c. I. comp. 3. h. t. *Maurinen.* H. *Mariensi*, ed. ant.
96) *Gangeria*, C. R. I. minus recte legit. Denotat enim hoc loco *Gageria* antichresin, seu pignus rei immobilis, hac conditione datum, vt creditor fructus libere percipere possit, non computandos in sortem, adeoque idem significat, quod in c. I. *X. de pignor.* designat *vadium*: in specie adducta vero *vadium mortuum* dicitur, ceu illustrat DV FRESNE in *glossar. voc. vadium mortuum.* Ex *vadio* enim natum *Guagium*, ex hoc vero *Gageria*, et Gallorum vox *gage*, notante BIGNONIO *ad form. Bignon. apud BALVZ. tom. II. Capitular. p.* 979. *cum* ECKARDO *ad Leg. Salicas. p.* 172.
97) *Quam tu apud Argentinam a Nantelino*, cit. c.
98) *Retineri*, C. R. L. et H.
99) *Perceperis*, C. R. L. H. ed. Gonz. et cit. c.
100) Alias fructus in sortem imputantur secundum ius canonicum, quod vsuras improbat. *c.* 6. *X. de pignor.* Sed in hac specie pignori dederat prædium feudale vasallus domino suo, et ita *quædam consolidatio* dominii directi et vtilis, ad minimum *ad tempus*, facta erat, quæ impediebat, ne fructus in sortem imputari possent, id quod pontifex adiecta declaratione illustrat, quod vasallus debitor interim a seruitiis immunis esse debeat.
1) *Nantelinus*, cit. c.

CAP. II.

Ponit tres casus, in quibus, non obstante iuramento de non infeudando, potest episcopus antiquum feudum, ad ecclesiam reuersum, nouo vasallo concedere. H. d. Et est casus notabilis, interpretans iuramentum de alienando.

IDEM *Mediolanen. archiepiscopo.* [*S. Rom. ecclesiæ cardinali.*] (*ann.* 1212.)

Ex parte tua *g* nostro est apostolatui reseratum, quod sæpius dubitasti, vtrum, cum contingit vasallum tuum 2) decedere, et ad te feudum ipsius redire, feudum eius aliis 3) liceat tibi dare, quamuis iuramento tenearis adstrictus, non infeudare de nouo, Romano pontifice inconsulto. Ad hæc 4), si vasallum tuum feudum alienare contingat 5), an ipsius filium vel consanguineum eiusdem feudi consortem de ipso valeas inuestire. Alia quoque dubitatio continebat, vt, cum feudum alienatum repereris 6), quod per te facile recuperare non potes, vtrum possis alicui laico in feudum illud concedere, qui 7) et illud recuperet et in feudum per ecclesiam 8) recognoscat: [*et infra.*] [*Nos igitur super his de mente tua scrupulum volentes dubitationis auferre, præc. tibi mandamus, quatenus, si quando præfati casus emerserint*,] in primo casu 9) feudum decedentis libere, si videris expedire, concedas 10): atque in secundo filium, vel consanguineum alienantis inuesties 11). In tertio feudum alienatum poteris ei licenter *h* concedere, per quem ipsa 12) *i* ecclesia valeat rehabere.

2) Pron. *tuum*, a C. R. I. abest.
3) *Alii*, C. H.
4) *Adhuc*, ed. ant. et c. 2. comp. cit. 3.
5) *Contingit*, ed. ant.
6) *Reperies*, ed. ant.
7) *Quod*, cit. c.
8) *Et in feudum pecuniam recognoscat*, ed. ant. *et in feudum ecclesiam* etc. cit. c.
9) *Casu*, non est in cit. c.
10) Quod feudum, ad ecclesiam reuersum, esset ab antiquo infeudari solitum, ex oblatione bonorum forsan natum.
11) Qui in alienationem non consentit, vt illud filius repetere possit. Filius, quasi de nouo feudo inuestitus, illud repetere non prohibetur, vt factum patris præstare non teneatur. Quia enim talis alienatio nulla, et dominus feudum vindicare poterat, non prohibebatur quoque, illud filio vel alii *de nouo* concedere.
12) *Ipsum*, C. R. L. H. et cit. c.

TITVLVS XXI.

DE PIGNORIBVS ET ALIIS CAVTIONIBVS. 13)

CAP. I.

Res ecclesiæ pignorari non debent, nisi ex necessitate et rationabili caussa.

Ex concilio Remen. 13*) k (*in Gallia.*)

Nullus presbyter præsumat calicem, vel patinam 14), [*vel pallium altaris*,] vel vestimentum sacerdotale, aut librum ecclesiasticum tabernario, vel negotiatori, aut cuilibet laico, vel feminæ in vadium *l* dare 15), nisi iustissima necessitate vrgente: sicut et Zepherinus papa et martyr ad S. Hilarium in suis decretalibus docuit, 16).

13) *De pignoribus et aliis obligationibus*, C. R. I. Sed lectio vulgata rectior, quia in c. f. *de cautione vsufructuaria* agitur.
13*) HINCMARVS *tom. I. p.* 713. refert capitula concilii Remensis a se habiti *de anno DCCCLII.* inter quæ *c.* II. præsens textus, et verba finalia, quibusdam interiectis, etiam referuntur: vnde sine dubio factum, vt *concilio Remensi* adscriptus fuerit. Ceterum mirandum est, HINCMARVM ipsum prouocasse ad STEPHANI *decretales*, (quæ hic ZEPHERINO per errorem tribuuntur, quæ tamen PSEVDO-ISIDORO debentur,) cuius collectionem ipsemet impugnauit in lite cum NICOLAO I. verba PSEVDO-STEPHANI traduntur in *c.* 42. *de consecrat. dist.* I.
14) *Patenam*, C. R. L. et H.
15) H. e. pignori dare, vt ad *c.* I. *X. de feud. not.* 96. dictum. *Vadius* enim designat securitatem per pignus vel fideiussionem, vt ECKARDVS *cit. supra loc.* et SIRMONDVS *ad capitular.* apud BALVZ. *tom. II. capitul. p.* 786. obseruant et illustrant.
16) Verba *sicut* etc. vsque ad finem non sunt in C. R. L. H. ed. ant. et gloss. sed CONTIVS habet, et c. I. comp. I. h. t. nisi quod, in vltimo legamus: *sicut Stephanus.* etc.

CAP. II.

Liber homo non potest pignorari.

GREGORIVS III. 17) *Exonien.* 18) *episcopo.*

Lator præsentium: [*et infra.*] [*Quoniam et*] lex habet 19) *m*, vt homo liber pro debito non teneatur; etsi 20) res defuerint, quæ possint pro debito addici.

17) Corrupta est in totum inscriptio hic, et in cod. MSCt. Desumtus enim hic textus est ex GREGORII. I. *libr. III. epist.* 43. adeoque ad annum DXCIV. referendus: quia anno regiminis IV. scripta hæc epistola indict. XII.
18) *Oxonien.* ed. ant.
19) Sine dubio intellexit *l.* 12. *C. de obl. et act.* vbi dicitur: *ob æs alienum seruire liberos creditoribus iura compelli non patiuntur.*
20) *Si res defuerint, quæ possint ei de debito addici.* cit. c.

CAP. III.

Si rector ecclesiæ pro facto proprio rem ecclesiæ obligauit: cogitur eius heres rem redimere, et ecclesiæ restituere.

ALEXANDER III. *episcopo Exonien.* (*ann.* 1180.)

Ex præsentium *n* latoris insinuatione 21) accepimus, quod [*Alex. quondam*] sacerdos ecclesiæ de Offitona 22) *o* calicem argenteum, et medietatem vnius breuiarii eiusdem ecclesiæ pro sua necessitate pignori obligauit, et ea 23), morte præuentus, minime recollegit.

Vnde quoniam indignum est, vt eidem ecclesiæ res suæ, [*et*] præsertim, quæ sacris ministeriis 24) deputatæ sunt, taliter debeant deperire: [*f. t. per. a. s. præc.*] mandamus, quatenus, si verum est, quod asseritur 25), filium eius [*Walterium*,] qui ex successione ipsius patrimonii ius dicitur obtinere, moneas [*diligenter*,] et compellas,

21) *Latore*, C. R. I.
22) C. R. I. habet: *de officio.* h. e. *de Officiolo*, vt legendum putat ACOSTA *ad. h. c.* quorsum etiam C. H. et ed. ant. faciunt, legentes: *de offic.* In c. 3. *comp.* I. *h. t.* est: *sacerdos de ofecolon.*
23) *Eas*, C. R. 2. et L.
24) *Mysteriis*, cit. c.
25) *Quod asserit*, ibid.

a Alben. *al.* Albanen.. b G. c Salium, *legitur in* 10. *cod. manuscr. in vno*, solidorum. *in alio*, solinarium. d Maurien. e C. I. *eod. tit. in* 3. *comp. vid. Couarr. l.* 3. *var. res. c.* I. *et de materia tituli plene Iul. Clarus tract. de feud.* f Accepisse. g *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp. vid. Iul. Clar. de feud.*

h Licite. i Ipsum. k *Non inuenio in concil. Remens. et tamen tribuunt Burch. l.* 3. *decr. c.* 104. *Iuo p.* 2. *c.* 139. *et c.* I. *eod. tit. in* I. *compil.* l *Id est*, obligare. *Est enim modus vulgaris loquendi Gebenen. vt hic ait Hostien.* m *C.* 2. *eod. tit. in* I. *comp.* n *C.* 3. *eod. tit. in* I. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 29. *c.* 2. o Offcen. *al.* offic.

vt ea 26) recolligat, et restituat 27) ecclesiæ memoratæ 28). [*Quod si facere noluerit: eum vinculo anathematis non differas coercere.*]

26) *Eas*, C. H. *res ipsas pignoratas recolligat et eas* etc. ibid.
27) Potuisset quidem ecclesia res pignoratas directo vindicare; *c.* 42. *C. XII. q.* 2. sed ne creditor ita cogeretur, nouo processu, creditos nummos a debitore repetere: rectius visum est pontifici, *vna lite* res prædictas ad ius ecclesiæ reuocare.
28) Vox *memoratæ*, desideratur in c. cit. 3.

CAP. IV.

Si vsurarius emit rem eo pacto, quod post tempus restituat eam venditori: recipiendo aliquid vltra sortem, fructibus tamen in ea computatis, iudicatur contractus fœneratitius.

INNOCENTIUS III, G. 29) *subdiacono nostro, et P.* 30) [*Vitali*] *canonico* 31) a *Pisano.* (*ann.* 1206.)

Illo vos *b* credimus scientiæ dono vigere, [*quod super eo, de quo nos consulere voluistis, quid iuris sit, liquido cognoscatis. Quia tamen nostro postulastis edoceri responso, ne sub ipsius exspectatione responsi decisio negotii prorogetur: præsentibus vobis litteris duximus respondendum.*] Sane, [*per vestras,*] nobis [*litteras*] intimastis, quod 32), [*cum*] caussam, quæ vertitur, inter H. et [*dil. f.*] Guido de Cosa 33) *c* ex vna parte, et 34) G. filiam Teberti *d* et heredes ipsius ex altera, super quibusdam terris 35) *e* præfatis personis pro viginti tribus 36) *f* libris pignori obligatis, vobis duximus committendam, [*dantes vobis per litteras nostras in mandatis, vt ipsam G. et heredes ipsius ad restituendas vineas, et quicquid vltra sortem perceperant, eisdem restituerent conquerentibus, per pœnam, in Later. concil. contra vsurarios promulgatam, cogere curaretis, vos, vt iuxta mandatum nostrum procederetis in negotio memorato, partes citare curastis. Cumque in præsentia vestra essent constitutæ:*] ex parte prædictæ G. et heredum eius fuit propositum [*coram vobis,*] terras [*et vineas,*] quas iidem H. et B. repetebant, ab eis non esse pignori obligatas, sed pure venditas: sicut in instrumento confecto exinde [*plenius*] continebatur 37) *g*. Præfatus vero H. pro se ac fratre suo firmiter asserebat, terras non esse pure venditas, sed pignori obligatas: cum venditioni prædictæ talis fuerit adiecta conditio, vt, si a tempore contractus vsque ad duos proximos annos præfato T. emptio displiceret, G. pater H. ab inde vsque ad annum, viginti sex libras, perceptis fructibus computatis in ipsis, dare deberet 38), [*sicut in eodem instrumento asserebat firmiter contineri.*] Verum 39) quia, [*sicut in eisdem litteris continetur,*] ambigitis, vtrum pura sit, et absoluta venditio, an præfatus contractus pignus debeat iudicari; [*per nostras postulastis litteras edoceri. Nos autem consultationi v. f.*] respondemus, quod, qualiscunque fuerit intentio contrahentium, et ex forma contractus venditio non appareat 40) conditionalis, sed pura 41) quamuis per conditionem possit resolui, ex duobus tamen, quæ in pacto fuerunt expressa, videlicet, quod fructus percepti deberent 42) in soluenda pecunia numerari, et quod vltra summam receptam LX. 43) *h* solidi deberent 44) persolui, contra ipsum emptorem præsumitur vehementer: præsertim cum vsuras consueuerit exercere,

29) *Gallando*, c. 1. comp. 3. h. t.
30) C. R. 1. L. H. et c. cit. habent: *B.* sed in C. R. 2. est: *H.*
31) *Canonicis*, C. L. *canonicis Pisanis*, cit. c.
32) *Quod cum*. C. R. 1.
33) *Fosa*, ibid.
34) Verba *ex vna parte, et - - ex altera*, in cit. c. non leguntur.
35) *Vineis*, cit. c.
36) *Pro viginti sex*, ibid.
37) *Continetur*, C. R. L. H. et cit. c.
38) *Debuerit*, cit. c.
39) *Vnde*, C. R. 1.
40) *Apparet*, cit. c.
41) Pactum adiectum erat resolutiuum, nec veram *conditionem*, sed *modum*, continebat. Verum suspectum erat pactum de *vsuraria prauitate*: quod magis res pignori tradita, quam vendita, videretur.
42) *Debent*, cit. c.
43) *XL.* habent C. R. 1. et cit. c.
44) *Debent*, cit. c.

CAP. V.

Mulier agit pro dote contra quemlibet detinentem bona mariti.

IDEM *episcopo Aquinati.* (*ann.* 1206.)

Ex litteris *i* fraternitatis tuæ accepimus, quod, [*cum*] caussam, quæ vertitur inter R. [*sancti Georgii*] et A. 45) mulierem [*sancti Germani,*] tibi duximus committendam, [*cum fere per biennium studuisses; vt eadem caussa concordia finiretur, partibus non acquiescentibus, adscitis viris prudentibus, prædictæ caussæ meritis diligentius examinatis, idem negotium de prudentum consilio ad nostram duxisti præsentiam remittendum, ea maxime ratione, qua videbatur hoc ad regium iudicium specialiter pertinere.*] Si quidem probatum est [*euidenter,*] quod pro 46) facinore a marito prædictæ mulieris commisso, eo fugam petente, tam frater mariti *k*, præfatus videlicet R. quam ipsa mulier, licet minus *l* iuste, ab [*R. comite Caserton. tunc*] regio 47) iustitiario 48), capti fuerint, et de ipsius mandato bonorum omnium delinquentis facta 49) distractio, et soluta pecunia mercatori, qui a marito [*dictæ*] mulieris vulneratus fuerat, et rebus propriis spoliatus, [*per prædictum autem R. illorum bonorum venditio facta fuit, de mandato iustitiarii ante dicti:*] sed quædam possessiones illius 50) penes eundem R. [*mulieris sororium*] remanserant 51) *m*, quas idem [*R.*] de mandato curiæ retinuit, soluta pro eis pecunia prædicto 52) mercatori: quia emptor alius, [*sicut dicit,*] propter possessionum minutias 53) *n* non exstabat. Pars vero mulieris [*firmiter allegabat, quod, cum dos omnibus creditoribus præferatur, et omnia bona mariti eidem mulieri propter dotem fuerint obligata, cum mulier in hoc non fuisset culpabilis, dotem suam amittere non debebat: propter quod*] æstimationem dotis instantius petebat sibi restitui 54), vel in possessiones, quæ mariti fuerant *o*, ex officio delegationis induci, [*asserens culpam viri sui nequaquam ei de iure debere nocere. Pars autem viri econtrario respondebat, se non debere super his aliquo modo respondere; quia nihil auctoritate vel voluntate sua distractum fuerat de bonis mariti ipsius mulieris; sed fiscus ea capi fecerat, et mandauerat distrahenda, quod et testium assertione probauit. Sane cum pars mulieris diceret, de possessionibus viri sui aliqua remansisse, quæ distracta non fuerant, et ex eis sibi satisfieri postulabat, ab ea studiosius inquisisti, quanta fuisset pecunia, quæ soluta fuerat mercatori: et ex confessione tibi constitit vtriusque, quod de immobilibus vsque ad XXIV. vncias auri alienatum exstiterat, sed præscriptus R. se XXIII. vel XXIV. dicebat addidisse, et XL. duarum vnciarum auri numerum compleuisse mercatori. Allegabat quoque prædictus R. quod, cum quinque filii essent vnius patris, et omnes in paternis bonis succederent, facta æstimatione totius hereditatis, non perueniebat ad maritum mulieris ipsius de hereditate paterna, quod vltra XXIV. vncias valeret. Quia vero ad nos eadem caussa remissa non fuit sufficienter instructa, nec nobis constitit, vtrum X. libras Tarenorum, quas petebat mulier, dedisset in dotem, aut quod R. aliquid possidebat de bonis, pertinentibus ad fratrem suum, virum mulieris prædictæ, nec potuissemus examinationi caussæ insistere; tum quia in præsentia tua renuntiatum fuerit allegationibus et probationibus, sicut dicis, tum quia idonei et sufficientes non venerant ad nostram præs. responsales: eandem caussam tuo duximus examini remittendam, per apost. scd. præc.*] mandantes, quatenus, si tibi constiterit ex his, quæ in præsentia tua fuere proposita et probata, quod mulier dicit, viro dedisse in dotem, et prædictum R. de bonis fratris aliqua possidere: cum mulieribus fauor multum 55) in recuperandis dotibus debeatur, et cautum sit [*etiam*] in iure, quod propter maleficium viri mulier 56) remanere non debeat indotata, cum et iam bona viri mulieri sint 57) pro dote tacite obligata, et 58) *p* cum suo onere transierint 59) ad quemlibet possidentem: R. prædictum eidem mulieri ad restitutionem dotis eatenus [*app. rem.*] condemnes, quatenus de bonis fratris sui præfati 60) noscitur possidere.

45) In C. H. habetur: *L.* in c. 2. comp. cit. 3. est: *R.*
46) Part. *pro*, in cit. c. non legitur.

47) *Regis*, C. L. et C. R. 2.
48) *Iudiciario*, cit. c.
49) *Facta fuit*, C. R. 2.
50) Pron. *illius*, desideratur in cit. c.
51) *Remanserunt*, C. R. L. H. et cit. c.
52) Dictio *prædicto*, desideratur in cit. c.
53) *Inimicitias*, ed. ant.
54) *Aestimationem eius instantius petebat sibi confirmari*, cit. c.
55) *Multus*, C. R. L. H. et cit. c.
56) *Viri et mulier*, ed. ant.
57) Vox. *sint*, abest a C. R. L. H. et cit. c.
58) Copula *et*, in C. R. L. H. ed. ant. et cit. c. non habetur.
59) *Transeant*, C. R. 1. *transierunt*, cit. c.
60) Vox *præfati*, abest a C. H.

CAP. VI.

Si creditor, vel is, qui ab eo caussam habet, tot fructus percepit ex pignore, quod satisfactum est sorti: debet pignus restitui debitori.

IDEM *R.* 61) *de Monte Fortino.* (*ann.* 1210. *in Latium.*)

Cum *q* contra [*nobilem virum*] G. [*Deentem,*] ciuem Anagninum 62) *r*, super quibusdam possessionibus, quas quondam pater 63) tuus L. de Saul 64) *s* pro certa quantitate pecuniæ obligauerat, et ipsius 65) creditoris heredes prædicto G. pignorauerant, mouisses in nostra præsentia quæstionem 66), [*tibi, et ei dil. f. P. de Saxo. subd.*

61) *L.* est in c. 3. comp. cit. 3.
62) *Anagnien.* C. R. 1. *Anagum*, L. *Agarinum*, H. *Anaginen.* ed. ant. et Cont.
63) *G. pater*, C. R. 2.
64) *Laui de Saul*, C. L. *L. de Saulis*, C. R. 2. *Laudun. de Salis*, cit. c.
65) Pron. *ipsius*, in cit. c. non legitur.
66) Debitor quondam creditori L. de Saul pro certa pecuniæ quantitate certa prædia obligauerat, cuius heredes ciui Anagnino G. eadem rursus pignorauerant, propitio iure, quod pignus pignori dari permisit. Egit debitor contra præsentem possessorem *actione pignoratitia*, contendens, pignus iam liberatum et sibi restituendum esse, quod fructus in sortem computandi sortem exæquarent. Actio quidem personalis *directa* non datur contra tertium possessorem: vtilis tamen datur, quoties de voluntate tradentis tertio seu

a Canonicis Pisanis. b *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. vid. Couarr.* 3. *var. res. c.* 9. c Chosa. d Tiberii. e Vineis. f *Al* XCIII. g *Vid. l. quodsi nolit. in fin. ff. de ædil. edict.* h Quadraginta. i *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.*

k Mariti præfati, *etc.* l *Vid. l.* 1. *C. ne vxor. pro marito. et l. scire. C. quibus modis pign. tac. contr.* m Remanserunt. n *In* multis *vetustis*, inimicitias, *quam vocem sensus non admittit.* o Fuerunt. p *Dicto*, et, *deest in antiquis.* q *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *compilat.* r Anaginen. *al.* Anugum. s Salis.

et

et capellanum nostrum concessimus auditorem. Constitutus igitur in nostra praesentia] legitime probauisti, quod [*possessiones ipsae pignoris titulo fuerunt obligatae, ac*] ex earum prouentibus tantum fuerat tam 67) ab eodem G. quam 68) ab aliis, qui eas tenuerant, a tempore, quo fuerunt obligatae, perceptum, quod 69) *a* fructus sorti poterant adaequari. Nos igitur attendentes, quod in talibus perceptio fructuum in solutione sortis accedat, cum secundum canonicas sanctiones 70) fructus restitui, et in sortem debeant computari: considerantes etiam, quod possessiones ipsae iam extenuassent penitus totum onus, et debitum annullassent, [*de consilio f. n.*] ipsas tibi restituendas esse decreuimus 71), et te per nuntium nostrum in possessionem induci fecimus corporalem.

debitori actionem acquirendi, constat, quae hic non deficit. Quoties enim creditor pignus, quod habet, alteri pignori dat: id ea intentione fecisse praesumitur, vt debitori integrum sit illud ab eo reluere. Quia enim pignus sub hac qualitate alteri dat pignori; id non potest alia fecisse intentione, quam vt debitori salua esset facultas reluendi a praesente possessore seu creditore: quo ipso *ex aequitate* ipsi acquiritur actio vtilis. *l. 26. pr. depos. l. 3. C. de donat. sub modo.*

67) *Tum*, C. R. L. et H. *tunc*, cit. c.

68) *Tum*, C. R. L. et H. sed in cit. c. est: *et*.

69) *In quo*, ed. ant.

70) Secundum quas vsurae non permissae, sed reprobatae. Iure ciuili quidem pro vsu pecuniae expresse poterat creditori perceptio fructuum ex pignore concedi: *l. 14. l. 17. C. de vsur.* alias vero, quia mutuum erat sua natura gratuitum, tantum poterat creditor de fructibus rei, sibi pignoratae, ad modum legitimum vsuras retinere, *l. 8. D. in quib. reb. pign. vel hypoth. tac. restitut.* quod tacite vsurae ex fructibus promissae viderentur. Quamuis enim vsurae, promissae *ex pacto*, peti non possent: per modum *exceptionis* tamen retineri poterant. *l. 3. C. de vsur.*

71) *Decernimus*, cit. c.

CAP. VII.

Si is, qui sub pacto legis commissoriae pignorauit rem suam, et [iurauit non contrauenire, iuste impeditus intra diem statutum non redemit: post diem redimere poterit.

IDEM. (*ann. 1210. Romae in Insubr.*)

Significante [*dilecto f.*] Rotberto, ciue Pisano *b*, nobis innotuit 72), quod, cum domum suam 73) *c* [*cum horto Galliciano*] G. Pisano ciui pro CCL. libris 74) pignori obligasset, ac promisisset praestito 75) iuramento, quod, nisi domum ipsam statuto [*inter eos*] termino recolligeret, [*i. e. redimeret, eamdem*] creditorem vlterius super eo 76) minime molestaret; et 77) intra statutum tempus per certum *d* et fidelem nuntium, prout ei 78) videbatur, creditori pecuniam numeratam remisit, quam idem nuntius infideliter agens, sicut ei iniunctum fuerat, non persoluit: et 79) postmodum idem 80) R. ab imperatore detentus, [*multa pericula sustinuit et labores, nec*] dicto G. satisfacere potuit 81), vt debuit 82). [*Nunc per Dei gratiam libertati pistrinae restitutus, paratus est pecuniam reddere creditori: licet ipse prorsus recusaret recipere, quia ei non fuerit statuto termino persoluta.*] Cum igitur pactum legis commissoriae *e* sit in pignoribus improbatum 83), et praedictus R. quantum in eo fuit, iuramenti debitum adimpleuerit; cum per eum, quem certum nuntium esse sperabat, pecuniam remiserit termino statuto 84) *f*, sed [*dum fuit*] in [*imperiali*] captione detentus, satisfacere non potuit creditori *g*: [*d. v. praesentium auctoritate*] mandamus, quatenus, si est ita 85), praedictum creditorem, vt sorte [*sua*] contentus [*existat,*] pensionibus [*praefati*] pignoris computatis in eam 86), [*et domum*] illam 87) *h* [*et hortum*] praefato R. omni dilatione postposita, resignet, pacto tali vel iuramento nequaquam obstante 88), censura ecclesiastica 89), [*admonitione praemissa, sublato contradict. et app. obstaculo,*] cogatis 90)

72) *Ad nostram noueritis audientiam peruenisse*, c. vn. comp. 4. h. t.

73) Pron. *suam*, a C. R. L. et H. abest.

74) *CCLII. libr.* cit. c.

75) *Cautione praestiti iuramenti*, cit. c.

76) *Super ea*, C. R. L. H. ed. Gonz. et cit. c.

77) Partic. *et*, in ed. ant. non legitur.

78) Pron. *ei*, in C. R. et L. deest.

79) *Et*, desideratur in cit. c.

80) *Praedictis*, est ibid.

81) *Potuerit*, ibid.

82) *Debebat*, C. R. L. H. ed. gloss. et cit. c.

83) *Reprobatum*, C. H.

84) *Constituto*, C. R. 1. L. H. et cit. c.

85) *Si praemissis veritas suffragatur*, cit. c.

86) *In sortem*, ibid.

87) *Illud*, C. R. L. et H. *ipsam*, cit. c.

88) Vnica ratio decidendi fuit, quod debitor in *mora soluendi* non fuerit, quam lex commissoria, etiam iurata, praesupponit. Non ergo inde colligi potest, legem commissoriam, iuramento firmatam, vim habere: quae quaestio a pontifice insuper habita, aliunde decidenda.

89) *Per censuram eccl.* cit. c.

90) *Compellatis*, ibid.

CAP. VIII.

Vsufructuarius cauet, quod fruetur rebus immobilibus salua ipsarum substantia, et pecuniam et aestimationem mobilium, quae consumuntur vsu, finito vsufructu restituit.

GREGORIVS IX. (*ann. 1225. Romae.*)

Cum *i* constet I. mulierem, vxorem Ogerii 91) *k*, quoad vsumfructum filio suo successisse in bonis, quorum proprietas ad M. mulierem, vxorem C. dignoscitur pertinere: mandamus, quatenus eam ab cautionem idoneam exhibendam, quod vtatur et fruatur salua rerum substantia rebus *l* immobilibus 92), quae vsu non consumuntur, ad arbitrium boni viri, pecuniam vero, si quam habuit *m* vel habebit, ac aestimationem bonorum, quae consumuntur vsu, et in hereditate inuenta fuerint, in morte sua dictae mulieri vel heredibus eius restituat, per censuram ecclesiasticam compellatis.

91) *Otgerii*, C. R. 1.

92) *In mobilibus rebus*, C. R. ed. ant. et Cont.

TITVLVS XXII. DE FIDEIVSSORIBVS. 93) *n*

CAP. I.

Breue est, nec potest breuius summari. 94)

Ex concilio Cantuariensi. *o* (*in Anglia.*)

Clericus *p*, fideiussoribus 95) *q* inseruiens, abiiciatur. 96)

93) *De Fideiussionibus*, C. R. 1.

94) *Carthaginensi*, legitur in c. 3. comp. 1. h. t. edit. antiqu. et Cont. sed aeque erronee. Quin potius desumtus est hic textus ex *can. apost.* 20. vbi dicitur: *clericus fideiubens deponatur.* Paria habet PSEVDO-CLEMENS in *c. 29. C. XI. q. 1.* ex quibus spuriis locis minime colligendum cum GONZALEZIO, ab apostolorum temporibus deriuandam hanc prohibitionem.

95) *Fideiussionibus*, C. R. et L.

96) Additum in C. R. 2. *a clero*: vnde liquet, iure seculi V. facilius, quam nouo, clericos deponi potuisse, quo hodie nihil impeditius est.

CAP. II.

Compellitur clericus seruare fideiussorem indemnem per assignationem redituum suorum.

LVCIVS III. *Elien.* 97) *episcopo*, et *r* *archidiacono* 98) *Noruicensi* 99) (*ann. 1180.*)

Peruenit *s* ad nos ex [*transmissa nobis*] conquestione 100) R. clerici [*de sancto Albano,*] quod, cum ipse pro C. 1) et F. 2) clericis [*Lundon. ad eorum instantiam pro altero Helia, videlicet in sex, et pro altero in septem marchis argenti*] mercatoribus Bononiensib. fideiusserit, illis, [*sicut vnus fide, et alter iuramento promiserant,*] praescriptam pecuniam non soluentibus, coactus est [*creditoribus pro ipsis, sicut inter eos conuenerat,*] satisfacere de eadem 3). Ne igitur [*supra dictus R.*] dispendium patiatur, vnde videtur praemium meruisse: [*vener. f. n.*] Bononiensi episcopo dedimus in mandatis, vt super debitis illis instrumenta, quae sunt apud creditores, inspiciat, et eorum transcripta 4) suo sigillo signata vobis mittere non postponat. Mandamus itaque discretioni vestrae, [*atque praecip.*] quatenus, si ex confessione praedictorum clericorum, vel alias legitime vobis, rem ita se habere constiterit, moneatis eosdem 5), vt memorato R. 6) pecuniam, quam pro eis soluit, [*dilat. et appell. cess.*] restituant, ipsumque seruent indemnem; alioquin 7) [*vos, auctoritate apostolica freti,*] de reditibus eorum praescripta debita faciatis, [*app. remota, m. m.*] exsolui 8), et damna etiam, quae [*idem R.*] propter hoc pertulit 9), resarciri: aut praedictos reditus sibi 10) assignetis, tamdiu sine molestia detinendos 11),

97) Vocabul. *Elien.* non est in ed. ant. Sed *Helien.* habetur in c. 4. comp. cit. 1.

98) *Archiepiscopo*, ed. Cont.

99) *Noruien.* C. H.

100) *Quaestione*, ibid.

1) *E.* est in C. R. et L. *Helia*, in c. cit.

2) *P.* est in C. H. *et Philippo*, in cit. c.

3) *Pecuniam exhibere*, cit. c.

4) *Scripta*, ed. ant. *Rescripta*, cit. c.

5) *Praedictos clericos*, cit. c.

6) *Procuratori memorati R.* ibid.

7) *Si vero ad vestram commonitionem non egerint*, ibid. loco dictionis: *alioquin.*

8) *Solui*, ibidem.

9) *Pertulerit*, ibidem.

10) *Procuratori eius*, ibid. loco *sibi*.

11) Vnde sequitur, 1) ob debita clericorum immissionem in ipsos reditus beneficii fieri posse, aliis mediis exsequendi cessantibus; 2) ne quidem hic debitoribus clericis indulgeri beneficium *competentiae*, quod vulgo eis assignant, cum *sine diminutione* fideiussori solutio fieri debeat: 3) posse etiam clericum pro alio *clerico* fideiubere valide, et sine dubio etiam pro *laico*, sine formidine depositionis, quod talis fideiussor *praemium meruisse*, vt in *h. c.* vel *gratiam*, vt in *c. sq.* dicitur, seu bonum opus se

a *Al.* in quo fructus. b *C. vnic. eod. tit. in 4. comp.* c *Vox*, suam, *deest in antiqu.* d *Vid. Gomez. tom. 2. var. res. c. 7.* e *Vid. Couarr. l. 3. var. res. c. 2.* f Constituto. g *Vid. l. 2. et ibi Cyn. ex quib. causs. ma. et l. 2. et Bart. ff. de in ius voc.* h Illud, *in vulgatis, sed perperam: cum ad domum referri debeat, cuius initio c. facta est mentio.*

i *Vid. l. 1. c. de vsufruct. et spec. tit. de pign. §. sequitur videre.* k Aegidii. l *Al.* in rebus. m Habuerit. n *De materia huius capitis vid. Anton. Gomez. tom. 2. variar. resol. 13.* o Cartuarien. *al.* Carthaginen. p *C. 3. eod. tit. in 1. compil.* q *Al.* fideiussoribus. r *Al.* archiepiscopo. s *C. 4. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Later. sub Alex. III. p. 25. c. 5.*

donec ipsa damna resarcita fuerint, et debita sine deminutione soluta. Præfatos vero clericos, si religionem fidei et iuramenti sui eos violasse constiterit, [*subl. app. obst.*] ob officio et beneficio suspendatis. [*Ceterum, quia nouis morbis noua conuenit antidota præparari: volumus et mandamus, vt ad veritatem eliciendam, app. rem. præstari faciatis ab vtraque parte calumniæ iuramentum.*]

cisse dicatur. Neque enim spurii canones, in *not. ad c.* 1. adducti, indistincte agniti videntur.

CAP. III.

Per districtionem canonicam compellitur debitor a fideiussione absoluere fideiussorem, qui a creditoribus molestatur.

IDEM *Cantuariensi a archiepiscopo. (ann. 1180.)*

Constitutus *b* in præsentia nostra [*d. f. n.*] magister Stephanus sua nobis assertione monstrauit, quod pro [*magistro P. Blessensi*] cancellario tuo tempore Lateranen. concilii, [*ad preces ipsius*] in quadam summa pecuniæ 12) intercessit: quam quia 13) vsque modo debitor non persoluit, se asserit plurimas a creditoribus Bononien. molestias pertulisse, et debitum augmentatum 14). Ideoque 15), [*quia pro nostro volumus officio prouidere, ne, qui gratiam meruit, pœnam sustineat, f. t. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus, si legitime tibi de huiusmodi assertione constiterit, præfatum debitorem 16), vt eum a prædicta intercessione sine dilatione prorsus absoluat, [*omni gratia et timore postposito, nullius app. obst.*] ecclesiastica censura 17) c compellas. [*Quia vero diuersa experimenta morborum varia nos compellunt remedia inuenire:*] præsentium quoque auctoritate 18) iniungimus, vt, si [*forte*] debitum vel accessiones ille 19) negauerit, consuetudine, quæ est legi contraria, non obstante, iuramentum calumniæ subire cogatur. Præterea, quia difficile foret intercessori suos 20) testes in Angliam ducere, iudicibus Bonon. satisdatione idonea a cancellario ipso accepta 21), quod ad testes audiendos vadat, vel mittat intra terminum competentem, litteris tuis significes, vt eos vice tua recipiant, et examinent [*et interrogent*] diligenter, et depositiones eorum transmittentes inclusas significent, quanta fides possit instrumentis vel testibus adhiberi 22). [*Ceterum si iam dictus P. citatus præsentiam tuam adire, vel iudicio stare contemsit: eum intra XXX. dies post harum susceptionem reddas beneficio alienum, et reditus eius in debitorum solutionem conuertas, quousque fuerit debitoribus satisfactum.*]

12) *In quindecim marcas sterlingorum legalium et communium*, c. 5. comp. 1. cit.
13) *Quoniam*, C. H. et ed. ant. *quas quoniam*, cit. c.
14) In *cit. c.* dicitur: *et antiquum debitum plurimum augmentari.* Augmentum debiti sine dubio ex mora debitoris, propter quam id, quod interest, peti poterat: sub quo tamen tegebantur vt plurimum vsuræ, quod deinceps *accessionum* nomine venit. Non igitur probabile est, hac appellatione pontificem consuetas intellexisse vsuras.
15) *Vnde*, cit. c.
16) *Præfatum*, P. ibid.
17) *Destrictione*, C. R. L. H. et cit. c.
18) *Præsentium significatione*, cit. c.
19) *Præfatus P.* ibidem.
20) Dictio *suos*, ibid. non habetur.
21) *A P. accepta*, ibid.
22) *Haberi*, ibidem.

CAP. IV.

Si sine licentia prælati et maioris partis capituli religiosus fideiusserit, vel mutuum acceperit; non tenetur ecclesia, et ipse recipiens punitur: nisi mutuum sit versum in vtilitatem ecclesiæ.

INNOCENTIVS III. *in concilio generali.* d *(ann. 1216.)*

Quod *e* quibusdam religiosis a sede apost. est prohibitum, volumus et mandamus ad vniuersos extendi *f*, ne quis videlicet religiosus 23) absque maioris partis capituli, et abbatis sui licentia pro aliquo fideiubeat, vel ab aliquo pecuniam mutuam 24) accipiat, vltra summam communi prouidentia constitutam; alioquin non teneatur conuentus pro his aliquatenus respondere: nisi forte in vtilitatem *g* domus ipsius manifeste constiterit redundasse 25). Et qui contra illud statutum venire præsumpserit, 26) grauiori disciplinæ subdatur 27).

23) Vox *religiosus*, desideratur in c. vn. comp. 4. h. t.
24) *Mutuo*, C. R. 1. et cit. c.
25) Recte inde infertur, ex *mutuo* obligari monasterium, cum maioris partis capituli consensu ab abbate accepto, etiam sine probatione *versionis*, a creditore suscipienda: quia monasterium hoc casu *ex suo facto* immediate, non *ex alieno* obligatur, quo casu demum versio probanda per *auth. hoc ius porrectum. in l. f. C. d. SS. eccles.* quæ de mutuo, ab œconomis accepto, accipienda. Sane, ex *mutuo alieno* nemo obligari potest, nisi probata versione: quæ probatio in quouis alio creditore, proprio nomine contrahente, haud desideratur. Vnde etiam mutuum, ab episcopo et capitulo acceptum, simpliciter ecclesiam obligat, quod episcopus cum capitulo repræsentare ecclesiam dicatur, vt hæc *immediate* contraxisse dici debeat.
26) *Contemserint*, C. R. 1.
27) *Subdantur*, ibidem.

a *Al.* Cartusiensi. b *C. 5. eod. tit. in 1. comp.* c *Al.* disciplina. d *Cap.* 59. e *C. vn. eod. tit. in 4. comp.* f *Vid. l. cum acutissimi. per Bart. c. de fideicom.* g *Vid. Bald. in auth. hoc ius porrectum. c. de sacrosanct. eccles.*

CAP. V.

Ponit tres casus, in quibus fideiussor contra debitorem agit, antequam soluat, vt a fideiussione liberetur.

GREGORIVS IX. *(ann. 1235.)*

Eum, pro *h* quo te fideiussorem 28) obligasti, si diu in debiti solutione cessauit, aut dissipare bona sua cœpit, seu super hoc condemnatus fuisti, iure poteris conuenire, vt te a fideiussione debeat liberare.

28) *Fideiussorie*, C. R. et L.

TITVLVS XXIII.
DE SOLVTIONIBVS.

CAP. I.

Successor in beneficio tenetur soluere debita prædecessoris pro necessitate ecclesiæ contracta.

ALEXANDER III. *decano et capitulo Morinen.* 29) i *(ann. 1170. in Angliam.)*

Ad hoc *k* in apostolicæ: [*et infra.*] sicut filius debita patris soluere tenetur: ita prælatus sui prædecessoris, pro ecclesiæ necessitate contracta 30).

29) *Morien.* C. R. 2. et L. *Noruicen.* ed. ant. *Monen.* c. vn. comp. 1. h. t.
30) *Certa*, cit. c.

CAP. II.

Si prælatus obligat ecclesiam pro alienis debitis: est suspensus ipso facto ab administratione spiritualium et temporalium, et ecclesia non tenetur.

GREGOR. IX. *vniuersis ecclesiarum prælatis. (ann. 1234.)*

Si quorundam: [*et infra.*] Firmiter inhibemus, ne quis præsumat ecclesiam sibi commissam pro alienis grauare debitis, aut litteras alicui seu sigilla concedere, quibus possent ecclesiæ obligari *l*, decernentes, si secus fuerit attentatum, ad solutionem talium debitorum ecclesias non teneri. Si quis autem contra præmissa de cætero venire præsumpserit: ab administratione spiritualium et temporalium nouerit se suspensum.

CAP. III.

Si clericus non habeat, vnde satisfaciat suis creditoribus; non debet excommunicari, nec aliter molestari: præstabit tamen cautionem saltem iuratoriam de soluendo, cum venerit ad pinguiorem fortunam.

IDEM *decano et I. canonico Tullen.* 31). *(ann. 1235. in Galliam.)*

Odoardus 32) *m* clericus proposuit, quod, cum P. clericus, D. 33) laicus, et quidam alii ipsum 34) coram officiali archidiaconi Remen. super quibusdam debitis conuenissent 35), idem in eum recognoscentem huiusmodi debita, sed propter rerum inopiam soluere non valentem 36), excommunicationis sententiam promulgauit: [*et infra.*] Mandamus, quatenus, si constiterit, quod prædictus Odoardus in totum vel pro parte 37) non possit soluere debita supra dicta 38), sententiam ipsam sine difficultate qualibet relaxetis, recepta prius ab eo *n* idonea cautione, vt, si ad pinguiorem fortunam deuenerit, debita *o* prædicta persoluat.

31) *Cantori Tulliensi*, C. H.
32) *Odardus*, C. R. L. H. et ed ant. per tot.
33) In C. H, legitur: *T.*
34) Pron. *ipsum*, omittitur ibid.
35) *Conuenirent*, C. L.
36) De Odoardo clerico, qui *beneficio* carebat, sed absolute promotus, et tandem ad incitas redactus erat, pro more illius seculi, quo infinita multitudo ad clericatum ruebat quotidie, hoc cap. intelligendum esse, vel inde liquet, quod alioquin, si *beneficium* possedisset, ex eius reditibus creditoribus potuisset satisfieri, cuius non meminit pontifex, id non omissurus secundum *c.* 2. *X. de fidei.* nisi sine *vero titulo* promotus fuisset, qui tamen patrimonium, ad quod promotus fuerat, dilapidauerat.
37) *In parte*, habet C. H. Inde tamen minime euinci potest, Odoardo clerico beneficium *competentiæ* indultum fuisse. Qui *pro parte* soluere potest, is est, qui bona habet, sed minus sufficientia ad æris alieni solutionem. Ille quidem, moto concursu, pro parte soluit, bonis diuenditis, pro parte vero non soluit, quatenus nummi inde redacti omnibus non sufficiunt, quibus cautio præstanda erat. Neque enim pontifex censuit aut decreuit, eum, qui partem soluere potest, ad solutionem plane et absolute compelli non posse, quod iniquissimum fuisset: sed tantum eius mens huc redit, quod talis debitor clericus excommunicari non possit, sed, cautione præstita, ab hoc vinculo absoluendus sit. Ceterum alia quæstio est, annon clerici beneficia, maxime *curata* habentes, ad beneficium *competentiæ* prouocare possint, vt officio suo pastorali recte fungi queant? quod ex *hoc c.* decidi nequit, quod vnice ad clericos, sine beneficio ordinatos, pertinet, tali fauore indignos.
38) *Scripta*, C. R. 2. L. et H.

h *Vid. Guid. pap. decis.* 117. *incipit, fideiussor. potest.* i *Al.* Noruicen. k *C. 1. eod. tit. in 1. compil.* l *Vid. l. qua dotis. ff. solut. matr. et l. Lucius, et vtrobique Bart. ff. de fide instrum.* m Odardus, *habent antiqua exemplaria. Vid. late per Bald. in §. fin. Inst. de act.* n *Al.* ab ipso. o Præscripta.

CAP.

CAP. IV.

Conquerens ſe indebite ſoluiſſe, hoc probare debet, niſi in caſu hic poſito.

IDEM. *(ann. 1235. Romæ.)*

Is, qui conqueritur, indebitam pecuniam ſe ſoluiſſe, probare tenetur, quod indebite ſit ſoluta *a*: niſi eius aduerſarius ſolutionem inficians exinde conuincatur. Tunc enim diffitenti onus incumbit probandi, quod debitum recepiſſet.

TITVLVS XXIV. DE DONATIONIBVS.

CAP. I.

Poteſt intelligi duobus modis et ſecundum primum intellectum h. d. *Liberalis in donando exiſtimat ſe debere, quod donat.* Vel ſic ſecundum alium intellectum: *promittentes aliquid donare, illud tanquam debitum adimplere tenentur.*

GREGORIVS *b A. patricio* 39) *Gallorum. (ann. 604. Romæ.)*

Prudentes 40) [*viros, ſicut eſtis, regibus adhærere, multorum ſolamen eſt, etc.*] Hanc *c* ſibi quodammodo nobilitas legem imponit 41) *d*, vt debere ſe, quod ſponte tribuit, exiſtimet 42) *e*: et, niſi in beneficiis ſuis creuerit 43), nihil *f* ſe præſtitiſſe putet, [*et apud nobilium mentes ſemiplenum bonum videtur, quod ſine adiectione relinquitur.*]

39) *Aſclepiodoto*, c. 1. comp. 1. h. t. Deſumta autem hæc verba hic relata ſunt ex *libr. XII. epiſt.* 17. paulo ante obitum eius ſcripta.
40) Verba hic inſerta non ſunt in cit. c.
41) *Impoſuit*, C. R. 1. *ponit*, C. R. 2. L. et cit. c.
42) *Aeſtimet*, cit. c.
43) *Excreuerit*, C. R. 2.

CAP. II.

Non valet donatio, quam facit prælatus, inconſulto capitulo, et in damnum eccleſiæ.

ALEXANDER III. *Pariſien.* 44) *epiſcopo (ann. 1170.)*

Fraternitatem *g* tuam credimus non latere, quod, cum epiſcopus et quilibet prælatus [*alius eccleſiaſticus*] eccleſiaſticarum rerum ſit procurator, et 45) non dominus: conditionem eccleſiæ *h* meliorare poteſt, facere vero deteriorem non *i* debet 46). Accepimus autem, quod [*bon. mem. P.*] prædeceſſor tuus graues donationes [*et oneroſas eccleſiæ*] in rebus epiſcopatus [*ad quorumdam inſtantiam*] fecit, in detrimentum eccleſiæ, ſuis canonicis [*catholicis*] inconſultis.

Vnde quoniam donationes huiuſmodi de iure non tenent, [*auctoritate apoſt.*] indulgemus *k* tibi 47), vt 48) liceat [*tibi*] donationes huiuſmodi tam a clericis, quam a laicis, legitime reuocare.

44) *Papienſi*, c. 2. comp. cit. 1. habet. Verum lectionem in vulgata recte præfert GONZ. cenſetque per prædeceſſorem eius, ad quem ſcripſit pontifex, intelligendum eſſe PETRVM Lombardum rerum eccleſiaſticarum diſſipatorem.
45) Copula *et*, omittitur in C. R. L. H. ed. ant. Gonz. et cit. c.
46) *Meliorem facere poteſt, non vero deteriorem*, C. H.
47) *Fraternitati tuæ*, cit. c.
48) *Indulgemus, vt tibi*, C. R. et L.

CAP. III.

In conſiderando, an valeat donatio, facta per prælatum, debet attendi quantitas rei donatæ, et loci conſuetudo. H. d. inhærendo litteræ.

IDEM *Vigorien.* 49) *l epiſcopo. (ann. 1180.)*

Cæterum *m*, ſi abbatem [*tuæ diœceſis*] donationem cum priore et quibuſdam de conuentu [*ſuo*], vel ſolum abbatem facere contigerit 50), et poſtea conuentus pars reclamauerit; datæ rei quantitas, et illius terræ conſuetudo 50*), quæ tamen ſacris canonibus non [*manifeſte*] obuiet, eſt diligentius attendenda: et ſecundum hoc eſt 51) donum ratum vel irritum iudicandum. [*Verum ſi alicui eccleſiæ poſſeſſio quælibet, interpoſita conditione, donetur; non poteſt a donatore poſtea reuocari: niſi forte tali ſit conditione collata, quod, ea ceſſante, poſſeſſio reuocari debeat.*]

49) *Vigornien.* C. R. et L. ſed in c. 3. comp. cit. 1. deſiderantur vocabula: *Vigor. epiſc.*
50) *Contingat*, C. H.
50*) Dabantur donationes, pro moribus populi ſeu loci *conſuetæ*, et certis occaſionibus vſitatæ, *Xenia* dictæ, quæ gratulationis ergo et gaudii teſtandi cauſſa fiebant, *l. 6. D. de offic. proc.* quæ nec abbatibus interdictæ, et de quibus hic pontifex intelligendus, quod hæ *modicæ* eſſe ſoleant. Vnde prudenter ait, et *quantitatem* et *terræ conſuetudinem* eſſe inſpiciendam.
51) Verbum *eſt*, non habetur in cit. c.

a *Vid. l. cum de indebito. ff. de probat.* b Aſchalpidato *l.* 12. c *C. 1. eod. tit. in 1. comp.* d Ponit. e Extimet. f Nec. g *Cap. 2. eod. tit. in 1. compil.* h *In C. Barb.* meliorem poteſt facere, *etc.* i *Al.* non poteſt. k *Al.* indulgemus, vt tibi liceat, *etc.* l Wigorien. m *C. 3. eod. tit. in 1. comp. et c. 2. tit. de conſuet. in 1. comp. et poſt conc. Lat. p. 29. c. 3.*

CAP. IV.

Eccleſia non vacans, in beneficium concedi non poteſt, ſed in proprietatem ſic: de auctoritate tamen epiſcopi, et ſine præiudicio prælati.

IDEM *abbati S. Alberti* 52). *(ann. 1180.)*

Conſultationibus *n*: [*et infra.*] Donationes 53) vero vel 54) conceſſiones eccleſiarum, ſi quæ fiant priuatis perſonis, viuentibus illis, qui ipſas 55) eccleſias poſſident, nullius debent eſſe momenti. Si religioſis fiant locis ab epiſcopo, vel eius auctoritate 56): ratæ debent haberi, ita, quod perſonæ, quæ iam dictas eccleſias poſſident, ſine ipſorum 57) aſſenſu eis in vita ſua non debeant *o* ſpoliari 57*).

52) Rectius *Albini*, C. H. vel potius: *S. Albani*, c. 23. comp. 1. de iure patr.
53) Quæ his præmittuntur in cit. capitulo, vide, ſis, infr. c. 19. de iure patr.
54) *Et*, C. R. 1.
55) Pron. *ipſas*, deeſt in C. H.
56) Verba *ab epiſcopo vel eius auctoritate*, omiſſa ſunt in cit. c. 23.
57) *Ipſarum*, C. R. 2. et cit. c.
57*) Sermo hic eſt de *conceſſionibus eccleſiarum*, religioſis locis per viam donationis nulliter, ſeu *ſine capituli conſenſu* factis, quibus vnio inducebatur. *c. 7. in f. X. h. t.* Quodſi ergo a monaſterio hæ eccleſiæ ſacerdotibus collatæ erant: hæ conceſſiones merito interim, ſeu *ad vitam* poſſeſſoris, valere debebant, cui factum epiſcopi illicitum nocere non debebat.

CAP. V.

Non obſtante iuramento de non infeudando de nouo, prælatus integrare poteſt feudum, ſi appareat vaſallum in menſura fuiſſe deceptum.

INNOCENTIVS III. *epiſcopo Florent.* 58) *(ann. 1205.)*

Per tuas *p* [*nobis*] litteras proponere procuraſti, quod, cum quidam 59) nobiles Florentini 60), [*et potentes promti ad ſeruitium et deuoti,*] tempore ſchiſmatis [*bon. mem. I.*] epiſcopum 61) Florent. 62) in domo ſua tenuerunt 63) [*contra imperatorem, ſuorumque fautorum inſultus,*] idem epiſcopus, ſedata ſchiſmatis tempeſtate, de mandato [*fel. rec.*] Alexandri papæ [*præd. n.*] quatuor modios terræ in feudum conceſſit eiſdem, et, [*eo poſtmodum viam vniuerſæ carnis ingreſſo, bon. mem. B.*] ſucceſſor ipſius, prout eſt moris, de certo 63*) feudo præfatos nobiles inueſtiuit. Verum cum ipſi aſſignatam terram menſurari 64) feciſſent: non niſi duos modios inuenerunt, feudum integrari cum inſtantia poſtulantes 65). Super quo dubitas, eo, quod non ſunt in poſſeſſione ipſius, ne de nouo videaris illud conferre; [*licet tibi fidelitatem curauerint exhibere, et de quatuor modiis fuerint inueſtiti, antequam eorum petitioni duceres annuendum, ſed. duxiſti apoſt. conſulendam.*] Nos igitur attendentes, quod eccleſia in actibus ſuis fraudem non debet aliquam 66) adhibere, [*f. t. t.*] reſpondemus, quod feudum ipſum 67) ſecure poteris 68) [*eiſdem nobilibus*] integrare: cum terra illa quatuor modiorum 69) ipſis fuerit aſſignata, [*et iam dictus epiſcopus quatuor promiſerit ſe daturum.*]

58) *Flexent.* C. R. 2.
59) Dictio *quidam*, in c. 2. comp. 3. h. t. non habetur.
60) *Florentiæ*, C. L.
61) *Epiſcopi*, cit. c.
62) *Florentinum*, C. R. et L.
63) *Retinuerint*, C. R. 2. et ed. ant. *tenuerint*, L. cit. c. et ed. Gonz. *retinuerunt*, H.
63*) In c. 2 comp. 3. h. t. legitur rectius: de *recto feudo*, quod verum feudum eſt, et opponitur aliis conceſſionibus, quæ affines feudis ſunt: ſed *vera* et *recta* feuda non ſunt, eſſentialibus eius deſtituta.
64) *Sibi aſſignari*, cit. c.
65) *Vnde ab anteceſſore tuo, vt ipſis feudum integraret cum inſtantia poſtularunt*, ibid. et tum adduntur ſequentia: *qui licet hoc aliquando ſe factum promiſerit: effectui tamen minime mancipauit. Ipſi autem, vt tu præfatum feudum ipſis adimpleas, aſſidue poſtulant et inſtanter. At tu aliquantulum dubitas eo, quod* etc.
66) *Eccleſiam non decet fraudem vel dolum aliquem*, ibid.
67) Pron. *ipſum*, deeſt in C H.
68) *Potes*, cit. c.
69) *Nomine quatuor modiorum*, C. R. 2. *modiorum nomine*, H.

CAP. VI.

In donationibus pleniſſima ſit interpretatio: et ob hoc clauſula oneroſa poſt multas donationes appoſita, proximam donationem tantum reſpicit. H. d. et eſt caſus ſingularis.

IDEM *R. q de Burg.* 70) *et G. Berbur.* 71) *abbatibus,* [*et magiſtro I. rectori eccleſiæ de Bilchiale.*] *(ann. 1208. Romæ,)*

Cum dilecti *r* filii 72) abbas et monachi de Melios 73) propoſuerint coram nobis, quod nobilis vir Alanus quaſdam terras ab [*W. quondam*] patre ipſius, eorum eccleſiæ [*de Machelim*] in eleemoſynam *s* aſſignatas, violenter redigere cupiat in foreſtam, [*et eos ſuper his indebite moleſtaret: vobis dediſſe recolimus in mandatis, vt ipſum ab*

70) *R. Gedebungen.* C. R. 1. *R. Gedeburgen.* L. et H. *R. Cedeburgen.* c. 3. comp. cit. 3.
71) *Et G. Triburgen.* C. R. 1. *et G. Biburgen.* C. R. 2. *et G. Bribien.* L. *et G. Buburg. abbatibus*, H. *Berburg.* ed. ant. *Briburgen.* cit. c.
72) *Dilectus filius*, C. L.
73) *De Nerilios*, C. R. 1. *de Melros*. cit. c.

n *Cap. 23. tit. de iur. patr. in 1. comp. et poſt conc. Lat. p. 15. cap. 20.* o Decent. p *C. 2. eod. tit. in 3. comp.* q *Al. ita*: R. G de Burg. et G. Burge. abbatib. r *Cap. 3. eod. tit. in 3. compil.* s Eleemoſynas.

ipſorum

ipsorum super illis terris indebita molestatione desistere per cens. eccl. app. postpos. cogeretis. Verum cum super caussa ipsa mandatum apost. impleretis, diligentius procedentes in caussa; partibus in præsentia vestra constitutis, testes recepistis hinc inde, et super attestationem illorum et instrumentis diu disputationibus ac disceptationibus habitis in caussa ipsa, vsque ad sententiæ calculum processistis, caussam ipsam sufficienter instructam ad nostram audientiam remittentes. Vt autem per diligentiam vestram finis caussæ imponatur: eidem instrumentorum tenorem, depositiones testium et allegationes etiam, prout ea receperatis, sigillorum vestrorum munimine consignata, vobis sub sigillo nostro remittimus interclusa, et per apost. sed. v. præc.] mandamus, quatenus [*auctoritate nostra suffulti*] ad sententiam pro ipso monasterio proferendam, appell. postposita 74), procedatis, [*contradictores per censuram ecclesiasticam cogentes et facientes, quod iudicaueritis, auctoritate nostra firmiter obseruari:*] cum ex tenore instrumenti euidenter appareat *a*, quod hæc fuit mens et intentio donatoris, vt clausula de forelta, quæ in fine ponitur instrumenti, non ad superiorem donationem, quæ tam libera et pura fuit, vt immunis esset [*a*] *b* vexatione 75) et consuetudine seculari, sed [*hoc*] ad inferiorem concessionem, quæ pensionem et determinationem habet insertam, iuxta sanum referri debeat intellectum: quia in contractibus plena *c*, in testamentis plenior, in beneficiis quoque plenissima est interpretatio 76) adhibenda.

74) *Non obstante contrad. vel app. cuiuslibet*, cit. c.
75) *A vexatione*, C. R. 1. L. et ed. Gonz. *ab omni exactione* C. R. 2. et ed. ant. *ab exactione et*, H. *ab omni vexatione* ed. Cont.
76) Interpretatio in quibuscunque negotiis cum *pleno effectu*, quem intenderunt disponentes, facienda, quod recta ratio, et præcepta Logices iubent, quæ *regulas interpretandi* tradit. Nec credendum est, legislatores alias regulas contractibus, alias vltimis voluntatibus, alias donum beneficiis principum dedisse: cum etiam hæc cum *pleno effectu* sint accipienda. Videntur tamen veterani interpretes diuersitatem interpretandi hic constituere voluisse, quos sequitur pontifex, quod *l.* 12. *de R.* I. in testamentis PLENIVS voluntates testantium explicandas esse, asserat, et *l.* 3. *D. de constit. princ.* constituat: *beneficia principum quam PLENISSIME interpretari debemus.* Ergo existimarunt, *positiuum* ad contractus, *comparatiuum* ad testamenta, *superlatiuum* ad beneficia referendos esse: cum tamen tales loquutiones *arbitrarie* et *synonymice* in iure accipiantur. Nam etiam in contractibus *plenissima* dicitur fieri interpretatio in *l.* 19. *D. iudic. solui*, et *plenior in l.* 95. §. 3. *de solut.*

CAP. VII.

Si episcopus in ecclesia, quam de consensu capituli pio loco concessit, percipiat certos prouentus; illos donasse videtur: alioquin omnes prouentus præter cathedraticum, cedunt pio loco. Et si episcopus concessit de consensu patroni: intelligitur patronus donasse ius patronatus.

IDEM *episcopo Heliensi.* d (*ann.* 1210.)

Pastoralis e officii [*diligentia: et infra.*] Tua nos [*insuper*] duxit discretio 77) *f* consulendos, si episcopus, consentiente patrono, viris religiosis aliquam ecclesiam concedendo, hac vtatur simplicitate verborum: concedimus vobis illam ecclesiam: vtrum eo ipso videatur [*ecclesia illa*] in eorum vsus fuisse concessa, vel ius tantummodo patronatus. Nos autem inquisitioni tuæ [*taliter*] duximus respondendum 78), quod, si episcopus 79) ecclesiam illis conferat de consensu patroni, profecto patronus, quod suum est, conferre videtur, ius videlicet patronatus g, et episcopus, quod [*ipse*] temporaliter obtinet in eadem, vt, si fructuum ecclesiæ eiusdem aliquam recipiat 80) portionem, in eorum vsus illa portio conuertatur. Quodsi ex ipsius prouentibus nullam debeat 81) [*episcopus*] portionem habere; omnes prouentus præter cathedraticum in eorum vsus credimus conuertendos: sed vt episcopi donatio sit legitima, consensus est sui capituli requirendus.

77) *Fraternitas*, C. H.
78) *Respondemus*, C. R. 1.
79) De iure communi patronus ius patronatus potest monasteriis donare, inconsulto episcopo. *c.* 8. *X. de iure patron. c. vn. eod. in.* 6. Sed in Anglia olim id sine episcopi consensu non licuit, qua de caussa *concessionis episcopalis* hic fit mentio. Vid. *concil. Londin. de anno MCII. c.* 21. apud *HARDVIN. tom. VI. P.* 2. *p.* 1863. *et* 1827.
80) *Percipiat*, c. 4. comp. 3. cit.
81) *Debet*, ibid.

CAP. VIII.

Possunt hospitalarii in præiudicium suum, se et domum suam alteri religiosæ domui subiicere et donare. Hoc dicit, secundum intellectum glossæ.

IDEM *Florentin. et Felusan.* 82) *episcopis.* [*et archipresbytero Pistoriensi.*] (*ann.* 1208.)

Inter dilectos *h* filios hospitalarios sancti sepulcri [*de Pisis, hospitalis Hierosolymitani, ex vna parte,*] ac fratres hospitalis S. Allucii, [*Lucanæ diœcesis, ex altera,*] super eodem hospitali [*s. Allucii*] quæstione suborta, cum iidem hospitalarii super possessorio, quod semel et iterum, ex caussis tamen 83) dissimilibus, intentarunt, contrariam sententiam reportassent: deinde 84) ad petitorium recurrentes, [*per procuratorem suum coram dil. f. H. subd. et capellano nostro, quem sibi et procuratori partis alterius auditorem concessimus,*] proponere curarunt, quod, cum G. 85) quondam rector, et fratres ac patroni eiusdem hospitalis [*sancti Allucii,*] habito communi tractatu *i*, deliberassent, hospitale ipsum hospitalariis supponere supra dictis, commiserunt 86) in hoc tribus procuratoribus vices suas, communiter statuentes, vt, quod per ipsos [*super hoc*] fieret, acceptarent. Qui [*postmodum ad prædictos hospitalarios accedentes,*] cum eisdem taliter statuerunt, vt ad ipsum hospitale aliqui mitterentur, qui eorum nomine acciperent 87) *k* assignationem ipsius. Cum autem duos illuc de suis fratribus 88) [*propter hoc*] transmisissent: ipsi 89) [*in camera prædicti rectoris*] donationem et assignationem hospitalis [*prædicti*] tam a [*præfato*] magistro, quam a supra dictis procuratoribus, et aliis eiusdem domus fratribus receperunt. [*et infra.*] Procurator autem partis alterius 90) ex aduerso respondit, quod prædicta donatio debebat 91) non immerito retractari: quoniam, multis ex fratribus inconsultis, a prædicto rectore, ac paucioribus fratribus excommunicatis [*nihilominus*] et periuris, de re litigiosa [*et*] in fraudem plebani de Piscia 92), qui super eodem hospitali mouerat quæstionem, fuerat celebrata. [*Et hæc omnia proponebat sufficienter esse probata per depositiones testium productorum. Ad hæc vero, parte altera multipliciter respondente, hinc inde fuit aliquandiu disputatum. Nos igitur, his et aliis intellectis, quæ coram capellano prædicto partes proponere curauerunt, et ipsarum attestationibus diligenter inspectis,*] attendentes, quod fratres et patroni sancti Allucii pro se, imo potius contra se, [*suam*] turpitudinem allegabant, videlicet periurium, excommunicationem, et fraudem 93), non vtique contra ipsos, sed ab ipsis commissam, et intelligentes donationem ab eis [*præfatis*] hospitalariis factam, puram ac simplicem exstitisse, quia non deceptoribus, sed deceptis iura subueniunt, vnde per ea, quæ superius proposita sunt, se contra factum proprium legitime defendere non valebant, [*cum et quædam ex ipsis non fuerunt comprobata, de cons. f. n.*] hospitale prædictum [*s. Allucii*] cum pertinentiis suis hospitalariis sancti sepulcri adiudicare curauimus, ita, quod per hanc [*nostræ diffinitionis*] sententiam diœcesano episcopo et plebano de Piscia nullum præiudicium generetur: cum res, inter alios acta, non debeat aliis præiudicium generare. *l*

82) *Fesilanen.* C. H. *Fæsulan.* c. 5. comp. cit. 3.

83) Part. *tamen*, a C. R. 1. abest. et in C. R. 2. est deleta.
84) *Demum*, ed. ant.
85) *Cum B.* cit. c.
86) *Compromiserunt*, ibid.
87) *Reciperent*, C. R. 1. H. L. ed. ant. et cit. c. ita etiam correctum in C. R. 2.
88) *Cum autem fratres M. et B.* cit. c.
89) Pronom. *ipsi*, desideratur ibid.
90) *Istius*, C. H.
91) *Debeat*, cit. c.
92) *Prisca*, C. H. per tot.
93) Intelligit *fraudem* in eo commissam, quod *de re litigiosa*, in fraudem plebani de Piscia, donatio facta fuisset a reis, qui ex hac fraude exceptionem frustra sibi tribuebant. Plebanus recte hac exceptione donationis *rei litigiosæ*, nulliter factæ, vti poterat, nec iure canonico abolita, quatenus litem contra fratres Hospitalis S. Allucii continuare volebat. Neque enim hi eum ad Hospitalarios S. sepulcri ablegare, atque obiicere poterant, contra eos litem motam esse continuandam, quod donatio rei litigiosæ esset ipso iure nulla, nec lite pendente aliquid innouandum esset

CAP. IX.

Donatio quinquagesimæ vel centesimæ, quam facit episcopus cum graui ecclesiæ suæ detrimento, potest legitime reuocari: nec etiam potest vltra quinquagesimam vel centesimam conferre, etiam cessante læsione ecclesiæ, sine auctoritate superioris.

IDEM INNOC. III. *episc. sancti Andreæ.* (*ann.* 1211. *Romæ in Scotiam.*)

Apostolicæ *m* sedis oraculum: [*et infra.*] [*Cum plerumque contingat, quod episcopi successiue locis religiosis de reditibus, qui pertinent ad eosdem, vltra quinquagesimam conferant portionem, ita, quod interdum vsque ad tertiam partem, vel quartam, interdum vero plus minusue huiusmodi reditus minuantur: tua frat. nos consuluit, vtrum successoribus eorundem ea, quæ taliter fuerunt vltra quinquagesimam portionem concessa, licet aliquatenus reuocare. Nos igitur*] inquisitioni tuæ taliter respondemus, quod, licet sit in canone 94) *n* definitum, vt, si quis episcoporum in parœcia sua monasterium [*forte*] construere voluerit, et de rebus ec-

94) H. e. in *decreto GRATIANI*, qui *canonem concilii Toletani IX.* retulit in *c.* 74. *C. XII. qu.* 2. Illud enim magis vbique consuluit INNOCENTIVS III. non ipsos fontes, cum illi totus immersus fuerit. Ceterum hic canon ad annum DCLV. referendus, quo nondum beneficia introducta: quibus introductis, episcopo non æque liberum est, de bonis, mensæ suæ assignatis, aliquid donare.

a Apparet. b Ab omni. *in recent.* c *Interpretatio facienda est in meliorem partem, vt res valeat. vid. l. quoties. ff. de reb. dub.* d *Al.* Helinen. e *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp. reliquas partes huius decr. quære supr. de rescr. pastoralis, et aliis locis.* f Fraternitas. g *Vid. l. Caius, cum not. D. de pignor. act.* h *Cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *compil.*

i Contractu. k Reciperent. l *Vid. l. transactionem. C. de pact. et l. si petitor. ff. de iud. et l. si vnus.* §. *pacta.* m *Cap.* 6. *eod. tit. in* 3. *compilat.* n *Hunc canonem habes in concil. Tolet. cap.* 5. *refert. Grat.* 12. *q.* 2 *c.* 73. *incipit. bonæ rei. Eius canonis verba hic inserit Innoc. vsque ad verb.* Hoc semper.

clesiæ

clesiæ, cui præsidet, ipsum dotare 95), non amplius ibidem, quam quinquagesimam partem 96), ecclesiæ vero, quam monasticis regulis informare, vel pro suis propriis 97) magnificare voluerit sepulturis, non amplius quam centesimam partem census ecclesiæ, cui præest, debeat elargiri, quia tamen in eodem canone consequenter adiungitur, vt hæc *a* temperamenti æquitas obseruetur, quod cui tribuit, competens subsidium conferat, et cui tollit, damna grauia non infligat, ea quidem cautela seruata, vt vnam tantummodo, quæ placuerit ex his duabus, remunerationem assumat, hoc semper est obseruandum, quod vnus episcopus, vel alius, non solum non debet 98) amplius, sed nec tantum, nec minus cum graui ecclesiæ suæ 99) detrimento conferre: siue simul et semel id facere velit, siue pluries successiue, eisdem 100) *b* vel diuersis ecclesiis conferendo. Vnde cum graue detrimentum siue de possessionibus, siue de prouentibus, ad episcopalem mensam vel cathedralem ecclesiam pertinentibus, in quantalibet portione constiterit esse collatum; poterit legitime reuocari: nisi præscriptione vel alia exceptione legitima actio huiusmodi excludatur. Nam, etsi prima facie præsumatur, quod collatio quinquagesimæ vel centesimæ partis graue non inferat 1) detrimentum; quia tamen non solum si sæpe, sed etiam, si semel id fiat, ex variis circumstantiis, deprehendi potest interdum [*esse*] valde damnosum, quod quidem magis potest, ex ostensione [*ipsius*] facti, quam expressione alicuius statuti cognosci: nec quinquagesima 2), nec 3) centesima semel aut 4) successiue debet cum graui ecclesiæ 5) damno conferri. Si vero in 6) tantum abundet episcopus, vt sine damno ecclesiæ suæ possit amplius etiam 7), quam per 8) quinquagesimam vel centesimam partem necessitati alterius ecclesiæ subuenire; quamuis per se non debeat summam excedere, a canone præfinitam 9), per quam incaute largiri volentibus est occursum: de superioris tamen auctoritate pontificis 10) *c* potest etiam in maiori summa inopiæ alterius prouideri.

95) *Et hoc de reb. eccl. cui præsidet, ipse ditare*, c. 6. comp. cit. 3.
96) Vox *partem*, in C. R. 1. L. H. ed. ant. et cit. c. deest, et in C. R. 2. deleta.
97) Vox *propriis*, desideratur in C. R. 1. H. L. ed. ant. et cit. c.
98) *Vt det*, C. R. 1.
99) Pron. *suæ*, a C. R. 2. abest.
100) *Eidem*, C. R. 1. H. et cit. c.
1) *Ferat*, C. L.
2) *In quinquagesima*, C. R. 1.
3) *Vel*, cit. c.
4) *Ac*, ibidem.
5) Vox *ecclesiæ*, ibid. deest.
6) Præp. *in*, omittit C. H.
7) Partic. *etiam*, in c. cit. non habetur.
8) *In*, est ibid. loco part. *per*.
9) *Præfixam*, ed. ant.
10) Vox *pontificis*, abest a C. R. L. H. et ed. ant.

CAP. X.

Donatio potest per donatorem, non per heredem eius, qui tacuit, ob ingratitudinem donatarii reuocari, in casibus hic expressis.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1235.)

Propter eius ingratitudinem, in quem liberalitas est collata, donatoris persona de rigore iuris eam potuit reuocare *d*; si forte in ipsum impias manus iniecerit 11) *e*, aut sibi atroces iniurias, seu graue rerum suarum damnum, vel vitæ periculum inferre præsumpserit 12): quod tamen ad donatoris, qui hoc tacuit, non extenditur successores.

11) *Iniecit*, C. L. et H.
12) *Præsumsit*, C. R. 2. L. H. et ed. ant.

TITVLVS XXV.
DE PECVLIO CLERICORVM.

CAP. I.

Quæsitum a rectore ecclesiæ, tempore promotionis nihil habente, præsumitur de bonis ecclesiæ quæsitum.

Ex concilio Arelatensi. 13) f (*in Gallia.*)

Inuestigandum g est, si nihil patrimonii habens presbyter, quando promotus 14) *h* est ad ecclesiasticum ordinem, postea *i* emerit 15) prædia, cuius iuris sint: quoniam ecclesiæ, ad quam nihil habens promotus est, esse debent iuxta canonicam auctoritatem.

13) Vel potius: *Remensi*: quia inter capitula HINCMARI Remensis, anno DCCCLII. edita, *c.* 18. deprehenditur. Vid. *tom. I. oper. HINCM. p.* 717.
14) *Prouectus*, cit. c. et in C. R. superscriptum est: *i. e. promotus.*
15) *Emit*, C. R. 1. et ed. ant.

CAP. II.

De emptis per prælatum de bonis ecclesiæ, debet instrumentum confici nomine ecclesiæ: alias debet prælatus ab administratione remoueri.

Ex EODEM. 16)

Presbyter *k* cum diœcesim tenet; de eis *l*, quæ superemerit, ad ipsius ecclesiæ nomen scripturam faciat: aut ab eius, [*quam tenet,*] ordinatione discedat.

16) Vel potius ex *concilio Agathensi*, anno DVI. celebrato, vnde relatum est in *c.* 3. *C. XII. q.* 4.

CAP. III.

Quæsita per episcopum post consecrationem suam, ecclesiæ relinquenda sunt.

Ex epistola Pii papæ. 17) *m*

Vt vnusquisque *n* presbyter res, quas post dies consecrationis 18) acquisierit, propriæ ecclesiæ relinquat.

17) Si huic caput hoc tribuendum: spurium est. Videtur autem in compendio magis relatus tenor *c.* 49. *concilii Carthaginensis III.* anno CCCXCVII. in Africa celebrati, relati in *c.* 1. *C. XII. q.* 3.
18) *Consecrationis suæ*, C. L.

CAP. IV.

Empta per prælatum ex emolumentis ecclesiæ, efficiuntur ecclesiæ: licet prælatus emerit nomine alieno.

Ex concilio Remensi 19) o. (*in Gallia.*)

Inquirendum est, si quis *p* presbyterorum de reditibus ecclesiæ, vel oblationibus, vel votis fidelium alieno nomine res comparauit *q*, [*et ibi structuras fecerit, vel, quæ ad ecclesiam pertinent, ibidem collocauerit;*] quia, sicut nec suo, ita nec alieno nomine, presbyter [*fenus exercere, multo minus*] fraudem facere de facultatibus ecclesiasticis *r* debet: quoniam hoc sacrilegium *s* est, et par crimini 20) Iudæ, furis, qui sacras oblationes asportabat et furabatur.

19) Refertur enim ab HINCMARO *c.* 19. inter capitula, quorum annus indicatus ad *c.* 1. *X. h. t. not.* 13.
20) *Par crimen*, c. 9. comp. cit. 1.

CAP. V.

Meliorationes, factæ per prælatum in rebus ecclesiæ, sunt suæ in vita; etiamsi dimittat beneficium: sed de his testari non potest. H. d. secundum intellectum satis notabilem.

Ex concilio Toletano II. *t* (*ann.* 531.)

Si quis sane *v* clericorum agella vel vineolas in terra ecclesiæ sibi fecisse probabitur sustentandæ vitæ caussa; vsque ad diem obitus sui possideat; verum post suum [*de hac luce*] decessum [*iuxta priorum canonum institutiones ius suum*] ecclesiæ restituat, nec testamentario aut 21) successorio iure cuiquam heredum, proheredumue 22) relinquat: nisi forsan, cui episcopus pro seruitiis ac præstatione ecclesiæ largiri voluerit.

21) *Nec*, C. R. 1.
22) *Heredi proheredine*, C. H.

TITVLVS XXVI.
DE TESTAMENTIS ET VLTIMIS VOLVNTATIBVS.

CAP. I.

Episcopus de rebus patrimonialibus testari potest: de rebus vero ecclesiæ, seu intuitu ecclesiæ quæsitis, testari non valet.

GREGORIVS IX. *Antonio* 23) *subdiacono.* (*ann.* 597. *Roma in Campaniam.*)

Quorundam *x* ad nos relatione peruenit, quod [*Importunus,*] Atellanæ ciuitatis episcopus, [*dum de hac luce migraret,*] condito testamento in octo vnciis [*totius*] substantiæ suæ nurum [*suam*] heredem instituit 24), ecclesiam suam in residuis quatuor. Hortamur igitur [*experientiam tuam,*] vt sollicite 25) hoc 26) discutias, et quicquid ipsum habuisse 27) patuerit, a qualibet persona detineri nullatenus patiaris, nisi hoc solum *y*, quod eum ante episcopatus ordinem proprium habuisse constiterit. Quicquid vero ecclesiæ [*vel*] ante ipsius

23) Vel potius: *GREGORIVS M. libr. VII. epist.* 53. *Anthemio Campaniæ subdiacono.* quæ est vera inscriptio, ex operibus Gregorii M. desumta.
24) *Constituit*, et C. H.
25) *Sollicita inquisitione*, c. 2. comp. 1. h. t.
26) *Hæc*, C. H. *hic*, ed. ant. sed in cit. c. hæc dictio non habetur.
27) *Et quidquid ecclesiæ ipsius esse patuerit*, cit. c.

a Et per hoc temperamenti. b Eidem. c *Vox*, pontificis, *deest in vetustiorib. codic.* d *Vid. l.* 1. *et* 2. *C. de lib. et eorum liber.* e Ingerit. f *In conciliis editis nondum inueni. Burchard. libr.* 3. *decr. cap.* 118. *et Iuo part.* 3. *c.* 94. g *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compilat.* h Prouectus. i *Alit.* si postea.

k *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.* l De his. m *Videtur sumptum ex concilio Carthaginens. III. cap.* 49. *refert. Burchard. libr.* 3. *decr. cap.* 121. *Iuo part.* 3. *cap.* 96. *Grat.* 12. *q.* 3. *c.* 1. n *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* o *In concilio impresso nondum inueni.* p Si aliquis presbyter. q comparauerit. r Ecclesia. s Sacrilegum. t *Concil. Toletan. II.* v *Cap.* 4. *et cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil.* x *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* y *Beat. Thom.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 6. *et* 7. *et ibidem Caietan. et conc. Trident. sess.* 25. *de reform. cap.* 1.

consecrationem 28) fuisse cognoueris 29), vel in episcopatus ordine prædictum episcopum acquisiuisse *a*, in eiusdem ecclesiæ dominio conseruetur. 30)

28) Quæ olim constituebat episcopum, vt demum ab hoc tempore episcopatum gereret consecratus. Ergo quicquid post *consecrationem* acquisiuerat episcopus, ex reditibus ecclesiasticis acquisiuisse, imo plus, quam debebat, percepisse, credebatur: quod vltra vitæ necessaria ex *patrimonio pauperum* percipere haud licuerit, sed, quæ ex iis superessent, *ecclesiæ* bonis accenseri deberent, quod iam in *l.* 1. *C. de episc. et cler.* prouisum. Sub dispositione enim episcopi bona ecclesiastica communia olim erant, nec *beneficia* cognita: adeoque facile ex his plus sibi, quam licuerat, tribuere poterat. Episcopis itaque de his testamenti factio adempta, non item presbyteris ceterisque inferioribus clericis, quibus testamenti factionem indistincte concessit IVSTINIANVS in *Nov.* 123. *c.* 19. quod hi ex *bonis* communibus nil nisi necessaria perciperent: qua de caussa etiam GREGORIVS M. de *episcopo* tantum in *h. c.* loquitur.
29) *Agnoueris*, C. L.
30) *Reseruetur*, C. H.

CAP. II.

Abbatissa testari non potest: etiamsi nunquam induisset habitum monachalem.

IDEM *libr. VII. ep.* 7. (*ann.* 597. *Romæ.* Conf. c. 3. comp. cit. I.)

Quia ingredientibus: [*et infra.*] Gabina 31) *b* abbatissa conquesta est, Syricam quondam 32) abbatissam monasterii sui, postquam regendi suscepit officium, condito testamento legata quibusdam reliquisse, dicens, eam vsque in diem obitus sui non induisse habitum monachalem 33), sed in vestibus, quibus vtuntur loci illius *c* presbyteri, permansisse, sicut et illa, quæ ante ipsam fuerat abbatissa, et hoc pæne *d* ex consuetudine licuisse: [*et infra.*] Necessarium ergo visum est, [*tam cum consiliariis nostris, quam cum aliis huius ciuitatis doctis viris, si quid esset, de lege tractaret: qui tractantes dixerunt,*] postquam abbatissa [*ab episcopo*] ordinata est 34) et in 35) monasterio per annos plurimos vsque ad obitum præfuit, vestis qualitatem ad culpam forte episcopi pertinere, qui eam sic esse permisit, non tamen potuisse 36) præiudicium monasterio irrogare 37), sed 38) res ipsius eidem loco, ex [*eo,*] quo illic ingressa, et 39) abbatissa constituta est, de iure competere, [*et ideo si litigium oritur inter monasterium et xenodochium, cui reliquit, præcipimus, vt quod legalis suaserit ordo, diffiniatur.*]

31) *Gabiniana*, c. 3. comp. cit. c. I.
32) Partic. *quondam*, ibid. non habetur.
33) *Vestem monasticam*, ibid. legitur.
34) Idem de monachis et monialibus dicendum, quibus IVSTINIANVS in *nou.* 5. *c.* 5. demum ademit testamenti factionem: adeoque in *nou.* 76. *c.* 1. ita hoc declarat, vt hæc noua prohibitio eos non tangeret, qui eo tempore iam intrassent monasterium. Erant enim monachi *laici continentes*, et *vitam puriorem* ducentes, vt his testamenti factio integra vsque ad hæc tempora permanserit. *l.* 13. *C. de SS. eccles.* Neque imperator hanc prohibitionem ex *voto paupertatis*, sed ex ea ratione traxit, *quod ipso ingressu se suaque dedicarent* DEO, *et monasterio acquirerent.*
35) Part. *in*, non est in cit. c.
36) *Debuisse*, C. R. I.
37) *Generare*, C. H.
38) *Si*, secundum C. L.
39) Copula *et*, in cit. c. omittitur.

CAP. III.

Si intra annum a die monitionis non fit exsequutio testamenti per debentem exsequi: deuoluitur exsequutio ad episcopum.

IDEM *libr. III. ep.* 10. *e* (*ann.* 594).

Nos quidem: [*et infra.*] Peruenit ad nos, Stephanum, de hac luce migrantem 40), supremæ voluntatis elogio *f* monasterium præcepisse fundari: cuius desiderium a T. religiosa femina, eius herede, protrahitur 41). Quamobrem te hortamur, vt eam 42) commoneas, quatenus intra annum monasterium, quod iussum est, debeat ordinare, et cuncta secundum voluntatem defuncti sine altercatione construere. Quod si intra prædictum tempus siue in loco, quo 43) constitutum fuerat 44), seu [*certe,*] si ibi non potest, et alibi placet ordinari, tecum 45) implere neglexerit: tunc per te ædificetur, et omnia per te loco ipsi [*venerabili*] sine diminutione qualibet assignentur 46). Sic enim secundum 47) piissimas leges 48) dilatas defunctorum pias voluntates episcopali decens est studio adimpleri 49).

40) Ita omnes fere codices habent cum c. 12. comp. cit. I. et ipso registro GREGORII. Quod cum verborum ferie congruat: non palam est, quare nouiores editiones legant: *migrante.*
41) *Cuius desiderium Theodosia, religiosa femina, ab eius dilatione protrahitur*, cit. c.
42) *Prædictam feminam*, ibid.
43) *Vbi*, secundum C. H.
44) *Institutum fuerit*, C. R. I. *constitutum fuerit*, ed. ant.
45) *Ecclesiam tecum*, C. R. 2.
46) *Sine minutione aliqua sortientur*, cit. c.
47) Verba *sic enim*, etc. vsque ad finem desunt in C. R. 2.
48) Secundum quas episcopi sunt exsequutores dispositionum ad pias caussas, *l.* 28. *l.* 46. 49. *C. de episc. et cler. Nou.* 131. *c.* 11. quod etiam repetit pontifex in *c.* 6. *X. h. t.*
49) *Supplere*, cit. c.

CAP. IV.

Debetur legatum: quamuis nudis verbis a testatore sit relictum.

IDEM *g Petro subdiacono* [*Siciliæ.*] *libr. XII. epist.* 30. [(*ann.* 602.)

Indicante 50) *g*: [*et infra.*] Cognouimus 51) [*autem,*] Romano referente, quod 52) moriens vxor Redempti *h* [*vtam*] concham argenteam nudis verbis 53) iussit venundari, et suis dari 54) libertis, et scutellam argenteam cuidam monasterio reliquisse 55) *i*: in quibus [*vtrisque*] voluntatem eius per omnia volumus adimpleri 56).

50) *Indicare*, falso legitur in c. 13. comp. cit. I. Nam in *Registro* GREGORII integra clausula hæc est: *Indicante Romano defensore cognoui* etc.
51) *Cognoui*, cit. c.
52) *Quia*, ibidem.
53) Iam ergo tempore Gregorii M. legata ad pias caussas *nudis verbis*, h. e. sine sollemnitatibus facta, vim iuris habuerunt, ad quæ decreta ecclesiæ prouocat pontifex in *c.* 11. *X. h. t.*
54) Ita rectius legitur in veteribus Raymundi libris, ed. ant. et c. cit.
55) *Reliquit*, cit. c.
56) *Impleri*, ibid.

CAP. V.

Non debetur legatum, cum testatur rem non suam, sed ecclesiæ legauit. H. d. simpliciter inhærendo litteræ.

IDEM *T.* 57) *episcopo. libr. VII. ind. I. ep.* 4. (*ann.* 597. *Roma in Siciliam.* Conf. c. 14. comp. cit. I.)

Filius noster, Faustinus, conquestus est [*nobis,*] quod quondam P. pater suus 58) aliqua ecclesiæ vestræ, sepulturæ suæ gratia, iuris alieni reliquit 59). Et quidem 60) leges seculi 61) hoc habent, vt heres ad soluendum cogatur, si auctor eius rem legauerit alienam 62). Sed quia lege Dei, non autem lege huius 63) seculi viuimus 64): valde mihi 65) videtur iniustum, vt res, tibi legatæ, quæ cuiusdam ecclesiæ esse perhibentur, a te teneantur, qui aliena restituere debuisti 66).

57) *Dono*, c. 14. comp. cit. I.
58) *Eius*, ed. ant.
59) *Reliquerit*, cit. c.
60) *Quædam*, C. H.
61) Secundum quas legatum rei alienæ a testatore *sciente* relictum, hoc effectu valet, vt vel heres eam, si venalis est, redimere vel æstimationem præstare teneatur. Hoc non absolute improbat GREGORIVS, sed tantum eo respectu, ne legatarius rem alienam, inuito domino, cuius est, detinere præsumat, quod nec leges seculi permittunt.
62) *Si auctor eius aliena legauerit*, cit. c.
63) Pron. *huius*, desideratur in C. R. 2. et L. et deinde legitur: *viuis.*
64) *Quia fraternitas tua lege Dei, non autem lege viuit seculi.* C. R. I. et cit. c. in quo tamen legitur: *vestra*, pro *tua.*
65) *Nobis*, C. H.
66) Post vocem *iniustum*, verba in cit. c. ita se habent: *vt calix electrinus, et puer, qui cuiusdam ecclesiæ esse perhibetur, a te teneatur. Quum enim vir reuerendissimus Palumbus, archid. ita fuisse testatus est: vos eius fidei credere et restituere omnia aliena debuistis.*

CAP. VI.

Heredi, non adimplenti iussa testatoris, ab episcopo interdicitur res, a testatore relicta. H. d. inhærendo litteræ.

Ex concilio Maguntino 67). (*in Germania.* Conf. c. 11. comp. cit. I.)

Si heredes iussa testatoris non adimpleuerint 68); ab episcopo loci illius omnis res, quæ eis relicta est, canonice interdicatur cum fructibus et cæteris emolumentis: vt vota defuncti adimpleantur. *k*

67) *Magocensi*, c. 11. comp. cit. I. falso habet.
68) *Adimpleant*, C. H.

CAP. VII.

De bonis, per ecclesiam acquisitis, clerici testari non possunt.

Ex concilio Lateran. *l* (*ann.* 1179. *Romæ.*)

Cum in officiis caritatis primo loco illis teneamur obnoxii, a quibus beneficium nos cognoscimus 69) recepisse, econtra quidam clerici cum ab ecclesiis suis multa beneficia perceperint, bona [*tamen,*] per eas 70) acquisita, in alios transferre præsumunt. Hoc igitur, quia [*et*] antiquis canonibus constat inhibitum, nos [*etiam inhibemus.*] Indemnitati [*igitur*] ecclesiarum prouidere volentes, siue intestati decesserint

69) *Cognouimus*, c. 4. comp. cit. I.
70) *Eos*, C. R. I. *per ecclesiam*, cit. c.

a Acquisisse, *in antiqu.* b Sabina abbatissa questa. c Ipsi vtr. d Plene, *in vulgat. sed. in regist. Greg.* pæne. e *Scilicet* Gregor. Ianuar. episcopo Caralitano *l.* 3. *epist.* 10. *regist. et c.* 12. *eod. tit. in* I. *comp.* f Eulogio.

g *Gregor. in registr. libr.* 12. *epist.* 30. *et cap.* 13. *eod. tit. in* I. *comp.* h Recepti, *puto esse proprium viri nomen.* i *Aliter*: reliquisset, *sed* reliquisse, *in nostris antiqu.* k Impleantur. l *Sub Alexand. III. cap.* 15. *et c.* 4. *eod. tit. in* 3. *compilat.*

rint, siue aliis 71) a conferre voluerint, penes ecclesias eadem bona præcipimus remanere 72).

71) *Alii*, C. R. L. H. et cit. c.
72) Hoc tempore iam *beneficia* erant introducta, ex quibus certos reditus, *iure salarii*, sibi acquirebant clerici et sic fructus suos faciebant, vt de iis etiam testamenta conderent: quod æquitati congruum erat. Nec antiqui canones huc trahi poterant, ad tempora, quibus beneficia nondum introducta, restringendi. Quamuis vero in concilio Lateranensi sub ALEXANDRO III. aliud constitutum: in Germania tamen in plerisque locis contrarium ex vsu antiquo seruatur. Quod non improbat IDEM in *c.* 13. *X. de præb.* vt *not.* 35. docui: quod *iure beneficii* fructus percipiantur, et sic de iis inter viuos etiam libere disponi queat, *c.* 8. *X. h. t.*

CAP. VIII.

Moderatam eleemosynam de bonis, per ecclesiam acquisitis, clerici facere possunt, etiam in ægritudine constituti.

ALEXANDER III. (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Ad hæc *b* præsentibus 73) [*litteris tibi*] innotescat, quod clerici de mobilibus, quæ per ecclesiam 74) sunt adepti, de iure testari non possunt: viuentes tamen, et sui compotes, moderate valent aliqua de bonis ipsis non ratione testamenti, sed eleemosynæ intuitu, erogare in ægritudine constituti.

73) In C. R. 2. voci *præsentibus*, additur *litteris*.
74) *Per ecclesias*, c. 5. comp. cit. 1.

CAP. IX.

De bonis propriis, vel acquisitis, intuitu personæ clerici testari possunt, de acquisitis intuitu ecclesiæ non.

IDEM ALEX. III. *Vigilensi* 75) c *episcopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Apuliam.*)

Quia *d* nos [*duxit tua prudentia consulendos, vtrum clerici de mobilibus rebus possint condere testamentum:*] consultationi tuæ taliter respondemus, quod, licet clerici 76) de his, quæ paternæ successionis vel cognationis intuitu, aut de artificio sunt adepti, seu dono consanguineorum, aut amicorum [*suorum,*] non habito respectu ad ecclesiam, peruenerunt 77) ad ipsos, libere 78) disponere valeant. De his tamen, quæ consideratione ecclesiæ [*suæ*] perceperunt, nullum de iure possunt 79) facere testamentum.

75) *Vigiliensi*, C. R. et ed. ant. *Vigil.* L.
76) Vocab. *clerici*, h. l. non habetur in c. 6. comp. 1. h. t.
77) *Peruenerint*, C. R. 2. et cit. c.
78) *Licite*, C. H.
79) *Poterunt*, C. R. 1.

CAP. X.

Valet testamentum, quod parochianus facit coram presbytero parochiali et duobus testibus: nec valet contraria consuetudo. H. d. inhærendo verbis litteræ.

IDEM [*Vbaldo*] *Hostiensi* 80) *episcopo*, [*et archipresbytero et canonicis Velletren.*] (*ann.* 1170. *Roma in Latium.* Conf. c. 9. comp. 1. h. t.)

Cum esses, [*frater episcope,*] in nostra præsentia constitutus; [*diligenti nobis narratione*] proposuisti, talem in tuo episcopatu consuetudinem obtinere 81), quod testamenta, quæ fiunt in vltima voluntate [*ab iis, qui potestatem habent super alios,*] penitus rescindantur: nisi cum subscriptione septem vel quinque testium fiant, secundum quod leges humanæ decernunt 81*). Quia vero a diuina lege et sanctorum patrum institutis 82), et a generali ecclesiæ consuetudine id noscitur esse alienum; cum scriptum sit *e*: *in* 83) *ore duorum vel trium testium* 84) *stet omne verbum:* præscriptam consuetudinem [*penitus*] improbamus. Et testamenta, quæ Parochiani coram presbytero suo 85), et tribus vel duabus aliis 86) personis idoneis 87), in extrema [*de cetero*] fecerint voluntate, firma decernimus permanere, [*et robur obtinere perpetuæ firmitatis,*] sub interminatione anathematis prohibentes, ne quis [*præsumtione qualibet*] huiusmodi audeat rescindere 88) testamenta.

80) *Ostiensi*, c. 9. comp. cit. 1.
81) *Inoleuisse*, ibidem.
81*) *Decreuerunt*, ed. ant.
82) *Statutis*, cit. c.
83) *Quod in* etc. ed. ant.
84) Vox *testium*, a C. R. 1. abest.
85) Pron. *suo*, deest in C. H.
86) Vox *aliis*, in C. R. 1. omittitur.
87) Dictio *idoneis*, desideratur in ed. ant.
88) In Germania *constitutio MAXIMILIANI de notariis* de anno MDXII. obstitit, quo minus hæc dispositio recipi potuerit.

CAP. XI.

Valet vltima voluntas ad pias caussas coram duobus testibus: et est casus singularis.

IDEM *iudicibus Velletren.* 89) f (*ann.* 1170. *Romæ.*)

I. Relatum est 90) g [*auribus nostris,*] quod, cum ad vestrum examen 91) [*aliqua*] super [*testamentis,*] ecclesiæ relictis, caussa deducitur, vos [*secundum humanam, et non secundum diuinam, legem in ea vultis procedere, et,*] nisi septem, vel quinque idonei testes interuerint 92), [*omnino*] inde 93) postponitis iudicare. [*Vnde, quia huiusmodi caussa de iudiciis ecclesiæ, non secundum leges, sed secundum canones debet tractari, et his, diuina scriptura testante, duo aut tres idonei testes sufficiunt; d. v. præc.*] mandamus, quatenus, cum 94) aliqua caussa talis 95) ad vestrum fuerit examen deducta, eam 96) non secundum leges, sed secundum decretorum statuta 97) tractetis, [*et*] tribus aut duobus l legitimis 98) testibus requisitis 99): quoniam scriptum est 100): *in ore duorum vel trium testium stet* 1) *omne verbum* 2).

89) *Vallatren.* C. H. *Vellenen.* ed. ant. et Cont. sed erronee.
90) C. L. verbis *relatum est*, addit: *nobis*.
91) *Ad vestræ discussionis examen*, c. 10. comp. cit. 1.
92) *Producti fuerint*, ibid.
93) *Exinde*, ibid.
94) *Quatenus, quod, cum*, C. L.
95) *Super testamentis ecclesiæ relictis*, cit. c. loco dictionis: *talis*.
96) *Ea*, ibidem.
97) Secundum quæ *nudis verbis* valebant, seu ex sola voluntate disponentis sine vlla sollemnitate. *c.* 4. *X. h. t.* Idem iam cautum in *concilio Lugdunensi II. anno DLXVII.* celebrato, *c.* 2. Vnde liquet, talia legata valere ex nuda testatoris voluntate, vt, si de hoc constet, ne quidem testes desiderentur.
98) *Legitime*, C. R. 1.
99) Vox *requisitis*, frustra omittitur in cit. c. quum legatur in concilio et in Gregor.
100) *Cum in ore*, etc. C. H.
1) *Stet*, C. R. et L.
2) Hæc ratio euincit, testes tantum hic desiderari *veritatis* gratia. De qua si aliunde constat: ne quidem testes necessarii sunt, vt canones antiqui, ad quos simul prouocat pontifex, docent.

CAP. XII.

De propriis potest testari clericus; in acquisitis per ecclesiam, etiamsi sint mobilia, succedit ecclesia vel successor: potest tamen aliqua seruitoribus vel pauperibus elargiri. Si autem defunctus habet plures ecclesias vel beneficia: fiet æque diuisio inter illa.

IDEM *electo et capitulo Cassanen.* (*ann.* 1170. *Roma in Calabriam.*)

II. Relatum est *h* auribus nostris, quod, quia statuimus in Lateranensi concilio *i*, vt bona, per ecclesiam acquisita, ad eam in clericorum obitu deuoluantur, dubitatis, an hoc sit de immobilibus tantum, vel de mobilibus sentiendum. [*Responso quoque nostro quæritis edoceri, si præscripta bona in vsus episcopi, vel eius, qui decedenti successerit, de iure transeant, vel communi vtilitati ecclesiæ debeant applicari. His itaque breuiter*] respondemus, quod generaliter bona *k* quælibet, per ecclesiam acquisita, eis 3) *l* debent iuxta Lateran. concilium 4) post acquirentis obitum remanere. Nomine autem ecclesiæ, non [*solum*] episcopus 5), vel successor clerici morientis, vbi est collegium clericorum, sed communis congregatio intelligitur, quæ rerum illarum debet canonicam distributionem et curam habere. Vbi autem in loco defuncti 6) tantum est vnus ordinandus: is ea bona 7), sicut et alia ipsius ecclesiæ, in 8) Dei 9) *m* timore dispenset. Licet autem mobilia, per ecclesiam acquisita, [*vt diximus,*] de iure in alios pro morientis arbitrio transferri non possint: consuetudinis tamen non est improbandæ, vt de his pauperibus, religiosis locis, et illis, qui 10) viuenti seruierant, siue sint 11) consanguinei, siue alii, aliqua 12) iuxta seruitii meritum conferantur 13). Cæterum, quæ ex 14) hereditate, vel artificio, aut doctrina proueniunt, distribuentur 15) pro arbitrio decedentis. Quia vero nonnulli in diuersis ecclesiis beneficia possident: [*ita distinguimus, vt*] diuidantur, quæ habuerant 16), per æstimationem congruam inter ipsos 17). *n*

3) *Ei*, C. R. et c. 2. comp. 2. h. t.
4) Verba *iuxta Later. concil.* in cit. c. non habentur.
5) Particula *solum* in compilatione RAYMVNDI deest, vt inde magis sensus negatiuus erui debeat hoc sensu, vt in hoc argumento voce *ecclesiæ*, non debeat intelligi episcopus, quem in aliis materiis designare solet. Econtrario vero in *c.* 2. *comp.* 2. *h. t.* magis *sensum affirmatiuum*, et quidem hunc habet, vt non priuatiue episcopus hunc *acquæstum ecclesiasticum* sibi arrogare queat.
6) *Decedentis*, cit. c. per tot.
7) *Bona huiusmodi*, ed. ant.
8) *Cum Dei*, C. L.
9) *In timore Domini*, cit. c.
10) *Quæ*, C. H.
11) *Fuerint*, cit. c.
12) Pron. *aliqua*, a C. R. 1. et cit. c. abest.
13) *Conferatur*, cit. c.
14) Part. *ex*, ibid. non legitur.
15) *Distribuantur*, C. R. L. H. et Gonz. *diuidantur*, cit. c.
16) *Habuerint*, cit. c.
17) *Ipsas*, C. R. et L. sed verba *inter ipsos*, in cit. c. prorsus non habentur.

a Alii. b *Post concil. Lateran. sub Alexandr. III. part.* 29. *c.* 8. *et c.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil.* c Vigiliensi, *habent antiqui.* d *Post Conc. Lat. sub Alex. III. p.* 29. *c.* 5. *et c.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp.* e *Deut.* 17. f Vellenen. g *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lateran. sub Alex. III. p.* 50. *cap.* 8. h *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp. Vide præ aliis Hostiensem et Couarr.* i *Cap.* 15. k *Vide Pinellum in rubr. C. de bonis matern. in* 1. *parte* l *Codex Barbatiæ ita: ei debeant, etc. conuenit antiqua compilat.* m Cum Dei etc. n Ipsas.

CAP.

CAP. XIII.

Tenet teſtamentum, ſi quis extremam voluntatem ſuam alterius diſpoſitioni committit, et dicitur teſtatus ad pias cauſſas. H. d. ſecundum intellectum notabiliorem.

INNOCENTIVS III. *Altiſſiodoren. epiſcopo.* 18) (*ann.* 1204. *Roma in Galliam.*)

Cum tibi de benignitate 19) *a*: [*et infra.*] In ſecunda [*vero*] quæſtione 20) dicimus, quod 21), qui extremam voluntatem in alterius diſpoſitionem 22) *b* committit, non videtur decedere inteſtatus.

18) Vocabula *Altiſſiodor. epiſc.* in ed. ant. deſiderantur.
19) Præmittendum eſt ex *epiſt.* 39. *INNOCENT. III. libr. V.* quod epiſcopus Altiſſiodorenſis ex indulto papali *ordinationem rerum clericorum, ab inteſtato decedentium, libere in ſua poteſtate et diſpoſitione haberet.* Hoc indultum eo magis neceſſarium fuit, quia voce *eccleſiæ* ſecundum *c.* 12. *X. h. t.* non vnice *epiſcopus* intelligebatur, et ita *acquæſtum eccleſiaſticum* ſibi priuatiue vindicare non poterat, qui ex hoc indulto tamen eius lucro cedebat. Præterea notandum, *hoc c.* de bonis clericorum *patrimonialibus* intelligi non poſſe, in quibus ipſimet heredes vel ex teſtamento vel ab inteſtato habebant: adeoque vnice pertinere ad *acquæſtum eccleſiaſticum.* De hoc vero tantum *pro anima* diſponere poterant clerici: *c.* 12. *X. h. t.* adeoque neceſſario de tali diſpoſitione præſens textus intelligi debet. Talis vero diſpoſitio *pro anima* in alterius voluntatem conferri poterat, vt tertius, cuius arbitrium electum erat, determinaret *quid, cui loco*, vel *perſonæ*, quæ ad piam cauſſam pertinebat, conferri deberet. Quocirca non exiſtimandum eſt, generaliter hac decretali INNOCENTIVM III. ius ciuile corrigere et conſtituere voluiſſe, licite quamlibet vltimam voluntatem in arbitrium tertii conferri potuiſſe. Id quod ſi intendiſſet; ſine dubio prolixiori decretali voluntatem ſuam pro more declaraſſet: cum tamen tantum ad propoſitum caſum deciſionem formet
20) Vocab. *quæſtione*, in c. 1. comp. 3. h. t. non habetur.
21) Part. *quod*, deeſt in C. H.
22) *Diſpoſitione*, C. R. L. et H. *diſpenſatione*. cit. c.

CAP. XIV.

De relictis eccleſiæ petit epiſcopus partem ſuam; licet aliquid fuerit ſibi a teſtatore relictum: niſi eo modo et non in fraudem fuerit relictum a teſtatore, quod maneret ea parte contentus, et legatum agnouerit.

IDEM *C. tit. ſancti Laurentii in Lucina presbytero cardinali.* [*ap. ſed. leg.*] (*ann.* 1209. *Romæ.*)

Officii 23) *c*: [*et infra.*] Secundo quæſiuiſti, cum quis in teſtamento relinquit epiſcopo propriam portionem, et alia multa monaſteriis vel eccleſiis, [*aliiſque dimittit,*] vtrum epiſcopus ex illis legitimam poſſit petere portionem, [*adiiciens autem, cum quis ex teſtamento, in fraudem modicum conſtituerit mortuarium, et alia dimiſerit pro anima ſua plura, nihilominus poſſit epiſcopus exigere portionem, de aliis a canone conſtitutam. Nos autem ſuper his*] conſultationi tuæ taliter reſpondemus, quod, ſi portionem illam cum conditione legauit epiſcopo, vt eſſet illa ſola contentus, et [*eam*] epiſcopus acceptauit, quia per hoc aliis renuntiaſſe videtur, de cæteris non poterit 24) exigere portionem. Quodſi eam ipſi 25) abſolute reliquit 26) portionem, ſibi debitam: poterit nihilominus de cæteris vindicare. Si vero conſtiterit, quod in fraudem modicum conſtituit mortuarium, vt in cæteris epiſcopus portione debita 27) fraudaretur; quia fraus et dolus alicui patrocinari non debent *d*: epiſcopus portionem ex illis poterit exigere, a canone conſtitutam, ſaluis indulgentiis Romani *e* pontificis 28), quæ quibuſdam regularibus ſunt conceſſæ.

23) *Officium*, c. 2. comp. cit. 3. legit, ſed male, vt oſtendit *epiſt.* 262. *INNOCENTII III. libr. XI.*
24) *Poſſit*, C. L.
25) *Sibi*, C. R. 1.
26) *Reliquerit*. ed. ant. *relinquit*, cit. c.
27) *Sibi debita*, C. R. 2. et. L.
28) *Romanorum pontificum*, C. L. et cit. c.

CAP. XV.

Relictum epiſcopo contemplatione perſonæ, non diuiditur cum eccleſia cathedrali; ſecus, ſi contemplatione eccleſiæ: ſiue nihil relinquatur eccleſiæ, ſiue aliquid, ſiue coniunctim, ſiue ſeparatim. Si autem ſoli eccleſiæ eſt factum relictum: epiſcopus habebit portionem canonicam. Præſumitur autem relictum contemplatione eccleſiæ factum, quando fit ab extraneo, habente adminiſtrationem: ſecus, ſi fiat ab adminiſtrationem non habente. Cum eccleſiis vero inferioribus epiſcopus non diuidit ſibi relictum: quia non eſt ſibi tanta communio cum eccleſiis inferioribus, ſicut cum cathedrali.

IDEM. (*ann.* 1210. *Romæ.*)

Requiſiſti *f* de his 29), quæ teſtator pro anima ſua legat in vltima voluntate, qualiter ſint inter epiſcopum et eccleſiam 30) diuidenda. Et quidem regulariter verum eſt, quod epiſcopus debet de his ſecundum diuerſas conſuetudines tertiam vel quartam portionem habere; ſed conſiderandum eſt diligenter, vtrum teſtator 31) leget hoc modo: relinquo, [*inquit,*] iſtud *g* epiſcopo, an, relinquo iſtud eccleſiæ; vel, relinquo iſtud epiſcopo et eccleſiæ: an, relinquo iſtud epiſcopo, et [*relinquo*] illud eccleſiæ. In primo caſu diſtinguendum eſt, vtrum relinquatur [*illud*] epiſcopo ab extraneo, an a propinquo 32). Si ab extraneo; generaliter verum eſt, quod 33) præſumitur 34) eſſe 35) relictum intuitu 36) eccleſiæ, non perſonæ. Vnde cathedralis eccleſia de illo poteſt canonicam petere 37) portionem: quemadmodum epiſcopo competit ſua portio 38), ſi aliquid [*ipſi*] eccleſiæ relinquatur. Et hoc [*vtique*] verum eſt: niſi teſtator exprimat, quod velit illud tantum eſſe epiſcopi, non eccleſiæ. In quo caſu ſeruanda eſt diſpoſitio teſtatoris; ſecus autem, ſi exprimat, quod velit eſſe illud tantum eccleſiæ, non epiſcopi: quia priuata diſpoſitio teſtatoris non poteſt generalem conſtitutionem canonis 39) immutare. Nec eſt contrarium, quod in canone 40) *h* legitur, videlicet quod pontifices, quibus ab extraneis aliquid, aut cum eccleſia, aut ſequeſtratim 41) dimittitur, aut donatur; quia hoc ille, qui donat, pro redemptione animæ ſuæ, non pro commodo ſacerdotis probatur offerre, non quaſi ſuum proprium 42), ſed quaſi dimiſſum eccleſiæ, inter facultates eccleſiæ computabunt 43): quoniam hoc eſt verum, cum teſtator ita ſequeſtratim legat illud epiſcopo, quod non exprimit, vtrum velit ad epiſcopum tantum, [*et*] non ad eccleſiam pertinere. Si vero relinquatur illud epiſcopo a propinquo; præſumitur eſſe relictum non intuitu eccleſiæ, ſed perſonæ; niſi forte 44) contrarium probaretur: et de iſto nihil poteſt eccleſia petere in vita eius. Quod ſi relinquatur 45) epiſcopo et eccleſiæ: de illo inter ipſos *i* canonica eſt diuiſio facienda. Si vero iſtud epiſcopo, et 46) illud eccleſiæ relinquatur; ſiue æqualia, ſiue inæqualia ſint relicta; reducenda ſunt ad diuiſionem canonicam, [*faciendam*] inter epiſcopum 47) et eccleſiam cathedralem; niſi ambo 48) velint *k* eſſe teſtatoris diſpoſitione contenti: quam *l* propter vltimæ voluntatis fauorem ſatis decens eſt obſeruare, vbi neque fraus interuenit 49), neque dolus, ne 50) quiſquam nimium defraudetur 51) debita portione. Secus autem eſt, ſi aliquid legetur 52) epiſcopo, et aliqua 53) capellis vel monaſteriis, aut aliis piis locis. Nam in hoc caſu, quod legatur epiſcopo, eius eſt præcipuum cum eccleſia cathedrali, quemadmodum ſi cuilibet alii legaretur. Et de illis *m*, quæ aliis 54) legantur, portionem canonicam nihilominus obtinebit: quoniam non eſt tanta communio inter epiſcopum, et inter capellas et 55) monaſteria, ſeu alia pia loca, quanta eſt inter epiſcopum 56) et eccleſiam cathedralem, cui eſt ſpirituali coniugio copulatus. Vnde, quæ acquirit epiſcopus, non illis, ſed iſti 57) tantum acquirit. Illud autem eſt generaliter obſeruandum circa eum, qui poteſt 58) pro-

29) *A nobis de his*, C. H.
30) *Eccleſias*, c. 3. comp. cit 3.
31) *Teſtatus*, ibid.
32) *Aut propinquo*, ed. ant. et Cont.
33) *Quia*, C. R. 1. et L.
34) *Præſumatur*, C. L.
35) Verbum *eſſe*, deeſt in C. H.
36) *Totum intuitu*, C. L.
37) *Exigere*, C. R. 1.
38) Verba *ſua portio*, deſunt in C. H.
39) *Canonum*, eſt ibid.
40) Intelligit *c.* 6. *concilii Agathenſis*, de anno DVI. relatum in *c.* 3. *C. XII. q.* 3. Ceterum ipſa *canonica portio*, epiſcopo vel aliquando *eccleſiæ cathedrali* debita, originem traxit ex antiqua diſtributione redituum eccleſiaſticorum in quatuor partes, ex quibus *quarta*, alibi *tertia*, debebatur epiſcopo, vt GREGORIVS M. *libr. XII. ep.* 31. diſtincte tradit, et capitularia repetunt *libr. V. capit.* 290. cum GRATIANO in *c.* 26. *ſqq. C. XII. q.* 2. Bona antiquitus erant *communia: beneficia* incognita, paulo ſerius in quibusdam eccleſiis, et tandem generatim etiam in eccleſiis cathedralibus pleriſque introducta, poſtquam canonici vitam communem ſeculo XI. abiecerunt. Quamuis vero, introductis beneficiis, antiqua bonorum communium diuiſio ceſſauerit, ſingulisque clericis certa bona, vnde reditus perciperent, aſſignata fuerint; rudera tamen antiquæ diuiſionis permanſerunt in *nouiter acquiſitis bonis* ab epiſcopo vel eccleſia: quorſum primario pertinent legata, vel donata ſeu oblata *pro anima.* Ex his enim debetur adhuc *quarta* epiſcopo: eccleſiæ, cui relictum, vel eius clero, reliquum cedit, cui ſimul obuenit quarta *pauperum* et *fabricæ.* Notanter ait *THOMASSINVS de vet. et nou. eccleſ. diſcipl. P. III. libr.* 2. *c.* 23. §. 9. *in f. At æuo INNOCENTII III. iam illud peruagatiſſimum erat, vt, partitis rebus et fundis eccleſiæ, pauperum hoſpitumque et reparationum portiones, ab epiſcopi et cleri portionibus non ſeiungerentur: quo fiebat, vt in eos eæ curæ reiicerentur et expenſæ.*
41) *Sequeſtratum*, cit. c. per tot.
42) Vox *proprium*, deeſt in C. H.
43) *Computabit*, C. H. et cit. c.
44) Part. *forte*, a C. R. et L. abeſt.
45) *Relinquitur*, cit. c.
46) Copula *et*, deeſt in C. H.
47) *Ipſum*, C. R. 2. ſuperſcriptum eſt: *alias epiſcopum.*
48) Vocabulum *ambo*, deeſt in C. H.
49) *Interuenerit*, ed. ant.
50) *Nec*, C. R. ed. ant. et cit. c.
51) *Defraudatur*, C. R. H. ed. ant. et cit. c. *defraudaretur*, ed. Cont.
52) *Legatur*, ed. ant.
53) *Aliquid*, C. R. 2. et cit. c.
54) *De illis, quæ illis*, C. R. 1. *de his, quæ illis*, C. R. 2. H. et ed. ant. *et de illis, quæ his*, cit. c.
55) *Et capellas vel*, C. R. L. et cit. c.
56) *Ipſum*, C. R. 2. et cit. c.
57) *Iſtis, ſed illis*, C. H.
58) *Poſſet*, ibid.

a *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* b Diſpoſitione. c *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.* d *Vid. l. heres meus. ff. de cond. et demonſtr. et l. in fraud. ff. de iur. fiſc.* e Romanorum pontificum. f *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp.* g *In codic. Barb.* relinquo iſtud epiſcopo: aut, relinquo iſtud eccleſiæ: aut, relinquo iſtud eccleſiæ et epiſcopo: aut, relinquo iſtud eccleſ. et illud epiſcopo.

h *Canon, cuius hic meminit papa, eſt in concil. Agathenſi, cap.* 6. i Eos. k Voluerint. l *Scil.* diſpoſitionem. m *In vno vetuſto ita:* et de his, quæ illis legantur portionem, *etc.*, *In alio ita:* et de his, quæ aliis legantur, epiſcopus portionem. *etc.*

prium

prium 59) possidere, prælationem vel administrationem ecclesiæ non habentem, quod si ei aliquid relinquatur specialiter, non solum a propinquo, verum etiam ab extraneo, intelligitur esse relictum, non intuitu ecclesiæ, sed personæ: nisi probatio in contrarium appareret. Et idcirco de illo nec episcopus, nec ecclesia potest in vita eius sibi aliquid vindicare. Et 60) hoc intelligitur esse verum; cum fraus minime procuratur: quæ, si 61) detecta fuerit, patrocinari non debet.

59) *Propriam*, cit. c.
60) Copula *et*, a C. R. 2. abest.
61) *Si ibi*, C. R. 1.

CAP. XVI.

In bonis patris, matris, et auiæ, habet quis debitam iure naturæ, in qua grauari nequit: et filius rogatus de restituenda hereditate sub conditione, detrahit debitum iure naturæ, et Trebellianicam, in qua computantur fructus, post litis contestationem percepti.

IDEM *episcopo Tuscano.* 62) a (*ann.* 1213.)

Raynutius 63) b de Clera, duas habens filias, Alterocham 64) videlicet et Adiectam, matrem insuper Cleram, et vxorem nomine Adelasiam 65), in extremis positus, condidit testamentum, Alterochæ filiæ puberi vltra dotem, quam ei dederat, domum et quendam hortum in eodem testamento relinquens. Adiectæ vero impuberi reliquit cætera c bona sua, adiiciens, vt Alterocha et soboles 66), quam gestabat in vtero, [*cum eo tempore prægnans esset,*] eidem impuberi 67) succederent 68), si absque liberis moreretur. [*Tutoribus insuper, quos Adiectæ impuberi filiæ dederat, idem testator iniunxit, vt eamdem cum omnibus bonis suis matrimonio copularent.*] Mortuo itaque 69) testatore, tutores impuberis eam 70) cum omnibus bonis [*suis,*] eidem relictis a patre, iure Lombardo 71) d cuidam Petro nomine tradiderunt. Quæ, [*cum per quadriennium cohabitasset eidem,*] filium ex eo 72) suscipiens, tandem sine liberis est defuncta: cuius bona idem P. maritus eius, superstes aliquanto tempore, possedit in pace. Qui, cum alia muliere 73) matrimonium contrahens, et filios suscipiens ex eadem, diem clausit extremum. Postmodum inter Alterocham et filium eius [*Montanellum*] ex vna parte, ac filios eiusdem P. et Raynerium 74), tutorem eorum ex altera, super bonis prædictis eiusdem Adiectæ, suscitata materia quæstionis, cœperunt coram G. 75) iudice Tuscanen. ad inuicem litigare: coram quo Alterocha et [*M.*] filius, eius bona e quondam Raynutii 76), [*patris eiusdem Alteroccæ,*] tanquam ex caussa fideicommissi vel substitutionis 77) sibi debita, petierunt, [*Raynerio*] tutore filiorum prædicti Petri ex aduerso dicente, quod obstabat illis annalis præscriptio, vsucapio pro dote, ac longi temporis 78) silentium diuturnum. Insuper allegabat 79), quod de bonis illis tam tertia Cleræ, [*prædicti R.*] matris testatoris, et tertia Adelasiæ, vxoris eiusdem, quam 80) [*etiam*] quarta per Trebellianum nomine ipsius Adiectæ, erant ante omnia deducendæ. Dictus vero iudex, [*vtriusque partis allegationibus et rationibus diligenter inspectis,*] supra dictum Raynerium tutorio 81) nomine pupillorum in restitutione bonorum 82) [*quondam*] Raynutii condemnauit, tertia 83) Cleræ primo deducta, quam Adiectæ ac viro suo donauerat; de qua in substitutione, quam fecit Raynutius, non videtur 84) aliquatenus cogitasse: deducta quoque tertia Adelasiæ, quam ipsa P. 85) vendiderat supra dicto. Præcepit etiam idem iudex, de his rebus illas tertias deducendas, de quibus deduci poterant f secundum Tuscanæ 86) g consuetudinem ciuitatis 86*). Deduci 87) præterea quartam per Trebellianum idem iudex iniunxit 88); cum etiam quilibet extraneus, restitutione grauatus, eam deducere potuisset: sed vtraque pars ab illa sententia prouocauit. [*et infra.*] [*Cum autem propter hoc partes ad nostram audientiam accessissent: dilectum fil. G. S. Mariæ in porticu diacon. cardin. illis concessimus auditorem.*] Coram quo cum fuisset diutius litigatum; ipse, [*habito consilio peritorum,*] de mandato nostro sententiam supradicti [*Guezii*] iudicis, videlicet 89) h in eo, quod dixit 90), tertiam Cleræ, et tertiam Adelasiæ integraliter deducendas, [*idem card.*] pronuntiauit iniustam, et, ab ea legitime prouocatum, definiens, sic illas tertias deducendas, vt legitima portio, iure naturæ debita Alterochæ, illi salua sit in vtraque: ad cuius restitutionem dictum [*deinde*] Raynerium condemnauit. In eo vero, quod quartam [*partem*] per Trebellianum idem iudex 91) censuit retinendam, sententiam confirmauit eiusdem, ita videlicet, quod fructus, de bonis ipsius 92) a tempore litis contestatæ percepti a prædicto Petro et filiis eius post mortem Adiectæ 93), computentur in ea. Qui si suffecerint i ad quartam et fructus eius; eo nomine alia deductio nulla fiat: alioquin iuxta quantitatem fructuum perceptorum computationis ratio habeatur. Quia vero pater Adiectæ ipsam in legitima k non potuit aggrauare: legitimam ipsam, videlicet eius partis, quæ sibi 94) debebatur ab intestato, deducendam censuit, et etiam tertiam 95) retinendam, ita [*videlicet,*] quod deductio fiat tantummodo de his rebus 96), de quibus secundum Tuscanæ l consuetudinem ciuitatis fieri consueuit. In eo autem, quod prænominatus iudex 97) condemnauit Raynerium nomine pupillorum [*suorum,*] ad residui restitutionem, Alterochæ ac eius filio faciendam, ipsius sententiam confirmauit. Nos igitur, eiusdem cardinalis sententiam, [*exigente iustitia promulgatam,*] ratam habentes, ipsam auctoritate apostolica confirmamus 98).

62) *Tuscul.* C. R. 2. indubie rectius.
63) *Rainucius*, C. R. 1. *Rannerius*, C. R. 2. et c. 13. comp. 3. de sent. et re iud. per totum.
64) *Alteroccam*, cit. c. per tot.
65) *Adalasiam*, C. R. 2.
66) *Soboles eius*, C. R. 1.
67) *Adiectæ*, cit. c. loco vocis: *impuberi*.
68) *Succederet*, C. R. 1.
69) Part. *itaque*, desideratur in cit. c.
70) *Ipsi Adiectam*, cit. c. pro dictionibus: *impuberis eam*.
71) *Longobardorum*, ed. Cont. Iure vero Longobardico *libr. II. tit. de success. l. f.* cautum erat, vt mortuæ sine liberis vxori, maritus in omnibus bonis succederet, quod etiam passim in Germania iis locis, in quibus obtinet *communio bonorum plenaria*, ex optima ratione iuris locum habet. Atque secundum hanc legem, mediante pacto connubiali, Adiecta matrimonium inierat. Vid. IAN. A COSTA *in comm. ad decret. h. t. p.* 523. *sq.* Vnde factum, vt maritus post eius mortem omnia eius bona detinuerit, vt paullo post dicitur.
72) *Ab eo*, C. R. 1.
73) *Muliere postmodum*, C. H.
74) *Ranerium*, C. R. 2. per totum.
75) *Coram C.* ed. ant. *Coram Guezo*. cit. c.
76) *Raynutii sententia*, ed. Cont.
77) *Substitutionis patris eiusdem Alteroccæ sibi* etc. cit. c.
78) *A longis retro temporibus*, ibid.
79) *Allegabant iidem tutores*, ibid. *allegabant dicti tutores*, ed. Cont.
80) *Quam et*, ed. Cont.
81) Vox *tutorio*, in cit. c. non legitur.
82) *Bonorum quorundam*, C. L.
83) *Et tertia*, ed. Cont.
84) *Videbatur*, C. R. 2.
85) *Ipsa Raynerio*, cit. c.

86) *Tusculan.* C. R. 2. L. et ed. ant. per tot.
86*) De *duabus tertiis* hic agitur, quæ tum matri defuncti ex matrimonio, cum Raynutii patre inito, tum vxori eiusdem Adelasiæ debebantur, et quidem secundum morem Tusculanæ ciuitatis: adeoque vtraque tertia hoc casu iuri eidem subiecta fuisse videtur, vt recte iudicat ALTESERRA *in comm. ad h. c. circa fin.* Non debebatur autem iure Longobardico tertia de omnibus bonis mariti, sed de *acquæstu coniugali*, quod Longobardi ex iure Francorum assumsisse videntur, ceu docent LL. Ripuar. *tit. XXXVII. §. 2.* ibi: *tertiam partem de omni re, quam simul conlaborauerint*, et capitularia *libr. IV. c. 9.* ibi *tertiam partem conlaborationis.* Conf. FR. PITHOEI *glossar. ad libros capitular. voc. conlaboratio.* Neutra enim ex his mulieribus eas deduxerat, sed bonis RAYNVTII adhuc immixtæ erant.
87) Verbum *deduci*, in ed. ant. omittitur.
88) *Iussit*, C. H.
89) Vox *videlicet*, abest a C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
90) *Censuit*, C. H.
91) *Guezius*, cit. c.
92) *Ipsis*, C. H.
93) verba *a prædicto P. et filiis eius post mortem Adiectæ*, in cit. c. non habentur.
94) *Iam dictæ Adiectæ*, cit. c.
95) Vox *tertiam*, a C. R. L. ed. ant gloss. et cit. c. abest.
96) Vocabulum *rebus*, abest a C. H.
97) *Quod idem Guezius condemnauit*. cit. c.
98) Ex MARTINI glossatoris auctoritate, quæ Romæ præualuit, hæc sententia de Trebellianica, præter legitimam detrahenda, confirmata est: quæ tamen pugnat cum *l. 91. D. ad L. Falcid.* et in primis cum *l. 6. pr. C. ad SC. Trebell.* vbi tantum detractio quartæ ex SC. Trebelliano conceditur: et negatur, eam in fructibus liberis assignari posse, quia *legitimo* eidem inest, quæ non ex *fructibus*, sed ex *ipsa hereditatis substantia* debetur. Pari ratione *l. 14. C. famil. herc.* tantum permittit vnius quartæ detractationem, cuius ratio sine dubio hæc fuit, quod, qui quartam hereditatis detraxit, ipsam quoque legitimam habeat, vel si filius legitimam detraxit, de iure nouo plus quam quartam, ex SC. debitam, habeat. Conf. IAN. A COSTA *cit. l. p.* 536. *sqq.* Ita vero manifesta est pugna inter ius *ciuile* et *canonicum*, non quidem ex intentione pontificis, qui sententiam MARTINI iuri ciuili conformem esse credidit, eamque suam fecit; adeoque haud existimandum est, eum duntaxat in fideicommisso *conditionali*, seu in tractum temporis dilato, de quo adductus casus disponit, substitisse; cum circumstantia adducta doceat, pontificem in genere de omni fideicommisso, etiam *puro*, idem intelligere voluisse: quod ratio diuersitatis solida adduci nequeat.

CAP. XVII.

Episcopus compellit fideicommissarios, seu exsequutores testamenti ad exsequendas pias voluntates defunctorum: etiamsi testator hoc interdixisset.

GREGORIVS IX. *Nomon.* 99) *episc.* m (*ann.* 1235. *in Galliam.*)

Tua nobis fraternitas intimauit, quod nonnulli, tam religiosi, quam clerici seculares et laici, pecuniam et alia bona, quæ per manus eorum ex testamentis decedentium debent in vsus pios expendi, non dubitant aliis vsibus applicare. Cum igitur in omnibus piis voluntatibus sit per locorum episcopos prouidendum, vt secundum defuncti voluntatem vniuersa procedant; licet etiam a testatoribus id contingeret interdici: mandamus, quatenus exsequutores testamentorum huiusmodi,

99) *Noruicen.* C. R. 1. vel potius *Nouiomen.* C. R. 2. et L. rectius legunt, vel *Nouiodunensis* obseruante etiam GONZALEZIO.

a Tuscanen. *al.* Tusam. *al.* Tuscul. b Rannutius. *al.* Ranutius. *Vid. c. 13. tit. de sent. et re iud. in 3. comp.* c Cætera, *habent vetusta: in recentioribus*, certa, *sed mendose.* d *Al.* Longobardorum. e *Al. ita*: dicta bona quondam Ranutii.

f Potest. g Tuscan. *al.* Tuscelanæ. h *Dictio*, videlicet, *deest in plurib. antiqu.* i Sufficiunt. k Legitimam. l Tuscanen. m Nomenicns. *al.* Nouien. *al.* Nouionens.

vt bona ipsa fideliter et plenarie in vsus prædictos expendant, monitione præuia, compellas.

CAP. XVIII.

Filius, rogatus restituere hereditatem, detrahit tertiam iure naturæ, et quartam Trebellianicam: in quibus potest legata relinquere, heredes instituere, et pœnam imponere.

IDEM. (*ann. 1235. Romæ.*)

Raynaldus *a*, Peponis filius, heres ab ipso institutus, hoc modo, vt patruis suis hereditatem restitueret, si absque filiis masculis moreretur, cum eis, mortuo Pepone, super quibusdam bonis hereditatis eiusdem, in tres arbitros compromisit, quorum duo, mortuo reliquo, prout ex forma compromissi poterant, procedentes, taliter arbitrati fuerunt, quod neutra pars haberet licentiam transferendi quocunque modo in alium res prædictas, nisi in eorum filios masculos, ex ipsis legitime descendentes, et, quod contra hoc fieret, non valeret. Porro dictus R. prolem non habens, condidit testamentum, in quo medietatem partis suæ de rebus prædictis, quibusdam auunculis suis, aliam vero medietatem et reliqua bona paterna vni ex patruis suis et eius filiis legauit, adiiciens vt bona, in quibus ex testamento vel ab intestato dicti heredes R. possent succedere, si venirent contra legatum, dictis auunculis suis debitum, ad ipsos pro determinatis portionibus deuenirent. Demum eodem R. 100) naturæ debitum persoluente, ac vno ex patruis hereditatem adeunte prædictam, cum dicti auunculi aduersus eundem patruum ac filios eius coram iudice *b* communitatis Vrbenaten. 1) *c* mouerunt quæstionem, petendo pro rata, quæ ipsos contingit, legatum prædictum, et restitui eis, si contra ipsum illi venirent, quæcunque occasione testamenti eiusdem R. ad ipsos peruenerant, vel poterant peruenisse 2). Præfatus iudex, ab illorum impetitione super legato ipsos absoluens, ad restitutionem aliorum bonorum sententialiter condemnauit eosdem. A cuius sententia cum ambæ partes ad nostram audientiam appellassent, petente vtraque parte, dicti iudicis sententiam infirmari, quatenus contra se fuerat promulgata, et quatenus pro se faciebat, exsequutioni mandari *d*: dilectus f. 3) noster O. sancti Nicolai in carcere Tullianen. 4) diacon. cardin. lite coram se 5) legitime contestata, quoniam idem R. habebat in bonis quondam Peponis patris 6) sui tertiam partem, debitam iure naturæ, in qua grauari nequiuit, nec non quartam Trebellianicam, quam quilibet extraneus 7), restitutione grauatus, deducere potuisset *e*, propter quod in rebus prædictis auunculis legatis, portiones easdem habuit 8) R. 9) præfatus, easque potuit in vltima voluntate legare, licet per hoc legatum tenuit vsque *f* ad tertiam et quartam præfatas: licet ipsas non expresserit in legando, pronuntiauit, non obstante præmisso arbitrio, quod nec 10) *g* legatum teneret, non 11) poterat impedire, iudicem ipsum in eo, quod super hoc dictum patruum in totum absoluit, qui confessus est, se 12) pro medietate possidere prædicta, perperam iudicasse, condemnauitque ipsum ad restitutionem medietatis tertiæ et quartæ partis ipsius legati pro rata, quæ dictos auunculos de ipso contingit, et in residuo præfati iudicis sententiam confirmauit. Cæterum in eo *h*, quod idem 13) iudex dictum patruum, et eius filios totaliter in aliis, quæ in secundo articulo petita fuerant, condemnarat 14), male ipsum pronuntiasse decreuit, quia filii eius contra voluntatem testatoris non inueniuntur aliquid commisisse: cum nihil de petitis reperti fuerint 15) possidere. Verum in portione, quam patruus habebat in bonis illis ratione quartæ et tertiæ 16) prædictorum 17) *i*, quas R. habuit in bonis eisdem 18) *k*, in quibus eius institutio et legatio ac adiectio pœnæ tenebat, pro rata eosdem auunculos contingente, de prædicto legato confirmauit sententiam iudicis supra dicti, eodem patruo et eius filiis in residuo absolutis, et saluo nihilominus ei ex iure 19) institutionis beneficio legis Falcidiæ *l*, in restitutione præfati 20) legati, si intra 21) tempus legitimum voluntati paruerit testatoris: cum 22) *m* inuentarium fecerit, et contra voluntatem testatoris lex 23) Falcidia inducatur. Nos itaque, ipsius cardinalis sententiam ratam habentes, eam auctoritate apostolica confirmamus.

100) *Raynaldo*, C. L.
1) *Communis vrbis Vrbeuetan.* C. R. 1. *communis Vrbenetani*, C. R. 2. *communi Vrbenetanen.* ed. ant. et Cont.
2) *Peruenire*, C. H.
3) *Filius*, C. R. L. et ed. Gonz.
4) *Tulliano*, C. R.
5) *Coram eo*, C. R. 1.
6) *Fratris*, ed. ant.
7) Vel hæc ratio ostendit, quod pontifex nullum discrimen inter fideicommissum *purum* et *conditionale*, vel *in diem dilatum*, constituere intenderit; quia vtramque quartam ex diuerso principio detrahi posse credidit: legitimam quidem a filio, *qua tali*, Trebellianicam vero, qua *extraneo*. Quæ ratio, si vera est, etiam *in puro* obtinet fideicommisso: vt tamen huius detractio, a testatore prohiberi possit, non illius.
8) *Habebat*, ed. ant.
9) *Ray.* C. L. per tot.
10) *Ne*, C. R. et L.
11) *Nec*, C. H.
12) Pron. *se*, abest a C. R. et L.
13) Vocabulum *idem*, deest in C. H. et ed. ant.
14) *Condemnauit*, est ibid.
15) *Sint*, C. R. 2. *fuerant*, H.
16) *Vel tertia*, ed. ant.
17) *Prædictarum*, C. R. L. et H.
18) *Eiusdem*, C. R. 1. et L.
19) *Beneficio*, C. H.
20) *Præstiti*, ed. ant.
21) *Cum intra*, ibid.
22) *Cumque*, ibidem.
23) Vocabulum *lex*, deest in C. H.

CAP. XIX.

Exsequutor testamentarius, qui suscepit illud officium, exsequi compellitur.

IDEM. (*ann. 1235. Romæ.*)

Ioannes Clericus et P. Laicus, exsequutores vltimæ voluntatis O. Clerici S. Crucis, qui venerabilibus et piis locis de bonis suis in vltima voluntate legauit, mandans insuper, satisfieri creditoribus per eosdem, post mandatum susceptum 24) per diœcesanum *n* cogi debent, testatoris explere *o* vltimam 25) voluntatem.

24) Neque enim exsequutores cogi possunt ad officium exsequutionis suscipiendum: nisi pro eo legatum acceperint illudque agnouerint.
25) Vox *vltimam*, in C. L. non habetur.

CAP. XX.

Ponit quædam legata, in quibus non soluitur canonica portio: nisi fiat in fraudem.

IDEM. (*ann. 1235. Romæ.*)

De his, quæ in ornamentis, vel pro eis *p*, seu fabrica, luminaribus *q*, anniuersario, septimo, vigesimo, tricesimo *r* die 26), siue aliis, ad perpetuum cultum diuinum legantur ecclesiis vel reliquis 27) piis locis, canonica portio, dummodo in fraudem non fiat, vt ea episcopus seu parochialis ecclesia debeat defraudari, deduci non debet.

26) Vox *die*, in C. R. L. H. et ed. ant. non legitur.
27) *Aliis*, C. R. 1.

TITVLVS XXVII.

DE SVCCESSIONIBVS AB INTESTATO.

CAP. I.

Clericus bona propria dare potest, cui vult: sed, si decedat intestatus, et non habet consanguineos, succedit ecclesia. H. d. iuncta gl.

Ex concilio, apud Altheim 28) *habito.* s (*ann. 917.*)

Sed hoc 29) *t* ibidem inuentum est de episcopis, presbyteris, et clericis, vt 30) *v*, si per 31) hereditatem [*a domino rege*,] vel alio modo intuitu personæ aliquid acquisierint 32), donare eis liceat [*hanc*,] cui 33) voluerint, dum viuunt, [*pro remedio animæ suæ ad ecclesiam, quam cunque elegerint, vel consanguineis suis, vel amicis.*] Sin autem 34) ante obierint, quam hoc fecerint 35) *x*: altari, cui seruiunt, omnia perpetuo sanctificentur, et in ius ecclesiæ 36) tradantur 37).

28) Ex *concilio Altheimensi* quoque desumtum est *c. 4. X. de seru. non ordin.* vnde etiam GRATIANVS aliquot canones hausit, designatos in *not.* 70. *ad cit. c.* 4. vt ex iure canonico et aliis collectionibus huius concilii deperditi canones quodammodo restitui queant.
29) *Et hoc*, c. 1. comp. 1. h. t.
30) Part. *vt*, abest a C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
31) Part. *per*, non est in cit. c.
32) Verba cit. c. sunt hæc: *vel ab alio principe, vel amico suo, seu per hereditariam sortem sibi deuenerint, acquisierint* etc.
33) *Quibus*, C. R. 1.
34) Part. *autem*, in ed. ant. non legitur.
35) *Perfecerint*, C. R. L. et H. *quam firmiter perfecerint*, cit. c.
36) *Eius*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. gloss. et Pith. sed neutra vox est in cit. c.
37) *Tradatur*, C. H.

CAP. II.

Si olim seruus, presbyter factus, intestatus decedat: eius bona diuiduntur secundum formam hic contentam. H. d. secundum intellectum singularem, qui hodie etiam tenet.

Ex concilio Tribur. 38) *y* (*in Germania.*)

Sancto 39) *z* concilio allatum est, quod quidam laici improbe agunt 40) contra presbyteros suos, ita, vt de morientium presbyterorum sub-

38) Ex hoc concilio præsens cap. etiam adfert REGINO *de discipl. eccles. libr. II. c.* 39. qui ipsi concilio probabiliter interfuit, circa annum DCCCXCV. celebrato, et fidem de veritate rei gestæ dare potuit: licet ipse canon inter eos, qui hodie supersunt, non deprehendatur, vt obseruaui *ad c. 6. C. XXXIV. qu. 1. et 2. not.* 73.
39) Vocab. *sancto*, non est in c. 2. comp. cit. 1.
40) *Agant*, C. L. H. et cit. c.

a *Vid. Ferdin. Vasqu. l. 2. de success. creat. §. 20. Tornielum et Marian. Socinum in Rubr. D. de leg. 1.* b Communis, *in antiqu.* c Vrbenenaten. *al.* Vrbeneontan. *al.* Vrbenetan. *al.* Vrbenentarine. d *Vid. l. etiam. vbi datur ratio huius dicti. ff. de min.* e *Vid. l. in ratione. §. quod vulgo. per Bartol. ff. ad l. Falcid. et authent. de her. et Falc. in princ.* f *Al.* quartam partem. g Quod ne. h Hoc. i Prædictarum. k Eiusdem.

l *Vid. l. ex facto. §. fin. ff. de vulg. et pupil. subst.* m *In vulgatis male:* cumque inuentarium, *etc.* n *Alii.* Diœcesanum episcopum, *etc.* o Adimplere. p *Al.* cereis, *in vulgat.* q Seu anniuersario. r *Hæc dictio,* die, *nusquam apparet.* s Alitensi. t *Cap. 1. eod. tit. in 1. comp.* v *Dictio,* vt, *deest in omnibus manuscript.* x Perfecerint. y Triburiensi. z *Burch. l. 2. Dec. c. 206. Iuo p. 6. c. 281. et c. 2. eod. tit. in 1 comp.*

stan-

ſtantia partes 41) ſibi vindicent 42), ſicut de propriis ſeruis. Interdicimus itaque [*canonica auctoritate*,] ne hoc vlterius fiat; ſed, ſicut liberi facti ſunt ad ſuſcipiendum gradum, et agendum 43) officium diuinum, ita nil ab eis præter diuinum officium exigatur: peculium 44) vero ipſorum diuidatur in quatuor partes, quarum vna epiſcopo, altera *a* eccleſiæ 45), tertia pauperibus, quarta parentibus aſſignetur. Et, ſi non ſint *b* idonei parentes: epiſcopus eam recipiat, et in vſum eccleſiæ diligenter diſtribuat. Et, ſi quis contra hoc 46) [*facere*] præſumpſerit: anathematizetur.

41) *Partem*, cit. c.
42) *Vendicant*, C. H.
43) *Ad agendum*, C. L.
44) Huius periodi ſententia vſque ad finem diuerſa longe eſt a tenore ipſius canonis, quem REGINO bina vice refert hoc modo: *de peculiari vero ſacerdotum nihil ſibi vſurpent; ſed de duabus partibus faciant presbyteri, quod eis viſum fuerit, tertiam ſecundum canonum iuſſa, quibus ſeruiunt, relinquant eccleſiis.* Verba hæc ſuo tempore immutaſſe BVRCHARDVM *libr. II. c.* 206. credendum omnino eſt: cum maior fides REGINONI, qui ipſi concilio interfuit, ipſorumque canonum ſincerum exemplum penes ſe habuit, quam BVRCHARDO haberi debeat, a quo verba immutata RAYMVNDVS bona fide deſcripſit. In margine decreti BVRCHARDI pariter adſcribitur laudato concilio hoc modo: *ex concil. Triburien. cui interfuit Arnolphus*, *c.* 23. Denique illud quoque notandum, agi in *h. c.* de libertis, ad gradum presbyteratus promotis, ex quorum peculio ſeu patrimonio *patroni* partem ſibi vindicabant vi iuris *patronatus*: quod hoc concilio reprobatur.
45) Poſt vocem *exigatur*, cit. c. habet: *de peculio vero ſacerdotum nihil ſibi vſurpent: ſed totum in quatuor diuidatur partes, vna epiſcopo, altera altari, tertia* etc.
46) Pron. *hoc*, deeſt in C. H.

CAP. III.

Attingendo duos notabiles et ſingulares intellectus huius capituli, ſummatur ſecundum quemlibet intellectum, et primo ſic: *valet teſtamentum ad pias cauſſas conditum per verba enuntiatiua, etiam propter aliud prolata: quanquam ſucceſſio ſeu teſtatio veniat ad excluſionem alterius eccleſiæ.* Vel aliter ſecundum alium intellectum, et ſic: *per vnum teſtem de veritate, et per confeſſionem, etiam incidenter factam, probatur oblatio, etiam quoad effectum conſequendi bona oblata.*

INNOCENTIVS III. *c Murnen.* 47) *epiſcopo.* (*ann.* 1198.)

Cum dilectus *d* filius, abbas de Bruſia 48) [*ad noſtram præſentiam acceſſiſſet, et*] pro cauſſa, quam aduerſus [*ven. f. n.*] epiſcopum Aduen. 49) habebat 50), [*ibidem*] diutius exſpectaſſet: [*tandem nuntius eiuſdem epiſcopi ſuperuenit, quibus volentibus ad inuicem litigare, ven. f. n. I. Viterbien. epiſcopum ſancti Clementis card. conceſſimus auditorem. Ipſis igitur in eius præſentia conſtitutis,*] abbas propoſuit ante dictus, quod, [*cum*] archipresbyter de Alerio 51), ad participationem orationum 52) monaſterio de Bruſia, [*pietatis intuitu*] obtuliſſet ſe et ſua, [*quibuſdam rebus ſuis, vſui ſuo ſimplici reſeruatis, de manu cuiuſdam fratris eiuſdem cœnobii augmentationem coronæ in ſignum illius oblationis accepit, et quod hanc conceſſionem hoc modo feciſſet, et non ſuo nomine, ſed monaſterii poſſideret, et monaſterio, quicquid acquirebat, acquireret, ſæpe fuit in communi capitulo proteſtatus, in hoc etiam publice per viginti annos fere idem archipresbyter, nullo contradicente vel reclamante, permanſit, ita, quod per publicam famam id omnibus notum erat. Nam abbas de Bruxeria, qui pro tempore fuerat, et ipſi monachi, rebus illius non ſecus, quam aliis rebus, monaſterii proprii, ſciente epiſcopo Eduenſ. qui pro tempore erat, et in nullo penitus reclamante, publice vtebatur. Id autem, quod mente compos, dictus archipresbyter fecerat inter viuos, in vltima voluntate mente ſanus, licet æger corpore, confirmauit. Cumque idem abbas et monachi res, ſic legitime datas, et alias, quas ipſi archipresbytero conceſſerat, ad vtendum, ad ſuum monaſterium reducere vellent: prædictus epiſcopus eis violentiam inferens, non ſolum res archipresbyteri, ſed etiam res ipſius monaſterii occupauit. Quas cum in bona pace repeterent: ipſe, vt rebus illis ei poſſet graſſandi materia plenius indulgeri, ſed. apoſtolic. appellauit, in octauis beati Martini proximo præteriti, ſuæ terminum appellationi præfigens. Econtra prædictus nuntius epiſcopi allegauit, quod, antequam donatio illa facta fuit, archipresbyter erat poſitus extra mentem, ita, quod, cum interrogatus fuiſſet a monachis: vis tu habitum ſuſcipere monachalem? et reſpondiſſet: volo: ſtatim interrogatus ab alio: vis tu eſſe aſinus? reſpondit: volo ſimiliter. Sicque prædicti monachi eum ad ſuum monaſterium deportarunt, quod idem nuntius ſe obtulit probaturum.* et infra. *Quibus auditis et cognitis,*] ſufficienter intelleximus, eſſe probatum, quod dictus archipresbyter, agens in extremis,

47) Rectius legit C. R. 2. *Niuernen.* quam inſcriptionem probat *epiſt.* 247. *Innoc. III. libr.* 1. quæ plenius ita formata: *Niuernenſi epiſcopo, et S. Benigni Diuionenſis et Theoloci abbatibus.*
48) In *epiſt. cit.* 247. legitur: *de Braxeria*, quam lectionem etiam retinuit c. vn. comp. 3. h. t. quod monaſterium ordinis eſt ciſtercienſis.
49) *Eduenſem*, C. R. rectius legunt, cum qua lectione conſpirat *cit. epiſt.* 247. et edit. gloſſ. Forſan. accuratius legendum eſſet: *Aeduenſem*: quia Aedui antiquitus tractum illum Galliæ tenuerunt, cuius gentis *caput* erat Auguſtodunum, teſte *Tacito, libr. III. annal. c.* 43.
50) *Habeat*, ed. ant.
51) *Alario*, C. R. 2.
52) *Ordinum*, ibidem.

a Altera vero. b Sunt. c Niuernenſ. *al.* Lunenſ. d *Cap. vn. eod. tit. in 3. comp.*

velut vltimam exprimens voluntatem, aſſeruit, ſe et ſua monaſterio [*de Bruxeria*] contuliſſe. Vnde, cum requiſitus eſſet, vt conderet 53) teſtamentum; reſpondit, ſe non poſſe teſtari *e*: quia ſe et ſua contulerat 54) monaſterio ſupra dicto. Et licet vnus teſtis ſolus dixerit ſe vidiſſe 55), quando [*præfatus archipresbyter*] ſe et ſua obtulit monaſterio; quia tamen alii teſtes dixerunt, ſe audiuiſſe, ipſum [*archipresbyterum,*] in abbatis præſentia confitentem, et, quod prædictum *f* eſt, [*atteſtantem:*] non tanquam ſufficienter probantes, ſed tanquam vehementer adminiculantes, aſſertionem abbatis plurimum adiuuabant. Quia vero pars epiſcopi aſſerebat, ſe velle probare, quod dictus archipresbyter, in extremis laborans, tanquam phreneticus, alienatus erat *g* mente 56), vnde non valuit, quod expreſſit: nos [*tamen ſuper his, et aliis, quæ fuerunt hinc inde propoſita, cum fratribus noſtris habita diligenti deliberatione,*] cauſſam illam *h* tibi 57) ſub hac forma duximus committendam, quod, niſi præfatus epiſcopus legitime probauerit, ſæpe dictum archipresbyterum ſuæ mentis compotem 58) non fuiſſe, cum vltimam voluntatem expreſſit, ſuper impetitione monaſterii perpetuum ei ſilentium imponatur, et compellatur reſtituere monaſterio, quæcunque de bonis ipſius archipresbyteri, vel etiam monaſterii 59) occupauit. Si vero legitime probauerit 60), [*prædictum*] archipresbyterum, quæ ſuper vltima voluntate præmiſſa ſunt, alienata mente dixiſſe; ad faciendam ei nomine parœcialis eccleſiæ, cuius ipſe 61) *i* adminiſtrationem geſſerat, dum vixiſſet, reſtitutionem bonorum, quæ ipſius archipresbyteri fuerant, monaſterium condemnetur: cum idem archipresbyter ab inteſtato deceſſerit, ipſique monaſterio ſuper impetitione epiſcopi ſilentium imponatur.

53) *Faceret*, ed. ant.
54) *Contulit*, C. R. 1.
55) *Audiſſe*, cit. c.
56) *A mente*, C. R. ed. ant. et cit. c.
57) *Vobis*, cit. c.
58) Exceptio hæc erat *negatiua*; ſed quia in ea ſe fundabat epiſcopus; merito eam probare debebat ſecundum regulam iuris.
59) *Ipſius monaſterii*, C. R. 1. *Monaſterii*, H.
60) *Comprobauerit*, cit. c.
61) Pron. *ipſe*, non eſt in C. R. L. H. et cit. c.

TITVLVS XXVIII.
DE SEPVLTVRIS.

CAP. I.

Decedens inteſtatus, ſepelitur in ſepulcro maiorum, vel vbi eligitur ſepultura: parœcialis tamen eccleſia habebit canonicam portionem eius, quod reliquerit eccleſiæ ſepulturæ. H. d. ſecundum veriorem intellectum.

LEO III. (*ann.* 810. *Romæ.*)

Nos inſtituta, *k* maiorum patrum conſiderantes, [*illorum decreta firmando*] ſtatuimus, [*quod ſanctiſſimum eſt,*] vnumquemque in maiorum ſuorum 62) ſepulcris 63) iacere, vt patriarcharum exitus docet *l*. Nulli tamen negamus 64), propriam eligere 65) ſepulturam, et etiam alienam 66). Dominus enim et magiſter alienam elegit, vt propriam, [*qui ſine peccato erat.*] Sed quia dignus eſt *m* operarius mercede ſua; tertiam partem 67) ſui iudicii illi eccleſiæ [*iure*] dari cenſemus 68), in qua cœleſti pabulo [*a principio ſui exordii quotidie*] refici conſueuit 69), vt iuxta apoſtolum *n* ſint conſolationum ſocii,

62) Pronom. *ſuorum*, non eſt in c. 3. comp. 1. h. tit.
63) Hæc eo tempore adhuc in propriis fundis exſtrui poterant, more Romano, quorſum reſpexit indubie *c. 6. concilii Nannetenſis*, circa annum DCCCXCVI. celebrati, apud HARDVIN. *tom. VI. P. I. p.* 458. vbi prohibitum *ſecundum maiorum inſtituta, in atrio, aut in porticu, aut EXTRA ECCLESIAM*, h. e. in fundis propriis, in quibus exſtructi erant *maiorum tumuli*, permiſſa ſepultura. Videlicet hi erant vel *hereditarii*, vel *gentilitii*: et ſic quodammodo *iure hereditario* poſſidebantur. Talia vero ſepulcra vel in *eccleſiis* vel in *atrio* aut *porticu* poſſidere, eo tempore non licuit: adeoque neceſſario in fundis maiorum exſtructa eſſe debuerunt. Colligo hoc ex *capitulis HINCMARI, anno DCCCLVII. editis, c. 2. p.* 731. *tom. I. oper.* vbi prohibitum *pro loco ſepulturæ* pretium exigere, quod neceſſario de loco *circa eccleſiam* intelligendum. Statim vero adiicitur: *et nemo Chriſtianorum præſumat quaſi hereditario iure de ſepultura contendere, ſed in ſacerdotis prouidentia ſit, vt parochiani ſecundum Chriſtianam deuotionem in locis, quibus viderit, ſepeliantur*, vnde colligas merito, *ſepulcra maiorum* eo tempore in atrio vel porticu eccleſiæ non admiſſa fuiſſe. Immo nec ſepultura in his locis aliter, quam ex *beneficio eccleſiæ* concedebatur, quorſum verba vltima HINCMARI collineaſſe videntur.
64) *Denegamus*, C. R. 1. et cit. c.
65) *Sibi eligere*, ed. ant.
66) Hoc rurſus de ſepulcris, ad alienam gentem ſpectantibus, intelligendum, cuius conſenſus ſine dubio concurrere debuit: quæ tamen non erant in eccleſiis, aut atrio aut porticu earum.
67) Vocabulum *partem*, deeſt in C. H.
68) *Cenſuimus*, C. R. 2.
69) *Refectus cognoſcitur*, cit. c.

e Conteſtari. f Dictum. g Erat a mente. h Ipſam i *Dictio*, ipſe, *deeſt vt plurimum in antiqu.* k *In vno Vaticano ita.* De ſepulturis mortuorum. l *Poſt concil. Lateran. ſub Alex. III. p.* 43. *c* 2. *et cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp. et vid. c.* 2. *eod. tit. libr.* 6. m *Gen.* 49: *Exod.* 14. n *Luc.* 10. o 1. *Theſſal.* 5. 2. *Corinth.* 1.

vt

vt fuerunt 70) paſſionum: et ſic demum vbicunque libitum 71) fuerit, eligat 72) ſepulturam. Aliter ne fiat, auctoritate Domini noſtri [*Ieſu Chriſti,*] qui per prophetam *a* loquutus eſt, dicens: *ne transgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt* 73) *patres tui*: [*et apoſtolorum P. et P. omniumque ſanctorum*] ſub anathematis vinculo deteſtamur et contradicimus. [*Quia nec noſtrum eſt, nec alicui vmquam ſacerdoti, nec fideli laico licuit, qualicumque ratione ſine manifeſta delicti culpa in talibus inferre præiudicium.*]

70) *Fuerant*, C. R. et L. *qui fuerunt etiam*, cit. c.
71) Non *licitum*, prout C. H. legit, quia pontifex de *loco, ſepulturæ* eligendo, agit, quæ electio, adhuc libera, in fundis etiam propriis adhuc permiſſa, quod indicant verba: *vbicunque libitum fuerit.* Sed forſan inuidioſa parochis, qui ex ſepultura in *atrio* vel *porticu eccleſiæ* lucrum captabant.
72) *Eligant*, ed. ant. *eundi habeat licentiam*, cit. c. ſicut prior editio conciliorum.
73) *Statuerunt*, C. H.

CAP. II.

Qui conuertitur ad monaſterium, medietatem bonorum, quæ pro anima ſua diſpoſuit, tenetur relinquere eccleſiæ parochiali,

LEO PAPA *omnibus fidelibus, per Dardaniam conſtitutis.* (*ann.* 450. Conf. c. 4. comp. cit. 1.)

Relatum eſt auribus noſtris, [*eſſe quosdam peruerſe agentes, qui ſubuertere nituntur, atque diuidere conantur eccleſiæ vnitatem, videlicet abbates, monachos, qui non ſtudio caritatis, ſed zelo rapacitatis inuigilant, atque ſeducere conantur ſeculares, quos illaqueare poſſunt, vt res ſuas atque poſſeſſiones ſiue in morte, ſiue in vita, monaſteriis ſuis tradant, et eccleſiis, quibus ſubiecti eſſe videntur, et a quibus baptiſmum, pænitentiam, Euchariſtiam, nec non pabulum vitæ cum lacte carnis acceperunt vel accipiunt, nihil de bonis relinquunt. Hunc denique fomitem diſcordiæ nos animaduertendo modis omnibus inhibere volumus: et, ne amplius fiat, omnino probibemus, conſiderantes, non eſſe bonum, ſi illi, qui olim fuerunt ſocii paſſionis ſecundum apoſtolum, ſint immunes a ſocietate conſolationum. Et quia dignus eſt mercenarius mercede ſua; ideo præcipimus, atque*] mandamus, vt quicunque amodo in monaſterio conuerti voluerit, ſiue in morte, ſiue in vita, omnium rerum et poſſeſſionum, quas pro ſalute animæ ſuæ decreuerit diſponere, medietatem *b* eccleſiæ, ad quam 74) dignoſcitur pertinere, relinquat 75): [*et ſic in monaſterio, prout libitum fuerit, eundi, conuertentique habeat licentiam. Quicumque autem huius edicti violator exſtiterit, gladio anathematis ſubiaceat.*]

74) *Cui ipſe*, c. 4. comp. 1. h. t.
75) *Derelinquat*, C. L.

CAP. III.

Vbi quis, ſepulcro maiorum relicto, eligit ſepulcrum in loco minus religioſo, dolo inductus, ſeu ex contemptu, ſeu non demiſſa eccleſiæ ſuæ canonica portione expreſſe vel tacite: non tenet electio. H. d. ſaluando iſtum textum, quantum fieri poteſt.

INNOCENTIVS III. 76) *c Genuenſi* 77) *archiepiſcopo.* d.

Fraternitatem *e* tuam non credimus ignorare, mortuorum ſepulcra 78) et cœmeteria, apud illas eccleſias et monaſteria ex antiquo 79) eſſe diſpoſita, in quibus religioſorum fratrum conuentus ſunt conſtituti, et orationes atque miſſarum ſollemnia, tam pro viuis, quam pro defunctis, frequentius celebrantur. Vnde ipſorum deuotioni, et extremæ voluntati, qui apud huiuſmodi eccleſias ſepeliri deſiderant, minime contradicendum eſt. Qui vero, relictis antiquis eccleſiis, et patrum, aliorumque parentum ſuorum 80) ſepulcris, contra conſuetudinem patrum veteris teſtamenti, qui cum patribus *f* ſuis ſepulti eſſe leguntur, ad noua et minus religioſa 81) loca ſe transferunt, irrationabiliter et contra antiquam inſtitutionem 82) facere videntur. Vnde, ſi [*forte*] P. de Caſtello contra [*tam*] antiquam et rationabilem conſuetudinem aliquid de corpore ſuo ſepeliendo mandauit, hoc non præiudicat rationi: ſed viribus debet carere. Quocirca [*per præſentia ſcripta*] mandamus, [*et præcipimus mandando,*] quatenus corpus ipſius [*P. dilectis filiis noſtris*] monachis ſancti Stephani reddi facias 83), et cum ſuis patribus 84) ſepeliri.

76) Vel potius INNOCENTIVS II. vt legit *c.* 1. *comp.* 1. *h. t.* INNOCENTII III. decretales demum e *c.* 10. ſequuntur. Vnde vel anno 1130. vel paulo poſt eum hæc decretalis ſcripta: quia dicto anno electus eſt.
77) *Ianuenſi*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
78) *Sepulturas*, cit. c.
79) *Ab antiquis temporibus*, C. H.
80) Pron. *ſuorum*, a C. R. 1. abeſt.
81) Seculo XII. iam dudum inualuerat vniuerſali conſuetudine, mortuos in locis religioſis, quæ hic definiuntur, vnice ſepeliendos eſſe excluſis locis non religioſis, vt in proprio horto, nemini amplius more antiquo Romano, ſepulturam eligere integrum eſſet. Conf. *not.* 92. *ad c.* 6. *C. XIII. q.* 2. Fundamentum huius immutati iuris eſt in *c.* 17. 19. *ibid.*
82) *Conſtitutionem*, C. R. 1. *conſuetudinem*, ed. Gonz.
83) *Faciatis*, C. R. 1. L. et c. cit.
84) *Fratribus*, cit. c.

a *Prouerb.* 22. b 13. *quæſt.* 2. *c.* 7. c Imo ſecundus, *ait Contius.* d *Al.* Ianuenſi, *ſed iam alibi monui, olim Genuam, Ianuam vocatam.* e *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil. Vid. concilium Matiſconenſe ſecundum, cap.* 17. *Adde, quod de hac materia ſancitum, et poſt decr. c.* 2. *De ſepult. libr.* 6. f *Gen.* 50. *et* 3. *Reg.* 13. *et alibi ſæpe.*

CAP. IV.

Si quis in ægritudine, de qua decedit, offert ſe et ſua monaſterio; eccleſia parochialis habet inde canonicam portionem: ſecus ſi in ſanitate.

ALEXANDER III *epiſcopo Spalen.* 85) (*ann.* 1180.)

De his *g*, qui in 86) infirmitate vel ſanitate cum bonis ſuis ad religioſa loca ſe transferunt 87), nihil tibi vel eccleſiis, a quibus receperunt ſalutis pabula, relinquentes, hoc tuæ volumus prudentiæ innoteſcere, quod, ſi in ægritudine ipſa ad religionem transeant 88), dummodo de ægritudine illa 89) decedant, de bonis ſuis 90) ipſis eccleſiis, a quibus aſſumpti fuerint 91), canonica debet portio 92) exhiberi, Si vero ad religioſa loca ſe in ſanitate transtulerint; de his, quæ locis ipſis conferunt 93), cogi non poſſunt, aliquid præſcriptis eccleſiis impertiri: quia liberum eſt eis 94) tunc bona ſua, non ſolum religioſis [*locis,*] ſed etiam 95) quibuslibet priuatis conferre perſonis.

85) *Spalien.* C. R. 2. *Spalenſi*, L. vel potius: *Spoleten.*
86) Præp. *in*, a C. R. 2. abeſt.
87) *Transferant*, C. L. *tranſtulerunt*, c. 6. comp. cit. 1.
88) *Tranſeunt*, cit. c.
89) Pronom. *illa*, ibid. non legitur.
90) Pronom. *ſuis*, ibid. non habetur.
91) *Fuerunt*, C. H.
92) Rurſus hæc *portio canonica* ex antiqua diuiſione, vnde clero inferiori *quarta* debita, remanſit, æque vt de *epiſcopali quarta* ad *c.* 15. *X. de teſtam.* obſeruatum eſt. Beneficiis enim introductis, ex *nouo acqueſtu*, eccleſiæ parochiali debito, quarta, de qua hic agitur, *parochorum* lucro ceſſit.
93) *Conferent*, C. R. L. et cit. c.
94) Pron. *eis*, deeſt in C. H.
95) Vox *etiam*, a C. R. 2. abeſt.

CAP. V.

Qui ſepeliunt parochianum alienum, quem ſepelire non debent, coguntur reſtituere corpus, et quæ ratione ipſius obtinuerunt. Hoc dicit, cum cap. ſequenti.

IDEM (*ann. eod.*)

Ex parte *h* canonicorum Obrigen. 96) *i* [*eccleſiæ*] nobis eſt intimatum, quod prior de Inſula quendam parochianum ſuum 97) poſt appellationem, ad nos factam, in ſua eccleſia ſepeliuit. [*Vnde, quoniam hoc eccleſiaſticæ diſciplinæ contrarium eſſe dignoſcitur, et a rationis tramite penitus alienum, vt quis falcem mittat in meſſem alienam; f. t. per a. ſ.*] mandamus, quatenus præfatum priorem [*moneas et diſtricte*] compellas, vt memoratis canonicis prædicti parochiani corpus reſtituat, et exinde *k* [*pacifice et*] amicabiliter conueniat cum eiſdem, [*aut in præſentia noſtra ſe non differat exhibere.*]

96) *Ebrigen.* C. R. 2. *Obligenen.* L. *Eburgenſis*, c. 1. comp. 2. h. t. vel potius: *Edenburgenſis.*
97) *Eorum*, cit. c.

CAP. VI.

Summatum eſt ſupr. cap. prox.

IDEM *decano et magiſtro R.* l *Rauennaten.* 98) (*ann.* 1180. *Romæ in Flaminiam.*)

Cum *m* liberum ſit, [*de vniuerſis inſtitutionibus ſanctorum patrum, apud religioſa loca in vltima voluntate ſibi eligere ſepulturam: canonicæ procul dubio obuiat rationi, qui deuotioni extremæ voluntatis decedentium in hac parte contradicere præſumit.*] Ad audientiam noſtram peruenit ex conqueſtione abbatis, et fratrum ſancti Martini Laudonenſ. 99) quod, cum presbyter quidam corpus cuiuſdam mulieris, prout in vltima voluntate [*ſua*] diſpoſuit, ad eandem 100) eccleſiam ſepeliendum 1) deferret, monachis S. Vincentii Laudonen. 2) corpus ipſius violenter rapere, et in eccleſia ſua 3) ſepelire minime dubitarunt. [*Et hoc idem de filio Randulfi Canis præſumpſerunt. Super quo vtique vehementi ſumus admiratione commoti: cum iidem monachi et ſanctorum patrum inſtitutionibus contrairent, et priuilegia prædec. noſtrorum, et noſtra, quæ prædicti fratres de libera ſe habere ſepultura proponunt, ſatagunt violare. Inde eſt, quod ſ. t. per. a. ſ.*] mandamus, quatenus, [*vtraque parte apud vos conuocata, rei veritatem ſuper hoc inquiratis, et,*] ſi ita eſſe inueneritis 4), præfatos monachos compellatis 5), vt oſſa præfatæ 6) mulieris, et beneficia, quæ occaſione ſepulturæ ipſius 7) recepiſſe [no-

98) *Rauennen.* C. H. *et magiſtro M. Remenſi*, c. 2. comp. cit. 2.
99) *Londen.* C. H. et cit. c. *Laudin.* ed. ant. per totum.
100) *S. Martini*, cit. c.
1) Vox *ſepeliendum*, in C. L. deeſt.
2) *Lundon.* C. R. 1. *Laudunen.* C. L.
3) *Ad eccleſiam ſuam*, cit. c.
4) *Eſt*, C. H. *inuenietis eſſe*, cit. c.
5) *Monere curetis et auctoritate noſtra diſtricte compellere*, cit. c.
6) *Vt omnia præfatæ mulieris et filii prædicti R. et beneficia* etc. ibid.
7) *Ipſorum*, ibid.

g *Poſt conc. Later. ſub Alex. III. p.* 49. *c.* 6. *et cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil.* h *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *comp.* i Oburgen. *al.* Obligen. k *Al.* aut exinde. l Remen. m *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp.*

ſcuntur,

scuntur, memoratis fratribus cum integritate restituant, et de cætero *a* talia 8) facere non præsumant 9).

8) *Similia*, C. H.
9) *Similia non præsumant*, C. R. ed. ant. et cit. c.

CAP. VII.

Mulier nupta libere potest sibi eligere sepulturam.

LVCIVS 10) III. [*episcopo Florent.*]

De vxore vero *b*, vtrum, quemadmodum [*et*] vir, liberam debet 11) habere sepulturam, nobis videtur, quod nulla super hoc inter virum et mulierem *c* sit facienda distinctio, sed vtrique in casu isto æqualem esse credimus facultatem: cum electio ista ad eum potius statum pertineat in quo mulier soluitur a lege viri. *d*

Pater filios impuberes, vbi voluerit, potest sepeliri facere, si hoc habet consuetudo loci. H. d.

Vtrum autem pater, quo magis voluerit, minores filios valeat sepelire, non inuenimus a sanctis patribus diffinitum: et propterea terræ consuetudini decernimus 12) relinquendum.

10) Integra decretalis, cuius *h. c.* pars est, refertur *in append. ad concil. Later. III. P. vlt. c.* 63. apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. p.* 1873. Vnde liquet, VRBANO III. *h. c.* esse tribuendum, et ad annum MCLXXXVI. pertinere.
11) *Debeat*, C. R. L. H. ed. Gonz. ant. et c. 7. comp. 1. h. t.
12) *Decreuimus*, C. H.

CAP. VIII.

Si parochianus ecclesiæ cathedralis alibi sepelitur: de ipsius funeralibus, seu relictis ecclesiæ sepulturæ, debetur quarta capitulo ecclesiæ cathedralis.

IDEM 13) *præposito et capitulo Fauentin.* 14)

Cum super quodam *e* capitulo, [*quod religionis fauore etc. Inde siquidem est, quod*] præsentium auct. statuimus, vt, si aliquem parœcianorum vestrorum alibi contigerit eligere sepulturam, [*secundum statuta beati Gregorii*] de testamento ipsius quarta vobis portio relinquatur 15).

13) VRBANVS III. scilicet, non LVCIVS III. et sic etiam ad prædictum annum hæc decretalis referenda, quâ de caussa sub VRBANI III. nomine *h. c.* laudat CLEMENS III. in *c.* 9. *X. h. t.*
14) *Fauentino*, C. L. *et canonicis Fauentinis. c.* 8. comp. cit. 1.
15) *Quarta vobis in testamentis portio reseruetur*, c. cit.

CAP. IX.

In quantitate canonicæ, quæ debetur ecclesiæ parœciali, statur loci consuetudini.

CLEMENS III. (*ann.* 1190.)

Certificari voluisti 16) *f* a nobis, quomodo illa clausula, quæ in priuilegiis [*nostris*] solet 17) apponi, [*de*] salua iustitia illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur, intelligi debeat et exponi. Cum autem super hoc articulo diuersa antecessorum nostrorum manauerint instituta, Leone 18) iustitiam illam quandoque 19) tertiam partem, quandoque [*vero*] mediam 20) [*partem,*] et Vrbano 21) [*III.*] quartam fore censentibus 22): nos tale præbemus in hac varietate responsum, vt, sicut beatus 23) Hieronymus *g* inquit, vnaquæque prouincia in suo sensu abundet, secundum rationabilem consuetudinem regionis *h* illa iustitia circa 24) medietatem, vel tertiam aut quartam partem 25) pro locorum diuersitatibus attendatur.

16) *Voluistis*, C. H.
17) *Vestris solet*. C. H.
18) Intelligit sententiam LEONIS III. supra *in c.* 1. *X. h. t.* relatam.
19) *Aliquando*, c. 3. comp. 2. h. t.
20) De qua *idem* agit in *c.* 2. *h. t.* disponens de illis, qui in vita vel morte conuerti voluerunt.
21) Cuius sententia relata in *c.* 8. *X. h. t.* indeque paret, *cit. c.* cum præcedente VRBANO III. non LVCIO III. assignandum esse.
22) *Censente*, cit. c. 3.
23) Vox *beatus*, desideratur ibid.
24) *Secundum*, C. R. 1.
25) Vox *partem*, desideratur in C. R. H. et ed. ant.

CAP. X.

Priuilegiati super iure funerandi sepelire possunt illos, qui apud eos eligunt sepulturam, soluendo tamen canonicam portionem ecclesiæ parœciali. Si vero alios sepeliunt: tenentur restituere, quicquid occasione funeris receperunt.

INNOC. III. *episc. Claremont. et abb. Maurien.* (*ann.* 1190.)

In nostra præsentia *i* constitutis [*dil. fil.*] priore ecclesiæ Montis Ferrandi, et [*B.*] procuratore hospitalariorum Claremonten. diœcesis, [*ven. f. n. Sabinen. episcopum concessimus auditorem: coram quo*] idem prior proposuit, quod prædicti hospitalarii quosdam 26) parœcianos suos, quorum duo 27) erant intra annos legitimos [*constituti*] receperunt ad ecclesiasticam sepulturam. [*Propterea ecclesia eadem damnum sustinuit plusquam quinque millium solidorum. Quare idem prior humiliter supplicauit, vt ipsis hospitalariis interdiceremus, ne de cetero talia in eius præiudicium attentarent et ad resarcienda damna, quæ exinde sustinuit, eos compellere dignaremur,*] Econtra prædictus proposuit procurator, quod tam ex priuilegio 28), quam ex indulgentia speciali, licet hospitalariis omnes passim præter excommunicatos et interdictos, ad ecclesiasticam sepulturam recipere, qui apud illos elegerint sepeliri, fideique commissa 29), in 30) vltima voluntate relicta, possunt licenter accipere 31), soluta tantummodo quarta parœciali ecclesiæ, de cuius parœcia mortuorum corpora assumuntur, præterquam de equis et armis, quæ indulta sunt ipsis in *k* subsidium 32) terræ sanctæ, de quibus quartam deducere non tenentur. [*Cum igitur hæc et alia, quæ coram episcopo fuerunt proposita, idem nobis fideliter retulisset: auditis et intellectis attestationibus et allegationibus vniuersis; de f. n. consilio,*] talem super his 33) duximus sententiam proferendam, quod prædicti hospitalarii de cætero non recipiant parœcianos ecclesiæ *l* supra dictæ ad ecclesiasticam sepulturam: nisi apud eos *m* elegerint sepeliri. Et tunc parœcialis ecclesia de oblationibus, lectis, et aliis, quæ defunctus pro anima sua in vltima dispositione reliquit, præterquam de equis et armis, recipiat quartam partem, et 34) hospitalarii residuum habeant: nisi dolo, vel fraude eorum defunctus inductus fuerit ad dispositionem huiusmodi faciendam; nihilominus ipsis hospitalariis iniungentes, vt de quarta trium 35) millium solidorum priori satisfaciant memorato, cum constet, eos 36) a parœcianis eius 37) illos solidos recepisse, nisi sit 38) sufficienter ostensum, quod eorum oblati vel conuersi 39) fuissent. Eisdem præterea duximus iniungendum, quod, nisi probauerint, quod [*W.*] Gaustafall. 40) *n* parœcianus prioris 41), qui fuit 42) interfectus in campis, apud ipsos elegerit sepulturam, vniuersa, quæ ipsius intuitu receperint 43) *o*, priori restituant memorato *p*: alioquin quartam partem solummodo restituere teneantur. Pro illis vero 44), quos constat intra annos legitimos decessisse, [*eisdem iniunximus, vt,*] quæ sepulturæ eorum gratia receperunt, restituant vniuersa.

26) Dictio *quosdam*, non est in c. 1. comp. 3. h. t.
27) Post pronom. *suos*, ibid. ita legimus: *admittunt ad ecclesiastica sacramenta, et eam excommunicatos, quam interdictos, et quosdam alios, videlicet W. de Maceriis et filium I. de Vendator. intra annos* etc.
28) *Priuilegiis*, C. H.
29) *Fidei commissa quoque*, ibid.
30) Præpos. *in*, non habetur in cit. c.
31) *Recipere*, C. R. 1.
32) *Ad subsidium*, C. R. 2.
33) Verba *super his*, in cit. c. non leguntur.
34) Copula *et*, desideratur ibidem.
35) *Quinque*, est ibidem.
36) Pron. *eos*, non habetur ibid.
37) *Prioris*, est ibid.
38) *Nec sit*, C. R. L. H. ed. Gonz. et cit. c.
39) *Commissi fuissent eisdem. Præterea*, cit. c.
40) C. R. 1. habet: *V.* sed in C. R. 2. H. L. et ed. ant. est: *W.*
41) Vocabula *parœcianus prioris*, desiderantur in cit. c,
42) *Fuerat*, C. H.
43) *Receperunt*, C. R. L. ed. ant. Gonz. et cit. c.
44) *Pro filio W. de Maceriis et filio W. de Ventador*, cit. c.

CAP. XI.

Casualiter mortuus priuari non debet ecclesiastica sepultura.

IDEM *archiepiscopo* 45) *Turonen.* (*ann.* 1190.)

Ex parte *q* parentum M. 46) [*quondam iuuenculæ,*] nobis 47) est intimatum, quod, cum [*in crepusculo noctis*] nobilis vir [*N.*] dominus I. 48) de insula Butardi 49) *r*, [*Turon. diœc.*] eidem [*iuuenculæ*] posuisset insidias, [*volens eam opprimere,*] quam sollicitauerat sæpe de stupro, et ipsa garcionibus 50), qui eam rapere nitebantur, super quendam pontem occurreret, tandem fugiens manus illorum, in amnem de ponte cadens, fuit casu submersa. [*Ipsa vero extracta de amne, dubitauerunt capellani eiusdem loci, corpus tradere sepulturæ: et tu, etiam requisitus, duxisti super hoc responsum apostolicum requirendum.*] Quocirca [*f. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, cum illa [*iuuencula*] non sponte præcipitauerit se de ponte, sed, [*fugiens manus illorum, qui eam,*] sicut superius est expressum, [*rapere nitebantur,*] casu decide-

45) *Archidiacono*, C. R. 2.
46) *Nuetha*, c. 2. comp. cit. 3.
47) *Nostris auribus*, ibid.
48) Siglum *I.* non habetur ibid.
49) Nomen *Butardi*, a C. R. 1. L. et ed. ant. abest; sed C. R. 2. et cit c. habent: *Bucardi.*
50) H. e. *famulis*, a Gallica voce *Garcons*, qua voce etiam sæpe nebulones pessimi veniunt, obseruante FRESNEO in *gloss. med. aui hac voce*, qui significatus huc magis quadrare videtur.

a *In antiqu. ita*: de cætero similia non præsumant. b *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. c.* 6. c Vxorem. d *Vid. l. in tempus. ff. de hered. instit. et l. quod sponsæ. cum not. C. de donat. ante nupt.* e *C.* 8. *eod. tit. in* 1. *comp.* f *Cap.* 3. *eod. tit. in* 2. *compilat.* g *Al.* Lucinium. h *Vid. l. Labeo. ff. de sup. leg. et l. cum de lanionis. §. asinam. ff. de fund. instr.* i *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.*

k *Al.* ad. l Prædicta ecclesia. m Illos. n W. o Receperint. p *Vid. l.* 1. *cum not. C. de inst. et substit. et l. quæ sub conditione. §. quoties. cum vers. sequ. ff. de cond instit.* q *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.* r *Dictio* Butardi, *deest in omnib. antiqu. exempl.*

rit, corpus eius tradi facias ecclesiasticæ sepulturæ: præsertim cum ex honesta caussa fugisse noscatur, et, cui communicabatur viuenti, communicandum sit iam defunctæ.

CAP. XII.

Si ossa excommunicatorum sunt sepulta in ecclesiastico cœmeterio, et discerni possunt; debent exhumari et proiici: alias secus.

IDEM *Nidrosien*, 51) *a archiepiscopo.* (*ann.* 1190. *in Norwegiam.*)

Sacris *b* est canonibus 52) institutum, [*et vtentium consuetudine approbatum,*] vt, quibus non communicauimus 53) viuis, non communicemus defunctis: et vt careant ecclesiastica sepultura, qui prius erant 54) ab ecclesiastica vnitate præcisi *c*, nec in articulo mortis ecclesiæ reconciliati fuerint. 55)

Vnde, si contingat interdum, quod vel excommunicatorum corpora per violentiam aliquorum *d*, vel alio 56) casu in cœmeterio ecclesiastico tumulentur; si ab aliorum corporibus discerni poterunt: exhumari debent, et procul ab ecclesiastica sepultura iactari. Quodsi discerni non poterunt; expedire non credimus, vt cum excommunicatorum ossibus corpora extumulentur 57) fidelium: cum, licet *e* non obsit iustis sepultura nulla vel vilis, impiis tamen 58) celebris vel speciosa 59) *f* non profit.

51) *Vdion.* C. R. 2. *Indrosien.* c. 3. comp. cit. 3. vtrumque male.
52) Est hæc regula LEONIS I. relata in *c.* 1. *C. XXIV. q.* 2. et repetita ab VRBANO II. in *c.* 3. *ibid.* Mortuis autem communicare dicuntur viuentes, pro quibus hi preces fundunt, vel oblationes aut eleemosynas faciunt, *c.* 22. *C. XIII. q.* 2. quarum participes fieri creduntur mortui.
53) *Communicamus*, C. L. ita quoque correctum in C. R. 2.
54) Verbum: *erant*, abest a C. H. et ed. ant.
55) *Fuerunt*, C. R. 2. et L.
56) *Aliquo*, C. H.
57) *Exhumentur*, C. R. 1.
58) *Ita*, C. H.
59) *Pretiosa*, C. R. et L.

CAP. XIII.

Terra cœmeteriata pro sepultura fodienda vendi non debet.

INNOCENTIVS III. 60) *episcopo Magalon.* 61) (*ann.* 1208. *Romæ in Gothiam Galliæ.* Conf. c. vn. comp. 5. h. t.)

Abolendæ consuetudinis [*nec non abominabilis corruptelæ*] peruersitas 62) apud montem Pessulanum, vt dicitur, inoleuit, vt [*videlicet*] decedentibus non prius permittatur effodi sepultura, quam pro terra, in qua sepeliendi sunt, certum pretium 63) ecclesiæ persoluatur. [*Quia igitur id longe est a regula pietatis, et ab ecclesiæ honestate: præsentium tibi auctoritate*] mandamus, quatenus, cum loci diœcesanus existas, inhibeas 64) clericis, ne quicquam omnino 65) præsumant exigere hac de caussa, [*iniungens laicis, vt laudabilem consuetudinem, erga Dei ecclesiam pia deuotione fidelium introductam, obseruent, ne fermento hæreticæ prauitatis illam corrumpere videantur sub prætextu ecclesiasticæ puritatis.*]

60) Rectius C. R. et L. *HONORIVS III.* legunt, sicuti etiam hæc decretalis *in comp. 5. c. vn. h. t.* quæ *Honoriana* vocatur, refertur. Vnde mirandum est, ALTESERRAM *in comm. ad INNOCENTII III. decretales* hoc non animaduertisse, et commentarium ad *h. c.* dedisse.
61) *Mogolon.* C. H. *Magalan.* ed. ant. et Cont. rectius.
62) *Vitium*, c. vn. comp. 5. h. t.
63) *Præmium*, C. H.
64) *Prohibeas*, C. R. 2.
65) Vox *omnino*, a C. R. 1. abest.

CAP. XIV.

Excommunicatus, qui per suum presbyterum fuit absolutus in morte, in cœmeterio sepeliri debet, et ad satisfaciendum coguntur heredes.

GREGORIVS IX. *episcopo N.* 66) (*ann.* 1236.)

Parochiano tuo, qui excommunicatus pro manifestis excessibus, videlicet homicidio, incendio, violenta manuum iniectione in personas ecclesiasticas, ecclesiarum 67) violatione vel incestu fuit, dum ageret in extremis *g*, per presbyterum suum iuxta formam ecclesiæ absolutus, non debent cœmeterium et alia ecclesiæ suffragia denegari: sed eius heredes et propinqui, ad quos bona peruenerunt 68) ipsius, vt pro eodem satisfaciant, censura sunt ecclesiastica compellendi.

66) *Episcopo Namoren.* C. R. 1.
67) *Ecclesiæ*, C. H.
68) Et sic heredes delinquentis obligantur ad damna, ex delicto data, resarcienda, *c.* 5. *X. de raptor. c.* 3. *X. de pignor. c.* 9. *de vsur c.* 28. *de sent. excomm. in f.* quam sententiam iam suo tempore fouisse videtur GREGORIVS M. in *c.* 3. *C. XVI. q.* 6. Ab *æquitate iuris* merito hæc laudatur; et ita contra ius Romanum, etiam in foris secularibus admissa: licet olim duntaxat per *iudicem ecclesiasticum* heredes, vt huic obligationi satisfacerent, obstringerentur.

a Vitrosiensi episcopo. *b* *C.* 3. *eod. tit.* in 3. *comp.* *c* *Vid. l.* 2. *ff. de cadau. punit. per Bart.* *d* *Al.* laicorum. *e* *Hæc verba sunt B. Aug. libr. De cura pro mort. agend, c.* 2. *f* Pretiosa. *g* *Quis dicatur constitutus in extremis, vid. in leg.* 3. *cum. l. sequ. ff. de don. causs. mort. Bart. in l.* 1. *C. de sacrosanct. eccl.*

TITVLVS XXIX.

DE PAROCHIIS, ET ALIENIS PAROCHIANIS.

CAP. I.

Inter episcopum, substitutum episcopo heretico, et ipsum episcopum hereticum reuersum, et ex dispensatione receptum, diuiditur episcopatus, modo hic expresso.

Ex concilio Africano. *b* (*ann.* 402.)

Si episcopus *i* ex Donatistis 69) ad catholicam vnitatem est conuersus: æqualiter inter se diuidant 70) eas, quæ sic inuentæ fuerint, vbi ambæ partes fuerint 71), id est, vt alia loca ad illum, alia ad alium, pertineant, ita, vt ille diuidat, qui amplius temporis in episcopatu habet, et minor eligat. Quodsi forte vnus fuerit locus: ad eum pertineat, quem plebs elegerit 72). Sed si 73) [*forte*] antiqui catholici suum voluerint, et illi suum, qui ex Donatistis 74) conuersi sunt: plurimorum voluntas paucioribus præferatur *k*. Si autem partes æquales sint: maioris temporis episcopo deputetur 75) *l*. Si autem ita plurima loca inueniuntur, in quibus ambæ partes fuerint 76) *m*, vt non possint æqualiter diuidi, velut si in impari 77) numero fuerint: distributis [*eis*] locis, qui parem habent numerum, quicunque locus 78) remanserit 79), hoc 80) in eo seruetur, quod 81) dictum est, cum de vno loco superius 82) tractaretur.

69) *Donatistis a schismaticis*, C. H.
70) De hac *diuisione* quædam dicta sunt ad *c.* 1. *X. de præscript. not.* 17. Diuisio autem hæc potissimum olim decreta est propter episcopos *Donatistas*, in quorum locum *Catholici* suæ confessionis quoque ordinauerant episcopos, licet quandoque *vacantes*: vnde contingebat, vt, post conuersionem Donatistæ episcopi, duo essent eiusdem diœceseos episcopi, inter quos diuisio facienda erat, ne conuersi, si abiicerentur, ex sua conuersione pœnam subire cogerentur. Eadem iudebatur fabula tempore Palæstinæ occupatæ, quo *Græci* et *Latini* episcopi eiusdem ecclesiæ constituti erant.
71) *Nisi - - fuerunt*, c. 1. comp. 1. h. t.
72) *Quem plures elegerint*, ibid.
73) *Et si*, C. H. *quodsi*, cit. c.
74) *Qui ex Donati parte*, cit. c.
75) *Deputentur*, ibid. rectius.
76) *Fuerunt*, C. L. H. et cit. c.
77) *Si in pari*, C. R. 1. L. et cit. c.
78) Vox *locus*, a C. R. 2. abest.
79) *Permanserit*, cit. c.
80) pron. *hoc*, deest in C. H. *hic*, ed. ant.
81) *Quod superius*, cit. c.
82) Hoc loco dictio *superius*, ibid. non legitur.

CAP. II.

Presbyteri parochiales Dominicis diebus et festiuis parochianos alienos ad missam admittere non debent, si ex contemptu ad eorum ecclesiam accedunt.

Ex concilio Naneten. 83) *n* (*ann.* 896. *in Gallia.*)

Vt Dominicis vel *o* festiuis diebus 84) presbyteri, antequam missam 85) celebrent, plebem interrogent, si alterius parœcianus in ecclesia sit, qui, proprio contempto presbytero, ibi velit missam audire: quem, si inuenerint, statim ab ecclesia abiiciant.

83) *Nauent.* C. R. 1. *Mauten.* C. R. 2. *Maneten.* ed. ant. *Naueren.* L. *Manetan.* H. *Nanneten.* c. 2. comp. cit. 1.
84) *In dominicis diebus vel festis*, cit. c.
85) *Missas*, C. R. 1.

CAP. III.

Episcopus parochianum alterius sine ipsius licentia ordinare non potest, nec eum aliter iudicare.

HADRIANVS PAPA 86) *p.* (*ann.* 780. *Romæ.*)

Nullus episcopus alterius parochianum iudicare præsumat: [*et infra.*] Nam qui eum ordinare non potuit 87), nec iudicare [*vllatenus*] potest 88).

86) Ex *capitulis Hadriani* hic canon sub *n.* 18. desumtus est. Quæ vulgo hac appellatione designantur, licet sint *Ingelramni*, Metensium episcopi, et ab hoc in caussa propria HADRIANO oblati, vt obseruaui ad *c.* 2. *C. XV. qu.* 6. *not.* 55*. ostendique, hunc iam spurias paparum, qui ante SIRICIVM vixerunt, epistolas in hac *collectione LXXX. canonum* attulisse, quam exhibet *HARDVIN. tom. III. concil. p.* 2062. Vnde hic canon desumtus sit, monstrat COINTIVS in *annal. eccl. Franc. tom. VI. ad ann. DCCLXXXV. n.* 35.
87) *Poterit*, C. H.
88) *Potuit*, c. 3. comp. cit. 1.

h *C.* 85. *in conc. Lat.* *i* *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* *k* *Vid. l. et suum heredem. §. fin. cum l. sequent. ff. de pactis.* *l* Deputentur. *m* Fuerunt. *n* Vanoten. *al.* Naueren. *sed legendum:* Naneten. *estque hoc decretum ibi c.* 1. *non c.* 429. *vt refert. Burch. l.* 2. *decr. c.* 2. *nec cap.* 19. *vt refert Iuo p.* 2. *c.* 122. *o* *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* *p* *Burch. l.* 2. *decr. c.* 39. *Iuo p.* 6. *c.* 140. *et c.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.*

CAP

CAP. IV.

Fines parochiarum, de quibus constat, vel finibus cohærentia, præscribi non possunt.

VRBANVS III. [*de Nouo loco et de Viget. prioribus.*] (*ann.* 1189. *Romæ.*)

Super eo vero *a*, quod apud vos 89) intelleximus dubitatum 90), an 91), quod de finibus, et *b* his 92 , quæ finibus cohærent 93), non præscribendis, statutum per canones esse dignoscitur, sit in parœciarum limitibus *c*, sicut in prouincialibus 94), admittendum, [*illud vobis*] respondemus 95), quod bene videtur in vtroque seruandum, si [*prouinciarum*] fines legitima probatione, vel alias indubitata fide constitit 96) ecclesiastica ordinatione statutos.

89) *Nos*, C. L.
90) *Intelligimus dubitari*, C. H
91) *An*, in C. L. deest.
92) *Et de his*, C. L.
93) *Adhærent*; C. R. L.
94) *Prouinciis*, C. H.
95) *Duximus respondendum*, c. 5. comp. cit. t.
96) *Constiterit*, C. R. L. ed. ant. Gonz. et cit. c.

CAP. V.

Si parœcianus seu diœcesanus domicilium transfert; primus prælatus in eo iura episcopalia seu diœcesana, sibi non vindicat; decimæ tamen prædiales illius parœciæ sibi de[illegible]tur: nisi alteri debeantur ex consuetudine.

COELESTINVS *d* III. 97) (*ann.* 1195.

Significauit *e* nobis [*venerab. frat. noster,*] Aconen. 98) *f* episcopus, quod, cum post recuperationem Aconen. ciuitatis, ad habitandum in ea se quam plurimi contulissent 99), qui ante generalem occupationem terræ sanctæ, [et] in aliis ciuitatibus regni Hierosolymitani elegerant mansionem, [*et in ea residentiam fecerint aliquantum, et adhuc etiam residebant in eadem, prælati prædictarum ciuitatum eos ad soluenda sibi iura ecclesiastica compellunt. Quia vero transgredi non debemus terminos, a patribus constitutos, aut falcem mittere in messem alienam:*] fraternitati tuæ 100) *g* mandamus, quatenus prædictorum locorum prælatos, vt sibi nullam in prædictos Acon. habitatores iurisdictionem vsurpent, nec ab eis temporalia exigant, quibus spiritualia non ministrant, districtione, qua conuenit, compellatis, ita, quod, si de agris, in eorum parœcia constitutis, fructus percipiunt 1), et in vltramarinis partibus ratione prædiorum decimæ persoluuntur, deinceps eas ipsas [*decim.*] cum integritate, persoluant, dicto vero Aconen. tanquam diœcesano suo cogantur de cæteris respondere.

97) *CLEMENS III.* habet c. vn. comp. 2. h. t. sed euidenter monstrat GONZAL. ad *h. c. n.* 1. huic adscribi non posse hanc decretalem; quod eius tempore *Anconitana ciuitas* nondum a Catholicis recuperata fuerit: quod demum a. MCXCI. factum, quo iam sedere incepit COELESTINVS III. teste BARONIO *ad cit. ann.*
98) *Anconitam*, ibid, per tot.
99) *Contulissent vel constitissent*, C. R. 2. *recepissent*, H.
100) *Vestræ*, cit. c.
1) *Perceperint*, ibid.

TITVLVS XXX.

DE DECIMIS, *h* [*et*] PRIMITIIS, ET OBLATIONIBVS. 2)

CAP. I.

Exprimit quatuor genera decimarum, quæ ex veteri lege debebantur.

HIERONYMVS *super Ezechielem.* 3) *i* (*ann.* 390. *in Iudæam.*)

Decimam partem omnium frugum Leuiticæ tribui populus 4) ex lege 5) debebat. Rursus ex ipsis decimis Leuitæ, hoc est, inferiorum ministrorum gradus, decimas dabant sacerdotibus. Erant quoque et *k* aliæ decimæ, quas vnusquisque de populo Israel in suis horreis separabat, vt comederet eas, cum 6) iret in templum in vrbe Hierusalem, et in vestibulo templi sacerdotes et Leuitas ad conuiuium inuitaret. Erant autem et aliæ [*decimæ,*] quas pauperibus recondebant. At vero primitiæ, quas de frugibus offerebant, non erant speciali nomine definitæ, sed offerentium arbitrio derelictæ 7). Traditionem quoque accepimus Hebræorum, non lege præceptam, sed arbitrio magistrorum inolitam, quod, qui plurimum, quadragesimam partem dabant sacerdotibus; qui minimum, sexagesimam 8): inter 9) quadragesimam et sexagesimam licebat, quodcunque voluissent, offerre 10). Quod igitur 11) in Pentateucho dubium derelictum est, hic *l* specialiter definitur 12) propter sacerdotum auaritiam, ne amplius 13) a populo exigant in primitiis offerendis. [*I. e. vt sexagesima pars offeratur eorum, quæ giguntur a terra. Si enim Chorus, qui Hebraice appellatur Gomor, et a Septuaginta dicitur Gomor, triginta habet modios tam in aridis speciebus, quam etiam in liquentibus; Cophi quoque et Batus decima pars est Chori: præcipitur quoque, vt sexta pars tam Chori, quam Cophi, quam Bati detur sacerdotibus in primitiis offerendis, quæ de tribus modiis dimidium facit modium. Perspicue supputatur, quam sexagesimam partem primitiarum sacerdotes accipere deberent. Hæc interim iuxta litteram et Hebraicam veritatem et sensisse sufficiat et audisse.*]

2) *Et aliis oblationibus*, C. H. *de dec. et primitiis et obl.* C. L.
3) *Ezechiam*, C. H.
4) *Plebs*, ibid.
5) Explicat HIERONYMVS legem Mosaicam, vt verba vltima adiicialia docent. Sed inde nullum argumentum ad noui testamenti statum ecclesiasticum trahendum.
6) *Dum*, C. R. 1.
7) *Primitiua, quæ de frugibus afferebant, non erant speciali nomine definita, sed offerentium arbitrio derelicta*, c. 1. comp. 2. h. t
8) Dictio *sexagesimam*, non est in C. H.
9) *Et intra*, cit. c.
10) *Offerri*, ibid.
11) *Enim*, C. R. 1. *autem*, H.
12) *Diffinitum est*, C. L.
13) *Plus*, C. H.

CAP. II.

Non potest congrue summari, propter varietatem lecturarum.

PASCHALIS II. 14) (*ann.* 1110.)

Nouum 15) *m* genus exactionis est, vt clerici a clericis [*frugum*] decimas [*vel animalium*] exigant: cum 16) nusquam in lege Domini hoc legamus 17). Non enim Leuitæ a Leuitis decimas accepisse [*vel extorsisse*] leguntur. Illi profecto clerici, qui a clericis spiritualium ministeriorum 18) labores accipiunt, decimas eis debent.

14) *Paschalis III.* C. L.
15) Imo nec *inusitatum* nec *nouum*. Sunt clerici varii generis, quibus iam *monachi* annumerati. Clerici, sine titulo promoti, patrimoniales agros possidentes, vtique decimas soluere tenentur. Pariter monachi et alii clerici, agros decimales intra fines parochiales possidentes, ad eas soluendas tenentur: cum res transeat cum suo onere. *c.* 42. 46. *C. XVI. q.* 1. Nec argumentum a Leuitis desumtum stringit, qui in veteri fœdere nulla possidebant prædia.
16) Partic. *cum*, in c. 7. comp. 1. h. t. non habetur.
17) *Hoc præcipi legimus aut permitti*, ibid.
18) *Ministrorum*, C. H.

CAP. III.

Compositio super decimis non tollitur per priuilegium sequens, si de illa mentionem non facit.

HADRIANVS IV. *Vigoren.* 19) *et Herforden. episcopis.* (*ann.* 1156.)

Ex multiplici *n* conquestione 20) V. 21) presbyteri [*de Cretona*] accepimus, quod, [*cum ecclesiam de Cretona triginta annis et eo amplius pacifice possedisset, monachi de Brueria decimas vniuersas, quas de terris cultis eadem ecclesia a prima fundatione sui semper percipere consueuit, in hoc quadriennio sibi et ecclesiæ penitus subtraxerunt:*] cum inter abbatem de Brudeia 22). [*W. nomine*] de consensu totius conuentus, et prædictum presbyterum [*viginti annis et eo amplius elapsis,*] talis intercesserit 23) *o* conuentio, scripto monachorum authentico roborata, quod monachi dicto presbytero et ecclesiæ suæ [*in integrum*] de blado, et vniuersis leguminibus, quamdiu viueret, decimas persoluerent 24), exceptis minutis decimis, quas idem presbyter 25) [*ob exaltationem ecclesiæ monachorum*] quietas clamauit. [*Cumque conuentio temporibus trium abbatum præscripti loci seruata fuisset;*] idem abbas 26), [*ad præsentiam nostram accedens,*] a nobis priuilegium obtinuit, [*in quo monasterio suo indultum est,*] vt de laboribus, quos 27) propriis manibus aut sumptibus 28) excolunt 29), nulli decimas soluere tenerentur 30). [*Qui, siquidem, reuersus ad propria tantam apud H. regem illustrem Angliæ gratiam et fauorem inuenit, quod totam terram rex ipsius villæ, in qua ecclesia præfati presbyteri sita est, monasterio ipsius in perpetuam eleemosynam contulit: quo facto præd. abbas, vniuersis colonis illius villæ expulsis, totam terram prædictæ parochiæ excolens propriis sumptibus, ecclesiæ debitos reditus subtraxit.*] Vnde quia non fuit nostræ intentionis per priuilegium nostrum conuentioni derogare 31) prædictæ: [*f. v. per a. s.*] mandamus, [*atque præc.*] quatenus, [*vtraque parte apud vos conuocata, rei veritatem plenius inquiratis, et, si inter prædecessorem memorati abbatis et prænominatum presbyterum consensu monachorum talis conuentio facta fuerit,*

19) *Vigornien.* C. R. et L.
20) *Quæstione*, C. H. et c. 17. comp. cit. 1.
21) *W.* est in C. R. 2. *Willelmi*, in cit. c.
22) *Bruderia*, legit C. L. Sed rectius *Brueria*, c. 17. comp. 1. h. t. quod est monasterium ord. Cisterc. in Anglia. v. GONZ. *h. n.* 2.
23) *Intercessisse dicatur*, cit. c.
24) *Deberent persoluere*, ibid.
25) Vox *presbyter*, a C. R. 2. abest.
26) *Abbas illius loci*, cit. c.
27) *Laborationibus, quas*, C. R. 1.
28) Verba *aut sumtibus*, absunt a C. R. 1. sed ed. ant. *ac*, habet pro *aut*.
29) *Excolit*, cit. c.
30) *Teneretur*, ibid.
31) *Derogari*, ibid.

---

a *Post conc. Lat. sub Alex. III. c. vlt. et c. 5. eod. tit. in comp.* 1. b Vel. c Liminibus. d Clemens. e *Cap. vn. eod. tit. in* 2. *compil.* f Ancon. g *Al.* vestræ. h *De materia huius tituli vid. Thom.* 22. *q.* 86. *et* 87. i *C.* 45. *et c.* 1. *eod. tit. in* 2. *comp.* k *Hæc dictio*, et, *deest.*

l *Al.* hoc. m *Post conc. Lat. sub Alexand. III. p.* 13. *c.* 16. *et c.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp.* n *C.* 1. *eod. tit. in* 17. *comp. et post. conc. Lat. sub Alexand. III. p.* 13. *c.* 11. o Interuenerit.

et per annum seruata, eumdem] abbatem 32) et monachos, vt eandem conuentionem, [*vel compositionem*,] non obstante dicto 33) priuilegio, nisi, [*quod non credimus*,] de [*transactione*] ipsa continetur in eo 34), inuiolabiliter teneant et obseruent, vel exinde secum 35) pacifice conueniant, [*et secundum formam compositionis reditus ipsi soluant, ecc. et*] appell. postposita 36), [*auctoritate nostra moneatis, et districtius*] compellatis.

32) *Vt abbatem*, C. H.
33) Vox *dicto*, in cit. c. non legitur.
34) *In eodem priuilegio*, ibid.
35) Dictio *secum*, ibid. omittitur.
36) *Cessante*, ibid.

CAP. IV.

Monachi tenentur soluere decimas praediales, de praediis nouiter cultis, de quibus decimae prius soluebantur.

IDEM *Thomae 37) Cantuarien.* a *archiepiscopo. (ann. 1157.)*

Commissum nobis 38) [*a Deo dispensationis officium admonet, et hortatur multipliciter, vt vniuersis Christi fidelibus vel ecclesiis debeamus vtiliter prouidere, atque integra illis iura sua nos oportet atque illibata seruare.*] Peruenit *b* ad nos, quod monachi de Bosse 39), ecclesiae 40) sanctae Mariae, in cuius paroecia commorantur, decimas, ex integro non persoluunt, [*et eas reddere contradicunt.*] Ea propter [*f. t. per a. s. praec.*] mandamus, quatenus eos 41), vt [*ipsas*] decimas [*etiam*] de terris 42) cultis, in quibus olim domus constructae fuerant, praefatae ecclesiae cum ea integritate persoluant, qua, priusquam in eadem paroecia 43) morarentur, solebant persolui, [*sine app. obst. nostra auctoritate cum omni districtione*] compellas. Et sicut etiam de pascuis olim decimae persoluebantur 44): ita nunc de eisdem, ad frugum fertilitatem translatis, decimas volumus absque deminutione persolui.

37) *Idem B.* est in c. 18. cit. comp. 1. h. t. vel potius *T.* quo siglo tamen non potuit intelligi THOMAS, nondum tempore HADRIANI electus, sed THEOBALDVS, qui sedem archiepiscopalem eo tempore tenebat, vt rursus recte obseruat GONZ. *h. t. n.* 1.
38) Pron. *nobis*, abest a C. R. 1. et ed. ant.
39) *De Boxle*, est in cit. c. 18. seu *de Boxelia*.
40) Vox *ecclesiae*, non est in cit. c.
41) *Praedictos monachos*, ibid.
42) *De ipsis cultis*, ibid.
43) *Ecclesia*, ibid.
44) *Soluebantur*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.

CAP. V.

Per excommunicationem compellitur quis ad soluendas decimas de molendinis, et aliis hic contentis, et cap. sequ. Hoc dicit cum sequ.

ALEXANDER III. *Cantuarien. archiep. et eius suffraganeis. (ann. 1170.)*

Peruenit *c* ad nos, [*quod, cum parochiani vestri decimas bonorum suorum consueuerint ecclesiis, quibus debentur, cum integritate persoluere; nunc tamen, laudabili consuetudine praetermissa, quidam ex ipsis de lana, de foeno, de prouentibus molendinorum et piscariarum ipsis ecclesiis subtrahere non verentur. Sed quoniam institutioni diuinae manifestius obuiant, qui decimas ipsis ecclesiis non persoluunt: f. v. per ap. s. p.*] mandamus, quatenus paroecianos vestros monere curetis, et, si opus fuerit, sub excommunicationis districtione 45) compellere, vt de prouentibus molendinorum *d*, piscariarum 46), [*et*] foeno, et lana, decimas ecclesiis, quibus debentur, [*omni contradictione cessante,*] cum integritate persoluant.

45) Hac methodo a reluctantibus exactae sunt decimae, quae tamen, maxime in Thuringia, Hungaria, alibique, ingentes saepe motus peperit. Vnde tot diuersitas decimarum soluendarum: quia excommunicatio non vbique speratum effectum habuit, et in eius vsu caute procedendum, quod prouisum etiam in *pace Osnabrug. art. V. §.* 48.
46) *Et piscariorum*, ed. ant. et c. 2. comp. 1. h. t.

CAP. VI.

Summatum est cum praecedenti, et declaratur, vt in praecedenti dictum est.

IDEM *Vintonien.* e *episcopo. (ann. 1170.)*

Nuntios *f* [*et litteras tuae f. ea, qua decuit, benignitate recepimus, et petitiones tuas, quoad licuit, curauimus exaudire, sicut illius personae, quam pura in Domino et feruenti caritate diligimus, et cuius commodis et profectibus intendere volumus diligenter. Cum igitur ad officium tuum spectent ea, in quibus nostri praecepti desideras nostra auct. muniri: tanto in his debuisti facilius exaudiri, quanto ipsam eorum specialius salutem respiciunt, de quibus in extremo iudicio redditurus es rationem. Inde est, quod f. t. per apost sed. praec.*] mandamus, quatenus paroecianos tuos de apibus, et de omni fructu decimas persoluere ecclesiastica districtione compellas 47).

47) Post vocem *mandamus*, c. 3. comp. cit. 1. ita se habet: *quatenus tam comites, quam barones, nec non et milites, et omnes alios de parochia tua moneas propensius et inducas, et app. cess. ecclesiastica districtione compellas, vt decimas ecclesiis matricibus de suis bonis omnibus communi integritate persoluant. Praeterea parochianos tuos de foeno, equitio, pomis, piris, apibus et de omni fructu decimas soluere ecclesiastica districtione, app. cess. constringas.*

CAP. VII.

Decima fructuum statim, cum collecti sunt, solui debet, non deductis expensis.

IDEM *Exonien.* [*et Wigor.*] *episcopis. (ann. 1170.)*

Cum homines g de Hortona 48), [*secundum generalem Anglicanae ecclesiae institutionem*] de frugibus [*suis in auctumno,*] IX. partibus sibi retentis 49), decimam 50) ecclesiae [*sancti Michaelis,*] cuius parochiani sunt, sine deminutione soluere 51) teneantur, et, antequam id faciant 52), seruientibus et 53) mercenariis suis de frugibus non decimatis debita totius anni pro seruitio suo impendant 54), tunc demum de residuo decimam persoluentes: [*vnde discretioni vestrae per a. s. praec.*] mandamus, quatenus [*sub anathematis districtione*] eos cogatis, vt decimam 55) [*tam de frugibus, quam de nutrimentis animalium suorum sine fraude et diminutione aliqua in auctumno, sicut moris est,*] statim 56) *h*, fructibus 57) collectis, [*et aliis temporibus, prout debent,*] persoluant, atque de subtractis et retentis dignam satisfactionem exhibere procurent 58).

48) *Ortona*, C. R. 2. *de Horten.* ed. ant. *De Hortonen.* ed Cont. *de Ortona*, c. 4. comp. cit. 1.
49) *Detentis*, C. R. 2.
50) *Decimas*, cit. c. per tot.
51) *Persoluere*, ed. ant.
52) *Antequam ecclesiae decimas, ad eam spectantes, persoluant*, cit. c.
53) Copula *et*, deest in C. H.
54) *Impendunt*, cit. c.
55) *Decimas*, C. R. et L.
56) Quod etiam clericis noui foederis decimae *iure diuino* debeantur, *c.* 14. *X. h. t.* in qua sententia tamen theologi confessionis ecclesiae Romanae dissentiunt a canonistis. Vid. Anonymus Catholicus, *dans l' histoire des dimes p.* 105. *sqq HIERONYMVS A COSTA*, vel potius P. SIMON, *dans l' histoire de l' origine des reuenus eccl. p.* 5.
57) *Frugibus*, C. R. 2. et cit. c.
58) *Exhibeant*, cit. c.

CAP. VIII.

Priuilegiati super decimis non soluendis, de iis praediis, quae ab aliis conducunt, decimam soluere tenentur.

IDEM *monachis de Neuclan.* 59) i *(ann. 1180. Romae.)*

Dilecti *k* filii abbas et fratres sanctae Crucis, sua 60) nobis 61) conquestione monstrarunt, quod praedia, vnde decimas, et in magna parte sustentationem consueuerunt habere, a plerisque laicis 62) conduxistis, et recepistis ad firmam. Vnde, quoniam iidem fratres ex hoc grauantur [*immoderate et*] enormiter, nec fuit intentionis nostrae, aut 63) antecessorum nostrorum, vt de possessionibus, quas conduxistis 64) *l*, decimas non soluatis 65): [*vniuersitati vestrae praec.*] mandamus, quatenus [*de fructibus*] de praediis, quae conduxistis 66) *m* in paroeciis suis, de quibus consueuerunt decimas percipere, plenarie soluatis 67) eisdem 68), vel cum ipsis [*tam pacifice et*] amicabiliter componatis 69), [*quod nulla inter vos debeat scandali malitia suscitari, et vos videamini vltra, quam vobis indultum est 70), manus extendere.*]

59) In hac voce admodum variant C. MSC. et edit. Enimuero c. 6. comp. 1. h. t. propius ad veritatem accedit, quod *de Neub.* legit, sub qua lectione monasterium in Scotia *Neubothel* ord. Cistere intelligendum esse iudicat GONZ. *h. n.* 1. ex MANRIQVIO *in annal. Cisterc. tom.* I. *ad ann. MCXL. c.* 14. *n.* 4.
60) *Transmissa*, c. 6. cit. loco pron. *sua*.
61) Pron. *nobis*, a C. R. 1. et L. abest.
62) Verba *a plerisque laicis*, desiderantur, in cit. c.
63) *Nec*, C. R. 1. et H.
64) *Conducitis*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
65) *Non debeatis persoluere*, cit. c.
66) *A laicis conduxistis*, C. R. 2.
67) *Persoluatis*, C. L. et cit. c.
68) Pronom. *eisdem*, non est in cit. c.
69) *Conueniatis*, legitur ibid.
70) Intelligit immunitatis priuilegium, ordini Cisterciensi ab HADRIANO IV. secundum *c.* 10. *X. h. t.* indultum a solutione decimarum de illis agris, quos colebant *iure proprietatis:* quod tamen non extendendum ad agros conductos.

CAP. IX.

Reuocatur priuilegium, si ex post facto incipit enormiter nociuum esse.

IDEM *abbati et fratribus Dolon.* 71) n *(ann. 1180.)*

Suggestum *o* est [*nobis*] ex parte vestra, quod abbas et fratres mo-

71) *Dolen.* C. R. 2. *Deolen.* C. L. *Idolen.* edit. ant. legunt. Veriorem vocem substituit GONZ. *h. n.* 1. et *Dalen.* vel *Dalonen.* legendum recte censet: quod *Dalonense monasterium* ord. Cisterc. in dioecesi Lemouicensi hic intelligi debeat.

a *Hunc existimo esse B. Thom. Cantuar arch. qui circa ann. Christi* 1171. *pro libertate ecclesiae asserenda martyrio traditus sub Alex. III.* b C. 18. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. p.* 13. *c.* 12. c C. 2. *eod. tit. in* 1. *compil.* d *Vid. l. si manifeste. C. de seru. et aqua. per Bart. et l.* 1. *ff. de aqua pluu. arcend.* e Viteriens. *al.* Vuintonien. f *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc p.* 4. *c.* 3.

g *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp.* h De fructibus. i Nembio *al.* Noruolo. Neuelo. *al.* Neuolesia. k *C.* 6 *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. p.* 13. *c.* 2. l Conducitis. m Quae a laicis, *etc.* n Dolen. o *C.* 9. *eod. tit. in* 1. *compilat. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 13. *c.* 4.

nalte

nasterii de Vrsin. 72) decimas a vobis auferre conantur, [*et alia damna et grauamina vobis irrogare non cessant. Quia vero non decet honestatem vestram, siue religionem monasticam litibus et contentionibus intendere*;] discr. v. 73) [*per a. s.*] mandamus, [*consulimus et hortamur*,] quatenus cum prædicto abbate et fratribus super ipsis decimis [*et aliis, vnde inter vos est controuersia, pacifice*] componatis 74): [*ne pro huiusmodi contentionibus fama vestræ religionis valeat denigrari.*] Nam quando Rom. ecclesia ordini vestro priuilegia de decimis dederat 75), ita erant raræ abbatiæ vestri ordinis 76), quod exinde nulli poterat de iure scandalum suboriri 77): sed nunc [*per gratiam Dei*] in tantum augmentatæ sunt, ac possessionibus ditatæ, quod multi viri ecclesiastici de vobis 78) apud nos querelam *a* sæpe proponunt.

72) *De Viscin.* C. R. 1. *de Vrsino*, C. R. 2. et cit. c.
73) Verba *discr. v.* desunt in C. H.
74) *Conueniatis*, cit. c.
75) *Dedit*, C. H.
76) Verba *abbatiæ vestri ordinis*, non sunt in cit. c.
77) *Exoriri*, C. H.
78) *De fratribus vestris*, cit. c.

CAP. X.

Cistercienses, templarii, et hospitalarii decimam prædiorum suorum quæ propriis manibus aut sumptibus excolunt, soluere non tenentur: alii vero religiosi non soluunt decimas de hortis et nutrimentis animalium, nec de noualibus, quæ propriis manibus ac sumptibus excolunt.

IDEM *Terraconensi* b *archiepiscopo.* 79) (*ann.* 1170. *in Hispaniam.*)

Ex parte *c* tua ad nos 80) noueris peruenisse, quod albi monachi et nigri, et quidam 81) alii *d* religiosi, ecclesias 82) tuæ iurisdictionis reditibus decimarum, occasione priuilegiorum, quæ sibi Romana indulsit ecclesia, spoliare præsumunt. Sane, nolumus 84) te latere, quod [*sanctæ memoriæ*] prædecessores nostri fere omnibus religiosis decimas laborum suorum concesserant *e*. Sed [*bonæ memoriæ*] prædecessor noster Hadrianus solis fratribus Cisterciensis ordinis, et templariis, et hospitalariis, decimas laborum suorum, quos 85), propriis manibus vel sumptibus colunt, indulsit 86); cæteris vero, [*tantum*,] vt de noualibus suis, quæ propriis manibus vel 87) sumptibus excolunt, et de nutrimentis animalium suorum, et de hortis suis decimas non persoluant 88), [*concessit*:] quem sumus super his imitati. Quare ii 89), quibus hoc indultum est, hac occasione decimas de aliis rebus ecclesiæ suæ 90) non [*debent, nec*] possunt subtrahere, vel 91) sibi aliquid vlterius vindicare.

79) *Episcopo*, c. 10. comp. cit. 1.
80) *Tuæ fraternitatis ad nostram audientiam*, ibid.
81) Pronom. *quidam*, non est in ed. ant.
82) *Ecclesiam*, C. H.
84) *Tuam prudentiam*, cit. c.
85) *Quas*, C. H. et ed. ant.
86) Intuitu summæ *paupertatis*, qua in prima origine premebantur: quæ tamen diu desiit, postquam hi ordines ingentem bonorum copiam acquisiuerunt, quod ipse pontifex fatetur in *c.* 9. *X. h. t.*
87) *Et*, cit. c.
88) *Persoluunt*, C. R. 1.
89) *Quia ii*, cit. c.
90) *Tuæ*, C. H.
91) *Et*, ibid.

CAP. XI.

Priuilegium super decimis laborum non extenditur ad terras, quæ aliis traduntur excolendæ.

IDEM. (*ann. eod.*)

Licet *f* de benignitate sed. apost. sit vobis indultum, vt de laboribus [*vestris*,] quos propriis manibus, vel sumptibus colitis, nemini decimas soluere teneamini: propter hoc tamen non est licitum vobis [*cuilibet*] decimas de terris vestris subtrahere, quas aliis traditis excolendas. [*Relatum est siquidem auribus nostris, quod, cum terras quasdam, quas in decimatione dil. f. n. thesaurarii Senonen. habetis, detis rusticis vestris excolendas, et exinde decimas, sicut debetis, non soluitis, nec facitis a rusticis ipsis exsolui. Quoniam igitur, quanto arctius vos et ordinem vestrum diligimus, tanto minus vos et ordinem vestrum volumus efficere, quæ sunt honestati contraria, vel obuia rationi, aut ex quibus priuilegiorum nostrorum tenorem transgredi videamini; cum priuilegium videatur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate: fraternitati v. m. quatenus de terris illis, quas in decimatione prædicti thesaurarii propriis manibus non excolitis, sed rusticis traditis excolendas, decimas vobis vsurpare nullatenus præsumatis, sed eas in primis eidem thesaurario faciatis cum integritate persolui, sciturі pro certo, quod, si præceptum nostrum contemseritis, nos ven. fr. nostro archiepiscopo Senon. dedimus in mandatis, vt rusticos, quibus in decimatione præfati thesaurarii terras dederitis excolendas, ad soluendum decimas ei thesaurario, app. cess. districte compellat.*]

a Querimoniam. b Turonen. *al.* Terrascon. c *C.* 10. *eod. tit. in* 1. *comp.* d Alii viri religiosi. e Concesserunt. f *Cap.* 11. *eod. tit. in* 1. *comp.*

CAP. XII.

Priuilegium super decimis laborum, etiam ea, quæ non sunt nonalia, comprehendit.

IDEM.

Ad audientiam *g* nostram [*noueris peruenisse, quod quidam vestrum a dil. filiis nostris, fratribus Cistercien. ordinis de laboribus, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, decimas exigere et extorquere conantur*,] illud priuilegii capitulum praua interpretatione, [*ac malitiose*] peruertentes, quo Cistercensibus 92) indulgetur, ne de laboribus, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, aliquis decimas ab eis exigat 93). Asserunt [*enim*,] quod pro laboribus noualia intelligi debent. [*Vnde quoniam fratres præscripti ordinis benignitate ecclesiastica fouere volumus, et, ne vllus contra eos materiam habeat malignandi, vel ipsos contra iustitiam molestandi quamlibet, attentius prouidere: f. v. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus non permittatis hoc 94) fieri 95). Nam, si intelligeremus tantummodo de nouali bus, vbi ponimus 96) *h* de laboribus; de nouali bus poneremus *i*: [*sicut in priuilegiis aliorum quorumdam ponimus.*]

92) *Eisdem fratribus*, c. 13. comp. cit. 1.
93) *Exigere audeat*, ibid.
94) *Hæc*, C. H.
95) *Quatenus a prædictis fratribus de laboribus suis, quos propriis manibus aut sumtibus excolunt, nullatenus decimas exigatis, nec a parochialibus vestris exigi permittatis, vel quolibet modo extorqueri.* cit. c.
96) *Posuimus*, C. R. 1.

CAP. XIII.

Decimæ nouali um debentur ecclesiæ, in cuius parœcia surgunt; si vero non sunt in certa parœcia; debentur diœcesano: qui potest sibi retinere, vel alteri ecclesiæ concedere.

IDEM *Brixien. episcopo.* (*ann.* 1170.)

Quoniam *k* a nobis sollicitudo tua requisiuit 97), quid de decimis nouali um tuæ diœcesis tibi sit statuendum; [*t. f. significatione præsentium*] respondemus, vt, si terræ [*illæ*,] quæ arabiles sunt, intra 98) certam alicuius ecclesiæ parœciam fuerint, decimas earum, tua parte retenta, eidem ecclesiæ facias assignari: alioquin ipsa 99) secundum discretionem, a Deo tibi datam, alii *l* ecclesiæ deputare, vel ad opus tuum poteris retinere 100), [*ita quidem, quod, si quis in his contraire præsumserit, tu eum ecclesiastica censura, vsque ad dignam satisfactionem percellas. Sententias vero, super decimis a consulibus datas, præsertim cum sanctorum patrum institutionibus obuient, irritas esse decernas, et eas, omni contr. et app. postp. reuoces. Quodsi laicus aliquis a sacerdotibus vel clericis decimas de laboribus suis in tua diœcesi requisiuerit; eum ab exactione huiusmodi prorsus cessare compellas: et laicos, qui a colonis tertiam vel quartam partem laborum suorum ante solutionem decimarum recipiunt, decimam de portione sua secundum quod colonus de parte, quæ illum contingit, exsoluere consueuerit, absque diminutione aliqua iis, quibus iure debentur, facias exhibere.*]

97) *Requirit*, C. R. L. ed. ant. Gonz. et c. 25. comp. cit. 1.
98) *Inter*, C. H.
99) *Ipsas*, cit. c.
100) *Detinere*, C. H. *tenere*, cit. c.

CAP. XIV.

Decimæ possunt exigi.

IDEM *Remen. archiepisc.* 1) *m* (*ann.* 1180.)

Parochianos [*vero tuos ad soluendas decimas ecclesiis, quibus eas debent, ecclesiastica debes seueritate compellere: quia*,] cum decimæ non ab hominibus 2), sed ab ipso Domino sint institutæ, quasi debitum 3) exigi possunt.

1) *Episcopo*, c. 26. comp. cit. 1.
2) *Ab homine*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
3) *Debite*, C. H. et ed. ant.

CAP. XV.

Decima laico iure hereditario concedi non potest.

IDEM *Ambianen.* n *episcopo.* (*ann.* 1170.)

Ad hæc 4) *o* donationem decimæ, quam abbas sancti Saluii de Monstrali 5) cuidam laico 5*) concessit, per successionem tenendam,

4) *Ad hoc*, C. L. et H. Quæ vero huic decretali præmittuntur, vide infra *c.* 2. *de frig. et malef.*
5) *De Monstralis*, C. L. *de Monastiis*, H. *de Monasteriis*, ed. ant. *de Mostracom.* c. 27. comp. cit. 1.
5*) *Loco*, ed. Cont. et Pith. sed erronee. Hæc autem verba *cuidam laico*, plane absunt a cit. c.

g *Cap.* 13. *eod. tit. in* 1. *comp.* h Posuimus. i *Vid. l. ab hostib. §. sed quod simpliciter. ff. ex quibus causs. mat. et l.* 3. *ff. de offic. præsid.* k *C.* 25. *eod. tit. in* 1. *comp.* l Aliis ecclesiis. m *Post conc. p.* 26. *c.* 21. *deest hæc inscriptio. c.* 26. *eod. tit. in* 1. *comp.* n Abienens. *al.* Ambiens. o *C.* 27. *eod. tit. in* 1. *comp.*

quoniam ſanctuarium 6) de iure 7) hereditario poſſideri non debet, [*in irritum penitus reuoces, et*] viribus carere decernas, et laicum, niſi decimam ipſam ipſi 8) eccleſiæ libere [*et abſolute*] reſignauerit, vinculo excommunicationis adſtringas.

6) Cum hæc comparantur decimæ, ex communi præiudicio, quod *ſpiritualem qualitatem* habeant, et ita a laicis poſſideri non poſſint, quod *c.* 17. denuo inculcat, de quo argumento ad *c.* 7. *X. de præſcript. not.* 49. actum Nihilominus tamen interpretes poſtea huc delapſi ſunt, vt crederent, decimas, ante *concilium Lateranenſe*, poſtea a. MCLXXIX. habitum, a laicis poſſeſſas, iuſte detineri et ab eccleſiis auocari non poſſe: vnde fluxerunt verba adiicialia in *c.* 7. *X. de his, quæ fiunt a præl. in f.* ceu oſtendi *cit. l. not.* 81. atque docui, ALEXANDRVM IV. *in c.* 2. *h. t. in* 6. pariter hanc ſententiam approbaſſe.

7) *Dei iure*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. gloſſ. et cit. c.

8) *Eccleſiæ ſancti Saluii*, cit. c.

CAP. XVI.

Iudæi coguntur prædiales decimas ſoluere, aut prædia dimittere.

IDEM *Marſilien.* 9) a (*epiſcopo.* (*ann.* 1170.)

De terris [*vero,*] quas Iudæi colunt, tuæ 10) *b* prudentiæ reſpondemus 11), vt eos ad decimas perſoluendas *c*, vel [*ad*] poſſeſſiones penitus renuntiandas, cum omni diſtrictione 12) compellas: ne forte occaſione illa eccleſiæ valeant 13) ſuo iure fraudari.

9) *Maſſilienſi*, c. 28. comp. cit. 1. Eſt vero hæc decret. pars c. *Quia ſuper his*, quod vid. infr. c. 4. de Iudæis.

10) *Tuæ hoc*, C. H.

11) *Duximus reſpondendum*, cit. c.

12) *Diſcretione*, C. R. 1.

13) *Eccleſia valeat*, ibidem.

CAP. XVII.

Decimæ vel oblationes eccleſiæ laicis concedi non poſſunt: et prælatus contra faciens eſt puniendus.

IDEM. (*ann. eod.*)

Quamuis *d* ſit *e* graue nimis, et diuini dignum animaduerſione iudicii habeatur, quod laici quidam, quod ſacerdotum eſt, et 14) in eccleſiaſticis rebus vſurpant: maiorem tamen incurrunt 15) formidinem [*et dolorem,*] quod fomitem ſui erroris dicuntur 16) in ipſo 17) clero aliquoties inuenire, dum quidam [*coepiſcoporum noſtrorum aliorumque*] prælatorum eccleſiæ decimas et eccleſias [*ipſas*] diſponere eis indulgent, et eos in deuia mortis impellunt, qui prædicatione eorum ad viam vitæ 18) fuerant reuocandi. [*De quibus dicit Dominus per Prophetam: populi mei peccata comedunt, et ad iniquitatem prouocant. Vnde*] ſtatuimus, vt, ſi quis alicui laico, in ſeculi remanenti, eccleſiam, decimam, oblationemque conceſſerit, a ſtatu ſuo, ſicut arbor, quæ inutiliter terram occupat, ſuccidatur, et donec emendet, dolore ſuæ iaceat ruinæ proſtratus.

14) Copula *et*, abeſt a C. R. L. ed. ant. Cont. et c. 2. comp. 2. h. t.

15) *Incurrit*, C. R. 1.

16) *Dicunt*, C. R. 1. in C. R. 2. mutatum in: *dicuntur.*

17) Pron. *ipſo*, deeſt in C. H.

18) *Veritatis et vitæ*, C. R. 1.

CAP. XVIII.

Statur conſuetudini, an colonus ſoluat decimam eccleſiæ, in cuius parœcia ſita ſunt prædia, an eccleſiæ, vbi audit diuina, et percipit eccleſiaſtica ſacramenta.

IDEM [*Maſſilienſi epiſcopo.*]

Cum ſint *f* homines in parœcia vnius eccleſiæ, ſicut aſſeris, qui terras in alia parœcia [*alterius*] excolunt: tua diſcr. nos conſuluit, cui eccleſiæ de terris illis decimas ſoluere debeant, [*an ei, in cuius parochia ſint conſtituti, an illi, in qua diuina audiunt, et alia eccleſiaſtica percipiunt ſacramenta.*] Sane, [*cum huiuſmodi quæſtio temporibus prædeceſſorum noſtrorum ſæpius mota fuerit, nec ab aliis terminata, aliis intuitu territorii, aliis perſonarum obtentu aſſerentibus debere perſolui;*] non eſt nobis facile ſuper hoc certum *g* dare reſponſum: cum auctoritates ſanctorum patrum etiam 19) ſint diuerſæ 20). Et ideo in huiuſmodi dubitatione ad conſuetudinem duximus recurrendum *h*, et attendendum etiam, ſi illæ eccleſiæ in vno ſint vel in diuerſis epiſcopatibus conſtitutæ; quia difficile nimis videtur, vt vna eccleſia in epiſcopatu alterius recipiat decimas: cum ex hoc epiſcopatuum fines confundi non immerito viderentur.

19) Part. *etiam*, in C. R. 2. eſt deleta; et a C. L. et H. abeſt.

20) Pro diuerſa *eccleſiaſtica œconomia.* Olim, vbi certæ tantum eccleſiæ *baptiſmales*, quas *plebes* vocabant, etiam ruri erant, *archipresbyteris* commiſſæ, in quibus *publica* et *ordinaria ſacra* fiebant, decimæ potiſſimum his perſolutæ, ceu docent c. 45. *et* 56. *C. XII. qu.* 1. *et not.* 63. ſubiecta. Pedetentim has nobiles ſuis eccleſiis minoribus ſeu oratoriis, in fundis propriis erectis, vindicarunt, vt declaraui ad *c.* 56. *ibid. not.* 8. quæ tamen in parochias eo tempore, h. e. ſeculo IX. nondum erectæ erant. Hoc vbi tandem factum: etiam iure decretalium ſingulis parochiis ruralibus decimæ ceſſerunt, et adſcriptæ ſunt, eorumque beneficiis curatis adiunctæ. Ceterum, antequam *beneficia* introducta fuerunt, et ex *bonis communibus* clerici adhuc viuebant: decimæ ad diſtributionem, ab epiſcopo faciendam, pertinebant, ceu docet cit. *c.* 56. qui quosuis reditus eccleſiaſticos diſtribuebat, et ita etiam decimas, vt *capitularia regum Francorum* paſſim docent. Imo poſtquam *beneficia* certa archipresbyteris, qui olim veri *parochi* rurales erant, aſſignarunt, non tamen ſemper his decimas quaſcunque adiunxerunt, ſed pleraſque ſibi reſeruarunt. Vnde factum, vt ſeculo X. et ſequ. infinitas decimas laicis in feudum darent, quæ paſſim adhuc hodie ab epiſcopis in feudum recognoſcuntur.

CAP. XIX.

Non poteſt laicus transferre decimam in alium laicum: etiamſi cum titulo illam poſſideat. H. d. cum gloſſ.

Ex concilio Lateranen. (*ann.* 1179.

Prohibemus *i* [*inſuper,*] ne laici, decimas 20*) cum animarum ſuarum periculo detinentes, in alios laicos poſſint aliquo modo transferre. Si quis vero receperit, et eccleſiæ non reddiderit 21): Chriſtiana 22) ſepultura priuetur.

20*) Conf. quæ ſupra monuimus ad *c.* 7. *de his quæ fiunt a præl. not.* 81.

21) Hæc verba ſatis euincunt, *concilii Lateranenſis* intentionem fuiſſe, vt laici quaſcunque decimas, quas hactenus ex epiſcoporum alienatione vel inueſtitura poſſederant, eccleſiæ reſtituerent. Atque hac de cauſſa ſub FRIDERICO I. VRBANVS III. in Germania exſequutionem huius concilii admodum vrgebat, decimaſque repetebat, adeo, vt Imperator a. MCLXXXVI. in comitiis Gelnhuſenſibus hanc cauſſam proponeret, irrito tamen conatu, quod *antiquæ poſſeſſionis* præſidio ſe plerique tuerentur, teſte ARNOLDO LVBECENSI *libr. III. c.* 18. Nihilominus tamen, vt ad *c.* 25. *h. t.* modo obſeruaui, *vſuali interpretatione* huc tandem deuentum, vt decimas, ante *concilium Lateranenſe* poſſeſſas, ſub hac lege eccleſiaſtica haud comprehendi, communiter exiſtimatum fuerit.

22) *Eccleſiaſtica*, C. H.

CAP. XX.

Decima perſonalis debetur eccleſiæ, vbi quis percipit ſacramenta, licet alibi lucrum contigerit: in prædiali vero ſtatur conſuetudini, ſi in aliena parochia colonus prædium colat.

LVCIVS III. *Strigonenſi* 23) *archiepiſcopo.* (*ann.* 1181. *in Hungariam.*)

Ad apoſtolicæ *k* ſedis regimen, [*licet immeriti, dignatione diuina vocati, omnibus ſumus eccleſiæ filiis debitores, et pro ſcientiæ noſtræ modulo reſpondere cogimur conſultationibus ſingulorum.*] Intelleximus [*autem ex litteris tuis,*] quod quædam conſuetudo in Hungaria inoleuit, vt multitudo populi plerumque de parœcia vnius epiſcopi in diœceſim alterius transferatur. In qua licet per multa tempora moram traxerit; vterque tamen epiſcoporum, tam is, cuius parochiam reliquerunt 24), quam is, cuius parochiani ſunt facti, decimationem requirit: [*vnde et inuidiæ et contentiones oriuntur.*] Ideoque tua nos duxit fraternitas conſulendos, cui potius decimæ ſunt reddendæ. Noueris igitur, quod, [*ſi de artificio, vel negotiatione aliqua et agricultura, quam intra terminos parochiæ, in quo moratur, exercet, vel aliis huiuſmodi decimæ ſoluantur,*] æquum eſt, vt illi eccleſiæ decimæ perſonales reddantur ab eis, in qua eccleſiaſtica 25) percipiunt 26) ſacramenta. [*Apoſtolus enim dicit: ſi vobis ſeminauimus ſpiritualia etc.*] Decimas vero meſſium *l* vel fructuum arborum, ſi coluerint in alia parochia, quam in ea, in qua habitant, quoniam a diuerſis diuerſa conſuetudo tenetur, tu eligas in hoc caſu, quod per conſuetudinem, diu obtentam, ibidem noueris 27) obſeruatum 28).

23) *Strigonienſi*, ed. ant. et c. 29. comp. 1. h. t.

24) *Parochia relinquitur*, c. cit.

25) *Aequum eſt, vt illi eccleſiæ reddantur, in qua ille, qui reddit, per totum anni circulum audit diuina et eccleſiaſtica percipit* etc. cit. c.

26) *Recipiunt*, C. H.

27) *Inueneris*, C. L.

28) *Super decimis vero meſſium vel fructibus arborum, ſi coluerint in alia parochia, quam in ea, in qua habitant, quoniam a diuerſis diuerſa conſuetudo tenetur, certum aliquid non duximus reſpondendum. Tu vero eligas in hoc caſu, ex quo vel nullum, vel minus noueris ſcandalum generari.* cit. c.

CAP. XXI.

De omni fructu prædii ſoluendæ ſunt decimæ.

CLEMENS III. 29) *m.*

Ex parte *n* [*dilectorum filiorum noſtrorum,*] canonicorum eccleſiæ tuæ, nobis eſt querela propoſita, quod quidam agricultores, cum ſimul, vel diuerſis temporibus anni, in eodem horto vel agro diuerſa ſemina ſparſerint, non niſi de vnius illorum ſeminum fructibus decimas illi 30) perſoluunt: [*qui etiam decimas de agrorum prouentibus non curant exſoluere, niſi quibuſdam deductis expenſis, quas faciunt pro illis, ad horreum vel ad aream deportandis. Quia igitur per hoc canonicis ipſis et eccleſiæ Dei non modica irrogatur iniuria; cum Leuitis abſque expenſis decimas ſit iniunctum impendi:*] mandamus quatenus, [*inquiſita diligentius*

29) *Cæleſtinus III.* c. 5. comp. 2. h. t. rectius legit, adeoque poſt annum MCXCI. referenda hæc decretalis.

30) *Illis*, ibid.

a Maſſilien. b *C.* 28. *eod. tit. in* 1. *comp.* c *Vid. l. imperator. ff. de publ. cum not. per Bald. et l. comperit. C. de præſcr. XXX. vel XL. annor.* d *C.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp.* e *Verbum, ſit, deeſt in aliquot antiqu.* f *C.* 3. *eod. tit, in* 2. *comp.* g Certum reſponſum tibi dare.

h *Vid. l. minime. et l. ſi de interpretatione. ff. de legibus.* i *C.* 23. *eod. tit. in* 1. *comp. quam ſit periculoſum detinere decimas, tradit Guid. pap. dec.* 283. k *C.* 29. *eod. tit. in* 1. *comp.* l *In vulg. libr. legitur ita:* Super decimis vero, *etc. ſed in omnibus cod. manuſcr. habetur, vt eſt impreſſum.* m Cœleſtinus. n *C.* 5. *eod. tit. in* 2. *comp.*

veri-

veritate,] si noueris, rem taliter se habere, agricultores illos, vt de omnibus prædiorum *a* fructibus, [*nullis subtractis expensis, sed integras potius*] decimas [*et*] absque diminutione persoluant, ecclesiastica censura [*omni occ. et app. cess.*] compellas, [*et auctoritate nostra districte inhibeas, ne talia de cetero aliqua cupiditate, seu præsumtione attentent.*]

CAP. XXII.

Decimæ prædiales soluendæ sunt, expensis non deductis.

COELESTINVS III. 31) (*ann.* 1195.)

Non est *b* in potestate hominum, cum plantant arbores, vel aliqua semina terræ mandant, [*quid eis satio vel plantatio sit reddituræ: cum iuxta verbum apostoli ad litteram exponendam, neque qui plantat, bene aliquid faciat, neque qui rigat, sed Deus, qui tribuit incrementum. Audiuimus autem, quod quidam vestrum de vineis, olinetis, cannamellis et frugibus, non nisi primo deductis expensis seminum, et laboris vel agriculturæ decimas curant ecclesiis exhibere.*] Re vera, sicut sancti patres in suis tradiderunt scripturis, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, negotiatione 32), [*et*] de ipsa etiam militia, [*et*] de venatione, et de omnibus bonis decimæ sunt ministris ecclesiæ tribuendæ: ita [*etiam,*] vt, qui de his eas soluere neglexerint, ecclesiastica districtione debeant percelli. [*Præterea si quis omnino Domino decimas non dederit, quæ sunt tibata egentium animarum, et ex debito requiruntur ad decimam partem, vt docet Augustinus: remoueri meretur.*] Volumus ergo et districte præcipimus, quatenus 33), antequam vllas 34) *c* deducatis de [*cunctis vestris*] bonis prædictis 35) expensas, [*saluis priuilegiis Romanæ ecclesiæ*] decimas ecclesiis, ad quas pertinent, cum integritate debita 36) persoluatis.

31) *Alexander III.* C. R. 1.
32) *Et negotio*, c. 4. comp. cit. 2.
33) *Quod*, C. R. 1.
34) Vox *vllas*, abest a C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
35) *Collectis*, cit. c.
36) Vox *debita*, in C. R. 1. deest.

CAP. XXIII.

De reditibus molendini ad ventum, soluendæ sunt decimæ.

IDEM.

Ex transmissa *d* querela [*B. de Leu. archidiaconi,*] rectoris ecclesiæ de N. intelleximus, [*quod, cum miles quidam molendinum quoddam ad ventum in terra quadam infra fines parochiæ suæ, de cuius terræ pronentibus decimas solebat ecclesia percipere, memorata construxit de ipsius molendini obuentionibus decimas ei exsoluere contradicens, et in salutis suæ periculum detinere non veretur.*] Quia [*igitur*] fidelis homo de omnibus, quæ licite potest acquirere, [*sine diminutione*] decimas erogare tenetur: [*discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus H. 37) militem ad solutionem decimarum de his 38), quæ de molendino ad ventum proueniunt, sine diminutione aliqua [*per censuram ecclesiasticam, subl. app. obst.*] compellatis.

37) *Prædictum*, c. 7. comp. cit. 2.
38) *De obuentionibus*, ibid.

CAP. XXIV.

Locator vel conductor possessionum tenentur ad decimas: nisi se immunes ostendant.

INNOCENTIVS III. *Pistorien. episc.* (*ann.* 1210.)

A nobis *e* tua fraternitas requisiuit, [*vtrum ab illis decimas exigere debeas, qui possessiones dant vel recipiunt ad firmam, cum alii se conentur per alios excusare, quo minus cogantur ad decimas persoluendas.*] Cum igitur quilibet decimas soluere teneatur, nisi a præstatione ipsarum specialiter sit exemptus; fraternitati tuæ taliter respondemus 39), quod a dantibus et recipientibus possessiones ad firmam 40), de fructibus, quos percipiunt 41), decimæ sunt soluendæ: nisi ab eis [*aliquid*] ostendatur, quare 42) ab huiusmodi sint immunes.

39) *Duximus respondendum*, c. 1. comp. 3. h. t.
40) *Ad fictum*, C. R. 1. et L. *ad affictum*, cit. c.
41) In locatione *ad firmam* locarium vt plurimum soluitur in ipsis *fructibus*, æque vt in locatione *partiaria* contingit: adeoque, quia vterque fructus percipit, quod pontifex hic supponit, vterque etiam pro rata detractionem decimarum pati tenetur. Non eadem est ratio bonorum, *villicationis* iure concessorum, pro quibus certo tempore, excusso scilicet frumento, debentur certi granorum modii, decimis iam a villico præstitis. Quodsi quis asserere vellet, etiam locatorem de locario suo decimas soluere debere: per summam iniquitatem duæ decimæ de eodem fundo detraherentur, a qua tamen alienus fuit pontifex.
42) *Qualiter*, ed. ant.

CAP. XXV.

Imperialis concessio sub quacunque forma a solutione decimarum eximere non potest.

IDEM 43) *Vercellen. episcopo.*

I. Tua *f:* [*et infra.*] Porro 44) cum laicis nulla sit de spiritualibus *g* concedendi, vel disponendi facultas 45): imperialis concessio quantumcunque generaliter fiat, neminem potest a solutione decimarum eximere, quæ diuina constitutione debentur.

43) Refertur hæc decretalis a BALVZIO *libr. II. epist.* 242. scripta anno regiminis secundo, qui in annum MCXCIX. incidit, in cuius fine exarata.
44) Hæc verba initialia *Porro cum* etc. vsque ad vocem *imperialis*, desiderantur in c. 4. comp. 4. h. t.

Decimæ noualium non pertinent ad laicum, qui decimas habet in feudum. H. d.

Nec occasione *h* decimationis antiquæ, licet in feudum decimæ sint concessæ 46), sunt decimæ noualium vsurpandæ: cum in talibus non sit extendenda licentia, sed potius *i* restringenda.

45) *Attributa facultas*, C. R. 2. et H.
46) Ita vero non absolute reprobat inuestituras *antiquas*, de decimis factas: id tantum vrget, eas ad noualium decimas non esse extendendas. Cui ergo ex mente pontificis hæ soluendæ? Sine dubio ecclesiæ parochiali. Nec enim ab his possessores noualium liberare voluit. Vtplurimum tamen in Germania nouales sibi vindicat decimas, qui de *iure vniuerso decimarum* inuestitus est, vt dicere soleant: *der Zehenden folget dem Pflug*, h. e. *decimæ sequuntur aratrum.*

CAP. XXVI.

Sine deductione seminis et sumtuum debent dominus et colonus decimam soluere; et non cui voluerint ecclesiæ vel pauperibus, sed ecclesiæ cui debentur: nec ab hoc excusantur propter malitiam clericorum.

IDEM *eidem.* (*ann.* 1199. *Roma in Pedemontium.*)

Tua nobis 47) fraternitas intimauit *k*, quod quidam laici [*tuæ diœcesis, et alii plures episcopatuum adiacentium,*] decimas *l* ecclesiis et clericis tuis, peruersis machinationibus subtrahere moliuntur, [*et conceptæ peruersitatis audaciam non curant satisfactione debita emendare.*] Quidam enim ex eis semen et sumptus, qui fiunt in agricultura, dicunt primitus deducendos, et de residuo impendendam [*esse*] decimam asseuerant. Alii vero de portione fructuum, quam a colonis accipiunt 48), partem decimæ separantes, eam capellis suis, aut aliis clericis, aut etiam pauperibus conferunt, vel in vsus alios pro sua voluntate conuertunt. Nonnulli etiam, vitam clericorum, tanquam abominabilem, detestantes, decimas eis ob hoc subtrahere non verentur. [*Quidam insuper asserentes, se possessiones, et omnia iura sua cum omni onere et districtu per imperialem concessionem adeptos, decimas sub huiusmodi generalitate detinere præsumunt. Occasione præterea veteris decimationis, quam asserunt sibi concessam, aliqui decimas noualium sibi non metuunt vsurpare.*] Verum, si ad Deum 49), a quo cuncta bona procedunt, assertores huiusmodi debitum respectum haberent: ius ecclesiasticum diminuere non contenderent, nec 50) decimas, quæ tributa 51) sunt egentium animarum, præsumerent detinere. Cum enim Deus *m*, cuius est terra, et plenitudo eius, orbis terrarum, et vniuersi 52), qui habitant in eo 53), deterioris conditionis esse non debeat, quam dominus temporalis, cuius statutum 54) [*debitum*] de terris, quas exhibet aliis excolendas, non quidem deductis sumptibus, aut semine separato, necessario cum integritate persoluitur 55): nimis 56) profecto videtur iniquum, si decimæ, quas Deus in signum vniuersalis dominii sibi reddi præcepit, suas esse decimas et primitias asseuerans, occasione præmissa, vel excogitata magis fraude diminui [*forte*] valeant. Cumque Deo debita sit solutio decimarum in tantum, vt ad eas [*decimas,*] clericis exhibendas, quibus eas ipse pro suo cultu concessit, laici, si moniti reddere 57) *n* [*forte*] noluerint, ecclesiastica sunt *o* districtione *p* cogendi; prætextu nequitiæ clericorum, nequeunt eas, nisi quibus ex mandato diuino debentur, pro suo arbitrio 58) erogare; cum nulli sit licitum aliena cuiquam concedere præter domini voluntatem: [*quanquam per sollicitudinem pastoralis officii sint a sua nequitia coercendi.*] Et cum 59) de cunctis omnino prouentibus decimæ sint reddendæ: sicut colonus de parte fructuum,

47) Est eadem epistola, cuius duo fragmenta RAYMVNDVS dedit *in c. præced.* reliquas vero partes hic tradit, rectius sine dubio facturus, si integram epistolam vna serie retulisset, quæ plena manu principia curiæ Romanæ *de decimis* suppeditat.
48) *Recipiunt*, C. R. 1 et c. 2. comp. 3. h. t. quippe cui debetur ordo periodorum dualium: cum longe alius sit in ed. vulg. sed inconcinnus.
49) *Ad eum*, cit. c.
50) *Ne*, C. L.
51) Erant iam ante legem *decimæ, diuinæ*, ex voto DEO consecratæ, *Gen. XIV.* 18. *XXVIII*, 22. *ad Hebr. VII*, 1. eadem intentione, qua sacrificia, DEO oblatæ. Erant etiam *ciuiles*, tributi genus, imperantibus debitæ ex more antiquissimo, teste SPENCERO *de LL. Hebr. ritual. libr. III. diss.* 10. *c.* 1. §. 2. ad quem prouocatur 1. *Sam. VIII.* 15. quo intuitu hic sine dubio vocantur *tributa egentium animarum*, sicuti omnia bona dicuntur *patrimonium pauperum.* Sicuti vero hæc iure decretalium sunt patrimonium reipublicæ ecclesiasticæ: ita *huius tributa* decimæ hodie recte vocantur.
52) *Vniuersa*, C. L.
53) *In ea*, C. R. 2. L. H. et cit. c.
54) *Statutum debitum*, C. R. 1.
55) *Necessarium esse dignoscitur cum integritate persolui*, cit. c.
56) *Minus*, ibid.
57) Vox *reddere*, abest a C. R. et cit. c. *et soluere*, addit C. L.
58) *Pro suæ voluntatis arbitrio*, cit. c.
59) *Vt cum*, ed. ant.

a Prædictorum. b *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *comp.* c *Dictio*, vllas, *deest in omnibus antiquis codicibus.* d *C.* 7. *eod. tit. in* 2. *compilat. vid. conc. Trid. Sess.* 25. *de reform. cap.* 12, *et conc. Matisc. II. c.* 5. *et B Thom.* 2. 2. *q.* 87. *art.* 2. e *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. et de materia textus et gloss. vid. Couarr. l.* 1. *var. res. c.* 17. *et Guid. pap. dec.* 266. *et* 284. *Adde Syluestr. in summ. verb. decima* §. 5. f *C.* 4. *eod. tit. in* 4. *comp. vid. Host. et Oldrad. cons.* 108.

g *Al.* de spiritualib. rebus. h *Vid. decis. capell. Tolos.* 440. i *Vid. l. cum quidam cum vulgat. ff. de liber. et posthum.* k *C* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.* l *In recent. impressis:* decimas ecclesiæ a clericis tuis, *etc. sed nos ex antiqu. exemplar. Greg. reposuimus, vt est impressum, quam lectionem agnouit Hostiens.* m *Psalm.* 23. n Soluere. o Sint. p *Vid. conc. Trid. sess.* 25. *de reform. c.* 12. *adde conc. Matisc.* 2. *c.* 5. *et synodum Ticinensem.* §. *in sacris.*

quæ

quæ sibi remanet 60) [de] ratione culturæ, sic et dominus de portione, quam percipit ratione terræ, decimam reddere sine diminutione tenetur. [*et infra.*] Quoniam igitur pati nolumus, [*nec debemus,*] vt ecclesiarum et clericorum iura præsumptione qualibet minuantur: [*f. t. auctoritate præs.*] mandamus 61), quatenus omnes, qui ratione personarum, aut etiam prædiorum decimas ecclesiis et clericis tuæ diœcesis exhibere tenentur, ad eas cum integritate reddendas, appellatione a remota 62), [*auctoritate ap. per excommunicationis aut interdicti sententiam*] compellas 63). [*Præterea, vt clericos tuæ diœcesis, de quibus fuerit in auditorio tuo querela proposita, de decimis ante dictis et fructibus, perceptis ex eis, ad plenam sub tuo examine iustitiam faciendam, compellere valeas, non obstante appellationis obiectu, interposita in elusionem ecclesiasticæ disciplinæ, deuotioni tuæ præsentis scripti pagina duximus indulgendum.*]

60) *Remanent*, C. H.
61) *Indulgemus*, cit. c.
62) *Subl. app. obstac.* ibid.
63) *Compellendi liberam habeas facultatem*, ibid.

CAP. XXVII.

Priuilegium super decimis non soluendis, ecclesiasticæ personæ concessum, noualia comprehendit. H. d. secundum intellectum, qui placet Panorm.

IDEM *abbati sanctæ* b *Columbæ* 64) *Senonen.* (*ann.* 1210.)

Ex parte c tua [*fuit propositum coram nobis, quod, cum tibi de laboribus terræ parœciarum tuarum, sicut asseris, sit indultum decimas cum integritate percipere, tibi dignaremur misericorditer indulgere, vt de terris, quæ intra parœcias tuas noviter rediguntur ad culturam, de indulgentia nostra exigendi decimas facultatem haberes.*] Cum *igitur* 65) tibi, quod maius est, sit concessum; vt videlicet decimas de laboribus terræ parœciarum tuarum cum integritate 66) percipias; de noualibus eas exigere satis potes: quia, vbi maius [*tibi*] conceditur, minus [*etiam in hoc casu*] concessum esse videtur.

64) *Columbanæ*, C. L. ed. ant. et c. 3. comp. cit. 3. Sed verior est lectio communis.
65) *Igitur*, a C. R. L. H. ed. ant. et Gonz. abest.
66) Verba *cum integritate*, desiderantur in cit. c. quæ tamen merito retinenda, vt ostendatur, plenum *ius decimandi* parœciarum abbati fuisse concessum, vnde noualium decimæ, tanquam pars, dependebant.

CAP. XXVIII.

Negotiator de lucro decimam soluit, deductis expensis, quas facit de pecunia decimata: expensæ vero, quæ fiunt pro habendis fructibus, non deducuntur, et de fructibus soluitur decima, etiam non deductis expensis, factis pro re restauranda.

IDEM *Helien. episcopo.* (*ann.* 1206.)

Pastoralis 66*) d officii [*diligentia: et infra.*] Explicari [*præterea*] postulasti, vtrum quis possit de molendinis et piscariis necessarias expensas deducere, priusquam soluat decimas ex eisdem, sicut est in negotiatione concessum. Ad quod [*sine præiudicio melioris sententiæ*] respondemus, quod, licet circa res acquisitas, vel factas de pecunia decimata, cum ipsæ venduntur, credamus deducendas expensas, et de residuo, quasi de lucro decimas persoluendas, vt, si vendatur domus, ager, vinea, clibanus, molendinum, grex, aut quælibet merces, expensas tamen, quæ fiunt pro fructibus percipiendis, ex illis, de quibus fructus 67) proueniunt, non credimus deducendas; etiamsi fuerint decimatæ: quoniam salua decima, fructus efficiuntur eorum, qui faciunt ipsas expensas. Fructus autem ipsos e alienari posse, non credimus, nisi cum onere decimarum. Nec pro restaurando detrimento quarumlibet rerum, ex quibus decimæ persoluuntur, credimus deducendas expensas, de prouentibus decimandis: quia penes dominum res permanent restauratæ, vt si pars aliqua moriatur armenti, deterioretur vinea, portio mercis depereat, vel totus clibanus destruatur.

66*) Est hæc decretalis sine dubio pars c. 28. supra *de offic. et pot. iud. del.* licet per errorem, sicut omnes fere cæteræ partes, variet in die et consule.
67) Vox *fructus*, in C. R. 1. deest.

CAP. XXIX.

Qui præscribit decimam in aliena parœcia, si ibi insurgunt noualia, ipsorum decimas non habebit.

IDEM [*episcopo Beluacen.*]

Cum f contingat interdum [*etiam*] in tua diœcesi: [*et infra.*] [*Præterea requisisti, cum aliqua prædia, de quibus ecclesiis aut personis ecclesiasticis decimæ soluebantur, ad fratres Cistercien. ordinis donationis vel emptionis, vel alio titulo deuoluuntur, an iidem fratres de talibus prædiis ipsis ecclesiis vel personis decimas soluere teneantur. Super quo tibi tale damus responsum, quod, cum prædictis fratribus a sede apost. sit indultum, vt de laboribus suis, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, decimæ nulli prorsus persoluere teneantur, de prædiis, taliter acquisitis, ecclesiis, vel personis ecclesiasticis decimas soluere non tenentur; dummodo propriis manibus eorum aut sumptibus excolantur.*] Cum [*autem*] in quibusdam parœciis ad quasdam ecclesias, vel personas ecclesiasticas, ab antiquo pertineat perceptio decimarum, et de nouo fiant noualia in eisdem: quæris a nobis, ad quam 68) huiusmodi noualium decima 69) incipiat pertinere. Vnde inquisit. t. t. respond. quod, cum perceptio decimarum ad parœciales ecclesias de iure communi 70) pertineat, decimæ [*quorumque*] noualium, quæ fiunt 71) in parœciis earundem 72), ad ipsas procul dubio pertinere noscuntur: nisi ab his, qui alias percipiunt g decimas, rationabilis caussa ostendatur h, per quam appareat, noualium ad eos decimas pertinere.

68) *Ad quem*, C. R. 1. H. ed. ant. et c. 1. comp. 4. h. t.
69) *Decime*, C. H.
70) Ius illud intelligit, quod iure decretalium *commune* fuit. Olim decimæ sub dispositione episcopi erant, eius *parochiæ* seu diæcesi debitæ, adeo, vt plures episcopatus super illis fundati fuerint, et ab iis laicis in feudum datæ. *c.* 31. *X. h. t. ibi: intentione tua, in iure communi fundata.* Huc respexit PASCHALIS III. in caussa inuestituræ per annulum et baculum, ab HENRICO V. extorquendæ, in qua papa in dimissionem regalium consenserat, constituendo, quamuis sine effectu, *vt fratres*, h. e. episcopi *in posterum decimis suis et oblationibus contentæ essent*, teste DODECHINO *in append. ad Marianum Scotum ad annum MCXX.* Beneficiis introductis, archipresbyteris, qui *plebes* regebant, quædam assignatæ et tandem quibuslibet parochiis ruralibus, postquam oratoria nobilium essent in has mutata.
71) *Fuerint*, C. H.
72) *Eorumdem*, C. R. 2. et ed. ant.

CAP. XXX.

Decima omnium fructuum prædii debetur ei, qui decimas ibi præscripsit: sed ad aliud prædium præscriptio non extenditur.

IDEM INNOC. III. *episcopo Baluacen.* (*ann.* 1213.)

Cum in tua i diœcesi quædam monasteria et conuentuales ecclesiæ, in multis parœciis maiores 73) decimas percipiant et minutas, de quibusdam fructibus, annuatim perceptis, non fuerunt decimæ persolutæ, [*quæ cum persoluuntur, quæsiuisti per sed. apost. edoceri, vtrum decimæ fructuum prædictorum ad parœciales ecclesias, quæ nec maiores recipiunt, nec minutas, an ad monasteria et illas ecclesias conuentuales, quæ decimas alias percipiunt ab antiquo, debeant pertinere. Ad quod sic*] respondemus, quod, si fructus prædicti de illa terra proueniunt, de qua monasteria vel conuentuales ecclesiæ, aliquos percipiebant ratione decimarum prouentus, eis procul dubio decimæ fructuum debentur eorum; cum ipsis terra illa ab antiquo fuerit decimalis, et non debeat vna eademque ecclesia k diuerso iure censeri: alioquin parœcialibus ecclesiis exsoluantur 74), ad quas de iure communi spectat l perceptio decimarum.

73) *Maiores* decimæ ex frumento cuiusuis generis prædiorum percipiuntur; *minutæ* ex fructibus hortorum et leguminibus: quamuis rursus hic consuetudines locorum, in decimis in primis obseruandæ, varient, vt obseruat SYRINGIVS *in aurea praxi iur. decim. c. II. §. 4.*
74) *Persoluantur*, C. H.

CAP. XXXI.

Laici ecclesias vel decimas donare non possunt, etiamsi sunt reges: nec ex eorum titulo præstatur caussa præscribendi.

IDEM *Vesprimen.* 75) m *episcopo.* (*ann.* 1210. *in Hungariam.*)

Dudum n aduersus fratres Hierosolymitanos 76) hospitalis sancti Stephani [*Alben.*] te proponente in nostra præsentia quæstionem, quod ipsi decimas, de laboribus rusticorum suorum Vesprimen. ecclesiæ debitas, non permitterent tibi solui 77), [*eosdem citauimus, præfigentes eis terminum concilium generale, quo cum instrumentis et rationibus suis nostro se conspectui præsentarent, tibi respondere parati.*] Comparentibus igitur te ac ipsis statuto termino coram nobis, [*d. f. n.*] G. 78) [*tit. S. Martini*] presbyterum cardin. tibi et eis concessimus auditorem, coram quo decimas [*omnium*] terrarum, quæ per rusticos o hospitalis Vesprimen. diœc. excoluntur, et de Chirographa 79) p, et de Nouacularia 80) ecclesias, quæ per ipsos 81) hospitalarios detinentur, [*easdem, tamquam ad te spectantes,*] intentione tua, de iure communi fundata, petisti. Prior autem hospitalis [*eiusdem*] in prædictis decimis et ecclesiis præscriptionem allegans, proposuit, se non teneri tibi super 82) his [*aliquatenus*] respondere. Quod cum per auditorem

75) Ita etiam legunt C. R. 2. et L. Ad veritatem proprius accedit C. R. 1. qui *Vespriniensi*, habet, vel *Vesprinensi*, qui episcopatus est sub Strigoniensi archiepiscopo in Hungaria. GONZ. *ad h. c. n.* 1.
76) *Hierosolymitani*, C. R. et edit. Gonz.
77) *Decimas solui*, ed. ant.
78) *S.* habetur in C. R. 2.
79) *Et de Ciroga*, C. R. 1. *et de Sirogran.* C. R. 2. *et de Cyroga*, L. *et de Cyrogan* c. 3. comp. cit. 4. *et de Sirogan.* ed. ant. *Chirographo*, Pith.
80) *Noua cultura*, C. R. 1. *de noua curia*, cit. c.
81) Pronom. *ipsos*, non est in cit. c.
82) *Pro his*, C. R. 1.

---

a *Vide hic Henricum Borch.* b Sanctæ Columbanæ. *al.* Sancti Columbani. c *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp. et faciunt tradita per Ias. in l.* 1. *de transact.* d *C.* 5. *eod. tit. in* 2. *comp. vid. Turrec. in c. reuertimini.* 16. *q.* 1. e Illos, f *C.* 1. *eod. tit. in* 4. *comp. vid. Couarr. l.* 1. *var. resol. c.* 17. *circa fin.*

g Accipiunt. h *Vid. l. non omn. per Bart. ff. de legibus.* i *C.* 2. *eod. tit. in* 4. *comp. An minutæ decimæ necessario solui debeant, B. Thom.* 2. 2. *q.* 87. *art.* 2. *ad* 3. *arg.* k *Al. ita:* vna eademque res, *etc.* l Pertinet. m Vesprimien. *al.* Vespertinien. n *C.* 3. *eod. tit. in* 4. *comp. vid. Oldrad. cons.* 1. *vid. Couarr. l.* 1. *var. res. c.* 17. o *In omnibus manuscr. ita:* quæ per rusticos in Vesprimensi diœcesi excoluntur. p Chiropha *al.* Curge. *al.* Sirogan. *al.* Cirogra.

[*enim-*

[*eundem*] ad nostram audientiam peruenisset; mandauimus, quod idem prior præscriptionis titulum, quem allegauit 83), probaret, qui [*tandem post deliberationem, præhabitam coram ven. f. n. Alban. episcopo, qui post recessum memorati cardinalis de caussa cognouit, inclytæ recordationis*] B. 84) regis ac [*E. matris ipsius,*] reginæ Hungariæ priuilegia exhibuit 85), qui ecclesiam sancti Stephani, ad quam dictæ ecclesiæ cum eisdem decimis pertinebant, in perpetuam eleemosynam hospitali donationis titulo concesserunt 86), confirmationis Clementis papæ præd. nostr. scriptum 87) exhibens, per quod probare volebat, concessionem prædictam plenum habere vigorem, [*et asserens nihilominus, ipsam a fel. record. Lucio papæ præd. nostr. postmodum confirmatam.*] Cæterum ex parte tua fuit propositum [*ex aduerso,*] quod in decimis et ecclesiis, a rege et regina donatis, præscriptionem non poterat opponere pars aduersa, quæ nec a donatione ipsorum initium habere poterat, nec a confirmatione præfata tantum effluxit temporis 88), quod possit 89) præscriptio confirmari 90), et sic donationis regis et reginæ allegatus titulus nullus erat: cum sacrilegii crimen incurrat, [*secundum canonicas sanctiones,*] qui ecclesias vel ecclesiasticum aliquid 91) *a* de manu receperit 92) *b* laicali. [*Vnde si contingat, laicum in donatione ecclesiæ talibus verbis vti: do tibi ecclesiam talem: nihil aliud concedere intelligitur, nisi ius patronatus tantum, quod habet in ipsa, prout in constitutione, a nobis edita, continetur expresse. Contra confirmationem autem fuit hoc modo responsum, quod, cum confuse ipsa ecclesia S. Stephani cum omnibus decimis et ecclesiis, et aliis, quæ ad eandem pertinent, confirmetur, ius episcopale non tollitur; cum de illo non exprimatur ibidem, sed tantum debita decimarum portio, intra parochiam ecclesiæ S. Stephani collatarum, secundum terræ consuetudinem eisdem hospitalariis reseruetur: præsertim cum petitæ decimæ a te in parochia S. Stephani non consistant, quod de plano confessa est pars aduersa. Econtra vero fuit a parte altera replicatum, quod, cum spatio XXX. annorum tacueris, iuri tuo tacite renuntiasse videris. Sed et hoc pars tua visa est repellere, allegando quod XXX. annorum taciturnitas non in iure communi, sed in priuilegiis noscitur obtinere: vnde iure communi, quod habet episcopus in decimis vel in ecclesiis suæ diœces. non nisi XL. annorum taciturnitate priuatur.*] Nos igitur, [*his et aliis, quæ hinc inde fuerunt proposita, plenius intellectis,*] cum donatores 93) prædicti conferre non potuerint aliis, quæ ipsi de iure non poterant possidere, et [*ex confessione partis aduersæ liquido nobis constat, petitas decimas, et ecclesias intra parochiam sancti Stephani non concludi, etiamsi prædicta donatio teneat, quod*] per confirmationem prædicti Clementis super ecclesia sancti S. 94) hospitali cum decimis et aliis pertinentibus 95) ad se 96) *c* factam, etiamsi authenticum *d* appareret, iuri episcopali nullatenus derogetur, [*de fr. n. consf. auctoritate ap.*] sententialiter prohibemus, ne fratres hospitalis, præsumant vlterius 97) impedire 98), quo minus decimas percipias memoratas, et pacifice possideas in futurum.

83) *Allegarat*, cit. c.
84) C. R. 2. et H. habet: *R.* sed in c. cit. est: *G.*
85) *Concessionem allegauit*, cit. c.
86) Post vocab. *Stephani*, ibid. ipsa verborum series ita se habet: *ad quam tunc temporis, sicut asseruit, ecclesiæ memoratæ spectabant, cum decimis et pertinentiis suis concesserunt in perpetuam eleemosynam, hospitali donationis titulo assignauit, confirmationis* etc.
87) *Transscriptum*, ibid.
88) *Tempus*, ibid.
89) *Posset*, ibid.
90) *Consummari*, ibid.
91) *Aliquod*, C. R. 1. H. L. et cit. c.
92) *Recepit*, ed. ant. *reciperet*, cit. c.
93) *Attendentes, quod donatores*, C. H.
94) *Sancti Stephani*, C. R. 1. H. L. ed. gl. et cit. c.
95) *Pertinentiis*, C. L. et ed. ant.
96) *A se*, C. R. 2. et L.
97) *Te vlterius*, C. H.
98) *Alterius præpedire*, cit. c.

CAP. XXXII.

Domini prædiorum cogi possunt, vt prædia dent colenda talibus, a quibus sine contradictione ecclesia possit decimas consequi. H. d. vsque ad §. *Illæ.*

IDEM *in concilio generali.* 99) e (*ann.* 1215.)

In aliquibus regionibus *f* quædam permistæ sunt gentes, quæ secundum suos ritus 100) decimas de more non soluunt: quamuis censeantur nomine Christiano. His nonnulli domini prædiorum ea tribuunt excolenda, vt decimis defraudantes ecclesias, maiores inde reditus assequantur 1). Volentes igitur super his ecclesiarum 2) indemnitatibus prouidere, statuimus, vt ipsi domini 3) *g* talibus personis, et taliter sua prædia excolenda committant, quod absque contradictione ecclesiis decimas cum integritate persoluant, et ad id, si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam 4) compellantur 5).

Iste §. propter sui breuitatem non summatur.

Illæ quippe decimæ necessario soluendæ sunt, quæ debentur ex lege diuina 6), vel loci 7) consuetudine approbata.

99) Verba *in Concilio generali*, desunt in C. H.
100) Græcos sine dubio intelligit, qui diuersis ritibus et iuribus a Latinis vtebantur, nec decimas soluebant, quas tamen hi, inter illos degentes, soluere obstricti erant.
1) *Exsequantur*, C. R. 1. et L.
2) *Ecclesiæ*, C. R. 1.
3) *Deinde*, c. 5. comp. cit. 4. loco vocab. *domini.*
4) *Per cens. ecclesiasticas*, ibid.
5) *Compellant*, ed. ant.
6) Ad hæc verba GONZALEZ. *n.* 2. *et* 3. agnoscit bellum intestinum inter Canonistas et Theologos, de obligatione soluendarum decimarum in nouo fœdere, quam tantum *iuris positiui ecclesiastici* esse cum THOMA, strenue hi docent, quam etiam ipse GONZALEZ. propugnat. Conf. GERMONIVS *de sacror. immunitat. libr. III. c.* 19. IO. DEL CASTILLO *libr. VI. c.* 10. *n.* 8. vbi amplissimum interpretum gregem, de hoc argumento contendentium, refert, quorum audacia eo magis admiratione digna est, quod *concilii generalis* decisioni, quæ lege diuina debitas vsuras constituit, obloqui ausi fuerint.
7) *Et ex loci*, cit. c.

CAP. XXXIII.

Prius soluendæ sunt decimæ, quam census seu tributa: et, si prius illa soluuntur, postea decimari debent.

IDEM INNOC. III. *in eodem.* h (*ann.* 1215.)

Cum non sit in 8) homine, quid 9) *i* semen [*reddat, vel*] respondeat; quoniam iuxta verbum apostoli, *neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus* ipsum 10) quidem de 11) *k* mortificato semine plurimum fructum affert: nimis auare quidam in decimis defraudare nituntur, census et tributa, quæ interdum indecimata prætereunt, de frugibus primitus 12) deducentes. Cum autem in signum vniuersalis dominii, quasi quodam titulo speciali, sibi Dominus decimas reseruauerit: nos et ecclesiarum dispendiis et animarum periculis obuiare volentes, statuimus, vt in prærogatiuam 13) dominii generalis exactionem tributorum et censuum præcedat solutio decimarum, vel saltem hi, ad quos census, vel tributa indecimata peruenerint, quoniam res cum onere suo transit, ea 14) per censuram ecclesiast. decimare cogantur ecclesiis, quibus de iure debentur.

8) *Ab*, C. H.
9) *Quod*, c. 6. comp. cit. 4.
10) *Ipse*, C. H.
11) Præp. *de*, abest a C. H. ed. ant. Cont. et cit. c.
12) *Primitiis*, C. R. 1. et L.
13) *Prærogatiua.* C. R. 1.
14) *Eam*, cit. c.

CAP. XXXIV.

Cistercienses, templarii et hospitalarii de fructibus possessionum, quas acquisierunt post concilium generale, de quo hic, decimas soluere tenentur, si de illis possessionibus prius soluebantur decimæ.

IDEM *in eodem* (*concil. gener.*) l

Nuper abbates *m* Cistercien. ordinis, in generali concilio 15) *n* congregati, ad commonitionem 16) nostram prouide statuerunt, ne de cætero fratres ipsius ordinis emant possessiones, de quibus decimæ debeantur ecclesiis, nisi forte pro monasteriis nouiter 17) fundandis. Et si tales possessiones eis fuerint pia fidelium deuotione collatæ, aut emptæ pro monasteriis de nouo fundandis 18), committantur aliis excolendæ, a quibus ecclesiis decimæ persoluantur; ne occasione priuilegiorum suorum ecclesiæ vlterius prægrauentur, decernimus 19), vt de alienis terris, et amodo acquirendis, etiamsi eas propriis manibus aut sumptibus excolunt 20), decimas persoluant ecclesiis, quibus ratione prædiorum antea soluebantur: nisi cum ipsis ecclesiis aliter duxerint componendum. [*Nos ergo, statutum gratum et ratum habentes,*] hoc ipsum ad alios regulares, qui gaudent similibus priuilegiis, extendi volumus et mandamus, vt ecclesiarum prælati promptiores et efficaciores existant ad exhibendum eis de suis malefactoribus iustitiæ complementum, eorumque priuilegia diligentius et perfectius 21) studeant obseruare.

15) *Capitulo*, c. 7. comp. cit. 4.
16) *Ad communicationem*, ed. ant.
17) *De nouo*, cit. c.
18) *Feudatis*, ibid.
19) *Decernimus igitur*, C. L.
20) *Excoluerint*, cit. c.
21) Verba: *et perfectius*, desunt in C. H.

---

a Aliquod. b Reciperet. c A se, *in recentioribus, sed in antiqu.* ad se, *habetur: id est, ad ecclesiam S. Stephani.* d Authentica, *in recentibus: sed in antiquis* authenticam, *legitur* e *Innoc. III. in conc. gener. Lat. cap.* 53. f *C.* 5. *eod. tit. in* 4. *comp.*

g *In cod. Barb. ita:* vt ipsi domini de cætero, talibus, *etc.* h *C.* 54. *et c.* 6. *eod. tit. in* 4. *compil.* i Quod. 1. *Corinth.* 3. k *Hanc periodum ex antiquis restituimus, vt est impressa. Nam in vulgatis perperam legebatur. Ioann.* 12. l *C.* 55. m *Cap.* 7. *eod. tit. in* 4. *comp.* n *Pro voce,* concilio, *quæ est in antiqu. omnib. cod. in antiqua comp. ponitur.* capitulo, *quod non est ineptum. Nam generales monachorum conuentus capitula vulgo dicuntur*

CAP. XXXV.

Breue est, et ideo non summatur.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1235.)

Interdicimus vniuersis personis ecclesiasticis, vt decimas, detentas 22) a laicis, ad alienas ecclesias pertinentes, in pignus recipere ab eisdem laicis non præsumant.

22) *Retentas*, C. L.

TITVLVS XXXI.

DE REGVLARIBVS *a*, ET TRANSEVNTIBVS AD RELIGIONEM.

CAP. I.

Non potest quis ad religionem admitti nisi volens, et in ætate idoneus.

Ex concilio Moguntino 23) (*c.* 23. *ann.* 813.)

Nullus tondeatur *b*, nisi in 24) legitima ætate et spontanea voluntate.

23) *Matien* C. R. 2. *Maguntino*. C. R. 1. L. et ed. ant.
24) Præp. *in*, abest a C. R. L. H. ed. ant. et c. 3. comp. 1. h. t.

CAP. II.

Impubes monasterium ingressus, post annum a parentibus reuocari non potest. H. d. primo. *Pubes per vim ingressus, post annum exire, vel a parentibus reuocari non potest.* H. d. secundo. Abbas Siculus.

Ex eodem. (Conf. c. 4. comp. 1. cit.)

Si quis *c* ante annos legitimos tonsuratus est 25) sine consensu parentum suorum; si parentes ipsius intra annum non [*se*] reclamauerint ad principem, aut ad proprium episcopum, vel ad missum dominicum: in clericatu permaneat. Si vero post legitimos annos, per vim *d* clericus factus est, et nec ipse, nec parentes 26) eius intra annum ad memoratas personas reclamauerint: in clericatu permaneat, [*ita*,] sicut is, de quo superius dictum est.

25) *Fuerit*, C. H.
26) *Et parentes - - minime se reclamauerint*, cit. c.

CAP. III.

Clericus secularis, vtens habitu et nomine monachali, cogitur, vt fiat monachus, vel ab hoc desistat.

Ex concilio Toletano 27). (Conf. c. 5. comp. 1. cit.)

Vt clerici, qui se fingunt habitu et nomine monachos [*esse*,] et non sunt 28), [*omnimodis*] corrigantur 29) [*atque emendentur, vel*] vt *e* veri monachi sint, vel *f* veri clerici 30).

27) Vel potius ex *libr.* 1. *capitular.* 72. edit. BALVZ. *tom. I. p.* 715. cui verba eius accurate respondent. BVRCHARDVS *libr. VIII. c.* 7. pro more hoc concilio cuidam tribuere, quam legitimum fontem laudare maluit, vt passim monitum. Hunc reliqui et ipse RAYMVNDVS sine vlla hæsitatione sequuti sunt.
28) Verba *et non sunt*, desiderantur in C. R. 1.
29) *Vel cogantur, vt*, C. H. *cogantur*, ed. ant.
30) *Canonici*, c. 5. comp. cit. 1.

CAP. IV.

Nouitia, quæ sponte se ingerit actibus professarum, per hoc censetur professa. H. d. et est casus multum notabilis.

Ex concilio Arelaten. 31) *g*

Vidua, si sponte velum 32) conuersionis, quamuis non sacrum 33) sibi, imposuerit, et in ecclesia inter velatas oblationem Deo obtulerit 34), velit nolit, sanctimoniæ 35) habitum vlterius debet habere: licet sacramento firmare 36) velit, eo tenore [*et ratione*] velamen 37) sibi imposuisse, vt [*iterum*] deponere posset.

31) Ex *concilio Aurelianensi* C. R. referunt hoc cap. Sed rectius GRATIANVS *c.* 8. *C. XXVII. q.* 1. ex *concilio Triburiensi* illud recensuit, vt ad annum DCCCXCV. hic textus referri debeat.
32) *Velamen*. c. 6. comp. cit. 1. omissa voce: *conuersionis*.
33) *Sanctum*, ibid.
34) Monachi ipsi olim offerebant sicuti *laici*, quales re vera erant, et in hoc differebant a clericis. *c.* 6. *C. XVI. q.* 1. Idem officium incumbebat sanctimonialibus, vt *feminis laicis*, in continentia viuentibus. Et quamuis *monachi* pedetentim clero adscripti fuerint: hoc tamen ad *sanctimoniales* trahi non potuit, a clericatu alienas. Quæ ergo inter has sub velo, sibi sponte imposito, offerebat, ipso facto *continentiam* vouisse credebatur, quæ obligationem *perseuerantiæ* producebat.
35) *Sanctimonialem*, C. R. 1. et cit. c. *sanctimonialis*, H.
36) *Confirmare*, cit. c.
37) *Velum*, C. H.

CAP. V.

Monachus temere ad aliud monasterium transire, vel peculium habere non potest.

GREGORIVS *Anthemio subdiacono.* (*ann.* 591. Conf. c. 7. comp. cit. 1.)

Ioannes frater [*et coepiscopus noster per Iustum clericum:* etc. et infra.] [*Præterea*] præsenti iussione *tibi* mandamus 38), vt ne quem 39) monachum [*alterius*] de monasterio in monasterium temere 40) migrare liceat, nec eorum aliquem peculiare quicquam habere [*permittas.*] Sed si hoc præsumpserit: [*in*] monasterio, in quo ab initio conuersatus est, [*et*] sub abbatis sui regula, [*de qua fuerat,*] competenti coërcitione reddatur 41).

38) *Missione mandamus*, ed. ant.
39) *Neque*, C. R. L. H. ed. ant. Gonz. et c. 7. comp. cit. 1.
40) Partic. *temere*, non est in cit. c.
41) Cum hoc *c.* cohærent *c.* 32. *C. XVI. q.* 1. et *c.* 39. *C. XXVII. q.* 1. ibidem ex GREGORII *libr. I. epist.* 40. desumta *p.* 457. *c.* 9.

CAP. VI.

Vbi est dura congregatio vel religio, requiritur in profitente plena pubertas, scilicet tempus XIIX. *annorum.* H. d. habito respectu ad mentem litteræ. Et est textus singularis.

Ex registro Gregorii. *b* (*libr.* 1. *epist.* 48. *ann.* 591.)

Quia in insulis dura est congregatio monachorum, pueros in eorum monasteriis ante XVIII. annum 42) suscipi 43) prohibemus. [*Vel si qui sunt, eos experientia vestra auferat, et in vrbem Romanam transmittat: hoc in Palmaria, et in aliis insulis te per omnia volumus custodire.*]

42) *Ante XVIII. annorum tempora*, c. 1. comp. 2. h. t.
43) *Recipi*, C. R. 1.

CAP. VII.

Si Cisterciensis sine licentia sui abbatis ad aliud monasterium transit: ad proprium monasterium regredi cogitur.

ALEXANDER III. *archiepiscopis,* [*episcopis*] *et aliis ecclesiarum prælatis, per Galliam* i *constitutis.* (*ann.* 1170. Conf. c. 2. comp. 1. h. t.)

Non est vobis 44) dubium, [*aut incertum, quomodo fratres religiosi Cisterciën. ordinis ea religione permaneant, et virtute, quod ex institutione patrum et prædecessorum nostrorum hi, qui in eorum monasteriis professionem faciunt, sine abbatis sui licentia prohibentur de claustro discedere, et discedentes in aliis monasteriis recipi. Inde, est quod eandem institutionem nos, non solum amicam religioni, sed etiam consonam rationi, sollicite conseruare volentes,*] vniuersitati vestræ [*per a. s. præc.*] mandamus, quatenus monachos, vel conuersos Cistercien. 45) ordinis, post [*factam monasteriis*] professionem sine licentia abbatum suorum, per episcopatus vestros recipi nullatenus permittatis. Et si qui ex eis [*fuerint, qui*] sine licentia abbatum suorum, de monasterio, [*in quo professionem fecerint,*] exire præsumpserint, et commoniti [*ad sua monasteria*] celeriter non redierint: eos [*tam diu app. rem. censura ecclesiastica percellatis, donec ad monasteria, vnde exierint,*] regredi compellantur.

44) *Nobis*, C. R. H. et ed. ant.
45) *Conscripti*, c. 2. comp. 1. h. t.

CAP. VIII.

Professio, facta ante XIV. annum, non obligat: post XIV. vero, si fit per susceptionem habitus professorum, etiam non obligat, nisi detur perseuerantia tridui.

IDEM *magistro. F. Ciuitaten.* 46) k *canonico.* (*ann.* 1170. *in Hispaniam.*)

Ad nostram noueris *l* audientiam peruenisse, quod eremitæ de Montefolio 47) quosdam pueros [*intra biennium*] seduxerunt 48) in tantum, quod quidam [*illorum*] suasionibus eorum assensum præbentes, statim religionis habitum in ipsorum monasteriis susceperunt: quorum vnus 49) T. nomine statim pœnituit, quod habitum induisset 50), [*id, quod fecerat, suis parentibus intimauit, qui ad locum ipsum, mora postposita, accedentes, eum exinde traxerunt. Et cum non stetisset ibi, nisi per vnam noctem, vt accepimus, præfati eremitæ et quidam alii non permittunt eum quandam puellam ducere in vxorem, quam ipse iurauit in vxorem accipere, ac, sicut dicitur, desponsauit.*] Quocirca [*d. t. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus 51), [*rei veritate inquisita diligenter ac*

46) *F. C. ciuitatem*, ed. ant. *Fidantia*, c. 8. comp. 1. cit. rectius. *Cuman.* vero est in C. R. 2.
47) *De Monte Foliano*, cit. c.
48) *Seduxerint*, C. L.
49) *Vnum*, C. H.
50) Post vocem *præbentes*, in cit. c. verba ipsa sunt hæc: *ad ecclesias ipsorum accesserunt. Quos cum statim religionis habitum induissent, vnus prædictorum puerorum T. nomine statim pœnitens, quod habitum suscepisset, id, quod* etc.
51) Vox *quatenus*, deest in C. H.

a *De materia huius tit. vid. conc. Trident. sess.* 25. *tit. de regularib.* b *Vid. B. Thom.* 2. 2. *qu.* 189. *art.* 5. *et conc. Trid. infra citatum.* c *Burch. l.* 8. *Decr. c.* 3. *Ivo p.* 7. *c.* 26. d *Vide conc. Trid. Sess.* 25. *tit. de regul. c.* 19. e Aut. f Aut. g *Al. Aurelian. sed habetur in conc. Tribur. c.* 25. *refert. Burch. l.* 8. *c.* 36. *Ivo p.* 7. *c.* 55. *et c.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp. quib. locis aliis conciliis tribuitur, sed fortassis non recte.*

h *L.* 1. *epist.* 48. *ad Anthemium, vt refert. Grat.* 20. *q.* 1. *c. quia autem. et c.* 1. *eod. tit. in* 1. *compilat.* i In Gallia. k Ciuitanen. *alias desideratur inscriptio in codic. Barbat. et aliis.* l *Post conc. Lat. p.* 21. *c.* 1. *et c.* 8. *eod. tit. in* 1. *compilat.*

cognita,] si [*tibi*] constiterit, quod præfatus T. ante consummationem XIV. anni [*habitum ipsum sine probatione susceperit, et*] susceptum habitum deposuerit, aut si post XIV. annum habitum ipsum sine probatione susceperit 52), et intra triduum deposuerit, eum ab impetitione prædictorum eremitarum [*vel aliorum in hac parte, occ. et exc. app. cess.*] denunties [*penitus*] absolutum: et eam, quam, postquam exivit 53), iurauit accipere in vxorem, libere posse traducere [*in vxorem,*] si alia *a* caussa rationabilis non obsistat 54) *b*.

52) *Suscepit*, C. H. et ed. ant.
53) Verba *postquam exiuit*, desiderantur in cit. c.
54) *Non impedit*, ibid.

CAP. IX.

Qui recipit habitum professorum, vbi distincti sunt habitus, compellitur ibi vel alibi esse religiosus: sed, si recipit habitum nouitiorum, potest ad seculum redire.

IDEM *Eliensi* 55) *episcopo. (ann.* 1180.)

Super eo *c*, quod quæsitum fuit [*a nobis ex parte tua*] de clericis 56), qui religionis habitum susceperunt 57), et ante professionem 58) ad priorem statum sunt reuersi 59), [*f. t. t.*] respondemus, quod, si austeritatem religionis, ad quam migrasse 60) noscuntur, seruare noluerint, ad minorem religionem sunt cogendi transire 61). Nec amplius in ecclesiis secularibus debent assumi: ne contra votum, quod Domino fecerunt, [*in animarum suarum periculum*] venire probentur 62). Verum si ante susceptum huiusmodi 63) habitum, in probatione positi, recedere voluerint; secundum regulam beati Benedicti non videntur prohiberi ad priorem statum redire: quæ videtur præcipere 64) vt in eadem veste 65), in qua veniunt, reuertantur 66).

55) *Liern.* c. 9. comp. cit. 1.
56) *Vtrum sacerdotes*, ibid.
57) *Suscipiunt*, C. H. *susceperint*, cit. c.
58) *Et antequam essent vinculo professionis adstricti*, cit. c.
59) Post dictionem *reuersi*, insuper hæc ibid. leguntur: *permittendi sint ecclesias et curam animarum habere, et an alii clerici, si monasticum habitum ante oblatum professionis libellum deseruerint, ad sacros ordines promoueri et ad gubernationem ecclesiarum possint assumi, frat. t. t.* etc.
60) *Migrasse se noscuntur*, ed. ant.
61) *Pertransire*, cit. c.
62) *Comprobentur*, ibid.
63) Vox *huiusmodi*, deest in C. H.
64) *Sed videtur regula vestra præcipere*, cit. c.
65) *Laicali* scilicet, in qua venerant. Neque enim olim inter nouitios recepti vestem mutabant, *c.* 3. *C. XVII. q.* 2. prout æuo posteriori factum est.
66) *Redeant*, cit. c.

CAP. X.

Canonicus regularis potest effici monachus, si religio, ad quam transit, est strictior sua: alias secus.

IDEM *Ambianen.* 67) *episcopo. (ann.* 1180.)

Sane, de canonico *d*, qui in ecclesia Aromanch. professionem fecerat, et fugerat ab eadem, in monachum a quodam abbate recepto, id tuæ fraternitati significamus, quod, si locus, vbi nunc permanet, maioris religionis, quam ecclesia Aromanch. existat 68) *e*, ipsum in eodem loco cum pura conscientia remanere permittas: alioquin eum ad priorem ecclesiam redire compellas.

67) *Abiatino*, in c. 10. comp. cit. 1. minus recte legitur.
68) *Existit*, C. R. L. H. et ed. ant. *est*, cit. c.

CAP. XI.

Minor XIV. annis, profitendo non obligatur religioni: nisi factus maior ratum habuerit.

IDEM *Beluacen.* 69) *episcopo. (ann.* 1180.)

Significatum est *f* nobis 70), [*et pro certo monstratum, quod Guiboldus; nondum incipiens esse XIV. annorum, timore magistri, qui eum litteris erudiebat, habitum religionis apud ecclesiam de Resone suscepit, et inde sicut puer infra annum exiuit, et per seculi vanitates iam sex annis, et eo amplius vagabundus discurrit. Vnde, quoniam huius rei veritas nobis non constat, f. t. per apost. sed.*] mandamus, quatenus [*rem ipsam diligenter inquiras, et,*] si inueneris, quod G. 71) non fuisset a parentibus oblatus, [*nec inceperit esse XIV. annorum, quando ad religionem accessit,*] et intra XIV. annum facti voti pœnitens, a religione recesserit 72), [*si in seculo voluerit remanere, eum*] ab illo voto professionis, quod fecit 73). [*auctoritate pontificali*] denunties absolutum 74), [*et absolutionem eius tam ecclesiæ de Resone, quam populo tuæ ciuitatis studeas publicare.*] Si autem a parentibus [*forte*] fuerit oblatus, seu XIV. annum compleuerit, cum religionem intrauit 75), seu post decimum quartum annum professionem, a se prius 76) factam, ratam habuerit: eum ad eandem vel ad aliam religionem [*omni cum districtione*] transire 77) compellas.

69) *Belluacen.* c. 11. comp. cit. 1.
70) *Vobis*, C. H.
71) Siglum *G.* non est in cit. c.
72) *Recessit*, C. R. L. et H. sed in hac verborum serie c. cit. ita variat: *et eum intra annum XIV. facti voti pœnituerit, et ab ecclesia ipsa recesserit*, etc.
73) *Fecit, cum*, C. H.
74) *Absoluas*, cit. c.
75) *Intrauerit*, C. R. 1.
76) Partic. *prius*, non habetur in cit. c.
77) Verbum *transire*, desideratur ibid.

CAP. XII.

Si filia minor XII. annis, a parentibus monasterio tradita, maior facta sponte veletur: ad seculum redire non potest.

CLEMENS III. (*ann.* 1160.)

Cum *g* virum [*te prudentem in caussis fore nouerimus et discretum; si, in quibus dubitas, consilium a nobis sollicitudine pastorali requiris: et tibi de iure canonico, quod possumus, respondemus, et prudentiam tuam dignis in Domino laudibus commendamus. Curasti siquidem tua nobis insinuatione proponere,*] vtrum ea, quæ intra discretionis annos a parentibus monasterio tradita [*est, et*] habitum religionis induens, benedictionem accepit, et exiens postmodum, se cuidam militi copulauit, [*ex quo etiam prolem suscepit,*] ad monasterium redire cogatur, [*cum illa asserat, postquam ætatem consentiendi habuit, dissensisse, et benedictionis munus inuitam suscepisse, commemorat. Super hoc*] consultationi tuæ taliter respondemus 78), quod, cum iuxta concilii Toletani *h* censuram, monachum aut paterna deuotio, aut propria professio faciat: quicquid horum fuerit allegatum *i*, tenebit, reuertendi ad seculum aditu penitus interdicto. Non enim videtur illa monasticæ professionis a se posse iugum excutere; cum eam non constet euidenter contradixisse, cum benedictionem accepit 79), quam [*vtique*] non nisi in ætate discretionis recipiunt, quæ velantur, præsertim si, ratihabitione sequuta 80) *k*, etsi eam quandoque contradixisse constiterit, quod ante gestum fuerat, roboratur. Nec obloquitur, quod de [*sancti viri,*] præd. nostr. Leonis papæ 81) constitutione per contrarium sensum sumitur 82) *l*, vt puellæ, quæ coactæ parentum imperio virginitatis habitum susceperunt *m*, ipsum possint sine præuaricatione deserere: cum de ea recte 83) *n* possit 84) intelligi, quæ in ætate nubili noscitur constituta. Tunc enim, quia liberum habet arbitrium, in electione propositi sequi parentum non cogitur voluntatem.

78) *Tuæ duximus respondendum*, c. 3. comp. 2. h. t.
79) *Acceperit*, C. R. 1. et ed. ant.
80) *Sequenti*, C. R. H. ed. ant. et cit. c.
81) Huius sententia refertur a GRATIANO in *c.* 8. *C. XX. q.* 1. quam de *puella nubili* accipit INNOCENTIVS III. quæ tamen generaliter loquitur.
82) *Assumitur*, cit. c.
83) Part *recte*, in C. R. ed. ant. et cit. c. deest.
84) *Posset*, C. R.

CAP. XIII.

Valet professio, facta sine susceptione habitus religionis.

IDEM 85).

Porrectum *o* nobis ex parte tua petitorium continebat, quod I. canonicus Archerontinus 86) infirmitate grauatus, votum, vt fieret monachus, se asserit 87) emisisse: vnde metuens, ne 88) voto decederet non completo, functis manibus tibi se reddidit in monachum et in fratrem. [*Alii quoque in tua absentia, in sacerdotum manibus monachos se fieri deuouentes, sani facti, ad vomitum redierunt, et cum familiares monasterii tui antea exstitissent, quia non fuerunt ad familiaritatem antiquam admissi, aduersarii facti sunt, pro amicis. Vtrum ergo eorum talium facta dissimulare valeas, ne fiant deteriores, an compellendi sint ad complenda promissa, per nos postulas edoceri. Nos ergo*] inquisitioni tuæ taliter respondemus, quod, cum monachum non faciat habitus, sed professio regularis, ex quo a conuertendo votum emittitur, et recipitur ab abbate, talis, vt fiat monachus, et reddat Domino, quæ promisit, erit vtique [*non immerito, vt fiat monachus,*) compellendus.

85) Non est ALEXANDRI III. hæc decretalis, sed INNOCENTII III. *libr. I. epist.* 540. ad ann. MCXCIX. referenda: quamuis etiam RAYMVNDVS eam, vt series capitulorum sequentium docet, ALEXANDRO III. adscripserit.
86) *Acherontinus*, ed. ant. et c. 4. comp. cit. 2.
87) *Asseruit*, cit. c.
88) *Vt*, ed. ant.

CAP. XIV.

Si pater se cum bonis suis et filio impubere obtulit monasterio: filius, factus maior, exire potest religionem et legitimam a monasterio petere.

COELESTINVS III. (*ann.* 1195.)

Cum *p* simus: [*et infra.*] Sane, [*nuper*] nostris auribus est relatum, quod, cum B. 89) miles [*lepræ morbo, Domino permittente, est re-*

89) *De B.* habetur in C. H. *cum C.* in c. 5. comp cit 2.

---

a Aliqua. b Obstat. c *C.* 9. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lateran. sub Alex. III. p.* 21. *c.* 2. d *C.* 10. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. p.* 50. *c.* 27. e Existit. f *C.* 11. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. Later. part.* 50. *c.* 10.

g *Cap.* 3. *eod. tit. in* 2. *comp.* h *Id est*, conc. Toletan. IV. *c.* 48. i Alligatum, *legitur in conc. et in omnibus manuscript. quam lectionem hic etiam agnouit Hostiensis. In cod. Barbat. periodus punctis ita distinguitur:* quicquid horum fuerit allegatum, tenebit, *quod exponit Hostiensis.* k Sequenti. l Assumitur. m Receperunt. n *Dictio*, recte, *deest in vetustioribus.* o *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *compil.* p *Cap.* 5. *eod. tit. in* 2. *compil.*

 sper-

ſperſus,] ſe cum filio ſuo, diſcretionis annos nullatenus attingente 90), ad quoddam monaſterium cum bonis ſuis, etiam [*quæ a monaſterio ipſo tenuerat*,] contuliſſet, dictum filium ſuum fecit habitum ſuſcipere monachalem. [*Cumque ipſi puero diſciplina monaſtica propter aſperitatem regulæ diſpliceret: et infra ſpatium X. hebdomadarum a monaſterio et habitu, taliter ſuſcepto, reſiliens, bona patris ab abbatia illa cœpit cum inſtantia poſtulare. Et cum ſuper hoc ad diœceſ. epiſcopum quæſtio lata fuiſſet, et coram eo aliquandiu diſputatum; quia plerique diſſentire de rigore canonum videbantur, ſi conſanguinei pueri dicti poſſent teſtibus comprobare, illum, quando fuit oblatus, infra annos diſcretionis exiſtere, ipſum tali voto nullatenus obligari: dictus abbas ad Maguntinæ ſedis audientiam appellauit, et quidam de conſanguineis eiuſdem pueri ad Romanam eccleſiam appellationem, ſicut ex litteris Auguſtini epiſcopi comperimus, tranſtulerunt. Ideoque*] diſcretioni tuæ 91) taliter reſpond. 92) quod, ſi dictus puer ad annos diſcretionis peruenerit 93), et habitum retinere noluerit monachalem, ſi ad hoc [*ipſum*] induci nequiuerit, non eſt *a* vllatenus 94) compellendus: quia tunc liberum ſibi erit, eum dimittere, et bona paterna, quæ ipſi ex 95) ſucceſſione proueniunt, poſtulare.

90) *Agente*, cit. c.
91) *Veſtræ*, ibid.
92) *Significatione præſentium intimamus*, ibid.
93) *Peruenit*, ibid.
94) Partic. *vllatenus*, ibid non legitur.
95) Loco partic. *ex*, ibid. eſt: *recte*.

CAP. XV.

Furioſus profitendo non obligatur: niſi, factus ſanæ mentis, ratum habuerit.

INNOCENTIVS III. *epiſcopo et capit. Targilen.* 96) b (*ann.* 1198.)

Sicut *c* tenor litterarum [*veſtrarum nobis aperuit, cum P. lator præſentium, in ſacerdotali officio conſtitutus, tanta rerum temporalium indigentia laboraret, quod nec ſibi, nec ſuis progenitoribus, propriis poſſet aliquatenus prouidere: proprii corporis laboribus et maris periculis multis ſe non dubitauit exponere, vt de ſuo labore et acquiſitione honeſta ſuam et ſuorum poſſet indigentiam releuare. Contigit autem poſt hoc, quod ipſe longe a ciuitate conſiſtens, tam graui cœpit ægritudine laborare, quod extra ſe poſitus deſperaret de vita præſenti, et dum in tali eſſet articulo conſtitutus, a quodam ſimplici monacho indutus fuerit habitu monachali, et in monaſterium deportatus. Deinde, paucis diebus elapſis, cum iam in principio eſſet ſuæ conualeſcentiæ, depoſuit habitum, et licentia eiuſdem loci abbatis, monaſterium dereliquit, et cupiens progenitorum ſuorum indigentiis prouidere, a vobis ſuppliciter poſtulauit, vt poſſit, ſicut prius, in ſacerdotali officio miniſtrare, et vobiſcum pariter conuerſari. Quid autem ſuper his fuerit faciendum, ſacro apoſtolicæ ſedis oraculo humiliter edoceri petitis. Nos igitur*] conſultationi veſtræ 97) taliter reſpond. quod, licet iſta duo inter ſe rupugnantia videantur, vt quiſquam ſcilicet ſit extra ſe poſitus, et de præſenti vita deſperet, ſi tamen eo tempore, quod P. ſacerdos, lator præſentium 98), poſitus extra mentem *d* aſſeritur 99), indutus fuit habitu monachali, cum alienatus non ſentiat 100), ac per hoc non valeat conſentire, eum 1) denuntietis 2) ab obſeruatione monaſtici 3) ordinis abſolutum: niſi, poſtquam mentis ſuæ factus eſt compos, ſpontanea voluntate profeſſionem fecerit monachalem.

96) INNOCENTIVS III. *libr. I. epiſt.* 36. *edit. Baluz.* habet hanc inſcriptionem: *Epiſcopo et capitulo Traguri enſi. Tragurium* vero eſt ciuitas *Dalmatiæ*, de qua vid. CELLAR. *in Geogr. antiqu. tom. I. p.* 615. Codices vero MCSt. et edit. ant. nihil ſani habent.
97) *Tuæ*, ed ant.
98) Verba *P. ſacerdos, lator præſentium*, in c. 1. comp. 3. h. t. hoc loco non leguntur.
99) *Vt aſſeritur*, ed. ant.
100) *Conſentiat*, cit. c.
1) *Præfatum presbyterum*, ibid.
2) *Denuntiës*, ed. ant.
3) *Monaſterii*, cit. c.

CAP. XVI.

Profeſſio nec fieri, nec recipi debet intra tempus probationis: ſed facta et recepta tenet. Hoc dicit, et eſt caſus notabilis, et quotidie allegatur.

IDEM *Piſano archiepiſcopo.* (*ann.* 1199.)

Ad apoſtolicam ſedem *e*, [*quæ diſponente Domino, cunctorum fidelium mater eſt et magiſtra, ſuper diuerſis articulis quæſtiones dubiæ referuntur, vt, quod ab ea fuerit ſuper earum ſolutione reſponſum, indubitanter ab omnibus teneatur. Ex parte ſiquidem tua tales nuper ſuſcepimus quæſtiones, quod*,] cum monachum fieri ante vnius anni probationem regularis inſtitutio interdicat, [*monachi et moniales in tua diœceſi conſtituti, tam clericos, quam laicos vtriuſque ſexus, ſanos pariter et infirmos, religionis habitum volentes aſſumere, nutu etiam aliquo profitentes, interdum abſque omni profeſſione recipiunt, quandoque profeſſionem illico facientes. Vnde multa mala cognoſcuntur ſæpius prouenire, cum infirmi ad monaſterium iam tranſlati, et, emiſſa profeſſione, poſtquam de infirmitatibus conualuerunt, habitum religionis abiiciant, et ad propria reuertantur. Contingit etiam tales in propriis domibus remanere, cum monachi per eos, dum viuunt, nolunt ſua monaſteria prægrauari. Sani facti etiam ſic ſine probatione recepti retro aſpicientes, matrimonia contrahunt, reiecto habitu regulari: de quibus ſi habitum religionis aſſumunt, ante vnius anni probationem vel temporis competentis, vtrum, facta profeſſione a talibus vel omiſſa, monachi debeant reputari, et, ſi coniugatus conuerti deſiderans, recipiendus ſit in monachum, niſi vxor perpetuam continentiam repromittat, certificari a ſede apoſt. poſtulaſti. Nos igitur*] quæſtionibus tuis taliter [*ex ordine*] reſpondemus, quod, licet tempus probationis 4) a ſanctis patribus ſit indultum, non ſolum in fauorem conuerſi, ſed etiam monaſterii, vt et ille aſperitates illius, et illud 5) mores illius valeat experiri. Quod vtrumque diligenter eſt obſeruandum: præſertim cum ab vtroque de reliquo facta 6) *f* certa notitia non habetur. Si tamen 7) ante tempus probationis, regulariter præfinitum, is 8), qui conuerti deſiderat, habitum recipit, et profeſſionem emittit, abbate per ſe vel per alium profeſſionem recipiente monaſticam, et monachalem habitum concedente: vterque renuntiare videtur ei, quod pro ſe noſcitur introductum. Ideoque obligatur *g* per profeſſionem, emiſſam pariter et acceptam, ad obſeruantiam regularem, et vere monachus eſt cenſendus: quia multa fieri prohibentur, quæ, ſi facta fuerint, obtinent roboris 9) *h* firmitatem. Prohibendum 10) eſt autem 11) *i* abbatibus, ne paſſim ante tempus probationis quoslibet ad profeſſionem recipiant. Et, ſi contra formam præſcriptam quoslibet indiſcrete receperint; animaduerſione 12) ſunt debita corrigendi: cum in ſubſidium fragilitatis humanæ ſpatium probationis ſit regulariter inſtitutum 12*).

4) *Profeſſionis*, c. 2. comp. cit. 3.
5) *Iſtius et iſtud*, C. R. et ed. ant. *iſtius et illi*, L.
6) Vox *facta*, non eſt in C. R. nec in cit. c.
7) *Quia tamen*, cit. c.
8) Pron. *is*, deeſt in C. H.
9) Vox *roboris*, deſideratur in C. R. L. ed. ant. et cit. c. *rata manent*, habet C. H.
10) Sed rectius feciſſet pontifex, ſi abſolute et ſub pœna nullitatis talia attentata prohibuiſſet: id quod demum factum eſt in *concil. Trident. ſeſſ. XXV. de regul. c.* 15.
11) Part. *autem*, a C. R. 1. et L. abeſt.
12) *Etiam animaduerſione*, C. L.
12*) Laciniam huius decretalis vide infra *c.* 13. *de conuerſ. coniugat.*

CAP. XVII.

Qui profeſſionem fecit, licet in clauſtro nunquam permanſerit, ſed in ſeculo, et ſuis bonis vſus fuerit, ad obſeruantiam regularem compellitur.

IDEM INNOC. III. *Aconen.* 13) *epiſc.* k (*ann.* 1198. *in Bythyniam.*)

Sicut nobis [*ex parte tua*] fuit *l* propoſitum, [*quod*] quidam clericus, cum ægritudine nimia laboraret, quaſi de morte ſecurus, et de 14) recuperanda ſanitate *m* deſperans, habitum canonicorum regularium petiit et accepit, [*et ea ſuſceptione habitus exprimens et promittens, quæ ſolent in huiuſmodi repromitti.*] Sed nec ad eccleſiam tranſiit, [*vtpote infirmitate grauatus*,] nec bonis ſuis vti ceſſauit. [*Poſtmodum vero ſoſpitate ſuſcepta poſt XX. annos vt vltra,*] videntibus et ſcientibus 14*) [*v. f. n.*] epiſcopo 15) et [*dil. f. priore, et*] canonicis eccleſiæ Nazaren. 16) *n* a quibus habitum ſuſceperat regularem, [*tu, licet eo tempore, quo habitum ſuſceperat in eccleſia Nazarena, prioris ſollicitudinem exerceres, immemor eorum, quæ facta fuerant circa ipſum, in Achonen. eccleſia eum canonicum ſuſcepiſti. Quia vero, quid ſuper hoc facere debeas, per noſtras litteras poſtulas edoceri;*] fraternitati tuæ taliter reſpondemus, quod, ſi regularem habitum, ſe poſtulante, ſuſcepit, et ad obſeruationem religionis canonicæ 17) ſua ſe profeſſione ligauit, ad reſumendum habitum eccleſiaſtica eſt diſtrictione cogendus: cum, quod 18) tanto tempore extra canonicam manſit *o*, non in excuſationem eius, ſed in maioris tranſgreſſionis augmentum merito valeat allegari.

13) Inſcriptio verior *libr. I. epiſt.* 517. eſt: *epiſcopo Acconenſi.*
14) Præp. *de*, in C. R. L. et ed. ant. omittitur.
14*) Verba *et ſcientibus*, deſunt in C. H.
15) *Archiepiſcopo*, cit. c.
16) *Nazaren.* ed. ant.
17) *Canonice*, C. R. L. et ed. Gonz.
18) *Cum quia*, C. R. 2. *cumque*, cit. c. ſed incongrue.

CAP. XVIII.

Poteſt religioſus zelo ſanctioris vitæ ad religionem tranſire ſtrictiorem, petita prius licentia prælati ſui, licet non obtenta, etiam ſi primum monaſterium ſit priuilegiatum, quod de illo ad aliud etiam arctius tranſiri non poſſit. H. d. Et eſt caſus notabilis, et quotidie allegatur.

IDEM *priori et conuentui Dimolienſi.* 19) p (*ann.* 1206. *in Angliam.*)

Licet quibuſdam *q* monachis et canonicis, nec non [*et*] hoſpitalariis et templariis a ſede apoſtolica ſit indultum, ne, poſtquam aliquis

19) In C. R. 1. inſcriptio deeſt. *Mol.* eſt in C. R. 2. *Diniolmenen.* in c. 4. comp. cit. 3.

a *Al. ita:* non eſt ad hoc vllatenus, *etc.* b Gargilen. *al.* Turgin. *al.* Argin. c *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. vbi eſt integra clauſula. vid. Barb. conſil.* 60. d *Alias ita:* poſitus extra mentem, vt aſſeritur. e *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil. vbi eſt integra clauſula. vid. concilium Tridentinum ſeſſ.* 28. *titul. de regul. cap.* 15. *ex quo ceſſant dubia text. et gloſſ.*

f *Dictio* facta, *deeſt in omnibus antiquis exemplaribus.* g *concil. Trident. ſeſſ.* 21. *titul de regul. cap.* 15. *oppoſitum definiuit.* h *Dictio*, roboris, *deeſt in antiquis, ſed ab aliis additur.* i *Item deeſt dictio*, autem, *quam habet cod. Barb.* k Aldenen. l *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp.* m Et recuperanda ſanitate deſperatus. n Nezaren. o *Religioſus contra bonum obedientiæ non poteſt præſcribere. vid. l.* 1. *C. de ſeru. fugit.* p Dimelinenſ. *al.* de Molend. *al.* Dubcolen. *al.* Dunolien. q *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp.*

pro-

professus fuerit apud eos, ad alium locum possit, ipsis inuitis, arctioris etiam religionis obtentu transire, vt vnusquisque secundum *a* apostolum in ea vocatione permaneat, in qua dignoscitur esse vocatus; quia tamen, vbi Spiritus Dei est, ibi libertas; et qui Dei Spiritu aguntur, non sunt sub lege, quia 20) lex non est posita *b* iusto: ea ratione videtur hoc illis fuisse concessum, ne quis ex temeritate vel leuitate, in iacturam vel iniuriam 21) sui ordinis, sub prætextu maioris religionis ad alium ordinem 22) transuolaret, sicut frequenter a multis constat esse præsumptum, non quidem 23) vt ei transeundi licentia denegetur, qui eam cum humilitate ac puritate duxerit postulandam, vt non ficte, sed vere ad frugem melioris vitæ valeat transmigrare. Talis ergo, postquam 24) a prælato suo transeundi licentiam postulauerit, ex lege priuata, quæ publicæ legi præiudicat, absolutus, libere potest sanctioris vitæ propositum adimplere, non obstante proterua indiscreti contradictione prælati; quia priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate: cum etiam Romanus pontifex, qui supremam in ecclesia obtinet potestatem, archiepiscopis et episcopis *c*, cedendi licentiam ex iusta caussa petentibus, sine difficultate concedat. Quocirca nouerint vniuersi, quibus huiusmodi 25) priuilegium est concessum, se ad concedendam licentiam transeundi taliter postulantibus de iure teneri: quia, sicut subditus a prælato cum humilitate et puritate debet transeundi licentiam postulare, ne bonum obedientiæ contemnere 26) videatur, sic profecto prælatus subdito sine difficultate et prauitate qualibet, debet transeundi licentiam indulgere, ne videatur propositum impedire diuinitus inspiratum. Si vero probabiliter dubitetur, vtrum quis velit ad ordinem arctiorem aut 27) laxiorem ex caritate, an ex temeritate transire; superioris est iudicium requirendum: ne forte angelus sathanæ in lucis angelum se transformet. Illa semper regula inuiolabiliter obseruata, vt nullus absque licentia Rom. pont. præsumat occasione quacunque deserere 28) præsulatum: quoniam, sicut maius bonum minori bono præponitur, ita communis vtilitas speciali vtilitati præfertur *d*. Et in hoc casu recte 29) præponitur doctrina silentio, sollicitudo contemplationi, et labor quieti. Ad quod vtique designandum vnigenitus Dei filius Iesus Christus non de Rachele secundum carnem natus est, sed de Lia: nec legitur eum in domum suam Maria recepisse 30), sed Martha 31). Vnde, quando potest episcopus præesse pariter et prodesse, non debet cedendi licentiam postulare, aut etiam obtinere. Cum ergo [*dil. f.*] R. monachus 32) vester ad fratres Cisterciensis ordinis transmigrauerit, non vt ordini vestro aliquatenus derogaret, sed vt apud eos vitam duceret arctiorem; [*discretioni vestræ per a. s.*] mandamus, quatenus super eo, quod de 33) corde puro, et conscientia bona 34), et fide non ficta fecisse dignoscitur, eum nullatenus molestetis: quia caritas est fons proprius, cui non communicat alienus.

20) *Et quia*, C. H.
21) *Et ruinam*, cit. c.
22) Vocab. *ordinem*, ibid omittitur.
23) Part *quidem*, deest in C. H. et ed. ant.
24) *Postquam etiam*, ed. ant.
25) *Hoc*, C. H.
26) *Continere*, ed. ant.
27) *An*, C. R. L. et cit. c.
28) *Dimittere*, C. H.
29) Vox *recte*, a C. R. 1. abest.
30) *Excepisse*, C. H et C. R. 1. (superscriptum est: *i. e. recepisse.*) *suscepisse*, L.
31) *Mariam excepisse, sed Martham*, cit. c.
32) *Frater*, C. H.
33) Præp. *de*. in C. R. 1. deest.
34) *Bono et conscientia pura*. cit. c.

CAP. XIX.

Coniuges religionem profitendo ab inuicem diuertere possunt: aliter, si se abiurant, et non continent, illicitum est iuramentum.

IDEM *præposito, et decano, et scholastico, Demeren.* 35) *e Colon.* 36) *diœcesis. (ann.* 1212.

Veniens *f* ad apostolicam sedem G. mulier, [*latrix præsentium*,] simplici 37) nobis insinuatione monstrauit, quod, cum matrimonium cum 38) E. [*de Herd. Colonien. diœcef.*] in facie ecclesiæ contraxisset, et diutius cohabitasset eidem, orta est dissensio inter ipsos, in tantum, vt 39), quod deinceps *g* alter non requireret alterum, vterque corporaliter præstitit iuramentum: hanc vir ipse diuortii caussam assignans 40), quod quandam ipsius mulieris amitam cognouisset, antequam eam duceret in vxorem. Quod, licet 41) assererent quamplurimi: non [*tamen*] fuit super hoc ecclesiæ facta fides. Cum autem postmodum ad secunda vota conuolasset vterque: secundo viro, viam vniuersæ carnis ingresso, [*adhuc*] priore superstite [*viro*,] dicta mulier se fecit in arcto loco ad pœnitentiam agendam includi, [*vbi, sex annis in deuotione peractis, audiens a quibusdam discretis et religiosis personis, quod sic saluari non posset, ad apostol. sed. accessit, humiliter*] postulans [*et deuote*,] vt ei dignaremur impendere consilium salutare. Nos igitur attendentes, quod illud fuit illicitum iuramentum, [*discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus præfatum virum, monitione præuia 42) *h*, compellatis 43), vt, ea, quam superduxit, exclusa, præfatam mulierem recipiat, audituri postmodum, si quid fuerit quæstionis, [*et illud debito fine, app. rem. decisuri.*] Si vero contra matrimonium nihil fuerit ostensum, et vir, seculo derelicto, maluerit ad regularem vitam migrare; vos ei 44) super hoc licentiam tribuatis: vt et illa [*sic*] possit in suo, [*sicut desiderat*,] proposito permanere 45).

35) *Miren. diœcef.* C. R. 1. *de Miten.* C. R. 2. *de Miren.* L. *Demiren.* ed. ant. et c. 6. comp. cit. 3.
36) Vox *Colon.* a C. R. 2. et L. abest. Sed *Colocen.* est in cit. c.
37) *Supplici*, C. H. ed. ant. et Cont.
38) *Cum D.* ed ant.
39) Loco verborum *in tantum vt*, legimus in cit. c. *vt sic, suadente humani generis inimico*
40) Hic ibidem noua inchoatur periodus, scilicet hoc modo: *Hanc tamen vir ipse caussam diuortii assignabat.*

41) *Sed licet hoc assererent*, etc. ibid.
42) *Præmissa*, C. R. 2. H. et L. sed *P.* est in C. R. 1.
43) *Cogatis*, C. R. L. et ed. ant. sed cit. c. hoc loco ita variat: *virum monere attentius et inducere procuretis, eum, si necesse fuerit, per cens. eccl. app. rem. cogentes, vt* etc.
44) *Vos eis*, C. R. 2.
45) *Remanere*, cit. c.

CAP. XX.

Qui ad monasterium conuertitur sumendo habitum nouitii, potest intra tempus probationis redire ad seculum: nisi appareat, eum vitam voluisse mutare omnino.

IDEM *abbati de Affligien.* 46) *et magistro R. et canonicis Traiecten.* 47) *(ann.* 1212.)

Consulti *i* sumus 48) frequenter a multis, vtrum is, qui monasterium ingressus est, habitum sumendo nouitii, si ante professionem emissam intra tempus probationis exire voluerit, licite possit absque apostasiæ nota vel noxa *k*, præsertim cum debita morum correctione 49) ad seculum remeare. Licet autem super hoc senserint 50) diuersi diuersa; nos tamen credimus, distingendum 51), vtrum is, qui conuertitur 52), proposuerit 53) absolute vitam mutare, vt sub habitu regulari omnipotenti Deo de cætero famuletur; an conditionaliter experiri obseruantiam regularem, vt ita demum, intra annum sibi placuerit 54), profiteatur ordinis disciplinam, aut, si forte non placuerit, moribus emendatus *l* ad statum reuertatur pristinum. In primo casu debet, vt regulariter viuat, ad laxiorem saltem regulam pertransire. In secundo potest ad seculum, non tamen, vt viuat seculariter, remeare. Vt ergo 55), quæ sit eius intentio, plenius agnoscatur, propositum suum 60) in principio protestetur. [*Hac ergo distinctione diligenti meditatione pensata, circa dil. f. Traiecten. decanum inquiratis sollicite, quæ videritis requirenda, et statuatis canonice, quæ videritis statuenda.*]

46) *Affligen.* C. R. 1. et ed. ant. rectius habent.
47) *R. Canonico Traian.* C. R. 1. *R. Can. Trad.* C. R. 2. *R. et G. canonicis Traiecten.* C. L. ed. ant. Cont. Gonz. et Pith. *R. a persona ecclesiæ Cetaren. et G. canonico Timacen.* c. 7. cit. comp. 3.
48) *Fuimus*, C. R. 1.
49) *Correptione*, C. H.
50) *Sentiant*, C. R. 2.
51) Secundum *concilium Trident. sess. XXV. de regul. c.* 16. semper et indistincte nouitiis salua et integra est facultas, ad seculum reuertendi, adeo, vt ne quidem *per indirectum* hæc iis adimi queat, vt ibidem plenissime et optime constitutum. Arbitratur quidem ALTESERRA *in comm. h.* decisionem pontificis magis *consilii*, quam *præcepti* esse: quod tamen contra mentem eius fuisse videtur.
52) Voces *qui conuertitur*, non sunt in cit. c.
53) *Proposuit*, C. H.
54) *Si sibi placeret*, ed ant. omissis vocibus: *intra annum*, quæ etiam absunt a cit. c.
55) Partic. *ergo*, desideratur in cit. c.
60) Vocabulum *suum*, abest a C. H.

CAP. XXI.

Qui, intra annum probationis non facta professione, redit ad seculum, licite potest ad ordines et beneficia premoueri.

IDEM INNOC. III. 61). *(ann.* 1212.)

Postulasti *m*: [*et infra.*] Tertio quæsiuisti, vtrum illi, qui, in annis minoribus constituti, nouitiorum habitum susceperunt, et, intra annum postmodum non facta professione, ad seculum sunt reuersi, et episcopis 62) suis, hoc scientibus, ad sacros ordines sunt promoti, sustineri debeant in illis ecclesiis ministrare, in quibus sunt ab eisdem episcopis,

61) Docet inscriptio *epist.* 118. *libr. XV. edit. Baluz. p.* 646. Lingoniensi episcopo hanc scripsam esse decretalem, et quidem anno regiminis XV. qui incidit in annum MCCXII. vt etiam *epist.* 79. *et* 111. *eiusd. libr.* docet.
62) *Et ipsis suis*, c. vn. comp. 4. h. t.

a 1. *Corinth.* 7. 2. *Corinth.* 3 b Imposita. c *Vid. B. Thom.* 2. 2. *q.* 185. *art.* 4 d *Vid. l. actione. §. Labeo. in vers. eo tempore. ff. pro socio gl. in l.* 1. *et ibi Bart. ff. solut. matr.* e *Al.* Demiren. *al.* Demoren. *sed vtplurimum in antiqu. legitur:* Demiren. f *Cap.* 6. *eod. tit. in* 3. *comp. vid. Turrecremat. in c. quod Deo pari.* 33. *q.* 5. *et Scot.* 4. *sent. dist.* 27. *q.* 1. *art.* 4. g Quod vt deinceps cogatis.

h Præmissa. i *C.* 7. *eod. tit. in* 3. *comp.* k *Vid. Alciat.* 4. *de verb. sign. Corn. Fronto. libr. de different. ait: noua pœna: noxia culpa.* l Emendatis. m *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *comp. primam quæstionem habes supr. de foro compet. postulasti: secundam infra, de homicid. postulasti. vid. concilium Trident. initio præcedentis can. citatum.*

pis instituti. Nos frat. tuæ taliter 63) respond. quod propter hoc non sunt ab ecclesiis ipsis 64) amouendi, sed in eis possunt libere ministrare; [*nisi prudentia forte suppleuerit ætatem in illis, vt transire debeant ad regulam laxiorem: quia, cum ipsi absque protestatione religionis habitum assumant, vitam præsumuntur proposuisse mutare.*]

63) *Breuiter*, ibid.
64) Pron. *ipsis*, deest in C. H.

CAP. XXII.

Qui vltra annum portat habitum monachalem in monasterio, vbi sunt habitus indistincti, censetur professus.

HONORIVS III. *Veneten. episc. (ann.* 1224. C. 4. comp. 5. h. t.)

Ex parte *a* tua fuit propositum [*coram nobis*,] quod nonnulli sunt [*in diœcesi Venetensi*,] qui, licet pluribus annis gestauerint habitum monachalem, professionem tamen monasticam non fecerunt. Vnde, cum super eo, quod habent proprium, et alias irregulariter viuunt, a te vel ab aliis arguuntur; non erubescunt dicere, se ad carentiam proprii, et continentiam, ac alias regulares obseruantias non teneri: cum habitus non faciat monachum, sed professio [*potius*] regularis. [*Quare super his apostolicum remedium exhiberi postulasti: cum inordinata vita præuaricatorum huiusmodi non solum eis periculum, sed etiam scandalum inferat mentibus aliorum.*] Ideoque fraternitati tuæ mandamus 65), quatenus quoslibet, tibi lege diœcesana subiectos, qui prædicto modo terram duabus viis ingredi non verentur 66), vt, postquam per annum gestauerint habitum monachalem, regulam [*quoque*] secundum formam ordinis profiteantur et seruent, [*monitione præmissa*,] ecclesiastica censura 67), [*appell. remota*,] compellas.

65) *Respondentes mandamus*, C. H.
66) *Terras viis ingrediendo duabus iuxta prophetam væ sibi et perditionem acquirunt*, etc. c. 4. comp. 5. h. t.
67) *Per censuras ecclesiasticas*, ibid.

CAP. XXIII.

Intra probationis annum libere quis redit ad seculum: nisi professionem fecerit tacite vel expresse, vel appareat, eum vitam mutare voluisse. Hoc primo. Secundo dicit, *quod ad hoc, vt dignoscantur nouitii a professis, debet habitus professorum benedici in locis, vbi habitus non est distinctus.*

GREGORIVS IX. *(ann.* 1235. *Romæ.)*

Statuimus, nouitios, in probatione positos, ante susceptum religionis habitum, qui dari profitentibus consueuit, vel ante professionem emissam ad priorem statum redire posse libere intra annum; nisi euidenter appareat 68), quod tales absolute voluerint vitam mutare et in religione perpetuo Domino deseruire: cum quilibet renuntiare valeat ei 69), quod pro se noscitur introductum. Nihilominus statuentes, ad omnem ambiguitatem penitus amouendam, quod, cum in quibusdam locis religiosis nouitiorum habitus non distinguatur ab habitu professorum, professionis tempore benedicantur vestes, quæ profitentibus conceduntur, vt nouitiorum habitus 70) *b* a professorum habitu 71) discernatur.

68) *Appareret*, C. R. 1.
69) *Valeat iuri*, ed. ant.
70) Vox *habitus*, a C. R. et H. abest.
71) *A professoribus habitu*, C. L.

CAP. XXIV.

Religiosi fugitiui annuatim sunt requirendi, et cogendi, vt ad monasterium reuertantur.

IDEM.

Ne religiosi, vagandi occasionem habentes, salutis propriæ detrimentum incurrant, et sanguis eorum de prælatorum manibus requiratur: statuimus, vt præsidentes capitulis celebrandis secundum statutum concilii *c* generalis 72), seu patres, abbates, seu priores fugitiuos suos 73), et eiectos de ordine suo, requirant sollicite annuatim. Qui si 74) in monasteriis suis recipi possunt secundum ordinem regularem: abbates seu priores eorum, monitione præuia 75) *d* per censuram ecclesiasticam 76) compellantur 77) ad receptionem ipsorum, salua ordinis disciplina. Quod si hoc regularis ordo non patitur: auctoritate nostra 78)

72) prouocat indubie ad *concilium generale*, sub INNOCENTIO III. habituum, qui, vt docet *c.* 7. *X. de statu monach.* generatim ordinibus singulis modum formamque præscripsit *capitula prouincialia* singulis trienniis celebrandi ad exemplum *ordinis Cisterciensis*, quo respectu, et non vlterius, ad hoc concilium hoc loco prouocat, prout recte obseruat GONZ.
73) Pron. *suos*, in C. R. L. H. et ed. ant. non habetur.
74) Partic. *si*, abest a C. H.
75) *Præmissa*, C. L.
76) *Ecclesiastica censura*, C. R. L. et H.
77) *Compellant*, C. R. L. et H.
78) Pron. *nostra*, deest in C. H.

prouideant, vt apud eadem monasteria in locis competentibus, si absque graui scandalo fieri poterit, alioquin 79) in aliis religiosis domibus eiusdem ordinis ad agendam ibi pœnitentiam, talibus vitæ necessaria ministrentur. Si vero huiusmodi fugitiuos vel eiectos inobedientes inuenerint: eos excommunicent, et tamdiu faciant ab ecclesiarum prælatis excommunicatos publice nuntiari 80), donec ad mandatum ipsorum humiliter reuertantur.

79) Part. *alioquin*, ibidem omittitur.
80) *Denuntiari*, ed. Pith.

TITVLVS XXXII.

DE CONVERSIONE CONIVGATORVM.

CAP. I.

Si vir de vxoris licentia profitetur, et vxor ipsa suspecta, nec continentiam vouet, nec religionem ingreditur: episcopus vxori virum restituet. H. d. iuxta litteram.

ALEXANDER III. *Vrbergen.* 81) *e* episcopo. *(ann.* 1180.)

Præterea *f*, vtrum laicus vxoratus, qui, præsentibus sacerdotibus et monachis, ignorante episcopo, de licentia et permissione vxoris [*suæ*,] monasterium ingressus, [*et forte*] professionem fecit 82), vxore in seculari habitu remanente, nec transeunte ad religionem, aut perpetuam continentiam vouente, ab episcopo suo possit ad torum reuocari vxoris, an illa compellenda sit continentiam obseruare 83), dicimus, quod, nisi vxor ad religionem transierit, aut perpetuo castitatem seruare promiserit, vir potest et debet [*ab episcopo*] de monasterio reuocari; [*quia, cum vna caro sint effecti, non debet vna pars in seculo manere, et altera ad religionem et castitatem transire: verumtamen vxor monenda est et propensius exhortanda, vt ad religionem transeat et castitatem seruare promittat.*]

81) Incertissimæ et vitiosæ omnes fere sunt huius inscriptionis lectiones. Nam *Vbergen.* C. R. et L. *Vlgen.* H. *Vigen.* edit. ant. *Yleren.* c. 1. comp. 1. h. t. *Herefordén.* append. conc. Lateran. P. V. c. 4. alii aliter habent, et ipsa lectio incerta manet.
82) *Fecerit*, C. H. et ed. ant.
83) *Ad obseruationem continentiæ pertransire*, cit. c.

CAP. II.

Ante matrimonium consummatum potest alter coniugum, etiam altero inuito, religionem ingredi: sed remanens in seculo potest ad secunda vota transire.

IDEM *Salernitano archiepiscopo. (ann.* 1180. *Roma in Campaniam.)*

Verum 84) post *g* consensum legitimum de præsenti, licitum est alteri, altero etiam 84*) repugnante, eligere monasterium, sicut [*etiam*] sancti quidam de nuptiis vocati fuerunt; dummodo carnalis commistio non interuenerit inter eos; et alteri remanenti, si commonitus continentiam seruare noluerit, licitum est ad secunda vota transire 85): quia, cum 86) non fuissent vna caro simul effecti, satis potest vnus ad Deum transire, et alter in seculo remanere 87).

84) Est hæc decretalis pars cap. *Licet præter solit.* Conf. infra c. 7. de homic. vol. vel cas. in not. ad voc. *presbyterum.*
84*) *Ita*, c. 2. comp. cit. 1.
85) *Licitum esse videtur, vt ad secunda vota possit transire*, ibid.
86) *Qui cum* etc. ibid.
87) *Permanere*, C. R. 1.

CAP. III.

Qui, inuita vxore, professionem fecit, et ei postea restituitur, non compellitur, mortua vxore, ad monasterium redire: matrimonium tamen contrahere non debet.

IDEM ALEX. III. *Pisano* 88) *archiepiscopo.*

Quidam *h* intrauit monasterium, inuita vxore: qua 89) ipsum repetente, coactus est ad eam redire. Ea mortua, quæris, an ipse cogatur reuerti 90) ad monasterium, an aliam possit ducere in vxorem. Consult. 91) tuæ taliter respondemus, quod 92) votum non tenuit: vnde ratione voti ad monasterium non tenetur redire: vlterius vero

88) Obseruant VGHELLIVS *in Italia sacra tom. III. p. m.* 408. *edit. nouiss.* ALEXANDRVM III. has litteras scripsisse ad archiepiscopum VILLANVM, qui viuere desiit anno MCLXXIV. vel, vt TRONCIVS voluit, MCLXXIII. notante VGHELLIO *cit. l.* Hoc posito, paulo ante hoc tempus scripta fuit hæc decretalis, non ann. MCLXXX. vt PITHOEI constituerunt.
89) *Eadem*, c. 3. comp. cit. 1.
90) *Redire*, ibid.
91) *Quæstioni*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
92) Partic. *quod*, non est in cit. c.

a *Pro intellectu huius cap. vid. B. Thom.* 4. *Sent. dist.* 18. *q.* 3. *art.* 3. b *Dictio*, habitus, *deest hic in pluribus exemplarib.* c *Later. sub Innoc. III. c.* 12. d Præmissa.

e *Al.* Vbergens. *al.* Helien. *al.* Vercell. f *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. Lateranen. sub Alexandr. III. part.* 5. *cap.* 5. g *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Later. p.* 5. *c.* 1. h *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. part.* 5. *c.* 2.

non

non poterit 93) vxorem accipere. Promiſit enim ſe non exigere 94) debitum 95), quod in eius poteſtate erat: et ideo quoad hoc 96) votum tenuit. Non reddere autem 97), non erat in eius, ſed mulieris poteſtate. Vnde apoſtolus a: *vir non habet poteſtatem ſui corporis* 98), *ſed mulier.*

93) *Potuit*, C. R. 1. et L. *non poteſt*, cit. c.
94) Sed non *abſolute* promiſit, ſe non exacturum debitum coniugale, ſed vnice intuitu *voti*, quod tamen *nulliter* præſtitit. Si aſſeris, hoc votum fuiſſe *claudicans*, et reſpectu *vxoris* tantum viribus caruiſſe: ad monaſterium, ea mortua, redire debuit. Ad hoc dubium vero reſpondet COELESTINVS III. in *c.* 12. *X. h. t.* ſimulque ad hanc decretalem prouocat, eamque magis de *nudo conſilio*, quam *abſoluta obligatione* accepit.
95) Vox *debitum*, deſideratur in cit. c.
96) Dictiones *quoad hoc*, ibid. non habentur.
97) Particula *autem*, ibid. non legitur.
98) Vocabulum *corporis*, deeſt in C. H.

CAP. IV.

Vxoratus religionem intrare non poteſt: niſi etiam vxor ingrediatur, vel niſi ſuſpecta non ſit, et continentiam promittat. H. d. Et eſt vnum cap. de principalioribus tit.

IDEM *Exonen.* 99) *epiſcopo. (ann.* 1180.*)*

Cum ſis prædictus ſcientia litterarum 100) b; ignorare non [*potes, nec*] debes ſanctorum patrum conſtitutioni eſſe contrarium 1), vt vir, vxore ſua 2) [*in ſeculo remanente,*] aut vxor, viro eius 3) non aſſumente religionis habitum, debeat ad religionem tranſire: [*quia, cum vir et vxor vna caro ſint, ſicut docet apoſtolus, non poteſt vnus ad Deum conuerti, et alter in ſeculo remanere.*] Inde eſt, quod auctoritate apoſtolica prohibemus [*tibi,*] ne in epiſcopatu tuo virum vel vxorem, niſi vterque ad religionem migrauerit, tranſire permittas: [*ſed, ſi voluerint ad Deum conuerti, vterque ad frugem melioris vitæ tranſeat.*] Verum ſi ita vxor ſenex eſt et ſterilis, quod ſine ſuſpicione poſſit eſſe in ſeculo: diſſimulare poteris, vt, ea in ſeculo remanente, et caſtitatem promittente, ad religionem tranſeat vir eiuſdem 4).

99) *Oxonien.* ed. ant.
100) *Litterali.* C. R. 1.
1) *Inſtitutioni obuiare*, c. 4. comp. cit. 1.
2) In C. R. 1. verbis *vxore ſua*, additur: *viuente.*
3) *Suo*, C. R. 1. et cit. c.
4) Pron. *eiuſdem*, non eſt in cit. c.

CAP. V.

Coniugatus non eſt ordinandus ad ſacros ordines, niſi vxor continentiam promittat.

IDEM *Strigon.* c *et Colonen.* 5) *archiepiſcopis. (ann.* 1180.*)*

Coniugatus 6) d, [*ad monaſterium conuerti deſiderans, prohibetur ſuſcipi, niſi vxor eius pariter conuertatur. Nam, dum vnum vtrorumque corpus coniugii copulatione ſit factum; incongruum eſt, partem conuerti, et partem in ſeculo remanere: nec recipitur apud Deum illius viri conuerſio, cuius ſequitur coniugalis fœderis proſtitutio. Cum igitur cœtus clericorum longe præeminet cœtui monachorum, ita, vt aliquando bonus monachus vix bonum clericum faciat;*] nullus coniugatorum eſt ad ſacros ordines promouendus: niſi ab vxore, continentiam profitente 7), fuerit abſolutus, [*vt fiat deinceps de carnali copula ſpirituale coniugium.*]

5) *Colocen.* rectius C. R. 2. et L.
6) In hac forma hæc decretalis etiam relata eſt infra *in append. decret. ALEXANDRI III. tit.* 57. *c.* 7. *p.* 312. licet pleræque editiones, etiam *Pithœana*, verba inſerenda, ad *c.* 4. per errorem traxerint, cum quo tamen prorſus non cohærent.
7) *Promittente*, C. H.

CAP. VI.

Vxoratus in epiſcopum promoueri non poteſt, niſi vxor religionem profiteatur.

IDEM *eiſdem. (ann. eod.)*

Sane 8), ſi coniugati e conſenſerint ordinari: [*etiam*] vxoris voluntas prius eſt requirenda, [*vt ſequeſtrato manſionis cubiculo religione promiſſa, poſtquam pariter conuerſi fuerint, ordinentur. Quodſi in quibuslibet eccleſiaſticis gradibus prouidenter, ſolerterque curandum eſt, vt in domo Dei nil ſit inordinatum, nihilque præpoſterum: multo magis laborandum eſt, vt in eius promotione, qui ſuper omnes gradus continetur, non erretur* 9).

8) Verba hæc immediate cohærent cum præcedente decretali, vt vterque textus ex eadem deſumtus ſit. Nec alia de cauſſa ſciſſio hæc facta, quam quod RAYMVNDVS eam ſciſſam repererit in *append. ad concil. Later. III. P. V. c.* 6. *et* 7. apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. p.* 1729. Eadem ſciſſio quoque facta eſt infra in *collect. decret. ALEXANDRI III. p.* 312. *c.* 7. *et* 8. Vt inde augurer, fuiſſe hanc collectionem illa priorem, et ex hac in alium ordinem tranſlatam. Ad minimum certum eſt, alteram in plurimis veſtigiam alterius preſſiſſe.
9) Sedulum decretiſtam agit ALEXANDER III. GRATIANI auctoritate vſus, qui hæc verba retulit in *c.* 5. §. 2. *diſt. LXI.* Huius enim collectio mox principatum inter omnes accepit.

a 1. *Cor.* 7. b *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Later. p.* 5. *c.* 3. c Strigonienſ. *al.* et Colonienſ. *al.* Colocen. d *C.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Lat. p.* 5. *c.* 6. e *C.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil. et poſt concil. Later. p.* 5. *c.* 7.

Inde eſt, quod] frat. veſtr. auctoritate apoſtol. prohibemus 10), ne vxoratum præſumatis in epiſcopum ordinare, niſi vxor prius profeſſa continentiam, ſacrum ſibi velamen imponat, et religioſam veſtem aſſumat f. [*Nolumus enim, vt viri promotio vxori, relictæ in ſeculo, fieri perditionis poſſit occaſio.*]

10) *Inhibemus*, C. R. 1.

CAP. VII.

Sponſa de præſenti, non cognita, quæ dicit, ſe velle religionem ingredi, compellitur intra certum tempus profiteri, vel adhærere marito.

IDEM *Brixien.* 11) *epiſcopo.*

Ex publico g inſtrumento, [*quod nobis eſt præſentatum, et ex tenore litterarum tuarum,*] nobis innotuit, quod, cum [*v. frater noſter,*] Veronenſ. epiſcopus, [*de mandato noſtro*] cauſſam matrimonii, quæ inter A. virum, et M. mulierem 12) vertebatur, ſuſcepiſſet [*ſine canonico*] terminandam, [*auditis vtriuſque partis allegationibus et rationibus inter eos,*] iudiciali ſententia matrimonium approbauit, et eidem mulieri præcepit, vt ad virum [*ſuum*] rediens exhiberet eidem 13) coniugalem affectum. Quod cum renueret 14) h: [*de mandato noſtro, ſicut accepimus,*] fuit vinculo excommunicationis adſtricta. Cæterum, quia [*præfata mulier,*] licet a præfato viro deſponſata fuit 15), adhuc tamen, ſicut aſſerit, ab ipſo eſt incognita: [*f. t. per a. ſ. præc.*] mandamus, quatenus, ſi prædictus vir [*mulierem*] ipſam carnaliter non cognouerit 16) i, et eadem [*mulier, ſicut ex parte tua nobis proponitur,*] ad religionem tranſire voluerit, recepta ab ea ſufficienti cautione, quod vel ad religionem tranſire, vel ad virum ſuum redire intra duorum menſium ſpatium debeat, ipſam [*contrad. et app. ceſſ.*] a ſententia, qua tenetur, abſoluas, ita, quod, ſi ad religionem tranſierit 17), vterque reſtituat alteri, quod ab eo noſcitur 18), recepiſſe 19), [*et vir ipſe, ea religionis habitum aſſumente, ad alia vota licentiam habeat tranſeundi.*] Sane, quod Dominus in euangelio dicit, non licere 20) viro k, niſi ob cauſſam fornicationis vxorem ſuam dimittere, intelligendum eſt, ſecundum interpretationem ſacri eloquii, de his, quorum matrimonium carnali copula eſt conſummatum, ſine qua [*matrimonium*] conſummari 21) l non poteſt: [*et ideo, ſi prædicta mulier non fuit a viro ſuo cognita, licitum eſt ei ad religionem tranſire.*]

11) IOANNI FLVMICELLO ſcripſiſſe has litteras pontificem obſeruatur in VGHELLII *Ital. ſacra tom. IV. p.* 565. *nouiſſ. edit. in marg. ſub a*, qui ex hac mortali diſceſſit vita anno MCXCVII. vt ante hoc tempus exarata debuerit eſſe hæc decretalis, h. e. intra annum MCLXXIII. quo electus, et prædictum annum, quo deceſſit.
12) *Agelatem virum, et Mathemiam mulierem*, c. 7. comp. cit. 1.
13) Pronom. *eidem*, ibid non legitur.
14) *Cum renuerit*, C. R. 1. H. L. et ed. ant. ſed C. R. 2. legit: *contemnens*, in margine: *alias: renuerit.* Loco autem iſtarum vocum in cit. c. ſunt verba ſequentia: *verum cum eadem mulier ad eum iuxta ſententiam prædicti epiſcopi regredi nollet.*
15) Sine dubio intelligit *ſponſalia de præſenti*, quæ non ſequitur neceſſario cohabitatio, ſed tunc demum, vbi ἱερολογία acceſſerit. Infra *in append. p.* 312. *c.* 9. etiam hæc decretalis refertur.
16) *Cognouit*, C. R. L. H. et cit. c.
17) *Tranſire maluerit*, cit. c.
18) *Dignoſcitur*, C. H.
19) *Si qua aliter ab altero habuerit*, cit. c.
20) *Non licet*, ibid.
21) *Confirmari*, C. R. et L. *confutari*, ed. ant.

CAP. VIII.

Summa vt ſupra eod. cap. Cum ſis.

IDEM *G. priori et fratribus ſancti Ioannis.* 22) *(ann.* 1180.*)*

Vxoratus m ſine licentia [*propriæ*] vxoris inter vos nullatenus recipiatur 23), quæ [*ſi*] integræ [*famæ et*] opinionis exiſtat, ita, quod nulla marito ſuſpicio habeatur, eam ad ſecunda vota velle migrare, vel quod 24) minus continenter debeat viuere; quæ ſi, [*prout dictum eſt,*] talis exſtiterit, marito eius in conſortio veſtro recepto, ipſa publice in conſpectu eccleſiæ continentiam profeſſa, in domo propria cum filiis ſuis et familia poterit permanere. Si autem talis fuerit, quæ 25) ſuſpicione non careat, voto continentiæ celebrato: a ſecularium hominum

22) Alia inſcriptio traditur in *append. ad concil. Later. III. cit. l. p.* 1730. *c.* 9. et *infra in append. p.* 313. *c.* 10. quæ tamen manca eſt. Apud HARDVINVM *cit. l.* ita ſe habet: *IDEM priori G. et fratribus iuxta diſciplinam bonæ memoriæ Electi* (vel potius CLETI) *viuentibus.* quia fingunt, ordinem *cruciatorum*, qui ſub demonſtratione adducta deſignatus, a CLETO fuiſſe inſtitutum, quod oppido falſum eſt. Nihilominus tamen GREGORIVS XIV. in *bulla* 13. apud CHERVBIN. *tom. II. bullar. magn. p.* 713. ex communi perſuaſione aſſerit, *hanc congregationem per beatum Cletum inſtitutam fuiſſe.*
23) *Vxoratum - - nullatenus recipiatis*, c. 8. comp. cit. 1.
24) *Quia*, C. H.
25) *Quod*, ibid.

f *In aliquot impreſſis ita:* et religioſam veſtem vel vitam aſſumat. g *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp. concil. part.* 5. *c.* 8. *Vide Turrecrematum in cap. ſunt qui dicunt.* 22. *qu.* 2. 2. *et Scotum libr.* 4. *ſent. diſt.* 27. *q.* 1. *art.* 4. h Renuerit i Cognouit. k *Conc. Trident. ſeſſ.* 24. *tit. de Sacram. matrim. c.* 6. *et* 7. *Matth.* 5. *et* 19. l Confirmari. m *Cap.* 8. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Lateran. part.* 5. *c.* 9. *Vide, quos citaui ſupr. eod. in cap. coniugatus.*

ſe

ſe conuerſatione remoueat, et in loco religioſo, vbi Deo ſeruiat, perpetuo commoretur. Nullus veſtrum mulierem aliquam 26) [*audeat*] tonſurare, vel [*eam*] ad habitandum ſecum præſumat aſſumere 27).

26) Vocabulum *aliquam*, deeſt in C. H.

27) Iam olim *duplicia monaſteria*, virorum et feminarum ſanctimonialium concilium *Chalcedonenſe*, et IVSTINIANVS vetuerunt, vt obſeruaui ad *c.* 22. *C. XVIII. q.* 2. *not.* 99. Sed nihilominus recruduit hæc ſuſpecta cohabitatio, denuo prohibita ſeculo XII. ſub INNOCENTIO III. vt ne quidem poſtea ſeculo ſequente ſublata, vt docet *chronicon Montis ſereni* ad ann. MCCLV.

CAP. IX.

Coniugatus, faciens profeſſionem, vxore conſentiente, licet nunquam intrauit monaſterium, ſi, mortua coniuge, cum alia contrahat, non valet matrimonium, et monaſterium intrare compellitur.

VRBANVS III. *priori ſanctæ Crucis. (ann.* 1186.*).*

Ex parte *a* abba is ſancti Petri [*de Romandin*] ad audientiam noſtram peruenit, quod, cum D. [*de Ter.*] in infirmitate poſitus, conſentiente vxore [*ipſius*,] votum vouens caſtitatis, monachalem habitum ſuſcepiſſet 28), poſtmodum 29) [*ab infirmitatis ipſius*] liberatus [*anguſtia, et prædictam ſuam*] vxorem retinuit, et aliam, ea defuncta, ſibi temere copulauit. Quia vero, licet prædictus D. vxore ſua remanente in ſeculo, de iure ad religionem nequiuerit proficiſci; ea tamen ſublata de medio, votum [*quidem factum*] ſine ſalutis ſuæ periculo non potuit violare: mandamus, quatenus, ſi verum eſt, quod aſſeritur, prædictum D. per excommunicationem compellas, vt, muliere dimiſſa, ad ſuum 30) monaſterium reuertatur, ſub regulari habitu de cætero Domino ſeruiturus.

28) Non in *monaſterio*, ſed in propriis ædibus; quia infirmitate adeo preſſus erat, vt de vita deſperaret: quo in ſtatu vt plurimum ægrotantes *habitum monachalem* ſuſcipiunt. Neque enim, ſi *in monaſterio*, vt cenſet GONZAL. *h. n.* 2. habitum monachalem ſuſcepiſſet, *anguſtia liberatus*, vt hic dicitur, h. e. *metu mortis liberatus*, potuit *vxorem retinere*, prout hic dicitur, h. e. monaſterium non intrauit, ſed voti immemor, continuauit coniugium, et aliam, ea defuncta, ſibi copulauit.

29) *Poſtmodum ab ipſius infirmitatis moleſtia*, C. H. et ed. ant.

30) Pron. *ſuum*, deeſt in C. H.

CAP. X.

Profeſſus religionem, vxore ſciente et diſſimulante, ea mortua, ad ſeculum redire non poteſt. H. d. ſecundum intellectum veriorem et ſingularem in materia.

CLEMENS *b* III. 31)

Conſuluit nos *c* G. ſacerdos [*de ſancta Columba*,] vtrum vir, [*mercator, negotiationi et vxori propter Deum renuntians*,] ad religionem 32) tranſiens, et in ea per annum et amplius moram faciens, vxore ſua, poſtquam ad domum tranſierat regularem, de præſenti vita ſublata, ſecularem habitum reſumere valeat, [*quem dimiſit*,] et aliam ducere in vxorem, vel, ſi ductam ei liceat retinere. Conſultationi huiuſmodi taliter reſpondemus 33), quod prædictus vir nec habitum poteſt abiicere, quem aſſumpſit, nec aliquam ſibi matrimonio 34) copulare *d*. Quodſi contraxerit: matrimonium ipſum decernimus 35) dirimendum.

31) Præferenda ſine dubio inſcriptio *c.* 2. *comp.* 2. *h. t.* quæ COELESTINO III. hanc decretalem tribuit, vnde RAYMVNDVS hanc deſumſit. ſæpe hunc cum illo commiſcens, ideoque poſt ann. MCXCI. locanda.

32) *Ad religionis habitum tranſiens, et in eo* etc. ibid.

33) *Cui conſultationi, taliter duximus reſpondendum*, ibid.

34) *In matrimonio*, C. R. 1. L. et ed. ant. *in matrimonium*, C. R. 2.

35) *Decreuimus*, ibid.

CAP. XI.

Coniux, quæ continentiam vouit, tenetur reddere debitum coniugi: licet ad tempus voto conſenſerit.

COELESTINVS III. 36) *(ann.* 1195.*)*

Cariſſimus *e* [*in Chriſto filius noſter, R. illuſtris rex Scotorum, apoſtolatui noſtro litteris et nuntio humiliter nuntiauit, quod, cum eſſet adoleſcens, et dilecta vxor eius iuuencula, mutua fide voto contrahendi legitimi matrimonii ſe adſtringentes, inuicem ſuum conſenſum, accedente voluntate parentum, arrharum donatione roborauerunt. Poſtmodum vero, claræ mem. N. patre ſuo ab inimicis occiſo, cum per bellorum aduerſitatem vndique premeretur, et habito cum hoſtibus ſuis congreſſu, victus fugatuſque fuiſſet, quia timebat, ne ipſa ſponſa ab inimicis per violentiam raperetur, et alia ſimilis ei non inueniretur in regno, quam ſibi poſſet matrimonialiter copulare, de ſuorum et eiuſdem ſponſæ parentum conſilio factum eſt, quod in conuentu ſanctimonialium habitum manaſticum, ſine propoſito perpetualiter retinendi, ſuſcepit, et ibidem per aliquot annos moram fecit, ne quid iniuriæ ab inimicis pateretur. Quam cum, pace reddita, et obtento de inimicis triumpho ſollemniter duxiſſet cum grandi exſultatione vxorem, et ex ea filios ſuſcepiſſet: vnum eorum de communi conſenſu et electione principum Sueuiæ in regnum ſibi inſtituit ſucceſſorem. Procedente vero tempore, prædicta vxor graui infirmitate correpta, cum ſe de hac vita crederet receſſuram, timore mortis inducta, continentiam vouit. Cumque rex ipſe nollet eam contriſtari; conceſſit ad tempus; nunc autem ſe continere non poſſe proponit: et, quod licite poſſe fieri, arbitratur, ad torum vxoris ſuæ redire cupit. Et ad reprimendas æmulorum detractiones et obloquia, petiit a nobis ei dari in mandatis, vt vxorem ſuam auct. noſtra maritali affectione pertractet, non obſtante voto continentiæ, incaute ab ipſa emiſſo, et ab eodem rege ad tempus approbato. Verum, quia ſuper his nos ad plenum non potuimus elicere veritatem; fraternit. veſtr. cognitionem horum et deciſionem canonicam duximus committentendam, per apoſtolicam ſedem m. vt ſuper his inquiratis diligentius veritatem, et, ſi vobis conſtiterit, quod prædicta mulier, primo fuit inter moniales recepta timore violentiæ ac rapinæ, et propoſitum ſe habuiſſe nubendi profitebatur, cum inter eas moram faceret, præſertim cum poſtmodum in facie eccleſiæ publice regi nupſerit, et vſque ad hæc tempora cohabitando filios ex eo ſuſcepit, eam denuntietis præfato monaſterio non teneri. Non enim factum illud matrimonii poteſt contractum dirimere: etſi forte poſſet matrimonium contrahendum impedire. De alio vero*] fraternitati veſtræ mandamus, quatenus, ſi 37) inueneritis, vxorem regis Sueuiæ 38) *f*, graui infirmitate depreſſam 39), continentiam vouiſſe, et virum eius ad tempus præbuiſſe conſenſum, maxime ſi non idem vir [*peræque*] continentiam vouit 40) perpetuam, eandem viro cohabitare faciatis, et vtrumque inuicem maritali affectione tractare.

36) *CLEMENS III.* C. R. 2. L. et H. erronee legunt. Recte autem *in not.* PITHOEI addunt: *P.* ſeu *PETRO, archiepiſcopo Vpſalenſi*; vt ſic addi debeat: *Roma in Sueciam.* Inde duplex error tum in appellatione *regis Sueuiæ*, tum *regis Scotorum*, commiſſus eſt; cum loco prioris, *regis Sueciæ:* loco poſterioris, *rex Suecorum*, legi debeat: quod nomen hoc tempore iam vſitatum fuit, vt monſtrat *Chronicum Liuonienſe*, editum a viro doctiſſimo IO. DANIELE GRVBERO *in orig. Liuoniæ ſacræ et ciuilis p.* 9. *n,* 13. Ipſemet rex Sueciæ, de quo hic ſermo eſt, deſignatur per litteram *L.* in *comp.* 2. *c.* 3. *h. t.* hic vero per *R.* quo tempore tamen, ſeu quo COELESTINVS III. vixit, nullus rex Suecorum regnauit, cuius in nomine hæ litteræ initiales fuerunt. Vnde rurſus in hac variatione error latitat: quia CANVTVS adhuc eo tempore rex Suecorum fuit: vt ita *C.* aut *K.* loco L. vel R. ſcribi debeat. Neque enim mortuum iam CANVTVM circa hæc tempora fuiſſe, vt quidam referunt, admitti poteſt: cum prælaudatus Dn. GRVBERVS *cit. l. p.* 10. *in not. litt. W.* ex teſtimonio *CLAVDII OERNHIOELMI in hiſtor. eccl. Sueon. et Goth. libr. IV. c.* 7. et adductis ab eo diplomatibus euidenter oſtenderit, eum adhuc vitam extendiſſe vſque ad annum MCXCIX.

37) *Ita ſollicite diſcretio fraternitatis veſtræ diſcutiat, quod, ſi* etc. c. 3. comp. cit. 2.

38) vel potius, vt habet ed. ant. *Sueciæ*, vel *Suediæ*.

39) *Deprehenſam*, C. R. 1.

40) *Voluerit*, cit. c.

CAP. XII.

Si alter coniugum, altero ignorante, religionem profitetur, et propter hoc de monaſterio educitur: illo mortuo, ad monaſterium redire non cogitur.

IDEM. *(ann. eod.)*

Placet *g* nobis, [*et tuam prudentiam commendamus, quod in cauſſis dubiis ſed. apoſt. conſilium requiris. Licet enim præditus ſis ſcientia litterarum: ad matrem tuam eccleſiam Romanam idcirco deuote recurris, vt, habita, ſuper quo dubitas, reſponſione condigna, quam in ſimilibus formam ſeruare debeas, euidenter cognoſcas. Per dil. autem fil. W. decanum Cathalauen.*] ſollicitudo 41) tua nos 42) conſuluit, vtrum mulier, quæ, credens, mortuum maritum, habitum religionis aſſumpſit, et, eo reuerſo, de monaſterio educta fuit 43), poſt obitum viri ſit ad regularem obſeruantiam 44) compellenda. Super quo [*diſcr. t. ſic*] reſpondemus, quod, licet votum eius vſquequaque non tenuerit, eatenus tamen fuit obligatorium, quatenus ſe poterat obligare. Promiſit enim intrando monaſterium, ſe non exacturam carnis debitum *h*, quod erat in poteſtate ipſius: redire vero ad ſeculum, in eius poteſtate non erat, ſed in poteſtate mariti. Et ideo, quantum ad ipſam, tenuit votum, quod poſt viri obitum tenere non deſiit: cum ad eum caſum, a quo 45) poterat efficax habere principium, perueniſſe noſcatur 46). Conſultius itaque dicimus, et ei congruentius 47) ad ſalutem, [*prædeceſſoris n. felicis mem. Alexandri papæ veſtigia imitantes*,] vt, [*vanitatibus ſeculi derelictis*,] ad monaſterium redeat 48), vbi, bona ducta intentione, profeſſionem fecit, et habitum religionis accepit. Si vero ad hoc induci non poterit: ipſam inuitam credimus non cogendam.

41) *Quia ſollicitudo*, C. R. 1.

42) *Apoſtolatum noſtrum*, c. 4. comp. cit. 2. ſed pron. *nos*, a C. R. H. et ed. Gonz. abeſt.

43) *Fuerit*, C. H. et ed. ant.

44) *Ad obſeruantiam regulæ*, cit. c.

45) *In quo*, C. H.

46) *Redierit*, cit. c.

47) *Et quid ei eſt congruentius*, C. H.

48) In verbis præcedentibus prouocatur ad ALEXANDRI III. decretalem, ſupra in *c.* 3. *X. h. t.* relatam, vt *ibid.* monui.

a *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compilat.* b Cœleſtinus. c *C.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp.* d *Al. ita:* in matrimonium copulare. *al. ita:* in matrimonio copulare. e *C.* 3. *eod. tit. in* 2. *comp.*

f Scotia. *al.* Suauia. g *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *comp. Vid. Turrecrem. in c. ſeriatim.* 32. *et late hic Henric. Borch. vid. magiſtr. ſent. l.* 4. *diſt.* 38. *§. hic quæritur.* h *Vid. Sotum* 4. *ſent. diſt.* 32. *q.* 1. *art.* 1. 2. *et* 3.

CAP. XIII.

Summa vt supra eod. cap. IV. *Cum sit.*

INNOCENTIVS III. *Pisano archiepiscopo.* (*ann.* 1198.)

Ad apostolicam 49) sedem a: [*et infra.*] Cum autem vir et vxor vna caro sint per copulam coniugalem effecti, nec vna pars conuerti possit ad Dominum 50), et altera in seculo remanere; profecto non est alter coniugum recipiendus ad obseruantiam regularem: nisi reliquus 51) perpetuam continentiam repromittat 52). Sed et vitam debet mutare 53): nisi forte sit eius ætatis, vt sine suspicione incontinentiæ valeat in seculo 54) remanere.

49) Ipsa decretalis, cui verba, hic adducta, in fine cohærent, supra relata est in *c.* 16. *X. de regular.* desumta ex *libr.* 1. *epist.* 54.
50) *Ad Deum*, ed. ant.
51) *Reliqua*, C. H.
52) *Promittat*, ed. ant.
53) *Neque vitam quoque debet mutare*, c. 2. comp. 3. de regular.
54) Dictiones *in seculo*, ibid. desiderantur.

CAP. XIV.

Per religionis professionem, non per propositum castitatis, seruandæ in seculo, dissoluuntur sponsalia de præsenti.

IDEM *Lugdunensi* 55) b *archiepiscopo.* (*ann.* 1204.)

II. Ex parte tua [*nostris*] est 56) [*auribus*] intimatum c, quod, cum quædam mulier, [*diœcesana tua,*] velum viduitatis coram duobus abbatibus assumpsisset, benedictione sollemni, cum celebratione missæ ac litania, sicut debuit, accedente, [*postmodum*] quidam nobilis proponebat, se prius 57) mulierem ipsam mediantibus internuntiis, per verba de præsenti, arrha etiam interposita, desponsasse. [*Audito, quod mulier ipsa velum assumpserit, misit ad eam, vt desponsationem factam carnalis copula sequeretur. Tu vero, postquam fuit ad tuam audientiam res perlata, inhibere curasti, ne ante discussionem negotii se carnaliter commiscerent. Postmodum a muliere ipsa, in tua præsentia constituta, quæsiuisti, vtrum consensisset in illum, et quare ab illo quæreret separari.*] At illa, se in illum consensisse confessa, dixit, quod audierat, eum esse lepra percussum, et ob hoc eius fuerit 58) abominata complexus 59). [*Cum autem postmodum per testes idoneos tibi fuerat plenior facta fides, quod ante susceptionem veli, mutuus interuenerat inter ipsos per verba de præsenti consensus: sedem duxisti apost. consulendam, vtrum veli susceptio impediat matrimoninium inter ipsos.*] Nos autem inquisitioni tuæ taliter respondemus, quod, etsi possit non inconsulte videri, quod, ex quo matrimonium inter legitimas personas per verba de præsenti contrahitur d, illis viuentibus, in nullo casu possit dissolui, vt, viuente reliquo, alter ad secunda vota transmigret e, etiamsi vnus fidelium, inter quos est ratum coniugium, fieret f hæreticus, et nollet permanere cum altero sine contumelia creatoris, nisi forte secus fieret ex reuelatione diuina, quæ superat omnem legem, sicut a quibusdam sanctis legitur esse factum, nos tamen 60), nolentes [*in hoc articulo*] a prædecessorum nostrorum vestigiis [*subito*] declinare, qui, respondere consulti, antequam matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri coniugum, reliquo inconsulto, ad religionem transire, ita, quod reliquus ex tunc legitime poterit alteri copulari, hoc ipsum tibi consulimus obseruandum in articulo prænotato; quamuis falsa sit caussa, per quam ad susceptionem veli prædicta mulier est inducta: cum sine qualibet tali caussa id ipsum religionis obtentu facere potuisset. Porro, licet prædicta mulier videatur in veli susceptione religionis habitum assumpsisse 61); si tamen velit in domo propria remanere 62), quasi propositum castitatis in seculo seruatura; nihilominus consummandum est matrimonium iam contractum; nisi se voto adstrinxerit ad obseruantiam regularem: in quo casu compelli potest, vt, relicto seculo, religionis propositum exsequatur.

55) *Lundon.* C. R. 1.
56) *Nobis est*, C. R. 2.
57) *Qui sex mensibus ante proponebat, se mulierem* etc. c. 1. comp. 3. h. t.
58) *Fuerat*, C. R. L. H. Gonz. et cit. c.
59) *Amplexus*, C. R. 1
60) *Autem*, cit. c. sed partic. *tamen*, deest in C. H.
61) *Suscepisse*, C. H. Traditur hic ratio dubitandi; qua non obstante, pontifex ostendit, non statim per *assumtionem veli viduitatis*, sollemniter factam, obligari mulierem, ad vitam regularem, in *monasterio* colendam, sed posse etiam in domo propria propositum castitatis seruare: quod tamen propter sponsum adeo periculosum esse creditur, vt potius cum eo matrimonium sit contrahendum. Talis vita *ascetica* in domibus propriis tribus prioribus seculis fere tantum cognita fuit, dicta etiam *philosophica*, quæ potissimum in *fuga nuptiarum*, *abstinentia*, aliisque deuotionis excercitiis consistebat, non in nudis *speculationibus Philosophicis*, teste *EVSEBIO libr. VI. c.* 9. *et* 10. quod etiam gentiles agnouerunt, teste *ARTEMIDORO libr. IV. c.* 35. Ex *accidente* ob persequutiones grauissimas *quandoque* ei accessit vita *solitaria*, in solitudine peracta, seculo IV. potissimum exculta, antequam monachi seu solitarii in cœnobia sub regimine *patris* seu *abbatis* colligerentur. Neque tamen *ἄσκησις* in domibus propriis desiit, vt vel ex hoc liquet textu, et ex *c.* 18. *X. h. t.* quamuis sollemnia quædam in susceptione veli accesserint.
62) *Permanere*, C. R. L. et cit. c.

CAP. XV.

Maritus, factus monachus, a coniuge adulterata reuocari non potest.

IDEM INNOC. III. *Rudinen.* 63) g *episcopo.* (*ann.* 1200.)

Constitutus h in præsentia nostra Hug. [*Vitalis, lator præsentium,*] sua 64) nobis confessione monstrauit, quod, [*cum esset*] in acolytatus ordine constitutus, quandam puellam R. nomine in facie ecclesiæ duxit vxorem. Quam cum 65) carnaliter cognouisset; orta discordia inter eum et amicos puellæ, [*coram te habito diligenti tractatu,*] ipsa 66) fuit cuidam alii V. 67) nomine copulata: et tu memoratum H. vsque ad gradum sacerdotii ordinasti, [*et eidem ecclesiam concessisti.*] Cum autem eum sua conscientia remorderet; habitum ordinis Cistercien. assumpsit 68): [*tandem abbati suo omnia reuelauit, qui eum commonuit diligenter, vt super hoc saluti animæ suæ prouideret.*] Ideoque 69) [*f. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, si res ita se habet, prædictam mulierem 70), vt a dicto V. 71) recedat, cui per adulterium 72) est coniuncta, nec prædictum monachum impetat i, quo minus regulare votum valeat adimplere, per cens. eccl. [*subl. app. obst.*] cogere non omittas.

63) Codices et edit. hic admodum variant, quos errores referre non lubet. Iam olim *Ruteni* Iul. Cæsari noti in Gallia Narbonensi, vt ostendit *CELLARIVS* in *Geograph. antiqu. tom. I. p.* 191. vnde *vrbs Rutena*, sequiori æuo *Rodes* dicta. Inde forsan factum, vt episcopus *Rodinensis* vel *Rudinensis* tempore INNOCENTII III dictus fuerit, rectius *Rutenensis* dicendus. Recenset etiam *hoc cap. MANRIQVE in annal. Cisterc. tom. III. ad ann. MCCX. c.* 8. §. 10 *p.* 530. obseruatque, in *diœces.*, *Rutenensi* Cistercium quatuor monasteria habuisse, quorum vnius hic pontifex mentionem facit. Rutinensis episcopus HVGO anno MCLXXIX. refertur *tom. VI. HARDVINI concil. P. II. in f. p.* 1059. qui hoc tempore adhuc vixisse videtur. *RAINER. in sua collect.* legit: *Nitiniensi.*
64) *Humili*, c. 2. comp. cit. 3.
65) *Cumque aliquamdiu cohabitassent insimul, et ipse eam* etc. ibid.
66) *Prædicta puella*, ibid.
67) C. L. habet: *W.* sed in cit. c. est: *Vitali.*
68) *Et de consilio quorundam religiosorum habitum Cist. ord. assumsisset: tandem* etc. cit. c.
69) Partic. *ideoque*, abest a C. H.
70) *Prædictam R.* cit. c.
71) *A dicto viro*, C. R. 2.
72) In hoc ratio decidendi quærenda, quod adulterium matrimonium soluat: vt licite vxor dimitti possit, *c.* 2. *C. XXXII. q.* 1. et sic adultera ius repetendi maritum ex monasterio amiserit, vt *c. sq.* indicat.

CAP. XVI.

Vxor non potest repetere maritum, de cuius licentia religionem intrauit, si post ingressum non continuit: licet ad consentiendum, seu ad dandam licentiam dolo fuit inducta.

IDEM *Pictauien. episcopo, et abbati de* k *Boribarden. Pictauien. diœcesis.* 73) (*ann.* 1203.)

Veniens ad l præsentiam nostram [*dil. f.*] L. 74) [*lator præsentium,*] nobis [*humiliter*] intimauit, quod, cum olim intrandi monasterium propositum concepisset, pluribus sacerdotibus, [*militibus et aliis viris*] præsentibus, apud vxorem suam [*precibus*] institit, vt super hoc suum impertiretur assensum: [*eisdem presbyteris primitus exoratis, ne præfatæ mulieri exponeretur, quod et ipsam oporteret derelinquere seculum, si viro suo daret licentiam ad monasterium conuolandi. Cumque ipsum mulier, ne ab ea discederet, vice mutua precaretur: ipse asserens, quod, nisi ab ea super hoc posset obtinere licentiam, non solum se ei inutilem redderet, sed etiam toti mundo.*] Ipsa demum tam ipsius, quam multorum adstantium 75) precibus fletibusque deuicta, caput eius altari supposuit manu sua: qui, ea præsente, tonsuratus, ibidem monasterium adiit, et, finito probationis tempore, professionem fecit sollemniter monachalem. Illa vero, in seculo remanens, inhonestos amatores admisit: [*vnde idem L. metuens, ne suæ continentiæ illius incontinentia imputetur, an in monasterio debeat perseuerare, a nobis consilium postulauit.*] Quocirca mandamus, quatenus, si ita est, prædictum L. in monasterio, quod intrauit, [*absque inquietatione cuiusquam*] perseuerare libere permittatis. Licet enim in hoc videatur non modicum deliquisse, quod captiose 76) asseruit, quia, nisi sibi eadem m mulier consentiret, tam sibi, quam toti mundo se inutilem redderet; et cum presbyteros exorauit, ne prædictæ mulieri

73) Ipsa inscriptio in comp. cit. 3. c. 3. est hæc: *Idem episcopo Patauien. et abbati de Borum Barderbergen. Patauien. diœc.*
74) *W.* est in C. R. 2. L. et cit. c. sed neutrum siglum habetur in C. H.
75) *Constantium*, C. H.
76) *Caute*, cit. c.

a *C.* 2. *tit. de regularib. in* 3. *comp. Vide Turrecrematam in c. sunt qui dicunt.* 27. *q.* 2. *et Ancharanum in c. tua nos. De iureiurando.* b Lundun. c *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. compil. De materia vide, quos citaui supr. eod. cap. verum, et c. ex publico.* d *Vid. l. cum notissimi. C. de præscript. XXX. ann. in rubr. C. qui matr. acc. possunt.* e Migraret. f *Quia per hæresim non dissoluitur matrimonium, vid. concil. Trident. sess.* 24. *titul. de sacr. matrimon. cap.* 5.

g Tuden. *al.* Tudimen. h *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil. Vid. Turrecr. in c. dixit Dominus, et can. coniugio*, 32. *q.* 1. i *In omnibus antiquis:* impetat, *legitur: in recentioribus,* inquietet, *habetur.* k Barudien. *aliter.* Barrubrabund. l *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil. Vide Scotum* 4. *sentent. distinct.* 27. *quæst.* 1. *art.* 4. *circa finem.* m *Alit. ita:* quod si non sibi eadem mulier, *etc.*

exponerent, quod eandem relinquere ſeculum oporteret, ſi forte licentiam daret viro; ex quo tamen eadem caput viri altari ſponte ſuppoſuit 77), et poſtmodum, [*ſicut aſſeritur*,] non continuit 78); ſuper reuocatione ipſius non eſt 79) aliquatenus audienda; cum ipſius intentio, [*ſi eumdem forte repeteret*,] exceptione poſſit 80) commiſſæ fornicationis elidi: maxime cum, antequam fuerit fornicata, ipſum non duxerit repetendum.

77) Qui animo transferendi proprietatem ſeu ius ſuum, aliquid altari imponit, a ſe omne ius abdicaſſe, et in eccleſiam transtuliſſe videtur exemplo *ſcotationis*, de qua in *c.* 2. *X. de conſuet.* actum.
78) *Vixit incontinenter*, ibid.
79) *Non eſſet*, ibid.
80) *Poſſet*, ibidem.

CAP. XVII.

Vxor maritum profeſſum repetere poteſt, non obſtante licentia profitendi, ab ea metu extorta.

IDEM. (*ann. eod.*)

Accedens a ad præſentiam noſtram I. mulier [*lacrimabiliter*] propoſuit [*coram nobis*,] quod, cum 81) V. 82) vir eius [*Elien. diœc.*] eam ſibi matrimonio copulaſſet, [*et per viginti fere annorum ſpatium eidem cohabitans, prolem ſuſcepiſſet ex ea*,] volens tandem idem 83) vir habitum aſſumere monachalem, poſtulabat humiliter ab eadem, vt tam pio propoſito faueret ipſius: quæ propter multa verbera, et alia [*moleſtationum*] grauamina, quæ dictus vir inferebat eidem, ſe ipſam aſſerens dimiſſurum 84), annuit votis eius. Cumque idem vir in domo 85) de Vader. 86) b Ciſtercien. ordinis 87) religionis habitum aſſumpſiſſet 88): mulier [*ipſa*] in domo 89) monialium, nullo ibi habitu religionis aſſumpto, vel voto conuerſionis emiſſo, permanſit [*ibidem, cui pro labore manuum ſuarum eædem moniales vitæ neceſſaria miniſtrabant.*] Proceſſu vero temporis, cum idem vir 90), ad ſeculum rediens, religionis habitum reliquiſſet; eadem mulier ſe inſtanter ab ipſo c petiit 91) reaſſumi: [*ipſe illam recipere penitus contradicens, præter verbera, quibus ſæpe affecit eandem, ſibi plurima conuitia et graues iniurias irrogauit.*] Quocirca diſcretioni veſtræ [*per ap. ſ. præc.*] mandamus, quatenus, ſi res ita ſe habet, [*et dicta mulier illius ætatis exſiſtit, vt de lapſu carnis illius merito valeat dubitari*,] dictum virum, vt eam recipiat, eique affectum exhibeat coniugalem, [*per cenſuram eccleſiaſticam*,] appellatione remota, cogatis.

81) Part. *cum*, non eſt in c. vn. comp. 4. h. t.
82) *W.* eſt ibidem.
83) Pron. *idem*, deſideratur in C. H.
84) Verba *ſe ipſam aſſerens dimiſſurum*, deſunt ibid.
85) *Ad domum*, cit. c.
86) *De Vand.* C. R. 1. *de Vanderiis*, C. R. 2. *de Walde*, L. *de Vendere*, ed. ant. *de Vendon.* cit. c. ſed incerta vbique lectio.
87) Vocem *ordinis*, in cit. c. ſequuntur verba: *accedens, ibique.*
88) *Suſcepiſſet*, C. H.
89) *Transferens ſe ad domum monialium*, cit. c.
90) Vocabulum *vir*, deeſt in C. H.
91) *Et eadem mulier ſe inſtanter ab eo peteret reaſſumi*, cit. c.

CAP. XVIII.

Vxor profeſſi, quæ dedit viro licentiam profitendi, non compellitur ingredi relligionem, ſi continens eſt, et non ſuſpecta.

INNOCENTIVS d III. 92) *epiſcopo, decano et theſaurario Lincolnienſi.* 93) (Conf. c. vn. comp. 5. h. t.)

Significat e nobis A. 94) mulier, quod, cum ipſa F. 94*) [*militi*,] viro ſuo coram decano S. Quirici 95) f [*Pruuinenſis*,] vices [*bonæ memoriæ P.*] archiepiſcopi Senon. in hac parte fungente, licentiam conceſſerit religionem intrandi, continentiæ tamen voto eidem iniuncto, et recepta fide ab ipſa, quod perpetuo contineret, idem decanus poſt factam profeſſionem a viro prædicto 96) in monaſterio, in quo habitum aſſumpſerat monachalem, aſſeruit, ipſam debere religionem intrare: quanquam id primo non expreſſiſſet eidem, et, hoc expreſſo, [*ipſa*] illi g licentiam non dediſſet. [*Ac eam ad hoc per venerabilem fratrem noſtrum archiepiſcopum Senonenſem fecit pluries commoneri: propter quod eadem de conſenſu dicti archiepiſcopi noſtrum ſuper hoc conſilium implorauit.*] Quocirca mandamus, quatenus, ſi eſt ita, et eſt talis, de qua ſuſpicio haberi non poſſit, ipſam votum continentiæ obſeruantem 97), intrare monaſterium compelli non permittatis inuitam 98).

92) *Honorius III.* C. R. L. H. et c. vn. comp. 5. h. t. rectius legunt, vt poſt annum MCCXVI. quo HONORIVS III. electus, referri debeat.
93) *Lingonienſi*, C. R. 1. et L. *Lingonenſi*, cit. c. ſed a C. R. 2. hoc vocabulum plane abeſt.
94) In C. H. legitur: *H.*
94*) *G.* eſt ibid.
95) Rectius *Quiriaci Pruuinenſis*, legunt C. R. 2. L. edit. ant. et c. vn. comp. 5. h. t.
96) *A milite ante dicto*, cit. c.

97) In ædibus priuatis, quia continentiæ voto non etiam reliquis adſtricta erat, de qua domeſtica ἀσκήσει quædam *c.* 14. *X. h. t.* notaui. Ceterum edit. ant. loco verborum: *ipſam votum continentiæ obſeruantem*, habet: *continentiæ cum voto.* C. H. vero: *ipſa voto continentiæ obſeruante*, extra monaſterium ſcilicet.
98) Vox *inuitam*, deſideratur in cit. c.

CAP. XIX.

Adultera, quam maritus reconciliare non vult, ad agendum pœnitentiam in aliquo clauſtro collocatur.

GREGORIVS IX. 99). (*ann.* 1235.)

Gaudemus h in Domino: [*et infra.*] Mulieres vero, quæ, relicto maritali toro, lapſu carnis ceciderunt, ſi mariti earum, a te diligenter commoniti, eas, ad frugem melioris vitæ conuerſas, noluerint recipere propter Deum, in clauſtris cum religioſis mulieribus ſtudeas collocare, vt perpetuam pœnitentiam ibi agant.

99) Ita etiam codices MSCt. et editiones omnes legunt: non INNOCENTIVS III. cui hanc decretalem adſcribere maluit, GONZ. quod in *c. f. X. qui fil. ſint legit*, et *c.* 8. *X. de diuort.* EIVSDEM decretales ſub iiſdem *verbis initialibus* occurrant, quarum pars eſſe videatur. Verum hæc formula eccleſiaſtica adeo vulgaris et decantata eſt, vt ea etiam GREGORIVS IX. in capite huius decretalis vti potuerit: præſertim cum huius deciſio deſumta fuerit ex *nou.* 134. *c.* 10. quales deciſiones iuris ciuilis præ ceteris reguſtare ſolet GREGORIVS IX. in ſuis decretalibus, quæ fere vnice RAYMVNDO collectori in deliciis fuerunt.

CAP. XX.

Si coniuges ſe ad inuicem abſoluerunt, continentiam promittendo, et vterque vel alter eorum religionem profitetur: alter alterum repetere non poteſt.

IDEM I. *Moniali, monaſterii de Plauda* 100) i (*ann.* 1235.)

Dudum a C. laico k mota contra te, quam vxorem ſuam dicebat materia quæſtionis, R. ſanctæ M. 1) in Comeſ. 2) diacon. cardin. dedimus auditorem. Coram quo dictus C. conquerendo proponens 3), quod indebite recuſabas eidem, cuius vxor eras per conſenſum de præſenti, et carnis l copulam ſubſequutam, matrimonialiter adhærere, te ſibi reſtitui poſtulauit. Ad quod fuit reſponſum, quod ipſe pro animæ ſuæ remedio pura et ſpontanea voluntate, præſentibus duobus religioſis ſacerdotibus, et adhibitis quinque teſtibus fide dignis 4), omni iuri, quod in te habuerat 5), renuntiauit omnino, reſignando illud in manibus alterius ex ſacerdotibus ſupra dictis, qui in perſonam 6) eccleſiæ reſignationem huiuſmodi recipere procurauit, et quod idem C. ſe caſtitatem ſeruaturum promiſit, pauperumque hoſpitalis de Ponte obſequio ſe deuouit, promittens voto ſollemni omnia et ſingula ſupra dicta, et tribuens tibi licentiam ad monaſterium tranſeundi, te verſa vice ſimiliter promittente, ac tribuente illi licentiam, et ius quodlibet reſignante: ſicut hæc omnia dicebantur 7) per publicum inſtrumentum eſſe probata, manu B. 8) notarii Aretinenſis 9) m confectum. Verum prænominatus C. propoſuit, quod, caſu amiſſo inſtrumento n præfato, illud in prima perſona, quod prius erat in tertia, inſertis pluribus in vno aliter, quam in alio, fuit ab ipſo formatum 10). Et cum tibi iratus fuiſſet, ſicut verba et verbera indicabant, nondum calore iracundiæ quieſcente; quidam ipſum deceptorie allexerunt, proponentes eidem, quod in hoſpitali prædicto cibis ad libitum poſſet vti, ac proprium retinere, præfato B. ſibi nihilominus promittente, quod non ſolum ardorem, ſed etiam appetitum libidinis exſtingueret in eodem: propter quod quicquid in hac parte feciſſe dignoſcitur, iratus, ſeductus pariter et illectus 11), et ſub ſpe promiſſionis, ac ſub ea conditione vel modo, ſi

100) *Planta*, C. R. 1. *Plota*, C. R. 2. *Plonta*, L. *Plonda*, H. Rectius *de Ploda*, GONZ. h.
1) *Sanctæ Mariæ*, C. R. L. et ed. Gonz.
2) Propius ad veram lectionem accedit C. R. 2. L. et edit. gl. *in Coſmidin.* vel potius *in Coſmedin.* quem titulum cardinalitium inter alios refert COHELLIVS *in notit. Cardinal. p.* 11.
3) *Monſtrauit proponens*, C. R. 1.
4) More Romano, quo diuortium coram ſeptem teſtibus, ciuibus Romanis, faciendum erat, *l.* 9. *D. de diuort.* quod hic per mutuam renuntiationem iuris, quod alter coniugum in alterum habuit, factum erat. Vnde liquet, *diuortium priuatum* ſeu *extraiudiciale*, religionis intrandæ cauſſa, et ſic *bona gratia* adhuc permitti de iure canonico.
5) *Habuit*, C. H.
6) *In perſona*, C. H. et ed. ant.
7) *Videbantur*, C. R. 2.
8) C. R. 2. habet: *R.* et H. legit: *G.*
9) *Aretini*, C. R. 2. et L.
10) Amiſſo inſtrumento, non prohibebatur notarius ex protocollo aliud conficere; licet non iiſdem verbis eſſet formatum: cum ſufficeret, quod in ſubſtantialibus cum amiſſo conueniret.
11) *Allectus*, C. H.

---

a *Cap. vn. eodem titul. in 4. compil.* b Vender. *alit.* Vaden. *alit.* Vende. c Eo. d Honorius tertius. e *Vid. Ludouic. Rom. ſing.* 674. *vt in meo C. incipit: nos ſumus in materia.* f Quiriaci. g illi, *ſcilicet viro.*

h *Vid. Ludouic. Rom. ſing.* 674. *vt in noſtro codic. incipit: nos ſumus in materia. vid. infr. de adulteriis.* i Plonca. *al.* Plonta. k *Vide Turrecrematam, ſæpe citatum, et Scotum* 4. *ſentent. diſt.* 27. *quæſt.* 1. *art.* 4. *et diſt.* 32. *quæſt.* 1. *art.* 3. *vide Syluestrum in ſumma, verbo, votum* 5. l Carnalem. m Aretini. n *Vide Henricum Borch. et Guid. pap. deciſ.* 244. *incipit, quiſpiam in cauſſa.*

possit continentiam obseruare, asseruit *a* se factum 12). Sed ad ista respondebatur econtra, quod, an tabellio in tertia persona instrumentum conficiat, vel 13) in prima, dummodo non mutetur substantia veritatis, nihil interesse videtur. Insuper, quamuis aliquando spes memorato C. data fuisset, per quam 14) ad hoc se proposuit 15) *b* inductum: eo tamen tempore, quo talia facta fuerunt, pure, simpliciter, ac voluntarie pro amore Dei, et remedio animæ suæ, solummodo 16) ad votum et ad alia supra dicta noscitur processisse *c*. Propter quod a consortio secularium hominum debet discedere, vitamque mutare: cum se illius ætatis esse proponat, vt sine suspicione incontinentiæ non valeat in seculo remanere. Nos itaque, habito fratrum nostrorum consilio, te ab impetitione dicti C. sententialiter duximus absoluendam, perpetuum illi super hoc silentium imponentes.

12) *Esse factum*, C. R. 1. *esse factum a se*, ed. ant.
13) *An*, C. H.
14) *Postquam*, ibid.
15) *Proponit*, C. R. et L.
16) *Id tantummodo*, ed. ant.

CAP. XXI.

Breue est, sed per alia verba potest summari: *post sententiam diuortii quoad torum, latam ob fornicationem spiritualem mariti, potest vxor libere religionem intrare.*

IDEM. (*ann. eod.*)

Mulier, quæ in fide remansit, potest, nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio ecclesiæ separata, ad religionem libere conuolare.

TITVLVS XXXIII.
DE CONVERSIONE INFIDELIVM. *d*

CAP. I.

Non potest quis illam habere in vxorem, cuius maritum occidit machinatione ipsius mulieris: secus, si sine machinatione. Et est pulcher, et quotidianus casus.

COELESTINVS III. (*ann.* 1195.)

Laudabilem *e*: [*et infra.*] [*Ceterum, quod*] interrogasti de Sarracenis, qui, dum in captiuitate essent, quarundam Christianarum viros earum insidiis et machinationibus occiderunt, vtrum, quia postea per ipsas ad fidem Christianam conuersi sunt, eas de iure possint accipere *f* in vxores: vel, si duxerint, coniugium teneat eorundem 17). Hic Triburiensis *g* concilii regula 18) contenti sumus, asserentis, quod, si in mortem ipsorum [*virorum*] malitiose fuerint machinatæ, licet earum studio ad [*ecclesiasticam*] fidem accesserint, nec tamen eis adhærere debent, nec sunt, si adhæserint etiam, tolerandi. [*Non enim hic dispensatio sine periculo posset admitti:*] cum tale 19) damnum tali lucro ecclesia compensare non velit. Ad hoc 20) Sarraceni quidam, [*qui*] in bello sunt Christianos interfecisse notati, et Christiani similiter Sarracenos, postea vero Sarraceni, ad [*catholicam*] fidem [*a gentilitatis errore*] conuersi, vxores eorum, quos in belli certamine occiderunt 21), sibi matrimonialiter copularunt; et id ipsum Christiani de Sarracenis mulieribus, conuersis ad fidem, fecisse noscuntur: quæ [*tamen*,] postquam de priorum virorum morte compererint 22) *h* veritatem, diuortium instanter 23) *i* exposcunt. In his igitur 24) respondemus, quod, cum tales non procurauerint virorum interitum defunctorum, matrimonium inter huiusmodi personas 25) licite potest contrahi, et taliter copulati, [*cuiuscumque sexus exsistant*,] diuortium [*post mortem coniugum*] nequeunt postulare. [*Idem siquidem iuris erit in sequenti casu, quem proponere studuisti, cum scilicet, Christiano viro, propter odium vxoris Christum negante, et sibi copulante paganam, et ex ea filios procreante, Christiana in opprobrium Iesu Christi relicta est, tamen assensu archidiaconi sui ad secundas nuptias conuolauit, et filios suscepit ex ipsis. Non enim videtur nobis, quod, si prior maritus redeat ad vnitatem ecclesiasticam, eadem a secundo debeat recedere, et resignari priori: maxime cum ab eo visa fuerit ecclesiæ indicio discessisse, et, teste Gregorio, contumelia creatoris soluat ius matrimonii circa eum, qui relinquitur odio fidei Christianæ. Quod autem mulier possit, primo viro, qui ad fidem reuersus est, nolente ad vitam*

17) Pronom. *eorumdem*, desideratur in c. 2. comp. 2. h. t.
18) Tradita et relata a GRATIANO in *c.* 5. *C. XXXI. q.* 1. vt liqueat, pontifices quidem ipsos fontes, vnde tales regulæ ab illo desumtæ fuerunt, laudasse, sed non aliunde, quam ex GRATIANI decreto, adeo, vt, ipso errante in allegandis fontibus, hi quoque errauerint. Neque enim hæc regula *ex concilio Triburiensi*, vnde eam laudauit GRATIANVS, sed *Meldensi*, desumta est, vt obseruaui ad *cit. c.* 5.
19) *Tantum*, cit. c.
20) *Ad hæc*, C. R. L. et cit. c.
21) *Quos certamine bellici neci tradiderant*, cit. c.
22) *Comperiunt*, C. R. 2. H. et L. *compererunt*, cit. c.
23) *Constanter*, ed. ant. Cont. et Pith.
24) Vox *igitur*, deest in C. H. sed in cit. c. est: *quoque.*
25) *Quod, cum nec Sarraceni, nec Christiani mortem alterutrorum procurasse noscuntur, matrimonium huiusmodi inter prædictas personas* etc. cit. c.

monasticam remeare, vel vtrum ille reuersus ad eam, quam ritu gentili sibi coniunxit, et quæ propter eum ad fidem nostram cum liberis suis est conuersa, mortua prima, possit habere vxorem, et an filii, ante conuersionem geniti, obtentu nuptiarum, quæ post conuersionem ritu ecclesiastico celebratæ fuerunt, et similiter, si filii illius, quæ cum licentia archidiaconi sui, marito priore viuente, sed facto infideli nupsit viro catholico, legitimi sint habendi; tam regula, quam doctrina apostoli, qua dicitur, si infidelis discedit, discedat; non enim frater aut soror subiectus est in huiusmodi seruituti; quam illud decretum memoratum Gregorii: non est peccatum dimisso propter Deum, si alii se copulauerit; infidelis enim discedens et in Deum peccat, et in matrimonium; et nihilominus, quod prædecessor n. bon. mem. Alexander III. ita dixerit: tanta est vis matrimonii, vt, qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium legitimi habeantur, nos in huiusmodi dubitare non sinit, quin in his et liber aditus pateat ad religionem migrare volenti, et ille, qui ad fidem reuertitur, eam, quæ conuersa est ad fidem, defuncta prima, sibi licite possit copulare, filii etiam in supra dicto vtroque casu legitimi censeantur.]

CAP. II.

Si alter infidelium coniugum venit ad fidem, altero remanente in infidelitatis errore: communis proles assignatur conuerso.

GREGORIVS IX. *Argentin. episcopo.* (*ann.* 1236.)

Ex litteris *k* tuis accepimus, quod quidam de Iudaicæ cæcitatis *l* errore, ad Christum, verum lumen, adductus, vxore sua in Iudaismo relicta, in iudicio postulauit instanter, vt eorum filius quadriennis assignaretur eidem, ad fidem catholicam, quam ipse susceperat, perducendus *m*. Ad quod illa *n* respondit, quod, cum puer adhuc infans existat, propter quod magis materno indiget 26) solatio, quam paterno, sibique ante partum onerosus, dolorosus in partu, post partum 27) *o* laboriosus fuisse noscatur, ac *p* ex hoc legitima coniunctio maris et feminæ magis matrimonium, quam patrimonium nuncupetur, dictus puer apud eam debet conuenientius remanere: [*et infra.*] Cum autem filius in patris potestate consistat, cuius sequitur familiam, et non matris, et in ætate tali quis non debeat 28) *q* apud eas remanere personas, de quibus possit esse suspicio, quod saluti, vel vitæ insidientur *r* illius, et pueri post triennium, apud patrem non suspectum ali debeant et morari 29), materque pueri, si eum remanere contingeret apud eam *s*, posset illum adducere ad infidelitatis errorem: in fauorem maxime fidei 30) Christianæ respondemus, patri eundem puerum assignandum.

26) *Indigeret*, C. H.
27) *Ac post partum*, C. R. et L.
28) *Debet*, ed. ant. Cont. gloss. et Pith.
29) *Commorari*, C. H.
30) *Fauor fidei*, ad quem pontifex hic prouocat, infinita alia iura irregularia produxit, collecta, sed sine iudicio, a IO. A ROYAS, in *singular. de fauore fidei.*

TITVLVS XXXIV.
DE VOTO, ET VOTI REDEMPTIONE.

CAP. I.

Vota possunt eleemosynis redimi, vel in aliud commutari, intercedente superioris auctoritate, et iusta caussa redimendi, vel mutandi.

ALEXANDER III. *Exonen.* 31) *episcopo.* (*ann.* 1180.)

De *t* peregrinationis votis, an eleemosynis redimi possint 32), vel pro necessitate in aliud commutari 33), [*tibi*] respondemus, quod ab eius, qui præsidet, pendet 34) arbitrio, vt consideret diligentius 35) [*et attendat*] qualitatem personæ, et caussam commutationis, scilicet an [*id*] ex infirmitate, seu affluentia diuitiarum [*contingat*,] an *v* alia 36) caussa probabili peregrinatio, an 37) *x* recompensatio 38) melior fuerit, et Deo magis accepta: et secundum hoc debet exinde dispensare.

31) *Oxonen.* ed. ant. sed falso.
32) *Possent*, ibid.
33) *Vel aliud pro necessitate impleri*, c. 1. comp. 1. h. t.
34) *Dependet*, ibid.
35) *Attentius*, C. R. 1. *diligenter*, C. R. 2.
36) *Aut alia*, C. R. L. et ed. ant. *aut etiam alia*, H. *Vtrum peregrinatio*, cit. c.
37) *Aut*, C. R. et L.
38) *Compensatio*, C. R. 1.

CAP. II.

Commutat papa votum vltramarinum, in his maxime, qui in puerili ætate vouerunt.

IDEM *Noruicen. episcopo.* (*ann.* 1180.)

Venientis *y* ad nos R. [*clerici*] narratione accepimus 39), quod, [*cum*] in puerili ætate 40) constitutus [*fuisset*,] Hierosolymam disposuit

39) *Audiuimus*, c. 2. comp. cit. 1.
40) *In puerilitate*, ibid.

a *Al. ita:* asseruit esse factum. b Proponit. c *Vide leg. cum plures. §. locator. ff. locati.* d *Vide Scotum l. 4. sent. dist.* 39. *quæst.* 1. *art.* 3. e *C. 2. eod. tit. in 2. comp.* f Ducere. g *Vid. concil. Triburien. cap. 40. et cap. 51. sed ibi non sunt hæc eadem verba.* h Comperiunt. i Constanter.

k *Vid. B. Th. 4. sent. dist. 39. q. 1. art. 4. ad 4. argum.* l Prauitatis. m Producendus. n *Al.* ad quod. *al.* etc. o Ac post partum, etc. p Ac per hoc. q Debeat apud illas, *etc.* r Insidiantur. s Ipsam t *Cap. 1. eod. titulo in 1. comp. et post concil. Lat. sub Alex. III. p. 35. c. 3.* v Aut. x Aut. y *Al.* peruenientis. *vid. c. 2. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Lat. p. 50. c. 15.*

proficiſci 41): cuidam quoque, qui [*nihilominus*] ſepulcrum Dominicum propoſuerat viſitare, fidem dedit, et ſuam recepit ab eo, quod ſibi inuicem in via ſocii fideles exiſterent, [*et bonam ſocietatem ſeruarent. Qui vtique ſollicita mente reuoluens, ad nos acceſſit, vt ſibi noſtrum ſuper hoc conſilium aperiremus.*] Nos autem [*ipſum graui infirmitate laborare, ſicut aſſerit, intelligentes, et quod in partibus orientis eius aduentus parum vtilitatis conferret, diligentius attendentes, præſertim cum non ſit licitum, clericum, infra ſacros ordines conſtitutum, arma ſumere, vel ſanguinis effuſioni vacare,*] ipſum a voto, quod in ætate tenera, facilitate potius, quamex arbitrio diſcretionis promiſit, abſoluimus, [*et ad propria remittimus abſolutum,*] ita tamen, quod idem votum eleemoſynis redimat 42); et iuxta conſilium noſtrum *a*, toto vitæ ſuæ tempore vni pauperum Chriſti, [*tam in victu, quam in veſtitu,*] dummodo ad hoc ſuæ facultates ſufficiant, debeat prouidere.

41) *Se profecturum*, ibid.
42) *Redimere debeat*, ibid.

CAP. III.

Ex ſola conceptione boni explicandi non obligatur quis ad bonum conceptum exſequendum.

IDEM *magiſtro A. de Mandefore.* 43) (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Litteraturam *b* tuam; *et prudentiam tuam iam dudum referente fama, cognouimus, vt ſaluti tuæ tanto attentius conſulere volumus et debemus, quanto perſonam tuam conſideratione tuæ honeſtæ conuerſationis et vitæ, ferruentioris caritatis brachiis amplectimur. Relatum eſt autem auribus noſtris ex parte tua, quod,*] cum ex quadam minutione brachii tui nimoi fuiſſes mortis pauore perterritus 44), hæc verba protuliſti: non diu hic morabor: proponens in animo 45) quod religionis habitum eſſes aliquando ſuſcepturus. [*Sed propter frequentes infirmitates, quæ plurimum in ſuperficie corporis vitæ religioſæ diſtrictionem impediunt, et quia tranſeuntibus hoſpitalitatem exhibes, et plura ſalutaria impendis, quod concepiſti olim in animo, opere nondum impleuiſti: ac per hoc dubitas, ne pro fracta fide voti in diſtricto debeas examine conueniri. Licet autem prudentiam tuam latere non credamus, quid canones in huiuſmodi ſtatuant:*] tibi tamen [*conſulenti*] reſpondemus [*breuiter, quod ſentimus, præſentium ſignificatione mandantes,*] quod, ſi plus non eſt in voto proceſſum 46), [*quam prædiximus,*] transgreſſor iudicari non poteris, [*et*] ſi non impleas, quod dixiſti. [*Monemus autem prudentiam tuam attentius et hortamur, quatenus id facias, quod tuæ ſaluti amplius cognoueris prouenire, et conditionis tuæ memor exſiſtens memoriter teneas, quod Loth, dum montis timeret adſcenſum, Segor ciuitatem paruulam petiit et accepit.*]

43) *Monte forti*, C. R. 1. *Nande forte*, L. *de Mandeforte*. ed. ant. Cont. et. gloſſ. *magiſtro M. de Vad. Forden.* c. 1. comp. 2. h. t.
44) *Cum ex quadam minutione brachii tui minuiſſes pauore mortis perterritus* etc. cit. c.
45) *Animo tuo*, C. H.
46) *Progreſſum*, cit. c. Etiam, qui in anno probationis ſunt conſtituti, *generale propoſitum vouendi* habent, ſed *votum* nondum ediderunt; vires ſuas tamen experiuntur, vtrum illud edere poſſint.

CAP. IV.

Omne votum mutabile eſt in votum religionis.

IDEM. [*vniuerſis abbatibus Ciſtren. ord. per Angliam conſtitutis.*]

Scripturæ *c* [*ſacræ teſtimonio declaratur, quod ſpiritualis homo propoſitum non mutat, cum pro ſalute animæ ſuæ vtilius aliquid meditatur. Inde eſt, quod, veſtris iuſtis poſtulationibus inclinati, vobis indulſimus, quatenus, ſi quis ſepulcrum Dominicum vel alia ſanctorum limina propoſuerit viſitare, et, infirmitate vel alia rationabili cauſſa occurrente, apud vos habitum religionis aſſumere, atque Deo ſeruire voluerit, libere eos recipere valeatis.*] Reus fracti voti aliquatenus non habetur 47), qui temporale obſequium in perpetuam noſcitur religionis obſeruantiam commutare.

47) *Nec rei voti fracti habeantur aliquatenus, qui - - noſcuntur* etc. c. 2. comp. cit. 2.

CAP. V.

Exſequutio voti vltramarini, auctoritate papæ poteſt ex cauſſa differri.

INNOCENTIVS III. *Strigonen.* 47*) *archiepiſcopo.* (*ann.* 1198.)

Non eſt *d* voti dicendus 48) transgreſſor, qui, quod vouit, [*de*] auctoritate ſedis apoſtol. diſtulit adimplere. Sane, ſignificauit nobis [*cariſſimus in Chriſto filius noſter H. illuſtris*] rex Hungariæ, quod, cum in regni perturbatione 49) *e* conſilium et auxilium tuum ſibi ſenſerit hactenus profuiſſe, vtilitati eius non modicum derogaret, ſi Hieroſolymam, ſicut ex voto teneris, regno pergeres impacato. [*Cum igitur immineat nobis de honore ipſius regis et ſtatu regni Hungariæ ſollicite cogitare: fratern. t. per a. ſ.*] mandamus, quatenus non prius iter arripias Hieroſolymam adeundi, quam regnum ipſum fuerit tranquillitati priſtinæ, [*faciente Domino,*] reſtitutum, vel ſuper hoc receperis ab apoſt. ſede mandatum.

47*) Vel potius *Strigonienſi archiep.* vt eſt apud INNOCENTIVM III. *libr.* 1. *ep.* 5. Hiſtoria perturbationis, in regno Hungariæ, traditur in c. ſq.
48) *Dicendi*, C. H.
49) *Turbatione*, C. R. L. et c. 1. comp. 3. h. t.

CAP. VI.

Eccleſia compellit heredem laicum per excommunicationem, et bonorum ſubtractionem, ad exſequutionem voti vltramarini, ad quod ſe obligauit pro defuncto.

IDEM *Andreæ Duci.* (*ann.* 1198.)

Licet *f* vniuerſis liberum ſit arbitrium in vouendo, [*nec neceſſitas in votis locum habeat, ſed voluntas:*] vſque adeo tamen ſolutio neceſſaria eſt poſt votum, vt ſine proprio 50) *g* ſalutis diſpendio alicui non liceat reſilire [*ab his, quæ ſponte, ac ſollemniter repromiſit.*] Accepimus ſiquidem, quod, cum [*inclytæ recordationis B. quondam*] rex Hungariæ, pater tuus, agens 51) in extremis, votum, quod vouerat Domino, Hieroſolymitanam prouinciam in 52) forti manu, [*et brachio extenſo,*] humili [*tamen*] corde [*et humiliato ſpiritu*] viſitare, ſub interminatione maledictionis paternæ, commiſerit 53) *h* tuæ fidei exſequendum, et tu, [*intellecta pia voluntate parentis,*] aſſumpto 54) crucis ſignaculo, te id impleturum 55) ſine dilatione 56) qualibet promiſiſti 57). [*Verum, eodem patre tuo ſublato de medio, cum Hieroſolymitanum iter te arripere ſimulaſſes, aſſumptæ peregrinationis oblitus, quam contra inimicos crucis dirigere debueras, in fratrem tuum et regnum Hungariæ conuertiſti aciem bellatorum, et multa contra ſerenitatem regiam, malignorum vſus conſilio, commiſiſti. Nos autem, quos diebus iſtis ad pontificatus officium, licet immeritos, Dominus euocauerit, tam paci regni Hungariæ, quam tuæ volentes ſaluti conſulere, nobilitatem tuam monemus, et exhortamur in Domino, ac per ap. tibi ſ.*] mandamus, quatenus, poſtpoſitis cæteris ſollicitudinibus, vſque ad feſtum exaltationis 58) ſanctæ Crucis, [*proxime venturum,*] debitum acceptæ crucis exſoluens, propoſitum iter arripias, et humiliter proſequaris, ne, ſi onus, tibi a patre iniunctum, et a te ſponte ſuſceptum, occaſione qualibet detrectaueris 58*), paterna te reddas ſucceſſione indignum, et hereditatis emolumento priueris, cuius recuſaueris onera ſupportare: ſciturus, extunc anathematis te vinculo ſubiacere, et iure, quod tibi, ſi dictus rex ſine prole decederet, in regno Hungariæ competebat ordine genituræ *i*, priuandum 59), et regnum ipſum ad minorem fratrem tuum, app. poſtpoſita, deuoluendum.

50) *Propriæ*, C. R. L. et c. 2. comp. cit. 3.
51) *Ageret*, cit. c. in quo poſt voces *in extremis*, leguntur ſequentia: *et de ſua penitus conualeſcentia deſperaret.*
52) Præp. *in*, deeſt in C. H.
53) *Commiſit*, C. R. L. H. et cit. c.
54) *Accepto*, C. R. 1.
55) *Te adimpleturum*, cit. c.
56) *Diminutione*, C. H.
57) verba, poſt hæc interiecta, oſtendunt, ducem ANDREAM ſub ſimulata peregrinatione in terram ſanctam fortiſſimam manum collegiſſe, ſed arma in fratrem conuertiſſe, vnde illa *perturbatio regni*, cuius *in c. præced.* fit mentio, orta: ſimulque docent, hanc decretalem, quæ refertur *libr. I. epiſt.* 10. *edit. Baluz.* cum præcedente paulo poſt adeptam ſedem apoſtolicam ſcriptam eſſe, nec cum Pithœis vtramque ad annum MCCXII. referri poſſe.
58) Vox *exaltationis*, a C. R. 1. abeſt.
58*) *Detractaueris*, ed. ant. *detractans*, cit. c.
59) Notari hic meretur monitum ALTESERRAE *in comm. ad INNOCENTII III. decretales in h. c. licet*, inquientis, *alias ſummi pontifices ſui iuris eſſe obtendunt, reges et principes excommunicare et deponere ob delictum; c. ad apoſtolicam: de re iudic. in 6. quod noſtri* (Galli) *deteſtantur, tanquam penitus alienum a poteſtate pontificia, quæ, cum ſit ſpiritualis, non poteſt extendi ad temporalia.* Corroborata eſt hæc Galliæ ſententia a clero Gallicano, ſeu archiepiſcopis et epiſcopis ſub auctoritate LVDOVICI XIV. Pariſiis congregatis, in *quatuor propoſitionibus* d. 23. Mart. MDCLXXXII. publicatis, quarum defenſionem iuſſu regio contra oblatrantes ſuſcepit Meldenſis epiſcopus *IACOBVS BENIGNVS BOSSVET in defenſione celeberrimæ declarationis, quam de poteſtate eccleſiaſtica ſanxit clerus Gallicanus d. XIX. Mart. MDCLXXXII.*

CAP. VII.

Commutat papa votum vltramarinum in vigilias, orationes et ieiunia, tunc maxime, cum ceſſat cauſſa, quæ induxit ad vouendum: ita etiam, quod expenſæ fiendæ in eundo, morando, et redeundo, integraliter mittantur in terræ ſanctæ ſubſidium.

IDEM *Trecenſi epiſcopo.* (*ann.* 1198.)

Magnæ *k* deuotionis: [*et infra.*] Cum [*enim*] Trecen. eccleſia, [*ſicut ex tua relatione didicimus,*] contra libertatem eccleſiaſticam [*indebitis*] grauaretur [*anguſtiis et preſſuris,*] nec per alium, quam per [*H. quondam*] Campaniæ comitem, [*tunc*] in vltramarinis partibus conſtitutum, eidem eccleſiæ 60) crederes 61) poſſe de facili ſubueniri, [*conſi-*

60) *Afflictionibus eiuſdem eccleſiæ*, c. 3. comp. cit. 3.
61) Verbum *crederes*, deeſt in C. H.

a *Al.* veſtrum, *quam lectionem olim impugnauit Hoſtienſis.* b *C.* 1 *eod. tit. in* 2. *comp. Vid. Nauarr. in manuali confeſſariorum c.* 12. *non.* 26. *et* 52. *in latino nuper impreſſo.* c *C.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp.* d *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. Vide B. Thomam.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. e Turbatione.

f *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.* g Propriæ. h Commiſit. i *Vid. Bald. in l. ex hoc iure ff. de iuſt. et iur. vbi docet, an ordine genituræ, vel electione ſuccedi debeat in regno.* k *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.*

ſus

ſius de liberalitate ipſius, quem, ſi ad eum accederes, tibi ſuper neceſſitatibus eccleſiæ tuæ credebas humiliter prouiſurum, præter conſilium carorum tuorum] ad ipſum propoſuiſti accedere: ac in ſignum peregrinationis et deuotionis 62) terræ orientalis crucem Dominicam aſſumpſiſti. [*et infra.*] Quamuis autem, audita morte ipſius [*comitis, immenſam triſtitiam conceptiſſes, et præcipuam*] intentionem tuam conſpiceres 63) iam [*eſſe*] fruſtratam: noluiſti tamen ſine conſilio apoſt. ſed. [*quæ, diſponente Domino, cunctorum fidelium mater eſt et magiſtra,*] ad propria remeare. Sed ingreſſus 64) [*poſtmodum*] vrbem *a*, [*et in noſtra præſentia conſtitutus,*] intentionis tuæ propoſitum, ac ſtatum Trecen. eccleſiæ, nobis humiliter expoſuiſti 65), [*noſtrum et fratrum noſtrorum conſilium cum deuotione requirens. Ven. etiam f. n. Senonen. archiep. tuus metropolitanus ſtatum Trecen. eccleſiæ, ac diſpendium, quod ex abſentia tua incurrere poterat, ſemel et iterum per ſuas nobis litteras intimauit: propter quod diſpoſuimus deliberare cum fratribus noſtris, an cum eadem Trecen. eccleſia miſericordiam faremus, te ad agendam ipſius ſollicitudinem remittentes, an, ſicut ex voto tenebaris, te iter arreptum perficere pateremur, et vtrum horum tam ſaluti tuæ, quam terræ orientali, potius expediret.*] Et quidem 66) tria præcipue duximus *b* in hoc negotio attendenda, [*quid liceat, quid deceat, quid expediat:*] quid liceat ſecundum æquitatem, quid deceat ſecundum honeſtatem, et quid expediat ſecundum vtilitatem. Sane, non videbatur contra votum [*et tam laudabile propoſitum*] licitum, vt venires; cum vox clamet prophetica *c*: *vouete et reddite Domino Deo veſtro*: vt primum ad conſilium, ſecundum [*vero*] ad imperium referatur, [*et in euangelio: reddite quæ ſunt Dei, Deo. Votum enim iſtud non eſt dubium eſſe Dei, cui te obligaueras in vouendo,*] Sed nec decens 67) [*quomodolibet*] videbatur; cum ſit ſcriptum in euangelio *d*: *nemo mittens manum ad aratrum, et reſpiciens 68) retro, aptus eſt regno Dei; et* [*in Geneſi vxor Loth, quæ retro reſpexit, in ſalis ſtatuam legatur fuiſſe conuerſa: et in Actibus apoſtolorum Anania et Saphira, qui abierunt retrorſum, ſancto Spiritui mentientes, a conſpectu apoſtolorum principis mortui ſcribantur ſucceſſiue delati.*] Præterea non videbatur [*aliquatenus*] expedire; cum ex abſolutione 69) tua, [*ſi fieret,*] poſſet ſcandalum laicorum 70) mentibus generari, dicentium: vbi eſt Deus clericorum 71): et hoc exemplo credentium 72), ſe ad voti obſeruantiam non teneri: [*quod viderent per eccleſiarum rectores ap. ſedis, auctoritate deponi, per quod graue diſpendium terræ orientali contingeret prouenire.*] Quod enim agitur *e* a prælatis, facile trahitur a ſubditis in exemplum: iuxta quod Dominus inquit ad Moyſen in Leuitico *f*: *ſi ſacerdos, qui eſt vnctus 73), peccauerit: faciet delinquere 74) populum.* Verum ætatis vitæ 75) ſeneſcentis defectus atque canities, quæ vix labores et dolores ſuos tolerare poſſunt, in contrarium allegabant 76), et eccleſiæ Trecen. ſuſpiria, cui vinculo paſtoralis ſollicitudinis es ligatus, ſine cuius 77) aſſenſu votum peregrinationis emittere forſitan non debueras, [*et dicti metropolitani tui, qui nos, vt Trecenſis eccleſiæ miſereremur, ſollicite inuitabat, inſtantia nos in partem contrariam non modicum inducebant.*] Ipſum etiam votum, quod ex ſui forma ſanctum et honeſtum erat, ex perſona vouentis minus licitum videbatur: [*quod, licet pennas habeat, quibus ſatagat auolare, ita tamen adſtrictæ ſunt nexibus præſidentis, vt liberum non habeant abſque ipſius permiſſione volatum.*] Cum enim iuxta canonica 78) *g* inſtituta 79) clericus abſque ſui epiſcopi licentia peregrinari non debeat, et epiſcopus non minus, imo potius ſedi apoſt. ſit adſtrictus; videri merito 80) poterat, quod abſque generali, vel ſpeciali licentia votum peregrinationis, qua te tamdiu 81) abſentares, emittere non deberes. [*Minus etiam votum ipſum terræ orientali videbatur expediens, quæ plus pugnatorum ſubſidium, quam clericorum, quos et officium et diſſuetudo reddit imbelles, miniſterium inſtantis articuli neceſſitate requirit. Quamuis enim orationibus tuis et aliorum*

62) *Deuotionem*, cit. c.
63) *Conſpiciens*, C. H. et cit. c.
64) *Ingreſſus igitur*, cit. c.
65) *Expreſſiſti*, C. R. L. ed. ant. Cont. Pith. gloſſ. et cit. c.
66) *Equidem*, C. H.
67) *Decere*, cit. c.
68) *Adſpiciens*, C. H.
69) *Ex ſolutione*, cit. c.
70) *Locorum*, C. H.
71) In prouerbium forſan hoc dicterium eo tempore abierat, ob deperditos cleri mores, quibus corrigendis admodum incubuit pontifex, atque hanc ob cauſſam ſine dubio *proceſſum inquiſitionis* inſtituit, quod rari eſſent clericorum accuſatores, immo fere ab eorum accuſatione præcluſi.
72) *Crederent*, C. R. 1.
73) *Inunctus*, C. H.
74) *Derelinquere*, ibid.
75) *In te*, C. R. 2. *iam in te*, cit. c.
76) *Tolerare poterit, etiam inquirere in contrarium allegabatur*, cit. c.
77) *Sine ipſius*, ibid.
78) *Sacrorum canonum*, ibid.
79) Relata et hic adducta ex decreto GRATIANI in *c. 36. de conſecr. diſt. V.* quem ducem vbique ſequutus INNOCENTIVS III. Huius integra decretalis refertur *libr. I. ep. 69.*
80) Partic. *merito*, in cit. c. non legitur.
81) *De cauſſa diu*, C. H.

terra illa vehementer indigeat; quia tamen iam impletum eſt verbum Dei dicentis: venit hora, et nunc eſt, quando nec in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis patrem. et infra. *Spiritus eſt Deus, et eos, qui adorant eum, in ſpiritu et veritate oportet adorare: videri poterat, quod non minus in eccleſia tua, quam in orientali terra proficeres piis orationibus apud Deum, in his, quæ pro liberatione ipſius iuſte ac humiliter poſtulares. Et vtinam cum Moyſe montem poſſes aſcendere, vt, te manibus extenſis orante, Ioſue pugnans Amalechitas in ore gladii ſuperaret. Credebatur etiam, quod terra orientali magis accederet, ſi, quod in tuis, et tuorum clericorum procurationibus fueras impenſurus, ſecundum alicuius religioſi arbitrium transferretur in ſubſidium bellatorum.*] Cum igitur in lege veteri *h*, in qua 82) non minus præceptum Domini obligabat, quam votum hodie obliget in eccleſia, primogenita, quæ Domino mandabantur 83) offerri, quædam Domino redderentur, vt primogenita Leuitarum; quædam redimerentur; vt 84) aliarum tribuum; quædam commutarentur in aliud, ficut primogenitum 85) aſini, qui pro 86) oue commutabatur: ex hoc attendentes, quod votum [*etiam*] commutari poſſit in opus aliud pietatis, [*præſertim cum bon. mem. Alexander papa præd. n. votum peregrinationis etiam redimi poſſe, vel in aliud commutari reſponderit requiſitus,*] non *i* curantes, quod 87) os loquentium iniqua loquatur, dum tamen 88) non recedamus a tramite veritatis, [*cum ſecundum apoſtolum, gloria noſtra ſit teſtimonium conſcientiæ noſtræ, et ſcandalum non curantes, præſertim, quia non in tenebris, ſed in luce procedimus,*] de illius auctoritate ſecuri, qui, cum audiſſet a diſcipulis: [*nonne*] *ſcis* 89), *k*, *quia Phariſæi, audito hoc verbo, ſcandalizati ſunt?* reſpondit: *ſinite illos, cæci ſunt, et duces cæcorum*: [*et iuxta apoſtolum: ſi hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem:*] tibi pro te et famulis tuis [*de communi fr. n. tam archiepiſcoporum, quam epiſcoporum et aliorum prudentium conſilio, quos per Dei miſericordiam multos nobiſcum habuimus præſentes,*] licentiam 90) concedimus, votum peregrinationis taliter commutare, vt [*omnes*] expenſas, quas fueras in eundo, morando, et redeundo facturus, alicui religioſo 91) committas, in neceſſarios vſus terræ illius ſine diminutione qualibet transferendas. [*Sic enim et orientali prouinciæ, quæ plus tuis, quam te in articulo neceſſitatis inſtantis indiget, tua ſubuentione proficies, et Trecenſi eccleſiæ tua præſentia et regimine vtilius prouidebis, ac per hoc animæ tuæ ſalubrius conſuletur.*] Laborem etiam laboribus recompenſes, ſollicitius inſtando vigiliis, deuotius vacans orationibus, et in ieiuniis fortius te exercens, [*ac ſuper grege tuo vigilans ſollicitudine paſtorali.*] Ad hanc autem indulgentiam, tibi [*de benignitate ſed. ap.*] faciendam, [*id etiam*] ſpecialiter nos induxit, quod [*iter tuum iam non videbatur vltramarinæ prouinciæ fructuoſum, a qua fere omnes Gallici remearunt, et*] cum pro [*ſalute animæ tuæ ac*] libertate Trecen. eccleſiæ per dictum comitem aſſequenda 92), præcipue votum peregrinationis emiſeris: eo ſublato de medio, quia ceſſauere cauſſæ 93), facilius ceſſare potuit et effectus.

82) Voces *in qua*, in C. H. non leguntur.
83) *Mandabatur*, C. R. 2. et L.
84) *Sicut*, C. H.
85) *Primogenita*, C. R. 1. *pigmentum aſini*, ed. ant. ſed falſo. *primogenitus*, Pith.
86) Præp. *pro*, abeſt a C. R. 2. L. et cit. c.
87) *Quid*, C. H. et ed. ant.
88) *Dummodo*, C. H.
89) *Nonne ſcis*, C. R. H. et ed. ant. *non neſcis*, L.
90) *Miſericorditer licentiam*, C. H.
91) *Religioſo viro*, ed. ant.
92) *Aſſequendam*, C. R. 2. et L. ſed erronee.
93) *Ceſſante cauſſa*, C. R. 1. ſed in C. R. 2. ea manus nouior mutauit in *ceſſauere cauſſæ.*

CAP. VIII.

Impedito ad tempus exſequi votum vltramarinum conceditur dilatio: perpetuo vero impedito, indicitur redemptio in eo, quod magis expediat terræ ſanctæ.

IDEM INNOC. III. *Cantuarienſi archiepiſcopo.* 94) (*ann.* 1200.)

Quod *l* ſuper his [*ſedem apoſt. conſulere decreuiſti, quorum exſequutio ſpectat ad officium paſtorale: f. t. in Domino commendamus, ſperantes quod per reſponſionem noſtram inſtructus ea diligentius exſequaris.*] Quæſiuiſti [*ſane*] de his, qui pro ſuccurſu 95) terræ ſanctæ, ſigno crucis aſſumpto, propter infirmitatem vel paupertatem, vel aliam iuſtam cauſſam votum [*peregrinationis*] non poſſunt vtiliter adimplere, [*quid tibi ſit faciendum:*] cum [*per a. ſ.*] ſine diſtinctione receperis in mandatis, vt eos, qui ſignum crucis aſſumptum abiecerunt, ad reſumptionem ipſius, et exſequutionem voti [*per cenſ. eccl. app. rem.*] compellas 96), [*non obſtante aliqua indulgentia, ſi qua forte per ſurreptionem a prædeceſſore noſtro fuerat impetrata.*] Nos autem inquiſitioni tuæ *m* taliter reſpondemus, quod debiles et inopes magis illuc in defectum, quam ad profectum accedunt; cum iſti pugnare non poſſint, et illi mendicare cogantur; niſi forte ſint nobiles et magnates, qui ſuis ſecum expenſis bella-

94) RAINER. *in coll. decret. Innoc. tit.* 39.
95) *In ſuccurſum*, c. 4. comp. cit. 3.
96) *Compelleres*, cit. c.

a *Scil.* Romam. *per excellentiam. §. ſed ius. Inſt. de iur. nat.* b Diximus. c *Pſalm.* 75. d *Luc.* 9. e *Vide Alphonſum Caſtr. l. 2. c. 8. de iuſta hæret. punitione.* f *Leuit.* 4. g *Huc ſpectant tradita per B. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 8.

h *Exod.* 13. *et* 22. *Num.* 3. *et* 8. *Deut.* 15. *Luc.* 2. *Leuit.* 25. *Exod.* 36. i Nec. k *Matth.* 15. *In antiqu. exemplar. ita:* non neſcis, quia, *etc.* l *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp.* m Inquiſitioni tuæ reſpondemus.

 tores.

tores adducant 97); vel artifices et agricolæ, qui de laboribus ſuis ſibi poſſint acquirere neceſſaria, et terræ ſubſidia miniſtrare: quamuis non multi talium propter breuitatem poſſeſſionum, et paucitatem inhabitantium ibi 98) ſint 99) opportuni. Vnde 100) credimus, diſtinguendum inter illos, qui temporalem, et eos, qui perpetuam impedimenti cauſſam creduntur habere: quod 1) primis indulgenda eſt dilatio, ſecundis autem eſt redemptio iniungenda, ac rerum facultate penſata, quas 2) poſſunt 3), aut quas facturi eſſent expenſas, perſonarum prætereа compenſato a labore, in ſubſidium terræ ſanctæ tranſmittant, exſequentes per alios, quod per ſe nequeunt adimplere. Rurſus inter illos, qui pro defenſione terræ ſanctæ votum peregrinationis emittunt, et eos, quibus pro ſatisfactione ſuorum criminum iter peregrinationis iniungitur 4), credimus diſtinguendum: quod circa primos plus terræ ſanctæ ſuccurſus, et circa ſecundos plus labor itineris, ſecundum intentionem vouentis vel pœnitentis debet attendi. Vnde, ſi quis hoc modo vouentium eſt inutilis ad pugnandum, quamuis habilis ſit 5) ad eundum, melius eſt redimere votum, quam expenſas conſumere. Quod et de pœnitente, qui propter debilitatem non poteſt iter iniunctæ peregrinationis implere, ſane valet intelligi: non autem de illo, qui, quamuis ſit impotens ad bellandum, potens tamen eſt ad eundum. [*Super his autem diligens eſt diſcretio adhibenda, ne quid prece vel pretio, amore vel odio ſiue occaſione quacunque contra ſalutem animæ, vel vtilitatem terræ quomodolibet attentetur. Vnde per viros religioſos et prouidos diſpenſationem huiuſmodi volumus prouidere.*] De mulieribus autem hoc credimus obſeruandum, vt, quæ remanere noluerint, viros ſuos 6) ſequantur [*euntes:*] cæteræ vero 7), niſi forte ſint diuites, quæ ſecum in ſuis expenſis poſſint ducere bellatores, votum redimant, quod vouerunt, [*aliis ad terræ ſanctæ ſubſidium ſingulis ſecundum proprias facultates diligenter inductis.*]

97) *Adducunt*, C. R. 2. H. et ed. ant.
98) Partic. *ibi*, deſideratur in cit. c.
99) *Sunt*, C. H. et ed. ant.
100) *Verum*, cit. c.
1) *Quia*, C. R. 1.
2) *Ad quas*, cit. c.
3) *Poſſent*, C. H.
4) Diuturnior et grauior pœnitentia eo tempore adhuc in vſu, prætereaque receptum erat, pœnitentibus in ſatisfactionem criminum iter ad *ſepulcrum Domini* aut ad *S. Iacobum Compoſtellanum* in Hiſpania per certum temporis ſpatium imponere, vt obſeruaui in *not.* 43. *ad c.* 32. *C. XXIII. q.* 8. Suſcepta expeditione in terram S. ſub VRBANO II. grauibus obrutis criminibus multo magis in pœnitentiam eſt impoſita hæc peregrinatio; præſertim ſi tales eſſent pœnitentes, qui ſubſidium terræ ſanctæ afferre poſſent, quales erant Angli ditiores: quamuis etiam aliis, qui ad pugnandum inhabiles eſſent, hoc iter moleſtiſſimum, per modum pœnæ impoſitum, præcipue ad ſepulcrum ſaluatoris, vt in *c. ſq. in f.* traditur. Illud vero *labor peregrinationis* vocatur, in quo grauiſſima pericula ſuperanda et deuoranda erant.
5) Vocabulum *ſit*, abeſt a C. H. ed. ant. et cit. c.
6) Verbis *: viros ſuos*, in C. R. 1. et H. additur *: euntes.*
7) *Ceteræ forte, niſi ſint* etc. cit. c.

CAP. IX.

Votum vltramarinum certis caſibus redimi et commutari poteſt, non tamen per alium, quam per papam, vel cum ipſius ſpeciali mandato. H. d. vſque ad §. *Secundo quæſiuiſti.*

IDEM *eidem.* (*ann.* 1204.)

Ex multa *b* tuæ ſollicitudinis prouidentia [*credimus prouenire, quod, cum ad conſultationes tuas multiplices et frequentes reſponderimus, quod ſentimus, ex reſponſione noſtra nouas elicias quæſtiones.*] Ex conſultatione [*ſiquidem,*] quam ad inquiſitionem tuam ſuper negotio cruce ſignatorum olim edidimus, viam inueniſti ad alias quæſtiones, et vtrum, quod in ea dicitur, ius conſtituat generale, vt paſſim prælatis quibuslibet illos ſecundum formam expreſſam abſoluere liceat, qui eorum ſunt iuriſdictioni commiſſi, ſollicite requiſiſti 8). Ad hoc 9) igitur [*inquiſitioni t. breuiter*] reſpondemus, quod in conſultatione noſtra ius [*commune*] editur, et licet, ad quales, [*et*] ad quos tamen *c* ſpecialiter ſpectet 10) eius exſequutio, nullatenus explicatur: illis autem ſolummodo ius hoc exſequendum incumbit, qui ſuper hoc mandatum [*noſtrum*] receperint a ſed. apoſt. ſpeciale. Sic ergo illi eſt inquiſitioni reſponſum, qua 11) conſequenter tua fraternitas requiſiuit, de quibus religioſis intelligendum hoc 12) eſſet: [*quod continebatur circa conſultationis noſtræ medium, in hæc verba: per viros religioſos et prouidos diſpenſationem huiuſmodi volumus prouideri;*] vtrum ſcilicet ibi 13) religioſi vocentur hi tantum, qui religionis habitum ſuſceperunt, quorum plures idiotæ ſunt 14) et iuris ignari *d*, [*cum tamen in conſultatione veſtra dicatur per religioſos et prouidos;*] an epiſcopi, qui, ſicut dignitate præcellunt, ſic et religione debent aliis præeminere. Nam ad neutros illius exſequutio iuris ſpectat: niſi per apoſt. ſed. eis ſpecialiter delegetur.

8) *Quæſiuiſti*, C. H.
9) Verba *ad hoc*, deſunt in C. R. 1.
10) *Spectat*, ed. ant.
11) *Quatenus*, c. 5. comp. cit. 3.
12) Pronom. *hoc*, ibid. deſideratur.
13) Vox *ibi*, abeſt a C. H.
14) *Sint*, eſt ibid.

Habiles ad eundum, ſed inhabiles ad pugnandum, ſi ſunt ſtrenui conſilio, vel milites bellatores poſſunt ſecum ducere, votum vltramarinum non redimunt. H. d. Abbas Siculus.

Secundo quæſiuiſti, vtrum 15), quod dicitur, ſi quis vouentium eſt inutilis ad pugnandum, quamuis ſit habilis ad eundum, melius eſt, vt redimat votum, quam conſumat expenſas, generaliter accipi debeat, vt nobiles [*etiam*] et *e* magnates, qui ſunt conſilio ſtrenui, et multos ſecum 16) poſſunt trahere bellatores, an minores tantummodo verbum huiuſmodi [*generale*] comprehendat. Verum, ſi ad ſuperiora oculum tuæ conſiderationis [*paulisper*] extendas; quæſtionem iſtam *f* inuenies in ſerie conſultationis noſtræ ſolutam, vbi dicitur, quod debiles et inopes magis in defectum terræ ſanctæ, quam ad eius 17) profectum accedunt 18), [*cum hi pugnare nequeunt, et illi neceſſe habeant mendicare, niſi forte ſint nobiles et magnates, qui ſuis ſecum expenſis, bellatores adducunt, et cetera, quæ ſequuntur. Qui enim debiles hic dicuntur, appellantur inferius inutiles ad pugnandum. Vnde par exceptio debet intelligi vtrobique;*] quamuis poſſit aliter *g* reſponderi, quod non ſunt inutiles ad pugnandum, qui, etſi per ſe pugnare non poſſunt 19), maturitate tamen conſilii adeſſe valeant 20) pugnantibus, et perſonæ defectum per alios releuare. [*Tertio quoque loco tua f. requiſiuit, qualiter intelligi debeat, quod de mulieribus ſubinfertur, vt, quæ remanere noluerint, viros ſuos ſequantur euntes. Cæteræ vero, niſi ſint diuites, quæ ſecum in ſuis expenſis poſſint ducere bellatores, votum redimant, quod vouerunt. Hoc enim, quod vltimo loco dicitur, videtur tantum de vouentibus eſſe dictum.*]

Vxores poſſunt ſequi viros vltra mare, ſi volunt; ſed non tenentur; niſi et ipſæ vouerint: et viri ſine conſenſu vxorum emittere poſſunt votum vltramarinum. H. d. Abbas.

Quod autem ſuperius ponitur, mulieres 21), quæ remanere noluerint 22); de illis intelligendum eſſe videtur, quæ ſe ad peregrinationis propoſitum nullius voti vinculo adſtrinxerunt: [*quod ſic eſſe dubium non exſtitit. Ex eodem quoque verbo dicis, videri quibuſdam, quod viris liceat in hoc articulo ſine vxorum ſuarum aſſenſu vouere poſſe, ac perficere, quod vouerunt. Ad quod dicimus, quod*] in tanta quoque neceſſitate populi Chriſtiani, ne terræ ſanctæ impediatur ſubſidium [*penitus, vel diutius differatur,*] viri præter vxorum aſſenſum, [*vt militent regi regum,*] huius peregrinationis propoſitum vouere libere 23) valent 24) *h* et, quod vouerint 25), libere adimplere. Vt autem conſentiant, ſunt attentius commonendæ.

Clerici, tanquam inhabiles ad pugnandum, redimunt votum vltramarinum, niſi in certis caſibus. H. d. Abbas Siculus.

De clericis *i* vero [*inquiſitioni tuæ taliter*] duximus reſpondendum quod, cum clericatus officium eos reddat inhabiles ad pugnandum, niſi vel conſilio ſtrenui, vel officio prædicationis inſtructi, aut magnatum ſint obſequio 26) deputati, aut vſque adeo diuites fuerint et potentes, vt in expenſis ſuis aliquos ſecum ducere valeant bellatores, magis ab eis expedit 27) redemptionem accipere, quam ad votum illos cogere proſequendum, ſi neceſſitas exigit, vel vtilitas perſuadet. Hæc 28) autem de vouentibus dicimus, non de his, quibus labor peregrinationis in pœnitentia eſt iniunctus.

15) Partic. *vtrum*, non eſt in cit. c.
16) Dictio *ſecum*, abeſt a C. H.
17) *In eius*, ibid.
18) *Accedant*, ibid.
19) *Poſſint*, ibid.
20) *Valent*, C. H. et cit. c.
21) Vox *mulieres*, in cit. c. non legitur.
22) *Noluerunt*, C. R. 2.
23) Partic. *libere*, non eſt in ed. ant.
24) *Valeant*, C. R. 2. et cit. c.
25) *Vouerunt*, cit. c.
26) *Officio*, C. R. 1.
27) Verbum: *expedit*, deſideratur in cit. c.
28) *Hoc*, C. R. L. H. et cit. c.

CAP. X.

Qui vouit religionem ingredi, ſi, voto completo, fiat epiſcopus, renuntiare debet, et votum implere. Sic communiter ſummatur.

IDEM. INNOC. III. 29) (*ann.* 1213.)

Per tuas *k* nobis litteras intimaſti, te in Gratianopolitana 30) *l* eccleſia ſuſcipiendi habitum regularem votum ſollemniter emiſiſſe, et poſtea promiſiſſe in manibus prælati eiuſdem eccleſiæ, te intra duos menſos, poſtquam ab apoſt. ſede rediiſſes, votum, quod emiſeras 31), impleturum. Cumque, termino ipſo tranſacto 32), non curaſſes, quod voueras, adimplere: tan-

29) Hæc decretalis integra exſtat *libr. XVI. epiſt.* 93. ſcripta anno regiminis XVI. cuius inſcripto hæc eſt: *Gebennenſi electo*, ita vocato, quod nondum confirmatus eſſet.
30) *Conſtantinopolitana*, C. H. *Garopolitana*, ed. Cont.
31) *Quod emiſiſti*, ed. ant.
32) *Elapſo*, C. H.

a Recompenſato. b *Cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp.* c Tantum, *in vno vetuſtiſſimo exemplari.* d *Vid. l.* 1. *cum not. per poſt. c. de interd. matr. inter pupill. not. Bald. in authent. de monach. collat.* 1.

e *Al.* etiam. f *Dictio* iſtam, *deeſt in vetuſtis.* g et aliter. h Valeant. i *De materia huius §. et cur clericis et epiſcopis pugnare non liceat, vid. B. Thom.* 2. 2. *q.* 4. *art.* 2. k *Conc. Trident. ſeſſ.* 24. *tit. de reg. c.* 1. l *Al.* Gratianopilitana, *al.* Garopilitana.

dem

dem exiſtens voti transgreſſor, vocatus fuiſti ad regimen eccleſiæ Gebennenſis 33): [*ſuper quo a nobis tuæ ſaluti poſtulas prouideri.*] Nos igitur tuæ diſcretioni conſulimus, vt, ſi tuam ſanare deſideras conſcientiam, regimen reſignes eccleſiæ memoratæ, ac reddas Altiſſimo vota tua. Quod ſi capitulum eiuſdem Geben. eccleſiæ te poſtmodum canonice duxerit eligendum: electionem recipere poteris, de te factam.

33) *Bedell*, C. H.

CAP. XI.

Prælatus, etiam profeſſus, poteſt votum vltramarinum emittere, et in ſuos vſus vigeſimam prouentuum eccleſiæ conuertere.

HONORIUS III. *Haresben.* 34) a et *Bengad.* 35) *præpoſitis.* (*ann.* 1220. Conf. c. 1. comp. 5. de ſtatu monach.)

Poſtulaſtis a nobis 36), an [b] vobis, profeſſis ordinem regularem, quorum alter cruce ſignatus eſt, et reliquus charactere crucis deſiderat inſigniri, liceat vigeſimam 37) prouentuum eccleſiarum veſtrarum deputatam ſuccurſui terræ ſanctæ deferre vobiſcum, [*vt per vos proficiat terræ illius ſuccurſui, qui parati eſtis perſonas veſtras exponere ſeruitio Ieſu Chriſti: præſertim cum multi exemplo æmulationis laudabilis prouocati ad currendum poſt vos viriliter accingantur, præliaturi prælium Domini contra gentes. Quia vero liberationi terræ illius totis viribus adſpiramus:*] diſcretioni veſtræ taliter reſpondemus, quod 38), ſi eccleſiæ veſtræ [*alias*] per abſentiam veſtram enormiter non lædantur, et vos vtiles fueritis terræ ſanctæ 39) verbo pariter et exemplo, quod conſcientiæ veſtræ duximus relinquendum, dimiſſis procuratoribus idoneis in eccleſiis veſtris 40), poteſtis, et tenemini votum peregrinationis implere: et ſic poteſt in vſus veſtros tranſire viceſima eccleſiarum veſtrarum, terræ ſanctæ ſubſidio 41) deputata.

34) *Haresberien.* C. R. 1. *Haresbit.* C. R. 2. *Habenen.* L. *Halerien. et Teregaden.* H.
35) Ipſa inſcriptio in c. 1. comp. 5. de ſtatu monach. eſt hæc: *Honor. III. Saliſberien. et Bregadenſi præpoſitis.*
36) Voces *a nobis*, in C. R. deſunt et in L. deletæ: ſed eorum loco cit. c. habet: *per noſtras litteras edoceri.*
37) Determinatam in *concil. Lateran. IV. ſub INNOCENTIO III. anno MCCXV.* celebrato, illis clericis etiam aſſignatam, qui perſonaliter, aſſumto ſigno crucis, eſſent profecturi, vt poſt canones, relatos ſub tit. *expeditio pro recuperanda terra ſancta* apud *HARDVIN. tom. VII. concil. p. 74. in f.* traditur.
38) *Per a. ſ. mandamus, quatenus*, etc. cit. c.
39) *Domini*, ibid.
40) Pronomen *veſtris*, deeſt in C. H.
41) *Subſidiis*, ibid.

TITVLVS XXXV.

DE STATV MONACHORVM ET CANONICORVM REGVLARIVM. 42)

CAP. I.

Diœceſanus non debet moleſtare monaſteria, præterquam pro cauſſa correctionis: nec eis oblata ſibi vendicare.

GREGORIVS 43) [*F.*] *archiepiſcopo Neap.* 44) [c] (*ann.* 598.)

Theodoſius 45) [d], *abbas monaſterii S. Martini, petitoria nobis inſinuatione ſuggeſſit, quæ habetur in ſubditis, in domo quondam Martini ex eius voluntate deceſſorem ſuum Andream abbatem monaſterium, in quo monachi habitare debeant, conſtruxiſſe. Et quia id in honorem beati Petri, apoſtolorum principis, et S. Archangeli poſtulat dedicari: dilectionem tuam præſentibus apicibus duximus adhortandum, quatenus ad præd. locum cum poſtulauerit, ingrauanter accedas, venerandæ ſollemnia dedicationis impendens. Et quoties neceſſe fuerit, a preſbyteris eccleſiæ tuæ, in loco ſancto deſeruientibus, celebrentur ſacrificia veneranda miſſarum, ita, vt in eodem*] alicui monaſterio 46) nec tu, nec presbyteri tui 46*), præter diligentiam diſciplinæ, aliquid moleſtiæ inferatis 47). Aut, ſi quid illic 48) pro diuerſorum 49) deuotione acceſſerit 49*),

42) *De ſtatu monach. et cellis eorum*, comp. 1. *De ſtatu regularium*, comp. 2. *De ſtatu religioſorum*, comp. 4. *De ſtatu monachorum*, comp. 5.
43) *Gregorius nonus*, C. H. *Greg. III.* ed. Cont.
44) *Epiſcopo Neapolis*, c. 1. comp. cit. 1. in quo additur ſiglum *F.* hoc eſt: *Fortunato*, cui epiſcopo, obſeruante AVGVST. ad h. c. hæc decretalis eſt ſcripta. Vid. *libr. VII. epiſt.* 15. vnde liquet, eam eſſe ſcriptam anno regiminis octauo.
45) Verba, huic parentheſi incluſa, non leguntur in cit. c. ſed Contius iſta reſtituit ex veteri regiſtro.
46) *In aliquo monaſterio*, cit. c.
46*) Ad miniſtrandum ſacra monachis conſtituti ab epiſcopo. Ipſi monachi, vt laici, eo tempore ſacra nondum adminiſtrabant, nec ordines accipiebant, ſed ſub proprio presbytero in monaſteriis degebant. Poſtea ad ordines, maxime presbyteratus admiſſi, vt etiam eccleſias parochiales regere ambirent, quod *c. ſq.* prohibitum.
47) *Inferant*, ibidem.
48) *Illis*, C. H. et cit. c.
49) *Pro locorum*, C. L.
49*) *Aſſeritur*, C. R. 1.

vobis vendicare æſtimetis 50): cum monachis ſibi 51) ſeruientibus debeat proficere, quicquid a fidelibus taliter offerri contingit 52).

50) *Sibi extiment vendicari*, cit. c.
51) *Ibi*, ed. ant. *in eodem loco*, cit. c.
52) *Quicquid a fidelibus contigerit*, cit. c.

CAP. II.

Monachi non debent poni ſinguli per parœcias. Hoc primo. *Si pro monachatu aliquid detur: receptus a ſacris ordinibus prohibetur, et recipiens ab officio ſuſpenditur.* Hoc ſecundo. *Monachus, habens peculium ſine licentia abbatis, ab altaris communione remouetur: et ſic decedens, ſepultura et fratrum communione priuatur.* Hoc tertio. *Si pecunia confertur pro habendo aliquod officium in monaſterio: dans et recipiens deponuntur.* Hoc quarto. *In prioratibus conuentualibus per electionem inſtituti non ſunt remouendi ſine cauſſa rationabili: et de cauſſa rationabili tria ponit exempla.* H. d. comprehendendo ſubſtantiam.

Ex concilio Lateranen. III. [e] (*ann.* 1179. *Romæ.*)

Monachi non [f] pretio recipiantur in monaſterio, nec peculium [g] permittantur habere, nec ſinguli per villas et oppida, [*ſiue*] per quaſcunque parochiales ponantur eccleſias, ſed in maiori conuentu, aut cum aliquibus fratribus maneant, nec ſoli inter ſeculares homines ſpiritualium hoſtium conflictum exſpectent, Salomone [h] dicente: *væ ſoli! quia, cum* 53) *ceciderit, non eſt, qui ſubleuet eum.* Si quis autem exactus pro ſua redemptione 54) aliquid dederit; ad ſacros ordines non aſcendat: is vero, qui eum [k] receperit, officii ſuſpenſione mulctetur. Qui vero peculium habuerit, niſi ab abbate fuerit ei pro iniuncta adminiſtratione permiſſum, a communione remoueatur altaris, et qui in extremis cum peculio inuentus fuerit, et digne non pœnituerit, nec oblatio pro eo fiat, nec inter fratres accipiat ſepulturam: quod etiam de vniuerſis religioſis præcipimus obſeruari. Abbas autem, qui diligenter iſta non cauerit 55) [l], officii ſui iacturam ſe nouerit, incurſurum. Prioratus quoque ſeu obedientiæ, pretii donatione 56) nulli tradantur: alioquin dantes et accipientes a miniſterio fiant eccleſiaſtico alieni. Priores autem cum in eccleſiis conuentualibus per electionem capitulorum ſuorum canonice 57) fuerint inſtituti 58), niſi pro manifeſta et rationabili cauſſa non mutentur, videlicet [m] ſi fuerint dilapidatores 59), ſi incontinenter vixerint, aut tale aliquid 60) [n] egerint, pro quo amouendi merito videantur, aut ſi etiam pro neceſſitate maioris officii de conſilio fratrum 61) fuerint transferendi.

53) *Quia ſi*, C. R. L. et cit. *ſi cum*, H.
54) *Receptione*, cit. c. rectius.
55) *Curauerit*, C. R. 2.
56) *Datione*, cit. c.
57) Verba *per electionem capitulorum canonice*, non ſunt in cit. c.
58) *Conſtituti*, ibid. legitur.
59) *Lapidatores*, C. H. et cit. c.
60) *Aliud*, C. R. 2. et L.
61) *Fratrum ſuorum*, C. R. 1.

CAP. III.

Monet Ciſtercienſes, vt ſeruent regulam ſecundum primæuam inſtitutionem, H. d. primo. *Et domus religioſa aggregata Ciſtercienſibus eorum mores ſeruare tenetur.* H. d. ſecundo.

ALEXANDER III. [*vniuerſis*] *abbatibus et conuentibus* 62) *Ciſtercien. ordinis*, (*ann.* 1170. *Romæ.*)

Recolentes [o], qualiter hæc ſancta plantatio, [*hæc vitis fructifera, hæc denique vinea Domini Sabaoth ſub primis ordinis patribus pullulauit, et palmites longe lateque producens, ad mortifera pellenda circumquaque venena, flores protulit, et odores effudit, peruigili cuſtodia cuſtodiatis eorum in omnibus inhærere veſtigiis, per quos, cooperante Domino, in deſerto mundi huius flos huiuſcemodi plantatus eſt honeſtatis. Hi enim monaſticæ frugalitatis contentiſſimi, optimum ponentes in paupertate principium, totius ſufficientiæ aſſequuti ſunt complementum, eccleſiæ cari, epiſcopis et prælatis*

62) Ita etiam legit *MANRIQVE tom. II. annal. Ciſterc. ad ann. MCLXXI. n. 5. p.* 520. qui integram decretalem recitat, quamuis in *c.* 2. *comp.* 2. *h. conuerſis*, legatur. Videlicet hæc decretalis directa fuit ad *omnes conuentus ordinis Ciſtercienſis*, ab ALEXANDRO III. qui ſingularem curam pro integritate huius geſſit, in quo ipſemet innutritus erat. Occaſionem huius decretalis petit *MANRIQVE cit. l. n.* 4. tum ab immenſa immunitate, qua ex regum principumque, imo et pontificis, liberalitate gaudebant: tum ex ea abundantia bonorum. *Certe noſtri*, ait, *ſuperiores omni cupidine, quod de ſanctis illis viris pium eſt credere, obtentu charitatis et religionis ſuccubuere diuitiis potentiæque ab earum pondere tandem opprimendi. Vtcunque fuerit, cum hæc indulgentia* (*ſeu laxamentum appellare malis*) *latius ſerperet, neque iam Luſitaniæ tantum domus, quæ alias anteiuerunt, ſed plures extra Hiſpaniam his dominiis frequenter cumulatæ, a primitiuo Ciſtercio non ſine graui nota degenerarent; Alexander, communis eccleſiæ pater, ſed ſpecialis noſtrorum, vt ipſe ſæpius ſolebat gloriari, quos præ ceteris filios diligebat, periculi admonuit, præuenitque litteris datis ad abbates et conuentus ordinis Ciſtercienſis.*

a Haresberien. et Beregaden. præpoſitis. *al.* Hareſtien. et Feregadenſ. *al.* Hauenenſ. et Beregabenſ. b Vtrum. c *Hic in quibuſdam recentioribus legitur*: Gregor. III. *in aliis*: IX. *ſed recte Contius*: imo primus. *l.* 7. *ind.* 2. *epiſt.* 15. d *In aliis*: Theodorins, *c.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.*

e *Concil. Later. ſub Alex. III. c.* 10. f *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compilat.* g *Id eſt*, proprium, *Vid. l. cogi. D. ad Trebell.* h *Eccl. c.* 4. i Si. k Recipit. l Curauerit, *in concilio.* m *Al. ita*: vt videlicet, *ſed in antiqu. et in conc. vt eſt impreſſum.* n Aliud. o C. 2. *eod. tit. in* 2. *comp.*

acce-

accepti, atque in conſpectu regum ac principum fama et merito glorioſi. Nunc autem, quod] dolentes dicimus, quod 63), etſi non ab omnibus, neque in omnibus, a pleriſque tamen et in pluribus, ab illa ſancta inſtitutione dicitur declinatum, in tantum, vt aliqui ex vobis, primæ 64) inſtitutionis obliti [*penitus vel ignorantes*,] contra ordinis veſtri regulam villas, [*molendina*,] eccleſias, et altaria poſſident, fidelitates *a* et hominia benigne 65) ſuſcipiunt, iuſtitiarias et tributarias 66) tenent. [*Et omne ſtudium adhibent, vt termini eorum dilatentur a terris, quorum conuerſatio in cœlis debet eſſe. Læditur hinc ordo penitus et vitiatur, nec eſt hæc mutatio dexteræ excelſi, quin immo potius de dextera tranſeunt in ſiniſtram, qui, cum, relicto ſeculo, ſub paupertatis habitu Deo militare decreuerunt, negotiis denuo ſecularibus implicantur. Inde eſt, quod vobis ab iis, qui foris ſunt, contentiones et litigia ſuſcitentur, et abbatibus, in cauſſis forenſibus occupatis, plurimum in commiſſis domibus et tepor ordinis et diſſolutio naſcitur caritatis: maxime quia in paupertate caritas plus proficit, et cupiditatis dedignata conſortium, niſi illa reſtringatur, hæc tepeſcit.*] Ideoque [*ſanctum ac venerabile collegium veſtrum*] precibus et monitis, [*quibus poſſumus*,] exhortamur, quatenus domus illæ, quæ a prima ſui origine in ipſo ordine ſunt fundatæ, conſtitutis [*et ordinatis*] terminis ſint contentæ: [*nec velint inordinate ad ea manus extendere, quæ ſine laboribus et periculis multis, et demum ſine criminibus, et magna confuſione non poterunt retinere.*] Si enim relictis originalibus ordinis inſtitutis ad communia volueritis aliorum monaſteriorum iura diuertere; oportebit [*et*] vos communi iure cenſeri: quia dignum eſt, vt, [*ſi*] qui ſimilem cum aliis vitam ſuſcipiunt, ſimilem ſentiant in legibus diſciplinam. Cæterum domus illæ, quæ de 67) aliis, inſtitutionibus ad veſtrum ordinem ſe tranſtulerint 68), veſtris omnino ſe ſatagunt vſibus 69) conformare, et relictis poſſeſſionibus, vel etiam commutatis, quas inſtitutio veſtra non recipit *b*, ſic in omnibus religioni veſtræ coaptent, vt, quemadmodum gaudent ſe in ſocietatem ordinis, et habitus [*et obſeruantiæ regularis*] identitatem aſſumptas, ſit etiam in paupertate ſecularium rerum ſe lætentur veſtris inſtitutionibus conformatas, [*quatenus inde et ſuperno conditori magis amabiles, et nobis atque vniuerſæ eccleſiæ merito debeant fieri cariores. Sane, ſi ſuper poſſeſſionibus ipſis in aliquo de monaſteriis veſtris apoſt. ſedis auctoritas diſpenſauit; a nullo veſtrum ſumendum eſt inde exemplum: quia temerarium eſt, et indignum, aliquem ſibi ſua auctoritate præſumere, quod Romana eccleſia alicui monaſterio, certa ratione inſpecta, ſingularibus voluit indulgere beneficiis.*]

63) Partic. *quod*, ibid. omittitur.
64) *Patria*, ed. Pith.
65) Vocabulum *benigne*, deeſt in C. H. ed. ant. et cit. c.
66) *Iuſtitiarios et tributarios*, cit. c.
67) A C. R. 2. præp. *de*, abeſt. Sed in cit. c. eſt: *ab*.
68) *Tranſtulerunt*, C. L.
69) Vocabulum *vſibus*, deſideratur in ed. ant.

CAP. IV.

Regularis canonicus, qui non reſignauit proprium in morte, non debet in cœmeterio ſepeliri: et, ſi de facto ſepultus fuit, inde debet exhumari, ſi ſine ſcandalo fieri poteſt.

CLEMENS III. (*ann.* 1190.)

Super quodam canonico regulari *c*, qui, in articulo mortis agens, licet a priore ſuo commonitus, proprium, quod contra regulam 70) latenter habuerat, noluit 71) reſignare, et ſic diem clauſit extremum, [*quid ſcilicet de illo agendum ſit, cum nihilominus*] fuit 72) inter alios fratres traditus ſepulturæ, [*nos duxiſti neceſſario requirendos. Quia vero te ignorare non credimus, quid de talibus in regula beati Auguſtini habeatur ſtatutum, et quod id ipſum in Lateranenſi ſynodo conſtet inhibitum manifeſte:*] inquiſitioni tuæ taliter 73) reſp. quod ille canonicus non tantum fuit 74) Chriſtiana ſepultura priuandus, verum etiam, ſi ſine maximo ſcandalo potuit 75) *d* fieri, de ipſa proiici dignus eſt eccleſia, [*et extra cœmeterium eccleſiæ ſepeliri: cum, ſicut in ipſa ſynodo habeatur expreſſum, nec oblatio pro eo facienda ſit, nec inter fratres debeat ſepulturam habere.*] Hoc autem, cum forte contigerit, in ſimilibus eſt agendum.

70) Iam hoc æuo diſtinctio inter canonicos *ſeculares*, qui præcedente ſeculo a vita communi deſciuerant: et *regulares*, voto *paupertatis* obſtrictos, notiſſima erat, quia hoc vinculo, nouiter introducto, canonici, more antiquo adhuc viuentes, maxime in cœnobiis, impediti fuerant, ne pariter vitam communem derelinquerent, quod hoc voto obſtricti nihil *proprii* poſſidere poſſent. AVGVSTINVS quidem, ad quem prouocat pontifex, pariter clero ſuo, cum quo vitam communem agebat, proprium aliquid habere prohibuerat; non tamen ex *voto*, ſed ex ratione vitæ communis; verum poſtea animaduertit, ſe propoſiti ſui compotem fieri non potuiſſe: adeoque ab eo, quamuis ægre, deſciuit, ſingulisque hac in re libertatem reliquit. vid. *AVGVSTINVS ſerm. 356. tom. V. oper. p. 1383. c. 6. ex edit. Benedict. e congreg. S. Mauri.*
71) *Noluerit*, C. R. 1.
72) *Fuerit*, c. 6. comp. cit. 2.
73) *Præſentibus litteris*, ibid.
74) *Fuerit*, C. R. 1.
75) *Potuerit*, C. H. et cit. c.

CAP. V.

Canonicus regularis poteſt præfici eccleſiæ parœciali etiam ſeculari: ſed debet habere ſocium ſecum ſui ordinis, ſi commode fieri poteſt.

INNOCENTIVS III. 76) *V. plebano ſancti Ganinii* 77) *e* (*ann.* 1200. *Romæ in Flaminiam.*)

Quod *f* Dei timorem præ oculis habeas, ex fructibus tuis colligitur euidenter; cum opera, quæ facis, teſtimonium perhibeant veritati. [*Vnde tuum in Domino propoſitum commendamus.*] Sane, [*ſicut iam dudum auribus noſtris inſonuit,*] quondam deſiderans ad frugem melioris vitæ tranſire, officium plebani 78) reſignans, coram fratribus S. Victoris 79) Bononien. promiſſionem de tua conuerſione feciſti, neque profeſſionem ſollemnem emittens, neque habitum religionis aſſumens: ſed [*nobilis vir, comes Albertus, et*] parœciani plebis eiuſdem, attendentes, te laudabiliter præfuiſſe, [*ac de receſſu tuo eidem loco iacturam non modicam imminere, deſiderium tuum hactenus retardarunt, et*] a [*v. f. n.*] Florentino epiſcopo impetrauerunt, vt miniſtrares ibidem 80). Hoc etiam [*d. f. noſter*] P. [*baſilicæ duodecim apoſtolorum*] presbyter cardinalis, tunc ap. ſed. legat. [*penſata vtilitate plebis,*] proponitur annuiſſe, quod 81) iam dicti [*comes et*] parœciani 82) a nobis ratum haberi ſuppliciter *g* poſtularunt: præſertim cum de licentia prioris ſancti Victoris [*Bononien.*] noſcaris hactenus id feciſſe. Licet autem in Lateranenſi concilio *h* de monachis caueatur, ne ſinguli per villas et oppida, [*ſeu*] per quaſcunque parœciales ponantur eccleſias, [*ſed in maiori conuentu, aut cum aliquibus fratribus maneant, ne ſoli inter ſeculares homines ſpiritualium hoſtium conflictum exſpectent, Salomone dicente: væ ſoli, quia, ſi ceciderit, non eſt, qui ſubleuet eum;*] quia tamen iſtud de canonicis regularibus ſpecialiter non cauetur, qui, etſi a ſanctorum monachorum conſortio non putentur ſeiuncti, regulæ tamen inſeruiunt laxiori, et per antiquos canones etiam monachi poſſunt ad eccleſiarum parœcialium regimen in presbyteros ordinari, ex quo debent prædicationis officium *i*, quod priuilegiatum eſt, exercere: ſic annuendum duximus poſtulatis, vt exercens plebani officium, ſi commode fieri poterit, vnum canonicum regularem tecum habeas ad cautelam, cuius in his, quæ Dei ſunt et regularis obſeruantiæ, tam conſortio, quam ſolatio perfruaris.

76) C. R. 2. et L. habent: *W.* ſed in c. 1. comp. 3. h. t. eſt: *Vbaldo.*
77) *Ganini*, habent C. R. 2. edit. ant. et cit. c. nec non inſcriptio, quam in ſua *collect. decretal. Innocent. III.* habet *RAINERIVS tit.* 37. a BALVZIO edita *p.* 596. *in epiſt. INNOCENT. III.* hæc eſt: *Idem Vbaldo plebano ſancti Gauini.* Vnde auguror, hanc decretalem *libro III. decretalium* deperdito, inſertam fuiſſe: quia ex tribus libris prioribus INNOCENTII III. ſuam collectionem RAINERIVS compoſuit, nec tamen inter *epiſtolas libr. I. et II.* deprehenſa fuit.
78) *Plebano*, C. H. *plebane reſignaſti*, cit. c.
79) Prior monaſterii *S. Victoris in colle*, prope Bononiam, quod canonicorum regularium eſt referente *PENNOTTO in hiſtor. canon. regul. S. Auguſt. libr. II. c.* 23. *n.* 3. nomine fratrum acceptauerat promiſſionem, quam plebanus fecerat: adeoque huius licentia neceſſaria erat.
80) *Idem*, C. L.
81) *Quo*, C. H.
82) *Populus*, cit. c.

CAP. VI.

Primo *tractat de veſtibus monachorum.* Secundo *de abdicatione proprietatis.* Tertio *de ſilentio.* Quarto *de cibis.* Quinto *de officiis in genere et in ſpecie.*

IDEM *abbati et conuentui Sublacen.* 83) *k* (*ann.* 1202. *Romæ.*)

Cum *l* ad monaſterium Sublacen [*perſonaliter veniſſemus: et infra.*] Firmiter inhibuimus 84), ne quis de cætero monachorum lineis camiſiis vteretur. [*Ad defectum autem hoſpitalitatis ſupplendum, mixturam vnius molendini conceſſit, ampliora pro tempore conceſſurus, ita tamen, quod ad neceſſitatem pauperum ſubleuandam, eleemoſyna de cellario conferatur. Nos autem præfatas eccleſias, quæ clericis ſecularibus fuerant in beneficium aſſignatæ, ad vſum reuocauimus infirmorum, conceſſionem hoſpitalis, quæ facta fuerat epiſcopo Anagnino, irritam decernentes, et ſtatuentes, ne cuiquam vlterius in beneficium concedantur: ſed infirmarius diſponat de illis eccleſiis, prout ad neceſſitates infirmitorii magis nouerit expedire.*] Prohibemus quoque 85) diſtricte 86) in virtute obedientiæ ſub obteſtatione 87) diuini iudicii, ne quis [*de cetero*] monachorum proprium aliquo modo poſſideat: ſed, ſi quis aliquid habeat 88) proprii, totum in continenti reſignet. Si vero poſt hoc 89) proprietatem aliquam fuerit deprehenſus 90) habere: regulari monitione præuia, de monaſterio expel-

83) Ita ſe habet etiam inſcriptio in *libr. V. epiſt.* 82. anno regiminis quinto ſcripta.
84) *Inhibemus* C. R. 2. et H.
85) *Ergo*, c. 2. comp. cit. 3.
86) *Diſtricte*, deeſt in C. R. 1.
87) *Oſtentatione*, C. R.
88) *Haberet*, C. L.
89) *Poſt hæc*, C. L. et cit. c.
90) *Comprehenſus*, C. R. 1.

a *In vno vetuſtiſſimo:* fidelitates, hominia et onera ſuſcipiunt, *etc. in alio recentiori ita:* fidelitates et homagia ſuſceperunt, *etc. Dictio*, benigne, *deeſt in omnibus, et quid ſit* hominia, *explicat Hoſtienſis.* b Recepit. c *C. 6. eod. tit. in 2. comp.* d Potuerit, *habent vetuſtiores, quod et ſeries poſtulat.*

e Gauini. *al.* Grauini. f *C. 1. eod. tit. in 3. comp.* g Simpliciter. h *Conc. Lat. ſub Alexand. III. c.* 10. i *Conc. Trid. ſeſſ. 5. de reform. c. 2. et ſeſſ. 24. de reform. c. 4. vbi multa valde vtilia de prædicationis officio.* k *Al.* abbati Lublacen. l *C. 2. eod. tit. in 3. comp. concil. Trident. ſeſſ. 25. tit. de reg. c. 1. et 2.*

latur, nec recipiatur vlterius 91), nisi 92) pœniteat secundum monasticam disciplinam. Quodsi proprietas apud quenquam inuenta fuerit in morte: ipsa cum eo in signum perditionis extra monasterium in sterquilinio subterretur, secundum quod beatus Gregorius narrat in dialogo se fecisse. [*Abbas tamen et prior frequenter inquirant, et diligenter explorent, ne quis fratrum proprietatem possit habere.*] Vnde, si quicquam alicui fuerit specialiter destinatum, non præsumat illud accipere, sed abbati, vel priori, vel cellario assignetur. In oratorio *a* vero, refectorio et dormitorio continuum semper silentium obseruetur: in claustro quoque certis horis et locis, secundum antiquam consuetudinem monasterii laudabiliter obseruatam, [*sed amodo laudabilius obseruandam.*] In refectorio *b* vero 93) nullus omnino carne vescatur. Nec in quibusdam sollemnitatibus, sicut aliquando fieri consueuit, conuentus exeat cum abbate, paucis ibi relictis, vt extra refectorium edant carnes; cum [*in*] illis diebus præcipue regularis disciplina sit studiosius obseruanda. Sed nec extra refectorium, nisi in infirmitorio esum carnium credant sibi licere. Quanquam ex indulgentia possit abbas interdum aliquos fratrum, nunc hos, nunc illos, prout necessitas postulauerit, aduocare, ipsosque secum in camera sua melius et plenius exhibere. Porro debiles et infirmi, qui minutione indigent, vel aliqua medicina, non seorsum in cameris, sed omnes in infirmitorio, quæ necessaria fuerint sibi, tam in carnibus, quam in aliis recipiant competenter. Quodsi quis 94) eorum debilis fuerit, aut etiam 95) delicatus, vt non possit communibus cibis esse contentus: sic ei prouideatur sine scandalo aliorum, vt, si abbas vel prior voluerit in refectorio misericordiam facere specialem, cibum aliquem competentem, non ante illum, sed ante se faciat apportari, de quo ipse illi faciat pitantiam 96) pro sustentatione naturæ. Tales autem ad agenda officia monasterii deputentur, qui fideles fuerint 97) *c* et discreti. Nec alicui committatur aliqua obedientia perpetuo possidenda, tanquam in sua sibi vita locetur: sed, cum oportuerit amoueri, sine contradictione qualibet reuocetur. Prior autem præ cæteris post abbatem potens sit in opere et sermone, vt exemplo vitæ *d* verboque 98) doctrinæ fratres suos et 99) instruere 100) possit in bono, et a malo etiam reuocare: zelum religionis habens secundum conscientiam 1), vt delinquentes 2) corripiat et castiget, obedientes [*vero*] foueat et confortet 3). Abbas vero, cui omnes in omnibus reuerenter obediant, quanto frequentius poterit, sit cum fratribus in conuentu 4), vigilem curam et diligentem sollicitudinem gerens de omnibus, vt de officio, sibi commisso, dignam Deo possit reddere rationem. Quodsi præuaricator ordinis fuerit, aut contemptor, seu negligens aut remissus; pro certo se nouerit non solum ab officio deponendum *e*, sed et alio modo secundum regulam castigandum: cum offensa non solum propria, verum etiam aliena de suis manibus requiratur. Nec æstimet *f* abbas, quod super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispensare: quia abdicatio *g* proprietatis, sicut et custodia castitatis, adeo est annexa regulæ monachali, vt contra eam nec summus pontifex possit licentiam indulgere 5).

91) *Absunt* a C. R. 1. verba: *nec recipiatur vlterius.*
92) *Nisi prius pœniteat*, C. R. 2.
93) Partic. *vero*, a C. R. 2. abest. sed H. legit: *quoque.*
94) *Quisque*, cit. c.
95) Partic. *etiam*, a C. R. abest.
96) *Pictantiam*, C. L. h. e. Particulam vel frustum.
97) *Sint*, C. R. 1. L. H. et cit. c.
98) *Sermone*, C. R. 1.
99) *Et*, ibid. omittitur.
100) *Instituere*, cit. c.
1) *Scientiam*, C. L. ed. ant. et cit. c.
2) *Vt delinquentes*, C. H.
3) *Reformet*, ibid.
4) Olim etiam singulis diebus conuenire solebant in cœnaculo monasterii, in quo capitulum regulæ Benedicti illis prælegebatur, præsente abbate. Id referunt monachi Fuldenses in libello, CAROLO M. oblato, apud BROWERVM *in antiqu. Fuld. libr. III. c.* 12. aientes: *mane, quando in vnum conuenimus, et CAPITVLVM DE REGVLA coram fratribus prælegebatur.* Vnde tum *locus*, conuentui destinatus, tum ipse *conuentus* dici cœpit *capitulum.*
5) Videlicet vt maneat *monachus.* Potest tamen pontifex laxare votum monasticum, vt ad seculum reuertatur monachus, vxorem ducat atque etiam in regna succedat, ceu exempla passim docent apud *ROB. DE MONTE in append. ad chron. Sigeberti ad ann. MCCX. CHOPPINVM de sacra polit. libr. II. tit.* 3. *n.* 22. *et LIMNAEVM ad A. B. c. VII. §.* 1. *obs.* 10.

a *In cod. Barb.* in oratorio, nec non refectorio, *etc.* b *Dictio*, vero, *deest in antiquis.* c Sint. d *Al.* verbis doctrinæ fratres, *etc.* e *Vid. l. carceri. et l. milites. ff. de cust. reor.* f Extimet. g *De hoc articulo vid. B. Thom.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 11. *et Turrecremat. in c. de illo clerico.* 32. *dist. et Ferdinan. Vasqu. l.* 1. *contr. illustrium cap.* 25.

CAP. VII.

Primo *statuit de conciliis regularium prouincialibus, celebrandis singulis trienniis.* Secundo *moderatur numerum euectionum et personarum venientium.* Tertio *disponit de instructoribus et præsidentibus capitulo.* Quarto *de tempore, quo duret capitulum, et quid ibi fiet.* Quinto *quod obseruetur, quod ibi fiet.* Sexto *de capitulo sequenti.* Septimo *de communi vita ducenda.* Octauo *de visitatoribus eligendis et ipsorum officio.* Nono *extendit ad canonicos regulares.* Decimo *prouidet super discordia visitatorum.* Vndecimo *hortatur diœcesanos ad monasteriorum reformationem.* Duodecimo *præcipit proternos et similes compesci ab offensis monasteriorum.* Et hæc diuisio sufficit pro summario.

IDEM *in concilio generali*, [*constit. XII.*] (*ann.* 1216.)
Conf. c. 2. comp. 4. h. t.)

In singulis regnis siue prouinciis 6) fiat de triennio in triennium, saluo iure diœcesanorum pontificum, commune capitulum abbatum atque priorum, abbates proprios non habentium, qui 7) non consueuerunt tale capitulum 8) celebrare: ad quod vniuersi conueniant, præpeditionem canonicam non habentes, apud vnum de monasteriis, ad hoc aptum. Hoc adhibito moderamine, vt nullus eorum plus, quam sex euectiones et octo *h* personas adducat 9) *i*. Aduocent autem in huiusmodi [*caritatis vel*] nouitatis primordiis duos Cistercien. ordinis vicinos abbates, ad præstandum sibi consilium et auxilium opportunum; cum sint in huiusmodi capitulis celebrandis ex longa consuetudine plenius informati; qui absque contradictione duos sibi de ipsis 10) associent, quos viderint expedire: ac 11) ipsi quatuor præsint capitulo vniuerso, ita, quod ex hoc nullus eorum sibi auctoritatem prælationis assumat, vnde, cum 12) expedierit, prouida possit deliberatione mutari. Huiusmodi vero capitulum aliquot certis diebus continue 13), iuxta morem Cistercien. ordinis 14) celebretur: in quo diligens habeatur tractatus de reformatione ordinis, et obseruantia regulari. Et quod statutum fuerit illis quatuor approbantibus, inuiolabiliter obseruetur, omni excusatione, contradictione et appellatione remotis, prouiso nihilominus, vbi sequenti 15) termino debeat capitulum celebrari. Et qui conuenerint, vitam ducant communem, et faciant proportionabiliter 16) simul omnes communes 17) expensas, ita, quod, si non omnes poterunt 18) in eisdem, saltem plures simul in diuersis domibus commorentur. Ordinentur etiam in eodem capitulo religiosæ ac circumspectæ personæ, quæ singulas abbatias eiusdem regni seu prouinciæ non solum monachorum, sed etiam monialium, secundum formam sibi præfixam, vice nostra 19) studeant visitare, corrigentes et reformantes, quæ correctionis et reformationis officio viderint indigere, ita, quod, si rectorem loci cognouerint ab administratione penitus amouendum, denuntient episcopo proprio, vt illum amouere procuret. Quod si non fecerit: [*ipsi*] visitatores hoc referant ad apostolicæ sedis examen. Hoc ipsum *k* regulares canonicos secundum ordinem suum volumus et præcipimus obseruare. Si vero in hac nouitate quicquam difficultatis emerserit, quod per prædictas personas nequeat expediri: ad apostol. sedis iudicium absque scandalo referatur 20), cæteris irrefragabiliter obseruatis, quæ concordi fuerint deliberatione prouisa. Porro diœcesani episcopi monasteria sibi subiecta ita studeant reformare, vt, cum ad ea prædicti visitatores accesserint 21), plus in illis inueniant, quod commendatione, quam quod correctione sit dignum, attentissime præcauentes, ne per eos dicta monasteria indebitis oneribus aggrauentur 22): quia, sicut 23) volumus *l* superiorum iura obseruari 24), ita 25) infe-

6) Regna more antiquo Romano - *prouinciæ*, intuitu reipublicæ ecclesiasticæ, dicuntur, sicuti olim respectu imperii Romani regna subacta in *prouincias* redigebantur. In singulis regnis *abbas prouincialis*, in capitulo prouinciali electus, monasteriis sui ordinis præest, prouinciales vero sui ordinis *generali* parent, qui vtplurimum Romæ commoratur et *sui ordinis papa* est.
7) *Quia*, C. R. 1.
8) *Talia capitula*, ibid.
9) *Adducant*, C. H.
10) Verba: *de ipsis*, desunt in C. H.
11) *At*, C. R. et ed. ant.
12) *Vt cum*, C. L.
13) *Continuis*, c. 2. comp. 4. h. t.
14) *Ordinis*, desideratur ibid.
15) *In sequenti*, C. H.
16) *Proportionaliter*, C. R. H. L. et cit. c.
17) *Communes*, deest in C. H.
18) *Poterint*, C. R. 1.
19) Ne a Diœcesanis contradictionem patiantur, quibus in suis diœcesibus *ius visitandi*, *iurisdictioni ecclesiasticæ* annexum, competit, cum quibus iure nouo tamen concurrunt visitatores, a capitulis electi, ceu delegati pontificis, qui concurrentem potestatem cum singulis episcopis sibi asseruit.
20) *Sine scandalo deferatur*, C. H.
21) *Accesserunt*, ed. ant.
22) *Prægrauentur*, C. R. 1. et H.
23) *Sic*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
24) *Seruare*, C. R. 1. *seruari*, L. et cit. c.
25) *Vt*, C. R. L. ed. ant. et cit. c. *quod*, H.

h *Al.* nouem, *sed in conciliis*, octo, *legitur.* i *De hoc articulo vide, quos citaui in c. cum ex officii. supr. de præscript.* k *In codice Barb.* Hoc ipsum circa regulares *etc.* l *In cod. Barb. ita:* quia sic volumus superiorum iura seruari, vt inferiores nolumus iniurias sustinere. *In aliis sic:* quia sic volumus superiorum iura obseruari, vt inferiorum nolumus iniurias sustinere.

riores nolumus iniurias sustinere. Ad hoc districte præcipimus tam diœcesanis episcopis, quam personis, quæ præerunt capitulis celebrandis, vt per censuram eccl. appellat. remota, compescant 26) aduocatos, patronos, vicedominos, rectores et consules, [*et*] magnates et milites, seu quoslibet alios, ne monasteria præsumant offendere in personis aut rebus: et, si forsitan offenderint, eos ad satisfactionem 27) *a* compellere non omittant, vt liberius et quietius Deo 28) valeant famulari.

26) *Compellant*, C. H.
27) *Satisfaciendum*, C. R. L. et cit. c.
28) *Omnipotenti Domino*, cit. c.

CAP. VIII.

Primo *tractat de correctione monachorum.* Secundo *de correctione abbatum.* Tertio *visitatorum.* Quarto *de secularibus in monasteriis beneficiatis.* Quinto *constitutionem extendit ad moniales.* Hoc sufficiat pro summario.

HONORIVS III. *abbatibus et monachis, in Lombardia et Marchia Teruisiana 29) constitutis.* (Conf. c. 4. comp. 5. h. t.)

Ea, quæ pro religionis honestate 30) [*ac religiosorum salute prouide ordinantur, apostolico sunt munimine roboranda, vt suscipiantur deuotius et diligentius obseruentur. Cum ergo per dil. fil. abbatem Montis belli quædam capitula nobis fuerint præsentata, quæ ad castigandum transgressiones multiplices et excessus, quos in quibusdam cœnobiis inuenerat, videbantur pro salute et honestate vestra laudabiliter statuenda: nos ea examinari et corrigi fecimus, et præcipimus, vt inuiolabiliter obseruetis, quæ sigillis ven. f. n. H. Hostien. et N. Tusculanen. episcoporum muniri fecimus ad cautelam. Ad hoc volumus et præcip. auct. præsentium, vt visitatores ad generale capitulum conuocent abbates proprios tam exemtos, quam non exemtos Lombardiæ et Marchiæ, qui non consueuerunt huiusmodi capitulum celebrare, prouidentes, vt in ipso capitulo generali, canonico impedimento sublato, eos, qui contempserint vel neglexerint conuenire, sublato cuiusl. contrad. et app. obst. cens. eccl. compellant, et vsque ad satisfactionem condignam sententiam, quam in eos rite tulerint, non relaxent, eadem censura facturi, quæ in eodem capitulo deliberatione prouida ordinata fuerint, firmiter obseruari, reddituri tam ipsi quam visitatores, et alii iuxta cuiuslibet ministerium Domino, in cuius conspectu nuda et aperta sunt omnia, in extremo examine rationem, si omnem sollicitudinem et diligentiam, quæ circa correctionem et reformationem ordinis, ac visitationem cœnobiorum impendendæ fuerint, neglexerint adhibere.*] Porro, cum visitatores, secundum statutum generalis concilii *b* ordinati *a* generali 31) abbatum capitulo, processerint ad visitationis officium exsequendum: de statu monachorum 32) et obseruantiis regularibus diligenter inquirant, et tam in spiritualibus, quam in temporalibus corrigant, et reforment, quæ viderint corrigenda, ita tamen, quod monachos delinquentes per abbatem 33) loci corrigi faciant, eisque iniungi pœnitentiam salutarem, iuxta beati Benedicti regulam et apostolica instituta, non secundum normam prauæ consuetudinis, quæ quasi pro lege in quibusdam ecclesiis inoleuit. Ipsi etiam visitatores monachos, quos contumaces inuenerint et rebelles, iuxta modum culpæ vice nostra regulari censura percellant, absque personarum delectu 34), non parcendo rebellibus ob suam pertinaciam vel potentiam amicorum, quin ouem morbidam eiiciant ab ouili, ne inficiat oues sanas. Si vero *c* abbates in corrigendis, iuxta visitatorum mandatum et regularia instituta, in se ipsis seu 35) monachis inuenti fuerint negligentes: proclamentur et corripiantur, et ita puniantur publice in capitulo generali, quod pœna ipsorum sit aliis in exemplum. Quod 36) si abbas [*aliquis*,] non exemptus, fuerit a visitationibus 37) nimis negligens et remissus inuentus: id loci diœcesano denuntient 38) sine mora, et per illum detur ei fidelis et prouidus coadiutor vsque ad capitulum generale. Si autem 39) dilapidator inuentus fuerit, vel alias merito amouendus: per diœcesanum, postquam hoc sibi a visitatoribus denuntiatum fuerit, amoueatur absque iudiciorum *d* strepitu a regimine abbatiæ, ac monasterio prouideatur interim administrator idoneus, qui temporalium curam gerat, donec ipsi 40) monasterio fuerit de abbate prouisum. Quodsi forsitan episcopus hoc 41) adimplere noluerit vel neglexerit: visitatores vel præsidentes [*in*] capitulo generali, defectum episcopi apost. sedi non differant intimare. Hæc eadem circa exemptos abbates fieri præcipimus per visitatores, vel præsidentes [*in*] capitulo generali, depositione [*tantum*] ipsorum sedi apost. reseruata, ita, vt, abbate 42) qui amouendus videbitur, interim per visitatores vel in capitulo præsidentes, ab administratione suspenso, administrator idoneus monasterio deputetur. Illorum autem excessus et alia, quæ visa fuerint intimanda, capitulo præsidentes nobis denuntient per fideles nuntios et prudentes, quibus de communi contributione abbatum, iuxta cuiuslibet facultatem sufficienter ministrentur expensæ. Sequentes autem visitatores perquirant priorum visitatorum vestigia diligenter, et eorum negligentias et excessus referant sequenti capitulo generali, vt iuxta culpam publice 43) debitam pœnam portent. Idem etiam de abbatibus, præsidentibus generali capitulo, præcipimus obseruari. Præcipimus quoque *e*, vt in nullo monasterio ad præbendas recipiant de cætero 44) abbates et monachi clericos 45) seculares: nec hi, qui iam recepti sunt, locum vel vocem in capitulo, dormitorio vel refectorio seu claustro sibi vindicare contendant 46), seu monachorum cœtibus importune se præsumant miscere 47), sed beneficiis sibi concessis contenti, conuersentur 48) honeste, opportuna obsequia in monasteriis 49) fideliter impendentes, nihilque vltra in spiritualibus aut temporalibus exigant in ipsis monasteriis vel vsurpent. Si qui vero talium a visitatoribus inuenti fuerint criminosi: per diœcesanum episcopum 50) *f* in non exemptis, et per visitatores vel præsidentes generali capitulo in exemptis [*monasteriis*,] beneficiis priuentur eisdem. Hæc autem omnia etiam 51) in monasteriis, quæ non habent abbates proprios, sed 52) priores, nec non in monasteriis monialium, quoad articulos, abbatissis et monialibus congruentes, præcipimus obseruari.

29) Seu *Taruisina*, vt habet edit. gloss. *Teruisina*, vero c. 4. comp. 5. h. t. ac *Treuisina*, C. L.
30) *Religione et honestate*, C. R. 1.
31) *In generali*, C. R. 2. et H.
32) *Monasteriorum*, C. R. 2. H. L. ed. gloss. et cit. c.
33) *Abbates*, C. H.
34) *Delectu vel distinctione*, ibid.
35) *Suisue*, cit. c.
36) *Porro*, ibid.
37) *A visitatoribus*, rectius C. R. ed. Cont. et cit. c.
38) *Denuntietur*, C. H.
39) *Quodsi dilapid.* cit. c.
40) Pron. *ipsi*, deest in C. H.
41) Pron. *hoc*, a C. R. 1. abest: *hæc*, est in L.

42) *Abbas*, C. R. 1.
43) *Publicam*, ibid.
44) Verba *de cætero*, absunt a C. H.
45) *Et monachos et clericos*, cit. c.
46) *Præsumant vel contendant*, C. R. 2.
47) *Immiscere*, ibid. et cit. c.
48) *Conuersentur*, a C. L. abest.
49) In C. R. 1. præp. *in*, deest
50) *Episcopum*, abest, a C. R. H. L. ed. ant. et cit. c.
51) Partic. *etiam*, non est in cit. c.
52) *Seu*, ed. Pith. *vel*, gloss.

TITVLVS XXXVI.

DE RELIGIOSIS DOMIBVS, VT EPISCOPO 53) g SINT SVBIECTAE.

CAP. I.

Si dubitatur, in cuius diœcesi sit basilica consecranda: ille episcopus consecrabit, qui prius in illo loco episcopalia exercebat.

GREGORIVS 54) *Victori archiepiscopo Neapol. 55)* (*Roma in Campaniam.*)

Nunc autem *h* ad basilicam 56), quæ dedicanda est, [*illud*] debet disquiri 57), [*quis, id est*,] cuius ciuitatis episcopus 58), antequam [*basilica, quæ nuper fabricata est*,] fundaretur, baptizaverit incolas, et 59) ad cuius consignationem sub annua deuotione concurrerint 60). Non enim terminis hæc 61) aut locis conuenit definiri: sed [*illius facere diœcesim, qui superius continetur, vt constet, commanentes a quo fuerint lauacri regeneratione purgati, et ideo, fratres carissimi, amotis ambagibus et omni circuitione semota, hæc vos modis omnibus conuenit inuestigare, vt*] ille [*maxime*] ad consecrationem vocetur, cui per hunc modum, quem scripsimus, constat debere 62) permitti.

53) *Episcopis*, C. R. 2. et comp. 3. sed verba: *vt episcopo sint subi.* plane absunt a comp. 4.
54) GREGORIO VI. qui vixit anno MXLV. adscribit hanc decretalem *VGHELLIVS tom. VI. Ital. sacræ p. 89. n. 57. nouiss. edit.* cuius tempore præfuit VICTOR sedi Neapolitanæ. Etenim inter epistolas GREGORII I. hæc non deprehenditur, nec huius tempore præsul huius nominis ecclesiæ Neapolitanæ præfuit.
55) *Vigorn. archiepiscopo*, C. R. 1. *Victori episcopo Neapolis*, ed. Pith. et c. 1. comp. 1. h. t.
56) *Nunc ad hanc basilicam*, cit. c.
57) *Inquiri*, C. H.
58) Vocab. *episcopus*, desideratur in cit. c.
59) Partic. *et*, non habetur ibid.
60) *Concurrerunt*, est ibid.
61) *Hoc*, C. H. sed neutra vox est in cit. c.
62) *Licere*, C. H.

CAP. II.

Nihil iuris deperit episcopo, in cuius diœcesi sita est ecclesia, quam papa vnit ecclesiæ alterius diœcesis. Et est casus quotidianus.

IDEM 62*) *Agapito abbati.* 63) (*ann.* 601. *Roma in Vmbriam,* Conf. c. 3. comp. 1. h. t.

Quia monasterium, quod in fundo Martiano [*prouinciæ Campaniæ*] situm est, hostilitate faciente, [*penitus*] dicitur desolatum: illud

62*) vel potius: *GREGORIVS I. libr. IX. epist.* 97.
63) *Agabin. abbati*, C. R. 1. *Vgaten.* H. *Agapeto episcopo*, c. 3. comp. cit. 1.

a Satisfaciendum. b *Scilicet Lateranensis sub Innoc. III. c. 12. quod est relatum supr. cap. proximo: et statutum, cuius hic meminit, habetur in §. ordinentur etiam.* c *Vid. conc. Trid. sess. 25. tit. de reg. c. 14.* d *Qualiter hæc verba sunt accipienda, vide Clement. sæpe contingit. De verbor. signif. et Eymer. in director. inquisit. p. 3. q. 53.*

e *Vide Ludou. Rom. sing. 663. incipit, an simplex capellanus.* f *Dictio* episcopum, *deest in antiquis et in recentioribus, magis emendatis.* g Episcopis. h *C. 1. eod. tit. in 1. compil.*

tuo

tuo monasterio cum omnibus rebus suis, vel quæ ei competunt 64) actionibus, [*vtile*] perspeximus 65) vniendum: [*et infra.*] Ipsum autem monasterium sic tuæ nos ordinationi commisisse cognoscas, vt tamen iurisdictionem illic non episcopus Surrentinus 66), in cuius ciuitate monasterium tuum est situm, sed Nucerinus 67), cuius est diœcesis *a*, habeat. Nam sic huius *b* loci ordinationem disponimus 68), vt tamen iura sua singulis episcopis inuiolata seruemus,

64) *Competant*, C. R. 2.
65) *Prospeximus*, C. R. et cit. c.
66) *Surentinus*, C. R.
67) *Micenus*, cit. c.
68) *Disposuimus*, C. R. 1.

CAP. III.

Episcopo subsunt omnia loca pia, et ad eius sollicitudinem debent ordinari ad vsum destinatum.

Ex decretis 69) Eugenii papæ. *c* (*ann.* 827. *Romæ.*)

De xenodochiis *d* et aliis similibus locis per sollicitudinem episcoporum, in quorum diœcesi existunt, ad easdem vtilitates, quibus constituta sunt, ordinentur.

69) *Decreta EVGENII II.* ex concilio Romano, anno DCCCXXVII. habito, edidit HOLSTENIVS in *P. II. collect. Rom.* Vnde ea repetiit *LABBEVS tom. VIII. concil. p.* 103. *HARDVINVS* vero omisit. Simile quid anno DCCCLVIII. episcopi in conuentu apud Carisiacum reguftarunt in epistola ad LVDOVICVM regem *c.* 10. apud *BALVZ. tom. II. capitular. p.* 111.

CAP. IV.

Locus, auctoritate episcopi ad vsum hospitalitatis deputatus, est religiosus, et ad mundanos vsus redire non debet.

VRBANVS IV. 70) *Ariminensi* 71) *episcopo.* (*ann.* 1264. *Roma in Vmbriam.*)

Ad hæc 72) *e* [*super eo, quod quæsitum est, vtrum hospitalis domus possit in seculare habitaculum commutari,*] inquisitioni tuæ taliter respondemus 73), quod, si locus [*ille*] ad hospitalitatis vsum, et pauperum prouisionem fuerit, sicut moris est, auctoritate pontificis destinatus, cum sit religiosus, non debet mundanis vsibus deputari, sicut de vestibus et ligneis vasis, et aliis vtensilibus, ad cultum religionis 74) per pontificem deputatis, antiqua consuetudo indubitanter obseruat 75), et venerabilium patrum edocent sanctiones 76).

70) *VRBANVS III.* legunt C. R. L. H. edit. ant. Gonz. et c. 2. comp. 1. h. t. et sic ad annum MCLXXXIV. hæc decretalis referenda.
71) *Armin.* C. R. 1. *Aminen.* ed. ant. *Annun.* cit. c. sed hæc omnia erronea.
72) *Ad hoc*, C. R. 1. sed in cit. c. his dictionibus præmittuntur verba: *Licet ad ea: et infra.*
73) Voces *inquis. t. taliter*, in cit. c. non habentur, sed deinde legitur: *duximus respondendum*, loco *respondemus.*
74) *Cultum Dei*, C. R. 1.
75) *Obseruare.* cit. c.
76) Quæ in *c.* 42. *et* 44. *de cons. dist. I.* traduntur, et iam eo tempore ex *decreto* laudatæ sunt.

CAP. V,

Locus religiosus debet reformari de religiosis duntaxat, non de secularibus, nisi in defectum religiosorum.

INNOCENTIVS III. *Constantinopolitano* 77) *patriarchæ.* (*ann.* 1205.)

Inter *f* quatuor 78): [*et infra.*] *De monasteriis quoque Græcorum, in seculares canonicos conuertendis, f. t. respond. quod* 79), quamdiu monasteria per regulares 80) [*viros. siue Græcos, siue Latinos*] remanere 82) potuerint ordinata 83), non sunt ad seculares clericos transferenda. Sed si regulares defuerint: propter eorum defectum, in eis 84) seculares clerici poterunt ordinari.

77) *Constantinopolis*, C. L.
78) Integra decretalis, vnde etiam alia capitula alibi depromta sunt, conseruata est ab interitu in *gest. Innocent. III.* §. 102. edit. *BALVZ. tom.* 1. *relatis p.* 63.
79) Verba *de monasteriis, etc.* vsque ad vocem: *quamdiu*, absunt a C. R. L. ed. ant. et gloss.
80) Veros *monachos* indubie intelligit, non *canonicos regulares*; quamuis *GONZAL. h.* posterius prorsus asserat: cum tamen verba, parenthesi inclusa *siue Græcos siue Latinos*, euidenter contrarium doceant, et testatissimum sit, tantum apud *Latinos*, non *Græcos*, canonicos regulares fuisse.
82) *Remanere*, non est in ed. ant.
83) *Ordinari*, legitur ibid.
84) Voc. *in eis*, desunt in C. H.

CAP. VI.

Ecclesia, sita in diœcesi episcopi, tenetur sibi in episcopalibus respondere; nisi appareant remissa legitime: et potest episcopus remittendo episcopalia censum sibi retinere.

IDEM *abbati et fratrib. Cryptæ ferratæ.* 85) (*ann.* 1206. *in Galliam.*)

Constitutus *g* in præsentia nostra [*ven. f. n.*] episcopus Alban. *h* in ecclesia castri, quod Pauli dicitur, in qua ius patronatus monasterio vestro recognoscebat, a vobis ius episcopale [*duplici ratione*] petebat; [*primo,*] quoniam sita erat 86) in diœcesi Albanen. et ideo de iure communi ei tenebatur in episcopalibus respondere: [*secundo, quoniam in multis priuilegiis Rom. pontificum, distinguentibus fines diœces. Alban. inter alias ecclesias, in quibus iurisdictionem exercet, hæc Alban. ecclesia, auct. apost. confirmatur.*] Verum œconomus vester proposuit ex aduerso, quod, etsi 87) ecclesia sita esset 88) in diœcesi Albanen. [*et in priuil. episcopi non sine subreptionis vitio eius esset nomen inscriptum,*] ei tamen non tenebatur in aliquo respondere: cum [*Albericus, quondam fundator, de assensu felicis record. B. papæ præd. n. monasterio Cryptæ ferratæ sæpe dictam ecclesiam contulisset. Præterea bon. mem.*] Dominicus Lauitanus 89) *i* episcopus, [*de quo non erat contentio inter partes,*] qui fuerat 90) episcopus, Albanen. vniuersas ecclesias, ad vestrum monasterium pertinentes, in diœcesi eius 91) sitas, et quicquid iuris tam in monasterio vestro [*Cryptæ ferratæ,*] quam in eis habebat, in 92) emphyteusim sub annua octo denariorum vsualium pensione, [*quos quotannis dantes in capite publicum miat. instrumentum*] monasterio vestro concessit, ita videlicet, vt liceret abbati, et fratribus a quocunque vellent episcopo, tam ordinationem clericorum, quam consecrationem altarium in monasterio ipso et prædictis ecclesiis obtinere, in quibus etiam vobis tertiam partem 93) mortuariorum indulsit: et C. 94) papa præd. n. quod ab eo factum fuerat, [*suo priuilegio*] confirmauit, [*et ex certa scientia statuit in perpetuum obseruandum.*] Verum, etsi ecclesia 95) ipsa fuisset aliquando ecclesiæ Albanen. *k* subiecta; monasterium 96) *l* [*tamen*] vestrum nihilominus legitima se poterat præscriptione tueri 97): cum per quadraginta 98) annos ipsam pacifice possedisset, [*quod per testes idem œconomus nisus est comprobare.*] Cæterum œconomus episcopi [*memorati ad obiecta respondit, quod concessio fundatoris Alban. ecclesiæ non nocebat: cum fundator solum ius patronatus monasterio concessit memorato, et ipse super iure patronatus vobis controuersiam non moueret.*] Concessionem [*autem*] episcopi Lauitani 99) non tenere dicebat, vtpote continentem simoniacam prauitatem. Cum enim tertiam partem 100) *m* mortuariorum monasterio concessit 1) [*eidem,*] et tam in ordinationibus clericorum, quam 2) altarium consecrationibus indulsisset ei plenariam libertatem, [*sic videlicet, vt ea possent, a quocumque mallent, episcopo sine contrad. cuiuslibet obtinere:*] non est dubium, quin, cum spiritualia hæc 3) existant, eo ipso 4), quod super his 5) recompensationem certæ pensionis accepit, commiserit 6) vitium simoniæ *n*. Vnde contractus huiusmodi [*velut simoniacus,*] nullam obtinet firmitatem. Confirmatio autem apost. sedis fuerat [*super hoc*] per subreptionem obtenta: cum in eadem de pensione nulla mentio habeatur. [*et infra.*] Cum autem 7) nec insolitum sit, nec nouum 8), vt, cum episcopi ecclesias [*aliquas tam in spiritualibus, quam in temporalibus,*] concesserint piis locis, aliquid sibi reseruent 9) in eis nomine pensionis: nos quoque, cum [*vel*] libertatis priuilegium 10), vel protectionis præsidium aliquibus ecclesiis indulgemus, gratis accipiamus censum, gratis oblatum 11), et in litteris nostris ad successorum nostrorum 12) memoriam census exprimamus [*et*] etiam quantitatem: [*et infra. Nos igitur,*]

85) *Ferratæ*, non habetur in ed. ant.

86) *Est*, C. R. 2.
87) *Quod, si*, C. R.
88) *Erat*, C. R. 1.
89) Rectius *Lauicanus*, C. R. et L. *Dominus Lauicanus*, c. 2. comp. 3. cit.
90) *Quin idem fuit*, cit. c.
91) *Eadem*, ibid.
92) *Per*, C. H.
93) *Partem*, a C. R. L. ed. ant. Cont. et cit. c. abest.
94) *Idem fel. record. Ben.* cit. c.
95) Vocab. *ecclesia*, deest in C. H.
96) Voci *monasterium*, in C. R. H. et ed. ant. additur: *tamen.*
97) *Muniri*, C. H.
98) *LX.* habetur ibid. per totum.
99) *Lucan.* C. R. 1. *Laucoani*, C. R. 2. et L. *Lauicani*, cit. c.
100) *Partem*, abest a C. R. L. H. ed. ant. Cont. et cit. c.
1) *Concessisset*, C. R. L. edit. ant. Gonz. et cit. c.
2) *quam in*, C. R. 2.
3) *Hic*, ed. ant.
4) *Quoniam eo ipso*, cit. c. sed incongrue.
5) Verbis *super his*, in C. L. additur: *rebus.* et in C. R. 2. additum in margine.
6) *Commisit*, cit. c.
7) *Præterea*, ibid.
8) Verb. *nec nouum*, desunt in C. H.
9) *Seruetur*, cit. c.
10) *Priuilegia*, C. R. 1.
11) Tantum iura canonica reprobant *pactum* de certo censu soluendo, veluti per modum *transactionis*, inter litigantes initum. Quod in actibus *gratiosis sponte offertur*, vel a concedente *reseruatur*, *in memoriam gratiæ concessæ*, ab omni labe Simoniaca alienum est, quales *census* curiæ Romanæ ex infinitis soluuntur locis, quia infinitas gratias concedit. vid. *c.* 10. *de priuil. in* 6. *KETTNER antiqu. Quedlinb. inter diplom. seculi X. n.* 31. *LVDEWIG tom. II. reliqu. MSCt. p.* 208. *MARTENE tom. I. nou. collect. P. II. p.* 29. etc.
12) *Vestrorum*, ed. ant.

a *In C. Barbatiæ*, in cuius est diœcesi, *etc.* b Huiusmodi. c *Cap. 2. eod. tit. in 1. compilat.* d *Xenodochium Alex. I. prætermissorum interpretatur Hospitale, vide Trid. conc. sess. 25. de reform. c. 8.* e *C. 4. eod. tit. in 1. comp. vide Archid. in c. nemo, de consecr. dist. 5. et Calderinum cons. 5. et 6. de relig domib.* f *C. 1. eod. tit. in 3. comp.* g *C. 2. eod. tit. in 3. comp.* h Abanen. *al.* Alben.

i Leuitanus. *ul.* Leuican. *al.* Lucan. *sed in omnib. manuscript. legitur* Lauicanus. k Alben. l Monasterium tamen vestrum. m *Dictio*, partem, *deest in antiqu. et in recentioribus, magis emendatis.* n *Vid. Bart. in l. Titio centum. ff. de condit. et demonstr.*

auditis [*his et aliis hinc inde*] propositis, œconomum monasterii vestri œconomo eiusdem episcopi ecclesiæ [*Lanican.*] nomine in solutionem pensionis prædictæ, iuxta ratam, quæ contingit ecclesiam prædictam, et restitutionem subtractæ a quadraginta annis, secundum ratam eandem, per definitiuam sententiam condemnamus, et eundem œconomum vestrum 13) ab impetitione 14) œconomi eiusdem episcopi super aliis reddimus absolutum, perpetuum illi silentium imponentes. [*Licet autem in instrumento concessionis prædicti episcopi Lanican. expressa fuerit certa pœna, quam pars, contractum non seruans, solueret obseruanti; cum tamen vtraque pars peruenisse contra illum ex confessione propria conuincatur, cum et pars vestra sub episcopo traxerit pensionem, et episcopus procurationem exegerit ab eadem ecclesia, sicut œconomus proposuit memoratus: vtramque partem ab ea reddimus absolutam.*]

13) *Nostrum*, ibid.
14) *Petitione*, C. R. 2.

CAP. VII.

Episcopus, petens ecclesiam quoad temporalia et spiritualia, obtinet in spiritualibus, eo ipso, quod probat esse in sua diœcesi, si non appareat exempta: sed in temporalibus succumbit; nisi aliter doceat de iure suo. Et in hoc vltimo est casus notabilis.

IDEM *abbati et conuentui Farben.* 15) a (*ann.* 1215. *in Latium.*)

Cum venerabilis frater noster I. Sabinen. b episcopus, [*coram dil. fil. nostris R. tit. sanctæ Anastasiæ presbytero et P. sanctæ Luciæ ad septem sol. diacono, cardinalibus, quos sibi et R. procuratori vestro concessimus auditores,*] ecclesiam sancti Angeli de Canceia 16) c cum suis pertinentiis et possessionibus petiisset, asserens, eam ad se tam in spiritualibus, quam in temporalibus pertinere; allegauit ante omnia ius commune: quia, cum constituta sit in diœcesi Sabinen. [*vt dicebat,*] sub ipsius debebat consistere potestate, [*iuxta canonicas sanctiones.* et infra.] In temporalibus quoque ad se dictam ecclesiam pertinere, [*idem episcopus*] nitebatur ostendere per publicum instrumentum, in quo continebatur 17) expresse, Ioannem Sabinen. episcopum, Hugoni, Farben. 18) *d* abbati, et duabus personis 19) post ipsum, [*Gonaldo, Panauello*] dictam ecclesiam cum suis pertinentiis locauisse pro annua quatuor solidorum Papiens. pensione, [*in assumtione beatæ Mariæ persoluenda.*] Sed pars vestra proposuit, instrumento prædicto nullam fidem penitus adhibendam, propter superlinearem scripturam, et rasuram *e*, loco suspecto factam, vbi videlicet annotatio temporis 20) recensetur 21). [*Fuit insuper ex ipsius parte propositum, quod, cum ab ecclesia S. Angeli nomine monasterii vestri multo tempore fuerit certa pensio ecclesiæ Sabinen. soluta, manifeste liquebat, ad ecclesiam eamdem, a qua locatio facta fuerat, iure proprietario pertinere. Ad hoc autem procurator respondebat prædictus, quod, etsi quidam testes se vidisse deponant, ecclesiam S. Angeli pensionem IV. sol. Sabinen. episcopo persoluisse, nullum tamen ex hoc monasterio vestro poterat præiudicium generari: cum non appareat, pensionem ipsam ex parte monasterii fuisse solutam. Et quanquam etiam testes asserant, se vidisse multoties prætaxatam pensionem exsolui: non tamen ostenditur tanto tempore præstita, quousque ad præscriptionem legitimam porrigatur. Item, sicut ad rei proprietatem locatio facta non sufficit, ita nec solutio, nec perceptio pensionis. His igitur et aliis intellectis, quæ coram cardinalibus supra dictis pars vtraque proponere procurauit,*] quia nobis constitit, ecclesiam supra dictam [*sancti Angeli*] constitutam [*esse*] in diœcesi Sabinen. [*de conf. f. n.*] episcopale ius in omnibus spiritualibus eidem episcopo adiudicauimus in eadem 22), illis tantum exceptis, quæ per authentica scripta 23) ei dignoscuntur 24) esse subtracta. [*et infra.*] Quia vero instrumentum prædictum, per quod episcopus [*supra dictam*] ecclesiam intendebat 25) [*sibi*] quoad temporalia 26) vindicare, ad faciendam 27) super hoc fidem inualidum esse cognouimus, vtpote propter prædicta de iure suspectum: vos ab impetitione ipsius, quoad temporalia eiusdem ecclesiæ, duximus [*sententialiter*] absoluendos, [*eidem super hoc silentium imponentes.*]

15) Vel potius: *Farfensi*, vti legitur *libr. XII. epist.* 93. scripta anno regiminis XII. Intelligit vero pontifex monasterium *ordinis Cisterciensis*, vnde oriundus erat, et ad quod, facta ipsius electione, sese retulerat, teste *MANRIQVIO in annal. Cisterc. ad ann. MCXLV. c.* 1. *n.* 6. *tom. II. p.* 2. De fundatione huius monasterii *IDEM tom. I. ann. Cisterc. ad ann. MCXL. c.* 8. *n.* 5. *p.* 392. agit.
16) *Cancia*, C. R. et cit. c. *Caucia*, L. ed. ant. et Cont.
17) *Continetur*, cit. c.
18) *Sarcek*, C. R. 1. *Feren.* C. R. 2. *Farfen.* L. et cit. c.
19) *Duobus abbatibus*, C. R. 1
20) *Temporis*, deest in C. H.
21) *Censetur*, C. L. *refertur*, ed. gloss.
22) *In eamdem*, cit. c.
23) *Authenticam scripturam*, C. R. 1.
24) *Noscuntur*, C. H.
25) *Prætendebat*, cit. c.
26) *Spiritualia*, ibid.
27) *Faciendum*, C. L.

CAP. VIII.

Monasterium subiectum est episcopo, in cuius diœcesi situm est: nisi probetur exceptum. H. d. quoad titulum.

IDEM 28) (*ann.* 1198. *Romæ in Hispaniam.*)

Cum dilectus *f* filius: [*et infra.*] [*Nos igitur super prædictis per memoratum card. instructi,*] quia caussa [*ipsa*] non poterat in nostra præsentia terminari, [*vtpote*] cum nuntius monasterii super procuratione vel ratihabitione litteras non haberet; eam vestro duximus examini committendam, [*discretioni vestræ per ap. scr.*] mandantes, quatenus, si [*vobis*] constiterit, abbatem [*ipsum*] ad sedem apostolicam [*super hoc,*] antequam episcopus in eum suspensionis vel excommunicationis, et in monasterium interdicti sententias tulerit, legitime appellasse, vel monasterium a iurisdictione episcopi eiusdem 29) [*esse*] exemptum, eo non obstante, quod abbas, ab eo 30), [*sicut dicitur,*] circumuentus, præter fratrum suorum assensum ei obedientiam repromisit, cum fraus et dolus ei patrocinari non debent, iudicetis, illas sententias, [*app. rem. penitus*] non tenere: [*alioquin faciatis eas per cens. eccl. vsque ad satisfactionem congruam inuiolabiliter obseruari.*] Quodsi [*forte*] abbas [*ipse*] in exemptionis probatione defecerit, nec legitima se poterit præscriptione 31) tueri; licet probet, se ante prædictas sententias appellasse: nihilominus tamen monasterium [*ipsum*] iudicetis Aurien. 32) ecclesiæ subiacere, in cuius est diœcesi fundatum *g*. Similiter, eo in probatione appellationis 33) deficiente, si vobis constiterit de exemptione vel legitima præscriptione, tam abbatem, quam monasterium ab impetitione [*eiusdem*] episcopi absoluatis.

28) Integra decretalis, hic admodum mutilata, refertur *libr. I. epist.* 60. cuius inscriptio hæc est: *Lucensi episcopo, abbati de Melon. et Petro Ioanni archidiacono Astoricensi.*
29) *Ipsius ecclesiæ Aurien.* c. 2. comp. 4. h. t.
30) *Ab episcopo*, ibid.
31) *Exceptione*, ibid.
32) *Auren.* C. R. 2.
33) *Appellationis*, in cit. c. non habetur.

CAP. IX.

Nouam religionem non licet constituere sine auctoritate Rom. pontificis: nec in diuersis monasteriis potest quis esse abbas vel monachus. Sic principaliter summatur: licet plura dicta habeat.

IDEM INNOC. III. *in concilio generali.* h

Ne nimia religionum 34) *i* diuersitas grauem in ecclesiam 35) Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de cætero nouam *k* religionem inueniat: sed quicunque ad religionem conuerti voluerit 36), vnam de approbatis assumat. Similiter qui voluerit religiosam domum de nouo fundare 37), regulam et institutionem accipiat [*vnam*] de approbatis. Illud etiam 38) prohibemus, ne quis in diuersis monasteriis locum monachi habere præsumat, nec vnus abbas pluribus monasteriis præsidere.

34) *Religionis*, ed. ant. et Cont.
35) *In ecclesia*, C. R. L. et c. 3. comp. cit. 4.
36) Loco verborum *sed quicumque - - voluerit*, in cit. est: *imo.*
37) *Firmare*, ibid.
38) *Autem*, C. H.

TITVLVS XXXVII.

DE CAPELLIS MONACHORVM, ET ALIORVM RELIGIOSORVM. 39)

CAP. I.

Ad curam, monasterio subiectam, non monachi, sed seculares clerici præficiuntur, et episcopis subsunt.

VRBANVS III. 40) (*Romæ.*)

[*Congregato apud Claromontensem vrbem multorum episcoporum synodali conuentu, proposita est nobis a quibusdam eorum quæstio de ecclesiis, vel de ecclesiasticis possessionibus, a clericis vel monachis vsque in præsentiarum, inconsultis episcopis acquisitis. Nos autem, vsi saniori consilio eorumdem episcoporum condescendentes pro tempore, prouidentesque ecclesiasticæ paci, vel quia aliter absque ineuitabili scandali periculo huiusmodi quæstio non poterat procedere, apostol. auctoritate decernimus, vt ea, quæ a clericis vel monachis, vel a quibuscumque personis, prout potuerunt*

39) *De Capellis monachorum et regularium*, C. R. 1. *De cap. cler. et monachorum*, comp. 3. *De capellis monachorum*, comp. 5.
40) In *c.* 1. *comp.* 1. *h. t.* rectior inscriptio hæc est: *VRBANVS II. in concilio Claromontensi.* Ad hoc concilium enim caput hoc pertinere, docent verba initialia eius, hic in parenthesi adiecta, in *c.* 2. *C. XVI. q.* 7. etiam relata, et ita ad annum MXCV. referri debet.

a Farsen. b *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* c Cancia, *alit.* Cantia. d Farsen. e *Vid. Ias. et Dec. in l. fin. C. de edict. diu. Hadr* oll *et Alex. cons.* 59. *incipit, viso processu in* 2. *volumine, et Felin. in c. ex litteris. de fid. instr.*

f *C.* 2. *eod. tit. in* 4. *compil. vid. Host. et Henr. Borch.* g Situm. h *Concil. generale Lateran. sub Innoc. III. c.* 13. *et c.* 3. *eod. tit. in* 4. *comp.* i Religionis. k *Vid. Cardin. consil.* 39. *incipit: In aliquibus locis. et Felin. in cap. ecclesia S. Mariæ. supr. de constit. cap. vn. eod. tit. in* 6. *compil.*

vsque

vſque hodie fuerunt acquiſita rata perenniter et inconcuſſa permaneant, hoc tamen tenore, ne in poſterum, inconſultis epiſcopis, talia præſumant.]

In eccleſiis, vbi monachi habitant 41) *a*, populus per monachum 42) non regatur: ſed capellanus, qui populum regat, ab epiſcopo per conſilium monachorum inſtituatur, ita [*tamen*,] vt ex ſolius epiſcopi arbitrio tam ordinatio eius, quam depoſitio, et totius vitæ pendeat conuerſatio.

41) De *eccleſiis parochialibus* ſine dubio hic agitur, circa quas nonnunquam monaſteria erecta: quæ tamen *parochiales* eſſe non deſinebant, licet ſimul monachis vt *conuentuales*, inſeruirent. Alia eſt ratio eccleſiarum parochialium, in quibus monachi non habitant, quamuis monaſterio vnitæ ſint, et per vicarium regantur.

42) *Per monachos*, ed. ant.

CAP. II.

Si eccleſia non cathedralis vindicat ſibi ius in alia eccleſia: obtinebit ſolum quoad ea, quæ probabit ſibi deberi præſcriptione, vel alio legitimo modo. H. d. ſecundum communem et verum intellectum.

INNOCENTIVS III. *archipresbytero et clericis ſanctæ Cæciliæ.* (*ann.* 1205.)

Dilectus *b* filius M. ſyndicus eccleſiæ veſtræ, [*in noſtra præſentia conſtitutus*,] ab œconomo ſancti Laurentii de Piſcinula 43), in ſcrutiniis, baptiſmate, [*proceſſionibus*,] capitulis, et ſimilibus ſubiectionem poſtulans, poſſeſſorium et petitorium intentabat. Cum enim eccleſia ſancti Laurentii ſit in parœcia veſtra ſita; debet de iure communi, [*ſicut idem ſyndicus proponebat*,] eccleſiæ veſtræ in prædictis omnibus ſubiacere: [*niſi ſe poſſet vel ſpeciali priuilegio, vel legitima præſcriptione tueri.*] Verum nec priuilegium exemptionis habet, nec præſcriptionem pro ſe poterat allegare, cum illa eccleſia 44) ſanctæ Cæciliæ præſcripſiſſet, ſicut per teſtes dicebat legitime comprobatum. Præterea, cum [*olim*] coram [*bon. mem.*] C. papa prædeceſſore noſtro, ſuper prædictis inter veſtram et prædictam eccleſiam 85) quæſtio verteretur, M. 86) presbyter eiuſdem eccleſiæ fuit ſponte confeſſus *c*, quod eccleſiæ ſanctæ Cæciliæ ſcrutinium et baptiſma debebat: [*ſicque ad proprietatem veſtram iuſtitiam recognouit.*] Cumque pars veſtra teſtes 87) [*ſufficientes et idoneos*,] qui ſe illum diuerſis temporibus ad capitulum vocaſſe, ipſumque veniſſe [*firmiter*] aſſerebant, in medium produxiſſet: eis iurare paratis, prædictus presbyter ſe vocatum iuiſſe ad capitulum eſt confeſſus. Vnde prædictus prædeceſſor noſter eccleſiam veſtram capitulo, quo ſe conqueſta fuerat ſpoliatam, ſaluo iure proprietatis eccleſiæ ſancti Laurentii reueſtire curauit, ſicut in eius litteris continetur. Per hoc 88) ergo [*et*] proprietatem, quoad ſcrutinium et baptiſma, et poſſeſſionem quoad capitulum, veſter 89) voluit ſyndicus comprobare. Ad hæc 90) *d* [*autem*] ſancti Laurentii œconomus 91) ex aduerſo reſpondit, quod eccleſia illa 92) *e* nullo medio ad Romanam eccleſiam, [*ſicut ex multis ſcriptis authenticis edocetur*,] pertinebat. Cum enim monaſterium monialium fuerit, et generaliter ſeruetur in vrbe, vt nullum monaſterium titulo 93) ſit ſubiectum; incongruum videbatur, vt regulares ſecularibus ſupponantur: [*patet, eccleſiam ipſam liberam exſtitiſſe.*] Præterea vſque hodie nos in ea inſtitutionem et deſtitutionem liberam exercemus: [*cum et bon. mem. C. p. p. n. dilect. fil. M. ſcriptorem, noſtrum archipresbyterum, in ea ſine cuiuslibet contradictione ſtatuiſſet. Sic ergo eccleſiam ipſam liberam et in poſſeſſione libertatis exſiſtere dictus voluit œconomus comprobare. Cum ergo pro eo habeat ius commune, in eo videlicet, quod vniuerſa monaſteria vrbis ad Romanam eccleſiam nullo mediante pertineant; affirmanti contrarium fides non eſt aliquatenus adhibenda: niſi ſuper hoc priuilegium induxerit ſpeciale. Quod autem dicitur in parochia veſtra ſita: idem œconomus penitus denegauit. Sed etſi hoc verum eſſet: ſufficienter tamen ſe poterat prædicta ratione tueri. Confeſſio autem M. presbyteri ſuper ſcrutinio et baptiſmo eidem eccleſiæ præiudicare non poterit: cum ſuper his lis conteſtata in eiuſdem pr. n. præſentia non fuiſſet, ſicut ex forma petitionis et concluſionis apparet. Hac etiam ſententia non fuerat hactenus eccleſia veſtra vſa: ſed eam duxerat vſque ad hæc tempora ſupprimendam.* et infra.] Nos igitur, auditis [*his et aliis hinc inde*] propoſitis, [*rationibus et allegationibus, inſtrumentis et atteſtationibus plenius intellectis, et cum fratribus noſtris deliberato conſilio*,] œconomum [*eiuſdem eccleſiæ*] ſancti Laurentii ſyndico veſtro in baptiſmo, ſcrutinio [*et proceſſionibus*] condemnamus, ita [*tamen*,] vt per hoc eccleſiæ Romanæ nullum præiudicium generetur, ſi quando forte ius ſuum duxerit proſequendum. In inſtitutione autem et deſtitutione et capitulo œconomum ipſum ab impetitione ſyndici veſtri prorſus abſoluimus, ſyndico veſtro ſuper hoc perpetuum ſilentium imponentes.

43) *Paſcimilla*, C. R. 2. Verum GONZ. cenſet recte, legendum eſſe: *de Paliſperna*, quæ eſt eccleſia *S. Laurentii* Romæ.

44) *Cum illam eccleſia*, c. vn. comp. 3. h. t.

85) *Prædictas eccleſias*, C. R. 2. et L.

86) C. R. 1. habet: *H.* ſed cit. c. *Martinus*.

87) *Teſtes ſufficientes et idoneos*, C. H.

88) *Per hæc*, ibid.

89) *Veſtrum*, C. L.

90) *Ad hoc*, C. L. et cit. c. ſed in C. R. 2. verbis *ad hæc*, additur: *vero*.

91) Verba *S. Laurent.* in C. R. 1. deſunt.

92) C. R. 1. addit: *Sancti Laurentii*.

93) H. e. *eccleſiæ parochiali*, licet intra terminos *parochiæ* exſtructum fuerit. Aſſerebat videlicet ſyndicus *eccleſiæ S. Cæciliæ*, quæ eſt *titulus cardinalis*, monaſterium S. Laurentii ſibi ſubeſſe: cum tamen nullum monaſterium *titulo cardinali* in vrbe ſubeſſet. Erant enim *tituli cardinales* olim ipſæ eccleſiæ *parochiales*, in vrbe erectæ, quibus vel *presbyteri* vel *diaconi* præficiebantur ab epiſcopo Romano, more communi. Vnde etiam *propriam parœciam* habebant, vt in *h. c.* quoque traditur. Inde vero factum, vt monaſteria in vrbe, ſicut alibi, a *parochiali iure* eſſent exemta, et immediate pontifici, vt epiſcopo ſuo, ſubiecta, poſtquam propriis eccleſiis inſtructa fuerunt. Vbi vero *tituli cardinales* eminentiorem dignitatem acceperunt, et cardinales in eis fere *iuriſdictionem epiſcopalem* acquiſiuerunt: non potuerunt non tales controuerſiæ, de quibus hic agitur, ex hoc nouo ſtatu oriri.

CAP. III.

In prioratibus monachorum non poſſunt ſinguli monachi commorari; etiamſi ſuper hoc habeant reſcriptum apoſtolicum: niſi in illo fiat mentio de Lateranenſi concilio.

HONORIVS III. *epiſc. Venetenſi.* 94) (*ann.* 1220. Conf. c. 2. comp. 5. h. t.)

Ex parte tua fuit propoſitum [*coram nobis, quod, conquerentibus olim abbate et conuentu Riuenſi Venet. diœceſis, quod tu compellere moliebaris eoſdem, vt inſtituerent plures monachos in quibuſdam ſuis prioratibus tuæ diœceſis, in quorum ſingulis ſinguli monachi hactenus ſteterant, cum pluribus facultates non ſuppetant eorumdem, Nos abbati S. Albini Andegauen. et collegis eius per noſtras litteras dedimus in mandatis, vt de ipſorum locorum facultatibus inquirentes, in eorum ſingulis facerent plures inſtitui monachos, ſi pluribus illorum ſufficiunt facultates: alioqui tibi auctoritate præſentium inhiberent, ne abbatem et conuentum prædictos moleſtares ſuper inſtituendis pluribus in eiſdem. Vnde idem*] abbas et conuentus Riuen. 95) *f* Venetenſ. 96) diœceſis 97) occaſione litterarum apoſtol. ſedis 98) aſſerunt ſibi eſſe conceſſum, vt 99) in ſingulis [*locorum*] ipſorum prioratibus 100) ſinguli monachi commorentur, ſi pluribus non ſuppetunt facultates eorundem. Cum autem id obuiet Lateranenſi concilio *g*, de quo nulla mentio eſt in litteris ante dictis: [*poſtulaſti noſtro edoceri reſponſo, vtrum noſtræ intentionis fuerit per huiuſmodi litteras cum abbate et conuentu prædictis contra ipſum concilium diſpenſare. Nos ergo*] fraternitati tuæ 1) breuiter reſpondemus, quod [*tenoris*] huiuſmodi litteras ab apoſtol. ſede non credimus emanaſſe. Quodſi 2) per occupationem forſitan emanauerint: nolumus per hoc derogari 3) concilio ſupra dicto.

94) *Venetano*, C. R. 1. *Veneren.* L.

95) *Rauen.* C. R. 1. *Treueren.* L. *Riuenen.* ed. ant. et Cont.

96) *In Veneten.* C. H.

97) Voc. *Riuen. Venetenſis diœceſis*, in c. 2. comp. 5. h. t. non habentur.

98) *Huiuſmodi*, ibid.

99) *Vt*, deeſt in C. H.

100) Vocab. *prioratibus*, non eſt in cit. c.

1) *Fraternitati veſtræ*, C. R. 1.

2) *Quia ſi*, C. R. 2.

3) *Derogare*, ibid.

CAP. IV.

Ordinarius compellit abbatem, vt monachos a prioratibus reuocet ad clauſtrum, vel eis ſocios adiungat.

IDEM *Burdegalen.* 4) *archiepiſc.* (*ann.* 1220. Conf. c. 3. comp. cit. 5.

Ad audientiam noſtram, [*te ſignificante*,] peruenit, quod nonnulli monachi, lege tibi diœceſana ſubiecti, in quibuſdam prioratibus habitant ſolitarii, contra ſtatutum generalis concilii 5) *h*. Ideoque [*f. t.*] mandamus, quatenus ipſorum [*monachorum*] abbates, ſeu priores, vt vel ipſos ad clauſtrum *i* reuocent, facientes in ipſis eccleſiis deſeruiri per clericos ſeculares: vel alios monachos eiſdem aſſocient, cum quibus vitam poſſint ducere regularem, monitione præmiſſa, per cenſuram eccleſiaſticam [*app. rem.*] compellas, [*prouiſo, quod ad exemtos manum occaſione mandati huiuſmodi non extendas.*]

4) *Burdigen.* C. H.

5) Cuius verba adducta ſunt in *c.* 2. *X. de ſtat. monach.*

a *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. vid. conc. Trid. ſeſſ.* 25. *tit. de regul. tit.* 11. *Adde gl. et Archidiacon.* 16. *q.* 2. *in ſumma.* b *Cap. vn. eod. tit. in* 3. *comp. vid. Henric. Borch. hoc ipſo cap.* c *Vid. leg.* 1. *C. de confeſſ. Bart. in l. certum.* §. *ſed ante ipſos. ff. eod.* d Ad hoc. e Ipſa.

f Riuenenſ. *al.* Rinen. *et infra* Naneten. g *Later. concil. ſub Alexandr. III. c.* 10. *refertur ſupra de ſtatu monach. cap. monachi.* h *Quod citant ſupra. c. præcedenti.* i Clauſtra.

TITV.

TITVLVS XXXVIII.

DE IVRE PATRONATVS, [*et ecclesiis, a laicis concessis.*]

CAP. I.

Si propter discordiam patronorum ecclesia caret administratore: cessatur in ecclesia a diuinis, tolluntur reliquiæ, et ostia clauduntur, si aliter sine scandalo ecclesiæ prouideri non potest. H. d. cum cap. sequenti.

Ex concilio Mediolanensi 6) *a* (*in Insubr.*)

Perlatum est 7) [*ad S. synodum, quod inter heredes etiam ecclesiæ, in rebus propriis constitutæ, diuidantur, et tanta per eamdem diuisionem simultas oriatur, vt de vno altari quatuor partes fiant, et singulæ partes singulos habeant presbyteros, quod sine discordia et simultate nullo modo fieri potest, Vnde*] nobis visum est, quod ecclesia inter heredes patroni diuidi 8) non debeat 9). Et si [*in contentionem venerint, et*] simultates inter eos surrexerint, propter quas 10) sacerdos suo ibi officio canonice fungi non possit: si aliter prouideri non poterit 11), præcipiatur ab episcopo [*ciuitatis,*] vt nullo modo ibi missarum sollemnia celebrentur, donec [*illi*] ad concordiam redeant, et [*pari modo et pari consilio*] ecclesia [*illa*] sacerdotem 12) canonice habeat, qui libere suum ministerium valeat exercere 13).

6) Indubie hic canon desumtus est ex concilio *Cabilonensi II. anno DCCCXIII.* celebrato, *c.* 26. apud *HARDVIN. tom. IV. concil. p.* 1036. et inde etiam repetitus *in capitular.* apud *BALVZ. tom. I. capitul. addit. III. c.* 51. Enimuero apud *BVRCHARDVM libr. III. c.* 32. *ex concilio Mediomatric.* laudatur, quæ inscriptio seruata est in *C. R. edit. antiqu. et c.* 1. *comp.* 1. *h. t.* postea, per nouum errorem, in *Mediolanensi* mutata. Vnde BALVZIVS *in not. ad Regin. libr.* 1. *c.* 242. *p. m.* 566. existimat, fieri potuisse, vt tum BVRCHARDVS, tum BERNHARDVS CIRCA in *cit. c.* 1. ex aliquo *concilio Metensi* hunc canonem desumserint, diuersis exemplaribus vsi, quod diuersæ lectiones in nonnullis locis repertæ fuerint. Sed pari ratione asseri potest, BERNHARDVM CIRCA, qui indubie hunc canonem ex BVRCHARDO descripsit, tali exemplari *decretorum* BVRCHARDI vsum fuisse, quod diuersas lectiones eo tempore habuit. Persuasissimum enim habeo, BVRCHARDVM hunc canonem descripsisse ex *capitular. cit. l.* vnde etiam REGINO *libr. I. c.* 242. illum in compendio recitat; sed, quia nefas esse duxit, constitutionem ecclesiasticam ex legibus secularibus depromere: *audax et mendax maluit, quæ hinc accipiebat capitula,* concilio cuidam vel patribus tribuere, quam regibus Francorum, vt verbis BALVZII vtar, *in præf. ad. capitular.* §. 20. et mirer, hunc idem non obseruasse hoc loco.

7) *Relatum est*, ed. ant. et c. 1. comp. 1. h. t.

8) Erant olim hæ ecclesiæ paruæ in vsus domesticos nobilium exstructæ, quas *suas* esse dicebant, vt etiam cum hereditate iudicio familiæ herciscundæ subiectæ crederentur, et dominus earum *patronus* more antiquo diceretur, ad denotandam earum proprietatem.

9) *Quod huiusmodi ecclesiæ inter heredes diuidi non debeant*, cit. c.

10) *Per quas*, ibid.

11) verba *si aliter prouideri non poterit*, desiderantur ibidem; in ipso autem sunt concilio.

12) In C. R. 1. voci *sacerdotem*, additur. pron. *suum.*

13) *Agere possit*, cit. c.

CAP. II.

Summatum est in cap. proximo.

Ex concilio Triburiensi 14) *b* (*in Germania.*)

Quæcunque ecclesia [*a pluribus coheredibus sit possessa, concordi vnanimitate vndique procuretur, ne propter aliquas discrepationes seruitium Dei minuatur, et cura populi irreligiose agatur.*] Si [*vero*] contingat pro ecclesia diffidere patronos, vt eam nolint sub vno presbytero procurari 15) *c*; [*et propterea iurgia et contentiones tam inter ipsos, quam inter clericos incipiant frequentari, quia iuxta Apostolum, seruos Dei non oportet litigare:*] episcopus, si aliter non poterit ipsi consulere 16), tollat inde reliquias, [*et sub magna cura honorifice collocet eas,*] atque eiusdem ecclesiæ claudat ostia, [*et sub sigillo signet ea, et*] vt sacrum mysterium 17) *d* nullus in ea celebret, antequam [*concordi vnanimitate*] vnum [*omnes*] eligant presbyterum, qui sacrosancta sit idoneus procurare, [*et populo Dei vtiliter præesse.*]

14) Compendium *c.* 32. *huius concilii* est apud REGINONEM *libr. I. c.* 242. cuius sententiam INNOCENTIVS III. in *c.* 3. *et* 27. *h. t.* immutauit, et *ius deuolutionis* in his ecclesiis, ob discordiam patronorum in eligendo presbytero, introduxit. Olim ex hac contradictione sæpe fiebat, vt singuli separatim presbyteros præficerent his ecclesiis, qui missas ibidem celebrarent. Quod ne fieret inter rixas; reliquias, sub altari positas, tollere iubebatur episcopus; quo ipso altare esse desinebat.

15) *Pro ea comparticipes diffidere, et sub vno presbytero nolle eam procurare*, c. 2. comp. 1. cit.

16) Verba *si aliter non poterit ipsi consulere*, sunt emblema Raymundi, nec habentur in cit. c. nec in concilio.

17) *Ministerium*, C. R. et L.

a *In omnibus antiquis:* Mediomatric. *Burchard. libr.* 3. *decret. cap.* 42. *et c.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. Iuo part.* 3. *c.* 46. *habet*: ex concil. Mediomatricensi, *c.* 10. *exstat tamen hoc decret. in concil. vulgatis in Synodo Cabilonensi secunda, habita sub imperat. Carolo magno, cap.* 26. b *Concil. Triburiens. c.* 32. *Burchard. libr.* 3. *decret. c.* 224. *Iuo part.* 3. *c.* 283. *et c.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* c *Al.* ordinari. d *Al.* ministerium. *quod hic agnoscit Hostiensis.*

CAP. III.

Si patroni in præsentando discordant; præfertur præsentatus a maiori parte, si est idoneus: et, si hoc sine scandalo fieri non potest, vel patroni intra tempus debitum non præsentant, episcopus ordinabit ecclesiam.

Ex concilio Lateranen. *e* (*ann.* 1179. *Romæ.*)

Quoniam in quibusdam locis fundatores ecclesiarum, aut heredes eorum, potestate, in qua eos ecclesia huc vsque sustinuit, abutuntur; [*et cum in Dei ecclesia vnus debeat esse, qui præsit, ipsi plures sine respectu subiectionis eligere moliuntur;*] et, cum 18) vna ecclesia vnius debeat esse rectoris 19), pro sua dissensione 20) *f* plurimos 21) repræsentant 22): præsenti decreto statuimus, vt, si forte in plures partes *g* fundatorum se vota diuiserint, ille præficiatur ecclesiæ, qui maioribus iuuatur meritis, et plurimorum eligitur 23) et approbatur 24) assensu. Si autem hoc sine scandalo esse *h* nequiuerit: ordinet antistes ecclesiam, sicut melius eam secundum Deum viderit ordinandam. Et id ipsum etiam faciat, si de iure patronatus quæstio emerserit inter aliquos, et, cui competat, intra quatuor menses non fuerit definitum.

18) *Quod cum*, ed. ant.

19) Sicuti in vna diœcesi tantum est vnus episcopus, qui populum vniuersum regat; ita, etiam in parœciis vnus tantum constituendus *rector c.* 14. *de elect. in* 6. quamuis hic sibi adiutorem cum auctoritate episcopi assumere queat: sed citra præiudicium patroni. *c.* 30. *h. t.* conf. *c.* 2. *C. XXI. q.* 2. Ceterum ex hac *proprietate*, qua patronus ecclesiam, vt *suam*, sibi asserebat, euidenter fluxit conclusio, hoc ius *patronatus* seu dominii, quæ coincidunt, transiisse in heredes, qui effectus *proprietatis* est primarius. Exstruebantur enim in fundis propriis, vt *domesticæ ecclesiæ*, in vsus familiæ; adeoque, olim parochialem non habebant qualitatem. Hac accepta, magis *publicæ* factæ sunt, retento tamen iure *patronatus*, in heredes transmissibili quidem, sed admodum imminuto.

20) *Defensione*, c. 4. comp. cit. 1.

21) *Plures*, ibidem.

22) *Repræsentent*, C. H.

23) *Eligatur*, ibid.

24) *Et probatur*, cit. c.

CAP. IV.

Excommunicantur patroni laici, qui clericos instituunt et destituunt in ecclesiis etiam patronatis, vel bona ipsarum aliter administrant. Et clerici, qui institutionem laicorum recipiunt, communione priuentur.

Ex eodem. *i* (*ann.* 1179.)

Præterea, quia 25) in tantum quorundam laicorum processit audacia 26), vt, episcoporum auctoritate neglecta, clericos instituant in ecclesiis, et remoueant, cum voluerint, possessionem quoque atque alia 27) ecclesiastica bona pro sua voluntate plerumque distribuant, [*et tam ecclesias ipsas, quam homines earum, taliis et exactionibus grauare præsumant:*] ipsos, [*qui amodo ista præsumserint,*] anathemate decernimus 28) [*esse*] feriendos. [*Presbyter autem siue*] clericus, qui ecclesiam per laicos sine proprii 29) episcopi auctoritate receperit, communione priuetur, et, si persistiterit, a ministerio ecclesiastico et 30) *k* ordine deponatur.

25) Partic. *quia*, non est in c. 5. comp. cit. 1.

26) Ex hoc principio assumta, quod presbyteri his ecclesiis præpositi essent *domestici sacerdotes* et *officiales nobilium*, vt monstrat *AGOBARDVS de priuil. et iur. sacerd.* §. 9. *p.* 134. *edit. Baluzii*: adeoque existimabant, eos pro lubitu etiam dimitti posse, nec episcoporum auctoritatem in harum constitutione esse necessariam. Qua de caussa quoque bona ipsa ecclesiastica sub sua dispositione adhuc esse credebant, vt præsens canon indicat.

27) *Alia*, desideratur in cit. c.

28) *Decreuimus*, C. R. 2

29) *Propria*. cit. c.

30) *Vel*, ed. ant.

CAP. V.

Si patronus laicus successiue præsentat duos, et secundus instituitur ab episcopo: valet institutio. Hoc dicit primo. *Patronus non potest clerico vel alteri ecclesiæ conferre ecclesiam patronatam, vel alteri donare.*

ALEXANDER III. *Eboracen. archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

Quod autem *l* consulis, si clericus idoneus ad vacantem ecclesiam præsentatus, non fuerit ab episcopo diœcesano admissus, et postmodum alius idoneus præsentatus, et institutus ab episcopo 31) possessionem tenuerit corporalem, an, primo 32) clerico ecclesiam petente, debeat posterior remoueri, vel posterior priori præferri 33); dubium non est, quin in casu isto melior sit conditio possidentis: quoniam, antequam præsentatio per diœcesanum episcopum approbetur, ratum non

31) Voci *episcopo*, in C. R. 1. additur: *diœcesano.*

32) *Priore*, c. 7. comp. cit. 1.

33) A laico præsentatus, ante episcopi confirmationem, ex præsentatione nullum acquirit ius, *c.* 24. *et* 29. *X. h. t.* quod ad laudatum *c.* 29. illustrabo.

e *Sub Alexandr. III. c.* 17. *et cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp.* f *Al.* defensione. *al.* dispensatione. g *Al.* personas. h *Vid. Lambert. tract. de iur. part. art.* 9. *quæst.* 1. *p.* 1. *libr.* 2. i *Scilicet concil. Later. sub Alexandr. III. c.* 14. §. *præterea. et cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil.* k Vel. l *Post conc. Later. sub Alex. III. p.* 15. *c.* 1. §. *quia autem. et cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil.*

est,

est, quod a patrono fuerat 34) inchoatum. De cætero tuæ prud. resp. 35) quod, si laici clericis vel collegiis, de concessionibus vel donationibus instrumenta confecerint 36) *a* in hæc verba vel similia 37): concessi 38), vel dedi ecclesiam, et præsenti charta firmaui; si consensus episcopi non accesserit, nihil agi videtur: quia pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non potest de iure donare 39).

34) *Fuerit*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
35) *Litteris præsentibus intimamus*, cit. c.
36) *Concesserint*, C. R. H. et ed. ant. *concesserunt*, cit. c.
37) *Consimilia*, C. R.
38) Non simpliciter improbat hanc formulam ALEXANDER III. sed duntaxat docet, eam *concessionem* ante episcopi confirmationem esse imperfectam: quia ab antiquo *collatio* ipsi præsentationi inerat. Ideo enim patronus præsentabat presbyterum episcopo, quod ei *euentualiter* concessisset ecclesiam: quamuis postea pontifices collationem patronis negare maluerint.
39) Ipsa verba in cit. c. loco horum ita se habent: *A laico ecclesia donari non potest: patronatum autem de auctoritate et assensu episcopi certum est a laico in eadem de iure conferri.*

CAP. VI.

Comparans vel emens ius patronatus, eo spoliari debet. Vel sic: *Qui emit ius patronatus, vt possit præsentare filium vel nepotem, seu quem vult, eo priuari debet.* H. d. Et vtraque lectio potest sustentari.

IDEM *Exonien. episc.* b

Quia clerici *c* quidam [*vestræ iurisdictionis*] aduocatias 40) *d* ecclesiarum, [*sicut accepimus,*] comparant, vel quocunque 41) modo possunt, acquirunt, vt postmodum eorum filii, vel nepotes ad easdem ecclesias præsententur: [*nos tamen, prauam consuetudinem penitus eradicare volentes nihilominus præsentium vobis auctoritate mandamus atque*] præcipimus, vt id arctius inhibere procures, eosdem aduocationibus taliter acquisitis, app. postposita, spoliando 42),

40) Ius *patronatus* intelligit, quod in Anglia vocabant *aduocatias*, vt IANVS A COSTA recte ad *h. c.* obseruat *p.* 559. Et quidem quouis modo hoc ius comparabant, etiam *pretio interueniente*, teste *RYMERO in actis Anglic. tom. V. p.* 336. quod pontifex hic potissimum improbasse videtur. Ceterum in C. R. 1. et c. 8. comp. cit. 1. legitur: *aduocationes.*
41) *Alio quocunque*, C. L.
42) Post vocem *præcipimus*, in cit. c. ipse verborum tenor est hic: *ne id attentare præsumant: vniuersis ecclesiis iurisdictionis vestræ vlterius arctius inhibere curetis, et, si presbyteri ecclesiarum vestrarum aduocationes acquisierint, eos aduocationibus, taliter acquisitis, app. rem. auctoritate apost. spolietis.*

CAP. VII.

Ius patronatus, consistens in aliqua vniuersitate temporalium, transit cum ipsa vniuersitate; etiamsi vniuersitas transeat tantum quoad vtile dominium: nisi ius patronatus specifice sit exceptum. H. d. Et est notabilis casus, et quotidie allegatur.

IDEM *Herforden* 43) *e episcopo, et abbati de Forde.* 44)
(*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Ex litteris *f* I. Salabrien. 45) *g* episcopi accepimus, quod, defuncta persona ecclesiæ de Laton. 46) G. miles, qui villam, in qua ecclesia sita est, a monasterio de Vinton. ad firmam 47) tenebat, ad eandem vacantem 48) G. 49) *h* clericum prædicto episcopo præsentauit, postmodum 50) abbatissa prædicti monasterii, [*ad episcopum veniens,*] alium 51) præsentauit eidem ad ecclesiam supra scriptam 52): quo nolente 53) præsentatum 54) ab ea recipere, apud Cantuariensem archiepiscopum grauem de episcopo 55) deposuit 56) quæstionem. [*Archiepiscopus, quia visum sibi erat, quod factum militis super præsentatione præfata nullius esset momenti, prædicto episcopo in virtute obedientiæ iniunxit, quod personam, illam reciperet, et in possessionem induceret, quam abbatissa sibi decreuerat præsentandam.* et infra.] Mandamus, quatenus, si vobis 57) constiterit, quod præfato militi præscripta villa fuerit, non excepto 58) iure patronatus ad firmam concessa, vel, antequam de iure patronatus inter abbatissam et militem controuersia esset suborta, præfatus Guil. [*de Leicestra*] in præscripta ecclesia per episcopum 59) ad præsentationem militis institutus fuisset 60), ei, dummodo alias sit idoneus, adiudicetis [*ipsam*] ecclesiam, ita, quod, si abbatissa obtineat aduersus militem, illi de temporalibus debeat respondere.

43) *Eforden.* c. 9. comp. cit. 1.
44) *Forden.* C. L.
45) *Sarisberien.* C. R. 1. *R. Saliberen.* C. H. *Salisberien.* C. L. et c. 1. cit. rectius.
46) *De Lacon.* ed. ant. *de Lanlon.* cit. c.
47) Solebant tales conductiones ad diuturnum *tempus* vel *ad vitam*, æque vt hodie *villicationes*, fieri, et quidem sub clausula, ne interim expelleretur conductor, obseruante FRANC. DE ROYE *de iur. patron. ad h. c. p.* 160. atque talis conductio quoque continebat vsum iuris patronatus, speciatim a locatore non exceptum. Vid. AVBERTVS MIRAEVS *libr. II. donat. Belg. c.* 101. *c.* 8. *comp. ant.* 1. *de decim.* IANVS A COSTA *ad h. c.* Vnde ad simplicem *conductionem temporalem* applicari nequit.
48) *Ecclesiam vacantem*, C. H.
49) C. R. 1. habet: *V.* sed *W.* est in C. R. 2. L. et ed. ant. denique in Cont. *Gu.* et in cit. c. *Wilhelmum de Leicestre.*
50) *Post aliquantum temporis*, cit. c.
51) *Willelmum de Norale*, ibid.
52) *Supra dictam*, C. R. 1. L. et H.
53) *Episcopo autem nolente*, cit. c.
54) *Personam præsentatam*, ibid.
55) *De ipso*, C. R. 1. et ed. ant.
56) *Proposuit*, C. R. 2. *tandem ad ven. f. n. Cant. archiepiscopum abbatissa accessit et apud eum grauem querimoniam de episcopo deposuit*, cit. c.
57) Dictionib. *si vobis*, in cit. c. præmittuntur verba ita sonantia: *restitutione autem facta caussam audiatis, ita quidem, quod*, etc.
58) *Exemto*, C. R. 1.
59) *Per institutionem episcopi*, cit. c.
60) Verb. *fuisset*, deest in C. H.

CAP. VIII.

Si laicus clerico vel religioso loco concedit ecclesiam sine consensu episcopi: non obstante tali concessione, quæ non valet, ad ipsam ecclesiam, cum vacauerit, poterit præsentare, et eam alteri ecclesiæ de consensu episcopi concedere. H. d. cum cap. *Cum laici.* et cap. *Suggestum.* infra, eod.

IDEM *Vinton. episcopo.* i (*ann.* 1180.)

Illud 61) prætereundum *k* non duximus, [*super quo te intelleximus dubitare,*] quod, si [*aliquis*] laicus, episcopo inconsulto, ecclesiam non vacantem concedit [*alicui*] religiosæ domui, et postea, cum vacauerit, ad præsentationem eiusdem laici, [*aliquis*] clericus ibi fuerit per diœces. episcopum institutus, prior concessio secundam institutionem, quo minus habeatur rata et firma, non potest [*nec debet*] aliquatenus impedire; cum illa concessio de iure nullius possit esse momenti; tum quia de re non vacante facta est, tum quia laicus sine auctoritate episcopi 62) nemini potest ecclesias *l* dare: licet religioso loco ius patronatus conferendi liberam habeat facultatem. Si vero ius patronatus 63) *m*, vacante ecclesia, religioso loco contulerit; et aliquis sine præsentatione fratrum eiusdem loci fuerit in ipsa ecclesia institutus: eius secundum rigorem iuris est institutio irritanda.

61) Ipsum initium in cit. c. ita se habet: *Quamuis simus: et infra. Illud* etc.
62) *Episcopi*, deest in C. H.
63) Aliud est, *ecclesiam donare* monasterio, quod sine *vnione*, hæc vero sine episcopi et capituli auctoritate fieri nequit: *c.* 11. *X. h. t.* et aliud, *ius patronatus* conferre monasterio, quod de iure communi facilius fieri poterat, quamuis in Anglia etiam non sine auctoritate episcopi, vt supra obseruaui. Conf. *notata ad c.* 17. *et* 20. *X. h. t.*

CAP. IX.

Instituti in ecclesiis patronatis per nouos patronos mutari non possunt, nec vicissitudines ecclesiarum per eos fieri.

IDEM *eidem.* 64) (*ann.* 1180.)

Querimonia *n* [*prioris et fratrum de Leuth, nobis litteris destinata, audiuimus, quod R. quod Herford. comes ius, quod idem prior et fratres in ecclesia de Wic. ex donatione H. delati fundatoris ecclesiæ suæ, et ipsius R. soceri habere debeant coram bon. mem. I. quondam Wigor. episcopo recognouit. Vnde episcopus postea iam dictos priorem et fratres, nullo reclamante aut contradicente exinde inuestiuit, quam illi deinde quiete et pacifice possederunt. Demum cum inter comitem præfatum et C. vxorem suam, in cuius patrimonio ecclesia illa consistit, diuortium per ecclesiasticum iudicium celebratum fuisset, eadem C. W. Pictauiensi nupsit, qui ecclesiæ præscriptæ fructus memorato priori et fratribus subtraxit omnino, et eos in vsus R. sacerdotis eiusdem loci sine episcopali auctoritate conuertit. Cumque, postmodum W. de medio sublato, præfata C. tertio viro W. de Mediran. esset matrimonio copulata: idem W. in ea, qua et W. temeritate persistens, iam dictum R. in ecclesia prætaxata contra priorem supra dictum manutenere et fouere incepit di ens, quod prænominatus episcopus I. fecit super ecclesia, quæ de vxoris suæ aduocatione exsistit, dum erat in potestate illius viri, a quo postmodum separata fuisse dignoscitur, nullam debere firmitatem habere: præsertim cum patrimonium vxoris suæ, sicut asserit, integre sibi restitutum non esset, nisi de ecclesia illa suam possit adimplere voluntatem. Vnde, quoniam*] absurdum videtur omnino, [*et ab ecclesia penitus eliminandum,*] vt ad singulas patronorum secundum humanam conditionem mutationes, ecclesiarum ordinationes mutentur 65), [*nec, quod a supra dicto H. taliter factum fuerit, alicui successorum licuit reuocare: et per a. s. præc. mandamus, quatenus rei veritatem diligenter et studiose inquiras, et, si ita inueneris esse, prout superius est narratum, sæpe dictis priori et fratribus ecclesiam prælibatam omni occ. et app. cess. restitui, et in pace facias possidere. Vicissitudines etiam huiusmodi ecclesiarum ab aduocatis, vel aliis quibuslibet in tua diœcesi fieri de cetero nulla ratione permittas, sed eorum præsumtionem vsque ad dignam satisfactionem, dilatione sublata, vinculo excommunicationis percellas.*]

64) *Winton. episcopo*, c. 11. comp. cit. 1.
65) *Debeant mutari*, ibid. Ad hæc notandum, in vulgatis editionibus sequentia verba ipsa Raymundi esse huius tenoris: *mutentur, et vicissitudines ecclesiarum ab aduocatis, vel aliis præsumantur.*

a *Al.* concesserint. b Exonen. c *Cap.* 8. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lat. p.* 15. *c.* 4. d Aduocationes, *in vno solo manuscr.* e Heforden. *al.* Hereford. f *Cap.* 9. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. p.* 15. *c.* 5. g Saleberiens. *al.* Salesberien. h V. *al.* W.

i Vinton. *al.* Winton. k *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. Later. p.* 15. *c.* 6. *vid. conc. Trid. sess.* 14. *c.* 13. l Ecclesiam m Patronatus ius conferendi, *etc.* n *C.* 11. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. p.* 15. *cap.* 7.

CAP.

CAP. X.

Patronus ecclesiam clerico conferre non potest: et, si contulerit, potest, hoc non obstante, ad ecclesiam praesentare rectorem.

IDEM *Eboracen. archiepisc.* (ann. 1180.)

Cum laici 66), episcopis *a* nescientibus, aut non consentientibus, ecclesias clericis concedunt 67), in quibus habent 68) ius patronatus, et postea poenitentia ducti, alios ad easdem [*ecclesias*] episcopis repraesentant 69), et illi ad eorum praesentationem 70) in eisdem ecclesiis ab episcopis instituuntur 71): eorum debet institutio stare, [*et firmiter obseruari,*] qui auctoritate sunt episcopi instituti, concessione priori, quae nulla est, omnino euacuata. Non enim licet laicis clericos in ecclesiis praesumptione 72) propria ordinare,

66) *Inter ceteras: et infra. Cum laici*, etc. c. 12. comp. cit. I. Quae verba praemissa sunt initium cap. 4. supra de rescriptis.
67) *Concedant*, C. H.
68) *Etiam habent*, C. R. I.
69) *Repraesentent*, C. H.
70) *Repraesentationem*, cit. c. 12.
71) *Instituantur*, C. H.
72) *Praesentatione* C. L.

CAP. XI.

Religiosi vindicare vel retinere non possunt ecclesias, sibi concessas a laicis, sine dioecesani consensu: nisi legitime praescripserint, vel postea dioecesanus consenserit.

IDEM *abbatibus, prioribus, et clericis, per archiepiscopatum Eboracen. constitutis.* (ann. 1180.)

Cura *b* pastorali [*necessitate constringimur, et auctoritate nobis iniuncti officii prouocamur, pro statu ecclesiarum vigili studio satagere, et, ne vltra iuris ordinem alicui conferri valeant ecclesiae, attentiori sollicitudine prouidere. Inde est, quod vniu. v. p. a. s.*] mandamus, quatenus ex donatione laicorum, nisi auctoritas dioecef. episcopi, et 73) consensus adsit, nullus vestrum aliquas sibi ecclesias vindicare praesumat, vel retinere taliter acquisitas: nisi legitima 74) *c* fuerit praescriptione munitus, aut dioecesani episcopi [*forte*] habuerit postea consensum. Cum enim laici non possint in alios, nisi ius quod habent, transferre: [*nos*] huiusmodi concessiones [*viribus carere decernimus, et*] irritas penitus esse censemus.

73) *Et etiam*, C. H.
74) *Longa*, c. 13. comp. cit. I.

CAP. XII.

Si patroni ecclesiae vacantis intra tempus, a iure concessum, non praesentant: episcopus ordinabit ecclesias.

IDEM *Lingonen.* 75) *d episcopo.* (ann. 1190.)

Si vero [*aliquando*] ordinatio alicuius ecclesiae *e* ad tuam 76) institutionem spectat, et pro controuersia laicorum, de iure patronatus inter se disceptantium, [*malitiose*] prorogatur 77): fas tibi sit [*de auctoritate nostra,*] appell. remota 78), in eadem [*ecclesia*] personam idoneam instituere, ita, quod [*ipsa*] repraesentetur 79) ab eo, qui ius euicerit 80) patronatus.

75) *Lundon.* ed. Pith. c. 15. comp. cit. I. et infra in *collect. decretal.* ALEXANDRI III. *p.* 362. vbi pariter non LVCIO III. sed ALEXANDRO III. tribuitur.
76) *Quae ad tuam*, C. R. 2.
77) *Differtur*, cit. c.
78) *Nullius app. et contr. obst.* ibid.
79) *Repraesentatio*, euicto iure patronatus, vel ideo fiebat, vt, victor in lite etiam in possessionem vel quasi iuris patronatus constitueretur, vt censet IAN. A COSTA *ad h. c.* et, prout in Anglia moris erat, parochus pensionem ei, vt vero patrono, solueret. *c.* 7. *X. h. t. in f.*
80) *Euicit*, cit. c.

CAP. XIII.

Si ius patronatus ecclesiae aduenit ad exemptos: per hoc in nullo debet laedi ius episcopale.

IDEM [*dil. filiis*] *Hospitalariis* 81) (ann. 1180. *Romae.*)

Cum seculum *f* reliqueritis, [*vt Creatori vestro possitis in arce contemplationis placere; decet vos ab his, quae sunt obuia rationi, abstinere, vel quae reprehensioni subiaceant, aut vestram opinionem et famam valeant denigrare: inde est, quod vniu. v. districtius per a. s.*] prohibemus; ne cum ratione feudorum emptorum, aliterue acquisitorum, vel etiam alio modo ius patronatus in ecclesiis paroecialibus acquisieritis, [*in eis presbyteros, nisi per episcopos instituatis, nec*] episcopo ius paroeciale minuere 82) [*aut auferre aliquatenus*] praesumatis 83). [*Excommunicatos quoque ipsius episcopi, vel archidiaconorum suorum contra authentica scripta Romanae ecclesiae ad diuina officia in capellis vestris recipere non audeatis.*]

81) Tam in C. R. I. quam infra in *ALEX. decretalibus p.* 301. additur: *et Templariis.*
82) *Minuere, vel auferre*, C. R. I.
83) Id attentabant indubie hi ordines, quod essent ab episcopali iurisdictione exemti: cum tamen ecclesiae, iuri patronatus subiectae, manere deberent sub iure dioecesano episcopi.

CAP. XIV.

Sine consensu patroni non potest quis ecclesiam occupare.

IDEM. 84)

Ex insinuatione *g* [*dil. f. nostri*] O. 85) clerici accepimus, quod, cum ei 86) frater eius ius patronatus, quod in quibusdam ecclesiis, [*in Lincon. et Salesberen. episcopatibus constitutis,*] habebat, liberaliter contulisset, eas [*ecclesias*] quidam [*presbyteri et alii occasione fratris praedicti O.*] sine ipsius [*voluntate et*] assensu occuparunt, [*per violentiam,*] et [*eas iniuste*] detinent occupatas. [*Quia igitur nostra interest, ea, quae minus ordinate ab aliquibus subiectis attentantur, ad rectitudinis tramitem reuocare; f. t. p. a. s. praec.*] mandamus, quatenus, [*rei veritate diligenter inquisita et cognita,*] si est ita, [*sicut dictum est, ecclesiarum*] earum detentores, vt easdem praedicto clerico restituant, per eum libere et pacifice 87) *h* ordinandas, monitione praemissa, compellas 88). [*Quodsi praedicti presbyteri commonitioni tuae acquiescere forte noluerint: tu ipsos excommunicationi, et terras, si quas habent, omni occ. et app. cess. interdicto subiicias, et in memoratis ecclesiis diuina facias cessare officia, quamdiu ab aliquibus praedictorum auctoritate militum occupatae detinebuntur. Quodsi nec sic earumdem ecclesiarum detentores resipuerint: ipsos app. cess. ecclesiastica censura percellas.*]

84) Ex *c.* 2. *X. de fil. presbyt. non ord.* addendum: *Lincon. episcopo*, quia praesens cap. illius pars est.
85) *E.* est in C. H.
86) Verba: *cum ei*, desunt ibid.
87) Dict. *et pacifice*, in C. R. H. L. ed. ant. et Cont. non habentur.
88) Post vocem *detentores*, c. 17. comp. cit. I. variat sequenti modo: *moneas, modisque omnibus inducas, vt easdem ecclesias praedicto clerico sine mora et difficultate restituant, libere et pacifice ordinandas, et nullam ei exinde molestiam ferant vel grauamen.*

CAP. XV.

Non potest patronus ecclesiam sibi retinere, vel etiam alteri concedere propria auctoritate.

IDEM *i Adonen.* 89) *episc.* (ann. 1180. *Roma in Apuliam.*)

Consuluit *k* nos [*tua frat. quid tibi faciendum sit de clericis, qui ecclesias constructas hereditario iure sibi vindicant, nec tibi volunt exinde respondere, et de laicis, qui praescriptas ecclesias filiis vel nepotibus suis dare nituntur.*] Cum [*autem*] sanctuarium Dei iure hereditario teneri non possit, [*et indignum sit penitus et absurdum, vt quilibet auctoritate propria ecclesias occupet, vel taliter occupatas detineat:*] non decet aliquatenus sustineri, vt [*in episcopatu tuo, vel*] clerici ecclesias, a parentibus suis fundatas, propria auctoritate detineant, aut laici filiis vel aliquibus aliis 90) [*ecclesias*] concedant easdem.

89) In *append. ad concil. Lateran. III.* apud. HARDVIN. *tom. VI. P.* 2. *p.* 1777. *c.* 16. omissa est mentio eius, ad quem haec decretalis directa: sed *infra in collect. decret. ALEXANDRI III. p.* 302. *c.* 13. inscriptio haec est: *IDEM Andrensi episcopo.* quam etiam habet BERNHARDVS CIRCA in *c.* 18. *comp.* I. *h. t.* vt probabile sit, eum hac vel simili collectione vsum fuisse. Conf. supra not. *ad c.* 6. *X. de conu. coniug.* Fuit autem olim *Andrensis* episcopus suffraganeus archiepiscopi Atheniensis, sedem in insula, *ANDRVS* vocata, habens, vt obseruat *FRANCISCVS DE ROYE in tr. de iur. patron. ad c.* 3. *p.* 190.
90) Vocab. *aliis*, abest a C. H. sed in ed. Cont. est: *laicis.*

CAP. XVI.

Ius patronatus per se vendi non potest.

IDEM 91).

De iure *l* vero 92) patronatus [*in praescripta capella hoc d. tuae*] mandamus, quatenus, si [*praedictus*] R. illud comparauit 93), cum inconueniens sit [*et penitus inhonestum*] vendi ius patronatus, quod est spirituali annexum 94), contractum illum, [*subl. app. rem.*] irritum esse

91) Infra in *collect. decretal. ALEXANDRI III. p.* 302. *c.* 15. additur: *Cantuariensi archiepiscopo.* quae verba omissa *in append. ad concil. Later. III.* apud HARDVIN *cit. l. c.* 17. Neque enim pars praecedentis *c.* 14. *in Collect. decretal. Alexandr.* esse videtur quod ad *Winton.* episcopum directum et de *ecclesia*, non de simplici *capella*, de qua in *h. c.* agit, idemque iam improbauit, quod hic reprobatur.
92) *Vero*, deest in C. H.
93) *Comparauerit*, C R. et H.
94) Verb. *quod est spirituali annexum*, desiderantur in c. 20. comp. cit. I.

---

a *Cap.* 12. *eod. tit. in* I. *compil. et post concil. Later. p.* 15. *c.* 3. *concil. Trident. citatum supr. c. illud.* b *Cap.* 13. *eod. tit. in* I. *comp.* c *Al. longa. quam etiam vocem hic Hostiensis cognoscit.* d Lingon. *al.* Lundon. e *Cap.* 15. *eod. tit. in* I. *comp. et post conc. Lateran. part.* 15. *c.* 12. f *C.* 16. *eod. tit. in* I. *comp. et post conc. Lat. p.* 15. *c.* 13.

g *Cap.* 17. *eod. tit. in* I. *comp. et post conc. Lat. p.* 15. *c.* 14. h *Haec duo verba*, et pacifice, *desunt in antiquis libris et recentib. magis fidis: sunt tamen in veteri compil.* i Adon. *al.* Andrensi. *al.* Andron. *al.* Abdon. k *Cap.* 18. *eod. tit. in* I. *comp. et post conc. Lat. p.* 15. *c.* 16. l *Cap.* 20. *eod. tit. in* I. *comp. et post conc. Lat. p.* 15. *c.* 17.

decer-

decernas 95), [*ipsumque apostolica auctoritate fretus non differas reuocare.*]

95) *Denunties manere*, legimus ibid.

CAP. XVII.

Patronus non potest sine episcopi vel papæ consensu, etiam loco religioso conferre ecclesiæ decimas, vel aliud spirituale,

IDEM.

Nullus laicus *a* decimas, aut ecclesiam 96), aut quicquid ecclesiastici iuris est, sine concessione sui pontificis monasteriis vel canonicis conferat 97). Et si quis episcopus 98) improbitatis vel auaritiæ caussa consentire noluerit; Romano 99) pontifici nuntietur 100): et quod offerendum est, tunc eius licentia offeratur.

96) *Ecclesias*, c 21. comp. cit. I.
97) Secundum distinctionem, de qua *in c. 8. X. h. t.* actum, hoc intelligendum. Ceterum quod *auaritiæ* et *improbitatis* episcoporum Angliæ faciat mentionem pontifex, id sine dubio attribuendum eorum moribus: quia eo tempore male animati erant in monachos, vt Eboracensis archiepiscopus ROYERVS, qui circa hæc tempora vixit, teste WHARTONIO *in Anglia sacra P. II. p.* 690. dixerit: *beneficium luxuriosis potius conferendum esse, quam religiosis*: obseruante *FRANCISCO DE ROYE de iur. patron. ad h. c. p.* 192.
98) *Episcopus vel præpositus*, C. H.
99) *Hoc Romano*, C. R. I.
100) *Intimetur*, C. H.

CAP. XVIII.

Si quis episcopus in ecclesia alterius diœcesis est patronus: præsentatus ab eo debet admitti, si est idoneus.

IDEM.

Significasti 1) *b*: [*et infra.*] [*Ceterum*] si episcopi post promotionem suam præsentationes personarum ad ecclesias 2) a patronis earum 3) pro ecclesiis sibi commissis adepti fuerint: personæ idoneæ, quas ad eas vacantes præsentauerint, sunt admittendæ.

1) Conf. *c. 7. X. de off. et potest. iud. deleg.*
2) Extra suam diœcesin sitas. Licet enim patronus sit episcopus; non potest tamen absque *præsentatione*, ei episcopo, in cuius diœcesi ecclesia est, facienda, presbyterum instituere, de quo casu hunc textum accipit IANVS A COSTA: potest vero etiam intelligi de ecclesiis, in *propria diœcesi* sitis, si alii prælato inferiori præsentatio facienda.
3) *Eorum*, C. H. *ecclesiarum*, c. 22. comp. cit. I.

CAP. XIX.

Institutus ad præsentationem eius, qui tunc ius patronatus ecclesiæ possidebat, remoueri non debet: licet illud ius ab eo postmodum euincatur: secus, si non possidebat, sed tantum credebatur esse patronus.

IDEM *abbati S. Alberti.* 4) (*ann.* 1180.)

Consultationibus 5) *c*: [*et infra.*] [*De cetero,*] si aliquis clericus ab ordinario iudice in ecclesia [*aliqua*] fuerit institutus ad præsentationem illius, qui eiusdem ecclesiæ 6) credebatur esse patronus 7), et postea ius patronatus alius euicerit in iudicio; [*clericus, qui*] institutus [*est,*] non debet 8) ab [*ecclesia*] ipsa propter hoc remoueri, si tempore præsentationis suæ ille, qui eum præsentauit, ius patronatus ecclesiæ possidebat 9): cum ex hoc ei, qui de iure debet habere, nullum in posterum præiudicium generetur 10). Si vero non possidebat, sed tantum credebatur esse patronus, cum non esset, [*nec possessionem patronatus haberet: secundum consuetudinem Anglicanam*] poterit ab eadem ecclesia remoueri 11).

4) *Albani*, c. 23. comp. cit. I. et quidem rectius.
5) Verba, quæ hic desiderantur, supplenda sunt ex *c. 10. X. de offic. et potest. iud. deleg.*
6) *Ecclesiæ*, a C. R. L. ed. ant. Cont. et Pith. abest: in C. R. 2. vero superscriptum est: *scil. ecclesiæ vacantis.*
7) *Eius videbatur patronus*, C. H.
8) *Non deberet*, cit. c.
9) Quod ex *vltimo præsentationis actu* colligitur, per quem in quasi possessionem iuris patronatus constituitur, qui bona fide credidit, se verum patronum esse, vt ex consuetudine Anglicana pontifex hic illustrat, quam optime explicat FRANC. DE ROYE *de iur. patron. ad h. c.* et quæ tandem in *ius commune* videtur transiisse, ob quam caussam RAYMVNDVS verba: *secundum consuetudinem Anglicanam*, omisit.
10) Verba *cum ex hoc ei, qui de iure debet habere, nullum in posterum præiud. generetur*, non habentur in cit. c. nec in concilio.
11) Reliqua sunt in *c. 4.* supra *de donation.*

CAP. XX.

Valet secunda concessio ecclesiæ, facta alteri ecclesiæ per episcopum et patronum, non obstante priori, facta per patronum solum.

– IDEM *Eboracen.* 12) *archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

Suggestum *d* est [*auribus nostris,*] quod, cum ecclesiæ quædam 13) de assensu domini fundi [*et*] auctoritate Eboracen. archiepiscopi ecclesiæ beati Petri Eboracen. concessæ et assignatæ sint 14) in præbendam 15), canonici de Nouoburgo concessionem illam [*attenuare et*] irritare nituntur, occasione donationis, quam sibi asserunt prius factam [*fuisse.*] Vnde, licet in donationibus ecclesiarum 16) requirendus sit et exspectandus patronorum consensus; quia tamen ecclesiæ, nisi auctoritas interuenerit pontificalis, canonice concedi non possunt; [*vniuersitati v.*] significamus, quod prior concessio, si cum assensu patroni, et auctoritate diœcesani episcopi 17) *e* facta est, aut eius assensus fuerit postea 18) subsequutus, posteriori concessioni præfertur: alioquin illa debet præferri, quamuis posterius facta [*sit,*] quæ consensu domini fundi, et episcopi auctoritate fulcitur.

12) Vix est, vt ad hunc directa fuerit hæc decretalis; quia postea indicat pontifex, se *vniuersitati*, non *prælato* cuidam scripsisse, vt ex *collect. decret. ALEXANDRI III. infra p.* 304. *c.* 20. euidenter liquet: quamuis verba *vniuersitati vestræ*, omiserit RAYMVNDVS ante voc. *significamus.* Probabile ergo est, *collegio canonicorum regularium de Nouoburgo*, aut *capitulo S. Petri Eboracensi* scriptam eam esse, quæ *vniuersitates ordinatas* constituebant, vt recte obseruat FRANCISCVS DE ROYE *cit. l. ad h. c.*
13) Loco huius vocis in c. 25. comp. cit. I. legimus: *de Ochona ac de Borales, Saiter, et de Land.*
14) *Fuerint*, C. H.
15) Hæc *assignatio in præbendam* aliter fieri non poterat, quam per viam *vnionis*, cum *consensu patroni et episcopi* facienda, hoc fine, vt, constituto in ecclesia donata vicario, eique assignata congrua portione, reliquos reditus ex illa ecclesia, vt augmentum suarum præbendarum, suos facerent canonici. Hoc malum eo tempore frequentissimum et admodum vsitatum erat, quia monasteria et canonici parochialibus ecclesiis vbique insidias struebant, vt ex harum reditibus, cum graui parochiarum detrimento, lautius viuerent, et ipsas ecclesias vnitas instar *proprii patrimonii* haberent.
16) *Ecclesiæ*, ed. ant. et cit. c.
17) *Episcopi*, in C. R. L. H. et ed. ant. non legitur.
18) *Etiam postea*, C. H.

CAP. XXI.

Ab officio et beneficio remouetur, qui monitus non dimittit ecclesiam, sine consensu episcopi sibi concessam. H. d.

IDEM *archiepiscopis et episcopis, per Angliam* 19) *constitutis.* (*ann.* 1180.)

Relatum *f* est nobis 20), quod nonnulli, [*ambitione nimia tracti,*] occasione laicæ recognitionis 21) [*et potentiæ secularis in seculari foro,*] non requisita episcopi audientia 22), [*patronatus ecclesiarum et*] beneficia ecclesiastica sibi præsumunt in parœciis vestris vindicare. Quoniam igitur 23) huiusmodi personæ non intrant per ostium, sed aliunde conscendunt, ac per hoc indigni sunt pastoris nomine, vel prærogatiua gaudere: [*frat. v. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus eos, [*quos patronatus ecclesiarum et ecclesiastica beneficia constiterit prædicto modo adeptos,*] si commoniti prædicta minime resignauerint, nisi [*præscriptione aut*] episcopali concessione *g* muniti fuerint, [*subl. app. diff.*] ab officio reddatis et beneficio alienos, [*Et, si nec destiterint, vinculo anathematis innodetis, et vsque ad dignam satisfactionem teneatis, et teneri faciatis adstrictos.*]

Laici, spoliantes ecclesiam, excommunicantur. H. d.

Ad hoc, quoniam quidam laici ecclesias [*terris et aliis*] possessionibus spoliant, vt sic viros ecclesiasticos faciant coram seculari iudice 24) litigare: [*præsentium auctoritate*] vobis iniungimus, vt id publi-

19) *Per Galliam*, est in *app. ad concil. Lateran. III. p.* 50. *c.* 33. *et* 34. Apud *HARDVIN. tom. VI. P. II. p.* 1864. et infra *in decret. ALEXANDRI III. p.* 304. *c.* 23. hoc tamen cum discrimine, vt in priori hæc decretalis in duo capitula scissa: non in posteriori, quam rursus præ oculis habuisse videtur RAYMVNDVS.
20) Pron. *nobis*, abest a C. R. H. ed. ant. et Cont. sed in c. 27. comp. cit. I. sunt verba: *auribus nostris.*
21) Sicut vasalli a domino, qui etiam *patronus* vocatur, feuda recognoscunt, seu *concessionem*, ab eo factam, profitentur etiam in litteris inuestituræ; ita parochi aliique clerici, a patronis ecclesias accipientes, eas ab illis *recognoscere* dicebantur. Et hæc *recognitio laica* nihil aliud erat, quam *publica professio concessionis ecclesiæ, a patrono laico factæ*, cuius dominium directum sibi tribuebat, instar feudi. Atque quia hæc *recognitio* tam in *Anglia*, quam *Gallia*, vsitata erat: forsan tum ad episcopos *Angliæ* tum *Galliæ* hæc decretalis directa fuit. Conf. *FRANC. DE ROYE de iur. patron. ad c.* 19. *X. h. t.* Atque hac de caussa clerici tales ecclesias vindicabant in *foro seculari*, quod a laico patrono eas recognoscerent, neglecta audientia episcopali: vel patroni de iure patronatus agebant in *foro seculari*, quod ALEXANDER III. in *c.* 3. *X. de iudic.* in rege Angliæ improbauerat.
22) *Auctoritate*, C. H.
23) Part. *igitur*, deest ibid.
24) Quod in Anglia coram iudice seculari tantum *de spolio* actum fuerit, vt obseruat *FRANC. DE ROYE ad §.* 1. *h. c.*

---

a *Cap.* 21. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. c.* 18. b *C.* 22. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat.* 15. *c.* 19. c *C.* 23. *eod. tit. in* 1. *comp. Vid. Abbat. cons.* 54.

d *C.* 25. *eod. tit. in* 1. *comp. et post. conc. Lat. p.* 15. *c.* 25. e *Vox*, episcopi, *deest in antiquis.* f *Cap.* 27. *eod. tit. in* 1. *compilat. et post conc. Lat. p.* 50. *c.* 33. *vid. conc. Trident. sess.* 14. *de reform. cap.* 13. g Beneficio..

ce 25) sub interminatione curetis anathematis prohibere. Si quis autem prohibitionis vestræ 26) contemptor exstiterit: eum, [*si manifestum fuerit, app. cess.*] excommunicationi subdatis, [*et vsque ad dignam satisfactionem, sicut excommunicatos, faciatis attentius euitari.*]

25) Part. *publice*, abest a C. H.
26) *Nostræ*, C. R. 2.

CAP. XXII.

Si quæstio iuris patronatus intra sex menses non terminatur a tempore vacationis: libere potest episcopus sine præsentatione ibidem instituere rectorem. H. d. *Sed intellige de patronis ecclesiasticis: nam in laicis sufficiunt quatuor menses.*

IDEM. *(ann. 1180. Romæ.)*

Eam te *a* decet 27): [*et infra.*] Illas autem ecclesias, de quarum patronatu controuersia fuerit 28), si infra sex 29) menses, postquam vacauerint 30), non fuerit controuersia 31) *b* terminata, licitum tibi sit de persona idonea, [*sublato app. obst.*] ordinare.

27) Verba hic omissa traduntur in *c. 4. X. de ætat. et qual. et ord. præfic.* vnde etiam desumtum est *c. 7. X. de rescript.* indicatque, hanc decretalem fuisse directam ad *episcopum Tornacensem*, vt quoque censet *IANVS A COSTA h. c.*
28) *Vertitur*, C. H.
29) In *concilio Later. III.* sub ALEXANDRO III. anno MCLXXIX. habito, duplex terminus præscriptus est (1) *ordinario collatori*, h. e. episcopo vel capitulo *sex menses* in *c. 8.* relato in *c. 2. X. de concess. præb. et eccles. non vac.* (2) *patronis* in *c. 17. menses quatuor*, vel, vt alii legunt, *tres:* et tamen *ALEXANDER III. sex menses* patronis præscripsit. Aut ergo veteres codices in numeris mensium corrupti fuerunt, aut dicendum, de *patronis ecclesiasticis* in *h. c.* sermonem pontifici, atque hos cum *ordinariis collatoribus* comparatos fuisse, quod eorum præsentationi inesset *collatio* et *institutio*, quam in *laicis patronis* admittere noluerunt pontifices, quæ sententia probata in *c. vn. h. t. in 6.* Quia tamen paulo post *concilium Lateranense* hæc decretalis scripta, quæ appendix est *c. 4. de ætat. et qual. et ord.* vt ex ipso textu liquet, præterea vero de *iure controuerso patronatus* agit, quales lites vt plurimum inter laicos erant: omnino probabile est, in numero mensium corruptionem factam fuisse, atque ALEXANDRVM III. vtpote memorem eius, quod paulo antea constituerat, æque *sex menses* intuitu *patronorum* in *c. 17. conc. Lateran. III.* constituisse, et secundum hanc lectionem, vtpote veriorem, præsentem formasse decisionem. Idem etiam sequuti sunt patres in *concilio Auenionensi* de anno MCCIX. *c. 14.* apud *HARDVINVM tom. VI. P. II. p.* 1990. generatim sex menses omnibus patronis præscribentes. Enimuero INNOCENTIVS III. corrupto codice *concil. Later.* vsus videtur, in cuius *can.* 17. incerta est lectio, aliis *tres*, aliis *quatuor*, aliis forsan *sex* legentibus; quarum lectionum duæ priores vitiosæ, vltima verior: præsertim cum præsentationi virtualiter *collatio* inesset et nulla ratio diuersitatis adferri posset. Distinctio ergo BONIFACII VIII. debetur inuentionibus interpretum.
30) *Vacauerint*, C. H.
31) *Controuersia*, non est in C. R. L. et ed. ant. sed eius loco c. 5. comp. 1. de æt. et qualit. et ord. præf. habet: *quæstio*.

CAP. XXIII.

Patronus ius patronatus propria auctoritate alienare non potest, nec ab ecclesia aliquid temporale exigere: nisi tempore fundationis a diœcesano illud fuerit sibi reseruatum.

LVCIVS III. *(ann. 1184. Romæ.)*

Præterea *c*, quoniam aduocati ecclesiarum [*in tantam noscuntur insolentiam prorupisse, vt sacerdotes et alios ecclesiasticos viros pro suæ voluntatis arbitrio ecclesiis ipsis instituant atque destituant, et*] ius aduocationis, donationis, vel emptionis titulo, aliisque pro sua voluntate contractibus, [*etiam*] in alios transferre præsumunt, fodrum, albergarias, regium, et similia, tanquam a propriis rusticis, ab ecclesiis extorquentes; [*et quod, ministris ecclesiarum inconsultis, faciunt iuxta proprium arbitrium, in irritum deducentes,*] præsenti decreto statuimus 32), eos, siue aduocati 33), siue patroni, vel vicedomini, siue custodes, vel guardias habentes 34), seu quocunque alio nomine censeantur, a grauaminibus ecclesiarum cessare 35), nihilque in ipsis 36) præter antiquos et moderatos reditus, a locorum episcopis institutos, exigere: aut 37) si aliud 38) exegerint, excommunicationi subdantur 39) *d*. Contractus quoque huiusmodi, quos fecerunt, vel facient in futurum 40), [*præsenti constitutione cassamus, et eos*] vim aliquam decernimus non habere.

32) Huius verbi locum in c. 29. comp. cit. 1. occupant verba sequentia: *subnectimus, et auctoritate apost. firmamus.*
33) Notum est, potentiores aduocatos ad ecclesiarum et monasteriorum, eorumque bonorum et iurium, *defensionem* fuisse constitutos, atque iurisdictionem quoque, bonis cohærentem, exercuisse. Latius vero extenderunt iura sua, vt instar *dominorum terræ* plura exigerent iura: idem, in exemplum traxerunt patroni, præsertim in Anglia. Denique etiam reges et principes, qui præterea in plurimis ecclesiis ius *guardiæ* et *custodiæ* tempore *vacationis* exercebant, vt monstraui in opusc. *de iure percip. reditus vac. benef.* Atque de abolendis his grauaminibus sollicitus fuit LVCIVS III. quamuis id ægre obtinuerit. Denique hoc c. pars esse videtur *c. 9. X. de hæret.* vt traditur in *c. 29. comp. 1. h. t.* quo posito, ad concilium vel conuentum, Veronæ anno MCLXXXIV. habitum, referendum est, quem annum accurate determinat *PAGI in crit. ad Baron. tom. IV. ad ann. MCLXXXV.*
34) *In eisdem habentes*, C. R. 1.
35) *A prædictorum grauaminum importunitate cessare*, cit. c.
36) *In ecclesiis, in quibus sibi aliquam de prædictis vindicant potestatem*, ibid.
37) *Et*, C. R. 2. et L.
38) *Aliquid*, C. R. 1.
39) *Excommunicationis sententiæ subiacere*, cit. c.
40) *Contractus etiam, quos de alienatione aduocationis, seu patronatus vel fecerint hactenus, vel facere in futuro præsumserint*, ibid.

a *Cap. 5. tit. de ætat. et qual. in 1. comp.* b *Vox*, controuersia, deest. c *C. 29. eod. tit. in 1. comp.*

CAP. XXIV.

In pluribus, successiue præsentatis a patrono laico, episcopo datur gratificatio: sed in præsentatis a persona ecclesiastica, potior est primo præsentatus. H. d. specialiter: et est vnum de principalioribus cap. tituli.

IDEM *Noruicen. episcopo. (ann. 1180. Roma in Angliam.)*

Cum autem *e* aduocatus 41) clericum [*vnum*] idoneum episcopo præsentauerit, et postulauerit postmodum, eo non refutato, alium æque idoneum in eadem ecclesia admitti: quis eorum alteri præferatur, iudicio episcopi credimus relinquendum, si laicus fuerit, cui ius competit præsentandi 42). Verum si collegium, vel ecclesiastica 43) persona 44) præsentationem haberet: qui prior est tempore, iure potior esse videtur 45).

41) *Patronus*, C. H.
42) *Patronatus*, ibid.
43) *Religiosa*, c. 30. comp. cit. 1.
44) His verbis aperte declaratur, patronum *laicum* variare posse in præsentatione, si vel maxime vndequaque idoneum præsentauerit: non æque patronum *ecclesiasticum*. Et ita plus ponderis habet præsentatio *clerici patroni*, quam *laici*, vt fere *collationi* æquiparetur, prout etiam vocatur in *c. 6. X. de his, quæ fiunt a præl.* Verum hoc ius variandi laicis admodum periculosum est: quia hoc ipso *eligendi facultas* episcopo conceditur.
45) *Iure potior merito videretur*, cit. c.

CAP. XXV.

Ex constructione ecclesiæ, facta de consensu episcopi, acquiritur ius patronatus. Hoc primo. *Patronus non eligit prælatum in conuentuali ecclesia, sed in capella sic.* Hoc secundo. *Patrono debetur processionis honor, et alimentatur ab ecclesia, si vergat ad inopiam.* Hoc tertio. Et iste textus est de principalioribus.

CLEMENS III. 46)

Nobis *f* fuit 47): [*et infra.*] [*Præterea quæsiuisti a nobis, si aliquis efficiatur sola ecclesiæ constructione patronus, vel si ad electionem plebani sit cum clericis admittendus, seu ab ipsa repellendus omnino, tametsi de longa consuetudine allegauerit, se electioni interesse debere.*] Inquisitioni tuæ tale 48) damus *g* responsum, quod, si quis ecclesiam cum assensu diœcesani [*episcopi*] construxit 49) *h*, ex eo ius patronatus acquirit. Cæterum in conuentuali ecclesia non electioni prælati 50) faciendæ, sed iam factæ, honestius patroni postulatur assensus: nisi [*patronus*] aliter de sua iurisdictione obtineat, vt partes suas interponere debeat electioni tractandæ. Secus tamen est in capella, in qua vnus presbyter [*instituendus*] a patrono [*quandoque*] eligitur, et pro institutione habenda loci episcopo præsentatur. Pro fundatione quoque *i* ecclesiæ 51) honor processionis 52) fundatori seruatur: et, si ad inopiam vergat, ab ecclesia illi modeste *k* succurritur, sicut in sacris 53) est canonibus institutum 54).

46) Quia c. h. videtur esse pars *capit. 27. X. de Simonia*, quod COELESTINO III. adscriptum: ideo hoc capit. quoque ei tribuendum, et post annum MCXCI. collocandum.
47) *Fuerit*, C. H.
48) *In huiusmodi siquidem tale* etc. c. 2. comp. 2. h. t.
49) *Construxerit*, C. R. L. H. et cit. c.
50) *Plebani*, cit. c.
51) *Ecclesiæ*, abest a C. R. 1. L. et ed. ant. sed in cit. c. 2. est: *ipsi.*
52) Id pontifex traxit ex *c. 26. et 27. C. XVI. q. 7.* quod *ibidem not. 55.* illustratum est.
53) *Sacris*, abest. a C. H.
54) *Constitutum*, cit. c.

CAP. XXVI.

Patronus ecclesiæ vacantis, quanquam sit clericus, ad eam se præsentare non potest.

INNOCENTIVS III. *Rothomagen. archiepiscopo. (ann. 1198.)*

Per nostras 54*) *l* postulasti 55) litteras edoceri, vtrum clericus [*aliquis*] ad vacantem ecclesiam, in qua ius obtinet patronatus, se ipsum, si est idoneus, valeat præsentare. Cum igitur nullus se ingerere debeat ecclesiasticæ prælationis officiis: [*inquisitioni tuæ taliter*]

54*) Scripta hæc decretalis anno regiminis primo INNOCENTII III. vt indicat libr. I. *epist. 264. edit. Baluz.* et sic ad *annum MCXCVIII.* referenda.
55) *Per vestras postulastis*, c. 1. comp. 3. h. t.

d Excommunicabuntur. e *Cap. 30. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Later. p. 15. c. 8. et Lamb. de iure patr. art. 19. q. 7. p. 2. libr. 2. et art. 13. q. 6. p. 1. l. 2.* f *Cap. 2. eod. tit. in 2. comp. vid. conc. Trident. sess. 14. de reform. c. 12. et sess. 25. de ref. c. 9.* g *al.* taliter respondemus. h Construxerit. i *Vox*, ecclesiæ, *deest in antiquis.* k Moderate. l *C. 1. eod. tit. in 3. comp.*

respond.

respond. 56) quod nullus se 57) potest ad personatum alicuius ecclesiæ præsentare, quantumcunque idoneus sit, et quibuscunque studiis et meritis adiuuetur.

56) *Respondemus tibi*, C. R. I.
57) *Se ipsum*, C. H.

CAP. XXVII.

Si quæstio iuris patronatus inter patronos non definitur intra quatuor menses: episcopus ordinabit ecclesiam sine præiudicio eorundem.

IDEM *Conuentren. episcopo.* (*ann.* 1198. Conf. c. 2. comp. 3. h. t.)

Cum propter discordias laicorum [*non debeat ecclesiis præiudicium generari; graue gerimus et indignum, quod, sicut nostro est apostolatui reseratum, occasione dissensionis, quæ de iure patronatus vertitur inter eos, ecclesiæ plus debito remanent viduatæ rectoribus: quod in ipsarum graue dispendium noscitur redundare. Verum quoniam secundum apostolum instantia nostra quotidiana est, omnium ecclesiarum sollicitudo continua: volentes his, quæ præmisimus, ex debito pontificalis officii obuiare*,] fr. t. [*per a. s.*] mandamus, quatenus, si de iure patronatus quæstio emerserit 58) inter aliquos, et ab eo 59) a, cui competit 60), intra quatuor 60*) menses non fuerit definitum, extunc ecclesiam ipsam, [*app. rem.*] de persona non differas idonea ordinare, ita, quod illi ex hoc non debeat in posterum præiudicium generari, qui ius euicerit patronatus.

58) *Euenerit*, C. H.
59) Diction. *ab eo*, in C. R. L. H. et c. 2. comp. cit. 3. non habentur.
60) *Competat*, C. H.
60*) Quam ob caussam INNOCENTIVS III. ab ALEXANDRI III. sententia in *c.* 22. *X. h. t.* recesserit, examinaui ad *cit. c.* 22. *not.* 29.

CAP. XXVIII.

Legatus de latere ecclesiam, cuius alia ecclesia est patrona, collationi suæ reseruare potest, licet non vacet, et conferre, cum vacat. Hoc primo. *Ex duobus, præsentatis a patrono laico, potest superior instituere secundum.* Hoc secundo. Et sic quoad intellectum iste textus habet duo dicta diuersa: licet quoad litteram ambo commisceantur.

IDEM *archidiac. cancellario* [*et decan.*] *Altissiodoren.* [*Parisien.*] (*ann.* 1206.)

Cum b dilectus filius, [*magister Walterus de Picerei pro se ipso, et magister H. de Fernemaco pro decano de Ameli pro ecclesia de Bardeuille inuicem litigarent, illis dil. G. sanctæ Mariæ in porticu diaconum cardin. concessimus auditorem. In cuius præsentia idem magister proponendo monstrauit, quod*,] cum [*olim v. f. n.*] Hostiens. episcopus, tunc sed. apostol. leg. 61) [*in partibus Gallicanis et W. de Montibus insignisset charactere clericali, dil. f.*] archidiacono Carnoten. mandauerit 62), vt ecclesiam, quam in archidiaconatu suo primo vacare contingeret 63), donationi suæ seruaret 64), inhibens, ne alicui conferret eandem: de qua G. 65) c clerico disposuerat prouidere, et ecclesia de Berouilla 66) ibi vacasset, idem archidiaconus 67) contra mandatum eiusdem legati, ad ipsam G. subdiacon. præsentauit 68), cuius facto ab eodem legato cassato, ipse præfato G. concessit ecclesiam sic vacantem: [*et infra.*] Vacante vero quadam præbenda in ecclesia sancti Martini, Carnoten. diœces. episcopus dictam ecclesiam ad præsentationem archidiac. H. clerico, præbendam vero præfato G. assignare curauit 69). Vnde ipse H. 70) supplicabat 71), eamdem sibi ecclesiam confirmari, vtpote quam [*canonice ac etiam*] ad præsentationem archidiaconi 72), veri patroni, se dicebat adeptum. [*E contra procurator decani respondit, quod, etsi dictus legatus donationi suæ reseruari mandauerit primo in archidiaconatu Carnotensi ecclesiam vacaturam; circa tamen prædictam ecclesiam facere hoc de iure non potuit; quia talis potestas sibi minime competebat: cum præsentatio clerici ad illam ecclesiam, non tanquam clerico, sed quasi laico ratione patronatus, non iure archidiaconatus pertineret. Vnde cum inhibitionem ipsius in hoc idem archidiacon. custodire minime teneretur: alium ad eamdem ecclesiam de iure potuit præsentare, ac præsentatio eius debet, ex quo idonea facta est, firma censeri.*] Nos igitur, [*his et aliis, quæ coram eodem auditore fuere proposita nobisque relata fideliter per eumdem, diligentius intellectis*,] attendentes, quod, etsi præfatus archidiaconus memoratum G. 73) tanquam laicus d, ad illam ecclesiam 74) præsentasset, quia tamen [*ipse decanus*] per diœcesanum episcopum 75) admissus non fuit, sed dictus H. 76) ab eodem archidiacono præsentatus, a diœcesano [*fuit*] episcopo institutus, iuxta statutum [*bon. mem.*] Alexandri 77) papæ; [*prædec. n.*] non primus, sed secundus ius est assequutus in ecclesia memorata 78), etsi [*memoratus*] archidiaconus præfatum G. 79) tanquam clericus 80), præsentauit, quoniam in eo, quod tanquam clericus faciebat, suberat iurisdictioni legati 81), vnde postquam idem legatus donationem illius ecclesiæ sibi decreuerat reseruandam, ad eam tanquam clericus non potuit quempiam præsentare, præsentationem ipsius 82) minus canonice factam decernimus 83) e irritam 84), et, ea [*penitus*] non obstante, concessionem eiusdem ecclesiæ, factam prænominato H. 85) pronuntiauimus 86) canonicam exstitisse, [*cassantes nihilominus, quod per delegatos a supra dicto archiepiscopo Senon. post app. ad nos legitime interpositam, exstitit attentatum, et*] adiudicantes eidem [*magistro*] præfatam ecclesiam, cum fructibus, medio tempore perceptis ex ea 87), plene ac pacifice possidendam 88), prædicto G. super hoc perpetuum silentium imponendo.

61) *Legationis officio fungeretur*, c. 3. comp. cit. 3.
62) *Mandauit*, ibid.
63) *Contigerit*, C. R.
64) *Reseruare curaret*, cit. c.
65) C. R. I. habet: *V.* sed *W.* est in C. R. 2. L. et ed. ant. per tot.
66) *De Forouilla*, C. R. I.
67) Verba: *idem archidiaconus*, desunt in C. H.
68) *Præsentauerit*, C. H.
69) *In qua disposuerat eidem W. non habenti beneficium, prouidere. Processu denique temporis, cum in morte O. quondam decani Alneoli ecclesia de Berouilla vacasset, idem archidiaconus contra mandatum eiusdem legati tam ipsam, quam ipsum decanatum, G. f. n. concessit, qui aliam ecclesiam in eadem diœcesi noscitur habere. Quod cum ad prædicti legati notitiam peruenisset: eos ad suam præsentiam conuocauit, et de prudenti consilio, archidiaconi facto cassato, ante dictam ecclesiam, sic vacantem, præfato W. concessit.* Et infra. *Vacance vero quadam præbenda in ecclesia sancti Marci Carnoten. quæ ipsum magistrum G. contingebat de iure patronatus, episcopus pia prouidentia, seu prouida pietate considerans, quod præbenda ipsa, cui cura non erat animarum annexa, magis sæpe dicto W. congrueret, quam eadem ecclesia de Brachauilla, quæ pastore assiduo indigebat, ecclesiam ipsam vacantem eidem magistro ad præsentationem dicti archidiaconi, nullo contradicente, concessit, et præbendam illam præfato clerico assignauit.* Ita in hac verborum serie variat cit. c. post prun. *eamdem.*
70) *Ipse magister*, ibid.
71) *Supplicauit*, C. R. I.
72) Vocab. *archidiaconi*, ibid. non legitur.
73) Pro siglo *G.* in cit. c. est: *decanum.*
74) *Ecclesiam*, omittitur ibid.
75) *Episcopum*, in C. R. H. ed. ant. et Cont. desideratur.
76) *Alius*, est in cit. c. pro vocib. *dictus H.*
77) In *c.* 5. *X. h. t.* in quo tamen hac distinctione non vtitur, quam eidem attribuit INNOCENTIVS III.
78) *In eadem ecclesia*, cit. c.
79) *Decanum*, loco *G.* est ibid. per tot.
80) Verb. *tamquam clericus*, ibidem non leguntur.
81) *Quoniam in eo, qui tanquam clericus faciebat, idem erat iurisdictionis legati*, ibid. Patronis laicis legatus in conferendo et reseruationibus præiudicare non potuit, quod illustrant litteræ GREGORII IX. relatæ a *MATTHAEO PARIS. in hist. Angl. ad annum MCCXXXIX. p.* 461.
82) Pron. *ipsius*, non est in cit. c.
83) *Decreuimus*, C. R. I. *fuisse decreuimus*, cit. c.
84) *Irritam*, a C. R. L. ed. ant. et cit. c. abest.
85) *De prænominato H.* C. H. *magistro Waltero*, cit. c.
86) *Pronuntiamus*, C. L.
87) *Et ea*, C. H.
88) *Possidenda*, ibid.

CAP. XXIX.

Si laicus patronus duos successiue præsentet; valet institutio de secundo, non obstante appellatione, prius facta per primum: episcopus tamen, qui malitiose primum repulit, eidem in competenti beneficio prouidere compellitur. Et in vltimo est casus singularis.

IDEM *Elien. episcopo.* (*ann.* 1206.)

Pastoralis f officii: [*et infra.*] [*Cum autem sæpe contingat, patronos ecclesiarum laicos nunc vnum, nunc alium ad vacantes ecclesias præsentare; sollicite*] postulasti [*per sedem apostolicam*] edoceri, an clericus, ad aliquam ecclesiam a patrono laico præsentatus, si diœcesanus 89) episcopus ipsum non duxerit admittendum, ex huiusmodi præsentatione aliquid iuris assequatur in illa: et, si forte idem ad sedem apostolicam appellauerit, et post appellationem, ab ipso interpositam, idem patronus alium curauerit præsentare, ac secundum 90) instituit 91) g episcopus præsentatum, idem ab ipsa ecclesia 92) [*merito*] debeat amoueri. Nos igitur [*bon. mem.*] Alexandri 93) papæ, [*prædec. n. pro sua reuerentia*,] vestigiis inhærentes, qui inter præsentatos a clerico et

89) *Diœcesanus*, deest in C. H.
90) *Secundo*, c. 4. comp. cit. 3.
91) *Instituerit*, C. R. L. et cit. c.
92) *Ab ipso*, cit. c.
93) Rursus tribuit hanc distinctionem INNOCENTIVS III. ALEXANDRO III. in *c.* 5. *X. h. t.* qua tamen non vtitut. Quin potius LVCIVS III. hac primum vsus videtur in *c.* 24. *X. h. t.* vel dicendum cum *FRANCISCO DE ROYE de iure patron. ad cit. c.* 5. *p.* 151 forsan aliud de ea re adfuisse rescriptum ALEXANDRI III. quod in *Raymundiana collectione* omissum.

---

a *Hæc duo verba*, ab eo, *desunt.* b *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp. vid. conc. Tridentin. sess.* 24. *de reform. c.* 19. *vbi huiusmodi reseruationes videntur prohiberi.* c V.

d *Clericum in patrimonialibus censeri, vt laicum, vid. apud Albert. de Rosa in l. fin. C. si contra ius vel vtil. publ.* e Decreuimus, *et vox* irritam, *deest in omnibus antiquis exemplaribus.* f *Quære superioribus titulis et libris, quod hic abscissum est. cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compilat. vid. Archidiac. in c. decernimus.* 16. *qu.* 7. *Geminianum in c. per simoniam.* 20. *dist. et Hostiens. in summ. tit. de iure patr. §. in quib.* g Instituerit.

laico patronis 94) distinguens 95), inter præsentatos a laico conditionem possidentis censuit meliorem, dicimus, quod institutio præsentati secundo loco a laico patrono, robur obtinet 96) firmitatis. Veruntamen constituimus 97), vt episcopus, qui præsentatum idoneum malitiose recusauit admittere, ad prouidendum eidem in competenti beneficio compellatur, quatenus puniatur in eo, in quo ipsum non est dubium deliquisse.

94) *Patrono*, C. H.
95) A cit. c. absunt verba: *inter præsent. - - distinguens.*
96) *Obtineat*, C. R. 1. et H.
97) Hunc itaque effectum habuit *appellatio*, a præsentato, sed ab episcopo reiecta, interposita, vt episcopus inique reiecto prouidere de alio beneficio teneretur, non vero, vt patrono iniungeretur necessitas, alium præsentandi. Neque enim contra patronum, sed contra episcopi factum appellauerat.

CAP. XXX.

Si ad præsentationem rectoris ad titulum ecclesiæ aliquis fuerit ordinatus: patronus, qui non consensit, ad ipsam, cum vacabit, poterit præsentare.

IDEM a *Aurien.* 98) *episcopo.* (*ann.* 1214.)

Postulasti per b sedem apostolicam edoceri, vt, cum rectores parœcialium ecclesiarum [*quandoque*] quosdam præsentent ad suarum ecclesiarum titulos 99) ordinandos, vtrum electio talium ad ipsos rectores pertineat, vel etiam ad patronos: et, si in his patronorum non est requirendus assensus, vtrum ius illis saluum maneat 100) eligendi, vt, cum ipsas ecclesias vacare contigerit, intitulati 1) huiusmodi non sint 2) aliis præferendi. Ad quod breuiter respond. quod per intitulationem huiusmodi nullum patronis præiudicium generatur c, quin possint alios ad illas ecclesias, cum vacauerint, præsentare, nisi de patronorum 3) processisset assensu.

98) Hæc inscriptio quoque est *libr. XI. epist.* 258. scripta anno regiminis XI. adeoque erronea est C. L. et H. epigraphe: *Aurel.*
99) Quælibet quidem ecclesia parochialis vnicum habet *rectorem*, qui etiam *rector dominus* vocatur in *clem.* 2. *de sepult.* non tamen hic prohibetur, etiam in ecclesia, iuri patronatus subiecta, sibi adsciscere socium in subsidium, eumque præsentare episcopo, vt ad *ecclesiæ titulum* ordinetur, etiam sine patroni consensu, vt huius ecclesiæ perpetuus adiutor sit: quia *intitulatus* est ab episcopo, stipendio quodam quasi conductus. Neque vero per hanc assumtionem patrono fit præiudicium, qui, *rectore* mortuo, alium præsentare non prohibetur, præterito hoc *adiutore* parochi.
100) *Remaneat*, c. 5. comp. cit. 3.
1) *Titulati*, ibid.
2) *Sint*, abest a C. H.
3) *Patroni*, cit. c.

CAP. XXXI.

Patronus etiam clericus ecclesiam vacantem conferre non potest: et, si contulit, potest nihilominus ad illam præsentare,

GREGORIVS IX. *archiepisc. Eboracen.* (*ann.* 1232. *Roma in Angliam.*)

Transmissæ ad nos tuæ 4) litteræ continebant, quod, cum capitulum Eboracen. ecclesiam de Gameforde vacantem, in qua ius obtinent patronatus, R. clerico d concessissent 5) ipsi postmodum L. 6) clericum tibi ad eandem ecclesiam præsentarunt, post appellationem ab eodem R. ad sedem apostolicam interiectam: [*et infra.*] Consult. t. t. respond. quod, cum ex vi iuris patronatus non concessio, sed præsentatio pertineat ad patronum, præsentatum, si ei aliquid non obsistat canonicum 7), instituere in ipsa ecclesia poteris, vtpote potiorem.

4) *Tuæ*, non est in C. H.
5) *Concesserunt.* C. H. Notandum vero, hic agi de *patronis clericis*, quibus tamen *collatio ipsa ecclesiarum* denegatur, si forsan hæc formula, quæ *collationem* designat, vsi sunt in præsentationis litteris. Et tamen, vt dictum ad *c.* 24. *X. h. t.* plus ponderis habet præsentatio *clerici patroni* quam *laici*, cum ille variare non possit, vt præsentatus omnino sit admittendus, si nullus ei obsistat defectus canonicus, et ita in effectu tali præsentationi *collatio* insit. Ita luditur re vera in terminis, vt, si in litteris præsentationis *concessionis* vel *collationis* fiat mentio, ea irrita censeatur, ex mente GREGORII IX. quamuis *virtualiter* in eis contineatur eius confirmatio, quæ est *actus iustitiæ*, æque ac in episcopo electo. Vnde etiam præsentatio vocatur *donatio in c. f. X. de concess. præb. et eccl. non vac.* item *collatio* in *c.* 6. *X. de his, quæ fiunt. a prœl.* Hoc ad minimum certum, præsentatum ex præsentatione patroni clerici acquirere *ius irreuocabile* intuitu patroni, non item ex præsentatione *patroni laici.*
6) C. R. 1. et Pith. habent: *I.*
7) *Canonicum*, a C. R. 1. abest.

a *Al.* Athauens. b *C.* 5. *eod. tit. in* 3. *compil. vid. Henr. Borch. et Lambert. de iure patron. artic.* 8. *q.* 5. *p.* 3. *libr.* 2. *art.* 6. *q.* 5. *libr.* 3. c Generetur. d *Non repræsentando, quod facere potuerunt: sed conferendo, quod facere non possunt.*

TITVLVS XXXIX.

DE CENSIBVS, e EXACTIONIBVS, 8) ET PROCVRATIONIBVS.

CAP. I.

Ecclesiæ fundandæ debet pro dote tribui mansus, liber a quolibet seruitio temporali: ad ecclesiasticum tamen tenetur. Sed si aliquid confertur ecclesiæ vltra mansum: tenetur ecclesia ex eo soluere onera consueta. H. d. inhærendo litteræ.

Ex concilio apud Guarmaciam 9) (*in Germania.*)

Sancitum f est, vt vnicuique ecclesiæ vnus mansus 10) integer absque 11) vllo seruitio 12) tribuatur. Et presbyteri in eis constituti, non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus, neque de areis 13) g, vel de hortis, iuxta ecclesiam positis, neque de prædicto manso aliquod seruitium faciant præter ecclesiasticum. Et si aliquid amplius habuerint: inde senioribus debitum 14) seruitium impendant.

8) *Et exactionibus*, C. R. 1. et L.
9) Etiam hoc cap. refertur in *c.* 25. *C. XXIII. q.* 8. sub inscriptione: *ex concilio Wormaciensi*, quamuis magis interpolatus fuerit, vt *ibid. not.* 20. obseruaui, et docui, ad annum DCCCLXVIII. eum referendum esse.
10) *Mansus* quid eo tempore denotauerit, explicatum est ad *cit. c.* 25. *not.* 21.
11) *Et absque*, ed. ant. et Cont.
12) *Seruitio seculari*, C. H.
13) *Atriis*, C. H. et c. 1. comp. 1. h. t.
14) *Debitum*, deest in C. H.

CAP. II.

Solutio tributi arguit subiectionem.

AVGVSTINVS *super epistolam ad Rom.* (*ann.* 420. Conf. c. 2. comp. 1. h. t.)

Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit: [*et infra.*] Et vos subditi esse debetis. Ideo enim tributa præstatis: quia hæc est probatio subiectionis.

CAP. III.

Non potest episcopus nouum censum imponere monasterio.

GREGORIVS *Stephano* h *cantori* 15). (*ann.* 602. *Romæ.*)

Scientes: i [*et infra.*] Asseruit [*etiam*] prædictus abbas 16), presbyterum [*supra dictæ*] Massæ 17) nouas monasterio [*illi*] consuetudines velle imponere, [*quæ ex tempore conditi monasterii per triennale tempus hactenus non fuerunt.*] Mandamus, quatenus 18), si ab initio hoc non fuerit 19), etiam labentibus temporibus aliquid nouiter non permittas imponi.

15) Desumtum est *h. c.* ex *libro XII. GREGORII M. epist.* 20. cuius hæc inscriptio est. *Gregorius Stephano Chartulario.* Vitiosa ergo est tam *inscriptio Raymundiana*, quam *c.* 4. *comp.* 1. *h. t.* quæ est: *ad Stephanum Castrium.*
16) *Abbas Ferrarien.* C. R. 1.
17) *Manasse*, ibid.
18) *Quod diligenter agnoscas. Et si* etc. cit. c.
19) *Hæc non fuit*, C. H. *non fuit impositum*, C. L.

CAP. IV.

Cæcus et pauper ad collectas non tenentur.

IDEM *Constantino* 20) *episcopo.* (*ann.* 597. *in Insubriam.*)

Licet k multum 21): [*et infra.*] Dixit quoque prædictus cæcus, quod ad collectas 22) inter alios [*ciuitatis Genuensis habitatores et ipse*] pariter 23) compellatur. Quod fieri non permittas 24): quia eum, quem cæcitas sua grauat, inhumanum est nimis in collectione 25) affligere, cui debuerat ex collectis 26), si esset necessitas, misereri.

20) Apud *GREGORIVM M. libr. VII. epist.* 132. inscriptio est hæc: *GREGORIVS Constantio episcopo Mediolanensi*, de quo vid. *VGHELLIVS in Italia sacra tom. IV. p.* 59. *edit. nouiss.*
21) *Multis*, C. H. Quæ vero hic non sunt, vide supra *c.* 1. *de rest. spol.*
22) *Ad collata*, c. 7. comp. 1. de rest. spol.
23) *Pariter*, abest a C. H.
24) *Quod si ita est, denuo ab eo per quemlibet exigi non permittas*, cit. c.
25) *In collatione*, ibid.
26) *Debuit ex collatione*, ibid.

e *Vid. Turrecr. in c. quæsitum.* 1. *quæst.* 3. *et Couarruuiam libr.* 3. *var. resol. c.* 7. *et Scotum libr.* 6. *de iust. et iur. q.* 5. *art.* 1. f *Burchard. libr.* 3. *decret. c.* 52. *Iuo part.* 3. *cap.* 55. *et cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compilat.* g *Alias*, atriis, *sed omnes Vaticani habent, vt est impressum.* h *Chartulario libr.* 12. *epist.* 20. *indictione* 7. *Contius.* i *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp.* k *Cap.* 7. *tit. de restitut. spoliat. in* 1. *comp.*

CAP. V.

Petens censum, debet rationem exprimere.

PASCHALIS II. 27) *comitissæ Mathildæ. (ann. 1110. Romæ.)*

Peruenit *a* ad nos, [*quod Fraxinorensis abbas Carpensem ecclesiam fuerit deprædatus, occasione videlicet cuiusdam census, qui, ad quid solui debeat, ignoratur. De quo nimirum cum nos archipresbyter interrogaret, vt, quod rationabile videbatur, responderemus;*] inquisitioni tuæ taliter respondemus, quod census 28) ignorantiæ nec diuinis, nec humanis legibus inuenitur: oportet quippe 29), vt omnis census, ad quid 30), et quando 31) persolui debeat, præsciatur. [*Mandamus ergo dilectioni tuæ, vt prædam ipsam Carpensi ecclesiæ restitui facias, nec deinceps Fraxinorensem abbatem aut quemlibet alium inquietare permittas.*]

27) *Paschalis W.* C. H. *Paschalis N.* ed. ant.
28) Ipsorum tenor verborum c. 5. comp. cit. 1. est hic: - - *interrogaret, quod rationabile videbatur, respondimus. Census enim* etc.
29) *Enim*, C. H.
30) In *petitorio* scilicet. In *possessorio* sufficit sola solutio census facta, ex quo alter in possessione vel quasi constitutus est, vt per denegationem eius *spolium* committatur. *c. 9. X. de restit. spol.* In *petitorio* caussa finalis constituti census, qui instar seruitutis est, probanda, quæ si ignoratur, pro libertate pronuntiandum; quamuis immemorialis temporis vetustas probata præsumtionem *iuris et de iure* inducat, legitimam constituti census ab initio adfuisse caussam, licet ignoretur. Cum enim ob varias caussas olim census constituti fuerint: infiniti census perirent, si eius caussa finalis ostendi non posset. Sunt infiniti *census oblati*, quos olim ex sola caussa pietatis laici monasteriis vel aliis piis sodalitiis de bonis suis obtulerunt, cuius vestigia hodie vt plurimum ob defectum documentorum ignorantur.
31) *Et quo modo*, cit. c.

CAP. VI.

Determinat concilium numerum equorum, quos secum ducere possunt prælati visitantes: et prohibet eis tunc vti venationibus, et sumtuosas epulas quærere. Hoc primo vsque ad vers. *Prohibemus.*

Ex concilio Lateran. b (ann. 1179. Romæ.)

Cum apostolus *c* se ac suos propriis manibus decreuerit exhibendos *d*, vt locum prædicandi auferret 32) pseudoapostolis, et illis, quibus prædicabat, non existeret onerosus: graue nimis [*et emendatione dignum*] esse dignoscitur, quod quidam prælatorum 33) ita in procurationibus graues [*suis subditis*] existant 34), vt [*pro huiusmodi caussa ipsa*] interdum ecclesiastica ornamenta subditi exponere compellantur, et longi temporis victum 35) breuis hora consumat *e*. Quocirca statuimus, quod 36) archiepiscopi, parœcias visitantes, pro diuersitate prouinciarum, et facultatibus ecclesiarum XL. vel L. 37) euectionum 38) numerum, episcopi autem XX. vel XXX. cardinales 39) [*autem*] XXV. nunquam 40) *f* excedant, archidiaconi vero V. vel VII. decani constituti sub episcopis 41) *g* duobus equis 42) contenti existant. Nec cum canibus venatoriis, et auibus proficiscantur, sed ita procedant, vt non, quæ sua sunt, [*quærant,*] sed, quæ Iesu Christi, quærere videantur. Nec sumtuosas epulas quærant: sed cum 43) gratiarum actione recipiant, quod honeste ac competenter illis fuerit ministratum.

Prælati non debent grauare subditos talliis, et exactionibus: permittitur tamen ex iusta caussa petere ab eis moderatum auxilium. H. d. vsque ad §. *Sane.*

Prohibemus etiam, ne subditos suos talliis et exactionibus episcopi grauare præsumant. Sustinemus autem pro multis necessitatibus, quæ aliquoties superueniunt, vt, si manifesta ac rationabilis caussa exstiterit, cum caritate moderatum ab eis valeant auxilium postulare. Cum enim dicat apostolus *h*: *non debent filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis:* multum longe a paterna pietate videtur, si præpositi subditis suis graues existant, quos in cunctis necessitatibus pastoris debent more fouere. Archidiaconi vero siue decani, nullas exactiones siue tallias in presbyteros seu clericos exercere præsumant.

In effectu dicitur, quod numerus equorum statutus in princ. cap. non debet trahi ad augendum numerum, alias solitum. Abbas.

Sane, quod de prædicto numero euectionis 44) secundum tolerantiam dictum est, in illis locis poterit obseruari, in quibus ampliores sunt reditus et ecclesiasticæ facultates. In pauperioribus autem locis tantam volumus teneri 45) mensuram, vt ex 46) accessu maiorum, minores merito 47) non doleant se grauari. Nec sub tali indulgentia illi, qui paucioribus equis vti solebant hactenus, plurium sibi credant potestatem indultam.

32) *Afferet*, C. H.
33) *Nostrorum*, c. 6. comp. cit. 1.
34) *Existunt*, C. L.
35) *Victus*, C. R. 1.
36) *Vt*, C. H.
37) *LX. vel L.* ibid.
38) *Euectionis*, ed. ant. et cit. c.
39) Cardinalibus minor *euectionum* numerus conceditur, ac quidem episcopis, quod plerique tantum essent *presbyteri* et *diaconi*, paucissimi *episcopi*. Hi visitabant suam diœcesin: illi tantum *titulos* suos seu *parochias*. Imo æuo ALEXANDRI III. ad quod referendum *hoc cap.* adhuc quilibet episcopi in consessu publico *presbyteris* et *diaconis cardinalibus* prælati sunt, ita, vt primum occuparent locum archiepiscopi, alterum episcopi cardinales, tertium alii episcopi, quartum denique cardinales presbyteri et diaconi, vt perspicue docet THOMASS. *de vet. et noua eccles. discipl. P. I. libr. II. c.* 113. *n.* 6. vnde hoc tempore nullus episcopus vel archiepiscopus adspirauit ad titulum cardinalis presbyteri vel diaconi.
40) *Nusquam*, cit. c.
41) *Ipsis*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
42) *Duabus equitaturis*, C. R. 1.
43) Præp. *cum*, desideratur in C. H.
44) *Euectionum*, C. R. 1.
45) *Tenere*, ed. ant. Cont. et Pith.
46) *In*, C. H.
47) Partic. *merito*, desideratur in ed. ant.

CAP. VII.

Nouus census ecclesiis imponi non potest, nec antiquus augeri. H. d. et est de principalioribus huius tituli.

Ex eodem i.

Prohibemus insuper, ne ab abbatibus, episcopis, vel aliis prælatis, noui census imponantur ecclesiis, nec 48) veteres augeantur, nec partem redituum suis vsibus appropriare 49) præsumant: sed libertatem, quam sibi maiores conseruare 50) desiderant, minoribus [*quoque*] suis 51) bona voluntate conseruent. Si quis vero aliter fecerit: irritum, quod egerit, habeatur.

48) *Vel*, C. H.
49) *Applicare*, ibid.
50) *A maioribus conseruari*, ibid.
51) *Minoribus quoque suis*, C. R. 1.

CAP. VIII.

Prælatus seu rector ecclesiæ non potest, præsertim post mortem, ecclesiam suam propria auctoritate constituere censualem.

ALEXANDER III. *Vigorien.* 52) *episcopo* k, *(ann. 1186.)*

Præterea *l* illi, qui, episcopo ignorante, auctoritate sua pensionem annuam de ecclesiis quadam illusione *m* soluerint, siue receperint, eis defunctis, [*nisi ab iis, qui per episcopum, vel ministeriales eius auctoritatem instituendi personas habentes ius recipiendi canonem receperint,*] in receptione pensionis non sunt aliquatenus audiendi: [*præsertim*] si pontificis 53) aut alterius, qui de iure 54) id facere potuerit, auctoritatem 55) et assensum super hoc 56) non interuenisse constiterit. Non enim simplices sacerdotes vel clerici possunt ecclesias, quibus præsunt, auctoritate sua, præsertim post decessum suum, efficere censuales.

52) *Vigorn.* rectius C. R. 1. et L. *Wigor.* c. 8. comp. cit. 1.
53) *Pontificalem*, cit. c.
54) Desunt in C. H. verba: *de iure.*
55) *Et auctoritatem*, C. R.
56) Desiderantur in cit. c. verba: *super hoc.*

CAP. IX.

Breue est, vel per alia verba summatur sic: *Episcopus ecclesiæ, de manu laici per se ereptæ, non potest ob hoc censum imponere.*

IDEM *Carnoten.* 57) *episc.* n *(ann. 1180.)*

Ecclesiis [*autem*] *o*, quas de nouo episcopi de manibus laicorum 58) eripiunt, præter cathedraticum, et 59) iura omnia, quæ aliis ecclesiis imponuntur, exactionem prohibemus imponi 60): [*quin nouis exactionibus decreto nostro prohibemus generaliter a modo ecclesias prægrauare.*]

57) In *append. ad concil. Later. III. P. II. c.* 8. apud HARDVIN. *tom. VI. P.* 2. *p.* 1721. ibidem *hoc. cap.* refertur; sed inscribitur sine dubio rectius: *Episcopo Cenomanensi.*
58) Qui ex priscis moribus, fere tamen tunc abrogatis, ecclesias *iure beneficiario* adhuc tenebant, vt obseruat succincte P. DE MARCA *in not. ad c. VII. concil. Claromont.*
59) Cop. *et*, deest in C. H.
60) *Non videmus exactionem imponendam*, c. 10. comp. cit. 1.

CAP. X.

Noua pedagia sine consensu principis imponens, communione priuatur.

IDEM. *p (ann. 1179.)*

Innouamus 61): [*et infra.*] Nec quisquam alicui *q* nouas pedagiorum exactiones sine auctoritate et consensu regum et principum statuere

61) Conf. supra *c.* 2. *de trenga et pace.*

a *Cap. 5. eod. tit. in 1. comp. vid. Calderi consil. 1. tit. de libell. oblat.* b *Sub Alexandro cap. 4. et 6. eod. tit. in 1. compilatione.* c 1. *Thess.* 3. 2. *Cor.* 11. *Act.* 20. d *Al.* alendos, *vt est in concilio in margine.* e *Vid. l. ius alimentorum. ff. vbi pupil. educ. deb.* f Nusquam. g *Al.* ipsis. h 2. *Cor.* 12.

i *Concil. Lateran. sub Alexandro III. cap. 7. §. prohibemus. et cap. 7. eod. tit. in 1. compilat.* k Vigor. *al.* Vigornen. *alit.* Vuigorn. l *Cap. 8. eod. tit. in 1. comp. et post concil. Lateran. sub Alexand. III. part. 28. cap. 9.* m Collusione, *legitur post concilium, et forte aptius est.* n Carnoc. *in vno, ceteri habent:* Carnoten. o *Cap. 10. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Lateran. part. 2. c. 8.* p *Scilicet Alexander III. in conc. Lateranen. cap. 22. et cap. 2. de trenga et pace, in 1. compil. vide Syluestrum in summa.* q Alicubi, *legitur in antiquis.*

tuere aliquo modo præsumat. Si quis autem contra hoc fecerit, et commonitus a non destiterit: donec satisfaciat, communione careat Christiana.

CAP. XI.

Qui per collusionem constituit ecclesiam censualem, illa priuabitur.

IDEM *Cantuarien. archiepiscopo, et eius suffraganeis. (ann. 1180.)*

Cum clerici 62) b: [*et infra.*] Ad hoc, quia [*sunt*] clerici quidam, [*qui,*] cum religiosis [*viris*] collusione facta, circa auctoritatem diœces. 63) episcopi, ecclesias, quas tenent, eis constituunt censuales, vt post decessum eorum, eædem ecclesiæ per repræsentationem eorundem religiosorum [*virorum*] ad filios vel nepotes clericorum ipsorum possint transferri: [*præsentium auctoritate vobis*] præcipimus, vt, si qui [*clericorum vestrorum*] inuenti fuerint facere talia, eos a præscriptis ecclesiis [*auctoritate ap.*] non differatis, appellat. postposita, remouere, [*ne de fraude vel dolo videantur commodum reportare.*]

62) Textus in sua integritate infra *in coll. decret. Alexandri III. p.* 208. refertur. Cetera, quæ desunt in *h. c.* supra in *c. 6. X. de pactis,* allata.
63) *Dicti,* c. 17. comp. cit. 1. h. t.

CAP. XII.

Si collectores grauant ecclesias: priuari debent officio.

IDEM. *(ann. eod.)*

Ea c, quæ de 64) auaritia 65): [*et infra.*] [*Nihilominus etiam vobis præsentium auctoritate iniungimus, vt, cum ecclesias ipsas visitaueritis, secundum quod canones præcipiunt, visitationis officium exerceatis, nec ecclesias visitatione vestra grauetis, vt eas magis intuitu informationis, et correctionis, quam affectu comessationis videamini visitare.*] Cum autem propter B. Petri visitationem denariorum collectam 66) per archidiaconatus vestros feceritis: [*in collectione facienda prædictas*] ecclesias vel parœcias non grauetis 67). Quod si secus præsumseritis 68): id quod videmini habere, auferetur a vobis d.

64) Integra deretalis infra in *decretal.* ALEXANDRI III. *p.* 201. *c.* 8. refertur, quæ in sua integritate non exstat in *append. ad conc. Later. III.* sed *P. II. c.* 5. particula tantum adducta, sub falsa inscriptione. Vnde rursus in sententia, iam supra ad *c.* 15. *et* 21. *de iure patron.* adducta, confirmor, RAYMVNDVM magis hac collectione, in *append. infra* adducta, quam ea, quæ *post concil. Lateran. III.* posita est, vsum fuisse, quod in *h. c.* consueto more verba initialia huius decretalis a RAYMVNDO adducantur, plane omissa in *append. post dictum concilium*, imo vera inscriptio ab illo repetita, loco cuius in hac inscriptio hæc legitur: *Idem in concilio Turonensi de eadem re.* Præterea ex *c.* 17. *comp.* 1. *de simon.* liquet, etiam BERNHARDVM CIRCA hanc collectionem, infra relatam, consuluisse, non eam, quæ post *concil. Later. III.* prodiit.
65) De *auaritiæ*, C. R. 2. L. ed. ant. Cont. Pith. et Gonz. *de auaritiæ radice*, C. R. 1. *de auaritiæ et cupiditatis radice* etc. c. 15. comp. 1. de simonia. Continuatur verborum series infra in c. 16. *de simon.*
66) *Cum autem beati Petri denariorum collectionem,* cit. c. 15.
67) *Nullatenus grauare præsumatis,* ibid.
68) *Aliter, siue magis, quam prædecessores nostri sanctæ recordationis Innocentius, Eugenius, Romani pontifices, fecisse noscuntur, quodsi temeritate qualibet id præsumseritis attentare,* ibid.

CAP. XIII.

Qui recipit iuramentum de nouo censu, imposito ecclesiæ persoluendo, compellitur iurantem absoluere.

LVCIVS III. *(ann. 1181.)*

Significauit e nobis T. 69) rector ecclesiæ de Fulsig. 70) f quod, cum a [*dil. f. abbate et*] monachis de Castig. 71) g ad regimen ipsius ecclesiæ fuisset electus h, de soluendo eis 72) annuo censu trium marcharum, quas 73) prædecessor eius 74) soluerat, præstitit 75) [*corporaliter*] sacramentum. Postmodum [*ven. f. noster N. Bathanen.*] episcopus diœcesanus 76), ne ipsum 77) censum monachis solueret, nisi prius constaret, quod episcopali auctoritate fuisset impositus 78), in periculum 79) ordinis sui 80) [*et sub interminatione anathematis*] interdixit. *Vnde prædictus rector hinc periurii reatum metuit, et inde timet inobedientiæ periculum imminere.*] Quocirca [*f. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, [*partibus ante præsentiam vestram conuocatis,*] si [*tibi*] præfatum censum 81) [*de*] auctoritate præsulis, et non de nouo impositum 82) fuisse constiterit, episcopo [*auctoritate nostra*] præcipias, vt prohibitionem sine dilatione relaxet. Si vero census sit de nouo impositus; siue auctoritate episcopi hoc factum fuerit, siue non: eosdem monachos 83), vt clericum a iuramento absoluant, app. rem. [*ecclesiastica districtione*] compellas. [*Pati enim nec debemus nec volumus, vt ecclesiæ censu noui exactione vexentur.*]

69) *G.* est in C. R. sed *C.* in H. et ed. ant.
70) *Fultigen*, C. R. 1. *Sultig.* C. R. 2. H. et c. 1. comp. 2. h. t. quod vero habet in margine: *Fultig.* vt est in L. *Feltig.* ed. gloss. *Fulcig.* ed. ant.
71) *Claust.* C. R. 1. *Claustig.* L. *Austig.* ed. ant. *Clanstig.* cit. c. sed in margine: *Claustig.*
72) *Sibi*, C. R. 2. sed neutra vox est in cit. c.
73) *Quem*, cit. c.
74) *Suus*, C. H.
75) *Præstiterit*, C. R. 1.
76) *In cuius diœcesi, ecclesia ipsa consistit,* cit. c.
77) *Ipsis*, C. H.
78) *Interpositus*, ibid.
79) *Eidem in periculum*, C. R. 2.
80) Pron. *Sui*, a C. R. ed. ant. et cit. c. abest.
81) *Canonem*, C. R. L. et cit. c.
82) *Interpositum*, C. H.
83) *Abbates et monachos*, cit. c.

CAP. XIV.

Archiepiscopus, visitans prouinciam, etiam a monasteriis prouinciæ procurari debet.

IDEM *Rauen. archiepisc. (ann. 1181.)*

Sopitæ a [*iudicio sedis apost. quæstiones scripto ad memoriam perpetuam commendantur, ne per obliuionem processu temporis valeant suscitari: vt autem sententia maiorem habeat firmitudinem, ap. rescripti munimine roboratur.*] Sane, cum inter te et monasteria Bononiæ [*tam monachorum, quam monialium,*] super procurationibus, quas ab eis exegeras, controuersia verteretur, [*et caussam ven. f. n. H. Atinien. episcopo commisimus audiendam. Postmodum vero dil. fil. n.*] abbas sancti Proculi, omnium aliorum procurator, sicut ex litteris, quas portauit, apparuit, [*et ipse in manu episcopi iam dicti, data fide, firmauit coram nobis et fratribus nostris pro omnibus aliis monachis, sancti Damiani et sancti Bartholomæi exceptis, qui*] super hoc [*quæstionem minime referebant,*] diutius litigauit. [*Verum nulla pro parte sua priuilegia Rom. ecclesiæ vel Rauennatis exhibuit, nec ostendit, per longam consuetudinem se munitum.*] Sed tu, procurationes 84) ipsas in aliis monasteriis tuæ prouinciæ asserens tibi 85) sine contradictione præstari, eas prædecessoribus tuis in monasteriis Bonon. exhibitas, per testes idoneos probauisti. Inde vtique [*fuit, quod, deliberatione cum fratribus habita,*] vidimus, intentionem tuam iure communi 86), et prædecessorum tuorum consuetudine adiuuari. Ea propter, [*tuis iustis petitionibus annuentes,*] monasteria supra dicta [*de communi consensu fratrum*] condemnauimus ad procurationem, secundum facultates eorum tibi tuisque successoribus exhibendam 87), [*et adiudicantes eas vobis in iam dictis ecclesiis monasteriis vniuersis sententiam, quam protulimus, nostra duximus et fratrum nostrorum subscriptionibus roborandam.*]

84) *Firmiter*, c. 2. comp. 2. h. t.
85) Pronom. *tibi*. ibid. non habetur.
86) In C. L. additur: *fundari.*
87) Vocab. *exhibendum*, in cit. c. non legitur.

CAP. XV.

Patroni etiam clerici nouum censum ecclesiæ imponere non possunt, nec veterem augere: et, si super hoc iuramenta vel cautiones exegerunt, coguntur absoluere.

CLEMENS III. *(ann. 1190.)*

Grauis b admodum 89), [*et correctione dignissima nuper querela in audientia nostra est proposita, quod salua conscientia sub dissimulatione transire non possumus. Cum enim*] ecclesiasticæ personæ ecclesias [*quam plures in Morin. diœcesi habeant;*] cum [*eas*] vacare contingit, non aliter quenquam ad ipsarum regimen volunt vocare, nisi aut nouum censum [*in*] ecclesiis illis imponant, aut vererem contra constitutionem concilii Lateranen. c augmentent: ad ipsius solutionem instituendum presbyterum iuratoria [*quandoque*] vel fideiussoria cautione cogentes, [*quandam etiam partem suis vsibus redituum applicare contendunt. Vnde sæpe contingit, vt, diœces. episcopo excessus huiusmodi ignorante, vel eo minime requisito, in ecclesiis illis inducant pro suæ voluntatis arbitrio sacerdotes. Quoniam igitur constitutiones præd. concilii pati nolumus, neque debemus aliquorum iniuria violari:*] discr. vestræ [*per a. s.*] mandamus, quatenus, [*cum super hoc fueritis requisiti, partibus ad vestram præsentiam conuocatis,*] quæcunque constiterit 90) contra constitutionem prædictam super ecclesiis [*illis,*] vel earum censu [*ab aliquibus*] a tempore constitutionis huius 91) attentata, [*contrad. et app. cess.*] in irritum reuocantes, [*ab augmentatione censuum ecclesias penitus absoluatis et ad statum debitum reducatis, et*] presbyteros, quos super his iuramenta illicita præstitisse noueritis, congrua satisfactione imposita, faciatis absolui, eos, qui de cætero contra formam canonum super his venire præsumpserint 92), [*sine cuiuscumque personæ acceptione, subl. app. obst.*] canonice 93) punientes.

89) *In modum*, C. H.
90) *Noueritis*, c. 4. cit. comp. 2.
91) Pron. *huius*, ibid. omittitur.
92) *Quos - - - noueritis*, ibid.
93) *Censura canonica*, ibid.

a Monitus. b *Cap. 17. tit. de simonia, in 1. compil. et post conc. p. 28. c. 8.* c *Cap. 15. de simon. in 1. comp. et post conc. Lat. p. 2. c. 4.* d *Matth. 25. et Luc. 19.* e *Cap. 1. eod. tit. in 2. compil.* f Fulcig. *al.* Furtigen. g Claustig. *al.* Claustrigen. h Assumptus.

a *Cap. 2. eod. tit. in 2. compil.* b *Cap. 4. eod. tit. in 2. comp. et de mater. vid. Cardin. in Clem. 1. §. 1. de excess. prælat.* c *Later. sub Alex. III. c. 7. §. probibemus.*

CAP. XVI.

Qui tenetur procurare fratres alicuius domus, obligatur ad procurandum omnes; licet illorum numerus nunc creuerit: sed, si ex hoc grauaretur nimium, per iudicis officium sibi prouidebitur. H. d. secundum lecturam magis communem.

INNOCENTIVS III. *abbati et conuentui Bellæ villæ 94)*. a (*ann.* 1198. Conf. c. 1. comp. 3. h. t.)

Quanto creatori [*nostro sub religionis habitu adstricti estis deuotius famulari, tanto sollicitius vos conuenit prouidere, ne per immoderationis grauitatem aliquatenus possit in vobis monastici profectus ordinis impediri.*] Accepimus [*autem, vobis significantibus,*] quod ab ipso domus [*fundationis*] vestræ 95) primordio de fundatoris voluntate processit, vt fratribus sancti Irenæi procurationem vnam annis singulis liberaliter exhiberet, cum nihil 96) teneatis ab eis *b*, propter quod huiusmodi procuratio ipsis debeat exhiberi: verum tunc [*temporis*] propter fratrum et seruientium 97) paucitatem 98), [*domum vestram*] talis 99) procuratio non grauabat: [*cum fines leuium non excederet expensarum.*] Sed nunc in tantum excreuit numerus eorundem 100), quod ad [*faciendam*] procurationem vix quatuor marchæ argenti 1) *c* sufficerent, quæ pro vna [*sufficienter*] fieri consueuit. [*Vt igitur per apost. sollicitudinis curam vestris possit in parte ista grauaminibus prouideri; auct. vobis præsentium,*] indulgemus, ne vltra primam mensuram in procuratione ipsa sitis vlterius prædictis fratribus obligati, sed expensis [*illis,*] quæ consueuerunt sufficere, sint contenti: nisi [*forte*] facultates ecclesiæ in tantum excreuerint, quod sine grauamine, ampliato fratrum numero, ad soluendum debitum procurationis 2) extendi possit quantitas expensarum.

94) *Belliuillæ*, ed. ant. *Bellæuillæ*, Cont. et c. 1. comp. 3. h. t.
95) Intelligit monasterium *ordinis D. Augustini Bellæ villæ* dictum, obseruante GONZAL. *h.* Ipsa decretalis est *libr. I. epist.* 135. *edit. Baluz.*
96) *Terras vel reditus non teneatis*, cit. c.
97) *Scribentium*, male est ibid.
98) In C. L. additur: *domum vestram*, et in C. R. 2. *domum*, in margine adiecit manus aliena.
99) *Exhibita*, cit. c.
100) *Cum ibi excreuit numerus seruitorum et fratrum*, ibid.
1) *Argenti*, abest a C. R. L. ed. ant. et cit. c.
2) *Procurandi*, cit. c.

CAP. XVII.

Omnes ecclesiæ, nisi quæ ab hoc per priuilegium apostolicum sint exemptæ, procurare tenentur legatos sedis apost. seu etiam eius nuntios: nec in hoc præscriptione iuuantur. H. d. vsque ad §. *Sane.*

IDEM *primicerio et clero 3) Mediolanensi.* (*ann.* 1198.)

Cum instantia *d* nostra 4) *e* quotidiana [*sit, secundum debitum apostolicæ seruitutis, omnium ecclesiarum sollicitudo continua, quoties ipsarum negotiis promouendis non possumus personaliter imminere, per fratres nostros ea expedire compellimur, quos a nostro latere destinamus, illius exemplum in hac parte sequuti, qui, discipulis suis in mundum vniuersum transmissis, ipse personaliter in medio terræ salutem operatus est. Hinc est, quod, cum nuper dilect. fil. B. tit. S. Petri ad vincula card. apost. sed. leg. pro negotiis ecclesiæ in Lombardiam duximus destinandum, et is, vestram ciuitatem ingressus, procurationes exigeret, quæ consueuerunt apostol. sed. leg. et nuntiis exhiberi, vos, non attendentes, quod dicitur ab apostolo: si vobis spiritualia seminauimus, non est magnum, si carnalia vestra metamus: ne vos ad onus procurationis arctaret, nisi a canonicis maioris ecclesiæ se faceret antea procurari, sedem apost. appellastis, et, sicut idem card. per suas nobis litteras intimauit, in aliis etiam non modicum iniuriosi fuistis: propter quod dilect. fil. n. præpositus S. Nazarii, et A. canonicus S. Stephani syndici et procuratores vestri, cum abbate S. Vincentii ad sedem apost. venientes, vt super his statueremus ordinem et mensuram, ex parte vestra suppliciter postulabant. Licet autem pro eo, quod vos, prædicto card. vel potius nobis in ipso contumaciter resistentes, iuxta verbum dominicum: qui vos recipit, me recipit, et qui vos spernit, me spernit: necessaria denegastis, non pro vobis, sed contra vos potius meruerint exaudiri; quia tamen paternam affectionem, qua nobis proprium est misereri de Rom. sed. clementia semper et parcere, offensi etiam deponere non valemus; de conf. f. n.*] postulationi vestræ 5) taliter [*in huiusmodi*] respondemus, quod, cum omnes ecclesiæ legatis et nuntiis sedis apostol. procurationes impendere teneantur 6), ab earum præstatione nullam [*prorsus*] habere 7) *f* volumus excusatam 8); nisi forte per speciale priuilegium sedis apostol. quod non credimus, sit exempta 9), etiamsi longissimo tempore procurationis obsequium non impenderint 10) *g*; cum in talibus præscriptio sibi locum nequeat vindicare: quia nos a prouisione pastoralis sollicitudinis circa omnes ecclesias nunquam omnino cessamus.

Tractat de modo procurationis ipsorum legatorum et nuntiorum. Abbas.

Sane in his exigendis eum modum et ordinem volumus obseruari, vt nulla ecclesia vel prælatus se indebite prægrauari rationabiliter conqueratur. Si vero in communi 11) collecta, legatorum et nuntiorum nostrorum expensas duxeritis faciendas, quod vobis non duximus inhibendum: ex hoc nobis et nostris nullum præiudicium volumus generari, quo minus possint, a quocunque maluerint, procurationes sibi debitas postulare, ita, quod, si exactus vltra suam grauatus fuerit facultatem, sibi ab aliis restauretur. Nuntiis tamen nostris in necessariis 12) expensis 13) *h* exhibendis pareat, quicunque fuerit [*humiliter*] requisitus [*et honeste,*] ita [*tamen,*] quod in fraudem nihil penitus attentetur, nec per communes ministros procurationis obsequium, si noluerint recipere, compellantur. Qui vero contumaciter eis duxerint 14) resistendum, [*prorsus app. rem.*] districtione sunt ecclesiastica compellendi 15).

3) *Capitulo*, C. R. 1. Sed inscriptio, prout hic legitur, etiam est apud *INNOCENTIVM III. libr. I. epist.* 568.
4) *Vestra*, C. R. 1. ed. ant. et Cont.
5) Verb. *postulationi vestræ*, non sunt in c. 2. comp. 3. h. t.
6) Sed, quia illæ cum insigni rapacitate legatorum exactæ, vt ex *BALVZII additam. ad PETRVM DE MARCA de concord. sacerd. et imper. libr. V. c.* 48. *seqq.* constat, tandem ob insignem abusum penitus sublatæ sunt.
7) *Haberi*, C. R. L. et H.

8) *Nullum - - - excusatum*, cit. c.
9) *Exemtus*, ibid.
10) *Impenderit*, C. R. 1. L. H. ed. ant. et cit. c.
11) *De communi*, C. R. 1. L. H. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
12) *In ecclesiis exhibendis*, ed. ant.
13) *Expensis*, abest a C. R. L. H. ed. ant. Cont. et cit. c.
14) *Duxerit*, C. H.
15) *Compellantur*, cit. c.

CAP. XVIII.

Si ad vnicam mensuram solui solet, quod debetur ex voto; ad illam in posterum solui debebit: si vero ad diuersas, liberabitur soluens etiam ad minorem.

IDEM *Zamoren. 16) i et Salamantino episcopis.* (*ann.* 1201. *Roma in Hispaniam.*)

Ex parte *k* [*ven. f. n.*] Compostellani archiepiscopi fuit propositum [*coram nobis,*] quod, cum hi, qui vota beati Iacobi 17) continue persoluerunt, ad communem terræ suæ mensuram, cum qua videlicet emunt et vendunt, ipsa persoluerint 18) hactenus et persoluant 19), quidam 20), quia longis 21) *l* [*retro*] temporibus ab eorum solutione cessarunt, nunc, [*per vos ap. sed. auctoritate ad solutionem eorundem coacti,*] quandam mensuram exhibent paruissimam et ignotam, [*nec etiam communibus vsibus deputatam, et ad eamdem vota prædicta persoluere moliuntur. Vnde postulastis a nobis, vt super hoc vos certos reddere dignaremur, vtrum hi, qui mensuram ignotam exhibent, ad soluenda vota prædicta, sint ad communem terræ suæ mensuram, secundum quod illi, qui ea persoluerunt continue, sint compellendi.*] Cum ergo non constet, ad quam mensuram antecessores eorum prædicta vota persoluerint 22): credimus distinguendum, vtrum habitatores regionis ipsius, qui ea continue persoluerunt, ad vnam et eandem mensuram huiusmodi vota persoluerint 23), an ad varias et diuersas. In primo enim casu 24) ad eandem et illi soluere sunt cogendi. In secundo volentes 25) soluere ad minorem, non sunt [*vtique*] cogendi, vt ad maiorem persoluant; quoniam, cum huiusmodi vota gratuita fuerint ab initio, benignius sunt

16) *Camorensi*, C. L. *Zamorinen.* c. 3. comp. cit. 3.
17) In quo constiterint *vota beati Iacobi*, liquet ex *INNOCENTII III. libr. II. epist.* 147. *edit. Baluz.* in qua ecclesia Compostellana refert, *quod per totam fere Hispaniam auctoritate principum et prælatorum, fauore etiam cleri et populi ecclesiæ beati Iacobi, ob reuerentiam ipsius apostoli census quidam certus, qui VOTA dictus, de singulis partibus locum antiquitus fuerit constitutus.* Originem huius *voti MARIANA libr. VII. vet. Hispan. c.* 13. tribuit PANIMIRO I. regi Hispaniarum, cui etiam quidam ex incerto rumore tribuerunt initia *ordinis militaris sancti Iacobi*, obseruante *ANDREA MENDO* de *ordin. milit. disq.* 1. *q.* 6. *n.* 125. Quia hæc epistola *anno regiminis secundo* scripta, quo adhuc ferbuit hæc controuersia, tandem vero finita; sed deinceps noua contentio super mensura huius census orta fuit; probabile est, hanc decretalem circa *annum* regiminis *quartum*, cuius epistolæ non exstant, scriptam fuisse: quia nec vestigia eius in anno regiminis tertio exstant, et prior controuersia facile per biennium durare potuit.
18) *Persoluunt*, C. H.
19) *Persoluerunt*, ibid.
20) *Et quidam*, C. R. 1.
21) *Quibusdam*, ed. ant. loco vocab. *longis.*
22) *Soluerunt*, cit. c.
23) *Persoluant*, ibid.
24) *Si enim communiter omnes vna et eadem mensura in solutione votorum vtuntur*, ibid.
25) *Quodsi solutio per mensuras distinguitur varias et diuersas, et illi volunt* etc. ibid.

a Bellauillæ. b *Solutionem census non denotare dominium. vid. l. neque tales. C. de probat.* c *Vox*, argenti, *deest in antiquis, et in recentioribus magis emendatis.* d *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp. vid. Abbatem consil.* 49. *incipit: videtur primo, in* 1. *vol. et Felin. in c. accedentes. supr. de præscript.* e *Alias*: vestra. f Haberi.

g Impenderit. h *Vox*, expensis, *deest in antiquis, et recentioribus magis emendatis.* i Samoren. et Salamantin. *de quibus vid. Vasæum in annalib. Hisp. c.* 20. *et* 21. k *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp. et quatenus obiter hic tangitur materia implendi voti, vide B. Thom.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 3. *et q.* 189. *art.* 3. l *Alias*: qui a longis.

a viris

a viris 26) ecclesiasticis exigenda: ne tanquam exactores [*nimium*] videantur lucris temporalibus inhiare.

26) *Ministris*, C. H.

CAP. XIX.

Ecclesiæ tenentur episcopo, in cuius diœcesi sunt, respondere de procurationibus, quarta decimarum et aliis episcopalibus. H. d. quoad titulum.

IDEM *Cæsaraugusten.* 27) *episcopo.* (*ann.* 1206. *in Hispan.*)

Cum *a* olim [*ad aures nostras tuam querimoniam destinasses, quod te dil. fil. abbas S. Io. Pinnaten. quartis decimarum, quas in ecclesiis de Luna et de Taust. debes percipere, multipliciter defraudaret:* et infra. *His et aliis, quæ coram prædictis iudicibus et coram nobis fuere proposita, plenius intellectis,*] quia nobis [*plena*] fides facta fuit, quod ecclesiæ de Luna *b* et de Bes. 28) in tua sunt 29) diœcesi constitutæ, non solum per alia, verum etiam per hoc ipsum, quod in instrumentis compositionum continetur expresse, vt abbas sancti Ioannis Prilaten. 30) *c* tam de quarta decimarum, quam de cæteris episcopalibus [*rationibus,*] tibi debeat respondere: [*de cons. f. n.*] abbatem ipsum 31) ad integram solutionem quartæ omnium decimarum, nullis factis 32) deductionibus, et ad 33) præstationem procurationum, et aliorum episcopalium iurium in prædictis ecclesiis condemnamus. Licet enim ex forma secundæ compositionis deductiones essent aliquæ faciendæ; quia tamen compositionem idem abbas nullatenus approbauit, sed studuit multipliciter impugnare: ex ea non debuit beneficium consequi, cui renuntiasse tacite videbatur. Absonum erat præterea, vt negaret, illam ecclesiam in tua diœcesi constitutam, super quam instrumenta prædecessoris tui ostendebat in iure, monasterio 34) fuisse concessa, per quæ episcopale ius petebat 35) *d* expresse.

27) *Cæsaraugustan.* C. L. ed. ant. Cont. et c. 4. comp. 3. h. t.
28) *De Best.* C. R. I. *de Bec.* L. *de Bulis et de Bules*, C. H. sed *sæpe dictæ*, cit. c.
29) *Sunt*, deest in C. H.
30) *Platen.* C. R. I. *Prælaten.* C. R. 2. *Placen.* L. *Prelacen.* ed. ant. sed vocab. *S. Ioann. Prilaten.* in c. cit. omittuntur.
31) *Præmaten* cit. c.
32) *Solutionem, quam te omnium decimarum in illis factis deductionibus*, ibid.
33) Præp. *ad*, deest in C. H.
34) *Monasterii*, C. L.
35) *Patebat*, C. R. I.

CAP. XX.

Soluendi sunt census ad antiquam monetam, in qua instituti fuerint: nisi sit in alterius monetæ solutione præscriptum. H. d. et est casus not. et multum allegabilis.

IDEM *Spoletano episc.* (*ann.* 1206. *in Vmbriam.*)

Olim *e* caussam, quam aduersus clericos plebis Rupinæ 36) super synodatico proponebas, [*ven. f. n.*] Tudertino episcopo et collegis suis 37) commisimus terminandam; coram quibus ex parte tua fuit propositum, quod, cum iidem clerici [*olim*] prædecessoribus tuis, tres in festo natiuitatis, et tres in festo resurrectionis dominicæ, pro synodatico soluerint denarios Papien. nunc 38) tantum tres Lucenses pro singulis denariis Papiensibus persoluebant: cum, tamen vnus 39) denarius Papien. valeat 40) *f* sex Lucen. Vnde petebas, eos ad Papien. 41) solutionem [*nostra pro eo videlicet auctoritate*] compelli; cum, etsi tu Lucen. [*ipsos*] primo anno receperis, semper tamen ius tuum postmodum fueris protestatus. [*Verum pars clericorum proposuit ex aduerso, quod, etsi aliquando prædecess. tuis denarii Papien. pro synodatico fuerint persoluti, tamen a XLV. annis et infra tam tibi, quam aliis, Lucens. exsoluerant: sicque partem suam nitebantur præscriptione tueri. Nos igitur Iacobo tuo et Ioann. presbytero aduersæ partis procuratoribus dil. fil. n. P. Basilicæ XII. apostolorum presbyt. cardin. concessimus auditorem. Quibus coram eo nil volentibus aut valentibus de nouo proponere, quoniam fuerat renuntiatum vtrimque, cum ipse gesta omnia in nostra et fratrum n. præsentia retulisset, intelleximus, per testes tuos fuisse probatum, quod tempore bon. mem. Lotharii præd. tui, et etiam post decessum ipsius denarii Papien. fuerant pro synodatico persoluti: et exinde tres Lucenses, quorum duo valebant V. de his, qui hoc tempore sunt in vsu, aliquandiu fuissent exhibiti. Et quia a tempore Lotharii XXXIII. vel XXXIV. aut etiam XXXV. annorum spatium est elapsum: dicta testium etiam aduersæ partis inspeximus, per quos voluit comprobare, quod a XL. annis, et infra, tres Lucenses, vel tres Medaliæ in synodaticum solutæ fuerint pro singulis Papiens. cum Papien. fuissent antea persoluti. Confessus quoque fuerat aduocatus ipsius partis in iure, ac eius confessio in scriptis redacta, nec correcta vel reuocata per clericos supra dictos, quod iidem clerici Henrici et Lotharii præd. tuorum temporibus tres Papien. pro synodatico soluerent bis in anno, et exinde pro singulis Papien. tres Lucenses.*] Cum igitur constet [*nobis ad plenum per testes vtrinsque partis,*] quod Papien. olim pro synodatico soluebantur; quod ex eo etiam 42) sequitur 43), quod Lucen. soluti sunt postmodum pro eisdem, cum ex dictis testium [*tuorum,*] et confessione *g* aduocati alterius partis non reuocata, postmodum appareat euidenter, quod tempore L. prædecessoris tui pro synodatico Papien. fuit moneta soluta; [*cum ex vtriusque partis attestationibus habeatur, quod*] a tempore dicti L. non nisi triginta sex annorum ad plus tempus effluxerit 44), et [*per testes tuos*] sit legitime comprobatum, quod tres Lucen. qui pro vno Papien. post mortem ipsius L. soluebantur, quinque vel sex valebant ex illis, qui hodie sunt in vsu: intelligentes ex hoc, quod per monetæ declinationem acciderit, vt vsque ad tempus tuum Lucen. dati fuerint pro synodatico, sicut erant in vsu, [*de consilio fratrum nostrorum*] procuratorem aduersæ partis nomine clericorum plebis prædictæ tibi ad solutionem denariorum Papien. vel æstimationem 45) *h* eorum pro synodatico per definitiuam sententiam condemnamus.

36) *Rupium*, C. H.
37) *Et dil. f. abbati S. Petri Montis Martan.* c. 5. comp. cit. 3.
38) *Nunc autem tantum*, C. R. I.
39) *Vnus*, abest a C. R. L. et ed. ant.
40) *Valebat*, C. L. *cum duo Papiens. valeant sex Lucen.* c. cit.
41) *Papiensium*, C. L.
42) Part. *etiam*, abest a C. H.
43) *Sequeretur*, cit. c.
44) *Ad plus tunc effluxerint*, ed. ant.
45) *Aestimationis*, C. H. et cit. c. Si de æstimatione non liquet, minor soluenda.

CAP. XXI.

Episcopus, remittens ecclesiæ seruitia, quæ sibi debebat, et statuens, quod aliud seruitium non imponatur, procurationem non intelligitur remisisse.

IDEM *priori sancti Stephani.* (*ann.* 1205.)

Cum *i* venerabilis frater noster 46) Fauen. 47) *k* episcopus, [*et tu in nostra essetis præsentia constituti, et de quæstione, quæ inter vos super eccl. S. Stephani Phanen. vertebatur, velletis ad inuicem litigare; dil. fil. Ioann. tit. S. Priscæ presbyterum cardin. et Io. S. Mariæ in Cosmedin. diac. card. vobis concessimus auditores. Coram quibus allegando opponere curauistis, quod, cum prædicta ecclesia S. Stephani quarumdam monialium, quæ in ea videbantur sub religionis habitu conuersari, malitia faciente, fuerit fere ad desolationem redacta, illas bon. mem. Cato Phanen. episcopus auct. fel. rec. Eugenii papæ p. n. ab ecclesia memorata remouit, et canonicos in ipsa instituit regulares, statuens, vt ordo canonicus perpetuis in ea temporibus debeat obseruari, et eam ab omni exactione tam sua, quam successorum suorum et Phan. eccl. prorsus absoluit, retento sibi et ecclesiæ suæ vno cereo trium librarum, ab ea annis singulis exsoluendo.* Et infra. *Nos autem, cum dicti card. ea, quæ audierant, nobis fideliter retulissent, dicto instrumento diligenter inspecto, re vera*] cognouimus, quod præfatus episcopus spallas 48), quas ab eadem ecclesia, tam ipse, quam prædecessores sui recipere consueuerant, ecclesiæ præfatæ remisit, et statuit, quod aliud ei seruitium non imponeret 49), sibi et ecclesiæ suæ annuatim trium librarum cereo pensionis nomine reseruato. Quia ergo 50) visitationi annexa est procuratio; [*cum nemo suis stipendiis debeat militare, nec os boui alligandum sit trituranti,*] et episcopus ratione episcopalis iurisdictionis, quam habet in ea, teneatur caussa correctionis ecclesiam visitare *l* prætatam, nec intelligatur 51) quasi nouum imponi, quod ab ipsa fundatione de communi fuerat iure impositum: [*de cons. f. n.*] decernimus 52), quod idem episcopus, cum ad ipsam ecclesiam 53) caussa correctionis accesserit, moderatam ab ea procurationem recipiat 54) *m* bis *n* in anno, sed nihil aliud præter pensionem, et procurationes præscriptas 55) [*idem episcopus*] ab eadem ecclesia exigere, vel extorquere præsumat.

46) *Frater tuus*, C. L.
47) *Phanen.* c. 6. comp. cit. 3. per totum, vel potius: *Pharensi.*
48) *Spalla* est armus vel membrum porci vel apri, *pro licentia venandi* domino siluæ olim præstari solitum. Ad quem morem alludit INNOCENTIVS III. *libr. XIII. ep. 96. edit. Baluz.* vbi refertur controuersia super *pineta* inter *abbatem S. Mariæ rotundæ* et *vniuersitatem Rauenantensem*, ac ille inter alia hoc argumento, pro dominio pineti probando, vsus erat: *quod qui venabantur in ipsa, reddebant abbati annis singulis* SPALLAM *porci, et cultores agrorum decimas, et gregum pastores certos reditus exsoluebant.* Erat ergo *spalla census*, qui soluebatur domino pro libertate venandi: præsertim cum eo tempore *ius venandi* ad communes effectus dominii priuati siluæ adhuc pertineret, vt *in iure ecclesiastico tom. V. de clerico venatore*, ex variis diplomatibus demonstraui. Gallis vocatur spalla *espaule*, obseruante CANGIO *hac voce.*
49) *Impenderet*, C. H.
50) *Vero*, C. R. I. et cit. c.
51) *Intelligitur*, C. H.
52) *Decreuimus*, C. R. I.
53) *Ecclesiam*, deest in C. H.
54) *Accipiat*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. et cit. c.
55) *Prædictas*, C. R. I.

---

a *C. 4. eod. tit. in 3. comp.* b De Luna et de Taust. c Platen. *al.* Prælaten. *al.* Præmaten. *sed forte legendum:* Pinnaten. d *Al.* patebat, *quod agnouit gloss. hic et Hostiensis.* e *C. 5. eod. tit. in 3. comp.* f *Al.* valebat.

g *In antiqu. ita sunt hæc distincta:* et confessione aduocati alterius partis non reuocata, postmodum, *etc.* h Extimationem. i *Cap. 6. eod. tit. in 3. compilation.* k Fauenti. *alias*, Fauen. l *Vid. conc. Trid. citatum supra hoc titulo. c. Sopita.* m Accipiat. n *Vid. conc. Trid. sess. 24. de reform. c. 3.*

CAP.

CAP. XXII.

Ecclesiæ, de nouo conuersæ, in procurationibus, et aliis, seruabunt consuetudinem vicinarum.

IDEM *Compostellano archiepiscopo.* 56) (*ann.* 1206.)

Super eo *a*, quod fraternitas tua nos 57) consulere voluit, vt, quia fere tota prouincia Compostell. de nouo 58) est ad iurisdictionem ecclesiæ tuæ conuersa, qualiter tibi, prouinciam vel partem prouinciæ visitanti, obsequi debeat et seruire, nec non et in procurationibus prouidere, [*te instruere dignaremur*,] f. t. duximus respondendum, quod illud obseruare tenetur, quod in vicinis prouinciis obseruatur.

56) *Episcopo*, C. H. sed in c. 7. comp. cit. 3. hæc vocabula prorsus desiderantur.
57) *Nos*, abest a C. H.
58) Historiam huius mutationis in pristinum statum, qua tota prouincia Compostellana fuit eius archiepiscopo reddita, refert *GONZAL. ad h. t.* longe diuersam ab ea, quam *ALTESERRA ad h. c.* attulit, censuitque, hanc prouinciam eo tempore a Saracenis purgatam fuisse.

CAP. XXIII.

Prælati tunc sunt procurandi, cum personaliter visitant: et debent tunc seruare concilium Lateran. et prædicationi, correctioni et reformationi vacare. Legati et nuntii apostolici pro his diebus tantum, pro quibus moram trahunt, procurari debent: et contra hanc constitutionem exactum, restituitur duplicatum.

IDEM *in concilio generali.* (*ann.* 1216. C. 2. comp. 4. h. t.)

Procurationes *b*, quæ ratione visitationis debentur episcopis, vel archidiaconis, vel quibuslibet 59) aliis etiam apostolicæ sedis legatis aut nuntiis, absque manifesta et necessaria caussa nullatenus exigantur 60): nisi quando personaliter *c* officium visitationis impendunt. Et tunc 61) euectionum et personarum mediocritatem obseruent, in Lateranen. concilio *d* definitam 62), hoc adhibito 63) moderamine circa legatos et nuntios apostolicæ sedis 64), vt, cum oportuerit eos apud aliquem locum moram facere necessariam, ne locus ille propter illos *e* nimium aggrauetur, procurationes recipiant moderatas ab aliis ecclesiis vel personis, quæ nondum fuerant de suis procurationibus aggrauatæ, ita, quod numerus procurationum, numerum dierum, quibus huiusmodi moram fecerint, non excedat: et, cum aliqua non suffecerit *f* per se ipsam, duæ vel plures coniungantur in vnam.

Porro visitationis officium exercentes non quærant, quæ sua sunt, sed quæ IESV Christi, prædicationi, et cohortationi 65), correctioni, et reformationi vacando: vt fructum referant, qui non perit. Qui autem contra hoc venire tentauerit 66), et quod accepit, reddat, et ecclesiæ, quam taliter aggrauauit 67), tantumdem impendat.

59) *Quibusdam*, C. H.
60) *Exigant*, C. L.
61) Partic. *et tunc*, in c. 2. comp. 4. non habentur.
62) *Constitutam*, est ibid.
63) *Habito*, C. H.
64) Vocab. *apostolicæ sedis*, in C. R. 1. H. et cit. c. omittuntur, sed C. R. 2. ea habet in margine.
65) *Exhortationi*, C. H.
66) *Attentauerit*, C. R. 1. *præsumserit.* C. R. 2.
67) In C. L. additur: *de suo.*

CAP. XXIV.

Ecclesia, etiam ciuitatensis, tenetur procurare episcopum visitantem: quanquam ipsum nunquam procurauerit.

HONORIVS III. *de Tiro* 68) *g et Iosaphat* 69) *abbatibus.* (*ann.* 1224. *in Galliam.* C. 1. comp. 5. h. t.)

Venerabili fratre nostro Cenomanen. episcopo accepimus conquerente 70), quod, cum caussa, quæ inter ipsum ex parte vna, et abbatem et conuentum de Cultura [*Cenoman. diœcesis*] ex altera, super procurationibus, quas ab eis petit idem episcopus, [*tam in capite, quam in membris*,] noscitur agitari, [*de consensu partium*] vobis fuerit ab apost. sede commissa, dicti abbas et conuentus ex eo frustrari intentionem eiusdem episcopi moliuntur, quod eorum monasterium in Cenomanen. villa situm esse dignoscitur, et ipsi procurationem 71) hactenus non soluerunt 72): [*quanquam exemptionis priuilegium non ostendant, et eidem episcopo competat ius commune. Volentes igitur, vt finis litibus imponatur*,] discretioni vestræ mandamus, quatenus, nisi [*dicti abbas et conuentus*] aliud et 73) rationabile ostenderint, [*et probauerint, propter quod ipsi episcopo exhibere non debeant supra dicta*,] vos eos ad exhibendum 74) eam 75), sicut ius dictauerit, [*iuxta priorum apostol. litterarum tenorem, ratione prævia*,] compellatis.

68) *Tiron.* C. R. 1. L. et ed. ant. *Tyron.* C. R. 2.
69) *De Iosaphat*, ed. ant.
70) *Referente*, c. 1. comp. 5. h. t.
71) *Procurationes*, C. L.
72) *Et ipsi procurationes se asserunt episcopo hactenus non soluisse*, cit. c.
73) *Et*, abest a C. R. L. et ed. ant.
74) *Exhibendam*, C. H.
75) *Ea*, cit. c.

CAP. XXV.

Qui iure metropolitano, vel legationis, visitat prouinciam, in prouinciales, qui sibi procurationes denegant, potest ferre sententiam.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1236. Romæ.)

Cum nuper *h* archiepiscopus Beneuentanus, Beneuentanam prouinciam visitaret: [*et infra.*] Mandamus, quatenus, cum eundem archiepiscopum, siue auctoritate propria, siue nostra Beneuentanam prouinciam contigerit visitare, procurationes, ratione visitationis debitas, iuxta facultates ecclesiarum vestrarum exhibeatis eidem: alioquin sententiam, quam ipse rite 76) tulerit in rebelles 77), ratam habebimus 78), et faciemus auctore Domino inuiolabiliter obseruari.

76) *Recte*, C. R. 2.
77) *Contra rebelles*, C. L.
78) *Habemus*, C. H.

CAP. XXVI.

Ad antiquam monetam, vel, si non est in vsu, ad eius æstimationem soluendæ sunt pensiones antiquæ.

IDEM. (*ann. eod.*)

Cum canonicis maioris ecclesiæ, quandam summam pecuniæ, pro pensione ecclesiæ tuæ debitam, aliquot annis persolueris *i*, et iidem 79) summam illam ex integro de meliori moneta exigant sibi solui: tibi 80) damus nostris litteris in mandatis, vt canonicos illos solutione prioris pecuniæ *k*, vel, si non sit in vsu, æstimatione pensionis antiquæ facias 81) manere contentos.

79) *Iidem*, a C. R. 1. abest.
80) *Tibi*, in C. R. et L. deest.
81) *Faciant*, est ibid.

CAP. XXVII.

Propter priuatum oratorium, procuratio ratione visitationis non debetur.

IDEM. (*ann. eod.*)

Auctoritate *l* præsentium inhibemus, ne quis pro eo, quod in oratoriis, quæ in grangiis 82) vestris habetis, interdum aliqui vestrum celebrant, procurationes, quæ ratione visitationis debentur, a vobis exigere vel extorquere præsumat.

82) *Grangiæ* dicebantur *granaria* seu domus et villæ, in quibus reponuntur grana frumenti, docente *CANGIO in glossar. hac voce:* quibus ex ratione œconomiæ monasteria variis in locis instructa sunt, in quibus fructus colligunt, vulgo *Kloster-Höffe.* In his nonnunquam *oratoria* exstruebant, vt *interdum*, seu eo tempore, quo quidam monachi pro colligendis fructibus ibi præsentes erant, in illis rem diuinam facerent, horas canonicas psallentes. Quia vero *ordinarius cultus diuinus* ibidem deficiebat: noluit pontifex, talia oratoria procurationibus consuetis subiici.

TITVLVS XL.

DE CONSECRATIONE ECCLESIAE, VEL ALTARIS.

CAP. I.

Amoto altari vel lapide, continente sigillum, reconsecrabitur altare, non autem ecclesia.

ALEXANDER III. (*ann.* 1170. *Romæ.*)

Ad hæc 83), si altare *m* motum fuerit, aut lapis ille 84) solummodo supra positus 85) *n*, qui sigillum continet, confractus, aut etiam 86) diminutus [*exstiterit*,] debet denuo consecrari. Propter hoc vero nequaquam reiterare suam consecrationem ecclesia consueuit; licet id quidam 87) canones innuere videantur: [*non tamen id facere prohibetur.*]

83) *Ad hæc*, C. L.
84) *Ille*, deest in C. H.
85) *Suppositus*, C. H. edit. ant. Gonz. et c. vn. comp. 2. h. t. vel *superpositus*, C. R. 2. edit. Cont. et Pith. Hunc lapidem, quod repræsentet lapidem, sepulcro Christi superimpositum, et sigillo clausum, ad essentiam *altaris fixi* desiderant, et in eo adeo integritatem plenam quærunt, vt, si fractus vel diminutus fuerit, alio substituto integro lapide, altare de nouo consecrandum sit.
86) *Enormiter*, cit. c.
87) *Contra quidam*, C. L.

a *C. 7. eod. tit. in 3. comp. vid. Hostiens. hic et de materia seruandæ vicinæ consuetud. gl. in c. consu. 5. dist. 1.* b *Vid. conc. Trid. sess. 24. de reform. c. 3.* c Præsentialiter in concilio. d *In Lat. conc. sub Alex. III. c. 4.* e Ipsos. f Sufficeret. g Tiron. *al.* ita: abbatibus de Iosaphat & Tituron. *al.* Turon.

h *Vide breuiter hic per Henricum Borch.* i Persolueritis. k *Quando admittatur solutio diuersæ monetæ, cum moneta est mutata, vide Bart. in l. Paulus. ff. de solut.* l *Pro intellectu vide distinctionem, quam hæc affert Henr. Borch.* m *Cap. vn. eod. tit. in 2. comp. et præter Host. gloss. et Dd. vide Turrecrematam in c. si motum. de consecr. dist. 1.* n Suppositus. *al.* transpositus. *al.* superpositus.

CAP. II.

Diebus etiam non festis possunt ecclesiæ consecrari.

INNOC. III. *Tornac. episc.* 88) (*ann.* 1206. *Roma in Belgium.*)

Tua *a* fraternitas [*requisiuit a nobis, vtrum tibi dedicationes ecclesiarum tam diebus dominicis, quam priuatis, liceat celebrare: super quo*] inquisit. t. t. 89) respond. quod in diœcesi tua licet tibi ecclesiis dedicationem impendere, tam diebus dominicis, quam priuatis.

88) *Episcopo*, desideratur in c. 1. comp. 3. de dedic. eccl. vel altar.
89) *Tibi duximus breuiter respondendum*, legimus ibid.

CAP. III.

Habet duo dicta, et primo idem dicit, quod cap. supr. eod. Secundum dictum dicit, quod oleum, non consecratum, potest commisceri oleo consecrato, et totum fit consecratum.

IDEM *Nidrosien.* 90) b *episcopo.* (*ann.* 1206. *Roma in Norvveg.*)

Quod c in dubiis 90*): [*et infra.*] Altare vero, in quo tabula, cui consecrationis benedictio pontificali ministerio adhibetur, si mota vel enormiter fracta fuerit 91), debet non immerito consecrari. Nec negamus, quin oleum non consecratum consecrato possit oleo commisceri.

90) *Vidrosien.* C. R. 1. *Inderocen.* C. R. 2. *Subrosien.* L. *Nisicen.* H.
90*) Ipsum initium exhibetur in c. 30. *de sent. exc.* Est etiam particula huius decretalis in c. 5. *de pœnis.*
91) *Fuerit*, abest a C. H.

CAP. IV.

Reconciliatur ecclesia, quæ propter homicidia et vulnera hominum, ibidem perpetrata, polluta est.

IDEM *Compostellano archiepiscopo.* (*ann.* 1207.)

Proposuisti *d* [*nobis in nostra præsentia constitutus,*] quod, venientibus ad ecclesiam sancti 92) *e* Iacobi ex diuersis regionibus peregrinis, et volentibus aliis ab aliis 93) per contentiones et rixas altaris de nocte custodiam vindicare, homicidia contingunt fieri 94) *f* interdum, et aliquando vulnera inferuntur: [*propter quod humiliter postulasti, vt alio modo, quam per reconsecrationis beneficium dignaremur ipsi ecclesiæ prouidere. Igitur*] fraternitati tuæ taliter 95) respond. 96) *g* quod, manente ecclesia et altari, ipsa reconciliari poterit per aquam, cum vino et cinere benedictam.

92) *Beati*, C. R. L. et c. 3. comp. cit. 3.
93) *Ab alteris*, cit. c.
94) *Fieri*, abest a C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
95) *Breuiter*, C. R. et L. *insinuatione præsentium innotescat*, cit. c.
96) In *epistola* 73. *libr.* X. INNOCENTIVS III. ita scribit: *manente igitur ecclesia et altari, fraternitati tuæ insinuatione præsentium innotescat, quod ipsa reconciliari* etc. Scripta hæc decretalis anno regiminis X. i. e. anno MCCVII. vt *epist.* 59. testatur.

CAP. V.

Plura altaria simul in eadem ecclesia consecrari possunt: et idem in pluribus episcopis.

IDEM.

Cum *h* sis 97): [*et infra.*] Noueris igitur 98), quod plura in ecclesia vna altaria 99) et plures episcopos simul poteris consecrare.

97) *Sit*, C. H. sed perperam, vt palam est ex serie verborum, iam supra restitutorum c. 6. de auctor. et vsu pallii. ex c. vn. comp. 4. tit. cit.
98) *Igitur*, deest in C. H.
99) *Altaria*, abest ab eod.

CAP. VI.

Corruente tecto parietibus illæsis, et mensa altaris non enormiter fracta, nec altare, nec ecclesia consecratur.

IDEM 1212).

Ligneis *i* ædificiis ecclesiæ vestræ casu [*quodam*] consumtis, parietibus tamen illæsis, ac mensa principalis altaris in sua extremitate modicam passa fracturam, [*quæsiuisti per sed. apost. edoceri, si propter hoc ipsius altaris, vel etiam totius ecclesiæ debet consecratio innouari: ad quod*] inquisit. t. t. dux. respond. quod, cum parietes in sua integritate permanserint, et tabula altaris mota, vel enormiter læsa non fuerit, ob caussam prædictam 1) ecclesia, nec altare 2) debet denuo consecrari.

100) Refertur hæc decretalis inter INNOCENTII III. epistolas *libr.* XV. *ep.* 166. *anno regiminis XV.* seu *anno Christi MCCXII.* qui disertis verbis *epist.* 79. exprimitur. Ipsa inscriptio, quæ hic desideratur, ita se habet: *archiepiscopo et capitulo Bisuntinensibus.*
1) *Caussas prædictas*, c. vn. comp. 4. h. t.
2) *Vel altare*, C. R. 1.

a *Cap. 1. de dedic. eccl. vel altar. in 3. comp.* b Indrosiensi. c *Cap. 2. tit. de dedicat. eccl. in 3. comp. vid. Turrecrem. in d. c. si motum.* d *Cap. 3. de dedic. eccl. in 3. comp.* e Beati. f *Dictio*, fieri, *deest in antiqu.* g *Al.* breuiter respondemus. h *Cap. vn. de vsu et auct. pallii in 4. compil.* i *Cap. vn. eod. tit. in 4. compilat.*

CAP. VII.

Polluitur ecclesia vel cœmeterium, si excommunicatus in ea sepelitur.

IDEM *Senon.* 3) *episcopo.* (*ann.* 1213.)

Consuluisti *k*: [*et infra.*] Cœmeteria 4) [*vero,*] in quibus excommunicatorum corpora sepeliri contingit 5) *l*, [*per suorum violentiam propinquorum*] reconcilianda erunt 6) aspersione *m* aquæ, sollemniter benedictæ, sicut in dedicationibus ecclesiarum fieri consueuit.

3) *Semen.* C. R.
4) Verba hæc desumta ex *epist.* 26. *libr.* XVI. cuius inscriptio verior hæc est: *Slesvvicensi episcopo.*
5) *Sepeliuntur*, c. 1. comp. 4. de cel. diu. off.
6) *Sunt*, C. R. 1.

CAP. VIII.

Qui fecit ecclesiam consecrari, tenetur eam dotare. H. d. et tene mente hunc casum.

HONORIVS III. [*reuerendissimæ in Christo filiæ, illustri*] *reginæ Hungariæ*, (*ann.* 1222. Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Cum, sicut ex relatione [*dilectorum filiorum*] capituli Oradien. 7) nobis innotuit *n*, [*deuotionis zelo succensa*] eorum 8) feceris ecclesiam consecrari: [*profecto speramus, quod zelus ille, qui te ad eiusdem ecclesiæ consecrationem induxit, te quoque, vt et dotem ei conferas, debeat animare, et quidem,*] cum non sit ecclesia, nisi de dote prouisum ei fuerit, consecranda, eo liberalius ad dotandum 9) prædictam ecclesiam aperire manus munificentiæ tuæ debes, quo [*et facilius potes id facere, et*] ad hoc fortius, tanquam 10) ex debito, iam teneris.

7) *Eradien.* C. R. 1. vel potius secundum CIRON. in *c.* 1. *comp.* 5. *h. t. Waradicensis.*
8) *Quod eorum*, ed. ant.
9) *Dotandam*, C. R. 2. et Gonz.
10) In C. H. omittitur: *tamquam.*

CAP. IX.

Ecclesia polluta per sacerdotem simplicem reconciliari non potest: etiamsi aqua fuerit per episcopum benedicta.

GREGORIVS IX. *Astericen. episc.* (*ann.* 1235.)

Aqua *o*, per episcopum benedicta, ecclesiam reconciliari posse per alium episcopum, non negamus, per sacerdotes simplices hoc fieri de cætero prohibentes, non obstante consuetudine prouinciæ *p* Bracharen. quæ dicenda est potius corruptela: quia, licet episcopus committere valeat, quæ iurisdictionis existunt, quæ ordinis tamen 11) episcopalis sunt, non potest inferioris gradus clericis demandare. Quod autem, mandantibus episcopis, super reconciliatione factum est hactenus per eosdem, misericorditer *q* toleramus 12).

11) *Tamen*, desideratur in ed. ant.
12) *Dispensatiue* scilicet. Ita olim omnis dispensatio erat comparata, vt tolerantiam eius, quod contra leges factum erat, bono pacis et ad præcauenda scandala, designaret, non vero, vt in futurum a legibus recedi posset.

CAP. X.

Ecclesia, etiam non consecrata, si polluitur, reconcilianda est.

IDEM *eidem.* (*ann.* 1235.)

Si ecclesia 13) non consecrata cuiuscunque semine fuerit, aut sanguinis effusione polluta, aqua protinus exorcizata lauetur, ne diuinæ laudis organa suspendantur: est tamen, quam citius fieri poterit 14), consecranda.

13) In C. R. 1. additur: *vestra.*
14) *Potest*, C. H.

TITVLVS XLI.

DE CELEBRATIONE *r* MISSARVM, ET SACRAMENTO EVCHARISTIAE, ET DIVINIS OFFICIIS 15).

CAP. I.

Presbyter tenetur horis debitis dicere horas canonicas: permittitur tamen sibi ex caussa dicere eas vsque ad vesperas inclusiue. H. d. secundum vnum intellectum.

Ex concilio Agathensi 16). (*in Gallia.*)

Presbyter, mane *s* matutinali officio expleto, pensum seruitutis 17) suæ, [*canendo*] videlicet 18) primam, tertiam, sextam, nonam, vesperamque persoluat, ita tamen, vt horis competentibus [*et signa-*

15) *De celebratione missarum et sacramento eucharistiæ et aliis diuinis officiis*, C. H. *De celebrat. missæ et sacram. euch. et aqua, quæ exiuit de latere Christi*, comp. 3.
16) *Gratianus*, vel potius interpolator, hunc canonem in *c.* 2. *dist.* XCI. attribuit *concilio Nannetensi*, de quo in *not.* 70. *ibid.* dixi.
17) *Seruituti*, C. L.
18) *Videlicet*, desideratur in c. 1. comp. 2. de suffrag.

k *C. 1. tit. de celebrat. diu. offic. in 4. compilat.* l Contigerit. m *Al.* aspersione sollemniter aquæ etc. n *Al.* innotuerit, quod eorum, etc. o *Vid. Cauarr. l. 3. var. resol. c. 20.* p *Al.* ecclesiæ, *et hoc agnoscit Hostiens.* q *Ita Hostiens. al.* mediocriter. r *Vid. conc. Trid. sess. 22. in decr. de obseruandis et euitandis, etc.* s *C. 1. tit. de suffrag. in 2. comp.*

tis,]

tis,] iuxta possibilitatem, aut a se, aut a scholaribus publice compleantur.

Deinde peractis horis 19), et infirmis visitatis, si voluerit, exeat ad opus rurale ieiunus, vt iterum necessitatibus peregrinorum et hospitum, siue diuersorum commeantium infirmorum, atque defunctorum succurrere possit, vsque ad statutam horam, pro temporis qualitate, [*et opportunitate ex dictis beati Benedicti,*] Propheta 20) dicente *a*: *septies in die laudem dixi tibi* 21): qui 22) septenarius numerus a nobis 23) [*sic*] impletur, si matutini 24) *b*, primæ, tertiæ, sextæ, nonæ, vesperæ, et completorii tempore 25), nostræ seruitutis officia persoluamus: [*quia, sicut propheta ait: septies in die etc.*] Nam de nocturnis vigiliis idem 26) ipse propheta ait *c*: *media* [*autem*] *nocte surgebam* 27), [*ad confitendum tibi,*] *etc.* Ergo his temporibus laudes creatori nostro super iudicia suæ iustitiæ referamus.

19) In C. R. 1. additur: *competentibus.*
20) *Psalmista*, C. R. 1. per totum.
21) In C. R. 1. additur: *domine.*
22) *Quia*, C. R. 1. et L.
23) Hæc verba docent, periodum hanc aliunde desumtam, et huic canoni coassatam esse, videlicet ex *regulis Benedicti c. XVI.* vt obseruat *GONZAL. h.* quoniam hoc modo tempora horarum canonicarum a monachis suis obseruari solita designat.
24) *Matutine*, C. R. 1.
25) In C. H. *tempore*, non legitur.
26) *Idem*, in ed. ant. omittitur.
27) In C. L. additur: *ad confitendum tibi etc.*

CAP. II.

Propter missam specialem, missa de feria dimittenda non est.

[*Alexand. III.*] ex concilio Triburien. 28) *d* (*in German.*)

Quidam laicorum habent in consuetudine, vt per singulos dies audiant euangelium: *in principio erat verbum*: et missas peculiares, hoc est *e*, de sancta Trinitate, et de sancto Michaële. [*Et*] ideo 29) sancitum est in eodem concilio, vt vlterius hoc non fiat 30), nisi suo tempore, et 31) nisi aliquis velit propter reuerentiam sanctæ Trinitatis, non pro alia deuotione audire. Sed si voluerint, vt sibi missa cantetur 32): de eadem die missas audiant, pro salute viuorum et etiam 33) defunctorum *f*.

28) Vel potius *Salegustadiensi c.* 10. anno MXXII. celebrato, vt *GONZ. h. n.* 1. obseruat. vid. *HARDVIN. tom. VI. P. I. p.* 829.
29) *Et ideo*, C. R. L. H. ed. ant. et Gonz.
30) *Vt hæc vlterius non faciant*, c. 2. comp. cit. 2.
31) *Et*, a C. R. 1. abest.
32) *Missæ cantentur*, C. R. L. H. ed. ant. Gonz. et cit. c.
33) *Vel defunctorum*, cit. c.

CAP. III.

Sufficit sacerdoti semel in die celebrare: et excipit duos casus, scilicet necessitatem et festum natiuitatis.

INNOCENTIVS III. *Vigoren.* 34) g *episc.* (*ann.* 1212. Conf. c. 1. comp. 3. h. t.)

Consuluisti [*nos, vtrum presbyter duas missas in eadem die valeat celebrare: super quo tibi*] respondemus, quod, excepto die natiuitatis dominicæ, nisi caussa necessitatis suadeat, sufficit 35) sacerdoti semel in die vnam missam solummodo celebrare.

34) *Vigorn.* C. R. et L. *Vigornien.* c. 1. comp. 3. h. t.
35) Ergo, non est absolute prohibitum, plures missas eodem die celebrare, quod nec olim prohibitum fuisse, docet *c.* 11. *de consecr. dist.* 2. quia quod *sufficit*, numerum non præcise restringit. Idem quoque sub hac expressione docet INNOCENTIVS III. in *c.* 12. *X. h. t.* ibi: *vnam in die celebrare missam SVFFICIAT.* Ceterum postea id sub acriori pœna prohibitum esse, testatissimum est.

CAP. IV.

In missa commemorationis, licet dicatur propria præfatio, non tamen dicitur hymnus angelicus, nec symbolum.

IDEM *archiepiscopo Braccaren.* (*ann.* 1206.)

Consilium *b* nostrum: [*et infra.*] [*Insuper*] requisisti, vtrum in diebus profestis, in quibus ad honorem S. Spiritus, B. Virginis, et sanctæ crucis, missam celebrari contingit, hymnus angelicus, symbolum, ac præfatio propria debeat decantari: [*præsertim cum in partibus tuis in honorem B. Virginis in sabbathorum diebus missa sollemniter celebretur. Ad quod vtique*] inquisitioni tuæ taliter 36) respondemus, quod apud nos in diebus profestis, cum missarum sollemnia in honorem B. Virginis 37) celebrantur, neque hymnus angelicus 38), neque symbolum decantatur 39); licet in missa propria præfatio decantetur: vt inter commemorationem et sollemnitatem differentia ostendatur. Vnde 40), Te Deum laudamus, regularius 41) dimittitur, quam dicatur in laudibus matutinis.

36) Diction. *inquisit. t. taliter*, non sunt in c. 2. comp. cit. 3.

37) Intelligit morem quorumdam ecclesiarum, secundum quem singulis diebus in honorem *B. Mariæ virginis* missæ celebrantur. Talem consuetudinem passim in Anglia obtinuisse, testis est *MATTHAEVS PARIS.* in *histor. Angl. ad annum MCCXXV. p.* 274. referens exemplum Comitis Sarisberiensis WILHELMI, qui *die, qua primo donatus cingulo fuerat militari, cereum vnum ante altare beatissimæ matris DEI assignauit, vt ad missam, quæ diebus singulis in honorem eiusdem Dei genitricis cum horis canonicis deuote solet decantari, iugiter arderet, et pro lumine temporali lucem commutaret æternam.*
38) *Angelicus*, deest in C. H.
39) *De commemoratione decantatur*, legitur ibid.
40) *Vnde Te Deum laudamus* etc. non habet cit. c.
41) *Regulariter* C. H. quia hymnus Ambrosianus, laudum diuinarum et lætitiæ diuinioris syllogen continens, tantum in diebus dominicis et festis aliisque sollemnitatibus dicitur, exceptis diebus dominicis aduentus, et a septuagesima vsque ad pascha: quod hoc tempus luctui et pœnitentiæ destinatum sit, vt obseruat *CASTALIO in prax. ceremon. libr. II. sect.* 3. *c.* 2. §. 9. Ab hac praxi tamen discesserunt monachi Benedictini, qui etiam hoc tempore hunc hymnum cantant, ceu tradit *MARTENIVS de antiqu. eccles. discipl. tom. I. c.* 10. §. 16.

CAPVT V.

Breue est.

IDEM *clericis sancti Petri* [*in*] *Magalon.* 42) (*ann.* 1205.)

Ex parte *i* vestra: [*et infra.*] [*Insuper postulastis, quomodo sacerdos in missa perfundere debeat, per litteras ap. edoceri. Ad quod*] postulationi vestræ 43) taliter respondemus, quod semper sacerdos vino perfundere debet, postquam totum acceperit 44) eucharistiæ sacramentum; nisi cum eodem die aliam missam debuerit celebrare: ne, si forte vinum profusionis acciperet, celebrationem aliam impediret 45).

42) *Magalonen.* C. L. *in Magdalon.* c. 4. comp. cit. 3. *Magalen.* ed. Cont.
43) Diction. *postulationi vestræ*, absunt a c. cit.
44) *Accepit*, C. H. et ed. ant. *perceperit*, cit. c.
45) Quod missa celebranda sit necessario a *ieiuno*, per *vinum effusionis* autem ieiunium frangi dicatur. Inde olim quidam credebant, diebus stationum, seu semiieiunii, ne quidem sacram eucharistiam sumendam esse, *quod statio soluenda sit accepto corpore Domini*, vt ait *TERTVLL. de orat. c.* 14. quam opinionem tamen ipse improbat damnatque, inter alia aiens: *nonne solennior erit statio tua, si ad aram Dei steteris?*

CAP. VI.

Si qua verba sunt in canone missæ, quæ ab euangelistis dicta non fuerunt: credere debemus, quod a Christo apostoli, et ab apostolis eorum successores acceperunt. Et hoc dicit vsque ad §. *Quæsiuisti.*

IDEM *I.* 46) *quondam archiepisc. Lugdun.* (*ann.* 1202.)

Cum Marthæ *k*, [*circa plurima satagentis officio, in cura regiminis pastoralis pro maiori parte renuntians, in domo Domini, quasi abiectus elegeris habitare cum illis, qui partem optimam elegerunt, sedentes ad pedes Domini cum Maria, vt in lege eius iugiter meditentur, lippitudini Liæ Rachelis pulchritudinem præferentes: eam in te vigere credimus intelligentiam scripturarum, vt non solum paruulis frangere possis panem, sed profectis etiam cibum solidum ministrare, ac nodos soluere difficilium quæstionum. Verum quoniam in primatu apostolorum principis apost. sed. magisterium recognoscens, ad eam credis maiores caussas ecclesiæ referendas: consultationibus tuis, quas non ob commodum vtilitatis terrenæ, cum ciuilem non contineant quæstionem, sed animarum profectum, vt videlicet in lucem prodeant obscuræ scripturæ, nouimus te nouisse libenter, quod nobis inspirat Dominus, respondemus.*] Quæsiuisti [*siquidem,*] quis formæ verborum, quam ipse Christus expressit, cum in corpus et sanguinem suum, panem transsubstantiauit et vinum, illud in canone missæ, quo ecclesia vtitur generalis, adiecerit: quod nullus euangelistarum legitur expressisse. Cum enim in euangelio *l* sic legitur 47): *accipiens calicem, gratias agens benedixit, et dedit discipulis suis, dicens: bibite ex hoc omnes: hic est enim* 48) *sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis, et pro multis* [*aliis*] *effundetur* 49), *in remissionem peccatorum*: in canone missæ sermo iste, videlicet *mysterium fidei*, verbis ipsis 50) interpositus inuenitur. Vnde cum non euangelista Christum 51) hoc dixisse testetur 52) *m*; [*moueris non modicum et*] miraris, quod aliquis asseuerare tentauerit, eum aliquid plus dixisse, quam aliquis euangelistarum asseueret 53).

46) Littera *I.* deest in C. H. qua IOANNES designatur, vt docet inscriptio *lib. V. epist.* 121. *edit. BALLVZ.* anno quinto regim. scripta.
47) *Legatur*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. et c. 5. comp. cit. 3.
48) *Enim*, in C. R. 1. deest, et in C. R. 2. desideratur verbum: *est.*
49) *Fundetur*, cit. c.
50) *Ipsius*, ibid.
51) *Ipsum*, C. H.
52) *Testatur*, C. L.
53) *Asseuerat*, ed. ant.

---

a *Ps.* 118. b Maturinali. *al.* matutino. c *Psalm.* 68. d Tribrien. *al.* Triburum: *sed in conciliis editis habetur*: in concilio Salegustadiensi, *c.* 10. *et c.* 2. *tit. de suffrag. in* 2. *comp.* e Aut de sancta, *etc.* f Mortuorum. g Wigornien. h *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp. B. Thom. l.* 4. *sent. dist.* 13. *q.* 1. *art.* 2. *quæstiuncula* 4.

i *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp.* k *C.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp.* l *Matth.* 26. m Testatur.

Verum, ſi formam ipſius canonis inſpicias diligenter, præter hoc, de quo tua fraternitas requiſiuit, alia duo, videlicet, *eleuatis oculis in cœlum* 54): *et æterni teſtamenti*: poteris in ipſo canone reperire, quæ in textu euangelico non leguntur. Sane, multa tam de verbis, quam de factis dominicis inuenimus ab euangeliſtis omiſſa 55), quæ apoſtoli vel ſuppleuiſſe verbo, vel facto expreſſiſſe leguntur. Paulus enim in actibus *a* apoſtolorum ſic ait: *meminiſſe vos* 56) *oportet verbi Domini Ieſu* 57), *qui dixit* 58): *beatius eſt* [*magis*] *dare* 59), *quam accipere.* Hæc nullus quatuor 60) euangeliſtarum deſcripſit. Nullus etiam horum expreſſit, quod Paulus *b* de Chriſto ad Corinthios ſcribens ait: *viſus eſt plus quam quingentis fratribus ſimul, deinde viſus eſt Iacobo: nouiſſime autem, tanquam abortiuo, viſus eſt et mihi.* Ipſi etiam euangeliſtæ mutuo inter ſe ſuppleuiſſe leguntur, quæ ab eorum aliquo, vel aliquibus ſunt omiſſa. Vnde cum tres *c* euangeliſtæ poſuerunt 61), *hoc eſt corpus meum*: ſolus Lucas adiecit, *quod pro vobis tradetur.* Et cum Matthæus et Marcus dicant, *pro multis*: Lucas dicit, *pro vobis.* Matthæus autem *in remiſſionem peccatorum*, adiunxit 62). Cæterum ea, quæ adduntur in canone miſſæ, poſſunt ex aliis locis euangelii comprobari 63). Ioannes *d* enim ſuſcitationem Lazari deſcribens 64), Ieſum ſurſum oculos leuaſſe aſſerit, et dixiſſe, *pater, gratias ago tibi, quoniam audiſti* 65) *me.* [*Alibi etiam idem dixit: hæc loquutus eſt Ieſus, et ſubleuatis oculis in cœlum, dixit: Pater, clarifica filium tuum.*] Si tunc igitur in cœlum oculos leuauit ad patrem, cum ad corpus exanime animam Lazari reuocauit 66) *e*: probabilius eſſe videtur, quod tunc oculos leuauerit ad Patrem in cœlum 67), cum panem et vinum in corpus et ſanguinem proprium commutauit. Cæterum, ſicut ſuperius eſt expreſſum, cum in textu euangelico *noui teſtamenti* ponatur, hic interponitur: *et æterni.* Nam vetus teſtamentum, quod hircorum et vitulorum *f* fuit ſanguine dedicatum, temporalia promittebat: nouum autem, quod eſt Chriſti ſanguine conſecratum, promittit æterna. Et ideo teſtamentum illud fuit vetus et tranſitorium: hoc autem nouum eſt 68) æternum. Vel, vt vtamur 69) alia ratione, vnde nouum, id eſt, vltimum eſſe deſcribitur, inde æternum, id eſt, perpetuum comprobatur *g*. Nouiſſimum etenim hominis teſtamentum *h* immobile 70) perſeuerat; quia teſtatoris obitu confirmatur; iuxta quod apoſtolus *i* teſtamentum in morte aſſerit confirmatum: alioquin non valet, dum vixerit, qui teſtatur 71). Præterea non ſolum ſcriptura, ſed etiam promiſſio dicitur teſtamentum, iuxta quod apoſtolus *k* ipſe ſcribit: *ideo* 72) *noui teſtamenti mediator eſt, vt repromiſſionem* 73) *accipiant, qui vocati ſunt hereditatis æternæ.* Sic ergo intelligi debet, quod in ipſo canone reperitur: *hic eſt enim ſanguis meus, noui et æterni teſtamenti*, id eſt 74), nouæ ac æternæ promiſſionis, ſcilicet 75) confirmator, ſicut Dominus repromittit 76), *qui manducat*, inquiens, *carnem meam, et ſanguinem meum bibit, habet vitam æternam.* Ex eo autem verbo, de quo mouit tua frat. quæſtionem, videlicet myſterium 77) fidei, munimentum erroris quidam trahere putauerunt, dicentes, in ſacramento altaris non eſſe corporis Chriſti, et ſanguinis veritatem, ſed imaginem *l* tantum, et ſpeciem et figuram: pro eo, quod ſcriptura interdum commemorat, id quod in altari ſuſcipitur, eſſe ſacramentum, et myſterium, et exemplum. Sed tales ex eo laqueum erroris incurrunt, quod nec auctoritates 78) ſcripturæ conuenienter intelligunt, nec ſacramenta Dei 79) ſuſcipiunt reuerenter, [*ſcripturas et virtutem Dei pariter neſcientes.*] Si enim [*ideo*,] quia figura eſt ſacramentum altaris, veritas eſſe negatur; ergo nec mors, nec reſurrectio Chriſti, cum figura ſit, veritas eſt credenda: ſiquidem mortem et reſurrectionem Chriſti ſimilitudinem et imaginem eſſe apoſtolus 80) *m* manifeſtat, *Chriſtus*, inquiens, *mortuus eſt pro delictis noſtris, et reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.* Apoſtolorum etiam princeps Petrus ſic in epiſtola ſua 81) ſcribit *n*: *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, relinquens vobis exemplum, vt ſequamini veſtigia eius.* Sic ergo tam mors Chriſti, quam eius reſurrectio eſt exemplum 82), vt et nos, peccato mortui, iuſtitiæ iam 83) viuamus. Quare, ſi non fuit 84) veritas, quia fuit exemplum: ergo nec vere mortuus fuit Chriſtus 85), nec vere a mortuis reſurrexit. Sed abſit a fidelium cordibus error iſte: cum propheta de *o* ipſo 86) teſtetur, quod vere 87) languores noſtros ipſe tulit, et dolores noſtros ipſe portauit. Dicitur 88) tamen myſterium fidei; quoniam aliud ibi creditur, quam cernatur 89), et aliud cernitur, quam credatur 90). Cernitur ſpecies panis et vini, et creditur veritas carnis et ſanguinis Chriſti 91), ac virtus vnitatis et caritatis. [*Quoniam autem myſterium fidei dicitur in hoc loco, alibi ſecundum Ioannem ſpiritus et vita narratur. Nam ſpiritus eſt myſterium, iuxta illud:* littera occidit, ſpiritus autem viuificat, fides autem eſt vita: *ſecundum quod legitur:* iuſtus meus ex fide viuit: *propter quod dicit Dominus ipſe:* verba quæ loquutus ſum vobis, ſpiritus et vita ſunt.] Diſtinguendum eſt tamen ſubtiliter inter tria, quæ ſunt in hoc ſacramento diſcreta, videlicet formam viſibilem, veritatem corporis, et virtutem ſpiritualem. Forma eſt panis et vini, veritas carnis et ſanguinis, virtus vnitatis 92) et caritatis. Primum eſt ſacramentum, et non res. Secundum eſt ſacramentum et res. Tertium eſt res et non ſacramentum. Sed primum eſt ſacramentum geminæ rei. Secundum eſt ſacramentum vnius, et alterius res exiſtit. Tertium eſt res gemini ſacramenti 93). Credimus igitur, quod formam verborum, ſicut in canone reperitur, et a Chriſto apoſtoli, et ab ipſis eorum acceperint 94) ſucceſſores. [*Nam, ſicut ſuperius eſt expreſſum, multa de verbis et factis dominicis ab euangeliſtis omiſſa, et ſermonibus apoſtoli et operibus expreſſerunt.*]

In ſacramento altaris aqua cum vino transſubſtantiatur in ſanguinem, H. d. vſque ad §. *Tertio loco.* Abbas Siculus.

§. 1. Quæſiuiſti etiam, vtrum aqua *p* cum vino in ſanguinem conuertatur: ſuper hoc autem opiniones apud ſcholaſticos variantur. Aliquibus enim videtur 95), quod, cum de latere Chriſti duo præcipua 96) fluxerint ſacramenta, redemptionis in ſanguine, ac regenerationis in aqua, in illa 97) duo, vinum et aqua, quæ commiſcentur in calice, diuina virtute mutantur: vt in hoc ſacramento plene fit veritas et figura. Alii vero tenent, quod aqua cum vino transſubſtantiatur in ſanguinem 98); cum in vinum tranſeat mixta 99) vino: licet phyſici contrarium aſſeuerent, qui aquam a vino 100) per artificium poſſe aſſerunt ſeparari. Præterea poteſt dici, quod aqua non tranſit in ſanguinem, ſed remanet prioris vini accidentibus circumfuſa, ita, quod vini ſaporem aſſumit. Quod inde conuincitur 1), quia, ſi poſt calicis conſecrationem aliud vinum mittatur 2) in calicem, illud quidem non tranſit in ſanguinem, nec ſanguini commiſcetur: ſed accidentibus prioris vini commixtum, corpori, quod ſub eis latet, vndique circumfunditur, non madidans circumfuſum. Ipſa tamen accidentia vinum appoſitum videntur afficere: quia, ſi aqua [*ſupra*] fuerit 3) appoſita, vini ſaporem aſſumit. Contingit igitur accidentia mutare 4) ſubiectum; ſicut et ſubiectum contingit accidentia permutare: cedit quippe natura miraculo, et virtus ſupra conſuetudinem operatur. Sed nec inconueniens creditur, aut abſurdum, ſi aqua in corpore Chriſti eſſe credatur: cum legatur *q* de ipſius *r* latere 5) proceſſiſſe. [*Illud autem eſt nefarium opinari, quod quidam dicere præſumpſerunt, aquam videlicet in*

54) *In cœlos*, cit. c.
55) *Dimiſſa*, ibid.
56) *Meminiſſe nos*, ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
57) *Domini noſtri Ieſu Chriſti*, C. R. 2.
58) *Dicentis*, C. R. 1. *quoniam ipſe dixit*, cit. c.
59) *Magis dare*, C. R. L. H. et ed. ant.
60) *Quatuor*, deeſt in C. H.
61) *Poſuerint*, C. R. H. et ed. ant.
62) *Iniunxit*, cit. c.
63) *Approbari*, C. R. L.
64) *Deſcripturus*, cit. c.
65) *Exaudiuiſti*, C. R. 1. et L.
66) *Reuocabat*, ed ant. *anima Lazari reuocabatur*, cit. c.
67) *In cœlis*, cit. c.
68) *Eſt et*, C. L. H. ed. ant. et Cont.
69) *Vtatur*, C. R. 1.
70) *Morte immobile*, ed. Cont.
71) *Non valeret, dum vixerit, quod teſtatur*, cit. c.
72) *Et ideo*, C. H.
73) *Remiſſionem*, cit. c.
74) A C. H. et cit. c. abſunt voces: *id eſt.*
75) *Scilicet ſi*, C. R. 1.
76) *Repromiſit*, C. L.
77) *Miniſterium*, cit. c.
78) *Auctoritatem*, ibid.
79) *Sacramentum ſuſcipiunt*, ibid.

80) Abſunt a C. H. dictiones: *eſſe apoſtolus.*
81) *Sua*, deeſt ibidem.
82) In C. R. 1. additur: *et figura.*
83) *Iam*, non eſt in cit. c.
84) *Fuerit*, C. H. et cit. c.
85) *Chriſtus*, abeſt a C. H.
86) *De Chriſto*, cit. c.
87) *Qui vero*, C. R. 1. *quia vere*, C. R. 2. et L.
88) *Dicetur*, C. L.
89) *Cernitur*, C. H.
90) Cum his non omnimodo conueniunt, quæ traduntur in *c.* 58. *et* 69. *de conſecr. diſt.* 2.
91) *Chriſti*, deſideratur in cit. c.
92) *Veritatis*, C. H.
93) *Secundum vnius. Tertium eſt gemini ſacramenti et alterius res exiſtit*, cit. c.
94) *Accipiunt*, C. R. 1. *acceperint*, C. R. 2.
95) *Videbatur*, C. R. 2.
96) *Præcipue duo*, cit. c.
97) *In alia*, ibid.
98) *Sanguine*, C. R. 1.
99) *Aqua mixta*, C. R. 2.
100) *Cum vino*, C. R. 1.
1) *Commiſcetur*, C. R. 1. *conuinci poteſt*, C. R. 2. *conjicitur*, C. H.
2) *Mittitur*, C. L.
3) *Fuit*, C. H.
4) *Permutare*, cit. c.
5) *Corpore*, C. R. L. H. ed. ant. et Cont.

a *Act.* 20. b 1 *Cor.* 15. c *Luc.* 22. *Matth.* 26. *Marc.* 14. d *Ioann.* 11. e Reuocabat. f *Eſa.* 1. g Approbatur, h *Hic poſt vocem*, teſtamentum, *in quibuſdam eſt dictio*, morte, *quæ deeſt in omnib. antiquis: nec eſſe debet, vt indicant ſequentia.* i *Hebr.* 9. k *Hebr.* 12. l *Hunc errorem nouiſſime condemnauit concil. Trident. ſeſſ.* 13. *de ſanctiſſ. euchar. ſacr. c.* 4. *et c.* 1. *vid. Thom.* 3. *p. qu.* 5. *art.* 2.

m *Rom.* 6. n 1. *Petr.* 2. o *Eſa.* 54. p *Hunc art. explicat B. Thom.* 3. *p q.* 74. *art.* 8. *et Sot.* 4. *ſentent. diſt.* 9. *q.* 1. *art.* 6. q *Ioann.* 21. r Corpore, *legitur vt plurimum in antiquis.*

phlegma

phlegma conuerti. Nam et de latere Christi non aquam, sed humorem aquaticum mentiuntur exisse, non attendentes, quod de latere Christi duo fluxerunt sacramenta, et quod non baptizantur in phlegmate, sed in aqua, iuxta quod Dominus protestatur: nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei.] Verum inter opiniones prædictas illa probabilior iudicatur, quæ asserit, aquam cum vino in sanguinem transmutari: vt expressius eluceat 6) proprietas sacramenti. Nam cum aquæ multæ sint populi multi, iuxta quod alibi legitur *a*: *beati, qui seminatis* 7) *super omnes* 8) *aquas*: ideo vino aqua vnitur, vt Christo populus aduneтur. Per hoc enim, quod [*et*] suscepit 9) ipse de nostro, et accepimus ipsi de suo, tam 10) insolubili nexu coniungimur, vt, qui 11) est vnum 12) cum Patre per ineffabilem vnitatem, fiat vnum nobiscum per admirabilem vnionem, ac per hoc 13), ipso communiter mediante, cum Patre vnum efficimur 14). *Pater* b, inquit, *sancte, serua eos* 15), *quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut et nos* 16): *non pro his rogo tantum, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt et ipsi in nobis vnum* 17) *sint, et mundus credat, quia tu me misisti.*]

Oratio, quæ dicitur in secreta in festo sancti Leonis, immutata est, quia vbi dicebatur: annue nobis Domine, vt animæ famuli tui Leonis hæc prosit oblatio: *hodie dicitur*: vt intercessione B. Leonis hæc nobis prosit oblatio: *et hæc mutatio contingit, quia sancti nostris orationibus non indigent, sed nos suis.* H. d. vsque ad finem. Abbas.

§. 2. Tertio loco *c* fraternitas tua requisiuit, [*quis putauerit, vel quando, aut*] quare fuerit mutatum, quod in secreta 18) B. Leonis secundum antiquiores codices continetur 19), sic videlicet: *annue nobis, Domine, vt animæ famuli tui Leonis hæc prosit oblatio*: cum in modernis sacramentariis 20) habeatur: *annue nobis, quæsumus, Domine, vt intercessione B. Leonis hæc nobis prosit oblatio.* Super quo [*tibi taliter*] respondemus, quod, [*quis illud mutauerit, aut quando mutatum fuerit, ignoramus. Primus tamen, qua fuerit occasione mutatum: quia,*] cum sacræ scripturæ dicat auctoritas, quod iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre. Idem est ratione consimili de *d* aliis sanctis sentiendum 21); quia orationibus nostris non indigent: pro eo, quod, cum sint perfecte beati, omnia eis ad vota succedunt. Sed nos *e* potius orationibus eorum indigemus, quos 22), cum miseri simus, vndique mala nostra perturbant. Vnde, quod 23) in plerisque *f* orationibus continetur, prosit [*videlicet*,] vel proficiat huic sancto vel illi *g*, talis oblatio ad gloriam et honorem: ita [*sane*] debet intelligi, vt ad hoc prosit, quod *h* magis ac magis a fidelibus glorificetur 24) in terris 25), [*aut etiam honoretur*:] licet plerique reputent non indignum 26), sanctorum gloriam vsque ad iudicium augmentari, et ideo ecclesiam interim sane posse augmentum glorificationis eorum optare. Verum *i*, vtrum 27) in hoc articulo locum habeat illa distinctio, qua docetur, quod defunctorum alii sunt valde boni, alii sunt valde mali, alii mediocriter boni, alii mediocriter mali, vnde suffragia, quæ fiunt a fidelibus 28) in ecclesia pro valde bonis, actiones sunt gratiarum, pro valde malis, consolationes viuorum, expiationes vero pro mediocriter bonis, et propitiationes pro mediocriter malis, tua discretio inuestiget 29). [*De cetero tuis orationibus adiuuari petimus apud Deum.*]

6) *Luceat*, C. R. 2. et cit. c. *elucescat*, H.
7) *Seminant*, C. R. L. ed. ant. Cont. et cit. c.
8) *Omnes*, abest a C. R. L. ed. ant. et cit. c.
9) *Suscipit*, C. R. 1.
10) *Tanquam*, C. R. 2.
11) *Vt quod*, cit. c.
12) *Vnum*, deest in C. H.
13) *Vnitatem per hoc*, ibid.
14) *Efficiamur*, ibid.
15) In C. R. 1. additur: *in nomine tuo.*
16) *Vt, nos*, C. H.
17) C. R. addunt: *vnum sumus.*
18) In *cit. c. in secreto* legitur: communiter *in secreta*, quia per *secretam* i. e. orationem, quæ etiam *mystica* vocatur, *canon missæ* intelligitur, *voce* recitandus *submissa*, more antiquissimo, quem confirmat variis testimoniis *MARTENE de antiqu. eccl. ritibus libr. I. P. I. c. 4. art. 8. §. 5.*
19) *Secundum quod antiquiores codices continent, videlicet*, cit. c.
20) *Codicibus*, C. R. 1. *cum in modernioribus sacramentariis*, cit. c.
21) *Sciendum*, cit. c.
22) *Quod*, C. H.
23) *Cum*, ibid.
24) *Glorificentur*, ibid.
25) In C. R. 1. additur: *autem et honoretur.*
26) *Vt non indignum*, ibid.
27) *Vtrum tamen*, cit. c.
28) C. R. 2. addit: *nostris.*
29) C. R. 1. addit: *de cetero tuis orationibus apud Deum petimus adiuuari.*

a *Esa.* 32. b *Ioann.* 17. c *Summa est, sanctos, in cælo cum Deo regnantes, non egere precibus nostris, sed nos eorum intercessionibus. vide conc. Trid. sess. 25. tit. de inuocat. et reliqu. sanct. etc.* d *Al. ita*: et de sanctis aliis sentiendum. e *Vide Sotum l. 4. sent. dist. 45. q. 3. art. 1.* f Pluribus. g Illis. h *Al. ita*: quod magis ac melius, *etc.* i *Vide Dominic. Sotum l. 4. sent. dist. 45. q. 2. art. 2.*

CAP. VII.

Grauius peccat, qui simulat conficere, et non conficit, quam ille, qui conficit in mortali.

IDEM *rectoribus Romanæ fraternit.* 30) (*ann.* 1207. *Romæ.*)

De *k* homine 31): [*et infra.*] Quæsiuistis 32) *l* [*a nobis*,] quid de incauto 33) presbytero videatur, qui cum se sciat in mortali crimine constitutum, missarum sollemnia, quæ non potest propter necessitatem quamlibet intermittere, propter sui facinoris conscientiam dubitat celebrare 34), [*arctatusque grauiter e duobus, dum diuinum exsequi mysterium metuit, ne populum illum exspectantem offendat, et corpus Christi perficere perhorrescit, ne sumens ipsum indigne iudicium sibi manducet et bibat,*] peractisque cæteris circumstantiis, missam celebrare se fingit, et suppressis verbis, quibus conficitur 35) corpus Christi, panem *m* et vinum tantummodo pure 36) sumit, ita credens, per id, quod prætendit, populo satisfacere, vt per hoc, quod intendit, Deum non debeat prouocare. Cum ergo falsa sint abiicienda remedia, quæ veris sunt periculis grauiora; licet is, qui pro sui criminis conscientia reputat se indignum, [*ab huiusmodi sacramento reuerenter debeat abstinere, ac ideo*] peccet grauiter, si se ingerat irreuerenter ad illud; grauius tamen [*procul dubio*] videtur offendere, qui sic fraudulenter illud præsumpserit simulare: cum ille [*culpam vitando, dum facit,*] in solius misericordis 37) Dei manum incidat, iste vero [*culpam faciendo, dum vitat,*] non solum Deo, cui non veretur illudere, sed [*etiam*] populo, quem decipit 38), se adstringat.

30) *Rectoribus Bonon.* C. R. 1. *Nomen. fratri.* ed. ant.
31) Integra hæc decretalis refertur *libr. XI. epist.* 146. *edit. Baluz.* anno XI. regiminis exarata, seu anno Christo MCCVII. quem diserte exprimit *epist. præcedens* 145.
32) *Quæsiuisti*, C. R. 1. sed incongrue.
33) *Enim quid de cauto*, C. H.
34) *Exercere*, C. R. 1.
35) Seu *creetur Deus.* Etenim *VRBANVS II.* in *concil. Romano III. anno MXCIX.* celebrato, apud *HARDVINVM tom. VI. P. II. concil. p.* 1761. diserte ait, quod *manus sacerdotum in tantam eminentiam exereuerint, vt, quod nulli angelorum concessum est, DEVM, cuncta creantem, suo signaculo creent, et eundem ipsum pro salute totius mundi DEI patris obtutibus offerant.* Atque ex hoc principio non potest non *eminentissima dignitas* et maiestas, omnem hominum captum superans, sacerdotibus tribui.
36) *Purum*, C. R. L. et c. 6. comp. cit. 3. i. e. *non consecratum.*
37) *Miserationis*, ed. ant.
38) *Decepit*, cit. c.

CAP. VIII.

Hic improbat opinionem, quæ habet, quod in sacramento altaris aqua conuertatur in phlegma, et probat, Christum fuisse verum Deum et verum hominem, et quod de ipsius latere exiuit vera aqua.

IDEM *Ferrariensi episcopo.* (*ann.* 1209.)

In quadam 39) nostra decretali epistola asseris, te *n* legisse, illud fuisse 40) nefarium opinari, quod quidam dicere præsumpserunt, in sacramento videlicet eucharistiæ aquam in phlegma conuerti. Nam 41) [*et*] de latere Christi non aquam, sed humorem aquaticum mentiuntur exisse. [*Licet autem hoc magnos et authenticos viros sensisse recenseas, quorum opinionem dictis et scriptis hactenus es sequutus: ex quo tamen nos in contrarium sentimus, nostræ compelleris sententiæ consentire. Sed verbum Io. apostoli te multum mouere fateris dicentis: tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, et sanguis, et hi tres vnum sunt; quamuis hoc vltimum in plerisque codicibus minime habeatur, ab omnibus quod dicis sic exponi, illos videlicet esse vnum, id est, de vna et eadem re, scilicet de humanitate Christi testari. Porro si non vera fuit aqua, quæ fluxit de latere Christi, et non humani corporis humor: qualiter per illam perhibetur, quod Christus sit homo verus, non vides. Glossa namque super illum locum sic habet: spiritus, id est, humana anima, quam emisit in passione, aqua et sanguis, quæ fluxerunt de latere Christi, quod fieri non posset, si non haberet veram carnis naturam. Sic ergo tam ex textu, quam ex glossa, proponis, per illam aquam probari, quod Christus sit verus homo, et ideo, si dicatur, quod illa non exstitit vera aqua, sed aquaticus humani corporis humor, tam expositoris, quam apostoli, verba intelligibilia tibi esse videntur. Sed dicto, quod fuerit vera aqua, sicut nos credimus et fatemur, nec ista, nec illa sufficienter intelligis. Vnde nos humiliter supplicasti, quatenus ad generalem vtilitatem legentium, et nebulam de tuo corde tollendam, sufficienter et euidenter hoc exponere dignaremur.*] Nos igitur ad tuæ supplicationis instantiam respondemus, quod quidam dixerunt, sed errauerunt, Christum non fuisse verum Deum 42), sed adoptiuum, vt miseri *o* Arriani:

39) Traditur hæc decretalis *libr. XII. epist.* 7. anno regimis XII. qui incidit in annum natiu. CHRISTI MCCIX.
40) *Esse*, C. R. L. H. ed ant. Gonz. et c. 7. comp. cit. 3.
41) *Nam et*, C. R. L. et ed. ant.
42) A C. H. abest vox: *Deum.*

k *Cap. 6. eod. tit. in 3. compilat.* l *In antiqu. legitur*: quæsiuisti. m *In cod. Barb.* panem et vinum purum tantummodo sumit. n *C. 7. eod. tit. in 3. comp. vide Sot. l. 4. sent. dist. 1. qu. 3. art. 5. et dist. 9. qu. 1. art. 6.* o *Hos damnauit conc. Nicæn. vide Nicephorum 8. c. 5, 6, 7, et 8.*

alii

alii Christum non fuisse verum hominem, sed phantasticum, vt impii Manichæi *a*. Sed aduersus huiusmodi hæreses Ioannes *b* apostolus in epistola sua loquitur, dicens: *tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum* 43), *et Spiritus sanctus: et hi tres vnum sunt:* per hoc intendens ostendere, quod Christus sit verus Deus. *Vel tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua et sanguis:* per hoc intendens ostendere, quod Christus sit verus homo. Nam ad esse hominis duo principaliter exiguntur, videlicet corpus, et anima, ex quorum coniunctione verus homo subsistit 44). Per hoc autem, quod in articulo mortis Christus, inclinato *c* capite, tradidit spiritum, de quo voce magna clamauerat *d*: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum:* manifeste probatur, quod ipse spiritum habebat, non solum flatum vitalem, sed animam 45) [*quoque*] rationabilem 46), de qua prædixerat *e*: *tristis est anima mea vsque ad mortem:* et *f*, *potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam.* Per hoc autem, quod vnus militum lancea latus eius aperuit *g*, et continuo sanguis exiuit et aqua, probatur aperte, quod Christus verum corpus habebat. Nam de phantastico corpore, nec sanguis, nec aqua potuisset exire: vnde *ille h*, *qui vidit, testimonium* [*quidem*] *perhibuit, et testimonium eius est verum: quia tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, et sanguis.* Quod videlicet Christus sit verus homo, ex anima rationali et humana carne 47) subsistens, probatur ex eo, quod spiritum vitalem 48) emisit; et de vero corpore probatur 49, quoniam ex eo sanguis exiuit et aqua: rationalis quippe anima non posset viuificare, nisi corpus humanum, ex quibus verus homo consistit. Cæterum sicut fuit verus spiritus, et verus sanguis; ita procul dubio vera aqua: cum Christus sit veritas, et a veritate omnis fallacia sit penitus aliena 50). Nam si non fuisset aqua 51), sed phlegma, quod de latere Saluatoris exiuit: ille, qui vidit, et testimonium veritati perhibuit, profecto, non aquam, sed phlegma dixisset. Nec in hoc verum regenerationis sacramentum fuisset ostensum: cum per sacramentum baptismi non regeneremur in phlegmate, sed in aqua. Neque per hoc posset vero 52) argumento probari, quod in sacramento eucharistiæ admiscenda sit aqua vino, si de latere Christi non aqua, sed phlegma cum sanguine profluxisset. Sed nec vera fuisset figura, quæ super hac re præcessit 53) in veteri testamento, quando [*videlicet*] Moyses *i* virga percussit silicem, et ex ea [*quidem*] non phlegma, sed aqua *k* manauit. Restat igitur, vt, qualiscunque fuerit illa aqua, siue naturalis, siue miraculosa, siue de nouo diuina virtute creata, siue de componentibus ex parte aliqua resoluta, procul dubio vera fuit; cum naturaliter possit et compositum in componentia, et elementatum 54) in elementa resolui: quemadmodum verus exstitit sudor ipsius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram *l*. Cum autem ad compositionem 55) humani corporis quatuor elementa concurrant 56), videlicet terra, aqua, aër, et ignis; et ad vegetationem eiusdem corporis quatuor humores illis consimiles conueniant, videlicet sanguis, [*et*] cholera, phlegma, et melancholia; vt veritatem humani corporis expressius demonstraret, vnum ex illis, et vnum ex istis Ioannes expressit, illa, quæ potius ex illis, et ex istis 57), quæ magis mysterio 58) *m* congruebant, ex elementis 59) aquam, et ex humoribus sanguinem: in quibus duobus 60) duo maxime *n* sacramenta, redemptionis videlicet et regenerationis, elucent 61).

43) *Et filius*, ibid.
44) *Consistit*, C. L.
45) *Animam quoque*, C. R. 1.
46) *Rationalem*, C. H. ed. ant. et cit. c.
47) Absunt a C. R. 2. ed. ant. et cit. c. verba: *et humana carne.*
48) *Talem*, C. H.
49) *De*, a C. L. H. et ed. ant. abest. sed C. R. 1. habet: *et verum corpus, quod probatur.* et C. R. 2. *et ex vero corpore, quod idem probatur.* Denique tota series horum verborum in cit. c. est hæc: *quod probatur ex eo, quod spiritum vitalem emisit ex vero corpore: quod inde probatur, quoniam* etc.
50) *Amota*, C. H.
51) *Vera aqua*, C. R. 1.
52) Desideratur in cit. c. dictio: *vero.*
53) *Præcessisset*, C. L.
54) *Elementum*, C. R. 1.
55) *Cum ante compositionem*, cit. c.
56) *Concurrerunt*, C. L.
57) *Illam potius ex illis et istis*, ed. ant.
58) *Ministerio*, C. R.
59) *Et ex elementis*, C. L.
60) *Duobus*, desideratur in ed. ant.
61) *Elucerent*, cit. c.

CAP. IX.

Præcipit prælatis et clericis in virtute obedientiæ, vt nocturnum officium et diurnum studiose celebrent et deuote.

IDEM *in concilio generali.* o *(ann. 1216. Romæ.)*

Dolentes referimus, quod non solum quidam minores clerici, verum etiam aliqui ecclesiarum prælati, circa *p* commessationes superfluas, et fabulationes 62) illicitas, vt de aliis taceamus, fere 63) medietatem noctis expendunt, et somno residuum relinquentes, vix ad diurnum concentum auium excitantur, transcurrendo vndique *q* continua 64) syncopa matutinum. Sunt et alii, qui missarum sollemnia vix celebrant quater 65) in anno, et, quod deterius est, interesse contemnunt. Et, si quando, cum hæc celebrantur, intersint 66), chori silentium fugientes, intendunt exterius 67) colloquutiones laicorum: dumque 68) auditum ad indebitos sermones effundunt 69), aures intentas non porrigunt ad diuina 70). Hæc igitur et similia sub pœna suspensionis penitus inhibemus, districte præcipientes in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum pariter et diurnum, quantum eis dederit Deus, studiose celebrent pariter 71) et deuote.

62) *Confabulationes*, C. R. L. ed. ant. et c. 2. comp. 4. de celebr. diu. offic.
63) *Fere*, non est in cit. c.
64) *Continuata*, ed. Cont. Pith. et cit. c.
65) *Quater*, in cit. c. non legitur.
66) *Et si quando his euidenter intersunt*, ibid.
67) *Externis*, ibid.
68) *Diuinumque*, C. R. 1.
69) *Sonos extendunt*, ibid.
70) Cum tamen soli Deo eo tempore patere debeat pectus, ad quam deuotionem præsentes excitantur formula consueta: *sursum corda. c. 70. de cons. dist. 1.*
71) *Pariter*, non est in ed. ant.

CAP. X.

Eucharistia debet munde seruari, et in eius eleuatione et delatione populus debet se inclinare; et, cum defertur ad infirmum, debet deferri in decenti habitu, et cum lumine: transgressores vero grauiter sunt puniendi.

HONORIVS III. 72) *(ann. 1217. Romæ.* Conf. c. 1. comp. 5. h. t.*)*

Sane, cum *r* olim: [*et infra.*] Ne [*de cetero*] propter incuriam sacerdotum, [*in indeuotos*] diuina indignatio grauius exardescat, districte præcipiendo mandamus, quatenus a sacerdotibus eucharistia in loco singulari, mundo [*etiam*] et signato semper honorifice collocata 73), deuote ac fideliter conseruetur. Sacerdos vero quilibet frequenter doceat plebem suam, vt, cum in celebratione missarum eleuatur hostia salutaris, [*quilibet*] se reuerenter inclinet *s*, idem faciens, cum eam 74) defert 75) presbyter ad infirmum. Quam in decenti habitu superposito mundo velamine ferat, et referat manifeste ac honorifice ante pectus cum omni reuerentia et timore, semper [*cum*] lumine præcedente: cum sit candor lucis æternæ, vt ex hoc apud omnes fides et deuotio augeatur. Prælati autem huiusmodi mandati grauiter punire non differant transgressores: si et ipsi diuinam et nostram volunt 76) *t* effugere vltionem. [*Vos autem sic obseruari faciatis prædicta, quod non efficiamini vindictæ participes, sed coronæ.*]

72) Equidem in c. 1. comp. 5. h. t. additur: *eidem:* vt coniici possit, hanc decretalem directam esse ad *reginam Hungariæ*, sicut patet ex antecedenti cap. sed falsum hoc esse, palam est ex ipsis verborum contentis, conf. CIRON. ad h. c.
73) *Collata*, C. R. 1.
74) *Eucharistiam*, cit. c.
75) *Portat*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
76) *Voluerint*, C. R. 1. et L. *velint*, cit. c.

CAP. XI.

In ecclesiis collegiatis debent celebrari duæ missæ collegialiter, vna pro defunctis, alia secundum exigentiam diei, vt pro festo, si festum occurrit, vel pro feria, si feria.

IDEM [*archiepiscopis et episcopis, et*] vniuersis [*aliis*] ecclesiarum prælatis, [*et clericis, per Franciam constitutis.*] *(ann. 1220.* C. 2. comp. cit. 5.*)*

Cum creatura *u* non habeat, quid pro meritis respondeat creatori: [*et infra.*] [*Cum ergo ecclesia Gallicana per Dei gratiam, tanquam lucerna super candelabrum posita, aliis luceat per exemplum, qui videntes opera eius bona, glorificant patrem cœlestem, ne, quod absit, tantæ negligentiæ tenebris obumbretur, et alias consequenter obumbret; vniuersitatem vestram rogandam duximus et monendam, per apost. scripta vobis*] mandantes, quatenus [*vniuersi et singuli prouide attendentes, quod seruire Deo regnare est,*] nullum in vos torporem negligentiæ obrepere permittatis, quo minus et pro anniuersariis defunctorum, et pro festo vel feria secundum temporum congruentiam 77), missarum sollemnia [*et*] conuentualiter celebretis, [*et faciatis conuentualiter celebrari: vt sic quodammodo sine intermissione orantes ab eo mereamini exaudiri, qui adest omnibus, in veritate inuocantibus nomen suum.*]

77) *Ipsorum congruentiam*, C. R. 1. et L.

a *Vide Epiphanium, libr. 2. contra hæreses, hæresi 66.* b *1. Ioann. 5.* c *Ioh. 19.* d *Luc. 22.* e *Matth. 26.* f *Ioann. 10.* g *Ioann. 19.* h *Ioann. 5.* i *Num. 20.* k Emanauit. *al.* emanatus. l *Luc. 22.* m Ministerio. n Maxima. o *Scilicet Lateran. sub Innoc. III. cap. 17. refertur cap. 2. tit. de celebr. diu. offic. in 4. comp.* p *In cod. Barb. ita:* circa commessationes superfluas et confabulationes.

q Vtique, *et in concil.* continuata. r *Vid. conc. Trid. sess. 13. in decr. de sanct. euch. sacr. c. 6. et 7.* s Inclinent. t Voluerint. u *Vid. conc. Trid. sess. 22. tit. doctrina de sacrificio missæ. c. 2. et 3. et sess. 25. decr. de purg.*

CAP.

CAP. XII.

In die cœnæ Domini episcopus tantum in sua ecclesia debet missam celebrare, et chrisma conficere.

IDEM [*archiepiscopo Sipontino.*] a (*ann.* 1220. *Roma in Apuliam.* C. 4. comp. cit. 5.)

Te *b* referente, [*didicimus, quod in die cœnæ Domini de antiqua teneris consuetudine chrisma conficere in ecclesia Sipontina, sed cum mane diei eiusdem ad Garganicam ecclesiam accedas, vt ibi, prout moris est, recipias peregrinos ipsius loci: clerus et populus celebrare missam in eadem ecclesia Garganica, priusquam ad Sipontinam redeas, te compellunt, super quo nostrum et apost. sedis consilium implorasti. Cum autem chrisma eo die intra missarum conficiatur sollemnia, et*] cum cuilibet sacerdoti, quacunque dignitate præfulgeat, vnam in die celebrare missam sufficiat; nam et valde est felix, qui celebrat digne vnam: fraternitati tuae mandamus, quatenus die cœnæ Domini 78) in ecclesia Sipontina duntaxat, in qua teneris chrisma conficere, missarum studeas sollemnia celebrare.

78) *Die prædicto*, c. 4. comp. cit. 5.

CAP. XIII.

In sacrificio altaris plus de vino, quam de aqua ponendum est.

IDEM *archiepisc. Ablusen.* 79) c (*ann.* 1220. *in Sueciam.* d C. 5. comp. cit. 5.)

Perniciosus [*valde, sicut audiuimus,*] in e tuis partibus inoleuit abusus, videlicet, quod in maiori quantitate de 80) aqua ponitur in sacrificio, quam de vino: cum secundum rationabilem consuetudinem ecclesiæ generalis plus in ipso sit de vino, quam de aqua ponendum. Ideoque fraternitati tuæ mandamus, quatenus id non [*de cetero*] facias, nec in tua prouincia fieri patiaris.

79) Rectius sine dubio C. R. 1. legit: *Vpsalensi:* quia in Sueciam missa est, in qua hæc consuetudo inoleuerat, vt maior quantitas *aquæ* quam *vini* in calice poneretur, quod regiones septemtrionales vino caruerint, vt ex CIRONIO tradit GONZ. ad *h. c.* Hoc tamen erroneum esse, insignis commerciorum cultura, quæ iam seculo IX. in Suecia viguit, docet, teste *HELMOLDO in chron. Slav. libr. I. c. 8. n. 9.* Multo minus audiendi sunt, qui *communionem sub vna* ex *defectu vini* deriuant, et sic septemtrionalibus eam adscribunt, quod admodum erroneum est.

80) *De*, non est in c. 5. comp. cit. 5.

CAP. XIV.

Ab officio et beneficio deponitur presbyter, qui sine aqua et igne vel in pane fermentato, vel vase ligneo sacrificat.

IDEM *episcopo Brixien.* (*ann.* 1220. C. 6. comp. cit. 5.)

Litteras tuas recepimus, continentes, quod, cum super excessibus [*magistri Mauri*] presbyteri ecclesiæ sanctæ Brigidæ, Brixien. 81) [*iuxta debitum officii pastoralis*] inquireres, confessus est, quod, cum quadam die hostiam et calicem non haberet, in pane fermentato, et [*in*] scypho ligneo 82), [*adstante populo,*] missarum sollemnia celebrare præsumpsit. [*Quare ipsum suppósuisti perpetuo interdicto, consulens, vt in aliqua ecclesia regulari mutaret in melius vitam suam. Postmodum autem, illo coram ven. fr. n. Hostien. episcopo, tunc apost. sedis leg. vt secum misericorditer ageret, supplicante, idem, ad celebrationem diuinorum presbyterum restituens memoratum, super suspensione beneficii caussam S. Saluatoris, et S. Lucæ Brixien. præpositis delegauit, quod ad beneficium restituerent eumdem. Deinde vero reuersus de partibus transmarinis,*] intellecto iterum 83), quod prædicta ecclesia per malitiam dicti presbyteri 84) multipliciter lædebatur, inquisitionis officium iterans, ex eius confessionibus inuenisti, quod idem sine igne sacrificabat 85) et aqua: [*quare, quid de ipso agendum sit, nostro petiisti edoceri responso.*] Cum igitur vel ex aperta 86) malitia, vel nimia desipientia, peccasse probetur: [*fr. t.*] mandamus, quatenus, [*si præmissis veritas suffragatur,*] officio et beneficio, [*subl. app. obst.*] perpetuo 87) ipsum priues.

81) *Brixien.* a C. R. 1. abest.
82) Hoc tamen in prisca ecclesia non adeo insuetatum fuisse, constat ex c. 44. *de consecr. dist.* 1. quamuis postea tum hoc, tum etiam illud prohibitum, ne vitreus calix ad vsum S. eucharistiæ adhiberetur.
83) In c. 6. comp. cit. 5. desideratur partic. *iterum.*
84) *Magistri*, ibid.
85) *Sacrificare præsumsit*, ibid.
86) *Ex acta*, C. R. 2.
87) *Perpetuo*, a C. R. 1. abest.

TITVLVS XLII.
DE BAPTISMO ET EIVS EFFECTV.

CAP. I.

Licet puer sit ter mersus in aqua, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: si non sit dictum: ego te baptizo in nomine Patris, etc. non est baptizatus.

ALEXANDER III. (*ann.* 1175. *Romæ.*)

Si quis [*sane,*] puerum *f* ter in aqua immerserit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, amen; et non dixerit 88): *ego baptizo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, amen:* non est puer baptizatus 89).

88) *Dixit*, c. 1. comp. 2. de baptism. puer.
89) Historiam et occasionem huius decretalis plenius refert et illustrat *MANRIQVE tom. III. annal. Cisterc. ad ann. MCLXXVI. n. 6. n. 2 sqq. p. 39. sq.*

CAP. II.

Si probabiliter dubitatur, an quis fuerit baptizatus: potest baptizari forma, hic expressa.

IDEM (*ann. eod.*)

De quibus dubium *g* est, an baptizati fuerint, baptizantur 90) *h* his verbis 91) præmissis: si baptizatus es 92), non te 93) baptizo 94), sed, si nondum baptizatus es, ego te baptizo, etc. 95)

90) *Baptizentur*, C. R. L. et c. 2. comp. cit. 2.
91) Ad effugiendam reiterationem baptismi, quem sine *intentione* baptizantis non conferri tradit Romana ecclesia, adeoque hac *conditionata formula* vtitur. Pariter fœtum, in ventre adhuc clausum, sed editioni propinquum, *conditionate* aqua aspergendum esse docent, quando ignoratur ex difficultate partus, vtrum monstrum, an verus homo in ventre sit, dicentes: *si es monstrum, ego te non baptizo: si verus homo es, ego te baptizo* etc. Non æquali tamen rigore hanc *intentionem* in baptismo explicat et desiderat *INNOCENTIVS IV. ad c. 2. h. t. n.* 8.
92) Cit. c. non habet verba: *si baptizatus es.*
93) *Ego non te*, C. R. 1.
94) *Rebaptizo*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
95) *Baptizo in nomine patris et filii et spiritus sancti. Amen.* C. R. loco sigli: *etc.*

CAP. III.

Sacramentum baptismi vtiliter confertur paruulis: licet non credant nec intelligant, et remittitur eis peccatum originale. H. d. vsque ad §. *Verum.*

INNOCENTIVS III. *Arelaten. archiepisc.* 96) (*ann.* 1205. *Roma in Gall.*)

Maiores ecclesiæ *i* caussas, præsertim articulos fidei contingentes, ad Petri sedem referendas intelligit, qui eum quærenti Domino, quem discipuli dicerent ipsum esse, respondisse notabat 97): *tu es* k *Christus* 98) *filius Dei viui:* et pro eo Dominum exorasse, ne deficiat fides eius. [*Hæc igitur te notasse sollicite, coniecimus euidenter, qui vt hæreticos, ecclesiam impugnantes, melius nostra munitus auctoritate repellas,*] quibusdam quæstionibus, quas contra catholicos hæretici 99) mouerant 100), nos postulas 1) respondere. Asserunt enim, paruulis inutiliter baptisma conferri: quod nituntur [*tam ratione, quam auctoritate,*] probare 2), illud primo et præcipue inducentes, quod, cum secundum verbum Iacobi *l* apostoli, dicentis in epistola sua: *caritas operit multitudinem peccatorum:* et iuxta illud 3) testimonium veritatis in euangelio *m* de peccatrice, quæ ipsius pedes lauerat, perhibentis: *dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum:* non nisi per caritatem et in caritate crimina dimittantur 4), paruulis, qui nec sentiunt, nec consentiunt, et caritatem non habent, quæ sentientibus et consentientibus tantum infunditur, peccatum non dimittitur in baptismo 5). [*Et sic eis baptisma non confertur: quia non est talibus conferendum. In euangelio quoque legitur: qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit, qui autem non crediderit, condemnabitur: vnde paruuli, siue fuerint, siue non fuerint baptizati, condemnabuntur, vtpote non credentes.*] Ad id autem taliter respondemus, quod 6) *n* baptisma successerit circumcisioni.

96) Vocab. *Arelat. archiep.* desiderantur in c. 1. comp. 3. h. t.
97) *Vocabat*, C. R. 1. *notauit*, C. R. 2. ed. gl. et cit. c.
98) *Christus*, in cit. c. non habetur.
99) *Hæretici*, ibid. omittitur.
100) *Mouebant*, C. R. 1. *mouerunt*, L.
1) *Postulat*, C. L.
2) C. R. 1. addit: *tam ratione quam exemplo.*
3) *Illud*, abest a C. R. L. et cit. c.
4) *Dimittuntur*, C. R. et L.
5) C. R. 1. addit: *et sic baptismum non confert, et infra.*
6) *Quod, cum,* ed. ant. et Cont.

---

a Archiep. Sipontin. b *Vid. B. Th. 3. p. q. 83. art. 2. ad 2. arg.* c Casalens. *al.* Valualen. *al.* Vbsalens. *Hoc vltimum credo verius.* d *Vid. B. Th. 4. p. q. 74. art. 8. et Sotum l. 4. sent. dist. 9. q. 1. art. 6.* e *Vid. B. Thom. q. 74. art. 4. et q. 83. art. 3. ad 6. arg. et q. 74. art. 6. et 7.*

f *Cap. 1. de baptism. puer. in 2. comp. Vid. B. Thom. 3. p. q. 66. art. 5. et Sotum l. 4. sent. dist. 3. q. 1. art. 5.* g *Vid. B. Thom. 3. part. q. 66. art. 9. et B. Clement. l. 6. c. 15. constitutionum apostolicarum.* h *Al.* baptizentur. i C. 1. *eod. tit. in 3. compil.* k *Matth. 16. et Luc. 22.* l *Iac. 5. et 1. Petr. 4.* m *Luc. 7.* n *Peram in vulgatis:* quod cum baptisma, etc.

Absit

Absit enim, vt 7) in illam damnatam hæresim incidamus, quæ perperam affirmabat, legem cum euangelio, et circumcisionem cum baptismo seruandam: quoniam secundum apostolum, dicentem ad Galatas *a*: *si circumcidimini, Christus nihil vobis prodest.* Cum ergo circumcisio tam adultis, quam paruulis ex præcepto Domini 8) conferretur 9): ne baptismus, qui succedit 10) loco ipsius, et generalior tamen existit 11), cum 12) tam viri, quam feminæ, baptizentur, minoris videatur 13) effectus, tam adultis, quam paruulis, est conferendus. Sicut enim [*olim*] sine distinctione qualibet Mosaica *b* lex clamabat: *anima, cuius præputii caro circumcisa non fuerit, peribit de populo suo;* ita nunc indistincte vox intonat 14) euangelica *c*: *nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei:* ab hac generalitate nec sexum, nec ætatem excludens. [*Vnde, sicut anima circumcisi de populo suo non peribat: sic, qui ex aqua fuerit et Spiritu sancto renatus, regni cœlorum introitum obtinebit.*] Caute tamen notandum 15) est, quantum plus baptismus hodie conferat Christianis, quam quondam Iudæis circumcisio contulisset: dictum est in fine prædictæ auctoritatis inductæ de veteri lege *d*: *peribit de populo suo:* in euangelica vero auctoritate 16) subiunctum est: *non intrabit in regnum Dei:* quoniam, etsi originalis culpa remittebatur per circumcisionis mysterium 17), et damnationis periculum vitabatur, non tamen perueniebatur ad regnum cœlorum, quod vsque ad mortem Christi fuit omnibus obseratum 18) *e*: sed per sacramentum baptismi Christi sanguine rubricati 19) culpa remittitur, vitatur periculum, et ad regnum cœlorum etiam peruenitur, cuius ianuam Christi sanguis fidelibus suis misericorditer reserauit. Absit enim, vt vniuersi paruuli pereant, quorum quotidie tanta multitudo moritur, quin 20) et ipsis misericors Deus *f*, qui neminem vult perire, aliquod remedium procurauit 21) ad salutem. Cæterum ex vi litteræ satis patet, prædictas auctoritates intelligendas esse tantummodo de adultis, qui habent multitudinem peccatorum: cum de paruulis non possit 22) intelligi, qui peccato tantum originali tenentur. Similiter et illa [*alia*] auctoritas est soluenda: *qui g crediderit, et baptizatus fuerit, saluus erit etc.* cum non possint credere paruuli, sed adulti. Et ob hoc 23) tota auctoritas hic 24) *h* intelligenda est [*tantummodo*] de adultis, nec ad alios prima, et ad alios secunda clausula referatur; quamuis nonnulli concedant, quod paruuli credunt non per vsum, sed per habitum fidei, quem 25) suscipiunt in baptismo: sicut et alia multa verba secundum communem vsum loquendi non ad actum, sed ad aptitudinem, referuntur. Illud vero *i*, quod opponentes 26) inducunt, fidem aut caritatem, aliasque virtutes paruulis, vtpote non consentientibus, non infundi, a plerisque non conceditur absolute; cum propter 27) hoc inter doctores theologos quæstio referatur, aliis asserentibus, per virtutem baptismi paruulis quidem culpam remitti, sed gratiam non conferri: nonnullis [*vero*] dicentibus, [*et*] dimitti 28) *k* peccatum, et virtutes infundi habentibus illas, quoad habitum, non quoad vsum 29), donec perueniant 30) *l* ad ætatem adultam.

Originale peccatum, quod sine consensu contrahitur, remittitur in baptismo etiam non consentienti, vt paruulis; secus de actuali: quia, sicut non committitur sine consensu, ita non relaxatur. Hoc dicit vsque ad §. *Sed adhuc.* Abbas.

Verum quidam ex hac solutione inuenisse se credunt viam ad alias quæstiones, argumentantes ex eo, quod dicimus, paruulis in baptismate peccatum originale dimitti, quod et adultis dormientibus vel amentibus peccatum, si baptizentur, ratione simili dimittatur 31). Cum enim neutri sentiant tunc, vel consentiant: dicunt, idem in consimilibus iudicandum. Hic vero dicimus, distinguendum, quod peccatum est duplex originale scilicet, et actuale; originale, quod absque consensu contrahitur: [*et*] actuale, quod committitur cum consensu. Originale igitur, quod sine consensu contrahitur, sine consensu 32) per vim remittitur sacramenti: actuale vero, quod [*cum*] consensu contrahitur *m*, sine consensu minime relaxatur.

Licet in baptismo dimittatur originale peccatum paruulis, qui tamen consentire non possunt: in adultis tamen, amentibus vel dormientibus, qui non consentiunt baptismo, non dimittitur actuale, et item etiam nec originale. H. d.

Sed adhuc quæritur, quare non saltem originale peccatum amentibus, et dormientibus in baptismo, sicut paruulis, dimittatur. Ad hoc taliter est respondendum, quod Dominus, qui totum hominem saluum 33) *n* fecit in sabbatho, opus imperfectionis non nouit: et ob hoc peccata, non ex parte, sed ex toto dimittit. Præterea pœna originalis peccati, est carentia visionis Dei: actualis vero pœna peccati, est gehennæ perpetuæ cruciatus. Vnde, si dimitteretur alicui primum, altero non dimisso; talis non careret visione Dei propter originale dimissum, et cruciaretur in gehenna perpetuo propter reatum criminis actualis: sed hæc tanquam incompassibilia 34) *o* sese minime patiuntur, imo sibi mutuo aduersantur.

Amentes vel dormientes baptizati, si ante dementiam vel dormitionem baptizari volebant, characterem suscipiunt, alias secus: coacti vero caussatiue suscipiunt. H. d. vsque ad finem.

Item 35) quæritur *p*, vtrum [*huiusmodi*] dormientibus et amentibus sacramenti saltem character 36) in baptismate imprimatur, vt excitati a somno, vel ab ægritudine liberati, non sint denuo baptizandi. Sunt autem nonnulli, qui dicunt, quod sacramenta, quæ per se sortiuntur effectum, vt baptismus et ordo, cæteraque similia, non solum dormientibus et amentibus, sed inuitis [*etiam*] et contradicentibus, etsi non, quantum ad rem, quantum tamen ad characterem, conferuntur: cum non solum paruuli, qui non consentiunt, sed et ficti, qui quamuis non ore, corde tamen dissentiunt, recipiant sacramentum. Sed opponitur talibus, quod, qui fuissent inuiti et reluctantes immersi, saltem ratione sacramenti ad iurisdictionem ecclesiasticam 37) pertinerent 38): vnde ad seruandam regulam fidei Christianæ forent rationabiliter compellendi. Verum id est religioni Christianæ *q* contrarium, vt semper inuitus et penitus contradicens ad recipiendam et seruandam Christianitatem aliquis compellatur. Propter *r* quod inter inuitum et inuitum 39), coactum et coactum, alii non absurde distinguunt; quod is 40), qui terroribus atque 41) suppliciis violenter attrahitur, et *s*, ne 42) detrimentum incurrat, baptismi suscipit sacramentum, talis [*quidem*,] sicut et is, qui ficte ad baptismum accedit, characterem suscipit Christianitatis impressum, et ipse, tanquam conditionaliter volens, licet absolute non velit, cogendus est [*tamen*] ad obseruantiam 43) *t* fidei Christianæ. In quo casu debet intelligi decretum [*illud*] concilii Toletani *u*; vbi dicitur, quod, qui iam pridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus *x* religiosissimi principis Sisibuti 44), quia 45) iam constat, eos sacramentis diuinis associatos, et baptismi gratiam suscepisse, et chrismate vnctos esse, et corporis Domini exstitisse participes, oportet etiam, vt fidem, quam necessitate susceperunt *y*, tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, et fides, quam susceperunt,

7) *Vt*, a C. L. abest.
8) *Domini*, C. R. 1. non habet.
9) *Conferatur*, est ibid. sed in C. L. *confertur.*
10) *Successit*, C. R. L. et ed. ant.
11) *Exstitit*, C. R. 2.
12) C R. 2. legit: *vt*, et a L. abest. partic. *cum*, loco huius in cit. c. est: *non.*
13) *Videantur*, C. L.
14) *Insonat*, C. R. 2.
15) *Adnotandum*, cit. c. omisso verbo: *est.*
16) *Veritate*, C. R. 1. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
17) *Ministerium*, C. R. 1.
18) *Consecratum*, ibidem. *obseruatum*, cit. c. sed vitiose.
19) *Rubricatum*, C. L.
20) *Quando*, C. R. 1. *quoniam*, C. R. 2. et ed. ant.
21) *Procurauerit*, C. R. 2. L. ed. ant. Cont. Pith. et Gonz.
22) *Posset*, C. R. et L. *non possent*, cit. c.
23) *Sed ob hoc*, C. R. 1.
24) *Hæc*, C. R. 1. et cit. c. sed C. R. 2. et L. habent *h.*
25) *Quam*, C. R. 1. L. et cit. c.
26) *Proponentes*, C. R. 1.
27) *Et propter*, ed. ant.
28) *Et dimitti*, C. R. et L.
29) *Ad vsum*, C. R. 2. L. et ed. ant.
30) *Peruenerint*, C. R. L. et cit. c.
31) *Peccata - - dimittantur*, C. R. 1.

32) *Cum consensu*, C. R. 2. *per consensum*, L.
33) *Sanum*, C. R. 2. L. et cit. c.
34) *Impossibilia*, C. R. 1. et ed. ant. *imposs.* cit. c.
35) *Interim vero*, cit. c.
36) Doctrinæ, quod per baptismum conferatur *character indelebilis*, fontem aperui in *c. 97. C. I. q. 1. not.* 89*. ostendique, AVGVSTINVM simile in hoc argumento a *charactere regali*, quo milites manu olim signati erant, sumsisse, quod per hoc lauacrum, *militiæ spirituali* baptizatus agglutinetur, et sic characterem spiritualem accipiat.
37) *Ecclesiæ*, C. R. 1.
38) H. e. fit subditus reip. ecclesiasticæ, vt postea cum liberis sub hac permanere debeat, et ad hoc cogi queat. Vnde *apostasia* crimen grauissimum ecclesiasticum. *c. 94. de cons. dist. IV.* Re vera etiam fit baptizatus *nouus homo* ciuiliter, macula liberatur, inter *honestos* postea habetur, dignitatum ciuilium et iuris ciuitatensis particeps, a *censu* iudæis imposito, liberatur, et ita effectus *ecclesiasticos* et *ciuiles* accipit quam plurimos.
39) *Inter vitum et inuitum, coactum et incoactum*, C. R. 1.
40) *Is*, desideratur ibid.
41) *Absque*, ibid.
42) *Vt ne*, ibid.
43) *Ad obseruationem*, cit. c.
44) *Sisebuti*, C. R. L. et c. cit. Ita etiam legitur in *c. 5. dist. XLV.* ibique *canon 57. concil. Tolet. IV.* refertur. In *c. 94. de cons. dist. IV.* regustatur etiam *c. 58. eiusd. concil.* similis argumenti, in quo consultu regis SISEMVNDI, qui concilio huic interfuit, decretum eiusdem tenoris factum et constitutum est, vt Iudæi desertores ad Christianam fidem auctoritate pontificali reuocentur.
45) *Quare*, ed. ant.

a *Gal.* 5. b *Gen.* 17. c *Ioann.* 3. d *Gen.* 17. *Leuit.* 12. e *Id est*, clausum. *In multis vulgatis mendose legitur:* obseruatum. f 1. *Tim.* 1. g *Matth.* 28. h Hæc. i *Vid. B. Thom.* 3. *p. q.* 69. *art.* 6. k *Alit.* et dimitti. l Peruenerint.

m *Al.* quod cum consensu contrahitur, *etc.* n *Al.* sanum, *vt plurimum in antiquis codicibus.* o *Al.* incompossibilia. p *Vid. B. Thom.* 3. *p. q.* 80. *art.* 9. q *Vid. B. Thom.* 2. 2. *q.* 10. *art.* 8. *et ibi Caietan.* r *Perperam in pluribus vulgatis:* propter quod inter inuitum, et non inuitum, coactum et non coactum, *etc.* s *Al. ita:* vt ne, *etc.* t Obseruationem. u *Scil.* 4. *c.* 56. x In tempore. y Receperunt.

vilis

vilis ac contemptibilis habeatur. Ille vero, qui nunquam conſentit, ſed penitus contradicit, nec rem, nec characterem ſuſcipit ſacramenti; quia plus eſt expreſſe contradicere, quam minime conſentire: ſicut nec ille notam alicuius reatus *a* incurrit, qui, contradicens penitus et reclamans, thurificare idolis cogitur violenter 46). Dormientes autem et amentes, ſi, priusquam amentiam incurrerent, aut *b* dormirent, in contradictione perſiſterent 47), quia in eis intelligitur contradictionis propoſitum perdurare, etſi 48) *c* fuerint ſic immerſi, characterem non 49) ſuſcipiunt ſacramenti. Secus autem, ſi prius catechumeni exſtitiſſent, et habuiſſent propoſitum baptizandi: vnde tales in neceſſitatis articulo conſueuit eccleſia baptizare. Tunc ergo characterem ſacramentalis imprimit operatio, cum obicem voluntatis contrariæ 50) non inuenit obſiſtentem.

46) *Violenter*, a C. R. et L. abeſt.
47) *Perſiſterant*, C. R. I. L. et cit. c.
48) *Si*, eſt in C. R. L. et cit. c.
49) *Nec*, cit. c.
50) Ibidem omittuntur verba: *voluntatis contrariæ*.

CAP. IV.

Nemo poteſt ſe ipſum baptizare, etiam inſtante neceſſitatis articulo.

IDEM *Meten. epiſcopo. (ann. 1205.)*

Debitum 51) *d* [*paſtoralis officii exſoluis, cum ſuper dubiis iuris articulis reſponſo ſedis apoſt. poſtulas edoceri.*] Sane, [*per tuas nobis litteras*] intimaſti, quod quidam Iudæus, in mortis articulo conſtitutus, cum inter Iudæos tantum exiſteret, in aquam ſe ipſum immerſit, dicendo: ego me baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus ſancti. Amen 52). [*Nunc autem quæris, vtrum ille Iudæus, in deuotione fid. Chriſtianæ perſeuerans, debeat baptizari. Nos autem f. t. t.*] reſpondemus, quod, cum inter baptizantem et baptizatum debeat eſſe diſcretio 53) *e*, ſicut ex verbis Domini colligitur 54), dicentis *f* apoſtolis: *ite* 55) *g*, *baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus ſancti*, memoratus Iudæus eſt denuo 56) ab alio baptizandus: vt oſtendatur, quod alius eſt, qui baptizatur, et alius, qui baptizat. Ad quod etiam deſignandum ipſe Chriſtus non a ſe ipſo, ſed a Ioanne voluit baptizari: quamuis, ſi talis continuo deceſſiſſet, ad cœleſtem 57) patriam protinus euolaſſet 58) *h* propter ſacramenti fidem, etſi non *i* propter fidei ſacramentum. In baptiſmo quippe illa ſpiritualis 59) generatio *k* celebratur, de qua Veritas ait *l*: *oportet vos naſci denuo: quia, niſi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cœlorum.* Sicut ergo *m* in carnali generatione, qua *n* proles ex viro et femina naſcitur, alius eſt, qui carnaliter gignit, et alius 60), qui carnaliter gignitur: ſic 61) [*et*] in ſacramentali generatione, qua ſoboles ex aqua et Spiritu ſancto renaſcitur, alius debet eſſe, qui ſpiritualiter generet, et alius, qui ſpiritualiter generetur. Sane, cum corpus exterius, ſiue cum cor interius baptizatur 62): oportet, vt vtrobique paternitas et filiatio valeat 63) inueniri, quibus baptizans et baptizatus ad inuicem referantur 64).

51) In C. R. I. additur: *paſtoralis*.
52) *Amen*, non habetur in c. 2. comp. cit. 3.
53) *Diſtinctio perſonal.* C. R. I. *differentia*, L.
54) *Intelligitur*, C. L.
55) *Ite*, abeſt a C. R. 2. ed. ant. Cont. et cit. c. ſed L. legit: *ite et*.
56) *Denuo*, deſideratur in cit. c.
57) *Cœleſtem*, abeſt a C. R. 2. L. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
58) *Conuolaſſet*, C. R. 2. et L.
59) *Specialis*, C. R. I.
60) *Et alius eſt*, ed. ant.
61) *Sic et*, C. R. L. et ed. ant.
62) *Baptizetur*, C. L.
63) *Debeat*, C. R. I.
64) *Referatur*, C. R. I. et cit. c. Reliqua vide in *c. 5. X. de bigam.*

CAP. V.

Vbi deeſt verbum, vel elementum aquæ: non eſt baptiſmi ſacramentum.

IDEM *Moroſien.* 65) *epiſcopo.* o *(ann. 1205.)*

Non vt *p* apponeres 66) [*tibi ſcientiam, ſicut credimus, ſed vt per oraculum verbi noſtri tuorum ignorantiam ſubditorum melius erudires, apoſtolicum tibi reſponſum fieri,*] poſtulaſti, vtrum paruuli ſint pro Chriſtianis habendi, quos, in articulo mortis conſtitutos, propter aquæ penuriam et abſentiam ſacerdotis, aliquorum ſimplicitas in caput ac pectus, ac inter ſcapulas pro baptiſmo ſaliuæ conſperſione *q* liniuit. Reſpondemus, quod 67), cum in baptiſmo duo ſemper, videlicet verbum et elementum, neceſſario requirantur, iuxta quod de verbo Veritas ait *r*: *euntes in mundum vniuerſum, prædicate euangelium s omni creaturæ, et* 68) *baptizate omnes gentes, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus ſancti*: eademque dicat de elemento: *niſi* ſ *quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu ſancto, non intrabit in regnum cœlorum e*, dubitare non debes, illos verum non habere baptiſmum, in quibus non ſolum vtrumque prædictorum, ſed eorum alterum eſt omiſſum.

65) *Nidroſien.* C. L. et c. 3. comp. 3. cit. rectius legunt.
66) *Opponeres*, C. R. 2. et L.
67) In cit. c. non leguntur verba: *reſpondemus, quod*: et noua periodus deinde ita inchoatur: *Cum igitur* etc.
68) Ibid. deſiderantur verba: *prædicate euangelium omni creaturæ, et*.

CAP. VI.

Baptizatos a Latinis, Græci rebaptizare non debent.

IDEM *in concilio generali.* ſſ *(ann. 1216.)*

Licet Græcos ſt diebus noſtris, ad obedientiam 68*) ſedis apoſtolicæ reuertentes, fouere ac honorare velimus, mores ac ritus eorum, in quantum cum Domino poſſumus, ſuſtinendo: in his tamen illis deferre non *t* volumus 69), nec debemus, quæ periculum generant animarum, et eccleſiaſticæ derogant honeſtati. Poſtquam enim Græcorum eccleſia, cum quibuſdam complicibus et fautoribus ſuis, ab obedientia ſedis apoſtol. ſe ſubtraxit: in tantum Græci cœperunt abominari Latinos, quod inter alia, quæ in derogationem 70) eorum impie committebant, ſi quando ſacerdotes Latini ſuper eorum celebraſſent altaria, non prius ipſi ſacrificabant 71) in ipſis, quam ea, tanquam per hoc inquinata, lauiſſent. Baptizatos etiam a Latinis ipſi Græci rebaptizare auſu temerario præſumebant 72): et adhuc, ſicut accepimus, quidam hoc agere non verentur. Volentes igitur tantum ſcandalum ab eccleſia Dei amouere, ſacro ſuadente concilio, diſtricte præcipimus, vt talia de cætero non præſumant, conformantes ſe, tanquam filii obedientiæ, ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ, matri ſuæ: vt ſit vnum ouile, et vnus paſtor. Si quis autem tale quid præſumſerit: excommunicationis mucrone percuſſus, ab omni officio et beneficio eccleſiaſtico 73) deponatur *u*.

68*) *Ab obedientia*, c. I. comp. 4. h. t.
69) *Nec volumus*, C. R. L. et cit. c.
70) *In derogatione*, C. R. I.
71) *Sacrificare volebant*, cit. c.
72) Græci a Latinis non tantum differebant in *formula baptiſmi dandi*, ſed etiam in ipſo præcipue *ritu*, *immerſione* antiquitus vſitata, non *aſperſione* vtentes. Vnde Latinos per contemtum *adſperſos* vocarunt, et *hæreſin* in hac quæſiuerunt. Olim de ſalute *clinicorum*, in lecto perfuſorum, aqua non immerſorum, dubitatum etiam fuiſſe, docet CYPRIANVS *epiſt.* 69. *edit. Brem.* vt etiam a clericatu alieni iudicati fuerint *c.* 127. *de conſecr. diſt.* 4. Diu durauit *immerſio* etiam in *occidente*, adeo, vt ſeculo XII. adhuc eius vſus quidam ſuperfuerit, vt conſtat ex *vita* OTTONIS epiſcopi, relata a CANISIO *tom. III. lect. antiqu. P. II. p.* 60. *edit. nou. Baſnag.* Hac de cauſſa Græci credebant, verum baptiſmum a Latinis non conferri, adeoque rebaptizatione opus eſſe, quod dogma Donatiſtæ potiſſimum contra baptizatos ab hæreticis grauiter inculcabant, et anabaptiſtæ reguſtarunt, credentes, pædobaptiſmum inutilem et nullius momenti eſſe.
73) *Eccleſiæ*, ibid.

TITVLVS XLIII.

DE PRESBYTERO NON 74) BAPTIZATO.

CAP. I.

Si non baptizatus ordinatur: ordinis characterem non recipit.

Ex concilio apud Compendium 75) *x.* *(in Gallia.)*

Si quis presbyter ordinatus deprehenderit, ſe non eſſe baptizatum: baptizetur, et iterum ordinetur.

74) *Nondum baptizato*, comp. I.
75) Interpolatus etiam hic canon eſt in *decreto* GRATIANI ſub ſigno *palea* in *c.* 60. *C. I. qu.* I. qui tamen in dicto concilio non deprehenditur, vt monſtratum ad *c. cit.* 60. *not.* 30. Ceterum ipſa verba huius canonis ſuperſunt *libr. V. capitular.* 4. vnde eum laudare forſan nefas eſſe credidit BVRCHARDVS *libr. IV. c.* 74. alioſque omnes, eum ſecure exſcribentes, more ſuo, decepit.

CAP. II.

Omiſſio baptiſmi non nocet credenti probabiliter, ſe eſſe baptizatum.

INNOCENTIVS III. 76) *y epiſcopo Cremon.*

Apoſtolicam *z* ſedem, [*venerabilis frater noſter, vt debuiſti,*] conſulere decreuiſti: [*et infra.*] [*Vnde*] inquiſit. 77) tuæ taliter 78) reſpond.

76) Rectius ſine dubio C. L. INNOCENTIVS II. legit, vt paulo poſt annum MCXXX. hæc decretalis referri debeat. Refertur enim in *compil. ant.* I. quæ decretalem nullam INNOCENTII III. referre potuit. Interim communem errorem ſequutus eſt ALTESERRA, et commentarium quoque ad *h. c.* dedit in *comment. ad Innocentii III. decretales.*
77) *Vnde inquiſitioni*, C. R. L. et Gonz.
78) *Breuiter et placide*, c. 2. comp. I. h. t.

a Criminis. b Vel. c *Al. ita:* ſi fuerint ſic immerſi. *al.* ſi fuerint immerſi. d *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp. vid. Sot. l.* 4. *ſent. diſt.* 4. *q.* I. *art.* 3. *verſ. circa ſecundum.* e *In cod. Barb.* debeat diſtinctio perſonarum, *etc.* f *Matth.* 28. g *Verum, ite, deeſt in aliquot exemplarib. antiquis.* h Conuolaſſet. i *In recentioribus codic. ita:* et non propter, *etc. ſed ex antiqu. reſtituimus, vt eſt impreſſum.* k Regeneratio. l *Ioann.* 3. m Enim. n Per quam. o Indroſien. *al.* Nidroſien. p *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp. B. Thom.* 3. *p. q.* 60. *art.* 5, 6, *et* 7. *et q.* 66. *art.* 3, 4, *et* 5. q Aſperſione.

r *Matth.* 28. s *Verba:* prædicate euangelium omni creaturæ, *deſunt in omn. antiqu. cod. Vaticanis.* ſ *Ioann.* 3. ſſ *Scil. Innocent. III. in conc. gener. Later. c.* 4. ſt *C.* I. *eod. tit. in* 4. *comp.* t *Al.* nec volumus, nec debemus. u *Al.* ſuſpendatur: *ſed in concilio:* deponatur. x *Cap.* 15. *vt ait Burch. libr.* 4. *decr. c.* 74. *et Iuo p.* I. *c.* 268. *Refertur etiam cap.* I. *eod. tit. in* I. *comp. vid. Thom. in additionibus* 3. *p. q.* 35. *art.* 3. y *Antonius Aug. ait, ſcribendum:* Innocent. II. *ſed Vaticani,* III. *habent.* z *Cap.* 2. *eod. tit. in* I. *compil.*

presbyterum, quem sine vnda baptismatis extremum diem clausisse [*litteris tuis*] significasti, quia in sanctæ matris ecclesiæ fide, et Christi nominis confessione perseuerauerit 79), ab originali peccato solutum *a*, et cœlestis patriæ gaudium esse adeptum, [*et sanctorum patrum auctoritate Augustini atque Ambrosii*] asserimus incunctanter. Lege, [*frater*,] super octauo *b* libr. 80) August. de ciuit. Dei, vbi 81) inter cetera legitur: *baptismus inuisibiliter ministratur* 82), *quem non contemptus religionis, sed terminus* c *necessitatis excludit*. Librum etiam B. Ambrosii de obitu Valentiniani, idem asserentis, reuolue. Sopitis igitur quæstionibus doctorum, patrum sententias 83) *d* teneas, et in ecclesia tua 84) iuges preces, hostiasque Deo *e* offerri iubeas pro presbytero memorato 85).

79) *Perseuerauit*, C. R. 2. L. et ed. gloss.
80) *Octauum librum*, cit. c. sine præpos. sed legendum est: *libr. XVIII.*
81) *Vbi*, ibid. non habetur.
82) *Operatur*, C. R. 1.
83) *Sententiam*, C. R. L. ed. ant. et Cont.
84) *Ecclesiæ tuæ*, cit. c.
85) *Hostiasque pro eo offerre iubeas*, ibid.

CAP. III.

Non baptizatus ordinari non potest; et, si de facto ordinetur, non recipit ordinis characterem: licet credebatur baptizatus.

IDEM INNOC. III. *Ferrarien. episcopo.* (*ann.* 1205.)

Veniens *f* ad apostolicam sedem I. 86) lator præsentium, nobis exposuit 87), quod, cum [*per singulos ordines vsque*] ad gradum sacerdotii adscendisset 88), comperit 89) tandem [*pro certo*,] quod non fuerit *g* secundum formam euangelii baptizatus: vnde nos eum [*per ven. f. n. Tuscul. episcopum*] rite fecimus baptizari. Cumque super ordinibus 90) *h* [*coram nobis*] fuisset diutius disputatum; quidam in eam declinauerunt sententiam, vt, cum baptismus sit fundamentum omnium sacramentorum, ante susceptionem baptismi non suscipiatur aliud sacramentum: quoniam, vbi fundamentum non est, superædificari non potest. Porro e contra 91) videri posset. Nam 92) cum quis non solum per sacramentum fidei, sed per fidem etiam sacramenti, efficiatur procul dubio membrum Christi, et qui Christum habet 93) per fidem, etiamsi baptismum non habeat, habet vtique fundamentum, præter quod aliud poni non potest, quod est Christus Iesus; superædificare posse videtur, sicut salutifera opera, sic et quælibet ecclesiastica sacramenta; cum illud non sit generaliter verum, neque de nouis, neque de veteribus sacramentis, quod baptismus sit fundamentum illorum: quoniam et sacramentum coniugii et [*sacramentum etiam*] eucharistiæ a non baptizatis recipi potest. Præterea sacramentum ordinis non solum pontificalis, sed sacerdotalis etiam et leuitici ex institutione sua præcessit baptismum: per *i* quod forsitan videtur 94), quod ante baptismum huiusmodi ordines possent 95) rite conferri, maxime 96) his, qui baptizati esse creduntur. [*Quid enim, si forsitan is, qui baptizatus esse creditur, et non est, in episcopum saltem de facto fuerit consecratus? Eruntne reordinandi omnes, qui ab eo fuerint ordinati? Et cum de pluribus episcopis nesciatur, an renati fuerint aqua baptismatis, cum nec ipsi reminiscantur, nec alii: dubitatur igitur, an tales veraciter in episcopos sint consecrati. Cum ex hoc tot et tanta sequuntur non solum absona, sed absurda: silendum est potius, quam dicendum.*] Quia vero in concilio apud Compendium 97) legitur constitutum, quod, si quis, in presbyterum ordinatus, deprehenderit, se non esse baptizatum, baptizetur, et iterum ordinetur; nos circa latorem præsentium in hoc dubitabili casu, quod tutius est, sequentes, [*f. t. per n. f.*] mandamus, quatenus ipsum per singulos ordines, vsque ad sacerdotium promouere procures, et permittas, eum in sacerdotio ministrare: quia non intelligitur iteratum, quod ambigitur esse factum. Nec male de sacramento sentitur, cum illud non religionis contemptus, sed articulus necessitatis excludit. Et certe de illo, qui natus de Christianis parentibus, et 98) inter Christianos est fideliter conuersatus 99), tam violenter præsumitur, quod fuerit baptizatus, vt hæc præsumptio pro certitudine sit habenda, donec euidentissimis forsitan argumentis contrarium probaretur.

86) *Dilectus fil.* c. vn. comp. 3. h. t.
87) *Lacrymabili nobis insinuatione monstrauit*, ibid.
88) *Accessisset*, C. R. 2.
89) *Comperiit*, cit. c.
90) In C. L. additur: *suis*, et in C. R. 1. *coram nobis.*
91) *Contrarium*, C. R. 2.
92) *Porro cum quis* etc. cit. c.
93) *Habeat*, C. R. 1.
94) *Videretur*, C. R. et L. *propter quod apparet*, cit. c.
95) *Possunt*, cit. c.
96) *Et maxime*, C. R. 1.
97) Canonem, in *c.* 1. *X. h. t.* relatum, hic laudat INNOCENTIVS III. vel ex *collect. antiqu.* 1. *c.* 1. *h. t.* vel, quod credibilius est, ex *decreto GRATIANI*, cuius exemplar interpolatum, et *paleis* refertum, sine dubio habuit INNOCENTIVS III. Dubito enim, vtrum *compil. ant.* 1. eius tempore eamdem, quam *decretum*, habuerit iam auctoritatem apud pontificem, cui totus immersus fuit. Neque enim ipsos fontes veros consuluit: adeoque decreto errante, ipse quoque erranit.
98) *Et*, abest a C. R. ed. ant. et cit. c.
99) *Fideliter conuersatur*, C. R. 2.

a Absolutum. b *Al.* super octauum. *al.* super VIII. c Articulus. d Sententiam. e Domino. f *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* g Fuerat. h *In cod. Barb.* ordinib. coram nobis fuisset aliquandiu disputatum. i *Al.* propter quod, *etc.* forsitan videretur.

TITVLVS XLIV.

DE CVSTODIA EVCHARISTIAE *k*, CHRISMATIS, ET ALIORVM SACRAMENTORVM 100).

CAP. I.

Eucharistia et chrisma debent fideliter sub clauibus custodiri: et contra facientes sunt puniendi.

INNOCENTIVS III. *in concilio generali*, c. 20. (*ann.* 1216. *Romæ.* Conf. c. 2. comp. 4. de baptismo et ei. eff.)

Statuimus, vt in cunctis ecclesiis chrisma et eucharistia, sub fideli custodia clauibus adhibitis conseruentur: ne possit ad illa temeraria manus extendi ad aliqua horribilia, vel nefaria 1) *l* exercenda 2). Si vero is, ad quem spectat custodia, ea incaute reliquerit; tribus mensibus ab officio suspendatur: et, si per *m* eius incuriam aliquid nefandum inde 3) contigerit, grauiori subiaceat vltioni.

100) *De custodia eucharistiæ et sacramentorum et chrismatis*, C. R. 2. *de custodia eucharistiæ*, L.
1) *Nefanda*, ed. ant.
2) *Generanda*, c. 2. comp. 4. de baptismo etc.
3) *Inde*, ibid. non legitur.

CAP. II.

Supellectilia in ecclesiis poni non debent, nisi necessitas vrgeat. Hoc dicit primo. *Ecclesiæ debent sua vasa et vestimenta munde tenere.* Hoc secundo.

IDEM *in eodem* n.

Relinqui noluimus incorrectum, quod quidam clerici ecclesias sic exponunt 4) suppellectilibus propriis, et etiam alienis, vt potius domus laicæ, quam Dei basilicæ videantur, non considerantes, quod Dominus non sinebat, vt vas transferretur per templum. Sunt et alii, qui non solum ecclesias dimittunt incultas, verum etiam vasa ministerii, et vestimenta ministrorum 5), ac pallas altaris, nec non ipsa 6) corporalia tam immunda relinquunt, quod interdum aliquibus sunt horrori. Quia vero zelus nos comedit domus Dei; firmiter prohibemus, ne huiusmodi suppellectilia in ecclesiis admittantur: nisi propter hostiles incursus, aut incendia repentina, seu alias necessitates vrgentes, ad eas oporteat 7) haberi 8) *o* refugium, sic tamen 9), vt, necessitate cessante, res in loca pristina reportentur. Præcipimus quoque, vt oratoria 10), vasa, corporalia, et vestimenta prædicta, munda et nitida conseruentur 11). Nimis enim videtur 12) absurdum in sacris sordes negligere, quæ dedecerent etiam in profanis 13).

4) *Disponunt*, c. 1. comp. 4. de imm. eccles.
5) *Ministeriorum*, C. R. 2.
6) *Et ipsa*, C. R. L. Gonz. et ed. ant.
7) *Oporteret*, C. R. 1. *oportet*, L.
8) *Habere*, cit. c.
9) *Tamen*, a C. R. 2. abest.
10) In cit. c. legitur: *ordinaria vasa.* In ipsa origine tamen est *oratoria* apud HARDVINVM aliosque conciliorum collectores. Non improbabilis tamen est coniectura GONZALEZII, arbitrantis, legendum esse *oraria*, quæ cum vestibus sacris arctius coniunguntur, quam *oratoria.*
11) *Etiam seruentur*, C. L. et cit. c.
12) *Videretur*, cit. c.
13) *Quas dedecens est sustinere etiam in profanis*, C. R. 1. *quæ dedecent in profanis*, cit. c.

TITVLVS XLV.

DE RELIQVIIS ET 14) VENERATIONE SANCTORVM.

CAP. I.

Sine papæ licentia non licet aliquem venerari pro sancto.

ALEXANDER III. (*ann.* 1170. *Romæ.*)

Audiuimus *p*, quod quidam inter vos 15) [*sint*, *qui*,] diabolica fraude decepti, hominem quendam, in potatione et ebrietate occisum, quasi sanctum, more infidelium, venerantur: cum vix pro talibus, in ebrietatibus peremptis, ecclesia permittat orare. Dicit enim apostolus *q*, [*quod*] *ebriosi* [homines] *regnum Dei non possidebunt.* Illum ergo

14) Titulus hic in comp. 2. ita sonat: *de veneratione sanctorum.*
15) *Monachos* scilicet. Indubie enim scribit ad conuentum cuiusdam monasterii in diœcesi Lexouiensi, obseruante GONZAL. *h. c.* quia fabulas plures de miraculis editis componere solebant quæstus gratia, cuius insigne specimen in *h. c.* refertur, aliæ vero fraudes in *c. sequ.* adducuntur.

k De custodia eucharistiæ et aliorum sacrament. l Nefanda. m *In cod. Barbatiæ ita:* et si per eius incuriam aliquid nefarium contigerit. deinde grauiori, *etc.* n *Scil. concil. Lateran. cap.* 19. *et cap.* 1. *tit. de immunit. eccles. in* 4. *compil.* o Habere. p *Cap. vn. de venerat. sanct. in* 2. *compil.* q *Eph.* 5.

[*homi-*

[*hominem*] non præsumatis de cætero colere: cum, etiamsi per eum miracula [*plurima*] fierent, non liceret vobis ipsum pro sancto absque auctoritate Rom. eccl. [*publice*] venerari.

CAP. II.

Sanctorum reliquiæ vendi non possunt, vel passim ostendi non debent: ne circa illas populus decipi possit.

INNOCENTIVS III. *in concilio generali.* a *(ann. 1216.)*

Cum ex eo *b*, quod quidam sanctorum reliquias exponunt venales, et eas passim ostendunt, Christianæ religioni detractum sit sæpius: ne in posterum detrahatur 16), præsenti decreto statuimus, vt antiquæ reliquiæ amodo 17) extra capsam nullatenus ostendantur, nec exponantur venales. Inuentas autem de nouo, nemo publice venerari præsumat: nisi prius auctoritate Romani pontif. fuerint approbatæ *c*. Prælati vero non *d* permittant eos, qui ad eorum ecclesias caussa venerationis accedunt, variis 18) figmentis, aut falsis documentis decipi, sicut in plerisque locis occasione quæstus fieri consueuit 19).

16) *Et ne in posterum fiat*, c. 2. comp. 4. de imm. eccles.
17) *Amodo*, non est in ed. ant.
18) *Variis*, ibid. non habetur, sed *vanis*, legitur in cit. c.
19) Verba, in integra decretali hoc cap. sequentia, sunt in *c.* 14. *X. de pœnit.*

TITVLVS XLVI.
DE OBSERVATIONE 20) *e* IEIVNIORVM.

CAP. I.

Vigilia, occurrens in dominica, ieiunari debet in sabbatho: et ieiunanda est vigilia B. Matthiæ.

INNOCENTIVS III. *clericis S. Petri Magalon.* 21) *(ann. 1203.)*

Ex parte vestra quæsitum fuit [*a nobis*,] vtrum, si natiuitatem Domini, vel assumptionem B. Mariæ, vel festiuitatem alicuius apostolorum 22) in secunda feria contigerit euenire, die sabbathi præcedentis 23) *f* vigilia debeat ieiunari, et vtrum in vigilia B. Matthiæ apostoli, sit ieiunium iniungendum. Ad quod breuiter 24) respondemus, quod die sabbathi festiuitates prælibatas *g* secundæ feriæ præcedentis, et B. Matthiæ apostoli debet vigilia ieiunari.

20) *De obseruantia ieiuniorum*, comp. 3.
21) *Magolonen.* C. L. *Magol.* ed. ant. Cont. et Pith. Sed *Magdalon.* c. 1. comp. cit. 3. rectius.
22) *Apostoli*, C. R. 2.
23) *Præcedenti*, legitur in C. L. et c. cit. non die solis, qui *lætitiæ*, et quo ieiunare nefas est.
24) *Taliter*, C. R. 2.

CAP. II.

Non capit congruam summationem: et textus in se satis clarus est, et multa sunt dicta, quæ patent per §.

IDEM *Braccaren.* 25) *archiepiscopo.* *(ann. 1213.)*

Consilium *h* nostrum 26) [*super quibusdam articulis requisisti, vtrum in omnibus sit apostolorum vigiliis ieiunandum, cum quidam asserant, non esse ieiunandum in omnibus, sed sex tantum. Vtrum etiam ieiunandum sit in aduentu Domini, cum tamen sentiant diuersi diuersa, quibusdam dicentibus, sed paucioribus, ieiunandum esse tunc temporis, pluribus vero se ad hæc asserentibus non teneri. Vtrum insuper, si festum illorum, quorum vigilias ieiunamus, secunda feria celebrari contingat, in præcedenti sabbatho sint vigiliæ ieiunandæ. Nos autem super hoc*] consultationi tuæ taliter respondemus, quod [*apud nos*] omnium apostolorum vigiliæ sunt in obseruatione ieiunii celebrandæ 27), præter vigilias apostolorum Philippi et Iacobi, et B. Ioannis euangelistæ: quoniam ipsorum sollemnitas intra sollemnitatem 28) paschalem, istius autem intra natalem Domini celebratur. Ieiunium etiam 29) apud nos in aduentu Domini agitur 30).

Sanctorum *i* quoque vigiliæ, quorum festiuitates oportet secunda feria celebrari, in præcedenti sunt sabbatho ieiunandæ 31).

De festiuitate vero beati Bartholomæi apostoli, de cuius celebratione 32) dubietas oritur apud quosdam, [*tibi, petenti consilium,*] respondemus, quod in hoc consuetudinem tuæ regionis obserues 33) *k*: [*et infra.*] Cum autem quæsieris, quæ sit illis pœnitentia iniungenda, qui diebus quadragesimalibus, quo tempore 34) *l* tantæ famis inedia ingruebat, quod magna pars populi, propter inopiam annonæ periret, carnes comedere sunt coacti; [*tibi breuiter*] respondemus, quod in tali articulo illos non credimus *m* puniendos, [*quos tam vrgens necessitas excusauit;*] preces tamen Domino pro illis, et cum illis effundas, ne ipsis aliquatenus imputetur: quia bonarum mentium est, ibi timere culpam, vbi culpa minime reperitur. Idem de illis, qui propter debilitatem, [*quam in se sentiunt*,] in sabbatho [*iuxta terrarum consuetudinem aliarum*] carnes sumunt, quod in partibus tuis nullatenus fieri consueuit, cum hoc ab aliis moleste feratur, et oriatur inde 35) illis occasio detrahendi, respondemus 36), quod super hoc consuetudinem tuæ regionis facias obseruari, sic tamen, quod debilibus et infirmis propter hoc periculum non emergat. Præterea [*postulasti responsum habere*] de illis, qui in quadragesima, vel in aliis ieiuniis sollemnibus infirmantur, et petunt sibi esum carnium indulgeri, [*quorum quidam promittunt propter hoc eleemosynam se facturos, quidam vero propter necessitatem infirmitatis vrgentis hoc a te sibi, quasi ex debito concedendi requirunt: super quo tibi*] respondemus, quod, cum non subiaceat legi necessitas, desiderium infirmorum, cum vrgens necessitas exigit, supportare potes et debes, vt maius in eis periculum euitetur.

25) *Bracharien.* C. L. *Braccharen. episcopo.* c. 2. comp. cit. 3
26) *Vestrum*, C. R. 1.
27) *Celebrantur*, cit. c.
28) *Festiuitas infra festiuitatem*, C. R. 1. *festiuitas infra sollemnitatem*, C. R. 2. et cit. c. *festiuitates infra sollemnitatem paschalem*, h. e. intra quinquaginta dies vsque ad pentecosten, qui dies lætitiæ destinati erant, et a ieiuniis abstinendum. *c.* 8. *et* 10. *dist. LXXVI.*
29) *Ipsius*, C. R. 1.
30) *Celebratur*, ibid.
31) *Et sanctor. vigilias - - - ieiunamus*, cit. c.
32) *Festiuitate*, C. R. 1.
33) *Serues*, cit. c.
34) *Tempore illo, quo*, C. R. 1. et cit. c. *tempore, quo*, ed. ant.
35) *In illis occ.* cit. c.
36) *Tale tibi damus responsum*, ibid.

CAP. III.

Si festum natiuitatis occurrit sexta feria: licitum est omnibus carnes comedere, exceptis professis et vouentibus.

HONORIVS III. *Pragen.* 37) *episcopo.* *(ann. 1222.* Conf. c. vn. comp. 5. h. t.)

Explicari *n* per sed. apost. postulasti, [*vtrum sit licitum illis, qui nec voto, nec regulari obseruantia sunt adstricti, carnes comedere, quando in sexta feria dies Dominicæ natiuitatis occurrit. Ad hoc*] respondemus 38), quod illi, qui nec voto, nec regulari obseruantia sunt adstricti, in sexta feria, si festum natiuitatis Dominicæ die ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci 39) possunt, secundum consuetudinem ecclesiæ generalis. Nec tamen hi *o* reprehendendi sunt, qui ob deuotionem voluerint abstinere.

37) *Pregen.* C. R. *Pixecen.* C. R. 2. *Parganensi*, c. vn. comp. 5. h. t. sed omnia hæc mendosa.
38) *Tale damus responsum*, cit. c.
39) *Vti*, C. R. L. et cit. c. *vti possint*, ed. ant.

TITVLVS XLVII.
DE *p* PVRIFICATIONE 40) POST PARTVM.

CAP. VN.

Mulier post partum statim potest ingredi ecclesiam, nec tenetur abstinere per aliquos dies secundum legem Mosaicam.

INNOCENTIVS III. *Armachan. archiepiscopo* 41). *(ann. 1198.)*

Volens [*fraternitas tua per respons. apostolicam humiliter edoceri, a nobis expetiit, vtrum mulieres statim post partum debeant ecclesias ingredi, vel ab earum ingressu per dies aliquot abstinere.*] Licet *q* [*autem*] secundum legem Mosaicam certi dies determinati fuissent, quibus mulieres post partum a templi cessarent ingressu; quia tamen lex per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est: [*nos, sanctorum patrum vestigiis inhærentes*,] inquis. t. t. r. quod, postquam vmbra legis euanuit, et illuxit veritas euangelii 42), si mulieres, post prolem emissam 43) acturæ gratias, ecclesiam intrare voluerint, nulla proinde peccati mole grauantur, nec ecclesiarum est eis aditus [*aliquatenus*] denegandus, ne pœna illis *r* conuerti videatur 44) in culpam. Si tamen ex veneratione voluerint aliquandiu abstinere: deuotionem earum non credimus improbandam.

40) *De purgatione post partum*, C. R. 1. et L.
41) *Armachano*, C. L. et *libr. I. epist. INNOCENTII III.* 63. legunt. Sed *Armacan. episcopo*, ed. ant. Cont. Pith. et c. vn. comp. 3. h. t.
42) *Euangelica*, C. R. 1.
43) *Enixam*, cit. c.
44) *Ne pœnam illis in culpam conuertere videamur*, ibid.

a *Scilicet Lateran. c. 62. et cap. 2. de imm. eccles. in 4. comp.* b *Vide concil. Trident. supr. citatum c. 1. hoc tit. et Syluestrum in summa, verbo: reliquiæ.* c Comprobatæ. d *In C. Barbatiæ:* non permittant eos de cætero, qui, *etc.* e *B. Thom. 2. 2. qu. 147. vid. cap. 1. eod. tit. in 3. comp.* f Præcedenti. g Prælibatæ. h *C. 2. eod. tit. in 3. comp.* i *Al.* et sanctorum vigiliæ, quorum quoque festiuitates, *etc.*

k *Vid. l. si fundus. ff. de euict. et l. si seruus. in fin. ff. de leg. 1.* l *Al.* tempore illo, quo tantæ, *etc.* m *Ratio huius dicti est in antiqua compil. quam hic omisit Raymundus, quæ habetur ita:* quos vrgens necessitas excusauit. n *Vid. Couarrun. 4. var. resol. c. 20. et Syluest. in summ. verb. ieiunium.* o Illi. p *Al.* purgatione. q *C. 1. eod. tit. in 3. comp. Cur purificatio fuerit in lege instituta, vid. Thom. 2. 2. q. 37. art. 4. et de purificatione legitur Leuit. 12.* r Eis.

TITVLVS XLVIII.
DE ECCLESIIS a AEDIFICANDIS, VEL REPARANDIS 45).

CAP. I.

Habentes beneficium in ecclesia, tenentur contribuere ad ipsius reparationem.

Ex concilio Maguntin. 46) *b* (c. 42. *ann.* 813.)

Quicunque ecclesiasticum beneficium 47) habent, omnino adiuuent ad tecta ecclesiæ restauranda 48), vel ipsas ecclesias emendandas, [*et nonam et decimam reddant.*]

45) *Readificandis et repar.* comp. 1. sed in comp. 2. non sunt vltima.
46) *Magoc.* c. 4. comp. 1. h. t. *Maguntinen.* ed. Cont.
47) *Beneficium ecclesiasticum* hoc tempore habebant laici, quibus ecclesiæ et altaria more, regibus Francorum vsitato, in feudum data erant, quorum feudorum historiam retulit *FILESACCVS in sacrilegio laico.* Iam antea in *concil. Francoford. de anno DCCLXXXIV. c.* 26. apud *BALVZ. tom. I. capitular. p.* 267. etiam relato, cautum erat: *vt domus ecclesiarum et tegumenta ab eis fiant emendata vel restaurata, qui beneficia exinde habent.* In capit. *LVDOVICI PII c.* 40. apud *REGINONEM libr.* 1. *c.* 35. et *BALVZ. libr. IV. capitul. c.* 40. idem quoque regustatum, et hoc onus *vassis regiis* iniunctum. Aequum enim erat, vt, qui commoda *iure beneficiario* ex ecclesiis perciperent, easdem quoque sartas tectas conseruarent.
48) *Restituenda*, C. R. 2. ed. ant. et cit. c.

CAP. II.

Leprosi permitti debent, sine praeiudicio antiquarum parochiarum, habere ecclesiam propriam et presbyterum: nec tenentur soluere decimas de hortis, vel nutrimentis animalium.

Ex concilio Lateran. III. c. 23. (Conf. c. 1. comp. 1. h. t.)

Cum dicat apostolus, [*abundantiorem honorem membris infirmioribus deferendum: e contra quidam, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi, quærentes, leprosis, et qui cum sanis habitare non possunt, vel ad ecclesiam cum aliis conuenire, ecclesias et cœmeteria non permittunt habere, nec proprii iuuari ministerio sacerdotis. Quod quia procul a Christiana pietate esse dignoscitur: de benignitate sed. apostolicæ*] constituimus, vt vbicunque tot simul leprosi sub communi vita fuerint congregati, quod 49) ecclesiam cum cœmeterio sibi construere 50), et proprio gaudere valeant presbytero, sine contradictione aliqua permittantur habere. Caueant tamen, vt iniuriosi veteribus ecclesiis de iure parochiali nequaquam 51) existant. Quod enim 52) eis pro *c* pietate 53) conceditur, ad aliorum iniuriam nolumus redundare. Statuimus etiam, vt de hortis et nutrimentis 54) animalium suorum, decimas tribuere non cogantur.

49) *Qui*, c. 1. comp. 1. h. t.
50) *Constituere*, ed. ant. Sunt vero tales ecclesiæ tantum *oratoria priuata* seu *capellæ*, in vsus priuatos leprosorum vel similium, veluti facinorosorum, purgatoriis inclusorum, exstructæ, quibus haud concessum est, vt publico cultui sacro interesse possent. Proinde tales capellæ quoque consecratione indigent.
51) *Nequicquam*, C. R. 1.
52) *Tamen*, C. L.
53) *Ex pietate*, C. R. 1. et L. sed in ed. ant. et Cont. desideratur præp. *pro.*
54) *Et de ceteris nutrimentis*, C. R. 1.

CAP. III.

Propter nimiam distantiam ecclesiæ, potest noua ecclesia in ipsius parochia ædificari, et certa portio de antiqua sibi deputari.

ALEXANDER III. *Eboracen. archiepiscopo* 55). (*ann.* 1170.)

Ad audientiam *d* nostram noueris peruenisse, quod villa, quæ dicitur H. tantum perhibetur ab ecclesia parochiali distare, vt *e* [*in*] tempore hiemali, cum pluuiæ inundant 56), non possint parochiani, sine magna difficultate ipsam adire: vnde non valeant congruo tempore ecclesiasticis officiis interesse. Quia igitur dicta 57) ecclesia ita dicitur reditibus 58) abundare, quod præter illius villæ prouentus minister illius 59) conuenienter 60) *f* valeat 61) sustentationem habere: [*f. t. per a f.*] mandamus, quatenus, si res ita se habet, ecclesiam ibi ædifices, et in ea sacerdotem, sublato appellationis obstaculo, ad præsentationem 62) rectoris ecclesiæ maioris, cum canonico fundatoris assensu instituas, ad 63) sustentationem suam eiusdem villæ obuentiones ecclesiasticas percepturum, prouidens 64) tamen, vt competens in ea honor pro facultate loci matrici ecclesiæ *g* seruetur: quod quidem fieri posse videtur, cum eiusdem villæ dominus viginti acras terræ frugiferæ velit ad vsus sacerdotis conferre. Si vero persona matricis 65) ecclesiæ virum idoneum præsentare distulerit, vel opus illud voluerit impedire: tu nihilominus facias idem opus ad perfectionem deduci, et virum bonum, appellationis cessante diffugio, instituere non omittas.

55) Voc. *Eborac. archiepiscopo*, non sunt in ed. ant.
56) *Inundauerint*, c. 2. comp. cit. 1.
57) *Parochialis*, ibid.
58) *In reditibus*, C. R. 1.
59) *Ministri illius ecclesiæ*, C. L.
60) *Conuenientem*, C. R. 1. et L.
61) *Valeant*, C. L.
62) Erat hæc ecclesia noua exstruenda instar *coloniæ*, a principali ecclesiæ per *dismembrationem* separatæ. Et quia ex huius reditibus dotata et exstructa erat; ius patronatus rectori *ecclesiæ antiquæ* seu parocho competebat, quæ ea de caussa *matrix*, nouiter exstructa vero *filia* dicebatur: nouo tamen significatu, quod hæc proprio instructa sit sacerdote.
63) *Et ad*, ed. ant.
64) *Prouideas*, C. R. L. et cit. c.
65) *Matrici*, C. L.

CAP. IV.

Rectores ecclesiarum possunt compelli, vt de reditibus, qui supersunt, teneantur conferre ad constructionem, seu reparationem ecclesiæ.

IDEM *Lexonien.* 66) h *episcopo* (*ann.* 1180.)

De his 67) *i*, qui parochiales ecclesias habent, [*f. t. taliter*] duximus respondendum, quod ad reparationem et institutionem 68) ecclesiarum cogi debent 69), cum opus fuerit, de bonis, quæ sunt ipsius ecclesiæ, si eis supersint 70), conferre, vt eorum exemplo cæteri inuitentur.

66) *Lexon.* C. R. 1. *Lexonien.* L. *Lexion.* ed. ant. Erronee vero *Exonen.* c. 3. comp. cit. 1.
67) Ipsum initium huius decretalis in cit. c. hoc est: *In litteris; et infra. De his autem, qui* etc.
68) In C. R. 1. et L. desiderantur verba: *et institutionem*, sed in C. R. 2. adscriptum est manu recentiori: *et instructionem:* quæ verba etiam sunt in cit. c.
69) Quod integros reditus parochiales percipiant, quibus etiam inerat *quarta*, *fabricæ* olim destinata. Ita vero etiam de decimis conferre debent, quod tamen haud extendendum ad decimas alienatas, et a laicis ab antiquo possessas, ceu plenius euici in *vindiciis libertatis decimar. laical. a contribut. ad refect. eccles. paroch.*
70) *Supersunt*, C. L. et cit. c.

CAP. V.

Secularis ecclesia sine præiudicio clericorum ad statum regularem potest reparari: et collegio, quod nondum est, priuilegium non confertur.

VRBANVS III. [*Trundensi, vel potius Trutoniensi, archiepiscopo et G. delegato.*] (*ann.* 1186.)

Ad audientiam *k* nostram [*iam pridem*] peruenit, quod tu in ecclesia [*de Cologia*,] de qua in episcopum vocatus [*et electus*] fuisti, regulares canonicos desideras ordinare, [*et eorum institutioni de bonis tibi collatis congrue velis prouidere:*] inde siquidem est, quod [*tuum nos desiderium atque propositum multimodis laudibus commendantes*,] hoc deuotioni tuæ auctoritate apostol. indulgemus, si tibi episcopus diœcesanus consenserit in hac parte. Verum 71) si clerici seculares in ea [*fuerint, qui*] adhuc superesse noscuntur: volumus eis, dum vixerint, ibi vel alibi necessaria [*secundum consuetudinem*] prouideri *l*. Licet autem nobis instantius supplicares 72), vt [*in*] ecclesiæ prædictæ [*iure*] confirmationis priuilegium faceremus [*de canonicis;*] tibi 73) non possumus de iure deferre: cum nulli canonici adhuc ibidem existant, quibus priuilegium concedatur 74). [*Eis vtique, cum fuerint instituti, tam in his, quam in aliis precum tuarum obtentu, in quibus cum Deo poterimus, libentius deferemus.*]

71) Post vocem insertarum vltimam, *commendantes*, in c. 4. comp. 2. h. t. series verborum ita differt: *deuotioni tuæ auctoritate ap. indulgemus, vt iuxta votum tuum canonicos regulares in ecclesia præscripta, si tibi in hoc episcopo diœcesanus consentit, ad honorem Dei et ecclesiæ tuæ secundum beati Augustini regulam valeas ordinare, et eos ibidem nullius contradictione et appellatione instituere. Vnde si* etc.
72) *Supplicaris*, C. R. 2. et ed. ant. *supplicaueris*, L. et ed. glos. *vicini tui nobis instantius supplicarent*, cit. c.
73) *Tuæ in hac parte deuotioni*, cit. c.
74) *Indulgeatur*, ibid.

CAP. VI.

Non obstante iuramento de rebus ecclesiæ non alienandis, potest episcopus propter indigentiam nouam ecclesiam ædificare.

COELESTINVS III. *m* (*ann.* 1195.)

Tua nos *n* duxit 74*): [*et infra.*] Præterea, quia occasione iuramenti, quod de rebus ecclesiæ *o* non alienandis te asseris præstitisse, in locis tui episcopatus, in quibus populi habitantes oratoriis [*plurimum*] egere 75) videntur: ne prætextu nouarum ecclesiarum, commissa tibi ecclesia destitui videatur, ecclesias formidas erigere, frat. t. [*præsentium*

74*) *Tua nobis duxit*, c. 5. comp. 2. h. t.
75) *Plurimum egere*, C. R. 1.

a *De mater. huius tit. vid. concil. Tridens. sess.* 7. *de reform. cap.* 8. *et plenius sess.* 21. *de reform. cap.* 7. b *Hoc decretum habetur in concil. Maguntin. sub Carolo Magno. Burch.* 3. *decret. c.* 30. *Iuo part.* 3. *c.* 35. *et cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp.* c *Dictio*, pro, *deest in pluribus exemplaribus, et male.* d *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* e Quod, *etc.* f Conuenientem.

g *Al. ita:* ecclesiæ matrici maiori seruetur. h Exonen. *al.* Lexonen. i *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. sub Alex. III. p.* 29. *c.* 2. k *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *comp.* l *Vid. l. nec auus. C. de emanc. libr. et in l. ex facto. D. de vulg. et pup. substit.* m Alex. III. *in vno aut altero vetusto c.* n *C.* 5. *eod. tit. in* 2. *comp.* o *Al.* ecclesiæ tuæ, *etc.*

signifi-

significatione] mandamus, quatenus illius iuramenti occasione nullatenus prætermittas, quin populo indigenti super basilicarum institutione 76) studeas salubriter prouidere.

76) *Instructione*, cit. c.

TITVLVS XLIX.

DE IMMVNITATE ECCLESIARVM, COEMETERII, ET RERVM, AD EAS PERTINENTIVM 77).

CAP. I.

In domibus ecclesiarum non debet index laicus indicare, nec hospitium quærere.

Ex synodo Ioannis papæ IX. 78)

Vt in domibus *a* ecclesiarum, neque missus, neque comes, vel iudex publicus, vel minister, quasi pro consuetudine, placitum vel 79) hospitium vindicent: sed in publicis locis domos constituant, in quibus placitum teneant, et etiam [*secundum antiquam consuetudinem*] hospitentur.

77) *De immun. eccles. et cœmeteriis et rerum, ad eas pertinentium*, C. R. 1. et L. *de imm. ecclesiarum et rerum, ad eas pertinentium*. C. R. 2. *ad eam pertinentium*, comp. 1.

78) Est quidem concilium Rauennæ sub IOANNE IX. habitum anno DCCCXCVIII. ab *HARDVINO tom. VI. P. I. coll. concil. p.* 491. relatum: sed inter canones eius hoc capitulum non habetur. Attamen ab *EODEM p.* 489. referuntur *canones concilii anonymi*, *ex ANTONII AVGVSTINI codice*, inter quos *c.* 11. sistitur. Verum hæc XII. capitula concilio cuidam haud tribuenda esse, sed potius *edicto imperatoris LAMBERTI*, qui concilio, Rauennæ habito, interfuit, et mox post hoc concilium illud publicauit, monstraui supra *ad c.* 4. *X. de offic. archipresbyt. not.* 23. vbi *c.* 12. ex hoc edicto imperiali recitatur. Ipse contextus quoque monstrat, *imperiali constitutioni hoc c.* deberi, quæ *missis*, *comitibus et iudicibus publicis* vel *ministris* legem præscribit, quod *iuris imperatorii* erat: præsertim cum eo tempore leges imperatorum in *ecclesiasticis* eamdem auctoritatem, ac leges, ab ecclesia conditæ, haberent, quod agnouit IOANNES IX. in *concil. Rauennatensi* cit.

79) *Nec placitum, nec*, c. 1. comp. 1. h. t.

CAP. II.

Tempore magnæ necessitatis, non debet aliquis excusari a murorum, seu ciuitatis custodia. H. d. secundum intellectum Panorm.

GREGORIVS 80) *archiepisc. Tricen.* b (*ann.* 598. *Roma in Hispaniam.* Conf. c. 2. comp. 1. h. t.)

Peruenit: [*et infra.*] Fraternitas tua nullum [*neque*] per nostræ vel ecclesiæ suæ 81) nomen, aut [*quolibet*] alio modo excusari 82) a murorum vigiliis patiatur; sed omnes ad hoc 83) generaliter compellantur: quatenus, cunctis vigilantibus, melius valeat ciuitatis custodia procurari 84).

80) Scripta est hæc decretalis a GREGORIO M. anno regiminis octauo ac refertur *libr. VII. ind.* 1. *epist.* 20. cuius inscriptio sincerior hæc est: *Agnello episcopo Terracinensi.* Sine dubio autem intelligenda de *instante et repentino vrbis periculo*, in quo nemo a defensione eius, ne quidem clerici, excusantur.

81) *Tua*, C. L.

82) *Defendi*, c. 2. comp. cit. 1.

83) Dict. *ad hoc*, ibid. non habentur.

84) *Prouocari*, frustra est ibid.

CAP. III.

Rusticus, adstrictus ad culturam agrorum ecclesiæ, non potest illam deserere. H. d. summando generaliter.

IDEM GREGOR. *Vitali defensori Sardiniæ* 85). c (*ann. eod. Romæ.*)

Indicatum est 86): [*et infra.*] Dictum est [*etiam*] nobis, quod rustici ecclesiæ, rura eius [*propria*] deferentes, in priuatorum possessionibus culturam 87) [*laboris*] exhibeant 88): quod 89) experientia tua fieri non permittat.

85) Scripta est decr. hæc eod. regiminis cum præcedente anno, relata *libr. VII. ind.* 2. *ep.* 66.

86) *Iudicatum*, C. R. 2.

87) *Laboris*, C. R. 1. addit.

88) Post hæc in *cit. epist.* adduntur sequentia, quæ mentem pontificis declarant: *ex qua re agitur, vt possessiones ecclesiæ, proprio in aliis occupato cultore, depereant, atque ad tributa sua soluenda idoneæ non existant.* Tributa erant præstationes variæ, a rusticis ecclesiæ soluendæ.

89) *In qua re tale aliquid*, cit. c.

CAP. IV.

Laici, collectas imponentes clericis vel ecclesiis, seu iurisdictionem eorum vsurpantes, si moniti non desistunt, sunt excommunicati cum suis fautoribus: potest tamen episcopus cum clero eis in necessitate præbere subsidia.

Ex concilio Lateranensi. *d* (*ann.* 1179.)

Non *e* minus [*pro peccato illorum, qui faciunt, quam pro illorum detrimento, qui sustinent, graue nimis esse dignoscitur, quod*] in diuersis mundi partibus consules ciuitatum 90) et rectores, nec non et alii, qui potestatem habere videntur, tot onera 91) frequenter imponunt ecclesiis, [*ita grauibus eas et crebris exactionibus premunt*,] vt deterioris conditionis factum sub eis sacerdotium videatur, quam sub Pharaone *f* fuerit, qui legis diuinæ notitiam non habebat. Ille quidem omnibus aliis, seruituti 92) subactis *g*, sacerdotes [*suos*] et possessiones eorum in pristina libertate dimisit, et *h* eis alimoniam de publico 93) administrauit 94). Isti vero onera sua fere vniuersa imponunt ecclesiis, et tot angariis eas affligunt, vt eis [*illud quoque*,] quod Hieremias *i* deplorat, competere videatur: *princeps prouinciarum facta est sub tributo*: siue quidem fossata, siue expeditiones, seu alia quælibet sibi arbitrentur agenda, de bonis, ecclesiarum et clericorum et pauperum Christi vsibus deputatis, volunt fere cuncta compleri *k*. Iurisdictionem etiam, et auctoritatem [*episcoporum et aliorum*] prælatorum ita euacuant, vt nihil potestatis eis in suis videatur hominibus remansisse. [*Super quo dolendum pro ecclesiis, dolendum etiam est nihilominus pro ipsis, qui et timorem Dei, et ecclesiastici ordinis reuerentiam videntur penitus abiecisse.*] Quocirca sub anathematis districtione fieri de cætero talia 95) [*seuerius*] prohibemus: nisi episcopus et clerus tantam necessitatem vel vtilitatem adspexerint 96) *l*, vt absque vlla exactione 97) *m* ad releuandas communes vtilitates vel necessitates, vbi laicorum non suppetunt facultates, subsidia per ecclesias existimant conferenda. Si autem consules, aut alii de cætero ista commiserint, et commoniti [*forte*] desistere noluerint; tam ipsi, quam fautores eorum, excommunicationi se nouerint subiacere: nec communioni reddantur, donec satisfactionem fecerint competentem.

90) *Ciuitatis*, c. 4. comp. cit. 1.

91) Olim tamen non aliter immunitate ecclesiastica gaudebant, quam ex *beneficio imperatorum et regum*, quod adhuc suo tempore agnoscebat *HINCMARVS in litter. canon.* ad *cler. et pleb. eccl. Laudun.* apud *BALVZ. tom. II. capitular. p.* 622. in qua ecclesiis, in iure nobilium constitutis, hæc dat præcepta: *ecclesias quoque, in proprietatibus liberorum hominum, ac coheredum existentes, vt suæ tradantur ecclesiæ, non debet cogere*, episcopus scilicet; *sed secundum synodalia et imperialia capitula, quæ regularia probat esse ecclesia, satagat, quatenus dotis immunitates, sicuti cæteræ ecclesiæ auctoritate regis habeant.* Idem quoque euincunt myriades diplomatum, quibus tales immunitates ab imperatoribus et regibus ecclesiæ expresse datæ fuerunt. Enimuero ius pontificium *iuri diuino* hanc immunitatem recentiori iure adscripsit. *c.* 4. *de censib. in* 6.

92) *Seruitutibus*, C. R. 2. et cit. c.

93) *De publicis*, cit. c.

94) *Ministrauit*, C. R. et L.

95) *Ne talia de cetero attentare præsumant*, cit. c.

96) *Inspexerint*, C. R. 1. L. et cit. c.

97) *Coactione*, C. R. L. et ed. ant. *occasione*, cit. c.

CAP. V.

Caussæ sanguinis in ecclesia vel cœmiteriis agitari non debent.

LVCIVS III. 98) (*ann.* 1181.)

Cum *n* ecclesia Dei, secundum euangelicam veritatem domus orationis esse debeat, non spelunca latronum, aut sanguinis forum: [*ne*] seculares iudices caussas, vbi de sanguinis effusione et corporali pœna agitur, in ecclesiis vel cœmiteriis agitare [*præsumant*,] sub interminatione anathematis prohibemus 99). Absurdum enim est, et *o* crudele, ibi iudicium sanguinis exerceri, vbi est tutela refugii constituta.

98) *Innocentius III.* C. R. 2.

99) *Fieri prohibemus*, C. R. 1.

CAP. VI.

Reus criminis, ad ecclesiam fugiens, non est violenter ab ea extrahendus, nec debet amplius prætextu criminis commissi damnari ad mortem, vel ad aliam pœnam corporalem: est tamen aliter legitime puniendus. Fallit in duobus casibus hic expressis. H. d. primo. *Seruus, fugiens ad ecclesiam timore domini sui, est domino, de eius impunitate iuranti, restituendus.* H. d. secundo.

INNOCENT. III. *illustri regi Scotiæ* 100). (*ann.* 1200.)

Inter *p* alia, [*quæ nobis regalis prouidentia suis litteris intimauit, quid de illis fieri debeat, qui, maleficia pertractantes, confugiunt ad ecclesias, vt pro reuerentia sacri loci debitas pœnas valeant euitare, sollicite requisiuit. Nos igitur,*] tuis quæstionib. respondentes iuxta sacrorum statuta

100) *Canaciæ*, C. L. *Conatiæ*, c. vn. comp. 3. h. t. quæ est prouincia Hiberniæ. Hæc lectio proxime accedit ad inscriptionem, quam habet *RAINER. in collect. decret. Innocent. III. tit.* 35. apud *BALVZ. tom. I. p.* 592. quæ hæc est: *Idem regi Corraciæ*, et anno regiminis tertio scripta videtur.

a *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. Vide Nauarrum in manuali, de horis canonic. c.* 5. b *Al.* Gregorius Agnello Terraconen. episcopo. c *Ita est in veteri registr. libr.* 7. *epist.* 65. *Ind.* 2. *et c.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp.* d *Scil. sub Alex. III. c.* 19. e *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil.*

f *Genes.* 47. g Subiectis. h Et de publico eis alimoniam ministrauit. i *Thr.* 1. k Adimpleri, *in conc. vero legitur:* compilari. l Inspexerint. m Coactione. n *C.* 2. *eod. tit. in* 2. *compil.* o *Al.* et valde crudele, *etc.* p *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.*

mano-

canonum 1), et traditiones legum ciuilium, ita duximus [*in huiusmodi*] distinguendum, quod fugiens 2) ad ecclesiam, aut liber, aut seruus existit 3). Si liber, quantumcunque grauia maleficia 4) perpetrauerit; non est violenter ab ecclesia extrahendus; nec inde damnari debet ad mortem vel ad pœnam: sed rectores ecclesiarum sibi obtinere debent [*et*] membra, et vitam. Super hoc tamen, quod inique fecit, est alias legitime puniendus: et hoc verum est, nisi publicus latro fuerit, vel nocturnus depopulator 5) agrorum, qui, dum itinera frequentat 6), vel publicas stratas obsidet aggressionis insidiis 7), ab ecclesia extrahi potest, impunitate non præstita, secundum canonicas sanctiones. Si vero seruus fuerit, qui confugerit ad ecclesiam; postquam de impunitate sua dominus eius clericis iuramentum præstiterit, ad seruitium domini sui redire compellitur 8) etiam inuitus: alioquin a domino poterit occupari. [*Tu ergo, fili carissime, cum in regno tuo aliquid horum contigerit, iuxta præmissam distinctionem sic procedere studeas: quod ecclesiarum honor, et immunitas seruetur illæsa, et malignandi facultas prauæ voluntatis hominibus auferatur.*]

1) Sine dubio respexit pontifex ad *c.* 36. *C. XVII. q.* 4. in quo hæc sententia refertur, vt per *statuta canonum* decretum GRATIANI intellexisse videatur, in quo illa compilata erant.
2) *Confugiens*, cit. c.
3) *Existat*, C. R. 1.
4) *Molestia*, ibid.
5) *Populator*, C. R. et L.
6) *Frequentata*, C. R. L. ed. ant. et Gonz.
7) *Ob transgressionis insidias*, cit. c.
8) *Compellatur*, C. R. 2. et cit. c.

CAP. VII.

Clerici non debent necessitatibus, seu vtilitatibus ciuitatum, seu aliorum locorum, etiam vbi laicorum non suppetunt facultates, subuenire, nisi prius Rom. pont. consulatur. Hoc primo. *Sententiæ et constitutiones, editæ a laicis collectantibus ecclesiam, sunt ipso iure irritæ, nec vllo tempore conualescunt.* Hoc secundo. *Rectores, excommunicati ob grauamina præmissa, remanent excommunicati, etiam post depositum officium: nihilominus excommunicati sunt successores, nisi satisfecerint intra mensem.* Hoc tertio. Hoc dicit ad maiorem declarationem, et pro nouitiis.

IDEM *in concilio generali.* a (*ann.* 1216.)

Aduersus *b* consules et rectores ciuitatum, vel alios 9), qui ecclesias et ecclesiasticos viros talliis seu collectis et exactionibus [*et*] aliis aggrauare nituntur, volens immunitati ecclesiasticæ Lateran. concilium *c* prouidere, præsumtionem huiusmodi sub anathematis districtione prohibuit: transgressores, [*præsumtores*] et fautores eorum excommunicationi subiacere præcepit, donec satisfactionem impenderint competentem. Verum, si quando forte episcopus simul cum clericis tantam necessitatem vel vtilitatem perspexerit 10) *d*, vt absque vlla coactione ad releuandas vtilitates vel 11) necessitates communes, vbi laicorum non suppetunt 12) facultates, subsidia duxerint per ecclesias conferenda: prædicti laici humiliter et deuote recipiant cum gratiarum actione.

Propter imprudentiam tamen quorundam Romanus pontifex prius consulatur: cuius interest communibus vtilitatibus prouidere. Quia vero nec sic quorundam malitia contra Dei ecclesiam conquieuit: adiicimus, vt constitutiones et sententiæ, quæ a talibus *e* vel de ipsorum mandato fuerint promulgatæ, inanes et irritæ habeantur, nullo vnquam tempore valituræ. Cæterum, quia fraus et dolus alicui patrocinari non debent; nullus vano 13) decipiatur errore, vt intra tempus regiminis sustineat anathema: quasi 14) *f* post illud non sit ad satisfactionis debitum compellendus. Nam et ipsum, qui satisfacere recusauerit 15), et successorem ipsius, nisi satisfecerit intra mensem, manere decernimus ecclesiastica censura conclusum, donec satisfecerit competenter: cum succedat in onere, qui in honore substituitur.

9) *Et alios*, C. R. et L.
10) *Prospexerit*, C. R. et L. *prospexerint*, ed. ant. et c. 3. comp. 4. de censibus. *perspexerint*, ed. Cont.
11) *Et*, C. R. L. et ed. Gonz.
12) *Vt laicorum non suppetant*, cit. c.
13) *Vario*, ed. ant. Cont. et Pith.
14) *Quatenus*, ed. ant. et Cont.
15) *Recusauit*, C. R. 1.

CAP. VIII.

Prælati, plus debito a subditis extorquentes, prætextu procurationis, vel alterius seruitii impensi legato vel alteri, illud restituent, et tantundem pauperibus erogabunt.

IDEM *in eodem.* g (*ann.* 1216.)

Quia plerique *h* prælati, vt procurationem aut seruitium aliquod impendant legato vel alii, plus extorquent a subditis, quam soluant 16), et 17) in eorum damnis lucra sectantes, quærunt 18) prædam potius, quam subsidium in subiectis: id de cætero fieri [*penitus*] prohibemus. Quod si quis forte præsumpserit; et sic extorta restituat, et tantundem cogatur pauperibus elargiri: superior autem, cui fuerit querela deposita, si negligens fuerit 19) in huiusmodi exsequutione statuti 20), canonicæ subiaceat vltioni.

16) *Exsoluunt*, c. 4. comp. 4. de censib.
17) *Vt*, ed. ant.
18) *Quærunt quidam*, C. R. 1.
19) *Fuerat*, ibid.
20) *Constituti*, cit. c.

CAP. IX.

Ecclesia non consecrata, in qua diuina officia celebrantur, gaudet immunitate.

GREGORIVS IX. 21) *Astoricen.* 22) *episcopo.* i (*ann.* 1235.)

Ecclesiæ, in qua diuina mysteria 23) celebrantur, licet adhuc non exstiterit 24) consecrata, nullo iure priuilegium immunitatis *k* adimitur: quia obsequiis diuinis dedicata *l*, nullius est temerariis 25) ausibus profananda.

21) *Gregorius III.* ed. ant.
22) *Astoren.* C. R. 2. et ed. ant. *Astoricensi*, L. *Senonen.* ed. Cont.
23) *Ministeria*, C. R. L. et ed. ant.
24) *Exstiterint*, C. L.
25) *Temeritatis*, ed. ant.

CAP. X.

Qui sub spe immunitatis in ecclesiis vel cœmeteriis delinquunt, immunitate non gaudent.

IDEM *Toletano et Compostellano archiepiscopis.* (*ann.* 1235.)

Immunitatem *m* ecclesiasticam: [*et infra.*] Nonnulli, impunitatem suorum excessuum per defensionem ecclesiæ obtinere sperantes, homicidia et mutilationes membrorum in ipsis ecclesiis vel earum cœmeteriis committere non verentur: qui, nisi *n* per ecclesiam, ad quam fugerint 26), crederent se defendi, nullatenus fuerant commissuri: [*et infra.*] Cum autem 27) in eo, in quo delinquit, puniri quis debeat; et frustra legis auxilium inuocet, qui committit in legem: mandamus, quatenus publice nuntietis, tales non debere gaudere immunitatis priuilegio, quo faciunt 28) se indignos.

26) *Confugiunt*, C. R. L. et ed. gloss.
27) *Autem*, a C. R. L. ed. ant. et Gonz. abest.
28) *Reddiderint*, C. L.

TITVLVS L.

NE CLERICI VEL MONACHI SECVLARIBVS NEGOTIIS SE IMMISCEANT.

CAP. I.

Enumerat concilium multa secularia negotia, a quibus iubet clericos et monachos abstinere. Et sunt XIV. si recte numerentur.

Ex concilio Maguntino 29). (*ann.* 813.)

Multa sunt *o* negotia secularia, de quibus 30) pauca perstringamus, ad quæ pertinet omnis carnalis concupiscentia. Quicquid [*enim*] plus iusto appetit homo 31)), turpe lucrum est. Munera iniusta accipere vel etiam dare. Pro aliquo seculari quæstu pretio aliquem conducere. Contentiones, vel lites, vel rixas amare. In palatiis 32) secularibus disputare, excepta defensione orphanorum aut viduarum 33). Conductores secularium rerum aut procuratores esse. Turpis verbi vel facti esse ioculatorem, vel iocum secularem diligere. Aleas amare. Ornamentum, inconueniens proposito suo, quærere. In deliciis viuere velle. Gulam et ebrietatem sequi. Pondera iniusta vel mensuras habere. Negotium iniustum exercere. Nec tamen iustum negotium est *p* contradicendum 34), propter necessitates diuersas; quia legimus, sanctos apostolos negotiatos 35) *q* fuisse: et in regula B. Be-

29) Erronee legit c. 1. comp. 1. h. t. *Magoren.* Est enim hic canon desumtus ex *concilio Mogunt. anno DCCCXIII.* celebrato *c.* 14. apud *HARDVINVM tom. IV. p.* 1012.
30) *De his tamen*, ibid.
31) *Homo*, ibid. omittitur.
32) *Placitis*, C. R. L. ed. ant. Cont. gloss. et cit. c. 1. *plateis*, Pith. sed rectius est: *placitis*, pro locis iudiciorum sumtis, conf. *AVGVST. ad h. c.*
33) *Et viduarum*, C. R. 1.
34) Vel: *interdicendum*. vt legendum esse aptius recte putat GONZ.
35) *Negotiatores*, C. R. 1.

a *Scil. Lat. cap.* 46. b *Cap.* 3. *de censibus in* 4. *compil. Vid. quæ notaui supr. in c. non minus, eod. tit.* c *Lateranen. concil. sub Alex. III. c.* 19. d Prospexerint. e *In concilio apertius legitur, ita:* quæ ab excommunicatis huiusmodi, *etc.* f *Male in quibusd. recent. legitur:* quatenus. g *Scil. conc. Lat. c.* 34. h *Cap.* 4. *de censibus in* 4. *comp. vid. Felin. in c. irrefragibili. §. cæterum. supr. de offic. ordin.*

i Astorensi episcop. *al.* Senon. episc. *Contius.* k Emunitatis. l Dicata. m *Vide Couarruuiam libr.* 2. *var. resol. c.* 20. *et Remigium de Gonni. tract. de imm. ecclesiast.* n *Al. ita:* quæ nisi, *etc. sed in magis vetust. et emendatis habetur, vt est impressum.* o *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* p *Al. ita:* est eis, contradicendum. q Negotiatores, *Act.* 20.

nedicti

nedicti præcipitur prouideri 36), per quorum manus negotia monasterii procurentur 37). Canes et aues 38) sequi ad venandum, et omnibus quibuslibet caussis superfluis interesse 39). Ecce talia et his similia ministris altaris Domini 40), nec non et monachis omnino contradicimus, de quibus ait apostolus a: *nemo, militans Deo, implicet* 41) *se negotiis secularibus.*

36) *Prævidere*, cit. c. vti etiam est in ipso concilio.
37) *Transeant*, cit. c.
38) *Vel aues*, C. R. et L.
39) *Superfluum esse*, cit. c. et concilium.
40) *Domini nostri*, C. R. 2.
41) *Implicat*, cit. c. ed. ant. et Cont.

CAP. II.

Clerici non debent esse ministri vel procuratores laicorum: quod si contra fecerint, et deprehendantur in fraude, non subuenitur eis ab ecclesia.

EVGENIVS PAPA III. *Lucanen.* 42) b *episcopo.* (*post ann.* 1145. *Romæ in Tusciam.*)

Sacerdotibus c [*autem*] et clericis tuis denunties publice, ne ministri laicorum fiant, nec in rebus eorum procuratores existant. Quod si postmodum facere 43) præsumpserint, et occasione ipsius administrationis propter pecuniariam caussam deprehendantur in fraude 44): indignum est eis ab ecclesia subueniri, per quos constat, in ecclesia scandalum generari.

42) *Lucen.* C. R. L. et ed. ant. *Lucæ*, Cont. *Lucell. archiepiscopo*, c. 8. comp. cit. 1.
43) *Fieri*, cit. c.
44) *A laicis capiantur*, ibid. licet in concilio ipso legamus: *propter propriam caussam a laicis capiantur.*

CAP. III.

Religiosi professi, exeuntes ad audiendas leges vel physicam, nisi intra duos menses ad claustrum redeant, excommunicati sunt, et in nulla caussa patrocinari possunt, et in choro, et in capitulo, et cæteris erunt vltimi, et sine dispensatione papæ non promouentur.

ALEXANDER III. *in concilio Turonen.* d (*ann.* 1180.)

Non e magnopere antiqui hostis inuidia [*infirma membra ecclesiæ præcipitare laborat, sed manum mittit ad desiderabiliora eius, et electos quoque nititur supplantare, dicente scriptura: escæ eius electi: multorum siquidem casum operari se reputat, vbi pretiosius aliquod membrum ecclesiæ sua calliditate fuerit detractum. Et*] inde nimirum est, quod in angelum lucis se more solito transfigurans, sub obtentu languentium 45) fratrum consulendi corporibus, et ecclesiastica negotia fidelius pertractandi, [*et*] regulares quosdam ad legendas leges, et confectiones physicales ponderandas 46), de claustris suis educit. Vnde, ne [*sub*] occasione scientiæ spirituales viri mundanis rursus actionibus inuoluantur, [*et in interioribus ex eo ipso deficiant, ex quo se aliis putant in exterioribus prouidere, per præsentis concilii assensum*] statuimus, vt nulli omnino post votum religionis, et post factam in aliquo loco religioso 47) professionem ad physicam 48) legesue mundanas legendas 49) permittantur 50) exire. Si vero exierint, et ad claustrum suum 51) intra duorum mensium spatium non redierint; sicut excommunicati ab omnibus euitentur, et in nulla caussa, si patrocinium præstare voluerint, audiantur: reuersi autem in choro, capitulo, mensa, et cæteris vltimi fratrum existant, et, nisi forte ex misericordia sedis apostol. totius spem promotionis amittant.

45) *Lugentium*, c. 2. comp. cit. 1.
46) *Ponderans*, ed. ant.
47) *Loco religionis*, C. R. 1.
48) *Aut physicam*, C. R. 2.
49) *Legere leges* vel *artem medicam* eo tempore prædicabatur de *docentibus*; hic sine dubio etiam de *discentibus*, seu qui audiebant *lectiones* seu scholas doctorum, accipitur, prout HONORIVS III. ipsemet in c. f. *h. t.* hoc verbum per hanc formulam: *ad audiendum leges vel physicam*, declarat. Quid ergo, si claustrum suum non exeant, sed in monasterio legum et doctrinarum medicarum addiscendarum studiis sese dedant et *autodidacti* fiant, vt alios rursus in his disciplinis erudire possint? Id non videtur prohibitum esse. Neque enim 1) a claustro abstrahuntur: 2) nec hæ scientiæ cum monastica vita pugnant, sed in primis legum studium adeo iis necessarium est, vt sine illo in *iure canonico* excolendo, quod illis haud interdictum, felices facere non possint progressus. Quid? quod 3) quibusdam ordinibus, a PELLIZARIO *de regular.* relatis, in hoc speciatim priuilegiati sint, vt artem medicam et addiscere, aliorum vsibus applicare, et missionibus promouendis eo felicius inseruire possint. Vnde nec pontificis dispensatio exclusa est. Vid. RYMER. *in act. Anglic. tom. III. p.* 870.
50) *Permittatur*, cit. c.
51) *Fratrum suorum*, C. R. 1.

CAP. IV.

Clericus, generalis procurator vel iustitiarius principis secularis, deponendus est: et, si religiosus est, grauius punietur.

IDEM *in concilio Lateranensi.* (*ann.* 1197.)

Sed nec procurationes 52) f villarum, aut iurisdictiones etiam seculares 53) sub aliquibus principibus et secularibus viris, vt iustitiarius 54) g eorum fiat, clericorum quisquam exercere præsumat. Si quis autem aduersus hæc venire tentauerit; quia contra doctrinam apostoli h, dicentis: *nemo militans Deo, implicet* 55) *se secularibus negotiis*, seculariter agit, ab ecclesiastico fiat ministerio alienus: pro eo, quod, officio clericali neglecto, fluctibus seculi, vt potestatibus 56) placeat, se immergit 57). Districtius autem decernimus puniendum, si religiosorum quisquam aliquid prædictorum ausus fuerit attentare.

52) *Procuratores*, c. 3. comp. cit. 1.
53) In ed. ant. non sunt voces: *etiam seculares.*
54) Sed cancellarii aut vice-cancellarii imperii non prohibentur fieri episcopi, ceu vsus antiquus docet: quod euici speciali opusculo *de vicecancellario imperii episcopo.*
55) *Implicat*, cit. c.
56) *Potentibus*, ibid. sed concilium habet: *potentibus seculi.*
57) *Iniungit*, ed. ant.

CAP. V.

Clericus, iudicium sanguinis exercens, ab officio et beneficio deponitur: et excommunicatus est habens officium præpositi secularis, si monitus non desistat.

IDEM *Cantuarien. archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

Clericis, in sacris i ordinibus constitutis, ex concilio Toletano 58) k iudicium sanguinis agitare non licet. Vnde prohibemus, ne aut per se truncationes membrorum faciant, aut 59) iudicent inferendas. Quodsi quis tale quid 60) fecerit: honore priuetur 61) et loco. Iubemus 62) l etiam sub interminatione anathematis, ne quis sacerdos officium habeat vicecomitis aut præpositi secularis 63): [*et infra.*] Si quis autem contra hoc venire præsumpserit, et commonitus 64) emendare noluerit: excommunicationi subiaceat.

58) Relato in *c.* 30. *C. XXIII. q.* 8.
59) *Vt*, C. H.
60) *Quid*, a C. R. 2. et L. abest.
61) Vnde episcopi, licet de territorio inuestiti seculari, iudici seculari non poterant committere iurisdictionem criminalem, qua caussæ sanguinis *eorum nomine* peragebantur, sed imperator olim immediate eam illis committebat. Quia vero hi iudices imperiales graues et molesti admodum episcopis, vt dominis territorii, erant: tandem BONIFACIVS VIII. in *c. f. h. t. in* 6. omnibus prælatis indulsit, vt citra formidinem irregularitatis caussas criminales iudici seculari *immediate* committere possent: licet immediate iudicia sanguinis, ne quidem ex *delegatione regum principumue*, exercere valeant. *c.* 4. *X. de raptor. incend. et viol. eccl.*
62) *Inhibemus*, C. H.
63) Quæ hic desiderantur, vide supra *c.* 7. *de vita et honest. cler.*
64) *Conuentus*, C. H.

CAP. VI.

Non licet clericis vel monachis lucri caussa negotiari. Hoc primo. *Monachi nequeunt nomine proprio conductas possessiones habere.* Hoc secundo. *Laicis non debet ecclesia titulo conductionis concedi.* Hoc tertio.

IDEM *Londonen.* 65) m *episcopo.* (*ann.* 1180.)

Secundum n instituta prædecessorum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus, ne monachi vel clerici caussa lucri negotientur, et ne 66) monachi [*vel*] a clericis vel laicis suo nomine firmas habeant: neque laici ecclesias ad firmam 67) teneant.

65) *London.* rectius C. R. 2. L. et c. 5. comp. cit. 1. legunt.
66) *Vel ne*, C. H.
67) *Firmas*, C. R. L. et cit. c.

CAP. VII.

Monachi incorrigibiles de monasterio expelluntur: et reformabitur monasterium de fratribus alterius ordinis, si de monachis eiusdem ordinis reformari non potest.

IDEM *eidem.*

Relatum o est, [*auribus nostris,*] quod monachi de H. 68) seculariter viuunt, et alios exemplo suo 69) corrumpunt. Ideoque manda-

68) *Monachi N.* c. 7. comp. cit. 1. quod siglum denotat *Neslun.* seu *de Neslun.* vt est in concilio.
69) *Suo*, a C. R. 1. H. et L. abest.

---

a 2. *Tim.* 2. b *Al.* Lucensi. *al.* Lucæ. *al.* Luen. *in omnibus Vaticanis.* c *Cap.* 8. *eod. tit. in* 1. *comp.* d *Eodem modo habetur in antiqu. cod. et post conc. Later. p.* 27. *c.* 2. e *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp. vid. Innocent. in c. firmiter. supr. de summ. Trin. et fid. cath. Archid. in c. non dicatis.* 12. *q.* 1. *Adde citata infra eod. tit. super specula.*

f Procuratores. g *In cod. Barbat. et conc.* vt iustitiarii eorum fiant. h 2. *Tim.* 2. i *C.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. p.* 27. *c.* 4. k *Conc. Tolet. II. cap.* 6. l Inhibemus etiam. m Lundon. n *C.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. p.* 27. *cap.* 5. o *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lat. p.* 27. *c.* 7.

mus,

mus, quatenus eos ad obseruantiam 70) [*monasticæ*] regulæ 71) *a*, appellatione remota, compellas; vel 72) *b*, si tibi restiterint ausu temerario, eis eiectis, fratres alterius 73) ordinis, si non potest præscriptum monasterium in suo ordine reformari, in illud inducas: vt labores impiorum iusti edant, et illi tandem, rubore persusi 74) *c*, ad sui ordinis obseruantiam reuertantur 75).

70) *Inde est, quod auctoritate apost. tibi indulgemus, vt eos ad obseruationem*, cit. c.
71) *Regularem*, C. R. I.
72) *Vt si*, cit. c. forte *aut*, sicut habetur in concilio.
73) *Cisterciensis*, ibid. et paullo post, omissis quibusdam, lectio varia hæc est: *ordinis in præscriptum monasterium inducas, vt* etc.
74) *Confusi*, C. R. L. H. et cit. c.
75) *Reuocentur*, C. H.

CAP. VIII.

Clerici in sacris compellendi sunt per beneficiorum subtractionem, vt desistant a tabellionatus exercitio.

INNOCENT. III. *Esculan.* 76) *episc.* d *(ann. 1211.)*

Sicut *e* te accepimus referente, [*cum ven. f. n. Ostiens. episc. olim per tuam transiens ciuitatem, tibi dederit in mandatis, vt presbyteros, et diaconos, et subdiaconos, quos ibidem inuenit, passim tabellionatus, et subdiaconatus officium exercentes, excommunicationis vinculo innodares, et eos, qui ab illis publica receperint instrumenta, tu, licet id feceris ex mandato prædicti episcopi, dissimulasti: postmodum de subd. donec, qualiter contra ipsos et alios, in sacris ordinibus constitutos, deberes procedere, sedem duceres apost. consulendam. Quocirca*] frat. tuæ [*per a. s.*] mandamus, quatenus clericis, in sacris ordinibus constitutis, tabellionatus officium, per beneficiorum subtractionem, appellatione postposita, interdicas.

76) *Fesulano*, est in C. R. I. *Asculano*, in c. 1. comp. 4. h. t. Sed rectius *Esulano*, edit. Cont. habet, quam lection. etiam seruat inscriptio *libr. XIV. epist. Innoc.* 129. quæ scripta est anno regiminis XIV. qui incidit in *annum Christi MCCXI.* expressum in *ep.* 61. *cit. libr.*

CAP. IX.

Clericus nec dictare nec proferre sententiam sanguinis debet, nec quicquam aliud exercere, per quod ad vindictam sanguinis tendatur, vel purgatione vulgari opem præstare non debet.

IDEM *in concilio generali.* f *(ann. 1216.)*

Sententiam sanguinis nullus clericus dictet aut proferat, sed nec sanguinis vindictam exerceat, aut vbi exerceatur, intersit. Si quis autem huiusmodi occasione statuti, ecclesiis vel ecclesiasticis personis aliquod præsumpserit inferre dispendium; per censuram ecclesiasticam compescatur, ne quisquam clericus litteras dictet aut scribat, pro vindicta sanguinis destinandas: vnde in curiis principum hæc sollicitudo non clericis, sed laicis committatur. Nullus quoque clericus ruptariis *g* vel ballistariis, aut huiusmodi viris sanguinum 77) præponatur: nec vllam chirurgiæ artem subdiaconus, diaconus vel sacerdos exerceat, quæ [*vel*] adustionem vel incisionem inducit. Nec quisquam purgationi aquæ feruentis vel frigidæ, seu ferri candentis, ritum cuiuslibet benedictionis aut consecrationis impendat, saluis nihilominus prohibitionibus, de monomachiis siue duellis ante 78) promulgatis *h*.

77) *Sanguinis*, c. 2. comp. cit. 4.
78) *Antea*, C. R. L. ed. Gonz. et cit. c.

CAP. X.

Constitutio Turonensis concilii, puniens religiosos, audientes leges vel physicam, est canon latæ sententiæ: et incidentes in illam, debent per ordinarios puniri. Hoc primo. Secundo *extendit dictam constitutionem ad habentes dignitates et personatus, et ad presbyteros.*

HONORIUS III. [*venerabilibus fratribus M. patriarchæ Antiochen. et vniuersis archiepiscopis et episcopis, ac dilectis filiis cæteris ecclesiarum prælatis, in patriarchatu Antiocheno constitutis.*] *(ann. 1225.* Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Super specula *i*: [*et infra.*] [*Sane, licet fallax sit gratia cæterarum scientiarum, et vana etiam pulchritudo, cum frumentum electorum, et vinum germinans virgines iuxta prophetam sit bonum super omnia, et sit pulchrum; quia tamen regulares quidam, claustrale silentium, et legem Domini, animas conuertentem, et sapientiam dantem paruulis, quam super aurum et topazion amare debuerant, respuentes, abeunt post vestigia gregum, et illicite se conuertunt ad pedissequas complectendas, quæ plausum desiderant populorum:*] contra religiosas personas 79), de *k* claustris 80) exeuntes ad audiendum leges vel physicam, [*felicis memoriæ*] Alexander, prædecessor noster, olim statuit 81) in concilio Turon. vt, nisi intra duorum mensium spatium ad claustrum redierint, sicut excommunicati, ab omnibus euitentur, et in nulla caussa, si patrocinium præstare 82) voluerint, audiantur. Reuersi autem, in choro, mensa, capitulo, et cæteris, vltimi fratrum existant, et, nisi forte ex misericordia sed. apost. totius spem promotionis amittant 83). Verum, quia nonnulli ex talibus propter quorundam opiniones diuersas excusationis aliquid 84) assumebant: nos, volentes, vt de cætero ipso facto sententiam excommunicationis incurrant, districte 85) præcipiendo mandamus, quatenus tam a diœcesanis et 86) capitulis ipsorum, quam a cæteris episcopis, in quorum diœcesibus huiusmodi 87) student 88), tales, [*subl. app. obst.*] excommunicati, [*et*] prædictis 89) pœnis obnoxii publice nuntientur. Quia vero 90) theologiæ studium cupimus ampliari, vt, dilatato sui tentorii loco, funiculos suos faciat longiores, vt sit fides catholica circumcincta muro inexpugnabili bellatorum, quibus resistere valeat 91) adscendentibus ex aduerso: ad archidiaconos, decanos, plebanos, præpositos, cantores, et alios clericos, personatus habentes, nec non presbyteros, nisi ab his intra spatium præscriptum 92) destiterint, hoc *l* extendi volumus, et mandamus 93) *m*, et, appellatione postposita, firmiter obseruari.

79) *Contra huiusmodi præsumtores exeuntes* etc. c. 1. comp. 5. h. t.
80) In C. R. L. H. et ed. ant. non habentur voces: *de claustris.*
81) *Alexander papa* etc. C. R. 1. *a prædecessore nostro olim statutum fuit*, L. *instituit*, cit. c.
82) *Præstari*, C. L.
83) Verba hæc repetuntur ex decretali ALEXANDRI III. in *c.* 3. *supra h. t.* relata, sicuti hæc HONORII III. decretalis declaratur in *c.* 1. *h. t. in 6.*
84) *Excusationes aliquas*, ed. ant. et cit. c.
85) *Dis. t.* C. R. 1. *districtius præcipimus et mandamus*, H. et ed. ant.
86) *Episcopis et*, C. H.
87) *In huiusmodi*, C. R. 1. et L.
88) *Studeant*, C. R. 1.
89) *Et prædictis*, C. R. 1. L. ed. ant. Cont. et Pith. *excommunicari et prædictis*, H.
90) Hæc et sequentia vsque ad finem desiderantur in cit. c.
91) *Valeant*, C. L.
92) *Prædictum*, C. H.
93) Dict. *et mandamus*, in C. R. L. H. et ed. ant. non habentur.

---

a Regularem. b Et, si tibi, *etc.* c Confusi. d Estul. e *Cap.* 1. *ne cler. secular. neg. se imm. comp.* 4. f *Scil. Lat. c.* 18. *et c.* 2. *eod. tit. in* 4. *compil.* g *Al.* raptariis. *al.* rotariis, *vt obseruat Hostiensis, sed in omnibus Vaticanis, vt est impressum.* h *Vid. conc. Lat. sub Alex. III. c.* 20. *et concil. Trid. sess.* 25. *de reform. c.* 19.

i *Reliqua fragmenta huius capitis habes infr. tit. de magistris et tit. de priuil.* k *Hæc duo verba*, de claustris, *desunt in omnibus antiquis, et manuscr. Vatican.* l Hæc, *in multis Vaticanis.* m *Hæc duo verba*, et mandamus, *desunt in omnibus antiquis codicibus.*

FINIS LIBRI TERTII.

DECRE-

DECRETALIVM
EPISTOLARVM GREGORII IX.
LIBER QVARTVS.

TITVLVS I. DE SPONSALIBVS ET MATRIMONIIS 1).

CAP. I.

Matrimonium solo consensu contrahitur, nec inualidatur, si consuetudo patriae non seruetur.

Ex concilio Triburiensi. *a* (*ann.* 895.)

De Francia 2) [*nobilis*] quidam 3) [*homo*] nobilem *b* mulierem 4) de Saxonia, lege Saxonum duxit in vxorem, [*tenuitque eam multis annis, et ex ea filios procreauit.*] Verum quia non eisdem vtuntur legibus Saxones et Francigenae 5); caussatus est, quod eam non sua, id est, [*non*] Francorum lege desponsauerat 6), vel acceperat, vel donauerat 7): dimissaque illa, aliam superduxit 8). Diffiniuit super hoc sancta synodus, vt ille transgressor euangelicae legis subiiciatur poenitentiae, et a secunda coniuge separetur, et ad priorem redire 9) cogatur.

1) *Explicit liber III. incipit liber IV. de sponsalibus et matrimoniis,* C. R. 1. et C. R. 2. addit: *et impedimentis eorum*: sed superscriptum est: *vacat.* Denique in C. H. est: *de sponsalibus.*

2) Non ipse *canon.* 39. hic refertur, sed historia facti adducitur, quod occasionem dedit *can. cit.* 39. promulgandi, ad quam patres Triburienses sese referunt, dicentes: *Nos autem cognita referimus, quia quendam Francum et mulierem Saxonicam talia egisse cognouimus.* Videlicet matrimonium erat contractum inter *nobilem Francum,* quales eo tempore dicebantur, qui ex *nobilitate superiori* seu ex proceribus erant, et mulierem Saxonicam, sine dubio eiusdem generis, quia matrimonium inter *inaequales* nec Francis nec Saxonibus permissum erat, ad quam legem alludit *c.* 38. *eiusd. concil.* adeoque nec huius impedimenti faciunt mentionem in *c.* 39. patres Triburienses, sed vnice de matrimonio cum *alienigena* loquuntur. Aiunt: *Quicunque alienigenam, hoc est, alienae gentis feminam, verbi gratia, Francus mulierem Boioaricam, vtrorumque consultu propinquorum, legitime vel sua vel mulieris lege acquisitam, in coniugium duxerit, velit nolit, tenenda erit, nec vltra ab eo separanda, excepta fornicationis caussa.* Quia enim contrahendum erat connubium tum secundum *leges ecclesiasticas,* tum *ciuiles:* contingere poterat, vt illud secundum illas esset *validum* et *ratum,* quod esset contra has contractum. Adeoque quaesitum fuit, vtrum tales nuptiae dissolui possent? id quod in exemplo adducto nobilis Francus ausus fuerat. Sed patres reprobabant hoc discidium, eumque subiiciebant poenitentiae, constituentes, eum ad priorem vxorem redire debere; quod tale matrimonium esset *ratum:* licet non *legitimum,* et effectibus ciuilibus destitutum, quod *disparagium* vulgo vocant. Duplex autem *impedimentum ciuile* illis gentibus commune erat, de quo etiam patres Triburienses agebant. Primum erat *inaequalitas generis,* si forsan *liber,* vel potius *nobilis* duceret vxorem *libertam,* de quo in *c.* 38. patres agunt, quod *illegitimum* erat matrimonium, et prohibitum iure antiquo horum populorum, teste *ADAMO BREMENSI libr. I. histor. eccles. c.* 5. sed nihilominus *ratum* secundum leges ecclesiasticas, tanquam *si vnam ex nobili genere prognatam* duxisset, ceu patres *cit. l.* addunt; adeoque etiam de *nobili* viro, quem *liberum* dixere, accipiendi. Alterum erat *peregrinitas,* si quis *alienae gentis* virginem, licet eiusdem generis, duxerat, de quo impedimento agunt patres in *c.* 39. Quod ideo prohibitum fuisse asserunt iidem, quod hi populi *legem haberent diuersam et quantum ad seculum, interdum longe disiunctam.* Inconueniens ergo visum fuit, peregrinam ducere vxorem: praesertim cum etiam in aliis *peregrinorum* iura inter hos populos deteriora essent. Nec matrimonium *ciuis Romani* cum *peregrina* erat iustum: adeoque status ex hoc connubio natorum deterior erat, seu sequebantur partem deteriorem. Idem etiam Germanis in more positum, vt status liberorum admodum nutaret. Vtrumque impedimentum memorat *ADAMVS BREMENSIS cit. l.* his verbis: *generis quoque et nobilitatis suae prouidissimam curam habentes nec facile vllis ALIARVM GENTIVM VEL SIBI INFERIORVM connubiis infecti, propriam et sinceram, tantumque sibi similem gentem facere conati sunt.* Alioquin liberi, ex tali connubio infecto nati, non erant legitimi ratione successionis in feudo et allodio. Vid. *HERT. in parœm. iur. libr. II. parœm.* 6. Quae cum ita sint: in fumum abeunt quorundam eruditorum censurae, grauiter dolentium, per *hoc cap.* admodum deprauatum et corruptum esse *c.* 39. *concil. Triburiensis.* Neque enim hic *canon.* 39. *cit.* refertur, sed, prout dixi, *historia facti,* quae huius canonis condendi occasionem praebuit. Persuasissimum omnino habeo, in *actis* huius concilii hunc casum, hic adductum, olim exstitisse, decisioni patrum subiectum, quae ad nos non peruenerunt; cum disertis verbis huius casus mentionem faciant.

3) *Quidam nobilis,* C. H.
4) *Mulierem,* non est in c. 1. comp. 2. h. t.
5) *Franchi,* C. R. *Franci,* L. H. et ed. ant.
6) *Desponsauerit,* C. R. 2.
7) Diction. *vel acceperat* etc. in C. R. L. H. ed. ant. et Gonz. desiderantur. Sed *dotauerat,* est in cit. c.
8) *Duxit,* cit. c.
9) *Et priorem recipere,* ibid.

a *Cap.* 39. *refert Burch. l.* 6. *decret.* 76. *Iuo p.* 8. *c.* 213. b *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.*

CAP. II.

Sponsalia de futuro dissoluuntur, si sponsi se dissoluunt: etiamsi fuerint iurata.

INNOCENTIVS III. 10) *Exon.* c *episcopo.*

Praeterea *d* hi, qui de matrimonio contrahendo 11) pure et sine omni conditione 12) fidem dederunt 13), commonendi sunt, [*et diligentius exhortandi,*] et modis omnibus inducendi, vt praestitam fidem [*vel iuramentum factum*] obseruent, [*et se, sicut promiserint, coniungant.*] Si autem se adinuicem admittere noluerint; ne forte deterius inde contingat, vt talem scilicet ducat, quam odio habet 14) *e*: videtur, quod ad instar eorum, qui societatem [*iuramento vel*] interpositione 15) fidei contrahunt, et postea eandem sibi remittunt, hoc possit in patientia tolerari.

10) Quia hoc c. in *c.* 11. *comp.* 1. *h. t.* refertur: INNOCENTIO II. hanc inscriptionem cum *cit. c.* 11. attribuerunt C. R. 2. et L. Sed *collectio decretal. Alexandri III. infra p.* 324. *c.* 31. et *append. ad concil. Later. III. P. L. c.* 43. sine dubio rectius ALEXANDRO III. assignant, vt post annum MCLIX. referenda sit haec decret. epistola.
11) *Contrahendo,* deest in C. H.
12) In *decret. Alexandri III. cit. l.* legitur: *contradictione;* sed sine dubio erronee: quia haec concinnius coniunguntur: *pure et sine omni conditione.* Haec vero euidenter designant, non tantum ea sponsalia *de futuro* hoc iure dici, quae *conditionate* contracta: cum etiam *pure et sine omni conditione* recte contrahantur per verba de futuro: *ego te ducam* in vxorem. Vtrum pure, an conditionate negotium initum, inde minime *alteratur:* sed haec qualitas mere *accidentia* respicit.
13) *Dederint,* C. R. 2. et c. 11. comp. 1. h. t.
14) *Habebat,* C. R. 1. *habeat,* C. R. 2. et L.
15) *Per interpositionem,* C. L.

CAP. III.

Si maior septennio duxit in vxorem minorem septennio, et eam traduxit ad domum: oritur ex tali contractu publicae honestatis iustitia. H. d. inhaerendo litterae. Panorm.

EVGENIVS PAPA 16) [*presbytero Aesculapio.*]

Iuuenis *f* [*ille,*] qui puellam, nondum 17) septennem, duxit, quamuis aetas repugnaret 18), ex humana tamen fragilitate forsan tentauit, quod complere non potuit. Quia igitur in his, quae dubia sunt, quod certius existimamus 19), tenere debemus: tum propter honestatem ecclesiae, quia ipse coniux ipsius fuisse dicitur, tum propter praedictam dubitationem, mandamus *g* [*tibi,*] quatenus consobrinam ipsius puellae, quam postmodum duxit 20), diuidas ab eodem.

16) EVGENIVS III. habet *c.* 18. *comp.* 1. *h. t.* cum *append. ad concil. Later. III. P. XII. c.* 7. adeoque post annum MCXLV. haec decretalis locanda. Enimuero infra in *decretal. ALEXANDRI III. p.* 330. *c.* 7. eadem, qua RAYMVNDVS vtitur, lectio occurrit, vt hanc collectionem magis prae oculis habuisse videatur RAYMVNDVS. Deest etiam ibidem, sicut in *Raymundiana collectione,* designatio eius, ad quem scripsit pontifex.
17) *Nedum,* C. L.
18) *Repugnet,* c. cit.
19) *Aestimamus,* C. H. ed. ant. et cit. c.
20) Defuncta scilicet puella, quamuis iuuenis per verum *coitum* affinitatem cum eius consobrina non contraxerat, sed tantum tentauerat, vt matrimonium, cum ea contractum, rescindi *in dubio* non debuerit: quod, re adhuc integra, impediri duntaxat potuisset.

CAP. IV.

Ex sponsalibus, contractis cum consanguinea, oritur publicae honestatis iustitia.

ALEXANDER III. *Papien. episcopo* 21). (*ann.* 1172.)

Ad audientiam *h* nostri apostolatus peruenit 22), quod, cum Hugo [*Albericius,*] Papiensis ciuis 23), filiam suam cuidam filiorum L. 24) dare vellet vxorem, iurauit, quod, si ille, [*cui desponsabatur,*] eam habere, casu aliquo interueniente, non posset, alteri filio, quem de alia vxore genuerat, eandem [*puellam*] matrimonio copularet. Contractis autem a filio priore sponsalibus, quidam, [*ad ecclesiam accedentes,*] consanguinitatem inter eos esse, iuramentis interpositis firmauerunt. Ideoque

21) Ita habet C. L. et H. quae verba tamen desunt in c. 1. comp. 1. h. t.
22) *Noueris peruenisse,* C. R. 1.
23) *Ciuis A.* C. H.
24) *Laur.* C. L. *cuidam filio Lantacon.* cit. c.

c Exonien. d *C.* 11. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 6. *c.* 33. e Habeat. f *C.* 18. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. p.* 12. *c.* 8. g Mandamus vt, *absque voce:* quatenus. h *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.*

præfatus Hugo eandem [*feminam*] dare alteri filio nititur, vt iurauit. Sed quoniam ſcriptum eſt, quod ſponſam fratris frater habere non poteſt: [*diſer. t. per a. ſ. præc.*] mandamus, quatenus eum ſuum implere propoſitum, [*quod canonicæ rationi obuiat,*] non permittas, ſed, vt pœnitentiam agat de illicito iuramento, monitione præmiſſa 25), eccleſiaſtica diſtrictione compellas. [*Contra etc.*]

25) *Diligenter admoneas et eccl.* cit. c.

CAP. V.

Si ſponſus de futuro ante copulam ad remota ſe transfert; ſponſa libere cum alio contrahit; ſi tamen per eam ſtetit, quo minus matrimonium perficeretur, ſibi pœnitentia imponitur.

IDEM *Panormitano archiepiſcopo. (ann.* 1180.)

De illis autem *a*, qui præſtito iuramento promittunt, ſe aliquas mulieres ducturos, et poſtea, eis incognitis, dimittunt terram, ſe ad partes alias transferentes 26), hoc tibi 27) volumus innoteſcere, quod liberum erit mulieribus ipſis, ſi non amplius in facto eſt proceſſum, ad alia ſe vota transferre, recepta tamen de periurio pœnitentia, ſi per eas [*non*] ſteterit, quo minus fuerit matrimonium conſummatum 28).

26) Et ita ſponſalium conſummationem protrahentes intra tempus, a lege præſcriptum, quod hic quidem non determinatur, ſed merito ſubintelligitur.
27) *Tuæ diſcretioni*, c. 4. comp. cit. 1.
28) *Conſummaretur*, ibidem. Cetera, quæ in cit. c. leguntur, habes infra in *c.* 3. *de condit. appoſ.*

CAP. VI.

Non omnis violentia impedit contractum matrimonii. H. d. quoad titulum.

IDEM [*Eboardo*] *Paduano* 29) *epiſcopo. (ann.* 1180.)

De muliere *b*, quæ eſt inuita tradita viro et detenta, cum inter vim et vim ſit differentia, et vtrum poſtea conſenſus interceſſerit 30), certum nobis nihil poſtea expreſſiſti: nihil certum 31) inde tibi 32) poſſumus reſpondere 33).

29) *Paduen.* C. R. 1. *Pauan.* L. *Paduanen.* ed. ant.
30) *Interuenerit*, C. R. 1.
31) *Certum*, non eſt in C. L. H. ed. ant. nec in c. 5. comp. cit. 1. quod etiam reſpuit partic. *inde.*
32) *Exquiſitioni tuæ*, cit. c.
33) Reliqua capituli cit. vid. infra. *c.* 3. *de matrim. contr.*

CAP. VII

Si aliqui, apti ad matrimonium, contrahunt per verba obſcura: communem verborum intellectum ſequi tenentur.

IDEM *Cantuarien. archiepiſcopo. (ann.* 1180.)

I. Ex litteris *c*, [*quas ſuper cauſſa matrimonii cuiuſdam iuuenis R. nomine et Mariæ, filiæ Gileberti, de ſancto Leodegario tranſmiſiſti, ſollicitudo nobis innotuit, quam in ipſius negotii examine ſeruaſti. Quia vero, abſentibus partibus, veritatem nequiuimus plenarie indagare, nec cauſſam ipſam ad te remittere, a quo pars mulieris ad audientiam noſtram noſcitur appellaſſe: eam venerabilibus fr. n. Witon. Herforden. et Baton. Epiſcopis duximus committendam. Ideoque f. t. per a. ſ. m. q. partes adire eorum præſentiam, cum ab eis fuerint euocatæ, et, quod ipſi iudicauerint, inuiolabiliter obſeruare, contradictione et appellatione ceſſante, compellas.*] De hoc autem, quod [*circa finem litterarum*] conſuluiſti, quid debeat obſeruari, quando inter aliquos ſponſalia contrahuntur, nec intelligit alter, quod alter proponit, reſpondemus, quod 34) inſpiciendum eſt iudici, ſi matrimonium contracturi, ad id faciendum ſint idonei ſcientia et ætate. Quo cognito, ſi alter non 35) intellexerit 36), quod alter propoſuit 37): ad communem verbi intelligentiam 38) recurratur *d*, et cogatur vterque verba prolata in eo 39) ſenſu retinere, quem ſolent recte intelligentibus generare. [*Quod vero quæſiuiſti, an debeat appellationi deferri, vbi ſub eius prætextu noſcitur adulterium, vel aliud crimen committendum: conſultationi t. breuiter reſpondemus, quod, vbi notorium eſſet adulterium, vel aliud crimen committendum, ſi appellationi interpoſitæ deferatur, deferri nolemus. Nolumus enim inceſtus vel adulterii materiam aliquibus miniſtrare.*]

34) *Hoc tuam volumus diſcretionem tenere, quoniam inſpic.* etc. c. 6. comp. cit. 1.
35) *Aliter*, ibid. ſicut etiam eſt in concilio.
36) *Intellexit*, C. R. 2. et L.
37) *Proponit*, C. H. *propoſuerit*, cit. c.
38) Duo hic prænotanda ſunt: 1) certum eſſe, quod contrahentes ſponſalia inire voluerint, quod indigitat pontifex his verbis: *quando inter aliquos ſponſalia contrahuntur:* 2) dubium tantum oriri circa pacta adiecta vel conditionem appoſitam, veluti ſi ſponſus dixerit germanice: *wenn ſie mir ebenbürtig iſt*, h. e. *ſi mihi æqualis fuerit quoad natales*; poſtea vero ſponſa, quæ *inæqualis conditionis* eſt, aſſerat, ſe vocem *ebenbürtig* haud intellexiſſe. Tali caſu ad communem verborum intelligentiam recurrendum: vt ſponſalia, ſi conditio deſit, non obligent, quam conditionem vt plurimum Germani adiicere ſolebant, vt ad *c.* 1. *X. h. t.* obſeruaui.
39) *Eo*, deſideratur in C. R. L. H. et cit. c.

CAP. VIII.

Inter ſponſam et conſanguineos ſponſi oritur impedimentum publicæ honeſtatis, impediens et dirimens matrimonium, inter eos contrahendum.

IDEM *Vigilien.* 40) *epiſcopo. (ann.* 1170.)

Sponſam *e* alterius, maxime 41) ſi eſt nubili ætati proxima, nullus conſanguineorum aliquo modo 42) ſibi poteſt matrimonio copulare.

40) *Vigilenſ*, c. 7. comp. cit. 1.
41) Hæc verba deſunt in *decret.* ALEXANDRI III. infra *p.* 321. *c.* 22. præter neceſſitatem adiecta: cum, ſi non ſit nubilis puella, ea ob defectum *ætatis* duci nequeat.
42) *Aliquando*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.

CAP. IX.

Si vir et mulier inuicem promittant, quod ab eo tempore ſe pro coniugibus habebunt: contractum eſt matrimonium de præſenti. H. d. et eſt caſus notabilis.

IDEM *abbatibus ſancti Eadmundi* f *et Demer.* 43) g *(ann.* 1170. *Romæ.*)

Ex parte *h* C. 44) *i* mulieris nobis 45) intimatum eſt, quod Andreas [*ſibi coram ſacerdote quodam et diacono et aliis pleriſque tam clericis, quam laicis, ad hoc conuocatis,*] iuramentum præſtitit, quod eam ab eo *k* tempore pro coniuge teneret, et ei, ſicut vxori ſuæ 46), fidem ſeruaret. Ipſa quoque eidem Andreæ iurauit 47), ſe illum pro marito habituram, et fidem ei, tanquam viro proprio, ſeruaturam. Quo facto, [*in eadem domo diu cohabitantes ſibi, liberos procreauerunt: procedente vero tempore,*] prænominatus A. 48) [*contra iuramentum præſtitum*] reliquit eandem 49), [*et filios, ex ea procreatos, et ab eorum cohabitatione receſſit.*] Quia igitur nemini licet vxorem ſuam ſine manifeſta cauſſa fornicationis dimittere, et tunc eam ſibi reconciliare debet, aut, ipſa viuente, continere; [*nec vos ſuſtinere debemus, vt prædictus Andreas iuramenti præſtiti religionem infringat: d. v. per a. ſ. præc.*] mandamus, quatenus, [*rei veritate diligentius inquiſita, ſi, prout ſuperius dictum eſt, ita eſſe inueneritis,*] eundem [*Andream moneatis ſtudioſius,*] vt [*ſuæ ſaluti conſulens, et*] ſuperinducta, [*quam habet, prius*] dimiſſa, ad vxorem ſuam redeat, et eam maritali affectione pertractet 50), [*et reatum ſuum condigna ſatagat pœnitentia expiare. Quodſi commonitioni veſtræ acquieſcere forte noluerit: vos eum et ſuperinductam omni occ. et app. rem. excommunicationis vinculo innodetis, et, vſque ad dignam ſatisfactionem, præcipiatis, ab omnibus, ſicut excommunicatos, cautius euitari.*]

43) Admodum corrupta eſt inſcriptio in cod. MSC. et edit. *In decretal.* ALEXANDRI III. infra *p.* 321. *c.* 24. hæc ita ſe habet: *Idem abbatibus S. Edmundi et de Rameſia.* Rectius edit. Cont. habet *S. Cadmundi.* De monaſterio *Rameſienſi* dixi ad *c.* 2. *X. de dolo et contumac. not.* 83.
44) C. R. 2. legit: *E.* et c. 8. comp. cit. 1. *Eminæ*, licet in concilio ſit: *Emmæ*, per totum.
45) *Nobis*, a C. H. abeſt, ſed cit. c. habet: *auribus noſtris.*
46) *Suæ*, in C. H. et cit. c. non habetur.
47) *Iuramento præſtito promiſit*, cit. c.
48) *Andreas*, C. R. 1. et cit. c.
49) *Prænominatam Eminam*, cit. c.
50) Loco verborum, ex cit. c. et ipſo concilio hic reſtitutorum, Raymundi verba finalia tantum ſunt huius tenoris: *monitione præmiſſa per eccleſ. cenſ. cogatis.*

CAP. X.

Qui iurauit cum aliqua contrahere, ſi non ſubeſt impedimentum, per cenſuram eccleſiaſticam contrahere compellitur.

IDEM *Pictauien. epiſcopo.* l *(ann.* 1180.)

II. Ex litteris *m* [*ven. fr. n.*] Siluani 51) epiſcopi accepimus, quod, cum duo nobiles 52) viri ſui epiſcopatus G. 53) *n* ſcilicet de Monſtra 54), et B. 55) [*de Mauritania*] filios et filias impubeſcentes haberent, [*et ſpe pacis inter eos conciliante, ita*] inter ſe conuenerunt 56), quod eos 57) [*mutuis*] adinuicem matrimoniis copularent 58). Et hoc tam

51) *Siluaten.* C. R. 2. *Syluanateren.* H. *Saluonon.* c. 9. comp. cit. 1. *Sanctonem.* Cont. in margine.
52) In ſuperiori gradu *nobilitatis* conſtituti, *Dynaſtæ* forſan, territorio quodam inſtructi; quia *totam terram ipſorum* pontifex interdicto ſubiici mandauit, ceu verba vltima pontificis deſignant: quod effectum non habuiſſet, niſi ampliſſimo territorio inſtructi eſſent.
53) *W.* eſt in C. L. ed. ant. et cit. c. *Guil.* in Cont.
54) *De Monſtraud.* cit. c. *de Montandre*, Cont.
55) C. R. 1. legit: *et R:* ſed L. habet: *et H.* Contius: *et B. de Mauritania.*
56) *Conuenerint*, C. H. et cit. c.
57) *Filios et filias*, cit. c.
58) *Sociarent*, ibid.

a *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Lat. p.* 6. *c.* 12. b *C.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Lat. p.* 6. *c.* 19. c *C.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt concil. Lat. p.* 41. *c.* 3. *Vide Alex. conſ.* 152. *in* 5. *volum.* d *Concordat. l. Labeo. et ibi Bart. ff. de ſupell. leg.*

e *C.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil.* f Cadmundi et de Meſcia. g *Al.* Remeſia. h *C.* 8. *eod. tit. in* 1. *compil.* i E. k *In cod. Barb. ita:* ab eo tempore in antea. l Pictauenſ. m *C.* 9. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Lat. p.* 1. *c.* 20. n W.

patres, quam filii ſub iuramento ſe promiſere 59) facturos: inter quos ſiquidem G. filiam alterius 60), conſentiente patre, ſe ſemel et iterum 61) iurauit ducere 62) in vxorem. Quo volente ad alia vota migrare, eum epiſcopus compellere voluit, vt, quod iurauerat, adimpleret 63). [*Ipſe ad noſtram audientiam appellauit, et, altera parte ad nos nuntium ſuum deſtinante, ipſe non venit, nec reſponſalem aliquem pro ſe tranſmiſit.*] Quia igitur prædicto G. periculoſum eſt contra ſuum iuramentum venire: frat. t. [*per a. ſ. præc.*] mandamus, quatenus, [*cum exinde fueris requiſitus, vtramque partem ante tuam conuoces præſentiam, et, rationibus hinc inde plenius auditis et cognitis,*] ſi hoc 64) tibi conſtiterit, eum moneas, et, ſi non acquieuerit monitis, eccleſ. cenſ. compellas, vt ipſam, niſi rationabilis cauſſa obſtiterit, in vxorem recipiat, et maritali affectione pertractet. [*Si vero rationabilem cauſſam prætendere voluerit: cum omni diligentia et ſtudio audias, et ſine canonico, omni app. ceſſ. decidas. Ceterum ſi legitime monitus iudicio tuo parere contemſerit: eum et patrem, ſi fouere ipſum in ſua malitia præſumſerit, excommunicationis vinculo adſtringas, et in tota terra ipſorum omnia diuina præter baptiſmata paruulorum et pœnitentias morientium prohibeas officia celebrari.*]

59) *Promiſerint*, ibid.
60) *Prædicti B.* ibid.
61) Partic. *ſemel et iterum*, omittuntur in C. R. L. H. et ed. ant.
62) *Accipere*, cit. c.
63) *Cumque, ipſo volente ad alia vota migrare, eum epiſcopus ſub diſtrictione anathematis compellere voluit, vt ſecundum quod iurauerat, filiam præfati B. traduceret in vxorem.* ibid.
64) Loco pronominis *hoc*, verba ibidem ſunt ſequentia, *quod præfatus G. præſtito iuramento firmaſſet, quod filiam memorati B. duceret in vxorem.* Paullo poſt hæc in verbis eſt differentia: *et auctoritate noſtra diſtricte compellas, vt ipſam, niſi rationabilis cauſſa exſtiterit, in* etc.

CAP. XI.

Per cenſuram eccleſiaſticam pater compellitur reſtituere filio eius vxorem, quam iniuſte detinuit, vel detinet.

IDEM *archiepiſcopis, epiſcopis* 65), [*abbatibus*] *et aliis* [*eccleſiarum*] *prælatis,* [*et vniuerſo clero,*] *per Angliam* [*et Ciſmaritanam terram illuſtris regis Anglorum*] *conſtitutis.* (*ann.* 1173.)

Non eſt *a* vobis, ſicut arbitramur, incognitum, qualiter [*illuſtris*] rex Anglorum pro diſcordia 66), quæ inter ipſum et filios ſuos, [*peccatis exigentibus,*] eſt ſuborta 67) *b*, vxores eorum detineat: [*pro quibus ſibi reſtituendis rex Francorum et generi ſui preces ſollicitas nobis porrexerunt.*] Nos itaque, attendentes, iuſtum et honeſtum eſſe, vt viri ſuas petant vxores, [*et precibus eorum in omnibus, quæ a iuſtitia non diſcordant, volentes prono animo acquieſcere, præfatum regem Anglorum ſtudioſe ſatis et attente monuimus, eique dedimus in mandatis, vt ad commonitionem archiepiſcopi Cant. et epiſcopi Conuentrenſis, et Cant. prioris, vel loco eius prioris de Monte Eli, ſi ipſe adeſſe non poterit, vel duorum ex his, ſi tres non potuerint intereſſe, vxores eorum intra XL. dies poſt litterarum noſtrarum ſuſceptionem, reſtituere non poſtponat. Si vero eas poſt prædictum terminum viris ſuis non reſtituerit: apoſt. auctoritate præcipimus, vt tota prouincia, intra quam detinentur, et ad quam transferuntur, quamdiu ibi fuerint, donec viris ſuis non reſtituantur, ab omnibus diuinis officiis præter baptiſma paruulorum et pœnitentias morientium ceſſent. Inde eſt, quod vniuerſitati veſtræ per a. ſ. præc.*] mandamus, quatenus eundem regem [*Anglorum*] ad eas reſtituendas ſollicite moneatis, [*et exhortationibus inducatis, proponentes ei, quod non minus expedit ſibi, eas reſtituere, quam viris ſuis ipſas recipere.*] Et, ſi iuxta [*mandatum et*] commonitionem veſtram 68), filiis ſuis vxores ſuas intra certum 69) terminum non reſtituerit: ex tunc, in quacunque parte 70) prouinciarum veſtrarum detinentur vel transferuntur 71), donec ibi fuerint, nulla diuina officia, præter baptiſmum *c* paruulorum, et pœnitentias morientium, celebretis, vel permittatis aliquatenus 72) celebrari, [*omni app. ceſſ. ſcituri pro certo, quod, ſi contra interdictum noſtrum, quod non credimus, venire tentauerit, ſuæ temeritatis et tranſgreſſionis pœnam debitam auctore Domino reportabit.*]

65) *Et epiſcopis*, C. R. 1. L. ed. ant. et gloſſ.
66) *Per diſcordiam*, legunt C. R. 2. et edit. ant. Cauſſa harum diſcordiarum, inter HENRICVM II. et filios tres eiuſdem exortarum, vnde graue bellum inteſtinum natum, plenius enarratur ab *ALFORDO in annal. Angl. eccl. ad ann. MCLXXIII. n.* 24. *ſequ.* qui potiora ex ſcriptoribus Angliæ excerpſit.
67) *Exorta*, C. R. *oborta*, c. 13. comp. cit. 1.
68) *Veſtram*, omittitur in cit. c.
69) *Certum*, in C. R. L. H. et ed. ant. deeſt. ſed in cit. c. legitur: *conſtitutum.*
70) *Parte*, a C. R. 1. L. H. ed. ant. Cont. et Pith. abeſt: ſed C. R. 2. nouiori manu inſertum.
71) *Deferuntur*, C. H.
72) *Aliquatenus*, in cit. c. non hebetur.

CAP. XII.

Dictum vnius aſſerentis impedimentum, impedit matrimonium contrahendum, non iuratum.

IDEM *epiſcopo ſanctæ Agathæ.* (*ann.* 1180.)

II. Præterea de muliere *d*, quæ a viro impetitur, cuius conſanguineus cum 73) ea ſe deliquiſſe proponit, ſed hoc publice confiteri recuſat propter metum et potentiam mulieris, [*prouidentiæ tuæ*] taliter 74) reſpondemus, vt matrimonium ipſum fieri, niſi iuramentum interueniſſet, diſtricte prohibeas, ne deterius inde contingat.

73) *Eius, cum*, C. H.
74) *Tuæ diſcretioni*, C. R. 1. *duximus reſpondendum*, cit. c.

CAP. XIII.

Si mulier inuita cum aliquo contrahat, nec in eum poſtea conſentiat: tenet matrimonium, ſi alteri poſtea nubit. Ita communiter ſummatur. Et ſecundum hunc intellectum eſſet hic caſus apertus, quod matrimonium, metu contractum, eſſet ipſo iure nullum. Hoc tamen clare non colligitur ex littera.

IDEM *procuratori et canonicis Soran.* 75) (*ann.* 1170.)

Veniens *e* ad apoſt. ſedis [*clementiam*] Mariota, [*latrix præſentium,*] ſupplici 76) [*nobis*] inſinuatione monſtrauit, quod, [*dum eſſet in adoleſcentia conſtituta,*] quendam adoleſcentem adamauit in tantum, quod vterque *f* [*inter ſe*] de matrimonio contrahendo, ſub trium perſonarum teſtimonio præſtiterit *g* iuramentum. Quod parentes mulieris ipſius ignorantes, eam inuitam et reclamantem in vxorem alii tradiderunt 77): quem ita exhorruit, quod ſe ab eo nullo modo cognoſci permiſit. Cumque publice fateretur, quod a priori viro cognita eſſet, atque iurata: epiſcopus Soran. 78) [*qui tunc erat, eos ante præſentiam ſuam fecit venire, et,*] cognito, [*atque probato,*] quod [*ita*] proxima inter eos eſſet linea conſanguinitatis, [*quod inſimul non poſſunt, nec debent de iure coniungi,*] ipſos abinuicem ſeparauit. Cæterum cum cauſſa ipſa tractaretur, et viro, cui tradita fuerat a parentibus, conſentire nollet: ipſe aliam in vxorem traduxit, et illa cuidam T. 79) nomine, publice in conſpectu eccleſiæ nupſit. Tandem 80) cum *h* de illo filium genuiſſet: pater ipſius T. [*quærens occaſionem diuortium faciendi,*] ei oppoſuit, quod filium ſuum non potuit 81) in virum habere, eo, quod alii 82) *i*, qui [*nunc*] defunctus eſt, prius deſponſata fuiſſet.

[*Quia vero aſſertioni eius fidem, ſicut non debuimus, non adhibuimus, nec hoc potuimus ſub ſilentio præterire; eam ad vos duximus remittendam, et diſcr. v. per apoſt. ſ. præc.*] mandamus, quatenus, [*huius rei veritate plenius comperta,*] ſi inueneritis, quod prædicta mulier a priori 83) viro iudicio eccleſiæ fuerit ſeparata, et ab eodem T. ſine contradictione eccleſiæ in vxorem traducta, et ille, cui a parentibus [*inuita et renitens*] fuit 84) *k* copulata, de præſenti vita deceſſit 85), prædictum T. monitione præmiſſa 86) compellatis 87), vt præfatam Mariotam 88), [*poſtpoſita occaſione,*] recipiat, et [*ceu vxorem ſuam diligere*] ſtudeat, [*et*] maritali affectione tractare 89): alioquin eum, et ſuperinductam, et patrem [*etiam*] eius *l*, ſi huic rei *m* reſtiterint 90), excommunicationi ſubdatis 91), [*et vſque ad dignam ſatisfactionem ſententiam ipſam faciatis inuiolabiliter obſeruari.*]

75) *Canonico Soranen.* C. H.
76) *Sua nobis*, C. R. 1.
77) *Tradiderant*, c. 17. comp. cit. 1.
78) *Soranus*, C. R. 2. et L.
79) *Ptolomæo*, cit. c. per tot.
80) *Sane*, C. R. L. H. et cit. c.
81) *Potuerit*, C. L. *non potuerit nec debuerit.* cit. c.
82) *Ab alio*, C. R. L. H. ed. ant. et Cont. *ab alio viro*, cit. c.
83) *Prædicto*, cit. c.
84) *Fuerit*, C. R. 1. et L. *eſt*, cit. c.
85) *Deceſſerit*, C. L. et cit. c.
86) *Moneatis et diſtricte*, cit. c.
87) *Cogatis*, C. H.
88) *Mulierem*, C. R. 2.
89) *Pertractare*, C. R. 1.
90) *Reſtiterit*, C. R. 2. L. H. ed. ant. Cont. et cit. c.
91) *Excommunicatione innodetis*, cit. c.

CAP. XIV.

Si timetur inferri violentia puellæ, de cuius matrimonio agitur: debet iudex ſibi prouidere locum tutum et honeſtum, donec cauſſa terminetur. H. d. Et eſt textus multum allegabilis.

IDEM *Papienſi epiſcopo.* 92) (*ann.* 1170.)

Cum locum *n* non habeat conſenſus, vbi metus vel coactio interuenit 93): neceſſe eſt, vt, vbi aſſenſus cuiuſque 94) requiritur,

92) Infra in *decretal. ALEXANDRI III. p.* 314. *c.* 2. additur: *in libro XII. R.* h. c. *regiſtri*, qui incidit in hunc annum.
93) *Intercedit*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. gloſſ. Pith. et c. 19. comp. cit. 1.
94) *Cuiuſquam*, C. R. L. edit. ant. Gonz. et cit. c.

a *C.* 13. *eod. tit. in* 1. *comp.* b *Al.* eſt exorta. c Baptiſma.

d *C.* 16. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Lat. p.* 50. *c.* 50. e *C.* 17. *eod. tit. in* 1. *comp.* f Quod vt, *etc.* g Præſtitit h Sane cum de illo, *etc.* i Ab alio. k Fuerat. l Ipſius. m Reſtiterit. n *C.* 19. *eod. tit. in* 1. *comp.*

coactionis materia repellatur. Matrimonium autem solo consensu contrahitur; et vbi de ipso quæritur, plena debet securitate ille 95) gaudere, cuius est animus indagandus: ne per timorem dicat sibi placere, quod odit, et sequatur exitus, qui de inuitis solet nuptiis prouenire. Quo circa [*fr. t. per a. s.*] mandamus, quatenus puellam, de cuius matrimonio [*inter Siderios et Canes, ciues tuos,*] quæstio ventilatur 96), in domo, in qua [*eam posuisti, ita, quod*] nihil eam timere oporteat, facias [*eam*] honeste teneri 97), donec prædicta caussa [*fine canonico*] terminata fuerit, et 98) *a* sententia sine contradictione cuiusquam valeat exsequutioni mandari.

95) *Ille*, a C. R. et L. abest.
96) *Sub tuo examine fuit ventilata*, cit. c.
97) *Tenere*, ibid.
98) Verb. *fuerit et*, desunt in C. H. sed *fuerit, vt*, habet cit. c.

CAP. XV.

Sponsalia de futuro, si sequuta est copula, non soluuntur per sponsalia de præsenti; alias tenent sponsalia de præsenti: nisi per metum, qui potuisset cadere in constantem virum, contracta sint.

IDEM.

Veniens *b* ad nos Gu. [*lator præsentium,*] sua 99) nobis relatione monstrauit, quod in domo sua mulierem quandam recepit, de qua 100) prolem 1) habuit, et cui 2) fidem coram pluribus præstitit, quod eam duceret in vxorem. Interim autem, cum [*de quadam ciuitate ad propria remearet,*] apud domum vicini sui pernoctauerit, eius 3) filia nocte illa secum concubuit; quos pater puellæ simul in vno lecto inueniens, ipsum eam per verba de præsenti desponsare coëgit 4): [*qui nuper in præsentia constitutus nos consuluit, cui potius adhærere deberet. Quia vero nequaquam innotuit nobis, vtrum post fidem præstitam primam cognouerit:*] ideoque mandamus, quatenus [*rei veritatem diligenter inquiras, et,*] si inueneris, quod primam post fidem præstitam cognouerit, ipsum cum ea facias remanere: alioquin 5) secundæ, nisi metu 6) coactus, qui posset *c* in virum constantem cadere, eam 7) desponsauerit, adhærere facias, vt vxori.

99) *Supplici*, c. 2. comp. 2. h. t.
100) *Ex qua*, C. R. 2.
1) *Filium et filiam*, cit. c.
2) *Ei*, C. H. Sed in cit. c. desideratur antecedens copula: *et*.
3) *Pernoctauit, cuius*, cit. c.
4) *Et cum pater eius in lecto eos simul inuenisset: summo mane inuitum ipsum eam desponsare coegit*, cit. c.
5) *Quodsi post datam fidem eam non cognouerit*, ibid. loco partic. *alioquin*.
6) *Per metum*, C. L.
7) *Eandem eam*, C. R. 2.

CAP. XVI.

Qui iurauit cum aliqua contrahere, si vult religionem ingredi, debet primo contrahere, vt iuramentum seruetur: et ante copulam carnalem monasterium ingredi poterit.

IDEM *Exoniensi* 8) *episcopo. (ann.* 1172.)

Commissum *d*: [*et infra.*] Significauit nobis fratern. tua, quod quidam [*litteratus et nobilis, cum ad eum paterna hereditas deuolueretur,*] cuidam mulieri de contrahendo matrimonio fidem dedit, [*quibusdam præsentibus de contrahendo matrimonio,*] et se cum ea intra biennium per verba de præsenti contracturum, præstito iuramento [*super sacrosancta euangelia*] firmauit: nunc autem priuata lege ductus ad frugem melioris vitæ transire 9) suspirat, [*tuamque super hoc consulens prudentiam ante matrimonium contractum ad monasticæ religionis habitum licite posse transire suspicatur: quia, si contraxisset, ea inuita, intra duos menses, iuxta veterum canonum statuta, nostra constitutione innouata ad laxioris vitæ religionem posset transire. Quia igitur super hoc tua nos dilecta fraternitas consuluit; ita*] consultationi tuæ respond. 10) quod tutius est ei, religione iuramenti seruata, prius contrahere 11), et postea, si elegerit, ad religionem 12) migrare: si tamen post [*primam*] desponsationem copula non dignoscitur interuenisse carnalis.

8) *Exonen.* ed. Cont. et c. 4. comp. cit. 2.
9) *Transire*, in C. R. L. H. ed. ant. et Cont. deest: sed *conuolare*, est in cit. c.
10) *Taliter respondemus*, C. R. L. et ed. ant.
11) Omnis vis matrimonii indissolubilis consistit in *copula carnali:* qua de caussa, qui contrahit matrimonium, nulla accedente copula carnali, videtur substitisse in sponsalibus *de præsenti*, quæ dissoluuntur per religionis professionem. Sed ita haud satisfacit suo iuramento, quo promiserat, se intra biennium cum desponsata per verba de præsenti matrimonium contracturum; tum quia hæc verba *cum effectu* intelligenda, tum quia per c. 7. *X. h. t.* in eo sensu accipienda, quem solent recte intelligentibus generare, h. e. vt matrimonium cum ea per copulam consummare velit: et tamen pontifex tutius esse censuit, vt prius suo iuratæ promissioni satisfaciat, et postea, si velit, religionem ingrediatur.
12) *Districtionem religionis*, cit. c.

CAP. XVII.

Qui iurauit cum aliqua contrahere, moneri potius debet, quam compelli, vt contrahat. H. d. inhærendo litteræ.

LVCIVS *Rapalen.* 13) *e episcopo. (ann.* 1181.)

Requisiuit *f* a nobis tua Fratern. qua censura mulier compelli debeat, quæ, iurisiurandi religione neglecta 14), nubere renuit, cui se nupturam interposito iuramento firmauit. [*Quæsiuisti etiam, vtrum ea, cuius vir matris torum polluit, ad alia vota, cum mater fieri desideret, viro possit viuente transire.*] Ad quod [*tibi*] br. r. quod [*mulier, quæ se nupturam iurauit,*] cum libera debeant esse [*de iure*] matrimonia, monenda est potius, quam cogenda: [*maxime*] cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere. [*Illa sane, cuius vir cum matre adulterium et incestum commisit, nec viro suo coniungi carnaliter, nec, eo viuente, cum alio matrimonium inire debebit.*]

13) *Vrbanus III.* habet C. R. 2. et episcopus, cui scribitur, in *eod. C.* vocatur *Ruplen.* in C. L. edit. ant. et c. 12. comp. 1. h. t. *Rapulen.* vel, vt in C. H. *Rapuliensi*, seu potius *Rauellensi.*
14) *Contemta*, C. R. 1.

CAP. XVIII.

Litis pendentia super matrimonio non impedit secundum matrimonium contrahi, si primum erat nullum.

VRBANVS III. 15) *(ann.* 1186.)

Cum in *g* apostolica [*sede, cui, licet immeriti, præsidemus, magisterium resideat totius ecclesiasticæ disciplinæ: dignum est et consonum rationi, vt, quoties circa negotia ecclesiastica aliquid dubietatis emergit, ad ipsius deliberationis arbitrium recurratur.*] Intelleximus, quod, cum inter villicum de Arueia 16) et vxorem eius, [*coram te*] matrimonii quæstio tractaretur *h*, [*productis testibus et attestationibus eorum diligenti examine discussis,*] ante publicationem testium 17) [*idem*] villicus, reuersus ad propria, publice inter se et vxorem suam proposuit sententiam diuortii, iudicio ecclesiæ promulgatam: et sic, [*omnibus*] falsitate suggesta, quandam aliam [*mulierem,*] facti nesciam *i*, sibi copulare præsumpsit. Postmodum vero, super prioris matrimonii quæstione litteris [*a sede ap.*] impetratis, delegati iudices sententiam diuortii protulerunt. Verum 18) quia villicum et mulierem, quam superinduxit, pendente lite prioris vxoris, inuicem asseris 19) consensisse: [*tua nos duxit fraternitas consulendos, vtrum tales sint ad matrimonia admittendi. Nos igitur auctoritate præsentium*] consult. t. t. r. 20) quod, imposita 21) viro pœnitentia competenti, et intra pœnitentiæ tempus carnali commercio interdicto, postmodum in maritali copula poterunt 22) remanere.

15) In *app. ad concil. Later. III. P. VI. c.* 21. *M.* additur: *Cenomanensi episcopo.*
16) *De N.* secund. C. R. L. H. ed. ant. et GONZ. *de Erneia*, c. 20. comp. cit. 1. licet in concilio sit: *de Herneia.*
17) *Testium*, non est in cit. c.
18) *Vnde*, est ibid.
19) *Asserit*, C. L.
20) *Tuæ sollicitudini respondemus*, cit. c.
21) *Interposita*, ibid.
22) *Poterit*, ibid. Reliqua continet *c.* 10. *X. de despons. imp.*

CAP. XIX.

Vxor, non certificata de morte viri, contrahere non potest: quamuis ignoret, quid sit de marito, qui longo tempore absuit.

CLEMENS III. 23) *Cæsaraugustensi episcopo.* k *(ann.* 1188.)

In præsentia *l* nostra [*positus a nobis*] quæsiuisti 24), quid agendum [*tibi*] sit de 25) [*quibusdam*] mulieribus, [*in tua diœcesi constitutis,*] quæ, [*cum*] viros suos, caussa captiuitatis vel peregrinationis absentes 26), [*iam*] vltra septennium præstolatæ fuerint *m*, nec certificari possunt de vita vel de morte ipsorum 27), licet super hoc sollicitudinem adhibuerint diligentem: et pro iuuenili ætate, seu fragilitate carnis, nequeunt continere, petentes aliis matrimonio copulari 28). [*Cum autem dicat apostolus: mulier tam diu alligata est viro, quam diu vir eius viuit;*] consult. ergo 29) t. t. respond. quod, quantocunque annorum numero 30) ita remaneant, viuentibus viris suis, non possunt ad aliorum consortium canonice conuolare: nec [*tu eas*] auctoritate ecclesiæ 31) permittas contrahere, donec certum nuntium recipiant de morte virorum.

23) *Cœlestinus*, C. H.
24) *Duxisti requirendum*, c. 3. comp. 2. h. t.
25) *De*, abest a C. H.
26) *Quæ cum viros in captiuitatem vel aliam peregrinationem abductos*, cit. c.
27) *Ipsorum*, ibid. omittitur.
28) *Quia tamen pro iuuenili ætate seu alia fragilitate carnis humanæ continere non possunt: aliis expetunt in matrimonio copulari*, ibid.
29) *Ergo*, in C. R. L. et cit. c. non habetur.
30) *Spatio*, cit. c.
31) *In ecclesiæ facie*, ibid.

a *Al. ita:* vt sententia. b *C.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp. vid. citatos cap. præcedenti.* c Possit. d *C.* 4. *eod. tit. in* 2. *comp. Magister sent.* 4. *dist.* 27. *§. hoc autem coniugatis, et ibi Sot. q.* 1. *art.* 4.

e Rapucens. *al.* Rabulen. *al.* Abulens. f *C.* 12. *eod. tit. in* 1. *comp.* g *C.* 20. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. p.* 6. *c.* 21. h Verteretur. i Insciam. k Cæsaraugustano. l *C.* 3. *eod. tit. in* 2. *comp.* m Fuerunt.

CAP.

CAP. XX.

Contractus matrimonii cum peccatrice, volente se corrigere, proficit ad remissionem peccatorum.

IDEM.

Inter opera *a* caritatis, [*quae imitanda nobis auctoritate sacrae paginae proponuntur, sicut euangelica testatur auctoritas,*] non minimum est, errantem ab erroris sui semita reuocare, [*ac praesertim mulieres voluptuose viuentes, et admittentes indifferenter quoslibet ad commercium carnis, vt caste viuant, ad legitimum tori consortium inuitare. Haec igitur attendentes, auctoritate apostolica*] statuimus, vt omnibus, qui publicas mulieres de lupanari extraxerint et duxerint in vxores, quod agunt, in remissionem proficiat peccatorum.

CAP. XXI.

Matrimonium, per vim contractum, cohabitatione spontanea conualescit. H. d. et quotidie allegatur.

IDEM.

Ad id *b*, quod per tuas litteras intimasti de quadam parochiana tua, quam suus vitricus cuidam Teutonico matrimonialiter copulauit, taliter r. 32) quod, quamuis vndecim annos [*adhuc*] habens 33), ab initio inuita fuisset ei tradita et renitens, tamen, quia postmodum per annum et dimidium sibi cohabitans, consensisse videtur, ad ipsum est cogenda redire. Nec de cetero recipiendi sunt testes, si quos memorata mulier ad probandum, quod non consenserit 34) in eundem, nominauerit producendos: cum mora tanti temporis huiusmodi probationem excludat *c*. Mandamus igitur 35), vt propter hoc non omittas, quo minus, [*appell. rem. per censuram eccl.*] vtrumque compellas ad alterum maritali affectione tractandum: nisi forte vellent 36) ad religionem pariter conuolare, poenitentia eis iniuncta 37) pro eo, quod ad alienos et illicitos concubitus vterque transiuit.

32) *Consultationi tuae taliter respondemus*, C. R. I.
33) *Adhuc habens*, ibid.
34) *Consensit*, C. H.
35) *Volumus igitur et mandamus*, c. 7. comp. cit. 2.
36) *Velint*, ibid.
37) *Inflicta*, ibid.

CAP. XXII.

Sponsalia de futuro, etiam iurata, soluuntur per secunda sponsalia de praesenti, non autem per secunda de futuro.

INNOCENTIVS III. *Fernatin.* 38) d *episcopo.* (*ann.* 1198.)

Sicut *e* ex litteris tuae fratern. accepimus, cum Lau. 39) parochianus tuus P. mulierem se ducturum in coniugem, in manus 40) patris eiusdem P. iurantis, quod eam sibi traderet in vxorem, proprio firmauerit iuramento, nec per virum steterit, sed per mulierem potius, quo minus inter eos matrimonialis sollemnitas sit sequuta, quatuor postmodum, vel quinque annis elapsis, idem L. E. 41) mulierem 42) per verba de praesenti, vt eius consanguinei asserunt, desponsauit: [*propter quod frater praedictae P. suam deposuit in praesentia tua quaestionem. Quia vero, quid super his agendum sit, nostro postulas responso edoceri;*] postulationi 43) tuae taliter respondemus, quod, si tibi constiterit, quod idem L. P. [*mulierem*] per verba de futuro, E. 44) vero desponsauerit per verba de praesenti, imposita ei poenitentia competenti, quia primam fidem irritam fecit, nisi forsan in iuramento suo certum terminum, intra quem dictam P. duceret in vxorem praefixit 45), nec per eum stetit, quin ad statutum terminum matrimonium consummauerit, matrimonium, secundo loco 46) contractum, legitimum iudices, et ad illud seruandum eum, [*si opus fuerit, per censuram eccl. ecclesiastica districtione*] compellas: [*nisi forsan aliud quid obstiterit, quod ipsum debeat impedire.*] Quodsi forte per verba de futuro sponsalia cum vtraque contraxit; iuramentum primum, sicut licite factum est, ipsum seruare compellas, de secundo ei poenitentiam iniuncturus 47). Quodsi de his [*tibi*] non constat ad plenum: tamdiu adhuc cognoscas de caussa, donec super his sufficienter 48) *f* instruaris. [*Quod enim in attestationibus, quas ad sedem apost. destinasti de compaternitate habetur, non facit ad caussam: cum neutra contrahentium sit illa persona, qua mediante inter parentes eorum compaternitas est contracta.*]

38) In *epistola Innoc.* 29. *libr.* I. est haec epigraphe: *Ferentinati episcopo*, cum quo conuenit, C. L. et H.
39) *Laur.* C. L. per tot. sed *L.* est in C. R. ed. ant. et cit. c.
40) *Manu*, C. H. et ed. ant.
41) In C. R. I. et H. legitur: *G.*
42) *Mulierem*, in cit. c. omittitur.
43) *Fraternitati*, ibid.
44) C. H. habet: *G.*
45) *Praefixerit*, ibid.
46) *Secundum*, cit. c. omissa voce: *matrimonium.*
47) *Et de secundo ei poenitentia iniungatur*, ibid.
48) *Sufficientius*, C. R. L. H. et cit. c.

CAP. XXIII.

Mutus et surdus, et omnes, qui non prohibentur, matrimonium contrahere possunt.

IDEM *Arelatensi episcopo.* 49) (*ann.* 1198.)

Cum apud sedem *g* apostolicam, [*cui, licet immeriti, praesidemus, totius ecclesiasticae disciplinae resideat magistratus: dignum et consonum est rationi, vt quoties circa negotia varia et diuersa, quidquid dubitationis emerserit, ad ipsius iudicium recurratur, quae, disponente Domino, inter omnes ecclesias obtinere meruit principatum.*] Sane, consuluisti nos [*per nuntios et litteras tuas,*] vtrum mutus et surdus alicui possint matrimonialiter copulari. Ad quod [*frat. t.*] taliter respondemus, quod, cum prohibitorium sit edictum de matrimonio contrahendo, vt, quicumque non prohibetur, per consequentiam admittatur, et sufficiat ad matrimonium solus consensus illorum, de quorum, quarumque 50) coniunctionibus agitur, videtur, quod, si talis velit contrahere, sibi non possit, vel debeat denegari: cum, quod verbis non potest, signis 51) valeat declarare.

49) Recte in C. R. 2. et c. 3. comp. 3. cit. legitur: *archiepiscopo*, quae inscriptio genuina etiam deprehenditur *libr.* I. *epist.* 333. anno primo regiminis seu ann. MCXCVIII. scripta, qui diserte etiam in *epist.* 332. exprimitur.
50) *Quarumcumque*, C. L. et cit. c.
51) *Saltem signis*, C. R. I.

CAP. XXIV.

Furiosus matrimonium contrahere non potest.

IDEM *Vercel. episcopo.* (*ann.* 1212.)

Dilectus *h* filius R. [*miles Alexandrinus,*] proposuit 52) *i* [*coram nobis,*] quod [*Lancanuenda Rufinam,*] filiam suam, cuidam 53) matrimonialiter copulauit, [*ignorans, quod Opizo esset furiosus. Vnde humiliter postulauit a nobis, vt tam eidem, quam ipsius filiae consulere dignaremur:*] cum eadem mulier cum ipso viro, qui continuo furore laborat, morari non possit, et propter *k* alienationem furoris 54) legitimus non potuerit interuenire consensus. [*Quocirca fr. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, [*inquisita plenius veritate,*] si rem noueris ita esse, praefatas personas cures, [*subl. appellationis diffugio, ab*] inuicem 55) separare.

52) C. R. I. addit: *coram nobis.*
53) *Opizoni*, c. 4. comp. cit. 3.
54) *Mentis*, C. R. 2.
55) *Ab inuicem*, C. R. L. ed. ant. Cont. et Pith.

CAP. XXV.

Solo consensu legitimo contrahitur matrimonium, sed verba requiruntur, quoad probationem: et intellige, vel alia signa aequipollentia. H. d. secundum intellectum, quem tenet Panormitanus.

IDEM *Brixien. episcopo.* (*ann.* 1206.)

Tuae *l* fraternitati 56): [*et infra.*] Postulasti [*insuper edoceri,*] vtrum ex solis verbis, et ex quibus matrimonium contrahatur 57): [*cum aliquibus dubitetur spirituale contrahi solis verbis.*] Nos igitur inquisitioni tuae taliter respondemus, quod matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri et mulieris consensum: sed necessaria sunt, quantum ad ecclesiam 58), verba, consensum exprimentia de praesenti. Nam surdi 59) *m* et muti possunt contrahere matrimonium per consensum mutuum sine verbis; et pueri [*et*] ante annos legitimos per verba sola non contrahunt: cum intelligantur minime consentire.

56) *Fraternitatis*, C. L. et c. 5. comp. cit. 3. sed C. R. habent: *F.*
57) *Matrimonia contrahantur*, C. L.
58) Qua de caussa etiam haec declaratio sollemniter *in ecclesia* edenda est. Si non est edita, sed tantum priuatim consensus inter contrahentes editus; in *foro ecclesiastico* quidem matrimonium indissolubile et *ratum* contractum censetur, sed minus sollemne et illegitimum est: vnde nata sunt *matrimonia conscientiarum*, quae in Gallia vocant.
59) *Surdi*, a C. R. L. H. et cit. c. abest.

CAP. XXVI.

Si alter contrahentium vtitur verbis dubiis, animo decipiendi mulierem, et eam postmodum cognoscit carnaliter; indicatur pro matrimonio in foro iudiciali: secus in poenitentiali. H. d. secundum verum et communem intellectum.

IDEM. 60) (*ann.* 1211. *Romae.*)

Tua *n* nos duxit fraternitas consulendos: 60*) [*et infra.*] Consequenter [*autem*] quaesiuisti, cum quandam mulierem quidam aliter inducere

60) Inscriptio integra, quae hic deest, supplenda ex *libr. XIV. epist.* 159. anno regiminis XIV. scripta, incidente in annum Christi MCCXI. Est vero haec: *Idem Gebennensi episcopo.*
60*) Verba, hic abscissa, leguntur in *c.* 7. *X. de cons. et adfin.*

a *C.* 5. *eod. tit. in* 2. *comp. Ant. Gomez.* 3. *var. resol. c.* 13. *Iul. Clarus in pract. crim.* §. *fin. q.* 98. *et Couarr. in ep.* 4. *decr. p.* 2. *c.* 8. §. 11. b *Cap.* 7. *eod. tit. in* 2. *comp. vid. Oldrad. consil.* 36. c Excludat. d Fernatinati, *al.* Ferrariensi. e *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* f Sufficientius.

g *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp. et de materia, videlicet quod matrimonium contrahitur per nutus et signa, internos consensus exprimentia, vid. Thom.* 4. *sent. dist.* 27. *et ibi Sotum q.* 1. *art.* 3. h *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* i Proposuit coram nobis. k *Forte legendum:* et propter alienationem mentis: *sed nullus ex antiquis codicibus adstipulatur.* l *C.* 5. *eod. tit. in* 3. *compil.* m *Dictio*, surdi, *deest in omnibus codicibus.* n *C.* 1. *eod. tit. in* 4. *compilat.*

nequiuisset, vt sibi commisceretur carnaliter, nisi desponsasset 61) eandem, nulla sollemnitate adhibita, vel alicuius præsentia, dixit illi: te Ioannes desponsat; cum ipse Ioannes non vocaretur, sed finxit se vocari Ioannem, non credens, esse coniugium, eo quod ipse non vocaretur hoc nomine [*Ioannes*,] nec haberet propositum contrahendi, sed copulam tantum exsequendi 62) carnalem, vtrum inter prædictos 63) sit matrimonium celebratum, cum mulier consenserit [*et consentiat*] in eundem, et ille dissenserit *a* et dissentiat, nec aliud quicquam 64) *b* egerit, quam superius est expressum, nisi quod cognouit eandem. Super quo tibi 65) respondemus, quod, cum præfatus vir prædictam desponsauerit mulierem in propria persona, et sub nomine alieno, quo tunc 66) se vocari finxit 67), et inter eos sit carnalis copula subsequuta, videtur forte pro coniugio præsumendum; nisi tu nobis expresse scripsisses, quod ille nec proposuit, nec consensit illam ducere in vxorem: quod qualiter tibi constiterit, non videmus. Nos autem 68), quid iuris sit, rescribentes, dicimus 69), quod, si res ita se habet 70), videlicet, quod ille eam non proposuit 71) ducere in vxorem, nec vnquam consensit in prædictam personam, non debet ex illo facto coniugium iudicari; cum in eo nec substantia coniugalis contractus, nec forma contrahendi coniugium valeat inueniri: quoniam ex altera parte dolus 72) solummodo adfuit, et defuit omnino consensus, sine quo cætera nequeunt fœdus perficere coniugale.

61) *Desponsaret*, C. R. L. H. et c. 1. comp. 4. h. t.
62) *Extorquendi*, C. R. L. et cit. c. *tantummodo extorquendi*, H.
63) *Inter eos*, C. R. 1.
64) *Aliquid*, ed. ant. et Cont.
65) *Taliter*, C. R. 1. L. et ed. ant. Sed *fraternitati tuæ*, C. R. 2. et cit. c. *tibi taliter*, ed. Cont.
66) *Quo tamen*, cit. c.
67) *Finxerit*, C. R. 1.
68) *Tamen*, cit. c.
69) *Dicimus*, ibid. omissum est, sed incongrue.
70) *Habuerit*; C. R. 1. H. ed. ant. et cit. c.
71) *Proposuerit*, C. R. et L.
72) Sed dolus tamen decipienti prodesse non debet; nec turpitudinem alleganti credendum in præiudicium læsi: adeoque hæc decisio nec impostori prodesse, nec deceptæ, quæ in matrimonium adhuc consentit, obesse potest. Huic quidem integrum foret, ad nullitatem prouocare, non vero impostori.

CAP. XXVII.

Ad denuntiationem vnius honesti viri, qui defert consanguinitatem, et de fama vel scandalo docet, impeditur matrimonium contrahendum.

IDEM *episcopo Beluacen.* 72*) *(ann. 1212.)*

Cum in *c* tua diœcesi: [*et infra.*] Sane, quia contingit interdum, quod, aliquibus volentibus matrimonium contrahere, bannis 73), vt tuis verbis vtamur, in ecclesiis [*secundum consuetudinem ecclesiæ Gallicanæ*] editis, ac nullo contradictore publice comparente, licet fama priuatum 73*) impedimentum deferat parentelæ, cum ex parte contrahentium iuramenta maiorum de sua propinquitate, vt suspicionis tollatur materia, offeruntur 74) *d*, quid tibi 75) sit faciendum in casibus huiusmodi, quæsiuisti. Ad quod taliter respond. quod, si persona grauis, cui fides sit adhibenda, tibi 76) denuntiet, quod hi, qui sunt matrimonio copulandi, se propinquitate contingant, et de fama vel scandalo doceat, aut etiam per te ipsum possis certificari de plano, non solum debes iuramenta parentum, sponte oblata, non recipere, verum etiam eos, qui sic contrahere nituntur, si moniti 77) induci nequiuerint, compellere, vt a tali contractu desistant, vel contra famam huiusmodi secundum tuæ discretionis arbitrium iuramenta exhibeant propinquorum. Alioquin, si persona denuntians non exstiterit talis, vt diximus, et de fama 78) *e*, vel de 79) scandalo non poterit edocere, ad desistendum monere poteris, non compellere, contrahentes.

72*) Integra decretalis sistitur *libr. XV. epist.* 184. *edit. Baluz. p.* 689. vnde adhuc aliæ decretales a RAYMVNDO desumtæ, scil. *c.* 44. *X. de test. et att. c.* 30. *X. de dec.* quod est ipsum initium decretalis. Denique *c.* 6. *X. de diuort.*
73) *Banna* sunt *denuntiationes* et *edicta* publica, quibus citantur etiam, quorum interest, vel aliquid mandatur, obseruante *SCHILTERO in glossar. teuton. voce: Bann.* Duplex enim finis horum *bannorum ecclesiasticorum*, quæ nuptias præcedunt, est, 1) vt matrimonium instans publice apud ecclesiam manifestetur: 2) vt publice citentur, tum quorum interest, tum qui impedimentum illi opponere possunt.
73*) *Priuatim*, c. 2. comp. cit. 4.
74) *Offerantur*, C. R. L. H. et cit. c.
75) *Fraternitati tuæ*, cit. c.
76) *Tibi*, a C. R. et L. abest.
77) *Monitis*, cit. c.
78) *Vel de fama*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
79) *De*, abest a C. R. 1. L. et ed. Cont.

a *In cod. Barb.* et ille dissenserit in eandem. b *Al.* aliquid. c *C.* 2. *eod. tit. in* 4. *comp.* d Offerantur. e Aut de fama, *etc.*

CAP. XXVIII.

Mulieri, quæ negat, se in matrimonium consensisse, non creditur, marito probante contrarium: secus, si probat, se consensisse per metum, qui potest cadere in constantem virum.

HONORIVS III. *episcopo Berguen.* 80) f *(ann. 1225.)*

Consultationi *g* tuæ breuiter 81) respondemus, quod mulieres, quæ [*de more*] veniunt ad valuas ecclesiæ benedicendæ cum sponsis, et ibi reclamantes affirmant, se nunquam in eorum matrimonium consensisse, audiri, sponsis legitime probantibus contrarium, non oportet: cum legitimis et idoneis testibus non debeat illarum simplex assertio præualere. Sane, illis, quæ, benedictione accepta 82), mox a sponsis aufugiunt, ante carnis copulam subsequutam, asserentes, se nunquam in illos veraciter consensisse, sed metu illato compulsas, verba protulisse consensus, licet animo dissentirent, non statim est audientia deneganda; sed de illato metu est cum diligentia inquirendum: et, si talis metus inueniatur illatus, qui potuit cadere in constantem *h* virum 83), erunt non immerito audiendæ.

80) Rectius *Slesuicensi*, legitur in *c.* 2. *comp.* 5. *h. t.* Nam C. R. et L. cum ant. edit. vitiosam inscriptionem habent. Episcopatus Slesuicensis fundatus est ab OTTONE I. anno XMXLVI. a regibus Daniæ deinde nouis reditibus auctus.
81) *Breuiter*, in C. R. 1. deest.
82) *Recepta*, C. R. L. H. et cit. c.
83) Hoc vocabulum deletum est, in C. R. sed in L. et H. prorsus omittitur.

CAP. XXIX.

In matrimoniis et sponsalibus debet esse libertas: vnde in eis promissio pœnæ non obligat.

GREGORIVS IX. *(ann. 1235.)*

Gemma *i* mulier nobis exposuit, quod, cum T. filia eius, cum C. contraxit *k* matrimonium, B. de Alferio 84) ea occasione 85), quod inter P. filium suum, et prædictam puellam, intra septennium constitutos, sponsalia contracta fuerunt 86), pœnam 87) soluendam a parte, quæ contraueniret, in stipulatione appositam, ab ipsa 88) nititur extorquere. Cum itaque libera matrimonia esse debeant, et ideo talis stipulatio propter pœnæ interpositionem sit merito improbanda 89): mandamus, quatenus, si est ita, eundem B. vt ab extorsione prædictæ pœnæ desistat, ecclesiastica censura compellas.

84) *Alpherio*, C. R. 2. *Alphano*, H.
85) *Conditione*, C. R. 1.
86) *Fuerint*, ibid.
87) Reprobauit etiam ius Romanum *pœnalem stipulationem* in *sponsalibus*, ob repudiorum *libertatem*, in his concessam, quam hoc vinculo constringere noluerunt. *l.* 134. *D. in f. de V. O. l.* 71. *§.* 1. *de condit. et demonstr. l.* 2. *C. de probib. stipul.* Arctius vinculum acceperunt sponsalia de iure canonico, repudiis liberis, vti apud Romanos, non obnoxia, vt *stipulatio pœnalis* ab eorum natura non abhorreat, ne quidem soluenda, si *iusta repudii* caussa est, quæ hodie demum dissoluit sponsalia. *c.* 29. *X. de iurei.* Merito tamen excipienda fuerunt *sponsalia impuberum*, adhuc *imperfecta*, et a futura ratihabitione dependentia, quam *per indirectum* pœna constringere, nefas duxit pontifex. Sponsalibus puberum expedit pœnalem stipulationem adiicere, quo eo promtius in casu, quo alter desponsatorum sine iusta caussa reclamat, et nullo medio coactiuo adduci potest ad matrimonium ineundum, satisfactionem, quam pœna antecedenter determinat, petere possit, quæ alias ab arbitrio iudicis dependet: præsertim cum adhuc iure canonico permissum sit, mutuo dissensu sponsalia dissoluere, *c.* 2. *X. h. t.* et ita alter contra refractarium, et in extrema contumacia constitutum ad interesse, quod pœna determinat, agere queat.
88) In C. L. non habentur voces: *ab ipsa.*
89) *Improbata*, C. H.

CAP. XXX.

Sponsalia de futuro transeunt in matrimonium per carnalem copulam subsequutam, sed non per nisum carnalis copulæ tantum. H. d. cum c. fin. infra eodem.

IDEM *episcopo Cenomanen. (ann. 1236.)*

Is *l*, qui fidem dedit 90) M. 91) mulieri super matrimonio contrahendo, carnali copula subsequuta, etsi in facie ecclesiæ ducat aliam et cognoscat, ad primam redire tenetur 92): quia, licet præsumptum primum matrimonium videatur, contra præsumtionem tamen huiusmodi non est probatio admittenda. Ex quo sequitur, quod nec verum, nec aliquod censetur matrimonium, quod de facto et postmodum subsequutum.

90) *Dederit*, C. R. 1.
91) *M.* deest ibid.
92) *Cogatur*, C. L.

f Besguenens. *alit.* Besguens. *alit* Belgueeens. *al.* Bisgueon. *al.* Bononiens. g *Vide Iul. Clarum in pract. crim §. fin. q.* 6. *vnde intelliges, quæ ad hunc locum spectant.* h *Quis dicatur talis metus, vide l. qui in aliena. §. fin. ff. de acquir. hered.* i *Vid. conc. Trident. sess.* 24. *de reform. matr. c.* 9 *et Couarr. in epit.* 4. *decr. p.* 2. *c.* 3. *§.* 1. k Contraxerit. l *Præter Henr. Borch. et Præpositum, vid. Couarr. in epit.* 4. *decret. part.* 1. *cap.* 4. *§.* 1.

CAP.

CAP. XXXI.

Sponsalia de præsenti non soluuntur per sequens matrimonium, etiam carnali copula consummatum: sed sponsalia de futuro etiam iurata soluuntur per sequentia de præsenti.

IDEM. *(ann. 1236.)*

Si inter *a* virum et mulierem legitimus consensus interueniat de præsenti, ita, quod vnus alterum mutuo consensu, verbis consuetis expresso 93), recipiat, vtroque dicente: ego 94) te in meam accipio, et ego te accipio in meum: vel alia verba, consensum exprimentia de præsenti 95); siue fit iuramentum 96) interpositum, siue non: non licet 97) alteri ad alia vota transire. Quod si 98) fecerit: secundum matrimonium de facto contractum, etiamsi sit carnalis copula subsequuta, separari debet, et primum in sua firmitate manere. Verum si inter ipsos accessit *b* tantummodo promissio de futuro, vtroque dicente alteri: ego te recipiam in meam, et ego te in meum: siue verba similia; si alius mulierem illam per verba de præsenti desponsauerit, etiamsi inter ipsam et primum iuramentum interuenerit, sicut diximus, de futuro: huiusmodi desponsationis intuitu secundum matrimonium non poterit separari, sed eis est de violatione fidei pœnitentia iniungenda.

93) *Expresso*, C. R. 2. non habet.
94) *Ego*, non est in C. H.
95) *Matrimonio* scilicet; quia adiectiuum præsupponit substantiuum, cui adiicitur, et ita *consensus matrimonialis* declaratur: quia matrimonium conficit. Sed talis consensus, priuatim editus, produxit *matrimonia furtiua*, obseruante *FLORENTE tom. II. oper. iurid. p.* 115. *et* 130. quæ irrita declarata sunt in *conc. Trident. sess. XXIV. de reform. c.* 1.
96) *Iuramento*, C. L.
97) *Liceat*, C. R. et L.
98) *Qui si*, C. L.

CAP. XXXII.

Nisus ad copulam non facit sponsalia de futuro transire in matrimonium.

IDEM. *(ann. 1236.)*

Adolescens *c*, qui desponsatam sibi per verba de futuro, licet sæpe nisus fuerit, carnaliter non cognoscens, cum alia postmodum per verba de præsenti contraxit, non primam, cum qua nec fuit verum matrimonium ex forma contractus, nec præsumptum, cum conatus non habuisset effectum, sed secundam debet habere vxorem.

TITVLVS II. DE DESPONSATIONE IMPVBERVM.

CAP. I.

Pater pro filio impubere sponsalia contrahit, pro pubere vero non, nisi consentiat.

HONORIVS 99) *Eusebio episcopo.*

Tua nos 100) *d* requisiuit fraternitas de filio adulto, quem pater matrimonium vult contrahere 1), si sine voluntate adulti filii facere potest. Ad 2) quod dicimus, si 3) aliquo modo non consentit filius, fieri non posse: potest autem filium, nondum adultum, voluntas cuius discerni 4) non potest, pater, cui vult, matrimonio tradere. Et postquam filius peruenerit ad perfectam 5) ætatem 6): omnino 7) debet hoc adimplere 8).

99) Decreto GRATIANI interpolatus est hic textus, et quidem *c.* 2. *C. XXXI. q.* 2. sub inscriptione veriori: *Hormisdæ*: quam etiam habent C. R. 2. c. 2. comp. 1. h. t. et Cont. in marg. et ita paulo post annum DXIV. locandus.
100) *Nos*, in C. R. L. et H. deest: sed in cit. c. verba ipsa sunt hæc: *Tua sanctitas requisiuit a nobis, frater venerande.*
1) *Ducere*, cit. c.
2) *Ad*, a C. L. abest.
3) *Quod si*, C. R. 1.
4) *Decerni*, ibid.
5) *Ad legitimam vel perfectam*, C. H.
6) I. e. pubertatem, modo in priori consensu filius perstiterit, et ita factum patris ratihabuerit, *c.* 8. *X. h. t.*
7) *Omnimodo*, C. R. 2.
8) *Posset autem de filio, nondum adulto, voluntas cuius nondum discerni potest, pater, cui vult, in matrimonio copulare, et postquam filius peruenerit ad perfectam ætatem, omnino seruare et adimplere debet: hæc omnibus orthodoxæ fidei sancimus, et vobis tenenda mandamus.* ibid.

CAP. II.

Impuberes ambo vel alter, nisi pro bono pacis, coniungi non debent.

NICOLAVS PAPA. *(ann. 863. Romæ.)*

Vbi non est *e* consensus: [*et infra.*] [*Huius ergo decreti auctoritate*] districtius inhibemus, ne [*de cetero*] aliqui, quorum vterque vel alter ad ætatem, legibus vel canonibus determinatam, non peruenerit, coniungantur: nisi forte aliqua 9) vrgentissima necessitate interueniente, vtpote pro bono pacis 10), talis coniunctio toleretur 11).

9) *Aliquando*, c. 4. comp. cit. 1.
10) Additur in *c.* 6. *comp.* 1. *h. t. multa dissimulantur et æquanimiter tolerantur, ne discordiæ, inter potentes olim exortæ, et per matrimonium huiusmodi sopitæ, denuo suscitentur.* Ceterum verba initialia, quæ hic desunt, supplenda ex *c. vn. C. XXX. q.* 2.
11) *Tolleretur*, C. R. 2. *coleretur*, ed. ant.

CAP. III.

Puberes sunt, quoad matrimonium, qui ex habitu corporis concipere et generare possunt.

ISIDORVS. *(ann. 630. in Boetica.)*

Puberes a pube sunt vocati, id est, a pudentia *f* corporis nuncupati: quia hæc loca primo lanuginem ducunt. Quidam tamen ex annis pubertatem æstimant 12), id est, eum esse puberem, qui XIV. annos impleuit 13), quamuis tardissime pubescat. Certum autem est, eum puberem esse, qui ex habitu corporis pubertatem ostendit, et generare iam potest 14). Et puerperæ sunt, quæ in annis puerilibus pariunt.

12) *Existimant*, ed. ant. Cont. Pith. et c. 7. comp. cit. 1.
13) *Impleuerit*, ed. ant. et Cont. *expleuit*, cit. c.
14) *Possit*, cit. c.

CAP. IV.

Ex sponsalibus, contractis cum minore septennio, non oritur impedimentum publicæ honestatis; secus, si cum maiore vel minore, consentiente post septennium: et affinitas sequens dissoluit sponsalia præcedentia de futuro.

ALEXANDER III. *Herford. episcopo. (ann. 1180.)*

Litteras *g* tuæ fraternitatis accepimus, ex quarum tenore perpendimus, quod, cum quidam [*parochianus tuus A. nomine,*] esset perfectæ ætatis, quandam puellam in cunabulis desponsauit: procedente vero tempore [*idem A.*] matrem puellæ cognouit, et eam in vxorem accepit. [*Vnde quia dubitas, an huiusmodi matrimonium stare debeat, a nobis exinde consilium postulasti. Super quo*] consult. t. t. r. 15) quod, si præfatus vir matrem puellæ, antequam [*puella ipsa*] septimum annum complesset, in vxorem accepit, matrimonium [*ipsum*] non dissoluas, [*sed eumdem virum præfatam mulierem, sicut vxorem, libere tenere permittas:*] cum desponsationes huiusmodi nullæ sint, quæ in cunabulis fiunt *h*. Verum si, postquam [*præfata*] puella septimum annum compleuit 16), prædictus vir matrem eius accepit vxorem; cum sponsalia extunc placere 17) consueuerint: inter eos sententiam diuortii non differas promulgare, nec ipsum 18) [*seu*] filiam, seu matrem habere permittas.

15) *Fraternitati tuæ taliter duximus respondendum*, c. 5. comp. cit. 1.
16) *Aetatis impleuit*, C. H.
17) Nihilominus tamen adhuc *claudicantia* sunt; quia respectu puellæ adhuc imperfecta, *c.* 8. *X. h. t.* et tantum valent respectu sponsi, qui perfectæ ætatis erat: quo intuitu etiam hæc sponsalia *impedimentum honestatis publicæ* induxisse videntur. Supponit autem pontifex, post septimum annum adhuc placuisse sponsalia, seu sponsam in voluntate nubendi perstitisse. Aliud enim dicendum, si iam dissensum ediderit, et sponsalia dissoluta fuerint, de quo casu loquitur *c.* 5. *h. t.* quod indicant verba: *si consensus postea*, i. e. post septimum annum, *non accedit.*
18) *Ipsam*, C. R. 2. L. et ed. ant. *ips'm*, C. R. 1.

CAP. V.

Sponsalia, nulla ex defectu consensus, non creant publicæ honestatis iustitiam: sponsalia vero aliqua sic, licet legitimo modo fuerint dissoluta.

IDEM *Eboracen. archiepisc. (ann. 1169.)*

Accessit *i* ad præsentiam nostram [*nobilis vir W. filius G. cum litteris tuis, ex quarum tenore perpendimus, quod, cum filiam cuiusdam nobilis viri, dum esset minoris ætatis, desponsasset, et postmodum, ipsa assensum in hac parte non præbente, antequam ad nubiles annos peruenisset, celebratum est inter eos diuortium. Procedente vero tempore, defuncto patre puellæ, matrem eiusdem W. sibi matrimonio copulauit. Quod quidem factum sustinere cum nolles, eum sollicite monuisti, vt ipsam dimitteret. Et quia monitis tuis in hac parte noluit acquiescere: ipsum excommunicationis vinculo innodasti. Tandem, accepta ab eo cautione, quod nostram adiret præsentiam, et super hoc statutum nostrum firmiter obseruaret, eundem mandato nostro absolutum denuntiasti, et cum litteris tuis ad præsentiam nostram misisti. Verum præfatus W. in nostra præsentia constitutus, sua nobis assertione proposuit, quod puellam ipsam, dum esset infra septimum annum, desponsauit, postea, antequam ad annos nubiles peruenisset, noluit aliquatenus consentire, vt præfatum W. in virum acciperet, et ita cum patre suo, in cuius potestate remanserat, et cum præfato W. ad tuam præsentiam accessit. Et cum ab ore puellæ audisses, et per eam cognosceres, et per patrem eius,*

a *Vide Sot.* 4. *sent. dist.* 27. *q.* 2. *art.* 5. *Syluestrum in summa, verbo sponsalia, q.* 10. *et Couarr. in epit.* 4. *decr. p.* 1. b Accesserit. c *Præter doctores vide Geminianum et Francum in c.* 1. §. *idem desp. imp. l.* 6. *Syluestr. in summa, verbo: matrimonium,* 2. *quæst.* 16. *et Alciat. tract. de præsumpt. reg.* 3. *præs.* 38. d *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* e *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp.*

f *C.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp. Vide præ ceteris Hostiensem.* g *C.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. sub Alex. III. p.* 12. *c.* 2. *et de impedimento iustitiæ publicæ honestatis, vid. conc. Trid. sess.* 24. *de reform. matr. c.* 3. *vid. supra citatos tit. præc. c. ad audientiam. et Couarr. in epit.* 4. *decr. p.* 1. *c.* 2. h *Vide leg. quantum. ff. de spons.* i *C.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 6. *c.* 7.

quod

quod memoratum W. in virum nolebat: ſtatim illum in plena ſynodo ab huiuſmodi deſponſatione publice abſolutum denuntiaſti. Elapſis vero pluribus annis poſt, mortuo patre puellæ, cariſſimus in Chriſto filius noſter H. Anglorum rex, ſupra dictæ matrem memorato W. tradidit in vxorem, quam idem W. vt diſcordia, orta inter conſanguineos ſuos, et conſanguineos mulieris ſopiretur, accepit et ſollemniter deſponſauit, et etiam ſine contradictione eccleſiæ duxit, et ex ea liberos procreauit, et puella fuit alteri viro copulata. Vnde licet contineatur in litteris tuis, quod puella ipſa erat minoris ætatis, quando huiuſmodi deſponſatio facta fuit: tamen refert, vtrum eſſet minoris ætatis proxima ætati, aptæ matrimonio, aut infra ſeptem annos. Ideoque] frat. t. [*per a. ſ.*] mandamus, quatenus, [*rei veritate inquiſita diligenter et cognita,*] ſi tibi conſtiterit, quod puella 18*) non eſſet ſeptennis, quando [*præmemorato*] G. 19) *a* deſponſata fuit, et poſtea in eum non conſenſerit, et quod idem G. ab huiuſmodi deſponſatione per te fuerit abſolutus *b*, matrimonium, inter eundem Gu. et matrem puellæ celebratum, præcipias inuiolabiliter obſeruari, et eorum prolem denunties eſſe legitimam: quia, [*ſicut diſcretio tua non ignorat,*] deſponſationes et matrimonia ante ſeptem annos fieri non poſſunt, ſi conſenſus poſtea non accedit 20). Sane, ſi præfata puella ante deſponſationem ſeptimum annum compleuerat 21); licet prædictus vir a deſponſatione ipſius puellæ ipſo iure fuerit abſolutus, cum ea in eum conſentire noluerit 22): inhoneſtum tamen videtur, vt matrem eius habeat, cuius filia fuit 23) *c* ſibi deſponſata. [*Verum ſi tibi viſum fuerit, vt cum matre puellæ remaneat; ne diſcordia, inter vtriuſque conſanguineos olim exorta, nunc autem ſopita, denuo ſuſcitetur: id diſſimulare poteris, et æquanimiter tolerare. Filii autem, quos de ipſa ſuſcepit, ſi eam tolerante eccleſia in vxorem duxit, a ſucceſſione paternæ vel maternæ hereditatis prohiberi non poſſunt.*]

18*) *Præfata*, c. 6. comp. cit. 1.
19) C. R. 1. et H. habent: *V.* ſed in C. R. 2, L. ed. ant. et cit. c. eſt: *W.* per totum.
20) *Non interuenit*, cit. c.
21) *Compleuerit*, C. R. L. et cit. c. *impleuerat*, H.
22) *Nolebat*, cit. c.
23) *Fuerat*, C. R. 1. et H. *fuerit*, C. R. 2. et L.

CAP. VI.

Si impubes, deſponſata et traducta, petit licentiam pubes facta alteri nubendi; non auditur, ſi vir iurat, ſe eam cognouiſſe: nec auditur, ſi nondum pubes, ſed proxima pubertati probetur cognita. Et ex ſponſalibus, contractis cum impubere, maiore ſeptennio, oritur publica honeſtas.

IDEM *Nornicen. epiſcopo.* (*ann.* 1180.)

Continebatur *d* [*autem*] in litteris tuis, quod, cum quædam puella intra nubiles annos cuidam [*viro*] in vxorem tradita fuerit, et ab ipſo traducta, [*ſuis parentibus adſerentibus, eam legitimæ ætatis exiſtere,*] hæc, ad nubiles annos perueniens, alii nubendi licentiam poſtulauit, aſſerens, ſe in eundem nullatenus conſenſiſſe. [*Prædictus vero vir e contra proponit, quod, licet eadem puella annum forte nondum XII. attigiſſet, cum ei tradita fuiſſet in vxorem, vſque adeo tamen ætati fuit proxima, quod ipſam carnali commixtione cognouit. Inde eſt, quod, cum ipſa eidem viro dicit ſe incognitam, et tu nos conſuluiſti, vtrum alii poſſit nubere,*] conſultationi tuæ 24) taliter reſpondemus, quod, cum in decretis 25) habeatur expreſſum, quod, ſi vir dixerit, quod vxorem ſuam cognouerit 26) *e*, et mulier negauerit, viri ſtandum eſt veritati. [*Vnde*] præfato 27) viro, qui dicit, ſe mulierem ipſam 28) cognouiſſe, fides eſt adhibenda, ſi id firmauerit iuramento. Si autem 29) fuerit ætati 30) proxima, vt 31) in XI. vel circa XII. annum, et cum ſuo aſſenſu [*et voluntate parentum*] deſponſata, [*et benedicta fuerit*] et cognita ab eodem viro; ſeparari non debet: præſertim cum parentes eius ipſam fuiſſe ætatis legitimæ faterentur 32). Si vero *f* puella intra nubiles annos [*et ætati proxima*] alicui deſponſata fuerit, [*benedicta atque traducta;*] non licet 33) alicui de conſanguinitate ipſius, cui deſponſata fuerit 34), eam ducere in vxorem: nec fas eſt eidem ſponſo de conſanguinitate ſponſæ 35) ſibi aliquam copulare.

24) In c. 8. comp. cit. 1. non leguntur verba: *conſult. tuæ.*
25) GRATIANI ſc. Collectionem enim eius ſeu farraginem *canonum* et *decretorum* dixerunt etiam κατ' ἐξοχὴν *decreta*, vel *libros* aut *codicem decretorum*, obſeruante *BALVZIO ad AVGVSTIN. de emend. Gratiani libr.* 1. *dial.* 1. Hæc enim iam hoc tempore tantæ auctoritatis fuit, vt facile præcedentes collectiones ſupprimeret, nec alia, quam GRATIANI farrago, ſub appellatione *decretorum* accipi queat. Prouocat autem ALEXANDER III. ad *c.* 3. *C. XXXIII. q.* 1. cuius verum ſenſum dedi *in not.* 96. ad *cit. c.* 3. atque obſeruaui, ideo vxori neganti impoſitam probationem, quod pro marito grauis præſumtio militauerit, vt eius *iuramento* ſtari debet. Poſterius addit pontifex, atque ita *canonem cit.* explicat, qui tamen iuramentum haud deſiderat.
26) *Cognouit*, C. R. 1. et L.
27) *Vnde præfato*, C. R. 1.
28) *Ipſam*, in C. R. 2. deeſt. Sed in cit. c. eſt: *præfatam.*
29) *Et ſi*, cit. c.
30) *Aetati*, deſideratur in cit. c. vti in ipſo concilio.
31) *Vt*, ibid. omittitur, ſicut in concilio, in quo vero legitur: *in duodecimo anno.*
32) *Profitentur*, cit. c.
33) *Liceat*, C. R. 2.
34) *Fuit*, C. H.
35) *Puellæ, ſibi deſponſatæ*, cit. c.

CAP. VII.

Si maiores ſeptennio contrahunt ſponſalia: neuter ante pubertatem reſilire poteſt. Hoc primo. *Et ille, qui primo fit pubes, alterum exſpectabit.* Hoc ſecundo. *Quod ſi tempore contractus alter erat pubes: non ille, ſed alter, factus pubes, reſilire poteſt.* Hoc tertio.

IDEM *Bathonien.* 36) *epiſcopo.* g (*ann.* 1170.)

De *h* illis 36*), qui intra annos, aptos matrimoniis [*contrahendis,*] ſponſalia contrahunt, ſiue vterque, ſiue alter reclamet, antequam ad annos, matrimoniis aptos [*contrahendis,*] peruenerint, et poſtulent 37) ſeparari, non ſunt vllatenus 38) audiendi. Si vero alteruter 39) iſtorum ad annos pubertatis 40) peruenerit, intra eoſdem annos altero exiſtente, cum [*quo eadem*] ſponſalia contrahuntur: ſi is, qui minoris ætatis eſt, cum ad annos illos 41) peruenerit, reclamauerit, nec in alterum voluerit conſentire, iudicio eccleſiæ poterunt 42) ab inuicem ſeparari. [*Vtrum*] autem mulier, quæ, poſtquam annos nubiles attingit 43), ei, qui nondum ad annos, aptos matrimoniis [*contrahendis,*] venerat, nupſit, [*ab eo ſi quærat diſcidium, debeat ſeparari, conſultationi t. t. reſpondemus, quia,*] cum in eum ſemel conſenſerit, amplius non poterit [*aliquatenus*] diſſentire, [*vel diuertere:*] niſi [*forte*] ipſe, cui nupſit, poſtquam ad legitimam ætatem 44) peruenerit, in eam ſuum [*omnino*] negauerit præſtare conſenſum 44*) *i*.

36) *Barthonienſi*, ed. ant. et Cont. *Baton.* c. 9. comp. cit. 1.
36*) Initium huius decretalis eſt in c. proxime ſequenti.
37) *Poſtulauerint*, C. R. 2. *poſtulet*, cit. c.
38) *Aliquatenus*, C. H. Sed neutra particula eſt in cit. c. 9. Interim tamen in *c.* 5. *h. t.* caſus oblatus eſt pontifici eidem, quo ſponſalia ad inſtantiam *impuberis* puellæ, diſſentientis, diſſoluta fuerant, quod non improbauit pontifex. Ne vero id in poſterum fieret, pontifex forſan hac præſenti decretali id prohibendum cenſuit.
39) *Alter*, C. R. 1.
40) *Matrimoniis contrahendis aptos*, cit. c.
41) *Illos*, deeſt in C. H.
42) *Debent*, cit. c.
43) *Attigerit*, C. R. 1. *attigit*, H.
44) *Ad annos, aptos matrimoniis contrahendis*, cit. c.
44*) Cetera ſunt in *c.* 4. *X. de ſent. excomm.*

CAP. VIII.

Impuberes, ſponſalia contrahentes, ante pubertatem ſeparari non debent, ſed poſt pubertatem poſſunt, ſi contradicunt ſponſalibus: niſi copula carnalis interuenerit.

IDEM ALEX. III. *eidem* 45). (*ann.* 1170.)

A nobis *k* tua diſcretio requiſiuit, vtrum iis, qui intra annos nubiles matrimonii nomine coniunguntur, vel eorum alteri, antequam ad annos, aptos matrimonio, perueniant 46), liceat a matrimonio tali diſcedere. Ad quod [*inquiſitioni tuæ taliter*] reſpondemus, quod pro eo, quod ante nubiles annos coniugalem conſenſum [*de ſanctorum patrum*] non habent [*auctoritate,*] vſque ad legitimam ætatem exſpectare tenentur: et tunc aut confirmetur matrimonium, aut, ſi ſimul 47) eſſe noluerint, ſeparentur; niſi [*forte*] carnalis 48) *l* commixtio ante interuenerit: cum interdum illa tempus anticipare ſoleat pubertatis 48*). [*Si vero alter eorum ad annos etc. vt ſupra prox. c. n.* 39.]

45) *Eidem*, abeſt ab ed. ant. et Cont.
46) *Perueniat*, C. R. 1.
47) *Aut infirmetur ſi ſimul*, C. L.
48) *Carnis*, C. R. 1. H. ed. ant. Cont. et cit. c. in C. R. 2. iſta vox mutata eſt in *carnis.*
48*) Hoc capitulum excipiunt verba antecedentis c.

CAP. IX.

Minores, apti ad matrimonium, ex contractu matrimonii obligantur: niſi violentia intercedat.

IDEM *Genuen.* 49) m *archiepiſcopo.* (*ann.* 1180.)

De illis *n*, qui in minori ætate deſponſantur, [*traduntur et coniunguntur, et proceſſu temporis diuortium poſtulant, minorem allegantes ætatem, aut vim ſibi a parentibus factam, hæc inquiſitioni tuæ taliter præſentibus litteris,*] reſpondemus, quod, ſi ita fuerint ætati proximi, quod potuerint copula carnali coniungi, minoris ætatis intuitu [*abinuicem*] ſeparari non debent *o*, ſi vnus in alium viſus fuerit conſenſiſſe 50):

49) *Iannen.* C. R. L. H. ed. ant. et c. 12. comp. cit. 1.
50) *Conſentire*, C. R. 1.

a *Al.* V. *al. ita;* quando ab G. deſponſata: *al.* ab V. deſponſata. b *Vide citatos c. præcedenti.* c Fuerat. d *C.* 8. *eod. tit. in* 1. *compil. et poſt conc. Later. ſub Alex. III. p.* 6. *c.* 10. e Cognouit. f *Vid. conc. Trid. ſeſſ.* 24. *de reform. c.* 3.

g Baton. *al.* Barthonienſ. *ſed vt plurimum*, Bathonienſ. h *C.* 9. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Later. p.* 26. *c.* 29. *et vide Couarr. in epit.* 4. *decr. c.* 5. §. 1. i *Vide l. nuptias. cum ſimilib. ff. de reg. iur.* k *C.* 10. *eod. tit. in* 1. *comp. vide Couarr. citatum ſupr. c. de illis.* l Carnis. m Ianuenſi. n *C.* 12. *eod. tit. in* 1. *comp. Et poſt conc. Later. p.* 50. *c.* 41. §. *de illis vero.* o *Vide l. pen. ff. quando di. leg. c. et l. continuus.* §. *cum ita. ff. de verb. obl.*

cum

cum in eis 51) ætatem suppleuisse malitia videatur. Sed cuiuscunque sint ætatis, se possunt per illatam violentiam excusare: nisi post violentiam consensus accedat 51*).

51) Diction. *in eis*, desiderantur in c. 12. comp. cit. 1.
51*) Quæ post hæc leguntur, sunt in *c.* 6. *X. de vsuris.*

CAP. X.

Contractus ante pubertatem, etiam cum nisu carnalis copulæ, non facit matrimonium.

VRBANVS III. *Cenoman. episcopo.* (*ann.* 1186.)

Attestationes 52) a super caussa matrimonii, quæ inter H. iuuenem et G. mulierem vertitur, [*a tua nobis fraternitate transmissas,*] accepimus, et, ipsis [*diligent.r*] inspectis [*et plenius intellectis, manifeste*] nobis innotuit, quod prædictus iuuenis nondum duodecimum annum 52*) attigerat, cum præfatam G. accepit vxorem. Et licet nisus fuisset 53), sicut vterque confessus est, ipsam corrumpere: mulier tamen credit 54), se virginem euasisse. Verum ipse, antequam ad annum XIV. peruenisset 55), a memorata muliere recessit, quem cum XVII. 56) annos habeat 57), eadem 58) pro viro sibi vindicare 59) contendit. [*Sed cum vir XVII. annos habeat: ipsam recipere contradicit. Vnde, quia, donec nos super caussam ipsam consuleres, non duxisses in prolatione sententiæ procedendum:*] consultationi tuæ taliter respondemus 60), quod, si mulier per idoneos testes probare nequiuerit, quod post XIV. annum ætatis suæ, vel circa finem XIV. anni prædictus iuuenis consensisset in eam, ab ipso iuramento 61) recepto, quod, postquam ad legitimam ætatem peruenit, ipsam habere non consensit in vxorem, ab impetitione mulieris eum potes et debes absoluere, et ad alia vota vtrique dare licentiam transeundi 61*).

52) Præmissa sunt in *c.* 18. *X. de sponsal.*
52*) *XII. annos*, C. H.
53) *Fuerit*, C. R. 1.
54) *Credidit*, C. R. 2.
55) *Peruenerit*, C. L.
56) C. R. 2. et L. habent: *XIIX.*
57) *Habebat*, C. L. et H.
58) *Verum, antequam ad annum XIV. peruenisset, ex attestationibus ipsum a memorata muliere intelleximus recessisse, quem eadem mulier instanter nunc repetit, et pro viro* etc. c. 13. comp. cit. 1.
59) *Eundem sibi pro viro habere*, C. H.
60) *Hoc a nobis super tua consultatione habeas responsum*, cit. c.
61) *Purgatorium* sine dubio intelligit, quod quædam suspicio contra iuuenem militauerit ex attentato coitu. Ceterum si vel maxime in probatione, quod in eam post annum XIV. iuuenis consenserit, mulier defecerit: non tamen ille statim absoluendus erat simpliciter, quod summa præcautione caussæ matrimoniales indigerent.
61*) Cetera sunt in *c.* 5. *X. de cond. appos.*

CAP. XI.

Si maior inuita contraxit sponsalia cum minore: non tenetur ipsum exspectare, donec veniat ad ætatem adultam.

IDEM *Pisano archiepiscopo.* (*ann.* 1190.)

Ex litteris b tuæ fraternitatis accepimus, quod puella quædam anno c XII. 62) iurata fuit et desponsata cuidam puero IX. vel X. annorum 63): et tempore procedente, de voluntate parentum 64) potius, quam de sua, sicut asserit, ad domum patris [*prædicti*] pueri adducta 65) d, vbi nolens et inuita, [*sicut ab ore ipsius te audisse proponis, et tam persuasionibus, quam*] minis parentum impulsa, moram fecit 66) per annum et amplius, et tandem inde recedens, ad domum propriam est regressa. [*Commonita vero a matre sua, et a te, postmodum, sicut asseris, ad eum redire penitus contradicit, asserens, quod nunquam eum voluit, nec vult in virum habere, sed nubendi alii postulat facultatem. Vnde, quia super hoc, quid agendum sit, a nobis tua frat. requisiuit;*] cum [*iam*] dictus puer, [*sicut tuæ litteræ continebant,*] nondum ad XIV. 67) annum [*ætatis suæ*] peruenerit, nec [*vnquam*] ad eandem [*puellam*] carnaliter accessum habuit 68): discret. 69) tuæ taliter 70) respond. quod, si [*memorata*] puella [*per te ad hoc studiose*] commonita, vt, donec compleat idem puer annum XIV. [*suæ ætatis*] exspectet, [*ad commonitionem tuam*] non duxerit exspectandum, ei secundum ea, quæ proposita sunt, accipiendi alium virum [*in maritum auctoritate nostra*] liberam 71) tribuas 72) facultatem e. [*Dat. Veron.*]

62) *Annorum XII.* C. R. *quod, cum puella quædam A. nomine iam ad annum XII. peruenisset*, c. 14. comp. cit. 1.
63) *Annos*, C. L. *puero, qui erat in anno IX. vel X. et dimidio tempore* etc. cit. c.
64) *Matris et fratrum*, cit. c.
65) *Ducta*, C. R. L. H. et cit. c.
66) *Habuit*, cit. c.
67) *Ad XIII. annum*, ibid.
68) *Habuerit*, C. R. ed. Gonz. et cit. c.
69) *Consultationi*, C. R. 1.
70) *Præsentibus litteris*, cit. c.
71) *Liberam*, ibid. omittitur.
72) *Dare potes*, ibid.

a *C.* 13. *eod. tit. in* 1. *comp. vide Couarr. in epit.* 4. *decr. p.* 1. *c.* 4. 1. *num. fin.* b *C.* 14. *eod. tit. in* 1. *comp.* c Annorum. d Ducta. *al.* abducta. e *Vide l. si pater. et ibi Bart. C. de sponsal.*

CAP. XII.

Sponsalia, contracta cum minore septennio, per cohabitationem mutuam post septennium conualescunt, et inducunt publicæ honestatis iustitiam: soluuntur tamen per matrimonium de præsenti.

CLEMENS III. (*ann.* 1190.)

Duo pueri f Guilielmus et Guilielma 73) [*in tua diœcesi, quemadmodum accepimus,*] matrimonialiter sunt coniuncti, puero VI. puella vero VII. annum agente 74): qui simul 75) per tres annos manserunt. Tunc pater puellæ, subtrahens eam sponso [*suo,*] ipsam 76) alteri, M. 77) nomine, copulauit, cum quo per VII. annos quiete permansit. Ipse vero tunc reliquit eandem: quia credebat, eam alium virum habere, illum 78) g, cui prius fuerat desponsata. Prior autem sponsus, ad annos discretionis [*postea*] perueniens, a [*P.*] prædecessore 79) tuo, contrahendi cum alia licentiam impetrauit, qui quandam, nomine Stephanam, consobrinam prioris, in vxorem accepit; et cum ea per aliquod tempus existens, eam [*tamen,*] vt ipse fatetur, carnaliter non cognouit: licet illa 80) h se ab eo cognitam asseueret. Cum autem pater memoratæ Guilielmæ eam 81) vidisset a secundo viro [*Mestaco*] relictam 82; [*vi*] prænominatum Guilielmum, cui prius eam desponsauerat, compulit, vt Stephanam, neptem suam, omnino dimitteret, et ad Guilielmam suam desponsatam rediret: qui postmodum per biennium cohabitauit eidem 83), [*prout fertur.*] Quia igitur [*in his,*] quid tibi faciendum sit, postulas edoceri: breuiter respondemus, quod, impediente puerili ætate, matrimonium inter G. et G. 84) non fuit. Et licet idem 85), postquam illa 86) nupsit alii, potuerit aliam ducere 87) in vxorem; tamen, quia dictam 88) Stephanam duxit, [*ipsam*] consobrinam mulieris eiusdem 89), siue eam cognouerit, siue non, non debet cum eadem S. propter publicæ honestatis iustitiam remanere, nec ad primam 90) habere regressum: quia alteri fuit legitime copulata. [*et infra.*] Cum vero 91) vir caput 92) sit mulieris, et Guilielmus dicat, se non cognouisse prius Stephanam supra dictam: aliam, si voluerit, poterit ducere in vxorem, et Stephana viro legitimo 93) copulari 94), post separationem vero, pro vitando populi scandalo, vtrique ad tempus est 95) pœnitentia iniungenda 96). Si vero legitime constaret, ipsam Stephanam ab eo siue post, siue antea cognitam exstitisse: neutri, viuente altero, dabitur licentia contrahendi. Remanebit ergo Guilielma cum M. 96*) imposita [*tamen*] ipsi M. 97) ad tempus pœnitentia competenti, qui pro sua 98) opinione sola Guilielmam, iudicio ecclesiæ non requisito, [*perniciose*] dimisit.

73) *Villana*, est in C. R. 2. superscriptum est: *alias Guilielma.*
74) *Attingente*, C. R. 1.
75) *Puer autem, sextum annum agens, septimumque puella, postquam fuerunt coniuncti, simul per tres* etc. c. VII. comp. 2. h. t.
76) *W.* est ibid. loco pron. *ipsam.*
77) In ed. Cont. et Pith. est *N.* sed in cit. c. *Mestaco.*
78) *Wilhelmum scilicet*, C. L.
79) *Antecessore*, cit. c.
80) *Stephana*, ibid.
81) *Suam filiam*, ibid.
82) *Derelictam*, ibid.
83) *Qui postmodum cohabitauerunt simul per biennium*, ibid.
84) *Wilhelmum et Wilhelmam*, C. L.
85) *W. ipse*, cit. c.
86) *Willelma*, ibid.
87) *Accipere*, ibid.
88) *Dictam*, desideratur ibid.
89) Loco diction. *mulieris eiusdem*, ibid. est: *prioris.*
90) *Propter caussam publicæ honestatis cum Stephana remanere non debet, nec ad W. regressum* etc. ibid.
91) *Ergo*, ibid.
92) Hanc rationem sine dubio pontifex traxit ex *c.* 3. *C. XXXIII. q.* 1. indeque intulit, magis viro, quam mulieri, in casu *contradictionis* credendum esse: quæ consequentia tamen non stringit. Fides maior tribuenda erat Stephanæ, cum qua, vt vxore sua, per aliquod tempus vixerat.
93) *Legitime*, C. R. 2.
94) *Desponsari*, cit. c.
95) *Est*, desideratur ibid.
96) Pro voc. *est iniungenda*, in cit. c. in sexto casu legitur: *iniuncta.*
96*) *Cum Martino*, C. L. *cum Mestaco*, cit. c. per tot.
97) *Ipsi Martino*, C. L.
98) *Sua*, deest in C. H.

CAP. XIII.

Accusari non potest matrimonium, quod non est, vt si cum minori septennio sit contractum: denuntiari tamen potest impedimentum, ne contrahatur in posterum.

INNOCENTIVS III. *C. et P.* 99) *quondam filiis Malebrancæ* i. (*ann.* 1198.)

Ad dissoluendum k, quod factum fuerat inter I. 100) [*filium nobilis viri L.*] et S. [*filiam quondam M. super matrimonio contrahendo,*

99) Integra inscriptio est *libr.* 1. *epist.* 325. *edit. Baluz. Corrado et Petro, quondam filiis Malabrancæ.*
100) *Inter A.* C. L.

f *Cap.* VII. *eod. tit. in* 2. *comp. vide Syluestr. in summa, verbo: sponsalia. et Scot.* 4. *sent. dist.* 27. *qu.* 2. *art.* 2. *et sequ.* g *Alias ita:* Guilielmum scilicet, *etc.* h Ea. i *Al.* Malabrancæ. k *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. vid. Sotum cap. superiori citatum.*

 in

in nostra et fratrum nostrorum præsentia fuit ex parte vestra propositum, quod, cum dicta puella nondum ad septennium peruenisset, cum ipsa nec matrimonium contrahi nec sponsalia potuerunt. Defuit etiam consanguineorum assensus, qui præcipue sunt in talibus requirendi. Quodsi et ætas sufficiens exstitisset, et consanguineorum interuenisset assensus: personæ tamen non sunt idoneæ ad matrimonium contrahendum, linea consanguinitatis obstante.] Accusatione [*vero,*] pro puella super consanguinitate proposita, [*et tam ex parte iuuenis, quam ex parte puellæ, consanguinitatis gradibus computatis, cum eam vellet idoneis testibus comprobare,*] præfatus I. 1) multas exceptiones proposuit: per quas nitebatur vos ab accusatione multipliciter remouere. [*Cumque super exceptionibus ipsius fuisset vtrimque diutius disputatum; auditis et intellectis, quæcunque fuerunt hinc inde proposita, de consilio, f. n.*] interloquendo pronuntiamus 2), inter [*dictos*] iuuenem et puellam nec matrimonium, nec sponsalia fuisse contracta: cum constet, puellam nondum ad septennium peruenisse. Quocirca nec accusatio locum habebat: cum non esset, quod posset 3) legitime accusari. Denuntiari tamen poterat consanguinitas: vt interdiceretur matrimonium contrahendum. Ad denuntiationem ergo legitime probandam, terminum 4) assignamus [*festum omnium sanctorum, proxime venturum,*] saluis exceptionibus, non solum propositis, sed etiam proponendis. Ne vero quicquam in puellam interim attentetur 5), auctoritate apost. interdicimus [*firmiter,*] ne in [*ipso*] negotio de nouo procedatur vlterius 6), donec vel a denuntiatione cessetur, vel, ea probata, ordine iudiciario procedatur. Quodsi contra interdictum nostrum in præiudicium ipsius aliquid fuerit attentatum: id a irritum esse decernimus, [*et inane,*] et viribus omnino carere.

1) *L.* est in c. 1. comp. 4. h. t.
2) *Pronuntiauimus*, C. R. L. et H.
3) *Possit*, C. R. 2.
4) *Pro termino*, cit c.
5) *Attentaretur*, C. H.
6) *Vlterius*, ibid. non legitur.

CAP. XIV.

Si quis per verba de præsenti contrahit cum impubere, in qua ætatem malitia non supplet; intelligitur non matrimonium, sed sponsalia contraxisse: etiamsi subarrhatio intercesserit.

IDEM *episcopo Abbaten.* 7) b (*ann.* 1203.)

Tuæ nobis c exhibitæ litteræ continebant, quod quidam [*vir nobilis*] filiam suam, circiter XII. annos habentem, cuidam nobili desponsauit, qui subarrhauit eandem, consensu mutuo accedente. [*Sed, nuptiis aliquantulum prorogatis, pater puellæ viam vniuersæ carnis ingressus est. Eo autem rebus humanis exempto, puellæ auunculus supra dictæ ipsam alteri matrimonio copulauit, et ille, qui prius desponsauerat eandem, cum ipsius matre contraxit. Tuus autem prædecessor, attendens, quod, cum ea non poterat permanere, cuius filiam legitime desponsauerat, inter eos diuortii sententiam promulgauit. Postmodum vero mortuo viro secundo, qui supra dictam puellam duxerat in vxorem, ipsa se tertio copulauit, illo viuente, qui prius eam desponsarat. Cæterum, tam ipsa, quam vir, idem te duxerunt humiliter consulendum, vtrum licite valeant commorari: tu vero, deliberatione habita, respondisti, quod, primo sponso viuente, alteri non potuit legitime copulari. Sed quia tua ecclesia postulauit, vt super hoc sedem apostol. consuleres: procedere distulisti, nobis humiliter supplicans, vt super hoc tibi rescribere dignaremur.*] Quia vero [*super ea, quæ superius sunt expressa,*] nobis [*pro certo*] constare non potuit, cuius ætatis esset puella, cum eidem viro exstitit desponsata; cum dicatur, quod circiter XII. annos 8) habebat, vtrumne 9) prudentia tunc in illa suppleret ætatem; [*fraternitati tuæ taliter*] respondemus, quod, si puella [*tunc nubilis erat ætatis, et inter eam et primum virum legitimus interuenit de præsenti consensus, absque dubio inter eos erat legitimum matrimonium contractum: etsi carnalis commixtio non fuerit subsequuta. Si vero puella*] nubilis non erat ætatis; cum sæpe fatus d vir desponsauit eandem, et ætatem in ea prudentia non supplebat; procul dubio inter eos non coniugium, sed sponsalia contracta fuerunt: quamuis ab ipso viro eadem [*puella*] fuerit subarrhata. [*Quocirca, si iuxta primum modum matrimonium cum illo contraxit: eo viuente, non potuit rite cum alio fœdus coniugale contrahere. Quodsi iuxta modum secundum sponsalia solummodo contracta fuerunt; coniugium, quod inter illam et alium exstitit celebratum, debet reputari legitimum: dummodo aliud canonicum non obsistat.*]

7) In c. 2. comp. 3. h. t. *Albertaden.* et in C. L. *Alberteden.* legitur, quæ lectiones proximæ accedunt ad *Halberstadiensis* episcopi designationem, atque ita sine dubio inscriptio corrigenda.
8) *Annum*, C. R. 1.
9) *Vtrumque*, C. R. et L.

TITVLVS III.
DE CLANDESTINA DESPONSATIONE. e

CAP. I.

Pro clandestino matrimonio non præsumitur: sed illud alleganti incumbit onus probandi.

Ex concilio Arelaten. 10) (Conf. c. 2. comp. 1. h. t.)

Si quis clam desponsauerit aliquam, et mulier vel vir 11) negat huiusmodi 12) desponsationem: viro [*tantum*] incumbit probatio.

10) *Agath.* c. 2. comp. 1. h. t. et ed. Cont. in margine: *Agathen.*
11) Quia nec in *Agathensibus* nec *Arelatensibus* conciliis editis hic canon exstat: veram eius lectionem indagare difficile est. Probabile tamen est, hæc verba: *vel vir*, manu imperita canoni adiecta fuisse; tum quia canon conceptus est de *viro*, qui sibi aliquam desponsasse asserit, et ita, negante muliere, omnino probare tenetur: tum quia non de *matrimonio* contracto, sed de *desponsatione clandestina* hic agitur, in qua nulla præsumtio pro actore esse potest, vt etiam viro neganti possit imponi probatio. Nisi ergo hæc verba adiecta deleantur: canon absurditate carere nequit.
12) *Huiusmodi*, non est in cit. c.

CAP. II.

Qui matrimonium clandestine contraxerunt, altero negante vel vtroque, non apparente legitima exinde probatione, simul cohabitare ab ecclesia non compelluntur; et, si illud publicauerint, tanquam in conspectu ecclesiæ factum comprobabitur: nisi rationabilis caussa subsit, quæ impediat. H. d. litteræ inhærendo.

ALEXANDER III. *Belnacen. episcopo.* (*ann.* 1180.)

Quod f nobis [*ex tua parte significatum est, vt de clandestinis matrimoniis dispensare deberemus, non videmus quæ dispensatio super his sit adhibenda.*] Si enim 13) matrimonia ita occulte contrahuntur, quod exinde legitima probatio non appareat 14): ii, qui ea contrahunt, ab ecclesia non sunt aliquatenus compellendi. Verum [*tamen ea, quæ sic contrahuntur,*] si personæ contrahentium voluerint publicare, nisi rationabilis [*et legitima*] caussa præpediat, ab ecclesia recipienda sunt et comprobanda, tanquam a principio in ecclesiæ conspectu contracta 15).

13) *Enim*, a C. R. L. H. ed. ant. et gloss. abest.
14) Cur autem non appareret legitima probatio, quæ ex *sacerdotis* testimonio de benedictione, clanculum adhibita, semper probari potest. Sed vel ex his verbis aliisque capitulis colligo, eo tempore ex principio, quod sponsalia per *verba de præsenti*, etiam clam absque testibus contracta, verum inducerent matrimonium, plures in hac *clandestina desponsatione* substitisse, et in coniugio sine *sacerdotali benedictione* vixisse, adeo, vt, qui has furtiuas nuptias publicare nolunt, ne quidem ad hoc compellendi sint. Vnde in *c.* 3. *comp.* 1. *h. t.* notanter legitur: *legitimi testes non appareant*, coram quibus videlicet hoc matrimonium clandestinum contractum erat, mortuis forsan. Denique ne quidem in casu publicati huius connubii furtiui desiderat pontifex, vt adhuc accedat *sollemnitas ecclesiastica:* sed censuit, recipienda ea esse, *tanquam a principio in conspectu ecclesiæ contracta*, quæ tamen re vera non ita contracta sunt. Qua occasione forsan vulgatum illud eo tempore ortum, *benedictionem sacerdotalem non esse de substantia matrimonii*, ad ea tempora restringendum, quo talia matrimonia tolerabantur more antiquo Romanorum, quo solo consensu matrimonia, sine sollemni deductione in domum, contracta sunt. Verum tales *furtiuas nuptias* INNOCENTIVS III. penitus inhibuit in *c.* 3. *h. t.* plenius vero *concilium Tridentinum*, vt ad *c.* 31. *X. de sponsal.* obseruaui *n.* 95.
15) *Contraherentur*, cit. c. Cetera habes in *c.* 9. *X. qui fil. sint legit.*

CAP. III.

Cum matrimonia sunt contrahenda; debent per presbyteros in ecclesia edicta proponi, assignato termino, intra quem, qui voluerit impedire, impedimentum opponat: et, si probabilis coniectura fuerit de impedimento, interdicatur testimonium, donec de hoc cognoscatur. Hoc primo vsque ad *§. Si quis.*

INNOCENT. III. *in concilio generali.* g (*ann.* 1216.)

Cum inhibitio copulæ h coniugalis sit in vltimis tribus gradibus reuocata: eam in aliis volumus districte seruari 16). Vnde prædecessorum nostrorum vestigiis inhærendo 17), clandestina coniugia penitus inhibemus 18), prohibentes etiam, ne quis sacerdos talibus interesse 19) præsumat. Quare 20) spe-

16) *Conseruari*, C. R. 1.
17) *Inhærentes*, C. H.
18) *Improbamus*, C. L.
19) *In talibus esse*, C. R. 1.
20) *Quia*, c. vn. comp. 4. de cland. matrim.

---

a Illud. b Abertaden. *al.* Albertaden. *al.* Albeten. *al.* Abhataden. c *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil. vid. Couarr. in epit.* 4. *decret. part.* 1. *c.* 4. *§.* 2. *num.* 2. d Sæpe præfatus. *al.* sæpe dictus.

e *Clandestinas desponsationes et coniugia nouissime irrita fecit conc. Trid. sess.* 24. *de reform. matr. c.* 1. *vnde cessant hæc de re veterum altercationes interpretum.* f *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lat. p.* 50. *c.* 17. g *Scil. Later. c.* 51. h *C. vn. de clandest. matr. in* 4. *compil.*

cialem

cialem 21) quorundam locorum consuetudinem ad alia generaliter prorogando, statuimus, vt 22), cum matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros publice proponantur 23) *a*, competenti termino præfinito: vt intra illum, qui voluerit et valuerit, legitimum 24) impedimentum opponat 25), et ipsi presbyteri nihilominus inuestigent, vtrum aliquod impedimentum obsistat. Cum autem apparuerit probabilis coniectura contra copulam contrahendam: contractus interdicatur expresse, donec, quid fieri debeat super eo, manifestis constiterit documentis.

Si in gradu prohibito matrimonium clandestine vel contra interdictum, de quo supra, contractum fuerit, etiam per ignorantes de impedimento: nati ex illo matrimonio sunt illegitimi. Idem est, si ambo parentes sciunt impedimentum matrimonii: licet in conspectu ecclesiæ contrahant. H. d. vsque ad §. *Sane.* Abbas.

§. 1. Si quis vero huiusmodi *b* clandestina vel 26) interdicta coniugia inire præsumpserit, in gradu prohibito etiam ignoranter; soboles de tali coniunctione suscepta, prorsus illegitima censeatur, de parentum ignorantia nullum habitura subsidium: cum illi taliter contrahendo non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantiæ videantur. Pari modo proles illegitima censeatur, si ambo parentes, impedimentum scientes legitimum, præter omne interdictum, etiam in conspectu ecclesiæ contrahere præsumpserunt.

Sacerdos, qui contempserit prohibere matrimonia interdicta, et quilibet clericus etiam regularis, qui interfuit, per triennium a beneficio suspenduntur, et, si culpa exegerit, etiam grauius puniuntur: ipsi etiam contrahentes contra hoc cap. etiam alias licite puniendi sunt, et idem in calumniose denuntiantibus. H. d. vsque ad finem. Abbas.

§. 2. Sane, si parochialis sacerdos tales coniunctiones prohibere contempserit, aut quilibet etiam regularis, qui eis præsumpserit interesse: per triennium ab officio suspendatur, grauius puniendus, si culpæ qualitas postulauerit. Sed his 27), qui taliter præsumpserint 28) etiam in gradu concesso copulari, condigna pœnitentia iniungatur. Si quis autem ad impediendam legitimam copulam malitiose 29) *c* impedimentum obiecerit: canonicam non effugiet 30) vltionem.

21) Hæc specialis consuetudo erat Galliæ, vt ex *c. 27. X. de sponsal.* constat, etiam olim teste TERTVLLIANO in Africa vsitata, sed ad hæc vsque tempora in legem generalem non transierat, quod demum hoc concilio generali factum videtur. Ex hoc defectu clandestina matrimonia orta fuerunt, sine *omni auctoritate ecclesiæ* contracta, quod adhuc agnitum in *concilio Exoniensi art. 7. de anno MCCLXXXVII.* in quo patres ita censuerunt: *ex quo manifeste liquet, quod sine auctoritate ecclesiæ, cuius iudicio approbandus vel reprobandus est contractus, non sint matrimonia contrahenda: quanquam alias contracta propter hoc minime dissoluantur.* Ergo adhuc eo tempore post hoc concilium generale vim suam vsumque retinuerunt hæc *matrimonia furtiua, sine auctoritate ecclesiæ* contracta, et ex principiis iuris canonici orta. Huiusmodi matrimonii speciem in *c. 9. X. de sponsal.* deprehendi, in qua nudo consensu in præsens coniugium, iuramento interposito, contractum dicitur matrimonium, et maritus, qui ab eo discesserat, ad vxorem suam reuerti iubetur, quales discessus in matrimoniis, furtiue contractis, facile contingere poterant: non item in connubiis, *auctoritate ecclesiæ* initis. Tale matrimonium *ratum* quidem erat, licet non esset *legitimum*: et sic iure ecclesiastico *indissolubile* censebatur, accedente præsertim *copula carnali*, qua sacramentum demum *perfectum* dicebatur.
22) *Vt*, ibid. omittitur.
23) *Proponatur*, C. L. et C. R. 2.
24) *Legitimum*, in C. R. 2. deest.
25) *Proponat*, ed. ant.
26) *Vel*, ibid. non legitur.
27) *Sed et his*, C. R. 1. et cit. c.
28) *Præsumserit*, C. H.
29) *Malitiosum*, C. R. L. et cit. c.
30) *Ecclesiasticam non effugiat*, cit. c.

TITVLVS IV.
DE SPONSA DVORVM, [*et sponso duarum.*]

CAP. I.

Contrahens successiue per verba de præsenti cum duabus, tenetur adhærere primæ. Si autem primo contraxit per verba de futuro, secundo per verba de præsenti: adhærebit secundæ.

AVGVSTINVS 31) *de fide pactionis et consensus.*

Duobus *d* modis dicitur fides pactionis et consensus. Si aliquis alicui mulieri fidem fecerit pactionis: non debet aliam *e* ducere. Si aliam duxerit; pœnitentiam debet agere de fide mentita: maneat tamen cum illa, quam duxit. Non enim rescindi tantum debet sacramentum. Si autem fecerit fidem consensus: non licet ei aliam ducere. Si autem duxerit: dimittit 32) ipsam, et adhærebit 33) [*vxori*] priori. Est autem fides pactionis, quando aliquis promittit alicui fidem, quod eam ducet, si permiserit eum rem secum habere, vel etiam pro consensu. Fides autem consensus est, quando, etsi non stringit manum, corde tamen et ore consentit ducere, et mutuo se concedunt vnus alii, et mutuo se suscipiunt.

31) Ipse contextus, cuius sententia graui inuoluta est caligine, monstrat, verba hæc non ab AVGVSTINO, cuius flumen ingenii prorsus in illis deficit, sed in tenebris temporum ab alio obscuro capite esse profecta, et pia fraude sub auctoritate AVGVSTINI credulo olim orbi obtrusa.

32) *Dimittat*, C. R. 1. *dimittet*, C. R. 2. L. H. ed. ant. Cont. et c. 1. comp. 1. h. t.
33) *Adhæreat*, C. R. 1.

CAP. II.

Ponit pœnitentiam illius, qui alterius sponsam de præsenti sibi accepit in vxorem: nec vnquam in vxorem eam habere potest. H. d. iuxta litteram.

Ex Brochardo 34) lib. 30. *f*

Accepisti illam in *g* vxorem tibi, quam alter sibi desponsatam habuerat. Dimitte illam; quia nunquam potest tibi fieri legitima: et XL. dies in pane et aqua, quod 35) *h* carenam 36) vocant, cum septem sequentibus annis pœniteas.

34) BVRCHARDVS *libr. XIX. c. 5.* hausit hoc capitulum *ex pœnitentiali Romano tit. 3.* quod cum aliis *libris pœnitentialibus* ANTONIVS AVGVSTINVS Venetiis edidit.
35) *Quam*, C. R. 2. et L.
36) Non a *carentia ciborum*, sed a *quadragesima*, quæ quodlibet etiam ieiunium designat, dicta: quæ dictio corrupta et contracta est a vulgo, vt *carema* vel *carena* dicta fuerit, vel etiam *carentena*, vt CONTIVS *in h. c. in margine* obseruat.

CAP. III.

Sponsalia de præsenti non soluuntur per sequens matrimonium, etiam carnali copula consummatum.

ALEXANDER III. *Salernitano archiepiscopo.* (*ann.* 1170.)

Licet *i* præter solitum, [*et amplius solito multis simus et variis negotiis impediti, et ita, quod non sit nobis facile, aliquorum consultationibus respondere: illa tamen speciali gratia, quam aduersus personam tuam habemus, et fraterna cogimur caritate, quid sentiamus de his, super quibus nos consuluit dilect. tua, tibi, quantumcumque aliis simus intenti, præsentibus litteris aperire. Consuluisti nos siquidem, vtrum, si inter virum et mulierem, præstito vel non præstito iuramento, legitimus consensus interuenerit, de præsenti, copula carnali non subsequuta, liceat mulieri alii nubere, vel, si nupserit alii, et carnalis fuerit copula subsequuta, an ab ipso debeat separari. Super hoc autem*] consultationi 37) tuæ taliter respondemus, quod, si inter virum et mulierem 38) legitimus consensus [*sub ea sollemnitate, quæ fieri solet, præsente videlicet sacerdote aut notario, et, sicut in quibusdam locis adhuc obseruatur, idoneis testibus,*] interueniat de præsenti, ita quidem, quod vnus alterum in suo 39) mutuo consensu verbis consuetis expresse 40) *k* recipiat, vtroque dicente 41): ego te accipio in meam, et ego te accipio 42) in meum: siue sit iuramentum interpositum 43), siue non, non licet mulieri alii nubere. Et si nupserit; etiamsi carnalis copula sit sequuta 44); ab eo separari debet 45), et, vt ad primum 46) redeat, ecclesiastica districtione compelli: quamuis [*quidam alii*] aliter [*sentiant, et aliter etiam*] a quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando iudicatum 47).

37) *Inquisitioni*, c. 2. comp. cit. 1.
38) Ibidem h. l. non sunt verba: *inter virum et mulierem:* cum antecesserint in insertis.
39) *In suum*, ibid. sed minus recte legitur. vid. AVGVST. ad hoc c.
40) *Expresso*, C. R. L. et cit. c. licet in concilio sit: *verbis expressis.*
41) *Vtrumque dicendo*, cit. c. in concilio autem legimus: *vtrimque dicendo.*
42) *Accipio*, a C. R. et L. abest. sed ipsa verba in cit. c. sunt hæc: *ego accipio te in meum, et ego te in meam.*
43) *Interpositum*, non est in cit. c. et debetur Raymundo.
44) *Subsequuta*, C. R. 2. L. et cit. c.
45) *Debeat*, C. L.
46) Rursus hic species matrimonii, *nudo consensu*, sine *auctoritate ecclesiæ*, cuius pontifex nullam iniicit mentionem, contracti adest, ex more antiquo Romanorum, quem illustrat NOODT *ad tit. de rit. nupt.* Si ergo mulier, eo non obstante, alii nupserat: ad primum maritum redire cogebatur. Tales errores ex inordinata consensus matrimonialis declaratione fluebant: cum tamen rectæ rationi sit conforme, vt in bene ordinatis rebuspublicis non quilibet priuatus, clandestinus et furtiuus, sed *legitimus* ac *palam declaratus* consensus connubium constituat.
47) Quæ porro in cit. c. sequuntur, habes in *c. 2. X. de conuersione coniugatorum.* et in *c. 4. X de præscript.* Conf. not. ad voc. *presbyterum*, ab initio *c. 7. X. de homicid.*

CAP. IV.

Ei, qui appellat in caussa matrimoniali, interdici debet, ne aliud matrimonium contrahat, lite pendente: et, si contraxerit, debet separari.

IDEM *Genuen.* 48) *l archiepiscopo.* (*ann.* 1170.)

Tua *m* fraternitas nos consuluit, [*quid de his agere debeat, qui desponsant aliquas mulieres, et processu temporis, antequam eas ducant vel*

48) *Ianuen.* C. R. L. H. et c. 9. comp. cit. 1. quod præterea habet: *episcopo.*

a Proponatur. b *Trident. sess. 24. de reform. matr. c. 5. et Clem. vn. de consangu. et affinit.* c Malitiosum. d *C. 1. eod. tit. in 1. compil. vid. Ioann. maioris. l. 4. sent. dist. 27. q. 5. et Sot. q. 2. art. 4. vers. 3. dubium est.* e *Al. ita:* aliam ducere vxorem.

f *Ita in antiquis, vt est impressum, sed restituendum ita ex Burchardo l. 19. c. 5.* g *C. 2. eod. tit. in 1. comp.* h Carenam. *al.* Carentenam, *Contius in marg. cap. 8. infr. de accus.* i *C. 3. eod. tit. in 1. comp.* k Expresso. l Ianuen. *sed idem est.* m *C. 9. eod. tit. in 1. compil.*

 cogno-

cognoscant, alias accipiunt in vxores. Super quo vtique consultationi tuæ taliter respondemus, quod, si vir et mulier sese recipiunt expresse consensu de præsenti mutuo, neuter eorum, altero superstite, poterit ad alia vota transire: etsi possit ad monasterium transmigrare. Verum si inter ipsos non accessit consensus mutuus de præsenti, sed promissio de futuro, videlicet quod vterque dixit alteri: ego te recipiam in meam, et ego te recipiam in meum; si alius mulierem illam desponsauerit et traduxerit; etiamsi inter primos iuramentum fuerit, sicut diximus, de futuro huius desponsationis intuitu: secundum non poterit matrimonium separari, sed eis est de violatione fidei pœnitentia iniungenda.] De his 49) vero, qui coram te super desponsatione, facta per consensum mutuum de præsenti 50), controuersiam mouent, et [*post appellationem,*] quam 51) ante sententiam vel cognitionem caussæ ad sedem apostolicam interponunt, appellatione pendente, accipiunt alias in vxores, hoc arbitramur agendum, vt, si amodo in tali casu duxerint appellandum, eis in ecclesia publice interdicas 52) [*arctius,*] ne ante decisionem caussæ aliud contrahant matrimonium. Et si contra *a* interdictum ecclesiæ, [*ita*] publice 53) factum, venire præsumpserint: matrimonium, tam præsumptuose contractum, poteris irritare 53*).

49) *De aliis*, cit. c.
50) Rursus ex verbis, ab integra decretali petitis, liquet, desponsatam per verba *de præsenti* vel fuisse *ductam*, vel postea *cognitam*, vel neutrum factum. Primo casu matrimonium auctoritate ecclesiæ erat contractum: altero sine ea, vt tamen matrimonii sacramento nihil deesset. Tertio etiam matrimonii vinculum adesse existimatum fuit, vt tamen ob *defectum sacramenti consummati*, quod in *copula carnali* quæritur per *c. 5. X. de digam. non ordin.* possit adhuc sponsa religionem, inuito etiam sponso, intrare. Docent id aperte verba: *antequam eas ducant, vel cognoscant.*
51) *Quam*, non est in concilio, vtpote in quo particula *post*, legitur aduerbialiter.
52) *Debes interdicere*, cit. c.
53) *Ita publice*, C. R. et L.
53*) Cum his cohærent, quæ sunt in *c. 9. X. de despons. imp.*

CAP. V.

Qui duas per verba de præsenti desponsat, primam desponsatam habebit in vxorem; etiamsi prius secundam cognouerit: nec valet contraria consuetudo. Et hoc vltimum additur ad cap. *Licet.* supra eodem.

INNOCENTIVS III. 54) *Mutinen. episc.* (*ann.* 1200.)

Tuas *b* dudum 55): [*et infra.*] De consuetudine, quæ diu in Mutinen. obtinuit ciuitate, vt 56), si quis iuraret, se aliquam 57) ducturum 58), et citra carnis copulam desponsasset, si consequenter desponsasset aliam, et etiam cognouisset, primo cognita adiudicaretur viro, non quæ prius extitit desponsata. [*et infra.*] Ne vero turpis sit pars, quæ suo non congruit vniuerso: et ecclesia Mutinen. tenere debeat humiliter, et seruare 59) *c*, quod beati Petri sedem et suam metropolim sequi viderit et docere. In matrimoniis, de cætero contrahendis, illud te volumus obseruare, vt, postquam inter legitimas personas consensus legitimus interuenerit de præsenti, qui sufficit in talibus iuxta canonicas sanctiones, et, si solus defuerit, cætera, etiam cum ipso coitu celebrata, frustrantur, si 60) personæ iunctæ legitime cum aliis postea de facto 61) contrahant *d*, quod prius de iure factum fuerat, non poterit irritari.

54) Indubie hæc decretalis ex INNOCENTII III. epistolis desumta, quas nobis conseruauit RAINERIVS Diaconus in *collect. decretal. INNOCENTII III.* apud *BALVZ. tom. I. p. 601.* relata, et ad annum regiminis tertium referenda, quod in eo subsistat. Male ergo GONZALEZ adscripsit eam ALEXANDRO III. præsertim cum etiam in *c. vn. comp. 3. h. t.* deprehendatur, quæ tota ex *Innocentianis epistolis* est conflata.
55) Quæ hic desideras, habes in *c. 13. X. de vsuris.*
56) *Vtrum*, ed. ant. et Cont.
57) *Si quis iuraret aliquam*, C. R. L. ed. ant. et c. vn. comp. 3. h. t.
58) *Ducere aliquam*, C. H. Sed neque *ducere*, neque *ducturum*, est in cit. c.
59) *Teneat humiliter et obseruet*, cit. c.
60) *Etsi*, ibid.
61) Dict. *de facto*, desunt in C. H.

TITVLVS V.
DE CONDITIONIBVS, APPOSITIS IN DESPONSATIONE 62), VEL IN ALIIS CONTRACTIBVS 63).

CAP. I.

Defectus turpis conditionis, in contractu matrimonii appositæ, non vitiat matrimonium, sed vitiatur.

Ex concilio Africano 64) *e.*

Quicunque *f* sub conditionis nomine aliquam desponsauerit, et eam [*postea*] relinquere voluerit: dicimus quod frangatur 65) conditio, et desponsatio irrefragabiliter teneatur.

62) *In sponsalibus*, C. R. 1. *in desponsationibus*, ed. Pith. et comp. 3.
63) *Et aliis contractibus*, C. R. *vel aliis contractibus*, L. ed. ant. et c. 1. comp. 1. h. t. Sed in comp. 3. hæc vltima desiderantur.
64) Ex hoc etiam laudatur præsens canon in *c. 7. C. XXVII. q. 2.* licet in editis conciliis Africanis desit.
65) Id est, pro non adiecta habetur; quia reale matrimonium non admittit conditionem: licet sponsalia eam non respuant.

a *Al. ita:* et si contra interdictum ecclesiæ ita publice factum, *etc.* b *Cap. vn. eod. tit. in 3. comp.* c Obseruare. d Contrahunt. e *In conc. Africanis hoc nondum inuentum est, vt refert. Grat. siue Palea 27. q. 2. c. quicunque. et habetur post conc. Later. sub Alex. III. part. 6. c. 5.* f *Cap. 1. eod. tit. in 1. comp.*

CAP. II.

Seruus manumissus ea conditione, vt fiat monachus, et monasterio seruiat, alias in seruitutem redeat, si, hoc acceptato, monachus factus sit, manumittentis voluntatem cogitur obseruare.

GREGORIVS [*Grisanto,*] *episcopo Spoletano* 66). (*ann.* 597.)

Cum *g* sit proprium 67): [*et infra.*] [*Si forte iniuste se excommunicatum quis queratur: subtili indagatione cognosce et ita cognita veritate dispone, vt nec disciplinæ vigor frangi valeat, nec dissolui, et infra.*] H. 68) presbyter conquestus est, diaconum quendam manumisisse duo mancipia sub hac conditione, vt monachi fierent 69), et in eo monasterio, vbi ipse fuerat, permanerent 70), adiiciens, vt, si quis contra faceret, seruituti iterum subderetur: atque vnum ex his, hac conditione despecta 71), monasterium deseruisse, et se inter clericos sociasse. Tu ergo, si ita esse reperies 72), sic te exhibe, vt nec illi monasterium deserendi sit facultas, et manumittentis voluntas [*conseruata nihilominus*] non valeat præteriri.

66) Ita est inscriptio apud *GREGORIVM libr. VII. ind. II. epist. 36.* anno ordinationis VIII. scripta.
67) Antequam ex c. 2. h. t. et c. 1. de sent. et excomm. et absol. comp. 1. restituamus hoc capitulum, præmittenda sunt verba, quæ in vtroque cit. c. desiderantur, ex veteri registro Gregorii huius tenoris: *Cum sit proprium disciplinæ ab illicitis prohibere et excessus culpas salubriter resecare: studiose eius seruanda censura est. Nam si negligitur: cuncta destruit, quidquid eam custodiendo alter, in confusionem deueniunt, dum alter ædificat. Valentinus itaque presbyter questus est nobis, quia, si monachus monasterii, ipsius exigente culpa, fuerit communione priuatus, ad loca vestra se conferat, et communionem sine aliqua reseruatione percipiat. Quodsi ita se res habet: quoniam non solum regularis ordo dissoluitur, sed etiam perditionis ex hoc materia ministratur: qui sub nobis sunt, presbyteris districte ac sollicitius interdicere vos necesse est, vt hoc facere de cetero non præsumant.*
68) *Supra scriptus presbyter*, c. 2. cit. et c. 1. cit. Sed siglum *H.* minus respondet registro, in quo integrum nomen presbyteri est: *Valentinianus.* Ergo potius *V.* scribendum est. Conf. AVGVST. ad c. cit. 2.
69) *Debeant fieri*, cit. c. 2.
70) *Permanere*, ibid.
71) *Hanc conditionem despexisse et*, ibid.
72) *Repereris*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.

CAP. III.

Qui iurauit, aliquam in vxorem accipere, si centum sibi donauerit, centum non datis, recipere non tenetur: nisi postea pure consenserit, vel eam cognouerit.

ALEXANDER III. *Panorm. archiepisc.* (*ann.* 1180.)

De illis 73) *h*: [*et infra.*] Si vero 74) aliquis sub huiusmodi verbis iuramentum alicui mulieri præstiterit 75): ego te in vxorem accipiam, si tantum mihi donaueris; reus periurii non habebitur, si eam, nolentem sibi soluere, quod [*iuramento*] sibi dari petiit, non acceperit 76) in vxorem: nisi consensus de præsenti, aut carnalis sit inter eos commixtio subsequuta.

73) *De illis autem*, C. R. et L.
74) Verba hæc cohærent cum *c. 5. X. de sponsal.* post eius finem relata.
75) *Præstitit*, C. R. L. ed. ant. Cont. et Pith.
76) *Accepit*, C. H.

CAP. IV.

Res, donata ecclesiæ sub modo, statim est ecclesiæ, nec reuocatur, modo non seruato: nisi hoc in contractu sit expressum. H. d. secundum veriorem intellectum. Et est textus multum notabilis, et valde allegabilis. Abbas.

IDEM.

Verum 77) *i* cum alicui ecclesiæ possessio quælibet interposita conditione donatur; a donatore donum postea reuocari non potest: nisi forte tali sit conditione collatum 78), quod, ea cessante, debeat reuocari [*possessio.*]

77) Vid. supr. *c. 3. de donat.* cuius hoc nostrum est lacinia.
78) *Collata*, c. 3. comp. 1. h. t.

CAP. V.

Contrahens matrimonium sub conditione non improbata, non compellitur matrimonium consummare ante conditionis euentum.

VRBANVS III. [P. c. *Cum apostol.*] (*ann.* 1186.)

Super eo *k* vero 78*), quod [*a nobis similiter*] postulasti, vtrum ille, qui in quandam mulierem consensit 79), si pater eius [*videlicet*] suum præstaret assensum, sit ad consummandum matrimonium compellendus, respondemus, quod, cum consensus liber dici non possit, qui in alieno arbitrio reseruatur, ac conditionem ipsam canonica non improbent instituta, [*quæ consonet honestati,*] nisi voluntas patris postmodum intercedat, nequaquam cogendus est ad matrimonium contrahendum.

78*) Præmissa habentur in *c. 18. X. de spons.* et *c. 10. de despons. imp.*
79) *Consentit*, C. H.

g *Cap. 2. eod. tit. in 1. comp.* h *Cap. 4. tit. de sponsal. in 1. comp. et post conc. Later. p. 6. c. 12.* i *C. 3. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Lat. p. 29. c. 3. et cap. 2. eod. tit. De consuet. in 1. compil.* k *Cap. 4. eod. tit. in 1. comp. et post concil. Lat. sub Alex. III. p. 6. c. 21.*

Nam licet [*fel. mem.*] Alexander papa, [*antecessor noster, in suis consultationibus*] responderit 80), quod sponsalia, interposita conditione contracta, [*conditione*] ipsa non impleta 81), si consensus de præsenti intercedat, vel carnalis copula subsequatur, dissolui non debent, sed firmiter obseruari; nequaquam est nostræ definitioni aduersum, cum huiusmodi consensus non sit de præsenti habendus: licet per verba de præsenti euidentius exprimatur, qui in alieno arbitrio, non habito, sed habendo, consistit.

80) *Videatur respondisse*, c. 4. comp. cit. *h.*
81) *Minime obseruata*, ibid.

CAP. VI.

Qui sub honesta conditione sponsalia contrahit, et ante conditionis euentum desponsatam cognoscit, a conditione recedit.

INNOCENTIVS III. *Masican.* 82) a *episc.* (*ann.* 1201.)

Per tuas *b* [*nobis*] litteras intimasti, quod, cum [*in præsentia tua*] quædam mulier, Pacifica nomine, [*quendam, nomine*] Nicolaum, postularet in virum, asserens, inter se mutuum de præsenti consensum interuenisse 83), et carnalem copulam accessisse, vir ipse, quamuis contracta sponsalia et carnalem 84) copulam non negaret, asserebat tamen, se illam in vxorem ducere non teneri, quia sponsalia inter ipsos sub hac 85) fuerunt conditione contracta, si [*videlicet*] pater eius et patruus 86) sponsalibus consentirent: sed ipsi, quam cito nouerunt, et sponso contradixerunt et sponsæ, [*quod idem vir idoneis nitebatur testibus comprobare.*] Verum mulier replicabat, quod, licet fides præstita fuerit ab vtroque sub conditione præscripta, non tamen sibi fuerat a patre viri, vel patruo 87) aliquando contradictum: et ante tempus contradictionis 88), expressum a testibus, et post 89) [*illud*] dicebat 90) inter se carnalem copulam accessisse. [*Addebat præterea, quod, licet a principio conditionaliter contraxissent, temporis tamen processu sine conditionis adiectione pure in matrimonium consenserint, et hoc asserebat se testibus probaturam. Receptis itaque testibus vtriusque partis, cum attestationibus mulieris, coram te præsentibus duobus examinatoribus faceres publicari: testes ipsi dixerunt, quod dicta, quæ legebantur, non dixerant, et quæ deposuerant, scripta non erant. Sed ab vno examinatorum tunc contra eos fuit fortiter obuiatum. Et ob hoc mulier postulabat, vt iidem testes, vel alii super iisdem capitulis iterum audirentur. Tu autem, hac nouitate commotus, sequentem diem partibus præfixisti, quibus in tua præsentia constitutis, omnes examinatores conuocari iussisti, sub interminatione anathematis illos obtestans, vt dicerent, si essent illæ veræ attestationes, quibus obuiauerant testes: qui continuo alias attestationes in medium produxerunt. Quibus cum per aduocatum viri fuisset obiectum, sicut prioribus fuerat attestationibus obuiatum: post allegationes multiplices secundæ attestationes a partibus admissæ fuerunt, et cum attestationibus viri postea publicatæ. Porro mulier illi præcipue articulo insistebat, quod ante renuntiationem sponsalium et post, idem vir carnaliter eam cognouerat, et ex ea filiam procreauerat: quod proprio nitebatur ostendere iuramento. Quia vero super his non solum opiniones varias, sed contrarias accepisti: ad magistratum sedis apostol. recurrens, humiliter postulasti, quid sentiendum sit in talibus, edoceri. Nos autem, inspectis attestationibus, admissis a partibus, quas nobis tuis misisti litteris introclusas,*] consultationi tuæ taliter respondemus, quod, cum liquido constet [*per confessionem tam viri, quam mulieris,*] quod 91) post contracta sponsalia, carnalis est 92) inter eos copula subsequuta, pro matrimonio est [*vehementer*] præsumendum *c*: quia videtur 93) a conditione apposita 94) recessisse. Nam etsi probatum sit [*vtrimque per testes,*] quod, postquam pater et patruus viri contradixere 95) sponsalibus, idem vir mulierem illam carnali coniunctione 96) *d* cognouerit: non est tamen aliquo modo probatum, quod, antequam ipse cognouisset eandem, pater eius et patruus contradicere curauissent.

82) Vel potius: *Messanensi*, vt euicit *GONZ. ad h. c.*
83) *Interuenisse*, non est in C. R. L. et c. 1. comp. 3. h. t.
84) *Carnis*, C. R. L. H. et cit. c.
85) *Tali vel hac*, C. H.
86) *Patrinus*, ed. ant.
87) *Patrino*, ibid.
88) *Conditionis*, C. R. 1.
89) *Postea*, C. L.
90) *Dicebant*, ibid.
91) *Quidem*, cit. c.
92) *Fuerit*, C. H.
93) *Videntur*, C. R. 1. et L.
94) *Interposita*, cit. c.
95) *Contradicere*, C. L.
96) *Commixtione*, C. R. L. et H.

CAP. VII.

Si in contractu matrimonii apponitur conditio turpis vel impossibilis; habetur pro non adiecta; nisi sit contra substantiam matrimonii: quia tunc vitiat contractum. H. d. hoc capitulum notabile, et multum allegabile.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1235.)

Si conditiones 97) *e* contra substantiam coniugii inserantur, puta, si alter dicat alteri: contraho tecum, si generationem prolis euites, vel 98), donec inueniam aliam, honore vel facultatibus digniorem, aut, si pro quæstu adulterandam te tradas; matrimonialis contractus, quantumcunque sit fauorabilis, caret effectu: licet aliæ 99) *f* conditiones appositæ in matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter eius fauorem pro non adiectis haberi.

97) Magis de *modo*, quam *conditione* proprie dicta, quatenus suspendit negotium, hanc decretalem intelligendam esse, docent exempla adducta, quæ ita comparata sunt, vt demum contracto matrimonio implementum sequi debeat. Conditio enim proprie dicta matrimonio adiici nequit: facilius *modus*, qui abusiue *conditio* vocatur in *l.* 1. *in f. D. de donat.* quatenus denotat *caussam finalem*, contracto matrimonio implendam demum, et promissionem limitat. Si *illicitus* est; pro non-adiecto habendus: nisi substantiam matrimonii destruat.
98) *Et*, C. R. 2.
99) *Licet alias*, C. L. et H.

TITVLVS VI.

QVI CLERICI 100) VEL VOVENTES MATRIMONIVM CONTRAHERE POSSVNT 1).

CAP. I.

Diaconus vel subdiaconus matrimonium contrahere non possunt: et, si contraxerint, etiamsi sint facti irregulares, debent separari.

ALEXANDER III. *Remen. archiepisc.* (*ann.* 1180.)

De diacono 2) *g*, qui in sabbatho sancto [*quemdam*] alium diaconum vulnerauit, et vxorem 3) accepit, hoc tuæ prudentiæ respond. quod, si contrito et humiliato corde 4) ad ecclesiam redire voluerit, dimissa illa, quam accepit in vxorem, et absolutione obtenta 5), iniuncta *h* sibi pœnitentia de vtroque excessu, post eam 6) peractam dispensatiue 7) poteris ei diaconatus officium reddere, et, si perfectæ vitæ et conuersationis 8) fuerit, eum in presbyterum ordinare. Subdiaconum autem, siue hominem interfecerit, siue non, matrimonium non posse contrahere, sacrorum canonum censura demonstrat 9).

100) *Clerici*, non est in comp. 3.
1) *Possint*, C. R. 2 *non possunt*, comp. 2.
2) *Vero*, additur in c. 1. comp. 1. h. t. quæ particula significat connexionem cum verbis quibusdam antecedentibus: licet in concilio pro ea sit: *vestro.* Etenim hæc decretalis pars cap. *Cum in Cantuariensi*, quod est in comp. 1. c. 9. de cohabit. cler. et c. *Tua nos duxit fraternitas*, 1. comp. 1 de clericis peregr. esse videtur *AVGVSTINO ad h. c.* Sed quum singulis capitulis diuersa sit inscriptio: eius sententia relinquitur in medio.
3) *Mulierem vxoris nomine*, ibid.
4) *Animo*, cit. c. 1.
5) Loco harum trium dictionum, ibid. sunt verba ita sonantia: *cum non possit, sicut nosti, contrahere matrimonium, ipsum debes recipere, et absoluere a sententia excommunicationis, quam pro violenta iniectione manuum noscitur incurrisse, et iniuncta* etc.
6) *Pœnitentiam*, ibid.
7) *Dispensatiue*, demum ibid. sequitur copulam: *et.*
8) *Honestatis*, C. R. 2.
9) Lacinia huius decretalis est in *c.* 26. *comp.* 1. *de decimis*, vt patet ex ipso concilii c. 21.

CAP. II.

Subdiaconus matrimonium contrahere non potest.

IDEM *Cenoman. episcopo.* (*ann.* 1180.)

Ex litterarum *i* tuarum tenore accepimus 10), quod lator præsentium, in subdiaconatus officio constitutus, quandam sibi in coniugem 11) copulauit. [*Vnde tu, sicut vir prouidus et discretus, ipsam,*] quam [*in vxorem duxerat,*] eundem 12) abiurare fecisti. Super quo [*facto*] prud. tuam in Domino commendamus, [*per præsentia tibi scripta*] mandantes, quatenus, si ad [*canonicum*] monasticum 13) *k* ordinem 14) transire voluerit, et tibi post laudabilem conuersationem ipsius visum fuerit 15),

10) *Percepimus*, C. L. et c. 2. comp. cit. 1. quamuis in conc. sit: *perpendimus.*
11) *In coniugium*, C. R. 1.
12) *Quem eandem*, C. R. L. et H. *eundem P.* ed. ant.
13) *Monasticum*, in C. R. 1. L. et ed. ant. deest.
14) *Ordinem religionis*, C. H.
15) *Post septennem pœnitentiam, laudabiliter in claustro peractam, si tibi, vel successori tuo idoneum visum fuerit, eum* etc. cit. c. Hæc omittunt Raymundus et Contius: grauia enim fortasse visa sunt. *AVGVST. ad h. c.*

a Marsican. *al.* Marsiano. *al.* Marsitan. b *Cap. vn. eod. tit. in* 3. *compil.* c *Vid. l. et si contra, in vers. depositum, C. de nupt.* d *Al.* commixtione.

e *Illustris est hæc decret. de cuius intellectu præter D. Scotum l. 4. sent. dist. 29. q. 2. art. 2. et 3. vide Adrianum super 4. q. 7. de matr. et Couarruuiam citatum super gloss. c. præcedentis.* f Licet alias. g *C. 1. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Later. p. 26. c. 21.* h *Al. ita:* iniuncta quoque sibi, *etc.* i *C. 2. eod. tit. in 1. compil. et post conc. part. 50. c. 59.* k *Vox*, monasticum, *deest in omnib. manuscr.*

eum ad maiores ordines promoueri concedas: quod *a* si 16) ad religionem se transferre 17) noluerit; eum neque 18) in subdiaconatu ministrare, neque ad altiores 19) permittas ordines promoueri: in minoribus tamen 20) ordinibus poterit ministrare 21).

16) *Qui si*, C. L.
17) *Conferre*, C. R. 2. L H. et cit. c.
18) *Neque*, frustra omittitur in cit. c. cum sit in concilio.
19) *Vlteriores*, C. R. H. et cit. c.
20) *Autem*, C. L.
21) Minores ordines eo tempore adhuc vsum quendam in ecclesiis habuisse, ex his verbis colligitur, quorum hodie nullum vsum esse, docet *MORINVS de SS. ordinat. P. III. ex.* 11. *c.* 2. *§.* 1.

CAP. III.

Votum sollemne impedit et dirimit matrimonium, post contractum: votum simplex tantum impedit contrahendum, sed non dirimit post contractum.

IDEM *Vigorien.* 22) b *episcopo.* (*ann.* 1180.)

Meminimus c, [*nos ex parte tua quæstionem huiusmodi audiuisse, sc. vtrum illi, qui se ad religionem coram episcopo deuouerunt transituros, et habitum religionis suscipiunt, si postmodum vxores duxerint, cogendi sunt eas dimittere, et ad ecclesiam, cui se contulerunt, redire. Super hoc vtique duximus*] respond. quod, si quisquam, qui se religioni deuouit, et habitu suscepto professionem fecit 23), [*et*] postmodum sibi aliquam copulauerit, est cogendus ab ea recedere, et ad [*eam*] ecclesiam, cui se contulit, sine contradictione transire. Verum, si nec habitum suscepit, nec professionem, sed votum solummodo fecit, et se ad religionem transiturum promisit; licet postea matrimonium contraxerit: non est cogendus ad religionem transire, et matrimoniale 24) votum rescindere.

22) *Vigornien.* C. R. 2. et L. *Wigorn.* c. 6. comp. cit. 1.
23) *Fecerit*, C. H.
24) *Et matrimonii*, C. R. 2. L. et cit. c. *nec matrimonii*, C. R. 1.

CAP. IV.

Susceptio habitus professorum extra religionem a non habente potestatem incorporandi religioni, impedit in dubio matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum. H. d. secundum intellectum, quem tenet Panormitanus.

IDEM *Lucen.* 25) *episcopo.* (*ann.* 1180.)

Consuluit *d* nos tua fraternitas 26), quid faciendum sit de nobili muliere, quæ [*post mortem mariti,*] vestibus pretiosis abiectis, mutauit habitum, et de manu presbyteri velamen assumpsit 27), sed non renuntiauit propriis, nec intrauit claustrum, nec in manu alicuius episcopi, abbatis vel abbatissæ, aut super altare professa est, vel obedientiam promisit: postmodum vero, elapso anno, [*cum multorum inquietudines ferre non posset, et lapsum incontinentiæ formidaret,*] abiecto religionis habitu, cuidam nobili 28) [*sollemniter ac per licentiam ecclesiæ*] nupsit. [*Super hoc itaque*] consultationi tuæ taliter respondemus, quod, sicut simplex votum *e* matrimonium impedit contrahendum, et non dirimit iam contractum, ita habitus, sine professione susceptus, ne contrahatur, impedit, sed contractum 29) nequaquam dissoluit 30).

25) *Lucan.* C. L.
26) *Dilectio tua*, c. 7. comp. cit. 1.
27) *Accepit*, C. R. 1.
28) C. R. 1. addit: *P. nomine*; et C. R. 2. legit: *P. nobili.*
29) *Consummatum*, cit. c.
30) Verba, ibidem sequentia, leguntur in *c.* 11. *X. de homicid.*

CAP. V.

Votum castitatis de præsenti impedit matrimonium contrahendum: ecclesia tamen ex caussa matrimonium contrahi quandoque permittit. H. d. inhærendo litteræ.

IDEM.

Veniens *f* ad præsentiam nostram Marcus Eremita [*sua nobis assertione*] proposuit, quod I. 31) mulier cuidam viro absenti, fide data, se nupturam promisit, sed postmodum, audiens plura de seueritate [*et inhumanitate*] ipsius [*viri,*] ei noluit 32) copulari. Cum itaque timeret, ne illi nubere cogeretur; in manibus suis [*simpliciter*] continentiæ votum promisit: non tamen locum aut vestem mutauit. Quo audito, [*prædictus*] vir aliam sibi copulauit, [*et ex ea prolem suscepit.*] Nos itaque, attendentes, tutius esse, vt præfata mulier post fidem et votum, simpliciter 33) oblatum, matrimonium contrahat, quam fornicationis reatum incurrat, [*fr. tuæ per a. s.*] mandamus, quatenus, si plus non processit 34), [*nec vestem aut locum mutauit, nec professionem fecit,*] sibi 35)

31) *Io.* C. R. 1.
32) *Nulla ratione voluit*, c. 8. comp. cit. 1.
33) *Simplex*, ibid. vti est in concilo.
34) C. R. 1. addit: *in facto*, in cit. c. autem legitur: *si plura non processerint.*
35) *Prædictæ mulieri*, cit. c.

a *Al.* qui si ad religionem se conferre. b Wigoriensi. *al.* Wigorn. c *C.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Later. p.* 6. *c.* 9. d *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. p.* 45. *c.* 4. e *Vide omnino citatos paulo ante. in c. meminimus, eod. tit.* f *C.* 8. *eod. tit. in* 1. *comp. et post Conc. part.* 4. *c.* 10.

de fide mentita et voto violato congruam satisfactionem indicas 36), et ei, cui vult, nubendi in Domino licentiam tribuere non postponas.

36) *Inducas*, C. R. 2.

CAP. VI.

Votum simplex impedit sponsalia de futuro, non autem dirimit matrimonium sequens: secus in voto sollemni.

COELESTINVS III. 37) [pars c. *Laudabilem.*] (*ann.* 1195.)

Rursus *g* quidam, [*vt dicit,*] votum castitatis emittens, iurauit, se quandam ducturum postea in vxorem. Vnde a fraternitate tua requisiti, [*consultis viris prudentibus,*] arbitramur, quod, cum simplex votum apud Deum non minus obliget, quam sollemne, pro eo, quod iurauit temere, pœnitentiam agat, et votum, quod Deo fecit, studeat obseruare. Quodsi, postquam huiusmodi præstitit iuramentum, ad nuptias proprio motu conuolasset: cum votum simplex matrimonium impediat contrahendum, non tamen dirimat iam 38) contractum: nihil ambiguitatis quæstio tua continere videtur 39).

37) *Clemens*, C. R. 2. et L.
38) *Iam*, deest in C. H.
39) In c. 2. comp. 2. h. t. tantum est: *contineret.*

CAP. VII.

Votum sollemne impedit et dirimit matrimonium, post contractum.

INNOCENTIVS III. *Libonen. et Colimbrien. episcopis.* 40) (*ann.* 1199. *in Hispaniam.*)

Insinuante *h* L. nobili muliere, nostro est apostolatui referatum, quod [*dudum puella, in annis teneris constituta, M. Sancii accepit in virum, qui ab inimicis crucis Christi fuit paullo post tempore interfectus. Post cuius obitum*] a quibusdam curialibus fuit regi Legionen. pro ipsius 41) copula supplicatum. Quod cum ad consanguineorum eius notitiam peruenisset: vt maritum acciperet 42), ei sub obtestatione 43) regia suggesserunt. Ipsa vero, quod tunc nollet nubere, protestans, consilium accepit ab eis, quod votum emitteret 44) castitatis: quod 45) in manibus cuiusdam de fratribus sancti Aug. fecit, eo adiecto tenore, vt in domo propria cum omni substantia sua remaneret. Sane, in eiusdem ordinis habitu biennio post permansit: licet id se inuitam fecisse asserat et coactam, non 46) tam metu regio quam parentum. [*Post hæc eidem regi, quod fecerat, indicauit, quod approbans, vetuit, ne quis, ea nolente, domum intraret ipsius, vel exinde aliquid exportaret. Interim vero, tempore modico elabente, P. Curialis, regias litteras secum portans, et F. Fernandi dictæ mulieris domum intrantes, vt ipse P. vi saltem eam duceret in vxorem, acceperunt ab ipsa, quod, si eam idem P. duceret, ipsius manibus interiret. Post hæc vero, dimissis domo et omnibus, quæ habebat, in domo cuiusdam Iudæi per tres, in ecclesia vero S. Mariæ de Veiga per sex latuit septimanas, ita, quod exinde propter necessitates humanas etiam egredi non auderet.*] Tandem [*se coactam videns, et omnibus destitutam, et*] attendens [*nihilominus,*] quod inuita votum emiserit 47), eo dimisso, de parentum consilio P. Michaëli 48) *i* publice fuit matrimonialiter 49) copulata, de quo 50) *k* quatuor sustulit filios tempore procedente. [*Verum, quia salutem animæ desiderat omnibus anteferre, ac metuens, quod huiusmodi coniunctio licita non existat, quid super his teneri debeat, edoceri responso nostro suppliciter postulauit.*] Nos igitur, attendentes, quod in emissione voti, quod præcessit 51), nulla vel modica coactio adfuisset, quam patientia et perseuerantia sequentis temporis penitus profugauit 52), et quod sequens 53) coniunctio potius iniqua fuit, et violenter extorta, [*fr. vestræ per a. s.*] mandamus, quatenus, [*inquisita diligentius veritate,*] si præmissis veritas suffragatur, præfatam mulierem ad male dimissum religionis habitum reassumendum 54), et seruandum, quod vouit, monere et inducere procuretis, et, si opus fuerit, per censuram ecclesiasticam coërcere.

40) Inscriptio in C. MSC. et edit. plerisque vitiosa est. Verior traditur in *epist. Innocentii III.* 232. *libr. II. edit. Baluz. Vlixobonensi et Colimbriensi episcopis.*
41) *Relictæ*, ibid.
42) *Reciperet*, ed. ant.
43) *Attestatione*, cit. c.
44) *Promitteret*, C. R. 2.
45) *Hoc autem*, cit. c.
46) *Non*, in C. R. L. H. et cit. c. omittitur.
47) *Emiserat*, C. R. 2.
48) *P. Michaelis*, cit. c. forte *F.* seu *filio Mich.* scribendum loco figli · *P.*
49) *Matrimonio*, C. R. 2.
50) *De qua*, cit. c.
51) *Processit*, C. L. *quæ præcessit*, cit. c.
52) *Effugauit*, ed. ant.
53) *Subsequens*, ibid.
54) *Resumendum*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.

g *C.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp.* h *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. vide Sot.* 4. *sent. dist.* 38. *qu.* 2. *et citatos in præced. capit.* i *Alias*: Michaelis P. filio Michaelis. k *In antiqua comp.* de qua, *etc.*

TITV-

TITVLVS VII.

DE EO, QVI DVXIT IN MATRIMONIVM [*eam,*] QVAM [*prius*] POLLVIT PER ADVLTERIVM 55).

CAP. I.

Si quis, viuente vxore, contrahit cum secunda, hoc ignorante: prima mortua, ad sui petitionem non separabitur a secunda.

ALEXANDER III. *abbati sancti Albani in Anglia. (ann.* 1180.)

Propositum *a* est nobis, quod vir quidam [*O.*] vxorem habens, sibi aliam, huiusmodi rei insciam, copulauit, [*de qua plures filios habuit:*] sed, prima mortua, nititur discedere a secunda, [*asserens quod, vxore sua viuente, eam non licuerit sibi copulare.*] Licet autem in canonibus habeatur *b*, vt nullus copulet [*in*] matrimonio, quam prius polluerat adulterio, et illam maxime, cui fidem dederat, vxore sua viuente, vel quæ machinata est in mortem vxoris; quia tamen præfata mulier erat inscia, quod ille aliam haberet vxorem viuentem; nec dignum est 56), vt prædictus vir, qui scienter contra canones venerat, lucrum de suo dolo reportet: consultationi tuæ taliter respondemus, quod, nisi [*prædicta*] mulier diuortium petat 57), ad petitionem viri non sunt aliquatenus 58) separandi: [*cum ex suo delicto videretur commodum reportare.*]

55) *Adulterio*, comp. 1.
56) *Esset*, c. 1. comp. 1. h. t.
57) Quia secunda decepta erat: ex capite nullitatis petere poterat rescissionem matrimonii.
58) *Abinuicem*, ibid. sicut etiam est in concilio.

CAP. II.

Si, viuente prima vxore et non cognita, quis contraxit cum secunda scienter, et eam cognouit; etiam mortua prima, secundam habere non potest: secus, si prima erat non legitima vxor.

IDEM *abbati de Fontibus*, [*et magistro Vacario.*] (*ann.* 1180.)

Significauit *c* nobis O. Andegauensis, [*parochianus Eboracen. ecclesiæ per W. fratrem suum, quod W. de Romare, qui est ex hac luce subtractus, capiens eum, tamdiu in vinculis ferreis, et carcere tenuit, donec ipsum iurare coëgit, quod Ha. mulierem duceret in vxorem. Cum autem vincula et carcerem euasisset, aliam in vxorem accepit, de qua filios procreauit. Postea vero idem O. a præfata Ha. coram ven. fratrem, Eboracen. archiepiscopo apostol. sedis leg. tractus in caussam, ab eo coactus est iuramento firmare, quod ad illam, quam sponte in vxorem acceperat, non accederet, donec lis esset iudicio ecclesiastico terminata. Cæterum quia, priusquam de caussa cognosceretur legitime, prænominata Ha. diem clausit extremum: prædictus O. ad eandem, de qua filios habuit, reuerti non audet. Inde est quod d. v. per a. s. præcipiendo,*] mandamus, quatenus, [*rei veritate inquisita diligenter et cognita,*] si [*vobis*] constiterit, quod eidem O. tanta vis illata fuerit, [*vt prædictam Ha. iuraret in vxorem accipere, et,*] quod non sponte in primam 59) consenserit, nec post præstitum iuramentum ipsam carnaliter cognouerit, propter hoc non dimittatis, quin ad aliam, quam postea in vxorem accepit, reuertendi liberam [*app. rem.*] tribuatis facultatem: alioquin 60) sibi, ne ad secundam reuertatur, sub interminatione anathematis inhibeatis, dantes ei licentiam ducendi, [*si voluerit,*] aliam in vxorem.

59) *In eam*, c. 2. comp. cit. 1.
60) Loco partic. *alioquin*, ibid. leguntur verba: *Verum si prænominatus O. in præfatan Ha. sponte consensit, vel post præstitum sacramentum, quod ipsam in vxorem acciperet, carnaliter eam cognouit, sibi* etc.

CAP. III.

Non potest quis cum illa contrahere, quam, vxore viuente, cognouit, si machinata fuit in mortem vxoris.

IDEM *Baranen.* 61) d *episcopo.* [pars. c. *Quoniam ex multis.*] (*ann.* 1180.)

Super hoc *e* [*vero,*] quod [*de latore præsentium tuis litteris*] quæsiuisti, an liceat alicui 62) cum ea contrahere matrimonium, quam, [*alia*] vxore sua viuente, sibi de facto matrimonio copulauit, [*tuæ sollicitudini*] taliter respondemus, quod, si adultera est in mortem vxoris 63) aliquid machinata, siue [*iste*] fidem dedit 64), siue non 65), quod, ea defuncta, hanc esset ducturus, secundum canones ab eius consortio [*perpetuo*] prohibetur, et hæc prohibitio perpetuo est seruanda 66).

61) In C. R. 2. legitur rectius: *Baiocensi*, vel potius: *Baionensi*; quia est pars *c. 2. X. de coniug. leprof.*
62) *Sibi*, cit. c.
63) *Alterius*, ibid.
64) *Dederit*, C. R. L. H. et cit. c.
65) Partic. *siue non*, omittuntur in ed. ant. et cit. c.
66) *Obseruanda*, cit. c.

CAP. IV.

Qui, viuente vxore, etiam ab eo separata quoad torum, secundam conscians duxit vxorem, prima mortua, separabitur a secunda: sed cum alia contrahere poterit.

CLEMENS III. (*ann.* 1190. *Romæ.*)

Ex litterarum *f* tuarum insinuatione accepimus 67), quod Theophilus, [*lator præsentium, parochianus tuus, olim*] vxorem suam, in adulterio deprehensam, de tui antecessoris assensu abiecit, quæ postmodum accepit 68) *g* habitum monachalem: sed dictus T. 69) antequam illa decederet, aliam superinduxit 70) *h*, [*cum ea XII. annis vixit,*] et plures suscepit filios ex eadem. [*Cæterum quia prædicta mulier decessit, et quid super prædicta copula fieri debeat, sedem duxisti apost. consulendam;*] frat. t. [*de fratrum nostrorum consilio*] resp. quod illos debes [*sine dilatione*] abinuicem separare: idem vero vir, indicta ei de adulterio pœnitentia, aliam ducere poterit in vxorem 71).

67) *Percepimus*, c. 1. comp. 2. h. t.
68) *Suscepit*, C. H.
69) *Sed licet illa postmodum habitum susceperit monachalem: prædictus tamen vir*, cit. c.
70) *Superduxit*, C. H. et cit. c.
71) *Et de adulterio eidem viro pœnitentiam iniungere competentem, peracta vero pœnitentia, postmodum aliam libere poterit in Christo ducere in vxorem.* Hæc ipsa sunt verba cit. c.

CAP. V.

Qui, viuente vxore legitima, cum secunda contrahit adultera, etiam prima mortua, separabitur a secunda: etiamsi longo tempore ei cohabitauit, et filios ex ea suscepit.

IDEM 72) *i.*

Cum *k* haberet vxorem legitimam, Alitiam nomine, Ioannes, lator præsentium; cum M. adulterium 73) perpetrauit: [*quod ipse tibi publica confessione detexit, sicut nobis tuæ destinatæ litteræ demonstrarunt.*] Cumque super hoc fuisset in ius vocatus: [*ipsam in iure*] abiurauit adulteram. Postmodum vero, iuramento [*posthabito et*] contempto, viuente legitima, cum ea matrimonium [*qualecumque*] contrahere, et ipsi [*mœchæ*] diu cohabitare 74) præsumpsit. Demum, prædicta Alitia de præsenti luce subtracta, [*nihilominus*] memoratus Ioannes cum [*præfata*] adultera per decennium est moratus, de qua [*etiam*] decem filios procreauit. [*Quia igitur consulis, an prædicta mulier et vir simul manere possint, vel, si debeant separari, vtrum liceat eis ad alias nuptias conuolare;*] tale damus consult. t. responsum, vt separentur *l* omnino, et [*competenti*] eis iniuncta pœnitentia, perpetua continentia 75) indicatur 76): præsertim cum in dies suos ambo præcesserint 77), et tamdiu publice in adulterio, et periurio ex certa scientia perdurantes, ecclesiam in graui scandalo perturbauerint 78). Nosti enim, quod Leo papa 79) statuit, vt nullus ducat in matrimonium [*vxorem,*] quam adulterio polluit; et quod hic plus processum 80) fuit, quam si fides præstita duntaxat fuisset adulteræ, vt, defuncta legitima, [*adulteram*] eam duceret in vxorem 81): cum eadem, etiam prima 82) *m* viuente, quasi matrimonialiter mœchæ mœchus adhærere præsumpsit, et sacramentum suum temere violare. Quod vtique connubium, vbi etiam nulla intercessit *n* religio iuramenti, tam *o* Gregor. papa, quam Triburien. syno-

72) In comp. 2. c. 2. h. t. legitur: *COELESTINVS*, et ita paulo post annum MCXCI. locanda hæc decretalis.
73) *Cum ancilla crimen adulterii*, cit. c. sed in margine legimus: *cum Maxilla.*
74) Tria tempora ante omnia hic notanda. Primum est *adulterii commissi* cum mœcha, et quia Ioannes desuper in ius vocatus erat, eam abiurare coactus est. Alterum est, ex quo postea, contemto iuramento, *matrimonium furtiuum* cum ea contrahere, eique *diu* cohabitare cœpit, vt eo tempore non potuerit non ex ea liberos procreare. Tertium tempus est *decennii*, quo post mortem *Alitiæ*, legitimæ vxoris, adhuc continuauit cohabitationem, atque toto illo tempore decem filios in vniuersum generauit, inter quos necessario quidam *ex adulterio* nati esse debuerunt. Hoc obseruandum contra eos, qui fingunt, decem hos filios intra decennium, post mortem Alitiæ, fuisse natos, et sic adulterinos non censendos. Hoc vero ideo asserunt, ne ex hoc textu admittere teneantur sententiam communem, etiam adulterinos a parentibus de iure canonico alendos esse: quæ tamen in hac decretali optime est fundata.
75) Quæ olim omnibus, publice pœnitentiæ subiectis, subeunda erat, *c.* 12. *et* 14. *C. XXIII. q.* 2. ibique *not.* 62. *et* 74. etiam post absolutionem, transactis pœnitentiæ annis a canonibus determinatis, impetratam.
76) *Iniungatur*, C. R. 1.
77) *Processerint*, C. H. et ed. ant.
78) *Perturbarunt*, C. R. 2. et L.
79) Laudatus a GRATIANO in *c.* 1. *C. XXXI. qu.* 1. quamuis hæc sententia magis debeatur *concilio Triburiensi*, vt *ibidem* obseruatum.
80) *Professum*, C. R. 1.
81) Absunt a C. L. verba: *in vxorem.*
82) *Prima*, in C. R. H. ed. ant. et cit. c. non habetur.

a *Cap. 1. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Later. part. 6. c. 1. vide Magistr. 4. sent. dist. 35. §. solet etiam quæri.* b *Al.* habeatur expressum. c *Cap. 2. eod. tit. in 1. comp. et post concil Later. part. 6. c. 13.* d Bauaren. *al.* Banaten. *sed* Beluacen. Baionen. Batonien. *et* Baren. *agnoscenda, cætera reiicienda sunt.* e *Cap. 1. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Lateran. p. 6. c. 16.*

f *Cap. 1. eod. tit. in 2. comp.* g Suscepit. h Superduxit. i *In veteri comp. hoc caput* Cœlestin. III. *præcedens vero* Clem. III. *tribuitur.* k *C. 2. eod. tit. in 2. comp.* l *Vid. Bart. in l. Claudius. D. de his, quibus vt indignis.* m *Vox*, prima *deest in antiqu. nec debet esse, vt constat ex gl. verb. eadem.* n Intercessisset. o *Vide Host. hic inducentem varias Greg. auctoritates.*

dus 83) *a* detestatur; et vtrumque, hoc modo coniunctum 84), præcepit 85) publicæ *b* pœnitentiæ subiici, et perpetuo sine vlla spe coniugii permanere. Nec [*certe*] aliquod eisdem I. et M. adminiculum adferunt 86), vt simul maneant, quod 87) decennio cohabitauerant *c* adinuicem, ac decem filios susceperunt *d*: cum multiplicitas prolis, ita susceptæ, magis eorum crimen exaggeret, et diuturnitas temporis peccatum non minuat, sed augmentet. Sollicitudinis tamen tuæ intererit, vt vterque liberis suis [*procreatis prouideat, et*] secundum quod eis suppetunt facultates, [*sustentationi eorum*] necessaria subministret 88).

83) Relata in *c.* 4. *C. XXXI. qu.* 1. COELESTINVS etiam in *c.* 1. *X. de conuers. infidel.* prouocauit ad *concilium Triburiense*, relatum in *c.* 5. *C. XXXI. qu.* 1. in quo primus casus adductus est de adultero, qui maritum adulteræ occidit; in hoc vero capitulo alter: si adultera fidem dedit adultero, vt, defuncta legitima vxore, eam in vxorem duceret. Ad vtrumque casum restringit prohibitionem GRATIANVS post *c.* 3. *cit. C. XXXI.* eumque presso pede sequutus est COELESTINVS, vt etiam in *cit. c.* 1. per GRATIANVM in errorem deductus fuerit, et canonem *concilii Meldensis*, cum eo *Triburiensi* assignauerit. Ita vero totus pependit ex *doctrina* et *decreto* Magistri.
84) *Conuictum*, C. R. 1.
85) *Præcipit*, C. H. et cit. c.
86) *Affert*, C. H. *offerunt*, cit. c.
87) *Qui*, ed. ant.
88) *Subministrent*, C. H.

CAP. VI.

Si quis, mortua vxore, contrahit cum ea, quam, viuente vxore, sine fidei datione cognouerat; tenet matrimonium: dummodo in mortem defunctæ neuter fuerit machinatus.

INNOCENTIVS III. *episcopo Spoletano.* 89) *(ann.* 1198.)

Significasti *e* nobis 90), quod, cum P. ciuis Spoletanus, quandam M. 91) mulierem duxisset legitime in vxorem, ea relicta, cuidam meretrici adhæsit. [*Et cum ab eius contubernio ad torum non possit legitimum reuocari: vos in eum excommunicationis sententiam protulistis.*] Verum cum [*medio tempore*] vxor ipsius esset viam vniuersæ carnis ingressa: meretricem, cui adhæserat, desponsauit 92). Nos igitur inquisitioni tuæ 93) [*secundum formam canonicam*] taliter respondemus 94), quod, nisi alter eorum in mortem vxoris defunctæ fuerit machinatus, vel, ea viuente, sibi fidem dederit *f* de matrimonio contrahendo 95), legitimum iudices matrimonium supra dictum 96), excommunicato munus absolutionis, si petierit, iuxta formam ecclesiæ 97) impensurus.

89) Vel potius: *capitulo Spoletano*, vti legitur in c. 1. comp. 3. h. t. et in *epist.* 102. *INNOCENTII III. libr.* 1. eiusque initium est: *significastis*, non: *significasti.* Et in sqq. *nos igitur inquisitioni vestræ* etc.
90) *Significastis nobis per litteras vestras*, cit. c.
91) *M.* desideratur in C. H. ed. ant. et cit. c.
92) Huic periodo præmittuntur in cit. c. hæc verba: *Propter quod a nobis requiritis, quid sit vobis in hoc articulo faciendum.*
93) *Vestræ*, ibid.
94) *Respondentes discr. v. per a. s. mandamus, quatenus, nisi*, etc. ibid.
95) Secundum doctrinam GRATIANI post *c.* 3. *C. XXXI. qu.* 1. quem olim in academia Bononiensi vnice præ oculis habuit INNOCENTIVS III.
96) *Illud*, ibid.
97) *Ecclesiasticam*, C. H.

CAP. VII.

Si quis, viuente prima, secundam, huius rei insciam, duxerit vxorem: mortua prima, licite remanet cum secunda, nouo consensu interueniente,

IDEM *Messanen.* 98) *capitulo.* (*ann.* 1208.)

Veniens *g* ad præsentiam nostram G. laicus, [*lator præsentium,*] humili [*nobis*] insinuatione monstrauit, quod, cum [*olim*] in ciuitate Lemouicen. 99) quandam sibi 100) matrimonialiter copulasset, [*et per biennium cohabitasset eidem,*] ab ea [*demum animi leuitate*] recessit. [*Cumque per seculum euagando*] Messanam aduenit; ibidem M. mulierem, insciam [*penitus,*] quod [*idem G.*] aliam haberet vxorem, sibi sollenniter copulauit: [*ex qua duos filios, dignoscitur suscepisse.*] Verum cum eidem [*in*] pœnitentia fuisset iniuncta, vt ad legitimam rediret vxorem, et ipse propter hoc in suam patriam rediisset, vxorem suam inueniens carnis debita persoluisse, ad Messanam rediit ciuitatem, et supra dictæ M. tanquam legitimæ cohabitauit vxori. [*Nunc autem impositam sibi pro priori excessu pœnitentiam agens humiliter, et deuote, cohabitandi eidem M. a nobis licentiam postulauit.*] Licet autem [*præfatus G.*] viuente vxore legitima, prædictam M. 1) sibi copulare nequiuerit in vxorem; quia tamen, vxore defuncta, vtpote a lege ipsius solutus, in eandem M. de nouo potuit matrimonialiter consentire; dummodo non præstiterit fidem adulteræ, vel machinatus fuerit in mortem vxoris: mandamus, quatenus, si est ita 2), eidem G. vt supra dictæ M. affectu adhæreat coniugali, [*subl. cuiusl. contradict. et app. obst.*] licentiam concedatis, [*non permittentes, eumdem super hoc ab aliquibus indebite molestari.*]

98) Hanc inscriptionem habet etiam *epist.* 277. *libr. XI.* anno regim. XI. scripta, qui incidit in *annum MCCVIII.* diserte expressum in *epist. sq.* 278.
99) *Lemocin.* C. R. 2. *Lemonicensi*, L. et ed. ant.
100) *Sibi*, deest in C. H.
1) *S.* habetur ibid.
2) *Si præmissis veritas suffragatur*, cit. c.

CAP. VIII.

Contrahens cum secunda, viuente prima, quam tamen non cognouit, nec ante contractum, nec post, mortua prima, potest contrahere cum secunda.

GREGORIVS IX. *fratri R.* (*ann.* 1236.)

Si quis, vxore viuente, fide data promisit, aliam se ducturum, vel cum ipsa de facto contraxit, si nec 3) ante, nec post, legitima eius superstite, cognouit eandem; quamuis vtrique ipsorum pro eo, quod in hoc grauiter deliquerint 4), sit pœnitentia iniungenda: non est tamen matrimonium, quod cum ea contraxit, post vxoris obitum dirimendum. Cæterum tolerari non debet, si prius vel postea, dum vixerit *h* vxor ipsius, illam adulterio polluisset.

3) *Sed nec*, C. R. 2. et L.
4) *Deliquerunt*, C. H.

TITVLVS VIII.
DE CONIVGIO *i* LEPROSORVM 5).

CAP. I.

Lepra superueniens non dissoluit matrimonium, nec matrimonii effectum: ideo adinuicem maritali affectione coniuncti se tractare debent, aut ad perpetuam continentiam vouendam induci.

ALEXANDER III. *Cantuarien. archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

Peruenit *k* ad nos, quod, cum hi, qui lepræ morbum incurrunt, de consuetudine generali, a communione hominum 6) separentur, [*et extra ciuitates et villas ad loca solitaria transferantur:*] nec vxores viros, nec viri vxores [*suas,*] taliter ægrotantes, sequuntur, [*sed sine ipsis manere præsumunt.*] Quoniam igitur, cum vir et vxor vna caro sint, non debet alter sine 7) altero esse diutius: [*fr. t. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus, [*si qui sunt in prouincia tua viri vel mulieres,*] qui lepræ morbum incurrunt, vt vxores viros, et viri vxores sequantur, et eis coniugali affectione ministrent, sollicitis exhortationibus inducere non postponas 8). Si vero ad hoc induci non poterunt: eis arctius iniungas, vt vterque, altero viuente, continentiam seruet. Quodsi mandatum tuum seruare contempserint: vinculo excommunicationis adstringas 9).

5) *Leprosi*, comp. 1.
6) *Omnium*, c. 1. comp. cit. 1. h. t.
7) *Nec debet alter de*, C. H.
8) *Labores*, cit. c.
9) *Et si qui mandatum nostrum seruare contempserint: eos contrad. et app. cess. vinculo anathematis constringas.* ibid.

CAP. II.

Coniuges propter lepram separandi non sunt a coniugio, et contrahere possunt matrimonium: et inuicem sibi reddere debitum tenentur.

IDEM *Baionen.* 10) *l episcopo.* (*ann.* 1180.)

Quoniam *m* [*ex multis auctoritatibus et præcipue ex euangelica veritate adparet,*] nemini licere, excepta caussa fornicationis, vxorem [*suam*] dimittere: constat, quod, siue mulier lepra percussa fuerit, seu alia 11) *n* graui infirmitate detenta, non est a viro propterea separanda, vel etiam dimittenda. Leprosi 12) autem si continere nolunt, et aliquam 13), quæ sibi nubere velit 14), inuenerint 15): liberum est eis 16) ad matrimonium conuolare. Quodsi virum siue vxorem [*diuino iudicio*] leprosum fieri contigerit, et infirmus a sano carnale debitum exigat; generali præcepto apostoli, quod exigitur 17), est soluendum: cui præcepto nulla in hoc casu exceptio 18) inuenitur 19).

10) Recte ita legitur, ad dictum *ad c.* 3. *X. de eo, qui duxit in matrim.* quod huius capituli pars est, vt indicat c. 2. comp. 1. h. t. in quo ante vocem: *Leprosis*, præmittuntur hæc: *super eo vero, et infra*, in quibus initium traditur *cit. c.* 3. Erronee legunt: *Bononiensi*, C. R. 1. *Baiocensi*, C. R. 2. *Liuoniensi*, C. L.
11) *Aliqua*, cit. c.
12) *Leprosis*, C. H.
13) *Aliquas*, C. R. 2. et L.
14) *Velint*, ibid.
15) *Inuenerit*, C. R. 1.
16) *Eis*, deest in C. H. et cit. c. nam supra legebatur: *leprosis.*
17) *Ei, quod exegerit*, cit. c.
18) Verum, de hoc casu apostolum haud cogitasse nec scripsisse, merito dicendum: nec verosimile est, illum etiam hunc inclusisse. Nulla obligatio tam arcta in coniugio est, vt sanum cogat ad cohabitationem cum infirma muliere, cum vitæ et sanitatis euidentissimo periculo: alioquin etiam vxor teneretur cohabitare viro, lue venerea laboranti. Si maritus non debet cum menstruata rem habere: quis eum obligaret, vt vxori leprosæ, vel lue venerea laboranti, cohabitaret?
19) *Nullam exceptionem inuenimus*, ibid.

a *C.* 40. *et* 51. b Publice. c Cohabitauerint. d Susceperint. e *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* f Dederint. g *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.*

h Vixit. i *Vid. B. Thom.* 4. *sent. dist.* 22. *q.* 1. *art.* 1. k *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. p.* 37. *c.* 2. l Baronen. m *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. p.* 37. *c.* 3. n Aliqua.

CAP. III.

Sponfalia de futuro præcife non compellunt ad contrahendum matrimonium cum leprofo, lepra poft fponfalia fuperueniente.

VRBANVS III. *epifcopo Florentino. (ann. 1186.)*

Litteras *a* [*tuæ fratern. debita benignitate fufcepimus, quibus certiores de fínceritate fidei tuæ et deuotionis effecti, ad honorem et commodum tuum abundantius prouocamur. Verum*] quia poftulafti, vtrum, fi, poftquam fponfalia de futuro inter [*aliquas*] legitimas perfonas contracta [*fuerint*,] antequam a 20) viro mulier traducatur, alter eorum lepræ morbum incurrat, alius ad confummandam copulam maritalem compelli debeat, [*vel fe ad fecunda vota transferre; tuæ follicitudini*] refpondemus, quod ad eam accipiendam cogi non debet: cum nondum inter eos matrimonium fuerit confummatum 21).

20) *A*, defideratur in c. 3. comp. cit. 1.
21) Sponfalia etiam cenfeantur contracta fub claufula: *rebus fic ftantibus. c. 25. X. de iureiur.*

TITVLVS IX.

DE CONIVGIO SERVORVM 22), *b* [*vel difparis conditionis.*]

CAP. I.

Seruus, contradicente domino, matrimonium contrahere poteft: fed propter hoc non liberatur a feruitiis, domino debitis.

ADRIANVS [*papa*] *Sancteburgen.* 23) c *archiepifc. (ann. 790.)*

Dignum 24) eft *d*, [*et a rationis tramite non difcordat, quod ea, quæ dubitatis in fe videntur fcrupulum continere, et ad apoft. fedis iudicium referantur, vt inde Chrifti fideles in dubiis certitudinem fe gaudeant inuenire, vnde nofcuntur magifterium fidei fufcepiffe. Tua vero fr. de feruorum coniugiis, quæ, inuitis et contradicentibus dominis, contrahuntur, quid fieri debeat, ab apoftolatu noftro, ficut bene meminimus, requifiuit: fuper quo tibi duximus taliter refpondendum.*] Sane, iuxta verbum apoftoli *e*, ficut 25) in Chrifto Iefu, neque liber, neque feruus eft, [*qui*] a facramentis ecclefiæ [*fit*] remouendus, ita [*quoque*] nec inter feruos matrimonia debent vllatenus prohiberi. Et, fi, contradicentibus dominis, et inuitis, contracta fuerint; nulla ratione funt propter hoc [*ecclefiaftico iudicio*] diffoluenda: debita tamen et confueta feruitia non minus debent propriis dominis exhiberi 26).

22) *Et impari conditione*, comp. 3.
23) Admodum lectiones hic funt incertæ. In C. R. 1. eft: *Vrbanus papa Sat'burg. archiepifcopo.* In C. R. 2. *Hadrianus papa Cantebrigenfi archiepifcopo.* In C. L. *Hadrianus Sandebrigenfi archiep.* Propius accedunt ad veritatem edit. ant. et Cont. quarum illa legit: *Hadrian. Salzburgen. archiep.* hæc vero: *Satisburg.* Denique cum his confpirat c. 1. comp. 1. h. t. lectio: *Salzeburgen.* Eft enim hæc decretalis directa ad *archiepifcopum Salisburgenfem*, cuius diœcefis ingenti *feruorum* feu *rufticorum propriorum* copia repleta erat. Non aliter autem, ex ftatu feruili, matrimonia contrahere poterant, quam volentibus dominis; maxime fi defponfati diuerfos haberent dominos; quia alteruter eorum antea manumittendus erat: quamuis, contracto matrimonio, rurfus alterius domini poteftati fubiiceretur. *c. 8. C. XXIX. q. 2.* Patres tamen talia connubia, fine dominorum confenfu contracta, diffoluenda non effe cenfuerunt: facilius nuda fponfalia contracta, quæ nec hodie fine dominorum confenfu in illis locis, in quibus *proprii homines* fuperfunt, valent.
24) *Signum*, C. H.
25) *Prout tua difcretio cognofcit*, cit. c. loco partic. *ficut.*
26) *Debita tamen et confueta feruitia non propter hoc funt minus propriis dominis exhibenda*, ibid. in concilio autem verba ipfa funt hæc: *non ex hoc minus funt propriis dominis exhibenda.*

CAP. II.

Separatur matrimonium, quando liber ignoranter cum ancilla contraxerit: nifi poftea hoc fciens illam cognouit.

ALEXANDER III. *præpofito et priori Mortarienfi. (ann. 1170.)*

Propofuit *f* nobis M. mulier, [*latrix præfentium*,] quod, cum vir eius cum ea diutius permanfiffet, notam ei feruilis 27) *g* conditionis obiecit, afferens, eam effe ancillam, quam liberam effe credebat, cum eam duxit in vxorem. [*Cum autem in præfentia ven. f. n. Aftenfis epifcopi huiufmodi tractaretur negotium: mulier, quia ibi grauari timebat, ad noftram audientiam appellauit. Quia igitur, tam ea, quam viro fuo viuente, poft aliquantulam moram præfatus vir inconcuffa lite receffit; d. v. per a. f. præc.*] mandamus, quatenus, [*cum ea propter fueritis requifiti, partes ante veftram præfentiam conuocetis, et, veritate fuper his diligenter inquifita*,] fi [*vobis*] conftiterit, quod idem vir præfatam mulierem, poftquam illam audiuit 28) effe ancillam, carnaliter cognouit 29), ipfum, monitione præmiffa, compellatis 30) *h*, vt eam, ficut vxorem [*accipiat, et*,] maritali affectione 31) pertractet. Si vero aliter fuerit, et fententiam diuortii proferri contingat 32) *i*: mulieri pecuniam, quam præfato viro pro dote conceffit, [*ficut iuftum fuerit*,] reftitui faciatis 33).

27) *Seruilis*, abeft a C. L. H. ed. ant. et c. 2. comp. cit. 1. in C. R. vox hæc addita eft nouiori manu.
28) *Audierit*, C. R. 2. *cum præfata muliere, poftquam illam audiuit ancillam, carnalem habuerit confuetudinem*, cit. c.
29) *Cognouerit*, C. R. 2.
30) *Compellas*, C. L. ed. ant. et Cont. *cogatis*, H. *ipfum monere curetis et app. rem. diftricte compellere*, cit. c.
31) *Cura*, cit. c.
32) *Contigerit*, C. R. et L. fed in cit. c. ipfa verba ita fonant: *Si vero aliter fuerit; cauffam diligentius audiatis, et eam fine fauore et gratia perfonarum, fubl. app. rem. intra duos menfes fine canonico terminetis, ita tamen, quod, fi fententia diuortii inter eos data fuerit, mulieri pecuniam* etc.
33) *Condictione fine cauffa* repetendam: quod vbi matrimonium nullum, ibi nec dos intelligatur. *§. pen. l. de nupt.*

CAP. III.

Si confuetudo eft in loco, quod partus conditionem patris fequatur: natus ex libero et ancilla liber eft, et, vt liber, matrimonium contrahit.

VRBANVS III. *Ariminen. epifcopo.* 34) *(ann. 1187.)*

Licet *k* [*ad ea, fuper quibus nos frat. tua confulere voluit, te fufficere arbitremur; quia tamen ad maiorem certitudinem iudicium noftrum paftorali follicitudine requiris: nos ad inquifitiones tuas officii noftri debito refpondemus.*] Sane, fuper eo, quod [*ex parte tua*] fuit propofitum 35), an mulier poffit diuortium poftulare, pro eo 36), quod vir, cum quo fuæ conditionis ignara contraxit, feruus monafterii proponatur, cum e contra idem vir, patrem fuum, cuius conditionem fecundum leges *l* prouinciæ fequeretur, tempore mortis pro libero fe geffiffe; et iam elapfo decennio, nec patris, nec fuo nomine fe ftatus 37) controuerfiam paffum, conftanter affirmet, videtur nobis ratione temporis, et fauore libertatis, pro parte viri fecurius iudicandum.

34) vocab. *Ariminen. epifcopo*, in C. R. 1. defunt, fed *Auminenfi*, eft in H.
35) *Propofitum nobis accepimus*, c. 3. comp. cit. 1.
36) *Eo prætextu*, ibid.
37) *Sui ftatus*, C. L.

CAP. IV.

Si liber contraxit cum ancilla ignoranter, et ex quo fciuit, non confenfit: feparatur matrimonium, et cum aliis contrahere poterit.

INNOCENTIVS III. *H. epifcopo.* 38) m *(ann. 1205.)*

Ad noftram noueris *n* audientiam perueniffe, quod [*dil. f. n.*] G. [*tit. fanctæ Mariæ trans Tiberim*] presbyter cardin. apoftol. fed. leg. [*dil. fil. nobilem virum*] R. militem, a muliere quadam propter conditionis feparauit errorem. Ideoque [*fr. t. per ap. f.*] mandamus, quatenus [*inquiras fuper his diligentius veritatem, et*,] fi [*tibi*] conftiterit, quod miles [*ipfe*] ignoranter contraxit 39) *o* cum ancilla, ita, quod 40), poftquam intellexit conditionem ipfius, nec facto, nec verbo confenferit in eandem, propter quod per card. eundem ab eius fuerit confortio feparatus, contrahendi cum alia liberam ipfi concedas auctoritate apoftolica facultatem.

38) Verb. *H. epifcopo*, non funt in C. R. 1. fed *N. epifcopo*, habent C. R. 2. L. et H. *Rateburgen. epifc.* c. vn. comp. 3. h. t. vel potius legendum: *Raceburgenfi.*
39) *Contraxerit*, C. R. L. et cit. c.
40) *Et*, C. H.

TITVLVS X.

DE NATIS EX LIBERO VENTRE.

CAP. VN.

Natus ex libera vel liberta, liber eft.

GREGORIVS 41) *p. (ann. 591. Romæ.)*

Indecens 42) effe credimus, vt progeniti ex liberta, fiue libera 43) filii ad feruitium retrahantur. Propterea tibi præcipimus, vt [*his ipfis documentis, ficut et nos didicimus, diligenter intendas, quatenus,*] fi documenta nulla fint ab ecclefiæ parte, quæ documentis huiufmodi 44) debeant obuiare, ab eius moleftia fine aliqua retractatione compefcas 45) eandem. Durum eft enim, vt, fi alii 46) pro mercede [*fua*] libertates tribuunt, ab ecclefia, a qua tueri debent 47), reuocentur 48).

41) *Primus*, fcilicet, non IX. vt edit. ant. et Cont. habent, ac in margine iam notauit CONTIVS. Exftat enim inter GREGORII I. epiftolas *libr. 1. ind. IX. epift. 53.* circa annum DXCI. fcripta. Infcriptio vero hæc eft: *Gregorius Anthemio fubdiacono.*
42) Ipfum initium huius c. in comp. 1. h. t. c. vn. ita fonat: *Non folum etc. et infra. Indecens*, etc.
43) *Progeniti ex libera muliere filii*, cit. c. vn.
44) *Huius hominis*, ibid.
45) *Sufpendas*, ibid. omiffo pron. *eamdem.*
46) *Aliqui*, C. R. 1.
47) *Deberent*, ed. ant. *quæ tueri hæc oportuerat*, habet regiftrum: fed Iuo: *quam*, pro *quæ.*
48) Reliqua videantur in regiftro, loco in notis cit. fub litt. *p.*

a *Cap. 3. eod. tit. in 1. comp. et poft conc. Later. p. 50. c. 63.* b *Vide Magiftr. et ibi Doctores 4. fent. dift. 36.* c Salzeburgen. *al.* Saliburgen. d *C. 1. eod tit. in 1. compil. et poft conc. Lat. fub Alexand. III. p. 45. c. 7.* e *Ad Gal. 3.* f *Cap. 2. eod. tit. in 1. compil.* g *Vox*, feruilis, *deeft in omnibus antiquis codicibus.* h Cogatis. i Contigerit. k *Cap. 3. eod tit. in 1. comp. vide B. Thom. 4. fent. dift. 36. q. 1. art. 4. et omnino textum, et ibi gloff. Aret. et Doct. in §. 1. inftit. de ingenuis.* l Legem. m *In antiqu. libris, vt plurimum ita:* N. epifcopo. n *C. 1. eod. tit. in 3. comp. vid. Sot. 4. fent. dift. 35. q. 1. art. 2.* o Contraxerit. p *In aliquot vet. cod. additur:* nonus: *fed mendofe, cum fit Greg. I. libr. 1. ep. 53. regiftr. Iuo p. 16. c. 73. et c. 1. eod. tit. in 1. comp.*

TITVLVS XI.
DE COGNATIONE *a* SPIRITVALI, [*et filiis, ante vel post compaternitatem genitis.*]

CAP. I.

Filii duorum compatrum, per quorum neutrum deuentum est ad compaternitatem, licite contrahunt, nisi consuetudo repugnet: separantur autem, si per eorum alterum vel vtrumque compaternitas est contracta. H. d. cum cap. *Super eo*, infra eod.

ALEXANDER III. *Salern. archiepiscopo.* 49) (*ann.* 1180.)

Vtrum autem *b* filii aut filiæ 50), ante vel post compaternitatem geniti, possint adinuicem copulari, canones secundum diuersorum 51) locorum consuetudines 52) contrarii inueniuntur. Et licet primus canon 53) exinde editus, natos post compaternitatem adinuicem copulari prohibeat: alter tamen canon, posterius editus, primum videtur corrigere, per quem statuitur, vt, siue ante, siue post compaternitatem geniti sunt, simul possint 54) coniungi, excepta illa persona duntaxat, per quam ad compaternitatem venitur 55). Vnde [*tolerabilius*] nobis videtur, vt secundum posteriorem canonem debeat obseruari 56): nisi consuetudo ecclesiæ, quæ scandalum generet, aliter se habere noscatur 57).

49) *Episcopo*, C. R. 2. Est vero hæc decretalis pars c. *Licet præter solitum.* quod est *c.* 3. *X. de sponsa duorum.*
50) Diction. *aut filiæ*, a C. R. L. et ed. ant. absunt.
51) *Diuersas*, C. R. 1.
52) *Consuetudinem*, C. L. et c. 1. comp. 1. h. t. omissa voce: *contrarii.*
53) Aperte hic prouocat ALEXANDER III. ad *decretum* GRATIANI, indefinite canones secundum ordinem, quo locati erant in ipsius codice, allegando. Nemo sanus dubitabit, ipsum respexisse ad *c.* 4. *et* 5. *C. XXX. q.* 3. quamuis ex vitio codicis, quo forsan vsus est, ὕστερον πρότερον commiserit, et per *primum canonem* intellexerit *c.* 5. *cit.* posteriori: per *alterum canonem* vero *c.* 4. priori loco in codicibus nostris positum. In decisione præferendum censet posteriori loco in suo codice positum canonem, h. e. *c.* 4. *cit.* forsan ex vulgata regula, olim assumta, in eiusmodi collectionum farragine, quod inter sententias pugnantes in dubio præferenda sit posterior: quæ tamen fundamento caret.
54) *Possunt*, C. R. 1. L. H. et ed. ant.
55) *Peruenitur*, ed. ant.
56) In cit. c. ipsa verba ita sonant: *vt secundum poster. canonem ante et post compaternitatem geniti simul valeant copulari, præter illam personam, per quam compaternitas contrahitur, nisi* etc.
57) *Aliter se habeat*, cit. c.

CAP. II.

Compaternitas, scienter vel ignoranter superueniens inter coniuges, coniugium non dissoluit.

IDEM *eidem.*

Si vir vel mulier scienter *c*, vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperit, an propter hoc [*abinuicem*] separari debeant 58), [*et alii copulari, quia nos consulere voluisti,*] consult. t. t. respondemus, quod, quamuis generaliter sit institutum 59), vt debeant separari, quidam tamen, humanius [*et potius*] sentientes, aliter statuerunt 60). Ideoque nobis videtur, quod 61), siue ex ignorantia, siue ex malitia id fecerint, non sunt ab inuicem separandi, nec alter alteri debitum debet subtrahere, nisi ad continentiam seruandam possint induci; quia, si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari vel dolus 62).

58) In ed. ant. verbo *debeant*, hæc adduntur: *nos consulere voluisti.*
59) *Constitutum*, C. R. 2.
60) ALEXANDER III. rursus defixit oculos in decretum magistri, in quo canones, hoc in argumento inter se dissidentes, conglomerauit in *c.* 1. *sqq. C. XXX. q.* 1. Hos ita in concordiam reducendos esse censuit, vt separationem coniugum decernentes *iuris rigorem:* ab ea vero alieni humaniorem sententiam sequuti viderentur.
61) *Quod*, in cit. c. omittitur.
62) *Nec dolus*, C. R. 2, et ed. ant.

CAP. III.

Filii duorum compatrum, per quorum neutrum deuentum est ad compaternitatem, licite inuicem contrahunt matrimonium: si tamen subest consuetudo, impediens et dirimens talia matrimonia, seruanda est loci consuetudo. H. d. secundum intellectum magis communem, attingendo mentem capituli.

IDEM *Vigilien.* 63) *episc.* (*ann.* 1180. *Roma in Apuliam.*)

Super eo *d*, quod a nobis tua fraternitas requisiuit de duorum compatrum filiis, respondemus, quod si tales filii fuerint 64), per quorum alterum, vel vtrumque parentes ad compaternitatem venerunt 65), eos coniungi nulla ratione sustineas 66), et coniunctos pontificali auctoritate [*abinuicem*] non differas separare. Cæterum si per neutrum eorum ad compaternitatem ventum fuerit; de his te volumus consuetudinem tuæ metropolitanæ ecclesiæ, vel aliarum circumpositarum inquirere, et diligentius imitari, ita [*quidem,*] quod, si eiusdem ecclesiæ consuetudo habeat inter eos non sustinere coniugium fieri, nec factum firmitatis robur habere, tu simili modo in ecclesia, tibi commissa, coniugium huiusmodi fieri non permittas: et, si quos taliter coniunctos inueneris, iuxta earundem ecclesiarum consuetudinem ipsos separare 67) *e* abinuicem non *f* omittas 68). Verum si de consuetudine habeatur 69), vt talia coniugia [*sustineantur et*] permittantur; id in ecclesia tua 70) dissimulare poteris, ita, quod nec contradicere, nec tuum videaris præstare assensum: quia, sicut graue est antiquam consuetudinem circumiacentium 71) ecclesiarum super his contemnere, sic quoque grauius videtur, si propterea eam 72) huiusmodi coniugiis tuum indulges 73) assensum, cum posset sic 74) in exemplum assumi.

63) *Wigor.* c. 3. comp. cit. 1.
64) Loco verborum *de duorum compatrum filiis respondemus*, etc. ibid. legimus: *vtrum duorum compatrum filii, post compaternitatem geniti, possint matrimonio copulari, vel, si coniuncti fuerint, eorum sit matrimonium rescindendum, inquisitioni tuæ tale damus scripto continente responsum. Si enim filii tales fuerint*, etc.
65) *Deuenerunt*, ibid.
66) *Permittas*, ibid.
67) *Separari*, C. R. L. et ed. ant.
68) *Non dimittas*, ed. ant.
69) *Haberetur*, cit. c.
70) *Tu in eadem ecclesia huiusmodi coniugia*, ibid.
71) *Circumadiacentium*, C. R. L. ed. ant. Cont. gloss. Pith. et cit. c.
72) *Eas*, C. R. 1. et L. *propterea*, cit. c.
73) *Indulgeres*, cit. c.
74) *Sic*, omittitur ibid.

CAP. IV.

Inter patrem baptizati et vxorem leuantis, prius ab eo cognitam, contrahitur compaternitas efficax ad matrimonium dirimendum.

CLEMENS III. (*ann.* 1190.)

Martinus *g* Bertham duxit [*in*] vxorem, Tebergam sibi copulauit Lotharius, qui 74*) Berthæ et Martini filium de sacro fonte suscepit. Lothario vero et Bertha sublatis de medio, Martinus cum Teberga præfata contraxit: [*quærit a nobis tua fr. vtrum tales sint abinuicem separandi.*] Nos autem consult. t. t. duximus respondendum, quod, cum secundum verbum Domini vir et mulier efficiantur per connubium vna caro, liquidum est, Tebergam non posse matrimonialiter copulari Martino, qui compater eius fuerat, cum quo vna caro [*ipsa*] Teberga noscitur exstitisse.

74*) *Et Lotharius*, c. 1. comp. 2. h. t.

CAP. V.

Compaternitas, per catechismum contracta, impedit matrimonium contrahendum, sed contractum non dirimit.

IDEM.

Contracto *h* matrimonio inter P. [*de Regali*] et A. vxorem suam, [*sicut eiusdem P. nobis conquæstio patefecit, cum per biennium insimul cohabitassent, et ex eo filium memoratus P. suscepisset,*] quidam consanguinei eiusdem A. [*volentes eam separari a viro,*] contra matrimonium obiecerunt, [*asserentes,*] quod eadem [*A.*] in primo sacrati salis pabulo, filium quondam *i* concubinæ ipsius P. tenuit, [*cum fuerit primum in ecclesia inductus: et propter hoc tuam præsentiam adeuntes, dicebant, ipsam debere a viro per tuum iudicium separari. Tua vero f. sicut accepimus, caussa non cognita, iis carnale commercium interdixit, prohibens ipsi P. ne debitum ab vxore requireret.*] Verum, [*quoniam,*] si constaret [*ecclesiæ,*] vera esse, quæ diximus, non ideo tamen contractum matrimonium solueretur, quæ res [*vtique*] vix contrahendo matrimonio impedimentum afferret 75); [*discr. t. per a. s.*] mandamus, quatenus præfato P. auctoritate nostra [*firmiter*] iniungas, vt memoratam A. sicut vxorem [*propriam,*] maritali affectione pertractet, et carnale debitum ab ea licenter exigat et persoluat, siue, [*quod supra dictum est,*] ipsam [*A.*] ante matrimonium contractum cum P. 76) siue postea constiterit hoc egisse: dum tamen, si in fraudem hoc fecerit caussa matrimonii separandi, pœnitentiam pro 77) præsumtione accipiat, matrimonio in sua firmitate durante.

75) Hæc verba exponit BONIFACIVS VIII. *in c.* 2. *h. t. in* 6. vt omnino impedimentum ponat matrimonio contrahendo, quia, *quod vix fit*, nihilominus tamen fit, vt pontifex *cit. l.* rationes subducit.
76) Vocab. *cum P.* desunt in C. H.
77) *Tanta*, est ibid.

a *De mat. huius tit. præt. Doct. vid. Theol. et ira aliis B. Thom. Sot. 4. sent. dist.* 42. b *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Later. sub Alex. III. p.* 32. *eod. c.* 1. c *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.* d *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp. Vide Trid. concil. initio tit. citatum.*

e Separari. f Dimittas. g *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *comp.* h *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp. Vide citatos in c. proximo præcedenti.* i *Al.* quendam.

CAP.

CAP. VI.

Inter patrem baptizati, et leuantem seu tenentem baptizatum, contrahitur cognatio spiritualis valida, ad impediendum et dirimendum matrimonium, post contractum.

INNOCENTIVS III. *episcopo et archidiacono Linconien.* 78) *(anno 1198.)*

Veniens *a* ad apostolicam sedem C. 79) *b* Anglicus [*natione, nobis exposuit, quod, cum olim in adolescentia constitutus mulieri cuidam adhaesisset, quam quidam alius ante cognouerat, de consilio matris suae factum est, vt eadem mulier filium, quem de alia soluta ipse susceperat, de sacro fonte leuaret, ad suspicionem et infamiam vtriusque delendam. Deinde vero, cum in eius amorem vehementius exarderet: absque consilio amicorum eam clanculo desponsauit. Cumque prolem ex ea procreare non posset, et increpationes a patre suo grauissimas sustineret: quod eam desponsando deliquerat reuoluens in animo, ipsa dimissa, caussa orationis Hierosolymam est profectus. Verum cum idem rediens de partibus transmarinis prolem eam suscepisse de alio inuenisset; ei noluit adhaerere: sed propter adulterium, quod commisisse taliter videbatur, ea omnino dimissa, ad longinquam se transtulit regionem, et ad Ebugin. tandem veniens ciuitatem, quandam ibidem cum terra competenti et dote decenti sibi matrimonialiter copulauit, de qua prolem se confessus est suscepisse. Ea propter f. v. per apost. sed.*] mandamus, quatenus [*super his diligentius inquiratis veritatem, et,*] si constiterit, H. 80) mulierem praedicti viri filium de sacro fonte leuasse, antequam eam desponsasset [*in*] vxorem, vos inter eos diuortium, appellatione postposita, celebretis, [*et rei processum nobis per litteras vestras fideliter exponatis, vt, an cum secunda legitime valeat commorari, veritate cognita, decernere valeamus.*]

78) *Libr. 1. epist. 380. edit. Baluz.* vera inscriptio haec est: *episcopo Lincolniensi et decano de Huntedon.*
79) *E.* est in C. R. 2. H L et cit. c. sed *F.* in C. R. 1.
80) *Primam*, cit. c. loco figit: *H.*

CAP. VII.

Si filii duorum compatrum, per quorum alterum deuentum est ad compaternitatem, matrimonium contrahant: separantur, et tempore contractus scientes impedimentum, illud denuntiare tenentur.

IDEM *magistro S.* 81) [*de Melun.*] *canonico Herforden.* 82) *(ann. 1202.)*

Tua *c* nos duxit discretio consulendos 83), an natus ante compaternitatem, filiam compatris patris 84) sui, vel commatris [*procedente tempore*] sibi possit matrimonialiter copulare, et, si [*cum ea*] contraxit 85) *d*, [*et pluribus annis simul permanserint,*] an [*postea*] debeant separari. [*Quaesinisti etiam,*] an conscii talis matrimonii teneantur illud in publico accusare: super quo [*discret. t.*] respondemus, quod huiusmodi personae non possunt matrimonium contrahere. Et, si contraxerint; [*de iuris rigore*] possunt abinuicem separari: et qui contractum sciuerunt, debent ecclesiae illud nuntiare.

81) C. R. 1. habet: *F.*
82) vera inscriptio *libr. V. epist. 7.* est haec: *Magistro Simoni de Metu canonico Herfordensi*, anno regiminis V. scripta.
83) *Fraternitas requirendos*, C. H.
84) *Patris*, desideratur in ed. ant.
85) *Contraxerit*, C. R. 2. et cit. c. *contraxerint*, L. H. et ed. Gonz.

CAP. VIII.

Inter baptizatum et filium baptizantis, oritur cognatio spiritualis, impediens et dirimens matrimonium, inter eos contrahendum. H. d.

GREGORIVS IX. *(ann. 1235.)*

Ex litteris *e* vestris accepimus, quod, cum Martha mulier coram officiali Cantuarien. Alanum peteret in virum 86), et se affidatam ab eo ac carnaliter cognitam per testes idoneos probauisset, dictorum tandem testium depositionibus publicatis, idem A. 87) excipiendo proposuit, quod eam habere non poterat in voxorem, pro eo, quod ipsum pater mulieris eiusdem, qui sacerdos exstitit 88) *f*, baptizauit. Sed cum idem officialis, exceptione huiusmodi non admissa, definitiuam tulerit sententiam contra ipsum, et idem ad sedem apost. appellauerit: mandamus, quatenus, si est ita, eundem A. super hoc ab impetitione mulieris absoluatis ipsius, eidem mulieri perpetuum silentium imponentes.

86) *In maritum*, C. R. L. et H.
87) *Idem Ala.* C. L.
88) *Exstiterat*, C. R. L. et H.

TITVLVS XII.
DE COGNATIONE *g* LEGALI.

CAP. VN.

Inter adoptatum et filiam adoptantis non potest, durante adoptione, consistere matrimonium.

NICOLAVS 89) *ad consulta Bulgarorum. (ann. 860. Roma in Daciam)*

Si qua *h* per adoptionem mihi soror esse coeperit: quam diu durat adoptio 90), inter me et ipsam nuptiae consistere non possunt.

89) In C. L. additur: *papa.*
90) *Quam diu quidem constat, adoptionem esse inter* etc. c. vn. comp. 1. h. t.

TITVLVS XIII.
DE EO *i*, QVI COGNOVIT CONSANGVINEAM VXORIS SVAE, VEL SPONSAE 91).

CAP. I.

Affinitas, superueniens post matrimonium contractum, non soluit matrimonium: sed exactionem debiti impedit, et crimen incestus inhabilitat quoad matrimonium contrahendum.

Ex concilio apud Metiam 92) *k*.

Si quis 93) *l* cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit; nec a matre debitum petere, nec filiam vnquam habere potest vxorem: nec filiastra, nec ille vllo vnquam tempore alii 94) *m* se poterunt matrimonio 95) copulare. [*At vero vxor eius, si ita voluerit, et, si se continere non potest, si, posteaquam cognouerit, quod cum filia vir eius fuerit in adulterio, carnale commercium cum eo non habuerit, eo mortuo, potest alii nubere.*]

91) Vocab. *vel sponsae*, in C. R. L. et H. desunt. *vel sponsam sui consanguinei*, comp 1.
92) Reperitur hic canon etiam in *c. 9. C. XXXIV. q. 1. et 2. c. 5. C. XXXV. q. 2. et 3.* et apud *REGINONEM libr. II. de discipl. eccl. c. 219.* qui canonem hunc ex *concilio Wermeniensi* retulit, quamuis hoc concilium, vnde relatum, hodie non amplius exstet. Refertur etiam idem in *concilio Compendiensi c. 14.* vt obseruaui *ad cit. c. 9. not. 82.* Vnde non mirandum, codices omnes et edit. in diuersas iuisse lectiones.
93) Initium huius capit. 1. in cit. comp. 1. ipsum est huius tenoris: *Si quis cum filiastra sua fornicatus fuerit; nec matrem, nec filiam habere potest: nec illa, nec ille alii se poterit coniungere vllo vmquam tempore.*
94) *Aliis*, ed. ant. et Pith.
95) *Matrimonialiter*, C. R. 2. et L.

CAP. II.

Affinitas, superueniens per illicitum coitum, dissoluit sponsalia de futuro, sed non matrimonium: et incestuosus contrahere non potest.

ALEXANDER III. *Pictauien. episcopo. (ann. 1180.)*

Veniens *n* ad nos [*P.*] praesentium lator, [*nobis fraternitatis tuae litteras praesentauit, ex quarum tenore perpendimus, quod quandam duxit in vxorem, quam quidam suaserunt ei per mensem, ex quo eam duxerat, non cognoscere. Contigit autem, sicut dicit, quod pater sponsae iussit vxorem suam, quae sponsae mater erat, in huius lecto iacere, quam ipse, diabolo suadente, cognouit. Transacto vero mense, tam pater, quam alii propinqui coëgerunt, vt cum ea matrimonium consummaret: quod facere noluit, donec tecum super hoc loqueretur. Tuis igitur*] inquisitionibus t. resp. quod, si [*occultum esset huiusmodi peccatum, non posset matrimonium rescindere, quod publice contraxisset. Vnde si publicum est, quod*] matrem sponsae suae cognouit, et *o* sponsae 96) nunquam carnaliter adhaesit, imponenda est ei poenitentia paullo maior, quam pro adulterio: qua peracta, vel parte ipsius 97), poterit ex dispensatione cum alia 98) matrimonium contrahere, [*et illa alii nubere, et pater sponsae, si vult, potest factum dissimulare.*] Caeterum si sponsam cognouit, antequam matrem vel post: nunquam eam, vel aliam potest accipere in vxorem.

96) *Si sponsae*, C. R. 2. L. H. ed. ant. et c. 3. comp. cit. 1.
97) *Et exinde peracta poenitentia, vel parte ipsius poenitentiae*, cit. c.
98) *Aliqua*, C. R. 1.

CAP. III.

Non separatur matrimonium ad dictum vnius, asserentis, affinitatem inter coniuges praecessisse.

IDEM.

De illo *p* [*autem,*] qui vxorem fratris [*sui,*] antequam ei matrimonio 99) iungeretur, se proposuit cognouisse 100), [*hoc tuae pru-*

99) *In matrimonio*, C. R. 1. *matrimonialiter*, L. *in matrimonium*, H.
100) *Proponit se agnouisse*, c. 2. comp. 2. h. t.

a *Cap. 1. eod. tit. in 3. compil. concordat conc. Trid. sess. 24. de reform. matr. c. 2. adde citatos in superiorib.* b E. c *C. 2. eod. tit. in 3. comp. vide Sot. 4. sent. dist. 42. q. 1. art. 3.* d Contraxerint. e *Cap. 1. de cogn. spirit. l. 6. B. Thom. 4. sent. dist. 42. qu. 1. art. 2. Durand. ead. dist. qu. 1.* f Exstiterat.

g *Vide Magistr. 4. sent. distinct. 42. et ibi B. Thom. q. 2. art. 1, 2, et 3. et Durandum q. 1.* h *C. 1. eod. tit. in 1. comp.* i *Vide conc Trid. sess. 24. de reform. c. 4.* k Med. *al.* Mentian. l *C. 1. eod. tit. in 1. comp. vide Burch. l. 19. decr. c. 5. tit. de fornicatione, etc.* m *Al* aliis. n *C. 3. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Later. p. 12. c. 4.* o *Al.* si sponsae. p *Cap. 2. eod. tit. in 2. comp.*

dentiae

dentiæ] respondemus, quod, nisi hoc 1) publicum et notorium fuerit, aut idoneis testibus comprobatum, prædictum matrimonium occasione illa ipsum 2) impetere non permittas. [*Super eo vero, quod asseris, Sarracenum quendam de muliere Christiana, quam per XIV. annos retinuerat, filios suscepisse, discr. t. duximus respondendum, quod tam Sarracenus, quam mulier pro tanto excessu graui sunt animaduersione plectendi.*]

1) Loco pron. *hoc*, sunt ibid. hæc verba: *ipsum prius præfatam mulierem cognouisse carnaliter.*
2) *Ipsum*, ibid. omittitur.

CAP. IV.

Incestuosus matrimonium contrahere non debet: sed, si contrahit, tenet. Et tunc tenetur reddere, sed non potest debitum exigere: et non minus tenetur vxori necessaria administrare.

COELESTINVS III. 3) (*ann.* 1195.)

Transmissæ *a* nobis tuæ litteræ demonstrarunt, quod C. 4) [*lator præsentium*,] vxore sua defuncta, filiam eius, priuignam videlicet propriam, copula carnali cognouit: postmodum [*vero*] aliam [*legitimam*] accipiens in vxorem, [*non iam occulte*] cum priuigna [*prædicta, sed*] publice, tanquam canis, ad vomitum rediens, illicitam rem committere non expauit. Quia vero super his, [*quid vobis agendum sit, a nobis*] consilium requisisti; [*de consilio fr. n.*] præsenti pagina respondemus, quod [*suæ*] legitimæ vxori cohabitans, et necessaria subministrans, non cognoscat eam, quamdiu vixerit, nisi ab ea fuerit requisitus, et tunc ad ipsam non sine graui cordis [*sui*] dolore accedat: qui etiam pro incestu et adulterio, donec cum ea permanserit, iuxta moderamen tui arbitrii pœnitentiam agens, postmodum, si superuixerit ei, perpetuo sine spe coniugii permanebit.

3) In edit. ant. *CLEMENS III.* legitur, quæ lectio vel inde probabilis fit, quod sequens cap. EIDEM attribuatur. Iam vero cap. sequ. hæc adiecta sunt in *c. 4. comp. 2. h. t.* pars capitis, *Martinus Bertham*, h. e. *c. 4. X. de cognat. spirituali*, quod CLEMENTI III. adscriptum.
4) C. R. L. ed. ant. Gonz. et c. 3. comp. cit. 2. habent: *G.*

CAP. V.

Non separatur matrimonium ad confessionem coniugum, qui dicunt affinitatem processisse: etiamsi rumor viciniæ consentiat. Et est casus multum allegabilis et notabilis.

IDEM 4*).

Super *b* eo 5), quod postulas 6) edoceri 7), vtrum coniugatus, qui ante contractum matrimonium vxoris suæ consanguineam [*vel propinquam*] carnali commixtione cognouit, cum 8) id fateatur vterque, et aliqua pars viciniæ hoc acclamare dicatur, sit ab vxore sua iudicio ecclesiæ separandus, tuæ fratern. respondemus 9) *c*, quod, [*si aliter veritas ordinario iudicio venire non potuerit in lucem*,] propter eorum confessionem tantum, vel rumorem viciniæ, separari non debent: cum et quandoque nonnulli, [*cum*] inter se contra matrimonium velint colludere, ad confessionem incestus facile prosilirent, si suo iudicio crederent, per 10) iudicium ecclesiæ concurrendum. Rumor autem viciniæ non adeo est iudicandus validus 11), quod, nisi rationabiles *d* et fide dignæ probationes accedant, possit bene contractum 12) matrimonium irritari 13) *e*.

4*) Vel potius *CLEMENS III.* vt *nota præcedente* 3. monstratum.
5) *Super eo vero*, c. 4. comp. cit. 2. quod est pars c. *Martinus Bertham.* 4. de cogn. spirit.
6) *Postulasti*, ed. ant. *de quo rescriptum ap. sedis postulasti*, cit. c.
7) *Edoceri*, in C. R. L. H. ed. ant. Cont. Gonz. Pith. et cit. c. omittitur.
8) *Cumque*, C. L.
9) *Rescribimus*, C. R. L. et H. *tali responso f. t. rescribimus*, cit. c.
10) *Per*, omittitur in cit. c.
11) *Non est momenti vsque adeo validi iudicandus*, ibid. legimus.
12) *Constitutum*, ibid.
13) *Irritare*, C. R. 1. et H.

CAP. VI.

Affinitas superueniens non dissoluit sponsalia de præsenti.

INNOCENTIVS III. 14) *præposito* [*S. Mariæ*] *Magdeburgensi.* (*ann.* 1200.)

Discretionem *f* tuam [*in Domino commendamus, quod in his, quæ dubia reputas vel obscura, sedem consulis ap. vt in eis de cætero ipsius auct. procedas.*] Sane, [*in audientia nostra*] ex parte tua fuit propositum, quod quidam cum muliere quadam legitime per verba de præsenti contraxit, quam postmodum, a se incognitam, cuidam consanguineo suo tradidit, in quantum potuit, renitentem. Ille vero cum ipsa, licet inuita, matrimonii sollemnia celebrauit: sed mulier quam cito fuit reddita libertati, aufugit 15) ab eo, et se priori viro restitui [*cum instantia*] postulauit. Nos igitur inquisit. t. t. respond. quod et 16) viro pro tam turpi facinore grauis 17) est pœnitentia iniungenda, et mulier [*ipsa*] propter publicam *g* honestatem est monenda 18) sollicite, vt nec primum repetat, cuius consanguineus eam, licet inuitam, cognouit; nec redeat ad secundum, cui non potest propter *h* reatum adulterii commisceri: sed in continentia maneat, donec prior 19) fuerit viam vniuersæ carnis ingressus. Quodsi forsitan ad id induci nequiuerit; vir prior cogatur redire ad ipsam, et maritali eam affectione tractare: cum adulterium ei non possit obiicere, qui eam adulterandam tradidit 20), præsertim inuitam. Nam etsi secundum euangelicam veritatem nunquam, nisi propter fornicationis *i* caussam, aut vir vxorem, aut vxor possit dimittere virum: non tamen semper propter caussam eandem vel vxor virum, vel vir dimittere potest vxorem, cum possit exceptione vel replicatione legitima impediri. Sed nec affinitas, quæ post contractum legitime 21) *k* matrimonium inter virum et vxorem inique contrahitur, ei debet officere 22), quæ huiusmodi iniquitatis particeps non existit 23) *l*; cum suo iure non debeat sine sua culpa priuari: quanquam a quodam prædecessore nostro 24) dicatur in simili casu fuisse distinctum, vtrum [*videlicet*] incestus vel adulterium manifestum fuerit, an occultum, aliis asserentibus, inter gradum proximum et remotum esse 25) potius distinguendum.

14) Retulit hanc decretalem RAYNERIVS in *collect. decret. INNOCENTII III. tit.* 40. apud *BALVZIVM tom. I. epist. Innoc. III. p.* 601. et ita probabiliter ad annum regiminis tertium, in quo desiit, referri debet. Inscriptio tamen discrepat a *Raymundiana*, quæ est: *episcopo Magdeburgensi*, vel potius *archiepiscopo.*

15) *Effugit*, C. H.
16) *Et*, in C. R. et L. deest.
17) *Quamuis grauis*, c. 1. comp. 3. h. t. forte legendum: *quæuis grauis.*
18) *Commonenda*, ibid.
19) *Prior vir*, C. H.
20) Maritus ad diuortium agere nequit, qui ipsemet in caussa fuit, vt vxor adulterium committeret, maxime si inuita et reclamans concubitum passa est. Imo etsi consentiens: maritus tamen exceptione, quod volenti non fiat iniuria, repellitur, quod pontifex in sequentibus declarat, aiens, posse virum vel mulierem quandoque *exceptione* vel *replicatione* legitima ab agendo impediri.
21) *Legitime*, abest a C. H.
22) *Obiici*, cit. c.
23) *Existat*, C. L.
24) Conf. supra *c. 2. h. t. et c. 6. comp. 1. de diuort.*
25) *Esse*, deest in C. H.

CAP. VII.

Copula carnalis, habita cum puella septem annorum, dirimit matrimonium, postea contractum cum consanguinea. H. d. secundum ynum intellectum.

IDEM *Bisuntinen.* 26) *archiepiscopo.* (*ann.* 1201.)

Fraternitati *m* tuæ, [*super tribus capitulis sedem apost. consulenti, ad cuius consilium est in rebus dubiis a cunctis fidelibus recurrendum, scriptis præsentibus respondemus. In primo*] diuortii sententiam approbamus, quam in eum canonice promulgasti, qui illam sibi postea copulare præsumpsit, cuius antea sororem adhuc septennem, contractis sponsalibus, extraordinaria libidine noscitur polluisse.

26) *Bisuntinen.* a C. R. 1. abest; sed L. et c. 2. comp. cit. 3. habent: *Bisuntino*, et C. R. 2. *Bisintino.*

CAP. VIII.

Affinitas, caussata ex copula illicita, rumpit sponsalia præcedentia, et priuat facultate contrahendi matrimonium.

IDEM *episcopo Gerunden.* 27) n (*ann.* 1203. *Roma in Hisp.*)

Ex litteris *o* fraternitatis tuæ accepimus, quod G. lator earum 28), matrem puellæ, quam intra nubiles annos desponsauerat in vxorem, carnaliter sæpe 29) cognouit, et postmodum carnali commixtione puellam tractauit adultam 30). [*Vnde ipsius viri animæ prouideri humiliter postulasti, vtrum mulieri ad secundas nuptias, eo viuente, liceat conuolare: cum hoc factum publicum et notorium habeatur.*] Nos autem eidem viro pœnitentiam iniungi fecimus pro peccato, consultat. t. t. respondentes, quod, [*si ita res se habet,*] eis abinuicem separatis, mulier alteri viro non nubat, si, postquam nouit viri et matris delictum 31), ei non erubuit commisceri. Vir etiam et mater mulieris nunquam debent ad alias nuptias conuolare, sed semper continentiam seruare tenentur 32), et [*enorme*] deflere 33) delictum, quod pro 34) tam *p* nefanda libidine

27) *Gerudinen.* ed. ant. *Gerundinen.* Cont. vbi in margine: *Fertindinen.* sed *Gradensi*, est in c. 3. comp. cit. 3. quamuis omnia sint mendosa.
28) *Præsentium*, C. R. 2. et G. *lator earumdem, nobis aperta confessione monstrauit, quod matrem cuiusdam puellæ*, cit. c.
29) *Sæpe*, in cit. c. non legitur.
30) *Adulteram*, ibid. sed incongrue.
31) *Reatum vel delictum*, C. H.
32) *Debent*, C. R. 1.
33) *Enorme deflere*, C. H. ed. ant. Cont. et Pith.
34) *Ex*, legitur in cit. c.

a *C. 3. eod. tit. in 2. comp. Præ aliis vide Sot. 4. sent. dist. 37. q. 1. art. 1.* b *C. 4. eod. tit. in 1. comp.* c Rescribimus. d Probabiles, *in aliquot cod.* e *Bald. in l. 1. c. de prob. et l. eo quidem. c. de accus.* f *C. 1. eod. tit. in 3. comp.*

g *Vide conc. Trid. sess. 24. de reform. matr. c. 3.* h Præter. i *Matth. c. 19. Marc. 10. Luc. 16. Vide conc. Trid. sess. 24. de sacr. matr. in princ. et can. 7.* k Legitimum. l Existat. m *Cap. 2. eod. tit. in 3. compil. Sot. 4. sent. dist. 41. quæst. vn. art. 2. versic. quod si obiicias.* n Gerundinen. *al.* Fertindinen. *al.* Graden. o *C. 3. eod. tit. in 3. comp. vide Tabiensem in summa, verbo:* sponsalia. §. 9. *in quarto modo.* p *Dictio*, tam, *deest in aliquot antiquis, ac etiam recentiorib. codicib. maxime emendatis.*

contra

contraxerunt: præsertim si circa personas huiusmodi de lapsu carnis minime timeatur.

CAP. IX.

Idem quoad titulum dicit, quod decretalis supr. proxima.

IDEM *archiepiscopo Magdeburgen.* 35) (*ann.* 1204.)

Veniens *a* ad apostolicam sedem E. 36) laicus, [*humili*] nobis 37) [*confessione*] proposuit 38), quod, cum [*olim*] tempore infantiæ suæ [*de consilio amicorum*] quandam puellam se ducturum iurauerit in vxorem, quam cito ad legitimam peruenisset ætatem, pater puellæ, confœderatione huiusmodi fideiussorum obligatione hinc inde firmata, eum in propria domo recepit, et nutriuit insimul cum puella. Deinde [*vero*] ex conuersatione diutina 39), [*totius domus familiaritatem adeptus*] sorori puellæ, [*cui se iurauerat fore maritum, instinctu generis seductoris humani*] carnaliter se coniunxit. Tandem amicorum suorum deuictus instantia 40), quam iurauerat, in vxorem accepit, et nuptiis celebratis, quando se illi opportunitas ingerebat, cognoscebat vtramque. Verum licet [*ipse*] in præsentia tua super hoc fuerit accusatus; conuinci tamen non potuit, nec suum voluit confiteri delictum; nunc autem reuersus ad cor, pœnitens de commissis, salutis suæ consilium requirit impendi: [*ne tamquam equus et mulus, quibus non est intellectus, errare in animæ suæ periculum videatur.*] Cum igitur non tantum a malo, sed ab omni specie mali præcipiat apostolus *b* abstinere: [*fr. t. per a. s.*] mandamus, quatenus prædicto E. pro huiusmodi enormitatis excessu, iniuncta [*ei*] pœnitentia competenti, consulas ei, monens illum salubriter, et inducens; vt de cætero abstineat 41) ab vtraque.

35) *Burdegalen.* C. R. 1. *Galburgen.* c. 4. comp. cit. 3.
36) C. R. L. et cit. c. legunt *C.* per tot.
37) *Nobis*, deest in C. H. sed C. R. 2. addit: *consilio amicorum.*
38) *Monstrauit*, cit. c.
39) *Diurna*, C. H.
40) Ipse tenor huius periodi in cit. c. hic est: *Adueniente autem ætate, quia, quod iurauerat, poterat adimplere, amici sui, eius excessus ignari, pro adimplendo matrimonio institerunt, qui conscius eorum, quæ fecerat, quibusdam ex ipsis, quod cum sorore puellæ commiserat, enarrauit. Sed, illis nequaquam credentibus verbis eius, et grauiter increpantibus eum, ille illorum victus consilio, quam iurauerat*, etc.
41) Sed quid si vxor, *innocens* forsan, consentire nolit, et cohabitationem a marito desideret? Hunc casum non tetigit pontifex; quamuis videatur vxori ius suum adimere noluisse, *quæ iniquitatis particeps non existit: vnde iure suo non debet sine culpa priuari*, vt dicitur in *c. sq.* h. t.

CAP. X.

Affinitas superueniens non dissoluit matrimonium.

IDEM *archiepiscopo Strigonen.* 42) (*ann.* 1206. *Romæ in Hungar.*)

Tuæ fraternitatis *c* deuotio postulauit [*per sedem apost. edoceri*,] vtrum is, qui cum sorore legitimæ coniugis fornicatur, cum vxore possit postmodum commorari, et exigere debitum, ac soluere requisitus, [*vel propter hoc debeat matrimonium separari.*] Nos igitur [*inquis. t. breuiter*] respondemus, quod, [*vt*] vxor et 43) a commixtione viri abstineat propter publicam honestatem, et in continentia maneat, donec vir viam vniuersæ carnis ingressus fuerit, diligentius est monenda. Quodsi forte commonitioni 44) parere 45) recusans talis fuerit, vt de lapsu timeatur ipsius; vir eius poterit et debebit, [*tamen*] cum Dei timore, debitum ei soluere coniugale; cum affinitas, post matrimonium inique contracta, illi nocere non debeat, quæ iniquitatis particeps non existit: [*vnde iure suo non debet sine culpa priuari.*]

42) *Stringon.* C. R. *Stringonien.* L. *Strigonien.* ed. ant. Cont. Pith. et Gonz. *episcopo Brien.* c. 3. comp. 3. de consangu. et affin.
43) *Vxor vt*, C. R. H. ed. ant. et Gonz. sed in L. copula *et*, deest.
44) *Commonitionem*, ed. ant.
45) *Parere*, a C. L. et ed. ant. abest.

CAP. XI.

Summatum est supr. capitulo proximo.

GREGORIVS IX. *episcopo Pictauien.* d (*ann.* 1236.)

Iordanæ *e* mulieris petitio continebat 46), quod I. laicus cum ipsa, quæ nondum decimum ætatis suæ annum compleuerat, per verba de futuro contraxit, et, ea intra eiusdem anni spatium carnaliter cognita, matrem ipsius sibi matrimonialiter copulare, et ad damnatæ commixtionis amplexus procedere non expauit: [*et infra.*] Quare præfata I. 47) supplicauit, vt, cum carnis stimulis resistere nequeat, sibi, ne iure suo sine sua propria culpa fraudetur, prouidere salubriter dignaremur. Ea propter mandamus, quatenus, si res ita se haberet 48), vtrumque ipsorum ad vouendam perpetuam continentiam attente moneas et inducas: et, si 49) ad eam induci nequiuerint, memoratum 50) I. iniuncta ei primitus pro commisso incestu pœnitentia competenti, vt eidem 51) cohabitet, et coniugale debitum reddat exactus, ecclesiastica censura compellas.

46) *Continebit*, C. H.
47) *Ior.* C. L.
48) *Habet*, C. R. L. et ed. gloss.
49) *Vt si*, C. H.
50) *Tamen memoratum*, C. R. 1.
51) *Et eidem*, C. H.

TITVLVS XIV.

DE CONSANGVINITATE ET AFFINITATE 52),

[*et publicæ honestatis iustitia.*]

CAP. I.

Separatur matrimonium, contractum inter affines primi generis et quarti gradus.

ALEXANDER III. *Cassien.* 53) f *abbati.* (*ann.* 1172.)

Ex litteris *g* tuis, [*ad nos directis*,] accepimus, quod, cum quidam secreto 54) quandam viduam 55) subarrhasset, et carnaliter cognouisset, [*et cohabitasset cum ea per annum, mundualdus virum mulieris traxit in caussam, proponens quod illam, in potestate sua positam, quasi fornicariam cognouisset, tunc vir et mulier iuramento firmauerunt, quod ab anno et plus alter in alterius copulam consenserat maritalem: et de cætero sicut vir et mulier simul cohabitarunt. Cum autem nec iuramento fidem mulieris procurator habuerit: exegit eam publice subarrhari.*] Tandem cum vir paratus esset eam in conspectu ecclesiæ subarrhare: surrexerunt duo proponentes, quod iste, qui eam subarrhare volebat, priorem virum quarto gradu consanguinitatis attingit 56). Vnus autem ita se audiuisse iurauit: alius [*autem*] noluit id iuramento firmare. [*Et ob hoc, licet ille præfatam mulierem subarrhare distulerit, minime tamen ab eius cohabitatione discessit. Processu vero temporis ad instantiam mundualdi præfatus vir publice matrimonium celebrauit, et postmodum fere per annum cum vxore permansit.*] Nunc [*autem*] quæstio prima reuixit, et iurauerunt duo coram archipresbytero Plumbarolæ 57) *h*, [*vt dicis*,] quod primus vir fuit superstiti quinto consanguinitatis gradu coniunctus 58). [*Vnde, quia diuersi diuersa sentiunt, quid agendum sit in hoc casu, nostris litteris quæris edoceri.*] Quocirca [*d. t. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus vtramque partem ante tuam præsentiam conuoces, et facias testes coram te iurare, [*et ad hoc inquiras, a quibus, et quando didicerint, quod testantur. Si vero post motam quæstionem didicerint; non est iam dictum matrimonium dissoluendum; similiter nec, si ab accusatoribus matrimonii didicerint.*] Inquisita vero diligentius veritate, si per testes circumspectos [*et*] omni exceptione maiores inueneris, quod primus vir superstitem quarto gradu consanguinitatis attingit 59) *i*, non differas diuortii sententiam promulgare. Aeque enim, vt canones 60) dicunt, abstinendum est a consanguineis *k* vxoris, vt [*a*] propriis 61), [*vsque ad septimum gradum.*] Cæterum tuam prudentiam volumus non latere, quod [*personæ idoneæ nominandæ sint et gradus distinguendi, et ab vtroque latere computandi:*] nec sunt caussæ matrimonii tractandæ per quoslibet, sed per iudices discretos, qui potestatem habeant iudicandi, et statuta canonum [*super his*] non ignorent.

52) In comp. 4. hæc verba adduntur: *et sobole suscepta ex secundo matrimonio.*
53) *Cassin.* C. R. 2. et *Cassinen.* C. L. ed. ant. et c. 2. comp. 1. h. t. rectius. Sed in C. R. 1. deest inscriptio.
54) *In secreto*, C. L.
55) *Inductam mulierem*, cit. c.
56) *Quod cum vir facere paratus esset in conspectu ecclesiæ; surrexerunt duo, proponentes, præfatæ mulieri coniuges in quinto gradu consanguinitatis et primo genere affinitatis sese contingere: quia pater illius, qui eam subarrhare volebat, priorem virum in quarto gradu consanguinitatis attigerit*, ibid.
57) *Plebario*, ibid. sed in concilio est: *plebano.* conf. *AVGVST.* ad *h. c.*
58) *Quod primus vir fuit in quinto gradu consanguinitatis patri præsentis viri*, ibid. omissa voce: *coniunctus.*
59) *Patrem superstitis, in quinto vel sexto gradu consanguinitatis attigerit*, ibid.
60) In decreto collecti, quorsum pertinent *c.* 3. *C. XXXV. q.* 2. *et* 3. *c.* 16. *sqq.* Etenim tempore ALEXANDRI III. antiqua prohibitio, secundum computationem tamen nouiter approbatam ab ALEXANDRO II. obseruata fuit, restricta demum et coangustata ab INNOCENTIO III. in *c.* 3. *h. t.*
61) *Et propinquis*, C. L. *et propriis*, C. R. 2. et H.

CAP. II.

Affinitas superueniens, de qua saltem constat per famam, soluit sponsalia de futuro.

VRBANVS III. *Burdegalen. archiepiscop.* (*ann.* 1186.)

Super eo *l*, quod iuuenem [*quendam*] asseris puellam quandam nondum nubilem fide interposita desponsasse 62), quæ, iam facta

62) *Iurasse*, c. 1. comp. 2. h. t.

a *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp. vide Couarr.* 4. *decr. part.* 1. *c.* 5. *non longe a principio.* b 1. *Thess.* 5. c *Cap.* 3. *de consangu. et affin. in* 3. *compil.* d Pictauiensi. e *Vide, quos citaui in cap. a nobis, et c. fin. supr. de desponsi. impub.*

f Cassinens. *al.* Calsin. g *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. sub Alexandro III. p* 6. *c.* 32. h Plombadæ. i Contingit. k *In* 7. *codicibus manusc. ita:* a consanguineis vxoris et propriis. l *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *comp.*

nubilis

nubilis, eum 63) repetit, et ille excipit dicens, se non debere eam ducere, pro eo, quod, postquam puellam affidauit eandem 64), carnaliter propinquam ipsius cognouit, inquis. t. t. respond. quod, si manifestum est, [*eumdem*] iuuenem cognouisse propinquam prædictæ puellæ, vel, si non est manifestum, fama tamen loci hoc habet 65), cum esset [*sua*] sponsa tantummodo de futuro, idem [*iuuenis*] ab eius 66) impetitione debet absolui.

63) *Virum*, ibid.
64) *Eamdem*, ibid. non legitur.
65) *Etiam id fama loci non habet*, ibid.
66) *Eius*, deest in C. L. sed in cit. c. habetur: *puella*.

CAP. III.

Si dispensatur cum aliquo, vt possit contrahere in certo gradu, alias prohibito; requiritur, quod vterque contrahentium toto gradu distet a stipite: præsertim si hoc habet consuetudo.

COELESTINVS III. 67) (*ann.* 1195.)

Quod a dilectio [*tua:*] [*et infra.*] Quæsiuisti, vtrum is, qui a stipite per descendentem lineam, sexto vel septimo gradu distat, possit ei, quæ ex altera parte per lineam descendentem ab eodem stipite, secundo vel tertio gradu distat 68), matrimonialiter copulari, propter indulgentiam [*felicis mem. Adriani papæ, tunc Albanen. episcopi, in Norwegiam*] apostolicæ sedis 69) legati, qua permissum est hominibus terræ illius in sexto 70) gradu coniungi. Quod [*tibi*] videtur posse fieri secundum regulam, [*a quibusdam doctoribus approbatam*,] qua dicitur: quoto gradu quis distat a stipite, et a quolibet, per aliam lineam descendentium ab eodem 71): cum tamen de consuetudine terræ 72), si quando talis casus emerserit 73), incolæ [*terræ*] propter proximiorem gradum coniunctos separent, et impediant copulari volentes 74), [*sicut litterarum tuarum series demonstrauit.*] Nos itaque 75) [*sic cons. tuæ*] respondemus, quod indulgentia illa 76) sic est intelligenda, quod vterque coniungendorum distet a stipite sexto gradu, [*cognatione secundum canones computata.*] Si vero alter sexto vel septimo gradu distat a stipite, alter autem secundo vel tertio [*gradu:*] coniungi non debent. Vnde in hac parte consultius duximus multitudini et obseruatæ consuetudini deferendum, quam aliud in dissensionem et scandalum populi statuendum, quadam adhibita nouitate.

67) *Clemens III.* C. R. 2.
68) Ita demum potest accurate determinari gradus in linea *collaterali inæquali*, si ex vtroque denominatio etiam fit, non vero duntaxat ex *remotiori*: quamuis inde denominationem faciendam esse crediderit GREGORIVS IX. in *c. f. h. t.* De vtriusque personæ distantia enim a communi stipite quæritur; ergo etiam de vtraque denominatio facienda, prout etiam *hoc cap.* fit, veluti in *sexto et tertio* gradu: quia tunc diserte intelligitur, quo in gradu vterque a communi stipite distet. Atque ita vtrimque gradus determinandi sunt, quoties Romæ dispensatio petitur, vt obseruat PYRRHVS CORRADVS *in praxi dispens. apostol. libr. VII. c. 5. n. 64. et 73.*
69) Diction. *apostolicæ sedis*, non sunt in c. 2. comp. cit. 2.
70) *In septimo*, C. L.
71) *Quoto gradu quis distat a stipite, toto distat a quolibet descendentium*, cit. c.
72) *Norwegiæ*, ibid.
73) *Emersit*, C. H.
74) *Separant, copulari autem volentes non permittunt insimul copulari*, cit. c.
75) *Vero*, ibid.
76) *Illa*, ibid. omittitur.

CAP. IV.

Infideles, coniuncti in gradu prohibito a lege canonica, post baptismum non separantur.

INNOCENTIVS III. *archiepiscopo et capitulo Tiren.* 77) b (*ann.* 1198.)

De c infidelibus, ad fidem conuersis, [*nos consulere voluisti*,] vtrum, si ante conuersionem suam secundum legis veteris instituta, [*vel traditiones suas*] circa 78) gradus consanguinitatis, a canone denotatos, coniuncti fuerint, separari debeant post baptismum. [*Super hoc igitur*] consult. t. 79) duximus respondendum, quod matrimonium, sic [*ante conuersionem*] contractum, non est post baptismi lauacrum separandum, cum a Iudæis Dominus requisitus, si liceret vxorem ex quacunque caussa dimittere, ipsis respondit: *quod* 80) *Deus* d *coniunxit, homo non separet*: per hoc innuens, esse matrimonium inter eos,

77) Inscriptio hæc admodum vitiata est in C. MSC. et edit. prout etiam infra *in not.* obseruatur. Verior hæc est *libr.* 1. *ep.* 514. *edit. Baluz. archiepiscopo et capitulo Tyren.*
78) *Citra*, C. H. et ed. ant.
79) *Deuotioni vestræ*, c. 1. comp. 3. h. t.
80) *Quos*, ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.

CAP. V.

Consanguinei mariti cum consanguineis vxoris licite contrahunt. Hoc primo. *In gradibus prohibitis non possunt matrimonia contrahi: etiamsi hoc habeat consuetudo.* Hoc secundo.

IDEM *Rosani* e *archiepisc.* 81) (*ann.* 1199.)

Quod f super his [*articulis, qui tibi aliquam dubitationem inducunt, nostrum ducis consilium requirendum, et ad ea exsequenda, quæ officium postulant pastorale ap. sedis procuras auxilium innocare, sollicitudinem tuam dignis in Domino laudibus commendamus, et postulationibus tuis grato animo respondemus. Significasti siquidem nobis, quod in diœces. tua pater et filius, matrem et filiam, duo cognati duas cognatas, auunculus et nepos duas sorores ducunt in coniuges, et maritus et vxor simul baptizant puerum alienum. Quidam præterea tuæ diœces. infra tertium et septimum gradum consanguinitatis se contingentes, adinuicem matrimonium contrahunt, hoc sibi licere de antiqua consuetudine asserentes.*] Super eo igitur 82), quod pater et filius cum matre et filia, et duo cognati cum duabus cognatis, auunculus et nepos cum duabus sororibus contrahunt matrimonia g, taliter tibi 83) duximus respondendum, quod, licet omnes consanguinei viri sint affines vxoris, et omnes consanguinei vxoris sint viri affines, inter consanguineos tamen vxoris et [*consanguineos*] viri, ex eorundem, scilicet viri et vxoris coniugio, nulla prorsus affinitas est contracta, propter quam inter eos matrimonium debeat impediri. [*et infra.*] Ne autem h inter gradus prohibitos matrimonium contrahatur 84), debes publice inhibere, et præsumptores ecclesiastica districtione punire, non obstante consuetudine, quæ dicenda est potius corruptela.

81) Vera est inscriptio restituenda ex *libr. II. epist.* 261. scilicet: *Rosanensi archiepiscopo*, quam etiam sequuntur *edit. ant. et c.* 2. *comp.* 3. *h. t.*
82) *Vero*, C. H.
83) *Tibi*, a C. R. 1. L. et cit. c. abest.
84) *Contrahant*, C. H. *Item cum in sacris canonibus gradus sint consanguinitatis distincti et per eosdem inhibitum, vt nullus intra septimum gradum, se consanguinitatis linea contingentem, sibi audeat matrimonium copulare, ne intra gradus eosdem contrahant: debes* etc. cit. c.

CAP. VI.

Non valet dispensatio, obtenta a papa super matrimonio, inter consanguineos contracto, si ibi caussa falsa sit expressa: nisi postea eam papa confirmaret. H. d. secundum verum et communem intellectum.

IDEM 85). (*ann.* 1213. *Romæ.*)

Quia i circa 85*): [*et infra.*] Porro de nobili viro N. pro cuius dispensatione, indulgentia scilicet remanendi cum ea, quæ ipsum quinto consanguinitatis gradu contingit 86), a sede apost. obtinenda, falsa nobis caussa fuerat allegata, proles videlicet, cum tamen ante dispensationem obtentam vnica filia, quam habebat, viam fuerit vniuersæ carnis ingressa, prout tua consultatio continebat, dissimulare poteris, vt remaneant 87) in copula, sic contracta: cum ex separatione, sicut asseris, graue videas scandalum imminere.

85) Ipsa inscriptio, *libr. XVI. ep.* 118. ita sonat: *archiepiscopo Lundensi, apostolicæ sedis legato*, anno XVI. regiminis scripta.
85*) Huius decretalis in comp. 3. et 4. nec vola nec vestigium perspicitur, præter quod speciem præ se ferat partis capituli: *Quia circa minima* etc. 6. supra, *de digamis non ordin.* et *c.* 22. *de priuileg.* licet hæc capitula per culpam PITHAEORVM varient in die et consule.
86) *Attingit*, C. R. 1.
87) *Remaneat*, C. R. 2. L. et Goar.

CAP. VII.

Testes, qui de consanguinitate deponunt, computationem debent a stipite vel germine incipere.

IDEM 88). (*anno* 1211.)

Tua nos k duxit fraternitas consulendos, vtrum illorum sufficiat testimonium ad matrimonium dirimendum, qui consanguinitatis gradus ab auunculo et nepote, videlicet fratris filio, vel sororis, [*cum de fratribus vel superioribus nihil nouerint, vel audiuerint*,] inceperint computare. Nos igitur inquis. t. t. r. quod, cum coniugium multum fauoris obtineat, testes [*hi*,] qui, ad diuortium celebrandum producti 89), consanguinitatis gradus computant, a stipite debent incipere, id est, a parentibus vel germanis, et sic per ordinem distinguere gradus, nominibus propriis, vel æquipollentibus indiciis designando 90) personas: præsertim cum sæpius testimonium perhibeant de auditu. Quod quia minus est validum; non est in articulo huiusmodi nimium

88) Inscriptio *libr. XIV. epist.* 159. hæc deprehenditur: *Gebennensi episcopo.*
89) *Inducti sunt*, c. 2. comp. 4. h. t.
90) *Distinguendo*, C. R. 1.

---

a *C.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp. Hodie tenendum est, quod decreuit conc. Later. sub Innoc. III. quod refertur infra hoc tit. cap. non debet. Adde, quæ diximus in tractatu cognationis.* b Tiron. *al.* Tirensi. *al.* Turonensi. c *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. vide Magistr. sent.* 4. *dist.* 39. *et ibi D. Thom. qu.* 1. *art.* 2. d *Genes.* 2. *Matth.* 19. *Marc.* 10.

e Rossanen. *al.* Rosamen. *al.* Pisan. f *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.* g *Al.* matrimonialiter, taliter tibi, *etc.* h *Vid. conc. Trid. sess.* 24. *de reform. matr. can.* 6. i *Quantum ad contrahendum, vel non intra gradus prohibitos attinet, tene decis. c. non debet. infra eod.* k *C.* 2. *eod. tit. in* 4. *comp. et quatenus agitur de testimonio de auditu, vide Crauettam de antiqu. temp. part.* 1. *circa finem, vers. viso. de fama, num.* 304. *cum multis seqq. adde text. in c. licet ex quadam. supr. de testib.*

laxanda facultas: quum, qua ratione computationem inciperent a secundo 91), eadem [*ratione*] ab vlterioribus inchoarent 92).

91) *Secunda*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
92) Cum his cohærent, quæ sunt in *c. 26. X. de sponf.*

CAP. VIII.

In secundo et tertio affinitatis genere tollitur prohibitio, quæ olim erat in matrimonio contrahendo. Similiter tollitur prohibitio de sobole, suscepta ex secundis nuptiis, quæ olim non poterat contrahere cum cognatione prioris viri. Et prohibitio coniugii vltra quartum consanguinitatis et affinitatis gradum non extenditur. H. d. iste textus, qui quotidie allegatur, et est singularis in materia sua.

IDEM *in concilio generali.* [*c.* 50.] (*ann.* 1216. *Romæ.*)

Non *a* debet reprehensibile iudicari, si secundum varietatem temporum, statuta quandoque varientur humana; præsertim cum vrgens necessitas, vel euidens vtilitas id exposcit 93): quoniam ipse Deus ex his, quæ in veteri testamento statuerat, nonnulla mutauit in nouo. Cum ergo prohibitiones 94) de coniugio, in secundo et tertio affinitatis genere minime contrahendo, et de sobole, suscepta ex secundis nuptiis, cognationi viri non copulanda prioris, et difficultatem frequenter inducant, et aliquando periculum pariant animarum; cum, cessante prohibitione, cesset effectus: constitutiones, super hoc editas, sacri approbatione concilii reuocantes, præsenti constitutione decernimus 95) *b*, vt sic contrahentes de cætero libere copulentur. Prohibitio *c* quoque copulæ coniugalis quartum consanguinitatis et affinitatis gradum de cætero non excedat: quoniam in vlterioribus gradibus iam non potest absque graui dispendio huiusmodi prohibitio generaliter obseruari. Quaternarius vero 96) numerus bene congruit prohibitioni coniugii corporalis, de quo dicit apostolus *d*: *quod vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: neque mulier habet potestatem sui corporis, sed vir:* quia quatuor sunt humores in corpore, qui constant 97) ex quatuor *e* elementis 98). Cum ergo iam vsque ad quartum gradum prohibitio coniugalis copulæ sit restricta; eam ita volumus esse perpetuam, non obstantibus constitutionibus, super hoc dudum editis, vel ab aliis, vel a nobis; vt, si quis contra prohibitionem huiusmodi præsumpserit copulari, nulla longinquitate defendatur 99) annorum: cum diuturnitas temporum 100) non minuat 1) peccatum, sed augeat 2). Tantoque sunt grauiora crimina, quanto diutius infelicem animam 3) detinent alligatam.

93) *Exposcat*, C. R. 1. *exposcunt*, c. 3. comp. 4. h. t.
94) *Probibitionem*, C. L.
95) *Decreuimus*, C. R. L. et ed. ant.
96) *Enim*, C. R. 1.
97) *Quod constat*, C. R. 1. et cit. c. *quod etiam constat*, C. R. 2. et ed. ant. *quod et constat*, L. et H.
98) Hanc rationem illustraui *tom. IV. iur. eccl. ad h. t. §. 26.*
99) *Defenditur*, C. H.
100) *Temporis*, C. R. L. H. et cit. c.
1) *Minuit*, C. L. H. ed. ant. et Gonz.
2) *Auget*, C. R. L. H. ed. ant. et Gonz.
3) *Diuturniora infelices animas*, cit. c.

CAP. IX.

Distans a stipite quarto gradu vel citeriori, cum distante quinto, vel vlteriori contrahere potest. H. d. cum glossa.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1232. *Romæ.*)

Vir, qui a stipite *f* quarto gradu, et mulier, quæ ex alio latere distat quinto, secundum regulam approbatam, qua 4) dicitur 5): quoto gradu remotior 6) differt 7) *g* a stipite, et a quolibet per aliam lineam descendentium ex eodem, licite possunt matrimonialiter copulari.

4) *Per quam dicitur*, C. H.
5) *Dicitur*, in C. R. 1. L. et ed. ant. deest, et superscriptum est in C. R. 1. *caueur.*
6) Hanc regulam esse emendandam censui ad *c. 3. X. h. t. not. 68.* quod, cum in linea *collaterali inæquali* gradu diuerso personæ distent a communi stipite, etiam de vtraque denominatio facienda, non vero de *remotiori* tantum: quia sic gradus alterius lineæ ignoratur.
7) *Distet*, C. L.

a *C. 3. eod. tit. in 4. comp.* b Decreuimus. c *Vide B. Thom. 4. sent. dist. 40. qu. 1. art. 4.* d *1. Cor. 7.* e *In concilio et aliquot vetustis:* quod constat ex quatuor elementis. f *Vide citatos in cap. præcedenti.* g Distat.

TITVLVS XV.

DE FRIGIDIS *h* ET MALEFICIATIS 8), ET IMPOTENTIA COEVNDI 9).

CAP. I.

Si, marito prouocante ad diuortium, et se impotentem asserente, mulier hoc idem fatetur: seruata sollemnitate canonica, matrimonium indistincte dirimitur. Sed si decipiatur ecclesia: primum matrimonium reparatur. Si vero, muliere agente, vir asserat se potentem: nisi per aspectum corporis, vel alio indubitato modo conuincatur, mulier non auditur. Sed si vir hoc idem confitetur vel conuincitur: matrimonium separatur, et mulieri contrahendi licentia datur. H. d. secundum Hostiensem.

Ex Brocardico libr. XIX.

Accepisti *i* mulierem, et per 10) aliquod tempus habuisti, per mensem aut per tres, aut [*postremo*] per annum: et nunc primum dixisti, te esse frigidæ naturæ, ita, vt non potuisses coire cum illa, nec cum aliqua alia. [*Et*] si illa 11), quæ vxor tua esse debuit, eadem affirmat, quæ tu dicis; et 12) probari 13) potest per verum iudicium 14), ita esse, vt dicitis; separari potestis, ea tamen ratione, vt, si tu post aliam acceperis, reus periurii diiudiceris *k*: et iterum post peractam pœnitentiam priora connubia reparare debebis 15). Illa autem *l*, si prior post annum, aut dimidium, ad episcopum, aut eius missum [*se*] proclamauerit, dicens, quod non cognouisses eam 16), [*et negat, aliquam commixtionem inter vos esse,*] tu autem contrarium 17) affirmas; tibi credendum est, eo, quod caput es mulieris 17*): quia, si [*se*] proclamare voluit, cur tamdiu tacuit? Cito enim et in paruo tempore scire [*mulier*] potuit, si secum coire 18) potuisses. Si autem statim in ipsa nouitate, post mensem, aut [*postremum, si post*] duos, ad episcopum, aut eius missum proclamauerit, dicens: volo esse mater, volo filios procreare, et ideo maritum accepi; sed vir, quem accepi, frigidæ naturæ est, et non potest illa facere, propter quæ illum accepi; si probari potest per rectum iudicium, separari potestis: et illa, si vult, nubat in Domino.

8) *Maleficiis*, comp. 1.
9) Diction. *et impotentia coeundi*, desunt in C. H. et comp. 2. *De impotentia coeundi*, comp. 3.
10) *Cum ea*, C. H. loco *per.*
11) *Et illa*, C. R. 1.
12) *Si*, cit. c.
13) *Probare*, ed. ant.
14) H. e. per *iuramentum purgatorium*, quo vterque se purgat a suspicione collusionis, quæ ex vtriusque coniugis confessione vnanimi trahitur, ceu indicat pontifex in *c. 5. X. de eo qui cogn. consanguin. vxor.* et *c. 5. X. h. t.* Ideo autem *verum iudicium* et *iustum* in *cit. c. 5.* vocatur, quod Deus per hoc iuramentum extra ordinem veritatem reuelaturus credatur, vt ad *tit. de purg. canon.* monstrandum.
15) *Debetis*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
16) In C. H. non sunt verba: *dicens, quod non cognouisses eam.*
17) *Contrarium*, non est in cit. c. loco cuius habentur verba: *quod vxor tua sit.*
17*) Hanc rationem BVRCHARDVS desumsit ex *concilio Compendiensi*, relato in *c. 3. C. XXXIII. q. 1.* pessime vero detorsit ad *impotentiam coniugalem*, vt ad *cit. c.* monstraui et *ALEXANDER III. de desponsat. impub.* declarat.
18) *Cohabitare*, C. R. 1.

CAP. II.

Impotens ad copulam, est impotens ad contrahendum matrimonium: siue sit impedimentum ætatis, siue naturæ.

ALEXANDER III. *Ambianen.* 19) *m episcopo.* (*ann.* 1180.)

Quod *n* sedem [*apostolicam consulis super his, quæ tibi dubia existunt,*] *gratum gerimus et acceptum, et tua exinde f. non parum commendanda videtur. Ex tua siquidem parte nobis est intimatum, quod quædam mulier tui episcopatus cuidam viro nupsit, ignorans, quod ob vtriusque inguinis rupturam genitalia eius essent abscissa, nec ab eo cognita fuisset, qui vtique modo factus leprosus se pariter et sua domui reddidit infirmorum. Mulier vero, ad domum paternam reuersa, sicut iuuenis, alii viro nubere desiderat, et coniugali affectu coniungi. Verum licet Roman. ecclesia non consueuerit propter naturalem frigiditatem, nec propter alia maleficia legitime coniunctos diuidere; si tamen consuetudo generalis Gallicanæ ecclesiæ habet, vt huiusmodi matrimonium dissoluatur: nos patienter tolerabimus, si secundum eandem consuetudinem eidem mulieri, cui voluerit, nubendi in Domino concesseris facultatem.*] Sicut [*enim*] puer, qui 20) non potest reddere debitum, non est aptus coniugio: sic [*quoque*] qui impotentes sunt, minime apti ad contrahenda matrimonia reputantur 21).

19) *Ambien.* C. R. 1. et ed. ant. *Ambigen.* H.
20) *Quia*, c. 3. comp. cit. 1.
21) Verborum series continuatur in *c. 15. X. de decimis.*

h *De materia huius tit. vide Magistr. l. 4. sent. dist. 34. vbi doct. et B. Th. qu. 1.* i *C. 1. eod. tit. in 1. comp. vide Durandum 4. sent. dist. 34. q. 2. et plenius ibi Sot. qu. 1. art. 2. it. Burchard. L. IX. Decret. c. 40.* k Iudiceris. l *In aliquot manuscr.* post annum et dimidium, *quam lectionem videtur agnoscere gloss. in verbo: tacuit.* m Ambien. n *C. 3. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p. 50. c. 28. vide Syluestrum in summa, verbo: matrimonium. qu. 16.*

CAP.

CAP. III.

Naturale impedimentum ad coitum, irreparabile arte medicorum, matrimonium impedit.

IDEM. *(ann. 1180.)*

Ex litteris *a* tuis accepimus, quod quidam ſedecim 22) annorum, quandam annorum tredecim duxit vxorem: qui 23) cum debitum reddere [*deberet, et*] non poſſet, mulier tam grauem infirmitatem contraxit, vt omnino viro ſit facta inutilis, et inſtrumentum eius impeditum, ita, quod vir ei commiſceri non poteſt 24). Reſpondemus igitur, quod, ſi vitium illud mulier a natura contraxit 25), nec ope medicorum poterit adiuuari, viro aliam accipiendi liberam tribuas facultatem 26). [*Si vero ex culpa viri hoc prouenit; licet non ſit tutum indulgeri ei, vt aliam accipiat; tamen ſub diſſimulatione poteris ſuſtinere: quia tutius eſt vnam, tamquam vxorem habere, quam multis peccare.*]

22) *Quindecim vel eo amplius*, c. 1. comp. 2. h. t.
23) *Verum*, cit. c. pro *qui*.
24) *Quod viro non valeat commiſceri*, ibid.
25) *Sed quia nobis dubium eſt, an pro culpa viri infirmitas prouenerit: ſuper hoc plenum, vel certum dare reſponſum non valemus. Quodſi tibi conſtiterit, quod illud vitium a natura contraxerit*, ibid.
26) In verbis ſequentibus reſtitutis notabilis caſus de *inhabilitate ſuperueniente* occurrit: in quo tamen pontifex habili nouas nuptias permiſit, et epiſcopo, cui ſcribit, *diſſimulationem* ſeu *conniuentiam* potius, quam *ſeueritatem iuris* ſuaſit.

CAP. IV.

Contrahens ſcienter cum impotenti ad copulam, ab ea non ſeparatur.

LVCIVS III. *(ann. 1181.)*

Conſultationi *b* tuæ, qua nos conſuluiſti 27), vtrum feminæ clauſæ, impotentes commiſceri maribus, matrimonium poſſint contrahere, et, ſi contraxerint, an 28) debeat 29) *c* reſcindi, taliter 30) reſpondemus, quod, licet incredibile videatur, quod aliquis cum talibus contrahat matrimonium, [*et quamuis de huiuſmodi expreſſum canonem non habeamus, ſacro-ſancta*] tamen Romana eccleſia conſueuit in conſimilibus iudicare 31), vt, quas tanquam vxores habere non poſſunt, habeant vt ſorores. [*Verumtamen talibus artificio aliquando conſueuit ſuccurri, vt valeant apte reddere debitum et accipere.*]

27) *Conſulere voluiſti*, C. R. 1. L. et H.
28) *An*, deeſt in C. R. L. et H.
29) *Debeant*, C. R. 2. et L.
30) *Super hoc taliter*, C. R. 1.
31) *Et talibus iudicare*, C. H.

CAP. V.

Si de impotentia coëundi conſtet; ſtatim matrimonium ſeparatur: alias cohabitabunt coniuges per triennium. Et ſi cum ſeptima manu propinquorum iurant, quod dederunt operam carnali copulæ, et non potuerunt coniungi: ſtatim ſeparantur. Ita communiter ſummatur.

COELESTINVS III. 32) *(ann. 1195.)*

Laudabilem *d*: [*et infra.*] [*Sollicite quoque ad vltimum*] requiſiſti, quantum tempus indulgendum ſit naturaliter frigidis ad experientiam copulæ nuptialis 33): [*in qua ſi defecerint, ſeparentur.*] Nos vero, [*quamuis in antiquis tam canonibus, quam legibus ſuper hoc diuerſa tempora concedantur, id tamen*] in præſenti conſultatione ſentimus, vt, [*ſi naturaliter frigidus non poteſt illa, quam duxit, vti pro coniuge,*] a tempore celebrati coniugii 34), ſi frigiditas prius probari non poſſet 35), [*ſecundum authenticum legale*] cohabitent per triennium 36). Quo elapſo, ſi nec tunc cohabitare voluerint 37), et iuxta decretum Gregorii *e* mulier 38), [*ſi*] per iuſtum iudicium de viro 39) probare potuerit, quod cum ea coire non poſſit, accipiat alium: ſi autem ille aliam acceperit, ſeparentur. Quod ſi ambo conſentiant 40) ſimul eſſe: vir eam, etſi non vt vxorem, [*ſed*] ſaltem habeat vt ſororem. Si autem, quod nunquam ſe inuicem cognouerint, ambo fatentur; cum 41) ſeptima manu propinquorum, vel vicinorum bonæ famæ, ſi propinqui defuerint, tactis ſacroſanctis euangeliis, vterque iureiurando dicat, quod nunquam per carnis copulam vna caro effecti fuiſſent: et tunc videtur, quod mulier 42) valeat ad ſecundas nuptias conuolare. Verum ſi ille aliam duxerit: tunc hi, qui iurauerant, rei periurii teneantur 43), et, peracta pœnitentia, cogantur ad connubia priora redire.

32) *Clemens III.* C. R. 1.
33) *Coniugalis*, C. R. 1. et L.
34) *Contractus*, c. 3. comp. cit. 2.
35) *Poſſit*, C. R. L. H. ed. gloſſ. et cit. c.
36) *Vſque ad triennium*, cit. c.
37) *Valuerint*, ibid.
38) *Mulier ſi*, C. R. 2. ſed in C. R. 1. addita eſt part. *ſi*, manu aliena. et in C. H. *mulier*, deeſt.
39) *Viro*, abeſt a C. H.
40) *Conſentiunt*, C. R. et L.
41) *Cum*, deeſt in C. H. ed. ant. et cit. c.
42) *Mulier*, non eſt in cit. c.
43) *Habeantur*, C. H.

CAP. VI.

Propter arctationem mulieris, ſi apparet, quod præter diuinum miraculum abſque periculo corporali habilis reddi non poteſt, ſeparatur matrimonium: redintegratur tamen, ſi poſtea appareat, eccleſiam fuiſſe deceptam.

INNOCENTIVS III. *Altiſſiodoren. epiſcopo. (ann. 1204.)*

Fraternitatis tuæ litteras *f* recepimus, continentes, quod O. 44) mulier cuidam viro 45) matrimonialiter nupſit, cum quo per multos annos morata, non potuit carnaliter ab ipſo cognoſci. Licet autem per archipresbyterum tuum ſuper hoc fuiſſes edoctus; tu tamen, volens habere certitudinem pleniorem, quaſdam matronas ſuæ parochiæ prouidas et honeſtas, ad tuam præſentiam euocaſti, diſtricte illis iniungens, ſub periculo animarum, vt mulierem ipſam prudenter inſpicerent, et perquirerent diligenter, vtrum idonea eſſet ad viriles amplexus: quæ tandem in fide ſua tibi aſſeruere conſtanter, quod eadem [*mulier*] nunquam poterat eſſe mater, aut coniux, tanquam cui naturale 46) deerat inſtrumentum. Vnde inter ipſam et virum [*illum*] diuortium celebraſti, mulierem [*ipſam*] inducens, vt ad religionem aliquam ſe transferret, perpetuam continentiam ſeruatura 47); et viro licentiam tribuiſti, vt vxorem duceret [*in nomine Domini:*] quia pater fieri cupiebat. Contigit autem poſtea, quod mulier [*eadem*] inuenit, qui ſeras huiuſmodi reſerauit, et 48) abiiciens continentiam, quam promiſit, [*et quæ alium virum habuerat,*] G. 49) latori præſentium ſupernupſit: [*pro quibus humiliter ſupplicaſti, vt cum eis miſericorditer ageremus.*] Quamuis igitur ſemiplene nobis expreſſeris, quomodo dicta mulier ſe promiſerit continentiam ſeruaturam, vtrum videlicet ſimplici verbo, an voto ſollemni: vtrumue 50) ad religionem tranſierit, vt promiſit, an contra promiſſionem ſuam 51) *g* in domo remanſerit, et qualiter ſeras illas fecerit reſerari, vtrum videlicet artificio medici, an concubitu viri, ſeu alio quolibet modo. Nos tamen, perſpicaciter attendentes, quod impedimentum illud non erat perpetuum, quod præter diuinum miraculum per opus humanum abſque corporali 52) periculo potuit remoueri, ſententiam diuortii per errorem, licet probabilem, nouimus eſſe prolatam; cum pateat ex poſtfacto, quod ipſa cognoſcibilis erat illi, cuius ſimili commiſcetur: et ideo inter ipſam et primum virum dicimus matrimonium exſtitiſſe. Quare inter eam et præfatum Guil. 53) matrimonium non eſſe cenſemus, eoſque præcipimus ab inuicem ſeparari. Et ſi prædicta mulier ad religionem tranſiuit, ſicut aſſerit *h* promiſiſſe 54); primus vir, qui non cognouit eandem, cum ea remaneat, cum qua poſtmodum eccleſiæ auctoritate contraxit; alioquin, ea dimiſſa, [*quam poſtea ſuperduxit,*] debet ad illam redire, cum qua primo contraxit, niſi de voto mulier illa conſtrinxit 55) ad continentiam obſeruandam, vt intelligatur per hoc cum præfato Guil. fornicata fuiſſe: vel niſi ſe fornicario modo alii viro miſcuerit 56), vt primus [*idem*] vir prætextu fornicationis, [*quam commiſerat,*] eius velit conſortium declinare 57). Nam ſi tantum ſimplici verbo ſe promiſit continentiam ſeruaturam, et poſtea in conſpectu eccleſiæ nupſit memorato Guil. quamdiu articulus iſte dubitabilis erat; præſumi non debet, quod fornicaretur cum illo 58): ſed amodo non debet cum illo aliquatenus remanere. Per hæc 59) *i* autem quæſtionem illam noueris eſſe ſolutam, qua quæritur, vtrum ea, quæ adeo arcta eſt, vt nulli poſſit carnaliter commiſceri, niſi per inciſionem, aut alio ſibi modo *k* violentia inferatur, non ſolummodo leuis, ſed forte 60) tam grauis, vt ex ea mortis periculum timeatur, ad matrimonium contrahendum debeat idonea perhiberi. Similiter illa, quæ viro, cui nupſerat, adeo arcta eſt, vt nunquam ab eo valeat deflorari, ſi ab

44) C. R. 1. habet: *C.* ſed *Odeardis*, eſt in c. vn. comp. 3. de impot. coeundi.
45) *Viro*, in C. R. L. deeſt.
46) *Naturæ*, ed. ant.
47) *Seruaturam*, C. R. 2. et L. ſed in C. R. 1. *m* eſt deletum.
48) *Et*, non eſt in cit. c.
49) C. R. 1. legit: *V.* ſed *W.* eſt in C. R. 2. L. ed. ant. et cit. c. denique H. habet: *M.*
50) *Vtrumque*, C. L. et ed. ant.
51) *Suam*, deeſt in C. H. ed. ant. et cit. c.
52) *Graui*, C. R. 1. et ſuperſcriptum eſt: *corporis.*
53) *Virum*, ibid. ſed *W.* eſt in C. R. 2. et L.
54) A C. R. L. H. et ed. ant. abſunt verba: *ſicut aſſerit promiſiſſe:* ſed in cit. c. eſt: *aſſeritur.*
55) *Conſtrinxerit*, C. R. L. ed. ant. gloſſ. et cit. c.
56) *Immiſcuerit*, cit. c.
57) *Declinaret*, ibid.
58) *Cum alio*, ed. ant.
59) *Hoc*, C. R. et L.
60) *Etiam*, C. H.

a *C. 1. eod. tit. in 2. comp. vide Thom. 4. ſent. diſt. 34. qu. 1. art. 2.* b *C. 2. eod. tit. in 2. comp.* c Debeant. d *C. 3. eod. tit. in 2. compil.* e *Gregorii ad Ioann. Rauennatem epiſcopum, vt referunt Burch. l. 9. decr. c. 40. et Iuo p. 8. c. 178. et Panorm. libr. 6. c. 4. ſiue c. 115.*

f *C. vn. eod. tit. de impot. coëundi. in 3. comp. vide B. Thom. 4. ſent. diſt. 34. qu. 1. art. 2. vide Hoſtienſ. in ſumm. tit. de frigid. et malefic. §. qualiter et quando.* g *Dictio*, ſuam, *deeſt in antiqu. exemplaribus.* h *Hæc verba*, ſicut aſſerit promiſiſſe, *deſunt in omnibus Vaticanis, habentur tamen in aliis paulo recentioribus et antiqua compilat.* i *Al.* per hoc autem. k *Al.* aut alio ſimili modo, *etc.*

eo sit 61) per iudicium ecclesiæ separata; et nubat alteri, cui arcta non sit, et per frequentem vsum secundi, reddatur etiam apta primo: vtrum ad eum redire debeat, cum quo prius fœdus inierat coniugale. De talibus autem non est facile iudicandum: cum finale iudicium pendeat ex futuro 62). [*Tu ergo, secundum quod superius est distinctum, facias, quod decreuimus per cens. eccl. app. rem. firmiter obseruari.*]

61) *Sit*, in C. R. L. ed. Gonz. et cit. c. non legitur.
62) *Iudicio*, C. H. addit.

CAP. VII.

Si vxor dicit, virum, cui cohabitauit per triennium, non habere potentiam coëundi: eis hoc iurantibus cum septima manu propinquorum, matrimonium separatur. H. d. inhærendo verbis litteræ.

HONORIVS III. *a* [*episcopo et magistro B. canon. Ambianensi.*] (*ann.* 1220. Conf. c. vn. comp. 5. h. t.)

Litteræ vestræ, nobis transmissæ 63), continebant, quod, cum caussa matrimonii, quæ inter Matildam mulierem et Albericum, eius virum [*Attrebatensis diœcesis,*] vertitur, vobis fuisset a [*bonæ mem.*] Innocentio papa, prædecessore nostro, commissa, dicta M. proposuit, [*coram nobis,*] quod, cum 64), [*iam*] octo annis elapsis, dicto A. fuisset matrimonialiter copulata, et diu cohabitasset eidem, [*numquam tamen, licet esset viripotens, ab eo cognita fuerat, sed*] adhuc integra permanebat, eo, quod prædictus vir eius 65) non habebat 66) potentiam coeundi: quare petebat, [*inter eos*] diuortium celebrari. Prædictus vero A. [*nihilominus*] fatebatur, quod illam nunquam cognouerat, [*licet ad eius obsequium se facilem exhibuerit et paratam, sed*] tamen se habere potentiam cognoscendi 67) alias asserebat. Vos vero, ne id [*forte*] confiterentur 68) in fraudem, a matronis 69) bonæ opinionis, fide dignis, ac expertis in opere nuptiali, dictam fecistis inspici mulierem: quæ perhibuerunt testimonium, ipsam adhuc virginem permanere. Postmodum per presbyterum, de cuius parochia vir [*prædictus*] exstitit 70), fecistis [*diligenter*] inquiri, vtrum [*vir*] ipse aliquam cognouisset. Nec per inquisitionem ipsam vobis constare potuit, aliquam esse carnaliter cognitam ab eodem. [*Ipsis autem viro et muliere frequenter comparentibus coram vobis, ac*] muliere [*instanter*] requirente diuortium, et dicente, quod mater esse volebat, et filios procreare, proponente 71) vero viro, quod paratus erat stare consilio [*et voluntati*] ecclesiæ, iniunxistis eisdem, vt [*humiliter reciperent et*] agerent pœnitentiam de commissis, et sic 72) forte placeret Deo *b*, qui matrimonii fuit institutor et auctor, vt opus matrimonii consummarent: qui 73) post plures terminos, [*ad commanendum sibi a vobis indultos,*] ad vestram 74) reuersi præsentiam, consona voce dixerunt, quod non poterant carnaliter commisceri. [*Propter quod de ipsorum consensu caussam huiusmodi apostolico duxistis iudicio relinquendam.*] Quocirca 75) [*vobis iterato per a. s.*] mandamus, quatenus, si ita est 76), et vobis [*constitit, vel adhuc*] constiterit, præfatum 77) virum et mulierem, intra prædictos annos, per continuum triennium 78) insimul habitasse, ipsis cum septima propinquorum manu firmantibus iuramento, se commisceri carnaliter nequiuisse, proferatis diuortii sententiam inter eos.

63) *Exhibitæ*, C. R. L. H. ed. ant. Gonz. et c. vn. comp. 5. h. t.
64) *Quod quasi*, ed. ant.
65) *Eius*, deest in C. H.
66) *Habeat*, est ibid.
67) *Coeundi*, C. R. 1.
68) *Faterentur*, C. L. *confiteretur*, H. et cit. c.
69) Similis inspectio decreta est in *c. præced.* hoc tamen cum discrimine, vt, quia vitium penes vxorem esse credebatur, illa tantum inspiceretur; hoc in *cap.* vero, quia vxor marito coeundi impotentiam obiiciebat, maritus etiam inspiciendus fuisset, cum femina: quæ tamen inspectioni duntaxat subiecta est. Ceterum recte obseruat LINCK. *de iusto iudicio c. III. n.* 14. non tantum mulieribus, vel obstetricibus, sed etiam medicis et chirurgis peritis hanc committi posse feminarum inspectionem, quod illarum vt plurimum tanta sit ruditas, vt sanum de *inhabilitate mulierum* ferre nequeant iudicium.
70) *Existit*, ed. ant.
71) *Viro autem dicente*, cit. c.
72) *Si*, C. H. *si forte*, cit. c. omissa copula: *et*.
73) *Quod*, C. L
74) *Nostram*, ibid.
75) *Vnde*, cit. c.
76) *Si recolitis, rem taliter se habere*, ibid.
77) *Præfatos*, C R. L. ed. ant. et cit. c.
78) Olim *biennii* cohabitatio sufficiebat, quod IVSTINIANVS in *N. XXII. c.* 6. *in triennium* mutauit, atque inde pontifex decisionem formauit.

a *Si hanc decretalem intelligas iuxta communem sensum, vt loquatur de eo, qui per maleficia factus erat impotens ad congrediendum cum vxore, vide Sot. 4. sent. dist. 34. qu. 1. art. 3.* b *In vno Vaticano:* si forte placerent Deo, qui matrimonii fuit institutor et auctor, opus matrimonii consummarent, *etc.*

TITVLVS XVI.

DE MATRIMONIO, CONTRACTO CONTRA INTERDICTVM ECCLESIAE 79).

CAP. I.

Matrimonium, contra interdictum ecclesiæ, vel iudicis factum seu contractum, propter hoc solum non dirimitur: imponitur tamen pœnitentia sic contrahentibus, et separantur, donec cognoscatur de caussa interdicti. H. d. in effectu totus iste titulus.

ALEXANDER III. *Paduan. episcopo.* (*ann.* 1170.)

Litteræ *c*, quas tua nobis fraternitas destinauit 80), expresse declarant, quod, cum quidam [*parochianus tuus*] sororem suam iam nubilem cuidam se daturum in vxorem, ea præsente et consentiente, præstito iuramento firmasset, et illa, non post multos dies dona et munera viri secundum morem terræ sponte suscipiens, ipsum 81), tanquam proprium virum, sæpe amplexata fuisset, tandem, mortuo fratre, a proprio 82) viri sui fratre se 83) desponsari permisit, et, quod ab illo *d* cognita fuisset, mendaciter asseuerat. Cumque prohibuisses 84) publice, ne cui illorum, vel alicui *e* se copularet: ipsa, spretis monitis tuis, alii nubere non expauit. Demum cum [*vtrumque ante te conuocasses, et*] mulieri præcepisses, vt ad domum matris rediret: ipsi nostram audientiam appellauerunt. [*Verum quoniam solli itudini nostræ incumbit excessus et enormitates eorum corrigere, et ad modum et formam rectitudinis reuocare: f. t. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus, si est ita, [*vt superius est enarratum,*] præfatam mulierem, ne mandatum tuum contemptibile [*esse*] videatur, ad domum matris, [*omni app. et excus. cess.*] redire compellas, et, imposita sibi de tanto excessu pœnitentia condigna, postquam [*ea*] in domo materna per mensem steterit, ad tertium reuerti permittas, [*et legitime sibi coniungi.*]

79) *Ecclesiæ*, in C. L. deest.
80) *Destinabat*, C. H.
81) *Et ipsum*, ed. ant.
82) *Proprio*, non est in c. 2. comp. 1. h. t.
83) *Fratre suo*, C H,
84) *Illi prohibuisses*, C. R. 1. *ei prohibuisses*, C. R. 2. L. H. ed. ant. Cont. Pith. et gloss. *fraternitas tua ei probibuisset*, cit. c.

CAP. II.

Sponsalia de futuro, cum vna etiam contra interdictum ecclesiæ contracta, non habent dirimere matrimonium, postea contractum cum alia.

IDEM *Vigorien. et Baron.* 85) *episcopis.* f (*ann.* 1170.)

Ex litteris *g* [*ven. fr. n.*] Cantuarien. archiepiscopi, [*ap. sedis legati,*] ad nos 86) peruenit, quod, cum G. 87) de sancto Leodegario M. filiam suam absentem, cuidam [*iuueni,*] R. nomine, desponsasset, [*post modicum quibusdam ipsius mulieris consanguineis procurantibus, memoratus R. cum ea præsente per verba præsentis temporis contraxit, sicut dicitur, matrimonium. Fide hinc inde corporaliter præstita, quod vir mulierem, sicut vxorem legitimam, de cætero exhiberet, et ipsa reuerenter ei sine contradictione, sicut viro legitimo, obediret, nihilque defuit, nisi sollemnitas, in facie ecclesiæ celebranda, quæ propter tempus quadragesimæ tunc non potuit effectui mancipari.*] Postea orta suspicione, quod præfatus R. ad alia desideraret vota transire, ad examen fuit [*iam*] dicti archiepiscopi caussa perlata, qui sub anathematis interminatione prohibuit, ne, [*sicut ex litteris ipsius accepimus,*] antequam de præscripto negotio plene constaret, vir ad secunda vota transiret. Sed ipse, præscripta prohibitione contempta, filiam G. 88) in facie ecclesiæ sibi sollemniter copulauit vxorem. [*Postmodum vero duabus mulieribus et viro coram archiepiscopo constitutis, præfatus R. publice confessus est, se cum Maria, sicut superius dictum est, matrimonium contraxisse, et aliam se Matildam praua quorundam suggestione seductum postmodum accepisse. Maria vero constanter asseruit, quod pater eius non mouerat de voluntate ei querelam, adiiciens, quod inter ipsam et præfatum R. excepta sola fide de contrahendo matrimonio, nulla obligatio intercesserat: quam, quia ipse non seruauerat, seruare minime tenebatur, et ideo, quia eam, quam secundo acceperat, relinquebat.*] Cum [*autem alia præfatum R. tamquam proprium virum, restitui postularet, et*] archiepiscopus vellet de matrimonio primo cognoscere, [*ob id maxime, quia mulieres dicebantur sese consanguinitate contingere, ac per hoc tam incestus, quam adulterii vitium timebatur:*] dicta 89) Maria [*ad ap. appellans sedem,*] appellationis vocem emisit, [*et festum circumcisionis proximæ ter-*

85) Integra inscriptio rectius habetur in c. 3. comp. 2. h. t. *Winton. Bathon. et Herforden. episcopis*, quæ pro parte vitiose in *decretal.* ALEXANDRI III. infra *p.* 322. adducta est, sed restituta *in not ex append. ad conc. Later. III* C. MSC. et edit vel mancæ vel vitiosæ sunt.
86) *Ad audientiam apostolatus nostri*, cit. c.
87) *C.* est in C. R. 1.
88) C. R. 1. et ed. gloss. habent: *V.* sed *W.* est in C. R. 2. et L. *Hug. de Spolteli M. nomine*, cit. c.
89) *Dicta*, non est in cit. c.

c *C. 2. eod. tit. in 1. comp.* d Ab eo. e Alii: *sed in antiquis:* alicui. f Vigoren. et Baton. *al.* Vigornien et B. *Sed fere in omn. manuscr.* Wigor. et Baton. g *C. 3. eod. tit. in 3. comp.*

minum app. præfixit.] Appellationi [*vero*] archiepiscopus deferens, eidem [*M.*] sub [*periculo animæ et*] excommunicationis interminatione districtius interdixit, ne cui nuberet, donec caussa ipsa [*coram nobis, vel coram delegatis ab ap. sede iudicibus*] finem debitum sortiretur: ipsa tamen, de remedio appellationis confisa, cuidam alii, Gu. nomine, [*nihilominus*] nupsit. [*Et super hoc citata coram archiepiscopo noluit, præter appellationem, quam obiecerat, apparere. Cum igitur, absentibus partibus, non videretur nobis negotium finiendum: ipsum experientiæ vestræ, de qua multum confidimus, committentes, præsentium auctoritate*] mandamus, quatenus, [*partibus ante vestram præsentiam conuocatis, inquiratis diligentius veritatem, et,*] si nihil 90) constiterit, quod 91) impediat, præter consensum de futuro 92), qui inter præfatos 93) *a* R. et Mariam 94) asseritur præcessisse, secunda matrimonia inuiolabiliter obseruanda, sublato appell. obstaculo 95), iudicetis. Licet enim contra interdictum ecclesiæ ad secunda vota transire non debuerit; non est tamen conueniens, vt ob id solum sacramentum coniugii dissoluatur 96): alia *b* tamen pœnitentia 97) eis debebit imponi, quia contra prohibitionem ecclesiæ hoc fecerunt.

90) *Vobis*, C. H.
91) *Quod nihil*, ibid.
92) Verb. *de futuro*, non sunt in cit. c.
93) *Præfatum*, C. R. L. et cit. c.
94) *W. et M.* secundum C. L.
95) *Diffugio*, cit c.
96) Ne quidem si sub pœna *nullitatis* matrimonium interdictum fuit: quia iure nouo non est permissum iudicibus inferioribus ecclesiasticis, in tanta nullitatum multitudine numerum augere, et noua *nullitatis* impedimenta introducere, præter illa, quæ iure communi sunt statuta.
97) *Pœna*, ibid. et in concilio.

CAP. III.

Si hi, qui dicebantur consanguinei, contraxerunt contra præceptum iudicis: debent separari, donec de caussa cognoscatur.

IDEM [*Eboardo*] *Paduano episcopo. (ann. 1180.)*

De muliere 98) *c*: [*et infra.*] Illos autem, qui pro consanguinitate prohibentur coniungi, et post contra interdictum ecclesiæ se receperint, excommunicationi debes subiicere, donec tamdiu separentur, quousque legitime cognoscatur, vtrum eorum matrimonium possit et debeat [*de*] iure 99) stare.

98) Quæ hic desideras, vide supra *c. 6. de sponsal.*
99) *Iuste*, C. H.

TITVLVS XVII.
QVI FILII SINT LEGITIMI.

CAP. I.

Naturalis, ex soluto genitus et soluta, legitimatur per subsequens parentum coniugium, etiam quoad hereditatem.

ALEXANDER III. 100) *(ann. 1180.)*

Conquestus *d* est nobis Herbertus, [*lator præsentium,*] quod, cum quandam mulierem, [*neptem R.*] in vxorem acceperit, [*præfatus*] R. 1) ipsam exheredare 2) conatur 3), eo, quod ante desponsationem matris suæ nata fuerit 4): licet 5) postea, [*prout dicitur,*] pater mulieris præfatæ matrem ipsius acceperit in vxorem. Ideoque 6) [*f. v. p. a. s. præc.*] mandamus, quatenus, si est ita 7), [*nullius app. obstante,*] eam 8) legitimam iudicetis, prædicto R. [*ex nostra et vestra parte,*] inhibentes 9), ne [*sæpe*] dictæ mulieri [*et heredibus suis*] hac occasione super hereditate paterna 10) molestiam inferat, vel grauamen. Si autem contra hoc 11) venire præsumpserit: eum 12) *e* [*sublato app. rem.*] seueritate ecclesiastica percellatis 13).

100) Integra inscriptio etiam infra deest in *collect. decret. Alexandri III. tit.* 62. *c.* 1. *p.* 332.
1) *R. patruus mulieris*, vulg. ed.
2) H. e. bonis vel hereditate, ipsi delata, priuare, obseruante *FR. PITHOEO in gloss. ad libr.* 1. *capitul.* 115. *hac voce* apud *BALVZ. tom. II. capitular. p.* 720.
3) *Conatus est*, C. R. 2. et L.
4) Vel ex concubinatu, vel, quod verius videtur, ex *stupro*: quod etiam spurii, certo patre nati, hoc iure per subsequens matrimonium legitimentur.
5) *Cum*, est in *c.* 1. comp. 1. h. t.
6) *Inde est, quod*, ibid.
7) *Rei veritate diligenter et cognita et inquisita*, ibid.
8) *Eam*, ibid. non legitur.
9) *Iubentes*, est ibid.
10) *Super hereditatem suam*, ibid.
11) *Hæc*, C. R. 1. *inhibitionem nostram*, cit. c.
12) *Contra eum - - procedatis*, ed. Cont. sed pron. *eum*, non est in cit. *c.*
13) *Procedatis*, ed. Pith. sed incongrue: cum in ea pronomini *eum*, non præmittatur particula *contra*.

a Præfatum. b Aliqua, *in recentioribus. Nam in omnibus veteribus*, alia, *legitur.* c *Cap.* 5. *tit. de spons.* §. *illos. in* 1. *comp. et post concil. Lat. sub Alex. III. p.* 6. *c.* 19. d *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lat. sub Alexand. III. part.* 33. *cap.* 3. e *In vulgatis recentioribus ita:* contra eum seueritate ecclesiastica procedatis, *sed in omnibus antiquis, vt est impressum.*

CAP. II.

Separato matrimonio, in facie ecclesiæ contracto, filii, geniti vel concepti ante sententiam, sunt legitimi.

IDEM. 14) *(ann. eod.)*

Cum *f* inter I. virum 15), et T. mulierem diuortii sententia 16) canonice sit prolata; filii eorum 17), [*qui ante sententiam ipsam nati fuerunt, et ille, qui tunc conceptus erat,*] non debent exinde sustinere iacturam: cum parentes eorum publice [*et*] sine 18) contradictione ecclesiæ [*matrimonium*] inter se contraxisse noscantur 19). Ideoque sancimus 20), vt filii eorum, quos [*ipsi*] ante diuortium habuerunt, et qui *g* concepti fuerant 21) ante latam sententiam, non minus habeantur legitimi, et quod in bona 22) paterna hereditario iure succedant, et de paternis facultatibus 23) nutriantur. [*Quocirca vniuersitati vestræ per a. s. mandamus, quatenus præfatos filios memorati I. et prædictæ mulieris succedere in bona paterna, et exinde nutriri non prohibeatis, nec occasione diuortii inter parentes eorum eis ab aliquo molestiam, vel grauamina sustineatis inferri.*]

14) *Idem abbati Fuldensi*, C. H. habet. Aliam ex CVIACII cod. MSCt. suppleuit GONZAL. *Idem canonicis et vniuerso clero et populo Temaluno.*
15) *Veterem*, C. R. L. et ed. gloss. *veterem conciuem vestrum*, c. 2. comp. cit. 1.
16) Vel potius *nullitatis*: quod tale matrimonium *bona fide* et *ignoranter*, licet nulliter, in facie ecclesiæ contractum fuerit, adeo vel vnius coniugis bona fides sufficiat ad hunc effectum, vt proles sit legitima. *c.* 14. *X. h. t.* Nec enim ius canonicum sententiam ex caussa nullitatis præcedente, et ex caussa subsequente, quæ *rescissionem* operatur, accurate diuersis appellationibus distinguit, sed quamcunque dissolutionem *diuortium* vocat.
17) In C. R. 1. additur: *qui ante sententiam nati sunt.*
18) *Publice et sine*, C. R. et ed. Gonz.
19) *Contraxerint*, cit. c.
20) *Inde est, quod auctoritate ap. statuimus*, ibid.
21) *Conceptus fuerat*, C. R. L. et cit. c. *conceptus fuerit.* H.
22) *Ad bona*, C. H
23) *De bonis parentum*, cit. c.

CAP. III.

Statur verbo viri et mulieris, qui negant aliquem filium: nisi indiciis et testibus probetur contrarium.

IDEM *Rothomagen. archiepiscopo. (ann. 1180.)*

Transmissæ *h* nobis tuæ litteræ continebant, quod, cum Nicolaus Saget, [*ciuis tuus,*] vsque ad iuuentutem quendam puerum nutriuisset, vxore sua Matil. tunc 24) non desponsata sibi 25) cohabitante, postmodum ipsam, [*sicut dicitur,*] legitime desponsauit, et filios sustulit ex eadem 26). Quibus paternam hereditatem petentibus, prædictus iuuenis contradicit 27) *i*, gerens se filium et heredem, quamuis a vicinia, quæ ipsum filium eorum esse 28) credebat, spurius diceretur. Prædicti vero N. et vxor eius [*Matil.*] præfatum iuuenem spurium suum, aut legitimum filium esse negabant, sed dicebant, quod eum pietatis intuitu nutriuissent. Cum autem quæstio coram te mota esset, et prædictus iuuenis, pro eo, quod iuri stare nolebat, vinculo sit excommunicationis adstrictus: [*quid de hoc agere debeas, nos consulere voluisti. Super hoc itaque*] consult. t. t. respond. quod in tali casu standum est verbo 29) viri et mulieris: nisi certis indiciis et testibus tibi constiterit, esse *k* filium 30) iuuenem memoratum.

24) *Tunc*, non est in c. 3. comp. cit. 1.
25) *Cum eo*, rectius legitur ibid.
26) *De ipsa*, ibid.
27) *Contradixit*, ibid.
28) *Esse non*, C. H.
29) H. e. assertioni patris, dum adhuc viueret, et vxoris adhuc viuentis. Agebatur enim de hereditate defuncti, cuius se filium alumnus dicebat, actioneque *præiudiciali affirmatiua* agebat. Et quia se defuncti filium esse probare non poterat is, quem vt alumnum susceperat, et domi educauerat defunctus; merito eius assertioni standum erat: quia non vt *filius*, sed vt *alumnus*, educatus fuerat.
30) *Filium legitimum*, C. H.

CAP. IV.

Illegitima proles est, quam, viro viuente, vxor ex adulterio concepit: siue cum adultero, siue cum viro moretur.

IDEM *Exonien.* l *et Vintonien. episcopis, et abbati Herforden.* 31) *eod.*

I. Caussam *m*, quæ [*inter nobiles viros F. et R. de Ardenna, quondam filium Agathæ, de natiuitate ipsius vertitur, vobis, f. ep. et ven. f. n. Landon.*

31) *Fordensi*, legitur in *c.* 17. *comp.* 1. *de offic. iud. deleg.* et *c.* 4. *comp.* 1. *h. t.* Idem ad *c.* 17. *X. de offic. et pot. iudicis deleg. not.* 91. ostendi, et repetii ad *c.* 3. *X. de dolo et contum. not.* 3. qui duo textus partes huius capituli, constituunt. Sed quia admodum hoc caput detruncatum: ex integra decretali, in *cit. c.* 17. allata, circumstantiæ, hic omissæ, suppleri possunt.

f *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 33. *c.* 5. g Et qui conceptus fuerat, *etc.* h *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. p.* 8. *c.* 11. i Contradixit. k *In aliquot exemplaribus:* filium esse illorum, *etc. sed in antiquis, vt est impressum.* l Exon. *al.* et Vinconien. et abbati Fordensi. m *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp. vide c. caussam quæ, supr. de dolo, et cap. caussam quæ, supr. de offic. deleg.*

ep.

ep. sub certa forma commisimus terminandam. Verum, quoniam idem F. de Ard. præfat. Lundon. episcopum omnino habebat pro eo, quod dominus est prædicti R. ipsum amouendum, et te, fili abbas, loco ipsius duximus subrogandum. Per apost. itaque scripta vobis mandamus, atque præcipimus, quatenus de natiuitate prædictæ A. rei veritatem subtiliter inquiratis, et,] si, [*partibus ante præsentiam vestram conuocatis, legitime vobis*] constiterit, quod [*sæpe dicta*] Agatha de Anelina, muliere, tempore Alani viri sui, ipsa cum eo, tanquam cum viro suo, morante 32), vel R. patre dictæ Agathæ, ipsam A. adhuc habente 33) virum, publice tenente, nata fuit, eam non fuisse legitimam eiusdem R. filiam iudicetis: quia non potuit esse vxor, quæ viri sui torum maculans, alii, dum ille 34) viueret, copulari præsumpsit.

32) *Commorante*, cit. c. Mire variat hoc capitulum, vt videmus in *c.* 17. *X. de offic. et p. iud. del.* iam cit.
33) *Ipsa A. adhuc habentem virum*, ed. ant.
34) *Ille*, abest a C. H.

CAP. V.

Quæstio natiuitatis, opposita petenti hereditatem coram iudice seculari, est ad ecclesiasticum iudicem transmittenda. H. d. et est textus multum notabilis et allegabilis.

IDEM [*B.*] *Exonien. episcopo, et abbati Herforden.* 35) *(ann.* 1172.)

Lator *a* præsentium R. [*non sine multo discrimine sui corporis ad nostram accedens præsentiam, sua nobis conquestione proposuit, quod, cum auus suus vxores duas habuerit, de quarum vna eius pater processit, de altera Hug. patruum suum sustulit, idem Hug. XL. acras terræ, quæ ipsum et patrem eiusdem R. contigerunt, per violentiam detinet, nec eidem R., qui succedere in bonis paternis debet, vult exhibere debitam partem.*] Cum autem idem R. H. coram seculari iudice super hereditate aui eiusdem R. patris dicti H. traxisset in caussam; ille sibi præsumpsit obiicere, quod pater eius non fuit 36) de legitimo matrimonio natus: et ideo de hereditate [*quondam*] aui sui nihil possit 37) iure successorio vendicare. Tandem [*vero,*] cum super quæstione natiuitatis 38) coram [*ven. f. n.*] Noruicen. episcopo [*diu*] tractatum fuisset: ad nostram exstitit audientiam appellatum 39). [*Sed, eo viuente, altera pars vel per se, vel per alium, suam nobis exhibere præsentiam contempsit. Nolentes itaque caussam ipsam diutius protrahi, eam experientiæ vestræ committentes, discr. v. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus [*vtramque partem ante vestram præsentiam conuocetis, et, rationibus hinc inde diligenter inquisitis et plenius auditis et cognitis, ipsam*] caussam super quæstione natiuitatis patris eiusdem R. 40) intra duos menses, [*post harum susceptionem litterarum,*] sublato appellationis obstaculo, terminetis. Si vero intra duos menses præfatus H. non poterit probare legitime, quod [*ei de paterna hereditate*] obiecit: extunc seculari domino, sub cuius iudicio de hereditate caussa vertitur, intimetis 41), vt pro quæstione natiuitatis non dimittat, quin caussam super hereditate audiat et decidat.

35) Verba: *et abbati Herford.* desunt in edit. ant. et infra in *collect. decretal. Alexandri III. tit.* 62. *c.* 4. *p.* 333. Rursus vero hic, vt in cap. præcedente, legendum est: *Fordensi* per *c.* 5. *comp.* 1. *h. t.*
36) *Fuisset*, C. R. L. H. et c. 5. comp. 1. h. t. quod insuper in præcedentibus ita variat: *Cum autem H. coram seculari iudice super hoc tractus fuisset in caussam, et præsumsit obiicere*, etc.
37) *Posset*, C. R. L. ed. ant. et gloss.
38) In quæstionem, in *foro seculari* de hereditate motam, incidebat quæstio matrimonii, legitime contracti: et sic de *legitimis natalibus* actoris agebatur, quæ actio suspendebat caussam, in foro seculari agitatam, et ad forum ecclesiasticum *caussam* hanc, vtut *incidenter* propositam, deuoluebat. Neque enim hoc iure iudex secularis, ne quidem *incidenter*, de qualitate legitimi matrimonii cognoscere poterat: *c.* 3. *X. de ord. cognit. not.* 44. quamuis de iure ciuili aliud dicendum. *l.* 1. *C. de ord. cognit. l.* 5. *C. de iudic.*
39) Verba ipsa in cit. c. ita se habent: *de mandato ipsius episcopi idem R. testes produxit, quorum testimonio se probaturum credebat, quod pater eius de legitimo matrimonio fuerit natus. H. vero nullos testes aduersus eum produxit: sed de termino in terminum caussam producere nitebatur, cuius tergiuersationem considerans ad nostram, sicut asserit, audientiam appellauit.*
40) Diction. *patris eiusdem R.* sunt additamentum Raymundi, nec habentur in cit. c.
41) *Caussam intrauit, significetis*, cit. c.

CAP. VI.

Naturales legitimantur per subsequens parentum coniugium, spurii vero non. H. d. inhærendo verbis litteræ. Et est capitulum famosum, et quotidie allegatur in vtroque foro.

IDEM *Exon. episcopo.* (*ann.* 1172.)

Tanta est *b* vis matrimonii 42), vt, qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium legitimi habeantur. Si autem vir, viuente vxore sua, aliam cognouerit, et ex ea prolem susceperit; licet post mortem vxoris eandem duxerit; nihilominus spurius erit filius 43) *c*, et ab hereditate repellendus; præsertim 44) si in mortem vxoris prioris alteruter eorum aliquid fuerit machinatus: [*quoniam matrimonium legitimum inter se contrahere non potuerunt.*]

42) Ita etiam legitur infra *in collect. decret. Alex. III. tit.* 62. *c.* 5. *p.* 334. Sed *in append. ad concil. Later. III. p.* 33. *c.* 1. apud *Hard. tom. VI. P.* 2. *p.* 1819. legitur: *sacramenti*, cui hunc *legitimationis* effectum tribuere videtur pontifex, vt omnem omnino maculam deleat.

43) In C. R. 1. additur: *eius.*
44) Interrogatus pontifex erat de casu, quo matrimonium, cum adultera contractum, nullum erat, et sic effectu carebat, hoc est, quia maritus, præter adulterium commissum, insidias struxerat innocenti vxori, ergo quoque de hoc casu decisio intelligenda. Quocirca particula: *præsertim*, hic non intelligenda *restrictiue*, sed *extensiue*, æque vt in *c.* 1. *X. de eo, qui duxit in matrim.* vbi particula: *maxime*, *ALEXANDER III.* vtitur, qua ostendit, veteres canones in genere quidem connubia cum adulteris improbare: multo magis vero tunc, si innocenti structæ sunt insidiæ. Sufficit ergo, matrimonium legitimum ex post facto subsistere posse.

CAP. VII.

De caussa ciuili inter laicos non cognoscit ecclesia: cognoscit tamen, an quis sit de legitimo matrimonio natus.

IDEM *Londin. et Vigorien.* 45) *episcopis.* (*ann.* 1180.)

II. Caussam *d*, quæ inter R. et F. super eo, quod mater dicti R. dicitur non fuisse de legitimo matrimonio nata, agitari dignoscitur, vobis 46) [*iam pridem*] commisimus terminandam. Verum quia litteris nostris inseri fecimus, vt sæpe fato R. possessionem omnium, quorum possessor exstitit, quando auus suus proficiscendi Hierosolymam iter arripuit, ante principalis caussæ 47) ingressum faceretis [*app. cess.*] restitui, si eadem possessione fuisset per violentiam spoliatus; nos attendentes, quod ad regem pertinet, non ad ecclesiam de talibus possessionibus iudicare, ne videamur iuri [*et dignitatibus carissimi in Christo filii nostri, Henrici,*] regis Anglorum, detrahere, qui, [*sicut accepimus, motus est et turbatus, quod de possessionibus scripsimus, cum*] ipsarum iudicium ad se asserat pertinere, [*volumus et*] fraternitati vestræ [*per a. s. præc.*] mandamus, quatenus regi possessionum 48) iudicium relinquentes, de caussa principali, videlicet vtrum mater prædicti R. de legitimo sit matrimonio nata, plenius cognoscatis, et caussam huiusmodi 49) [*secundum aliarum litterarum tenorem app. rem.*] terminetis: licet incongruum videatur, vt matrimonium genetricis præfati R. impetatur, quod, ea viuente, non fuit, vt dicitur, impetitum.

45) *Vigorn.* C. R. et L.
46) *Experientiæ vestræ*, *c.* 7. comp. cit. 1.
47) *Caussa principalis* erat quæstio status: vtrum mater defuncta R. fuerit ex legitimo toro nata, vt per illam dictus R. auo suo, qui forsan in *expeditione cruciata* decesserat, succedere posset? Nam etiam de *statu defuncti*, si caussa successionis inde dependet, litem moueri et decerni posse, extra dubium est. Huic caussæ principali inciderat quæstio *spolii*, quod possessionem omnium bonorum dictus R. ab auo, meditanti iter Hierosolymitanum, forsan acceperat, eaque postea ab aduersariis, qui matri eius quæstionem status mouerant, spoliatus fuerat: adeoque pontifex, opposita exceptione *spolii*, incidenter de ea cognouerat. Etenim in foris ecclesiasticis etiam de *caussa ciuili*, incidenter proposita, decerni posse, palam est, *c.* 3. *X. de donat. int. vir et vxor.* licet iudex ecclesiasticus *principaliter* de ea decernere nequeat. *l* 5. *C. de iudic. l.* 1. *C. de ord. cognit.* Hoc tamen non obstante, pontifex hac decretali iniungit delegatis, vt caussam *possessorii* iudicibus regiis relinquant, de sola caussa natalium decernentes. Etenim *de spolio* R. laudatus coram iudicio regio *principaliter* egerat, ibique iam lis pendebat, adeoque rex Angliæ, HENRICVS, *motus* et *turbatus* dicebatur, quod pontifex simul de caussa hac iudicibus delegatis scripserat, et ita caussam hanc, coram se iam pendentem, ad extraneum iudicium trahere nitebatur. Etenim adeo exceptionem spolii interpretes extenderant, vt huic locum etiam in caussis quibuscunque, ab aduersario contra spoliatum motis, relinquerent; si vel maxime iam a spoliato principaliter in foro competente *de spolio* actum fuisset. Verum hanc forensem interpretationem ALEXANDER III. haud probat, quod ita litis pendentiæ vis contra iura inferatur, de vna eademque caussa in diuersis foris agatur, et ita contingere possit, vt diuersæ sententiæ in vtroque foro de eadem ferantur, quod tolerandum non erat. Talia *ἀσύστατα* exceptioni *spolii*, sine vllo fundamento, adscripserunt interpretes, merito refrenanda.
48) *Possessorium*, C. R. 2. et L.
49) *Et eam secundum* etc. cit. c.

CAP. VIII.

Si mulier, per iudicium ecclesiæ separata a primo, viuente illo, contrahit cum secundo: legitima erit proles, quam ex illo suscepit.

IDEM *episcopo et archidiacono* 50) *Vincentino* 51). (*ann.* 1180. *Roma in Dalmatiam.*)

Perlatum *e* est ad audientiam nostram, quod, cum Herm. [*filius quondam Lazari,*] ad partes Constantinop. transisset, et ibi 51*) moram per decennium et amplius faciens, ad I. 52) vxorem suam non rediens 53) *f*,

50) *Episcopo et archiepiscopo*, ed. Pith. sed perperam.
51) *Vicentino*, C. R. 1. L. et c. 8. comp. cit. 1. rectius.
51*) *Vbi*, C. H.
52) *Ad Wuanam, quondam filiam Oliuardi.* cit. c.
53) *Non rediret*, C. R. et L.

---

a *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp. Et quatenus ex hoc. c. colligitur, quod quæstio spiritualis remittenda est ad iudicem ecclesiasticum, si incidat coram iudice seculari, vide Bart. et Alex. in l. Titia. ff. solut. matrim.* b *Cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil.*

c *Vide l. bonorum per Bart. ff. rem. rat. hab. et l. pen. §. vxor. ff. solut. matrim.* d *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. p.* 33. *cap.* 4. e *C.* 8. *eod. tit. in* 1. *comp. post conc. Lat. p.* 50. *c.* 23. f Rediret.

ipsa apud bonæ mem. [*I. quondam*] Vincentinum 54) episcopum, aduersus eum 55) querelam deposuit, et quod eum non posset diutius exspectare, nihilominus allegauit. Episcopus vero, sicut vir 56) prouidus et discretus, parentibus [*prædicti*] viri mandauit, vt pro eo mitterent, et ipsum ad propria reuocarent. Cumque, elapso longi temporis spatio *a*, vir [*prædictus*] non remearet ad propria: episcopus in conspectu ecclesiæ, auditis rationibus 57) mulieris, inter eos sententiam diuortii 58) promulgauit, et mulieri, vt alium duceret, [*plenam*] facultatem indulsit 59). [*Quia igitur huius rei veritas nobis non constat: dil. v. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus [*rem ipsam diligenter inuestigetis, et,*] si [*vobis*] constiterit, quod episcopus inter eos sententiam diuortii tulerit, filios [*eius,*] quos sustulit 60) de alio 61), ad cuius copulam 62) auctoritate prædicti episcopi [*sine quæstione et contradictione*] migrauit, legitimos iudicetis, eos hac occasione ab hereditate non patientes excludi 63). [*Et si quis contra hoc niti voluerit: ei auctoritate apost. silentium penitus imponatis.*]

54) *Vicent.* C. R. 2. L. et cit. c. rectius.
55) *Virum suum*, cit. c.
56) *Vir.* in C. L. non legitur.
57) *Allegationibus*, cit c.
58) Ex caussa *desertionis:* quia post decennium episcopus eum reuocauerat, et ita simul ad *caussam desertionis* citauerat. Dubium ergo incidebat: vtrum liberi ex secundis nuptiis, a muliere post sententiam diuortii initis, nati essent legitimi? quod hæ viderentur illicitæ: licet auctoritate iudiciali ad secunda vota transiisset vxor, quod demum in casu, si infidelis fidelem deserat, hæc permissa sint. *c. s. X. de conuers. coniug.* Quia tamen bona fide, sub auctoritate iudiciali, ad secundum torum transierat mulier, et maritus eius nouus in bona fide principaliter erat: liberi, inde nati, legitimi declarati sunt.
59) *Alii nuberet, indulsit*, C. H. *alium virum traduceret*, cit. c.
60) *Sustulerit*, C. R. 2. L. et cit.
61) *De Ricardo, filio quondam Rad.* cit. c.
62) *Consortium*, C. R. et L.
63) *Ab hereditate non patiamini excludi, sed eos legitimos iudicetis*, cit. c. vt est in concil.

CAP. IX.

Filii, nati ex matrimonio clandestino per ecclesiam approbato, sunt legitimi. H. d. inhærendo litteræ.

IDEM *Beluacen. episcopo. (ann. 1180.)*

Quod *b* nobis 64): [*et infra.*] Si qui autem de clandestino matrimonio, postmodum ab ecclesia comprobato 65), [*et rato habito,*] generati fuerint: eos legitimos iudices 66) filios et heredes.

64) vide supra *c. 2. de cland. despons.* cuius hæc decretalis est lacinia.
65) Si præsertim auctoritate episcopi accesserit ἱερολογία. Ad *tit. de cland. desponsat.* enim monstratum est, furtiuas sæpe nuptias, sine benedictione sacerdotali, priuato contrahentium consensu olim contractas, fuisse *ratas* quidem, sed non *legitimas*. Vbi autem ab *ecclesia*, h. e. *auctoritate episcopi* comprobatæ erant; pro publice, in conspectu ecclesiæ contractis habebantur: quod tamen aliter fieri non poterat, quam accedente *benedictione sacerdotali*.
66) *Iudicetis*, C. H.

CAP. X.

Nati ex matrimonio, contracto contra publicæ honestatis iustitiam, illegitimi sunt, et ab hereditate parentum excludendi. Et tene menti hunc casum, quia sæpe, per ignorantiam accidit.

COELESTINVS III. 67) *Eboracen. archiepiscopo. (ann. 1192.)*

Referente 68) *c* nobis: [*et infra.*] Frat. t. 69) respond. quod, publicæ honestatis iustitia prohibente, matrimonium inter eos contrahi non potuit, et contractum debuit separari: ac per hoc, cum filii nec per ecclesiæ permissionem, nec per paternam ignorantiam excusentur, ad successionem bonorum paternorum non videntur aliquatens admittendi.

67) *Idem*, C. R. 1.
68) *Deferente*, c. 1. comp. 2. h. t.
69) *Tibi*, C. R. L. et cit. c.

CAP. XI.

Ad docendum prolem illegitimam, non sufficit probare impedimentum matrimonii, si fuit in facie ecclesiæ contractum.

IDEM. [*Lincolnien. episcopo et abbati T.*]

Peruenit *d* sane ad nos ex insinuatione L. 70) viduæ, quod, cum inter G. 71) patrem suum, et A. 72) matrem illius, matrimonium fuisset legitime celebratum, et, quamdiu vixerunt 73), quiete permanserunt 74) *e*, post illorum decessum quidam asserentes, eam de non legitimo matrimonio fuisse susceptam, a paterna hereditate, tanquam illegitimam, amouere conantur. Mandamus itaque 75) [*discr. v. per a. s.*] quatenus, si est ita 76), dictam viduam [*auctoritate nostra*] legitimam nuntietis 77).

70) *Luciæ*, C. R. L. H. et c. 2. comp. cit. 2.
71) In C. H. legitur: *C.*
72) *L* est ibid.
73) *Vixerint*, C. R. 1. *vixit*, H. *vixerat*, cit. c.
74) *Permanserint*, C. R. L. et H. *obseruatum*, cit. c.

75) *Itaque*, a C. R. 1. abest.
76) *Si vera sunt, quæ præmisimus*, cit. c.
77) *Iudicetis*, C. R. et L. Neque tamen hac decretali simpliciter prohibitum est de statu defunctorum parentum litem mouere, cuius contrarium euictum est ad *c. 7. X. h. t. not.* 47. Sed in *hypothesi* tantum asseritur, viduam esse iudicandam legitimam: quod forsan parentes *ignoranter* et *bona fide* in matrimonio, nulliter contracto, vixerint, quales errores matrimoniorum frequentissimi in antiquitatibus sacris et profanis enarrantur, ceu ostendit *HERTIVS* de *matrimon. putatiuo*.

CAP. XII.

Statur dicto testium, qui probant aliquem legitimum: licet fama viciniæ et tractatus parentum habeat contrarium.

INNOCENTIVS III. 78) *(ann. 1198.)*

Per tuas *f* [*nobis*] litteras intimasti, quod Rao de Accresca ex muliere [*quadam,*] quam secundum opinionem maioris partis viciniæ in concubinam habebat, prole suscepta, quandam post, et aliam, ea defuncta, duxit in vxorem: et ea, de qua prolem susceperat, virum sibi alium copulauit. Processu vero temporis idem R. in præsentia multorum firmauit proprio iuramento, quod eam, quam habere visus fuerat concubinam, prius affidauerit 79) in vxorem, quam ex ea filium genuisset: et [*R.*] postea 80) cum 81) *g* [*per sex annos et vltra vixisset, dum*] ageret in extremis, eum, quem ex ea susceperat, in testamento heredem instituens, legitimum filium appellauit *h*. Cum autem tuæ inquisitioni [*et decisioni*] fuisset commissum, an filius, sic susceptus, legitimus esset heres ipsius R. et ad eius patrimonium admittendus; tu præter id 82), quod ex quadam decretali 83) bonæ memoriæ Alex. papæ, prædecess. nostri, standum 84) esse super hoc verbo viri et mulieris credebas: receptis testibus, a filio eiusdem R. 84*) productis 85), quibus legitime comprobauit, prædictum R. matrem suam in capella sancti Sergii affidasse, eum 86) ipsius R. heredem esse legitimum 87), iudicasti. Nos autem 88) attendentes, quod plus est, quod in veritate agitur, quam quod simulate concipitur, licet dictus R. cum 89), ea dimissa, quam vt concubinam habuerat, ad alia vota transiuerit 90) *i*, videatur ipso facto matrimonium, quod inter eos celebratum fuerat 91), denegasse, quia tamen desponsatio 92), per testes legitimos comprobata, eos matrimonialiter fuisse coniunctos, ostendit, siue desponsatio ipsa 93) fuerit de præsenti 94), vt per consensum legitimum, per verba 95) de præsenti expressum, copula matrimonii inter eos fuerit celebrata, siue per verba de futuro, carnali copula subsequuta 96), non tam decretali dicti 97) prædecess. nostri, quæ in casu dissimili loquitur, quam inductis probationibus innitentes, te processisse legitime respondemus, et sententiam tuam auctoritate apostolica confirmamus, [*et præsentis conscripti patrocinio communimus, auctoritate tibi præsentium iniungentes, vt sententiam ipsam facias, monitione præmissa, per censuram eccl. inuiolabiliter obseruari.*]

78) Integra inscriptio supplenda ex *libr. 1. epist.* 322. anno primo regiminis scripta: *Hydruntin. archiepiscopo.*
79) *Affidauerat*, C. R. ed. ant. Cont. gloss. Pith. et c. 1. comp. 3. h. t.
80) *Et R. cum post iuramentum illud per sex* etc. cit. c.
81) *Dum*, C. R. et L.
82) *Propter id*, cit. c.
83) Relata in *c. 3. X. h. t.*
84) *Statutum esse*, cit. c. 1.
84*) *T.* legitur in C. L.
85) *Testes, a filio eiusdem R. productos, prouide suscepisti*, cit. c.
86) *Cum*, C. H. *propter quod eum*, cit. c.
87) *Legitime*, C. R. 1.
88) *Igitur*, C. R. 1. L. H. et cit. c.
89) *Cum*, deest in C. H.
90) *Transiuit*, C. R. L. et cit. c.
91) *Videatur ex ipso facto, quod matrimonium inter eos celebratum fuerit, denegasse*, cit. c.
92) In hoc eo tempore differebat *concubinatus* a *matrimonio furtino*, quod hoc præcedebant sponsalia vel de præsenti vel de futuro: non item in *concubinatu*, in quo cohabitatio maris et feminæ sine præcedentibus sponsalibus suscepta erat. Notandum præterea, in hac decretali occurrere appellationem *desponsationis de præsenti*, quæ rarius occurrit, et loco eius regulariter *sponsalium per verba de præsenti* fit mentio.
93) *Ipsius*, C. R. 1.
94) Diction. *de præsenti*, absunt a C. H.
95) *Et verbis*, cit. c.
96) *Sit sequuta*, C. R. 1. sed in cit. c. verba: *siue per verba de futuro carnali* etc. omittuntur.
97) *Dicti*, in C. R. 1. et cit. c. non habetur.

a *Adde, quod dicatur esse longum temporis spatium, Inst. de vsucap. §. 1. et l. fin C. de præscr. long temp.* b *Cap. 3. tit. de clandest. despons. in 1. comp. et post conc. Lat. p. 50. c. 17. vide citata in c. cum inhibitio. supr. de clandest. desp.* c *Cap. 1. eod. tit. in 2. comp.* d *C. 2. eod. tit. in 2. compil.* e Permanserint.

f *C. 1. eod. tit. in 3. comp.* g Dum. h *Vide Panorm. cap. fin. de mut. petit. et Ias. in l. neque professio. C. de testamentis.* i Transiuit.

CAP. XIII.

In terris eccleſiæ papa poteſt libere illegitimos legitimare, in terris vero alienis non, niſi ex cauſſis multum arduis, vel niſi in ſpiritualibus; tunc tamen indirecte et per quandam conſequentiam intelligitur legitimare etiam quoad temporalia: hoc tamen vltimum non eſt ſine ſcrupulo. H. d. ſecundum intellectum, qui placet Panorm. et eſt cap. difficile, et multum famoſum.

IDEM *nobili viro Guilielmo Montis Peſſulani. (ann. 1202.)*

Per *a* venerabilem fratrem noſtrum, Arelaten. archiepiſcopum, [*ad ſedem apoſt. accedentem,*] tua nobis humilitas ſupplicauit, vt filios tuos legitimationis dignaremur titulo decorare, quatenus eis, quo minus tibi ſuccederent, natalium obiectio non noceret. Quod autem ſuper hoc apoſtolica ſedes plenam habeat poteſtatem 98), ex illo videtur, quod, diuerſis cauſſis inſpectis, cum quibuſdam, minus legitime genitis, non naturalibus *b* tantum, ſed adulterinis etiam diſpenſauit, ſic ad actus ſpirituales illos legitimans, vt poſſint 99) in epiſcopos promoueri. Ex quo 100) veriſimilius creditur, et probabilius reputatur, vt eos ad actus legitimare valeat ſeculares; præſertim ſi 1) præter Romanos pontifices 2) inter homines ſuperiorem alium non cognoſcant, qui legitimandi habeat poteſtatem: quia, cum maior in ſpiritualibus tam prouidentia, quam auctoritas et idoneitas requiratur 3), quod in maiori conceditur, licitum eſſe videtur et *c* in minori. Per ſimile quoque 4) id videtur poſſe probari, cum eo ipſo, quod aliquis ad apicem epiſcopalis dignitatis attollitur, eximitur a patria poteſtate. Præterea etiamſi ſimplex epiſcopus ſcienter ſeruum alterius in presbyterum 5) ordinaret, licet ordinator ſatisfacere domino [*iuxta formam canonicam*] teneretur, ordinatus tamen iugum euaderet ſeruitutis. Videretur 6) *d* ſiquidem monſtroſum, vt, qui legitimus ad ſpirituales fieret actiones, circa ſeculares actus illegitimus remaneret. Vnde, cum in ſpiritualibus diſpenſetur 7) *e*, conſequenter intelligitur in temporalibus diſpenſatum. Id autem in patrimonio beati Petri libere poteſt apoſt. ſed. efficere 8), in quo et ſummi pontificis auctoritatem exercet 9), et ſummi principis exſequitur poteſtatem. [*Cum ergo videatur ex his legitimandi auctoritas non tantum in temporalibus, ſed in ſpiritualibus et penes Romanam eccleſiam reſidere: vt ſuper hoc filiis tuis gratiam faceremus ob tua et progenitorum tuorum merita, qui ſemper in protectione ſedis apoſt. perſtitiſti, humiliter ex parte tua idem archiepiſcopus requirebat.*] Videbatur autem ex eo trahere maiorem audaciam poſtulandi, quod, [*non longe petere cogebatur exemplum, ſed in fauorem petitionis huiuſmodi, quod nos ipſos in cauſſa ſimili feciſſe dicebat, poterat allegare.*] Cum [*enim cariſſimus in Chriſto filius noſter Ph.*] rex Francorum [*illuſtris, cariſſimam in Chriſto filiam noſtram*] I. [*Francorum*] reginam 10) [*illuſtrem,*] dimiſerit, et ex alia poſtmodum ſuperducta 11) puerum ſuſcepit 12) et puellam, et tu ſimiliter, excluſa legitima, ſuperduxeris aliam, ex qua filios ſuſcepiſti: ſicut cum filiis regis eiuſdem, ſic cum tuis credebatur de benignitate apoſtol. ſed. diſpenſandum; [*præſertim cum maior id neceſſitas ſuadeat, et tu nobis ſpecialius ſis ſubiectus; ſiquidem rex Francorum ex inclytæ recordationis regina Francorum olim legitimum ſuſcepit heredem, qui ei optatur, et creditur in regni ſolio ſucceſſurus: tu vero, ex legitima coniuge maſculum non habens heredem, qui tibi in deuotione noſtra et propria hereditate ſuccedat. Inſuper, cum rex ipſe in ſpiritualibus nobis ſubiaceat, tu nobis et in ſpiritualibus et temporalibus es ſubiectus; cum partem terræ tuæ ab eccleſia Magalon. poſſideas, quam ipſa per ſed. ap. temporaliter recognoſcit: quia, Magalon. eccleſia mediante nobis idem archiepiſcopus aſſerebat, te temporaliter ſubiacere.*] Verum, ſi veritas diligenter inſpicitur, non res ſimilis, ſed valde diſſimilis inuenitur. Nam rex ipſe a [*prædicta*] regina per [*bon. mem.*] Remenſ. archiepiſcopum, apoſtolicæ ſedis legatum, fuit per ſententiam ſeparatus: tu vero vxorem tuam a te, [*ſicut dicitur,*] temeritate propria ſeparaſti. Ipſe quoque, priuſquam ad eum prohibitio de non contrahendo cum altera perueniſſet, aliam ſuperduxit, ex qua prolem geminam noſcitur ſuſcepiſſe: ſed tu in contemtum eccleſiæ, aliam ſuperinducere 13) attentaſti, [*propter quod ipſa in te gladium exercuit eccleſiaſticæ vltionis.*] Præterea rex ipſe [*prædictæ reginæ*] contra matrimonium impedimentum affinitatis obiecit, et coram præfato archiepiſcopo teſtes induxit: cuius ſententia quia caſſata fuit ſolummodo propter iudiciarium ordinem non ſeruatum, nos [*ei*] poſt reſtitutionem reginæ [*ſuper hoc*] alios 14) cognitores duximus deputandos. Tu vero vxori tuæ nihil, quod diuortium induceret, [*ſicut aſſeritur,*] obieciſti: cum, etſi fides tori ſit vnum de tribus bonis coniugii, non tamen ipſius violatio coniugale vinculum violaſſet. De filiis ergo eiuſdem regis, vtrum legitimi vel illegitimi fuerint, quamdiu pendet quæſtio affinitatis 15) obiectæ, poteſt 16) non immerito dubitari. Nam ſi affinitas fuerit comprobata; prædictam reginam non eſſe regis coniugem, apparebit: et per conſequens alia videbitur ſibi legitime copulata, et filios ei legitimos peperiſſe. [*De tuis vero, quod ſint legitimi nati, nec tu ipſe proponis, nec vlla præſumitur ratione.*] Inſuper cum rex [*ipſe*] ſuperiorem in temporalibus minime recognoſcat: ſine iuris alterius læſione in eo ſe iuriſdictioni noſtræ ſubiicere potuit, [*et ſubiecit.*] In quo [*forſitan*] videretur 17) aliquibus, quod per ſe ipſum, non tanquam pater cum filiis, ſed tanquam princeps cum ſubditis *f*, potuit diſpenſare. Tu autem noſceris aliis ſubiacere. [*Vnde ſine ipſorum forſan iniuria, niſi præſtarent nobis aſſenſum, in hoc ſubdere te non poſſes, nec eius auctoritatis exiſtis, vt diſpenſandi ſuper his liberam habeas facultatem.*] Rationibus igitur his inducti, regi gratiam fecimus requiſiti, cauſſam tam ex veteri, quam ex nouo teſtamento trahentes, quod non ſolum in eccleſiæ patrimonio, ſuper quo plenam in temporalibus gerimus poteſtatem, verum etiam in aliis regionibus, certis cauſſis inſpectis, temporalem iuriſdictionem caſualiter 18) exercemus; non quod alieno iuri præiudicare velimus, [*vel poteſtatem, nobis indebitam, vſurpare: cum non ignoremus, Chriſtum in euangelio reſpondiſſe: reddite, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, et, quæ ſunt Dei, Deo. Propter quod poſtulatus, vt hereditatem diuideret inter duos, quis, inquit, conſtituit me ſuper vos iudicem?*] ſed, quia, ſicut in Deuteronomio *g* continetur: *ſi difficile et ambiguum* 19) *apud te iudicium eſſe perſpexeris* 20), *inter ſanguinem et ſanguinem, cauſſam et cauſſam, lepram et lepram* 21), *et iudicium inter portas* [*tuas*] *videris variari:* [*ſurge et adſcende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus,*] *veniensque* 22) *ad ſacerdotes Leuitici generis, et ad iudicem, qui fuerit illo tempore,* [*quærenſque ab eis,*] *qui indicabunt* 23) *tibi iudicii veritatem: et facies, quæcunque dixerint, qui præſunt loco, quem elegerit Dominus, ſequeriſque eorum ſententiam* 24)*: qui autem ſuperbierit, nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo,* [*et*] *decreto* 25) *iudicis morietur,* [*et auferes malum de Iſrael.*] Sane, cum Deuteronomium lex ſecunda interpretetur: ex vi vocabuli comprobatur [*in hoc,*] vt, quod ibi decernitur, in nouo teſtamento debeat obſeruari. Locus enim, quem elegit Dominus, apoſtolica ſedes eſſe cognoſcitur 26), [*ſic, quod eam Dominus in ſe ipſo e lapide angulari fundauit.*] Cum enim Petrus, vrbem fugiens, exiuiſſet; volens eum Dominus ad locum, quem elegerat, reuocare, interrogatus ab eo, Domine, quo vadis? reſpondit: venio Romam iterum crucifigi: quod intelligens pro ſe dictum, ad locum ipſum protinus eſt reuerſus. Sunt autem ſacerdotes Leuitici generis fratres noſtri, qui nobis iure Leuitico in exſequutione ſacerdotalis officii coadiutores exiſtunt. Is vero ſuper eos ſacerdos ſiue iudex exiſtit, cui 27) Dominus inquit, in Petro *h*: [*quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum et in cælis,*] [*et quodcumque ſolueris ſuper t. e. ſ. et in cæl.*] Eius vicarius, qui eſt ſacerdos in æternum ſecundum *i* ordinem Melchiſedech, conſtitutus a Deo iudex viuorum et mortuorum. Tria quippe diſtinguit 28) iudicia. Primum inter ſanguinem et ſanguinem, per quod criminale intelligitur et ciuile. Vltimum inter lepram et lepram, per quod eccleſiaſticum et criminale notatur. Medium inter cauſſam et cauſſam, quod ad vtrumque refertur, tam eccleſiaſticum,

98) Ita etiam legitur in *epiſt.* 128. *libr. V.* quamuis C. R. 1. loco eius legat: *facultatem.* Et his verbis pontifex ſe legitimat ad cauſſam, et oſtendit, quatenus poteſtatem legitimos natales liberis, illegitime natis, reſtituendi ſibi aſſerere queat. Etenim comes montis Peſſulani, dimiſſa legitima vxore MATHILDE, aliam, AGNETEM, ſuperinduxit, quæ illegitima erat vxor, et ſic liberi, inde nati, illegitimi. Ceterum ipſe comes montis Peſſulani regi Francorum ſubiectus erat, cuius ſupremæ poteſtati præiudicium adferre noluit pontifex per hunc legitimationis actum.
99) *Poſſent*, C. R. 2.
100) Diction. *ex quo*, non ſunt in c. 2. comp. cit. 3. immo incongrue deinde legitur: *ſimilius.*
1) *Cum*, C. L.
2) *Eccleſiæ Romanæ pontif.* C. R. 1. *Romanum pontificem*, L.
3) *Requirantur*, C. H.
4) *Idem quoque*, ibidem.
5) *Epiſcopum*, cit. c.
6) *Videtur*, C. R. 1. et cit. c.
7) *Diſpenſatur*, C. R. L. et H. *cum quo in ſpiritualibus diſpenſatur*, cit. c.
8) *Efficere*, non eſt in cit. c.
9) Voces: *et ſummi pontificis auctoritatem exercet*, ibid. non habentur.
10) *Francorum reginam*, C. R. et L.
11) *Superinducta*, C. R. 2.
12) *Suſceperit*, C. R. L. H. et ed. gloſſ.

13) *Superducere*, C. H.
14) *Venerab. f. n. Hoſtienſem epiſcopum, et dil. f. I. tit. S. Priſcæ, presbyterum card.* cit. c.
15) *Conſanguinitatis*, C. H.
16) *Poterit*, ibid.
17) *Videtur*, C. R. 1.
18) *Carnaliter*, cit. c.
19) *Vel ambiguum*, C. R. 1. ſed in C. H. hæc verba deſunt.
20) *Proſpexeris*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
21) *Et non lepram*, cit. c.
22) *Venies*, C. R. 2. L. ed. ant. Cont. et Pith.
23) *Iudicabunt*, C. R. 1. et L. *iudicabit*, C. R. 2.
24) *Quem elegerint, et docuerint te iuxta legem eius, ſequeriſque eorum ſententiam, nec declinabis ad dexteram vel ſiniſtram. Qui autem* etc. cit. c.
25) *Et decreto*, C. R. L. et H.
26) *Dignoſcitur*, C. H. *apud ſedem ap. eſſe* etc. ed. ant.
27) *Cum*, C. R. 1.
28) *Diſtinguunt*, cit. c.

a *C. 2. eod. tit. in 3. comp. vide Couarr. ep. 4. decr. p. 2. c. 8 §. 8.* b *Qui dicantur filii naturales, adulterini, ſpurii et alii illegitime nati, quouis nomine appellentur, vide card. Poleotum l. de nothis et ſpur. filiis.* c *Al.* etiam in minori. d Videtur. e Diſpenſatur.

f Subiectis. g *Deuteron. 17. Hæc Deut. auctoritas protenditur vſque ad illa verba:* ſane cum Deuteronomium, *in ea imprimenda ſequuti ſumus antiqua et magis emendata Greg. exemplaria. Quantum ad verba tantiſper differt a vulgata editione, ſed eadem eſt ſententia.* h *Matth. 16.* i *Pſalm. 109. Act. 10.*

quam ciuile: in quibus cum aliquid fuerit difficile vel ambiguum, ad iudicium est sedis apostolicæ recurrendum, cuius sententiam, qui superbiens contempserit obseruare, mori præcipitur, id est, per excommunicationis sententiam, velut mortuus, a communione fidelium separari. Paulus enim 29), vt plenitudinem potestatis exponeret, ad Corinth. *a* scribens ait: *nescitis, quoniam angelos iudicabitis* 30), *quanto magis secularia? Porro secularis officium potestatis interdum et in quibusdam per se, nonnumquam autem et in nonnullis per alios exsequi consueuit.* Licet igitur cum filiis sæpe dicti *b* regis [*Francorum*,] de quibus, an fuerint legitimi ab initio, dubitatur 31), duxerimus dispensandum; quia tamen tam lex Mosaica, quam canonica sobolem, susceptam ex adulterio, detestatur *c*, testante Domino, quod manzeres *d* et spurii 32) vsque ad 33) decimam generationem in ecclesiam non intrabunt; canone vero vetante tales ad sacros ordines promoueri, secularibus quoque legibus non solum repellentibus eos a successione paterna, sed negantibus ipsis etiam alimenta; petitioni tuæ non duximus annuendum 34), [*donec, si fieri poterit, et culpa lenior et iurisdictio liberior ostendatur: licet personam tuam specialis dilectionis brachio amplexemur, et, in quibus cum Deo et honestate possumus, specialem tibi velimus gratiam exhiberi.*]

29) *Etiam*, C. R. L. et cit. c.
30) *Iudicabimus*, cit. c.
31) *Dubitabatur*, C. R. 2.
32) *Manzer et spurius*, cit. c. omissa partic. *quod*.
33) *In*, C. R. L. ed. gloss. et cit. c.
34) *Supersedendum adhuc duximus petitioni prædictæ, nec ad præsens super hoc tuis precibus annuendum.* cit. c.

CAP. XIV.

Si coniugatus, viuente prima, in facie ecclesiæ contrahit cum secunda, hoc ignorante: legitima erit eorum proles.

IDEM H. et R. 35) *canonicis Beneuentanis.* (*ann.* 1201.)

Ex tenore *e* litterarum vestrarum nobis innotuit 36), quod, cum G. vidua hereditatem Roberti, quondam mariti sui [*a Landulfo de Granino et nepotibus suis cum fructibus, inde perceptis, in præsentia vestra, qui ex delegatione nostra de caussa cognoscebatis, eadem*] sibi 37) et pupillo, filio suo, restitui postularet, pars aduersa petitionem eius nitebatur excludere, pro eo, quod R. maritum ipsius viduæ, de adulterio genitum asserebat, [*proponens, quod dicti R. pater, viuente vxore, legitimam quandam aliam, Mauritiam nomine, superduxit, ex qua præfatum R. maritum ipsius viduæ generauit. E contra vero pars viduæ respondebat, quod, cum Mauritia præfata, nesciens, quod dicti R. pater aliam haberet vxorem, cum eo in facie ecclesiæ contraxisset, et filius, quem suscepit ab eo, legitimus debeat haberi: cum non debeant illegitimi reputari, qui de adultera conscia non nascuntur. Cumque super hoc diutius fuisset in vestra præsentia litigatum, et illorum prudentum sententiæ, quorum consilium requisistis, in hoc inuicem discordarent: sedem duxistis ap. consulendam. Nos igitur, intellectis his et aliis, quæ per vestras nobis litteras intimastis, habito cum fratribus nostris diligenti tractatu,*] intelligentes, quod pater prædicti R. matrem ipsius in facie 38) ecclesiæ, ignaram [*penitus*,] quod ipse aliam sibi matrimonialiter copulasset, duxerit in vxorem, et dum ipsa coniux ipsius legitima putaretur 39), dictum R. suscepit 40) ex eadem, in fauorem prolis potius declinamus, memoratum R. [*quoad hoc*] legitimum reputantes. [*Ideoque discretioni vestræ per a. s. m. quatenus vos cum legitimum reputetis, in ceteris iuxta tenorem litterarum vestrarum ratione præuia processuri.*]

35) *Idem Henrico et Vitali canonico Beneuent.* c. 3. comp. cit. 3. *Hubeto et R.* C. H.
36) *Innotuisse noscatis*, cit. c.
37) *Sibi*, deest in C. H.
38) Ita recte C. R. L. et ed. gloss. *in facie ecclesiæ sæpe dictam M. ignaram* etc. cit. c. loco vocum: *matrem ipsius.*
39) Inde tale matrimonium, bona fide, ob ignorantiam etiam vnius coniugis, in facie ecclesiæ contractum, vocatur *putatiuum*, quod intuitu liberorum et innocentis coniugis omnes effectus legitimi matrimonii habet.
40) *Susceperit*, C. R. L. H. ed. gloss. et cit. c.

CAP. XV.

Proles infidelium, qui postea conuertuntur, legitima est; etiamsi parentes sunt in gradu prohibito lege canonica.

IDEM *episcopo Tibur.* 41) *f* (*ann.* 1200.)

Gaudemus *g*: [*et infra.*] Cæterum prolem, de infidelium 42) coniunctionibus natam, qui secundo, tertio 43), vel vlteriore gradu, secundum opinionem illorum *h* matrimoniali contraxerunt affectu, post fidem receptam, vtilitate publica suadente, legitimam volumus reputari.

41) *Tiberin.* C. R. 1. *Tyb.* C. R. 2. et H. Propius ad veritatem accesserunt C. L. et edit. antiqu. qui *Tibur.* h. e. *Tiberiadensi*, habent, quæ lectio etiam notata in margine ad *c.* 4. *comp.* 3. *h. t.* desumta ex *c.* 8. *X. de diuort.* vnde, quæ hic omissa, supplenda. Integra decretalis conseruata est in *RAYNERII collect. decret. Innocentii III. tit.* 40. *p.* 604. *edit. Baluz.*
42) Loco huius vocis in cit. c. legimus: *illorum, qui in infidelitate vixerint.* Deinde series verborum ita differt: *quæ secundum opin. illor. matr. contrahuntur affectu.*
43) *Vel tertio*, C. L.

TITVLVS XVIII.

QVI MATRIMONIVM *i* ACCVSARE POSSVNT, VEL CONTRA ILLVD TESTARI 44).

CAP. I.

Cum agitur de fœdere matrimonii; reo absente contumaciter, possunt super impedimento matrimonii recipi testes; dummodo sint legitimi: et ad dicta eorum fertur sententia.

ALEXANDER III. *Parisiensi* 45) *k episcopo.* (*ann.* 1172.)

Relatum *l* est [*nobis ex parte tua*,] quod, cum pater cuiusdam puellæ eam cuidam ciui Parisiensi *m* nuptui tradidisset, maritus post aliquot annos, quibus cum vxore permansit, propter homicidium, quod commisit, de ciuitate timore mortis exiuit. Nunc autem dicitur [*et videtur, legitime*] posse probari, quod pater [*prædictæ*] puellæ [*ad Christianitatem iuuenem tenuit, et quod est amplius*,] eum de sacro fonte *n* leuauit: sed litteris tuis quæsitus nondum potuit inueniri, licet quinquennium sit transactum 46). [*Quia igitur super hoc tua nos duxit fraternitas consulendos:*] consultationi tuæ taliter respond. 47) *quod, si iuuenis et puella aliquot annis sine quæstione fuerunt simul, qui præscriptum matrimonium nunc accusant, non videntur suspicione carere* 48). [*Ceterum*] quodsi manifestum est, quod asseritur, aut legitimi accusatores et testes appareant [*omni exceptione maiores;*] postquam iuuenis fuerit cum omni diligentia requisitus, etiamsi nequiuerit inueniri 49): testes recipere poteris 50), et fine canonico iudicium terminare. [*Tu tamen ita procedas, quod amorem aliquem aut commodum temporale nequaquam præponere iustitiæ videaris. Sane, illi, quibus scientibus et tacentibus, matrimonium est contractum, non sunt contra ipsum vlterius audiendi.*]

44) *Et testificari*, C. R. 1. et ed. ant. *vel testificari*, L. et comp. 2. *vel in eo testificari*, comp. 1. h. t. *et circa illud testificari*, C. H. sed verba: *contra illud*, desunt in C. R. 1. et L. in C. R. 2. autem omittuntur verba: *vel contra illud testari.*
45) *Parmen.* C. R. L. H. et c. 1. comp. cit. 1. per totum.
46) *Iam dicatur elapsum*, cit. c.
47) *Præsentium significatione mandamus*, ibid.
48) Verb. *quodsi iuuenis*, vsque ad verbum *carere*, in C. R. L. H. ed. ant. et gloss. omittuntur.
49) Et sic litis contestatio impeditur: quia etiam iudex ecclesiasticus, lite non contestata, in matrimonialibus testes recipere potest. *c.* 1. *X. vt lit. non cont.*
50) *Potueris*, C. L. *potes.* H.

CAP. II.

Accusatio et testimonium in caussa matrimoniali personaliter, et non per litteras, fieri debent.

CLEMENS III. (*ann.* 1190.)

A nobis *o* est [*ex parte ecclesiæ vestræ*] quæsitum 51), vtrum aliqui, super accusatione matrimonii nihil voce propria depromentes 52) *p*, debeant per solam chartulæ conscriptionem 53) admitti. Ad hoc respondemus, quod in talibus, nisi quantum 54) ad præsumptionem, nullius momenti est conscriptio, quoad sententiam proferendam, nisi alia legitima adminicula 55) suffragentur 56). [*Præterea quia et hoc consultationi fuit additum: proinde respondemus, quod, qui sponsalibus interfuerunt, et tacuere quæsiti, non sunt postea recipiendi, si velint contra matrimonium aliqua confiteri, nisi de his aliqua velint dicere, quæ in veritate postea didicerunt, de quibus tamen constet, eos nil factæ interrogationis tempore cognouisse. Qualiter vero ab iis, qui accusant matrimonium, vel aliquod protestantur, accipiendum sit sacramentum, et post quot annos sint aliqui in accusatione matrimonii audiendi, præsentibus litteris non duximus adnectendum: quia forma huius sacramenti pæne in omnibus patet canonibus diligenter expressa, et quia per varietatem casuum et diuersitates personarum certa de annorum spatio his non possit meta præfigi.*]

51) *Requisitum*, c. 4. comp. 2. h. t.
52) *Exprimentes*, C. L. *deponentes*, H.
53) H. e. per *attestata testium scripta:* tum quod *iniurata* sint, tum quod sine auctoritate iudiciali exposita et requisita.
54) *In quantum*, ed. ant.
55) *Adminicula*, in C. R. H. et ed. ant. non legitur.
56) Verba finalia huius decretalis ipsa in cit. c. ita se habent: *quoad sententiæ calculum proferendum, nisi alia legitime suffragentur.* Sed in margine est: *legitima*, quæ vox est etiam in aliis loco dictionis: *legitime.*

---

a 1. *Cor.* 6. b Præfati. c *Deut.* 23. d *Manzeres qui dicantur, tradit Couarruuias libr.* 4. *decr. part.* 2. *c.* 18. §. 1. e *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp. Bald. in l. qui contra, Cod. de incest. nuptiis.* f Tyb. *al.* Tubu. *al.* Tybertur. g *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp.*

h Eorum. i *Al. ita:* de his, qui matrimonium, *etc. alias desunt illa verba:* vel contra illud testificari. k Parmens. *al.* Patrinens. l *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* m Parmensi. n *Vide concil. Tridentin. sess.* 24. *de reformat. matr. c.* 2. o *C.* 4. *eod. tit. in* 2. *comp.* p Deponentes.

CAP. III.

In caussa matrimoniali super consanguinitate et contractu testificari possunt consanguinei et parentes.

CLEMENS a III. 57) *papa Florentino episcopo.* 58) *(ann.* 1190.)

Videtur *b* nobis, [*quod secunda, quam contra prohibitionem ecclesiae duxit, non sit vxor, etsi primam non haberet desponsatam. Nam quod contra interdictum et ordinem ecclesiae factum est, ratum non haberi, tanquam inordinatum, tam diuinae quam humanae legis auctoritas proclamat. Quia igitur ea, quam inordinate superduxit, prohibitione renitente, vxor non est; cogendus est eam recipere, quam iurauit et desponsauit, atque ex ea prolem genuit: vt iuramenti religio non vilipendatur, et fides promissa adinuicem conseruetur, et proles in cultu Dei nutriatur et educetur, et alii exinde occasionem peierandi et alias decipiendi, assumere non valeant.*] Quod [*autem*] parentes, fratres, et cognati vtriusque sexus, in testificatione suorum 59) ad matrimonium coniungendum vel dirimendum admittantur, tam antiqua consuetudine, quam legibus approbatur, [*et tam diuinis quam humanis legibus similiter adprobatur. In dirimendo enim matrimonio*] ideo maxime parentes [*recipiuntur, siue,*] si defuerint parentes, proximiores admittuntur 59*): quoniam vnusquisque suam genealogiam cum testibus 60) et chartis, tum etiam ex recitatione 61) maiorum scire laborat 62). [*Quia igitur aliis melius sciunt: ideo maxime admittuntur. Similiter recipiuntur in testificatione matrimonii gratia coniungendi.*] Qui enim melius recipi debent, quam illi, qui melius sciunt, et quorum est interesse, ita, vt, si non interfuerint 63), et consensum non adhibuerint 64), secundum leges nullum fiat matrimonium? Quod vero legitur c, pater non recipiatur in caussa filii, nec filius in caussa patris; in criminalibus 65) caussis et contractibus 66) verum est: in matrimonio vero, coniungendo et disiungendo, ex ipsius coniugii praerogatiua, et quia fauorabilis res est, congrue admittuntur 67).

57) Inter capita interpolata hic textus in *decreto GRATIANI* refertur, in *c.* 2. *C. XXXV. qu.* 6. et *c.* 1. *comp.* 1. *de matrim. contra interd. eccl. celebr.* COELESTINO sine determinatione numeri tribuitur. COELESTINO III. eum adscribunt C. R. et L. *Ego*, ait *AVGVSTINVS* in *not. ad comp.* 1. *cit. c.* 1. *p.* 635. *Coelestini II. esse hoc caput suspicor. Nam neque in volumine Gratiani, neque in prima collectione vllum rescriptum exstat Coelestini III. Si quis Coelestini I. dixerit, pene contumelia adfecerit sanctissimum virum.* In quo vero haec contumelia et iniuria, sanctissimo viro illata, consistat, vix concipi potest; cum nihil, cum sanctitate viri pugnans, decisio contineat, imo probabile sit ex *COELESTINI I. decretis* hoc caput compilationi GRATIANI interpolatum fuisse, quod *paleae* ex antiquissimis canonibus et decretis paparum prisci aeui depromtae sint: cum, si COELESTINO II. illud tribuendum esset, post annum MCXLIII. locari deberet, h. e. inter decretales recentissimas.

58) *Florentinae ecclesiae*, cit. c. sed haec vocab. in C. H. non leguntur.

59) *Filii vel filiae*, c. 1. cit.

59*) *Admittantur*, C. L.

60) *Tum testibus*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.

61) *Exercitatione*, cit. c. sed vitiose, *cum exercitatione et recitatione*, est in can. cit. 2. edit. Cont.

62) *Laborabat*, C. R. 2.

63) *Interfuerit*, C. H. *intersint*, cit. c.

64) *Adhibuerit*, C. H.

65) *Matrimonialibus*, ibid.

66) *Et in contractibus*, C. R. 2.

67) *Admittantur*, C. L. *recipiuntur*, cit. c.

CAP. IV.

Inuita desponsata, postea sponte cognita, contra matrimonium non auditur.

IDEM. 68) *(ann.* 1190.)

Insuper *d* adiecisti, quod aliquis, cum quadem innubili puella contraxit, quae, tandem aetatis metas attingens, [*et*] ab illo pluries cognita, [*post quatuor aut quinque annos, a praefata aetate decursos,*] contra matrimonium proclamauit 69), asserens, se semper ab initio dissensisse [*ab illo, et*] quod [*dicit,*] per testes probat, fama et conuersatione praeclaros. In hoc itaque casu sentimus, quod aduersus matrimonium audiri non debet, quae, ante cognitionem sui legitimum annum attingens, cum potuit, minime reclamauit 70). Sicut enim ante legitimum consensum, qui in duodecimo anno spectatur 71), [*secundum ius canonicum*] potuit dissentire: sic, postquam, legitimo tempore accedente, semel etiam copulae carnali consensit, ex ratihabitione sibi super hoc silentium non ambigitur induxisse 72) *e*.

68) *Coelestinus III. pars c. Laudabilis*, c. 3. comp. 2. h. t.

69) *Proclamauerit.* C. L. *allegauit*, cit. c.

70) *Proclamauit*, C. L.

71) *Exspectatur*, C. R. 1. *speratur*, cit. c.

72) Ita legitur in C. R. L. H. et cit. c.

CAP. V.

Repellitur accusans matrimonium propter quaestum.

INNOCENTIVS III. *archiepiscopo, praeposito et priori sanctae Mariae de Alben.* 73) *Genuen.* 74) f *(ann.* 1204.)

Significante g M. de Canula 75) *h*, [*ciue Ianuen.*] nostro est apostolatui declaratum 76), quod, cum [*ipse*] M. duxisset legitime in vxorem, S. mater [*mulieris*] ipsius, nisa est matrimonium accusare, vt ab eo pecuniam extorqueret. Et licet intellectui suo praua non possint opera 77) respondere: nihilominus [*tamen*] vult habere pecuniam, vt a [*matrimonii eius*] accusatione desistat.

Cum igitur non sit malitiis hominum indulgendum: [*discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus, si est ita, ipsam 78) [*mulierem*] ab accusatione [*ipsius*] matrimonii repellentes, eidem super hoc silentium imponatis [*perpetuum.*]

73) *Sanctae M. de Anban.* C. H. *Alban.* C. L. ed. ant. Cont. Gonz. et Pith. *de Albano*, c. 3. comp. 3. h. t. sed in C. R. 1. inscriptio deest.

74) *Ianuen.* C. R. 2. L. H. et cit. c.

75) *Cauilla*, C. R. 1. *Camilla*, C. R. 2. L. et cit. c. *Canulla*, ed. gloss. *Balinella.* C. H.

76) *Reseratum*, C. R. 1. et L.

77) Opera praua crimen *concussionis* verum continebant: quod extorquendae pecuniae caussa accusationem contra matrimonium intenderat mater.

78) *Si verum est, quod proponitur, praefatam*, cit. c.

CAP. VI.

Repellitur ab accusatione matrimonii, qui denuntiationis tempore tacuit: nisi denuntiationem probabiliter ignorauit, vel iuret de nouo didicisse, et quod non obiicit illam malitiose.

IDEM. 79) *(ann.* 1212.)

Cum *i* in tua dioecesi 80): [*et infra.*] Si vero post contractum matrimonium aliquis appareat accusator, cum non prodierit in publicum, quando banna 81) secundum consuetudinem in ecclesiis edebantur: vtrum vox suae debeat accusationis admitti, merito quaeri potest. Super quo [*merito*] sic duximus distinguendum, quod, si tempore denuntiationis praemissae is, qui iam coniunctos impetit, extra dioecesim existebat, vel alias denuntiatio non potuit ad eius notitiam 82) peruenire, vt puta, si nimiae infirmitatis feruore laborans, sanae mentis patiebatur exsilium, vel in annis [*erat*] tam teneris constitutus, quod ad comprehensionem talium eius aetas sufficere non valebat, seu alia caussa legitima fuerit impeditus, eius accusatio debet audiri. Alioquin cum rationabiliter praesumatur, quod denuntiationem, publice factam, idem, existens in ipsa dioecesi, minime ignorauit 83); tanquam suspectus, est procul dubio repellendus; nisi proprio firmauerit iuramento, quod postea didicerit ea, quae obiecerit, et *k* ad hoc ex malitia non *l* procedat 84); quia tunc, etiamsi 85) didicisset ab illis 86), qui denuntiationis tempore siluerunt, claudi non debet eidem aditus accusandi: quoniam, etsi ab impetitione huiusmodi culpa, de silentio tali contracta, illos excluderet, iste tamen amoueri nequiret 87), cum culpabilis non existat.

79) Integra decretalis habetur *libr. XV. epist.* 184. anno regim. XV. scripta cum hac inscriptione: *episcopo Beluacensi.*

80) Quae hic desideras, vide supra *c.* 30. *de decimis.* it. *c.* 44. *de testib. et att.* et *c.* 27. *de sponsal.*

81) De his actum ad *c.* 27. *X. de sponsal.* vbi pars huius decretalis refertur.

82) *Ad eum*, C. H.

83) *Ignorarit*, C. R. et L. *ignoraret*, c. vn. comp. 4. h. t.

84) *Procedit*, C. R. 1. et L.

85) *Et*, C. H.

86) *Didicerit ex illis*; C. R. 1.

87) *Nequierit*, C. L.

TITVLVS XIX.

DE DIVORTIIS *m*.

CAP. I.

Homicidium necessarium non priuat spe coniugii, sed machinatio in mortem coniugis sic.

Ex concilio apud Wormaciam 88) *n*. *(ann.* 750.)

Si qua mulier *o* in mortem 89) mariti sui cum aliis consiliata est, et ipse [*vir*] aliquem illorum se defendendo occiderit; [*et si probare potest ipse vir, eam ream esse concilii;*] potest ipse 90), [*vt nobis*

88) *Vermerias*, legitur in *c.* 1. *compil.* 1. *h. t.* et inter capita interpolata apud *GRATIANVM* in *c.* 6. *C. XXXI. qu.* 1. Vtroque tamen nomine idem concilium designatur.

89) *De morte*, C. R. 1. *in morte*, C. R. 2. *mulier mortem*, cit. c. 1.

90) *Ipse*, h. loco non est in cit. c.

---

a *Al.* Clemens papa Florentino episcopo. *al.* Coelestinus papa Florentino episc. *al.* Coelestinus III. *etc.* b *Cap.* 1. *tit. de matr. contra interd. eccles. celebr. in* 1. *comp. refert. Grat. siue Palea C.* 35. *qu.* 6. *c.* 2. c *Vide Lanfranc. de Oriano in cap. quoniam contra. supr. de probat. et Specul. tit. de test.* §. 1. d *C.* 3. *eod. tit. in* 2. *comp.* e Induxisse.

f De Alban. Ianuen. g *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *comp.* h Canulla. *al.* Camilla. *al.* Casula. i *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil. alia pars huius decr. supr. de sponsal. c. cum in tua.* k *Al. ita:* et quod ad hoc. l Procedit. m *De materia huius tit. vide Theologos libr.* 4. *sent. dist.* 35. *et per Syluestrum in summa, verbo: diuortium.* n Warmaciam. *al.* Vermecias. o *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.*

videtur,

videtur, ipsam vxorem dimittere, et] post mortem 91) vxoris 92), si voluerit, aliam ducere: ipsa autem insidiatrix pœnitentiæ absque spe coniugii stet 93) subiecta.

91) Diuortium quoad *torum* et *mensam* ob insidias, vitæ structas, sine dubio concessum fuit, et quidem perpetuum: quia innocens demum, mortua vxore, ad alia vota transire potest, quod deductum est ex I. *Cor. VII*, II. secundum interpretationem AVGVSTINI.

92) Vocab. *post mortem vxoris*, in cit. c. non habentur, et sunt emblema RAYMVNDI.

93) *Maneat*, est ibid.

CAP. II.

Coniuges propter alterius crimen non separantur; nisi spiritualiter fornicentur: et tunc durat coniugium, eis etiam separatis.

ALEXANDER III. [*archiepisc. Beluacensi.*] (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Quæsiuit a a nobis [*tua fraternitas, vtrum mulier pro latrocinio, aut quolibet alio crimine, a viro suo debeat separari, et alii nubere; et de viro simili modo quæstionem proposuisti: et vtrum pro quolibet flagitio possit a coniuge diuidi, et aliam sibi legitime matrimonio copulare.*] Nos itaque taliter respondemus, quod mulier pro futuro 94) vel alio crimine viri sui, nisi [*ipse eam ad maleficia sua trahere nitatur, et*] fidei suæ 95) religionem 96) corrumpere velit, ab eo separari non debet, [*nec alii aliqua ratione copulari.*] Verum si coniugem suam ad infidelitatis 97) maleficium traxerit; [*mulier*] a viro [*recedere*] poterit [*et*] separari, ita, quod ei nubere alii non licebit: quia, licet separentur, semper tamen coniuges erunt. In viris quoque præsentis sententiæ forma seruetur.

94) *Furto*, C H. ed. ant. Cont. Pith. et c. 2. comp. cit. I. rectius.

95) *Suæ*, a C. R. I. abest.

96) *Fidem religionis*, C. H.

97) *Infidelitatis*, in c. cit. non legitur.

CAP. III.

Vir non potest dimittere vxorem sine iudicio ecclesiæ, etiam propter impedimentum parentelæ notorium. Si fama refert impedimentum coniugii, etiam nemine opponente: episcopus ex officio suo potest de eo inquirere. Si vero impedimentum est notorium: potest episcopus ex officio suo matrimonium separare.

IDEM *Ambianen.* 98) b *episcopo.* (*ann.* 1180.)

Porro 99) c de comite Pontini, qui [*filiam*] Bern. [*de sancto Valerico,*] vxorem suam 100), absque iudicio ecclesiæ dimisit, [*propterea,*] quia eam cognatam fuisse vxoris defunctæ proponit, [*hæc*] prudentia tua cognoscat, quod, si etiam parentela esset publica et notoria, absque iudicio ecclesiæ ab ea separari non potuit: quare ipsum ad eam recipiendam, quæ petit restitutionem ipsius 1), districte compellas. Quam 2) si recipere noluerit: eum et superinductam vinculo excommunicationis adstringas. [*Si qui autem apparuerint, qui matrimonium ipsum legitime velint et possint impetere: caussam audias, et eam fine debito decidas.*] Præterea de H. 3) qui [*filiam Alelini,*] cognatam suam, duxit vxorem, [*si hoc publicum est et manifestum, nec apparet aliquis, qui matrimonium velit impetere, id tibi*] respondemus, quod, non apparentibus accusatoribus 4), et parentela manifesta seu publica existente, quod credibile non est, nisi essent [*consobrini*] in primo gradu vel secundo, tui officii 5) interest, matrimonia illa, adhibita grauitate, dissoluere, quæ illicite contracta noscuntur 6).

98) *Ambien.* C. R. I. *Abianen.* ed. Cont.

99) Quæ huic capitulo præmittuntur, vide supra in *c.* 2. *de frigidis*, et *c.* 10. *de regular. et trans. a. r.*

100) Voc. *vxorem suam*, non sunt in c. 3. comp. cit. I.

1) Verb. *quæ petit restitutionem ipsius*, in cit. c. non habentur: addidit ergo ista RAYMVNDVS.

2) *Qui*, C. H.

3) *De Hugone de Calceio*, cit. c.

4) Eo tempore processus *inquisitorius* adhuc incognitus erat, vt sine *accusatore* iudex ecclesiasticus procedere non potuerit: cum ab *INNOCENTIO III. in concil. Lateran. IV.* hic demum variis ex rationibus introductus fuit.

5) *Ecclesiasticæ auctoritatis*, ibid.

6) Post hæc vltima verba legitur: *c.* 15. *X. de decimis. Adhac donationem.*

CAP. IV.

Repellitur vxor, petens restitutionem mariti, si notorie fornicata est, et maritus continuit.

IDEM 7).

Significasti d [*nobis,*] quod quidam [*miles in prouincia tua,*] vxore sua sine iudicio ecclesiæ dimissa 8), pro eo, quod suggestum sibi fuerat, ipsam incestum cum quodam consanguineo suo commisisse, vinculo fuit 9) propter hoc excommunicationis adstrictus. Verum mulier [*ipsa*] non continuit, sed sobolem de alio viro suscepit 10): nec minus postulat viro restitui, asserens, se ab isto iniuste dimissam, et eundem [*virum*] sibi materiam adulterandi dedisse. [*Vnde, quia nos consulere voluisti, vtrum mulier ipsa debeat viro restitui, et vir ad eius receptionem compelli, fraternitati tuæ præsentibus litteris*] respondemus, quod, si notorium est, mulierem ipsam adulterium commisisse, ad eam recipiendam præfatus vir cogi non debet; nisi constaret, ipsum cum alia adulterium commisisse.

7) In *append. ad conc. Later. III. P. VI. c.* 4. legitur: *Cretensi episcopo*, vel potius: *Trecensi*: quam lectionem approbat *AVGVSTINVS ad c.* 4. *comp.* I. *h. t.*

8) *Vxorem suam - - dimissam*, C. L.

9) *Fuit*, abest a C. L.

10) *Concepit*, C. H.

CAP. V.

Matrimonium separatur propter adulterium mulieris: et, si vir postea fornicetur, redintegratur. Et est bonus casus, et multum allegabilis.

IDEM II). (*ann.* 1175. *Romæ.*)

Ex litteris e tuis accepimus, quod [*lator præsentium,*] V. [*nomine, olim de tua diœcesi*] quandam duxit [*videlicet Liciam in*] vxorem, qui, [*maligno spiritu instigante,*] paucis temporibus fuere concordes. Proponebat enim 12) idem V. quod illam per violentiam, sibi illatam, metu etiam 13) mediante, duxisset; [*tu vero vna cum capitulo tuo, cum tam minis, quam admonitionibus inter eos sæpe pacem reformare studeres, eos, temere segregatos, pariter reconciliari coegisses:*] tandem vir vxorem suam super crimine fornicationis in iure conuenit. [*Post longas vero inducias et admonitiones, diligenter factas, vt ab huiusmodi litigatione cessarent, cum ad hoc vlterius flecti non posset, vir etiam eam de crimine iterum fornicationis expressius appellaret,*] ipsa, nescimus, quo ducta spiritu, cœpit publice confiteri, quod, cum vir negaret ei in [*debitis et*] necessariis prouidere, crimen compulsa est incurrere memoratum. Cumque diligentius a te fuisset admonita, ne ad suggestionem alicuius, [*vel iniquum consilium*] illud tam turpe contra se proponeret: ipsa id 14) manifestius asserebat. Sane, tu, conuocato capitulo tuo, [*et aliis viris discretis,*] cum ex eorundem f consilio vtrique priuatim continentiam [*firmiter*] iniunxeris obseruandam, ita, quod caste viuerent abinuicem segregati 15), [*et ex relatione quorumdam perceperis, quod aliam*] memoratus V. [*intenderet ducere in vxorem, licet ipsum, ne hoc facere aliquatenus attentaret, monueris diligenter, ipse nihilominus extra ciuitatem*] furtim cum alia sponsalia et nuptias temere celebrauit. Verum cum factum inquirere laborares, [*vt secundum illud procederes:*] supra dictus V. seriem rei, [*prout factum fuerat,*] explicans et exponens, ad audientiam nostram dicitur appellasse. Vnde frat. [*per a. s.*] mandamus, quatenus, si res ita processit, prætaxatum virum, [*app. rem.*] ad legitimam vxorem [*per excommunicationis sententiam*] redire compellas, [*et, iniuncta ei pœnitentia de commisso adulterio cum secunda, maritali affectione ab ipso facias pertractari.*]

11) Rectius: *Clemens III.* c. 3. comp. 2. de cland. desponf.

12) *Etiam*, ibid.

13) *Etiam*, in C. H. deest.

14) *Idem*, C. H. *eadem*, c. 3. cit.

15) *Et abinuicem segregasti*, C. H.

CAP. VI.

Si vxor a viro, lapso in hæresim, propria auctoritate diuertit; ad eum reuersum redire compellitur: secus, si per iudicium ecclesiæ ab eo fuisset separata.

VRBANVS III. *Florentino episcopo.* (*ann.* 1186.)

De illa 16) g [*vero,*] quæ, viro suo 17) labente in hæresim, ipsius consortium sine iudicio ecclesiæ 18) declinauit, [*vtrum, reuertente illo ad catholicam vnitatem, ad redintegrandum matrimonium sit cogenda,*] videtur nobis, quod, mulier, maxime si ea intentione decessit 19), vt lapsus in hæresim tædio pariter et confusione affectus, se ab errore suo conuerteret, ei, cum reuersus fuerit, est reddenda: quæ, etiamsi reuerti noluerit, compellatur. Si vero iudicio ecclesiæ ab eo [*sine spe matrimonii redintegrandi*] recessit 20): ad recipiendum eum nullatenus dicimus compellendam 21).

16) Est hæc decretalis pars *c.* 3. *de coniug. lepr.* vid. *app. ad conc. Later. III. tit. L. c.* 63.

17) *Suo*, non est in c. 5. comp. I. h. t. licet sit in app. cit. I.

18) Verb. *sine iudicio ecclesiæ*, ibid. non habentur.

19) *Discessit*, C. H. et ed. ant. *quodsi mulier ab eo ea dumtaxat intentione discessit*, cit. c.

20) Nam ob hæresin vel idololatriam vnius, quæ *fornicatio spiritualis* dicitur, diuortio locum reliquit *AVGVSTINVS* in *c.* 5. *C. XXVIII. qu.* I. sed secundum distinctionem *v. sq.*

21) Verba, hanc decretalem sequentia, constituunt *c.* 7. *X. de sepult.*

a *Cap.* 2. *eod. tit in* I. *compilat. et post conc. Later. sub Alex. III. p.* 50. *c.* 22. *§. quod autem. vide Sotum* 4. *sent. dist.* 37. *qu.* I. b *Al.* Ambien. c *C.* 3. *eod. tit. in* I. *comp. et post concil. Later. sub Alexand. III. part.* 50. *c.* 29. d *C.* 4. *eod. tit. in* I. *comp. et post concil. Later. part.* 6. *cap.* 14.

e *Cap.* 3. *de cland. desponf. in* 2. *comp.* f Eorum. g *Cap.* 5. *eod. tit. in* I. *compil.*

CAP. VII.

Vinculum coniugale non dissoluitur, altero coniugum fidelium in hæresim lapso. Sed si vnus infidelium coniugum conuertatur ad fidem, et alter noluit sibi cohabitare, vel non sine blasphemia, vel sine peccato mortali: soluitur coniugium, et conuersus contrahere poterit.

INNOCENTIVS III. *Ferrarien.* 21*) *episcopo.* (*ann.* 1199.)

Quanto te a [*magis*] nouimus in canonico iure peritum: [*tanto f. t. amplius in Domino commendamus, quod in dubiis quæstionum articulis ad sedem apostol. recurris, quæ, disponente Domino, cunctorum fidelium mater est et magistra, vt opinio, quam in eis quondam habueras, dum alios canonici iuris peritiam edoceres, et corrigatur per sedem apost. vel probetur.*] Sane, tua [*nobis*] fr. [*suis litteris*] intimauit 22), quod, altero coniugum ad hæresim transeunte, qui relinquitur, ad secunda vota desiderat conuolare 23), [*et filios procreare:*] quod vtrum possit fieri [*de iure,*] per tuas 24) nos duxisti litteras consulendos. Nos igitur consult. t. [*de fratrum nostrorum consilio*] respondentes distinguimus, licet quidam prædecessor noster sensisse aliter videatur 25), an ex duobus infidelibus alter ad fidem catholicam conuertatur, vel ex duobus fidelibus alter labatur in hæresim, vel decidat in gentilitatis errorem. Si enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam conuertatur, altero vel nullo modo, vel non 26) sine blasphemia diuini nominis, vel vt 27) eum pertrahat 28) ad mortale peccatum, ei cohabitare volente 29): qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit. Et in hoc casu intelligimus, quod ait apostolus: *si infidelis discedit, discedat. Frater enim vel soror non est seruituti subiectus in huiusmodi:* et canonem etiam 30), in quo dicitur b, [*quod*] *contumelia creatoris soluit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur.* Si vero alter fidelium coniugum vel labatur in hæresim, vel transeat ad gentilitatis errorem; non c credimus, quod in hoc casu is, qui relinquitur, viuente altero, possit ad secundas nuptias conuolare: licet in hoc casu maior appareat contumelia creatoris. Nam etsi matrimonium verum, [*quod*] inter infideles existat: non tamen est ratum 31). Inter fideles autem d verum [*quidem*] et ratum 32) existit; quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur: sed 33) ratum efficit 34) coniugii sacramentum, vt ipsum in coniugibus, illo durante, perduret. Nec obstat, quod a quibusdam forsan obiicitur, quod fidelis relictus non debeat iure suo sine culpa priuari: cum in multis casibus hoc contingat, vt si alter coniugum incidatur. Per hanc responsionem quorundam malitiæ obuiatur, qui in odium coniugum 35), vel quando sibi inuicem displicerent, si eas possent in tali casu dimittere, simularent hæresim, vt ab ipsa, nubentibus coniugibus, resilirent. Per hanc ipsam responsionem illa soluitur quæstio, qua quæritur, vtrum ad eum, qui ab hæresi vel infideliter reuertitur, is, qui permansit 36) in fide, redire cogatur.

21*) Mendose C. H. *Florentino*, legit. Verior enim lectio sistitur *libr. II. epist.* 50. anno secundo regim. scripta.
22) *Requisiuit*, C. R. 1.
23) *Transire*, c. 1. comp. 3. h. t.
24) *Per easdem*, ibid.
25) *Prædecessores nostri - - videantur*, ibid. In *c.* 1. *de conu. infidel.* scilicet, et *c.* 6. *X. h. t.*
26) *Vel ne*, C. L.
27) *Vel saltem*, cit. c.
28) *Protrahat*, C. R. 2.
29) *Nolente*, C. H.
30) *Et canon est etiam*, C. R. 1.
31) Ob defectum sacramenti, quod inter infideles concipi non posse creditur: atque adeo tale matrimonium adhuc dissolutioni subiectum est. Hoc demum indissolubile redditur, si ab initio *ratum*, h. e. inter fideles contractum fuit.
32) *Firmum, verum et ratum*, C. R. 2. *et verum ratum et firmum*, ed. ant.
33) *Sed*, deest in C. H. et cit. c.
34) *Efficitur*, C. L.
35) *Coniugii*, C. H.
36) *Remansit*, ibid.

CAP. VIII.

Pagani, iuncti in gradu prohibito lege canonica tantum, conuersi ad fidem non separantur. H. primo. *Si paganus prius plures vxores habeat: post fidem susceptam adhærebit primæ.* H. secundo. *Et, si, repudiata vxore, cum secunda contraxerit; etiam post baptismum dimitteret secundam, et adhærebit primæ repudiatæ; etiamsi repudiata cum alio contraxisset: secus si fornicata fuisset.* Hoc tertio.

IDEM *Tiberiadensi* 37) *e episcopo.* (*ann.* 1200.)

Gaudemus f in Domino [*et in potentia virtutis ipsius, et Patri luminum, a quo est omne datum optimum et omne donum perfectum, vberes gratiarum exsoluimus actiones: quod, sicut nobis tuis litteris intimasti, diebus istis nouissimis, ille, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur et viuat, vt ad Christianam venirent fidem, multorum cordibus inspirauit. Et, quoniam vxores acceperant, in secundo vel tertio, vel vlteriori gradu sibi coniunctas,*] vtrum sic coniuncti debeant post conuersionem suam insimul remanere, vel abinuicem separari, edoceri per scriptum apostolicum postulasti. Super quo [*fratern. tuæ*] taliter respondemus, quod, cum sacramentum coniugii apud fideles et infideles 38) existat, quemadmodum ostendit apostolus g dicens: *si quis frater infidelem habet vxorem, et hæc consentit habitare cum eo, non illam dimittat:* et in præmissis gradibus a paganis, quoad eos matrimonium 39) licite 40) sit contractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur, (*quid enim ad nos*, secundum apostolum h eundem, *de his, quæ* 41) *foris sunt, iudicare?*) in fauorem præsertim Christianæ religionis et fidei, a cuius perceptione per vxores, se deseri timentes, viri possunt facile reuocari, fideles huiusmodi, matrimonialiter copulati, libere possunt, et licite remanere coniuncti: cum per sacramentum baptismi non soluantur coniugia, sed crimina dimittantur. Quia vero pagani 42) circa plures insimul feminas affectum diuidunt coniugalem: vtrum post conuersionem omnes, vel quam ex omnibus retinere valeant, non immerito dubitatur. [*Quia vero tam patriarchæ, quam alii iusti viri, ante legem pariter et post legem multas vxores insimul habuisse leguntur; nec contrarium apparet in euangelio vel lege præceptum; neque pagani subiiciuntur canonicis institutis, post inuentis, quemadmodum est præmissum: videtur, quod nunc etiam iuxta ritum suum licite contrahant cum diuersis, quorum coniunctiones legitimas vnda sacri baptismatis non dissoluit, et ita patriarcharum exemplo ad fidem Christi conuersi pagani, coniugiorum pluralitate gaudebunt.*] Verum absonum hoc videtur, et inimicum fidei Christianæ; cum ab initio vna costa in vnam feminam sit conuersa i, et scriptura diuina k testetur, quod propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit vxori suæ, et erunt duo in carne vna: non dixit tres vel plures, sed duo 43), nec dixit, adhærebit vxoribus, sed vxori. [*Vnde Lamech, qui plures vxores legitur habuisse, reprehenditur in scripturis, eo, quod ipse primus reprobandam bigamiæ speciem introduxit. Licet autem de his non quæsieris: volentes tamen tam te, quam alios, super his etiam reddere certiores, et quod veritas præualeat falsitati, sine dubitatione qualibet protestamur, quod*] nulli vnquam licuit 44) insimul plures vxores habere, nisi cui fuit diuina reuelatione concessum. Quæ mos quandoque, interdum etiam fas censetur, per quam, sicut Iacob l a mendacio, Israelitæ a furto, et Samso ab homicidio, sic et 45) patriarchæ et alii viri iusti, qui plures leguntur simul habuisse vxores, ab adulterio excusantur. Sane, veridica hæc sententia probatur etiam de 46) testimonio veritatis, testantis in euangelio m: *quicunque dimiserit vxorem suam nisi ob fornicationem* 47), *et aliam duxerit, mœchatur.* Si ergo, vxore dimissa, duci [*et*] alia de iure non potest; fortius 48) et ipsa retenta: per quod euidenter apparet, pluralitatem in vtroque sexu, cum non ad imparia iudicentur, circa matrimonium reprobandam. Qui autem secundum ritum suum 49) legitimam repudiauit vxorem, cum tale repudium veritas in euangelio reprobauerit; nunquam, ea viuente, licite poterit aliam, etiam ad fidem Christi conuersus 50), habere: nisi post conuersionem ipsius illa renuat cohabitare 51) cum ipso. Aut etiamsi consentiat, non tamen absque contumelia creatoris, vel vt eum pertrahat ad mortale peccatum. In quo casu restitutionem petenti, quamuis de iniusta 52) spoliatione constaret, restitutio negaretur: quia secundum apostolum n frater aut soror non est huiusmodi subiectus seruituti 53). Quodsi conuersum ad fidem, et illa conuersa sequatur, antequam propter caussas prædictas legitimam ille ducat vxorem: eam recipere compelletur. Quamuis quoque secundum euangelicam veritatem, qui duxerit dimissam, mœchatur; non tamen dimissor poterit obiicere fornicationem dimissæ; pro eo, quod nupsit alii post repudium: nisi alias fuerit fornicata.

37) De hac inscriptione dixi ad *c. vlt. X. qui fil. sint legit.* atque obseruaui, hanc decretalem reseruatam fuisse in *collect. RAYNERII* ex edit. epist. *INNOC. III. BALVZ.*

38) Scilicet post conuersionem vnius, quem casum tangit dictum apostoli.
39) *Matrimonium*, non est in c. 2. comp. cit. 3.
40) *Legitime*, C. H.
41) *Qui*, C. R. et L.
42) *Et quoniam pagani*, cit. c.
43) In C. R. 2. additur: *in carne vna.*
44) *Licebat*, C. H.
45) *Sic et illi ab adulterio excus.* c. cit. omissis ceteris intermediis.
46) *De*, in C. R. L. H. et cit c. non legitur.
47) *Nisi ob caussam fornicationis*, cit. c.
48) *Fortius enim*, ibid.
49) *Suum*, deest in C. H.
50) *Conuersam*, C. R. 1.
51) *Habitare*, C. R. L. H. et cit. c.
52) *Iusta*, C. L.
53) *Seruitiis*, ibid.

a *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *compil.* b *Hoc dicit B. Ambrosius epist.* 1. *ad Corinth. cap.* 7. c *Vide conc. Trident. sess.* 24. *de sacr. matr. can.* 5. d *In vno aut altero codice:* ratum et firmum existit. e Tibaden. f *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compilat.*

g 1. *Corinth.* 7. h 1. *Cor.* 5. i *Gen.* 2. *et* 3. k *Matth.* 19. *Luc.* 19. *Ephes.* 5. l *Gen.* 27. *Exod.* 12. *Iudic.* 16. m *Matth.* 19. *et Luc.* 10. n 1. *Corinth.* 7.

CAP. IX.

Non licet relictam fratris in vxorem accipere; et de facto ducta separanda est: nisi aliter ecclesia dispenset.

IDEM *Liuonien. episcopo* 54), *et eis, qui cum ipso sunt, fratribus.* (*ann.* 1199.)

Deus *a*, qui ecclesiam suam 55) *b*: [*et infra.*] Quia [*vero in matrimoniis contrahendis*] dispar *c* est ritus in Liuonien. 56) ecclesia de nouo ad fidem catholicam conuersorum a nostro; [*cum in consanguinitate, vel affinitate distinctionem canonicam non attendant, et relictas fratrum indistincte sibi consueuerint copulare; ne propter hoc a bono proposito retrahantur, cum nec quidam eorum voluerint credere, nisi relictas fratrum eos pateremini retinere, nec vos eos, nisi tales dimitterent, recipere volueritis ad baptisma,*] propter [*nouitatem vel*] infirmitatem 57) gentis eiusdem 58) concedimus, vt matrimoniis, contractis cum relictis fratrum, vtantur: si tamen, fratribus decedentibus sine prole, vt semen defuncti iuxta legem Mosaicam suscitarent, cum talibus contraxerunt, ne tales sibi de cætero, postquam ad fidem venerint, copulent 59), prohibentes 60). [*Sanctæ mem. beati Gregorii papæ præd. n. vestigiis adhærentes, ne populus Liuon. a bono, quod cœpit, austeriora metuendo recedat, vt in quarta et vlterius generatione matrimonium contrahant, donec in fide plenius solidentur, cum eis auctoritate ap. dispensamus, non ea intentione concedentes hoc ipsis, vt, postquam firma radice in fide fuerint solidati, talibus coniungantur. Nam secundum apostoli verbum dicentis: lac dedi vobis potum non escam: illis modo, non posteris temporibus tenenda, concessimus: ne, quod absit, exuratur bonum, quod adhuc infirma est radice plantatum, sed firmetur potius, et vsque ad perfectionem fideliter conseruetur. Cum autem sacramentum coniugii apud fideles et infideles exsistat, quemadmodum apostolus protestatur, si quis, inquiens, frater infidelem habuit vxorem, et hæc consentit habitare cum eo, non illam dimittat, et a paganis, qui constitutionibus canonicis non arctentur, (quid enim ad nos, secundum eundem apostolum, de iis, qui foris sunt, iudicare?) in secundo et tertio gradu, quoad eis licite contrahatur in fauorem Christianæ religionis et fidei, a cuius receptione per vxores, se deseri timentes, viri possunt facile reuocari; fideles, in hoc gradu in infidelitate sibi matrimonialiter copulati, libere possunt, et facile remanere coniuncti: cum per sacramentum baptismatis non dissoluantur coniugia, sed crimina dimittantur.*]

54) Hanc inscriptionem etiam habet *collect.* RAYNERII *tit. XL. p.* 604. *edit. Baluz.* quamuis pronomen *eis* omissum in *c.* 3. *comp.* 3. *h. t.* De hac *decretali* plenius exposui mentem meam ad *c.* 11. *X. de vita et honest. cler.*
55) Quæ hic inserenda, vide *c.* 11. *X. de vit. et hon. cler.*
56) *Liuoniensium*, C. R. ed. ant. et cit. c. omissis vocibus: *in ecclesia.* De hac decretali autem deperdita iam dixi supra ad *cit. c.* 11.
57) *Infirmitates*, C. R. 1.
58) *Eisdem*, C. L.
59) *Copulentur*, cit. c.
60) Hanc decretalem sequitur haut dubie *c.* 8. *X. de pœnit. et remiss.*

TITVLVS XX.

DE DONATIONIBVS INTER VIRVM ET VXOREM, ET DE DOTE, POST DIVORTIVM RESTITVENDA 61).

CAP. I.

Separato licite matrimonio, dos restituenda est.

Ex concilio, habito apud Wormaciam 62).

Mulieres [*vero*] cum *d* pro aliqua licita caussa a propriis viris fuerint separatæ; totum dotem præcipimus sibi reddi 63), [*quam a die nuptiali receperunt: et post expletum annum accipiant alios viros, si voluerint, similiter et vir vxorem.*]

61) In comp. 1. et 2. totus titulus ita sonat: *de dote post diuortium restituenda* in comp. 3. *de dote amittenda vel post diuortium restituenda.*
62) *Apud Wormantiam*; C. R. 2. *apud Warmatiam*, L. et ed. ant. *Guarmatiam*, c. 1. comp. 1. h. t.
63) *Totam præcipimus recipere dotem*, cit. c. Quod superest, verba subiecta et ex c. 1. comp. 1. *de dote post diuort. restit.* suppleta, ideo omisit RAYMVNDVS, quia iuri Romano quidem conueniebant, seu constitutioni *ANASTASII* in *l.* 9. *C. de repud.* sed iuris canonici principiis repugnabant. Palam tamen est, in concilio Wormatiensi iuris Romani doctrinam hic assumtam fuisse, et ita per concilia, patres, imo ipsos pontifices *aliquem vsum iuris Romani* pedetentim in Germaniam introductum fuisse, eosque diligenter placita huius iuris euoluisse.

CAP. II.

Soluto matrimonio, cogitur vir dotem restituere, et bona diuidere, quæ communiter eis obuenerunt.

VRBANVS III. *decano, cantori et capitulo Lexon.* 64) (*ann.* 1186.)

Significauit [*nobis*] P. 65) mulier *e*, quod H. 66) quem loco viri tenebat, diuortio inter eos sollemniter celebrato, dotem suam illicite detinet, et reddere contradicit: possessiones etiam, quæ ipsis, dum simul viuerent, cuiuscunque contractus titulo communiter 67) obuenerunt 68), ea prorsus 69) exclusa 70), sibi nititur vindicare. Ideoque [*d. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, si ita est 71), et non est aliud quod obsistat, ipsum 72) ad restitutionem dotis, et [*ad*] diuisionem eorum 72*), quæ olim communiter habuerunt, district. ecclesf. compellatis.

64) *Gerunden.* C. R. 1. *Lexonien.* C. R. 2. *et capicerio Lexon.* c. 3. comp. cit. 1. rectius, h. e. *thesaurario*, vel *sacrista*, qui est caput in cera.
65) C. R. 1 habet: *R.* cit. c. *Phu.*
66) *Gui. Gaston.* cit. c.
67) Quod, sicut in Germania, ita in Gallia, *communio bonorum* inter coniuges ex antiquis legibus, vtrique genti communibus, obtinuerit, et hodie adhuc obtineat in plerisque prouinciis Germaniæ: quamuis per *iuris peregrini* principia recentiori tempore admodum corrupta et deprauata fuerit.
68) *Aduenerint*, C. H.
69) *Eas solus, muliere prorsus* etc. cit. c.
70) *Exclusa*, in ed. ant. omittitur.
71) *Si verum est, quod proponitur*, cit. c.
72) *Prædictum Gui.* ibid.
72*) *Eorum*, abest a C. H.

CAP. III.

Delegatus ad caussam matrimonii, si ferat sententiam diuortii, pronuntiare debet dotem restitui. Et est casus multum allegabilis.

CLEMENS III. 73) (*ann.* 1190.)

De prudentia *f* vestra [*valde*] miramur, quod, cum vobis caussam matrimonii 74), quæ vertebatur inter H. 75) et M. [*mulierem*] commisissemus [*canonice*] terminandum, et vos, consanguinitatem inter eos [*in sexto et septimo gradu*] inuenientes, sententiam diuortii tulissetis, de dote, quam a viro mulier repetebat, quicquam statuere distulistis. Quia igitur [*secundum iura*] vos, qui 76) de matrimonio principaliter cognouistis, et de dote, quæ est caussa incidens 77), accessorie cognoscere valuistis, et sententialiter diffinire: [*discr. v. per ap. scripta*] mandamus, quatenus prædictum H. 78) monitione præmissa 79), cogatis, vt prædictæ M. 80) totam dotem, sicut canonicum fuerit, restituere non moretur.

73) *Cœlestinus III.* C. R. 2.
74) *Matrimonialem*, c. 1. comp. 2. h. t.
75) *B. Pisanum ciuem*, ibid.
76) *Qui*, a C. L. et H. abest sed in c. cit. est: *quidem.*
77) Hoc iuri ciuili congruit, quo iudex, coram quo de hereditate disceptatur, *incidenter* etiam de quæstione status cognoscere queat: quamuis *seorsim et principaliter* hanc cognitionem non habeat. *l.* 1. *C. de ord. iudic.* Hanc æquitatem ius canonicum etiam agnoscit pro iudice ecclesiastico, vt de caussa ecclesiastica iudicans etiam *incidenter* de caussa mere ciuili, qualis est *dotis*, decernere queat: eam vero respuit in casu inuerso, nec permittit, vt iudex secularis incidenter de quæstione *status*, quatenus ex matrimonii validitate vel nullitate dependet, iudicare queat. Agitur vero in hac decretali de iudice delegato: adeoque eadem quoque decisio ad hunc pertinet.
78) *B.* est iterum in cit. c.
79) *Moneatis attentius et app. cess.* ibid.
80) *Mulieri*, ibid.

CAP. IV.

Mulier, propter adulterium a viro separata, perdit dotem.

CLEMENS III. 81) *g*

Plerumque *h* [*accidit, vt proponis, quod in parochia tua mulieres a viris suis caussa fornicationis recedunt, et sic vsque ad mortem ipsorum permanere noscuntur. Ipsis autem defunctis, cum a consanguineis, ad quos hereditates eorum perueniunt, dotem suam cum dotalitio repetunt; eis audientiam denegant, et eis nolunt restituere, quod reposcunt: ob hanc caussam, quia in eo ipso se indignas fecisse noscuntur, quod a viris suis caussa fornicationis duxerunt recedendum. In hoc casu itaque dicimus, quod,*] si [*aliqua*] mulier ob caussam [*suæ*] fornicationis iudicio ecclesiæ, aut propria voluntate a viro [*suo*] recesserit 82), nec reconciliata 83) postea sit eidem, [*inde, defuncto ipso,*] dotem vel dotalitium [*suum*] repetere non valebit 84).

81) *Cœlestinus III.* C. R. H. et c. 2. comp. cit. 2.
82) *Recedit*, cit. c.
83) Licet sententia diuortii haud fuerit lata, quæ *declaratoria*, non *priuatoria* est. Ipsum videlicet *adulterium* matrimonium dissoluit: quo probato, etiam post mortem mariti, dote et dotalitio vel alia portione coniugali priuari potest, stante bonorum communione inter coniuges. *c.* 10. *X. de consuet.* ibique *not.* 46. Hoc ipso fit, vt vxor adultera, post mortem viri dotem vel portionem coniugalem petens, repelli queat ab heredibus mariti exceptione *adulterii commissi*, reconciliatione non sequuta ante obitum mariti.
84) *Non potest*, ibid.

---

a *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.* b *Infr. de pœnit. et remiss.* 1. *c.* c *Alias ita:* Quia dispar est ritus in Liuon. ecclesia de nouo, *etc. sed in vetustioribus exemplaribus legitur, vt est impressum.* d *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. Later. sub Alex. III. part.* 50, *cap.* 46. e *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.*

f *Cap.* 1. *tit. de dote, post diuort. restituend. in* 2. *comp.* g Cœlestinus tertius. h *Cap.* 2. *tit. de dote, post diuort. restituenda. in* 2. *compil.*

CAP.

CAP. V.

Cogitur mulier ex officio iudicis, donata sibi a viro propter nuptias pro conseruatione illiciti matrimonii relaxare, si talis donatio praestet impedimentum dissolutioni talis matrimonii. H. d. secundum intellectum, qui plus placet Panormitano.

INNOCENTIVS III. *Compostell. archiepiscopo, et vniuersis episcopis, in regno Legionen. constitutis* 85). (*ann.* 1199.)

Etsi 86) necesse sit *a*: [*et infra.*] Quia vero castra quaedam, quae rex Legion. [*dictae*] filiae regis Castellae in dotem tradidisse proponitur, ita, vt, si eam aliqua occasione relinqueret, ipsa cederent 87) in ius eius, impedimentum praestare videntur 88) huiusmodi copulae dissoluendae; cum castra ipsa non tam ob turpem, quam ob nullam [*potius*] caussam sint data; vtpote, cum inter eos matrimonium non existat, et ideo nec dos, nec donatio propter nuptias 89): ne 90) ad commodum ei cedat 91), quod debet in poenam eius potius retorqueri, castra ipsa restitui volumus, et ad id puellam [*ipsam*] per excommunicationis sententiam coarctari, [*auctoritate apostolica decernentes, vt, si ex tam incestuosa et damnata copula proles est, vel quandocumque fuerit suscepta, spuria et illegitima penitus habeatur, quae secundum statuta legitima in bonis paternis nulla occasione succedit. Quodsi nec praedictus rex Legion. et filia regis Castell. a se inuicem iuxta mandatum apost. discedere non maturent: in eos districtionem curabimus grauissimam exercere, quam ad cautelam praesentibus non duximus litteris explicandam.*]

85) Integra decretalis habetur *libr. II. epist.* 75. anno MCXCIX. scripta, quem designat *epist. praecedens*, ad quam haec se refert. Ipsa historia huius decretalis plenissime in ea exposita est.
86) *Vt si*, C. H.
87) *Concederent*, c. 1. comp. 3. h. t.
88) *Videretur*, ibid.
89) *Propter dotem*, C. R. 1. L. H. ed. ant. et cit. c.
90) *Nec*, cit. c.
91) *Concedat*, ibid.

CAP. VI.

Vsufructuarius, donans sine consensu domini rem ipsam vxori propter nuptias, non transfert in eam plus iuris, quam ipse habebat: idem de eo, qui sub conditione adimente habet rem in hereditatem, vel in feudum.

IDEM *archidiacon. S. Andreae de Scotia.* 92) (*ann.* 1203.)

Nuper a nobis *b* tua discretio requisiuit, si aliqua terra data fuerit alicui, non in hereditatem vel feudum 93), sed tantum [*sibi*] quoad vixerit, possidenda, et ipse postmodum tertiam partem vxori suae in dotem concesserit, vtrum, eo defuncto, praefatam dotem vxor, dum vixerit, habere debeat et tenere, cum ecclesia dotes protegere teneatur viduarum. Postulasti praeterea [*nostris litteris edoceri*,] si qua terra data fuerit alicui, et heredi, quem de vxore legitima procrearet 94), in hereditatem vel feudum, et ipse, vxori suae quadam parte 95) ipsius in dotem concessa 96), decesserit postmodum sine prole, an mulier dotem eandem de iure posset 97) *c* habere, [*vtrum etiam ecclesia pro ipsa stare debeat in hoc casu, an, viro defuncto, terra illa sine opere in bona redire debeat concedentis.*]

Nos autem 98) consultat. tuae taliter respondemus, quod, cum regulariter nullus in alium plus iuris transferre possit 99), quam eum constet 100) habere, vir, cui *d* terra praedicto modo conceditur, non potest vxori relinquere, quod ei non licuit 1), nisi quoad vixerit, possidere. Nec licet vxori suae partem illius terrae in donationem propter nuptias ex viri concessione tenere: nisi [*forte*] donationi [*illius*] ille, ad quem spectat dominium illius terrae, voluerit consentire. Quod autem de prima consultatione dicimus, hoc respondemus etiam de secunda. Nam licet ecclesia in caussis viduarum se fauorabilem 2) debeat exhibere: contra iustitiam tamen non est eis fauor ecclesiasticus concedendus. Illud vero te nolumus ignorare, quod vxor dare dicitur viro dotem, vir autem vxori 3) donationem facere propter nuptias, secundum legitimas sanctiones.

92) *In Scotia*, C. H.
93) Haec duo genera bonorum: *hereditas* et *feudum* vulgo: *Erbe und Lehn*, aeque in Scotia, vt in Germania, notissima fuerunt, vt docet *CRAGIVS de iure feud.* quorum illa dicebantur, quae iure *proprietatis*, sine nexu feudali, possidebantur, maxime *iure hereditario* acquisita, vel ex *allode parentum*, κατ᾽ ἐξοχὴν *hereditas* dicta, et nouiter *acquisitis* opposita. Vid. *STRVV.* de *allod. imper.*
94) *Procreauit*, c. 2. comp. cit. 3.
95) *Quandam partem*, C. H.
96) H. e. in *dotalitium*. quod tam Germani, quam Scoti, *dotem mariti* dicebant, et longe diuersam naturam a *donatione propter nuptias* Romana habebat. Hanc differentiam Romae incognitam fuisse, docent verba vltima huius decretalis, quibus naturam *dotalitii* ad iuris Romani principia detorsit pontifex. Iam suo tempore *TACITVS de mor. Germ. c. XVIII.* ait: *dotem non vxor marito*, vt apud Romanos, *sed vxori maritus offert:* in quo mores Germanorum a Romanorum distinguit. Huius dotis tum naturam tum differentias plene excussit *GVNDLING. de emtione vxorum, dote, et morgengaba*, et *c. II.* §. 22. deplorat, quod ex confusione iuris *Romani* et *domestici*, a iure canonico promota, maximae tenebrae in hoc argumento obortae fuerint.
97) *Iure possit*, C. H.
98) Diction. *nos autem*, desunt ibidem.
99) *Debeat*, cit. c.
100) *Ipsum constat*, C. R. 1.
1) *Quod non licuerit*, cit. c.

2) *Fauorabiliorem*, ibid.
3) *Vxori*, deest in C. H.

CAP. VII.

Vir, agens pro dote, non omnino excluditur ex eo, quod vergat ad inopiam, nec praecise cogitur satisdare vltra facultatem propriam: sed dos sibi assignatur sub cautione, quam praestare potest. Et si per illam cautionem non esset sufficienter prouisum consumptioni dotis: deponetur dos apud mercatorem, vt de honesto lucro vir sustineat onera matrimonii. H. d. secundum intellectum, quem tenet Panorm. inhaerendo verbis litterae. Et est casus notabilis et quotidianus.

IDEM *archiepisc. et* [*O.*] *archidiac. Genuen.* 4) *e* (*ann.* 1204.)

Per vestras *f* [*nobis*] litteras intimastis, quod, cum magistrum R. super quadam summa pecuniae [*Ianuen. monetae*] pro Hug. paupere, [*latore praesentium*,] auctoritate nostra curaueritis conuenire, quam idem Hug. pro dote vxoris suae 5) requirebat ab eo, dictus 6) R. exceptionem opposuit contra ipsum, quod [*videlicet*] vxorem suam a se repulerat, et [*quod*,] tacita veritate, super hoc litteras impetrauerat 7) *g*; quia 8), cum super eadem dote [*iam*] alia vice coram vestrae ciuitatis consulibus quaestio mota esset, ipsi [*iuxta consuetudinem terrae*] pronuntiauerunt, vt, quoniam idem Hug. ad inopiam vergere videbatur, dos illa non assignaretur eidem, nisi cautionem idoneam de ipsa non peritura praestaret: vnde vos, [*communicato prudentum virorum consilio*,] ei 9), vt de saluanda dote caueret, et vxorem suam reciperet, praecepistis 10), [*et donec id posset facere, dos illa deponeretur, si vellet in secretario ecclesiae Ianuens. Quod cum implere non posset: ad instantiam eius nobis haec rescribere curauistis.*]

Cum ergo satis possit ei modicum credi dotis, cui creditum est corpus vxoris: [*discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus dotem 11) assignari faciatis eidem sub ea, quam potest 12), cautione, praestare, vel saltem alicui mercatori committi 13), vt de parte honesti lucri dictus vir onera possit matrimonii sustentare, nec occasione dotis detentae, vxor, a viro dimissa, seu vir, qui dimisit vxorem, adulterii reatum incurrat.

4) *Ianuen.* C. R. L. H. ed. ant. et c. 3. comp. cit.
5) *Suae*, non est in cit. c.
6) *Idem*, ibid.
7) *Impetrauit*, C. L.
8) *Quod*, C. R. 1.
9) In cit. c. pron. *ei*, non habetur.
10) *Praecepistis, vt idem Hug. vxorem suam reciperet, et iuxta terrae consuetudinem de saluanda dote caueret, et donec*, etc. ibid.
11) *Dotem*, deest in C. H.
12) *Poterit*, ibid.
13) *Eam committi*, C. R. 1.

CAP. VIII.

Haec decretalis satis se ipsam summat.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1236.)

Donatio *h*, quae, constante matrimonio, inter coniuges dicitur esse facta, ex qua alter locupletior, et pauperior alter efficitur, firmitatem non habet; nisi donatoris obitu confirmetur: quae tamen penitus euanescit, si reuocetur ab eo tacite vel expresse, vel qui donatum accepit, prius debitum naturae persoluat. Sane, soluto matrimonio, sicut dos ad mulierem, sic et donatio propter nuptias redit ad virum: nisi de consuetudine secus obtineat, vel ex pacto de lucranda dote et donatione propter nuptias, quod aequale sit tamen 14), hinc inde contrarium 15) inducatur.

14) *Cum*, ed. ant.
15) *In contrarium*, C. L.

TITVLVS XXI.
DE SECVNDIS NVPTIIS *i*.

CAP. I.

Secundae nuptiae non benedicuntur: et benedicens puniendus est.

ALEXANDER III. (*ann.* 1175.)

Capellanum *k* [*nihilominus*,] quem benedictionem cum secunda [*tibi*] constiterit celebrasse, ab officio, beneficioque suspensum 16), cum litterarum tuarum testimonio, [*appell. cess.*] ad sed. apost. nullatenus destinare postponas.

16) Crimen in eo versabatur, quod contra canones benedictionem secundarum nuptiarum celebrauerat. Poterat tamen capellanus forsan adhuc defendi consuetudine vniuersali illius dioeceseos, quae talem benedictionem in secundis nuptias permiserat. Posse enim talem consuetudinem introduci, eique tunc standum esse, obseruat *BARBOSA ad concil. Trident. sess. XXIV. de reform. c.* 1. *n.* 153. Quae consuetudo eo magis hodie amplectenda: quoniam secundum *hoc concil. cit. l.* matrimonium est irritum, si ei deest per parochum facienda benedictio, quod generaliter cautum, vt facile ad secundas nuptias consuetudine trahi potuerit.

a *Cap.* 1. *tit. de dote amitt. in* 3. *compil.* b *Cap.* 2. *tit. de dote amitt. vel post diuort. restituenda, in* 3. *compil.* c Possit. d *Al.* vir, cui praedicta terra dicto modo conceditur.

e Ianuensi. f *Cap.* 3. *tit. de dote amitt. in* 3 *compil.* g Impetrauit. h *Vide Palac. Rub. in repet. huius rubric.* §. 20. *cum multis sequentibus.* i *Vide Magistrum, et Theologos l.* 4. *sent. dist.* 42. k *C.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil.*

CAP. II.

Dubitans de morte coniugis, nisi prius certificetur, contrahere non debet: et, si contraxit, reddat, sed non exigat debitum. Et si postmodum sciat primam viuere: dimittat secundam. Abbas Siculus.

LVCIVS III. *vniuersis Christianis, in captiuitate 17) Sarracenorum positis.* (*ann.* 1181.)

Dominus *a*, ac redemptor noster: [*et infra.*] Sane, super matrimoniis, quæ quidam ex vobis, nondum 18) habita obeuntis coniugis certitudine, contraxerunt, id vobis [*auctoritate apost.*] respondemus, vt nullus [*ex vobis*] amodo ad secundas nuptias migrare præsumat, donec ei [*firma certitudine*] constet, quod ab hac vita migrauerit coniux eius. Si vero aliquis vel aliqua id hactenus 19) non seruauit 20), et de morte prioris coniugis adhuc sibi existimat dubitandum; ei, quæ 21) sibi nupsit, debitum non deneget postulanti: quod a se tamen nouerit nullatenus exigendum. Quodsi post hoc de prioris coniugis vita constiterit: relictis adulterinis complexibus, ad priorem coniugem [*sine dubio*] reuertatur 22).

17) *Ciuitate*, C. H.
18) *Non*, ibid.
19) *Hactenus*, deest ibid.
20) *Seruauerit*, ibid.
21) *Quem*, C. L.
22) *Conuertatur*, C. M.

CAP. III.

Si vnus ex coniugibus fuit alias benedictus: non debent coniuges de nouo benedici.

VRBANVS III. *Vigilien.* 23) *episcopo* b.

Vir autem *c* vel mulier, ad bigamiam transiens, non debet a presbytero benedici: quia, cum alia vice benedicti sint, eorum benedictio iterari non debet 24).

23) In *append. ad concil. Later. III. tit.* 9. *c.* 1. non exprimitur nomen pontificis sed simpliciter inscriptio: *Vigilensi episcopo* concepta est. Infra vero *in collect. decret. Alex. III. tit XXIV. c.* 1. ita se habet: *IDEM episcopo Vigilensi*, quo ipso se refert ad ALEXANDRVM III. Enimuero in *c.* 1. *comp.* 1. *h. t.* hæc decretalis tribuitur VRBANO III. et ita post LVCII III., seruata temporis ratione, decretalem locata est.
24) Nihil vero impedit, quo minus benedictio iterari queat, cum nouæ nuptiæ ineuntur, et priores esse desierunt. Nimio patrum priscorum odio erga secundas nuptias tribuendum, quod his benedictionem denegauerint, qua indignum *bigamum* esse censuerunt. *ATHENAGORAS in legat. pro Christian.* p. m. 37. *secundas nuptias speciosum adulterium* esse, cum *TERTVLLIANO de exhort. ad castit. c.* 9. et *honestam fornicationem* cum *CHRYSOSTOMO* in *c.* 9. *C. XXXI. qu.* 1. censuit: alia testimonia, vbiuis obuia, vt nunc taceam. Hac de caussa secundo nubentibus pœnitentiæ olim impositæ et post plurium seculorum decursum redemtæ. *c.* 8. *C. XXXI. qu.* 1. ibique *not.* 54*. Cum vero hoc odium tandem depositum, et secundæ nuptiæ adeo probatæ, vt etiam intra *annum luctus* iniri queant, ceu *c.* 4. *et* 5. *h. t.* decernunt: facile induci potuit consuetudo in variis diœcesibus, vt benedictio nec secundis nuptiis negari queat, prout ad *c.* 1. *X. h. t.* dixi.

a *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp. Huc spectant tradita supr. de sponsalib. cap. in præsentia. c.* 4. *supr. de eo qui cognou. consangu. et c.* 44. *de sent. excomm.* b *Al.* vigor. *al.* Vig. c *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 9. *c.* 1.

CAP. IV.

Mulier, nubens intra annum lugubrem, infamiam non incurrit. H. d. cum sequenti abbas Siculus.

IDEM 24*) *Exonen.* 25) *episcopo.*

Super illa [*vero*] quæstione *d*, qua quæsitum est, an [*scil.*] mulier possit sine infamia nubere intra tempus luctus, secundum leges definitum, [*sollicitudini tuæ*] respondemus, quod, cum apostolus *e* dicat: *mulier, viro suo mortuo, soluta est a lege viri sui* 26), *et in Domino nubat, cui voluerit* 27): per licentiam 28) et auctoritatem apostoli, eius infamia aboletur.

24*) In *collect. decretal. Alex. III.* infra *tit. LXIV. c.* 2. itidem hæc decretalis tribuitur ALEXANDRO III.
25) Est hæc decretalis pars cap. *In litteris*, 9. *X. de officio et pot. iud. del.* cui falso inscriptum: *Brixiensi.* Nam, prout etiam *AVGVST. ad h. c.* scil. 2. *comp. cit.* 1. nec non ad *c.* 5. *et* 6. *de rest. spol.* it. ad *c.* 5. *de ætat. et qual.* etc. et ad *c.* 4. *de eccl. ædific. ib.* docet, in *app. concil. Lat. III.* legitur: *Lexonien.* vel potius *Lexonen.* vel *Ex*[illegible] vt demum hic veram discamus inscriptionem omnium cit. decretalium.
26) *Sui*, non est in c. cit. 2.
27) Sed non dicit apostolus: *quando voluerit.* Interim hæc dispositio intercessit, ne pœnæ secundarum nuptiarum intra annum luctus iuris Romani in Germania recipi potuerint. Quæ vero *noua lege prouinciali* de anno luctus hinc inde proposita sunt, vnice ex hac, non ex iure Romano, quoad pœnam, æstimari debent: quia in hac etiam maritis *annus luctus*, contra ius Romanum, impositus est.
28) *Quia per licentiam*, C. L. *per sententiam*, ed. ant.

CAP. V.

Summatur, vt præcedens.

INNOCENTIVS III. *P. nobili mulieri.* 29) (*ann.* 1206.)

Cum *f* secundum apostolum mulier, mortuo viro suo 30), ab eius sit lege soluta, et nubendi, cui vult, tantum 31) in Domino, liberam habeat facultatem: non debet legalis infamiæ sustinere iacturam, quæ, licet post viri obitum intra tempus luctus, scilicet 32) vnius anni spatium, nubat, concessa sibi tamen ab apostolo vtitur potestate: cum in his præsertim seculares leges non dedignentur sacros canones imitari. [*Cum igitur ad secunda disponas vota transire, sciens, quod nubere melius est, quam vri; tuum in Domino propositum commendamus, et ne id tibi, vel ei, qui te duxerit in iacturam, vel infamiam, ab aliquo imputetur, auctoritate præsentium expressius inhibemus: cum concessam tibi ab apostolo nubendi, tantum in Domino liberam habeas facultatem.*]

29) *Natani mulieri*, C. R. 1.
30) *Suo*, in C. H. ed. ant. et c. vn. comp. 3. h. t. omittitur.
31) *Infra annum*, C. H.
32) *Id est*, C. L.

d *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. p.* 9. *c.* 2. e 1. *Cor.* 7. f *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. Rom. c.* 7. *et* 1. *Cor. c.* 7.

FINIS LIBRI QVARTI.

DECRETALIVM EPISTOLARVM GREGORII IX.

LIBER QVINTVS. 1)

TITVLVS I. DE ACCVSATIONIBVS, INQVISITIONIBVS ET DENVNTIATIONIBVS 2).

CAP. I.

De persona accusatoris prius quærendum est in iudicio.

FELIX PAPA [*II.*] 3) *a* (*Romæ.*)

Si legitimus *b* non fuerit accusator 4): non fatigetur accusatus.

1) *Explicit liber quartus; incipit quintus, de accusationibus et de denuntiationibus et inquisitionibus*, C. R. 1. et L. *Incipit liber quintus de accusat.* etc. C. R. 2.
2) verb. *inquis. et denunt.* non sunt in comp. 1. nec in 2.
3) Vel potius *PSEVDO-FELIX II.* ex putido fonte PSEVDO-ISIDORI in hanc deductus scenam apud *BLONDELLVM* de *Pseudo-Isidoro p.* 505. *ep.* 1. *c.* 19.
4) *Si legitimi non fuerint accusatores*, c. 1. comp. 1. h. 1.

a *Primus epist.* 1. *et* 2. *anno* 270. *id est, Claudio et Paterno, coss.* b *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. vide Bald. in l. damni. §. si alieno. ff. de damn. infecto.*

CAP. II.

A denuntiatione repellitur is, qui non præmonuit.

IDEM *episcopis, per Galliam* 5) *constitutis.*

Si quis episcopus *c* ab illis accusatoribus, qui recipiendi sunt, accusatus fuerit, postquam [*ipse*] ab eis caritatiue conuentus 6) fuerit, vt [*ipsam*] caussam emendet, et eam corrigere noluerit: non olim, sed tunc 7) ad [*summos*] primates 8) caussa eius 9) canonice deferatur 10).

5) *Per Angliam*, C. R. 2. minus recte. Ceterum hæc desumta sunt ex *PSEVDO-FELICIS II. epist.* 2. apud *BLONDELLVM in Pseudo-Isidoro p.* 358.
6) *Commonitus*, C. L.
7) *Nunc*, C. R. L. ed. ant. et Gonz.
8) *Ad summos primates*, ed Cont.
9) *Caussæ eius canon. deferantur*, C. R. 2. L. ed. ant. et gloss.
10) *Recurratur vel deferatur*, H.

c *Cap.* 8. *eod. tit. in* 1. *comp. Vide Thom.* 2. 2. *qu.* 33. *art.* 7.

CAP. III.

Criminatio prælati debet tractari coram illis, quorum interest.

GREGORIVS *duci* 11) *Campaniæ.* (*ann.* 599.)

Illa *a* præpositorum [*sollicitudo vtilis est, illa est cautela laudabilis, in qua totum ratio agit, et furor sibi nihil vendicat, etc.*] Si vero aliquis est de monasterio prædicti abbatis, qui possit [*quid*] dicere, quod ad culpam reatumque eius pertineat: nos cum eis, quorum interest, caussam districte volumus perscrutari, vt vel condemnetur, vel absoluatur.

11) Integra inscriptio apud *GREGORIVM I. libr. VIII. ind.* 3. *epist.* 13. *Gregorius Gudiscalco, duci Campaniæ.*

CAP. IV.

Qui de aliquo crimine accusatur vel denuntiatur, interim promoueri non potest.

IDEM *b Constantiæ* 12) *Augustæ.* (*ann.* 595.)

Omnipotens *c* Deus: [*et infra.*] Valde graue est, vt vir, de quo tanta et talia nuntiantur, cum ante requiri et discuti debeant, honoretur 13).

12) *CONSTANTINAE*, legitur apud *GREGORIVM libr. IV. ind.* 13. *epist.* 34.
13) Vox: *honoretur*, videtur carere sensu: nisi inspiciantur, quæ præmissa sunt in ipso registro, scilicet: *Prius tamen, quam hæc cognoscantur, serenissimus dominus discurrente iussione præcepit, vt eum venientem cum honore suscipiant. Et valde etc.*

CAP. V.

Episcopus per exceptionem criminis illum ab accusatione sua repellere non potest, quem ante a sua familiaritate neglexerit separare.

PASCHALIS 14) PAPA. (*ann.* 820.)

Nulli *d* episcoporum ab accusatione sua repellere liceat, quos, antequam se ab eis impetendum cognosceret 15), a sua communi familiaritate neglexerit 16) separare.

14) Interpolator etiam hoc caput retulit in *c.* 14. *C. III. qu.* 5.
15) *Impetendos cognoscerent*, c. 3. comp. cit. 1.
16) *Neglexerint*, ibid.

CAP. VI.

Absolutus de certo crimine, de eodem iterum accusari non potest.

Ex concilio Maguntino 17). (C. 4. comp. 1. h. t.)

De his criminibus, de quibus absolutus est accusatus, non potest accusatio replicari.

17) *Magoc.* c. 4. comp. cit. 1.

CAP. VII.

Cohabitantes inimicis accusati, ab accusatione repelluntur.

STEPHANVS 18) PAPA. (C. 7. comp. cit. 1.)

Repellantur ab accusatione 19) cohabitantes inimicis: quia infestationes 20) blasphemiæ, affectio solet amicitiæ incitare.

18) PSEVDO-ISIDORVS per mendacium hoc caput STEPHANO affinxit, apud *BLONDELL. in Pseudo-Isidoro p.* 318. *epist.* 2.
19) Diction. *ab accusatione*, non sunt in c. 7. comp. cit. 1.
20) *Infestationem*, est ibid.

CAP. VIII.

Ponit pœnitentiam accusatoris calumniosi, cum sequitur inde mors, vel membri debilitatio.

Ex Brocardico *libr. LXIII.* 21) *e* (C. 9. comp. cit. 1.)

Accusasti aliquem, et per tuam accusationem occisus est: nisi pro pace hoc feceris 22), XL. dies in pane et aqua, quod carena vocatur, cum septem sequentibus annis pœniteas 23). Si autem per tuam delaturam debilitatus est: per tres 24), debes quadragesimas 25) pœnitere.

21) Ita etiam C. R. 2. et L. legunt. Sed edit. ant. et Cont. cum c. 9. comp. 1. h. t. habent: ex *Brocardo libr. XIX.* quæ lectio vera est vti ex *decreto BVRCHARDI libr. XIX. c.* 5. liquet.
22) Verb. *hoc feceris*, desunt in C. R. 2. H. L. edit. ant. et c. cit. sed in C. R. 1. tantum omittitur pron. *hoc.*
23) *Pœniteas*, a C. R. 2. et L. abest. *pœniteat*, est in ed. ant. *pœnitere debes*, in cit. c.
24) *Et per tres*, C. R. 2. *tres quadrages. super pœnitere debes*, cit. c.
25) Additur in *cit. c.* 9. *super*, h. e. *insuper*, vt præter XL. dies ieiunii adhuc tres ieiuniorum dies addi debeant: quia singula ieiunia *quadragesimæ* vocatæ. Quicquid huius rei sit, non sine ratione *AVGVSTINVS* in *not. ad c.* 9. tacite obiurgat RAYMVNDVM, quod hunc canonem huc transtulerit, aiens: *addam libere quod sentio: huius capitis non magnam video hoc tempore vtilitatem, eoque carere potuimus sine vlla iactura.*

CAP. IX.

Super notorio procedit iudex, nemine accusante.

AVGVSTINVS 26) *super Gen. de morte Abel.* (C. 11. comp. cit. 1.)

Euidentia patrati sceleris non indiget clamore accusatoris 27).

26) *Eugenius*, C. H. Vtrumque mendose: quia hæc verba desumta ex *glossa interlin. ad Gen. IV.* vt notauit GONZAL.
27) Vt nullo processu opus sit, quem excludi a *facto notorio* voluerunt, per *c.* 21. *X. de iurei.* et *c.* 3. *X. de testib. cog.* Hoc ideo addo, ne arbitreris, iam tempore prisco ante æuum INNOCENTII III. processum inquisitorium in vsu fuisse, quod oppido falsum est.

CAP. X.

Laici vel inimici clericos accusare non possunt.

ALEXANDER III. *Gait.* 28) *electo. f* (*ann.* 1180.)

Cum P. Manconella *g* presbyter ex vna parte, et Bonus presbyter, et I. 29) Bonus Cocti 30) laicus, frater eius, ex altera, in nostra essent præsentia constituti 31): eundem I. quia laicus erat, in [*iam*] dicti P. accusationem non duximus admittendum 32). Cumque præfatus B. 33) eundem P. super crimine simoniæ constantius accusaret; nos eum, quia in testimonium illius caussæ adductus fuerat 34), et quia prædictus I. frater eius, ipsum P. coram te prius 35) accusauerat, ab accusatione repulimus: præsertim cum *h* frater P. memoratum 36) B. antea de caussa consimili accusasset 37). Vnde quoniam vnus post alterum prædictum P. instanti vicissitudine accusabant 38); neutrum ad eius accusationem admisimus: sed vtrique presbytero 39) de obiectis criminibus purgationem duximus indicendam. Ideoque 40) [*d. t. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus vterque illorum cum tribus sacerdotibus faciat se purgare 41) *i*.

28) *Galet.* C. R. 1. *Gaietan.* C. R. 2. *Galeret.* L. *Gart.* ed. ant. *Galetano*, c. 12. comp. cit. 1. vel *Calaliensi* ex mente GONZAL.
29) *Io.* secund. C. L. per tot.
30) *Cocci*, C. R. 2. *Coti*, L.
31) *Cum P. Manconella et Bonus Cocci presbyteri, et Ioannes Bonus Cocci laicus in nostra essent præsentia constituti*, c. 12. comp. cit. 1.
32) *Nequaquam admisimus*, ibid.
33) *Bonus*, C. L.
34) *Fuerit*, C. L. *fuit*, cit. c.
35) *Et quia frater eius I. scilicet iam dictum P. coram te accusauerat*, cit. c.
36) *Memoratum*, ibid. omittitur, et loco sigli *B.* legitur: *Bonum Cocci.*
37) *Accusaret*, ibid.
38) *Accusabat*, C. R. 1. et cit. c.
39) *Sed vtrisque de etc.* cit. c.
40) *Inde siquidem est, quod* ibid.
41) *Quatenus vtrumque illorum se cum tribus sacerdotibus facias infra XXX. dies post harum susceptionem litterarum purgare.* ibid. Reliqua huius c. vide in *c.* 7. *X. de purgat. canon.*

CAP. XI.

Monachus accusare potest abbatem, et de bonis monasterii expensas litis necessarias habebit.

IDEM *Vigorien.* 42) *episcopo.* (*ann.* 1180.)

Ex *k* parte tua [*huiusmodi quæstio nobis fuit proposita, vtrum monachi in accusatione abbatum suorum sint aliquatenus audiendi. Super quo vtique*] prudentiæ tuæ t. respondemus, quod monachi, nisi alia rationabilis caussa impediat 43), eo, quod de obedientia et subiectione abbatis esse noscuntur, ab eius accusatione sunt nullatenus 44) repellendi: licet alios accusare non possint. Quibus, siquidem cum proprium non habeant 45), de rebus monasterii expensæ debent necessariæ, donec caussa debitum finem accipiat, ministrari 46).

42) *Wigorn.* C. R. et L. *Wigor.* c. 13. comp. cit. 1.
43) *Præpediat*, C. R. 2. L. et cit. c.
44) *Non sunt vllatenus*, C. R. L. H. et cit. c.
45) Idem quoque afferendum, si monachus conuenitur: quia eadem subest ratio, vt se expensis monasterii defendere teneatur. Quid, si condemnetur ex delicto ad satisfactionem, v. c. stupratæ puellæ, faciendam? *PELLIZARIVS in manuali regular. tom. I. tr.* 5. *c.* 6. *sect.* 1. *n.* 36. *in f.* monasterium ab ea absoluit, quod illud non teneatur ex delicto monachi. Quod concedo quidem de *pœna*, non vero de *satisfactione ciuili: quia monachus proprium nihil habet.* Sicut vero omnia acquirit monasterio: ita quoque hoc onus, quod monacho incumbit, ferre debet. Idem præterea, quod hic traditur, infra in *c. pen. h. t.* reguftatum est.
46) Laciniam huius cap. habes in *c.* 2. *X. de confirm. vtili.*

CAP. XII.

Presbyter ebriosus, missam celebrans, non præmissa digestione, ecclesia priuari debet. H. d. vt conueniat omnibus lecturis.

IDEM 47).

Si constiterit *l*, quod [*sæpe dicto*] D. [*præscripta*] ecclesia 48) non perpetuo concessa, sed ad tempus fuerit commendata, et [*cet. et infra.*]

47) *Cœlestinus III.* c. 1. comp. 2. h. t. et hinc dubium, cui tribuenda sit hæc decretalis, nisi quod RAYMVNDVS crediderit, eam esse ALEXANDRI III quia inter huius decretales eam collocauit.
48) *Quod dicta ecclesia*, ed. ant.

a *C.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil. vide B. Thom.* 2. 2. *quæst.* 33. *art.* 3. b Idem *scil. Greg. libr.* 4. *ep.* 34. *cap.* 78. *ind.* 13. *registr.* c *C.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil. Vide Anchar. in cap. meminimus. infra. eod.* d *Cap.* 3 *eod. tit. in* 1. *comp. Refert Gratianus sine Palea in c. nulli episcoporum.* 14. *C.* 3. *qu.* 5. e *Al. ita:* ex Burcharde l. 19.

f Gaietano. g *Cap.* 12. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. Later. sub Alex. III. p.* 50. *c.* 14. h Frater eiusdem P. *etc.* i Purgari. k *C.* 13. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 50. *c.* 12. l *Scil. Alex. III. sed in* 2. *compilat. c.* 1. *eod. tit.* Cœlestino III. *al.* Clementi tribuitur.

de vinolentia 49) *a*, et quod in taberna pernoctauerit, ita, quod altera die, nulla præmissa dormitione *b*, missam cantasset: [*et infra.*] [*Sed etiam*] si de hoc rationabiliter conuictus fuerit in iudicio ante episcopum [*vel archiepiscopum*] suum, siue 50) accusatus, vel ad rationem positus 51), sine coactione [*coram pluribus*] fuerit confessus: ei [*nullius app. obst.*] super eadem ecclesia perpetuum silentium imponatis, ipsum ab impetitione B. 52) *c* desistere compellentes. Cæterum si eidem [*D.*] fuit 53) ecclesia 54) [*ipsa*] canonice concessa et tradita, et postea de crimine aliquo non fuit conuictus, propter quod de iure debeat 55) *d* spoliari, vel post appellationem, sicut aliquando allegauit, ecclesia illa fuerit spoliatus: ipsam ei faciatis 56) restitui, et in pace dimitti.

49) *Violentia*, ed. ant. et cit. c.
50) *Siue*, non est in cit. c.
51) Post simplicem *denuntiationem*. Olim enim, qui *publice* aliquem per *accusationem* de crimine conuincere, ob defectum legitimæ probationis non poterat, in secreto eum episcopo denuntiabat, vt eum corriperet et ad sponte confitendum induceret. *c.* 19. *C. II. qu.* 1. Quodsi ad pœnitentiam prouocatus, *non coactus*, vt hic dicitur, sed *sponte* confitebatur: censuræ ecclesiasticæ subdebatur ad *correctionem*, *c.* 16. *X. h. t.* alioquin dimittendus erat. *c.* 24. *et* 31. *X. h. t.*
52) *G.* est in C. R. L. H. et cit. c.
53) *Fuerit*, C. H.
54) *Ecclesia ipsa*, C. R. 1. et L.
55) *Debuit*, ed. ant. et cit. c.
56) *Facias*, C. R. 2. ed. ant. et cit. c.

CAP. XIII.

Inimicus etiam a voluntaria exceptione repellitur.

IDEM 57). (*ann.* 1175. Conf. c. 2. comp. 2. h. t.)

Meminimus, [*iam pridem*] tibi [*præcipiendo*] mandasse, vt [*dilectæ filiæ n.*] Cassiotæ abbatissæ [*monasterii S. Zachariæ*,] cuius electionem confirmauimus, munus benedictionis impendere procurares 58). Sed quia F. 59) pro altera parte [*ad nostram præsentiam accessit, et*] a te [*exinde*] ad nostram audientiam appellauit: proponens, quod de simonia accusaret eandem, [*et ideo*] mandatum nostrum distulisti effectui mancipare. Quia vero te non decet in hac parte appellationi eiusdem H. deferre; [*cum non liceat laicis contra clericos et monachos testimonium ferre; et*] cum idem [*H.*] illius 60) manifestus fuerit inimicus, et contra eam testimonium tulerit: [*nos, si bene meminimus, eamdem abbatissam benedici mandauimus, et adhuc app. cessante*] mandamus, quatenus, cum inde fueris requisitus, præfatæ abbatissæ, [*contrad. et app. cess.*] munus benedictionis non differas impertiri *e*.

57) *Alexander III.* c. 2. comp. cit. 2.
58) *Impenderes*, ibid.
59) C. R. L. ed. ant. Cont. gloss. et Pith. habeat: *H.* immo cit. c. *Henricus.*
60) *Memoratæ Cassiotæ*, cit. c.

CAP. XIV.

Dicens, se aliquem accusaturum coram iudice, ante inscriptionem potest sine pœna desistere, et non accusare: sed ei desistenti silentium imponitur in perpetuum. Et secundum hoc summarium iste textus est notabilis. Abbas.

INNOCENTIVS III. *archiepiscopo Bisuntino* 61). (*ann.* 1198.)

Licet in beato *f* Petro, [*apostolorum principe, ligandi atque soluendi nobis a Domino sit attributa facultas, quam in subiectos iuxta suorum exigentiam meritorum exercere libere debeamus; exemplo tamen illius, qui omnes saluat, et neminem vult perire, libentius intendimus ad soluendum, quam ligandum: etsi sint nonnullæ culpæ, in quibus est culpa relaxare vindictam.*] Sane, cum [*olim*] ex litteris B. 62) decani sancti Stephani, et I. et O. 63) canonicorum ecclesiæ Bisuntinæ ad apostolicæ sedis audientiam peruenisset, te varia crimina commisisse, ac ab eis fuisses per easdem litteras super periurio, crimine simoniæ et incestus 64) *g* delatus: [*fel. rec.*] Clemens 65) papa, prædecessor noster, seruata iudiciaria grauitate, tibi certum terminum assignauit, quo responsurus obiectis apostolico te conspectui præsentares. Cum autem [*tu*] iuxta tenorem [*factæ tibi*] citationis ad sedem apostolicam accessisses: [*te et dil. fil. I. et O. archid. apud sed. apost. constitutis, exspectauimus aliquamdiu, si qui forsan contra te procederent, et quæ de te litteris intimarunt, proponerent in scribendo. Ceterum cum*] nec vllus 66) *h* appareret, qui te ita 67) impeteret de prædictis; ne aliquid de contingentibus omittere 68) videremur, ab I. et O. archid. in nostra [*et fratrum nostrorum*] præsentia constitutis, quæsiuimus diligenter, si quid super præmissis aduersus te pro se vel aliis proponere 69) vellent, et quod scripserant, legitime demonstrarent 70): ipsi autem, quod non proposito accusandi hæc scripserant, responderunt. Sed quia [*tu*] super quibusdam incorrigibilis videbaris; quædam de te apostol. sedi duxerant intimanda: sed nuntius, qui pro litteris accesserat impetrandis, mandati formam excessit 71).

Nos igitur, [*famæ tuæ consulere cupientes,*] dictis canonicis 72) [*contra te*] super prædictis 73) silentium duximus imponendum, ne te de cætero eis super his accusare liceat, vel etiam 74) infamare, [*illius sequentes exemplum, qui cum mulieri dixisset: quis te condemnauit, mulier? et illa, nemo, Domine; nec ego, inquit, te contemnabo: vade iam, amplius noli peccare.*] Quia vero prædicti canonici circa vinculum inscriptionis desistere voluerunt 75): eis de iuris permissione id non duximus imputandum. Ne autem in absolutione tua minus canonice 76) procedere videmur; quamuis potius in odore bonæ opinionis coepiscoporum nostrorum, quam eorum infamia delectemur: [*ven. f. n.*] Cabilonensi episcopo et [*dil. fil.*] abbati de Firmitate, inquisitionem famæ tuæ 77) duximus committendam.

61) Hanc inscriptionem probat *edit. Baluz. epistolarum INNOCENTII III. libr.* 1. *epist.* 277. anno primo regiminis scripta.
62) G. est in C. R. L. et H.
63) *Et T. I. et M.* habent C. R. H. ed. ant. et gloss. *et T. et Io. et M. L. et G. cantoris I. t. I. o. et N.* c. 1. comp. 3. h. t.
64) *Et incestu*, C. R. L. et cit. c.
65) *Cae.* est in cit. c.
66) *Vnus*, C. R. L. H. et cit. c.
67) *Ita*, omittitur in C. R. L. et cit. c.
68) *Prætermittere*, cit. c.

69) *Opponere*, ed. ant.
70) *Demonstrare*, cit. c.
71) *Excesserit*, C. L. *præsumsit excedere*, cit. c.
72) *Canonicis*, in C. L. deest.
73) Dict. *super prædictis*, a C. L. absunt.
74) *Etiam*, in cit. c. non habetur.
75) *Voluerint*, C. R. 2.
76) *Nimis*, est in cit. c. omissa partic. *canonice*.
77) Vt constaret, vtrum clamore publico ita diffamatus esset, vt sine scandalo dissimulari non posset, sed ad minimum purgatione opus esset: *c.* 15. *X. h. t.* quod fundamentum *inquisitioni* etiam, quam introducere meditabatur INNOCENTIVS III. præbuit, ceu factum est in *c.* 24. *X. h. t.*

CAP. XV.

Ad prosequendam accusationem criminalem, non admittitur procurator; licet posset allegare caussam absentiæ, seu alias exceptiones, non tangentes crimen propositum: et qui iurauit stare mandato alicuius, non admittitur ad accusandum illum, si virtute iuramenti sibi fuit iniunctum, vt non accusaret. H. d. et ad hoc solet allegari, et in hoc est valde vulgatum.

IDEM *Saliburgen. i archiepiscopo* 78). (*ann.* 1202.)

Veniens *k* ad sedem apostolicam [*dil. fil.*] A. Pragen. canonicus contra [*venerabilem fr. n.*] Pragen. episcopum inter alia proposuit coram nobis, quod, cum esset filius sacerdotis, in ecclesiam fuerat Pragen. intrusus: et contra eiusdem ecclesiæ priuilegium, [*imperiali ei liberalitate concessum et per sedem ap. confirmatum,*] homagium [*dil. fil. n.*] duci Bohemiæ præstitisset, [*ac regalia recepisset ab eo,*] sic subiiciens Pragen. ecclesiam seruituti: [*et infra.*] Vnde [*nos*] prædictum episcopum ad festum resurrectionis Dominicæ, [*proximo præteritum,*] peremptorie nos meminimus citauisse. Idem vero [*episcopus*] ad suam excusationem viarum discrimina, consecrationem chrismatis imminentem 79), et quod filius [*nobilis viri,*] Bohemiæ principis, esset per ipsum baptizandus tunc temporis, per nuntios et litteras allegauit. Licet autem excusationes huiusmodi, sicut erant, friuolas æstimantes 80) *l*, ipsum reputauimus 81) contumacem, nec procuratores eius in caussa possemus recipere criminali: eis tamen [*dil. fil. n. G. sancti Angeli et H. sancti Eustachii, diac. cardin.*] concessimus auditores, vt, si possent, illum aliquatenus excusarent. Cumque prædictus A. coram eis repetiisset obiecta 82): [*ei*] fuit ex aduerso responsum, quod, cum olim super hoc ad [*ven. fr. n.*] Magdeburgen. 83) archiepiscopum litteræ fuerant 84) impetratæ, idem A. [*qui contra episcopum solus agebat,*] in obiectorum se videns probatione deficere, [*depositis vestibus, et pedibus nudis,*] ad pedes eius se humiliter prosternens, veniam postulauit, et, quod aduersus eum calumniose processerat, est confessus. Ceterum cum super hoc mandato stare eiusdem archiepiscopi iurauisset: ipse præcepit eidem, sub debito præstiti iuramenti, vt contra eundem episcopum de cætero

78) *Salzburg.* edit. ant. Enimuero *libr. V. epist.* 28. edit. Baluz. diuersam habet inscriptionem: *Pragensi capitulo*, quæ inscriptio verior videtur: quia episcopus Pragensis per canonicum Pragensem delatus erat calumniose, adeoque necesse erat, vt pontifex capitulo rescriberet, et quæ gesta erant, et adhuc gerenda, coram archiepiscopo Salisburgensi, eidem intimaret, vt, si in purgatione deficeret, alium eligerent, hac sub clausula ad *capitulum* directa: *licentiam VOBIS auctoritate nostra concedens, alium per electionem canonicam in episcopum eligendi.* Similiter: *ad VOS remittimus absolutum.* Vt inde certo constet, non ad *Salisburgensem archiepiscopum*, sed *Pragense capitulum* hanc decretalem directam fuisse. Omni vero probabilitati repugnat, eam missam fuisse ADALBERTO duci Bohemiæ, ceu arbitratur GONZAL, vt integra decretalis *cit. l.* aperte docet.
79) *Innuentem*, cit. c.
80) *Extimantes*, C. R. L. et cit. c.
81) *Reputauerimus*, C. R. et L.
82) *Obiectum*, C. R. 1.
83) *Mardeburgen.* cit. c. sed vitiose.
84) *Fuerint*, C. R. L. H. ed. gloss. et cit. c.

a Violentia. b Dormitatione. c G. d Debuit. e Impertiri. f *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* g Incestu. h *Alit.* nec vnus appareret, qui te impeteret de prædictis.

i Salzeburgen. k *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compilation.* l Extimantes.

propo-

proponere talia non auderet. [*Nos igitur, intellectis per cardinales eosdem, quæ fuerunt hinc inde proposita,*] cum nobis [*expressius*] ex ipsius A. 85) confessione constaret, ipsum iuramentum huiusmodi 86) præstitisse, ac tale recepisse mandatum: super impetitione dicti episcopi silentium ei duximus imponendum, propter contumaciam tamen eidem 87) episcopo 87*) *a* citationem et purgationem propter infamiam indicentes.

85) *A.* deest in C. H.
86) *Huiusmodi*, non est in cit. c.
87) *Eidem*, ibid. omittitur.
87*) *Canonicam*, addit ed. Cont.

CAP. XVI.

Denuntiator criminis non se inscribit; quia ad correctionem tendit; accusator autem inscribit, quia tendit ad pœnam: excipiens vero inscribit ad pœnam extraordinariam, si per exceptionem deiicitur ab obtento, alias secus. Hoc primo. Secundo *dicitur, quod, dum discutitur de crimine per modum exceptionis, potest interuenire procurator.*

IDEM *priori sancti Fridiani 88), et Magistro B. canonico Pisano. (ann. 1206.)*

Super his 89) *b*, de quibus nos consulere voluistis, inquisit. vestræ breuiter respondemus, quod tribus modis valet crimen opponi, denuntiando, excipiendo et accusando 90). Quando crimen in modum denuntiationis opponitur; [*ad denuntiationem*] non est inscriptio necessaria; sed, cum in modum accusationis [*obiicitur,*] oportet inscribi: quoniam ad depositionem instituitur accusatio, sed ad correctionem 91) est denuntiatio facienda. Cum autem excipiendo fuerit crimen obiectum: distinguendum est, quare opponatur, et quando. Si autem obiicitur, vt ab accusatione vel testificatione aliquis repellatur: non est inscribi necesse. Sed cum opponitur, vt quis a promotione officii 92), vel beneficii excludatur, si ante confirmationem obiicitur 93); non cogitur 94) quisquam inscribere: quia crimen, hoc modo probatum, impedit promouendum, sed non deiicit iam promotum. Post confirmationem vero, cum scilicet ordinandus 95) fuerit aliquis, aut etiam consecrandus, quia etiam 96) ab obtinendo repellit, et deiicit ab obtento, ad extraordinariam [*quidem*] pœnam secundum arbitrium 97) iudicis discreti, citra vinculum [*tamen*] inscriptionis, est excipiens distringendus 98), si defecerit in probando; pro eo, quod, crimine sic probato, perdit, quod per electionem et confirmationem ei fuerat acquisitum: sed ob hoc prius habita 99) non amittit. Licet enim agatur de crimine; non est tamen huiusmodi quæstio criminalis: vnde per procuratorem potest rite tractari 100).

88) *Frig.* C. R. I. *Frediani*, L.
89) Ex hac eadem decretali etiam desumta sunt *c.* 8. *X. de testib. cog.* et *c.* 8. *X. de pœnis*, quæ tamen sub diuersis annis locauerunt PITHOEI.
90) *Inquisitionem* omittit, quod hæc nondum determinata, sed adhuc determinanda esset, vel potius *iuris constituendi*, non *constituti*. Viam ad eam iam præparauit in *c.* 17. *h. t.* quod post hanc decretalem sine dubio exaratum, sed in *concilio Lateranensi IV.* demum approbatum, per *c.* 24. *X. h. t.*
91) Per impositionem *pœnitentiæ*, publice quidem subeundæ, sed sine *exomologesi* publica, quæ in secreto fiebat. *c.* 9. *C. II. q.* 1. Vid. *c.* 12. *X. h. t.* ibique *not.* 51. Aliud dicendum erat de *publico delatore*, qui publice in iudicio ecclesiastico nunciabat crimina, citra formam accusationis: qui, licet non inscriberet in crimen, propter *calumniam* tamen plectendus erat. *c.* 2. *X. de calumn.*
92) *Officii sui*, C. H.
93) *Opponitur*, ibid.
94) *Cogatur*, C. L.
95) *Promouendus*, c. 3. comp. cit. 3.
96) *Quia et*, C. R. I. sed in C. R. 2. H. et L. vox *etiam*, deest.
97) *Per arbitrium*, C. R. I.
98) *Astringendus*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
99) *Habitum*, cit. c.
100) Quæ post hæc in cit. c. habentur, vide in *c.* 8. *X. de pœnis.* et *c.* 8. *X. de test. cog.*

CAP. XVII.

Generales inquisitores, si non seruauerunt debitum inquisitionis ordinem, prudenter et caute se corrigere debent. Hoc primo. Secundo *ponit formam iuramenti, quam inquisitores exigunt ab inquisitis.*

IDEM *Versel.* 1) c *episcopo et abbati de Tileto.* 2) d *(ann. eod.)*

I. Qualiter *e* et quando 3) [*debeat prælatus procedere ad inquirendum et puniendum subditorum excessus, ex auctoritate noui et veteris testamenti colligitur euidenter, ex quibus super hoc processerunt postea canonicæ sanctiones. Legitur enim in euangelio, quod ille villicus, qui diffamatus erat apud dominum suum, quasi dissipasset bona ipsius, audiuit ab illo: quid est hoc, quod audio de te? redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris villicare. Et in Genesi Dominus ait: descendam et videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. Ex quibus auctoritatibus manifeste probatur, quod non solum, cum subditus, verum etiam, cum prælatus excedit, si per clamorem et famam excessus eius ad aures superioris peruenerit, non quidem a maleuolis et maledicis, sed a prouidis et honestis, nec semel tantum, sed sæpe, quod clamor innuit, et diffamatio manifestat, debet coram ecclesiæ senioribus veritatem diligentius perscrutari, vt, si rei poposcerit qualitas, canonica districtio culpam faciat delinquentis, non tanquam sit idem actor et iudex, sed, quasi deferente fama, vel clamore nuntiante, officii sui debitum exsequatur. Licet autem hoc sit obseruandum in subditis: diligentius tamen est obseruandum in prælatis, qui quasi signum sint positi ad sagittam. Et quia non possunt omnibus complacere; cum ex officio teneantur non solum arguere, sed etiam increpare; quin etiam interdum suspendere, nonnunquam vero ligare: frequenter odium multorum incurrunt et insidias patiuntur. Et ideo sancti patres prouide statuerunt, vt accusatio prælatorum non facile admitteretur, ne, concussis columnis, corruat ædificium: nisi diligens adhibeatur cautela, per quam non solum falsæ, sed etiam malignæ criminationis ianua præcludatur. Verum ita voluerunt prouidere prælatis, ne criminarentur iniuste: vt tamen cauerent, ne delinquerent insolenter, contra vtrumque morbum congruam inuenientes medicinam, vt videlicet accusatio criminalis, quæ ad diminutionem capitis et ad degradationem intenditur, nisi legitima procedat inquisitio, nullatenus admittatur. Sed cum super excessibus suis quisquam fuerit infamatus, vt in tantum iam clamor adscenderit, quod diutius sine scandalo dissimulari non possit, nec sine periculo tolerari; absque dubitationis scrupulo ad inquirendum et puniendum eius excessus non ex odii fomite, sed ex caritatis procedatur affectu: quatenus, si grauis fuerit excessus, et si non degradetur ab ordine, ab administratione tamen amoueatur omnino. Quod et secundum euangelicam veritatem a villicatione villicum amoueri oportet, qui non potest villicationis suæ dignam reddere rationem. Hunc igitur ordinem*] si circa [*ven. fr. n.*] Nouarien. episcopum obseruastis: [*intentionem et*] discretionem vestram in Domino commendamus. Si vero qualibet occasione 4) prætermisistis eundem; [*ne per leue compendium ad graue dispendium veniatur,*] adhuc *f* ipsum 5) tempore opportuno 6) volumus obseruari: ne inde nascantur iniuriæ, vnde iura nascuntur. Ideoque mandamus 7), quatenus ad conscientiæ vestræ iudicium recurrentes, si [*forte*] contra præscriptum ordinem, tanquam homines, excessistis, non pudeat vos errorem vestrum corrigere, qui positi estis, vt aliorum corrigatis errores 8); quoniam, [*si*] apud iudicem districtum 9), in qua mensura mensi 10) fueritis, remetietur vobis, ita videlicet, vt inueniatis occasionem aliquam congruentem, per quam, ne vestra vilescat auctoritas, quanto cautius et prudentius poteritis, supersedeatis ad præsens: quoniam ex his, quæ inordinate sunt acta, non potest ordinabiliter agi. Si vero præscriptum ordinem custodistis; [*volumus et mandamus, quatenus,*] omni gratia et timore postpositis, Deum solum habentes præ oculis, via regia incedentes, sine personarum acceptione *g* in [*hoc*] negotio procedatis, [*iuxta formam, quam vobis in aliis litteris duximus exprimendam, nec timeatis aliquem hominem contra Deum, sed Deum potius contra omnem hominem metuatis.*] Formam vero iuramenti, quam a clericis Nouarien. super inquisitione facienda in hoc negotio recepistis, in similibus volumus obseruari: vt videlicet iurent clerici, quod super his, quæ sciunt vel credunt esse in sua ecclesia reformanda, tam in capite, quam in membris, exceptis occultis criminibus, meram et plenam dicant

1) *Vercellen.* C. R. I. L. ed. ant. Cont. et c. 4. comp. cit. 3.
2) *De Cilieto*, cit. c.
3) Nouum hunc processum, ab INNOCENTIO III. in foris ecclesiasticis introducendum, omnibusque episcopis commendatum variis propugnat argumentis, eumque hoc modo iustificat contra morem huc vsque vsitatum, quo nemo sine accusatore condemnari poterat, et insolitum erat, iudicem simul *accusatoris* vices subire. Talis huius insoliti processus iustificatio haud necessaria, si iam olim cognitus fuisset, multo minus desiderata *concilii Lateranensis IV. approbatio specialis*, in quo ad verbum omnia argumenta, hic relata, resultantur, ceu docet *c.* 24. *X. h. t.* vbi de ratione, hunc processum introducendi, plenius dicam. Adhuc in primo regiminis anno obiectum fuerat INNOCENTIO III. a Mediolanensi archiepiscopo, quod absque *accusatore* contra eum processisset, vt docet *c.* 2. *X. vt ecclesiast. benef. sine dimin. conf.* ibique *not.* 58. ait pontifex: *præterea proponebas quod, cum nullus debeat SINE ACCVSATORE damnari, nec aliquid circa negotium illud sit actum IN FORMA IVDICII, depositiones testium non poterant tibi præiudicium generare.* Non negat obiectionem hanc pontifex, nec negat, se fuisse actorem in propria caussa et iudicem: sed tantum allegat, se non sine ratione commisisse *inquisitionem*, faciendam ex caussa *suspicionis*, quod merito insolitum Mediolanensi archiepiscopo visum fuit. Forsan hic casus occasionem dedit INNOCENTIO III. vt de hoc nouo processu introducendo cogitaret, ceu postea factum est. Denique quia hic processus nouus plane erat, sine dubio a delegatis iudicibus, quibus inquisitio contra Nouariensem episcopum commissa, interrogatus fuerat pontifex: *quomodo et qualiter prælatus procedere debeat ad inquirendum et puniendum subditorum excessus?* quæ quæstio insolita et inanis fuisset, si de *iure communi* hic processus fuisset cognitus. Ceterum pars huius decretalis habetur in *c.* 17. *X. de iudiciis.*
4) *Caussa*, cit. c.
5) *Hunc ipsum*, C. R. et L.
6) *Congruo*, cit. c.
7) *Et ideo discretionem vestram rogamus attentius et monemus, obsecrantes in Christo Iesu, qui venturus est iudicare viuos et mortuos*, ibid.
8) *Excessus*, C. R. I.
9) *Districtissimum*, C. R. I. et cit. c.
10) *Messi*, C. L.

a *Sequuti vetera exemplaria hunc locum restituimus, vt est impressum; cum in vulgatis perperam legeretur ita:* purgationem canonicam propter, etc.
b *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.*
c *Al.* Vercell.
d De Citito.
e *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compilat.*
f *Alit. ita:* hunc ipsum.
g Exceptione.

inqui-

inquisitoribus 11) veritatem: [*et infra. Constitutiones vero, quas ad correctionem excessuum, et reformationem morum vos non tam fecisse, quam innouasse cognouimus, adprobamus, volentes, vt eas faciatis a clericis landabiliter exerceri, præcipientes ex parte nostra prælatis, vt laicis conquerentibus plenam faciant iustitiam exhiberi, non obstantibus appellationibus frustatoriis, quas in eorum grauamen clerici frequenter opponunt; ne pro defectu iustitiæ clerici trahantur a laicis ad iudicium seculare: quod omnino fieri prohibemus, et vos, ne fiat, prohibere omnibus modis satagatis. Ceterum aduersus hæreticorum fallacias sollicitudinem vestram vigilare oportet, monentes et obsecrantes in Domino, quatenus ad exstirpandum de agro dominico lolium hæreticæ prauitatis prudenter et efficaciter intendatis.*]

11) *Inquisitionis*, cit. c.

CAP. XVIII.

Si is, contra quem inquiritur, iurauit respondere tantum ad interrogata; post confessionem auditur volens probare excusationes, quæ confessionem non perimunt, sed exponunt: secus si iurauerit, plenam et meram veritatem di ere.

IDEM *archiepiscopo Arelaten. et Vallis magnæ abbati.* (*ann.* 1204.)

Cum *a* dilecti filii Cisterc. abbas, et P. et R. monachi 12) Fontis frigidi, a sede apost. legati ad ecclesiam Agathen. accessissent 13), vt in ea legationis officium exercerent; quia de [*ven. fr. n.*] Agathen. episcopo per frequentem clamorem multa sibi fuerant insinuata sinistra; voluerunt descendere ac videre, si clamorem opere compleuisset: [*ideoque tam episcopum, quam canonicos, iuramenti vinculo adstrinxerunt, vt super statu ecclesiæ sibi dicerent veritatem, et infra.*] Quia vero nobis 14) non constitit, sub qua forma episcopus cum canonicis Agath. coram dictis legatis præstiterit 15) *b* iuramentum, vtrum videlicet ita iurauerit, vt super statu ecclesiæ plenam et meram diceret veritatem, an [*ita,*] vt ad inquisita veraciter responderet: [*discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus eisdem legatis ex parte nostra [*in virtute obedientiæ districte*] mandetis, vt, sub qua forma iuramentum præstiterit, studeant fideliter intimare. Et si secundum responsionem eorum sub secunda forma iurauerit 16), aut ipse [*coram nobis*] sufficienter probauerit, se sub illa forma iurasse, aut per depositiones 17) testium, quos produxit, [*apud sedem apostolicam constitutus, quas vobis sub bulla nostra mittimus interclusas,*] aut etiam aliorum; cum depositiones illæ non 18) fuerint publicatæ, nec [*ipse*] productioni testium renuntiare curauerit; quoniam secundum eandem 19) non teneretur 20) ex debito iuramenti, nisi ad quæsita 21) solummodo respondere 22): vos excusationes suas 23) [*diligenter*] audire curetis. Et si eas probauerit [*diligenter;*] cum excusationes huiusmodi confessiones 24) [*illas*] non perimant 25), sed exponant, quæ tales sunt, vt ad *c* bonum et malum valeant retorqueri *d*, et ideo iudicari debent ex caussa; eum, sublato appellationis obstaculo, [*penitus*] absoluatis: cum, etsi repertus sit culpabilis in quibusdam, ex labore tamen et pudore punitus, quos propter hanc caussam incurrit, huiusmodi leuis culpa leuiter 26) ei valeat indulgeri. Quodsi excusationes illas super dilapidatione, naufragio, et simonia probare 27) nequiuerit, aut, [*si*] sub prima forma iurauerit; cum 28) secundum eandem nec 29) veritatem tacere, nec admiscere debuerit 30) falsitatem: vos, non obstantibus excusationibus [*illis,*] quas de nouo proposuit [*coram nobis,*] cum in confessionibus suis nullam omnino de illis fecerit 31) mentionem, quamuis firmiter asseruerit, quod [*exceptiones*] plures ex illis legatis prædictis exposuit, [*quas ipsi scribere non curauerunt,*] cum hoc per se probare non posset, tanquam qui solus examinabatur ab illis, eum [*subl. cuiuscumque contrad. et app. obst.*] ab administratione Agathen. ecclesiæ remouere curetis 32).

12) *Monachi*, non est in c. 5. comp. cit. 3.
13) *Peruenissent*, C. R. 1.
14) *Nobis*, omittitur in cit. c.
15) *Sub qua forma coram prædictis legatis præstitit iuramentum*, ibid.
16) *Iurauit*, C. R. 1.
17) *Depositionem*, C. H.
18) *Nondum*, C. R. 1. et cit. c.
19) *Easdem*, C. R. 2.
20) *Tenetur*, C. R. 1. et cit. c.
21) *Inquisita*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
22) *Veritatem solummodo respondere*, C. R. 1.
23) *Illas, quas vobis sub bulla nostra mittimus interclusas*, cit. c.
24) *Confessiones eius*, edit ant. Declarat has confessiones specifice ALTESERRA *in comm. ad Innoc. III. decret. ad h. c.* aitque, abbatem Cisterciensem ARNVLDVM cum PETRO et RADVLPHO contra Albigenses a sede apostolica delegatam accepisse potestatem, adeoque primos inquisitores generales in caussa fidei fuisse, quod defendit MANRIQVE *tom. III. ad ann. MCCIII. c.* 3. *n.* 1. Præterea etiam inquisitionem aliorum criminum eis *specialiter* fuisse delegatam ex hoc textu liquet, in quo inquisiuerunt contra episcopum Agathensem super dilapidatione, naufragio et simonia, ceu ex facti specie relata monstrat ALTESERRA c. l.
25) *Non exprimant*, cit. c. omissis sequentibus: *sed exponant.*
26) *Leniter*, ibid.
27) *Ita probare*, C. R. 1.
28) *Quod*, cit. c.
29) *Nec*, ibid. omittitur.
30) *Debuit*, est ibid.
31) *Faceret*, ibid.
32) *Remoueatis*, ibid.

a *C. 5. eod. tit. in 3. comp.* b Præstitit. c *Al.* ad bonum vel malum. d Et cum dubia ad bonum et malum possunt retorqueri, in meliorem sunt interpretanda. *B. Thom.* 2. 2. *qu.* 60. *art.* 4.

CAP. XIX.

De veritate criminum non inquiritur, nisi prius constet de infamia; et tunc non inimici vel periuri, sed idonei viri ad prosequendam inquisitionem et ad testimonium admittuntur: et, non probato crimine, indicitur infamatis purgatio.

IDEM *archiepiscopo Terraconen.* 33) *et abbati sanctæ Mariæ de Populeto* 34), *et archidiac. Barchinon.* 35) (*ann.* 1205.)

Cum oporteat *e* episcopum: [*et infra.*] Sane, venientibus ad apostol. sed. [*dil. fil.*] G. [*Grossi*] et H. 36) canonicis Vincen. et multa [*grauia et*] enormia contra [*ven. fr. n.*] Vincen. 37) episcopum proponentibus coram nobis, quia illa non debebamus sub dissimulatione transire *f*, vobis, [*frater archiepiscope, ac fili. archid.*] inquisitionem illorum duximus committendam, [*illius imitantes vestigia, qui, cum haberet villicum, et ille diffamatus fuisset apud eumdem, quia dissipasset bona ipsius, cum eo posuit rationem.*] Verum dictus episcopus, antequam ad ipsum *g* vestra 38) citatio peruenisset, ad præsentiam nostram accedens proposuit [*coram nobis,*] quod illi, qui enormia [*illa*] de ipso [*nobis*] suggesserant *h*, typo malitiæ potius, quam iustitiæ zelo ducti, nobis huiusmodi intimarunt 39): cum ipsi eius sint inimici manifesti 40), et cum eius hostibus conuersentur, consanguineosque suos, ac complices intendant ad testificandum 41) producere contra ipsum, qui ad denuntiandum, seu [*ad*] testificandum admitti non debent [*aliqua ratione,*] vtpote iuramenti præstiti transgressores, et aliis criminibus irretiti. [*Ne vero per leue compendium ad graue dispendium veniatur:*] discretioni vestræ [*per a. s.*] mandamus, quod 42) *i*, nisi super prædictis 43) famam ipsius *k* læsam esse noueritis, vos ad inquisitionem illorum non subito procedatis. Quodsi 44) ad inquisitionem fuerit procedendum; prædictos, vel alios, quos ipsius esse constiterit inimicos, nec ad prosequendum 45) inquisitionem, nec ad perhibendum testimonium contra ipsum episcopum admittatis: sed per viros idoneos super his, quæ gesta 46) sunt, inquiratis diligentius 47) veritatem, et, si nihil graue probatum fuerit contra ipsum, vos purgationem canonicam indicatis eidem.

33) *Tarraconen.* c. 6. comp. cit. 3.
34) *Populento*, C. R. 2.
35) *Barthonon.* ed. gloss. *Baccinonens*, H. *Bartinon.* ed. ant. mendose legunt.
36) *S.* habetur in C. H. *G. de Monte Regali*, in cit. c.
37) *Viceut.* ed. ant. et cit. c. vel potius: *Vicenens.*
38) *Nostra*, ed. ant. et cit. c.
39) *Nuntiauerint*, cit. c.
40) *Manifestissime*, ibid.
41) *Testificationem*, C. H.
42) *Quatenus*, C. R. L. H. et cit. c.
43) *Super iis, quæ nobis sunt proposita contra ipsum, famam* etc. cit. c.
44) *Quod etsi*, ibid.
45) *Prosequendam*, C. R. 1. H. et Gonz.
46) *Suggesta*, cit c.
47) *Sollicite*, ibid.

CAP. XX.

A denuntiatione repellitur publicus concubinarius, excommunicatus et conspirator, et is, qui non præmonuit.

IDEM 48). (*ann. eod.*)

Cum dilectus *l* filius 49): [*et infra.*] [*Inquiratis super præmissis diligentius veritatem, et,*] si vobis constiterit, prædictos, quorum nomine sunt excessus huiusmodi de episcopo nuntiati 50), publice concubinarios tunc fuisse, propter quod in eos fuit excommunicationis sententia promulgata, vel præfatum episcopum de iam dictis excessibus non fuisse præmonitum ab eisdem, vel ipsos conspirasse in eum, a denuntiatione [*ipsa*] repellatis eosdem: alioquin audiatis, quæ fuerunt 51) *m* hinc inde proposita 52), eidem episcopo auctoritate nostra nihilominus prohibentes, ne super his, super quibus ad audientiam nostram fuerit legitime appellatum, præfatos clericos indebite grauare præsumat, donec caussa supra dicta iuxta formam mandati nostri fuerit terminata.

48) *Idem abbatibus*, C. H.
49) *Dilecti filii*, C. R. 1. et L.
50) *Quorum nomine sunt huiusmodi de prædicto episcopo nuntiata*, c. 1. comp. 4. h. t.
51) *Fuerint*, C. R. L. et H.
52) *Alioquin auditis diligenter, quæ fuerint* etc. cit. c. omissis: *hinc inde proposita.*

e *C. 6. eod. tit. in 3. comp. Vide Iul. Clar. in pract. crim. §. fin. qu.* 6. f Præterire. g Eum. h Subiecerant. i Quatenus. k Eius. l *Cap. 1. eod. tit. in 4. compilation.* m Fuerint.

CAP. XXI.

Crimen, probatum per modum inquiſitionis, regulariter pœna ordinaria non punitur: ſed, ſi impedit ordinis exſequutionem, fit depoſitio, ſicut in accuſatione. Et ſi impedit tantum beneficii retentionem; fit priuatio a beneficio: nec poterit iudex hanc pœnam moderari. H. d. vſque ad *§. Tertiæ.* ſecundum verum intellectum, non bene declaratum per ſcribentes.

IDEM *epiſcopo Gebenenſi.* a *et N. Valentin.* 53) (*ann.* 1212.)

Inquiſitionis *b* negotium, quam 54) de [*ven. fr. n.*] epiſcopo et canonicis Valentin. vobis commiſimus terminandam 55) *c*, [*ſine conſcientiæ ſcrupulo exſequi cupientes, apoſtolico petiiſtis oraculo edoceri, vtrum eorum publicanda ſint dicta et nomina, quos interrogari contigerit, prout de teſtibus in publicis cauſſis fieri conſueuit; an ſola dicta eorumdem publicari ſufficiat, nominibus tacitis, cum idem epiſcopus et canonici manifeſte ſciant, qui fuerint inquiſiti: et vtrum contra dicta eadem debeant exceptiones ſeu replicationes admitti, cum contra perſonas dicentium admittantur. Ad quod breuiter reſpondemus, non ſolum dicta, ſed etiam ipſa nomina, vt, quid a quo ſit dictum, appareat, publicanda, et exceptiones ſeu replicationes legitimas admittendas, ne per ſuppreſſionem nominum infamandi, et per exceptionum excluſionem, deponendi falſum audacia præbeatur.*] Secundo quæſiuiſtis, quid vobis ſit ſtatuendum, ſi contra quempiam per inquiſitionem probatum fuerit tale crimen, quod deponeret accuſatum criminaliter et conuictum. In quo quidem duximus diſtinguendum, vtrum, ſi tale [*videlicet*] crimen, [*quod deponeret accuſatum criminaliter contingit aduerſus aliquem inueniri,*] quod ordinis exſequutionem ſuſcepti, aut retentionem beneficii etiam poſt peractam pœnitentiam impediret, puta ſi homicidium commiſiſſet, vel adeptus eſſet ordinem aut beneficium vitio ſimoniæ. Quo caſu erit, ſicut in accuſationis iudicio, procedendum: alioquin ſecundum perſonæ merita, et qualitatem exceſſus pœnam poterit iudicantis diſcretio moderari 56).

Contra non infamatum, ſuper veritate criminum inquiri non debet; etiamſi libellus famoſus contra eum oblatus fuerit in ſecreto: nec ſuper principali creditur teſti, qui iuratus dicit ſe illius, contra quem inquiritur, inimicum. Idem ſi hoc dicit ante iuramentum: niſi præſumatur hoc dixiſſe in fraudem. H. d. vſque ad *§. Quæſiuiſti.*

§. 1. Tertiæ dubitationis articulus continebat, vtrum, cum duo vel plures iurati affirmant, aliquem 57) crimen aliquod 58), eiſdem videntibus, commiſiſſe, de quo [*tamen*] aliqua infamia non laboret 59), aliquam illi pœnam infligere debeatis, et vtrum ad petitionem quorundam, quaſdam ſchedulas *d* vobis occulte tradentium, infamationem epiſcopi continentes, ſit ad inquiſitionem eorum, quæ in ipſis e continentur ſchedulis, procedendum. Et an fides eorum dictis debeat adhiberi, qui, poſt iuramentum interrogati ſecreto, vtrum ſint eorum, de quibus inquiritur, inimici, reſpondent, quod non diligunt illos, vel directe inimicos ſe aſſerunt eorundem, aut etiam ante iuramentum id publice confitentur, nullas tamen 60) *f* inimicitiarum cauſſas probabiles oſtendentes. Ad *g* hæc [*autem pariter*] reſpondemus, nullum eſſe pro crimine, ſuper quo aliqua non laborat infamia, ſeu clamoſa inſinuatio non proceſſerit 61), propter dicta huiuſmodi puniendum, quin imo ſuper hoc depoſitiones contra eum recipi non debere: cum inquiſitio fieri debeat ſolummodo ſuper illis, de quibus clamores aliqui præceſſerunt. Nec ad petitionem eorum, qui libellum infamationis porrigunt in occulto, procedendum eſt ad inquiſitionem, ſuper contentis ibidem criminibus faciendam. Aut *h* etiam aduerſus eos, contra quos fit inquiſitio, fides adhibenda eſt dictis eorum, qui poſt iuramentum vel ante, tacite vel expreſſe, inimicos *i* ſe aſſerunt eorundem: niſi forſan ante iuramentum in fraudem id facere præſumantur.

Non punitur quis de crimine, de quo non conſtat, niſi per famam, et teſtium credulitatem: et per dicta paucorum non debet quis apud iudicem infamatus reputari. H. d. vſque ad finem.

§. 2. Quæſiuiſtis etiam 62), quid ſtatui debeat, ſi nihil per certam ſcientiam, ſed tantum per famam, et eorum, qui fuerint inquiſiti, credulitatem iuratam contigerit 63) inueniri. Et vtrum aliquis ſuper eo crimine reputari debeat infamatus, de quo ipſum duo, vel tres, vel etiam plures dixerint infamatum: licet de ipſo nihil ſiniſtri in publico audiatur. Ad quod eſt noſtra reſponſio, quod propter famam et deponentium credulitatem duntaxat, non erit ad depoſitionis ſententiam procedendum: ſed infamato canonica poterit indici 64) purgatio, ſecundum arbitrium iudicantis, qui propter dicta paucorum eum infamatum reputare non debet, cuius apud bonos et graues læſa opinio non exiſtit.

53) Vitioſa eſt hæc inſcriptio, ceu apparet ex *libr. XV. epiſt.* 191. in qua hæc traditur: *epiſcopo Gebennenſi et Viennenſi ſacriſtæ.*
54) *Quod*, C. H.
55) *Faciendam*, C. R. H. ed. ant. et c. 2. comp. cit. 4.
56) Inde liquet antiqua differentia inter *accuſationem* et *inquiſitionem*, quod per illam conuicto *pœna ordinaria*, per hanc vero *arbitraria* dictari queat, non alia de cauſſa, quam, quod accuſator deeſſet, qui maiori cum cura et ordine iuris ſeruato probationem inſtruere potuiſſet.
57) *Alium*, cit. c.
58) *Aliquod*, in C. R. 1. et ed. antiqu. omittitur.
59) *Laborat*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
60) *Tamen*, in C. R. L. H. et ed. ant. deeſt.
61) *Præceſſit*, C. R. H. et cit. c. *præceſſerit*, L. et. ed. ant. rectius.
62) *Præterea*, cit. c.
63) *Contingit*, C. R. 1.
64) *Indici*, cit. c.

CAP. XXII.

Si is, de cuius crimine in iudicio conſtat, petit reſtitutionem propter iudiciarium ordinem, non ſeruatum: non eſt audiendus, ſed eum, tanquam notorium criminoſum, debet ſuperior de nouo priuare. H. d. et eſt caſus valde notabilis, ſecundum hunc intellectum.

IDEM *epiſcopo et decano Syluanecten.* 65) k (*ann.* 1219.)

Ad petitionem *l* Galteri 66), quondam Corbien. abbatis, [*dil. filiis magiſtro ſcholarium et magiſtro*] R. [*de Curcum*] et P. canonicis Nouiomen. 67) a nobis dudum correctione commiſſa, [*ipſi bis ad monaſterium idem accedentes, quibus correctis ibidem nonnulla, quæ ſtatuenda fuerant, ſtatuerunt, inquiſitionis inſtantiam quorundam impediente malitia retractando. Ad quorum contumaciam reprimendam, ſeculare brachium intendebant inuocare.*] Verum dilectus filius [*noſter*] G. ſanctæ Mariæ in porticu diaconus cardinalis, tunc apoſtolicæ ſedis legatus, [*iterum ad idem veniens monaſterium, ſupra*] dicto G. 68) præſente, nec reclamante, ſuper ſtatu monaſterii [*memorati*] cœpit inquirere diligenter. Et cum, inquiſitione finita, eum 69) Pariſios 70) euocaſſet, propoſiturum contra inquiſitionem eandem, ſi quid rationabiliter duceret proponendum; idem [*W.*] præſentiam eius adiens, allegauit, quod in monaſterii correctione procedere non valebat, quæ prædictis iudicibus prius fuerat auctoritate noſtra commiſſa; et cardinalem 71) ipſum ex iuſtis cauſſis ſe aſſerens habere ſuſpectum, vocem ad nos appellationis emiſit: quem cardinalis, inſpectis [*bis,*] quæ probata fuerant contra eum, [*de conſilio peritorum*] amouit 72) a regimine abbatiæ, dando fratribus eiuſdem loci liberam facultatem alium eligendi, qui [*dil. filium I. abbatem Corbinen. tunc*] priorem de Argentolio 73), [*virum prouidum et honeſtum,*] elegerunt concorditer in abbatem: [*et infra.*] [*His igitur et aliis, quæ vtraque pars propoſuit, intellectis:* et infra.] Cum nobis de talibus fuerit [*ſufficiens in tali negotio*] facta fides, propter quæ præfatus G. 74) erat merito amouendus, etſi reſtituendus foret propter iudiciarium ordinem non ſeruatum: [*ob cauſſas prædictas*] ipſum prouidimus manere priuatum regimine abbatiæ, ſupra dictum priorem 75), pro eo 76), quod, præfato G. 77) propter iuris ordinem non ſeruatum [*quodammodo*] inordinate remoto, intelleximus 78) ob eandem cauſſam per conſequentiam minus legitime ſubſtitutum, per ſententiam amouentes. Quem quia non propter perſonæ vitium, vel ſcientiæ 79) *m* defectum, ſed propter iuris ſollemnitatem, [*ſicut præmiſſum eſt,*] prætermiſſam, amouimus: ipſum poſtmodum reſtituimus in abbatem.

65) Sincerior inſcriptio, quæ *libr. XIII. epiſt.* 1. *edit. Baluz.* traditur, hæc eſt: *Syluanectenſi epiſcopo et abbati Latinicenſi Pariſienſis diœceſis et decano Syluanectenſi.*
66) *Galteris*, C. R. 1. et c. 3. comp. cit. 4. *Gualterii*, C. R. 2. *Gualteri*, L.
67) *Nouenien. eiuſdem loci*, cit. c. erronee legit.
68) *Galterio*, C. R. 1. *Gualterio*, L. *Walterio*, cit. c.
69) *Prædictum Walterium*, cit. c.
70) *Pariſiis*, C. R. et L. *Pariſius*, ed. Cont. et cit. c.
71) *Cardinalis*, cit. c.
72) *Porro cardinalis - - ipſum amouit*, ibid.
73) *De Argentario*, ibid.
74) *Gualter.* C. L. per rot. *W.* cit. c.
75) *Ioannem nihilominus ſupra dictum, quem pro* etc. cit. c.
76) *Quem pro eo*, C. R. L. H. et ed. ant.
77) *W.* ſecundum, C. H. et cit. c.
78) *Intelligimus*, C. H.
79) *Scientiæ*, omittitur in C. R. ed. ant. et cit. c.

CAP. XXIII.

Agenti poſſeſſorio adipiſcendæ in beneficialibus non obſtat exceptio criminis, niſi de eo ſit infamatus; et infamato, accuſatore non probante, vel non apparente, indicitur purgatio: in qua ſi defecerit, punitur, vt conuictus.

IDEM [*in regiſtro.*] (*ann.* 1203. *Romæ.*)

Accedens ad *n* præſentiam noſtram G. nepos quondam H. ſubdiaconi noſtri, ſua nobis conqueſtione monſtrauit, quod, cum idem H. 80) apud ſedem apoſtolicam viam vniuerſæ carnis ingreſſus fuiſſet, præbendam, quam decedens habuerat in eccleſia Cremonen. ei duximus conferendam, [*ven. fr. n. H. epiſcopo et dil. f. capitulo eccleſiæ Cremon.*

80) *Dilectus filius noſter H. ſubd.* c. 3. comp. 4. de conceſſ. præb.

a *Vide notas in hunc locum.* b *C. 2. eod. tit. in 4. comp. et præter DD. hic Iul. Clar. in practica crimin. quæſt.* 6. c Faciendam. d *In veteribus libris:* cedulas. e His. f *Dictio*, tamen, *deeſt in pluribus antiqu.* g *Al.* ad hæc autem, *etc.* h *Al.* nec etiam, *etc.* i *Vide notata per Bart. in l. eos. ff. ad l. Corn. de falſis.*

k *Al.* Saluaten. *al.* Siluatenen. *al.* Siluanen. l *Cap. 3. eod. tit. in 1. comp. Vide archid. c. ſi quis abbas 18. qu.* 1. m *Deeſt vox,* ſcientiæ, *in quibuſdam exemplaribus, in quibuſdam erat expoſitio ſuper verbo,* defectum, *inde irrepſit in textum.* n *C. 3. de conceſſ. præb. in 4. comp. Vide Innoc. in cap. ſciant ſupr. de elect. vbi multipliciter limitat hanc decretal. et Anton. Butri.*

iniungentes, vt eum in fratrem reciperent, et tam stallum in choro, quam locum in capitulo, præbendam eamdem ipsi sine difficultate aliqua assignarent, tibi etiam, fili archid. et dil. f. præposito S. Agathæ dedimus in mandatis, vt, si episcopus et canonici mandatum ap. non implerent, vos illud, subl. app. obst. exsequi curaretis, contradictores per cens. eccl. appell. rem. compescentes. Cumque tu et idem præpositus, sicut ex litteris vestris accepimus, monuissetis episcopum et canonicos Cremonens. ad mandatum ap. exsequendum; ipsi asseruerunt, nostras litteras per veri suppressionem obtentas: cum, viuente adhuc subd. prædicto, filium cuiusdam nobilis ciuis Crem. in canonicum recepissent, et promisissent proximam vacaturam. Adiecerunt etiam, quod ante receptionem litterarum nostrarum nuntium suum ad sedem ap. destinarunt: et ideo, ne procederetis vlterius, ad audientiam nostram appellarunt. Iuuenis etiam, cui per episcopum et canonicos eadem fuerat præbenda concessa, duxit ad audientiam nostram proclamandum. Vnde vos non processistis vlterius, sed quæ acta fuerant, per vestras nobis litteras intimastis. Petebat igitur memoratus G. vt ex eo, quod canonici contra Lateran. concilium fecerant, impedire non pateremur nostræ concessionis effectum, sed præbendam ipsam faceremus eum pacifice possidere. Quæ si fuisset etiam iuueni memorato concessa: debebat tamen nostra concessio, quæ præcesserat, præualere. Verum dil. fil. Bonus Ioannes prædictorum canonicorum et episcopi nuntius proposuit, quod, priusquam ad eos mandatum ap. emanasset, præbendam ipsam iuueni concesserant memorato, et subiunxit, quod dictus G. super homicidio et periurio infamia publica laborabat. Vnde non solum admittendus non erat ad Cremon. ecclesiam, sed eiiciendus potius etiam, dum fuisset admissus. Episcopus quoque per suas nobis litteras intimauit, quod, cum pro eodem G. litteras ap. recepisset, ei consuluit, vt, si conscientia salua posset, tamen saltem de periurio et homicidio se purgaret, nisi contra eum appareat legitimus accusator: sed ipse purgationem præstare noluit, nec offerre. Nos igitur, attendentes, quod filius nobilis memorati, sicut episcopi et canonicorum Crem. et exsequutorum nostrorum litteræ attestabantur, fuit contra Lateranense concilium ad proximam vacaturam admissus, vt postmodum acceperunt, non vacantem, cum, priusquam de morte subd. ad Crem. certus nuntius peruenire potuisset, prædictam præbendam concesserimus memorato G. discretioni vestræ per a. s.] mandamus, quatenus [*quod de præmisso iuuene factum est, denuntietis irritum et inane, ac,*] nisi præfatus G. super obiectis 81) eidem in modum exceptionis criminibus, videlicet periurio et homicidio, publice fuerit infamatus, concessionem nostram sibi factam exsequutioni mandetis.

Deinde 82), si legitimus accusator apparuerit, audiatis, quæ fuerint hinc inde proposita: et, si prædicta crimina vel eorum aliquod legitime probatum fuerit contra eum, ipsi super eadem præbenda [*perpetuum*] silentium, [*app. postposita,*] imponatis. [*Quod si probare nequiuerint: eam sibi auctoritate apost. confirmetis.*] Si vero contra a eum legitimus non apparuerit accusator, et 83) ipse super prædictis criminibus dignoscitur respersus 84) infamia 85); purgationem ei canonicam indicatis: in qua si [*forte*] defecerit, [*perpetuum*] imponatis 86) ei silentium. Si autem purgationem 87) præstiterit: contradictores ab eius molestia compescentes, eos, qui eum nisi sunt impedire, in expensis [*ipsi*] legitimis condemnetis 88).

81) *Præfatus clericus super prædictis criminibus publice fuerit infamatus, concessionem nostram sibi factam per censur. eccl. app. rem. exsequutioni mandetis.* ibidem.
82) *Demum*, ibid.
83) *Si*, est ibid.
84) *Esse respersus*, C. R. 2.
85) *Fama*, cit. c.
86) *Imponere curetis*, ibid.
87) *Purgationem*, omittitur in C. R. 2. L. H. et ed. ant. sed eius loco in C. R. 1. superscriptum est pron. *eam*. et in cit. c. habetur *ipsam*.
88) *Condemnantes*, C. L. et ed. ant.

CAP. XXIV.

Superior contra subditum, maxime prælatum, de his tantum inquiret, super quibus præcessit infamia: et tunc vocabit eum, et tradet sibi capitula et nomina, et testium dicta publicabit, et ipsius legitimas exceptiones admittet, et, probato graui crimine, eum ab administratione remouebit. In regularibus vero prælatis ad vnguem seruandus non est hic ordo. Et quanquam in hac summatione modica videatur agi differentia inter prælatos et subditos, contra quos inquiritur: tamen facienda est, vt patet in littera.

IDEM *in concilio generali.* b *(ann. 1216. Romæ.)*

II. Qualiter et quando debeat prælatus procedere ad inquirendum et puniendum subditorum 89) excessus, ex auctoritatibus 90) vet. et noui testamenti colligitur euidenter, ex quibus postea processerunt canonicæ sanctiones: sicut olim aperte distinximus 91), et nunc sacri approbatione concilii confirmamus. Legitur enim in euangelio c, quod villicus ille, qui diffamatus erat apud dominum suum, quasi 92) dissipasset bona ipsius d, audiuit ab illo: *quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ: iam enim non poteris amplius* 93) e *villicare.* Et in Genesi f Dominus ait: *descendam et videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* Ex quibus auctoritatibus manifeste probatur, quod non solum cum subditus, verum etiam cum prælatus excedit, si 94) per clamorem et famam ad aures superioris peruenerit, non quidem a maleuolis et maledicis g, sed a prouidis et honestis, nec 95) h semel tantum, sed sæpe, quod clamor 96) innuit, et diffamatio manifestat, debet coram ecclesiæ senioribus veritatem diligentius perscrutari; vt, si rei poposcerit qualitas, canonica districtio culpam feriat delinquentis: non tanquam idem sit accusator 97) et iudex 98), sed quasi 99) denuntiante fama, vel deferente clamore, officii sui debitum exsequatur. Licet autem hoc sit obseruandum in subditis; diligentius tamen est obseruandum in prælatis: qui quasi signum sunt positi ad sagittam. Et quia non possunt omnibus complacere; cum ex officio suo 100) teneantur non solum arguere, sed etiam increpare, quin etiam interdum suspendere, nonnunquam vero ligare: frequenter odium multorum incurrunt, et insidias patiuntur. Et ideo sancti patres i prouide statuerunt, vt accusatio prælatorum non facile admittatur, ne, concussis columnis, corruat ædificium: nisi diligens adhibeatur cautela, per quam non solum falsæ, sed etiam malignæ criminationi 1) ianua præcludatur. Verum ita voluerunt prouidere prælatis, ne criminarentur iniuste: vt tamen cauerent, ne delinquerent insolenter, contra morbum vtrumque inuenientes medicinam congruam, videlicet vt criminalis accusatio, quæ 2) ad diminutionem capitis, id est, degradationem intenditur 3), nisi legitima præcedat inscriptio k, nullatenus admittatur. Sed cum super excessibus suis quisquam fuerit infamatus, vt iam clamor ascendat, qui diutius sine scandalo dissimulari non possit, vel sine periculo tolerari; absque dubitationis scrupulo ad inquirendum et puniendum eius excessus, non ex odii fomite, sed caritatis procedatur affectu, quatenus, si fuerit grauis

89) *Clericos* intelligit, qui proprie *subditi prælatorum* dicti fuerunt. Horum *malitia* et *vita abominabilis*, ob quam olim decimas clericis subtrahere non verebantur laici, vt *INNOCENTIVS III. libr. II. epist.* 242. in *c.* 26. *X. de decim.* relata, ait, sine dubio ansam dedit pontifici, vt hanc viam extraordinariam *inquisitionis* introduceret. In prouerbium eo tempore abierat, vt laici, mores pessimos clericorum ob oculos habentes, clamarent: *vbi est clericorum DEVS? c. 7. de vot. et vot. redemt. ibique not.* 71. Vita eorum pessima vt plurimum erat impunita: quod accusatores deficerent. Laici enim ab accusatione penitus exclusi erant, clerici vero sibi similes moribus rarius accusabant: nisi forsan inimicitia eos ad accusandum induxisset, quæ rursus accusationes impediebat. *c.* 19. *et* 21. *X. h. t.* Præterea vero monastica disciplina exaruerat, quod grauiter pontifex dolet *libr.* 1. *ep.* 386. Ac denique Albigensium plena omnia, qui, pessimis clericorum moribus offensi, desciuerant ab ecclesia, puriorem vitam ducere quærentes: contra quos extraordinarios inquisitores constituendos censuit, vt ad *c.* 19. *X. h. t.* notaui, qui contra quoscunque hæreticos laicos et clericos per inquisitionem processerunt. Denique ipsemet pontifex *in f. huius c.* huc collineare et innuere videtur, nouum procedendi suo tempore modum necessarium fuisse, ad vitam clericorum emendandam. *Ad corrigendos itaque*, ait, *subditorum excessus tanto diligentius debet prælatus assurgere, quanto damnabilius eorum offensas desereret incorrectas.*
90) *Ex auctoritate*, c. 4. comp. 4. cit.
91) Prouocatur ad *c.* 17. *X. h. t.* in quo fundamenta, hic regustata, iam eisdem verbis adducta sunt, et a concilio approbata, certo indicio, ius nouum introductum fuisse.
92) *Quia*, ibid.
93) *Amplius*, deest in C. R. 1. L. ed. ant. et cit. c.
94) *Et si*, ed. ant.
95) *Non*, ibid. et ed. Cont.
96) *Clamatio*, cit. c.
97) *Actor*, C. R. L. H. et ed. ant.
98) *Et idem iudex*, edit. ant. Hæc ratio eo tempore tolerari poterat, quo tantum procedebatur contra clericos, publica diffamatione notabiles. Rationem hic desumsisse videtur ab antiquis denuntiationibus priuatis, de quibus ad *c.* 12. *X. h. t. not.* 51. quædam tradidi, quæ fiebant ad *emendationem*, et vt denuntiatus ad spontaneam confessionem adduceretur, alioquin dimitteretur. Hæc vero denuntiatio, quæ per *clamorem publicum* fieri dicitur, ad publicum processum viam aperuit, probationem desiderauit, adeoque nouum *processum criminalem* introduxit. Hic semel introductus facile ansam præbuit, eum extendendi ad *occulta crimina* eruenda, per simplicem *denuntiationem* ad iudicem delata. In quo procedendi genere idem *accusator* et *iudex* re vera est, vt facies hodiernæ *inquisitionis* docet, simulque ostendit, pœnam ordinariam etiam in ea dictandam esse, postquam vbique in *ordinarium processum criminalem* degenerauit.
99) *Quia*, cit. c.
100) *Suo*, a C. R. et L. abest.
1) *Criminationis*, cit. c.
2) *Per quam*, ibid.
3) *Tenditur*, ibid.

a *Quatenus hic agitur de purgatione indicenda diffamato, vide Marian. in repet. c. qualiter.* b *Scilicet* Innoc. III. *in conc. gener. Later. c.* 8. *et c.* 4. *eod. tit. in* 4. *comp. Initium huius decreti vsque ad §. debet igitur, habetur etiam in* 3. *comp. eod. tit. c.* 4.

c *Luc.* 16. d Illius. e *Dictio*, amplius, *deest in antiqu. cod.* f *Gen.* 18. g Maledictis. h Non semel. i *Vide epist.* 2. *Stephani papæ I. de accusationibus episcoporum, vbi habetur plenissime in* 1. *tomo conc. Surianæ editionis.* k *Vide, quos citaui supr. eod. cap. super his, verbo, oportet inscribi.*

excessus,

excessus, etsi non degradetur ab ordine, ab administratione tamen 4) amoueatur omnino: quod est secundum sententiam euangelicam a villicatione villicum amoueri 5), qui non potest villicationis suæ dignam reddere rationem. Debet igitur esse præsens is, contra quem facienda est inquisitio; nisi se per contumaciam absentauerit 6): et exponenda sunt ei illa capitula, de quibus fuerit inquirendum, vt facultatem habeat defendendi se ipsum. Et non solum dicta, sed etiam nomina ipsa testium sunt ei, vt, quid, et a quo sit dictum, appareat, publicanda, nec non exceptiones et replicationes legitimæ admittendæ: ne per suppressionem nominum, infamandi, per exceptionum vero exclusionem, deponendi falsum audacia præbeatur. Ad corrigendos itaque subditorum excessus, tanto diligentius debet prælatus assurgere, quanto damnabilius eorum offensas desereret incorrectas. Contra quos, vt de notoriis excessibus taceatur, etsi tribus modis possit procedi, per accusationem videlicet, denuntiationem, et inquisitionem ipsorum: vt tamen 7) *a* in omnibus diligens adhibeatur cautela, ne forte per leue compendium ad graue dispendium veniatur, sicut accusationem legitima debet præcedere inscriptio, sic et denuntiationem caritatiua monitio, et inquisitionem clamosa insinuatio præuenire, illo semper adhibito moderamine, vt iuxta formam iudicii, sententiæ quoque forma dictetur. Hunc tamen ordinem circa 8) *b* regulares personas non credimus vsquequaque seruandum *c*: quæ, cum caussa requirit, facilius et liberius a suis possint 9) administrationibus amoueri.

4) *Tamen*, non est in ed. ant.
5) *Remoueri*, C. R. 2.
6) *Absentaret*, C. R. L. et cit. c.
7) *Verumtamen in* etc. cit. c.
8) *Contra*, ed. ant.
9) *Possunt*, C. R. 2. L. ed. ant. et cit. c.

CAP. XXV.

Metropolitani ad correctionem excessuum, et reformationem morum, singulis annis facere debent prouinciale concilium: in quo statuere debent personas idoneas per singulas diæceses, quæ sollicite inuestigent, et in sequenti concilio referant corrigenda. Et episcopi debent facere synodos episcopales singulis annis, et publicare agitata in prouinciali concilio: et hæc negligentes, ab exsequutione officii suspenduntur. H. d.

IDEM d *in eodem. (ann. 1216.)*

Sicut e olim a sanctis patribus noscitur institutum, metropolitani singulis annis cum suis suffraganeis prouincialia non omittant concilia celebrare: in quibus de corrigendis excessibus, et moribus reformandis, præsertim in clero, diligentem habeant cum Dei timore tractatum, canonicas regulas, [et] maxime 10), quæ statutæ 11) sunt in hoc generali concilio, relegentes, vt eas faciant obseruari, debitam pœnam transgressoribus infligendo.

Vt autem id valeat efficacius adimpleri, per singulas diœceses statuant personas idoneas, prouidas videlicet et honestas, quæ per totum annum simpliciter, et de plano absque vlla iurisdictione sollicite inuestigent, quæ correctione vel reformatione sunt 12) *f* digna, et ea fideliter perferant ad metropolitanum et suffraganeos et alios in concilio subsequenti: vt super his 13) et aliis, prout vtilitati et honestati congruerit 14), prouida deliberatione procedant, et quæ *g* statuerint, faciant obseruari 15), publicaturi ea 16) in episcopalibus synodis, annuatim per singulas diœceses celebrandis. Quisquis autem hoc salutare statutum neglexerit adimplere, a sui exsequutione officii suspendatur.

10) *Et maxime*, C. R. et L.
11) *Statuta*, C. R. 1.
12) *Sint*, C. R. 1. et H.
13) *Vt similiter his*, c. 5. comp. cit. 4.
14) *Congruit*, C. R. L. H. et cit. c.
15) *Firmiter obseruari*, C. R. 1.
16) *Ea, quæ*, C. L. sed perperam.

CAP. XXVI.

Sententiæ excommunicationum, suspensionum, vel interdicti latæ, post denuntiationem per abbatem denuntiatum, vel alium pro ipso in monachos denuntiantes, vel adhærentes eisdem, relaxantur. Spoliati restituuntur, et iuramenta de tacenda veritate relaxantur, dicta testium denuntiato traduntur, et expensæ de bonis monasterii monachis denuntiantibus ministrantur; et propter hoc ab obedientia abbatis non eximuntur, sine tamen litis præiudicio.

GREGORIVS IX. *archiepiscopo et priori sanctæ Mariæ Rothomagen. (ann. 1236.)*

Olim I. V. 17) et P. ordinis Tyronensis 18) *h*: [*et infra.*] Ne igitur reformatio monasterii valeat retardari, mandamus, quatenus, relaxatis excommunicationum seu suspensionum sententiis, si quas idem abbas protulerit 19) *i*, vel per quoscunque iudices promulgari fecit, post inceptum negotium in eos, et hærentes 20) eisdem, ac eis restitutis, quos idem abbas, negotio ipso 21) pendente, contra iustitiam spoliauit, in negotio de plano et absque iudiciorum strepitu procedentes, cum talibus maxime in hoc casu non deceat Dei seruos inuolui, inquiratis, quæ circa 22) *k* personas et obseruantias regulares videritis inquirenda, corrigentes et reformantes tam in capite, quam in membris, quæ correctionis et reformationis 23) officio noueritis indigere, iuramentis, si qua de tacenda veritate abbas extorserat 24), relaxatis, prouiso, vt *l*, negotio ipso pendente, præfati monachi eidem abbati obediant et intendant, ita tamen, quod per hoc prosequutio negotii non valeat impediri. Si vero testes contra eundem abbatem producti fuerint: dictorum ipsorum ei copiam dari 25) faciatis. Prædictis autem monachis expensas 26), factas propter hoc, et tribus vel quatuor ex istis, vel aliis, quos idoneos ad dictum negotium prosequendum duxeritis assumendos, faciatis de bonis eiusdem monasterii, et 27) faciendas expensas, ad prosequutionem ipsius negotii necessarias, computatis, si qua propter hoc receperunt 28), de bonis monasterii, cum proprium non habeant, ministrari 29). Contradictores, etc.

17) In C. R. 1. L. et ed. ant. est *W.* quæ vltima respuit partic. *et.*
18) *Cister.* C. R. 2. et ed. ant. *Cironen.* L.

19) *Protulit*, C. R. L. et H.
20) *Adhærentes*, C. R. ed. ant. Cont. et Pith. sed præp. *ad*, est deleta in L.
21) *Ipso*, non legitur in ed. ant. Cont. nec in Pith.
22) *Contra*, C. R. 2.
23) Diction. *et reformationis*, desunt in C. H.
24) *Extorserit*, ed. Cont. et Pith.
25) *Dari*, omittitur in C. R. L. H. et ed. ant.
26) *Expensas*, in C. R. 1. et H. deest.
27) *Et*, in C. R. L. et ed. ant. non habetur.
28) *Receperint*, C. H.
29) Supra iam in *c.* 11. *X. h. t.* idem constitutum, et *nota* 45. illustratum est.

CAP. XXVII.

Contra prælatum, denuntiatum de dilapidatione, fit commissio super veritate inquirenda: et pendente negotio debet sibi interdici potestas alienandi.

IDEM *episcopo Cister.* m *de Alde. et de Salen. abbatibus* 30). *(ann. 1227. Roma in Germaniam.)*

Prælatorum excessus: [*et infra.*] Sane, dilecti filii C. et quatuor alii canonici Frisigien. *n* denuntiando monstrarunt, quod Frisigien. episcopus bona sui episcopatus, quem, vt dicunt, fuit minus canonice assequutus, adeo grauiter dilapidat et consumit, quod, nisi celeriter adhibeatur remedium, episcopatus idem per eum ad irreparabile *o* dissolutionis 31) opprobrium deducatur 32): nec solummodo rerum, verum etiam famæ suæ prodigus et salutis, vitam ducit enormiter dissolutam. [*et infra.*] Discr. v. mandamus, quatenus personaliter accedentes ad locum inquiratis sollicite veritatem, et eam fideliter conscribentes, sub sigillis vestris *p* nobis transmittatis inclusam, eidem episcopo terminum assignantes, quo nostro se conspectui repræsentet, pro meritis recepturus, potestate vendendi, dandi, infeudandi, seu *q* quomodolibet 33) alienandi bona ipsius ecclesiæ, interim eidem penitus interdicta.

30) Non potest hic intelligi *Cicestrensis* vel *Cestrensis* episcopus in Anglia, vt credit GONZAL. qui de rebus, in Bauaria gestis, non potuit iudex delegari. Veram inscriptionem ex *GREGORII IX. regest. MANRIQVE tom. IV. annal. Cisterc. ad ann. MCCXXVII. c.* 8. *n.* 10. restituit, quæ hæc est: *Eistetensi episcopo vna cum Aldens. Pachensi et Salemitano abbatibus.* Vnde liquet, loco *Cister.* legendum esse: *Eistet. De Salemitano monasterio*, vel *Salamonis villa*, *IDEM* agit *tom. I. ad ann. MCXXXVIII. c.* 14. *n.* 1. *sqq.* Denique historiam huius delegationis plenius refert *MEICHELBECK. tom. II. histor. Frising. libr. VI. c.* 1. *§.* 3. *p.* 6. *sqq.* eamque contigisse *anno MCCXXIX.* censet. videlicet GEROLDVS episcopus Frisingensis delatus erat pontifici, quod bona sui episcopatus dilapidasset, et speciatim vrbem Frisingensem duci Boioariæ in feudum concessisset: quod ex hac decretali illustrat, sed veram eius non restituit inscriptionem. Probabilius autem est, delegationem hanc factam fuisse anno MCCXXVII. vt *MANRIQVE cit. l.* censet *ex reg. Gregorii IX.* quia *Eistetensis* episcopus et prædicti *abbat. Cisterc.* iussi erant personaliter accedentes ad locum, in veritatem facti sollicite inquirere, et plenam informationem pontifici transmittere, sigillis propriis inclusam. Hac facti inquisitione et relatione pontifici transmissa, anno MCCXXX. EBERHARDVS, Salisburg. archiepiscopus, et SIFRIDVS, episcopus Ratisbonensis, delegati sunt, vt tum contra GEROLDVM, tum contra eos procederent, qui bona ab eo detinerent.
31) *Irreparabilis dissolutionis*, C. R. 1. et L. *irreparabilis desolationis*, C. R. 2. et H.
32) *Deducetur*, C. R. L. ed. ant. Cont. gloss. et Pith.
33) *Quolibet alio modo*, C. R. 1.

a *Al. ita:* tamen vt diligens adhibeatur omnibus cautela, *etc. absque voce*, in: *sed in concilio et vetustioribus legitur, vt est impressum: in vno non adhibeatur, sed* adimpleatur, *legitur.* b Contra. c Obseruandum. d *Scilicet* Innocent. III. *in conc. gener. cap.* 6. e *C.* 5. *eod. tit. in* 4. *comp.* f Sint. g Quod statuerunt, faciant obseruari. h Cister. *aliter:* Turonens. *al.* Cironens.

i Protulit. k Contra. l Prouisio etiam, *etc.* m Cistercien. et de Alio. et Salien. abbat. *al.* Cistrens. n Frisigens. *al.* Frigisen. o *Al.* ad irreparabilis dissolutionis, *etc.* p *Altas:* sub sigillis vestris veritatem nobis, *etc.* q *Al.* seu quolibet modo, *etc.*

TITV-

TITVLVS II.
DE CALVMNIATORIBVS.

CAP. I.

Subdiaconus, calumniose accusans diaconum, subdiaconatu priuatur, et publice verberibus castigatur, et in exsilium mittitur.

GREGORIVS *Anthemio* 34) *subdiacono.* (*ann.* 601. *Romæ.* Conf. c. 2. comp. I. de accusat.)

Cum fortius punienda sint crimina, quæ insontibus et maxime sacratis hominibus inferuntur: quam sitis culpabiles [*omnes*,] qui in caussa Ioann. diac. resedistis, attendite 35), vt Hilarium, criminatorem ipsius, nulla ex definitione vestra 36) pœna conueniens 37) castigaret. [*et infra.*] Quia ergo tantæ nequitiæ malum sine digna non debet vltione transire: iubemus 38) eundem H. 39) prius subdiaconatus, quo indignus fungitur, priuari officio, et verberibus publice castigatum, in exsilium deportari 40).

34) Cod. MSCti et edit. ant. admodum corrupti sunt. Vera hic traditur, vt docet *GREGORIVS M. libr. IX. epist.* 66. anno ordin. XI. scripta.
35) *Attende*, c. 2. comp. I. de accus.
36) *Nostra*, C. L.
37) *Veniens*, C. H. et cit. c.
38) *Fratrem nostrum Paschasium admonere volumus, vt*, cit. c.
39) *Ylarium*, C. L. sed C. R. I. habet: *I.*
40) *Priuet officio - - atque verberibus - - faciat in etc.* cit. c.

CAP. II.

Denuntiator, in probatione criminum deficiens, ab officio et beneficio suspenditur, donec innocentiam suam purget.

INNOCENTIVS *a* III. Zamoren. Segobien. et Abulen. 41) *episcopis.* (*ann.* 1212. *Romæ in Hispan.*)

Cum *b* dilectus filius, magister scholarium Palæstinus 42), ad sedem apostolicam accessisset, et [*nobis*] de suo 43) episcopo excessus varios nuntiasset: [*ven. fr. n. quondam episcopo Legion. nunc archiepiscopo Compostellano, et dil. fil. de Valle bona, et Matiplana abbatibus Placentin. diœc.*] examinationem commisimus excessuum obiectorum. [*et infra.*] Cum autem processum negotii [*et dicta testium*] examinauerimus diligenter, nec intelligere potuerimus 44), probatum esse sufficienter aliquod de prædictis; eundem episcopum [*de consilio fratrum n.*] absoluendum decernimus 45) ab obiectis, vobis 46) [*per a. s.*] mandantes, quatenus memoratum magistrum scholarium, donec canonice suam purgauerit innocentiam, scilicet quod non calumniandi animo ad huiusmodi crimina 47) proponenda processit 48), ab officio et beneficio suspendatis: vt cæteri, simili pœna perterriti, ad infamiam suorum facile non prosiliant prælatorum.

41) Hanc inscriptionem probat GONZAL. quæ in *c.* 7. *comp.* 3. *de accusat.* corrupta est pariter, vt in edit. ant. et Cont. Ibi enim legimus: *Idem Zamorensi, Secrobicensi Iapulen. episcopis.*
42) *Palentinus*, cit. c.
43) *De ven. fr. n. Palentino*, ibid.
44) *Poterimus*, C. R. I.
45) *Decreuimus*, C. R. et cit. c.
46) *Vobis*, in cit. c. non legitur.
47) Insignis alias est differentia inter *crimina* et *excessus*, vt ad *tit. de excess. prælat.* monstrandum erit. Negari tamen nequit, in decretalibus hæc sæpe confundi, quod etiam in hac decretali factum: quia *excessus*, pontifici nuntiati, circa finem *crimina* vocantur.
48) *Processerit*, C. R. I.

TITVLVS III.
DE SIMONIA 49) c, ET NE ALIQVID PRO SPIRITVALIBVS 50) EXIGATVR VEL PROMITTATVR.

CAP. I.

Episcopus pro ordine, ab eo conferendo, vel ministri, vel notarii nihil temporale exigere debent.

GREGORIVS, *generali* 51) *synodo* 52) *præsidens.* (*ann.* 594. *Romæ.*)

In *d* ordinando [*episcopo pontifex manum imponit, euangelicam vero lectionem minister legit: confirmationis autem eius epistolam notarius scribit.*] Sicut [*autem*] non debet episcopus 53) manum, quam imponit, ita nec minister 54) vel notarius in ordinatione eius vocem vel calamum vendere 55). Pro ordinatione igitur vel vsu pallii, seu chartis atque pastellis 56), eum, qui ordinatur, omnino aliquid dare prohibemus.

49) In ed. ant. comp. 2. 3. 4. et 5. totum rubrum est: *de simonia.*
50) *Pro spirituali*, C. R. 2. et comp. I. quæ omittit: *vel promittatur.*
51) Seriem huius concilii ipsemet GREGORIVS M. retulit inter epistolas suas, *libr. IV. epist.* 44. in qua etiam hic canon recitatur.
52) *Concilio*, C. H.
53) *Non decet episcopum*, c. I. comp. I. h. t.
54) Vel scriba eius, qui episcopo ab epistolis erat, et litteras ordinationis expediebat, cui ne quidem, sub titulo *pastus*, aliquid exigere concessum erat, quod passim ab aliis repetitum, vt *c.* 7. *et vlt. C. I. qu.* 3. De *pastello* vel *pastu* actum est *ad c.* 3. *C. I. qu.* 3. et ad *c.* 39. *X. h. t. in nota* 27.
55) *Manum, quam imponit vendere: ita minister vel notarius non debet in ordinatione eius vocem suam vel calamum venumdare*, cit. c.
56) In C. R. I. superscriptum est, tanquam glossa: *sigillis.* Sed *Patellis*, est in cit. c.

CAP. II.

Deponendus est, qui per pecuniam aliquem eiecit de ecclesia sua, se postea intrudendo.

Ex concilio Moguntinen. 57) *e* (*c.* 12. *ann.* 847.)

Qui alium [*presbyterum*,] in ecclesia [*legitime*] ordinatum, per pecuniam expulerit, eamque 58) sibi taliter vindicauerit, omnimodo 59) deponatur.

57) *Maioc.* c. 2. comp. cit. I.
58) *Expellit et eam*, C. H.
59) *Omnino*, C. R. et H. *omnimode*, L. *omnimodis*, cit. c.

CAP. III.

Quilibet catholicus admittitur ad accusandum de crimine simoniæ.

DEODATVS *f* PAPA. (*ann.* 616. *Romæ.*)

Si Dominus *g* et Magister omnium, qui sine peccato fuit 60), accusandi licentiam vni dedit: [*quanto magis vnius assertione conuincendus est, qui simoniæ labe dignoscitur esse pollutus?*] Non igitur [*et in tali negotio*] quilibet catholicus est respuendus: sed, vt veritatem afferat ad propalandam 61) *h* simoniacam rabiem, magnis est precibus exhortandus 62) *i*.

60) *Fuerit*, C. R. I.
61) *Compellendam*, C. R. *pellendam*, L. H. et c. 3. comp. cit. I.
62) *Exorandus*, C. R. I. H. L. et cit. c.

CAP. IV.

Simoniacus, pendente accusatione, ab administratione diuinorum prohibetur.

IDEM 63).

Accusatum *k* simoniacum necesse habuimus [*summopere per scripta nostra*] prohibere, ne missarum sollemnia celebraret 64), donec quid esset 65), verius constitisset 66).

63) SYLVESTRO adscripsit hoc caput interpolator in *c.* 14. *C. II. qu.* 5. CORRECT. ROM. tamen *ibidem* censent probabiliter, illud desumtum esse ex *GREGORII M. libr. V. epist.* 3. anno 595. exarata, quibus etiam accessit *AVGVSTIN. in not. ad c.* 4. *comp.* I. *h. t.*
64) *Celebrare debuisset*, c. 4. comp. cit. I.
65) *Sit*, C. H.
66) *Potuissemus addiscere*, cit. c.

CAP. V.

Idem dicit, quod præcedens, nisi quod illud cap. loquitur in accusatione, istud in inquisitione: et illud loquitur de simoniaco in genere, istud declarat de ordine.

IDEM 67).

Quoties *l* [*contra ecclesiasticam disciplinam quid suggestum dicitur, ne nos ante Deum culpa ex dissimulatione redarguat, irrequisitum hoc relinquere non audemus.*] Peruenit [*itaque*] ad nos, quod per simoniacam heresim fueris ordinatus. [*Sed et talia de te multa hic dicta sunt, de quibus vnum, quod maximum fuit, propter quod*] necesse habuimus te [*per scripta nostra*] prohibere, ne missarum sollemnia celebrare debuisses, donec, quid sit, verius discerneremus 68).

67) Addi debuisset: *in eadem*, h. e. *GREGORIVS* in *eadem epist.* 3. anno 595. scripta, vt antecedens caput sententiam GREGORII M. in compendio, posterius vero ipsa verba eius referat. Cod. H. habet: *Lucius papa*, sed mendose.
68) *Discereimus*, C. H. *quid esset verius, discceremus*, c. 5. comp. cit. I.

CAP. VI.

Simoniacus est deponendus.

LVCIVS PAPA 69). (*ann.* 254. *Romæ.*)

Sicut simoniaca *m* pestis sui magnitudine alios morbos vincit: ita sine dilatione mox, vt eius signa per aliquam personam claruerint, de ecclesia Dei debet eliminari 70) atque repelli 71).

69) LVCIO III. adscripsit cod. Tarrac. vet. notante *AVGVSTINO in not. ad c.* 6. *comp.* I. *h. t.*
70) *Elimari*, C. H.
71) *Propelli.* C. R. L. et c. 6. comp. I. h. t. In *cit. c.* 6. hæc superaddita sunt: *Petrus enim primus pastor ecclesiæ non alicuius hominis attestatione, sed sancti Spiritus inspiratione, Simonis interiora recognoscens, sine aliqua audientia, terribili eum et repentina morte mulctauit.* Ad hæc verba *AVGVSTINVS in not. ad c.* 6. *comp.* I. *h. t.* ingenua confessione hæc notauit: *Laudo Raymundi ingenium, qui hæc maluit omittere*, quam fabulam vulgarem referre.

---

a Honorius III. b *C.* 7. *de accus. in* 3. *comp.* c *De materia huius multa tradit D. Thom. et Caiet.* 2. 2. *qu.* 100. d *Cap.* I. *eod. tit. in* I. *comp.*

e *Adde sub Rabano archiepiscopo cap.* 12. *refert Burch.* 3. *decr. c.* 110. *Iuo p.* 3. *c.* 86. *et c.* 2. *eod. tit. in* I. *comp.* f A Deodatus. g *C.* 3. *eod. tit. in* I. *comp.* h Pellendam. *alit.* repellendam. i Exorandus. k *C.* 4. *eod. tit. in* I. *comp. refert Grat. sine Palea C.* 2. *qu.* 4. *c.* 15. *accusatum.* l *Cap.* 5. *eod. tit. in* I. *comp. Vide Bernard. Diaz. in pract. crim. Cant c.* 23. m *C.* 6. *eod. tit. in* I. *comp.*

CAP.

CAP. VII.

Simoniacum accusare potest seruus, meretrix, et criminosi.

DEODATVS 72) a. *(ann. 616. Romæ.)*

Tanta *b* est labes huius criminis, quod etiam serui aduersus dominos *c*, et quilibet criminosi admittuntur ad accusationem. Item omnis peccator missam cantare potest, præter simoniacum: quem [*etiam*] quilibet, vt ab ordine, male accepto, remoueatur, accusare potest, vel etiam meretrix 73).

72) *Deusdedit*, C. R. 2. H. edit. ant. et c. 16. comp. 1. h. t. *A Deodatus*, C. L. Videtur autem hoc capitulum coniunctum fuisse cum *c.* 3. *h. t.* in quo quilibet monetur ad accusationem simoniaci, sine vlla exceptione, cuius ratio in *hoc c.* refertur.

73) *Et etiam meretrix publica*, C. H.

CAP. VIII.

Simoniacum est pretium recipere pro ingressu religionis, pro prioratibus vel capellis concedendis, et pro prælatis instituendis, pro concedenda sepultura, pro chrismate, pro oleo sancto, pro benedictionibus nubentium, vel aliis sacramentis: nec valet consuetudo in contrarium. H. d. cum sequenti.

ALEXANDER III. *in concilio Turonen.* 74) *(ann. 1163.* Conf. c. 7. comp. 1. h. t.*)*

Non satis 75) [*inutiliter a populo redarguimur, si ab his, qui in clero videntur constituti, et præcipue qui nomen religiosorum profitentur, regula modis omnibus non seruatur.*] Prohibemus igitur, ne ab iis, qui ad religionem transire volunt, aliqua pecunia requiratur. Nec prioratus *d* vel capellaniæ 76) quælibet monachorum aut clericorum annua distractione vendantur. Nec ab eo, cui regimen ipsarum committitur, pro *e* earum commissione vllum pretium exigatur: [*Hoc autem simoniacum esse sanctorum patrum auctoritas manifeste declarat.*] Vnde quisquis contra hoc decretum attentare præsumpserit: tam ille, qui dederit, quam ille *f*, qui receperit vel consenserit 77), partem se cum Simone non dubitet habiturum. Pro sepultura quoque, et chrismatis, et olei receptione 78), nulla cuiusquam 79) pretii exactio attentetur 80); nec 81) sub obtentu cuiusquam 82) consuetudinis reatum suum quis tueatur: quia diuturnitas temporis non diminuit 83) peccata, sed auget.

74) *In concilio generali.* C. R. 1. Verum ex *concil. Turon.* etiam refertur in *append. ad concil. Later. III. P. II. c.* 10. quamuis in *concil. Turon.* non habeatur, nec verba *c.* 5. huc transferri queant, quæ traduntur in *c.* 3. *X. ne præl. vices suas.* Probabile itaque est, plures olim quam *decem*, quæ hodie supersunt, canones concilii huius adfuisse, sed deperditos, ex quibus etiam hic relatus fuit, quem etiam recitat *GVILIELM. NEVBRIG. libr. II. histor. Angl. c.* 14. vt obseruat *GONZ. h. t.*

75) Initium huius capituli in ed. Cont. ita sonat: *Non satis inutiliter ab apostolo auaritia arguitur.* Sed in concilio ita legimus: *Quia non satis vtiliter auaritia in populo redarguitur.*

76) *Capellæ*, C. H.

77) *Vel qui consensit*, C. R. 1. *vel consentit*, L. H. et ed. ant. *tam ille qui dedit, quam qui recepit, et qui consentit, partem se cum Simone ne dubitet habiturum*, *c.* 7. comp. cit. 1.

78) *Perceptione*, C. R. L. H. et cit. c.

79) *Cuiusque*, C. R. L. et cit. c.

80) *Intendatur*, cit. c.

81) *Ne*, ed. ant.

82) *Cuiusque*, C. R. 1.

83) *Minuit*, C. R. 1. L. H. et cit. c.

CAP. IX.

Summatum est supra in cap. præcedenti.

Ex concilio Lateran. *g (ann. 1179.)*

Cum in ecclesiæ corpore [*omnia debeant ex caritate tractari, et, quod est gratis receptum, gratis debeat impendi:*] horribile nimis est, quod in quibusdam ecclesiis locum venalitas perhibetur habere, ita, vt pro episcopis vel abbatibus, seu quibuscunque personis ecclesiasticis ponendis in sedem *h*, siue introducendis presbyteris in ecclesiam *i*, nec non et pro sepulturis, et exsequiis mortuorum, et benedictionibus nubentium, seu aliis sacramentis aliquid requiratur *k*; [*et non possit ille, qui indiget ista percipere, nisi manum implere curauerit largitoris.*] Putant autem plures, ex hoc [*sibi*] licere 84), quia legem mortis 85) de longa inualuisse consuetudine arbitrantur, non [*satis, quia cupiditate cæcati sunt,*] attendentes, quod tanto grauiora sunt crimina, quanto diutius infelicem animam tenuerunt 86) alligatam. Ne igitur hæc de cætero fiant, vel 87) pro personis ecclesiasticis deducendis in sedem, vel sacerdotibus instituendis, aut sepeliendis mortuis, seu benedicendis nubentibus, seu aliis sacramentis conferendis seu collatis 88), aliquid exigatur, districtius prohibemus 89). Si quis autem contra hoc venire præsumpserit; portionem cum *l* Giezi se nouerit habiturum 90): [*cuius factum exactione turpis muneris imitatur.*]

84) *Sibi licere*, C. R. 1.

85) Alludit ad ea, quæ pro exsequiis defunctorum ab *ecclesiis* exigebantur, dicta etiam *mortalagia* vel *mortalia*, vt notat *du FRESNE in glossar. med. æui sub his vocibus.* Ideo autem *lex mortis* vocabantur, quod sportulæ *iura* et *leges* dici solerent, v. c. *iura stolæ*, vel omne id, quod *consuetudini* debetur, adeo, vt etiam tributa hoc nomine venirent. GREGORIVS Turon. *libr. IX. c.* 30. notanter ait: *ille cum iuramento promisit, vt leges consuetudinesque nouas populo non infligeret.*

86) *Detinent*, C. R. 1. et H. *tenuerint*, C. R. 2. et L. *retinuerint*, c. 8. comp. cit. 1.

87) *Et vel*, C. R. 2. et L.

88) Diction. *conferendis seu collatis*, in C. R. 1. H. L. ed. ant. et cit. c. non habentur.

89) *Inhibemus*, C. R. 1. H. et cit. c.

90) Quæ hanc decretalem sequuntur, habes in *c.* 7. *X. de cens.* etc.

CAP. X.

Breue est.

IDEM *Vigilien.* 91) *episcopo.* *(ann. 1180.)*

Cum *m* sit Romana [*ecclesia, cui, licet immeriti, præsidemus, mater ecclesiarum omnium et magistra: cogimur ex debito suscepti regiminis, prout nobis Dominus dederit, respondere consultationibus singulorum, vt dubiæ quæstiones apost. sedis prouidentia penitus enodentur. Quæsiuisti autem, frater episcope, fratern. tuæ rescribi, vtrum pro ecclesiarum consecratione quicquam præter procurationem habere debeas. Et nos*] consult. t. t. respond. quod nihil pro ecclesiarum consecratione potes vel debes præter procurationem exigere 92): [*sed procurationem moderatam, cum apostolus dicat: nemo cogitur suis stipendiis militare: ab eadem ecclesia exigere potes.*]

91) *Vigilen.* ed. ant. et c. 9. comp. cit. 1.

92) IVSTINIANVS tamen in *Nou.* 56. *c.* 1. soli ecclesiæ maiori Constantinopolitanæ hoc concessit, vt *emphanistica* vel *insinuatiua*, pro introitu, ab his, qui ordinantur, accipere possent patriarchæ. Idem in *Nou.* 123. *c.* 3. hoc extendit ad omnes patriarchas, et honoraria determinauit: vt tamen vnius anni reditus illius ecclesiæ, ad quam ordinantur, non excedant, vt *cit. nou. c.* 16. cautum, vnde annatarum origo trahitur.

CAP. XI.

Conuictus de simonia, deponendus est: idem in infamato, qui se purgare non potest.

IDEM *Toletano* 93) *archiepiscopo.* *(ann. 1174.)*

De hoc autem *n*, [*quod rex et principes sui a Bernardo Oxom. episcopo pecuniam recepisse dicuntur, vt eius electioni præstarent assensum, et*] quod [*idem*] episcopus Oxomen. 94) archid. beneficia 95) [*certi reditus,*] et cuidam clerico ante electionem suam prioratum dicitur promisisse, vt vterque [*illorum, archidiaconus videlicet et clericus*] consentiret eidem 96), [*hoc*] tuæ prudentiæ respondemus, quod, si manifestum est, eundem archid. et clericum ob caussam illam, [*tam iniquam et detestabilem,*] promissa 97) recepisse, aut 98) exinde confessi fuerunt 99) *o* in iure, vel legitime conuicti 100), ab altaris ministerio sunt perpetuo deponendi *p*. Si vero id manifestum est, nec tamen inde 1) conuicti vel confessi fuerint, sed tantum 2) publica laborant infamia: eis canonica purgatio debet indici. In qua si defecerint: tanquam auctores 3) tanti sunt sceleris 4) puniendi. Regem 5) autem et principes 6) eius [*sollicite monere*] debes [*et diligenter*] inducere, vt, si qua receperint *q* a præfato episcopo, vt eius electioni præstarent assensum, ecclesiæ Oxomen. 7) sine diminutione restituant: cum ea sine graui suæ salutis periculo retinere non possint.

93) *Tullens.*, C. H. mendose.

94) *Oxon.* C. R. 1. et ed. ant. per tot. sed legendum est cum c. 10. comp. cit. 1. *Oxom.* cum hic episcopatus quærendus sit in Hispania, subiectus archiepiscopo Toletano.

95) *Beneficium*, C. R. 1. L. ed. ant. et cit. c.

96) *Ei consentirent*, cit c.

97) *Promissam rem*, ibid.

98) *Et, si*, ibid.

99) *Fuerint*, C. R. L. H. et cit. c.

100) *Conuinci poterint*, cit. c.

1) *Inde*, non est in ed. ant. nec in cit. c.

2) *Et tamen*, cit. c.

3) *Actores*, C. R. 2.

4) *Criminis*, C. H.

5) *Reges*, ibid. sed male.

6) Tutores regis ALFONSI intelligit, qui pro consensu regio impetrauerant magnam pecuniæ summam. Quamuis enim rex iam pubes eo tempore factus esset: omnia tamen cum consilio tutorum quondam suorum gubernabat, vt pro *consensu* tum ipsemet, tum tutores principes magnam pecuniæ summam acceperint, vt succincte ex Hispaniæ scriptoribus hanc caussam exornauit *GONZAL. ad h. c. n.* 8. Erat hic *consensus* instar *voti negatiui*, vt rex *exclusiuam* dare electo posset, si eius electionem improbabat.

7) Hoc vocab. h. l. in cit. c. non habetur, sed rursus legendum: *Oxom.*

a Adeodatus. *al.* Deusdedit. b *C.* 16. *eod. tit. in* 1. *comp.* c *Hoc est speciale: quia regulariter non.* d *Alias:* neque capellaniæ. e Pro illa commissione. f Quam qui receperit et consenserit, *etc.* g *Scilicet Later. sub Alexandr. III. c.* 7. *et* 8. *eod. tit. in* 1. *comp.* h Sede. i Ecclesias. k Exigatur in concilio.

l *L.* 4. *Reg. c.* 5. m *C.* 9. *eod. tit. in* 1. *comp.* n *C.* 10. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lateran. p.* 2. *c.* 13. o Fuerint. p Remouendi. q Receperunt.

CAP. XII.

Simoniacum est pro temporali obsequio beneficium ecclesiasticum promittere.

IDEM *Eboracen. archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

Cum essent *a* in nostra 8) præsentia constituti R. clericus [*de Ponte fracto*,] et nobilis vir V. 9) quia idem V. moram diutius facere non poterat: [*in recessu suo dil. filium n. Milonem, nuntium tuum*] pro se in caussa illa sufficientem 10) constituit responsalem.

Cumque [*caussæ cognitionem d. f. nostris M. presbytero tit. S. Luciæ, et V. S. tit. sancti Nicolai, in carcere Tulliano diacono cardinalibus, commisissemus: ipsi vtramque partem ante suam præsentiam conuocauerunt, et*] ab ore præfati R. intellexerunt 11), quod memoratus miles *b* promiserat ei 12) dare ecclesiam 13), si quoddam negotium eiusdem [*militis*] in nostra posset præsentia promouere, ac per hoc promissionem ipsam continere simoniacam prauitatem. Eidem R. super eadem ecclesia silentium duximus imponendum 14). [*Ideoque fraternitati tuæ per a. s. præc. mandamus, quatenus memoratum militem occasione prædictæ controuersiæ a prænominato R. vel aliis super præscripta ecclesia grauari nulla ratione permittas.*

8) *Vestra*, C. L.
9) C. L. ed. ant. et c. 11. comp. cit. 1. habent: *W.* per tot. sed ex *app. conc. P. II. c.* 14. hæc addenda: *W. filius Godrici pro controuersia, quæ vertebatur inter eos super quadam ecclesia, quam idem R. asserebat a præfato milite sibi datam fuisse: prædictus W. quia moram* etc.
10) *Idoneum*, C. H.
11) *Intellexerimus*, editiones vulg. omnes.
12) Miles, de quo hic agitur, ius patronatus in ecclesiam certam sine dubio habebat, quam virtute eius præsentato *dare* dicebatur, vtut hæc sententia Romanæ curiæ esset aduersa.
13) *Dare*, non est in cit. c. sed voci *ecclesiam*, adiicitur: *præscriptam*, quæ dictio se refert ad verba *cit. c.* 14. supra allegata.
14) In cit. c. post vocem *promouere*, verba ipsa sunt hæc: *Vnde cum id nobis per eosdem cardinales innotuisset: nos intelligentes, promissionem ipsam simoniacam prauitatem continere, eidem R. super eadem ecclesia silentium imposuimus.*

CAP. XIII.

Notorius simoniacus in beneficio ab illo deponitur: idem in infamato qui se purgare non potest.

IDEM *Cistrens.* 15) *episcopo.* (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Insinuatum 16) *c* est [*auribus nostris*,] quod; [*dum episcopatus, tibi commissus, vacaret*,] in ecclesiis tui episcopatus 17) plurimi [*sunt*] clerici [*constituti, qui*] per simoniam habere dicuntur ingressum, et infamia inde respergi 18). Vnde 19), [*quoniam indignum est, vt in tali crimine, vel tam turpi suspicione remaneant: f. t. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus, si qui fuerint, quos in prædictis ecclesiis publicum et notorium est 20) simoniace intrasse, eos amoueas 21) ab ecclesiis, taliter acquisitis, [*app. cess.*] Illis autem, quorum crimen non est publicum et notorium, si publica laborant infamia, cum quinta vel sexta manu sui ordinis, [*intra XL. dies post harum susceptionem litterarum*,] purgationem indicas: in qua si defecerint, beneficiis huiusmodi 22) ecclesiarum perpetuo priues eosdem, [*prouisurus attentius, vt tales personas ad eorum purgationem recipias, de quibus verisimile sit, quod non debeant alicuius obtentu deierare.*]

15) Ita etiam legunt ed. ant. Cont. et c. 12. comp. cit. 1.
16) C. R. 2. addit: *nobis.*
17) *Eius*, est in cit. c. loco dictionum: *tui episcopatus.*
18) *Respersi*, ed. ant.
19) *Vnde*, a C. R. 1. abest.
20) Post partic. *quatenus*, in cit. c. ita legimus: *si qui fuerint in prædictis clericis, quos publicum sit et notorium* etc.
21) *Amoueatis*, ed. ant.
22) *Huiusmodi*, desideratur in ed. ant. sed loco eius in c. cit. legitur: *sibi missarum.*

CAP. XIV.

Simoniacum est pretio vel fauore celare peccatorem, vel reconciliare non pœnitentem, vel digne pœnitentem a reconciliatione remouere.

IDEM 23).

Nemo *d* presbyterorum xenium vel emolumentum quodlibet temporale, imo spirituale detrimentum, a quocunque publice peccante, [*vel incestuoso*,] accipiat, vt episcopo vel ministris eius peccatum illius celet: nec pro respectu cuiusque 24) personæ consanguinitatis aut familiaritatis, alienis communicans peccatis, hoc episcopo innotescere detrectet. Nec quenquam 25) pœnitentem 26) vel minus digne pœnitentem, gratia vel fauore ad reconciliationem adducat, et testimonium reconciliationis ferat eidem; vel quocunque liuore digne pœnitentem 27) a reconciliatione remoueat: quia simoniacum est vtrumque 28).

23) Vel potius: *HINCMARVS in capitul.* 13. *de anno DCCCLII. tom. I. oper. p.* 713.
24) *Cuiuscunque*, C. R. 1. *cuiusquam*, H.
25) Apud HINCMARVM cit. l. ita legitur: *nec a quocunque pœnitente aut gratiam, aut fauorem, aut munus suscipere præsumat, vt minus digne pœnitentem ad reconciliationem adducat.*
26) *Nec a quoquam pœnitente aut gratia, aut fauore vel minus digne pœnitentem ad reconciliat.* etc. c. 13. comp. cit. 1.
27) *Pœnitentes*, C. H.
28) Apud HINCMARVM ita legitur: *quia hoc simoniacum et Deo et hominibus abominabile est.* Denique obseruo, in *append. ad concil. Later. III.* hoc capitulum plane non esse, quia ad decretales ALEXANDRI III. non pertinet, recitari autem in *collect. decret. ALEXANDRI III. infra tit. XIV. c.* 6. Vnde auguror, RAYMVNDVM hanc præ oculis habuisse, et ab eo in errorem inductum, vt HINCMARI capitulum ALEXANDRO III. tribueret.

CAP. XV.

Ecclesia emi vel redimi non potest. H. d. quoad litteram.

IDEM [*ven. fr. n.*] *Vigor. episcopo* 29) *et* [*d. fil.*] *priori de Acra* 30). (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Querelam *e* monachorum de Acra, [*nobis transmissam*,] recepimus, quod, cum ipsi quoddam manerium 31), [*quod dicitur Vella*,] cum pertinentiis suis, et ecclesiam de Genen. 32) a monachis de Cardonio 33) *f* sub annuo censu, quindecim 34) librarum fuissent adepti, et inde chartam ab ipsis monachis habuissent, [*quidam*] prior eorum, capitulo inconsulto, præscriptum manerium, [*et ecclesiam*,] et chartam monachis de Cardonio, accepta pecunia, resignauit. Vnde quia præfati monachi de Acra se conqueruntur iniuste grauatos, [*et nobis imminet corrigendum, si quid minus rationabiliter attentatur: caussam ipsam experientiæ vestræ committimus, et præsentium vobis auctoritate*] mandamus, quatenus, partibus [*ante vestram præsentiam*] conuocatis, [*quæ hinc inde proposita fuerint, diligentius audiatis, et*] præscriptam caussam [*subl. app. rem.*] concordia vel iudicio terminetis, sciturj 35), quod, sicut emi non potuit, ita nec redimi ecclesia memorata. Si vero monachi de Cardonio, legitime citati, ad vestram præsentiam accedere et iudicio vestro stare contempserint: vos ipsos monachos de Acra in possessionem eorum, de quibus controuersia vertitur, [*contrad. et app. cess.*] inducatis, nec permittatis eos exinde absque ordine iudiciario molestari. [*Si vero vterque vestrum his exsequendis interesse non poterit: alter ea nihilominus exsequatur.*]

29) *Vigorn. archidiacono*, C. R. 1.
30) Hæc verba desunt in C. R. 1. In C. R. 2. et L. *priori, de Patera*, legitur, quæ lectio proxime ad coniecturam GONZALEZII accedit, legendum esse opinantis: *priori de Pratelia:* quod est monasterium, *in Neustria situm.* Neque enim lectio vulgata: *priori de Acra:* admitti potest, cuius monachi in lite ipsa versabantur. Pariter lectio *c.* 14. *comp.* 1. *h. t.* de *Pateia* coniecturam adductam firmat, vel *Panteia*, quam habet *coll. Alex. III.* infra *tit.* 13. *c.* 7. *p.* 201. quæ ex vera corrupta est.
31) Quia hæc decretalis in Angliam scripta est: ex huius moribus et institutionibus huius vocis appellatio desumenda, quam tradit *DV FRESNE in glossar. med. æui, hac voce*, obseruatque, varias *maneriorum* rationes in Anglia fuisse. In genere vero denotauit vniuersitatem rerum compositam ex habitatione, terris arabilibus, pascuis, pratis, siluis, reditibus, aduocatione etc. Hic vero *prædium rusticum minus cum pertinentiis*, vt hic traditur, denotasse videtur: cum prædia amplissima seu *maneria* ruri etiam habuerint barones cum aduocatione. Apud *MATTHAEVM PARIS. in histor. Anglic. p.* 216. *circa fin.* memorantur *maneria dominica*, h. e. regia, terræ dominicales, seu domanium, vt traditur *in glossar.* huic scriptori adiecto, additurque: manerium dici *terram domini fundi, de qua tenent alii coloni et curiæ eius sectam, et seruitium debent secundum consuetudinem manerii.* Denique aliquando tantum *domum* designauit, ceu constat ex statuto, quod adfert *RICHARDVS ZOVCH. in polit. eccl. Anglic. P. I. c.* 5. quo prohibitum, *ne aliquis veniret ad comedendum vel pernoctandum in DOMO vel MANERIO alicuius prælati.*
32) *Ganonum*, c. cit.
33) *Cadonio*, rectius legit *c.* 14. *comp.* 1. *h. t.* quod est monasterium ord. Cisterc. Erronee legitur in C. R. 2. et L. *Cadam.* in C. H. *Cadamo.* In edit. ant. *Cardomo* æque vt hic *Cardonio.*
34) *Viginti*, ed. ant.
35) *Prouisuri, quod, sicut emi non potuerit, ita etiam nec redimi*, omissis vocibus: *ecclesia memorata*, cit. c.

CAP. XVI.

Pro chrismate ab ecclesiis pecunia exigi non debet: etiamsi hoc habeat consuetudo.

IDEM 36). (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Ea, quæ *g* de auaritiæ [*et cupiditatis radice procedunt, et in speciem simoniacæ prauitatis erumpunt, sunt penitus exstirpanda, et quæ de tribulis et spinis procedunt, falce apostolici moderaminis sunt resecanda.*] Audiuimus, quod nummos pro chrismate ab ecclesiis [*ausu temerario*] extorquetis: quos [*diuersis nominibus*] nunc cathedraticum, aliquando

36) Suspicatur Anton. Augustinus *in not. ad c.* 15. *comp.* 1. *h. t.* legendum esse: *Idem archidiaconis, per Angliam constitutis.* Huius suspicionis ratio est, quod hoc capit. iungendum sit cum *capit. c.* 12. *X. de censib.* in quo expresse archidiaconis norma visitandi ecclesias, (*per vestros archidiaconatus*, addendo,) præscribit pontifex, docetque, ad *archidiaconos* generatim directam esse hanc decretalem, quæ integra relata est infra in *decretal. Alex. III. tit. XIII. c.* 8. *p.* 201.

a *C.* 11. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lateran. sub Alexandr. III. p.* 2. *c.* 14. b Nobilis. c *C.* 12. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. p.* 2. *c.* 15. *et Cassiodorum decr.* 3. *tit. de sequ. poss. et fructuum.* d *C.* 13. *eod. tit. in* 1. *comp. vide B. Th.* 2. *qu.* 100. *art.* 3.

e *C.* 14. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. p.* 2. *c.* 12. f Cadonio. *al.* Cordonio, *eadem est varietas paulo post.* g *C.* 15. *eod. tit. in* 1. *comp.*

pascha-

paschalem præstationem, interdum episcopalem consuetudinem appellatis *a*. Quia vero hoc simoniacum esse cognoscitur 37), [*et periculum generat animarum: per a. s.*] mandamus, [*et m. præcipimus*,] quatenus [*ab ecclesiis*] prætextu alicuius consuetudinis vel prælationis præscriptos denarios [*vlterius*] nullatenus exigatis, pro certo scituri, quod, si hoc [*ausu temerario*] præsumpseritis, periculum ordinis et dignitatis [*vestræ*] poteritis non immerito formidare 38). [*Nihilominus etiam vobis præsentium auctoritate iniungimus, vt, cum ecclesias ipsas visitaueritis, secundum quod canones præcipiunt, visitationis officium exerceatis, nec ecclesias visitatione vestra grauetis, vt eas magis intuitu informationis, et correctionis, quam affectu comessationis videamini visitare.*]

37) *Dignoscitur*, C. R. 1.
38) Post hæc inserta legimus in cit. c. verba, quæ constituunt *c. 12. X. de censib.*

CAP. XVII.

Pro habendis spiritualibus homagium facere, simoniacum est.

IDEM 39). (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Ex diligenti *b* tua relatione [*nobis*] innotuit 40), quod H. 41) Cant. archidiaconus te [*multis promissionibus illexit, et quorumdam magistrorum virorum commonitione ac sollicitudine*] induxit, vt ei homagium 42) faceres, et fidelitatem præstares, ita [*quidem*,] quod ipse tibi beneficium ecclesiasticum annis singulis exhiberet. Vnde *c*, quoniam huiusmodi obligatio illicita [*satis*,] et contra tuæ salutis, nec non et suæ profectum existit, [*sicut tua discretio nequaquam ignorat: super hoc*] absolui a nobis instantius [*et suppliciter*] postulasti, adiiciens, quod ab eo deinceps nihil omnino de beneficio acciperes constituto. Quocirca nos, tuam [*in hac parte*] petitionem honestam et fauorabilem attendentes, te a præfati archidiaconi homagio 43) et fidelitate, præsertim cum hæc, taliter præstita, diuinis et humanis legibus contraire noscantur 44), [*ex beati Petri et nostra etiam auctoritate*] absoluimus, ita, quod ab [*aliquo*] episcopo vel sacerdote discreto, pœnitentiam inde condignam recipias, [*et Deo secundum eius consilium studeas reconciliari.*] Verum ne aliqua propter hoc nota vel infamia possis 45) respergi, absolutionis nostræ litteras tibi duximus indulgendas: quibus contra latrantium morsus tutus et præmunitus existas, et quas 46) in testimonium indulgentiæ nostræ valeas demonstrare.

39) In *c. 19. comp. 1. h. t.* ipsa inscriptio, hic omissa, hæc est: *Alex. III. Breare Ricardo:* pro qua legendum esse iudicat *ANTON. AVGVSTINVS in not. ad cit. c. 19. Barensi Ricardo.*
40) *Nobis innotuit*, C. R. 2.
41) C. R. L. H. et c. 19. comp. cit. 1. habent: *G.*
42) *Hominium*, cit. c. per tot.
43) *Hominio*, C. R. 1.
44) *Noscuntur*, C. L.
45) *In posterum possis*, C. R. 1.
46) *Quasi*, cit. c.

CAP. XVIII.

Ordinatio vel consecratio non censetur simoniaca: licet ordinatori aliquid donatum fuerit non ex pacto.

IDEM *Strigonien. archiepiscopo* 47). (*ann.* 1180.)

Etsi quæstiones *d* tuas de feruore religionis [*exsurgere, et ex intimæ deuotionis affectu, quem circa nos et ecclesiam habes*,] ad nos perferri 48) nullatenus ignoremus; non tamen tibi est in his vltra, quam oporteat, dubitandum; cum leges humanæ 49) dicant, quod quidam tenui religione sacramenta 50) [*etiam*] necessaria et legitima exhibere contemnunt, tenuem religionem vocantes, quæ in talibus *e* hæsitat 51), vbi non est aliquatenus hæsitandum. [*Vnde Psalmista dicit: trepidauerunt, vbi non erat timor.*] In hoc itaque 52), quod [*dil. f. n.*] P. [*tituli S. Laurentii in Damaso*] presbyter cardinalis, [*tunc vero S. Eustachii diaconus et*] apostolicæ sedis legatus, pro electione tua, [*et*,] vt pallium 53) tibi traderet 54), ad partes illas accessit, et 55) [*dil. f. n. Alanus*,] frater tuus, eius præsciens necessitatem, ei 55*) equum vnum, te [*penitus*] ignorante 56), transmisit, quoniam per mare veniens, nullas aut paucas secum equitaturas adduxit 57), te nullo modo timere oportet: cum in accipiendis *f* vel dandis muneribus tria sint maxime attendenda, personæ scilicet dantis et accipientis qualitas, quantitas 58) muneris, et donationis tempus. Qualitas personarum, vt, a quo, et cui, videlicet, an a paupere diuiti, vel econuerso 59), siue a diuite locupleti datum fuerit, [*sollicite consideremus.*] Aestimationem muneris et donationis tempus [*attendimus*,] si magni vel minoris pretii res data 60) existat, et an instante necessitate, seu alio tempore conferatur, [*diligentius inspiciamus. Quibus siquidem studiosius inquisitis, in præscripta quæstione tua nil reprehensione dignum inuenimus, quod sollicitudini tuæ in sequentibus manifestius apparebit.*] Si ergo 61) prædictorum cardinalis et fratris tui personam et qualitatem 62) [*certa consideratione*] pensamus; non fuit magnum, ab eodem fratre tuo cardinali equum vnum transmitti, quem etiam ioculatori *g*, non petenti, vir tantus et tam abundans forte 63) donaret. Verum si temporis necessitatem perpendimus, non alia intentione hoc constat factum fuisse, quam vt cardinali subueniretur in articulo prænotato 64). [*Quare super hoc in conscientia tua nullius vnquam debet scrupulus dubitationis emergere; cum res data modici pretii, quantum ad personam dantis vel accipientis exstiterit, nec alteruter eorum aliquid in mente habuerit, quod tibi possit vel debeat quamlibet, vel in modico, læsionem inferre: etsi ante electionis examinationem et pallii receptionem, et, te nolente et penitus ignorante, sit factum, equus, necessitate instante, transmissus fuerit et collatus, nec etiam res tanti pretii reputetur, quæ accipientis animum multum mouere debeat, aut ab honestatis proposito ad aliud declinare.*] Quod autem scriptum est: *beatus, qui excutit manus* h *suas ab omni munere*; de illis donis dictum est, quæ accipientis animum allicere vel peruertere 65) solent: quoniam *i*, si ipsa etiam persona electi offerat ordinatori vel consecratori suo electuarium, [*medicinas*,] aut de vino, aut de aliis 66) huiusmodi, quæ modici pretii fuerint *k*, et quæ voluntatem recipientis inclinare vel mouere non debeant, non tamen ecclesia Romana interpretari consueuit 67), accipientem in his delinquere, vel donantem 68).

47) *Stringon.* C. L. *Strigon. episcopo*, c. 20. comp. cit. 1.
48) *Proferri*, C. H. et ed. ant. *ad nostram cognitionem perferre*, cit. c. sed incongrue *perferre* legitur, deficiente pronom. *te*, huic verbo alias addendo.
49) Ius Romanum intelligit, cuius sententia refertur in *l. 8. pr. de condit. instit. et l. 11. C. de fid. instrum.* Illud *ius humanum* vocat in oppositione *iuris ecclesiastici*, quod, a vicariis Dei conditum, magis *diuinum* esse censent.
50) In C. R. et L. additur: *etiam.*
51) *Tenuem enim vocant religionem, qui in talibus hæsitant*, cit. c. *hæsitant*, etiam est in C. R. 1.
52) *Autem*, cit. c.
53) *Et vt pallium*, C. R. L. H. et ed. gloss.
54) *Deferret*, cit. c.
55) *Et*, ibid. non legitur.
55*) *Eidem cardinali*, ibid.

56) *Nesciente*, C. R. 1.
57) *Adduxerat*, cit. c.
58) *Et quantitas*, C. L. *Pers. scil. dantis et recipientis, et muneris quantitas, qualitas personarum et don.* etc. cit. c.
59) *E contrario*, cit. c.
60) *Data*, in C. H. deest.
61) *Si enim*, cit. c.
62) *Personarum qualitatem*, C. R. 1. et cit. c. *personas*, H.
63) *Forte*, non est in cit. c.
64) *In tali articulo*, ibid.
65) *Inuertere*, C. R. L. et H. *interuertere*, cit. c.
66) *Vel de vino siue aliis*, C. H.
67) Ita molliter interpretatur donationes, legatis a latere factas, ne vllam simoniam saperent: quorum corruptionem cognitam tamen adeo habuit curia Romana, vt in caussa sancti THOMAE Cantuariensis recusaret legatum in Angliam mittere. Sic ad *annum MCLXV. ROGERIVS de HOVEDEN.* notanter ait: *sed dominus papa (ALEXANDER III.) nullum cardinalem nec aliquem legatum mittere voluit, sciens, quod rex Angliæ poteus erat in opere et sermone, et quod legati ex facili possent corrumpi, vtpote qui plus aurum et argentum sitiunt, quam iustitiam et æquitatem.* Hanc vero dubitandi rationem in hac caussa deponendam esse iussit idem pontifex: quamuis sciuerit, legato a latere non inanem, sed nobilem et generosum equum magni pretii transmissum sine dubio fuisse.
68) *Dantem*, cit. c. Ceterum auctoritas addit: *nisi ista interuenirent ex pacto.*

CAP. XIX.

Abbas et maiores de conuentu, si pro receptione monachi receperint pecuniam ex pacto, ab officio et beneficio suspenduntur: et taliter recepta pecunia restituitur, et in aliud monasterium ita receptus transfertur.

IDEM. (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Veniens *l* ad nos F. presbyter [*nobis supplici relatione*] proposuit, quod abbas et fratres sancti R. noluerunt eum in monachum recipere, quousque [*illis pro monachatu*] triginta solidos 69) dare conuenerit 70); conuentione autem facta, [*statim*] sequenti die eum monasticum *m* habitum induerunt: et iidem 72) monachi triginta solidos, abbas vero decem 73), et familia duodecim pro pastu, afferentes, hoc esse de consuetudine monasterii, postularunt. Quoniam ergo [*rei veritas nobis non constat, et*] factum huiusmodi perniciosum 74) videtur; [*fr. v. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus [*rei veritatem diligenter in-*

69) *Libras*, c. 1. comp. 2. h. t.
70) *Dare permiserit*, C. R. 1. *daret conuentui*, C. R. 2. *dare conuenit*, L. et H.
72) *Iidem vero*, cit. c.
73) *XL.* est ibid.
74) *Pernitiosum esse*, C. R. 1. *vitiosum*, C. R. 2.

a *Facit gl. in l. si quis in fundi. §. vocabulo. ff. de leg. 1. et l. vnic. C. de mutat. nom.* b *C. 19. eod. tit. in 1. comp.* c *Hæc periodus in codic. Barb.* Vnde quoniam huiusmodi obligatio illicita est, et contra salutem animæ tuæ, nec non et suæ profectum existit, *etc.* d *C. 20. eod. tit. in 1. comp.* e *In tribus Vatican.* qui in talibus hæsitant.

f Et dandis. g *Vide Caietanum apud B. Thom. 2. 2. qu. 115. art. 2.* h *Esa. 33.* i *In vno manusc. Vaticano:* quoniam etiam si ipsa *etc.* k *Al.* fuerunt, ex quo voluntatem, *etc. sed nos vetustiora et emendatiora sequuti sumus exemplaria.* l *C. 1. eod. tit. in 2. comp.* m Monachalem.

quiras,

quiras, et,] si ita esse inueneris 75), abbatem et monachos ad restituendam *a* pecuniam præfato F. tam indigne acceptam, [*constanter admoneas, et cum omni districtione*] compellas, et, abbatem et maiores personas monasterii pro tantæ prauitatis excessu ab officii exsequutione suspendens 76), præcipias dicto F. vt in alio 77) monasterio in habitu monastico 78) Domino studeat deseruire.

75) *Noueris*, C. H.
76) *Ab officio sacerdotali suspendas, prædicto autem F. præcipias*, cit. c.
77) *Aliquo*, C. R. 2.
78) Diction. *in habitu* etc. a C. L. absunt; sed in C. R. 2. in margine sunt additæ.

CAP. XX.

Si ordinandus præsentatori suo aliquid dedit ex pacto; simoniacum est: non tamen deponitur, si est occultum.

IDEM. (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Ex tuæ *b* fraternitatis litteris, et ex confessione sacerdotis, præsentium latoris, accepimus, quod, cum ad sacerdotii ordinem non aliter voluisset eum eius archidiaconus præsentare, sex solidos 79) soluit eidem [*archidiacono,*] et sic [*postea*] ordinem ipsum per eum præsentatus accepit.

Vnde [*super eo, de quo nostrum consilium postulasti,*] tibi sic duximus respondendum, vt, si hoc non est publicum, sed secretum, eundem sacerdotem secreto conuenias, monens 80), sine vlla [*tamen*] coactione [*eum*] propensius, et inducens *c*, vt ordinem alicuius religionis assumat, et perpetuo ab officio abstineat, quod illicite acquisiuit. [*Si vero ad religionis ordinem obseruandum inducere eum forte non poteris: studeas ei ad sustentationem suam aliquod beneficium ecclesiasticum constituere, ad hoc, vt a sacerdotio debeat in perpetuum abstinere.*] Alioquin non erit tutum, cum sit secretus excessus, ipsum inuitum ab eodem officio coercere: cui tamen secretam pœnitentiam, secundum quod tibi visum fuerit, iniungere non postponas.

79) *Nisi VI. solidos*, C. L. sed *V.* est in c. 2. comp. cit. 2.
80) *Moneas conueniens*, C. R. 1.

CAP. XXI.

Breue est, nec potest breuius summari.

IDEM 81). [*Hereforden. archidiac.*] (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Ad *d* nostram [*noueris audientiam peruenisse, vnde, si verum est, plurimum admiramur, et aduersus vos iure mouemur, quod in ecclesiis, in vestra iurisdictione constitutis, vicarios, nisi ab eis extorta pecunia, nulla ratione ministrare permittitis, et personas ecclesiarum, quasi seruos et censuarios singulis annis indebitis exactionibus grauare præsumitis, extorquendo ab eis pecuniam et procurationes eas diuersis nominibus, aliquando auxilium episcopi, interdum eiusdem episcopi et vestras consuetudines nuncupantes. Quas si vobis forte reddere contradicunt; vos easdem personas et ecclesiarum vicarios ab officio suspenditis, et in eorum ecclesiis diuina prohibetis officia celebrari: et inter cetera denarium chrismatis, pro voluntate vestra ab eis in vestræ salutis periculum extorquere præsumitis huiusmodi exactionem. Vt eam liberius videamini exigere, quandoque consuetudinem episcopalem, quandoque synodalia, quandoque paschales denarios appellantes.* et infra. *Quia vero non deceret vos, clericos ita viliter et inhoneste tractare:*] [*et infra.*] Discr. v. [*per a. s.*] mandamus, quatenus [*ab eis*] pro ministerio ecclesiastico exercendo, siue pro vicariis assignandis, seu pro chrismate nullatenus pecuniam exigatis, [*et eos indebitis exactionibus aut procurationibus de cetero grauare, vel personas eorum, aut ecclesias sine manifesta ratione et rationabili caussa nullatenus interdicto supponere præsumatis, etc. Alioquin, si ad nos exinde iterata querela peruenerit, etc.*]

81) Hanc inscriptionem suppleui ex c. 3. compil. 2. h. t. quæ a RAYMVNDO omissa est.

CAP. XXII.

Cum simoniace ordinato, qui simoniacus non est, dispensari potest.

LVCIVS III. 82) (*ann.* 1181.)

De simoniace *e* [*vero*] ordinatis, [*iuxta postulationem tuam,*] certum tibi non possumus dare responsum, nisi plenius cognoscamus 83), qualiter fuerint ordinati: cum quidam, licet secundum quandam speciem simoniæ 84), vtpote ipsis 85) ignorantibus 86), simoniace ordinentur, possunt 87) [*tamen,*] quia simoniaci non sunt, in suis ordinibus remanere.

82) Secundum inscriptionem *c.* 18. *comp.* 1. *h. t.* hoc capitulum pars esse dicitur *c.* 2. *X. de bigam. non ord.* et ita inde hoc modo supplenda est inscriptio: *Idem Spalatrensi archiepiscopo*: vt *not.* 52. *ibidem* declarat.
83) *Nosceremus*, c. 18. comp. 1. h. t.
84) *Simoniæ*, ibid. non legitur.
85) *Ipsis*, desideratur ibid.
86) *Ignorantis ordinatis*, ibid.
87) In C. R. 1. et L. additur: *tamen.*

a *De pœna simoniacorum vide Turrecrem. loco præcitato. adde B. Thom.* 2. 2. *quæst.* 100. *artic.* 6. b *C.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp.* c *Vide Federic. de Senis, cons.* 140. *et Geminianum in c. si pauper. de præbendis, libr.* 6. d *C.* 3. *eod. tit. in* 2. *compil.* e *C.* 18. *eod. tit. in* 1. *compil.*

CAP. XXIII.

Si contradicens electo pro pecunia, de voluntate electi tradita, a contradictione cessat: electus postea confirmatus, est simoniacus, et beneficio renuntiare tenetur.

IDEM 88). (*ann.* 1181. *Roma in Istriam.* Conf. c. 21. comp. 1. h. t.)

Matthæus, cardinalis secreta nobis insinuatione monstrauit, quod, cum fuisses ad ecclesiæ tuæ regimen de voluntate maioris partis fratrum electus, [*quia,*] paucis tibi 89) contradicentibus, [*non valebas debita pace gaudere,*] quidam amicus tuus de conscientia tua, et voluntate turbata, ei, qui magister discordiæ videbatur, certæ quantitatis munus 90) exsoluit, et sic, [*quam prius sustinebas,*] contradictio conquieuit. Nunc autem dubitas, quod non sis a labe simoniæ prorsus immunis, donec in administratione volueris remanere. Quia igitur [*per iam dictum cardinalem ap. sed's*] consilium requisisti 91), quid tibi sit faciendum 92): respondemus 93), quod multum tibi consulis, si administrationem [*prædictam*] celeriter ac sponte dimittas 94), illius 95) verbi [*euangelici*] memor existens *f*: *nihil prodest* 96) *homini, si vniuersum* 97) *mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur.*

88) Deest inscriptio integra *in collect. decretal.* ALEXANDRI III. *infra tit.* 13. *c.* 5. *p.* 200. *in f.* vt hanc rursus ob oculos habuisse videatur RAYMVNDVS, sicuti etiam deest in *c.* 21. *comp.* 1. *h. t.* Integram sistit *appendix ad conc. Later. III. P. XL. c.* 4. apud HARDVIN. *tom. VI. P. II. p.* 1829. hoc modo: *item Lucius III. Turonensi archiepiscopo.*
89) *Tibi*, non est in c. 21. comp. cit. 1.
90) *Nummos*, C. R. 1.
91) *Quæsiuisti*, C. R. L. H. et cit. c.
92) Verb. *quid tibi sit faciendum*, desiderantur in omnibus nostris codicibus, ed. ant. et c. cit. AVGVST. ad h. c. idem animaduertens de aliis, putat, ea verba ex aliquo veteri scholio irrepsisse in ed. Cont. et aliorum.
93) *Tibi significatione præsentium mandamus*, cit. c.
94) *Dimittis*, ibid.
95) *Illius*, deest in C. H.
96) *Quid prodest*, C. R. 1.
97) *Totum*, C. H.

CAP. XXIV.

Pro absoluendo excommunicatum, pretium aliquod exigi non debet.

IDEM. (*ann.* 1181. *Romæ.*)

Ad *g* aures nostras peruenisse noueris 98), quod, cum C. 99) de Seneuilla 100) propter pecuniam, quam debebat, vinculo fuisset excommunicationis adstrictus 1), creditoribus satisfecit, sed, excommunicatoribus, decem libras pro absolutione quærentibus, non valuit absolutionis beneficium 2) obtinere. Quoniam igitur indignum est, et ecclesiasticæ rationi contrarium, vt absolutionis beneficium redimatur: discr. v. [*per a. s.*] mandamus, quatenus, si præfatus C. debitum soluit, [*pro quo fuerat per sententiam nominatus,*] ipsum, [*nullius app. obst.*] gratis faciatis 3) [*auctoritate apost.*] absolui, si excommunicatores id non fecerint requisiti 4).

98) *Agnoueris*, c. 4. comp. cit. 2.
99) *G.* est in C. R. L. H. et cit. c.
100) *De Senella*, C. R. 1. *laicus*, C. R. 2. *de Seneuilla*, cit. c.
1) Quod contumax esset in non soluendo. Diuersa est ratio indigentis, qui ob inopiam soluere non potest: quem excommunicare, nefas est *c.* 3. *X. de solut.*
2) *Gratiam*, cit. c.
3) *Facias*, C. R. 2.
4) *Etsi excommunicatores requisiti, id ei noluerint exhibere*, cit. c.

CAP. XXV.

Monachi, per simoniam recepti, si sunt simoniaci, ad arctiora monasteria transferuntur: alias post renuntiationem in eisdem vel in aliis monasteriis eiusdem ordinis poterunt collocari.

CLEMENS III. (*ann.* 1190)

De *h* regularibus canonicis seu monachis nos consulere voluistis 5), qui per simoniam ingressum, ipsis scientibus [*et machinantibus,*] habuerunt. Vnde, cum super hoc auctoritates multæ reperiantur expressæ: non aliud, quam statutum est, respondemus, vt locum, quem taliter adepti sunt, omnino dimittant, et solitudines 6) seu alia monasteria districtiora adeant, in quibus tam 7) exsecrabilem excessum sine intermissione deplorent. Si autem, ignorantibus ipsis, pecunia data fuerit; cogas eos ad renuntiandum loco eidem, et postmodum 8) in ipsum reducere *i*, si ibi absque scandalo potuerint 9) remanere: vel in alio, qui 10) sit in ordine 11) ipso, ad seruiendum Deo poteris collocare.

5) *Voluisti*, C. R. L. ed. gloss. et c. 7. comp. 2. h. t.
6) *Solitudinem*, ibid.
7) *Tam*, deest in C. H.
8) *Postmodum etiam*, C. R. 2.
9) *Poterunt*, C. R. 1. et H.
10) *Aut eos in aliquo, quod*, cit. c.
11) *De ordine*, C. R. L. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.

f *Matth.* 16. *Luc.* 9. g *C.* 4. *eod. tit. in* 2. *comp. Vide Thom.* 2. 2. *qu.* 100. *art.* 2. h *Cap.* 7. *eod. tit. in* 2. *comp. Vide Turrecrematam in cap. statuimus decretum.* 1. *qu.* 1. *et alios, quos citaui in cap. veniens. supr. eod.* i Redire, *in plerisque vulgatis.*

CAP.

CAP. XXVI.

Si quis, canonicatui renuntians, ad quem per ſimoniam ignoranter aſſumptus fuerat, poſtea de nouo aſſumatur ad illum: non poteſt ex prima receptione ſibi aliquid vendicare.

IDEM.

Ex inſinuatione *a* tua nobis innotuit, quod pater tuus, interueniente pecunia, olim tibi præbendæ beneficium acquiſiuit. Cumque ad annos diſcretionis [*poſtmodum*] perueniens, accepiſſes Dominicæ crucis ſignum: [*ſuper exceſſu pœnitentia ductus*] dictam præbendam in manu præpoſiti et fratrum libere reſignaſti. Sed iidem [*præpoſitus et fratres,*] tibi compatientes, de nouo te in ſuum canonicum elegerunt, ita videlicet, quod per electionem iſtam poſtremum locum 12) in choro, et in aliis [*locis*] obtineres. [*Ceterum, quia a nobis humiliter requiſiſti, vtrum iuxta priorem tuam receptionem tuum locum recuperare valeas: tibi duximus*] reſpond. vt indulgentia, quam fratres tui miſericorditer tibi feciſſe noſcuntur, contentus exiſtens, ratione primæ receptionis, nihil audeas in ipſa eccleſia vindicare.

12) Nouiter electi ſemper vltimum locum inter canonicos occupant, qui demum vacat, reliquis ipſo iure aſcendentibus in locum reſignantis. Vnde palam eſt, 1) reſignatione in fauorem tertii, ſub pontificis auctoritate facta et admiſſa, hunc non locum reſignantis, ſed vltimum, occupare: 2) reſignantem, et poſtea nouiter electum a capitulo, non reuerti ad priſtinum, ſed poſtremum in choro locum obtinere. Ratio huius deciſionis deſumitur ex *libera reſignatione præbendæ*, non ex ratione *ſimoniæ*, qua prior præbenda per patrem canonici obtenta erat.

CAP. XXVII.

Electio ſimoniaca eſt caſſanda, ſi propter hoc electoribus promiſſa fuit pecunia, quamuis electus ignoret: niſi hoc factum fuerit in fraudem electi. H. d. primo. *Cum electo, reprobato per vitium ſimoniæ, non diſpenſat epiſcopus.* H. d. ſecundo. Abbas.

COELESTINVS III. 13) (*ann.* 1195.)

Nobis fuit ex parte *b* tua intimatum 14), quod, cum quatuor eſſent a capitulo conſtituti, qui debebant quendam eligere in plebanum, amici eius, de cuius electione ſpes habebatur, vni vel omnibus eligentium promiſerunt, ſe pecuniam ſoluturos, eo tamen ignorante, qui, huiuſmodi promiſſione interueniente, poſtmodum eſt electus. [*et infra.*] Quia 15) igitur ſuper hoc conſulere nos voluiſti: conſultationi 16) tuæ breuiter 17) *c* reſpondemus, quod, niſi [*forte*] conſtaret, illos, qui promiſſum tale fecerunt, per fraudem in diſpendium ipſius, qui eligendus erat, id malitioſe feciſſe, quamuis ipſe promiſſionis conſcius non fuerit, eius tamen electio, tanquam ſimoniaca prauitate præſumpta 18), eſt penitus reprobanda. [*et infra.*]

Ad vltimum [*ſuper hoc,*] quod in fine conſultationis tuæ inuenimus, hoc 19) duximus reſpondendum, quod aliquis in [*plebanum, ſeu in*] eccleſiæ *d* cuiuslibet 20) prælatum electus, et, vt dictum eſt, per prauitatem ſimoniacam reprobatus, ab epiſcopo ſuo diſpenſationem aliquam obtinere de iure non poteſt.

13) Hanc inſcriptionem etiam habet c. 9. comp. 2. h. t. loco cuius C. R. 2. habet: *Clemens*.
14) *Cum magna diligentia propoſitum*, c. cit.
15) In cit. c. huic particulæ diction. *et infra*, non præmittuntur.
16) *Sollicitudini*, eſt ibid.
17) *Taliter*, C. R. 1.
18) *Tamen electio huiuſmodi, tamquam ſimoniaca, per prauitatem huiuſmodi acquiſita, eſt* etc. cit. c.
19) *Hoc tibi*, C. R. 1.
20) *Quemlibet*. cit. c.

CAP. XXVIII.

Qui dat prælato pecuniam, ne ipſum in iure ſuo de facto moleſtet, illam repetit, ſi prælatus promiſſa non ſeruet. H. d. inhærendo litteræ.

IDEM *Linconien.* 21) *e epiſcopo, et priori de Ponte fracto* 22), [*et archidiacono de Marin.*] (*ann.* 1195. *Roma in Angliam.*)

I. Dilectus *f* filius [*noſter,*] R. præpoſitus, nobis expoſuit 23), quod, cum Eboracen. archidiaconus 24) eum multis grauaminibus [*et variis iniuriis*] afficere non ceſſaret, promiſit ei certam quantitatem pecuniæ ſe daturum, vt ab ipſius deſiſteret læſione: verum dictus archidiaconus 25) poſt receptionem pecuniæ [*eum, ſicut promiſit, in pace non dimiſit, et*] ſuper dignitatibus et beneficiis eius 26), ab eius moleſtia 27) non quieuit. Ideoque diſcr. v. [*per a. ſ.*] mandamus, quatenus, ſi res ita ſe habet, archid. reſtituere, quod accepit, ſi eum contra promiſſionem ſuam veniſſe conſtiterit, [*auctoritate noſtra app. rem.*] compellatis, [*et prohibeatis etiam ipſum arch. ex parte noſtra diſtrictius, ne pendente lite præpoſitum ipſum, vel ſuos moleſtare præſumat, et, ſi forte fecerit, per veſtram ſollicitudinem corrigatur.*]

21) *Lundon.* C. R. 1. *Licon.* C. R. 2. *Londonen.* H. *Liuonien.* ed. ant. ſed mendoſe.
22) *Ferrato*, C. H.
23) *Patefecit*, c. 10. comp. cit. 2.
24) *Ven. f. n. G. archiepiſcopus*, legimus ibid. per totum, nec vllius archidiaconi fit mentio in ed. Cont. h. c. ſed ratio huius decretalis docet nos falſitatem vtriuſque auctoris.
25) *Dictus*, non eſt in cit. c. ſed rurſus: *archiepiſcopus*.
26) *Beneficiis ſuis*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
27) *Moleſtatione*, cit. c.

CAP. XXIX.

Pro benedictionibus nubentium, et exſequiis mortuorum nihil exigi debet.

INNOCENTIVS III. *abbati de Ingo Dei, et priori de Sila* 28). (*ann.* 1198. *Roma in Galliam.*)

Suam *g* nobis [*dil. fil.*] parochiani de Villa franca, querimoniam deſtinarunt, quod [*D.*] capellanus eorum, pro exſequiis mortuorum, et benedictionibus nubentium minus licite pecuniam ab eis exigit, et extorquet. [*Quodſi forte cupiditati eius non fuerit ſatisfactum, ne poſſint mortuorum corpora ſepeliri, vel benedictio nubentium celebrari: fictitia eius impedimenta fraudulenter opponit. Quia igitur exactiones huiuſmodi ſacrorum canonum obuiant inſtitutis:*] diſcr. v. [*per a. ſ.*] mandamus, quatenus dictum capellanum, vt a tanta præſumptione deſiſtat, et etiam pro exceſſu ſatisfaciat competenter, moneatis [*attentius et efficaciter inducatis,*] ſibi 29), ſi [*veſtris monitionibus*] obedire noluerit, pœnam canonicam, [*app. rem.*] infligentes.

28) *Priori de Seillin.* legitur in *Innocentii III. epiſt.* 220. *libr.* 1. vel *de Sillo*: quia monaſterium ab oppido *Sillo* appellationem accepit. Cum hac lectione conueniunt C. L. edit. ant. et Cont. ſed *de Silla*, eſt in c. 1. comp. 3. h. t.
29) *Ipſi*, eſt in cit. c.

CAP. XXX.

Si per accuſationem conſtat, monachum ſimoniace fuiſſe receptum: receptus et recipiens deponuntur. Si vero per inquiſitionem; receptus in arctius monaſterium detruditur: recipienti vero et maioribus pœna condigna imponitur, et interim ab exſequutione ordinum ſacrorum ſuſpenduntur.

IDEM *Cantuarienſ. archiepiſcopo* 30). (*ann.* 1200.)

II. Dilectus filius, *h* [*magiſter*] A. nuntius tuus, pro parte tua propoſuit 31), quod, cum Cantuarien. diœceſim [*ſecundum prædeceſſorum tuorum conſuetudinem*] viſitans 32), [*vt, quæ corrigenda ſunt, corrigas, et ſtatuas ſecundum Deum, quæ videris ſtatuenda,*] in monaſteriis [*et canonicis regularibus,*] et religioſis locis pullulaſſe repereris 33) ſimoniacam prauitatem, ita, quod in eis multi pretio ſunt recepti, qui potius gratis recipi debuiſſent, imo etiam ad religionis obſeruantiam inuitari. Dubitas igitur, an, quia multitudo reperitur in cauſſa, ſeueritati ſit aliquid detrahendum, [*an in tales debeas erigere rigorem canonicæ diſciplinæ.*] Nos 34) [*igitur*] inquiſitioni tuæ taliter reſpondemus, quod, ſi aduerſus eos, qui labe fuerint huiuſmodi maculati, accuſatio coram te fuerit canonice inſtituta, poſtquam *i* crimen ordine fuerit iudiciario comprobatum 35) *k*, tam in dantes, quam in recipientes, canonicæ ſeueritatis exerceas vltionem. Quodſi de hoc tibi per ſolam inquiſitionem conſtiterit; eos, qui per ſimoniacam prauitatem in locis talibus ſunt recepti, ab illis amotos, ad agendam pœnitentiam ad monaſteria dirigas arctiora. Abbatibus autem et abbatiſſis, prioribus, prælatis quibuslibet, et officialibus eorundem iniungas pœnitentiam competentem, et, donec illam peregerint, eos a ſacrorum ordinum exſequutione ſuſpendas, iniungens epiſcopis tuis, vt hanc formam per ſuas diœceſes ſtudeant obſeruare 36). Illud tamen

30) Hanc decretalem RAINERIVS diaconus in *collect. ſua decretal. Innoc. III. tit.* 21. *apud BALVZ. p.* 581. retulit, ſine dubio tertio libro inſerendam, in quo ſubſtitit.
31) *Fecit in audientia noſtra proponi*, c. 2. comp. cit. 3.
32) *Viſitas*, C. R. 1. H. et cit. c.
33) *Reperis*, C. R. et ed. ant.
34) *Nos igitur*, C. H
35) *Patefactum*, ed. ant. et Cont.
36) Quod ex iudicio INNOCENTII III. leuius, et tantum *extra ordinem* plectendi, qui more inſolito et extraordinario duntaxat de hoc confeſſi vel conuicti crimine fuerunt: cum *ordinario modo* per viam *accuſationis* conuicti rigorem pœnæ ordinariæ ſentire debeant. Simile temperamentum ob multitudinem eorum, qui iudici gentili vel ethnico, vt *Chriſtiani*, delati erant, non quidem in pœna, ſed in modo procedendi TRAIANVS apud *PLINIVM SECVNDVM libr. X. epiſt.* 98. adhibendum eſſe cenſuit, vt quidem *arbitrariam* et *voluntariam* ſub inſcriptione in crimen, non æque per *publicos accuſatores* inſtitutam accuſationem, in qua inſcriptio in crimen ceſſabat, *l.* 6. *D. de cuſtod. exhib. reor.* admitteret. Inde tamen minime proceſſum inquiſitorium petendum eſſe, adſtruxi *in diſſert. iur. eccleſ. VI. ad Plin. ſecundum et Tertull.* quamuis INNOCENTIVS III. inde hoc diſcrimen adſumſerit, vt in *accuſatorio*, non æque *in inquiſitorio*, inſcriptio in crimen locum haberet.

a *C. 2. de renuntiat. in 2. comp. Vide B. Thom. 2. 2. qu.* 100. *art. 6. ad argum. 3. et Turrecrematam in c. ſtatuimus decretum. 1. qu. 1.* b *Cap. 9. eod. tit. in 2. compil.* c Taliter. d *Al.* in eccleſia qualibet prælatus electus, *etc.* e Liuonien. f *Cap. 10. eod. tit. in 2. compil. Vide B. Thom. 2. 2. qu. 100. art. 2. ad 5. arg.*

g *Cap. 1. eod. tit. in 3. comp. Vide citatos ſupr. eod. in cap. cum in eccleſia, et in cap. veniens.* h *Cap. 2. eod. tit. in 3. comp. Vide Hoſtienſ. in ſumma tit. de ſimonia. §. qua pœna feriatur. Et de variis pœnis ſimoniacorum adde Bernard. Diax. in pract. crim. cauſ. cap.* 85. i Crimen eorum, *etc.* k Patefactum.

gratanter recipi poterit, quod fuerit sine taxatione gratis oblatum 37).

37) Ipsa verborum series post voc. *suspendas*, in cit. c. est hæc: *studeas autem omnibus per Cant. diœc. sub interminatione anathematis auctoritate etiam tam nostra, quam tua, districtius inhibere, ne talia præsumant vlterius attentare, sed illud dumtaxat gratanter accipiant, quod sine taxatione fuerit gratis oblatum, iniungens episcopis tuis, vt hanc ipsam formam per suas diœceses studeant obseruare.*

CAP. XXXI.

Abbas contra testes, qui deposuerunt contra eum de simonia in iudicio inquisitionis, excipere potest, quod sunt inimici et conspiratores: alias vero exceptiones criminum opponere non potest.

IDEM *priori sancti Victoris, magistris I. Bonon.* 38) *et L. Modicen. canonicis* 39). *(ann. 1199.)*

Licet *a* Heli, summus sacerdos, in se [*ipso*] bonus existeret; quia tamen filiorum excessus efficaciter non corripuit; et in se pariter, et in ipsis animaduersionis diuinæ vindictam excepit 40): dum, filiis eius 41) in bello peremptis, ipse de sella corruens, fractis ceruicibus, exspirauit *b*. Ad corrigendos igitur subditorum excessus tanto diligentius debet prælatus assurgere, quanto damnabilius eorum offensas desereret 42) incorrectas. Contra quos, vt de notoriis excessibus taceatur, etsi tribus modis procedi possit, per accusationem videlicet, denuntiationem 43) et inquisitionem ipsorum: vt tamen in omnibus diligens adhibeatur cautela, sicut accusationem legitimam 44) præcedere debet inscriptio, sic et denuntiationem caritatiua correctio, et inquisitionem clamosa debet 45) insinuatio præuenire *c*. *Descendam*, inquit Dominus, *et videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* Tunc enim clamor peruenit ad prælatum, cum per publicam famam, aut insinuationem frequentem subditorum sibi referuntur excessus: et tunc debet descendere et videre, id est, mittere 45*) et inquirere, vtrum *d* clamorem, qui venit 46), veritas comitetur. Nam iuxta canonicas sanctiones, si quid de quocunque clerico 47) ad aures prælati peruenerit, quod eum iuste possit offendere, non facile credere [*debet*,] neç ad vindictam eum res accendere debet incognita, sed coram ecclesiæ senioribus diligenter est veritas perscrutanda, vt, si rei poposcerit qualitas, canonica districtio culpam feriat delinquentis: non tanquam [*ipse*] sit idem accusator et iudex, sed, quasi fama deferente, vel denuntiante clamore, sui officii debitum exsequatur, eo semper adhibito moderamine, vt iuxta iudicii formam, sententiæ quoque forma 48) dictetur. Cum igitur de abbate Pomposiano 49) ea nobis frequenter insinuata fuissent, quæ ab honestate regulari nimium dissonabant, monachis ad præsentiam nostram accedentibus: quidam ex ipsis nobis ipsum de simonia, periurio, dilapidatione, ac insufficientia detulerunt. Contra quos cum idem abbas exciperet 50), quod denuntiationem huiusmodi fraterna *e* correctio secundum regulam euangelicam non præcesserat, et 51) iidem constanter assererent, quod correctionem huiusmodi præmisissent; licet ad probandum hoc duorum 52) monachorum iuramenta fuissent exhibita; quia tamen super hoc ipsi 53) nondum contendere desistebant: nos, vt prædiximus, frequentibus clamoribus excitati, ex officio nostro voluimus inquirere de præmissis, omnes [*omnino*] monachos, qui vel cum ipso, vel contra ipsum [*abbatem*] accesserant, iuramenti vinculo adstringentes, vt de propositis plenam 54), quam scirent, exponerent 55) veritatem. Quorum depositiones cum in scripturis 56) redactæ publicatæ fuissent: super illis cœperunt multipliciter disputare. Quia vero tum ex assertione monachorum, tum ex ipsius 57) abbatis confessione cognouimus, quod idem [*abbas*] non modicam summam pecuniæ, relictam a prædecessore suo, [*totam*] expenderat, et in alia summa maiori monasterium obligarat: nos eum, [*iuxta legitimas et canonicas sanctiones propter has et alias præsumtiones*,] quasi de dilapidatione suspectum 58) *f*, ab administratione abbatiæ duximus suspendendum. Et quia [*per testes*] simonia multis modis contra ipsum abbatem videbatur esse probata; ipse contra testes multas exceptiones opposuit 59), super quibus [*vtrimque*] fuit multipliciter disputatum, aliis asserentibus in crimine simoniæ, sicut in crimine læsæ maiestatis, omnes indifferenter, tam infames, quam criminosos, non solum ad accusandum, sed etiam ad testificandum admittendos: cum ad instar publici criminis et læsæ maiestatis procedat accusatio simoniæ, [*multis super hoc et legibus et canonibus allegatis.*] Aliis e contrario respondentibus, quod, licet hæc duo crimina, quantum ad accusationem, quasi paria iudicentur, differunt tamen in multis; cum [*et*] alia pœna pro vno, et alia 60) pro altero inferatur, et inter personas accusatorum et testium sit vtique distinguendum: cum non per accusatores, sed per testes crimina comprobentur, [*multis nihilominus super hoc et rationibus et argumentis inductis.*] Ne vero vel innocentiæ puritas confusa succumberet, vel simoniæ prauitas effugeret impunita: nos, æquitate pensata, illas duntaxat exceptiones oppositas probandas admisimus 61), quæ [*forte*] probatæ non de zelo iustitiæ, sed de malignitatis fomite *g* procedere viderentur, [*conspirationes scilicet et inimicitias capitales. Ceteras autem obiectiones oppositas; vt furti, adulterii, propter immanitatem hæresis simoniacæ, ad cuius comparationem omnia crimina quasi pro nihilo reputantur, duximus repellendas: quoniam, etsi fidem testium debilitarent in aliquo, non tamen euacuarent ex toto: præsertim cum alia contigerit adminicula suffragari.*]

38) *Magistro canonico Bon.* C. R. 1. *magistris Io. Bon.* C. R. 2. et L.
39) *Et I. Modic. canonico*, C. R. 1. *et L. Medicen. canonico*, C. R. 2. *et Lauren. Modiocen. canonicis*. L. *Modocen.* c. 3. comp. cit. 3.
40) *Accepit*, cit. c.
41) *Eius*, in C. R. 2. deest.
42) *Deserit*, C. R. 1.
43) *Et denuntiationem*, ibid.
44) *Legitima*, ed. ant.
45) *Debet*, a C. R. 1. abest.
45*) *Descendere, id est, videre et inquirere*, cit. c.
46) Diction. *qui venit*, desunt in C. H. ed. ant. et cit. c.
47) Supra ad c. 24. *de accus. not.* 89. obseruaui, inquisitorium processum potissimum ob clericorum mores deperditos et publica adspersos fama, ab INNOCENTIO III. introductum fuisse. Hoc euidentius adhuc pontifex in hac decretali declarat, argumenta ibidem relata regustat, et ad corrigendos *subditorum excessus* prælatum assurgere debere contendit. *Subditorum* autem nomine *clericos* sub prælatorum, et hos sub archiepiscoporum, primatum, et pontificis iurisdictione constitutos intelligendos esse, in verbis hic adductis pandit, docetque, si quid *de quocunque clerico* ad aures prælati peruenerit, illud per viam *inquisitionis* perscrutandum esse, certo indicio, pontificem duntaxat in *foris ecclesiasticis* contra *clericos maiores et minores* hunc nouum et insolitum processum adhibendum censuisse.
48) *Sententia quoque*, C. R. 1. sed a L. *quoque*, abest.
49) *Pompasiano*, C. R. 1. *Pomposianen.* cit. c.
50) Post voc. *dissonabant*, in cit. c. hæc est verborum varietas: *inquisitionem eorum viris discretis commisimus faciendam. Qui cum minime processissent ad iteratum sæpe clamorem: de communi f. n. cons. citauimus ad præsentiam nostram abbatem et monachos, vt, per nos ipsos caussa morbi plenius inquisita, plagam ipsam melius curaremus. Cum igitur ad præsentiam nostram accedentibus quidam ex monachis nobis ipsum abbatem de simonia, periurio, dilapidatione ac insufficientia detulerunt, contra quos idem abbas excepit, quod* etc.
51) Verborum seriei ratio in cit. c. respuit copulam: *et*.
52) *Duorum*, ibid. non legitur.

53) *Ipso*, C. R. 2. L. H. et cit. c. sed in C. R. 1. *ipsi*, manu recentiori mutatum est in: *ipso*.
54) *Plenam ac puram*, ed. ant. *plene*, cit. c.
55) *Dicerent*, C. R. 2. *exprimerent*, cit. c.
56) *In scriptis*, C. R. L. et ed. ant.
57) *Ipsius*, deest in C. H. ed. ant. et cit. c.
58) In C. R. 1. additur: *habentes*.
59) *Exposuit*, C. R. 1.
60) *Et alia pœna*, C. R.
61) Post diction. *pensata*, verba in cit. c. ita sonant: *nec omnes exceptiones, contra testes oppositas, duximus admittendas, nec repellendas duximus vniuersas, sed illas dumtaxat probandas admisimus, quæ* etc.

CAP. XXXII.

Hoc capitulum est glossa præcedentis capituli. Nam tendit ad declarationem illius, an, et quando testes criminosi admittantur in crimine simoniæ: et in effectu idem dicit quod præcedens.

IDEM INNOCENTIVS III. *(ann. 1203. Romæ.)*

I. Per *h* tuas litteras nobis 62) intimasti, te [*plurimum*] dubitare super quadam epistola decretali, quam nos asseris edidisse de testibus admittendis contra simoniacam prauitatem. Noueris igitur [*incunctanter*,] quod nos illam epistolam, quæ sic incipit: *quamuis ad abolendam*, nequaquam *i* edidimus 63), sed aliam 64), quæ sic incipit: *licet Heli*, nos edidisse fatemur. Ad cuius intelligentiam credimus distinguendum, vtrum is, contra quem agitur de simoniaca prauitate, denuntietur simpliciter *k*, aut *l* criminaliter 65) accusetur: et vtrum agatur secundum iuris rigorem, aut secundum 66) temperantiam æquitatis. Item vtrum ipse sit regularis, qui iam renuntiauerit mundo, an secularis, qui adhuc in mundo existit, et an inferioris gradus, an excellentioris sit dignitatis. Ad hæc 67), vtrum ante fuisset claræ opinionis et bonæ famæ, an grauiter infamatus, et valde suspectus: et vtrum de facili possit puniri, an sine scandalo nequeat condemnari. Præterea vtrum testes sint honesti, an criminosi: et an [*iam*] sint emendati de crimine, an adhuc in

62) *Nobis*, in C. R. 2. et L. deest.
63) Caussa erroris inde deriuanda, quod INNOCENTIVS III. *libr. I. epist.* 261. decretalem ediderit, in qua integram periodum primam a verbo: *quamuis*. vsque ad: *suffocare*, regustauit ex CLEMENTIS III. decretali, quæ *in c. 6. compil. 2. h. t.* habetur, in qua demum de hoc argumento, non in *Innocentiana epistola*, agitur.
64) *Illam*, C. H.
65) *An criminaliter*, C. R. L. et H. *ciuiliter, an criminaliter*, c. 4. comp. cit. 3.
66) *An secundum*, C. R. L. H. et cit. c.
67) *Adhuc*, C. R. 2. et L.

a *Cap. 3. eod. tit. in 3. comp.* b 1. *Reg. c. 4.* c *Genes. cap. 18. Ionæ 1.* d *In antiqu. codic. et in ipso registro Innoc.* vtrum clamorem veritas comitetur. Nam *etc. illa duo verba*, qui venit, *non habentur.* e *Vide B. Thom. 2. 2. quæst. 33. art. 7. Adde Nouar. in manuali confessor. cap. 24. tit. de corr. frater.*

f *Quasi dilapidatio dicitur consumptio rerum mobilium: dilapidatio vero proprie consistit circa immobilia.* g Fonte. h *Cap. 1. eod. tit. in 3. comp.* i *Id est verissimum. Nam illa decretalis: quamuis ad abolendam, Clem. III. est, quam Raymundus non posuit in hac compil.* k *In antiqu. compil.* ciuiliter, *lego, sed exemplaria Gregoriana habent:* simpliciter: *quod agnoscunt gl. et Hostiens.* l An criminaliter attentaretur.

crimi-

crimine perseuerent. Rursus si 68) crimina sint eadem vel minora, an paria vel maiora: vtrumue testes ex zelo iustitiæ, an ex malignitatis fomite deposuisse credantur. Denique vtrum ad prauitatem simoniacam detegendam sola dicta testium inducantur, an alia etiam adminicula suffragentur. Hæc omnia sunt ad intelligentiam illius epistolæ distinguenda, [*sicut ex serie ipsius epistolæ potest perpendere diligens indagator.*] Ille quidem Pomposianus abbas, qui iam pridem renuntiauit mundo, erat de simonia, periurio, dilapidatione ac insufficientia grauiter infamatus. Cumque per monachos, qui iurauerant perhibere testimonium veritati, simonia multis modis videretur esse probata: ipse contra testes multas exceptiones opposuit, conspirationes videlicet, inimicitias 69) capitales, furtum et adulterium, vt eos a testimonio remoueret. Nos vero, ne innocentiæ puritas confusa succumberet, vel simoniæ prauitas effugeret impunita, illas duntaxat exceptiones probandas admisimus, quibus forte probatis testes non zelo iustitiæ, sed malignitatis fomite processisse constaret, vt conspirationes, et inimicitias capitales. Cæteras autem exceptiones, vt furti et 70) adulterii, propter immanitatem hæresis simoniacæ, ad cuius comparationem cætera crimina quasi pro nihilo *a* reputantur, duximus repellendas; quoniam, etsi probatæ fidem testium 71) debilitarent in aliquo, non tamen euacuarent ex toto, aliis adminiculis suffragantibus: præsertim cum testes de crimine fuerint emendati. Tales igitur contra talem taliter duximus admittendos, non secundum rigorem iuris, sed secundum temperantiam æquitatis: cum ageretur non criminaliter, vt deponeretur ab ordine, sed ciuiliter, vt ab administratione amoueretur, tanquam immeritus et damnosus. Et vtique tales prælati ex leuioribus caussis possunt ab administrationibus 72) amoueri, [*maxime per summum pontificem, qui potestatem habet non solummodo iudicandi, verum etiam disponendi:*] sicut quorundam religiosorum approbata consuetudo deposcit. Vnde prædictus abbas, non exspectata sententia, quasi male conscius sibi, cessit.

68) *Vtrum*, C. H. et cit. c.
69) *Et inimicitia*, C. R. I. et cit. c.
70) *Furti vel*, C. H. sed in cit. c. *et*, omittitur.
71) *Probatæ fidei testimonium*, C. R. I.
72) *Administratione*, C. L. et cit. c.

CAP. XXXIII.

Non imputatur electo confirmato, si, eo prohibente, pro ipsius confirmatione pecunia data fuit.

IDEM *abbati Iemblacen.* 73) b (*ann.* 1199. *Roma in Germaniam.*)

Sicut c tuis litteris intimasti, cum in Iemblacen. 74) ecclesia fueris [*a tenera nutritus ætate,*] monachus [*ibidem in ætate matura*] fuisti tandem 75) promotus ad regimen ecclesiæ Floren. 76) *d*: verum, abbate Iemblacen. post 77) sublato de medio, ipsa 78), quæ te prius [*tamquam*] filium habuerat, [*inscium et absentem,*] in patrem [*et pastorem*] per electionem canonicam te vocauit 79). Et quia pastore carebat Leodien. 80) ecclesia cathedralis, [*postquam per dies aliquot moram feceras in ecclesia Gemblacen.*] ad Colonien. ecclesiam, quæ tua est metropolis, proficiscens, ipsius auctoritate in Iemblacen. 81) ecclesia interim ministrasti. Cæterum postquam in Leodien. ecclesia fuit episcopus institutus: is, a te requisitus, electionem, de te factam, noluit confirmare, [*aliud non prætendens, nisi quod de minori loco translatus fueras ad maiorem.*] Verum cum hæc geri 82) pro extorquenda pecunia comperisses: sub interminatione anathematis vetuisti, ne pro facto huiusmodi, aliqua pecunia offerretur 83). Sed quidam de fratribus, te inconsulto et ignorante, contra excommunicationis a te factæ sententiam venientes, promiserunt pecuniam, et etiam exsoluerunt 84), [*sicut tibi postmodum est relatum:*] et sic ab episcopo inuitatus, institutionem ab eo accepisti libere, quemadmodum postulabas. [*Super his ergo nos duxit tua discretio consulendos, si propter promissionem incognitam et prohibitam, quemadmodum est præmissum, tibi peccati macula infligatur, vel, si de promissione, tibi cognita, tu cum fratribus, qui eam fecerunt, debeas pœnitere, cum inhærere nolueris simoniacæ prauitati, paratus pro grege Domini subire laborem, vel, quamuis conscientia tua te non accuset, a suscepto regimine, si decreuerimus, abstinere.*] Quamuis autem secundum sacrorum canonum instituta, etiam paruuli, qui cupiditate parentum ecclesias per pecuniam 85) sunt adepti, eas dimittere teneantur; quia tamen longe diuersum est non præbere consensum, et expresse 86) aliquid prohibere: taliter duximus respondendum, quoniam ex 87) eo, quod contra prohibitionem et voluntatem tuam, a quo postmodum minime recessisti, aliquis, te penitus ignorante, promisit pecuniam, et exsoluit, præsertim cum is 88) nulla sit tibi consanguinitate coniunctus, nihil debet tibi ad 89) pœnam vel culpam 90), sicut credimus, imputari, nisi postea [*forte*] consenseris, pecuniam soluendo promissam, aut [*etiam*] reddendo solutam: alioquin contingeret, quod alicuius factum, insidias inimico parantis, ei damnosum existeret, cui penitus displiceret, et sic aliquis de fraude sua commodum reportaret. Illos autem *e*, qui dederunt pecuniam, vel etiam receperunt, in tantum constat esse culpabiles, quod, si excessus eorum esset ecclesiæ manifestus, quæ non iudicat de occultis, pœna essent canonica feriendi.

73) Codices MSC. et edit. cum ipso c. 3. comp. 3. h. t. in voce *Iemblacensi* admodum corrupti sunt, vt nihil sani spirent. Genuina lectio petenda ex *libr. II. epist.* 172. *edit. Baluz. p.* 448. *abbati Gemblacensi.* De initiis huius monasterii Gemblacensis agit succincte *AVBERTVS MIRAEVS* in *not. ad codic. donat. piarum, c.* 32. *tom. I. oper. p.* 41. rationemque aperit, ob quam abbas Gemblacensis titulo *comitis* gaudeat, et in comitiis ordinum Brabantiæ primum inter nobiles locum habeat, qui prælatis Benedictinis in deliciis est. Conf. *IDEM libr. I. dipl. Belgic. c.* 18. et *c.* 19. *in not.* 4. Ex hoc monasterio prodiit SIGEBERTI, Gemblacensis monachi, chronicon, cum ANSELMI, Gemblacensis abbatis, continuatione, editum ab AVBERTO MIRAEO.
74) *Geblacen.* C. R. I. *quod, cum in Blatinen.* H.
75) *Consequenter*, cit. c.
76) *Florin.* rectius ibid. Est enim *Florina* oppidum episcopatus Leodiensis, in quo abbatia Benedictinorum exstructa. Vid. *AVBERTVS MIRAEVS in notit. eccles. Belg. c.* 34. *in addit.*
77) *Ablacen. postmodum*, C. H.
78) *Gerablacensis ecclesia*, cit. c.
79) *Reuocauit*, ibid.
80) *Leoden.* C. R. I. *Leodien.* C. R. 2. *Leodinen.* L.
81) *Gerablic.* C. H.
82) *Hæc fieri*, C. R. L. ed. ant. Cont. Pith. et gloss. *hæc tibi fieri*, cit. c.
83) *Conferretur*, C. H.
84) Voc. *offerretur*, sequuntur in cit. c. hæc verba: *Et cum quidam de fratribus, timorem Dei præ oculis non habentes, interuentu munerum ad ipsius abbatis regimen adspirarent seniores in ecclesia, quod malum imminens non nisi malo posset deprimi, præuidentes, te inconsulto et penitus ignorante, contra excommunionis a te factæ sententiam venientes promiserunt, et pecuniam etiam persoluerunt.*
85) *Pecunias*, C. L.
86) *Expressim*, C. R. I. et cit. c. *expressum*, ed. ant. Cont. et. Pith.
87) In C. R. I. præpos. *ex*, deest.
88) *Cum aliquis ex his*, cit. c.
89) *Quoad pœnam et culpam*, ibid.
90) *Vel ad culpam*, C. L.

CAP. XXXIV.

Si clericus cum pacto confert ecclesiæ bona sua, vt in ipsa recipiatur in canonicum, vt illa sibi retineat pro præbenda; simonia committitur: secus, si hoc fiat sine pacto.

IDEM *decano Beluacen.* 91) (*ann.* 1207.)

Tua *f* nos duxit discretio 92) consulendos, [*si quis clericus alicui ecclesiæ de bonis suis quædam obtulerit, petens, vt in vita sua sibi liceat eadem bona in ipsa ecclesia pro præbenda tenere, an bona recipi debeant sic oblata, et idem clericus assumi valeat in canonicum eiusdem ecclesiæ absque vitio simoniæ. Nos igitur*] deuotioni tuæ taliter respondemus, quod, si quis clericus cum 93) conditione vel pacto largiatur, aut offerat bona sua, vt illa postmodum pro præbenda retineat, et [*vt*] in canonicum admittatur, huiusmodi oblatio 94) vel receptio fieri non poterit 95) sine vitio simoniæ: cum in talibus omnis pactio aut conuentio cessare debeat, iuxta canonicas sanctiones. Si vero pure ac sine pacto vel conditione 96) qualibet offerat, rogans humiliter *g*, vt in canonicum admittatur, et bona sua 97) retinere sibi liceat pro præbenda, et clerici eiusdem 98) ecclesiæ pure consentiant: huiusmodi 99) receptio [*procul dubio*] fieri poterit 100) absque scrupulo simoniacæ prauitatis. Licet autem taliter duximus 1) respondendum, quia 2) nobis datum est de manifestis tantummodo iudicare; si tamen is, qui talem donationem facit, ea intentione ducatur, vt per 3) temporalia bona 4), quæ

91) *Libr. X. epist.* 169. inscriptio a vera lectione abit, se ita habens: *Belnensi decano.*
92) *Fraternitas*, C. H.
93) *Cum*, deest ibid.
94) Varia sunt *oblationum* genera, quibus bona oblata variam qualitatem nouam induerunt: dantur feuda oblata, census oblati, præcariæ oblatæ. Denique hic etiam occurrunt bona *oblata* in *canonicatum* et *præbendam*, vt offerens bona propria pro *præbenda*, citra pactum tamen expressum, in certa ecclesia cathedrali possideat. Quo ipso 1) offerens, si eius petitio admissa, fit canonicus, 2) bona eius *qualitatem ecclesiasticam* acquirunt: 3) nouum beneficium hoc modo erigitur. Quocirca non aliter hæc oblatio recipi potest, quam bonis ad canonicum alendum sufficientibus, accedente auctoritate ecclesiæ, in erectione noui beneficii necessaria.
95) *Potuit*, C. R. I. et H.
96) *Et conditione*, C. R. L. H. et c. 6. comp. cit. 3. *ex conditione*, ed. ant.
97) *Ipsa*, cit. c.
98) *Eiusdem*, abest a C. H.
99) *Huiusmodi*, in C. R. I. deest.
100) *Potuit*, C. R. I. ed. ant. Cont. et Pith. *poterat.* L.
1) *Duxerimus*, C. R. et L.
2) *Quod*, C. R. 2.
3) *Propter*, cit. c.
4) *Dona*, C. R. 2.

a *De grauitate simoniæ in comparatione ad hæresim, et alia crimina, vide Turrecrem. in cap. eos, 1. quæst. 1. et B. Thom. 2. 2. qu. 100. art. 1. ad 1. argumentum.* b Iamblacen. *al.* Temblacen. *al.* Garablacen. c *Cap. 5. eod. tit. in 3. compil. Vide Henricum Boich. et extrauagantem Pauli 2. cum detestabile. et Cassador. decisione 1. titul. de simonia.* d Florinens.

e *Hodie qualis sit quorumlibet simoniacorum pœna, vide extrauagantem, cum detestabile.* f *Cap. 6. eod. tit. in 3. compil.* g *Humiles ergo preces, a digno emissæ pro consequendo beneficio, non inducunt simoniam.*

offert, spiritualia valeat adipisci, et clerici, qui eum in fratrem admittunt, non essent eum 5), nisi commoda temporalia perciperent, admissuri: sine dubio tam illi, quam iste apud districtum iudicem, qui scrutator est cordium, et cognitor secretorum, culpabiles iudicantur.

5) *Eum*, deest in C. H.

CAP. XXXV.

Non debet quis ordinem recipere ab eo, quem credit simoniacum: sed ministrare potest in illis, quos prius ab isto recepit.

IDEM *priori Cantuarien.* 6) a *(ann. 1203.)*

II. Per tuas *b* [*nobis*] litteras 7) intimasti, quod, cum B. 8) in quadam domo Cartusien. ordinis suscepisset habitum monachalem, [*termino suæ probationis completo*,] a diœces. episcopo fuit in subdiaconum ordinatus: sed postmodum didicit ex relatione quorundam, quod, [*licet idem*] episcopus [*alias vir esset honestus,*] multoties [*tamen*] commiserat vitium simoniæ, propter quod idem 9) monachus, [*vehementi dolore turbatus,*] in suscepto formidat ordine ministrare, nolens ab eodem episcopo ad superiores ordines 10) promoueri. [*Vnde, cum eidem eremum exire non liceat, nec præfatus episcopus ipsum vel quemquam alium suæ diœcesis ab alio episcopo permittat ordinari, postulasti per sedem apostolicam edoceri, quid de præfato monacho in ordine iam suscepto et suscipiendis superioribus sit agendum.*] Nos igitur 11) *c* respondemus, vt idem [*monachus*] in ordine sic suscepto secure ministret: sed contra conscientiam ad superiores ordines non adscendat, ne forte ædificet ad gehennam: licet ex eo, quod conscientiam nimis habuerit scrupulosam, in difficultatem huiusmodi sit collapsus, quam vtique non euadet, nisi deponat errorem.

6) *Cartusien.* C. R. rectius legunt cum L. ed. Cont. et c. 7. comp. cit. 3. sed tota inscriptio desideratur in H.
7) *Tuas nobis litteras*, C. R. 1.
8) C. R. L. H. ed. ant. et cit. c. habent: G.
9) *Idem*, desideratur in cit. c.
10) *Ordines*, deest in C. H.
11) *Itaque*, C. R. L. et H.

CAP. XXXVI.

Pro chrismate vel inuestitura ecclesiarum nihil exigi debet: nec excusat consuetudo, vel nominis variatio.

IDEM *Cantuarien. archiepiscopo. (ann. 1199.)*

In tantum 12) *d*, peccatis exigentibus, corda quorundam simoniaca prauitas deprauauit, [*vt in exterminium canonicæ sanctionis et in elusionem quodammodo diuini iudicii, lucris temporal. inhiantes, ac dicentes in corde suo: non est Deus: simoniam sub honesto nomine pallient: quasi mutato nomine culpa transferatur et pœna. Verum nec Deus, secundum apostolum, irritetur, nec tales Simonis sectatores, etsi temporalem in præsenti forsan pœnam euadant, in futuro tamen pœnam non effugient sempiternam: cum nec honestas nominis criminis malitiam palliabit, nec vox poterit abolere reatum.*] Sane, peruenit ad audientiam nostram, quod, cum olim quidam suffraganei tui pro chrismate [*ecclesiæ contra canonicas sanctiones*] certam consueuerint 13) accipere pecuniæ quantitatem, non 14) metuentes pœnam canonicam, et correctionem tuam eludere cupientes, tempus faciendæ solutionis anticipant, recipientes in media quadragesima, quod recipere consueuere 15) post pascha: et, vt caussam recipiendi dissimulent, nomen denariorum variant, denarios 16), quos prius chrismales, secundo paschales dicebant, consuetudinem 17) *e* mediæ quadragesimæ nuncupantes. [*Quidam vero nec tempus solutionis, nec soluendorum numerum in aliquo variarunt, veterem per omnia consuetudinem imitantes.*] Cum vero expressius exprimat venditionis speciem, qui prius recipit 18) pretium, quam rem conferat pretiosam; [*quamquam tempus recipiendæ mercedis dissimulando distulerit, et dissimulauerit differendo; licet vtrumque in talibus periculosum sit, vel existat,*] cum gratis sit gratia conferenda, [*ne ipsam contingat et rem et nomen gratia demereri: fraternitati tuæ per a. s.*] mandamus, [*atque districtius præcipimus,*] quatenus [*auctoritate nostra fretus et tua,*] taliter excessus corrigas supra dictos, suffraganeos tuos, et officiales eorum [*mand. præc. per cens. eccl. et subl. app. obst.*] a tam illicita exactione compescens, quod [*ad nos de cetero super hoc querimonia deferri non possit,*] nec aliorum culpa tibi ob tuam negligentiam 19) imputetur ad pœnam. [*Eademque auctoritate suffultus*] prauam illam consuetudinem de tua prouincia studeas abolere, per quam pro ecclesiarum inuestitura archidiaconi marcham argenti, minores vero decani vaccam albam sibi dari postulant, vel certam solui pecuniæ quantitatem.

12) Deprehenditur hæc decretalis inter epistolas Innocentianas *libr. II. epist.* 104. *edit. Baluz.*
13) *Consueuerant*, C. R. 2. ed. ant. et Cont. *consueuerunt.* L. et H.
14) *Non*, deest in C. L. et c. 1. comp. 3. de excess. præl. sed in C. R. 1. *non*, additum est manu aliena, in C. R. 2. vero deletum, et in margine est: *alias: non, alias deest.*
15) *Consueuerant*, C. L.
16) *Denarios*, a C. R. 1. abest.
17) *Consuetudines*, C. H.
18) *Recipiat*, C L
19) *Ob tuæ negligentiæ meritum*, cit. c.

a Caruisien. *al.* Cartusien. *al.* Carthusien. b *Cap 7. eod. tit. in 3. comp.* c *Al.* nos itaque respondemus d *Cap. 1. tit. de excess. præl. in 3. comp.* e *Sed nominum variatio non excusat, vt ait Lactantius l. 1. c. 5.*

CAP. XXXVII.

Ordinatus in subdiaconum, qui prius præsentatori suo promisit, quod nil ab eo peteret, in suscepto ministrare, vel ad superiores ordines adscendere sine dispensatione non potest: etiamsi peccare non crediderit.

IDEM. *(anno 1201.)*

III. Per tuas *f* nobis litteras intimasti, quod, cum D. lator præsentium vellet in subdiaconum ordinari, et certum titulum non haberet, quendam presbyterum exorauit, vt ipsum ad ecclesiæ suæ titulum præsentaret. Quod cum ille facere recusaret: ipse illi firmiter repromisit, quod nunquam, si præsentaret eundem, in ecclesia sua aliquam peteret portionem. Et sic ad præsentationem eius *g* exstitit ordinatus, nec, [*vt asserit,*] se in hoc illicitum egisse aliquid intellexerit 20). [*Vnde, cum postmodum vellet in diaconum promoueri, episcopo commonente, ne quis, interueniente promissione aliqua, ordinatus accederet: idem recordatus promissionis istius, a susceptione ordinis diaconatus cessauit, hoc tibi humiliter confitens, et per te postulans edoceri, vtrum ex compromissione huiusmodi reus esset. Et an liceret eidem in suscepto diaconatus ordine ministrare, et ad ordines adscendere vlteriores, fraternitas tua duxit apost. sedis oraculum requirendum.*] Nos [*igitur*] inquisit. t. t. r. quod, nisi cum eo fuerit misericorditer dispensatum, nec ad [*ordines*] superiores *h* adscendere, nec in suscepto debet ordine [*secundum rigorem canonicum*] ministrare.

20) *Intellexit*, C. R. L. H. ed. ant. Gonz. et c. 1. comp. 4. h. t.

CAP. XXXVIII.

Simonia est dare pecuniam pro vicariatu, vel pro alia administratione rerum spiritualium seu ecclesiasticarum habenda: et dantes, et recipientes ab illa ecclesia sunt eiiciendi. H. d. hoc c. per alia verba, licet sit breue.

IDEM. *(eod.)*

Consulere 21) *i*: [*et infra.*] Quicunque vicedominatum, vel aliam ecclesiasticarum rerum administrationem per pecuniam obtinere 22) voluerint, tam ementes, quam vendentes cum Simone *k* [*mago*] percelluntur 23), et ab illa ecclesia, in cuius contumeliam dare pecuniam et accipere voluerunt, iuste excluduntur 24).

21) In C. R. 1. additur: *voluisti.*
22) *Vel aliam ecclesiasticam administrationem per pecun. administrare voluerint*, c. 2. comp. 4. cit.
23) *Percellantur*, C. H.
24) *Excludantur*, ibid.

CAP. XXXIX.

Simoniacum est aliquid exigere pro consecratione episcoporum et benedictionibus abbatum, et ordinationibus clericorum: nec excusat consuetudo.

IDEM *l in concilio generali. (ann. 1216.)*

Sicut pro certo *m* didicimus, in plerisque locis a plerisque personis, quasi columbas in templo vendentibus, fiunt exactiones et extorsiones turpes et prauæ pro consecrationibus episcoporum, benedictionibus abbatum, et ordinibus clericorum. Estque taxatum, quantum sit isti vel illi, quantumue alteri 25), vel alii *n* persoluendum: et ad cumulum damnationis maioris, quidam cupiditatem, et prauitatem huiusmodi nituntur defendere per consuetudinem, longo tempore obseruatam. Tantum igitur abolere volentes abusum 26), consuetudinem 27)

25) *Quantumue alterius*, C. L.
26) *Absurdum*, c. 3. comp. 4. cit.
27) Hæc vero consuetudo nihilominus continuata est, et eradicari non potuit; 1) quod patriarchis concessum esset a IVSTINIANO, vt pro ordinatione aliquid acciperent, non tamen vltra anni vnius reditus, vt supra ad *c.* 10. *X. h. t.* obseruatum: quorum exempla intuebantur et in suos transferebant vsus ceteri. 2) Qui consueta honoraria pro ordinatione dare recusabant ex præscripto legum ecclesiasticarum, perpetuis odiis, persequutionibus, et contemtui publico adeo expositi erant, vt pro his præcauendis malis consuetudini magis, quam legi ecclesiasticæ prohibitiuæ morem gererent. Id iam obseruarunt patres *concilii generalis septimi* de *anno DCCLXXXVII. c. 5.* apud *HARDVIN. tom. IV. concil. p.* 490. aientes: *eos igitur, qui gloriantur, se per dationem auri ordinatos in ecclesia, et in hac maligna CONSVETVDINE, quæ alienat a Deo et omni sacerdotio, sperant, et ex hoc impudenti facie et non operto ore exprobrabilibus verbis eos, qui ob virtutem vitæ a sancto spiritu electi et constituti sine datione auri sunt, inhonorant, primo quidem nouissimum gradum sui ordinis accipere definimus* etc. Insidiis quotidianis abstinentes a datione munerum consuetorum vexabantur, vel adeo premebantur, vt vel mori se subiicere, vel prouinciam sibi demandatam relinquere cogerentur. 3) Magna est vis consuetudinis, ex moribus hominum et desideriis plerorumque tractæ, vt per quascunque leges eradicari nequeat, sed ad tempus obstructa semper renascatur. Quid ergo mirum, si vsque ad nostra tempora traducta fuerit? præsertim cum 4) eamdem consuetudinem sancte curia Romana colat. Conf. *LAVNOIVS de vener. ecclesiæ Rom. traditione circa simoniam.* Præterea 5) dare recusantibus varia *impedimenta fictitia*, vt dicitur in *c.* 29. 42. *X. h. t.* obiiciebant, vt, si hæc superare vellent, se voluntati munera appetentium conformare cogerentur. *c.* 33. *h.* Denique 6) *laudabilis consuetudo* in *c.* 42. *X. h. t.* adeo approbatur, vt eam infringentes sub prætextu *pietatis canonicæ*, vix ab hæresi immunes sint. Exigere quidem munera vetitum, sed sponte oblata non recusanda. *c.* 1. *C. I. qu.* 2. Hæc *laudabilis consuetudo* videtur fuisse. Proinde qui nihil sponte offert, sponteque oblata non recipit, contemtibilis, et de hæresi, vt homo singularis, suspectus sit. Hac suspicione nihil intolerabilius: pro qua deponenda, sponte offerenda, et oblata accipienda sunt, quæ exigi nequeunt.

f *Cap. 1. eod. tit. in 4. comp.* g Ipsius. h *Al.* superiores ordines. i *Cap. 2. eod. tit. in 4. comp.* k Cum Simone mago percellantur. l *Idem scil. Innoc. III. in concil. gener. Lat. c. 63. al. 64.* m *Cap. 3. eod. tit. in 3. comp.* n *Al. ita:* illi vel alii.

huius-

huiusmodi, quæ magis dicenda est corruptela, penitus reprobamus, firmiter statuentes, vt pro his siue conferendis, siue collatis, nemo aliquid quocunque 28) prætextu exigere, aut extorquere præsumat: alioquin et qui receperit, et qui dederit huiusmodi pretium, omnino damnatum, cum Giezi et Simone condemnetur 29).

28) *Quoquam*, cit. c.
29) *Condemnatur*, C. R. 1.

CAP. XL.

Religiosi, pretio recepti, vna cum recipientibus de monasterio expelluntur, et in arctioribus monasteriis ad agendam pœnitentiam detruduntur. Sed recepti ante istud concilium, ponebantur sic recepti in aliis locis eiusdem ordinis: nisi multitudo sit in caussa, ita tamen, quod renuntient primæ receptioni, et de nouo recipiuntur.

IDEM *in eodem.* a (*ann. eod.*)

Quoniam *b* simoniaca labes adeo 30) plerasque moniales infecit, vt vix aliquas sine pretio recipiant in sorores, paupertatis prætextu volentes huiusmodi vitium palliare: ne id de cætero fiat, penitus prohibemus, statuentes, vt quæcunque de cætero talem commiserint *c* prauitatem, tam recipientes 31), quam recepta, siue sit subdita, siue prælata, sine spe 32) restitutionis de suo monasterio expellatur *d*, in locum arctioris regulæ ad agendam perpetuam pœnitentiam retrudenda 33). De his autem, quæ ante hoc synodale statutum taliter sunt receptæ, ita duximus prouidendum, vt remotæ de monasteriis, quæ perperam sunt ingressæ, in aliis locis eiusdem ordinis collocentur. Quodsi forte propter nimiam multitudinem alibi nequiuerint commode collocari: ne damnabiliter in seculo euagentur, recipiantur in eisdem monasteriis dispensatiue de nouo, mutatis prioribus locis, et inferioribus assignatis. Hoc etiam 34) circa monachos, vel alios 35) regulares decernimus obseruandum. Verum, ne per simplicitatem vel ignorantiam se valeant excusare, præcipimus, vt diœcesani episcopi singulis annis hoc faciant per suas diœceses publicari.

30) *Adeo*, non est in c. 4. comp. cit. 4.
31) *Recipiens*, C. R. L. ed. ant. gloss. et cit. c.
32) *Spe suæ*, C. H.
33) *Detrudenda*, C. R. 1. et ed. gloss.
34) *Autem*, C. H.
35) *Et alios*, C. L. et H.

CAP. XLI.

Episcopi nihil exigere debent, vt permittant in ecclesiis sibi subiectis clericos institui, monachos profiteri, vel mortuos sepeliri: alioquin exacta restituentur duplicata.

IDEM *in eodem* e.

Audiuimus *f* de quibusdam episcopis, quod, decedentibus ecclesiarum rectoribus, ipsas interdicto subiiciunt, nec patiuntur alios in eisdem institui, donec ipsis certa summa pecuniæ persoluatur 36). Præterea cum miles aut clericus domum religionis ingreditur, vel apud religiosos eligit sepulturam: etiamsi nihil loco religioso reliquerit, difficultates ingerunt et malitias, donec aliquid muneris manus contingat eorum. Cum igitur non solum a malo, sed ab omni specie mali sit secundum apostolum abstinendum: exactiones huiusmodi penitus inhibemus.

Quod si quis transgressor exstiterit: exacta duplicata restituat, in vtilitatem 37) locorum, in quorum fuerint soluta 38) dispendium, fideliter conuertenda.

36) *Exsoluatur*, C. R. 1.
37) *In vtilitates*, c. 5. comp. cit. 4.
38) *In quo fuerint soluta*, C. R. 1. *in quorum fuerint soluta*, C. R. 2. et L.

CAP. XLII.

Sacramenta sunt libere conferenda: cogit tamen ordinarius laicos obseruare laudabiles consuetudines.

IDEM *in eodem* g.

Ad apostolicam audientiam *h* frequenti relatione peruenit, quod quidam clerici pro exsequiis mortuorum, et benedictionibus 39) nubentium et similibus, pecuniam exigunt et extorquent. Et, si forte eorum cupiditati non fuerit satisfactum; impedimenta fictitia fraudulenter opponunt. E contra vero quidam laici laudabilem consuetudinem erga sanctam ecclesiam, pia deuotione fidelium introductam, ex fermento hæreticæ prauitatis nituntur infringere, sub prætextu canonicæ pietatis. Quapropter super his 40) prauas exactiones fieri prohibemus, et pias consuetudines præcipimus obseruari, statuentes, vt libere conferantur ecclesiastica sacramenta: sed per episcopum loci, veritate cognita, compescantur, qui malitiose nituntur laudabilem consuetudinem immutare.

39) *Benedictione*, C. L. H. et c. 6. comp. cit. 4.
40) *Quapropter has prauas*, cit. c.

a *Idem Innoc. III. in conc. Later. cap. 64. al. 65.* b *Cap. 4. eod. tit. in 4. compil.* c Commiserit. d Repellatur. e *Idem Innocent. III. in concil. Lateran c. 65. al. 66.* f *C. 5. eod. tit. in 4. comp. Vide citatos in cap. cum in ecclesia. cap. veniens, et c. dilectus. supra eod. tit.* g *Concil. Later. cap. 66. al. 67.* h *Cap. 6. eod. tit. in 4. compil.*

CAP. XLIII.

Prohibet abbates Cistercienses sollenniter installari: et ponit formam obedientiæ, quam præstant suis episcopis.

HONORIVS III. *vniuersis abbatibus et fratribus Cistercien. ordinis.* (*ann. 1224. Romæ.* C. 1. comp. 5. h. t.)

Ne *i* Dei ecclesiam 41), [*quam lauit proprio sanguine Iesus Christus, macula fœditatis coinquinet, ruga duplicitatis deformet; cupiditatis spurcitia, omnium malorum radix, et venalitatis deformitas, quasi ruga, sub prætextu consuetudinis contracta, eliminandæ sunt penitus ab eadem: vt dispensatio mysteriorum Dei, et ipsa mysteria gratis accepta, Giezitica prauitate prorsus abolita, caritate gratuita conferantur. Quæ emere vel vendere quam detestabile, quamue periculosum existat, liquido potest perpendi ex eo, quod Dominus vendentes et ementes oues et boues eiecit de templo, et cathedras vendentium columbas euertit. In eiectione denique vendentium et ementium, facinoris inquinantis vtrorumque exprimitur detestatio, et in cathedrarum euersione monstratur, cui pœnæ subiaceant hi, qui præsunt, vendentes Dei dona et ecclesiæ sacramenta. Vt huiusmodi igitur facinus, quod quos coinquinat, æquat, prælatos et subditos non possit inficere, quoquo modo auctoritate apostolica districtius inhibemus, ne quis archiepiscopus, vel episcopus, archidiaconus, vel officialis ipsorum a quoquam, in abbatem electo, pro benedictione, seu installatione vel recipienda professione ab eis sub consuetudinis prætextu cuiusquam palefridum, seu aliud quicquam quocunque nomine censeatur, exigere vel extorquere præsumat. Vobisque sub prætextu huiusmodi exacta, taliter interdicimus, ne præstetis: cum non solum a malo, sed a mali specie sit abstinendum.*] Installationis *k* [*quoque*] sollemnitates in electis abbatibus ordinis vestri 42) fieri prohibentes, adiicimus, vt archiepiscopi, et episcopi ea sint forma professionis contenti, quæ ab origine vestri ordinis noscitur instituta, quæ talis est 43): ego frater abbas Cistercien. ordinis subiectionem et reuerentiam et obedientiam, a sanctis patribus constitutam, secundum regulam sancti Benedicti 44), tibi, domine episcope, tuisque successoribus, canonice substituendis, et sanctæ sedi apostolicæ 45), saluo ordine meo, perpetuo me exhibiturum promitto.

41) *Ecclesia*, C. R. 1. Integram decretalem recitat MANRIQVE *tom. IV. annal. Cisterc. ad ann. 1224. c. 5. n. 3.* simulque eius occasionem illustrat.
42) *Verba in electis abbatibus et ordinis vestri*, c. 1. comp. 5. h. t.
43) *Cuius tenorem ad maiorem euidentiam huic nostræ paginæ duximus inserendum*, cit. c.
44) *Sancti Bernardi*, C. R. 1. *beati Benedicti*, C. R. 2.
45) *Apostolicæ*, non est in cit. c.

CAP. XLIV.

Recepto in canonicum debetur præbenda et reditus, consuetudine non obstante, quod non seruauerit prauam consuetudinem de aliquo temporali dando ipsis canonicis.

GREGORIVS IX. *priori sancti Thomæ Esculanen.* (*ann. 1243.*)

Iacobus, canonicus Esculanus *l*, exposuit 46), quod, cum ipse in ecclesia Aprutin. 47) sit receptus in canonicum et in fratrem, canonici eiusdem ecclesiæ 48) partem prouentuum, ac præbendam sibi assignare recusant, quandam consuetudinem prætendentes, quod prandium 49) habere debeant a canonico, recepto de nouo. Quocirca mandamus, quatenus, si est ita, dictos canonicos, vt, tali consuetudine non obstante, sibi, sicut vni ex aliis, in prouentibus et præbenda prouideant, appell. remota, compellas.

46) *Conquerendo*, additur: in C. R. 1.
47) *Apriuin.* C. R. 1. *Aprutinen.* C. R. 2. *Aprutina*, L.
48) *Ecclesiæ*, in C. R. 2. et L. deest.
49) Quod iam ab antiquo receptum erat sub titulo *pastelli*, vel *pastus. c. 7. C. I. qu. 3.* Hodie vocare solent *vinum admissionis*, quod etiam statutis capitularibus determinari solet, teste ANTON. MATTHAEI *de nobilit. libr. II. c. 48. p. 747.* adeo, vt nec Cæsar, in canonicum recipiendus, ab hoc pastello, seu vino admissionis, sit immunis.

CAP. XLV.

Qui ordinauit aliquem sub promissione de non petendo ab ipso prouisionem, ordinator per triennium a collatione, præsentator vero ab exsequutione ordinum, etiam per triennium suspensi sunt; ordinatus vero ab ordine perpetuo sit suspensus: et solum per sedem apostolicam cum eis dispensatur.

IDEM.

Si quis ordinauerit *m*, seu ad ordinem præsentauerit aliquem, promissionem vel iuramentum ab illo 50) recipiens, quod super prouisione sua non inquietet *n* eundem 51): ordinator a collatione, præsen-

50) Diction. *ab illo*, non sunt in C. H.
51) Tale pactum iam improbauerat INNOCENTIVS III. in *c. 36. X. h. t.* in casu quodam speciali, ipsimet oblato, de quo *generalem constitutionem* in hac decretali GREGORIVS IX. edit, simulque *ordinatorem*, huius pacti conscium, cum *præsentatore* a collatione suspendendum esse decernit.

i *Qualiter hoc caput spectet ad titulum, colliges ex casu, et clarius hic ex Panormitano et aliis.* k *Installatio fit, quando electus et confirmatus introducitur in stallum, id est, in sedem seu locum constitutum, in choro et abbati deputatum ad sedendum.* l *Vide Doctores in cap. 1. supra eod. tit. Et B. Thom. 2. 2. qu. 100. art. 3.* m *Vide Turrecrematam in cap. statuimus, et cap. ordinationes. 1. quæst. 1. et Syluestrum citatum in cap. præced.* n Inquietaret.

tator vero ab exsequutione ordinum per triennium, et ordinatus ab ordine, sic suscepto, donec dispensationem super hoc per sedem apostolicam obtinere meruerint, nouerint se suspensos.

CAP. XLVI.

Habet duo dicta; secundum ibi, et ad resignationes. *Et propter breuitatem et varietatem lecturarum aliter non summatur.*

IDEM 52).

Mandato *a* nostro recepto, vt cum monachis, qui per simoniam, dato aliquo, locum in monasteriis sunt adepti, secundum constitutionem generalis concilii dispensares: [*et infra.*] Consult. t. breuiter respondentes, dicimus, mandatum apostolicum etiam ad abbates 53) extendi, et ad resignationes 54) spiritualium et temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente, vtrinque taliter acquiruntur 55), in quo casu delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori, eos pro simonia huiusmodi non teneri.

52) *Idem fratribus minoribus*, C. H. Enimuero hanc inscriptionem falsam esse, euincunt verba huius decretalis, quæ ad episcopum quendam directa videntur.
53) *Ad coabbates*, C. R. 1.
54) *Resignationem*, C. H.
55) *Acquirunt*, ibid.

TITVLVS IV.

NE PRAELATI 56) VICES SVAS, VEL ECCLESIAS 57) [*aliis*] SVB ANNVO CENSV 58) CONCEDANT.

CAP. I.

Qui dat pecuniam, vt episcopalem vel spiritualem iurisdictionem exerceat, officio suo priuatur: et sic conferens illud amplius conferre non poterit, et canonice punietur. Hoc dicit cum sequentibus.

ALEXANDER III. *in concilio Lateran.* b (*ann.* 1179.)

Præterea 59), quoniam quidam in quibusdam partibus sub pretio statuuntur, qui decani vocantur, et pro certa pecuniæ quantitate episcopalem iurisdictionem exercent, præsenti decreto statuimus, vt, qui de cætero hoc 60) præsumpserit, officio suo priuetur, et episcopus conferendi hoc officium potestatem amittat.

56) *De prælatis, ne vices*, comp. 1. h. t.
57) *Vel ecclesiarum*, ed. ant.
58) *Pretio*, comp. cit. 1.
59) Præmissa vide supra in *c. 7. de testam.*
60) *Hoc*, deest in C. H.

CAP. II.

Summatum est supra cap. proximo.

IDEM *in concilio Turon.* 61) *c.* 7. (*ann.* 1163. Conf. c. 2. comp. 1. h. t.)

I. Quoniam in quibusdam partibus, decani *c* quidam vel archipresbyteri ad agendas vices episcoporum seu archidiaconorum, et terminandas caussas ecclesiasticas sub annuo pretio statuuntur; quod ad sacerdotum grauamen, et [*ad*] subuersionem iudiciorum non est dubium redundare: id vlterius fieri prohibemus. Quodsi quis de cætero fecerit: [*nostra auctoritate*] remoueatur a clero. Episcopus autem, qui [*in sua diœcesi*] hoc sustinuerit, et ecclesiasticam *d* iurisdictionem 62) sua pariter dissimulatione 63) peruerti, districtione canonica percellatur.

61) Eadem inscriptio occurrit infra in *collect. decret. Alexandri III. tit.* 14. *c.* 1. *p.* 202. vt hanc præ oculis habuisse videatur RAYMVNDVS, non eam, quæ in *append. ad concil. Later. III. P. II. c.* 1. allata, in qua hæc inscriptio pariter, vt in *c.* 2. *comp.* 1. *h. t.* omissa est; quæ tamen genuina: cum hoc cap. referatur in *concil. Turon. c.* 7. apud *HARDVIN. tom. VI. P. II. p.* 1598.
62) *Ecclesiastica iudicia*, C. R. L. H. ed. ant. et c. 2. comp. cit. 1.
63) *Sub dissimulatione*, C. R. 2. et ed. ant.

CAP. III.

Regimen ecclesiæ sub annuo censu committi non debet.

IDEM *in eod. c.* 5.

II. Quoniam *e* enormis quædam consuetudo in quibusdam locis contra sanctorum patrum institutiones inualuit, vt sub annuo pretio sacerdotes ad ecclesiarum regimen statuantur; ne id fiat, modis omnibus prohibemus: quia, dum sacerdotium sub huiusmodi mercede venale 64) disponitur, ad æternæ retributionis præmium consideratio non habetur.

64) *Venali*, C. R. 1.

CAP. IV.

Fructus ecclesiarum sub annuo censu concedi possunt.

IDEM *Exon. episcopo.* (*ann. eod.*)

Querelam *f* magistri Guil. recepimus, quod, cum ecclesiam 65) de Chephalai 66) *g*, a G. 67) persona eiusdem [*ecclesiæ*,] ad annuum censum tenendam, per septennium suscepisset, ipse [*sibi*,] antequam eam per vnius anni spatium tenuisset, auferre præsumpsit: quanquam [*idem G.*] præstita fide firmauerit, quod vsque ad statutum 68) terminum nullam ei exinde 69) molestiam vel grauamen inferret. Ideoque [*tibi per a. s. præc.*] mandamus, quatenus, si [*tibi*] constiterit ita esse, [*app. rem.*] eum districte compellas, vt præfatam ecclesiam dicto Guil. restituat, et vsque ad terminum, constitutum 70) [*inter eos*,] secundum quod inter se conuenerint 71) *h*, ipsum 72) eandem permittat pacifice possidere.

65) Sine dubio intelligit *reditus ecclesiæ*, quos ad septennium locauerat *persona ecclesiæ*, h. e. parochus pro certa pensione seu censu, quod licuit. Vulgatum est, appellatione *ecclesiæ* sæpius venire commoda ex reditibus ecclesiæ obuenientia, quo intuitu olim *ecclesias* et *altaria* in beneficium laicis concessa fuisse legimus, vt obseruaui ad *c.* 2. *X. de his quæ fiunt a præl. not.* 30. Denique appellatio *ecclesiæ* etiam *de decimis* potest intelligi, vt in *c.* 2. *X. de locat.* Et sicut sub voce *decimarum* sæpe *ecclesia* designatur, vt ex priori textu liquet: ita voce *ecclesiæ* pariter primarii eius reditus, h. e. *decimæ*, intelligi queunt.
66) *De Capl'a*, C. R. 1. *de Cepha*, C. R. 2. *de Cepelay*, L. *Capelai*, H. *de Cephaia*, ed. ant. sed, omissa part. *a*. hic statim sequenti, *de Fereleia*, c. 4. comp. cit. 1.
67) *A C.* secundum C. R. 1.
68) *Constitutum*, C. R. 1. et cit. c.
69) *Exinde*, a C. R. 1. abest.
70) *Statutum*, C. R. 2.
71) *Conuenit*, C. R. *conuenerunt*, H. et cit. c.
72) *Ipsum*, desideratur in cit. c.

TITVLVS V.

DE MAGISTRIS, ET NE ALIQVID EXIGATVR PRO LICENTIA DOCENDI 73).

CAP. I.

Ecclesia cathedralis prouidere debet magistro de beneficio, qui clericos eiusdem ecclesiæ, et alios pauperes gratis doceat: et vendens licentiam docendi, aut interdicens idoneum ad docendum, beneficio priuatur.

Ex concilio Lateran. III. (*ann.* 1179. Conf. c. 1. comp. 1. h. t.)

Quoniam ecclesia Dei, [*et in iis, quæ spectant ad subsidium corporis, et in iis, quæ ad profectum proueniunt animarum, indigentibus*,] sicut pia mater, prouidere tenetur, ne pauperibus, qui parentum opibus iuuari non possunt, legendi et proficiendi opportunitas subtrahatur: per vnamquamque cathedralem ecclesiam magistro 74), qui clericos eiusdem [*ecclesiæ*] et scholares pauperes gratis doceat, competens aliquod beneficium præbeatur, [*quo docentis necessitas subleuetur, et discentibus via pateat ad doctrinam. In aliis quoque restituatur ecclesiis, seu magisteriis, si retroactis temporibus aliquid in eis ex hoc fuerit deputatum.*] Pro licentia vero docendi nullus [*omnino*] pretium exigat, vel sub obtentu 75) alicuius consuetudinis ab eis *i*, qui docent, aliquid quærat, nec docere quenquam, qui sit idoneus, petita 76) licentia interdicat. Qui autem contra hoc venire præsumpserit, ab ecclesiastico fiat beneficio alienus. Dignum quippe [*esse*] videtur, vt in ecclesia fructum 77) *k* sui laboris non habeat, qui cupiditate animi, dum vendit docendi licentiam, ecclesiasticum profectum nititur impedire.

73) *De magistris, et ne aliquid exigatur vel promittatur*, C. R. 1. *de magistris*, comp. 4. et 5. ceteris omissis.
74) Talis iam dudum in *monasteriis* et *cathedralibus ecclesiis* constitutus erat, quod hæ ad exemplum illorum compositæ essent: sed, postquam arctior disciplina in his seculo XI. laxata, et vita communis relicta, *scholastici* vel *magistri* munus euanuisse videtur. Ipsemet *ALEXANDER III.* in *c. vn. comp.* 2. *h. t.* hoc aperte prodit, docetque, *in ecclesia Tornacensi ad sustentationem eius, qui scholas regit, beneficium olim deputatum fuisse*, additque: *sicut per omnes fere alias ecclesias maiores Gallicanas et fuisse quondam, et in quibusdam adhuc esse dignoscitur.* Hoc vero nunc neglectum fuisse, his verbis monstrat: *ab aliquanto retro temporibus clerici ecclesiarum ipsarum, auaritia deprauati, idem beneficium in communem vsum redigere præsumserunt: qua de re statim doctrina cessauit, dum doctoribus stipendium est subtractum.* Hac de caussa nuper in *concilio Lateran.* cuius canon hic refertur, statutum fuisse memorat, *vt per omnes ecclesias cathedrales ad subsidium magistri, qui scholas regat, præbenda vna debeat deputari.* Ita vero ius antiquum restituit, et officium *magistri*, *qui scholas regat*, (h. e. doceat, vnde et *rector* seu *regens* vocatur,) in vsum reuocat.
75) *Prætextu*, C. L.
76) *Expetita*, c. 1. comp. 1. h. t.
77) *Fructus*, ed. ant.

a *De materia huius cap. vide D. Sotum libr.* 9. *de iust. et iure. quæst.* 8. *art.* 1. *ad* 6. *argum. Martinum Nauarrum in manuali confessor. c.* 23. *tit. de Simon.* b *Cap.* 15. *incipit, cum in officiis.* §. *præterea quoniam. et cap.* 1. *tit. de prælatis, ne vices suas, etc. in* 1. *compil.* c *Post concil. Lateran. sub Alex. III. part.* 2. *cap.* 1. d Ecclesiastica iudicia, *etc.* e *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp.*

f *Cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil.* g Cephaia. h Conuenit. i *Al.* ab eis, quos docent. k Fructus.

CAP.

CAP. II.

Pro licentia docendi nihil exigi debet, vel promitti; et exactum restitui, et promissum remitti debet: et, negligente inferiore prælato, ad magistrum constituendum, supplebit hoc superior.

ALEXANDER III. *Vinton.* 78) a *episcopo.* (*ann.* 1180.)

Prohibeas 79) *b* [*attentius de cetero,*] ne 80) in parochia tua pro licentia docendi [*ab aliquo*] exigatur aliquid, aut etiam promittatur. Si quid vero postea solutum fuerit vel promissum: remitti promissum facias, et restitui, appell. cessante, solutum, sciens, quod scriptum est *c*: *gratis accepistis, gratis date.* Sane, si quis [*occasione huius prohibitionis*] distulerit magistros in locis congruis instituere: tibi liceat [*de concessione nostra, omni contradictione et*] app. postposita, ibi aliorum instructioni præficere viros prouidos, honestos et discretos 81).

78) *Wicon.* ibid.
79) Est hæc decretalis pars *c. 6. X. de decimis*, hic omnino præmittendi.
80) *Vt*, C. R. 2.
81) *Et honestos*, C. R. 1. *prouidos et discretos*, C. R. 2. L. H. ed. ant. et c. 2. comp. 1. cit.

CAP. III.

Pro licentia docendi pecunia exigi non debet: etiamsi hoc habeat consuetudo.

IDEM ALEXANDER III. 82) (*ann.* 1180. *Romæ.*)

Quanto Gallicana *d* ecclesia [*maiorum personarum scientia et honestate præfulget, et eo cautius nititur curare, quæ confundere ecclesiasticam videantur honestatem; tanto vehementiori*] dignos [*eos*] esse animaduersione censemus, qui nomen magistri scholarum, et dignitatem assumunt [*in ecclesiis vestris,*] et sine certo pretio ecclesiasticis viris docendi alios licentiam non impendunt. Cum autem hæc praua consuetudo a cupiditatis radice processerit, et decorem admodum ecclesiasticæ honestatis confundat: mandamus, quatenus, consuetudine ipsa de vestris ecclesiis exstirpata, sub anathematis interminatione hoc inhibere curetis, districte præcipientes 83), vt, quicunque viri idonei et litterati voluerint 84) regere studia litterarum, sine molestia et exactione qualibet scholas regere permittantur 85). Si qui vero huiusmodi 86) prohibitionis vel præcepti exstiterint transgressores: eos 87) [*nostra auctoritate et vestra*] officiis et dignitatibus spolietis. [*Porro, si iuxta mandatum nostrum corrigere neglexeritis, negligentiam vestram grauem habebimus et molestam: et ad eam corrigendam manum extendere compellemur, ita, quod, si velint in huiusmodi rapacitatis proposito persistere, non valebunt.*]

82) Infra *in collect. decret. Alexandri III. tit. XV. c. 1. p.* 203. inscriptio integra hæc traditur: *Idem archiepiscopis, per Gallicana*, (vel potius per Gallicanas ecclesias) *constitutis*, atque ipsa decretalis in integritate sua refertur.
83) Post verbum: *confundat*, hæc in c. 3. comp. cit. 1. leguntur: *prouidendum vobis est, et summopere satagendum, vt consuetudo ipsa de ecclesiis vestris exstirpetur: cum vobis præcipue et specialiter adscribatur, si quid in ecclesiis eisdem laude dignum inueniatur, vel reprehensione notandum. Sub anathematis ergo interminatione curetis, ne qui dignitatem, si dignitas dici potest, fungentes pro præstanda licentia docendi alios ab aliquo a modo exigere aliquid præsumant, sed eis districte præcipiatis, vt*, etc.
84) *Volunt*, ibid.
85) *Eos patiantur*, ibid.
86) *Si vero nostræ prohibitionis*, ibid.
87) *Eorum*, C. R. 1.

CAP. IV.

In qualibet cathedrali ecclesia, vel alia, in facultatibus sufficienti, debet a prælato vel capitulo vnus magister eligi, cui reditus vnius præbendæ debent assignari: in metropolitana vero ecclesia etiam eligi debet theologus. Et si ad grammaticum et theologum non sufficit: prouideat ipsi theologo ex reditibus suæ ecclesiæ, et grammatico faciat prouideri in aliqua ecclesiarum suæ ciuitatis vel diœcesis.

INNOCENTIVS III. *in concilio generali* c. (*ann.* 1216.)

Quia nonnullis 88) propter inopiam, et legendi studium et opportunitas proficiendi subtrahitur; in Lateran. concilio pia fuit constitutione 89) *f* prouisum, vt per vnamquamque cathedralem ecclesiam magistro, qui eiusdem ecclesiæ clericos aliosque scholares pauperes gratis instrueret 90), aliquod competens beneficium præberetur: quo et docentis releuaretur 91) necessitas, et via pateret discentibus ad doctrinam. Verum, quoniam in multis ecclesiis id minime obseruatur: nos, prædictum roborantes statutum, adiicimus, vt non solum in qualibet cathedrali ecclesia, sed etiam in aliis 92), quarum sufficere poterunt 93) facultates, constituatur magister idoneus, a prælato cum capitulo, seu maiori et saniori parte capituli 94) eligendus, qui clericos ecclesiarum ipsarum [*et aliarum*] gratis in grammatica *g* facultate, ac aliis instruat iuxta posse. Sane, metropolis ecclesia theologum 95) nihilominus habeat, qui sacerdotes et alios in sacra pagina doceat, et in his præsertim informet, quæ ad curam animarum spectare noscuntur. Assignetur 96) autem cuilibet magistrorum a capitulo vnius præbendæ prouentus, et pro theologo 97) a metropolitano tantundem: non quod propter hoc efficiatur canonicus, sed tam diu reditus ipsos percipiat, quamdiu perstiterit in docendo. Quodsi forte de duobus 98) *h* ecclesia metropolis grauetur: theologo iuxta modum prædictum ipsa prouideat, grammatico vero in alia ecclesia suæ ciuitatis, siue diœcesis, quæ sufficere valeat, faciat prouideri.

88) *Nullis*, C. R 1. sed superscriptum est: *non.*
89) *Consideratione vel constitutione*, C. R. 2.
90) *Instruat*, C. R. 1.
91) *Reuelaretur*, C. H.
92) H. e. *collegiatis*, ibidem ad imaginem monasteriorum effigiatis.
93) *Poterint*, C. R. 1. *potuerunt*, L. et c. vn. comp. 4. h. t.
94) *Canonice*, C. H.
95) Academiæ quidem Bononiæ et Parisiis iam florebant, in quibus *theologia scholastica* tradebatur. Hæ tamen non sufficere visæ fuerunt: maxime quod *pauperum clericorum* in gratiam hoc constitutum, quibus in singulis diœcesibus prouidendum erat, nec facultates suppetebant, vt limina academiarum salutare possent. Hic vero theologus præbendatus non fiebat *canonicus*, adeoque nec horis canonicis intererat, nec vocem in capitulo habebat. Vnde liquet, canonicos hodiernos, qui *scholastici* dicuntur, sine caussa reditus, *scholastico* destinatos, percipere, postquam hoc munus ad academias translatum, merito professori theologiæ, in academiis constituto, assignandos.
96) *Assignentur*, C. R. 1.
97) Voc. *pro theologo*, desiderantur in cit. c.
98) *De duobus clericis*, C. R. 1. *de duobus magistris*, L.

CAP. V.

Prælati et capitula ad studia theologiæ scholares dociles transmittere tenentur, qui in absentia reditus præbendarum suarum et beneficiorum per quinquennium integraliter percipient. Et si proprii reditus ad sustentationem studii eis non sufficiunt; debet prælatus cum capitulo eis prouidere: magistri vero, donec docuerint, integre percipiunt fructus beneficiorum suorum.

HONORIVS III. (*ann.* 1220. Conf. c. vn. comp. 5. h. t.)

Super specula *i*, etc. 99) [*Cum itaque de singulis prouinciis puellæ speciosæ, ac virgines pro rege Assuero, qui beatitudo dicitur, per ancillas quæri debeant, et adduci ad arcem et mœnia ciuitatis, et per manum Aggei mundum muliebrem accipere, necessariorum videlicet fulcimenta:*] volumus et mandamus, vt statutum in concilio generali 100) de magistris theologis, per singulas metropoles statuendis, inuiolabiliter obseruetur, statuentes 1), vt, quia super hoc propter raritatem magistrorum se possent forsitan 2) aliqui excusare 3), ab ecclesiarum prælatis et capitulis ad theologicæ 4) *k* professionis studium aliqui docibiles destinentur, qui cum docti fuerint, in Dei ecclesia velut splendor fulgeant firmamenti *l*, ex quibus postmodum copia 5) possit haberi doctorum, qui, velut stellæ 6), in perpetuas æternitates mansuri ad iustitiam valeant plurimos erudire, quibus, si proprii prouentus ecclesiastici non sufficiunt, prædicti necessaria subministrent. Docentes vero in theologica facultate, dum in scholis docuerint, et studentes in ipsa 7), integre per annos quinque percipiant de licentia sedis apost. prouentus præbendarum et beneficiorum suorum, non obstante aliqua alia 8) consuetudine vel statuto: cum denario 9) fraudari non debeant in vinea Domini operantes. [*Hoc autem volumus inconcusse obseruari, firmiter disponentes, quod feriamus pœna debita transgressores 9*).*]

99) Huius decretalis partem habes in *c. 10. X. ne cler. vel mon.*
100) *Concilii generalis*, C. H.
1) *Decernentes insuper de consilio fratrum nostrorum, ac districte præcipiendo mandantes, vt* etc. c. vn. comp. 5. h. t.
2) *Posse forsan*, C. H.
3) *Excusari*, ibid.
4) *Theologiæ*, C. R. 1. et cit. c.
5) Optimum consilium HONORII III. his verbis relatum videtur de *seminario* quodam instituendo, vnde *copia doctorum*, ad docendum sufficienter præparatorum, haberi queat: quod etiam merito in academiis obseruandum, vt semper idonei doctores supersint, qui ad munera academica trahi queant.
6) *Stellæ*, deest in C. H.
7) *In ipsa*, C. R. 1. non habet.
8) *Aliqua contraria*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
9) *Denario diurno*, C. L.
9*) Cum his cohærentia vide *c. 28. X. de priuileg.*

a Vincon. b *Cap. 2. eod. tit. in 1. compil.* c *Matth. 10.* d *Cap. 3. eod. tit. in 1. compil.* e *Sess. Latr. c. 11. et cap. 1. eod. tit. in 4. comp.* f Institutione. g Grammaticæ. h *Al.* de duobus magistris. i *Pars huius capitis supr. tit. ne cler. vel monach.* k Theologiæ. l *Vide auth. habita. C. ne filius pro patre.*

TITV-

TITVLVS VI.
DE IVDAEIS, SARRACENIS, ET EORVM SERVIS 10).

CAP. I.

Si seruus, a Iudæo emptus, caussa mercimonii factus est vel fieri desiderat Christianus: pro XII. solidis redimitur.

Ex concilio Maten. 11) *a* (*ann.* 581.)

Præsenti concilio [*Deo auctore*] sancimus, vt nullum Christianum mancipium Iudæo [*deinceps*] seruiat, sed datis XII. solidis pro quolibet bono mancipio, ipsum [*mancipium*] quicunque Christianorum, seu ad ingenuitatem, seu ad seruitium, licentiam habeat redimendi. Et si Christianus fieri desiderat, et non permittitur 12); idem fiat 13): quia nefas est, quem Christus [*Dominus*] redemit, blasphemum Christi in seruitutis 14) vinculis detinere.

10) *De Iudæis et Saracenis* etc. C R L. ed. ant. comp. 1. 2. et 4. sed rubrum in comp. 3. est: *de Iudæis.*
11) Admodum variant hic C. MSC. et edit. nil nisi menda spirantes. Interpolatus etiam hic textus est *decreto*, in *c.* 18. *dist. LIV.* vbi hæc inscriptio verior: *item ex concilio Matisconensi I. c.* 16. anno DLXXXI. habito, adducta est.
12) *Permittatur*, C. L.
13) *Similiter faciat*, c. 1. comp. 1. h. t.
14) *Seruitutis*, ibid. desideratur.

CAP. II.

Iudæus Christianum in seruum habere non potest, in adscriptitium vero potest.

GREGORIVS *episc.* b *Lucen.* 15) (*ann.* 594. *Roma in Tusciam.*)

Multorum ad c nos 16) [*relatione peruenit, a Iudæis, in Lunensi ciuitate degentibus, in seruitium Christiana detineri mancipia. Quæ res tanto nobis visa est asperior, quanto a fraternitatis tuæ patientia operosior. Oportebat quippe te respectu loci tui, atque Christianæ religionis intuitu, nullam relinquere occasionem superstitioni Iudaicæ, ne simplices animæ non tam suasionibus, quam potestate, iure quodammodo deseruirent. Quamobrem hortamur fraternitatem tuam, vt secundum piissimarum legum tramitem,*] nulli Iudæo liceat Christianum mancipium in suo dominio retinere: sed, si qui apud eos inueniuntur, libertas eis seruetur 17). Hi vero, qui in possessionibus eorum sunt, licet [*ipsi*] legum districtione sint liberi, tamen 18), quia colendis terris eorum diutius adhæserunt, vtpote conditione *d* loci debentes, ad colenda rura remaneant, consuetas pensiones prædictis viris præbentes. Cuncta etiam 19), quæ de colonis vel originariis iura præcipiunt, peragant, et nihil eis extra hoc oneris indicatur 20). Quodsi e quisquam Iudæorum aliquem de his, vel ad alium transferre locum, vel ad aliud obsequium retinere voluerit: ipse sibi imputet, qui ius colonarium [*temeritate sua,*] ius [*vero*] dominii sui iuris seueritate damnauit.

15) Est hæc decretalis ex GREGORII I. (non IX. vt C. R. 1. habet,) *epist.* 21. *libr. III.* cuius vera inscriptio hæc est: *Gregorius Venantio episcopo Lunensi.* quam etiam habet ed. Cont. et c. 3. comp. cit. 1. Neque enim inter *Lucenses Venantius* deprehenditur, quos *VGHELLIVS tom. I. Ital. sacr. p.* 789. *seqq.* recenset: sed inter *Lunenses* in Etruria episcopos, ab *EODEM p.* 634. relatos.
16) verba, in parenthesi sequentia, non sunt in cit. c. sed in registro, ex quo etiam restituit CONTIVS.
17) *Obseruetur*, C. R. 1.
18) *Tamen*, in c. cit. non legitur.
19) *Etiam*, ibid. non habetur.
20) *Inducatur*, C. H. *indicetur*, cit. c.

CAP. III. 21)

Iudæi antiquas synagogas retinere possunt, nouas erigere non possunt.

IDEM *Genuensi episcopo* 22) f. (*ann.* 589. *Romæ.*)

I. Iudæi *g* de ciuitate: [*et infra.*] [*Per hoc, quod vos iis, quæ praue in vestra etiam ciuitate acta sunt, non miscuistis displicere vobis, quod factum est, demonstratis:* et infra.] Sicut legalis definitio Iudæos nouas non patitur erigere synagogas: ita eos sine inquietudine 23) veteres habere permittit 24).

21) Totum cap. 3. in C. H. deest.
22) Vera inscriptio *libr. VII. ind.* 2. *epist.* 5. sistitur: *Gregorius Ianuario episcopo Calaritano.*
23) Solebant enim Zelotæ inter Christianos synagogas Iudæorum carnali odio destruere et exspoliare; contra quos imperatores varia edicta direxerunt in *l.* 9. 12 20. 21. 25. *et* 26. *C. Theod. de Iudæis.* et *l.* 14. *C. eod. tit.* relata: licet *AMBROSIVS epist.* 29. hæc facinora, vt *caussam Dei*, propugnauerit.
24) *Permittant*, C. R. 1. *permittat*, C. R. 2.

CAP. IV.

In die Veneris sancta non licet Iudæis tenere ostia, vel fenestras apertas.

ALEXANDER III. 25) (*ann.* 1170.)

Quia *h* super his, [*vnde nos in litteris tuis de Iudæis scripsisti, certum canonem non habemus: f. t. significatione præsentium intimamus, quod clero tuo, in vnum pariter conuocato,*] generaliter [*tam nostra, quam tua auctoritate,*] interdicas 26), vt Iudæi ostia vel fenestras in die parasceues apertas 27) non habeant, sed clausas 28) teneant 29) tota die. [*Mancipia quoque Christiana nulla cum eis habitare permittas; sed generaliter cunctis edicas, ne aliquis Christianorum in eorum seruitio audeat commorari: ne forte ex ipsorum conuersatione ad Iudaismi perfidiam conuertantur.*]

25) Inscriptio C. H: *Ianuensi archiepiscopo*, mendosa est. Quia enim hæc decretalis est pars *c.* 16. *X. de decim.* inscriptio hæc inde repetenda: *Alexander III. episcopo Massiliensi*, vt *ibid. not.* 9. notaui. Hoc PITHOEI non obseruarunt, diuersum plane annum vtrique textui assignantes.
26) *Indicas*, c. 7. comp. cit. 1.
27) *Aperta*, C. R. 2. et H.
28) *Clausa*, C. R. L. et H. *sed eas per totum diem claudant*, cit. c.
29) *Retin*[illegible] C. L.

CAP. V.

Excommunicari debent Christiani, qui in domo seruiunt Iudæis, vel Sarracenis, siue paganis. Et principes seculares excommunicari debent, qui Iudæos baptizatos suis bonis spoliare præsumunt.

IDEM *ex concilio Lateran.* i (*ann.* 1179.)

Iudæi siue Sarraceni, neque sub alendorum puerorum suorum obtentu, nec pro seruitio, vel alia qualibet caussa Christiana mancipia in domibus suis 30) permittantur habere. Excommunicentur autem, qui 31) cum eis præsumpserint habitare 32). [*et infra.*] Si qui 33) præterea *k*, Deo inspirante, ad fidem se conuerterint 34) Christianam; a possessionibus suis nullatenus excludantur 35): cum melioris conditionis ad fidem conuersos esse oporteat, quam, antequam fidem susceperint 36), habebantur. Si autem secus fuerit factum: principibus seu potestatibus eorundem locorum iniungimus sub pœna excommunicationis, vt portionem hereditatis suæ 37) et bonorum suorum ex integro eis faciant exhiberi.

30) *Suis*, non est in ed. ant.
31) *Omnes, qui*, C. R. 1. *hi, qui*, H. *excommunicetur autem, qui præsumserit*, c. 5. comp. cit.
32) Quæ hic desiderantur, sunt in *c.* 21. *X. de testib. et attest.*
33) *Si qui vero*, C. L. sed in H. omittitur: *si.*
34) *Conuertere voluerint*, C. R. 2. sed est correctio recentior.
35) Quis crederet, Iudæorum conuersorum bona fisco addicta fuisse, quod ex *illicito quæstu* ac *scelere* acquisita crederentur, et sic a fisco vindicanda per *l.* 19. *D. de iur. fisc.* vt *concil. Basil. sess. XIX. c.* 6. indicat. Reprobauit pariter hunc morem CAROLVS VI. rex Francorum *in diplom. de a. MCCCXCIII.* apud *MABILLON. in analect. tom. III. p.* 485. *edit. nouiss.*
36) *Susciperent*, C. R. 1. et cit. c. *Susceperant*, C. R. 2. L. et H.
37) *Suæ*, a C. R. et H. abest.

CAP. VI.

Christiani, deferentes Sarracenis merces prohibitas, vel in ipsorum nauibus nauigantes, excommunicandi sunt, et rebus eorum priuandi, et efficiuntur capientium serui.

IDEM *in eodem c.* 24. (*ann.* 1179. Conf. c. 6. comp. cit. 1.)

Ita quorundam animos occupauit sæua cupiditas, vt, qui glorientur nomine Christiano, Sarracenis arma, ferrum et lignamina 38) *l* deferant galearum, et pares, aut etiam superiores in malitia fiant illis, dum 39) ad impugnandos Christianos arma eis et necessaria subministrant 40). Sunt etiam, qui pro cupiditate sua in galeis et piraticis Sarracenorum nauibus, regimen et curam gubernationis exerceant. Tales igitur, ab ecclesiastica communione præcisos, et excommunicationi [*pro sua iniquitate*] subiectos, [*et*] rerum suarum per principes catholicos et consules ciuitatum priuatione mulctari *m*, et capientium fieri 41) seruos, [*si capti fuerint,*] censemus. Præcipimus etiam, vt per ecclesias maritimarum vrbium crebra et sollemnis in eos excommunicatio proferatur 42).

38) Ita legitur in C. R. L. et c. 6. comp. cit. 1. imo in ipso concil. c. 24. vide *c.* 17. *X. h. t.*
39) *Cum*, C. R. 1.
40) *Subministrent*, C. L.
41) *Fore*, cit. c.
42) Post verba huius c. addunt concilia: *excommunicationis quoque pœnæ subdantur*, etc. quæ sunt in *c.* 3. *X. de raptoribus.*

---

a Maticen. b *Libr.* 3. *indict.* 12. *epist.* 21. c *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.* d Conditionem. *al.* conditione. e *Al.* verum si quisquam. f *Al.* Gon *al.* Ian. g *Vide registr. Greg. epist.* 5. *indict.* 2. *libr.* 7. *et cap.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil.*

h *C.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil.* i *Cap.* 26. *et cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil.* k *Vide extrauagantem. Pauli III. quæ incipit: cupientes Iudæos: vbi multa Iudæis conuersis priuilegia conceduntur.* l Ligamina. m *Iure ciuili puniuntur. cap. cum confisc. bonorum. l.* 2. *C. quæ res export. non debeant.*

CAP. VII.

Iudæi veteres synagogas in priorem statum reformare possunt: de nouo erigere non possunt.

IDEM. *(ann. 1176. Romæ.)*

Consuluit 43) *a*: [*et infra.*] Iudæos [*etiam*] de nouo construere 44) synagogas, vbi [*eas*] non habuerunt, pati non debes. Verum, si antiquæ 45) corruerint, vel ruinam minantur, vt eas reædificent, potest 46) æquanimiter tolerari 47), non autem, vt eas exaltent, aut ampliores, aut pretiosiores faciant, quam antea fuisse noscuntur: qui vtique hoc 48) pro magno debent habere, quod in veteribus synagogis, et suis obseruantiis tolerantur.

43) Quæ hic inferenda sunt, vide in *c. 29. X. de appell.*
44) *Constituere*, C. H.
45) *Antiqua*, C. L.
46) *Poterit*, C. H. et c. 1. comp. 2. h. t. sed in margine: *potes tolerare*, et: *potest tolerari.*
47) Meræ *tolerantiæ* et *gratiæ imperiali* etiam hæc refectio synagogarum adscribitur in *l. 19. §. 1. C. de Iudæis*; quod hic pontifex repetit: quamuis ædes sacræ Christianorum *ex necessitate* reficiendæ sint. Cogi ergo non possunt ad refectionem Iudæi, si eas corruere patiantur.
48) *Hoc*, in C. R. L. et cit. c. deest.

CAP. VIII.

In familiari seruitio Iudæorum Christiani esse non debent.

IDEM. *(ann. 1175.)*

Ad hæc 49) *b* [*præsentium auctoritate mandamus atque præcipimus, quatenus*] omnibus Christianis, qui sunt in iurisdictione vestra 50), penitus 51) interdicatis, et, si necesse fuerit, districtione ecclesiastica compellatis eosdem 52) *c*, ne [*ipsi*] Iudæorum seruitio se assidue pro aliqua mercede exponant; quod etiam obstetricibus et nutricibus eorum prohibere curetis, ne infantes Iudæorum in eorundem domibus nutrire præsumant: quoniam Iudæorum mores, et nostri in nullo concordant, et ipsi de facili ob continuam conuersationem, et assiduam familiaritatem, [*instigante humani generis inimico,*] ad suam superstitionem, et perfidiam simplicium animos inclinarent.

49) Integra decretalis refertur in *append. ad concil. Later. III. tit. 20. c. 2.* vnde liquet, ex ea etiam desumta esse *c. 7. et 23. X. de testib.*
50) *Nostra*, ed. ant. Cont. et Pith.
51) *Penitus*, a C. R. 2. abest.
52) *Eosdem*, desideratur in C. R. L. et ed. ant.

CAP. IX.

Iudæi inuiti non sunt baptizandi, nec ad hoc cogendi, nec sine iudicio puniendi, aut rebus suis spoliandi, vel in suis festiuitatibus molestandi, nec ipsorum cœmeteria violanda, aut eorum corpora exhumanda.

CLEMENS III. *(ann. 1190.)*

Sicut *d* Iudæi [*non debent sine licentia in synagogis vltra, quam in lege permissum est, præsumere: ita in his, quæ eis concessa sunt, nullum debent præiudicium sustinere.*] Statuimus [*enim,*] vt nullus [*Christianus*] inuitos, vel nolentes Iudæos ad baptismum venire 53) compellat. Si quis autem ad Christianos caussa fidei confugerit; postquam voluntas eius fuerit patefacta, Christianus absque calumnia efficiatur: quippe Christi 54) fidem habere non creditur, qui ad Christianorum baptismum *e* non spontaneus, sed inuitus cogitur 55) *f* peruenire.

Nullus etiam Christianus eorum quemlibet sine iudicio 56) terrenæ potestatis vel occidere, vel vulnerare, vel suas [*illis*] pecunias auferre præsumat, aut bonas, quas hactenus habuerint 57), consuetudines, immutare: præsertim in festiuitatum suarum celebratione quisquam fustibus vel lapidibus eos nullatenus perturbet 58). Neque aliquis ab eis coacta seruitia exigat, nisi quæ ipsi tempore præterito facere consueuerunt. Ad hoc malorum hominum prauitati et auaritiæ obuiantes, decernimus, vt nemo cœmeterium Iudæorum mutilare aut inuadere audeat, siue 59) obtentu pecuniæ 60) corpora humata effodere. Si quis autem huiusmodi decreti tenore cognito, quod absit, contraire præsumpserit; honoris et officii sui periculum patiatur, aut excommunicationis sententia 61) plectatur *g*: nisi præsumptionem suam digna satisfactione correxerit.

53) *Venire*, non est in ed. ant.
54) *Christiani*, c. 3. comp. cit. 2.
55) *Cognoscitur*, ibid.
56) *Sub iudicio*, C. R. 2.
57) *Habuerunt*, C. H. et cit. c.
58) *Perturbent*, C. R. 1.
59) *Sub*, C. H.
60) Cum pecunia, auro atque pretiosis ornamentis cadauera condita olim fuisse, notum, ceu pluribus illustrat *GVTHERIVS de iur. man. libr. II. c. 23.* quamuis hoc variis legibus prohibitum. *l. 4. §. 6. ad L. Iul. pecul. l. 14. §. 5. de relig.* Hac de caussa maleuoli sæpe destruebant sepulcra ad has diuitias effodiendas: quod etiam Iudæis in more positum esset, aurum et argentum cum cadauere sepelire.
61) *Vltione*, cit. c.

CAP. X.

Ponit duas indulgentias illorum, qui paganis prædicant.

IDEM.

Quam *h* sit laudabile 62): [*et infra.*] Tuis, frater episcope 63), petitionibus annuentes, tibi tuisque sociis, cum ad prædicandam Christi fidem paganis *i* exhibetis 64), apost. auct. 65) concedimus, vt vobis his cibis cum modestia et gratiarum actione, seruata temporum qualitate, iuxta canonicas sanctiones, vti liceat, qui 66) vobis ab ipsis infidelibus apponuntur.

Insuper indulgemus, vt quicunque religiosi 67), seu clerici, idonei ad annuntiandum gentibus euangelicam veritatem, requisita et habita prælatorum suorum licentia, tibi voluerint adhærere, id absque 68) contradictione qualibet liberam exsequendi habeant auctoritate apostol. facultatem.

62) *Laudabilis*, C. R. 1.
63) Sine dubio his verbis compellat MEINARDVM, primum Liuonicum episcopum, qui priuato ausu ad gentiles Liuones conuertendos post annum MCLXX. Liuoniam intrauerat, et fidem in Christum gentilibus annunciauerat. Nam annum aduentus incertum esse perspicue docet V. C. Dn. *GRVBERVS in orig. Liuon. sacris et ciuilibus p. 2. in not. lit. c.* Interim tanto cum successu cum THEODORICO socio, ordinis Cisterc. monacho, opus conuersionis perfecit, vt iam anno MCLXXXVI. episcopatum eius fundatum, et ab archiepiscopo Bremensi eum primum episcopum ordinatum fuisse tradat ARNOLDVS, abbas Lubec. *in histor. Slauor. libr. VII. c. 8.* Quamuis enim quidam tradant, eum demum anno MCXCII. infulæ episcopali admotum fuisse, quo CLEMENS III. viuere iam desiit: monstrat tamen prælaudatus Dn. *GRVBERVS cit. l. p. 6. in not. lit. k.* eum iam CLEMENTIS III. tempore ordinatum episcopum. Atque in huius rei fidem duo breuia huius pontificis, *cit. tr. p. 203. et sequ. in sylua documentorum* adducit, quæ de episcopatu Liuoniensi agunt. Accedit, quod chronographus, quem Dn. *GRVBERVS cit. tr.* edidit, *p. 12. n. 3. in f.* asserat, BERTHOLDI antecessorem a papa litteras accepisse, h. e. vel a CLEMENTE III. vel COELESTINO III. Nec enim refragabor, si quis hanc decretalem adscribere malit COELESTINO III. cum certum sit, in regestis pontificum nomina pontificum litteris initialibus designata fuisse, veluti per *Cl.* quæ vel CLEMENTEM III. vel COELESTINVM III. designant, adeoque frequentissime hæc duo nomina in hac collectione confunduntur, vt vel ex *c. præced.* etiam liquet, quod, vt Pithœi notant, quidam codices COELESTINO III. assignant. Id quod si assumseris, eo minus dubii superest, hanc decretalem ad MEINARDVM, qui demum anno MCXCVI. obiit, directam fuisse.
64) *Exibitis*, C. R 1. et c. 4. comp. cit. 2. sine dubio rectius. *Exhibitis*, C. R. 2. L. ed. ant. et Cont. *exibis*, ed. gl.
65) *Præsentium auctoritate*, C. L.
66) *Quæ*, C. H.
67) *Quicumque viri seu monachi*, cit. c.
68) *Ac absque*, C. R. 2.

CAP. XI.

Pro redimendis captiuis licet ire Alexandriam, iurantibus, quod nihil deferent auxilii, seu subsidii extra redemptionis articulum. Portans vel mittens etiam post treugas merces prohibitas, excommunicatus est: et pacis appellatione non veniunt treugæ.

IDEM.

Significauit 69) *k* nobis 70) tua fraternitas, quomodo aliqui ciuium tuorum 71) in Alexandriam valeant proficisci pro recuperandis conciuibus suis, qui illic in captiuitate 72) tenentur. Hoc arbitramur licite posse fieri; dummodo nihil in mercibus suis 73), vel alio modo secum illuc 74) deferant, vnde possit Sarracenis, excepto redemptionis articulo, aliquod commodum aut subsidium prouenire: quod etiam coram te prius iuramento firmabunt. Illi quoque, qui post treugam, in transmarinis partibus factam, cum commercio Alexandriam adiuerint 75), si tulerint merces prohibitas caussa lucrandi, excommunicationis vinculum non euadunt *l*, sicut nec illi 76), qui, in personis propriis non euntes, merces eis per nuntios 77) destinarunt. Ad vltimum 78) illos, qui iurauerunt 79), se amplius in terram 80) Sarracenorum cum mercibus non ituros, nisi pax esset inter Christianos et ipsos, et post treugam factam venerunt illuc, conditio illa de pace aut treuga habenda, ab excommunicationis vinculo non absoluit.

69) *Significat*, C. H.
70) *Nobis*, desideratur in ed. ant.
71) Mercatores sine dubio intelligit, Alexandriam cum nauibus petentes, qui suspecti erant, quod sub prætextu redimendorum captiuorum, in expeditione cruciata contra Sarracenos captorum, merces prohibitas ibi aduecturi essent: a qua suspicione se iuramento purgare prius coacti fuerant.
72) *In ciuitate*, ed. ant.
73) *Suis*, omittitur in c. 5. comp. cit. 2.
74) *Illic*, C. R. 2. ed. ant. et cit. c.
75) *Adiuerunt*, C. R. 2. et cit. c.
76) *Similiter et illi*, cit. c.
77) *Merces eo per alios destinarunt*, ibid.
78) In C. R. 1. additur: *vero.*
79) *Iurauerint*, C. H.
80) *Ad terram*, C. L.

a *Cap. 1. eod. tit. in 2. compil.* b *Cap. 2. eod. tit. in 2. compil.* c *Dictio*, eosdem, *deest in antiquis.* d *Cap. 3. eod. tit. in 2. compil.* e Baptisma. f Cognoscitur. g Plectetur.

h *Cap. 4. eod. tit. in 2. compil.* i *Scriptores Christiani paganos vocant omnes idolorum cultores, qui nunquam fidem catholicam agnouerunt.* k *Cap. 5. eodem titul. in secunda compilatione.* l Euadant.

CAP. XII.

Excommunicati sunt, qui cum Sarracenis tempore guerræ aliquod habent commercium, vel eis præstant subsidium.

IDEM.

Quod olim *a* præceptum fuit: [*et infra.*] Sane, licet hoc fuerit in concilio *b* Later. districte inhibitum; nos tamen, [*de consilio fratrum nostrorum,*] omnes illos excommunicationi supponimus, qui 81) iam amplius cum Sarracenis mercimonium habuerunt 82), vel per se, vel per alios nauibus, seu quocunque alio ingenio, eis aliqua rerum subsidia, seu consilia, quamdiu inter nos 83) et illos guerra durauerit, duxerint impendenda 84). Vestræ igitur discretioni mandamus, [*atque districte præcipimus,*] quatenus nec per vos, nec per vestras naues, nec alio 85) quocunque modo aut ingenio, eis mercimonia, consilia, vel alia subsidia transmittatis: ne, si [*forte*] aliqui, in sua malitia indurati, secus agere præsumpserint, non solum ipso iure incidant in excommunicationem illam, verum etiam [*illi*] iram Dei viuentis incurrant.

81) *Hi, qui,* C. H.
82) *Habuer.* C. R. 1. *habuerint,* C. R. 2. ed. gloss. et c. 6. comp. cit. 2.
83) *Inter vos,* C. R. 1. H. et L.
84) *Impenderint,* cit. c.
85) *Vel alio,* C. R. 1.

CAP. XIII.

Iudæi nutrices, vel seruientes Christianos habere non debent: contra facientibus interdicitur Christianorum commercium.

INNOCENTIVS III. *archiepiscopo Senon. et* 86) *episcopo Parisiensi.* (*ann.* 1203.)

Etsi *c* Iudæos, quos propria culpa submisit perpetuæ seruituti 87), [*cum Dominum crucifixerunt, quem sui prophetæ ad redemtionem Israel prædixerunt in carne venturum,*] pietas Christiana receptet, et sustineat cohabitationem illorum, [*quos etiam propter illorum perfidiam Sarraceni, qui fidem catholicam persequuntur, nec credunt in crucifixum, ab illis sustinere non possunt, sed potius a suis finibus expulerunt, in nos vehementius proclamantes, eo, quod sustineantur a nobis, qui ab ipso crucis patibulo condemnant Redemtorem nostrum:*] ingrati tamen nobis esse non debent, vt 88) reddant 89) Christianis pro gratia 90) contumeliam, et de familiaritate contemptum, qui, tanquam misericorditer in nostram familiaritatem admissi, nobis illam retributionem impendunt 91), quam, iuxta vulgare prouerbium, mus in pera, serpens in gremio, et ignis in sinu, suis consueuerunt hospitibus exhibere. Accepimus autem, quod Iudæi, [*quos gratia principum in suis terris admisit, fecit adeo insolentes, vt illos committant excessus in contumeliam fidei Christianæ,*] quos non tantum dicere, sed etiam nefandum est cogitare. Faciunt [*enim*] Christianas filiorum suorum 92) nutrices *d*, [*et,*] cum in die resurrectionis Dominicæ illas recipere corpus et sanguinem Iesu Christi 93) contingit, per triduum 94), antequam eos lactent, lac effundere faciunt in latrinam. Alia insuper 95) contra fidem catholicam detestabilia et inaudita committunt, propter quæ fidelibus est verendum, ne diuinam indignationem incurrant: cum eos perpetrare patiuntur indigne, quæ fidei nostræ confusionem inducunt. [*Rogamus igitur carissimum in Christo filium nostrum Philippum, regem Francorum illustrem, mandamus etiam nobili viro M. duci Burgundiæ, et comitissæ Trecen. vt tales reprimant Iudæorum excessus, ne ceruicem, perpetuæ seruituti iugo submissam, præsumant erigere contra reuerentiam fidei Christianæ, et*] inhibemus districtius, ne de cætero nutrices, vel seruientes habeant Christianos 96), ne filii liberæ filiis famulentur ancillæ, sed tanquam serui, a Domino reprobati, in cuius mortem nequiter coniurarunt, se saltem *e* per effectum operis recognoscant seruos illorum, quos Christi mors liberos, et illos seruos effecit. [*Qui cum iam cœperint rodere more muris, et pungere, sicut serpentes: verendum est, ne ignis, receptatus in sinu, corrosa consumat. Quocirca f. t. per a. s. m. q. prædictum regem, et alios ad hoc ex parte nostra ita diligenter monere, ac efficaciter inducere procuretis, quod Iudæi de cætero nullatenus insolescant, sed sub timore seruili prætendant semper verecundiam culpæ suæ, ac si reuereantur honorem fidei Christianæ.*] Si vero [*Iudæi*] nutrices et seruientes non dimiserint 97) Christianos 98): [*vos, auctoritate nostra suffulti,*] sub excommunicationis pœna inhibeatis *f* districte omnibus Christianis, ne cum eis commercium aliquod audeant 99) exercere.

86) Verb. *archiepiscopo Senon. et,* a C. H. absunt.
87) In republica ecclesiastica infideles censentur *serui*, fideles *liberi*; non in republica *seculari*, in qua vsum iurium communium, vt alii subditi, habeant: nisi quod ex opinione hac de *seruili statu* maculam adoptauerint. Adeo *contemtibiles* ex *iudicio cleri* facti, vt a consortio *honestorum* exclusi fuerint.
88) *Vnde,* C. H.
89) *Redderent,* c. vn. comp. 3. h. t.
90) Ex mera *gratia* tantum tolerari Iudæos, ius canonicum docuit, atque effecit, vt ius recipiendi Iudæos ad regalia principum Germaniæ translatum fuerit. Neque enim, quod A. bulla inter præcipua electorum iura hoc referre voluerit, subsistere amplius potuit, postquam tandem reliquorum statuum imperii iura superioritatis territorialis in pleniorem restituta sunt lucem. Conf. *c.* 21. *X. de testibus.*
91) *Impendant,* C. R. 1.
92) *Suorum,* non est in cit. c.
93) *Domini nostri Iesu Christi,* C. R. 1.
94) *Quod per triduum,* C. L.
95) *Et alia etiam,* C. R. 1. *alia multa,* C. R. 2.
96) *Christianas,* C. R. et L.
97) *Demiserunt,* C. R. 2. et cit. c.
98) *Christianas,* C. R. 1.
99) *Habeant nec audeant,* C. R. 2.

CAP. XIV.

Iudæus, qui percusserit clericum, temporaliter punitur: et, si de facto puniri non potest, interdicitur sibi Christianorum commercium, donec satisfecerit iniuriam passo.

IDEM 100). (*ann.* 1212.)

Postulasti *g*, qualiter contra Iudæum procedere debeas, qui manus iniecit in quendam clericum violentas. Ad quod breuiter respondemus, quod, si dictus Iudæus tuæ iurisdictionis existit, ipsum pœna pecuniaria 1) punias, vel alia, secundum quod conuenit, temporali, faciens læso satisfactionem congruam exhiberi: alioquin eius dominum moneas et inducas, vt passo iniuriam, et ecclesiæ, ab eo satisfieri faciat competenter. Quod si 2) dominus eius neglexerit adimplere: tu Christianis omnibus 3) *h* per cens. eccles. interdicas, ne cum ipso Iudæo, antequam satisfaciat 4), præsumant commercia exercere.

100) Inscriptio petenda ex *libr. XV. ep.* 118. quæ hæc est: *Lingonensi episcopo:* cuius pars exstat in *c.* 21. *X. de regular.* ceu *ibid. not.* 61. obseruaui.
1) Quatenus *secularis* est, et ob *reales iniurias* a iudice seculari delinquentibus pro conditione læsi, dictari solebat, in criminali persequutione, quod indicant verba sequentia: *vel alia, secundum quod conuenit, temporali:* quia criminaliter agebatur ad pœnam *arbitrariam publicam.* Hæc enim iniuria tantum pertinebat ad *forum seculare*, non ecclesiasticum.
2) *Et si,* C. R. 1.
3) *Omnibus,* a C. R. L. et H. abest.
4) *Satisfecerit,* C. R. et L.

CAP. XV.

Iudæi et Sarraceni vtriusque sexus debent in terris Christianorum vti habitu, per quem a Christianis discernantur: et in die passionis Domini non debent in publicum progredi, nec in contumeliam Creatoris prosilire.

IDEM *in concilio generali, seu Lateran. IV.* i (*ann.* 1216.)

In nonnullis prouinciis a Christianis Iudæos, seu Sarracenos habitus distinguit diuersitas: sed in quibusdam 5) sic quædam inoleuit confusio, vt nulla differentia discernantur *k*. Vnde contingit interdum, quod per errorem Christiani Iudæorum seu Sarracenorum, et Iudæi seu Sarraceni Christianorum mulieribus commiscentur. Ne igitur tam damnatæ 6) commixtionis excessus per velamen *l* erroris huiusmodi, vlterioris 7) *m* excusationis possint 8) habere diffugium; statuimus, vt tales vtriusque sexus in omni Christianorum prouincia, et omni tempore, qualitate habitus publice ab aliis populis distinguantur: [*cum per Moisen hoc ipsum eis legatur iniunctum.*] In diebus autem lamentationis, et Dominicæ passionis 9) in publicum minime prodeant 10), eo, quod nonnulli ex ipsis talibus diebus, sicut accepimus, et ornatius non erubescunt incedere, ac Christianis, qui, sacratissimæ passionis memoriam exhibentes, lamentationis signa prætendunt, illudere non formidant. Illud autem districtissime inhibemus, ne in contumeliam Creatoris 11) *n* [*aliquatenus*] prosilire præsumant. Et quoniam illius dissimulare non debemus opprobrium, qui probra nostra deleuit: præcipimus præsumptores huiusmodi per principes seculares condignæ animaduersionis adiectione compesci, ne Crucifixum pro nobis aliquatenus blasphemare præsumant.

5) *Quibusdam partibus,* C. R. 2.
6) *Damnanda,* C. H.
7) *Vlterius,* C. R. et L. neutra vero dictio est in c. 1. comp. 4. h. t.
8) *Possit,* C. H. et cit. c.
9) *Resurrectionis,* C. R. 1.
10) *Passionis publice minime procedentes,* cit. c.
11) *Redemtoris,* ibid.

a *Cap. 6. eod. tit. in 2. compil.* b *Sub Alex. III. cap. 24.* c *Cap. vn. eod. tit. in 3. compil. Vide notas cap. 1. et 5. hoc eodem tit.* d *Vide Marquardum tractat. de Iudæis part. 1. cap. 3. num. 15.* e *In cod. Barbatiæ:* recognoscant, se esse seruos, etc.

f *Vide B. Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 9.* g *Vide Nicolaum Eymericum in directorio inquisitorum. 2. quæst. 46. num. 8. et 9.* h *Dictio,* omnibus, *deest in antiquioribus cod.* i *Idem scil. Innocent. III. in concil. Later. cap. 68. al. 69. et cap. 1. eod. tit. in 4. compil.* k Discernatur. l Velamentum. m vlterius. n *Al.* redemptoris, *vt in conc. et vet. comp.*

CAP.

CAP. XVI.

Præponens Iudæum vel paganum publicis officiis, per concilium prouinciale corripitur, et præpoſito denegatur Chriſtianorum commercium, donec depoſuerit officium, et in vſus Chriſtianorum pauperum reſtituet inde quæſita ſecundum epiſcopi prouidentiam.

IDEM *in eodem* a.

Cum ſit nimis abſurdum, vt blaſphemus [*aliquis*] Chriſti in Chriſtianos vim 12) poteſtatis exerceat; quod ſuper hoc Toletanum concilium prouide ſtatuit; nos propter transgreſſorum 13) audaciam in hoc generali concilio innouamus, prohibentes, ne Iudæi publicis officiis 14) præferantur: quoniam ſub tali prætextu Chriſtianis plurimum ſunt infeſti. Si quis autem eis officium tale commiſerit: per prouinciale 15) concilium, quod ſingulis annis præcipimus celebrari, monitione præmiſſa, diſtrictione, qua conuenit, compeſcatur 16). Officiali vero huiuſmodi, tamdiu Chriſtianorum communio in commerciis et aliis denegetur, donec in vſus pauperum Chriſtianorum, ſecundum prouidentiam diœceſ. epiſcopi conuertatur, quicquid fuerit a Chriſtianis adeptus 17) occaſione officii, ſic ſuſcepti: et officium cum pudore dimittat, quod irreuerenter aſſumpſit. Hoc idem extendimus ad paganos.

12) *Iura*, c. 2. comp. cit. 4.
13) *Transgreſſoris*, C. R. 2.
14) *Iudiciis vel officiis*, C. H.
15) *Principale*, C. R. 1.
16) *Compeſcantur*, C. L.
17) *Ademtum*, cit. c.

CAP. XVII.

Concilium generale repetit concilium Lateranenſe ſupra eod. ita, et addit pœnam ſatisfactionis, tempore abſolutionis impendendam.

IDEM *in eodem* 18).

Ad liberandam *b* terram ſanctam: [*et infra.*] Excommunicamus præterea et anathematizamus illos falſos et impios Chriſtianos, qui contra ipſum 19) Chriſtum et populum Chriſtianum Sarracenis arma, ferrum et lignamina 20) deferunt galearum; eos etiam 21), qui galeas eis vendunt vel naues, quique 22) in piraticis Sarracenorum nauibus curam gubernationis exercent, vel machinis, aut quibuslibet aliis aliquod eis impendunt conſilium, vel auxilium in diſpendium terræ ſanctæ: ipſoſque rerum ſuarum priuatione 23) mulctari, et capientium ſeruos fore cenſemus, præcipientes 24), vt per omnes vrbes maritimas diebus dominicis et feſtiuis huiuſmodi ſententia publice innouetur. Et talibus gremium non aperiatur eccleſiæ, niſi totum, quod ex commercio damnato 25) perceperint, et tantundem de ſuo in ſubſidium terræ ſanctæ tranſmiſerint, vt æquo iudicio, in quo deliquerint, puniantur. Quodſi forte ſoluendo non fuerint: ſic alias reatus talium caſtigetur, quod in pœna ipſorum aliis interdicatur audacia ſimilia præſumendi.

18) Apud *HARDVINVM tom. VII. coll. conc. p.* 71. poſt *canonem* 70. adiicitur conſtitutio prolixior *de expeditione pro recuperanda terra ſancta*, vnde pauca hæc *p.* 75. *circa finem* translata ſunt.
19) *Ipſum*, a C. R. abeſt.
20) C. R. et L. rectius ita legunt, non *ligamina*, vt ad *c.* 6. *X. h. t.* monui. Præterea voce *galearum* certa nauium ſpecies intelligenda, quas vulgo *galeeren* vocant.
21) *Etiam*, deeſt in C. H.
22) *Quicunque*, C. R. 2.
23) Pœna confiſcationis *mercium prohibitarum* iam olim iure ciuili conſtituta eſt in *l.* 4. *et vlt. C. de commerc. et mercator.* quam pontifex hic repetit. Conf. *l.* 11. *§.* 2. *D. de public. l.* 1. *et* 2. *C. quæ res export. non deb.*
24) In C. R. 2. manu recentiori ita correctum eſt: *præcipimus autem.*
25) *Damnando*, C. R. 1. *damnoſo*, H.

CAP. XVIII.

Iudæi vel pagani publicis officiis præficiendi non ſunt: et, ſi eis regalia iura vendantur, ad ea colligenda præficiendus eſt Chriſtianus, non ſuſpectus.

GREGORIVS IX. *Aſtoricen.* c *et Lucen.* 26) *epiſcopis.* (*ann.* 1236. *Roma in Hiſpaniam.*)

Ex ſpeciali *d*, quem erga illuſtrem regem Portugalliæ gerimus, caritatis affectu 27): [*et infra.*] Mandamus, quatenus regem ipſum ſollicite inducatis, ne in officiis publicis Iudæos Chriſtianis præficiat, ſicut in generali *e* concilio continetur: et, ſi forte reditus ſuos Iudæis vendiderit vel paganis, Chriſtianum tunc deputet, de grauaminibus inferendis clericis et eccleſiis non ſuſpectum, per quem Iudæi ſiue Sarraceni, ſine Chriſtianorum 28) iniuria, iura regalia conſequantur.

26) *Aſtorin. et Lucen.* C. R. 1. *Aſteracen. et Lincon.* C. R. 2.
27) *Affectum*, C. R. 1. *effectu*, H.
28) *Aliorum*, C. R. 1.

CAP. XIX.

Se ipſum ſummat.

IDEM.

Nulli Iudæo baptizatum, vel baptizari volentem emere liceat, vel in ſuo ſeruitio retinere 29). Quodſi quem, nondum ad fidem conuerſum, cauſſa mercimonii emerit, et poſtmodum factus ſit, vel fieri deſideret 30) Chriſtianus: datis pro eo XII. ſolidis ab illius ſeruitio protinus ſubtrahatur. Si autem intra tres menſes ipſum venalem non expoſuerit, vel ad ſibi ſeruiendum emerit eundem; nec ipſe vendere, nec alius audeat comparare: ſed, nullo dato pretio, perducatur ad præmia libertatis.

29) *Remanere*, C. H.
30) *Etiam debeat vel deſideret*, C. R. 2.

TITVLVS VII.

DE HAERETICIS, [*et Manichæis.*]

CAP. I.

Infidelis eſt, qui non habet certitudinem fidei: et infideli non eſt credendum in præiudicium alterius.

STEPHANVS 31) PAPA *omnibus epiſcopis.*

Dubius in fide, infidelis eſt: nec eis omnino credendum eſt, qui fidem veritatis ignorant.

31) Verba, hic relata, non ſunt *PSEVDO-STEPHANI*, ſed *PSEVDO-SIXTI I. epiſt.* 1. apud *BLONDELL.* in *Pſeudo-Iſidoro p.* 180.

CAP. II.

Errare in fide conuincitur, qui alios errantes, cum poteſt, ab errore non reuocat.

LEO 32) PAPA [*epiſcopo Doribio Aruſticenſi.*] (*ann.* 440. *Romæ.*)

Qui alios *f*, cum poteſt 33), ab errore non reuocat, ſe ipſum errare demonſtrat.

32) Hæc ſententia *LEONIS I. epiſt.* 93. *c.* 15. *in f.* adducta, epiſcopis applicata eſt, qui adulterina ſcripta vel apocrypha PRISCILLIANI ſcripta haberi non prohibuerunt. Ait: *vnde ſi quis epiſcoporum vel apocrypha haberi per domos non prohibuerit, vel ſub canonicorum nomine eos codices in eccleſia permiſerit legi, qui Priſcilliani adulterina ſunt emendatione corrupti; hæreticum ſe nouerit iudicandum: quoniam, qui alium ab errore non reuocat, ſe ipſum errare demonſtrat.* Illuſtrat hæc verba *MAIMBVRG. in hiſtor. pontificat. S. Leonis M.* gallice ſcripta, *p.* 67. *ſqq.*
33) Voc. *cum poteſt*, non ſunt in c. 2. comp. 1. h. t.

CAP. III.

Hæreticus perſeuerans, æternaliter damnatur: cui nec prodeſt baptiſmus, nec eleemoſyna, vel martyrium, vel aliud quodcunque bonum, quoad hoc, vt conſequatur vitam æternam.

AVGVSTINVS 34) *de fide catholica* 35).

Firmiſſime *g* tene, et nullatenus dubites, omnem hæreticum vel ſchiſmaticum 36), [*quamuis multas eleemoſynas faciat, vel etiam pro Chriſto ſanguinem fundat,*] cum diabolo et angelis eius, æterni ignis incendio participandum *h*, niſi ante finem [*huius*] vitæ catholicæ fuerit incorporatus et redintegratus eccleſiæ. *Et poſt pauca:* omni [*enim*] homini, qui eccleſiæ catholicæ non tenet vnitatem, neque baptiſmus, neque eleemoſyna, quantumlibet copioſa, neque mors, pro nomine Chriſti ſuſcepta, proficere poterit ad ſalutem.

34) Imo *FVLGENTIVS de fide ad Petrum. c.* 82. qui liber, circa annum DX exaratus, ſub nomine AVGVSTINI eius operibus vt plurimum adiectus eſt. In *edit. Pariſ. Benedict. e congreg. S. Mauri tom. VI. in app. p.* 19. refertur, vnde GRATIANVS quoque retulit *c.* 3. *C. XV. qu.* 1. et *c.* 3. *de conſecr. diſt. IV.*
35) *Catholica*, non habetur in cit. comp. 1. c. 3.
36) *Et ſchiſmaticum*, C. R. 1. *et etiam ſchiſmaticum*, C. R. 2.

CAP. IV.

Damnato auctore damnantur eius ſcripturæ, et libri et opera.

GREGORIVS *Anaſtaſio Antiocheno* 37). (*ann.* 598. *Roma in Syriam.* C. 4. comp. cit. 1.)

Fraternitatis 38) tuæ: [*et infra.*] [*Illa enim ſynodus, quæ ſub imagine primæ Epheſinæ facta eſt, quædam in ſe allata capitula dicit approbata, quæ ſunt Cœleſtii atque Pelagii prædicamenta. Et*] cum Cœleſtius 39),

37) Apud *GREGORIVM libr. VII. ind.* 11. *epiſt.* 48. inſcriptio eſt: *Gregorius Anaſtaſio epiſcopo Antiocheno.* Omiſit RAYMVNDVS vocem: *epiſcopo*, quo titulo *patriarcham* deſignare, dignitati eius minus conueniens eſſe videbatur. Sed quia patriarchæ etiam *epiſcopi* erant: hoc nomen non reſpuebant, nec ipſe pontifex eo tempore reſpuit.
38) *Fraternitati*, C. L. et c. 4. comp. cit. 1. ſed falſo. Nam integra clauſula eſt: *fraternitatis tuæ ſcripta ſuſcepi.*
39) Non *Cœleſtiuus*, prout C. MSC. et edit. fere omnes, etiam *Pithœana*, habent: quia COELESTIVS Pelagii dogmata propagauit. Vid. *AVGVSTINVS de hæreſ. c.* 88. *tom. VIII. oper. p.* 26. *edit. cit.*

a *Later. c.* 69. *al.* 70. *et cap.* 2. *eod. tit. in* 4. *compil.* b *Vide Martinum Nauarrum ſupr. citatum.* c *Epiſcopatus ſunt Hiſpaniæ, de quibus Vaſæus in annalibus Hiſpaniæ, cap.* 20. d *Vide Marquardum tract. de Iudæis. p.* 2. *c.* 6. *et* 7. e *Lat. ſub Innocent. III. c.* 69.

f *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* g *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.* h Mancipandum.

atque Pelagius in Ephesina 40) synodo sint damnati: quomodo poterunt 41) illa capitula recipi, quorum damnantur auctores?

40) *In ea synodo*, cit. c.
41) *Poterant*, ibid. et in ipso registro.

CAP. V.

Episcopus, instituens heredem hæreticum consanguineum, vel extraneum, vel paganum, etiam post mortem excommunicatus nuntiatur. H. d. secundum communem et veriorem intellectum: et vt faciat ad tit. potest intelligi, quod ex hoc præsumatur hæreticus.

Ex concilio Africano 42) *a*. (*ann.* 402.)

Si quis episcopus heredes instituerit extraneos 43) a consanguinitate sua, vel hæreticos, etiam consanguineos, aut paganos pertulerit *b*: saltem post mortem 44) *c* anathema dicatur, atque eius nomen inter Dei sacerdotes nullo modo recitetur.

42) vel potius *ex cod. canon. eccles. Afric. c.* 81. *apud* IVSTELL. *et* VOELL. *tom.* I. *bibl. iur. canon. vet. p.* 570.
43) Id quidem leges ciuiles permittebant, nec inualida talis dispositio erat, qua *extranei* consanguineis præferebantur in testamento; in *episcopis* tamen id improbabant Africani, vt etiam censura quadam post mortem afficerentur: quamuis ipsa dispositio interim in foro ciuili valeret.
44) *Eius*, C. R. I. et L.

CAP. VI.

Loquitur de eadem materia cum præcedenti, et extenditur, quod ibi dictum fuit de episcopo, ad presbyteros et alios clericos.

Ex eodem.

In eos, qui catholici non sunt, etiamsi consanguinei fuerint 45), [*per donationem rerum suarum*] episcopi vel presbyteri 46) nihil conferant 47). Denique hoc, quod de episcopis et presbyteris dictum 48) est, debet de reliquis [*quoque*] clericis exaudiri 49).

45) *Sunt*, est in c. 9. comp. cit. I.
46) *Vel clerici*, ibid.
47) Videlicet hoc est, quod parabola Christi obseruat ostenditque, sacerdotem et Leuitam vulnerato opem non tulisse, sed tantum Samaritam hæreticum.
48) *Disputatum*, ibid.
49) *Exaudiendum est*, ibid.

CAP. VII.

Christus fuit verus Deus et verus homo: sentiens oppositum, hæreticus est et excommunicatus.

ALEXANDER III. *Remen. archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

Cum Christus *d* perfectus Deus, et 50) perfectus sit homo; [*mirum est, qua temeritate quisquam audeat dicere, quod Christus non sit aliquid, secundum quod homo. Ne autem tanta possit in ecclesia Dei suboriri abusio et error induci:*] mandamus, [*per a. s.*] quatenus [*conuocatis magistris scholarium Parisiis et Remis, nec non et aliarum ciuitatum circumpositarum auctoritate nostra,*] sub anathemate interdicas, ne quis de cætero audeat dicere, Christum non esse aliquid secundum quod homo: quia, sicut Christus verus est Deus, ita verus est homo, ex anima rationali et humana carne subsistens.

50) *Et*, non habetur in c. 5. comp. I. cit.

CAP. VIII.

Hæretici, receptatores, et fautores eorum, excommunicati sunt: et decedentes in hoc peccato, in cœmeterio ecclesiæ sepeliri non debent, nec pro eis orari.

Ex concilio Lateran. *e* (*ann.* 1179.)

Sicut ait B. Leo, [*licet ecclesiastica disciplina, sacerdotali contenta iudicio, cruentas effugiat vltiones: catholicorum tamen principum constitutionibus adiuuatur, vt sæpe quærant homines salutare remedium, dum corporale super se metuunt supplicium euenire. Ea propter,*] quia in [*Vasconia, Aginesio, et*] partibus Tholosanis 51), *et aliis locis* 52) hæreticorum, quos alii Gazaros 53), [*alii Publicanos,*] alii Patarenos 54), et alii aliis nominibus vocant, inualuit damnanda peruersitas, [*ita, vt iam non in occulto, sicut alibi, nequitiam suam exerceant, sed errorem suum publice manifestent, et ad consensum suum simplices attrahant et infirmos:*] eos, et defensores et receptatores eorum anathemati decernimus 55) subiacere, et sub anathemate prohibemus, ne quis eos in domo, vel in terra sua tenere 56) vel fouere, aut negotiationem 57) cum eis exercere præsumat. Si autem in hoc peccato decesserit 58): neque sub priuilegiorum nostrorum, quibuscunque indultorum, obtentu, neque sub alia quacunque occasione oblatio pro eo 59) fiat, aut inter Christianos accipiat 60) sepulturam *f*.

51) *Tolettanis*, C. H.
52) Verb. *et aliis* etc. a C. R. L. et ed. Gonz. absunt.
53) *Catheros*, ed. gloss. *Catharos*, rectius c. 6. comp. cit. I.
54) *Paterinos*, C. R. I. sed mendose.
55) *Decreuimus*, C. R. et L.
56) *Retinere*, C. R 2.
57) *Negotium*, ed. ant.
58) *Decesserint*, cit. c.
59) *Pro eis*, ibid.
60) *Accipiant*, ibid.

CAP. IX.

Hæreticus, male sentiens, vel male docens de sacramentis ecclesiæ, excommunicatus est; et conuictus, nisi se correxerit, et errorem abiurauerit, si clericus est, degradetur, et curiæ seculari tradatur: per quam etiam laicus punietur. Eadem etiam est pœna suspectis de hæresi, si se non correxerunt, et relapsis omnino audientia denegatur. Seculares principes, qui iurare nolunt, de ecclesia contra hæreticos defendenda, excommunicantur, et terræ eorum supponuntur interdicto; ciuitates vero ipsorum resistentes, aliarum commercio, et episcopali dignitate priuantur: exempti vero subsunt ordinariis super his, quæ contra hæreticos instituuntur.

LVCIVS III. 61) (*ann.* 1184.)

Ad abolendam *g* [*diuersarum hæresium prauitatem, quæ in plerisque mundi partibus modernis cœpit temporibus pullulare, vigor debet ecclesiasticus excitari, cui nimirum, imperialis fortitudinis suffragante potentia, et hæreticorum proteruitas in ipsis falsitatis suæ conatib. elidatur, et catholicæ simplicitas veritatis in ecclesia sancta resplendens, eam vbique demonstret ab omni exactione falsorum dogmatum expiatam. Ideoque nos filii nostri carissimi Federici, illustris Romanor. Imp. semper August. præsentia pariter et vigore suffulti, de communi f. n. consilio, nec non et aliorum patriarcharum, archiepiscopor. multorumque principum, qui de diuersis mundi partibus conuenerunt, contra ipsos hæreticos, quibus diuersa vocabula diuersarum indidit professio falsitatum, præsentis decreti generali sanctione consurgimus, et omnem hæresim, quocunque nomine censeatur, per huius constitutionis seriem auct. apost. condemnamus. In primis Catharos et Patarinos et eos, qui se Humiliatos vel Pauperes de Lugduno falso nomine mentiuntur, Passaginos, et Iosephinos, Arnaldistas perpetuo decernimus anathemati subiacere. Et quoniam nonnulli sub specie pietatis virtutem eius, iuxta quod, vt ait apostolus, denegantes auctoritatem sibi vendicant prædicandi: cum idem apostolus dicat: quomodo prædicabunt, nisi mittantur? omnes, qui vel prohibiti, vel non missi, præter auctoritatem, ab apost. sede vel episcopo loci susceptam, publice vel priuatim prædicare præsumpserunt, et*] vniuersos, qui de sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Iesu Christi, vel de baptismate, seu de peccatorum confessione 62), matrimonio, vel reliquis ecclesiasticis sacramentis aliter sentire, aut docere non metuunt, quam sacrosancta Romana ecclesia prædicat et obseruat, et generaliter, quoscunque eadem Rom. eccles. vel singuli episcopi per diœceses suas cum consilio clericorum, vel clerici ipsi 63), sede vacante, cum consilio, si oportuerit, vicinorum episcoporum hæreticos iudicauerint, [*pari*] vinculo perpetui 64) anathematis innodamus. [*Receptores et defensores eorum, cunctosque pariter, qui prædictis hæreticis ad fouendam in eis hæresis prauitatem patrocinium præstiterint aliquod vel fauorem, siue consolati, siue credentes, siue perfecti, seu quibuscunque superstitiosis nominibus nuncupentur, simili decernimus sententiæ subiacere. Quia vero, peccatis exigentibus, quandoque contingit, vt seueritas ecclesiasticæ disciplinæ ab his, qui virtutem eius non intelligunt, contemnatur;*] præsenti *h* nihilominus ordinatione sancimus, vt, quicunque manifeste fuerint *i* in hæresi 65) deprehensi, si clericus est, vel cuiuslibet religionis obumbratione fucatus, [*et*] totius ecclesiastici ordinis prærogatiua nudetur, et sic omni 66) [*pariter*] officio et beneficio 67) spoliatus ecclesiastico, secularis relinquatur arbitrio potestatis, animaduersione debita puniendus: nisi continuo post deprehen-

61) Anno designato habitum fuit Veronæ concilium, cui LVCIVS III. et imperator FRIDERICVS I. interfuere, in quo hæc constitutio generalis contra hæreticos, accedente auctoritate imperiali, promulgata est. Id indicant verba, paullo post inserta: *ideoque nos filii nostri carissimi* FRIDERICI, *illustris Romanorum imperatoris semper Augusti, præsentia pariter et vigore suffulti de communi fratrum nostrorum consilio nec non et aliorum patriarcharum archiepiscopor. multorumque principum, qui de diuersis mundi partibus* CONVENERVNT etc. Quia ergo hoc cap. est *decretum concilii Veronensis*, quod etiam defendit FRANC. PAGI *in crit. ad* BARON. *tom.* IV. *ad ann.* MCLXXXV. *n.* 2. *sq.* minus recte HARDVIN. *tom.* VI. P. II. *p.* 1878. illud inter epistolas LVCII III. retulit, BARONIVS vero *simplic. colloquio* inter LVCIVM III. et FRIDERICVM I. attribuit; quod imperatorem concilio papali interfuisse forsan ægre tulerit: cui assertioni adducta verba reclamant. Alia testimonia adduxit PAGI *cit. l.* Quid? quod paulo post hæc notabilis addatur clausula: *præsentis decreti generali sanctione consurgimus:* quæ constitutionem alicuius concilii magis, quam pontificis epistolam, referunt.
62) *Seu peccatorum remissione, aut de matrimonio*, c. II. comp. cit. I.
63) *Episcopi*, ibid. sed male.
64) *Perpetuo*, C. L.
65) *In hæresim*, C. R. I. *in supra dictis erroribus*, cit. c.
66) *Ab omni*, C. R. I.
67) A C. R. I. absunt verba: *et beneficio.*

a *C. 48. in conciliis Latinis, et in synodo Carth. c. 84. apud Theodorum Balsam. et c. 8. eod. tit. in 1. comp.* b Prætulerit. c Eius d *Cap. 5. eod. tit. in 1. comp. Et post conc. Later. sub Alex. III. p. 49. c. 20.* e *Later. sub Alex. III. c. 27. et c. 6. eod. tit. in 1. compil.*

f *Vide notata l. 1. C. de summ. trin. et in authent. credentes. et in l. Ariani. C. eod.* g *C. 11. eod. tit. in 1. compil.* h *Vide Eymer. in director. inquis. 3. part. quæst. 91.* i *In vulgatis ita:* fuerit in hæresi deprehensus: *sed in antiqu. cod. vt est impressum.*

sionem

ſionem erroris, ad fidei catholicæ vnitatem ſponte recurrere, et errorem ſuum ad arbitrium epiſcopi regionis publice conſenſerit abiurare, et ſatisfactionem congruam exhibere. Laicus autem, [*quem aliqua prædictarum peſtium notoria, vel priuata culpa reſperſerit,*] niſi, prout dictum eſt, abiurata hæreſi, et ſatisfactione exhibita, confeſtim ad fidem confugerit orthodoxam, ſecularis iudicis arbitrio relinquatur, debitam recepturus pro qualitate facinoris vltionem.

Qui 68) vero inuenti fuerint *a* ſola [*eccleſiæ*] ſuſpicione notabiles, niſi ad arbitrium epiſcopi iuxta conſiderationem ſuſpicionis, qualitatemque perſonæ, propriam innocentiam congrua purgatione monſtrauerint, ſimili ſententiæ ſubiacebunt. Illos quoque 69), qui poſt abiurationem erroris, vel, poſtquam ſe, vt diximus, proprii antiſtitis examinatione purgauerint, deprehenſi fuerint in abiuratam hæreſim recidiſſe, ſeculari iudicio ſine vlla penitus audientia decernimus 70) relinquendos, [*bonis damnatorum clericorum eccleſiis, quibus deſeruiebant, ſecundum ſanctiones legitimas applicandis. Sane, prædictam excommunicationis ſententiam, cui omnes hæreticos præcipimus ſubiacere, ab omnibus patriarchis, archiepiſc. epiſc. in præcipuis feſtiuitatibus et quoties ſollemnitates habuerint, vel quamlibet occaſionem ad gloriam Dei et reprehenſionem hæreticæ prauitatis decernimus innouari, auct. apoſt. ſtatuentes, vt, ſi quis de ordine epiſcoporum in his negligens fuerit, vel deſidioſus inuentus, per triennale ſpatium ab epiſcopali habeatur dignitate et adminiſtratione ſuſpenſus. Ad hæc de epiſcopali conſilio et ſuggeſtione culminis imperialis, et principum eius adiecimus, vt quilibet archiepiſcopus vel epiſcopus, per ſe, vel per archidiaconum ſuum, aut per alias idoneas perſonas et honeſtas, bis vel ſemel in anno propriam parochiam, in qua fama fuerit hæreticos habitare, circumeat: et ibi tres vel plures boni teſtimonii viros, vel etiam totam viciniam, ſi expedire videbitur, iurare compellat, quod, ſi quis hæreticos ibidem ſcierit, vel aliquos, occulta conuenticula celebrantes, ſeu a communi conuerſatione fidelium vita et moribus diſſidentes, eos epiſcopo vel archidiacono ſtudeat indicare. Epiſcopus autem vel archidiaconus ad præſentiam ſuam conuocet accuſatos, qui, niſi ſe ad eorum arbitrium iuxta patriæ conſuetudinem ab obiecto reatu purgauerint, vel, ſi poſt purgationem exhibitam in priſtinam fuerint relapſi perfidiam, epiſcoporum iudicio puniantur. Si qui vero ex eis, iurationem ſuperſtitione damnabili reſpuentes, iurare forte noluerint: ex hoc ipſo hæretici iudicentur, et pœnis, quæ prænominatæ ſunt, percellantur.*] Statuimus inſuper, vt comites, barones, rectores, et conſules ciuitatum et aliorum locorum, iuxta commonitionem [*archiepiſcoporum et*] epiſcoporum, præſtito corporaliter iuramento, promittant, quod [*in omnibus prædictis*] fideliter 71) et efficaciter, cum ab eis fuerint [*exinde*] requiſiti, eccleſiam contra hæreticos, et eorum complices, adiuuabunt [*et ſtudebunt*] bona fide iuxta officium et poſſe ſuum, [*eccleſiaſtica ſimil. et imperiali ſtatuta circa ea, quæ diximus, exſequutioni mandare.*] Si vero id obſeruare noluerint: honore, quem obtinent, ſpolientur, et ad alios nullatenus aſſumantur, eis nihilominus excommunicatione ligandis, et terris ipſorum interdicto eccleſiæ ſupponendis 72). Ciuitas autem, quæ his [*decretalibus*] inſtitutis duxerit reſiſtendum, vel contra commonitionem epiſcopi punire neglexerit reſiſtentes, aliarum careat commercio ciuitatum, et epiſcopali ſe nouerit dignitate priuandam. [*Omnes etiam fautores hæreticorum, tanquam perpetua infamia condemnatos, ab aduocatione et teſtimonio et aliis publicis officiis decernimus repellendos.*] Si qui vero fuerint *b*, qui, a lege diœceſanæ iuriſdictionis exempti, ſoli ſubiaceant ſedis apoſtolicæ poteſtati: nihilominus in his, quæ [*ſuperius*] ſunt contra hæreticos inſtituta, [*archiepiſcoporum vel*] epiſcoporum ſubeant iudicium 73), et eis in hac parte, tanquam a ſede apoſt. delegatis, non obſtantibus libertatis ſuæ priuilegiis, obſequantur 73*).

68) verb. *Qui vero*, vſque ad vocem: *ſubiacebunt*, deſunt in C. R. H. et ed. ant. Sunt tamen in cit. c. et iiſdem vſus Innocentius III. relatis in c. 2. comp. 4. h. t.
69) *Illos vero, qui*, ed. ant. et cit. c. 1.
70) *Decreuimus*, C. R. 1.
71) *Fortiter*, cit. c.
72) *Nihilominus excommunicatione ligandi, et terræ ipſorum interdicti ſententiæ ſupponantur*, ibid.
73) *Subiaceant iudicio*, C. L.
73*) Cetera habentur in *c.* 23. *X. de iure patron.*

CAP. X.

Bona hæreticorum confiſcantur, et in terris eccleſiæ applicantur fiſco eccleſiæ, in terris imperii, iudicis ſecularis fiſco: et procedit, etiamſi catholicos habent filios.

INNOCENTIVS III. 74) (*ann.* 1199.)

Vergentis *c* in ſenium 75) ſeculi corruptelam, [*non ſolum ſapiunt elementa corrupta, ſed etiam digniſſima creaturarum ad imaginem, et ſimilitudinem condita Creatoris, prælata priuilegio dignitatis volucribus cœli et beſtiis vniuerſæ terræ teſtatur: nec tantum eo quaſi deficiente iam defecit, ſed et inficit, et inficitur ſcabra rubigine vetuſtatis. Peccat enim ad extremum homo miſerrimus, et, qui non potuit in ſui et mundi creatione in paradiſo perſiſtere, circa ſui et orbis diſſolutionem degenerat, et pretii ſuæ redemptionis circa fines ſeculorum oblitus, dum variis ac vanis quæſtionum ſe nexibus ingerit et ingeſſit, ſe ipſum laqueis ſuæ fraudis innectit, et incidit in foueam, quam parauit. Ecce enim, inimico homine meſſi dominicæ ſuperſeminante ſemen iniquum, ſegetes in zizania pullulant, vel potius polluuntur, triticum areſcit, et euaneſcit in paleis, in flore tinea et vulpes in fructu demoliri vineam Domini moliuntur. Noua ſiquidem ſub nouo teſtamento, Achor progenies, de ſpoliis Iericho lingulam auream, palliolumque furatur. Abyron, Dathan, et Chore, ſoboles deteſtanda, nouis thuribulis fermentatum thymiama nouis voluit altaribus adolere: dum nox nocti indicat ſcientiam, dum cæcus præbet cæco ducatum, dum hæreſes pullulant: et quem diuinæ reddit hæreditatis expertem, ſuæ conſtituit hæreticus hæreſis et damnationis heredem. Hi ſunt caupones, qui aquam vino commiſcent, et virus draconis in aureo calice Babylonis propinant: habentes, ſecundum apoſtolum, ſpeciem pietatis, virtutem autem eius penitus abnegantes. Licet autem contra vulpes huiuſmodi paruulas, ſpecies quidem habentes diuerſas, ſed caudas ad inuicem colligatas, quia de vanitate conueniunt in id ipſum, diuerſa prædeceſſorum noſtrorum temporibus emanauerunt inſtituta; nondum tamen adeo peſtis potuit mortificari mortifera, quin, ſicut cancer, amplius ſerperet in occulto, et iam in aperto ſuæ virus iniquitatis effundat: cum palliata ſpecie religionis, et multos decipit ſimplices, et quoſdam ſeducit aſtutos, factus magiſter erroris, qui non fuerat diſcipulus veritatis. Ne autem nos, qui, licet circa horam vndecimam inter operarios, immo verius, ſuper operarios vineæ Domini Sabbaoth ſumus, a patrefamilias euangelico deputati, et quibus ex officio paſtorali ſunt oues Chriſti commiſſæ, nec capere vulpes, demolientes vineam Domini, nec arcere lupos ab ouibus videamur, et ob hoc merito vocari poſſimus canes muti, non valentes latrare, ac perdamur cum malis agricolis et mercenario comparemur: contra defenſores, receptatores, fautores, et credentes hæreticorum, aliquid ſeuerius duximus ſtatuendum, vt, qui per ſe ad viam rectitudinis reuocari non poſſunt, in ſuis tamen defenſoribus et receptatoribus et fautoribus, ac etiam credentibus, confundantur, et, cum ſe viderint ab omnibus euitari, reconciliari deſiderent omnium vnitati. De communi ergo f. n. c. et aſſenſu quoque archiepiſcoporum, et epiſcoporum, apud ſedem apoſt. exiſtentium, diſtrictius inhibemus, ne quis hæreticos receptare, quomodolibet defenſare, aut ipſis fauere vel credere quoquo modo præſumat, præſenti decreto ſimiliter ſtatuentes, vt, ſi quis aliquid eorum facere præſumſerit, vbi primo, ſecundoue commonitus a ſua ſuper hoc curauerit præſumtione ceſſare, ipſo iure ſit factus infamis, nec ad publica officia vel conſiuilia ciuitatum, nec ad eligendos aliquos ad huiuſmodi, nec ad teſtimonium admittatur. Sit etiam inteſtabilis, nec ad hereditatis ſucceſſionem accedat. Nullus præterea ipſi cogatur ſuper quocunque negotio reſpondere. Quodſi forte iudex exſtiterit; eius ſententia nullam obtineat firmitatem, nec cauſſæ aliquæ ad eius audientiam perferantur. Si fuerit aduocatus: eius patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio; inſtrumenta, confecta per ipſum, nullius ſint penitus momenti: ſed cum auctore damnato damnentur. In ſimilibus etiam idem præcipimus obſeruari. Si vero clericus fuerit; ab omni officio et beneficio deponatur: vt, in quo maior eſt culpa, grauior exerceatur vindicta. Si quis autem tales, poſtquam ab eccleſia fuerint denotati, contempſerit euitare: anathematis ſe nouerit ſententiam incurriſſe.*] In terris vero, temporali noſtræ iuriſdictioni ſubiectis, bona hæreticorum 76) ſtatuimus publicari: et in aliis idem præcipimus fieri per poteſtates et principes ſeculares, quos ad id exſequendum, ſi forte negligentes exſtiterint, per cenſ. eccleſ. appell. rem. compelli volumus, et mandamus, vt 77) nec ad eos bona eorum vlterius reuertantur, niſi, eis ad cor reuertentibus, et abnegantibus hæreticorum conſortium, miſereri aliquis voluerit, vt temporalis ſaltem pœna corripiat, quem ſpiritualis non corrigit 78) diſciplina. Cum enim ſecundum legitimas ſanctiones reis læſæ maieſtatis punitis capite, bona confiſcentur eorum, filiis ſuis vita ſolummodo ex miſericordia conſeruata; quanto magis, qui aberrantes in fide, Domini Dei filium Ieſum Chriſtum 79) offendunt, a capite noſtro, quod eſt Chriſtus, eccleſiaſtica debent diſtrictione præcidi 80), et bonis temporalibus ſpoliari? cum longe ſit grauius æternam, quam temporalem lædere maieſtatem.

Nec huiuſmodi ſeueritatis cenſuram orthodoxorum *d* exheredatio filiorum, quaſi cuiuſdam miſerationis prætextu debet vllatenus impedire: cum in multis caſibus, etiam ſecundum diuinum iudicium, filii pro patribus temporaliter puniantur, et iuxta canonicas ſanctiones quandoque feratur vltio non ſolum in auctores 81) *e* ſcelerum, ſed etiam in progeniem damnatorum.

74) Supplenda eſt inſcriptio huius decretalis ex *libr. II. epiſt.* 1. *clero, conſulibus et populo Viterbienſi.* Quædam inde deſumta ſunt in *concilio generali IV.* cuius conſtitutio infra *c.* 13. *h. t.* recitatur.
75) *Senſum*, C. H.

76) *Eorum*, c. 1. comp. 3. h. t.
77) In C. R. L. H. ed. ant. gloſſ. et cit. c. partic. *vt*, deeſt.
78) *Corripit*, C. L.
79) *Chriſtum*, abeſt a C. R. et L.
80) *Præſcindi*, C. R. 2. et ed. ant.
81) *Actores*, C. R. L. et H.

a *Hic §. vt plurimum deſideratur in manuſc. codic. vſque ad illa verba:* Illos quoque. b *Vide Eymer. in director. inquiſ. part.* 3. *qu.* 26. *et ſequ.* c *Habetur integra l.* 2. *regiſtri Innocent. III. epiſt.* 1. *et c.* 2. *et* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.*

d *Vide Paul. Grillandum tractat. de hæret. quæſt.* 4. *Iul. Clarum libr.* 5. *ſentent. recept. §. hæreſis. verſic. et ſcias, quod.* e Actores.

CAP. XI.

Aduocati vel notarii, hæreticis vel eorum defenſoribus fauentes, aut ſub eis litigantibus, patrocinantes, et pro eis inſtrumenta ſcribentes, infames ſunt, et ab illo officio ſuſpenſi.

IDEM 82) [*illuſtri regi Arragoniæ.*] (*ann.* 1205. *Romæ.*)

Si aduerſus *a* nos 83) terra conſurgeret: [*et infra.*] [*Licet autem a nobis et prædeceſſoribus noſtris, contra hæreticos multa ſint conſtituta, nec habeatis aliquam excuſationem in peccatis, quaſi antiquorum fueritis obliti mandatorum, et*] quia plus timeri ſolet, quod ſpecialiter iniungitur, quam quod generaliter imperatur; vobis 84) aduocatis et ſcriniariis firmiter inhibemus, ne [*præfatis*] hæreticis, [*dum fuerint in ſua contumacia et errore, Paterinis vel*] credentibus, fautoribus, vel defenſoribus eorundem [*vllo tempore*] in aliquo præſtetis auxilium, conſilium vel fauorem: nec eis in cauſſis, vel in factis, vel aliquibus litigantibus ſub eorum examine veſtrum patrocinium præbeatis, et pro ipſis publica inſtrumenta [*condere,*] vel [*aliqua*] ſcripta facere nullatenus attentetis.

Quodſi contra 85) præſumpſeritis: ab officio veſtro ſuſpenſos perpetuæ 86) vos decernimus infamiæ ſubiacere. [*Ceterum ne iudices et ſcriniarii, qui conſenſerunt præfatis hæreticis, in huiuſmodi præſumtione temeraria ſociati, de ſua nequitia glorientur, et priuilegium mereatur amittere, qui permiſſa ſibi abutitur poteſtate: eos ab officio ſuo iudicamus eſſe ſuſpenſos, decernentes irritum et inane, quicquid per ipſos hæreticos prædictos factum fuerit vel ſtatutum.*]

82) Hanc inſcriptionem ſuppleui ex *c.* 2. *comp.* 3. *h. t.*
83) *Vos*, C. R. L. et H.
84) *Vobis*, non eſt in c. cit.
85) *Contra facere*, C. L.
86) *Perpetuo*, C. R. 1. et L.

CAP. XII.

Laici non prædicent, nec occulta conuenticula faciant, nec ſacerdotes reprehendant.

IDEM *vniuerſis Chriſti fidelibus, tam in vrbe Meten.* 87) *quam in eius diœceſi conſtitutis.* (*ann.* 1199. *Romæ.*)

Cum ex *b* iniuncto [*nobis apoſtolatus officio, facti ſumus, ſecundum apoſtolum, ſapientibus et inſipientibus debitores: pro vniuerſorum ſalute nos oportet eſſe ſollicitos, vt et malos retrahamus a vitiis, et bonos in virtutibus foueamus. Tunc autem opus eſt diſcretione maiori, cum vitia ſub ſpecie virtutum occulte ſubintrant, et angelus Satanæ ſe in angelum lucis ſimulat et transformat. Sane, ſignificauit nobis venerabilis frater noſter, epiſcopus Meten. per litteras ſuas, quod tam in vrbe Metenſ. quam in diœceſ. laicorum, et mulierum multitudo, tracta non modico quodammodo deſiderio ſcripturarum, euangelia, epiſtolas Pauli, Pſalterium, moralia Iob, et plures alios libros ſibi fecit in gallico ſermone transferri, translationi huiuſmodi adeo libenter, vtinam autem et prudenter, intendens, vt ſecretis quæſtionibus talia inter ſe laici et mulieres eructare præſumant, et ſibi inuicem prædicare: qui etiam eorum aſpernantur conſortium, qui ſe ſimilibus non immiſcent, et a ſe reputant alienos, qui aures et animos talibus non apponunt. Quos cum aliqui parochialium ſacerdotum ſuper his corripere voluiſſent; ipſi eis in faciem reſtiterunt, conantes rationes inducere de ſcripturis, quod non ab his deberent aliquatenus prohiberi. Quidam etiam ex eis ſimplicitatem ſacerdotum ſuorum faſtidiunt, et cum ipſis per eos verbum ſalutis proponitur, ſe melius habere in libris ſuis, et, prudentius ſe poſſe id eloqui, ſubmurmurant in occulto.*] Licet autem deſiderium intelligendi 88) diuinas ſcripturas, et ſecundum eas ſtudium adhortandi, reprehendendum non ſit, ſed potius commendandum: in eo tamen apparent quidam laici 89), merito arguendi, quod [*tales*] occulta [*ſua*] conuenticula celebrant, officium prædicationis Chriſti 90) ſibi vſurpant, ſacerdotum ſimplicitatem eludunt, et eorum conſortium aſpernantur, qui 91) talibus non inhærent. Deus enim lux vera *c*, quæ omnem hominem, venientem in hunc mundum, illuminat, in tantum odit opera tenebrarum, vt apoſtolos ſuos, in mundum vniuerſum prædicaturos euangelium omni creaturæ, miſſurus, eis præceperit 92), aperte dicens *d*: *quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine* 93) *e: et, quod in aure auditis* 94), *prædicate ſuper tecta:* [*per hoc manifeſte denuntians, quod euangelica prædicatio, non in occultis conuenticulis, ſicut hæretici faciunt, ſed in eccleſiis iuxta morem catholicum eſt publice proponenda. Nam iuxta teſtimonium veritatis, omnis, qui male agit, odit lucem, et ad lucem non venit, ne eius opera arguantur. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius: quia in Deo ſunt facta. Propter quod, cum pontifex interrogaſſet Ieſum de diſcipulis ſuis, et de doctrina eius, reſpondit: ego palam loquutus ſum mundo, ego ſemper docui in ſynagoga et in templo, in quo omnes Iudæi conueniunt, et in occulto loquutus ſum nihil. Porro, ſi quis obiiciat, quod iuxta præceptum Dominicum, non ſit ſanctum dandum canibus, neque margaritæ mittendæ ſunt ante porcos; cum et ipſe Chriſtus non omnibus quidem, ſed ſolis apoſtolis dixerit: vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, cæteris autem in parabolis: intelligat, canes et porcos non eos eſſe, qui ſanctum grataanter accipiunt, et margaritas libenter acceptant, ſed illos, qui ſanctum dilacerant, et margaritas contemnunt, quales ſunt, qui euangelica verba, et eccleſiaſtica ſacramenta, non vt catholici venerantur, ſed abominantur potius, vt hæretici, oblatrantes ſemper et blaſphemantes, quos Paulus apoſtolus poſt primam et ſecundam commonitionem docet eſſe vitandos. Arcana vero, quæ fidei ſacramenta non ſunt, non ſunt paſſim omnibus exponenda, cum non paſſim ab omnibus poſſint intelligi, ſed eis tantum, qui ea fideli poſſunt concipere intellectu: propter quod ſimplicioribus inquit apoſtolus: quaſi paruulis in Chriſto, lac potum dedi vobis, non eſcam: maiorum enim eſt ſolidus cibus: ſicut aliis ipſe dicebat: ſapientiam loquimur inter perfectos, — inter vos autem nihil iudicaui me ſcire, niſi Ieſum Chriſtum, et hunc crucifixum. Tanta eſt enim diuinæ ſcripturæ profunditas, vt non ſolum ſimplices et illitterati, ſed etiam prudentes et docti non plene ſufficiant ad illius intelligentiam indagandam. Propter quod dicit ſcriptura, quia multi defecerunt ſcrutantes ſcrutinio. Vnde recte fuit olim in lege diuina ſtatutum, vt beſtia, quæ montem tetigerit, lapidetur: ne videlicet ſimplex aliquis et indoctus præſumat ad ſublimitatem ſacræ ſcripturæ pertingere, vel etiam aliis prædicare. Scriptum eſt enim: altiora te ne quæſieris. Propter quod dicit apoſtolus: non plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem.*] Sicut enim multa ſunt membra corporis, omnia vero [*membra*] non eundem actum habent *f*; ita multi 95) ſunt ordines in eccleſia, ſed non omnes idem habent officium *g*: quia, ſecundum apoſtolum, *alios Dominus dedit apoſtolos, alios prophetas, alios autem doctores* 96), *etc.* Cum igitur doctorum ordo ſit quaſi præcipuus in eccleſia: non debet ſibi quiſquam indifferenter prædicationis officium vſurpare. Nam ſecundum apoſtolum *h*, *quomodo prædicabunt, niſi mittantur?* et veritas ipſa præcepit apoſtolis *i*: *rogate Dominum meſſis, vt mittat operarios* 97) *in meſſem ſuam.* Quodſi forte quis argute reſpondeat 98), quia tales inuiſibiliter mittuntur a Deo 99), etſi non 100) viſibiliter mittantur ab homine, cum inuiſibilis miſſio multo ſit dignior, quam viſibilis, et diuina longe melior, quam humana: [*vnde Ioannes Baptiſta non legitur miſſus ab homine, ſed a Deo, ſicut euangeliſta teſtatur: quia fuit homo miſſus a Deo, cui nomen erat Ioannes;*] poteſt [*et debet vtique*] rationabiliter 1) reſponderi, quod, cum interior illa miſſio ſit occulta, non ſufficit cuiquam nude tantum 2) aſſerere, quod ipſe ſit miſſus a Deo; cum hoc quilibet hæreticus aſſeueret 3): ſed oportet, quod adſtruat illam inuiſibilem miſſionem per operationem miraculi, vel per ſcripturæ teſtimonium ſpeciale. Vnde *k* cum Dominus vellet mittere Moyſen in Ægyptum ad filios Iſrael, vt crederent 4) ei, quod mitteretur ab ipſo: dedit ei ſignum, vt conuerteret virgam in colubrum, et [*colubrum in*] virgam iterum reformaret. Ioannes quoque *l* Baptiſta ſpeciale ſuæ miſſionis teſtimonium protulit de ſcriptura, dicens 5): *ego vox clamantis in deſerto, dirigite viam Domino*, ſicut ait Eſaias *m* propheta. [*Non eſt ergo credendum ei, qui dicit ſe miſſum a Deo, cum ſit miſſus ab homine: niſi de ſe ſpeciale proferat teſtimonium de ſcripturis, vel euidens miraculum operetur. Nam de his, qui miſſi leguntur a Deo, euangeliſta teſtatur, quod ipſi profecti prædicauerunt vbique, Domino cooperante, et ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.*] Licet autem ſcientia ſit valde neceſſaria ſacerdotibus ad doctrinam; qui iuxta verbum propheticum *n*, *labia ſacerdotis* 6) *cuſtodiunt ſcientiam, et legem exquirunt ex ore eius:* non eſt tamen ſimplicibus ſacerdotibus

87) Hæc inſcriptionis verba etiam *libr. II. epiſt.* 141. deprehenduntur, loco quorum in C. L. hæc ſubſtituta: *vrbe veteri.*
88) Apparet ex *epiſt. ſeqq.* 142. ad *epiſcopum et capitulum Metenſ.* exarata, ſacras litteras a quodam in Gallicam linguam translatas fuiſſe, quarum lectionis deſiderio adeo ducebantur laici, vt paſſim conuentus Metis agerent et ſenſum ſcripturæ S. explorarent, qui tum ob imperitiam, tum ob ſocordiam clericorum illis abſconditus erat. Non improbabat pontifex ſtudium legendi ſcripturam S. in *laicis*; id tantum redarguebat, quod occulta conuenticula quidam agerent, et prædicationis Chriſti officio fungerentur: quamuis in hoc ſupplerent negligentiam prælatorum et clericorum.
89) Voc. *quidam laici*, non ſunt in c. 3. comp. cit. 3.
90) *Chriſti*, deſideratur in C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
91) *Quod*, C. H.
92) *Præcepit*, C. R. L. et ed. ant. *præceperat*, cit. c.

93) *Luce*, C. H. *in lucem*, ed. ant. et Cont.
94) *Audiſtis*, cit. c.
95) *Multi*, in C. R. H. ed. ant. et cit. c. omittitur.
96) *Doctores eccleſiæ*, C. R. 1.
97) *Operarios ſuos*, C. H.
98) *Inſertis reſpondeat*, C. R. 1.
99) *Quia tal. inuiſ. mittuntur, mittantur a Deo*, ed. ant.
100) *Et non inuiſibiliter ab homine*, cit. c.
1) *Ratione prænia*, ibid.
2) *Tantum*, deeſt in C. H.
3) *Aſſereret*, C. R. 2. et L. *aſſeueraret*, H.
4) *Crederetur*, cit. c.
5) *Ioannes quoque Baptiſta, reſpondens ſacerdotibus et Leuitis, qui miſſi fuerant ad interrogandum, quis eſſet, et quare baptizandi officium aſſumſiſſet, ego vox* etc. ibid.
6) *Sacerdotum*, C. H.

a *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *comp.* b *Exſtat integra libr.* 2. *regiſtri Innoc. III. cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.* c *Ioann.* 1. d *Matth.* 10.

e In luce, *al.* in lucem. f 2. *Corinth.* 12. g *Epheſ.* 3. h *Roman.* 10. i *Matth.* 9. *Luc.* 10. k *Exod.* 7. l *Ioann.* 1. m *Eſa.* 40. *Matth.* 3. n *Malach.* 2.

dotibus etiam [*a*] ſcholaſticis detrahendum; cum in eis ſacerdotale officium debeat honorari, propter quod Dominus in lege præcepit *a*: *diis non detrahes:* ſacerdotes intelligens, qui propter excellentiam ordinis, et officii dignitatem, deorum nomine nuncupantur. [*Iuxta quod alibi dicit de ſeruo, volente apud dominum remanere, vt dominus offerat eum diis. Cum enim iuxta verbum apoſtoli, ſeruus ſuo domino ſtet aut cadat; profecto ſacerdos ab epiſcopo, cuius correctioni eſt ſubiectus, debet in manſuetudinis ſpiritu caſtigari, non autem a populo, cuius eſt correctioni præpoſitus, in ſpiritu ſuperbiæ reprehendi: cum iuxta præceptum Dominicum pater et mater non debeant maledici, ſed potius honorari. Quod de ſpirituali patre multo fortius debet intelligi, quam carnali.*]

Nec quiſquam ſuæ præſumptionis audaciam illo defendat exemplo, quod aſina *b* legitur reprehendiſſe prophetam, vel quod Dominus *c* ait: *quis ex vobis arguet me de peccato?* [*Et, ſi male loquutus ſum, teſtimonium perhibe de malo:*] cum aliud ſit fratrem, in ſe peccantem, occulte corripere 7), quod [*vtique*] quiſque tenetur efficere *d* ſecundum regulam euangelicam. In quo caſu ſane poteſt intelligi, quod Balaam fuit correptus ab aſina 8). Et aliud eſt patrem 9) *e* ſuum, delinquentem [*etiam,*] reprehendere 10) manifeſte, [*præcipue fatuum pro ſimplici appellare:*] quod vtique nulli licet, ſecundum euangelicam veritatem *f*. *Nam qui etiam dicit fratri, fatue, reus erit gehennæ ignis.* Rurſus aliud eſt, quod prælatus ſponte 11), de ſua confiſus innocentia, ſubditorum ſe accuſationi ſupponit, in quo caſu præmiſſum Domini verbum debet intelligi: et aliud eſt, quod ſubditus non tam animo reprehendendi, quam detrahendi exſurgit temerarius in prælatum, cum ei potius incumbat 12) neceſſitas obſequendi. Quodſi forte neceſſitas poſtularet 13) *g*, vt ſacerdos, tanquam inutilis et 14) indignus, a cura gregis debeat remoueri: agendum eſt ordinate apud epiſcopum, ad cuius officium tam inſtitutio, quam deſtitutio ſacerdotum noſcitur pertinere. [*Illud autem, tamquam de ſupercilio Phariſæorum procedens, debet ab omnibus aſpernari, quod tamquam ipſi ſoli ſint iuſti, ceteros aſpernantur: cum et hactenus ab initio naſcentis eccleſiæ multi fuerint viri ſancti, qui nec tales fuiſſe leguntur, nec talibus adhæſiſſe, cum de nouo taliter ſurrexiſſe leguntur, qui nec contenti ſunt doceri potius, quam docere. Ad alios forſitan pertinebunt, quibus Dominus ait: nolite fieri plures magiſtri. Nos igitur, filii, quia vos paterno affectu diligimus, ne ſub prætextu veritatis in foueam decidatis erroris et ſub ſpecie virtutum in laqueum vitiorum, vniuerſitatem veſtram rogamus attentius, monemus et hortamur in Domino, in remiſſionem peccatorum vobis iniungentes, quatenus ab iis, quæ ſuperius reprehenſibilia denotauimus, et linguam et animum reuocetis, et fidem catholicam et regulam eccleſiaſticam obſeruantes, ne vos verbis fallacibus circumueniri, vel etiam circumuenire contingat: quia, ſi correctionem noſtram et admonitionem paternam non receperitis humiliter et deuote, nos poſt oleum infunderemus et vinum, ſeueritatem eccleſiaſticam apponentes, vt, qui noluerint obedire ſpontanei, addiſcant acquieſcere vel inuiti.*]

7) *Corrigere*, C. R. 1.
8) Fere eodem modo aſinæ verba interpretatus eſt GRATIANVS poſt *c.* 41. *C. II. qu.* 7. quod interpretationis genus ſine cenſura *ibid. not.* 7. dimittere non potui.
9) *Fratrem*, ed. ant. et Cont.
10) *Corripere et reprehendere*, C. R. 1.
11) *Sponte*, deeſt in C. H.
12) *Incumbit*, C. R. et L.
13) *Poſtulabit*, C. R. 1. *poſtulauerit*, C. R. 2. ed. ant. et cit. c.
14) *Aut*, cit. c.

CAP. XIII.

Excommunicati ſunt omnes hæretici, quibuſcunque nominibus nominentur. H. d. vſque ad ∫. *Damnati.*

IDEM h *in concilio generali. (ann. 1216. Romæ.)*

I. Excommunicamus itaque et anathematizamus omnem hæreſim, extollentem ſe aduerſus hanc ſanctam, orthodoxam, et catholicam fidem, quam ſuperius expoſuimus, condemnantes hæreticos vniuerſos, quibuſcunque nominibus *i* cenſeantur, facies quidem diuerſas habentes, ſed caudas ad inuicem colligatas, quia de vanitate conueniunt in id ipſum.

Damnati de hæreſi, per ſecularem iudicem puniuntur, et bona laicorum hæreticorum confiſcantur, et clericorum bona applicantur eccleſiis, vbi beneficiati erant. H. d. vſque ad ∫. *Qui autem.* Abbas Siculus.

∫. 1. Damnati *k* vero, præſentibus ſecularibus poteſtatibus, aut eorum balliuis 15), relinquantur animaduerſione debita puniendi, clericis prius a ſuis ordinibus degradatis, ita, quod bona huiuſmodi damnatorum, ſi laici fuerint, confiſcentur: ſi vero clerici, applicentur eccleſiis, a quibus ſtipendia receperunt 16) *l*.

Si ſuſpectus de hæreſi ſe non purgat; ad arbitrium ſuperioris excommunicatur: et exiſtens per annum in excommunicatione, vt hæreticus, damnatur. H. d. vſque ad ∫. *Moneantur.* Abbas Siculus.

∫. 2. Qui autem inuenti fuerint ſola ſuſpicione notabiles 17), niſi iuxta conſiderationem ſuſpicionis, qualitatemque perſonæ, propriam innocentiam 18) congrua purgatione monſtrauerint, anathematis gladio 19) feriantur, et vſque ad ſatisfactionem condignam ab omnibus euitentur, ita, quod, ſi per annum in excommunicatione perſtiterint, ex tunc velut hæretici condemnentur.

Poteſtates ſeculares perpetuæ, vel temporales iurare tenentur vniuerſos hæreticos, ab eccleſia damnatos, pro viribus exterminare: et temporalis dominus, non purgans terram ſuam hæreticis, excommunicatur. Et ſi perſtiterit in excommunicatione per annum; nuntiatur papæ, qui fideles eius a iuramento abſoluet, et eius terram fidelibus exponet, ſaluo iure principalis domini: niſi et ipſe ſit in culpa. H. d. vſque ad ∫. *Catholici.* Abbas Siculus.

∫. 3. Moneantur autem et inducantur, et, ſi neceſſe fuerit, per cenſ. eccleſiaſt. compellantur ſeculares 20) *m* poteſtates, quibuſcunque fungantur officiis, vt, ſicut reputari cupiunt et haberi fideles, ita pro defenſione fidei præſtent publice iuramentum, quod de terris, ſuæ iuriſdictioni ſubiectis, vniuerſos hæreticos, ab eccleſia denotatos, bona fide pro viribus exterminare ſtudebunt, ita, quod amodo, quandocunque quis fuerit in poteſtatem, ſiue *n* perpetuam, ſiue temporalem aſſumptus, hoc teneatur capitulum 21) iuramento firmare 22). Si vero dominus temporalis requiſitus et monitus ab eccleſia, ſuam terram purgare neglexerit ab hæretica fœditate; per metropolitanum et cæteros comprouinciales 23) epiſcopos excommunicationis vinculo innodetur 24), et, ſi ſatisfacere contempſerit 25), intra annum ſignificetur hoc ſummo pontifici, vt ex tunc ipſe vaſallos ab eius fidelitate denuntiet [*eſſe*] abſolutos 26), et terram exponat catholicis occupandam 27), qui eam, exterminatis 28) hæreticis, abſque vlla contradictione poſſideant, et in fidei puritate conſeruent, ſaluo iure domini 29) *o* principalis: dummodo ſuper hoc ipſe nullum præſtet obſtaculum, nec aliquid 30) impedimentum opponat, eadem nihilominus lege ſeruata circa eos, qui non habent dominos principales.

Cruce ſignati ad exterminationem hæreticorum, gaudent priuilegio, conceſſo cruce ſignatis in ſubſidium terræ ſanctæ. H. d. vſque ad ∫. *Credentes.* Abbas.

∫. 4. Catholici vero, qui, crucis aſſumpto charactere, ad hæreticorum exterminium 31) ſe accinxerint 32), illa gaudeant indulgentia,

15) *Baiulis*, C. R. 1. h. e. magiſtratibus, conſtitutis ordinariis ad cauſſas criminales expediendas, ſeu *officialibus. Balliui* enim a voce *Baiuli* dicti ſunt. Vide DV FRESNE *in gloſſ. hac voce.* Ceterum hi *nudi exſequutores* eſſe dicuntur, et tamen pœnam determinant, ſententiam capitalem ferentes, non *iudicia eccleſiaſtica.* Quo ſenſu ergo *nudi exſequutores* dicantur, docet INNOCENTII VIII. *de anno* 1487. *conſtitutio* in *bullario magno tom. I. p.* 453. vt videlicet *infra ſex dies, poſtquam legitime fuerint requiſiti, ſine aliqua dictorum proceſſuum per inquiſitatores agitatorum viſione ſententias latas contra huiuſmodi hæreticos promte exſequantur, appellatione remota.* Debent ergo, non inſpectis actis, nulla interueniente cognitione, ad ſolam relationem inquiſitorum: *quod condemnatus ſit hæreticus*, ſententiam capitalem ferre, et ſic, *ſola fide aliena*, iudicare.
16) *Perceperunt*, c. 2. comp. 4. h. t.
17) Hoc argumentum prolixo admodum ſcripto perſequutus eſt DANDINVS *de ſuſpect. de hæreſi.* Nouum hoc *crimen ſuſpecti* præter illud, quod ius ciuile in doctrina de *tutela* agnoſcit, ius canonicum in ſcenam deduxit, quod ſola *mente* et *cogitatione* etiam hoc crimen peragatur, quæ per varias ſuſpiciones editur. Ita quidem ius canonicum: ab hoc tamen diſſentiunt theologi eccleſiæ Romanæ, vt obſeruat DANDINVS *cit. tr. prælim.* 19. *n.* 2.
18) *Ignorantiam*, cit. c.
19) *Vinculo*, C. R. 1. ſed incongrue.
20) *Seculi*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. et cit. c.
21) Loco huius vocis in cit. c. eſt partic. *cum.*
22) *Seruare*, ibid.
23) *Et prouinciales*, ibid. omiſſa voce: *ceteros.*
24) *Innodentur*, C. R. 1.
25) *Contemſerint*, ibid.
26) Hæc eſt pœna eorum, qui inſorduerunt vltra annum in excommunicatione. *c.* 7. *h. t. in* 6. *auth. item. C. de epiſc. et cler.* et *auth. Gazaros C. h. t.* repetita.
27) Quod ſine armis fieri nequit. Quocirca iuſtam belli cauſſam orthodoxus princeps habet contra alium, qui hæreticos exterminare recuſat, et ſic, inter plures zelotas vel quaſi, melior conditio eius, qui *præuentionis* iure vtitur: quia hæc cauſſa omnibus orthodoxis communis eſt, non quidem ex *iure gentium*, ſed ex iuris canonici philoſophia ſingulari, aſſumta a FRIDERICO II. *in auth. ſi vero. C. h. t.*
28) *Exſtirpatis*, C. R. 1.
29) *Dominii*, ed. ant.
30) *Aliquod*, C. H. ed. ant. Cont. et cit. c.
31) *Extermin.* cit. c.
32) *Adſtrinxerint*, C. R. 2.

a *Exod.* 22. *Ioann.* 10. b *Num.* 22. c *Ioann.* 8. d *Vide B. Th.* 2. 2. *qu.* 33. *art.* 2. *et ſequ.* e *Al.* fratrem, *in pleriſque Gregorianis exemplaribus. In aliis et regiſtro legitur:* patrem. f *Matth.* 5. g Poſtularit. h *Scilicet* Innoc. III. *in conc. gener. Later. c.* 3. *al.* 4. *et c.* 2. *eod. tit. in* 4. *comp.* i *Quæ ſit eorum pœna, vide in l.* 1. *C. de ſumm. trinit. et in auth. credentes, et in L. Arriani. C. de hæret.* k *Eymericus in direct. inquiſitor.* 3. *p. qu.* 101. *et qu.* 112.

l Perceperunt. m Seculi. n *In concil. ita:* ſiue ſpiritualem, ſiue temporalem, *etc. quaſi non ſolum principes ſeculares, ſed etiam eccleſiaſtici, quos per poteſtatem ſpiritualem poſſumus intelligere, hoc teneantur præſtare iuramentum.* o Dominii.

illo-

illoque 33) sancto 34) priuilegio 35) sint muniti, quæ accedentibus in terræ sanctæ subsidium conceduntur.

Ibi ponitur pœna credentium, receptatorum et defendentium hæreticos, primo laicorum, secundo clericorum, vsque ad *§. Quia.* Abbas.

§. 5. Credentes 36) *a* præterea, receptatores, defensores 37), et fautores hæreticorum, excommunicationi decernimus subiacere, firmiter statuentes, vt, postquam quis 38) *b* talium fuerit excommunicatione notatus 39), si satisfacere 40) contempserit intra annum, ex tunc ipso iure sit factus 41) infamis, nec ad publica officia seu consilia, nec ad eligendos aliquos ad huiusmodi, nec ad testimonium admittatur 42). Sit etiam intestabilis, vt nec testandi liberam habeat facultatem 43), nec ad hereditatis successionem accedat 44). Nullus præterea ipsi super quocunque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur. Quodsi 45) forte iudex exstiterit; eius sententia nullam obtineat firmitatem: nec caussæ aliquæ ad eius audientiam perferantur. Si fuerit aduocatus; nullatenus eius patrocinium admittatur: si 46) tabellio, instrumenta *c*, confecta per ipsum, nullius sint momenti, sed cum auctore 47) *d* damnato damnentur. Et in similibus idem præcipimus obseruari. Si vero clericus fuerit; ab omni officio et beneficio deponatur 48): vt, in quo maior est culpa, grauius exerceatur 49) vindicta. Si qui autem tales, postquam ab ecclesia fuerint denotati, euitare contempserint: excommunicationis sententia vsque ad satisfactionem idoneam percellantur. Sane, clerici non exhibeant huiusmodi pestilentibus 50) ecclesiastica sacramenta, nec eos Christianæ præsumant tradere sepulturæ, nec eleemosynas aut oblationes eorum percipiant: alioquin suo priuentur officio, ad quod nunquam restituantur absque indulto sedis apostolicæ speciali. Similiter quilibet regulares, quibus etiam hoc infligatur, vt eorum priuilegia in illa diœcesi non seruentur, in qua tales excessus præsumpserint perpetrare.

Nullus debet sibi officium prædicandi assumere, nisi super hoc sibi a iure vel a sede apost. vel a diœcesano episcopo licentia concedatur: alias excommunicatur, et, nisi resipuerit, alia pœna imponitur. H. d. vsque ad *§. Adiicimus.* Abbas.

§. 6. Quia *e* vero nonnulli sub specie pietatis, virtutem eius, iuxta quod apostolus ait, abnegantes, auctoritatem sibi vendicant prædicandi; cum idem *f* apostolus dicat: *quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* omnes, qui prohibiti, vel non missi 51), præter auctoritatem, ab apostol. sede, vel catholico episcopo loci susceptam 52), publice vel priuatim prædicationis officium vsurpare præsumpserint, excommunicationis vinculo innodentur, et, nisi quam citius 53) *g* resipuerint, alia competenti pœna plectentur 54) *h*.

Archiepiscopi et episcopi, inferiorum suorum prouincias et diœceses suspectas habentes de hæresi, saltem semel in anno per se vel per alios idoneos visitent; qui etiam debent, si hoc expedire videbitur, exigere iuramentum ab illis de vicinia ad reuelandos hæreticos, et occulta conuenticula celebrantes, quos reuelatos, relapsos canonice punient: et renitentes iurare, vt hæretici, condemnentur. H. d. vsque ad *§. Volumus.* Abbas.

§. 7. Adiicimus insuper 55), vt quilibet archiepiscopus vel episcopus, per se aut per archidiaconum suum, aut alias honestas 56) idoneasque personas, bis aut saltem semel in anno, propriam parochiam, in qua fama fuerit hæreticos habitare, circumeat: et ibi tres aut plures boni testimonii viros, vel etiam, si expedire videbitur, totam viciniam iurare compellat, quod *i*, si quos 57) ibidem hæreticos sciuerit 58), vel aliquos, occulta conuenticula celebrantes, seu a communi conuersatione fidelium vita et moribus dissidentes 59), eos episcopo studeat 60) indicare. Ipse autem episcopus ad præsentiam suam conuocet accusatos, qui, nisi se ab obiecto reatu purgauerint, vel, si post purgationem exhibitam in pristinam fuerint relapsi 61) perfidiam, canonice puniantur. Si qui 62) vero ex eis, iuramenti religionem 63) obstinatione damnabili respuentes 64), iurare forte noluerint 65): ex hoc ipso tanquam hæretici reputentur 66).

33) *Illo priuilegio*, C. H.
34) *Sancto*, in C. R. L. H. ed. ant. et cit. c. non habetur.
35) *Quarum priuilegio sunt muniti*, cit. c. sed inconcinne.
36) Rursus etiam hæc §. assumta est a prælaudato imperatore ad instantiam curiæ Romanæ *in auth. credentes. C. h. t.*
37) *Et defensores*, C. R. 1.
38) *Quilibet*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
39) *Nodatus*, C. R. et L.
40) *Vt priusquam quilibet tali non fuerit excommunione notatus satisfacere* etc. cit. c.
41) *Factus*, ibid. non habetur.
42) *Admittantur*, C. R. 2. L. et cit. c.
43) *Factionem*, cit. c.
44) *Admittantur*, C. R. 1.
45) *Qui si*, ibid.
46) *Si*, non est in cit. c.
47) *Actore*, C. R. 2. et L.
48) *Suspendatur*, cit. c.
49) *Habeatur*, ibid.
50) *Postulantibus*, C. R. 2.
51) *Admissi*, C. H.
52) *Subsequutam*, cit. c. sed in margine: *susceptam*.
53) *Quamtocius*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
54) *Plectantur*, C. R. 1. L. et ed. ant.
55) *Tamen*, cit. c.
56) *Honestas*, ibid. omittitur cum sequenti partic. *que*.
57) *Si quis*, C. R. H. ed. ant. et cit. c. *si qui*, L.

Episcopus negligens in hæresi persequenda, a dignitate episcopali est remouendus, et alius idoneus est surrogandus. H. d. vsque ad finem. Abbas Siculus.

§. 8. Volumus *k* igitur 66*) et mandamus, et in virtute obedientiæ districte 67) præcipimus, vt ad hæc efficaciter 68) exsequenda episcopi per diœceses suas diligenter inuigilent, si canonicam velint 69) *l* effugere vltionem. Si quis enim episcopus super expurgando de sua diœcesi hæreticæ prauitatis fermento negligens fuerit vel remissus; cum id certis indiciis apparuerit: ab episcopali 70) officio deponatur, et in locum ipsius alter 71) substituatur idoneus, qui velit et possit hæreticam confundere prauitatem.

58) *Sciuerint*, C. L.
59) Sub hoc inuolucro vel innocentissimi opprimi et in suspicionem hæreseos trahi possunt. Id agnouit *BARONIVS ad ann. MXVI. n.* 5. et inueteratum hoc malum in clero Romano iam olim viguisse fatetur, *adeo, vt vel ex suspicione impetu ferrentur in innocentissimos. Sed*, addit, *vt contingit sæpe pecuariis canibus in amicos ferri, quos cum extraneo indutos habitu viderint, existiment inimicos, ita huic contigit clerico Simeoni.* Etenim, licet ab omni hæresi alienus esset, de quo loquitur: tamen clerici, a moribus eius dissidentes, clamabant: *nonne omnes videtis in visu et incessu, et totius corporis gestu, hunc prauum et impostorem hæretice agere.* Tale fatum mansit ab antiquo iis, qui pessimos in clericis mores taxarunt, et sanctiores desiderarunt: quia hi a conuersatione communi eorum diffidebant. *Conuersationem communem* formant tum præcipue *clerici*, tum *laici*.
60) *Studeant*, C. L. et H.
61) *Lapsi*, cit. c.
62) *Si quis*, C. R. 1. et H.
63) *Iuramentum obstinatione*, cit. c.
64) *Respuens*, C. R. 1.
65) *Noluerit*, ibid.
66) *Computentur*, ibid. sed *n* deletum est per punctum subiectum.
66*) *Igitur*, non est in cit. c.
67) *Districte*, ibid. non legitur.
68) *Fideliter*, C. H.
69) *Voluerint*, C. R. *volunt*, L. et cit. c.
70) *Et ab episcopali*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. et Pith.
71) *Alius*, C. H.

CAP. XIV.

Laici, cuiuscunque professionis sint, prædicare non debent.

GREGORIVS IX. *archiepiscopo Mediolanen.* 72) *(ann. 1235.)*

Sicut in vno *m* corpore: [*et infra.*] Cum igitur nonnulli laici prædicare præsumant, et verendum nimis 73) existat, ne vitia sub specie virtutum occulte 74) subintrent: nos, attendentes, quod doctorum ordo est in ecclesia Dei 75) quasi præcipuus, mandamus, quatenus, cum alios Dominus apostolos dederit, alios prophetas, alios vero doctores, interdicas laicis vniuersis, cuiuscunque ordinis censeantur, vsurpare 76) officium prædicandi.

72) *Archiepiscopo Mediol.* C. H. non habet.
73) *Nimis*, abest a C. R. L. et ed. ant.
74) *Occulte*, non est in ed. ant. Cont. et Pith.
75) *Dei*, in C. R. L. H. et ed. ant. deest.
76) *Vsurpare*, in C. R. L. H. et ed. ant. omittitur.

CAP. XV.

Hoc cap. vsque ad *§. Si qui autem.* habetur in c. *excommunicamus.* supr. eod. tit. in princ. vnde summa et declara, prout ibi fuit dictum.

IDEM.

II. Excommunicamus *n* et anathematizamus vniuersos hæreticos, Catharos 77), Patharenos 78), Pauperes de Lugduno, Passaginos, Tossepinos 79), Arnaldistas, Speronistas, et alios, quibuscunque nominibus censeantur, facies quidem habentes diuersas, sed caudas adinuicem colligatas, quia de vanitate conueniunt in id ipsum. Damnati vero per ecclesiam, seculari iudicio relinquantur, animaduersione debita puniendi, clericis prius a suis ordinibus degradatis.

Si in hæresi deprehensi, nolunt redire ad fidem; detrudendi sunt in perpetuo carcere ad pœnitentiam peragendam: et credentes erroribus hæreticorum, hæretici sunt. H. d.

77) *Gazaros*, C. R. 2. et L.
78) *Paterinos*, C. R. 1. *Patharenos*, C. R. 2. et ed. Pith. *Patherinos*, ed. ant.
79) *Tosepinos*, C. R. 1. *Iosephinos*, C. R. 2. *Iosepinos*, L. et ed. ant.

a *Eymericus in directorio inquis. p. 2. qu. 50, 51, 52, et 53. archidiaconus in c. quicunque. de hær. l. 6.* b Quilibet. c *Al.* eius instrumenta confecta, *etc.* d *Al.* actore. e *Vide Trid. conc. sess. 5. de reform. c. 2. et sess. 24. de reform. cap. 4. Adde citatos in c. sequ.* f *2. Timoth. 3. Roman. 10.* g Quantocius. h Plectantur. i *In concil. et in vetustiorib. Gregorii codic.* quod si quis ibidem hæreticos.

k *Vide Conrad. Brunum. l. 6. de hær. c. 2.* l volunt, *al.* voluerint. m *Vide Simancam cath. inst. tit. de prædicatorib. Adde, quæ dixi l. 2. comm. in direct. schol. 8.* n *Vide Petrum Godefr. in auth. Gazaros, C. de hæret.*

§. I. Si

§. 1. Si qui autem de prædictis, postquam fuerint deprehensi, redire noluerint ad agendam condignam 80) pœnitentiam; in perpetuo carcere detrudantur: credentes autem eorum erroribus, hæreticos similiter iudicamus.

80) *Condignam*, in C. R. 1. deest.

CAP. XVI.

Liberantur ab omni obligatione, qui hæreticis tenebantur adstricti.

IDEM. *(ann. 1235. Romæ.)*

Absolutos *a* se nouerint a debito fidelitatis hominii 81) et totius obsequii, quicunque lapsis manifeste in hæresim aliquo pacto, quacunque firmitate vallato 82), tenebantur adstricti.

81) In C. L. vox: *hominii*, correcta est in: *homagii*; et in C. R. 1. superscriptum est: *homagii*.

82) Hoc principio posito, nec hæretico fides data seruanda est. Hoc principium suo tempore curiæ Romanæ attribuit RVDOLPHVS, episcopus Louantin. cum potestate legati a latere missus ad certas Allemanniæ partes, apud B. de *LVDEWIG. tom VI. reliqu. p. 77.* de damnato hæretico *GEORGIO de PODIEBROD.* ita scribit: *Cum autem sanctissimus dominus noster papa omnes et singulas promissiones et iuramenta quæcunque, quacunque occasione illi hæretico præstitas et factas ac præstita et facta, per specialem bullam suæ sanctitatis nullas et inualidas declarauit, nobisque etiam illas et illa, in futurum forsan fienda, nulla et irrita declarandi concessit facultatem, et vtique indignum foret et IVRE PROHIBITVM EXISTAT, HAERETICIS, maximeque illi damnato hæretico, qui nec Deo nec sanctæ sedi apostolicæ, neque aliis fidem seruauit aut seruat, aliquam obligationem, promissionem aut fidem seruare* etc. Ergo *iure prohibitum* est, hæretico seruare fidem, maxime vero tali, qui, vt GEORG. de BODIEBROD, animatus est.

TITVLVS VIII.

DE SCHISMATICIS ET *b* ORDINATIS AB EIS 83), [*et alienationibus factis.*]

CAP. I.

Irritæ sunt ordinationes, beneficiorum collationes, et ecclesiasticarum rerum alienationes, per schismaticos factæ: et a dignitate et ordine suspenduntur, qui schisma tenere iurant.

Ex concilio Lateranensi III. *(ann. 1179.)*

Quod a prædecessore *c* nostro 84), [*fel. mem. papa Innocentio, factum est, innouantes,*] ordinationes ab Octauiano et Guidone hæresiarchis, [*nec non et Ioanne Strumensi, qui eos sequutus est,*] factas, et ab ordinatis ab eis, irritas esse censemus, adiicientes [*etiam,*] vt, qui dignitates ecclesiasticas seu beneficia per dictos schismaticos acceperint 85), careant impetratis. Alienationes quoque [*siue inuasiones,*] quæ per eosdem schismaticos, seu [*quæ*] per laicos factæ sunt de rebus ecclesiasticis, omni careant firmitate, et ad ecclesias sine omni onere reuertantur 86). Si quis autem contraire præsumpserit: excommunicationi se nouerit subiacere. Illos vero, qui sponte iuramentum de tenendo schismate præstiterint 87), a sacris ordinibus et dignitatibus decernimus manere suspensos.

83) A C. R. et L. absunt verba: *et ordinatis ab eis.*

84) Intelligit *concilium Lateran. II.* sub INNOCENTIO II. anno MCXXXIX. habitum *c. vlt.*, vbi hæ ordinationes factæ sunt contra schismaticos eius temporis, quas innouat ALEXANDER III. contra *antipapas*, sibi oppositos, h. e. contra *Octauianum*, quem *Victorem* dixerunt, et *Guidonem*, qui, illo mortuo, electus erat sub nomine PASCHALIS III. Ita vero schismata vniuersalia, ex antipaparum electione orta, non aliter tollenda, quam in conciliis œcumenicis, quibus, quis inter plures legitime electus sit, ius cognoscendi competit: quia hæc caussa *vniuersalem ecclesiam* tangit.

85) *Acceperunt*, C. R. L. ed. ant. Cont. et Pith.

86) *Et ad ecclesiam sine omni onere eius reuertantur*, c. 2. comp. 1. h. t.

87) *Præstiterunt*, C. H. ed. ant. Cont. et cit. c.

CAP. II.

Ordinatus a schismatico, ab officio est repellendus: nisi probet secum dispensatum per habentem potestatem.

INNOCENTIVS III. *Bisuntin. archiepiscopo. (ann. 1213.)*

Fraternitati *d* tuæ: [*et infra.*] Priorem [*quoque,*] quem a schismatico asseris ordinatum, ab officio poteris repellere incunctanter: nisi legitime probauerit secum fuisse misericorditer dispensatum, et ab ea persona, quæ super hoc potestatem habuerit 88) dispensandi.

88) *Habet*, c. vn. comp. 3. h. t.

TITVLVS IX.

DE APOSTATIS, ET REITERANTIBVS BAPTISMA 89).

CAP. I.

Clericus, qui, dimisso habitu et tonsura, immiscet se enormitatibus, perdit priuilegium canonis, Si quis suadente: *vnde eum deprehendentes non incidunt in canonem, scil. excommunicationem.*

ALEXANDER III. 90)

Præterea 91) *e* clerici, qui, relicto ordine clericali 92) et habitu suo, in apostasia, tanquam laici, conuersantur, si in criminibus comprehensi teneantur, per cens. eccles. non præcipimus liberari 93). [*Tales enim inter apostatas numerandos sanctorum patrum statuta declarant.*]

89) *Et de iterantibus baptisma*, C. R. 1. *et de iterandis baptismata*, L. *et iterantibus baptismum*, H.

90) *In append. ad conc. Later. III. tit. 26. c. 15. 16. 17.* tria capitula referuntur, ex vna decretali desumta, quæ EVGENIO tribuuntur. Ceterum ex *c. 15.* desumtum est *c. 2. X. de cleric. ægrot.* ex *c. 17.* autem *c. 2. X. ne cleric. vel monachi secul.* quod posterius EVGENIO III. adscriptum legimus, cui etiam reliqua duo debentur.

91) Quæ in decretali integra huic c. præmittuntur, habes in cit. *c. 2. X. de cler. ægrot.*

92) *Clericali*, in C. R. L. H. ed. ant. et c. 2. comp. 1. h. t. omittitur.

93) Reliqua vide in cit. *c. 2. X. ne cler. vel mon.*

CAP. II.

Si crimen acolythi, qui rebaptizanti præbuit ministerium, est occultum; promoueri potest: si publicum, non, nisi cum eo religionem intrante dispensetur.

IDEM *abbati S. Genovefæ. (ann. 1180. Romæ.)*

Ex litterarum *f* tuarum tenore perpendimus, quod quidam, ægritudine longa confectus 94), insano sortilegarum mulierum credens consilio, vt sanaretur, per iterationem fecit iniuriam baptismatis sacramento. [*Adstitit autem huic sacrilegio adolescens quidam bonæ, vt videtur, indolis, acolythus, frater carnalis illius, in quo baptismus asseritur iteratus, qui ministerium in respondendo exhibuit presbytero baptizanti, et cooperator exstitit rei nefandæ.*] Quia ergo tua nos duxit prudentia 95) consulendos, qualiter puniri debeat [*vel purgari*] acolythus, quem [*etiam*] minor ætas et intentio fraternæ 96) salutis [*corporeæ*] excusare videtur *g* [*aliquantulum;*] discret. tuæ præsentibus litteris respondemus, quod, [*quamuis multum non videatur pœna plectendus,*] ad superiores ordines promoueri, si publicum est, quod proponitur, non valebit: nisi ad religionem transire voluerit, vt fauore religionis ipsius circa eum valeat 97) dispensari. Si vero occultum est: promoueri poterit, et excessum suum dignis pœnitentiæ fructibus expiare.

94) *Detentus*, C. H.

95) *Fraternitas*, ibid.

96) *Supernæ*, C. R. 2.

97) *Debeat*, c. 3. comp. cit. 1.

CAP. III.

Infamatus de apostasia, compellitur se purgare.

INNOCENTIVS III. *(ann. 1203.)*

Tuæ *h* fraternitati 98): [*et infra.*] Super secundo [*vero*] articulo inquisitioni tuæ duximus respondendum, quod clerici, qui sunt de apostasiæ crimine infamati, qui videlicet abiecerunt habitum clericalem, non sunt in seculari habitu tolerandi, sed per districtionem ecclesiasticam coercendi, donec, deficiente probatione, ad infamiam obolendam purgationem canonicam curauerint exhibere.

98) *Fraternitatis*, C. R. 2. L. et c. vn. comp. 3. h. t. Facile inde colligitur, huic decretali præmittenda esse verba, relata in *c. 3. X. de clericis peregrinis.*

CAP. IV.

Baptizati, alterius sectæ vel fidei ritus dimittere compelluntur.

IDEM *i in concilio generali. (ann. 1216. C. 3. comp. 4. de Iud. et Sarrac.)*

Quidam, sicut accepimus, qui ad sacri vndam baptismatis voluntarii 99) *k* accesserunt, veterem 100) hominem omnino non exuunt, vt nouo perfectius induantur: cum 1) prioris ritus reliquias [*intus*] retinentes, Christianæ religionis decorem tali commixtione confundant. Cum autem maledictus sit homo, qui terram *l* duabus viis ingreditur, et indui veste 2) non debeat lino *m* lanaque contexta; statuimus vt

99) *Voluntarie*, C. R. 2. ed. ant. et Cont.

100) *Et veterem*, C. R. 1.

1) *Sed*, c. 3. comp. 4. de Iud. et Sarrac.

2) *Vestis*, ibid.

a *Vide B. Thom. 2. 2. qu. 12. art. 2. et Alphonsum Castr. l. 2. de iust. hær. pun. c. 7. et Simancam Cath. inst. tit. 46. de pœnis.* b *Hæc verba,* et ordinatis ab eis, *desunt in omnib. manuscr.* c *C. 2. eod. tit. in 1. comp.* d *Cap. vn. eod. tit. in 3. comp. Vide Bernard. Diaz. in pract. crim. can. c. 4. et sequ.*

e *Cap. 2. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Later. p. 26. c. 15. et 16.* f *Cap. 3. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Lat. part. 26. c. 2.* g Videtur. h *C. vn. eod. tit. in 3. comp.* i *Idem scilicet* Innocent. III. *in concil. gen. c. 70. al. 71.* k Voluntarie. l *Eccles. c. 3.* m *Exod. c. 22.*

per prælatos ecclesiarum talis obseruantia veteris ritus 3) omnimode compescatur, vt, quos Christianæ religioni liberæ voluntatis arbitrium obtulit, salutiferæ coactionis necessitas in eius obseruatione conseruet: cum minus malum existat viam Domini a non agnoscere, quam post agnitam retroire.

3) *Iuris*, C. L.

CAP. V.

Apostatæ incarcerari et affligi possunt, vt habitum reassumant.

HONORIVS III. *archiepiscopo Turonen.* 4) *(ann.* 1224. Conf. c. 2. comp. 5. de ap. et schism.*)*

A nobis b expetiit 5) tua fratern. edoceri, quid de apostatis sit agendum, cum c in custodia detinentur, qui 6) minis vel blanditiis nullatenus possunt induci, vt abiectum [*monachalem*] habitum reassumant.

Ad quod tibi breuiter respondemus, quod tales, si volueris 7), poteris 8) d sub graui custodia carcerare, ita, quod solummodo vita sibi misera referuetur, donec a suæ præsumptionis nequitia resipiscant.

4) Reprobat hanc inscriptionem *CIRONIVS in not. ad c. 2. comp. 5. h. t.* quod ibi rectius legatur: *Tyrensi.*
5) *Petiit*, C. R. 1. et H. *expetit*, cit. c.
6) *Eo quod*, cit. c.
7) *Noueris*, C. H.
8) *Potes*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.

CAP. VI.

Monachus, in apostasia ordinatus, non potest sine dispensatione papæ in suscepto ordine ministrare.

IDEM *archiepiscopo Lugdun.* 9) e *(ann.* 1224. C. 3. comp. cit. 5.*)*

Consultationi f tuæ breuiter 10) respondemus, quod monachus, aliquem sacrum ordinem in apostasia recipiens, quantumlibet suo fuerit reconciliatus abbati, et receperit pœnitentiam, absque [*tamen*] dispensatione Rom. pontificis ministrare non poterit 11) in ordine, sic suscepto.

9) In *edit. antiqu.* et *c.* 3. *comp.* 5. *h. t.* est: *Lundensi.*
10) *Taliter*, C. L.
11) *Potest*, C. R. 1. H. ed. ant. et c. cit.

TITVLVS X.
DE HIS, QVI FILIOS OCCIDERVNT.

CAP. I.

Mulier, occidens sponte filium, debet perpetuo in monasterio pœnitere; si tamen timetur de innocentia: datur, vel saltem non denegatur sibi licentia nubendi.

ALEXANDER III. *Tornacen. episcopo. (ann.* 1160.*)*

Veniens g ad nos M. mulier, [*latrix præsentium*,] lacrimabili nobis confessione monstrauit, quod, cum de quodam filium genuisset 12), et ille sibi sæpe turgido vultu improperasset, quod filius eius non esset, ipsa, iracundiæ calore 13) [*et furore animi*] ducta, eundem filium interfecit. [*Quo comperto, comes Flandrensis eam totam terram vsque ad septennium abiurare coegit, nisi de nostra licentia remaneret. Cumque se nostro adspectui præsentasset, et, quod crucem suscepisset, Hierosolymam profectura, nobis assertione sua proposuisset: nos eam, quia in partibus illis præsentia sua non posset esse vtilis, sed damnosa, ab Hierosolymitano itinere reuocantes, ipsam f. t. duximus remittendam, et præsentium tibi auct.*] mandamus, quatenus eam 14) [*mulierem*] labores inducere, vt ad aliquod monasterium [*tui episcopatus*] transeat, in quo 15) peccata sua perpetua pœnitentia deploret. Si autem, repugnante carnis fragilitate, ad hoc induci noluerit; ei licentiam in Domino nubendi tribuas: quia tutius nobis videtur, vt in Domino nubat vni soli, quam inhoneste multos 16) admittat 17).

12) *Suscepisset*, C. R. 1.
13) *Furore*, C. H.
14) *Prædictam*, c. 1. comp. 1. h. t.
15) *Et ibi*, ibid.
16) *Multos amatores*, C. H.
17) *Nubat, et vni soli, quam multis, adhæreat*, cit. c.

CAP. II.

Mulier, occidens filium, propter hoc a viro separari non debet: sed alia pœnitentia sibi imponitur.

LVCIVS III. *Parisien. episcopo. (ann.* 1181.*)*

Intelleximus h [*ex litteris tuis*,] quod, [*cum*] M. mulier, [*latrix præsentium*,] filiam paruam [*haberet*,] furore accensa diabolico, [*tandem ipsam, suggerente eo, qui de fidelium perditione lætatur, letali vulnere*] iugulauit: propter quod dominus terræ maritum eius et ipsam 18) compulit abiurare. Quia vero illam alios 19) habere filios intimasti, [*vnde circa eius exsilium debeat dispensari: nos, de discretione t. plenam fiduciam obtinentes, eam tuæ duximus prudentiæ remittendam, et per a. s.*] mandamus, quatenus ita super hoc prouideas, quod sui sceleris pœnam luat, et saluti eius ac filiorum [*ipsius*] per tuam prouidentiam [*in Domino*] consulatur, et, non obstante iuramento [*prædicto*,] quod a viro 20) dictus dominus proponitur extorsisse 21), eam, sicut expedire videris, eidem 22) viro [*et rebus suis*] restituas, ita, quod filios suos libere possit et pacifice gubernare.

18) Lectio vulgata admodum hic turbata est, quæ vix alium sensum admittit, quam quod maritus et vxor simul in exsilium acti fuerint, adeo, vt *GONZAL. ad c. h. n.* 2. crediderit, iure canonico maritum in exsilio vxorem sequi teneri: quo nihil iniquius constitui poterit. Huic assertioni præterea obstat, quod pontifex iubeat, vxorem eidem viro restituere; id quod supponit, virum ab vxore separatum fuisse: quod, vtroque in exsilium misso, factum non fuisset. Vnde sine dubio vera lectio hoc modo restituenda: *propter quod dominus terræ maritum suum ipsam compulit abiurare:* quia hoc modo quadrat decisio pontificis ad præsentem statum controuersiæ, in qua improbat *abiurationem vxoris*, mandatque, vt, non obstante iuramento præstito, viro vxor restituatur. Probat hanc lectionem tum C. R. 2. in quo, *maritum suum*, non *eius*, legitur: tum C. R. L. edit. ant. Cont. et Pith. in quibus particula *et* recte omissa est: tum, quod alias intelligi nequeat, quid coniuges abiurare coacti fuerint; quia *terram*, vt in priori capitulo, non abiurasse leguntur: sed potius vel vxor maritum abiurare coacta est, vel simile iuramentum a marito extortum, vt verba, paullo post proposita, indicant.
19) *Alios*, non est in c. 2. cit. comp. 1.
20) *Quod ab ipsa*, ibid.
21) *Extorsisset*, C. H.
22) *Eidem*, non est in cit. c.

CAP. III.

Se summat, ponens pœnitentiam parentum, circa quos pueri reperiuntur oppressi.

IDEM 23).

De infantibus i autem, qui mortui reperiuntur cum patre et matre, et non apparet, vtrum a patre, vel a matre oppressi sint ipsi, vel suffocati 24), vel propria morte defuncti 25), non debent inde 26) securi esse parentes, nec etiam 27) sine pœna: sed tamen consideratio debet esse pietatis, vbi non voluntas 28), sed euentus, mortis caussa fuerit 29). Si autem eos k non latet, ipsos 30) interfectores esse: scire debent 31), se grauiter deliquisse, [*quod Ancyritano concilio probatur.*] Quidam autem pœnitentiam trium annorum iudicant esse debere, quorum vnum peragant in pane et aqua.

23) *Alexander III.* c. vn. comp. 2. h. t.
24) *Oppressus sit ipse et suffocatus*, C. R. 1. *oppressus sit vel exstinctus vel suffocatus*, C. R. 2. *oppressus sit ipse vel suffocatus*, ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
25) *Defunctus*, C. R. L. ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
26) *Tamen*, ed. ant.
27) *Etiam*, non habetur in cit. c.
28) *Non est voluntas*, C. R. 1. *non solum voluntas*, C. R. 2.
29) *Fuit*, C. H. et cit. c.
30) *Ipsos*, in C. R. 2. deest.
31) *Debet*, C. R. 1. *debeant*, C. R. 2.

TITVLVS XI.
DE INFANTIBVS l, ET LANGVIDIS EXPOSITIS 32).

CAP. VN.

Infans, expositus a patre vel alio, eo consentiente, vel ratum habente, hoc ipso a patria potestate liberatur. Idem in seruo et liberto, qui ob prædictam caussam liberantur a dominica potestate. Et idem iuris est in prædictis languidis, cuiuscunque ætatis sic expositis, vel si eis alimenta denegantur: hi tamen, qui prædictis alimenta præstiterint, nullum ius in eis acquirunt.

GREGORIVS IX. *(ann.* 1136.*)*

Si a 33) patre, siue ab alio, sciente ipso 34), aut ratum habente, relegato pietatis officio, infans expositus exstitit 35): hoc ipso a potestate fuit patria liberatus. Nam m et hoc casu 36) in ingenuitatem libertus, et seruus in libertatem eripitur 37), quod et de prædictis cuiuscunque ætatis languidis, si 38) expositi fuerint, vel si 39) ali-

32) *De infantibus languidis et expositis*, C. L.
33) *Sine*, C. H.
34) *Ipso*, in C. R. 2. deest.
35) *Exstiterit*, C. R. 2. et L.
36) *In hoc casu*, C. R. et L.
37) Iam antea *IVSTINIANVS* in *l.* 2. et 3. *C. de inf. expos.* et in *nou.* 153. idem constituit, legemque *CONSTANTINI*, in *l.* 1. *C. Theod. de exposit.* recitatam, abolendam esse censuit: quod pontifex, pro more, hic regustat, posthabito iure canonico antiquo, ex *cod. Theod.* desumto.
38) *Languidi sine*, C. H.
39) *Sine*, C. R. 1.

a 2. *Petr.* 2. b *Vide Host. in summa tit. de apostatis. §. qualiter puniantur. et Bernard. Diaz. in pract. crim. can.* 104. c Qui. d Potes. e *Al.* Lundon. f *Vide præ aliis Henricum Boich. et Hostien. præcedenti c. citatum.* g *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 50. *c.* 12. *vide Host. hic in summa.* h *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. Later. p.* 50. *c.* 25.

i *C. vn. eod. tit. in* 2. *compil.* k *Vox*, eos, *deest in quibusdam exemplaribus.* l *In cod. Barb.* de infantibus languidis, vel expositis. m *In cod. Barb.* nam etiam in hoc casu, *etc.*

cui

cui eorum alimenta impie denegari 40) contigerit 41), est dicendum. Sane, qui hos suscipiunt, non possunt propter hoc in eorum personis ius aliquod vendicare.

40) *Negari*, C. R. L. ed. ant. Cont. et Pith.
41) Hoc rursus repetiit ex *l.* 4. *de agnosc. vel alend. liber.*

TITVLVS XII.

DE HOMICIDIO a VOLVNTARIO VEL CASVALI 42).

CAP. I.

Homicida incorrigibilis debet deponi, et tradi curiae seculari, vt moriatur.

In Exodo 43) *b.*

Si quis per industriam c occiderit proximum suum, et per insidias: ab altari meo euelles eum, vt moriatur.

42) *Et casuali*, comp. 1. *de homicidio*, tantum habet compil. 3. *vel casu aliquo facto*, comp. 5.
43) *In libro Exodi*, C. R. 2.

CAP. II.

Ponit poenitentiam occidentis latronem, cum se poterat aliter liberare; si vero aliter liberare se non poterat: non tenetur agere poenitentiam, nisi ad cautelam.

Ex 44) poenitentiali Romano 45).

Interfecisti furem aut latronem, vbi 46) comprehendi poterat absque occisione, [*et tamen interfecisti.*] Quia ad imaginem Dei creatus est, [*et in nomine eius baptizatus et sanguine eius redemtus est;*] XL. dies non intres [*in*] ecclesiam, et lanea veste indutus, [*et*] ab escis et potibus, qui interdicti sunt, et a toro, [*et a*] gladio et [*ab*] equitatu 46*), per illos supra dictos dies 47) [*te*] abstineas. In tertia autem et quinta feria et [*in*] sabbatho, aliquo genere leguminum, vel oleribus, [*et*] pomis, et paruulis pisciculis, cum mediocri cereuisia vtere [*et*] temperate. Si autem sine odii meditatione, te tuaque liberando, huiusmodi 48) diaboli membra interfecisti: secundum indulgentiam dico, propter imaginem Dei, si aliquid 49) ieiunare volueris, bonum est tibi, et eleemosynam fac largiter. Si presbyter eadem *d* fecerit; non deponatur: tamen 50), quamdiu viuit 51) *e*, poenitentiam agat.

44) *Ex speciali poenitentiali Romano*, C. H.
45) Interpolator decreti in *c.* 32. *C. XIII. qu.* 2. sententiam huius cap. *concilio Aurelianensi* attribuit, quae in *poenitentiali Rom.* videtur repetita, sed paululum immutata.
46) *Nisi*, ed. ant.
46*) *Equitaturis*, C. R. 2.
47) Haec verba non sunt in *c. cit.* 32. vbi simul *not.* 38. obseruaui, poenitentiae publicae subiectum per totum vitae tempus ab vsu armorum olim abstinere debuisse, non tantum per tempus, illi praescriptum.
48) *Huiusmodi*, non est in c. 4. comp. 1. cit.
49) *Aliquando*, ed. ant.
50) *Tamen*, desideratur in cit. c.
51) *Vixerit*, C. R.

CAP. III.

Non occiditur fur diurnus sine culpa, sed nocturnus sic.

AVGVSTINVS *super Exodo* 52).

Si perfodiens f *inuentus fuerit fur, et percussus mortuus fuerit: non est illi* 53) *homicidium imputandum* 54). *Si autem oriatur* 55) *sol super eum: reus erit.* Intelligitur ergo, non pertinere ad eum homicidium 56), si fur nocturnus occidatur: si autem diurnus fuerit 57), ad homicidium 58) pertinere. Hoc est enim, quod ait: si oriatur 59) sol super eum, etc. quia poterat discernere, quod ad furandum, non ad occidendum venisset: et ideo non debet occidi. Hoc etiam in antiquis legibus 59*) secularibus, quibus ista [*tamen*] est antiquior, inuenitur, impune scilicet occidi nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit. Iam enim plus est, quam fur.

52) *Qu.* 84. Vide *tom. III. oper. AVGVSTINI p.* 449. *edit. Paris. Benedict. e congr. S. Mauri.* Scriptus est hic comment. circa ann. CCCXCIII.
53) *Illius*, C. R. 1. *ibi*, C. H.
54) *Imputandum*, in C. R. L. et c. 5. comp. cit. 1. deest, sed in codicibus glossa superscripta: *i. e. imputandum.*
55) *Orietur*, cit. c.
56) *Ad homicidium*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
57) *Fuerit*, desideratur in C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
58) Absunt a cit. c. voces: *ad homicidium.*
59) *Orietur*, est ibid.
59*) XII. tabul. scilicet. vid. *l.* 4. §. 1. *D. ad L. aquil.*

CAP. IV.

Sub generali pollicitatione, seu permissione, etiam iurata, non venit illicitum.

HIERONYMVS 60) *g.*

Cum iuramento *h* pollicitus est Herodes saltatrici dare, quodcunque postulasset 61) ab eo, si ob iusiurandum fecisse se dicat, si patris matrisue interitum postulasset, facturus esset, an non? Quod ergo in suis repudiaturus fuit, contemnere debuit in propheta.

60) *Idem*, C. R. 2.
61) *Postularet*, c. 6. comp. cit. 1.

CAP. V.

Homicida est, qui facit vel dat sortilegia, vel venena sterilitatis.

Ex concilio Guarmacien. 62) *i*

Si aliquis caussa explendae libidinis, vel odii meditatione, homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, vt non possit generare, aut concipere, vel nasci soboles 63): vt homicida teneatur *k.*

62) *Warmatiensi*, vel *Wormatiensi*, potius, *edit. ant.* Hunc vero canonem in *collect. concil.* desiderari, obseruat *AVGVSTINVS in not.* ad *c. vlt. comp.* 1. *h. t.* quod plurium conciliorum canones deperditi fuerint.
63) *Vt non ex eo soboles nascatur*, cit. c. sed post vocem: *meditatione.*

CAP. VI.

In poenitentia imponenda iudex debet attendere circumstantias, ex quibus augetur vel minuitur delictum. Hoc dicit vsque ad *§. Illi autem.*

ALEXANDER III. [*Bartholomaeo*] *Exonien.* l *episcopo. (ann.* 1174.)

Sicut *m* dignum [*est et omni rationi consentaneum, graues et difficiles quaestiones, ad examen apostolicae sedis deferri; ita etiam ex ministerio nobis susceptae sollicitudinis imminet easdem quaestiones, prout nobis Dominus dederit, soluere, et singulis, a nobis consilium postulantibus, respondere: vt prouidentia Rom. ecclesiae, quae vbique terrarum, Domino disponente, obtinet principatum, quaestiones soluantur, et remoueatur in his ambiguitas de cordibus singulorum. Licet autem super quaestionibus, quas nobis tua discretio soluendas direxerit, te non dubitemus prouidum, et circumspectum existere: cogimur tamen ex susceptae seruitutis ministerio, iuxta discretionem et prouidentiam nostram tibi exinde respondere.*] Sane, cum vir [*litteratus et sapiens et*] discretus [*in his, ac plurimum exercitatus*] existas; plenius nosti, quod in excessibus singulorum, non solum quantitas et qualitas delicti, sed aetas, [*et*] scientia, [*et*] sexus, atque conditio delinquentis 64) sunt attendenda. Et non solum secundum praedicta, sed 65) secundum locum et tempus, quo delictum committitur, vnicuique poenitentia debet indici: cum, [*sicut tu ipse non ignoras,*] idem excessus magis sit in vno, quam in alio, puniendus.

Socians homicidam animo occidendi, licet non apponat manum, si tamen ex sua caussa mors sequuta est, tenetur fere pari poena cum homicida. Hoc dicit vsque ad *§. Illi etiam.* Abbas Sic.

§. 1. Illi autem *n*, qui animo occidendi, feriendi, aut capiendi illum sanctum et reuerendum 66) virum quondam 67) Cantuar. archiep. 68) citra manuum iniectionem se fatentur venisse, si de illa captione mors eius sequuta fuisset, pari poenitentia 69), vel fere pari existerent 70) puniendi 71).

64) *Delinquentis*, non est in c. 7. comp. cit. 1.
65) *Quia non solum secundum qualitatem et quantitatem facinoris, sed secundum ea, quae praediximus, et secundum* etc. ibid.
66) *Reuerendissimum*, C. R. 1.
67) *Quondam*, abest a C. H.
68) *B. Thomam*, additur in C. R. 2. sed in C. R. 1. tanquam glossa haec verba superscripta sunt: *i. e. S. Thomam.* Circa huius necem nefandam, quae anno *MCLXX. die IV. Kal. Ian.* contigit, vt est apud *WHARTON. in Angl. sacra P. I. p.* 111. plures concurrerant, quidam *proxime*, quidam *remote.* Magnus excommunicatorum numerus, ab Exoniensi absolutionem anxie quaerentium et ardua caussa in hoc parricidio deprehensa, quam ad pontificem deferendam censuit Exoniensis episcopus, cui in praesenti decretali ille respondet. Vid. *ALFORDVS in annal. Britann. ad ann. MCLXXIV.* Hoc eodem anno etiam rex Angliae HENRICVS II. poenitentiam egit ad sepulchrum S. Thomae. *Feria igitur sexta*, ait *GERVASIVS in chron. ad cit. ann. sexto idus Iul.* (vel *quarto idus Iul.* vt legendum arbitratur *PAGI in crit. in Baron. ad cit. ann. n.* 7.) *in veste lanea, nudis pedibus, ab ecclesia S. Dunstani, quae longe extra vrbem posita est, vsque ad tumbam S. Thomae martyris proueniens, ibidemque diutius et deuote procumbens, ab omnibus, qui adstabant episcopis, abbatibus et MONACHIS SINGVLIS ecclesiae Christi VOLVNTATE SPONTANEA verberatus est.* Hac fustigatione sanctissima castigati reges etiam a monachis singulis, vt cum iis in gratiam redirent per *poenitentiam.*
69) *Poena*, C. H.
70) *Exstiterint*, C. R. 1.
71) *Illi autem, qui animo occidendi illum sanctum et reuerendum virum, Cantuariensem quondam archiepiscopum, aut feriendi, aut capiendi, si de illa captione mors eius subsequuta fuisset, et citra manuum iniectionem se fatentur venisse, pari poena, vel fere pari puniendi sunt.* cit. c.

a *Vide conc. Trid. sess.* 14. *de reform. c.* 7. b *Exod.* 21. c *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp. praeter Ant. Butr. et alios, vide Guid. pap. decis.* 121. *incipit: in camera.* d *Vide Bernard. Diaz. in pract. crim. can. c.* 88. e Viuat. f *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp.*

g *Super Matthaeum, c.* 14. *refert Burch. l.* 12. *decret. cap.* 16. *Iuo p.* 12. *c.* 73. h *C.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp.* i Guarmacien. *sed Burch. l.* 17. *decr. c.* 57. *tribuit conc.* Worm. *c.* 30. *habetur cap.* 13. *eod. tit. in* 1. *comp.* k Teneatur. l Exonen. m *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. sub Alex. III. p.* 35. *cap.* 1. n *Vt sequentia apertius intelligantur, obseruandum est, Thomam, Cantuarien. archiepisc. circa annum* 1171. *sub Alexand. III. crudeliter occisum.*

Qui

Qui sociat homicidam tantum animo prohibendi ne impediatur, tenetur paullo minori pœna. H. d. vsque ad *§. Qui vero.*

§. 2. [*Et*] illi etiam, qui non, vt ferirent, sed, vt percussoribus opem ferrent, si forte per aliorum violentiam impedirentur, paullo minori debent pœna mulctari 72); quia, cum scriptum sit: *qui potuit hominem liberare a morte, et non liberauit, eum occidit:* constat ab homicidii reatu immunes 73) non esse, qui occisoribus opem contra alios præstare venerunt: nec 74) caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori *a* desinit 75) obuiare.

Incitans alium ad homicidium, mitius punitur, quam homicida: secus autem, si incitauit ad certum homicidium. Nam, eo sequuto, tenetur vt homicida. H. d. vsque ad *§. Hi quoque.*

§. 3. Qui vero 76) se asserunt 77) animum regis inflammasse ad odium, vnde [*forte*] homicidium fuit 78) sequutum, dure et aspere, sed non ita seuere sunt puniendi: nisi forte regem ipsum ad illud homicidium suis suggestionibus prouocassent.

Custodientes sarcinas occidentium, scientes, eos esse sicarios, non sunt immunes a pœna homicidii. Hoc dicit vsque ad *§. Eos insuper.* Abbas.

§. 4. Hi quoque non sunt 79) *b* a culpa liberi, nec a pœna debent esse immunes, qui 80), licet fuerint 81) illius [*iniquæ*] machinationis ignari, tamen eis, quos sicarios esse sciebant, in 82) sarcinis custodiendis ministerium præbuerunt.

Occupans bona occisi, non per hoc tenetur de homicidio: et non sufficit occupanti, quod eroget illa pauperibus, cum poterit restituere eis, quorum constat fuisse. Hoc dicit vsque ad *§. Illis præterea.* Abbas.

§. 5. Eos insuper 83), qui dicuntur illius sancti viri et suorum post mortem eius spolia occupasse, si nihil aliud in tanto facinore commiserunt, a pœna mortis eius arbitramur 84) esse immunes: sed, quæ occuparant 85), eis, quorum fuerunt 86), tenentur in integrum restituere, si habent 87) in facultatibus 88), vnde possint ea reddere 89). Et 90) ipsis ex hoc moderata est pœnitentia iniungenda 91): quia, licet quædam 92) ex his, quæ 93) occupauerunt 94), fateantur se pauperibus erogasse, non tamen aliena, cum ipsa 95) potuissent eis, quorum fuerint 96) *c*, restituere, debuerunt pauperibus erogare.

Participantes interfectoribus in excommunicatione, diuersimode puniuntur, iuxta modum participationis. Hoc dicit vsque ad *§. Clericos.* Abbas.

§. 6. Illis 97) præterea, qui sola excommunicatorum participatione se reos esse cognoscunt, considerata temporis mora, [*in*] quo in eadem nequitia perdurarunt 98), et inquisito [*etiam,*] si eis timore vel affectione communicauerint scienter vel ignoranter, [*secundum hoc*] est 99) pœnitentia indicenda.

In isto §. vsque ad fin. ponitur pœnitentia clericorum, præstantium prædictæ morti auxilium, consilium vel fauorem. Hoc dicit. Abbas Siculus.

§. 7. Clericos autem *d*, quos constat armatos interfuisse tanto facinori, et illos [*etiam clericos,*] qui consilium [*illud*] dederunt 100), vt sanctus *e* vir caperetur, perpetuo non solum ab altaris ministerio deponendos esse censemus, sed [*ita*] etiam, quod 1) in ecclesiis nullo vnquam tempore lectiones legant, vel 2) responsoria in choro separatim 3) cantent: sed in psalmis apud Deum de commisso satagant veniam impetrare 4). Insuper 5) [*autem clerici ipsi*] in districto claustro monachorum vel canonicorum regularium, si fieri potest, sunt recludendi 6), ita [*quidem,*] quod vsque ad septennium vel quinquennium debeant ab ecclesiarum introitu coerceri.

72) *Si forte violentiam, quam quidam moliri debebant, impedirentur, paullo minori pœna mulctari: quia* etc. ita confuse legimus ibid.
73) *Eos immunes*, C. R. 2.
74) *Non*, C. R. 1.
75) In C. L. superscripta est verbo: *desinit.* partic. *non.* et in ipsa serie verborum legitur apud CONTIVM, scil. *non desinit.*
76) *Illi vero, qui*, cit. c.
77) *Asseruntur*, C. H.
78) *Fuerit*, C. R. 2. et cit. c.
79) *Fuerunt*, C. R. L. et cit. c.
80) *Quia*, ed. ant.
81) *Sint*, C. R. 1.
82) *Tamen sicarios esse sciebant, qui in* etc. cit. c.
83) *Vero*, ibid.
84) *Arbitrantur*, C. H.
85) *Occupauerint*, C. R. 2. *occuparunt*, ed. gloss.
86) *Fuerint*, C. R. 2.
87) *Habeant*, C. H.
88) In C. R. 2. additur: *suis.*
89) *Restituere*, C. R. 1.
90) *Tamen*, cit. c.
91) *Indicenda*, ibidem.
92) *Quidam*, C. R. 1. L. et cit. c.
93) *Ea, quæ*, cit. c.
94) *Occupauerant*, C. R. 2.
95) *Alienas res, cum ipsas*, cit. c.
96) *Fuerunt*, C. R. L. H. et cit. c.
97) *Illi*, C. R. et L. *illi vero*, cit. c. sed incongrue.
98) *Perdurant*, cit. c.
99) *Est eis*, ed. Cont. et Pith. sed perperam.
100) *Dederant*, C. R. 2.
1) *Quod*, in ed. ant. omittitur.
2) *Vel etiam*, C. R. 2.

a *Hic in plerisque cod. adest dictio*, non: *quam abesse oportere et sententia huius loci, et vetera indicant exemplaria.* b Fuerunt. c Fuerunt. d *Vide Bernard. Diaz. in pract. crimin. can. cap.* 88. e Dictus.

3) *Separatim*, non habetur in cit. c.
4) *Implorare*, ibid.
5) C. R. 2. addit: *etiam.*
6) *Reducendi*, C. R. 2. et ed. ant. Quæ vero cum hoc capitulo cohærent, sunt in *c. 1. X. de sent. excomm.*

CAP. VII.

Homicidium casuale imputatur ei, qui dabat operam rei licitæ, si non adhibuit diligentiam, quam debuit.

IDEM. (*ann.* 1170.)

Presbyterum 7) *f* [*autem,*] qui quendam puerum intuitu disciplinæ percussit in capite, cum post paucos dies, [*sicut asseris,*] exspirasset, tam 8) ab omni altaris ministerio debes perpetuo remouere, quam 9) ab officio sacerdotali deponere, si ex ipsa percussione interiit, vel aliam infirmitatem incurrerit 10), de qua noscitur exspirasse 11).

7) Partes, cum hac decretali in c. *licet præter solitum*, cohærentes, sunt *c. 3. X. de sponsa duor. c. 14. X. de test. et att. c. 4. X. de iud. c. 1. X. de cler. pugn. c. 1. X. de corp. vitiat. c. 1. X. de cogn. spirit. c. 2. X. de conuers. coniug.*
8) *Tam*, non est in c. 8. comp. cit. 1.
9) *Eumque*, est ibid.
10) *Incurrit*, C. R. L. et H.
11) Verb. *de qua noscitur exspirasse*, non leguntur in cit. c.

CAP. VIII.

Homicidium casuale imputatur ei, qui dabat operam rei illicitæ, vel etiam licitæ, secundum alium intellectum, si non adhibuit omnem diligentiam, quam debuit.

IDEM *Cusentinen.* 12) *archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

Continebatur *g* in litteris tuis 13), quod, cum 14) diaconus, præsentium lator, et quidam alii clerici 15), a vineis ecclesiæ, opere consummato, redirent, leuandi 16) laboris gratia, quendam ludum imitati [*sunt*] viatorum, [*proiicientes*] baculos suos [*in longum.*] Studebant [*enim*] iacere in directum, et alter alterius fustem ferire. Huius [*autem*] ludi, [*sicut asserunt,*] solet esse conditio, vt, qui alterius baculum percuteret, quasi victor, pro equo, alio 17), [*cuius baculum percussus est,*] vteretur: sed præfati clerici, equitandi licentia non vtentes, sola erant iactione 18) *h* contenti, [*vt, dum alacrius ad baculos suos concurrerent, laborem itineris non sentirent.*] Quidam autem laicus, [*sicut prædictus diaconus asserit,*] cum 19) baculum eiusdem diaconi percussisset, incautus in eum equitaturus insiliit: et sic a falce illius diaconi, qua erat accinctus, mortale vulnus accepit, de quo post dies octo exspirauit. Ideoque mandamus 20), quatenus eundem diaconum *i* sine licentia Romani pontificis ad superiorem gradum 21) non 22) adscendere, vel in diaconatus officio nullo vnquam 23) tempore ministrare permittas, sed eum dispensatiue 24) ministrare in subdiaconatus officio patiaris 25).

12) *Cosent.* C. R. 1. et c. 9. comp. 1. h. t. habent, vel potius: *Cossentino*, seu *Consentino*: quia *Consentia* notissimum olim Bruttiorum caput fuit, de qua vid. CELLAR. *in Geogr. antiqu. tom. I. p.* 926. *sq.*
13) *Quas nobis tua deuotio destinauit*, cit. c.
14) *Cum*, in C. H. deest.
15) *Iste, et quidam clerici, qui rogati ad vineas ecclesiæ putandas perrexerant circa vesperas, opere* etc. cit. c.
16) *Leuiandi*, C. R. L. ed. ant. Cont. et cit. c.
17) *Pro equo victo alio*, C. R. 1. *eo*, cit. c.
18) *Iactatione*, C. R. L. et cit. c.
19) *Dum*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
20) *Inde est, quod commonemus fr. t. atque mand.* cit. c.
21) *Ordinem*, C. L.
22) In C. R. L. et ed. ant. partic. *non*, rectius omittitur. sed *suscipere*, est in cit. c. omissa partic. *non.*
23) *Vnquam*, a C. R. 1. abest.
24) *Cum dispensatione*, C. R. 2.
25) *Permittas*, cit. c.

CAP. IX.

Homicidium casuale non imputatur ei, qui non fuit in culpa.

IDEM [*B.*] *Exonien. episcopo,* [*et abbati.*] (*ann.* 1180.)

Lator *k* præsentium, P. clericus 26), nobis [*viua voce*] proposuit, quod, cum quadam die casu cum quodam clerico luderet, contigit, quod ille proiecit istum ad terram: cuius cultellus 27), quem ad latus suum habebat, in alterum incidit, et fortuito casu 28) occubuit vulneratus. Ideoque [*eumdem ad vos duximus remittendum, et discr. v. per a. s.*]

26) *P. clericus*, non habet c. 10. comp. cit. 1.
27) *Et cultellus*, ibid. legitur.
28) *Fortuito*, C. R. 1. et cit. c. sed in L. superscriptum est: *casu.*

f *Cap.* 8. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Later. part.* 26. *c.* 7. g *Cap.* 9. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Later. sub Alexand. III. p.* 26. *c.* 12. h Iactaxione. i Diaconem, *in antiqu.* k *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *compil.*

manda-

mandamus, quatenus, [*rei veritate comperta, et*] si ita res se habuit 29), et alia iusta caussa non impedit, prædictum P. 30) libere permittatis ad sacros ordines promoueri.

29) *Habuerit*, C. R. L. H. et cit. c.
30) *D.* est in cit. c.

CAP. X.

Is, ex cuius opera illicita sequitur homicidium, irregularis efficitur.

IDEM *abbati S. Benedicti de Vebia* 31) a. (*ann.* 1180.)

Suscepimus *b* litteras tuas, per quas 32) cognouimus, quod, cum 33) lator præsentium in custodia cuiusdam domus cum altero fratre maneret, ingredientes de nocte quidam latrones ad eos, turpiter ipsos in personis affligere, et denudare vestimentis propriis præsumpserunt. In quos isti, resumptis viribus, insurgentes, ligauerunt illos, et detinere vsque ad notitiam capituli 34) voluerunt. Cum autem iste, rem ad tuam audientiam perlaturus, ligatos eos in fratris sui custodia dimisisset, et fures se soluere niterentur: frater illos, ne ipse ab eis interimeretur, occidit. Verum 35) *c* quoniam expediebat 36) potius post tunicam relinquere pallium, et rerum sustinere iacturam, quam pro conseruandis vilibus rebus et transitoriis tam acriter in alios exardescere; abstineat iste 37) humiliter ab altaris ministerio 38): et vterque peccatum suum, [*quibus modis*] ad arbitrium tuum 39) [*potuerit*,] studeat expiare. Constat enim 40), eos contra [*rationem et*] mansuetudinem [*et*] ecclesiasticam [*disciplinam*] ex vtriusque ope 41) interemptos.

31) *De Venetia*, C. R. 1. *Nebeia*, L. et c. 11. comp. cit. 1. *Vebeia*, ed. ant. sed in C. R. 2. hæ voces desiderantur.
32) *Et ex earum tenore*, cit. c.
33) *Dum D.* C. H.
34) *Sui capituli*, C. R. 1.
35) *Vnde*, cit. c.
36) *Illis expediebat*, C. R. 2.
37) *Iste*, in C. R. 1. deest.
38) *Obsequio*, cit. c.
39) *Ad arbitrium tuum*, C. H. non habet.
40) *Equidem*, cit. c.
41) *Opere*, C. H. et cit. c.

CAP. XI.

Dans caussam homicidio, irregularis est.

IDEM *Lucen. episcopo.* (*ann.* 1180.)

De cætero 41*) *d* noueris, quod diaconus, [*quem litterarum honestate præditum asseris*,] qui homicidio caussam dedisse videtur, [*sicut ex tenore litterarum tuarum perpendimus*,] non videtur 42) ad sacerdotium promouendus.

41*) Præmissa vide in *c.* 4. *X. qui cler. vel vouent.*
42) *Non est*, C. R. 2. et H.

CAP. XII.

Homicidium casuale imputatur ei, qui dedit operam rei licitæ, si non adhibuit diligentiam, quam debuit.

CLEMENS III. (*ann.* 1190.)

Ad audientiam *e* apostolatus nostri peruenit, quod, cum quidam presbyter, volens corrigere quendam de familia sua, [*eo*] cingulo, quo cingi solebat, ipsum verberare tentaret 43), contigit, quod cultellus de vagina, quæ cingulo adhærebat, elapsus, eum in dorso aliquantulum vulnerauit: postmodum vero, cum ille vulneratus aliquamdiu vixisset, et conualuisset a vulnere, alia 44) *f* grauiori, vt dicitur, infirmitate percussus 45), [*sana mente ac deuotione debita*,] viam est vniuersæ carnis ingressus. Quia vero, vtrum occasione vulneris decessisset, dubium habetur 46): tuæ 47) discretioni duximus respondendum, quod, cum in dubiis semitam 48) debeamus eligere tutiorem, te 49) conuenit iniungere presbytero memorato, vt [*de cetero*] in sacris ordinibus non ministret, et, eidem iniuncta 50) pœnitentia congruenti, sibi 51) poteris concedere, vt [*in*] minoribus 52) ordinibus [*ministrare*] sit contentus. Si vero [*vobis legitime constiterit, quod*] ille 53) ex alia infirmitate obierit: [*de nostra licentia*] poterit, sicut erat solitus, diuina officia ministrare 54).

43) *Tentasset*, C. R. L. H. ed. ant. et gloss. *tentauit*, c. 1. comp. 2. h. t.
44) *Alia*, omittitur in C. R. 1. L. H. ed. ant. et cit. c.
45) *Detentus*, C. H.
46) *Habebatur*, cit. c.
47) *Vestræ*, C. R. L. H. et ed. ant.
48) *Viam*, C. H.
49) *Nos*, C. R. 1. L. H. et ed. ant. *vos*, C. R. 2. et cit. c.
50) *Iniuncta tamen*, C. R. L. H. ed. gloss. ant. et cit. c.
51) *Sibi*, in C. R. 1. L. et ed. ant. non habetur, sed in cit. c. est: *ei.*
52) *In minoribus*, C. R. 2. L. et ed. ant.
53) *Ille*, a C. R. 1. et cit. c. abest.
54) *Celebrare*, cit. c.

a Vebeia. *al.* Nebeia. b *Capit.* 11. *eod. tit. in* 1. *comp. et post concil. Later. p.* 50. *cap.*27. c *Ex hoc §. colligitur aperte, non licere clericis occidere latrones pro rebus conseruandis. Vide Iaf. in l. vt vim. ff. de iust. et iur.* d *Cap.* 12. *eod. tit. in* 1. *compilat.* e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *comp.* f *Dictio*, alia, *deest in antiquioribus exemplaribus, et in vet. comp.*

CAP. XIII.

Homicidium casuale, non imputatur ei, qui dedit operam rei licitæ, nec fuit in culpa.

INNOCENTIVS III. *episcopo* g *Lingon.* 55) (*ann.* 1200.)

Dilectus filius A. *h*, capellanus, [*in nostra præsentia constitutus, sua nobis confessione*] proposuit 56), quod, cum quadam corporis molestia grauaretur, [*ita, quod cibi et somni desiderium raptum videretur ab eo*,] vt comedendi appetitum aliquantulum excitaret, equum, quem nutriebat 57), adscendit. Qui cum bene non pareret habenis, sed præter sessoris arbitrium [*suis*] saltibus lasciuiret: ipse, vt 58) eius refrenaret impetum, [*et*] freno vim intulit, equumque calcaribus stimulauit. Cumque, fracto freno, equus, [*quasi*] proprio arbitrio relictus, curreret festinanter; quædam mulier, veniens ex obliquo [*et*] infantulum baiulans, obuiauit: in quam equus irruens, procul abiecto sessore, puerum prædictum oppressit, [*et capellanus ipse ex repentino casu vix mortis periculum euitauit, sed ad vltimum conualescens diuina postmodum celebrare non præsumsit. Quia vero nobis non constitit de præmissis: f. t. per a. f.*] mandamus, quatenus [*super his inquiras diligentius veritatem, et*,] si est ita 59), cum idem capellanus nec voluntate, nec actu homicidium perpetrauit 60), nec dedit operam illicitæ rei, non impedias, quo minus diuina possit officia celebrare.

55) Refert hanc decretalem RAINERIVS, diaconus, in *collect. prima decret. Innocent. III. tit.* 34. *p.* 594. *ex edit. Baluz.* sub inscriptione: *idem Linconiensi episcopo.* Mendose in edit. ant. *Lugon.* et Cont. *Lugdunensi*, legitur.
56) *Monstrauit*, c. 1. comp. 3. h. t.
57) *Nutriuerat*, ibid.
58) *Et ipse, vt*, C. L.
59) *Si rem inueneris taliter processisse*, cit. c.
60) *Perpetrauerit*, ibid.

CAP. XIV.

Summatur vt supr. cap. prox.

IDEM *Meten.* i *episcopo* 61). (*ann.* 1200.)

I. Ex litteris *k* tuæ fraternitatis accepimus, quod, cum [*lator præsentium*,] H. presbyter, fœnum vellet de curru deponere, perticam, superius alligatam, [*cum neminem circa currum videret*,] proiecit in terram: et, cum fœno insisteret deponendo, quidam 62), [*prope ipsum accedens*,] puerum quendam iuxta currum reperit semiuiuum, in quo præter modicum liuoris in fronte nihil inueniri 63) potuit læsionis. Nos autem ab eodem quæsiuimus sacerdote, si, priusquam iaceret 64) perticam, circumspexisset 65) sollicite 66), an aliquis esset circa currum: qui, quod 67) diligenter circumspexit 68) *l*, asseruit, sed, quod vidisset aliquem, denegauit. Ad te igitur remittentes eundem, [*f. t. per a. f.*] mandamus, quatenus, si res ita se habet, nisi circa 69) eundem [*presbyterum*] graue scandalum sit exortum, vel tanta laboret infamia, quod, deficiente accusatore 70), oporteat eidem canonicam purgationem indici, ipsum libere permittas 71) exsequi officium sacerdotis.

61) Pariter hanc decretalem habet *RAINERIVS cit. l.* sub eadem inscriptione.
62) *Quidam*, desideratur in ed. ant. et Cont.
63) *Inuenire*, c. 2. comp. cit. 3.
64) *Deiiceret*, ibid. *proiiceret*, C. L.
65) *Circumspexit*, C. R. L. H. ed. Pith. et cit. c.
66) *Attente*, C. R. 1.
67) *Cum*, ibid.
68) *Circumspexisset*, C. R. 1. H. et L. sed C. R. 2. legit: *circumspexerit.*
69) *Contra*, C. R. L. H. ed. gloss. et cit. c.
70) *Actore*, C. H.
71) *Permittatis*, ed. ant.

CAP. XV.

Summatur etiam, vt supr. eod. cap. Dilectus.

IDEM *Bisuntiuen. archiepiscopo* 72). (*ann.* 1201.)

II. Ex litteris *m* tuæ 73) fraternitatis accepimus, quod quidam monachus, [*puer tuæ diœc.*] ad deponendam de campanili campanam subseruiens, quia quoddam 74) lignum corruit, ipso mouente 75), quendam puerum oppressit et occidit. [*Vnde a nobis humiliter postulabas, quid tibi super hoc esset faciendum, petens, vt cum ipso misericorditer dispensetur.*] Quocirca [*fraternitati tuæ per a. f.*] mandamus, quatenus, si monachus ipse rem necessariam agebat et vtilem, et in loco, per quem aliquem transire non crederet, vel ibidem existere, vel etiam illuc de consuetudine venire, quando lignum mouisse dignoscitur, satis poterit, præsertim in monasterio, ad altiores ordines promoueri.

72) In comp. cit. 3. c. 3. desideratur inscriptio.
73) *Tuis*, C. H.
74) *Quoddam*, in C. R. L. et ed. ant. omittitur, sed *forte*, loco eius est in cit. c.
75) *Momento*, cit. c.

g Lugonens. *al.* Lugdunen. h *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* i Meten. *al.* Aneten. k *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compilat.* l Circumspexisset. m *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.*

CAP. XVI.

Summatur, vt supr. eod. cap. Dilectus.

IDEM *episcopo Paduano* 76). (*ann.* 1200.)

I. Significasti nobis 77) a [*per litteras tuas,*] quod, cum F. clericus, [*cum archipresb. sancti Fiducii*] equitaret, equus, cui insidebat, tam se, quam ipsum proiecit in aquam. Vnde clericus ipsum grauiter calcaribus stimulauit; equus vero, [*vt litterarum tuarum tenore innotuit,*] cum existeret bucca durus, præter voluntatem sessoris raptus in cursum, [*et male parens habenis,*] quandam b mulierem, quam obuiam habuit, ex improuiso pedibus interfecit. Cumque nos ab eodem clerico fecissemus inquiri, vtrum equi vitium prius sciuisset: illud asseruit se ignorasse. Ideoque [*f. t. per a. f.*] mandamus, quatenus [*inquiras super his diligentius veritatem, et,*] si ita est 78), ad [*maiorem*] cautelam iniungas eidem [*clerico*] pœnitentiam competentem 79): qua peracta, non impedias, quo minus 80) [*et*] in susceptis ministret ordinibus, et ad maiores valeat promoueri.

76) Etiam hanc decretalem habet *RAINERIVS cit. l.*
77) *Nobis*, abest a C. R. L. et ed. ant.
78) *Si rem inueneris taliter processisse*, c. 4. comp. cit. 3.
79) *Congruentem*, C. R. 1.
80) *Quo minus et*, C. R.

CAP. XVII.

Non censetur homicida is, quo prohibente, et caussam non dante, a consanguineis homicidium committitur.

IDEM 81).

Petrus, diaconus c et monachus sancti Ioannis de Pinna, sua nobis insinuatione monstrauit, quod, cum ipsum, quondam in seculari habitu in ecclesia de Rigulo beneficium obtinentem, abbas illius ecclesiæ eodem beneficio spoliasset, cognati et amici eius [*abbati sæpius supplicarunt, vt beneficium restitueret sibi memoratum: quo nolente ipsorum precibus acquiescere,*] irati plurimum et commoti, nocte quadam in domo diaconi conuenerunt, et cœna facta dicebant, quod vindictam volebant 82) sumere de abbate. Inhibiti autem expresse ab eodem diacono, ne abbatem occiderent, aut aliquid sibi facerent, vnde ordinis sui discrimen 83) incurrerent, et animæ detrimentum, nihilominus irruerunt in eum, et, plagis impositis, abierunt, semiuiuo relicto, qui 84) post dies aliquot 85) d exspirauit. [*Ab illo autem tempore vsque hodie prædictus diaconus, de hoc, quod contigerat, tristis effectus, ab administratione cessauit, et, nondum expleto biennio, habitum induit monachalem. Vnde a nobis suppliciter petiit edoceri, vtrum posset in officio diaconi ministrare, et, si hoc ei liceat, an posset promoueri ad maiorem ordinem. Licet autem, si præmissis veritas suffragatur, præfatus diaconus super abbatis interitu, non videatur esse culpabilis; quia tamen bonarum mentium est, ibi culpam cognoscere, vbi culpa non est, quod ab administratione officii propria voluntate se suspendit, vel habitum induit regularem: sibi non ad peccatum adscribimus, sed ad meritum reputamus.*] Quocirca [*fr. v. per a. f.*] mandamus, quatenus, si præmissa noueris veritate subnixa, sæpe dicto diacono, non solum in diaconatus officio ministrare, sed etiam 86) ad ordinem presbyteratus adscendere 87), si aliud 88) canonicum non obstiterit 89), liberam concedas auctoritate apostolica facultatem; præsertim si super hoc non fuerit 90) [*similiter*] respersus infamia: cum ei non debeat imputari, quod contra prohibitionem eius expressam, eo caussam vel occasionem non dante, ausu sacrilego fuit 90*) ab ipsius consanguineis attentatum.

81) Inscriptio supplenda ex *libr. I. epist.* 323. *Oscensi et Tirasconensi episcopis*, pertinetque ad annum regiminis primum, h. e. *MCXCVIII.*
82) *Vellent*, C. L.
83) *Damnum*, C. R. 1.
84) *Vnde*, c. 1. comp. 4. h. t.
85) *Aliquos*, C. R. H. et ed. Cont.
86) *Etiam*, deest in C. H.
87) *Accedere*, cit. c.
88) *Aliquid*, C. R. 2.
89) *Obsistat*, C. H. et ed. ant.
90) *Sit*, C. H.
90*) *Proponitis*, cit. c.

CAP. XVIII.

Irregularis censetur, qui alium letaliter percussit, licet ab aliis fuerit exstinctus: idem si apparet, an letaliter, si etiam percussus ab aliis obiit, et non apparet, ex cuius vulnere decesserit. Idem est, si percusserit non letaliter, si animum occidendi habuit, et ex aliorum vulneribus percussus exspirauit. H. d. notabiliter. Abbas.

IDEM *abbati S. Trinitatis de Metdemberg.* 91) e (*ann.* 1209.)

II. Significasti f nobis [*per litteras tuas,*] quod, cum quidam maleficus, ingressus ecclesiam [*de Bleiseio, Dei timore postposito,*] eucharistiam cum altarium ornamentis et libris ecclesiasticis extra ecclesiam asportasset, [*dil. filius*] Laurentius, presbyter ecclesiæ, [*lator præsentium,*] canonicus regularis, [*quem in prædicta ecclesia de Brutio institueras capellanum,*] præfatum iniquitatis filium fossorio arrepto percussit 92). Sed, si ad mortem fuit ictus huiusmodi, tu et ipse penitus ignoratis 93): quem parochiani ecclesiæ videntes 94) ornamenta ecclesiæ asportantem, arreptis 95) gladiis et fustibus in eodem loco protinus occiderunt. [*Prædictus vero Laurentius de sua salute præcogitans, euoluto anno, sub titulo confessionis tibi rei ordinem reuelauit, pro quo nobis humiliter supplicasti, vt cum eo misericorditer agere dignaremur. Licet autem contineatur in canone, quod, si quatuor homines, aut quinque vel plures contra vnum hominem rixati fuerint, et ab his mortuus fuerit vulneratus, quicunque illorum illi plagam imposuerit, homicida secundum instituta canonum iudicetur; quia tamen in alio canone dicitur de presbytero, qui diaconum equitantem percussit, et ipse, cadens ex equo, ceruice fracta interiit: quodsi non ad mortem percussus est, incaute agente presbytero, competens pœnitentia est indicenda, ita, quod aliquanto tempore a missarum suspensus sollemniis, denuo ad sacerdotale officium reuertatur. Quodsi veraciter qualicunque percussione presbyteri mortuus est diaconus; nulla ratione more sacerdotis permittendus est ministrare: etsi voluntatem non habuerit occidendi.*] Nos in præmisso casu credimus distinguendum, vtrum constare possit, quod præfatus sacerdos non inflixit g percussionem letalem, de qua [*videlicet,*] si aliorum non fuissent vulnera subsequuta, percussus minime interiisset, etsi 96) percussor voluntatem non habuerit 97) occidendi, neque ipsius studio, [*vel*] consilio 98) vel mandato processerint 99) alii contra illum. Et quidem, si hoc ita se habet, quod forsan ex eo posset 100) ostendi, si certa apparuisset percussio, ab eodem inflicta tam modica et tam leuis, in ea parte corporis, in qua quis de leui percuti non solet ad mortem, vt peritorum iudicio medicorum talis percussio assereretur non fuisse 1) letalis, cum de cæteris credendum sit ipsi [*sacerdoti,*] qui non accusatur vel denuntiatur ab aliquo 2), sed per se ipsum, [*de sua salute sollicitus,*] consilium appetit salutare, post pœnitentiam 3), [*eidem*] ad cautelam iniunctam, in sacerdotali poterit 4) officio ministrare, maxime 5) religionis accedente fauore: cum sit canonicus regularis, et sine omni scandalo possit sacerdotale officium celebrare 6). Quodsi discerni non possit 7), ex cuius ictu h percussus interiit: in hoc dubio tanquam homicida debet haberi sacerdos. Etsi forte homicida non sit; a sacerdotali 8) officio abstinere 9) debet 10); cum in hoc casu cessare sit tutius, quam temere celebrare: pro eo, quod in altero nullum, in reliquo vero magnum periculum timeatur. [*Vtrum autem de his simile sit sentiendum, quorum vnus, sed quis, omnino nescitur, homicidium perpetrauit, si forsan ad sacros ordines recipiendos præsentetur, vtrum omnes sint pariter repellendi, cum discerni non possit, qui debeant culpabiles iudicari, diligens inuestigator aduertat, quamuis hic casus sit ab illo valde diuersus.*] Si vero, quemadmodum perhibetur, sacerdos iste prius ab illo percussus sacrilego, mox eum cum ligone in capite repercussit; quamuis vim vi repellere omnes leges et omnia iura permittant; quia tamen id debet 11) fieri cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad sumendam vindictam, sed ad iniuriam propulsandam; non videtur idem 12) sacerdos a pœna homicidii penitus excusari 13), tum ratione instrumenti 14), cum 15) quo ipse i percussit, quod, cum graue sit, non solet leuem plagam inferre, tum ratione partis, in qua fuit ille percussus, in qua de modico ictu quis letaliter solet lædi: [*maxime cum secundum vulgare prouerbium asseratur, quod, qui ferit primo, ferit tangendo, qui ferit secundo, ferit dolendo. Vnde, pensatis omnibus, ei creditur expedire, vt cum humilitate abstineat a sacerdotali officio exsequendo.*]

91) Vera inscriptio haurienda ex *libr. XII. epist.* 59. quæ hæc est: *abbati sanctæ Trinitatis de Maloleone.*

92) *Percusserit*, c. 2. comp. cit. 4.
93) *Ignorastis*, C. R. 2.
94) Post voc. *ignoratis*, cit. c. ita habet: *Cum autem parochiani ecclesiæ memoratæ audirent, prædictum maleficum ornamenta eccl. asport. ipsum arreptis* etc.
95) *Receptis*, C. H.
96) *Quodsi*, cit. c.
97) *Habuit*, C. H.
98) *Vel consilio*, C. L.
99) *Processerunt*, C. R. L. H. et ed. ant.
100) *Possit*, C. R. 1.
1) *Esse*, ibid.
2) *Ab aliquo*, non habet C. H.
3) C. R. 2. addit: *ei*,
4) *Poterat*, C. R. 1.
5) *Maxime*, abest a cit. c.
6) *Ministrare*, C. R. L. et ed. ant. *exercere*, cit. c.
7) *Poterit*, C. R. 2.
8) *Tamen a sacerdotali*, ibid.
9) *Humiliter abstinere*, ibid.
10) *Debeat*, C. R. 1.
11) *Decet*, ibid.
12) *Iste*, ibid.
13) *Excusatus*, cit. c.
14) Iudicium de *letalitate vulneris* recte desumitur tum ex qualitate *instrumenti*, quo quis læsus, tum ex qualitate *loci*, in quo vulnus inflictum, vt eleganter obseruat INNOCENTIVS III. quod non tantum medicis, sed etiam ICtis dictum est.
15) *Cum*, deest in C. H.

a *Cap. 4. eod. tit. in 3. comp. Vide citatos in c. dilectus. supr. eod. tit.* b *Al* mulierem quandam obuiam habuit, quam ex improuiso, *etc. sed lectio, quam retinuimus, planior est.* c *C. 1. eod. tit. in 4. comp.* d Aliquos. e Mald. *al.* Maldeon. *al.* Malebroan. f *Cap. 2. eod. tit. in 4. comp. Couarruu. in Clem. si furiosus. de homicid. in 2. p. relect. §. 2. vers. sed primo hac eadem ratione. et Ant. Gomezius tom. 3. var. resolut. de homicid. num. 36. conc. Trid. sess. 14. de reform. c. 7.*

g Inflixerit. h *Vide Iul. Clarum 5. sent. §. homicidium. vers. alia etiam est defensio.* i Ipsum.

CAP.

CAP. XIX.

Religiosus, chirurgiam exercens, si ex ea mors sequitur, irregularis est; etiamsi sit peritus et diligens, et hoc fecerit caussa pietatis: sed cum eo post satisfactionem misericorditer dispensari potest. H. d. vsque ad §. *Ad vltimum.*

IDEM 16) *a*. (*ann.* 1211.)

Tua nos *b* duxit fraternitas consulendos: [*et infra. Tertio*] quæsiuisti [*apostolicæ sedis responso explicari*,] quid sit de quodam monacho sentiendum, qui 17), credens, se quandam mulierem a gutturis tumore curare, vt chirurgicus, cum ferro tumorem illum aperuit, et cum tumor [*ille*] aliquantulum resedisset, [*monachus*] ipse mulieri præcepit, ne se vento exponeret vllo modo, ne forte ventus, subintrans gutturis apertionem, sibi caussam mortis inferret: sed mulier, eius mandato contempto, dum messes colligeret, vento se exposuit incaute, et sic per apertionem gutturis sanguis multus effluxit, et mulier diem vltimum sic 18) finiuit, [*quæ tamen confessa est, quod, quia vento exposuit semet ipsam, sibi dederat caussam mortis*,] vtrum videlicet, cum prædictus monachus sit sacerdos, liceat ei sacerdotale officium exercere. Nos igitur fraternitati tuæ [*taliter*] respond. quod, licet ipse monachus multum 19) *c* deliquerit officium alienum vsurpando, quod sibi minime congruebat, si tamen caussa pietatis, et non cupiditatis, id egerit, et peritus erat in exercitio chirurgiæ, omnemque studuit, quam debuit, diligentiam adhibere, non est ex eo, quod per culpam mulieris contra consilium eius accidit, adeo reprobandus, quod non post satisfactionem condignam cum eo misericorditer agi possit, vt diuina valeat celebrare: alioquin *d* interdicenda 20) est ei sacerdotalis ordinis exsequutio de rigore.

Qui iudici seculari dedit intersignia furis, a quo fuit vulneratus, irregularis non est: licet ille postmodum occidatur. Abbas Siculus. *

§. 1. Ad vltimum fuit ex parte tua propositum 21), quod quidam scholaris, metuens, ne latrones in hospitio suo 22) essent, [*paruo assumto gladio, vt ignem quæreret*,] de strato consurgens, [*cum venisset ad ostium, ignarus*] reperit ibi furem, qui, [*cum scholari luctari incipiens*,] non solum ipsum scholarem prostrauit ad terram, sed [*etiam*] pæne ad mortem vulnerauit eundem. [*Scholaris vero, prouocatus ab illo, vim vi in continenti repellens, extracto vel extorto latronis gladio, eundem, seruato iuris moderamine, repercussit, qui perterritus fugam, quantocyus potuit, maturauit.*] Mane itaque [*lucescente*,] scholares latronem quæsiuerunt eundem, quem 23), vulneratum inuentum, potestati Vincentiæ 24) *e* tradiderunt: coram quo constanter negauit, quod præmissa minime perpetrauit. Vnde præfata potestas ad eundem scholarem [*suos*] nuntios destinauit, vt exponeret, si qua sciret de fure prædicto, vel traderet intersignia 25) *f*: qui cultrum 26), quem ipsi 27) latroni abstulerat, et sotulares, ab eodem in ipsius domo dimissos, quos abstraxerat [*sibi*,] ne pedum strepitus audiretur, nuntiis tradidit memoratis, super eodem facto se nihil amplius intromittens. Potestas igitur, receptis talibus intersigniis 28), latronem ipsum apparitoribus suis tradidit puniendum, qui sibi amputauerunt virilia, et oculos eruerunt: latro vero [*se ad quoddam cœnobium transtulit, et ibi per triduum*] ira et dolore commotus, nec potum sumpsit, nec cibum, et sic de medio est sublatus 29). Vnde per nostrum oraculum postulas edoceri, vtrum præfatus scholaris ad sacros valeat ordines promoueri. Nos igitur inquis. t. t. r. quod, si præfatus 30) scholaris dignis meritis adiuuatur, propter præscriptum euentum a susceptione sacrorum ordinum nullatenus est arcendus.

16) Desumtum est hoc cap. ex *libr. XIV. epist.* 159. vnde etiam excerpta *c.* 26. *X. de sponsal.* et *c.* 7. *X. de cons. et affinit.* quorum inscriptio vera est: *Gebennensi episcopo.*
17) *Qui cum*, C. R. 2.
18) *Sic*, non est in c. 3. comp. cit. 4.
19) *Multum*, in C. R. L. et cit. c. deest.
20) *Interdicta*, C. R. L. et cit. c.
21) *Quæsitum*, C. H.
22) *In domo sua*, cit. c.
23) *Qui*, C. R. 1. L. ed. ant. et cit. c.
24) *Vicentinæ*, C. R. 1. *Vicentiæ*, L. et cit. c.
25) *Intersigna*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
26) *Cultellum*, C. R. 1.
27) *Ipse*, C. R. 2.
28) *Intersignis*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
29) *Subtractus*, cit. c.
30) *Præfatus*, deest in C. H.

CAP. XX.

Qui dat caussam abortioni, homicida est, si conceptum erat viuificatum animal rationale: alias secus.

IDEM *priori et fratribus Carthusien.* 31) g (*ann.* 1211.)

Sicut *h* ex litterarum vestrarum tenore accepimus 32), cum 33) quidam presbyter vestri ordinis, qui prius fuerat niger monachus, quandam mulierem prægnantem, cum qua contraxerat consuetudinem inhonestam, et quæ asserebat, se concepisse ex *i* eo 34), per zonam arripuerit 35), quasi ludens, ipsa per hoc sic se asseruit 36) esse 37) læsam, quod occasione huiusmodi *k* abortiuit: propter quod idem presbyter, proborum virorum vsus consilio, se ipsum duxit ab altaris ministerio sequestrandum. [*Quare nobis humiliter supplicastis, vt cum eo agere misericorditer dignaremur.*] Nos vero deuotioni vestræ insinuatione præsentium respondemus, quod, si nondum erat viuificatus 38) conceptus, ministrare poterit: alioquin debet 39) ab altaris officio 40) abstinere.

31) Eadem inscriptio habetur *libr. XIV. epist.* 107. quamuis edit. ant. legat: *Carthusiæ.*
32) *Nobis innotuit*, c. 4. comp. cit. 4.
33) *Quod, cum*, C. H. et L. sed in C. R. 1. *quod*, deletum est.
34) *Ab eo*, C. R. 2.
35) *Arripuit*, C. R. 2. et L.
36) *Asserit*, C. R. L. et cit. c.
37) *Fore*, cit. c.
38) Assumsit pontifex interpretationem *Exodi XXI*, 22. ab *AVGVSTINO* in *c.* 8. *et* 9. *C. XXXII. qu.* 2. probatam, non tamen ex fonte sed ex Septuaginta versione haustam, admodum tamen erroneam. Veram versionem iam suo tempore tradidit HIERONYMVS, quæ docet, non de morte *infantis*, per abortum eiecti, sed *mulieris* legem Mosaicam intelligendam esse, vt *not.* 82. *ad cit. c.* 9. obseruaui. Hæc interpretatio eo magis recipienda, quod distinctio inter fœtum *viuificatum* et *non-viuificatum* naturali rationi aduersa, et fœtus statim vitalis sit post conceptionem, aliterque crescere non possit. Interim hæc distinctio tempore INNOCENTII III. ex auctoritate *decreti* recepta et probata erat, quod ægre deseruit pontifex.
39) *Debebit*, C. H.
40) *Ministerio*, cit. c.

CAP. XXI.

Non imputatur clerico, ciuiliter iustitiam petenti de laico, si iudex in laicum exercet vindictam sanguinis.

IDEM *S. episcopo* 41). (*ann.* 1213.)

Postulasti 42): [*et infra.*] Quæsiuisti præterea 43), vtrum contra quosdam, contemta excommunicationis sententia, debitas ecclesiis decimas subtrahentes, tibi regiam implorare liceat potestatem, cum ad solutionem ipsarum vix absque sanguinis effusione 44) valeant coarctari. Ad quod *l* [*breuiter*] respond. quod, si, te huiusmodi querimoniam 45) simpliciter deponente, rex, cui ad bonorum laudem, [*tandem*] vindictam vero malorum 46), gladius est commissus, in eosdem rebelles traditam sibi exercuerit potestatem, eorum erit duritiæ aut *m* malitiæ 47) imputandum.

41) H. e. *Slesuicensi episcopo*, vt ex *libr. XVI. epist.* 22. liquet, et iam obseruaui ad *c.* 14. *X. de for. compet. not.* 70.
42) Quæ huic decretali in *c.* 3. *comp.* 4. *de foro compet.* præmittuntur, vide supra in *c.* 14. *dicto tit.*
43) *Pariter*, cit. c. 3.
44) Non sine intestinis motibus decimas sibi imponi passi sunt populi variarum gentium, vt Holsati, *teste HELMOLDO libr. I. chron Slau. c.* 91. apud *LEIBNIT. tom. II. rer. Brunsuic. p.* 614. acriter resistentes monitis GEROLDI, episcopi Lubecensis. Ait *HELMOLDVS*: *His auditis, tumultuosa gens infremuit, dixeruntque, se huic conditioni seruili nunquam colla submissuros, per quam omne pæne Christicolarum genus pontificum pressuræ subiaceat. Præterea hoc adiecerunt, non multum aberrantes a veritate, quod omnes pæne decimas in luxus secularium cesserint.* Tandem tamen opera ducis regisque Daniæ fracta est contumacia Holsatorum. *Slesuicensium* eadem animi obstinatio, idemque studium hoc tributi genus a collibus suis remouendi, quod sine intestino bello iis vix imponi potuit. In primis vero Thuringi adeo restiterunt exactioni decimarum, vt nec Cæsaris manu militari ad obsequium reduci potuerint. Polonorum, Hungarorum aliorumque populorum idem tædium contra decimas, vt sine *effusione sanguinis* extorsio earum *per regem* fieri non posset. Hanc præuidebat *Slesuicensis archiepiscopus*: adeoque, ne irregularis fieret, pontificem consulendum censuit. Re vera etiam inanis hic fuit metus: quod alioquin reges principesque orthodoxi ad arma, contra hæreticos capessenda, induci imo cogi non possent. Si salus ecclesiæ in exsequutione versatur: effusio sanguinis licita.
45) *Si te de huiusmodi querimonia*, C. R. ed. ant. et cit. c.
46) *Maleficiorum*, cit. c.
47) Diction. *aut malitiæ*, non sunt in C. R. L. ed. ant. et cit. c.

GAP. XXII.

Homicidium casuale non imputatur ei, qui non occidit, nec fuit in culpa: etiamsi ad cautelam veniam postulauerit.

HONORIVS III. *episcopo Eboracens.* 48) n (*ann.* 1214. Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Exhibita *o* nobis [*humilis*] Ioannis, clerici, confessio patefecit, quod, cum in puerili esset constitutus ætate, cum quibusdam coætaneis suis ludens, et insequens vnum ex illis, lapidem post eum non animo [*quidem*] lædendi, sed timorem incutiendi proiecit: qui, licet ex proiecto *p* lapide percussus non fuerit, neque tactus, ad alium tamen lapidem corruens, et caput offendens, tum propter imperitiam medicantis, tum propter patris incuriam, qui [*ex tunc campestribus*] laboribus et sudoribus ipsum exposuit, [*post XL. dierum spatium*] exspirauit. Quia vero dictus clericus, vt mitigaretur dolor patris defuncti, [*tamquam*

48) *Ebroicensi*, c. 1. comp. 5. h. t.

a *In cod. Barbatiæ*: idem episcopo Placen. b *Cap.* 3. *eod. tit. in* 4. *comp.* c *Dictio*, multum, *deest in manuscr. exemplarib.* d Alioquin interdicta est ei, *etc.* e Vicentia. f Intersigna, *vt infr.* intersignis. g Carthusiæ. *al.* Carthusien, ordinis, *in cod. Barbat.* h *C.* 4. *eod. tit. in* 4. *comp.*

i *Al.* ab eo. k Huius. l *Al. ita*: ad quod breuiter respondemus. *Rom. c.* 13. m *Hæc duo verba*, aut malitiæ, *desunt in antiqu. exempl.* n Ebriacen. *al.* Ebroicen. o *Vide Tabiensem, verbo*: irregularitas. 3. §. 4. *Syluestrum, verbo*: homicidium. 2. *qu.* 20. p Eo proiecto, *in recentioribus contra veterum fidem.*

puer

puer inscius ab amicis inductus,] veniam super hoc postulauit ab ipso, tu 49) eum [*hac occasione*] a sacrorum ordinum susceptione repellis: quanquam idem 50) defuncti pater, in extremis laborans, tibi et [*archidiacono tuo, nec non*] presbytero, cui suam aperuit conscientiam, confessus fuerit, et praestito firmauerit iuramento, nihil ipsum in morte filii sui, prout sibi [*plene*] constiterat 51), commisisse. Quare idem clericus [*tam suppliciter, quam humiliter*] postulauit a nobis, vt, cum de [*scientia et vita laudabili commendetur, nec de*] illius obitu laesam habeat conscientiam, dignaremur agere misericorditer 52) cum eodem.

Quocirca [*f. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, [*inquisita super his sollicite veritate,*] si constiterit ita esse, ipsum propter hoc a receptione sacrorum ordinum non repellas.

49) *Tu autem*, C. R. 2.
50) *Eiusdem*, ibid.
51) *Constitit*, ibid.
52) *Misericordiam*, cit. c.

CAP. XXIII.

Homicidium casuale non imputatur ei, qui dedit operam rei licitae, nec fuit in culpa.

IDEM *episcopo et capitulo Veneten. (ann. 1212.* c. 3. comp. cit. 5.)

Ioannes, sacerdos *a*, humili nobis insinuatione monstrauit, quod, cum [*die quadam*] pulsaret campanas, vt, signo dato, conueniret populus fidelium 53) ad diuina, cadens tintinnabulum percussit quendam [*manentem*] puerum coram eo, qui, [*licet vulneratus in capite, per mensem curam recepit medicorum, post mensem tamen,*] cum vulnus esset mortale, decessit. [*Vnde nobis humiliter supplicauit, vt misericorditer agentes cum ipso permitteremus sibi exsequi officium sacerdotis.*] Nos igitur attendentes, quod dicto sacerdoti, qui dabat operam rei licitae, nihil potuit imputari, si casus omnes fortuitos non praeuidit, discretioni vestrae mandamus, quatenus, si [*vobis*] constiterit 54), [*rem*] ita esse, dictum sacerdotem, [*si aliud canonicum non obsistit,*] sacerdotale officium [*subl. cuiuslibet appellat. obst.*] exsequi permittatis.

53) Exclusis infidelibus, excommunicatis, interdictis similisque furfuris hominibus, qui hoc signo dato non conuocantur. Est ergo *populus fidelium*, qui in *fide Romanae ecclesiae* eiusque *communione* substiterunt, et *certae ecclesiae* addicti sunt. Alienae parochiae subiecti non censentur hoc signo conuocati die dominico, imo excludendi. *c. 2. X. de paroch.* Pertinet itaque hoc signum eiusque vsus ad *exercitium religionis publicum*, in Germania inter diuersae religionis consortes, ex anno decretorio secundum *instrumentum pacis* aestimandum. Conf. *c. 10. X. de priuileg.*
54) *Constiterit vobis*, C. R. 2.

CAP. XXIV.

Clericus pugnando etiam contra inimicos fidei catholicae, si quenquam percussit, et de interfectione ipsum remordet conscientia, a ministerio altaris abstinere debet.

IDEM *Pelagio* [*dicto Serotino*] *presbytero* 55) b. *(ann. 1206.* Conf. c. 4. comp. cit. 5.)

Petitio tua, nobis exhibita, continebat, quod, cum inimici Dominicae crucis ac blasphemi nominis Christiani, castrum quoddam, in quo morabaris, grauiter inuasissent, exeuntibus inde habitatoribus 56), tam clericis quam laicis, contra eos, ac *c* inuicem 57) confligentibus, hinc inde occisi quam plurimi exstiterunt 58). Vnde, cum pro eo, quod aliquos percussisti, irregularitatem metuas incurrisse, [*nobis humiliter supplicasti, vt, quid agere debeas, tibi scribere dignaremur. Quocirca discr. t.*] mandamus, quatenus, si de interfectione cuiusquam in illo conflictu tua conscientia te remordet, a ministerio altaris abstineas 59) reuerenter: cum sit consultius in huiusmodi dubio abstinere, quam temere celebrare.

55) *Episcopo*, C. L.
56) *Inhabitatoribus*, C. H.
57) *Ad vicem*, C. R. 1. *et inuicem*, C. R. 2. L. et c. 4. comp. cit. 5. *adinuicem*, ed. ant.
58) *Exstiterant*, C. R. 1.
59) *Sustineas*, ibid.

CAP. XXV.

Idem dicit, quod cap. Ioannes. *supr. eod. et tantum ponit diuersitatem in facto.*

GREGORIVS IX. *(ann. 1236.)*

Quidam *d*, vt asseris, ad aedificationem ecclesiae in adiutorium a presbytero euocatus, ruens cum laqueari, quod idem presbyter soluere nitebatur, hac occasione rebus est humanis exemptus: [*et infra.*] Attendentes igitur, quod sacerdos ipse dabat operam licitae rei, studuit etiam, quam 60) debuit, diligentiam adhibere, circumstantibus, quibus 61) periculum imminebat, ita tempestiue et alta voce praemonitis, quod et intelligere et fugere potuerunt, inquisit. tuae taliter respondemus, quod ob hanc caussam, vel quia omnes casus fortuitos, qui praeuideri non possunt, forsitan non praeuidit, non debet quoad officium vel beneficium impediri.

60) *Quantum*, C. H.
61) *Etiam quibus*, ibid.

a *Vide Ioannem de Anania et citatos, supr. eod. tit. cap. ex litteris. libr. 2.* b *Al.* P. presbytero. c *Al.* et ita inuicem. d *Praeter doctores vide hic citatos in c. ex littera. libr. 2. supr. eod. tit.*

TITVLVS XIII.
DE TORNEAMENTIS.

CAP. I.

Torneamenta fieri non debent; et vulnerato in eis conceditur poenitentia, sed, si moritur, denegatur ei sepultura ecclesiastica, si accessit animo pugnandi: secus si accessit alia caussa, vt puta vt debita sibi exigeret. Hoc dicit cum cap. sequ.

Ex concilio Lateran. *e (ann. 1179.)*

Felicis *f* memoriae [*papae,*] Innocentii et Eugenii 62), praedecessorum nostrorum, vestigiis inhaerentes, detestabiles illas nundinas vel ferias, quas vulgo torneamenta vocant, in quibus milites ex condicto 63) conuenire solent, et ad ostentationem virium suarum, et audaciae 64) temere congredi 65), vnde mortes hominum et animarum pericula saepe proueniunt, fieri prohibemus. Quodsi quis eorum ibi mortuus fuerit: quamuis ei, poscenti, poenitentia non negetur, ecclesiastica tamen careat sepultura 66).

62) EVGENII II. decretum circa annum DCCCXXIV. in *concilio Remensi c. 7.* publicatum apud *HARDVINVM tom. IV. p. 1258.* intelligendum esse, censet *AVGVSTINVS in not. ad c. 2. comp. 1. h. t.* Enimuero decreta huius concilii magna ex parte ad EVGENIVM III. spectare, et per falsum EVGENIO II. tributa esse, recte censuit *HARDVINVS cit. l.* Qua de caussa etiam verba, hic relata, exacte conueniunt cum *c. 12. concilii Remensis, sub EVGENIO III. c. 12.* anno MCLXVIII. celebrati, ac ab *HARDVINO tom. VI. P. II. p. 1303.* et in *c. 2. comp. 1. h. t.* relati. Pariter *INNOCENTIVS II.* in *concil. Remensi c. 12.* anno MCXXXI. celebrato apud *EVNDEM cit. l. p. 1193.* iisdem verbis idem iam constituerat, ad quod *c. 1. h. t.* prouocat.
63) *Ex conditione*, ed. ant.
64) *Audaciam*, C. H.
65) *Congrediuntur*, c. 1. comp. 1. h. t.
66) Adeo, vt ne quidem ad instantiam regum principumue, imo ipsorum archiepiscoporum pontifex dispensare solitus fuerit, *ne praua illa consuetudo ex hoc incrementum posset suscipere*, vt ait *ALEXANDER III. epist. 23. ad archiepiscopum Remensem* apud *MARTENIVM* et *DVRANDVM tom. II. vet. script. et monum. collect. p. 674.* Ceterum *INNOCENTIVS III. in conc. Later. IV.* ex noua ratione torneamenta prohibuit: *quod eo tempore crucis negotium per ea plurimum impeditum fuerit*, plerisque ex proceribus et nobilibus torneamenta et hastiludia expeditioni in terram sanctam praeferentibus.

CAP. II.

Idem dicit, quod in superiori cap.

ALEXANDER III. *Anaten.* 67) *episcopo. (ann. 1170. Romae.)*

Ad audientiam nostram *g* noueris peruenisse, quod, cum quidam ad locum, deputatum torneamentis, caussa requirendi [*sua*] debita [*a quibusdam militibus, quos eo venturos putabat,*] accessisset, [*accidit, vt violenter et inconsiderate ab equo, in quo sedebat, super eum cadente, compressus et mortuus est, sed prius Dominicum corpus suscepit, et sacri olei peruncti one vnctus est. Vnde pro eo, quod in torneamento mortem accepit, ei sepultura fidelium prohibetur.*] Nos [*vero,*] attendentes, quod his tantum, [*sicut credimus,*] ecclesiastica sepultura debet interdici, qui, ad torneamenta animo id faciendi tantum accedentes, decedunt ibidem, fraternitati tuae mandamus, quatenus, si tibi constiterit, quod [*praefatus I.*] ad praedictum torneamentum non animo ludendi, sed percipiendi 68) credita, peruenisset, licet ibi fortuito casu obierit, corpus eius dispensatiue 69) *h* ecclesiasticae 70) tradi facias sepulturae: maxime si Dominicum corpus susceperit, et sacri olei fuerit 71) vnctione perunctus.

67) *Abariensi*, legitur in c. 1. comp. 2. h. t. Rectius *Ambianensi*, vt in margine ad cit. c. 1. notatum est.
68) *Sed animo recipiendi*, cit. c.
69) *Dispensatiue*, ibid.
70) *Ecclesiae*, C. H.
71) *Fuit*, ibid.

e *Concil. Later. sub Alex. III. cap. 20. refertur in Panorm. libr. 1. tit. 11. fine c. 148.* f *C. 1. eod. tit. in 1. comp. Vide conc. Trid. sess. 25. de reform. c. 19. Consule B. Thom. 2. 2. qu. 95. art. 8. ad 3. argumentum.* g *C. 1. eod. tit. in 2. comp. Adde citatos in c. praeced. et c. 1. supr. de corpore vitiatis.* h *Al.* dispensatiue. *al. ita:* dispensatione ecclesiae tradi facias. *Hanc lectionem agnoscit Hostiensis, quam etiam vetustiores aliquot codices praeferunt.*

TITV-

TITVLVS XIV.
DE CLERICIS PVGNANTIBVS IN DVELLO.

CAP. I.

Clericus, iniens duellum, siue obtulerit, siue susceperit, deponendus est: poterit tamen episcopus cum eo dispensare, si mors vel mutilatio membri non sit inde sequuta.

ALEXANDER III. 72) *(ann. 1165. Roma in Campaniam.)*

Porro 73) a, si clericus alicui sponte duellum 74) obtulerit, vel, [*si*] oblatum susceperit [*et subierit;*] siue victor, siue victus fuerit: de rigore iuris est merito deponendus. Sed, quantumcunque eius in hoc grauis sit et enormis excessus, euadere potest depositionis sententiam; si cum ipso suus episcopus duxerit misericorditer dispensandum: dummodo ex ipso duello homicidium, vel membrorum diminutio, non fuerit subsequuta.

72) Refertur hic textus in *append. concil. III. tit. 26. c. 4.* et infra in *collect. decret. Alexandri III. tit. XXI. c. 9. p.* 221. vnde constat, *Salernitano archiepiscopo* hanc decretalem fuisse scriptam, vnde etiam desumtum est *c. 1. X. de corpore vitiat. ordin.*
73) Est hæc decretalis pars c. *licet præter solitum.* Vide supra *c. 7. de homic. vol. et cas.*
74) *Iudiciale* intelligit, quod clericus *actor*, alia probatione destitutus, offerebat, vel oblatum *in iudicio seculari* a reo suscipiebat. Quia enim actor sequebatur forum rei: clericus actor quoque, laicum conueniens, morem iudicii secularis sequi tenebatur. Duella hæc æque ad *indicia diuina*, quibus veritas in occultis erui posse credebatur, gentes plurimæ referebant, ac quidem probationem per ferrum candens, aut aquam frigidam ac calidam: quæ tamen curia Romana semper improbauit.

CAP. II.

Irregularis est clericus, non solum si ipse interficit per se, sed etiam si pugil, ab eo datus, aduersarium occidat; nec excusat consuetudo: poterit tamen cum eo circa beneficium habendum dispensari.

COELESTINVS III. 75) *b (ann. 1195.)*

Henricus c presbyter, [*lator præsentium,*] nobis humiliter intimauit 76), quod, cum laicum quendam super furto in seculari placito conuenisset, [*sed ipse,*] quia testes sui defecerunt, pugilem 77) secundum prauam terræ consuetudinem introduxit 78), qui reum vsque adeo ictibus 79) [*gladii*] vulnerauit, quod coactus est [*nocte proxima*] exspirare. Quia igitur super hoc nos consulere voluisti; ambiguitatem tuam responsione huiusmodi remouemus, quod tales pugiles homicidæ veri *d* existunt: nec prædictus sacerdos, licet non ipse, sed alius 80) pro eo in duello pugnauerit, debet in sacris ordinibus ministrare, sicut [*etiam*] tradunt sacrorum canonum instituta. Homicidium autem 81), tam facto quam præcepto, siue consilio, aut defensione non est dubium perpetrari: poterit tamen cum eo circa habendum 82) beneficium misericorditer dispensari 83).

75) *Clemens III.* C. R. 2. et L. Quia litteræ initiales in regestis tantum positæ: hinc *CL.* potuit designare COELESTINVM III. vel CLEMENTEM III.
76) *Ad nos cum litteris tuis humiliter accedens intimauit*, c. 1. comp. 2. h. t.
77) Monasteria et clerici per *pugiles* seu *campiones* decertabant, qui, antequam ad pugnam procederent, iurare tenebantur, eos, pro quibus pugnam suscipiebant, iustam defensionis caussam habere, teste *FRESNEO in glossar. med. Latin. voce: Campio.* Aliquando etiam clerici ipsimet duellum suscipiebant, quale exemplum refertur in *c. 1. X. de corp. vitiat. ordin. vel non.*
78) *Indixit*, cit. c. 1. sed in margine est: *induxit.*
79) *Ictibus*, desideratur in C. R. 1. L. H. et ed. ant.
80) *Aliquis*, cit. c.
81) *Etiam*, C. R. L. et H. sed neutra partic. est in cit. c.
82) Sed sine *officio*, clericis *proprio*, vt tamen officia, clericis *communia*, peragere posset, v. c. in horis canonicis psallendis: verum hoc, quia irregulare erat, non aliter, quam præuia dispensatione, admittebatur.
83) *Poteris - - - dispensare*, cit. c.

TITVLVS XV.
DE SAGITTARIIS *e*.

CAP. VN.

Excommunicandus est sagittarius et ballistarius contra Christianos. Hoc dicit.

INNOCENTIVS III. 84)

Artem illam *f* mortiferam et odibilem ballistariorum et sagittariorum aduersus Christianos et Catholicos exerceri de cætero sub anathemate prohibemus.

84) Rectius: *INNOCENTIVS II.* qui in *concilio Later. II.* anno MCXXXIX. habito, *c. 29.* hanc prohibitionem publicauit. Vide *HARDVIN. tom. VI. P. II. p. 1214.*

a *C. 1. eod. tit. in 1. compilat.* b *Al.* Clemens tertius. c *C. 1. eod. tit. in 2. compil. Vide concil. Trid. sess. 25. de reform. c. 19.* d *Al.* vere, *sed recentiores.* e Sagittariis et ballistariis, *in cod. Barbat.* f *C. 1. eod. tit. in 1. comp.*

TITVLVS XVI.
DE ADVLTERIIS 85) ET STVPRO 86).

CAP. I.

Stuprans virginem tenetur eam dotare et ducere in vxorem: et, si non vult cum ea contrahere, vltra dotem corporaliter castigabitur. H. d. cum cap. sequenti.

In Exodo g.

Si seduxerit quis virginem, nondum 87) desponsatam, dormieritque cum ea: dotabit eam, et habebit 88) vxorem 89). Si vero 90) pater virginis dare noluerit: reddet pecuniam iuxta modum dotis quam virgines accipere 91) consueuerunt.

85) *De adulterio*, C. L.
86) Diction. *et stupro*, non sunt in comp. 3.
87) *Nec dum*, C. R. L. et c. 1. comp. 1. h. t.
88) *Vel habebit*, C. R. 2.
89) *Eam vxorem*, C. H. *in vxorem*, od. ant.
90) *Vero*, non est in cit. c.
91) *Recipere*, C. H.

CAP. II.

Summatum est supra capitulo proximo.

GREGORIVS 92) [*Felici,*] *Sipont.* 93) *episcopo. (ann. 591. Roma in Apuliam.)*

Peruenit ad nos, quod Felix, [*nepos tuus,*] quandam virginem 94) stupro decepit. Quodsi verum est; quamuis esset de lege pœna plectendus: nos 95), aliquatenus legis duritiem mollientes, hoc modo disponimus 96), vt aut 97), quam stuprauit 98), vxorem habeat, aut [*certe,*] si renuendum putauerit 99), [*districtius et*] corporaliter castigatus, excommunicatusque, in monasterio 99*) *h*, in quo agat pœnitentiam, detrudatur 100), de quo nulla sit egrediendi sine præceptione 1) *i* licentia.

92) *GREGORIVS I.* scilicet *libr. II. indict. XI. epist.* 42.
93) *Sipontino*, C. R. 1. et c. 2. comp. cit. 1.
94) *Virginem*, non est in ed. ant. *Euglerii, diaconi tui, filiam*, legimus in cit. c.
95) *Nos tamen*, C. R. 2.
96) *Huiusmodi disponendo, i. e. vt* etc. cit. c.
97) *Eam*, C. H.
98) *Stuprauerit*, C. R. 1.
99) Intentio pontificis ergo huc *principaliter* tendit, vt legi satisfaciat, ac stuprator stupratam ducat, aut, si contumax in ducendo est, vt *in subsidium* pœnam sustineat. Omnis lex pœnalis *subsidiaria* est: quia leges non *principaliter* pœnam intendunt, sed potius id, quod iubent primario. Quocirca errant, qui *alternatiuam* fingunt *obligationem*, et stupratori electionem assignant, vtrum ducere, an stupratæ satisfacere malit. Ante omnia ergo tentandum est quouis modo, etiam per *remedia coactiua*, vt stuprator stupratam ducat. Quæ si effectum ob animi obstinationem non sortiuntur: *in subsidium* pœna et satisfactio stupratæ præstanda. Atque huc etiam tendit sententia vera legis diuinæ *Exod. XXII*, 16. non quidem secundum vulgatam, quæ *c. præced.* relata est, sed secundum ipsum fontem, qui huc redit: *desponsando desponsabit eam sibi in vxorem*, obseruante *SELDENO de vxor. Hebræa libr. 1. c.* 16. h. e. simpliciter eam ducere vxorem debet. In sequente periodo demum de *dotanda stuprata* agitur, si pater matrimonium cum stuprata admittere nolit. Interim communis error interpretum *alternatiuam* obligationem contra mentem GREGORII I. prætulit, vsumque forensem formauit.
99*) *In monasterium*, ed. Cont.
100) *Retrudatur*, C. R. 2. L. ed. ant. Cont. Pith. gloss. et cit. c.
1) *Sine nostra præceptione*, C. R. 2. et L. *sine præcepto*, ed. Cont.

CAP. III.

Maritus, retinens adulteram coniugem, non peracta pœnitentia, particeps est delicti; secus, si egit pœnitentiam: non tamen debet eam sæpe recipere.

Ex concilio Arelaten. 2) (Conf. c. 3. comp. 1. h. t.)

Si vir, sciens 4), vxorem suam 5) deliquisse, quæ non egerit pœnitentiam 6), sed permanet 7) in fornicatione [*sua,*] vixerit 8) cum illa: [*vir*] reus erit, et eius peccati particeps. Quodsi mulier dimissa 9) egerit pœnitentiam, et voluerit ad virum suum 10) reuerti: debet, sed non sæpe, recipere peccatricem, [*quæ pœnitentiam egit.*]

2) Interpolator decreti etiam hunc textum recitauit in *c. 7. C. XXXIV. qu. 1. et 2.* et quidem ex *libro Pastoris*, cuius auctor HERMES esse dicitur, vt obseruaui ad cit. *c. 7. not.* 76. Quia vero hic liber apocryphis adscriptus est in *c. 3. §. 43. dist. XV.* probabile est, collectores hanc sententiam maluisse tribuere concilio cuidam, quam libro apocrypho, quem *AVGVSTINVS* in *not. ad c. 3. comp. 1. h. t.* indignum iudicauit, vt, postquam illum legerit, iterum legeret. Nec mirandum, *PIVM* in *c. 21. de cons. dist. III.* ita scripsisse: *istis temporibus HERMES doctor fidei et scripturarum effulsit inter nos:* quia hæc non sunt verba PII, sed PSEVDO-ISIDORI.
4) *Sciuerit*, cit. c. 3.
5) *Suam*, ibid. non legitur.
6) *Et non egerit pœnitentiam mulier*, ibid.
7) *Permanens*, C. H. *et viuit*, cit. c.
8) *Et vixerit*, ed. ant.
9) *Dimissa fornicatione*, C. H.
10) *Suum*, non est in cit. c.

g *Exod. 22. et cap. 1. eod. tit. in 1. comp.* h Monasterium. i *Al.* precepto.

CAP. IV.

Maritus propter suspicionem potest accusare vxorem de adulterio, et in accusando praefertur caeteris.

Ex concilio Parisiensi 11) *a*. (Conf. c. 5. comp. cit. 1.)

Maritis etiam 12) ex [*sola*] suspicione 13) vxores accusare permissum est: et ipsi plus caeteris de adulterio et accusare possunt et defendere.

11) In *c. 5. comp. 1. h. t.* inscriptio haec est: *ALEXANDER III. Parisiensi episcopo.* Neque enim hoc c. in vllo conciliorum Parif. deprehenditur.
12) *Autem*, C. H.
13) Depromta haec sententia est ex *l. 30. C. ad L. Iul. de adult.* et *l. 7. C. de repud.* vt tamen maritus, qui suspectam retineret, et accusare nollet, non esset lenocinii reus. *l. 2. C. ad L. Iul. de adult.*

CAP. V.

Ad solam mulieris confessionem, asserentis, se commisisse adulterium cum sacerdote, non debet sacerdos puniri; sed sibi infamato potest indici purgatio: quam si praestiterit, absoluitur, deficiens vero suspenditur ab officio.

ALEXANDER III. 14) (*ann. 1173.*)

Significasti nobis *b*, quendam presbyterum cum alterius coniuge [*instinctu diabolico*] inter 15) ecclesiam [*frequenter, sicut asseris,*] dormiuisse, quae [*vtique*] se et illum cuidam sacerdoti huiusmodi delictum confessos fuisse, publice tibi detexit, et hoc ipsum idem sacerdos, nomen adulteri celans, in praesentia tua dixit 16). Super quo 17) quid fieri debeat, cum, negante adultero, mulier in confessione persistat 18), [*ab apost. sede*] consilium requisisti. Ideoque mandamus 19), quatenus condignam poenitentiam praefatae imponens adulterae, ecclesiam [*praelibatam*] per aspersionem aquae benedictae reconciliare procures 20). Praedicto autem sacerdoti, ne, contra *c* apostolum, infirmorum corda mala fama ipsius percutiantur 21), et ne vituperetur ministerium nostrum, neque securiores presbyteri existentes in peccatum licentius 22) prolabantur, cum vicinis quinque 23) presbyteris, quos se nolle peierare cognoueris, iuxta arbitrium tuum purgationem indicas. Quem, si purgare se poterit 24), in officio suo ministrare permittas: alioquin 25) ab officio suo ipsum suspendere non postponas.

14) Supplenda est inscriptio ex *append. concil. Later. P. L. c. 21. Carnotensi episcopo.* Infra *in coll. decret. ALEXANDRI III. tit. XXI. c. 7. p. 220.* erronee legitur: *Introuenensi episcopo:* additur tamen: *in registro XIV.* vel, vt legitur in *append. conc. cit. l. ex libro XIV. registri*, vt haec decretalis in anno MCLXXIII. scripta videatur.
15) *Intra ecclesiam*, ed. Cont. Pith. et c. 6. comp. cit. 1.
16) *Dicitur proposuisse*, cit. c.
17) *Super quibus*, ibid.
18) *Existat*, C. R. 1.
19) *Nos igitur iuxta sanctorum patrum decreta volumus, vt dignam* etc. cit. c.
20) *Per aspers. aquae sanctificando reconcilies*, ibid.
21) *Percutiatur*, C. R. 1. et L. in quo *n* deletum est.
22) *Libentius*, C. H.
23) In cit c. non sunt particulae: *cum - quinque.*
24) *Qui si purgare se potuerit*, ibid.
25) *Si vero non potuerit*, ibid.

CAP. VI.

Coniux coniugem de adulterio impetere non potest, si et ipse adulterium commisisse conuincatur.

INNOCENTIVS III. 26) *Turon.* 27) d *archiepiscop.* (*ann. 1214.*)

Intelleximus *e*, [*tam ven. f. n. Pictauiens. episcopi, quam per ea, quae coram dil. f. A. subdiacono et capellano nostro, super hoc auditore concesso, proposita pro partibus exstiterunt,*] quod, cum S. laicus 28) H. 29) vxorem suam a maritali consortio [*sine caussa rationabili*] depulisset, [*et idem episcop.*] dioecesa us eorum, audiens, [*mulierem*] eandem cum quodam adultero fornicari, eam et illum vinculo excommunicationis adstrinxit: quae, tandem adulterum 30) abiurans, absolutione recepta, coram episcopo memorato praedictum virum sibi restitui postulauit. At ille, obiiciens ei adulterium 31), et quod ab ipso non expulsa 32), sed spontanea recessisset, restitutionem sui proposuit [*ei esse*] minime faciendam; quod mulier [*memorata prorsus*] inficians replicauit in ipsum, quod fuerat fornicatus, [*et de fornicatione sobolem procrearat: propter quod tali exceptione vti non poterat contra ipsam. Cum autem, vtrique parti probandi hoc facultate concessa, praefata mulier per quosdam testes eiusdem viri adulterium probauisset, quos vir ipse dicebat, tanquam minus idoneos, reprobandos: tandem ab eo ad nostram praesentiam fuit appellatum.*] Quocirca [*f. t. per a. s.*] mandamus, quatenus, nisi tibi constiterit, vel per euidentiam rei 33), vel per confessionem legitimam mulieris, quod adulterata sponte 34) fuisset, adulterii 35) etiam, quod vir dicitur commisisse, probatione cessante, ipsum recipere compellas eandem. Quodsi praedicto modo de mulieris fornicatione constiterit, nisi testes, per quos viri adulterium est probatum, fuerint reprobati; cum matrimonii ius in vtroque laesum 36) *f* consistat, et paria delicta mutua compensatione tollantur; nihilominus eum cogas, vt eam recipiat, et maritali affectione pertractet: alioquin mulieri [*praedictae*] silentium imponere non postponas.

26) Depromta est haec decretalis ex *libr. XI. epist. 70.* anno XI. regiminis scripta.
27) *Tullen. ep.* ed. Cont. *Turon.* Pith.
28) *Helendus laicus*, C. H.
29) In *cit. epist.* legitur: *Helisabeth, vxorem.*
30) *Adulterium*, C. H.
31) *Eum, qui dicebatur eius adulter*, c. 1. comp. 3. h. t.
32) *Compulsa*, C. R. 1. *repulsa*, C. R. 2.

33) *Facti*, C. H. et in L. additur: *vel per euidentiam facti.*
34) Haec particula deest in C. H. et edit. ant. imo in ipsa *epist. 70. cit.* et *dicto c. 1.* in quibus ita rectius legitur: *quod taliter adulterata fuisset.*
35) *At ille, huiusmodi ei obiiciens adulterum, de quo prolem genuisse dicebat eamdem, et quod* etc. cit. c.
36) *Laesum*, omittitur in C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.

CAP. VII.

Non debet separari matrimonium, quoad torum, propter adulterium, quando ambo coniuges fuerunt adulterati.

IDEM *episcopo Ambian.* 37) g (*ann. 1214.*)

Tua fraternitas *h* requisiuit [*a nobis,*] vtrum, aliquo deneganti vxori suae, in adulterio deprehensae, debitum coniugale, si postmodum ipse cum alia perpetret adulterium manifeste, [*et vxore agente poenitentiam de commisso et veniam humiliter postulante, vir*] cogi debeat, vt eandem maritali affectione pertractet: [*et infra.*] Super quo [*tibi*] taliter 38) respond. quod, cum paria crimina compensatione mutua deleantur, vir huiusmodi [*de*] fornicationis obtentu, suae vxoris 39) nequit consortium declinare.

37) Desumta est haec decretalis ex *libr. XI. ep. 101.* ad *episcopum Ambianensem*, non Ambiensem, vt C. R. 1. habet, scripta.
38) *Tibi taliter*, C. R. 1. *tibi*, ed. gloss.
39) *Vxori*, C. R. 1.

TITVLVS XVII.

DE RAPTORIBVS, [*praedonibus,*] INCENDIARIIS ET VIOLATORIBVS ECCLESIARVM 40).

CAP. I.

Ratione rapinae sortitur quis forum non sui iudicis, et ab eo poterit puniri, proprio iudice suffragante.

Ex concilio Melden. 41) *i* (*in Gallia.*)

De illis autem, qui [*intra parochiam beneficium, aut hereditatem habent, et alterius episcopi parochiani sunt, et*] de loco ad locum iter faciunt, et ibi rapinas et depraedationes peragunt, placuit, vt ab illius loci praelato 42) excommunicentur, nec ante ex parochia illa 43) exeant, quam digne, quae perpetrarunt, emendent: quorum excommunicatio [*seniori eorum et*] proprio episcopo significanda est, ne eos recipiat 44), antequam illuc redeant, vbi rapinam fecerint 45) *k*, et omnia plene emendent.

40) *De raptoribus et incendiariis*, C. R. 1. et ed. gloss. *de raptoribus, praedonibus et incendiariis et violatoribus ecclesiarum*, C. H.
41) Interpolator hunc canonem etiam decreto inseruit *c. 5. C. VI. qu. 3.* et quidem paullo plenius, quam hoc loco. Loquitur autem canon hic de his, qui intra *parochiam* seu *dioecesin episcopi* habent *beneficium*, aut *hereditatem*. Ex hoc opposito liquet, per *beneficium* hic intelligi *feudum*, cui olim opposuerunt *hereditatem*, seu bona antiqua aut allodialia. Inscriptio ipsa est in edit. Pith. omissa.
42) verb. *ab illius loci praelato*, non sunt in c. 1. comp. 1. h. t.
43) *Illa*, ibid. non legitur.
44) *Recipiant*, est ibid.
45) *Fecerunt*, C. R. L. H. et cit. c.

CAP. II.

Manifestus raptor, vel ecclesiae violator, si restituit, vel de restituendo cauet, in vita et in morte ad poenitentiam, et ad sepulturam admittitur. Si vero noluit cauere, cum posset, et in morte non potest; clerici eius sepulturae interesse non debent: et clerici, interessentes vel iniungentes poenitentiam contra hanc dispositionem, deponuntur ab officio et beneficio.

EVGENIVS III. 46) (*ann. 1150. Romae.*)

Super eo *l* vero, [*quod de raptoribus, et ecclesiarum violatoribus atque presbyteris, qui eis poenitentiam iniungere, vel eorum oblationes contra statutum nostrum suscipere attentauerint, a nobis communi deliberatione statutum est in concilio, cum fratr. nostr.*] statuimus [*in constitutione ipsa,*

46) Supplenda est inscriptio ex *collect. decret. Alex. III. tit. 20. c. 1. p. 214.* et *append. ad concil. Later. III. tit. 34. c. 1.* hoc modo: *EVGENIVS III. vniuerso clero.*

a *Burch. l. 16. decr. c. vlt. etiam tribuit concilio Parisiensi cap. 3.* b *Cap. 6. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Later. p. 50. cap. 21.* c *1. Cor. 8. et 2. cap. 6.* d Tullen. episcopo. e *Cap. 1. eod. tit. in 3. compilat.*

f *Dictio*, laesum, *deest in cod. Vatican. et aliis cod.* g Ambien. h *Cap. 2. eod. tit. in 3. compil.* i *Concil. Meldense c. 2. vt refert Burch. libr. 11. decr. cap. 45. et Iuo p. 14. c. 109. Habetur cap. 1. eod. tit. in 1. compil.* k Fecerunt. l *Cap. 5. eod. tit. in 1. compil.*

sancto-

sanctorum patrum vestigia subsequentes, auctoritate Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli pariter confirmamus, statuentes,] vt quicunque ex his [*raptoribus*,] qui [*in vrbe, suggerente diabolo*,] violenter surrexerint in rapinam, siue ecclesiarum violationes 47), manifeste fuerit deprehensus 48), nisi prius ablata restituat, si poterit, vel emendandi firmam et plenam securitatem fecerit, pœnitentiæ beneficium ei penitus denegetur. Si vero vsque ad obitum, [*quod absit*,] in contumacia sua durauerit 49), et in extremis positus, remedium pœnitentiæ humiliter postulauerit, si emendationem, vel emendandi securitatem præstiterit, [*ac fideiussores, qui ablata restituere debent, idoneos dederit*:] ei pœnitentia et sepultura ecclesiastica concedantur 50). Qui autem in sanitate obstinata mente non pœnituerit, vel emendauerit, et in morte securitatem [*ac fideiussores, sicut diximus*,] præstare nequiuerit, sollemnitas pœnitentiæ 51) parum prodesse videtur, sicut credimus: sed de *a* peccato contrito 52) viaticum 53) non negetur 54), ita tamen, vt nullus clericorum sepulturæ illius intersit 55), nec eius eleemosynam præsumat 56) accipere. Quodsi qui presbyterorum vel clericorum 57) contra hoc 58) in vita vel in morte pœnitentias dare, aut sepulturæ [*illorum*] interesse, vel eorum 59) eleemosynas accipere attentauerint 60), seu huiusmodi rapinæ participes inuenti fuerint: ordinis sui damnum irrecuperabiliter 61) patiantur, et ecclesiastico beneficio careant.

47) *Violatione*, C. H. *subtraxerint, in rapina, siue in ecclesiarum violatione*, c. 5. comp. cit. 1.
48) *Comprehensus*, C. R. 1. *deprehensus est vel a modo fuerit*, cit. c.
49) *Perdurauerit*, C. H.
50) *Concedatur*, C. R. 1. L. et cit. c.
51) Loco harum duarum vocum in cit. c. est: *pœnitentiam.*
52) Verb. *de peccato contrito*, ibid. non habentur, addit vero *CONTIVS*: *corde.*
53) *Viaticum* hoc loco non *eucharistiam, sed absolutionem a peccatis*, et *reconciliationem* designasse videtur, secundum ea, quæ notaui ad *c.* 7. *C. XXVII. qu.* 6. *not.* 63. et *ad c.* 13. *cit. l. not.* 2.
54) *Denegatur*, C. R. 1.
55) Quamuis enim *viaticum* moribundus in sensu allato acceperit; nondum tamen plene restitutus fuerat: quod demum per admissionem ad *eucharistiam* fiebat, qua hoc casu priuabatur, vt cit. *not.* 63. obseruaui.
56) *Præsumant*, C. H.
57) Diction. *vel clericorum*, desunt ibid.
58) *Contra statuta nostra*, cit. c.
59) *Eorum*, a C. R. 1. abest.
60) *Attentauerit*, C. R. 1. et cit. c. *tentauerit*, L.
61) *Irrecuperabile*, C. R. 2.

CAP. III.

Excommunicari debent, qui capiunt vel spoliant fideles, ex iusta caussa nauigantes. H. d. primo. *Excommunicati sunt spoliantes naufragium patientes: nisi ablata restituant.* Hoc secundo.

Ex concilio Lateranen. III. *b* (*ann.* 1179.)

Excommunicationi 62) [*quoque*] subdantur, qui Romanos, aut alios Christianos, pro negotiatione, vel aliis honestis caussis nauigio vectos, aut capere, aut rebus suis spoliare præsumunt. Illi etiam 63), qui Christianos, naufragium patientes, quibus secundum regulam fidei auxilio esse tenentur, damnata 64) *c* cupiditate spoliant 65) rebus suis, nisi ablata reddiderint, excommunicationi se nouerint subiacere.

62) Quæ in concil. huic decretali præmittuntur, sunt in *c.* 6. *X. de Iudæis.* Sed ipsum initium huius decretalis in concilio ita sonat: *excommunicationis quoque pœnæ subdantur.*
63) *Illi autem*, C. H.
64) *Damnanda*, est in c. 2. comp. cit. 1.
65) *Spoliauerint*, C. R. 2. *spoliare præsumunt*, cit. c.

CAP. IV.

Ex principis delegatione possunt prælati de raptu, et aliis criminibus iudicare: pœnam tamen sanguinis infligere non possunt.

ALEXANDER III. *Panorm. archiepisc.* (*ann.* 1180.)

In archiepiscopatu *d* tuo [*dicitur contingere*] quandoque 66), [*quod*] Sarraceni mulieres Christianas et pueros rapiunt, et eis abuti præsumunt, et quosdam etiam interdum occidere non verentur 67). Cum autem excessus huiusmodi [*carissimus in Christo filius noster, illustris*] rex Siciliæ [*W.*] tibi et aliis episcopis 68) commiserit puniendos; [*quid de Sarracenis agendum sit, qui fuerint in tam nefario scelere intercepti, tua nos duxit prudentia consulendos: super quo*] consult. t. t. resp. quod tales, in iurisdictione tua existentes 69), pecuniaria poteris pœna mulctare, et etiam flagellis afficere 70), ea moderatione adhibita, quod flagella in vindictam sanguinis transire minime videantur. Si vero ita fuerit [*super hoc*] grauis [*Sarracenorum*] excessus, quod mortem vel detruncationem 71) membrorum debeant sustinere: vindictam [*ipsam exercendam*] referues 72) regiæ potestati.

66) *Quoniam*, C. R. 2.
67) *Occidunt*, c. 3. comp. cit. 1. loco dictionum: *occidere non verentur.*
68) *Personis ecclesiasticis, quæ pontificali sunt præditæ dignitate*, ibid.
69) *Quod, si tales in iurisdictione tua sunt, vel in posterum fuerint intercepti, eos pecuniaria* etc. ibid.
70) *Affligere*, C. R. 1. et H.
71) *Truncationem*, C. L.
72) Vulgatum est, episcopum, delegatum etiam a iudice seculari, pœnam criminalem, ad sanguinis supplicium vergentem, quæ eminenter *criminalis* vocatur, delinquenti sub *pœna irregularitatis* decernere non posse. Et quamuis BONIFACIVS VIII. prælatis concesserit, vt magistratus in suis territoriis et diœcesibus, ad caussas criminales peragendas et decidendas, sine irregularitatis formidine constituere queant, *c. f. ne cler. vel mon. se secul. negot. immisc. in* 6. haud tamen iis datum est, vt immediate et per se pœnas sanguinis delinquentibus dictare possent.

CAP. V.

Incendiarius ecclesiæ, in morte pœnitens et absolutus, in cœmeterio sepelitur: et heredes compelluntur ad satisfaciendum, iuxta facultatem defuncti. Hoc dicit.

IDEM *e* *Claromonten. episcopo* 73). (*ann.* 1180.)

In litteris tuis, [*quas I. lator præsentium, detulit*,] continebatur *f*, quod, cum H. 74) multis fuisset criminibus irretitus, qui ecclesiarum incendium 75), diabolo instigante, commiserat, tandem in [*vltima*] ægritudine constitutus, [*confessus est, se peccatorem, et*,] accepta pœnitentia de commissis, per manum capellani sui fuit a sententia anathematis absolutus, sed moriens ecclesiasticam sepulturam habere nequiuit. Quapropter, si ita res se habet, [*fraternitati tuæ per a. s. præc.*] mandamus, vt corpus eiusdem [*patris I. supra dicti*,] appellatione cessante, facias in cœmeterio sepeliri, et heredes eius moneas et compellas, vt his, quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra iustitiam irrogauerat, iuxta facultates suas condigne satisfaciant, vt sic a peccato valeat liberari 76).

73) *Archiepiscopo*, C. R. 1.
74) *Pater eius*, c. 6. comp. cit. 1.
75) *Excidium*, C. R. 2. *quæ per appositionem ignis ecclesiarum excidiam*, cit. c.
76) Hæc verba absque manifesta contorsione non possunt ad *heredes*, in plurali designatos, referri, sed vnico respiciunt *incendiarium*, cuius proxime in verbis: *quibus ille per incendium vel alio modo damna contra iustitiam irrogauerat*, mentionem fecit, finemque ostendit, quam ob caussam heredes ad damnum resarciendum teneantur, videlicet, *vt sic a peccato valeat liberari*: quia peccatum non remittitur, nisi restituatur ablatum. *c.* 5. *X. de vsur.* Habet verò præterea hæc obligatio heredum ad restituenda damna, a defuncto per delictum data, fundamentum in *recta ratione*, quæ vult, vt, ex cuius persona quis commodum sentit, etiam ex illa incommodum tanquam æs alienum sentiat, obseruante *GROTIO de iur. bell. et pacis libr. III. c.* 2. *§.* 1. Idem quoque confirmat *IO. PONTAS in diction. casuum conscient. tom. II. in art. hæresis. cas.* 25. Atque inde quoque effectum est, vt eo facilius hæc sententia ad fora secularia transire potuerit. Accedit, quod iuris antiqui Saxonici articulum hunc: *quod heres non teneatur respondere de furto vel spolio, perpetrato per illum, cui succedit in hereditate*, damnauerit GREGORIVS XI. in bulla, ad *CAROLVM IV. anno MCCCXXXIV.* directa, atque forsan effecerit, vt eo facilius in fora Germaniæ pleraque recipi potuerit hæc decisio. Ceterum GREGORIO XI. hanc bullam vindicandam, et articulos, per hanc reprobatos, non esse ex aliquo concilio desumtos, sed ad denuntiationem, pontifici, contra assertorem iuris Saxonici, RVDOLPHVM BLOCKIVM, factam, damnatos, demonstraui *tom. V. iur. eccles. ad h. t. §.* 135. *p.* 251. *nouiss. edit.*

CAP. VI.

Raptus non dicitur, vbi volens pro matrimonio abducitur: raptor tamen cum rapta matrimonium contrahere potest: et post consummationem matrimonii alter, sine consensu alterius religionem ingredi non potest. H. d. cum cap. sequenti.

LVCIVS III. 77) *Burgen.* 78) *episcopo.* (*ann.* 1181. *Romæ.*)

Cum caussam 79) *g*, quæ inter E. 80) militem, [*latorem præsentium*,] et vxorem eius vertitur, [*tuæ commisissemus experientiæ terminandam: E. miles repetens, mulierem legitime sibi nupsisse, per probationes canonicas constanter se asserit probaturum. Femina quoque proposuit, quod dominorum et parentum suorum suggestione alteri viro tradita, ab illius militis amore diuertit, qui a parentibus prius rapuit eam, illa tamen nolente, vt dicitur, et postmodum, priusquam eam cognosceret, desponsauit, deinde inclusa est in monasterium monialium, vbi etiam detinetur. Vnde, quoniam super his prudent. t. duxit sedem apostol. consulendam, significatione præsentium tibi*] respondemus, quod, cum ibi raptus dicatur admitti *h*, vbi

77) *Alexander III.* C. R. 2.
78) *M. Burgensi*, habet edit. ant. *Nonhebergensi*, *c.* 4. *comp. cit.* 1. edit. Cont. et Pithœana, sed mendose. *Neubergensem* in Germania episcopatum substituendum esse, censet *GONZ. ad h. c.* vel potius: *Naumburgensem*, qui etiam passim *Nuenburgensis*, vel *Nuenburgensis*, vocatur, vnde forsan nata est erronea lectio: *Nonhebergensi.*
79) *Cum caussæ*, C. R. L. ed. ant. Cont. et Pith. sed vitiose.
80) C. R. 1. legit: *R.* sed C. R. 2. habet: *O.*

a *In recentioribus*: sed de peccato contrito corde viaticum, *etc.*
b *Sub Alex. III. c.* 24. *§. excommunicationis quoque. et cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.*
c Damnanda, *in concilio.* d *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Later. part.* 50. *c.* 48.
e Claromonten. f *C.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil.* g *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lat. sub Alex. III. p.* 50. *c.* 24. h Committi.

nil ante de nuptiis 81) agitur, iste raptor dici non debet; cum habuerit mulieris assensum 82), et prius eam desponsauerit 83), quam cognouerit: licet parentes [*forsitan*] reclamarent *a*, a quibus eam dicitur rapuisse 84). Præterea cum post matrimonium, carnis commixtione perfectum, teste apostolo *b*, vxor sui corporis potestatem non habeat 85), sed maritus, et e conuerso; si præcessisse matrimonium, vel ex probationibus viri [*canonicis*,] vel ex mulieris confessione claruerit: post matrimonium 86) *c* sine assensu viri non potuit [*femina*] ipsa monasterium ingredi, aut aliter continentiam profiteri. Non ergo pro eo, quod post matrimonium consummatum rapta per vim in monasterio 87) fuerit, viri 88) poterit consortium declinare: maxime si 89) probari nequeat, virum, vt mulier profiteretur continentiam, assensisse *d*.

81) Nam secundum *l.* 1. *C. Theod. de rapt. virg.* in propriam sponsam raptus non fieri dicebatur, quam sententiam pontifex hic sequutus est. Ab hac quidem recessisse creditur *IVSTINIANVS* in *l. vn. C. eod.* Si modo vera lectio: *sponsam suam*, esset, quæ vix ex antecedentibus defendi potest. Augeri enim crimen hoc censet, si quis *alienam vxorem* rapuerit, quod mox extendit ad *sponsam*, dicens: *quibus adnumeramus etiam eum, qui saltim sponsam suam per vim rapere ausus fuerit*, vbi legendum suadet contextus: *sponsam non-suam* seu *alienam*. Vt sensus sit, non tantum in *vxore aliena rapta* hoc crimen augeri, sed sufficere etiam, si *sponsa non sua sit*, quæ iam alteri matrimonio destinata.

82) *Consensum*, C. R. 2. et L. per totum.

83) *Desponsauit*, C. L.

84) Verb. *a quibus eam dicitur rapuisse*, in cit. c. non habentur.

85) *Habet*, C. H.

86) *Postmodum*, C. R. L. H. ed. ant. gloss. et cit. c.

87) *De monasterio*, C. R. 1. et cit. c.

88) *Eius*, cit. c.

89) *Dummodo*, ibid. loco partic. *maxime si*.

CAP. VII.

Rapta potest matrimonium contrahere cum raptore, vbi dabitur libera facultas in contrahendo.

INNOCENTIVS III. *episcopo Saronen.* 90) e (*ann.* 1201.)

Accedens *f* ad apost. sedem 91): [*et infra.*] Rapta puella legitime contrahet 92) cum raptore, si prior dissensio transeat postmodum in consensum, et, quod ante displicuit, tandem incipiat complacere: dummodo ad contrahendum legitimæ sint personæ.

90) *Glaconiensi*, habet *c.* 1. *comp.* 3. *h. t.* vel potius *Cracouiensi*, vt in margine AVGVSTINVS adnotauit.

91) Verba, hic omissa, supra in *c.* 24. *X. de præb.* relata sunt, vbi decretalis hæc in sua integritate adducta est.

92) *Contraheret*, C. R. 1. et L.

TITVLVS XVIII.
DE FVRTIS.

CAP. I.

Breue est, et non summatur.

In Exodo *g*.

Qui furatur hominem, et vendiderit *eum* 93), conuictus *noxæ* 94), morte moriatur.

93) *Eum*, abest a C. R. L. H. ed. ant. et gloss.

94) *Noxæ*, ibid. non habetur.

CAP. II.

Furibus et latronibus, in peccato obeuntibus, sacramenta ecclesiastica deneganda sunt: secus, si in morte eos pœnituit.

Ex concilio Triburien. 95) (*ann.* 845.)

Fures et 96) latrones si in furando vel deprædando occiduntur 97): visum est, pro eis non esse orandum. Sed 98) si comprehensi, aut vulnerati, presbytero vel diacono confessi fuerint: communionem eis 99) non negamus.

95) Interpolatus etiam hic canon decreto est, et quidem post *c.* 30. *C. XIV. qu.* 1.

96) *Vel*, C. H.

97) *Occidantur*, C. R. 2.

98) *Sed*, non est in c. 4. comp. 1. h. t.

99) *Et sepulturam eis*, C. H.

CAP. III.

Committens furtum ex necessitate, non multum vrgente, peccat, sed non grauiter: vnde imponenda est ei leuis pœnitentia. H. d. secundum communem intellectum.

Ex pœnitentiali Theodori.

Si quis *h* propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus 100); pœniteat hebdomadas tres: et, si reddiderit, non cogatur ieiunare.

100) *Si quis pro necessitate furatus fuerit cibaria vel vestem, vel pecus per famem, aut per nuditatem: pœniteat* etc. c. 5. comp. cit. 1.

CAP. IV.

Non indicans furem propter lucrum, quod ab eo consequitur, reus peccati est.

HIERONYMVS *super parabolas* i. (Prou. XXIX.)

Qui cum fure partitur, occidit 1) animam suam. Non fur solum *k*, sed ille reus tenetur, qui, furti conscius 2), quærente possessore, non indicat.

1) *Odit*, c. 6. comp. cit. 1.

2) Qua de caussa *monitoria ecclesiastica ad effectum reuelandi* intuitu horum potissimum proponuntur, vt indicat formula consueta: *eosdem malefactores, conscios et participantes, scientesque debite non reuelantes, in his scriptis excommunicamus iubemusque, vt eosdem, sic a nobis excommunicatos, palam et publice denuntietis.*

CAP. V.

Fur occultus potest post restitutionem et pœnitentiam ad sacros ordines promoueri.

ALEXANDER III. *Cremonen. episcopo.* (*ann.* 1170.)

Ex litteris *l* tuis, [*si bene meminimus, auribus nostris*] innotuit, [*et dilecti filii I. subdiaconi nostri, diligens relatio patefecit,*] quod B. [*lator præsentium,*] calicem quendam, in ecclesia minus caute dimissum 3), rapiens, longo tempore detinere 4) præsumpsit. [*Postea tamen pœnitentia ductus presbytero in confessione excessum suum humiliter et reuerenter aperuit, et ecclesiæ iuxta eiusdem presbyteri consilium, prout dignum fuit, exinde satisfecit. Vnde quoniam propter hoc ipsum tuæ fraternitatis discretio dubitat ordinare: prudentiæ tuæ per a. s. præc.*] mandamus, quatenus, si [*prædictus B.*] sponte 5) confessus fuerit [*huiusmodi præsumtionis excessum,*] et exinde ecclesiæ, cuius calix fuerat 6), satisfecerit, nec est super hoc nota vel infamia manifesta respersus, post peractam pœnitentiam, aut congruam partem pœnitentiæ, dummodo alias idoneum ipsum esse cognoscas, ad sacros ordines non dubites promouere.

3) Post voc. *dimissum*, in c. 7. comp. cit. 1. leguntur hæc verba: *inuenit, quem licet auaritiæ cupiditate rapuerit, et insipienter longo tempore detinuerit.*

4) *Retinere*, C. R. 2.

5) *Spontanea voluntate sui animi*, cit. c.

6) *Fuerit*, C. L. et cit. c.

TITVLVS XIX.
DE VSVRIS *m*.

CAP. I.

Vsura est lucrifacere fructus rei pignoratæ: fallit in casu, hic excepto.

ALEXANDER III. *in concil. Turon.* 7) *c.* 2. (*ann.* 1180.)

Plures *n* clericorum, [*et, quod mœrentes dicimus, eorum quoque, qui præsens seculum professione voti et habitu reliquerunt, a canonibus vsuras, quasi manifestius damnatas, exercentes, commodata pecunia indigentibus, possessiones eorum in pignus accipiunt, et prouenientes fructus percipiunt vltra sortem. Idcirco*] generalis concilii decreuit 8) auctoritas, vt nullus [*a modo,*] constitutus in clero, vel hoc, vel aliud genus vsuræ exercere præsumat. Et si quis alicuius possessionem, data pecunia, sub hac specie, vel *o* conditione 9), in pignus acceperit; si sortem suam, deductis expensis, de fructibus iam percepit 10): absolute possessionem restituat debitori. Si autem aliquid minus habet: eo recepto, possessio libere ad dominum reuertatur. Quodsi post huiusmodi constitutum 11) in clero quisquam exstiterit 12), qui detestandis vsurarum lucris insistat; ecclesiastici officii periculum patiatur: nisi forte ecclesiæ beneficium 13) fuerit, quod redimendum ei hoc modo de manu laici videatur.

7) *Alexander Winton. episcopo*, C. H.

8) *Decernit*, c. 1. comp. 1. h. t.

9) Verb. *vel conditione*, in C. R. 1. L. H. ed. ant. et cit. c. omittuntur.

10) *Perceperit*, C. R. L. H. et ed. gloss.

11) *Constituta*, cit. c.

12) *Constiterit*, C. R. 1.

13) Sub *ecclesiæ beneficio* hic sine dubio intelliguntur *decimæ*, ceu liquet ex *c.* 4. *C. I. qu.* 3. a laicis possessæ, quas iudicio recuperatorio persequebantur episcopi et clerici, monachi vero hac occasione eas monasteriis acquirere nitebantur. Agitur quidem in cit. *c.* 4. de *redemtione* earum: sed hic de alio genere *redimendarum decimarum* limitatio adducta videtur. Prohibita videlicet clericis et monachis erat in concilio Turonensi *antichresis*, hac tamen adiecta limitatione: nisi hæc vergeret ad *redemtionem decimarum*. Quia enim hoc modo recuperabant per indirectum decimas, ecclesiis debitas: illam admiserunt. Neque enim postea debitoribus integrum erat, eas, soluto debito, redimere; sed hi exceptione *iniustæ possessionis* repellebantur: quo ipso monasteria plerasque decimas *de manu laicorum* ad se trahebant. Rei ecclesiasticæ enim conuenientius iudicabant pontifices, eas possideri a monasteriis potius, quam laicis.

a Reclamauerint. b 1. *Cor.* 7. c *Al.* Postmodum sine, *etc.* d Consensisse. e Latonien. Glaconien. *forte:* Graconiensi, *sed vt plurimum legitur:* Latonien. f *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* g *Exod.* 21. *et cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil. Vide Ioann. de Anania.* h *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp.*

i *Prouerb.* 29. *et cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *compil.* k *Al.* tantummodo. l *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil.* m *Vide B. Thom.* 2. 2. *qu.* 78. n *Cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. part.* 16. *c.* 9. o *Hæc duo verba desunt in omnibus antiquis cod. Gregor.*

CAP.

CAP. II.

Idem in effectu dicit cum præcedenti cap. sed addit tacite idem esse in laicis. Nam in præcedenti capite tantum fuit facta mentio de clericis.

IDEM *Cantuarien. archiepiscopo et eius suffraganeis. (ann.* 1180.)

Quoniam *a* non solum viris ecclesiasticis, sed etiam quibuslibet aliis periculosum est vsurarum lucris intendere: auctoritate [*tibi*] præsentium duximus iniungendum 14), vt eos 15), qui de possessionibus, vel arboribus, quas tenere in pignore noscuntur, sortem [*suam*,] deductis expensis, [*inde iam*] receperunt, ad eadem pignora restituenda sine vsurarum 16) exactione ecclesiastica districtione compellas *b*.

14) *Tibi duximus respondendum*, C. R. 1.
15) *Vt liceat tibi clericos tuos - - - compellere*, c. 4. comp. cit. 1.
16) *Vsurarum*, desideratur ibid. et in priori conc. edit.

CAP. III.

Manifesti vsurarii ad communionem altaris et ecclesiasticam sepulturam, et oblationem offerendam admitti non possunt: et clerici, contra hoc facientes, puniuntur, vt hic dicitur.

IDEM C *in concilio Later. III. (ann.* 1179.)

Quia in omnibus fere locis ita crimen vsurarum inualuit, vt multi, aliis negotiis prætermissis, quasi licite vsuras exerceant, et qualiter vtriusque testamenti pagina condemnentur 17), nequaquam attendant: ideo constituimus 18), quod 19) vsurarii manifesti, nec ad communionem admittantur altaris, nec Christianam, si in hoc peccato decesserint, accipiant sepulturam, sed nec obligationes eorum quisquam accipiat. Qui autem acceperit 20), vel Christianæ tradiderit sepulturæ, et [*ea*] quæ acceperit, reddere compellatur, et, donec ad arbitrium episcopi sui satisfaciat 21), ab officii sui maneat exsequutione suspensus.

17) *Condemnetur*, c. 2. comp. cit. 1.
18) *Statuimus*, C. R. 1.
19) *Vt*, C. R. L. H. ed. gloss. cit. c.
20) *Receperit*, C. R. 2.
21) *Satisfecerit*, C. H.

CAP. IV.

Potest intelligi dupliciter, primo in mutuante, secundo in recipiente vsuras, et secundum primum intellectum hoc dicit: Etiam pro opere pio non licet vsuras recipere, quando per receptionem datur caussa vsuræ committendæ. H. d. Vel sic et clarius: *Non licet inducere quem ad exercendum vsuras etiam pro pio opere.* Et ista lectura colligitur ex decisa.

IDEM *Panormitano archiepiscopo. (ann.* 1180.)

Super eo *d* vero, [*quod a nobis tua deuotio postulauit, vtrum possit in recipienda pecunia ad vsuram dispensatio fieri, vt pauperes, qui in Sarracenorum captiuitate tenentur, per eandem possint pecuniam liberari, præsentibus litteris tibi*] respondemus, quod, cum vsurarum crimen vtriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri 22) non videmus: quia, cum scriptura sacra prohibeat, [*vel*] pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus est quis, vt 23) etiam pro redimenda vita captiui, vsurarum crimine inuoluatur.

22) *Aliquam non videmus adhibendam*, c. 3. comp. cit. 1.
23) *Ne*, est in ed. ant. Cont. Pith. et cit. c. quod vltimum tamen omittit partic. *etiam*.

CAP. V.

Vsurarii, qui sunt soluendo, coguntur per pœnas Lateran. concilii vsuras restituere, etiam quas ante concilium receperunt: et facultatibus non exstantibus debent possessiones, emptæ ex pecunia fœnebri, vendi, et debentibus recipere satisfieri.

IDEM *Salernitano archiepiscopo. (ann.* 1180.)

Cum tu, [*sicut asseris,*] manifestos e vsurarios, [*scil. qui in illo peccato decesserint,*] iuxta decretum nostrum, quod nuper in concilio promulgatum est, communione altaris, et ecclesiastica præceperis sepultura priuandos, donec reddant 24), quod tam praue receperant: quidam eorum [*dicunt, ad soluendas perceptas vsuras proprias non sufficere facultates. Alii vero promittunt partem vsurarum, quas habent præ manibus, reddituros. Sed vsuras alias, quas extorserant, cum de his possessiones comparatæ sunt, et eorum filiis vel parentibus traditæ, se non posse reddere confitentur. Alii vero*] ad excusandas *f* excusationes in peccatis, impudenter 25) affirmant, illas duntaxat vsuras restituendas, quæ sunt post interdictum nostrum receptæ, [*nec aliquos ad soluendas vsuras, quas ante interdictum nostrum receperant, debere compelli.*] Super his frat. t. t. r. quod, siue ante, siue post interdictum nostrum vsuras extorserint, cogendi sunt per pœnam, quam statuimus in concilio, eas his, a quibus extorserunt, vel eorum heredibus restituere, vel, his non superstitibus, pauperibus erogare; dummodo in facultatibus habeant, vnde ipsis 26) *g* possint eas restituere: cum iuxta verbum B. Augustini *h*, *non remittitur* 27) *peccatum, nisi restituatur ablatum.* Illi autem, qui non habent in facultatibus, vnde vsuras valeant restituere, non debent vlla 28) *i* pœna mulctari: cum eos nota paupertatis 29) euidenter excuset. Possessiones vero, quæ de vsuris comparatæ sunt 30), debent vendi, et ipsarum pretia his, a quibus vsuræ sunt extortæ, restitui: vt sic non solum a pœna 31) [*illa,*] sed etiam a peccato possint, quod per vsurarum 32) extorsionem incurrerant, liberari.

24) *Reddatur*, c. 5. comp. cit. 1.
25) *Imprudenter*, ibid.

26) *Ipsas*, C. R. L. et H. *vnde ipsas restituere possint*, cit. c.
27) *Remittatur*, C. H.
28) *Illa*, cit. c.
29) *Paupertas*, C L. et ed. ant.
30) Aliis scilicet bonis deficientibus. Si aliunde restitui possunt vsuræ: ad venditionem horum bonorum, ex vsuris acquisitorum, non est deueniendum. Quomodo enim demonstrabitur, hæc vel illa bona ex vsuris esse comparata? Hypotheca vero tacita, quam quidam hoc casu fingunt, plane ex hoc textu erui nequit.
31) *Pœna illa*, C. R. L. et H.
32) *Vsurarium*, C. H.

CAP. VI.

Vendens rem plus, quam valeat, quia solutionem differt, peccat: nisi dubium sit, an tempore solutionis erit valor rei variatus, et venditor non erat venditurus tempore, quo vendidit. H. d. secundum communem intellectum.

IDEM *Genuen.* 33) k *archiepiscopo. (ann.* 1173.)

In ciuitate tua 34) *l* dicis sæpe contingere, quod, cum 35) quidam piper, seu cinamomum, seu alias merces comparant, quæ tunc vltra quinque libras non valent 36) et promittunt [*per publicum instrumentum,*] se illis, a quibus illas merces accipiunt, sex libras statuto termino soluturos. Licet autem 37) contractus huiusmodi ex tali 38) forma non possit censeri nomine vsurarum; nihilominus tamen venditores peccatum incurrunt: nisi dubium sit, merces illas plus minusue solutionis tempore 39) valituras. Et ideo ciues tui saluti suæ bene consulerent 40), si a tali contractu cessarent: cum cogitationes hominum omnipotenti Deo nequeant occultari.

33) *Ianuen.* C. R. L. H. ed. ant. et c. 8. comp. 1. h. t.
34) Quæ huic cap. in decretali integra præmittuntur habes in c. 4. *X. de spons. duor.* et c. 9. *X. de despons. impuber.*
35) *Cum*, desideratur in c. cit. 8.
36) *Non valebant*, est ibid.
37) *A te*, ibid.
38) *Tali*, desideratur in C. R. L. H. ed. ant. et c. cit.
39) *Tempore, quo pretium debent recipere*, cit. c.
40) *Consulunt*, ibid.

CAP. VII.

Vsurarius monitus, non desistens, si clericus est, ab officio et beneficio suspenditur: si laicus, excommunicatur.

IDEM 41). *(ann.* 1175.)

Præterea 42) *m* parochianis tuis vsuras recipere 43) [*omnimodis*] interdicas 44): [*quia vsurarum crimen vtriusque testamenti pagina detestatur.*] Qui 45) si [*monitis vestris*] parere contempserint, si clerici sint 46); eos ab officio beneficioque suspendas 47): si laici [*fuerint,*] vsque ad dignam satisfactionem ipsos vinculo excommunicationis adstringas 48).

41) Integra decretalis refertur infra in *coll. decret. ALEXANDRI III. c. 2. tit. 54. p.* 306. cuius pars *præsens cap.* est, sed sine speciali inscriptione. Inde quoque factum, vt ea careat *c.* 23. *X. de testib.* quod itidem ex hac Alexandrina decretali decerptum.
42) Est hoc cap. lacinia decretalis: *Licet vniuersis*, cuius partes sunt in cit. *c.* 23. *X. de testib.* et *c.* 8. *X. de Iudæis.*
43) *Vestris vsuram accipere*, c. 9. comp. cit. 1.
44) *Interdicatis*, ibid.
45) *Quodsi*, ibid.
46) *Sunt*, C. R. 1. L. H. ed. et cit. c.
47) *Suspensos cum litteris, rei veritatem continentibus, ad præsentiam nostram mittere non differatis*, cit. c.
48) *Constringatis*, ibid.

CAP. VIII.

Fructus rei pignoratæ computari debent in sortem, et excipit vnum casum.

IDEM *abbati et fratrib. S. Laurentii* 49). *(ann.* 1176.)

Conquestus est *n* nobis C. 50) clericus, [*præsentium lator, quod, licet de quadam terra, quam pater suus vobis obligauit, sortem vestram,*

49) Probabile est, hic intelligi *monasterium S. Laurentii* ordinis Benedictini, extra muros sedi apostolicæ immediate subiectum, quod in *taxa omnium abbatiarum a TAMBVRINO tomo I. de iur. abb. subiecta*, mox ab initio ante ordinem alphabeticum, memoratur. Nullum enim obstaculum in tenore huius cap. occurrit, quo minus intelligi queat: quin potius, quia per *simplicem querelam* hæc caussa ad pontificem delata est, credere par est, hoc ideo factum, quia immediate sedi Romanæ subiectum fuit.
50) C. R. 1. H. et c. 10. comp. cit. 1. habent: *G.* sed C. R. 2. legit: *B.* et in L. est: *E.*

a *Cap. 4. eod. tit. in 1. comp.* b Compellatis. c Idem *scil.* Alexand. III. *in concil. Lateran. c. 25. et c. 2. eod. tit. in 1. comp.* d *C. 3. eod. tit. in 1. compil. et post concil. Lateran. sub Alexand. III. part. 16. cap. 1.* e *Cap. 5. eod. tit. in 1. compil.* f *Sumuntur hæc ex Psalmo* 140.

g *Al. ita:* vnde possint restituere. h *Epist. 54. ad Macedonianum.* i *Al.* non solum a pœna illa. k Ianuensi. l *C. 8. eod. tit. in 1. comp.* m *C. 9. eod. tit. in 1. comp.* n *C. 10. eod. tit. in 1. comp.*

deductis expensis, receperitis, terram tamen ipsam, non sine derogatione vestræ salutis, honestatis, et famæ, nihilominus detinetis. Inde est, quod] discret. v. [*per a. s. præt.*] mandamus, quatenus 51), si terram ipsam titulo pignoris detinetis, et de fructibus eius sortem [*vestram*] recepistis, prædictam terram clerico memorato, [*dilat. et app. cess.*] reddatis, [*et in pace et quiete dimittatis:*] nisi [*forte*] terra ipsa de feudo sit monasterii vestri.

51) *Quatenus*, non est in ed. ant.

CAP. IX.

Heres, vsurarii filius vel extraneus, vsuras, extortas per defunctum, restituere compellitur.

IDEM *episcopo Placentino. (ann.* 1177.)

Tua nos *a* duxit frat. consulendos, quid sit de vsurariorum filiis obseruandum, qui eis, in crimine vsurarum defunctis, succedunt, aut de extraneis, ad quos bona vsurariorum asseris deuoluta. Tuæ igitur quæstioni litteris præsentibus respondemus, quod filii ad restituendas vsuras ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui 52), si viuerent, cogerentur. Id ipsum etiam contra heredes 53) extraneos credimus exercendum.

52) *Sui*, deest in C. H. ed. ant. et c. 11. comp. cit. 1.
53) Fundamentum huius decisionis supra adlatum est in *c. 5. X. de raptor. not.* 76. Nouam enim *criminis* speciem in vsurarum exactione constituit ius canonicum, rapinæ æquiparandam, adeoque idem, quod de heredibus delinquentium constitutum, huc quoque translatum est.

CAP. X.

Mutuans ea mente, vt vltra sortem aliquid recipiat, tenetur in foro animæ ad illud restituendum, si ex hoc aliquid consequutus est. Idem in non dante parabolam iuramenti, nisi aliquid inde recipiat. Et idem in vendente rem plus, quam valeat: quia differt solutionem.

VRBANVS III. [*Brixiensi presbytero.*] (*ann.* 1186.)

Consuluit *b* nos tua deuotio, [*in quo sacerdotalis officii sollicitudinem commendamus*,] an ille in iudicio animarum quasi vsurarius debeat iudicari, qui non alias mutuo traditurus, eo proposito mutuam pecuniam credit 54), vt, licet omni conuentione cessante, plus tamen sorte recipiat. Et vtrum eodem reatu criminis inuoluatur, qui, vt vulgo dicitur, non aliter parabolam 55) iuramenti concedit, donec, quamuis sine exactione, emolumentum aliquod inde percipiat 56). [*Item*,] et an negotiator *c* pœna consimili debeat condemnari, qui merces suas longe maiori pretio distrahit, si ad solutionem faciendam prolixioris 57) *d* temporis dilatio prorogetur, quam si ei in continenti pretium persoluatur 58). Verum quia, quid in his casibus tenendum sit, ex euangelio Lucæ manifeste cognoscitur, in quo dicitur *e*: *date mutuum, nihil inde sperantes:* huiusmodi homines pro intentione lucri, quam habent, cum omnis *f* vsura et superabundantia prohibeatur in lege, iudicandi sunt male agere, et ad ea, quæ taliter sunt accepta, restituenda, in animarum iudicio efficaciter inducendi.

54) *Credidit*, C. L.
55) Solebant mutuum dantes sub fide iurata restitutionem mutui promittere, quæ hic exprimi videtur per *parabolam iuramenti*. Quia enim *parabola* generaliter stilo medii æui *sermo*, vulgo *parolé* dicitur, obseruante *CANGIO* in *gloss'ar. med. æui hac voce: parabola iuramenti* est assertio vel promissio iurata, quam concedere vel admittere is dicebatur, cui *fides iurata* fiebat.
56) *Percipiat*, C. R. 1. L. et ed. gloss.
57) *Prolixi*, C. R. 2. L. H. ed. ant. et c. 12. comp. cit. 1.
58) *Ei soluatur*, C. H.

CAP. XI.

Manifestus vsurarius, appellans ad subterfugiendum restitutionem, audiendus non est.

INNOCENTIVS III. *prælatis* 59), *in regno Franciæ constitutis.* (*ann.* 1198.)

Quam *g* perniciosum [*sit vitium vsurarum, discretionem vestram non credimus ignorare; cum præter constitutiones canonicas, quæ in earum odium emanarunt, per prophetam detur intelligi, eos, qui suam dant pecuniam ad vsuram, a tabernaculo Domini repellendos, et tam in nouo, quam in veteri, testamento prohibitæ sint vsuræ: cum ipsa veritas præcipiat: mutuum date, nihil inde sperantes: et per prophetam dicatur: vsuram et omnem superabundantiam non accipies. Inde est, quod vniuersitati vestræ per apost. sed.*] mandamus, quatenus manifestos vsurarios, [*eos*] maxime, quos vsuris publice renuntiasse constiterit, cum aliquis eos conuenerit 60) de vsuris, nullius permittatis 61) appellationis 62) subterfugio se tueri.

59) Integra inscriptio ex *libr. 1. epist.* 399. hæc est: *archiepiscopis, episcopis et aliis ecclesiarum prælatis, in regno Franciæ constitutis.*
60) *Conuenit*, c. 1. comp. 3. h. t.
61) *Permittas*, C. R.
62) *Appellationis*, desideratur in cit. c.

CAP. XII.

Per subtractionem communionis Christianorum, et per principes seculares cogendi sunt Iudæi ad vsuras restituendas.

IDEM *Narbonen. archiepiscopo*, [*et suffraganeis eius, comitibus et baronibus, et vniuerso populo, in Narbonensi prouincia constituto.*] (*ann.* 1200.)

Post *h* miserabilem 63): [*et infra.*] Iudæos ad remittendas Christianis vsuras, per [*vos et*] principes et potestates compelli præcipimus seculares. Et, donec eis remiserint, ab vniuersis Christi fidelibus tam [*etiam*] in mercimoniis, quam in aliis, per excommunicationis sententiam, eis iubemus, communionem 64) omnimodam denegari.

63) Recenset hæc decretalis verba, truncata etiam, *RAINERIVS* in *collect. decret. Innocentii III. tit.* 26. apud *BALVZ. p.* 585. sub hac inscriptione: *Narbonensi archiepiscopo et eius suffraganeis.* Integram decretalem ex *SIRLETI edit.* cum pleniori inscriptione refert GONZAL. quæ in *edit. BALVZ.* deest.
64) *Communicationem*, C. R. 1.

CAP. XIII.

Non obstante iuramento de non repetendis vsuris, per debitorem præstito, potest iudex ex officio suo vsurarium ad restituendas vsuras compellere.

IDEM *Mutinensi episcopo* 65). (*ann.* 1200.)

Tuas *i* dudum [*ex parte tua*] recepimus quæstiones, quod quidam vsurarii [*tuæ diœcesis*] eos, quibus dant pecuniam ad vsuram, præstare faciunt iuramentum, quod vsuras non repetant, et super his, quas soluerint 66), nullam moueant quæstionem. Nos igitur [*inquisitioni tuæ taliter*] respondemus, vt vsurarios ipsos, monitione præmissa, per cens. eccl. appell. remota, compellas, ante vsurarum solutionem ab earum exactione desistere, vel restituere ipsas, postquam fuerint persolutæ: ne de dolo et fraude [*sua*] contingat eos commodum reportare, [*qui ad hoc præstari faciunt iuramentum, quod super vsuras non valeant molestari.*]

65) Pariter hæc decretalis est in *RAINERII collect. cit. l. p.* 584. *in f.* sub eadem inscriptione.
66) *Soluunt*, C. H.

CAP. XIV.

Non auditur vsurarius, repetens vsuras: nisi prius restituat extortas.

IDEM. (*ann.* 1201.)

Quia *k* frustra legis auxilium inuocat, qui committit in legem: statuimus, vt, si quis vsurarius a nobis litteras impetrauerit super restituendis vsuris, vel fructibus computandis 67) in sortem, nisi prius ipse restituerit vsuras, quas ab aliis noscitur recepisse, auctoritate litterarum ipsarum nullatenus audiatur 68).

67) *Non computandis*, C. L.
68) *Nostrarum nullatenus audiantur*, C. H.

CAP. XV.

Conuictus de vsuraria prauitate per formam et alia argumenta, potest manifestari vsurarius, et tanquam manifestus vsurarius compesci, secundum dispositionem Lateranensis concilii.

IDEM *Altissiodoren. episcopo.* (*ann.* 1207.)

Cum in *l* diœcesi 69) tua sint quamplurimi vsurarii, de quibus minime dubitatur, quin sint vsurarii manifesti, contra quos propter timorem potentum 70), qui tuentur eosdem, nullus accusator apparet 71), nec iidem sunt 72) per sententiam condemnati: [*qualiter procedere valeas contra ipsos, oraculum duxisti sed. ap. requirendum. Nos autem*] fraternitati tuæ taliter respondemus, quod, licet contra eos non appareat accusator, si tamen aliis argumentis illos constiterit esse vsurarios manifestos, in eos pœnam, in Later. concilio 73) *m* contra vsurarios editam, libere poteris exercere.

69) Verba hæc decerpta sunt ex *libr. X. epist.* 61. anno MCCVII. scripta, quem annum præcedens epistola disertis verbis designat.
70) *Principum et potestatum*, c. 5. comp. cit. 3.
71) *Appareat*, ibid.
72) *Sint*, C. H.
73) In C. L. additur: *statutam*.

CAP. XVI.

Maritus, recipiens pignus pro dote promissa, non tenetur fructus in sortem computare. H. d. et est casus singularis, et alibi non probatur.

IDEM [*electo V. de Octonen.*] (*ann.* 1206. *Romæ.*)

Salubriter *n*: [*et infra.*] Sane, generum ad fructus possessionum, quæ sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, computandos in sortem, non credimus compellendum: cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii supportanda.

a *C.* 11. *eod. tit. in* 1. *comp. Vide Couarr.* 3. *var. res. c.* 3. b *C.* 12. *eod. tit. in* 3. *comp.* c *Vide Sotum l.* 6. *de iust. et iur. qu.* 4. *art.* 1. *et Syluestr. verbo*, vsura. 2. *qu.* 1. d Prolixi, *in antiqu. cod.* e *Luc.* 6. f *Verba Ezechielis sunt. c.* 18. g *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.*

h *C.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.* i *C.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.* k *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp.* l *C.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp. Vide Aretinum in §. ex maleficiis. inst. de actionib.* m *Lat. concil. sub Alex. III. c.* 25. *quod refertur in c. quia in omnibus, supr. eod. tit.* n *C.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil. Vide Couarr.* 3. *var. res. c.* 2. *num.* 3.

CAP.

CAP. XVII.

Repetens vsuras non auditur, nisi restituat extortas per se, vel per alium, a quocunque caussam habeat.

IDEM *episcopo Bonon. (ann. 1206. Roma in Angliam.)*

Michael laicus *a* suam nobis querimoniam destinauit, quod M. 74) et quidam alii Bonon. ciues multa extorserunt ab eo, et a patre suo, cuius heres exstitit 75), nomine vsurarum. [*et infra.*] Attentius prouisurus, ne auctoritate nostra in negotio procedas eodem, nisi dictus conquerens restituerit, vel adhuc restituat, si quas aliquando ipse, vel pater eius extorsit vsuras.

74) In c. 2. comp. 4. h. t. est: *N.*
75) *Existit*, ibid.

CAP. XVIII.

Etiam Iudæi compellendi sunt ad restituendas vsuras, extortas a Christianis, et ad soluendas decimas vel oblationes de eorum possessionibus.

IDEM *in concilio generali, c.* 67. *(ann.* 1216. Conf. c. 3. comp. 4. h. t.)

Quanto amplius Christiana religio ab exactione compescitur 76) vsurarum, tanto grauius super his 77) Iudæorum perfidia insolescit *b*, ita, quod breui tempore Christianorum exhauriunt 78) facultates. Volentes igitur in hac parte prospicere 79) Christianis, ne a Iudæis 80) immaniter 81) aggrauentur, synodali decreto statuimus, vt, si 82) de cætero, quocunque prætextu Iudæi a Christianis graues immoderatasue vsuras extorserint, Christianorum eis participium subtrahatur, donec de immoderato grauamine satisfecerint competenter. Vnde Christiani, si opus fuerit, per cens. eccl. app. postposita, compellantur ab eorum commerciis abstinere. Principibus autem iniungimus 83), vt propter hæc 84) non sint Christianis infesti, sed potius a tanto grauamine studeant cohibere Iudæos. Hac eadem pœna Iudæos 85) decernimus 86) compellendos, ad satisfaciendum 87) ecclesiis, pro decimis et oblationibus *c* debitis, quas a Christianis de domibus et possessionibus aliis percipere consueuerant, antequam ad Iudæos quocunque titulo deuenissent: vt sic ecclesiæ conseruentur indemnes.

76) *Compellitur*, c. 3. comp. cit. 4.
77) *Super huiusmodi*, C. R. 1.
78) *Exhauriuntur*, cit. c.
79) *Prouidere*, C. R. 1.
80) Diction. *a Iudæis*, desiderantur in cit. c.
81) *Tenaciter*, ibid. legitur.
82) C. L. addit: *quando.*
83) *Præcipimus autem et iniungimus*, cit. c. sed incongrue.
84) *Hoc*, C. R. L. et H.
85) *Ipsos*, C. L.
86) *Decreuimus*, C. R. 1. H. et ed. ant.
87) *Satisfactionem*, C. R. 1.

CAP. XIX.

Vsurarius est, qui a debitore recipit aliquid vltra sortem: etiamsi suscipiat in se periculum. H. d. primo. *Non est vsurarius emptor rei minus iusto pretio, si tunc verisimiliter dubitetur, an tempore solutionis plus vel minus sit res valitura.* H. d. secundo. *Propter dubium excusatur is, qui ex eo, quod differt solutionem pretii, vendit rem plus, quam valeat, si non erat eam alias venditurus.* Hoc dicit tertio.

GREGORIVS IX. *fratri R. (ann. 1236. Romæ.)*

Nauiganti *d* vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, eo, quod 88) suscipit 89) in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus 90). Ille quoque, qui dat X. solidos, vt alio tempore totidem sibi grani, vini vel olei mensuræ reddantur, quæ, licet tunc plus valeant, vtrum plus vel minus solutionis tempore fuerint valituræ, verisimiliter dubitatur, non debet ex hoc vsurarius reputari. Ratione 91) huius dubii etiam excusatur, qui pannos, granum, vinum, oleum vel alias merces vendit, vt 92) amplius, quam tunc valeant, in certo termino recipiat pro eisdem: si tamen ea tempore contractus non fuerat venditurus.

88) *Pro eo, quod*, C. R. L. H. ed. ant. et Gonz.
89) *Suscepit*, ed. Pith.
90) *GONZAL. ad h. c.* lectionem negatiuam: *vsurarius non est censendus*, retinuit, simul tamen *n.* 8. innuit, ei repugnare codicum omnium MSCtorum fidem, simulque affirmatiuam propositionem inde deducit propugnatque. Nihilominus ipse tenor decretalis huius suadet euincitque, *negatiuam* omnino retinendam esse. Etenim tres casus recenset pontifex, in quibus vsuraria prauitas non committitur, et primus quidem concernit *fœnus nauticum:* alterum hoc modo eidem adiungit: *ille quoque qui - - - non debet ex hoc vsurarius reputari.* Adeo arcte hunc cum priori casu coniungit, vt palam sit, idem hoc casu iuris esse, quod in priori allatum fuerat. Codices MSCti quidem repugnant: plus tamen ipsius tenoris et dispositionis connexio ponderis habet.
91) *Quia ratione*, C. H.
92) *Quod*, ibid.

a *Cap. 2. eod. tit. in 4. compil* b Inolescit, *in cod. Barb. id est, crescit.* c *Hodie Iudæi non possunt habere bona immobilia, per extrau. Paul. III. et Pii V. pontif. Maximi in cap. multorum supr. de Iudæis.* d *Vide citatos in cap. in ciuitate. supr. eod. tit. et Sotum de iust. et iure, l. 6. qu. 4. art. 2.*

TITVLVS XX.

DE *e* CRIMINE FALSI 93).

CAP. I.

Testis falsidicus tres lædit, Deum, iudicem, et partem: et falsus est non solum, qui mendacium dicit, sed etiam, qui veritatem occultat.

AVGVSTINVS 94).

Falsidicus testis tribus personis est obnoxius, primum 95) Deo, cuius præsentiam contemnit; inde 96) iudici, quem mentiendo fallit: postremo innocenti, quem falso testimonio lædit. Vterque *f* reus est, et qui veritatem occultat, et qui mendacium dicit: quia et ille prodesse non vult, et iste nocere desiderat.

93) *De falsariis*, C. R. 1. comp. 2. et 3.
94) Interpolatum quoque hoc caput est *decreto GRATIANI in c.* 80. *C. XI. qu.* 3. circa cuius inscriptionem iam notatum est, illud tractum esse ex ISIDORI scriptis.
95) *Primo*, C. H.
96) *Deinde*, C. R. 1. ed. ant. et c. 2. comp. 1. h. t.

CAP. II.

Sententia, lata per falsas litteras, non debet exsequutioni mandari.

LVCIVS III. *Vigorien.* 98) *g episcopo. (ann.* 1181.)

Super eo 99) *h* [*autem,*] quod sententiam, auctoritate litterarum falsarum latam, noluisti exsequutioni mandare 100), tuam [*plurimum*] prudentiam commendamus, mandantes, vt quoties aliqua scripta, sub nomine nostro destinata, redarguenda videris falsitatis, nullam eis adhibeas fidem, et, quod per ipsas mandatum fuerit, non obserues: sed eum, qui præsentauerit 1), retineri facias diligenter.

98) *Vigorn.* C. R. et L.
99) In C. R. 1. additur: *vero.*
100) *Demandare*, C. R. 2.
1) *Eas præsentauerit*, C. R. 1.

CAP. III.

Clericus, falsans sigillum principis, deponitur. Item ei character imprimitur, et in exsilium mittitur.

VRBANVS III. *(ann.* 1186.)

Ad audientiam *i* nostram, te significante, peruenit, quod, cum quosdam [*peruersos*] clericos, qui falsauerunt 2) sigillum [*carissimi in Christo filii nostri*] Philippi 3), regis [*illustris*] Francorum 4), carcerali custodiæ mancipaueris 5), [*quid vero faciendum sit tibi de ipsis, a sede apostol. duxisti consilium inquirendum. Vnde nos*] frat. t. [*de fratrum nostrorum consilio*] r. vt eis nec membrum auferri, nec pœnam infligi facias corporalem, per quam periculum mortis possint incurrere, sed eis, [*prius*] a suis [*propriis*] ordinibus degradatis, in signum maleficii, characterem aliquem imprimi 6) facias, quo inter alios cognoscantur, et prouinciam ipsam abiurare compellens, abire permittas.

2) *Falsauerant*, C. R. L. ed. ant. et c. 2. comp. 2. h. t.
3) *Philippi*, omittitur in C. R. L. H. et ed. ant.
4) *Franciæ*, C. R.
5) *Mancipari fecisti*, C. R. 1.
6) C. R. 2. addit: *in fronte*, et in C. R. 1. voces istæ superscriptæ sunt.

CAP. IV.

Existens in curia litteras apostolicas non recipiat, nisi de manibus papæ, vel officialium, ab ipso deputatorum: personæ tamen sollennes per nuntios recipere poterunt, de manibus tamen prædictorum. Contra faciens, si laicus est, excommunicationi subiacet: si clericus, ab officio et beneficio deponitur. Hoc dicit vsque ad *§. Adiicientes.*

INNOCENTIVS III. 7) *(ann.* 1198.)

Dura sæpe 8) *k* mandata: [*et infra.*] [*Accidit nuper in vrbe, quod quidam, falsitatis astutiam perniciosius exercentes, fuerint in iniquitatibus suis deprehensi, ita, quod bullas tam sub nomine nostro, quam bonæ mem. Cœl. papæ, p. n. quas falso confinxerant, et quam plures litteras, bullis signatas, inuenerimus apud eos. Nos autem, semper honori Rom. eccl. et vtilitati*

7) Supplenda inscriptio ex *libr. 1. epist. 235. W. Remen. archiepiscopo, sanctæ Sabinæ cardinali et suffraganeis.* Quamuis vero WILERMVS, designatus per siglum *W.* fuerit cardinalis episcopus: nihilominus tamen hoc æuo adhuc *archiepiscopi* titulus prælatus, cardinalis episcopi vero ei postpositus est, vt hæc inscriptio docet, et alibi iam ostendi. Obiter autem obseruo, per siglum *W.* WIDONEM intelligi non posse, vt *GONZ. ad h. c.* arbitratur, qui demum ab INNOCENTIO III. anno MCCIV. in demortui WILERMI locum, ad archiepiscopatum Remensem promotus est, vt *VGHELLIVS in Ital. sacra tom. I. p. 201. sq. edit. nouiss.* docet, adeoque anno regiminis I. ad eum, vt archiepiscopum Remensem, rescribere non potuit INNOCENTIVS III.
8) Ipsum initium huius c. in comp. 3. c. 1. de falsariis ita sonat: *Dura sæpe mandata: et infra. Nos autem honori* etc.

e *In quodam veteri manuscr.* de falsariis et crimine falsi. f *C. 11. qu. 3. c. 80. in ed. Cont. 77.* g Wigoren. h *Cap. 4. eod. tit. de re iud. in 2. comp.* i *C. 2. eod. tit. in 2. comp.* k *C. 1. tit. de falsariis in 3. compil.*

omnium paterna volentes ſollicitudine prouidere, de communi fratr. n. conſilio] ſtatuimus, et ſub excommunicationis pœna et ſuſpenſionis ordinis et beneficii diſtrictius inhibemus, ne quis apud ſedem apoſtol. [*de cetero*] litteras noſtras niſi a nobis, vel de manibus illorum *a* recipiat, qui de mandato noſtro ad illud ſunt officium deputati. Si vero perſona 9) tantæ auctoritatis exſtiterit, vt ipſam 10) deceat per nuntium litteras noſtras recipere: nuntium [*ipſum*] ad cancellariam noſtram, vel ad nos ipſos mittat idoneum, per quem litteras apoſtol. iuxta formam præſcriptam 11) recipiat. Si quis autem in hac parte mandati noſtri tranſgreſſor exſtiterit; ſi laicus fuerit, excommunicationi ſubiaceat: ſi clericus [*fuerit,*] officii et beneficii ſuſpenſione damnetur. [*et infra.*]

Per excommunicationis pœnam prouidet, contra non reſignantes, nec deſtruentes litteras falſas intra XX. dies: et abſolutio papæ reſeruatur, et contra factum non tenet. H. d. Abbas.

§. I. [*Ad hoc*] adiicientes ſtatuimus, vt generalem excommunicationis ſententiam promulgetis, quam per ſingulas parochias faciatis frequentius innouari, quod, ſi quis falſas litteras ſe habere cognoſcit 12), intra viginti dies litteras illas aut deſtruat, aut reſignet, ſi pœnam excommunicationis voluerit euadere: quam, niſi forſan in mortis articulo, ſine ſpeciali mandato noſtro, a quoquam nolumus relaxari. Nec, etiamſi præſumpta 13) fuerit contra hoc abſolutio, quicquam habeat firmitatis: [*ne forte poſt tempora noſtra falſitas, in tantum occulta, cuiquam valeat præiudicium generare.*]

9) *Aliquis*, ibid.
10) *Vt et ipſam*, C. L. *vt ipſum*, ed. ant. et cit. c.
11) *Formam eccleſiæ inde præſcriptam*, C. R. 1. *ſcriptam*, ed. ant.
12) *Cognoſcat*, C. L.
13) *Præſumtum*, C. R. 1.

CAP. V.

Ponit nouem modos falſandi litteras papales.

IDEM *archiepiſcopo* 14) *et canonicis Mediolan.* (*ann.* 1198.)

Licet *b* ad regimen, [*apoſt. ſedis, quæ, dante Domino, vniuerſarum eccleſiarum mater eſt et magiſtra, inſufficientes nos vita et ſcientia reputemus; quantum tamen nobis Dominus in ſua miſeratione conceſſerit, ab his propoſuimus abſtinere, per quæ nobis poſſit merito derogari; quanquam ex infirmitatis humanæ defectu non ſic formam perfectionis ſemper et in omnibus imitari poſſimus, quin aliquid aliquando in noſtris ſubrepat operibus, quod minus circumſpectæ prouidentiæ valeat imputari: quod tamen non ex induſtria vel ſcientia certa, ſed interdum ex ignorantia vel nimia occupatione contingit. Ceterum cum easdem litteras, ſicut viri prouidi et diſcreti ad noſtram remiſeritis præſentiam, vt ex earum inſpectione plenius noſceremus, vtrum ex conſcientia noſtra proceſſiſſent: plus in eis inuenimus, quam in eis veſtra fuiſſet diſcretio ſuſpicata. Nam licet in ſtilo dictaminis, et forma ſcripturæ aliquantulum cœperimus dubitare; bullam tamen veram inuenimus, quæ primum nos in vehementem admirationem induxit: cum litteras ipſas ſciremus de noſtra conſcientia nullatenus emanaſſe. Bullam igitur hinc inde diligentius inſpectantes, in ſuperiori parte, quæ filo adhæret, eam aliquantulum tumentem reperimus. Et cum filum ex parte tumenti ſine violentia qualibet aliquantulum attrahi feciſſemus: bulla in filo altero remanente, filum ex parte illa fuit ab ipſa ſine difficultate qualibet auulſum, in cuius ſummitate adhuc etiam inciſionis indicium apparebat. Per quod liquido apparuit, bullam ipſam ex aliis litteris extractam fuiſſe, ac illis per vitium falſitatis inſertam: ſicut ex litteris ipſius plenius agnoſcetis, quas ad maiorem certitudinem vobis duximus remittendas:* et infra.] Vt autem varietates [*huiuſmodi*] falſitatis circa noſtras litteras 15), [*quas hactenus reprehendimus, vos ipſi de cetero*] deprehendere valeatis: eas 16) vobis præſentibus litteris 17) duximus exprimendas. Prima ſpecies falſitatis hæc eſt, vt falſa bulla falſis 18) litteris apponatur. Secunda, vt filum de vera *c* bulla extrahatur ex toto, et per aliud filum immiſſum falſis litteris inſeratur. Tertia, vt filum ab ea parte, in qua charta plicatur, inciſum, cum vera bulla falſis litteris immittatur 19), [*et*] ſub eadem plicatura cum filo ſimilis cannabis reſtauratum. Quarta, cum 20) a ſuperiori parte bullæ altera pars fili ſub plumbo reſcinditur 21), et per idem filum litteris falſis inſerta reducitur 22) intra plumbum. Quinta, cum litteris bullatis et redditis, in eis aliquid per raſuram tenuem immutatur 23). Sexta 24), cum ſcriptura litterarum, quibus fuerat appoſita vera bulla, cum aqua vel vino vniuerſaliter abolita ſeu deleta, eadem charta cum calce et aliis iuxta conſuetum artificium dealbata de nouo reſcribitur. Septima, cum chartæ 25), cui fuerat appoſita vera bulla, totaliter abolitæ vel abraſæ 26), alia ſubtiliſſima charta eiuſdem quantitatis ſcripta cum tenaciſſimo glutino coniungitur 27). Eos etiam a crimine falſitatis non reputamus immunes, qui contra conſtitutionem noſtram 28) ſcienter litteras 29), non 30) de noſtra vel bullatoris noſtri manu recipiunt. Illos quoque, qui, accedentes ad bullam, falſas litteras caute proiiciunt, vt de vera bulla cum aliis ſigillentur. Sed hæ duæ ſpecies falſitatis non poſſunt facile 31) comprehendi 32): niſi vel in modo dictaminis, vel in forma ſcripturæ, vel qualitate chartæ falſitas cognoſcatur. In ceteris autem diligens indagator falſitatem poterit [*diligentius*] intueri, vel 33) in adiunctione filorum, vel in collatione bullæ, vel motione, vel obtuſione: præſertim ſi 34) bulla non ſit æqualis, ſed alicubi 35) magis [*ſit*] tumida, et alicubi magis depreſſa.

14) Non archiepiſcopo, ſed *archidiacono archipresbytero et canonicis Mediolan.* inſcripta eſt hæc decretalis, vt docet *epiſt.* 349. *libr.* 1. *edit. Baluz.*
15) Voc. *circa noſtras litteras*, non ſunt in c. 2. comp. cit. 3.
16) *Eas*, deſideratur ibid.
17) In C. R. 1. additur: *noſtris.*
18) *Falſis*, in cit. c. non legitur.
19) *Immutatur*, C. R. 1. et ed. gloſſ. *inſeratur*, H.
20) *Quæ*, cit. c.
21) *Reſcindatur*, C. L.
22) *Recluditur*, ed. ant.
23) *Immitatur*, C. R. 2. et cit. c.
24) Verb. *ſexta* etc. vſque ad dictiones: *eos etiam*, non ſunt in cit. c.

25) *Charta*, C. R. 1.
26) *Abolita et abraſa*, ibid.
27) *Counitur*, C. R. L. et H.
28) *Præmiſſam*, cit. c.
29) *Litteras noſtras*, C. H.
30) *Niſi*, cit. c.
31) *De facili*, C. L.
32) *Deprehendi*, cit. c.
33) *Vt vel*, C. R. 1.
34) *Cum*, C. H.
35) *Et alibi*, C. R. 2. L. et ed. gloſſ.

CAP. VI.

Falſæ ſunt litteræ papales, in quibus epiſcopus vocatur filius, vel inferior frater, vel vni ſcribitur in plurali.

IDEM *Attinacen.* d *epiſcopo* 36). (*ann.* 1212.)

Quam graui e pœnæ ſubiaceant, [*qui litteras apoſtolicas falſare non timent, et veras a nobis impetratas litteras occultantes, falſis vti litteris non vereutur, fraternitatem credimus non latere. Ad audientiam ſiquidem noſtram ex litteris cariſſ. in Chriſto f. n. Wlacan. Diocliæ regis illuſtris, nec non et tenore litterarum tuarum, quas d. f. I. capellano n. apud Durachium direxiſti, noueris perueniſſe, quod, cum Dominicus, quondam Suacen. epiſcopus, qui coram eodem capellano et dil. f. S. ſubdiacono n. tunc in partibus illis gerentibus legationis officium, fuerat de homicidio accuſatus, et in concilio apud Antibaren. pontificalem reſignauerat dignitatem, ad noſtram olim præſentiam acceſſiſſet, a nobis rediens, quaſdam tibi litteras præſentauit, quibus aſſerebat ſibi a nobis pontificale officium reſtitutum:* et infra. *Tu vero, litteris illis fidem adhibens, ven. f. n. G. quem in Suacen. epiſcopum electum diceris canonice conſecraſſe, ab eadem eccleſia remouiſti, præfato Dominico occaſione litterarum falſarum in ipſa eccleſia reſtituto. Præfatus autem rex, ſicut ſuis nobis litteris intimauit, non credens, litteras illas de noſtra conſcientia emanaſſe, tam ipſum Dominicum, quam præfatum epiſcopum noſtro præcepit conſpectui præſentari, humiliter petens reſcripto apoſtolico edoceri, quicquid de ipſo duceremus negotio ſtatuendum.*] Nos vero, litteras, quæ tibi ſub noſtro nomine præſentatæ fuerunt 37), diligentius intuentes, in eis tam in continentia, quam in dictamine deprehendimus falſitatem. Ac in hoc fuimus [*non modicum*] admirati, quia tu tales litteras a nobis credideras emanaſſe: cum [*præſertim*] ſcire debeas, apoſtol. ſed. conſuetudinem in ſuis litteris hanc tenere, vt patriarchas, archiepiſcopos et epiſcopos, *fratres*, ceteros autem reges, principes 38), vel alios [*homines,*] cuiuſcunque ordinis [*ſint,*] *filios* in noſtris litteris appellemus 39). Et cum vni tantum perſonæ noſtræ litteræ diriguntur, nunquam ei loquimur in plurali, vt *vos*, ſiue *veſter*, et his ſimilia in ipſis litteris 40) apponamus 41). In falſis autem litteris, tibi præſentatis, in ſalutatione *dilectus in* f *Chriſto filius* vocabaris: cum in [*omnibus*] litteris, quas aliquando tibi tranſmiſimus, te videre potueris a nobis *fratrem venerabilem* appellatum. Propter quod, [*ſic te eſſe volumus in conſimilibus circumſpectum, vt per falſas litteras denuo nequeas circumueniri vel falli, ſed*] ſic litteras apoſt. ſtudeas [*diligentius*] intueri, tam in bulla, filo et charta, quam in ſtilo, quod veras pro falſis, vel falſas pro veris litteris 42) g modo aliquo non admittas.

36) Integram decretalem conſeruauit *RAINERIVS diaconus in coll. decret. INNOC. III. tit.* 14. *p.* 573. *edit. Baluz.* quæ ignota fuit GONZALEZIO: vnde inſcriptio ita corrigenda: *Idem Antibarenſi archiepiſcopo in Albania.*
37) *Fuerint*, C. H. *Nos vero, ſcriptum litterarum falſarum diligentius* etc. c. 3. comp. cit. 3.
38) *Et principis*, C. R.
39) *Appellamus*, C. H.
40) *Litteris*, deeſt ibid.
41) *Siue vos, ſiue veſter vel his ſimilia in ipſis litteris apponatur*, cit. c.
42) *Litteris*, in C. R. L. ed. ant. et cit. c. non legitur.

a Eorum. b *C. 2. eod. tit. in 3. comp. Vide Archidiaconum et Turrecrem. in cap. in memoriam. 19. diſt.* c Ex vera bulla.

d Antinacen. *al.* Antibaten. e *C. 3. eod. tit. in 3. comp. Et quatenus hic doctores tractant de ſtilo Rom. curiæ. vide Felin. in c. 2. ſupr. de reſcr. et Rom. conſ. 376. incipiente: Quæſtio eſt.* f *In multis exemplaribus ita:* dilecto in Chriſto filio, vocabaris. *Hæc clauſula inſolita præſumptionem falſitatis facit. Alexand. conſ. 46. in 3. volum. Felin. in c. cauſſam 2. De teſt. ſupr.* g *Dictio*, litteris, *deeſt in antiquis codicibus.*

CAP.

CAP. VII.

Qui per se, vel per alios litteras papae falsant, excommunicati sunt cum suis fautoribus, et clerici officiis et beneficiis priuati sunt, et degradandi et tradendi curiae seculari, per quam laicus legitime punitur. Qui vero falsis litteris vtitur, si clericus est, officio et beneficio priuatur: si laicus, excommunicatus est. H. d.

IDEM INNOCENTIVS III. 43) *(ann. 1198. Romae.)*

Ad falsariorum a confundendam 44) malitiam, [*iam alia vice recolimus litteras ap. destinasse, in quibus falsitatis modos, ne quis se possit per ignorantiam excusare, meminimus plenius dixisse. Quoniam vero nonnunquam euenit, vt falsas litteras exhibentes, postquam super his fuerunt redarguti, ad excusationem suam dicant, se huiusmodi per alios impetrasse;*] de communi fratrum nostrorum consilio duximus statuendum, vt, qui 45) litteris nostris vti voluerint, eas primo diligenter examinent 46): quoniam, si falsis litteris se vsos dixerint ignoranter, eorum sera poenitentia euitare nequibit 47) poenas, inferius annotatas *b*. Nos enim omnes falsarios litterarum nostrarum 48), qui per se, vel alios 49) vitium falsitatis exercent, cum fautoribus et defensoribus 50) suis anathematis vinculo decernimus 51) innodatos, statuentes, vt clerici, qui 52) falsarii fuerint deprehensi, omnibus officiis et beneficiis ecclesiasticis perpetuo sint priuati, ita, quod, qui per se 53) falsitatis vitium exercuerint, postquam per ecclesiasticum iudicem fuerint degradati, seculari potestati tradantur, secundum constitutiones legitimas puniendi: per quam et laici, qui fuerint de falsitate conuicti, legitime puniantur 54). Qui vero sub nomine nostro litteris falsis vtuntur 55), si clerici fuerint 56), officiis et beneficiis ecclesiasticis spolientur; si laici, tamdiu maneant excommunicationi subiecti, donec satisfaciant competenter, ita tamen, vt in istis et in illis 57) malitia grauius, quam negligentia puniatur: quod et de his, qui falsas litteras impetrant, statuimus obseruandum 58).

43) Supplenda est inscriptio *ex coll. epist. INNOCENTII III. RAINERII Diaconi tit. XIV. p. 574. edit. Baluz.* haec: *Decretum eiusdem, in constitutione Lateranensis palatii promulgatum.* Est ergo *constitutio generalis* ipsius pontificis, ad quam prouocauit pontifex in *c. 5. X. h. t.* in verbis, a RAYMVNDO omissis: *quo contra falsarios de communi fratrum consilio publice constituimus:* vt hoc decretum anno regiminis primo iam publicatum fuisse videatur. Vid. *libr. 1. epist.* 349.
44) *Confutandam*, C. R. 1. et c. 4. comp. 3. cit.
45) *Vt, si qui*, ed. ant.
46) *Eas prius examinent*, cit. c.
47) *Nequit*, ibid.
48) Ibid. desiderantur voces: *litterarum nostrarum.*
49) *Vel per alios*, C. R. 2.
50) Voc. *et defensoribus*, in C. R. 1. non habentur.
51) *Decreuimus*, C. R.
52) *Vt, quod clerici*, C. R. 2. omisso: *qui.*
53) Verb. *per se*, a C. R. 1. absunt.
54) *Puniuntur*, C. L.
55) Verb. *qui vero sub nomine nostro litteris falsis vtuntur,* non sunt in cit. c.
56) *Sint*, C. H.
57) *In aliis*, cit. c.
58) *Faciendum*, C. R. 1.

CAP. VIII.

Non praesumitur quis falsare litteras de simplici iustitia: nec punitur, si, hoc comperto, destiterit illis vti.

IDEM 59). *(ann. 1198.)*

Accedens c: [*et infra.*] Fraternitati tuae [*per ap. s.*] mandamus, quatenus, si litterae apostolicae 60), in quibus falsitas fuerit 61) deprehensa, de simplici iustitia formam habeant, cum praesumi non debeat, quod pro 62) talibus litteris, quae possunt facile obtineri 63), fraudem quis 64) commiserit falsitatis, nec litteris vsus est, postquam eas falsas esse cognouit 65), tu, ei officium beneficiumque restituens, ipsum super hoc vlterius non molestes.

59) Restituenda est inscriptio *ex libr. 1. epist. 456. Idem Sipontino archiepiscopo.*
60) *Praedictae*, c. 1. comp. 4. h. t.
61) *Fuerat*, C. H.
62) *Pro*, in C. R. 2. et ed. gloss. deest.
63) *Quae de facili possunt a quibuslibet detineri*, cit. c.
64) *Quis*, desideratur ibid.
65) *Cognouit*, deest in C. H.

CAP. IX.

Propter paucarum litterarum rasuram in loco non suspecto, rescriptum non probatur falsum.

IDEM 66). *(ann. 1198.)*

Ex continentia *d*: [*et infra.*] Verum [*nos,*] litteras ipsas, quae redargutae fuerant falsitatis 67), diligentius intuentes, nullum in eis falsitatis signum, vel suspicionis inuenimus, nisi paucarum litterarum rasuras, quae nequaquam sapientis animum in dubitationem vertere debuerunt. Vnde, si vobis constiterit, praedictum R. obligasse se sub periculo caussae, quod litteras 68) illas falsas esse probaret; cum quilibet ad renuntiandum iuri suo liberam habeat facultatem: ipsi R. super dicta ecclesia silentium imponatis.

66) Inscriptio *in epist. INNOCENTII III.* 404. *libr. 1.* haec est: *episcopo Roffensi, archidiacono Bathoniensi et magistro W. de sancta fide canonico Wellen.*
67) *Crimine falsitatis*, C. H.

68) *Litteras*, non est in c. 2. comp. cit. 4.

a *C. 4. in eod. tit. in 3. compil. et discrim. et Cy. in qu. 1. C. de fid. instr.*
b *Vide l. 2. cum gloss. in vers.*
c *C. 1. eod. tit. in 4. comp.*
d *C. 2. eod. tit. in 4. comp.*

TITVLVS XXI.
DE SORTILEGIIS 69) e.

CAP. I.

Sortilegia pro futuris inueniendis, vel diuinationibus faciendis prohibentur, et contra facientibus poena imponitur.

Ex poenitentiali Theodori. (Conf. c. 1. comp. 1. h. t.)

In tabulis vel [*in*] codicibus, aut aliis 70) forte futura 72) non sunt requirenda, [*aut nullus in psalterio vel in euangelio vel in aliis rebus sortiri,*] nec diuinationes aliquas in aliquibus rebus quis 73) obseruare praesumat. Qui autem contra 74) fecerit, quadraginta dies 75) poeniteat.

69) *De sortilegis*, C. R.
70) Diction. *aut aliis*, desiderantur in c. 1. comp. 1. h. t.
72) *Furta*, C. R. L. ed. ant. Cont. et gloss. *furta facta*, H.
73) *Quis*, non est in cit. c.
74) *Contra hoc*, C. L. et H. *quod si fecerit*, cit. c.
75) *Diebus*, C. R. 1.

CAP. II.

Presbyter, qui per inspectionem astrolabii furta requirit, ad tempus suspenditur ab altaris ministerio. Ita communiter summatur; sed in veritate haec summatio non est indistincte vera: quia acrius potest puniri.

ALEXANDER III. *Graden. 76) f patriarchae. (ann. 1180.)*

Ex tuarum *g* tenore litterarum accepimus, quod V. 77) presbyter, [*lator praesentium, iuuenili leuitate vsus,*] cum quodam infami ad priuatum locum [*immundum spiritum inuocaturus*] accessit. [*Vnde tu eum, quia propter hoc infamia laborat, et facinus publicum et notorium erat, ab officio et beneficio ecclesiastico suspendisti. Ipse autem coram nobis viua voce proposuit, quod*] non 78) ea intentione, vt vocaret 79) daemonium, [*ierat,*] sed vt inspectione astrolabii furtum cuiusdam ecclesiae posset recuperari 80). Verum 81), licet hoc ex bono zelo et [*ex*] simplicitate se fecisse proponat: id tamen grauissimum fuit, et non modicam inde maculam peccati contraxit 82). [*Sed quoniam tutius est in dexteram, quam in sinistram, et in misericordiam, quam in seueritatem, declinare; ipsum f. t. duximus remittendum, monentes atque*] mand. quatenus [*sibi intra septem dies, post harum susceptionem litterarum, ecclesiam cum vniuersis ablatis restituas, et*] talem ei pro expiatione illius delicti poenitentiam 83) imponas *h*, quod per annum et amplius, si tibi visum fuerit, [*ita tamen, quod biennium non excedet,*] eum ab altaris ministerio 84) praecipias abstinere, et extunc liberum sit ei exercere officium sacerdotis.

76) *Graden.* C. R. 2. et c. 3. comp. cit. 1. rectius.
77) *Io.* C. H.
78) *Non tamen*, C. R. 1.
79) *Inuocaret*, C. R. et H.
80) *Recuperare*, C. R. 1. L. ed. ant. et cit. c.
81) *Vnde*, cit. c.
82) *Contraxisset*, ibid.
83) *Poenam*, C. L. H. et ed. ant.
84) *Ministratione*, cit. c.

CAP. III.

Non solum electio per sortes fieri non debet, sed etiam electiones compromissariorum per sortes assumi non debent.

HONORIVS III. *capitulo Lucan.* 85) i *(ann. 1212.* Conf. c. vn. comp. 5. h. t.*)*

Ecclesia *k* vestra, [*nuper*] episcopo destituta, [*sicut comperimus,*] vos 86), conuenientes in vnum, vt de futuri 87) tractaretis electione pontificis, [*circa modum electionis diuersos incipientes habere tractatus,*] vnum [*tandem*] elegistis ex vobis per sortem, qui tres auctoritate vestra elegit, per quos vice omnium Lucan. 88) prouideretur ecclesiae

85) *Lucen.* ed. ant. et Cont.
86) *Vos*, desideratur in c. vn. comp. 5. h. t.
87) *Futura*, C. L.
88) *Lucanen.* C. R. 1. *Lucanae*, C. R. 2.

e *Al.* sortilegis, *et non male. Vide tractat. Pauli Grillandi. Adde Alphonsum Castrum l. 1. c. 13. de iust. haer. punit.*
f *Al.* Gradens.
g *Cap. 3. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Lateran. sub Alex. III. p. 50. c. 6.*
h Poenam, *habent vetustiores cod. et plerique manuscripti.*
i Lucens.
k *Vide Petin. in c. capitulum. supr. de rescr. et B. Thom. 2. 2. qu. 95. art. 8. et ibi Caiet. ex quo intelliges, cur sortes repellantur in electionibus spiritualibus.*

de pastore; quorum duo tertium, magistrum 89) Ricardum scilicet 90), elegerunt: quod expresse licebat eisdem, secundum traditam a vobis omnibus potestatem. Procuratoribus igitur vestris, super his in nostra præsentia constitutis, nos, tali examinato processu, licet nota non careat, quin imo multa reprehensione sit dignum 91), quod sors in talibus interuenit 92), [*propter prærogatiuam tamen morum et litteras magistri R. concanonici vestri, in quem vota vestra ecclesiæ vestræ præficiendum episcopum concurrerunt, et affectionem, quam ad eandem habemus ecclesiam,*] electionem celebratam de ipso ad gratiam confirmationis admittimus 93), sortis vsum in electionibus 94) perpetua prohibitione damnantes 95).

89) *Magistrum*, in C. R. 1. deest.
90) *Scilicet sibi*, C. H.
91) *Dignissimus*, ibid.
92) *Interuenisset*, C. R. 2.
93) *Admisimus*, C. R. 1.
94) *In talibus*, cit. c.
95) Nulla necessitas canonicos adstrinxit in hac specie facti, vt *vsum sortium* adhiberent. Quid vero, *si iusta caussa* vrserit iudicium sortis, si duo compatroni diuersos præsentandos designent, et alter alteri cedere nolit? Nihil impedire videtur, quo minus per *sortem* designari possit præsentandus: cum singulorum æquale ius sit, et maiora aliter haberi nequeant.

TITVLVS XXII.
DE COLLVSIONE DETEGENDA 96).

CAP. I.

Accusatore desistente ab accusatione, potest iudex ex officio suo inquirere super crimine illato.

GREGORIVS a *vniuersis episcopis de Corin.* 97) *(ann.* 592. *Romæ.)*

Scripta fraternitatis vestræ relegentes, agnouimus, quod hi, qui contra Hadrianum, [*fratrem et*] coepiscopum [*nostrum,*] aliqua dixerant, modo cum eodem [*episcopo*] in amicitiam conuenissent: [*et magna nobis ad præsens facta est de eorum vnitate lætitia. Sed, quoniam ea, quæ dicta sunt, indiscussa manere non patimur: sedis nostræ diaconum ad ea inuestiganda dirigimus.*] Quia vero nuntiati facinoris qualitas nos vehementer impellit 98), vt ea, quæ audiuimus, dissimulare nullatenus debeamus; præsertim cum accusatores et accusatum inter se fecisse gratiam indicaueritis: hoc [*nobis*] necesse est subtilius 99) perscrutari, ne forte non ex caritate, sed ex præmio eorum, sit concordia comparata 100).

96) *Detegenda*, in C. R. 2. H. L. et comp. 1. h. t. deest.
97) *Vniuersis de Corith.* C. H. *Corinth.* C. R. 2. et L. *de Corintho*, c. 1. comp. cit. 1.
98) *Impulit*, C. R. 1. *compellit*, L.
99) *Subtiliter*, C. L.
100) *Ne forte illorum comparata concordia, quod absit, non ex caritate, sed ex præmio facta constiterit*, cit. c.

CAP. II.

Desistente accusatore et accusato, iudex prosequitur.

IDEM 1).

Crimina *b*, semel audita, Gregorius indiscussa nullo modo præteribat: etiamsi accusatus cum accusatore in gratiam rediisset.

1) Verba hæc non esse GREGORII, sed potius *historici*, res ipsa docet. Illa vero depromta esse ex *IO. DIACONI vita GREGORII libr. IV. c.* 32. obseruat recte *AVGVSTINVS ad c.* 2. *comp.* 1. *h. t.*

CAP. III.

Colludens in caussa beneficiali, priuari debet beneficio.

ALEXANDER III. *Noruicen. episcopo. (ann.* 1180.)

Audiuimus *c*, [*in episcopatu tuo et in aliis episcopatibus Angliæ,*] vsque adeo clericorum malitiam excreuisse, vt interdum, inter se collusione facta super beneficiis, quæ possident, se sustineant ab aliis molestari, et postea, vt quæstioni cedatur 2), et iidem clerici beneficia quiete possideant, quasi nomine transactionis soluunt aliis de ipsis beneficiis annuam pensionem, vt post mortem eorum in beneficiis illis 3), super quibus est [*inter eosdem clericos*] collusio facta, ius sibi valeant vindicare. Vnde, [*quia, quid*] tibi [*exinde faciendum sit, nos consulere voluisti, fraternitati t. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus, si quos clericos tuæ iurisdictionis per collusionem huiusmodi fraudem legitime tibi constiterit commisisse, eos beneficiis, super quibus collusum fuerit, non differas, [*app. rem.*] perpetuo spoliare: quia satis esset indignum [*et absonum,*] si fraus et dolus, quæ in præiudicium tui iuris, et aliorum nituntur committere, in eorum non redundarent incommodum et iacturam.

2) *Cedant*, C. H.
3) *Illis*, deest ibid.

a *Greg. l.* 2. *registri. ind.* 11. *epist.* 38. *c.* 77. *apud Io. Diac. l.* 4. *c.* 32. *de vita Greg. refertur concil. Later. sub Alex. III. part.* 48. *c.* 2. *et cap.* 1. *eod. tit. in* 1. *comp.* b *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.* c *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Lat. sub Alex. III. part.* 28. *c.* 12.

CAP. IV.

Absolutio de criminibus illatis, per collusionem facta, non impedit facultatem iterum accusandi et inquirendi de illis criminibus.

GREGORIVS IX. *Barensi* 4) d *archiepiscopo, et fratri Ioseph, monacho Floren. (ann.* 1236.)

In tantum clamor, qui adscendit contra Acherontinum 5) e archiepiscopum 6), inualescit, quod dissimulare ipsum vlterius sine scandalo non valemus 7), nec sine periculo tolerare: [*et infra.*] Licet autem sedes apost. frequentibus 8) clamoribus excitata, inquisitionem quorundam excessuum suorum duxerit committendam: propter tergiuersationes 9) tamen ipsius, vt dicitur, eodem cum inquisitoribus et examinatoribus colludente, nec non corruptis testibus et inquisitoribus, ac examinatoribus supra dictis, non solum prædicti excessus remanserunt hactenus incorrecti 10), verum etiam peiora prioribus committere non expauit. [*et infra.*] Discret. vestræ mandamus, quatenus, si de huiusmodi collusione ac corruptione constiterit, ex integro super præmissis et aliis, alioquin super nouis duntaxat inquiratis, quæ videritis inquirenda.

4) *Varen.* C. R. 2. *Aretinen.* ed. ant.
5) *Acherotinum*, C. R. 1. et L. sed C. R. 2. habet: *Archerontinum.*
6) *Episcopum*, ed. ant.
7) *Non valeamus*, ibid.
8) *Frequentius*, C. H.
9) *Tergiuersationem*, ibid.
10) *Incorrupti*, ed. Cont. et Pith.

TITVLVS XXIII.
DE DELICTIS 11) PVERORVM.

CAP. I.

Impuberes præter vitium carnis delinquere possunt: puniuntur tamen mitius, quam adulti.

GREGORIVS 12) *f.* (*ann.* 600.)

Pueris grandiusculis peccatum nolunt attribuere quidam, nisi ab annis XIV. cum pubescere cœperint. Quod merito crederemus, si nulla essent peccata, nisi quæ membris genitalibus admittuntur 13). Quis vero audeat affirmare, furta, mendacia, et periuria non esse peccata? At his plena est puerilis ætas: quamuis in eis non ita, vt in maioribus, punienda videantur.

11) *De delicto*, C. H. et comp. 1.
12) In c. 1. *comp.* 1. *h. t.* legitur: *AVGVSTINVS.* In *cod. Barcin.* hoc *cap.* tribuitur EVGENIO, teste *AVGVSTINO ad h. c.* In C. R. 1. H. et edit. Cont. GREGORIO IX. quamuis in C. R. 2. numerus IX. deletus fuerit: sed de vero auctore incerta sunt omnia.
13) *Committuntur*, C. H.

CAP. II.

Puer non debet ita seuere puniri, sicut maior: nec pater ex delicto filii impuberis tenetur.

ALEXANDER III. *Hermon.* 14) *episcopo. (ann.* 1170.)

Referente nobis *g* H. 15) [*præsentium latore,*] intelleximus 16), quod, cum N. 17) filius eius, [*qui*] decennis [*erat,*] cum aliis pueris sagittaret, quidam nepos eiusdem H. sagitta percussus, interiit: quod idem filius eius, cum inter alios luderet, fortuito casu dicitur peregisse: [*licet id habeatur incertum.*] Quia vero 18) [*dil. f. n.*] abbas sancti Remigii a præfato H. secundum consuetudinem illius terræ, centum solidos instantius requirebat: [*ad nostram audientiam appellauit.*] Vnde quoniam 19) *h* in pueris relinqui solet inultum, quod in aliis 20) prouectioris ætatis humanæ leges dicunt seuerius corrigendum: [*fr. t. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus [*rem ipsam diligentius inquiras, et,*] si [*tibi*] constiterit, filium prædicti H. intra XIV. ætatis suæ annum eundem excessum commisisse 21), memoratum abbatem moneas et [*auctoritate nostra, app. rem.*] compellas, vt ab eodem H. prædictos centum solidos propter illam 22) *i* consuetudinem non exigat, nec ab ipso pro temporali pœna requirat. [*Quodsi prænominatus abbas eum super hoc post commonitionem tuam duxerit impetendum: tu Aide et filium suum ab eius impetitione, subl. app. rem., auctoritate nostra fretus absoluas.*]

14) *Hermen.* C. R. 1. qui proxime ad veram lectionem accedere videtur: cum sine dubio legendum sit: *Rhemen.* quod etiam obseruat GONZAL. *ad h. c.* et inde quoque colligit, quia *abbatis sancti Remigii* in *hoc c.* fit mentio, cuius monasterium est in ipsa vrbe *Remorum* s. Remensium.
15) *Deferente nobis Aide*, cit. c. per totum.
16) *Ad audientiam ap. sedis peruenit*, ibid.
17) Siglum *N.* desideratur in C. R. L. ed. ant. et cit. c.
18) Editiones vulg. habent: *propter quod.*
19) *Verum quoniam*, C. R. 1.
20) *Quod vniuersis*, cit. c.
21) *Aetatis suæ annum exsistere, cum eumdem excessum, vt dicitur, commisisset*, ibid.
22) *Vllam*, C. R. 2. L. ed. ant. et cit. c.

d Bararen. e Achorontin. *al.* Acherontum. f *In plerisque vulgatis:* Greg. nonus, *in manuscr. vt plurimum, vt est impressum. In veteri comp. c.* 1. *eod. tit.* Augustino *tribuitur: verum vnde sit scriptum, nondum est inuentum.* g *C.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.* h *Al.* verum quoniam. i Vllam.

TITV-

TITVLVS XXIV.
DE CLERICO VENATORE a.

CAP. I.

Clerico prohibetur venatio, et contra facienti pœna imponitur. Hoc dicit cum sequenti.

Ex concilio Aurelianen. 23)

Episcopum *b*, presbyterum aut diaconum, canes aut accipitres, aut huiusmodi [*res*] ad venandum habere non licet. Quodsi quis talium personarum in hac voluptate 24) sæpius detentus 25) fuerit; si episcopus est, tribus mensibus a communione; si presbyter, duobus: si diaconus 26), ab omni officio suspendatur 27).

23) Interpolator hunc textum etiam in *c. 2. dist. XXXIV.* adscripsit *concilio Aurelianensi IV.* quamuis potius *Agathense c. 55.* substituendum sit, vt ibidem obseruaui. In C. R. 2. et edit. ant. *Arelaten.* legitur. Omnino autem necessarium fuit in conciliis *Galliæ* et *Germaniæ* venationibus intuitu prælatorum et clericorum dicam scribere, cui admodum et vltra modum dediti erant, teste *NICOLAO I.* in c. 1. *dist. XXXIV.* et *capitularibus regum Francorum.*
24) *Voluntate*, C. L.
25) *Detectus*, c. 1. comp. 1. h. t.
26) *Diaconus vero*, ibid.
27) *Suspendantur*, C. R. 1.

CAP. II.

Summatum est supra capitulo proximo.

Ex eodem. (Conf. c. 2. comp. 1. h. t.)

Omnibus 28) seruis Dei, venationes et siluaticas vagationes 29) cum canibus, et accipitres aut falcones 30) habere 31) interdicimus.

28) vide *c. 3. dist. cit. XXXIV.*
29) *Fatigationes*, ed. Cont. in margine vero, vt est impressum.
30) *Et accipitribus et falconibus*, C. R. 1.
31) *Habere*, abest a C. R. L. H. ed. ant. et Gonz.

TITVLVS XXV.
DE CLERICO PERCVSSORE.

CAP. I.

Clericus, sæpe alium percutiens, et monitus non desistens, deponendus est.

Ex concilio Agathen. *c*

Si quis in aliquo gradu sacro 32) percussor exstiterit; corripiatur a crimine: et, si non 33) emendauerit, deponatur.

32) *Gradu ecclesiastico sacratus*, c. 1. comp. 1. h. t.
33) *Si non se*, C. L. et C. R. 2. *et si se*, H. sed partic. *et*, desideratur in cit. c.

CAP. II.

Duobus mensibus a missarum administratione suspenditur episcopus, qui crudeliter aliquem fustigari facit.

GREGORIVS *Tarentin.* 34) *episcopo.* (*ann.* 592.)

Præterea, quoniam mulierem [*de matriculis*] propter delictum suum 35), contra ordinem sacerdotii cædi crudeliter fustibus deputasti; quam, licet exinde, cum post octo menses decesserit, minime arbitramur 36) fuisse 37) defunctam: tamen, quia ad ordinem tuum noluisti habere respectum, [*propterea*] duobus te mensibus ab administratione missarum statuimus abstinere.

34) Verba hæc desumta sunt ex *libr. II. ind. XI. epist. 44.* cuius inscriptio hæc est: *GREGORIVS Andreæ Tarentino episcopo.* Ex eadem epistola quoque decerpta sunt verba in *c. 7. dist. XXXIII.* recitata.
35) Voc. *propter delictum suum*, non sunt in c. 2. comp. cit. 1.
36) *Arbitremur*, C. R. L. et ed. ant. *quam licet post octo menses exinde minime arbitror fuisse defunctam*, cit. c.
37) *Esse*, C. H.

CAP. III.

Non punitur clericus vt homicida, si fuit ipse in conflictu pro parte violentiam repellentium: licet ibi aliqui mortui sint, et ipse lapides proiecit, ex quo nullum ipse percussit.

ALEXANDER III. *Lucen. episcopo et eius capitulo.* (*ann.* 1180.)

Præsentium *d* lator in quodam conflictu asserit se fuisse, pro parte tamen 38) illorum, qui violentiam repellebant: in quo lapides ipse proiecit 39), sed aliquem non percussit. Quem nos, quia per alios illic aliqui dicuntur occisi, a celebratione missarum per biennium 40) præcipimus abstinere. Mandamus itaque [*vobis*,] vt, si [*res ita se habuerit, et*] alia [*tamen*] non impedierint 41), decurso huiusmodi temporis spatio, ad sui 42) officii exsequutionem eum admittatis 43).

38) *Tamen*, deest in C. H.
39) *Proiecisset*, C. L.
40) Hæc verba desunt in *c. 3. comp. 1. h. t.* et omissa etiam *in append. ad concil. Later. III. P. XXVI. c. 11.* vt et infra *in coll. decretal. Alex. III. tit. XXI. c. 16. p. 223.* necessario tamen addi debent: quia pontifex duntaxat eum, de quo quæstio erat, ad certum temporis spatium suspendere voluit, quod indicant verba, quæ mox sequuntur: *decurso huius temporis spatio.*
41) *Impediunt*, C. L. *impediant*, H.
42) *Ad suam*, ed. ant. et Cont.
43) Ita rectius, vt *cit. locis* legitur: cum sit ad *episcopum et capitulum Lucense* hæc decretalis directa. In vulg. edit. est *admittas*: quia mentio capituli in inscriptione non facta est.

CAP. IV.

Clericus, qui fuit in conflictu, vbi aliqui fuerunt occisi, sine eius facto vel consilio, de iure communi promoueri potest. H. d. secundum intellectum, qui plus placet Panorm.

COELESTINVS III. 44) (*ann.* 1195.)

Continentia 45) e litterarum [*vestrarum inspecta, qua significastis nobis, quod*,] cum P. acolythus, cum quibusdam [*hominibus*] ad resistendum prædonibus arma sumpsisset, in 46) conflictu illo tres fuerunt ab aliis vulnerati ad mortem, ita tamen, quod illa homicidia neque facto eius, neque consilio perpetrata fuerunt. [*Quia vero super hoc nostrum requisistis consilium:*] vobis t. r. quod, cum prædictum acolythum 47) ad frugem melioris vitæ transiuisse dicatis 48), [*et in monachali religione fere per annos octo laudabiliter huc vsque vixisse, meritis eius aliis non repugnantibus*,] poterit ipse 49) ad subdiaconatus ordinem promoueri, et [*merito*] altaris ministerium exercere.

44) *Clemens*, C. H.
45) *Continentiam*, C. R. 1. sed frustra.
46) *In*, deest in C. H.
47) *Prædictus acolitus*, C. R. 1. et L.
48) *Dicatur*, C. R. 1. et L. sed C. R. 2. habet: *dicas.*
49) *Valeat*, c. vn. comp. 2. h. t. pronom. *ipse*, omisso.

TITVLVS XXVI.
DE MALEDICIS 50) *f*.

CAP. I.

Maledicens papæ puniendus est, vt alii deinceps deterreantur, et ipse arceatur.

CLEMENS III. 51) (*ann.* 1190.)

Innotuit *g* nobis: [*et infra.*] [*Ad vltimum fratern. t. mandamus, atque præci imus, quatenus*,] quia nobis per litteras 52) [*tuas*] retulisti, [*scil.*] quod, cum 53) Ioannes, clericus [*sanctæ Trinitatis*,] multis coram adstantibus, verba quædam in depressionem 54) officii et beneficii nostri 55) protulit 56), ipsum a temeritate sua [*per suspensionem officii et beneficii, subl. app. obst.*] compescas 57), vt pœna illius aliis terrorem incutiat, ne 58) de cætero contra Rom. eccl. in talia verba prorumpant 59).

50) *De clericis maledicis*, C. R. 2. et ed. ant. *de clerico maledico*, comp. 2.
51) *Cœlestinus III.* ed. Pith.
52) In C. R. 2. et ed. ant. additur: *tuas.*
53) *Cum*, in C. H. ed. ant. et c. vn. comp. 2. h. t. rectius est omissa.
54) *Despectionem*, C. R. 1. *deprehensionem*, L.
55) *In depressionem et contumeliam Romanæ ecclesiæ protulit*, cit. c.
56) *Protulerit*, C. R. 2.
57) *Ita compescas*, ibid.
58) *Nec*, cit. c.
59) *Prorumpat*, C. R. et L.

CAP. II.

Hic ponitur pœna blasphemantis Deum, vel aliquem sanctum, et maxime virginem gloriosissimam.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1236.)

Statuimus *h*, vt, si quis contra Deum, vel aliquem 60) sanctorum suorum, et maxime beatam 61) virginem 62), linguam in blasphemiam publice relaxare præsumpserit, per episcopum suum pœnæ subdatur inferius annotatæ, videlicet, quod in septem 63) diebus dominicis præ foribus ecclesiæ in manifesto, dum aguntur missarum sollemnia, blasphemus existens vltimo illorum die dominico pallium et calceamenta non habeat, ligatus corrigia circa collum, septemque *i* præcedentibus

60) *Et aliquem*, C. R. 1. et L.
61) *Contra beatam*, C. R. 2. *in beatam*, L.
62) C. R. 2. addit: *Mariam.*
63) *Vt septem*, C. R. 1. L. et ed. ant. *vt in septem*, C. R. 2.

a *Vide conc. Trid. sess. 24. de reform. c. 12. §. vestitu insuper. et Bernard. Diaz. in pract. crimin. can. cap. 61.* b *Cap. 1. eod. tit. in 1. compil.* c *Addi potest cap. 3. vt refert Bursh. l. 2. decr. c. 190. et Iuo p. 6. c. 235. sed in eo concilio nondum repertum est.* d *C. 3. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Later. p. 26. c. 11.*

e *C. 1. in 2. comp. h. t.* f *In cod. Barb. et altero manuscr. Vaticano ita:* de clerico maledico. g *Cap. vn. eod. tit. de cleric. maled. in 2. compil.* h *Vide Bernard. Diaz. in pract. crim. c. 103. Alber. de agn. assert. qu. 27.* i *Al.* septemque præcedentib. sex feriis vel subsequentib. in pane, etc.

ſextis feriis 64) in pane et aqua ieiunet, eccleſiam nullatenus ingreſſurus. Quolibet quoque prædictorum dierum tres, ſi poterit, alioquin duos reficiat pauperes, ſiue vnum. Et, ſi nec ad hoc eius ſuppetant facultates, id in pœnam aliam commutetur: cui etiam, ſi renuerit recipere 65) ac peragere pœnitentiam ſupra dictam, eccleſiæ interdicatur ingreſſus, et in obitu eccleſiaſtica careat 66) ſepultura. Per temporalem præterea poteſtatem coactione, ſi neceſſe fuerit, epiſcopi diœceſ. adhibita contra eum, blaſphemus, ſi diues fuerit, quadraginta ſolidorum, alioquin triginta, ſiue viginti, et, ſi ad id non ſufficiat, quinque ſolidorum 67) vſualis monetæ pœna mulctetur, nullam in hoc miſericordiam habiturus: quod etiam inter alia communitatum 68) ſtatuta ponatur.

64) *Sex feriis*, ed. ant. et Cont.
65) *Accipere*, C. H.
66) *Careat*, abeſt a C. R. 1. et L.
67) *X. vel V. ſolidorum*, C. H.
68) *Communitatis*, ibid.

TITVLVS XXVII.

DE CLERICO EXCOMMVNICATO, DEPOSITO a, VEL INTERDICTO MINISTRANTE 69).

CAP. I.

Clericus, depoſitus celebrans, excommunicatur.

Ex canone apoſtolorum.

Si quis epiſcopus, presbyter vel diaconus, depoſitus iuſte pro certis criminibus, auſus fuerit attrectare 70) miniſterium, ſibi dudum commiſſum: hic ab eccleſia abſcindatur.

69) *De clerico excommunicato, vel interdicto miniſtrante, vel beneficium recipiente*, C. R. 1. ſed L. loco: *miniſtrante*, legit: *adminiſtrante.* In H. autem ita legitur: *de clerico excommunicato, interdicto vel ſuſpenſo celebrante.* in comp. 1. *de clerico excomm. vel dep. miniſtrante.* in comp. 3. *de clerico excomm vel interd. miniſtr. vel beneficium repetente.* denique in comp. 4. *de clerico excomm. miniſtrante.*
70) *Attractare*, C. R. L. et ed. ant. *tractare*, H.

CAP. II.

Degradatus vel ſuſpenſus celebrans, et monitus non deſiſtens excommunicatur: et, ſi nec ſic deſiſtat, per ſecularem poteſtatem ad requiſitionem eccleſiæ exſilio damnatur.

Ex concilio Antiochen. 71) *(in Syria.)*

Si quis b presbyter aut alius clericus 72), [*ab epiſcopo ſuo*] fuerit degradatus, aut ab 73) officio pro certis criminibus ſuſpenſus, et ipſe per contemptum et ſuperbiam aliquid de miniſterio, ſibi interdicto, agere præſumpſerit, et poſtea ab epiſcopo ſuo 74) correptus 75), in incepta præſumptione perdurauerit: [*hic*] modis omnibus 76) excommunicetur c, [*et ab eccleſia expellatur.*] Et quicunque cum eo communicauerit, ſimiliter ſe ſciat eſſe excommunicatum. Similiter de clericis, laicis, vel 77) feminis excommunicatis obſeruandum eſt. Quodſi aliquis iſta omnia contempſerit, et epiſcopus minime emendare potuerit: regis iudicio ad requiſitionem eccleſiæ 78) exſilio damnetur 79).

71) Deſcripſit hunc canonem non ex fonte RAYMVNDVS, ſed ex *c.* 2. *h. t. comp.* 1. varia metamorphoſi a fonte recedente. Verba ipſius concilii *Antiocheni c.* 4. ex fonte ſincerius retulit *GRATIANVS* in *c.* 6. *C. XI. qu.* 3. Periodus vltima nequidem huius concilii eſt, ſed potius ex *concilio Vernenſi c.* 9. anno DCCLV. habito, adſuta, in quo prior periodus ex *concilio Antiocheno* hauſta, et, aliis quibuſdam intermixtis, in fine clauſula de imploratione brachii regii adiecta. Vid. *HARDVIN. tom. III. concil. p.* 1996.
72) Verb. *aut alius clericus*, non ſunt in c. 2. comp. 1. h. t.
73) *Ab*, omittitur ibid.
74) *Suo*, ibid. non habetur.
75) *Correctus*, C. R. 2.
76) *Hic omni modo*, C. R. 1. *hic omnibus modis*, C. R. 2.
77) *Vel*, deeſt in C. H.
78) Diction. *ad requiſitionem eccleſiæ*, interpolationi RAYMVNDI debentur.
79) *Condemnetur*, C. R. 2.

CAP. III.

Interdictus et excommunicatus celebrans, monitus non deſiſtens, deponitur.

ALEXANDER III. *Londonen.* 80) *epiſcopo. (ann.* 1180.*)*

Clerici d autem, ſi qui 81) a ſuis, aut etiam de mandato Romani pontificis ab alienis epiſcopis interdicti vel excommunicati, ante abſolutionem diuina officia celebrauerint, niſi moniti 82) ſine dilatione redierint, perpetuæ depoſitionis ſententiam, pro auſu tantæ temeritatis incurrant.

80) *Turonenſi*, c. 3. comp. 1. h. t.
81) *Si*, in C. R. 2. et L. deeſt.
82) *Ad admonitionem veſtram*, cit. c.

a *Dictio*, depoſito, *deeſt in aliquot antiqq.* b *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *compil.* c *Vide l.* 1. *C. de ſuperexact. l.* 10. *et l. Papinianus. §. meminiſſe. ff. de inoff. teſt.* d *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Lat. ſub Alex. III. p.* 26. *c.* 10.

CAP. IV.

Excommunicati vel interdicti celebrantes deponi debent: niſi propter multitudinem mitigetur pœna.

IDEM *Toletano archiepiſcopo. (ann.* 1180.*)*

Latores e præſentium, [*cum tuis litteris ad noſtram accedentes præſentiam, ſuum*] nobis 83) [*exceſſum plenius*] intimarunt, [*ſcil.*] quod tam ipſi, quam multi alii, poſtquam interdicti vel excommunicati fuerint, diuina præſumpſerint officia celebrare. [*Quoniam vero magnam cum eis multitudinem in hoc peccaſſe dicebant, nec nobis, quis eorum magis vel minus deliquerit, innoteſcere potuerit: negotium tuæ diſcretionis arbitrio duximus remittendum.*] Fraternitati tuæ mandamus, quatenus, [*rei veritate diligentius inquiſita,*] ſi XL. ſolummodo vel pauciores in his deliquiſſe conſtiterit, omnes in perpetuum ab officio ſacerdotali deponas. Si vero multitudinem magnam in hoc peccaſſe cognoueris: eos, quos magis cauſſam delicti eſſe conſtiterit, perpetua depoſitione condemnes, et alios, qui non tantum deliquerint 84), ab officio ad tempus ſuſpendas, et omnibus pœnitentiam ſecundum diſcretionem, tibi a Deo datam, iniungas.

83) *Nobis*, deeſt in C. H. et ed. ant.
84) *Deliquerunt*, C. R. L. H. ed. gloſſ. et c. 4. comp. cit. 1.

CAP. V.

Si habens notitiam excommunicationis per ſolam famam celebrat; debet de rigore deponi: licet cum eo poſſit miſericorditer diſpenſari. H. d. et eſt caſus notabilis.

INNOCENTIVS III. *Herbipolen. capitulo. (ann.* 1201.*)*

Illud f Dominus in beato Petro 85): [*et infra.*] Venerabilis frater noſter, quondam Hildeſemen. epiſcopus, [*imperialis aulæ cancellarius, non attendens, quod multa ſunt, quæ præter ſpecialem auctoritatem ap. ſedis de iure non poſſent, nec deberent impune ab aliquibus attentari, vtpote ceſſiones et translationes epiſcoporum, et alia, quæ nota ſunt vobis,*] licentia non ſolum non obtenta, ſed nec etiam poſtulata, eccleſia Hildeſemenſi relicta, Herbipolenſem eccleſiam occupauit 86). [*et infra.*] Vnde [*nos, præſumtionem ipſius debita volentes animaduerſione punire, v. f. n.*] Magdeburgen. epiſcopo 87) g [*et aliis quibuſdam, in Teutonia conſtitutis,*] dedimus in mandatis, vt, cum factum ipſum 88) non poſſet in partibus illis non eſſe notorium, niſi dictus epiſcopus intra XX. dies [*poſt ſuſceptionem litterarum, quas ſuper hoc ipſi direximus,*] ab Herbipolen. eccleſiæ adminiſtratione ceſſaret, eum excommunicatum publice nuntiarent, [*et excommunicationem eius facerent pulſatis campanis et candelis accenſis feſtiuis diebus et dominicis innouari:*] quod idem Magdeburgen. ſtuduit adimplere. [*et infra.*] Ipſe vero epiſcopus, in noſtra poſtmodum præſentia conſtitutus, etſi ſuum recognoſceret 89) et confiteretur exceſſum, et non iudicium, ſed miſericordiam poſtularet: hoc tamen inter alia in ſua excuſatione 90) propoſuit, quod, cum dictus Magdeburgenſis non eſſet ordinarius iudex eius, non crediderat, quod, monitione non præmiſſa, auctoritate delegata poſſet procedere contra ipſum, aut ſententiam in eum aliquam promulgare. Vnde, cum nec ante factum monitorias, nec poſt [*factum*] litteras ab eo aliquas 91) accepiſſet; peccare non credidit 92), ſi 93) diuina officia quantumcunque ſollemniter celebrauit: præſertim cum ei non niſi per famam de ſententia, contra eum prolata, conſtaret. [*Quod autem, poſtquam ſe nouit excommunicatum a nobis, omnia diuina ſibi fecerat officia celebrari, et fidelium communioni iniecerat ſe frequenter; id non in contemptum ſedis apoſt. vel etiam tanti ſacramenti, ſed ſpe veniæ aſſerit ſe feciſſe, ne videlicet indureſceret amplius, et eius animus diutius proteruiret, vel proſterneretur, ſi nunquam diuinis officiis intereſſet: licet in diebus ſollemnibus ſe nunquam celebrationi diuinorum ingeſſerit, et cum paucis in angulo alicuius eccleſiæ occulte non feſtiuis diebus diuina ſibi fecerit interdum officia celebrari.*] Licet autem in hoc 94) non videatur omnino culpabilis exſtitiſſe; quia tamen in dubiis via eſt eligenda tutior, etſi de lata in eum ſententia dubitaret: debuerat tamen potius ſe 95) abſtinere, quam ſacramenta

85) Pars huius decretalis eſt *c.* 5. *X. de maiorit.*
86) Neque enim *auctoritate papali* translatus erat, ceu refert pontifex in *c.* 3. *X. de translat. epiſc.* quod *not.* 39. illuſtraui.
87) *Archiepiſcopo*, C. H. et c. 1. comp. 3. h. t. rectius.
88) *Factum illud*, C. R. 1. ſed in C. L. deeſt: *ipſum.*
89) *Cognoſceret*, C. R. 1.
90) *In ſuam excuſationem*, C. R. 1. et cit. c.
91) Quia enim Magdeburgenſis archiepiſcopus iudex *delegatus* erat, non *ordinarius*: neceſſe fuerat, vt delegationis ſuæ ſpartam Hildeſmenſi intimaret; et hoc ipſo ſe ad cauſſam legitimaret. Delegato enim non creditur, niſi exhibitis litteris delegationis. De his litteris *monitoriis* pontificem eſſe intelligendum, recte cenſet *GONZ. ad h. c. n.* 3.
92) *Crediderit*, C. R. 2.
93) *Sed*, C. H.
94) *Licet autem in primo capitulo*, cit. c.
95) *Se*, deeſt in C. H. et ed. ant.

e *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil. et poſt. conc. Later. p.* 50. *c.* 51. *Vide Bernard. Diaz. in pract. crim. can. c.* 28. f *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. Alia pars huius decr. eſt in c. illud Dominus. ſupr. de maior. et obed.* g *In vet. comp. legitur:* archiepiſcopo: *ſed in Gregorianis legitur:* epiſcopo.

ecclesiastica pertractare. Illud autem, quod sub spe veniæ diuina sibi fecit, postquam se a nobis excommunicatum nouerat, celebrari, et communioni 96) fidelium se ingessit 97), potius contra eum facere credimus, quam pro eo; cum 98) sub 99) fiducia pœnitentiæ non debuerit 100) deliquisse, et excommunicatos 1) non vitare, multo magis, quam non *a* vitari periculosum exsistat: non vitare siquidem 2), cum in eo sit, excommunicatus sine delicto non potest, sed, cum ex aliis pendeat 3), sine suo delicto poterit non vitari: [*et infra.*] Cum eo 4) misericordiam facientes, pœnam, quam canon minatur 5) *b* his, qui post excommunicationem diuina præsumpserint officia celebrare, vel se celebrationi ingesserint diuinorum, ei non duximus infligendam.

96) *Orationi*, cit. c.
97) *Iniecit*, ibid.
98) *Quod*, C. H.
99) *Sub*, non est in cit. c.
100) *Debuerat*, C. H. et ed. ant.
1) Ita rectius legunt, C. L. et cit. c.
2) C. R. 1. addit: *alios.*
3) *Imponit*, C. R. 1. et L. *dependeat*, H. sed in C. R. 2. neutra vox legitur.
4) *Non vitari, et ita cum eo*, etc. cit. c.
5) *Canones minantur*, ed. ant.

CAP. VI.

Excommunicatus celebrans, a beneficio deponitur.

IDEM *Bisuntin. archiepiscopo.* (*ann.* 1201.)

Fraternitati 6) *c* tuæ: [*et infra.*] Presbyteros autem et alios clericos [*tuæ diœcesis,*] qui, pro 7) suis excessibus, a te nexibus anathematis canonice innodati, præsumpserunt, vel 8) præsumunt officia celebrare diuina, rationabiliter poteris omnibus beneficiis ecclesiasticis spoliare.

6) *Fraternitatis*, C. R. 1.
7) *Pro*, deest in C. H.
8) Verb. *præsumserunt vel*, desiderantur ibid.

CAP. VII.

Collatio beneficii, excommunicato pacta, non tenet: et scienter talibus conferens, a beneficiorum collatione suspenditur.

IDEM [*maiori*] *decano et priori Colonien.* (*ann.* 1213.)

Postulastis *d* per sedem apostol. edoceri: [*et infra.*] [*Consequenter quæsiuistis, vtrum clerici, qui, dum essent excommunicationis vinculo innodati, ecclesiastica beneficia sunt adepti, eadem, postquam absolutionis beneficium obtinuerunt, licite valeant retinere, postulantes nihilominus, qua pœna corripi debeant abbates et abbatissæ, et alii ecclesiarum prælati, qui scienter clericis, excommunicationi subiectis, ecclesiastica beneficia contulerunt. Ad quod*] consult. vestræ 9) t. respond. 10) quod, cum excommunicatis communicari non debeat, clericis, excommunicationis vinculo innodatis, ecclesiastica beneficia conferri non possunt, nec illi valent ea retinere licite; nisi forsitan cum eis fuerit misericorditer dispensatum: cum ea non fuerint canonice consequuti. Illi vero, qui scienter illa beneficia talibus contulerunt 11), tamdiu debent a beneficiorum collatione 12) suspendi, donec super hoc veniam consequi mereantur, vt puniantur in hoc, in quo delinquere præsumpserunt.

Celebrans in loco interdicto, si est clericus secularis, beneficiis priuatur: si monachus, in arctius monasterium detruditur. H. d.

Quæsiuistis *e* præterea, qualiter puniri debeant clerici, monachi vel moniales ecclesiarum conuentualium, qui post latam interdicti 13) sententiam, in locis, suppositis interdicto, præsumpserunt hactenus, et adhuc etiam 14) non verentur diuina officia celebrare, quamuis propter hoc sint excommunicationis vinculo innodati. Ad hoc breuiter respondemus, quod clerici, qui talia præsumpserunt, sunt ecclesiasticis beneficiis spoliandi: monachi vero vel moniales in arctioribus monasteriis ad peragendam 15) pœnitentiam detrudendi 16).

9) *Vobis*, c. 3. comp. cit. 3.
10) *Taliter respondemus*, C. R. et L.
11) *Contulerint*, C. R. 2.
12) *Collationibus*, C. R. 1.
13) *Interdicti*, desideratur in cit. c.
14) Voc. *præsumserunt hactenus et adhuc etiam*, desunt in C. H.
15) *Agendam*, C. R. 1.
16) *Sunt recludendi*, cit. c.

a *Vide Nauarrum in manuali de horis canon. c. 2. vers. 14. inter ambos.* b *Al.* infligit. c *C. 2. eod. tit. in 3. compil. Bernard. Diaz. in pract. crim. can. c. 28.* d *C. 3. eod. tit. in 3. compil.* e *Vide, quæ sunt sancita c. is, qui. §. is vero. et cap. vlt. de sent. excomm. in 6.*

CAP. VIII.

Valet collatio beneficii, ei facta, qui prius fuit excommunicatus, sed absolutus tempore collationis.

IDEM *decano et subdiacono* 17) f *Pictauien. et magistro P.* [*amico de Longouado,*] *canonico Petragoricen.* 18) (*ann.* 1210.)

Proposuit 19) *g* [*olim*] coram nobis 20) [*dilectus fil.*] magister P. Boiol. clericus [*v. f. n.*] episcopi Tusculan. quod [*dil. fil.*] G. sanctæ Mariæ in porticu diacono cardinali, in partibus illis apost. sed. legationis fungente officio, quidam de Lemouicinio 21) ei humiliter supplicarunt, vt eorum ecclesiam 22), quæ debito fraudabatur clericorum seruitio 23), ordinaret, pro se ac magistro eodem, [*scriptore nostro,*] preces specialiter porrigentes 24). Ipse vero, Lemouicen. 25) ciuitatem ingressus, canonicos, [*interpositis precibus,*] monuit, vt illos reciperent in socios 26) et in fratres; maxime cum præbendæ V. vel IV. ab vltima ipsius ecclesiæ ordinatione vacassent: quibus, post petitas et concessas deliberationis inducias, non curantibus respondere, de præbenda 27) Lemouicen. cardinalis prædictus eosdem clericos inuestiuit. [*et infra.*] [*Si vero probaret, ipsum excommunicatum tunc temporis exstitisse: non postponerent, quod de ipso factum fuerat, reuocare, qui, mandatum apostolicum exsequentes, vtriusque partis receptis testibus, rationibus et allegationibus intellectis, eandem caussam, sufficienter instructam, ad nostrum remiserunt examen.*] Cum autem [*propter hoc tam sæpe*] dictus magister, quam Lemouicen. 28) pœnitentiarius in nostra fuissent præsentia constituti, et acta iudicii 29) inspici fecerimus 30) diligenter; per pœnitentiarii testes intelleximus [*factam fidem,*] quod [*v. f. n.*] Lemouicen. episcopus pluribus annis, antequam idem magister inuestitus fuerit, [*et*] clericos [*et*] Burgen. 31) castri Lemouicen. et eundem P. nominatim, quem eorum dicebant consiliarium et fautorem, vinculo excommunicationis adstrinxit. Per testes vero magistri P. probatur 32), quod, etsi dictus episcopus in Burgen. 33) et eorum fautores tam clericos, quam laicos Lemouicen. excommunicationis sententiam protulisset, eos tamen per tres annos absoluit, antequam dictus magister fuerit inuestitus, [*quibusdam presbyteris vsque ad certum tempus in excommunicatione retentis, qui contra sententiam interdicti præsumpserant celebrare:*] quodque idem episcopus dicto magistro communicauit 34) postea in ecclesia et in mensa. [*His igitur et aliis, quæ vtraque pars proposuit coram nobis, intellectis,*] quia [*iuxta mandati nostri tenorem*] sæpe dictum 35) magistrum [*P.*] inuestituræ suæ tempore, a præfato episcopo exstitisse 36) excommunicatum, dictus pœnitentiarius, sicut obtulerat, non probauit; cum ex aduerso de absolutione et communione dicti episcopi fuerit facta fides: quod per dictum legatum de memorato magistro [*P.*] factum est, [*de fratrum n. consilio*] per diffinitiuam sententiam duximus approbandum.

17) *Subdecano*, C. H. et c. vn. comp. 4. h. t.
18) *Petragorien.* C. R. 2. *Pertragorien.* ed. gloss. *Pictagoricen.* cit. c.
19) Duas de eodem argumento pontifex scripsit litteras, alteras *ad magistrum Petrum Boiol. canonicum Lemouicensem,* relatas *libr. XIII. epist.* 201. alteras vero ad *decanum et subdecanum*, in *hoc cap.* recitatas, quarum particulæ tantum priori subiectæ: quia eiusdem tenoris cum prioribus fere fuerunt. In fine *ibidem* tantum quædam adiiciuntur, quæ ad sententiæ exsequutionem spectant.
20) Diction. *coram nobis*, desiderantur in C. R. 1. L. et ed. ant. sed loco eorum in cit. c. sunt sequentia: *coram dil. fil. P. sanctæ Luciæ ad septa sol. diacono cardinali, quem sibi et pœnitentiario Lemouicens. concessimus auditorem.*
21) *De ciuitate Lemon.* C. R. 1. *de Lim.* C. R. 2. *de Lemonicen.* L. ed. ant. et gloss. *de Lemouicen. canonici*, cit. c.
22) *Vt in eorum ecclesia - - - canonicos ordinaret*, cit. c.
23) *Quæ debito numero fraudabatur canonicorum seruitio*, C. R.
24) *Offerentes*, C. H.
25) *Lemonicen.* C. R. 1. L. et ed. ant. per tot.
26) *In canonicos*, C. R. 1.
27) Post verb. *vacassent*, verba in cit. c. hæc sunt: *qui, monitione ipsa deuote suscepta, deliberationis inducias petierunt, post quas, primo et secundo concessas, non curantibus respondere, de duabus præbendis* etc.
28) *Lemouicen.* desideratur ibid.
29) *Ipsa*, est ibid. loco vocis: *indicii.*
30) *Faceremus*, C. H.
31) *Et Burgen.* ed. ant.
32) *Probabatur*, ibid.
33) *In Burgenses*, C. R. 2. et L.
34) *Communicauerit*, C. L.
35) *Prædictum*, C. R. 1. *supra scriptum*, cit. c.
36) *Fuisse*, C. H.

CAP. IX.

Suspensus vel excommunicatus ignoranter celebrando, nulla indiget dispensatione respectu irregularitatis: alias secus.

GREGORIVS IX. 37) *I. et I.* 38) *canonicis Pragensibus* h. (*ann.* 1232.)

Apostolicæ sedis 39): [*et infra.*] Verum, quia tempore suspensionis ignari celebrastis diuina; vos reddit ignorantia probabilis

37) *Gregorius VIII.* ed. ant. et Cont.
38) *I. et L.* C. R. 1. et L. sed in C. H. ed. ant. et Cont. desunt hæc sigla.
39) Conf. *c.* 9. *X. de except.*

f *Al.* Subdecano. g *C. vn. eod. tit. in 4. compilat.* h *Hic titul. ex plurimis manuscr. restitutus est: vulgati dissentiunt. al. ita:* Gregor. IX. I. et A. canon. Pragen.

excusatos. Cæterum, si forte ignorantia crassa et supina aut erronea fuerit, propter quod dispensationis gratia egeatis; eam vobis de benignitate apostol. indulgemus.

CAP. X.

Excommunicatus minori celebrans, non est irregularis, sed peccat, et potest eligere, et ea, quæ sunt iurisdictionis, exercere, licet non eligi: et, si confert sacramenta, licet peccet, tamen collatio tenet, et suum habet effectum.

IDEM. *(ann. 1237.)*

Si celebrat *a* minori excommunicatione ligatus; licet grauiter peccet: nullius 40) tamen 41) notam irregularitatis incurrit, nec eligere prohibetur 42), vel ea, quæ ratione iurisdictionis sibi competunt, exercere. Si tamen scienter talis electus fuerit: eius electio est irritanda, pro eo, quod ad susceptionem eorum eligitur, a quorum perceptione a sanctis patribus est priuatus. Peccat autem conferendo ecclesiastica sacramenta; sed ab eo collata, virtutis non carent effectu; cum non videatur a collatione, sed participatione sacramentorum, quæ in sola consistit perceptione, remotus; dummodo non in contemptum ecclesiasticæ disciplinæ, videlicet contra prohibitionem superioris, communioni excommunicatorum pertinaciter se ingesserit: in quo casu est anathemate feriendus.

40) *Nullus*, ed. ant.
41) *Tamen*, in C. R. L. et H. non habetur.
42) *Prohibemus*, C. R. 2.

TITVLVS XXVIII.
DE CLERICO *b*, NON ORDINATO MINISTRANTE 43).

CAP. I.

Clericus, ministrans in pertinentibus ad ordinem, quem non habet, deponendus est, et amplius non ordinandus.

HORMISDA 44) *c* PAPA. *(post ann. 514.)*

Si quis *d* baptizauerit, aut aliquod diuinum officium exercuerit 45), non ordinatus 46): propter temeritatem abiiciatur 47) de ecclesia, et nunquam ordinetur.

43) *De non ordinato ministrante*, C. R. L. H et comp. 1.
44) *Honorius*, C. R. sed eodem errore, quem supra *c.* 1. *de despons. impub.* notaui.
45) *Celebrauerit*, C. H.
46) *Nisi ordinatus*, C. R. 1.
47) *Eiiciatur*, C. H.

CAP. II.

Diaconus, missam celebrans, ad sacerdotium non promouetur, et a diaconatu suspenditur ad tempus: sed in beneficio poterit ad tempus dispensari.

VRBANVS III. *Legion.* 48) *e episcopo.* *(ann. 1186.)*

Ex litteris tuæ *f* fraternitatis innotuit nobis 49), quod I. diaconus, [*præsentium lator, volens ante tempus in presbyterum ordinari, asseruit, se propter ordinationem tuam gradum sacerdotalem adeptum, et,*] cum non imposuisses ei manum, missarum celebrationem vsurpare præsumpsit: [*postmodum vero, Domino inspirante, rediit ad se ipsum, et proprium recognoscens excessum, in tanto sibi periculo consilium humiliter postulauit. Quia igitur super hoc tua nos duxit fr. consulendos; litteris præsentibus*] taliter respondemus, quod ad sacerdotis officium non poterit 50) promoueri: a diaconatu quoque biennio vel triennio pro tua maneat prouisione suspensus. De beneficio autem misericorditer agatur cum eo 51): ne sustentatione priuatus, ad seculi negotia reuertatur. Vt autem securius ei possis hanc misericordiam facere, de agenda [*imposita*] pœnitentia diligentem 52) *g* circa eum curam non desinas exhibere 53): salubrius 54) autem sibi absque dubio prouidebit, si ad regularem vitam se duxerit transferendum.

48) *Lingon.* C. R. 2.
49) *Nobis*, deest in C. H.
50) *Potest*, C. R. 1.
51) Diction. *cum eo*, desiderantur in c. 1. comp. cit. 1.
52) *Diligenter*, C. R. 1. et cit. c.
53) *Adhibere*, C. L.
54) *Salubriter*, C. H.

TITVLVS XXIX.
DE CLERICO, PER SALTVM PROMOTO.

CAPVT VN.

Qui ignoranter per saltum de subdiacono fit presbyter, post pœnitentiam in diaconum ordinatur, et postea potest secum in sacerdotio dispensari.

INNOCENTIVS III. *Bonon.* 55) *episcopo.* *(ann. 1206. Romæ in Angliam.)*

Tuæ [*nobis præsentatæ*] litteræ *h* continebant, quod, sicut ex relatione quorundam [*bonorum virorum*] receperas, P. presbyter, [*lator præsentium,*] diaconatus ordine prætermisso, se fecit ad sacerdotii ordinem promoueri. [*Cumque super hoc ab ipso quæsisses diligentius veritatem:*] ipse tibi secreto [*humiliter*] confessus est, se pro certo nescire, si res taliter se haberet, sed, ex quo boni viri hoc asserebant, inter quos fuerat conuersatus, credebat assertioni eorum, eo, quod tempore, quo ordines inferiores susceperat, intra annos discretionis fuerat constitutus. [*Tu vero, ipsum ad apostol. sed. transmittens, a nobis supplicasti humiliter, vt cum eo misericorditer agere dignaremur. Nos igitur, eius miseriæ condolentes, f. t. per apost. sed.*] mandamus, quatenus condignam pœnitentiam pro huiusmodi negligentia iniungas eidem: qua peracta, quia non intelligitur iteratum, quod factum esse nescitur, ipsum in diaconum ordinare procures, et sic de misericordia eundem ministrare permittas in ordine sacerdotis.

55) Incerta est hæc inscriptio. Nam *Clementin.* C. R. 2. *Olomucen.* L. *Clarem.* H. *Olomicen.* c. vn. comp. 3. h. t. legunt.

TITVLVS XXX.
DE EO, QVI FVRTIVE ORDINEM 56) SVSCEPIT 57) *i*.

CAP. I.

Qui furtiue recipit ordinem, si contra hoc facientes lata erat excommunicatio, sine dispensatione papæ in sic suscepto non ministrare, vel ad superiorem adscendere non potest: sed, si excommunicatio lata non erat, episcopus et abbas poterunt dispensare. H. d. cum duobus sequentibus.

ALEXANDER III. *Lingonien.* 58) *episcopo.* k *(ann. 1180.)*

Veniens 59) ad nos P. nobis *l* exposuit, se, [*antiqui hostis versutia circumuentum,*] furtiue diaconatus ordinem suscepisse. Vnde fr. t. 60) resp. quod, si [*forte*] non fuit a te, vel ab alio archidiaconorum vel prælatorum tuorum 61) sub anathematis interminatione prohibitus, tu ipse in promotione ipsius ad sacerdotale officium [*cum*] condigna satisfactione imposita, nisi alia impediant, pro arbitrio tuo dispenses. Si vero interminatio anathematis super hoc facta est; moneas 62) eum, [*sicut et nos fecimus,*] vt in aliquo monasterio, seu canonia, habitum suscipiat 63) regularem; cui, [*iuxta admonitionem tuam,*] ex quo in habitu illo aliquanto tempore fuerit laudabiliter conuersatus, poteris misericorditer prouidere: alioquin nulla ratione concedimus, eum ad sacerdotalem ordinem promoueri 64).

56) *Ordines*, comp. 2.
57) *Recepit*, C. H. et comp. 1.
58) *Lincon.* ed. and. *Linconen.* Cont. et c. vn. comp. 1. h. t.
59) *Lator præsentium nobis expos.* ita se habet initium cit. c.
60) Verb. *frat. tuæ*, in C. R. L. H. et cit c. non habentur.
61) Intelligit *archipresbyteros*, baptismali ecclesiæ præpositos, seu *plebanos*, qui *prælaturam* gerebant, vt illustraui ad *c.* 3. *X. de offic. iud. ordin. not.* 5. et quorum necessitatem admodum inculcauit LAMBERTVS imperator in edicto suo imperiali *c.* 12. supra in *c.* 4. *X. de offic. archipresb.* relato, eosque a *presbyteris minorum titulorum*, qui illis suberant, optime distinxit, vt pariter obseruaui ad *c.* 45. *C. XVI. qu.* 1. *not.* 63.
62) *Admoneas*, C. L.
63) *Recipiat*, C. R. 1.
64) *Promouendum*, cit. c.

CAP. II.

Summatum est supra capitulo proximo.

COELESTINVS III. 65) *m* *(ann. 1195.)*

Cum H. lator *n* præsentium, sicut nobis sua quæstione monstrauit, ad tuam, ordinationis caussa, præsentiam accessisset; iuxta consuetudinem patriæ sibi 66) quatuor minores ordines contulisti 67): quibus non contentus, subdiaconatum 68) temerario ausu 69) recepit. Quia vero idem clericus in hoc facto multum excessit: mandamus, quatenus eum in minoribus duntaxat 70) ordinibus celebrare 71) permittas.

65) *Clemens III.* c. 1. comp. 2. h. t.
66) *Ei*, C. R. 1. *illi*, cit. c.
67) *Tua fraternitas consulit*, cit. c.
68) *Subdiaconatus*, C. R. 1. sed C. R. 2. L. et ed. gloss. addunt: *etiam.*
69) *Etiam ausu*, C. H.
70) *Duntaxat*, non est in cit. c.
71) *Ministrare*, C. H. et cit. c.

a *Vide Couarr. in c. alma mater. de sent. excomm. l. 6. et 8. theologos. 4. sent. dist. 18. et sequ. et summistas, verbo: excommunicatio.* b *In 7. manuscr.* de non ordinato ministrante. c *Al.* Honorius. d *Cap. 1. eod. tit. in 1. compil. Vide Bernard. Diaz. in pract. crim. can. c. 12.* e Legien. *al.* Lingen. f *C. 2. eod. tit. in 1. compil. et post conc. Lateran. sub Alex. III. cap. 50. c. 62.* g Diligenter.

h *C. 1. eod. tit. in 3. comp.* i *Quid sit ordinem furtiue suscipere, præter Panormitanum et alios hic tradit Hostiensis in summa eod. tit. et Bernard. Diaz. in pract. crim. can. c. 21.* k Linconen. *al.* Liuonien. l *C. 1. eod. tit. in 1. comp. et post conc. Later. sub Alex. III. p. 26. c. 9.* m Clemens III. n *C. 1. eod. tit. in 2. comp.*

Si vero domum religionis intrauerit, et vita et mores eius exegerint: abbas [*eius*,] si voluerit 72), in aliis poterit ordinibus dispensare.

72) Verb. *si voluerit*, desiderantur in cit. c.

CAP. III.

Summatum est supra capitulo primo.

IDEM.

Innotuit nobis *a* [*ex tenore tuarum litterarum*,] quod G. clericus, [*lator præsentium*,] et alii duo de diœcesi tua ad G. 73) quondam Seguntin. 74) episcopum, vt ordines ab eo reciperent, accesserunt. Cumque ab eodem episcopo sub 75) excommunicationis sententia 76) fuisset inhibitum 77), ne quis se ad duos ordines suscipiendos ingereret: prædicti clerici nihilominus subdiaconatus et diaconatus ordinem clandestine susceperunt. [*Quia igitur, quid tibi faciendum sit, pro his tua nos duxit fr. consulendos:*] consult. tuæ taliter 78) respond. quod ordinati in susceptis ordinibus de iuris rigore ministrare non debeant 79). Verum, tametsi ad religionem aliquam voluerint se transferre, et, peracta pœnitentia, pro arbitrio tuo eis iniuncta, ibidem laudabiliter 80) fuerint conuersati, processu temporis *b* cum eis poteris de nostra licentia dispensare, vt postmodum susceptorum ordinum exsequutione lætentur. [*Præterea pro prædicto autem G. cum in persona propria laborauerit, fraternitatem tuam rogamus attentius et monemus, vt eum facias in canonicum regularem S. Petri de Seia, vel in alium religiosum locum, vbi deploret excessum, tamquam fratrem assumi, vt, si ei, ibidem viuenti, regulariter sua merita videris suffragari, ministrandi, prout diximus, tribuas facultatem.*]

73) *Ad C.* est in C. R. 1.
74) *Saguntin.* c. 2. comp. cit. 2.
75) *Sub*, a C. R. 1. abest.
76) *Per excommunicationis sententiam*, C. H.
77) Post voc. *episcopum*, verba ipsa in *cit. c.* sunt huius tenoris: *accedentes, licet ab eodem episcopo sub excommunicationis sententia fuisset districte probibitum, ne* etc.
78) *Tibi auctoritate apost.* ibid.
79) *Debent*, C. R. 1. *deberet*, L.
80) *Laudabiliter*, C. R. 2. non habet.

TITVLVS XXXI.
DE EXCESSIBVS PRAELATORVM ET SVBDITORVM 81).

CAP. I.

Monet prælatos abstinere a grauaminibus subditorum, et aliqua enumerat, et geminatam pœnam imponit contra facientibus.

ALEXANDER III. (*ann.* 1170. *Romæ.*)

Peruenit *c* ad audientiam nostram, [*et, si verum est, miramur plurimum, et aduersus vos de iure mouemur, quod in presbyteros, qui sunt in vestra iurisdictione constituti, singulis annis, quasi in seruos mercenarios, talliam facitis, quibus, nisi ad voluntatem vestram pecuniam soluerint, diuinum officium interdicitis, et eos viliter et inhoneste tractatis, in tantum quod ipsos laicis despicabiles reddidistis. Ideo vero hæc, si vera sunt, graui debent vltione puniri:*] cum [*eosdem*] presbyteros, quasi filios et fratres, benigna 82) ac fraterna debeatis caritate fouere. [*D. igitur v. per a. s. præc.*] mandamus, quatenus in eos 83) [*huiusmodi*] tallias et exactiones indebitas exercere nullatenus præsumatis, nec de cætero irrationabiliter grauetis, vel inhoneste tractetis eosdem, aut sine iudicio capituli suspendere, vel eorum ecclesias interdicto subiicere 84) attentetis, neque duas [*matrices*] ecclesias, quarum vnam sufficere videbitis, permittatis illos tenere, nec aliquem excommunicare sine ordine iudiciario præsumatis, sciturí pro certo, quod, si huiusmodi rumores de vobis iterum 85) ad aures nostras peruenerint, pro tantis excessibus 86) vos [*auctore Domino*] taliter puniemus, quod timore pœnæ vestræ cæteri a similibus abstinebunt *d*.

81) *De excess. præl. in subditos vel contra*, comp. 1. 2. et 5. quæ vltimæ tamen omittunt partic. *vel contra.*
82) *Benigne*, C. R. ed. ant. Cont. et c. 1. comp. 1. h. t. *benigno*, L.
83) *In prædictos presbyteros*, cit. c.
84) *Supponere*, C. R. 1. et H.
85) *Iterum*, non est in cit. c.
86) Quia singulis prælatis *determinata officia* et *limites*, intra quos agere et viuere sine scandalo debeant, præscripti sunt, *c.* 12. *X. h. t.* ibi: *qui suis finibus non contenti: excedere* stricte dicuntur, qui limites præscriptos in *officio* et *modo viuendi* transiliunt, *nimium* vel *parum* agendo. *Parum* agunt, qui sine iudicio capituli suspendunt, qui omittunt ordinem iudiciarium in excommunicatione: *nimium* vero, qui exactiones indebitas exercent vel presbyteros, sibi subditos, inhoneste tractant, vel despicatui, vt seruos mercenarios, habent, quos vt *fratres* habere deberent. Quid enim sunt episcopi aliud quam *primi presbyteri?* quod optime ALEXANDER III. eisdem insinuat. Videtur enim hæc decretalis ad episcopos cuiusdam regni, forsan Angliæ, scripta fuisse.

a *C. 2. eod. tit. in 2. comp. Vide allegata in præced. c. hoc eod. tit. et conc. Trid. sess.* 23. *de reform. c.* 12, 13, *et* 14. b Temporum. c *C.* 1. *eod. tit. in* 1. *compilat.* d *Vide l. 2. in princ. C. ad L. Iul. repet. et institut. de exc. §. hodie autem. in fin.*

CAP. II.

Non potest episcopus sine caussa ecclesiam, alteri subiectam, ab illius subiectione et obsequio liberare.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

Ad hæc *e*, quoniam [*prædictus*] episcopus, [*sicut accepimus*,] plures ecclesias, [*et præcipue ecclesiam de Nortun.*] a consuetudine et obsequio archidiaconorum liberas constituit et immunes 87), per 88) quod reditus diminuit eorundem, [*et attenuauit: nihilominus tibi significatione præsentium*] mandamus 89), quatenus, [*si res ita se habet*,] factum episcopi super hoc, [*app. rem.*] corrigas 90) et emendes, et ita prouideas, quod præfatis archidiaconis 91) consuetudines, quas presbyteri in ecclesiis suorum archidiaconatuum 92) debent, plenarie conseruentur, et illis debitam 93) reuerentiam exhibeant et honorem.

87) Quod vices episcopi gererent, et ita ab eius dispositione dependerent. Sed quia *vicarii nati* erant, et secundi quasi *episcopi:* non sine iniuria systema hoc, ab antiquissimis temporibus receptum, immutare, et ab obsequio archidiaconorum presbyteros quosdam eximere poterat episcopus, qui in eorum bannis archidiaconalibus erant constituti.
88) *Propter quod*, C. H. *et in hac parte reditus*, c. 2. comp. cit. 1.
89) *Iniungimus*, cit. c.
90) *Corripias*, C. H.
91) *Præfato archidiacono*, cit. c.
92) *Sui archidiaconatus*, ibid.
93) *Gratam*, ibid.

CAP. III.

Habens subiectionem seu collationem beneficii, illud pro suo vsu retinere non potest, seu sibi conferre.

IDEM *Exonien. episcopo.* (*ann.* 1180.)

Ad aures *f* nostras peruenit, quod quidam archidiaconi tui se in ecclesias, quæ in suis archidiaconatibus vacant, auctoritate propria intrudere 94) non verentur, [*et sic ipsas ecclesias detinere non erubescunt. Attendentes itaque absonum et omni rationi contrarium tantæ præsumptionis excessum, nec volentes incorrectum relinquere, f. t. per ap. s. præc.*] mandamus, quatenus, [*si qui archidiaconi sunt in episcopatu tuo*,] qui tali modo ecclesias occupant, vel occupatas detinent, eos ad easdem dimittendas [*omni occ. et app. cess.*] censura ecclesiastica compellas, et easdem ecclesias de 95) personis idoneis [*et honestis*] ordinans, præfatos archidiaconos pro tanta præsumptione debita cures animaduersione punire.

94) Quod eo facilius facere poterant; quia ius *guardiæ* vel *custodiæ* vacantium ecclesiarum habebant: qua occasione eas sibi retinebant per abusum. De *iure custodiæ*, quod archidiaconi affectabant, actum est ad *c.* 51. *X. de appell. not.* 51. et *c.* 6. *X. de instit. not.* 21.
95) *De*, in c. 3. comp. cit. 1. non legitur.

CAP. IV.

Contra naturam incontinentes, si sunt clerici, deponuntur, et in monasterio detruduntur: si laici, excommunicantur.

IDEM *ex concilio* 96) *Lateranen.* g (*ann.* 1179.)

Clerici, [*in sacris ordinibus constituti, qui mulierculas in domibus suis sub incontinentiæ nota tenuerint, aut abiiciant eas et continenter viuant, aut ab officio et beneficio ecclesiastico fiant alieni.*] Quicunque [*autem*] illa incontinentia, quæ contra naturam est, propter quam ira Dei venit in filios diffidentiæ, et quinque ciuitates igne consumpsit, deprehensi fuerint laborare, si clerici fuerint 97), deiiciantur a clero, vel ad agendam pœnitentiam in monasteriis detrudantur: si laici 98), excommunicationi subdantur, et a cœtu fidelium fiant penitus alieni.

96) *In concilio*, C. H. et ed. ant.
97) Vocab. *laborare, si clerici fuerint*, non sunt in C. H.
98) Hæc lacinia non legitur in c. 12. comp. 1. *de cob. cleric. et mul.* sed in c. 8. comp. 1. *de vita et hon. cler.*

CAP. V.

Subditus non tenetur parere superiori, aliquid exigenti vel præcipienti contra tenorem sui priuilegii.

IDEM [*vniuersis abbatibus.*] (*ann.* 1172.)

Sane, si episcopi *h* [*aliqui*] ab abbatibus aliquid, præter debitam obedientiam, contra libertatem ordinis, a præd. n. et a nobis indultam, exigunt; liberum sit [*eisdem*] abbatibus auctoritate apost. quod petitur, denegare: [*ne occasione ista ordo iste, qui hactenus liber exstitit, perpetuæ seruitutis laqueo vinciatur.*]

e *C. 2. eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Lateran. p.* 24. *c.* 4. f *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. sub Alex. III. part.* 24. *c.* 3. g *Idem scil. Alex. III. in conc. Lat. c.* 11. *et* 12. *tit. de cohab. cler. et mul. in* 1. *comp.* h *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil.*

CAP. VI.

Vicarius ecclesiæ, vsurpans sibi ipsius ecclesiæ personatum contra præstitum iuramentum, ad officii sui exsequutionem admitti non debet.

IDEM *Norvicen.* 99) *episcopo.* (*ann.* 1180.)

Illud *a* etiam de vicariis, qui personis fide et sacramento obligati sunt 100), duximus statuendum, quod, si, [*fidei et sacramenti religione contempta,*] personatum sibi falso assumentes, contra personas se erexerint, et super hoc in iure confessi fuerint vel conuicti, de cætero in eodem episcopatu ad officii sui exsequutionem nullatenus admittantur.

99) *Romen.* C. H. sed mendose.
100) Quia per *vnionem* parochiæ monasteriis, prælaturis, imo simplicibus canonicatibus adiunctæ erant: per *vicarium* regebantur ecclesiæ, *personæ* seu *rectoris domini* aut *principalis* vicem sustinente monasterio aut possessore beneficii, cui parochiæ per vnionem adglutinatæ erant. Atque tales *personæ* a vicariis suis illo æuo in Anglia exigebant *promissionem fidei iuratam*, æque ac domini a vasallis: quia hos æque inuestiebant de *ecclesia sua*, cuius proprietatem beneficio suo asserebant, vt *vicarii* instar *vasallorum* essent, qui itidem olim beneficia sua ad tempus vitæ possidebant. Quocirca, si contra personas seu dominos suos directos se erigebant, et pro *rectoribus dominis* se gerebant, feloniam committebant, feudo parochiali priuandi. Pro euidentiori intellectu huius canonis vero sciendum est, olim monachos *sua auctoritate* in ecclesiis hisce presbyteros vicarios instituisse, et per *modum feudi* de iis inuestiuisse, quod hoc tempore adhuc in Anglia moris fuit. Reprobauit hunc morem *VRBANVS II.* in *concil. Claramont.* vnde canonem admodum interpolatum retulit *RAYMVNDVS* in *c.* 1. *X. de capell. monach.* quod ibidem haud obseruaui. Verba huius canonis sincera retulit *BALVZIVS ad P. de MARCA de C. S. et imp. libr. VI. c.* 31. vbi cautum 1) vt designati a monachis presbyteri episcopo præsententur, hic vero 2) eis curam ecclesiæ committat: vt 3) *eiusmodi sacerdotes de plebis quidem cura episcopo rationem reddant*, *abbati vero* 4) *pro rebus temporalibus, ad monasterium pertinentibus, debitam subiectionem exhibeant, et sic sua iura cuique seruentur*, prout ipsa verba canonis loquuntur. Inde tales vicarii *fidelitatem* præstabant abbati, et *sacramento* præterea se eidem obstringebant intuitu *bonorum temporalium*, prout in feudis iuris est.

CAP. VII.

Excommunicatio, lata contra subditum, quia non paret contra priuilegium, sibi a superiori concessum, non tenet.

CLEMENS III. (*ann.* 1190.)

Cum *b* ad quorundam [*malitiam coercendam in concilio fuerit Lateran. multa deliberatione statutum, vt archiepiscopi, episcopi, archidiaconi, archipresbyteri etiam et decani certum euectionis numerum, et personarum in ecclesiarum visitationibus non excedant; quia, sicut audiuimus, quidam ex prædictis personis id in ecclesiis vestris nequaquam obseruant: super hoc commoditati vestræ attentius duximus salubriter prouidendum.*] Ideoque discr. v. apost. auctoritate concedimus, vt, si ecclesiarum prælati 1) numerum euectionis 2) et personarum, in Lateran. concil o constitutum 3), cum ecclesias visitant, excedere forte præsumpserint, et pro illis procurationem exegerint, liberum sit vobis auctoritate apostolica denegare: et, si propter hoc in ecclesias vestras, vel clericos [*vestros*] aliquam sententiam promulgauerint, ipsam [*auctoritate apostolica*] decernimus 4) non tenere.

1) *Prænominatæ personæ*, c. 3. comp. 2. h. t.
2) *Euectionum*, C. R. 1. H. et L.
3) *Statutum*, C. R. 1. in *c.* 6. *X. de censibus*, relatum.
4) *Decreuimus*, C. R. et H.

CAP. VIII.

Prælatus inferior citra episcopum, non potest suam ecclesiam, vel sibi subiectam alteri vnire sine episcopi consensu, etiam metropolitani auctoritate interueniente. H. d. et est casus multum allegabilis.

COELESTINVS III. 5) *Faustino* 6) *episcopo c.* (*ann.* 1196.)

Sicut vnire episcopatus, atque potestati subiicere alienæ, ad summum pontificem pertinere dignoscitur: ita episcopi est ecclesiarum suæ diœcesis vnio, et subiectio earundem. Cum itaque, [*sicut nobis innotuit,*] prior Graden. 7) monasterium suum, quod est in tua diœcesi, et de tuo debet ordinari consensu, monasterio de Accato 8) *d*, tuo assensu minime requisito, subiecerit siue vnierit 9); [*fr. t. per a. s. m. et indulgemus, vt,*] quod fecit [*super hoc,*] te inconsulto, tibi liceat auctoritate nostra, sicut iustum 10) fuerit, infirmare, non obstante assensu vel confirmatione, quam metropolitanus interposuisse proponitur: cum in diœcesi sui suffraganei absque ipsius 11) assensu non debeat 12) aliquid [*huiusmodi*] contra constitutiones canonicas attentare, nos quoque id decernimus 13), [*prout dictum est,*] irritandum, [*statuentes etc.*]

5) *Clemens III.* C. R. 1. et L.
6) *Fauentin.* c. 4. comp. cit. 2.
7) *Granden.* ibid. et in ed. Cont.
8) *Acrato*, C. R. 1. *Accerato*, C. R. 2. *Aterato*, L. *de Cerat.* cit. c.
9) Quia vnio variis modis fit, tum per *subiectionem*, tum per *exstinctionem*, tum denique *saluo statu æquali* vtriusque beneficii vniti: pontifex in verbis, hic relatis, indigitat, vnionem per *subiectionem* factam fuisse, qua beneficium alteri ita iungitur, vt ab eius possessore simul dependeat eique subsit, proprio autem rectore careat. Talis vnio vt plurimum fit in gratiam possessoris beneficii principalis, vt sub hoc fuco duplici fruatur beneficio, vel, vt in hoc casu, prælatus tum suo principali, tum vnito, quod per *vicarium* regit, præsit.

10) *Visum*, C. H.
11) *Sui episcopi*, cit. c.
12) *Debuit*, C. L.
13) *Decreuimus*, C. R. L.

CAP. IX.

Suspendi debet clericus, qui de suo crimine publice gloriatur.

INNOCENTIVS III. *archipresbytero* 14) *sancti Andreæ de Pal. e* (*ann.* 1198.)

Quam sit *f* graue crimen in clericis, cum malefecerint, gloriari, [*et in rebus pessimis exsultare,*] nullus sanæ mentis ignorat. Accepimus sane 15), [*quod non sine dolore referimus,*] quod, cum R. Deserien. 16) P. 17) filiam suam cuidam I. nomine tradiderit 18) in vxorem, P. diaconus [*ecclesiæ S. Petri, filius autem sacerdotis,*] non erubuit publice confiteri *g*, se mulierem prædictam carnaliter cognouisse: vnde factum est, quod [*prædictus*] vir ad propria eam remitteret, cui fuerat matrimonialiter copulata. Ideoque [*tibi per a. s.*] mandamus, quatenus, si tibi constiterit de præmissis, [*sine omni contradictione,*] appellat. cessante, præfatum clericum ab officio et beneficio suspendere non postponas, compellens virum, vt vxorem suam recipiat, eique, sicut iustum est, officium exhibeat maritale.

14) *Archidiacono*, C. R. 2. *archiepiscopo*, C. H. Sed rectius *libr.* 1. *epist.* 143. legitur: *archipresbytero S. Andreæ de Pallian:* quam lectionem etiam seruat, *c.* 2. *comp.* 3. *h. t.* et specialem locum designat, in qua *ecclesia S. Andreæ* constituta fuit.
15) *Autem*, C. R. 1.
16) Admodum in hoc nomine variant codices, dum quidam legunt: *de Fereton:* quidam: *de Sertone*, vel *Serton.* In ipsa *epist. cit.* 143. est: *Riccius de Gerrone.*
17) *R.* est in cit. c.
18) *Tradiderat*, C. L. *tradidit*, H.

CAP. X.

Clericus, auctoritatem vel consilium directe vel indirecte homicidio præstans, irregularis efficitur.

IDEM *episcopo Hipponen.* 19) *h et abbati de Toleto, visitatoribus Lombardiæ.* (*ann.* 1208.)

Ex litteris vestris *i* accepimus, quod, cum ad Albiganensem 20) ecclesiam vna cum [*v. fr. n.*] Pisano 21) archiepiscopo, tunc episcopo Vercellen. accessissetis, visitationis officium impleturi, Albiganensis 22) episcopus inter cætera, quæ proposita fuerant contra ipsum, [*hoc nobis*] ore proprio est confessus, quod, cum quidam in villa quadam, ad eius *k* iurisdictionem spectante, infamaretur de furto, et idem illud inficiaretur omnino, offerens, quod candentis ferri iudicio [*excusaret*] se [*vel*] purgaret, et vt 23) suspendio puniretur, si deficeret in eodem: dictus episcopus requisiuit a iudice, quid super hoc videretur eidem. Et cum iudex respondisset, vt fieret, sicut fur ipse dixerat: ferrum candens in ipsius præsentia episcopi est allatum. Quod cum accepisset fur ille, combustus est: vnde iudex 24) pauefactus, quid sibi super hoc videretur, consuluit episcopum memoratum. Qui [*sibi*] respondit, quod, si fur [*idem*] sic euaderet, malum esset: quanquam [*per litteras, quas idem episcopus nobis modo direxit,*] affirmet, se verbis talibus vsum fuisse. Auditis, quantus est clamor populi, omnes dicunt: malum est, si sic euaserit 25) impunitus. Et sic episcopus et iudex villam ipsam cum multitudine sunt ingressi 26), in quorum præsentia prædictus fur est [*auctoritate ipsius episcopi*] suspensus: propter quod ipsum cum litteris vestris ad sedem apostol. destinastis. Sed idem, [*in præsentia nostra constitutus,*] nihil super his proposuit coram nobis, nec

19) Codices et edit. rursus nihil sani in hac inscriptione habent. Sincerior *libr. XI. epist.* 187. *edit. Baluz.* refertur: *episcopo Yporiensi et abbati de Tilieto, visitatoribus Lombardiæ.* Eadem facti series, hic allata, iisdem fere verbis repetitur *libr. XIII. epist.* 134. introitu tantum mutato, in quo pontifex significat, quibus præsentem decretalem scripserit, vnde sinceritas adductæ inscriptionis probatur. Verba introitus sunt hæc: *Ex litteris venerabilis fratris nostri, patriarchæ Antiocheni, tunc Yporiensis episcopi, et tui tunc de Tilieto abbatis meminimus recepisse, quod cum dudum ad Albaginensem ecclesiam* etc. *Hipporum* est antiqua ciuitas in *agro Bruttiorum* inter *Scyllacium* et *Rhegium* sita. Inde *Hipporiensis* episcopatus nomen accepit.
20) *Albiganien.* C. L. *Albiganenen.* ed. ant. *Ambigauen.* c. 2. comp. cit. 3. per tot.
21) *Paduano*, C. H.
22) *Ambigan.* C. R. 1.
23) *Aut*, C. H. *adiiciendo, vt*, cit. c.
24) *Iudex ille*, C. H.
25) *Euaderet*, C. R. 1.
26) *Egressi*, C. H. et cit. c.

a *C.* 1. *tit. de iureiur. in* 2. *comp. et post conc. Later. sub Alex. III. p.* 39. *c.* 2. b *Cap.* 3. *eod. tit. in* 2. *compil. Vide citatos in c. cum ex officiis. supr. de præscr.* c Fauentin. *habet vetus compilatio.* d Acrerato, *al.* Aterato.

e Pallis. *al.* Pollian. f *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.* g Profiteri h Ypor. et abbati de Tileco. i *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compil.* k Illius.

litteras

litteras vestras vidimus: licet idem se nobis illas asserat præsentasse. Quin imo 27) a [*statim*,] cum dictus archiepiscopus ad sedem apostolicam accessit 28), qui nobis huiusmodi rei seriem plenarie indicauit, idem episcopus a nostra discessit præsentia: et perquisitus non potuit inueniri. Nos autem 29) [*super his cum fratribus nostris deliberauimus diligenter; et*] quia idem episcopus non solum in iudicio b candentis ferri, verum etiam in furis suspendio 30) grauiter noscitur deliquisse; cum his non tantum auctoritatem præstiterit, verum etiam præsentiam exhibuerit corporalem: ipsum indignum altaris ministerio reputamus 31). Cum igitur pontificale officium sine altaris [*etiam*] ministerio non valeat adimpleri 32); [*discr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus, vt episcopatui cedat, moneatis eundem: alioquin ipsum [*auctoritate apostolica*] ab Albiganen. ecclesia, [*subl. app. obst.*] amouentes, faciatis eidem per electionem canonicam de persona idonea prouideri.

27) In C. R. 1. L. et H. etiam additur: *statim.*
28) *Accessisset*, C. H.
29) C. R. 1. addit: *attendentes.*
30) *Suspensione*, C. R. 1.
31) *Reputauimus*, C. R.
32) *Exerceri*, C. H.

CAP. XI.

Collatio beneficii facta indigno occulta cassari debet, et conferens secundo ante cassationem primæ collationis priuari debet ea vice potestate conferendi.

IDEM *archiepiscopo, et maioris monasterii et sancti Iuliani abbatibus Turonen.* (*ann.* 1208.)

Inter dilectos filios B. et P. 33) c canonicos Pictauen. 34) super succentoria 35) Pictauen. ecclesiæ quæstione suborta, [*eorum*] vtroque [*coram nobis firmiter*] asserente 36), succentoriam ipsam se per Pictauen. cantorem, ad quem eius donatio pertinebat, canonice assequutum: [*et infra.*] Nos igitur, attestationibus vtriusque partis [*diligenter*] inspectis, inuenimus, esse probatum, eundem P. publicum aleatorem esse, ac vsurarium manifestum d: vtpote qui vndecim denarios pro duodecim [*publice*] mutuauerat in ludo. Vnde, licet ad palliandum tantæ præsumptionis excessum proposuerit [*idem P.*], quod hoc fecerat 37) iuxta consuetudinem Gallicorum clericorum, qua fere vniuersi clerici mutuant sic frequenter et ludunt; nos tamen, qui ex officii nostri debito pestes huiusmodi exstirpare proponimus, atque ludos voluptuosos, occasione quorum sub quadam curialitatis imagine ad dissolutionis [*etiam*] materiam deuenitur, penitus improbamus, excusationem prædictam, quæ per prauam consuetudinem, quæ corruptela dicenda est [*potius*,] palliatur, friuolam reputantes 38), cum in illis magis plectibilis sit offensa, per quos ad excusandas excusationes in culpis delinquendi auctoritas vsurpatur, quod circa eundem P. de succentoria [*prædicta*] factum esse dignoscitur, propter indignitatem et vilitatem 39) ipsius duximus irritandum: cum personis vilibus et indignis portæ dignitatis patere non debeant, iuxta legitimas sanctiones. Præterea, contra præfatum B. fuit manifeste per e testes 40) probatum, quod de conscientia iudicum [*prædictorum Bituricen.*] vltima clausula inserta non fuerat, in litteris eorundem, sicut in ipsorum depositionibus exprimitur euidenter: [*Robertus vero diaconus, ad hoc probandum testis inductus, illud idem deposuit, et adiecit, quod, cum deberet easdem litteras sigillare, diligenter inspexit, nec eamdem clausulam appositam tunc inuenit.*] Vnde pars altera proponebat, quod, cum prædictus B. scienter vsus fuerit litteris, sic falsatis, debebat 41) [*merito*,] tanquam falsarius, omnino repelli. Verum nos, attendentes, quod, etsi constaret, quod dicta clausula litteris illis fuisset apposita, præter conscientiam iudicum prædictorum 42) f, quia tamen fides facta nobis non fuit, quod dictus B. illam clausulam apposuerit, vel procurauerit, vt ab alio poneretur, vel etiam, quod scienter vsus fuerit litteris, sic falsatis, ab huiusmodi falsitatis obiectu eundem duximus absoluendum: maxime cum, postquam sibi hoc obiectum fuit, prætermiserit [*penitus*] vti eis. [*et infra.*] Cum igitur per depositiones [*saltem*] duorum testium, [*qui nullatenus reprobati fuerunt*,] nobis constiterit g [*euidenter*,] quod concessio, Petro facta, præcesserit; quanquam propter indignitatem eiusdem [*P.*] meruit 43) reprobari: concessionem, postmodum Boccardo factam, irritam decernimus et inanem. Quia vero cantor 44), [*ad quem ipsius succentoriæ donatio spectare proponitur, vt de ipsius periurio taceamus*,] adeo [*tamen*] inconstanter se habuit in hoc facto, vt, [*sicut præmissum est*,] prima donatione non reprobata, secundam facere attentauerit 45), et dignum sit, vt in eo quis puniatur, in quo visus est deliquisse, in hoc eius duximus varietatis inconstantiam puniendam, vt concedendi succentoriam ipsam hac vice nullam habeat facultatem: præsentium vobis auctoritate mandantes, concedimus 46), quatenus eandem, auctoritate nostra suffulti, [*subl. app. obst.*] personæ idoneæ assignetis.

33) *P. et H.* secundum C. H. In *epist* *INNOCENTII III.* 264. *libr. XI.* nomina ipsa expressa sunt hoc modo: *Bocardum et Petrum Coeth.*
34) *Pictauien.* C. L. per tot.
35) Sicut cantor in ecclesia cathedrali dirigit officia canendi, dignitate præcipua gaudens: ita *succentorem* habet, qui eius vicarius est, eiusque absentis vicem gerit, quem proinde ipse *cantor* instituit, seu beneficium hoc, quod *succentoriam* vocant, confert. Conf. *BARBOSA de canon. c.* 9. *n.* 10. *sqq.* Romæ in primis schola cantorum sub cura *primicerii* instituta, cui dignitas in *c.* 8. *X. de rescript.* tributa, qui etiam *præcentor* dictus. *c.* 6. *de consuet. cit. c.* 8. *ACOSTA in comment. ad tit. de offic. primic.* Sub CAROLO M. hæc sparta ecclesiis Galliæ et Germaniæ communicata est.
36) *Asserebat*, c. 4. comp. cit. 3.
37) *Fecerit*, C. L. et H.
38) *Deputantes*, C. R. 1.
39) *Inutilitatem*, cit. c.
40) Diction. *per testes*, non sunt in C. R. L. H. ed. ant. et cit. c. in C. R. 1. tanquam glossa sunt superscriptæ.
41) *Debeat*, C. R. 2. ed. ant. et cit. c.
42) *Prædictum*, a C. R. L. H. et ed. ant. abest.
43) *Meruerit*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
44) *Actor*, cit. c.
45) *Attentaret*, C. L. H. et cit. c.
46) *Concedimus*, in C. R. L. H. ed. ant. et cit. c. omittitur.

CAP. XII.

Cognoscere de caussa matrimoniali, item pœnitentias publicas et indulgentias concedere spectat ad dignitatem episcopalem: vnde inferior prælatus de his se intromittere non debet, nisi ei competat de iure speciali.

IDEM *in concilio generali* h. (*ann.* 1216.)

Accedentibus ad nos de diuersis mundi partibus episcoporum querelis, intelleximus graues et grandes 47) quorundam abbatum excessus, qui, suis finibus non contenti, manus ad ea, quæ sunt episcopalis dignitatis, extendunt, de caussis matrimonialibus cognoscendo, iniungendo publicas pœnitentias, concedendo etiam indulgentiarum litteras, et similia præsumendo: vnde contingit interdum, quod vilescit episcopalis auctoritas apud multos. Volentes igitur [*et*] in his et episcoporum dignitati, et abbatum prouidere saluti, præsenti decreto firmiter prohibemus, ne quis abbatum ad talia se præsumat extendere, si proprium voluerit 48) periculum euitare: nisi forsan quisquam eorum speciali concessione, vel alia legitima caussa super huiusmodi valeat se tueri.

47) Diction. *et grandes*, absunt a C. R. 1.
48) *Voluerit sui ordinis*, C. H.

CAP. XIII.

Ad reuelandum peccatorem, siue peccatum, in pœnitentia confessum, sacerdos compelli non potest.

HONORIVS III. *P. tit. sanctæ Pudentianæ* i *presbytero cardinali* 49), [*et vicario nostro.*] (*ann.* 1229.)

Dilectus filius Ioannes, [*sancti Thomæ de Parione*] presbyter, exposuit 50) k [*coram nobis*] conquerendo 51), quod rectores fraternitatis vrbis 52) ipsum ad reuelandum fures, et [*id*,] quod super quodam furto 53) sibi, tanquam sacerdoti, fuerat reuelatum, vel ad satisfaciendum exinde damnum passo, arctare nitentes, in eum, nisi alterum præmissorum [*intra octo dies*] efficeret, tulerunt sententiam interdicti. Quia igitur perniciosum 54) esset, prædictum presbyterum sibi taliter credita reuelare, ac [*iterum iniquum*,] cogi ad id, quod non rapuit, exsoluendum: discr. t. [*per a. s.*] mandamus, quatenus præfatos rectores coram te conueniens, iniungas eisdem, vt a memorati presbyteri [*super hoc*] grauamine 55) penitus 56) conquiescant.

49) C. R. 2. et L. addunt: *vicario nostro.*
50) *Proposuit*, C. R. 1. *nobis exposuit*, H.
51) *Conquerendo*, in C. R. L. et c. 1. comp. 5. h. t. non legitur.
52) Hos *rectores fraternitatis vrbis* habuisse iurisdictionem, specialiter delegatam, obseruat *CIRONIVS* ad *c.* 1. *comp.* 5. *h. t.*
53) *Super quodam furto, quod*, C. R. 1.
54) *Periculosum*, C. H.
55) *Super hoc grauamine*, C. R. 1. ed. ant. et cit. c.
56) *Super hoc penitus*, C. H.

CAP. XIV.

Priuati homines regulariter nequeunt constituere collegium, et habere signa collegii: nisi eis aliter concedatur.

IDEM *præposito* 57) *R.* 58) et I. *archidiacono Suessionen.* (*ann.* 1225. C. 2. comp. cit. 5.)

Dilecta in Christo filia, abbatissa Iotrenen. nobis insinuare curauit, quod, cum presbyteri et clerici Iotrenen. 59) ecclesiæ Meldensis

57) *Presbytero*, C. R. 2.
58) *R.* deest in C. H.
59) *Iotrensis*, c. 2. comp. 5. cit. per tot.

a *Al. ita:* quin imo statim, cum, *etc.* b *Cur iudicium ferri candentis sit illicitum, tradit luculenter B. Thom.* 2. 2. *qu.* 95. *art.* 8. *ad* 3. *arg.* c *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* d *Vide c. quoniam in omnibus. supr. de vsur. et Bernard. c.* 82. e *Hæ tuæ voces*, per testes, *desunt in antiquis exemplaribus: absunt etiam a veteri comp. et omnibus Vaticanis.* f *Vox*, prædictorum, *deest in antiquioribus codicib.*

g *Vide l. vbi numerus. C. de test.* h *Idem scil. Innocent. III. in concil. gener. cap.* 60. *et cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* i *Pro* Prudentianæ, *repositum est:* Pudentianæ, *vt supr. c.* 35. *de electione.* k *Vide cap. omnis. infr. de pœn. et remiss.*

diœcesis, non consueuerint proprium habere sigillum 60), nec sint vnum corpus, ita, quod capitulum appellaretur 61) a, nihilominus [*tamen*] contra voluntatem ipsius [*abbatissæ*,] quæ ipsorum caput est et patrona, sigillum habere contendunt, [*in ipsius præiudicium et grauamen: quare id eis a nobis petiit inhiberi. Quia vero nobis non constitit de præmissis:*] discr. v. mandamus, quatenus, [*inquisita super his diligentius veritate*,] si vobis constiterit, ita esse 62), dictis presbyteris et clericis auctoritate nostra inhibeatis 63) expresse, ne præsumant vel de nouo fabricare sigillum, vel vti eo, si forte nouiter fuerit fabricatum 64), [*ipsos, si contra prohibitionem nostram venire præsumserint, a præsumtione huiusmodi per censuras ecclesiasticas, appellatione postposita, compescentes.*]

60) *Authenticum* scilicet, quod tantum publica lege et auctoritate iis concessum est, qui iurisdictionem et dignitatem habent, vt euici peculiari opusculo *de iure et auctoritate sigilli authentici*. Tale sigillum habet fidem publicam, et argumentum pro imperio sacro constituit, quod affectasse videntur clerici Iotrensis monasterii, in præiudicium abbatissæ eiusdem.
61) *Appellentur*, C. R. 1. H. et L. *appelletur*, C. R. 2. et cit. c.
62) *Rem taliter se habere*, cit. c.
63) *Inhibeas*, C. R. 1.
64) *Fabricarunt*, cit. c.

CAP. XV.

Qui contra iuramentum negat prælatum dominum suum, vel coram iudice seculari de ipso conqueritur, vel ipsum inuadit, deponi debet.

IDEM b *S. Auberti archidiac. abbati de Annona* 65), *et præposito Cameracen.* 66) (*ann.* 1226. Conf. c. vn. comp. 5. de purgat. canon.)

Grauem et dolore non vacuam, [*ac toti clero contumeliarum aculeis circumsertam recepimus quæstionem, quod, cum ven. f. n. Ambianen. episcopus quoddam beneficium vacans, quod altare dicitur de Villesco, cuidam idoneo, pront ad se spectare credebat, absente tamen archidiacono Ambian. contulisset, idem archidiaconus, stipatus caterua Manasseri, fratris sui, et quorundam aliorum, accedens ad episcopum memoratum, et proponens, quod ei iniuriatus fuerat super hoc, institit apud eum, vt sine caussæ cognitione a beneficio ipso prorsus amoueretur ab episcopo institutus.* et infra.] Discr. v. mandamus, quatenus, si vobis constiterit, archidiaconum [*sæpe dictum*] semel et secundo, contra fidem homagii præstiti, ac debitam reuerentiam 67), episcopum suum esse dominum negasse 68) c, vel in foro seculari deposuisse contra eum super rebus spiritualibus quæstionem, aut tam inuasori 69) episcopi et sociorum eius, quam fratri eius, vel 70) d complicibus suis caussam 71) vel consilium præbuisse, ipsum, tanquam membrum putridum, [*ne sua contaminet alios corruptela*,] ab Ambianen. ecclesia perpetuo abscindatis, [*et remoueatis omnino*,] beneficia sua 72) facientes personis idoneis per illos, ad quos donatio [*eorum*] pertinet, assignari: [*alioquin, quia publica fama laborat, et manifestæ præsumtiones apparent, purgationem ei super præmissis canonicam cum manu decima eiusdem dignitatis et ordinis eiusdem prouinciæ indicatis. Quodsi forte in tali purgatione defecerit, intra tempus, præfigendum a nobis: ipsum, cuiuslibet contradict. et appellationis impedimento sublatis, ab officio beneficioque priuetis, facientes nihilominus, sicut superius est expressum, beneficia, quæ idem archidiaconus detinet, personis idoneis assignari.*]

65) *Idem abbati S. Alberti et archidiacono de Annona*, C. R. 1. L. et c. vn. comp. 5. de purgat. can. *Idem abbati S. Ariberti archid. de Annona*, C. R. 2. sed legendum: *de Hannonia*, vt recte censet CIRONIVS ad h. c.
66) *Carbacen.* C. H.
67) Documentum hic nouum *arrogantiæ archidiaconatus* occurrit, quæ adeo noua quotidie incrementa cepit, vt episcopis non tantum graues, sed, vt *vicarii nati*, pleraque iura episcopalia ad se trahere vel ea imminuere conati fuerint. Hæc audacia intolerabilis tandem effecit, vt in plurimis ecclesiis dignitas hæc vel exstincta vel tantum *honoraria* facta fuerit.
68) *Denegasse*, C. R. L. et cit. c.
69) *Inuasoribus*, ed. ant
70) *Cum*, C. R. 1. H. et L.
71) Post voc. *seculari*, verba cit. c. sunt sequentia: *sæculari super rebus spiritual. deposuisse contra episcopum, attendendo, quod sibi responderet ibidem, aut inuasioni episcopi et sociorum eius, quam M. frater eius cum complicibus suis fecit, caussam* etc.
72) *Quæ idem detinet*, ibid. loco pron. *sua*.

CAP. XVI.

Ponit XV. grauamina, illata religiosis, a quibus præcipit prælatos abstinere.

GREGORIVS IX. *vniuersis ecclesiarum prælatis.* (*ann.* 1235.)

I. Nimis iniqua: [*et infra.*] Cum religiosi 73) viri, abnegantes salubriter semet ipsos, elegerint in paupertate Christo pauperi ad placitum famulari, tanquam nihil habentes, et omnia possidentes: non desunt plerique tam ecclesiarum prælati, quam alii, qui, cæca cupiditate seducti, propriæ auiditati subtrahi reputantes, quicquid prædictis fidelium pietas elargitur, quietem ipsorum multipliciter inquietant e. Volunt namque contra regulam, a sede apostolica approbatam 74), et sui ordinis instituta 75), ipsis 76) inuitis eorum confessiones audire, ac eis iniungere pœnitentias, et eucharistiam exhibere: nec volunt, vt corpus Christi in eorum oratoriis reseruetur. Et fratres ipsorum 77) defunctos apud ecclesias suas compellunt sepeliri, et eorum exsequias celebrari: et, si quis decedentium fratrum alibi, quam in suis ecclesiis eligat 78) f sepulturam, funus primo ad ecclesias suas deferri cogunt, vt oblatio suis vsibus cedat. Nec sustinentes 79), eos habere campanam, vel cœmeterium benedictum, certis tantum temporibus permittunt ipsos celebrare diuina. Volunt quoque in domibus eorum g certum numerum fratrum, sacerdotum, clericorum, et laicorum, nec non cereorum, lampadum 80), et ornamentorum, pro voluntate sua taxare, ac residuum cereorum, quando nouiter apponuntur, exigunt ab eisdem. Nec permittunt, quod 81) h noui sacerdotes eorum alibi, quam in ecclesiis suis celebrent primas missas 82), eos nihilominus compellentes, vt in quotidianis missis, quas in suis locis et altaribus celebrant, oblationes ad opus eorum recipiant et reseruent: quicquid etiam eis, dum celebrant missarum sollemnia, intra domorum suarum ambitum pia fidelium deuotione donatur, ab ipsis extorquere oblationis nomine contendentes, quod eisdem tam in ornamentis altaris 83), quam in libris ecclesiasticis 84) absolute confertur, vindicant perperam iuri suo. Quocirca mandamus, quatenus vniuersi et singuli a prænotatis grauaminibus desistatis, subditos vestros ab huiusmodi arctius compescendo.

73) *Quidam religiosi*, C. R. 1.

74) *Comprobatam*, C. R. 2.
75) *Institutam*, C. H.
76) *Ipsis etiam*, C. R. 1.
77) *Ipsorum*, deest in C. H.
78) *Eligit*, C. R. 1. *elegerit*, C. R. 2. et H.
79) *Sustinent*, C. R. 1.
80) *Lampadarum*, C. R. L. ed. ant. Cont. et Pith.
81) *Vt*, C. R. L. et H.
82) Quia hæ lucrosæ erant, oblationibus amicorum et consanguineorum refertæ: ideo lucrum hoc captabant episcopi, volentes, vt eas in suis ecclesiis celebrarent, vt succincte obseruat GONZAL. ad h. c. n. 2.
83) *Altaris*, deest in C. H.
84) *Scholasticis*, ibid.

CAP. XVII.

Ponit XII. grauamina prædicatorum et minorum, a quibus præcipit prælatos abstinere.

IDEM *vniuersis ecclesiarum prælatis.* (*ann.* 1236.)

II. Nimis i praua: [*et infra.*] Cum quidam viri 85) religiosi, vtputa fratres prædicatores et minores, quorum ordinem et regulam sedes apostol. noscitur approbasse 86), in arctissima 87) k paupertate Christo pauperi famulentur; plerique prælati et alii eos ad synodos suas cogunt accedere, ac suis constitutionibus subiacere. Nec his contenti, capitula et scrutinia in locis fratrum, pro his corrigendis, facturos se comminantur, fidelitatem, iuramento firmatam, ab eorum ministris et custodibus exigentes. Eis quoque, vt tam extra ciuitates, quam intra cum eis processionaliter veniant, ex leui caussa mandantes, excommunicationis sententiam fulminant in benefactores 88) ipsorum: et id ipsum fratribus comminantes, eos de locis, in quibus Domino famulantur, satagunt amouere, nisi eis obediant in omnibus supra dictis. Ad hoc l, ne 89) fratres ad honorabiliores m ciuitates et villas, vbi religiose ac honeste valeant commorari, a populis deuote vocati, accedere audeant inhibentes, tam in accedentes fratres, quam in receptatores n eorum, præsumunt excommunicationis sententiam promulgare. Ab eis etiam de hortorum fructibus decimas, nec non de habitaculis fratrum, sicut de Iudæorum domibus, contendunt reditus extorquere, asserendo, quod, nisi fratres morarentur ibidem, ab aliis habitatoribus prouentus aliqui soluerentur: et, vt ipsos suæ subdant totaliter ditioni, eisdem ministros et custodes volunt præficere pro suæ 90) arbitrio voluntatis. Quocirca mandamus, quatenus vniuersi et singuli a prænotatis 91) grauaminibus desistatis, subditos vestros ab huiusmodi arctius compescendo.

85) *Viri*, deest in C. H.
86) *Comprobasse*, ibid.
87) *Altissima*, C. L.
88) *Et subiiciunt eos et benefactores*, C. R. 2. *in benefactoribus*, ed. ant.
89) *Nec*, C. H.
90) *Suo*, C. R. 2.
91) *Prænominatis*, ibid.

CAP. XVIII.

Non seruans interdictum, suspensus est ab officio et beneficio, et omni iurisdictione. H. d. secundum verum intellectum.

IDEM *archiepiscopo Bracharen.* o (*ann.* 1238.)

Tanta est clauis Petri: [*et infra.*] Ad confusionem P. episcopi quondam Colubrien. non potest in memoriam non venire, quantum in

a Appellentur. b *Alit.* Idem abb. S. Alberti archidiacon. de Ammona, *etc.* c Denegasse. d *Al.* cum complicibus, *etc.* e Inquietent.

f Eligit. g Eorundem. h Vt. i *De cogendis synodis, et qui sint vocandi, vid. concil. Trident. sess. 24. de reform. cap. 2.* k Altissima. l Ad hæc. m Honorabiles. n Receptores. o *Bracarensis et Colubriensis seu Colibriensis episcopatus sunt vetustissimi in Portugallia.*

nos

nos et ecclesiam Romanam deliquerit, despexerit Petri claues, et ecclesiasticam læserit potestatem: cum non solum interdicti sententiam, quam seruauerat ab initio, temere violauit 92), verum etiam induxit alios, imo compulit, non seruare 93). Et quos inducere monitis, et flectere minis ac terroribus ad violandam interdicti sententiam nulla potuit ratione, post atroces iniurias, amissionem bonorum, spoliationem 94) parentum, dignitatibus, præbendis, et beneficiis spolians, coegit miserabiliter exulare, ea suis in hac parte fautoribus non absque præsumptione temeraria conferendo, quæ omnia idem episcopus in nostra et *a* fratrum nostrorum præsentia publice recognouit. Licet autem memoratus episcopus in manibus nostris spontanea cesserit voluntate: nolentes tamen, vt hi, qui huiusmodi sententiam interdicti non sunt veriti temeritate propria violare, ac recipere dignitates, præbendas, ac beneficia aliorum, qui absque culpa et sine caussa rationabili eis fuerant spoliati, seueritatem effugiant canonicæ vltionis, ne facti peruersitas transeat præsumptoribus in exemplum, auctoritate Dei omnipotentis, omnem institutionem, destitutionem, collationem præbendarum, beneficiorum ac dignitatum præsumptas per eundem episcopum, et excommunicationis seu interdicti sententias, in quoscunque hac occasione prolatas ab eo post interdicti violationem eiusdem, decernimus irritas et inanes. Quia vero, vbi magis exceditur, ibi est seuerius vindicandum 95): mandamus, quatenus omnibus, quos prædictus episcopus in supra dicta beneficia, præbendas et dignitates intrusit 96), non solum a beneficiis ipsis, præbendis et dignitatibus, verum etiam ab aliis beneficiis, si qua obtinent, et ecclesiis prorsus amotis, tam præsumptores eosdem, quam omnes alios, qui præfatum interdictum damnabiliter violarunt *b*, suspendas auctoritate *c* apost. ab officio et beneficio 97). Illos quoque, quos in personas et res prædictorum canonicorum, prælatorum et clericorum manus temerarias constiterit extendisse, ad nostram venire compellas præsentiam, pro meritis sententiam 98) *d* recepturos, inuocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis.

92) *Violauerit*, C. H.
93) Ad ea tempora hoc interdictum referendum, quibus rex Lusitaniæ libertatem ecclesiæ admodum turbauerat, et ob maiestatem eius violatam curiæ Romanæ satisfacere nolebat. Quæ res effecit, vt non tantum ipse diræ excommunicationi, sed etiam regnum interdicto subiectum fuerit, de quo vid. RAYNALDVS *in contin. Baron. ad ann. MCCXXXVIII. n. 48. sqq.*
94) *Et spoliationem*, C. R. 1.
95) *Iudicandum*, C. H.
96) *Intrusio* prædicatur de omnibus, contra iuris canonici regulas officia sacra obtinentibus, veluti ab eis, qui potestatem conferendi non habuerunt, vel ea priuati sunt, vti in *h. c.* et *c. 5. X. de concess. præb.* vel prohibente iure alias ea possidentibus, *c. 18. X. de præb. et dignit.* vel sine auctoritate episcopali eadem inuadentibus. *c. 3. X. de instit. c. 3. X. h. t.* etc.
97) *Suspensos ab officio et beneficio censemus*, C. R. 1. *suspensos ab officio et beneficio denuntiare auctoritate apostolica non postponas*, C. R. 2. *suspensos ab officio*, L. *suspendas ab officio* etc. ed. ant.
98) *Sententiam*, omittitur in C. R. L. H. et ed. ant.

TITVLVS XXXII.
DE NOVI OPERIS NVNTIATIONE.

CAP. I.

Etiamsi ecclesia ædificata post nuntiationem noui operis, destruenda est expensis construentis. H. d. cum sequenti.

LVCIVS III. *Paduano episcopo* 99). *(ann. 1181.)*

Intelleximus *e* ex litteris tuis, quod, cum caussa, quæ vertitur inter [*dilectos filios nostros,*] priorem S. Cypriani, [*Deuen.*] et clericos de Rodigio 100) super capella, quæ in præiudicium baptismalis ecclesiæ de Costa, ab eisdem clericis est constructa, [*sicut nobis eiusdem prioris relatio demonstrauit,*] fr. t. [*a sede ap.*] delegata fuisset, [*sine canonico terminanda, partibus autem ad tuam præsentiam conuocatis, per testes sufficienter tibi innotuit, quod præfata ecclesia de Rodigio eandem capellam post appellationem, ad nos factam, et post denuntiationem noui operis, ædificare cœperat, et ob hoc præfatus prior in iudicio postulabat, quicquid in sæpe dicta capella post appellationem, ad nos factam, et post denuntiationem noui operis primitus factum fuerat, demoliri. Super quo discr. t. dubium videbatur, vtrum ad hæc procedi posset canonico iudicio; et cum nihil de nuntiatione noui operis sit in canonibus definitum: duxisti sed. apostolicam consulendam.*] Quia vero *f*, sicut [*humanæ*] leges non dedignantur sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum, [*priorum*] principum constitutionibus adiuuantur: fr. t. [*præsentibus*] mandamus, quatenus 1) diligenter considerans, quod post denuntiationem noui operis, siue iure, siue iniuria aliquid construatur 2), [*de*] legalibus debet constitutionibus 3) demoliri. Et quia nulla ecclesia in præiudicium est alterius construenda *g*: [*adscitis tibi viris prudentibus,*] negotium ipsum secundum legum et canonum statuta 4) [*app. rem.*] non differas terminare. [*Nam cum te credamus in vtroque iure peritum: securius duximus, caussam per tuam sollicitudinem terminari, qui per dicta partium et terminos et fines locorum plenius poteris cognoscere veritatem, quam aliquid a nobis, ignorantibus qualitatem negotii, diffiniri.*]

99) *Archiepiscopo*, C. H.
100) *Rodigo*, C. R. 2. et c. 3. comp. 2. de eccles. ædific. *Rudigio*, L.
1) *Respondemus, quod*, cit. c.
2) *Constituatur*, C. H. et cit. c.
3) Iuris Romani vigor hoc tempore in Italia dudum restitutus erat, atque in quibuscunque decretalibus adeo principia eiusdem primum fere locum tenebant; vt mirandum sit, Paduanum episcopum in dubium vocasse, vtrum *nuntiationis noui operis* vsus in ecclesiis exstruendis admittendus esset: cum tamen hæ æque in præiudicium alterius exstrui queant. Quod eo magis affirmandum duxit pontifex, quia per multa retro secula hæc principia in suis decretalibus antecessores eius etiam conseruarunt, atque effecerunt, vt in *foris ecclesiasticis* aliquis semper vsus *iuris Romani* superesset.
4) *Instituta*, C. H.

CAP. II.

Summatum est supra capitulo primo.

INNOCENTIVS III. *Cantuarien. archiepisc.* *(ann. 1198.)*

Cum *h* ex iniuncto 5): [*et infra.*] [*Districta tibi iussione mandauimus, vt in negotio capellæ de Lamech, iuxta formam, in litteris ap. comprehensam, ab oppressione monachorum Cantuariens. omnino cessares.* et infra. *Cum autem, quæ præmisimus, in nostra fratrumque nostrorum præsentia, prudenter essent a nuntiis allegata: nos, qui tempus accepimus institiam iudicandi, volentes illius vestigiis inhærere, apud quem non est acceptio personarum, cuius locum, licet indigni, tenemus in terris, et ita via regia prudenter incedere, vt non declinemus ad dextram, vel sinistram, prædecessores quoque nostros Vrbanum, Clem. et etiam Cœlestinum credentes amplius imitandos in illis maxime, quæ deliberatione præuia statuerunt, de communi f. n. c.*] fr. t. [*per a. s.*] mandamus, [*et in virtute obedientiæ districte præcipimus,*] quatenus, [*omni contradictione, excusatione et app. cess. intra XXX. dies, post receptionem præsentium,*] quicquid ædificatum est in ecclesia de Lamech 6), post noui operis nuntiationem 7), expensis tuis facias penitus demoliri, eo non obstante, si etiam absens exstiteris; cum cautum sit legitima sanctione 8), vt, si is, cui opus nouum fuerat 9) *i* nuntiatum, ante remissionem ædificauerit, deinde agere cœperit, ius sibi esse, ita ædificatum habere 10), sibi debeat actio denegari: reducens prorsus in irritum, quicquid de instituendis ibi canonicis et aliis, ad ipsam ecclesiam pertinentibus, a te vel prædecessore tuo cognoscitur ordinatum, eorum reditibus ad statum pristinum reuocatis, quos ab obligatione præstiti iuramenti, pro eo, quod ibidem instituti fuerunt, auctoritate nostra per te denuntiari præcipimus 11) absolutos. Cum enim amodo non teneat principale; quicquid ex eo 12), vel ob id 13) sequutum est, sub præmissa districtione decernimus irritandum: [*sicut sancitum est traditione canonica et ciuili.*] [*et infra.*] Super eo quoque 14) non sufficimus admirari, quod, cum [*dicta ecclesia iam dudum quasi lapis offensionis fuerit, et petra scandali, pro qua nos et prædecessores nostri aduersus te tuosque prædecessores ita grauiter sumus moti, et*] viri religiosi [*pariter, et prudentes,*] monachi Cantuarien. qui omnia dimiserunt pro Christo, tot laboribus [*et doloribus, tot timoribus*] et periculis personas et res non dubitauerunt 15) *k* frequenter exponere, quod [*procul dubio tam illi, quam isti, vt dictum est,*] non fecissent, nisi cognoscerent præmissa respicere in graue Cantuarien. ecclesiæ detrimentum, [*vt de aliis omittamus,*] tu saltem pro vitando tam graui scandalo proximorum, ab huiusmodi etiam tibi prohibitis non cessasti; cum sacræ scripturæ testimonio debueras *l* didicisse, quod 16), licet opera illa, quæ sine mortali peccato omitti 17) non possunt, non sunt *m* pro vitando scandalo *n* dimittenda, nec ea debeant pro scandalo vitando committi, quæ sine mortali peccato committi non possunt: ab his tamen, quæ sine mortali peccato committi possunt pariter et dimitti 18), sit pro scandalo

5) Plura adhuc huic decretali desunt, supplenda ex *libr. 1. epist. 432. edit. Baluz.*
6) *De Melchen.* C. R. 1. *de Lemech.* C. R. 2. et ed. ant. *de Meleth.* L. *memorata*, c. 1. comp. 3. h. t. Conf. *c. 52. X. de appellat.*
7) In cit. c. non habentur verba: *post noui operis nuntiationem.*
8) *Exstiteris. Cum autem sit etiam legitima sanctione sancitum*, cit. c.
9) *Fuerit*, C. R. 1. et L.
10) *Ius sibi ædificatum debere*, cit. c. sed in margine: *forte habere.* Quomodocumque vero legendum sit; confusa est in omnibus editionibus et codicibus verborum series: quippe quæ multo concinnior est in cit. c. vbi formatur noua periodus dictis verbis: *Cum cautum sit* etc. quæ continent antecedens. Nam consequens est in secundo membro periodi, ita sonante: *reducens prorsus* etc. *præcipimus absolutos.*
11) *Facimus*, C. H.
12) *Ab eo*, cit. c.
13) Diction. *ob id*, non sunt in ed. ant.
14) *Vero*, C. H.
15) *Dubitauerint*, C. R. et ed. ant. *dubitauerant*, L.
16) *Quia*, C. H. et ed. ant.
17) *Dimitti*, C. R. 2. et cit. c.
18) *Et omitti*, C. R. 2.

a *Al. ita:* et in fratrum, *etc.* b Violarant. c *Hæc duo verba*, auctoritate apostolica, *desunt in aliquot manuscr. et in impressis paulo vetustioribus.* d *Vox*, sententiam, *deest in antiquioribus.* e *Cap. 3. tit. de eccles. ædific. in 2. compil.* f *Al.* quia vero sacræ leges, *etc.*

g Construenda. h *Cap. 1. de noui oper. nunt. in 3. compil. Consule Host. in c. præced.* i Fuerit. k Dubitauerint. l Debeas. m Sint. n *Vide B. Thom. 2. 2. quæst. 43. per totam quæstionem.*

tollendo 19) cessandum, et eis etiam pro vitando scandalo insistendum. Vnde apostolus: *si scandalizatur a frater 20), non comedam carnes in aeternum.* Et Dominus *b* in euangelio contra eos, qui scandali praestant materiam, *vae*, inquit, *homini illi, per quem scandalum venit.* [*Melius est enim, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris.*] Et 21) licet maiorum scandalum sit vitandum; vitandum est etiam scandalum pusillorum, iuxta testimonium veritatis, *qui c scandalizauerit*, inquit, *vnum de pusillis istis, qui in me credunt, etc.* Finis ergo his, [*quae praemissa sunt, de cetero*] taliter a te 22) imponatur, quod praeteritae contradictionis rebellio per virtutem sequentis obedientiae valeat [*non immerito*] expiari.

19) *Tolerando*, C. L.
20) *Frater meus*, C. H.
21) *Sed*, ed. ant.
22) Diction. *a te*, non sunt in cit. c.

CAP. III.

In optione est nuntiantis nouum opus, an intra tres menses de praeiudicio suo debeat ostendere, et interim cessetur ab opere: an vero recepta cautione de opere demoliendo, statim aedificari permittat. H. d. cum sequ.

HONORIVS III. d [*decano praeposito maioris ecclesiae, et magistro Michaeli, canonico S. Nicolai Ambian.*] (Conf. c. vn. comp. 5. h. t.)

Significantibus *e* canonicis sanctae Opportunae Parisien. 23) innotuit nobis, quod, cum super eo, quod Nicolaus [*Rufus,*] ciuis Parisien. in quadam platea ecclesiae suae, [*intra claustrum ipsorum sita,*] eis prohibentibus, in suum aedificabat praeiudicium et grauamen, deposuerunt 24) coram officiali Parisien. archidiaconi 25) quaestionem, eis offerentibus in continenti probare praeiudicium, et plateam ad suam ecclesiam pertinere, ac petentibus [*insuper,*] non 26) obstante, quod dictus N. cautionem de demoliendo opere offerebat, aedificium prohiberi. Et quia idem officialis interloquendo decreuit, probationes eorum admittendas esse, ac ab opere interim quiescendum, idem N. ad Senonen. ecclesiam 27) *f* prouocauit. Sed cum Senonen. officialis [*Nicolai praedicti cognatus,*] eadem interloquutoria [*pro suae dumtaxat voluntatis arbitrio*] reuocata, decreuerit, ad opus sub cautione de demoliendo ipso 28) *g*, non admissis eorum probationibus, procedendum; praedicti canonici nostram audientiam appellarunt: [*vnde petebant, vt ipsorum probationes recipi, ac prohiberi aedificium mandaremus.*] Ideoque [*discr. v. per apost. scripta*] mandamus, quatenus, si est ita, reuocato in irritum 29), quicquid post appellationem huiusmodi [*temere*] inueneritis attentatum, [*super hoc, quod iustum fuerit, appell. postposita, statuatis, facientes*] etc.

23) *Parisien.* desideratur in C. R. L. H. et ed. ant.
24) *Deposuerint*, C. L. et c. vn. comp. 5. h. t.
25) *Et archidiacono*, cit. c.
26) *Vt non*, C. H. ed. ant. Cont. et Pith. sed male.
27) *Curiam*, C. R. 2. et cit. c.
28) *De demoliendo opere*, C. H.
29) Voc. *in irritum*, C. R. L. et ed. ant. omittunt, sed in cit. c. sunt haec: *in statum debitum.*

CAP. IV.

Summatum est supra capitulo proximo.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1230.)

Is, cui opus nouum te nuntiasse *h* proponis, non obstante cautione, quae offertur ab ipso de opere destruendo, si non iure aedificatum existat, tenetur te per trium mensium spatium exspectare, iuris tui praeiudicium probare volentem.

TITVLVS XXXIII. DE PRIVILEGIIS, ET EXCESSIBVS 30) PRIVILEGIATORVM.

CAP. I.

Episcopalis dignitas non debet tribui, nisi locis insignibus, et populosis.

LEO PAPA. (*ann.* 459. *Romae.* Conf. c. 1. comp. 1. h. t.)

Episcopalia 31) gubernacula non nisi maioribus populis, et frequentioribus ciuitatibus praesidere 32) oportet: ne honor, cui debent 33) excellentiora committi, [*ipse*] sui numerositate vilescat.

30) *Egressibus*, comp. 1. *et indulgentiis*, comp. 3. *de priuilegiis*, comp. 4.
31) Plenius verba LEONIS relata sunt in *c.* 4. *dist. LXXX.* ex *epist. eius LXXXV. c.* 2. quamuis itidem quodammodo truncata.
32) *Praeficere*, C. L.
33) *Debentur*, C. R. 2.

CAP. II.

Non obstante priuilegio fori, potest laicus ecclesiae malefactor per ecclesiam puniri.

GREGORIVS *Petro, subdiacono* 34). (*ann.* 591.)

Sicut 35) *i* in iudiciis 36) laicorum priuilegia turbare nolumus: ita eis, praeiudicantibus nobis 37), moderata volumus auctoritate resistere. Violentos itaque laicos 38) coercere, non contra legem est agere, sed legi facere *k* subsidium.

34) *Gregorius papa subdiacono N.* ed. ant.
35) Desumta haec sunt ex *libr. II. ind. XI. epist.* 5. anno ordinationis secundo scripta.
36) *Iudicio*, C. R. 1.
37) *Nobis*, non est in c. 2. comp. cit. 1.
38) *Laicos*, desideratur ibid.

CAP. III.

Religiosi etiam exempti ecclesias et decimas non debent a laicis recipere, sine consensu dioecesanorum. Hoc dicit vsque ad §. *Excommunicatos.*

ALEXANDER III. *in concil. Lateran. III.* l (*ann.* 1179.)

Cum et plantare sacram religionem, et plantatam fouere modis omnibus debeamus: nusquam 39) *m* hoc melius exsequimur 40), quam si nutrire ea, quae recta sunt, et corrigere, quae profectum virtutis *n* impediunt, commissa nobis [*a Deo*] auctoritate, curemus. Fratrum autem et coepiscoporum nostrorum [*vehementi*] conquestione comperimus, quod fratres Templi et Hospitalis 41), et alii [*quoque*] religiosi 42), indulta sibi ab apostol. sede priuilegia excedentes, contra episcopalem auctoritatem multa praesumunt, quae et scandalum faciunt [*in populo Dei*] et graue pariunt periculum animarum. [*Proposuerunt enim, quod ecclesias recipiunt de manu laicorum, excommunicatos et interdictos ad ecclesiastica sacramenta, et ad sepulturam admittunt in cunctis ecclesiis suis, praeter conscientiam eorum, et instituant, et amoueant sacerdotes, et fratribus eorum, ad eleemosynas quaerendas euntibus, cum indultum sit eis, vt in eorum aduentu semel in anno aperiantur ecclesiae, atque in eis diuina celebrentur officia, plures ex eis, de vna siue diuersis domibus ad interdictum locum saepius accedentes, indulgentia priuilegiorum nostrorum in celebrandis officiis, et sepeliendis mortuis abutuntur, et tunc mortuos apud interdictas ecclesias sepelire praesumunt. Occasione quoque fraternitatum, quas in pluribus locis faciunt, robur auctoritatis episcopalis eneruant: dum contra eorum sententiam sub aliquorum priuilegiorum obtentu munire cunctos intendunt, qui ad eorum fraternitatem voluerint se conferre. In his autem, quia non tam de maiorum conscientia, vel consilio, quam de minorum indiscretione exceditur, et remouenda ea, in quibus excedunt, et quae dubitationem faciunt, decernimus declaranda.*] Ecclesias igitur 43) et decimas de manu laicorum, sine consensu episcoporum 44), tam illos, quam etiam quoscunque alios religiosos recipere prohibemus, dimissis 45) [*etiam,*] quascunque 46) contra tenorem istum aliquo 47) tempore receperunt.

Excommunicati et interdicti omnino non debent admitti ad diuina, etiam per religiosos exemptos. H. d. vsque ad §. *In ecclesiis.* Abbas Siculus.

§. 1. Excommunicatos *o* quoque 48) et nominatim interdictos tam ab illis, quam ab aliis omnibus 49) iuxta episcoporum sententiam statuimus euitandos.

Religiosi etiam exempti in ecclesiis, non pertinentibus ad eos, pleno iure non instituunt, nec destituunt, inconsultis episcopis: sed rationem exigunt in temporalibus ab institutis. Hoc dicit vsque ad §. *Quodsi.*

§. 2. In ecclesiis vero 50) suis, quae ad eos pleno iure non pertinent, instituendos presbyteros episcopis repraesentent: vt eis [*quidem*] de plebis cura respondeant, ipsis vero pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem 51). Institutos etiam 52), inconsultis episcopis, non audeant remouere.

39) *Nunquam*, C. H. et c. 3. comp. cit. 1.
40) *Exsequemur*, C. R. 1. et L.
41) *Et hospitalarii*, C. L.
42) *Religiosae professionis*, cit. c.
43) *Ecclesiam sane*, ibid.
44) Prohibitum hoc fuisse sub VRBANO II. in synodo Melfitana, tradidi in *not.* 47*. ad *c.* 4. *C. I. qu.* 3. occasionemque moris huius transferendi ecclesias decimasque in monasteria, vt hoc modo ex manibus laicorum eruerentur, non aliter tamen, quam cum episcopi consensu, illustraui.
45) *Admissis*, C. L.
46) *Quotcunque*, ibid.
47) *Moderno*, cit. c.
48) *Quoque*, ibid. non legitur.
49) *Hominibus*, ibid.
50) *Vero*, ibid. omittitur.
51) Huius sententiae mentem explicui ad *c.* 6. *X. de excess. prael. not.* 100.
52) *Vero*, cit. c.

a 1. *Cor.* 8. b *Matth.* 18. c *Ibid.* d Decano et praeposito maioris ecclesiae Ambianen. *Cont.* e *Vide Dect. in l.* 1. *D. de noui op. nunciat.* f *Al.* curiam, *idque in recentioribus: nam vetustiores codices,* ecclesiam, *habent.* g Opere. h Denuntiasse.

i *Cap.* 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* k Ferre, *legendum est ex registro.* l *In concil. Later. sub Alex. III. c.* 9. *et c.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil.* m Nunquam. n Veritatis, *in concilio.* o *Vide Calixtum pap. I. epist.* 2. *ad episcopos Galliae. Referunt Burch. l.* 11. *decr. c.* 38. *et Iuo p.* 14. *c.* 102.

Hospi-

Hospitalarii et Templarii semel in anno celebrant in ecclesia, posita in loco interdicto: ibi tamen non sepeliuntur corpora mortuorum. H. d. vsque ad §. *De confratribus.* Abbas.

§. 3. Quodsi [*vero*] Templarii vel Hospitalarii ad ecclesiam venerint interdictam; non nisi semel in anno ad ecclesiasticum officium admittantur: nec tunc ibi sepeliantur 53) corpora defunctorum.

Confratres exemptorum, seu ipsorum oblati, qui in totum non se transtulerunt, iudicari possunt ab ordinariis locorum. H. d. vsque ad fin. Abbas Siculus.

§. 4. De *a* confratribus 54) [*autem*] hoc constituimus, vt, si non se prædictis fratribus omnino reddiderint 55), sed in proprietatibus suis omnimodo 56) duxerint remanendum, propter hoc ab episcoporum suorum 57) sententia nullatenus eximantur, sed potestatem suam in eos, sicut in alios parochianos suos exerceant, cum pro suis fuerint excessibus corrigendi. Quod autem de prædictis fratribus dictum est, ab 58) aliis quoque religiosis, qui præsumptione sua episcoporum percipiunt 59) iura, et contra canonicas eorum sententias, et tenorem priuilegiorum nostrorum 60) venire præsumunt, præcipimus obseruari. Si enim 61) contra institutum hoc venerint: et ecclesiæ, in quibus ista præsumpserint, subiaceant interdicto, et quod egerint, irritum habeatur, [*et vacuum.*]

53) *Sepeliant*, ibid.
54) *Fratribus*, C. H. *idem confratribus, hoc*, ed. ant. *de fraternitatibus*, cit. c.
55) *Reddiderunt*, C. L.
56) *Omnino*, cit. c.
57) *Suorum*, omittitur ibid.
58) *Et*, C. H.
59) *Præcipitant*, cit. c.
60) *Suorum*, C. H.
61) *Si autem*, cit. c.

CAP. IV.

Suis priuilegiis priuandus est, qui alienis derogat.

IDEM [*venerabilibus fratribus,*] *archiepiscopis* 62) et b *episcopis* 63), *ad quos litteræ istæ peruenerint. (ann.* 1179.)

Dilecti filii c [*nostri,*] fratres Hospitalis Hierosolymitani, transmissa nobis conquestione monstrarunt, quod vos eis de malefactoribus suis iustitiam facere non vultis, priuilegia ipsorum recipere 64) contemnentes, [*nec ipsos eleemosynas quærere in vestris parochiis, aut fratres eorum sepelire aliquatenus permittatis. Quoniam igitur iidem fratres multis sunt libertatibus et priuilegiis a Rom. pontificibus præmuniti, quæ vt nostris temporibus infringantur, nolumus sustinere: f. v. p. a. s. m. præc. q. iam dictis fratribus in his, quæ sibi a Rom. eccl. noscuntur indulta fuisse, nullam prorsus molestiam faciatis, nec ea sibi contradicere, vel denegare aliquatenus attentetis. Si enim de vobis in veritate de cætero talia poterimus comperire;*] pro certo sciatis, quod nos concessa vobis priuilegia decurtabimus: cum [*nostris et*] eccl. Rom. scriptis 65) authenticis obuiare minime timeatis.

62) *Archiepiscopo*, C. R. 1.
63) Diction. *et episcopis*, desiderantur in ed. Cont. et c. 4. comp. cit. 1.
64) *Respicere*, C. R. L. H. et ed. ant. *inspicere*, cit. c.
65) *Cum nostris et ecclesiæ Romanæ scriptis*, C. R. 1.

CAP. V.

Etiam priuilegiati non possunt admittere excommunicatos ad sepulturam; et, si admiserint, debent inde eos eiicere: et si non fecerint, episcopus supplebit.

IDEM *Cantuarien. archiepiscopo. (ann.* 1179.)

Ad hæc 66) *d*, [*in beatorum apostolorum principis cathedra, Domino disponente, quanquam immeriti, sumus constituti, vt plantare debeamus, quæ ad diuinum spectant decorem, et euellere et eradicare curemus, quæ obnia sunt rationi et profectum impediunt salutis. Intelleximus sane, quod Hospitalarii nominatim excommunicatos contra prohibitionem episcoporum ecclesiasticæ præsumunt tradere sepulturæ, non cogitantes, quoniam graue sit eis in morte communicare, quos, dum viuerent, ecclesia a suo sinu pro suis excessibus segregauit. Vnde, quoniam huiusmodi præsumptionem et temeritatem nolumus, nec debemus aliquatenus tolerare: f. t. p. a. s. præc.*] mandamus, quatenus Hospitalariis præcipias 67), vt, si quos, in excommunicatione defunctos, in cœmeteriis ecclesiarum 68) sepelierint, eos extra cœmeteria [*ipsa penitus*] eiiciant. Quodsi facere noluerint: tu hoc [*ipsum*] de his, quos in excommunicatione defunctos esse [*tibi*] constiterit, [*auctoritate nostra, rem. app. obst.*] exsequaris.

66) *Ad hoc*, c. 6. comp. cit. 1.
67) *Quatenus prædictos fratres moneas ac horteris, et eis ex parte nostra præcipias*, ibid.
68) *Eorum*, C. R. 1. *ecclesiarum suarum*, L.

CAP. VI.

Contra priuilegium ecclesiæ præscribitur spatio XXX. annorum, hodie vero XL. vt infra. eod. Accedentibus. c. XV.

IDEM *abbati et monachis S. Andreæ* 69) *Cistercien. ordinis* 70). *(ann.* 1179.)

Si de *e* terra, quam habetis in parochia canonicorum de Plautio 71), per XXX. annos 72) eis 73) decimas persoluistis: eas sibi de cætero integre, [*occ. et app. postpos.*] persoluatis. Licet enim priuilegiorum Rom. eccles. beneficio fratribus Cisterciens. ordinis 74) *f* indultum fuerit, quod de laboribus suis nullas 75) decimas persoluere debeant; de priuilegio tamen, [*vobis*] indulto, tanto tempore vobis detrahere voluistis: cum liberum 76) sit vnicuique suo iuri renuntiare 77), eoque modo non potestis 78) vos in hac parte tueri.

69) *S. Gauden.* C. R. 2.
70) Voc. *Cisterc. ordinis*, non sunt in c. 9. comp. cit. 1.
71) *De Placio*, C. R. *Plautero*, ed. ant.
72) Secundum disciplinam veterum iurium et canonum, in decreto GRATIANI passim, v. c. in *c.* 4. *C. I. qu.* 3. relatam: quod sine dubio in hac decisione ob oculos habuit ALEXANDER III. ob auctoritatem singularem, qua eo tempore iam pollebat, et in omnium ore et manibus erat decretum. Etenim secundum *ius nouum* XL. anni contra ecclesias vel pia sodalitia in præscriptione tam *exstinctiua*, quam *acquisitiua*, desiderantur, quorum lapsum rectius obseruauit *INNOCENTIVS III.* in *c.* 15. *X. h. t.* Forsan ALEXANDER III. ideo etiam elegit iuris veteris doctrinam, vt eo citius exspiraret Cisterciensium immunitas a decimis, quam directo reuocare noluit, sed tantum eius vsum restrinxit. Hæc enim admodum eo tempore in inuidiam deducta, vt in *concilio Lateranensi III.* grauissimæ contra eam motæ fuerint querelæ, quas recenset succincte *MANRIQVE in annal. Cisterc. tom. III. ad annum MCLXXIX. c.* 3. et quarum ipse pontifex mentionem facit in *c.* 9. *X. de decim.* adeo, vt *amicabilem compositionem* cum episcopis fratribus Cistercii suaserit potius, quam rigidam *immunitatis* propugnationem, postquam bona eorum in immensum creuerant.
73) *In parochia d. v. iam per XXX. annos decimas canonicis de Plautio persoluistis*, cit. c. 9.
74) *Fratribus Cisterciensibus*, C. R. L. H. et ed. ant. *fratribus de Cisterc. indultum sit*, cit. c.
75) *Nulli*, cit. c.
76) *Licitum*, C. R. et L.
77) *Abrenuntiare*, cit. c.
78) *Non potestis*, C. H.

CAP. VII.

De priuilegiis non est iudicandum, nisi eorum tenore inspecto: et secundum continentiam eorum ab omnibus subditis sunt seruanda.

IDEM *Ambien.* 79) g *episcopo. (ann.* 1179.)

Porro 80) *h*, quamuis 81) Templarii et Hospitalarii multa sint libertatis prærogatiua donati 82) *i*; non dubitamus, quin aliam libertatem habeant in locis, in quibus, antequam peruenissent ad eos, fuerant habitatores: quod totum ex inspectione priuilegiorum 83) [*suorum*] plenius aduertere potes 84), et secundum quod inueneris, ita obserues. Sic enim 85) eos volumus priuilegiorum suorum seruare 86) *k* tenorem, quod eorum metas transgredi minime videantur.

79) *Ambian.* C. R. 2. L. ed. ant. Cont. Pith. et c. 10. comp. cit. 1.
80) Plures quæstiones episcopus Ambianensis proposuerat ALEXANDRO III. in vna eademque decretali decisas, cuius initium occurrit in *c.* 2. *X. de frigid.* aliæ vero particulæ traduntur in *c.* 15. *X. de decim. c.* 10. *X. de regular.* et *c.* 3. *X. de diuort.*
81) *Quoniam*, est in cit. c. 10. comp. cit. 1.
82) *Dotati*, C. R. et L.
83) C. R. L. H. ed. ant. et gloss. addunt: *suorum.*
84) *Poteris*, cit. c.
85) Verb. *sic enim*, et reliqua non sunt in cit. c. 10. sed in c. 7. comp. cit. 1. h. t.
86) *Conseruare*, C. R. 1. et L. *obseruare*, C. R. 2. et H.

CAP. VIII.

Per solutionem census, quæ fit Rom. eccl. non probatur exemptio a iurisdictione episcoporum.

IDEM *I.* 87) *apost. sedis legato. (ann.* 1179.)

Recepimus *l* litteras, quas de ecclesiis censualibus [*episcopatus ven. fr. n. Nouacen. episcopi*] direxisti 88), [*et ex eis perpendimus, qualiter ad iura nostra seruanda vigil exsistas.*] Cæterum diligentiam tuam volumus non latere, quod, sicut non omnes, qui specialiter beati Petri iuris existunt, annuatim apostolicæ sedi censum exsoluunt, ita non omnes [*nostri*] censuales ab episcoporum subiectione habentur immunes. Inspicienda sunt ergo [*ipsarum*] ecclesiarum priuilegia, et ipsorum tenor est diligentius attendendus, vt, si fuerit deprehensum, quod ecclesia, quæ censum soluit, specialiter B. Petri iuris existat, et ad iu-

87) In C. R. 1. legitur: *A.*
88) *Transmisisti*, C. H.

---

a *Præter Panorm. et alios vide hic Marianum Socin. et alios in c.* 2. *supr. de foro compet. et gloss. et Geminianum in c. quisquis.* 7. *qu.* 4. b *Hæ duæ voces*, et episcopis, *desunt in aliquot et vetustis et recentioribus.* c *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *compilat.* d *Cap.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp.*

e *Cap.* 9. *eod. tit. in* 1. *comp.* f *Dictio*, ordinis, *deest in antiquis cod.* g Albien. *al.* Albian. h *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *comp.* i Dotati. k Conseruare. l *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compil.*

dicium

dicium 89) *a* perceptæ 90) libertatis census annuus conferatur, non immerito poterit speciali prærogatiua gaudere. Si vero ad indicium 91) perceptæ protectionis census persoluitur: non ex hoc iuri diœcef. episcopi aliquid videtur esse subtractum. [*Cum igitur constet, presbyterum S. Petri præfato episcopo obedientiam promisisse in ordinatione sua, sicut in iure confessus asseruit; nolumus, quod eum vel aliquos tuearis: quia, sicut iustitias nostras a fratribus nostris, et coepiscopis nostris volumus reseruari, ita eorum iura nos conuenit illibata custodire.*]

89) Ita sine dubio rectius legunt C. R. et edit. ant. non *iudicium*, vt Pithœana cum aliis edit. habet. Videlicet variæ sunt *census* significationes, vt non præcise ex *solutione* eius exemtio doceri queat, vt obseruaui in peculiari opusculo, de *vario censuum significatu*.
90) *Recepta*, C. H.
91) *Ad iudicium*, C. L.

CAP. IX.

Priuilegium, vni concessum, non potest ad alium extendi, propter identitatem rationis. H. d. et solet quotidie allegari.

IDEM.

Sane 92): [*et infra.*] Temerarium est, et indignum, aliquem sibi sua auctoritate præsumere, quod Romana ecclesia alicui, certa ratione inspecta, singularibus voluit beneficiis indulgere.

92) Huius cap. nullum in compil. ant. exstat vestigium.

CAP. X.

In oratoriis priuatis campanæ publicæ teneri non possunt etiam per religiosos. H. d. et tene menti hunc textum, quia quotidie allegatur, et est in vsu.

COELESTINVS III. *Abulen.* 93) *episcopo* 94). (*ann.* 1195.)

Patentibus *b* litteris [*nostris*] certificari desideras, vtrum Templariis, Hospitalariis, et aliis, oratoria in domibus suis habentibus, liceat campanas in eis ponere, publiceque pulsare. Respondemus autem consult. t. [*quam facis, et dicimus,*] quod non licet 95) eis hoc agere 96): quin *c* potius per te per censuram eccl. appell. rem. coercendi 97) sunt, vt ita sint suo iure contenti, quod iustitiam non impediant aliorum.

93) *Irbul.* C. R. 2. *Ambulen.* c. 2. comp. 2. h. t.
94) *Episcopo*, deest in C. H.
95) *Liceat*, C. R. 1.
96) De *oratoriis*, sacrorum priuatorum caussa exstructis, hic agitur, qualia eo tempore tantum habuerunt *Hospitalarii*, *Templarii* aliique, quibus vsus *campanarum* haud concessus erat. Hic duntaxat est argumentum *exercitii religionis publici*, vt obseruaui ad *c.* 23. *X. de homicid. not.* 53. quod ecclesiis parochialibus aliisque maioribus proprium est: quamuis, postquam monasteria aliique ordines religiosi *basilicas* exstruxerunt, facile etiam vsum campanarum obtinuerint.
97) *Compellendi*, C. R. 1.

CAP. XI.

In tota prouincia exhortationis officio priuantur Hospitalarii, qui mittunt pro eleemosynis cruce falso signatos; et, si missi sunt laici, excommunicantur: si sunt clerici ab officio et beneficio suspenduntur. Et eadem suspensione puniuntur, qui ante reconciliationem in polluta ecclesia celebrant; et suspensi per episcopos exemptos absolui non possunt: et fratres priuilegiatorum, qui ad eos se omnino transferunt, priuilegiati non sunt.

INNOCENTIVS III. *archiepiscopo Lugdun.* 98) (*ann.* 1198.)

Tuarum 99) *d* nos tenor edocuit litterarum, quod fratres Hospitalis sancti Ioannis, laicos et illiteratos mittunt 100) pro eleemosynis colligendis, [*quas populus ex deuotione pro sustentatione pauperum prædicto loco mittere consueuit. Quia vero non sufficiunt per se loca omnia circumire: sibi clericos sacerdotes, laicos et rudes non religiosos, sed in nequitiis exercitatos assumunt, eorum pectoribus crucis characterem imponentes. Cumque gulæ et ebrietati deseruiant; se valde inhonestos in aliis ostendentes, clerum et populum grauiter scandalizant; cum ipsi sint laici, priorum tamen funguntur officiis, et tam clericis, quam sacerdotibus præponantur: et non solum episcopis inobedientes existunt, verum etiam quasdam immunitates, tanquam ab apostolica sede sibi indultas, præsumunt sibi temere vindicare.*] Cum *enim* 1) in quadam ecclesia baptismali, eis a prædecessore tuo collata, quidam eorum 2), [*nuper*] percutiens vicarium sacerdotem, ipsam ecclesiam sanguinis effusione fœdasset; vsque ad reconciliationem diuina ibidem interdixisti officia celebrari: sed nihilominus *e* ipsi in ea diuina officia 3) celebrarunt, [*sacerdotes insuper, vndecunque venientes ad eos, de quorum conuersatione ac ordinatione nulla certitudo prorsus habetur,*

98) *Lundon.* C. R. 1. *Lindon.* c. 1. comp. 3. h. t.
99) Relata hæc decretalis est *libr. I. epist.* 450. cuius inscriptio sincerior hæc est: *archiepiscopo Lugdunensi.*
100) *Quod fratres - - laici et illiterati ad partes illas mittuntur*, cit. c.
1) *Enim*, in C. R. L. et ed. ant. omittitur.
2) *Eorum*, in cit. c. non habetur.
3) *Officia*, desideratur ibid.

a *Al.* iudicium, *in aliquot recentioribus.* b *Cap.* 2. *eod. tit. in* 2. *comp.* c *Alit.* quin imo potius per te, *etc.* d *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* e *Al.* ipsi ibi in ea, *etc.*

ad diuinum sibi officium celebrandum recipiunt, episcopi assensu minime requisito.] Alios 4) vero presbyteros, ab officio suspensos, per episcopos suos [*pro suorum exigentia meritorum*] iidem, cum sint laici, ad diuina 5) *f* officia restituunt exsequenda. Quosdam præterea, qui cum 6) vxoribus suis 7) in domibus propriis commorantur, eo, quod 8) eis de 9) suis aliquid conferunt annuatim, ita emancipare contendunt, vt aliquibus secundum legem terræ 10) de sibi obiectis respondere minime teneantur. Verum, quia priuilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate *g*: frat. tuæ [*per a. s.*] mandamus, quatenus, si quos clericos, [*seu sacerdotes,*] aut laicos, a dictis fratribus pro colligendis eleemosynis cruce falso signatos, inueneris, his, a quibus ipsos missos esse constiterit, per totam prouinciam tuam *h* [*nostra fretus auctoritate*] exhortationis [*huiusmodi*] officium interdicas, missos, si laici fuerint, [*etiam*] excommunicationis mucrone percellas, si clerici, [*vel presbyteri fuerint,*] ab officio beneficioque suspendas, nullo prorsus priuilegii beneficio, vel appellationis remedio 11) præualente. Eos vero, quos in prædicta ecclesia, lege tibi diœcesana subiecta 12), post interdictum tuum diuina celebrare 13) *i* cognoueris, eadem 14) pœna suspensionis inuoluens, in ea, donec reconciliata fuerit, [*quemadmodum sacra præcipiunt instituta,*] officia non permittas celebrari diuina: presbyteros etiam, suspensos ab episcopis suis, et per prædictos 15) *k* fratres 16), ad officia sua temere restitutos, in eandem sententiam suspensionis [*nostra fretus auctoritate*] reducas. Illos vero, quos 17) ad respondendum aliis secundum legem terræ pro præmissa caussa asserunt 18) non teneri, nolumus excusari, quin eos ad respondendum, sublato appellationis impedimento, compellas.

4) *Et alios*, C. H.
5) *Diuina*, a C. R. L. H. ed. ant. et c. cit. abest.
6) *Quidam præterea cum vxoribus*, etc. cit. c.
7) *Suis*, deest in C. H.
8) *Illos quidem eo, quod*, cit. c.
9) *Eis de*, non habet C. H.
10) *Iustitiam terræ*, C. R. 1. *vt aliis secundum leges terræ*, cit. c.
11) *Obstaculo vel remedio*, C. H.
12) *Subiectos*, cit. c.
13) *Celebrasse*, C. R. L. et H.
14) *Sub eadem*, C. R. 1. *eiusdem pœna*, cit. c.
15) *Et prædictos*, omissa partic. *per*, C. R. 1. ed. ant. et Cont. sed perperam.
16) *Fratres suos*, C. H.
17) *Qui*, C. L.
18) *Se asserunt*, C. L. *asseris*, cit. c.

CAP. XII.

Contenta in instrumento perdito probari possunt per testes, qui illud perlegerunt, si deponunt de tenore, et quod erat sine vitio. H. d. Et non est alibi casus ita clarus.

IDEM *abbati* 19) *et conuentui S. Petri Eugubin.* (*ann.* 1199. *Romæ in Marcam.*)

Cum olim *l* essemus apud Perusium 20) constituti, et tu, fili abbas, priuilegium 21) Lucii papæ nobis præsentans, postulaueris 22) innouari: propter contradictionem Eugubini episcopi, asserentis 23), hoc in suum præiudicium redundare, non fuit effectui mancipatum. [*et infra.*] Te igitur [*cum testibus tuis*] et præfati episcopi [*Eugubini*] procuratoribus, in nostra præsentia constitutis, [*dil. f. nostro*] B. 24) *m* basilicæ XII. apostolorum, presbytero cardinali, dedimus in mandatis, vt super amissione ac tenore priuilegiorum 25) *n* testes reciperet [*diligenter,*] quos duceres producendos, qui 26), [*præsentibus præfatis procuratoribus,*] fideliter redegit in scriptis depositiones X. testium iuratorum: quorum depositionibus publicatis, [*iam*] dicti 27) procuratores ad producendos testes [*episcopi,*] per quos, inductos a parte aduersa, repellerent, inducias postularunt: quas [*præfixo termino peremtorio*] sub eo tenore illis duximus concedendas, vt apud sed. apost. probarent 28), quæ vellent, vbi 29) onus probationis pars altera subiisset. [*Ceterum, quoniam infra datum terminum et receptum in producendis testibus defecerunt:*]

19) Refertur hæc decretalis *libr. II. epist.* 79. cuius inscriptio ipsum abbatem sub nomine *Rainerii* designat, ordini Benedictino adscripti.
20) *Perusinum*, c. 2. comp. cit. 3.
21) *Priuilegia*, C. R. 1.
22) *Postulaueras*, C. L.
23) *Constituti; tu, fili abbas, ad nostram præsentiam accessisti, priuilegium bon. mem. Lucii papæ, præd. n. nobis humiliter repræsentans et postulans illud suppliciter innouari, quod propter contradictionem ven. fr. n. Marci Eugubini episcopi, qui tunc temporis superuenit, asserens, hoc* etc. cit. c.
24) C. R. L. ed. ant. et cit. c. habent: *P.*
25) *Priuilegii*, C. R. 1.
26) *Producendos. et infra. Mandati nostri diligens exsequutor* etc. cit. c.
27) *Dicti*, deest in C. H.
28) *Approbarent*, est ibid.
29) *Nisi*, cit. c.

f *Dictio*, diuina, *deest in antiquioribus exemplarib.* g *Vide l. Iudæos. C. de Iudæ. l. qui sine. ff. de negot. gest. et l. liberam. ff. de pecul.* h Suam, *legitur in vulgatis libris, ex antiqu.* tuam, *repositum est.* i Celebrasse. k *Al. ita:* et prædictos fratres, *etc. Ceterum ex veteribus exemplaribus lectio impressa reposita est, et rescripti series ostendit, ita legi oportere.* l *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil. Vide Bald. in l. fin. C. de eden. Bart. tract. de teste. Specul. tit. de legato. §. superest. num.* 17. *Doctor. in l. vlt. C. de edicto D. Hadr. toll.* m P. n *Al.* priuilegii.

nos

nos tamen, tam per depositiones testium, quam assertiones quorundam fratrum nostrorum liquido cognoscentes, talem dicti priuilegii fuisse tenorem, quod videlicet 30) cœnobium vestrum 31) nullo mediante ad Rom. eccl. pertineret, et quod non liceret alicui episcopo eidem monasterio et eius ecclesiis excommunicationem indicere, vt fratres, illic Domino seruientes, ab omni 32) potestate liberi, Rom. eccl. libertatis gratia potirentur, et quod nulla in eis 33) mentio diœcesani episcopi habebatur, illud etiam [*nihilominus*] attendentes, quod, [*sicut ex dictis quorundam testium intelleximus euidenter, plurimique de nostris fratribus, tempore illo præsentibus, recolebant,*] cum tu, fili abbas, tempore [*bon. mem.*] Cœlestini, prædecessoris nostri, ad ipsius præsentiam accessisses, ipse, inspectis ecclesiæ tuæ priuilegiis, te, licet excommunicatus ab Eugub. episcopo dicereris, tanquam non ligatum, admisit ad osculum, quod præsumitur non fecisse, nisi monasterium vestrum cognouisset ad Rom. eccl. specialiter pertinere, [*de communi f. n. cons. pronuntiando*] decernimus 34), priuilegium illud [*bon. mem.*] Lucii papæ, quod sine reprehensione bullæ, chartæ vel litteræ apparebat, quando fuit nobis ostensum, illius fuisse tenoris, cuius per depositiones testium et assertiones fratrum nostrorum noscitur 35) exstitisse.

30) *Videlicet*, in C. R. 1. deest.
31) *Ipsum*, cit. c.
32) *Omnium*, C. R. 1. L. ed. gloss. et cit. c.
33) *Eis*, a C. H. abest.
34) *Decreuimus*, C. R. 1. et cit. c.
35) *Præmisimus*, cit. c.

CAP. XIII.

Innouatio priuilegiorum nouum ius non tribuit, sed antiquum conseruat. H. d. quoad titulum.

IDEM *Cathalan.* 36) a *electo et abbati trium Fontium.* 37) (*ann.* 1201.)

Ex parte *b* abbatissæ ac sororum Iotren. 38) ecclesiæ [*nostris*] exstitit [*auribus*] intimatum, quod [*ven. fr. n.*] Melden. 39) episcopus commissionis occasione cuiusdam, per *c* litteras 40) ad iudices delegatos obtentæ 40*), in qua nullo mentio habebatur de ipsarum priuilegiis, quæ illas et earum ecclesias, clerum et populum Iotren. ad apostolicam sedem nullo mediante spectare declarant 41), quorum ipse non erat ignarus, eos 42) incepit grauiter molestare, obedientiam ab ipsis, ac a clero et populo [*villæ*] Iotren. [*qui secundum priuilegia sedis apost. gaudent consimili libertate,*] subiectionem omnimodam [*impendendam sibi*] requirendo. [*et infra.*] Verum, cum iudices [*et assertores eorum*] ipsas valde grauarent: ad appellationis beneficium conuolarunt. [*et infra*] Sed iudices [*ipsi,*] appellationi non deferentes, nec fragilitati sexus compatientes earum, in abbatissam excommunicationis [*vinculum,*] et in clerum 43), et in populum [*villæ*] Iotren. interdicti sententias protulerunt. Sane, cum iam 44) nuntii Iotren. ecclesiæ prædicta et alia [*multa*] in nostra præsentia retulissent, [*quibus eas et suos contra libertatem, eis concessam, grauatos dicebant:*] priuilegium nobis apostolicum ostenderunt, per quod 45) ecclesiam Iotren. constabat ad Romanam ecclesiam specialiter pertinere. Nos autem, eosdem nuntios 46) propter appellationem prædictam diutius detinentes, quia tandem nullus apparuit idoneus responsalis, qui partem defensaret *d* aduersam; [*licet postmodum quidam simplex nuntius super hoc prædictorum Parisiens. episcopi et Laudun. abbatis litteras præsentasset;*] priuilegium apostol. sedis, ecclesiæ Iotrensi concessum, duximus innouandum, ita tamen, vt per innouationem ipsius eidem ecclesiæ non plus iuris accrescat, quam per priuilegia prædecessorum nostrorum obtinuit: cum per hoc non nouum ei concedere, sed antiquum ius conseruare velimus.

36) Concordat hæc lectio cum inscriptione huius *epist.* quæ habetur *tom. II. libr. XI. in append. p.* 295. *edit. Baluz.* cum qua alia, quæ *p.* 291. ibidem refertur, item *epist.* 56. *libr. XI.* iungenda.
37) *Abbati Frontin.* ed. ant.
38) *Vtren.* c. 3. comp. cit. 3.
39) *Meldenen.* C. R. 1.
40) Verb. *per litteras*, a C. R. L. et ed. ant. absunt.
40*) *Cuiusdam ad v. f. n. Parisien. episcopum et dil. fil. abbat. de Laudun. a nobis obtentæ*, c. cit.
41) *Declararent*, ibid.
42) *Eas*, ed. ant. et cit. c.
43) Diction. *et in clerum*, desiderantur in cit. c.
44) *Iam*, a C. R. L. ed. ant. et cit. c. abest.
45) *Priuilegia nobis - - per quæ*, C. L.
46) *Nuntios*, desideratur in cit. c.

a Cathalen. b *Cap.* 3. *eod. tit. in* 3. *compilat.* c *Hæ duæ voces*, per litteras, *desunt in antiquior. cod. et omnibus Vaticanis.* d Defenderet.

CAP. XIV.

Ecclesia, vtens duplici priuilegio exemtionis, licet succumbat ex vno, potest nihilominus ex alio se iuuare et obtinere; nec tenetur exemptus promittere obedientiam diœcesano; vigore tamen exemtionis non potest sine licentia diœcesani ecclesiam construere in loco non exempto: et, si exemptus de facto in loco non exempto construit ecclesiam, cedit iuri episcopi.

IDEM *Colubrien.* 47) *e episcopo.* (*ann.* 1201. *Romæ.*)

Cum olim *f* [*ad ap. sedem accessisses, et*] propter quæstiones, quas aduersus [*dil. fil.*] priorem et canonicos monasterii 48) sanctæ Crucis habebas, pro quibus ad audientiam nostram fuerat appellatum, moram feceris longiorem: quia pro parte altera nullus comparuit responsalis, eisdem certum terminum duximus præfigendum, in quo venirent vel mitterent 49) super priuilegiis omnibus et libertatibus 50), quæ a Romanis pontificibus 51) vel ab M. 52) quondam Colubrien. episcopo se habere dicebant, et super aliis quæstionibus, aduersus eos a Colubrien. ecclesia intentatis, definitiuam sententiam recepturi. [*Vt autem veritas facilius appareret, authentica et originalia cum bullis suis nobis vsque ad eundem terminum sub eadem districtione præcepimus exhiberi:*] interim autem vtrique parti liceret coram dilectis filiis tuis 53) de Alcobatia 54) et de Serra 55) *g* abbatibus, et F. [*Meuen.*] monacho Alcobatiæ, quibus [*sub certa forma*] caussa prius fuerat delegata, [*et testes vtrimque producti,*] proponere ac probare, si quid aliud proponendum duceret 56) *h* ac probandum: [*et infra.*] Iudices autem, sufficienter actum esse de caussa credentes, [*attestationibus et rationibus vtriusque partis diligenter inspectis,*] monasterium sanctæ Crucis in expensis, quas per quadriennium occasione huiusmodi negotii iuraueras te fecisse, [*quæ quinquaginta marcharum auri summam attingerent, tibi de prudentum consilio*] damnarunt, infirmantes sua sententia libertatem, quam dictus 57) M. Colubrien. 58) episcopus [*in enorme detrimentum Colubriens. ecclesiæ*] contulerat monasterio S. Crucis, canonicorum assensu per [*præconem episcopi et*] portarium regis extorto. Præterea, quia idem M. prædecessor tuus 59), fuerat [*etiam*] canonicus regularis, et duo millia Marabatinorum 60) *i*, quæ acquisierat, in episcopum iam promotus, monasterio dederat memorato, ipsum ad restitutionem eorum iudices condemnarunt. Insuper [*tam decimas, quam*] ecclesias omnes, quas [*de manu regis vel aliorum laicorum, siue clericorum,*] monasterium præter episcopi Colubrien. assensum [*receperat, et quas in Lateran. vel in aliis locis, in attestationibus comprehensis,*] propria auctoritate fundarat, quia pars sanctæ Crucis nec præscriptione, nec defensione alia, probationibus, contra se factis, obstiterat, iudicarunt in ius Colubriensis ecclesiæ, cum fructibus medii temporis reuocari. [*et infra.*] Tandem [*vero, cum tu et pars altera propter hoc ad sedem ap. venissetis,*] procurator monasterii [*sanctæ Crucis*] proposuit, sententiam non valere nec tenere 61). Quodsi alias etiam sententia memorata teneret 62); quia tamen monasterium fuit indefensum, [*sicut ipsi iudices per suas litteras protestantur,*] nec exhibita fuerant coram eis priuilegia libertatis: ne delictum 63) personæ in damnum ecclesiæ redundaret, debebat ad exhibitionem priuilegiorum suorum admitti, quod sibi concedi de solita benignitate sedis apost. postulauit. Nos igitur, attendentes, quod eadem priuilegia non solummodo pro libertate monasterii faciebant, sed etiam 64) exprimebant ius nostrum et eccles. Rom. iustitiam tuebantur, ne in nos

47) *Colimbriensi*, C. L. prout etiam legitur *libr. I. epist.* 332. vbi simul ipsum priuilegium, ab *episcopo Colimbriensi Mich.* canonicis monasterii *S. crucis* concessum, cum subscriptione singulorum capituli membrorum, quam pontifex extortam esse dicit, habetur, quod pontifex in hac decretali rescindit. Alias etiam vocatur *Columbriensis*, qua lectione etiam vtitur edit. ant. item *Conimbriens.* seu *Coimbriensis* episcopus, in Portugallia. Vid. *index Geogr. episc. orb. Christiani* apud *FABRICIVM in salut. luce euangel.* in calce adiectus.
48) *Monasterii*, desideratur in c. 4. comp. cit. 3.
49) *Eidem priori et fratribus in virtute obedientiæ districte præcepimus, vt vsque ad festum omnium S. proximo tunc futurum, per se, vel per sufficientes responsales et idoneos, ad nostram præsentiam accederent super priuilegiis* etc. ibid.
50) *Priuilegiis et aliis omnibus libertatibus*, C. R. 1.
51) *Romano pontifice*, C. L. et ed. ant.
52) *A bon. mem.* cit. c. rectius habet: præsertim cum in ed. antiquis hæc sigla habeantur: *a b. M.* quæ per errorem a transscribentibus in *ab M.* mutata sunt.
53) *Dilectis filiis G.* C. R. 1. *dil. fil. de Alcobatia*, cit. c.
54) *Alcolbatia*, C. R. 1. *Albobaria*, C. R. 2.
55) *Serta*, C. R. 1. et L. *Sarra*, C. R. 2. et ed. Cont. *et de Seiza*, cit. c. Verum enim vero inscriptio cit. *epist.* 332. hoc modo designat delegatos iudices: *decano Vlixbonensi, de Alcobatia et sanctæ Mariæ de Carcado abbatibus.*
56) *Ducerent*, cit. c.
57) *Dictus*, ibid. omittitur.
58) *Columbrien.* saltem hic est ibid.
59) Verb. *prædecessor tuus*, desiderantur ibid.
60) *Moraberinorum*, C. R. 1. *Morabatinorum*, ed. ant. *Morabotinorum*, C. R. 2. et cit. c. *Morabutinorum*, L.
61) *Sententiam non tenere*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
62) *Teneat*, cit. c.
63) *Debitum*, ibid.
64) *Etiam*, in C. R. L. ed. ant. et cit. c. non habetur.

e *Al.* Columbrien. f *C.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp.* g Sarra. *al.* Serta. h *Al.* ita proponendum ducerent ad probandum. i *Al.* Morabitinorum.

monaste-

monaſterii læſio redundaret, ad priuilegia exhibenda, partem eius de gratia duximus admittendam. [*Vt autem plenius de proceſſu iudicum poſſemus intelligere veritatem: geſta omnia, ſicut acta fuerant coram nobis, vtrimque iuſſimus exhiberi. Nos igitur, his et aliis auditis et intellectis, quæ fuerant hinc inde propoſita*,] diſtinguentes inter libertatem, per prædictum epiſcopum eccleſiæ ipſi conceſſam, et libertatem, quam ei longe ante tempus ipſius epiſcopi apoſt. ſedes indulſit, [*ſicut patet ex priuilegiis ante dictis*,] quia nobis conſtitit [*euidenter*,] extortum fuiſſe in epiſcopi conceſſione canonicorum aſſenſum, et conceſſionis paginam in aliquot 65) lineis habuiſſe raſuras, et ſubſcriptiones ſingulas fuiſſe ſingulis ſubſcribentium manibus adnotatas, ſcriptum autem, quod nobis exhibitum fuerat, nec raſuram prætendere, nec eſſe variis ſubſcriptionum 66) manibus variatum, ſed a primo ad vltimum eadem [*potius*] manu conſcriptum, libertatem, ab ipſo epiſcopo conceſſam per *a* extorſionem 67), irritam decernimus et inanem, ſuper hoc ſententiam delegatorum iudicum confirmantes. Quia vero euidenter agnouimus ex priuilegiis ante dictis 68) *b*, prædeceſſores noſtros eccleſiæ ſanctæ Crucis libertatis priuilegium 69) indulſiſſe, et quod in ea poſſeſſione tamdiu fuerat libertatis, quod aliis etiam ceſſantibus præſcripſiſſet: libertatem, ei 70) a prædeceſſoribus noſtris indultam, auctoritate apoſt. confirmamus, tibi ſuper hoc ſilentium imponentes. Super *c* hoc 71) autem in nullo ſententiæ delegatorum iudicum derogamus: cum ipſi de hac non cognouerint libertate: [*et infra.*]

Cum autem libertatem, a prædeceſſoribus noſtris 72) indultam monaſterio, confirmamus 73): ad ius profeſſionis, quod eſt contrarium libertati, monaſterium decernimus 74) non teneri, non derogantes iudicibus delegatis, quibus libertatis priuilegia non fuerant præſentata. [*Ceterum ſuper eo, quod iidem iudices decreuerunt, vt pro domibus portæ nouæ, in quibus parochiale ius eccleſia Colubrienſ. habuerat, monaſterium tandem recompenſaret eidem in loco alio competenti, quantum amiſerat in domibus memoratis, omnino corrigimus ſententiam, quam tulerunt, ad id cenſentes monaſterium non teneri.*] In cæteris autem latam a prædictis iudicibus 75) ſententiam, [*tam*] pro Colubrien. eccleſia, [*quam monaſterio S. Crucis, auctoritate ap.*] confirmamus.

65) *Aliquibus*, C. R. 1.
66) *Subſcriptionis*, cit. c.
67) Verb. *per extorſionem*, deſiderantur in C. R. L. ed. ant. et cit. c.
68) *Ante dictos*, ed. ant. et Cont.
69) *Priuilegia*, C. R. 1.
70) *Ei*, ibid. non habetur.
71) *Per hoc*, C. R. L. et cit. c.
72) *Cum autem libert. a prædec. noſtro*, cit. c.
73) *Confirmemus*, C. R. L. ed. gloſſ. et cit. c.
74) *Decreuimus*, C. L.
75) *Iudicibus*, non eſt in cit. c.

CAP. XV.

Contra priuilegia eccleſiæ minori ſpatio quadraginta annorum non præſcribitur. H. d. ſecundum verum intellectum.

IDEM *epiſcopo et magiſtro G. Lemouicen.* 76) *(ann. 1213.)*

Accedentibus *d* ad præſentiam noſtram [*dil. f. magiſtro Zacharia et*] abbatis et conuentus Nauiacen. 77) ex vna parte, et [*fratre Petro*] Templariorum de Tocen. 78) ex altera procuratoribus, [*dil. fil. I. ſubd. et capellanum noſtrum dedimus auditorem, coram quo*] procurator [*abbatis et*] monachorum propoſuit, quod, cum decimas terram de Sarcole 79) diu quiete 80) poſſederint, antequam ad Templariorum [*poteſtatem et*] dominium perueniſſent, et poſtquam Templarii terras acquiſiere, prædictas decimas earundem 81) per XL. annos et amplius pacifice poſſediſſent, nunc eis ipſas ſubtrahere non verentur, [*in aliis eiſdem graues iniurias irrogantes.* et infra. *His igitur et aliis, quæ coram prædicto capellano fuere propoſita, plenius intellectis, quia de ipſis non potuit fieri plena fides*,] diſcretioni veſtræ [*per a. ſ.*] mandamus, quatenus, [*inquiſita plenius veritate*,] ſi abbas et monachi ſufficienter oſtenderint, quod a Templariis decimas de terris prædictis per XL. annos continue perceperint ſine lite, vos ad præſtationem 82) [*decimarum*] ipſarum Templarios [*auctoritate apoſtolica*] compellatis. Cum enim tanto tempore contra indulta priuilegia decimas ſoluerint: eis renuntiaſſe tacite præſumuntur 83). Quodſi [*forte*] in probatione defecerint: ab ipſorum impetitione 84) Templarios abſoluatis, ipſis ſuper hoc, [*app. poſtp.*] ſilentium perpetuum 85) *e* imponentes, [*ſuper aliis vero auditis, quæ hinc inde duxerint proponenda, et quod iuſtum fuerit, app. poſtp. ſtatuatis facientes, quod decreueritis, etc.*]

76) *Lemonicen. canonico*, C. L. *Lemonicen.* ed. ant.
77) *Naugiacen.* C. R. 1. L. ed. ant. et gloſſ. *Naugin.* C. R. 2. *Maugracen.* c. 5. comp. cit. 3.
78) Verb. *de Tocen.* in C. R. 1. deſunt, ſed C. R. 2. et L. legunt: *de Cocen.* et cit. c. *de Torn.*
79) *De Satrol.* C. R. 1. *de Sartuie*, L.
80) *In quiete*, cit. c.
81) *Eorundem*, C. R. 1.
82) *A præſtatione*, C. R. 2.
83) Eadem ratio adducta eſt in *c. 6. X. h. t.* diuerſa tamen deciſio intuitu temporis facta; quod tempore ALEXANDRI III. priuilegium hoc admodum impugnatum et in inuidiam tractum fuerit: adeoque illud reſtringendum cenſuerit, INNOCENTIVS III. autem in iure recentiori ciuili ſubſiſtendum cenſuerit, vt *ad c. 6. not.* 72. dictum.
84) *Petitione*, cit. c.
85) *Perpetuum*, a C. R. et ed. ant. abeſt.

CAP. XVI.

Exemptus ratione certæ rei vel certi loci, non cenſetur exemptus reſpectu alterius rei vel loci. H. d. et eſt textus notabilis, et multum allegabilis.

IDEM *epiſcopo Lingonenſi* 86). *(ann. 1213.)*

Cum capella *f* [*nobilis viri*,] ducis Burgundiæ 87) *g*, gaudere dicatur huiuſmodi priuilegio, quod nullus archiepiſcopus vel epiſcopus in perſonas canonicorum eiuſdem [*eccleſiæ ſine*] capellæ ſuſpenſionis vel excommunicationis aut [*etiam*] interdicti ſententias audeat promulgare: [*decanus Chriſtianitatis et*] quidam [*alii*] capellæ ſupra dictæ canonici, qui parochiales eccleſias a te tenent, occaſione priuilegii prælibati, in his etiam, quarum iuriſdictio ad te pertinet, ita ſe dicunt exemptos, vt, quantumcunque grauiter interdum excedant, tuæ correctioni recuſant et ſententiæ ſubiacere 88). [*Vnde a nobis humiliter poſtulaſti, qualiter ſit tibi erga rebelles huiuſmodi procedendum.*] Quocirca [*frat. t. p. a. ſ.*] mandamus, quatenus, in quantum exempti ſunt eiuſdem ratione capellæ, apoſtolicis priuilegiis deferas reuerenter: ſed, in quantum ratione parochialium eccleſiarum, vel alias iuriſdictionem tuam reſpicere dignoſcuntur 89), officii tui debitum in eoſdem libere proſequaris.

86) Non *Ligon.* vt habet edit. ant. Deſignatur enim hic epiſcopus Lingonum ciuitatis in Campania Galliæ ſub archiep. Lugdunenſi. *SAMARTHAN. tom. II. Galliæ Chriſtian. p.* 652.
87) Fundata ab HVGONE II. duce Burgundiæ anno MCLXXII. *in eius curte apud Diuionem*, vt loquitur diploma fundationis, relatum ab *AVBERTO MIRAEO in notit. eccl. Belg. c.* 98. *tom. I p.* 706. *nouiſſ. edit.* in quo præterea cautum, vt dux cum vxore non alium, quam decanum vel aliquem ex canonicis, habere vellet capellanum, quem *de menſa ſua*, et *de domo* ſpecialiter conſtituit. Ex quibus per ſe patet, in cit. c. perperam legi: *Bohemiæ.*
88) C. R. 1. addit: *vnde a nobis doceri humiliter poſtulaſti, qualiter tibi ſit erga rebelles procedendum.*
89) *Dignoſcantur*, C. L.

CAP. XVII.

Per exemptionem, conceſſam monaſterio, capellæ ſibi ſubiectæ non cenſentur exemptæ.

IDEM *abbati et fratribus Euaſen.* 90) *h* *cœnobii. (ann. 1206. Romæ.)*

Ex ore *i* ſedentis in throno procedit gladius bis acutus: quoniam ex ore Romani pontif. [*qui præſidet ap. ſedi*,] rectiſſima debet exire ſententia, quæ 91) contra iuſtitiam nulli parcat, ſed reddat vnicuique quod ſuum eſt. Cum igitur inter vos et [*ven. f. n.*] Vigor. 92) *k* epiſcopum, ſuper monaſterii veſtri ſubiectione, ac libertate controuerſia verteretur, [*et nos eamdem terminandam commiſerimus iudicibus delegatis: cauſſam eamdem, ſufficienter inſtructam, ad noſtram præſentiam remiſerunt, certum partibus terminum præfigentes, quo cum inſtrumentis et atteſtationibus noſtro ſe conſpectui præſentarent ſententiam recepturæ. Partibus igitur in noſtra præſentia conſtitutis, per procuratores idoneos, audientiam præbuimus liberam et benignam. Et quidam*] monaſterii veſtri propoſuit procurator, quod idem monaſterium ab ipſa ſui fundatione liberum exſtitit et exemptum. Ad hoc probandum priuilegia prædeceſſorum noſtrorum inducens, [*duo videlicet*] Conſtantini, vnum Innocentii, et alterum Alexandri, nec non indulgentias Clementis et Cœleſtini, quorum vſum continuum a longis retro temporibus per depoſitiones teſtium oſtendere nitebatur 93). [*et infra.*] Porro in priuilegio 94) Conſtantini quiddam contineri perſpicitur 95), per quod idem cœnobium videtur ad iuriſdictionem epiſcopi pertinere, videlicet, quod abbas eiuſdem [*monaſterii*] primum locum poſt Vigorien. 96) præſulem ſemper obtineat 97). Vnde, cum locum ipſe 98) obtinere non poſſit in generali concilio, neque in prouinciali; quoniam abſonum eſſet, vt abbas

90) Vel potius: *Eueſham*, vt ad *c. 3. X. de reſtit. in integr.* dixi. Male *Euaſin.* C. R. 1. et edit. antiqu. *Euaſien.* C. L. *Euaſinen.* c. 7. comp. 3. h. t. Huius controuerſiæ mentionem faciunt, ſimulque annum huius decretalis deſignant *annales Wigornienſes* apud *WHARTON. in Anglia ſacra ad ann. MCCVI. tom. I. p.* 479 cuius verba hæc ſunt: *ſententiatum eſt Romæ pro eccleſia de Heueſham, vt ſit exemta in capite.*
91) *Qua*, cit. c.
92) *Vigorn.* C. R. 1. *Vigornien.* L. et cit. c.
93) *Nitebantur*, C. L. ed. ant. et cit. c.
94) *In priuilegiis*, C. R.
95) *Proſpicitur*, C. R. 1. L. et ed. ant.
96) *Vigornien.* C. R. et L.
97) *Obtinebat*, cit. c.
98) *Ipſum*, ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.

a *Hæc duo verba*, per extorſionem, *deſunt in omnib. vetuſtis codicib.* b *Al. ita:* ex priuilegiis ante dictos prædeceſſores, *etc.* c *Al.* Per hoc autem. d *Cap. 5. eod. tit. in 3. compil.*

e *Dictio*, perpetuum, *deeſt in antiqu. cod.* f *Cap. 6. eod. tit. in 3. compil.* g *Al.* Diuionen. *in veteri comp. ita:* Bohemiæ: *ſed Vaticana et alia exemplaria conſtanter habent:* Burgundiæ. h Euaſin. *al.* Euaſien. i *Cap. 7. eod. tit. in 3. comp. Initium ſumitur ex Apoc. c. 1. et 19.* k Wigornien. *al.* Wigoren.

primus

primus post illum super alios episcopos resideret; relinquitur ergo 99), quod locum illum in episcopali synodo intelligatur habere, quare teneetur ad synodum episcopalem accedere, ac per hoc ipsius statuta recipere ac seruare. In priuilegio vero Alexandri papæ quiddam *a* aliud 100) continetur, per quod diœcesanus episcopus in eodem cœnobio iurisdictionem suam, etsi non in omnibus, in quibusdam tamen, retinuisse videtur: cum in illo dicatur, quod 1) Vigor. episcopi ab eiusdem loci fratribus aliquid iniuste non exigant, sed his tantum contenti permaneant, quæ prædecessores eorum antecessoribus suis constat rationabiliter impendisse. Vnde constat, quod abbates episcopis aliqua de suis exhibere tenerentur 2). Nos igitur, his et aliis diligenter auditis, [*et perspicaciter intellectis,*] cum a neutra parte [*per testes*] sit probata præscriptio, [*de communi f. n. cons.*] sententialiter definimus, quod Euasen. 3) *b* cœnobium liberum est in capite, tanquam ab episcopali iurisdictione prorsus exemptum, et soli [*Rom. pont. et*] Rom. eccl. subiectum, tutela tamen ipsius Cantuar. archiepisc. reseruata. In membris autem, [*videlicet in illis,*] quæ non probantur exempta, diœc. episcopo ipsum subiacere decernimus 4): propter quod abbas ad synodum *c* eius debet accedere, primumque locum post Vigor. episcopum obtinere. Pro ipsis quoque membris, [*vt diximus,*] non exemptis, idem abbas tenetur Vigor. episcopo exhibere reuerentiam, obsequium et honorem: quibus Vigorien. episcopus sibi competenter exhibitis debet manere contentus.

99) *Ergo*, a C. R. et L. abest.
100) *Quoddam quid*, C. R. 1. *quoddam aliud*, C. R. 2. et ed. ant.
1) *Quod*, in C. R. et L. omittitur.
2) *Tenentur*, C. R. L. et ed. gloss.
3) *Euasinen.* C. L. *Euasin.* C R. 2.
4) *Decreuimus*, C. R. 1. et ed. ant.

CAP. XVIII.

Receptus sub protectione papæ, per hoc non censetur exemptus. Hoc dicit.

IDEM *Ausonen.* 5) *episcopo.* (*ann.* 1214.)

Ex parte *d* tua fuit quæsitum [*a nobis,*] vtrum clerici et laici, qui litteras protectionis ostendunt, in quibus personæ suæ expresso nomine cum omnibus rebus suis sub apostolica protectione consistere declarantur, a iurisdictione episcopi diœcesani sint exempti. Nos autem tibi 6) *e* [*taliter*] respondemus, quod per litteras huiusmodi, [*quas quandoque aliquibus personaliter indulgemus,*] ab episcoporum suorum potestate minime subtrahuntur.

5) Perperam edit. ant. *Vison.* et c. 8. comp. 3. h. t. *Auton.* legunt, cum *Ausona* sit antiqua ciuitas in prouincia Tarraconensi. Vid. *CAROL. a S. PAVLO in Geogr. sacra p.* 182. *HARDVINI Geogr. episcop. index. tom. XI. concil.* relatus, *sub hac voce p.* 655.
6) *Inquisitioni tuæ*, cit. c. *taliter*, C. R. 1. et L.

CAP. XIX.

Religiosi, quibus a papa concessum est, vt ecclesias, eis subiectas, possint in proprios vsus conuertere, non auctoritate propria, sed a diœcesano loci possessionem illarum ecclesiarum recipere debent: nisi in priuilegio aliud exprimatur.

IDEM *Eliden.* 7) *episcopo.* f (*ann.* 1206.)

Pastoralis *g* officii: [*et infra.*] Interrogasti [*præterea,*] vtrum viris religiosis 8), quibus a sede apost. est indultum, vt ecclesias suas in proprios vsus possint conuertere, decedentibus personis earum 9), liceat auctoritate propria possessionem earundem intrare, vel per diœc. episcopum 10) *h* in ipsa 11) *i* sint potius inducendi. Ad quod [*vtique*] respondemus 12), quod, nisi forte [*in*] indulgentia summi pontificis id contineatur expressum, suo episcopo inconsulto, in possessionem ipsarum eis non est licitum introire: quia per indulgentiam huiusmodi episcopali iuri non credimus derogari.

7) Rectius *Helyen.* C. R. *Elien.* ed. ant. *Helien.* c. 9. comp cit. 3. conf. c. 28. *X. de offic. et potest. indic. deleg.*
8) *Viri religiosi*, C. R. 1. L. ed. ant. et cit. c. sed erronee.
9) *Ecclesiarum*, C. R. 1.
10) *Episcopum*, desideratur in C. R. L. et cit. c.
11) Diction. *in ipsa*, a C. R. 1. absunt.
12) *Breuiter respondemus*, C. R. 2.

CAP. XX.

Si is, propter cuius delictum positum est interdictum, illud non seruat; alii nihilominus seruare tenentur: secus, si ille non seruat, in cuius fauorem latum fuit.

IDEM *episcopo et capitulo Tripol.* 13) k (*ann.* 1212.)

Petiistis per sedem apost. *l* edoceri, vtrum, cum propter 14) Hospitalarios vel Templarios ciuitas vestra generali supponitur interdicto, eisdem [*ipsum*] non seruantibus, vos illud teneamini obseruare. Ad quod [*sic*] duximus respondendum, quod illorum excessus vobis non præbet licentiam excedendi. Sed si præfati Hospitalarii vel Templarii priuilegiorum suorum fines excesserint, violando temere interdictum, quod pro eis fuerat promulgatum: ne [*ipsi*] videantur de aliorum fletu ridere, vos in pœnam præsumptionis eorum, quamdiu ipsi violauerint interdictum, de nostra licentia celebretis.

13) Pariter *libr. XV. epist.* 162. legitur: *episcopo et capitulo Tripolitanis.*
14) *Per*, c. 3. comp. 4. h tit.

CAP. XXI.

Priuilegium, concessum monasterio, vt eius monachi excommunicari non possint, intelligitur de monachis, existentibus in monasterio, vel in ecclesiis, sibi subiectis vtroque iure. Hoc dicit. Et est casus quotidianus.

IDEM. (*ann.* 1206.)

Quoniam *m*, [*sicut nobis per tuas litteras intimasti,*] per confessionem constat partis aduersæ, quod Nepesinus 15) episcopus, ius episcopale percipit in ecclesia sancti Blasii 16) *n* de Flagen. 17) [*ac per hoc eadem ecclesia non pertinet ad monasterium pleno iure;*] credimus, quod, non obstante illo capitulo priuilegii, quod [*ipsi*] monasterio 18) est indultum, vt nullus episcopus ecclesias, vtroque iure illi subiectas, interdicto supponere, vel monachum seu 19) clericum eiusdem monasterii synodare vel excommunicare præsumat, præfatus episcopus possit interdicere dictam ecclesiam, et excommunicare monachum seu clericum vestrum 20), ad eius regimen deputatum, cum alterutrum de iure fuerit faciendum: quoniam illud capitulum esse intelligendum videtur de monachis aut clericis, in ipso monasterio permanentibus, vel ad ecclesias destinatis, vtroque iure sibi subiectas.

15) Non *Nepherinus*, vt est in edit. ant. et Cont. Est enim *Nepis* vel *Nepe* antiquissima Hetruriæ ciuitas, de qua vid. *VGHELL. tom. I. Ital. sacræ p.* 1023. *nouiss. edit.*
16) *Basilii*, ed. Cont. et Pith.
17) *Fragan.* C. R. 2. *de Flaano*, c. 4. comp. cit. 4. alii: *de Fano.*
18) *Monasterio vestro*, C. R. 1.
19) *Vel vicarium, vel*, cit. c. sed in margine, vt est impressum.
20) Verb. *seu clericum vestrum*, desiderantur ibid.

CAP. XXII.

Episcopus, remittens alicui ecclesiæ decimas episcopales indefinite, remisisse videtur non solum præteritas, sed et futuras. Et est casus notabilis.

IDEM *Londonen.* o *archiepiscopo* 21) *apost. sed. legato.* (*ann.* 1213.)

Quia circa *p*: [*et infra.*] [*Subsequenter etiam*] quæsiuisti, vtrum monachi omnium sanctorum 22) priuilegium [*bonæ memoriæ B.*] prædecessoris tui, super episcopalibus decimis 23) retinendis indultum, extendere valeant ad possessiones acquisitas, et postmodum 24) acquirendas.

Super quo tale damus responsum [*fr. t.*] quod, si decimarum illarum remissio facta exstitit 25) secundum canonicas sanctiones, prædecessor tuus indefinite decimas *q* episcopales monasterio remittendo, cum nihil exceperit, et potuerit excepisse, ac in beneficiis plenissima 26) sit interpretatio adhibenda, nec debeat vna eademque substantia diuerso iure censeri, intellexisse videtur, non solum de decimis 27) possessionum illius temporis, sed futuri.

21) Veram inscriptionem *ex libr. XVI. ep.* 118. tradidi supra *c. 6. X. de bigam. non ordin.* vbi particula huius decretalis relata est.
22) *Monachi de H.* cit. c.
23) Intelligit sine dubio *quartam decimarum*, ab antiquo episcopo debitam, cuius fit mentio in *c. 4. X. de præscript.* Hæc per priuilegium archiepiscopi Lundensis monachis monasterii *omnium sanctorum*, in diœcesi Lundensi siti, intuitu fundorum, decimis subiectorum, remissa, de cuius vero sensu pontifex interrogatus fuit.
24) *Vel postmodum*, C. R. 1.
25) *Exsistit*, cit. c.
26) Prouocat pontifex ad *l. 3. D. de constit. princ.* cuius verba tamen non desiderant *interpretationem latam* aut *latissimam*, cum priuilegia sint potius *stricte* accipienda, vt passim ex huius tituli decretalibus liquet; sed indigitant, ea cum *pleno effectu* intelligenda, quem is, qui priuilegium concessit, ei tribuere voluit, vt iam obseruaui ad *c. 6. X. de donat. not.* 76. Cum ergo remissio *quartæ decimarum* generatim fuerit facta, nulla distinctione adhibita: *plenum effectum* priuilegium non habuisset, nisi etiam ad possessiones, in futurum acquirendas, tractum fuisset. Merito ergo reprobanda illa interpretatio, quæ *per indirectum* effectum plenum priuilegio subtrahit, ceu declarant *c. 26. et 30. X. h. t.*
27) *Decimas*, C. R. 2.

CAP. XXIII.

Ponit concilium ordinem quatuor patriarchalium sedium, vsque ibi: Seruata: *vbi ponit tria priuilegia ipsarum. Primum: quia dant pallium. Secundum ibi:* Dominicæ: *quia ante se crucem deferri faciunt, præterquam in casibus, hic exceptis. Tertium ibi:* In omnibus: *quia ad ipsos appellatur. Et in hoc protestatur ibi:* Saluis.

IDEM *in concilio generali*, c. 5. (*ann.* 1216. Conf. c. 6. comp. cit. 4.)

Antiqua patriarchalium 28) *r* sedium priuilegia renouantes, sancta vniuersali synodo approbante, sancimus, vt post Romanam eccle-

28) *Patriarcharum*, C. R. 2.

a Quoddam *in antiqu.* b Euasin. c *Vide concil. Trident. sess.* 24. *de reform. c.* 2. d *C.* 8. *eod. tit. in* 3. *comp.* e *Al.* taliter. f Helien. *al.* Belien. g *C.* 9. *eod. tit. in* 3. *comp.* h *Dictio*, episcopum, *deest in plerisque exemplar.* i *Al.* ipsas: *sed vt plurimum habetur, vt est impressum.* k Tripolitan. l *C.* 3. *eod. tit. in* 4. *comp.*

m *C.* 4. *eod. tit. in* 4. *comp.* n *Al.* Basilii de Flagen. *al.* Flaian. o Londin. p *C.* 5. *eod. tit. in* 4. *comp.* q *De indefinita loquutione, an et quando æquipolleat vniuersali, vide Cou. l.* 1. *var. res. c.* 13. r *De patriarcharum prærogatiua, dignitate et numero, Chass. in Cat. glor. mundi. p.* 4. *consid.* 9. *Nic. Boer. de auctor. magni concilii. n.* 30. *et sequ. v. secundum locum.*

siam, quæ, disponente Domino, super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principatum, vtpote mater vniuersorum Christi fidelium et magistra, Constantinopolitana primum, Alexandrina secundum, Antiochena tertium, Hierosolymitana quartum locum obtineat 29), seruata cuilibet propria dignitate, ita, quod, postquam antistites earum a Romano pontifice receperint pallium, quod est plenitudinis officii pontificalis 30) insigne, præstito sibi fidelitatis et obedientiæ iuramento, licenter et ipsi suis suffraganeis pallium largiantur, recipientes pro se professionem canonicam, et pro Romana ecclesia sponsionem obedientiæ ab eisdem. Dominicæ *a* vero crucis vexillum ante se faciant vbique deferri, nisi in vrbe Romana, et vbicunque summus pontifex præsens 31) exstiterit, aut eius legatus, vtens insigniis apostolicæ dignitatis. In omnibus autem prouinciis, eorundem iurisdictioni subiectis, ad eos, cum necesse fuerit, prouocetur, saluis appellationibus ad sedem apostolicam interpositis, quibus est ab omnibus humiliter deferendum.

29) Hic tantum quatuor antiqui *patriarchatus orientis*, primario sic dicti, relati sunt. In occidente pedetentim *primates* iura *patriarchatus* sibi vindicarunt: quod definitio, *patriarchis* competens, iis quoque applicari posset, ceu *NICOLAVS I.* in *c.* 8. *C. IX. qu.* 3. fatetur, et rationes, in *not.* 20. adlatæ, euincunt. Idem quoque fassus est *INNOCENTIVS III.* in *c.* 9. *X. de offic. iud. ordin.* prouocando ad *cit. c.* 8. magno autem cum apparatu eruditionis explicuit *SALMASIVS de region. et eccles. suburbicar.* contra SIRMONDVM. Ideo autem quatuor *patriarcharum orientis* hic primario facta mentio, quod hi ab antiquo systemati huic, quod hic refertur, litem mouerint, illis exceptis, qui *Latini* erant, tempore *expeditionis cruciatæ* constituti.

30) *Pastoralis*, c. 6. comp. cit. 4.

31) *Præsens*, in C. L. deest.

CAP. XXIV.

Priuilegium, religiosis concessum, vt possint sepelire confratres suos tempore interdicti, intelligitur de illis confratribus, qui, licet maneant in seculo, obtulerunt se tamen ordini, mutato habitu seculari, vel de illis, qui bona sua eis dederunt, vsufructu retento. Hoc primo. *Priuilegium, religiosis concessum, quo eis, venientibus ad locum interdictum, semel in anno aperiantur ecclesiæ, vt celebrentur in eis diuina, intelligitur, quod vna tantum sola ecclesia aperiatur in loco.* Hoc secundo.

IDEM *b*, *in eodem. c.* 57. *(ann.* 1216. *Romæ.)*

Vt priuilegia, quæ quibusdam religiosis [*personis*] Romana concessit ecclesia, permaneant inconcussa, quædam in eisdem duximus declaranda, ne minus sane intellecta pertrahantur 32) ad abusum, propter quem 33) possint merito reuocari 34): quia priuilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate. Sane, quibusdam regularibus apostolica sedes indulsit, vt his, qui fraternitatem eorum assumpserint, si forsitan ecclesiæ, ad quas pertinent, a diuinis officiis fuerint interdictæ, ipsosque mori contigerit, sepultura ecclesiastica non negetur: nisi excommunicati, vel nominatim fuerint interdicti. Suos quoque confratres, quos ecclesiarum prælati apud ecclesias suas non permiserint sepeliri, nisi excommunicati vel interdicti fuerint nominatim, ipsi ad ecclesias suas deferant tumulandos. Hoc autem de illis confratribus intelligimus, vel qui, adhuc manentes in seculo, eorum ordini sunt oblati, mutato habitu seculari, vel eis, qui bona sua dederant inter viuos, retento sibi, quamdiu in hoc seculo 35) vixerint, vsufructu; qui tamen sepeliantur apud ipsorum regularium vel aliorum non interdictas ecclesias, in quibus elegerint sepulturam 36); ne, si de quibuslibet, ipsorum fraternitatem assumentibus, fuerit intellectum, pro duobus aut tribus denariis, annuatim sibi collatis 37), dissoluatur pariter et vilescat ecclesiastica disciplina: certam tamen et ipsi remissionem obtineant, ab apostolica sibi sede concessam. Illud etiam, quod huiusmodi regularibus est indultum, vt, si qui fratrum suorum, qui ab eis missi fuerint ad recipiendas fraternitates siue collectas, in quamlibet 38) ciuitatem, [*vel*] castellum, vel vicum aduenerint, si forte locus ille 39) a diuinis officiis sit interdictus, in eorum iucundo aduentu semel in anno aperiantur ecclesiæ, vt, exclusis excommunicatis, diuina ibidem officia celebrentur, sic intelligi volumus, quod in eadem ciuitate, aut castro, aut villa vna tantum ecclesia eiusdem ordinis fratribus semel, vt dictum est, aperiatur in anno; quia, licet pluraliter dictum sit, quod in eorum iucundo aduentu ecclesiæ aperiantur, non tamen ad ecclesias eiusdem loci diuisim 40), sed prædictorum locorum coniunctim sano referendum est intellectu 41): ne, si hoc modo singulas eiusdem loci visitarent ecclesias, nimium vilipendi contingeret 42) sententiam interdicti. Qui vero contra declarationes prædictas quicquam sibi vsurpare præsumpserint, graui subiaceant vltioni 43).

32) *Pertrahant*, C. R. et L. *protrahantur*, c. 7. comp. cit. 4.

33) *Propter quæ*, cit. c.

34) *Retractari*, ed. ant.

35) *In seculo*, C. R. 1. et cit. c.

36) *Sepulturas*, C. R. 1.

37) *Collectis*, C. L.

38) *Vt in quamlibet*, C. R. 2.

39) *Ille*, non est in cit. c.

40) *Quas visitarent*, ibid. legitur loco partic. *diuisim.*

41) *Sed prædictorum coniunctim referendus est intellectus*, ibid.

42) *Contigerit*, C. R. 2.

43) *Disciplinæ*, cit. c.

CAP. XXV.

Tempore generalis interdicti, episcopi, non prohibiti, qui non fuerunt culpabiles interdicti, clam celebrare possunt, et hodie istud non est priuilegium episcoporum, sed ius commune, vt in c. fin. de sent. excomm. in 6. *et ibi plene habetur, an et quando, et qualiter possit celebrari tempore interdicti.*

IDEM C *in eodem.* *(ann.* 1216.)

Quod nonnullis est religiosis indultum, in fauorem pontificalis officii ad episcopos extendentes concedimus, vt, cum commune terræ interdictum fuerit, excommunicatis et interdictis exclusis, possint quandoque, ianuis clausis, suppressa voce, et 44) non pulsatis campanis diuina celebrare officia: nisi et hoc ipsum eis expresse fuerit interdictum. Verum hoc illis 45) concedimus, qui caussam aliquam non præstiterint 45*) interdicto, nec quicquam doli *d* vel 46) fraudis ingesserint, tale compendium ad iniquum dispendium pertrahentes 47).

44) *Et*, in C. R. 2. et L. deest.

45) *Illi*, c. 8. comp. cit. 4.

45*) *Præstiterit*, ibid.

46) Verb. *doli vel*, in C. R. L. ed. ant. et cit. c. non leguntur.

47) *Protrahentes*, cit. c.

CAP. XXVI.

Priuilegia non sunt violanda etiam indirecte. H. d. generaliter.

HONORIVS III. *archiep. et episcopis, in quorum diœcesibus monasteria et prioratus Cluniacen.* 48) *monasterio subiecta consistunt* 49). *(ann.* 1216. Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Quanto amplius: [*et infra.*] Sane, dilecti filii abbas et conuentus Cluniacen. *e* grauem nobis querimoniam obtulerunt, quod quidam vestrum et vestrorum officiales, cum in eos et sui ordinis monachos non possint excommunicationis et interdicti proferre sententias, eo, quod super hoc apostolicæ sedis priuilegiis sunt muniti, in eos, qui molunt in molendinis, vel coquunt in furnis eorum, quicquid 50) vendendo seu emendo, aut alias eis communicant, sententias proferunt memoratas: et sic apostolicorum priuilegiorum, non vim et potestatem 51), sed sola verba seruantes, dicti ordinis monachos quodammodo excommunicant, dum eis alios communicare non sinunt. Ex quo illud etiam euenit inconueniens, vt ipsi monachi, quantum ad hoc, iudicentur iudicio Iudæorum, et qui eis communicant in prædictis maiorem excommunicationem incurrant, quam etiam excommunicatis communicando fuerint 52) incursuri. Nolentes igitur hæc crebris, ad nos clamoribus iam perlata, vlterius sub dissimulatione transire, vobis vniuersis et singulis mandamus, quatenus huiusmodi sententias in fraudem 53) priuilegiorum nostrorum de cætero non feratis: quia, si super hoc ad nos denuo clamor adscenderit, non poterimus conniuentibus oculis pertransire, quin promulgatores talium sententiarum seueritate debita castigemus.

48) *Duniacensi*, est in c. 1. comp. 5. h. t. sed mendose.

49) *Constituit*, C. R. 2.

50) *Quidquam*, C. R. 2. et L. *quique*, cit. c.

51) Quia hac callida interpretatione per indirectum *plenus effectus* priuilegio subtrahitur, vt ad *c.* 22. *h. t* *not.* 26. obseruaui. Aliud enim est stricte interpretari priuilegia, et aliud, *callide* eadem interpretari, vt omnem effectum, seu *vim* et *potestatem* amittant, et inania fiant.

52) *Fuerant*, C. R. 2. et cit. c.

53) C. R. 1. addit: *factas.*

CAP. XXVII.

Qui in habitu et tonsura et cæteris, vt laici, conuersantur, deprehensi in maleficiis, se pro clericis non defendunt. Ita communiter summatur.

IDEM *V.* 54) *quondam Anglorum reginæ illustri.* *(ann.* 1226. C. 2. comp. cit. 5.)

Ex parte *f* tua fuit propositum [*coram nobis*,] quod nonnulli litterati, quos nec habitus, nec tonsura clericos profitentur, in terra, tuæ iurisdictioni subiecta, degentes, cum deprehenduntur in aliquibus forisfactis 55), vt iurisdictionem tuam eludant, et debitam pro delictis vltionem euadant, assumunt, seu etiam resumunt tonsuram abiectam, seu habitum clericalem, licet ante pro laicis ab omnibus haberentur: [*et sic eorum delicta remanent impunita.*] Ne igitur tonsura, vel habitu sic

54) Supra ad *c.* 9. *X. de cleric. coniug. not.* 10. obseruaui, legendum esse, *idem B.* quod hæc decretalis directa fuerit ad *reginam Berengariam*, cuius particula hic traditur.

55) H. e. in quibusdam *criminibus* et *delictis*: quamuis etiam aliquando mulctam vel pœnam denotet, quæ pro illis soluenda, obseruante *DV FRESNE in glossar. med. æui hac voce.*

a *Vide Clem. vlt. tit. de priuileg.* b *Scilicet* Innoc. III. *in conc. Later. c.* 57. *et c.* 7. *eod. tit. in* 4. *compil.*

c Innoc. III. *in concil. Lateran. c.* 58. *et c.* 8. *eod. tit. in* 4. *compil.* d *Hæc duo verba*, doli vel, *desunt in antiquioribus cod.* e *De ordin. Cluniacens. origine et antiquitate Chass. in catalog. glor. mundi*, *p.* 4. f *Vide Couarr. pract. qu. c.* 32.

resum-

resumpto 66), malitia foueatur, si tuam iurisdictionem exerceas 67) in huiusmodi delinquentes, qui 68) sine tonsura et habitu in delicto fuerint deprehensi, æquanimiter duximus 69) tolerandum: cum malitiis hominum indulgeri non debeat, sed potius obuiari.

66) *Tonsura abiecta seu habitu sic resumto*, C. R. 1.
67) *Exercens*, C. R. 2.
68) *Cum*, cit. c. loco *qui*.
69) *Ducimus*, ibid.

CAP. XXVIII.

Parisiis et in locis vicinis ius ciuile legi non debet.

IDEM a. (*ann.* 1220. C. 3. comp. cit. 5.)

Super specula 70): [*et infra.*] Sane, licet sancta ecclesia legum secularium non respuat famulatum, quæ [*satis*] æquitatis et iustitiæ vestigia imitantur; quia tamen in Francia et nonnullis prouinciis, laici Rom. imperatorum legibus non *b* vtuntur, et occurrunt raro ecclesiasticæ caussæ tales, quæ non possint 71) statutis canonicis expediri: vt plenius sacræ paginæ insistatur 72), [*et discipuli Helisei liberius iuxta fluenta plenissima resideant, vt columbæ, dum in ianuis scalas non inuenerint, ad quas diuaricari valeant pedes suos,*] firmiter interdicimus, et districtius inhibemus, ne Parisiis, vel in ciuitatibus, seu aliis locis vicinis 73), quisquam docere vel audire ius ciuile præsumat. Et qui contra fecerit, non solum a caussarum patrociniis interim excludatur, verum etiam per episcopum loci, [*appell. postp.*] excommunicationis vinculo innodetur. *Vos autem* 74) *filii, sic diligentius præscripta seruetis, et faciatis studiosius ab aliis obseruari, quod veri amici sponsi possitis merito comprobari, dum paranymphos suos erudiendos ad epithalamica carmina curaueritis promouere. Dat. Rom. pontificatus nostr. ann. quart.*

70) Hoc cap. cohæret cum *c.* 10. *X. ne cler. vel mon.* et *c.* 5. *X. de magistr.*
71) *Possunt*, C. R. et L.
72) Hæc vera ratio fuisse videtur, ob quam pontifex prohibuit *ius ciuile* Parisiis doceri, vt scilicet eo magis studio theologico incumberent studiosi. Hoc tamen non obstante, *doctrina huius iuris* in academia Parisiensi viguit, nec aboleri potuit. Rationem hanc tradit *CAROLVS MOLINAEVS in annot. ad h. c. quod pontifex non habuerit potestatem statuendi, nec prohibendi in regno Franciæ siue laicis, siue clericis, aut aliis, quia regnum Franciæ nullo modo dependet a papa.* De vsu legum Romanarum in Gallia, consulendus est *CIRONIVS in obseruat. iuris canon. libr. V.* Denique quamuis pontifex hoc edictum prohibitorium etiam ad alias vrbes Galliæ extenderit: hoc tamen non obstante, post hanc constitutionem Aureliæ instituta fuit *academia iuris ciuilis*, vt *CIRONIVS cit. l. cap.* 8. memorat.
73) *Vel ciuitatibus aliis vicinis*, C. R. 1. *et in ciuitat.* c. 3. comp. cit. 5.
74) Verb. *vos autem filii*, vsque ad finem desiderantur in C. R. L. ed. ant. et cit. c.

CAP. XXIX.

Innouatio priuilegii ius nouum non inducit, sed vetus conseruat.

IDEM *episcopo Baiocen.* 75) c (*ann.* 1222. C. 5. comp. cit. 5.)

Quia *d* intentionis nostræ [*non exstitit, vt per innouationem, quam fecimus cuiusdam scripti monasterii S. Stephani Cadomensis, quod in registro bon. mem. Alex. papæ, p. n. reperimus contineri, derogaretur iuri eccl. Baiocensis;*] cum innouatio nec ius nouum conferat, nec etiam tollat vetus: te in eo statu esse volumus, in quo tempore impetratæ innouationis dignosceris 76) exstitisse. Cæterum nullum per hoc intendimus iuri, alias eidem monasterio competenti, præiudicium generari.

75) Non *Baiacensi*, vt C. R. 1. legit, sed *Baiocensi* in *Normannia*.
76) *Totum* (scil. ius) *in eo - - - dignoscitur* etc. c. 5. comp. 5. h. t.

CAP. XXX.

Priuilegiati, vt vbique possint cum altari viatico celebrare, hoc possunt sine licentia prælatorum.

IDEM [*episcopo Parisiensi.*] (*ann.* 1223. *Romæ.* C. 6. comp. cit. 5.)

In his 77) *e*, quæ ad cultum diuinum facere dignoscuntur, non maligna, sed benigna esset potius interpretatio facienda. Vnde mirari compellimur, quod, cum fratribus prædicatoribus et 77*) minoribus duximus 78) indulgendum, vt, vbicunque fuerint, sine parochialis iuris præiudicio cum altari valeant viatico celebrare, quidam, [*sicut nuper fuit propositum coram nobis,*] nimis stricte interpretando indulgentiam nostram, nituntur asserere, quod per eam prædicti fratres præter [*episcoporum, abbatum et aliorum*] prælatorum assensum facere hoc non possint: propter quod eos celebrare iuxta indulgentiam apostolicam non permittunt. Cum autem, [*si res taliter se haberet,*] eis nihil conferret memorata indulgentia, sine qua id, [*episcopis et aliis*] prælatis annuentibus, liceret eisdem: fraternitati tuæ mandamus, quatenus, interpretatione huiusmodi reprobata, dum tamen ab aliis, quæ iure parochiali proueniunt, [*se*] prorsus abstineant, datam eis sic licentiam celebrandi auctoritate nostra non differas publicare, ita, quod dicti fratres aliquam ex indulgentia nostra videantur in hoc gratiam consequuti.

77) De hoc argumento etiam agitur in *c.* 7. *comp. cit.* 5. *de celebr. miss.* ad quod vid. CIRONIVS.
77*) Diction. *prædicatoribus et*, non sunt in c. 6. comp. cit. 5. quod de eadem materia agit, quoad sensum, licet non quoad verba. Vnde arbitror, decretalem in *c.* 6. *cit.* præcessisse, et, postquam episcopus Parisiensis *callida interpretatione* hoc priuilegium subuertere conatus fuisset, pontificem noua declaratione in *c.* 30. *h. t.* illud confirmasse et ad prædicatores extendisse.
78) *Duxerimus*, C. R. et L.

CAP. XXXI.

Priuilegium de decimis noualium non soluendis, non comprehendit decimas, tempore priuilegii impetrati possessas ab aliis: nisi de possessione alterius in priuilegio fiat mentio.

GREGORIVS IX. *maioris ecclesiæ et Christianitatis* 79) *decano et archidiac. Lincon.* (*ann.* 1230. *Roma in Angliam.*)

Dudum inter priorem et conuentum de Butele 80) *f*, ex parte vna, et priorissam et moniales de Campesse 81) ex alia, super decimis lite mota: [*et infra.*] De consilio fratrum nostrorum decernimus, iuri prædictorum prioris et conuentus super decimis noualium, in quarum erant possessione tempore illo, quo indulgentiæ apostolicæ impetratæ fuerunt, a parte altera de decimis noualium non soluendis, non debere per eas, non facientes de hoc aliquam mentionem, præiudicium generari.

79) Decani *Christianitatis* ab officio vocati sunt: quia clero maioris ecclesiæ præerant. *Christiani* enim κατ' ἐξοχὴν vocantur *clerici*, et *clericatus* Christianitas dictus, vt obseruat *D V FRESNE* in *gloss. hac voce.*
80) *Buelle*, C. R. 1. *Buceleina*, C. R. 2. *Botele*, L. *Buten.* ed. ant. et Cont.
81) *Capescea*, C. R. 2.

CAP. XXXII.

Confratres priuilegiatorum, nisi se ad eos in totum transtulerint, ad episcopalia iura tenentur.

IDEM. (*ann.* 1231. *Romæ.*)

Quidam, sicut asseris, in priuilegiatorum fraternitate recepti, nolunt tibi de iuribus episcopalibus respondere: verum, quamdiu huiusmodi fratres moram in domibus suis fecerint 82) *g*, eos compellere poteris ad dicta iura tibi integre persoluenda.

82) *Morantur in domibus suis*, C. R. 2.

CAP. XXXIII.

Quoad priuilegium retentionis decimæ, semel nouale semper est nouale.

IDEM *Arelaten. capitulo.* (*ann.* 1231. *Roma in Gall.*)

Consultationi vestræ br. r. quod terra, de qua non exstat memoria, quod aliquando culta fuisset, redacta per religiosos viros nouiter ad culturam, perpetuo debet quoad immunitatem de non soluendis decimis noualium 83) iure censeri 84): cum alias nonnunquam contingeret indulgentiam de noualibus plus eis dispendii, quam vtilitatis, afferre.

83) *Noualis*, C. L.
84) Licet post multos annos *agris veteribus* adnumerandus sit: quia *origo*, non *præsens status*, inspici debet.

TITVLVS XXXIV.
DE PVRGATIONE CANONICA.

CAP. I.

Infamatus, fide dignus, per iuramentum se purgat, alias secus: et censetur non idoneus enormiter peccans.

Ex concilio Triburien. [*c.* 10.] (*ann.* 895. *in Germ.*)

Nobilis *h* homo vel ingenuus, si in synodo accusatus crimen negauerit, si 85) fidelem eum esse sciuerit 86), cum duodecim ingenuis se expurget. Si autem antea deprehensus fuerit in furto, aut periurio, aut falso testimonio; non admittatur 87) ad iusiurandum: sed ei, sicut qui ingenuus non est, purgatio 88) indicatur 89).

85) *Vt si*, C. R. 2.
86) *Sciuerint*, C. R. 1. *scineris*, L.
87) *Admittitur*, C. L. *admittatur sic*, C. R. 1.
88) Idem canon ab interpolatore adductus est in *c.* 15. *C. II. qu.* 5. vbi tamen in fine legitur: *feruenti aqua vel candenti ferro se expurget.* Omisit hæc RAYMVNDVS, et simpliciter *purgationis* mentionem facit: quod Romæ iudicium *ferri candentis* damnatum fuerit. Quæ hic obseruanda, tradidi ad *cit. c.* 15. *not.* 32*.
89) *Feruenti aqua, aut candenti ferro se expurget*, c. 1. comp. 1. de purg. vulg. Conf. *AVGVST. in not. ad h. c.*

---

a *C.* Parif. et c. eccl. prælat. Parif. constitutis. *Quare supr. de magistris, etc.* b *Quatenus gloss. et Dd. hic quærunt, an omnes subsint imperatori, vide Chass. in catal. glor. mundi, p.* 5. *conf* 28. c Baion. d *Doctores in c. fin. supr. de fid. inst. et in c. Albericus. et c. significauit. De testibus.* e *Gloss. et Dd. in cap. quoniam. De priuileg. l.* 7. *et Syluestrum in summa, verbo: altare. qu.* 6.

f *Al.* de Buten. g *Vide l. fin. quam Bald. dicit esse singul. C. de iure fisc.* h *Referunt Burch. l.* 16. *decr. c.* 19. *et Grat. siue Palea C.* 2. *qu.* 5. *c.* 15. *et habetur c.* 1. *tit. de purg. vulg. in* 1. *compil.*

CAP. II.

Infamatus, tertio monitus se non corrigens, vsque ad purgationem ab officio suspenditur.

Ex concilio Agathen. (Conf. c. 1. comp. 1. hoc t. *ann.* 506. *in Gall.*)

Si quis presbyter, negligens vitæ suæ, prauis exemplis mala 90) de se suspicari permiserit, et populus, ab episcopo 91) iuramento seu banno 92) Christianitatis adstrictus, infamiam eius patefecerit, certique 93) accusatores criminis eius defuerint; admoneatur *a* primo seorsum ab episcopo, deinde sub duobus vel tribus testibus: et, si non emendauerit, episcopus eum publica 94) increpatione admoneat. Si vero nec sic se correxerit; ab officio 95) suspendatur vsque ad condignam satisfactionem: ne populus fidelium in eo scandalum patiatur 96).

90) *Malum*, C. R. 2.
91) *Ab ipso*, c. 1. comp. 1. h. t.
92) Seu *edicto sacro* et *mandato episcopali ecclesiastico* in synodo constrictus, vt delicta cognita manifestaret, quem in finem etiam iuramento quandoque obligabatur. *Christianitatis* autem vox ideo adiecta, quod *clericatum* in genere denotet, vt ad *c.* 31. *X. de priuil. not.* 79. obseruaui.
93) *Cetérique*, ed. ant. *et certi*, cit. c.
94) *Cum publica*, C. R. 1.
95) Diction. *ab officio*, desiderantur ibid.
96) Secundum *c.* 13. *C. II. qu.* 5.

CAP. III.

Etiam regulares purgant se de delicto secundum regulam canonicam.

Ex concilio Melden. *b* (Conf. c. 2. comp. cit. 1.)

Moniales si libidinibus inseruire accusentur, et manifeste detegi non valuerint: ergo regulam suæ opinionis malam famam canonice purgare cogantur.

CAP. IV.

Si delictum est probabile; non indicitur purgatio: alias secus. H. d. quoad titulum.

Ex eodem. (C. 4. comp. cit. 1.)

Si quis de gradu ecclesiastico raptoribus alienarum sponsarum se consensorem vel interuentorem manifeste prodiderit; a proprio gradu repellatur: et, si verisimilibus exinde suspicionibus fuerit propulsatus, canonice se expurget.

CAP. V.

Infamatus, contra quem crimen probari non potest, debet se purgare iuramento de veritate: compurgatores vero de credulitate.

INNOCENTIVS PAPA 97) *c Aquilegien. patriarchæ et Mantuan. episcopo.* (*ann.* 1131.)

Quoties *d* [*frater noster A.*] Tridentinus episcopus, [*in nostra et vestra*] de simonia impetitus sit [*præsentia*,] vos 98) latere non credimus, [*cuius caussam in præsentia nostra ventilauimus:*] sed 99) accusatores, scriptum 100) afferentes 1), testes secundum formam canonicam 2) producere nequiuerunt 3), scilicet 4) quod 5) ecclesiam sancti 6) Petri [*de Pasorum*,] presbytero Paulo dederit 7) pro quatuor modiis frumenti 8), [*quod ab eiusdem ecclesiæ laicis accepit. Vnde, quia nec accusatores nec testes secundum formam canonum, et sanctorum patrum statuta in caussa ipsa procedere potuerunt*,] communi 9) fratrum nostror. consilio iudicamus 10), vt tertia manu sui ordinis et quarta abbatum et religiosorum sacerdotum de supra dicta simonia, [*in vestra præsentia*] debeat se purgare. Porro purgationis tenor erit huiusmodi: [*idem*] episcopus iurabit primum super sancta Dei euangelia, quod pro ecclesia sancti Petri [*de Pa.*] presbytero Paulo danda, nec ipse per se, nec per submissam personam, nec aliquis pro eo, se sciente, pretium recepit 11): deinde compurgatores 12) super sancta Dei euangelia iurabunt [*similiter*,] quod ipsi credunt, eum verum iurasse 13).

97) Sine dubio INNOCENTIVS II. intelligendus, cum hoc cap. referatur in *c.* 4. *comp.* 1. *h. t.* in qua compilatione nulla INNOCENTII III. decretalis referri potuit, prout obseruatum est in *c.* 17. *C. II. qu.* 5. vbi etiam hoc caput relatum.
98) *Prudentiam vestram*, c. 4. comp. cit. 1.
99) Verba ipsa ibidem ita se habent: *producti sunt apud eum accusatores et viua voce scriptum*, etc.
100) *Sic scriptum*, C. R. 2.
1) Rectius legitur in c. 17. C. II. qu. 5. *viua voce et scripto afferentes.*
2) *Canonum*, C. R. et L.
3) *Nequiuerint*, C. R. 1.
4) *Scilicet*, abest a c. cit. 4.
5) *Qui*, C. R. 2.
6) *Beati*, C. R. L. et cit. c.
7) *Dederat*, C. R. 1.
8) *De frumento*, cit. c.
9) *De communi*, C. R. 2.
10) *Iudicauimus*, C. R.
11) *Receperit*, C. R. 2. et cit. c.
12) *Purgatores*, C. R. 1. ed. ant. Cont. et Pith. *expurgatores*, cit. c. et Gratian. in c. cit. 17.
13) Plura hic desiderantur relata in *cit. c.* 17. *C. II. qu.* 5.

CAP. VI.

Episcopus parochianum suum infamatum compellit ad se purgandum: nisi ab eo legitime appellauerit.

ALEXANDER III. *Genuensi* 14) *episcopo.* (*ann.* 1172.)

Nos inter *e* alios [*præeminemus suprema, licet immeriti, dignitate, vt, quæ dubia sunt, debeamus declarare, et singulorum consultationibus, quantum nobis Dominus ministrauerit, sollicite respondere, vt quæstiones sub examine Romanæ ecclesiæ terminentur, quæ inter alias ecclesias, disponente Domino, obtinet principatum. Vnde*,] quia nos t. fr. consulere voluit, vtrum episcopus parochianum suum, [*publica fama eum accusante*,] ad purgationem cogere possit, consult. t. t. r. quod, si de aliquo crimine publica laborat infamia, accusatore 15) et testibus deficientibus, ad purgationem est per ipsum 16) episcopum compellendus: nisi forte super ipso ad superiorem iudicem 17) duxerit appellandum. Sane, si appellauerit: eius parebit iudicio, ad cuius examen caussam voluerit per appellationem transferre.

14) Ita recte legitur etiam in *c.* 4. *comp.* 1. *de offic. et pot. prælat. et iudic. ord.* et *c.* 7. *comp.* 1. *h. t.* non *Alexander IV.* vt habet edit. antiqu. In vtroque etiam legitur *Genuensi episcopo*, quamuis *c.* 7. *cit.* notante *AVGVSTINO*, *Euriensi episcopo* habeat, ab ipso in *Genuensi* mutatum. Posteriorem lectionem tamen præferendam censet *GONZAL. ad h. c.* quod *episcopi* tantum mentio iniecta. Verum obseruat *AVGVSTINVS in not. ad c. cit.* 4. in vet. cod. Tarracon. legi: *archiepiscopo Genuensi*, vt inscriptionem mutandi nulla nos cogat necessitas: cum etiam passim *episcoporum* pro *archiepiscoporum* appellatio in inscriptionibus occurrat.
15) *Accusatoribus*, C. R. 1.
16) *Per diœcesanum*, c. 4. cit.
17) *Iudicem*, a C. R. 1. abest.

CAP. VII.

Compurgatores debent esse honesti, et notum habere eum, quem purgant, nec debent a iudice vel alio impediri: et deficiens in purgatione, punitur vt conuictus.

IDEM *Gaietanen.* 18) *electo.* (*ann.* 1172.)

Cum P. Manconella 19) *f* presbyter: [*et infra* 20).] Purgatores [*vero*] illius honestatis et opinionis esse volumus, quod verisimile sit, eos nolle amore vel odio, seu obtentu pecuniæ peierare 21). Vt autem idonei appareant, necesse est, vt eius, quem purgare debent, vitam et conuersationem agnoscant. [*Quodsi vterque illorum, vel alter in purgatione defecerint: tu*] deficientem in purgatione 22) omni officio et beneficio ecclesiastico priuare procures, [*tibi modis omnibus*] præcauens, quod, si qui purgando 23) in sua voluerint purgatione assistere 24), nullam eis maleuolentiam vel indignationem ostendas, nec eos [*aliquo modo*] impedias, vel ab aliis, quantum in te est, impediri permittas.

18) *Caietensi*, C. R. 1. *Galetano*, c. 12. comp. 1. *de accus.* vel potius *Calatino* seu *Caiacensi*, vel *Calaciensi*, vt ad *c.* 10. *X. de accus. not.* 28. obseruaui. *Caiazzo* enim est vrbs in regno Neapol. sub *archiepiscopo Capuano*, vt notat *index Geogr. episcop. orb. Christ.* apud *FABRIC. in salut. luce euangel. in f. p.* 37.
19) *Manchonetta*, C. R. 2.
20) Quæ hic desunt, supplenda ex *c.* 10. *X. de accus.*
21) *Deierare*, ed. ant. et cit. c. 12.
22) Diction. *in purgatione*, non sunt in cit. c.
23) *Memorato P.* legitur ibid.
24) *Consistere*, C. R. 1.

CAP. VIII.

Absolutio, facta secundum purgationem vulgarem, non tenet, et, ea non obstante, potest indici de nouo purgatio: et admittitur accusatio.

LVCIVS III. 25) (*ann.* 1181.)

Ex tuarum *g* intelleximus continentia litterarum, quod, cum H. presbyterum, [*latorem præsentium*,] quia infamabatur de homicidio, [*communicato fratrum consilio in episcopatu tuo*,] a sacerdotali officio suspendisses, [*bon. mem.*] prædecessoris tui 26) litteras tulit in medium, quibus apparuit, eum iudicio aquæ frigidæ suam innocentiam purgauisse, et episcopum suis eum litteris absoluisse, [*ac scholaris, et qui homicidium, instigante diabolo, perpetrauerat, immunem se ipsum a crimine,*

25) Refertur hæc decretalis in *app. ad concil. III. libr. L. c.* 50. sub hac inscriptione: *Item Lucius III. Curensi episcopo in registro vel Curium seu Curiensium Sabinorum in Italia.*
26) *Postmodum prædecessores tui*, C. R. 1.

a *Obserua ordinem fraternæ correctionis, de quo plene B. Th.* 2. 2. *qu.* 33. *art.* 3. 4. 5. *et seqq.* b *C.* 70. *in conc. impressis, non c.* 2. *vt aiunt. Burch. l.* 8. *decr. c.* 57. c *Al.* Innoc. pap. III. d *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *compil. Refert. Grat. sine palea C.* 2. *qu.* 5. *c. quotiens. scil.* 17.

e *C.* 4. *eod. tit. de offic. et pot. præl. et iud. ord. in* 1. *compil. et c.* 7. *eod. tit. de purgat. can. in* 1. *comp.* f *C.* 12. *de accus. in* 1. *compil.* g *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. sub Alex. III. p.* 51. *cap.* 50.

tollis

tactis ſacro-ſanctis euangeliis, affirmauit.] Quia vero peregrina 27) iudicia ſunt inhibita; purgationem, quam præſtitit, ſufficere non putantes 28), [*fr. t. per a. ſ.*] mandamus, quatenus, ſi accuſatores idonei non apparuerint 29), [*qui eum homicidio conuincere poſſint,*] vt cum ſeptima aut quinta manu ſui ordinis, ſicut expedire cognoueris, per purgationem canonicam innocentiam ſuam oſtendat, ſibi 30) iniungas: quam cum præſtiterit, ſuſpenſionem ſine [*mora et*] difficultate relaxes, et eum teſtimonii boni virum 31) annuntians, ab infamia homicidii, nullius contradictione vel appellatione obſtante, [*auctoritate noſtra fretus*] abſoluas. [*Is autem, qui infamatur, ſeſe immunem a crimine homicidii præſtito iuramento firmabit, et purgatores, quod eum credant verum iuraſſe, iurare debebunt.*]

27) Ideo ſic dicta, quod tantum in *peregrinis terris* et *eccleſiis* vſitata, Romæ autem prorſus damnata et reprobata eſſent. Fabula enim eſt, *aquæ frigidæ iudicium* approbaſſe EVGENIVM II. eique peculiares ritus ſacros præſcripſiſſe, quos refert *MABILLON. in veter. anal. p.* 160. *nouiſſ. edit. in fol.* cum BALVZIO et IVRETO: cum omnes pontifices generaliter reprobauerint hanc purgationem, et, vix mortuo EVGENIO II. LVDOVICVS pius, huic pontifici admodum deditus, anno DCCCXXIX. eam in *concil. Aquisgran. c.* 12. ſuſtulerit, nunquam ſine dubio id facturus, ſi EVGENIVS II. illam approbaſſet.

28) *Quia vero, cum peregrina iudicia ſacris canonibus ſint inhibenda, purgationem - - - non putamus*, etc. cit. c.

29) *Si accuſatores minime idonei inuenti fuerint*, ibid.

30) *Sibi*, ibid. non legitur.

31) *Viri*, C. R. 1. ſed neutra dictio eſt in L. ed. ant. cit. c. immo in C. R. 2. deleta eſt vox: *virum.*

CAP. IX.

Sufficit, quod compurgator ſit toleratus ab eccleſia bonæ famæ, nec de crimine ſuſpectus condemnatus.

IDEM *Wintonien. epiſcopo.* (*ann.* 1181.)

Conſtitutus *a* in præſentia noſtra P. diaconus [*de Botha, ſua nobis aſſertione monſtrauit*, etc. et infra.] Præterea illud nobis non modicam admirationem inducit, quod purgationem oblatam recipere noluiſti, niſi prius commendaſſes nomina ſingulorum, qui [*iam*] dictum P. purgare volebant, et de nationibus et cæteris 32) circumſtantiis 33) prius inquireres diligenter, tanquam eſſes ordinationes 34) facturus: vtinam 35) ſic diſcuteres ordinandos! Sane, in purgationibus faciendis, cum ſatis ſit illis, qui pro purgando exhibent iuramentum, ſecundum propriam conſcientiam et opinionem iurare 36), quod purgandus a crimine ſit immunis, vel quod bonum 37) exhibuit iuramentum, ſi purgatores ab eccleſia tolerentur, et ſint 38) bonæ famæ in ſuis ordinibus miniſtrantes, nec in iudicio pro crimine condemnati: procul dubio ſunt 39) abſque vllius indagine admittendi.

32) *Et ſingulis*, C. R. 1.

33) *Et de ceteris ſupra dictis prius* etc. c. 6. comp. cit. 1.

34) *Ordinationem*, ibid.

35) *Vt vtinam*, ed. ant.

36) *Cum ſatis ſit illi, qui purgando exhibet iuramentum, ſi ſecundum propriam conſcientiam ex opinionem iurat, quod* etc. cit. c.

37) *Et bonum*, ibid.

38) *Et ſunt*, ibid.

39) *Sint*, C. R. 1.

CAP. X.

Propter magnitudinem criminis infamatus ſuſpendi poteſt, nedum ab officio, ſed etiam a beneficio, donec ſe purgauerit. Hoc primo. *Et augetur propter hoc numerus compurgatorum.* Hoc ſecundo. *Ex cauſſa interdum poſt purgationem præſtitam ſuſpenditur quis ad tempus.* Hoc tertio. *Et deficiens in purgatione, punitur conuictus.* Hoc quarto.

INNOCENTIVS III. *Senon. archiepiſcopo.* (*ann.* 1199.)

Inter 40) ſollicitudines *b* noſtras illa debet eſſe præcipua, vt capiamus vulpeculas, [*quæ demoliuntur vineam Domini Sabaoth, ſpecies quidem habentes diuerſas, ſed caudas, ad inuicem colligatas, quia de vanitate conueniunt in id ipſum. Hi ſunt namque caupones, qui aquam vino commiſcent, qui virus draconis in aureo calice Babylonis propinant, qui iuxta verbum propheticum, arcum rem amaram intendunt, vt ſagittent in occultis innoxios: quorum error ſerpit vt cancer, ita, quod, niſi botrus in flore lædatur, fructum non ſolum amarum, ſed etiam peſtiferum germinabit. Hos apoſtolus, egregius prædicator, in epiſtola ſua prophetico ſermone deſcribit, et docet omnibus modis euitandos, contra quos ſacerdotes tibiis argenteis clangere debent, vt eum clamante populo arca fœderis præcedente, et muri corruant Hiericho, quæ iam ſunt perpetuo anathemate condemnata, ita, quod, ſi quis ex ea regulam auream furari præſumpſerit, cum Achor filio Charim lapidibus obruetur.* et infra. *Nos igitur, ſcientiam litterarum et honeſtatem morum, vitæ pariter attendentes,*] licet eccleſiaſtica conſtitutio tales ab officio tantum vſque ad purgationem canonicam doceat ſuſpendendos, quia tamen eum etiam a beneficio propter immanitatem criminis ſuſpendiſti, nolumus improbare: nec illud etiam improbamus, quod, licet contra eum nullus accuſator legitimus appareret, ex officio tuo tamen 41), fama publica deferente, voluiſti plenius inquirere veritatem. Attendentes autem 42) vulgatam infamiam, graue ſcandalum, et vehementem ſuſpicionem, ex teſtium dictis obortam, quæ contra [*eumdem*] decanum facere videbantur, cum propter eorum quodlibet ei eſſet purgatio indicenda, et ſeruantes iuſtitiam 43), et mollientes rigorem, [*de conſilio fratrum noſtror. archiepiſcop. et epiſcop. etiam apud ſed. ap. exſiſtentium,*] purgationem ei quartæ decimæ manus ſui ordinis duximus indicendam. Ipſum igitur ad te [*cum litteris apoſtolicis*] remittentes, vt ibi purgetur, vbi noſcitur infamatus, [*f. t. per a. ſ.*] mandamus, quatenus accitis 44) *c* tecum Niuern. 45) et [*ven. f. n.*] Pariſien. epiſcopis, indictam ei [*a nobis*] purgationem accipias, ita tamen, vt, qui ad eius purgationem proceſſerint 46) comprobandam, ſint fide catholici, et vita probati, qui conuerſationem et vitam ipſius non tam moderno tempore nouerint, quam tranſacto: purgatione vero recepta, beneficium ei reſtituere non poſtponas, [*ne cogatur in cleri opprobrium mendicare.*] In pœnam autem familiaritatis illius, quam cum hæreticis ſcienter habuiſſe dignoſcitur, eum ab officio volumus manere ſuſpenſum, donec ſcandalum ſopiatur, ita tamen, vt publice familiaritatem hæreticorum abiuret. Præcipias inſuper ei diſtricte, vt in prædicta et aliis villis circumpoſitis profiteatur et prædicet fidem catholicam, ac confundat et deteſtetur hæreticam prauitatem, ſic deinceps vitam ſuam bonis adornans operibus, vt infamia conuertatur in bonam *d* famam 47), et omne ſcandalum et ſuſpicio de catholicorum mentibus deleatur. Quodſi forſan in purgatione defecerit: eum eccleſiaſticæ diſciplinæ mucrone percellas, et ab officio et beneficio depoſitum, ad agendam pœnitentiam in arctum monaſterium detrudere non omittas.

40) Integra decretalis habetur *libr. II. epiſt.* 63.

41) - - *ſuſpendendos, quos etiam tamen cum a beneficio propter immanitatem criminis, vt credimus, ſuſpendiſti, nolumus improbare: nec illud etiam propter cauſſam improbamus eamdem: quod, licet contra eum nullus accuſator legitimus appareat, ad detegendam tamen huiuſmodi mortiferæ peſtis, immo peſtiferi morbi radicem ex officio tuo, fama* etc. c. 1. comp. 3. h. t.

42) *A te*, ibid.

43) *Iuſtitiam*, deſideratur ibid.

44) *Adſcitis*, eſt ibid.

45) *Mutinen.* C. R. 2. *Niuernenſium*, L. *Nouenien.* ed. ant. *dicto Murenen.* cit. c.

46) *Acceſſerint*, C. R. 2.

47) *In famam*, C. R. 1. L. ed. ant. et cit. c. ſed C. R. 2. delet voc. *bonam.*

CAP. XI.

Breue eſt, nec poteſt aliter ſummari.

IDEM *abbati ſancti Dionyſii, et presbytero S. Martini* 47*). (*ann.* 1204. *Roma in Galliam.*)

Cum dilectus 48) *e*: [*et infra.*] Illud autem vos attendere volumus, et mandamus, vt tales ad purgationem [*huiuſmodi*] admittantur perſonæ, quæ vicinæ ſint 49) et honeſtæ.

47*) In c. 2. comp. 3. h. t. inſcriptio integra hæc eſt: *Idem abbati S. Dionyſii et priori S. Martini de Campis et I. Magiſtro ſcholarum Aurelian.*

48) C. R. 1. addit: *filius.*

49) *Sunt*, eſt in c. 2. comp. cit. 3.

CAP. XII.

Si infamia ortum non habet ex probabilibus coniecturis; non eſt de neceſſitate indicenda purgatio: poteſt tamen iudici ad inſtantiam purgandi.

IDEM 50). (*ann.* 1210. *Roma in Hungariam.*)

Cum *f* in iuuentute ſua: [*et infra.*] Quia vero pater filium, quem diligit, corripit: nos Quinqueeccleſ. epiſcopo per litteras noſtras ad maiorem cautelam iniunximus, vt ab illius familiaritate ceſſando [*apud Deum et homines*] taliter ſe haberet, quod ſiniſtra de ipſo ſuſpicio non poſſit 51) haberi. Sed inimicus homo, reſcriptum litterarum [*illarum*] ſurripiens, apud [*prædictum*] regem et regni magnates ipſum nequiter publicauit, vt ſic 52) [*idem epiſcopus*] deberet amplius infamari, [*cum videretur eſſe nobis incredibilis et ſuſpectus.*] Vnde nos, tantam æmulorum nequitiam attendentes, licet pulſati fuerimus multoties contra eum, nunquam tamen aduerſus ipſum potuimus commoueri, ſcientes, quod dictum vnius 53) facile ſequitur multitudo. Vbi vero 54) idem epiſcopus

50) Inſcriptio *libr. XIII. ep.* 12. hæc eſt: *Cenadienſi epiſcopo et abbati de Cikador Quinqueeccleſienſis diœceſis.* Initialia eiuſdem verba ſunt eadem, quæ in *c.* 15. *X. de præſumt.* adducta, ex decretali tamen diuerſa deſumta, quæ iam anno MCCVI. in hac cauſſa edita eſt, quod indicant verba relatiua, *epiſt. cit.* 12. inſerta: *require ſupra in regeſto noni anni eiuſdem domini Innocentii III. papæ. Datum Ferentini Nonis Iulii in eundem modum per totam vſque:* non duximus iterandum etc. Quocirca annus c. 15. *X. de præſumt.* ex hac obſeruatione emendandus eſt. Epiſcopi *Cenadienſis* et *monaſterii de Sicador* vel *Cikador* in Hungaria fit etiam mentio *libr. I. epiſt.* 544.

51) *Poſſet*, C. R. et L.

52) *Sic, vt*, cit. c.

53) *Vnius*, deſideratur in ed. ant. et cit. c.

54) *Vero*, non legitur in ed. ant. *oriri*, C. R. 2.

a *Cap. 6. eod. tit. in 1. compil. et poſt conc. Lat. p. 8. c. 21.* b *C. 1. eod. tit. in 3. comp.*

c *Aſcitis. al.* accerſitis, *ſed in regiſtro et antiquis, vt eſt impreſſum.* d *Dictio*, bonam, *deeſt in regiſtro et plerisque antiqu. exemplarib.* e *C. 2. eod. tit. in 3. compil.* f *C. 3. eod. tit. in 3. compil. Pars huius decret. eſt in cap. cum in iuuentute. ſupr. de præſumpt. vt optime hic admonet gloſſa.*

ad Strigon. 55) metropolim exstitit postulatus: quidam, qui super ipsa postulatione aduersabantur eidem, vt promotionem ipsius facilius impedirent, illius criminationis carbones reaccendere sunt moliti. Vnde quidam procurator ipsius, [*in nostra præsentia constitutus*,] de consilio amicorum suorum, qui super hoc [*quidem*] bonum zelum habebant, sed non secundum scientiam, cœpit [*a nobis in præsentia fratrum n.*] cum instantia postulare, quatenus eidem episcopo purgationem canonicam faceremus indici, vt suam innocentiam demonstraret 56). Nos autem, postulationem huiusmodi minus prouidam, [*immo nimis improuidam*,] reputantes, procuratorem ipsum ab ea sæpe *a* voluimus reuocare 57): [*tum quia sæpe fatus episcopus non videbatur apud bonos et graues infamatus de illo crimine, cum coepiscopi, super hoc ex mandato apostol. requisiti, laudabile testimonium de ipso nobis curauerint exhibere, tum quia talis infamatio videbatur ab inimicis et æmulis processisse, sicut superius est expressum. Vnde cum ante acta vita eius laudabilis appareret, et huiusmodi facinus incredibile videretur: non credebamus, ei purgationem aliquam amodo indicendam.*] Cæterum, quia procurator instabat, compulsi fuimus, non iuris necessitate, sed importunitate petentis, vt per vos ei purgationem canonicam cum duobus abbatibus mandaremus indici; quamuis [*eidem procuratori*] fuerimus protestati, quod ex alia [*quoque*] caussa talis petitio minus prouide tunc fiebat, quia [*videlicet*] Strigon. ecclesiæ suffraganei vix eo tempore purgarent eundem, qui 58) in facto postulationis contradicebant eidem, et suffraganei Colocen. ecclesiæ ipsum minime tunc purgarent: quia inter eum et Colocen. 59) archiepiscopum de Strigon. metropoli contentio vertebatur. Vnde, cum non sint alii pontifices in Hungaria, merito videbatur, quod per episcopos regni sui non posset in illo articulo se purgare.

55) *Antigonien.* cit. c.
56) *Super hoc demonstraret*, C. R. 2.
57) Variat nimium cit. c. in verbis, hic insertis, adeo, vt seriem vocum, admodum confusam, pro norma corrigendi periodos habere non potuerimus.
58) *Quia*, cit. c.
59) *Collen.* C. R. I. per tot. *Collicen.* L.

CAP. XIII.

Compurgator iurat de credulitate.

IDEM *Tiron.* b *archiepiscopo.* (*ann.* 1198.)

De *c* testibus: [*et infra* 60).] Illi vero, qui ad purgandam alicuius infamiam inducuntur, id solum tenentur iuramento firmare, quod veritatem credunt 61) eum dicere, qui purgatur.

60) verba, hic omissa, in *c.* 29. *X. de testib.* relata sunt, cuius inscriptio, quæ est *libr. I. epist.* 513. docet, *Tyrensi archiepiscopo*, non *Turon.* hanc decretalem scriptam fuisse, ad quem plures alias direxit INNOCENTIVS III. Varia alias lectio hic occurrit, vt *Tiren.* in C. R. *Tirenen.* in edit. ant. *Tyronen.* in Cont. at Pith. sed in c. 4. comp. 3. h. t. *Tyren.*
61) *Credant*, C. R. I. L. et cit. c. 4.

CAP. XIV.

Infamatus super defectu natalium non debet promoueri: nisi prius se purget.

IDEM *Florent. episcopo* 62). (*ann.* 1206. *Romæ in Tusciam.*)

Accedens *d* ad præsentiam nostram [*dil. fil.*] T. diaconus, [*parochianus tuus*,] humili nobis insinuatione monstrauit, quod, cum a suis æmulis diceretur, quod esset filius sacerdotis, tu eum nec promouere voluisti, nec permisisti ab alio promoueri. Quocirca [*f. t. per a. f.*] mandamus, quatenus, si [*diaconus ipse*] publice 63) fuerit [*huiusmodi*] nota respersus, et de ipsa tibi legitime constare non poterit, purgatione ab ipso recepta, [*dummodo aliud canonicum non obsistat*,] ipsum non differas propter hoc ad sacerdotis officium promouere: quia, etsi non sit nota delicti, est tamen nota defectus impedientis ad sacros ordines promouendum.

62) Hodie *archiepiscopi* in *Hetruria* dignitatem gerit, ad quam per MARTINVM V. anno MCCCCXX. hæc sedes promota est. vid. *VGHELL. in Ital. sacra tom. III. p.* 166. *nouiss. edit.* Inde ratio petenda, quare adhuc in hac decretali *episcopus* vocetur.
63) *Publica*, C. L.

CAP. XV.

Super notorio crimine non est indicenda purgatio, et pendente caussa super criminibus coram papæ delegato, purgatio, ab ordinario super eis recepta, non tenet.

IDEM *abbati Eugen. et scholastico Mutin.* 64) (*ann.* 1207.)

Cum *e* dilectis filiis H. presbytero, et G. procuratori O. clerici, T. capellanum 65) nostrum concesserimus auditorem; idem procurator proposuit [*coram eo*,] quod, cum dictus presbyter super incestus crimine fuisset publice infamatus, [*bon. mem.*] Constantien. episcopus, ordinarius iudex, ei purgationem indixit: qui, cum se purgare nequiuisset, ab ipso 66) fuit [*in plena synodo*] suis ecclesiis sententialiter destitutus, quas ipse nihilominus detinuit [*aliquamdiu*,] per violentiam occupatas. Cumque [*postmodum*] idem presbyter cuiusdam consanguinei sui vxorem, [*adductam in domo*,] publice detineret; ad petitionem [*H.*] plebani de Henis 67) *f*, et quorundam aliorum clericorum Constantien. diœcesis, iudicibus 68) [*nostras*] dicimur litteras [*sub hac forma*] destinasse, vt, si dictus presbyter super crimine adulterii et incestus coram ipsis se purgare non posset, ipsum pœna debita castigarent. Qui 69), [*iuxta mandati nostri tenorem in negotium procedentes*,] cum constitisset eisdem, quod idem presbyter pro eo, quod in purgatione defecerat, ab episcopo memorato fuerat [*in synodo*] condemnatus, ipsum, vtpote contumacem, prædictis ecclesiis per sententiam priuauerunt: maxime cum de incestus et adulterii crimine, tanquam de notorio, [*manifeste*] liqueret eisdem, [*dil. f.*] abbati sancti Galli, ad quem illarum ecclesiarum donatio pertinebat, potestatem liberam concedentes, ecclesias illas personis aliis conferendi, qui eas postea supra dicto O. clerico assignauit. [*et infra.*] Dictus vero presbyter inter cætera [*ex aduerso*] respondit, quod processus iudicum prædictorum debebat 70) merito retractari; cum, lite non contestata, [*et post appellationem, ad nos interpositam*,] procedere præsumpserint *g* contra eum. Adiiciens [*insuper*,] quod, [*licet idem presbyter ad abolendam omnem infamiam*,] purgationem indictam ab electo Constantien. 71) curauerit exhibere, [*sæpe dicti tamen æmuli eum non desinunt infamare. Vnde nobis humiliter supplicauit, vt ab illorum petitionibus absolutum, faceremus ipsum prædictarum ecclesiarum pacifica possessione gaudere.* et infra.] His igitur, et aliis, [*quæ fuerunt coram prædicto capellano proposita*,] plenius intellectis, licet litteræ illæ, quæ ad prædictos iudices impetratæ dicuntur, vel ipsarum transcriptum ostensum non fuerit coram nobis; quia tamen ex tenore relationis ipsorum 72) *h*, quam dictus procurator exhibuit, ac si 73) litteræ ipsæ ostensæ fuissent, nobis constitit euidenter, iudices ipsos, prætermisso iuris ordine, processisse; tam processum eorum, quam concessionem ecclesiar. a prædicto abbate 74) de mandato ipsorum factam, auctor. ap. retractamus: præsertim cum relationis ipsius series repugnantia contineat et aduersa. Dicitur enim, quod crimen eiusdem presbyteri vsque adeo publicum *i* fuerat 75) et notorium, quod nullus inficiationi locus penitus existebat, vtpote cuius vniuersæ 76) viciniæ populus testis erat; et tamen ibidem 77) præmittitur, quod eidem presbytero terminum peremptorium præfixerunt, in quo, si posset, super infamia prædictorum criminum canonice se purgaret: cum nimirum, si crimen notorium existebat, non erat [*vtique*] illi indicenda purgatio, sed in eum condemnationis sententia promulganda. [*et infra.*] Si vero nullus apparuerit legitimus accusator, et ipsum inueneritis apud bonos et graues super prædictis 78) criminibus, vel ipsorum altero infamatum; purgationem ei canonicam indicatis, non obstante, quod coram prædicto electo dicitur se purgasse: cum, iudicio pendente coram iudicibus delegatis, non debuerit ordinarius purgationem indicere infamato.

64) *Libr. X. epist.* 188. habet hanc inscriptionem: *abbati Augensi et Conrado de Wldo Constantiensis diœcesis, et magistro Conrado, scholastico Curiensi.* Ab hac differt, quæ habetur in 6. comp. 3. h. t. et in edit. Pith. et Gonzal.
65) *Cum dil. f. H. presbytero et G. procuratore O. clericis, constitutis in præsentia nostra dil. f. T. subd. et capellanum* etc. cit. c.
66) *Ab episcopo*, C. R. I. *ab eodem episcopo*, cit. c.
67) *De Hemiso*, cit. c. *de Ponte*, ed. Cont. *de Herisio*, legitur in *cit. epist.* 188. *libr. X.*
68) *Dil. fil. de Scennis et de Vestronen. decan.* cit. c.
69) *Quod*, C. R. I.
70) *Debeat*, cit. c.
71) *Ab eodem electo, non tanquam delegato, sed ordinario, curauerit exhibere*, ibid.
72) *Ipsarum*, ibid.
73) *Ac si etiam*, C. R. et L. *si etiam*, cit. c.
74) *Ecclesiarum prædicto abbati*, cit c.
75) *Fuerit*, C. L. ed. ant. Gonz. et cit. c.
76) *Vniuersus*, cit. c.
77) *Illud*, ibid.
78) *De prædictis*, C. L.

a *Al.* semper. *sed in antiqu. vt est impressum.* b Tirenen. *al.* Trien. *al.* Tyren. c *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.* d *Cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp.* e *Cap.* 6. *eod. tit. in* 3. *compil. sed in vetustiorib. vt est impressum.* f *Al.* de Henuco. *al.* de Ponte. g Præsumpserunt, *in vulgatis: at in antiqu.* præsumpseriat. h Ipsarum. i Publicatum.

CAP. XVI.

Non sufficit prælato, de criminibus infamato, iurare, cum se purgat, quod sit immunis ab illis criminibus: sed iurare debet, quod post suam promotionem illa crimina non commisit.

IDEM 79). *(ann. 1213. Romæ.)*

Accepimus *a* litteras, quibus nobis 80) intimare curastis, quod apostolico mandato, super indicenda purgatione archiepiscopo Bisuntin. recepto, ipsum citastis, vt decuit: qui ad diem præfixum comparuit coram vobis *b*, iuramentum purgationis offerens sub hac forma, videlicet 81), quod immunis erat ab illis criminibus, super quibus se purgare debebat: [*et infra.*] Ipse vero, ad præsentiam nostram accedens, humiliter supplicauit, vt saltem super purgatione incontinentiæ dignaremur temperare rigorem: quia non deberet asserere, quod a natiuitate sua nunquam passus fuerit lapsum carnis. Porro, cum ab eo 82) non credatur exactum fuisse huiusmodi iuramentum; potius forte præsumimus, quod alia de caussa volebat sub præscripta forma iurare, videlicet, quod immunis erat ab illis criminibus, de quibus fuerat infamatus, tanquam, dimissis per pœnitentiam, iam esset immunis ab illis. Sed hoc iurare, non paruæ temeritatis existeret: cum beatus Iob dicat *c*: *etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea.* [*et infra.*] Ideoque præscriptam purgationis formam, secundum quam idem archiepiscopus obtulit se purgare, reprobamus, vtpote indiscretam, temerariam, et ineptam, iniungentes eidem, vt, si voluerit et potuerit secundum hanc formam se purgare 83) secundum sanum intellectum, quem ei duximus exprimendum, videlicet quod illa crimina grauiora, id est, simoniam 84), venditionem iustitiæ, atque incontinentiam, de quibus infamatus exstitit 85) *d*, iuret se minime commisisse, postquam ad archiepiscopalem promotus est dignitatem: et compurgatores sic iurent, quod credunt 86), eum verum iurasse. Quo facto, vos illum dimittatis in pace: alioquin, etc.

79) Supplenda est inscriptio ex *libr. XVI. epist.* 158. *Lingonensi episcopo et abbati Morimundensi Cisterciensis ordinis Lingonensis diœcesis.* In compilationibus enim antiquis frustra hoc capitulum quæsiueris. Diuturnior autem fuit contentio de hac caussa, in qua INNOCENTIVS III. iam anno primo regiminis scripserat decretalem, in *c.* 14. *X. de accus.* relatam, ita tandem decisam, vt iuramento Bisuntinus se purgaret a delatis criminibus. Rursus nouas lites super formula hic mouit, super quibus hæc decretalis scripta, quæ indigitat, quantis fraudibus hæc purgatio fuerit exposita, adeo vt *MANRIQVE ad ann. MDCXVI. c.* 3. *n.* 8. afferat, eam ideo in desuetudinem abiisse, quod fraudibus periuriisque exposita fuerit: quod de more *compurgatores* adhibendi, admitto quidem, sed non de ipso *iuramento purgatorio*, a reo præstando.
80) *Nobis*, abest a C. R. L. et ed. ant.
81) *Videlicet*, desideratur in ed. ant.
82) *Ab eis*, ed. Cont. et Pith.
83) *Debeat se purgare*, C. L.
84) *Simoniacam*, C. R. I.
85) *Existit*, C. R. I. L. ed. ant. et Gonz.
86) *Credant*, C. L.

TITVLVS XXXV.
DE PVRGATIONE *e* VVLGARI.

CAP. I.

Duella, et aliæ purgationes vulgares prohibitæ sunt: quia per eos multoties condemnatur absoluendus, et Deus tentari videtur. H. d. totus titulus.

COELESTINVS III. *(ann. 1195.)*

Cura suscepti *f* regiminis [*nos inducit, vt fratrum nostrorum debeamus consultationibus respondere, et ab eis, quantum humana permittit fragilitas, dubitationis scrupulum amputare. Inde est, quod,*] cum t. f. duxerit sedem apost. consulendam, vtrum super ecclesiarum possessionibus 87) duella debeant sustineri, tuæ duximus sollicitudini respondendum, quod in eo casu, vel [*in*] aliis etiam hoc non debes aliquatenus tolerare *g*.

87) *Præsentationibus*, legitur tum in c. vn. comp. 2. h. t. tum in c. 2. de cleric. pugn. comp. cit.

CAP. II.

Summatum est supr. cap. proximo.

INNOCENTIVS III. *priori S. Sergii* 88) *Spoletan.* *(ann. 1206.)*

Significantibus *h* V. laico, et fratribus eius, ad nostram noueris audientiam peruenisse, quod, cum quidam eos super furti crimine accusaret, cum eo [*præter terræ consuetudinem*,] coacti sunt inire duellum, in quo, aliis peccatis suis præpedientibus, ceciderunt: propter quod per consules Spoletanos bonis fuerunt propriis spoliati. Nunc vero furtum apud alios est inuentum: et quod ipsi fuerint innocentes, est, faciente 89) *i* Domino, reuelatum. Vnde consulibus ipsis dedimus in mandatis, vt ablata restituant vniuersa. [*Ideoque discret. tuæ per a. s. m. quatenus, si ipsi mandatum nostrum neglexerint adimplere, tu, partibus conuocatis, et auditis hinc inde propositis, quod iustum fuerit, app. rem. decernas, faciens, quod decreueris per cens. eccl. firmiter obseruari.*]

88) Eamdem lectionem seruat quoque c. vn. comp. 3. h. t. quamuis tale monasterium in diœcesi Spoletana adesse, se ignorare asserat GONZAL. adeoque *S. Petri monasterium canonicorum regularium extra portam*, forsan intelligendum esse credat, cuius mentionem facit *INNOCENTIVS III. libr. II. ep.* 15. Verum cum, teste *VGHELLIO in Ital. sacra tom. I. p.* 1250. Spoletanus episcopus præter cathedralem duodecim sacras ædes, canonicorum collegiis decoratas, obtineat: negari absolute nequit, id, quod ignoratur, re vera existere.
89) *Fauente*, c. vn. comp. 3. h. t.

CAP. III.

Summatum est supra cap. 1.

HONORIVS III. *(ann. 1222.* Conf. c. vn. comp. 5. h. t.*)*

Dilecti *k* filii, nouiter in Liuonia baptizati, grauem ad nos querimoniam destinarunt, quod fratres, Templariorum [*ordinem in Liuonia profitentes*,] et alii, [*quidam aduocati et iudices*,] qui temporalem in eis 90) potestatem exercent, si quando de aliquo alio 91) *l* crimine infamantur, eos ferri candentis iudicium 92) subire compellunt, quibus, si qua exinde sequatur adustio, ciuilem pœnam infligunt: [*qua re conuersis et conuertendis scandalum incutiunt et terrorem.*] Cum igitur huiusmodi iudicium [*secundum legitimas et canonicas sanctiones*] sit penitus interdictum; vtpote in quo Deus tentari videtur: mandamus, quatenus dictos fratres et alios, vt ab huiusmodi conuersorum grauamine omnino desistant, [*monitione præmissa*,] per cens. eccl. appell. remota, compellas.

90) *In eos*, c. vn. comp. 5. h. t.
91) *Alio*, desideratur in C. R. L. et cit. c.
92) Hanc probationem vulgarem intulerant Saxones in Liuoniam, quam merito abolendam esse credidit HONORIVS III. Conf. *Io. GRVBERI orig. Liuoniæ sacræ et ciuil. p.* 91. *in not. lit. f.*

TITVLVS XXXVI.
DE INIVRIIS ET 93) DAMNO DATO.

CAP. I.

Propter eius breuitatem non summatur.

In Exodo *m*. (Conf. c. 1. comp. 1. h. t.)

Si rixati fuerint homines, et percusserit alter proximum suum lapide, vel pugno *n*, et ille mortuus non fuerit, sed *o* iacuerit in lecto; [*si surrexerit et ambulauerit foris super baculum: innocens erit*,] qui percusserit, [*ita tamen, vt*] operas eius et impensas in medicos restituat.

93) Diction. *iniuriis et*, non sunt in comp. 1.

CAP. II.

Breue est, et ideo non summatur.

Ibidem *p*.

Si *q* quis aperuerit cisternam, et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos vel asinus in eam; dominus cisternæ reddet pretium iumentorum: quod autem mortuum est, ipsius erit.

CAP. III.

Breue est, et ideo non summatur.

Ibidem *r*. (Conf. c. 4. comp. cit. 1.)

Si bos alienus [*bouem alterius vulnerauerit, et ille mortuus fuerit; vendent bouem viuum, et diuident pretium: cadauer autem mortuum inter se dispertient. Si autem sciebat, quod bos*] cornupeta fuerit 94) ab heri et nudius tertius, et non custodiuit eum dominus suus 95): reddet bouem pro boue, et cadauer integrum accipiet.

94) *Esset*, C. R. L. ed. ant. et c. 4. comp. cit. 3.
95) *Eius*, C. R. I.

CAP. IV.

Breue est, et non summatur.

Ibidem *s*. (Conf. c. 5. comp. cit. 1.)

Si læserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit iumentum suum, vt depascat aliena 96): [*quidquid optimum habuerit in agro suo vel vinea*,] pro damno æstimationem restituet.

96) *Vt ea depascat aliena*, ed. ant.

---

a *Vide Bart. in l.* 1. §. *accusationem. ff. ad SC. Turpil. vbi citat hunc textum in pulchro casu.* b Nobis, *legitur in plerisque cod. series tamen indicat, legendum:* coram nobis. c *Iob.* 9. d *Al.* existit. e *Vide B. Thom.* 2. 2. *qu.* 95. *art.* 8. *ad* 3. *arg.* f *Cap. vn. eod. tit. in* 2. *compil.* g *Adde, quod not. Bald. in l.* 1. *C. de Lat. libr. toll. vbi vide.* h *C. vn. eod. tit. in* 3. *comp. Vide conc. Trid. sess.* 25. *de reform. c.* 19.

i Fauente, *in recent.* k *Iuo p.* 10. *c.* 15. l *Dictio*, alio, *deest forte in omnib. manuscr.* m *Exod.* 21. n *Vide l. fin. cum gl. et concord. ff. de sicariis.* o *Al. ita:* si iacuerit. p *Exod.* 21. q *C.* 3. *de damno dato in* 1. *comp. Refert Iuo part.* 16. *c.* 349. r *Exod.* 21. s *Exod.* 22.

CAP. V.

Breue est, et non summatur.

Ibidem a. (C. 6. comp. cit. 1.)

Si egressus ignis [*inuenerit spicas, et*] comprehenderit aceruos frugum, siue stantes segetes in agris: reddet damnum, qui ignem succenderit.

CAP. VI.

Breue est, et quasi idem cum praecedenti.

Ex poenitentiali Romano *b*. (C. 7. comp. cit. 1.)

Si quis domum vel aream cuiusquam 97) incenderit voluntarie; sublata et incensa 98) omnia restituat, et tres annos poeniteat.

97) *Cuiusque*, C. R. et L. *cuiuscumque*, c. 7. comp. cit. 1.
98) *Vel incensa*, C. R. et cit. c.

CAP. VII.

Secularis potestas, quae clericum banniuit, condemnari debet per iudicem ecclesiasticum, secundum aestimationem iniuriae in expensis et damnis. Et hodie adde poenam in Clem. 1. de poenis.

HONORIVS III. *episcopo Bononien.* 98*) (*ann.* 1224. Conf. c. VII. comp. 5. h. t.)

Olim c scribentibus nobis [*venerabili fratri nostro,*] episcopo Mutinen. vt [*accedens personaliter Florentiam,*] potestatem, consiliarios 99) et populum ciuitatis Florentin. 100) [*moneret efficaciter et induceret*] ad satisfaciendum 1) de damnis et iniuriis, irrogatis [*ven. fr. n.*] episcopo, et ecclesiis Fesulan. 2) [*et, si necesse foret,*] cens. eccl. coarctaret 2*), idem testes, lite non contestata, recepit. Quare nos, eius processu penitus reuocato, commune Florentin. quia banniuerat episcopum Fesulanum contra Deum et ecclesiasticam libertatem, propter iniuriam 3) banni, et 4) expensas, et damna, tali occasione sequuta, taxatione iuramento praemissa, in mille libris vsualis monetae praedicto episcopo [*Fesulanensi*] sententialiter duximus condemnandum.

98*) Integram decretalem HONORII III. valde hic truncatam, retulit *VGHELLIVS in Ital. sacra tom. III. p.* 249. *nouiss. edit.* cuius inscriptio est: *Honorius episcopus, seruus seruorum Dei, venerabili fratri, episcop. Fauentino, et dilectis filiis, abbati Nonantecle Mutinensis, seu nullius dioecesis, et magistro Tancredo, canonico Bononiensi.* Historiam huius facinoris succincte *IDEM cit. l.* praemittit, euentumque docet, ipsa autem decisio ex iure communi petita.
99) *Consiliarii*, C. R. 2.
100) *Eiusdem*, c. VII. comp. 5. h. t.
1) *Satisfactionem*, C. L.
2) *Fesulen.* C. R. 1. *Fesulane*, C. R. 2.
2*) Post verbum *coarctaret*, verba cit. c. ita sonant: *idem Mutinensis mandatum nostrum quoad monitionem diligentius exsequutus, datis induciis contra testes, lite non contestata, processerat, reuocato processu, commune Florent.* etc.
3) *Iniurias*, C. R. 2.
4) *Et*, in C. R. et L. omittitur.

CAP. VIII.

Qui iurat statutum super non repetendis damnis, hoc non obstante, expensas repetere poterit. H. d. vel sic: *Statutum super damnis, non repetendis, ad expensas non extenditur.*

GREGORIVS IX. (*ann.* 1236.)

In nostra *d* et fratrum nostrorum praesentia proposuistis, quod olim ciues Brixien. pro *e* restaurationibus damnorum, illatorum ad inuicem, quae propter multas ciuiles discordias incurrerant, plurimum aggrauati, statutum editum de non petendo vel recipiendo in posterum restaurationes huiusmodi a communi generaliter approbarunt, et firmarunt etiam iuramento: [*et infra.*] Cum igitur aliud sit damnorum restauratio, quam satisfactio expensarum, et ideo in iuramento exhibito super damnorum articulo intelligi non debeat 5), quod factum expensarum fuerit comprehensum: mandamus, quatenus, iuramento non obstante praedicto, auctoritate nostra prouideas, quod dictum commune pro bono concordiae ad expensarum satisfactionem aliquid 6) *f* contribuat, iuxta tuae discretionis arbitrium, a te, sicut expedierit, moderandum.

5) *Debebat*, C. R. 1. *Debeant*, C. R. 2.
6) *Aliquid*, in C. R. L. et ed. ant. omittitur.

CAP. IX.

Habet plura dicta, et se summat.

IDEM. (*ann.* 1236.)

Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut haec imperitia tua, siue negligentia euenerunt 7): iure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam. Quodsi animalia tua nocuisse proponas; nihilominus ad satisfactionem teneris, nisi ea dando passis damnum, velis liberare te ipsum: quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quae consueuerunt 8) nocere, fuissent, et, quam debueras, non curasti diligentiam adhibere. Sane, licet, qui occasionem damni 9) dat, damnum videatur 10) dedisse: secus est tamen in illo dicendum, qui, vt non accideret, de contingentibus nil omisit.

7) *Vt hoc - - - eueneris*, ed. ant.
8) *Consueuerint*, C. R. L. et ed. ant.
9) *Damni*, desideratur in ed. Pith.
10) *Videtur*, C. R. 1.

a *Ibid.* b *Similis sententia reperitur apud Burch. l.* 19. *decr. c.* 5. c *Vide Clem.* 1. *de poenis. c. Grauis. supr. de restit. spol.* d *Vide gl. in c. si canonici. verbo: damnis et iniur. de offic. ord. in* 6. e *Dictio, pro, deest in vetustioribus codicibus.* f *Dictio*, aliquid, *deest in antiquior. exemplaribus.*

TITVLVS XXXVII.
DE POENIS.

CAP. I.

Toties puniendus est criminosus, quoties delictum iterat.

Ex concilio Toletano. (Conf. c. 1. comp. 1. h. t.)

Ea, quae frequenti praeuaricatione iterantur, frequenti sententia condemnentur.

CAP. II.

Interficiens presbyterum puniendus est: et poenae pars ecclesiae, cui praefuit, alia pars pro eius anima distribuitur.

Ex concilio Triburiensi 11) *g*. (*ann.* 896. C. 2. comp. cit. 1.)

Presbyteri interfecti compositio, episcopo, ad cuius parochiam pertinet, soluatur, ita [*videlicet*] vt medietatem [*werigeldi episcopus eius*] vtilitatibus ecclesiae, cui praefuit, tribuat, [*et*] alteram 12) [*medietatem*] in eius eleemosynam iuste dispertiat: quia nullus [*nobis*] eius heres proximior videtur 13), quam [*ille,*] qui ipsum Domino sociauit.

11) Ex hoc concilio etiam hunc canonem recitat interpolator decreti in *c.* 26. *C. XVII. qu.* 4. et simile quid, sed non idem in *c.* 4. deprehenditur. Rectius hunc canonem recensuit *REGINO ex capitular. libr. IV. c.* 15. vt obseruaui ad *cit. c.* 26. atque verum eius sensum ex antiquitatibus *not.* 21. erui.
12) *Et aliam*, C. R. 1. *et alteram*, C. R. 2. L. et ed. ant.
13) *Videtur esse*, C. R. 1.

CAP. III.

Non debent praelati pro criminosis sustinendis pecuniam exigere, nec etiam correctionis caussa ex cupiditate poenam pecuniariam imponere.

ALEXANDER III. *Cantuarien. archiepiscopo.* (*ann.* 1180.)

Licet *h* iuxta apostolum [*arguere, obsecrare et increpare debeamus: sic tamen debemus excessus corrigere singulorum, vt probemur, non quae nostra sunt, sed quae Iesu Christi sunt, quaerere, et in correctione facienda videamur modestiam, et maturitatem seruare.*] Accepimus [*autem,*] quod archidiaconi Conuentrens. episcopatus pro corrigendis 14) excessibus, et criminibus puniendis, a clericis et laicis poenam pecuniariam 15) exigunt, [*in examinatione ignis et aquae triginta denarios a viro et muliere quaerere praesumunt,*] et pro annua exactione pecuniae 16) personas quandoque suspendunt, ecclesias interdicunt, a vicariis [*quoque duodecim*] denarios, vt eos in ecclesiis cantare permittant, exigere non formidant, et alia agunt, quae canonum 17) obuiant institutis, et de radice cupiditatis et auaritiae prodire videntur. [*Quia igitur sollicitudini nostrae incumbit pastorali prouidere diligentia, ne ab ecclesiasticis personis tuae prouinciae aliquid agatur, quod reprehensioni subiaceat, vel ecclesiasticam honestatem denigret; f. t. per a. s. praec.*] mandamus, quatenus archidiaconis praedicti episcopatus, [*ex parte nostra et tua*] hoc 18) districtius interdicas 19): si autem contra [*prohibitionem nostram ausu temerario*] venire praesumpserint, eos [*omni contradict.*] appell. cessante eccl. censura

14) *Corrigendis*, non legitur in c. 3. comp. 1. h. t.
15) Pro redimendis poenitentiis, ab archidiaconis impositis peccatoribus, de quo more, qui iam seculo XI. tempore PETRI DAMIANI inualuerat, plenius agit *MORINVS de sacram. poenit. libr. X. c.* 16. *sqq.* Hanc poenam pecuniariam dixerunt *eleemosynam*, surrogatam in locum poenitentiae, vt in pauperes distribueretur, quam tamen ad sua lucra traxerunt archidiaconi. Hoc eatenus in *concil. Trident. sess. XXV. de reform. c.* 3. approbatum, vt *in vsus pios* eam conuerterent. Ita vero quod olim redimentibus in *beneficium* concessum, postea in ius perpetuum tractum, vt loco poenitentiarum poenam pecuniariam persoluerent.
16) *Pecuniae*, in C. R. L. et ed. ant. omittitur.
17) *Canonicis*, C. R. 2.
18) *Hec*, C. R. 1. sed loco huius vocis in cit. c. leguntur haec verba: *ne pro excessibus corrigendis aut criminibus puniendis a clericis vel laicis poenam pecuniariam, nec pro examine ignis vel aquae denarios amplius exigere audeant, vel alia, quae dicta sunt, quomodolibet exercere.*
19) *Districte inhibeas*, ibid.

g *Est in concil. Triburiensi sub Arnulpho imperatore l. c.* 4. *sed aliis verbis referunt Burch. l.* 6. *decr. c.* 11. *Iuo part.* 10. *c.* 140. *et Gratian. siue Palea* 17. *qu.* 4. *c. omnes presbyteri.* h *C.* 3. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Later. sub Alex. III. p.* 2. *c.* 3.

ſura compellas 20), [*et ſententiam ipſam vſque ad dignam ſatisfactionem facias inuiolabiliter obſeruari.*]

20) *Percellas*, cit. c.

CAP. IV.

Victus condemnatur victori præſenti in expenſis, etiam in cauſſis pecuniariis, et vnum caſum excipit.

IDEM *in concilio Turonen.* 21)

Calumniam *a* et audaciam temere litigantium condemnando in expenſis, et alio multiplici remedio ſanctio imperialis compeſcit. Quoniam igitur ſacris inſtitutis conſonare dignoſcitur; præcipimus, vt de cætero in cauſſis pecuniariis 22) victus, victori in expenſis condemnetur: niſi [*forte, ſicut cautum eſt,*] ſententia pro abſente feratur.

21) Diction. *in concilio Turon.* c. 5. comp. cit. 1. non habet: cum hæc decretalis in hoc concilio non legatur. Conf. *AVGVST. ad h. c.*

22) Multo magis ergo in *cauſſis criminalibus*, *l.* 3. *C. qui accuſ. l.* 13. *pr. et* §. 6. *C. de iudic.* in quibus tamen quidam victum non condemnari cenſent in expenſas per *l.* 4. *C. de fruct. et lit. expenſis.* Nam 1) *l. cit.* 13. diſertis verbis generaliter agit de cauſſis *pecuniariis* et *criminalibus*: 2) verba *cit. l.* 4. *pro pecuniaria vero cauſſa*, corrupta eſſe docet *CVIAC. ad cit. l.* et ſubſtituenda hæc ex *Moguntina prima edit. poſt pecuniaria diſpendia: poſt ſumtus.* Breuiter, victus in quibuſcunque cauſſis tenetur ad *damna* et *ſumtus*, vt dicitur in §. 1. *I. de pœna tem. litig.*

CAP. V.

Clericus, cauſſam ſeu operam præbens bello, deponendus eſt.

INNOCENTIVS III. *Nidroſienſi 23) archiepiſcopo. (ann.* 1198.*)*

Quod in *b* dubiis 24): [*et infra.*] Quia vero tam ſacerdotes, qui gubernant naues ad pugnam, quam qui perſonaliter exercent [*pugnæ*] conflictum, et hi, qui alios incitant 25) ad pugnandum 26); omnes [*quidem*] enormiter peccant: de rigore canonico eos credimus deponendos.

23) Ita recte legitur *libr.* 1. *epiſt.* 381. ſuffraganribus C. R. 1. L. ed. Cont. et c. 1. comp. 3. h. t. quamuis in commun. edit. etiam Pithœana habeatur: *Midronienſi.* Eſt autem Nidroſienſis epiſcopatus in *Norwegia.*

24) Integrum huius decretalis initium habes in *c.* 30. *X. de ſent. excomm.*

25) *Excitant*, C. R. 1.

26) *Ad pugnam*, cit. c.

CAP. VI.

Clericus pro magno ſcelere, ab eo commiſſo, deponi debet, et in monaſterio detrudi ad agendam pœnitentiam.

IDEM *London.* 27) *epiſcopo* 28). *(ann.* 1212. *Roma in Angliam.)*

Tuæ diſcretionis *c* prudentiam: [*et infra.*] Ad illud [*præterea,*] quod a nobis tertio requiſiſti, qualiter clerici, in latrociniis, vel aliis magnis ſceleribus deprehenſi, puniri debeant, reſpondemus, quod a ſuis ordinibus degradati 29), detrudi debeant in arctis monaſteriis, ad pœnitentiam peragendam 30).

27) *Lundon.* C. R. 1. ed. ant. et c. 3. de vit. et h. cler. comp. 3. *Lug.* C. R. 2. Rectius: *Londin.*

28) *Archiepiſcopo*, C. R. L. et c. cit. quæ inſcriptio confirmatur *c.* 4. *de conſ. et affin. comp.* 3. vbi quoque eadem ſunt verba initialia.

29) Quare autem prius degradari olim debuerit vel deponi clericus, antequam in monaſterium detruderetur, rationem inde petit *GONZ. ad h. c.* quod, cum olim monachorum conuentus *laicorum cœtus* habitus fuerit, inter eos agere non potuerit, integro ſuo gradu et ſtatu ſeruato, atque ita concedit, *degradatum a ſuis ordinibus*, vt hic dicitur, fieri laicum. Ceterum non tam *agit* inter monachos degradatus, quam *patitur*, vt carceri perpetuo incluſus: quia monaſterium ei pro carcere eſt. *c.* 27. *in f. X. de V. S.* it. *c.* 3. *h. t. in* 6.

30) Hanc decretalem excipientia verba ſunt in *c. cit.* 4. *X. de conſ. et aff.*

CAP. VII.

Si vterque contrahentium venit contra contractum: vterque poteſt exigere pœnam, adinuicem promiſſam ex conuentione.

IDEM *abbati et fratrib. Cryptæ ferratæ. (ann.* 1206. *Romæ.* Conf. c. 2. comp. 3. de relig. dom.)

Conſtitutus *d* in præſentia noſtra: [*et infra* 31).] Licet autem in inſtrumento [*conceſſionis prædicti*] epiſcopi Lauitani 32), expreſſa fuerit certa pœna, quam pars, contractum non ſeruans, ſolueret obſeruanti; cum tamen vtraque pars veniſſe contra illum, ex confeſſione propria conuincatur; cum et pars veſtra ſubtraxerit epiſcopo penſionem, et epiſcopus procurationem exegerit ab eadem eccleſia, ſicut œconomus propoſuit memoratus: vtramque partem ab ea reddimus abſolutam.

31) Quæ hic deſunt, ſupplenda ex *c.* 6. *X. de relig. domib.*

32) *Lauicani*, rectius C. R. L. et c. 2. comp. 3. *de relig. dom.* in Campania Rom.

CAP. VIII.

Si teſtis propter vacillationem incarceratur: infamiam non incurrit.

IDEM *priori S. Fridiani et magiſtro B. canonico Piſano. (ann.* 1206.)

Super *e* his, de quibus nos conſulere voluiſtis: [*et infra* 33).] Clericus autem, qui pro eo, quod variauerat, et vacillauerat coram vobis *f*, de mandato noſtro 34) *g* captus eſt et detentus, infamiam non incurrit.

33) Quæ hic omiſſa, ſupplenda ex *c.* 16. *X. de accuſ.* Conf. etiam *c.* 8. *X. de teſt. cog.*

34) *Veſtro*, C. R. 2.

CAP. IX.

Obligatus ad certam quantitatem, certa die ſub pœna ſoluendam, ſi partem intra terminum ſoluit, ad pœnam integram non tenetur.

IDEM *Spoletano epiſcopo. (ann.* 1213.)

Suam *h* ad nos [*G. et A.*] rectores clericorum 35) ſancti Fortunati querimoniam tranſmiſerunt, quod, cum tibi eſſent in XL. libris per quoddam arbitrium condemnati, eſſetque [*ipſis*] pœna XXX. librarum appoſita, niſi eas 36) [*tibi*] ſoluerent in termino conſtituto 37), tandem XXXIII. libris 38) in [*ipſo*] termino perſolutis, occaſione ſeptem reſiduarum [*librarum,*] per quaſdam noſtras *i* litteras, veritate tacita impetratas, obtinuiſti, eos in præfatis XXX. libris tibi per [*dil. fil. Paulum, ſubd. noſtrum,*] delegatum iudicem condemnari. Quia igitur te non decet in tantum pontificalis modeſtiæ obliuiſci, vt inhoneſtis quæſtibus anhelando deſideres cum aliena iactura ditari 39): [*f. t. per a. ſ.*] mandamus, quatenus ſeptem 40) librarum ſolutione contentus, ſuper pœna XXX. librarum memoratos rectores de cætero non moleſtes, [*ſicut per dil. f. n. G. S. Nicolai, in carcere Tulliano diaconum card. fuit ſententialiter diffinitum.*]

35) *Eccleſiarum*, C. R. 1.

36) *Niſi prætaxatas libras XL.* c. 2. comp. 3. ne cler. vel mon.

37) *Statuto*, C. R. 2.

38) *Libris*, omittitur in C. R. L. et cit. c.

39) Hac de cauſſa pœna quantitatibus ſoluendis fruſtra adiicitur.

40) *Prædictarum*, cit. c.

CAP. X.

Occidentes prælatum, priuantur beneficiis et feudis, quæ habent ab eccleſia, cui præerat prælatus ille, nec eis vel heredibus reſtituentur, nec alia de nouo concedi debent. Et hodie in occidente, capiente, vel banniente epiſcopum, auctæ ſunt ſimiles pœnæ: de quibus in Clem. Si quis ſuadente. *eod. tit.*

IDEM 41). *(ann.* 1198.)

Ad aures *k* noſtri apoſtolatus peruenit, quod, cum quidam parochiani tui auſu diabolico, bonæ *l* memoriæ 42), I. [*quondam*] Vincentinum epiſcopum, prædeceſſorem tuum, nequiter peremiſſent, feuda et beneficia, quæ illi a Vincentina eccleſia obtinebant, ipſis per ſententiam fuerant cum multa deliberatione ſublata. Quia igitur maiori ſunt animaduerſione plectendi: nos, [*bon. mem. C. papæ, prædeceſſoris noſtri, veſtigiis inhærentes,*] tam tibi, quam ſucceſſoribus tuis, auctoritate apoſtol. prohibemus, ne ipſis aut heredibus eorum beneficia prædicta reſtituantur, ſeu de nouo eis alia quælibet conferantur 42*).

41) Supplenda inſcriptio *ex libr. I. epiſt.* 57. *Vicentin. epiſcopo*, cuius etiam fit mentio in *c.* 7. *X. de iudic.* quod de nece Vicentini epiſcopi pariter agit. Seruata eſt hæc epigraphe in C. R. 2.

42) Voc. *bonæ memoriæ*, abſunt a C. R. 1. L. et ed. ant. in C. R. 2. lituram paſſæ.

42*) *Sed nec de nouo alia quælibet conferantur*, c. 1. comp. 4. h. t.

CAP. XI.

Prorumpens contra iudicem, arbitrio ſuperioris punitur.

IDEM 43). *(ann.* 1210.)

Dilectus *m* filius [*Iacobus,*] electus ſancti Petri ad Montes, [*ad ap. ſedem accedens, grauem querelam contra dil. fil. G. decan. Morin. et I. Cath. archid. expoſuit, aſſerens, eos in cauſſa ſua, quæ fuit illis commiſſa, perperam proceſſiſſe. Cumque dil. fil. I. clericus, cum litteris eorumdem, continentibus cauſſæ proceſſum, ad noſtram præſentiam acceſſiſſet, et idem Iacobus niteretur ipſum proceſſum multipliciter improbare, relationem ipſorum in quibuſdam aſſerens eſſe falſam: nos, quia præfatus clericus non habebat, niſi ad contradicendum vel impetrandum mandatum, ad maiorem cautelam proceſſum ipſum nec confirmandum duximus nec caſſandum.* et infra. *Quia vero ſæpe contingit, quia contra aſſertionem falſam iniqui iudicis innocens litigator veram non poteſt negationem probare; cum negantis factum per rerum naturam nulla ſit directa probatio: ne falſitas veritati præiudicet, aut iniquitas præualeat æquitati, neceſſarium videtur et æquum, vt, cum quis legitimam exceptionem proponit, illam probare paratus vel ad declinandum*

43) Inſcriptio, quam hic deſideras, in *libr. XIII. ep.* 196. hæc eſt: *epiſcopo et Gernaſio archidiacono Sueſſionenſi, et abbati vallis Claræ Ciſterc. ordinis, Laudunenſis diœceſis.*

a *Cap.* 5. *eod. tit. in* 1. *comp. et poſt conc. Later. ſub Alex. III. p.* 3. *c.* 2. b *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. An clerico pugnare liceat, explicat B. Thom.* 2. 2. *qu.* 40. *art.* 2. *et ibi Caiet.* c *C.* 3. *tit. de vita et hon. cler. in* 3. *comp. Vide Bern. Diaz. in pract. crim. can. c.* 84. — d *Pars c. conſtitutus. ſupr. de relig. dom. vbi inuenies varietates de voce:* Lauitani.

e *Cap.* 3. *tit. de accuſat. in* 3. *comp.* f *Al.* nobis. g *Alit.* veſtro. h *C.* 2. *ne cler. vel monach. in* 3. *comp.* i *Dictio*, noſtras, *deeſt in plerisque antiqu.* k *Cap.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.* l *Hæc duo verba*, bonæ memoriæ, *deſunt in omnibus Vatic.* m *C.* 1. *tit. de probat. in* 4. *compil.*

iudicium, vel ad intentionem alterius elidendam, si forsan verbo, vel facto, ab illa recesserit, vel eam non probauerit intra terminum competentem, a iudice præfigendum, modestus iudex non ante procedet, quam super hoc instrumentorum vel testium cautelam adhibeat opportunam, per quam, si necesse fuerit, possit de veritate constare, vel, si contra relationem seu processum ipsius fuerit suborta contentio, huiusmodi probationibus possit ipsius iudicis assertio roborari, quatenus, huiusmodi adhibito moderamine, sic honestis et discretis deferatur iudicibus, quod per improuidos et iniquos innocentium iustitia non lædatur. Et,] ne iudicialis euanescat auctoritas; cum de litigatoris improbitate constiterit, aduersus assertionem iudicis temere prorumpentis: iuxta superioris arbitrium digna poterit animaduersione puniri.

CAP. XII.

Patroni, aduocati, vel vicedomini, vendicantes sibi in ecclesiis plus, quam iura permittant, per censuram ecclesiasticam compescuntur: et, si occidunt prælatum vel clericum ecclesiæ per se vel per alios, perdunt, quod habent ab ecclesia, et eorum posteri vsque ad quartam generationem non admittuntur ad clerum, nec in religionibus præficiuntur.

IDEM a *in concilio generali* 44). *(ann.* 1216.)

In quibusdam prouinciis ecclesiarum patroni et aduocati, seu vicedomini se in tantam insolentiem erexerunt [*et audaciam*,] quod non solum, cum vacantibus debet ecclesiis de pastoribus idoneis prouideri, difficultates ingerunt et malitias, verum etiam de possessionibus, aliisque bonis ecclesiasticis 45), pro sua voluntate ordinare 46) præsumunt: [*et*,] quod 47) horrendum est dicere, in necem prælatorum prorumpere non formidant. Cum igitur, quod ad defensionis subsidium est inuentum, ad depressionis dispendium non debeat retorqueri: prohibemus expresse, ne patroni vel aduocati, seu vicedomini super præmissis de cætero plus vsurpent, quam reperiatur 48) in iure permissum, et, si contra præsumpserint, per seueritatem canonicam districtissime compescantur. Sacri nihilominus concilii approbatione statuimus, quatenus, si patroni, vel aduocati, aut feudatarii, seu vicedomini, aut alii beneficiati alicuius ecclesiæ, rectorem, vel clericum alium ipsius ecclesiæ, per se, vel per alios occidere, vel mutilare ausu nefando præsumpserint, patroni ius patronatus, aduocati aduocatiam, feudatarii feudum, vicedomini vicedominatum, et beneficiati beneficium prorsus amittant. Et ne minus vindictæ quam excessus memoria prorogetur; non solum de præmissis nihil perueniat ad heredes, sed etiam vsque ad quartam generationem posteritates talium in clericorum collegium nullatenus admittantur 49), neque in domibus regularibus 50) alicuius prælationis assequantur honorem: nisi cum eis fuerit misericorditer 51) dispensatum.

44) *Constitutio decima concilii gener.* Hæc est inscriptio in c. 2. comp. 4. h. t.
45) *Ecclesiarum*, C. R. 1. *ecclesiæ*, L.
46) *Ordinare*, a C. R. 2. L. et c. cit. abest.
47) *Et quod*, ed. ant. Cont. et Pith.
48) *Reperitur*, C. R. 2. et cit. c.
49) Nam extra ordinem in *detestationem* et *memoriam* criminis commissi pœna potest porrigi ad liberos, quod illustraui in opusc. *de pœna sine crimine*.
50) *Regularium*, ed. ant.
51) *Misericorditer*, abest a C. L. ed. ant. et cit. c.

CAP. XIII.

Domino excommunicato manente, subditi fidelitatem non debent: et, si longo tempore in ea perstiterit, et monitus non paruerit ecclesiæ, ab eius debito absoluuntur.

HONORIVS III. *præposito archidiac. et H.* [*de Parisius*] *canonico Suession.* *(ann.* 1222. Conf. c. 2. comp. 5. h. t.)

Grauem [*dilectorum filiorum*] capituli Lundin. 52) b recepimus quæstionem, quod, cum [*nobilis vir*,] comes Registren. 53) c pro multis iniuriis, quas irrogarat eisdem d, per iudices, a sede apostol. deleg. excommunicationis vinculo fuerit innodatus, idem, [*iam*] per duos annos et amplius in excommunicatione persistens, iuri parere pertinaciter renuit, claues ecclesiæ [*in suæ salutis dispendium, et plurimorum scandalum*] contemnendo. Licet igitur huiusmodi pertinacia non careat scrupulo hæreticæ prauitatis 54): volentes tamen nobilitati parcere comitis supra dicti, [*si forsan ad cor reuertens a suo resipiscat errore*,] discr. v. mandamus, quatenus, si comes supra dictus, [*a nobis diligenter commonitus, intra quindecim dies*] post commonitionem vestram 56) non paruerit plene iuri, vos [*excommunicationis sententiam, latam in eum, sicut rationabiliter est prolata, facientes vsque ad dignam satisfactionem inuiolabiliter obseruari, et totam terram ipsius, ac loca, in quibus idem comes fuerit commoratus, supponentes ecclesiastico interdicto*,] ecclesias, in quibus aliquod ius habere dignoscitur, ab eius debito, [*sublato cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo*,] absoluentes, fideles ipsius, quamdiu in excommunicatione perstiterit, ab eius fidelitatis iuramento 57) denuntietis penitus absolutos. [*Quodsi forsan nec sic tribuat ei vexatio intellectum; poterit non immerito formidare, ne sua pertinacia obstinata eum in hæresis impingat infamiam: quam, cum voluerit forte, de facili non poterit euitare.*]

52) *Laudun.* C. R. L. et c. 2. comp. 5. h. t.
53) *Registren.* C. R. 1. *Registeren.* L. sed scribendam: *Registetensis*, vti est in cit. c. quum ager Retelensis, situs prope ripam Axonæ, olim audiuerit comitatus *Restetensis*, seu *Registetensis*. Conf. CIRONIVS *ad h. c.*
54) Quod de *clauibus ecclesiæ*, tanquam determinato fidei articulo, non recte sentire credatur.
56) *Nostram*, cit. c.
57) *Fidelitate*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.

a *Scilicet Innocent. III. in conc. gener. c. 45. et cap. 2. eod. tit. in 4. compilat.* b Laudunen. c Registerem. d *Al.* eidem: *sed in antiqu. legitur:* eisdem.

TITVLVS XXXVIII.

DE POENITENTIIS, ET REMISSIONIBVS 58).

CAP. I.

Pro manifesto peccato pœnitentia publica imponi debet.

ALEXANDER PAPA 59) e. Conf. c. 1. comp. 1. h. t.)

Manifesta peccata non sunt occulta correctione 60) purganda.

58) Diction. *et remissionibus*, non sunt in comp. 3. nec in comp. 4. sed in comp. 5. titulus est: *de remissionibus.*
59) Varia est huius cap. inscriptio. *Calixtus papa*, est in C. R. 1. et c. 7. comp. 1. h. t. *Alexander papa tertius*, in C. R. 2. *Symmachus* in margine edit. Cont. Legendum vero GREGORIVS *M. libr. XII. ind. 7. epist. 32.* cuius sententia integra hæc est: *manifesta quoque peccata non sunt occulta correctione purganda: sed palam sunt arguendi, qui palam nocent, vt, dum aperta obiurgatione sanantur, ii, qui eos imitando deliquerant, corrigantur.*
60) *Correptione*, cit. c. 1.

CAP. II.

Ponit pœnitentiam occidentis presbyterum.

Ex concilio Moguntinen. 61) *(ann.* 847. Conf. c. 2. comp. 1. de purg. vulg.)

Qui presbyterum occiderit, XII. annorum pœnitentia ei secundum canones imponatur: [*aut, si negauerit, liber est, cum LXXII. iuret, si autem seruus, super duodecim vomeres feruentes se expurget.*] Conuictus [*noxa*] vsque ad vltimum tempus vitæ suæ militiæ cingulo careat, et absque spe coniugii maneat 62).

61) Refertur hic canon quoque ab interpolatore decreti in c. 24. *C. XVII. qu.* 4. sub hac inscriptione: *ex concilio Maguntino sub Rabano c.* 24.
62) Vterque effectus olim tribuebatur *pœnitentiæ publicæ*. Etenim effectus circa cinguli militaris abstinentiam iam illustratus est ad c. 32. *C. XIV. qu.* 1. *not.* 38. circa interdictum vero connubii vsum ad c. 12. *et* 14. *C. XXXIII. qu.* 2. *not.* 62. *et* 74. ita, vt ne quidem finito pœnitentiæ tempore et facta absolutione, ad ius armorum et connubii olim *pateret* regressus.

CAP. III.

Consideratis circumstantiis arbitraria pœnitentia indicenda est ei, qui modum excessit se defendendo.

ALEXANDER III. *Mediolan. archiepisc. et* f *suffraganeis* 63). *(ann.* 1172.)

Significauit g nobis vir nobilis 64), P. quod Frider. dicto imperatori, cum olim rediret ab vrbe, castrum Vernicæ negauit: [*et infra.*] Vnde contigit, quod, IV. castris destructis, plusquam duo millia domorum destructa fuerunt, [*et*] multi 65) homines interfecti, et alia mala ibi commissa [*dicuntur*,] quæ longum esset per singula enarrare. Quoniam igitur præfatus P. Deo exinde reconciliari desiderat, [*et pœnitentiam dignam suscipere: fr. v. per a. s.*] mandamus, quatenus [*eidem super hoc consilium detis, et*] ipsi pœnitentiam, secundum quod visum fuerit 66), misericorditer imponatis 67) h, attendentes i, quod pro libertate sua et ecclesiæ deuotione hoc 68) fecit. Quare in his debetis 69) k talem discretionem habere, vt alii, et ipse idem pro austeritate pœnitentiæ a seruitio ecclesiæ nullatenus retardentur, nec aliquod salutis periculum [*merito*] debeant formidare.

63) Diction. *et suffraganeis*, omittuntur in C. R. L. et c. 2. comp. 1. h. t.
64) *Nobilis*, abest a cit. c.
65) *Et multi*, C. R. L. ed. ant. et gloss.
66) In C. R. 2. additur: *tibi.*
67) *Imponas*, ibid.
68) *Hæc*, C. R. 1. *et pro ecclesiæ deuotione fecit*, cit. c.
69) *Debeatis*, C. L. *debes*, C. R. 2. *quia in his debeatis* etc. cit. c.

e *Al.* Calixtus, *vt in omnib. Vaticanis: sed hæc reperiuntur apud Greg. libr. 12. epist. 31. registr. ad Felicem, Siciliæ episcopum.* f *Hæ duæ voces*, et suffraganeis, *desunt in omnibus Vatic.* g C. 2. *eod. tit. in* 1. *comp.* h Imponas. i Attendens. k Debes.

CAP. IV.

Indulgentiæ, quæ conceduntur per prælatos non subditis, non prosunt: nisi proprii indices hoc concedant.

IDEM *archiepiscopo Cantuariensi.*

Quod autem *a* consuluisti, vtrum remissiones, quæ fiunt in dedicationibus ecclesiarum, aut conferentibus 70) ad ædificationem pontium, aliis prosint, quam his, qui remittentibus subsunt, hoc volumus tuam fraternitatem tenere, quod, cum a non suo iudice ligari nullus valeat vel absolui, remissiones prædictas prodesse illis tantummodo arbitramur, quibus, vt prosint 71), proprii iudices specialiter indulserunt. [*Et in hoc eam intelligas quæstionem solutam, in qua quæritur, vtrum is, qui excommunicato communicat a suo episcopo, vel excommunicati absolutionis gratiam debeat implorare.*]

70) *Conferendis*, C. R. 2.
71) *Prodessent*, C. R. 2. et c. 3. comp. cit. 1.

CAP. V.

Non est vere pœnitens, qui peccandi animum non deponit: tamen recipitur eius confessio.

IDEM *Beluacen. episcopo.* (*ann.* 1172.)

Quod *b* quidam, [*sicut asseris*,] ad confessionem de criminibus veniunt 72), et, quamuis confiteri velint, se tamen asserunt abstinere non posse; consf. t. t. r. quod eorum confessionem recipere debes, et eis de criminibus consilium exhibere: quia, licet 73) non sit vera huiusmodi 74) pœnitentia, admittenda tamen 75) est eorum confessio 76), et crebris et salubribus monitis 77) pœnitentia [*est*] indicenda.

72) *Conueniunt*, c. 1. comp. 2. h. t.
73) *Et licet*, cit. c.
74) *Huiusmodi*, ibid. desideratur.
75) *Enim*, C. R. 2. sed L. neutram habet particulam.
76) *Admittenda est confessio*, cit. c. Sed sine dubio absque *absolutione:* quia hæc fieri nequit, nisi ei, qui horret futura peccata, et ab iis abstinere, firmo proposito promittit.
77) *Monitionibus*, C. R. 1. *monitis est*, ed. ant.

CAP. VI.

Qui ex pœnitentia debet certa die in pane et aqua ieiunare, potest, deficiente pane, aliis cibariis vti.

IDEM *Triburien. archiepiscopo*, [*et eius suffraganeis.*] (*ann.* 1160.)

Licet tam *c* veteris, quam noui testamenti pagina: [*et infra* 78).] Si autem illi, qui aliquos dies in pane et aqua ex iniuncta sibi pœnitentia tenentur peragere, panem, quo vescantur, non habent: leguminibus, aut piscibus, aut aliis cibariis reficiantur, si necessitas id exposcat 79) *d*, discretione tamen adhibita 80) quod his non ad delicias, sed ad [*necessariam solummodo*] sustentationem vtantur.

78) Quæ hic desiderantur, sunt in *c.* 3. *X. de feriis.*
79) *Exposcit*, C. R. et L. *exegerit*, c. 3. comp. 2. de feriis.
80) *Moderata tamen discretione habita*, cit. c.

CAP. VII.

Sacerdoti Græco procuranti, vel studiose negligenti oppressionem filiorum, non imponitur pœnitentia publica, sed debet abstinere ab altaris officio, et aliter in secreto agere pœnitentiam: sed, si delictum est publicum, debet publice agere pœnitentiam.

CLEMENS III. (*ann.* 1190.)

Quæsitum *e* est [*a nobis*,] vtrum sacerdotibus Græcis, quibus legitimo matrimonio licet vti, pœnitentia publica sit imponenda, si eam sibi postulent pro filiis oppressis iniungi. Huic igitur consult. t. t. r. quod, si, ipsis procurantibus, vel studiose negligentibus, filii in lectis reperiuntur oppressi, ab officio altaris debent perpetuo abstinere, et eis grauior, quam laicis, non tamen publica, nisi in publicum id veniat, pœnitentia debet imponi: [*qui tamen non solum a sacrorum ordinum exsequutione cessabunt, verum etiam, si sint infra ipsos, ad eos minime assumantur.*] Verum [*etiam*,] si ex incuria ipsorum mortui 81) inueniantur in cunis, et illud fuerit occultum: eis pœnitentia pro arbitrio pœnitentiarii imponatur, et in terrorem aliorum *f* ad tempus abstineant a celebratione missarum.

81) *Si extra incuriam mortui* etc. c. 2. comp. 2. h. t.

CAP. VIII.

Sacerdos pœnitentiam arbitrari debet secundum quantitatem excessus, pœnitentis contritionem, et alias circumstantias. H. d. quoad titulum.

INNOCENTIVS III. *Liuon. episcopo, et eis, qui cum ipso sunt, fratribus* 82). (*ann.* 1199.)

Deus, qui *g* ecclesiam suam: [*et infra* 83).] Cæterum cum pœnitentia non tam secundum quantitatem excessus, quam pœnitentis contritionem, per discreti sacerdotis arbitrium 84) sit moderanda, pensata qualitate personæ, super fornicatione, adulterio, homicidio, periurio 85) *h*, et aliis criminibus, consideratis circumstantiis omnibus, et præsertim nouitate 86) Liuonien. ecclesiæ, competentem pœnitentiam delinquentibus imponatis, prout saluti eorum videritis expedire. Apostoli autem vestigiis inhærentes, dicentis *i*, [*vt prædiximus:*] lac vobis *potum dedi, non escam:* paulatim eos instruatis in fide, confessionis formam, orationem Dominicam, et symbolum illos sollicite edocentes *k*. Interim tamen corporis et sanguinis Domini sacramentum renatis fonte baptismatis, consuetis festiuitatibus, et in mortis articulo tribuatis.

82) In C. R. 1. non habentur verba: *et eis* etc.
83) Hic omissa, restituenda ex *c.* 11. *X. de vita et honest. cleric.* vbi etiam alia, ad hanc decretalem spectantia, retuli.
84) *Et discretionem sacerdotis arbitrio*, c. 1. comp. 3. h. t.
85) *Periurio*, in C. R. L. et ed. ant. omittitur.
86) Eo tempore episcopatum gerebat ALBERTVS, ante canonicus Bremensis, quem *apostolum Liuonum* vulgo perhibent, non quod primus fidem in Liuoniam intulerit, sed quod in conuertendis Liuonis singularem et præcipuam curam, tum doctrina, tum armata manu, præstiterit, vt affinis dilectus, Dn. *GRVBER. in orig. Liuon. sacr. et ciuil. p.* 15. *in not. lit. a.* docet. In hoc ergo consistebat *nouitas ecclesiæ Liuoniensis.*

CAP. IX.

Auditur mulieris confessio, quæ sibi partum alienum supposuit, vel proprium ex adulterio suscepit, nec illud marito vult detegere.

IDEM INNOCENTIVS III. [*E. tit.*] *sancti Laurentii in Lucina presbytero card. apost. sedis legato* 87). (*ann.* 1208. Conf. c. 2. comp. 3. h. t.)

Officii: [*et infra* 88).] Significasti [*nobis præterea*,] quandam mulierem in pœnitentia tibi 89) fuisse confessam, quod timens, ne viri possessio deuolueretur ad alios, [*inducta cuiusdam consilio veneficæ mulieris*,] quarundam herbarum [*quotidie*] succum potauit, et sic venter eius intumuit, et inde grauidam se ostendens, [*tandem*] sibi partum supposuit alienum: timensque maritum, non vult [*illud*] facinus ipsi 90) *l* detegere, qui prolem credit sine dubitatione qualibet esse suam. Quoniam igitur [*per nostras*] postulas [*litteras*] edoceri, vtrum ei, hac fraude durante, sit pœnitentia iniungenda; [*inquisitioni tuæ taliter*] respondemus, quod, sicut mulieri, quæ, ignorante marito, de adulterio prolem suscepit, quamuis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda, ita nec illi debet pœnitentia denegari, maxime si per alios intelligas 91) alienos, ad quos timeat possessionem viri deuolui: sed competens satisfactio per discretum sacerdotem ei debet iniungi.

87) *Legato*, non est in ed. ant.
88) Quæ hic non habentur, sunt in *c.* 38. *X. de elect.* post hæc leguntur ea, quæ sunt in *c.* 14. *X. de testament.* ex *libr. XI. epist.* 262. Denique postrema pars huius decretalis refertur in *c.* 42. *X. de sent. excomm.*
89) *Tibi*, abest a c. 2. comp. 3. h. t.
90) *Ipsius*, ed. ant.
91) *Intelligat*, C. R. 1.

CAP. X.

Abbatissa moniales benedicere, confessiones audire et publice prædicare non potest.

IDEM *Valent.* m *et Burgen. episcopis, et abbati de N. Cistercien. ordinis* 92). (*ann.* 1210.)

Noua *n* quædam [*nuper, de quibus miramur non modicum*,] nostris sunt auribus intimata, quod abbatissæ [*videlicet in Burgen. et in Palentin. diœcesibus constitutæ*,] moniales proprias benedicunt, ipsarum quoque 93) confessiones in criminibus 94) audiunt, et legentes euangelium præsumunt publice prædicare. Cum igitur id absonum sit, pariter et absurdum; [*discr. vestræ per apostolica scripta*] mandamus, quatenus, ne id de cætero fiat, [*auctoritate apostolica*] curetis firmiter inhibere: quia, licet beatissima virgo Maria dignior et excellentior fuerit apostolis vniuersis, non tamen illi, sed istis, Dominus claues regni cœlorum commisit.

92) Sincerior inscriptio restituenda ex *libr. XIII. epist.* 187. *Palentino et Burgensi episcopis, et abbati de Morismundo Cisterciensis ordinis.* Codices MSCt. et edit. ant. et nouæ admodum hic variant, quod referre non lubet. Notandum denique, eo tempore abbatem Morismundensem in Hispaniam profectum fuisse, qua occasione ei hæc caussa, quæ attentata abbatissarum ord. Cist. potissimum respexisse videtur, simul committi potuit, vt ex MANRIQVIO optime obseruat *GONZAL. h. t.*
93) *Quoque*, a C. R. 2. abest.
94) *Confessiones criminales audiunt*, c. 1. comp. 4. h. t.

a *Cap.* 3. *eod. tit. in* 1. *comp.* b *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compilat.* c *Cap.* 3. *de feriis, in* 2. *compil. Pars alia supr. de feriis. c. licet.* d Exposcit. e *C.* 2. *eod. tit. in* 2. *compil.* f *Vide l. aut facta. §. in fin. ff. de pœn. et l. cum qui. ff. de iniur.*

g *C.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp.* h *Vox*, periurio, *deest in antiquis cod.* i 1. *Cor.* 3. k *Quæ debent scire Christiani ad salutem suam, vide Bald. super rubr. C. de summ. Trin.* l Illi. m *In antiqu. cod.* Palentin. et Burg. episcopis, et abbatib. Aumid. n *C.* 1. *eod. tit. in* 4. *compil.*

CAP. XI.

Tempore generalis interdicti conceditur pœnitentia et viaticum morientibus. Hoc primo. *Clerici, qui ſeruarunt interdictum, poſſunt cum ſilentio in cœmeterio ſepeliri.* Hoc ſecundo. *In conuentualibus eccleſiis clerici bini vel trini poſſunt horas ſubmiſſa voce dicere.* Hoc tertio. *Cruce ſignatis et peregrinis tempore interdicti pœnitentia concedi poteſt.* Hoc quarto.

IDEM. (*ann.* 1214. *Romæ.*)

Quod a in te 95): [*et infra.*] [*Verum quoniam a quibuſdam intelleximus dubitari, vtrum, cum clericis et laicis dandum ſit viaticum in extremis, an et inunctio impendenda, et, an cum aliis ſacramentis indulgenda ſit decedentibus ſepultura; vtrum etiam in conuentualibus eccleſiis demiſſa voce, ianuis clauſis, interdictis exclußis, diuina poſſint officia celebrari: ſimiliter an ſuſcipientibus ſignum crucis, et ſanctorum limina viſitantibus ſit pœnitentia iniungenda: ambiguitatem huiuſmodi de dubitantium cordibus volumus amputare.*] In illo enim 96) verbo, per quod pœnitentiam morientibus non negamus, viaticum etiam, quod vere pœnitentibus exhibetur, intelligi volumus, vt nec ipſum [*etiam*] decedentibus denegetur. Licet autem per generale interdictum denegetur omnibus, tam vnctio, quam eccleſiaſtica ſepultura; concedimus tamen ex gratia, vt clerici decedentes, qui tamen ſeruauerint 97) interdictum, in cœmeterio 98) eccleſiæ, ſine campanarum pulſatione, ceſſantibus ſollemnitatibus omnibus, cum ſilentio tumulentur. Et in conuentualibus eccleſiis bini et bini, vel ſimul tres, horas canonicas valeant b legere, non cantare 99), ianuis clauſis, interdictis et excommunicatis 100) excluſis, et voce ita demiſſa, quod exterius audiri non poſſint: cum et regularibus ſecundum priuilegium ſedis apoſtol. ſit indultum, vt, cum generale interdictum terræ fuerit, liceat eis, ianuis clauſis, excommunicatis et interdictis excluſis, non pulſatis campanis, ſuppreſſa voce celebrare diuina. Recipientibus autem ſignum crucis non negamus, quo minus eis ob c reuerentiam crucifixi pœnitentia, cum poſtulauerint, iniungatur: quod et 1) aliis peregrinis poteſt miſericorditer indulgeri.

95) *Quod in re*, c. 3. cit. comp. 4.
96) *Enim*, abeſt a C. R. et L.
97) *Qui dum ſeruauerunt*, C. R. 2. *ſeruauerunt*, cit. c.
98) *In cœmeteriis*, C. R. 1.
99) *Legere potius quam cantare*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
100) Diction. *et excommunicatis*, abſunt a cit. c.
1) *Quæ et*, C. R. 1.

CAP. XII.

Famoſum eſt et multum allegabile, et hoc dicit: *Quilibet doli capax, tenetur ſaltem ſemel in anno confiteri proprio ſacerdoti, vel de eius licentia alteri, et euchariſtiæ ſacramentum ad minus in paſcha recipere. Et ſacerdos, reuelans confeſſionem, deponendus eſt, et in monaſterio ad agendam perpetuam pœnitentiam detrudendus.*

IDEM d *in concilio generali.* (*ann.* 1216.)

Omnis e vtriuſque ſexus fidelis, poſtquam ad annos diſcretionis peruenerit, omnia ſua ſolus peccata ſaltem ſemel in anno fideliter confiteatur proprio ſacerdoti, et iniunctam ſibi pœnitentiam propriis viribus 2) ſtudeat adimplere, ſuſcipiens reuerenter ad minus in paſcha euchariſtiæ ſacramentum: niſi forte de proprii ſacerdotis conſilio ob aliquam rationabilem cauſſam ad tempus ab huiuſmodi 3) f perceptione duxerit abſtinendum: alioquin et viuens ab ingreſſu eccleſiæ arceatur, et moriens Chriſtiana careat ſepultura. Vnde hoc ſalutare ſtatutum frequenter in eccleſiis publicetur, ne quiſquam ignorantiæ g cæcitate 4) velamen excuſationis aſſumat. Si quis autem 5) alieno ſacerdoti voluerit iuſta de cauſſa ſua confiteri peccata; licentiam prius poſtulet et obtineat a proprio ſacerdote: cum aliter ipſe illum non poſſit 6) abſoluere 7) h vel ligare 8). Sacerdos autem ſit diſcretus i, et cautus, vt more periti medici ſuperinfundat 9) vinum et oleum vulneribus ſauciati, diligenter inquirens et peccatoris circumſtantias, et peccati: quibus 10) k prudenter intelligat, quale debeat ei præbere conſilium, et cuiuſmodi remedium adhibere, diuerſis experimentis vtendo ad ſaluandum 11) l ægrotum. Caueat autem omnino 12), ne verbo, aut ſigno, aut alio quouis modo aliquatenus prodat peccatorem m. Sed, ſi prudentiori conſilio indiguerit, illud abſque vlla expreſſione perſonæ 13) caute requirat: quoniam, qui peccatum in pœnitentiali iudicio ſibi detectum præſumpſerit reuelare, non ſolum a ſacerdotali officio deponendum decernimus, verum etiam ad agendam perpetuam pœnitentiam in arctum monaſterium detrudendum.

2) *Pro virili*, c. 2. comp. 4. h. t.
3) *Ab eius*, C. R. L. et cit. c.
4) *Ex ignorantiæ cæcitate*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
5) *Tamen*, ed. ant.
6) *Poſſet*, C. R. 2.
7) *Soluere*, C. R. et L.
8) Hoc modo *ſacerdotibus* parochis conceſſum eſt *ordinarium forum pœnitentiale*, in quo ius ligandi et ſoluendi exercetur in proprios ſubditos, ſeu *parochianos.*
9) *Similiter infundat*, cit. c.
10) *Per quas*, ibid.
11) *Sanandum*, C. R. L. et cit. c.
12) *Omnis ſacerdos*, C. R. 2. *omni ſtudio*, cit. c.

13) *Perſonæ*, deſideratur in cit. c.

CAP. XIII.

Medici, vocati ad infirmos, debent ante omnia inducere infirmum ad confeſſionem, nec quicquam perſuadere pro ſalute corporis, tendens in animarum periculum.

IDEM *in eodem*, c. 22. (Conf. c. 4. comp. cit. 4.)

Cum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat, dicente Domino languido, quem ſanauerat n: *vade, et amplius noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat:* præſenti decreto ſtatuimus, et diſtricte præcipimus medicis corporum, vt, cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipſos ante omnia moneant 14) et inducant, vt medicos aduocent animarum; vt, poſtquam fuerit infirmo de ſpirituali ſalute 15) prouiſum, ad corporalis medicinæ remedium ſalubrius procedatur: cum, cauſſa ceſſante, ceſſet effectus. Hoc quidem inter alia huic cauſſam dedit edicto, quod quidam, in ægritudinis lecto iacentes, cum eis a medicis ſuadetur 16), vt de animarum ſalute diſponant, in deſperationis articulum incidunt, vnde facilius mortis periculum incurrunt. Si quis autem medicorum huius 17) noſtræ conſtitutionis, poſtquam per prælatos locorum 18) fuerit publicata, tranſgreſſor extiterit: tamdiu ab ingreſſu eccleſiæ arceatur, donec pro tranſgreſſione huiuſmodi 19) ſatisfecerit competenter. Cæterum, cum anima ſit multo pretioſior corpore: ſub interminatione anathematis prohibemus, ne quis medicorum pro corporali ſalute aliquid [*ægro*] ſuadeat 20), quod in periculum animæ conuertatur.

14) *Moneant*, C. L.
15) *Vt poſtquam fuerit de ſalute animarum prouiſum*, c. 4. comp. cit. 4.
16) *Conſulitur*, C. H.
17) *Huius*, abeſt a C. L. et cit. c.
18) *Eccleſiarum*, C. R. 1. ſed neutra vox eſt in cit. c.
19) *Huiuſmodi*, deeſt in C. H.
20) *Aegro ſuadeat*, C. R. L. H. et ed. ant. *ægroto ſuadeat*, ed. Cont. Pith. et gloſſ.

CAP. XIV.

Eleemoſynarum quæſtores ſine apoſtolicis vel diœceſanorum litteris admitti non debent: nec tunc proponant vltra id, quod in ipſis litteris continetur. Hoc primo. *Et debent eſſe modeſti, et a locis et expenſis incongruis abſtinere.* Hoc ſecundo. *In dedicatione Baſilicæ vltra annum, et in anniuerſario dedicationis, et in litteris indulgentiarum, conceſſis ab alio, quam a papa, vltra XL. dies remiſſio excedere non debet.* H. d. vſque ad fin.

IDEM o *in eodem.*

Cum ex eo: [*et infra* 21).] Eleemoſynarum 22) quoque quæſtores, quorum quidam ſe alios 23) mentiendo, abuſiones nonnullas in ſua prædicatione 24) proponunt, admitti, niſi apoſtolicas vel diœceſani epiſcopi litteras veras exhibeant, prohibemus: et tunc præter id, quod in ipſis continebitur litteris, nihil populo proponere permittantur. Formam vero, quam communiter [*omnibus*] talibus apoſtol. ſedes indulget, duximus exprimendam, vt ſecundum eam diœceſani epiſcopi 25) ſuas litteras moderentur. Ea ſiquidem talis eſt 26): *Quoniam, vt ait apoſtolus* p, *omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti, recepturi, prout in* 27) *corpore geſſimus, ſiue bonum fuerit, ſiue malum; oportet nos diem meſſionis extremæ miſericordiæ operibus præuenire, ac æternorum intuitu ſeminare in terris, quod, reddente Domino, cum multiplicato fructu colligere debeamus in cœlis, firmam ſpem* q, *fiduciamque rectam* 28) *tenentes: quoniam, qui parce* r *ſeminat, parce et metet, et qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet vitam æternam. Cum igitur ad ſuſtentationem fratrum et egenorum ad tale confluentium hoſpitale, propriæ non ſuppetant facultates; vniuerſitatem veſtram monemus et exhortamur* 29) *in Domino, atque in remiſſionem vobis iniungimus peccatorum, quatenus de bonis, vobis a Deo collatis, pias* 29*) *eleemoſynas, et grata eis caritatis ſubſidia erogetis: vt per ſubuentionem veſtram ipſorum* 30) *inopiæ conſulatur*, et vos per

21) Quæ hic omiſſa, ſunt ſupplenda ex *c. 2. X. de religu. et vener. ſanct.*
22) *Eccleſiarum*, C. H.
23) *Alias*, ed. ant.
24) *In ſuas prædicationes*, C. R. 1.
25) *Epiſcopi*, non legitur in c. 5. comp. cit. 4.
26) Diction. *ea ſiquidem talis eſt*, abſunt a C. H.
27) *In*, ibid. non legitur.
28) *Rectam*, deſideratur in C. R. L. et H.
29) *Hortamur*, C. R. et ed. ant.
29*) *Pias*, cit. c. non habet.
30) *Temporum*, ibid.

a *Cap. 3. eod. tit. in 4. compil. Vide c. vlt. de ſentent. excomm. l. 6.* b *In omnib. Vatic.* valeant legere potius, quam cantare. c Ad reuerentiam. d *Idem ſcilicet Innoc. III. in conc. gen. c. 21. et c. 2. eod. tit. in 4. compil.* e *Vid. conc. Trid. ſeſſ. 14. c. 5. de confeſſ. et can. 8. de ſanctiſſimo pœn. ſacram.* f *Al ita:* ab eius. g *In aliis:* ne quiſquam ex ignorantiæ cæcitate. h *Al.* ſoluere. i *Qualis debeat eſſe confeſſor, tradit Magiſter ſentent. l. 4. diſt. 9. §. qualem.* k *Al.* ex quibus, *in concilio ita:* per quas. l Sanandum.

m *B. Thom. in quæſtionib. additis ad 3. part. qu. 11. art. 1. et Theologos 4. ſent.* n *Ioh. 5.* o *Scilicet Innoc. III. in eod. conc. gen. Lat. c. 62 et c. 5. eod. tit. in 4. compilat.* p *2. Cor. 5.* q *In cod. Barb. et in concilio:* firmam ſpem fiduciamque tenentes, *etc.* r *2. Cor. 9.*

l'a!

hæc a bona et alia, quæ, Domino inspirante, feceritis, ad æterna possitis gaudia peruenire. Qui autem ad quærendas eleemosynas destinantur, modesti sint et discreti, nec in tabernis, aut in aliis locis incongruis 31) hospitentur, nec inutiles faciant aut sumptuosas expensas, cauentes omnino 32), ne falsæ religionis habitum gestent. Ad hæc, quia per indiscretas et superfluas indulgentias, quas quidam ecclesiarum prælati facere non verentur, et claues ecclesiæ contemnuntur, et pœnitentialis satisfactio eneruatur; decernimus, vt, cum dedicatur 33) basilica 34), non extendatur indulgentia vltra annum, siue ab vno solo, siue a pluribus episcopis dedicetur: ac deinde 35) in anniuersario dedicationis tempore XL. dies de iniunctis pœnitentiis 36) indulta remissio non excedat. [*et infra* b.] Hunc quoque dierum numerum indulgentiarum litteris 37) præcipimus moderari, quæ pro quibuslibet 38) casibus 39) aliquoties conceduntur: cum Rom. pont. qui plenitudinem obtinet potestatis, hoc *c* in talibus moderamen consueuerit obseruare.

31) *Modesti sint, in tabernis aut in aliis locis inhonestis non hospitentur,* ibid.
32) *Omnino*, ibid. non habetur.
33) *Consecratur*, est ibid.
34) *Ecclesia*, C. R. 1.
35) *Inde*, C. H. *demum*, cit. c.
36) *Pœnitentiis*, non est in cit. c.
37) *Litteras*, C. L. *ad hunc quoque dierum numerum indulgentiarum litteras*, cit. c.
38) *Quibusdam*, C. R. 1.
39) *Caussis*, C. H.

CAP. XV.

Archiepiscopus intra prouinciam suam potest concedere indulgentias, secundum formam concilii generalis. H. d. et loquitur de cap. præced. in fine.

HONORIVS III. [*abbati et conuentui S. Petri de Pratellis, Lexou. diœcesis* 40).] (*ann.* 1220. Conf. c. vn. comp. 5. de remission.)

Nostro postulasti *d* certificari responso, vtrum per tuam prouinciam possis concedere remissionis litteras generales. Nos igitur f. t. breuiter respond. quod per prouinciam tuam libere potes huiusmodi concedere litteras, ita tamen, quod statutum generalis concilii non excedas.

40) Epigraphen hanc falsam esse censet *CIRONIVS* ad *c. vn. comp.* 5. *de remiss.* tum quod pontifex abbates non *fratres* sed *filios* appellet, tum quod abbates *prouincia* destituti sint.

CAP. XVI.

Episcopus et alii, de quibus in littera, possunt sine licentia superiorum sibi eligere prouidum confessorem.

GREGORIVS IX. (*ann.* 1232. *Romæ.*)

Ne pro dilatione pœnitentiæ periculum immineat animarum, permittimus episcopis et aliis superioribus, nec non minoribus prælatis exemptis, vt etiam præter sui superioris licentiam, prouidum et discretum sibi possint eligere confessorem.

TITVLVS XXXIX.
DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS 41) e, [*et absolutionis.*]

CAP. I.

Impubes, qui clericum percussit, ab episcopo absolui potest; et qui ioco vel caussa disciplinæ percutit clericum, etiamsi sit maior, excommunicatus non est: qui vero ex odio, sic, et per papam absoluitur.

ALEXANDER III. *Senon. archiepiscopo* 42). (*ann.* 1172.)

Super eo vero *f*, quod [*a nobis*] consilium postulasti, [*vtrum scholares, si se inuicem percusserint in plena vel minori ætate, clerici vel religiosi viri in claustro, secundum canonem illum, quo statutum est, vt illi, qui in clericos violentas manus iniiciunt, mittantur ad apostol. sed. absoluendi, pro sua absolutione debeant ad eandem sedem venire, inquisit. t. t.*] respondemus, quod, si clerici infra puberes annos se adinuicem, vt 43) vnus alterum percusserit, non sunt ad apostolicam sedem mittendi: quia eos ætas excusat.

Nec [*etiam*] clerici, si sunt plenæ ætatis, et non [*de*] odio, vel [*de*] inuidia, vel indignatione, sed leuitate iocosa se adinuicem percutere contingat, neque magister, si scholarem clericum intuitu disciplinæ vel correctionis percusserit: quia non potest in ipsis iniectio manuum violenta notari. Cæterum si ex odio iidem scholares vel seculares 44) clerici sese percusserint: pro sua absolutione debent ad apostol. sedem venire.

41) *De sententiis, et excommunicatis et absolutis*, comp. 1. *de sententia et excommunicatione*, comp. 3.
42) *Exoniensi episcopo*, legitur in *c.* 2. *comp.* 1. *h. t.* et *collect. decret. Alexandri III.* infra *tit. XIX. c.* 9. *p.* 213. quam epigraphen probat *AVGVSTINVS in not. ad cit. c.* 2. cum sit pars *c.* 6. *X. de homicid.* vt notatur *ad cit. c.* 9.
43) *Aut*, C. H. ed. ant. Cont. et Pith.
44) *Seculares*, C. R. 1. non habet.

CAP. II.

Monachos, se adinuicem percutientes, absoluit abbas. Idem in canonicis regularibus: et, abbatis discretione deficiente, recurritur ad episcopum.

IDEM *eidem.* (*ann.* 1172.)

Monachi *g* vero et canonici regulares, quocunque modo se in claustro percusserint, non sunt ad apost. sedem mittendi, sed secundum prouidentiam [*et discretionem*] sui abbatis disciplinæ subdantur: et, si discretio abbatis non sufficit *h* ad eorum 45) correctionem, est prouidentia diœcesani episcopi adhibenda 46).

45) *Eorum*, abest a C. R. 2.
46) Verba huius decretalis infra in *c.* 10. *X. h. t.* repetuntur et simul illustrantur. Olim quidem conuentus monachorum habitus fuit cœtus laicorum, vt ad *c.* 6. *X. de pœn. not.* 29. dictum: liquet tamen ex hac decisione, hoc tempore eosdem iam clericatui in generali sensu adscriptos fuisse.

CAP. III.

Ostiarius, qui clericum percussit non grauiter, ab episcopo absolui potest. Hoc primo. *Officialis, deliberate iniiciens manum in clericum, per papam absoluitur.* Hoc secundo. *Qui repellendo vim vi clericum percutit, excommunicatus non est.* Hoc tertio. *Qui percutit clericum, turpiter inuentum cum propinqua, excommunicatus non est, secus cum remota: et dicitur propinqua, vt in littera.*

IDEM *eidem.* (*ann.* 1180. *Romæ.*)

I. Si vero [*aliquis*] alicuius 47) *i* potestatis ostiarius, sub prætextu sui officii malignatus, clericum læserit; ab episcopo suo potest absolui: nisi forte eundem clericum grauiter vulnerauit 48). Officialis vero pro iniectione manuum in clericum non potest sine mandato Rom. pontif. absolutionis beneficium promereri; quia nulli laico super clericum tanta datur auctoritas: nisi forte turbam arcendo irruentem, non ex deliberatione, sed fortuito casu, clericum lædat. Si vero clericum, vim sibi inferentem, vi quis 49) repellat vel lædat; non debet propter hoc ad sedem apostol. transmitti, si in continenti vim vi repellat: cum vim vi repellere omnes leges omniaque iura permittant. Nec ille compellendus est ad sedem apostol. venire, qui in clericum, cum vxore, matre, sorore, vel filia [*sua*] propria, turpiter inuentum, manus iniecerit violentas. Cæterum, si in stupro vel adulterio, quod committit cum ea, quæ ipsum 50) ita proxima consanguinitatis linea non contingit 51), ceperit, aut in eum violentas manus iniecerit: non erit a sententia illius excommunicationis immunis.

47) *Aliquis*, C. R. 2.
48) *Vulnerauerit*, C. R. L. H. ed. ant. Cont. et Gonz.
49) *Quis*, abest a c. 4. comp. cit. 1.
50) *Adulterio, quando ea, cum qua stuprum vel adulterium committitur, ipsum* etc. ibid.
51) *Contingat*, C. R. 2.

CAP. IV.

Qui percutit clericum, ignorans probabiliter eum clericum, excommunicatus non est; ignorantiam tamen probare debet per iuramentum: et, si hoc præstare recusat, pro excommunicato haberi debet.

IDEM 52). (*ann.* 1170. *Roma in Angliam.*)

II. Si vero *k* aliquis in clericum, nutrientem comam, [*ignorans, quod clericus fuerit,*] manus iniecerit 53) violentas; propter hoc non debet *l* apostolico præsentari conspectui, nec etiam excommunicatione notari *m*: dummodo ipsum esse clericum ignorauerit 54), vel, si hoc dubium fuerit, propria manu duntaxat præstiterit iuramentum, quod eum esse clericum ignorasset 55). Ab illo autem, si præstare noluerit iuramentum, quia violentas manus constat eum in clericum iniecisse, sicut ab excommunicato, donec de mandato summi pontificis absoluatur, conuenit abstineri.

52) Infra in *collect. decret. Alexandri III. tit. XIX. c.* 1. *p.* 210. *in f.* additur hæc epigraphe: *Bathoniensi et Exoniensi episcopis.* Ad hanc decretalem etiam pertinere videntur *c.* 7. *et* 8. *X. de desponf. impub.*
53) *Ingesserit*, C. R. 1.
54) *Ignorauit*, C. R. 1. et H. *non credebat*, C. R. 2.
55) *Præstare voluerit iuramentum, quod eum clericum ignorabat*, c. 5. comp. cit. 1.

CAP. V.

Percutiens clericum vel religiosum, excommunicatus est, nec ab alio, quam a papa absoluitur, præterquam in mortis articulo.

IDEM [*abbatibus, prioribus et aliis ecclesiasticis viris, per Eboracen. episcopatum constitutis.*] (*ann.* 1173. *Roma in Galliam.*)

Non dubium *n* est [*vobis, sicut credimus, vel incertum,*] quod 56) hi, qui violentas manus in clericos vel canonicos, aut cuiuslibet

56) *Quin*, est in c. 6. comp. cit. 1.

a *Al.* per hæc et alia bona. b *Quid lateat sub hoc*, infra, *non apparet.* c *Al.* et in talibus. d *Vide Specul. tit. de pœn. et remiss. B. Thom. in quæst. additis ad* 3. *part. qu.* 26. e *In duobus manuscript. ita:* et absolutionis. f *C.* 2. *eod. tit in* 1. *comp.*

g *Cap.* 3. *eod tit. in* 1. *comp.* h Sufficiat. i *C.* 4. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. p.* 14. *c.* 9. k *Cap.* 5. *eod. tit in* 1. *compil.* l *Al.* non debet apostolico repræsentare, *etc.* m Nodari, *in recentioribus libris.* n *C.* 6. *eod. tit. in* 1. *comp. Nam qui dicantur conuersi, tradunt citati in c. vt priuilegia. supr. de priuilegiis: et Panorm. hic.*

religionis conuersos iniiciunt, ex constitutione 57) concilii 58) sententiam excommunicationis incurrunt, nec 59) nisi in articulo mortis sine Rom. pontifice absolutionis possunt 60) beneficium impetrare.

57) *Ex institutione*, ibid.
58) Lateranensis scilicet, sub INNOCENTIO II. habiti, anno MCXXXIX. cuius sententia refertur in *c. 29. C. XVII. qu.* 4. Nec adeo dubium est, quin pontifex excommunicationis sententiam, eo tempore adhuc necessariam, desiderauerit, vt obseruaui *ad cit. c.* 29. quamuis interpretes inde collegerint, percutientem clericum *ipso iure* excommunicationem incurrere, quae sententia hac decretali et *in primis c.* 14. confirmata est.
59) *Nec etiam*, C. H.
60) *Poterunt*, C. R. 2.

CAP. VI.

Mulieres, quae inciderunt in canonem, Si quis suadente: *absoluuntur ab episcopo. Idem in personis, quae non sunt sui iuris, vel sunt delicatae, de quibus dubitatur, quod non possent commode accedere ad curiam.* Et h. d. vsque ad §. *Illi.*

IDEM 61) [*B. Exon. episcopo.*] (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Mulieres a vel [*etiam*] aliae personae, quae sui iuris non sunt, ab episcopo dioec. absolui possunt, si manus in clericum iniecerint 62), violentas. De his vero, qui magnae sunt potentiae, et ita delicati, quod laborem veniendi ad sed. apostolicam nequeunt sustinere 63), [*si manus violentas iniecerint in clericos,*] respondemus 64), quod status personae prius, et veritas negotii est intimanda Romano pontif. et secundum consilium eius tales erunt de commisso scelere corrigendi.

Mandans clericum percuti, excommunicatus est, sicut percutiens. H. d.

§. 1. Illi vero, qui non per se ipsos 65), sed eorum auctoritate vel mandato alii violenter 66) iniiciunt 67) manus in clericos, ad sed. apostolicam sunt, [*omni exc. cess.*] mittendi: cum is committat vere, cuius auctoritate vel mandato 68) delictum committi probatur.

61) *Bathoniensi episcopo*, legitur in *app. ad concil. Later. III. P. XIV. c.* 12. et infra *in coll. decret. Alexandri III. tit. XIX. c.* 2. *p.* 212. Enimuero epigraphe in *c.* 7. *comp.* 1. *h. t.* haec habetur: *B. Exoniensi episcopo*, h. e. *Bartholomaeo*: vt ergo sit particula *c.* 6. *X. de homicid.* et *c.* 1. *X. h. t.*
62) *Ingesserint*, C. R. 1.
63) *Quod tantum laborem nequeant sustinere*, c. 7. comp. cit. 1.
64) *Tale damus petitioni tuae responsum*, ibid.
65) *Qui non iniiciunt, sed* etc. ibid.
66) *Violentas*, C. L. et H.
67) *Iniecerint*, C. H.
68) Diction. *vel mandato*, non sunt in cit. c.

CAP. VII.

Excommunicatus per iniectionem manuum in clericum, licet occultus, absoluitur per solum papam.

IDEM 69). (*ann.* 1180. *Roma in Angliam.*)

Porro, si aliqui violentas manus b in fratres suos 70) iniiciunt 71), et ducti poenitentia non conuicti, sed priuatim, [*sicut asseris,*] a te veniam postulant 72); eos monere debes [*propensius*] et inducere, vt his, quos laeserunt 73), congrue satisfaciant, et apostolico se conspectui repraesentent: cum a te, vel alio 74) [*quolibet*] sine speciali mandato Rom. pontificis absolui non possint.

69) Etiam haec particula a decretali *Alexandri III. ad Bartholomaeum Exoniensem episcopum* scripta, scissa videtur.
70) *Tuos*, c. 9. comp. cit. 1. sicut est in conc.
71) *Iniecerint*, C. R. 2.
72) *Expostulant*, C. H.
73) *Laeserint*, C. R. 2.
74) *Vel ab aliis*, C. R. *vel ab alio*, L.

CAP. VIII.

Etiam priuilegiati tenentur vitare excommunicatum, et per iniectionem manuum in clericum excommunicati sunt.

IDEM 75).

Nulli [*autem monachi Templarii*] se possunt c priuilegio 76) apostol. sedis tueri, quo minus excommunicatos vitare debeant, et pro violenta manuum iniectione in clericos, sicut excommunicati vitari.

75) Idem quoque de hac particula, quod ad priorem obseruaui, dicendum.
76) *Priuilegiis*, C. H.

a *Cap.* 7. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. part.* 14. *c.* 12. *Vide Decium consil.* 604. *vol.* 2. b *Cap.* 9. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Later. p.* 14. *c.* 3. c *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *compil. et post conc. Later. p.* 14. *c.* 4.

CAP. IX.

Percutiens monachum, vel conuersum religiosum, debet denuntiari excommunicatus, et vitari, donec fuerit per papam absolutus.

IDEM [*archiepiscopis,*] *episcopis et aliis* 77) *praelatis, per Galliam constitutis* 78). (*ann.* 1180.)

Parochianos d [*autem*] vestros, si qui in monachos vel conuersos praefati ordinis violentas manus iniecerint, sublato appellationis remedio, secundum tenorem generalis decreti excommunicatos publice nuntietis 79), ipsosque faciatis, sicut excommunicatos, arctius 80) euitari, donec laesis 81) congrue satisfaciant, et cum litteris vestris apostolico se conspectui repraesentent.

77) *Aliis*, deest in C. H.
78) Eadem inscriptio legitur infra in *collect. decretal. Alex. III. tit. XIX. c.* 12. *p.* 214. et nulla ratio adest, quare ad priora capitula referri debeat.
79) *Excommunicatos denuntietis*, c. 14. comp. cit. 1. omissa partic. *publice.*
80) *Arctius*, desideratur ibid. in conc. est: *cautius.*
81) *Donec eis, quos laeserint*, ibid. et in conc.

CAP. X.

Ponitur forma praecepti, quod sub virtute iuramenti fieri debet illi, qui pro violenta manuum iniectione in clericum excommunicatus absoluitur.

IDEM *Genuen.* 82) *archiepiscopo.* (*ann.* 1174.)

Ex tenore e litterarum tuarum nobis innotuit, quod B. canonicus [*S. Mariae de Vineis,*] in quendam subdiaconum manus iniecit 83) violentas: [*et infra.*] Mandamus itaque 84) [*fr. tuae,*] quatenus, recepto ab eo [*canonico*] iuramento, quod tuo debeat mandato parere, ipsum vice nostra a sententia, qua tenetur, absoluas, sibique in virtute iuramenti praecipias, ne 85) de caetero in clericum, monachum [*Hospitalium,*] vel alicuius religionis conuersum, manus iniiciat violentas, nisi se defendendo, aut 86) de mandato suorum fecerit praelatorum, vel nisi super eum praelationis ministerium aut magisterium 87) habeat, aut cum ipso in eadem ecclesia socius esse noscatur 88).

82) *Ianuen.* C. R. L. H. ed. ant. et c. 15. comp. cit. 1.
83) *Ingesserit*, C. R. 1. *iniecerit*, H.
84) *Itaque*, a C. R. et L. abest.
85) *Quia*, cit. c.
86) *De*, in C. R. et L. omittitur.
87) Verb. *aut magisterium*, desunt in C. H.
88) *Socius fuerit*, cit. c.

CAP. XI.

Excommunicatum pro percussione clerici absoluit episcopus, si sine periculo papam adire nequit: debet tamen sibi mandare, quod adeat papam, impedimento cessante.

IDEM *Cenomanen.* 89) *episcopo.* (*ann.* 1170.)

De caetero f noueris, quod, si quis 90) pro violenta manuum iniectione in clericum, est 91) vinculo excommunicationis adstrictus, si habens capitales inimicitias, vel alias 92) iustas excusationes, quibus ab itinere rationabiliter excusetur 93), ita, quod sine periculo apostolico se nequeat conspectui praesentare, licet dioecesano episcopo, recepto iuramento, secundum morem ecclesiae sibi 94) absolutionis gratiam impertiri. Sed est illi sub iuramenti debito iniungendum, vt, quam citius opportunitatem habuerit Rom. pontif. [*adeundi,*] adeat, mandatum apostol. suscepturus.

89) Ad c. 16. comp. 1. h. t. notatum est, hoc capit. esse particulam *c.* 1. *X. de cler. peregr.* vbi eadem habetur epigraphe.
90) *Laicus*, c. 16. comp. cit. 1.
91) *Est*, ibid. non legitur.
92) *Et alias*, C. R. 2.
93) *Excusentur*, C. L.
94) *Sibi*, non est in cit. c.

CAP. XII.

Cum papa absolutionem excommunicati delegat: mandat recipi cautionem de parendo mandatis ecclesiae.

VRBANVS III. *Senonen.* 95) *archiepiscopo.* (*ann.* 1186.)

Ad haec g [*autem,*] cum inter parochianos tuos, [*vel inter eos et alios controuersia coram delegatis iudicibus agitetur, saepius a iudicibus ipsis, vt asseris, auctorit. apostol. tibi iniungitur, vt alteram partium, forte parere iudicio contemnentem, vel ob aliam caussam rationabilem, ecclesiastica districtione percellas. Illi vero, qui subiacere excommunicationi mandantur, ad alios iudices litteras ab apostol. sede impetrant, a quibus nihilominus auctoritate apost. tibi mandatur, vt eos, qui de priorum iudicum mandato excommunicati fuerant, habeas absolutos. Super quo tua discretio dubitat, quid tibi in diuersitate huiusmodi sit agendum: ad quod breuiter respondemus, quod, si litterae, ad secundos iudices impetratae, tacita veritate obtentae*

95) Vel potius: *Cenomanensi episcopo*, vt legitur in *c.* 8. *comp.* 1. *de rescript.* additurque, partem hic tradi *c.* 18. *X. de sponsal.*

d *Cap.* 14. *eod. tit. in* 1. *compil. et post concil. Lateran. p.* 14. *c.* 11. e *Cap.* 15. *eod. tit. in* 1. *compil. Vide Sylvestr. verbo: absolutio.* f *Cap.* 16. *eod. tit. in* 1. *comp. et post conc. Later. part.* 14. *cap.* 13. g *Cap.* 8. *tit. de rescript. in* 1. *comp.*

non

non fuerunt, eos ad mandatum eorum absolutos habere debes: praecipue cum] Rom. ecclesia absolutionem sententiae delegatorum iudicum nequaquam consueuit 96) aliis delegare: nisi in litteris commissionis contineatur 97), expresse de sufficienti cautione praestanda ab his, qui absolui debent, quod iudicio ecclesiae debeant obedire.

96) *Consueuerit*, cit. c. 8.
97) *Contineatur*, in C. R. 1. et L. deest, et H. legit: *habeatur*.

CAP. XIII.

Excommunicatus per canonem, Si quis suadente: *sit diues vel pauper, per papam absoluendus est vel eius legatum: fallit in muliere, sene, infirmo, vel mutilato, qui per episcopum absolui possunt.*

CLEMENS III. (*ann.* 1190.)

Ea noscitur *a*: [*et infra.*] [*Quod vtique f. t. diligenter attendens, certificari humiliter postulauit de his, qui violentas manus in clericos aliqua temeritate iniiciunt, nec eis suppetunt facultates, vt ad sed. apost. valeant laborare, quomodo his sc. possit salubriter prouideri. Super quo*] consultationi t. 98) t. duximus respondendum, quod mulieres, [*quas sexus fragilitas non permittit ad sedem venire apostolicam,*] senes 99), et valetudinarii, seu [*alii,*] membrorum destitutionibus impediti, licet ad apostol. sedem non veniant 100), ab episcopis valeant 1) [*salutis remedium accipere, et ex eorum officio,*] fidelium communioni restitui, satisfacto iuxta facultates 2) his, quibus per eos constiterit iniurias irrogatas: alios autem, siue pauperes, siue diuites, sedi apostol. vel legato eius, vt beneficium absolutionis obtineant, necesse est praesentari. Si vero [*huiusmodi*] infirmitatis tempore timore mortis beneficium fuerit absolutionis indultum: iuramento praestito 3), iniungatur eisdem, vt, postquam sanitati fuerint restituti, ad Rom. eccles. vel eius legatum accedant, mandatum *b* apostolicum 4) super talibus recepturi.

98) *Tibi*, c. 1. comp. 2. h. t.
99) *Senes*, deest in C. H.
100) *Non venerint*, cit. c.
1) *Valent*, C. R. 1. L. et H.
2) C. L. addit: *eorum.*
3) *Sub iuramento*, C. R. 1. *per iuramentum*, L. H. ed. ant. et cit. c.
4) In cit. c. desideratur vox: *apostolicum.*

CAP. XIV.

Ante denuntiationem vitandus est excommunicatus pro violenta manuum iniectione in clericos, nisi sit occultus. Hoc primo. *Interficiens clericum, qui, contempto clericali habitu, se enormitatibus immiscuit, excommunicatus non est.* Hoc secundo.

IDEM 5). (*ann.* 1192.)

Cum non *c* ab homine: [*et infra.*] [*A nobis itaque fuit ex parte tua quaesitum, an tenearis abstinere a communione illius, qui pro temeraria manuum iniectione in clericum, in sententiam incidit, antequam excommunicatus publice nuntietur: et vtrum inciderint in canonem latae sententiae interfectores clericorum et presbyterorum illorum, qui, abiecto suscepti ordinis ministerio, in publicis bellis, vel etiam praeter bella se homicidiis polluere non verentur, cum in comessationibus, et in ebrietatibus, atque rapinis, et aliis enormitatibus aeque sint, vt laici, vel deterius debacchantes. In secunda igitur*] consultatione taliter respondemus, quod a communione illius, qui pro sacrilega manuum iniectione in clericum, in edictum excommunicationis incidit, licet denuntiatus non sit, [*ab hoc*] debes abstinere: nisi forte id tibi soli pateret. In quo casu ipsum priuatim tantummodo euitabis, quamdiu ab ecclesia toleratur, vt saltem verecundiae rubore suffusus 6), pro latenti excessu [*taliter*] satisfacere compellatur. In articulo vero tertiae quaestionis respondemus, quod occisores clericorum aut presbyterorum, qui, [*vt dictum est,*] contempto clericali habitu, tyrannidi et enormitati se inuerecunde immiscent, in odium clericalis excessus, et [*in*] terrorem atque correctionem similium, canone 7) latae sententiae [*laici*] minime coercentur: iniungatur tamen eis poenitentia competens aliquantulum asperior, quam si [*omnino*] in laicos talia commisissent. [*Praeterea, quia nemo desperandus est, dum fuerit in mortali corpore constitutus, cum id, quod differtur, aliquando consilio, postmodum maturiore, perficiatur, ad vltimum quoque, quod consuluisti nos, si de iure communi tibi liceat ac suffraganeis tuis illos, qui pro temeraria manuum iniectione excommunicationis sententia percelluntur, absoluere. Huic manifestius respondemus, quod obseruata exceptione quorumdam, quae in decretalibus Alexandri III. continetur, hoc nemini liceat, nisi apostolicae sedis gaudeat priuilegio speciali. Veruntamen volentes illis*, qui in tam remotis partibus tuae prouinciae commorantur, *dispensatione prouidere paterna, fratern. tuae praes. litteris indulgemus, vt illos, qui taliter excommunicati sunt ipso iure, si corporum impotentia, aut paupertas eos impediat, aut aliqua ineuitabilis et manifesta necessitas, dummodo satisfaciant iis, quos offenderint, et aliquam agant poenitentiam, ad correctionem sui ceterorumque terrorem a sententia excommunicationis auctoritate apost. fretus absoluas: si tamen ex percussione huiusmodi laesio corporalis enormis aut mors non fuerit subsequuta. Nimirum in his omnibus, si quis sanctorum patrum statuta diligenter perscrutetur, nihil nouum nos respondisse reperiet, sed, quod antiquum est, quasi quadam manu sollicitudinis innouasse.*]

5) Alia particula huius decretalis recitatur in *c.* 10. *X. de iudic.* attributo *COELESTINO*, *Strigoniensi archiepiscopo* scribenti. Sed obseruaui *ibidem not.* 41. CLEMENTI III. eam potius deberi, *Vpsaliensi archiepiscopo* scribenti. Similis error est commissus in *c.* 15. *X. de iuret.* si huius decretalis pars est, vt traditur in *c.* 6. *comp.* 2. *de iureiur.* ibidem ex hac obseruatione emendandus.
6) *Perfusus*, C. H.
7) *Canonice*, c. 3. comp. cit 2. h. t. sed incongrue.

CAP. XV.

Ante absolutionem communicandum non est excommunicato: licet iurauerit parere mandatis ecclesiae, vel composuerit cum offenso. Hoc dicit primo. *Infamato de excommunicatione communicandum non est: nisi se purget, vel ad cautelam absoluatur.* H. d. secundo.

IDEM. (*ann.* 1190.)

Cum *d* desideres, [*quid tua f. obseruare debeat super his, quae dubietatem continent, apostol. sed. rescripto plenius edoceri: nos, qui, licet immeriti, ex suscepto administrationis officio consultationibus respondere cogimur singulorum, etc.* et infra.] Fuit autem primae quaestionis tenor huiusmodi: vtrum alicui excommunicato, qui mandato ecclesiae stare iurauit, et ante absolutionem episcopus ei communionem reddidit, sit communicandum ab aliis, et an episcopus id facere debeat. Cui [*siquidem*] quaestioni t. respond. quod, cum cautio iuratoria, quam hodie, qui excommunicati sunt, praestant, potius ad cautelam ex *e* consuetudine ecclesiae, quam [*ex*] rigore canonum sit inducta, neque momenti tam validi reputetur, quod, nisi absolutionis beneficium subsequatur, ille, qui excommunicatur, debeat communioni aliorum restitui, praesertim cum ex eo iuramento absolutionem consequutus non sit, et constet, eum excommunicatum fuisse, et verum sit, absolutum esse, nec episcopus, nec alii debent communicare eidem; nisi fuerit secundum formam ecclesiae, post iuramentum praestitum absolutus: quia [*secundum apostolorum canones et Fabiani statuta pontificis,*] qui cum excommunicato scienter communicauerit 8), [*est communione priuandus, immo iuxta Isidori statuta,*] excommunicationis poenam contrahit cum eodem 9). Secundae quaestioni 10) [*statuta canonum, et praecipue piae memoriae Alexandri III. praed. n. sequentes,*] hunc finem duximus imponendum, quod, si publica fama est *f*, aliquem verberasse clericum, nec episcopus, nec alius communicare sibi debet: nisi ad arbitrium episcopi de hoc se purgauerit, vel ad [*maiorem*] cautelam absolutionis beneficium consequatur 11). Tertio loco tua discretio requisiuit, si clericus, verberatus [*ab aliquo, querimoniam apud suum episcopum deposuerit, et testes producere paratus fuerit, sed*] episcopo mediante, cum suo verberatore composuerit, et ille reconciliatus sibi fuerit, an per hoc is debeat ad aliorum communionem admitti 12). Super quo tibi breuiter 13) respondemus, quod, licet ille, qui violentas manus iniecit, ei, quem laesit, satisfecisse taliter 14) videatur, ecclesiae tamen, quam offendit, ex hoc non satisfecisse dignoscitur: et 15), nisi forma ecclesiae 16), quae pro absolutione talium, [*vt supra dictum est,*] introducta est, obseruetur, non est communicandum eidem. [*Vltimae praeterea quaestionis omnes perplexiones resoluimus, quod in pari stilo criminis conquadratur, qui clericum captiuum retinet, licet*

8) *Communicat*, C. R. 1.
9) Desumta haec sunt ex *c.* 16. *C. XI. qu.* 3. quae hic aeque, vt in decreto, statutis FABIANI tribuuntur, cum sint *Pseudo-Isidori.* Praeterea sententia *canonum apostol.* ad quam etiam hic prouocatur, a CORR. ROM. ibidem subiecta est. Denique etiam ISIDORI regula hic laudatur, ex *c.* 18. *C. XI. qu.* 3. quia tria loca vnum eandemque sententiam exprimunt.
10) Rursus in decisione huius quaestionis prouocat pontifex ad *statuta* tum *canonum*, h. e. ad *c.* 29. *C. XVII. qu.* 4. tum ALEXANDRI III. qui omnis in eo fuit, vt hoc singulare dogma, quo qualescunque clerici et monachi *sanctitate eminentiori* munirentur contra violationes reales, plenius excuteret. Etenim *seculo XII.* admodum labefactata erat veneratio, clericis, qui exemplar gregis sunt, debita, ex corruptis eorum moribus, ac *vita abominabili*, vt ludibrium laicorum essent, inclamantium: *vbi est clericorum Deus? c.* 7. *X. de vot. et vol. redemt.* ceu ad *c.* 24. *X. de accus. not.* 89. obseruaui. Praeterea ad clericatum sine discrimine multitudo indomita admissa, vt tot ciuibus nouis, sed otiosis, sine vero titulo promotis, abundaret respublica ecclesiastica. Vt ergo *auctoritas clericalis* salua et integra maneret, nouis *sanctitatis extraordinariae* munimentis circumuallanda et corroboranda fuit, ne respublica ecclesiastica detrimentum caperet. Ferax ergo hoc seculum fuit de controuersiis, occasione iniuriarum realium, clericis illatarum, motis, et plena omnia excommunicatorum, quia sanctitas clericorum et monachorum tam late a quibusdam extensa, vt etiam ad *moniales, in ecclesia cum clericis ludentes* et diuina officia turbantes, atque propterea ab ecclesia vi adhibita eiectas, adplicaretur, vt *c. sq.* docet, quod tamen merito improbauit pontifex.
11) *Acceperit*, c. 4. comp. cit. 2.
12) *Et communicante ei, qui clericum verberauit, amicabiliter cum eo composuerit, et reconciliatus ei fuerit, an ei communicandum sit ab aliis,* ibid. *post* inserram partic. *sed.*
13) *Super quo taliter respondemus*, ibid.
14) *Taliter*, desideratur ibid.
15) *Et*, omittitur ibid.
16) *Ecclesiastica*, ibid.

a *Cap.* 1. *eod. tit. in* 2. *compilat.* b *Dictio*, apostolicum, *deest in vetustioribus codicibus.* c *Cap.* 3. *eod. tit. in* 2. *compil.* d *Cap.* 4. *eod. tit. in* 2. *compil.* e De consuetudine. f *Vide Dominic. in c. pro humani. §. vlt. de homicid. in* 6.

violen-

violentas manus in ipsum non iniecerit, vt is, qui violentas manus iniecerit, est euitandus: neque est communioni fraternæ reducendus, nisi iuxta formam ecclesiæ fuerit, vt supra dictum est, absolutus.]

CAP. XVI.

Sacerdos, eiiciens regularem de ecclesia, officia diuina turbantem, excommunicatus non est.

IDEM CLEM. III. (*ann.* 1190.)

Veniens *a* ad sedem apostolicam I. 17) lator præsentium, sua nobis assertione [*proposita*] monstrauit, quod, cum matutina officia celebraret, quædam monialis, ecclesiam [*ipsam*] ingrediens, cum alio clerico 18) ludendo impedimentum præstabat, quo minus Deo diuinum posset obsequium exhibere: vnde memoratus sacerdos commotus, vt liberius posset circa diuinorum celebrationem vacare 19), manibus in eam appositis, vt 20) extra 21) ecclesiam poneret, cum nollet exire, in 22) trahendo *b* ipsam, coegit eandem extra 23) *c* ecclesiam residere: sed tu illum propter hoc, tanquam excommunicatum, euitasti 24), et facis ab aliis euitari. Ideoque [*tibi per a. s.*] mandamus, quatenus, si res ita se habet, eum de cætero non euites: cum ex hoc ipsum excommunicatum nullatenus videamus 25).

17) *I.* abest a C. H. sed in c. 5. comp. cit. 2. est: *L.*
18) *Cum quodam clerico*, C. R. 1.
19) *Cura diuinorum celebrationi officiorum vacare*, C. R. 2. *cura diuinorum celebrationem vacare*, L.
20) *Vt eam*, C. R. 1. et H.
21) *Intra*, C. H.
22) *Vi trahendo*, cit c.
23) *Coegit tandem intra*, ibid.
24) *Vitasti*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
25) *Iudicamus detineri*, cit. c.

CAP. XVII.

Excommunicati pro leui manuum iniectione in clericum, possunt per episcopum absolui. H. d. secundum communem lecturam, et est textus singularis.

IDEM. (*ann.* 1189.)

Peruenit 26) ad *d* nos 27): [*et infra.*] [*Illos autem, qui, ægritudine præpediti, pro absolutionis beneficio ad sedem apostolicam nequeunt laborare, recepto ab eis, sicut moris est, iuramento, potes absoluere, ita, quod sanitati pristinæ restituti, apostolico se conspectui repræsentent. Sexui vero femineo, et pueris ac senibus super hoc satis te credimus posse libere dispensare.*] De his absoluendis, qui 28) clericis non enormem, sed modicam et leuem iniuriam irrogarunt 29), tuæ fraternitatis arbitrio duximus committendum.

26) Integra decretalis, *Seguntino episcopo* scripta, refertur a *MANRIQVIO tom. III. annal. Cisterc. ad ann. MCLXXXIX. c.* 3. *p.* 223. ex cuius verbis vltimis hoc frustulum decerptum est.
27) Quæ huc pertinent, pro parte referuntur in *c.* 5. *X. de testibus cog.*
28) *De iis etiam, qui*, c. 6. comp. cit. 2.
29) *Irrogauerint*, C. R. 1.

CAP. XVIII.

Clericus, qui scienter et sponte participat excommunicato in diuinis officiis, excommunicatus est excommunicatione maiori, et tantum absoluendus per papam. H. d. secundum Panorm.

IDEM.

Significauit e nobis: [*et infra.*] Verum, clericos, qui scienter et sponte participauerunt excommunicatis a nobis, et ipsos in officiis receperunt, eadem excommunicationis 30) sententia cum ipsis non dubitamus inuolui: quos etiam pro beneficio absolutionis habendo ad nos volumus cum litterarum tuarum insinuatione remitti 31).

30) A c. 7. comp. cit. 2. abest vox: *excommunicationis.*
31) *Transmitti*, est ibid.

CAP. XIX.

Excommunicatus pro iniectione manuum in clericum, vel incendiarius post publicationem a solo papa absoluitur.

IDEM.

Tua nos *f* duxit fratern. consulendos, [*an hi soli sunt ad sedem apostolicam destinandi, qui, in canonem latæ sententiæ incidentes, manus iniiciunt in clericos violentas, et vtrum non possint ab eadem sententia, nisi per Rom. pont. liberari. Vnde*] fraternitati tuæ taliter 32) respondemus, quod non solum [*ii*,] *g* qui 33) in clericos temerarias manus iniiciunt, sed etiam incendiarii, ex quo sunt per ecclesiæ 34) sententiam publicati, pro absolutionis beneficio ad apostolicam sedem sunt mittendi 35), [*et non nisi per Romanum pontificem absoluendi. Illi vero, qui ecclesiastica beneficia de manibus accipere præsumunt laicorum, non consueuerunt pro tali excessu ad sedem apostolicam laborare.*]

32) *Breuiter*, c. 8. comp. cit. 2.
33) *Hi, qui*, C. R. L. et H.
34) *Ecclesiasticam*, cit. c.
35) *Destinandi*, ibid.

CAP. XX.

Legati de latere absoluere possunt excommunicatos pro iniectione manuum in clericos.

IDEM.

Ad eminentiam sedis *h* apostolicæ [*est recurrendum, quoties articulus dubitationis emergit, vt tanto quis promptiori conscientia recipiat et obseruet, quod super re dubia sibi fuit a sede apostol. responsum, quanto prærogatiua dignitatis illius certiori noscitur ipsius sententia veritatis roborata, quæ in B. Petro apostolorum principe, præ aliis omnibus amplitudinem prælationis accepit.*] Sicut [*autem*] ex parte tua 36) nostris est auribus intimatum, tibi exstitit 37) dubium, vtrum absolutionis beneficium assequantur, qui pro iniectione manuum in clericos, vel alias religiosas personas excommunicationem incurrerunt 38), et a legatis cardinalibus, qui a latere Rom. pontif. destinantur pro tempore absoluuntur 39), cum iidem legati mandatum [*sibi*] super hoc non ostendant expressum. Super quo id a te [*ac tuis suffraganeis*] volumus obseruari, vt eos habeas 40) absque omni hæsitationis scrupulo absolutos, quos constiterit a talibus beneficium [*fuisse*] absolutionis adeptos.

36) *Fraternit. tuæ*, c. 9. comp. cit. 2.
37) *Exstat*, C. R. L. et ed. gloss. *existat*, L.
38) *Incurrunt*, C. H.
39) *Dubium tibi exsistit, vtrum ii sint pro absolutionis habendi beneficio, qui, cum pro iniectione manuum in clericos, vel alias religiosas personas excommunicationem incurrerint, a legatis cardinalibus, qui a latere Romani pontificis destinantur pro tempore, fuerint absoluti*, etc. cit. c. post dictionem: *intimatum.*
40) *Habeatis*, ibid.

CAP. XXI.

Generalis excommunicatio non ligat, nisi subditos proferentis.

IDEM.

A nobis *i* fuit ex parte tua quæsitum, vtrum 41), si quis ita pronuntiauerit: quisquis furtum fecerit, excommunicatus sit: hæc generalis clausula ad ipsius excommunicatoris subditos referatur, an generaliter extendatur ad omnes, qui non sunt de iurisdictione illius. Ad quod [*vtique*] dicimus, quod hac sententia non nisi subditi obligantur 42): nisi forte plus 43) contulerit maior et largior 44) auctoritas delegantis.

41) *Vtrum*, deest in C. H.
42) *Ligantur*, est ibid.
43) *Plus ei*, ibid. *postea*, c. 10. comp. cit. 2.
44) *Amplior*, C. R. 1.

CAP. XXII.

Qui cum effractione spoliant ecclesias, excommunicati sunt, et per papam tantum post denuntiationem absoluuntur.

IDEM 45).

Conquesti *k* sunt nobis [*dil. filii*] Regin. 46) canonici, quod I. de Malafrena, et eius sequaces 47) [*ecclesiam de Miliaton. et alias*] quasdam ecclesias Regin. episcopatus 48) violenter confregerunt, easque spoliare minime dubitarunt, [*et quosdam homines Reginen. ecclesiæ deprædari nullatenus dubitauerunt.*] Quoniam igitur [*hæc*] grauia 49) sunt, nec clausis debent oculis præteriri: mandamus, quatenus, si est ita, memoratos sacrilegos, [*publice accensis candelis, app. cess.*] excommunicatos nuntietis 50), et faciatis, sicut excommunicatos, arctius euitari, donec passis iniuriam congrue satisfaciant, et damna 51), pro *l* eis 52) data, resarciant, et cum litteris vestris, rei veritatem continentibus, apostolico se conspectui 53) repræsentent.

45) *Cælestinus III.* c. 11. comp. cit. 2.
46) *Regini*, C. R. et L. per tot.
47) *Vel eius*, C. R. 1. et *I. filius Caualca, et eorum sequaces*, cit. c.
48) *Regium Lepidi* intelligit, cuius episcopi suffraganei sunt *metropolitani Bononiensis*, de quibus agit *VGHELLIVS tom. II. Ital. sacra p.* 238. *sqq. nouiss. edit.*
49) *Hæc grauia*, C. H.
50) *Denuntietis*, C. R. 1. et cit. c.
51) *Et illata damna*, cit. c.
52) In C. R. L. H. ed. ant. et cit. c. haut leguntur dictiones: *pro eis.*
53) *Apostolicæ sedis conspectui*, C. R. 2. L. ed. ant. et cit. c.

CAP. XXIII.

Percutiens vel etiam interficiens clericum, se, dimisso clericali habitu, sæuis enormitatibus immiscentem, non tenetur ire pro absolutione ad sedem apostol. Ita generaliter summari potest.

IDEM 54).

Perpendimus *m* ex litteris tuis, quod quidam sacerdos [*tuæ diœcesis*] pro eo, quod se filium regis falso 55) nominare præsumpsit, et,

54) *Cælestinus III.* c. 12. comp. cit. 2.
55) *Falso*, ibidem non legitur.

a *Cap.* 5. *eod. tit. in* 2. *compil.* b *Alit.* extrahendi; *al.* vi trahendo. c *Al. ita:* intra ecclesiam residere. d *Cap.* 6. *eod. tit. in* 2. *compil.* e *Cap.* 7. *eod. tit. in* 2. *comp.* f *Cap.* 8. *eod. tit. in* 2. *comp.* g *Al. ita:* quod non solum hi, qui *etc.*

h *Cap.* 9. *eod. tit. in* 2. *comp.* i *Cap.* 10. *eod. tit. in* 2. *comp.* k *Cap.* 11. *eod. tit. in* 2. *compil.* l *Hæc duo verba*, pro eis, *desunt in vetust. et omnibus Vatic.* m *C.* 12. *eod. tit. in* 2. *compil.*

armis acceptis 56) seditionem fecit et guerram, a B. 57) comite [*per vicos*] iussu ... fustigari: qui postea eius 58) mandato traditus patibulo exspirauit. [*Quia igitur tam ipsum comitem, quam alios huius facti participes, velle super hoc satisfacere, intimasti; praesenti pagina,*] fr. t. duximus respondendum, quod, si memoratus sacerdos tali modo excessit, et [*arma ferens*] non propulsando, sed inferendo iniuriam fuit occisus, non videtur nobis, quod interfectores eius propter hoc, ad obtinendam absolutionem, apost. sedem adire cogantur: tu vero, qui merita personarum bene nosti, poenitentiam eis competentem iniungas.

56) *Assumtis*, C. R. 1.
57) *G.* habent C. R. *a dil. fil. H.* cit. c.
58) *De eius*, C. H.

CAP. XXIV.

Index ecclesiasticus, faciens percuti clericum per laicum, etiam caussa disciplinae, excommunicatus est, et ipse, et verberans pro absolutione tenentur ire ad papam.

IDEM 58*).

Vniuersitatis vestrae consultationem *a* accepimus, qua nos 59) requisistis 60), vtrum [*ille*] laicus incidat 60*) in excommunicationis edictum, qui ad iussionem abbatis *b*, in cuius seruitio commoratur, in clericum, monachum, aut conuersum, temerarias manus praesumit iniicere: maxime vbi caussa non subest, propter quam debeat verberari. Nobis autem videtur, quod, nisi caussa regularis disciplinae hoc faciat, abbas in propria persona, vel, si necessitas vrget 61), per clericum vel monachum fieri iubeat, tam 62) qui tales verberari praecipit 63), quam illi, qui verberant 64), etiamsi caussa subesset, excommunicationis sententiam, donec ad apostolicam sedem veniant, nequaquam euadunt 65).

58*) *Caelestinus III.* c. 13. comp. cit. 2.
59) *Nos*, abest a C. R. L. et ed. ant.
60) *A nobis requiritis*, cit. c.
60*) *Inciderit*, ibid.
61) *Vel vbi eum necessitas vrget*, ibid.
62) *Tam ille*, C. H.
63) *Praecepit*, C. R. 2.
64) *Verberauerint*, ibid.
65) *Euadant*, cit. c.

CAP. XXV.

Clericus, vt laicus incedens, tertio monitus non resipiscens, perdit priuilegium clericale.

IDEM 66).

In audientia nostra 67) *c* talis fuit ex parte tua proposita consultatio, vtrum clerici, qui arma militaria, [*etiam*] relicto habitu clericali, gestare nullatenus erubescunt, si eis fuerit iniuria corporalis illata, vel se a captione redemerint, illa clericorum debeant immunitate gaudere, qua pro temeraria manuum iniectione, facta in clericum, excommunicatus 68) quis ipso iure notatur. Ad haec tibi breuiter respondemus, quod, cum frustra ecclesiae imploret 69) auxilium, qui committit in ipsam, et lex secularium principum 70) huic responso satis efficax afferat 71) argumentum, qua manifeste cautum habetur 72), matronam, cuius pudicitia attentata fuerit, non posse iniuriarum agere, si in veste meretricali fuerit deprehensa, huiusmodi clerici, si [*fuerint*] a praelatis suis tertio commoniti, militaria noluerint arma deponere 73), de priuilegio [*aliorum*] clericorum subsidium aliquod habere non debent.

66) *Caelestinus III.* c. 14. comp. cit. 2.
67) *Indulgentia nostra talis* etc. ed. Pith. sed mendose et incongrue.
68) *Excommunicatione*, C. H.
69) *Inuocat*, C. R. 1. et cit. c.
70) Non *constitutionem imperatoriam*, quae alias vocatur *lex secularium principum*, sed sententiam ICti CAII, relatam in *l.* 15. §. 15. *de iniur.* intelligit, quae forsan ita dicta, quod imperator IVSTINIANVS omnia in compilatione iuris Romani sua fecerit.
71) *Afferat*, rectius legunt C. R. L. H. ed. ant. et Cont. *offerat*, cit. c.
72) *Est*, C. H.
73) Sed *gladio cincti* more militum et nobilium, qui iure gestandi gladium olim vnice gauisi, incedere ausi fuerint. Ad hos enim merito adplicandum vulgatum illud: *qualem te inuenio, talem te iudico. c.* 45. *h. t. not.* 48.

CAP. XXVI.

Excommunicatus propter iniectionem manuum in clericum, impeditus ire ad curiam, potest ab inferiore absolui: sed, impedimento cessante, tenetur curiam visitare, suscepturus mandatum apostolicum.

IDEM 74).

Quod *d* de his [*etiam, in quibus non dubitas, et quid de his ipsis obseruari debeat, plurimum agnouisti, sedis apostol. responsa requiris, tanto f. t. magis in Domino commendamus, quanto in his, quae sacrorum canonum institutionibus sunt expressa, auct. n. procedere desideras et disponis. Sane, requisiuit a nobis fr. t. vtrum, qui se confitetur in latae sententiae canonem incidisse, nec ad hoc potest induci, vt ad sedem apost. veniat, absoluendus ab episcopo, vel etiam a simplici presbytero, absolutionis debeat vel possit beneficium promereri, et vtrum presbyteris bigamis, et viduarum maritis, eorum vxoribus viam vniuersae carnis ingressis, missarum sollemnia liceat celebrare. Verum, licet, quid de his obseruare debeat, sacris canonibus sit definitum; hoc tamen*] fr. t. [*ad praesens*] duximus respondendum, quod is, qui asserit, se in canonem latae sententiae incidisse, non aliter, quam per sedem apostolicam vel eius legatum, absolutionis potest beneficium obtinere 75): nisi forte 76) in mortis [*sit*] articulo [*constitutus,*] vel paupertate, aut infirmitate, vel senectute tanta grauaretur 77), quod ad ecclesiam Romanam laborem subire 78) non valeat veniendi, vel ab hoc alio impedimento canonico retrahatur.

Caeterum ab his in forma sacramenti exigi consueuit, vt, resumptis viribus, et opportunitate concessa, Romanam ecclesiam in propria persona debeant visitare.

74) *Caelestinus III.* c. 15. comp. cit. 2.
75) *Non nisi per sed. ap. absolutionis potest beneficium promereri*, cit. c.
76) *Nisi forte sit*, C. R. L. ed. ant. et gloss.
77) *Grauetur*, C. R. L. ed. ant. gloss. et cit. c.
78) *Sustinere*, C. R. 2.

CAP. XXVII.

Ligatus pluribus excommunicationibus, licet ex eodem facto, obtinens absolutionem, expressa vna caussa, seu vna excommunicatione, non habetur pro absoluto, quoad aliam.

INNOCENTIVS III. *archiepiscopo, decano, et praecentori Lugdun.* 79) (*ann.* 1198)

Cum e pro caussa, quae inter [*dil. fil.*] G. et F. Gabilonens. 80) ecclesiae archidiaconos vertebatur, [*procuratores vtriusque partis ad nostram praesentiam accessissent: nos*] eis [*dil. fil. G. sancti Hadriani diaconum card.*] concessimus auditorem, [*coram quo*] procurator G. [*archid. inter alia*] allegauit, quod, cum F. archidiaconus, in succentorem, [*Cabilon. ecclesiae diaconatus fungentem officio,*] in communi dormitorio manus iniecisset temere violentas, et eum 81) traxisset verberando per claustrum, tu, frater archiepiscope, eum ob violentam manuum iniectionem, et [*violentiam, vel*] violationem immunitatis ecclesiae, fecisti excommunicatum publice nuntiari. [*Ipse vero, ad apost. sedem accedens, confessus est, quod in clericum manus iniecerat violentas, supprimens tamen, quod immunitatem violasset ecclesiae, super absolutione sua litteras impetrauit.* et infra. *Nos igitur, caussam ipsam vestro examini committentes,*] discr. vestrae [*per a. s.*] mandamus, quatenus, si vobis constiterit, dictum F. archidiaconum ob duplicem caussam excommunicatum fuisse, et expressisse tantum alteram in litteris, quas super absolutione sua [*a sede ap.*] impetrauit, ipsum tanquam excommunicatum satisfacere ecclesiae suae pro altera, monitione praemissa, [*per cens. eccl. app. rem.*] cogatis.

79) Non, *Lundon.* vt habet c. 1. comp. 3. h. t. Genuinam enim epigraphen, hic relatam, probat *libr. I. epist.* 319. et RAYNERIVS diaconus, *in collect. decretal. Innocent. III. tit.* 31. *p.* 588. *edit.* BALVZ. quamuis hic integram decretalem non sistat, cuius particula etiam in *c. 6. X. de procurat.* habetur. Ceterum ex *cit. epist.* 319. palam est, admodum hic laceratam esse ipsam decretalem, quae *ibidem* integra sistitur. Nam post verba: *coram quo*, multa sunt omissa.
80) *Cabilonon.* C. L. *Cabion.* C. R. 2. *Cabilonen.* ed. ant. Cont. Pith. et cit. c. per tot. rectius.
81) *Et cum*, C. L.

CAP. XXVIII.

Excommunicato, decedenti in excommunicatione, quantumcunque contritus decesserit, non est communicandum ante absolutionem, nec pro eo orandum: licet sit quoad Deum absolutus. Sed si constat ecclesiae de contritione praecedenti; absoluetur etiam post mortem ab eo, a quo viuus fuerat absoluendus: et heredes eius compelluntur per ecclesiam ad satisfaciendum pro eo.

IDEM *abbati S. Andreae.* (*ann.* 1199.)

A nobis 82) est saepe quaesitum *f*, vtrum, si aliquis excommunicatus, in quo indicia fuerint poenitentiae manifesta, nec per eum steterit, quo minus reconciliaretur ecclesiasticae [*disciplinae*] vnitati, non suscepto beneficio absolutionis, decesserit, pro absoluto ab ecclesia sit habendus, et vtrum pro tali recipienda sit eleemosyna, et a fidelibus 83) sit orandum. [*Vt autem, quod intendimus, per suppositionem exempli apertius exprimamus, quidam presbyter et canonicus regularis, sicut per tuas nobis litteras intimasti, cum publica laboraret infamia, quod ad quandam coniugatam accederet; maritus eiusdem mulieris et consanguinei eius in eum manus iniecerunt temere violentas: propter quod per episcopum denuntiati sunt excommunicationis sententiae subiacere. Verum ipsi, postmodum ad eundem episcopum accedentes, praestito in manibus eius, quod parerent iudicio ecclesiae, corporaliter iuramento, in mandatis receperunt ab ipso, quod propter hoc apostolico se conspectui praesentarent. Cumque vnus illorum se ad iter accingeret veniendi: a quibusdam suis aemulis est peremptus, et extra coemeterium ecclesiae tumulatus. Et licet contra interfectores amici et consanguinei interfecti grauiter sint commoti; eis tamen omnem rancorem remitterent, et offensam: dummodo interfecti cadauer traderetur ecclesiasticae sepulturae. Videretur igitur forsan in hoc casu quibusdam, quod, cum sacramentum non necessitatis articulus, sed contemptus religionis excludat, et indicium ecclesiae diuinum possit et debeat imitari iudicium, cum in interfecto praedicto manifesta poeni-*

82) Decretalis Innocentiana, quae *libr. II. epist.* 61. habetur, in sua integritate hic sistitur.
83) *A Christi fidelibus*, ed. ant.

a *Cap.* 13. *eod. tit. in* 2. *compil. Vide Henric. Boich.* b *Ergo in illicitis non est dominis obtemperandum, facit, quod notat Bald. in l. seruos. C. ad l. Iuliam, de vi publ.* c *C.* 14. *eod. tit. in* 2. *compil. Vide Syluestrum, superiori c. citatum.* d *Cap.* 15. *eod. tit. in* 2. *compilat.*

e *Cap.* 1. *eod. tit. in* 3. *comp. Vide citatos super glossa.* f *Cap.* 2. *eod. tit. in* 3. *compil.*

tentiæ ſigna præceſſerint, propter hoc abſolutus etiam ab eccleſia ſit habendus; ſed e contrario, cum ex ſola culpa ligetur quis quoad Deum apud triumphantem eccleſiam, ex ſola vero ſententia ligetur quoad hominem apud eccleſiam militantem, quando vinculum culpæ remittitur, abſoluitur apud Deum, ſed apud homines non abſoluitur, niſi quando vinculum ſententiæ relaxatur: alioquin eccleſiæ abſolutio nullatenus neceſſaria videretur, ſi in ſola cordis contritione præter ſacerdotale officium rigor relaxaretur eccleſiaſticæ diſciplinæ.] Nos igitur conſult. t. [*de conſilio f. n.*] breuiter 84) reſpondemus, quod iudicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur, ſemper innititur: iudicium autem eccleſiæ nonnunquam opinionem ſequitur, quam et fallere ſæpe 85) contingit, et falli. Propter quod contingit interdum, vt, qui ligatus eſt apud Deum, apud eccleſiam ſit ſolutus 86): et qui liber eſt apud Deum, eccleſiaſtica ſit ſententia innodatus. Vinculum ergo, quo peccator ligatus eſt apud Deum, in culpæ remiſſione diſſoluitur; illud autem, quo ligatus eſt apud eccleſiam, cum ſententia remittitur, relaxatur: quod in ſuſcitatione a Lazari ſermo euangelicus manifeſtat, quem prius Dominus ſuſcitauit, et apoſtolis præcepit poſtmodum ſoluere ſuſcitatum. Vnde, quantumcunque ſe quis 87), iuramento præſtito, quod eccleſiæ mandato pareret 88), humiliare curauerit, quantacunque 89) b pœnitentiæ ſigna præceſſerint; ſi tamen morte præuentus abſolutionis non potuerit beneficium obtinere, quamuis abſolutus apud Deum fuiſſe credatur: nondum tamen habendus eſt apud eccleſiam abſolutus. Poteſt tamen et debet ei eccleſiæ beneficio ſubueniri, [*ſic*,] vt, ſi de ipſius viuentis pœnitentia per euidentia ſigna conſtiterit, defuncto etiam 90) abſolutionis beneficium impendatur. Nec obſtat, quod eccleſiæ legitur attributa poteſtas ligandi atque ſoluendi homines ſuper terram, tanquam non poſſit ſoluere et ligare 91) ſub terra ſepultos; et quod legitur, *non* 92) *communicetur mortuo, cui non eſt communicatum et viuo*: cum, etſi communicatum non fuerit, communicandum tamen illi fuiſſet 93), quem non contemptus religionis, ſed neceſſitatis articulus impediuit, et in certis caſibus, a canonibus denotatis, ligaſſe legatur eccleſia mortuos, et ſoluiſſe 94). Vt autem in vno pariter et [*in*] eodem negotio, et ſeruemus rigorem, et manſuetudinem oſtendamus; ſtatuimus, vt illius mortui abſolutio a ſede apoſtol. requiratur, qui, cum viueret, ab ea 95) fuerat abſoluendus: aliorum autem abſolutionem ex præmiſſa cauſſa 96) cæteris indulgemus, a quibus, dum viuerent, fuerant abſoluendi. Abſolutionis autem forma ſeruetur c, vt fiat cum pœnitentiali pſalmo, et tam oratione Dominica, quam alia conſueta 97). Heredes quoque 98) ipſius ad ſatisfaciendum pro ipſo, ſi, monitione præmiſſa, noluerint, per diſtrict. 99) eccleſiaſt. compellantur.

84) *Taliter*, C. R. 1. et ed. ant.
85) *Semper*, eſt in cit. c. in margine vero: *ſæpe*, quod eſt concinnius et magis congruum veritati.
86) *Abſolutus*, C. R. 1.
87) *Dictus vir*, cit. c.
88) *Carebit*, C. H.
89) *Quantumcunque*, C. R. 1. et cit. c.
90) *Etiam*, deeſt in C. H.
91) Diction. *et ligare*, deſiderantur ibid.
92) *Ne*, C. R. et L.
93) *Cum, etſi excommunicato non fuerit communicandum, tamen illi fuiſſet* etc. cit. c
94) *Soluiſſe ligatos. Vt* etc. C. H. et ed. ant.
95) *Ab apoſt. ſede*, cit. c.
96) *Ex præmiſſa eam ceteris*, ibid.
97) *Aliis conſuetis*, C. L.
98) *Tantum*, cit. c.
99) *Cenſuram*, C. L.

CAP. XXIX.

Detinens clericum in cuſtodia vel vinculis ſine læſione excommunicatus eſt. H. d. primo. *Communicans excommunicato ſcienter in crimine excommunicatus eſt: et niſi difficultas impediat, abſolui debet ab excommunicatore cum iuramento. Communicans vero extra crimen reconciliari poteſt per ſimplicem ſacerdotem ſine iuramento.* H. d. vſque ad finem.

IDEM *Wratiſlanien.* d *epiſcopo* 100). *(ann.* 1199.)

Nuper a nobis tua e diſcretio requiſiuit, quid de illis laicis ſit faciendum, qui 1) clericos 2), ſine læſione tamen 3), in cuſtodia detinent publica vel priuata, vel etiam detrudunt in vincula; [*vtrum in canonem latæ ſententiæ incidant, vt ipſo facto ſint excommunicationis vinculo innodati, ſicut illi, qui manus iniiciunt in clericos temere violentas;*] et vtrum, qui nominatim excommunicatis ſcienter 4) communicant, abſolui ab excommunicatione poſſint, per confeſſionem a ſimplici ſacerdote, vel epiſcopi ſeu archiepiſcopi 5) ſit ab eis abſolutio expetenda 6): [*et, ſi poſt peractam pœnitentiam cum illis valeat diſpenſari, qui, etſi bigami de iure non ſint, de facto tamen bigami nuncupantur eo, quod in ſacris ordinibus conſtituti more nuptiali ſecundas in contubernium ſibi mulierculas adiunxerunt.*] Nos igitur inquiſitioni tuæ ex ordine reſpondemus 7), quod in primo conſultationis articulo non credimus, laicos pœnam excommunicationis euadere: quamuis per 8) f eorum factum corporalis læſio non fuerit ſubſequuta, citra quam violentia ſæpius circa 9) clericos nequiter perpetratur. In ſecunda g vero quæſtione credimus diſtinguendum, an is 10), qui nominatim excommunicato communicat, ſcienter 11) in crimine communicet criminoſo, ei conſilium impendendo, auxilium vel fauorem, aut alias in oratione vel oſculo, aut orando 12) ſecum, aut etiam [*in*] comedendo. In primo quidem articulo, cum talis communicet crimini, et participet criminoſo, ac per hoc ratione damnati criminis videatur in eum delinquere, qui damnauit, ab eo vel eius ſuperiore merito 13) delicti tunc erit abſolutio requirenda: cum [*iuxta canonicas ſanctiones*] facientem et conſentientem par pœna conſtringat 14). In ſecundo vero caſu a ſuo epiſcopo, vel a proprio ſacerdote poterit abſolutionis beneficium obtinere. Quamuis enim et tunc 15) non iudicis, ſed iuris ſententia excommunicato communicans ſit ligatus; quia tamen conditor canonis eius 16) abſolutionem ſibi 17) ſpecialiter non retinuit: eo ipſo conceſſiſſe videtur facultatem aliis relaxandi. Is autem, qui iuxta primum modum excommunicato communicat, cum iuramento debet abſolui: qui vero iuxta ſecundum modum [*illi participat*,] reconciliari poterit ſine iuratoria cautione. Verum, ſi difficile ſit ex aliqua iuſta cauſſa, quod ad ipſum excommunicatorem abſoluendus accedat: concedimus indulgendo, vt, præſtita iuxta formam eccleſiæ cautione 18), quod excommunicatoris mandato parebit, a ſuo abſoluatur epiſcopo, vel proprio ſacerdote.

100) Vera hic traditur inſcriptio, vt docet *libr. II. epiſt. 66.* admodum corrupta in *c. 3. comp 3. h. t.* et *c. 4. X. de bigam. non ordin.* vt ne quidem codices MSCt. et ed. ant. memorem.
1) *Qui violenter*, C. L.
2) *Qui quandoque clericos violenter*, C. H.
3) *Læſione corporali tamen*, C. R. 2.
4) *Scienter*, abeſt a C. H.
5) *Archipresbyteri*, eſt in *cit. epiſt. 66.*
6) *Exſpectanda*, C. L. et H.

7) *Taliter reſpondemus*, C. R. 1. et L.
8) *Per*, a C. R. H. ed. ant. et cit. c. abeſt.
9) *Contra*, ed. ant. et cit. c.
10) *Aut is*, C. H. et ed. ant.
11) *Excommunicato ſcienter communicat*, C. R. L. et cit. c.
12) *In orando*, C. L.
13) *Merito*, abeſt a C. H.
14) *Canonicarum ſanctionum* in verbis reſtitutis mentio facta, ſub quibus intelligit *decretum*, ibique *c. 3. diſt. 86.* quam ſententiam PAVLVS *Rom. I. 32.* iam olim habuit.
15) *Quamuis extunc*, ed. ant.
16) *Ei*, C. H. *canonum eius ſolutionem*, cit. c.
17) *Qui*, cit. c.
18) *Eiuſdem cautione*, C. R. 2.

CAP. XXX.

Iuramentum excommunicati de ſtando mandatis eccleſiæ, non habet vim abſolutionis. H. d. primo. *Excommunicato nullus communicare tenetur præter perſonas exceptas; alias communicans excommunicato incurrit minorem, et eſt excommunicandus maiori: niſi ille eſſet excommunicatus cum participibus ſuis, qui tunc eſſet excommunicatus maiori.*

IDEM *Strigonen.* 19) *archiepiſcopo* 19*). *(ann.* 1198.)

Quod h in dubiis [*noſtro poſtulas certificari reſcripto, vt iuxta illud tuæ diſcretionis arbitrium moderεris, fraternitatem tuam dignis in Domino laudibus commendamus. Sane, conſuluit nos tua fr. an ſit communicandum excommunicato, qui, quod ſtaret mandato eccleſiæ, iuratoriam præſtitit cautionem, ſed nondum abſolutionis beneficium eſt adeptus, et ſi excommunicato communicare aliqui, et qui etiam teneantur. Quæſiuit etiam, quæ pœna iis fuerit iniungenda, qui excommunicatis nolentes communicant, vel inuiti, et quid de presbyteris ſit agendum, qui gubernant naues ad pugnam, et pugnant, et iis, qui alios incitant, ſed non pugnant. Ad hæc autem f. t. t.*] reſpondemus, quod excommunicato, licet, quod ſtet mandato eccleſiæ, iuramento firmauerit, communicari non debet, donec per eccleſiam fuerit abſolutus: alioquin poſt iuramentum non eſſet abſolutio neceſſaria. [*Vtrum autem, ſi abſolutionis beneficium non contemtus religionis, ſed articulus neceſſitatis excluſerit, tali vel ſaltim in morte communicare ſit licitum: quia minime per tuas litteras requiſiſti, ad præſens non duximus reſpondendum.*] Nullus autem ſcienter [*omnino*] nominatim excommunicato communicare tenetur, niſi quædam perſonæ, quæ per illud Gregorii papæ capitulum: *Quoniam multos* 20): ſpecialiter excuſantur. Illi autem, qui nominatim excommunicatis præſumptuoſe participant, præter perſonas, dicto canone annotatas, niſi ab eorum participatione commoniti forte deſtiterint, excommunicationis vinculo ſunt innodandi: ſecus autem, ſi ſcienter ei communicant, qui cum participibus ſuis eſt

19) Hanc inſcriptionem etiam habet *c. 9. comp. 3. h. t.* Aliam vero *libr. I. epiſt.* 381. et quidem hanc: *Nidroſienſi archiepiſcopo*, in Norwegia ſcilicet, cuius metropolis eſt *Nidroſia, Druntheim.* Ex hac epiſtola etiam deſumta ſunt *c. 8. de renunc. c. 3. X. de conſecrat. eccleſ.* et *c. 5. X. de pœnis.*
19*) *Epiſcopo*, C. R.
20) Hæc ſunt verba initialia *c. 103. C. XI. qu. 3.* prout olim interpretibus moris fuit textus ex *decreto* GRATIANI per verba initialia laudare, quod rurſus indicium præbet, authenticam illi auctoritatem hoc æuo tributam fuiſſe. Ad idem GREGORII VII. capitulum prouocatur in *c. ſq.* quod ad *doctores decretorum Bonon.* directum fuit, inter quos magna erat contentio circa intellectum huius cap. *quoniam*, occaſione *epiſtolæ Innocentianæ* orta, vt ipſemet indicat, quam *authentica interpretatione* pontifex ſedauit.

a *Ioann.* 11. b *Al.* qualiacunque pœnitentiæ ſigna præceſſerint. c *Vide Burch. l. 9. decr. c. 8.* d Wuѕriѕlamen. *al.* Wratiѕlamen. e *C. 3. eod. tit. in 3. compil.*

f *Dictio*, per, *deeſt in antiquior. exemplarib.* g *Vide B. Thom. in quæſtionib. additis ad 3. p. qu. 23. art. 2.* h *Cap. 9. eod. tit. in 3. compil. Pars ſupr. de pœnis. c. quod in dubiis.*

vincu-

vinculo excommunicationis ſententialiter innodatus 21). Tunc enim et ipſi ſententiam excommunicationis incurrunt.

21) *Qui - - ſunt - - innodati*, cit. c.

CAP. XXXI.

Excommunicato communicare tenentur, qui prius erant ei obligati ad obſequium familiare; alii vero non tenentur de neceſſitate: licet interdum poſſint de neceſſitate vrgente.

IDEM *doctoribus decretorum* 22) *Bonon.* 23) *(ann.* 1200.)

Inter alia *a*, quæ [*ven. f. n.*] Strigon. 24) archiepiſcopus [*dudum apoſtolatui noſtro*] proponi fecit, [*humiliter conſulendo, etiam, ſi bene meminimus, requiſiuit, vtrum excommunicato communicare quis, et qui etiam teneantur: cui*] nos 25) [*ſuper illo*] recolimus [*articulo*] reſpondiſſe, quod nullus [*omnino*] nominatim excommunicato ſcienter communicare tenetur, niſi quædam perſonæ, quæ per illud Greg. papæ c. 26) *Quoniam multos*: ſpecialiter excuſantur. Verum ex hac [*noſtra*] reſponſione [*magna quidem, ſicut accepimus,*] orta eſt occaſio diſputandi, aliis concedentibus, quod excommunicato communicare tenentur perſonæ in prædicto c. 27) nominatæ, præſertim quæ prius ad communionem eorum ex debito tenebantur, aliis aſſerentibus, eos [*excommunicatis*] communicare licite poſſe, ſi velint, non tamen ad hoc ex neceſſitate teneri. Vt igitur, vnde ius prodiit, interpretatio quoque procedat, ambiguitatem huiuſmodi taliter duximus abſoluendam 28), quod, cum quædam perſonæ, in præmiſſo capitulo [*prius*] denotatæ, illis 29), in quos lata fuerit 30) excommunicationis ſententia, [*ſubſequenter*] ante prolationem ipſius obſequio tenerentur familiariter adhærere, neque poſtmodum ad contrarium 31) teneantur, cum adhuc [*ipſum*] debitum duret, beneficio canonis id agente, a priore non ſunt obnoxietate ſolutæ, ſed ad familiare tenentur obſequium, et ita per conſequens ad communionem [*quoque*] tenentur 32), ſine qua illud nequeunt exhibere. Illud autem non ad omnes perſonas capituli credimus referendum, vt videlicet obnoxietati huiuſmodi ſint ſubiectæ, cum viatores, peregrini et mercatores a communione talium perſonarum, niſi articulus neceſſitatis immineat, debeant abſtinere, vt in fine 33) colligitur manifeſte, ſed ad illas duntaxat, quæ talibus arctiori tenentur obnoxietate conſtrictæ: quibus tamen in his, pro quibus ſunt excommunicatione notatæ, vt in criminibus, communicare non debent, ſed ab eis penitus abſtinere. [*Vnde prudenter in præmiſſa conſultatione reſpondemus, non omnes perſonas, ſed quaſdam, quæ per illud Gregorii capitulum ſpecialiter excuſantur, ad communionem huiuſmodi præmiſſo modo teneri. Vtrum autem et illæ perſonæ propter atrocitatem facinoris ſeuerius puniendi, a communione talium per excommunicationis ſententiam debeant aliquando prohiberi: quia quæſitum non exſtitit, reſponſum non fuit.*]

22) *Decretorum*, in C. R. 1. et H. deeſt.
23) *Bononiæ*, C. L. et c. 4. comp. cit. 3.
24) *Mendioſienſis*, habet *c.* 4. *comp.* 3. *h. t.* vtrumque mendoſe. Prouocat enim ad *decretalem præcedentem*, ad *Nidroſienſem archiepiſcopum* datam, adeoque recte apud *RAINERIVM in collect. decret. Innocent. III. tit.* 31. legitur: *Nidroſienſis archiepiſcopus*, qui integram decretalem, forte poſt biennium ſcriptam, recitat.
25) *Nos*, abeſt a cit. c.
26) *Papæ capitulum*, C. R. 2. H. ed. gloſſ. et cit. c.
27) *Prædicto capitulo*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
28) *Amouemus*, C. H.
29) *Denotatæ, vel in quos*, cit. c.
30) *Fuerat*, C. R. 2. H. ed. ant. et gloſſ.
31) *Ad neceſſaria teneantur*, cit. c.
32) *Tenentur*, deeſt in C. H.
33) *In fine capituli*, C. R. 1.

CAP. XXXII.

Si excommunicatus pro manuum iniectione, ſcienter recipit ordines; ſi eſt clericus ſecularis, deponendus eſt: ſi regularis, ab exſequutione ordinis eſt ſuſpenſus. Qui, ignorans ius vel factum, ſic excommunicatus, recipit ordines, ſi eſt clericus ſecularis, diſpenſat cum eo ſolus papa: ſi regularis, diſpenſat abbas, ſi ignorantia eſt probabilis, et factum non eſt graue.

IDEM 34) *(ann.* 1200.)

Cum illorum *b* abſolutio, qui pro violenta manuum iniectione in clericos, labem excommunicationis incurrunt, [*præterquam*] quibusdam caſibus, a prædeceſſore noſtro exceptis, ſedi duntaxat apoſt. reſeruetur; nonnulli 35), eccleſiaſticam ſententiam negligentes, in excommunicatione poſiti, eccleſiaſticos ordines accipere non formidant. Quid autem de his fieri debeat, apoſtolicum ſæpius oraculum imploratur 36). Circa quos credimus, [*ſicut reperitur in ſubditis,*] diſtinguendum, quod tales vel ſciunt, excommunicationis ſe vinculo irretitos, vel non recolunt factum, pro quo in latæ ſententiæ canonem inciderunt, vel factum quidem ſcientes, iuris ignari, neſciunt exinde ſe teneri. Primos *c*, ſi fuerint ſeculares clerici 37) *d*, a ſuſceptis 38) ordinibus cenſemus in perpetuum deponendos: in reliquis caſibus tam archiepiſcopi, quam epiſcopi abſque mandato ſedis apoſtol. ſpeciali, diſpenſandi facultatem ſe nouerint non habere, quibus etiam eſt abſolutio talium interdicta: cum maiora 39) *e* intelligantur illis prohibita, quibus vetita ſunt minora. Poterunt tamen huiuſmodi Romani pontificis auribus intimari, vt ab eo ſecundum rigorem 40) vel æquitatem reſponſum prodeat, prout diſcretio ſua viderit faciendum. Qui ſi 41) clauſtrales huiuſmodi fuerint; licet a [*bon. mem.*] papa, [*præd. n.*] Alexandro, fuerit conſtitutum 42), quod monachi et canonici regulares, quocunque modo ſe in clauſtro percuſſerint, non ſunt ad apoſtol. ſedem mittendi, ſed ſecundum [*diſcretionem et*] prouidentiam ſui abbatis diſciplinæ 43) ſubdantur, et, ſi abbatis diſcretio ad eorum correctionem non ſufficit, prouidentia eſt diœceſ. epiſcopi adhibenda; et alibi dicatur 44), quod de ſeculo fugientes, qui religionis habitum in monaſterio receperunt, et inter cætera poſtmodum confitentur, ſe tale commiſiſſe delictum, per *f* quod 45) ipſo actu excommunicationis ſententiam incurrerunt, ſine licentia Romani pontificis abbas non poteſt nec debet eos abſoluere, quamuis præſumptionem delinquentium debita 46) poſſit animaduerſione punire: nos tamen in 47) religionis fauorem, et vt euagandi materia ſubtrahatur, maiorem eis gratiam exhibere 48) volentes, eorum 49) prælatis 50), quod etiam talibus abſolutionis beneficium impertiri valeant, indulgemus, niſi exceſſus ipſorum exſtiterit [*adeo*] difficilis 51) et enormis, vtpote ſi ad mutilationem membri vel effuſionem 52) ſanguinis eſt proceſſum, aut in epiſcopum, aut [*in*] abbatem violenta 53) manus iniecta 54), cum exceſſus tales et ſimiles nequeant ſine ſcandalo præteriri. Si vero clauſtralis aliquis in religioſam perſonam 55) alterius clauſtri manus iniecerit violentas: per abbatem proprium, et eius, qui paſſus eſt iniuriam, abſoluatur. Quodſi clericum percuſſerit ſecularem: non niſi per apoſtolicam ſedem, vt ſcandalum euitetur, abſolutionis gratiam poterit promereri. Si autem [*et*] hos ad ordines promoueri contingat: iuxta præmiſſam diſtinctionem 56), qui ſcienter in contemptum eccleſiaſticæ diſciplinæ ſe fecerint ordinari, ab exſequutione ſuſcepti ordinis et officii decernimus 57) manere ſuſpenſos. Circa reliquos vero, facti memoriam vel iuris peritiam non habentes, monaſteriorum vtilitate penſata, poſt iniunctam 58) regularem 59) pœnitentiam et peractam, abbates ipſorum poterunt diſpenſare: niſi graue fuerit et notabile 60) factum, aut is, qui fecit, adultus fuerit et diſcretus, vt violenter [*et valide*] contra obliuionem vel ignorantiam præſumatur. Præcipimus autem abbatibus, vt formam iſtam diligenter obſeruent: ne priuilegium mereatur amittere, qui ſibi permiſſa abutitur poteſtate.

34) Integram decretalem recitat *RAINERIVS* diaconus, *in collect. decretal. Innoc. III. tit.* 32. cum epigraphe æque incerta: *eiuſdem:* niſi forſan ſubintelligere voluit, ad *eundem* hanc ſcriptam fuiſſe decretalem, ad quem præcedens, h. e. ad *epiſcopum S. Andreæ in Scotia.*
35) C. R. 1. addit: *tamen.*
36) *Imploraſti*, ibid.

37) *Clerici*, a C. R. L. H. ed. ant. et c. 5. comp. cit. 3. abeſt.
38) *Subreptis*, cit. c.
39) *Et maiora*, C. R. 1. H. ed. ant. et cit. c. *cum et maiora*, L.
40) *Rigorem iuris*, C. R. 1.
41) *Quodſi*, C. R. L. et H.
42) Prouocat hic pontifex ad decretalem *ALEXANDRI III. in c.* 2. *X. h. t.* relatam. Conf. *c.* 9. *X. de vita et honeſt. cleric.*
43) *Et diſcretionem diſciplinæ*, C. H.
44) *Dicat*, cit. c.
45) *Propter quod*, C. R. et L.
46) *Condigna*, C. R. 2.
47) *Ob*, C. L.
48) *Adhibere*, C. H.
49) *Atque eorum*, C. R. 1.
50) *Abbatibus*, cit. c.
51) *Adeo difficiiis*, ed. ant. ſed partic. *adeo*, non eſt in decret. *RAINERII cit. l.*
52) *Effuſionis*, C. R. 2.
53) *Violenter*, cit. c.
54) *Sit manus iniecta*, C. R. 1. et L.
55) *In religioſum alterius*, cit. c.
56) *Formam*, C. R. 1.
57) *Decreuimus*, C. R. L. et ed. ant.
58) *Iniunctam ſibi*, C. H.
59) *Regularem*, abeſt a cit. c.
60) *Enorme*, C. H.

CAP. XXXIII.

Monialis, percutiens monialem ſeu conuerſum, vel clericum ſecularem, incidit in excommunicationem, et ab epiſcopo loci abſolui poteſt.

IDEM *Piſtorienſi* 61) *epiſcopo. (ann.* 1202.)

De monialibus *g* tua a nobis fraternitas requiſiuit, per quem eis ſit beneficium abſolutionis impendendum, ſi vel in ſe inuicem 62), vel conuerſos 63), vel conuerſas ſuas, aut clericos etiam, [*in ſuis monaſteriis ſeruientes,*] manus iniecerint temere violentas. Super hoc 64) igitur tuæ conſult. taliter reſpondemus, vt 65) [*auctoritate noſtra*] per epiſcopum, in cuius diœceſi monaſteria fuerint, abſoluantur.

61) Hanc inſcriptionem etiam habet *libr. V. epiſt.* 1. qui epiſcopatus Piſtorienſis eſt in Etruria.
62) *Siue in ſe inuicem*, C. R. 1. *ſi vel in ſuis monaſteriis ſeruientes ſe inuicem*, L.
63) *Vel in conuerſos*, C. R.
64) *Super quo*, C. R. 1.
65) *Quod*, C. R. 2.

a *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *comp. Vide Hoſtienſem in ſumma de ſent. excomm.* §. *et quæ ſit pœna.* b *Cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *comp.* c *In recentioribus*, primo: *ſed in antiquioribus*, primos.

d *Dictio*, clerici, *deeſt in vetuſtis cod.* e *Al.* cum et maiora. f Propter. g *Cap.* 6. *eod. tit. in* 3. *comp.*

CAP. XXXIV.

Contractus etiam, qui sine communione explicari non potest, non dissoluitur, seu impeditur per excommunicationem, superuenientem in eum, qui tenetur aliquid præstare non excommunicato.

IDEM *vniuersis, cruce signatis* 66). *(ann.* 1203.*)*

Si *a* vere 67) [*vos pœnitet de commisso, et plene proponitis satisfacere de peccato: Deum vobis credimus, imo nouimus, iam pacatum. Si ergo Veneti, ad satisfactionem inducti, absolutionis beneficium meruerunt obtinere: secure cum eis nauigare poteritis, et prælium Domini præliari.*] Quodsi Veneti 68) forte nec satisfacere voluerint, nec absolui; [*vtpote qui non dolere, sed gaudere dicuntur de commisso:*] vobis permittimus, vt cum ipsis vsque in terram Sarracenorum vel [*Israelitarum*] prouinciam 69), iuxta quod inter vos conuenit et ipsos, vel honeste conuenerit, nauigio transeatis, quanto minus poteritis, cum dolore tamen 70) et amaritudine cordis, et sub spe veniæ communicantes eisdem. Cum enim iam 71) a vobis maiorem nauli *b* receperint 72) quantitatem, nec ad eam possint restituendam induci, aut etiam coarctari; si aliter fieret, videremini vos damnum ex pœnitentia [*incurrisse*,] ipsi vero præmium ex contumacia reportare *c*: cum ad hoc debitum exsoluendum ipsi vobis maneant obligati, et ab excommunicatis exigi possit et recipi, quod debetur. Est autem cautum in iure, quod, si quisquam per terram hæreticorum aut quorumlibet excommunicatorum transierit, necessaria emere ac recipere poterit 73) ab eisdem. Præterea, si paterfamilias domus excommunicationis sententia fuerit innodatus, a participatione illius familia excusatur. Licet ergo dux Venetorum, dominus nauium, tanquam paterfamilias domus, in excommunicatione persistat; vos tamen, tanquam ipsius familiam, dum in nauibus eius fueritis, ipsius excommunicatio non continget 74): et excusabiles eritis apud Deum, si in excommunicatorum nauibus existentes, cum dolore cordis sub spe pœnitentiæ communicaueritis ipsis, in quibus eorum communicationem 75) non potueritis 76) *d* euitare.

66) *Francis*, ad quorum consultationem hanc decretalem scripsit pontifex, vt refertur in *gestis* INNOCENTII III. §. 87. eius epistolis a BALVZIO præmissis, vbi etiam hæc decretalis refertur. Historia facinoris, potissimum a Venetis in Iadera expugnanda commissi, cuius hic fit mentio, plenius in *gest. laud.* §. 85. *sqq.* refertur, ad cuius illustrationem etiam pertinet *epist.* 161. *libr. V.* pariter *exercitui cruce signatorum* anno MCCII. scripta: vnde coniicere licet, ad *annum sequ.* hanc pertinere decretalem.
67) *Si veræ vos pœnitentiæ*, C. R. 1.
68) In c. 7. comp. cit. 3. h. l. non legitur: *Veneti.*
69) *Hierosolymitanam prouinciam*, C. R. 2.
70) *Tamen*, abest a C. H.
71) *Iam*, desideratur ibidem.
72) *Perceperint*, C. R. 1.
73) *Possit*, C. R. 2.
74) *Contingit*, C. R. 2. L. et cit. c.
75) *Communionem*, C. R. L. ed. ant. et gloss.
76) *Poteritis*, C. R. ed. ant. et Cont.

CAP. XXXV.

Prælatus potest, et debet clericum, subiectum incorrigibilem, incarcerare, et laici citra metum excommunicationis de prælatorum licentia capere possunt clericos, et ad iudicium ducere.

IDEM *Londonen.* 77) *episcopo. (ann.* 1206.*)*

Vt *e* famæ tuæ [*consulas et saluti, et sic malorum audaciam comprimas, vt ab eis bonorum innocentiam tuearis; super his nos humiliter consulis, quæ officium pastorale contingunt: vt de nostra responsione securus iniunctæ tibi sollicitudinis debitum laudabilius exsequaris.*] Sane, consuluisti 78) nos, vtrum clerici, grauiter excedentes, qui tute non possunt monasteriis ad agendum 79) pœnitentiam deputari, quoniam, cum non pœniteant de commissis, opportunitate fugiendi captata, carcerem fugerent claustri, et prioribus se sceleribus scelestius 80) immiscerent, a te vel aliis prælatis suis arctæ possint 81) custodiæ mancipari; [*et vtrum laici, si clericos in magnis sceleribus deprehendant, in canonem incidant latæ sententiæ: cum nec comprehendere, nec ad iudices trahere ipsos possint, nisi in eos manus iniecerint violentas. Ad primum igitur*] respondemus, quod, cum prælati excessus corrigere debeant subditorum, et publicæ vtilitatis intersit, ne crimina remaneant impunita, et per 82) impunitatis audaciam fiant 83), qui nequam fuerant, nequiores; non solum possunt, sed debent etiam [*superiores*] clericos, postquam fuerint de crimine canonice condemnati, sub arcta custodia detinere: qui, cum sint incorrigibiles, nec in monasteriis valeant custodiri, ad similia vel peiora facile 84) laberentur. Laici vero citra excommunicationis sententiam capere clericos, et ad iudicium trahere possunt *f*, si oporteat, etiam violenter; dum tamen id de mandato faciant prælatorum, quorum illi sunt iurisdictioni subiecti, et quorum est corrigere criminosos; cum hoc non ipsi, sed illi, quorum auctoritate id faciunt, facere videantur: dum tamen non amplius eorum violentia se extendat, quam defensio vel rebellio exigit clericorum.

77) *Triburiensi*, C. R. 1. *Londoniensi*, C. L. et *Lundon.* c. 8. comp. 3. h. t. Legendum vero: *Lundensi*, ex sententia GONZALEZII, quamuis tunc addendum: *archiepiscopo.*
78) *Tua duxit fr. consulendos*, cit. c.
79) *Agendam*, C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
80) *Celerius*, cit. c.
81) *Possunt*, C. R.
82) *Et ne per*, C. L.
83) *Faciant*, cit. c.
84) *De facili*, ibid.

CAP. XXXVI.

Excommunicatus est, qui in clericum, etiam volentem, manus iniecerit violentas: etiamsi hoc faciat in satisfactionem præcedentis iniuriæ. H. d. et est casus notabilis.

IDEM *Braccaren. archiepiscopo. (ann.* 1206.*)*

Contingit *g* interdum [*in partibus tuis, et de consuetudine regionis habetur, sicut tua nobis fr. intimauit,*] quod clerici, si quem offendant 85), et satisfacere velint offenso, secundum morem patriæ, quem inter se laici [*iam*] obseruant, corpora sua sponte supponunt XXX. [*vel XL.*] seu pluribus aut paucioribus percussionibus fustium: [*quas frequenter non coacti suscipiunt, sed volentes, non solum de aliorum clericorum manibus, sed etiam laicorum. Vnde nos humiliter consulebas, vtrum huiusmodi percussores in canonem incidant sententiæ promulgatæ.*] Nos autem 86) fratern. tuæ super hoc respondemus, quod huiusmodi manus iniectio, etsi non 87) violenta, tamen iniuriosa videtur; cum ille canon non tam in fauorem clerici ordinati, quam in fauorem ordinis clericalis fuerit promulgatus 88): ideo et volumus, et mandamus, vt id de cætero prohibeas attentari [*per prouinciam Braccarensem.*] Si quis autem clericus post prohibitionem huiusmodi sponte se subiecerit 89): excommunicetur, prouiso 90), vt clericus iniuriam passo sine iniuria clericali satisfaciat competenter, quatenus inter eos pax valeat rationabiliter reformari.

85) *Offendunt*, C. H.
86) *Igitur*, C. R. 2.
87) *Non sit*, C. H.
88) *Introductus*, C. R. 2.
89) *Sponte subierit*, c. 10. comp. cit. 3.
90) *Vtroque prouiso*, C. L. *vtrique prouiso*, H. *vterque prouiso*, cit. c.

CAP. XXXVII.

Seruus excommunicatus pro iniectione manuum in clericum, tenetur pro absolutione ire ad sed. apost. Sed, si ex hoc dominus, qui non fuit in culpa, graue damnum patiatur, vel seruus hoc faciat in eius fraudem, absolui potest ab episcopo, si læsio non fuit enormis.

IDEM *Lugdunen.* 91) *archiepiscopo. (ann.* 1205.*)*

Relatum *h* est nobis, quod, cum aliqui serui [*tuæ prouinciæ*] propter iniectionem manuum in clericum violentam, in canonem incidunt sententiæ promulgatæ, allegantibus dominis eorundem, quod carere mancipiis suis nolunt, venire ad sed. apostol. absoluendi non curant, per occasionem huiusmodi eludentes ecclesiasticam disciplinam. Quocirca [*discr. v. per ap. s.*] mandamus, quatenus eos venire compellas ad sedem apostolicam absoluendos; cum plus sit Deo, quam homini deferendum: nisi fecerint hoc in fraudem, vt subtrahant se obsequio 92) dominorum, aut ipsi domini propter hoc sine culpa sua graue damnum incurrant. Tunc enim 93) *i* in vtrolibet 94) casu poteris eos ex indulgentia nostræ prouisionis 95) absoluere; cum nimis sint ab apostolica sede remoti; sed in recompensationem laboris, quem in itinere sustinerent, alia eis satisfactio iniungatur: dummodo non sit tam grauis et enormis excessus, vt propter vitandum scandalum et tollendum exemplum, huiusmodi serui ad seruum seruorum Dei 96) venire debeant absoluendi.

91) *Ludon.* C. L. *Londonen.* c. 11. comp. cit. 3.
92) *Ab obsequio*, C. R. 1. H. L. et cit. c.
93) *Enim*, abest a C. R. et L.
94) *Vtroque*, C. L.
95) *Aut ipsi propter hoc sine culpa sua incurrerent graue damnum, et in vtroque casu poteris eos ex indulgentia nostræ permissionis absoluere*, cit. c.
96) *Dei*, desideratur ibid.

CAP. XXXVIII.

Excommunicatus propter participationem cum excommunicato, licet eum postea impugnet, ex hoc solo pro absoluto non est habendus.

IDEM *Nidrosiens. archiepiscopo. (ann.* 1201. *Roma in Norwegiam.)*

Sacris est *k* canonibus institutum: [*et infra* 97).] Licet [*autem*] is, qui voluntarius excommunicatis illis communicauerat 98), qui cum omnibus 99) fautoribus et participibus suis excommunicationis sententia

97) Quæ hic desunt, supplenda ex *c.* 12. *X. de sepult.* vnde liquet, inscriptionem, hic electam veram, communem vero, quam adhuc *Pithœi* seruant, *Strigoniensi*, legentes, aperte falsam esse: quod etiam firmat *c.* 5. *X. de his, quæ vi metusque caus. fiunt.* Quæ tria capitula ex vna eademque decretali desumta videntur, sub vno eodemque anno referenda: quamuis errore typographico in *c.* 12. *et* 5. *cit.* diuersus supra impressus sit.
98) *Communicauerit*, C. R. 2.
99) *Omnibus suis*, C. H.

a *C. 7. eod. tit. in 3. comp.* b *Naulum est pretium, quod soluitur nautis pro vectura.* c *Vid. l. sancimus. C. de pœn. l. si quis. §. legis. C. de inoff. test.* d Poteritis. e *Cap. 8. eod. tit. in 3. compilat. Vide Bernard. Diaz. in pract. crim. can. cap. 119. et c. 131.*

f *Quid de capiente clericum, suum debitorem, suspectum de fuga, vide Bart. in l. si quis in seruit. ff. de furt.* g *Cap. 10. eod. tit. in 3. compil.* h *Cap. 1. eod. tit. in 3. compil.* i *Dictio, enim, non est in vetustioribus codicibus.* k *Cap. 12. eod. tit. in 3. compil.*

sunt

sunt adstricti, ad cor [*postmodum*] rediens, de mandato ecclesiæ excommunicatos, quos prius 100) fouerat *a*, expugnauerit 1); non tamen priusquam absolutionis gratiam perceperit, habendus est absolutus; nec, si occumbat in huiusmodi 2) bello, sunt absolutiones vel oblationes 3) recipiendæ pro eo, vel orationes Domino 4) porrigendæ: nisi cum de ipsius viuentis pœnitentia per euidentia signa constiterit, et iuxta cuiusdam 5) constitutionis nostræ tenorem 6), defuncto etiam absolutionis beneficium impendatur.

100) *Prius*, abest a C. R. L. H. ed. ant. et cit. c. 12.
1) *Expugnauit*, C. R. 2. *expugnaret*, cit. c.
2) *Huiusmodi*, desideratur in cit. c.
3) In C. R. L. H. et cit. c. omittuntur verba: *absolutiones vel:* sed in ed. ant. desiderantur voces: *vel oblationes.*
4) *Pro eo*, C. R. 2.
5) *Cuiusdam*, abest a C. H.
6) Intelligit decretalem, *libr. II. epist.* 61. allatam, et in *c.* 28. *X. h. t.* inde repetitam.

CAP. XXXIX.

Semel excommunicatus debet vitari semper vt excommunicatus: nisi legitime probet, se fuisse absolutum.

IDEM *Assuntinen.* 7) *episcopo* b. (*ann.* 1214.)

Sicut *c* nobis [*tuis litteris intimasti, cum aliquos tuæ diœcesis clericos vel laicos, culpis suis exigentibus, excommunicationi supponis, ipsi, postmodum ad te, nulla satisfactione præmissa, sine testimonialibus litteris redeuntes, dicunt, se absolutionis beneficium accepisse; quibus si credi debeat in hac parte, per nos instrui, suppliciter postulasti: cum propter caussam huiusmodi, sicut dicis, tuæ sententiæ a subditis contemnantur. Nolentes itaque malitiis hominum indulgere,*] fratern. tuæ t. respondemus, quod, nisi excommunicati a te super absolutione sua litteras nostras, vel illius, cui vices nostras in hac parte commisimus, reportauerint 8), aut alio modo legitime de illorum absolutione tibi constiterit, tu 9), [*de eorum absolutione fide non habita,*] ipsos pro excommunicatis, vt prius, habeas et facias euitari.

7) Rectius: *Assisinati episcopo*, prout legitur in *libr. II. ep.* 166. *Assisinas* enim est vrbs in Vmbria Italiæ: in cuius lectione omnes fere codices et editiones variant.
8) *Reportauerunt*, C. R. 2.
9) *Tu*, desideratur ibid.

CAP. XL.

Si excommunicatus ab episcopo ad metropolitanum appellat; ab eo absolui potest: metropolitanus tamen, volens suo suffraganeo deferre, potest illum sibi remittere, quando propter manifestum excessum fuit excommunicatus. Et ante absolutionem non auditur volens probare, se iniuste excommunicatum: secus si probare vult, sententiam esse nullam.

IDEM *Senonen. archiepiscopo.* (*ann.* 1206.)

Per tuas *d* litteras [*nobis intimasti, quod, cum ven. f. n. Altissiodoren. episcopus in dil. fil. Altissiodoren. archipresbyterum excommunicationis sententiam promulgasset, archipresbyter tuo se conspectui præsentauit, et quod staret mandato ecclesiæ, sufficientem obtulit cautionem, petens humiliter, vt absolutionis ei beneficium exhiberes: tu vero, deferre volens episcopo memorato, ipsum sæpe monuisti, vt absolueret archipresbyterum memoratum. Sed quia tuis monitis non parebat; excommunicatum absoluere curauisti, quem episcopus pro absoluto non habet: vtpote qui proponit, quod ad te illius absolutio non spectabat. Vnde quæris, quid in similibus de cætero sit agendum.*] Videtur *enim* 10) aliquibus, quod, cum ad metropolitanum per appellationem quæstio non defertur, excommunicatus autem vocem non habeat appellandi, vtpote ab ecclesia separatus, siue appellauerit, siue non, metropolitanus ei non debet absolutionis beneficium exhibere. Verum ex verbis cuiusdam epistolæ 11), quam [*dicunt*] scholastici 11*) [*decretalem, et*] a [*bonæ mem.*] Alexandro, papa, [*præd. n.*] emanasse proponunt, habetur, quod, si ante appellationem in aliquem excommunicationis sententia fuerit promulgata, metropolitanus ante litis ingressum, ab eo iuramento recepto, secundum ecclesiæ consuetudinem, debet ipsum absoluere: nisi voluerit episcopo diœcesano deferre, ipsumque ad eum remittere absoluendum. Vbi etiam consequenter infertur, quod nec excommunicati sunt audiendi, priusquam fuerint absoluti, nec sunt ad illos, a quibus appellauerant, remittendi. In Sardicen. 12) autem concilio reperitur, vt is, qui ab episcopo est abiectus 13), finitimos episcopos interpellet, et caussa 14) eius audiatur, et diligentius pertractetur: episcopus autem, qui iuste vel iniuste abiecit eundem, patienter accipiat, vt discutiatur negotium, quatenus vel probetur 15) eius a pluribus sententia, vel etiam emendetur: prius tamen, quam omnia diligenter examinata fuerint, nullus ante caussæ cognitionem communioni eum sociare præsumat, qui fuerat communione priuatus. Nos igitur credimus, distinguendum, vtrum quis 16) proponat, se post appellationem, legitimam 17) interpositam, excommunicatione fuisse notatum; vel in forma excommunicationis intolerabilem errorem fuisse patenter expressum; in quibus casibus ad probationem eorum, etiamsi absolutionem non petat, debet admitti; sed donec de ipsis 18) constiterit, in aliis euitari debet 19) *e*: quanquam apostol. sedes etiam tales *f* consueuerit absoluere ad cautelam. Verum 20) in aliis, nisi gratiam absolutionis imploret, non debet audiri, ne sententiam ecclesiasticam contemnere videatur, et per hoc amplius ex suo 21) contemptu ligetur. Quodsi absolutionis beneficium humiliter postulauerit; metropolitanus eum debet absoluere; nisi suo duxerit suffraganeo deferendum: cui tamen si suffraganeus absolutionis beneficium iuxta formam ecclesiæ noluerit exhibere, ipse nihilominus illum absoluat, cautione recepta, quod suo debeat parere mandato, ac deinde 22) caussam audiat, et quod canonicum fuerit, iustitia mediante, decernat. Quodsi forsan episcopus subditum suum, propter manifestum excommunicasset 23) excessum; metropolitanus non debet ipsum absoluere: nisi suffraganeus requisitus malitiose sibi absolutionis beneficium denegaret.

10) *Enim*, desideratur in C. R. L. ed. ant. et gloss.
11) Intelligit *c.* 2. *comp.* 1. *de offic. iudic. ordin.* quod infra *in collect. decretal. Alexandri III. tit. XLI. c.* 2. *p.* 263. quoque relatum, a RAYMVNDO vero omissum est.
11*) H. e. qui in scholis iura canonica interpretantur, maxime vero *decretales*, qua appellatione designabant epistolas pontificum. Omisit vero RAYMVNDVS quædam verba INNOCENTII III. qui, cuiusdam epistolæ ALEXANDRI III. mentionem faciens, hæc addit: *quam scholastici dicunt DECRETALEM:* quod forsan dubitauerit, vtrum hæc appellatio *scholasticis* vnice debeatur, an propria sit, quæ ab antiquis retro seculis in pontificum scriptis iam cognita fuit. Etenim GELASIVS in *c.* 3. *dist. XV.* §. 16. inter genuina ecclesiæ scripta recenset *decretales epistolas, quas beatissimi papæ diuersis temporibus ab vrbe Romana pro diuersorum patrum consultatione dederunt. NICOLAVS I.* in *c.* 1. *dist. XIX. decretalia priscorum pontificum* vocat epistolas, a PSEVDO-ISIDORO orbi Christiano obtrusas, et in §. 1. *ibid. decretales epistolas priscorum pontificum*, item: *decretalia constituta sedis apostolicæ.* Mox addit: *ait enim decimo suarum decretalium LEO:* adducitque et explicat verba eiusdem: *omnia constituta decretalia. LEO IV.* in *c.* 1. *dist. XX.* easdem vocat *decretalium regulas.* Plura alia sunt vbique obuia: vt hanc appellationem non vnice scholasticis tribuere debuerit pontifex. Atque ob hanc caussam forsan RAYMVNDVS adducta verba omisit.
12) Intelligit *c.* 17. huius concilii, relatum in *c.* 4. *C. XI. qu.* 3. vbi prisca disciplina iuris ecclesiastici refertur, secundum quam metropolitanus in *concilio prouinciali* hanc caussam appellationis dirimebat, non autem, eo excluso, ad suum iudicium vocabat. Adeoque recte censet GONZAL. *ad h. c. n.* 3. ab *INNOCENTIO III.* ius nouum in *hoc c.* esse constitutum, ad formam processus recentioris magis accommodatum.
13) *Eiectus*, C. R. 2.
14) *Vt caussa*, ibid.
15) *Approbetur*, C. H.
16) *Quis*, abest a c. 14. comp. cit. 3.
17) *Legitime*, ed. ant. et cit. c.
18) *De his*, C. R. 1. *de istis*, H.
19) *Debet*, abest a C. R. L. et c. cit.
20) *Verumtamen*, C. H.
21) *Et propter hoc amplius in suo*, cit. c.
22) *Demum*, C. R. 2.
23) *Excommunicet*, ibid.

CAP. XLI.

Si papa suis litteris excommunicatum salutat: non propter hoc eum absoluit.

IDEM [*vniuersis Christi fidelibus, per Lombardiam constitutis.*] (*ann.* 1205.)

Si aliquando *g* forte contigerit 24), quod eis 25), qui auctoritate apostolica sunt excommunicationi subiecti, nostræ litteræ cum salutationis alloquio destinentur 26); non propter hoc excommunicationis credatur sententia relaxata: cum per ignorantiam vel negligentiam, aut occupationem nimiam, vel etiam [*per*] subreptionem contingit huiusmodi litteras impetrari, [*sicut in Placentin. nuper dicitur contigisse. Qui cum sint propter iniquitatem, quam in Deum et eius ecclesiam commiserunt, excommunicationis vinculo innodati, quasi absolutos per huiusmodi litteras, quas eis pro Templariis misisse dicimur, gloriantur; quamuis non simus memores talium litterarum: cum, etsi eis, iam excommunicatis, exhibitæ fuerint, forsan tamen prius fuerant impetratæ. Quocirca vniuersitati v. per a. s. m. quatenus eos, sicut excommunicatos, arctius euitetis, donec a suo resipiscant errore. In similibus, si quando forte contigerit, simile iudicium obseruate.*]

24) *Contingit*, C. R. 1. L. et ed. ant. *contingat*, C. R. 2. H. et c. 3. comp. 3. de rescript.
25) *Quod ab eis*, cit. c.
26) *Obtinentur*, ibid.

CAP. LXII.

Excommunicatus a pluribus prælatis ob plures caussas, non est communioni restituendus; licet de vna caussa velit satisfacere: et, si impetratur absolutio, tacitis aliis caussis, non valet absolutio.

IDEM *Cynthio, sancti Laurentii in Lucina presbytero cardinali, apostolicæ sedis legato.* (*ann.* 1208.)

Officii *h*: [*et infra* 27).] Postremo quæsiuisti, vtrum is, qui propter plures excessus a pluribus prælatis, ius in ipsum habentibus, ex-

27) Quæ hic desunt, referuntur in *epist.* 262. *libr. XI.* quæ plures quæstiones decisas continet, hinc inde a RAYMVNDO relatas, vt in *c.* 14. 15. *X. de testam.* et *c.* 9. *X. de pœnit. et remiss.*

a Expugnaret. b *Al. ita:* Assisinati episc. c *C.* 13. *eod. tit. in* 3. *compil.* d *C.* 14. *eod. tit. in* 3. *compil.*

e *Al. deest verbum*, debet. f *Al.* talem. g *C.* 2. *tit. de rescript. in* 3. *comp. Vide Clement. si summus. de sent. excomm.* h *C.* 15. *eod. tit. in* 3. *comp. Pars huius in c. officii. supra de pœnit. et remission.*

communicationis eſt vinculo innodatus, et vni prælatorum de vno tantum ſatisfacere vult exceſſu, ab eo ſit abſoluendus, de quo ſatisfacere vult eidem: et, cum de alio non ſatisfecerit, alii 28) abſolutus valeat nuntiari. [*Quia vero ſuper hoc inter ſcholaſticos diuerſæ ſunt ſententiæ diuerſorum: nos ad præſens, nulli præiudicare volentes, id ſolummodo tibi*] ſuper hoc articulo reſpondemus, quod ſupprimenti veritatem abſolutio ſubrepta non prodeſt. et veritatem intelligens, abſolutionem huiuſmodi exhibere non debet.

28) *Alii*, non eſt in C. R. 2.

CAP. XLIII.

Excommunicatis et interdictis prædicari poteſt licite verbum Dei. Hoc primo. *Et tempore generalis interdicti concedi poteſt baptiſmus et chriſmatio in fronte, et pœnitentia morientium.* H. d. ſecundo.

IDEM *Ferrarien. epiſcopo* 29). (*ann.* 1208.)

Reſponſo *a* noſtro poſtulas edoceri, an, cum Ferrarien. ciues excommunicationis et interdicti ſententiis ſint ligati, liceat tibi viros et mulieres ſemel in hebdomada, vel in menſe apud aliquam eccleſiam conuocare, quibus prædices verbum Dei, et eoſdem ad correctionem inducas. Super quo 30) [*f. t. t.*] reſpondemus, quod ſine ſcrupulo conſcientiæ hoc facere poteris, cum videris expedire: dummodo contra formam interdicti nullum eis diuinum officium celebretur. Præterea quæſiuiſti, cum Ferrarien. ciuitas ſit interdicto [*et excommunicationi*] ſuppoſita 31), et ideo ſint ibidem, præter baptiſma paruulorum et pœnitentias morientium, vniuerſa ſacramenta eccleſiaſtica interdicta, an liceat tibi baptizatos pueros in frontibus conſignare. Super quo [*tibi t.*] reſpondemus, quod, ſicut baptizari poſſunt pueri, ſic et baptizati ad confirmationem in frontibus a te poſſunt ſacro chriſmate deliniri 32).

29) Deſumtum hoc cap. ex *libr. XI. ep.* 267.
30) *Super quo*, non habet C. H.
31) *Interdictum* et *excommunicatio* hic coniunguntur; quia illud ex hac ortum traxit: vt tamen ſtricte hæc de ſingulis, illa magis de vniuerſitate vel loco prædicetur.
32) Olim baptiſmati confirmatio fuit iuncta, et eius velut appendix: adeoque pontifex hæc duo hic iungit.

CAP. XLIV.

Si coniux ſcit pro certo impedimentum matrimonii; non debet reddere debitum, ſed potius excommunicationem pati; ſi autem hoc credat ex cauſſa probabili et diſcreta; poteſt reddere debitum, non autem exigere: ſed, ſi ex leui et temeraria cauſſa, depoſita conſcientia, poteſt reddere et exigere.

IDEM 33). (*ann.* 1208.)

Inquiſitioni tuæ reſpondentes 34) *b*, credimus diſtinguendum, vtrum 35) alter coniugum pro certo ſciat impedimentum coniugii, propter quod ſine mortali peccato non valet 36) carnale commercium exercere, quamuis illud apud eccleſiam probare non poſſit, an [*impedimentum huiuſmodi*] non ſciat pro certo, ſed credat. In primo 37) caſu debet potius excommunicationis ſententiam humiliter ſuſtinere, quam per carnale commercium peccatum operari mortale. In ſecundo [*vero caſu*] diſtinguimus, vtrum habeat conſcientiam huiuſmodi ex credulitate leui et temeraria, an probabili et diſcreta: et quidem 38), ad ſui paſtoris conſilium, conſcientia leuis et temerariæ credulitatis exploſa, licite poteſt non ſolum reddere, ſed exigere debitum coniugale. Verum cum conſcientia pulſat animum, ex credulitate probabili et diſcreta, quamuis non euidenti et manifeſta; debitum quidem reddere poteſt, ſed poſtulare non debet: ne in alterutro, vel contra legem coniugii, vel contra iudicium conſcientiæ committat offenſam. [*Tu ergo iuxta reſponſionem præſcriptam ſuper illo procedas articulo, de quo nos conſulere voluiſti.*]

33) Refertur etiam hoc c. *libr. XI. ep.* 269. ſed abſque mentione eius, ad quem pontifex litteras dedit.
34) *Breuiter reſpondeo*, c. 17. comp. cit. 3.
35) *Vtrum, ſi alter*, ed. ant.
36) *Valeat*, C. R. L. et ed. gloſſ. *valeant*, H.
37) *In quo vtique caſu*, cit. c.
38) *Siquidem*, ibid.

CAP. XLV.

Per dimiſſionem habitus et tonſuræ, non perdit clericus ante trinam monitionem priuilegium clericale.

IDEM 39). (*ann.* 1212.)

Contingit interdum *c*: [*et infra.*] Sane, ſicut accepimus, inſinuante comite Flandren. in diœceſi tua quidam exiſtunt, qui nec in modo tonſuræ, nec in veſtimentorum forma, nec in qualitate negotiorum, de clerico 40) *d* quicquam oſtendunt, ad pœnæ ſubterfugium ſe clericos exhibentes. Cum enim 41) *e* ſuper exceſſibus, quos ſeculari luxu committunt, ad publica iudicia pertrahantur 42), circumciſis crinibus, vt poſſint circumuenire vindictam: ſe pro clericis repræſentant, clericalis fori priuilegium 43) labiis allegantes, qui factis paulo ante negauerant clericatum. [*Dumque repentina tonſura pœnas eludunt, quas intonſi peruerſis actibus meruerunt: per impunitatis fiduciam nutritur in eis audacia delinquendi, et, dum impune delinquunt, quibuſdam efficiuntur in ſcandalum et aliis in exemplum.*] Verum, quia priuilegium meretur 44) amittere, qui permiſſa 45) ſibi abutitur poteſtate, ac fruſtra legis auxilium inuocat, qui committit in legem: volumus et mandamus, vt tales, ſi tertio a te commoniti ſe ipſos contempſerint 46) emendare, illius efficiantur *f* immunitatis extorres 47) *g*, quæ pro clericorum tutela, et laicorum violentia coercenda dignoſcitur inſtituta 48).

39) Supplenda inſcriptio ex *libr. XV. epiſt.* 202. hoc modo: *Morinenſi epiſcopo*, in Belgio.
40) *Se clericos*, C. R. 2.
41) *Enim*, abeſt a C. R. L. et ed. ant.
42) *Pertrahuntur*, C. R. L. ed. ant. Cont. et Pith.
43) *Priuilegia*, C. R. 1.
44) *Meruit*, ed. Pith.
45) *Commiſſa*, C. R. 2.
46) *Contemnunt*, C. R. 1.
47) *Exſortes*, ed. ant. Cont. et Pith.
48) Hanc ſententiam non tantum ad minores clericos, ſed etiam ad ipſos pertinere epiſcopos, idoneo exemplo probat *WILHELMVS NEVBRIGENSIS libr. V. c.* 22. exemplo Philippi, epiſcopi Bellouacenſis, a RICHARDI regis fratre capti, aiens: *Bellicoſus pontifex ſeruabatur in vinculis, et tractabatur ab hoſtibus mitius forte, quam meruerat, ſed plane durius, quam epiſcopum decebat. Interpellauit autem per ſuos Romanum pontificem, vt eccleſiaſtici inſtantia liberaretur de manibus detentoris. Idem vero ſummus pontifex,* (*COELESTINVS III.*) *prudenter conſiderans, quod rex Anglorum non prædicantem, ſed præliantem, cepiſſet, et rigidum magis hoſtem, quam pacificum præſulem, teneret in vinculis, vt vinctum relaxaret, illi moleſtus eſſe noluit, ſed interpellanti ſapienter et diſcrete reſpondit: improperans, quod ſecularem militiam eccleſiaſticæ prætuliſſet, et pro baculo paſtorali lanceam, pro mitra galeam, pro alba loricam et clypeum, pro ſtola ſumſiſſet, et gladium ferreum pro gladio ſpiritus, quod eſt verbum Dei: neganſque, ſe pro eo imperaturum regem Anglorum, ſed opportune ſupplicaturum pollicens.* Promiſſi memor papa ſcripſit *amicabiliter regi Richardo pro liberatione epiſcopi, quem in epiſtola ſua cariſſimum vocauit fratrem et filium ſuum et eccleſiæ, vt ſic protinus flecteret regem ad parendum*, vt ait *MATTHAEVS PARIS. in hiſt. Angl. ad ann. MCXCVI. p.* 153. additque: *præcepit igitur rex ob reuerentiam papæ, vt lorica epiſcopi exuta, ipſi papæ præſentaretur, et diceretur: vide, an tunica filii tui ſit, annon. Cui papa: non filius meus eſt vel eccleſiæ, ad regis autem voluntatem redimatur: quia potius Martis, quam Chriſti, miles iudicatur.* Accommoda et egregia applicatio triſtis nuntii, Iacobo miſſi a liberis de morte IOSEPHI filii! Conf. *c.* 25. *X. h. t.*

CAP. XLVI.

Ab excommunicati denuntiatione repellitur, qui non præmonuit, et ei communicauit.

IDEM. (*ann.* 1204.)

In præſentia *h* dilecti filii: [*et infra.*] Nec canonici ſuo decano excommunicationem poſſunt 49) obiicere: cum ſuper hoc nec commonitus, nec impetitus fuerit, neque ipſi propter hoc eum duxerint 50) euitandum, ſed epiſcopus in menſa, et canonici communicauerint 51) ei etiam in diuinis.

49) *Ne canonici - - poſſint*, c. 2. comp. 4. h. t.
50) *Nec monitus nec requiſitus, nec ipſe, propter hoc eum duxerit*, ibid. ſed incongrue.
51) *Communicauerunt*, C. H.

CAP. XLVII.

Excommunicatus eſt doloſe permittens clericum percuti, ex quo poterat prohibere, et non prohibuit.

IDEM 52). (*ann.* 1198.)

Quantæ præſumptionis *i* et temeritatis 53) exiſtat in rectores eccleſiæ 54) manus iniicere violentas, [*in euangelio Dominus proteſtatur, qui ſe in miniſtris ſuis aſſerit flagellari, et in apoſtolorum principe alibi perhibuit ſe iterum crucifigi. Hoc etiam qualitas pœnæ manifeſte declarat, cum excommunicationis ſententia in ipſo actu feriat delinquentes, ſi non ſolum in fratres noſtros et coepiſcopos, ſed etiam minoris ord. clericos violentiam præſumpſerint operari.*] Ne autem ſolos violentiæ huiuſmodi auctores aliquorum 55) præſumptio exiſtimet puniendos, facientes et conſentientes pari pœna plectendos 56), catholica 56*) condemnat auctoritas. Eos [*etiam*] delinquentibus fauere interpretamur 57), qui, cum poſſint, manifeſto facinori 57*) deſinunt obuiare.

52) Epigraphe integra habetur *libr. I. epiſt.* 24. huius tenoris: *Spirenſi, Argentin. et Wormacienſi epiſcopis.* Occurrit vero hic caſus Salernitani archiepiſcopi, ab HENRICO VI. captiui in Germaniam deducti: quod adeo indignum et ægre tulit INNOCENTIVS III. vt minaretur, ſe totam Alemanniam interdicto ſubiecturum eſſe, niſi protinus priſtinæ libertati reſtitutus fuerit.
53) Diction. *et temeritatis*, a C. R. L. H. et ed. ant. abſunt.
54) *Eccleſiarum*, c. 3. comp. cit. 4.
55) *Aliorum*, ed. ant.
56) *Puniendos*, C. R. 2.
56*) *Canonica*, C. H.
57) *Interpretans*, C. R. L. ed. ant. et cit. c.
57*) *Crimini*, cit. c.

a *C.* 16. *eod. tit. in* 3. *comp. Vide Ioann. Calder. tract. de inter. memb.* 6. *qu.* 4. b *Cap.* 17. *eod. tit. in* 3. *comp. Vide Doct. Theolog. l.* 4. *ſent. diſt.* 23. c *Vide Clem.* 1. *et* 2. *de vita et honeſt. cler. et Bern. Diaz. in tract. crim. cap.* 69. *et* 70. d *Al.* de clericatu.

e *Dictio*, enim, *non eſt in plerisque antiqu. cod.* f *Al.* fiant. g *Al.* exſortes: *ſed legendum:* extorres. h *C.* 2. *eod. tit. in* 4. *comp. Vide, quod notat Ioann. Calder. tract. de interd. eccl. memb.* 6. *qu.* 4. i *C.* 3. *eod. tit. in* 4. *comp. Vide Nauarrum in manuali confeſſ. c.* 24. *num.* 20. *et ſequ.*

CAP.

CAP. XLVIII.

Prælatus excommunicare non debet subditum, nisi competente monitione præmissa, et ex caussa manifesta et rationabili: et contra facienti imponitur pœna, hic expressa. Item punitur subditus, qui falso conqueritur, se excommunicatum iniuste: et subiicit, quid iuris, si prælatus dicens, se errasse, vult excommunicatum absoluere, et aduersarius appellat, ne absoluatur.

IDEM *in concilio generali*, c. 47. *(ann.* 1216. Conf. c. 5. comp. 4. h. t.)

Sacro approbante concilio *a*, prohibemus, ne quis in aliquem excommunicationis sententiam, nisi competenti admonitione 58) præmissa, et personis præsentibus idoneis, per quas, si necesse fuerit, possit probari monitio, promulgare præsumat, quod, si contra præsumpserint, etiamsi iusta fuerit excommunicationis sententia, ingressum ecclesiæ per mensem vnum sibi nouerit interdictum, alia nihilominus pœna mulctandus, si visum fuerit expedire. Caueat etiam diligenter, ne ad excommunicationem cuiusquam absque manifesta, et rationabili caussa 59) procedat. Ad quam si taliter forte processerit, et requisitus humiliter processum huiusmodi non curauerit absque grauamine reuocare; grauatus apud 60) superiorem [*iudicem*] deponat 61) de iniusta excommunicatione querelam; qui, si 62) absque periculo moræ potest, ad excommunicatorem illum cum suo mandato remittat, intra competentem terminum absoluendum: alioquin ipse per se, vel per alium, prout viderit expedire, sufficienti cautione recepta, munus ei absolutionis impendat. Cumque aduersus excommunicatorem de iniusta excommunicatione constiterit; excommunicator condemnetur ad interesse excommunicato; alias nihilominus, si culpæ qualitas postulauerit, superioris arbitrio puniendus: cum non leuis sit culpa, tantam infligere pœnam insonti: nisi forsitan errauerit ex caussa probabili, maxime si laudabilis opinionis existat.

Verum, si contra excommunicationis sententiam nihil rationabile fuerit a conquerente probatum 63); idem *b* et super iniusta excommunicationis 64) molestia, per pœnam ad interesse 65), vel alias 66) secundum superioris arbitrium condemnetur 67); nisi forsan et ipsum probabilis error excuset: et 68) super eo, pro quo fuerit iusta excommunicatione ligatus 69), per cautionem receptam satisfacere compellatur, vel in pristinam reducatur 70) sententiam, vsque ad satisfactionem condignam, inuiolabiliter obseruandam. Si vero iudex, suum recognoscens errorem, paratus sit talem reuocare sententiam, et is, pro quo lata fuerat 71), ne absque satisfactione reuocet illam, appellet; appellationi non deferat in hac parte; nisi talis sit error, de quo merito debeat 72) [*vel valeat*] dubitari: et tunc, sufficienti cautione recepta, quod coram eo, ad quem 73) appellatum exstiterit 74), vel delegato ab ipso iuri parebit, excommunicatum absoluat. Sicque pœnæ præscriptæ 75) minime subiacebit, cauens 76) omnino, ne voluntate peruersa in alterius præiudicium mentiatur errorem, si districtionis canonicæ vult effugere vltionem.

58) *Monitione*, C. R. 2. et H. *communione*, c. 5. comp. 4. h. t. sed legendum forte est: *commonitione*.
59) Olim huc vnice *crimina grauiora* referebant, hodie vero *contumaciam* primario, h. e. si quis imperio episcoporum et pontificis parere recusat. Sunt hodie, et ab antiquo fuerunt, infinitæ contentiones inter *imperium* et *sacerdotium*, in quibus facile hoc vincere potuit, per excommunicationis fulmina, si illud episcoporum et pontificis iussui se submittere noluit: quamuis hoc modo iudices in propria caussa fuerint. Eadem multo magis laicorum priuatorum conditio fuit, si se prætensionibus controuersis opponunt, vt vel decimarum exactio et introductio docet. Vnde absolutionem petentes ante omnia iuramentum præstare coguntur, se præceptis ecclesiæ parituros: vt capitula huius tituli passim declarant.
60) *Ad*, C. R. 2.
61) *Iudicem deponat*, C. H.
62) *Quod, si*, cit. c.
63) *Prolatum*, C. L.
64) *Excommunicatoris*, C. R. 1. L. et H.
65) C. L. addit: *punietur*.
66) *Vel aliam*, cit. c.
67) *Condemnetur*, abest a C. R. ed. ant. et cit. c. quasi superfluum.
68) *Et*, non legitur in cit. c.
69) *Notatus*, C. R. 1.
70) *Reuocetur*, C. H.
71) *Fuerit*, C. R. 2. et L.
72) *Possit*, C. H.
73) *Apud quem*, C. R. 1.
74) *Exstitit*, C. R. 2. et cit. c.
75) *Subscriptæ*, cit. c.
76) *Caueant tamen omnino*, ibid.

CAP. XLIX.

Excommunicat hæreticos et quoscunque violatores ecclesiasticæ libertatis.

HONORIVS [*papa*] III. *episcopo Bononien. (ann.* 1224. Conf. c. 2. comp. 5. de constitut.)

Nouerit *c* fraternitas tua, [*quod nos in basilica principis apostolorum, præsente carissimo in Christo fil. n. Federico illustri Romanorum imperatore et semper Augusto, in celebratione missarum, postquam capiti eius imposuimus imperii diadema, de consensu frat. n. accensis candelis,*] excommunicamus 77), [*ex parte Dei omnipotentis, auctoritate quoque apostolorum Petri et Pauli et nostra*] omnes hæreticos vtriusque sexus, quocunque nomine censeantur, et fautores et 78) receptatores et defensores eorum, nec non et qui de cætero seruari fecerint statuta edita et consuetudines 79), [*vel potius abusiones,*] introductas contra ecclesiæ libertatem 80), nisi ea de capitularibus suis 81) intra duos menses post huiusmodi publicationem sententiæ fecerint amoueri. Item excommunicamus statutarios 82) et scriptores statutorum ipsorum, necnon potestates, consules, [*et*] rectores et consiliarios locorum, vbi de cætero huiusmodi statuta et consuetudines editæ fuerint vel seruatæ: nec non et illos, qui secundum ea [*capitularia*] præsumpserint iudicare, vel in publicam formam scribere iudicata.

77) *Excommunicauimus*, c. 2. comp. 5. de constit. per tot.
78) *Et*, non est in C. R. L. nec in cit. c.
79) *Vel consuetudines*, C. R. 2.
80) Maxime Bononiensis ecclesiæ, quæ vltra modum anno MCCXX. extensa erat a FRIDERICO II. in diplomate, ab *VGHELLIO in Ital. sacra tom. II. p.* 19. *sqq. nouiss. edit.* relato. Præterea vero idem imperator quæuis statuta contra *libertatem ecclesiæ*, iam in immensum extensam, in genere conculcauit in constitutione vel *aurea bulla*, de *libertate ecclesiarum*, iuri feudali Longobardico *in f.* adiecta: vnde plures *authenticæ* codici iussu imperatoris additæ, vt *auth. cassa. de sacros. eccles. auth. item nulla.* et *item quæcunque*, nec non: *statuimus. de episc. et cler.*
81) *Et nisi ea de capitularibus intra* etc. cit. c.
82) *Omnes statutarios*, C. H.

CAP. L.

Fratres hospitalis Hierosolymitani, excommunicati pro iniectione manuum in clericum seu confratrem, absolui possunt per eorum priorem: nisi excessus fuerit difficilis et enormis.

IDEM *magistro et fratribus hospitalis Hierosolymitani. (ann.* 1224.) Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Canonica 83) *d* constitutione cauetur, quod monachi et canonici regulares, quocunque modo se [*in claustro*] percusserint, non sunt ad apostolicam sedem mittendi, sed secundum discretionem 84) et prouidentiam sui abbatis disciplinæ subdantur. Quodsi abbatis 85) discretio ad eorum correctionem non sufficiat 86); prouidentia est diœcesani episcopi adhibenda: nisi excessus difficilis fuerit 87) et enormis, propter quem merito ad eccles. Rom. sit recursus habendus. Nos ergo, [*vestris supplicationibus inclinati,*] ad vos statutum huiusmodi duximus extendendum, auctoritate prædicta 88) statuentes, vt in tali casu, nisi maioris sit prouidentia requirenda, per priorem vestrum 89), qui, sicut audiuimus, presbyter esse debet, fratribus vestris absolutionis beneficium impendatur.

83) Intelligit *decretalem ALEXANDRI III.* in *c.* 2. *X. h. t.* relatam, quam *HONORIVS III.* ad *Hospitalarios* extendit, quod *canonicis regularibus* accenseri desiderauerint.
84) *Districtionem*, C. H.
85) *Sui abbatis*, C. R. 2.
86) *Sufficit*, C. R. 1. et L.
87) *Sit*, C. R. 2.
88) *Præsentium*, c. 1. comp. 5. h. t.
89) *Vestrum*, deest in C. H.

CAP. LI.

Excommunicatus vel suspensus absolui non debet, nisi prius iuramento præstito: si tamen sine scandalo iuramentum haberi non potest, poterit fieri absolutio per manualem promissionem.

IDEM [H.] *titulo* 90) *sanctæ Praxedis presbytero cardin.* 91) *apost. sed. leg. (ann.* 1224. C. 2. comp. cit. 5.)

Super eo 92), quod *e* monachi Græci et Eremitæ propter inobedientiam 93) [*suam,*] sententia 94) suspensionis et excommunicationis ligati, nolunt ad mandatum ecclesiæ nisi per manualem 95) promissionem redire, hoc tibi duximus respondendum, quod, si nullatenus possunt induci ad præstandum iuxta formam ecclesiæ iuramentum, ipsos hac vice cum promissione poteris recipere manuali: cum interdum 96), consideratis locorum et temporum qualitatibus 97), seueritati sit aliquid detrahendum.

90) *Idem P. titulo*, C. R. 1. et H. *idem I.* C. R. 2.
91) *Cardinali*, in C. R. 2. deest.
92) C. R. 1. addit: *vero*.
93) In C. R. etiam additur: *suam*.
94) *Vinculo*, cit. c.
95) H. e. data dextra factam, iuramento cessante, quod alias exigitur a ligatis, absolutionem petentibus in *ecclesia Romana*, vt *c. sq.* docet, non item *Græca*.
96) *Vndique*, ibid.
97) *Qualitate*, C. L.

a *Quam caute sit faciend. excommunicationis sentent. caute Trid. conc. sess.* 25. *de reform. c.* 5. b *In Cont. libro et aliis recentioribus ita:* idem super iusta excommunicationis molestia, *etc. sed in concilio, et Vaticanis constanter legitur ita:* idem et super iniusta. c *Vide Zanchium tract. de hær. c.* 17. *et* 18. *et Alphonsum Castrum l.* 2. *c.* 18 *de iusta punitione hæret.*

d *Vide Henric. Boich. in c. a nobis* 21. *et in c. cum illorum. supr. eod. tit.* e *Vide Panorm. in c. cum desideres. supra eod. tit. et ibi Henric. Boich. dist.* 3.

CAP.

CAP. LII.

Cum de viribus sententiæ dubitatur: potest quis absolui ad cautelam iuramento præstito.

IDEM *Bituricen. et Carnoten. decan. et subdiac. Arelaten.* 98) a *(ann.* 1225. C. 4. comp. cit. 5.)

Venerabili fratre nostro Cenomanen. episcopo et [*discr. filio H. canonico Turonensi,*] procuratore [*venerabilis fratris nostri,*] Turonen. archiepiscopi, in nostra præsentia constitutis, pro quadam suspensionis sententia, in præfatum episcopum ab eodem archiepiscopo promulgata, nos, [*auditis et intellectis, quæ super hoc fuerunt ab eis proposita coram nobis, quia partes dissentiebant in facto, ita, quod de illo plene constare non potuit,*] sententiam ipsam 99) relaxauimus ad cautelam, ipso 100) episcopo in præsentia dicti procuratoris præstante corporaliter iuramentum, quod parebit mandatis, quæ idem archiepiscopus sibi propter hoc fecerit, si constiterit, ipsum [*episcopum*] in eo, pro quo fuit lata prædicta sententia 1), culpabilem extitisse.

98) *Aurel.* rectius C. R et L. *subdecano Aurelianen.* H. et c. 4. comp. cit. 5.
99) *Ipsam de gratia*, C. H.
100) *Ipso*, in C. R. 1. deest.
1) *Sententia*, non legitur in cit. c.

CAP. LIII.

Excommunicantur officiales locorum, in quibus sunt statuta contra ecclesiasticam libertatem; nisi ea deleri fecerint: et statutarii feudis ecclesiæ sunt priuati.

IDEM *episcopo Senen.* 1*) *(ann.* 1225. C. 5. comp. cit. 5.)

Grauem venerabilis f. n. *b* Pisani archiepiscopi recepimus quæstionem, quod [*A. B. et*] quidam [*alii*] ciues Pisani, deputati a potestate ac populo ad statuta ciuitatis edenda, [*tamquam peruerse sapiant,*] in derogationem apostolicæ sedis, et subuersionem ecclesiasticæ libertatis edere præsumpserunt, quod, si quis clericus vel laicus contra quemcunque laicum Pisani districtus, ad iudicem ecclesiasticum litteras apostolicas impetrauerit, in mille solidis, nisi [*huiusmodi*] renuntiauerit litteris, condemnetur: nec reditus possessionum suarum reddantur eidem, vel agri excolantur illius, sed banno potius subiaceant 2) *c* potestatis, [*quæ nullum ad regimen ciuitatis suscipiet, nisi hoc se iurauerit facturum: et hæc et quælibet alia potestas, quæ pro tempore fuerit, successores suos iurare faciet supra dicta.*] Statuerunt illi præterea, vt clerici suis sumptibus castrum Ripæ fractæ faciant custodiri. Quod si renuerint; contra eos potestas procedere teneatur: [*iuxta quod dictauit consilium ciuitatis, quæ omnia is, qui nunc præest ciuitati prædictæ, obseruaturum se firmiter iureiurando firmauit. Cum autem tota ciuitas Pisana, quæ alias Dei timorem tamdiu abiecit, infecta iam errore, vel infectioni proxima præsumatur, et tam statutarios, quam potestatem eandem non sit dubium propter hoc excommunicationis sententiam præter notam infamiæ incurrisse:*] fraternitati tuæ mandamus, quatenus in consiliarios et officiales ciuitatis ipsius, nisi statuta ipsa de capitularibus suis 3) deleri fecerint, et idonee, sicut exigit res, caueri, quod similia de cætero non debeant attentare 4), excommunicationis sententiam promulgare procures 5). Cæterum *d*, cum iidem 6) statutarii multa de bonis ecclesiasticis 7) tenere dicantur in feudum, ipsos fore nihilominus priuatos feudis huiusmodi nuntiare 8) procures.

1*) *Senonen.* ed. ant. Sed rectius c. 5. comp. 5. h. t. *Senensi episcopo*, cuius sedem PIVS II. in metropolitanam postea euexit. vid. *VGHELLIVS in Ital. sacr. tom. III. p. 547. edit. nouiss.*
2) *Subiaceat*, C. R. et L.
3) *Suis*, non habent C. R. L. et ed. ant.
4) *Attentent*, C. H.
5) *Quatenus eos excommunicatos publice nunties, et facias ab omnibus arctius euitari, donec absolutionis beneficium per sedem apostolicam mereantur contra consiliarios et officiales ciuitatis ipsius, nisi statuta ipsa de capitularibus deleri fecerint, et idonee, sicut res exigit caueri, quod similia de cetero non debeant attentare, similiter processurus.* c. cit. 5.
6) *Iidem*, abest a C. H.
7) *Ecclesiæ*, C. R. 2. et cit. c.
8) *Denuntiare*, C. L.

CAP. LIV.

Alloquens excommunicatum in tendentibus ad salutem animæ, etiamsi alia verba interponat, excommunicatus non est.

GREGORIVS IX. *(ann.* 1236.)

Cum voluntate *e* ac proposito maleficia distinguantur, excommunicationis sententiam non incurrit 9), qui excommunicato in his, quæ ad absolutionem, vel alias ad salutem animæ pertinent, in loquutione participat 10), licet etiam alia 11) verba incidenter, vt apud eum magis proficiat, interponat 12).

Prædicatores, præsertim qui alias sustentari non possunt, ab excommunicatis et detinentibus bona aliena eleemosynam recipere possunt. H. d.

§. 1. Prædicatores quoque, qui penes excommunicatos vel alios 13) alienarum rerum detentores, in prædicationibus et confessionibus, quasi gerunt caussam vel *f* curam 14) eorum, ad quos res ipsæ spectare noscuntur, eleemosynas licite possunt ab illis recipere: præsertim si alias non valeant in illo loco sustentationem habere.

Ponit quosdam casus, in quibus percutiens clericum excommunicatus non est.

§. 2. Si qui vero ratione officii, quod in ecclesia obtinent, aut etiam alii clerici seniores zelo deuotionis pueros vel adolescentes, in minoribus ordinibus constitutos, turbantes diuinum officium, et hi, qui obtentu prælationis vel magisterii subditos et scholares correctionis caussa leuiter forte percusserint, excommunicationis sententiam non incurrunt. Quod et de his dicendum est, qui aliquos de familia sua vel propinquos inferiorum graduum simili modo, vt cohibeantur a suis insolentiis, et scientia, bonisque moribus informentur, duxerint corrigendos.

9) *Incurrunt*, C. R. 1.
10) *Participent*, ibid.
11) *Alia*, desideratur in ed. ant.
12) *Proficiant, interponant*, C. R. 1.
13) *Alios*, non est in ed. ant.
14) In C. R. L. et ed. ant. desiderantur verba: *vel curam.*

CAP. LV.

Communicans excommunicato in crimine damnabili, incidit in excommunicationem maiorem.

IDEM *Astoricen. episcopo.* *(ann.* 1236.)

Si concubinæ *g* publicæ clericorum ecclesiasticæ censuræ districtione notentur: eosdem concubinarios non est dubium sententia maioris excommunicationis inuolui, qui post latam sententiam communicant in eodem crimine criminosis.

CAP. LVI.

Excommunicatus minori potest ab excommunicatione aliquem absoluere.

IDEM. *(ann.* 1236.)

Duobus *h* collata potestas, vt a minori excommunicatione, si in ipsam inciderint 15), inuicem se absoluant, vtroque ligato vinculo 16) excommunicationis huiusmodi 17), non exspirat.

15) *Inciderent*, C. R. 1. *incidant*, H.
16) *Sententia*, C. R. 2.
17) *Huiusmodi potestas*, C. L.

CAP. LVII.

Permittitur ministris ecclesiarum, semel in hebdomada celebrare tempore interdicti, concurrentibus his, quæ exprimuntur in textu.

IDEM. *(ann.* 1236.)

Permittimus *i* ecclesiarum ministris, semel in hebdomada tempore interdicti, non pulsatis campanis, voce submissa, ianuis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, missarum sollemnia celebrare, caussa conficiendi corpus Domini 18), quod decedentibus in pœnitentia non negatur.

18) *Christi*, C. L.

CAP. LVIII.

Satisfaciens clerico, quem verberauit, non potest propter hoc ab episcopo absolui, nisi in certis casibus, hic expressis.

IDEM. *(ann.* 1231.)

Quamuis incidens in canonem latæ sententiæ propter violentam manuum iniectionem, iuxta proprias facultates eis satisfaciat, quibus iniurias irrogauit; non tamen aliter, quam per sedem apostolicam vel eius legatum, absolutionis potest beneficium obtinere: nisi imminente 19) mortis articulo, infirmitate, inimicitia 20) aut 21) inopia, puerili vel senili ætate, fragilitate sexus, seu alia corporis impotentia, siue quolibet impedimento canonico retrahatur, quo minus Romanum pontificem possit adire, vel nisi iuris beneficio a labore huiusmodi excusetur. Cæterum quibusdam prædictorum, videlicet qui temporali impedimento laborant, exceptis pueris, sub debito iuramenti, quod secundum

19) *In imminente*, C. R. 2.
20) *Vel inimicitia*, ibid.
21) *Aut*, deest in C. H.

---

a Aurelian. b *Præter Doctores hic et in c. nouerit supr. eod. tit. vide legistas in constit. Cassa C. de sacr. eccles.* c Subiaceat. d *In codice Barb.* Cæterum cum iidem statutarii et potestas multa, *etc.* e *Vide B. Thom. in quæst. additis ad 3. p. qu. 23. art. 1. et citatos in c. a nobis. supr. de except.*

f *Hæc duo verba*, vel curam, *desunt in antiqu. codic. et in Vaticanis.* g *Vide conc. Trid. sess. 25. de reform. c. 14. Vide Couarr. in c. alma mater. de sent. excomm. l. 6. p. 1. §. 3.* h *Vide Henric. Boich. in c. si vere. sup. eod. dist. vlt.* i *Vide Bonif. 8. in c. vlt. de sent. excomm. l. 6. §. adiimus. et §. sequ.*

ecclc.

ecclesiæ formam præstare tenentur, consueuit iniungi, vt, impedimento cessante, ad apostolicam sedem accedant, mandatum ipsius humiliter suscepturi.

CAP. LIX.

Excommunicatio, simpliciter lata, intelligitur de maiori. H. d. Et est textus notabilis, et quotidie allegatur.

IDEM. *(ann. 1237.)*

Si quem sub hac forma verborum: *illum excommunico:* vel simili, a iudice suo *a* excommunicari contingat: dicendum est, eum non tantum minori, quæ a perceptione sacramentorum, sed etiam maiori excommunicatione, quæ a communione fidelium separat, esse ligatum.

CAP. LX.

Beneficium, indultum ratione minoris ætatis, postquam cœpit habere locum, non exstinguitur: licet minor peruenerit ad maiorem ætatem.

IDEM. *(ann. 1237. Romæ.)*

Pueris, qui in canonem inciderunt sententiæ promulgatæ, siue ante, siue post pubertatem postulent se absolui, potest diœcesanus episcopus absolutionis beneficium impertiri: cum propter defectum ætatis, in qua fuit commissus excessus, rigor sit mansuetudine temperandus.

TITVLVS XL.
DE VERBORVM SIGNIFICATIONE *22).*

CAP. I.

Nouale est terra, nouiter ad culturam redacta.

HIERONYMVS *23) super Osee.* b *(Conf. c. 14. comp. 1. h. t.)*

Innouate nouale. Nouale *c* est ager, nunc primum præcisus.

22) *Obligationibus*, C. H.
23) Vel potius *glossa interlin. in Oseam c. X.*

CAP. II.

Appellatione patris veniunt in lata significatione omnes adscendentes.

IDEM *super Danielem* d.

Nam et 24) rex Nabuchodonosor, pater tuus, id est, proauus, more scripturæ, quæ auos et deinceps, patres appellat.

24) *Et*, abest a c. 1. comp. cit. 1.

CAP. III.

Non dicitur natus, qui statim decessit.

IDEM *in Parabolis 25)* e.

Nam et ego vnigenitus fui 26) coram matre mea. Quare 27) vnigenitum se [*coram matre*] nominat, quem fratrem vterinum præcessisse scriptura testatur? nisi quia ille mox, natus sine nomine, quasi nunquam esset, de vita decessit.

25) *In parabola Salomonis*, C. R. 2.
26) *Sum*, C. H.
27) *Quia*, c. 2. comp. cit. 1.

CAP. IV.

Dictio, antequam, non semper implicat.

IDEM *super Matthæum* f.

Quod dicitur: *antequam conuenirent:* non sequitur, vt 28) postea conuenerint 29): sed scriptura, quod factum non sit, ostendit.

28) *Quod*, C. H.
29) *Conuenirent*, C. L. ed. ant. Cont. et. c. 3. comp. cit. 1.

CAP. V.

Primogenitus dicitur, qui primo nascitur, etiamsi nullus sequatur eum.

IDEM *in eodem.*

Ioseph non cognouit Mariam 30), donec *g* peperit filium suum primogenitum. Ex 31) hoc loco quidam peruersissime suspicantur, et alios filios Mariam habuisse, [*dicentes, primogenitum, cum primogenitus non debeat dici, nisi qui habeat fratres:*] cum [*hic*] mos diuinarum scripturarum sit, vt primogenitum non [*eum*] vocent, quem fratres sequuntur, sed eum, qui primo natus fuit 32).

30) *Mariam*, desideratur in c. 4. comp. cit. 1.
31) *Quod*, C. H.
32) *Natus sit*, cit. c.

CAP. VI.

Verba sunt intelligenda, non secundum quod sonant, sed secundum mentem proferentis.

HILARIVS *h. (ann. 355. in Gallia.)*

Intelligentia dictorum ex caussis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus.

CAP. VII.

Non vitiatur factum, vario modo narratum, vbi idem in substantia concluditur.

AVGVSTINVS *super Matthæum 33) i.* (C. 6. comp. cit. 1.)

Nihil obstat narrandi diuersitas, vbi eadem dicuntur 34): maxime cum quisque 35) euangelistarum eo ordine credat se dicere 36), quo 37) Deus voluit.

33) Vel potius *libr. II. de consensu euangelist. c. XXI.* vbi mentem suam ita exprimit: *Quid interest, quis quo loco ponat, siue quod ex ordine inserit, siue quod omissum recolit, siue quod postea factum ante præoccupat: dum tamen non aduersetur eadem vel alia narranti, nec sibi nec alteri - - - Satis probabile est, quod vnusquisque euangelistarum eo se ordine crediderit debuisse narrare, quo voluisset Deus ea ipsa, quæ narrabat, eius recordationi suggerere, in eis duntaxat rebus, quarum ordo, siue ille, siue ille sit, nihil minuit auctoritati veritatique euangelicæ.* Ex his verbis mens AVGVSTINI, hic admodum contracta, demum plenam accipit lucem.
34) *Vt eadem dicantur*, c. 6. comp. cit. 1.
35) *Quis*, C. R. 1.
36) *Credit se debere ire*, cit. c.
37) *Quod*, C. R. 2.

CAP. VIII.

Sensum, non verba considerare debemus.

GREGORIVS 38) *k. (ann. 600. Romæ.)*

Propterea, si prolixam 39) epistolam meam ad interpretandum accipere te 40) fortasse contigerit, rogo, non verbum ex verbo, sed sensum ex sensu transferri 41): quia plerumque, dum proprietas verborum attenditur, sensus veritatis amittitur.

38) In libr. 1. ep. 28. registri additur: *Aristobolo exprafecto et antigrapho.*
39) *Præterea*, ed. ant. *præterea si longam*, C. H.
40) *Te*, in c. 7. comp. cit. 1. non legitur.
41) *Transferre*, ibid.

CAP. IX.

Dicit, quis proprie sit præpositus.

ISIDORVS *l. (ann. 630. in Hispania.)*

Quamuis omnes, qui præsunt, præpositi rite vocentur: vsus tamen obtinuit, eos vocari præpositos, qui quandam prioratus curam 42) super alios gerunt.

42) *Cura prioratus* designat hic quendam magistratum ecclesiasticum in monasteriis et collegiis canonicorum, ad imaginem monachorum effigiatorum. Etenim in monasteriis, in quibus canonici regulares sunt, præpositi abbatiali præfectura et potestate gaudent: in *ecclesiis cathedralibus* post episcopum magistratum amplissimum gesserunt, teste *VGHELLIO tom. I. Ital. sacr. p. 317. sq. edit. nouiss.* decanis etiam prælati.

CAP. X.

Non recipit congruam summationem.

IDEM *in libro etymologiarum* m. *(ann. 630.)*

Forus 43) est exercendarum litium locus, a fando 44) dictus, siue a Foroneo 45) rege, qui primus Græcis legem dedit. [*Hæc loca et prorostra vocantur ab eo, quod ex bello Punico captis nauibus Carthaginiensium rostra ablata sunt, et in foro Romano præfixa, vt essent in signo huius victoriæ.*] Constat autem forus caussa, lege et iudicio 46). Caussa, a casu 47), quo venit, dicitur 48). Est enim materia et origo negotii,

43) Ita etiam veteres loquutos fuisse, docet *IO. GERHARD. VOSSIVS* in *etymol. linguæ latinæ, hac voce*, simulque etymologiam ISIDORI improbat, atque existimat, potius a *foras* appellationem deriuandam esse, quod *in forum* abituri, *foras* se abire dicerent, scilicet in locum publicum, qualis erat *forum* præcipue. Vnde et *fores* dicuntur, quæ *foras* aperiuntur, vt *SERVIVS ad* 1. *Aeneid.* censet.
44) *A fundo*, ed. Pith. sed mendose.
45) *A Phoroneo*, c. 10. comp. cit. 1. de quo mentio fit in *c. 1. dist. VII.*
46) *Et etiam iudicio*, C. R. 1.
47) Hanc etymologiam pariter improbat *VOSSIVS cit. l. voce: caussa*, censetque *caussam* a veteri voce *caiso* seu *quaiso*, vel *quæso* deriuandam esse. Qui enim aliquid petit, vrget vel iubet, in caussa est, vt aliquid fiat, vel in iudicio vel extra iudicium. Quidam a *cauendo* deriuant, a quo etiam *cautum* et *cautio*, vox iuris notissima. Vnde *CAVSSIDICI* dicuntur, quia caussas rerum potissimum expediunt. Atque ita in vtraque deriuatione caussa recte ab ISIDORO dicitur *materia et origo negotii, de qua quæritur.*
48) *Dicitur*, in C. R. L. et ed. ant. non habetur. *vocata*, cit. c.

---

a *Dictio*, suo, *deest in plerisque recentioribus, ea ex antiqu. cod. et Vatic. est restituta, quam etiam cognouit gl. hic, et Hostiensis.* b *Osee c. 10. sunt verba glossæ interlinearis.* c *L. qui per nouale. ff. eod. et l. silua. §. nouale.* d *Dan. 5. et c. 1. eod. tit. in 1. comp.* e *Prou. 4. et c. 2. eod. tit. in 1. comp.* f *Matth. 1. et c. 3. eod. tit. in 1. comp.* g *Ibid. et c. 4. eod. tit. in 1. compil.*

h *Libr. 4. de Trinit. Refertur c. 5. eod. tit. in 1. comp.* i *Forte hæc dicit Aug. in l. de consensu euang. vide ibi l. 2. c. 12. 21. et 28.* k *Libr. 1. epist. 28. registr. et c. 7. eod tit. in 1. comp.* l *Libr. 10. Etymol. et c. 8. eod. tit. in 1. comp.* m *Libr. 18. etymol. c. 15. et c. 10. eod. tit. in 1. compil.*

necdum discussionis examine patefacta 49); quæ, dum proponitur, caussa est; dum discutitur, iudicium: dum finitur, iustitia. Vocatur 50) autem 51) iudicium, quasi iurisdictio 52), et iustitia, quasi iuris status. Iudicium autem prius inquisitio vocabatur: vnde et auctores iudiciorum, [*et*] præpositos, quæstores, vel quæsitores vocamus. Negotium multa significat, modo actum alicuius rei, cuius contrarium est otium: modo actionem caussæ, quod est iurgium litis *a*, et dictum est negotium, [*quasi nec otium*,] id est, sine otio 53). Negotium autem in caussis, negotiatio in commerciis dicitur, vbi aliquid datur, vt maiora lucrentur. Iurgium dicitur quasi iuris garrium 54), eo, quod hi, qui caussam dicunt, iure disceptant. Lis autem 55) a contentione limitis prius 56) nomen sumpsit, de qua Virgilius *b*.

Limes erat positus, litem vt discerneret agris 57).

Caussa 58) aut argumento, aut probatione constat. Argumentum nunquam testibus, nunquam tabulis dat probationem, sed sola inuestigatione inuenit veritatem: vnde dictum est argumentum, quasi 59) argute 60) inuentum 61). Probatio autem testibus, et fide tabularum constat. In omni quoque negotio hæ personæ quærunt 62): iudex, accusator, reus, et tres testes. Iudex dictus 63), quasi ius dicens populo, siue quod iure disceptet. Iure autem disceptare, est iuste iudicare. Non est ergo 64) iudex, si non est in eo iustitia. Accusator vocatus est quasi caussator 65), qui 66) ad caussam vocat eum, quem appellat. Reus a re 67), quæ petitur 68), nuncupatur 69): quia, quamuis conscius sceleris non sit, reus tamen dicitur, quamdiu in iudicium pro re aliqua petitur. Testes antiquitus superstites 70) dicebantur eo, quod super caussæ statu 71) proferebantur 72): nunc parte ablata nominis, testes vocantur. Testes autem considerantur 73) conditione, natura, et vita. Conditione, si liber, non seruus. Nam sæpe seruus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Natura, si vir, non femina. Nam varium et mutabile testimonium 74) *c* semper femina producit 75). Vita, si innocens et integer actu. Nam, si vita bona defuerit, fide carebit 76). Non enim potest iustitia cum scelerato homine 77) habere commercium. [*Duo sunt genera testium aut dicendo id, quod viderunt, aut proferendo, id quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquunt, cum aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt.*]

49) Vnde *VLPIANVS* in *l.* 13. *§. f. D. de recept. et qui arbitr.* notanter ait: *proinde, si forte vrgeatur a prætore ad sententiam, æquissimum erit, si iuret, sibi de caussa non liquere, spatium ei ad pronuntiandum dari.*
50) *Vocatur. Appellatur*, C. H.
51) *Autem*, a C. L. abest, et in C. R. 2. est deletum.
52) H. e. a τῷ *ius dicere*; quod ius non tantum a *prætore*, sed etiam a *iudice pedaneo* in sensu largiore dicatur, seu pronuntietur: quamuis secundum ius Romanum in sensu strictiori et potentiori illi *iurisdictio* tantum, huic vero nuda *notio* seu *cognitio de facto dubio* assignetur secundum formulam: *si paret* etc.
53) *Quasi sine otio*, C. R. 2.
54) Secundum FESTVM *iurgatio* est *iuris actio*, ita, vt *iurgare* sit *de iure* contendere. Differentiam tamen inter *litem* et *iurgium* hanc statuit *CICERO libr. IV. de republica: si iurgant, beneuolorum concertatio est: lis inimicorum, non iurgium, dicitur.* Vt itaque *lis* sit inimicorum vehementior concertatio.
55) *Autem*, in cit. c. non habetur.
56) *Prius*, a C. R. 1. abest.
57) *Agri*, C. R. L. et cit. c.
58) *Caussa autem*, cit. c.
59) *Quasi*, non est in C. H.
60) *I. e. argutum*, cit. c.
61) Magis adlusio, quam vera deriuatio hic traditur pari ratione, vt *testamentum* quasi *testatio mentis* vocatur. Ab *arguere* vel *argutum* sine dubio *argumentum* deriuatur, quod est *ostendere* vel *patefacere* per rationes, quibus conclusio probatur.
62) *Quærunter.* C. R. L. ed. ant. et Cont. *In omni autem negotio sex personæ quærantur*, cit. c. Sed quatuor tantum personas requisiuit *FABIANVS papa in epist. 2. ad episcopos orient.* relata in *c.* 2. *C. IV. qu.* 4.
63) *Dictus est*, C. R. 2. et cit. c. Conf. *c.* 1. *C. XXIII. qu.* 2.
64) *Autem*, cit. c.
65) *Acaussator*, C. R. 1. L. et ed. ant. *adcaussator*, C. R. 2. et cit. c.
66) *Quæ*, abest a C. H. sed *quia*, est in ed. ant. Cont. Pith. et cit. c.
67) Nam appellatio *rerum* etiam *lites* denotat, vt *res proferri* dicantur, quando adest *institium*. Qua de caussa de vtroque litigantium olim vox *rei* prædicabatur, vt ex *GALLO AELIO libr. II. de V. S.* obseruat *FESTVS hac voce.* Ait enim: *reus est, qui in altero litem contestatam habet, siue is egit, siue cum eo actum est.* Vnde etiam *rei stipulandi* et *rei debendi* dicuntur. Pariter *CICERO libr. II. de orat. Reos adpello, non eos modo, qui arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur. Sic enim olim loquebantur.* Sed postea *reus*, vnde aliquid petitur, primario dictus fuit.
68) *Impetitur*, C. L.
69) *Nuncupatus*, cit. c.
70) Explodit hanc etymologiam *VOSSIVS cit. tr.* sub *hac voce*, et *testis* vocabulum a græco antiquo vocabulo deriuandum censet.
71) C. L. addit: *vel parte.*
72) *Ferebantur*, C. L. *referebant*, H.
73) *Consideratione considerantur*, C. R. 1.
74) *Testimonium*, abest a C. R. 1. L. ed. ant. et cit. c.
75) *Producit*, in cit. c. non legitur.
76) *Fide non creditur*, cit. c.
77) *Homine*, ibid. omittitur.

CAP. XI.

Dicit, quid sit pactum, et vnde dicatur.

IDEM [*in eodem, libr.* 5. *c.* 24.] (Conf. c. 11. comp. cit. 1.)

Pactum dicitur inter partes, ex pace conueniens scriptura, legibus ac moribus comprobata 78): dictum 79) pactum, quasi ex pace factum 80).

78) *Approbata*, C. R. 1.
79) *Dictum est*, C. R. 2.
80) Rectius *pactum* a *pago* vel *paco*, voce antiqua, a græco πήγω petita, deriuatur, vnde supinum *pactum*. *Pacionem* etiam *antiqui dicebant, quam nunc pactionem dicimus*, ait *FESTVS in hoc verbo.* Vnde rursus *pagis* vel *pacis* in casu recto, et ex hoc contracte *pax*.

CAP. XII.

Hic Isidorus ponit etymologiam iuris, prout habetur in re, non prout est generale nomen.

IDEM *in eodem.* [*c.* 25.] (Conf. c. 12. comp. cit. 1.)

Ius dictum est 81) a iure 82) possidendo. Hoc enim iure possidetur, quod iuste; hoc iuste, quod bene: quod autem male possidetur, alienum est. Male autem possidet, qui 83) vel suis male vtitur, vel aliena præsumit.

81) *Ius* videtur dictum a *iussu*, quod veteres scripsere *iuSu*: vt illud *iure* factum censeatur, quod ex iussu superioris factum.
82) *Iuste*, c. 12. comp. cit. 1.
83) *Quod*, ibid. Conf. *c.* 11. *C. XIV. qu.* 4.

CAP. XIII.

Quicquid fidelis offert ecclesiæ, oblationis nomine continetur, et a secularibus possideri non debet.

PASCHALIS II. 84) *canonicis* 85) *sancti Martini.* (*ann.* 828. *Romæ in Flaminiam.*)

Caussa *d* Carpensis plebis: [*et infra.*] Cæterum primitiæ, decimæ et oblationes, in solis ecclesiarum bonis præcipue numerantur. Oblationes vero dicimus, quæcunque de propriis et licitis rebus ecclesiæ a fidelibus offeruntur. Quicunque igitur eas per [*manum vel*] potestatem secularem obtinet, procul dubio contra Deum 86), et [*contra*] sanctorum patrum nititur sanctiones 87): quin imo et qui accipit, et qui tradit, raptor et sacrilegus iudicatur.

84) *Paschasius papa II.* c. 13. comp. cit. 1.
85) *Canonico*, C. R. 1. *duobus canonicis*, H.
86) *Et contra Deum*, C. R. 2. *contra Domini*, cit. c.
87) *Institutiones*, cit. c.

CAP. XIV.

Solus sacerdos potest sacramentum extremæ vnctionis infirmo conferre. H. d.

ALEXANDER III. (*ann.* 1173. *Romæ.*)

Quæsiuit [*a nobis*] frat. t. *e*, [*vtrum sacerdos, vno clerico tantum præsente, infirmum debeat vngere, et quando festum beati Matthiæ in anno bissextili debeat obseruari: præsertim cum quidam inter vigiliam et festum velint diem interponere.*] [*et infra.*] Nos itaque tibi t. duximus respondendum, quod sacerdos, vno præsente clerico, et etiam solus 88) potest infirmum vngere.

In anno bissextili seruari debet loci consuetudo, circa diem S. Matthiæ festandum, dum tamen vigilia continuetur festo. Hoc dicit.

§. 1. Festum vero beati Matthiæ iuxta consuetudinem ecclesiasticam, vigilia eatenus præcedat 89), vt nec pro bissexto 90), nec pro 91) quolibet alio modo inter se et sollemnitatem aliam diem admittat: in qua vtique vigilia, nisi venerit in Dominica [*die*,] ieiunium celebretur. Ipsum autem festum, siue fiat in præcedenti 92) die, siue in sequenti, qui duo quasi pro vno reputantur, nullus error, sed consuetudo ecclesiæ teneatur.

88) Ratio dubitandi sine dubio petita fuit ex *Iacobi V. vers.* 14. vbi requisitio *presbyterorum* desideratur *in plurali.*
89) *Procedat*, C. L.
90) I. e. *intercalari.* Vid. *PITISCI lexic. antiquit. Rom. voc. bissextilis.* et *BVCHAN. de bissexto*, qui inserebatur *post XXIII. Febr.* quo *festum Matthiæ* celebratur. Quæstio ergo erat de *vigiliis*, in anno bissextili peragendis, vtrum *die XXIII. Febr.* an sequente seruari deberent, item, qua die festum esset celebrandum, vtrum priori, an posteriori die: quod duæ dies pro vna reputentur.
91) *Pro*, non est in C. R. ed. ant. nec in c. 9. comp. cit. 1.
92) *In præsenti die*, cit. c.

a *Vide l. cum clericis. C. de episc. et clericis.* b *Virg. in* 12.
c *Dictio*, testimonium, *in omnibus Vaticanis deest.*
d *Cap.* 13. *eod. tit. in* 1. *compil.* e *Cap.* 9. *eod. tit. in* 1. *compil.*

CAP. XV.

Per verbum, statuo et præcipio, definitiua sententia ferri potest.

COELESTINVS III. *(ann. 1196.)*

In his *a*, quæ [*in se*] ambiguitatem continent, [*ad sed. apost. et debito recursus habetur, ad quam re vera, tanquam matrem et caput omnium ecclesiarum, maiores et difficiliores quæstiones, ab antiquis patribus constitutum est, et moribus vtentium recte approbatum, vsquequaque conferri debere.*] Innotuit apostolatui nostro, quod, cum [*de controuersia, quæ*] inter magistrum M. 93*)* et conuersos hospitalis sancti Simpliciani super eodem hospitali [*haberetur,*] in præsentia [*ven. fratris nostri O.*] Mediolanen. archiepiscopi quæstio 94*)* verteretur, ipse archiepiscopus post cognitionem caussæ in prolatione sententiæ his verbis non fuit vsus, [*vt secundum ius ciuile diceret:*] *talem partem condemno, vel talem absoluo:* sed pronuntiauit ita: *statuo et præcipio*, [*ne de cætero, et reliqua et infra, vt expressim continetur in instrumento. Quoniam igitur, sicut ex relatione dil. fil. n. Cinthii tit. S. Laurentii in Lucina, et Ioannis, S. Priscæ presbyterorum cardinalium didicimus, quos ad hoc concessimus auditores, super hoc fuit in prolatione sententiæ dubitatum: nos,*] attendentes, quod hoc verbum *statuo*, [*secundum legem*] rem perfectam significat, et cum effectu, non verbotenus accipitur, item *quia* secundum Gregorium, quod præcipitur, imperatur, et quod imperatur, necesse est fieri; et aliquando, si non fiat, pœnam habet, considerantes nihilominus, quod [*iuxta eumdem Gregorium*] non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem [*et intentionem,*] cum non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deseruire, interpretamur [*in præsenti articulo, et de fratrum n. consilio,*] procuratoribus vtriusque partis præsentibus, diffinimus, quod 95*)* præfati archiepiscopi verba, tali forma prolata, perpetuo valituræ sententiæ obtineant firmitatem. [*Nos itaque sententiam ipsam, licet appellationis obstaculo huc vsque fuerit impedita, præsenti pagina sedis ap. confirmamus, et huius scripti patrocinio communimus, statuentes et auctoritate ap. præcipientes, vt ipsius hospitalis præfati fratres abbati eiusque successoribus obediant in perpetuum, tamquam prælatis illis et dominis, sicut ipse archiepiscopus præcepit.*]

93) In C. H. legitur: *I.* sed *Math.* est in c. vn. comp. 2. h. t.
94) *Concertatio*, cit. c.
95) *Quia*, in C. R. L. ed. ant. et cit. c. non habetur.

CAP. XVI.

Beneficium principis latissime interpretari debet.

INNOCENTIVS III. *patriarchæ Granden. (ann. 1213. Roma in Istriam.)*

Olim *b* tibi scripsisse recolimus, vt, si [*dil. f. archipresbyter et*] canonici Paduani, [*quibus super hoc scripta nostra direximus, dil. f.*] magistro G. canonico Paduano 96), præbendam, quæ tantum 97) residentibus de communi 98) confertur, sicut vni ex aliis, de communibus prouentibus, et manualia beneficia, [*omni dilatione postposita,*] non conferrent, tu eos ad id, appell. cessante 99), compellere procurares. Quia vero, [*sicut nostro apostolatui reseratum est,*] quidam mandatum nostrum interpretari aliter, quam deceat, moliuntur; cum beneficia principum sint interpretanda largissime: [*volentes a mandato nostro dubietatem auferre, non quæstionis scrupulum reseruare, vt, quæ mandamus, diligentius et liberius exsequaris,*] nostrum [*tibi in eo*] aperiendum duximus intellectum, videlicet, quod præbendam, quæ tantum residentibus in victu et vestitu de communi confertur, ipsi magistro G. plene, sicut vni ex aliis residentibus, iniunximus conferendam. [*Quocirca f. t. per a. s. m. quat. in negotio ipso malitiosam interpretationem aliquam non attendens, sic, quod de præfato magistro tibi præcipimus, subl. cuiusl. contr. et app. obst. exsequi studeas diligenter.*]

96) A C. H. absunt verba: *magistro G. canon. Paduano.*
97) *Canonicis*, est ibid.
98) De his *manualibus prebendis* supra ad *c. 7. X. de cleric. non resid. not.* 49. et *ad c. 32. X. de præb. not.* 30. actum. Et quia hæ *distributiones quotidianæ* ex bonis ecclesiæ in commune relictis, quorum reditus sub administratione *præpositure* adhuc hodie sunt, præstantur, et in hoc a beneficiis, proprie dictis, separantur: dicuntur *de communi conferri.*
99) *Ap. sed. auct.* ed. ant. *ap. censu.* ed. Cont. et Pith.

CAP. XVII.

Generale dicitur interdictum, quod fertur nedum in prouinciam, sed in villam vel castrum.

IDEM *Colubrien.* c *et aliis episcopis* 100), *in regno Portugalliæ constitutis. (ann. 1213.)*

Cum in partibus *d* vestris, [*peccatis exigentibus,*] sæpe contingat, diuersa loca interdicto supponi; quando generale, vel particulare dici debeat interdictum, apud vos accepimus in dubium reuocari: cum illi, qui ab ecclesia Romana decorari priuilegio meruerunt, videlicet, vt, cum generale interdictum terræ fuerit, liceat eis, ianuis clausis, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis et interdictis, suppressa voce diuina officia celebrare, interdicto particulari se asserant non arctari, dicentes [*illud*] interdictum generale duntaxat, cum regnum, vel saltem prouincia tota, subiicitur interdicto. [*Propter quod et iustitia sæpius deperit, et prælatorum sententiæ contemnuntur, cum in aliis prouinciis interdictis diuina celebrent, et suspensis organis aliorum, ipsi, pulsatis campanis et apertis ianuis, quoslibet passim recipiant ad diuina. Ne autem diuersa interpretatio discordiæ caussam inter vos vlterius, et odii fomitem valeat administrare, vel quod interdictum dici debeat generale, amodo in dubium reuocetur: significatione vobis præsentium intimamus, quod,*] cum in priuilegiis 1*)* de regno vel prouincia nil expresse dicatur, nomine terræ, non solum regnum vel prouinciam intelligi volumus, verum etiam villam et castrum, vt et in his locum habeat, quod [*et*] de generali dicitur interdicto, [*videlicet vt, cum villa vel castrum generali subiicitur interdicto, præscripta priuilegii forma debeat obseruari.*]

100) *Colubrien. episcopo et aliis episcopis*, C. R. 2. et ed. ant.

1) *Priuilegio*, C. R. 1. *priuilegium*, c. 1. comp. 3. h. t.

CAP. XVIII.

Priuilegium contra consuetudinem, iuri communi obuiantem, large est interpretandum. H. d. secundum intellectum abbatis antiqui. Et est casus not. secundum hunc intellectum.

IDEM *Altissiodoren. episcopo. (ann. 1212. Roma in Galliam.)*

Cum tibi *e* de benignitate sedis apost. fit indultum, quod ordinatio rerum clericorum, ab intestato decedentium, [*libere*] in tua [*potestate ac*] dispositione permaneat: [*volens omnem materiam scandali remouere, quod aliquando inter te et tuos est subortum super duobus,*] nos consulere voluisti [*primo,*] an appellatio vocabuli clericorum, tam ad canonicos, quam ad non-canonicos extendatur. [*Secundo, an illi, qui in voluntate et dispositione alterius suam committunt vltimam voluntatem, nil per se penitus ordinantes, vel determinantes, quid cui loco vel personæ conferri debeat, dicantur decedere intestati. Primæ igitur*] consult. t. t. r. quod appellatio clericorum non solum alios, sed etiam canonicos comprehendit 2*)*.

2) Quæ ad decisionem *secundæ quæstionis* spectant, ex *libr. V. epist.* 30. adducta sunt in *c. 13. X. de testam.* et *not.* 19. illustrata.

CAP. XIX.

Iurans obedire prælato et ecclesiæ, non clero diœcesano, sed capitulo ecclesiæ cathedralis obedire tenetur.

IDEM *præposito et capitulo Placentino* 3). *(ann. 1206. Roma in Liguriam.)*

Cum clerici *f* Placentini iuramentum præstant 4) sub hac forma verborum: *ego talis ab hac hora in antea fidelis ero et obediens* [*sanctæ*] *Placentinæ ecclesiæ, et domino meo, episcopo Placentino:* [*per vestras*] nos [*litteras*] consulere voluistis 5), vtrum intelligi debeat *g* clerus totius diœcesis, an capitulum tantum ecclesiæ cathedralis. Nos igitur [*discr. v.*] taliter 6) respondemus, quod per ecclesiæ Placent. vocabulum in forma iuramenti præscripti non debeat 7) intelligi totius 8) diœcesis clerus: et, si capitulum intelligatur 9*)* ecclesiæ cathedralis, is tamen, qui præstat huiusmodi iuramentum, episcopo, tanquam capiti, principaliter obligatur.

3) *Palat.* C. R. 2.
4) *Præstent*, C. R. L. et H.
5) *Voluisti*, C. R. 1.
6) *Tibi taliter*, ibid.
7) *Debet*, C. R. 1. H. et L.
8) *Totus*, c. 3. comp. cit. 3.
9) *Hypothetice*, non *simpliciter* loquitur pontifex, ne æquale *capitulo* coimperium cum episcopo attribuisse videatur. Interim conclamatum est, si *episcopo* et *capitulo* fidelitas et obsequium iurato promittitur, id aliter intelligi non posse, quam intuitu imperii sacri, ad quod concursum secundum leges *capitulationis* capitulum habet, vt *propositione hypothetica* non sit opus. Repræsentat enim cum episcopo ecclesiam particularem, seu *prouinciam ecclesiasticam*, cuius *caput* est episcopus, vt, quicquid ab hoc cum capitulo actum, in negotiis, cum *capitulo* ex præscripto legum peragendis, veluti in mutuo contrahendo, ab ipsa *ecclesia* immediate peractum intelligatur.

a *C. vn. eod. tit. in 2. comp.* b *Cap. 6. eod. tit. de rescript. in 3. comp.* c *Vide Ioann. Vasæum in annal. Hispan. c. 24.* d *Cap. 1. eod. tit. in 3. comp.*

e *Cap. 2. eod. tit. in 3. comp.* f *Cap. 3. eod. tit. in 3. comp.*
g Debet.

CAP.

CAP. XX.

Appellatione eccleſiaſticæ cenſuræ comprehenditur excommunicatio, ſuſpenſio et interdictum.

IDEM *priori S. Fridiani Lucan.* (*ann.* 1206. *Roma in Tuſciam.*)

Quærenti, quid *a* per cenſuram eccl. debet intelligi 10), cum huiuſmodi clauſulam in noſtris litteris apponimus, reſpond. quod per eam non ſolum interdicti, ſed ſuſpenſionis et excommunicationis ſententia valeat intelligi: niſi 11) iudex diſcretus, rerum et perſonarum circumſtantiis indagatis, ferat, quam magis viderit 12) expedire.

10) Et quidem vel ideo hæ tres ſpecies ſtricte ſub *cenſura* comprehendi dicuntur, quod ob *contumaciam* infligantur, per *c.* 11. *X. de reſcript.* et ſic *effectum temporalem* habeant, atque remittantur mediante *abſolutione*, ſi contumax a contumacia deſiſtit, ſeque mandato eccleſiæ cum omni humilitate ſubmittit. Ita rationes ſubducit *IO. DE DICASTILLO de cenſur. et pœn. eccleſ. diſput. I. dub. II. n.* 13. cum aliis: ſed contra hanc ſubtilem differentiam inter *pœnas* et *cenſuras* recte monet *MORINVS de admin. ſacram. pœnit. libr. VI. c.* 25. §. 12. eam merum eſſe ſcholaſticorum inuentum, a diſciplina antiqua, ante ſeculum XII. vſitata, eiuſque doctrina alienum.

11) *Vt*, C. R. 1. L. H. ed. ant. et c. 4. comp. cit. 3.

12) *Videat*, C. R. 1.

CAP. XXI.

In priuilegiis, de decimis noualium non ſoluendis, illud appellatur nouale, de cuius cultura non eſt memoria, et quod prius modicum vel nullum fructum afferebat.

IDEM *Cæſaraug. epiſcopo* 13). (*ann.* 1207. *Roma in Hiſpaniam.*)

Quid per *b nouale* vocabulum intelligi debeat, [*a nobis*] t. f. requiſiuit. Licet autem quidam dixerint, quod nouale ſit terra præciſa, quæ anno ceſſat, aliis aſſerentibus, quod ex ſilua, quæ, arboribus exſtirpatis, ad cultum redigitur, fieri nouale dicatur, quarum vtraque interpretatio ex ciuilibus legibus colligitur. Nos igitur 14) *c* inquiſit. t. r. quod eam credimus prædeceſſorum noſtrorum intentionem fuiſſe, cum piis locis indulgentiam de noualibus conceſſerunt, vt nouale 15) intellexerint agrum, de nouo ad cultum redactum, de quo non exſtat 16) memoria, quod aliquando cultus fuiſſet. Sed nec 17) de quolibet tali nouali credimus eis indulgentiam fore conceſſam, niſi de illo duntaxat, cuius decimam religioſus poteſt conuentus abſque graui detrimento parochialis eccleſiæ detinere: cum talis ſit ſæpe locus incultus, de quo parochialis eccleſia magnos percipit decimarum ratione prouentus.

13) *Car. Augen. epiſcopo*, C. R. 1.

14) *Nos tamen*, C. R. L. H. ed. ant. et c. 5. comp. cit. 3.

15) De hoc vid. *c.* 31. *X. de priuileg.* Ipſa decretalis habetur *libr. X. epiſt.* 110.

16) *Erat*, C. L.

17) *Non*, C. H.

CAP. XXII.

Si eccleſia, ſubiecta epiſcopo, vnitur alteri, vel gubernanda committitur, ſaluo iure matricis eccleſiæ: per matricem eccleſiam intelligitur cathedralis, et non Romana.

IDEM *abbati F. et B. monachis Alcobaciæ* 18). (*ann.* 1198. *Roma in Luſitaniam.*)

Venerabili f. n. Colubrien. 19) *d* epiſcopo didicimus conquerente, quod, cum fratres ſanctæ Crucis monaſterium de Argariis 20) *e*, ſub protectione ſua nuper receperint, quod ſuis prædeceſſoribus epiſcopalia iura conſueuerat ab antiquis [*retro*] temporibus exhibere, nunc 21) quodam de canonicis ſuis ſine ſuo conſenſu ibi facto priore, occaſione, cuiuſdam priuilegii, a [*bon. mem.*] C. 22) papa, [*prædeceſſ. noſtro,*] veritate tacita impetrati, eidem epiſcopo [*debitam*] obedientiam denegat 23) exhibere, inde ſumpta occaſione, quod per matricem eccleſiam non cathedralem intelligit, ſed Romanam. [*Vnde, quia non eſt noſtræ intentionis, vt iura fratrum noſtrorum temporibus noſtris minuantur: cauſſam ipſam vobis duximus committendam.*] Ideoque 24) [*per a. ſ.*] mandamus, quatenus, ſi aliud vobis 25) non occurrerit, propter quod dictus prior non debeat diœceſ. epiſcopo reſpondere, vos eum ad eam præſtandam eidem, ſicut prædeceſſores ſui prædeceſſoribus epiſcopi præſtiterunt 26), per cenſuram eccleſiaſticam compellatis, non obſtante priuilegio, in præiudicium Colubrien. 27) eccleſiæ per ſubreptionem obtento 28). Nos enim per matricem eccleſiam cathedralem intelligi volumus, non Romanam.

18) In *epiſt.* 222. *libr. I.* epigraphe hæc eſt: *abbati de Alcobatia, fratri Menendi et P. Exod. monachis Alcobatiæ.*

19) *Colimbrienſi* vel *Conimbrienſi*, in Luſitania. *libr. I. epiſt.* 222.

20) *De Argenil.* eſt in *cit. epiſt.* 222. et in C. L. *Erganil.* in C. R. 1. *Anarganil.* vero in c. 6. comp. 3. h. t.

21) *Numero quodam*, cit. c.

22) *A Cæleſtino*, C. L.

23) *Denegant*, C. R. 2.

24) *Ideoque*, abeſt a cit. c. hinc paullo poſt legitur: *mandantes.*

25) *Verbum*, ed. ant.

26) *Conſueuerunt vel præſtiterunt*, ed. Cont. et Pith.

27) *Colimbrien.* C. L.

28) In hac verborum ſerie c. cit. ita variat: - - *reſpondere: eum ad præſtandam dicto epiſcopo debitam reuerentiam, ſicut prædeceſſores ſui prædeceſſoribus epiſcopi præſtiterunt, app. rem. per cenſ. eccleſ. compellatis. Nos enim per matricem eccleſiam, cathedralem intelligere volumus, non Romanam, non obſtante priuilegio, in præiudicium Colubrienſis eccleſiæ per ſubreptionem obtento.*

CAP. XXIII.

Excommunicatus vel interdictus pro contumacia vel offenſa dubia, abſoluitur, cautione præſtita de ſtando iuri. Si vero fuit excommunicatus vel interdictus pro manifeſta offenſa: tunc prius debet ſatisfacere, antequam abſoluatur. Et dicitur manifeſta, de qua conſtat per confeſſionem vel probationem legitimam, vel rei euidentiam. H. d. cum cap. ſequ.

IDEM *abbati ſancti Genouefæ, decano et cancellario Pariſien.* (*ann.* 1205. *Roma in Galliam.*)

I. Ex parte 29) in Chriſto *f* dilectæ filiæ, [*nobilis mulieris,*] comitiſſæ Bleſen. [*nuntii, ad noſtram præſentiam deſtinati, ſibi poſtularunt audientiam exhiberi, vt audiremus iniurias, quas ei et ſuis infert eccleſia Carnoten. quibus et dil. fil. B. Beto, canonico Carnoten. qui pro ipſa ſtabat eccleſia, dil. fil. R. tit. S. Anaſtaſiæ presbyterum card. dedimus auditorem. In cuius præſentia*] propoſuerunt nuntii comitiſſæ, quod, cum ipſius [*comitiſſæ*] præpoſitus [*de Firmitate de villa Voba*] quendam latronem ceperit, [*qui furtum commiſerat,*] et iuſtitia fuerit 30) inde facta, latro fuit [*a comitiſſæ balliuis*] per capitulum Carnoten. poſt factam iuſtitiam requiſitus, quia eum in terra ſua captum fuiſſe dicebant 31), [*aſſerentibus balliuis e contra, ipſum fuiſſe captum in terra, in qua ius capiendi latrones et alios malefactores habet eadem comitiſſa; quoniam vir eiuſdem, antequam ſignaculum crucis aſſumeret, erat in poſſeſſione iuris illius, vt in loco illo, in quo captus ab ipſo capitulo dicebatur, huiuſmodi iuriſdictionem haberet: quod erant probare parati.*] Verum, cum ſuper hoc de parendo iuri comitiſſa cautionem offerret; canonici Carnoten. nihilominus terram eius 32) fecerunt interdicto ſupponi 33): quod relaxare noluerunt, niſi prius ſolueretur emenda. [*Conſequenter ven. f. n. Carn. epiſc. ſuper hoc requiſitus, et per litteras metropol. ſui monitus diligenter, vt terram comitiſſæ taliter abſolueret, ſicut de iure poterat et debebat, idem, a capitulo iam dicto prohibitus, hoc facere recuſauit.*] Dicebant enim 34), [*hoc*] in Carnoten. eccleſiæ priuilegiis 35) *g* contineri, quod nemini liceat excommunicatis, vel nominatim interdictis, pro canonicis Carnoten. abſque congrua ſatisfactione abſolutionis beneficium indulgere. [*Videntes autem nuntii comitiſſæ, quod, data cautione, abſolui non poterant, vt deberent, tam ſuper hoc, quam aliis cauſſis, inter comitiſſam et capitulum agitatis, metropolitanam audientiam appellauerunt, tam ipſam comitiſſam, quam terram et balliuos ipſius ſub eius protectione ponentes.*] et infra. *Metropolitanus autem, cum partes eſſent in die præfixa præſentes, priuilegio diligenter inſpecto, teſtes hinc inde recepit: quibus ab officiali metropolitani examinatis, et die partibus iterum aſſignato, procurator comitiſſæ cum inſtantia poſtulabat, publicari atteſtationes receptas, ex abundanti de iuri parendo ſufficientem offerens cautionem, vt relaxaretur ſententia interdicti. Sed procurator capituli e contrario allegabat, quod iam dicti priuilegii ratione, ab ipſo terra non poterat nec debebat abſolui, niſi prius capitulo facta fuiſſet emenda, interpretando verbum illud, quod in priuilegio continetur, videlicet ſatisfactione congrua, pro emenda. Litigato igitur diutius ſuper huiuſmodi clauſula, interloquutus eſt metropolitanus iam dictus, ſe velle huiuſmodi expoſitionem apoſtolico examini reſeruare, et ſuper hoc diem partibus aſſignauit.*] Ad intelligendam autem clauſulam priuilegii memorati, credimus diſtinguendum, vtrum in aliquem interdicti vel excommunicationis ſententia ſit prolata pro 36) contumacia tantum; quia ſcilicet citatus ſtare noluit iuri: vel etiam pro offenſa, quia videlicet iuſſus noluit maleficium emendare. In primo caſu credimus congrue ſatisfieri, vt [*huiuſmodi*] ſententia relaxetur, ſi prius 37) ſufficiens ſtandi

29) *Ex parte N.* C. R. 1.

30) *Fuit*, C. R. L. ed. Pith. et gloſſ.

31) *Quia capitulum eum in terra ſua captum fuiſſe dicebat*, c. 7. comp. cit. 3.

32) *Suam*, C. H.

33) *Verum cum ſuper hoc parendi iuri ſufficientem cautionem offerrent canonici Carnotenſ. nihilominus terram eiuſdem comitiſſæ fecerunt per Dinien. archidiac. interdicto ſupponi, qui poſtmodum requiſiti, vt, ab eis ſufficienti cautione recepta iuri parendi, terram abſoluerent, eam recipere noluerunt, niſi prius ſolueretur emenda*, cit. c.

34) *Dicebant etiam*, C. R. 2. *dicebatur enim*, ed. gloſſ. *dicebat enim capitulum*, cit. c.

35) *In Carnotenſi eccleſia priuilegium*, C. R. 1. *priuilegio*, cit. c.

36) *Ex contumacia*, cit. c.

37) *Prius*, ibid. non habetur.

a *Cap.* 4. *eod. tit. in* 3. *compil.*

b *Cap.* 5. *eod. tit. in* 3. *compil.*

c *In aliis pleriſque:* nos tamen inquiſitioni, *etc. al.* nos autem, *etc.*

d *C.* 6. *eod. tit. in* 3. *comp.*

e Argauil.

f *Cap.* 7. *eod. tit. in* 3. *comp.*

g *Forte:* priuilegio.

iuri

iuri cautio tribuatur: in secundo vero [*casu*,] si offensa est manifesta, non 38) credimus satisfieri congrue, vt relaxetur sententia, nisi prius sufficiens præstetur emenda. Si vero dubia 39) est offensa: sufficere credimus ad relaxandam eandem, si parendi mandato ecclesiæ 40) *a* competens satisfactio 41) præbeatur.

38) *Nec*, C. R. 2.
39) *Dubia est*, C. R. et L.
40) *Ecclesiæ*, abest a C. R. L. H. ed. ant. et cit. c.
41) *Sufficiens cautio*, C. R. 1. *competens satisdatio*, L.

CAP. XXIV.

Summatum est supr. cap. proximo; vel dic: manifestum dicitur, quod per confessionem, vel probationem legitimam, vel euidentiam rei constat.

IDEM *comitissæ Blesen.* 42) *(ann. 1207. Roma in Galliam.)*

Cum olim *b* pro canonicis Carnoten. quoddam capitulum contra te fuit 43) allegatum, quod dicebant 44) in ecclesiæ suæ priuilegiis contineri, vt videlicet nemini liceat excommunicatis, vel nominatim interdictis, pro canonicis Carnoten. absque congrua satisfactione absolutionis beneficium indulgere: [*et infra.*] Quia vero, dum ansam soluimus, nondum dicimur ligauisse, propter hoc, quod, eisdem canonicis, velut asseris, proponentibus, illam offensam esse manifestam, non quæ iudici, nec quæ alii, sed quæ sibi tantummodo manifesta videtur 45): [*maior ex illa dictione videlicet manifesta, scrupulus quæstionis emersit. Tuis igitur humilibus precibus inclinati*,] offensam illam nos rescribimus intelligere manifestam, quæ vel per confessionem, vel probationem legitime 46) nota fuerit, aut euidentia rei, quæ nulla possit tergiuersatione celari.

42) In *epist. 66. libr. X.* inscriptio hæc habetur: *nobili mulieri - - - comitissæ Blesensi.*
43) *Fuerit*, C. R. et L. *fuerat*, c. 8. comp. cit. 3.
44) *Dicebat*, cit. c.
45) *Videntur*, ibid.
46) *Legitimam*, ibid.

CAP. XXV.

Verba priuilegiorum debent intelligi, vt aliquid afferant, et non remaneat ambiguitas: et ideo verba, secundum et iuxta, videntur apposita caussatiue, non conditionabiliter. H. d. Panorm.

IDEM *episcopo et cantori Atrebaten.* 47) *(ann. 1209. Roma in Belgium.)*

Abbate S. *c* Siluani Alciaten. 48) [*olim*] viam vniuersæ carnis ingresso, cum eiusdem loci monachi elegissent quendam de ipsius ecclesiæ 49) gremio in abbatem, et [*eiusdem*] confirmationem electionis a Morinensi episcopo nequiuissent aliquatenus obtinere, [*per procuratorem suum*] eam 50) a sede apostolica petierunt. Cæterum, procurator monasterii sancti Bertini proposuit ex aduerso, quod, cum secundum approbatam consuetudinem et priuilegia 51) Romani pont. abbates Alciaten. debeant de monasterio sancti Bertini semper assumi, huiusmodi electio erat non immerito reprobanda, vtpote contra consuetudinem diuturnam, et contra priuilegium 52) sed. apostol. attentata, et Alciaten. monachi *d* debeant 53) de iure compelli, vt de monasterio sancti Bertini personam idoneam sibi eligerent 54) in abbatem. [*et infra.*] Nos igitur, depositionibus testium, [*coram delegatis a nobis iudicibus productorum*,] diligenter inspectis, inuenimus, [*sufficienter*] esse probatum, quod a XL. annis et infra, monachi Alciaten. abbatem sibi de S. Bertini monasterio elegerunt, [*ita, quod infra præscripti temporis spatium de præfato cœnobio septem fuerunt in Altiacen. abbates assumti.*] [et infra.] Et cum quadam vice Guarinum 55) Alciaten. monachum elegissent: eius electio robur habere non potuit, donec apud monasterium S. Bertini professione facta, post aliquantum *e* temporis, quando scilicet eiusdem loci abbati, et conuentui placuit, in Alciaten. exstitit abbatem assumptus. Ex priuilegiis 56) quoque Rom. pontif. [*monasterii sancti Bertin. concessis*,] argui poterat 57) [*euidenter*,] Alciaten. abbatem fore de sancti Bertini collegio eligendum. Nam 58) priuilegio 59) [*fel. record.*] Paschalis papæ, [*præd. n.*] huiusmodi capitulum apparet insertum: *surrogationem abbatis penes monasterium sancti Siluani apud Alciaten. monachos 60), iuxta præteriti temporis morem, in vestra semper concedimus dispositione persistere 61)*: [*cuius verbis bon. mem. Innocent. papa, pr. n. prorsus inhæsit.*] In priuilegio etiam Calixti 62) [*secundi papæ*] huiusmodi capitulum inuenitur: *porro iuxta* [domini præd. n. sanctæ mem.] *Paschalis papæ decretum, abbatis surrogationem penes Alciaten. non aliunde, quam de vestro monasterio fieri apostol. auctoritate decernimus 63).* Ad hoc autem pars aduersa respondit, quod, si etiam 64) [*euidenter per depositiones testium*] probaretur, quod infra prædicti temporis spatium de monasterio sancti Bertini semper fuerit 65) abbas 66) Alciaten. assumptus, ex hoc [*tamen nullum Altiacen. monachis præiudicium parabatur: cum hoc non ex necessitate aliqua factum fuerit, sed ex libera voluntate.* et infra. *Sed*] nec dici 67) poterat, quod [*ex eo*] consuetudo aliqua, quasi contradicto 68) *f* iudicio fuerit introducta: cum in memorati Guarini electione, pro bono pacis extra iudicium processum taliter dignoscatur 69). [*et infra.*] Præterea, cum Paschalis papa surrogationem abbatis sancti Siluani de monasterio 70) S. Bertini iuxta morem præteriti temporis duxerit concedendam, nec *g* more 71) præteriti temporis [*seu consuetudine*] fiat fides: per eius priuilegium et similia, nullum super hoc Alciaten. monasterio poterat 72) præiudicium generari. Contra quod fuit ex aduerso responsum, quod hæc determinatio, secundum præteriti temporis morem, et caussalis, et conditionalis potest intelligi, et tam ad personale, quam ad impersonale verbum referri. Si enim 73) impersonale verbum determinet; conditionalis *h* intelligitur, et [*talis*] est sensus 74): *concedimus surrogationem abbatis sancti Siluani apud Alciaten. monasterium 75) in vestra semper dispositione consistere, secundum præteriti temporis morem*: id est, si mos præteriti temporis talis fuerit 76) *i*. Si vero verbum determinet 77) personale; caussaliter debet intelligi, vt 78) sit sensus: *concedimus secundum præteriti temporis morem*: id est, quia mos præteriti temporis sic obtinuit, surrogationem, [*videlicet abbatis S. Siluini apud Altiac. in vestra semper dispositione consistere.*] Hic autem sensus rectior esse videtur; quia, cum priuilegium sit lex priuata, et lex *k* non debeat 79) esse obscura, vel captiosa, sed certa et manifesta, nec esset priuata, nisi aliquid specialiter indulgeret 80), profecto sic intelligenda sunt illa verba, vt res, de qua agitur, valere possit potius, quam perire: maxime cum supra dictus Calixtus papa, qui eidem Paschali e vicino 81) successit, verbis æquioribus vsus, determinationem illam 82) prorsus amouerit, vt ambiguitas tolleretur 83), et, quod dicebatur in concessione Paschalis, vt videlicet surrogatio abbatis sancti Siluani apud Alciaten. in dispositione abbatis, et fratrum sancti Bertini semper existeret, ipse 84) mutauerit, decernens, surrogationem ipsius 85) abbatis non aliunde, quam de monasterio sancti Bertini faciendam, [*vt electio ad ius commune posset ex vna quidem parte reduci. Eadem quoque verba sic esse interpretanda, subsequens consuetudo declarat, quæ perhibetur esse legum interpres.*] His igitur [*et aliis, ad eamdem caussam spectantibus*,] diligen-

47) Longe diuersa hæc inscriptio ab illa est, quæ *libr. XII. epist.* 33. habetur huius tenoris: *abbati et conuentui S. Bertini.*
48) *Alciacensis*, constanter legitur in *cit. epist.* 33. vti etiam vocatur monasterium apud *MIRAEVM libr. II. diplom. Belgic. c.* 104.
49) *Ecclesiæ*, non est in c. 10. comp. cit. 3.
50) *Confirmationem ipsius*, ibid.
51) *Priuilegium*, C. R. et L.
52) *Priuilegia*, C. R. 1. et cit. c.
53) *Debebant*, C. R. 2. et L.
54) *Eligant*, C. H. et cit. c.
55) *Garrinum*, C. R. 2. per tot. *Gannun.* C. R. 1. *Garinen.* ed. ant. *Garinum*, cit. c. per tot.
56) *Ex priuilegio*, C. L. et ed. ant.
57) *Poterit*, cit. c. et C. R. 1. addit: *euidenter.*
58) *Nimirum*, cit. c.
59) *In priuilegio*, C. R. et L.
60) *Monachos*, abest a C. R. L. H. et cit. c. sed in C. R. 2. in margine noua manu est adiectum: *monast.*
61) *Consistere*, C. H.
62) *Calixti papæ*, C. R. et L.
63) *Decreuimus*, C. R. 1.
64) *Etiam*, non est in cit. c.
65) *Fuit*, C. H.
66) *Abbas*, desideratur in cit. c.
67) *Tamen dici*, C. H.
68) *Contradictorio*, C. R. et ed. ant.
69) Post diction. *introducta*, tenor in cit. c. ab hoc ita differt: *si de prædicto monasterio exstitit in memorati Garini electione processum, cum illud pro bono pacis factum extra iudicium dignoscatur.*
70) Ita recte legunt C. L. et H.
71) *Nec de more*, C. R. 1. ed. ant. et cit. c. *nec de more vel consuetudine*, C. R. 2. et L.
72) *Poterat*, non est in C. H.
73) *Vero*, ibid.
74) In C. L. additur: *talis.*
75) *Monasterium*, in cit. c. non habetur.
76) *Fuit*, C. H. et cit. c.
77) *Terminet*, C. R. 2.
78) *Et*, ibid.
79) *Debet*, C. H.
80) *Indulgeretur*, C. L.
81) *Paschali vicino*, cit. c.
82) *Suam*, ed. ant.
83) *Prorsus tollatur*, C. H.
84) *Et ipse*, ed. ant.
85) *Ipsius*, deest in C. H.

a *Dictio*, ecclesiæ, *deest in vetustiorib. cod. et in omnib. Vatic.*
b *Cap. 8. eod. tit. in 3. compil. Huius decr. intellectus pendet ex superiori.*
c *Cap. 10. eod. tit. in 3. compil.*
d *Al.* debebant iuri compelli.
e Aliquantulum.
f *Al.* contradictorio iudicio.
g *Al.* nec de more, vel consuetudine.
h Conditionaliter.
i Fuit.
k *Bart. in l. si finita. §. ex hoc edicto. ff. de damn. infecto.*

diligen-

diligenter auditis 86), [*et perspicaciter intellectis, de cons. f. n.*] monasterio sancti Bertini adiudicauimus huiusmodi dignitatem, vt, quoties in Alciaten. monasterio abbatis electio imminet facienda, Alciaten. monachi de coenobio 87) S. Bertini personam idoneam sibi eligant in abbatem, ita videlicet, vt tam diu monasterium ipsum hac honoris debeat praerogatiua gaudere, donec ibidem 88) viguerit obseruantia regularis, vt 89) idoneae personae inueniantur in illo, qui 90) *a* possint in abbatem 91) assumi.

86) *Inspectis et auditis*, C. R. 1.
87) *Monasterio*, ibid.
88) *Ibidem*, non est in C. H.
89) *Vel*, ibid.
90) *Quae*, C. R. L. et cit. c.
91) *In abbates*, cit. c.

CAP. XXVI.

Dicit, qui dicuntur haeretici manifesti. Secundo, quae sint pedagia, guidagia et salinaria interdicta. Tertio dicitur, quomodo intelligitur praeceptum, factum laico, quod de se conquerentibus in ecclesiastico foro respondeat. H. d.

IDEM *comiti Tolosan.* 92). *(ann. 1209.)*

Super *b* quibusdam mandatorum articulis, [*tibi a bon. mem. Milone, notario nostro, tunc temporis apostol. sed. leg. factorum, apud quosdam dubitatione suborta*,] tua deuotio [*explicari*] postulauit a nobis, qui sint dicendi haeretici manifesti. Super quo tibi duximus respondendum, illos [*in hoc casu*] intelligendos esse manifestos haereticos, qui contra fidem catholicam publice praedicant, aut profitentur, seu defendunt eorum 93) errorem, vel qui coram praelatis suis conuicti sunt, vel confessi, vel ab eis sententialiter condemnati super haeretica prauitate: quorum bona propria confiscantur, et ipsi iuxta sanctiones legitimas puniuntur 94). Praeterea, cum pedagia, guidagia, [*et*] salinaria tibi legatus interdixerit memoratus; auctoritate apostolica duximus declarandum, illa esse pedagia, salinaria, guidagia interdicta, quae non apparent imperatorum, vel regum, vel Lateran. *c* concilii largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine 95) a tempore, cuius non exstat memoria, introducta 96). [*Volumus insuper, vt ab ecclesiis et domibus religiosis, albergarias vel procurationes nullatenus exigas, sicut in mandatis dignosceris recepisse, quas tu etiam liberalitate propria remisisti.* et infra.] Cum autem 97) a legato 97*) receperis in mandatis, vt de te conquerentibus, secundum suum, vel alterius legati, vel iudicis ordinarii, vel delegati 98) arbitrium, iustitiam exhiberes: hoc taliter intelligendum esse censemus, vt in omni caussa, quae ratione personarum, vel rerum, ad ecclesiasticum forum pertinet, ac super vniuersis capitulis, quae pro pace seruanda sunt per [*iam*] dictum legatum statuta, vel auctoritate apostolica statuenda, item viduis, pupillis, orphanis et personis miserabilibus tenearis in iudicio ecclesiastico respondere.

92) *Libr. XII. epist.* 155. inscriptio haec est: *nobili viro R. comiti Tolosano*, i. e. RAYMVNDO.
93) *Eorum*, a C. R. ed. aut. et c. 1. comp. 4. h. t. abest, sed in C. L. est: *suum*.
94) *Puniantur*, C. R. 2.
95) Rectius vetustas immemorialis hic vocatur *consuetudo*, quam *praescriptio immemorialis*. Non enim hac *temporis vetustate* tam acquiritur priuilegium, quam olim legitime acquisitum probatur: quamuis diploma deficiat, quod tam vetusto tempore facile interire potuit, quod *praesumtione iuris et de iure* firmatur. Qua de caussa recte asseritur, etiam tunc huic immemoriali vetustati locum esse, si vel maxime omnis *praescriptio* exsulat.
96) Verba, nunc sequentia, in *cit. c.* 1. non leguntur: ideoque restituta sunt ex *c. 1. cit. comp. 4. de censibus*. Reliqua vero, scil. *Cum autem* etc. habentur in *c. 1. comp. cit. de foro compet.*
97) *Autem*, desideratur in C. H. et ed. ant.
97*) *Rursus cum ab eodem receperis*, cit. c. 1. de foro comp. cit. 4.
98) *Legati*, ed. ant.

CAP. XXVII.

Clericus traditur curiae seculari: quia degradatur, seculari potestate praesente, cui denuntiatur, vt in suum forum illum recipiat. H. d. vsque ad §. *Pro illo.*

IDEM *episcopo Parisiens.* 99) *(ann. 1208.)*

Nouimus expedire *d*, vt verbum illud, quod in antiquis canonibus, et in nostro [*quoque*] decreto, contra falsarios edito, continetur, videlicet vt clericus, per ecclesiasticum iudicem degradatus, seculari tradatur curiae puniendus, apertius exponamus.

Cum enim quidam antecessorum 100) nostrorum, super hoc consulti, diuersa responderint, et quorundam sit opinio, a pluribus approbata, vt clericus, qui propter hoc vel aliud flagitium graue, non solum damnabile, sed damnosum, fuerit degradatus, tanquam exutus priuilegio clericali, seculari foro per consequentiam applicetur, cum ab ecclesiastico foro fuerit proiectus; eius est degradatio celebranda, seculari potestate praesente, ac pronuntiandum [*est*] eidem 1), cum fuerit celebrata 2), vt in suum forum recipiat degradatum; et sic intelligitur 3) tradi curiae seculari: pro quo tamen debet ecclesia efficaciter intercedere, vt citra mortis periculum circa eum sententia moderetur.

99) Haec decretalis habetur *libr. XI. ep.* 257.
100) *Praedecessorum*, C. R. 2.

Iste §. non facit ad titulum, sed ponit gratiam, secundum quosdam.

§. 1. Pro illo vero falsario [*clerico*] scelerato, quem ad mandatum nostrum capi fecisti, hoc tibi duximus consulendum, vt in perpetuum carcerem ad agendam poenitentiam ipsum includas, pane doloris, et aqua angustiae sustentandum, vt commissa defleat, et flenda vlterius non committat.

1) *Eidem est*, C. H.
2) *Celebranda*, c. 2. comp. cit. 4.
3) *Intelligatur*, C. R. 1.

CAP. XXVIII.

Si papa indulget reo, qui propter absentiam actoris possessionem recuperare non potest, quod ei lapsus anni non noceat: intelligitur haec indulgentia secundum ius commune.

HONORIVS III. *archiepiscopo Turonen.* 4) (Conf. c. 1. comp. 5. de eo, qui mittitur in possess.)

Dilecto filio Iacobo Barbo, [*procuratore ecclesiae sancti Marci de Venetiis, olim nobis humiliter supplicante, vt, cum paratus esset tibi iustitiae plenitudinem exhibere super ecclesia sancti Marci de Tyro, et rebus aliis, de quibus inter te et Venetos, ac vicarium Venetorum quaestio mota fuit, possessionem ipsius ecclesiae, quae per fel. mem. I. papam, p. n. tibi fuit caussa custodiae assignata, sibi restitui faceremus,*] quia, te pro caussa necessaria tunc absente, possessio, tibi tradita caussa custodiae, restitui parti aduersae non potuit 5): [*nos*] eidem indulsimus, vt sibi lapsus temporis non obsisteret, quo minus possessionem ipsam recuperare valeret 6). Quoniam vero tantum temporis ante concessionem ipsius indulgentiae dicitur effluxisse, quod tibi sufficere posset ad verae possessionis effectum, secundum statuta *e* concilii generalis; [*et, si forte tempus ipsum tantum ante praedictam indulgentiam non effluxerit, videtur, quod eadem ad veram possessionem viam tibi praecludat, cum simpliciter contineatur in ipsa, quod de cetero ipsi procuratori lapsus temporis non obsistat, quo minus possessionem recuperare valeat memoratam: nos, quorum fuit intentio, iuri dicti procuratoris et ipsi ecclesiae sine tua et ecclesiae tuae iniuria subuenire,*] auctor. praes. declaramus, quod nostrae intentionis non fuit per ipsam indulgentiam ius perimere, quod tibi competit 7) *f*, ex possessione praeterita, vel post reditum tuum competierit 8) ex futura. Sibi enim imputare poterit pars aduersa, si negligens fuerit in sua iustitia prosequenda: cum, absentiae tuae impedimento cessante, conueniendi te habuit 9) facultatem.

4) *Cremonen.* C. H. *Tyren.* rectius in c. 1. comp. 5. de eo, qui mittitur in possess.
5) *Quia, te pro caussa necessaria tunc absente, ei assignari non poterat possessio postulata: nos eidem* etc. ibid.
6) *Valeat*, C. R. 1.
7) *Competebat*, C. R. ed. ant. et cit. c. *competebat ex ipsa*, H.
8) *Competierat*, C. R. 2. ed. ant. et cit. c.
9) *Habuerit*, C. R. L. et H.

CAP. XXIX.

Oblationis nomine intelligitur, quicquid offertur ecclesiae, quocunque modo in missa vel extra, et in ecclesia vel extra.

IDEM *priori et clericis* 10) *sanctorum Ioannis et Pauli Tudertin.* (*ann.* 1221. *Romae in Marcam.* Conf. c. 1. comp. 5. h. t.)

Cum inter vos dudum ex parte vna, et abbatem sancti P. 11) de Monte Spolet. dioec. ex altera, super tertia parte oblationum [*et possessionum*] capellae sancti Hilarii, [*et cellarum ipsius et quibusdam aliis coram bon. mem. Angelo, sancti Andreae diacono cardinali, tunc subdiacono et capellano felicis recordationis I. papae, praedecessoris nostri, ab eodem praedecessore, partibus auditore concesso,*] quaestio verteretur, et [*eidem constiterit auditori, quod*] a vobis probatum fuerit, per XL. annos, et amplius tertiam partem oblationum eiusdem capellae vestram ecclesiam recepisse a clericis institutis, per abbatem de Monte, tuisque, fili prior, eandem tertiam 12) te commisisse aliquando colligendam 13): bonae memoriae

10) *Clericis*, non est in C. H.
11) *Sancti Petri*, C. R. et L.
12) *Eadem tertio*, C. R. 1.
13) *Colligendo*, ibid.

a *Al.* quae possint, *etc.* b *Cap. 1. eod. tit. in 4. compil. Vide Albertinum tract. de agnosc. assert. cathol. et haeret. qu.* 29. c *Lateranen. concil. sub Alex. III. c.* 22. d *Cap. 2. eod. tit. in 4. compil. Degradatio qualiter sit facienda, vide concil. Trident. sess.* 13. *de reform. matr. cap.* 4.

e *Sub Innocent. III. cap.* 40. f Competebat.

I. papa,

I. papa 14), præd. noster, ipsam tertiam ecclesiæ vestræ 15) adiudicans, statuit, vt tibi, prior 16), liceret per eosdem clericos, sicut fuerat consuetum, partem colligere memoratam, [*prout in eiusdem prædecessoris litteris perspeximus contineri.*] Verum, quia postmodum sacerdos prædictæ capellæ, asserens, oblationum nomine minime contineri ea, quæ ipsi capellæ in festiuitate omnium sanctorum mittuntur, vel portantur ad illam, seu ad domum sacerdotis eiusdem, intuitu 17) defunctorum, nec non, quæ in ciminili 18) ponuntur, quod de altari suscipit, et facit per ecclesiam [*in fraudem ab aliquo*] deportari 19), et quæ 20) ante crucem, et in missa Trinitatis, et ea, quæ pro desponsatis dantur 21) *a*, et lampades cum oleo, quæ prædictæ capellæ ab aliquibus offeruntur, vel quæ dantur nuntio, qui ad recipienda talia per præfatæ capellæ parochiam destinatur, de his omnibus vobis tertiam partem 22) denegans exhibere, de aliis, nomine tertiæ partis 23) persoluendis, pro rata vestram 24) ecclesiam contingentis, retinere nitebatur ad expensas, capellæ ipsius necessarias faciendas: dictus prædecessor, [*vt omnis materia scandali tolleretur, tam*] de omnibus supra dictis, [*quam oblationibus aliis*] absque subtractione aliqua integre persolui voluit et mandauit tertiam portionem. At 25) *b* capellani prædictæ capellæ, [*volentes adhuc alterius defensionis fomitem suscitare, ac*] dicentes, primitias et decimas, vel ea, quæ offeruntur pro missis mortuorum sacerdotibus, et 26) quæ pro septimis 27), et tricesimis 28), et anniuersariis, panes 29) *c*, et alia, quæ intra hebdomadam offeruntur, et mortuorum iudicia, oblationum nomine minime contineri, et his omnibus tertiam partem soluere vobis nolunt. [*Vt igitur huiusmodi scandalorum materia, toties pullulantium, radicitus euellatur:*] volumus et mandamus, vt per vestrum clericum, a vobis in eadem ecclesia institutum, de omnibus supra dictis et aliis 30) oblationibus, quocunque titulo ad ecclesiam [*ipsam*] peruenerint, sine diminutione aliqua integre tertia vobis portio persoluatur.

14) *Innocentius papa*, C. L.
15) *Colligendam: prædecessor præfatus ipsam tertiam, ecclesiæ sanctorum Ioannis et Paulli adiudicans*, etc. c. 1. comp. 5. h. t.
16) *Priori*, ibid.
17) *Eiusdem mittuntur intuitu*, C. R. 1.
18) Vel potius: *cimilini*, vt est in cit. c. Secundum *CIRONIVM ad cit. c.* et *CANGIVM in glossar. med. æui hac voc. CIMILINE est vas, in quo sacerdos, sacra faciens, manus obluit, et quo postmodum vti solent diaconi et subdiaconi, qui eidem deseruiunt, ad excipiendas oblationes, quæ offeruntur inter missæ sollemnia, dum patena populo osculanda præbetur.*
19) *In fraudem deportari*, C. H.
20) *Quæ*, ibid. non habetur.
21) *Canitur*, C. R. 1. L. ed. ant. et cit. c. *cantatur*, C. R. 2.
22) *Partem*, desideratur in cit. c.
23) *Partis est*, C. R. et L. sed *partis*, in cit. c. non habetur h. l.
24) *Pro rata partis vestræ*, C. R. *pro rata partis vestram*, L. et cit. c.
25) *Ac*, ed. ant.
26) *Et*, non est in cit. c.
27) *Septenariis*, C. H.
28) *Tricennariis*, C. R. 1.
29) *Pannos*, C. R. L. et cit. c.
30) *Et omnibus*, ed. ant.

CAP. XXX.

Lis dicitur mota, cum fuerit contestata.

IDEM *episcopo F. B. Bertrandi* 31) d. (*ann.* 1222. *Romæ in Hispaniam.* C. 2. comp. cit. 5.)

II. Ex parte vestra fuit propositum [*coram nobis*,] quod [*dilecti filii*,] præpositus et canonici Aretinen. 32) sententiam, quam [*felicis memoriæ*] I. papa 33) præd. noster super [*ecclesia sancti Gregorii quibusdam terris et parte molendinorum Cupreue ac Castri saxi et*] molendino, [*posito supra montem*] de Calianen. 34) ac aliis [*diuersis*] articulis, [*in eadem sententia comprehensis, inter vos et eorum canonicam*] promulgauit, [*per interpretationem sinistram*] in recidiuæ quæstionis scrupulum reducere molientes, asserunt, capitulum illud eiusdem sententiæ, quo dicitur, ne canonica ipsa 35) impediat, quo minus monasterium vestrum molendinum præfatum de Calianen. reædificare valeat in eo statu, in quo fuisse dignoscitur tempore motæ litis, esse referendum ad tempus, quo lapillus in denuntiatione 36) noui operis iactus fuit: vobis e contrario 37) asserentibus, illud esse intelligendum de tempore,

31) Tota hæc inscriptio vitiosa est. Veram restituit *CIRON. in append. ad c. 2. comp. 5. h. t. abbati et conuentui monasterii S. Floræ Aretinæ.*
32) *Aretini*, C. L.
33) *Innocentius papa*, C. R. et L.
34) *Casien.* C. R. 1. *de Caliano*, cit. c. per totum.
35) H. e. *collegium canonicorum* vel ecclesia, in qua commorantur canonici: quem significatum pluribus exemplis illustrat *DV FRESNE in glossar. med. æui voc. canonica.* Lis enim erat inter canonicos Aretinenses et monasterium S. Floræ in vrbe Aretina.
36) *In denuntiationem*, C. R. *de nuntiatione*, H.
37) *E conuerso*, C. R. 1. et L. *in contrarium*, C. R. 2.

a Canitur, *pro* dantur, *est in antiquis cod.* et ea missa, quæ pro desponsatis canitur. b *Al.* ac. c Pannos. d *Al. ita:* idem episcopo F. P. P.

quo lis super hoc inter vos et præfatam canonicam 38) exstitit contestata. [*Quare humiliter supplicastis, vt altercationem huiusmodi per interpretationem capituli supra dicti decidere dignaremur.*] Nos igitur, considerata eadem sententia [*diligenter*,] quod in præfato capitulo dicitur de tempore motæ litis, interpretamur esse referendum ad tempus, quo litis contestatio facta fuit 39).

38) *Ecclesiam*, ed. ant.
39) Sed sicut iure nouiori *lis pendere* dicitur ab eo tempore, quo citatio aduersario legitime insinuata fuit per *Clem.* 2. *vt lite pend. nihil innou.* ita *lis* quoque ab hoc tempore *mota* dici debet. Neque enim antea *pendere*, quam *mota*, dici potest, vt decisio secundum hoc ius aliter formari debeat. Pontifex sine dubio ad iuris Romani antiqua placita suam decisionem formauit, de quibus tamen pontifices seculo XII. variam nec concordem sententiam habuisse, aliquoties obseruaui. Vid. *not.* 4. *ad c.* 19. *X. de offic. et pot. iud. deleg.*

CAP. XXXI.

Constitutio legati de soluenda tertia mortuariorum episcopo, intelligi debet de his mortuariis, in quibus de iure communi debetur.

IDEM *prælatis* [*et capitulis*] *vniuersitatis Francigenarum Constantinop.* 40) (*ann.* 1222. *Romæ.* C. 3. comp. cit. 5.)

III. Ex parte vestra fuit propositum [*coram nobis*,] quod [*ven. fr. n.*] patriarcha vester, occasione constitutionis cuiusdam, quam [*ven. fr. n.*] Albanen. 41) *e* episcopus, tunc [*apostolicæ sedis*] legatus, in partibus Romaniæ super legatis edidit defunctorum, et dil. fil. I. tit. sanctæ Praxedis presbyter card. dum ibidem legationis fungeretur officio, innouauit, de quibusdam, quæ vobis et ecclesiis vestris legantur a decedentibus, tertiam [*indebite*] a vobis exigit portionem. Cum igitur ipsi 42), sicut ex eorum interpretatione accepimus, non intellexerint, quod de his, quæ in ornamentis ecclesiasticis, vel ad fabricam ecclesiæ, reparatione indigentis, aut ad ecclesiæ luminaria, nec non de his, quæ pro anniuersario, septimo, tricesimo ac vicesimo faciendis, vel de his, quæ personis specialiter, nisi forsan id fiat ecclesiæ ratione, a quocunque legantur, aliqua deberet solui portio ecclesiæ cathedrali: nos, interpretationem eorum ratam habentes, secundum [*ipsam*] constitutionem 43) præfatam præcipimus obseruari, firmiter inhibentes, ne in prædictis aliquid fraudulenter in præiudicium cathedralis ecclesiæ procuretur.

40) *Vniuersis prælatis Franc. et Constantinop.* C. R. 1. *prælatis vniuersis Franc. Constantinopoli constitutis*, C. R. 2. *prælatis vniuersis Francorum Constanti*, ed. ant. sed *Francigenarum*, abest a c. 3. comp. cit. 5.
41) Ita rectius C. R. L. et cit. c. non *Albinensis.*
42) *Ipsi legati*, C. H. *episcopus et cardinalis prædicti*, cit. c.
43) *Ipsam*, etiam in C. R. 2. L. H. ed. ant. Cont. gloss. et Pith. præmittitur.

CAP. XXXII.

In priuilegio de percipiendis fructibus beneficiorum, appellatio beneficiorum etiam maiora beneficia comprehendit, quando priuilegium est concessum episcopo pro honesta et fauorabili caussa. H. d. cum suppletione Panormitani.

IDEM *episcopo Tolenen.* 44) f (*ann.* 1223. C. 4. comp. cit. 5.)

Tua nobis fraternitas g intimauit, quod, cum tibi pro releuatione oneris debitorum, [*quo premeris*,] duxerimus indulgendum, vt fructus beneficiorum, quæ interim in diœcesi tua vacare contigerit, tibi liceat biennio retinere, quidam, apostolicæ gratiæ priuilegium sinistra interpretatione restringere molientes, asserunt, præbendas et maiora beneficia nequaquam beneficiorum nomine contineri: [*super qua interpretationem apostolicam postulasti.*] Nos igitur, [*interpretum huiusmodi sententiam reprobantes*,] auctoritate præsentium declaramus, quod in hoc casu 45) præbendæ ac alia beneficia generali beneficiorum nomine continentur.

44) Rectius: *Tullensi*, C. R. L. et c. 4. cit. comp. 5. *Tolonen.* ed. gloss. sed male. In ed. ant. vero nulla est inscriptio.
45) In cit. c. 4. omittuntur verba: *in hoc casu.*

CAP. XXXIII.

Verbum, moderationis, diminutionem continet, non augmentum.

GREGORIVS IX. *decano et sacristæ Engo* 46) h. (*ann.* 1236. *Romæ.*]

Transmissæ *i* nobis 47) litteræ 48) continebant, quod, significantibus episcopo et capitulo Xanton. 49) quod quadragenarius canonicorum

46) Lectio hic varia, sed vbique fere vitiosa. Etenim *Englion.* C. R. 1. *Eugen.* C. R. 2. *Egoli*, edit. ant. legunt. Rectius C. L. *Engolimensi*, vel *Engolismensi*, legitur, *Engoulesme*, in Aquitania sub archiepiscopo Burdegalensi.
47) *Nobis*, desideratur in C. H. et ed. ant.
48) *Vestræ litteræ*, C. L.
49) *Xantonen.* C. L. *Santonen.* C. R. 2.

e Alban. f Tullen. *al.* Tollenen. *al.* Tulonen. g *Vide archidiac. in cap. frater noster C.* 16. *qu.* 1. h Engoli. *al.* Engolismen. i *Vide gl. et D. in cap. cupientes, de elect. in* 6. *et cardinalem Clement.* 2. *de magistris.*

numerus,

numerus, institutus in eorum ecclesia, non poterat obseruari, pro eo, quia non sufficiebant ecclesiæ facultates, vobis dedimus in mandatis, vt canonicorum et præbendarum numerum iuxta facultates ecclesiæ moderantes, statueretis eundem firmiter obseruari. Vos vero inuenistis, prædictæ ecclesiæ facultates, a tempore statuti numeri adeo excreuisse, quod absque mutilatione præbendarum maior haberi posset numerus in eadem: quare quæsistis, an per *moderationis* verbum, litteris nostris appositum, eundem numerum augmentare vel minuere deberetis. Quocirca mandamus, quatenus, si veteres non sunt minutæ 50) præbendæ, cum moderatio locum non habeat, ipsarum et canonicorum numerum dimittatis in eodem statu, in quo hactenus dignoscitur exstitisse, in vtilitatem eiusdem ecclesiæ conuertentes augmentum suorum redituum, donec duxerimus aliter disponendum.

50) *Diminutæ*, C. R. 2.

TITVLVS XLI. DE REGVLIS IVRIS.

CAP. I.

Non potest breuius summari.

IOANNES CHRYSOSTOMVS 51) (*ann.* 398. *in Thracia.* Conf. c. 1. comp. 1. h. t.)

Omnis res 52), per quascunque caussas nascitur, per easdem dissoluitur.

51) In c. 1. comp. 1. h. t. desideratur hæc inscriptio.
52) Eadem verba sunt in *c.* 4. *C. XXVII. qu.* 2.

CAP. II.

Dubia in meliorem partem interpretari debent.

BEDA *in Homiliis.* a (*ann.* 731. *in Anglia.* C. 7. comp. cit. 1.)

Estote misericordes, etc. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo 53) *b*, nisi vt ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Quod enim scriptum est *c*: *ex fructibus eorum cognoscetis eos*: de manifestis dictum est 54), quæ non possunt bono animo fieri, vt stuprum, blasphemiæ, furta, ebrietates et similia: de quibus nobis permittitur iudicare.

53) *Aestimo*, C. H. et ed. ant.
54) *Digne dictum est*, C. R. 1.

CAP. III.

Propter scandalum euitandum veritas non est omittenda.

IDEM. (C. 9. comp. cit. 1.)

Qui scandalizauerit 55) etc. Vtilius scandalum nasci permittitur 56), quam veritas relinquatur.

55) *Scandalizatur*, c. 9. comp. cit. 1.
56) *Permittatur*, ibid.

CAP. IV.

Propter necessitatem illicitum efficitur licitum.

IDEM *super Marc.* 57) (C. 12. comp. cit. 1.)

Quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam et sabbathum custodiri præceptum est; Maccabæi tamen sine culpa sua 58) in sabbatho pugnabant 59): sic et hodie, si quis ieiunium fregerit ægrotus, reus voti non habetur 60).

57) *Super Matthæo*, C. R. 1. *Matthæum*, H. sed in ed. ant. neutra verba leguntur.
58) *Sua*, non est in c. 12. comp. cit. 1.
59) *Pugnarunt*, C. R. *pugnant*, L. ed. ant. et cit. c.
60) *Non tenetur*, cit. c. loco verborum: *reus voti non habetur.*

a *In Lucam libr.* 2. *cap.* 24. *Vide B. Thom.* 2. 2. *quæst.* 60. *artic.* 4. b Aestimo. c *Matth.* 7.

CAP. V.

Illicite factum, obligationem inducit.

GREGORIVS VII. 61) (*ann.* 591. C. 4. comp. cit. 1.)

Quod latenter, aut per vim, vel alias illicite 62) introductum est, nulla debet stabilitate subsistere.

61) Erronee. Desumtum enim est hoc cap. ex GREGORII I. *ep.* 54. *ind. XI. libr. II.*
62) *Quod latenter per vim et illicite*, c. 4. comp. cit. 1.

CAP. VI.

Tormenta, indiciis non præcedentibus, inferenda non sunt.

IDEM *Varien.* 63) *episcopo.* (*ann.* 590. C. 5. comp. cit. 1.)

Cum in contemplatione: [*et infra.*] In ipso caussæ initio non est a quæstionibus inchoandum.

63) Rursus vitiose. Legendum enim: GREGORIVS I. *Narsi patricio libr. I. ep.* 6.

CAP. VII.

Sacrilegus est, offendens rem vel personam ecclesiasticam.

X STEPHANVS PAPA 64) d. (*ann.* 257. *Romæ.* C. 8. comp. cit. 1.)

Quæ multoties [*vsurpantur, necesse est, vt multoties prohibeantur. Nam*] quicquid in sacratis Deo rebus, et episcopis iniuste agitur, pro sacrilegio reputatur: quia sacra sunt, et a quoquam 65) violari non debent.

64) Apud *Pseudo-Isidorum* STEPHANO I. hæc verba in *ep.* 2. affinguntur.
65) *Quocunque*, C. H. et ed. ant. sed in c. 8. comp. cit. 1. desiderantur voces: *a quoquam.*

x Hinschius p. 184

CAP. VIII.

Qui facit aliter, quam debet, facere non dicitur.

AVGVSTINVS 66). (*ann.* 420. *in Africa.*)

Qui ex timore *e* facit præceptum, aliter, quam debeat, facit: et ideo iam non facit.

66) *Eugenius papa*, C. R. et L.

CAP. IX.

Committens vnum peccatum, reus est omnium, quoad vitam æternam.

IDEM *in libro de vera et falsa pœnitentia* 67). C. 11. comp. cit. 1.)

Defleat peccator, quia, offendens in vno [*præcepto,*] factus est omnium reus.

67) *Idem in legendæ pœnitentia*, C. R. 2. *idem in libro de sapientia*, ed. Cont. et Pith.

CAP. X.

Ignorantia non excusat prælatum in peccatis subditorum. H. d. quoad mysticum et moralem intellectum.

GREGORIVS *in registro* 67*). (*ann.* 591. *Romæ.* C. 14. comp. cit. 1.)

Quamuis caussæ: [*et infra.*] [*Quid esse deterius potest, quam vt agantur talia contra seruos Dei, vt ipse nesciat, qui præest.*] Non enim 68) potest esse pastoris excusatio, si lupus oues comedit, et pastor nescit.

67*) H. e. *libr. II. ep.* 52.
68) *Enim*, a C. R. L. et ed. ant. abest.

CAP. XI.

Pro spiritualibus homagium non præstatur.

LVCIVS III. 69) *f* (*ann.* 1181. *Romæ.*)

Indignum est, et a Romanæ ecclesiæ consuetudine alienum, vt pro spiritualibus facere quis homagium compellatur. [*etc.*]

69) Inscriptio in *c.* 2. *comp.* 2. *de excess. prælat.* est hæc: LVCIVS III. *Eboracensi archiepiscopo et Lond. decano et abbati de Filien.*

d *Stephanus papa I. epist.* 2. *cuius initium*: plurimum gaudemus, *exstat in* 1. *tom. conc.* e *Cap.* 10. *eod. tit. in* 1. *compil. Vide B. Thom.* 2. 2. *quæst.* 19. f *Cap.* 13. *eod. tit. in* 1. *compilat. Vide cap.* 2. *de excess. prælat. in* 2. *compil. vbi exstat integra clausula.*

FINIS DECRETALIVM GREGORII IX.

LIBER

LIBER SEXTVS
DECRETALIVM
D. BONIFACII PAPAE VIII. 1)

BONIFACIVS, epiſcopus, ſeruus ſeruorum DEI, dilectis filiis, doctoribus et ſcholaribus vniuerſis, Bononiæ 2) *a* commorantibus, ſalutem et apoſtolicam benedictionem!

Sacroſanctæ Romanæ eccleſiæ, quam imperſcrutabilis diuinæ prouidentiæ altitudo, vniuerſis diſpoſitione incommutabili prætulit eccleſiis, et totius orbis præcipuum obtinere voluit magiſtratum, regimini præſidentes, curis ſollicitamur continuis, et aſſidua meditatione vrgemur, vt iuxta creditæ nobis diſpenſationis officium, ſubditorum commodis, in quorum proſperitate vtique proſperamur, iugi, quantum nobis ex alto conceſſum fuerit, ſollicitudinis ſtudio intendamus. Amplectimur quippe voluntarios pro ipſorum *b* quiete labores, et noctes quandoque tranſigimus 3) inſomnes, vt ſcandala remoueamus ab ipſis, et, quas humana natura, nouas ſemper deproperans edere formas, lites quotidie inuenire conatur, nunc antiquorum *c* declaratione, nunc vero nouorum editione iurium, prout nobis eſt poſſibile, reprimamus.

Sane, cum poſt volumen decretalium, a felicis recordationis Gregorio papa IX. prædeceſſore noſtro, tam prouide, quam vtiliter compilatum, nonnullæ ab eo et ab aliis Romanis pontificibus ſucceſſiue ſuper diuerſis dicerentur articulis editæ decretales, de quarum aliquibus, an decretales exſiſterent, earumque auctoribus 4) dubitabatur ſollicite in iudiciis et in ſcholis: nos, ad apicem ſummi pontificatus ſuperna diſpoſitione vocati, ſuper hoc cum inſtantia requiſiti a multis *d*, ambiguitatem et incertitudinem huiuſmodi, diſpendium pluribus adferentem *e*, omnino tollere, ac elucidare, quæ de decretalibus ipſis teneri, quæue deberent in poſterum refutari, gratia ſuffragante diuina, pro vtilitate publica deſiderabiliter adfectantes, per venerabiles fratres noſtros, Guilielmum, archiepiſcopum Ebrudunenſ. 5) *f* et Berengarium, epiſcopum Biterenſ. ac dilectum filium,

1) *Incipit liber ſextus decretalium domini Bonifacii, papæ octaui.* C. R.
2) *Tholoſæ*, ibid.
3) *Tranſimus*, C. R. ed. gloſſ. et Pith.
4) *Actoribus*, C. R.
5) *Ebredunenſem*, C. impr.

a In vno manuſcripto ita: *Paduæ commorantibus:* in altero Vaticano ita: *Bononiæ*, *Pariſiis*, *Aurelianiſque commorantibus.* *b* *Eorum.*
c Optimus textus ſecundum doct. quod declarans non nouat. Similis text. in l. heredes palam. §. ſed et ſi notam. ff. de teſtamentis. Font.
d In dubio iuris, ſi princeps eſt præſens, conſulendus eſt: aliter non valet actus. Vide l. cum de nouo. C. de legibus. *e* Alias: *adferentes.* *f* *Ebredunenſ.*

magiſtrum *a* Richardum de Senis, ſanctæ Romanæ eccleſiæ vicecancellarium, iuris vtriuſque doctorem, decretales huiuſmodi diligentius fecimus *b* recenſeri, et tandem, pluribus ex ipſis, cum vel temporales, aut ſibi ipſis, vel aliis iuribus contrariæ, ſeu omnino ſuperfluæ viderentur, penitus reſecatis, reliquas 6), quibuſdam ex eis abbreuiatis et aliquibus in toto, vel in parte mutatis, multiſque correctionibus, detractionibus, et additionibus, prout expedire vidimus, factis in ipſis, in vnum librum, cum nonnullis noſtris conſtitutionibus, in quibus ad correctionem morum, ſubditorumque *c* quietem multa ſtatuuntur ſalubria, fructus vberes Deo propitio in domo Domini adlatura, et plurima, in iudiciis et extra frequentata, dubia deciduntur, redigi mandauimus, et ſub debitis 7) titulis collocari.

Quem librum, quinque libris aliis dicti voluminis decretalium adnectendum, *ſextum* cenſuimus nuncupari: vt idem volumen, ſenarium *d*, qui numerus eſt perfectus, librorum, illo adiuncto, numerum comprehendens, perfectam in *e* rebus agendis formam tribuat, et in moribus diſciplinam.

Nec ſine cauſſa morem prædeceſſorum noſtrorum, qui cum conſtitutiones aliquas promulgabant nouiter, et 8) eas mandabant ſub antiquarum ſerie ſituari, omiſimus in hac parte ſeruare. Hæc 9) *f* enim fecimus, ne infinitos libros deſtrui, et alios non ſine maximis 10) diſpendiis, laboribus, et expenſis de nouo fieri oporteret.

Vniuerſitati *g* veſtræ igitur per apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus librum huiuſmodi, cum multa maturitate digeſtum, quem ſub bulla noſtra vobis tranſmittimus, prompto ſuſcipientes adfectu, eo vtamini de cætero in iudiciis et in ſcholis, nullas alias, præter *h* illas, quæ inſeruntur, aut ſpecialiter reſeruantur in eo, decretales aut conſtitutiones, a quibuſcunque noſtris prædeceſſoribus, Romanis pontificibus, poſt editionem dicti voluminis promulgatas, recepturi vlterius, aut pro decretalibus habituri.

6) *Reliquis*, C. R.
7) *Certis*, ibid.
8) *Et*, abeſt a C. R. impr. ed. gloſſ. et Pith.
9) *Hoc*, C. R.
10) *Magnis vel maximis*, ibid.

---

a Doct. not. quod doct. vocari poſſunt magiſtri gl. 3. in Clem. cum ſit. de magiſtr. Ego addo text. in l. quibus præcipua. ff. de verb. ſign. Font. *b* Nota, quod poteſtas condendi legem, eſt delegabilis. doct. Font. *c* Alias ita: *vtrorumque ſubditorum quietem* *d* Conſule Euclidem et alios mathematicos, ex quibus intelliges, cur numerus ſenarius dicatur perfectus. Adde Macrobium libr. 1. cap. 6. in ſomnium Scipionis. *e* Al. ita: *in eccleſiaſticis rebus agendis.* *f* *Hoc.* *g* Nota text. hic iuncta ſuperſcriptione, quod ſcholares et doct. ſimul faciunt vniuerſitatem. Dom. Philipp. Font. *h* Nota, quod dictio, *præter*, ſequens negatiuam includit. Dom. hic Rom. conſil. 328. Font.

BONIFACIVS PAPA VIII. *natione Hernicus, patria Anagninus, e familia Caietana, anno MCCXCIV. pontifex maximus creatus eſt. Is decretales epiſtolas prædeceſſorum ſuorum per* GVILIELMVM, *archiepiſcopum Ebrudunenſ. et* BERENGARIVM, *epiſcopum Biterenſ. ac magiſtrum* RICHARDVM de Senis, *S. R. E. vicecancellar. diligenter fecit recenſeri, et, quibuſdam decretis nouis, a ſe additis, in vnum librum ſub debitis titulis redigi, et quinque aliis* GREGORII PAPAE IX. *adnecti*, ſextumque *nuncupari iuſſit: ad quem* IOANNES ANDREAS *Bononienſis continuas gloſſas, quibus multa eius lectura fuerunt inſerta, et hoc ſigno () notata, conſcripſit.*

SEXTI

SEXTI DECRETALIVM
LIBER PRIMVS.

TITVLVS PRIMVS.
DE SVMMA TRINITATE, ET FIDE CATHOLICA.

CAP. VN.

Spiritus Sanctus aeternaliter a Patre et Filio, tanquam ab vno principio et vnica spiratione, procedit. Ioann. Andr.

GREGORIVS X. 1) *in generali concilio Lugdunensi II. c. 1. (ann. 1274. in Gallia.)*

Fideli ac deuota professione fatemur *a*, quod Spiritus Sanctus aeternaliter ex Patre et Filio, non tanquam ex duobus principiis, sed tanquam ex vno principio, non duabus spirationibus, sed vnica spiratione procedit. Hoc 2) professa est hactenus, praedicauit et docuit, hoc firmiter tenet et 3) praedicat, profitetur et docet sacrosancta Romana ecclesia, mater omnium fidelium, et magistra: hoc habet orthodoxorum patrum, atque doctorum Latinorum, pariter et Graecorum incommutabilis et vera sententia. Sed quia nonnulli propter irrefragabilis praemissae veritatis ignorantiam in errores varios sunt prolapsi: nos, huiusmodi erroribus viam praecludere cupientes, hoc 4) sacro adprobante concilio, damnamus et reprobamus omnes, qui negare praesumpserint, aeternaliter Spiritum Sanctum ex 5) *b* Patre et Filio procedere, siue etiam temerario ausu adserere, quod Spiritus Sanctus ex Patre et Filio, tanquam ex duobus principiis, et non tanquam ex vno, procedat.

1) *Gregorius IX.* C. impr. sed erronee.
2) *Hec*, ibid.
3) *Et*, a C. R. abest et ab ipso concil.
4) *Hoc*, in ipso concil. non habetur.
5) *De*, C. R. sed contra textum concil.

TITVLVS II.
DE CONSTITVTIONIBVS.

CAP. I.

Noua constitutio principalis tollit primam contrariam; quamuis id non exprimat; speciales consuetudines, et statuta rationabilia non tollit: nisi id exprimat. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1301. Romae.)*

Licet Romanus pontifex, (qui iura omnia in scrinio pectoris sui censetur 6) habere,) constitutionem *c* condendo posteriorem, priorem, quamuis de ipsa mentionem non faciat, reuocare noscatur; quia tamen locorum specialium 7) et personarum singularium consuetudines et statuta, (cum sint facti, et in facto consistant,) potest probabiliter ignorare: ipsis, dum tamen 8) sint rationabilia, per constitutionem, a se nouiter editam, (nisi expresse caueatur in ipsa,) non intelligitur in aliquo derogare.

6) *Censentur*, C. impr.
7) *Specialium*, nec in C. impr. nec in R. habetur. Nihilominus tamen retinendum est. Nam inde colligitur, ius pontificium etiam in foris catholicorum valere in subsidium, saluis statutis et consuetudinibus specialibus, et in Germania pariter saluis *concordatis nationis Germanicae*, aliisque *legibus propriis*.
8) *Modo*, C. R.

CAP. II.

Duo sunt dicta. Primum, quod statuta ordinariorum non ligant probabiliter ignorantes. Secundum, quod statutum episcopi extra suam dioecesim subditum non ligat. Ioann. Andr.

IDEM.

Vt animarum *d* periculis obuietur; sententiis, per statuta quorumcunque ordinariorum prolatis, ligari 9) nolumus ignorantes: dum tamen eorum ignorantia crassa non fuerit, aut supina. Statuto episcopi, quo in omnes, qui furtum commiserint, excommunicationis sententia promulgatur, subditi eius, furtum extra ipsius dioecesim committentes, minime ligari noscuntur: cum extra territorium ius dicenti non pareatur 10) impune.

9) *Legari*, C. impr.
10) *Pereatur*, ibid.

TITVLVS III.
DE RESCRIPTIS.

CAP. I.

Rescriptum, impetratum ab excommunicato, est ipso iure nullum, et quidquid inde sequutum est: nisi in caussa excommunicationis vel appellationis.

GREGORIVS IX. 11) *(ann. 1230. Romae.)*

Ipso iure rescriptum, vel processus, per ipsum habitus, non valeat, si ab excommunicato super alio, quam excommunicationis vel appellationis articulo, fuerit impetratum.

11) *Gregorius nonus in concilio Lugdunensi*, C. R.

CAP. II.

Per clausulam: Quidam alii: *possunt soli quatuor conueniri: quorum nomina in primo citatorio exprimantur, ne varitioni sit locus.* Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *in concilio Lugdunen. (ann. 1245. in Gallia.)*

Cum in multis iuris articulis infinitas reprobetur; prouide duximus statuendum, vt per illam generalem clausulam: *Quidam alii:* quae frequenter in 12) litteris nostris inseritur, vltra tres vel quatuor in iudicium non trahantur; quorum nomina in primo citatorio exprimat impetrator: ne locus fraudi forsitan relinquatur, si circa ea possit libere variare 13).

12) *In*, C. R. non habet.
13) *Variari*, C. impr.

CAP. III.

Si actor contra reum super pluribus personalibus litteras impetrat ad diuersos; non valent litterae, nec processus earum: et reo condemnabitur in expensis. Et idem in reo, conueniente vel reconueniente actorem, eodem durante iudicio. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Dispendia litium aequitatis compendio volentes, qua possumus, industria coarctare, statutum felicis recordationis Gregorii papae IX. praedecessoris nostri, super hoc editum ampliantes, decernimus, vt, si quis contra alium plures personales 14) mouere voluerit quaestiones, non ad diuersos iudices, sed ad eosdem super omnibus huiusmodi quaestionibus litteras studeat impetrare. Qui vero contrarium fecerit, omni commodo *e* careat litterarum: nec processus habitus valeat per easdem, reo 15), si eum per ipsas citauerit vel 16) fatigauerit, in expensis legitimis condemnandus. Reus quoque, si, eodem durante iudicio, actorem sibi obnoxium duxerit 17), reconuentionis beneficio vel conuentionis, (si contra eum litteras impetrare maluerit 18), de iure suo debet apud eosdem iudices experiri 19), nisi eos, vt suspectos 20), poterit recusare, simili poena, si contra hoc 21) fecerit, puniendus.

14) *Reales* omittuntur, quod in his forum rei sitae potissimum attendatur, et sic plures *reales* non commode semper vni eidemque iudici committi queant.
15) *Alias reo*, C. R.
16) Verb. *citauerit vel*, non sunt in C. impr.
17) *Dixerit*, C. R. et ed. gloss.
18) *Voluerit*, C. R.
19) *Reperire*, C. impr.
20) *Suspectus*, ibid.
21) *Hoc*, non est in C. R.

a *Papa cogitur confiteri. Do. et infidelis deponitur. XL. distinct. c. si papa. per gloss. Vide magistrum et ibi doct. theologos l. 1. sent. dist. 11. et 12. Thom. p. 1. qu. 36. art. 2. et 4.* b *Alias:* a patre. c *Quae dicitur quasi commune statutum, et verbum statuti respicit ius scriptum. 1. dist. c. 5. §. cum itaque. secundum Archid.* d *Doct. hic not. quod laici ligantur statuto episcopi, in fauorem animae facto, c. nouit. de iud. c. nos inter. de purg. can. Font.*

e *Hoc est, si virtute primi rescripti aduersarius erat in mora, vel in mala fide, vel erat interrupta praescriptio propter secundum rescriptum ad alium, omnes isti effectus pereunt. Phil. Et vide c. procedere etiam in delegatis ab inferioribus a papa. Anch. Phil. Do. Font.*

CAP. IV.

Receptus per litteras facultatis, si ad recipientes spectabat receptio, ipsorum, et non papæ, auctoritate intelligitur esse receptus: nisi in litteris aliud esset expressum. Si autem receptio non spectabat ad eos: tunc apostolica auctoritate dicitur receptus. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1300.)*

Cum aliquibus recipiendi aliquem in canonicum alicuius ecclesiæ, non obstantibus eiusdem ecclesiæ priuilegiis, consuetudinibus, vel statutis, iuramento, confirmatione apostolica, vel quacunque firmitate alia roboratis 22), per nostras litteras concedimus facultatem; si canonicorum receptio alias in ipsa ecclesia non spectat ad eos, quibus huiusmodi litteræ diriguntur, sed ex earum viribus recipiunt potestatem: is, qui recipitur, auctoritate apostolica dignoscitur esse receptus. Si vero canonicorum receptio alias pertineat ad eosdem; non apostolica, sed recipientium censetur auctoritate receptus: nisi, quod eum auctoritate nostra reciperent, in nostris litteris caueatur 23) expresse.

22) Per hanc clausulam fit relaxatio ab obligatione statutorum, priuilegiorum etc. in certo actu: adeoque re vera *dispensatio* peragitur. Vnde liquet, hanc cessare in caussis, quæ arbitrio pontificis non sunt subiectæ, vt in *concordatis nationis German.*

23) *Caueretur*, C. R. ed. Pith. et gloss. *cauetur*, C. impr.

CAP. V.

Rescriptum papale, quod concedit promoto retentionem primorum beneficiorum vsque ad beneplacitum papæ, exstinguitur, mortuo papa: secus, si ibi dicatur: vsque ad beneplacitum apostolicæ sedis. *Nec intelligitur tale rescriptum de beneficiis, prius non canonice detentis.* H. d. Ioann. Andr.

IDEM. *(ann. 1302.)*

Si gratiose tibi a Romano pontifice concedatur, vt beneficia *a*, quæ tempore tuæ promotionis obtinebas 24) *b*, posses 25) vsque ad suæ voluntatis beneplacitum retinere: huiusmodi gratia per eius obitum, per quem ipsius beneplacitum 26) omnino exstinguitur, eo ipso exspirat. Secus autem, si vsque ad apostolicæ sedis beneplacitum gratia concedatur prædicta. Tunc enim, quia sedes *c* ipsa non moritur, durabit perpetuo: nisi a successore fuerit reuocata. Prætextu vero talis concessionis, quæ debet, (cum sit ambitiosa,) restringi, ea solum beneficia, quæ canonice obtines, potes licite retinere.

24) *Obtines*, C. R. et impr.

25) *Possis*, ibid.

26) Clausula *beneplaciti* re vera *precarium* inuoluit: adeoque morte concedentis concessio desinit. *l. 4. D. locat. cond.* Quocirca priuilegia, *ad beneplacitum* concessa, pro lubitu reuocari possunt. Vid. *LYNCKER. de beneplacito.*

CAP. VI.

Vacatio per mortem, et vacatio per renuntiationem sunt diuersa: et ideo in litteris, ad beneficia impetratis, vno expresso, non venit reliquum.

IDEM. *(ann. 1302.)*

Susceptum ab apostolica sede mandatum, vt, ab aliquo beneficii, (quod obtinet,) resignatione recepta, ipsum alteri conferas et adsignes, adimplere non potes, si ille, antequam resignet, rebus eximatur humanis; cum non per resignationem vacauerit, sed per mortem: nisi de intentione mandantis aliud appareret expresse. Si duo super eodem beneficio litteras impetrent, primo eorum, per illius obitum, qui tenebat, secundo vero, per cessionem eiusdem ipsum proponente vacare: secundus, cum beneficium ipsum cessione, non morte vacauerit, debet primo in ipsius adsequutione præferri.

CAP. VII.

Licet ignorans, beneficium sibi collatum, in impetratione alterius illius mentionem non fecerit; valent litteræ: alterum tamen eliget, si de iure simul teneri non possint. Ioann. Andr.

IDEM. *(ann. 1302.)*

Gratia, quam super beneficio a sede apostolica te impetrasse proponis, vitiosa reputari non debet: quamuis de alio beneficio, ab episcopo tuo antea tibi, absenti et ignoranti, collato, nullam, (cum tempore impetrationis nescires,) feceris mentionem. Vtrumque tamen, (si talia sint beneficia, quæ simul nequeant de iure teneri,) habere non potes: sed eligas, quod ex eis malueris retinere.

CAP. VIII.

Si restituatur quis ad gratiam reuocatam; sine alterius præiudicio intelligitur restitutus: vnde alteri, ante restitutionem impetranti, præferri non debet. Iann. Andr.

IDEM.

Quamuis is, cuius gratia, (per quam mandabatur *d* in certa ecclesia prouideri sibi de beneficio, proxime vacaturo,) per nos fuerat 27) reuocata, restituatur a nobis denuo ad eandem; non tamen ei, cui post reuocationem, et ante restitutionem prædictas, similis in eadem ecclesia gratia facta fuit, (nisi de hoc *e* expresse dixerimus 28), anteferri debebit: cum talis restitutio, vbi aliud non exprimitur, intelligatur fieri sine iuris præiudicio alieni.

27) *Fuerit*, C. R.

28) *Nisi hoc fuerit expresse dictum*, C. R. sic etiam in C. impr. desideratur partic. *de*.

CAP. IX.

In litteris, ad beneficia impetratis, inspicitur tempus datæ. Vnde per illas beneficium curatum obtinere non poterit, qui, licet nunc sit maior, illo tempore minor erat. Ioann. Andr.

IDEM.

Si eo tempore, quo tibi de beneficio cum cura, vel sine cura mandauimus 29) prouideri, ad obtinendum curatum beneficium, idoneam *f* non habebas 30) ætatem: tibi, licet nunc legitimæ effectus sis ætatis, auctoritate litterarum huiusmodi, (cum tempore datæ ipsarum adhuc 31) non esses idoneus,) de beneficio, curam animarum habente, nequaquam poterit 32) prouideri. Beneficium autem sine cura, (cum ad ipsum sufficientem tunc ætatem haberes,) per eas licite poteris obtinere.

29) *Mandamus*, C. impr.

30) *Habes*, C. R.

31) *Ad id*, ibid.

32) *Poteris*, ibid.

CAP. X.

Gratia generalis non præiudicat speciali, et debet facere mentionem de præcedenti priuilegio, consuetudine vel statuto. H. d. Zenzel.

IDEM.

Si propter tua debita persoluenda, fructus beneficiorum primi anni, quæ in tua vacabunt diœcesi, tibi, (non obstantibus quibuslibet consuetudinibus, priuilegiis, vel statutis, per quæ nostra impediri posset 33) concessio,) vsque ad quinquennium de speciali gratia concedimus: intentionis nostræ nequaquam existit, si fructus huiusmodi, ecclesiæ tuæ 34) fabricæ vel alteri vsui, seu cuicunque singulari personæ, de speciali consuetudine, priuilegio, vel statuto forsitan debeantur, quod eis per concessionem ipsam, (nisi hoc expresse caueatur in *g* ea,) præiudicium aliquod generetur.

33) *Possit*, C. R.

34) *Tuæ*, ibid. non legitur.

CAP. XI.

Caussæ ab apostolica sede vel eius legato committi debent dignitatem obtinentibus, vel canonicatum ecclesiæ cathedralis. Nec tractari debent, nisi in ciuitatibus, vel locis insignibus. H. d. vsque ad *§. Cum vero.*

IDEM BONIFACIVS VIII. 35) *(ann. 1302.)*

Statutum *h*, quod circa iudices, a sede apostolica deputandos, nuper edidimus, cum quædam contenta in eo, quæ pro communi vtilitate credebantur inducta, (sicut experientia docuit,) tendere dignoscantur ad noxam, sanctione præsenti, (quam irrefragabiliter obseruari mandamus,) suadente vtilitate, in melius duximus reformandum. Sancimus igitur, vt nullis, nisi dignitate præditis, aut personatum obtinentibus, seu ecclesiarum cathedralium canonicis, caussæ auctoritate litterarum sedis apostolicæ, vel legatorum eiusdem de cætero committantur, nec audiantur alibi, quam in ciuitatibus, vel locis insignibus, vbi possit commode copia peritorum *i* haberi.

Actore et reo eiusdem diœcesis existentibus, caussa committi non debet extra illam, nisi in sex casibus, in quibus tamen non trahetur vltra vnam diætam. Et, nisi in duobus vltimis casibus impetrans per iuramentum fidem fecerit de illis, repelletur a iudice, et in expensis condemnabitur. Hoc dicit vsque ad *§. Cum autem.* Dominicus.

§. I. Cum vero eiusdem ciuitatis seu diœcesis fuerint actor et reus; extra ipsas caussa non committatur, nec conueniatur aliquis eorundem: nisi ab episcopo contra aliquem de sua diœcesi, vel ab aliquo contra eum, aut contra eius capitulum, seu contra vniuersitatem ciuitatis, villæ, aut castri fuerit actio dirigenda, vel nisi actor, eandem ciuitatem seu diœcesim intrare non audens, aut sui aduersarii potentiam merito perhorrescens, eum intra ipsas nequeat conuenire secure. In his quippe casibus extra dictas ciuitatem 36) et diœcesim possit contra prædictos caussa committi: nullus tamen eorum vltra vnam diætam a fine suæ diœcesis valeat conueniri. Sed et in duobus vltimis casibus, nisi impetrans de prædicto timore, quem in litteris commissionis exprimere teneatur 37), primo fidem iudici faciat, saltem per proprium iuramentum,

35) *Bonifacius VIII.* non habet C. impr.

36) *Ciuitates*, C. R.

37) *Tenetur*, ibid.

a *Quid nomine beneficii intelligatur, vide doct. in c. cum olim. de præbend. et dign. Plura beneficia sine dispensatione tenere licet. infr. eod. tit. Gratian. Dom.* b Obtines, possis, *etc.* c *In codice Barbat.* sedes apostolicas. d *Hodie huiusmodi mandata de prouidendo omnino sunt sublata per concil. Trident. sess. 24. de reform. c. 19.* e Nisi hoc, *etc.* f *Quæ sit idonea ætas in quolibet ordinato, tradit Panorm. c. sicut inordinata. de præb.* g *Papa in beneficialibus præiudicare potest alterius iuri. Nam in beneficialibus omnia potest. c. 2. infr. de præb.* h *Nota, appellatione statuti comprehendi ius commune. Fort. Vide conc. Trid. sess. 25. de reform. c. 10.* i *Nomine peritorum qui intelligantur, vide Archidiac. in c. vt commiss. infr. de haeret.*

tum,

tum, iudex ipse nullatenus in caussa procedat, sed partes a sua iurisditione dimittens, impetrantem eundem in expensis legitimis alteri parti condemnet.

Actor contra reum diversae dioecesis debet impetrare delegatum, vel in dioecesi rei, vel in alia non propria, nec vltra vnam diaetam distante. Dominicus.

§. 2. Cum autem actor 38) et reus ciuitatum et dioecesum fuerint diuersarum, si actor in ciuitate vel dioecesi rei iudicem habere recuset; ipsum non in sua, sed in alia 39) ciuitate, vel dioecesi libere impetrare valeat, reumque trahere ad eandem: dummodo locus, ad quem eum traxerit, vltra vnam diaetam, (sicut in casu alio praemittitur,) minime sit remotus.

Delegatus extra locum commissionis, nec partes citare, nec caussam cognoscere potest sine expresso partium consensu, nec subdelegare locis vel personis aliis, quam hic expressis. Ioann. Andr.

§. 3. In nullo quoque casuum praedictorum iudex extra ciuitatem seu dioecesim 40), in quibus deputatus fuerit, citet partes, nec de caussa sibi commissa cognoscat; nisi ad id expressus accesserit earundem *a* adsensus: neque alibi, quam intra illas, et personis duntaxat, designatis superius, committat *b* quomodolibet vices suas.

Delegatus nihil debet a partibus recipere, nisi esculentum et poculentum, libere oblatum, quod paucis possit consumi diebus: vel moderatas expensas, si non sunt pauperes, quando pro necessitate vel vtilitate, non malitiose, extra domicilium pergeret. Dominicus.

§. 4. Insuper vt gratis, et cum omni puritate iudicium coram ipso procedat, nullum munus vel quicquam 41) aliud, (nisi forsan esculentum vel 42) poculentum, mera liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit diebus, vel nisi, cum 43) ipsum propter caussam, sibi commissam, contigerit extra suum domicilium proficisci, moderatas expensas,) recipere ab eisdem partibus qualitercunque praesumat, prouisurus attente, quod in ipsis expensis modum nequaquam excedat. Nec plus ab vna parte, quam ab alia exigat; cum commune gerat negotium vtriusque, quodque, (vbi caussae 44) sibi commissae vtilitas vel necessitas non 45) exegerit,) occasionem propter habendas expensas proficiscendi extra domicilium non adsumat: sed et, vbi notabiliter fuerint pauperes *c* litigantes, etiam 46) pro expensis nil prorsus exigat ab eisdem.

Delegatus, nisi indigeat, non adsumat adsessorem: alias de suo illi prouideat. Si eget: non suspectum partibus adsumet, cum moderato salario, a partibus soluendo.

§. 5. Adsessorem 47) autem, (vt quandoque *d* faciunt aliqui fraudulenter,) nisi eo indigeat, quod conscientiae relinquatur eiusdem, sibi nequaquam adiungat: alioquin de suo proprio prouidere teneatur eidem. Si autem indigeat: ipsum, neutri parti suspectum, adsumens, ei de competenti salario, prouide moderando ab eo, faciat a partibus communiter prouideri.

Delegatus, taxare debet salarium notariorum, nec participare debet cum ipsis vel adsessoribus in salario. Dom.

§. 6. Notarium vero vel notarios, in caussa sibi commissa scribentes, qui vt plurimum in exigendo salario metas rationis excedunt, vt ad ipsius spectat officium, prudenter refrenet: nec cum ipsis, aut cum adsessore praefato lucrum participet vllo modo.

Delegatus, recipiens aliquid contra prohibitionem huius capituli, tenetur restituere, non obstante dantis remissione. Ioann. Andr.

§. 7. Si quid 48) *e* autem contra constitutionem praesentem receperit: ad ipsius restitutionem integram teneatur, nulla eorum, quibus restitutio facienda fuerit, remissione vllatenus profutura eidem.

Delegatus non debet vocare testes; nisi statu caussae requirente: et producens illis administrare debet expensas in veniendo, stando et redeundo. Dominicus.

§. 8. Pro ferendo quoque testimonio, (praetextu cuius aliqui alios fraudulenter interdum a iudicibus vocari procurant, vt eos laboribus et expensis fatigent, aut extorqueant aliquid ab eisdem,) nullum vllatenus conuocet *f*: nisi quando conditio et status 49) caussae requirent 50). Sed nec tunc, nisi a producente, competentes, (vocato pro testimonio veniendo, stando, et redeundo,) faciat ministrari expensas.

38) *Idem actor*, ibid.
39) *Aliena*, ibid.
40) *Suae dioecesis*, C. impr.
41) *Quicquid*, ibid.
42) *Et*, C. R.
43) *Cum*, non est in C. impr.
44) *Nisi caussae*, C. H.
45) *Non*, abest a C. R. et impr.
46) *Etiam*, C. R. non habet.
47) *Adsessores*, C. impr.
48) *Si quis*, C. H.
49) *Aut status*, ibid.
50) *Requirerent*, C. impr. *requiret*, H.

Gesta contra hanc decretalem sunt ipso iure nulla. H. d. Et non diuiditur.

§. 9. Quidquid autem contra praemissa, vel eorum aliquod 51) contigerit attentari, sit ipso iure irritum et inane.

51) *Aliquid*, C. R. et impr.

CAP. XII.

Sola praeuenta praesentatio et receptio in canonicum secundi impetrantis in eadem ecclesia, non excludit primum impetrantem a praebenda, vacante tempore suae receptionis, vel post a vacante ante suam receeptionem vel praesentationem; et hoc, si per processum exsequutoris, vel interpositionem decreti pro primo impetrante adfecta exstiterat: nisi dolo vel negligentia excluderetur ab eadem. H. d. Dominicus.

IDEM. *(ann. 1302.)*

Tibi, qui gratiam in Bituren. 52) *g* ecclesia impetrasti a nobis, certo exsequutore concesso, qui te in canonicum recipi faceret, et de praebenda tibi, (si qua in eadem ecclesia tunc vacabat, alioquin de vacatura *h* proxime,) prouideret, alius, similem gratiam post tuam impetrationem obtinens in eadem, licet prius, quam tu, suas litteras praesentauerit, et in canonicum sit receptus, in praebenda tempore tuae receptionis, vel etiam post vacante, ex quo alteri ante tuam receptionem collata non exstitit, anteferri non debet. Idem quoque, si ante receptionem tuam in canonicum vacauisset praebenda per processum tui exsequutoris, qui ei, ad quem praebendae collatio pertinebat, notificauerat, quod eam volebat 53) per huiusmodi potestatem conferre, aut interdixerat 54), ne conferret eandem, seu illam suae reseruauerat collationi, praesertim cum interpositione decreti adfecta: tunc enim tibi et non alteri debet praebenda huiusmodi adsignari. Quinimo si ante receptionem et praesentationem etiam tuam praebenda vacauerit 55): idem erit censendum, si in huiusmodi gratia, tibi facta, decretum a nobis fuerat 56) irritum et inane, quod contra ipsam contingeret attentari. In praedictis itaque *i* casibus debes tu praebendam vacantem potius, quam impetrator vltimus, obtinere: dum tamen dolus tibi non possit, vel notabilis negligentia imputari.

52) *Biteren.* C. impr.
53) *Valebat*, C. H.
54) *Interdixit*, ibid.
55) *Vacauit*, C. impr.
56) *Fuerit*, C. H.

CAP. XIII.

Si primo sub conditione prouideri mandatur, et secundus, pure impetrans, priusquam veniat conditio, a papa vel exsequutore suo canonicatum obtineat: in adsequutione praebendae primo praefertur. Ioann. Andr.

IDEM. *(ann. 1302. Romae.)*

Si pro te alicui directa fuerint scripta nostra, vt tibi de canonicatu, et praebenda ecclesiae Bituren. 57) *k* si ad id accederet episcopi et capituli ecclesiae praelibatae adsensus, auctoritate apostolica prouideret: alter 58), postmodum impetrans, qui ex collatione apostolicae sedis, vel exsequutoris, super hoc deputati, prouisione, priusquam episcopi et capituli praedictorum adsensus ad prouisionem tibi accederet faciendam, canonicatum obtinuit Bituren. licet tu, interueniente postea praedictorum adsensu, dicti prioris mandati auctoritate, in canonicum ipsius ecclesiae sis receptus, in praebenda vacante tibi merito antefertur.

57) *Biteren.* C. impr.
58) *Et alter*, ibid.

CAP. XIV.

Haec est sollemnis decretalis, et per Ioann. Andr. subtiliter glossata, et potest sic secundum eum summari: *Si inter duos impetrantes non adparet prioritas, etc.* Haec decretalis duo membra distinguit, et in secundo subdistinguit. Et partes patent secundum Ioann. Andr. licet glossa prima latius summet.

IDEM.

Duobus *l* super prouisione 58*) simili, sibi facienda in eadem ecclesia, litteras a nobis obtinentibus vna die, certis eis exsequutoribus deputatis, si non adpareat, quis primo impetrauerit ex eisdem, is eorum, cui canonicatum contulimus, est in praebenda praeferendus alteri, qui a nobis canonicatum non exstitit adsequutus: licet priusquam alius eis, ad quos spectat canonicorum receptio, et collatio praebendarum, suas praesentauerit litteras, et ab eis in canonicum sit receptus. Si vero neutri eorum vel vtrique canonicatum contulimus 59): tunc, (ex quo in gratia sunt aequales, is,) qui primo praesentauerit, erit potior 60) in praebenda. Quodsi forsan ambo simul in praesentando concurrant: hi ad

58*) *Professione*, C. impr.
59) *Contulerimus*, C. R.
60) *Prior*, ibid.

a Eorundem. b *Vid. Bart. in l. mulcta. ff. de cond. et demonstr. et Bald. in l. fin. C. de her. inst. Font.* c *Paupertas excusat ab onere expensarum. Dom.* d *Iura disponunt super eo, quod non fit saepe, sed quandoque. Dom.* e *Vide l. si rem. §. omnis. ff. de pign. act.* f Conuocent.

g Britensi. *al.* Betarensi. h *Hodie mandata de prouidendo, et gratias exspectatiuas omnino sustulit conc. Trid. sess. 24. de reform. cap. 19.* i Quoque. k Biterensis. l *Meminisse semper oportet eorum, quae sanciuit conc. Trid. sess. 24. de reform. c. 19.*

quos, (vt præmittitur,) spectat canonicorum receptio et collatio præbendarum, vel eorum maior pars, ex eis alterum, quem voluerint 61), eligere teneantur. Quo electo, alius omnino careat impetratis: nisi ex tenore litterarum ipsius 62) expresse adpareat, quod vtrique ipsorum voluerimus prouidere.

61) *Maluerint*, C. R.
62) *Ipsius*, desideratur ibid.

CAP. XV.

Omnes indulgentiæ, concessæ a Bonifacio, vel suis prædecessoribus, clericis, de percipiendis perpetuo fructibus suorum beneficiorum in absentia, sunt reuocatæ. Et profitetur papa, se illas in posterum non daturum. Ioann. Andr.

IDEM.

Quia per ambitiosam importunitatem petentium, tam nos, quam nonnulli prædecessores nostri, Romani pontifices, indulgentias perpetuas multis 63) concessimus de percipiendis 64) fructibus beneficiorum suorum, distributionibus *a* quotidianis duntaxat exceptis, siue in scholis essent, siue 65) in 66) ecclesiarum suarum altera residerent, aut in Romana curia moram traherent, seu alio certo loco, vel etiam vbicunque; ex quo insolentiæ oriuntur vagandi, et dissolutionis præparatur materia, minuitur cultus diuinus, quem desideramus augeri, et officium plerumque, propter quod beneficium ecclesiasticum datur, omittitur: nos volentes emendare præterita, et quantum possumus, aduersus futura cauere, omnes huiusmodi et similes indulgentias, personis, non ecclesiis vel dignitatibus datas, penitus reuocamus, et earum concessionem 67) nostris volumus exsulare temporibus. Quodque nobis licere non patimur, nostris successoribus indicamus 68).

63) *A multis*, C. impr.
64) *Recipiendis*, C. R.
65) *Si*, C. impr.
66) *In*, ibid. non legitur.
67) *Concessiones*, C. H.
68) *Iudicamus*, C. impr.

TITVLVS IV.
DE CONSVETVDINE.

CAP. I.

Prætextu consuetudinis etiam iuratæ, vel quantocunque tempore obseruatæ, non potest quis nisi vnicum personatum, dignitatem, vel aliud perpetuum officium, simul cum canonica, et præbenda in aliqua ecclesia absque dispensatione sedis apostolicæ obtinere, vel iam obtenta tenere: et contra præsumptum, irritum est omnino. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1296. Romæ.)*

Consuetudinem *b*, quam in vestra ecclesia seruatam adseritis tanto tempore, quod in contrarium memoria non existit, videlicet, quod ipsius ecclesiæ canonici duos personatus, aut duas dignitates, vel præposituras, seu administrationes, aut duo officia, vel eorum alterum cum reliquo insimul et præbendam possint in ea licite absque dispensatione sedis apostolicæ obtinere, corruptelam, (cum sacris sit inimica canonibus, et de ambitionis radice processerit,) merito reputantes, eam auctoritate apostolica reprobamus, vosque ad ipsius obseruantiam, etiamsi iuramento firmata exstiterit, (cum iuramentum iniquitatis vinculum non exsistat,) decernimus non teneri, statuentes, vt, (cum vnum officium vix digne 69) valeat aliquis adimplere,) nulli liceat de cætero, nisi vnicum personatum 70), vel dignitatem, aut præposituram, siue administrationem, vel officium perpetuum, quocunque nomine censeantur *c*, cum præbenda insimul 71) absque dispensatione dictæ sedis in eadem ecclesia obtinere, vel iam obtenta *d* tenere. Quodsi a quoquam secus præsumptum fuerit: irritum sit omnino.

69) *Digne*, abest a C. R.
70) *Cum personatum*, non habet C. H.
71) *Similiter*, est ibid.

CAP. II.

Non valet consuetudo, quod ab officiali episcopi ad episcopum appelletur. Ioann. Andr.

IDEM.

Non putamus illam consuetudinem, quantocunque tempore de facto seruatam, consonam rationi, quod ab officiali episcopi ad eundem episcopum valeat appellari: ne ab eodem ad se ipsum, (cum sit idem auditorium vtriusque,) appellatio interposita videatur.

CAP. III.

Valet consuetudo præscripta, quod episcopus in inquirendo, puniendo, et corrigendo subditorum excessus, sui capituli consilium requirere non teneatur. Ioann. Andr.

IDEM. *(ann. 1297.)*

Non *e* est, (dum tamen alias sit præscripta canonice *f*,) consuetudo, quam allegat episcopus, reprobanda, quod in inquirendis *g*, puniendis, et corrigendis subditorum excessibus, consilium sui capituli requirere minime teneatur.

CAP. IV.

Per rescriptum apostolicum, quo de præbenda, primo vacatura, mandabatur alicui prouideri, laudabilis illius ecclesiæ consuetudo non tollitur. Hinc est, quod, si ibi est consuetudo, quod antiquiores canonici vacantes præbendas possint optare gradatim, illo non obstante mandato, poterit antiquior vacantem optare præbendam: et exspectatis, per XX. dies optare volentibus, exsequutor de non optata prouidebit eidem. Si autem præbendam vacantem in curia papa conferret: tunc illam antiquior optare non poterit. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum in tua *h* ecclesia, (in qua consuetudo habetur, quod antiquiores canonici gradatim meliores, si voluerint, possint, cum vacant, per se, vel per alios optare præbendas,) prouideri mandamus alicui de præbenda, nulli alii de iure debita, proximo inibi vacatura; huiusmodi non obstante mandato, poterunt ipsi antiquiores iuxta consuetudinem eandem optare, cum præbenda vacabit: et illa, quæ optata non fuerit, (si nulli sit debita 72), erit illi, pro quo scripsimus, conferenda. In præbendis vero, sed. 73) apostol. vacantibus, cum de ipsis per Rom. pontif. ordinatur, locus prædictæ consuetudini non exsistit. Ne autem prætextu eiusdem consuetudinis, prouisiones, auctoritate apostolica faciendæ, vltra debitum differantur; statuimus, vt exsequutores, super ipsis prouisionibus deputati, optare volentes, per viginti dies duntaxat *i* exspectent: quibus elapsis, libere in non optatis ad exsequenda sibi mandata procedant 74), præfata consuetudine non obstante.

72) *Debita de iure*, C. R. Sed vltima duo verba a manu recentiori adscripta.
73) *Apud sedem apostolicam*, C. R. et impr.
74) *Procedent*, C. R.

TITVLVS V.
DE POSTVLATIONE 75) PRAELATORVM.

CAP. VN.

Si quis eligat postulando, vel postulandum, vel in postulandum: vel postulet eligendo, vel eligendum, vel in eligendum: talis electio vel postulatio est irrita ipso iure. Si autem dicat: eligo et postulo, prout melius de iure valere potest; idem: nisi probabiliter dubitaretur, an esset eligendus vel postulandus. Et tunc consensus tempore eligat alteram viam, electionis scilicet vel postulationis: qua electa, ad alteram redire non poterit. H. d. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1297.)*

Perpetuo prohibemus edicto, ne sub aliqua ex iis 76) formis, quas perniciosa curiositas adinuenit: *eligo postulando*, et *k*: *postulo eligendo*: aut: *eligo postulandum*, seu: *postulo eligendum* 77): cum nec vera electio, nec vera 78) postulatio resultet ex ipsis, quin sibi potius inuicem aduersentur: aut sub illis verbis *l*: *eligo in postulandum*, vel: *postulo in eligendum*: cum rem imperfectam significare noscantur, ad faciendas electiones vel postulationes de cætero procedatur, si secus actum fuerit, eo ipso irritum decernentes. Sub ea etiam forma: *eligo et postulo, prout potest melius de iure valere*: (cum incertitudinem contineat,) quenquam postulari vel eligi prohibemus, statuentes, quod contra factum fuerit, viribus omnino carere: nisi quando probabiliter dubitatur, vtrum quis sit eligendus, vel potius postulandus. Quo casu is, qui sic postulatus fuerit aut 79) *m* electus, consensus tempore viam electionis vel postulationis, (ne in 80) incerto vagetur,) eligere necessario teneatur, redeundi ad aliam *n*, (postquam vnam elegerit,) sibi licentia penitus interdicta.

75) *De postulationibus*, C. H.
76) *His*, C. impr.
77) Verb. *aut eligo postulandum, seu postulo eligendum*, non sunt in C. H.
78) *Vera*, ibid. non legitur.
79) *Et*, C. impr.
80) *In*, abest ab eod.

---

a *Appellatione fructuum veniunt manualia, vt adnotant doct. Dom. Font.* b *Vide conc. Trid. sess. 7. de reform. c. 2. et 4. et sess. 24. de reform. c. 17.* c *Al.* censeatur. d *Constitutio antiqui iuris declaratoria extenditur ad præterita; etiamsi contra se habeat consuetudinem: dummodo declaret illam non valere. Dom. Ph. Font.*

e *Vide de consuet. c. fin. Dom.* f *Al.* legitime. g *Al.* requirendis. h *Vide cap. 2. de don. Et nota, quod ecclesia dicitur esse prælati; quod intellige quoad administrationem: quia prælatus non est dominus.* i *De dictione*, duntaxat, *vide Archid. in c. statutum. §. in nullo. supr. de rescr. et Bart. et Alex. in l. 1. ff. si quis ius dic. non obt.* k *Al.* seu postulando, *al.* vel. l *Dictio*, verbis, *deest in manuscr. cod.* m *Alit.* et electus, *quam lectionem glossa agnoscit, in verbo:* sic. n *Vide c. vt quis duas. infr. tit. prox. l. eum qui duob. ff. de acquir. her. Font.*

TITV-

TITVLVS VI.

DE ELECTIONE ET ELECTI POTESTATE 81).

CAP. I.

Si aliquid opponatur contra prouisionem, electionem, vel postulationem, factam ad personatum, dignitatem, vel canonicam, in personam vel formam, et ab hoc fuerit appellatum ad papam: appellans et defendens, et quorum interest, a die obiectionis, intra mensem adripiant iter eundi ad papam. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *in concilio generali Lugdun.* (*ann.* 1245. *in Gallia.*)

Statuimus, vt, si quis electionem, postulationem vel prouisionem factam impugnat, in formam *a* obiiciens aliquid, vel personam, et propter hoc ad nos appellari contigerit 82), tam is, qui opponit, quam qui defendit, et generaliter omnes, quorum interest, et quos caussa contingit, per se, vel per procuratores, ad caussam instructos, ad sedem apostolicam a die obiectionis, iter adripiant intra mensem.

Si pars altera, exspectata per XX. dies post aduentum alterius, non venerit: in negotio procedatur. Ioann. Andr.

§. 1. Sed si pars alia 83) *b* non venerit, per viginti dies post aduentum alterius exspectata: in electionis negotio, non obstante cuiusquam absentia, sicut de iure fuerit, procedatur. Hæc autem in dignitatibus, personatibus, et canoniis obseruari volumus et mandamus.

Non probans, quod in formam opponit, condemnatur parti alteri in expensis: non probans, quod obiicit in personam, est a beneficiis triennio suspensus, et perpetuo priuatus, si se interim ad illa miscuerit. Hæ pœnæ locum non habent, si legitime pateat, eum calumniosum non fuisse. Ioann. Andr.

§. 2. Adiicientes, vt, qui plene non probauerit, quod in formam opponit, ad expensas, quas propter hoc pars altera *c* se fecisse docuerit, condemnetur. Qui vero in probatione defecerit eius, quod obiicit in personam, a beneficiis ecclesiasticis triennio nouerit se suspensum. Ad quæ 84) si intra illud tempus propria temeritate se ingesserit, eis ipso iure perpetuo sit priuatus, nullam super hoc de misericordia spem aut fiduciam habiturus: nisi manifestissimis constiterit documentis, quod ipsum a calumniæ vitio caussa probabilis et 85) sufficiens excusaret.

81) *Et electi potestate*, non habet C. H.
82) *Contingat*, C. R.
83) *Aliqua*, ibid.
84) *Ad quem*, C. impr.
85) *Vel*, C. R.

CAP. II.

Vota conditionalia et alternatiua et incerta in electionibus reprobantur, et habentur pro non adiectis, et recidunt in pure consentientes. Ioann. Andr.

IDEM.

In electionibus et postulationibus, ac scrutiniis, ex quibus ius oritur eligendi, vota conditionalia, alternatiua vel 86) *d* incerta penitus reprobamus, statuentes, vt, huiusmodi votis pro non adiectis habitis, ex puris consensibus celebretur electio, voce illorum, qui non pure consenserint 87), ea vice *e* in alios residente.

86) *Et*, C. R.
87) *Consenserunt*, ibid.

CAP. III.

Ponitur caussa constitutionis, et iuris veteris conseruatio. Ioann. Andr.

GREGORIVS X. *in generali concilio Lugdunensi.* (*ann.* 1274. *in Gallia.*)

Vbi periculum *f* maius intenditur, ibi procul dubio est plenius consulendum. Quam grauibus autem 88) sit onusta dispendiis, quot et quantis sit plena periculis ecclesiæ Romanæ prolixa vacatio, exacti consideratio temporis edocet, et considerata prudenter illius temporis discrimina manifestant. Hinc nos euidens euocat ratio, vt, (dum reformandis etiam minoribus nostra solerter vacat intentio, ea,) quæ periculosiora sunt, nequaquam absque remedio reformationis accommodæ 89), relinquamus. Ideoque omnia, quæ pro vitanda discordia in electione Rom. pontificis, a nostris sunt 90) prædecessoribus, et præcipue a felicis recordationis *g* Alexandro papa III. salubriter instituta, omnino immota in sua firmitate manere censentes. Nihil enim 91) detrahere illis intendimus, sed, quod experientia deesse probauit, præsenti constitutione supplere.

Ponitur, quomodo debeat fieri Romani pontificis electio, quando moritur in ciuitate, in qua cum sua curia residebat.

§. 1. Hoc sacro concilio adprobante statuimus, vt, si eundem pontificem in ciuitate, in qua cum sua curia residebat, diem claudere contingat extremum, cardinales, qui fuerint in ciuitate ipsa præsentes, absentes exspectare decem 92) diebus tantummodo teneantur. Quibus elapsis, siue absentes venerint, siue non, extunc omnes conueniant in palatio, in quo idem pontifex habitabat, contenti singuli singulis tantummodo seruientibus clericis vel laicis, prout duxerint eligendum. Illis tamen, quibus patens necessitas id suggerit 93) indulgeri, duos habere permittimus, eisdem 94) *h* electionis arbitrio reseruato.

In eodem autem palatio vnum conclaue, (nullo intermedio pariete, seu alio velamine *i*,) omnes inhabitent in communi: quod, (reseruato libero ad secretam cameram aditu,) ita claudatur vndique, vt nullus illud *k* intrare valeat vel exire. Nulli ad eosdem cardinales aditus pateat, vel facultas secrete loquendi cum eis: nec ipsi aliquos, ad se venientes, admittant, nisi eos, qui de voluntate omnium cardinalium, inibi præsentium, pro iis tantum, quæ ad electionis instantis negotium pertinent, vocarentur. Nulli etiam fas sit ipsis cardinalibus, vel eorum alicui, nuntium mittere, vel scripturam: qui vero contra fecerit, scripturam mittendo vel nuntium, aut cum aliquo ipsorum secrete loquendo, ipso facto sententiam excommunicationis incurrat. In conclaui tamen prædicto aliqua fenestra competens dimittatur, per quam eisdem cardinalibus ad victum commode necessaria ministrentur: sed per eam nulli ad ipsos patere possit ingressus. Verum si, (quod absit,) intra tres dies, postquam, (vt prædicitur,) conclaue præfatum iidem cardinales intrauerint, non fuerit ipsi ecclesiæ de pastore prouisum; per spatium quinque dierum, immediate sequentium, singulis diebus, tam in prandio, quam in cœna, vno solo ferculo *l* sint contenti: quibus, (prouisione non facta,) decursis, extunc tantummodo panis, vinum et aqua ministrentur eisdem, donec eadem prouisio subsequatur. Prouisionis quoque huiusmodi pendente negotio, dicti cardinales nihil de camera papæ 95) recipiant; nec de aliis, eidem ecclesiæ tempore vacationis obuenientibus vndecunque: sed 96) ea omnia, ipsa vacatione durante, sub eius, (cuius fidei et diligentiæ camera eadem est commissa,) custodia maneant, per eum dispositioni futuri pontificis reseruanda. Qui autem aliquid receperint, teneantur extunc a receptione 97) quorumlibet redituum, ad eos *m* spectantium, abstinere, donec de receptis 98) taliter plenariam satisfactionem impendant. Iidem quoque cardinales accelerandæ prouisioni sic 99) vacent attentius, quod se nequaquam de alio negotio intromittant: nisi forsan necessitas adeo vrgens incideret, quod eos oporteret de terra ipsius ecclesiæ defendenda, vel eius parte aliqua prouidere, vel nisi aliquod tam grande, et tam euidens periculum immineret, quod omnibus et singulis cardinalibus præsentibus concorditer videretur illi celeriter occurrendum. Sane, si aliquis ex prædictis cardinalibus conclaue prædictum, (vt supra exprimitur,) non intrauerit, aut intrans absque manifesta caussa infirmitatis exierit: ipso minime requisito, nec in eiusdem electionis negotio vlterius admittendo, per alios ad *n* eligendum 100) summum 1) pontificem libere procedatur. Si vero, infirmitate superueniente, idem conclaue ex eis aliquem exire contingat 2): ipsa etiam infirmitate durante, poterit, eius suffragio non requisito, ad *o* electionem 3) procedi. Sed si ad alios post sanitatem, sibi redditam, seu ante redire voluerit, vel, etiamsi alii absentes, quos per decem dies diximus exspectandos, superuenerint, re integra, videlicet antequam eidem ecclesiæ sit de pastore pr[illegible]um: in eodem negotio, in illo statu, in quo ipsum inuenerint, [illegible]tantur, præmissa tam de clausura, quam de seruientibus, cibo ac potu, et reliquis cum aliis seruatur.

Quid iuris, quando moritur Romanus pontifex extra ciuitatem, in qua erat curia.

§. 2. Porro, si quando Romanum pontificem extra ciuitatem prædictam, in qua erat cum sua curia residens, contigerit ab hac luce migrare: teneantur cardinales in ciuitate, in cuius territorio, seu districtu

88) *Autem*, in C. R. non habetur.
89) *Ac commode*, C. R. et ed. gloss.
90) *A nostris retro sunt*, C. impr.
91) *Nihil ei*, C. H.

92) *IX.* habet C. R.
93) *Suggesserit*, C. H.
94) *Eiusdem*, ibid.
95) *Domini papæ*, C. R. sed vocab. *domini*, in margine adiectum.
96) *Licet*, C. impr.
97) *Perceptione*, C. R.
98) *Rescriptis*, C. impr.
99) *Si*, ibid.
100) *Substituendum pontificem*, C. H. *eligendum vel substitudendum*, C. R. *ad eligendum, substituendum*, C. impr.
1) *Summum*, non est in C. impr.
2) *Aliquis exire contigerit*, C. R.
3) Verb. *ad electionem*, absunt a C. H.

a *Ille dicitur impugnare actum, qui opponit aliquid contra formam actus, vel contra personam, in cuius commodum dirigitur exsequutio actus. Vide gl. in c. personas. supr. de app.* b Alia vel altera. c Aduersa. d Et incerta. e *Deponens vota, hic expressa, non priuatur potestate eligendi, sed vox sua non computatur. Dom. Font.* f *Vide conc. Lat. sub Alex. III. c. 1. et Clem. ne Romani. de elect.* g *In conc. Lat. 6. c. 1. et refertur c. licet de vitand. extra, de elect.*

h *Al.* eiusdem. i *Vide l. si non speciali. C. de test. et Dom. in c. caussam. de test. et Bald. in d. l. si non speciali.* k *In antiqu. exemplar.* illuc. l *Vide gl. in c. ne tales. de cons. dist. 1. Font.* m Ipsos. n *In antiqu. codicibus ita:* ad eligendum substituendum pontificem libere, *etc.* o *Hæ duæ voces*, ad electionem, *desunt in antiqu. codicibus.*

idem

idem pontifex obiit, conuenire: nisi sit forsitan interdicta, vel contra ecclesiam Romanam in aperta rebellione persistat. Quo casu, in alia viciniori conueniant, quæ similiter nec interdicto subiaceat, nec sit 4), (vt prædicitur,) aperte rebellis. In hac etiam ciuitate tam quoad exspectationem absentium, quam quoad habitationem communem, clausuram, et cætera omnia in domo episcopali, vel alia qualibet, eisdem cardinalibus deputanda, eadem obseruentur 5), quæ superius, obeunte dicto pontifice in ea, in qua cum sua curia residebat, sunt expressa.

Dat exsequutores huic iuri cum pœnis. Ioann. Andr.

§. 3. Præterea, (quia parum est iura condere, nisi sit, qui eadem tueatur:) adiiciendo sancimus, vt domini 6) *a*, aliique rectores, et officiales ciuitatis illius, in qua Romani pontificis electio fuerit celebranda, auctoritate nostra, et eiusdem 7) adprobatione concilii potestate sibi tradita, præmissa omnia et singula plene ac inuiolabiliter sine fraude ac dolo aliquo faciant obseruari, nec cardinales vltra, quam præmittitur, arctare præsumant. Super his autem 8), taliter obseruandis, statim, audito summi pontificis obitu, coram clero et populo vniuerso ciuitatis ipsius, ad hoc specialiter conuocandis, præstent corporaliter iuramentum. Quodsi præmissa diligenter non obseruauerint, aut fraudem in eis, vel circa ea commiserint 9); cuiuscunque sint præeminentiæ, conditionis, aut status, omni cessante priuilegio, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant 10), et perpetuo sint infames: nec vnquam eis portæ dignitatis pateant, nec ad aliquod publicum officium 11) admittantur. Ipsos insuper feudis, et bonis cæteris, quæ ab eadem Romana ecclesia, vel quibuslibet aliis ecclesiis obtinent, ipso facto decernimus esse priuatos, ita, quod ad ecclesias ipsas plene ac libere reuertantur, administratorum earundem ecclesiarum arbitrio sine contradictione aliqua disponenda. Ciuitas vero prædicta non solum sit interdicto supposita, sed et *b* pontificali dignitate priuata.

Obtestatur cardinales, vt in electione Romani pontificis deponant omnem priuatum adfectum: et cassat omnia pacta, obligationes, et iuramenta, quæ data vel facta essent de aliquo eligendo.

§. 4. Cæterum (quia, cum arbitrium, vel inordinatus captiuat adfectus, vel ad certum *c* aliquem 12) obligationis cuiusque 13) necessitas adigit, cessat electio, dum libertas adimitur 14) eligendi:) cardinales eosdem obsecrantes per viscera misericordiæ Dei nostri, per adspersionem sui pretiosi 15) sanguinis obtestamur 16), vt pensantes attentius, quid eis imminet, cum agitur de creatione *d* vicarii Iesu Christi, successoris Petri, rectoris vniuersalis ecclesiæ, gregis Dominici directoris, omni priuatæ adfectionis inordinatione deposita, et cuiuslibet pactionis, conuentionis, obligationis necessitate, nec non condicti et intendimenti contemplatione cessantibus, non in se reciprocent considerationis intuitum, vel in suos, non, quæ sua sunt, quærant, non commodis priuatis intendant, sed nullo arctante ipsorum in eligendo iudicium, nisi Deo, puris et liberis mentibus, nuda electionis conscientia, vtilitatem 17) publicam libere prosequantur 18), omni conatu et sollicitudine, prout possibilitas patitur, id acturi tantummodo, vt eorum ministerio acceleretur vtilis et pernecessaria totius mundi prouisio, idoneo celeriter eidem ecclesiæ sponso dato. Qui autem secus egerint, diuinæ subiaceant vltioni, eorum culpa, (nisi graui propter hoc peracta pœnitentia,) nullatenus abolenda 19). Et nos nihilominus pactiones, conuentiones, obligationes 20), condicta 21) et intendimenta omnia, siue iuramenti, siue cuiuslibet alterius fuerint vinculo firmitatis adnexa 22), cassamus, irritamus, et viribus decernimus omnino carere, ita, quod 23) nullus ad illa obseruanda quomodolibet sit adstrictus, nec quisquam ex eorum transgressione notam vereatur fidei, non seruatæ, sed non indignæ laudis titulum potius mereatur: cum lex etiam 24) humana testetur, Deo magis transgressiones huiusmodi, quam iurisiurandi obseruationes acceptas.

4) *Sic*, C. R.
5) *Obseruantur*, C. impr.
6) *Dominus*, C. R. H. et impr.
7) *Huius sacri*, C. R. et H.
8) *Autem*, C. R. non habet.
9) *Omiserint*, ibid.
10) *Eo ipso excommunicationis vinculo sint innodati*, ibid.
11) *Ministerium* [*officium*,] ibid.
12) *Aliquid*, C. R. H. et impr.
13) *Cuiuscunque*, C. R.
14) *Admittitur*, C. impr.
15) *Sacri*, C. R.
16) *Obsecramus*, C. H.
17) *In vtilitatem*, C. impr.
18) *Prosequentur*, ibid.
19) *Absoluenda*, C. R.
20) *Obligationes*, abest a C. impr.
21) *Condita*, est ibid.
22) *Innexa*, C. R. et impr.
23) *Vt*, C. impr. et H.
24) *Etiam*, non est in C. H.

Monet omnes fideles, vt statim, audita summi pontificis morte, eius celebrent exsequias, et quotidie orent pro vigili, concordi, et vtili prouisione Rom. ecclesiæ: prælati autem in suis prædicationibus ipsos subditos ad hoc hortentur, et eis frequentiam orationum, et obseruantiam ieiuniorum indicant. Ioann. Andr.

§. 5. Quia vero fidelibus non est tam de sollicita quantumcunque inuentione fidendum, quam de instantia orationis humilis et deuotæ sperandum: huic adiicimus sanctioni, vt in omnibus ciuitatibus, cæterisque locis insignibus, vbi primum de memorati pontificis obitu certitudo claruerit, a clero et populo, sollemnibus pro eo exsequiis celebratis, singulis diebus, donec de ipsius ecclesiæ prouisione indubitanter 25) rumor pertulerit veritatem, humiles preces fundantur ad Dominum, apud eum *e* deuotis orationibus 26) insistatur, vt ipse, qui concordiam facit in sublimibus suis, sic efficiat eorundem cardinalium corda in eligendo concordia, quod prouisio celer, concors, et vtilis, (prout animarum salus exigit, et totius orbis requirit vtilitas,) ex ipsorum vnanimitate sequatur. Et ne tam salubre præsentis sanctionis edictum ignorantiæ negligi prætextu contingat: districte præcipimus, vt patriarchæ, archiepiscopi, episcopi et alii ecclesiarum prælati, cæterique, quibus concessum est proponere verbum Dei, clerum et populum, propter hoc specialiter frequentius congregandos, in suis sermonibus ad supplicum 27) precum suffragia, pro celeri et felici exitu tanti negotii frequentanda solerter hortentur, et ipsis eadem auctoritate, non solum orationum frequentiam, sed 28) *f* obseruantiam, (prout circumstantiæ pensandæ suaserint,) ieiuniorum indicant.

25) *Indubitatus*, C. H.
26) *Mentibus*, C. R.
27) *Supplicium*, C. impr.
28) *Sed et*, C. R.

CAP. IV.

Appellantes contra electiones, postulationes, vel prouisiones, omnia, quæ obiicere intendunt contra personam vel formam, tenentur exprimere, et iurare, quod illa credunt vera esse, et ea se posse probare. Super non expressis, ipsi, vel adhærentes eis, non audientur: nisi de nouo emergant, vel perueniant, vel superueniat probandi facultas, super quo iurare debebunt. Statutum Innoc. editum contra non probantes, quæ obiiciuntur in personam vel formam, in suo robore conseruatur. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem. (ann. 1274.)*

Vt circa electiones, postulationes et prouisiones ecclesiasticas viam malitiis, prout est possibile, præcludamus, ne diutius periculose *g* vacent ecclesiæ, vel personatuum, dignitatum, et aliorum ecclesiasticorum beneficiorum prouisio differatur 29): edicto perpetuo prouidemus, vt, (si quando aliqui electionibus, postulationibus vel prouisionibus se opponunt, proponendo aliqua contra electionis, postulationis, seu prouisionis formam, aut personas eligentium, vel 30) electi, siue illius, cui erat prouisio facienda siue facta, et propter hoc contigerit appellari,) appellantes in instrumento publico, seu litteris, super appellatione confectis, omnia et singula exprimant, quæ in formam intendunt obiicere vel personas, coram personis authenticis, aut persona, quæ super hoc testimonium perhibeant veritati, corporali præstito iuramento, quod credunt ea, quæ sic exprimunt esse vera, et se posse probare. Alioquin tam opponentes, quam (tempore appellationis interpositæ, vel postmodum) adhærentes eisdem 31), obiicienda 32) aliqua, (quæ non fuerint in huiusmodi litteris vel instrumentis 33) expressa,) potestatem sibi nouerint interdictam: nisi aliquid postea forsan emerserit, vel super antiquis superuenerit probandi facultas, aut aliqua antiqua in opponentium notitiam de nouo peruenerint, quæ appellantes appellationis tempore emissæ verisimiliter ignorare potuerint, et etiam ignorarint. Super huiusmodi autem ignorantia, et superueniente facultate probandi, fidem per proprium præstandum corporaliter faciant iuramentum: hoc adiiciendo in iuramento eodem 34), quod ad ea probanda credunt se sufficientes probationes habere. Illa sane, quæ felicis recordationis Innocentius papa quartus contra non plene probantes ea, quæ in formam vel personam obiecerant 35), statuit, in suo volumus robore permanere.

29) *Deferatur*, C. impr.
30) *Vel*, ibid. non legitur.
31) *Eidem*, ibid.
32) *Obiiciendi*, C. impr. H. et ed. Pith.
33) *Vel instrumentis*, non habetur in C. H.
34) *Iuramento eidem*, est in cod.
35) *Obiiciunt*, C. R.

---

a *In antiqu.* dominus. b *In aliquot manuscript.* sed etiam pontificali. c *In antiquioribus codicibus*: vel ad certum aliquid obligationis. d *Vide Turrecrematam in summa de ecclesia, libr. 2. cap. 36.*

e *Alias*: et apud eum. f *Al.* sed et obseruantiam. g *Vide concil. Later. sub Innoc. III. c. 23. et refertur extr. de elect. cap. ne pro defectis.*

CAP.

CAP. V.

Electus ante confirmationem administrare non debet per se, vel per alium, in totum, vel in partem, sub quocunque colore: qui contra fecerint, ipso iure priuati sunt iure, ex electione quæsito. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Auaritiæ *a* cæcitas, et damnandæ ambitionis improbitas, aliquorum animos occupantes, eos in illam *b* temeritatem impellunt 36), vt, quæ sibi a iure interdicta nouerint, exquisitis fraudibus vsurpare conentur. Nonnulli siquidem, ad regimen ecclesiarum electi, quia eis, iure prohibente 37), non licet se ante confirmationem electionis, celebratæ de ipsis 38), administrationi 39) ecclesiarum, ad quas vocantur, ingerere, ipsam sibi, tamquam procuratoribus, seu œconomis committi procurant. Cum itaque non sit malitiis hominum 40) indulgendum: nos, latius prouidere volentes, hac generali constitutione sancimus, vt nullus de cetero administrationem dignitatis, ad quam electus est, priusquam celebrata de ipso electio confirmetur, sub œconomatus, vel procurationis nomine, aut alio de nouo quæsito colore, in spiritualibus vel temporalibus, per se vel per alium, pro parte vel in totum, gerere vel recipere, aut illis se immiscere præsumat 41), omnes illos, qui secus fecerint, iure, si quod eis per electionem quæsitum fuerit, decernentes eo ipso priuatos.

36) *Impellit*, C. R.
37) *Probante*, ibid.
38) *De se ipsis*, ibid.
39) *Administrationem*, C. R. et impr.
40) *Homini*, C. impr.
41) *Præsumant*, ibid.

CAP. VI.

Eligentes, quam cito commode possunt, electionem electo præsentent. Electus intra mensem consentiat; alias priuatus est iure quæsito: nisi conditio personæ ipsum excuset. Post consensum confirmationem petat intra tres menses: alias electio viribus vacuetur. Ioann. Andr.

IDEM GREGORIVS X. 42) *in eodem concil. Lugdun. (ann. 1274.)*

Quam sit ecclesiis ipsarum dispendiosa vacatio, quam periculosa etiam esse soleat animabus, non solum iura testantur, sed etiam magistra rerum efficax, experientia, manifestat. Cupientes itaque competentibus remediis vacationum diuturnitatibus obuiare, hoc perpetuo decreto 43) statuimus, vt, si quando fuerit electio in aliqua ecclesia celebrata, electores electionem ipsam, quam citius commode poterunt, electo præsentare, ac petere consensum ipsius procurent 44) *c*, electus vero illum adhibere intra mensem a tempore præsentationis huiusmodi teneatur. Quem si electus ipse 45) vltra præstare distulerit; iure, si quod ei ex sua electione 46) fuerit 47) acquisitum, extunc se nouerit eo ipso priuatum; nisi forsan ea sit electæ personæ conditio, vt electioni, de se celebratæ, absque superioris sui licentia, ex prohibitione, seu quauis prouisione sedis apostolicæ, consentire non possit. Quo casu idem electus, seu electores ipsius, consentiendi licentiam ab eius superiore, cum ea celeritate, quam superioris ipsius præsentia vel absentia permiserit 48), petere studeant et habere: alioquin, si, lapso tempore, pro eiusdem superioris præsentia vel absentia, (vt præmittitur,) moderando, huiusmodi licentiam eos nequaquam obtinere contingat, electores extunc ad electionem aliam procedendi liberam habeant facultatem. Ceterum quiuis electus intra tres menses post consensum, electioni, de se celebratæ, præstitum 49), confirmationem electionis ipsius petere non omittat. Quodsi, iusto impedimento cessante, intra huiusmodi trimestre tempus omiserit: electio eadem eo ipso viribus vacuetur.

42) *Gregorius X.* non habet C. impr.
43) *Edicto*, C. H.
44) *Festinent*, C. R.
45) *Ipse*, abest a C. R. et H.
46) *Ex prædicta electione*, C. H.
47) *Fuerat*, C. impr. et H.
48) *Permiserint*, C. R.
49) *Pristinum*, C. impr.

CAP. VII.

Si non sequatur electio: non est quis ex consensu, in scrutinio scienter habito in indignum, eligendi potestate priuatus. Hoc dicit Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Perpetuo 50) *d* sanctionis oraculo declaramus, quod scienter in electionibus nominantes indignum, propter suffragium, in scrutinio præstitum, (nisi adeo in eo perstiterint, quod ex votis eorum communis electio subsequatur,) nequaquam eligendi potestate priuentur: licet pro eo, quod indignum nominando, scienter 51) contra conscientias suas agunt 52) *e*, et diuinam vindictam, et apostolicæ vltionis metum 53) *f*, quem qualitas facti suaserit, possint non immerito formidare.

50) *Perpetuæ*, C. R. et H.
51) *Scientes*, C. impr.
52) *Agant*, C. R.
53) *Motum*, C. impr. et H.

CAP. VIII.

Eligens, vel electioni consentiens, contra electum, (nisi ex noua caussa, vel nouiter ei pandita,) se nequit opponere, vel renuntiare. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Nulli licere decernimus, (postquam in scrutinio nominauerit aliquem, et electio fuerit subsequuta, vel postquam præstiterit electioni, de ipso ab aliis celebratæ, consensum,) illum super electione ipsa, (nisi ex caussis, postea emergentibus,) impugnare, vel nisi ei morum ipsius, antea celata, de nouo pandatur improbitas, seu alicuius alterius latentis vitii, vel defectus, quæ verisimiliter ignorare potuerit, veritas reueletur. De huiusmodi autem ignorantia fidem faciat proprio *g* iuramento.

CAP. IX.

Contra electum a duplo maiori parte, vel electores ipsius, nil a reliqua parte potest opponi, quod votum extenuet: sed id bene opponitur, quod votum annullet. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Si quando contigerit, (duabus electionibus celebratis,) partem alteram eligentium duplo maiorem *h* numero inueniri: contra electores, qui partem reliquam sic excedunt, ad extenuationem zeli, meriti, vel auctoritatis ipsorum, reliquis vel electo ab eis, aliquid opponendi omnem præsenti decreto interdicimus facultatem. Si quid autem opponere voluerint, quod votum illius, cui opponitur, nullum redderet ipso iure: id eis non intelligimus interdictum.

CAP. X.

Adpellatio iudicialis vel extra, deuoluit caussas electionum episcoporum et superiorum ad papam, si in scriptis, et ex caussa probabili fuerit interiecta: alias non. Et ab ea possunt partes sine prauitate recedere, priusquam papæ præsentata fuerit. Et an in recessu interuenerit prauitas, inferiores iudices ante omnia debent inquirere. Quam si repererint: de caussa non cognoscent, sed statuent partibus terminum, in quo cum actis et munimentis se apostolico conspectui repræsentent. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Quamuis constitutio felicis recordationis Alexandri papæ IV. prædecessoris nostri, caussas electionum episcopalium, seu super electionibus episcoporum exortas, non immerito maioribus caussis adnumerans, cognitiones ipsarum per adpellationes quaslibet deuolui adserat 54) ad apostolicæ sedis examen: nos tamen, et temerariam adpellantium audaciam, et effrenatam adpellationum frequentiam refrenare volentes, hac generali constitutione duximus prouidendum, vt, si extra iudicium in prædictis electionibus, vel in aliis dignitatibus, episcopatu maioribus celebratis, expressa caussa manifeste friuola 55) *i* contigerit adpellari, per adpellationem huiusmodi nequaquam ad sedem eamdem negotium deuoluatur 56). Sed cum in electionum earumdem negotiis, in iudicio, vel extra iudicium adpellatur in scriptis, ex caussa probabili, quæ probata deberet legitima reputari: ad sedem ipsam huiusmodi negotia deferantur 57). Ceterum in præmissis omnibus casibus liceat partibus ab huiusmodi adpellationibus, nulla tamen interueniente prauitate, recedere, antequam præfatæ sedi fuerint præsentatæ. Inferiores autem iudices, quorum erat ipsarum caussarum cognitio adpellatione cessante, an in hoc prauitas intercesserit, ante omnia diligenter inquirant: et, si eam intercessisse repererint, se de caussis ipsis nullatenus intromittant, sed præfigant dictis partibus terminum peremptorium competentem, in quo cum omnibus actis et munimentis 58) suis apostolico se conspectui repræsentent.

54) *Statuit*, C. R.
55) *Friuole*, C. impr.
56) *Deuoluitur*, C. R.
57) *Negotium deferatur*, C. H.
58) *Monumentis*, ibid.

CAP. XI.

Si inter reliqua, quæ obiiciuntur promouendo ad dignitatem, obiicitur euidens defectus scientiæ vel personæ: illud ante omnia examinari debebit. Et si reperietur falsum: opponens a prosequutione negotii repellitur, et punitur perinde, ac si defecisset in probatione omnium obiectorum. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Si forte inter cetera, quæ obiiciuntur electo aut postulato, seu alias promouendo ad aliquam dignitatem, euidentem scientiæ, vel alium

a *Vide Lambertinum de iure patron. l. 2. p. 2. quæst. 5. art. 1.* b *Qui dicantur agere actum temerarie, vid. text. qui fil. sint legit. per venerabilem. vers. videbatur. et per Ioann. Andr. in Clem. 1. de sepult.* c *Al.* festinent. d *Al.* perpetuæ sanctionis, *etc.*

e *Al.* agant. f *In omnibus antiqu. exemplarib.* motum. g *Vide Panorm. in cap. 2. De constit. et Bal. cons. 229. par. 2.* h *Vide gloss. in Clem. ad compescendas. de sequestr. poss. et fruct. Domin.* i *Friuolæ caussæ appellandi quæ dicantur, vide in cap. cum appellationib. infra de appell. hoc libr.*

personæ defectum opponi contingat: in discussione obiectorum illum statuimus ordinem incommutabiliter obseruandum, vt promouendus super defectu ipso ante omnia subiiciatur examini: cuius euentus examinandis aliis aut dabit initium, aut negabit. Ceterum si præmissi 59) examinis exitus huiusmodi oppositiones docuerit veritate destitui: opponentes omnino 60) a prosequutione caussæ, in qua talia obiecerunt, excludimus, et perinde puniri decernimus, ac si penitus in probatione omnium, quæ obiecerant, defecissent.

59) *Prædicti*, C. H.
60) *Omnino*, abest a C. impr.

CAP. XII.

Qui grauauerit aliquam personam ecclesiasticam, vel eius consanguineos, vel ecclesias seu bona, pro eo, quod eum, pro quo rogabatur, eligere noluit, ipso facto excommunicatus est. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Sciant cuncti, qui clericos vel quaslibet alias personas ecclesiasticas, (ad quos in aliquibus ecclesiis, monasteriis, aut aliis piis locis spectat electio,) pro eo, quod rogati, seu alias inducti, eum, pro quo rogabantur siue inducebantur, eligere noluerint, vel consanguineos eorum, aut ipsas ecclesias, monasteria, seu loca cetera, beneficiis siue aliis bonis suis, per se vel per alios spoliando, seu alias iniuste prosequendo *a*, grauare præsumserint, se ipso facto excommunicationis sententia innodatos 61).

61) *Nouerint innodatos*, C. H.

CAP. XIII.

Primo *punit vsurpantes de nouo custodiam vacantium ecclesiarum.* Secundo *punit clericos et monachos, hoc fieri procurantes.* Tertio *punit clericos, se talibus non opponentes.* Quarto *ponit, qualiter debeant se habere habentes talem custodiam ab antiquo.* Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Generali constitutione sancimus, vniuersos et singulos, qui, regalia 62), custodiam, siue guardiam, aduocationis seu defensionis titulum in ecclesiis, monasteriis, seu quibuslibet aliis 63) piis locis, de nouo vsurpare conantes, bona ecclesiarum, monasteriorum, aut locorum ipsorum vacantium occupare præsumunt 64), quantæcunque dignitatis honore præfulgeant, clericos etiam ecclesiarum, monachos monasteriorum, et personas ceteras locorum eorumdem, qui hoc fieri procurant, eo ipso excommunicationis sententiæ decernimus subiacere. Illos vero 65), qui se, (vt deberent,) talia facientibus non opponunt, de prouentibus ecclesiarum, seu locorum ipsorum, pro tempore, quo præmissa sine debita contradictione 66) permiserint 67), aliquid percipere districtius inhibemus. Qui autem ab ipsarum ecclesiarum ceterorumque locorum fundatione, vel ex antiqua consuetudine iura sibi huiusmodi vindicant, ab illorum abusu sic prudenter abstineant, et suos ministros in eis sollicite faciant abstinere, quod ea, quæ non pertinent ad fructus siue reditus, prouenientes vacationis tempore, non vsurpent: nec bona cetera, quorum se adserunt habere custodiam, dilabi permittant, sed in bono statu conseruent.

62) *Regalium*, C. R.
63) *Aliis*, non est in C. H.
64) *Præsumant*, C. impr. *præsumserint*, H.
65) *Illos vero clericos*, C. R. H. impr. et ed. gloss.
66) *Conditione*, C. R.
67) *Præsumserint*, C. impr.

CAP. XIV.

Parochialis ecclesia nemini conferatur, qui non sit idoneus scientia, moribus et ætate: et, si conferatur non attingenti XXV. annum, non valet collatio. Ille autem, cui talis ecclesia collata fuerit, tenetur personaliter residere, et intra annum sacerdos fieri: si autem promotus non fuerit, elapso anno, priuatus est ipso iure. Super residentia autem prælatus eius ad tempus poterit dispensare. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Licet canon, a felicis recordationis Alexandr. papa III. 68) præd. nostro, editus, intra cetera statuerit, vt nullus regimen ecclesiæ parochialis suscipiat, nisi XXV. annum ætatis attigerit, ac scientia et moribus commendandus existat, quodque talis, ad regimen adsumtus huiusmodi, si monitus, non fuerit præfixo a canonibus tempore in presbyterum ordinatus, a regiminis eiusdem amoueatur officio, et alii conferatur; quia tamen in obseruatione canonis memorati se multi exhibent negligentes: nos, periculosam illorum negligentiam volentes iuris exsequutione suppleri, præsenti decreto statuimus, vt nullus ad regimen parochialis ecclesiæ adsumatur, nisi sit idoneus moribus *b*, scientia et ætate, decernentes, collationes, de parochialibus ecclesiis iis, qui 69) non attigerint XXV. annum, de cetero faciendas, viribus omnino carere. Is etiam, qui ad huiusmodi regimen adsumetur, vt gregis, sibi crediti, diligentius curam gerere possit, in parochiali ecclesia, cuius rector extiterit, residere *c* personaliter teneatur: et intra annum, a sibi commissi regiminis tempore numerandum, se faciat ad sacerdotium promoueri. Quodsi intra idem tempus promotus non fuerit: ecclesia, sibi commissa, nulla etiam præmissa monitione, sit præsentis constitutionis auctoritate priuatus. Super residentia vero, (vt præmittitur,) facienda, possit ordinarius gratiam dispensationis ad tempus facere, prout caussa rationabilis id exposcit 70).

68) *Papa IV.* C. R.

69) *Quæ*, C. impr.
70) *Exposcet*, ibid.

CAP. XV.

Parochialis ecclesia non commendetur, nisi constituto in ætate legitima et sacerdotio; et tali non nisi vna: et illa tunc demum, cum necessitas vel vtilitas exigit. Talis autem commenda vltra sex menses non duret. Quod contra prædicta factum fuerit, est irritum ipso iure. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Nemo deinceps parochialem ecclesiam alicui, non constituto in ætate legitima et sacerdotio, commendare præsumat: nec tali etiam nisi vnam, et euidenti necessitate, vel vtilitate ipsius ecclesiæ suadente. Huiusmodi autem commendam, (vt præmittitur,) rite factam, declaramus vltra semestris temporis spatium non durare, statuentes, quidquid secus de commendis ecclesiarum parochialium actum fuerit, esse irritum ipso iure.

CAP. XVI.

Hæc decret. fuit multum vtilis suo tempore, antequam papa reseruaret sibi prouisiones episcopatuum. Gloss. prima ponit summarium: et secunda diuisionem. Dominicus.

NICOLAVS III. 71) *(ann. 1278. Romæ.)*

Cupientes ecclesiarum vacationibus *d* periculosis occurrere, ac malignantium subterfugiis obuiare, iam prouisis remediis, alia, (quæ patenter ipsa 72) rerum experientia ad earum expeditionem indicauit vtilia,) remedia experta subiungimus, et, quod felicis recordationis Gregorius papa X. prædecessor noster, de electionibus, præsentandis electis, et ipsorum electorum petendo ac adhibendo consensu salubriter statuit, in suo robore, cum infra scripti temporis moderatione, in præsentandis electionibus permanere volentes, sed, quod de trimestri tempore post consensum ad petendas confirmationes instituit, quoad illas, quæ petuntur, vel peti debent a sede apostolica, temperantes, (cum interdum aliquorum locorum vicinitas minus exigat, aliquorum *e* distantia 73) prolixius tempus exposcat,) hac generali et in perpetuum valitura constitutione sancimus, vt omnes electi cathedralium, vel regularium ecclesiarum, (quorum electionum confirmationes vel infirmationes, ad ipsius sedis examen deducit immediata subiectio, vel adpellatio interiecta deuoluit,) intra vnum mensem post consensum, vel post obtentam de ipsorum electione notitiam, si eam debito tempore non contigerit præsentari, ad sedem ipsam 74) iter adripiant, et extunc, siue intra præscriptum tempus iter adripuerint, siue non, absque fraude, quam cito poterunt 75) commode, locorum considerata distantia, petituri suarum electionum confirmationes, vel prosequuturi electiones suas, quibus poterunt modis licitis, comparere, cum omnibus actis, iuribus et munimentis suis, et processus suos contingentibus, coram nobis personaliter teneantur. Quodsi per viginti dies, post lapsum ex qualitate locorum moderandi temporis, exspectati, siue eligentes, siue opponentes venerint, siue non, personaliter comparere, et suarum electionum confirmationem, vel persequutionem, seu exsequutionem petere, nulla iusta caussa interueniente, contemserint; de qua intra prædictos viginti dies proposita, intra quindecim dies post tempus huiusmodi, coram nobis, vel alio, seu aliis deputando, vel deputandis a nobis, si admittenda videbitur, teneantur apud sedem ipsam facere plenam fidem, nisi vel intra eosdem viginti dies, seu prædictos quindecim, eo casu tantum, cum ad prædictam caussam propositam, vt prædicitur, et admissam probandam concessi fuerint, talia et tam verisimilia proponi contingeret, quæ *f* iudicio 76) præsidentis electos ipsos ab infra scripta pœna merito excusarent, et propter quæ forsitan videretur eidem ad prædictam comparitionem tempus prolixius indulgendum, insuper etiam

71) Num. *III.* abest a C. impr.
72) *Ipsarum*, C. R. et H.
73) *Et aliquorum distantia*, C. R. *et aliquorum distantiam*, H.
74) *Ad sedem ipsam apostolicam*, C. impr.
75) *Poterint*, C. H.
76) *In iudicio*, C. impr.

a *Vide cap. felicis, infr. de pœnis. cum ibi not.* b *Idem cauetur in concil. Lat. sub Innoc. III. cap. 30. et in concil. Trid. sess. 7. de reform. cap. 3. et sess. 24. de reform. c. 12.*

c *Idem cauetur in conc. Trid. sess. 6. de reform. c. 2.* d *Vacatio simpliciter dicta continet omnem modum vacandi. Vide c. susceptum. de rescript. supr. eod. Phil. Font.* e *Al. ita:* et aliquorum, *etc.* f *Al. ita:* quæ in iudicio, *etc.*

eo casu, quo ad personalem electorum comparitionem excusandam, aliquam iustam caussam proponi contigerit, vel admitti, nisi tunc intra idem tempus, iusto impedimento cessante, per procuratorem, ad praemissa omnia sufficienter instructum, et nihilominus, ipsa caussa cessante, vt praemittitur, se personaliter praesentauerint: electiones, de ipsis factas, eo ipso viribus vacuantes, ipsos omni iure, si quod eis per electionem huiusmodi quaesitum esset, decernimus esse priuatos. Electos vero, qui se sine actis, iuribus et munimentis suis, et processus suos contingentibus personaliter 77), vel per procuratorem, vt praemittitur, praesentauerint, ea volumus, ex contemtu constitutionis huiusmodi, eo casu poena percelli, vt pro exhibendis illis alibi, quam apud sedem ipsam, nisi ex iusta caussa, non possint dilationem aliam obtinere. Ad haec, vt diligens inquisitio super electionibus, et 78) eligentibus, et electis ac aliis, praemissa contingentibus, plena informatio possit haberi, (quam informationem per procuratores, qui vt plurimum constituuntur absentes, et processus ignari, cursus caussarum non sentit de facili prouenire:) de ipsis electoribus duae personae ad minus, super negotio ipso, vt de electis praemittitur, sufficienter instructae, quando electionem concordem esse contigerit, infra idem tempus, per *a* capitulum expensis bonorum 79), ad praelatum ipsius ecclesiae, de cuius electione agitur, pertinentium 80), si sint discreta, aliquin communium 81), vel per ipsum capitulum aliunde prouisorum 82), si de ipsis discretis, vel communibus tunc adhiberi 83) non possint 84), ad omnia instructae 85), (inquam 86) plenarie,) transmittantur. Si vero in discordia electio, vel electiones ipsae processerint: tunc duae personae ad minus de parte qualibet, (cum sint plures,) vel de parte electi, (cum electio vna processerit,) necessariis 87) et moderatis expensis electorum. Quas si electi exhibere contemserint; (nisi forsan ipsos facultatum impotentia pro qualitate negotii excusaret:) omni iure, ipsis ex tali electione quaesito, priuentur. Et quando *b* vnicus est electus, cui aliquis vel aliqui se opponunt 88); eo casu tam opponens, quam opponentes huiusmodi, si duo tantum, vel si plures, duo ad minus ex ipsis opponentibus, expensis 89) ipsorum opponentium propriis 90) plene, (vt dictum est,) cum actis et munimentis instructi *c*, compareant: vt per praemissas personas, vel negotium plenarie instrui, vel sedes eadem valeat informari, an, ecclesiarum vtilitate pensata, et aliis inspectis circumstantiis, super habendis aliquibus probationibus, seu quibuscunque aliis sit alibi facienda commissio, vel, (aequitate suadente,) partes potius apud sedem ipsam in probationibus et aliis sint arctandae. Ceterum si eligentes electiones ipsas, concorditer vel in discordia celebratas, intra octo dies, postquam 91) commode poterunt, electis praesentare distulerint; ipsos, qui culpabiles in hoc extiterint, (quoad se,) a processus prosequutione totaliter excludentes, omnibus beneficiis suis, quae in ipsa ecclesia, de cuius electione agitur, obtinent, per triennium continuum, extunc inchoandum, volumus eo ipso fore suspensos: ad quae si intra illud tempus se propria temeritate, vel alio quaesito colore ingesserint, illis ipso iure perpetuo sint priuati. Vel si personas instructas, vt praemittitur, (etiamsi opponentes vel electi mittere vel venire, seu expensas ministrare contemnant,) destinare neglexerint; (nisi eos capituli, vel contradicentium paucitas, seu alia iusta et probabilis caussa euidenter excuset; in quo casu procuratorem, sufficienter instructum, mittere, et nihilominus, cessante caussa, dictas personas dirigere teneantur:) et a totali, (quoad se,) prosequutione processus, et a prouentuum beneficiorum, quae in ecclesia ipsa obtinent, per triennium continuum perceptione priuentur. Opponentis vel opponentium, (cum vnicus est electus,) contumacia simili poena plectenda: nihilominus tamen in praemissis casibus, quibus eligentes vel opponentes, quoad se processus prosequutione priuantur 92), electis super 93) hoc in prosequutione sui iuris nullum praeiudicium generetur. Denique cum ad postulationem concordem vel discordem procedi contigerit, et aliqui, patientes in ordinibus vel aetate defectum, vel his similes postulentur, (non qui, aliis ecclesiis alligati, liberum non habent 94) sine nostra permissione volatum, circa quos, taliter alligatos, nihil de veteris iuris obseruantia immutamus;) postulatos huiusmodi, et postulantes eosdem, ea moderata districtione perstringimus, vt, eo saluo, quod postulati huiusmodi, nec suis postulationibus praestare consensum, nec, (vt de electis dictum est,) exhibere expensas aliquibus teneantur: sed postulantes ipsi concorditer vel discorditer expensas ipsas personis talibus subministrent, postulatos in veniendo, (si non dissenserint,) et postulantes in mittendo personas instructas, (vt in concordi vel discordi electione,) per omnia, (vt supra praemittitur,) moderatio praemissa constringat. Et negligentes statuta ibidem similis poena percellat: nec per hoc, quod de postulatis pro celeri ecclesiarum 95) expeditione statuitur, postulationes ipsae minus dependere intelligantur a gratia, quam antea dependebant. Porro in singulis casibus supra dictis, in recuperandis, vel reddendis expensis eligentium, electorum, postulantium, et etiam postulati, illud seruari decernimus, quod iustum fuerit, seu aequitas canonum iudicabit 96).

77) *Personaliter coram nobis*, C. R.
78) *Et*, non habetur in C. H.
79) *In bonis de expensis*, C. R. sed C. impr. legit: *in expensis*, et C. H. *de bonis.*
80) *Pertinentibus*, C. R. H. et impr.
81) *De communibus*, ibid.
82) *Prouisis*, ibid.
83) *Haberi*, C. impr. et H.
84) *Possunt*, C. H.
85) *Instructi*, C. impr.
86) *Inquam*, abest a C. H. et impr.
87) *In necessariis*, C. R. impr. et ed. gloss.
88) C. impr. et H. addunt: *in expensis ipsorum propriis.*
89) *In expensis*, C. R. et impr.
90) *Propriis*, non est in C. H.
91) *Ex quo*, C. R. et H.
92) *Priuentur*, C. R.
93) *Per*, C. R. et impr.

94) *Habeant*, ibid.
95) *Ecclesiarum vacantium*, C. R.
96) *Suadebit*, C. R. et H.

CAP. XVII.

Glossa prima diuidit, et summat totum textum. Vide eam. Dominicus.

IDEM. (*ann.* 1278. *Romae.*)

Fundamenta militantis ecclesiae, in montibus sanctis propheta *d* rememorans, per montes apostolos et praedicatores patenter insinuat, quibus tota huiusmodi aedificii fabrica confidenter innititur. Qui 97) firmae *e* bases ecclesiae super fundamento, praeter quod nemo aliud ponere potest, quod est Christus Iesus, veluti summo angulari lapide, solidantur: vt veritas, quae antea legis et prophetarum praeconio vehebatur, per apostolicam tubam in salutem vniuersitatis exiret, sicut scriptum est *f*: *in omnem terram exiuit sonus eorum: et in fines orbis terrae verba eorum.* Huius autem muneris sacramentum ita Dominus ad omnium apostolorum voluit officium pertinere, vt in beato Petro, apostolorum omnium summo, principaliter collocaret: vt ab ipso, quasi quodam capite, dona sua velut in corpus omne diffunderet. Hunc enim, in consortium indiuiduae vnitatis adsumtum, id, quod ipse erat, Dominus voluit nominari, dicendo g: *tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam:* vt aeterni templi structura, Deo aedificante constructa, mirabili munere gratiae Dei 98) in Petri consisteret firmitate, cui Saluatoris nostri miranda prouisio beatum Paulum in apostolatu 99) gentium per dexteras societatis *h* adiunxit. Isti sunt, per quos euangelium Romae resplenduit. Isti sunt eius patres, verique pastores. Isti sunt, qui vna die pro merito, vno loco pro gloria sub vno persequutore pro parili virtute compassi, vrbem ipsam glorioso cruore martyrii Christo Domino consecrarunt. Isti sunt, qui illam in hanc gloriam prouexerunt, vt sit gens sancta, populus electus, ciuitas sacerdotalis et regia, per sacram beati Petri sedem caput totius orbis effecta 100). Ne autem ipsa mater ecclesia in congregatione et pastura fidelium temporalibus careret auxiliis, quin potius ipsis adiuta, spiritualibus semper proficeret incrementis: non absque miraculo factum esse concipitur 1), vt occasionaliter Constantini monarchae a Deo prouisa, sed curata baptismalibus fomentis infirmitas, quamdam quasi adiiceret ipsi ecclesiae firmitatem, qui quarto die sui baptismatis, vna cum omnibus satrapis, et vniuerso senatu, optimatibus etiam, et cuncto populo, in persona beati Siluestri, sibi Romanam concedendo vrbem relinquens, ab eo et successoribus eius, per pragmaticum constitutum disponendam esse, (decernens 2) in ipsa vrbe 3) vtriusque potestatis monarchiam Romanis pontificibus,) declararet, non iustum arbitrans, vt, vbi sacerdotii principatum, et Christianae religionis caput imperator coelestis instituit, illic imperator terrenus habeat potestatem: quin magis ipsa Petri sedes, in Romano iam proprio 4) solio collocata, libertate plena in suis agendis per omnia potiretur, nec vlli subesset homini, quae ore diuino cunctis dignoscitur esse praelata. Decet namque ipsi Romano pontifici, per fratres suos, sacrosanctae Romanae ecclesiae cardinales, (qui sibi in exsequutione officii sacerdotalis coadiutores adsistunt 5), libera prouenire consilia. Decet ipsius nullo modo vacillare iudicia; vt fratres ipsos nullus 6) secularis potestatis metus exterreat, nullus temporalis fauor absorbeat,

97) *Quae*, C. impr.
98) *Gratia Dei*, C. H.
99) *Episcopatu*, C. impr.
100) *Effecta*, C. H.
1) *Conspicitur*, ibid.
2) *Discernens*, C. R.
3) *Vt*, C. impr.
4) *Proprio*, a C. R. et H. abest.
5) *Existunt*, C. R.
6) *Nullius*, C. H.

a *Haec periodus in antiqu. codic. ita se habet:* per capitulum in expensis, de bonis, ad praelatum ipsius ecclesiae, de cuius electione agitur, pertinentibus, si sint discreta: alioquin de communibus vel per ipsum capitulum abunde prouisis, *etc.* b *Haec periodus vt plurimum in antiqu. exemplaribus ita legitur:* Et quando vnicus est electus, cui aliquis vel aliqui se opponunt in expensis ipsorum propriis, eo casu tam opponens, quam opponentes huiusmodi, si duo tantum, vel si plures, duo ad minus ex ipsis opponentibus in expensis ipsorum opponentium, plene, *etc.* c *Al.* instructa.

d *Psalm.* 86. e 2. *Corinth.* 3. f *Psalm.* 18. *Rom. cap.* 10. g *Matth.* 16. h *Al.* societates.

nullus eis terror immineat, nihil eos a veri consilii soliditate remoueat: quin, cum per ipsum Romanum pontificem in quibuscunque negotiis contingeret eorum peti consilia in consulendo, per omnia liberi eidem Romano pontifici in omnibus, quæ pro tempore imminent 7), libere consulant et adsistant, ipsaque Romani pontificis vicarii Dei, quæ suis temporibus occurrerit 8) electio, et eorumdem *a* cardinalium, (cum expedierit 9), facienda promotio, in omni libertate procedant.

Digne itaque ad vrbem ipsam eiusque regimen aciem nostræ considerationis extendimus, vt felici ducta regimine, præferuetur a noxiis, et optatis semper proficiat incrementis. Numquid obduxit obliuio, quæ vrbi, quæ incolis nota dispendia intulerunt hactenus peregrina regimina? Numquid non hæc destructio mœnium, deformatio, proueniens ex ruinis, luce clarius manifestant? Numquid non hæc fidelium contrectata 10) *b* deposita? Numquid non hæc ipsa veneranda 11) Dei templa præsidentis manu sacrilega diebus nostris nefarie violata proclamant? Quid plura? Nonne ipsius vrbis retroactis temporibus incorrupta constantia 12), sub regentis 13) *c* eo tempore nefando subuersa est regimine? Ipsamque 14) vrbem, speculum fidei, tanta respersit infamia, vt a matre sua Romana ecclesia filia prædilecta deuiare compulsa, quondam Conradinum, qui de venenosa radice 15) Federici 16), quondam Romani imperatoris, colubri 17) tortuosi, iusto ipsius ecclesiæ iudicio reprobati, prodiisse videbatur in regulum: quique ad exterminium Romanæ matris ecclesiæ manifestis indiciis 18) vna cum suis fautoribus adspirabat 19), et 20) in contemtum Dei et suæ matris, ac ipsius vrbis opprobrium patenter reciperet 21) *d*, recepto faueret, constituens se per hæc 22) *e* tam patentis hostis suæ matris ecclesiæ filiam adiutricem. Hoc ipsi Romanæ præstiterunt senatores incogniti, hoc præsides improuisi, vt gloriosa ciuitas redderetur ingloria 23), sua stabilitas vocaretur instabilis, suæque constantiæ antiquata soliditas, linguis hominum 24) vocaretur infirma. Proinde officii nostri debitum circa huiusmodi tam 25) periculosos euentus ad libram moderaminis erigentes, tantæ subuersionis occasiones ita salubris remedii adpositione præcidimus, ne illorum, (qui ipsam rempublicam laudabiliter hactenus gubernauerunt,) videamur 26) gloriam sugillare vel merita, quæ illis apud infallibilem 27), et scientem omnia retributorem, de iam perlatis quæsita laboribus salua persistunt 28). Vt ergo circa regimen ipsum talis adhibeatur in 29) omnibus cum discretione sollertia, per quam ipsi Romanæ ecclesiæ plena libertas, (quæ in omnibus et per omnia sibi debetur,) optata proueniat, vitentur iam experta pericula, et Romanus 30) *f* populus ab opprimentium protectus incursibus sedeat, sedendo quiescat in pulchritudinem 31) *g* pacis, in tabernaculis fiduciæ, et temporalium requie opulenta: de fratrum nostrorum consilio, hac irrefragabili et in perpetuum valitura constitutione sancimus, vt, quandocunque et quotiescunque senatoris electio vel alterius quocunque nomine censeatur, qui quocunque modo vel quocunque titulo ipsius vrbis debeat præesse regimini, in posterum imminebit, nullus imperator seu rex Romanorum 32), aut alius imperator, vel rex, princeps, marchio, dux, comes aut Baro, vel quicunque 33) alterius notabilis præeminentiæ, potentiæ seu potestatis, excellentiæ vel dignitatis existat, frater, filius vel nepos *h* eorum ad tempus, vel in perpetuum, seu quiuis alius, vltra annale spatium quouis modo, colore vel caussa, per se vel aliam 34) personam, quomodolibet submittendam, in senatorem, capitaneum, patricium, aut rectorem, vel ad eiusdem 35) vrbis regimen seu officium nominetur, eligatur, seu alias etiam adsumatur, absque licentia sedis apostolicæ speciali 36), per ipsius sedis litteras concessionem licentiæ huiusmodi specialiter 37) exprimentes. Quodsi secus factum fuerit; nominationem, electionem et adsumtionem huiusmodi decernimus esse nullas, ac carere omni robore firmitatis: et non solum nominatores, electores, et adsumtores, verum etiam nominati, electi et adsumti, si huiusmodi nominationi, electioni, seu adsumtioni consenserint, aut se de ipsis quolibet modo intromiserint, intendentes et obedientes eisdem, et in hoc omnes 38), dantes ipsis nominatoribus, electoribus, adsumtoribus, aut nominatis, electis, vel adsumtis, auxilium, consilium vel fauorem, publice vel occulte, cuiuscunque dignitatis vel præeminentiæ, conditionis aut status exstiterint 39), eo ipso sententiam excommunicationis incurrant, ac nihilominus ipsos nominatos, electos seu adsumtos, si contra constitutionem præsentem prædictis nominationi, electioni vel adsumtioni consenserint, aut se quoquo modo illis ingesserint *i*, et eorum posteros in perpetuum omnibus feudis, priuilegiis, libertatibus, immunitatibus 40), gratiis et honoribus, quæ a prædicta seu aliis tenent ecclesiis, censemus esse priuatos, ita, quod illi, ad quos eorum collatio, concessio seu dispositio pertinet, resumendi ea, aut retinendi, concedendi seu conferendi aliis, seu de ipsis etiam disponendi, (prout ad eos pertinet,) liberam habeant potestatem. Et ne taliter nominati, electi vel adsumti de sua pertinacia vel contemtu valeant gloriari: nos quælibet mandata, præcepta, ordinationes et statuta, quæ fecerint, omnesque sententias, quas tulerint, et quidquid penitus in contractibus et obligationibus seu 41) quibuscunque aliis, vrbis nomine vel tamquam senatores, capitanei, patricii aut rectores 42), vel officiales ipsius egerint, irrita prorsus extunc et vacua nuntiamus. Iudices vero et tabelliones, qui super his aut eorum aliquibus contra præsentis constitutionis edictum patrocinari vel instrumenta conficere forte præsumserint, iudicatus et tabellionatus officiis se nouerint esse priuatos. Contemtores quoque, seu violatores præmissorum, vel aliquorum, vel alicuius eorum, ab huiusmodi excommunicationis sententia, (præterquam *k* in mortis articulo,) absolui non possint, nisi per Romanum pontificem, vel de ipsius petita et obtenta licentia speciali, non obstantibus aliquibus priuilegiis, indulgentiis, concessionibus, constitutionibus, consuetudinibus et statutis, quacunque firmitate vallatis: quæ in præmissis omnibus 43) nolumus aliquibus vel alicui suffragari, sed omnia, quoad illa decernimus non tenere. Vt *l* autem ciues Romanorum 44), qui ex ipsa vrbe naturalem duxisse noscuntur originem, aut quiuis alii, qui in ipsa eiusue territorio, non aduenæ, sed continui habitatores exstiterant 45) *m*, quoad honores ipsius vrbis, aut 46) regimen, gratiosis functionibus potiantur; non intendimus, quod præsens constitutio tales excludat, quin ad vnum annum duntaxat, vel ad aliud tempus breuius nominari ad ipsius regimen, et officium eligi valeant, ac adsumi, etiamsi prædictorum principum et aliorum fratres, filii vel 47) nepotes existant, aut etiam si extra vrbem et ipsius 48) territorium sub 49) nomine comitatus, baroniæ, seu cuiuscunque alterius tituli in hominibus *n* vel locis aliquibus iurisdictionem seu potestatem aliquam temporalem vel perpetuam obtinerent: dummodo prædicta iurisdictio vel potestas, extra vrbem et territorium 50) præfata consistens, non tantæ præeminentiæ vel notabilis potentatus existat, quod eam 51) *o* obtinentes eius occasione vel caussa cum aliis, exclusis a dicto vrbis regimine, (vt præmittitur,) præsentis constitutionis oraculo rationabiliter includantur.

7) *Imminerent*, C. R.
8) *Occurret*, ibid.
9) *Expediet*, C. R. et H.
10) *Contractata*, ed. gl. sed C. O. habent: *contracta*.
11) *Sancta veneranda*, C. H.
12) *Distantia*, C. impr.
13) *Sub regentibus*, C. H. sed ita per correctionem.
14) *Ipsam vrbem*, C. H. et impr.
15) *Stirpe*, C. R. et H.
16) *Frederici*, est in C. O.
17) *Colubris*, C. R.
18) *Iudiciis*, C. H.
19) *Aspirat*, ibid.
20) *Et*, desideratur ibid.
21) *Exciperet*, ibid.
22) *Per hoc*, C. R. et H.
23) *Ingloriosa*, C. R.
24) *Omnium*, C. H.
25) *Tam*, ibid. non legitur.
26) *Videantur*, C. R.
27) *Ineffabilem*, C. H.
28) *Persistant*, C. O.
29) *In*, abest a C. H.
30) *Romanorum*, C. R. et H.
31) *Pulchritudine*, ibid.
32) *Romanus*, C. R.
33) *Qui*, C. H.
34) *Vel per aliam*, C. R.
35) *Eius*, C. impr.
36) *Specialiter*, ibid.
37) Hæc dictio ibid. non habetur.
38) *Omnes*, non est in C. R.
39) *Existant*, C. R. et H.
40) *Et immunitatibus*, C. R.
41) *Et quibuscunque*, ibid.
42) *Receptores*, C. H.
43) *Omnibus*, ibid. non legitur.
44) *Romani*, C. R. et H.
45) *Exstiterint*, ibid.
46) *Vt*, C. impr.
47) *Vel*, ibid. non habetur.
48) *Vel ipsius*, C. R.
49) *Vel sub*, ibid.
50) *Vel territorium*, ibid.
51) *Eam*, desideratur ibid.

a *Quales cardinales eligi debeant, habetur in concil. Trident. sess. 24. de reform. cap. 1. circa finem.* b *Aliter:* contracta. c *Hæc periodus ita legitur:* sub regentis eo tempore subuersa regimine: ipsam vrbem, speculum fidei, *etc.* d *Alias:* exciperet. e *Al.* per hoc. *al.* per hanc. f *Al. ita:* et Romanorum populus. g *Al.* pulchritudine. h *Vid. l. 1. §. 2. ff. de grad. et Bart. in l. omnes populi. gloss. in c. nonnulli. de rescript.*

i *Dicit Petr. de Anch. nisi hoc fuisset expressum pœna priuationis feudi, non transiuisset in filium, quod tamen ipse latius distinguit. Font.* k *Quia tunc nulla est casuum reseruatio, et ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusuis peccatis et censuris absoluere possunt. concil. Trident. sess. 14. cap. 7. de casuum. reseru.* l *Alit.* vt autem ciues Romani. m *Alias:* exstiterint. n *Alit.* in nominibus. o *Dictio*, eam, *deest in manuscriptis codicibus.*

CAP.

CAP. XVIII.

Canonicis cathedralis ecclesiæ ipso iure vel per sententiam, (præterquam in casu negligentiæ,) eligendi potestate priuatis, ad papam ius deuoluitur eligendi: in inferioribus ecclesiis semper ad proximum superiorem deuoluitur. H. d.

BONIFACIUS VIII. *(ann. 1299. Romæ.)*

Quanquam in casu *a* negligentiæ sit statutum a iure, vt, ecclesia cathedrali vacante, si per eos, ad quos spectat, non fuerit electio de prælato intra tempus debitum celebrata, eligendi potestas ad superiorem proximum deuoluatur: hoc tamen non est ad casum alium extendendum. Igitur si electores in huiusmodi ecclesia, vel ipso iure 52), cum eligunt scienter indignum, vel per sententiam, cum formam, traditam in generali *b* concilio, non obseruant 53), eligendi potestate priuentur: non ad dictum superiorem, sed ad Romanum pontificem potestas eadem deuoluetur. Secus autem in inferioribus ecclesiis est censendum.

52) *In ipso*, C. H.
53) *Obseruent*, C. R.

CAP. XIX.

Constitutione: Vt circa. *non satisfecit adpellans, qui disiunctiue iurauit, se credere opposita esse vera, vel quæ sufficere deberent ex eis.* Ioann. Andr.

IDEM.

Is, qui, contra electionis formam vel electi personam aliqua obiiciens, ad sedem apostolicam adpellauit 54), corporali a se præstito iuramento, quod illa, quæ in adpellatione sua expresserat, vel ea, quæ de ipsis deberent sufficere, vera esse credebat, et se posse probare, non est super obiectis vel expressis huiusmodi audiendus: cum non simpliciter, sicuti tenebatur iuxta constitutionem felicis recordationis Gregorii papæ X. prædecessoris nostri, editam in concilio generali 55) Lugdunensi, iurauerit, expressa eadem 56) seu obiecta se credere vera esse, et se posse probare, sed indeterminate illa, vel ea, quæ deberent sufficere de eisdem 57).

54) *Appellauerit*, C. R.
55) *Generali*, in C. R. et H. non legitur.
56) *Eadem*, non est in C. impr.
57) *De*, abest a C. H.

CAP. XX.

Qui contra certam personam, ne eligatur, adpellat, constitutionem: Vt circa. *seruare tenetur.* Ioann. Andr.

IDEM.

Qui contra certam et nominatam *c* personam, ne ab aliis eligatur, ad sedem apostolicam, antequam fiat electio, duxerit adpellandum, debet per omnia in adpellando seruare formam constitutionis felicis recordationis Gregorii papæ X. prædecess. nostri, (*Vt d circa*,) editæ in concilio Lugdunensi, ac si, electione iam facta, eum contingeret adpellare: alioquin non obseruans 58), pœnæ constitutionis eiusdem se nouerit subiacere.

58) *Seruans*, C. R.

CAP. XXI.

Si compromissum est in plures, vt eligant; per vnam facienda est electionis pronuntiatio, sicut quando proceditur per formam scrutinii: aliter electio facta non tenet. Ioann. Andr.

IDEM.

Sicut *e*, cum per formam scrutinii ad electionem proceditur, est per vnum pronuntianda et facienda communis electio, secundum canonica instituta; sic et per vnum debet fieri, cum per formam proceditur compromissi; quamuis in arbitris compromissariis lex *f* humana innuat 59), quod ab eis omnibus sit pronuntiatio facienda: alioquin a pluribus compromissariis facta simul electio, eo ipso viribus non *g* subsistat 60).

59) *Statuat*, C. R. et H.
60) *Subsistit*, ibid.

CAP. XXII.

Decret. supra eodem, Licet canon. *in collegiatis parochialibus ecclesiis, et adsumtis ad ipsarum regimen, locum non habet.* Ioann. Andr.

IDEM.

Statutum *h* felicis recordationis Gregorii X. papæ 61), prædecessoris nostri, de iis, qui ad parochialium ecclesiarum regimen adsumuntur *i*, promouendis ad sacerdotium intra annum, alioquin eisdem ecclesiis sint 62) priuati, quod, (cum sit pœnale *k*), restringi potius conuenit, quam laxari, declaramus ad collegiatas ecclesias, etiamsi alias parochiales exstiterint, et ad adsumtos ad earum regimen non extendi, sed antiqua iura seruari debere potius in eisdem.

61) *Papæ*, non est in C. H.
62) *Sunt*, C. R.

CAP. XXIII.

Si compromissarius secundum traditam sibi metam, (scrutatis et in scriptis redactis voluntatibus singulorum,) illum eligat, in quem non maior pars capituli, sed plures aliorum comparatione consenserant; non tenet electio: cum præter formas concilii fuerit celebrata. Ioann. Andr.

IDEM.

Si cui eligendi potestas data fuerit sub hac forma, vt ipse, secreto et sigillatim votis singulorum de capitulo exquisitis, et in scriptis redactis, illum eligat, in quem plures de capitulo partium *l* comparatione minorum consenserint; licet consentientes maiorem partem 63) totius capituli non attingant, ipseque, facto huiusmodi 64) scrutinio et in scriptis redacto, iuxta traditam sibi formam eum, in quem non maior pars, sed plures de dicto capitulo, quam in quemquam alium direxerant vota sua, duxerit eligendum: talis electio, (cum præter formas, quas generale concilium seruari statuit in electionibus celebrandis, decernens eas, si aliter 65) fierent, non valere, fuerit attentata,) robur non obtinet firmitatis.

63) *Maiores partes*, C. H.
64) *Eius*, C. R.
65) *Taliter*, ibid.

CAP. XXIV.

Ex vocatione, quocunque modo facta in discordia de religioso mendicante ad prælaturam extra administrationem sui ordinis, non acquiritur illi ius, nec consentire poterit etiam de prælati licentia. Idem de vocatione, facta a minori parte numero ad quamlibet prælationem de religioso non mendicante: et secus factum irritum decernit. Et ponit istud cap. vnum speciale in mendicantibus. Ioann. Andr.

IDEM.

Quorumdam *m* oculos sic vitium ambitionis excæcat, quod quasi suæ professionis immemores, qua, contemtis honoribus, abiectis diuitiis, spretisque deliciis, arbitrium proprium subiugarunt alterius ditioni, retro respiciunt, ad aratrum manu missa, dum præcipitanter ruunt in litigiorum anfractus, et 66) *n* caussarum strepitibus se inuoluunt, et extra 67) administrationes proprii ordinis solium prælaturæ conscendere moliuntur, electionibus, postulationibus seu prouisionibus, de se in discordia celebratis, improuide præstando consensum, præbendi adsensum a suo superiore nonnumquam extorta licentia potius, quam obtenta: ex quo animarum et ecclesiarum dispendia noscimus prouenisse, et prouentura maiora in antea verisimiliter formidamus. Volentes igitur huic pesti salubri remedio obuiare, præsenti constitutione sancimus, vt nulli religioso 68) prædicatorum, minorum, eremitarum sancti Augustini, aut quorumlibet mendicantium ordinum ex electione, postulatione, prouisione, seu vocatione ad aliquam extra administrationem 69) sui ordinis prælaturam, in discordia de se facta, ius de cetero acquiratur; nec eorum aliquis tali electioni, postulationi, prouisioni, aut vocationi quoquo modo valeat consentire: etiamsi magistri, aut ministri, vel prioris generalium eorumdem ad id accesserit licentia vel consensus. Circa *o* religiosos quoque alios, cuiuscunque conditionis vel status exsistant, volumus hoc seruari, aut nec ipsi electionibus, postulationibus, prouisionibus, aut vocationibus, a minori parte numero ad prælationes quaslibet de se factis, (quæ hoc ipso, quod a minori parte processerint, nullum prorsus tribuant ius eisdem,) suum audeant præstare consensum: etiamsi super hoc adsensus vel licentia suorum interuenerit prælatorum. Nos enim, quidquid contra præmissa vel eorum aliquod a quoquam contigerit attentari, omnino decernimus irritum et inane.

66) *Et*, desideratur in C. R.
67) *Et etiam extra*, C. H.
68) *Religiosorum*, C. R. et H.
69) *Administrationes*, ibid.

---

a *Pœna, imposita per ius in casu negligentiæ, non includit casum delicti: et sic non parificantur negligentia et delictum. In concilio Lateranensi generali sub Innocent. III. cap. 23.* b *In generali concilio Lateran. sub Alexandr. III. cap. 24.* c *Potest dici persona certa, licet suo nomine non nominetur. tit. de testibus. cap. licet ex quadam.* d *Nota argumentum, quod alleganti aliquod statutum sufficit, quod alleget principium ipsius, absque eo, quod totum extensum producat. supr. c. proximo. Dom.* e *Vid. conc. Lat. sub Innoc. III. c. 24. vbi traduntur variæ electionum formæ.* f *Leges ciuiles possunt allegari in foro canonico: de quo supra de nou. oper. nunt. c. 1. et 2. doct.* g *Al.* subsistit. h *Vid. card. cons. 30.*

i *Cap. licet canon. locum habet qualitercunque sit prouisum de parochiali ecclesia: cum dicat textus: adsumuntur. quod congruit cuilibet modo prouisionis.* k *Nota, iura pœnalia stricte esse interpretanda. c. in pœnis. de reg. iuris.* l *Appellatione maioris partis intelligitur de maiori parte totius, non autem de maiori parte comparatione aliarum minorum.* m *Declarat hunc text. prout in Clem. quod circa. de elect.* n *Dictio, et, deest in manuscr. Luc. 9.* o *Vide Oldrad. cons. 103. et conc. Trid. sess. 25. tit. de reg. c. 6.*

CAP. XXV.

Non potest electus duas electiones prosequi, petendo confirmationem ex illis: etiamsi protestetur se contentum altera, per quam consequi possit suæ intentionis effectum. Necesse ergo habet alteram eligere: qua electa, ad alteram redire non poterit. Ioann. Andr.

IDEM.

Vt quis duas *a* electiones, de se in aliqua ecclesia celebratas, prosequatur insimul, et confirmationem 70) petat ex eis, (cum non nisi ex vna ipsarum valeat ius habere,) rationi consonum non putamus: etiamsi se contentum esse velle altera, per quam suæ intentionis consequi possit effectum, in initio protestetur. Oportet ergo eum, (ne cum ipsius ecclesiæ, vel sui aduersarii, si quem habet, discrimine in incerto vagetur,) eligere, quam prosequi velit ex illis, et confirmationem petere tantummodo ex eadem, regressum ad aliam, cui per electionem alterius renuntiare, sibique ius ex ea non competere profiteri videtur, nullatenus habiturum 71).

70) *Vel etiam confirmationem*, C. R.
71) *Habiturus*, C. R. et H.

CAP. XXVI.

Si electus non consentit, vel post consensum renuntiat, vel moritur, vel propter occultum sui vitium electio cassatur; eligentes ad eligendum extunc integrum tempus habebunt: nisi circa id egerint fraudulenter. Ioann. Andr.

IDEM BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1299. *Romæ.*)

Si electio ex eo non sortiatur effectum, quia electus consentire recusat, vel post consensum renuntiat iuri suo, aut forte diem claudit extremum, seu propter occultum eius vitium irritatur; electores, (qui iam fecerant, quod spectabat ad ipsos, intra iuris terminum eligendo,) habebunt a dissensu, renuntiatione, morte, vel irritatione prædictis, ac si vacatio noua 72) esset, tempus integrum ad electionem aliam celebrandam: dummodo nil fraudulenter egerint in præmissis.

72) *Noua*, nec in C. R. nec in H. legitur.

CAP. XXVII.

Si religiosus, non obtenta licentia, consentit electioni, de se factæ extra suum monasterium: non valet consensus, et irrita est electio.

IDEM.

Si religiosus *b*, (cuius arbitrium *c* non ex sua, cum velle vel nolle 73) non habeat, sed ex illius, quem vice Dei supra caput suum posuit, et cuius imperio se subiecit, voluntate dependet,) electioni, de se ad prælationem aliquam extra suum monasterium 74), vel suam ecclesiam celebratæ, sui superioris, qui dare ipsam valeat, non petita licentia, et obtenta 75), præsumserit consentire; consensus, sic præstitus, non teneat: et in pœnam præsumtionis illius electio eadem ipso facto viribus vacuetur omnino.

Solus superior sine conuentu dare potest suo religioso consentiendi et transeundi licentiam. H. d.

§. I. Quia vero, vtrum religiosis consentiendi electionibus, de se factis, et ad prælationes, ad quas electi fuerint, transeundi 76) a suis superioribus, sine fratrum *d* consilio, licentia dari possit, (cum iura super hoc sint varia,) dubitatur interdum: nos ad huiusmodi dubitationem tollendam, et 77), vt ordinationes ecclesiarum ac monasteriorum, in quibus tales electi exstiterint, celerius et facilius valeant expediri, decernimus, vt iidem superiores, (suis irrequisitis conuentibus,) electis huiusmodi consentiendi et transeundi liberam dare valeant facultatem.

73) *Vel nolle*, non habet C. H.
74) *Monasterium*, desideratur ibid.
75) Ibid. non sunt verba: *et obtenta.*
76) *Transeunti*, C. impr.
77) *Et*, C. H. non habet.

CAP. XXVIII.

Monachus in abbatem eligi non potest; nisi sit expresse professus: ad dignitatem autem episcopalem, et in seculari et in regulari ecclesia, talis eligi poterit.

IDEM.

Nullus religiosus *e* ad abbatiam seu prælaturam suæ vel alterius religionis de cetero eligatur: nisi antea fuerit ordinem regularem expresse professus. Quodsi secus actum *f* fuerit: eo ipso irritum habeatur.

Ad dignitatem vero episcopalem, (ad *g* quam 78) nouitii eliguntur interdum,) talem in secularibus vel regularibus ecclesiis eligi minime prohibemus.

78) *Ad quam etiam*, C. R. et H.

CAP. XXIX.

Forma electionis, tradita per decr. supra eod. Cum dilectus. *non est sublata per sequens concilium:* Quia propter. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum expediat concordare iura iuribus, et eorum correctiones, (si sustineri valeant,) euitari; decretalem felicis recordationis Innoc. papæ III. prædecessoris nostri, quæ innuit sub ea forma posse in electionibus licite 79) *h* compromitti, vt compromissarii, secreto et sigillatim voluntatibus omnium inquisitis, illum, in quem maior et sanior pars capituli consenserit 80), eligere teneantur, declaramus abrogatam non esse per subsequutum concilium generale: immo potest in ipsis electionibus, vt prius, procedi licite per eamdem.

79) *Licite*, non est in C. impr.
80) *Consensit*, C. H.

CAP. XXX.

Accedens ad sedem apostolicam pro instruendo negotio electionis per decr. Cupientes. *eundo hac de caussa, stando et redeundo integre, (præter quotidianas distributiones,) percipit fructus beneficiorum, quos percipere posset in ipsa ecclesia residendo.* Ioann. Andr.

IDEM.

Cum non deceat alicui suum officium esse damnosum: statuimus, vt ii, qui iuxta constitutionem felicis recordationis Nicolai papæ tertii, prædecessoris nostri 81), super hoc editam, ad apostolicam sedem venerint, eam circa imminentium electionum negotia instructuri, (cum tales, ecclesiarum suarum *i* prosequentes vtilitatem, censeri debeant residentes,) fructus beneficiorum suorum, quæ obtinent in illis ecclesiis, quarum 82) negotia prosequuntur, et etiam aliorum, quos reciperent vel possent recipere in ipsis 83) *k* ecclesiis residendo, integre, (quotidianis distributionibus duntaxat exceptis,) recipiant, ad sedem propterea veniendo eamdem, ibidemque 84) hac de caussa morando, et ad ipsas ecclesias redeundo, ac si personaliter in eisdem ecclesiis residerent, non *l* obstantibus quibuslibet consuetudinibus vel statutis ecclesiarum suarum 85) contrariis, seu priuilegiis quibuscunque, per quæ præmissorum effectus posset quomodolibet impediri.

81) Verb. *prædec. nostri*, non sunt in C. H.
82) *Quorum*, ibid.
83) *Ipsis*, abest a C. impr.
84) *Ibidem*, est in eod. C.
85) *Ipsarum*, C. R.

CAP. XXXI.

Is, qui opponit euidentem defectum scientiæ vel personæ, contra promouendum ad aliquam dignitatem, pœnitere non potest. Caussam reddit. Ioann. Andr.

IDEM.

Ab eo, qui contra electum vel postulatum seu promouendum ad aliquam dignitatem, inter cetera, quæ obiicit, euidentem *m*, notorium seu manifestum scientiæ, vel alium personæ defectum opponit, ipsius defectus oppositio, vel eius qualitas nequeunt postea reuocari. Cum enim opponens, (si quod de 86) defectu opposuit huiusmodi, destitui veritate contingat,) a prosequutione caussæ debeat omnino excludi, et puniri 87), perinde ac si in probatione omnium, quæ obiecerat, defecisset *n*: iustum est, vt, (postquam ad oppositionem eamdem processit 88), nequeat in præiudicium eius, contra quem opposuit, vlterius pœnitere.

86) *Pro defectu*, C. impr.
87) *Et etiam puniri*, C. R. et H.
88) *Procedit*, C. O. et ed. gloss.

CAP. XXXII.

Canonicus impubes, ad electionem non vocatus, non agit de contemtu.

IDEM.

Ex eo, quod ad electionem episcopi, quæ, te in pupillari constituto ætate, in tua ecclesia exstitit celebrata, cum ceteris eiusdem ecclesiæ canonicis non fuisti admissus, de contemtu conqueri, aut electionem eamdem impugnare non potes: cum tam iuris, quam rationis existat, vt tales, (cum discretione careant,) ad præstandum in electione suffragium nullatenus admittantur.

Non professi cum professis, vel conuersi laici cum clericis, electioni interesse non debent. H. d.

§. I. In ecclesiis quoque regularibus vel monasteriis, hi, qui non sunt tacite vel expresse professi, non debent cum professis, vel conuersi laici cum clericis, electionibus interesse.

---

a *Nota ex hoc c. posse quem obtinere duplicem electionem in eadem ecclesia, tamen confirmationem quærere non posse, nisi ex vna. Item non posse aliquem caussare titulum super eadem re, nisi ex vna caussa. Vide text. in c. inter dilectos. de fide instrum.* b *Vide Clem. cum concessa. de elect. et extrau. Benedicti. quæ incipit: Si religiosus. de elect.* c *Vide text. 4. c. 7. iudic. Dom.* d *Nota, quod monachi dicuntur fratres. c. caussam. supr. de iud. Dom. allegat. ibi c. pen. infr. eod. de priuil. Font.* e *Vide Clem. tam rationi. de elect.* f *Al. ita:* factum fuerit. g *Al. ita:* ad quam etiam nouitii, *etc.*

h *Dictio*, licite, *deest hic in antiqu. cod.* i *Suum potest dici id, quod est suum in parte, et non in toto. Nam ecclesia non est tota canonici. Vide gloss. infr. de præb. cum in illis.* k *Al. ita:* in dictis ecclesiis. l *Al. ita:* non obstantibus quibuslibet aliis consuetudinibus. m *Vide text. infr. de verbor. signific. cap. 2.* n *Vide c. inquisitionis. supra de accus. Dominic.*

CAP.

CAP. XXXIII.

Si ab electione cathedralis vel regularis ecclesiæ, in scriptis ex caussa probabili adpelletur ad papam: ea pendente, confirmatio, facta per ordinarium non valet. Requirit decr. Cupientes. *non solum quod electus veniat, sed quod vsque ad finem negotium prosequatur: et habet locum etiam, cum adpellatur a confirmatione vel prouisione.* Ioann. Andr.

IDEM.

Si, postquam ab electione, in cathedrali vel regulari ecclesia celebrata, fuerit in scriptis ex caussa probabili, quæ probata deberet legitima reputari, ad sedem apost. adpellatum, electionem ipsam per ordinarium confirmari contingat: huiusmodi confirmatio, nisi prius fuerit canonice ab adpellatione ipsa recessum, (cum sit ab eo, qui non potuit *a*, de facto præsumta,) nullam obtinebit 89) roboris firmitatem. Si vero electus, qui iuxta constitutionem felicis recordationis Nicolai papæ tertii, prædecessoris nostri, ad dictam sedem venerat pro electionis suæ negotio prosequendo, de Romana curia sine licentia recesserit, antequam huiusmodi negotium sit finitum: eius electio auctoritate constitutionis ipsius, (quæ non solum, vt quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quod vsque ad finem negotium prosequatur,) eo ipso viribus euacuatur 90) *b* omnino. Cum autem 91) ab electionis confirmatione vel facta prouisione per eum, ad quem propter inferiorum negligentiam fuerat deuoluta eligendi potestas, ad sedem adpellatur eamdem: constitutionem prædictam in veniendo et 92) mittendo, et aliis, quæ perstringuntur, in ea conuenit obseruari.

89) *Obtinet*, C. R. et impr.
90) *Vacuatur*, C. R. et H.
91) *Autem*, abest a C. H.
92) *Et*, ibid. non legitur.

CAP. XXXIV.

Dispensare possunt episcopi et superiores cum habentibus parochiales ecclesias, sibi subiectas, quod vsque ad septennium studendo non teneantur ad sacerdotium promoueri; ad subdiaconatum tamen debent promoueri intra annum: alias sunt priuati. Et, illo durante septennio, debet in illis ecclesiis idoneus poni vicarius, de fructibus ecclesiæ sustinendus. Elapso septennio, debet rector intra annum in presbyterum promoueri.

IDEM.

Cum ex eo, quod felicis recordationis *c* Gregorius papa X. 93) prædecessor noster, statuit in concilio Lugdun. vt ad regimen parochialium ecclesiarum adsumti, se ad sacerdotium promoueri faciant intra annum, a sibi commissi regiminis tempore connumerandum 94) *d*, et personaliter resideant in eisdem, alioquin, si intra idem tempus promoti non fuerint, huiusmodi ecclesiis absque monitione alia sint priuati, nonnullis extunc parochiales ecclesias recusantibus acceptare, legendi et proficiendi, (cum eis facultates non suppetant, nec ab ecclesiarum prælatis de aliis beneficiis in plerisque mundi partibus interdum prouideatur eisdem,) opportunitas sit sublata, in grande vniuersalis ecclesiæ, (quæ ad sui regimen viris litteratis permaxime noscitur indigere,) dispendium et iacturam: nos, super hoc multorum instantia excitati frequenter, volentes cupientibus in scientia proficere, vt fructum in Dei ecclesia suo tempore adferre valeant opportunum, vtiliter prouidere, præsenti constitutione sancimus, vt episcopi, eorumque superiores cum iis, qui huiusmodi subiectas sibi ecclesias obtinent vel obtinuerint, in futurum dispensare possint libere, quod vsque ad septennium litterarum studio insistentes promoueri minime teneantur, nisi ad ordinem subdiaconatus duntaxat, ad quem intra prædictum annum recipiendum, (nec 95), sicut a multis, de Christi patrimonio sublimatis, olim factum esse dignoscitur, a statu retrocedere valeant clericali,) omnino adstringi volumus, et, nisi receperint, pœna, contenta in dicto concilio, eo ipso percelli. Porro, septennio prædicto durante, iidem episcopi et superiores sollicite prouidere procurent, vt per bonos et sufficientes vicarios, ab eis in huiusmodi ecclesiis deputandos, animarum cura diligenter exerceatur, et deseruiatur laudabiliter in diuinis: quibus de ipsarum ecclesiarum prouentibus necessaria congrue ministrentur. Elapso vero dicto septennio *e*, hi, cum quibus fuerit, (vt præmittitur,) dispensatum 96), ad diaconatus et presbyteratus ordines inter annum se faciant promoueri: alioquin extunc dictam pœnam, (nisi iusta de caussa id omiserint,) ipso iure se nouerint incursuros.

93) *Gregorius IX. papa*, C. H.
94) *Numerandum*, C. R. et H.
95) *Ne*, C. impr.
96) *Dispensatum fuerit*, C. H.

CAP. XXXV.

Quatuor dicit. Primo, *quod ad pœnam priuationis rectoris parochialis ecclesiæ non promoti requiritur, quod annus integer sit completus.* Secundo, *quod annus ille non currit iuste impedito.* Tertio, *quod post priuationem, ecclesia eidem conferri non potest.* Quarto, *quod non promotus, si eo animo receperat ecclesiam, vt fructus anni perciperet, tenetur ad restitutionem ipsorum. Et qui ea mente contulit, ecclesiam seruare debet indemnem.* Ioann. Andr.

IDEM.

Commissa tibi parochialis ecclesia, quanquam tantum de anno transiuerit, quod intra ipsum nequeas iuxta statutum generalis 97) concilii Lugdunensis ad sacerdotium promoueri, non est, nisi tunc demum, cum ex toto *f* fuerit ipse annus elapsus, censenda vacare, nec potest alteri antea, te nolente, conferri. Annus autem huiusmodi, qui a tempore illo incipit 98), quo ipsius ecclesiæ regimen commissum tibi extitit, et possessionem eius pacificam habuisti, vel per te stetit, quo minus haberes eamdem, tibi non currit, si promoueri, iusto impedimento detentus, intra tempus huiusmodi nequiuisti. Porro si intra dictum tempus non fueris, rationabili caussa cessante, promotus: tibi ecclesia ipsa, qua dicti statuti auctoritate iam priuatus existis, (ne statutum ipsum 99) fiat ludibrio, debitoque frustretur 100) effectu, et non rebus, sed verbis, cum sit potius contrarium faciendum, lex imposita videatur,) nullatenus ea vice poterit iterato conferri. Ceterum si promoueri ad sacerdotium non intendens, parochialem receperis ecclesiam, vt fructus ex ea per annum percipias, ipsam postmodum dimissurus, (nisi voluntate mutata promotus fueris;) teneberis ad restitutionem fructuum eorumdem: cum eos receperis fraudulenter. Illum autem, qui eam tibi contulit, cum te non crederet ad huiusmodi ordinem promouendum, (præter diuinam, quam exinde incurrit 1) offensam,) ad seruandam indemnem eamdem ecclesiam decernimus obligari.

97) *Generalis*, abest a C. H.
98) *Incepit*, C. R. impr. ed. gloss. et Pith.
99) *Ipsum*, abest a C. H.
100) *Frustrentur*, est ibid.
1) *Incurrat*, C. R. et H.

CAP. XXXVI.

Abbas exemtus eligitur in episcopum: sed transire non potest sine licentia papæ vel legati de latere.

IDEM.

Si abbatem, ecclesiæ Romanæ immediate subiectum, in vestrum episcopum elegistis; reprehendi exinde nulla ratione potestis: ei tamen ab alio, quam a nobis vel apostolicæ 2) sedis legato, si sit in prouincia de latere 3) *g* nostro missus, dari non potest licentia suum deserendi monasterium, et ad vestram ecclesiam transeundi.

Legatus de latere potest confirmare electiones episcoporum exemtorum: reliqui non sine speciali mandato. Ioann. Andr.

§. 1. Huiusmodi vero legatus, qui maius 4) omnibus post Rom. pontificem in prouincia, sibi decreta, imperium censetur habere, archiepiscoporum, episcoporum, et exemtorum electiones potest ex officio confirmare. Alii autem legati hoc nequeunt: nisi id eis a sede ipsa specialiter sit commissum.

2) *Vel ab apostolica*, C. H.
3) *Et de latere*, ibid.
4) *Magis*, ibid.

CAP. XXXVII.

Si compromissarius non eligit intra tempus iuris: ad proximum superiorem deuoluitur potestas prouidendi. Si eligit, sed indignum; indistincte redit ad compromittentes: nisi id scienter ratum habuerint. Idem, si electus idoneus non consentit. Si compromissarius scienter eligit indignum; ipse solus ab ecclesiasticis beneficiis triennio est suspensus: nisi id compromittentes scienter ratum habuerint. Et pœna prædicta suspensionis non habet locum in episcopo compromissario, nec in electione inferiorum episcoporum. Et restringitur illa pœna ad beneficia, quæ obtinet in ecclesia offensa. Et idem in beneficiis illius, qui defecit in probatione eius, quod obiicit in personam. Ioann. Andr.

IDEM BONIFACIVS VIII. 5) *(ann. 1299. Romæ.)*

Si compromissarius, in quem, defuncto *h* episcopo, transfertur eligendi potestas, negligenter intra tempus, a iure statutum, eligere prætermittat; ad superiorem proximum 6) potestas deuoluitur prouidendi: sibique compromittentes imputent, qui in talem potestatem huiusmodi transtulerunt.

5) Vocab. *Bonifacius VIII.* non sunt in C. impr.
6) *Proximum*, desideratur in C. H. et impr.

---

a *Gesta a iudice incompetenti sunt nulla. Ad hoc supra de iud. at si clerici. cum si. Dom.* b *Alias:* vacuatur. c *Alias ita:* dominus Gregorius papa, prædecessor noster. d Numerandum. e *Dispensare non potest episcopus vltra septennium cum curato super non promotione ad sacerdotium.*

f *Vbi statutum præcipit certam pœnam soluendam intra annum: illa pœna peti non potest, donec annus totaliter sit elapsus. Dom.* g *De triplici genere legatorum, vide gloss. in c. 1. de off. leg. et Dom. meum Bruneilum in libr. de potest. legati. Font.* h *Electio potest fieri, antequam episcopus tradatur sepulturæ, de quo vide c. Bona. 36. extra eodem.*

Si vero

Si vero eligat, sed indignum: tunc, siue scienter id fecerit, (cum dolus ipsius eis, qui non sunt in culpa, non debeat imputari *a*,) siue etiam ignoranter, (cum suo sit functus officio,) eligendi potestas, (nisi et ipsi scienter electionem talem ratam habuerint,) libere reuertitur ad eosdem. Idem fit, cum eligit idoneum, sed electus 7) renuit consentire.

Porro eo casu, dum 8) scilicet indignus eligitur ab eodem, compromittentes, quos illius odio non conuenit prægrauari, nequaquam, (nisi, sicut præmittitur, ratum 9) habuerint,) puniuntur: sed ipse, (vt pœna suum auctorem 10) teneat,) a beneficiis ecclesiasticis triennio iuxta Lateranense concilium, suspenditur ipso iure. Huiusmodi quoque pœna, nec in episcopo, si ad eligendum fiat compromissarius, sic peccante, (cum de iure nullam sententiam suspensionis incurrat, nisi de ipso expressa mentio habeatur,) nec in aliorum, quam episcoporum 11) et superiorum ipsorum electionibus, cum peccatur in ipsis, vindicat sibi locum. Restringitur etiam dicta pœna solum ad ea beneficia, quæ sic peccans, in illa obtinet ecclesia, quam taliter eligendo specialiter noscitur offendisse. Et idem in illius beneficiis est censendum, qui alicuius electionem, postulationem, aut prouisionem, impugnans, in probatione deficit eius, quod obiicit in personam.

7) *Si electus*, C. H.
8) *Cum*, C. R. impr. ed. gloss. et Pith.
9) *Ratam*, C. H.
10) *Actorem*, C. R. et impr.
11) *In episcoporum*, C. R.

CAP. XXXVIII.

Procurator ad adpellandum secundum formam c. Vt circa. *non est idoneus: nisi omnia obiecta, et forma iuramenti in procuratorio exprimantur.* H. d. secundum Panorm.

IDEM.

Procurator ad adpellandum contra electionem, postulationem 12) aut prouisionem alicuius 13) *b*, non aliter idoneus de cetero reputetur, quam si omnia, quæ in formam obiicere vel personas, et propter quæ adpellare intendit, singulariter et clare in eius procuratorio sint expressa, habeatque speciale mandatum iurandi corporaliter in eorum animas, quorum procurator existit, quod ipsi credunt expressa huiusmodi vera esse, et se posse probare.

12) *Seu postulationem*, C. H.
13) *Alicuius*, in C. R. et H. non habetur.

CAP. XXXIX.

Cassata confirmatione, vel cassa nuntiata propter defectum iurisdictionis, vel sollemnitatem omissam, non propter hoc electio cassata dicitur. Ioann. Andr.

IDEM.

Si confirmationem electionis *c* propter debitam iuris sollemnitatem, in confirmatione ipsa omissam, vel ex eo, quia 14) ipse, qui confirmauit, confirmandi non habuit potestatem, cassari 15), seu cassam et irritam nuntiari contingat: non propter hoc præcedens electio, (si alias sit canonica,) intelligitur infirmari.

14) *Quod*, C. R.
15) *Cassari et irritari seu*, C. R. et H.

CAP. XL.

Si, vacante cathedrali, regulari, vel collegiata ecclesia, singulares personæ capituli vel conuentus occupant bona, a prælato dimissa, vel vacationis tempore obuenientia: donec plene restituant, ab officio et quibuscunque beneficiis sunt suspensi, non obstantibus priuilegiis, statutis, et consuetudinibus, quacunque firmitate vallatis. Ioann. Andr.

IDEM.

Quia sæpe *d* contingit, quod, cathedralibus et regularibus ac collegiatis ecclesiis vacantibus, capitula, conuentus, collegia *e*, et singulares earumdem personæ bona, a prælatis ipsarum dimissa, vel vacationis tempore obuenientia, quæ in vtilitatem dictarum ecclesiarum expendi, vel futuris deberent successoribus fideliter reseruari, occupant, inter se diuidunt, surripiunt, dilapidant, dissipant, et consumunt in earum graue dispendium et iacturam: nos, ipsorum ausus reprimere, ac ecclesiarum indemnitatibus præcauere volentes, decernimus, vt ii, qui præmissa de cetero præsumserint, eo ipso sint, et tamdiu maneant ab officio et beneficiis quibuscunque suspensi, donec plene restituerint, quidquid de bonis perceperint supra dictis, non obstantibus quibuslibet priuilegiis vel indulgentiis, aut contrariis consuetudinibus, constitutionibus 16), vel statutis, iuramento, confirmatione sedis apostolicæ, aut alia quacunque firmitate vallatis, quæ omnia, quoad hoc, auctoritate apostolica reuocamus, cassamus, et irritamus, ac nullius deinceps volumus esse firmitatis.

16) *Constitutionibus*, abest a C. R. et H.

CAP. XLI.

Decretalis, Vt circa. *solum in extraiudicialibus adpellationibus locum habet: in iudicialibus autem antiqua iura seruanda sunt.* H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Constitutio felicis recordationis Greg. papæ 17), præd. nostr. edita in concilio Lugdun. formam exprimens, secundum quam ab iis, qui in *f* electionibus 18) postulationibus, aut prouisionibus se opponunt, debeat adpellari, locum sibi non vindicat, nisi solum, cum in eis extra iudicium adpellatur.

Quando vero in iudiciis *g* in huiusmodi negotiis adpellari contingit: anteriora iura, (cum per eam 19) immutata non fuerint,) obseruari oportet.

17) *Gregorii X.* C. R.
18) *Qui electionibus*, C. H.
19) *Per ea*, ibid.

CAP. XLII.

Habens plenam administrationem cathedralis ecclesiæ in spiritualibus et temporalibus, iurisdictionalia exercere potest: sacramentalia non, nisi episcopus fuerit. H. d. Dom.

IDEM.

Is, cui procuratio seu administratio cathedralis ecclesiæ plena et libera in spiritualibus et temporalibus a sede apostolica, (cui soli hoc competit,) est commissa, potest, (alienatione bonorum immobilium duntaxat excepta,) omnia, quæ iurisdictionis episcopalis existunt, et quæ potest electus exsequi 20) confirmatus, libere exercere.

Illa quippe, quæ ministerium consecrationis exposcunt, (nisi fuerit episcopus,) per alios faciat episcopos expediri.

20) *Ex quo*, C. impr.

CAP. XLIII.

Monialis non eligit, nisi peregerit duodecimum annum, et sit tacite vel expresse professa: nec eligitur, nisi peregerit tricesimum annum, et fuerit expresse professa. Hoc dicit prima pars vsque ibi: *Sane.* Ioann. Andr.

IDEM.

Indemnitatibus *h* monasteriorum monialium, quæ frequenter propter electiones, in discordia celebratas, in ipsis grandia in spiritualibus et temporalibus dispendia patiuntur, occurrere desiderabiliter adfectantes, statuimus, vt, cum in eis fuerit electio facienda, nulla monialis, (nisi duodecimum annum peregerit, et professa fuerit tacite vel expresse,) ad eligendum cum aliis admittatur. Nec in abbatissam, aut priorissam, (vbi per priorissam monasterium gubernatur,) de cetero eligatur aliqua, nisi tricesimum annum compleuerit, et expresse professa fuerit ordinem regularem.

Non obstante contradictione, vel adpellatione quacunque, electa a duabus partibus numero, cum per scrutinium proceditur, examinatione præmissa, per officium præsidentis confirmatur et benedicitur. Item publicato scrutinio, antequam ad actus extraneos se diuertant, eligentes possunt accedere ad illam, quæ maiorem partem conuentus numero habet. Et si per accessum ad duas partes peruenerint; (sicut in primo casu,) confirmabitur et benedicetur: non tamen adimetur contradicentibus potestas denuntiandi vel accusandi, cum abbatissa fuerit benedicta, et possessionem adepta. Item de obiectis contra electam a maiori parte conuentus, quæ tamen duas partes nec a principio, nec per accessum habet, ante confirmationem sine strepitu et figura iudicii inquiretur. Ipsa tamen, (alienatione bonorum, et monialium receptione sibi interdictis,) interim ministrabit. Item a minori parte electæ nullum ius acquiritur, nec aliæ possunt accedere ad eam: nec ibi fit collatio, nisi numeri ad numerum. H. d.

§. 1. Sane *i*, si ad electionem per formam scrutinii procedatur, et, (votis in diuersa diuisis,) electiones *k* per 22) plures in discordia celebrari contingat: ea, quæ a duabus partibus numero fuerit celebrata, (exceptione seu contradictione aut adpellatione quacunque partis alterius non obstante,) per superiorem, (prius tamen ex officio 23), prout spectat ad ipsum, diligenti examinatione præmissa,) si alias inuenta fuerit canonica, confirmetur, et confirmatæ electæ, si abbatissa exstiterit, benedictio impendatur. Si autem nulla earumdem electionum a partibus fuerit celebrata duabus: tunc, non obstante, quod sit publicatum scrutinium, et ad electionem processum, possint moniales, quæ in

22) *Per*, abest a C. O.
23) *Ex suo officio*, C. R. et H.

---

a *Vide l. fin. C. de acqu. poss. vbi eius delictum concernit processum et pœnam. de Anch. Font.* b *Dictio*, alicuius, *deest in manuscript. codicib.* c *Secundum doctor. iste text. habet locum etiam in aliis confirmationibus. Vide Felinum in c. constitutus. de rescript. Font.* d *Iura debent adaptari iis, quæ sæpe contingunt. Vide gloss. de despons. impub. litteras.* e *Quomodo puniantur colleg. vide Bart. in l. aut facta. ff. de pœn. c. si ciuitas. de sent. excomm. de Anchar. Font.*

f *Dictio*, in, *deest in manuscr.* g *Al.* in iudicio. h *De materia huius 1. §. vide quod nouissime diffiniuit conc. Trid. sess. 25. tit. de regular. et monial. c. 7. Vide conc. Agathens. c. 19.* i *De articulo huius §. et sequ. vide, quod nouissime sanciuit concil. Trid. sess. 25. tit. de regularib. et monialib. c. 6.* k *In antiqu. codic. ita:* electiones plures in discordia, *absque dictione:* per.

aliam

aliam vel in alias dixerant 24) vota sua, licite per consensum, antequam ad actus diuertant extraneos, omni prauitate cessante, ad illam accedere, quæ ab aliis, maiorem partem conuentus numero facientibus, est electa. Et si per accessum huiusmodi ad duas partes perueniri poterit: illis, quæ antea in eam consenserant, computatis, confirmetur *a* et benedicatur, ac si duas partes ab initio habuisset, vt in casu proximo est præmissum *b*. Verum si quæ fuerint moniales, quæ, postquam in præmissis casibus talis confirmata et benedicta exstiterit, ac possessionem suæ administrationis fuerit adsequuta, voluerint in modum denuntiationis vel accusationis, vt a dignitate deiiciatur adepta, proponere aliquid contra ipsam: eis per prædicta proponendi minime sit sublata facultas 25). Si vero ad illam, quæ a maiori parte, (vt præmittitur,) est electa, noluerint 26) aliæ accedere moniales, vel si accesserint, non tot tamen, quod 27) cum aliis, prius in eam consentientibus, faciant duas partes: tunc super *c* obiectibus 28) partis alterius, si quæ fuerint, et super aliis, quæ in tali negotio sunt ex officio inquirenda, plene 29) sine strepitu iudicii et figura per superiorem inquiratur primitus, antequam confirmetur electio 30), vel etiam infirmetur. Sed interim præsentis constitutionis auctoritate in spiritualibus et temporalibus libere administret, sic tamen, quod de rebus monasterii nil penitus alienet, nec aliquam in 31) monialem recipiat quoquo modo. Si qua vero a minori parte conuentus numero nominata fuerit vel electa: ex nominatione vel electione huiusmodi, (quas eo ipso, quod pars minor eas fecerit, vires aliquas nolumus 32) obtinere,) ipsi ius aliquod quomodolibet non quæratur, nec ad eam ab aliis per consensum in hoc casu valeat accessus haberi. Vt autem, cum per prædictam formam proceditur, facilius in huiusmodi monialium electionibus ad concordiam veniatur: decernimus, vt non zeli ad zelum, nec meriti ad meritum, sed solum numeri ad numerum fiat collatio in eisdem.

Electæ per compromissum benedictio impendetur, non obstante minoris partis contradictione: sed, si maior se ei opponat, libere administrabit, nec confirmabitur. Si autem ei se opponat pars in duplo maior: non administrabit, nec confirmabitur, sed exspectabit litis euentum. H. d.

§. 2. Ceterum si per formam compromissi fuerit in electione processum, et electæ pars aliqua se opponat; si minor, ipsius, (vt in forma scrutinii statuitur;) confirmetur electio 33), et eidem benedictio impendatur, partis eiusdem contradictione, vel exceptione, aut adpellatione qualibet non obstante: sed per hoc denuntiandi vel accusandi eam postmodum sibi via minime sit præclusa. Si maior; eius, (donec de obiectis 34) *d* et aliis, vt in eadem forma scrutinii præmittitur, fuerit inquisitum,) confirmatio vel infirmatio differatur: sed interim, (vt prædicitur,) libere administret, nisi forsan pars opponentium exstiterit duplo maior. Tunc enim administrare ipsam nolumus, sed litis euentum potius exspectare.

Si ab opponentibus in casibus præmissis adpellatur; constitutio: Vt circa. *seruabitur: sed moniales ad sedem apostolicam personaliter non venient, sed procuratores, secundum constitutionem:* Cupientes. *mittent.* H. d. Ioann. Andr.

§. 3. Porro si in huiusmodi electionum negotiis contigerit, (in illis dumtaxat casibus, in quibus oppositiones iuxta præmissa fuerint admittendæ,) ad sedem apostolicam adpellari: adpellantes formam constitutionis felicis recordationis Gregorii papæ 35), prædecessoris nostri, editæ in concilio Lugdunensi, diligentius seruare teneantur. Sed cum eas propter sexus verecundiam *e*, suæque conditionis statum non deceat, nec ipsis expediat publico 36) cœtui demonstrari, aut extra sua monasteria euagari; nolumus, quod electæ vel etiam eligentes aut adpellantes 37), seu hæ, contra quas adpellatum fuerit, ad eamdem sedem personaliter veniant quoquo modo: sed procuratores, sufficienter instructos, iuxta constitutionem piæ memoriæ Nicolai papæ tertii, prædecessoris nostri, ad sedem ipsam transmittant, per eos electionum ac adpellationum et postulationum 38) suarum prosequuturæ negotia 39), prout iustitia suadebit, pœnam, in dicta constitutione contentam, ipso iure, si hoc non fecerint, incursuræ.

24) *Direxerant*, C. impr.
25) *Potestas*, C. H.
26) *Voluerint*, ibid.
27) *Quæ cum*, ibid.
28) *Obiectionibus*, C. impr.
29) *Plane*, C. H.
30) *Eadem electio*, C. O.
31) *In*, omittitur in C. R. et H.
32) *Noluimus*, C. R
33) *Eadem electio*, C. impr.
34) *Obiectibus*, C. R. et H.
35) *Papæ X.* C. R.
36) *Publice*, ibid.
37) *Aut etiam appellantes*, C. H. sed hæc verba non sunt in ed. Pith.
38) Diction. *et postulationum*, desiderantur in C. R. et H.
39) *Negotium*, C. H.

Ponentes vel nutrientes discordiam in electione monialium, ipso iure sunt excommunicati. H. d. Ioann. Andr.

§. 4. Postremo hi, quos ad dirigendas in huiusmodi electionibus moniales easdem deinceps contigerit euocari, ab his prorsus abstineant, per quæ inter eas super faciendis ipsis electionibus oriri *f* possit discordia, vel exorta nutriri: alias eo ipso excommunicationis sententiæ se nouerint subiacere.

Hæc constitutio locum habet in monialibus, regulariter viuentibus, et in canonicis regularibus, hoc excepto, quod non debeant, nisi professæ, eligere vel eligi. Quod non potest sibi vindicare locum in canonicis secularibus: per hoc tamen papa non adprobat statum dictarum canonicarum secularium. H. d. Ioann. Andr.

§. 5. Supra dicta siquidem nedum in monasteriis, in quibus sunt moniales, viuentes sub aliqua de religionibus adprobatis, sed *g* etiam in illis 40), vbi sunt iuxta quarumdam prouinciarum consuetudinem mulieres, quæ nec propriis renuntiant, nec professionem faciunt regularem, sed viuunt, vt in secularibus ecclesiis canonici seculares, volumus per omnia obseruari, eo, (quod supra dicitur,) dumtaxat excepto, vt non eligantur, nec eligant non professæ; cum in ipsis hoc locum sibi nequeat vindicare: per hoc tamen earum statum, ordinem seu regulam nolumus nec intendimus adprobare.

Iura, de virorum electionibus tractantia, per hoc capitulum non sunt mutata. H. d.

§. 6. Ad hæc licet præmissa, quæ in multis a iure communi discrepare noscuntur, circa electiones in quibuslibet mulierum monasteriis faciendis 41) ex *h* certis caussis rationabilibus specialiter duxerimus statuenda; intentionis tamen nostræ nequaquam exstitit 42) *i*, vt per illa, quoad electiones in aliis virorum monasteriis, vel quibusuis ecclesiis celebrandis 43) aliquid immutetur: sed iura præcedentia in sua omnino remaneant *k* firmitate.

40) *Sed et in illis etiam*, C. R. et H.
41) *Faciendas*, C. R. impr. et ed. gloss. concinnius.
42) *Exsistit*, C. H.
43) *Celebrandas*, C. impr. et quidem rectius.

CAP. XLIV.

Si ordinarius post recessum adpellationis, interiectæ ad curiam, in caussis electionum episcopatuum, non inquisito, an prauitas interuenerit, procedit, confirmat, vel consecrat; prædicta non tenent: et ipse ab episcoporum confirmatione et consecratione suspensus est per annum. H. d. Dominicus de sancto Geminiano.

IDEM BONIFACIVS VIII. 44) *(ann. 1299.)*

Prouida consideratione generale 45) concilium Lugdun. concessit, vt ab adpellationibus, in iudicio vel extra iudicium ad sedem apostolicam in electionum 46) episcoporum, et eorum superiorum negotiis interiectis, per quas ad sedem ipsam eadem negotia deferuntur 47), partes, (nulla interueniente prauitate,) recedere valeant, antequam ipsi sedi apostolicæ 48) adpellationes eædem fuerint repræsentatæ; sed inferiores iudices, quorum est, (adpellatione cessante,) negotiorum cognitio eorumdem, si in hoc 49) prauitas intercesserit, ante omnia diligenter inquirant, et, si eam intercessisse repererint 50), se non intromittant vllatenus de eisdem: sed præfigant ipsis partibus peremtorium terminum competentem, quo cum actis et munimentis suis apostolico se conspectui repræsentent. Verum 51) cum nonnulli, concessione huiusmodi abutentes *l*, suam, (inquisitione præfata omissa,) cognitionem in eisdem negotiis interponant, ad confirmandas electiones, et consecrandos electos temere procedendo: nos, super hoc expressius prouidere volentes, confirmationes et consecrationes huiusmodi, et quoscumque processus alios, quos, (inquisitione præmissa non habita,) contigerit de cetero in talibus negotiis attentari, decernimus, nullius penitus exsistere firmitatis, et confirmantes et consecrantes eosdem, (vt in eo, quo 52) peccauerint 53), puniantur *m*,) ab episcoporum confirmatione ac consecratione per annum continuum ipso iure fore suspensos.

44) C. impr. non habet vocabula: *Bonif. VIII.*
45) *Generale*, non est in C. R.
46) *Electione*, C. R. et ed. gloss. *electionem*, Pith. sed incongrue.
47) *Deferantur*, C. R. et H.
48) *Apostolicæ*, abest a C. H. et impr.
49) *An in hoc*, C. H.
50) *Reperiant*, ibid.
51) *Verum etiam*, C. R. et H.
52) *In quo*, C. O
53) *Peccauerant*, C. H.

a *Al. ita*: et confirmatur, et benedicetur. b *Al.* expressum. c *Al. ita:* super obiectis partis alterius, si quæ, *etc.* d *Al.* obiectibus. e *Vide hic effectum verecundiæ per Anchar. et l. filius ff. de cond. instit.*

f *Doct. not. quod pœna, statuta procurantibus ortum discordiæ, non ligat iam ortam nutrientes. Font.* g *Alias ita:* sed et in illis etiam, vbi, *etc.* h *In manuscriptis ita:* ex certis caussis et rationabilibus, *etc.* i *Alias:* exsistit. k *Alias:* maneant. l *Vid. gloss. in Clem. 1. de iure patr.* m *Vid. gloss. l. 1. ff. de diuort. in princ. et Bart. in l. prætor ait. §. hocque interdictum. ff. de nou. oper. nuntiat.*

CAP. XLV.

Si papa sibi prouisionem ecclesiæ cathedralis reseruauit, inhibuit et decreuit; non est vitiata electio, quæ præcesserat: omnia tamen, quæ reseruationem sequuntur, carent effectu. Ioann. Andr.

IDEM.

Si eo tempore, quo prouisionem alicuius ecclesiæ cathedralis ex quauis caussa dispositioni seu ordinationi sedis apostolicæ reseruamus, inhibentes, ne ad electionem vel prouisionem, faciendam in ea, quomodolibet procedatur, et decernentes, si secus super hoc a quoquam 54) scienter vel ignoranter attentatum exstiterit, irritum et inane, iam 55) ad electionem forsitan sit processum in ipsa: præsenti constitutione sancimus 56), quod, licet reseruatio, inhibitio, et decretum huiusmodi non adficiant electionem 57), vel alia, quæ præcedunt, adficiunt tamen, vt effectu careant ea, quæ postmodum subsequuntur.

54) *Quocumque*, C. H.
55) *Si vero iam*, C. impr.
56) *Sanximus*, C. R.
57) *Electioni*, C. H.

CAP. XLVI.

Absens plures procuratores ad actum electionis dare potest in solidum, et non aliter: et in altero admittendo ponit tres gradus. H. d. vsque ad §. *Porro.* Dominicus.

IDEM.

Si quis, iusto impedimento detentus, in electionis negotio nequeat commode 58) interesse; potest nedum vni, (prout dicitur in concilio *a* generali 59), sed et pluribus committere vices suas; dum tamen eorum cuilibet det in solidum potestatem: et erit tunc melior conditio occupantis. Verum si ambo concurrant insimul, et postulent se admitti; audiri eos non expedit: quia possent vota sua dirigere in diuersos, sicque res non haberet exitum, et quod ab eis hoc casu fieret, non valeret. Sed is admittatur dumtaxat, quem capitulum vel pars maior elegerit: vel, si concordare nequeant, is, qui primo *b* instrumento 60) vel litteris procurationis exstiterit nominatus.

§. 1. Si autem nullus ipsorum in solidum 61) fuerit deputatus; tunc propter rationem eamdem ipsorum aliquis non debebit admitti: sibique imputet, qui sic eos constituit indiscrete.

Procurator, ad eligendum constitutus, vnum nomine suo, et vnum nomine domini sui eligere non potest: nisi a domino de certa persona speciale mandatum habeat. H. d.

§. 2. Porro, cum vnus est procurator simpliciter constitutus, si is vnum suo, et alium domini sui nomine in scrutinio nominandum duxerit; nihil agit: nisi de certa eligenda persona sibi dominus dederit speciale mandatum. Tunc enim in illam eius, et in aliam suo nomine licite poterit consentire.

Canonicus absens, (licet nullus de capitulo eius procurator esse velit, et ipse procuratorem, qui non sit de capitulo, nolente capitulo, deputare non possit,) votum per litteras exprimere non potest: cum cuiuslibet votum sit secreto et sigillatim in scrutinio exprimendum. H. d.

§. 3. Absens quoque, (licet nullus de collegio velit esse procurator eiusdem, nec ipse, nolente capitulo, extraneum valeat 62) deputare,) non poterit aliquatenus per litteras exprimere votum suum: quod non est ante scrutinium, sed in ipso scrutinio secrete 63) et sigillatim tantummodo exprimendum.

58) *Commode*, non est in C. R.
59) *Lugd.* ibid.
60) *In instrumento*, C. impr.
61) *Solide*, ibid.
62) *Valet*, ibid.
63) *Secreto*, ibid.

CAP. XLVII.

Si adparet coelectus, vel se opponens ei, qui confirmationem petit; ille vocabitur nominatim; alias fiet in ecclesia crida generalis, quod se confirmationi volentes opponere, veniant peremtorio adsignato: aliter confirmatio facta non tenet. Ioann. Andr.

IDEM.

Quoniam, electione non in concordia celebrata, superior, ad quem electionis ipsius confirmatio pertinet, consueuit interdum suæ confirmationis celeritate, præferens cupiditatem propriam iuri, et inordinatum adfectum etiam æquitati, competitorem aliquando 64), vbi alius, vel eos, qui se volunt opponere, quando electus est vnicus, supplantare; dum nullis vocatis, et non discusso negotio, per repentinam confirmationem cito, (contra doctrinam apostoli *c*,) imponit manus electo: nos, volentes huic morbo et fraudibus obuiare, præsenti constitutione sancimus, confirmationes tales viribus 65) omnino carere, ipsasque decernimus irritas et inanes. Vocationem autem huiusmodi nominatim 66), vbi est coelectus, vel adparet oppositor *d*, alias generaliter in ecclesia, in qua electio facta est, vt, si qui sint, qui se 67) velint opponere, compareant adsignato peremtorio termino competenti, faciendam esse censemus: quæ, etiamsi electio in concordia celebrata fuerit, volumus obseruari.

64) *Alium*, C. R.
65) *Iuribus*, C. impr.
66) *Innominati*, ibid.
67) *Se*, desideratur ibid.

a *In concil. generali Later. sub Innoc. III. c. 24.* b *Vid. dist. 2. de conf. c. in Christo pater. et l. si seruus communis. de stip. seru. c. quoniam abbas. de offic. deleg. Font.* c *1. Tim. 5.*

TITVLVS VII.
DE RENVNTIATIONE.

CAP. I.

Romanus pontifex potest libere papatui renuntiare. H. d. secundum Zenz.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1299. Romæ.)*

Quoniam e aliqui curiosi, disceptantes de iis, quæ non multum expediunt, et plura sapere, quam oporteat, (contra doctrinam apostoli,) temere adpetentes, in dubitationem sollicitam, an Romanus pontifex, (maxime cum se insufficientem agnoscit ad regendam vniuersalem ecclesiam, et summi pontificatus onera supportanda,) renuntiare valeat papatui 68), eiusque oneri et honori deducere minus prouide videbatur 69): Cœlestinus papa quintus, prædecessor noster, (dum eiusdem ecclesiæ regimini præsidebat,) volens super hoc hæsitationis cuiuslibet materiam amputare, deliberatione habita cum suis fratribus ecclesiæ Romanæ cardinalibus, (de quorum numero tunc eramus *f*), de nostro et ipsorum omnium concordi consilio et adsensu auctoritate apostolica statuit et decreuit, Romanum pontificem posse libere resignare. Nos igitur, ne statutum 70) huiusmodi per temporis cursum obliuioni dari, aut dubitationem eamdem in recidiuam disceptationem 71) vlterius deduci contingat, ipsum inter constitutiones alias ad perpetuam rei memoriam de fratrum nostrorum consilio duximus redigendum.

68) *Pontificatui*, C. R.
69) *Videbantur*, C. impr.
70) *Tutum*, ibid. *ne publice statutum*, C. H.
71) Absunt a C. H. verba: *eamdem in recidiuam disceptationem.*

CAP. II.

Si in fraudem exspectantis primam vacaturam, cum in proximo crederetur pinguis vacare, renuntiet aliquis tenuem, quam habebat: non tenetur exspectans illam recipere; immo, illa dimissa, exspectabit aliam sine fraude vacantem. Et si illi renuntianti illa pinguis postea conferatur: hoc ipso probata sit fraus, et carebit vtraque.

IDEM.

Si, te præbendam *g* vel dignitatem, in aliqua ecclesia proximo vacaturam 72), auctoritate apostolica exspectante, aliquis, præbendam seu dignitatem tenuem obtinens in eadem, fraudulenter ei renuntiet, vt, illa primo sic vacante, præcludatur tibi via per consequens ad obtinendum 73) præbendam vel dignitatem aliam pinguiorem, quæ per mortem alicuius vel alias in ipsa ecclesia creditur verisimiliter in proximo vacatura: per renuntiationem huiusmodi, (dummodo de præmissa fraude adpareat, saltem per aliquas probabiles coniecturas, vt, quia dictæ renuntiationis tempore is, qui præbendam vel dignitatem pinguiorem habebat, infirmitate graui detinebatur, vel aliquid aliud imminebat, propter quod illius præbenda seu dignitas vacare in proximo probabiliter credebatur,) nullum tibi volumus obstaculum interponi, quo minus, (præbenda vel dignitate prædicta sic fraudulenter renuntiata omissa,) possis dictam pinguiorem, cum eam vel aliam, si prius ipsam vacare contigerit, auctoritate præfata libere petere, veluti tibi debitam, et habere.

Ceterum si prædicto renuntianti huiusmodi præbenda vel dignitas pinguior forsitan conferatur: eo ipso dicta fraus intelligatur esse probata, et idem renuntians habita 74) omnino careat et ambita.

72) *Vacatura*, C. H.
73) *Obtinendam*, ibid.
74) *Et habita*, ibid.

TITVLVS VIII.
DE SVPPLENDA NEGLIGENTIA PRAELATORVM.

CAP. I.

Iurisdictio suffraganei excommunicati, ad metropolitanum non deuoluitur. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *(ann. 1250. Romæ in Galliam.)*

Romana *h* ecclesia: [*et infra.*] Edictum vero, per Remensem prouinciam publicatum, vt a subditis episcoporum ipsius prouinciæ pro audiendis et terminandis eorum caussis libere ad Remensem curiam

d *Vide Innoc. c. inter quatuor. de maior. et obed. doct. l. fin. C. de iur. delib.* e *Vide Ludouicum Gomesium in regula cancellariæ, de infirmis resignantibus. Paul. ad Roman. c. 12.* f *Vide l. ius senatorum. C. de dignit.* g *Hodie gratiæ, quæ dicuntur exspectatiuæ, siue ad vacaturam, omnino sublatæ sunt per concilium Trid. sess. 24. de reform. c. 19.* h *Huc spectant tradita per Ioann. Andr. in c. nouit. et per Felin. in cap. pastoralis. extra de offic. legat.*

riam accedatur, penitus reuocamus: quia, etiamsi tenerentur 75) iidem episcopi pro suis culpis vinculo excommunicationis adstricti, non tamen ex culpis ipsis, (cum id non inueniatur a iure concessum,) ad Remensem archiepiscopum iurisdictio deuolueretur 76) eorum. Sed alia forte pro illis pœna ipsis canonica posset infligi.

75) *Etiam et si tenerentur*, C. H.
76) *Deuoluetur*, C. R.

CAP. II.

Si ille, qui præest, est negligens et remissus: debet superior illi dare idoneum coadiutorem. H. d. Ioann. Andr.

IDEM *baronibus et comitibus regni Portugalliæ 77).*

Grandi non 78) immerito: [*et infra.*] Mandamus, quatenus dilectum filium, nobilem virum 79), comitem Bolon. præfati regis Portugalliæ fratrem, de deuotione, probitate ac circumspectione multipliciter commendatum, qui eidem regi, (si absque legitimo decederet filio,) iure regni succederet: quique examinatæ dilectionis affectu, quo vos et prædictum regnum prosequitur, (magnanimitate ac potentia sibi plurimum suffragantibus,) regnum ipsum maturius reformaturus firma credulitate speratur: præsertim cum ad curam et administrationem generalem, et liberam regni eiusdem, tam 80) *a* pro sæpe dicti regis, quam ipsius regni vtilitate, si prouide attendatur, ac ad defensionem ecclesiarum, monasteriorum, aliorumque piorum locorum regni præfati, et personarum ecclesiasticarum, tam religiosarum, quam secularium, nec non viduarum, orphanorum, et ceterorum, ibidem degentium, ac deperditorum inibi recuperationem 81) salubriter, (vt in Domino confidimus,) sit adsumtus, cum ad vos accesserit, (fidelitate, homagio, iuramento, seu pacto, si aliquibus forte præfato regi, vel cuicumque alii personæ tenemini, aut etiam ipsius regis prohibitione: dummodo personam eius, et vitam, ac legitimi sui filii, si aliquem ipsum habere contigerit, fideliter conseruetis, debitum eis exhibentes honorem, nequaquam obstantibus,) in ciuitatibus, castris, villis, et munitionibus regni prædicti, cum omnibus suis recipere, ac eius dispositioni, ordinationi, et mandatis vniuersaliter singuli, et singulariter vniuersi per omnia, et in omnibus intendere 82) absque difficultate qualibet procuretis, impendentes sibi contra quoslibet repugnantes, ac etiam violentos consilium, auxilium et fauorem, de reditibus 83), prouentibus 84), omnibusque præfati regni iuribus sine 85) diminutione aliqua plenarie respondendo, vt de illis dicto regi, secundum quod suam decet excellentiam, sibi et 88) suis et præfati regni necessitatibus pro tempore, ac negotiorum emergentium qualitate valeat prouidere. Alioquin venerabilibus fratribus nostris, Bracharensi *b* archiepiscopo, et episcopo Colimbrensi 89), damus nostris literis in præceptis *c*, vt vos ad id, monitione præmissa, per censuram ecclesiasticam, adpellatione remota, compellant.

Per hoc autem non intendimus memorato regi, vel ipsius legitimo filio, (si quem habuerit 90), prædictum regnum adimere: sed potius sibi et eidem regno, destructioni exposito, ac vobis ipsis in vita ipsius *d* regis per sollicitudinem et prouidentiam comitis consulere supra dicti 91).

77) verba inscriptionis: *baronibus* etc. in C. R. non leguntur.
78) *Grandi et non*, ibid.
79) *Nostrum V.* ibid.
80) *Non minus*, C. R. et H.
81) *Recuperatione*, C. H.
82) *Attendere*, C. R.
83) *Reditibus, exitibus*, ibid.
84) *Et prouentibus*, C. H.
85) *Iuribus et fine*, ibid.
88) *Et sibi*, ibid.
89) *Colimbrien.* C. R. et H. *Columbrien.* ed. gloss.
90) *Habuit*, C. H.
91) *Supra dictis*, ibid.

CAP. III.

Episcopo a paganis, vel a schismaticis capto, non archiepiscopus, sed capitulum administrat: nisi papa, quam cito hoc fieri poterit, super hoc per capitulum consulendus, aliter ordinaret. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1299. *Romæ.*)

Si episcopus a paganis *e* aut 92) schismaticis capiatur: non archiepiscopus, sed capitulum, ac si sedes per mortem vacaret illius, in spiritualibus et temporalibus ministrare debebit, donec eum libertati restitui, vel per sedem apostolicam, (cuius interest ecclesiarum prouidere necessitatibus,) super hoc per ipsum capitulum, quam cito commode poterit, consulendam, aliud 93) contigerit ordinari.

92) *Vel a*, C. R.
93) *Alius*, C. H.

a *Al. ita*: non minus pro sæpe dicti regis, quam, *etc. al. ita*: tam pro spe dicti regis, quam, *etc.* b *De his episcopatibus vide Io. Vasæum in annalibus Hispaniæ c.* 20. c *Al. ita*: in mandatis. d *Al.* eiusdem. e *Sacrarum rerum scriptores paganos vocant omnes idolorum cultores.*

CAP. IV.

Ecclesia cathedrali vacante, solus papa visitatorem deputat: nisi archiepiscopus propter negligentiam, vel dolosam capituli administrationem cum caussæ cognitione deputaret. Hoc dicit Dominicus.

IDEM.

Ecclesiæ *f* cathedrali vacanti visitator ab alio, quam a Rom. *g* pontifice deputari non potest: nisi forte capitulum in spiritualibus et temporalibus negligenter, aut perperam administret. Tunc enim 94) archiepiscopus ob negligentiam vel malitiam capituli, (eo vocato, caussæque super hoc cognitione præmissa,) visitatorem, seu administratorem eidem ecclesiæ licite poterit deputare.

Visitator ecclesiæ vacantis, ab inferiore a papa deputatus, temporalia et spiritualia administrat, excepta beneficiorum collatione, ad episcopum pertinente. H. d. Dominicus.

§. 1. Huiusmodi quoque visitator, quamquam spiritualium et temporalium administrationem legitimam censeatur habere, beneficia tamen, quæ ad collationem pertinent episcopi, conferre non potest, si ab alio, quam a Romano pontifice fuerit deputatus.

94) *Etiam*, C. R.

TITVLVS IX.

DE TEMPORIBVS ORDINATIONVM 95), ET QVALITATE ORDINANDORVM.

CAP. I.

Episcopus Italiæ vltramontanum non ordinet, nisi de speciali licentia papæ, vel per patentes litteras episcopi sui, continentes iustam caussam, quare nolit vel non possit illum ordinare. Si secus factum fuerit: ordinans punietur pœna condigna, et ordinatus manebit suspensus, ita, quod etiam a pœnitentiariis papæ, sine ipsius speciali licentia absolui non poterit. Ioann. Andr.

CLEMENS IV. (*ann.* 1190. *Romæ.*)

Sæpe contingit, quod nonnulli clerici, vinculo excommunicationis adstricti, aut apostatæ, seu irregulares, vel alias ordinum sacrorum susceptione 96) indigni, suam patriam, in qua de his habetur notitia, fugientes, se in remotis partibus faciunt ad huiusmodi ordines promoueri. Nos igitur, volentes animarum ipsorum 97) periculis obuiare, statuimus, vt nullus episcoporum Italiæ de cetero aliquem vltramontanum clericum ordinare præsumat, nisi a nobis specialem licentiam habeat, vel ab episcopo, de cuius diœcesi traxit originem ordinandus, vel in cuius diœcesi beneficiatus exsistit 98) *b*, per eius patentes litteras, caussam rationabilem continentes, quare ipsum nolit, aut nequeat ordinare. Eos vero, quos contra præmissa contigerit ordinari, manere volumus absque spe dispensationis, super hoc a sede apostolica 99) obtinendæ, suspensos, ac ordinantes pœnitentia condigna puniri, omnibus nostris pœnitentiariis inhibentes districte, ne absque licentia nostra speciali cum taliter ordinatis dispensent, vel suas eis tradant litteras, per quas cum ipsis debeat dispensari.

95) *Ordinandorum*, C. H. et impr.
96) *Ad ordinum sacr. susceptionem indigni*, C. R. et H.
97) *Ipsarum*, C. R. et ed. gloss.
98) *Exsistit*, C. R.
99) *Ad sedem apostolicam*, C. H.

CAP. II.

Qui scienter ordinauerint clericum alienum, per annum a collatione ordinum sunt suspensi: et, postquam suspensio fuerit manifesta, poterunt subditi sine ipsorum licentia a vicinis episcopis ordinari. Ioann. Andr.

GREGORIVS X. *in generali concilio Lugdunensi* 100). (*ann.* 1274. *in Gallia.*)

Eos, qui *i* clericos parochiæ alienæ absque superioris ordinandorum licentia scienter, seu adfectata ignorantia, vel quocumque alio figmento quæsito, præsumserint ordinare, per annum a collatione ordinum decernimus esse suspensos, his, quæ iura statuunt contra taliter ordinatos, in suo robore duraturis. Clericis quoque parochiæ taliter suspensorum, postquam eorum suspensio fuerit manifesta, absque ipsorum etiam 1) licentia, interim recipiendi ordines ab aliis vicinis episcopis, alias tamen canonice, liberam concedimus facultatem *k*.

100) verba inscriptionis: *in generali*, etc. non sunt in C. R.
1) *Etiam*, abest a C. H.

CAP. III.

Episcopus originis, domicilii, vel ecclesiastici beneficii commendatitias ad ordines dare potest, inferiores prælati non, nisi ex privilegio: nec officiales episcoporum, sed ii, qui habent administrationem spiritualium, illas bene concedunt.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1299. *Romæ.*)

Cum nullus *l* clericum parochiæ alienæ, præter superioris ipsius licentiam debeat ordinare: superior intelligitur in hoc casu episcopus,

f *Vide Marianum Sozinum tract. de visitatione.* g *Vid. supra de offic. leg. c. quod translationem. Dominicus.* h *Al.* exstitit. i *Vide concil. Trid. sess.* 23. *de reform. cap.* 8. k *Al.* potestatem. l *Vide concil. Trid. sess.* 7. *de reform. cap.* 10. *et sess.* 23 *de reform. c.* 10.

pus, de cuius diœcesi est is, qui ad ordines promoueri desiderat, oriundus, seu in cuius diœcesi beneficium obtinet ecclesiasticum, seu habet, (licet alibi natus fuerit,) domicilium in eadem. Inferiores quoque prælati, religiosi vel alii, nisi eis, quod suos clericos aut subditos possint, a quo voluerint episcopo, facere ordinari, a sede apost. specialiter sit indultum, vel officialis episcopi, (cum ad hoc se ipsius 2) officium non extendat,) huiusmodi nequeunt licentiam impertiri. Episcopo autem in remotis agente, ipsius in spiritualibus vicarius generalis, vel, sede vacante, capitulum, seu is, ad quem tunc temporis administratio spiritualium noscitur pertinere, dare possunt licentiam ordinandi.

Possunt episcopi ordinare priores prioratuum non exemtorum, et ipsorum socios, quamdiu morantur in illis: licet inde non fuerint oriundi. Ioann. Andr.

§. 1. Religiosi vero, a suis superioribus in non exemtis prioratibus deputati, priores et eorum socii possunt a locorum diœcesanis, quamdiu morantur in ipsis prioratibus, ordinari licite: licet non sint de eorum *a* diœcesibus oriundi.

2) *Sui ipsius*, C. R.

CAP. IV.

Episcopus, seu alius inferior, primam tonsuram infanti non confert, nisi religionem intret: nec homini illiterato, nec homini alterius diœcesis, absque sui prælati licentia; nec etiam coniugato, nisi religionem intret, aut ad sacros ordines promoueatur legitime: alias contra faciens punitur, vt hic. H. d. Zenz.

IDEM.

Nullus *b* episcopus, vel quiuis 3) alius, infanti, (nisi forte religionem intraret,) seu illiterato, sed nec absque sui superioris licentia homini diœcesis alienæ, clericalem præsumat conferre tonsuram, nec etiam coniugato, nisi volenti religionem intrare, aut ad sacros ordines promoueri, prout est sacris 4) canonibus definitum. Qui vero contra fecerit, (vt in eo 5), in quo peccauerit, puniatur,) per vnum annum a collatione clericalis tonsuræ dumtaxat nouerit se suspensum.

3) *Quis*, C. H.
4) *In sacris*, ibid.
5) In C. O. desiderantur dictiones: *in eo.*

TITVLVS X.
DE AETATE ET QVALITATE ET ORDINE PRAEFICIENDORVM 6).

CAP. VN.

Episcopus dispensat cum maiore XX. annis in dignitatibus et personatibus non curatis, si aliud non obstet. H. d. Dominicus.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1299.)

Permittimus, vt episcopi cum iis, qui XX. annum compleuerint 7), quod dignitates vel personatus, quibus animarum cura non imminet, valeant obtinere, possint, (si *c* aliud non obstat 7*) canonicum,) libere dispensare.

6) *Præficiendorum*, non habetur in C. H.
7) *Compleuerunt*, ibid.
7*) *Obsistat*, C. R.

TITVLVS XI.
DE FILIIS PRESBYTERORVM, ET ALIIS, ILLEGITIME NATIS 8).

CAP. I.

Cum illegitime natis dispensant episcopi in minoribus ordinibus, et beneficio sine cura; dummodo sit tale, in quo alias dispensare possint: in aliis dispensatio papæ requiritur. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII.

Is, qui defectum patitur *d* natalium, ex dispensatione episcopi licite potest, (si ei aliud canonicum non obsistat 9), ad ordines promoueri minores, et obtinere beneficium, cui cura non imminet animarum: dummodo sit tale, super quo per ipsum episcopum valeat dispensari. Ad ordines quoque maiores, vel *e* beneficia, curam animarum 10) habentia, super quibus nequit episcopus dispensare, sine dispensatione sedis apostolicæ promoueri non potest.

Si dispensatum fuerit cum aliquo, quod, non obstante vllo defectu, possit ad curatum beneficium promoueri: prætextu illius dispensationis non poterit duo beneficia insimul obtinere. Ioann. Andr.

§. 1. Ille vero, cum quo per sedem dispensatur eamdem, ut, (præmisso non obstante defectu,) valeat ad beneficium, etiamsi curam animarum habeat, promoueri, nequit prætextu dispensationis huiusmodi, (quam, exorbitantem a iure, oportet veluti odiosam restringi,) nisi vnicum beneficium obtinere.

8) In C. impr. non sunt voces: *et aliis illegitime natis.*
9) *Obstat*, ibid.
10) *Animarum*, abest a C. H.

CAP. II.

Si ille, cum quo super defectu originis in curato beneficio fuerit dispensatum, eo tacito, super pluralitate dispensationem obtineat: non valet dispensatio. Ioann. Andr.

IDEM.

Si is, cum quo fuit per sedem apostolicam dispensatum, vt, non obstante defectu natalium, quem patitur, ad omnes ordines promoueri valeat, et obtinere beneficium, etiamsi curam habeat animarum, dispensationem aliam, (tacito de prædicto defectu,) postmodum obtineat a sede præfata, vt duo aut plura beneficia, similem curam habentia, possit recipere, si ei alias canonice conferantur, et ea simul licite retinere: talis dispensatio, (cum non sit verisimile, sedem 11) ipsam cum illo, prædictum patiente defectum, voluisse, si hoc fuisset expressum, eidem in pluralitate beneficiorum huiusmodi dispensare,) veluti per subreptionem obtenta, nullius penitus est momenti.

11) *Se*, C. R. et H.

TITVLVS XII.
DE BIGAMIS.

CAP. VN.

Bigamus nudatus est omni priuilegio clericali, et adstrictus seculari foro. Nec valet consuetudo in contrarium: et prohibetur ei sub anathemate, ne tonsuram deferat. Ioann. Andr.

GREGORIVS X. *in concilio generali Lugdun.* (*ann.* 1274.)

Altercationis antiquæ *f* dubium præsentis declarationis oraculo decidentes, bigamos omni priuilegio clericali declaramus esse nudatos, et coercitioni fori secularis addictos, consuetudine contraria non obstante. Ipsis quoque sub anathemate prohibemus deferre tonsuram, vel habitum clericalem.

TITVLVS XIII.
DE OFFICIO VICARII.

CAP. I.

Successor officialis excommunicati, excommunicatus non est; nisi in crimine damnato communicet: illa autem, quæ exercet, illo excommunicato manente, non valent, si iurisdictione solum, ab eo recepta, hoc facit. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. (*ann.* 1250.)

Romana ecclesia: [*et infra.*] Cum Remen. archiepiscopus in officialem alicuius suffraganei sui excommunicationis sententiam ex aliqua rationabili *g* caussa profert; illos, qui vices ipsius gerunt, propter hoc excommunicationis vinculo non adstringit: cum non communicent ob id officiali eidem in crimine, qui ecclesiasticæ censuræ districtione, pro eo, quod suum exercent officium, non arctantur. Ea tamen, quæ ipsi gerendo huiusmodi vices agunt, eo taliter excommunicato manente, (si iurisdictionem tantum recipiunt ab eodem,) non possunt obtinere vigorem.

CAP. II.

Ex generali commissione non potest officialis inquirere, corrigere, deponere, et punire subditorum excessus. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII.

Licet *h* in officialem episcopi per commissionem officii, generaliter sibi factam, caussarum cognitio transferatur; potestatem tamen inquirendi, corrigendi, aut puniendi aliquorum excessus, seu aliquos a suis beneficiis, officiis 12) *i*, vel administrationibus amouendi, transferri nolumus in eumdem: nisi sibi specialiter hæc committantur.

12) *Officiis*, desideratur in C. R. et H.

CAP. III.

Ex generali commissione officialis beneficia conferre non potest. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum in generali concessione nequaquam illa veniant, quæ non esset quis verisimiliter in specie concessurus, nec regulariter donare valeat is, cui bonorum administratio etiam libera est concessa; officialis, aut vicarius generalis episcopi, beneficia conferre non possunt: nisi beneficiorum collatio ipsis specialiter sit commissa 13).

13) *Concessa*, C. H.

a *Al.* ipsorum. b *Vide concilium Trident. sess.* 23. *de reform. cap.* 4. c *In manuscr. ita*: si aliud canonicum non obsistat. d *Al. ita*: patitur in natalibus. e *In aliquot antiquis codicib. ita*: vel beneficia, super quibus nequit, *etc. absque illis verbis*: curam animarum habentia.

f *Vide Ancharan. consil.* 124. *et de multiplici pœna bigamorum agit Ioann. Montagne tractat. de bigamia. qu.* 5. g *Vide conc. Trid. sess.* 25. *de reform. cap.* 3. h *Nota, quod genus non includit quamlibet speciem, comprehensam sub illo, quando est dare aliquam rationem, quare non includatur ad hoc, quod not. gloss. infr. de except. c. pia.* i *Dictio*, officiis, *deest in antiquis codicib.*

TITV-

TITVLVS XIV.

DE OFFICIO ET POTESTATE IVDICIS DELEGATI 14).

CAP. I.

Conseruator a manifestis defendit iniuriis, et iudicialem indaginem non exercet.

INNOCENTIVS IV. 15) (*ann.* 1250.)

Statuimus *a*, vt conseruatores, quos plerumque 16) concedimus, a manifestis iniuriis et violentiis defendere possint, quos eis committimus defendendos. Nec ad alia, quæ iudicialem indaginem exigunt, suam possint extendere potestatem.

14) *De officio et potestate legati*, C. H. sed falso.
15) *Innocentius IV. in concilio Lugdunensi*, C. R. et H. *Bonifacius VIII.* ed. gloss.
16) *Plerisque*, C. H.

CAP. II.

In coactionibus et pœnis pontificali dignitati defertur.

ALEXANDER IV. (*ann.* 1258.)

Quia pontificali dignitate præditis ob reuerentiam sacri officii, quod exercent, plurimum deferri conuenit, et eos plus aliis honorari decet, vt, cum a iudicibus, vel conseruatoribus, a sede apostolica deputatis, contra eos ad coactiones aliquas, siue pœnas fuerit procedendum; gradus et modestia in huiusmodi processu seruetur, ita, quod, (eis quadam condigna reuerentia supportatis,) ingressus primo ipsis 17) ecclesiæ, vel sacerdotale interdicatur ministerium: ac deinde ab officio suspendantur, et subsequenter adgrauetur censura ecclesiastica contra eos: nisi forte aliter fieri suaserit nimia 18) contumaciæ proteruitas siue culpa.

17) *Ipsius*, C. impr.
18) *Nimiæ*, C. H.

CAP. III.

Delegato procedente cum duobus subdelegatis non in totum, ad papam, non ad condelegatos, adpellari debet. H. d. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1299.)

Si duo ex tribus, a sede apost. delegatis, duobus aliis non in totum subdelegauerint vices suas, ipsique *b* subdelegati cum delegato tertio in caussa processerint delegata, si adpellatur ab ipsis: non ad condelegatos, sed ad primum delegantem tantummodo adpellari debebit.

CAP. IV.

Tres casus ponit, in quibus suspicionis caussa coram arbitris non tractatur. Primus, cum recusatur vnus ex delegatis, datis cum clausula: Quod si non omnes. *Secundus, cum recusatur delegatus episcopi. Tertius, cum recusatur officialis.* Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Si contra vnum ex duobus iudicibus, cum illa clausula: *quod si ambo interesse non possunt: alter eorum in caussa procedat*: a sede apostolica delegatis, suspicionis caussa legitima proponatur: caussa ipsa suspicionis coram non recusato coniudice, (ad quem ex vi prædictæ clausulæ debet ipsius caussæ cognitio pertinere,) probari, et ab eo expediri debebit. Vbi vero non est dicta clausula in rescripto: debet super hoc ad arbitros recursus haberi. Cum autem ipse 19) *c* delegatus episcopi recusatur: recusationis caussa coram episcopo est probanda. Idem est, si officialis recusetur eiusdem: licet ad ipsum 20) ab eodem officiali nequeat adpellari.

19) *Ipse*, abest a C. O.
20) Diction. *ad ipsum*, non sunt in C. impr.

CAP. V.

Distinguit tria tempora ad sciendum, an iudex suspectus committere possit. Quia aut non est proposita recusatio: et tunc in totum per eum facta commissio tenet. Aut est proposita, sed nondum pronuntiatum super ea; et tunc, volente recusatore, committere potest: alias non. Aut iam pronuntiatum est, illum esse suspectum: et tunc, etiam volente recusatore, committere nequit. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Iudex, ab apostolica sede datus, quamuis legitime recusari valeat vt suspectus, potest licite vices suas committere, antequam recusatio contra ipsum proponatur. Et si in totum commiserit; recusari vlterius, aut facta per eum commissio impugnari nequibit: quod posset, si sibi de iurisdictione aliquid reseruasset. Post recusationem quoque propositam committere, (nisi de recusatoris procedat adsensu,) non potest; sed, eo volente, hoc potest, etiamsi iam recusatio eadem sit probata: dummodo pronuntiatum non fuerit super ea. Extunc enim, (cum omnino iudex esse desierit,) nulla etiam cum illius adsensu potest fieri commissio per eumdem.

a *Vide Petr. de Anchar. consil.* 87. *incip. omisso primo dubio, et consil.* 132. *incip. in primo dubio. et Ias. consil.* 163. *incip. circa duo. vol.* 4. b *Vid. l. præcipimus. ad fin. C. de adp. et c. fin. supr. de re iud. l. fin. C. de can. et larg. libr.* 11. *Anch. Font.* c *Dictio*, ipse, *deest in antiquis codicibus.*

CAP. VI.

Delegatus subdelegans, etiam in totum, re integra caussam readsumere poterit. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Quamuis alicui vices tuas in caussa, tibi a sede apostolica delegata, in totum commisisse noscaris; si tamen, antequam ille iurisdictione vsus fuerit, commissio huiusmodi per te reuocetur ab ipso, vel eum rebus eximi contingat humanis; caussam ipsam resumere poteris: cum iurisdictio, (ex quo ipsa vsus non exstitit,) non censeatur in eum efficaciter transiuisse.

CAP. VII.

Si delegatus subdelegauit, quoties abesset, vel donec reuocaret, et mortuus sit: re non integra, subdelegatus procedit. Et semper de subdelegato ad delegatum, qui sibi aliquid iurisdictionis reseruauit, adpellari debet, etiam post sententiam. H. d. Io. Andr.

IDEM.

Si delegatus, quoties eum abesse contigerit, tibi commiserit vices suas; poteris, eo rebus humanis exemto, (cum et tunc censeatur abesse,) commissum tibi negotium, (dum tamen, illo viuente, iurisdictione vti cœperis,) libere definire. Idem poteris, quando tibi vices etiam sub 21) ea forma commisit: *donec eas duceret reuocandas.* Nam talis commissio, per quam censetur etiam sententiæ prolatio, (nisi antea fuerit reuocata,) committi, nequaquam morte committentis exspirat, ex quo res integra non exsistit. Ad eum quoque, qui vices suas committit, donec reuocet, vel qui exsequutionem 22) sententiæ *d* tantum, aut quidquid aliud de iurisdictione sibi reseruat, non ad delegantem primum adpellari debebit: etiamsi post sententiam fuerit adpellandum.

21) *Super*, C. R.
22) *Exsequutiones*, ibid.

CAP. VIII.

Plurium delegatorum in solidum quilibet cognoscit. Et vno cognoscente, alii, (nisi ex caussa,) se non intromittunt. Et perpetuatio vnius perpetuat quoad omnes. H. d. Zenz.

IDEM.

Cum plures sub illa forma: *vt omnes, aut duo, vel vnus eorum mandatum apostolicum exsequantur*: aut alia consimili, iudices vel exsequutores a sede apostolica deputari contingit 23): ipsorum quilibet iniunctum potest 24) libere adimplere mandatum. Porro, vno eorum negotium inchoante commissum, alii nequibunt se vlterius intromittere de eodem: nisi vel infirmitate, vel alia iusta caussa illum contingeret impediri, aut si nollet, vel malitiose in eo procedere recusaret. Iurisdictione vero perpetuata, mandatore viuente, per vnum, (eo casu, quo potest,) ex iudicibus delegatis perpetuata intelligitur quoad omnes.

23) *Contigerit*, C. H.
24) *Poterit*, ibid.

CAP. IX.

Exsequutor, super gratia facta datus a papa, mortuo papa, etiam re integra gratiam exsequitur. Ioann. Andr.

IDEM.

Si super gratia, cuiquam ab apostolica sede facta, exsequutores fuerint deputati; æquum esse censemus, vt, sicut ipsa gratia, (licet nondum sit in eius exsequutione processum,) morte non perimitur concedentis, sic nec etiam re integra perimatur exsequutoribus data potestas, quam, veluti gratiæ 25) prædictæ accessoriam, naturam sequi congruit principalis: ne gratiam eamdem vel reddi quandoque omnino inutilem, vel ipsius effectum in tempus longius, (cum illius *e* dispendio, cui facta exstitit,) differri contingat.

25) *Habere*, C. impr.

CAP. X.

Duos casus ponit, quibus de subdelegato non in totum adpellatur ad primum delegatum, scilicet cum delegatus excommunicatus, vel mortuus est. Alios casus ponit infra eod. c. Si a subdelegato. Ioann. Andr.

IDEM.

Si is, cui caussa, (licet proprio nomine non expresso,) a sede fuerat 26) apostolica delegata, subdelegauerit non in totum vices suas alicui: a subdelegato huiusmodi, si delegatum ipsum excommunicari, aut de medio tolli contingat, impedimento tali durante, ad sedem ipsam, (ne 27) absolutionem, vel successorem exspectando illius, præiudicari litigantibus, vel caussa plus debito prorogari valeat,) volumus adpellari.

26) *Fuerit*, C. H. et impr.
27) *Ipsam, nec*, C. H.

d *Exsequutio est iurisdictionis: ideo non facienda die feriata. de fer. si videtur. Domin. Font.* e *Al.* ipsius.

CAP. XI.

Ab arbitris iuris adpellatur ad papam. Ioann. Andr.

IDEM.

Ab arbitris, qui secundum formam iuris, vt de proposita contra iudicem suspicionis caussa cognoscant, vel qui, cum de reuocatione ambigitur litterarum, iudicibus nequeuntibus in vnam sententiam concordare, ad concertationem huiusmodi sopiendam a partibus eliguntur, est, (si grauauerint,) ad sed. apost. adpellandum.

CAP. XII.

Exsequutor, datus a papa, vt prouideat personae subdelegati, si detur, vt prouideat ecclesiae, non expressa persona, non subdelegat: nisi habeat speciale mandatum. H. d. et caussam reddit. Ioann. Andr.

IDEM.

Is, cui ab apostolica sede committitur certae personae prouisio, de beneficio in certa ecclesia, dioecesi vel prouincia 28) facienda, potest alii committere licite vices suas.

Sed si, (non expressa certa persona,) committatur eidem, vt alicui personae idoneae de certa ecclesia vel beneficio 29) debeat prouidere; (quia circa eligendam personam eius industria *a* tunc videtur electa;) prouisionem, sibi commissam, alteri demandare non potest: nisi forma commissionis habeat, vt 30) per se vel per alium id valeat expedire.

28) *Prouinciae*, C. H.
29) *Alicui ecclesiae de persona idonea*, etc. C. R. et H.
30) *Quod per*, C. H.

CAP. XIII.

Is, cui aliquid, certo loco expediendum, committitur, ex iusta caussa illud expedire poterit extra locum. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Statuimus, vt is, per quem ab apostolica sede certo loco inquisitio fieri, vel quidquid aliud expediri mandatur, si propter potentiam, vel malitiam illius, contra quem 31) inquiri debet, siue procedi, seu fautorum *b* eiusdem non possit hoc exsequi eo loco secure, (ne ipse commodum ex dolo vel fraude reportet,) ad id exsequendum locum alium eligat idoneum et securum. Idem faciat, si alia rationabilis caussa subsit, propter quam in loco decreto perfici nequeat commode, quod mandatur: ne tali praetextu impediri contingat mandatum apostolicum, vel differri.

31) *Quam*, C. impr.

CAP. XIV.

Quando a subdelegato non in totum adpellatur; quia non admittit exceptionem, per quam denegatur etiam delegatum habere iurisdictionem: ad primum delegantem adpellabitur. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Si a subdelegato, cui delegatus non in totum commiserat vices suas, ex eo fuerit adpellandum, quia exceptionem, coram se propositam, quod, antequam per eum, vel per ipsum delegatum 32) in aliquo processum fuisset, delegans viam fuerat vniuersae carnis ingressus, admittere recusauit: non ad delegatum, (cum iurisdictionem negetur habere,) sed ad delegantem 33) potius adpellari debebit. Idem fiet in aliis casibus, in quibus delegatus iurisdictionem habere negatur: alias si adpellari deberet ad ipsum, esset adpellans, (qui sic 34) fateri videretur 35), eumdem iurisdictionem habere, quod ante negauerat 36) *c*,) contrarius sibi ipsi.

32) *Per dictum legatum*, C. R. et H.
33) *Ad delegationem*, C. impr.
34) *Sic*, non est in C. H.
35) *Videtur*, C. R.
36) *Negauit*, C. H.

CAP. XV.

Ponit hic, qui possint esse conseruatores, et vbi cognoscere, et an et quibus possint delegare, et quantum duret eorum potestas, et de expensis talium. H. d. Zenz.

IDEM.

Hac constitutione, perpetuo valitura, sancimus 37), vt conseruatores, qui aliquibus, (vt a manifestis iniuriis, et violentiis tueantur eosdem,) plerumque 38) a sede apostolica conceduntur 39), de cetero deputari non possint, nisi episcopi vel eorum superiores, aut abbates, seu dignitates vel personatus in cathedralibus vel collegiatis ecclesiis obtinentes: nullusque deputati sibi conseruatoris esse valeat conseruator. Nec aliquis, (regibus et *d* reginis *e*, qui, sicut dignitatis altitudine praeeminent, sic praerogatiua gratiae ipsos conuenit anteferri, dumtaxat exceptis,) deinceps conseruatorem habeat eum, qui sub ipsius iurisdictione, dominio, vel districtu ecclesiastico, vel temporali consistat. Conseruatores autem huiusmodi extra ciuitates seu dioeceses, in quibus fuerint deputati 40), contra quoscumque procedere, aut aliquos vltra vnam diaetam a fine dioecesum eorumdem trahere 41) non praesumant. Vices quoque suas, (citationibus, sententiarum 42) denunciationibus dumtaxat exceptis, quas per alios valeant exercere,) nulli committere possint; nisi hoc eis competierit ex beneficio litterarum: sed nec tunc, nisi intra ciuitates, seu dioeceses, in quibus deputati fuerint, et personis tantum, quae superius sunt expressae.

Vt autem conseruatores limites sibi traditae potestatis, (quos frequenter excedunt,) metu poenae diligenter obseruent: decernimus, vt, si de aliis, quam 43) de manifestis iniuriis et 44) violentiis, scienter se intromiserint, seu ad alia, quae iudicialem indaginem exigunt, suam extenderint potestatem, eo ipso per vnum annum ab officio sint suspensi. Pars vero, quae hoc fieri procurabit, sententiam excommunicationis incurrat: a qua non possit absolui, nisi ei, quem, sic fatigauit 45) *f* indebite, primo satisfaciat integraliter de expensis. Officium autem quorumcumque conseruatorum, ipso iure, quoad non coepta negotia per obitum concedentis volumus exspirare. Circa munera vero et expensas, adsessores, ac notarios et personas, testimonii caussa vocandas, illa praecipimus in huiusmodi conseruatoribus per omnia obseruari, quae in delegatis iudicibus constitutio, a nobis super his edita, obseruanda decreuit *g*. Quidquid autem contra praemissa, vel eorum aliquod attentari contigerit, omnino decernimus irritum et inane.

37) *Sanximus*, C. R.
38) *Plerumque*, non est in C. H.
39) *Concedentur*, ibid.
40) *Fuerant deputati, vel alibi quam in ciuitatibus seu locis insignibus, in quibus possit copia peritorum haberi, contra quoscumque* etc. C. R.
41) *Detrahere*, C. H.
42) *Et sententiarum*, C. O. et ed. gloss.
43) Absunt a C. impr. verba: *de aliis, quam.*
44) *Et*, non habetur in C. impr.
45) *Fatigauerit*, C. R. *grauauit*, H.

a *Vide Bart. in l. inter artifices. ff. de solut. et Ioann. Anch. Font.*
b *Vide de test. c. constitutus. et de homic. c. Petrus. et C. 1. quaest. 4. c. quia praesulatus. Dominic.*
c *Alii.* negauit. *alias:* denegarat.

TITVLVS XV.
DE OFFICIO LEGATI.

CAP. I.

Legati non cardinales, sine speciali mandato iure legationis beneficia conferre non possunt: sed legati cardinales hoc bene possunt. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. (*ann. 1245. in Gallia.*)

Officii nostri debitum remediis inuigilat subditorum 46): quia, dum eorum excutimus onera, dum scandala remouemus, nos in eorum quiete quiescimus, et fouemur in pace. Proinde praesenti decreto statuimus, vt ecclesiae Romanae legati, quantumcumque 47) plenam legationem obtineant, siue a nobis missi fuerint, siue suarum praetextu ecclesiarum legationis sibi vindicent dignitatem, ex ipsius legationis munere conferendi beneficia nullam habeant potestatem: nisi hoc alicui specialiter duxerimus indulgendum. Quod 48) in fratribus nostris, legatione fungentibus, nolumus obseruari: quia 49) *h*, sicut honoris praerogatiua laetantur, sic eos auctoritate fungi volumus ampliori.

46) *Subiectorum*, C. R.
47) *Quamcumque*, C. H.
48) *Quod tamen in*, ibid.
49) *Qui*, ibid.

CAP. II.

Legatus habet ordinariam: vnde per mortem papae non exspirat eius officium. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS IV. *S. tit. sanctae Caeciliae presbytero cardinali, apostolicae sedis legato* 50).

Legatos, quibus in certis prouinciis committitur legationis officium, vt ibidem euellant et dissipent, aedificent atque plantent, prouinciarum, sibi commissarum, ad instar proconsulum, ceterorumque praesidum, quibus certae sunt decretae prouinciae moderandae, ordinarios reputantes, praesenti declaramus edicto, commissum tibi a praedecessore nostro legationis officium nequaquam per ipsius obitum *i* exspirasse.

50) Inscriptione hoc capitulum plane caret in C. R. *Clemens IV.* vero tantum est in C. H.

d *Al. ita:* vel reginis. e *Not. Petr. de Anch. quod dicitur hic etiam de conseruatoribus laicorum, ponderando istam exceptionem, quia exceptio de regula est, l. fin. §. cui dulcia. ff. de vin. trit. et oleo legat. Font.* f *Al.* fatigauerit. g *Al. ita:* decernit. h *In manuscriptis ita:* qui sicut. etc. i *Intellige, scilicet re non integra: re vero integra, an per mortem papa exspiret legatio, distinguit hic Petr. de Anchar. Font.*

CAP.

CAP. III.

Finita legatione, exspirant reseruationes legatorum, et omnis processus, habitus super illis: nisi tunc illa beneficia, iam vacantia, sint collata. Demum dicitur, quod, pendente vna sua reseruatione in ecclesia collegiata, vel de beneficio, spectante ad collationem alicuius, legatus in eadem ecclesia, vel beneficio, spectante ad collationem eiusdem, aliam facere non potest: et, quod fit contra prædicta, irritum decernit. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1299.)*

Præsenti declaramus edicto, reseruationes *a* quorumcumque beneficiorum, ab apostolicæ sedis legato suæ legationis auctoritate factas, et decreta, interposita super ipsis, nec non denuntiationes, inhibitiones, et processus quoslibet, per eum, vel per exsequutores deputatos, ab eo habitos circa ipsas, (dummodo ad collationem eorumdem beneficiorum iam vacantium minime sit processum,) eo ipso, quod ipsius finitur legatio, viribus penitus vacuari, nec exsequutores eosdem posse vlterius beneficia, taliter reseruata, conferre *b*. Ceterum reseruationes huiusmodi, (per quas interdum prælati, et ecclesiæ 51) nimium onerantur,) restringere cupientes, prohibemus, ne, postquam legatus in aliqua cathedrali vel collegiata ecclesia, reseruationem aliquam duxerit faciendam, aliam, illa pendente, faciat aliquatenus in eadem. Nec enim 52), postquam alibi reseruauerit aliquod beneficium, ad collationem pertinens cuiuscumque, aliud, quod ad illius collationem pertineat, (quamdiu reseruatio pendet alterius,) sibi quoquo modo reseruet. Quidquid autem contra præmissa contigerit attentari, eo ipso viribus non subsistat.

51) *Prælati ecclesiæ*, C. impr.
52) *Nec etiam*, C. R. impr. ed. Pith. et gloss.

CAP. IV.

Cathedrales, vel regulares, vel collegiatas ecclesias, legati reseruare vel conferre non possunt. Idem in dignitatibus ecclesiarum cathedralium, quæ sunt maiores post episcopos, si ipsarum prælati per electionem debent adsumi: et contra hoc factum, est irritum.

IDEM.

Deliberatione prouida duximus inhibendum, ne aliquis apostolicæ sedis legatus, quantumcumque legationem obtinere plenariam dignoscatur, cathedrales, vel regulares, aut collegiatas ecclesias, seu ipsarum ecclesiarum 53) cathedralium dignitates, ad quas hi, qui præficiuntur eisdem, maiores, in earum capitulis post episcopos exsistentes, habent per viam electionis adsumi, suæ ordinationi, collationi, prouisioni, electioni, aut dispositioni quomodocumque reseruet, nec de ipsis ordinandis, conferendis, vel disponendis, se aliquatenus intromittat, neque aliquod, quo minus hi, ad quos pertinuerit eligere aut postulare, libere valeant, cum vacabunt, obstaculum quomodolibet interponat, decernentes, quidquid contra hoc actum exstiterit, eo ipso irritum et inane.

Delegatus non potest alicui committere, quod recipiat resignationem beneficii, et postea illud conferat: et contra factum, vel faciendum decernit irritum. H. d. Ioann. Andr.

§. 1. Prohibemus insuper, ne legatus ipse in genere aut in specie cuicumque concedat, vt ab iis, qui, beneficia intra legationem eiusdem habentes, ea in illius manibus voluerint libere resignare, ipsorum resignatione recepta, illa valeat idoneis conferre personis: cum per hoc aperiri posset via contra Lateranen. *c* concilium ad beneficia vacatura. Nos enim concessionem, quam contra hoc contigerit attentari, et quidquid ex ea vel ob eam sequutum exstiterit, nullam prorsus habere statuimus roboris firmitatem, volentes non solum ad futura, sed etiam ad præterita, et adhuc pendentia negotia hoc extendi.

53) *Ecclesiarum*, non est in C. H.

CAP. V.

Collatio legati per taciturnitatem prioris beneficii vitiatur. Hoc dicit Zenz.

IDEM.

Collatio beneficii, per legatum sedis apostolicæ tibi facta, nullius momenti exsistit, si in ea non fuerit 54) *d* habita mentio de alio beneficio, quod primitus obtinebas.

54) *Fuit*, C. H.

a *Vide concil. Trident. sess. 24. de reform. cap. 19. vbi reseruationes quælibet ad vacatura beneficia tolluntur.* b *Fallit, si legatus contulerit canonicatum, et præbendam vacaturam reseruauerit, dato exsequutore. Nam talis, finita legatione, conferre poterit, Petr. de Anchar. Font.* c *Hoc est concilium Lateran. sub Alex. III. cap. 8.* d *Aliat:* fuit.

TITVLVS XVI.

DE OFFICIO ORDINARII.

CAP. I.

Archiepiscopus non potest sibi constituere officiales in diœcesi suffraganeorum suorum, etiam pro futuris caussis, per adpellationem deuoluendis ad ipsum; nisi de consuetudine hoc habeat: et tunc etiam tales officiales inhibere non possunt, priusquam fuerit adpellatum.

INNOCENTIVS III. 55) *in concilio Lugdunensi. (ann. 1216. in Gallia.)*

Romana ecclesia: [*et infra.*] Prohibemus quoque, ne Remensis archiepiscopus in diœcesibus suffraganeorum suorum foraneos officiales constituat: quia, cum metropolitanis 56), ne suorum suffraganeorum ingrediantur diœceses, vt in eis auctoritate propria iudicent, disponant 57), aliquidue aliud 58) agant, canonica prohibeant instituta, nequaquam hoc possunt in illis per alios exercere. Nec pro eo, quod caussas, per adpellationem delatas ad ipsos, possunt in suffraganeorum suorum diœcesibus delegare. Similiter licet eis tales officiales instituere in eisdem, qui eorum vice, (cum adpellatur ad ipsos,) citationes, vel inhibitiones faciant, seu compescant in hac parte rebelles: quia in caussis, per adpellationem deuolutis ad ipsos, iam iurisdictionem obtinere noscuntur, propter quod licite possunt super illis committere vices suas. Non sic autem 59) in aliis *e*, in quibus nondum exstitit adpellatum, et 60) idcirco non debent aliquos constituere pro citationibus, in futuris caussis adpellationum, et inhibitionibus faciendis: nisi aliud Remensis ecclesia circa talium officialium institutionem de consuetudine obtineat speciali. A quibus etiamsi 61) de consuetudine huiusmodi possint 62) in Remensi prouincia constitui: inhibitiones tamen 63), ne procedatur in caussis, priusquam ad Remensem curiam adpelletur, fieri penitus inhibemus 64).

Donec archiepiscopus de facili potest haberi, officialis eius suffraganeum excommunicare, suspendere, aut interdicere non potest, propter ordinis, (melius dixisset officii,) episcopalis reuerentiam. H. d. in summa Ioann. Andr.

§. 1. Officiales autem Remensis archiepiscopi, (quamdiu in sua prouincia vel circa illam exstiterit 65), in suffraganeos interdicti, suspensionis vel excommunicationis proferre sententias 66) non attentent. Et hoc idem ab officialibus aliorum metropolitanorum, circa ipsorum suffraganeos, (quibus ob reuerentiam pontificalis officii deferri volumus in hac parte,) præcipimus obseruari.

55) *Innocentius IV.* C. R. et ed. gloss.
56) *Metropolitani*, C. H. et impr.
57) *Aut disponant*, C. R.
58) *Aliud*, abest a C. H. et impr.
59) *Autem*, desideratur in C. H.
60) *Et*, ibid. non legitur.
61) *Etiam*, C. R.
62) *Possunt*, ibid.
63) *Tamen*, in C. H. non habetur.
64) *Prohibemus*, est ibid.
65) *Exstiterint*, C. R.
66) *Sententiam*, C. H.

CAP. II.

Canonici, qui a diuinis cessare possunt consuetudine vel alio iure, si cessare volunt, caussam suæ cessationis exprimant in instrumento publico, vel patentibus litteris, suo vel alio authentico sigillo munitis: et exhibeant illud vel illas illi, contra quem cessant. Hoc prætermisso, vel expressa caussa non inuenta legitima, quidquid medio tempore perceperint ab ecclesia, restituant: et, quæ percipere debent, non percipiant, et satisfaciant de iniuriis illi, contra quem cessant. Caussa legitima inuenta, tenetur ille ad interesse canonicis, et ad certam quantitatem ecclesiæ, superioris taxandam arbitrio. Vltimo reprobatur consuetudo, qua imagines sanctorum, in dicta cessatione spinis et vrticis supponebantur. Et statuitur, contrarium facientes grauiter puniendos. Ioann. Andr.

GREGORIVS X. *in generali concilio Lugdunensi. (ann. 1274. in Gallia.)*

Si *f* canonici a diuinis cessare voluerint, prout in ecclesiis aliquibus sibi ex consuetudine, vel alias vindicant: antequam ad cessationem huiusmodi quoquo modo procedant, in instrumento publico, vel patentibus literis, sigillorum *g* suorum, aut alterius authentici munimine roboratis, cessationis ipsius caussam exprimant, et illud 67) vel illas ei, contra quem cessare intendunt, adsignent, sciturі, quod, si, hoc prætermisso, cessauerint, vel caussa, quam expresserint, non fuerit inuenta canonica, omnia, quæ de quibuscumque prouentibus illius ecclesiæ, in qua cessatum fuerit, cessationis tempore perceperint 68), restituent. Illa vero, quæ pro eodem tempore debentur eisdem, nullo modo percipient 69), sed ipsi ecclesiæ cedere, ac nihilominus ei,

67) *Aliud*, C. impr.
68) *Perceperunt*, C. R.
69) *Percipiant*, C. H.

e *Vide cap. fin. de rescript. in antiqu. et l. non quemadmodum. ff. de iudic. Font.* f *De materia huius c. vide citatos in cap. quamuis. infr. eod. tit. et libr.* g *Vid. l. ad testium. ff. de test. et l. fin. ff. de alb. scrib. ac c. significantibus. infr. de adpell. Font.*

contra

contra quem ceſſauerant, de damnis et iniuriis ſatisfacere tenebuntur. Si autem cauſſa eadem canonica fuerit iudicata: is, qui occaſionem ceſſationi 70) dederat, ad omne intereſſe dictis canonicis et eccleſiæ, cui debitum officium eius eſt culpa ſubtractum, ad certam quantitatem taxandam, et in diuini cultus augmentum conuertendam, ſuperioris arbitrio condemnetur. Ceterum deteſtabilem abuſum horrendæ indeuotionis illorum, qui, crucis, beatæ Mariæ 71) virginis, aliorumque ſanctorum imagines ſeu ſtatuas irreuerenti auſu tractantes, eas in adgrauationem 72) ceſſationis huiuſmodi 73) proſternunt in terram, et 74) vrticis ſpiniſque ſupponunt, penitus reprobantes, aliquid tale fieri de cetero diſtrictius prohibemus, ſtatuentes, vt in eos, qui contra fecerint, vltrix procedat dura ſententia: quæ delinquentes ſic puniat grauiter, quod alios a ſimilium præſumtione compeſcat.

70) *Ceſſationis*, ibid.
71) *Mariæ*, a C. R. et H. abeſt.
72) *Adgrauatione*, C. impr.
73) *Huiuſmodi*, non eſt in C. H.
74) *Et*, abeſt a C. impr.

CAP. III.

Statuit papa, quod habentes plures dignitates, vel alia beneficia, curam animarum habentia, per ordinarios compellantur oſtendere intra tempus competens, ſuperioris arbitrio ſtatuendum, diſpenſationes: quas ſi non oſtenderint, perinde procedatur, ac ſi nullas haberent. Et, ſi oſtenderint, et ſufficientes, non amplius moleſtentur, prouiſo, ne in prædictis beneficiis cura negligatur animarum. Si autem dubitetur de diſpenſatione: ad ſedem apoſtolicam recurratur. Talibus, plura ſimilia beneficia obtinentibus, aliud non conferatur beneficium, niſi oſtenſa diſpenſatione ſufficienti; et tunc ita demum conferatur, ſi per diſpenſationem poſſunt illud cum aliis retinere, vel ſi prioribus renuntiauerint: aliter collatio facta non teneat. Ioann. Andr.

IDEM.

Ordinarii *a* locorum ſubditos ſuos, plures dignitates, vel eccleſias, quibus animarum cura imminet, obtinentes, ſeu perſonatum aut dignitatem cum alio beneficio, cui cura ſimilis eſt adnexa, diſtricte compellant diſpenſationes, auctoritate quarum huiuſmodi eccleſias, perſonatus, ſeu dignitates canonice tenere ſe adſerunt, intra tempus, pro facti qualitate ipſorum ordinariorum moderandum arbitrio, exhibere. Quod ſi forte, iuſto impedimento ceſſante, nullam diſpenſationem intra idem tempus contigerit exhiberi 75): eccleſiæ beneficia, perſonatus ſeu dignitates, quæ ſine diſpenſatione aliqua eo ipſo illicite detineri conſtabit, per eos, ad quos eorum 76) collatio pertinet, libere perſonis idoneis conferantur.

Ceterum ſi diſpenſatio exhibita ſufficiens euidenter adpareat: exhibens nequaquam in beneficiis huiuſmodi, quæ canonice obtinet, moleſtetur. Prouideat *b* tamen ordinarius, qualiter nec animarum cura in eiſdem eccleſiis, perſonatibus, ſeu dignitatibus negligatur: nec beneficia ipſa debitis obſequiis defraudentur. Si vero de diſpenſationis exhibitæ 77) ſufficientia dubitetur; ſuper hoc erit ad ſedem apoſtolicam recurrendum: cuius eſt æſtimare, quem modum ſui beneficii eſſe velit. In conferendis inſuper perſonatibus, dignitatibus 78), et aliis beneficiis, curam habentibus animarum adnexam, iidem ordinarii diligentiam illam 79) obſeruent, vt perſonatum, dignitatem, vel aliud 80) *c* beneficium, ſimilem curam habens animarum 81) *d*, alicui, plura ſimilia obtinenti, non ante conferre præſumant, quam eis ſuper obtentis diſpenſatio euidenter ſufficiens oſtendatur. Qua etiam oſtenſa, ita demum ad collationem procedi volumus, ſi adpareat per eamdem, quod is, cui eſt collatio facienda, huiuſmodi perſonatum, dignitatem, vel beneficium retinere libere 82) valeat cum obtentis, vel ſi ea, quæ ſic obtinet, libere ac ſponte reſignet.

Aliter autem de perſonatibus, dignitatibus, et beneficiis talibus acta collatio, nullius penitus ſit momenti.

75) *Exhibere*, C. R.
76) *Eorumdem*, C. H.
77) *Exhibita*, ibid.
78) *Dignitatibus et perſonatibus*, ibid.
79) *Illam*, non legitur in C. impr.
80) *Aliquod*, C. R.
81) *Animarum*, deſideratur in C. R. et H.
82) *Licite*, ibid.

CAP. IV.

Præcipit papa, ne prælati ſubditis interdicant, ne ſtatum eccleſiarum et perſonarum ſuperioribus inquirentibus manifeſtent, nec ad id celandum iuramentis, promiſſionibus, obligationibus aut aliis pœnis adſtringant. Decernit autem, quod contra factum fuerit, irritum et inane, et ſententias, iuramenta, promiſſiones, vel pœnas non ligare: et præſumtores præcipit pœna condigna a ſuperioribus eiſdem puniri. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1299. *Romæ.*)

Quia plerique prælati non *e* ſine multa 83) temeritatis audacia ſuis ſubditis aliquando interdicunt, ne ipſorum ſuperioribus aut apoſtolicæ ſedis legatis, vel inquiſitoribus ad inquirendum, corrigendum, et reformandum, in eorum eccleſiis, monaſteriis, ſiue locis, a ſede deputatis eadem, vel aliis quibuſcumque perſonis, per quas ad notitiam prædictorum valeat peruenire, ſtatum eccleſiarum, monaſteriorum ſeu locorum ſuorum, perſonarum et rerum 84) ipſorum inſinuent vel exponant, in ipſos, (ſi ſecus egerint,) excommunicationis, ſuſpenſionis, vel interdicti ſententias proferentes, eoſque ad hoc celandum iuramentis, promiſſionibus et *f* obligationibus, aliiſque 85) pœnis nihilominus adſtringentes: nos, huic malitiæ, (ne tali prætextu in eccleſiis, monaſteriis, et locis eiſdem inquiſitio, correctio ſeu reformatio, cum faciendæ fuerint, valeant impediri,) occurrere cupientes, prædicta et eorum quodlibet attentari de cetero diſtrictius inhibemus, decernentes auctoritate apoſtolica, quidquid contra præſentem inhibitionem attentatum extiterit 86), nullius penitus exſiſtere firmitatis, nec quemquam 87) ſententiis, iuramentis, promiſſionibus, obligationibus, vel pœnis huiuſmodi obligari quomodolibet vel adſtringi. Præſumtores autem eoſdem, (ne ipſorum temeritas quoquo modo tranſeat impunita,) a ſuperioribus, vel legatis, ſeu inquiſitoribus memoratis, animaduerſione condigna præcipimus caſtigari.

83) *Multæ*, C. H. et impr.

84) *Seu rerum*, C. H.
85) *Aliis atque*, C. O.
86) *Fuerit*, C. H.
87) *Quidquam*, C. R.

a *Hoc decretum expreſſe innouat et confirmat ſacrum concil. Trid. ſeſſ.* 7. *de reform. cap.* 5. b *Alit. ita:* prouideat tamen ordinarius taliter, ne animarum cura, *etc.* c *Al.* aliquod. d *Dictio*, animarum, *deeſt in manuſcriptis aliquot.* e *In antiquis codicibus ita:* non ſine multæ temeritatis, *etc.*

CAP. V.

Iuriſdictio, archiepiſcopo attributa in vna diœceſi, ſibi in aliis non prodeſt. H. d. Zenz.

IDEM.

Vt *g* litigantes releuentur a laboribus et expenſis; ſtatuimus, ne archiepiſcopus cauſſas, quæ per adpellationem, vel alias iure metropolitico deferuntur ad ipſum, alibi, quam in ſua propria ciuitate vel diœceſi, aut in eis, in quibus adpellatum exſtitit, vel cauſſæ ipſæ conſiſtere dignoſcuntur, audiat, vel etiam audiendas committat: niſi ſibi aliud de conſuetudine competat in hac parte.

CAP. VI.

Si epiſcopus, cum poteſt, ſuam diœceſin viſitat per alium; habet illi in neceſſariis prouidere: viſitati autem in victualibus prouidebunt ipſi vicario viſitanti, et non epiſcopo. Hoc dicit Ioann. Andr.

IDEM.

Si *h* epiſcopus ſuam diœceſin, (vbi ei a iure permittitur,) faciat per alium viſitari, licet ipſe illi habeat in aliis neceſſariis prouidere; ii tamen, qui viſitantur, miniſtrare tenentur expenſas victualium viſitanti 88): cum ſecundum apoſtolum *i* non ſit magnum, ſi ab eo metantur temporalia, per quem ſpiritualia ſeminantur. Idem tamen epiſcopus, cum perſonaliter 89) non viſitat 90) *k*, nil prorſus ab iis, qui per illum, quem deputat, fuerint viſitati, exigere poterit aut debebit.

88) *Viſitantium*, C. H.
89) *Cum per ſe perſonaliter*, C. R. et H.
90) *Viſitet*, C. R.

CAP. VII.

In quolibet loco diœceſis, non exemto, per ſe et per alium poteſt epiſcopus pro tribunali ſedere, et libere exſequi, quæ ad ipſius ſpectant officium. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum *l* epiſcopus in ſua tota diœceſi iuriſdictionem ordinariam noſcatur habere: dubium non exſiſtit, quin in quolibet 91) loco ipſius diœceſis, non exemto, per ſe vel per alium poſſit pro tribunali ſedere, cauſſas, ad eccleſiaſticum forum ſpectantes 92), audire, perſonas eccleſiaſticas, (cum earum exceſſus exegerint,) capere, ac carceri 93) deputare, nec non et cetera, quæ ad ipſius ſpectant 94) officium, libere exercere.

91) *Quin quolibet*, C. H.
92) *Exſpectantes*, ibid.
93) *Aut carceri*, ibid.
94) *Exſpectant*, ibid.

f *In antiquis exemplarib. ita:* et obligationibus aliis atque pœnis nihilominus, *etc.* g *Vide nouiſſime ſancita in conc. Trid. ſeſſ.* 24. *de reform. c.* 20. h *De materia viſitationis, prout ad hunc locum ſpectat, vide conc. Tolet. IV. cap.* 35. *et nouiſſimum concil. Trident. ſeſſ.* 24. *de reform. cap.* 3. i 1. *Cor.* 9. k *Al.* viſitet. l *Vide limitationem ad hoc c. traditam per Decium in c. cum te. extr. de offic. deleg.*

CAP.

CAP. VIII.

Canonici, qui a diuinis cessare possint, cum cessare voluerint, vocabunt absentes, sicut si immineret electio facienda, cum quibus de cessatione deliberabunt. Et si deliberant cessare: requirent prius eum, contra quem cessant, vt irrogatam offensam emendet. Quod si fecerit; non cessabunt; alioquin cessare poterunt, ita, quod a cessatione intra mensem vtraque pars, et cessans et contra quem cessatur, iter adripiat eundi ad papam, vel per se, vel per procuratores, sufficienter instructos: nisi interim interuenerit concordia inter ipsos. Et continuatis diaetis, quam cito poterunt, se coram papa praesentent, vt, vtraque parte praesente, vel altera contumaciter absente, papa definiat negotium, et culpabiles puniat: et, si pars cessans praedicta non seruet, cessatio non seruetur. Ioann. Andr.

IDEM.

Quamuis super cessationibus a diuinis, quae a capitulis 95), conuentibus siue collegiis saecularium vel regularium ecclesiarum multoties sine caussa rationabili attentantur, manifesta satis a felicis recordationis Innocentio *a* tertio, et Gregorio decimo 96), praedecessoribus nostris, manauerint instituta; quia tamen post illa est plerumque compertum, cessationes easdem irrationabiliter esse 97) factas: nos, ad tam perniciosum euitandum abusum, eadem statuta cum infra scripta moderatione in suo volentes robore perdurare, de fratrum nostrorum consilio districtius inhibemus, ne a saeculari, vel regulari capitulo, collegio seu conuentu ecclesiae cuiuscumque, cessationes ipsae, nisi vocatis omnibus, (prout sunt pro electionis 98) negotio euocandi,) et deliberatione habita diligenti, ac episcopo, alioue quocumque clerico siue laico, (cuiuscumque dignitatis, praeeminentiae, conditionis aut status exsistat,) propter cuius iniuriam vel offensam eadem videtur cessatio facienda, post praedictas 99) vocationem et deliberationem, de cessando habitam 100), requisito, quod irrogatam iniuriam, vel offensam emendet, aliquatenus attententur. Neque tunc etiam, si emendam inde habuerint, vel per eos steterit, quo minus habeant competentem. Si autem, praemissis seruatis, capitulum, collegium, vel conuentus alicuius ecclesiae ad cessationem eamdem duxerint procedendum; extunc intra vnius mensis spatium pars vtraque, videlicet ii, qui cessant, et illi etiam, propter quorum factum a diuinis cessatur, (nisi, superueniente concordia, inter eos cessatio illa cesset,) iter adripiant *b* per se, vel per procuratores idoneos, cum munimentis et actis, ad negotium ipsum spectantibus, ad sedem apostolicam veniendi, et, continuatis diaetis, quam cito commode poterint 1), se apostolico conspectui repraesentent: vt, partibus praesentibus, aut vna praesente, altera non veniente vel mittente, examinato negotio apud sedem eamdem, pars, quae culpabilis inuenta fuerit in praemissis, praeter alias poenas, a dictis canonibus institutas, si Romano pontifici videbitur expedire, poena docente 2) cognoscat, quantum excesserit 3), quae cessationi factae rationabiliter 4) caussam dedit, vel quae sine rationabili et manifesta caussa cessauit. Parte insuper a diuinis cessante, supra scripta *c* tam in cessando, quam in veniendo siue mittendo 5) ad sedem apostolicam non seruante, non seruetur cessatio: sed ea non obstante, (vt prius,) in ipsa ecclesia celebretur 6).

95) *Capitulis*, non est in C. H.
96) *Decimo*, ibidem non habetur.
97) *Fore*, ibid. et in C. impr.
98) *In electionis*, C. H.
99) *Praedictam*, C. R.
100) *Habitas*, C. R. et H.
1) *Potuerint*, C. R.
2) *Decente*, ibid. et quidem nouiori manu adiectum.
3) *Excessit*, C. H.
4) *Irrationabiliter*, C. R. sed prior syllaba recentiori debetur manui.
5) *Seu in mittendo*. ibid.
6) *Cessatio ipso iure; ac eadem non obstante, in ecclesia, in qua erant organa diuinorum suspensa, et alia omnia, vt prius, in ipsa ecclesia licite celebrantur.* ibid.

CAP. IX.

Primo *ponit constitutionem de bonis dignitatum, vel ecclesiarum vacantium, non occupandis per eos, ad quos collatio, vel custodia pertinet; nisi de speciali iure id eis competat: et contra facientibus poenam imponit.* Secundo *ostendit, de quibus bonis intelligatur, cum de speciali iure id alicui competit.* Tertio *decret.* Quia saepe. *supr. eod. libro, de elect. dicit non esse correctam.* Ioann. Andr.

IDEM.

Praesenti prohibemus edicto, ne episcopi, vel eorum superiores aut abbates, seu quiuis alii regulares vel saeculares praelati, aut ecclesiasticae quaecumque personae, vacantibus dignitatibus, personatibus, prioratibus, vel ecclesiis quibuscumque, sibi subiectis, seu ad collationem, ordinationem, praesentationem, vel custodiam pertinentibus, eorumdem bona, (morientibus eorum rectoribus, vel ministris,) in ipsis inuenta, siue vacationis ipsorum tempore obuenientia, quae in vtilitatem eorumdem expendi, vel futuris debent successoribus 7) fideliter reseruari, occupare, aut in vsus suos conuertere quoquo modo praesumant: nisi de speciali priuilegio vel consuetudine iam praescripta legitime, seu alia caussa rationabili, hoc eisdem competere dignoscatur 8).

Alioquin episcopi et eorum superiores ab ingressu ecclesiae, ceteri vero ab officio et beneficio tamdiu eo ipso nouerint se suspensos, quousque restitutionem fecerint de praedictis. Porro, vbi ex priuilegio vel consuetudine, seu alia de caussa 9) rationabili, sibi aliquis praedictorum adserit bona competere supra dicta: hoc de illis bonis solum debet intelligi, quae, solutis debitis, si qua sint, et iis 10), quae fuerint necessaria pro seruitoribus et ministris, ac incumbentibus oneribus 11), vsque ad nouos reditus supportandis, congrue reseruatis, ex ipsis 12) reperta fuerint superesse. Sane, constitutionem 13), quam superius specialiter edidimus, contra capitula, collegia, conuentus 14), seu singulares personas, bona cathedralium, vel regularium, aut collegiatarum ecclesiarum vacantium occupantes, per constitutionem praesentem, (quam in dignitatibus, personatibus, prioratibus, et ecclesiis aliis locum habere censemus,) nolumus in aliquo derogari.

7) *Eorum successoribus*, C. H.

8) *Competere supra dicta dinoscatur*, ibid.
9) *Alia caussa*, ibid.
10) *De his*, C. impr. *ex iis*, H.
11) *Hominibus*, C. H.
12) *His, quae*, C. R.
13) *Constitutioni*, C. H.
14) *Et collegia et conuentus*, ibid.

TITVLVS XVII.
DE MAIORITATE ET OBEDIENTIA.

CAP. VN.

Capitulum, vel is, ad quem administratio pertinet, vacante sede, eos absoluet, quos absoluere posset episcopus, si viueret: nisi a sede apostolica id fuerit interdictum. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1299. Romae.)*

Episcopali sede vacante, potest capitulum, seu is, ad quem episcopalis iurisdictio tunc temporis noscitur pertinere, iis, quibus posset episcopus, si viueret, ab excommunicationis sententia, siue iuris, siue hominis fuerit absolutionis beneficium impartiri 15): nisi ei fuerit a sede apost. specialiter interdicta potestas.

15) *Impertiri*, C. R. et ed. gloss.

TITVLVS XVIII.
DE PACTIS.

CAP. I.

Monachi, habentes liberam a sede apostolica sepulturam, si paciscuntur de non recipiendis aliquibus vel certis parochianis ecclesiae alicuius, seruare compelluntur pactum: nec illos sepelire poterunt, licet apud eos elegerint sepeliri, cum per pactum priuilegio renuntiauerunt. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1299. Romae.)*

Pactum *d*, cum rectore parochialis ecclesiae factum a vobis, ne aliquos vel certos ipsius ecclesiae parochianos recipiatis ad ecclesiasticam sepulturam, omnino seruare debetis; quamquam sepultura libera sit monasterio 16) vestro ab apostolica sede indulta, et illi apud vos elegerint sepeliri: cum per dictum pactum indulto huiusmodi derogetur.

16) *In monasterio*, C. R.

CAP. II.

Pactum, factum patri a filia, dum tradebatur nuptui, quod dote contenta nullum habebit ad bona paterna regressum, si iurauerit id ipsa filia, omnino seruare tenebitur. Ioann. Andr.

IDEM.

Quamuis e pactum, patri factum a filia, dum nuptui tradebatur, vt dote contenta nullum ad bona paterna regressum 17) haberet, improbet lex ciuilis; si tamen iuramento, non vi, nec dolo praestito, firmatum fuerit ab eadem; omnino seruari debebit: cum non vergat in aeternae salutis dispendium, nec redundet in alterius detrimentum.

17) *Recursum vel regressum*, C. R.

CAP. III.

Pacta, inita per fratres praedicatores, vel minores, vel alios mendicantes, cum rectoribus parochialium ecclesiarum super parochialibus iuribus, si facta sunt per priores vel guardianos de conuentuum ipsorum locorum consensu, (licet auctoritas sedis apostolicae non interuenerit, vel licentia prioris vel ministri generalis, aut magistri vel prouincialis ministri, vel capituli prouincialis,) seruanda sunt: dummodo alias sint licita et honesta. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Quia ex eo, quod fratres praedicatores, et minores et alii mendicantes, compositiones et pacta cum praelatis, capitulis 18), recto-

18) *Et capitulis*, C. H.

a *Id cauit Innoc. III. in concil. generali Later. c. 7.* b *Al. adripiat.* c *Al. supra dicta.*

d *Vide Antonium de Butrio. cap. statuimus. de translat. praelat. et Felinum in c. cum sit generale. de foro compet.* e *Vide Matth. de Afflictis decis. 322. Purpuratum consil. 100. Hyppolitum Marsilium singulari 673. incip. nonnulla de praesentia. Alexandr. cons. 39. libr. 3. et consil. 42. libr. 1. et Iason. cons. 133. vol. 4.*

ribus et personis ecclesiarum, ciuitatum, castrorum, villarum 19) et locorum, in quibus domus seu habitationes exsistunt, super iuribus parochialibus, vel aliis quibuscumque articulis, ab eis vel eorum antecessoribus inita siue facta, seruare recusant, et ea eo prætextu infringere moliuntur, quia magistri aut ministri, vel prioris generalium seu prouincialium eorumdem non adfuit adsensus in ipsis, nec adprobata per ipsorum generalia, vel prouincialia capitula exstiterunt 20), multa in diuersis mundi partibus insurgunt scandala *a*, et ipsorum fratrum, (quos decet puritatem omnimodam in suis obseruare actionibus 21) *b*, et ab his abstinere propensius, per quæ possit aliis exempli pernicies generari,) famæ detrahitur plurimum et honori: nos, his occurrere paternæ sollicitudinis studio intendentes, præsenti decreto sancimus 22), compositiones et pacta huiusmodi, cum prælatis, capitulis, et *c* rectoribus, et personis prædictis 23) ab ipsorum fratrum conuentualibus prioribus, seu guardinianis facta vel adprobata, de suorum conuentuum consilio et adsensu, (dum tamen alias sint licita et honesta,) debere ab ipsis fratribus in locis, in quibus fuerint facta, perpetuo 24) *d* inuiolabiliter obseruari, non obstante, quod magistri vel ministri aut prioris generalium seu prouincialium prædictorum non interuenerit in eisdem adsensus, nec ab ipsorum generalibus vel prouincialibus capitulis exstiterint adprobata, seu quod sedes apostolica in iis 25), quæ per prædictos fratres minores facta fuerint, auctoritatem suam non præstiterit vel adsensum.

19) *Seu villarum*, C. H.
20) *Exstiterint*, C. R.
21) *Actibus*, C. H.
22) *Statuimus*, C. R. et H.
23) *Prædictorum*, C. R.
24) *Perpetuo et*, C. R. et H.
25) *His*, C. impr. omissa præpos. *in*.

TITVLVS XIX. DE PROCVRATORIBVS.

CAP. I.

Laicus potest esse procurator ad agendum et defendendum in caussis spiritualibus.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1299. Romæ.)*

Non indiscrete iudex censetur egisse, procuratorem laicum ad agendum vel defendendum in caussis spiritualibus admittendo: cum regulariter, qui non prohibetur expresse ad exercendum procurationis officium, idoneus debeat reputari.

Procurator post litem contestatam potest dare alium procuratorem: ante non, nisi datus fuerit in rem suam, vel a Domino habuerit mandatum de substituendo etiam non certam personam.

§. 1. Licet autem a procuratore post litem contestatam ab eo possit, (cum dominus sit litis effectus,) dari alius procurator: antea tamen non potest, nisi in rem suam sit datus, vel a domino substituendi alium, (etiam certa non expressa persona,) sibi fuerit concessa potestas.

Procurator ad negotia potest dare alium procuratorem libere, et etiam quandocumque. H. d.

§. 2. Procurator vero, datus ad negotia, potest libere quandocumque alium deputare.

CAP. II.

Procurator ante litem contestatam etiam sine caussa reuocari potest, post litem contestatam non sine rationabili caussa; dominus tamen bene potest adesse caussæ cum ipso procuratore: maxime si de collusione timeat.

IDEM.

Quamuis *e* procurator possit ante litem contestatam etiam sine caussa libere a domino reuocari; postea tamen, ipso nolente, nequibit: nisi eum cum 26) domino inimicum fieri, vel suspectum, aut aduersario affinitate coniungi, vel eius heredem fieri, seu ingredi religionem, aut in longum peregrinari, vel ægritudine aut vinculis detineri contingat, seu alia rationabilis caussa subsit, propter quam sit merito reuocandus. Verum, quamquam, (nisi, vt præmittitur,) reuocari non possit: dominus tamen suæ caussæ vna cum eodem procuratore, (maxime si de collusione timeat,) minime prohibetur adesse.

26) *Cum*, abest a C. H. et impr.

CAP. III.

Procurator, habens mandatum substituendi, substitutum a se post mandatum susceptum, etiamsi eo non sit vsus, reuocare non potest: nisi et potestatem habuit reuocandi. Si autem erat procurator ad plures caussas, et in altera substituit: in aliis remanet procurator. Ioann. Andr.

IDEM BONIFACIVS VIII. 27)

Is, qui a *f* procuratore, super hoc a domino potestatem habente, procurator exstitit substitutus, non potest post mandatum susceptum, etiamsi eo vsus non fuerit, (licet in delegato sedis apostolicæ, vices suas alteri committente, aliud censeatur,) vlterius reuocari ab illo: nisi reuocandi potestas concessa fuisset 28) eidem. Verum si, cum ad plures vel ad omnes caussas generaliter constitutus fuisset, in vna tantum substituerit earumdem: in aliis nequaquam prohibetur procurationis officium exercere.

27) Verba inscript. *Bonifacius VIII.* absunt a C. impr.
28) *Fuerit*, C. R. et H.

CAP. IV.

Procurator generalis non agit exigentia speciale mandatum, nisi cum aliqua illorum specificatione, vel libera potestate. Hoc dicit Zenz.

IDEM.

Qui ad agendum et defendendum, ac generaliter ad omnia 29), (etiamsi mandatum exigant speciale,) constituitur procurator, ex vi generalitatis huiusmodi ad aliquem articulum, in quo speciale mandatum exigitur, admitti non debet. Sed si aliquis, vel aliqui de articulis, speciale mandatum exigentibus, specificati *g* fuissent, adiecta 30) clausula generali: tunc ad non expressos etiam admittatur. Procurator quoque absque speciali mandato iuramentum deferre, transigere, vel pacisci non potest: nisi ei bonorum vel caussæ administratio libere 31) *h* sit concessa 32).

29) *Ad omnia alia*, C. R.
30) *Et sequuta*, C. R. et H.
31) *Libera*, ibid.
32) *Commissa*, C. H.

CAP. V.

Mandatum generale ad negotia, etiam ad iudicia se extendit.

IDEM.

Qui generaliter constituitur ad negotia procurator, agere ac experiri potest *i*, exceptis his casibus, qui mandatum exigunt speciale.

Potest filiusfamilias esse procurator, etiam absque patris consensu. Zenz.

§. 1. Nedum vero ad negotia, sed etiam ad iudicia potest filiusfamilias absque patris adsensu fieri procurator.

Maior annis XXV. ad iudicia, maior XVII. ad negotia deputari potest procurator. H. d. Zenz.

§. 2. Licet autem quis post XVII. annum procurator ad negotia licite 33) deputetur 34): ad iudicia tamen, nisi maior XXV. annis fuerit, deputari nequibit.

33) *Licitæ pacis*, C. H.
34) *Possit dari*, C. R. et H.

CAP. VI.

Ex duobus procuratoribus, simul simpliciter constitutis, alter solus admitti non debet. Si vero in solidum; qui primo contestatur litem, admittitur, altero totaliter excluso: nisi adiectum fuerit, quod non sit melior conditio occupantis. Quo casu, altero non prosequente, nec alium substituente, reliquus admittatur. H. d.

IDEM.

Si duo *k* procuratores simul, (non adiecto: *in solidum*,) deputentur; vnus sine altero non debebit 35) admitti. Secus, si sint in solidum constituti: sed tunc illius melior erit conditio, qui per litis contestationem negotium primitus occupabit 36). Post occupationem autem huiusmodi, alter se intromittere nequibit vlterius; cum ille litis dominus sit effectus: nisi dictum in constitutione fuisset, quod non fieret melior conditio occupantis. Tunc enim, si eum, qui occupauit, infirmari, mori, absentari, vel alias impediri contingat, aut si prosequi forte nolit, poterit alter suscipere ac perficere 37) negotium, ab alio inchoatum: dum tamen ab alio non fuerit alius substitutus. Nam si sit, is præferri debebit eidem.

Procurator, datus in solidum, qui occupauerat negotium ex impedimento exclusus, non readsumit, nisi altero impedito. H. d. Dominicus.

35) *Debet*, C. R. et H.
36) *Occupauit*, C. R.
37) *Aut perficere*, C. H.

---

a *Vide B. Thom. 2. 2. quæst. 43. per totam quæstionem.* b *In antiquis codicibus constanter legitur:* actibus. c *Dictio*, et, *deest in manuscriptis.* d *Hic text. habet locum in pactis, factis cum laico.* e *Pro hoc c. vide, quæ tradit Iason consil. 138. incip. reuocatur in dubium. vol. 4. et Felinus in cap. ex parte decani. extra de rescript.*

f *De materia reuocationis procuratoris vide Cynum et alios in l. mandato. C. mandati, et Ioannem Ananiam consil. 25. incip. vtrum præsentatio. et Paulum de Castro consil. 361. incip. venerabilis vir.* g *Vide l. legata inutiliter. de legat. 1. et dec. in l. 1. de reg. iuris. Font.* h *Alias ita:* libera. i *Vid. l. 1. §. si mutuam. ff. si quid in fraud. patr. de Anch. Font.* k *Ad hunc textum vide, quæ dicit Felinus in c. 2. text. de test. Adde Socinum consil. 11. incip. circa præsentem. libr. 1.*

§. 1. Ce-

§. 1. Ceterum vbi, nullo substituto, alter suscipit negotium prosequendum; is, qui occupauit primitus, ipsum resumere postea, impedimento cessante, nequibit: nisi forsan illum contingeret a impediri.

In caussis spiritualibus ex duobus procuratoribus, simul simpliciter datis, iudex eligit magis idoneum, qui solus prosequi poterit: nec alius admittitur, etsi primo legitime excluso. H. d. Dominicus.

§. 2. Sane, in electionum, postulationum, prouisionum, et aliorum spiritualium negotiorum caussis 38), (cum talia clericorum 39) expeditionem exigere dignoscantur,) volumus specialiter obseruari, vt, si plures procuratores simul in eis fuerint non in solidum deputati, iudex, (ne propter eorum concursum negotia eadem intricari contingat, (idoneiorem ex ipsis eligere valeat; et ille solummodo prosequatur, habeatque, quidquid cum illo, sic electo, factum exstiterit, plenam roboris firmitatem: nec ad prosequendum alius admittatur postmodum, nisi prout eum, qui non occupat negotium, censuimus post occupationem, factam ab alio 40), superius admittendum.

38) *Sane in electionibus, prouisionibus, postulationibus et aliis spiritualibus negotiis* etc. C. R. et H.
39) *Celeriorem*, C. O. et ed. gloss. rectius et concinnius.
40) *Illo*, C. R.

CAP. VII.

Procurator, qui renuit acceptare mandatum, pœnitere potest, quamdiu constituens in eadem perseuerauerit voluntate.

IDEM.

Licet b is, qui procurator constituitur ab absente, dixerit, præsentatum sibi suscipere nolle mandatum: hoc tamen nequaquam obstante, quamdiu constituens in eadem perstiterit voluntate, ipsum acceptare poterit c, quandocumque placebit 41).

41) *Sibi placebit*, C. H.

CAP. VIII.

Dominus, dans procuratorem, quoties contingit eum abesse, caussam tractando, procuratorem non intelligitur reuocare; secus si simpliciter: nisi expresse protestatur, quod ipsum reuocare non intendit, vel alias hoc adpareat ex probabilibus coniecturis. Ioann. Andr.

IDEM.

Si quem sub ea forma: *quoties te abesse contigerit:* constitueris procuratorem ad caussam; non ideo, (licet tractes eam postmodum per te ipsum,) procuratorem ipsum dignosceris reuocare; quin immo procurator idem procuratoris adsumet officium, quandocumque te contigerit absentare 42): secus si simpliciter a te fuerit constitutus. Tunc enim, siue ante litem contestatam, siue post, ad caussam ipsam venias, non vt ipsi procuratori adsistas, sed vt caussam tractes eamdem, tractando ipsam eum reuocare censeris: nisi dicas expresse, quod ipsum vis in officio procurationis, (hoc non obstante,) manere, vel nisi, quod non animo reuocandi hoc facias, ex aliquibus adpareat coniecturis d, vt, si forsan aliquis immineat articulus, in quo tu melius nosti veritatem, aut si sit procurator ipse infirmus, vel forsitan se absentet, seu quidquid aliud accidat, propter quod ipsi caussæ tua sit præsentia opportuna.

42) *Absentari*, C. R. et H.

CAP. IX.

Tria dicit, primo, quod procurator ad contrahendum matrimonium debet habere speciale mandatum; secundo, quod talis procurator non substituit, nisi ad hoc mandatum habeat: tertio, quod, si talis procurator reuocatus etiam ignoranter contrahit, non tenet matrimonium. Ioann. Andr.

IDEM.

Procurator e non aliter censetur idoneus ad matrimonium contrahendum, quam si ad hoc mandatum habuerit speciale. Et quamuis alias is 43), qui constituitur ad negotia procurator, alium dare possit: in hoc tamen casu, (propter magnum, quod ex facto tam arduo f posset periculum imminere,) non poterit deputare alium, nisi hoc eidem specialiter sit commissum. Sane, si procurator, antequam contraxerit, a domino fuerit reuocatus; contractum postmodum matrimonium ab eodem, (licet tam ipse, quam ea, cum qua contraxerit 44), reuocationem huiusmodi penitus ignorarent,) nullius momenti exsistit: cum illius consensus defecerit, sine quo firmitatem habere nequiuit.

43) *Is*, abest a C. impr.
44) *Contraxit*, C. O.

a *Alias:* contigerit. b *Ad hunc text. vide, quæ dicit Alex. consil.* 81. *incip. reuocatur in dubium. l.* 5. c *Vid. l. consensu. ff. de act. et oblig. Font.* d *Vna præsumtio tollit aliam. de præsumt. c. litteras, de in integr. restit. l. diuus. Font.* e *Vide Ancharanum consil.* 228. *incip. A. duas filias habebat. et duobus consil. sequ. Antonium Butrium consil.* 64. *incip. A. duas filias habuit. et consil. sequent. et Alexandr. consil.* 146. *incip. in caussa et lite. et consil.* 149. *incip. viso processu. libr.* 5. f *Et ideo non deciditur iuramento, per iudicem delato. Bald. in l. admonendi. Font.*

TITVLVS XX.

DE IIS, QVAE VI METVSVE CAVSSA FIVNT.

CAP. VN.

Excommunicationis, suspensionis, vel interdicti absolutio, vel reuocatio, per vim extorta, non tenet: et extorquens excommunicatus est ipso iure. Ioann. Andr.

GREGORIVS X. *in concilio generali Lugdun. (ann.* 1274. *in Gallia.)*

Absolutionis beneficium ab excommunicationis sententia, vel quamcumque reuocationem 45) ipsius, aut suspensionis, seu etiam 46) interdicti, per vim vel metum extorta 47), præsentis constitutionis 48) auctoritate omnino viribus vacuamus. Ne autem sine vindicta violentiæ crescat audacia: eos, qui absolutionem seu reuocationem huiusmodi vi vel metu extorserint, excommunicationis sententiæ decernimus subiacere.

45) *Quacumque reuocatione*, C. impr.
46) *Etiam*, non est in C. H.
47) *Extortum*, ibid.
48) *Constitutionis*, desideratur ibid.

TITVLVS XXI.

DE RESTITVTIONE IN INTEGRVM.

CAP. I.

Ecclesia post quadriennium non admittitur ad petendum restitutionem contra sententiam, vel contractum: nisi rationabilis aliqua caussa hoc suadeat. Ioann. Andr.

GREGORIVS IX. 49) *(ann.* 1236. *Romæ.)*

Ecclesia, quæ ad retractandam sententiam, vel contractum, per beneficium restitutionis in integrum, postulat se admitti, si quadriennii spatium post sit lapsum 50), et negligenter omiserit, non est ad beneficium huiusmodi admittenda g: nisi præuaricationis, vel fraudis manifeste probetur super hoc interuenisse commentum, aut alia rationabilis caussa subsit, quæ superiorem mouere debet ad idem beneficium concedendum.

49) *Gregorius X. in concil. Lugd.* C. R.
50) *Postea sit elapsum*, ibid.

CAP. II.

Ecclesia contra confessionem, qua læsa fuit, admittitur intra quadriennium per beneficium restitutionis in integrum: postea non, nisi per viam iuris communis. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann.* 1299. *Romæ.)*

Si aduersus confessionem, in iudicio a se factam, læsa ecclesia beneficium restitutionis in integrum, intra quadriennium, ab ipsius confessionis tempore computandum, petere negligenter omittat: non est, (nisi aliquid rationabile adpareat, quod aliud suaserit faciendum,) ad hoc petendum vlterius admittenda. Vbi vero per viam communem reuocationis erroris, quem in facto prætendit, vult aduersus suam confessionem ecclesia se iuuare: hoc quandocumque 51) poterit, donec negotium sit finitum.

51) *Quocumque*, C. H.

TITVLVS XXII.

DE ARBITRIS.

CAP. I.

Si ex tribus arbitris duo concordant in summa; tenet illorum sententia: si omnes discordant, tenet sententia de summa minori.

BONIFACIVS VIII. *(ann.* 1299.)

Si ex tribus arbitris te duo in decem, et tertius in quinque condemnent; debet sententia præualere duorum: licet, cum vnus in XV. alius in X. tertius vero in quinque pronuntiant 52), illius, qui dixit 53) de summa minori, (cum in illa omnes concordes exsistant,) sententia efficax censeatur.

52) *Pronuntiet*, C. H.
53) *Dicit*, ibid.

CAP. II.

Si ex tribus arbitris vnus nollit examinando vel definiendo negotio interesse; duo procedere poterunt: ac si ille præsens esset. Circa iudices autem antiqua iura seruentur. Ioann. Andr.

IDEM.

Vt quæstionibus, (quæ plerumque propter arbitrorum voluntariam seu malitiosam absentiam remanent indecisæ,) finis celerius imponatur:

g *Iste versiculus habet etiam locum in aliis personis, quibus ista restitutio competit. Phil. Font.*

ponatur; statuimus 54), vt, si ex tribus arbitris, a partibus electis 55), eorum aliquis, ab aliis legitime requisitus ad examinandum vel definiendum vna cum eis negotium, super quo in ipsos exstitit compromissum, non curauerit, (cessante impedimento legitimo,) conuenire, duo præsentes, penes quos, (licet lex ciuilis aliud innuere 56) videatur,) totalem eo casu remanere decernimus 57) potestatem, possint, (maliciosa seu voluntaria illius absentia non obstante,) dictum examinare negotium, et libere definire, sicut possent illo præsente, nec volente cum eis in vnam sententiam concordare *a*: vt sic ipsius absentia, præsentia repleta diuina, eum reputari faciat pro præsente. Circa iudices vero antiqua iura nolumus immutari.

54) *Sancimus*, C. H.
55) *Deputatis*, C. R. et H.
56) *Inuenire*, C. impr.
57) *Volumus*, C. H.

a *Vide Bart. in l. item si vnus. §. item si plures. ff. eod. tit.*

FINIS LIBRI PRIMI.

SEXTI DECRETALIVM LIBER SECVNDVS.

TITVLVS PRIMVS. DE IVDICIIS.

CAP. I.

Iudex delegatus, non habens ad hoc speciale mandatum a papa, non potest compellere partem, vt personaliter coram eo compareat, nisi ex rationabili caussa. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *in generali concilio Lugdunensi 58). (ann. 1245. in Gallia.)*

Iuris esse ambiguum non videtur, iudicem delegatum, (qui a sede apostolica mandatum ad hoc non receperit 59) speciale,) iubere non posse alterutram partium coram se personaliter in iudicio comparere: nisi caussa fuerit criminalis *a*, vel nisi pro veritate dicenda, vel pro iuramento calumniæ faciendo, vel alias iuris necessitas partes coram eo exegerit personaliter præsentari.

58) Absunt a C. H. voces: *in generali conc. Lugd.*
59) *Recepit*, ibid.

CAP. II.

Mulieres personaliter ad iudicium, (quacumque caussa, in iure non expressa,) inuitæ trahendæ non sunt; sed, si necessarium sit ipsarum testimonium in caussa, index expensis producentis interdum ibit, interdum mittet: et iudex, fraudulenter vadens, excommunicatus est. Mulieres religiosæ, etiam volentes, extra monasterium suum ex aliqua caussa personaliter ad iudicium trahi non possunt. Quod contra prædicta fit, est irritum. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1298.)*

Mulieres *b*, (quas vagari non conuenit, nec virorum cœtibus immisceri,) auctoritate litterarum sedis apostolicæ, vel legatorum ipsius, aut alia quacumque ad iudicium personaliter euocari, 60) vel trahi inuitas caussa ferendi testimonium, aut alia qualibet, (quæ in iure non exprimitur,) prohibemus. Sed cum necessarium fuerit testimonium earumdem; iudex, (in expensis partis producentis easdem,) tabellionem, aut aliam personam idoneam ad eas transmittat: vel, si forte talis casus occurrerit 61), quo, iure prohibente, receptio testium alteri committi non possit, iudex *c* tunc propter hoc personaliter ad illas accedat, aut, (si 62) talis sit personæ iudicantis conditio, quod id per ipsum non deceat fieri, vel non possit,) mittat 63) ad eas, prouiso 64), quod casus huiusmodi, (videlicet 65) vt iudex vadat personaliter,) non fingatur, nec fraus interueniat in hac parte. Alioquin fictor huiusmodi, vel fraudator, ipso facto sententiam excommunicationis incurrat.

§. 1. Ceterum feminæ religiosæ, præsertim quæ debent sub clausura morari *d*, extra suum monasterium vel clausuram non vocentur ad iudicium, vel 66) trahantur ex quauis caussa personaliter: etiamsi ad hoc voluntas accederet earumdem. Decernimus 67) quoque, vt ipso iure sit irritum et inane, si quid contra præmissam 68) contigerit attentari.

60) *Vocari*, C. H.
61) *Concurrerit*, C. R.
62) *Aut etiam si*, C. H.
63) *Mittatur*, C. impr.
64) *Prouiso*, C. impr. et H.
65) *Videlicet*, non est in C. H.
66) *Nec*, C. R.
67) *Dicimus*, C. impr.
68) *Præmissa*, C. H. et impr.

CAP. III.

Maior XIV. annis per se et per procuratorem potest agere, et defendere caussam spiritualem: minor XIV. per se non agit, sed per procuratorem, vel per curatorem, datum auctoritate ordinarii ecclesiastici iudicis, et etiam delegati ad caussas illas. Filiusfamilias sine patris adsensu agit caussam spiritualem. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Si annum quartum decimum tuæ peregisti ætatis: in beneficialibus et aliis caussis spiritualibus, nec non et dependentibus ab eisdem, ac si maior XXV. annis 69) exsisteres, ad agendum et defendendum, per te, vel per procuratorem *e*, (quem ad hoc constituendum decreueris,) admitti debebis. Si vero 70) intra XIV. annum exsistas; per te agere, aut defendere non poteris super ipsis: sed vel per tuum episcopum, vel per officialem eiusdem, tibi curator dabitur ad lites huiusmodi exercendas, aut tu ipse, (si maior infante fueris,) cum auctoritate alterius eorumdem, procuratorem ad eas poteris deputare. Delegatus etiam apostolicæ sedis, et subdelegatus ab eo, tibi, (si non habeas,) curatorem dare valeant, vel auctoritatem constituendi procuratorem præstare, ad illas caussas, vel lites dumtaxat, quæ coram ipsis fuerint ventilandæ. In huiusmodi quoque litibus siue caussis, quamquam in potestate patris exsistas *f*, nec alias absque ipsius adsensu in iudicio regulariter esse possis, eius, (cum de iis se intromittere non habeat 71), nequaquam requiri debebit adsensus.

69) *Annorum*, C. H.
70) *Si vero adhuc*, C. R. et H.
71) *Non habeat potestatem*, C. R.

TITVLVS II. DE FORO COMPETENTI.

CAP. I.

Archiepiscopus, omisso adpellationis articulo, vel per viam querelæ, de caussa subditorum, suffraganeis etiam ipsis consentientibus, non cognoscit. H. d. vsque ad §. *Neque.*

INNOCENTIVS IV. *g* *(ann. 1252.)*

Romana ecclesia: [*et infra.*] Nec, adpellationis articulo prætermisso, nec alias etiam, (cum minime adpellatum exstiterit,) Remen. archiepiscopus vel eius officialis *h*, de caussis clericorum 72) tamquam iudices, (licet in ipsos 73) iidem clerici de facto consentiant,) absque diœcesanorum suorum voluntate cognoscant.

Archiepiscopus subditos suffraganei non potest compellere caussas, delegatas ab eo, suscipere, suas sententias et præcepta exsequi, vel testimonia in caussis, ad eos deuolutis, ferre: nisi consuetudo aliud disponat. H. d. Dominicus.

§. 1. Neque suffraganeorum Remensis ecclesiæ subditos ipsorum delegationem 74) suscipere, vel sententias et præcepta exsequi, aut in caussis, per adpellationem deuolutis ad eos, testimonium, (nisi aliud in his tribus de consuetudine obtineant 75), perhibere compellant.

72) *Clericorum suffraganeorum*, ibid.
73) *In ipso*, C. H.
74) *Delegationes*, C. R.
75) *Obtineat*, C. R. et ed. gloss.

a *Vide Bart. in l. pen. §. ad crimen. ff. de publ. indic. Font.* b *Vide l. feminæ. de proc. l. seruus. C. de iud. et l. feminæ. ff. de reg. iur.* c *Al. ita:* præfatus iudex propter hoc, *etc.* d *Caussa religionis hoc licet. Vid. l. 1. ff. de in ius voc. l. seruos ad custodiam. ff. de alim. et cibar. legat.*

e *Nota, vbicumque minor legitime potest interesse iudiciis, ibi potest constituere procuratorem. Vide l. 1. C. si de moment. possess. Font.* f *Vide c. indecorum. de ætat. et qualit.* g *In quodam manuscr. tribuitur Innoc. III.* h *Alias:* officialis.

Archie-

Archiepiscopus contra officiales, vel praelatos suffraganeorum, (consuetudine aliud non disponente,) et contra subditos ipsorum, pro salariis aduocatorum et procuratorum caussarum fori archiepiscopi, iudex competens non est. H. d.

§. 2. Nec etiam suffraganeorum ipsorum officiales, aut archidiaconos, archipresbyteros, et alios inferiores praelatos, suffraganeis eisdem subiectos, (dummodo aliud eis contraria consuetudo non tribuat,) nec subditos suffraganeorum ipsorum, super salariis 76) aduocatorum et procuratorum in caussis, (quae in Remensi ventilantur curia,) cogant querelantibus in sua praesentia respondere.

Archiepiscopus non compellet inuitos contrahentes aliarum dioecesum in sua propria coram se respondere, nisi ibi inueniantur. Sed si citati nolunt comparere, vel malitiose se occultant, ne citentur: in bonis ipsorum suae dioecesis potest missionem facere, vel in alia decernere per ordinarios faciendam. H. d.

§. 3. Contrahentes vero aliarum dioecesum, super contractibus, initis in Remensi dioecesi ab eisdem, (nisi inueniantur ibidem,) trahere coram se non debent inuitos; licet in possessionem bonorum, quae ibi habent, etiam cum alibi copiam sui faciant, si eorum auctoritate citati a comparere contemnant, possint missionem facere contra eos, vel, (si forte malitiose se ipsos occultent, ne citatio perueniat ad eosdem,) decernere faciendam in possessionem bonorum, quae in alia etiam 77) dioecesi obtinere noscuntur: sed tunc loci dioecesanus ad denuntiationem ipsorum faciet 78) huiusmodi missionem.

Non potest archiepiscopus suos clericos mittere in dioecesim suffraganei, vt coram eis fiant contractus, vel iam facti adprobentur. Nec, si facti vel adprobati fuerint coram illis, possunt suffraganeorum subditos coram se compellere litigare super illis, nec excommunicare suffraganeorum officiales vel subditos, si nolunt litigare coram ipso. H. d. ad finem, secundum Dominicum.

§. 4. Nec clericos suos mittant ad suffraganeorum ipsorum 79) b dioeceses pro ineundis vel recognoscendis contractibus coram ipsis. Nec eorumdem suffraganeorum 80) subditos compellant coram se occasione huiusmodi iuri stare. Neque potest archiepiscopus ipse in suorum 81) suffraganeorum officiales et subditos, (pro eo, quod vocati ab ipso nolunt querelantibus in sua praesentia respondere,) ecclesiasticam exercere censuram.

76) *Delariis*, C. H.
77) *Etiam*, abest a C. R. et H.
78) *Faciat*, C. R.
79) *Suorum*, C. R. et impr.
80) *Suffraganeorum suorum*, C. R.
81) *Suorum*, non est in C. H.

CAP. II.

Iudex saecularis, qui vult Clericum compellere ad debita, (etiam liquida,) soluenda, per ecclesiasticum iudicem desistere compellatur. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII.

Saeculares c iudices, qui, (licet ipsis nulla competat iurisdictio in hac parte,) personas ecclesiasticas ad soluendum 82) debita, (super quibus coram eis contra ipsas earum exhibentur litterae, vel probationes aliae inducuntur,) damnabili praesumtione compellunt d, a temeritate huiusmodi per locorum ordinarios, censura ecclesiastica decernimus compescendos.

82) *Soluenda*, C. H.

CAP. III.

Ratione iuramenti laicus, (vt illud seruet,) coram iudice ecclesiastico conuenitur.

IDEM.

Cum C. laicus, (pro quo soluisti certam pecuniae quantitatem, in qua pro eo te fideiussorio nomine obligaueras,) te seruare recuset 83) indemnem, contra iuramentum, a se praestitum, temere veniendo: ipsum coram ecclesiastico iudice, (ad cuius forum ratione iuramenti caussae huiusmodi cognitio noscitur pertinere,) de iure poteris 84) conuenire, vt ipsum, monitione praemissa, per censuram ecclesiasticam e, quod te super praedictis, (vt tenetur,) seruet indemnem, praeuia ratione compellat 85).

83) *Obseruare recusat*, C. R.
84) *Poterit*, C. H.
85) *Compellas*, ibid.

a *Vide l. sed interpellatus. §. 1. ff. de arbitr.* b *Al.* suorum. c *Vide, quae late tradit Alex. consil. 8. l. 1.* d *Dicit Petr. de Anch. quod isti laici, factis huiusmodi probationibus, sine sententia compellebant clericos per sua statuta. Vnde not. quod, sicut sententia non arctat non subditum, ita etiam statuta. c. fin. supr. de constit. eod. libr. Font.* e *Non ergo potest capere personas aut res earum, Dom. Petr. de Anch. Phil. Font.*

TITVLVS III.
DE LITIS CONTESTATIONE 86).

CAP. I.

Peremtoria litis contestationem non impedit: nisi sit de re semel finita. Ioann. Andr.

INNOC. IV. *in concilio Lugdun.* 87). (*ann.* 1245.)

Exceptionis peremtoriae, seu defensionis cuiuslibet principalis, cognitionem negotii contingentis, ante litem contestatam obiectus, nisi de re iudicata, transacta, seu finita excipiat litigator, litis contestationem non impediat, nec retardet: licet dicat obiector, quod rescriptum non fuisset obtentum, si, quae sunt impetranti opposita, fuissent exposita deleganti.

86) *De lite contestata*, C. H.
87) Diction. *in concil. Lugd.* ibid. non leguntur.

CAP. II.

Per exceptionem peremptoriam non fit litis contestatio. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Si, oblato ab actore libello, ex parte rei exceptio peremtoria proponatur; nequaquam per hoc litis contestatio intelligitur esse facta: immo, ea non obstante, (nisi sit de illis exceptionibus, quae litis contestationem impediunt,) fieri oportebit eamdem.

TITVLVS IV.
DE IVRAMENTO CALVMNIAE.

CAP. I.

Non est de substantia, quod statim post litem contestatam iuretur de calumnia. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Si de calumnia, seu de veritate dicenda, in primo litis exordio non iuretur, (vt debet;) poterit postmodum in qualibet parte litis iurari: cum huiusmodi iuramenta 88) praestari ab initio, de substantia ordinis iudiciarii non exsistat.

Non annullatur processus: licet tacite omittatur calumniae iuramentum. H. d.

§. 1. Propter omissum quoque tacite in tota caussa calumniae iuramentum, iudicialis processus, alias factus legitime, non est nullus nec etiam annullandus.

Praecipit, quod in spiritualibus simul de calumnia, et de veritate iuretur. Ioann. Andr.

§. 2. Quamuis f in caussis spiritualibus, (in quibus debet de veritate dicenda iurari,) canones non indicant alicui calumniae iuramentum: nos tamen, (quia frequenter calumniari videmus in ipsis,) vtile reputamus, quod simul, (sicut plerique obseruant,) tam de veritate dicenda, quam de calumnia, (vt via praecludatur calumniis,) iurari debeat in eisdem.

88) *Iuramentum*, C. R.

CAP. II.

In caussa adpellationis iurari debet de calumnia, et veritate dicenda.

IDEM.

In adpellationis caussa, (quamquam in principali iuratum fuerit,) praestari iubemus calumniae iuramentum: et idem in iuramento de veritate dicenda volumus obseruari.

Procurator, deputatus post iuramentum calumniae, iurabit de calumnia. H. d.

§. 1. Procuratores quoque, (qui post iuramentum calumniae deputantur,) teneri volumus, (vt calumnia vitetur ab ipsis,) ad subeundum huiusmodi iuramentum: etiamsi a suis dominis, quid ponere 89), aut respondere, seu agere debeant, sint instructi.

Iudex, quoties sibi videtur, exigit iuramentum malitiae: etiamsi de calumnia vel veritate iuratum sit. Ioann. Andr.

§. 2. In omnibus autem caussis, nedum ante, sed etiam postquam lis fuerit contestata, siue de veritate, siue de calumnia sit iuratum in ipsis, potest iudex a partibus exigere iuramentum malitiae, quoties viderit expedire.

89) *Ponere*, non est in C. H.

CAP. III.

Procurator, habens speciale mandatum, iurat de calumnia. Ioann. Andr.

IDEM.

Nullam g tibi iudex iniuriam fecisse censetur, qui procuratorem tui aduersarii, constitutum ad caussam, habentem super hoc speciale mandatum, admisit ad praestandum in ea calumniae iuramentum.

f *Circa istum §. nota, quod iuramentum de calumnia differt a iuramento de veritate. l. 1. §. quod obseruari. C. eod. Nam iuramentum de calumnia est de credulitate: vnde si aliud sit, non est periurus, quemadmodum dicitur de iuramento partis, respondentis articulo per credit, vel non credit, neque respondens confitetur, sed solum releuat aduersarium ab onere probandi. Petr. de Anch. Font.* g *De intellectu vide Matthaeum sing. 149. incip. nota, quod si dominus. Adde Innoc. et Alex. in l. qui bona. §. si alieno. ff. de damn. infect.*

TITVLVS V.

DE RESTITVTIONE SPOLIATORVM.

CAP. I.

In ciuilibus non admittitur spoliationis exceptio, facta ab alio quam ab actore. In criminalibus admittitur facta a tertio, dummodo sit de tota substantia vel maiori parte. Exceptio probari debet intra quindecim dies: alias fit condemnatio expensarum. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *in concilio Lugdun.* (*ann.* 1245. *in Gallia.*)

Frequens *a* et adsidua nos querela circumstrepit 90), quod spoliationis exceptio, nonnumquam in iudiciis calumniose proposita, caussas ecclesiasticas impedit et perturbat 91) *b*. Dum enim exceptioni insistitur; adpellationes interponi contingit: et sic intermittitur, et plerumque perimitur caussæ cognitio principalis. Et propterea nos, qui voluntarios labores adpetimus, vt quietem aliis præparemus, finem litibus cupientes imponi, et calumniæ materiam amputare, statuimus, vt in ciuilibus negotiis, spoliationis obiectu, (quæ ab alio, quam ab actore facta proponitur,) iudex in principali procedere non postponat. Sed si in ciuilibus ab actore, in criminalibus autem se spoliatum reus adserat a quocumque 92); intra quindecim dierum spatium, (post diem, in quo proponitur,) quod adserit, comprobabit 93): alioquin in expensis, quas interim actor ob hoc fecerit, (iudiciali taxatione præhabita,) condemnetur, alias, (si iudici æquum 94) visum fuerit,) puniendus. Illum autem spoliatum intelligi volumus in hoc casu, (cum criminaliter accusatur,) qui tota sua substantia, vel maiori parte ipsius, se per violentiam destitutum adfirmat. Et secundum hoc loqui canones, sano credendum est intellectu: quia nec nudi contendere, nec inermes inimicis opponere nos debemus. Habet enim spoliatus priuilegium, vt non possit exui iam nudatus.

Excipiens de spoliatione, facta a tertio, intra certum tempus, a iudice statuendum, debet restitutionem petere: alias accusabitur, exceptione non obstante. Ioann. Andr.

§. 1. Solet *c* autem 95) inter scholasticos dubitari, si spoliatus a tertio, de spoliatione contra suum accusatorem 96) excipiat, an ei tempus a iudice debeat indulgeri, intra quod restitutionem imploret 97); ne forte sic velit 98) exsistere, vt omnem accusationem 99) eludat 100): quod satis æquitati et iuri consonum æstimamus 1) *d*. Quodsi intra tempus indultum restitutionem non petierit, et caussam, cum potuerit, non ducat ad finem: non obstante spoliationis exceptione, deinceps poterit accusari.

Agenti super rebus ecclesiasticis, non obstat exceptio spoliationis priuatarum rerum, vel e conuerso. Ioann. Andr.

§. 2. Ad hoc sancimus, vt rerum priuatarum spoliatio, agenti super ecclesiasticis, vel e contrario, nullatenus opponetur.

90) *Circumrepit*, C. H.
91) *Conturbat*, ibid.
92) *Quotienscumque*, C. R.
93) *Adprobabit*, ibid.
94) *Ex tum*, C. H.
95) *Solet enim*, C. O.
96) *Actorem*, C. R. et impr.
97) *Nec*, C. R.
98) *Velis*, C. H.
99) *Actionem*, C. R.
100) *Elidat*, C. H.
1) *Existimamus*, ed. Pith.

CAP. II.

Ecclesia, quæ petit restitutionem decimarum, (quas se dicit intra parochiam alterius possedisse,) non auditur, nisi probet possessionem legitimam. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Ad decimas *e*, quas canonici *f* sancti Nicolai se adserunt intra parochiam ecclesiæ B. clerici possedisse aliquamdiu, et eis 1*) per eumdem clericum spoliatos fuisse, nequaquam debent restitui; nisi euidenter docuerint, quod earum possessionem legitime adsequuti fuissent; quia eos occupasse iniuste verisimiliter præsumuntur: cum proueniant ex prædiis, intra alienam 2) parochiam constitutis, sitque manifestum, (nisi aliud ostendatur,) eas de iure communi ad eamdem ecclesiam pertinere.

1*) *Et eosdem*, C. R. *et eisdem*, H.
2) *Aliam*, C. H.

a *Vide Matthaeum de Afflictis decis.* 19. b *Al.* conturbat. c *In antiqu. codic. ita:* solet enim. d Exstimamus. e *Vide Matth. de Afflict. decis.* 326. f *Vide Bald. gl.* 2. *c. fin. supr. de procur. Font.*

TITVLVS VI.

DE DOLO ET CONTVMACIA.

CAP. I.

Actor contumax condemnatur in expensis: nec citatur vlterius ad suam petitionem reus, nisi caueat de veniendo et comparendo.

INNOCENTIVS IV. 3) *g* (*ann.* 1244.)

Actor, qui ad terminum venire, ad quem citari aduersarium fecerat, non curauit, venienti reo in expensis *b*, (propter hoc factis, legitime) condemnetur, ad citationem aliam minime admittendus: nisi sufficienter cauerit, quod in termino fideliter debeat comparere.

3) *Innocentius IV. in concilio Lugd.* C. R.

CAP. II.

Iudex adpellantem et recedentem citare vlterius non tenetur, si vult in caussa procedere: nisi forsitan adpellationi renuntiet. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Eum, qui a tua interloquutoria vel grauamine, quod per te sibi proponit illatum, a tua præsentia recedit adpellans, (cum protestari videatur hoc ipso, se nolle coram te de cetero litigare,) citare ad alia, quæ postea in iudicio facienda incumbunt, vel etiam 4) ad sententiam audiendam, (nisi sponte adpellationi suæ renuntiet,) non teneris: nec ideo minus, (quod in eius absentia processeris,) tuus processus validus reputari debebit.

4) *Etiam*, a C. R. abest.

TITVLVS VII.

DE EO, QVI MITTITVR IN POSSESSIONEM CAVSSA REI SERVANDAE.

CAP. VN.

Quando agitur de beneficio ecclesiastico; ob contumaciam rei non fit missio in possessionem: sed ad sententiam, lite non contestata, proceditur.

INNOCENTIVS IV. 5) *i* (*ann.* 1244.)

Eum *k*, qui super dignitate, personatu, vel beneficio ecclesiastico obtinendis, cum aliquo litigat possessore, ob partis aduersæ contumaciam, caussæ rei seruandæ in ipsorum possessionem statuimus non mittendum; ne 6) per 7) hoc ad ea ingressus patere valeat vitiosus: sed liceat in hoc casu, (contumacis absentiam diuina replente præsentia,) etiam lite non contestata *l*, diligenter examinato negotio, ipsum fine debito terminare.

5) *Innocentius VIII.* C. H.
6) *Nec*, C. impr.
7) *Propter*, C. R.

TITVLVS VIII.

VT, LITE PENDENTE, NIHIL INNOVETVR.

CAP. I.

Si, ex duobus litigantibus, electis, alter decedat, renuntiet, vel a prosequutione caussæ excludatur; si, lite pendente, cum reliquo fuerit alia electio facta: non tenet.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Dispendiis, quæ propter electiones diuersas ecclesiæ patiuntur interdum, occurrere cupientes, statuimus, ut, si, (aliquibus apud sedem apostolicam, vel alibi litigantibus, super electionibus, de se in discordia celebratis,) aliquem ipsorum mori, vel suo iuri renuntiare, aut a prosequutione ipsius contigerit quoquo modo excludi, ad electionem aliam, (lite super electione superstitis electi pendente,) nullatenus procedatur: alias attentata contra hoc electio ipso iure viribus non subsistat.

CAP. II.

Si beneficiatus, (contra quem super beneficio litigatur,) cedit, vel decedit; si alius, lite pendente, cum superstite fuerit electus: non valet electio. Si vero aliqui, (quorum interest,) ad defensionem litis velint admitti: in eo statu, in quo erat caussa, admittentur. Ioann. Andr.

IDEM.

Si ii, contra quos super dignitatibus, personatibus, vel aliis ecclesiasticis beneficiis, quæ possident *m*, litigatur, lite pendente cedant,

g *Al. ita:* Innoc. IV. in concil. Lugdun. h *Vide Bald. in l. sancimus. C. de iud. et c finem litibus. X. de dol. et contum. Font.* i *Al. ita:* Innoc. IV. in concil. Lugd. k *Amplia istud cap. ad fructus beneficiorum, nec fiet eorum sequestratio, nisi in Clem. II. de sequ. poss. Phil. Font.* l *Vbi contra contumacem non mittitur in possessionem, et mora est periculosa: proceditur ad definitiuam.* m *Notat Phil. et Petr. de Anch. quod in beneficialibus est vera possessio, et illa est caussa, quare in talibus fiunt possessoria, sicut in profanis: et limitant istum textum Anch. et Dominicus, non procedere in petitore decedente. Neque obstat Clem. 1. § si vero. infra eod. quia illa intelligitur, quando nulla lis pendet, mortuo petitore: item limitatur text. quando lis est inter prouisum a papa, et eum, ad quem spectat prouidere. Phil. hic Font.*

vel

vel forte decedant; ne propter nouos aduersarios, (qui malitiose interdum petitoribus subrogantur,) litigia in ecclesiarum dispendium prorogari contingat: statuimus, vt dignitates, personatus vel beneficia huiusmodi, (donec contra superstites lis finita fuerit,) aliis nullatenus conferantur, nec ad ea eligatur quispiam, vel etiam præsentetur. Quodsi fecus actum fuerit: eo ipso irritum habeatur. Sane, si ad defensionem ipsius litis, aliqui, quorum intererit, petierint se admitti: eos in illo statu, in quo ipsam inuenerint, decernimus admittendos.

TITVLVS IX.
DE CONFESSIS.

CAP. I.

Super facto negatiuo, per partem improbabili, si iudici videbitur, est admittenda positio. Dominicus.

INNOCENTIVS IV. *in concilio Lugdunensi. (ann. 1245.)*

Statuimus *a*, vt positiones negatiuas, (quæ probari non possunt, nisi per confessionem aduersarii,) iudices admittere possint, si, æquitate suadente, viderint expedire.

CAP. II.

Si reus iussus positionibus respondere recusat, vel si contumaciter recedit; habebuntur pro confessatis: secus, si prius, quam sic iussus esset, contumax fuerat. Nam tunc procedetur contra eum, tamquam contra contumacem. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1298.)*

Si post præstitum veritatis, aut calumniæ iuramentum, reus vel procurator ipsius, positionibus, ab aduersario sibi factis, interrogatus, iussusque a iudice *b* respondere, absque rationabili caussa recuset, aut nolit, seu contumaciter se absentet: haberi debet super iis, de quibus in eisdem positionibus interrogatus exstitit 8), pro confesso. Verum si, antequam respondere sic iussus fuerit, eum 9) contumaciter absentari contingat 10); tunc pro confesso non 11) debet haberi: sed est alias contra eum, tamquam contra contumacem, (prout ratio dictauerit,) procedendum.

8) *Exstiterit*, C. R.
9) *Cum*, non est in C. H.
10) *Contumaciter se absentet*, C. R.
11) *Nondum*, C. H.

TITVLVS X.
DE TESTIBVS ET ATTESTATIONIBVS 12).

CAP. I.

Socius in crimine simoniæ admittitur in testem, si sit socius criminis tantum, et agatur ciuiliter: alias non. Ioann. Andr.

GREGORIVS IX. 13) *in concilio Laudunensi* 14). *(ann. 1232.)*

Mediatores, per quos scelus simoniæ plerumque committitur, ad testimonium contra sceleris eiusdem auctores 15), in detestationem criminis,) admittuntur, si non agatur criminaliter, sed ciuiliter, et emolumentum exinde non fuerint adsequuti.

12) Diction. *et attestationibus*, a C. R. et H. absunt.
13) *Gregorius X.* C. R. et H.
14) *Lugdunensi*, ed. gloss. *generali Lugdunensi*, C. impr.
15) *Actores*, C. R. et H.
16) *Tibi mandamus*, C. R.

CAP. II.

Ponit modum remissionis curiæ, et dat modum iurandi super positionibus, et dicit, per quem iurari debeat: dat modum respondendi, et modum testes probatorios reprobandi, et reprobatorios iterum reprobandi. H. d. Ioann. Andr.

IDEM. *(ann. 1238. Romæ.)*

Præsentium auctoritate mandamus 16), quatenus in caussa, quæ inter abbatem et conuentum S. Nicolai Andegauensis ex vna parte, et priorem et conuentum de Paldigen. Lyconen. 17) diœcesis ex altera, (super eo, quod iidem abbas et conuentus, se ab ipsis, priore et conuentu de Paldigen. 18) possessione subiectionis eiusdem prioratus adserunt spoliatos, et super irritanda quadam compositione, olim inita inter partes, et rebus aliis,) vertitur, ab eisdem abbate et priore, nomine suo, et in animas conuentuum eorumdem, vel maioris et sanioris partis ipsorum, recepto iuramento de veritate dicenda, iniungas dictis abbati et priori, vt tam ponendo, quam respondendo dicant veritatem, quam, (super positionibus, tibi sub bulla nostra transmissis,) ipsi sciunt, et per illos intelligunt, in quorum animas iurauerunt. Præterea sigillatim super quolibet articulo, in qualibet positione contento, facias 19) a 20) partibus sufficienter adinuicem responderi, nulla prorsus ab eis super ipsis positionibus contradictione recepta. Sine iuramento autem a syndico vtriusque partis, quid sciat de huiusmodi positionibus, vel credat, inquiras. Testes etiam, quos super articulis, sub eadem bulla transmissis, pars dictorum prioris et conuentus duxerit producendos, ad reprobandos testes partis alterius, in caussa principali productos, (quorum nomina in eisdem articulis continentur,) vsque ad Kal. Nouembr. proximo futuri, examines, (secundum partis aduersæ interrogatoria, quæ tibi sub eadem bulla transmittimus,) diligenter, primo tamen 21) in personam cuiuslibet testis, a prædictis abbate et conuentu producti, facta sigillatim specificatione criminum, et aliorum obiectorum sibi, in eisdem articulis 22) contentorum. Si vero dicti abbas et conuentus aliquos testes coram te produxerint: contra testes *c*, ab eisdem priore et conuentu producendos, iuxta articulos, (quos ipsi abbas et conuentus tibi super reprobatione testium productorum 23) prioris et conuentus in eadem caussa 24) *d* produxerint 25), recipere, ac eos vsque ad Kalendas Februarii, proximo futuri, diligenter examinare procures, simili specificatione criminum, et aliorum, (quæ contra testes eorumdem prioris et conuentus obiecta fuerint,) obseruata, prius tamen præstito iuramento a procuratore dictorum abbatis et conuentus, quod ad hoc ex malitia non procedant.

17) *Spolicen. Lyncon.* C. R. per totum. *Spalen. Lixonien.* H. *Lincon.* impr.
18) *Spalen.* C. H.

19) *Faciat*, C. H.
20) *A*, non est in C. impr.
21) *Tum*, C. H.
22) *Positionibus*, C. R.
23) *Supra dictorum*, C. R. *prædictorum*, H.
24) *Caussa*, abest a C. H. et impr.
25) *Produxerant*, C. H.

CAP. III.

Aduocatus vel procurator principalis caussæ, in caussa adpellationis testificare non potest: iuramentum autem, (præsumtione faciente pro adpellante,) sibi deferri non debet, nisi iudici videatur. Dominicus.

INNOCENTIVS IV. *in generali concilio Lugdun. (ann. 1245.)*

Romana ecclesia: [*et infra.*] In adpellationis caussa 26) is, qui adpellantis procurator vel aduocatus in priori iudicio fuerat, non recipiatur in testem. Neque indistincte ipsi adpellanti, (præsumtione faciente pro eo,) deferatur etiam iuramentum, sed tunc, cum, inspectis personarum et ipsius caussæ circumstantiis, id 27) fuerit faciendum.

26) *Caussis*, C. H.
27) *Id*, non est in C. R.

TITVLVS XI.
DE IVREIVRANDO.

CAP. I.

Prælati, canonici, rectores, et officiales locorum, qui iurant statuta, et consuetudines loci vel ecclesiæ seruare, prætextu talis iuramenti non obligantur ad illicita, impossibilia vel obuiantia ecclesiasticæ libertati: nec ad ea debet intentio sua referri. Ioann. Andr.

NICOLAVS III. *(ann. 1278. Romæ.)*

Contingit *e* in nonnullis ecclesiis de earum consuetudine obseruari, quod nec 28) ipsarum prælati, (cum primo ad ecclesias ipsas accedunt,) admittuntur, nec canonici, (cum de recipiendis ibidem nouis canonicis agitur,) aliter recipiuntur in ipsis 29), nisi iurent statuta et consuetudines ipsarum ecclesiarum 30), scripta et non scripta, inuiolabiliter obseruare. Inter laicos etiam in multis ciuitatibus, castris et terris, in suis potestatibus, rectoribus vel officialibus adsumendis, consuetudinis morbus irrepsit, quod potestates, rectores, et officiales huiusmodi, ad potestarias, rectorias et officia eadem, (nisi prius seruaturos se statuta ipsorum locorum clausa *f* iurauerint,) nullatenus admittantur. Quia vero in statutis, consuetudinibusque supra dictis interdum aliqua reperiuntur illicita seu impossibilia, vel obuiantia ecclesiasticæ libertati; (ne sub tali generalitate iurandi, sic iurantibus peccandi occasio præbeatur, cum iuramentum non fuerit, vt esset iniquitatis 31) vinculum, institutum:) hac generali constitutione animarum periculis obsistere cupientes, præcipimus, a quibuscumque, scientibus contineri in prædictis consuetudinibus et statutis illicita, impossibilia vel libertati ecclesiasticæ obuiantia, iuramenta huiusmodi 32) aliquatenus

28) *Nec*, in C. R. et H. h. l. non habetur.
29) *Vel cum de recipiendis ibidem nouis canonicis agitur, nec prælati admittuntur, nec canonici aliter recipiuntur in ipsis* etc. C. R. et impr.
30) *Ecclesiarum*, non est in C. H.
31) *In iniquitatis*, C. R.
32) *Huiusmodi*, C. H. non habet.

a Vide Paul. de Castr. conf. 167. incip. ad primum. vol. 2. et Cyn. l. 2. §. sed quia. C. de iur. cal. *b Vide supr. c. prox. et ff. de interrog. act. l. si fine. supr. de dolo. sicut ibi de hoc Ioann. Andr.*

c *Nota, quod iudex potest præfigere terminum ad reprobandas personas testium ante publicationem attestationum. Nam attestationes publicatæ non erant: quia iudex eas caussas tenebatur remittere. Petr. de Anch. Font.* d *Dictio*, caussa, *deest in antiqu. codic.* e *De intellectu, vide Decium in rubr. de const. 1. lect.* f *An sit differentia iurare simpliciter, obseruare statuta, vel contenta in statutis, vel prout in statutis, vide Felin. in c. cum accessissent. de constit.*

non

non præstari. Et talia iuramenta, ea intentione facienda, vel facta, vt etiam illicita vel impossibilia, seu ecclesiasticæ libertati obuiantia obseruentur, (cum etiam sub tali intentione præstari non possint absque diuinæ maiestatis offensa,) decernimus in huiusmodi illicitis, impossibilibus, seu libertati ecclesiasticæ obuiantibus, non seruanda: quin potius pro animarum salute, si sub 38) forma prædicta vel simili aliquos, ignorantes prædicta illicita seu impossibilia, vel libertati ecclesiasticæ obuiantia iurare contigerit, ad obseruanda dumtaxat licita, possibilia et non obuiantia libertati ecclesiasticæ, iurantium 39) referri debet intentio. Declaramus quoque iuramenta, sub huiusmodi generalitate qualitercumque et sub qualicumque *a* verborum forma præstita vel præstanda, ad licita, possibilia, et libertati ecclesiasticæ non obuiantia *b*, tantum extendi, ipsosque iurantes ad alia per præstationem iuramenti huiusmodi non teneri.

38) *Vt sub*, C. R.
39) *Iuramenti, al. iurantium*, C. R. vltimis tamen verbis puncta subiecta sunt, signa deletionis.

CAP. II.

Per ecclesiasticum iudicem ordinarium loci, compellitur iudex sæcularis ecclesiastica censura, ius canonicum, quod ad prouisionem animarum statutum est, seruare.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Licet mulieres, quæ alienationibus dotium et donationum propter nuptias consentiunt non contrauenire, proprio iuramento firmantes, seruare iuramentum huiusmodi, non vi nec dolo 40) præstitum, de iure canonico teneantur; quia tamen quidam iudices sæculares eas contra præfatas alienationes audiunt, quamuis eis constet legitime de huiusmodi iuramento *c*: nos 41), animarum periculis obuiare volentes, eosdem iudices ad seruandum hoc ius canonicum, per locorum ordinarios censura ecclesiastica decernimus compellendos.

40) *Vel dolo*, C. H.
41) *Nos autem*, C. R.

CAP. III.

Electus, post sacramentum ponens vel respondens contraria directe, (nisi rationabiliter excusetur,) velut periurus a confirmatione repellitur. Idem, si hoc fecerit procurator, ipso mandante, vel ratum habente vel non reuocante. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum in positionibus super electionis tuæ 42) negotio, (post iuramentum, in caussa præstitum,) a te datis, seu responsionibus, quas ad positiones tui aduersarii fecisse dignosceris, reperiatur contrarietas manifesta: tibi tamquam periuro, (nisi iusta caussa et rationabilis te excuset,) super ipsa electione perpetuum silentium imponi debebit.

Idem fiet, (si, te expresse mandante, vel etiam ex 43) postfacto sciente, ac ratum habente, seu non reuocante,) positiones, aut responsiones huiusmodi 44) contrarias tuo nomine tuus fecerit procurator.

42) *Tuæ*, non est in C. impr.
43) *Etiam te ex*, etc. C. H.
44) *Huiusmodi*, desideratur ibid.

TITVLVS XII.
DE EXCEPTIONIBVS.

CAP. I.

Sex sunt dicta huius decretalis. Primo ponit arengam et ius antiquum, et constitutionis caussam. Secundo dicit, quod reus, qui contra actorem de excommunicatione excipit, vt ipsum repellat ab agendo, debet ipsius excommunicationis speciem, et nomen excommunicatoris exprimere, et eam intra octo dies probare: alias iudex procedet in caussa, et illum in expensis condemnabit. Tertio statuit, quod, si iterum obiiciatur, et probetur eadem vel alia excommunicatio, actor repellitur: sed quæ acta sunt, valebunt. Quarto, quod vltra duas vices hæc exceptio non opponatur, nisi ex caussa. Quinto, quod, si opponitur post rem indicatam, impeditur exsequutio, sententia nihilominus valet. Sexto dicitur, quod iudex publice excommunicatum, reo non opponente, ex suo officio debet ab agendo repellere. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *in concilio Lugdun.* (*ann.* 1245.)

Pia *d* consideratione statuit mater ecclesia, quod maioris excommunicationis exceptio, in quacumque parte iudiciorum opposita, lites differat, et repellat agentes: vt ex hoc magis censura ecclesiastica timeatur, communionis 45) *e* periculum euitetur, contumaciæ vitium reprimatur, et excommunicati, (dum a communibus actibus excluduntur,) rubore suffusi 46) ad humilitatis gratiam, et reconciliationis adfectum facilius inclinentur. Sed, hominum succrescente malitia, quod prouisum est ad remedium, tendit ad noxam. Dum enim in caussis ecclesiasticis frequentius hæc exceptio per malitiam opponitur: contingit interdum differri negotia, et partes fatigari laboribus et expensis. Proinde, (quia morbus iste quasi communis irrepsit,) dignum duximus communem adhibere medelam. Si quis igitur excommunicationem opponit: speciem illius, et nomen excommunicatoris exprimat, sciturus eam rem se deferre debere in publicam notionem, quam intra octo dierum spatium *f*, (die, in quo proponitur 47), minime computato,) probare valeat apertissimis documentis. Quod si non probauerit: iudex in caussa procedere non omittat, reum in expensis, quas actor ob hoc diebus illis se fecisse docuerit, præhabita taxatione, condemnans. Si vero postmodum, instantia durante iudicii 48), et probationis copia succedente, de eadem excommunicatione vel alia excipiatur iterum, et probetur 49): actor in sequentibus excludatur, donec meruerit 50) absolutionis gratiam 51) obtinere, iis, quæ præcesserunt 52), nihilominus in suo robore duraturis, prouiso, quod vltra 53) duas vices hæc non opponatur exceptio, præterquam si excommunicatio noua emerserit, vel euidens, et prompta probatio superuenerit de antiqua. Sed si post rem iudicatam talis exceptio proponatur; exsequutionem impediet: sed sententia, quæ præcessit 54), non minus robur debitum obtinebit, eo tamen saluo, vt, si actor excommunicatus sit publice, et hoc iudex nouerit *g*, quandocumque, (etsi de hoc reus non excipiat,) iudex ex officio *h* suo actorem repellere non postponat.

45) *Et excommunicationis*, C. R. et H.
46) *Perfusi*, C. R.
47) *Opponitur*, ibid.
48) *Iudicis*, C. H.
49) *Et probetur de eadem*, C. R.
50) *Meruit*, C. impr.
51) *Beneficium*, C. R.
52) *Præcesserit*, C. H.
53) *Vt vltra*, C. R. et H.
54) *Præcesserit*, C. R.

CAP. II.

Exceptio rei iudicatæ per ecclesiasticum iudicem admitti debet in foro sæculari, et e conuerso. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298. *Romæ.*)

Cum quidam sæculares iudices, (dum coram eis excipitur de re, per ecclesiasticum iudicem iudicata, in casu, quo 55) ad eum pertinet cognitio de consuetudine, vel de iure,) recusent 56) excipientes audire, in derogationem iurisdictionis ecclesiasticæ et contemtum: decernimus, vt per censuram ecclesiasticam ab iniquitate coerceantur huiusmodi, et ad admittendum 57) exceptionem eamdem, (vbi alias de iure debet admitti,) a locorum ordinariis compellantur.

Similiter ecclesiastici iudices, (si coram ipsis excipiatur de re, per sæcularem iudicem iudicata,) exceptionem ipsam admittant, in iis, quæ animarum periculum non inducunt, per superiores suos, (nisi fecerint,) animaduersione debita castigandi.

55) *In quo*, C. H.
56) *Recusant*, C. R.
57) *Admittendam*, C. impr.

TITVLVS XIII.
DE PRAESCRIPTIONIBVS.

CAP. I.

De præscriptionibus sufficit bona fides, vbi ius commune, vel præsumtio non est contra præscribentem; alias debet adlegari titulus, et probari: nisi sit præscriptio, cuius contrarii non exstat memoria. H. d. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Episcopum, qui ecclesias, et decimas, quas ab eo repetis, proponit, (licet in tua sint constitutæ diœcesi,) se 58) legitime præscripsisse, adlegare oportet, (cum ius commune contra ipsum faciat,) huiusmodi præscriptionis titulum *i*, et probare. Nam licet ei, qui rem præscribit ecclesiasticam, si sibi non est contrarium ius commune, vel contra eum præsumtio non habeatur 59), sufficiat bona fides; vbi tamen est ei ius commune contrarium, vel habetur præsumtio contra ipsum; bona fides non sufficit; sed est necessarius titulus, qui possessori caussam tribuat præscribendi: nisi tanti temporis adlegetur præscriptio, cuius contrarii memoria non exsistat.

58) *Se*, non est in C. H.
59) *Habetur*, C. Q.

---

a *Al.* quacumque. b *Hic generalis principis confirmatio trahitur ad illicita, et alia, de quibus in text. Alex. consil.* 59. *vol.* 1. *et Dec. consil.* 172. c *Vide not. per Rom. sing.* 498. *incip. vbi iuramentum. et* 499. *incip. tu scis. et per Ioann. Andr. in cap. cum laicus. de foro compet. Adde Fel. in c.* 1. *extr. de iureiur.* d *De intellectu vide Couarruu. in cap. quamuis. de pact. l.* 6. *in* 3. *par. relectio.* §. 3. *et Lud. Gom. in reg. cancellariæ, de annali possessore, quæst.* 44. e *Al.* et communionis.

f *Sed si vltimus dies esset feriatus, an talis inter octo esset computandus, docet Fel. in cap. fin. de except.* g *Not. quod non sequitur, iste est publice excommunicatus, ergo iudex scit. Vide c.* 8. §. *notandum. C.* 2. *qu.* 3. *Anch. Font.* h *Vide Dec. in c. parati. de adpell.* i *An sufficiat titulus putatiuus, docent Abb. et Fel. in c. de quarta. et in c. auditis. de præscr.*

CAP. II.

Priuatus ipso iure vel per sententiam bonis, quæ tenet a Romana vel aliis ecclesiis, illa minori spatio centum annorum contra Romanam, vel quadraginta contra alias non præscribit. Filii autem hæreticorum, qui catholici putabantur, bona paterna contra Romanam et alias ecclesias præscribunt spatio quadraginta annorum: et idem in extraneis. Ioann. Andr.

IDEM.

Si qui *a*, (exigentibus culpis vel excessibus, ab eisdem commissis,) bonis, quæ a Romana, vel ab aliis tenent ecclesiis, sint per sententiam, vel ipso iure priuati; statuimus, vt in adprehendendis, vel occupandis postea quandocumque bonis eisdem, nullus, (licet leges humanæ super hoc alia tempora statuere videantur,) ipsis ecclesiis temporis lapsus obsistat: nisi contra ipsam Rom. ecclesiam centenaria, vel contra ecclesias alias quadragenaria præscriptio legitime sit completa. Si post mortem hæreticorum, (qui, dum viuerent, catholici putabantur,) bona ipsorum a catholicis eorum filiis, vel nepotibus, aut extraneis quibuscumque, spatio XL. annorum fuerint bona fide possessa; sancimus, eos super bonis huiusmodi 60), (etiamsi ad Romanam peruenire deberent ecclesiam,) in hoc casu non esse vlterius molestandos: quamquam illi, quorum bona fuerant 61), nunc detegantur hæretici exstitisse.

60) *Huiusmodi ecclesiasticis*, C. R. *huius ecclesiasticis etiam*, H.
61) *Fuerint*, C. H.

TITVLVS XIV.
DE SENTENTIA ET RE IVDICATA.

CAP. I.

Iudex, qui contra iustitiam et contra conscientiam aliquid in iudicio fecerit in grauamen partis, per gratiam vel per sordes, condemnandus est parti læsæ in æstimationem litis, et per annum est suspensus, et perpetuo, si medio tempore ingerat se diuinis: nisi papa cum ipso dispenset. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *in concil. Lugdunensi. (ann. 1245. in Gallia.)*

Cum æterni tribunal iudicis illum reum non habeat, quem iniuste iudex condemnat, testante propheta *b*: *nec damnabit eum, cum iudicabitur illi:* caueant ecclesiastici iudices, et prudenter attendant, vt in caussarum processibus nil vindicet odium, vel fauor vsurpet, timor exsulet, præmium aut exspectatio præmii iustitiam non euertat, sed stateram gestent in manibus, lances adpendant æquo libramine, vt in omnibus, quæ in caussis agenda fuerint, præsertim in concipiendis sententiis et ferendis, præ oculis habeant solum Deum, illius imitantes exemplum *c*, qui querelas populi, tabernaculum ingressus, ad Dominum referebat, vt secundum eius imperium iudicaret. Si quis autem iudex ecclesiasticus, ordinarius, aut etiam delegatus, famæ suæ prodigus, et proprii persequutor honoris, contra conscientiam et contra iustitiam, in grauamen partis alterius in iudicio quidquam fecerit per gratiam, vel per sordes; ab exsequutione officii per annum nouerit se suspensum, ad 62) æstimationem litis parti, quam læserit, nihilominus condemnandus, sciturus, quod, si, suspensione durante, damnabiliter ingesserit se diuinis, irregularitatis *d* laqueo se inuoluet, secundum canonicas sanctiones: a qua 63) non nisi per summum pontificem poterit liberari, saluis aliis constitutionibus, quæ iudicibus, male iudicantibus, pœnas ingerunt 64) et infligunt. Dignum est enim, vt, qui in tot præsumit offendere, pœna multiplici castigetur.

62) *Et ad*, C. R.
63) *A quo*, C. O.
64) *Inferunt*, C. R.

CAP. II.

Papa imperatorem deponere potest ex caussis legitimis. H. d. secundum Paulum.

IDEM, *sacro præsente 65) concilio, ad memoriam sempiternam. (ann. 1245. in Gallia.)*

Ad apostolicæ dignitatis: *[et infra.]* Sane, cum dura guerrarum commotio nonnullas professionis Christianæ prouincias diutius adflixisset: nos ad Federicum 66), præcipuum principem sæcularem, huiusmodi dissensionis et tribulationis auctorem 67), a felicis recordationis Gregorio papa IX. 68) prædecessore nostro, pro suis excessibus anathematis vinculo innodatum, speciales nuntios, et magnæ auctoritatis viros, videlicet venerabiles fratres 69), P. Alban. et Hug. 70) *e* Sabin. episcopos, ac dilectum filium Gulielmum, Basilicæ XII. apostolorum presbyterum cardinalem 71), qui salutem zelabantur ipsius, duximus destinandos, facientes sibi proponi per ipsos, quod nos et fratres nostri, (quantum in nobis erat,) pacem *f* per omnia secum habere, nec non cum omnibus hominibus optabamus, parati sibi pacem et tranquillitatem dare, ac mundo etiam vniuerso. Et quia prælatorum, clericorum, omniumque aliorum, quos detinebat captiuos, et omnium tam clericorum, quam laicorum, quos ceperat in galeis 72), restitutio poterat esse pacis plurimum inductiua: eum, vt illos restitueret, (cum hoc idem, tam ipse, quam sui nuntii, antequam ad apostolatus vocati essemus officium, promisissent 73)), rogari et peti ab ipso fecimus per eosdem, ac proponi insuper, quod iidem pro nobis parati erant audire, et tractare pacem, ac etiam audire 74) satisfactionem, quam facere princeps vellet de omnibus, pro quibus erat vinculo excommunicationis adstrictus, et offerre 75) præterea, quod, si ecclesia eum in aliquo contra *g* debitum læserat, (quod non credebat,) parata erat corrigere, ac in statum debitum reformare. Et, si diceret ipse, quod in nullo contra iustitiam læserat ecclesiam, vel quod nos eum contra iustitiam læsissemus, parati eramus vocare reges, prælatos, et principes, tam ecclestiasticos, quam sæculares ad aliquem tutum locum, vbi per se, vel sollemnes nuntios conueniret *h*. Eratque parata ecclesia de consilio concilii sibi satisfacere, si eum læsisset in aliquo, ac reuocare sententiam, si quam contra ipsum 76) iniuste tulisset, et cum omni mansuetudine et misericordia 77), (quantum cum Deo et honore suo fieri poterat,) recipere de iniuriis et offensis ipsi ecclesiæ, suisque per eum irrogatis, satisfactionem ab *i* eo volebat, et omnes amicos suos, sibique adhærentes *k*, in pace ponere, plenaque securitate gaudere, vt numquam hac occasione possent aliquod subire discrimen. Sed, licet sic apud eum pro pace paternis monitis, et precum curaremus insistere lenitate; idem tamen, Pharaonis imitatus duritiam, et obturans *l* more aspidis aures suas, preces huiusmodi et monita, clara 78) obstinatione, ac obstinata elatione despexit: propter quod non valentes absque graui offensa Christi eius iniquitates amplius tolerare, cogimur, (vrgente nos conscientia,) iuste animaduertere in eumdem. Et, vt ad præsens de ceteris eius sceleribus taceamus, quatuor grauissima, (quæ nulla possunt tergiuersatione celari,) commisit. Deierauit enim multoties pacem, quondam inter ecclesiam et imperium reformatam, temere violando: *[et infra.]* Perpetrauit sacrilegium, capi faciens cardinales sanctæ Romanæ ecclesiæ, ac aliarum ecclesiarum prælatos et clericos religiosos, et sæculares, venientes ad concilium, quod idem prædecessor noster duxerat conuocandum: *[et infra.]* De hæresi quoque non dubiis et leuibus, sed difficilibus et euidentibus argumentis suspectus habetur: *[et infra.]* Præter hæc regnum Siciliæ, (quod est speciale patrimonium B. Petri *m*, et idem 79) princeps ab apostolica sede tenebat in feudum,) iam ad tantam in clericis et laicis exinanitionem, seruitutemque redegit, quod, eis pæne penitus nihil habentibus, et omnibus exinde fere probis eiectis, illos, qui remanserunt ibidem, sub seruili quasi conditione viuere, ac Romanam ecclesiam, (cuius sunt homines principaliter et vasalli,) offendere multipliciter et hostiliter impugnare compellit. Posset etiam merito reprehendi, quod mille quidem fartorum 80) annuam pensionem, (in qua pro eodem regno ipsi ecclesiæ Romanæ tenetur,) per nouem annos et amplius soluere prætermisit.

Nos itaque, super præmissis, et quam pluribus 81) aliis eius nefandis excessibus, cum fratribus nostris et sancto concilio deliberatione præhabita diligenti, (cum Iesu Christi vices, licet immeriti, teneamus in terris, nobisque in B. Petri persona sit dictum *n*: *quodcumque ligaueris super terram, ligatum erit et in cœlis:*) memoratum 82) principem, qui se imperio et regnis *o*, omnique honore et dignitate reddidit tam indignum, quique propter suas iniquitates a Deo, ne regnet, vel imperet, est abiectus 83), suis ligatum peccatis, et abiectum, omnique honore ac dignitate priuatum a Domino, ostendimus, denuntiamus, et nihilominus sententiando priuamus, omnes, qui ei 84) iuramento fidelitatis tenentur adstricti, a iuramento huiusmodi perpetuo absoluentes,

65) *Adprobante*, C. R.
66) *Fredericum*, C. impr.
67) *Actorem*, C. O.
68) *IX.* abest a C. H. et impr.
69) *Fratres nostros*, C. R. et H.
70) *Et G.* C. R. et H. *et H.* impr.
71) *Cardinales*, C. H.

72) *Galliis*, C. impr.
73) *Promiserit*, C. R. *promisit*, H.
74) *Illi dare*, C. H.
75) *Offerri*, C. R. et H.
76) *In eum*, ibid.
77) *Modestia*, C. H.
78) *Elata*, C. impr.
79) *Quod et idem*, C. R.
80) Diction. *quidem fartorum*, non sunt in C. H.
81) *Quam plurimis*, ibid.
82) *Ligatum et in cœlis, et quodcumque solueris super terram, erit solutum et in cœlis, memoratum*, ibid.
83) *Eiectus*, C. R.
84) *Omnes eos, qui*, C. H.

a *De intellectu. Ioann. Fab. instit. de vsu et reb. fisci.* b *Psalm.* 36. c *Exod.* 32. d *Vide Doct. in c. fin. de cler. excomm. ministr. et quid sit irregularitas, et vnde sumserit originem. Dom.* e G.

f *Vide Spec. tit. de comp. vid. ad* 6. *v. et Fel. in c. cum sit. de for. comp.* g *In quodam manuscr. desunt hæc duo verba:* contra debitum. h *Conuenirent.* i Ab ipso. k *Vid. c. imitare. C. 6. qu. 1. et l. si duo. §. fin. ff. de arb. et Bart. in l.* 133. *ff. de verb. obl. Font.* l *Alias:* obturantis. *Exod.* 1. m *Adde cap. mandata. et ibi Dd. de præscript. et can. 1. dist. 94. et Clem. 1. Romani. de iur.* n *Matth.* 16. o *Nota, quod dignitates sæculares de iure plures simul teneri possunt absque dispensatione: licet secus sit in ecclesiasticis. de quo in c. 1. de consuet. et cap. de multa. de præbendis.*

auctoritate apostol. firmiter inhibendo, ne quisquam de cetero sibi, tamquam imperatori vel regi, pareat et intendat, decernendo 85) *a* quoslibet, qui ei deinceps, velut imperatori vel regi, consilium vel auxilium praestiterint seu fauorem, ipso facto *b* excommunicationis sententiae subiacere. Illi autem 86), ad quos in eodem imperio imperatoris spectat electio, eligant libere successorem.

De praefato Siciliae regno prouidere curabimus cum eorumdem fratrum nostrorum consilio, sicut viderimus expedire.

85) *Et decernendo*, ibid.
86) *Autem*, desideratur ibid.

CAP. III.

Qui petit rem certam, caussa expressa, si illam caussam non probat, succumbit: licet aliam probet, maxime postmodum emergentem. Ioann. Andr.

IDEM *praeceptori hospitalis S. Ioannis* 87) *Hierosol. in Hispania, et commendatori* 88), *ac fratribus domus* 89) *de Curuaria* 90), *hospitalis eiusdem. (ann. 1250. Roma in Hispaniam.)*

Abbate *c* sane: [*et infra.*] Abbas de Bonefac. pro se et conuentu suo proponens, locum de Rosellis esse praedicti monasterii iure dominii, vel quasi, et cum suis finibus ex largitione regis Arragoniae ad ipsum monasterium pertinere, petiit adiudicari eidem 91) monasterio locum ipsum, et vos exinde amoueri. Adlegabatur autem pro parte vestra, quod facta vobis donatio de praedictis valida exsistebat, quamuis illa sub Sarracenorum tunc exsisterent potestate: quia non simpliciter, sed sub conditione fuere donata, videlicet si ad manus fidelium deuenirent. In quo casu concessio poterat, et debebat habere vigorem; quia ipsi donationi rerum donatarum natura vel qualitas non obstabat, et salubre ac laudabile quidem erat spectare 92) ac praestolari tempus, quo illa Christianorum dominio subderentur: quare 93) mox, cum peruenerunt ad ipsos, fuerunt ad vos totaliter 94) deuoluta. Multum quoque distabat, an ipsi monasterio de Bonefac. vel praedicto monasterio Populeti ab eodem rege facta donatio fuisset: quia, etsi liquebat praedicta monasterio Populeti ab ipso rege, ac ab illo 95) abbati et conuentui de Bonefac. fuisse collata, non tamen ob hoc constabat, dictum regem ipsi 96) monasterio de Bonefac. illa donasse, vel mandasse donari. Nec pro eo, quod voluit et statuit, vt aedificaretur ibi monasterium, poterat et debebat intelligi, eum praedicta, vel eorum aliqua construendo monasterio donauisse; cum illa potius sua videretur 97) intentio, vt, (quia praefatum monasterium Populeti, tot et tantorum bonorum largitione ditabat,) abbas et conuentus ipsius pro sua suorumque salute monasterium construere tenerentur: praesertim quia monasterio, quod nondum erat, aliqua fieri donatio non valebat. Praemissa vero concessio 98), facta monasterio de Bonefac. ab abbate et conuentu monasterii Populeti, nullum prorsus ei videbatur adferre suffragium, pro eo potissime *d*, quod post litem contestatam, et processum iudicii facta fuerat, sicut clare patebat ex instrumento praefato. Vnde cum ius, (si quod in praedictis ipsi monasterio de Bonefac. ex concessione huiusmodi competebat,) in iudicio minime deduxisset; (quia videri non potest illud venisse 99), quod postmodum accidit:) pronuntiari vtique super petitis non poterat ex eadem. Pro parte autem altera dicebatur, quod, cum rex ipse sua probitate ac studio, ab infidelibus loca conquisiuerit 100) supra dicta, donatio aui vel patris ipsius, prius 1) facta de illis, cum 2) ad cultum fidei peruenirent, regem eumdem, quoad haec, sic 3) per eum postmodum adquisita, obligare non potuit: cum sua propria facta essent, et viderentur ab aliis bonis hereditariis separata.

Porro, praefata concessio, facta monasterio de Bonefac. a monasterio Populeti, licet post acceptum iudicium caussaeque processum interuenerit, prodesse tamen et valere debebat: cum pro actore, (quod de iure suo ex caussa idonea, quamuis superuenienti *e*, adpareat,) satis sufficere videatur, satisque esse, sic 4), (prout seruatur in reo,) intersit ipsius tempore sententiae proferendae. Sed ad haec pars vestra respondit, quod, cum tam supra dicti aui donatio, quam locorum adquisitio praemissorum, fuerint nomine regni factae, memoratus rex donationem seruare huiusmodi tenebatur *f*. Ceterum praedicta 5) monasterii Populeti concessio, monasterio de Bonefac. auxiliari non poterat in hac parte; quia, cum quis egit ex aliqua certa et speciali 6) caussa, et postea, siue alia, siue similis ei, quam exposuit, accidit, videri non potest illa in iudicio 7) deuenisse: cum iudex tunc prospicere ac attendere 8) debeat diligenter, an *g* ex ea omnino eadem 9), quae prius expressa exstitit, vtpote, quae tunc etiam competeret, actoris intentio sit fundata. Secus autem, cum egit vel petiit in genere, nullius certae, vel specialis caussae faciens mentionem, videlicet quia generaliter forte proposuit, aliquem obnoxium esse sibi, vel ad se iure dominii, vel quasi, rem aliquam pertinere. Tunc enim hoc 10) praecipue est inspiciendum iudici, an sufficienter vel minime de iure vel intentione constet actoris. Vnde si de hoc ex caussa, etiam postmodum accidenti, liqueat; potest et debet iudex, (etiamsi adpareat minus iuste a principio fore actum,) suum exinde animum informare: quoniam, etsi petitum fuerit indebite, non ob hoc tamen minus valuit et tenuit iudicium subsequutum, nec illius acta vel gesta propterea minus valida exstiterunt, nec etiam iudex ipse, cognita taliter veritate, pronuntiare in contrarium posset cum libera conscientia et secura. Non prodesset etiam multum reo, si tunc forte in ipsum ex huiusmodi superuenienti caussa, condemnatio non ferretur: cum, mox alio instituto iudicio, foret ex illa 11) merito condemnandus. Vnde, etsi actori suam ex superuenienti caussa intentionem 12) sufficiat fundauisse, cum egit, aliqua caussa specialiter non expressa; secus tamen 13) est, si certam et specialem in sua petitione subiunxerit: nisi postmodum intentionem suam ex eadem prorsus, (quam prius expressit,) tunc 14) *h* etiam competenti caussa fundarit 15). Quare cum memoratus abbas monasterii de Bonefac. proposuerit 16), saepe fatum locum de Rosell. cum suis terminis ad ipsum monasterium ex praedicti regis largitione spectare, nec de aliqua facta ipsi monasterio super hoc ab eodem rege concessione docuerit, ostenderit autem, donationem quondam factam illi de his ab abbate et conuentu monasterii Populeti, quae nec in sua petitione fuerat expressa, nec etiam ante facta: nullum profecto commodum ex ea reportare debebat.

Praefatus igitur cardinalis, praemissis omnibus, et aliis, quae hinc inde fuerunt proposita, diligenter auditis ac vtriusque partis meritis aequa iustitiae lance discussis, prudenter attendit, id, quod praedicti abbas et conuentus de Bonefac. proposuerunt, intentionem videlicet 17) actoris, ex iis, quae post litis contestationem accidunt, posse fundari, eaque debere in iudicium deuenire, tunc locum habere, (sicut congrue adlegatum est supra,) videlicet quando ex certa et expressa *i* caussa specialiter non est actum. Ex iis enim, quae post inchoatum iudicium eueniunt, quando caussa fuit exposita specialis, nec debet, nec potest iudicis animus ad proferendam 18) sententiam 19) informari: quia, cum certae caussae facta est mentio, vtpote donationis, vel venditionis aut alterius specialis 20), oportet incepti iudicii tempus attendi, vt liquido cognoscatur, an tunc interfuerit 21) actoris, propter illa, quae specialem comitantur caussam, et necessario adesse debent, veluti locus et tempus, et huiusmodi, quae sunt sollicite attendenda, et sine quibus caussa 22) vacua et inualida censeretur. Sed cum est in genere absque alicuius caussae declaratione petitum; non sic oportet accepti iudicii tempus inspici: quia non requiruntur, nec sunt opportuna, nec attendi possunt huiusmodi comitantia in hoc casu *k*. Et licet aliquibus curiosis, (qui de iis, quae non multum expediunt, saepe disceptant,) aliter forsan adpareat, quando actum est caussa aliqua non expressa *l*; vtilius tamen videtur negotia tali expediri compendio, quam per quamdam exactam subtilitatem longo dispendio prorogari: praesertim cum nonnulla pro vtilitate communi contra iuris asperitatem ex aequitatis mansuetudine tolerari

87) A C. R. et H. absunt vocabula: *S. Ioannis.*
88) *Commendatoribus*, C. H.
89) *Domus*, ibid. non legitur.
90) *Ceruaria*, C. R.
91) *Praedicto*, C. R. et H.
92) *Exspectare*, ibid.
93) *Quia*, C. H.
94) *Taliter*, ibid.
95) *Alio*, C. impr.
96) *Dicto*, C. H.
97) *Videatur*, C. R. et H. *videtur*, impr.
98) *Donatio*, C. R. et H.
99) *In illud iudicium venisse*, C. H.
100) *Adquisierit*, ibid.
1) *Primo*, C. R.
2) *Quam*, C. H.
3) *Si per eum*, ibid.
4) *Si*, C. H. et impr.

5) *Praedicti*, C. H.
6) *Vel etiam speciali*, C. R.
7) *In iudicium*, C. H.
8) *Intendere*, C. R.
9) *An omnino ex eadem*, C. H.
10) *Hic*, C. impr.
11) *Ex alio*, C. H.
12) *Intentioni*, ibid.
13) *Tamen*, desideratur ibid.
14) *Et tunc*, C. R. et impr.
15) *Fundauit*, C. R.
16) *Proposuit*, C. H.
17) *Videlicet*, abest ab eod. C.
18) *Ferendam*, C. R.
19) *Sententiam interpositam*, ibid.
20) *Specialis contractus*, ibid.
21) *Illa fuerit*, ibid.
22) *Caussa*, abest a C. R. et H.

a *Al.* et decernendo. b *Id est, absque monitione. Ita Dec. in cap. reprehensibilis. de adpell. et consil.* 138. c *De intellectu vid. Ioann. Fab. inst. de act. §. sic itaque discretis.* d *Vide Bart. et Alex. in l. habebat. de instit. act. et Alex. in l. diuus. de re iudic. et Felin. in cap. licet. de probat.* e *Vide decis. Rot. 176. in nouis.*

f *Vide de hoc Bart. in l. prohiberet. §. plane. ff. quod vi aut clam. et Ruin. consil. 25. libr. 2.* g *In quodam manuscripto legitur sic:* an et omnino eadem, *etc.* h *Al.* et tunc etiam. i *Vide ad hoc Bart. in l. 1. ff. de edend. et l. habebat. ff. de inst. act. et Felin. in c. ex parte. 1. de rescript.* k *Vide Bart. in l. et an eadem. §. actionis. ff. de except. rei iud. Font.* l *Vide l. si rem. §. fin. ff. de pign. act. l. non potest videri. ff. de iud.*

tolerari noscantur. Vnde idem cardinalis, considerans, quod ipsi 23) abbas et conuentus de Bonefac. non probauerunt 24), largitionem super his regiam legitime 25) sibi factam, ex qua specialiter vos impetere videbantur, ab huiusmodi eorumdem 26) abbatis et conuentus impetitione 27), de mandato nostro, præhabito fratrum nostrorum consilio 28), vos duxit sententialiter absoluendos. Nos igitur, cardinalis eiusdem sententiam ratam habentes, eam auctoritate apostolica confirmamus.

23) *Idem*, C. R.
24) *Probauerint*, C. H.
25) *Legitime*, ibid. non legitur.
26) *Eorumdem*, a C. R. abest.
27) *Petitione*, C. H.
28) *Concilio*, ibid.

CAP. IV.

Si ex pluribus iudicibus vel arbitris, vnus, (aliis præsentibus et mandantibus,) per verba pluralis numeri ferat sententiam; tenet sententia: electio autem pronuntianda est per verba singularia. H. d. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1298.)*

Cum *a* ab vno arbitrorum vel iudicum, (aliis præsentibus et mandantibus,) scripta sententia recitatur: habetur perinde, ac si simul esset ab omnibus recitata *b*. Oportet tamen, vt is, qui recitat, non vtatur verbis singularis numeri, sed pluralis, vt dicat: *nos, tales iudices vel arbitri, pronuntiamus, seu statuimus in hunc modum*: licet secus in electione seruetur, in qua, (vt censeatur euidentius vnica, et communis,) est ab vno vice omnium, (siue per compromissum, siue per scrutinium procedatur,) electionis pronuntiatio per verba singularis numeri facienda.

CAP. V.

Ponit tres casus nullitatis sententiæ, et a primo vnum casum excipit. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Etsi sententia definitiua, (postquam scripta fuerit,) debeat a iudice, non ab alio, de scripti recitatione proferri, (alias nec nomen sententiæ mereatur habere, nec ab ea sit adpellare necesse:) episcopo tamen, (quem propter dignitatis prærogatiuam ampliori conuenit honore fulgere,) sententiam, ab eo ferendam, licebit, (ad instar illustrium personarum,) per alium recitare. Sententia, quam scriptam edi a iudice litigatoribus, non recitari, vel quam ab ipso stando, non sedendo proferri contingit, nullius penitus est momenti.

TITVLVS XV.
DE ADPELLATIONIBVS.

CAP. I.

Adpellans ad papam in iudicio vel extra, adpellare debet in scriptis, et caussam exprimere, et apostolos petere. Si vult et petit adpellatus: principales personæ per se, vel per procuratores, instructos super principali, accedere debent ad papam. In adpellationibus, a sententia definitiua interpositis, nil mutatur. Demum vtrique, contra facienti, imponitur pœna. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *in concilio Lugdun. (ann. 1245.)*

Cordi nobis est lites minuere, et a laboribus releuare subiectos. Sancimus igitur, vt, si quis in iudicio vel extra, super interloquutoria, vel grauamine aliquo ad nos duxerit adpellandum, caussam adpellationis in scriptis adsignare deproperet *c*, petat 29) apostolos, quos ei præcipimus exhiberi: in quibus adpellationis caussam exprimat, et cur adpellatio non sit admissa, vel si adpellationi forsan ex superioris reuerentia sit delatum. Post hoc adpellatori secundum locorum distantiam, personarum et negotii qualitatem tempore prosequutionis indulto, si voluerit adpellatus, et petierit, principales personæ per se, vel per procuratores instructos, cum mandato ad agendum, et cum rationibus et munimentis, ad caussam spectantibus, accedant ad sedem apostolicam sic parati, vt, (si nobis visum fuerit expedire,) finito adpellationis articulo, vel de partium voluntate omisso, procedatur in negotio principali, quantum de iure poterit et debebit, iis, quæ in adpellationibus a definitiuis sententiis interpositis antiquitas statuit, non mutatis. Quodsi 30) adpellator, quæ præmissa sunt, non obseruet: reputabitur non adpellans, et ad prioris iudicis redibit examen, in expensis legitimis condemnandus. Si autem adpellatus contemserit hoc statutum: in eum, tamquam in contumacem, tam in expensis, quam in caussa, (quantum a iure permittitur,) procedatur. Iustum est equidem, vt in eum iura insurgant, qui ius et iudicem et partem illudit 31).

29) *Et petat*, C. R. et H.
30) *Sed si*, C. impr.
31) *Eludit*, C. R. et ed. gloss.

CAP. II.

Iudex, qui recusatur, statuit competens tempus arbitris ad finiendam caussam: quo elapso, si finita non fuerit, in principali procedit. Ioann. Andr.

IDEM.

Legitima suspicionis caussa, contra iudicem adsignata, et arbitris a partibus (secundum formam iuris) electis, qui de ipsa cognoscant, sæpe contingit, quod, ipsis in idem conuenire nolentibus, nec tertium aduocantibus 32), cum quo ambo vel alter eorum procedat ad decisionem ipsius negotii, vt tenentur, iudex proferat excommunicationis sententiam contra ipsos; quam ipsi tum propter odium, tum propter fauorem partium diutius vilipendunt: quare, caussa ipsa plus debito prorogata, non proceditur ad cognitionem negotii principalis. Volentes igitur morbo huiusmodi 33) necessariam adhibere medelam, statuimus vt ipsis arbitris per iudicem competens terminus præfigatur *d*, intra quem in idem conueniant, vel tertium concorditer aduocent, cum quo ambo, vel alter eorum, eiusdem suspicionis negotium terminare procurent: alioquin iudex extunc in principali negotio procedere non omittat.

32) *Vocantibus*, C. R.
33) *Huic morbo*, C. R. et H.

CAP. III.

De officiali episcopi non ad episcopum, sed ad archiepiscopum adpellatur.

IDEM.

Romana ecclesia: [*et infra.*] Cum suffraganeorum Remensis ecclesiæ, suorumque officialium, (qui generaliter de caussis, ad ipsorum forum pertinentibus, eorum vices supplendo cognoscunt,) vnum et idem consistorium siue adiutorium 34) sit censendum: ab ipsis officialibus non ad dictos suffraganeos *e*, (ne ab eisdem ad se ipsos interponi adpellatio videatur,) sed de iure ad Remensem est curiam *f* adpellandum.

De subdito episcopi ad ipsum, non ad archiepiscopum adpellatur: nisi aliud esset de consuetudine. H. d.

§. 1. Ab archidiaconis 35) vero, aliisque inferioribus prælatis, suffraganeis subiectis eisdem, et eorum officialibus, ad suffraganeos ipsos debet, et non ad eamdem curiam, (omissis dictis suffraganeis,) adpellari: nisi aliud Remensi ecclesiæ de consuetudine competat in hac parte.

Archiepiscopus caussam adpellationis, ab episcopo interpositæ, non debet committere, vel partes citare: nisi in adpellatione probabilis caussa sit expressa.

§. 2. Cum autem *g* ad præfatam curiam ab eorumdem suffraganeorum vel suorum officialium audientia fuerit adpellatum; Remensis archiepiscopus, (qui pro tempore fuerit,) vel officialis ipsius nullatenus in adpellationis caussa interpositæ, ante definitiuam sententiam citent partes: nec etiam aliis illam committant, adpellationis eiusdem caussa probabili seu legitima non expressa.

Si negetur, per adpellationem negotium deuolutum; non inhibebit archiepiscopus iudicem principalis caussæ procedere: nisi prius de deuolutione constiterit. H. d.

§. 3. Si vero, vocatis partibus, vel nullatenus, aut non intra decem dies post interloquutoriam, vel definitiuam sententiam adpellatum fuisse 36), seu aliquid aliud simile, sicque non esse per adpellationem 37) ad eumdem archiepiscopum 38) vel eius officialem 39) deuolutum negotium proponatur: iidem, (nisi prius ipsis constiterit, caussam ipsam ad eos totaliter 40) fuisse delatam,) prohibere, ne in caussa 41) illa, vel ne ad exsequutionem procedatur sententiæ non præsumant.

Si dicitur, ex iniusta caussa adpellatum; archiepiscopus inhibere non potest: nisi, prius recepta adpellatione, vt probabili, incipiat cognoscere de caussæ veritate. H. d.

§. 4. Quodsi *h* obiiciatur ex iniusta caussa seu minus legitima, ante sententiam adpellationem interpositam exstitisse, et ex eo non esse adpellationem huiusmodi admittendam; nequeunt prædicti archiepiscopus, vel eius officialis 42) prohibere, ne procedatur in caussa: nisi prius adpellatione recepta, velut emissa 43) ex caussa probabili, cognoscere incipiant de caussa huiusmodi, an sit vera.

34) *Aditorium*, C. impr. *auditorium*, H. et ed. Pith.
35) *Ab archidiacono*, C. impr.
36) *Fuit*, C. H. *adpellatum fuisse dicatur*, R.
37) *Per adpellationes*, C. R.
38) *Episcopum*, C. impr.
39) *Officiales*, C. R.
40) *Taliter*, C. H.
41) *Caussa*, ibid. non legitur.
42) *Officiales*, ibid.
43) *Vel omissa*, C. R. *veluti omissa*, H.

a *Ad intelligentiam vid. not. per Dd. ac præsertim Arc. in comm. in c. sicut cum per formam. de elect.* b *Vide §. fin autem. in auth. vt iud. non exsp.* c *Vide Bart. in l. eius. ff. de adpell. et gl. in l. 1. ad fin. ff. eodem Anch. Ar. in d. l. 1. Font.*

d *Vide l. quoties. ff. de action. et obligat. et l. 1. §. dixerit aliquis. ff. de publican. de Anch. Font.* e *Sed an supplicari possit, vide not. in cap. ex litteris. de in integrum restit. Font.* f *Vide cap. si quis clericus. C. 11. qu. 1.* g *De intellectu vide Fel. in cap. pastoralis. §. quoniam. de rescript.* h *Ad intelligentiam §. vide Abb. et Felin. in cap. dilectus. 2. de rescr. Dec. Rot. 11. et 412. eod. tit. in nouis.*

Licet dicatur, adpellatum a definitiua in casu, prohibito a iure: ex quo de hoc archiepiscopus cognoscere cœperit, potest inhibere, ne sententia exsequutioni mandetur. H. d.

§. 5. Si autem post sententiam, in casibus, a iure prohibitis, (vtpote a sententia super manifesto et notorio *a* crimine, vel de quo quis in iure confessus exstitit, promulgata,) vel consimilibus adpellatum fuisse dicatur: possunt, ne sententia exsequutioni mandetur, (postquam cognoscere cœperint, vtrum sit recipienda, vel non 44) adpellatio, ab eo interposita,) inhibere.

Archiepiscopus in tertiam personam, (post inhibitionem suam in caussa, per adpellationem delata ad ipsum,) aliquid innouantem, iurisdictionem exercere non potest. H. d.

§. 6. In alium quoque, qui circa rem, de qua inter adpellantem et adpellatum controuersia vertitur, aliquid post eorum inhibitionem attentat, non valet 45) occasione huiusmodi iurisdictionem aliquam vindicare.

Archiepiscopus adpellantem in aliis caussis, a iurisdictione episcopi non potest eximere.

§. 7. Cum vero is, qui ad Remensem curiam super aliqua caussa vocem adpellationis emittit, nihilominus in caussis aliis ordinarii sui iurisdictioni subiiciatur: Remensis archiepiscopus, vel officialis ipsius 46), nequaquam iurisdictionem ipsam in aliis impediant, vt ab eiusdem 47) ordinarii potestate totaliter eximant taliter 48) adpellantem.

Ab episcopis in caussis, quibus iurisdictionem temporalem habent, de iure debet ad archiepiscopum adpellari: nisi speciale ius aliud inducat. H. d.

§. 8. Debet autem ad eos ab episcopis præfatæ prouinciæ 49), super caussis, in quibus temporalem iurisdictionem exercent, (nisi forte de consuetudine *b*, aut priuilegio, siue iure alio speciali sit adpellandum ad alium,) adpellari.

Censuram ecclesiasticam, in adpellantem prolatam per episcopum, archiepiscopus reuocare non potest, nisi partibus vocatis, et de caussa legitime cognito. H. d.

§. 9. Sententias quoque interdicti, vel suspensionis, seu excommunicationis, in adpellantem ab eo, a quo adpellatum proponitur, promulgatas, nullatenus *c* nisi vocatis partibus, et de adpellatione legitime cognito, reuocent aut denuntient esse nullas.

Ex quo archiepiscopus pronuntiauerit, male adpellatum ante sententiam: statim debet caussam ad suffraganeum remittere. Hoc dicit.

§. 10. Cum autem ad Remensem archiepiscopum, ab audientia suffraganei sui, super aliqua caussa 50) fuerit ante sententiam adpellatum: idem archiepiscopus, (postquam de adpellatione cognito constiterit, eam minus rationabilem exstitisse,) caussam 51) ad eumdem suffraganeum remittere non postponat.

44) *An non*, C. H.
45) *Non debent*, C. R. *non valent*, impr. *non debet*, H.
46) *Officiales eius*, C. R.
47) *Aut ab eius*, C. O.
48) *Taliter*, non est in C. R.
49) *Prouinciæ suæ diœcesis*, ibid.
50) *Aliquo*, C. H.
51) *Caussam ipsam*, C. R. et H.

CAP. IV.

Si iudex requisitus non tradit apostolos, et postea procedit in caussa; non valet processus: nisi renuntiatum fuisset adpellationi. Ioann. Andr.

IDEM INNOCENTIVS IV.

Vt super adpellatione ac eius caussa instructio facilior valeat in processu haberi: districte præcipimus, quod ille, a quo adpellatur, apostolos adpellanti, (iuxta tenorem constitutionis nostræ, super hoc editæ,) tribuat requisitus. Si vero non exhibuerit: extunc, si forte in caussa procedat, (nisi adpellationi renuntiatum fuerit *d*,) eius inualidus et irritus sit processus.

CAP. V.

Iudex adpellationis inique adpellantem ante sententiam remittere debet ad iudicem principalem, et in expensis condemnare; et hoc, si principalis iudex non detulerat adpellationi: sed, si detulit, non fiet remissio de necessitate. In adpellationibus, interpositis a definitiua, antiqua iura seruentur. Ioann. Andr.

CLEMENS IV. (*ann.* 1267.)

Cum adpellationibus friuolis nec sit iustitia deferat, nec sit a iudice deferendum, si iudex inferior adpellationem minus legitimam non admittat, eam adpellatore nihilominus prosequente: superior, de ipsa 52) cognoscens, caussam ad priorem iudicem, (iuxta sanctiones canonicas,) sine difficultate remittat, eadem die condemnationem faciens expensarum. Si vero iudex admittat eamdem, licet tam adpellatio, quam ipsius iudicis delatio a superiore valeant refutari *e*; quia tamen iudex ipse, quantum in se fuit, a se iurisdictionem abdicauit eamdem, adpellationi deferens minus iuste: totius caussæ decisio in superioris est potestate 53) transfusa, nec est illi caussa de necessitate vlterius remittenda, saluis iis, quæ super adpellationibus, post sententiam interpositis, sunt statuta.

52) *De caussa*, C. R. et H.

53) *Potestatem*, C. R. et ed. gloss.

CAP. VI.

Si adpellans intra XXX. dies instanter non petit apostolos: adpellationi renuntiat. Si iudex, modo debito requisitus, illos non tradit, sed postea procedit: non valet eius processus. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298. *Romæ.*)

Ab eo, qui adpellat, intra triginta dies instanter apostoli peti debent, et eidem intra dictum tempus a iudice exhiberi; alias præsumitur adpellationi suæ renuntiare adpellans, si eos intra idem tempus petere prætermittat: etiamsi vadat aut mittat ad adpellationem huiusmodi prosequendam.

Illud autem, quod felicis recordationis Innocentius papa IV. prædecessor noster, statuendum decreuit, vt, si is, a quo adpellatur, apostolos adpellanti non tribuat requisitus, extunc, si forte in caussa procedat, (nisi adpellationi renuntiatum fuerit,) eius inualidus sit processus, tunc demum obtinet, cum iudex, super hoc cum debita instantia, loco et tempore congruo requisitus, eos expresse denegat, vel intra præmissum tempus malitiose, aut negligenter illi tradere prætermittit.

CAP. VII.

Innouata per iudicem post definitiuam sententiam, a qua adpellatum exstitit, reuocantur statim per iudicem adpellationis, etiamsi ante adpellationem fuerint innouata. Attentata vero post adpellationem ante definitiuam, non reuocantur, nisi primo de veritate constiterit: nisi post inhibitionem, debito modo factam, attentata fuissent. Ioann. Andr.

IDEM.

Non *f* solum innouata post adpellationem, a definitiua sententia interiectam, debent semper, (exceptis casibus, in quibus iura post sententiam prohibent adpellare,) ante omnia per adpellationis iudicem penitus reuocari: sed etiam ea omnia, quæ medio tempore inter sententiam et adpellationem, (quæ postmodum intra decendium interponitur ab eadem,) contingit 54) *g* innouari, ac si post adpellationem eamdem innouata fuissent. Illa vero, quæ post adpellationem interpositam ante definitiuam sententiam innouantur, donec adpellationis caussam veram esse constiterit, reuocari non debent: nisi iudex adpellationis, (postquam sibi constiterit, per adpellationem emissam, ex probabili caussa fore ad se negotium deuolutum,) inhibeat canonice iudici, a quo adpellatum exstitit, ne procedat. Tunc enim, quidquid post inhibitionem huiusmodi fuerit innouatum, est, (licet caussa eadem non sit vera,) per eumdem adpellationis iudicem ante omnia in statum pristinum reducendum.

54) *Contigerit*, C. R. et H. *contigit*, impr.

CAP. VIII.

Qui adpellat extra iudicium, intra decem dies, (ex quo sciuit grauamen,) adpellare debet: postea per remedium iuris communis audietur, sed non per adpellationis remedium. Ioann. Andr.

IDEM.

Concertationi *h* antiquæ finem imponere præsenti constitutione volentes, statuimus, vt ab electionibus, postulationibus, prouisionibus, et quibuslibet extraiudicialibus actibus, (in quibus potest adpellatio interponi,) quisquis ex eis, grauatum se reputans, per adpellationis beneficium grauamen illatum desiderauerit reuocari, intra decem dies, (postquam sciuerit,) si velit, adpellet: post decendium vero eidem 55) aditus non pateat adpellandi. Sed si per contradictionem debitam, vel alia iuris remedia petierit reuocari grauamen: ei, (dummodo medio tempore his non consenserit 56,) lapsus decendii non obsistat.

55) *Eidem*, non est in C. R. *eisdem*, impr.
56) *Adsenserit*, C. R. et H.

a *Quid sit notorium, et quotuplex, et quod eorum plus operetur, vid. consil. 45. libr. primo. Felin. in cap. exceptionem. de except. Grammat. decis.* 105. b *Vide gloss. in c. fin. de constit. libr. 6. et Ruin. consil.* 119. *libr.* 4. c *Dictio,* nullatenus, *quid importet, vid. per gloss. in Clem. infr. de sequ. poss. et per Grammat. consil.* 3. d *Ante processum iudicis: quia, si post renuntiaret, illa non validaret. Ioann. Andr. Petr. de Anchar. Font.*

e *Et ratio, quia culpa alicuius non debet alium plus grauare, quam velit. Vide l. si quis plurium. §. si quis. ff. de leg. 1. Anch. sicut periurus non præstat iuramentum honoris, sed oneris, ne culpa sua alios grauet. Font.* f *De intellectu vide Alex. consil. 89. vol. 1. et Imol. in Clem. 1. de caussa poss. et propr. vers. nota bonum dictum.* g *Al.* contigerit. h *Vide Dec. in cap. cum sit Romana. et Perus. in cap. consuluit. extr. de adpell.*

CAP.

CAP. IX.

Valet adpellatio, in scriptis porrecta: licet coram indice non legatur. Hoc dicit Zenzel.

IDEM.

Adpellatio *a*, quam in scriptis iudici, (a quo adpellare volebas,) te porrexisse proponis, non potest ex eo, quod coram ipso lecta non fuerit, rationabiliter impugnari.

CAP. X.

Iudex a quo, compellere non potest adpellantem a grauamine, ipsius veritatem probare, licet citare potest ad ipsius reuocationem audiendam: qua facta, in caussa procedere poterit, eius contumacia non obstante, ac si nunquam adpellasset. H. d. Zenz.

IDEM.

Si *b* a iudice, a quo (propter grauamen, quod tibi proponis illatum,) adpellas, ad docendum, te fore grauatum, et ad audiendam reuocationem eiusdem grauaminis, (si de ipso docueris,) tibi terminus præfigatur; nec coram eo, (cum ipse per se id videre habeat,) hoc docere, nec etiam tamquam coram iudice, (cum per adpellationem sit suspensa ipsius iurisdictio,) comparere teneris, nisi ad hoc solum, vt reuocationem ipsam audias, si eam duxerit faciendam: alias, si non comparueris, et ipse in termino grauamen reuocauerit cum effectu, poterit extunc libere in caussa procedere, ac si adpellatio interposita non fuisset.

a *De intimatione adpellat. vide Lapum. all. 391. incip. an valeat. et all. 119. incip. quantum.* b *Vide Rot. dec. 7. et 74. in nouis.*

CAP. XI.

A collatione capituli ad episcopum adpellatur, si vt canonicus interfuit: secus, si vt prælatus. H. d. Dominicus.

IDEM.

A collatione beneficii, quam communiter per episcopum et capitulum in tuum præiudicium factam esse proponis, non *c* ad ipsum episcopum, (si in ea, vt prælatus interfuerit 57,) sed ad superiorem te oportuit adpellare: alias, si vt canonicus interfuisset in ea, potuisti adpellare licite ad eumdem.

57) *Interfuit*, C. impr. *interuenit*, H.

CAP. XII.

Per adpellationem, interpositam a definitiua, reuocari potest interloquutoria, principali negotio præiudicans: alias non. Ioann. Andr.

IDEM.

Licet ab interloquutoria, (per quam pacti vel præscriptionis, aut alia 58) principali negotio præiudicans, vel iudicium nullum reddens, exceptio est repulsa,) non fuerit adpellatum; si tamen a definitiua, (quæ postmodum etiam vltra decendium promulgatur,) adpellari contingat: potest in adpellationis caussa ipsum grauamen, per interloquutoriam in 59) eamdem illatum, licite per adpellationis iudicem emendari. Vbi vero interloquutoria super eo profertur, quod non parat 60) præiudicium negotio principali, vel iudicium nullum reddit, nisi fuerit adpellatum ab ipsa: per adpellationem, a definitiua postea interiectam, grauamen illatum nequaquam poterit reuocari.

58) *Alio*, C. R.
59) *In*, abest a C. O. ed. gloss. et Pith.
60) *Pariat*, C. R.

c *Vide Bart. in l. vero. ff. sol. matr. l. socium, qui. §. fin. ff. pro soc. Font.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

SEXTI DECRETALIVM
LIBER TERTIVS.

TITVLVS PRIMVS.
DE VITA ET HONESTATE CLERICORVM.

CAP. VN.

Clericus, ioculatoriam artem per annum exercens, si tertio monitus non desistat, ipso iure perdit priuilegium clericale. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann. 1298. Romæ.*)

Clerici, qui, clericalis ordinis dignitati non modicum detrahentes, se ioculatores seu goliardos faciunt aut bufones, si per annum artem illam ignominiosam exercuerint, ipso iure 61) *a*, si autem tempore breuiori, et tertio moniti non resipuerint, careant omni priuilegio clericali.

61) *Ipso iure*, C. H. non habet.

TITVLVS II.
DE CLERICIS CONIVGATIS.

CAP. I.

Si clericus coniugatus ferat habitum et tonsuram; clericali priuilegio gaudeat: alias non. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII.

Clerici *b*, qui cum vnicis et virginibus contraxerunt, si tonsuram et vestes deferant clericales, priuilegium retineant 62) *c* canonis *d*, ab Innocent. papa II. prædecessore nostro, editi in fauorem totius ordinis clericalis. Et cum, (iuxta Parisiense concilium,) nullus clericus distringi, aut condemnari debeat a iudice sæculari: præsenti declaramus edicto, huiusmodi clericos coniugatos pro commissis ab eis excessibus vel delictis, trahi non posse criminaliter aut ciuiliter ad iudicium sæculare, nec ab ipsis sæcularibus iudicibus eos debere personaliter, vel etiam pecuniariter, (ne per vnam viam concedatur eisdem iudicibus, quod per aliam denegatur,) vllatenus condemnari. In ceteris autem, vel nisi, (vt præmittitur,) tonsuram, vel *e* vestes 63) ferant 64) clericales, etiam in præmissis eos gaudere nolumus priuilegio clericali.

62) *Retinent*, C. R. et H.
63) *Et vestes*, C. H.
64) *Deferant*, C. H. et impr.

a *Vide authent. de sanctiss. episc. §. Interdicimus.* b *Vide conc. Trid. sess. 23. de reform. c. 6.* c *Al.* retinent. d *Vide Alex. cons. 8. vol. 1. et Rot. decis. 202. in nouis.* e *Alias:* et.

TITVLVS III.
DE CLERICIS *f* NON RESIDENTIBVS IN ECCLESIA VEL PRAEBENDA 65).

CAP. VN.

Distributiones quotidianæ solum præsentibus, qui intersunt diuinis, dari debent, consuetudine non obstante. Et qui aliter illas receperunt, non faciunt illas suas: et idem de distributionibus, quæ dantur pro anniuersariis defunctorum. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*c. ann.* 1298.)

Consuetudinem, quæ in quibusdam partibus inoleuit, qua canonici, et alii 66) beneficiati, seu clerici cathedralium et aliarum collegiatarum ecclesiarum, distributiones *g* quotidianas, (quæ alias manualia beneficia seu victualia nuncupantur, et tantum residentibus tribuuntur,) qualitercumque in ciuitatibus, seu aliis locis, (in quibus ipsæ consistunt ecclesiæ,) sint præsentes, licet diuinis officiis non intersint, ex integro percipiunt 67) *h*, ac si continue in 68) ipsis ecclesiis in eisdem officiis deseruirent 69), penitus improbantes, statuimus, vt distributiones ipsæ quotidianæ, in quibuscumque rebus consistant, canonicis ac aliis beneficiatis, et clericis ecclesiarum ipsarum, qui eisdem 70) officiis in ipsis ecclesiis adfuerint, tribuantur iuxta ecclesiæ cuiuslibet ordinationem rationabilem, iam factam, seu etiam faciendam. Qui vero aliter de distributionibus ipsis quidquam

65) In C. H. non habentur voces: *in ecclesia vel prebenda.*
66) *Et clerici*, ibid.
67) *Percipiant*, C. R. et H. *participant*, impr.
68) *In*, abest a C. H. et impr.
69) *Interessent*, C. R. et H.
70) *Diuinis*, ibid.

f *Vide concil. Trident. sess. 6. de reform. cap. 1. et sess. 21. cap. 3. et sess. 24. cap. 12.* g *Vide Decium, consil. 280. vbi late de his quotidianis distributionibus.* h *Aliter:* participant.

recepe-

receperit 71), (exceptis illis, quos infirmitas, ſeu iuſta et 72) rationabilis corporalis neceſſitas, aut euidens eccleſiæ vtilitas excuſaret,) rerum ſic receptarum 73) dominium non adquirat, nec faciat 74) eas ſuas, immo ad omnium reſtitutionem 75), quæ contra huiuſmodi noſtram conſtitutionem receperit, teneatur 76).

De diſtributionibus etiam, pro defunctorum anniuerſariis largiendis, idem decernimus obſeruandum 77).

71) *Receperunt*, C. R. *perceperint*, H.
72) Abſunt a C. R. dictiones: *iuſta et.*
73) *Perceptarum*, ibid.
74) *Adquirant nec faciant*, C. R. et H.
75) *Immo infra annum reſtitutionem eorum, quæ*, C. H.
76) *Receperint, teneantur*, C. R. *receperint*, H.
77) *Faciendum*, C. R.

TITVLVS IV.
DE PRAEBENDIS 78) ET DIGNITATIBVS.

CAP. I.

Ad præſentationem religioſorum, etiam exemtorum, non debent in eccleſiis ipſorum rectores inſtitui; niſi primo tantum eiſdem adſignetur, vnde incumbentia onera ſubire poſſint, et congrue ſuſtentari: nec valet contraria conſuetudo. Ioann. Andr.

CLEMENS III. 79) *alias quartus a.* (*ann.* 1190. *Romæ.*)

Suſcepti regiminis nos cura ſollicitat, vt vtilitatibus ſubiectorum in iis præcipue, per quas *b* animarum ſaluti conſulitur, nunc nouorum editione iurium, nunc antiquorum innouatione ſollicite prouidere curemus. Sane, fuit olim per ſedem apoſtolicam prouide conſtitutum, vt diœceſani locorum, ad præſentationem religioſorum nullum ad aliquam eccleſiam recipiant, niſi tantum ei de prouentibus ipſius eccleſiæ coram eis fuerit adſignatum, vnde iura epiſcopalia poſſint ſoluere, et congruam ſuſtentationem habere. Verum, (ſicut nobis querela multorum frequens inſinuat,) religioſi exemti de prouentibus parochialium eccleſiarum, in quibus ius obtinent patronatus, ſeu rectorum præſentatio pertinet ad eoſdem, tantum percipiunt annuatim, quod rectores eccleſiarum ipſarum non poſſunt de reſiduo commode ſuſtentari, et epiſcopalia iura, perſoluere 80), ac alia incumbentia eis onera ſupportare: propter quod ſæpe contingit, quod non inueniantur perſonæ idoneæ, quæ huiuſmodi eccleſias velint recipere, ſicque frequenter minus idoneis conferantur, ex quo pericula imminent animarum. Nos itaque, volentes ſuper hoc ſalubre remedium adhibere, præſenti decreto ſtatuimus, et mandamus, conſtitutionem huiuſmodi quoad omnes patronos *c* eccleſiarum, religioſos tam exemtos, quam non exemtos, et alios 81) inuiolabiliter obſeruari, conſuetudine contraria non obſtante.

78) *Beneficiis*, C. H.
79) *Clemens IV.* C. O.
80) *Soluere*, ibid.
81) *Religioſos, exemtos et alios*, C. H.

CAP. II.

Beneficia, vacantia in curia, alius quam papa conferre non poteſt: quod ſi fecerit, irrita eſt collatio. Ioann. Andr.

IDEM.

Licet eccleſiarum, perſonatuum, dignitatum, aliorumque beneficiorum eccleſiaſticorum 82) plenaria diſpoſitio ad Romanum noſcatur pontificem pertinere, ita, quod 83) non ſolum ipſa, cum vacant, poteſt de iure conferre, verum etiam *d* ius in ipſis tribuere vacaturis: collationem tamen eccleſiarum, perſonatuum, dignitatum, et beneficiorum, apud ſedem apoſtolicam vacantium, ſpecialius 83*) ceteris antiqua conſuetudo *e* Romanis pontificibus reſeruauit. Nos itaque, laudabilem reputantes huiuſmodi conſuetudinem, et eam auctoritate apoſtolica adprobantes, ac nihilominus volentes ipſam inviolabiliter obſeruari, eadem auctoritate ſtatuimus, vt eccleſias, dignitates, perſonatus et beneficia, quæ apud ſedem ipſam deinceps vacare contigerit, aliquis, præter Romanum pontificem, quacumque ſuper hoc ſit auctoritate munitus, ſiue iure ordinariæ poteſtatis ipſorum electio, prouiſio, ſeu collatio ad eum pertineat, ſiue litteras ſuper aliquorum prouiſione generales vel etiam ſpeciales ſub quacumque forma *f* verborum receperit, (niſi ei ſit ſuper conferendis eiſdem in curia Romana vacantibus ſpecialis et expreſſa ab ipſo pontifice ſummo auctoritas attributa,) conferre alicui ſeu aliquibus non præſumat. Nos enim, ſi ſecus actum ſeu attentatum fuerit, decernimus irritum et inane.

82) *Eccleſiaſticorum*, non eſt in C. H.
83) *Ita, vt*, C. R.
83*) *Specialis*, ed. Pith.

CAP. III.

Si papa beneficia, vacantia in curia, non conferat intra menſem a die vacationis: illi, ad quos collatio pertinebat, poterunt illa conferre. Ioann. Andr.

GREGORIVS X. *in concilio generali Lugdunenſi* (*ann.* 1274.)

Statutum felicis recordationis Clementis Papæ, prædeceſſoris noſtri, de dignitatibus et beneficiis, in curia Romana vacantibus, nequaquam per alium, quam per Romanum pontificem conferendis, decernimus taliter moderandum, vt ii, ad quos eorumdem beneficiorum et dignitatum ſpectat collatio *g*, (ſtatuto non obſtante prædicto,) demum poſt menſem a die, quo dignitates ſeu beneficia ipſa vacauerint, numerandum, ea conferre valeant tantummodo per ſe ipſos vel, (ipſis agentibus in remotis,) per ſuos vicarios generales, in eorum diœceſibus exſiſtentes, quibus id canonice ſit commiſſum.

CAP. IV.

In beneficiis, vel impetrationibus ad beneficia per prouiſionem vſque ad certam ſummam penſio non debetur. Per eccleſias ciuitatis vel diœceſis non comprehenditur cathedralis: ſed per eccleſias prouinciæ metropolitana et cathedrales reliquæ includuntur. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Quamuis *h* pleniſſima 84) ſit alias in beneficiis interpretatio facienda: litteræ tamen, ſuper obtinendis beneficiis impetratæ, debent, (cum ſint ambitioſæ,) reſtringi. Et ideo ſi alicui vſque ad certam ſummam prouideri mandamus; ei non in penſione, ſed in beneficiis eccleſiaſticis tantum volumus prouideri: niſi de penſione in noſtris 85) litteris mentio habeatur expreſſa. Quamquam ſub 86) nomine eccleſiarum ciuitatis comprehendatur alias eccleſia cathedralis; cum tamen alicui de beneficio mandamus in aliqua eccleſiarum ciuitatis vel diœceſis prouideri: ad cathedralem eccleſiam, (quam propter ipſius honorem ſub hac generalitate nolumus hoc caſu includi,) ſe mandatum huiuſmodi non extendit. Secus *i* autem 87), cum mandamus in aliqua eccleſiarum prouinciæ prouideri. Tunc enim et metropolitana et ceteræ cathedrales eccleſiæ includuntur ſub tali mandato: cum vberiorem hoc caſu, quam alio, impetranti gratiam facere videamur 88).

84) *Pleniſſime*, C. R. et H.
85) *Noſtris*, non eſt in C. H.
86) *Quamquam autem*, C. R. *quamquam autem ſub*, H.
87) *Secus eſt*, C. O.
88) *Intendamus*, C. H.

CAP. V.

Impetranti beneficium ſæculare, prouidetur de beneficio per ſæculares clericos vſque ad præſcriptionem legitimam poſſeſſo. Hoc primo. *Clerico ſæculari, prioratum impetranti ſimpliciter, non prouidetur de conſueto per religioſos gubernari.* H. d. ſecundo. Domin.

IDEM.

Cum *k* de beneficio eccleſiaſtico, conſueto clericis ſæcularibus adſignari, prouideri mandatur; de illo debet intelligi, quod tanto tempore ab vno vel pluribus ſæcularibus clericis, inſtitutis in eo rectoribus, exſtitit continue ac pacifice gubernatum, vt præſcriptio legitima 89) ſit completa: etiamſi ante vel poſt *l* religioſi quandoque miniſtrauerint in eodem. Quando vero ſcribitur, vt prouideatur de aliquo prioratu alicui clerico ſæculari; prouideri non poteſt de prioratu, qui per religioſos, (iuxta modum præmiſſum,) eſt ſolitus gubernari: niſi hoc in litteris 90) caueatur expreſſe.

89) *Legitima*, deſideratur in C. H.
90) *In litteris veſtris*, C. R. *in litteris noſtris*, H.

CAP. VI.

Habere perſonatum cum cura, et præbendam, cui adnexa eſt parochialis eccleſia, non eſt contra concilium generale. Ioann. Andr.

IDEM.

Super eo, quod præbendas, quibus parochiales eccleſiæ ſunt adnexæ *m*, in quibus ſpiritualem iuriſdictionem ſecundum eccleſiæ veſtræ conſuetudinem adprobatam, et ſic ſecundum aliquorum interpretationem curam animarum habetis, ſimul cum perſonatibus, (quorum aliquibus cura imminet animarum,) in eadem eccleſia obtinetis, vobis, (cum hoc generali concilio non obuiet,) diſpenſatio neceſſaria non exſiſtit.

a *In vetuſtioribus codicibus conſtanter legitur:* Clemens IV. b *Alit.* per quæ. c *Alios caſus, quib. exemti ſubſunt ordinariis, vide infr. eod. cap. 2. de pœn. et rem. per gl. ibi. Phil. Font.* d *Al. ita:* verum etiam ius ad ea tribuere vacatura. e *Vide l. ius ciuile. ff. de iuſtit. et iure.* f *Procedit, etiamſi habeatur clauſula, non obſtante, quod oporteret expreſſam mentionem de verbo ad verbum fieri in litteris apoſtolicis. Petr. Anch. Dom. et Phil. Font.*

g *Vide §. fin. in authent. de fil. ante dot. inſtrum. nat. Font.* h *Vide Oldrad. conſil.* 168. i *In antiqu. codic. ita:* ſecus eſt, cum mandamus. k *Vide Clem.* 1. *tit. de ſuppl. negl. præl. verſ. prioratus. et late Felin. in cap. in noſtra. extr. de reſcriptis.* l *Vide cap. fin. de dec. h. libr.* m *De iſta vnione not. Clem. ſi vna. de reb. eccl. non alien. et c. ſi vnire. de exceſſ. prælat. de Anch. Font.*

CAP.

CAP. VII.

In impetratione beneficiorum inspicitur data, non præsentatio vel receptio. Ioann. Andr.

IDEM.

Eum, cui canonicatus alicuius ecclesiæ a sede apostolica est collatus, licet nondum sit in ea receptus, decernimus in adsequutione præbendæ, (iuxta suæ prouisionis ordinem, omnibus præferendum *a*, quibus postmodum in ipsa ecclesia similis gratia est concessa: licet isti primo suas litteras præsentauerint, et primo recepti fuerint in eadem 91).

91) *Recepti sint in eamdem*, C. R. et H.

CAP. VIII.

Per litteras apostolicas, non facientes de defectu ordinis mentionem, potest impetranti de curato beneficio prouideri: ad ordines tamen se faciet proximis temporibus promoueri. Ioann. Andr.

IDEM.

Si pro clericis pauperibus vel aliis nostras litteras, vt eis de beneficiis prouideas, etiamsi animarum cura sit adnexa eisdem, recipere te contingat: ipsis, (licet nec in sacris sint constituti ordinibus, nec de defectu ordinum in eisdem litteris mentio habeatur,) poteris de beneficiis, curam habentibus, licite prouidere, nec prætextu dicti defectus tua poterit prouisio impugnari. Oportebit tamen, vt ipsi ad ordines, quos requirunt *b* collata eis beneficia, se faciant in proximis statutis a iure temporibus promoueri.

CAP. IX.

Mandato alterius super prouisione facienda per papam impleto, prouisio auctoritate papæ intelligitur esse facta. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Si eum, super cuius prouisione apostolicæ sedis legatus in certa ecclesia suas litteras, quibus obtemperatum non fuerat, destinarat, mandamus auctoritate nostra in ipsa ecclesia in canonicum recipi et in fratrem, sibique prouideri de præbenda iuxta ipsius legati continentiam litterarum; talis receptus huiusmodi nostri auctoritate 92) mandati, non legati, sed nostra *c* intelligitur auctoritate receptus: et ideo est in adsequutione præbendæ omnibus, post eum eadem auctoritate receptis, in dicta ecclesia præferendus.

92) *Nostri esse auctoritate*, C. impr.

CAP. X.

Mandatum, alternatiue plures collatores includens, verificatur in primo vacante: insimul vero vacantibus ordo scripturæ seruatur. Hoc dicit secundum Dominicum.

IDEM.

Mandato nostro, sub ea forma tibi directo, vt alicui prouideas de beneficio, ad collationem tuam vel alterius pertinente, de beneficio, quod primo vacabit, (siue ad tuam, siue ad illius 93) collationem 94) pertinuerit,) ei, pro quo scribitur, prouidere debebis. Si vero plura beneficia, ad tuam et illius 95) collationem forsan spectantia, simul vacent: tunc scripturæ ordinem seruare habebis 96), vt illi solum prouideas de illo beneficio, quod ad te noscitur pertinere.

93) *Vel alterius*, C. R. et H.
94) *Collationem*, non est in C. R.
95) *Vel illius*, ibid.
96) *Debebis*, C. H. *debebis vel habebis*, R.

CAP. XI.

Si clericus, cui mandabatur prouideri de præbenda, primo vacante, negligit petere præbendam, sibi debitam: exstincta est gratia. Si autem sibi collatus fuerit canonicatus: tunc habebit præbendam, cum nullus est ibi exspectans auctoritate apostolica. Ioann. Andr.

IDEM.

Si clericus, pro quo a sede apostolica recepisti mandatum, vt ei de præbenda *d*, proximo vacatura, in certa ecclesia prouideres, eumque postea in canonicum ipsius ecclesiæ recipi faceres et in fratrem, præbendam, sibi debitam, quando vacat, petere negligenter omittat: aliam postmodum in ipsa ecclesia vacaturam nequibit prætextu dicti 97) mandati petere. Nec tu de ipsa sibi poteris prouidere: cum facta ei gratia per ipsius negligentiam sit exstincta. Verum si præfatus clericus fuisset auctoritate apostolica effectus ab initio canonicus in ecclesia prælibata; tunc, (cum remanserit 98) in ea canonicus,) dicta negligentia non obstante, ac per consequens ratione canonicatus sit in alia præbenda, nulli alii de iure debita, ceteris præferendus, petere poterit præbendam aliam, proximo vacaturam: dummodo non sint aliqui 99), eadem auctoritate præbendas in ipsa ecclesia exspectantes. Et eidem de ipsa non per te, (cum mandatum non susceperis super illa,) sed per eum, ad quem spectat in eadem ecclesia præbendarum collatio, prouideri debebit: alias facta de præbenda huiusmodi alteri collatio in illius præiudicium, eo ipso viribus non subsistat 100).

97) *Dicti*, abest a C. R. et H.
98) *Remansit*, C. H.

99) *Alii*, C. R. et H. *aliqua*, impr.
100) *Subsistet*, C. H.

a *Vide hic Felin. in c. eam te. de rescript. Font.* b *Vide conc. Trid. sess. 22. de reform. c. 4.* c *Vide l. si seruus. ff. de her. inst. et l. vnum ex familia. ff. de leg. 2.* d *Vide c. cum in ecclesia. infr. eod. et l. petens. C. de pact. infr. de consecr. eccles. c. 1.*

CAP. XII.

Receptus auctoritate papæ etiam ad mandatum alterius, præferendus est aliis in præbenda. H. d. secundum Zenz.

IDEM BONIFACIVS VIII.

Hi, qui auctoritate apostolica in aliqua ecclesia in canonicos sunt recepti, debent in præbendarum adsequutione ceteris anteferri, legatorum vel aliorum quorumcumque auctoritate receptis antea in eadem. Eum quoque, qui ad mandatum legati vel alterius, auctoritate apostolica, sibi specialiter in hac parte concessa, fungentis, recipitur, auctoritate apostolica receptum esse dubium non exsistit.

CAP. XIII.

Si post gratiam, mihi factam a papa de canonicatu et præbenda, Bononienses canonici, hoc ignorantes, et ignoranti præbendam conferunt post vacantem: non tenet collatio. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Si, postquam canonicatum in aliqua ecclesia tibi contulimus, et de præbenda, nulli alii de iure debita, inibi proxime vacatura, mandauimus prouideri, hi, ad quos in ea spectat collatio præbendarum, præbendam 1), quæ vacabit 2) *e* ibi postmodum, motu proprio, ignorantes tibi gratiam factam, alii 3) duxerint conferendam: talis collatio, in tuum præiudicium attentata, nullam obtinet firmitatem. Nam eo ipso, quod canonicus auctoritate apostolica fuisti effectus, ius ad obtinendam præbendam, proximo vacaturam ibidem, tibi adquisitum exstitit; eamdemque, quam cito vacauit, (ex quo nulli 4) alii debebatur,) iuste petere potuisti: et ideo a prædictis, licet ignorantibus,) alteri conferri nequiuit 5).

1) *Præbendam*, non est in C. R.
2) *Vacauit*, C. H. et impr.
3) *Alteri*, C. R.
4) *Ex quo de iure nulli*, C. H.
5) *Nequibit*, C. R.

CAP. XIV.

Si papa det licentiam legato suo, recipiendi auctoritate apostolica resignationes beneficiorum legationis suæ, libere in manibus suis factas, et illa beneficia conferendi; secundo papa, de prædicta potestate non habita mentione, canonicatum et præbendam, si vacat, vel quam primo vacauerit in aliqua ecclesia legationis, mihi conferat; tertio canonicus ipsius ecclesiæ renuntiet, et legatus etiam, ignorans collationem, mihi factam, confert tibi præbendam prædictam: non tenet collatio legati, sed mihi illa præbenda debetur. Hoc dicit, Ioann. Andr.

IDEM.

Dudum venerabili fratri nostro S. episcopo Prænestino 6) *f*, quem ad partes destinauimus Gallicanas, recipiendi auctoritate nostra resignationem ab obtinentibus beneficia ecclesiastica in eisdem partibus, qui ea vellent libere in eius manibus resignare, ac beneficia ipsa personis idoneis conferendi per nostras litteras potestate concessa, nos postmodum, (de concessione huiusmodi non habita mentione,) Nicolao de Bonefac. 7) camerario, dilecti filii nostri N. tituli sancti Laurentii in Damaso presbyteri cardinalis, canonicatum Lexon. 8) ecclesiæ, quæ in partibus illis exsistit 9) *g*, et præbendam, nulli alii de iure debitam, (si qua tunc vacabat in dicta ecclesia,) contulimus, et sibi prouidimus de eisdem. Si vero nulla 10) talis præbenda vacabat ibidem: nos præbendam, proximo inibi vacaturam, (conferendam dicto camerario, cum vacaret,) donationi apostolicæ duximus reseruandam, decernentes extunc irritum et inane, si secus super hoc a quoquam 11) contingeret attentari 12), certis *h* sibi ad hoc exsequutoribus deputatis. Cumque postmodum Nicolaus Vasalli clericus canonicatum et præbendam, quos in dicta Lexon. ecclesia obtinebat, in dicti episcopi manibus resignasset, et dictæ potestatis prætextu eos idem episcopus, (collationis, prouisionis, reseruationis, et decreti prædictorum forsan ignarus,) Guilielmo Vasalli presbytero contulisset; dicti exsequutores, (collatione non obstante prædicta,) litterarum no-

6) *Palestrino*, C. impr. *Penestino*, H.
7) *Benef.* C. R.
8) *Laxonien.* per totum, C. R.
9) *Exstitit*, ibid.
10) *Vero tunc nulla*, C. H.
11) *A quoquam*, C. R. non habet.
12) *Contigerit*, C. H.

e *In antiquiorib. libris constanter legitur:* vacauit. f *Al.* Palestrino. g *Al.* exstitit. h *Alias ita:* certis sibi super hoc, *etc.*

strarum

strarum auctoritate, præbendam eamdem dicto camerario, velut sibi debitam 13), contulerunt, quem dictus presbyter, (prætextu *a* collationis, per dictum episcopum sibi factæ,) quod præbendam ipsam pacifice possidere valeat, non permittit: propter quod idem camerarius nobis supplicauit humiliter, vt prouidere sibi super hoc de opportuno remedio dignaremur. Nos igitur, attendentes, quod, etsi memorato episcopo prædictam concessimus potestatem, penes nos tamen nihilominus remansit maior, licet eadem potestas, etiam in prædictis, propter quod nostra, qui eamdem præoccupauimus 14) potestatem, potior debet esse conditio, eo præsertim, quod secundum canonicas et legitimas sanctiones per speciem generi derogatur, quamquam de genere in derogante specie 15) mentio nulla fiat, considerantes quoque 16), quod nos, exposito nobis de potestate prædicta, nihilominus litteras gratiosas daremus in dictis partibus, non habita mentione de ipsa *b*, quia foret absurdum, si tam lata 17) *c* nostra impediretur potestas, et si in omnibus prouisionum nostrarum litteris, quas concederemus in partibus supra dictis, oportet nos 18) de sæpe dicta potestate specialem facere mentionem, et quod decretum nostrum prædictum, (maxime hic, vbi iam dictus camerarius ante dictam renuntiationem per nos erat Lexonien. effectus 19) canonicus,) statim ignorantes ligauerat, cum super incerto non esset editum, nec ex alieno penderet arbitrio, vel voluntate 20) cuiusuis, qui acceptandi potestatem haberet, et idcirco per illud etiam 21) expressisse videmur, ne alius posset conferre, et potestatem prædictam, quantum ad præsentem speciem, reuocasse, quæ in hoc casu, vbi de lucro dicti G. tantum agitur, et non de præiudicio episcopi memorati, ab ignorante potuit reuocari, nec post reuocationem huiusmodi ius, per eum in alium etiam ignorantem in re reuocata transferri, ad instar etiam serui, calendario præpositi, qui post mortem domini præponentis mutuatas pecunias accipientis non facit, licet inter contrahentes mors domini, præpositum reuocans, fuerit ignorata, et domini, qui peculium, quod proprio seruo concesserat, statim perimit, cum in eo suam mutauerit 22) voluntatem, discretioni vestræ mandamus, quatenus præfatum presbyterum, monitione præmissa, per censuram ecclesiasticam compellatis, vt, collatione, de canonicatu et præbenda prædictis, per dictum episcopum sibi facta, (quæ nulla exstitit,) non obstante, dicto camerario præbendam ipsam omnino dimittat, et eum super ea deinceps nullatenus inquietet.

13) *Debitam canonico*, C. R.
14) *Occupauimus*, ibid.
15) *Quamquam in genere, non in derogatione speciei*, C. R. et H.
16) *Quoque*, in C. H. non legitur.
17) *Late*, C. R.
18) *Nos*, abest a C. impr.
19) *Effectus*, desideratur in C. H.
20) *Vel potestate*, C. R. et H.
21) *Etiam*, non est in C. B.
22) *Permutauit*, ibid.

CAP. XV.

Secundus, qui impetrauit dignitatem et præbendam, præfertur priori, qui solum præbendam impetrauerat, si præbenda dignitati est adnexa: alias non. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Quia sæpe dubitatur a multis, si canonicatus alicuius ecclesiæ sit collatus a sede apostolica successiue duobus, fueritque mandatum primo de præbenda, secundo vero de præbenda et dignitate, personatu, vel officio, cum se facultas obtulerit, prouideri, quis ipsorum in præbenda, quæ cum dignitate, personatu, vel officio vacat ibi, postmodum debeat de iure præferri; nos, dubitationem huiusmodi sopire volentes, præsenti declaramus edicto, primum, (cum sit tempore anterior,) cui per mandatum secundum præiudicari, aut ius ipsius absorberi non debet, ex quo de intentione mandantis contraria non adparet, præferendum esse in dicta præbenda: nisi vacanti dignitati, personatui, vel officio sit adnexa. Nam si esset adnexa: secundus, cui debetur dignitas, personatus, vel officium, præferretur in ipsa.

CAP. XVI.

Mandatum prouideri de dignitatibus vel beneficiis aliis ecclesiasticis, curata non includit, non expressa cura. H. d. vsque ad §. *Illis.*

IDEM.

Cum *d* in illis, quibus beneficia, curam animarum habentia, committuntur, maior, quam in iis, qui ad alia promouentur, idoneitas requiratur: intentionis nostræ nequaquam exsistit, vt, cum aliquibus de ecclesiis, personatibus, dignitatibus, vel aliis beneficiis quibuscumque, (de animarum cura mentione non habita,) prouideri mandamus, ipsis de iis, quibus huiusmodi cura imminet, possit aut debeat prouideri.

In beneficii prouisione modus electiuus non includitur, si alii modi prouidendi exprimantur. H. d.

§. 1. Illis vero, pro quibus scribimus, vt prouideatur eisdem de personatibus vel dignitatibus, etiamsi curam habeant animarum, ad collationem, prouisionem, præsentationem, vel dispositionem spectantibus quorumcumque *e*, prouideri nequibit de prælaturis, personatibus, vel dignitatibus, ad quos, seu quas per electionem ii, qui eis 23) habent præfici, adsumuntur.

Beneficiales litteræ, vnum modum exprimentes, alios non includunt. H. d.

§. 2. Cum autem inter collationem, præsentationem 24), et institutionem differentia magna 25) esse noscatur; si cui de beneficio, ad alicuius collationem spectante, prouideri mandetur: de illo, quod ad eius præsentationem vel institutionem pertinet, prouideri non poterit, nec etiam e conuerso 26). Expresso enim 27) vno casuum prædictorum, mandatum, super hoc factum, (quod debet de sui natura restringi,) ad alios extendi non debet.

Mandatum, simpliciter duos includens, alterum solum non adstringit, et e conuerso directum vni duos non adficit. H. d. Dom.

§. 3. Si vero de beneficio, ad aliquorum collationem vel præsentationem spectante, (non adiecto: *communiter vel diuisim:*) prouisio iniungitur facienda; in beneficio 28), quod ad collationem vel præsentationem alterius ipsorum tantum pertinet, adimpleri non potest: sicuti, si de beneficio, spectante ad collationem vnius, prouisio iniuncta fuisset, impleri non posset in beneficio, cuius collatio ad eum simul cum alio pertineret.

23) *Eas*, C. R. *in eis*, H.
24) *Seu præsentationem*, C. H.
25) *Magna*, abest a C. R.
26) *E contrario*, ibid.
27) *Enim*, non est in C. H.
28) *De beneficio*, C. R.

CAP. XVII.

Beneficium, mihi collatum, ante dissensum meum alteri conferri non potest; nisi terminus, mihi datus, ad consentiendum esset elapsus; et tunc etiam post terminum, antequam alteri conferatur, potero consentire. Ioann. Andr.

IDEM.

Si tibi absenti, per tuum episcopum conferatur *f* beneficium, licet per collationem huiusmodi, (donec eam ratam habueris,) ius in ipso beneficio, vt tuum dici valeat, non adquiras: ipse tamen episcopus vel quicumque alius de ipso beneficio, (nisi consentire recuses,) in personam alterius ordinare nequibit. Quodsi fecerit: eius ordinatio, facta de beneficio non libero, viribus non subsistet. Sed si episcopus, (notificata tibi collatione,) ad consentiendum terminum competentem adsignet: nisi consenseris, poterit, eo lapso, beneficium libere, (cui viderit expedire,) conferre. Antequam tamen ipsum contulerit, tuum poteris, (non obstante, quod lapsus sit terminus,) præstare consensum: et extunc de ipso non poterit aliter ordinari.

CAP. XVIII.

Qui vi, vel iniuste occupat secundum beneficium curatum, priuatus est primo. Qui autem beneficium curatum aliquod occupat, est ipso iure priuatus iure, quod in illo vel ad illud habebat. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Eum *g*, qui beneficium, cui animarum cura imminet, vi occupat, seu se scienter iniuste intrudit in eo, decernimus ipso iure fore priuatum beneficio, quod cum cura simili primitus obtinebat. Non enim decet, vt stultus melioris quam peritus conditionis exsistat, vel quod inuasor eo, qui iuste ingreditur, priuilegio gaudeat potiori. Insuper vt violenti, qui auctoritate, (vel verius temeritate,) propria occupare dignitates, personatus, aut alia quæcumque ecclesiastica beneficia non verentur, etsi non virtutis amore, pœnæ saltem formidine a suæ temeritatis audacia refrenentur: eo ipso ius, si quod in dignitatibus, personatibus et beneficiis, occupatis taliter, vel ad ea ipsis forsitan competebat, amittant.

CAP. XIX.

Habens potestatem apostolicam personæ idoneæ de beneficio prouidendi, alias beneficiato sufficienter prouidere non poterit; nisi in litteris hoc exprimatur: et tunc vnicum simplex obtinenti prouidebit. Si vero conceditur, vt prouideat beneficia obtinenti; ad duo tantum refertur: et contra factum est nullum. H. d. Dominicus.

IDEM.

Is, cui conceditur, vt auctoritate apostolica possit vni personæ idoneæ *h*, in sua vel alia ecclesia prouidere, alicui, aliud beneficium

a *Alias:* occasione. b *Ad hunc locum vide notata, cap. ex parte. de for. compet. et in Spec. de libr. conceptione. §. ad huius tit. consummationem. versic. cum sit actor. de Ancbar. Font.* c *Al.* late. d *Vide concil. Trid. sess. 7. de reform. c. 3. et B. Thom. 2. 2. qu. 2. art. 6.*

e *Vide l. 1. §. fin autem. et l. omnibus. ff. ad Trebell. Font.* f *Vide l. consensu. ff. de action. et obligat.* g *Vide Extrauag. Ioann. 22. incip. exsecrabilis. eod. tit. et concil. Trid. sess. 1. de reform. c. 2. et sequ. et sess. 2. de reform. c. 17.* h *Hæc dictio determinat hoc prouidere. Ergo si nunc nil habet, quamuis alias habuerit, videbitur etiam de curatis, cum hic sit gratia prouidenti: ideo est in suum fauorem amplianda. Petr. de Anch. Font.*

sufficiens

sufficiens obtinenti, prouidere non potest: nisi primo ille 29) beneficium, quod obtinet, omnino dimittat, vel nisi in concessione huiusmodi sit expressum, quod alias beneficiatæ valeat prouidere personæ. Tunc enim prouidere poterit vnicum dumtaxat beneficium obtinenti: dum tamen illi cura non immineat animarum. Si vero concessum fuerit, vt prouidere illi valeat, qui alia beneficia noscitur obtinere: huiusmodi pluralitas debet solum ad duo beneficia sine cura restringi. Prouisio quoque 30), facta contra præmissa, eo ipso viribus non subsistat 31).

29) *Illud*, C. H.
30) *Vero*, ibid.
31) *Subsisset*, ibid.

CAP. XX.

Si quis ignorans recipiat beneficium, prius reseruatum vel alteri collatum per papam, si, ex quo sciuit, illud sine difficultate dimittit; recuperat priora beneficia, propter illud dimissa: alias non. Ioann. Andr.

IDEM.

Si a beneficia, quæ per sedem apostolicam conferuntur, aut decreto interposito reseruantur, interdum contingat ab iis, ad quos alias pertinet collatio eorumdem, aliquibus, huiusmodi collationem seu reseruationem ignorantibus, de facto conferri, et beneficia, quæ illi tenebant antea, et 32) b post prædictorum adeptionem dimissa per eos aliis adsignari; ne talis ignorantia eis, (cum sint sine culpa,) præiudicialis exsistat; statuimus, vt, si ipsi, de collatione seu reseruatione prædicta postea certiores effecti, sublata difficultate quacumque, omnino dimiserint beneficia, sic 33) sibi de facto collata, ad beneficia sua priora, (collatione, quibuscumque personis facta, de ipsis nequaquam obstante,) libere reuertantur: alioquin redeundi ad ea, (si difficultatem adhibuerint in aliis dimittendis,) sit ipsis penitus interdicta facultas. Eumdem quoque modum in dimittendo recepta, et recuperando dimissa, quoad omnes alios, qui forsan occasione prædicta sua 34) dimiserint beneficia, et dimissa per alios fuerint adsequuti, per omnia decernimus obseruandum.

32) *Et*, desideratur in O. C.
33) *Sic*, abest a C. H.
34) *Sua*, non est in C. R.

CAP. XXI.

Taciturnitas beneficii, etiam modici, vitiat dispensationem super pluralitate beneficiorum, quæ, etiam legitime super duobus obtenta, ad duo prima recepta refertur. Item prouisio, alicui facta de beneficio, non obstante, quod aliud habeat, dispensationem super vtroque retinendo non inducit. H. d. secundum Zenz.

IDEM BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298. *Romæ.*)

Non c potest dispensatio, super pluralitate beneficiorum concessa, impetranti prodesse, qui aliquod, quantumcumque modicum, beneficium subticuit in eadem. Illud autem apost. sedis indultum, ut quis duo beneficia, curam animarum habentia d, si alias canonice conferantur eidem, possit recipere ac simul licite retinere, intelligitur de duobus primis beneficiis, quæ cum cura post dictum indultum obtinere contingit 35) eumdem. Cum vero tibi, (non obstante, quod aliud beneficium obtinere noscaris,) a sede prædicta de aliquo beneficio prouideri contingit 36): per hoc tecum, (vt primum beneficium cum secundo retinere valeas,) non intelligitur dispensatum. Hoc enim solum prædicta operatur expressio, quod facta tibi gratia nequeat subreptitia iudicari.

35) *Contigerit*, C. R. et H. *contigit*, impr.
36) *Contingat*, C. R. et H.

CAP. XXII.

Mandatum legati super facienda prouisione, per papam confirmatum, papalis gratia est censenda. Zenzel.

IDEM.

Si apostolicæ sedis legatus, volens tibi suæ legationis auctoritate in certa ecclesia prouidere, canonicatum et præbendam, nulli alii de iure debitos, proximo in ipsa 37) ecclesia vacaturos, collationi suæ reseruet, et decernat irritum et inane, si secus super hoc contigerit attentari, certis, qui eos tibi conferant, (cum vacabunt,) exsequutoribus per suas litteras deputatis; nosque, postmodum plena de his 38) facta narratione, quod ab ipso legato factum exstitit, ratum et gratum habentes, id auctoritate apostolica confirmamus, et eisdem exsequutoribus vel aliis nostris damus litteris in mandatis, vt in huiusmodi prouisionis negotio auctoritate nostra procedant, iuxta ipsius legati continentiam litterarum: certum est, quod, (cum ipsa prouisio ipsius legati 39) e post impertitam a nobis auctoritatem nostra censeatur effecta,) omnibus, quibus postea mandauimus in eadem ecclesia prouideri, (etiamsi canonicatum ipsius ecclesiæ duxerimus conferendum eisdem,) de iure præferri debebis, in præbenda, postmodum inibi vacatura.

37) *Sua*, C. R.
38) *Super hoc*, C. R. *super hoc plena nobis facta*, H.

39) Diction. *ipsius legati*, non sunt in C. R. nec in H.

CAP. XXIII.

Obstat taciturnitas obtenti beneficii, licet modici, nisi constet, prouisionem factam proprio motu papæ: qui demum intelligitur, si hoc in littera exprimatur. H. d. Zenz.

IDEM.

Si motu f proprio alicui, aliquod beneficium obtinenti 40), conferamus aliud, de illo non habita 41) mentione: non ob hoc gratiam huiusmodi, quæ de nostra mera liberalitate 42) processit, inualidam volumus reputari. Secus, si ad petitionem illius, vel alterius pro eodem oblatam, gratiam huiusmodi faciamus. Tunc enim, (quantumcumque modicum beneficium taceatur in ea,) ipsam veluti subreptitiam vires nolumus obtinere. Motu quoque proprio tunc solum gratia fieri censeatur, cum hoc expresse cautum fuerit in eadem.

40) *Habenti*, C. H.
41) *Libertate*, C. impr.
42) *Nulla habita*, C. H.

CAP. XXIV.

Collatio, facta motu proprio papæ, pluribus beneficiis in eadem ecclesia vacantibus simul, intelligitur facta de pinguiori: sed, si beneficia sunt æqualia, ad eum spectat electio, cui gratia est concessa. Collatio vero, facta ad petitionem alterius, ad minus beneficium restringitur. Si sint æqualia; eligit, qui alias conferebat. Quo negligente, alius eligit: et etiam contra. Hoc dicit secundum Zenz.

IDEM.

Si, pluribus simul in aliqua ecclesia vacantibus dignitatibus vel præbendis, nos de hac vacatione incerti dignitatem vel præbendam, (si qua, nulli alii de iure debita, in ipsa vacat ecclesia,) cuiquam in genere conferamus; gratiam huiusmodi, (si motu proprio eam fecerimus, vt tunc fiat interpretatio plenissima in eadem,) referri volumus ad dignitatem vel præbendam, quæ inter illas maioris censetur esse valoris: seu 43), (si sint forsan æquales,) ad eam, quam is, cui conferimus, intra decendium post habitam de dicta vacatione notitiam duxerit eligendam. Si vero ad petitionem alterius ipsa gratia fuerit per nos facta: eam, (vt hoc casu, prout iuri 44) congruit, restringatur,) ad illam, quæ minoris valoris exsistit, seu, si sit æqualitas in eisdem, ad eam, quam is, ad quem ipsarum spectat collatio, intra dictum tempus elegerit, postquam sibi huiusmodi gratia erit nota, decernimus referendam. Alterutro quoque 45) ipsorum, (prout ad eum pertinet,) intra tempus debitum eligere negligente, ad alium extunc electio libere deuoluatur.

43) *Sed*, C. R.
44) *Prout nos iuri*, C. H.
45) *Alterutroque*, ibid.

CAP. XXV.

Non debetur exspectanti præbenda, quæ per episcopi præbendarii mortem vacat. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Cum in ecclesia tua, quæ XII. canonicorum et XIII. præbendarum habet numerum, consuetudinem esse proponas, vt episcopus, qui est pro tempore, vocem habeat in capitulo tamquam canonicus, licet canonicus non exsistat, et vnam de dictis præbendis sicut vnus canonicus obtineat in eadem: certum est, eum, cui auctoritate apostol. prouideri mandatur g, de præbenda, nulli alii de iure debita, proximo in ipsa ecclesia vacatura, præbendam, quam per mortem episcopi vacare contingit, (ne contra dictam consuetudinem, cui per præfatum mandatum non intelligitur derogari, futurus episcopus præbenda careat, et dictus canonicorum numerus amplietur,) habere non posse, sed exspectare, quousque vacet alia, oportebit eumdem.

CAP. XXVI.

Per adoptionem secundi beneficii curati, cuius fructus alter ex caussa percipit, non vacat primum. Ioann. Andr.

IDEM.

Si, tibi concesso a nobis, vt fructus beneficiorum h, quæ vsque 46) ad certum tempus in tua vacabunt diœcesi, percipere valeas pro

46) *Quo vsque*, C. H.

a *Vide Dom. consil.* 78. *incip. formatur, et Lapum. allegat.* 130. b *Dictio*, et, *deest in antiqu. cod.* c *Vide Felin. in c. in nostra. extra de rescr. et Panorm. in cap. ad aures. in* 2. *not. de rescr.* d *Vide conc. Trid. sess.* 7. *de reform. c.* 2. *et sequ. et sess.* 2. *de reform. c.* 14.

e *Hæc duo verba:* ipsius legati, *desunt in manuscr. codic.* f *De clausula:* motu proprio, *vide Felin. in c. ad aures. et in c. si quando. extra de rescript. et in c. caussam, quæ. extra de testib. et in c. cum inter procuratorem. de except.* g *Hæc mandata de prouidendo sublata sunt per concilium Trident. sess.* 24. *de reform. cap.* 19. h *Et adpellatione beneficiorum an comprehendantur præbendæ, pensiones et præstimonia, vide Felin. in c. postulasti. extr. de rescr.*

solvendis debitis, quibus est tua ecclesia onerata, beneficium vacans postmodum, curam habens animarum adnexam, alicui, simile beneficium obtinenti, te conferre contingat: æquum est, vt, quamdiu fructus ipsius perceperis, primum non debeat reputari vacare.

CAP. XXVII.

Cum mandatur, alicui non sacerdotalis, vel integra, vel certi valoris conferri præbenda: sacerdotalis dimidia vel minoris valoris illi etiam volenti conferri non poterit.

IDEM.

Cui de non sacerdotali præbenda prouideri mandatur, sibi etiam volenti sacerdotalis auctoritate mandati huiusmodi conferri nequibit. Similiter, si in ecclesia, in qua integræ ac dimidiæ præbendæ habentur, mandetur *a* integra conferri præbenda, quamquam ille, pro quo scriptum exstitit, dimidia velit esse contentus, ei de ipsa non poterit prouideri. Idem, cum 47) iniungitur prouideri 48) alicui de præbenda certi valoris, vt in præbenda 49) minoris valoris etiam illo volente mandatum non possit 50) adimpleri. Non enim huiusmodi mandata, (quorum fines diligenter seruari oportet,) debent ad casus alios, quam expressos, extendi.

47) *Cum vero*, C. R. et H.
48) *Vt prouideatur alicui de*, C. H.
49) *In præbendam*, ibid.
50) *Non poterit*, C. R. et H.

CAP. XXVIII.

Secundo beneficio curato effectualiter adepto, primum consimile, (eius possessore irrequisito,) conferri potest: non autem eius possessio dari. Secundum Zenz.

IDEM.

Licet *b* episcopus beneficium, quod cum animarum cura tenebas, (postquam aliud recepisti consimile, ac ipsius possessionem pacificam habuisti, vel per te stetit, quo minus haberes eamdem,) possit alteri de iure conferre: illum tamen, cui contulerit, non debebit, te non vocato, (cum tibi forsan ius possit 51) competere retinendi,) in possessionem ipsius inducere corporalem.

51) *Potuerit*, C. R.

CAP. XXIX.

Sacerdotalis præbenda per simplex mandatum de prouidendo, non nisi apto ad sacerdotium est conferenda. H. d. secundum Zenz. Et istud summarium potest adaptari vtrique lecturæ, positæ in tertia glossa Domin.

IDEM.

Ei, cui 52) prouideri mandatur *c* simpliciter de præbenda, proximo vacatura, sacerdotalis præbenda conferri non potest, si nondum in ætate tali exsistat, quod possit ad sacerdotium promoueri: sed aliam exspectare debebit.

52) *Si cui*, C. R.

CAP. XXX.

Ex mandato sedis apostolicæ exspectans a certa caussa, ea deficiente, beneficium petere impeditur. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Si pauper *d* clericus, cui, cum beneficium nullum haberet, mandabatur 53) de beneficio, (iuxta suæ probitatis merita,) per episcopum prouideri, aliud, antequam fit prouisum eidem, beneficium fuerit adsequutus: prouidere sibi episcopus, (cum cesset caussa mandati,) de cetero non tenetur.

53) *Mandatur*, C. R. et H.

CAP. XXXI.

Vbi de prioritate beneficii, pluribus collati, non constat: primo possessio, deinde maior prærogatiua præfertur. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Si a sede apostolica, vel legato ipsius, vni, et ab ordinario alteri, eodem die idem beneficium conferatur, nec appareat, quæ collatio fuerit primo facta: erit potior conditio possidentis *e*. Si vero neuter possideat: is, cui sedes ipsa contulit 54) vel legatus, (propter conferentis ampliorem prærogatiuam,) erit alteri præferendus.

54) *Contulerit*, C. R.

a *Alias:* mandatur. b *Vide Felin. in c. fin. extr. de præb. supr. et Hippol. singul.* 195. *incip. nemo priuandus est.* c *Mandata de prouidendo sustulit conc. Trid. sess.* 24. *de reform. c.* 19. d *Multis modis quis dicitur pauper. Vide Alex. consil.* 37. *incip. consultus sum. l.* 7. *Adde Bart. in l. si constante. ff. sol. matr.* e *Vide l. vis eius. C. de probat. h. licet caussam. de prob. et l. in bonæ fidei. C. de rebus cred. Font.*

CAP. XXXII.

Religiosus, habens prioratum vel ecclesiam curatam, si recipit secundum sine licentia papæ: ipso iure vacat primum. Quod si statim non dimiserit: efficitur ineligibilis, et priuatur vtroque. Eadem est pœna in iis, qui habebant ante hanc constitutionem: nisi intra mensem alterum elegerint et alterum dimiserint. H. d. vsque ad *§. prohibemus.* Ioann. Andr.

IDEM.

Cum *f* singula officia sint singulis committenda personis, et dissolutionis ac euagationis materia sit religiosis præ ceteris auferenda; præsenti prohibemus edicto, ne aliqui monachi vel religiosi alii *g* pluribus prioratibus, vel ecclesiis, curam habentibus animarum, etiamsi eadem cura non per ipsos, sed per presbyteros, ad eorum præsentationem per episcopos institutos, habeat exerceri, absque sedis apostolicæ auctoritate præesse præsumant: nisi forte vnus ex eis ab alio dependeat, vel adinuicem sint adnexi, statuentes, vt, quicumque ipsorum, prioratum vel ecclesiam talem obtinens, alium receperit, primum, quo sit ipso iure priuatus, statim omnino dimittere teneatur, per eum, ad quem pertinuerit, libere alteri conferendum. Quod nisi fecerit: ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis *h*, et tamquam ambitiosus ab vtroque penitus repellatur. Circa eos autem 55), qui plures prioratus vel ecclesias huiusmodi nunc detinent, prouidemus 56), vt intra mensem, postquam præsens constitutio peruenerit 57) ad eosdem, vnum ex ipsis, quem retinere voluerint, (reliquis dimissis,) eligere teneantur: alioquin extunc pœnis 58) subiaceant supra dictis.

Prioratus ecclesiæ vel administrationes vnius monasterii, solita per ipsius monachos gubernari, absque sedis apostolicæ licentia alterius monasterii monachis non committantur, nec commissa dimittantur. Qui contra fecerint, sint priuati potestate ordinandi prædicta ea vice: et defertur ad diœcesanum in non exemtis, et ad papam in exemtis. Recipientes vel detinentes, (alias eligentes,) sunt ineligibiles ipso iure. H. d.

§. 1. Prohibemus insuper, ne prioratus vel ecclesiæ, aut administrationes, seu officia vnius monasterii, consueta per eiusdem monachos gubernari, committantur deinceps absque auctoritate sedis eiusdem alterius monasterii monachis gubernanda, nec hactenus commissa dimittantur eisdem; sed per eos, ad quos pertinent, libere ordinentur: cum illis non liceat habere locum in diuersis monasteriis, quorum vnum ab alio non dependet, nec aliorum monasteriorum, (nisi canonice transferantur ad ipsa,) prioratus, ecclesias, administrationes vel officia gubernare. Qui vero contra prohibitionem præsentem prædicta de cetero alienis monachis commiserint, vel dimiserint iam commissa, ea vice ordinandi de ipsis sint potestate priuati, et de eis per diœcesanos, si exemta non fuerint, alioquin per sedem apostolicam ordinentur *i*. Ii autem, qui ea suscipere 59) vel suscepta præsumserint detinere *k*, reddantur ineligibiles ipso iure.

55) *Autem*, non est in C. H.
56) *Prouidimus*, C. R.
57) *Deuenerit*, ibid.
58) *Pœnis ipsis*, ibid.
59) *Susceperint*, C. R. et H.

CAP. XXXIII.

Contemtum possunt prosequi, si ad receptionem vel collationem absentes monachi vel canonici non vocentur: nisi consuetudo habeat, eos non vocari. H. d. secundum Zenz.

IDEM BONIFACIVS VIII.

Cum in ecclesiis canonicorum receptio, aut 60) præbendarum vel beneficiorum collatio imminet facienda; absentes canonici, (si commode fieri valeat,) sunt vocandi; nisi consuetudo habeat, eos ad talia non vocari: alioquin, quod in eorum absentia fieri contigerit, eis instantibus, irritari debebit.

60) *Ac*, C. R. *hac*, H.

CAP. XXXIV.

Beneficia morientium etiam in loco, vicino curiæ Romanæ per duas diætas legales, vel sede ipsa vacante, ibi caussam, domicilium vel originem non habentium, vel etiam habentium, sed curialium, et ibi caussa Romanæ curiæ morantium, vel, translata curia, eam sequentium, et in itinere decedentium, vel in loco, vnde recessit curia, in quo remanserant infirmi, conferri nequeunt per alium, quam per papam. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Præsenti declaramus edicto, statutum felicis recordationis Clementis papæ, prædecessoris nostri, de beneficiis, apud sedem apostolicam vacantibus, per alium, quam per Romanum pontificem minime conferendis, locum habere in beneficiis, quæ legati aut nuntii sedis eiusdem, vel quiuis alii, ad Romanam curiam venientes, vel etiam re-

f *Vide conc. Trid. sess.* 7. *de reform. c.* 1. *et sess.* 24. *de reform. c.* 17. g *Alias:* aliis. h *Vide gloss. C.* 16. *qu.* 1. *in summ. et Clem.* 1. *de elect. Phil. Font.* i *Al.* ordinentur. k *Alias:* retinere.

ceden-

cedentes ab 61) ipsa, obtinere noscuntur, si eos in locis, vicinis *a* ipsi curiæ, mori contingat: quemadmodum si in loco, vbi eadem curia residet, morerentur 62).

Idem est, si aliquis curialis, (etiam ecclesia Romana vacante,) peregrinationis, infirmitatis, aut recreationis, seu alia quauis caussa ad locum, curiæ vicinum, secedens 63), in huiusmodi loco vicino decedat: dummodo ibi, (etiamsi erat ad ipsam curiam reuersurus,) eius domicilium seu 64) domus propria non exsistat.

Loca vero intelligantur vicina eidem curiæ in præmissis, quæ remota vltra duas diætas legales, (quas hoc casu sic specialiter volumus computari,) a loco, vbi moratur ipsa curia, non exsistunt 65).

Sane, si quis, in loco, vbi *b* degit curia, suæ originis domum habens, diem claudat 66) extremum in ea: ipsius beneficia sub prædicto 67) non aliter includantur 68) *c* statuto, quam si curialis esset antea, et ibidem occasione curiæ moraretur. Porro, cum curiam de loco ad locum transferri contingit; si curiales, in itinere, (dum curiam sequuntur eamdem,) vel in loco, vnde recedit ipsa curia, forsitan remanentes infirmi, rebus inibi eximantur humanis: præmissum statutum, (quantumcumque locus, vbi decedunt, ab ipsa curia sit remotus,) ad illorum beneficia se extendit 69).

61) *De*, C. R.
62) *Residebat, morarentur*, C. R. et H.
63) Post voc. *secedens*, C. R. addit: *caussa cessante ad ipsam curiam reuersurus, in huiusmodi* etc.
64) *Dummodo etiam ibi erat, si ad ipsam curiam reuersus, quamuis eius domicilium ibi, vel* etc. ibid.
65) *Exsistant*, C. R. et H.
66) *Claudit*, C. H.
67) *Supra dicto*, ibid.
68) *Includuntur*, C. R. et H.
69) *Extendat*, C. R.

CAP. XXXV.

Mors papæ tollit, ne parochiales ecclesiæ in curia vacare dicantur. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Si, apostolica sede vacante, aliquas parochiales ecclesias vacare de cetero contigerit apud ipsam: statuimus, vt de eis, (ne ipsarum vacatio diutina 70) periculum valeat animabus adferre 71,) per eos, ad quos pertinet *d*, possit libere ordinari, constitutione felicis recordationis Clementis papæ, prædecessoris nostri, de beneficiis, apud sedem ipsam 72) vacantibus, per alium, quam per Romanum pontificem, minime conferendis, vel alia quauis contraria, super hoc edita, non obstante. Idem volumus et de illis, quæ ibidem 73), ipso Romano pontifice viuente, vacabunt, si de ipsis per eum ante ipsius obitum non fuerit ordinatum.

70) *Diuturna*, C. R.
71) *Deferre*, C. H.
72) *Apostolicam*, ibid.
73) *In his*, C. R.

CAP. XXXVI.

Gratia, alicui concessa, vt prouidere possit personis idoneis in certa ecclesia, personis non expressis, non exspirat, re integra obitu concedentis: secus, si personæ essent expressæ. Ioann. Andr.

IDEM.

Si cui, (nulla personarum facta expressione,) sit gratiose concessa facultas, vt auctoritate apostolica possit aliquibus personis idoneis in certa ecclesia prouidere, vel beneficia, (quorum collatio est ad sedem apostolicam legitime deuoluta,) conferre, contradictores *e* eadem auctoritate per censuram ecclesiasticam compescendo: huiusmodi concessio, (quam, cum specialem gratiam contineat, decet esse mansuram,) non exspirat, etiam re integra per obitum concedentis. Secus, si super prouisione, certæ personæ facienda, sit data potestas eidem 74), non ob suam, sed eius, cui prouideri mandatur, gratiam vel fauorem: illa quidem exspirat omnino, si concedens re integra moriatur.

74) *Eisdem*, C. H.

CAP. XXXVII.

Qui ex licentia, circa incertos concessa, absque titulo ad sacros ordines clericos promouet, eis tenetur prouidere. Dans licentiam promouenti, vel etiam promouendis, eis, promotis ad sacros sine titulo, prouidere tenebitur. H. d. Zenz.

IDEM.

Si *f* episcopus, cui, nullis personis expressis, in genere commisisti, vt vice tua ordines in tua diœcesi celebraret, ad sacros ordines promouerit quempiam, titulum non habentem: ei, (cum in culpa fuerit taliter ordinando eumdem,) tenebitur vitæ necessaria ministrare, donec sibi per eum vel alium de competenti beneficio sit prouisum. Si vero certas commisisti 75) *g* eidem ordinare personas: tu, (qui prævidere 76) hoc casu, an haberent titulum, debuisti,) taliter ordinato ad prædicta, donec per te beneficiatus fuerit, obligatus exsistis. Eis autem, quibus a diœcesanis datur licentia, vt possint a quo voluerint episcopo, ad omnes sacros ordines promoueri, non qui ordinant, sed qui tribuunt licentiam, (cum eam dare 77) non debeant titulum non habenti,) ad præmissa, si titulum non habeant 78), obligantur.

75) *Commisisses*, C. R. et H.
76) *Prouidere*, ibid.
77) *Dare de iure*, C. R.
78) *Habuerint*, C. R. et H.

CAP. XXXVIII.

Si primo loco papa dat licentiam conferendi beneficia, certo modo vacantia, vel ad papam deuoluta, secundo aliquod de his conferat specialiter, vel conferri mandet: species generi derogat, ita, quod secundo beneficium debetur. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Quamuis *h* tibi nuper in genere potestatem dederimus, beneficia sex clericorum tuorum cedentium, vel decedentium auctoritate nostra personis idoneis conferendi; canonicatum tamen et præbendam, quos in tua ecclesia, (in qua post prædictam gratiam tibi factam mandauimus cuidam specialiter prouideri,) obtinebat quidam ex iisdem tuis clericis, nunc defunctus 79), conferre non potes: cum illi, pro quo scripsimus 80), debeantur 81). Nam primæ generali gratiæ tibi factæ derogat posterior specialis: licet de illa non fecerit mentionem. Simili ratione, si post facultatem, tibi concessam a nobis, conferendi 82) beneficia tuæ diœcesis, (quorum collatio est ad sedem apostolicam deuoluta,) nos eorum aliquod, (antequam tu conferas,) conferamus specialiter alicui, vel conferri mandemus, de concessione tibi facta non habita mentione: facta per nos collatio canonica est censenda.

79) *Defunctis*, C. H.
80) *Scribimus*, C. R.
81) *Debeatur*, C. H. et impr.
82) *Conferenda*, C. impr.

CAP. XXXIX.

Reuocatio gratiæ non tollit ius quæsitum, sed quærendum; nisi ius adnexionis aliud inducat: nec tamen tollit ius quærendum, adnexum iuri digniori, iam quæsito. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Si is, cui de canonicatu, præbenda, et dignitate, personatu, vel officio per felicis recordationis Nicolai papæ 83) vel Cœlestini 84), prædecessorum nostrorum, litteras, gratia in aliqua ecclesia facta erat, constitutionis nostræ reuocatoriæ tempore canonicatum et præbendam, dignitati, personatui vel officio alicui non adnexam, erat adeptus; licet dignitatem, personatum seu officium 85) inibi exspectaret; propter exspectationem huiusmodi priuatus non intelligitur iure, quod in canonicatu et præbenda fuerat canonice 86) adsequutus: ius tamen, quod ad dignitatem, personatum, vel officium competebat eidem, iuxta verba dictæ reuocationis intelligitur reuocatum. Non sic autem, si canonicatum cum dignitate, personatu aut officio, conferri tantum canonico consuetis *i*, fuerat 87) adsequutus sub exspectatione præbendæ: cum ius magis dignum, quod iste in dignitate 88), personatu, seu officio huiusmodi iam habebat, ius minus dignum canonicatus retineat, cuius canonicatus ratione ius 89) eidem saluum remanet 90), ad 91) præbendam, nulli alii 92) debitam, apostolica ante ipsum auctoritate recepto. Sed et, si ex episcopi vel alterius cuiuscumque collatione vel prouisione adeptus fuerat 93) in eadem ecclesia dignitatem, personatum, siue officium conferri tantum canonico consueta, præfatus, qui canonicatum auctoritate apostolica iam habebat, idem erit censendum.

83) *Papæ*, abest a C. impr.
84) *Et Cœlestini*, C. R.
85) Diction. *seu officium*, desiderantur ibid.
86) *Publice*, C. impr.
87) *Non fuerat*, C. R.
88) *Dignitate*, ibid. non legitur.
89) *Et ius*, C. R. *idem ius*, impr.
90) *Remaneat*, C. R. et impr.
91) *Et ad*, C. R.
92) *Alii de iure*, ibid.
93) *Fuerit*, C. H.

a *Nota, ex loci vicinitate contrahi communionem quamdam etiam quoad præmium, pœnam, mores. de pœnit. dist. 1. c. sed continuo. l. non tantum. §. Iliensibus. ff. de excus. tut. et qui dicantur vicini, vide l. si tertius. de aqua pluu. arc. l. 4. §. si tam vicinum. ff. de damn. infect. de Anch. Font.* b *Al. ita*: vbi degit ipsa curia, *etc.* c *Al.* includuntur. d *Vide Dec. in c. bona. in princ. extr. de adpell.* e *De hac clausula vide Zabarellam in Clem. 2. §. contradictores. de religios. dom. et Felin. in c. super eo, extr. de offic. deleg.* f *Vide conc. Trid. sess. 21. de reform. cap. 2.*

g *Al.* commisisses. h *Vide Dec. in c. 1. de rescript. super. 1. gl. et eund. cons. 147.* i *Dicunt Petr. de Anch. et Archid. quod rescriptum impetrantis a papa dignitatem, non facta mentione consuetudinis, de qua non obtineret, per l. honores. §. 2. ff. de decur. est subreptitium. Font.*

CAP. XL.

Obest reuocatio gratiae praebendam exspectanti, et decreti interpositio, etiam ignoranti. H. d. Zenz.

IDEM.

Quodam per litteras felicis recordationis Nicolai papae, praedecessoris nostri, canonicatum sub exspectatione *a* vacaturae praebendae in certa ecclesia obtinente, successor eius Coelestinus cuidam alteri similem in eadem ecclesia gratiam fecit, quem omnibus, etiam ante ipsum auctoritate apostolica, vel quauis alia in ecclesia ipsa receptis, voluit anteferri *b*, cum interpositione decreti. Priusquam tamen 94) ad primum et eius exsequutores secundae gratiae notitia peruenisset: vacans praebenda eidem primo per suos fuit exsequutores collata. Post huiusmodi autem et ante factam secundo collationem ipsius praebendae, nostra constitutio reuocatoria emanauit. Et quoniam, quis eorum ius habeat in praebenda huiusmodi, dubitatur: nos neutrum illorum habere ius decernimus in eadem. Prima enim collatio, post et contra decretum, a dicto Coelestino interpositum, facta, (licet ab ignorantibus et etiam ignoranti,) non obtinet firmitatem. Ius vero, quod secundo ad praebendam, non in praebenda huiusmodi, competebat, (cum nostram reuocationem eius collatio non praecesserit,) per eam penitus est sublatum.

94) *Tamen*, desideratur in C. R.

CAP. XLI.

Mandatum de prouidendo de beneficio, ad collationem capituli pertinente, non tangit ius singularis canonici. Hoc dicit secundum Zenz.

IDEM.

Mandatum apostolicum, tibi directum, vt T. 95) clerico de beneficio, spectante ad collationem Narbonen. capituli, prouideres, beneficia eiusdem capituli, siue dentur in communi per ipsum, siue per canonicos eiusdem ecclesiae singulares, vice ac auctoritate capituli, aut ex iure ipsius de consuetudine vel statuto, merito comprehendit *c*. Ad beneficia tamen ratione 96) dignitatum, personatuum, vel officiorum, quae nonnulli ex eisdem canonicis obtinent in ipsa ecclesia, ad eorumdem collationem spectantia, mandatum huiusmodi minime se extendit. Idem esse censemus, si ratione praebendarum suarum ad ipsos canonicos collatio dictorum beneficiorum singulariter pertinere noscatur: nisi contineatur forsitan in mandato, quod eidem clerico prouideas de beneficio, ad collationem Narbon. capituli pertinente communiter vel diuisim. Tunc enim de beneficiis, quae ad ipsorum collationem pertinent, ratione huiusmodi praebendarum poteris prouidere 97).

95) *Vt C.* est in C. H.
96) *Tamen, quae ratione*, ibid.
97) *Collationem singulariter*, C. R. *collationem singulariter pertinent idem huius potestatis prouidere*, H.

TITVLVS V.

DE CLERICO AEGROTANTE VEL DEBILITATO 98).

CAP. VN.

Datio coadiutorum episcoporum et suorum superiorum est de maioribus caussis, et spectat ad solum papam. Potest tamen episcopus, senio vel infirmitate perpetua impeditus, de consensu capituli sui vel maioris partis sibi auctoritate apostolica vnum vel duos coadiutores adsumere: et, si demens fuerit, capitulum aut duae partes ipsius hoc faciunt. Sed si episcopus contradicit: tunc nil innouabit capitulum, sed episcopi et ecclesiae conditionem, quam cito poterit, intimabit papae. Et coadiutores illi sumtus moderatos habebunt de prouentibus praelatorum ipsorum. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298. *Romae.*)

Pastoralis officii debitum exsequentes, declaramus atque statuimus, coadiutorum *d* episcoporum et superiorum praelatorum dationem intelligendam esse de caussis maioribus, et referendam ad sedem apostolicam, ac ab ea, (consuetudine non obstante contraria,) tantummodo postulandam.

Verum ne hoc praetextu ecclesiae, (exsistentes praecipue in remotis,) dispendia patiantur: nos, earum in hac parte indemnitatibus praecauere volentes, hac generali constitutione sancimus, vt episcopus, senio aut valetudine corporali grauatus, vel etiam 99) alias adeo impeditus perpetuo, vt officium suum nequeat exercere, possit de sui consilio et adsensu capituli, vel maioris partis ipsius, vnum vel duos auctoritate apostolica coadiutores adsumere, ad dictum officium exsequendum. Si vero episcopus demens fuerit, et, quid velit aut nolit, exprimere nesciat, vel non possit: tunc eius capitulum vel duae ipsius partes eadem auctoritate vnum aut duos coadiutores adsumat 100) idoneos, qui eius officium exsequantur. Si autem episcopus, senio aut incurabili morbo grauatus, vel perpetuo impedimento detentus, ad sui exsequutionem officii reddatur inutilis, et coadiutorem adsumere vel habere noluerit, licet a capitulo requisitus proprio, se illius non indigere suffragio forsitan adserendo: tunc nil per capitulum innouetur, sed hoc casu et etiam proximo, idem 1) capitulum episcopi et ecclesiae suae conditionem et statum, ac facti circumstantias vniuersas, quam cito poterit, fideliter et explicite referat 2) ad notitiam dictae sedis, recepturi humiliter, et efficaciter impleturi, quod super hoc per sedem ipsam contigerit ordinari. Praesenti quoque adiicimus sanctioni, vt coadiutores huiusmodi de prouentibus praelatorum in quorum adsumentur 3) auxilium, sumtus recipiant moderatos, ab alienatione qualibet, de bonis ecclesiasticis praelatorum ipsorum vel ecclesiarum suarum quomodolibet facienda, penitus abstinentes, rationem non solum in districto examine, sed et praelatis eisdem, (si sanae mentis exstiterint,) ac capitulis eorumdem, seu etiam ipsorum praelatorum 4) successoribus, (si hoc antea non fecerint,) plenariam reddituri. Ceterum, quod de episcopis praemittitur, ad superiores etiam praelatos esse volumus et intelligimus referendum.

98) Diction. *vel debilitato*, absunt a C. H. et impr.
99) *Etiam*, desideratur in C. R. et H.
100) *Adsumant*, C. H. impr. et ed. Pith.
1) *Idem*, non est in C. H.
2) *Deferat*, C. R. et H.
3) *Adsumuntur*, C. R.
4) *Praelatorum*, non est in C. H.

a *Exspectatiuas ad vacatura omnino sustulit conc. Trid. sess. 24. de reform. c. 19.* b *De clausula anteferri, vide late per Felin. in cap. capitulum. extr. de rescr.* c *Petrus de Anch. not. mandatum etiam adstringere gerentem vices eius, cui mandatur. Similiter mandatum, factum vicem gerenti, quia, si deficit principalis, debet postea per principalem, commoda recipientem, impleri. l. secundum naturam. ff. de reg. iur. Neque poterit per vicem gerentem impleri. In his enim mandatis intelligitur, re stante in eodem statu. l. 1. ff. si ex nox cauff. ag. Font.* d *Quam auctoritatem habeant coadiutores, dati episcopis senibus vel infirmis, late docet Oldradus consil. 44.*

TITVLVS VI.

DE INSTITVTIONIBVS.

CAP. I.

Capitulum, sede vacante, licet beneficia, ad episcopi collationem spectantia, conferre non possit, tamen ad illa praesentatos instituere potest. H. d. Zenz.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Etsi capitulum *e*, sede vacante, beneficia, quae ad collationem episcopi pertinent, conferre non possit; praesentatos tamen a patronis potest admittere, si sint idonei, et eos instituere in beneficiis, ad quae fuerint praesentati: licet ad episcopum, (si superesset,) admissio et institutio huiusmodi pertineret.

CAP. II.

Non repellit praesentatum defectus sacrorum ordinum. H. d. Zenz.

IDEM *in eodem.*

Si is, ad quem rectoris praesentatio in aliqua parochiali ecclesia noscitur pertinere, quempiam, non constitutum in sacris, praesentet ad eam: ipsum *f*, (dummodo alias sit idoneus, et intra tempus, a iure statutum, ad ordines, quos ipsius ecclesiae cura requirit, valeat promoueri,) decernimus admittendum.

TITVLVS VII.

DE CONCESSIONE PRAEBENDAE ET 5) ECCLESIAE NON VACANTIS.

CAP. I.

Si mandetur, alicui prouideri de dignitate vacatura, quam duxerit acceptandam, et vacat dignitas, quam ante acceptationem ordinarius confert; tenet ipsius collatio: etiamsi exsequutor impetrantis ante acceptationem fecerit reseruationem, inhibitionem, et processus super prima vacante. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *dilecto filio Andreae, capellano nostro.* (*ann.* 1250.)

Quia cunctis 6): [*et infra.*] Proponebatur itaque pro parte tua, quod, cum praedicta praepositura, dum vacabat, tibi per eum, qui conferre potuit ipsam, collata fuisset 7), collatio huiusmodi canonica exsistebat: maxime cum 8) nulla per priorem ipsum, quae illam impedire posset, inhibitio praecessisset 9). Dicebat autem pars altera, quod, cum praemissae litterae, sede Carnoten. vacante, fuissent in ca-

5) Diction. *praebendae et*, absunt a C. R.
6) *Cuncti*, ibid.
7) *Fuit*, C. H.
8) *Dum*, C. R.
9) *Processisset*, C. H.

e *Varias significationes huius vocis, capitulum, ponit Ioann. Andr. in c. capitulum. supr. de rescr.* f *Not. idoneitatem et tempus hic per copulam poni: vnde non sat est, quod intra tempus iuris possit promoueri, sed debent etiam aliae idoneitates concurrere. Dom. et Petr. de Anch. Font.*

pitulo

pitulo publicatæ, ac præfatus episcopus tunc de capitulo ipso esset, ibique præsens exsisteret, ignorare non potuit mandatum apostolicum, (super conferenda memorato D. præbenda vel dignitate sine cura, quam ipse duceret acceptandam, cum primo in ecclesia ipsa 10) prædicta vacaret,) alii fuisse directum, et sic per consequens facultatem sibi esse sublatam, conferendi huiusmodi dignitatem. Propter quod videbatur, quod nec per se, nec per alium præfatam præposituram, curam non habentem animarum adnexam, (quæ primo post mandatum ipsum 11) in ecclesia prædicta vacauit,) potuerit 12) alicui personæ conferre: præsertim cum iam dictus prior, eodem publicato mandato mox præfato D. præbendam vel dignitatem, curam huiusmodi non habentem, quam primo in eadem ecclesia vacare contingeret, contulisset, nec alias etiam, (prout adlegabatur,) prodesse poterat ipsius episcopi ignorantia in hac parte. Nam si alicui a sede apost. concedatur, quod excommunicari non possit; licet id forsan suus ignoret 13) episcopus: non tamen propter hoc eius ligatur sententia, si quam proferat in eumdem. Similiter, si alicui conferendi præbendam aliquam tribuatur a sede apost. potestas, ex hoc ipso 14) videtur, quod sit episcopo conferendi tunc eam penitus interdicta facultas. Nec obstaret, si forte obiiceretur, quod lex seu constitutio et 15) mandatum nullos adstringunt 16); nisi postquam ad notitiam *a* peruenerint 17) eorumdem, aut nisi post tempus, intra quod ignorare minime debuissent: quia in priuilegiis et indulgentiis, seu concessionibus specialibus secus exsistit, in quibus sufficit, quod ad illorum, quibus conceduntur, notitiam perueniant 18), vt patet, cum indulgetur alicui, quod excommunicari non possit, sicut superius est expressum. Et quidem, cum tribuitur alicui potestas conferendi præbendam, videtur procul dubio ei concedi aliquid speciale. Adiiciebatur insuper, quod, cum sententia statim arctet 19) etiam 20) ignorantem, quoniam, si contra prælatum aliquem absentem depositionis sententia proferatur, contractus, quos iniit ignoranter postea vt prælatus, nullum robur obtinent firmitatis 21), et in supra dictis litteris irritum 22) decernimus et inane, quidquid super huiusmodi præbenda vel dignitate, contra nostrum contigerit 23) attentari mandatum, collatio, quam idem episcopus post tale nostrum decretum, (siue illud ignorauerit, siue non,) de præfata præpositura per se vel per alium fecerat, non valebat. Ex parte vero tua exstitit replicatum, quod hæc de illis priuilegiis et indulgentiis, (æquitate suadente,) debent intelligi, quæ vim suam habent mox, cum ad illos, quibus conceduntur, perueniunt 24): ex quorum tenore liquido nosci potest, quod talis circa ea fuerit intentio concedentis, vtpote cum alicui conceditur, quod excommunicari non possit. Ex hoc enim euidenter adparet, aliis ipsum excommunicandi ademtam 25) esse penitus facultatem: non sic autem, si 26) alicui conferendi præbendam, siue certam, siue incertam, tribuatur potestas. Non enim tunc esse videtur tribuentis intentio, vt per hoc ei, (ad cuius donationem præbenda ipsa pertinet,) conferendi possibilitas adimatur; nisi prius ille sibi notificet, quod eam velit per huiusmodi potestatem conferre, aut ei collationem interdicat illius, vel postquam illi notificauerit, talem potestatem fore sibi concessam, vacuum decernat et irritum, si secus de ipsa præsumat: quia, cum illi non amplior detur potestas, quam ipse Romanus pontifex habeat in hac parte, sicut per eam, quam obtinet ipse Romanus pontifex, facultas conferendi beneficium vel præbendam, (nisi suam insinuet voluntatem,) alicui non aufertur. Similiter et per eam 27), quæ taliter illi ab ipso conceditur, ei, ad quem ipsius præbendæ spectat collatio, priusquam insinuet ille sibi, quod eam velit concedere, vel etiam conferat, (si forte vacet,) potestas non tollitur conferendi: nisi forsan, quod ipsam conferre non possit, exprimatur in concessione huiusmodi potestatis. Tunc enim, licet talem concessionem fortassis ignoret, sua tamen collatio, si postmodum præbendam ipsam conferat, nihil valet: cum satis super hoc concedentis intentio agnoscatur, sicut cum indulgetur alicui, quod excommunicari non valeat, vt in superioribus est præmissum. Subiunctum etiam exstitit, quod, cum memorato priori per præfatas litteras mandassemus, vt memorato D. 28) præbendam, vel dignitatem sine cura, quam acceptandam duceret, si vacaret tunc, vel quam primo 29) vacare contingeret 30) in ecclesia prædicta, conferret, idem prior prouidendi ei de præbenda, vel dignitate ipsa, (nisi post acceptationem ipsius *b*,) non habebat aliquam potestatem. Vnde, cum sæpe dicta præpositura fuerit tibi, (antequam illam idem D. 31) acceptaret,) præfati episcopi auctoritate collata: huiusmodi collatio talis mandati nostri prætextu, (etiamsi prius illud episcopus 32) ipse sciuisset,) non poterat vacuari. Nostrum autem in hac parte decretum ad præbendam seu dignitatem, quam prædictus D. acceptaret, referri debebat: alioquin super incerto fuisset editum, nec aliquem adstrinxisset. Sed exstitit ex aduerso responsum, quod, etsi præfatus prior iam dicto D. præbendam vel dignitatem huiusmodi, cum vacaret, ante huiusmodi acceptationem conferre nequiret, idem tamen D. præbendam vel dignitatem talem licite posset et libere acceptare. Quare prædictus episcopus præfatam præposituram, (cum non prius eum requisierit, an acceptare vellet eamdem,) cuiquam conferre non potuit: quin immo ipsius collatio, (cum idem D. præposituram ipsam postmodum acceptauerit,) irritari debebat 33), et concessio, per iam dictum archipresbyterum sibi facta, debet 34) stabilis permanere. Sicut, cum legatur alicui vnus ex seruis, quem elegerit, vel optauerit, et heres ante optionem vel electionem illius manumittit aliquem, vel alienat ex illis: profecto manumissio vel alienatio irritatur, ceditque ille legato, si legatarius eum duxerit eligendum. E contra vero pro parte tua propositum exstitit, quod id in vltimis voluntatibus tenet, nec præmissa in legatis futuris, quemadmodum in exstantibus habent locum: quia nec etiam ad optandum, seu eligendum ex illis, sicut ex istis potest terminus adsignari. Et grauis inesset conditio, quoddamque incongruum videretur, si, quando mandaretur 35) alicui de beneficio, quod duceret acceptandum in aliqua prouincia, quam primo illud vacare contingeret, prouideri, oporteret ipsum *c* in singulis beneficiis, postmodum inibi vacantibus, (prorogata non absque periculo forsitan ipsorum collatione,) *d* requiri. Vnde cum sæpe præfato priori fuisset iniunctum, vt dicto D. præbendam vel dignitatem, quam acceptandam duceret, si vacaret in ecclesia memorata, vel quam cito contingeret eam vacare, sibi auctoritate apostolica conferret, et ita eidem D. circa futuras, siue vacaturas præbendas vel dignitates tales ipsius ecclesiæ optio data esset; non poterat per hoc memorati episcopi in illis, quando vacarent, collatio impediri; nisi forsan cum aliquam ex eis vacare contingeret, illam ipse D. (priusquam eam conferret episcopus,) acceptaret, vel etiam nisi ante vacationem alicuius ipsarum vacaturarum ex his primam, vel, ea omissa, ex aliqua caussa vlteriorem duceret acceptandam: quia taliter acceptatam 36) conferre postmodum episcopus non valeret. Nos itaque, tam tuis, quam præfati D. rationibus plenius intellectis, quia sæpe dictam præposituram ad te nouimus 36*) pertinere, ipsam 37) tibi, (habito fratrum nostrorum consilio,) adiudicare curauimus 38), ipsi *e* D. 39) super ea perpetuum silentium imponentes.

10) *Ipsa*, non est in C. H.
11) *Ipsum apostolicum*, C. R.
12) *Potuit*, C. R. et H.
13) *Ignoraret*, C. H.
14) *Eo ipso*, C. R. et H.
15) *Vel*, C. impr. et H.
16) *Adstringant*, C. R.
17) *Peruenerit*, C. H.
18) *Perueniunt*, C. R.
19) *Arcet*, C. H. et impr.
20) *Etiam*, abest a C. R.
21) *Postea non obtinet robur*, ibid.
22) *Litteris continetur irritum*, C. H.
23) *Contingeret*, C. R.
24) *Peruenerint*, C. H.
25) *Exemtam*, C. R.
26) *Autem est, cum*, C. R. *autem est, si*, H.
27) *Postea*, C. R.
28) *Memorato dilecto*, ibid.

29) *Quam primo eam*, C. H.
30) *Contigerit*, C. R.
31) *Idem D.* non habet id. C.
32) *Illud tempore episcopus*, C. H.
33) *Debet*, C. impr.
34) *Ipsa debet*, C. R. *facta de ipsa debet*, H.
35) *Mandatur*, C. H.
36) *Acceptandam*, ibid.
36*) *Voluimus*, ed. Pith.
37) *Ipsam*, abest a C. R.
38) *Curamus*, C. H.
39) *Memorato D.* C. R. et H.

CAP. II.

Omnis promissio, per quam datur via ad beneficia vacatura, est reprobata. Ioann. Andr.

BONIFACIUS VIII.

Detestanda *f* iniquorum peruersitas, abstinere nesciens a vetitis, nec gaudere debito modo concessis, digne plerumque officium excitat præsidentis, ad ea, quæ iusta fuerant consideratione concessa, (cum in abusum ea vergere circumspicit,) discretione præuia, reuocanda. Sane, licet olim fuerit canonica constitutione decretum, quod ii 40) *g*, qui promittunt aliquibus de beneficiis ecclesiasticis, cum poterunt 41), vel cum facultas se obtulerit prouidere, promissiones suas, (facultate se offerente,) debeant adimplere; quia tamen, sicut experientia docuit, per promissiones huiusmodi, quæ per importunitatem nimiam, (per quam non concedenda multoties conceduntur,) et per ambitionem improbatam 42) vt plurimum extorquentur, aperitur via sub tali palliatione

40) *Vt hi*, C. H.
41) *Poterunt*, C. R.
42) *Improbam*, C. O. et ed. gloss.

a *Vide Decium et Doct. in c. cognoscentes. extr. de const. et Turrecrematam in c. in istis. §. leges, dist. 4.*

b *Doct. not. hic, quod exsequutorum ad conferendum beneficium, quod impetrans duxerit acceptandum, inhibitio, intimatio, collatio ante tempus vacationis non ligat ordinarium: quia potestas in euentum conditionis non exercetur ante purificatam conditionem. Facit c. si pro te. supr. de rescript. Font.* c *Al. ita:* oporteret eum. d *Vide Clem. 1. §. secus. infr. eod.* e *Al. ita:* memorato D. super ea, *etc.* f *Vide conc. Trid. sess. 16. de reform. c. 19.* g *Alit.* vt hi.

verborum, ad promittenda damnabiliter *a* contra Lateranense concilium beneficia vacatura, mortis alienæ votum ingeritur, et ecclesiis, ac prælatis, et personis ecclesiasticis grauamina plurima inferuntur: nos, malis huiusmodi, et animarum periculis occurrere cupientes, promissiones easdem, et alias quascumque, sub 43) quouis modo, aut forma verborum de cetero faciendas, per quas directe vel indirecte aperiri via valeat ad beneficia vacatura, auctoritate apostolica penitus reprobamus, et omnino viribus vacuamus, decernentes, per eas, vel ipsarum aliquam, ad prouidendum alicui nullum deinceps quomodolibet obligari.

43) *Sub*, abest a C. impr.

CAP. III.

Habens litteras apostolicæ sedis super primo beneficio, dignitate, vel præbenda, quod duxerit acceptandum, certum acceptare non potest: sed primum, quod vacabit, vel ex caussa secundum, vel vlterius poterit acceptare. Reseruationes, processus, et decreta, contra hoc facta, non valent. Ioann. Andr.

IDEM.

Ne captandæ alienæ mortis occasio ex benignitate gratiarum sedis apostolicæ tribuatur; declarandum duximus, quod is, cui ab eadem sede, vt ei prouideatur de præbenda, dignitate, vel personatu 44), aut alio 45) beneficio in aliqua prouincia, diœcesi, vel ecclesia, quem 46) *b*, seu quod duxerit acceptandum, certis sibi super hoc exsequutoribus deputatis, gratia noscitur esse facta, licet in genere primum personatum, dignitatem, præbendam, seu beneficium, in eadem prouincia, diœcesi, vel ecclesia vacaturum, aut secundum, seu vlterius, (si rationabilis caussa subsit,) valeat acceptare, certum tamen et expressum, priusquam vacet, acceptare non potest. Quodsi fecerit, etiamsi per exsequutores eius secundum 47) acceptionem huiusmodi facta fuerit reseruatio, inhibitio, variique processus, ac sententiæ promulgatæ: tam acceptatio *c* ipsa, quam processus viribus careant, nec aliquam obtineant roboris firmitatem. Immo, nisi acceptator ille dignitatem, præbendam, personatum, seu beneficium, taliter acceptatum et reseruatum, per collationem, vel institutionem 48), postmodum factam de vacanti, iam adeptus 49), vel ei 50) ius in ipso fuerit adquisitum: per eum, ad quem eiusdem personatus, dignitatis, præbendæ, aut beneficii collatio seu prouisio pertinet, (dictis acceptatione, ac exsequutorum processibus inde sequutis nequaquam obstantibus,) de illo vacanti libere poterit alii prouideri.

44) C. R. non habet dictiones: *vel personatu*.
45) *Aliquo*, C. H.
46) *Quam*, ibid.
47) *Super*, ibid.
48) Diction. *vel institutionem*, absunt a C. R.
49) *Iam fuerit adeptus*, ibid.
50) *Vel dum vacaret ex collatione ei*, ibid. sed *ei*, non est in C. impr.

CAP. IV.

Sine speciali mandato non inhibet exsequutor generaliter collationem beneficiorum prouinciæ, specialiter vero reseruat primum, et inhibet vlteriorem non sine mandato: nec tunc tenet collatio, contra facta. H. d. Dominicus.

IDEM BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Exsequutor *d*, super prouisione alicuius a sede apostolica, per generales litteras in aliqua prouincia deputatus, prælatis, et aliis, ad quos beneficiorum in eadem prouincia spectat 51) collatio, ne ad prouisionem aliquorum procedant, donec illi, pro quo scribitur, sit prouisum, non potest generaliter inhibere: nisi expresse in ipsis litteris facultas huiusmodi inhibitionis concedatur. Potest tamen reseruationem, et eisdem inhibitionem facere specialem de primo, vel, (si hoc illi ex beneficio competat litterarum,) de secundo vel vlteriori beneficio, inibi vacaturo, eidem clerico conferendo. Quod autem contra talem reseruationem et inhibitionem ab eo, ad quem beneficii reseruati collatio pertinebat, fuerit attentatum 52), non tenet.

51) *Exspectat*, C. H.
52) *Acceptatum*, ibid.

CAP. V.

Si mandetur capitulo, vt me recipiant in canonicum, et præbendam conferant; cum id pertineret ad eos, dato exsequutore ad prouidendum; per solam præsentationem, factam capitulo, adfecta est præbenda: et exsequutor, (negligente capitulo intra terminum, per eum statutum, me recipere, et præbendam conferre,) non vocato capitulo, id exsequi poterit. Ioann. Andr.

IDEM.

Si capitulo alicuius ecclesiæ, cum ad ipsum canonicorum receptio, ac præbendarum collatio pertinebat, vt te in canonicum reciperet, et tibi de præbenda, (si tunc vacaret,) inibi prouideret, vel cum se facultas offerret, ac exsequutori, qui, eodem capitulo negligente, mandatum apostolicum exsequatur, directa fuerint scripta nostra: per solam illorum præsentationem, capitulo ipsi factam, absque alia etiam exsequutoris insinuatione, inhibitione, seu reseruatione, beneficium, pro quo tibi conferendo scriptum exstiterat, adeo est adfectum, quod de illo alteri facta collatio non obtinet firmitatem. Immo si capitulum intra terminum competentem, sibi ab exsequutore præfixum, mandatum apostolicum, ei pro te directum, in quantum poterit, non duxerit adimplendum: extunc in ipsum exsequutorem potestas prouisionis huiusmodi transferatur, et exsequutor ipse 53) canonicatum in continenti poterit tibi dare, ac præbendam, (etiam sine alia capituli vocatione vel monitione,) si vacat, vel cum obtulerit se facultas.

53) *Qui exsequutor*, C. R.

CAP. VI.

Si soli ordinario, vel soli exsequutori ad compellendum, vel ordinario, et tali exsequutori sit scriptum; per præsentationem talis mandati non adficitur præbenda; nisi in litteris esset decretum, aut exsequutor ille insinuasset et interdixisset: maxime cum decreto, vel ratione mandati iam esset facta receptio ad canonicatum. In his casibus, vel ipsorum altero adfecta est præbenda, ita, quod collatio, alteri facta, non tenet. Ioann. Andr.

IDEM.

Si soli ordinario *e* pro te beneficiando, exsequutore non dato, vel ordinario et exsequutori, (vt eum ad faciendum, quod mandatur, compellat,) aut soli exsequutori, (vt tibi faciat de canonicatu et præbenda, vel alio beneficio in certa ecclesia, diœcesi, seu prouincia prouideri,) mandatum apostolicum sit directum; per talis præsentationem mandati, ordinario ipsi factam, licet, si contra faciat, puniendus exsistat, ei tamen potestas sic non adimitur conferendi, quin teneat alteri facta collatio ab eodem: nisi nos in gratia, tibi facta, decreuissemus irritum et inane, quod fieret contra ipsam, aut exsequutor, huiusmodi ordinario suam insinuans potestatem, ne alteri conferret beneficium, (de quo tibi est secundum tenorem huiusmodi mandati apostolici prouidendum,) interdixisset eidem, præsertim cum interpositione decreti, vel, nisi tu iuxta dictum *f* mandatum esses in canonicum iam receptus. Tunc enim præbendæ collatio, alteri facta, firmitatem aliquam non haberet.

CAP. VII.

Si tres exspectantes sunt in vna ecclesia, vnus auctoritate Martini, alter auctoritate Bonifacii, tertius eiusdem auctoritate cum prærogatiua, vt præferatur omnibus, receptis non auctoritate Bonifacii; præbendas hi consequentur hoc ordine, quia primam habebit secundus, secundam tertius, tertiam primus: quod probatur argumento legali. Ioann. Andr.

IDEM.

Auctoritate Martini papæ, prædecessoris nostri, quodam ad præbendam, primo in Parmensi ecclesia vacaturam, nulli alii de iure debitam, in eiusdem ecclesiæ canonicum recepto, et, alio a nobis 54) in eadem ecclesia similem *g* gratiam adepto secundo, tertius deinde auctoritate nostra in ipsa Parmensi ecclesia in canonicum, et in fratrem recipitur 55) cum prærogatiua gratiæ, quod omnibus prædecessorum nostrorum auctoritate, non autem nostra, receptis, in adsequutione 56) præbendæ debeat anteferri. Post hæc autem quædam vacauit 57) præbenda in ecclesia memorata: quæritur, quis eorum alteri præferatur, et secundum quem ordinem præbendas adsequi debeant tres prædicti. Cum igitur ex tenore *h* gratiæ, tertio a nobis concessæ, adpareat euidenter, nos voluisse primo tertium, et secundum tertio anteferri; decernimus, quod primam secundus, secundam tertius, et tertiam primus debet 58) obtinere præbendam: alias forma mandati minime seruaretur. Licet enim ex persona sua, secundus primam obtinere non posset 59): ex persona tamen tertii, qui primum 60) superat, illam habet. Sicut contingit in successione illius, qui ab intestato relictis patre, (in adoptiua familia constituto,) matre atque fratre decedit, in qua successione pater ex se matrem excludit: sed, quoniam talem patrem agnatus, materque vincit agnatum, mater patri non ex semetipsa, sed agnati 61) persona, in successione huiusmodi antefertur.

54) Diction. *a nobis*, non sunt in C. R.
55) *Receptus est*, C. H.
56) *In exsequutione*, C. impr.
57) *Vacat*, C. H. et impr.
58) *Debeat*, C. R. et H.
59) *Possit*, C. H.
60) *Primam*, ibid.
61) *Sed ex agnati*, ibid.

a *Not. quod contraueniens iuri peccat. gl. de pœn. dist.* 1. *in summ. Immo incurrit notam infamiæ* c. *illud. de maiorit. et obedientia. Vide Bart. in l. si quis pro eo. ff. de fideiuss. et gl. in c.* 1. *de scrut. in ord. fac. Vid. quæ dixi in c. perpetuæ. supr. de elect. Font.* b *Alit. ita:* quam seu quod duxerit, etc. *quam varietatem etiam agnouit gl. hic.* c *Vid. l. per fundum. ff. de seruit. rustic. præd.* d *Nota, quod exsequutor, datus ad prouidendum seu conferendum, non potest reseruare vel inhibere in genere, sed in specie, sic et rationem ponit hic Ioann. Andr. et Innoc. in cap. cum dilectus. supr. de iur. patron. Francus.*

e *Nota primo, quod quandoque papa scribit ordinario, vt conferat, sine alia exsequutoris datione. Ad hoc de rescr. c. eam te. Not. secundo argum. quod in impetratione debet fieri mentio de canonicatu et præbenda. Et sic videtur, quod non sufficeret expressio tantum alterius. Dom.* f *Al.* prædictum. g Similiter. h *Mens et tenor gratiæ est obseruandus. Ad hoc de præb. c. cui de non. supra eod. libr.*

CAP

CAP. VIII.

Reuocatoria gratiarum includit receptos in canonicos, præbendam distinctam exspectantes; etiamsi percipiebant distributiones quotidianas: secus si præbendam distinctam non exspectant, sed augmentum portionis. Includit habentes ius ad vacaturam, si nondum est deuentum ad collationem. H. d. secundum Domin.

IDEM.

Quoniam ex constitutione nostra, per quam paullo post promotionem nostram ad summi pontificatus apicem omnes collationes, prouisiones, reseruationes, et concessiones, super canonicatibus, dignitatibus, personatibus, præbendis, officiis, portionibus 62), præstimoniis, ecclesiis parochialibus, ruralibus, et aliis quibuscumque beneficiis ecclesiasticis vacaturis, quocumque nomine censerentur 63), ac etiam super canonicatibus sub exspectatione dignitatum, vel aliorum quorumcumque beneficiorum, (in quibus ius non esset quæsitum 64) in re, licet ad rem,) a felicis recordationis Nicolao papa IV. 65) et Cœlest. V. prædecessoribus nostris factas, siue concessas, auctoritate apostolica in fratrum nostrorum præsentia omnino cassauimus, irritauimus, et vacuauimus, cassas, irritas et vacuas nuntiauimus, et nullius fore decreuimus firmitatis, multæ dubitationes insurgunt, vt, vnde præfatæ constitutionis reuocatoriæ processit editio, interpretatio eius quoque procedat: præsenti declarandum duximus sanctione 66), quod in illis, (qui editionis tempore supra dictæ vltra statutum numerum erant per eosdem prædecessores canonici sub exspectatione præbendarum, vel etiam portionum,) eadem constitutio locum habet 67). Si autem huiusmodi recepti vltra numerum distributiones, et alia, vt canonici, de numero exsistentes, sic tempore dictæ reuocationis habebant 68), quod per cessionem vel decessum illorum, qui erant intra numerum, ex vigore prioris gratiæ nil amplius adsequi exspectabant, nisi distributionem 69), seu partium suarum augmentum, (cum forsan esset ecclesia, in qua canonicorum, non autem portionum numerus, vel præbendarum distinctio habebatur,) quantoque inter pauciores cuiusuis ecclesiæ diuiduntur prouentus, tanto maiores fieri possunt 70) singulorum percipientium portiones: ad istos vel eos, qui per litteras facultatis *a* dictorum prædecessorum nostrorum in aliquarum ecclesiarum canonicos erant recepti, (licet præbendas vel alia beneficia exspectarent,) constitutionem certum est non extendi præfatam. In illis vero, qui vltra numerum auctoritate præfata in aliquarum ecclesiarum canonicos iam recepti, quantum ad capitulum, et ad chorum, ac distributionum perceptionem quotidianarum plenitudinem iuris canonici tunc habebant, sed in eis dignitates, personatus, præbendas, portiones, vel alia beneficia, quæ dantur tantum exsistentibus de numero, exspectabant, constitutionem præfatam locum habere, (ratione huiusmodi exspectationis,) dubium non exsistit. Sane, in iis, qui super canonicatibus, præbendis et dignitatibus, parochialibus vel aliis ecclesiis seu beneficiis quibuscumque a dictis prædecessoribus nostris litteras impetrauerunt, etiamsi per exsequutores illorum factæ fuerint reseruationes, decreti interpositiones, variique processus, et, etiamsi eadem beneficia tunc vacabant, et per impetrantes petitum fuerat ab exsequutoribus, quod eis 71) illa conferrent, non tamen ipsorum beneficiorum vacantium collationes tunc temporis erant factæ, locum habet constitutio supra dicta, vt omnes huiusmodi gratiæ, (quarum 72) ratione tunc non erat ad collationem processum, et sic per consequens ius in re non fuerat ipsis impetrantibus adquisitum,) intelligantur penitus reuocatæ 73).

62) *Præscriptionibus*, C. R.
63) *Censeantur*, C. R. et H.
64) *Adquisitum*, ibid.
65) *Nicolao tertio*, C. H.
66) *Declaramus edicto*, C. R.
67) *Etiam portionum in ecclesias, præbendas, districtas vel portiones determinatas habentibus, sed etiam in illis ecclesiis, quæ nullas præbendas vel portiones et habent certas, sed indeterminatas potius et incertas, eadem constitutio locum habet.* C. H.
68) *Habeant*, C. R.
69) *Distributionum*, C. H. et ed. Pith.
70) *Possent*, ibid.
71) *Eis*, ibid. non legitur.
72) *Quorum*, ibid.
73) *Reuocari*, C. R.

TITVLVS VIII.

NE SEDE VACANTE ALIQVID INNOVETVR.

CAP. VN.

Collatione communiter ad episcopum et capitulum pertinente, vno ipsorum effecto inhabili, alter confert. H. d. vsque ad §. *Cum vero*, secundum Dominicum.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Si *b* ad episcopum et capitulum communiter pertineat 74) *c* collatio præbendarum; mortuo episcopo, vel a beneficiorum collatione suspenso, poterit capitulum vacantes conferre præbendas: etiamsi episcopus interesse habeat in collatione huiusmodi, vt prælatus. Idem poterit episcopus, si capitulum ab ipsa collatione suspendi contingat, vel singulariter omnes in capitulo 75) maioris excommunicationis vinculo innodari.

74) *Pertinet*, C. H.

Collatione spectante ad episcopum de consilio, vel adsensu capituli, illo exsistente inhabili, (nisi sit in mora,) non confert capitulum. Hoc dicit.

§. 1. Cum *d* vero ad solum episcopum præbendarum spectat collatio, cum consilio sui capituli vel adsensu: defuncto episcopo vel suspenso, (nisi episcopus in petenda relaxatione suspensionis huiusmodi sit in mora,) capitulum se non potest intromittere de eisdem.

Habens conferre cum consilio episcopi, sine illo confert, morte et remota absentia interueniente. H. d. Dominicus.

§. 2. Vbi vero de speciali alicuius ecclesiæ 76) consuetudine vel statuto, beneficiorum collatio ad aliquem cum consilio episcopi noscitur pertinere; sublato episcopo de medio, (cum consilium nequeat tunc peti ab eo,) non erit propter hoc vacantis beneficii collatio differenda, nec etiam, si egerit 77) in remotis, ita, quod non possit ipsius præsentia in breui haberi: quia in petendo vel exspectando eius consilio, posset vacanti beneficio periculum imminere.

75) *De capitulo*, C. impr.
76) *Ecclesiæ*, non est in C. R.
77) *Ageret*, C. H.

TITVLVS IX.

DE REBVS ECCLESIAE NON ALIENANDIS.

CAP. I.

Perpetua alienatio, facta de rebus ecclesiæ vacantis non præcedente tractatu, et sine iusta caussa, non valet. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. 78) (*ann.* 1252.)

Dudum: [*et infra.*] Dictus vero archidiaconus ex aduerso respondit, illas decimas illi ecclesiæ restitui non debere, proferens in medium ordinationem quamdam episcopi Dulmen. de consensu capituli sui factam, inter alia continentem, quod idem episcopus, attendens, prouentus archidiaconatus Dulmen. adeo fore tenues et exiles, quod non sufficiebant ad eius onera *e* supportanda, præfatas decimas archidiaconatui memorato concessit: [*et infra.*] Quia vero 79) in concessione huiusmodi prædicta ecclesia, (cum vacaret,) legitimo caruit 80) defensore, qui sibi prius ab eodem episcopo debuerat deputari; quia etiam tractatus sollemnis et diligens, qui in talibus concessionibus perpetuis, et alienationibus rerum ecclesiasticarum exigitur, non fuit habitus in eadem: ordinationem et concessionem ipsam, (præsertim cum euidens necessitas, quare fieri deberet, vel vtilitas *f* non subesset,) de fratrum nostrorum consilio decernimus non valere, dictas decimas ipsi ecclesiæ, tamquam pertinentes ad eam, sententialiter adiudicare curantes.

78) *Innocentius IV.* non habet C. H.
79) *Quod vero*, C. impr.
80) *Carebat*, C. R.

CAP. II.

Primo prohibet submissionem ecclesiarum, suorum immobilium bonorum vel iurium fieri laicis absque consensu capituli et licentia papæ. Secundo cassat contractus, quacumque firmitate vallatos, contra hoc de cetero faciendos. Tertio ponit prælatos contra facientes, et clericos non contradicentes, et laicos, qui ipsos prælatos ad hoc compulerunt vel compellent. Quarto præcipit, laicos per tales contractus, eo casu, quo valent, vltra debitum non vsurpare, et pœnam adponit. H. d. Ioann. Andr.

GREGORIVS X. *in concilio generali* 81) *Lugdun.* (*ann.* 1274.)

Hoc consultissimo prohibemus edicto, vniuersos et singulos prælatos ecclesias, sibi commissas, bona immobilia, seu iura *g* ipsarum laicis submittere, subiicere, seu supponere, absque capituli sui consensu et apostolicæ sedis licentia speciali, non concedendo bona ipsa vel iura in emphyteusim, seu alias 82) alienando in forma, et casibus, a iure permissis, sed constituendo, vel recognoscendo, seu profitendo, ab illis ea tamquam a superioribus se tenere, seu ab ipsis eadem aduocando, prout in quibusdam partibus vulgariter dicitur, auoher 83), vel ipsos patronos, vel aduocatos ecclesiarum, seu bonorum ipsarum 84) perpetuo, aut ad tempus non modicum statuendo. Contractus autem omnes, etiam iuramenti, pœnæ, vel alterius cuiuslibet firmitatis adiectione vallatos, (quos de talibus alienationibus sine huiusmodi licentia

81) *Generali*, abest a C. R.
82) *Aliis*, C. impr.
83) *Avoyer*, ibid.
84) *Ipsorum*, C. R.

a *Vide Panorm. et Felin. in c. constitutus. extr. de rescr.* b *Ad intellectum huius cap. vide Panorm. in c. ex parte. extr. de consit.* c *Illud dicitur communiter pertinere, quando æquale ius qualibet pars habet in actu.*

d *Ad hunc textum vide Felin. in cap. eam te. extr. de rescript.* e *Vide cap. ad audientiam. de eccles. ædif. C. 10. qu. 3. c. vnio. Alias regularis soli principi licet. C. 9. qu. 3. c. nemo. ff. de euict. l. Lucius. Vide Oldrad. in consil. 160. cum 2. sequ. hoc eod. tit. Vide Hostiens. in summ. hoc eod. tit. vbi adsignat quinque caussas alienationis rerum ecclesiasticarum.* f *Vide Bart. l. 2. in 2. coll. C. vbi in rem actio. per l. si aliena. ff. de vsucap. Font.*

et con-

et consensu contigerit celebrari,) et quidquid ex eis sequutum fuerit 85), decernimus adeo viribus omnino carere, vt nec ius aliquod tribuant, nec praescribendi etiam caussam parent. Et nihilominus praelatos, qui secus fecerint, ipso facto ab officio et administratione, clericos etiam, qui, scientes contra inhibitionem praedictam aliquid esse praesumtum, id superiori denuntiare neglexerint, a perceptione beneficiorum, quae in ecclesia obtinent sic grauata, triennio statuimus esse suspensos. Laici vero, qui praelatos vel capitula 86) ecclesiarum seu alias personas ecclesiasticas ad submissiones huiusmodi faciendas hactenus compulerunt, nisi post competentem monitionem, (remissa submissione, quam per vim vel metum exegerant,) ecclesias, et bona ecclesiastica eis submissa taliter in sua libertate dimittant. Illi vero, qui de cetero praelatos, vel personas easdem ad talia facienda compulerint, (cuiuscumque sint conditionis, aut status,) excommunicationis sint sententia innodati. Ex contractibus praeterea, (super praemissis, (huiusmodi licentia et consensu interuenientibus,) hactenus initis, vel quos in futurum iniri contigerit, seu occasione illorum, laici vltra id, quod ex natura contractuum ipsorum, vel adhibita in illis lege permittitur, aliquid non vsurpent. Qui vero secus egerint, (nisi legitime moniti ab huiusmodi vsurpatione destiterint, restituendo etiam ea 87) *a*, quae taliter vsurparunt 88,) eo ipso 89) sententiam excommunicationis incurrant: et extunc ad supponendum terram ipsorum, (si opus fuerit,) ecclesiastico interdicto, libere procedatur.

85) *Esset*, C. impr. *fuit*, H.
86) *Capitularios*, C. R.
87) *Ea*, non est in C. H.
88) *Vsurpant*, C. impr.
89) *Et eo ipso*, ibid.

TITVLVS X.
DE RERVM PERMVTATIONE.

CAP. VN.

Non obstantibus exspectationibus, beneficiorum permutatio fieri potest. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *Biteren. episcopo* 90). (*ann.* 1269. *Roma in Apuliam.*)

Licet *b* in tua dioecesi aliqui auctoritate apostolica beneficia, proximo vacatura, exspectent: illos tamen, qui, secundum formam iuris sua beneficia in eadem dioecesi, ad tuam collationem spectantia, permutare volentes, libere ac sine fraude in manibus tuis ipsa resignant, nolumus occasione praemissa, (aequitatem praeferentes in hac parte rigori,) circa faciendam permutationem beneficiorum huiusmodi, (quae alias minime resignassent,) vllatenus impediri.

90) Vocab. *Biteren. episcopo*, absunt a C. R. et impr.

TITVLVS XI.
DE TESTAMENTIS ET VLTIMIS VOLVNTATIBVS.

CAP. I.

In fideicommissariis substitutionibus locum habet quartarum deductio: in directis non. Et substitutiones interpretari debemus directas: dummodo conueniant verbis et personis institutis. Ioannes Andreas.

BONIFACIVS VIII.

Si pater *c*, filium et filiam habens impuberes, et vxorem, filiam in re certa, filium vero in ceteris bonis suis vniuersalem heredem instituit, et vxori aliqua in suo testamento legauit, adiiciens, vt, si, decederet filia sine liberis, eidem 91) filio, et, si ipse absque liberis obiret, filius praefatae filiae moreretur 92), Christi pauperes instituendo heredes, si vtrumque sine liberis mori contingeret filiorum: testatore mortuo, ac deinde filio, subsequenter et filia, (superstite matre,) defunctis ante tempora pubertatis, absque deductione Trebellianicae, siue partis, iure naturae debitae, facienda, ipsis pauperibus bona omnia deferuntur 93). Praemissae namque substitutiones, factae de filio ad filiam, et econtra, et de illis ad pauperes, directae debent intelligi pupillares; cum in substitutionibus semper sit interpretatio facienda, (dummodo, sicut in casu proposito, earum verbis et personis conueniat 94) institutis,) vt substitutio directa intelligatur potius, quam obliqua; quamquam directa interdum ad fideicommissum ex caussa trahatur. Licet autem filius testamento suo matrem portione, iure naturae debita 95) priuare non possit: pater tamen in testamento, quod filio impuberi facit, potest. Nam testamentum huiusmodi pupillare paternum, vel paterni pars potius est censendum.

91) *Sine litteris bona eius*, C. R. et H.
92) *Moraretur*, C. impr.
93) *Deferantur*, C. H.
94) *Conueniant*, ibid.
95) *Naturae sibi debita*, ibid.

CAP. II.

Superior habet consentire religiosis, deputatis exsequutoribus. Hoc dicit, secundum Zenz.

IDEM.

Religiosus exsequutor, ab aliquo in sua voluntate vltima deputatus, non potest, (cum velle vel nolle non habeat,) huiusmodi officium suscipere, vel exsequi, nisi a superiore suo petita super hoc licentia et obtenta.

Pluribus exsequutoribus datis, vno mortuo, vel in remotis exsistente, vel exsequi nolente, vnus officium exsequutionis exercebit, ne impediatur testatoris voluntas: nisi aliud per testatorem disponeretur. H. d. secundum Zenz.

§. 1. Sane, pluribus a testatore simpliciter exsequutoribus deputatis, vno eorum mortuo, vel in remotis agente, aut id exsequi forte nolente, ne voluntatem testatoris impediri, vel nimium differri 96) contingat, poterit alius, (nisi testator aliud expresserit,) officium exsequutionis iniunctae libere adimplere.

96) *Nimium forte differri*, C. R.

TITVLVS XII.
DE SEPVLTVRIS.

CAP. I.

Hic prohibetur pactum de sepultura eligenda. Non obstante pacto de sepultura eligenda, vel electa non mutanda, sepeliendus est quis, vbi alias erat de iure sepeliendus; et alias sepultus cum omnibus sepulturae obuentibus restituendus est: alias poena incurritur, hic contenta. H. d. secundum Zenz.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Animarum periculis et scandalis, quae frequenter ex his proueniunt, obuiare volentes, vniuersis religiosis et saecularibus clericis cuiuscumque status vel conditionis exsistant *d*, in virtute sanctae obedientiae, ac sub interminatione maledictionis aeternae, districtissime prohibemus, ne aliquos ad vouendum, iurandum, vel fide interposita, seu alias promittendum inducant, vt apud eorum ecclesias sepulturam eligant, vel iam electam vlterius non immutent. Nos enim, (si secus actum fuerit,) electionem talem decernimus nullius penitus exsistere firmitatis, statuentes, vt hi, qui sic elegerint, nec apud sic electas ecclesias vllatenus sepeliri, nec alibi, (ne contra votum, iuramentum aut promissum huiusmodi 97), a se factum 98), materiam habeant veniendi,) possint eligere sepulturam: sed, contradictione quacumque cessante, sepeliantur omnino apud illas ecclesias, apud quas sepeliendi de iure fuissent, si alias, sepultura non electa, forsitan decessissent. Si vero iidem religiosi vel clerici praedictos in suis ecclesiis vel 99) coemeteriis praesumserint sepelire: ad restitutionem tam sepultorum corporum, (si petantur,) quam etiam 100) omnium, quae occasione sepulturae illorum peruenerint quomodolibet ad eosdem, intra decendium integraliter faciendam, ipsos obligatos esse censemus. Quam nisi 1) fecerint, ecclesiae ipsae, apud quas sepulti fuerint, nec non et coemeteria earumdem extunc eo ipso sint, et tamdiu maneant 2) ecclesiastico suppposita interdicto, donec ab eis facta fuerit restitutio plenaria omnium praedictorum.

97) *Huiusmodi*, non est in C. H.
98) *Factam*, ibid.
99) Verb. *ecclesiis vel*, ibid. non habentur.
100) *Etiam*, desideratur ibid.
1) *Si non*, ibid.
2) *Maneant*, ibid. non legitur.

CAP. II.

Ecclesiae dimissae non debetur canonica portio, sed parochiali: et pluribus, si sint plures.

IDEM.

Cum *e* quis, cuius maiores sunt soliti ab antiquo in aliqua ecclesia sepeliri, ea dimissa, eligit 3) alibi sepulturam; canonica portio dimissae non debetur ecclesiae, sed illi dumtaxat, in qua ille officia consueuit audire diuina, et ecclesiastica recipere sacramenta: cum ab eo, qui duo habet domicilia, se collocans aequaliter in vtroque, in loco tertio eligitur sepultura, domiciliorum ecclesiae habebunt inter se *f* diuidere canonicam portionem.

In loco etiam minus religioso potest noua eligi sepultura. H. d. secundum Zenz.

§. 1. Si quis, antiqua dimissa, nouam (etiam in loco minus religioso) elegerit sepulturam: electionem huiusmodi, (licet iura super hoc videantur esse diuersa,) nequaquam volumus impugnari.

3) *Elegerit*, C. H.

a *Dictio*, ea, *deest in antiquior. codic.* b *Vide Clem.* 2. *tit. de rer. permut. et de materia Bellamerum tract. de permutatione beneficiorum*, *et Dec. consil.* 141. *l.* 1. *incip. ad plura dubia. et consil.* 210. *cap. incip. viso puncto. libr.* 2. c *De materia huius cap. praeter doctores hic vide interpretes in cap. Raynutius. extr. de test. et in l. precibus. C. de impub. et aliis subst. et alibi.*

d *Vid. cap.* 2. *de mai. et obed. nec non C.* 8. *qu.* 4. *c. sciendum. et Bald. in l.* 1. *C. de sacrosanct. eccles.* e *Vide concil. Trid. sess.* 25. *de reform. cap.* 13. *et Cardin. consil.* 90. *incip. episc. Feltren.* f *Vide Bart. in l. hoc artic. ff. de her. inst. Angel. de ag. success.* §. *proxim. Font.*

CAP. III.

Translatio personae, ad certum locum facta ad tempus, ecclesiae ius sepulturae non aufert. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Is *a*, qui, habens domicilium in ciuitate vel castro, quandoque ad villam ruralem se transfert recreationis caussa, vel vt ruralia exerceat in eadem, si, non electa sepultura, decedat ibidem, non in ecclesia dictae villae, sed in sua parochiali, vel in ea potius, in qua maiorum ipsius ab antiquo sepultura exstitit, sepeliri debebit: dummodo absque periculo ad ipsam valeat deportari.

Mulier mortua, quae pluribus nupsit, cum viro vltimo sepelitur. Hoc dicit.

§. 1. Mulier autem, quae plures viros habuit successiue, si sepulturam non eligat, est cum viro vltimo, cuius domicilium retinet et honorem *b*, tumulanda.

CAP. IV.

Ex consuetudine potest pater impuberi eligere sepulturam: pubes autem eligit per se ipsum. Et hoc dicit secundum Zenz. quoad titulum, sed non quoad textum. Vnde posset addi: *et pro anima non legat sine adsensu patris bona non castrensia.* Domin.

IDEM *in eodem c.*

Licet *d* pater minores filios, qui nequeunt, antequam ad annos pubertatis perueniant, eligere sepulturam, possit, (si consuetudo terrae id habeat,) quo voluerit, sepelire: hoc tamen non potest, vbi consuetudo huiusmodi non habetur, sed sunt cum suis maioribus, vel in parochiali ecclesia tumulandi. Quamuis autem filiusfamilias absque patris adsensu sibi possit libere eligere sepulturam: pro anima tamen sua *e* praeter ipsius adsensum, (nisi peculium castrense, aut quasi castrense habeat,) aliquid iudicare 4) non potest.

4) *Erogare*, C. R. *vendicare*, H.

CAP. V.

Religiosi, nisi multum remoti a monasterio, nequeunt alibi eligere sepulturam. H. d. secundum intellectum Zenz.

IDEM *in eodem.*

Religiosi, nisi a propriis monasteriis adeo forsitan sint remoti, quod ad ea, cum moriuntur, commode portari non possint, nequeunt, (cum velle vel nolle non habeant,) sibi eligere sepulturam: sed suntapud sua monasteria tumulandi.

TITVLVS XIII.

DE DECIMIS, PRIMITIIS ET OBLATIONIBVS 5).

CAP. I.

Populus, vt ecclesiis iura debita persoluat, est in praedicationibus et aliis exhortandus. H. d. secundum Zenz.

GREGORIVS IX. 6) *fratribus Praedicatoribus et Minoribus. (ann. 1236. Romae.)*

Discretioni *f* vestrae mandamus, districtius inhibentes, ne talia, quae audientes a decimarum, seu aliarum rerum, ecclesiis debitarum, solutione retrahant, vel alias animas corrumpant 7) audientium, in sermonibus vestris, vel alibi 8) proponere de cetero 9) praesumatis. Immo verbo et opere informetis eosdem, vt ad solutionem praedictorum promtae voluntatis animo sint intenti.

5) In O. C. desiderantur verba: *primitiis et oblationibus.*
6) *Gregorius X.* C. R.
7) *Animos retrahant*, ibid.
8) *Alias*, C. H.
9) Diction. *de cetero*, ibid. non habentur.

CAP. II.

Priuilegium, decimas noualium concedens, non includit decimas noualium, per alios possessas tempore impetrationis: et loca tantum includit, vbi percipiebantur antiquae, et ad portionem antiquam. H. d. vsque ad §. *Statuimus.* secundum Domin.

ALEXANDER IV. 10) *(ann. 1258. Romae.)*

Statuto perpetuo declaramus, quod indultum illud apostolicum, (quod plerisque conceditur,) vt noualium decimas pro ea portione percipere valeant, qua veteres eos contingunt, ad illas noualium decimas, (quas tempore illo, quo impetratum 11) vel obtentum exstitit hoc indultum, alii *g* possidebant, cum de hoc in ipso mentio nulla fiat,) nullatenus se extendit: nec ad alias etiam, nisi in his tantum locis, vbi veteres tunc, (quando dictum indultum impetratum fuit 12), ipsi impetratores habebant, et pro ea solummodo portione, qua ipsi tempore impetrationis huiusmodi percipiebant antiquas.

10) *Alexander III.* C. H.
11) *Impetratum fuerit*, C. R.

Priuilegium decimarum noualium, limitatum ad mensuram antiquarum, non potest vltra dimidiam includere: fallit in Cisterciensibus et Carthusiensibus. H. d.

§. 1. Statuimus praeterea, quod idem indultum, obtentum ab iis, qui tempore impetrationis totaliter veteres percipiebant decimas, vt 13) vltra medietatem decimarum noualium nullatenus extendatur; quia non est verisimile, si tunc de plena et integra perceptione veterum fuisset expressum, quod apostolica sedes pariter et similiter noualium decimas, in tam graue parochialium ecclesiarum dispendium indulsisset, quodque ratione 14) talis indulti, siue impetrati iam, siue impetrandi deinceps, non possit 15) in noualibus, (quae a modo fient 16,) vindicari et adquiri vel percipi, plus quam medietas decimarum ipsorum noualium, etiamsi amplius in veteribus habebatur: cum non sit dicendum asperum, sed pium potius et benignum, si super decimis futurorum noualium contra parochialium ecclesiarum grauamen 17), (quod ex distinctione 18) *h* indulti huiusmodi possit 19) accidere,) taliter obuiatur. Religiosos tamen Cisterciens. et Carthusiens. ordinum statuto et declaratione huiusmodi, (quantum ad hos duos articulos, videlicet de medietate decimarum noualium,) comprehendi nolumus, vel constringi.

Priuilegiati super decimis recipiendis, ecclesiis parochialibus gratis adsignare debent portionem pro debitis oneribus supportandis. H. d. Dominicus.

§. 2. Vbi autem per huiusmodi concessiones decimarum parochiales ecclesias adeo grauari contingit, quod earum rectores de ipsarum reditibus congrue sustentari, et commode iura episcopalia exhibere non possunt: prouideatur per locorum ordinarios, et ordinetur taliter, quod eisdem rectoribus tantum de illarum relinquatur prouentibus, quod exinde competentem sustentationem habere *i*, et episcopalia iura soluere valeant, aliaque onera debita supportare.

Decimae, per laicos ante Lateranense concilium in feudum receptae a religiosis, per eos recognitae in feudum, non possunt ipsis religiosis concedi, sine dioecesanorum consensu. Hoc dicit. Dominicus.

§. 3. Sane, quamuis forte a religiosis exemtis et aliis fiant infeudationes de decimis, detentis a laicis, et idem laici, quod illas ab ipsis religiosis in feudum teneant, recognoscant: non tamen licet religiosis eisdem post talem infeudationem, vel recognitionem, sic de facto praesumtam, huiusmodi decimas de manibus laicorum ipsorum adquirere, vel recipere absque dioecesanorum episcoporum adsensu. Illas autem decimas intelligimus posse taliter a religiosis de manibus laicorum recipi vel adquiri, quae ante Lateran. *k* concilium ipsis laicis in feudum perpetuo 20) fuere concessae.

Dioecesani compellunt religiosos exemtos soluere decimas parochialibus ecclesiis, si non agatur de rebus exemtis. Hoc dicit. Dominicus.

§. 4. Dioecesani vero parochialium ecclesiarum, ad requisitionem rectorum earumdem, de ipsis religiosis super decimis, quas habent, vel eos habere continget 21), quae quidem alias ad ipsas spectauerunt 22) ecclesias, (nisi de rebus exemtis agatur,) exhibeant iustitiae complementum.

Religiosi etiam exemti de possessionibus adquisitis et adquirendis, ecclesiis parochialibus soluere debent decimas, si priuilegiati non sunt. H. d. Dominicus.

§. 5. Ceterum iidem religiosi, tam exemti, quam non exemti, de terris et possessionibus, adquisitis hactenus et a modo adquirendis, decimas integre soluant illis ecclesiis, quibus eaedem possessiones et terrae prius fuerant decimales: nisi super hoc speciali iure vel priuilegio sint muniti.

Ex donatione laicorum habentes decimas antiquas, nouales superuenientes in eodem loco non percipiunt. H. d. Dom.

§. 6. Nec pro eo, quod forte in aliquibus parochiis omnes 23) maiores decimas, seu partem illarum adquirunt 24) de manibus laicorum, possunt pro eadem vel simili portione, (si de nouo postmodum fiant noualia,) in eisdem petere, vel percipere noualium decimas eorumdem: nisi alia rationabilis, per quam hoc facere valeant, caussa subsit.

12) *Fuerit*, C. R. et H.
13) *Vt*, abest a C. H. et impr.
14) *Occasione*, C. R.
15) *Possit vlterius*, ibid.
16) *Fiant*, ibid.
17) *Grauamina*, ibid.
18) *Quae ex distributione*, ibid.
19) *Possunt*, C. R. *posset*, H.
20) *Perpetuae*, C. H.
21) *Contingeret*, C. R. et H.
22) *Exspectauerunt*, C. H.
23) *Omnes*, desideratur ibid.
24) *Ipsarum adquirant*, C. R.

a *Vide Conradum Brunum libr. 4. de caerimon. c. 4. circa finem.* b *Vide Abbatem in cap. super eo. extr. de testib.* c *Haec duo verba*, in eodem, *desunt in antiqu. codicib.* d *Vide Antonium de Butrio in cap. de vxore. extr. de sepulturis.* e *Vide Bart. in l. qui in potestate, ff. de testam. Font.* f *Vid. conc. Trid. sess. 25. de reform. c. 12. et B. Thom. 2. 2. qu. 87. art. 1.*

g *Vide l. impuberi. ff. de admin. tut.* h *Alit.* districtione. i *Ad haec vide l. in condemnatione. l. inter eos. ff. de regul. iur. Font.* k *Hoc est concilium Lateranen. sub Alex. III. cap. 9.*

TITVLVS XIV.
DE REGVLARIBVS a ET TRANSEVNTIBVS AD RELIGIONEM.

CAP. I.

Si minor XIV. annis ingreditur religionem; in XV. anno liber exit: nisi in ipso XV. anno professionem fecerit, vel habitum professorum receperit, vel expresse ratam habuerit professionem, prius a se factam. Si autem per totum XV. annum portanit habitum, vbi non est distinctus; intelligitur professus: nisi tanta sit indistinctio, quod viuentes cum eis simili habitu induantur. Si maior XIV. annis ingreditur, si portat habitum per annum; quantumcumque sit indistinctus: intelligitur professus. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. 25) *(ann. 1252.)*

Is *b*, qui monasterium ante XIV. annum, vt monachus efficiatur, ingreditur, nisi, eo completo, professionem faciat in sequenti, vel habitum religionis suscipiat, qui dari 26) profitentibus consueuit, seu professionem, a se 27) prius factam, ratam expresse habeat, libere potest intra *c* sequentem 28) annum ad sæculum remeare. Quodsi per totum sequentem annum in monasterio remanserit, vbi professorum et nouitiorum sunt habitus indistincti 29); professionem per hoc fecisse, vel, si quam prius fecerat, ratam habuisse videtur: nisi tanta indistinctio ibi habitus habeatur, quod et professi et nouitii, ac etiam alii, communem vitam cum eis ducentes, simili penitus habitu induantur. Qui vero post quartum decimum annum habitum religionis adsumserit, si per annum illum gestauerit, extunc religionem adsumtam præsumitur veraciter esse professus, vbi professi a nouitiis dissimilitudine habitus minime distinguuntur, etiamsi alii, degentes cum eis, similibus vestibus vtantur 30): quoniam, cum iam hic ad discretionis annos peruenerit, quid agat, agnoscit, et ideo susceptum discretionis tempore ordinem, (postquam 31) hunc 32) anni probauerit spatio,) intelligitur firmiter adprobasse. Secus autem in illo, qui ante discretionis annos habitum induit regularem: cum eorum, quæ tunc agit, plenum non habeat intellectum.

Hic declarat, qui sunt habitus distincti. H. d.

§. I. Distinctos *d* quoque seu dissimiles intelligimus esse habitus, siue nouitiis, siue professis dissimiles vestes 33) dentur, siue benedicantur, cum profitentibus conceduntur, siue etiam aliquid aliud fiat, per quod nouitiorum a professorum habitu discernatur 34).

25) *Innocentius IV.* non habet C. H.
26) *Quod dari*, ibid.
27) Diction. *a se*, ibid. non leguntur.
28) *Infra primum sequentem*, C. R. *infra ipsum sequentem*, impr.
29) *Sint - - distincti*, C. R.
30) *Induantur*, ibid.
31) *Qui postquam*, C. H.
32) *Hunc*, in C. R. non legitur.
33) *Habitus*, ibid.
34) *Discernantur*, ibid.

CAP. II.

Prædicatores et Minores intra annum probationis quemquam ad sui ordinis professionem recipere non possunt. Quodsi fecerint: receptus adligatus non est eorum ordini, et ipsi a receptione professionis aliorum sunt suspensi, et puniendi pœna, quæ pro grauioribus culpis eis consueuit infligi. Ioann. Andr.

ALEXANDER IV. *fratribus Prædicatoribus et Minoribus. (ann. 1260.)*

Non solum *e*: [*et infra.*] Licet zelum animarum habentes eas 35) lucrari Domino sollicite cupiatis; quia tamen decet et expedit, vt conscientiæ puritati non desit iudicium rationis, ne, vnde spiritualis profectus quæritur, salutis dispendium subsequatur: vobis de fratrum nostrorum consilio in virtute obedientiæ 36), et sub pœna excommunicationis auctoritate præsentium 37) districtius inhibemus, ne ante annum probationis elapsum, (qui est maxime in subsidium fragilitatis humanæ regulariter institutus,) quemquam ad professionem vestri ordinis seu renuntiationem, in 38) sæculo faciendam, recipere, nec constitutum intra huiusmodi annum 39) aliquatenus impedire, quo minus infra ipsum 40) ad aliam religionem, quam maluerit, transeat, vel, (nisi maior tamen 41) quatuordecim annis existens, professus sit tacite, vel expresse aut euidenter constet, illum vitam 42) voluisse mutare, quod tamen non præsumitur, nisi clara probatione, vel 43) competentibus indiciis ostendatur,) omnino ad sæculum redeat, sicut de sua voluntate processerit 44), præsumatis. Quodsi forte contra hanc nostram prohibitionem quemquam recipere præsumseritis: decernimus, eum, (qui taliter receptus fuerit,) nullatenus vestro esse ordini adligatum, vosque a receptione quorumlibet ad professionem eiusdem ordinis fore ipso facto 45) suspensos, et insuper pœnæ subiiciendos, quæ fratribus ipsius ordinis pro culpis infligi grauioribus consueuit.

35) *Et eas*, C. R.
36) *Sanctæ obedientiæ*, C. H.
37) *Apostolica*, C. R.
38) *In*, non est in C. R.
39) *In probatione nouitium*, ibid.
40) *Infra eumdem annum probationis*, C. R. et K.
41) *Tamen*, abest a C. H. et impr.
42) *Illam vitam*, C. impr.
43) *Vel*, non est in C. H.
44) *Processit*, ibid.
45) *Eo ipso*, C. R.

CAP. III.

Decretalis: Non solum. *extenditur ad omnes Mendicantes: in aliis vero professio expressa religioni, cui fit, tacita autem generaliter obligat intra annum.* H. d. secundum Zenz.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1298.)*

Constitutionem *f* Innocentianam, quæ prohibet, conuersorum professionem recipi ante 46) annum probationis elapsum, piæ memoriæ Alexander papa IV. prædecessor noster, ad fratrum, Prædicatorum et Minorum, ordines dumtaxat declarauit extendi. Vnde nos, pari similitudine rationis inducti, declarationem eamdem ad aliorum Mendicantium ordines prorogamus. In aliis autem religionibus professio 47) expresse 48) vel tacite fieri potest licite intra annum. Sed expresse emissa, (etiam sæculari habitu non mutato,) illi religioni *g* præcise obligat, quam profitens est professus. Tacite 49) vero facta intra probationis annum per susceptionem habitus, (qui profitentibus tantum datur,) non illi specialiter, cuius habitus est susceptus, sed generaliter religioni alicui recipientem obligat, si ætatis aptæ sit, si 50) sciens et voluntarius, ac triduo perseueret.

46) *Infra ann.* C. H.
47) *Professio emissa*, C. R.
48) *Expressa*, C. H.
49) *Tacita*, ibid.
50) *Si*, abest a C. R.

CAP. IV.

Beneficium ingredientis religionem intra annum probationis, (exceptis casibus, hic expressis,) non est alteri conferendum: interim tamen debebit per alium beneficio deseruiri, adsignata eidem substituto congrua portione, vnde viuere possit. H. d. Ioann. de Fan.

IDEM *Parisiensi capitulo.*

Beneficium *h* illius, qui religionem ingreditur, non est intra probationis annum alicui conferendum: nisi ad id ipsius 51) accedat adsensus *i*, aut constet. quod vitam voluerit absolute mutare, vel professionem expressam fecerit, seu scienter habitum receperit professorum. Sed interim eidem beneficio per alium deseruiri 52) debebit, adsignata sibi 53) congrua de ipsius prouentibus 54) portione.

51) *Ipsius*, in C. impr. non legitur.
52) *Deseruire*, ibid.
53) *Tali*, C. H.
54) *Prouentibus*, non est in C. R.

CAP. V.

Secundum votum sollemne religionis, derogat priori simplici. H. d. Ioann. de Fan.

IDEM.

Qui *k* post votum, a sede de certa religione intranda emissum, religionem aliam 55) etiam laxiorem ingreditur et profitetur in ipsa, potest, (voto non obstante priori, cui tamquam simplici per secundum sollemne noscitur derogatum,) manere licite in eadem: pro voto tamen non completo, erit eidem pœnitentia imponenda.

55) *Ipsam seu aliam*, C. R.

CAP. VI.

Vacante monasterio, conuentus nouum recipit monachum, si communiter ad abbatem, et eos spectat: si ad abbatem solum, secus. H. d. Dominicus.

IDEM.

Si ad solum abbatem pertineat creatio monachorum; eo defuncto, nequibit nouus monachus a conuentu creari: alias poterit, si eorum creatio spectat insimul ad vtrumque.

a *De materia huius tituli vide, quæ nouissime sanciuit conc. Trident. sess. 25. tit. de regul. et monialibus.* b *Vide concil. Trident. sess. 25. tit. de regul. et monialib. cap. 15. vbi de tempore professionis aliud quam hic statuitur.* c *In antiqu. codic. constanter legitur ita:* infra ipsum sequentem annum, *etc.* d *De materia huius §. vide Clem. eos qui. tit. de regul. et ibi late Zabarellam, Imolam et alios.* e *Vide omnino, quod sanciuit nouissime concil. Trident. circa professionem emittendam, sess. 25. tit. de regul. et monialibus. c. 15.*

f *Hic quoque tenendum, quod sanciuit concil. Trident. sess. 25. de regul. et monialibus, cap. 15.* g *Vide l. precibus. cod. de impub. et aliis substit.* h *Vide concil. Trident. sess. 23. de reform. cap. 1.* i *Al.* consensus. k *Vide B. Thom. 2. 2. qu. 88. art. 3. et qu. 189. art. 4. et 8.*

TITV-

TITVLVS XV.
DE VOTO ET VOTI REDEMTIONE.
CAP. VN.

Votum, sollemnizatum per susceptionem sacri ordinis, vel per professionem, factam alicui de religionibus, per sedem apostolicam adprobatis, dirimit matrimonium, post contractum: alias solum impedit, et non dirimit. H. d. secundum Zenz.

BONIFACIVS VIII. *Bitiren. episcopo.* (*ann.* 1298. *Romæ.*)

Quod *a* votum debeat dici sollemne, ac ad dirimendum matrimonium efficax, nos consulere voluisti. Nos igitur, attendentes, quod voti sollemnitas ex sola constitutione ecclesiæ est inuenta, matrimonii vero vinculum ab ipso ecclesiæ capite, rerum omnium conditore, ipsum in Paradiso et in statu innocentiæ instituente, vnionem et indissolubilitatem 56) acceperit, præsentis 57) declarandum duximus oraculo sanctionis, illud solum votum debere dici sollemne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod sollemnizatum fuerit per susceptionem sacri ordinis, aut per professionem expressam vel tacitam, factam alicui de religionibus, per sedem apostolicam adprobatis. Reliqua vero vota, etsi quandoque matrimonium impediant contrahendum, et quanto manifestius sunt emissa, tanto propter plurium scandalum, et exemplum durior pœnitentia transgressoribus debeatur: non tamen rescindere possunt matrimonia, post 58) contracta.

56) *Insolubilitatem*, C. H.
57) *Præsentis*, abest a C. R.
58) *Iam*, ibid.

TITVLVS XVI.
DE STATV REGVLARIVM.
CAP. VN.

Moniales, tacite vel expresse professæ, clausuras monasterii exire non possunt, nec alii ad illas intrare: nisi caussa legitima et superioris licentia interueniat. H. d.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Periculoso et *b* detestabili quarumdam monialium statui, (quæ, honestatis laxatis habenis, et monachali modestia sexusque verecundia impudenter abiectis, extra sua monasteria, non numquam per habitacula sæcularium personarum discurrunt, et frequenter intra eadem monasteria personas suspectas admittunt, in illius, cui suam integritatem voluntate spontanea deuouerunt 59), grauem 60) *c* offensam, religionis 61) opprobrium, et scandalum plurimorum,) prouidere salubriter cupientes, præsenti constitutione, perpetuo irrefragabiliter valitura, sancimus, vniuersas et singulas moniales, præsentes atque futuras, cuiuscumque religionis sint vel ordinis, in quibuslibet mundi partibus existentes, sub perpetua in suis monasteriis debere de cetero permanere 62) clausura, ita, quod nulli earum, religionem tacite vel expresse professæ, sit vel esse valeat quacumque ratione vel caussa, (nisi forte tanto et tali morbo euidenter earum aliquam laborare constaret, quod non posset cum aliis absque graui periculo seu scandalo commorari,) monasteria ipsa deinceps egrediendi facultas; nullique aliquatenus 63) inhonestæ personæ nec etiam honestæ, (nisi rationabilis et manifesta 64) caussa existat, ac de illius, ad quem pertinuerit 65), speciali licentia,) ingressus, vel accessus pateat ad easdem: vt sic a publicis et mundanis conspectibus separatæ, omnino seruire Deo valeant liberius, et, lasciuiendi opportunitate sublata, eidem corda sua 66) et corpora in omni 67) sanctimonia diligentius custodire.

In monasterio non Mendicantium tot sorores debent recipi, quot poterunt sine penuria sustentari: et vltra non valet receptio. Hoc dicit Dominicus.

§. 1. Sane, vt hoc salutare statutum commodius valeat obseruari, districtius inhibemus, ne in monasteriis ordinum, non Mendicantium, aliquæ recipiantur de cetero in sorores, nisi quot poterunt de ipsorum monasteriorum bonis, siue prouentibus absque penuria sustentari, si secus actum fuerit, irritum decernentes.

Abbatissæ, principibus sæcularibus ad fidelitatis sacramentum præstandum adstrictæ, si non possunt per procuratorem iurare, personaliter exeundo monasterium iurabunt, absque dilatione ad monasterium rediturae. Domin.

§. 2. Verum quando abbatissa vel priorissa cuiusuis monasterii pro feudo, quod monasterium ipsum 68) tenet ab aliquo principe, seu domino temporali, sibi debebit homagium, vel fidelitatis sacramentum præstare; (nisi quod per procuratorem illud præstet, possit efficere apud eum:) de monasterio cum honesta et decenti societate exire poterit eo casu licenter, homagio facto, quam 69) primum commode poterit, seu fidelitatis præstito sacramento ad ipsum monasterium e vestigio reuersura, sic, quod in fraudem residentiæ, siue moræ claustralis, nihil fiat omnino.

59) *Deuouerint*, C. H.
60) *In grauem*, C. R.
61) *In religionis*, C. impr. *vel religionis*, H.
62) *Remanere*, C. H.
63) *Aliquatenus*, C. R. non habet.
64) *Iusta*, ibid.
65) *Pertinet*, ibid.
66) *Sua*, non habetur in C. impr.
67) *Omni*, abest a C. H.

Compelluntur domini temporales per censuram ecclesiasticam, vt in suis curiis admittant abbatissas per procuratores litigare: ecclesiastici vero in temporalibus et spiritualibus earum procuratores admittere debent. Domin.

§. 3. Porro, ne moniales caussam, seu 70) occasionem habeant euagandi, principes sæculares, ac alios dominos temporales rogamus, requirimus et obsecramus *d* per viscera misericordiæ Iesu Christi, eisdem in remissionem peccaminum nihilominus suadentes, quod abbatissas ipsas, et priorissas, ac moniales quascumque, monasteriorum suorum curam 71), administrationem, negotiaue gerentes, quibuscumque nominibus censeantur, per procuratores in suis tribunalibus seu curiis litigare permittant: ne pro 72) constituendis procuratoribus, (qui adornati 73) in aliquibus partibus nuncupantur,) seu aliis huiusmodi, easdem oporteat euagari. Si qui vero contra præsumserint: exhortationi huiusmodi rationabili, atque sanctæ obtemperare nolentes, cum sit iuri contrarium, quod mulieres, (præsertim religiosæ,) per se ipsas litigare cogantur, et a via deuiet honestatis, et periculum animarum inducat, ad hoc 74) per suos ordinarios ecclesiasticos e censura ecclesiastica compellantur. Episcopis autem, et aliis prælatis superioribus et inferioribus quibuscumque iniungimus, quod et ipsi caussas seu negotia, quæ præfatæ moniales 75) habebunt 76) agere coram ipsis, aut in curiis eorumdem, siue sint homagia, fidelitatis sacramenta, lites, vel quidquid aliud, ipsa per procuratores earum fieri faciant et tractari.

Ordinarii locorum, in subiectis monasteriis propria, in exemtis apostolica auctoritate clausuram procurare debent: nec est propter hoc in aliis casibus iurisdictio in exemtos eis attributa. H. d. Dominicus.

§. 4. Et quoniam parum esset condere iura, nisi essent, qui ea exsequutioni debitæ demandarent; patriarchis, primatibus 77), archiepiscopis, et 78) episcopis vniuersis districte in virtute sanctæ obedientiæ, sub 79) obtestatione 80) diuini iudicii et interminatione maledictionis æternæ, præcipiendo mandamus, quatenus eorum quilibet in ciuitate ac 81) diœcesi propria, in monasteriis monialium, sibi ordinario iure subiectis, sua, in iis vero, quæ ad Romanam immediate spectant ecclesiam, sedis apostolicæ auctoritate, abbates vero et alii, tam exemti, quam non exemti 82) prælati ecclesiarum, monasteriorum et ordinum quorumcumque, in monasteriis huiusmodi, sibi subiectis, de clausura conuenienti, vbi non est, ipsorum monasteriorum expensis 83) et fidelium eleemosynis, quas ad hoc procurent, diligentius facienda, et de ipsis monialibus includendis, quam primum commode poterunt, prouidere procurent, si diuinæ, ac nostræ indignationis voluerint acrimoniam euitare, contradictores atque rebelles per censuram ecclesiasticam, adpellatione postposita, compescendo, inuocato ad hoc, (si opus fuerit,) auxilio brachii sæcularis. Per hoc autem 84) in monasteriis exemtis ordinarii locorum, quoad alia nullam sibi credant iurisdictionem vel potestatem aliquatenus attributam.

68) *Ipsum*, desideratur ibid.
69) *Quod*, C. impr.
70) *Caussam seu*, C. H. non habet.
71) *Curam*, a C. R. abest.
72) *Nec pro*, C. H.
73) *Cornati*, C. R. *atornati*, ed. gloss.
74) *Ad hanc*, C. H.
75) *Mulieres*, C. R. et H.
76) *Habebant*, C. H.
77) *Primatibus*, desideratur ibid.
78) *Et*, in C. R. non legitur.
79) *Et sub*, ibid.
80) *Ostentatione*, C. H.
81) *Ac*, C. R. non habet.
82) *Excepti quam non excepti*, ibid.
83) *De ipsorum monasteriorum, quæ clauduntur*, ibid.
84) *Hoc etiam autem*, ibid.

TITVLVS XVII.
DE RELIGIOSIS DOMIBVS 85).
CAP. VN.

Non licet nouum ordinem vel religionem, aut habitum nouæ religionis creare et adsumere. Et reuocati sunt ordines Mendicantium, per papam non adprobati, creati post concilium. Dominicus.

GREGORIVS X. *in concilio generali Lugdun.* (*ann.* 1274.)

Religionum diuersitatem nimiam, (ne confusionem induceret,) generale 86) concilium *f* consulta prohibitione

85) C. H. addit: *vt episcopo sint subiectæ.*
86) *Generale*, ibid. non legitur.

a *Vide B. Thom. et ibidem Caietanum* 2. 2. *qu.* 88. *art.* 7. b *Innuit, quod moniales corrumpuntur. Et an talibus, ac iis, qui publice volunt, sit dandum corpus Christi, gl.* 1. *c. de filia. C.* 27. *qu.* 1. *Vid. Doct. in l. si quis, non dicam rapere. C. de episc. et cler. Font.* c *Aliter autem hic legitur:* grauamen, offensam et religionis.

d *Notant Dom. et Phil. quod verba rogatiua in materia præcepti stant præceptiue. gloss. C.* 11. *quæst.* 3. *c. rogo. not. in l. age. C. de transact. de quo vide Tiraquell. tract. de pœnis temperandis aut remittend. caussa* 35. e *Vide gloss. C.* 11. *qu.* 3. *c. rogo. not. in l. age. C. de trans.* f *Conc. Later. sub Innoc. III. cap.* 13.

 vetauit.

vetauit 87) *a*. Sed quia non solum importuna petentium inhiatio illarum postmodum multiplicationem extorsit, verum etiam aliquorum præsumtuosa temeritas diuersorum ordinum, præcipue Mendicantium, (quorum nondum adprobationis meruere principium,) effrenatam quasi multitudinem adinuenit: repetita constitutione districtius inhibentes 88), ne aliquis de cetero nouum ordinem aut religionem adinueniat 89), vel habitum nouæ religionis adsumat, cunctas *b* adfatim religiones 90) et ordines mendicantes, post dictum concilium adinuentos, qui nullam confirmationem sedis apostolicæ meruerunt, perpetuæ prohibitioni subiicimus, et quatenus processerant 91) *c*, reuocamus.

Religiosi Mendicantes, per papam post concilium adprobati et instituti, non possunt aliquem ad professionem recipere, domum vel locum de nouo adquirere, nec adquisita sine licentia alienare, nec extraneis prædicare, confessiones eorum audire, vel ad sepulturam admittere. Et contra factum non tenet, et contra faciens, excommunicatus est. H. d. Dominic.

§. 1. Confirmatos autem per sedem eamdem 92), post idem tamen concilium institutos, quibus ad congruam sustentationem reditus aut possessiones habere professio siue regula quælibet interdicunt, sed per quæstum publicum tribuere victum solet incerta mendicitas, modo decernimus subsistere infra scripto, vt videlicet professoribus eorumdem ordinum ita liceat in illis remanere, si velint, quod nullum deinceps ad eorum professionem admittant, nec de nouo domum vel aliquem locum adquirant, nec domus seu loca, quæ habent, alienare valeant sine sedis eiusdem licentia speciali. Nos enim ea dispositioni sedis apostolicæ reseruamus, in terræ sanctæ subsidium, vel pauperum vel alios pios vsus per locorum ordinarios, vel eos, quibus sedes ipsa commiserit, conuertenda. Si vero secus præsumtum fuerit: nec personarum receptio, nec domorum vel locorum 93) adquisitio aut ipsorum, ceterorumque bonorum alienatio valeat, et nihilominus contrarium facientes sententiam excommunicationis incurrant. Personis quoque ipsorum ordinum omnino interdicimus, quoad extraneos, prædicationis et audiendæ confessionis officium, aut *d* etiam 94) sepulturam.

Reuocatio ordinum Mendicantium, Prædicatores, Minores, Eremitanos, et Carmelitas non comprehendit. Hoc dicit. Dominicus.

§. 2. Sane, ad Prædicatorum et Minorum ordines, (quos euidens ex eis vtilitas ecclesiæ vniuersali proueniens perhibet adprobatos,) præsentem non patimur constitutionem extendi. Ceterum Eremitarum sancti Augustini, et Carmelitarum ordines, quorum institutio dictum 95) concilium generale præcessit, in solido statu volumus permanere.

Exsistens de ordinibus reuocatis, non collegialiter, sed singulariter ad alios ordines transire potest. H. d. Dominic.

§. 3. Ad hæc personis ordinum, ad quos constitutio præsens extenditur, transeundi ad reliquos ordines adprobatos licentiam concedimus generalem, ita, quod nullus ordo ad alium, vel conuentus ad conuentum se ac loca sua totaliter transferat *e*, sedis eiusdem super hoc permissione specialiter non obtenta.

87) *Vitauit*, C. R.
88) *Inhibemus*, C. H.
89) *Inueniat*, C. R. et H.
90) *Cunctos affatim religiosos*, ibid.
91) *Processerunt*, C. R.
92) *Apostolicam*, C. R. et H.
93) *Ac locorum*, ibid.
94) *Ac etiam*, ibid.
95) *Dictum*, omittitur ibid.

TITVLVS XVIII.
DE CAPELLIS MONACHORVM.
CAP. VN.

Instituti in ecclesiis monachorum ad curam populi per episcopum ad ipsorum præsentationem, per eumdem, (si caussa subsit,) sunt destituendi. H. d. Dominicus.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Presbyteri, qui ad curam populi per monachos in eorum ecclesiis præsentantur episcopis, et instituuntur ab ipsis, (cum debeant esse perpetui *f*,) consuetudine vel statuto quouis contrario non obstante, ab eisdem nequeunt ecclesiis, (nisi per episcopos, et ex caussa rationabili,) amoueri.

TITVLVS XIX.
DE IVRE PATRONATVS *g*.
CAP. VN.

Donatio iuris patronatus laici, facta loco ecclesiastico, etiam sine consensu episcopi, tenet: non tamen præiudicat iuri episcopi. H. d. Dominicus.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Si laicus ius patronatus ecclesiæ, sibi competens, eidem vel alteri ecclesiæ seu loco religioso duxerit conferendum; huiusmodi collatio, (quamuis absque adsensu episcopi facta fuerit,) efficax est censenda *h*: per præfatam tamen collationem iuri episcopi, qui eidem adsensum non præbuit, nolumus in aliquo derogari.

Laicus quadrimestre tempus habet ad præsentandum, ecclesia vero semestre: licet a laico adquisiuerit ius patronatus. Hoc dicit. Dominicus.

§. 1. Verum licet patronus laicus ad præsentandum tempus habeat quadrimestre dumtaxat; ecclesia tamen, vel monasterium, cui facta est a laico iuris patronatus collatio, tempus habet semestre: et omnino quantum ad præsentationem pertinet, non vt patronus laicus, sed vt patronus debet ecclesiasticus reputari 96).

96) *De ecclesiasticis reputatur*, C. R.

TITVLVS XX.
DE CENSIBVS, EXACTIONIBVS, ET PROCVRATIONIBVS.
CAP. I.

Archiepiscopus, volens prouinciam visitare, prius debet visitare ecclesiam, ciuitatem, et diœcesim propriam, clericos et laicos earumdem. H. d. Dominicus.

INNOCENTIVS IV. 97) (*ann.* 1252.)

Romana *i* ecclesia: [*et infra.*] Statuimus, vt quilibet archiepiscopus, suam volens visitare prouinciam, prius ecclesiæ suæ capitulum ac ciuitatem et diœcesim propriam plene visitare procuret: nec sit solum erga maiorum, sed etiam minorum ecclesiarum, nec circa clericorum tantum, sed etiam populorum 98) visitationem intentus. Et si commode vel absque difficultate accedere ad vnamquamque non poterit; de pluribus locis ad vnum congruum clericos et laicos studeat conuocare: ne in illis visitatio postponatur.

Visitata sua diœcesi, archiepiscopus in parte vel in totum visitat omnia loca ecclesiastica, clerum et populum prouinciæ, procurationem a visitatis recipiendo. H. d. Domin.

§. 1. Deinde liceat ei per totam prouinciam vel eius partem visitationis officium exercere, ciuitates et diœceses, suffraganeos suos et eorum subditos, cathedralium et aliarum ecclesiarum capitula et monasteria, ecclesias et alia religiosa et pia loca, clericos et populos libere visitando, ac procurationes a locis tantum recipere visitatis.

Archiepiscopus, post inceptam visitationem in vna diœcesi, transiens ad aliam, ad primam redire non potest: nisi de nouo reiteret in tota prouincia. Dominic.

§. 2. Ex quo tamen aliquam de ipsis diœcesibus visitare cœperit: numquam postea, siue totam, siue partem eius visitauerit, reuertatur caussa visitationis ad illam, priusquam omnes reliquæ ipsius prouinciæ diœceses in toto vel in parte, (quas secure visitare poterit 99),) et sua denuo 100) fuerint visitatæ. Quodsi forte eadem diœcesis vel aliqua ibi ecclesia plus aliis indiguerint visitari; tunc, aliarum visitatione intermissa, redeat ad eamdem, si a loci diœcesano requisitus exstiterit, vel de omnium aut maioris partis episcoporum eiusdem prouinciæ processerit consilio et adsensu: ad quod iidem se pronos exhibeant, ne animarum profectus aliquatenus negligatur. Si vero malitiose in his difficultatem adhibuerint 1): archiepiscopus licentiam super hoc a sede apostolica postulet confidenter.

Expedita visitatione, non reiterat illam archiepiscopus sine consilio suffraganeorum, et definitione in scriptis prius facta: debet tamen reincipere ab illis, qui in prima non fuerant visitati. H. d. Dominicus.

§. 3. Postquam autem semel 2) omnes prouinciæ suæ diœceses visitauerit; licitum sit ei postea, (prius tamen suffraganeorum suorum requisito consilio, et ipsius definitione super hoc habita coram eis, quæ in scriptis redigi volumus, vt possint *k* aliis esse nota,) visitationem per eamdem reiterare prouinciam iuxta modum, superius adnotatum: etiamsi non interueniat in hoc suffraganeorum ipsorum 3)

97) *Innocentius IV.* non est in C. H.
98) *Etiam circa populorum*, ibid.
99) *Quasi secure visitari potuerint*, C. R. *potuerit*, H.
100) *Et si iam*, C. impr.
1) *Exhibuerint*, C. R.
2) *Semel*, desideratur ibid.
3) *Suorum*, C. R. et H.

a *Al.* vitauit. b *In antiqu. cod. vt plurimum legitur ita:* cunctos affatim religiones et ordines, *etc. quidam manuscriptus habet ita:* cunctos affatim religiosos et ordines mendicantium. c *Al.* processerunt. d *In manuscript. ita:* ac etiam sepulturam. e *Alit.* transferant. f *Dictio*, perpetuus, *quid significet, vid. Fulgos. cons.* 157. *incip. in caussa Benedicti, et Alex. consil.* 60. *incip. omisso multiloquio. in* 1. *volum.*

g *De materia huius tit. vide, quod nouissime decreuit concil. Trid. sess.* 25. *de reform. c.* 9. h *Vide l. cum a matre. C. de rei vind. et l. peto. §. fratre. ff. de leg.* 2. i *De materia huius decret. præter statuta in conc. Later. sub Alex. III. c.* 4. *et in concil. Later. sub Innocent. III. c.* 33. *vide omnino, quæ nouissime sancinit concil. Trid. sess.* 24. *de reform. cap.* 5. k *Al.* posset.

adsen-

adſenſus, illam ſemper prouidentiam adhibendo 4), vt in poſterioribus viſitationibus illas eccleſias, eoſque cleros et populos prius viſitet, qui non fuerant ab eo 5) in prioribus viſitati: niſi magis ſit aliis viſitationis officium opportunum.

Archiepiſcopus viſitans debet proponere verbum Dei, inquirere de vita miniſtrorum, et de pertinentibus ad diuinum officium, abſque iuramento: infamatos ordinariis denuntiet, et notoria crimina puniat. H. d. Domin.

§. 4. Sane, huiuſmodi impenſurus officium, propoſito verbo Dei quærat de vita et conuerſatione miniſtrantium in eccleſiis et locis aliis, diuino cultui deputatis, ac ceteris, quæ ad officium ipſum 6) ſpectant, abſque coactione et exactione qualibet iuramenti, ad ipſorum emendationem per ſalubria monita *a*, nunc leuia, nunc aſpera, iuxta datam ſibi 7) a Deo prudentiam diligenter intendens. Quodſi de aliquibus orta fuerit infamia: contra eos ordinariis ipſorum, (vt ſuper his ſollemniter 8) inquirant,) denuntiet, ſi viderit expedire. Notoria vero crimina, quæ examinatione non egeant, (cum ſuper his merito notari poſſit ordinariorum negligentia eorumdem,) libere corrigat, pœnam pro illis debitam infligendo.

Viſitator non in pecunia, ſed victualibus recipiet procurationem moderatam: nec familia ſua aliquid recipere poteſt etiam prætextu officii, nec ipſe nec ſui aliquod munus, etiam oblatum, recipient. H. d. Dominicus.

§. 5. Procurationes autem recipiat, ſecundum quod eſt in canonibus *b* conſtitutum: nullam tamen pecuniam ipſe vel aliquis de ſua familia, occaſione alicuius officii 9) aut conſuetudinis, ſeu quolibet alio modo earum 10) nomine, ſed in victualibus expenſas tantum recipiat moderatas. Caueat inſuper, ne ipſe, vel quiſquam ſuorum aliquod 11) munus, quodcumque ſit, et qualitercumque offeratur, præſumat 12) recipere: vt, non quæ ſua ſunt, videatur 13) quærere, ſed quæ Ieſu *c* Chriſti. Quodſi fuerit contra præſumtum: recipiens maledictionem incurrat, a qua numquam, (niſi duplum reſtituat,) liberetur. Volumus enim in his fraudem quamlibet penitus euitari 14).

Forma viſitationis præmiſſa ſeruari debet in epiſcopis et aliis prælatis inferioribus: regularium conſuetudinibus exceptis. Hoc dicit, Dominicus.

§. 6. Hanc autem viſitandi formam ab vniuerſis, etiam epiſcopis aliiſque prælatis, ordinario 15) iure ſuos ſubiectos 16) *d* viſitantibus, plene obſeruari præcipimus, ſaluis ſuper hoc rationabilibus et adprobatis religioſorum conſuetudinibus et regularibus inſtitutis.

4) *Exhibendo*, C. impr.
5) Diction. *ab eo*, a C. R. abſunt.
6) *Ipſius*, C. R. et H.
7) *Sibi formam*, C. R.
8) *Sollerter*, C. H.
9) *Statuti*, C. R.
10) *Eorum*, C. R. et H.
11) *Aliquod*, non eſt in C. R.
12) *Præſumant*, ibid.
13) *Videantur*, ibid.
14) *Euocari*, ibid.
15) *Ordinariorum*, ibid.
16) *Subditos*, C. R. et H.

CAP. II.

Quia decret. Innocent. IV. ſupra proxim. non bene ſeruabatur in illo capitulo, quo præceperat, procurationes in victualibus, non in pecunia, recipi, et non recipi munera, nec etiam procurationes in victualibus a locis, non viſitatis: illam confirmat, pœnas adiiciens. Ioann. Andr.

GREGORIUS X. *in generali concilio Lugdun.* (*ann.* 1274.)

Exigit peruerſorum *e* audacia, vt non ſimus ſola delictorum prohibitione contenti, ſed etiam pœnam delinquentibus imponamus. Conſtitutionem itaque felicis recordationis Innocentii papæ IV. prædeceſſoris noſtri, editam ſuper non recipiendis in pecunia procurationibus, ac ſuper receptione munerum, viſitantibus, eorumque familiaribus 19) interdicta, quam multorum fertur temeritas præterire, volentes inuiolabiliter obſeruari, eam decernimus pœnæ adiectione iuuandam, ſtatuentes, vt vniuerſi et ſinguli, qui ob procurationem, ſibi ratione viſitationis debitam, exigere pecuniam, vel etiam a volente recipere, vel alias conſtitutionem ipſam recipiendo munera, ſiue, viſitationis officio non impenſo, procurationem in victualibus, aut aliquid aliud procurationis occaſione violare præſumſerint, duplum eius, quod receperint, eccleſiæ, a qua id receptum fuerit, intra menſem reddere 20) teneantur. Alioquin extunc patriarchæ, archiepiſcopi, epiſcopi 21), duplum ipſum vltra 22) prædictum tempus reſtituere differentes, ingreſſum ſibi eccleſiæ ſentiant 23) *f* interdictum: inferiores vero ab officio et beneficio nouerint ſe ſuſpenſos, quouſque de duplo huiuſmodi grauatis eccleſiis plenariam ſatisfactionem impendant, nulla eis in hoc dantium remiſſione, liberalitate ſeu gratia valitura.

19) *Familiis*, C. R.
20) *Reſtituere*, C. R. et H.
21) *Et epiſcopi*, C. H.
22) *Infra*, C. R.
23) *Sentiat*, abeſt a C. H.

CAP. III.

Viſitator recipere poteſt procurationem in pecunia, volentibus viſitatis; ſed vna die vltra vnam procurationem non recipiet: licet plura viſitauerit loca. H. d. Dominicus.

BONIFACIUS VIII. (*ann.* 1298.)

Felicis *g* recordationis Gregorius papa X. prædeceſſor noſter, prohibuit in concilio Lugdunenſi, ne aliqui ob procurationem, ſibi ratione viſitationis debitam, exigere pecuniam præſumerent, vel etiam recipere a volente. Verum quoniam rerum experientia nos inſtruxit, ex hoc tam perſonis viſitantibus, quam locis et eccleſiis viſitatis multa incommodorum diſpendia prouenire; concedimus, vt patriarchæ, archiepiſcopi, epiſcopi 24,) et alii, quibus ex officio competit viſitare, a volentibus eccleſiarum et locorum viſitatorum rectoribus, ſeu perſonis pecuniam licite recipere valeant, pro ſumtibus moderatis faciendis in victualibus, diebus, quibus viſitationis officium perſonaliter exercebunt, adiicientes, quod non liceat viſitanti niſi vnam procurationem recipere vna die; ſiue vnum locum ſolum viſitauerit, ſiue plura; etiamſi locus quilibet viſitatus ab illo 25) ſufficeret ad procurationem integram perſoluendam: cum eidem ſufficere debeat, vt temporalia metat a locis, perſonaliter viſitatis, pro diebus, quibus eis ſpiritualia ſubminiſtrat. Cetera vero, in eiuſdem prædeceſſoris 26) conſtitutione contenta, in ſuo volumus robore perdurare.

24) *Et epiſcopi*, C. H.
25) *Ab ipſo alio*, C. R.
26) *Prædeceſſoris noſtri*, ibid.

CAP. IV.

Si vniuerſitas vel ſingularis perſona eccleſias vel eccleſiaſticas perſonas compulerit ſoluere pedagia, vel guidagia, vel exactiones pro rebus ſuis, quas cauſſa negotiationis non deferunt, vel pro perſonis; ſingulares ſunt excommunicati, et vniuerſitas interdicta: nec prodeſt contraria conſuetudo. Clem. vlt. hoc addit, *quod diœceſani, quibus conſtat, aliquos has ſententias incidiſſe, illos publicare debent, et ipſas ſententias facere obſeruari.* eod. tit. præſenti. Ioann. Andr.

IDEM.

Quamquam *h* pedagiorum exactiones, tam iure canonico, quam ciuili regulariter merito ſint damnatæ *i*: tanto tamen diſtrictius, ne ab eccleſiis et perſonis eccleſiaſticis talia exigantur, prohiberi oportet, quanto, ſi id fiat, maior 27) inde tranſgreſſionis reatus incurritur, et offenſa euidentior comprobatur. Cum igitur eccleſiæ, eccleſiaſticæque perſonæ, ac res *k* ipſarum non ſolum iure humano, quin immo et diuino, a ſæcularium perſonarum exactionibus ſint immunes: conſtitutionem felicis recordationis Alexandri papæ IV. prædeceſſoris noſtri, (qui ſtatuit, eccleſias 28) et perſonas eccleſiaſticas ad pedagia et guidagia penitus non teneri, nec ad exhibendum vel ſoluendum talia pro rebus ſuis propriis, quas non cauſſa negotiandi deferunt, vel deferri faciunt ſeu tranſmittunt,) volentes propter multorum inſolentiam 29) et abuſum pœnæ adminiculo adiuuare, adiicimus diſtrictius inhibendo, (contraria conſuetudine quorumcumque, quæ dicenda eſt corruptela verius, non obſtante,) vt nec collegium nec vniuerſitas, nec aliqua etiam ſingularis perſona, cuiuſcumque ſit dignitatis, conditionis aut ſtatus, a præfatis eccleſiis, aut perſonis, pro perſonis ipſis aut rebus prædictis talia exigat, vel extorqueat 30), per ſe vel per alium, ſuo nomine vel etiam alieno, aut eis ad huiuſmodi perſoluenda compellat. Qui vero contra fecerint 31), ſi perſonæ fuerint, ſingulares excommunicationis, ſi autem collegium vel vniuerſitas ciuitatis 32), caſtri, ſeu loci alterius cuiuſcumque, ipſa ciuitas, caſtrum vel locus interdicti ſententias ipſo facto incurrant: nec ab excommunicatione huiuſmodi abſolutionem vel interdicti relaxationem obtineant, donec exacta plenarie reſtituerint, et de tranſgreſſione ſatisfecerint competenter.

27) *Maioris*, C. H. et impr.
28) *Prædeceſſoris noſtri, ſuper hoc edita, ſuam prouinciam viſitare libere licet, non ſint eius ſuffraganei negligentes et viſitationem eamdem liberare, ac procurationem a locis recipere viſitatis, conſuetudine, ſi qua forte ab ipſis ſuffraganeis, aut ab aliis adlegetur, alias in præmiſſis contraria non obſtante, poteſt et idem archiepiſcopus, dum viſitat, confeſſiones ſubditorum ſuffraganeorum, qui ſtatuit eccleſias.* C. H.
29) *Inſollertiam*, ibid.
30) *Exigant vel extorqueant*, C. R.
31) *Contrarium fuerit*, C. H.
32) *Ciuitatis*, abeſt a C. R.

a *Vide omnino conc. Trid. ſeſſ. 1. de reform. cap. 1.* b *Hos canones habes in conc. Later. initio cap. citati.* c *Al. deeſt dictio:* Ieſu. d *Al.* ſubditos. e *Vide conc. Trid. ſeſſ. 24. de reform. c. 3. quod ſi quiſquam.* f *In veteri exemplari deeſt*, ſentiant.

g *Vide conc. Trid. ſeſſ. 24. de reform. cap. 3. §. ſi tamen in optione eorum.* h *Vide conc. Lat. ſub Alex. III. c. 22. et conc. Trid. ſeſſ 25 de reform. c. 20.* i *Ergo eas faciens probabit, hoc ſibi licere, infra c. 2. de immun. eccl. l. 1. C. vect. non. inſt. not. Dom. et Phil.* k *Vide l. ſi publicanus. §. de rebus. ff. de publ. Font.*

CAP. V.

Archiepiscopus visitare potest prouinciam ac etiam iterare, licet suffraganei non sint negligentes, et tunc confessiones omnium audire, absoluere, et pœnitentias imponere. H. d. Domin.

IDEM.

Perpetuo *a* declaramus edicto, archiepiscopum posse secundum tenorem constitutionis felicis recordationis Innocentii papæ IV. 33) prædecessoris nostri, super hoc editæ, suam prouinciam visitare libere, licet non sint eius suffraganei negligentes, et iterare visitationem eamdem, ac procurationes 34) a locis recipere visitatis, consuetudine, (si qua forsan ab ipsis suffraganeis, vel ab aliis adlegetur,) præmissis 35) contraria, non obstante. Potest etiam idem archiepiscopus dum visitat, confessiones subditorum suffraganeorum 36) audire, ac absoluere confitentes, et ipsis pœnitentias iniungere salutares.

33) *Papæ III.* C. R.
34) *Procurationem*, C. R. et H.
35) *In præmissis*, ibid.
36) *Suorum*, addit C. R.

TITVLVS XXI.

DE CONSECRATIONE ECCLESIAE VEL ALTARIS.

CAP. VN.

Polluta ecclesia, pollutum est cœmeterium, illi contiguum, sed non remotum. Pollutio cœmeterii ecclesiam non polluit: licet contigua exsistat. Polluto vno cœmeterio, aliud, illi contiguum, pollutum non est: licet per portam de vno in aliud detur ingressus. Hoc dicit. Dominicus.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1298.)*

Si *b* ecclesiam pollui sanguinis aut seminis effusione contingat: ipsius cœmeterium, si contiguum sit eidem, censetur esse pollutum. Vnde, antequam reconciliatum fuerit, non debet in eo aliquis sepeliri: secus, si remotum fuerit ab eadem. Non sic quoque in casu conuerso sentimus, vt videlicet, polluto cœmeterio, quamuis ecclesiæ contiguo, debeat ecclesia reputari polluta: ne minus dignum 37) maius, aut accessorium principale ad se trahere videatur. Non vnum, sed plura cœmeteria esse noscuntur 38), quæ, quamuis sibi cohærentia, pariete tamen medio seiunguntur 39). Ideoque, violato eorum altero, alterum, (licet de vno ad aliud per portam intermediam habeatur accessus,) non propter hoc reputabitur violatum.

37) *Dignum*, abest a C. H.
38) *Noscuntur*, C. R.
39) *Seiunguntur*, ibid.

TITVLVS XXII.

DE RELIQVIIS ET VENERATIONE SANCTORVM.

CAP. VN.

Festa duodecim apostolorum, quatuor euangelistarum, et quatuor doctorum et confessorum ecclesiæ, scilicet Gregorii, Augustini, Ambrosii, et Hieronymi, sub officio duplici debent sollemniter celebrari. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1298. Romæ.)*

Gloriosus *c* Deus in sanctis suis, et in maiestate mirabilis, cuius ineffabilis altitudo prudentiæ 40), nullis inclusa limitibus, nullis terminis comprehensa, recti censura iudicii cœlestia pariter et terrena disponit, etsi cunctos eius ministros magnificet, altis decoret honoribus, et cœlestis efficiat beatitudinis possessores: illos tamen, (vt dignis digna rependat,) potioribus attollit insigniis dignitatum, et præmiorum vberiori retributione prosequitur, quos *d* digniores agnoscit, et commendat ingentior excellentia meritorum. Sic et alma mater ecclesia, eius sacra vestigia prosequens, et exemplo ducta laudabili, licet vniuersos, in regnis cœlestibus constitutos, studiis honorare sollicitis, et sonoris efferre præconiis 41) non desistat, gloriosissimos tamen Christianæ fidei principes, athletas Dei electos, iustos sæculi iudices, lumina vera mundi, videlicet Christi redemtoris apostolos, numero duodeno contentos, qui, viuentes in carne, prædictam ecclesiam suo pretioso sanguine plantauerunt, ipsam erigendo sublimiter, et disciplinis 42) sanctissimis dirigendo, reuerendissimos etiam patres virosque clarissimos, quatuor euangelistas Domini, per quorum diligentissima et fidelissima studia eidem ecclesiæ sacra euangelia illuxerunt, egregios quoque ipsius doctores ecclesiæ, beatos Gregorium, qui, meritis inclytus, sedis apostolicæ curam gessit, Augustinum et Ambrosium, venerandos *e* antistites, ac Hieronymum, sacerdotii præditum titulo, eximios confessores summis attollere vocibus, laudibus personare præcipuis, et specialibus disponit honoribus venerari. Horum 43) quippe 44) doctorum perlucida 45) et salutaria documenta prædictam illustrarunt ecclesiam, decorarunt virtutibus, et moribus informarunt. Per ipsos præterea, quasi luminosas ardentesque lucernas, super candelabrum in domo Domini positas, (errorum tenebris profugatis,) totius corpus 46) ecclesiæ tamquam sidus irradiat matutinum. Eorum etiam fecunda 47) facundia, cœlestis irrigui gratia influente, scripturarum ænigmata reserat, soluit nodos, obscura dilucidat, dubiaque declarat: profundis quoque ac decoris illorum sermonibus ampla ipsius ecclesiæ fabrica, velut gemmis vernantibus, rutilat, et verborum elegantia singulari gloriosius sublimata corruscat. Ideoque circumspecta prudentia 48) dictæ sedis, (quæ actibus intenta salubribus, et operibus exposita pietatis, libenter et sollerter exsequitur, quæ sunt Dei 49),) præmissa sollicite digneque considerans, et debita meditatione perlustrans 50), ad diuini nominis honorem et gloriam, exaltationem 51) catholicæ fidei, salutemque fidelium, merito censuit, riteque prouidit, apostolos, euangelistas, et confessores eosdem in vniuersali ecclesia honorificentiæ potioris impendiis attollendos: vt ab ea 52) tanto propensius honorari se sentiant, quanto ipsam præ ceteris excellentius illustrarunt. Nos itaque, piis ducti consiliis, dignisque studiis excitati, non nullos *f* prædecessores nostros Romanorum pontificum, (qui, specialis deuotionis prosequentes adfectum, aliquorum festa sanctorum sub duplici ordinauerunt officio celebranda,) imitari sollicite intendentes, eorumdem apostolorum, euangelistarum et confessorum festiuitates 53) præcipuas, (de fratrum nostrorum consilio et adsensu 54) sub officio duplici per vniuersas orbis ecclesias volumus, statuimus et præcipimus annis singulis perpetuis futuris temporibus sollemniter celebrari.

40) *Scientiæ et prudentiæ*, C. R.
41) *Præconis*, C. H.
42) *Discipulis*, C. impr.

43) *Quorum*, C. R.
44) *Quidem*, C. H.
45) *Prælucida*, ibid.
46) *Corporis*, C. impr.
47) *Secunda*, ibid.
48) *Prouidentia*, C. R.
49) *Dei*, desideratur ibid.
50) *Præluſtrans*, C. impr.
51) *Et exaltationem*, C. H.
52) *Ab eo*, C. R.
53) *Sollemnitates*, C. H.
54) Diction. *et adsensu*, non sunt in C. R.

TITVLVS XXIII.

DE IMMVNITATE *g* ECCLESIARVM, COEMETERIORVM, ET ALIORVM LOCORVM RELIGIOSORVM 55).

CAP. I.

Sæculares potestates ab ecclesiis vel ecclesiasticis personis tallias vel exactiones pro rebus vel possessionibus adquisitis vel adquirendis exigere non præsumant, nec eas compellere ad ipsas distrahendum, vel extra manum suam ponendum. Hoc dicit. Ioann. Andr.

ALEXANDER IV. *(ann. 1260.)*

Quia *h* nonnulli, habentes temporale dominium, vel potestatis gerentes officium sæcularis, libertatem et immunitatem 56) ecclesiasticam lædere ac minuere 57), tamquam honoris et priuilegii 58) ecclesiarum inuidi, moliuntur: expedit, quod per diligentiam et auctoritatem sed. apostol. (quæ curam habet ecclesiarum omnium et tutelam,) contra talium ausus et conamina opportunum remedium adponatur 59) *i*, vt ecclesiæ ipsæ 60) in plenitudine iuris sui et libertatis integritate lætentur *k*, ac detestabilis malignorum audacia, et insolentium 61) nefaria temeritas propulsetur. Sane, intelleximus, quod in regno Franciæ, communiæ 62), scabini, seu consules et alii domini temporales, et ii, qui iurisdictionem in ipsis communiis, ciuitatibus, castris et villis temporalem exercent, vel quibus 63) in illis commissa est exsequutio iustitiæ sæcularis, molesti sunt nimium ecclesiis super pluribus, et infesti: et inter cetera nituntur et student, vt illis collectas *l* et tallias et alia huiusmodi eædem ecclesiæ prætextu bonorum, quæ adquisiuerunt, tribuant et persoluant,

55) Diction. *cœmeteriorum et aliorum locorum relig.* absunt a C. H.
56) Diction. *et immunitatem*, non habet C. R.
57) *Imminuere*, ibid.
58) *Priuilegiis*, ibid.
59) *Opponatur*, C. H. et impr.
60) *Ipsa*, abest a C. R.
61) *Insollertium*, C. H.
62) *Commune*, C. R.
63) *A quibus*, ibid.

a *Vide conc. Trident. sess. 24. de reform. c. 3. §. metropolitanis vero. Vnde intelliges, qualiter hodie procedat dispositio huius capitis.* b *De materia huius decretalis vide plene Turrecrematam et alios in can. ecclesiis. de consecrat. distinct. 1.* c *Vide Chassanæum in catalogo gloriæ mundi, part. 3. considerat. 20. et multis sequentibus.* d *Vide text. 89. dist. can. ad hoc. Font.* e *Alias:* reuerendos.

f *Al. ita:* nonnullos prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum, *etc.* g *Vide conc. Trid. sess. 25. de reform. c. 26. vbi priuilegia et immunitates ecclesiarum et personarum ecclesiasticarum innouantur et confirmantur.* h *Vide conc. Lat. sub Alex. III. c. 15. et conc. Lat. sub Leone X. sess. 9. tit. de reform. curiæ. §. etiam a iure.* i *Al.* opponatur. k *Alias:* locentur. l *Vide Arch. consil. 96 incip. super dicto dubio. Dec. consil. 496. incip. in caussa domini. et Ias. consil. 83. incip. dicta prædia. volum. 3.*

vel

vel extra manum ſuam ponant huiuſmodi adquiſita. Volentes itaque ſuper his omnibus, (prout expedit,) ſollicite prouidere, totque 64) temerariis auſibus congruis præſidiis obuiare, auctoritate apoſtolica, præhabita cum fratribus noſtris diligenti deliberatione, decernimus, non licere præfatis communiis 65), ſcabinis, et iis, qui in eis iuriſdictionem temporalem obtinent, vel iuſtitiam temporalem 66) *a* exercent, tallias, vel collectas ſeu exactiones quaſcumque eccleſiis vel perſonis eccleſiaſticis imponere, vel exigere ab eiſdem pro domibus, prædiis, vel quibuſcumque poſſeſſionibus, ab eiſdem eccleſiis, vel perſonis eccleſiaſticis legitime hactenus adquiſitis, vel in poſterum adquirendis: etiamſi ipſæ eccleſiæ vel perſonæ, vel res huiusmodi ſint intra illorum diſtrictum vel territorium conſtitutæ. Nec etiam liceat, illis ipſas eccleſias vel perſonas ad diſtrahendum vel alienandum, aut extra manum ſuam ponendum adquiſita iam, vel quæ deinceps adquirent, aliquatenus coarctare.

64) *Tot*, C. H.
65) *Communis*, C. R.
66) *Sæcularem*, C. R. et H.

CAP. II.

In eccleſiis dato humili ingreſſu debet orationibus inſiſti, excluſis clamoribus, et ſeditionibus, conciliis vniuerſitatis laicorum, et eorum publicis parlamentis, vanis colloquiis, negotiationibus, et nundinis ac iudiciis ſæcularibus, et maxime criminalibus. H. d. vſque ad *§. ordinarii.* Dominicus.

GREGORIVS X. *in generali conc. Lugdun.* (*ann.* 1274.)

Decet domum Domini *b* ſanctitudo, decet, vt, cuius in pace factus eſt locus, eius cultus ſit cum debita veneratione pacificus. Sit itaque ad eccleſias humilis et deuotus ingreſſus, ſit in eis quieta conuerſatio, Deo grata, inſpicientibus placita *c*, quæ conſiderantes non ſolum inſtruat 67), ſed et reficiat. Conuenientes ibidem nomen illud, quod eſt ſuper omne nomen, (a quo aliud 68) ſub cœlo non eſt datum hominibus, in quo ſaluos fieri credentes oporteat, nomen videlicet IESV *d* Chriſti, qui ſaluum faciet populum ſuum a peccatis eorum,) exhibitione reuerentiæ ſpecialis attollant, et, quod generaliter ſcribitur *e*, vt in nomine IESV omne genu flectatur, ſinguli ſingulariter in ſe ipſis implentes, (præcipue dum aguntur miſſarum ſacra myſteria *f*,) glorioſum illud nomen quandocumque recolitur, flectant genua cordis ſui, quod vel capitis inclinatione teſtentur. Attendantur in locis eiſdem intentis præcordiis ſacra ſollemnia, deuotis orationibus inſiſtatur. Nullus in locis eiſdem, in quibus cum pace ac quiete vota conuenit celebrari, ſeditionem excitet, conclamationem moueat impetumue committat. Ceſſent in locis 69) illis vniuerſitatum et ſocietatum quarumlibet concilia *g*, conciones et publica parlamenta. Ceſſent vana 70), et multo fortius fœda et profana colloquia. Ceſſent confabulationes quælibet. Sint poſtremo quæcumque alia, quæ diuinum poſſunt turbare officium, aut oculos diuinæ maieſtatis offendere, ab ipſis prorſus extranea: ne, vbi peccatorum eſt venia poſtulanda, ibi peccandi detur occaſio, aut deprehendantur peccata committi. Ceſſent in eccleſiis earumque cœmeteriis negotiationes 71), et præcipue nundinarum ac fori cuiuſcumque tumultus. Omnis in eis ſæcularium iudiciorum ſtrepitus conquieſcat. Nulla inibi cauſſa per laicos, criminalis maxime, agitetur: ſint loca eadem a laicorum cognitionibus aliena.

Locorum ordinarii exſequi debent hic contenta; et ſententiæ, in eccleſiis habitæ, ſunt nullæ: et contra facientes puniri debent. H. d. Dominicus.

§. 1. Ordinarii locorum hoc faciant obſeruari: ſuadenda ſuadeant, interdicta huius canonis auctoritate compeſcant, ad hoc alios etiam in eccleſiis ipſis magis adſiduos, et ad præmiſſa idoneos deputando. Et nihilominus proceſſus iudicum ſæcularium, ac ſpecialiter prolatæ ſententiæ in eiſdem locis omni careant robore firmitatis. Qui vero præmiſſas inhibitiones animo petulanti contemſerint, præter proceſſum ordinariorum et deputandorum ab ipſis, diuinæ vltionis et noſtræ poterunt acrimoniam formidare, donec ſuum confeſſi reatum a ſimilibus firmato propoſito deliberauerint abſtinere.

67) *Inſtituat*, C. impr.
68) *Aliud*, non eſt in C. H.
69) *Locis*, deſideratur ibid.
70) *Ceſſent in eis vana*, ibid.
71) *Negotiationis*, ibid.

CAP. III.

Ponit exceſſus laicorum, qui clericis collectas, tallia et onera imponebant, et exceſſus clericorum, qui talibus conſentiebant.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1296.)

Clericis *h* laicos infeſtos oppido tradit antiquitas, quod et præſentium experimenta temporum manifeſte declarant, dum ſuis finibus non contenti nituntur in vetitum, ad illicita frena relaxant, nec prudenter attendunt, quam ſit eis in clericos, eccleſiaſticaſue perſonas et bona interdicta poteſtas: eccleſiarum prælatis, eccleſiis, eccleſiaſticisque perſonis regularibus et ſæcularibus imponunt onera grauia, ipſosque 71*) talliant, et eis collectas imponunt, ab ipſis ſuorum prouentuum vel bonorum dimidiam decimam ſeu viceſimam, vel quamuis aliam portionem aut quotam exigunt et extorquent, eosque moliuntur multifarie ſubiicere ſeruituti, ſuæque ſubmittere ditioni 72): et, (quod dolenter 73) *i* referimus,) nonnulli eccleſiarum prælati, eccleſiaſticæque perſonæ, trepidantes, vbi trepidandum non eſt, tranſitoriam pacem quærentes, plus timentes maieſtatem temporalem offendere, quam æternam, talium abuſibus non tam temerarie, quam improuide adquieſcunt, ſedis apoſtolicæ auctoritate ſeu licentia non obtenta.

Præcipit, perſonas eccleſiaſticas pro rebus ſuis vel eccleſiarum nil laicis ſoluere debere abſque licentia apoſtolicæ ſedis, ſub quocumque colore mutui, ſubuentionis, doni, vel alio quolibet; vt etiam ipſi laici tallias non exigant vel recipiant, nec occupent quocumque modo depoſita eccleſiarum vel perſonarum eccleſiaſticarum: ſingulares, contra facientes, excommunicat, vniuerſitates interdicit. Quæ pœnæ locum habeant in promiſſionibus, factis etiam ante hanc conſtitutionem, ſi poſtmodum ſoluantur vel recipiantur: et ab his ſententiis ſolus papa abſoluit, præterquam in mortis articulo. Hoc dicit.

§. 1. Nos igitur, talibus iniquis actibus obuiare volentes, de fratrum noſtrorum conſilio apoſtolica auctoritate ſtatuimus, quod, quicumque prælati, eccleſiaſticæque perſonæ, religioſæ vel ſæculares quorumcumque ordinum, conditionis ſeu ſtatus, collectas vel tallias, decimam, viceſimam, ſeu centeſimam ſuorum et eccleſiarum prouentuum vel bonorum laicis ſoluerint vel promiſerint, vel ſe ſoluturos conſenſerint, aut quamuis aliam quantitatem, portionem, aut quotam ipſorum prouentuum vel bonorum æſtimationis, vel valoris ipſorum, ſub adiutorii, mutui, ſubuentionis, ſubſidii vel doni nomine, ſeu quouis alio titulo, modo, vel quæſito colore abſque auctoritate 74) eiuſdem, nec non imperatores, reges, ſeu principes, duces, comites, vel barones, poteſtates, capitanei, vel officiales, vel rectores, quocumque nomine cenſeantur, ciuitatum, caſtrorum, ſeu quorumcumque locorum, conſtitutorum vbilibet, et quiuis alii cuiuſcumque præeminentiæ, conditionis, et ſtatus 75), qui talia impoſuerint, exegerint vel receperint, aut apud ædes ſacras depoſita eccleſiarum vel eccleſiaſticarum perſonarum vbilibet arreſtauerint, ſaiſiuerint 76), ſeu occupare præſumſerint, vel arreſtari, ſaiſiri 77) *k* aut occupari mandauerint, aut occupata, ſaiſita *l* ſeu arreſtata receperint, nec non omnes, qui ſcienter dederint in prædictis auxilium, conſilium vel fauorem publice vel occulte, eo ipſo ſententiam excommunicationis incurrant. Vniuerſitates quoque, quæ in his culpabiles fuerint, eccleſiaſtico ſupponimus interdicto, prælatis et perſonis eccleſiaſticis ſupra dictis in virtute obedientiæ, et ſub depoſitionis pœna diſtricte mandantes 78), vt talibus abſque expreſſa licentia dictæ ſedis nullatenus adquieſcant: quodque 79) prætextu cuiuſcumque obligationis 80), promiſſionis, et confeſſionis 81) *m*, factarum hactenus vel faciendarum in antea, priuſquam huiuſmodi conſtitutio, prohibitio, ſeu præceptum ad notitiam ipſorum peruenerit 82) *n*, nihil ſoluant, nec ſupra dicti ſæculares quoquo modo recipiant. Et ſi ſoluerint, vel prædicti receperint: in excommunicationis ſententiam incidant ipſo facto. A ſupra dictis autem excommunicationum 83) et interdicti ſententiis nullus abſolui valeat, præterquam in mortis articulo, abſque ſedis apoſtolicæ auctoritate et licentia ſpeciali: cum noſtræ intentionis exſiſtat, tam horrendum ſæcularium poteſtatum abuſum nullatenus ſub diſſimulatione tranſire.

Omnia priuilegia, derogantia huic conſtitutioni, caſſat et irritat.

§. 2. Non obſtantibus quibuſcumque priuilegiis, ſub quibuſcumque tenoribus, formis, ſeu modis, aut verborum conceptione, conceſſis imperatoribus, regibus et aliis ſupra dictis, quæ contra præmiſſa in nullo volumus alicui vel aliquibus ſuffragari.

71*) *Ipſaſque*, C. H.
72) *Iuriſdictioni*, ibid.
73) *Dolentes*, C. R.
74) *Sedis apoſtolicæ*, ibid.
75) *Vt ſtatus*, C. H.
76) *Saſiuerint*, C. R.
77) *Saſiri*, ibid.
78) *Mandamus*, ibid.
79) *Quæque*, ibid.
80) *Oblationis*, C. R. et H.
81) *Conceſſionis*, C. R.
82) *Peruenerint*, ibid.
83) *Excommunicationis*, C. H.

a Sæcularem, *legitur conſtanter in vetuſt. codic.* b *Pſalm.* 92. *et* 75. c *Alias:* placida. d *Vide beatum Chryſoſtomum ſuper c.* 1. *epiſt. Pauli ad Galatas. Act.* 4. e *Philipp.* 2. f *Alias:* miniſteria. g *Al.* conſilia. h *Quærebat Ioann. Mont. in iſto cap. Quid ſi fiat impoſitio talis non eccleſiaſticis perſonis, ſed eorum hominibus? numquid eſſet locus pœnæ huius cap. Et dicebat, quod ſic: quia ſit fraus legi, de qua infra de regulis iur. cap. fin. et ſupra de priuileg. c. quanto. facit infra eod. cap. eos. ſecundum Lapum, Abb. Dom. Philipp. dicit, quod nullo caſu habebit locum hæc conſtitutio: quia penitus reuocata cum ſuis declarationibus, nec vllus Doctorum eam legit. Font.*

i *Alias:* dolentes. k *Al.* ſiſari. l *Al.* ſiſata. m *In manuſcr. legitur conſtanter ita:* et conceſſionis. n *Al.* peruenerint.

CAP. IV.

Excommunicati sunt, qui impediunt super caussis, quae ad forum ecclesiasticum de iure vel de consuetudine pertinent, litteras a sede apostolica impetrari, vel super ipsis coram ordinariis vel delegatis ecclesiasticis litigari. Ioann. Andr.

IDEM.

Quoniam, (vt intelleximus,) quorumdam iustitiariorum, balliuorum 84), iudicumue saecularium ac temporalium 85) dominorum in quibusdam partibus praesumtuosa temeritas sic excreuit, vt in terris eorum siue districtibus litteras apostolicas impetrantes, vel ad iudices ordinarios ecclesiasticos 86) recurrentes, super caussis, negotiis, seu quaestionibus, quae ratione personarum aut rerum de iure aut antiqua consuetudine ad forum *a* ecclesiasticum pertinent, obtinere non possunt in eis per eosdem ordinarios iudices vel apostolicas litteras iustitiae complementum, quin potius super illis recurrere ad iudicium saeculare, vel a lite, caussa 87) seu quaestione desistere compelluntur: nos, iustitiam nostram et ecclesiae, sponsae nostrae, nolentes negligere, qui alios in sua iustitia confouemus, statuimus districtius inhibendo 88), ne quis impetratores litterarum nostrarum, vel alios, in foro 89) ecclesiastico delegato seu ordinario litigantes, seu litigare volentes, siue ambae partes hoc voluerint, siue vna, super caussis ecclesiasticis, siue quae ad forum ecclesiasticum ratione personarum, negotiorum, vel rerum, de iure vel de antiqua consuetudine pertinere noscuntur, per se vel per alium 90) ad desistendum, vel in foro saeculari de quaestionibus huiusmodi 91) litigandum per eorumdem iudicum ecclesiasticorum vel impetrantium aut litigantium, seu volentium litigare, aut propinquorum ipsorum 92) seu rerum illorum, aut ecclesiarum suarum etiam captionem, modisue aliis quibuscumque compellat 93), seu compelli faciat vel procuret. Nec per se aliosue impediat, quo minus coram iudicibus ecclesiasticis, delegatis seu ordinariis 94) querelantes de caussis, quae, (vt praemissum est,) ad cognitionem pertinent eorumdem, possint libere iustitiam obtinere: nec ad praedicta facienda det auxilium, consilium, vel fauorem. Si quis vero contra praesumserit; excommunicationi se ipso facto nouerit subiacere: a qua, (nisi tam iudici, cuius cognitio fuerit impedita, vel iurisdictio vsurpata, quam parti, quae turbata in prosequutione fuerit sui iuris, de iniuria, damnis, expensis et interesse prius per eumdem integre fuerit satis factum,) nullatenus absoluatur.

84) *Baiulorum*, C. R. *bauilorum*, H.
85) *Aut temporalium*, C. H. sed hae dictiones non sunt in C. R.
86) *Et ecclesiasticos*, C. R.
87) *Vel alia de caussa*, C. H.
88) Ibid. non habentur voces: *districtius inhibendo.*
89) *Vel alios ad forum ecclesiasticum recurrentes, super caussis, quae ad idem forum de iure vel antiqua consuetudine pertinere noscuntur, per se vel in foro* etc. C. R. et H.
90) Diction. *per se vel per alium*, non sunt in C. H.
91) *Iuris*, ibid.
92) *Suorum*, C. R.
93) *Compellere*, ibid.
94) *Seu etiam ordinariis*, C. H.

CAP. V.

Domini temporales, probibentes subditis, ne cum personis ecclesiasticis contrahant, vel communia obsequia exhibeant, ipso facto excommunicationem incurrunt. H. d. Dom.

IDEM.

Eos *b*, qui, temporale dominium obtinentes, suis subditis, ne praelatis aut clericis, seu personis ecclesiasticis quidquam vendant, aut emant aliquid ab eisdem, neque ipsis bladum molant, coquant panem 95), aut alia obsequia exhibere praesumant, aliquando interdicunt, (cum talia in derogationem libertatis ecclesiasticae praesumantur,) eo ipso excommunicationis sententiae decernimus subiacere.

95) *Panes*, C. H.

TITVLVS XXIV.

NE CLERICI VEL MONACHI SAECVLARIBVS NEGOTIIS SE IMMISCEANT.

CAP. I.

Capitulum: Super specula. *prohibens audientiam legum vel physicae, non includit parochiales ecclesias habentes: nisi sint plebaniae, habentes sub se capellas, in quibus clerici perpetuo instituantur.* H. d. Domin.

BONIFACIVS VIII.

Statutum *c* felicis recordationis Honorii papae tertii, praedecessoris nostri, quod decanis, archidiaconis, praepositis, plebanis, cantoribus, et aliis clericis, habentibus personatus, audire leges vel physicam interdicit, ad eos, qui parochiales ecclesias obtinere noscuntur, piae memoriae Clementis papae quarti, praedecessoris nostri, vestigiis inhaerentes, declaramus praesentis constitutionis oraculo, ratione ecclesiarum huiusmodi non extendi: nisi eaedem ecclesiae fuerint 96) plebaniae, sub se capellas habentes, in quibus instituantur 97) clerici perpetui, nequeuntes ab ipsis absque 98) caussa rationabili amoueri.

96) *Fuerint*, abest a C. R.
97) *Instituuntur*, ibid.
98) *Ab illis capellis absque*, C. H.

CAP. II.

Excommunicatus est ipso facto religiosus professus, habitum temerarie dimittens, vel ad quaecumque studia accedens, non obtenta licentia et praelati et conuentus. Doctores, scienter docentes, vel in scholis retinentes ad leges vel physicam tales religiosos, similiter excommunicationem incurrunt. H. d. Dominicus.

IDEM.

Vt *d* periculosa religiosis euagandi materia subtrahatur; districtius inhibemus, ne de cetero aliquis, quamcumque religionem tacite vel expresse professus, in scholis vel alibi temere habitum religionis suae dimittat, nec accedat ad quaeuis studia litterarum: nisi a suo praelato cum consilio sui conuentus vel maioris partis eiusdem, sibi eundi ad studium, licentia primitus sit concessa. Si quis autem horum temerarius violator exstiterit: excommunicationis incurrat sententiam ipso facto. Doctores quoque siue magistri, qui religiosos, habitu suo dimisso, leges vel physicam audientes scienter 99) docere, aut in scholis suis praesumserint retinere, simili 100) eo ipso sint sententia 1) innodati.

99) *Scientes*, C. R.
100) *Similiter*, C. H.
1) *Excommunicationis sententiae*, C. R.

CAP. III.

Clericus, in loco temporalis iurisdictionis suae super delicto, ibi commisso, delegans, vt, veritate inquisita, iustitiam exsequatur, irregularis non efficitur: licet poena sanguinis inferatur. Hoc dicit, Dominicus.

IDEM.

Episcopus *e* seu quicumque alius praelatus, vel clericus, iurisdictionem obtinens temporalem, si homicidio aut alio maleficio, ab aliquibus in iurisdictione sua commisso, balliuo 2) suo aut alii cuicumque 3) iniungat, vt super hoc veritatem inquirens, iustitiae debitum exsequatur, irregularis censeri non debet: quamuis ipse balliuus vel alius contra malefactores ad poenam sanguinis processerit, iustitia mediante. Nam licet clericis caussas 4) sanguinis agitare non liceat: eas tamen, (cum iurisdictionem obtinent 5) temporalem,) debent et possunt, metu irregularitatis cessante, aliis delegare.

2) *Baiulo*, C. R. *bauilo*, H. per tot.
3) *Cui*, C. R.
4) *Caussam*, C. H.
5) *Obtineant*, ibid.

---

a *Quae sint illae caussae, vide in c. licet. de foro compet. in antiqu. Bart. in extrauag. ad reprim. in verb. denuntiatione.* b *Vide Anch. consil.* 11. *incip. factum, super quo petitur consilium: et Lapum adlegat.* 92. *incip. inspeximus.*

c *Vide Doct. et in primis Panorm. in cap. non magnopere. et in cap. fin. extr. ne clerici vel monachi. et Innoc. in cap. firmiter. extra, de summ. Trinitat. et fide catholica.* d *Multa huc spectantia vide per Calderinum consil.* 2. *tit. de magistris: et per abbatem cons.* 84. *libr.* 1. e *Praeter Doctor. hic vide notata in cap. ex litteris. extra, de excess. praelat. et in cap. in archiepiscopatu. de raptoribus.*

FINIS LIBRI TERTII.

SEXTI

SEXTI DECRETALIVM
LIBER QVARTVS.

TITVLVS PRIMVS.
DE SPONSALIBVS ET MATRIMONIIS 6).

CAP. VN.

Sponsalia pura et certa, ex consensu valida, licet alias nulla, inducunt publicam honestatem, quæ habet dirimere sequentia sponsalia, sed non præcedentia.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1298. Romæ.)*

Ex sponsalibus *a* puris et certis, etiamsi consanguinitatis, adfinitatis, frigiditatis, religionis, aut alia quauis ratione sint nulla, dummodo non sint nulla ex defectu consensus, oritur efficax ad impediendum et dirimendum sequentia sponsalia vel matrimonia 7), non autem ad præcedentia dissoluendum, impedimentum iustitiæ publicæ honestatis *b*. Quare ille, qui sponsalia 8) pure ac determinate cum aliqua muliere contraxit, et postmodum cum secunda, prioris consanguinea, idem fecit, ex priorum 9) sponsaliorum vigore, (quibus per publicæ honestatis iustitiam, ex secundis sponsalibus subsequutam, minime derogatur,) ad matrimonium contrahendum cum prima remanet obligatus.

Publicam honestatem non inducunt sponsalia conditionalia ante conditionis euentum. H. d. Ioann. Andr.

§. 1. Ille vero, qui sponsalia cum aliqua muliere *c* sub conditione contraxit, si postmodum ante conditionis euentum cum alia, prioris consanguinea, per verba contraxerit 10) de præsenti, cum secunda remanere debebit: cum ex sponsalibus conditionalibus ante conditionem exstantem, sicuti consensum 11) non habentibus, et incertis, nulla publicæ 12) honestatis iustitia oriatur.

6) A C. H. absunt voces: *et matrimoniis*.
7) *Matrimonium*, C. impr.
8) *Vel matrimonia*, addit C. H.
9) *Priorum*, desideratur ibid.
10) *Contraxit*, ibid.
11) *Sicut ex consensu*, C. R.
12) *Publica*, C. H.

TITVLVS II.
DE DESPONSATIONE IMPVBERVM.

CAP. VN.

Sponsalia amborum infantium, vel alterius tantum, per superuenientiam maioris ætatis non validantur, nec publicam honestatem inducunt: nisi fuerint ratificata tacite vel expresse. H. d. vsque ad *§. Idem quoque.* Dom.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1298.)*

Si infantes *d* ad inuicem, vel unus maior septennio, et alter minor, sponsalia contraxerint ipsi, vel parentes pro eis, nisi per cohabitationem eorum mutuam, seu alias verbo vel facto ipsorum liquido adpareat, eosdem in eadem voluntate factos maiores septennio perdurare; sponsalia huiusmodi, quæ ab initio nulla erant, per lapsum dicti temporis minime conualescunt: et ideo, cum sint nulla, ratione defectus consensus, publicæ honestatis iustitiam non inducunt.

Sponsalia, per verba de præsenti contracta inter impuberem et puberem, vel inter impuberes, non proximos pubertati, valent, vt sponsalia de futuro; nec in matrimonium transeunt ex sola perseuerantia ætatis, nisi aliter adprobentur: inducunt tamen publicam honestatem. H. d. Dom.

§. 1. Idem quoque, si pubes et impubes, vel duo impuberes, non proximi pubertati, et in quibus ætatem malitia non supplebat, per verba contraxerint 13) de præsenti. Sponsalia enim illa, quæ iuris interpretatione tantum fuerunt 14) sponsalia de futuro, (licet verba, consensum exprimentia, de præsenti haberent, et matrimonium contrahere intenderent contrahentes,) per 15) aduentum pubertatis in matrimonium non transeunt de præsenti. Nec matrimonium, (quod vt matrimonium 16) ætate non tenuit prohibente,) per lapsum dicti temporis conualescit; nisi 17) per carnis copulam subsequutam, vel aliquem modum alium 18) contrahentes eosdem cum eiusdem perseuerantia voluntatis 19) ad pubertatis tempora peruenisse constiterit euidenter: per dictum tamen contractum, qui valuit, vt potuit, non sicuti agebatur, publicæ honestatis iustitia est inducta.

13) *Contraxerunt*, C. R.
14) *Fuerint*, C. H.
15) *Propter*, C. R.
16) Diction. *vt matrimonium*, desiderantur ibid.
17) *Non*, ibid.
18) *Alium de prædictis*, ibid.
19) *Voluptatis*, C. H.

Sponsalia pro absentibus filiis non tenent: nisi ipsis præsentibus, vel nisi adprobauerint tacite vel expresse ex postfacto. Hoc dicit. Dominicus.

§. 2. Porro, ex sponsalibus, quæ parentes pro filiis puberibus vel impuberibus plerumque contrahunt, ipsi filii, si expresse consenserint vel tacite, vt si præsentes fuerint, nec contradixerint, obligantur, et ex eis 20) oritur iustitia publicæ honestatis. Et est idem, si filii, tempore sponsaliorum absentes, et etiam ignorantes, eadem sponsalia post scientes ratificauerunt tacite *e* vel expresse 21): alias ex sponsalibus, contractis a parentibus pro filiis, nec ipsi filii obligantur, nec publicæ honestatis iustitia inde surgit.

20) *Et ex eis*, C. impr. et H.
21) *Vel expresse per modum aliquem supra dictum*, C. R.

TITVLVS III.
DE COGNATIONE SPIRITVALI.

CAP. I.

Inter baptizatum et leuantem, filios et vxorem leuantis, ante carnaliter cognitam, et suscipientem et patrem et matrem suscepti, et similiter de baptizante, spiritualis contrahitur cognatio. H. d. vsque ad *§. Ex confirmatione.* Dominicus.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1298.)*

Nedum *f* inter baptizatum et illum *g*, qui eum suscepit de baptismo, ac inter eumdem baptizatum et suscipientis filios et vxorem, ante susceptionem carnaliter cognitam ab eodem, immo etiam inter suscipientem, patremque baptizati et matrem, cognationem spiritualem in baptismo contrahi iure constat, quæ cognatio et contrahendum matrimonium impedit, et dirimit post contractum. Et eadem, quæ de suscipiente 22) sunt dicta, sunt etiam de baptizante censenda.

Confirmatio frontis inducit spiritualem cognationem, sicut baptisma. H. d. Dominicus.

§. 1. Ex confirmatione quoque seu frontis chrismatione, spiritualis cognatio eisdem modis 23) contrahitur, matrimonia similiter impediens contrahenda, et dirimens post contracta.

22) *In suscipiente*, C. R.
23) *Eodem modo*, ibid.

CAP. II.

Compaternitas, per catechismum contracta, impedit matrimonium, sed non dirimit. Ioann. Andr.

IDEM.

Per *h* catechismum, qui præcedit baptismum, sacramentorum fundamentum et ianuam reliquorum 24), cognatio spiritualis contrahitur, per quam contrahendum matrimonium impeditur: vt ex prædecessoris nostri Clementis papæ III. 25) decretali colligitur euidenter. Dicendo enim, quod talis res vix contrahendo matrimonio impedimentum adferret 26), velle videtur, quod adferat. Nam quod vix fit, fieri tamen 27) dubium non exsistit: per illam tamen cognationem matrimonium, post eam 28) contractum, minime separatur.

24) *Aliorum*, C. H.
25) *Papæ IV.* C. R.
26) *Adfert*, C. H.
27) *Autem*, ibid.
28) *Postea*, ibid.

CAP. III.

Vnus tantum interuenire debet in leuatione infantis de sacro fonte, vel chrismatione frontis: tamen, si plures interueniunt, cognationem contrahunt spiritualem. Et ex aliis sacramentis cognatio non contrahitur. H. d. Dominicus.

IDEM.

Quamuis *i* non plures *k*, quam vnus vir, vel 29) vna mulier accedere debeant ad suscipiendum de baptismo infantem, iuxta sacrorum canonum instituta; si tamen plures accesserint: spiritualis cognatio inde contrahitur, matrimonia contrahenda impediens, et etiam post contracta dissoluens. De confirmatione insuper, quantum ad hoc, idem iudicium est habendum. Ex datione vero aliorum sacramentorum cognatio spiritualis nequaquam oritur, quæ matrimonium impediat vel dissoluat.

29) *Vel*, desideratur in C. H.

a *Vide conc. Trid. sess. 24. de reform. matr. c. 3. Confert enim multum pro textu et gl.* b *De impedimento iustitiæ publicæ honestatis, quid sit, et vnde proueniat, vide B. Thom. in quæstionibus, additis ad tertiam partem, qu. 55. art. 4. et Doct. scholasticos l. 4. sent. dist. 41.* c *Not. Doct. hic illam dici mulierem, quæ nondum matrimonio copulata est.* d *Vide B. Thom. in quæstionibus, additis ad 3. part. qu. 43. art. 1. et 2. ac Doct. l. 4. sent. dist. 27. et Dominic. consil. 24. incip. quia diffuse.*

e *Vide Bart. in l. quo enim. ff. rem. rat. hab. Font.* f *Vide conc. Trid. sess. 24. de reform. matr. c. 2. et B. Thom. in qu. additis ad 3. part. qu. 66. per totum. et Theol. libr. 4. sent. dist. 42.* g *Procedit, si ille est Christianus. C. 30. qu. 1. c. 2. de cons. dist. 4. c. in baptismate. Ioann. Andr. in reg. ex eo. infra, de reg. iur.* h *Vide Theolog. scholasticos. l. 4. sent. dist. 42 et beatum Thom. in quæst. additis ad 3. part. qu. 55. art. 2.* i *Vide conc. Trident. sess. 24. de reform. matr. c. 2.* k *Vide l. ad testium. §. fin. ff. de testam.*

FINIS LIBRI QVARTI.

SEXTI DECRETALIVM LIBER QVINTVS.

TITVLVS PRIMVS.

DE ACCVSATIONIBVS a, INQVISITIONIBVS, ET DENVNTIATIONIBVS.

CAP. I.

Ex confessione, coram delegato, inquirente super certis criminibus deputato, facta, punitur confitens: licet dicat, se prius diffamatum non fuisse, vel inquisitionis capitula non habuisse. Hoc dicit. Dominicus.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Postquam coram eo, qui contra te super certis criminibus inquisitor fuerat deputatus, eadem crimina fuisti confessus: frustra confessionem tuam, (quo minus puniaris ex ea, prout iustitia suadebit,) eo prætextu impugnare contendis 30), quod super eisdem criminibus non fueras antea diffamatus, vel quod per eumdem inquisitorem capitula, super quibus contra te volebat inquirere, tibi tradita non fuerunt *b*.

30) *Intendis*, C. R.

CAP. II.

Valet inquisitio, facta super veritate criminum, omissa inquisitione infamiæ, si reus præsens tacuit. H. d. secundum Ioann. Andr.

IDEM.

Si is, cui contra te commissa fuerat simpliciter inquisitio, super certis criminibus facienda, processerit, te præsente, nec reclamante, aut quidquam 31) super hoc excipiente, (infamiæ inquisitione omissa,) ad veritatem eorumdem criminum inquirendam 32): processum huiusmodi ex eo, quod non fuit de infamia *c* primitus inquisitum, vlterius impugnare nequibis.

31) *Nec quiquam*, C. H.
32) *Adquirendam*, C. impr.

TITVLVS II.

DE HAERETICIS.

CAP. I.

Propter crimen hæresis clericum, in quibuscumque sacris ordinibus constitutum, solus eius episcopus degradare poterit. H. d. Dominicus.

GREGORIVS IX. *Remen. Archiepiscopo, et suis* 33) *suffraganeis (ann.* 1236. *Romæ in Galliam.)*

Quoniam episcoporum numerus, ad degradationem clericorum a canonibus constitutus, non potest de facili *d* conuenire: concedimus, vt sacerdotem vel alium clericum, in sacris ordinibus constitutum, (cum pro hæresi fuerit curiæ sæculari relinquendus, aut perpetuo immutandus 34,) conuocatis abbatibus, aliisque prælatis et religiosis 35) personis, ac litteratis suæ diœcesis, de quibus expedire videbitur, suus solus possit episcopus degradare.

33) *Eius*, C. R.
34) *Immurandus*, C. R. impr. et ed. gloss.
35) *Religionis*, C. R.

CAP. II.

Excommunicationem incurrit sepeliens scienter hæreticos, vel eorum receptatores, defensores, vel fautores; nec absoluitur, nisi exhumet eorum corpora: locus vero priuatur sepultura. Hoc dicit, vsque ad *§. Inhibemus*, Domin.

ALEXANDER IV. (*ann.* 1258.)

Quicumque *e* hæreticos, credentes, receptatores, defensores, vel fautores eorum scienter præsumserint *f* ecclesiasticæ tradere sepulturæ, vsque ad satisfactionem idoneam excommunicationis sententiæ se nouerint *g* subiacere; nec absolutionis beneficium mereantur *h*, nisi propriis manibus publice extumulent 36) *i*, et proiiciant *k* huiusmodi corpora damnatorum: et locus ille perpetua 37) *l* careat sepultura.

Excommunicari debent laici, publice vel occulte disputantes de fide. H. d. Dominicus.

36) *Exstimulent*, C. H.
37) *Perpetuo*, C. R. et H.

§. 1. Inhibemus quoque, ne cuiquam laicæ personæ liceat publice, vel priuatim de fide catholica disputare. Qui vero contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur 38).

Non valet promotio hæreticorum, eis credentium, fautorum, receptatorum, et defensorum eorum, nec filiorum suorum vsque ad secundam generationem ad beneficia ecclesiastica, vel officia publica. H. d. Dominic.

§. 2. Hæretici autem, credentes, receptatores, defensores, et fautores eorum, ipsorumque filii *m* vsque ad secundam generationem, ad nullum ecclesiasticum beneficium, seu officium publicum admittantur. Quod si secus actum fuerit: decernimus irritum et inane.

Priuati sunt habentes beneficia ecclesiastica ad preces hæreticorum: et inhabiles efficiuntur ad alia obtinenda, si scienter talia receperunt. H. d. Domin.

§. 3. Ad hæc quoscumque viros ecclesiasticos, qui ad preces huiusmodi pestilentium personarum, dignitates, personatus, et quæcumque alia ecclesiastica beneficia sunt adepti, ex nunc priuamus taliter adquisitis, volentes, quod tales et habitis careant perpetuo, et, si 39) receperunt *n* illa 40) scienter, ad alia vel similia nequaquam in posterum admittantur.

Nulla est emancipatio filiorum vel subditorum, per hæreticos facta: etiamsi postea vitium detegatur. H. d. Dominicus.

§. 4. Illorum autem filiorum emancipationem, quorum parentes post emancipationem etiam 41) huiusmodi adparuerit 42) ante ipsam a via veritatis ad hæreticæ superstitionis 43) inuium declinasse, nullius volumus esse momenti, velut factam de hominibus sui iuris: cum dignum sit, vt propter tanti atrocitatem delicti, filii esse in parentum hæreticorum desierint potestate.

38) *Innodatur*, C. impr.
39) *Sic*, ibid. sed neutra particula est in C. H.
40) *Receperint ea*, C. R.
41) *Etiam*, non est in C. H.
42) *Adparuerint*, ibid.
43) *Suspicionis*, ibid.

CAP. III.

Filii vel heredes petentium in infirmitate sua hæreticorum consolationem, non admittuntur ad probandum, quod non sana mente, vel perdita loquela susceperint, si constat, quod erant sanæ mentis, vel prius suspecti, vel diffamati erant de hæresi: alias admittuntur, scilicet per testes fide dignos, non suspectos. Hoc dicit. Dominicus.

IDEM *inquisitoribus hæreticæ prauitatis. (ann.* 1258.)

Filii, vel heredes illorum, qui, dum in ægritudinis 44) lecto decumberent, petierunt hæreticos consolatores 45), vt ab eis per manus impositionem consolationem reciperent secundum pessimam consuetudinem eorumdem, sicque viam fuerint 46) vniuersæ carnis ingressi, ad probandum, quod ipsi defuncti consolationem illam, immo verius desolationem, non *o* sanæ mentis effecti susceperint, vel post perditam iam loquelam, cum tamen moris sit, (vt dicitur,) apud eos, quod nullum taliter consolentur, qui non sit sanæ mentis, et memoriam habeat ordinatam,) admitti non debent, si, dum 47) viuebant, diffamati erant de hæresi, vel suspecti, aut legitime constiterit, quod sanæ mentis exsistentes huiusmodi hæreticos 48) petierunt. Alioquin admitti poterunt prædicti filii, vel heredes ad probandum præmissa, non tamen per vxores, filios 49), familiares, vel de suis aliquos, sed per testes alios fide dignos, et specialiter fidei zelatores.

44) *Aegritudinibus*, C. R.
45) *Consolatos*, C. H.
46) *Fuerunt*, C. impr.
47) *Cum*, *si*, *dum*, C. R.
48) *Huiusmodi prædictos hæreticos*, C. R. *consolatos hæreticos*, H.
49) *Et filios*, C. impr.

CAP. IV.

Relapsi in hæresim sunt tradendi curiæ sæculari; licet pœniteat eos, et ad fidem redeant: non tamen denegantur eis sacramenta pœnitentiæ et eucharistiæ. H. d. Dom.

IDEM *eisdem.*

Super eo *p*, quod scriptum legitur: *ecclesia nulli claudit gremium redeunti:* quodque hi, qui post abiurationem erroris, vel postquam 50)

50) *Præterquam*, C. R.

---

a *De materia huius tit. vide plene per Hostiens. in summa, eod. tit.* b *Vide Perusinum in c. dilecto. de adpellat. et Alex. cons. 52. libr. 3. et Fel. in c. 1. de except.* c *Et qualiter probari debeat infamia alicuius, vide Romanum cons. 267. et cardinalem cons. 3. de test.* d *Nota hic, quod propter difficultatem relaxatur iuris sollemnitas, vt habes c. supr. eod. et l. 1. §. fin. ff. de ventr. in poss. mitt. Font.* e *Vide Turrecrematam in summ. de ecclesia l. 4. part. 2. cap. 21.* f *Al.* præsumserit. g *Al.* nouerit. h *Al.* mereatur. i *Al.* extumulet. k *Al.* proiiciat. l *Al.* perpetuo.

m *Vide Gondissaluum tract. de hær. qu. 22. et repertorium inquis. verbo: filii.* n *Al.* receperint. o *Quod ex verbis et actibus probatur, vt not. in l. si, cum dotem. §. sin autem. ff. sol. matr. c. hoc habet. 46. dist. et c. legitimus. 93. dist.* p *Vide Zanch. tract. de hær. c. 36.*

se

se 51) proprii antistitis examinatione 52) purgauerint, si deprehensi fuerint in abiuratam 53) hæresim recidisse, sæculari decernuntur iudicio sine vlla penitus audientia relinquendi, cum scripturæ huiusmodi videantur sibi inuicem aduersari, quid tenendum sit per sedem edoceri apostolicam postulastis. Nos itaque inquisitioni vestræ de fratrum nostrorum consilio respondemus, quod taliter deprehensis, etiamsi 54), (vt dictum est,) sine vlla penitus audientia relinquendi sint iudicio sæculari, si tamen postmodum pœniteant, et pœnitentiæ signa in eis apparuerint manifesta, nequaquam sunt humiliter petita sacramenta pœnitentiæ ac eucharistiæ deneganda.

51) *Sui*, C. impr.
52) *In examinatione*, C. R.
53) *In adiuratam*, C. H.
54) *Etiamsi*, desideratur ibid. sed in C. B. legitur: *etiam sicut.*

CAP. V.

Excommunicati participes, et socii criminis, admittuntur in testes contra hæreticos, si sciunt verisimiliter veritatem deponere. H. d. Dom.

IDEM *eisdem.*

In fidei fauorem concedimus, vt in negotio inquisitionis hæreticæ prauitatis excommunicati, et participes, vel socii criminis ad testimonium admittantur, præsertim in probationum aliarum defectum 55) contra hæreticos, credentes, fautores, receptatores et defensores eorum, si ex verisimilibus coniecturis, et ex numero testium, aut personarum, (tam deponentium, quam eorum, contra quos deponitur,) qualitate 56), ac aliis circumstantiis sic testificantes falsa non dicere præsumantur.

55) *Defectu*, C. H.
56) *Qualitate*, in C. R. non habetur.

CAP. VI.

Ordinarii, vel eorum delegati, et inquisitores sine pœna excommunicationis facere habent exsequutionem iustitiæ contra hæreticos, per habentes iurisdictionem sæcularem in loco: licet excommunicati sint, vel de facto tantum illam iurisdictionem possideant. H. d. Dominic.

IDEM *eisdem.*

Præsidentes *a* regimini alicuius regni, prouinciæ, siue loci, licet excommunicati, vel de facto tantum, et non de iure iurisdictionem habentes, ac eorum officiales ad requisitionem ordinariorum, vel delegatorum ipsorum, aut inquisitorum hæreticæ prauitatis, non valentium sine moræ dispendio, vel negotii periculo recursum habere ad superiores, qui legitime in locis ipsis possint iustitiam exsequi, possunt et debent contra hæreticos, credentes, fautores, receptatores, et defensores eorum iustitiam et suum officium exercere. Nec requirentes huiusmodi excommunicatos, propter hoc sententiam excommunicationis incurrunt. Non tamen præsidentibus prælibatis, vel officialibus eorumdem propterea 57) in aliis casibus intelligatur concessum aliquid vel permissum.

57) *Postea*, C. R.

CAP. VII.

Excommunicatus propter contumaciam non respondendi super hæresi, de qua erat suspectus, post annum damnatur vt hæreticus. H. d. Dominicus.

IDEM *eisdem.*

Cum *b* contumacia, (in caussa præsertim fidei,) suspicioni præsumtionem adiiciat vehementem; si suspectus de hæresi, reuocatus 58) a vobis, vt de fide respondeat, excommunicationis vinculo, (pro eo, quod parere subterfugit, aut contumaciter se absentat,) per vos fuerit innodatus; quam si 59) *c* per annum animo sustineat pertinaci: extunc velut hæreticus condemnetur.

58) *Vocatus*, C. R. H. et ed. Pith.
59) *Si*, in C. impr. non legitur.

CAP. VIII.

Abiurans in iudicio hæresim propter vehementem præsumtionem, si iterato labitur, (licet non fuisset probatum plene,) relapsus dicitur: secus, si leuis erat præsumtio. H. d. vsque ad §. *Eum vero.* Dominicus.

IDEM *eisdem.*

Accusatus de hæresi vel suspectus, contra quem de hoc crimine magna et vehemens suspicio orta erat, si hæresim in iudicio abiurauit, et postea committit in ipsa, censeri debet quadam iuris fictione relapsus: licet ante abiurationem suam hæresis crimen plene probatum non fuerit contra ipsum.

Si autem leuis et modica suspicio illa fuerit *d*; quamquam ex hoc sit grauius puniendus: non tamen debet 60) in hæresim relapsorum 61) pœna puniri.

60) *Non tamen ex hoc debet*, C. H.
61) *Lapsorum*, C. R.

Culpabilis in vno articulo hæresis, generaliter postea abiurando relapsus dicitur, si committit etiam in alium articulum separatum. H. d. Dom.

§. 1. Eum vero, qui in vna hæresis specie vel secta commisit, aut in vno fidei articulo, seu ecclesiæ sacramento errauit, et postmodum hæresim simpliciter vel generaliter abiurauit, si extunc in aliam etiam 62) hæresis speciem siue sectam, aut alio articulo seu sacramento committat, volumus vt relapsum in hæresim iudicari.

Qui post abiurationem hæresis, de qua conuictus fuerat, vel postea conuincitur, facto vel verbo hæreticis communicat in rebus, hic prohibitis, relapsus dicitur. H. d. Dom.

§. 2. Ille quoque, de cuius lapsu in hæresim ante abiurationem constiterat, vel nunc constat, si post illam hæreticos acceptet *e*, deducat, visitet, siue adsociet, aut dona vel munera eis donet, vel mittat, seu fauorem eis impendat, qui excusari non possit etiam sine adoratione, (vt verbis vestris vtamur,) merito debet iudicari relapsus: cum illum ex adprobata 63) *f* a se prius erroris consequentia non sit dubium id fecisse.

Testis, in caussa hæresis falsum deponens, licet periurus sit, probat dicendo contrarium: dum tamen ex indiciis constet, dictum non corruptionem, sed veritatem continere. H. d.

§. 3. Licet vero periuri a testimonio, etiam post pœnitentiam, repellantur; si tamen ii, qui, coram inquisitoribus iurantes, tam de se, quam de aliis super facto hæresis dicere veritatem, eam celando deierent, et postmodum velint corrigere dictum suum, contra se ac alios suos complices deponendo; cum crimen huiusmodi sit exceptum, si ex manifestis indiciis adparuerit, tales non animi leuitate, aut odii fomite, seu corruptione pecuniæ, sed zelo fidei orthodoxæ dictum suum velle corrigere, ac modo 64), (quæ prius tacuerant,) reuelare: in fauorem fidei, nisi aliud obsistat 65), stari debet tam contra se, quam contra reliquos, attestationibus eorumdem.

Inquisitores, super hæresi deputati, non se intromittant de diuinationibus vel sortilegiis, non sapientibus hæresim manifestam. H. d. Dominic.

§. 4. Sane, cum *g* negotium fidei, (quod summe priuilegiatum exsistit 66), per occupationes alias non debeat impediri: pestis inquisitores hæreticæ, a sede apostolica deputati, de diuinationibus, aut sortilegiis, (nisi hæresim saperent manifeste,) intromittere se non debent, nec punire talia exercentes, sed eos relinquere suis iudicibus puniendos.

Inquisitores hæresis de quæstionibus vsurarum se intromittere non possunt. H. d.

§. 5. De quæstionibus prætererea vsurarum, motis etiam contra illos, quibus restitutionem vsurarum in pœnitentia pro hæresis crimine iniunxerunt, ac illi se et sua ad hoc faciendum in iudicio ecclesiæ obligarunt, intromittere se non possunt: ne per caussas huiusmodi offendiculum negotio fidei præparetur.

Inquisitores possunt compellere heredes fautorum hæreticorum, (qui tamen hæretici non erant,) ad implendum pœnitentiam iniunctam in bonis temporalibus: secus, si mortui sint, antequam fuerit pœnitentia iniuncta. H. d. Dom.

§. 6. Si vero *h* pro iis, quæ 67) in hæresi, receptando vel defendendo hæreticos, seu eis fauendo, non tamen exsistens hæreticus, quis commiserit 68), sub obligatione bonorum suorum inquisitoribus se adstrinxit ad recipiendam ab eis pœnitentiam et complendam, et, ea licet iniuncta, non tamen peracta, decessit; si per huiusmodi pœnitentiam onus impositum fuerit, proficiens ad salutem, in bonis eius temporalibus exsequendum: ad complementum ipsius per inquisitores cogi debent heredes, vel alii, ad quos cum suo onere bona huiusmodi deuenerunt. Porro, si propter huiusmodi hæreticorum receptationem, defensionem, seu fauorem, quis ad faciendam pœnitentiam, quam inquisitores ipsi iniungere 69) vellent, bona sua obligauerit 70) eisdem, et, antequam ei pœnitentia iniungeretur, decesserit: eius heredibus non est satisfactio pro exstincto 71) iam crimine iniungenda.

Post mortem hæretici declarari potest, eum hæreticum fuisse, ad finem confiscandi. Dom.

§. 7. In eo vero casu, quo heredes ad 72) successionem non debent ob hæresim sui auctoris admitti, non obstante, quod, auctore 73) ipso viuente, hoc non fuerit, (interueniente ipsius morte,) per sententiam declaratum, ad *i* confiscationem bonorum post mortem eiusdem nihilominus procedatur.

62) *Etiam*, non est in C. H.
63) *Adprobati*, C. R.
64) *Aut modo*, C. H.
65) *Obsisteret*, C. R. et H.
66) *Exstitit*, C. R.
67) *Qui*, C. impr.
68) *Commisit*, C. H.
69) *Iniungere*, desideratur ibid.
70) *Obligarat*, ibid.
71) *Pro eo exstincto*, ibid.
72) *Heredes huius ad*, ibid.
73) *Actore*, C. R.

a *Vide gl. fin. in c. 1. de offic. vicarii, hoc eod. libr. et Gondissaluum tract. de hær. qu. 19.* b *De intellectu vide Albertinum tract. de agnosc. assert. qu. 30. n. 73.* c *Dictio, si, deest in antiquioribus codicibus etiam impressis, et series orationis indicat, abesse oportere.* d *Al.* fuit.

e *Al.* receptet. f *Al.* adprobati. g *Vide Zanchinum tract. de hæret. c. 22.* h *In vetustiorib. cod. ita:* si vero in iis, et i *Al.* ad occupationem.

Clerici, instruentes testes, ne inquisitores veritatem inuestigent, puniri possunt per eos: et religiosi grauius puniuntur. Hoc dicit. Dominicus.

§. 8. Sacerdotes insuper et alii clerici, qui negotium inquisitionis instruendo citatos hæreticos, vel eorum credentes de celanda veritate, vel dicenda falsitate, seu eos indebite liberando inuenti fuerint impedire, (cum non sit dubium, eos *a* ipsa facere in fauorem hæreticæ prauitatis,) per inquisitores a talibus compesci possunt, et pœna debita castigari, tam per captionem personarum, quam alias, prout culpa exegerit delinquentis. Religiosi etiam sunt immutationis 74) pœna, vel alia grauius puniendi quam sæculares, si inuenti fuerint in hæresi, vel consimilibus deliquisse.

74) *Immurationis*, C. R. ed. gloss. et Pith.

CAP. IX.

Non valent statuta, per quæ inquisitoris hæresis officium impeditur, vel retardatur.

VRBANVS IV. 75) *(ann.* 1263.)

Statutum *b* ciuitatis, castri, villæ, vel alterius loci, per quod negotium inquisitionis hæreticæ prauitatis directe vel indirecte, ne in eo libere procedi valeat, contigerit impediri, vel quomodolibet retardari 76), nullius exsistere firmitatis, ipsiusque ciuitatis vel loci dominum, potestatem, capitaneum, consules vel rectores, per quem vel quos eadem ciuitas, seu locus regitur, quocumque nomine censeantur, ad statutum huiusmodi loci Diœcesano, vel eius vicario, aut inquisitori, seu inquisitoribus labis præfatæ, sine moræ dispendio exhibendum, et, si tale inuentum fuerit, reuocandum omnino, vel saltem eatenus moderandum, quod per illud inquisitionis processus non impediantur 77), vel aliquatenus retardentur 78), per censuram ecclesiasticam decernimus compellendos.

75) *Vrbanus VIII.* C. R.
76) *Retractari*, ibid.
77) *Impediatur*, C. H.
78) *Retardetur*, ibid

CAP. X.

Officium inquisitoris hæresis morte concedentis non exspirat, etiam quoad negotia, prius non cœpta vel exorta. H. d.

CLEMENS IV. *inquisitoribus hæreticæ prauitatis. (ann.* 1267.)

Ne *c* aliqui, dubitationem sollicitam excitantes, in dubium reuocent, an officium inquisitionis hæreticæ prauitatis, sollicitudini vestræ intra certos limites ab apostolica sede commissum, exspiret per mortem Romani pontificis, qui commisit: præsenti declaramus edicto, ipsum officium non solum quoad negotia, viuente mandatore, incœpta, immo etiam quoad integra et non cœpta, et quod plus est, quantum ad ea, quæ tunc nequaquam emerserant, in fauorem fidei post committentis obitum perdurare.

CAP. XI.

Informat inquisitores ad Deum, vt eius timorem hominum metui anteponant, in procedendo simul vel separatim contra hæreticos et suos fautores, et etiam in eos absoluendo, cum vere redierint.

IDEM *eisdem.*

Vt *d* officium inquisitionis contra hæreticos in prouincia, in qua vobis idem officium est commissum, auctoritate apostolica possitis efficacius adimplere: discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus vbique in præfata prouincia simul vel separatim aut singulariter, (prout negotii vtilitas suadebit,) contra hæreticos, credentes, receptatores, fautores et defensores eorum, nec non contra infamatos de hæresi vel suspectos, iuxta sanctiones canonicas, (hominum metu diuino *e* timori postposito,) procedatis. Si vero aliquis ex prædictis, hæretica labe primitus abiurata, redire voluerit ad ecclesiæ vnitatem: ei iuxta formam ecclesiæ absolutionis beneficium impendatis, et iniungatis eidem, quod iniungi talibus consueuit, prouiso sollerter, ne simulata conuersione redeant 79) fraudulenter, et vos, (immo se ipsos,) fallentes, sub agni specie lupum gerant.

Instruit inquisitores in modo examinationis testium, et in personis, quæ testificata scribere debeant. H. d.

§. 1. Verum, quia in tam graui crimine cum multa oportet cautela procedi, (vt in reos sine vllo proferatur errore duræ ac dignæ seueritas vltionis:) volumus et mandamus, vt in 80) examinatione testium, quos recipi super crimine prædicto, ipsumque contingentibus oportuerit, adhibeatis duas religiosas et discretas personas, in quarum præsentia per publicam, (si commode potestis habere,) personam, aut per duos viros idoneos, fideliter eorumdem depositiones testium conscribantur. Ad conscribendas *f* quoque huiusmodi depositiones testium, et ad faciendum omnia, quæ in commisso vobis 81) officio ad scriniarii, seu tabellionis officium pertinent, teneri districte præcipimus, cum per vos fuerint requisiti, omnes 82) et singulos vestri ordinis fratres, qui, dum essent in sæculo, tabellionatus 83) officium habuisse aut 84) exercuisse noscuntur, et illos etiam, quibus idem tabellionatus officium ratione præfati negotii fidei fuit apostolica sede 85) commissum, et in posterum committetur, concedentes huiusmodi fratribus, nec non et 86) aliis religiosis quibuslibet, qui similiter, dum essent in sæculo, tabellionatus officium habuerunt 87) *g* et exercuerunt 88), quibusuis etiam clericis sæcularibus, officium ipsum habentibus, (etiamsi iidem fratres religiosi et clerici sint in sacris ordinibus constituti,) exercendi libere officium ipsum quoad præmissa, non obstante statuto aliquo contrario canonis vel ordinis, quocumque vallato munimine, potestatem.

Instruit inquisitores circa personas, per quas impediri posset, vel differri inquisitionis negotium. H. d.

§. 2. Compescendi præterea, monitione præmissa, per censuram ecclesiasticam, adpellatione postposita, prædicatores quæstuarios *h*, (vbi contigerit pro inquisitionis seu fidei negotio congregationem fieri, vel alias eidem negotio 89), quomodolibet ex hoc impedimentum aliquod adferri,) a prædicationis officio, quod ad ipsos nullatenus pertinet, (quorum interest tantum caritatiua subsidia suppliciter 90) petere, ac indulgentiam, si forte habent, exponere,) liberam vobis et singulis vestrum concedimus, auctoritate præsentium, facultatem. Denique, vt circa præmissa plene vobis et singulis vestrum coercitionis expedita et inuiolabilis adsit auctoritas, volumus, vt ea omnia viriliter exsequamini, (si opus fuerit,) inuocato auxilio brachii sæcularis, contradictores per censuram ecclesiasticam, adpellatione postposita, compescendo, non obstantibus aliquibus priuilegiis vel indulgentiis quibuscumque personis cuiusuis conditionis, dignitatis vel gradus, religionis vel ordinis, comitatibus *i*, vel vniuersitatibus ciuitatum et locorum specialiter, vel generaliter sub quacumque verborum expressione vel forma a memorata sede concessis, vel in posterum concedendis: cum ex huiusmodi, vel aliis priuilegiis, vel indulgentiis nullum vobis in tantæ pietatis negotio velimus obstaculum interponi, et constitutione de duabus diætis, edita in concilio generali. Statuimus insuper, vt potestas, capitaneus, seu rector, vel consules, seu quiuis alii, qui ciuitati præsunt, vel loco alteri 91) ad præsens, aut præerunt 92) *k* in futurum, ad requisitionem diœcesanorum, vel vicariorum suorum, seu inquisitorum hæreticæ prauitatis, iurent præcise attendere inuiolabiliter et *l* obseruare 93), ac facere a suis subditis obseruari toto tempore sui regiminis, in terris, suæ iurisdictioni regiminiue 94) subiectis, constitutiones, contra hæreticos, credentes, receptatores, fautores, et defensores eorum, ipsorumque filios et nepotes a sede apostolica promulgatas, ac etiam adprobatas: quas 95) qui iurare noluerit et seruare, vt infamis, et tamquam hæreticorum fautor, ac de fide suspectus, officio et honore sui regiminis spolietur. Nec vlterius potestas, capitaneus, consul, vel rector habeatur in aliquo, aut de cetero in *m* aliquam 96) dignitatem vel officium publicum vlterius adsumatur: et quæ, vt potestas, balliuus 97), consul, vel rector fecerit, nullam obtineant firmitatem.

79) *Redeat*, C. H.
80) *Vt vos in*, ibid.
81) *Vobis*, non est in C. R.
82) A C. impr. absunt verba: *fuerint requisiti, omnes.*
83) *Huius tabellionatus*, C. H.
84) *Ac*, C. R.
85) *A dicta*, C. R. *ab apostolica sede*, H.
86) *Et*, abest a C. H.
87) *Habuerint*, ibid.
88) Diction. *et exercuerunt*, desiderantur ibid.
89) Verb. *fieri, vel alias eidem negotio*, ibid. non leguntur.
90) *Simpliciter*, C. R.
91) *Alii*, C. H.
92) *Præfuerint*, C. R. *vel pro tempore præfuerint in futurum*, H.
93) *Et seruare*, C. R.
94) *Iurisdictionis regimini*, C. H.
95) *Quæ*, C. R.
96) *Ad aliquam*, C. H.
97) *Baiulus*, C. R. *bauilus vel balliuus*, H.

---

a *Alit. ita:* ipsos ea facere, *etc.* b *Concordat rescriptum Innocent. IV. incip. ad exstirpanda. § ceterum teneatur. et aliud rescriptum. Alex. IV. incip. implacida relatio. quæ habentur impressa in bullario litterarum apostolicarum pro officio sanctissimæ inquisit.* c *Vide Dec. in cap. caussam matrimonii. extr. de offic. deleg. et Arelatanum tract. de hæret. notabili* 4. d *Concordat rescriptum Vrbani IV. incip. licet ex omnib. vnde hoc capitulum accipiet lucem. Habetur impressum in bullario litterarum apostolicarum pro officio sanctissimæ inquisitionis.* e *In plerisque codic. mendose legitur ita:* diuinoque timore postposito.

f *Vide rescr. Alex. IV. incip. ne commissæ. et rescriptum Pii IV. incip. pastoralis officii cura. Habentur impressa inter litteras apostolicas pro officio sanctissimæ inquisitionis.* g *Alias ita:* habuerint et exercuerint h *Prædicatores quæstuarios omnino sustulit concil. Trident. sess. 5. de reform. c. 2. § vlt. et sess. 21. de reform. c. 9.* i *In manuscr. legitur:* communitatibus. k *Al.* præfuerint. l *Al. ita:* et seruare. m *Al.* ad aliquam.

CAP.

CAP. XII.

Comprehendit ista decretalis plura vtilia pro expediendo officio inquisitorum. Dat enim eis potestatem committendi citationes, et sententiarum denuntiationes. Dat potestatem vocandi peritos, clerum et populum, vt eis adsistant. Dat potestatem procedendi contra illos, qui de sua in aliam prouinciam se transtulerunt. Dat potestatem repetendi libros et processus commutandi et mitigandi pœnas, priuandi et priuatos nuntiandi officiis et honoribus hæreticos, fautores, et defensores eorum, ita tamen, quod hoc fiat de diœcesanorum, vel, in eorum absentia, vicariorum suorum consilio: nisi iidem scienter talibus beneficia contulissent. H. d. Ioannes Andreas.

BONIFACIVS VIII. *inquisitoribus hæreticæ prauitatis.* *(ann. 1298.)*

Vt *a* commissi vobis officii debitum vtilius et vberius 98) exsequamini: sanctæ memoriæ Innocentii, Alexandri, et Clementis, prædecessorum nostrorum, vestigiis inhærentes, vobis et vestrum singulis committendi citationes et denuntiationes sententiarum, quas in quoslibet hæreticos, credentes, receptatores, defensores, et fautores 99) eorum tuleritis, aduocandi quoque prout expedierit, peritos quoslibet, vt vobis adsistant, et in huiusmodi ferendis sententiis præbeant consilium opportunum, ac eis, quod super his vobis humiliter pareant, in virtute obedientiæ 100) iniungendi, conuocandi etiam clerum et populum ciuitatum, castrorum, aliorumque locorum, (prout dicto negotio fidei videritis expedire,) et contra illos, quos in prouincia, in qua vobis inquisitionis officium est commissum, hæresis crimen constiterit commisisse, (licet ad alias partes se transferendos duxerint,) procedendi, nec non faciendi a quibuslibet adsignari vobis libros, seu quaternos, et alia scripta, in quibus inquisitiones factæ, ac processus per quoscumque auctoritate sedis apostolicæ, vel legatorum eius, habiti contra hæreticos, continentur, et illorum, qui, vestris 1) mandatis obedientes humiliter, stant propter hæresim in carcere vel muro reclusi, pœnam vna cum prælatis, quorum iurisdictioni subsunt, mitigandi, vel mutandi, cum videritis expedire, priuandi præterea, vel priuatos 2) nuntiandi dignitatibus ac aliis 3) beneficiis ecclesiasticis de diœcesanorum, vel, eis absentibus, vicariorum suorum consilio, et officiis publicis, ac honoribus quibuscumque, eosdem hæreticos, credentes, receptatores, et defensores ipsorum, eorumque filios et nepotes, plenam concedimus facultatem. Sunt autem diœcesani in priuando tales, vel nuntiando 4) priuatos beneficiis et 5) huiusmodi requirendi: nisi forte constaret legitime, quod iidem scienter huiusmodi personis eadem beneficia contulissent. Tunc enim eos in his requirendos non esse censemus, sed potius a suo iudice puniendos.

98) *Liberius*, C. H.
99) *Et fautores*, non habet C. R.
100) *Sanctæ obedientiæ*, C. H.
1) *Nostris*, C. impr.
2) *Vel priuatos potius*, C. R.
3) *Aliis*, desideratur ibid.
4) *Denuntiando*, ibid.
5) *Et*, non est in C. H.

CAP. XIII.

Christiani, ad Iudaismum transeuntes et redeuntes, hæretici reputantur. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Contra Christianos, qui ad ritum transierint vel redierint Iudæorum, (etiamsi huiusmodi redeuntes, dum erant infantes, aut mortis metu, non tamen absolute, aut præcise coacti 6), baptizati fuerunt 7,) erit 8) *b* tamquam contra hæreticos, si fuerint de hoc confessi, aut per Christianos, seu Iudæos conuicti: et, sicut contra fautores, receptatores, et defensores hæreticorum, sic contra fautores, receptatores, et defensores talium est 9) *c* procedendum.

6) *Tracti*, C. R.
7) *Fuerint*, C. R. H. et ed. gloss.
8) *Est*, C. H.
9) *Est*, desideratur ibid.

CAP. XIV.

Non confiscantur dotes vxorum innocentium propter hæresim maritorum. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Decreuit *d* felicis recordationis Innocent. papa IV. quod propter hæresim maritorum, vxorum catholicarum dotes non debeant confiscari. Quod intelligendum fore censemus, nisi forte mulieres ipsæ cum viris 10) matrimonia contraxissent, quos hæreticos tunc sciebant.

10) *Tum cum viris*, C. R.

CAP. XV.

Filii hæreticorum vsque ad secundam lineam paternam, ad primam vero maternam, sunt inhabiles ad beneficium ecclesiasticum, vel officium sæculare, si partes ante mortem ecclesiæ reincorporati non fuerint. H. d. secundum Dom.

IDEM.

Statutum felicis recordationis Innocentii 11) et Alexandri, præd. nostr. ne videlicet hæretici, credentes, receptatores, defensores, et fautores eorum, ipsorumque filii vsque ad secundam generationem ad aliquod beneficium ecclesiasticum, seu publicum officium admittantur, quod, si secus actum fuerit, sit irritum et inane, primum et secundum gradum per paternam lineam comprehendere declaramus: per maternam vero ad primum dumtaxat volumus hoc extendi. Hoc sane de filiis et nepotibus hæreticorum 12), credentium, et aliorum huiusmodi, qui tales esse, vel tales etiam decessisse probantur, intelligendum esse videtur, non autem illorum, quos emendatos esse constiterit, et reincorporatos ecclesiæ vnitati, et pro culpa huiusmodi ad mandatum ecclesiæ pœnitentiam recepisse, quam ipsi vel iam perfecerunt, vel humiliter prosequutioni eius insistunt, vel parati fuerint ad recipiendam eamdem.

11) *Innocentii papæ*, C. H.
12) *Dictorum hæreticorum*, C. R.

CAP. XVI.

Inquisitor papæ super hæresi, sine speciali mandato non inquirit contra episcopum: sed, si eum culpabilem sciuerit, nuntiabit papæ. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Inquisitores *e* hæreticæ prauitatis, ab apostol. sede seu alio vel aliis quibuslibet deputati, de huiusmodi crimine inquirere contra episcopos nequeant 13), aut eius prætextu procedere contra eos: nisi in litteris commissionis apostolicæ, quod hoc possint, contineatur expresse. Si tamen inquisitores ipsi episcopos, vel alios superiores prælatos sciuerint vel inuenerint 14) circa crimen hæreseos commisisse, aut eos de hoc diffamatos exsistere, vel suspectos: id tenebuntur sedi apostolicæ nuntiare.

13) *Nequeunt*, C. O. et ed. gloss.
14) *Vel inuenerint*, C. H. non habet.

CAP. XVII.

Non derogatur ordinariis super processu hæreticorum: licet papa generaliter alteri deleget. Et super eodem facto episcopus et inquisitor possunt procedere communiter vel diuisim, vel proferre sententiam: in qua si discordant, debent papæ referre. Et episcopi, qualitercumque procedant, debent seruare modum, inquisitoribus impositum. H. d. Dominic.

IDEM.

Per *f* hoc, quod negotium hæreticæ prauitatis alicui vel aliquibus ab apostolica sede generaliter in aliqua prouincia, ciuitate, vel diœcesi delegatur, diœcesanis episcopis, quin et ipsi auctoritate ordinaria, vel delegata, (si habent,) in eodem procedere valeant, nolumus derogari. Verum, vt 15) dictum inquisitionis negotium efficacius, melius, vtiliusque procedat, concedimus, quod per episcopos ipsos, et per inquisitores de facto eodem 16) inquiri valeat communiter vel diuisim. Et si 17) diuisim processerint; teneantur sibi inuicem communicare processus: vt per hoc possit melius veritas inueniri. Et nisi hoc casu inquisitores in sententiæ prolatione diœcesanis vel e contra duxerint deferendum: per vtrosque simul sententia proferatur. In qua ferenda si non conuenerint: per vtrosque negotium, sufficienter instructum, ad sedem apost. remittatur *g*. Siue autem ordinaria, siue delegata episcopi potestate procedant: illum in procedendo modum obseruent, quem inquisitores possunt et debent per iura communia, vel per speciales concessiones, seu ordinationes sedis apostolicæ obseruare.

15) *Verum si*, C. R.
16) *Eadem*, C. impr.
17) *Et nisi*, C. H.

CAP. XVIII.

Episcopis et inquisitoribus hæresis non resistant, sed omnino pareant domini temporales; et de eo crimine non cognoscant: alias, prout dicitur hic, puniuntur. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Vt inquisitionis negotium contra hæreticam prauitatem, ad Dei gloriam et augmentum fidei nostris temporibus prosperetur; leges *h* quasdam, per Federicum, olim Romanorum imperatorem, tunc in deuotione Romanæ persistentem ecclesiæ, promulgatas, quatenus Dei, et

a *Vide rescriptum Vrban. IV. incip. licet ex omnibus. §. vt ergo. Exstat impressum inter litteras apostolicas pro officio sanctissimæ inquisitionis.* b *Al.* est. c *Verbum*, est, *deest in manuscr.* d *Vide Zanchinum tract. de hæret. cap. 25.*

e *Vide conc. Trident. sess. 24. de reform. cap. 5. et repertorium inquisitorum, verbo: episcopus.* f *Declaratur hoc cap. per extrauag. Benedicti, incip. ex eod. habetur. tit. de hær.* g *Vide Zanchin. tract. de hær. c. 15. et repertorium inquis. verbo: episcopus. §. quando episcopus.* h *Vide Bart. in l. Aurelius. §. idem quæsiit. ff. de liber. leg. l. in causs. ff. de procur. Innoc. c. cum venerabilis. de except. Fons.*

ecclesiæ sanctæ suæ honorem promouent, et hæreticorum exterminium prosequuntur, et statutis canonicis non obsistunt, adprobantes et obseruari volentes, vniuersos sæculi potestates et dominos temporales, ac prouinciarum, terrarum, ciuitatum, aliorumque locorum rectores, quibuscumque dignitatibus vel officiis, aut nominibus censeantur, requirimus et monemus, vt, sicut reputari cupiunt et haberi fideles, ita pro defensione fidei diœcesanis episcopis et inquisitoribus hæreticæ prauitatis, a sede apostolica deputatis, aut in posterum deputandis, pareant, et intendant hæreticorum 18), credentium, fautorum, receptatorum, et defensorum ipsorum inuestigatione, captione, ac custodia diligenti, cum ab eis fuerint requisiti, et 19) vt præfatas personas pestiferas in potestatem, seu carcerem episcoporum 19*), aut inquisitorum dictorum, vel ad locum, de quo ipsi vel aliqui ex eis mandauerint, intra eorumdem dominorum potestatem 20), vel rectorum districtum ducant 21), vel duci faciant sine mora, vbi per viros catholicos a præfatis episcopis, seu inquisitoribus, vel eorum aliquo deputatos sub arcta et diligenti custodia teneantur, donec eorum negotium per ecclesiæ iudicium terminetur, vtque de hæresi a diœcesano episcopo vel inquisitore, seu inquisitoribus condemnatos, præfati potestates, domini 22) temporales, siue rectores 23), vel eorum officiales, seu nuntii sibi relictos statim recipiant 24) indilate animaduersione debita puniendos 25), non obstantibus adpellationibus, seu proclamationibus prædictorum nequitiæ filiorum: cum tam secundum ordinationem prædecessorum nostrorum, quam secundum legem imperialem, adpellationis et proclamationis beneficium expresse sit hæreticis et credentibus, ac eorum receptatoribus, fautoribus et defensoribus interdictum. Prohibemus quoque districtius potestatibus, dominis temporalibus, et rectoribus, eorumdemque officialibus 26) supra dictis, ne ipsi de hoc crimine, (cum mere sit ecclesiasticum,) quoquo modo 27) cognoscant vel iudicent; siue captos pro eodem crimine absque dictorum episcoporum, siue inquisitorum, aut saltem alterius eorumdem licentia, vel mandato a carcere 28) liberent 29), aut exsequutionem, sibi pro huiusmodi crimine a diœcesano vel inquisitoribus 30), seu inquisitore iniunctam, promte, (prout ad suum spectat officium,) facere seu adimplere detrectent, vel alias diœcesanorum 31), aut inquisitorum iudicium, sententiam, seu processum, directe, vel indirecte impedire præsumant. Si quis vero de prædictis potestatibus, dominis 32) temporalibus, rectoribus 33), vel eorum officialibus, seu balliuis, contra prædicta fecerit, aut præfato fidei negotio, sæpe fatis diœcesano episcopo vel inquisitoribus incumbenti, se opponere forte præsumserit vel ipsum aliquatenus impedire, nec non et qui scienter in prædictis dederit auxilium, consilium, vel fauorem: excommunicationis se nouerit mucrone percussum. Quam si per annum animo sustinuerit pertinaci: extunc velut hæreticus condemnetur.

18) *In hæreticorum*, C. R.
19) *Et*, abest a C. impr.
19*) *Ipsorum*, C. R.
20) *Potestatum*, ibid.
21) *Inducant*, C. H.
22) *Aut domini*, ibid.
23) Diction. *siue rectores*, non sunt in C. R.
24) *Recipere teneantur*, ibid.
25) *Punientes*, C. H.
26) Ibid. non habentur voces: *eorumdemque officialibus.*
27) *Aliquatenus*, C. R.
28) *A captione vel carcere*, C. R. et H.
29) *Liberando*, C. R.
30) *Diœcesano episcopo inquisitoribus*, C. H.
31) *Diœcesani*, C. R.
32) *Et dominis*, C. H.
33) *Rectoribus*, in C. R. non legitur.

CAP. XIX.

Bona hæreticorum ipso iure sunt confiscata: quod probatur triplici argumento legali. Sed adprehensio bonorum fieri non debet per dominum sæcularem: nisi prius pronunciatum fuerit super crimine per iudicem ecclesiasticum, qui hoc possit. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum secundum leges ciuiles, nefarias, naturæ contrarias, incestas 34) nuptias contrahentes 35), eo ipso suarum dominium rerum perdant 36), et mulier, humanam legem transgrediens, et (præsertim, parentibus suis non consentientibus,) raptoris *a* nuptias eligens, bona omnia, quæ per legem sibi obuenerant a raptore ac aliis 37) consortibus raptus 38), ipso iure amittat, certoque casu deferantur in fiscum, ac etiam 39) illicitas species transuehens, aut rerum 40) vectarum professionem 41) *b* omittens, earumdem specierum et rerum proprietate hoc ipso priuetur 42), et fisco, rerum et specierum dictarum 43) proprietas adquiratur: bona hæreticorum, (qui grauius, horribilius, ac detestabilius, quam prædicti delinquunt,) ipso iure de fratrum 44) nostrorum consilio decernimus confiscata. Confiscationis tamen huiusmodi exsequutio, vel bonorum ipsorum occupatio fieri non debet per principes, aut alios dominos temporales, (iuxta Gregorii papæ, prædecessoris nostri, declarationem,) antequam per episcopum loci, vel aliam personam ecclesiasticam, quæ super hoc habeat potestatem, sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

34) *Et incestas*, C. H.
35) *Contrahens*, C. R.
36) *Perdat*, ibid.
37) *Aut aliis*, C. H.
38) *Eius raptus*, C. R. et H.

39) *Etiam*, non est in C. H.
40) *Et rerum*, C. R.
41) *Professionem*, C. impr.
42) *Ipso iure amittat*, C. H.
43) *Bonorum prædictorum*, C. R.
44) *Iure fore commissa seu confiscata de fratrum*, ibid.

CAP. XX.

In caussa hæresis proceditur simpliciter et de plano: et dicta testium et accusatorum non publicantur, si periculum timeatur. H. d. secundum Zenz.

IDEM.

Statuta quædam felicis recordationis Innocentii, Alexandri, et Clementis, prædecessorum nostrorum, quibusdam declaratis et additis, recensentes, concedimus, quod in inquisitionis hæreticæ prauitatis negotio procedi possit simpliciter, et de plano *c*, et absque aduocatorum ac iudiciorum strepitu et figura. Iubemus tamen, quod, si, accusatoribus vel testibus, in caussa hæresis interuenientibus seu deponentibus, (propter potentiam personarum, contra quas inquiritur,) videant episcopus vel inquisitores graue periculum imminere *d*, si contingat fieri publicationem nominum eorumdem, ipsorum nomina non publice, sed secreto coram diœcesano episcopo, vel, eo absente, ipsius vicario, quando inquisitores procedunt, quando vero procedit episcopus, coram inquisitoribus, si haberi commode possit copia eorumdem, ac nihilominus siue episcopus, siue inquisitores processerint, aliquibus aliis personis prouidis et honestis, iurisque peritis 45), (quas ad hoc vocari 46), et eis per 47) *e* totum processum, super quo deliberandum est, seriose manifestari, ac integraliter explicari, et de ipsorum consilio ad sententiam vel condemnationem procedi volumus,) exprimantur, sicque, (non obstante, quod illis, contra quos huiusmodi 48) deposuerunt, nomina ipsorum non fuerint publicata,) adhibeatur ad cognitionem iudicis instruendam plena fides depositionibus testium eorumdem. Et vt eorumdem accusatorum et testium periculis efficacius occurratur, et cautius in inquisitionis negotio procedatur: præsentis constitutionis auctoritate permittimus 49), quod episcopus vel inquisitores secretum possint indicere illis, quibus, (vt præmissum est,) processum huiusmodi explicabunt, et in eos, si arcana consilii seu processus, sibi 50) sub secreto ab eisdem episcopo vel inquisitoribus patefacta, præter eorum licentiam aliis patefecerint, excommunicationis sententiam, quam ex secreti violatione ipso facto incurrant, (si eis expedire videbitur,) promulgare, sic tamen, quod inquisitores episcopum, vel episcopus inquisitores non excommunicent hac de caussa, sed episcopi ex iniuncto ex nunc a nobis sub virtute sanctæ obedientiæ districto præcepto ad secretum huiusmodi teneantur. Cessante vero periculo supra dicto, accusatorum et testium nomina, (prout in aliis fit iudiciis,) publicentur. Ceterum in his omnibus præcipimus, tam episcopos, quam inquisitores, puram et prouidam intentionem habere, ne ad accusatorum vel testium nomina supprimenda, vbi est securitas, periculum esse dicant: nec in eorum discrimen securitatem adserant, vbi tale periculum immineret, super hoc eorumdem conscientias onerantes. Constitutiones vero, ordinationes, et mandata alia prædecessorum nostrorum, in negotio hæreticæ prauitatis facta, concessa, seu etiam ad consulta responsa, quæ constitutionibus supra scriptis *f*, super eadem editis prauitate, non obuient, in suo volumus robore permanere.

45) *Iuris peritis et aliis*, C. R. *vtriusque peritis*, H.
46) *Vocari contingat*, C. H.
47) *Per*, ibid. non habetur.
48) *Huius testes*, ibid.
49) *Concedimus*, C. R.
50) *Sibi*, a C. impr. abest.

a *Vide concil. Trident. sess. 24. de reform. matrim. c. 6.*

b *Alit.* profectionem. c *De ista clausula vide Lanfrancum Clem. sæpe. in n. 1. 2. 3. et ibi alios Doct. et Bart. in extrauag. ad reprimendam. in verbo: summarie.* d *Hodie semper præsumitur, imminere tale periculum, et ideo indistincte solet obseruari, vt in crimine hæresis numquam publicentur nomina accusatorum, vel testium. Vide extrauag. Innoc. papæ, quam adfert repertorium inquisitorum, verbo: nomina.* e *Dictio*, per, *deest in manuscriptis codicibus.* f *In antiquioribus legitur constanter:* supra dictis.

TITV-

TITVLVS III.
DE SCHISMATICIS.

CAP. VN.

In prima parte *ponit arengam vsque ad vers.* Iacobum videlicet. *in qua dicit, quod Columnenses Iacobus et Petrus, olim cardinales et filii Ioannis, fratres scilicet dicti Petri, diutius exspectati, noluerunt ad cor redire, sed in profundum malorum descendentes sua aggrauabant delicta: quare varias pœnas tulit in eos, quas ad certitudinem præsentium et memoriam futurorum hic inserit.* Secundo *ponit pœnas, quas protulit in ipsos Iacobum et Petrum, vsque ad vers.* Contra natos. *Ibi tertio ponit pœnas, quas tulit contra filios et posteros dicti Ioannis, vsque ad vers.* Omnem. *Ibi quarto imponit pœnas iis, qui de cetero deliberate dictos Iacobum et Petrum pro cardinalibus habuerint, vel eis vel prædictis natis Ioannis fauorem præbuerint, vsque ad vers.* Hæc et alia. *Ibi quinto et vltimo ratificat, innouat, et confirmat prædicta, et ea præcipit inuiolabiliter obseruari: et iubet similes excessus puniri similibus pœnis in posterum.* H. d. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298. *Romæ.*)

Ad succidendos infructuosos palmites, pestiferos et nociuos, quos, (quasi ficus fatua,) domus *a* de Columna produxit, nescientes in semitis iustitiæ dirigere gressus suos, ad cor reuerti, et agere pœnitentiæ dignos fructus, licet diutius exspectatos, (Iacobum videlicet de Columna, et Petrum nepotem ipsius, olim sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, et filios quondam Ioannis de Columna, fratris dicti Iacobi, et patris Petri præfati posteros, et fautores, et sequaces eorum,) in virtute Altissimi exsurgentes, spiritualiter et temporaliter contra eos duximus procedendum. Consequenter dictis 51) Iacobo et Petro, descendentibus in profundum malorum, et molientibus inconsutilem tunicam Domini, sanctæ videlicet ecclesiæ scindere vnitatem, et vt gladium acuentibus linguas suas, et prorumpentibus, non tam in verba *b* blasphemiæ 52) et schismatica, quam insana, quæ in scriptis redacta sub sigillis, quibus, antequam essent depositi, vtebantur, per vrbem et diuersa mundi climata destinauerunt, æstimantes loquacitatem facundiam, et maledicere conscientiæ bonæ 53) signum, et conficta materia disputandi, quia veritate 54) non poterant, nos saltem lacerare conuitiis præsumserunt. Quorum dicta licet possemus superiori adsertione conuincere, et luce clarioribus rationibus confutare, duximus eorum latratibus non dare responsum: vt contrita eorum 55) rabies, auctoritate sonora præsidentis in supremo iudicii solio frangeretur, et patens veritas per se ipsam veniret in publicam notionem, nostrumque silentium in supplicium eis foret. Processus tamen contra ipsos et alios fecimus successiue varios, diuersisque temporibus, spirituales et temporales pœnas et sententias continentes et mulctas. Quorum, (quia totum tenorem constitutionis in præsenti 56) inserere longum esset,) ex eis quædam, compendiose collata 57), huic nostræ constitutioni duximus inserenda, ad certitudinem præsentium, et memoriam futurorum, videlicet, quod ex caussis, quæ rationabiliter nos mouerunt, de fratrum nostrorum consilio deposuimus dictos Iacobum et *c* Petrum a cardinalatibus eiusdem ecclesiæ, et ab omni cardinalatus commodo et honore, ipsosque iudicauimus schismaticos et blasphemos, et tamquam hæreticos puniendos, expositis personis eorum a fidelibus capiendis, omnibus beneficiis, officiis, honoribus, dignitatibus, et prælaturis perpetuo priuantes eosdem, et reddentes inhabiles ad habenda, cunctis eorum bonis mobilibus et immobilibus, iuribus et iurisdictionibus publicatis. Contra natos insuper et posteros dicti Ioannis spiritualiter et temporaliter duximus multipliciter 58) procedendum, eorum bonis et iuribus publicatis, et confiscatis, ipsisque posteris dicti Ioannis, per masculinam et femininam lineam descendentibus, indignis perpetuo redditis ad cardinalatus honorem, et quælibet officia, beneficia et ministeria in ecclesia memorata vel eius curia, alibi vero vsque ad quartam generationem. Omnem personam, præsentem et futuram, cuiuscumque fuerit præeminentiæ 59), conditionis, dignitatis, aut status ecclesiastici vel mundani, (etiamsi foret sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis,) quæ ipsos Iacobum et Petrum, vel eorum alterum scienter et deliberate pro cardinalibus habuerit et tenuerit, aut ad cardinalatum admiserit, seu votum eorum vel alicuius ipsorum suffragium in electione Romani pontificis admiserit, aut in pontificem Romanum elegerit, nominauerit, adsumserit, vel receperit, seu dederit in his vel ad hoc auxilium, consilium, vel fauorem, excommunicationis sententia 60) duximus innodandum: a qua (absque expressa licentia Romani pontificis,) non possit absolui, nec etiam per collegium apostolicæ sedis, eadem sede vcante. Eamque prælatione, dignitate, statu et honore ecclesiasticis omnino priuamus, nihilominus omnes, qui dictis Iacobo et Petro alias, et natis dicti Ioannis fauorem præbuerint vel auxilium, in rebellione et schismate 61) persistentibus, excommunicationis 62) sententia innodantes. Hæc et alia, per nos facta in prædictis nostris processibus, et in litteris nostris bullatis, super eis confectis, contenta, hac constitutione, perpetuo valitura, ratificamus, confirmamus, et etiam innouamus, eamdemque 63) *d* de nouo facimus de fratrum nostrorum consilio prædictorum. Et vt dictorum malitia non inueniat successorem, et punitæ transgressionis exemplar retrahat alios ab offensa, ac in obliuionem veritas 64) veniens, non vagetur incerta: statuimus atque decreuimus 65) *e*, vt et ipsa inuiolabiliter obseruentur, et quod similes excessus et culpæ pœnis similibus 66) in posterum puniantur.

51) In C. R. non habentur verba: *consequenter dictis.*
52) *Blasphema*, C. H.
53) *Bonum*, C. impr.
54) *Iurare*, C. R.
55) *Eorum*, non est in C. H.
56) *Constitutioni præsenti*, C. H. et impr.
57) *Compendiosa collecta*, C. H.
58) *Multipliciter*, a C. R. abest.
59) *Eminentiæ*, ibid.
60) *Sententiæ*, ibid.
61) *Et in rebellione et schismate*, C. H. *vel schismate*, impr.
62) *Etiam excommunicationis*, C. R.
63) *Eademque*, C. R. H. et ed. Pith.
64) *Veritatis*, C. R.
65) *Decernimus*, C. impr.
66) *Similiter*, C. R.

TITVLVS IV.
DE HOMICIDIO.

CAP. I.

Per assassinos faciens, vel tantum mandans, aliquem interfici, tamquam ab omnibus diffidatus, absque alicuius prolatione sententias incurrit excommunicationis et depositionis ab officio et beneficio. H. d. secundum Zenz.

INNOCENTIVS IV. *in concilio Lugdunensi.* (*ann.* 1245.)

Pro humani redemtione generis, de summis cœlorum ad ima mundi descendens, et mortem tandem subiens temporalem Dei Filius Iesus Christus, ne gregem, sui pretio sanguinis gloriosi redemtum, adscensurus post resurrectionem ad Patrem, absque pastore desereret, ipsius curam B. Petro apostolo, (vt suæ stabilitate fidei ceteros in Christiana religione firmaret, eorumque mentes ad salutis opera suæ accenderet deuotionis ardore,) commisit. Vnde nos, eiusdem apostoli effecti, (disponente Domino, licet immeriti,) successores *f*, et ipsius redemtoris locum in terris, quamquam indigne, tenentes, circa gregis eiusdem custodiam sollicitis excitati vigiliis, et animarum saluti iugis attentione cogitationis intendere, submouendo noxia, et agendo profutura debemus, vt, excusso 67) a nobis negligentiæ somno, nostrique cordis oculis, diligentia sedula vigilantibus, animas Deo lucrifacere, sua nobis cooperante gratia, valeamus.

§. 1. Cum igitur illi, qui sic horrenda inhumanitate detestandaque sæuitia mortem sitiunt aliorum, vt ipsos faciant per assassinos occidi 68), non solum corporum, sed mortem procurent etiam animarum; (nisi eos exuberans gratia diuina præuenerit, vt sint armis spiritualibus præmuniti,) ac omnis potestas tribuatur a Domino ad iustitiam, rectumque iudicium exercendum: nos, tanto periculo volentes occurrere animarum, et tam *g* nefarias præsumtiones 69) ecclesiasticæ animaduersionis mucrone ferire 70), vt metus pœnæ, meta huiusmodi præsumtionis exsistat, præsertim cum nonnulli magnates, taliter perimi formidantes, coacti fuerint securitatem ab eorumdem assassinorum domino impetrare, sicque ab eo non absque Christianæ dignitatis 71) opprobrio redimere quodammodo vitam suam,

§. 2. Sacri approbatione concilii statuimus, vt, quicumque princeps, prælatus, seu quæuis alia ecclesiastica sæcularisue persona, quempiam Christianorum per dictos assassinos interfici fecerit, vel etiam mandauerit, (quamquam mors ex hoc forsitan non sequatur,) aut eos 72) receptauerit, vel defenderit seu occultauerit, excommunicationis et depositionis, a dignitate, honore, ordine, officio, et beneficio incurrat sententias ipso facto, et illa libere aliis per illos, ad quos eorum collatio pertinet, conferantur. Sit 73) etiam cum suis bonis mundanis omnibus, tamquam Christianæ religionis æmulus, a toto Christiano populo perpetuo diffidatus: et, postquam probabilibus constiterit argumentis *h*, aliquem scelus tam exsecrabile commisisse, nullatenus alia excommunicationis, vel depositionis, seu diffidationis aduersus eum sententia requiratur.

67) *Excluso*, C. R.
68) *Occidi*, abest ab eod. C.
69) *Nefarios præsumtores*, C. R. et H.
70) *Feriri*, C. H.
71) *Christianitatis*, C. R.
72) *Eos*, ibid. non legitur.
73) *Sic*, C. impr.

a *Huius adpellatione non veniunt bastardi. de Anch. Phil. dixi supr. tit. prox. c. statutum. Adde gl. in Clem. 1. de bapt. Nic. de Vbald. in tract. de success. ab intest. Font.* b *Al. ita:* in verba blasphema et schismatica. c *Vide l. si seruus. §. plurium. ff. si quis causs. et l. demonstratio. ff. de condit. et demonstr. Font.*

d *In antiqu. libris ita:* eademque de nouo, *etc.* e *Al.* decernimus. f *Vide Turrecrematam in summa de eccles. libr. 2. c. 35. et 36.* g *Al. ita:* et tam nefarios præsumtores. h *Vid. l. non omnes. §. a barbaris. ff. de re milit.*

CAP.

CAP. II.

Sine pœna irregularitatis poſſunt clerici de ſuis malefactoribus conqueri coram iudice ſæculari, etiam de criminibus, ex quibus debetur pœna ſanguinis, expreſſe proteſtando, quod ad pœnam ſanguinis non intendunt. H. d. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Prælatis *a* vel clericis quibuſcumque, qui, de laicis ſuis malefactoribus querelam penes ſæcularem iudicem deponentes, petunt emendam ſibi fieri, et prouideri, ne contra eos talia de cetero præſumantur, proteſtando expreſſe, quod ad vindictam *b* ſeu pœnam ſanguinis non intendunt, imputari non debet: quamuis alias in tali caſu de iure debeat pœna ſanguinis irrogari, ſi iudex mortem illis inferat, iuſtitia exigente.

Alioquin ſi 74) prælati aut clerici propter metum huiuſmodi, quia iudex ad pœnam ſanguinis poſſet *c* procedere, de ſuis malefactoribus taliter conqueri non auderent 75): daretur pleriſque 76) materia trucidandi eoſdem, et ipſorum bona libere deprædandi.

74) *Alioquin niſi ſi*, C. R.
75) *Audeant*, ibid.
76) *Pluribus*, C. H.

CAP. III.

Mandanti aliquem verberari, ſequuta mors imputatur. H. d. ſecundum Zenz.

IDEM.

Is, qui mandat 77) aliquem verberari, licet expreſſe inhibeat, ne occidatur vllatenus, vel membro aliquo mutiletur 78), irregularis efficitur, ſi mandatarius, fines mandati excedens, mutilet vel occidat: cum mandando in culpa fuerit, et, hoc euenire poſſe, debuerit cogitare.

77) *Mandauit*, C. H.
78) *Nec membro aliquo etiam mutiletur*, ibid.

TITVLVS V.
DE VSVRIS.

CAP. I.

Primo innouat et obſeruari præcipit Lateranenſe concilium, contra vſurarios editum, vſque ad verſ. Et quia. *Vbi præcipit omnibus dominis et vniuerſitatibus terrarum, ne permittant alienigenas in terris ſuis conducere domos, ad exercendum fenus, vel conductas habere, et quod aliquis eis ad hoc domos non locet, vſque ad verſ.* Qui vero. *Vbi imponit pœnam clericis, contra facientibus, vſque ad verſic.* Ceterum. *Vbi imponit pœnam laicis, et hoc facit vſque in finem.* Ioann. Andr.

GREGORIVS X. *in generali concilio Lugdunenſi.* (*ann.* 1274.)

Vſurarum voraginem, (quæ animas deuorat, et facultates exhaurit,) compeſcere cupientes, conſtitutionem Lateranenſis *d* concilii, contra vſurarios editam, ſub diuinæ maledictionis interminatione præcipimus inuiolabiliter obſeruari. Et quia, quo minor feneratoribus aderit fenerandi commoditas, eo magis adimetur fenus exercendi libertas: hac generali conſtitutione ſancimus, vt nec collegium, nec alia vniuerſitas, vel ſingularis perſona, cuiuſcumque ſit dignitatis, conditionis aut ſtatus, alienigenas et alios, non oriundos de terris ipſorum, publice fenebrem pecuniam exercentes, aut exercere volentes, ad hoc domos in terris ſuis 78*) conducere, vel conductas habere, aut alias habitare permittant, ſed huiuſmodi vſurarios manifeſtos omnes intra tres menſes de terris ſuis 79) expellant, numquam aliquos *e* tales de cetero admiſſuri. Nemo illis ad fenus exercendum domos locet, vel ſub alio titulo quocumque concedat. Qui vero contra 80) fecerint, ſi perſonæ fuerint eccleſiaſticæ, patriarchæ, archiepiſcopi, epiſcopi ſuſpenſionis, minores vero perſonæ ſingulares excommunicationis, ſi autem collegium, ſeu alia vniuerſitas, interdicti ſententiam ipſo facto ſe nouerint incurſuros. Quam ſi per menſem animo ſuſtinuerint indurato: terræ ipſorum, (quamdiu in eis iidem vſurarii commorantur,) extunc eccleſiaſtico ſubiaceant interdicto. Ceterum ſi laici fuerint: per ſuos ordinarios ab huiuſmodi exceſſu, (omni ceſſante priuilegio,) per cenſuram eccleſiaſticam compeſcantur.

78*) *Suis*, non eſt in C. H.
79) *Ipſorum*, ibid.
80) *Contrarium*, C. impr.

CAP. II.

Manifeſtis vſurariis, licet mandauerint vſuras reſtitui, eccleſiaſtica ſepultura negabitur: niſi primo ſatisfiat, vel ſecundum formam huius decreti idonee caueatur. Sepelientes eos contra hanc conſtitutionem Lateranen. concilii pœnam incurrunt. Teſtamenta ipſorum, aliter facta, non valent: nec debet eis aliquis intereſſe, vel eos abſoluere, vel ad confeſſionem admittere. H. d. Ioann. Andr.

IDEM. *f*

Quamquam vſurarii manifeſti de vſuris, quas receperant *g*, ſatisfieri, expreſſa quantitate vel indiſtincte, in vltima voluntate mandauerint: nihilominus tamen eis eccleſiaſtica ſepultura denegetur, donec de vſuris ipſis fuerit, (prout patiuntur facultates eorum,) plenarie ſatisfactum, vel illis, quibus facienda eſt reſtitutio, ſi præſto ſint ipſi, aut aliis 81), qui eis poſſint adquirere, vel, eis abſentibus, loci ordinario, aut eius vices gerenti, ſiue rectori parochiæ, in qua teſtator habitat, coram aliquibus, fide dignis, de ipſa parochia, (quibus quidem ordinario, vicario, et rectori prædicto modo, cautionem huiuſmodi eorum nomine liceat præſentis conſtitutionis auctoritate recipere, ita, quod illis perinde actio adquiratur,) aut ſeruo publico de ipſius ordinarii mandato idonee de reſtitutione facienda ſit cautum. Ceterum ſi receptarum vſurarum ſit quantitas manifeſta; illam ſemper in cautione prædicta exprimi volumus, alioquin aliam recipientis cautionem huiuſmodi arbitrio moderandam: ipſe tamen ſcienter non minorem, quam veriſimiliter creditur, moderetur, et, ſi ſecus fecerit, ad ſatisfactionem reſidui teneatur. Omnes autem religioſos et alios, qui manifeſtos vſurarios, contra præſentis ſanctionis 82) formam ad eccleſiaſticam auſi fuerint admittere ſepulturam, pœnæ Lateranenſis concilii 83), contra vſurarios promulgatæ, ſtatuimus ſubiacere. Nullus manifeſtorum vſurariorum teſtamentis interſit, aut eos ad confeſſionem admittat, ſiue ipſos abſoluat: niſi de vſuris ſatisfecerint, vel de ſatisfaciendo 84) *h* pro ſuarum viribus facultatum præſtent, (vt præmittitur,) idoneam cautionem.

§. I. Teſtamenta quoque manifeſtorum vſurariorum, aliter facta, non valeant, ſed ſint irrita ipſo iure.

81) *Aliis*, non eſt in C. R.
82) *Sanctionis*, in C. H. non legitur.
83) *In concilio Lateranenſi*, C. impr.
84) *De ſatisfactione*, C. H.

TITVLVS VI.
DE EXCESSIBVS PRAELATORVM ET SVBDITORVM 85) *i*.

CAP. VN.

Mendicantes non poſſunt adquirere noua loca ad habitandum, vel antiqua alienare vel mutare, abſque ſpeciali licentia papæ, quæ de hac prohibitione faciat mentionem. In adquirentibus tamen loca, pro eremitica vita ducenda, ceſſat prohibitio. H. d. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Cum ex eo, quod Prædicatores, Minores, et religioſi alii Mendicantes, in ciuitatibus, caſtris, villis, aut aliis locis ad habitandum 86) domos vel loca de nouo ſuſcipiunt, ſeu olim ſuſcepta dimittunt, ſe ibidem ad alia 87) transferentes, diuerſa ſcandala quandoque proueniant, et frequentes clamores ad ſedem apoſtolicam perferantur: nos, ſuper hoc prouidere volentes, hoc perpetuo prohibemus edicto, ne deinceps aliquis vel aliqui de prædictis, quibuſcumque ſuper hoc priuilegiis muniti exſiſtant, (quæ ipſis contra tenorem conſtitutionis præſentis nullatenus volumus ſuffragari,) in aliqua ciuitate, caſtro, villa, ſeu loco quocumque ad habitandum domos, vel loca quæcumque de nouo recipere, ſeu hactenus recepta mutare, vel ea venditionis, permutationis, donationis aut cuiuſuis alienationis titulo quocumque 88) in alios transferre præſumant, abſque ſedis apoſtolicæ licentia *k* ſpeciali, plenam et expreſſam faciente de prohibitione huiuſmodi mentionem, ſi ſecus egerint, irritum decernentes. Per hoc tamen eis, qui vitam duxerint eremiticam ſeu ſolitariam eligendam, de maiorum ſuorum licentia, quia cellas, manſiones ſeu 89) habitacula in eremo, ſiue locis, vbi non ſit hominum habitatio de propinquo, poſſint adquirere ac mutare, non intelligimus 90) interdictum.

85) C. impr. non habet dictiones: *et ſubditorum*.
86) *Inhabitandum*, C. R.
87) *Ad alia loca*, C. H.
88) *Quomodocumque*, C. R. et impr.
89) *Seu*, non eſt in C. H.
90) *Intelleximus*, ibid.

---

a *Vide Decium conſ.* 189. *et Felin. in cap. adferte. extr. de præſumt.* b *Præter doctores hic vide Felinum in cap. querelam. extr. de iureiurando.* c *Alit.* poſſit. d *Lateranenſi concil. ſub Alex. III. c.* 25. e *Alit.* alios.

f *Al. ita:* idem in eodem. g *Supple cum effectu, ideo ſit cautus, dicunt Ioann. Andr. Domin. aduocatus, ne in iſto caſu ſimpliciter formet articulum, quod mutuauit ad vſuras, quia in mutuantibus tantum, niſi probentur recepiſſe, textus non loquitur. faciunt nota. in ſimili ſupr. tit.* 21. *cap.* 1. *et promiſſio de dando non concludit dationem. C.* 1. *qu.* 8. *c. eos. Font.* h *Al.* ſatisfactione. i *Hæc duo verba:* et ſubditorum, *deſunt in antiqu. codicib. et in recentioribus magis emendatis.* k *Per iſtud excluditur hic legatus de latere. Phil. Font.*

TITV-

TITVLVS VII. DE PRIVILEGIIS.

CAP. I.

Exemti vel priuilegiati, vt non teneantur, nisi sub certo iudice respondere, ratione delicti, contractus aut rei, si hæc sint inita vel sita in loco non exemto, conueniuntur coram ordinario: sed ratione domicilii non.

INNOCENTIVS IV. *in concilio generali Lugdunensi.* (*ann.* 1245.)

Volentes *a* libertatem, quam nonnullis apostolica sedes priuilegio exemtionis indulsit, sic integram obseruari, vt et 91) illam alii non infringant, et ipsi eius limites non excedant *b*, declaratione irrefragabili definimus, quod, quantumcumque 92) *c* sic exemti gaudeant libertate, nihilominus tamen ratione delicti siue contractus 93), aut rei, de qua contra ipsos agitur, rite possunt 94) coram locorum ordinariis conueniri, et illi *d*, quoad hoc, suam in ipsos iurisdictionem, (prout ius exigit,) exercere. Numquid ergo carent 95) omnino in his commodo libertatis? non vtique: quia nec coram ordinariis ipsis, dummodo sit in loco exemto commissum delictum, vel contractus initus, aut res litigiosa, nec vbi domicilium habent, si alibi delinquant vel contrahant, aut res ipsa consistat, conueniri possunt aliquatenus super istis: nec domiciliorum prætextu locorum diœcesani, (si, vbi deliquerunt 96), vel contraxerunt, aut res ipsa consistit, illi conueniantur,) remittendi eos illuc, vel ipsis, vt illic respondeant, iniungendi habeant 97) aliquam potestatem, saluis nihilominus casibus aliis, in quibus eos episcoporum iurisdictioni subesse canonica præcipiunt instituta. Et id ipsum decernimus circa illos 98), quibus, vt non nisi sub vno certo iudice teneantur de se conquerentibus respondere, apostolico priuilegio est concessum.

Monasterio priuilegiato, vt eius monachi a quocumque interdici, suspendi, vel excommunicari non possint, cessat in illis ordinariorum iurisdictio quoad illa; nisi illi monachi mitterentur ad prioratus, subiectos ordinariis: quia tunc, etiam licet vtrobique sint monachi, ordinarii etiam quoad prædicta illos iudicant, quamdiu ibi manent. Hoc dicit.

§. I. In eos *e* autem, quibus, ne interdici, suspendi vel excommunicari a quoquam valeant, a sede apostolica est indultum, sicut sunt religiosi quam plures, in quorum priuilegiis continetur, ne quisquam episcopus vel archiepiscopus 99) monasteriorum suorum monachos pro vlla caussa vlloue 100) loco interdicere, suspendere, vel excommunicare præsumat, iidem ordinarii iurisdictionem suam quantum ad ista, vbicumque illi fuerint, penitus exercere non possint: nisi forsan ipsi monachi ad monasteriorum suorum prioratus, ordinariis eisdem subiectos, (vt vel gerant eorum *f* regimen, vel in eis tamquam proprii locorum ipsorum monachi resideant,) fuerint destinati. Tunc enim, etsi libere possint ad eadem monasteria reuocari, ac tam illorum, quam ipsorum prioratuum monachi reputentur, (cum non sit inconueniens, aliquem *g* vtrobique 1) locum habere monachicum 2) *h*,) vnum alteri subesse monasterio, vel ab ipso noscitur dependere, ratione tamen eorumdem prioratuum dicti ordinarii sua iurisdictione in ipsis etiam quoad præmissa, quamdiu morantur in illis 3), licite vti possunt.

91) *Et*, abest a C. impr.
92) *Quantacumque*, C. H.
93) *Contractus initi*, C. R.
94) *Possint*, C. H.
95) *Careant*, C. R.
96) *Si olim deliquerant*, ibid.
97) *Habent*, C. H.
98) *Contra ipsos*, C. R.
99) Diction. *vel archiepiscopus*, ibid. non habentur.
100) *Vllo*, C. H.
1) *Aliquem sic vtrobique*, C. O.
2) *Monachum*, C. impr.
3) *In illo*, C. R.

CAP. II.

Curia Romana habet studium generale, et eius priuilegia. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum de diuersis mundi partibus multi confluant ad sedem apostolicam, quasi matrem: nos, ad communem tam ipsorum, quam aliorum omnium commodum et profectum paterna sollicitudine intendentes, vt sit eis mora huiusmodi fructuosa, prouidimus, quod ibidem de cetero regatur, et vigeat studium iuris diuini et humani, canonici videlicet et ciuilis. Vnde volumus et statuimus, vt studentes in scholis ipsis penes sedem eamdem, talibus priuilegiis omnino, libertatibus, et immunitatibus gaudeant, quibus gaudent studentes in scholis, vbi generale regitur studium, ac recipiant integre prouentus *i* suos ecclesiasticos, sicut illi.

CAP. III.

Dicit, quomodo intelligatur priuilegium, quod habent quidam abbates de populo benedicendo, et quibus possint abbates conferre tonsuram. Ioann. Andr.

ALEXANDER IV. *k* (*ann.* 1260. *Romæ.*)

Abbates, quos apostolica sedes in exhibitione benedictionis super populum speciali priuilegio insigniuit in ecclesiis, quæ ad eos pertinent pleno iure, quando in eis diuina officia celebrant, possunt post missarum sollemnia, et vespertinas ac matutinas laudes, benedictionem sollemnem super populum elargiri. Alibi autem publice aut per vias, ciuitates, castra et villas, populis, et plebibus benedictionem facere vel impertiri non valeant: nisi hoc eis expresso 4) *l* apostolico priuilegio sit concessum. Nec eis *m* licitum sit 5) aliis, quam monasteriorum suorum conuersis, et qui ad illa 6) conuolauerint, et in quos ecclesiasticam et quasi episcopalem 7) iurisdictionem obtinent, primam clericalem conferre tonsuram; nisi eis id competat ex pleno 8) præfatæ sedis indulto.

4) *Expresse*, C. H.
5) *Est licitum*, C. R.
6) *Ad alia*, C. impr.
7) *Quasi spiritualem*, C. R.
8) *Ex priuilegio*, C. H.

CAP. IV.

Exemti in locis non exemtis oratoria vel capellas sine diœcesanorum licentia construere non possunt, nec in exemtis sine licentia papæ. Nec possunt exemti adsumere caussas proprias suorum liberorum hominum in se: etiamsi illi sint sui censuales. Ioannes Andreas.

IDEM.

Auctoritate sedis apostolicæ de fratrum nostrorum consilio statuimus, quod oratoria vel capellas, in locis non exemtis sine diœcesanorum locorum ipsorum licentia exemti construere non præsumant: neque in sic constructis, nec tempore interdicti, (casibus expressis in iure dumtaxat exceptis 9,) celebrent vel faciant celebrari diuina. Quodsi talia præsumserint; ab his per locorum ipsorum ordinarios compescantur: et, si quas propter hoc exemtorum ipsorum conseruatores in eos sententias protulerint, illas penitus reuocamus. Inhibemus insuper 10), ne in locis etiam exemtis hoc ipsi exemti facere audeant: nisi super his licentiam vel priuilegium habeant sedis apostolicæ speciale. Caussas quoque siue lites proprias suorum hominum liberorum, quæ videlicet tantum ad ipsos homines pertinent, iidem exemti suo nomine, siue vt actores, siue vt defensores, aliquatenus non adsumant; etiamsi sint ipsis dicti homines censuales: cum id nequaquam licitum sit eisdem.

9) *Exceptis in locis exemtis*, C. R. *non exceptis*, H.
10) *Autem*, C. R.

CAP. V.

Priuilegium papæ, quod quis excommunicari, suspendi, vel interdici non possit, non extenditur ad sententias ordinariorum: nisi tale priuilegium sit concessum regibus, reginis, vel ipsorum filiis, vel religioso loco, vel ordini. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS IV. (*ann.* 1267.)

Ne aliqui, de indultis apostolicis 11) confidentes, alios confidentius in suo iure molestent, et ordinariorum iurisdictionem contemnant pariter et eludant: omnes indulgentias et priuilegia, quibuscumque singularibus personis ecclesiasticis vel sæcularibus 12), cuiuscumque sint præeminentiæ, dignitatis, conditionis aut status, quod interdici a quocumque, vel excommunicari non possint, nec terræ vel ecclesiæ ipsorum ecclesiastico interdicto supponi, sub quacumque forma verborum concessa, (illis, per quæ regibus et reginis eorumque filiis, nec non et religiosis quibuscumque, non personarum tantum, sed ordinum priuilegiatorum vel locorum ratione, in hoc immunitas huiusmodi conceditur, dumtaxat exceptis,) de fratrum nostrorum consilio ad ordinariorum sententias processus 13) edicto perpetuo prohibemus extendi.

11) *Apostolicæ sedis*, C. R. et H.
12) *Singularibus*, C. R.
13) *Et processus*, C. H. et impr.

CAP. VI.

Inferiores prælati, quibus per priuilegium conceditur vsus mitræ, si sunt exemti in prouincialibus et episcopalibus conciliis, vti possunt mitris aurifrisiatis, non habentibus laminas aut gemmas. Et si non sunt exemti; albis et planis vtantur: in aliis locis vtantur, vt indulta permittunt.

IDEM CLEMENS IV.

Vt apostolicæ sedis benignitas, (quæ nonnullis abbatibus *n*, aliisque prælatis, quibus non competit ex propria dignitate, concessit in

a *Vide concil. Trid. sess. 7. de reform. c. 14. vbi hæc decretalis innouatur.* b *Priuilegiatus non debet excedere metas priuilegiorum. supr. eod. c. sane. et c. porro.* c *Alit ita:* quod quantacumque, *etc.* d *Al. ita:* et illi quoad hæc. e *De intellectu vide Decium in cap. tuarum, num. 46 extr. de priuileg.* f *Al.* illorum. g *Al. ita:* aliquem sic vtrobique, *etc.* h *Alit.* monachum.

i *Vide concil. Trident. sess. 3. de reform. c. 1. in fin.* k *In manuscriptis ita:* Alex. III. l *Al.* expresse. m *Vide concil. Trident. sess. 23. de reform. c. 10.* n *Abbates an dicantur esse prælati, vide Geminianum in cap. præsenti. de offic. ord. libr. 6.*

ecclesiarum suarum gloriam et honorem, quod mitra *a* et aliis pontificalibus vti possint,) prouideat, ne inde scandala oriantur, sic tamen, quod ipsi priuilegiati suorum priuilegiorum non frustrentur effectu, et ex maioritate ac decore maiori ornatuum, maioritas adpareat dignitatum: de fratrum nostrorum consilio præsenti decreto statuimus, vt abbates et alii, quibus mitræ vsus est ab eadem sede concessus, exemti quidem in prouincialibus conciliis, et episcopalibus synodis, (quibus non nulli eorum interesse tenentur,) mitris tantummodo aurifrisiatis, (non tamen aureas vel argenteas laminas, aut gemmas habentibus,) vti possint, non exemti vero simplicibus, et albis ac planis vtantur: in aliis vero locis exemtis, et non exemtis 14), mitris liceat illis vti, prout concessa eis ab eadem sede indulta permittunt.

14) Diction. *et non exemtis*, non sunt in C. H.

CAP. VII.

In prima parte demonstrat, quid iuris, cum quis solo priuilegio se dicit exemtum. In secunda, ibi: Si autem. *quid iuris, cum super hoc præscriptionem adlegat. In tertia, ibi:* Quodsi tales. *quid iuris, cum adlegat vtrumque.* Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298. *Romæ,*)

Cum *b* personæ ecclesiasticæ, tam religiosæ, quam sæculares, plura præsumant, quæ ipsis infamiam pariunt, et aliis inferunt læsionem, prætextu exemtionis, vel libertatis, quam adserunt se habere, ordinariorum correctiones et ordinationes subterfugientes, ac eorum forum siue iudicium declinantes: nos, volentes super hoc de salubri 15) remedio prouidere, statuimus, vt hi, qui se adserunt per priuilegia seu indulgentias apostolicæ sedis exemtos, a locorum ordinariis *c* requisiti, huiusmodi priuilegia vel indulgentias, (quibus se dicunt fore munitos,) ipsis ordinariis in loco congruo et securo, aut aliquibus prudentibus viris, omni suspicione carentibus, ad hoc per dictos ordinarios deputatis, intra terminum competentem, pro facti qualitate, ipsorum ordinariorum, vel delegatorum suorum arbitrio moderandum, iusto impedimento cessante, ostendere, ac ad legendum integraliter *d*, exhibere, nec non de articulis, de quibus controuersia fuerit, transscriptum tradere teneantur. Si autem ad fundandam intentionem suam super huiusmodi libertate solummodo præscriptionem canonicam duxerint opponendam: eisdem ordinariis vel delegatis ab eis viris prudentibus, non suspectis, de præscriptione huiusmodi 16) facere debent fidem 17). Quodsi tales 18) priuilegio et præscriptione adserant 19) se munitos: priuilegium quidem ipsum exhibeant, vt in primo huiusmodi constitutionis articulo superius est expressum. Et si priuilegium exhibitum non ad plenum per se sufficiat ad exemtionem seu libertatem huiusmodi comprobandam, sed tale 20) est, quod saltem caussam præbeat præscribendi; coram personis prædictis annorum XL. præscriptionem teneantur probare: præscriptionisque probatione pendente, licet ordinariorum intentio de iure communi fundetur, tamen, quia de priuilegio, (quod saltem caussam præscribendi præbet,) faciunt fidem, in libertatis vel exemtionis possessione, non violenta, non clandestina, nec concessa precario, de qua fidem coram eisdem fecerint 21), non turbentur. Si vero priuilegium per se sufficiens, quando solo priuilegio se defendunt, vel saltem tale, quod præscriptioni canonicæ caussam præstet, cum præscriptionem adlegant, non exhibuerint, vt est dictum; cum de iure communi ordinariorum intentio sit fundata: sua iurisdictione vti possint in eosdem libere, donec de præscriptione canonica, (vt præmissum est,) fecerint plenam fidem.

15) *Hoc salubri*, C. R.
16) In C. H. non leguntur verba: *de præscriptione huiusmodi.*
17) *Plenam fidem*, ibid.
18) *Tales, qui*, ibid.
19) *Adferunt*, C. R.
20) *Si tale*, C. H.
21) *Facient*, ibid.

CAP. VIII.

Interdictus est ingressus ecclesiæ regularibus vel sæcularibus, (quamuis exemtis,) qui scienter celebrant vel celebrari faciunt diuina in ciuitatibus vel locis interdictis: nisi secundum permissionem iuris, vel qui excommunicatos vel interdictos publice ad diuina officia, sacramenta vel sepulturam admittunt. Hoc dicit, Ioannes Andreas.

IDEM.

Episcoporum *e* et aliorum prælatorum querelis frequentibus et querulosis clamoribus excitati, præsenti decreto duximus statuendum, ne aliqui sæculares aut regulares, quantumcumque exemtionis seu libertatis sedis apostolicæ priuilegiis communiti, cuiuscumque ordinis, religionis, status vel conditionis exsistant, scienter celebrent vel faciant celebrari diuina in ciuitatibus *f*, castris, villis, (nisi quatenus eis a iure conceditur,) seu locis aliis interdictis ab ordinariis siue delegatis iudicibus, vel a iure, aut excommunicatos publice vel interdictos ad diuina officia seu ecclesiastica sacramenta vel ecclesiasticam sepulturam admittant. Qui vero 22) contra præsumserint, (præter alias pœnas, a iure statutas,) ingressum ecclesiæ sibi nouerint interdictum, donec de transgressione huiusmodi ad arbitrium eius, cuius sententiam contemserunt 23) *g*, satisfecerint competenter.

22) *Si vero*, C. R.
23) *Contemserint*, C. H.

CAP. IX.

Primo *ponit, quando eximitur ecclesia, quid importet.* Secundo, *quando ipsius canonici.* Tertio, *quando clerici. Et ista ordinate declarat, in qualibet partium adfirmatiue et negatiue loquendo*, secundum Ioann. Andr.

IDEM.

Per *h* exemtionem, ecclesiæ concessam, ipsa ecclesia et ipsius monachi vel canonici, clerici etiam 24) et conuersi, perpetuoque oblati, (non autem ecclesiæ 25) eiusdem presbyter, qui parochianorum curam habet, quoad ea, quæ ad curam eamdem pertinent, nec ipsi parochiani etiam 26,) intelliguntur exemti. Verum si canonici alicuius ecclesiæ eximantur: ipsi soli canonici, non autem ecclesia vel alii eius clerici sunt exemti. Si autem clerici cuiussuis 27) ecclesiæ eximantur; tunc tam canonici, quam alii clerici eximuntur 28), non tamen ecclesia: nisi aliud in exemtionis priuilegio exprimatur.

24) *Etiam*, abest a C. H.
25) *Ecclesiæ*, ibid. non habetur.
26) *Etiam*, desideratur ibid.
27) *Cuius*, C. R.
28) *Eximantur*, ibid.

CAP. X.

Formas priuilegiorum ponit hæc decretalis, quarum quædam exemtionem conferunt, quædam non. Ioann. Andr.

IDEM.

Si papa in aliquo priuilegio vel scriptura, non facta principaliter super donatione 29) *i* vel sententia exemtionis seu libertatis 30), aliquam ecclesiam ad ius et proprietatem Romanæ ecclesiæ pertinere, vel consimilia verba narret; non propterea 31) illius ecclesiæ exemtio est probata 32): nisi de libertate aliter doceatur. Si autem ecclesiæ 33) vel monasterio exemtionis priuilegium concedendo, vel super ipsius exemtione sententiando, (cum de ipsius exemtionis negotio ageretur,) adserat, ipsam ecclesiam fore exemtam, aut eam iuris beati Petri exsistere, siue ad ius et proprietatem Romanæ ecclesiæ, vel ad Romanam ecclesiam specialiter, aut sine medio, vel etiam 34) simpliciter pertinere: per hoc plene debet exemta huiusmodi ecclesia iudicari. Cum enim iure communi omnes ecclesiæ, per orbem diffusæ, ad Romanam ecclesiam pertineant, si id alicui concedatur ecclesiæ, vel de ea 35) per sententiam iudicetur 35*); ex hoc ipsius comprobatur exemtio: vt priuilegii nihil alias 36) adlatura concessio ei, cui conceditur, et sententia nullum aliter datura subsidium ecclesiæ, (pro qua fertur,) prærogatiuam, (cum verba aliquid operari debeant,) conferat gratiæ specialis. Et est idem, si priuilegium contineat, vel ipse papa per modum exprimat supra scriptum, quod ecclesia sit libera, seu quod potiatur Romanæ ecclesiæ libertate, vel quod in hoc prærogatiua gaudeat speciali: aut si dicat indefinite, quod ecclesiæ Romanæ annuum censum soluat, ad perceptæ indicium libertatis, siue quod ipsam ecclesiam eximit ab ordinarii *k* potestate, vel quod non audeat illic episcopus cathedram collocare, aut imperandi, (seu ordinationem quamuis leuissimam faciendi,) exercere aliquam potestatem. Similiter, si aliqui recipiantur in proprios et speciales subiectos, censentur exemti. Non sic, si in proprios et speciales filios Romanæ ecclesiæ sint suscepti: tales quippe exemti propterea non exsistunt. Si vero dicatur simpliciter, quod aliqua ecclesia Romanæ ecclesiæ annuum censum soluat: non propter hoc exemta ecclesia dici debet. Idem dicimus, si circa aliqua per priuilegium concedatur libertas, et clausula de censu annuo persoluendo sequatur, vt si aliquibus, quod ab alio,

29) *Datione*, C. H.
30) *Seu etiam libertatis*, ibid.
31) *Propter hoc*, C. H. et impr.
32) *Exemtione probata*, C. impr.
33) *Præpositus ecclesiæ*, C. H.
34) *Etiam*, ibid. haud legitur.
35) *Vel id de ea*, ibid.
35*) *Iudicent*, ed. Pith.
36) *Alind*, C. R.

a *Vide Barbat. in cap. volentes. extr. de off. deleg.* b *Vide Antonium Capycium decisione Neapolit.* 209. c *Supplent Dom. et Phil. seu alii, quorum iurisdictio fundata est iure communi, aut statuto priuilegio notoriis: quia notorium facti, vt late Anchar. operatur idem, quod notorium iuris. Font.* d *Vide Bart. in rubr. ff. de noui oper. nunt. et l. prætor. ff. de edendo. Font.* e *Vide Clement. ex frequentibus. de sentent. excommun. Calderinum consil. 4. tit. de sentent. excommun. et late Felinum in cap. a nobis. extr. de except.*

f *Ciuitatis adpellatione quid veniat, vide per Felinum in cap. Rodulphus. extr. de rescript.* g *Alit.* contemserint. h *Præter doctores hic vide Decium consil.* 15. i *Al.* datione. k *Al.* ordinaria.

quam

quam a papa seu eius legato excommunicari, suspendi aut interdici non possint, vel aliquid aliud specialiter a sede apostolica sit indultum, vel etiam dicatur, quod in speciales Romanæ ecclesiæ filios sint adsumti, et sequatur in priuilegio, quod ecclesiæ Romanæ ad indicium 37) *a* libertatis perceptæ annuum censum soluant. His enim et consimilibus casibus sic 38) *b* in certis priuilegiati articulis, ordinariorum iurisdictioni, quantum ad alia, sunt subiecti. Licet autem sic diuersos 39) priuilegiorum, quibus ecclesiæ ac monasteria 40) eximuntur 41), tenores ad litium materiam amputandam duxerimus designandos: per hoc tamen aliis exemtionum, (si reperiantur,) seu aliarum libertatum modis vel eorum effectibus nolumus aliquatenus 42) derogari.

37) *Iudicium*, C. H.
38) *Sicut*, C. R.
39) *Diuersorum*, C. H.
40) *Vel monasteria*, ibid.
41) *Exprimuntur*, C. R.
42) *In aliquo*, C. H.

CAP. XI.

Priuilegiati, vt tempore interdicti celebrare possint diuina, clausis ecclesiis, alios etiam extraneos admittere non possunt. Et si fuerit singularis persona super hoc priuilegiata; familiares suos admittit: secus in familia conuentus, taliter priuilegiati. Hoc priuilegio non gaudet ille, cuius culpa ponitur interdictum. H. d. Dominicus.

IDEM.

Licet *c* vobis concessum exsistat, vt interdicti tempore, ianuis clausis, excommunicatis et interdictis exclusis, voce submissa diuina celebrare possitis: ad ea tamen aliquos, etiamsi aliunde venerint, (nisi super hoc priuilegiati exsistant,) recipere nulla ratione debetis. Cum conceditur singulari personæ, vt modo præmisso tempore interdicti celebrare valeat, vel audire diuina: eius familiares domestici ad audiendum cum ea, et celebrandum sibi diuinum officium, licite admittuntur. Non sic autem in familiaribus alicuius conuentus, seu collegii est censendum. Illi enim, nisi priuilegiati fuerint, admitti non debent. Huiusmodi quoque concessione gaudere non potest is, cuius caussa seu culpa, dolo vel fraude, fuit *d* sententia interdicti prolata, seu qui ad perpetrandum delictum, cuius occasione lata exstitit, præbuit consilium, auxilium, vel fauorem.

CAP. XII.

Episcopi cum altari viatico celebrare possunt, et sibi facere celebrari, ita tamen, quod non violent interdictum. Hoc dicit Ioann. Andr.

IDEM.

Quoniam episcopi *e* eorumque superiores se habent diuersis ex caussis a suis ecclesiis et diœcesibus absentare frequenter, nec semper possunt commode ad ecclesias accedere pro missa celebranda vel audienda in ipsis, sine qua eos transire non decet absque caussa rationabili vllam *f* diem 43): præsenti constitutione indulgemus eisdem 44), vt altare possint habere viaticum, et in eo celebrare, ac facere celebrari 45), vbicumque absque interdicti transgressione illis permittitur celebrare vel audire diuina.

43) *Vlla die*, C. R.
44) *Eisdem*, non est in C. H.
45) Vocab. *ac facere celebrari*, desiderantur ibid.

TITVLVS VIII.
DE INIVRIIS, ET DAMNO DATO.

CAP. VN.

Repressaliæ contra personas ecclesiasticas concedi, vel concessæ extendi non debent: contra facientes, (nisi reuocent intra mensem,) singulares sunt excommunicati, vniuersitates interdictæ. Ioann. Andr.

GREGORIVS X. *in concilio generali Lugdunensi. (ann. 1274.)*

Etsi pignorationes, quas vulgaris eloquutio *g* repressalias nominat, in quibus alius pro alio prægrauatur, tamquam graues legibus, et æquitati naturali contrariæ, ciuili sint constitutione prohibitæ; vt tamen earum prohibitio in personis ecclesiasticis tanto amplius timeatur, quanto in illis specialius inhibentur: eas concedi contra personas prædictas, seu bona ipsorum 46) *h*, aut quantumcumque generaliter prætextu cuiussuis consuetudinis, (quam potius reputamus abusum fore 47,) concessas, ad illas extendi præsenti decreto districtius inhibemus. Illi autem, qui contra fecerint, aduersus personas easdem pignorationes, seu repressalias concedendo, vel extendendo ad eas, nisi præsumtionem huiusmodi reuocauerint, a concessionis vel extensionis tempore intra mensem, si personæ singulares fuerint, sententiam excommunicationis incurrant, si vero vniuersitas, ecclesiastico subiaceat interdicto.

46) *Ipsarum*, C. R. et H.
47) *Forte*, C. H.

TITVLVS IX.
DE POENIS.

CAP. I.

De veteri iure poterit archiepiscopus, cum in prouincia sua iurisdictionem suam exsequitur, punire notorios iniuriantes sibi, nuntiis, et familiæ suæ, si per id sua iurisdictio impeditur: alias non, nisi consuetudo amplius tribuat. Sed hodie tales iniurias tunc ponit, etiamsi iurisdictionem non impediant. H. d.

INNOCENTIVS IV. (*ann.* 1252.)

Romana *i* ecclesia: [*et. infra.*] Licet autem Remens. archiepiscopo, suam prouinciam visitanti, eos, qui tunc sibi, vel suæ familiæ, aut aliis, quos propter hoc per eamdem prouinciam dirigit, et etiam quando concilium conuocat, eos, qui nuntiis suis, quos pro illo vel alias per prouinciam illam sua debita iurisdictione vtendo transmittit, iniuriari præsumunt, si hac occasione, sua in his impediatur iurisdictio, pro iniuria huiusmodi, (dummodo exsistat notoria,) propria auctoritate punire: nisi amplius ei de Remensis ecclesiæ consuetudine competere dignoscatur. Sibi etiam et 48) metropolitanis aliis in suis prouinciis, dum sic in illis iurisdictionem exercent, puniendi manifestas et notorias offensas, tunc eisdem illatas, vel suis, (etiamsi exinde impediri iurisdictionem huiusmodi non contingat,) libera sit de nostra speciali concessione facultas.

48) *Et*, abest a C. H.

CAP. II.

Docet hæc decretalis, quibus adsistentibus fieri debeat degradatio, de quibus vestibus, ornamentis, libris et instrumentis in degradatione fiat exspoliatio, et quibus verbis vtatur ipse degradans. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. *Biteren. episcopo. (ann.* 1298. *Romæ in Apuliam.)*

Degradatio *k* qualiter fieri debeat, a nobis tua fraternitas requisiuit. Super quo tibi taliter respondemus, quod verbalis degradatio seu depositio ab ordinibus vel gradibus ecclesiasticis est a proprio episcopo, sibi adsistente, in degradatione clericorum, in sacris constitutorum ordinibus, certo episcoporum numero, definito canonibus 49), facienda: quamquam proprii episcopi sententia sine aliorum episcoporum præsentia sufficiat in degradatione eorum, qui minores dumtaxat ordines receperunt. Actualis vero siue sollemnis cœlestis militiæ militis, id est, clerici, degradatio, (cum ad eam fuerit procedendum,) fiet, vt exauctorizatio 50) eius, qui militiæ deseruit armatæ, cui militaria detrahuntur insignia, sicque a militia remotus castris reiicitur, priuatus consortio et priuilegio militari. Clericus igitur degradandus, vestibus sacris indutus, in manibus habens librum, vas, vel aliud instrumentum seu ornamentum, ad ordinem suum spectans, ac si deberet in officio suo sollemniter ministrare, ad episcopi præsentiam adducatur: cui episcopus publice singula, siue sint vestes, calix, liber, seu quæuis alia, quæ 51) illi iuxta morem ordinandorum 52) clericorum in sua ordinatione ab episcopo fuerint *l* tradita, seu collata, singulariter auferat, ab illo vestimento seu ornamento, quod datum vel traditum fuerat 53) vltimo, inchoando, et descendendo gradatim degradationem continuet vsque ad primam vestem, quæ datur 54) *m* in collatione tonsuræ. Tuncque radatur caput illius seu tondeatur: ne tonsuræ seu clericatus vestigium remaneat in eodem. Poterit autem episcopus in degradatione huiusmodi vti verbis aliquibus ad terrorem, illis oppositis, quæ in collatione ordinum sunt prolata, dicendo presbytero hæc vel similia verba in remotione planetæ: *Auferimus tibi vestem sacerdotalem, et te honore sacerdotali priuamus.* Sicque in remotione reliquorum insignium similibus verbis vtens, in ablatione vltimi, quod in collatione ordinum fuit primum 55), infra scripto, vel alio simili modo pronuntiet siue dicat: *Auctoritate Dei omnipotentis Patris et Filii et Spiritus Sancti, ac nostra, tibi auferimus habitum clericalem, et deponimus, degradamus, spoliamus, et exuimus te omni ordine, beneficio et priuilegio clericali.*

49) *A canonibus*, C. R. et H.
50) *Exauctoratio*, ibid.
51) *Alia res, quæ*, C. H.
52) *Ordinatorum*, ibid.
53) *Sibi fuerat*, ibid.
54) *Scil. quæ traditur*, C. R. *traditur*, H.
55) *Fuerit prolatum*, C. R.

a *Alias:* iudicium. b *Al. ita:* sic scriptis priuilegiati articulis. *al. ita:* sic insertis priuilegiati articulis, *etc.* c *De materia vide latissime in c. alma mater infra de sent. excomm.* d *Al.* fuerit. e *Et an adpellatione episcopi veniat electus, vide Felin. in cap. eam te. de rescript. vers. tertio restringitur.* f *Al. ita:* nulla die. g *Vide l. librorum. §. quod tamen Cassius. ff. de leg. 3. Bart. in l. Labeo. ff. de sup. leg.* h *Al.* ipsarum.

i *Vide Alex. cons. 135. l. 1. incip. circa primum dubium. Vnde intelliges, quando quis possit esse iudex in propria caussa.* k *Qualiter hodie fieri possit degradatio, vide conc. Trid. sess. 13. de reform. c. 4. Adde citatos in c. 1. supr. de hæret. eod. libr.* l *Al.* fuerunt. m *Al.* traditur.

CAP. III.

Quamuis inuentio carceris fuit ad custodiam: tamen potest quis puniri poena carceris perpetuo, et ad tempus. Ioann. Andr.

IDEM.

Quamuis *a* ad reorum custodiam, non ad pœnam carcer specialiter deputatus esse noscatur: nos tamen non improbamus, si subiectos tibi clericos, confessos de criminibus seu 55*) conuictos, (eorum excessibus et personis, ceterisque circumstantiis prouida deliberatione pensatis,) in perpetuum, vel ad tempus, prout videris expedire, carceri mancipes ad pœnitentiam peragendam 56).

55*) In ed. Pith. desiderantur verba: *subiectos tibi clericos, confessos de criminibus seu.*
56) *Ad perpetuam pœnitentiam*, C. H.

CAP. IV.

Pœna, alicui imposita, et eius posteris, non extenditur ad posteros lineæ femineæ: nisi aliud in iure, vel sententia sit expressum. H. d. Zenz.

IDEM.

Vbicumque *b* alicui et eius filiis seu posteris vsque in certam generationem pœna imponitur ab homine vel a iure; pœna ipsa eos tantum adficit, qui per masculinam, non per femininam, lineam descendere dignoscuntur: nisi aliud in iure 57) vel sententia sit expressum.

57) *A iure*, C. R.

CAP. V.

Primo *punit insequentes, percutientes, aut capientes cardinales, et eius criminis socios.* Secundo, *eorum filios et nepotes.* Tertio, *ipsis insectatoribus pœnam addit.* Quarto, *quam satisfactionem, cum absoluentur, facere debeant: et quid per absolutionem consequantur.* Quinto, *de nudis consiliariis, vel simpliciter fauentibus huic crimini.* Sexto, *ad collaterales permittit pœnas extendi.* Septimo, *ponit de insequentibus clericos vel religiosos, familiares papæ vel cardinalium.* Octauo, *ponit de occidentibus cardinales.* Nono, *dicit, potestates sæculares nihilominus pœnis legalibus contra tales vti debere, et hanc constitutionem etiam facere obseruari: et contra facientibus pœnam imponit.* Ioann. Andr.

IDEM.

Felicis recordationis Honorii papæ tertii, prædecessoris nostri, vestigiis inhærentes, quibusdam additis et detractis, de communi fratrum nostrorum consilio, hac in perpetuum valitura constitutione sancimus, vt, si quis deinceps in hoc sacrilegii genus irrepserit, quod sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalem 58) fuerit hostiliter insequutus, vel percusserit, aut ceperit, vel socius fuerit facientis, aut fieri mandauerit, vel factum ratum habuerit, aut consilium *c* dederit vel fauorem, aut postea receptauerit vel defensauerit scienter eumdem, sicut reus criminis læsæ maiestatis, perpetuo sit infamis, diffidatus *d* nihilominus et bannitus. Sit intestabilis, vt nec testamenti liberam habeat factionem, nec ad alicuius bona ex testamento vel ab intestato vocetur: quatenus ab omni successione repulsus, publicaque repulsa confusus, minus 59) inueniat suæ malitiæ successorem. *Fiant e habitationes eius desertæ, et* 60), *vt non sit, qui eas inhabitet,* dentur cuncta ipsius ædificia in ruinam, et, vt perpetuæ notam infamiæ perpetua ruina testetur, nullo tempore reparentur. Nullus ei debita reddere, nullus respondere in iudicio teneatur. Quidquid etiam in bonis inuenitur ipsius, fisci, vel reipublicæ dominio adplicetur: vt ex illis nil transmittat ad posteros, sed potius cum ipso quodammodo damnentur 61) et sua. Si qua vero feuda, locationes, officium vel beneficium spiritale vel temporale ab aliquibus ecclesiis obtinet; sit eis ipso iure priuatus: quæ sic libere ad ecclesias reuertantur, quod ecclesiarum rectores de ipsis pro sua voluntate disponant. Quodsi quis prædictorum filium vel filios habeat, nepotem, vel nepotes, per rectam lineam descendentes, beneficiatum seu beneficiatos quouis beneficio; etiamsi pontificalem adeptus vel adepti fuerint dignitatem: sint eis ipso iure priuati, spe promotionis omnino sublata. Nulli præterea talium filiorum atque nepotum, ex virili sexu descendentium ab eisdem, alicuius aperiatur ianua dignitatis, aut honoris ecclesiastici vel mundani, seu ad alicuius loci regimen sit adscensus 62). Sit eis postulandi negata facultas: sit notorie *f* iudicatus, et quodlibet aliud officium seu ministerium publicum interdictum. In iudiciis eorum 63) adsertio contra quemquam nihil fidei, nihil credulitatis inueniat: vt ad 64) testimonium prorsus reddantur indigni. Sit eis 65) ad ordines adscensus inhibitus: sit ad beneficium vel officium ecclesiasticum denegatus accessus 66) *g*. Et, (vt magis famosa sit eorum 67) infamia,) ad actus legitimos nullus eis 68) pateat aditus, nulla porta pandatur eisdem 69) super aliquo præmissorum, omni *h* spe dispensationis adempta. Præsenti nihilominus adiicimus sanctioni, vt ex insequutione prædicta, sicut ex iniectione manuum violenta, ipso facto excommunicationis sententiam quis incurrat, et tam insequutor, quam alii supra dicti, tanti mali participes, quam diu in sua contumacia perdurarint 70), singulis diebus dominicis et festiuis, pulsatis campanis, et candelis accensis, per omnes illius loci ecclesias, in quo tantum facinus fuerit attentatum, nec non ciuitatum et diœcesum vicinarum *i* excommunicati publice denuntientur 71) *k*: nec ab alio, quam a Romano pontifice possint absolutionis beneficium obtinere, nisi dumtaxat in mortis *l* articulo constituti.

Cum autem fuerint absoluendi; primo sufficienter et idonee caueant, quod inferendæ pœnæ parebunt 72), et auxiliante Domino pœnitentiam peragent iniungendam: deinde per omnes illius loci ecclesias principales, vicinorumque locorum, diebus dominicis et sollemnibus incedant nudi coram populo, femoralia tantum habentes, et ferulas deferentes 73) in manibus, cum quibus per easdem ecclesias publice fustigentur, ituri postmodum vltra mare, et ibidem acturi pœnitentiam per tres annos ad minus, nec exinde postmodum reuersuri absque sedis apostolicæ licentia speciali. Verum cum talis gratiam reconciliationis meruerit: beneficio absolutionis obtento, indulgeatur ei licentia, vt suam et suorum iniuriam prosequatur, et debitorum illorum, quæ contracta fuerint *m*, de postmodum adquisitis repetitio non negetur. Illud autem non duximus omittendum, quod, si quis fuerit in præmissis nudo consilio aut simplici fauore culpabilis, iudex in talem 74) pœnam metiatur ex culpa, vt 75), secundum quod excessus exegerit, vindicta procedat. Ceterum, quia dignum est, vt nefandi ratione flagitii vltionis seueritas amplius extendatur, et propter enormitatem culparum, plagarum modus exuberet, nec pœnis solitis contentetur: statuimus, vt ad collaterales fratres, videlicet nepotes, et pronepotes talium possit extendere pœnas, in huiusmodi nostra constitutione contentas, circumspectio Romani pontificis, prout circumstantiæ rationabiles suadebunt.

Præmissis etiam dignum censuimus 76) adnectendum, vt, si quisquam aliquo prædictorum excessuum, quemquam de clericis vel religiosis nostræ familiæ, vel cardinalium adficere forte præsumserit, proportionetur pœna delicto, ita, quod, vindicta ex æquo excessui respondente, ab offensa nostrorum cohibeantur deinceps manus temerariæ formidine vltionis, quas Dei vel nostra seu fratrum nostrorum reuerentia non coercet. Si quis vero per se vel per alium occiderit cardinalem, (quod absit,) vel dederit caussam mortis: vltra quam præmissa contineant, sic in eum potestas iurisdictionis insurgat, sic rigor vltionis insiliat, quod contra vitæ subsidium mortis solatium inuocet, viuens pœnæ, non culpæ, vindictæ speculum, non offensæ. Per hoc quoque sæcularibus potestatibus non adimimus facultatem vtendi legibus contra tales, quas aduersus sacrilegos catholici principes ediderunt. Quis enim locus regiminis poterit esse tutus, quis rector securitate gaudebit, si Romana ecclesia, (quæ omnium ecclesiarum, disponente Domino, caput est et magistra,) casibus istis subiicitur? si eius filii speciales 77) huiusmodi periculis exponuntur? Quem ecclesiæ filium, quem fidei zelatorem contumelia tanta non tangeret, et confusio tam aspera non moueret? Porro, si filius est, dolebit: si 78) fidelis, matre fidei læsa, lædetur. Quapropter si princeps, senator, consul, potestas, vel alius dominus siue rector contra præsumtores prædictos, præsentis constitutionis tenorem non fecerit obseruari: tam ipse, quam officiales ipsius intra mensem, postquam res ad notitiam eorum peruenerit, eo ipso sententiam excommunicationis incurrant 79). Ciuitas vero quæuis alia, præter vrbem, quæ talia facienti vel facientibus seu præsumentibus, in his consilium, vel

58) *Cardinales*, C. R.
59) *Minime*, C. H.
60) *Et*, ibid. non habetur.
61) *Condemnetur*, ibid.
62) *Et alicuius negotii regimen non adscendat*, C. R.
63) *Eius*, ibid.

64) *Et ad*, C. H.
65) *Ei*, C. R.
66) *Negatus adsensus*, C. R. et H. *adscensus*, impr.
67) *Eius*, C. R.
68) *Ei*, ibid.
69) *Eidem*, ibid.
70) *Malitia perdurabunt*, C. H.
71) *Nuntientur*, C. R. et H.
72) *Patebunt*, C. impr.
73) *Ferentes*, C. R.
74) *Ei talem*, C. H.
75) *Vt*, non est in C. R.
76) *Duximus*, C. H.
77) *Spirituales*, C. R.
78) *Qui*, ibid.
79) *Incurrat*, ibid.

a *Vide Ioann. Ananiam in c. a nobis. de apostat. et Felin. in c. cum sit. de for. compet.* b *Præter doctores hic vide aliqua per Decium in c. nouit. de iudic.* c *Vide Decium in c. 1. de off. delegati.* d *Diffidare et bannire quid significet, docent Angelus de Perusio consil. 13. Geminianus in c. 1. de homic. l. 6. et Petrus Godofredus in auth. gasaros. §. de hær.* e *Psalm. 62.* f *Al.* notarie, *vel potius:* notariæ.

g *Al.* adscensus. h *Al.* omnino. i *Loca vicina quæ dicantur, vide per Alex. consil. 57. l. 3.* k *Al.* nuntiantur. l *Quoniam in mortis articulo nulla est reseruatio; atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes, a quibusuis peccatis et censuris absoluere possunt: ita conc. Trid. sess. 14. c. 7. tit. de casuum reseruatione.* m *Al.* fuerunt.

auxilium

auxilium dederit aut fauorem, vel intra mensem saltem taliter delinquentes, (prout tanti facinoris enormitas exegerit, et facultas ei adfuerit,) non duxerit puniendos, pontificali, vt supra 80), sit eo ipso dignitate priuata, et nihilominus remaneat interdicta.

80) *Et supra*, C. H.

TITVLVS X.
DE POENITENTIIS, ET REMISSIONIBVS.

CAP. I.

Quaestores non citant aliquos, licet eos monere possint. Et in concedendis indulgentiis non excedant archiepiscopi statutum concilii generalis. H. d. Zenz.

INNOCENTIVS IV. *in concilio Lugdunensi.* (*ann.* 1245.)

Romana ecclesia: [*et infra.*] Quaestoribus *a* autem fabricae Remen. ecclesiae, Remen. archiepiscopus, siue eius officiales citandi suffraganeorum ipsius ecclesiae subditos, (quos iidem quaestores sibi resistere, aut nolle parere dixerint,) vt super hoc compareant coram ipsis, nequaquam tribuant potestatem. Super benigna vero ipsorum receptione 81) ac subuentione, ipsi fabricae facienda, possunt eosdem suffraganeos et alios Christi fideles Remen. prouinciae caritatiue monere 82). In concedendis quoque indulgentiis non excedat Remen. archiepiscopus statutum concilii generalis.

81) *Ipsorum quaestorum receptione*, C. H.
82) *Mouere*, C. impr.

CAP. II.

Concessio generalis confessoris non tangit episcopo specialiter reseruata: nec obtentu consuetudinis potest quis sibi eligere confessorem. H. d. Zenz.

BONIFACIVS VIII.

Si episcopus suo subdito concesserit, vt sibi possit idoneum eligere confessorem; ille, quem is elegerit, in casibus, qui eidem episcopo specialiter reseruantur *b*, nullam habet penitus potestatem: cum in generali concessione illa non veniant, quae non esset quis verisimiliter in specie concessurus. Nulla quoque potest consuetudine introduci, quod aliquis praeter sui superioris licentiam confessorem 83) sibi eligere valeat, qui eum possit soluere vel ligare.

83) *Confessoris*, C. H.

CAP. III.

Decretalis: Cum ex eo. *in pluribus episcopis indulgentibus locum habet.* H. d. Zenz.

IDEM.

Indulgentiae *c*, quae ab vno vel pluribus episcopis in ecclesiarum dedicationibus, vel aliis quibuscumque casibus conceduntur, vires non obtinent *d*, si statutum excesserint concilii generalis.

TITVLVS XI.
DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS, SVSPENSIONIS, ET INTERDICTI.

CAP. I.

Iudex, qui excommunicat, suspendit, vel interdicit; in scriptis hoc faciat, et caussam conscribat, et requisitus exemplum sententiae tradat intra mensem. Qui contra fecerit, per mensem ab ingressu ecclesiae et diuinis est suspensus: et relaxabitur illa sententia per superiorem absque difficultate, et condemnabitur lator in expensis, et alias poena condigna. Si sic suspensi celebrant, vt prius; sunt irregulares: nec absoluuntur ab alio, quam a papa. H. d. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *in concilio Lugdun.* (*ann.* 1245.)

Cum *e* medicinalis sit excommunicatio, non mortalis, disciplinans, non eradicans; dum tamen is, in quem lata fuerit, non contemnat: caute prouideat iudex ecclesiasticus, vt in ea ferenda ostendat, se prosequi, quod corrigentis fuerit 84) *f* et medentis. Quisquis igitur excommunicat, excommunicationem in scriptis proferat, et caussam excommunicationis expresse conscribat, propter quam excommunicatio proferatur. Exemplum vero huiusmodi scripturae teneatur excommunicato tradere intra mensem, si fuerit requisitus: super qua requisitione fieri volumus publicum instrumentum, vel litteras testimoniales confici, sigillo authentico consignatas. Si quis autem iudicum huiusmodi constitutionis temerarius extiterit violator: per mensem vnum ab ingressu ecclesiae *g*, et diuinis officiis 85) nouerit se suspensum. Superior vero, ad quem recurritur, sententiam ipsam 86) sine difficultate relaxans *h*, latorem excommunicato ad expensas, et omne interesse condemnet, et alias puniat animaduersione condigna, vt poena docente discant iudices, quam graue sit excommunicationum sententias sine maturitate debita fulminare. Et haec eadem in suspensionis 87) et interdicti sententiis volumus obseruari. Caueant autem ecclesiarum praelati et iudices vniuersi, ne praedictam poenam suspensionis incurrant: quoniam, si contingeret 88) eos, sic suspensos, diuina officia exsequi, sicut prius, irregularitatem non effugient iuxta canonicas sanctiones, super qua non nisi per summum pontificem poterit dispensari.

84) *Corrigentis est*, C. R. et H.

85) *Officiis*, abest a C. R.
86) *Ipse*, C. impr.
87) *Suspensionibus*, C. R.
88) *Contigerit*, C. H.

CAP. II.

Qui petit absolui ad cautelam, docens, excommunicationis sententiam, in se latam, esse nullam, absoluetur, cuiuscumque contradictione non obstante: nisi dicatur et probetur intra octo dies excommunicatus pro manifesta offensa. Qui probat, se excommunicatum post adpellationem, probatione pendente in iudiciis, euitabitur, extra iudicium vero non. H. d. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Solet *i* a nonnullis in dubium reuocari, an, cum aliquis per superiorem absolui postulat ad cautelam, dum in se latam excommunicationis sententiam adserit esse nullam, sine contradictionis obstaculo munus ei debeat absolutionis impendi: et ante absolutionem huiusmodi is, qui se offert in iudicio probaturum, se post adpellationem legitimam excommunicatione innodatum, vel intolerabilem errorem in sententia fuisse patenter expressum, sit in ceteris, (excepto probationis illius articulo,) euitandus. In prima igitur dubitatione sic statuimus obseruandum, vt petenti absolutio non negetur; quamuis in hoc excommunicator vel aduersarius se opponat: nisi eum excommunicatum pro manifesta dicat offensa. In quo casu terminus octo dierum indulgebitur sic dicenti, vt, si probauerit, quod opponit, non relaxetur sententia: nisi prius sufficiens praestetur emenda, vel competens cautio de parendo iuri, si offensa dubia proponatur. In secunda vero quaestione statuimus, vt is, qui ad probandum admittitur, pendente probationis articulo, in ceteris, quae vt actor *k* in iudiciis attentauerit, interim euitetur. Extra iudicium vero in officiis, postulationibus, et electionibus, ac aliis legitimis actibus nihilominus admittatur.

CAP. III.

Excommunicatio, lata in participantes excommunicatis in loquutione et similibus, (canonica monitione non praemissa,) non tenet. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Statuimus *l*, vt nullus iudicum participantes cum excommunicatis ab eo, in loquutione et aliis, quibus ligatur participans excommunicatione minori, ante monitionem canonicam excommunicare maiori excommunicatione praesumat, saluis constitutionibus, contra illos legitime promulgatis, qui in crimine praesumunt participare damnato. Quodsi ex loquutione et aliis, quibus participans labitur in minorem, excommunicatus fortius induresсat; poterit iudex post monitionem canonicam huiusmodi participantes consimili damnare censura. Aliter autem in participantes excommunicatio prolata non teneat: et proferentes poenam legitimam poterunt formidare.

CAP. IV.

Episcopi nullam interdicti vel suspensionis incurrunt sententiam, nisi in sententia sint expressi. H. d. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem* 89).

Quia periculosum est episcopis et eorum superioribus, propter exsequutionem pontificalis officii, quod 90) frequenter incumbit, vt 91) in aliquo casu interdicti vel suspensionis incurrant sententiam ipso facto; nos deliberatione prouida duximus statuendum, vt episcopi et alii superiores praelati nullius constitutionis occasione, sententiae siue mandati praedictam incurrant sententiam vllatenus 92) ipso iure: nisi in ipsis de episcopis expressa mentio habeatur.

89) *In eodem*, non habet C. impr.
90) *Quae*, C. H.
91) *Vt*, in C. R. non legitur.
92) *Vllatenus*, non est in C. H.

a *Praedicatores quaestuarios omnino sustulit conc. Trid. sess. 5. de reform. c. 2. in fine. et sess. 21. de reform. c. 5.* b *Vide conc. Trid. sess. 14. de sanctissimo poenitentiae sacramento. c. 11.* c *Vide B. Thom. in quaestionibus, additis ad 3. part. qu. 26. art. 3.* d *Vide l. iusiurandum, quod ex conuentione. §. 1. ff. de iureiur. et l. falsus. ff. quod cum fal. tu. Font.* e *Vide conc. Trid. sess. 25. de reform. c. 3. Et cur excommunicatio dicatur medicinalis, luculenter docet Ioannes Roffensis aduersus Lutherum, art. 2. et Couarruuias in cap. alma mater. de sentent. excomm. l. 6. in init.* f *Al.* est.

g *Nota hic ex mente Dominici, quod non poterit domi in oratorio celebrare. Font.* h *Vide l. prolatam. C. de sent. et interl. omn. iud. Font.* i *Vide Abb. Felin. et alios in c. apostolicae. extr. de except. Vbi multa tradunt de absolutione ad cautelam, huc spectantia.* k *Vide Dec. in c. intelleximus. extra de iudiciis.* l *De participantibus cum excommunicatis vide c. sicut apostolo. C. 21. qu. 3. et ibi late Turrecr. et B. Thom. in quaestionibus, additis ad 3. part. qu. 23. art. 1. 2. et 3.*

CAP. V.

Huius decretalis quinque sunt dicta: primum, *quod archiepiscopus sententias, latas a subditis suorum suffraganeorum, nisi hoc habeat de consuetudine, non relaxet.* Secundum, *quod generalis sententia archiepiscopi ligat tantum subditos.* Tertium, *quod pro præteritis vel præsentibus culpis, monitione non præmissa, ab eis lata sententia est iniusta.* Quartum, *quod pro futuris culpis vel iam commissis, scilicet nisi satisfaciant, excommunicare non debent: nisi mora, culpa, vel offensa, vel alia iusta caussa subsit.* Quintum, *quod in vniuersitatem vel collegium non feratur excommunicationis sententia, sed in illos, qui culpabiles exstiterunt.* Ioann. Andr.

IDEM. *a*

Romana ecclesia: [*et infra.*] Ceterum interdicti, suspensionis, vel excommunicationis sententias, latas ab officialibus archidiaconorum, seu quibuslibet aliis, iurisdictionem habentibus, suffraganeorum Remen. ecclesiæ subditis, Remen. archiepiscopus et eius officiales, (omissis ipsis excommunicatoribus,) non relaxent, salua contraria super hoc consuetudine, si quam habent. Porro, excommunicationum sententiæ, a Remensi archiepiscopo, suisque officialibus generaliter promulgatæ, subiectos eiusdem iurisdictioni archiepiscopi tantum ligant. Sed nec in specie nec in genere pro culpis et offensis præteritis vel præsentibus excommunicationum sententias absque competenti monitione præmissa promulgent: et, si contra præsumserint, iniustas nouerint esse illas. Caueant etiam, ne tales sententias excommunicationis 93) *b*, siue specialiter, siue generaliter, in aliquos pro futuris culpis, videlicet si tale quid fecerint, vel etiam 94) pro iam commissis sub hac forma, si de illis intra tale tempus minime satisfecerint, proferre præsumant: nisi mora in exhibenda satisfactione, vel culpa seu offensa præcesserit, quibus merito ad iniungendam satisfactionem huiusmodi 95), et taliter prohibenda similia inducantur, aut alia rationabilis, (quam in ipsis sententiis exprimant,) caussa subsit. In vniuersitatem vel collegium proferri excommunicationis sententiam penitus prohibemus, volentes animarum periculum vitare, quod exinde sequi posset; cum nonnumquam contingeret innoxios huiusmodi sententia irretiri: sed in illos dumtaxat de collegio vel vniuersitate, quos culpabiles esse constiterit, promulgetur.

93) *Excommunicationis*, in C. R. et H. non habetur.
94) *Nec etiam*, ibid.
95) *Huiusmodi*, non est in C. H.

CAP. VI.

Prælatus contra potentiam temporalem etiam spirituali gladio, scilicet ecclesiastica censura, se tueri potest. H. d. Ioannes Andreas.

IDEM *in eodem.* c

Dilecto filio decano Aurelianensi: [*et infra.*] Præterea cum omnes leges omniaque iura vim vi repellere, cunctisque sese defensare permittant: licuit *d* vtique ipsi decano, (si prædictus balliuus eum bonis suis mundanis iniuriose spoliare, vel ea violenter occupare præsumserit, vt superius est expressum,) contra illius violentiam iniuriamque 96) se tueri. Et quoniam aduersus eius nimiam potentiam sufficiens temporalis defensio sibi forte non aderat; potuit se etiam 97) spiritualiter 98), gladio videlicet vtendo ecclesiastico, defensare, ac recurrere propter hoc ad arma spiritualia, quæ sunt ecclesiæ propria, et pro suo munimine illis vti: præsertim cum dictus balliuus post latas in eum ab *e* eodem decano 99) ex aliis caussis excommunicationis sententias, (sicut idem decanus adseruit,) ipsum tamquam exinde prouocatus, sententiis ipsis contemtis, bonis spoliasset eisdem, et propter hoc postmodum ipse decanus sententiam tulerit interdicti, tamquam spiritali se mucrone defendens contra illius iniuriam et violentiam, sibi ab eodem occasione prædictarum sententiarum, et in ipsarum contemtum illatam. Et quidem cum liceat cuilibet suo vicino vel proximo pro repellenda ipsius iniuria suum impertiri auxilium; immo, si potest et negligit, videatur iniuriantem fouere, ac esse 100) particeps eius culpæ; licuit profecto ipsi decano proprio sibimet subuenire subsidio, et suammet temporalem iniuriam sua propria spiritali defensione tueri, sicque vtrumque quodammodo gladium et temporalem et ecclesiasticum, alterum videlicet altero adiuuare: maxime quia hi duo gladii consueuerunt, (exigente necessitate,) sibi ad inuicem suffragari, et in iuuamen alterius subuentione mutua frequentius exerceri.

96) *Violentam iniuriam*, C. H.
97) *Etiam*, ibid. non habetur.
98) *Spirituali*, C. R.
99) Diction. *ab eodem decano*, desiderantur in C. R. et H.
100) *Etiam*, C. R.

CAP. VII.

Excommunicatos a subditis suffraganeorum, archiepiscopi non possunt absoluere: sed excommunicatos a suffraganeis vel officialibus bene, si ad eos adpellatum fuerit. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Venerabilibus: [*et infra.*] Ceterum Rothomagen. 1) archiepiscopo vel eius officiali non licet excommunicatis ab archidiaconis 2) vel aliis subditis suffraganeorum ipsius archiepiscopi, (cum nec excommunicantium, nec excommunicatorum sint iudices,) absolutionis beneficium impertiri: excommunicatos autem ab ipsis suffraganeis, vel eorum officialibus possunt absoluere, si ab ipsis litigantibus ad eos *f* fuerit prouocatum. Neutra vero partium adpellante, si qua ipsarum per archiepiscopum vel eius officialem ab excommunicatione, contra eam lata, pro reliqua postulet se absolui, vel alias coram eis de parte aduersa querimoniam sine adpellationis interpositione deponat: non est in hoc ab ipsis, (cum sui non sint iudices,) audienda. Sed si excommunicatus deponat apud eos de suffraganeo, vt imponatur ei pœna, et pro suo interesse super iniusta excommunicatione querelam: audire vtique debent eum. Secus autem, si conqueratur de ipso, vt relaxetur huiusmodi sententia, contra se ab eo pro alio promulgata: quoniam tueri hanc caussam non ad ipsum suffraganeum, sed eum, pro quo est sententia lata, spectat. Attamen si suffraganeus vel extra iudicium pro suorum defensione *g* iurium, vel etiam 3) in iudicio ex suo procedens officio *h*, inquirendo videlicet, vel simile quid agendo, aliquem excommunicet; in hoc casu conueniendus est ipse suffraganeus coram archiepiscopo vel eius officiali: quia ipsius interest defendere caussam suam 4).

Archiepiscopus in casibus, in quibus iurisdictionem habet, ante cognitionem caussæ absoluit excommunicatum ad petitionem partis, vel ex officio; nisi dicatur excommunicatus pro manifesta offensa vel contumacia: et contumaciæ præsumtæ et manifestæ ponit exempla. H. d. Ioann. Andr.

§. 1. Porro, archiepiscopus vel eius officiales excommunicatos a suffraganeis, semper, antequam audire caussam incipiant, in casibus, in quibus eis iurisdictio competit, iuxta ecclesiæ formam debent absoluere: vtpote si post diffinitiuam fuerit excommunicationis sententia promulgata, et ad eos *i* fuerit adpellatum, exceptis casibus, in quibus iura prohibent post sententiam adpellare. Similiter, si suffraganeus extra iudicium excommunicet aliquem pro eius offensa, vel pro sui defensione iuris, et super hoc querimoniam ille proponat; est ille primitus iuxta formam ecclesiæ absoluendus: nisi suffraganeus probaturum se offerat, quod pro manifesta offensa excommunicationis eum vinculo innodauit. Idem est etiam, si quemquam pro præsumta contumacia, (videlicet quia citatus præfixo sibi termino non comparuit,) excommunicatione constringat: quia, si sic ligatus, proposita querimonia *k*, petat ab archiepiscopo, se absolui, siue quando suffraganeus ex suo processit officio, siue quando est ad ipsum archiepiscopum ante sententiam diffinitiuam adpellatum, et ab aduersario proponatur, quod absoluendus non sit, nec pandi ei debeat iudicii aditus, nisi prius expensas restituat, et iudicio sisti exhibeat cautionem, ipseque respondeat, quod recte contumax reputari non debet, pro eo, quod in itinere captus, vel etiam 5) alio impedimento detentus, in termino comparere nequiuit, tunc 6) protinus sibi iuxta formam ecclesiæ, beneficium debet absolutionis impendi. Secus autem, si se contumacem confiteatur, vel alias de contumacia sua constet: quia forte prædixerat in iudicio, quod minime compareret. Tunc enim, (cum manifesta sit contumacia, et manifesta reputetur offensa,) non est ei, (nisi primo expensarum satisfactione, ac de stando iudicio cautione præstita,) absolutio impendenda. Et hoc ipsum est in similibus obseruandum: sicut si aliquis ad certum locum citetur, et ille proponat, ipsum non esse sibi tutum, et iudex postea in eum, (quia non probauit hoc, nec comparuit,) sententiam excommunicationis promulget. Nam tunc 7), si excommunicatus ipse ad superiorem adpellet, et ante omnia se ab eo petat absolui, (cum probare coram eo 8) velit, ipsum locum non exsistere sibi tutum,) in hoc est procul dubio audiendus: cum præsumta solummodo eius contumacia videatur. Sed si iudex pronuntiasset, locum illum esse idoneum et securum, et ille non comparuisset, ac ideo excommunicasset eumdem: ipse postmodum super hoc, (nisi post latam interloquutoriam intra decendium prouocasset,) nullatenus audiri debet 9).

1) *Remen.* C. H.
2) *Archidiacono*, ibid.
3) *Etiam*, ibid. non legitur.
4) *Ipsam*, ibid.
5) *Etiam*, abest a C. R. et H.
6) *Et tunc*, C. H.
7) *Extunc*, C. R.
8) *Coram eo*, non habet C. H.
9) *Deberet*, C. R.

a *Al. ita:* idem in eodem. *al. ita:* Innocentius quartus, in concilio Lugdunensi. b *Dictio*, excommunicationis, *deest in antiquioribus exempl. etiam impressis.* c *In manuscr. desunt hæc duo verba:* in eodem. d *Vide Dec. in c. cum non ab homine. in primo not. de iud. et in c. significasti. de off. deleg.* e *Hæc verba*, ab eodem decano, *desunt in manuscriptis.*

f *Ampl. in alio casu not. vt per abbatem in cap. in litteris. de off. deleg. vbi vide omnino Decium.* g *Vide not. in cap. nouit. de off. leg. et Innoc. c. ex parte. supr. de verb. signif. Font.* h *Vide Innoc. c. humilis. de maior. et obedient. Bart. l. 2. ff. de adult. Fontan.* i *Al.* ipsos. k *Per viam supplicationis, restitutionis in integrum, adpellationis. Dom. Font.*

Excommunicatio, lata post adpellationem, interpositam ex caussa probabili, non statim pronuntiatur nulla: sed fieri potest relaxatio ad cautelam, etiam antequam incipiat de veritate caussæ cognoscere. Idem, si dicatur lata per intolerabilem errorem, et in contrarium error ille probabiliter defendatur. Ioann. Andr.

§. 2. Sed si ex caussa legitima seu probabili quis adpellet, puta quia locus non est tutus, et post adpellationem huiusmodi excommunicatione ligetur, ac deinde 10) constet superiori, quod ad ipsum ex tali caussa exstitit prouocatum; non tamen illico pronunciare debet excommunicationis sententiam fore nullam: sed potest eam ad cautelam iuxta formam ecclesiæ relaxare.

Si certum est, excommunicationem esse iustam, fit remissio: si certum est eam iniustam, non fit. Si est dubium; fieri potest relaxatio; sed honestius est remittere: tenet tamen relaxatio, vbi archiepiscopus est iudex, licet non fiat remissio. H. d. Ioann. Andr.

§. 3. Sane, si certum est, excommunicationis sententiam esse *a* iustam, velut cum propter manifestum excessum est in aliquem promulgata; superior iudex, (nisi periculum sit in mora,) excommunicatum ad excommunicatorem prorsus remittere debet: nec debet eum absoluere, nisi excommunicator requisitus malitiose illi absolutionis beneficium deneget exhibere. Si vero constet, huiusmodi sententiam esse iniustam; nequaquam remittendus est ad suum excommunicatorem excommunicatus: sed debet sine difficultate aliqua mox absolui. Quodsi dubitetur, vtrum iusta sit vel iniusta; superior, (nisi excommunicatori deferat,) relaxare iuxta formam ecclesiæ potest illam: quamquam honestius et conuenientius agat, si ei deferat in hoc casu. Vbi autem superiori competit de excommunicatione cognoscere; absolutio seu relaxatio, quam ipse fecerit, tenet; licet forsitan sit iusta 11): quoniam, etsi contra ius litigatoris, non tamen contra ius constitutionis, absoluit.

Archiepiscopus in casibus, in quibus excommunicare potest, si consuetudo habet, emendas pecuniarias exigere potest. H. d. Ioann. Andr.

§. 4. Denique a subditis suffraganei emendas pecuniarias *b* potest archiepiscopus secundum consuetudinem regionis exigere in casibus, in quibus ei licet eos excommunicationis vinculo innodare.

Summatur supra in §. Sed si ex caussa. *ibi videas.*

§. 5. Potest quoque archiepiscopus beneficium absolutionis iuxta formam ecclesiæ nonnumquam impendere ad cautelam, vtpote si adseritur, in excommunicationis sententia intolerabilem errorem fuisse patenter expressum, id est, aliquid sub vi præcepti vel mandati aperte in ea contineri, quod communiter vel in suo genere est peccatum, veluti si dicat forte aliquis, se a suffraganeo excommunicatum fuisse, pro eo, quod eleemosynam pauperi tribuebat, vel quia faciebat aliquid aliud, quod in se bonum est, aut quia non operabatur id, quod suo actu illicitum est et prauum, et suffraganeus ipse adserat, quod pro digna et rationabili caussa, vel pro conseruanda vel exsequenda iustitia hoc illi prohibuisset, vel etiam iniunxisset. Nam tunc archiepiscopus ad cautelam absoluere potest eum.

Summarium habet supra in §. Sed si ex caussa. *ibi vide.*

§. 6. Similiter, si aliquis proponat se ante diffinitiuam sententiam in iudicio, vel extra, post adpellationem, ex caussa legitima interpositam, vinculo excommunicationis adstrictum: potest archiepiscopus, postquam sibi de hoc constiterit, (etiam priusquam incipiat de veritate caussæ adpellationis cognoscere,) absolutionis illi beneficium ad cautelam iuxta formam ecclesiæ impertiri.

10) *Demum*, C. H.
11) *Iniusta*, C. R. H. et ed. gloss.

CAP. VIII.

Iudex ecclesiasticus compellit iudicem laicum, repellere excommunicatos ab actibus iudiciariis, sibi prohibitis. H. d. Ioann. Andr.

ALEXANDER IV. (*ann.* 1258.)

Decernimus, vt iudices sæculares per censuram ecclesiasticam ab ecclesiasticis iudicibus, canonica 12) monitione præmissa, repellere excommunicatos ab agendo, patrocinando *c* et testificando in suis curiis et iudiciis compellantur.

12) *Censura ecclesiastica per ecclesiasticos iudices, trina*, C. R.

CAP. IX.

Non valet excommunicatio, lata in participantes: nisi fuerint moniti nominatim. Et canonica monitio dicitur, quæ habet dierum interualla: nisi necessitas facti aliud suadeat. Hoc dicit Ioann. Andr.

GREGORIVS X. *in concilio generali Lugdunen.* (*ann.* 1274.)

Constitutionem felicis recordationis Innocentii papæ quarti, prædecessoris nostri, quæ 13) prohibet, participantes *d* excommunicatis ea participatione, quæ solam minorem excommunicationem inducit, monitione canonica non præmissa, maiori excommunicatione ligari, decernens, promulgatam aliter excommunicationis sententiam non tenere, ad tollendum omnem ambiguitatis scrupulum, declarantes decernimus, ita demum esse monitionem canonicam in hoc casu, si, aliis rite seruatis, eos, qui monentur, exprimat nominatim. Statuimus quoque, vt inter monitiones, quas, (vt canonice promulgetur excommunicationis sententia,) statuunt iura præmitti, iudices siue monitionibus tribus vtantur, siue vna pro omnibus, obseruent aliquorum dierum competentia interualla: nisi facti necessitas aliter ea suaserit moderanda *e*.

13) *Qui*, C. impr.

CAP. X.

Relaxatio ad cautelam, in generali interdicto non habet locum. H. d. Domin.

IDEM *in eodem.*

Præsenti generali declaramus edicto, beneficium relaxationis ad cautelam, quoad interdicti sententias, in ciuitates, castra, vel quælibet alia loca, siue terras aliquas 14) generaliter promulgatas, locum aliquatenus non habere.

14) *Alias*, C. H.

CAP. XI.

Primo *excommunicat certis limitationibus dantes licentiam offendendi in personis vel rebus suis, vel suorum, exercentes contra aliquos ecclesiasticam censuram, vel exerceri facientes, vel illam seruantes.* Secundo *ibi:* Eadem. *pœnam prorogat ad vtentem, vel motu proprio id agentem.* Tertio *ibi:* Qui autem. *pœnam aggrauat.* H. d. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Quicumque pro eo, quod in reges, principes, barones, nobiles, balliuos, vel quoslibet ministros eorum, aut quoscumque alios excommunicationis, suspensionis, seu interdicti sententia fuerit promulgata, licentiam alicui dederint occidendi, capiendi, seu alias in personis, aut bonis suis, vel suorum *f*, grauandi eos, qui tales sententias protulerunt, siue quorum sint 15) occasione prolatæ, vel easdem sententias obseruantes, seu taliter excommunicatis communicare nolentes, (nisi licentiam ipsam 16) re integra reuocauerint, vel si ad bonorum captionem occasione ipsius licentiæ sit processum, nisi bona ipsa fuerint intra octo dierum spatium restituta, aut satisfactio pro ipsis impensa,) eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Eadem quoque sententia sint innodati omnes, qui ausi fuerint prædicta licentia data vti, vel aliquod præmissorum, ad quæ committenda dari licentiam prohibuimus 17), alias committere suo motu. Qui autem in eadem sententia permanserint duorum mensium spatio, extunc ab ea non possint, nisi per sedem apostolicam, absolutionis beneficium obtinere.

15) *Sunt*, C. H. et impr.
16) *Ipsarum*, C. R.
17) *Prohibemus*, C. H.

CAP. XII.

Si malefactor, captus a iudice laico, dicit se clericum: huius rei cognitio ad iudicem ecclesiasticum spectat. Et si notorie, vel publica fama, vel communi æstimatione habetur pro clerico: statim fit remissio. Idem, si prius se gerebat pro clerico, et modo deprehensus fuit in habitu clericali. Si autem prius se gerebat pro laico; licet modo in clericali habitu deprehensus fuerit; non fiet remissio, donec fuerit de clericatu probatum: sed interim contra eum iudex in nullo procedet. H. d. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1298.)

Si iudex *g* laicus malefactorem captum detineat, et is, se clericum dicens, ad curiam ecclesiasticam petat remitti, vel curia ipsa eum tamquam suum clericum repetat, iudice illum 18) infitiante clericum, ac ob hoc minime remittendum: dubitationis huiusmodi, an scilicet sit, qui repetitur, clericus, ad iudicem ecclesiasticum, quia de re ecclesiastica et spirituali, vocato 19) tamen iudice sæculari, vel alio, cuius interest, cognitio pertinebit. Et si 20) notorium fuerit 21), quod idem malefactor sit clericus, qui huiusmodi priuilegio gaudere debeat, statim absque alia cognitione, vel fama publica de hoc exstiterit 22), aut ipse pro clerico communiter habebatur 23): in con-

18) *Repetat, remitti dicto iudici sæculari illum*, C. H.
19) *Spirituali agitur, vocato*, ibid.
20) *Et quia*, C. R.
21) *Sit*, C. H.
22) *Constiterit*, C. R.
23) *Habeatur*, C. R et H.

a *Al.* fore. b *De Anch. hic remittit ad C. 23. qu. 5. c. si vos. C. 21. qu. 5. c. si quis cuiuslibet Font.* c *Quod lucratur patrocinando, debet excommunicatus restituere, vel erogare in pauperes: quia male est quæsitum. cap. cum sit. de Iudæis. Font.* d *Vide Franc. Aret. l. 1. ff. de verb. obl. c. lex diuina. C. 27. qu. 2. et nutu dicimur loqui etiam, vbi lex expresse meminit de verbis. cap. cum apud. de spons. Font.*

e *Vide Bald. l. 1. de prec. imp. offer. Dom. Font.* f *Vide Bald. in l. his rebus. ff. sol. matrim. Bart. in l. nam et Seruius. ff. de neg. gest. et l. quoniam multa. C. ad leg. Iul. de vi. et c. sicut nob. de testib. Font.* g *Vide Alex. cons. 8. l. 1. et cons. 61. l. 4. Bald. in l. si qua per calumniam. C. de episcop. et cleric. Canonistas in c. cum non ab homine. extr. de iud. late Couarruu. in pract. quæst. c. 33. et Grammaticum decis. 81.*

cinenti etiam ante cognitionem de clericatu, ecclesiasticæ curiæ debet reddi. Idem esse censemus, si reus ipse, ante deprehensionem pro laico publice se non gerens, deprehensus fuit in habitu clericali, tonsuram videlicet, et vestes deferens clericales. Nam talem debemus clericum, (donec constet de contrario,) reputare. Sicut de illo, qui in possessione ingenuitatis exsistit, si dicatur ab alio libertinus, legalis sanxit auctoritas, vt probandi necessitate non ipse, sed aduersarius adstringatur. Iustum est enim vt ipse talis, quem gestat, ex habitu, (quousque adpareat aliud,) præsumatur, qualis is 24) esse, cuius fert habitum, comprobatur 25). Ex stigmate namque, consueto fabricensibus *a* imprimi, latitans fabricensis agnoscitur. Et custodes aquarum, (quos hydrophylacas nominant,) quæ eis infigi 26) solet, adnotatione signati, manifesti sunt omnibus 27), et angariarum nomine non tenentur. Isque status alicuius esse videtur, in quo ipse deprehenditur, donec contrarium doceatur 28) *b*. Non sic autem volumus obseruari, si ante deprehensionem pro laico publice se gerebat 29), ac pro tali communiter habebatur 30): quamuis deprehensionis tempore repertus fuerit in habitu clericali. Tunc enim restituendus non est, quousque fidem de titulo fecerit clericali; cuius eidem probationis onus incumbat 31), propter præsumtionem, quæ aduersus ipsum orta est ex delatione laicalis habitus præcedenti: contra eum tamen interim quiuis processus iudicis penitus 32) conquiescat.

24) *Is*, abest a C. H.
25) In C. R. desiderantur verba: *qualis is esse* etc.
26) *Infigi*, C. R. *infringi*, H. *infingi*, impr.
27) *Sunt omnibus*, C. H. non habet.
28) *Comprobatur*, ibid.
29) Diction. *se gerebat* etc. non sunt in C. R.
30) *Habeatur*, ibid.
31) *Incumbit*, C. H.
32) *Penitus*, ibid. non habetur.

CAP. XIII.

Non tenet suspensio vel interdictum, lata in participantes, non præmissa monitione canonica. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Statutum Gregorii papæ X. factum ad declarationem constitutionis Innocentianæ, quæ prohibet, participantes excommunicatis ea participatione, quæ solum 33) *c* minorem inducit, maiore excommunicatione ligari, monitione canonica non præmissa, in suspensionis et interdicti sententiis, (quæ pro huiusmodi participatione plerumque ab ordinariis vel delegatis *d* iudicibus promulgantur,) præcipimus inuiolabiliter obseruari, decernentes, easdem 34) sententias non tenere aliter promulgatas.

33) *Solam*, C. R. et H.
34) *Easdem*, non est in C. H.

CAP. XIV.

Per negligentiam non prosequentis debito tempore adpellationem excommunicatio, post eam lata, non conualescit: sed poterit tunc denuntiari, et debebit vitari, donec de sententiæ nullitate docuerit. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Licet excommunicationis sententia, post adpellationem legitimam promulgata, per negligentiam adpellantis, adpellationem suam minime prosequentis, non ratificetur, nec etiam conualescat: excommunicatus tamen nominatim, vel specialiter et expresse, qui post adpellationem legitimam excommunicationis sententiam adserit in se latam, si adpellationem eamdem 35) intra tempus *e*, ad ipsam prosequendam ab homine, vel a iure statutum, non fuerit, (vt debuit,) prosequutus, lapso eodem tempore, excommunicatus publice 36) nuntiari, et nedum in iudicialibus, sed etiam in extraiudicialibus euitari, ac a legitimis 37) actibus remoueri debebit, quousque 38), quod post adpellationem legitimam excommunicatus fuerit, vel alias de ipsius sententiæ docuerit nullitate.

35) *Eamdem*, in C. R. non legitur.
36) *Termino excommunicatus potest publice*, C. H.
37) *A communibus*, C. R.
38) *Donec*, C. H.

CAP. XV.

Prælatus, capi faciens et includens, etiam per laicos, clericum, nondum incorrigibilem, excommunicatus non est, nec etiam ipsi capientes. Secundo dicitur, si talis dat fideiussores de parendo iuri; detineri non debet: nisi iusta caussa id suadeat. H. d. Ioann. Andr.

IDEM BONIFACIVS VIII.

Si *f* clericos, tuæ iurisdictioni subiectos, propter commissos excessus, etiam 39) per laicos capi facias, et eos, (ne fugiant,) in carcere pœna debita postea castigandos includas; te vel capientes eosdem, (licet nondum adpareat 40), incorrigibiles illos esse,) nulla credimus excommunicatione nodari: cum in his, (nisi alias ex proposito excedatur in ipsis,) temeritas vel iniuria nequeat deprehendi. Eosdem quoque clericos, si de parendo iuri tibi 41) fideiussoriam dederint cautionem, detinere non debes: nisi excessus enormitas, vel alia caussa rationabilis eos suaserit detinendos.

39) *Etiam*, non est in C. H.

40) *Adpareant*, ibid.
41) *Tibi*, ibid. non legitur.

CAP. XVI.

Interdicto clero non est interdictus populus, nec e conuerso. Interdicta ciuitate propter delictum domini, ciues non interdicti extra ipsam audiunt diuina. Interdicto populo, singulares de populo intelliguntur interdicti. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Si sententia interdicti proferatur in clerum: non intelligitur, (nisi aliud sit expressum in ea,) interdictus populus, nec etiam e conuerso. Vnde vno interdicto ipsorum, alius licite admittitur ad diuina. Ceterum cum propter delictum domini, vel rectoris, est ciuitas interdicta, ciues eiusdem, (qui culpabiles non exsistunt, dummodo et ipsi propter dominum, vel rectorem 42) puniendum in eis non fuerint interdicti,) possunt extra ipsam licite interesse diuinis. Cum vero alicuius terræ populus interdicto nodatur: singulares ex eo personæ, quas interdictas esse constat, (ne sententia effectu careat, cum diuinorum auditio, et sacramentorum perceptio populo vt vniuersis non competant,) non debent alicubi, (casibus expressis a iure 43) dumtaxat exceptis,) audire diuina, vel ecclesiastica recipere 44) sacramenta.

42) *Propter delictum domini vel rectoris*, C. H.
43) *In iure*, C. R. et H.
44) *Percipere*, C. R.

CAP. XVII.

Interdicta ciuitate, suburbia et continentia ædificia dicuntur interdicta. Et interdicta ecclesia, capella contigua et cæmeterium contiguum dicitur interdictum. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Si ciuitas *g*, castrum, aut villa, subiiciantur ecclesiastico interdicto: illorum suburbia, et continentia ædificia eo ipso intelligi volumus interdicta. Nam, licet prædicta videantur alias murorum ambitu terminari: hoc tamen casu, ne vilipendi valeat sententia interdicti, (quod fieret, si posset in ipsorum suburbiis, vel continentibus ædificiis licite celebrari, vt prius,) expedit 45) interpretationem fieri latiorem 46). Ratione quoque simili, si sit ecclesia interdicto supposita *h*, vel 47) subiecta, nec in capella eius celebrari, nec in cæmeterio ipsius eidem ecclesiæ contiguis poterit sepeliri 48): secus, si ei contigua non exsistant.

45) A C. H. absunt verba: *vel continentibus ædificiis licite celebrari, vt prius expedit.*
46) *Laxiorem*, ibid.
47) Ibid. haud leguntur voces: *supposita vel.*
48) *In capella nec in cæmeterio ipsi ecclesiæ contiguis celebrari poterit, vel etiam sepeliri*, ibid.

CAP. XVIII.

Celebrans scienter in ecclesia polluta, vel præsente excommunicato maiori excommunicatione, irregularitatem non contrahit. Domin.

IDEM.

Is, qui in ecclesia, sanguinis aut seminis effusione polluta, vel qui, præsentibus maiori excommunicatione nodatis, scienter celebrare præsumit, licet in hoc temerarie agat 49), irregularitatis tamen, (cum id non sit expressum in iure, laqueum non incurrit.

Scienter celebrans in loco interdicto, in casibus non permissis, irregularis et ineligibilis est. H. d. Dom.

Is vero, qui scienter in loco celebrat, supposito interdicto, (nisi super hoc priuilegiatus exsistat, aut a iure sit concessum eidem,) irregularitatem incurrit: a qua nequit per alium, quam per Romanum pontificem liberari, et adeo efficitur ineligibilis, quod nec ad eligendum cum aliis debebit admitti.

49) *Licet sit alias pro temeritate huiusmodi puniendus*, C. R. et H.

CAP. XIX.

Tempore interdicti chrisma die cœnæ Domini confici potest. Hoc dicit.

IDEM.

Quoniam *i* in baptismo et confirmatione, (quæ nedum pueris, sed et adultis, propter moræ periculum exhiberi possunt licite

a *Vide Alciatum l. 1. prætermissorum, verbo:* militia. b *Vide c. tuam. de ord. cog. l. præsens. C. ad l. Fabiam, de plag.* c *Al.* solam. d *Nota, quod delegati possunt excommunicare, suspendere, interdicere: quamquam hoc in litteris delegationis non exprimatur, secundum Doct. Vide not. supr. eod. c. statuimus. Font.* e *Vide Abbat. in c. testimonium. extr. de testibus.* f *Vide Alex. cons. 8. l. 1. incip. videtur super primo dubio, et cons. 149. l. 6. incip. in caussa inquisitionis.*

g *Et an adpellatione ciuitatis veniant terræ, sibi recommendatæ, vide Anchar. in Clem. ne Romani. §. sane. de elect. vbi adserit, non venire. Et quæ sit ratio, vide Cur. in cons. 204. l. 2. Et quid veniat adpellatione ciuitatis, tradit Fel in c. Rodulphus. extr. de rescript.* h *Hæc duo verba,* supposita vel, *desunt in manuscr. cod.* i *Vide text. et ibi doct. in cap. non est. in fin. extr. de spons.*

tempore

tempore interdicti,) chrismatis vtimur vnctione: posse, (licet terra interdicta exsistat,) chrisma die cœnæ Domini confici, dubium non exsistit.

CAP. XX.

Suspensus ab ingressu ecclesiæ, in ea diuina celebrans, est irregularis. Et moriens impœnitens, suspensione illa durante, caret ecclesiastica sepultura. Et suspensio ab ingressu ecclesiæ vel officio per appellationem sequentem non suspenditur. H. d. Dom.

IDEM.

Is, cui est ecclesiæ interdictus ingressus, (cum sibi per consequens censeatur in ipsa diuinorum celebratio interdicta,) irregularis efficitur, si contra interdictum huiusmodi diuinis in ea se ingerat, in suo agens officio sicut prius. Talis quoque, si, hoc interdicto durante, decedat, non debet in ecclesia vel cœmeterio 50) ecclesiastico, (nisi *a* pœnituerit,) sepeliri. Sane, sicut excommunicatio, sic ab officio vel ab ingressu ecclesiæ lata suspensio, aut ipsius effectus, per appellationem sequentem minime suspenduntur 51).

50) *Vel monasterio, cæmeterio ecclesiastico*, C. H.
51) *Suspendantur*, C. R. *suspenditur*, H.

CAP. XXI.

Religiosum clericum verberantem, absoluit episcopus eo casu, quo absolueret clericum. H. d. Dom.

IDEM.

Religioso, qui manus violentas in clericum sæcularem iniecit, (ne hoc prætextu habeat materiam euagandi,) poterit ab episcopo eo casu absolutionis beneficium exhiberi, quo sæculari clerico posset, si alium clericum percussisset.

Verberans nouitium religionis, excommunicationem incurrit.

§. 1. Quamuis *b* autem is, qui religionem ingreditur, religiosus censeri cum effectu non possit, donec sit tacite vel expresse professus; si quis tamen violentas manus in eum iniiciat: excommunicationis, latæ a canone, vinculum non euadit.

CAP. XXII.

Absolutus propter mortis periculum, vel aliud impedimentum, ab eo, a quo alias non poterat, si, cessante impedimento, se non præsentat, cum commode potest, ei, a quo alias absolui debebat, recidit in eamdem sententiam. Idem in absoluto, qui se debet alicuius conspectui præsentare, si hoc non faciat. Ioann. Andr.

IDEM.

Eos, qui a sententia canonis vel hominis, (cum ad illum, a quo alias de iure fuerant absoluendi, nequeunt propter imminentis mortis articulum, aut aliud impedimentum legitimum, pro absolutionis beneficio habere recursum,) ab alio absoluuntur, si, cessante postea periculo, vel impedimento huiusmodi, se illi, a quo, his cessantibus, absolui debebant 52), quam cito commode poterunt, contemserint præsentare, mandatum ipsius super illis, pro quibus excommunicati fuerant, humiliter recepturi et satisfacturi, prout iustitia suadebit, decernimus, (ne sic censuræ illudant ecclesiasticæ,) in eamdem sententiam recidere ipso iure. Idem statuimus de his, quibus, (cum a sede apost. vel a legatis ipsius, absolutionis beneficium a quibusuis sententiis consequuntur,) iniungitur, vt ordinariorum suorum, vel aliorum quorumlibet suscepturi pœnitentiam ab eisdem, se conspectui repræsentent, et passis iniuriam, seu his, quibus propter hoc obligati exsistunt, satisfactionem exhibeant competentem, si hæc cum primum commode poterunt, non curauerint adimplere.

52) *Debeant*, C. H.

CAP. XXIII.

Si percussionem, in clericum sine meo mandato, tamen nomine meo factam, ratam habeam; excommunicatus sum: secus, si meo nomine non sit facta. Ioannes Andr.

IDEM.

Cum quis absque tuo mandato manus iniicit 53) *c* in clericum tuo nomine violentas, si hoc ratum habueris; excommunicationem, latam a canone, incunctanter incurris: cum ratihabitio retrotrahatur, et mandato debeat 54) comparari. Si vero iniectio eadem tuo nomine non sit facta; tunc, licet pecces ratam habendo eamdem, non tamen propter hoc excommunicationis vllius 55) *d* vinculo innodaris: cum quis ratum habere nequeat, quod eius nomine non est gestum.

53) *Iniecit*, C. R. et H.
54) *Habeat*, C. H.
55) *Illius*, ibid.

a *In manuscriptis codibus ita:* nisi prius pœnituerit, *etc.* b *Vide Felin. c. cum deputati. extr. de iudic. et Las. leg. pen. ff. de iur. omn. iud.* c *Alit.* iniecerit. d *Al.* illius.

CAP. XXIV.

Tempore interdicti etiam sani ad pœnitentiam admittuntur: nisi sint excommunicati, qui non nisi in mortis articulo admittentur, vel nisi caussam dederint interdicto, qui non admittentur, nisi satisfaciant, vel caueant, prout possunt. Item illo tempore missæ et alia diuina officia sub pœna distributionum, sicut prius, in ecclesiis celebrantur, ianuis clausis, plane sine excommunicatis et interdictis, et sonitu campanarum. Et quater in anno alte cum campanis et ianuis apertis celebrare possunt, et, exclusis excommunicatis, interdictos admittere, ita tamen, quod hi, propter quorum excessum latum est, non appropinquent altari. In ceteris seruandum est interdictum. Et reuocata sunt priuilegia, vltra id quibuscumque concessa. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Alma mater ecclesia plerumque nonnulla rationabiliter ordinat et consulte, quæ suadente subiectorum vtilitate postmodum consultius, ac rationabilius reuocat *e*, in meliusue commutat. Sane, a nostris dudum fuit prædecessoribus constitutum, vt in terris seu locis, ecclesiastico suppositis interdicto, nulla, (certis casibus et sacramentis exceptis,) diuina celebrentur officia, vel ministrentur ecclesiastica sacramenta. Quia vero ex districtione huiusmodi statutorum excrescit indeuotio populi, pullulant hæreses, et infinita pericula animarum insurgunt, ac ecclesiis sine culpa earum debita obsequia subtrahuntur; cum fratribus nostris deliberatione habita super his diligenti, concedimus, quod tempore interdicti ab homine, vel a iure prolati, non tantummodo morientes, sed *f* etiam viuentes, tam sani etiam quam infirmi, ad pœnitentiam, (quæ propter pronitatem et facilitatem hominum ad peccandum, summe necessaria est,) licite admittantur: dum tamen excommunicati non fuerint, quos admitti, (præterquam in mortis *g* articulo,) nolumus ad eamdem. Illis etiam, propter quorum culpam, dolum vel fraudem 56) lata est sententia interdicti, vel qui ad perpetrandum delictum, cuius occasione ipsum interdictum est latum, præbuerunt auxilium, consilium vel fauorem, nisi de ipso delicto, (si sint tales, quod id facere valeant,) prius satisfecerint, vel de satisfaciendo 57) idoneam dederint cautionem, aut si satisfacere nequeunt, vel huiusmodi cautionem præstare iurauerint, quod, cum poterunt 58), satisfacient, et ad satisfactionem huiusmodi per eum, vel per eos, qui facere ipsam debent et possunt, præstandam, dabunt consilium et auxilium, ac iuxta posse suum fideliter laborabunt, non est pœnitentiæ beneficium aliquatenus concedendum. Nec tunc etiam quoad istos vel alios, qui circa hoc minime deliquerunt, (vbi ciuitas vel locus alius, seu vniuersitas interdicti exsistunt,) facienda est relaxatio 58*) interdicti, sed est eis solummodo iniungenda pœnitentia salutaris. Adiicimus præterea, quod singulis diebus in ecclesiis et monasteriis missæ celebrentur, et alia dicantur diuina officia sicut prius, submissa tamen voce et ianuis clausis, excommunicatis ac interdictis exclusis, et campanis etiam non pulsatis. Et tam canonici, quam clerici ecclesiarum, in quibus distributiones quotidianæ 59) illis, qui horis intersunt canonicis, tribuuntur, si ad officia non venerint 60) supra dicta, distributiones easdem amittant: sicut interdicto perderent non exstante, si diuinis officiis non adessent. In festiuitatibus vero natalis Domini, paschæ, ac pentecostes, et adsumtionis virginis gloriosæ, campanæ pulsentur, et ianuis apertis alta voce diuina officia sollemniter celebrentur, excommunicatis prorsus exclusis, sed interdictis admissis 61): quibus ob reuerentiam dictarum sollemnitatum, (vt 62) ipsi ad humilitatis gratiam, et reconciliationis adfectum 63) *h* facilius inclinentur,) præfatis diebus participationem permittimus diuinorum, sic tamen, quod illi, propter quorum excessum interdictum huiusmodi est prolatum, altari nullatenus appropinquent. Ceteris, quæ circa 64) obseruationem 65) interdictorum a nostris sunt prædecessoribus instituta, in suo robore duraturis, non obstantibus quibusuis priuilegiis, ecclesiis 66), monasteriis, ordinibus, religionibus, seu personis ecclesiasticis, sæcularibus, vel regularibus, exemtis et non 67) exemtis, sub quauis forma vel expressione verborum ab apostolica sede concessis. Quæ contra tenorem præsentis constitutionis nullis 68) volumus suffragari: cum quibuslibet tam sæcularibus, quam regularibus sufficere debeat, vt tempore interdicti modo præmisso diebus celebrent supra dictis.

56) *Quorum culpa, dolo vel fraude*, C. R.
57) *Satisfactione*, ibid.
58) *Potuerint*, C. H.
58*) *Relatio*, ed. Pith.
59) *Quotidie*, C. impr.
60) *Fuerint*, C. H.
61) *Sed interdictis, qui voluerint interesse, admissis*, C. R.
62) *Et vt*, C. O.
63) *Officium*, C. H.
64) *Propter*, C. R.
65) *Obseruationes*, C. H.
66) *Quibuscumque ecclesiis*, C. R.
67) *Aut non*, ibid.
68) *Nulli*, C. O.

e *Vide l.* 1. *C. de cad. toll. vbi dicit Bald. quod, sicut medicus secundum tempora alterat medicinas, ita legislator leges. Font.* f *Aliter ita:* sed et viuentes. g *Nam in mortis articulo nulla est casuum reseruatio: atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusuis peccatis et censuris absoluere possunt. ita concil. Trident. sess.* 14. *cap.* 7. *de casuum reseruatione.* h *Al.* effectum.

TITVLVS XII.
DE VERBORVM SIGNIFICATIONE 69).

CAP. I.

Declarat hic Innocentius, quid significet verbum priuilegii: recepimus vos in proprios filios ecclesiæ Romanæ: et quis locus dicatur esse desertus. Hoc dicit. Ioann. Andr.

INNOCENTIVS IV. *(ann. 1250.)*

Veniens: [*et infra.*] Per illa verba priuilegii: *in speciales et proprios ecclesiæ Romanæ filios vos recepimus 70)*: dictos fratres exemtos non intelligi, et ipsos ex illo in proprios eiusdem ecclesiæ filios fuisse receptos, quod ab alio, quam a Romano pontifice, vel legato, ab eius latere *a* destinato, interdici vel excommunicari a quoquam non valeant, declaramus. Illum locum desertum in præmissis intelligimus, qui non habitatus penitus, neque cultus fuerit, vel vltra memoriam hominum, (secundum indulgentiam Lucii,) est sub Sarracenorum potestate detentus, censentes, ecclesias, in talibus desertis locis a fratribus ipsis constructas, seu etiam construendas, in eo plena libertate gaudere, vt secundum indulgentiam Lucii, nihil ab ipsis legis diœcesanæ nomine valeat per episcopos exigi; quæ, (secundum priuilegium Alexandri,) non possint 71) interdicto, seu excommunicationi supponi: quas in locis huiusmodi dicti fratres habeant potestatem, (petita a sede apostolica licentia,) construendi 72), easque cum suis plebibus per suos clericos idoneos gubernent, qui ratione plebium examinandi episcopis præsententur: vt ab eis curam recipiant animarum, cum plebes episcopis sint subiectæ. Ceterum dicti fratres decimas de laboribus et noualibus suis, quos propriis manibus aut sumtibus excolunt, aut aliis 73) bonis, sibi a Deo præstitis, conuentibus clericorum ordinis sui, (a quibus quarta vel tertia nullatenus exigatur,) cum integritate persoluant, salua moderatione concilii generalis,

In aliis eorum possessionibus, iure communi seu quolibet alio ecclesiis parochialibus, et diœcesano episcopo reseruato 74): per declarationem autem huiusmodi nolumus defensionibus aliis, seu iuribus partium derogari.

69) *De verborum significationibus*, C. H.
70) *Recipimus*, C. R.
71) *Possunt*, C. H.
72) *Constituendi*, C. R.
73) *Et aliis*, C. H. et impr.
74) *Seruato*, C. R.

CAP. II.

Declarat manifestum et euidens esse synonyma, et idem significare, quoad casum decret. de elect. Si forte. Ioann. Andr.

NICOLAVS III. *b (ann. 1278.)*

Constitutionem felicis recordationis Gregorii papæ, prædecessoris nostri, editam in concilio Lugdunensi, vt, si forte inter cetera, quæ obiiciuntur electo, aut postulato, seu alias promouendo ad aliquam dignitatem, euidentem scientiæ, vel alium personæ defectum opponi contingat, de illo primitus cognoscatur, et, si opponentem inuentum fuerit destitui veritate, a caussæ illius prosequutione totaliter 75) sit exclusus, et alias puniatur, ac si in obiectorum probatione omnium defecisset, in illo, qui manifestum defectum in visu, auditu, et aliis corporis 76) *c* sensibus, nec non et in memoria, et etiam intellectu opponit electo, locum habere, ac quoad intentionem constitutionis ipsius, manifestum et euidens, idem supponere declaramus.

Declarat conspiratores et coniuratores, qui iurauerunt et statuerunt de non recipiendo aliquem in canonicum ad mandatum papæ, donec possent resistere. Ioann. Andr.

Ceterum canonicos cuiusuis ecclesiæ, qui statutum fecerunt sollemniter, et iuramento firmarunt, quod ecclesiam suam et se ipsos contra omnes, impetrantes canonicatum ipsius ecclesiæ, defenderent, vsque ad ius vel sententiam, quantum possent, ad iudicium domini papæ, vel specialis mandati eiusdem 77), et quod communibus expensis, ac cum procuratorio sigillo capituli sigillato eadem 78) defensio fieret: et quod, quamdiu aliquis de canonicis eiusdem ecclesiæ defensionem 79) huiusmodi, et oppositionem vellet prædicto modo subire, alii canonici non possent nec deberent recipere in canonicum, nec habere pro canonico in capitulo, vel extra capitulum, impetrantem, conspiratores et coniuratores contra 80) sanctam Romanam ecclesiam, ac libertatem, obedientiam et auctoritatem ipsius decernimus, et eosdem tamquam conspiratores ac coniuratores secundum sanctiones canonicas puniendos.

75) *Totaliter*. non est in C. H.
76) *Corporeis*, C. O.
77) *Eumdem*, C. H.
78) *Ecclesiæ*, C. R.
79) *Defensionem huiusmodi*, C. impr.
80) *Esse contra*, C. H.

Statutum de non recipiendo aliquem ad papæ mandatum, multis ex caussis est detestabile et illicitum. H. d.

Statutum quoque ipsum, (quod capitulo prælibato et singulis eius personis libertatem, obedientiam, eidem ecclesiæ Romanæ debitam, exhibendi saltem vsque ad sententiam, et *d* pontificum Romanorum 81) iudicium, seu speciale mandatum, liquido interdicit, promtum futurorum grauaminum et expensarum discrimen ingerens contra legitimas sanctiones, laudabile votum exsecrantium lites vetat, iniustam 82) litem mouere compellit, iniquæ controuersiæ seu liti cedendo, bonam fidem seu conscientiam agnoscere prohibet, et adigit ad peccandum,) conspirationem et coniurationem continere contra libertatem et auctoritatem sedis apostolicæ manifeste, ac alias detestabile, prorsusque illicitum 83) reputamus.

81) *Pontificis Romani*, C. R. et H.
82) *Etiam iniustam*, C. H.
83) *Illicite*, C. R.

CAP. III.

Constitutio amplissima, pæne cunctas declarans hæsitationes, quæ circa diui Francisci regulam contingere possunt: præsertim an fratres Minores, (quos Cordigeros vocant,) illius regulæ professores, sint ad omnia euangelii consilia obligati. Et vtrum aliquid proprium habere, et pecuniam recipere, legataque sibi relicta agnoscere valeant, cum multis aliis ambiguitatibus, hic luculentissime resolutis.

IDEM.

Exiit 84), qui seminat *e*, seminare semen suum, de sinu patris in mundum, veste scilicet humanitatis indutus Dei filius, Iesus Christus, verbum euangelicum saturus in singulos probos et reprobos, insipientes et ignaros, studiosos et desides, et iuxta prophetam colonus futurus in terra, semen suum, doctrinam euangelicam, sine delectu dispersit in omnes, qui omnia tracturus ad se, omnes saluare venerat: qui tandem se ipsum Deo patri pro salute omnium in redemtionis humanæ pretium immolauit. Licet autem hoc semen, in singulos communicatiua Dei caritate dispersum, aliud ceciderit *f* secus viam, super corda scilicet, dæmonum suggestionibus peruia, aliud supra petram, corda scilicet nullo fidei vomere penetrata, aliud inter spinas, corda scilicet hominum, diuitiarum sollicitudinibus lacerata, et ideo vnum prauis adfectibus conculcatum, aliud aridum, quia gratiæ carebat humore, reliquum vero legitur inordinatis sollicitudinibus suffocatum: aliud tamen mite cor et docile, terra bona, suscepit, hoc est Minorum fratrum mitis et docilis in paupertate ac humilitate per almum Christi confessorem, Franciscum, radicata religio, qui, ex illo vero semine germinans, germen illud per regulam sparsit in filios, quos sibi et Deo per suum ministerium in obseruatione euangelii generauit. Isti sunt filii, qui, docente Iacobo *g*, verbum, æternum Dei filium, insitum humanæ naturæ in horto virginalis vteri, potens saluare animas, in mansuetudine susceperunt. Hi sunt illius sanctæ regulæ professores, quæ euangelico fundatur eloquio *h*, vitæ Christi roboratur exemplo, fundatoris militantis ecclesiæ, apostolorum eius sermonibus actibusque firmatur. Hæc est apud Deum et patrem munda et immaculata religio, quæ, descendens a patre luminum, per eius filium exemplariter et verbaliter apostolis tradita, et deinde per Spiritum Sanctum beato Francisco, et eum sequentibus inspirata, totius in se quasi continet testimonium Trinitatis. Hæc est, cui, (attestante Paulo apostolo,) nemo de cetero debet esse molestus: quam Christus stigmatibus suæ passionis confirmauit, volens institutorem ipsius passionis suæ signis notabiliter insigniri. Sed nec sic contra fratres ipsos Minores et regulam, hostis antiqui cessauit astutia, quin potius contra eos nitens superseminare zizaniam, interdum æmulatores, agitatos inuidia, iracundia, et indiscreta inscitia, concitauit, mordentes fratres et eorum regulam, quasi illicitam, inobseruabilem, et discriminosam, caninis latratibus lacerantes, non attendentes hanc sanctam regulam, (vt prædicitur,) præceptis ac monitis salutaribus institutam, apostolicis obseruationibus roboratam, per plures Romanos pontifices *i* approbatam, et etiam per sedem apostolicam confirmatam, tot diuinis testimoniis communitam, quæ credibilia facta sunt nimis in tot sanctis viris *k*, in obseruantia huius regulæ agentibus et finientibus dies suos, quorum nonnullos sanctorum catalogo sedes eadem ex eorum vita et miraculis fecit adscribi. Ac nouissime, quasi diebus istis, per piæ memoriæ Gregorium papam nonum, prædecessorem nostrum, approbatam esse, ex euidenti vtilitate, quam de ipsa consequitur vniuersalis ecclesia, in generali Lugdunensi concilio declaratur. Nec nos minus attendimus, immo profundius cogitamus, sicut pensare debent subtilius ceteri catholicæ fidei professores: quia ipse Deus, ordinem prædictum et eius obseruatores inspiciens, sic eos ab insurgentibus in ipsos rancoribus salutari subsidio præseruauit, quod nec ipsos fluctus tempestuosos

84) Totum hoc capitulum III. abest a C. O.

a *Petr. de Anchar. negat, per hunc text. probari, legatos cognoscere posse de caussis exemtorum: quia hic est priuilegium, non ius commune. Item æquiparantur ordinariis, qui exemtos non iudicant. not. supr. de offic. leg. c. quod translationem. Font.* b *In plerisque antiquis codicib. etiam impressis ita:* Nicolaus quartus. c *Al.* corporeis.

d *Al.* et pontificis Romani, *etc.* e *In antiquioribus codicib. etiam impressis ita:* exiit, qui seminat, et infra. *et mox sequitur decretalis:* priuilegium. *ex prima etiam glossa hic constat, olim non fuisse solitam apponi integram, sed desise, id est, initium tantum.* f *Luc.* 8. g *Iac.* 1. h *Non tamen per omnia, vt in extrau quia quorumdam. §. adhuc. Font.* i *Honorium III. Innocentium III. Gregorium IX. Font.* k *Quos ponit Ant. circa finem tertiæ part. suæ chronic.*

adlisit

adſiſit, nec animos in ordine ipſo degentium conſtrauit, quin potius in vigore regulari concreſcant, et amplientur in ſuorum obſeruantia mandatorum. Verumtamen, vt ordo prædictus, (quibuslibet præciſis anfractibus,) diſtincta et pura vigeat claritate, et ſicut fratres eiuſdem ordinis, nuper in generali capitulo congregati, prouiderant, dilectis filiis generali et nonnullis aliis prouincialibus eiuſdem ordinis miniſtris, qui in capitulo ipſo conuenerant, in noſtra præſentia conſtitutis, cum ad plenam obſeruationem regulæ eiuſdem in vigore ſpiritus eorum feruere noſcatur intentio: viſum eſt nobis, (vt mordacibus huiuſmodi mordendi vias præcluderemus,) aliqua, quæ in ipſa regula videri poterant dubia, declarare, nonnulla, per prædeceſſores noſtros etiam declarata, pleniori claritate diſſerere, in aliquibus etiam, regulam ipſam contingentibus, puritati eorumdem conſcientiæ prouidere. Nos autem, qui a teneris annis ad ordinem ipſum adfectus noſtros *a* ereximus, in illis ſuccedendo, cum aliquibus eiuſdem confeſſoris ſociis, quibus eius vita et conuerſatio nota erat, ſuper ipſa regula et ſancta ipſius beati Franciſci intentione frequenti collatione tractauimus. Et tandem cardinalis, ac poſtmodum eiuſdem ordinis per prædictam ſedem gubernator et protector, et corrector effecti, conditiones prædicti ordinis ex imminenti nobis cura palpauimus in apoſtolatus officio, tam de pia intentione confeſſoris prædicti, quam de his, quæ regulam ipſam et eius obſeruantiam contingunt, ex prædictis longa etiam experientia informati, noſtros ad ordinem præfatum conuertimus cogitatus, et tam ea, quæ per eoſdem prædeceſſores approbata et declarata eſſe noſcuntur, quam etiam ipſam regulam et eam contingentia, maturitate plena diſcuſſimus. Nonnulla in præſenti ſerie ſtatuimus, declarauimus, certius approbauimus, approbata confirmauimus, edidimus, et conceſſimus, plura etiam ordinando ſerioſius et clarius, quæ infra ſcriptis articulis plenius exprimuntur: in primis, quia, (ſicut intelleximus,) ab aliquibus hæſitatur, an fratres eiuſdem ordinis tam ad conſilia, quam ad præcepta euangelii teneantur, tum quia in regulæ prædictæ principio habetur: *regula et vita Minorum fratrum hæc eſt: ſcilicet Domini noſtri Ieſu Chriſti ſanctum euangelium obſeruare, viuendo in obedientia, ſine proprio, et in caſtitate:* tum ex eo, quod in eadem regula continetur ſic: *finito vero anno probationis, recipiantur ad obedientiam, promittentes vitam iſtam ſemper et regulam obſeruare:* tum etiam, quia in fine ipſius regulæ continentur hæc verba: *paupertatem, et humilitatem, ac ſanctum euangelium Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod firmiter promiſimus, obſeruemus.*

Licet felicis recordationis Gregorius papa nonus, prædeceſſor noſter, hunc articulum et nonnullos alios eiuſdem regulæ declarauerit; quia tamen eius declaratio propter aliquorum inſurgentium in fratres et regulam inordinatos vel mordaces inſultus, et multorum poſtea emergentium caſuum conſiderandos euentus, in aliquibus obſcura, in aliquibus ſemiplena, et in multis etiam contentis in ipſa regula inſufficiens videtur; nos, obſcuritatem ac inſufficientiam huiuſmodi, præfatæ interpretationis declaratione amouere volentes, et cuiuslibet ambiguitatis ſcrupulum in eiſdem de ſingulorum mentibus plenioris expoſitionis certitudine amputare, dicimus, quod, cum in principio regulæ non abſolute, ſed cum quadam modificatione, ſeu ſpecificatione ponatur: *regula et vita Minorum fratrum hæc eſt: ſcilicet Domini noſtri Ieſu Chriſti ſanctum euangelium obſeruare, viuendo in obedientia, ſine proprio, et in caſtitate:* quæ tria eadem regula multum arcte proſequitur, et nihilominus alia nonnulla ſubnectit, præcipiendo, prohibendo, conſulendo, monendo, hortando, et ſub aliis verbis, ad aliquem modorum reducibilibus prædictorum, de intentione regulæ liquere valeat apertius, vt illud, quod in profeſſione quaſi abſolute ſubnecti videtur, *promittentes vitam iſtam ſemper et regulam obſeruare:* et quod in fine ſubiungitur: *et ſanctum euangelium Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod firmiter promiſimus, obſeruemus:* totum ad ipſius regulæ modificatum, vel determinatum, ſeu ſpecificatum, principium reducatur, videlicet ad obſeruantiam euangelii, (vt prædicitur,) per ipſam regulam, in illis tribus modificatam, vel determinatam, ſeu ſpecificatam: cum non ſit veriſimile, ipſum ſanctum verbum, ab ipſo ſemel cum quadam modificatione, vel determinatione, ſeu ſpecificatione prolatum, licet quaſi ſuccinctorie repetitum, voluiſſe in ſui repetitione data ſibi per eum modificatione ſeu ſpecificatione ſine certa cauſſa carere, et vtriusque iuris argumenta nos doceant *b*, ea, quæ in principio ad medium et ad finem, illa vero, quæ in medio, ad finem atque principium, et ea, quæ in fine, ad vtrumque vel eorum alterum ſæpe referri. Et dato, quod abſolute diceretur, omnino promitto ſanctum euangelium obſeruare: non *c* profeſſor huiuſmodi intenderet ſe ad omnem conſiliorum obſeruantiam obligare, (quod vix aut numquam poſſet ad litteram obſeruare, propter quod talis promiſſio illaqueare profitentis animum videretur.) Clare videtur, promiſſionem huiuſmodi ad alium intellectum abſque intentione promittentis non debere perſtringi: niſi vt obſeruantia euangelii ſic, ſicut tradita reperitur a Chriſto, videlicet quod præcepta vt præcepta, et conſilia vt conſilia, a promittentibus obſeruentur. Quem intellectum etiam in eiſdem verbis habuiſſe idem beatus Franciſcus in ſerie ſui proceſſus in regula patenter oſtendit, cum aliqua euangelica conſilia indicat, vt conſilia, ſub verbis monitionis, exhortationis et conſilii, nonnulla vero ſub prohibitione ac verbo præcepti. Per quod patet, quod non fuit loquentis intentio *d*, quod fratres ex profeſſione huiuſmodi regulæ ad omnia conſilia, ſicut ad præcepta euangelica tenerentur, ſed ſolum ad illa conſilia, quæ in eadem regula præceptorie vel inhibitorie, ſeu ſub verbis æquipollentibus ſunt expreſſa. Vnde nos ad fratrum eiuſdem ordinis conſcientias plenarie ſerenandas declaramus, quod ex profeſſione eiuſdem regulæ, fratres ipſi ad ea tantum euangelica obſeruanda conſilia ſunt adſtricti, quæ in ipſa regula præceptorie vel inhibitorie, ſeu ſub verbis æquipollentibus exprimuntur. Ad nonnulla vero alia per euangelium data conſilia eo magis, ſecundum exigentiam ſui ſtatus, tenentur plus, quam ceteri Chriſtiani, quo per ſtatum perfectionis, quem per profeſſionem huiuſmodi adſumſerunt, ſe obtulerunt Domino holocauſtum medullatum, per contemtum omnium mundanorum. Ad omnia autem, quæ in ipſa regula continentur, tam præcepta, quam conſilia, quam cetera ex voto profeſſionis huiuſmodi non aliter tenentur, quam eo modo, quo in regula ipſa traduntur, vt ſcilicet teneantur ad eorum *e* obſeruantiam, quæ in eadem regula ipſis ſub verbis obligatoriis indicuntur. Ceterorum vero obſeruantiam, quæ ſub verbis monitoriis, exhortatoriis, informatoriis, et inſtructoriis, ſeu quibuſcumque aliis continentur, eatenus magis condecet de bono et æquo eos proſequi, quo imitatores tanti patris effecti Chriſti ſemitas elegerunt. Porro, cum ipſa regula expreſſe contineat, quod fratres nihil ſibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem, ſitque declaratum per eumdem prædeceſſorem noſtrum, Gregorium nonum, et nonnullos alios, hoc ſeruare debere, tam in ſpeciali, quam etiam in communi, quam ſic arctam abdicationem venenoſis obtrectationibus aliquorum intentata damnauerit aſtutia: ne fratrum eorumdem perfectionis claritas in talium imperitis ſermonibus laceretur, dicimus, quod abdicatio proprietatis huiuſmodi omnium rerum non tam in ſpeciali, quam etiam in communi propter Deum meritoria eſt et ſancta, quam et Chriſtus, viam perfectionis oſtendens, verbo *f* docuit et exemplo firmauit, quamque primi fundatores militantis eccleſiæ, prout ab ipſo fonte hauſerant, volentes perfecte viuere, per doctrinæ ac vitæ exempla in eos deriuarunt. Nec his quiſquam putet obſiſtere, quod interdum dicitur Chriſtum loculos habuiſſe. Nam ſic Ieſus Chriſtus, cuius perfecta ſunt opera, in ſuis actibus viam perfectionis exercuit, quod interdum infirmorum imperfectionibus condeſcendens, et viam perfectionis extolleret, et imperfectorum infirmas ſemitas non damnaret, ſic infirmorum perſonam Chriſtus ſuſcepit in loculis, ſic et in nonnullis aliis infirma humanæ carnis adſumens, (prout euangelica teſtatur hiſtoria,) non tantum carne, ſed mente condeſcendit infirmis. Sic enim humanam naturam adſumſit, quod in ſuis operibus perfectus exſiſtens, in noſtris factus humilis, in propriis permanſit excelſus. Sic et ſummæ caritatis dignatione ad actus quoſdam, noſtræ imperfectioni conformes, inducitur, quod a ſummæ perfectionis rectitudine non curuatur. Egit namque Chriſtus et docuit opera perfectionis, egit etiam infirma, ſicut interdum et in fuga patet et loculis: ſed vtrumque perfecte perfectus exſiſtens, vt perfectis et imperfectis ſe viam ſalutis oſtenderet, qui vtroſque ſaluare venerat, qui tandem mori voluit pro vtriſque. Nec quidquam ex his inſurgat erronee, quod taliter propter Deum proprietatem omnium abdicantes, tamquam homicidæ ſui, vel tentatores Dei, viuendi diſcrimini ſe committant. Sic enim ſe ipſos committunt diuinæ prouidentiæ in viuendo, vt viam non contemnant prouiſionis humanæ; quin vel de iis, quæ offeruntur liberaliter, vel de iis, quæ mendicantur humiliter, vel de iis, quæ conquiruntur per laboricium, ſuſtententur: qui triplex viuendi modus in regula prouidetur expreſſe. Profecto, ſi (iuxta promiſſum Saluatoris,) numquam deficiet fides eccleſiæ: per conſequens nec opera miſericordiæ ſubtrahentur, ex quo Chriſti pauperibus omnis ratio diffidentiæ cuiuslibet videtur eſſe ſublata. Et quidem, vbi, (quod non eſt aliquatenus præſumendum,) hæc cuncta deficerent, ſicut nec ceteris, ſic nec ipſis fratribus, iure poli, in extremæ neceſſitatis articulo, ad prouidendum ſuſtentationi naturæ, via, omnibus extrema neceſſitate detentis conceſſa, præcluditur: cum ab omni lege extrema *g* neceſſitas ſit exemta, nec talem abdicationem proprietatis omnimodæ, renuntiationem vſus rerum cuiquam videatur inducere. Nam cum in rebus temporalibus ſit conſiderare præcipuum, proprietatem, poſſeſſionem, vſumfructum, ius vtendi, et ſimplicem facti vſum, et vltimo tamquam neceſſario egeat; licet primis carere poſſit vita mortalium: nulla prorſus poteſt eſſe profeſſio, quæ a ſe vſum neceſſariæ ſuſtentationis excludat. Verum condecens fuit ei profeſſioni, quæ ſponte deuouit Chriſtum pauperem in tanta paupertate ſectari, omnium abdicare dominium et rerum ſibi conceſſarum neceſſario vſu fore contentam. Nec per hoc, quod proprietatem vſus, et rei cuiuſque dominium a ſe abdicaſſe videtur, ſimplici vſui omnis rei renun-

a *Idem dicit Ioann. 22 in extrauag. quorumdam. verſ. nunc vero poſt princ. Font.* b *Quæ vide in gloſſ. rubr. infra eod. de reg. iur. tit. prox. Font.* c *Alit.* cum profeſſor, *etc.*

d *Ecce, ex verbis colligitur intentio. Font.* e *Verba obligatoria ſunt: teneantur, habeant, et alia, declarata in Clem. exiui. §. vt autem hæc §. præterea eum Font.* f *Extrauagant Ioann 22. quia quorumdam. declarat hæreticum adſerere, quod Chriſtus nec in ſpeciali, nec in communi proprium habuerit. Font.* g *De conſecr. diſt. 1. c. ſicut. et infr. eod. diſt. 4. c. ſanctum. c. quod non eſt. cum gl. de reg. iur. Font.*

tiasse conuincitur, qui, inquam, vsus, non iuris, sed facti tantummodo nomen habens, quod facti est tantum, in vtendo præbet vtentibus, nihil iuris, quinimmo necessariarum rerum, tam ad vitæ sustentationem, quam ad officiorum sui status exsequutionem, (excepto quod de pecunia infra subiungitur,) moderatus vsus, sed secundum eorum regulam et veritatem omnimodam, concessus est fratribus: quibus rebus fratres licite vti possent, durante concedentis licentia, et iuxta id, quod in præsenti serie continetur. Nec his obuiare dignoscitur, quod ciuilis prouidentia in humanis rebus humane constituit, videlicet non posse vsum vel vsumfructum a dominio perpetuo *a* separari, quod, ne dominium dominis, (semper abscedente vsu,) redderetur inutile, temporalem vtilitatem tantum in constituendo prospiciens ista decreuit. Retentio namque dominii talium rerum, cum concessione usus facta pauperibus, non est infructuosa domino; cum sit meritoria ad æterna, et professioni pauperum opportuna: quæ tanto sibi censetur vtilior, quanto commutat temporalia pro æternis. Profecto, non fuit confessoris Christi regulam instituentis intentio, quin immo contrarium in ipsa conscripsit, contrarium viuendo seruauit: cum et ipse temporalibus ad necessitatem vsus fuerit, et in pluribus locis in regula vsum talem licere fratribus manifestet. Dicit namque in regula, quod clerici faciant diuinum officium, ex quo habere poterunt breuiaria, ex hoc patenter insinuans, quod fratres sui habituri essent vsum breuiarii et librorum, qui sunt ad diuinum officium opportuni. In alio quoque capitulo dicitur, quod ministri et custodes pro necessitatibus infirmorum, et aliis fratribus induendis, per amicos spiritales sollicitam curam gerant, secundum loca et tempora et frigidas regiones, sicut eorum necessitati viderint expedire. Alibi etiam exhortans fratres, per congruum laboris exercitium ad otium euitandum, dicit, quod de mercede laboris pro se et suis fratribus corporis necessaria recipiant. In alio quoque capitulo continetur, quod fratres vadant pro eleemosynis confidenter. Habetur *b* etiam in eadem regula, quod in prædicatione, quam fratres faciunt, sint examinata et casta eorum eloquia ad vtilitatem et ædificationem populi, adnuntiando eis vitia et virtutes, pœnam et gloriam. Sed constans est, quod hæc præsupponunt scientiam, scientia requirit studium, exercitium vero studii conuenienter haberi non potest, sine vsu librorum *c*. Ex quibus omnibus satis claret, ex regula ad victum, vestitum, diuinum cultum et sapientiale studium, necessarium rerum vsum fratribus esse concessum. Patet itaque sane intelligentibus ex prædictis, regulam quoad abdicationem huiusmodi, non solum obseruabilem, possibilem et licitam, sed meritoriam et perfectam, et eo magis meritoriam, quo per ipsam professores ipsius magis a temporalibus propter Deum, (sicut prædicitur,) elongantur. Ad hæc cum fratres ipsi nihil sibi in speciali adquirere, vel eorum ordini possint etiam in communi, et cum aliquid propter Deum ipsis offertur, conceditur, vel donatur, ea, (si secus non exprimat,) offerentis, concedentis, vel donantis, verisimiliter credatur intentio, vt rem huiusmodi oblatam, concessam, vel donatam perfecte concedat, donec auferat, a se abdicet, ac in alios transferre cupiat propter Deum, nec sit persona, in quam loco Dei congruentius huiusmodi rei dominium transferat, quam sedes præfata vel persona Rom. pontificis Christi vicarii, qui pater est omnium, et fratrum Minorum nihilominus specialis; ne talium rerum sub incerto videatur esse dominium, cum patri filius suo modo, seruus domino, et monachus monasterio res, sibi oblatas, concessas vel donatas, adquirant: omnium vtensilium et librorum, ac eorum mobilium præsentium et futurorum, quæ et quorum vsumfructum scilicet ordinibus vel fratribus ipsis licet habere, proprietatem et dominium *d*, (quod et fel. record. Innoc. papa IV. prædec. noster, fecisse dignoscitur,) in nos et Romanam ecclesiam plene et libere pertinere hac præsenti constitutione, in perpetuum valitura, sancimus. Præterea loca, emta de eleemosynis diuersis, et oblata seu concessa fratribus, sub quacumque forma verborum, (licet fratres sibi cauere debeant, quod huiusmodi verbis, statui suo incompetentibus, non vtantur,) a diuersis seu pro indiuiso possidentibus, seu certas partes in ipsis locis habentibus, in quibus ipsi possidentes pro indiuiso, seu certas partes habentes, nihil sibi in oblatione seu concessione huiusmodi reseruarint, similiter et in ius et dominium ac proprietatem nostram et ecclesiæ prædictæ eadem auctoritate suscipimus. Loca vero seu domos, pro habitatione fratrum a singulari persona, vel collegio, vel ipsis fratribus ex integro concedenda seu etiam offerenda, (si talia de voluntate conferentis fratres inhabitare contigerit,) perseuerante tantum voluntate concedentis inhabitent, ac illa libere, præter ecclesiam et oratoria, ad ecclesiam destinata, et cœmeterium, (quæ tam ad præsentia, quam ad futura, in ius et proprietatem nostram et prædictæ Romanæ ecclesiæ simili modo et auctoritate recipimus,) mutata concedentis voluntate, ac ipsis fratribus patefacta dimittant. In quorum locorum dominio seu proprietate nihil nobis vel præfatæ Romanæ ecclesiæ retinemus omnino: nisi ea specialiter de nostro seu ipsius Romanæ ecclesiæ recipiantur adsensu. Et si in eisdem locis reseruauerit dominium sibi in concedendo concedens: præter inhabitationem fratrum speciale *e* dominium in ius ecclesiæ sæpe dictæ non transeat, sed potius plene liberum maneat concedenti. Insuper nec vtensilia, nec alia præter eorum vsum ad necessitatem et officiorum sui status exsequutionem, (non enim omnium rerum vsum habere debent, vt dictum est,) ad vllam superfluitatem, diuitias, seu copiam, quæ deroget paupertati, vel ad thesaurizationem, vel eo animo, vt ea distrahant siue vendant, recipiant, nec sub colore prouidentiæ in futurum, nec alia occasione: quin immo in omnibus appareat in eis, quoad dominium omnimoda abdicatio, et in vsu necessitas. Hoc autem secundum exigentiam personarum et locorum, ministri et custodes simul et separatim in suis administrationibus et custodiis cum discretione disponant; cum de talibus interdum personarum qualitas, temporum varietas, locorum conditio, et nonnullæ aliæ circumstantiæ plus minusue, ac aliter prouideri requirant: ista tamen sic faciant, quod semper in eis et eorum actibus paupertas sancta reluceat, prout ipsis ex eorum regula inuenitur indicta. Ceterum cum in eadem regula sit super præcepti districtione prohibitum, ne fratres recipiant per se, vel per alios denarios vel pecuniam vllo modo, idque fratres in perpetuum seruare cupiant, et velut iniunctum, necesse habeant adimplere; ne ipsorum puritas in huiusmodi obseruatione præcepti maculetur in aliquo, et ne fratrum conscientiæ aliquibus aculeis stimulentur; articulum istum propter detrahentium morsus profundius, quam nostri prædecessores fecerint, adsumentes, ac ipsum clarioribus determinationibus prosequentes, dicimus in primis, quod fratres ipsi a mutuis contrahendis abstineant: cum eis mutuum contrahere, (ipsorum statu considerato,) non liceat *f*. Possint tamen ipsi pro satisfactione facienda, pro eorum necessitatibus, quæ pro tempore occurrerint, (cessantibus eleemosynis, de quibus satisfieri commode tunc non posset,) circa cuiuslibet obligationis vinculum dicere, quod per eleemosynas et alios amicos fratrum ad solutionem huiusmodi faciendam intendant fideliter laborare. Quo casu procuretur a fratribus, quod ille, qui dabit eleemosynam, per se vel per alium, non nominandum ab ipsis, si fieri poterit, sed ab eo prius iuxta suum beneplacitum adsumendum, huiusmodi satisfactionem faciat in totum vel in partem, prout sibi Dominus inspirabit. Si tamen ipse hoc nollet facere, vel non posset, vel quia recessus eius immineat, aut quia, quibus hoc velit committere, notitiam non habet fidelium personarum, seu quacumque alia occasione vel caussa: declaramus et dicimus, quod in nullo regulæ puritas infringitur, aut quomodolibet ipsius obseruantia maculatur, si fratres ipsi alicuius vel aliquorum sibi curent dare notitiam, vel aliquos seu aliquem nominare, aut etiam præsentare, cui vel quibus, si eleemosynam facienti placuit, committi possit exsequutio prædictorum, ac ipsius habeatur adsensus super subrogationibus infra scriptis, ita tamen, quod penes ipsum dantem, dominio, proprietate, ac possessione ipsius pecuniæ cum libera potestate reuocandi sibi pecuniam ipsam semper vsque ad conuersionem ipsius in rem deputatam, plene, libere, ac integre remanentibus, in ipsa pecunia nihil omnino fratres iuris habeant, nec administrationem, seu dispensationem, nec contra personam nominatam, vel non nominatam ab eis, cuiuscumque conditionis exsistat, in iudicio, vel extra, actionem, persequutionem, aut aliquod aliud ius intentent, qualitercumque persona prædicta in commissione huiusmodi se habeat. Liceat tamen fratribus suas necessitates insinuare, ac specificare, vel exponere personæ prædictæ, ac eam rogare, quod soluat *g*. Possint etiam personam eamdem exhortari ac inducere, quod fideliter in re commissa se habeat, et animæ suæ saluti in commissa sibi exsequutione prouideat, ita tamen, quod ab omni eiusdem pecuniæ administratione, seu dispensatione, et contra prædictam personam actione seu persequutione, (vt prædictum est,) fratres abstineant omni modo. Si vero personam huiusmodi nominatam, vel non nominatam a fratribus, (quo minus per se possit exsequi, quod prædicitur,) contigerit per absentiam, infirmitatem, voluntatem, seu locorum distantiam, ad quæ ipse nollet accedere, in quibus esset solutio seu satisfactio facienda, vel per occasionem aliam impediri: liceat fratribus cum conscientiæ puritate quamdam aliam personam subrogandam ad præmissa in nominando et aliis, (si ad primum dantem non possint, vel nolint habere recursum,) cum ista persona facere, sicut supra proxime declarauimus, eis licere cum prima. Duarum enim personarum ministerium per viam subrogationis, (vt dictum est,) communius et generalius videtur posse in prædictorum exsequutione sufficere, cum prædicta satisfactio præsumatur posse celeriter expediri. Si tamen, (vt interdum dictum est,) propter locorum distantiam, in quibus esset satisfactio facienda, et conditiones seu circumstantias alias, casus emergeret, in quo videretur plurium personarum subrogandarum ministerium opportunum: liceat ipsis fratribus in hoc casu iuxta negotii qualitatem, (seruato

a *Vide l. omnium. ff. de vsufr. l. antiquas. C. eod. Font.* b *Vide conc. Trid. seſſ. 5. de reform. c. 2.* c *Libri sunt ad scientiam necessarii. Vide Oldrad. cons. 84. incip. an expediat habere multos libros.* d *De hoc dominio vide extrauag. Ioann. 22. incip. ad conditorem canonum. tit. de verb. signif. et extrauag. quorumdam. eod. tit.*

e *Al.* tale. f *Quia tibi de meo fit tuum, quod pronomen fratri Minori non conuenit: et hanc prouisionem circa pecuniam approbat Clement. exiui. ibi videas §. porro. vsque ad §. proinde. Font.* g *Quid de heredibus talis personæ, vide infra eod. §. in eo vero casu. Font.*

modo

modo prædicto,) plures personas adsumere, nominare, seu præsentare ad istud ministerium exsequendum. Et quia oportet et expedit fratrum necessitatibus, non solum illis, pro quibus iam esset solutio seu satisfactio facienda, (vt superius proxime dictum est,) sed etiam imminentibus, siue tales necessitates ingruentes immineant, quæ breui tempore expediri valeant, siue tales, (licet paucæ comparatiue,) quarum prouisio ex sui conditione necessario tractum *a* temporis habet, vt in libris scribendis, ecclesiis seu ædificiis ad vsum habitationis ipsorum construendis, libris et pannis, in locis remotis emendis, et aliis similibus, si quæ occurrerint, cum moderamine supra dicto salubriter prouideri: sic in istis necessitatibus clare distinguimus, sic in eis fratres posse tute et salua conscientia procedere declaramus, videlicet vt ingruenti vel imminenti necessitate, quæ breui tempore, vel quæ interdum ex aliquibus circumstantiis non sic breui, (vt supra in proximo casu dictum est,) valeat expediri, tam quoad dantem eleemosynam, quam quoad nominatum vel substitutum, in omnibus et per omnia, (sicut in articulo solutionis, pro necessitatibus præteritis faciendæ, supra proxime declarauimus,) procedatur. In ea vero necessitate, quantumcumque præsentialiter ingruenti, quæ tamen ex qualitate sui, (vt prædicitur,) tractum temporis habet innexum *b*, quia in eo casu verisimile est, quod tum ratione distantiæ locorum, quæ expeditio necessitatis ipsius ex sui conditione requireret, tum etiam circumstantiarum ipsius necessitatis ratione pensata frequenter casus acciderent, in quibus ad expeditionem necessitatis huiusmodi oporteret, quod per diuersas manus et personas transiret pecunia, necessitati huiusmodi deputata, quarum omnium personarum impossibile quasi esset, dominum principalem, pro ipsa necessitate pecuniam deputantem, seu etiam substitutum ab eo, et tertium, etiam ab ipso substituto, (si casus talis accideret,) postea subrogatum, habere notitiam, declaramus, et dicimus, quod in hoc articulo, præter dictos duos modos in necessitatibus præteritis et ingruentibus, quæ possint breui tempore, vel interdum non breui, (vt supra exprimitur,) expediri, (vt prædiximus,) obseruandos, ad obseruandam ipsius regulæ ac professorum eius omnimodam puritatem. Quodsi præsto sit eleemosynæ huiusmodi elargitor, vel eius nuntius, qui possit hoc facere et velit; expresse illi prædicatur a fratribus, quod sibi placeat, vt, (dominio talis pecuniæ cum libera potestate reuocandi sibi pecuniam ipsam, penes ipsum semper vsque ad conuersionem ipsius in rem deputatam, libere remanente, vt in aliis duobus casibus superius dictum est,) per quorumcumque manus pecunia seu eleemosyna ipsa tractetur, siue personas, ab eo vel a fratribus nominatas, totum suo consensu, voluntate ac auctoritate procedat: quo adsensum suum præbente prædictis, secure fratres re emta vel adquisita de illa pecunia, per quemcumque, (iuxta modum adnotatum superius,) vti possint. Ad maiorem autem prædictorum omnium claritatem hac in perpetuum valitura prouisionis serie declaramus, quod fratres, (præfatis modis, vt prædicitur, circa pecuniam in supportandis eorum præteritis et ingruentibus necessitatibus obseruatis,) non intelligantur, nec dici possint per se vel per interpositam personam pecuniam recipere, contra regulam vel professionis sui ordinis puritatem: cum manifeste pateat ex præmissis, ipsos fratres non solum a receptione, proprietate, dominio, siue vsu ipsius pecuniæ, verum etiam a contrectatione qualibet ipsius, et ab ea pecunia penitus alienos. In eo vero casu, quando, (antequam ipsa pecunia in licitum rei habendæ vel vtendæ commercium sit conuersa,) concedentem pecuniam mori contigerit,) si concedens in concedendo dixerit vel expresserit, quod persona deputata pecuniam ipsam in necessarium vsum fratrum expenderet, quidquid de ipso concedente viuendo vel moriendo contingeret, siue concedens huiusmodi heredem reliquerit, siue non, possint fratres ad personam deputatam, (non obstante concedentis morte, vel heredis contradictione,) pro ipsa pecunia expendenda recurrere *c*, sicut poterant ad ipsum dominum concedentem. Quia vero puritatem ipsius ordinis intima cordis adfectione zelamus; cum in prædictis casibus ad determinatam necessitatem, (vt prædicitur,) per aliquem pecuniam concedi contigerit; concedens pecuniam rogari possit a fratribus, quod, si quid de pecunia ipsa, (habita necessitate determinata,) supererit, consentiat ipse concedens, quod residuum præfatæ pecuniæ in res alias pro aliis ipsorum fratrum prædictis necessitatibus conuertatur: quo non consentiente prædictis, ipsum residuum, (si quod fuerit,) restituatur eidem. Caueant tamen fratres, quod sollicite se coaptent, vt non plus scienter concedi consentiant, quam verisimiliter æstimari possit, rem necessariam, pro qua pecunia ipsa conceditur, valituram.

Et quia *d* prædictorum seriosa expositione a dante vel recipiente de facili possit errari; vt clarius vtilitati dantium, puritati ordinis, simplicitati aliquorum simplicium, saluti animarum hinc inde securius consulatur: intellectum illum, qui satis in hoc casu a sane intelligente percipitur, præsentis ac in æternum valituræ constitutionis serie lucidamus, volentes illum ad communem deduci notitiam, videlicet quod semper, quando pecunia fratribus ipsis mittitur vel offertur, (nisi expresse per mittentem vel offerentem aliud exprimatur,) prædictis modis prorsus obligata intelligatur et missa.

Non enim verisimile est, aliquem eleemosynæ suæ sine expressione modum illum præfigere, per quem et donans merito, vel illi *e*, quorum necessitatibus intendit per domum huiusmodi prouideri *f*, vel effectu doni, vel suæ conscientiæ puritate fraudentur. Ad hæc quia fratribus ipsis interdum in vltimis voluntatibus sub diuersis modis nonnulla legantur, nec expresse, quid de his agendum sit, in regula vel prædecessorum nostrorum declarationibus continetur: ne in ipsis dubitari contingat in posterum, prouidendo legantibus, et fratrum conscientiis præcauendo, declaramus, ordinamus, et dicimus, quod, si testator modum, secundum quem fratribus, (eorum conditione inspecta,) recipere non liceret, exprimat in legando, vt si legaret fratribus vineam vel agrum ad excolendum, domum ad locandum, vel similia verba in similibus proferret, aut modos similes in relinquendo seruaret, a tali legato et eius receptione per omnem modum fratres abstineant. Si vero modum licitum fratribus in legando testator expresserit, vt, si diceret: *lego pecuniam pro fratrum necessitatibus expendendam, vel domum, agrum, vineam et similia, ad hoc, quod per certam personam vel personas idoneas distrahantur, et pecunia, de rebus ipsis accepta, in ædificia vel alia fratrum necessaria conuertatur:* aut in legando similibus modis vel verbis vtatur: in hoc casu illud in omnibus et per omnia, (consideratis eorum necessitatibus et moderaminibus supra dictis,) quantum ad fratres, seruari decernimus, quod per nos est superius in concessis pecuniariis eleemosynis declaratum. Ad quæ legata soluenda tam heredes testatorum, quam exsequutores se liberales exhibeant: et etiam prælati et sæculares *g*, quibus de iure vel consuetudine prouisio ista competeret, (cum expedierit,) se ex officio suo promtos exhibeant, ad pias voluntates deficientium adimplendas.

Nam et nos etiam per modos licitos, et fratrum regulæ congruos, intendimus prouidere, quod heredum cupiditas legitimis ictibus feriatur: ne pia defunctorum destituatur intentio, ac ipsi fratres pauperes opportunis auxiliis non fraudentur. Si vero fratribus ipsis generaliter aliquid absque modi expressione legetur: in hoc legato, sic indeterminate relicto, in omnibus et per omnia intelligi ac seruari volumus, et in perpetuum præsenti constitutione iubemus, quod supra in pecunia seu eleemosyna, fratribus indeterminate oblata vel missa, voluimus ac expressimus obseruari, videlicet vt sub modo licito fratribus intelligatur esse relictum, ita, quod nec legans merito, nec fratres ipsi effectu relicti fraudentur.

Quia vero libros et alia mobilia, quibus tam ordo quam fratres vtuntur, quorum dominium, (cum non sint dominii aliorum,) ad præfatam ecclesiam specialiter spectare dignoscitur, interdum contingit seu expedit vendi, vel etiam commutari; fratrum vtilitatibus et eorum conscientiis prouidere volentes, eadem auctoritate concedimus, vt commutatio talium rerum, et ad eas res, quarum vsum fratribus licet habere, de generalium et prouincialium ministrorum in suis administrationibus coniunctim vel diuisim auctoritate procedat: quibus etiam de dispositione vsus talium rerum concedimus ordinare. Si vero res huiusmodi æstimato pretio vendi contingat; cum fratribus ipsis per se vel per alium recipere pecuniam, (regula prohibente,) non liceat: ordinamus et volumus, quod talis pecunia seu pretium recipiatur et expendatur in rem licitam, cuius vsum fratribus licet habere, per procuratorem, a præfata sede, vel a cardinali, gubernationem per ipsam sedem gerenti, eiusdem ordinis deputandum, iuxta modum, in superioribus necessitatibus præteritis et ingruentibus ordinatum. De vilibus autem mobilibus, vel parum valentibus, liceat ex præsenti nostra concessione fratribus, (pietatis seu deuotionis intuitu, vel pro alia honesta et rationabili caussa,) obtenta super hoc prius superiorum suorum licentia, iuxta quod inter fratres in generali, vel in prouincialibus capitulis, tam de ipsis rebus vilibus seu parum valentibus, et earum valore, quam præfata licentia, scilicet, a quibus et qualiter sit habenda, exstiterit ordinatum, intra et extra ordinem aliis elargiri *h*. Licet autem contineatur in regula, quod fratres habeant vnam tunicam cum caputio, et aliam sine caputio; et videri possit illa fuisse instituentis intentio, quod, necessitate cessante, pluribus non vtantur; declaramus, quod possint fratres de licentia ministrorum et custodum coniunctim et diuisim in administrationibus, sibi commissis, cum eis videbitur, (pensatis necessitatibus et aliis circumstantiis, quæ secundum Deum et regulam attendendæ videntur,) vti pluribus, nec per hoc videantur a regula deuiare: cum etiam in ipsa dicatur expresse, quod ministri et custodes de infirmorum necessitatibus, et fratribus induendis sollicitam curam gerant, secundum loca et tempora, et frigidas regiones. Et quamquam prædicta regula contineat, quod de fratribus induendis et necessitatibus infirmorum ministri tantum et custodes sollicitam curam gerant, et dictio illa: *tantum* i, adeo ministros et custodes in hac cura perstringere videatur, quod ab ea ceteros prima facie excludat; quia tamen sollicite considerare nos conuenit, et tempus regulæ institutæ, quo fratres isti ad comparationem præsentem numero pauci erant, et forsan ministri et

a *Al.* tractu. b *Al.* adnexum. c *Obseruatis modo et forma. §. ita tamen. supr. eod. Font.* d *Al. ita:* et quia in prædictorum, *etc.*

e *Al.* et illi. f *Al.* prouidere. g *Nota, quod iudex sæcularis interponit se circa legata pia. Font.* h *Vide Clem. exi i. §. praterea. et extrauag. quorumdam. §. in primis. Font.* i *Nota, quod constitutio ex ratione superuenienti ampliatur.*

custodes videbantur tunc ad ista procuranda posse sufficere, ac nihilominus multiplicationes fratrum, et moderni temporis qualitatem, nec sit verisimile, beatum Franciscum, institutorem regulae vel ipsis ministris et custodibus impossibilitatis iugum voluisse praefigere, vel ex ipsius impossibilitatis consequentia fratres ipsos suis necessitatibus velle carere: concedimus, quod ipsi ministri et custodes possint per alios huiusmodi curae sollicitudinem exercere. Debent etiam et alii fratres curam huiusmodi, quae praefatis ministris et custodibus praecipue incumbit ex hac regula, cum sibi ab illis commissa fuerit, gerere diligenter. Continetur quoque in regula, quod fratres, quibus gratiam dedit Dominus laborandi, laborent fideliter et deuote, ita, quod, (excluso otio, animae inimico,) sanctae orationis et deuotionis spiritum non exstinguant. Quia vero ex verbo isto fratres ipsos de otiositate vitae, et de regulae transgressione improbe notare interdum hactenus aliqui sunt conati; nos, morsus huiusmodi nefarios reprimentes, declaramus, quod, consideratis verbis praedictis, et forma seu modo loquendi, sub quibus fratres ad huiusmodi exercitium inducuntur, non videtur ea fuisse instituentis intentio, quod vacantes studio vel diuinis officiis et ministeriis exsequendis, manuali labori seu operationi subiiceret, vel ad hoc illos arctaret: cum exemplo Christi et multorum sanctorum patrum, labor iste spiritualis tanto illi praeponderet, quanto, quae sunt animae, corporalibus praeferuntur. Ad alios vero, qui se in praedictis spiritualibus operibus non exercent *a*, nisi tales aliorum fratrum licitis seruitiis occupentur, (ne otiose viuant,) verba praedicta declaramus extendi: nisi et tales tam excellentis et notabilis contemplationis et orationis exsisterent, quod merito propter hoc non essent a tanto bono pro huiusmodi exercitio subtrahendi. Fratres enim quicumque, studio vel diuinis ministeriis non vacantes, sed aliorum fratrum, studio vel aliis diuinis officiis et ministeriis vacantium, seruitiis inhaerentes tantum, pro seruitiis eisdem cum ipsis, quibus seruiunt, sustentari merentur: quod adstruitur illa aequa lege, qua strenuus pugnator ille *b* Dauid iuste decreuit, videlicet quod descendentium ad praelium, et remanentium ad sarcinas, portio aequaretur. Verum quia expresse continetur in regula, quod fratres non praedicent *c* in episcopatu alicuius episcopi, cum ab eo illis fuerit contradictum; nos, in hoc et deferentes regulae, et nihilominus auctoritatem apostolicae plenitudinis conseruantes, dicimus, quod praedictum verbum ad litteram, sicut regula ipsa protulit, obseruetur: nisi per sedem apost. circa hoc pro vtilitate populi Christiani sit concessum, vel ordinatum aliud, vel in posterum concedatur, seu etiam ordinetur *d*. Et quia in eodem capitulo regulae immediate subiungitur, quod nullus fratrum populo penitus audeat praedicare, nisi a ministro generali fuerit examinatus, et etiam approbatus, ac ab eo praedicationis officium sibi sit concessum; nos, et statum praeteritum ipsius ordinis in paucitate sui, et modernum in ampliato fratrum numero, ac vtilitatem animarum, (vt condecet,) aduertentes, concedimus, nedum generalem examinare et approbare fratres, praedicaturos in populis, ac illis concedere licentiam praedicandi, quatenus personae idoneitatem et praedicationis officium licentia ipsa respiceret, prout in regula continetur, verum etiam prouinciales ministri hoc possint in capitulis prouincialibus cum definitoribus, quod etiam hodie obseruari dicitur, et in fratrum priuilegiis contineri: quam quidem licentiam praefati ministri reuocare et suspendere valeant et arctare, sicut et quando id eis videbitur expedire. Sed quoniam in desideriis nostris hoc geritur, vt ad Dei gloriam salus proficiat animarum, ac dicto ordini, per quem iugiter ad amorem diuinum adfectio Christianae religionis accenditur, meritum et numerus augeatur: concedimus et praesenti statuto firmamus, licere non solum generali, sed etiam prouincialibus ministris personas, fugientes a saeculo, in fratres recipere, quae ministrorum prouincialium licentia per ipsum generalem, (sicut expedire viderit,) possit arctari. Vicarii vero prouincialium ministrorum ex officio vicariae licentiam hanc sibi nouerint interdictam: nisi per ministros eosdem, (quibus hoc posse committere vicariis et aliis licere decernimus,) hoc ipsis vicariis specialiter committatur. Caueant tamen ipsi prouinciales, quod hoc non indiscrete, non passim, sed sic considerate committant, vt illos, quibus hoc committi contigerit, fidelibus consiliis fulciant, quo omnia discrete procedant. Nec indifferenter omnes admittantur ad ordinem, sed illi tantum, qui, suffragantibus eis litteratura, idoneitate, vel aliis circumstantiis, possint vtiles esse ordini, sibique per vitae meritum, ac aliis proficere per exemplum. Insuper dubitantibus fratribus praedicti ordinis, an pro eo, quod in regula dicitur, vt, decedente generali ministro, a prouincialibus ministris et custodibus in capitulo pentecostes fiat electio successoris, omnium custodum multitudinem oporteat ad generale capitulum conuenire, aut, (vt omnia cum maiori tranquillitate tractentur,) sufficere possit, vt aliqui de singulis prouinciis, qui vocem habeant aliorum, intersint, taliter respondemus, vt scilicet singularum prouinciarum custodes vnum ex se constituant, quem cum suo prouinciali ministro pro se ipsis ad capitulum dirigant, voces aut vices suas committentes eidem. Quod etiam constituerint per se ipsos, statutum huiusmodi duximus adprobandum: quod idem praedecessor noster Gregorius nonus in casu huiusmodi dicitur respondisse. Denique *e* quia continetur in regula supra dicta, quod fratres non ingrediantur monasteria monacharum, praeter illos, quibus a sede praedicta concessa fuerit licentia specialis; quamquam hoc de monasteriis pauperum monialium inclusarum fratres attentius intelligendum esse crediderint; cum eorum sedes praefata curam habeat specialem, et intellectus huiusmodi per constitutionem quamdam tempore regulae datae, viuente adhuc B. Francisco, per prouinciales ministros fuisse credatur in generali capitulo declaratus: iidem fratres certificari nihilominus postulauerunt, an hoc de omnibus generaliter, cum regula nullum excipiat, an de illis solum monasteriis monialium praedictarum debeat intelligi. Nos vtique generaliter id esse prohibitum de quarumlibet coenobiis monialium respondemus; et nomine monasterii volumus claustrum, domos, et officinas interiores intelligi, pro eo, quod ad alia loca, vbi homines saeculares conueniunt, possunt fratres illi caussa praedicationis vel eleemosynae petendae accedere, iis, quibus id a superioribus suis pro sua fuerit maturitate vel idoneitate concessum, exceptis, seu pro praedictarum monasteriis inclusarum, ad quae nulli datur accedendi facultas sine sedis eiusdem licentia speciali: quod etiam ipsum idem praedecessor noster Gregor. IX. in eo casu dicitur respondisse. Ceterum sanctae memoriae confessor Christi, Franciscus, mandasse dicitur circa vltimum vitae suae, (cuius mandatum, ipsius dicitur testamentum,) quod verba ipsius regulae non glossentur, et, (vt verbis vtamur eisdem,) quod sic, vel sic intelligi debeat, non dicatur, adiiciens quod fratres nullo modo litteras aliquas ab apostolica sede petant, et alia quaedam interserens, quae non possent sine multa difficultate seruari, propter quod fratres haesitantes, an tenerentur ad obseruantiam testamenti praedicti, dubitationem huiusmodi per eumdem praedecessorem nostrum, Gregor. IX. petierunt de ipsorum conscientiis amoueri, qui, (sicut adseritur,) attendens periculum animarum, et difficultates, quas propter hoc possent incurrere, dubietatem de ipsorum conscientiis amouendo, dixit, fratres ipsos ad ipsius mandati obseruantiam non teneri, quod sine consensu fratrum, et maxime ministrorum, quos vniuersos tangebat, obligare nequiuit, nec successorem suum quomodolibet obligauit: cum non habeat imperium par in parem. Nos autem circa praesentem articulum nihil duximus innouandum *f*. Ad hoc a nonnullis praedecessoribus nostris Romanis pontificibus circa declarationem ipsius regulae, et ipsam regulam contingentia, diuersas litteras intelleximus emanasse. Sed nec per hoc mordacium praedictorum contra regulam ipsam et fratres quieuit insultus: nec per ipsas litteras statui fratrum prouidere *g* in multis, in quibus de nouo vel aliter necessario prouidendum esse multorum postea casuum contingentium experientia indicauit. Nos itaque, ne litterarum huiusmodi et praesentis constitutionis diuersitas vel intellectus aduersitas in praedictorum obseruatione fratrum animos perturbaret, et vt plenius, clarius et certius eorum statui et obseruantiae praedictae regulae consulatur in omnibus et singulis illis articulis, quos constitutio ipsa continet, quamquam ipsi vel eorum aliqui contineantur in aliis litteris apostolicis supra dictis, hanc nostram constitutionem, declarationem, seu ordinationem tantum a fratribus ipsis praecise, ac inuiolabiliter decernimus perpetuis temporibus obseruandam. Cum igitur ex praedictis et aliis, per nos cum multa maturitate discussis, regula ipsa licita, sancta, perfecta, et obseruabilis, nec vlli patens discrimini euidenter appareat: illa et omnia supra scripta per nos statuta, ordinata, concessa, disposita, decreta, declarata etiam et suppleta, de apostolicae potestatis plenitudine approbamus, confirmamus, et volumus exsistere perpetuae firmitatis, in virtute obedientiae districte praecipientes, quod haec constitutio, sicut ceterae constitutiones, vel decretales epistolae, legatur in scholis. Et quia sub colore liciti nonnulli contra fratres ipsos et regulam in legendo, exponendo, atque glossando possent dirum virus suae iniquitatis effundere, ac ipsius constitutionis intellectum ipsum in diuersas et aduersas sententias producentes suis adinuentionibus deprauare, et opinionum diuersitas ac distortio intellectus multorum pios animos posset inuoluere, et a religionis ingressu multorum corda subtrahere: talium detrahentium vitanda peruersitas cogit nos viam ipsis ad praedicta praecludere, et certum procedendi modum hanc constitutionem legentibus praefinire. Itaque sub poena excommunicationis et priuationis officii ac beneficii districte praecipimus, vt praesens constitutio, cum ipsam legi contigerit, sicut prolata est, sic fideliter exponatur ad litteram: concordantiae, contrarietates, seu diuersae vel aduersae opiniones a lectoribus seu expositoribus nullatenus inducantur. Super ipsa constitutione glossae non fiant, (nisi forsan, per quas verbum vel verbi sensus, seu constructio, vel ipsa constructio quasi grammaticaliter ad litteram vel intelligibilius exponatur.) Nec intellectus ipsius per legentem deprauetur in aliquo, seu distorqueatur ad aliud, quam littera ipsa sonat. Et ne secundum praedicta contra detractores huiusmodi oporteat vlterius laborare: vniuersis

a *Hoc est, non concionantur ad plebem, non psallunt, non legunt. Font.* b 1. *Libr. Reg. c.* 30. c *Vide omnino conc. Trid. sess.* 5. *de reform. c.* 2. *et sess.* 24. *de reform. c.* 4. d *Nota bene, quod papa potest constituere expresse contra constitutionem alicuius facti: etiamsi vita et constitutio sua sit per alios pontifices approbata. Font.*

e *Vide concil. Trident. sess.* 25. *tit. de regularibus et monialibus, capit.* 5. *et extrau. Pii papae V. incip. et si mendicantium.* f *Vide hunc §. et §. quia sub colore. auth. si qua mulier. C. de sacr. eccl. et Bald. l. non dubium. C. de leg. Font.* g *Al.* prouidetur.

ac

ac singulis cuiuscumque præeminentiæ, conditionis aut status, districte præcipimus, ne contra prædictam regulam et statum fratrum prædictorum, seu contra præmissa per nos statuta, ordinata, concessa, disposita, decreta, declarata, suppleta, approbata, et etiam confirmata, dogmatizent, scribant, determinent, prædicent, seu praue loquantur publice vel occulte. Sed si quid penes aliquem in his ambiguitatis emerserit; ad culmen prædictæ sedis apostolicæ deducatur, vt ex auctoritate apostolica sua in hoc manifestetur intentio: cui soli concessum est in his statuta condere, et edita declarare. Glossantes vero in scriptis constitutionem ipsam aliter, quam eo modo, quem diximus, doctores vero insuper et lectores, dum docent in publico, ex certa scientia et deliberate intellectum constitutionis huiusmodi deprauantes, facientes quoque commentum, scripturas, seu libellos, ac ex certa scientia et deliberate determinantes in scholis, seu prædicantes contra prædicta, vel aliqua seu aliquod prædictorum, (non obstantibus aliquibus priuilegiis, vel indulgentiis, aut litteris apostolicis, quibuscumque dignitatibus, personis, ordinibus, aut locis religiosis vel sæcularibus generaliter vel singulariter, sub quacumque forma vel expressione verborum concessis, quæ nolumus aliquibus in præmissis quomodolibet suffragari,) excommunicationis sententiæ, quam nunc in ipsos proferimus, se nouerint subiacere: a qua per neminem nisi per Romanum pontificem possint absolui *a*. Insuper tam istos, contra quos per nos excommunicationis est prolata sententia, quam alios, (si qui fuerint,) contra præmissa vel eorum aliquod venientes, ad sedis memoratæ volumus deduci notitiam: vt, quos prouisus modus æquitatis non arcet a vetitis, compescat rigor apostolicæ vltionis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis, ordinationis, concessionis, dispositionis, suppletionis, approbationis, confirmationis, et constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Siriani XVIII. kalend. Septembris, pontificatus nostri anno secundo.

CAP. IV.

Exemtis cellis alicuius monasterii, quid appellatio cellæ significet, hic ostendit. Ioann. Andr.

BONIFACIVS VIII.

Priuilegium, monasterio tuo concessum, vt monachi siue fratres, in cellis, ad monasterium ipsum spectantibus, habitantes, ab alio, quam a papa vel eius legato, excommunicari, aut suspendi, vel ipsæ cellæ interdicto supponi non possint, non fratres, in prioratibus, ecclesiis, seu capellis eiusdem monasterii commorantes, aut ipsos prioratus, ecclesias vel capellas ab ordinariorum iurisdictione in aliquo 85), sed residentes tantum 86) in cellis, et cellas ipsas, (hoc est, loca secreta et solitaria, quæ, ab hominum separata, conuictu sunt ad contemplandum et Deo vacandum specialiter deputata,) defendat 87).

85) *In aliquo non defendit*, C. R.
86) *Tamen*, ibid.
87) *Defendat*, ibid. non legitur, quum præmissum sit: *defendit*.

CAP. V.

Priuilegiato aliquo, vt possit conferre beneficia clericorum suorum, quid appellatio clericorum suorum designet, ostendit. Ioann. Andr.

IDEM.

Sicut nobis significare curasti, tibi gratiose 88) concessimus, vt beneficia clericorum tuorum cedentium vel decedentium possis conferre: quodque iidem clerici 89) præbendarum suarum 90) fructus percipiant, ac si in suis ecclesiis personaliter residerent. Verum quia dubitas, qui clericorum tuorum appellatione debeant contineri: breui respondemus oraculo, quod illos in his et similibus casibus tuos volumus intelligi clericos, qui per te non quæsiti propterea, vel recepti, sine fraude et fictione qualibet vere tui clerici familiares existunt, et in tuis expensis continue 91) domestici commensales: etiamsi *b* quos ex illis aliquando 92) pro tuis gerendis negotiis abesse contingat.

88) *Tibi et gratiose*, C. H.
89) *Clerici*, desideratur ibid.
90) *Suarum*, ibid non habetur.
91) *Quotidie*, ibid.
92) *Et si ex illis aliquos aliquando*, ibid.

DE REGVLIS IVRIS.

BONIFACIVS VIII. *c* *(ann. 1298. Romæ.)*

Regula I.

Beneficium ecclesiasticum non potest licite 93) sine institutione canonica obtineri.

Idem. Regula II.

Possessor malæ fidei vllo tempore non præscribit.

93) *Licite*, non est in C. H.

Idem. Reg. III.

Sine possessione præscriptio non procedit.

Idem. Reg. IV.

Peccatum *d* non dimittitur, nisi restituatur ablatum.

Idem. Reg. V.

Peccati venia non datur, nisi correcto.

Idem. Reg. VI.

Nemo potest ad impossibile obligari.

Idem. Reg. VII.

Priuilegium personale personam sequitur, et exstinguitur cum persona.

Idem. Reg. VIII.

Semel malus, semper præsumitur esse malus.

Idem. Reg. IX.

Ratum *e* quis habere non potest, quod ipsius nomine non est gestum.

Idem. Reg. X.

Ratihabitionem retrotrahi, et mandato non est dubium comparari.

Idem. Reg. XI.

Cum sint partium iura obscura: reo fauendum est potius, quam actori.

Idem. Reg. XII.

In iudiciis non est acceptio 94) personarum habenda.

Idem. Reg. XIII.

Ignorantia facti, non iuris, excusat.

Idem. Reg. XIV.

Cum quis in ius succedit alterius: iustam ignorantiæ caussam censetur habere.

Idem. Reg. XV.

Odia restringi, et fauores conuenit ampliari.

Idem. Reg. XVI.

Decet concessum a principe beneficium esse mansurum.

Idem. Reg. XVII.

Indultum a iure 95) beneficium, non est alicui auferendum.

Idem. Reg. XVIII.

Non firmatur 96) tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.

Idem. Reg. XIX.

Non est sine culpa, qui rei, quæ ad eum 97) non pertinet, se immiscet.

Idem. Reg. XX.

Nullus pluribus vti defensoribus 98) prohibetur.

Idem. Reg. XXI.

Quod semel placuit, amplius displicere non potest.

Idem. Reg. XXII.

Non debet aliquis alterius odio prægrauari.

Idem. Reg. XXIII.

Sine culpa, nisi subsit caussa, non est aliquis puniendus.

Idem. Reg. XXIV.

Quod quis mandato facit iudicis, dolo facere non videtur: cum habeat parere necesse.

Idem. Reg. XXV.

Mora sua cuilibet est nociua.

Idem. Reg. XXVI.

Ea, quæ fiunt a iudice, si ad eius non spectant officium, viribus non subsistunt.

Idem. Reg. XXVII. 99)

Scienti et consentienti non fit iniuria, neque dolus.

Idem. Reg. XXVIII.

Quæ a iure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda 100).

Idem. Reg. XXIX.

Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari.

Idem. Reg. XXX.

In obscuris minimum est sequendum.

Idem. Reg. XXXI.

Eum, qui certus est, certiorari vlterius 1) non oportet.

Idem. Reg. XXXII.

Non licet actori, quod reo licitum non existit.

Idem. Reg. XXXIII.

Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum.

Idem. Reg. XXXIV.

Generi per speciem derogatur.

Idem. Reg. XXXV.

Plus semper in se continet, quod est minus.

94) *Acceptatio*, C. impr.
95) *A principe*, C. R.
96) *Confirmatur*, ibid.
97) *Ad se*, C. H.
98) *Defensionibus*, C. R. impr. ed. gloss. et Pith.
99) Tota regula XXVII. abest a C. R.
100) *Retrahenda*, ibid.
1) *Amplius*, C. H.

a *In isto vers. nota, quod papa potest sibi rebellantes excommunicare, et vltra adhuc aliter punire. Font.* b *Alias ita:* etiam si ex illis aliquos aliquando, etc. c *Alias, ita:* idem.

d *Ex B. August. epist. 54. ad Macedonium refert Iuo in decreto part. 13. c. 4. et part. 15. c. 25.* e *Vide Ruin. conf. 27. l. 4. et consil. 129. eod. libr.*

Idem.

Idem. Reg. XXXVI.

Pro poſſeſſore habetur, qui dolo deſiit poſſidere.

Idem. Reg. XXXVII.

Vtile non debet per inutile vitiari.

Idem. Reg. XXXVIII.

Ex eo non debet quis fructum conſequi, quod niſus exſtitit impugnare.

Idem. Reg. XXXIX.

Cum quid prohibetur: prohibentur omnia, quæ ſequuntur ex illo.

Idem. Reg. XL.

Pluralis loquutio duorum numero eſt contenta.

Idem. Reg. XLI.

Imputari non debet ei, per quem non ſtat, ſi non faciat, quod per eum fuerat faciendum.

Idem. Reg. XLII.

Acceſſorium naturam ſequi congruit principalis.

Idem. Reg. XLIII.

Qui tacet, conſentire videtur.

Idem. Reg. XLIV.

Is, qui tacet, non fatetur: ſed nec vtique negare videtur.

Idem. Reg. XLV.

Inſpicimus in obſcuris, quod eſt veriſimilius, vel quod plerumque fieri conſueuit.

Idem. Reg. XLVI.

Is, qui in 2) ius ſuccedit alterius, eo iure, quo ille, vti debebit.

Idem. Reg. XLVII.

Præſumitur ignorantia, vbi ſcientia non probatur.

Idem. Reg. XLVIII.

Locupletari non debet aliquis, cum alterius iniuria vel iactura.

Idem. Reg. XLIX.

In pœnis benignior eſt interpretatio facienda.

Idem. Reg. L.

Actus legitimi conditionem non recipiunt neque diem.

Idem. Reg. LI.

Semel Deo dicatum, non eſt ad vſus humanos vlterius transferendum.

Idem. a Reg. LII.

Non præſtat impedimentum, quod de iure non ſortitur 3) effectum.

Idem. Reg. LIII.

Cui licet, quod eſt plus, licet vtique, quod eſt minus 4).

Idem. Reg. LIV.

Qui prior eſt tempore, potior eſt iure.

Idem. Reg. LV.

Qui ſentit onus, ſentire debet commodum, et e contra.

Idem. Reg. LVI.

In re communi potior eſt conditio prohibentis.

Idem. b Reg. LVII.

Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, eſt interpretatio facienda 5).

Idem. c Reg. LVIII.

Non eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum.

Idem. Reg. LIX.

Dolo facit, qui petit, quod reſtituere oportet eumdem.

Idem. Reg. LX.

Non eſt in mora, qui poteſt exceptione legitima ſe tueri.

Idem. Reg. LXI.

Quod ob gratiam alicuius conceditur, non eſt in eius diſpendium retorquendum.

Idem. Reg. LXII.

Nullus ex conſilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur.

Idem. Reg. LXIII.

Exceptionem obiiciens, non videtur de intentione aduerſarii confiteri.

Idem. Reg. LXIV.

Quæ contra ius fiunt, debent vtique pro infectis haberi.

Idem. Reg. LXV.

In *d* pari delicto vel cauſſa, potior eſt conditio poſſidentis.

2) *Si quis in*, C. H.
3) *Potitur*, C. R.
4) *Minus effectum*, ibid.
5) *Facienda*, ibid. non habetur.

Idem. Reg. LXVI.

Cum non ſtat per eum, ad quem pertinet, quo minus conditio impleatur: haberi debet perinde, ac ſi impleta fuiſſet.

Idem. Reg. LXVII.

Quod alicui ſuo non licet nomine, nec alieno licebit.

Idem. Reg. LXVIII.

Poteſt quis per alium, quod poteſt facere per ſe ipſum.

Idem. Reg. LXIX.

In *e* malis promiſſis fidem non expedit obſeruari.

Idem. Reg. LXX.

In alternatiuis electoris 6) *f* eſt electio: et ſufficit alterum adimpleri.

Idem. Reg. LXXI.

Qui ad agendum admittitur, eſt ad excipiendum multo magis admittendus.

Idem. Reg. LXXII.

Qui facit per alium, eſt perinde, ac ſi faciat per ſe ipſum.

Idem. Reg. LXXIII.

Factum legitime retractari non debet: licet caſus poſtea eueniat, a quo non potuit inchoari.

Idem. Reg. LXXIV.

Quod alicui gratioſe conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum.

Idem. Reg. LXXV.

Fruſtra ſibi fidem quis poſtulat ab eo ſeruari, cui fidem 7), a ſe præſtitam, ſeruare recuſat.

Idem. Reg. LXXVI.

Delictum *g* perſonæ, non debet in detrimentum eccleſiæ redundare.

Idem. Reg. LXXVII.

Rationi congruit, vt ſuccedat in onere, qui ſubſtituitur in honore.

Idem. Reg. LXXVIII.

In argumentum trahi nequeunt, quæ propter neceſſitatem aliquando ſunt conceſſa.

Idem. Reg. LXXIX.

Nemo poteſt plus iuris transferre in alium, quam ſibi competere dignoſcatur.

Idem. Reg. LXXX.

In toto partem non eſt dubium contineri.

Idem. Reg. LXXXI.

In generali conceſſione non veniunt ea, quæ quis non eſſet veriſimiliter 8) in ſpecie conceſſurus.

Idem. Reg. LXXXII.

Qui contra iura mercatur, bonam fidem præſumitur non habere.

Idem. Reg. LXXXIII.

Bona fides non patitur, vt ſemel exactum iterum exigatur.

Idem. Reg. LXXXIV.

Cum quid vna via prohibetur alicui, ad id alia non debet admitti.

Idem. Reg. LXXXV.

Contractus *h* ex conuentione legem accipere dignoſcuntur.

Idem. Reg. LXXXVI.

Damnum, quod quis ſua culpa ſentit, ſibi debet, non aliis *i*, imputare.

Idem. Reg. LXXXVII.

Infamibus portæ non pateant dignitatum.

Idem. Reg. LXXXVIII.

Certum eſt, quod is committit in legem, qui, legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem.

Data 9) Romæ apud ſanctum Petrum, V. nonas Martii, pontificatus noſtri anno quarto. (MCCXCIIX.) 10).

6) *Debitoris*, C. O. et ed. gloſſ.
7) *Fruſtra qui ſibi fidem poſtulat ab eo obſeruari, fidem.* etc. C. H.
8) *Veriſimili*, ibid.
9) Hæc vltima: *Datæ Romæ*, etc. ibid. non habentur.
10) *Expliciunt conſtitutiones nouæ domini Bonifacii, papæ VIII. quæ fuerunt editæ et datæ Romæ apud Sctum Petrum, V. nonas Martii, pontificatus noſtri anno quarto*, C. R. et in fine gloſſæ: *explicit apparatus VI. libri.* et in C. impr. quaſi laciniam gloſſæ conſtituunt hæc verba: *Liber ſextus decretalium vna cum apparatu domini Ioannis Andreæ accuratiſſime caſtigatus feliciter explicit.*

a *Per hanc regulam dicunt Phil. et Ioann. Andr. non tolli ſponſalia per matrimonium, ob conſanguinitatem reſolutum, et fallit hæc regula in iis, in quibus tacita voluntas ſufficit. de leg. 1. plene in princ. Aug. Fab. §. poſteriori. quibus modis infirm.* b *Vide c. cum dilectus. de conſuet.* c *Vide B. Thom. 2. 2. qu. 89. art. 7.* d *De commodo poſſeſſionis, vide Doctor. in l. quoties. C. de rei vind.*

e *Vide B. Thom. 2. 2. qu. 29. art. 7. et Turrecremat. in c. ſi aliquid. C. 22. qu. 4.* f *In omnibus antiqu. cod. legitur:* debitoris. g *Vide gloſſ. in c. de dilat. gloſſ. in c. placuit. C. 26. qu. 3. Innoc. in c. cum dilectus. de ord. cognitionum. Ant. de Butrio in c. 1. de dolo et contum. et Doctor. in l. iubemus. C. de ſacroſ. eccleſ.* h *Nota, quod conuentio partium legem inducit, quæ in contractibus ſeruanda eſt. Philipp.* i *Al.* alii.

F I N I S S E X T I D E C R E T A L I V M.

CLEMENTIS PAPAE V. CONSTITVTIONES, IN CONCILIO VIENNENSI EDITAE.

PRAEFATIO.

Ioannes *episcopus, seruus seruorum Dei, dilectis filiis, doctoribus et scholaribus vniuersis, Bononiæ* 1) *commorantibus, salutem et apostolicam benedictionem!* a

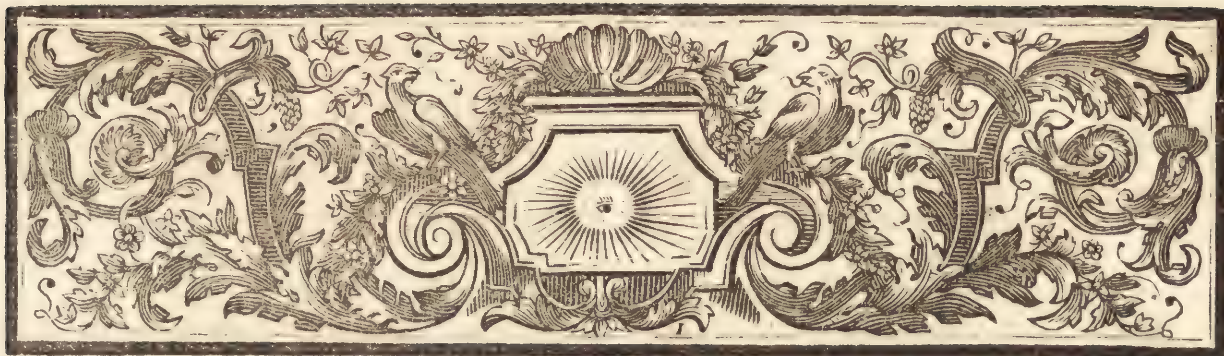
Quoniam nulla iuris sanctio, quantumcumque perpenso digesta consilio, ad humanæ naturæ varietatem, et machinationes eius inopinabiles sufficit, nec ad decisionem lucidam suæ nodosæ ambiguitatis attingit; eo præsertim, quod vix aliquid adeo certum clarumque statuitur, quin ex caussis emergentibus, (quibus iura, iam posita, mederi non possint, 2) in dubium reuocetur; quia etiam ab adolescentia viri procliuis ad malum sensualitas humana declinat, per quod morum subuersio in clero et populo frequenter obrepit: necessaria est superioris auctoritas, vt tam per determinationis opportunæ suffragium tollat ambigua, lites auferat, altercationes dirimat, et obscura succidat, quam per cultoris prouidi sarculum exstirpet vitia, virtutes inserat, corrigat excessus moresque reformet. Hæc sane felicis recordationis Clemens papa V. prædecessor noster, prudenter attendens, et prouide cupiens deformatorum reformationi prospicere, soluere difficilia, ac sanctiones, quæstionibus et negotiis imminentibus consonas, promulgare, dudum nedum in concilio Viennensi, quin etiam ante et post ipsum concilium, constitutiones plurimas edidit, in quibus multa vtilia statuit atque salubria, et nonnulla dubia, in iudiciis et extra frequentata, decidit. Et licet eas, collectas in vnum volumen 3), et sub congruis titulis collocatas, mittere decreuisset, et dare in commune subiectis: adsidua tamen occupatio circa magna, ac sortis humanæ conditio, quæ ipsum de medio sustulit, in caussa fuerunt, quare suum in hac parte propositum non impleuit. Nos etiam, qui, sicut eidem, licet immeriti, in apostolatus officio, Domino permittente, successimus, sic et in 4) adfectus plenitudine, in his, quæ compendium vniuersi 5) concernunt, successisse debemus, tot grandibus agendis et arduis fuimus a nostræ promotionis exordio circumsepti, quod tam ex hoc, quam ex caussis rationabilibus aliis, quas sub silentio 6) prouidimus committendas, prædictas vobis communicare constitutiones fuimus hactenus 7) impediti. Nunc igitur, opportunitate captata, illas vobis sub bulla nostra transmittimus, vniuersitati vestræ per apostolica scripta mandantes, quatenus eas promto adfectu suscipiatis, et studio alacri, eis, sic vobis manifestatis et cognitis, vsuri de cetero in iudiciis et in scholis. Data 8) Auinion. VIII. *b* kalendas Nouembr. pontificatus nostri anno secundo.

1) *Auinion.* C. R.
2) *Possunt*, C. R. et impr.
3) *Volumen*, non est in C. R.
4) *Sic in*, ibid.
5) *Vniuersi condimenti*, ibid.
6) *Quas silentio*, ibid.
7) *Hactenus*, desideratur ibid.
8) *Datum*, ibid.

a Hanc benedictionem primo introduxit papa Cletvs, loco cuius scribitur ab ecclesia præcisis: *spiritum sanioris consilii.* Et licet ista benedictio omnibus prosit: qui tamen non student, non gaudent priuilegio studii. Zab. Vann. Font. *b* De his vide l. 14. C. de contrah. et committ. stipul. c. vlt. §. 2. C. 2. qu. 8. c. 11. X. de probat. c. 3. §. præfatus. de sent. et re iudic. in 6. De quo in Spec. de instrum. ed. §. restat.

Clemens papa V. *natione Gallus, prouincia Vasconia diœcesis Burdegalensis, anno MCCCV. Romanus pontifex creatus. Is non modo in concilio Viennensi, sed etiam ante et post ipsum concilium plurimas constitutiones edidit: quas cum, et adsidua occupatione et morte præuentus, in vnum collectas volumen, et sub congruis titulis collocatas, edere, vt decreuerat, non potuisset,* Ioannes XXII. *eius successor, publicauit. Eas* Ioannes Andreas *Bononiens. glossis illustrauit.*

Ioannes papa XXII. *natione Gallus, patria Caturcensis, ex prouincia Aquitania, anno MCCCXVI. Romanus pontifex creatus est. Is præter constitutiones* Clementis V. *prædecessoris, multas quoque suas publicauit, ad quas* Zenzelinus *de* Cassanis, *quem alii* Genzelinum *vocant, vberes composuit commentarios.*

CLEMENTINARVM
LIBER PRIMVS.

TITVLVS PRIMVS. DE SVMMA TRINITATE ET FIDE CATHOLICA.

CAP. VN.

Fatetur concilium, vnicum Dei Filium, in essentia Dei æternaliter subsistentem, verum corpus humanum adsumsisse de virgine, et in eo passum, et iam mortuum lancea perforatum, approbans in hoc ordinem, quem tradidit euangelista Ioannes. Hoc dicit.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi (ann. 1311. in Gallia.)*

Fidei catholicæ fundamento, præter quod, (teste apostolo,) nemo potest aliud ponere, firmiter inhærentes, aperte cum sancta matre ecclesia confitemur, vnigenitum Dei Filium in iis omnibus, in quibus Deus Pater exsistit, vna cum Patre æternaliter subsistentem, partes nostræ naturæ simul vnitas, (ex quibus 1) in se verus 2) Deus exsistens, fieret verus homo,) humanum videlicet corpus passibile, et animam intellectiuam, seu rationalem, ipsum corpus vere per se et essentialiter informantem, adsumsisse ex tempore, in virginali thalamo, ad vnitatem 3) suæ hypostasis et personæ. Et quod in hac adsumta natura, ipsum Dei verbum pro omnium operanda salute, non solum adfigi cruci, et in ea mori voluit, sed etiam, emisso *a* iam spiritu, perforari lancea sustinuit latus suum, vt exinde profluentibus vndis aquæ et sanguinis, formaretur vnica et immaculata, ac virgo sancta, mater ecclesia, coniux Christi, sicut de latere primi *b* hominis soporati, Eua sibi in coniugium est formata: vt sic certæ figuræ primi et veteris Adæ, (qui secundum apostolum *c* est forma futuri,) in nostro nouissimo Adam, id est, Christo, veritas responderet. Hæc est, inquam, veritas, illius prægrandis aquilæ vallata testimonio, quam propheta vidit *d* Ezechiel animalibus ceteris euangelicis transuolantem, beati Ioannis videlicet, apostoli et euangelistæ, qui, sacramenti huius rem gestam narrans et ordinem, in euangelio suo dixit *e*: *ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt, eum iam mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus militum lancea latus eius aperuit, et continuo exiuit sanguis et aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit; et verum est testimonium eius: et ille scit, quia vera di.it, vt et vos credatis.* Nos igitur, ad tam præclarum testimonium, ac sanctorum patrum et doctorum communem sententiam, apostolicæ considerationis, (ad quam dumtaxat hæc 4) declarare pertinet,) aciem conuertentes, sacro approbante concilio, declaramus, prædictum apostolum et euangelistam, Ioannem, rectum in præmissis factæ rei ordinem tenuisse, narrando, quod, Christo iam mortuo, vnus militum lancea latus eius aperuit 5).

Reprobat et hæreticam iudicat doctrinam, quæ habet, quod substantiæ substantia animæ rationalis, seu intellectiuæ, vere et per se humani corporis non sit forma. Ioann. Andr.

§. 1. Porro *f* doctrinam omnem, seu positionem, temere adserentem, aut vertentem in dubium, quod substantiæ animæ rationalis, seu 6)

1) *Ex quibus ipse in se*, C. impr.
2) *Ipse verus*, C. H.
3) *Humanitatem*, C. R.
4) *Hoc*, ibid.
5) His C. R. et H. denique verba addunt huius tenoris: *textum vero beati Matthæi apostoli et euangelistæ, qui aliquibus libris antiquis di.itur inuenisse, et sub aliquo ordine hoc narrare, dicimus p.r antiquam rationem,* (*per antissipationem*, habet C. H.) *hoc debere intelligi et exponi.*
6) *Seu*, non est in C. R.

intellectiuæ, vere ac per se humani corporis non sit forma 7), velut erroneam, ac veritati catholicæ inimicam fidei, prædicto 8) sacro approbante concilio reprobamus, definientes 9), vt cunctis nota sit fidei sinceræ veritas, ac præcludatur vniuersis erroribus aditus, ne subintrent, quod quisquis 10) deinceps adserere, defendere, seu tenere pertinaciter præsumserit 11), quod anima rationalis, seu intellectiua non sit forma corporis humani per se et essentialiter tamquam hæreticus sit censendus.

Adserens confitendum vnum baptisma, sicut vnum Deum et vnam fidem, approbat opinionem, quæ habet per illud conferri etiam paruulis, (quoad habitum) informantem gratiam et virtutes. Ioann. Andr.

§. 2. Ad hoc *g* baptisma vnicum 12) baptizatos omnes in Christo regenerans est, (sicut vnus Deus ac fides vnica,) ab omnibus fideliter 13) confitendum, quod celebratum 14) in aqua, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, credimus esse tam adultis, quam paruulis, communiter perfectum remedium ad salutem. Verum, quia, quantum ad effectum baptismi in paruulis, reperiuntur doctores quidam theologi opiniones contrarias habuisse,

§. 3. Quibusdam ex ipsis dicentibus, per virtutem baptismi paruulis quidem culpam remitti, sed gratiam non conferri, aliis e contra adserentibus, quod et culpa eisdem *h* in baptismo remittitur, et virtutes, ac informans gratia infunduntur, quoad habitum, etsi non pro illo tempore quoad vsum: nos autem, attendentes 15) generalem efficaciam mortis Christi, (quæ per baptisma applicatur pariter omnibus baptizatis.) opinionem secundam, (quæ dicit, tam paruulis, quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam et virtutes,) tamquam probabiliorem, et dictis sanctorum, ac doctorum modernorum theologiæ magis consonam et concordem, sacro approbante concilio, duximus 16) eligendam.

7) *Forma*, ibid. non legitur.
8) *In prædicto*, C. H.
9) *Definientes*, abest a C. R.
10) *Si quis*, ibid.
11) *Adserere pertinaciter præsumserit*, C. H.
12) *Baptisma verum p. tamen vnicum*, C. R.
13) *Fideliter*, ibid. non habetur.
14) *Celebratur*, C. R. *celebrandum*, H.
15) Diction *autem attendentes*, non sunt in C. H.
16) *Decreuimus*, C. R.

TITVLVS II. DE RESCRIPTIS.

CAP. I.

Maior prælatus pro membris suis; (etiamsi sunt de mensa,) reum conuenire non potest per rescriptum apostolicum; nisi vbi possent administratores membrorum. Contra faciens in expensis et interesse punitur, et processus est irritus. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Abbates *i* aut alii religiosi, quibuslibet administrationibus præsidentes, occasione prioratuum seu aliorum locorum subditorum eisdem, nullum auctoritate litterarum apostolicæ sedis, vel legatorum ipsius, quomodolibet valeant conuenire: nisi vbi, et coram quibus, prioratuum et locorum ipsorum prioribus aut aliis gubernatoribus hoc liceret. Nec occasione locorum, ad mensas pertinentium eorumdem, aliud in 17) ipsis super hoc liceat, quam si loca ipsa sic præmissa spe-

17) *In*, non habet C. R.

a *Vide Guidonem Carmelitam in summa de hæresibus. tit. de hæresibus Petri Ioann. mod. et eius sequacium, cap. 3.* b *Gen. 2.* c *Rom. 5.* d *Ezech. c. 1.* e *Ioann. c. 19.* f *Vide conc. Later. sub Leone X. sess. 8. in decreto incip. apostolici regiminis.*

g *Al.* at hoc. h *al.* ipsis. i *Hi habent dignitatem principaliter. cap. hac constitutione. de offic. deleg. libr. 6. Bald. per illum text. in auth. habita. C. ne fil. pro patr. gl. c. a subdiacono. dist. 93. qua gloss. limitatur a Dom. ibi per c. quis. §. quamquam. de præb. l. 6. Barb. Font.*

ciales

ciales sub eis gubernatores haberent. Si quis autem aliquem contra hæc vexare præsumserit; in expensis sibi et interesse per iudicem, (coram quo vexatio fiet huiusmodi,) condemnetur: omnisque processus, contra præmissa habitus, sit irritus ipso iure.

CAP. II.

Principalis officialis episcopi et prior conuentualis, licet obedientiarius, delegari possunt a papa, officialis vero foraneus, vel prior claustralis non. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Etsi *a* principalis officialis episcopi, aut religiosus, conuentualem obtinens prioratum, (quamuis ad prioratum eumdem prior non consueuerit per electionem adsumi,) a sede apostolica, vel legato eiusdem, dari valeat delegatus: in officiali tamen foraneo aut religioso, monasterii sui priore claustrali, nequaquam hoc volumus obseruari.

CAP. III.

Breuius non potest summari.

IDEM *in eodem.*

Auditor *b* in Romana curia, deputatus a nobis, de beneficio, (quod pronuntiabit alicui de iure fore debitum,) poterit sibi 18) absque commissione alia *c*, (vt euitetur circuitus,) prouidere.

18) *De iure poterit sibi*, C. impr.

CAP. IV.

Exspectans beneficium perdit gratiam, si consequitur aliud, quod cum illo, quod exspectat, de iure tenere non potest. Ioannes Andreas.

IDEM.

Gratiæ, vt de dignitate vel beneficio curato tibi prouideatur, renuntiare videris *d*, si ante adeptionem eiusdem aliud beneficium pacifice adsequaris, quod simul de iure cum dignitate, vel beneficio, virtute dictæ gratiæ tibi debito, retinere non posses: licet illud resignaueris, aut sis resignare paratus.

CAP. V.

Gratia super vacaturo non comprehendit beneficium, post datam in substantia creatum. H. d. Io. de Imol.

IDEM. 19)

Litteras nostras, super conferendo tibi beneficio vacaturo directas, ad beneficium, post datam ipsarum creatum, statuimus non extendi.

19) *Idem in eodem*, C. R.

TITVLVS III.
DE ELECTIONE ET ELECTI POTESTATE.

CAP. I.

Religiosus eligi non potest ad prælaturam non episcopalem alterius religionis vel habitus: si contra fiat, est irritum. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Cum rationi non congruat, vt homines disparis professionis vel habitus, simul in eisdem monasteriis socientur: prohibemus, ne religiosus aliquis in abbatem, vel prælatum alterius religionis, vel habitus de cetero eligatur. Quodsi secus actum exstiterit: sit eo ipso irritum et inane *e*. Per hoc autem, quin 20) religiosus in episcopum, sæcularis vel cuiuslibet regularis ecclesiæ, licite possit eligi, non intendimus prohibere.

20) *Quando*, C. R.

CAP. II.

Cœtus cardinalium, sede vacante, iurisdictionem papalem non exercet; nisi in quantum permittit concilium Lugdunense: nec illud vel eius partem alterare potest. Ioann. Andr.

IDEM. 21)

Ne Romani electioni pontificis, indeterminata opinionum diuersitas aliquod possit obstaculum vel dilationem adferre: nos, inter cetera præcipue attendentes, quod lex superioris per inferiorem tolli non potest, opinionem adstruere, (sicut accepimus,) satagentem, quod constitutio felicis recordationis Gregorii papæ X. prædecessoris nostri, circa electionem præfatam edita in concilio Lugdunensi, per cœtum cardinalium Romanæ ecclesiæ, (ipsa vacante,) modificari possit, corrigi vel immutari, aut quidquam ei detrahi, siue addi, vel dispensari quomodolibet circa ipsam seu aliquam eius partem, aut eidem etiam renuntiari per eum, tamquam veritati non consonam, de fratrum nostrorum consilio reprobamus *f*, irritum nihilominus et inane 22) decernentes, quidquid potestatis aut iurisdictionis, ad Romanum, dum viuit, pontificem pertinentis, (nisi quatenus in constitutione prædicta permittitur,) cœtus ipse duxerit, (eadem vacante ecclesia,) exercendum.

21) *Idem in eodem*, C. R.

Officium camerarii vel pœnitentiariorum papæ durat, eo mortuo. Qui si deficiant: poterit cœtus cardinalium pro tempore vacationis alios subrogare. Ioann. Andr.

§. 1. Eo tamen prouiso, quod, si eiusdem ecclesiæ camerarium, aut maiorem, vel aliquos alios ex pœnitentiariis, (quorum officium per obitum eiusdem pontificis nolumus exspirare,) per mortem, vel alias deficere quouis modo contingat, valeat idem cœtus ad tempus vacationis huiusmodi pro numero deficientium, vel ampliori etiam, quantum ad pœnitentiarios, si hoc eidem cœtui concorditer expedire videbitur,) alios subrogare.

Determinat, diœcesim intelligi id, quod in concilio dicitur de territorio et districtu; statuit, moriente papa extra curiam, ipsius electionem fieri debere in loco, vbi erat caussarum et litterarum audientia, licet suspensa: nisi prius ordinatum esset de curia transferenda. Ioann. Andr.

§. 2. Sane, cum iuxta constitutionem prædictam, papa extra ciuitatem, in qua cum sua erat curia, moriente, in ciuitate, in cuius districtu seu territorio moritur, sit regulariter successoris electio celebranda; districtus, seu territorii nomine, diœcesim hoc casu intelligendam fore censemus, eo tamen adiecto, quod, si, in certo loco caussarum et litterarum apostolicarum audientia remanente, papam alibi mori contingat, non ibi, sed vbi prædicta fuerit audientia, memorata electio celebretur; etiamsi eadem audientia tempore mortis huius vacare noscatur; nisi forsan ante mortem eamdem ordinatum esset per papam de curia transferenda: quo casu seruetur prouisio constitutionis prædictæ.

Prouidet casui, quo contingeret cardinales omnes exire conclaue.

§. 3. Porro, si, Romano non electo pontifice, cardinales omnes simul vel successiue, (quod absit,) exire contingeret 23) conclaue, deputatum eisdem: hi, (ad quos pertinet exsequutio constitutionis prædictæ,) illos ex ipsis, quibus infirmitas corporis, aut nota debilitas excusationem non dabit, idem conclaue, quam cito poterunt 24), reintrare compellant *g*, pœnas, in dicta constitutione contentas, (nisi hoc fecerint,) incursuri. Cardinales autem, huiusmodi conclaue reintrantes, ad electionem iam dictam procedant, et alias constitutionem præfatam obseruent, secundum statum, in quo erant in eodem conclaui, quando ipsum, (vt præmittitur,) exiuerunt.

Statuit, cardinales per exceptionem excommunicationis, suspensionis, vel interdicti, ab electione non repelli. Ioann. Andr.

§. 4. Ceterum, vt circa electionem prædictam, eo magis vitentur dissensiones, et schismata, quo minor eligentibus aderit dissidendi 25) facultas: decernimus, vt nullus *h* cardinalium cuiuslibet excommunicationis, suspensionis, aut interdicti prætextu, a dicta valeat electione repelli, iuribus aliis, circa electionem eamdem hactenus editis, plane 26) in suo robore duraturis.

Electos et alios, (qui mittere vel ire tenentur ad curiam,) adstringit ad id, sede vacante. H. d. Ioann. Andr.

§. 5. Verum, quia tam ex prouisis remediis, quam ex orationibus, ad Deum super huius 27) negotio effundendis, quod breuiter huiusmodi celebretur electio, præsumendum est probabiliter, et sperandum *i*: statuimus, vt electi et alii, qui ex quacumque caussa ad sedem apostolicam venire vel mittere sunt adstricti,) ad ipsam, cum vacat, ac si non vacaret *k*, venire vel mittere teneantur.

22) Diction. *et inane*, desiderantur in C. R. et H.
23) *Contigerit*, C. H.
24) *Commode poterunt*, C. R.
25) *Dissentiendi*, C. R. et H.
26) *Plene*, C. impr.
27) *Hoc eius*, C. R. et H.

CAP. III.

Primo *ponit formam, secundum quam appellans appellationem intimat appellato, vt per ipsam caussa beneficialis ad curiam deuoluatur.* Secundo *prouidet, cum appellatus vel ipsius specialis procurator nequit haberi.* Tertio *prouidet, cum per metum appellati, vel suorum, intimatio fieri non potest.* Quarto *vitiat intimationem, aliter factam.* Quinto *prorogat hunc modum intimandi ad alios casus.* H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Caussam electionis, postulationis, seu prouisionis per appellationem, ab ipsa vel occasione ipsius, ad sedem apostolicam emissam, tunc demum ad sedem eamdem deuolui censemus, cum in appellati aut procuratoris eiusdem, in ipsa caussa specialiter constituti, præsentia inter-

a *Vide l. fin. C. de edict. diui Hadrian. tollend. Bart. in l. 1. §. 1. ff. de secund. tab. c. vltima voluntas. C. 13. qu 2. Font. et vide conc. Trid. sess. 10. 25. de reform. c. 10.* b *Vide doct. in c. super eo. de offic. deleg. et Alex. in l. more. ff. de iurisd. omn. iud.* c *Vide l. si princ. ff. de oper. nou nuntiat. et Bart. in l. cum fundum. §. si seruum tuum imprudens ff. si certum pet. Font.* d *Vide c. 1. de iud. l. diui fratres. ff. de lib. causs. Bart. in l. quid tamen. §. si arbiter. ff. de arbitr.* e *Vide c. capitulum sanctæ crucis. de rescript. l. 43. ff de vulg. et pupill. subst.*

f *Ad hæc vide l. eum, qui. §. fin. ff. de iurisdict. omn. iudic. Font.* g *Vide Bart. in l. si fideiussor. 52. (al. 49. §. 6.) §. meminisse. 8. ff. de leg. 1.* h *Al ita:* vt nullus ex cardinalibus. i *Vide Bald. in l. 1. coll. 4. Cod. de latin. lib. toll. quamquam.* k *Consule l. mortuo ff. de iud. c. caueant. C. 3. qu. 9. Pan. in d. c. licet. Font.*

posita fuerit, aut eorum alteri intra mensem ab interpositione ipsius, vel saltem post lapsum eiusdem mensis, (quam cito commode fieri poterit,) legitime intimata, porrecto videlicet sibi sub scriptura authentica, vel perlecto *a* illius tenore, et copia modo consimili, (si petita fuerit,) inde facta. Quodsi forsan appellatum abesse, et procuratorem talem 28) non inueniri contingat: in domo, quam ipse appellatus habitare communiter consueuit, vel, (si domus eadem in remotis exsistat,) in ecclesia cathedrali, in cuius ciuitate vel diœcesi consistit beneficium, et nihilominus vtroque casu in ecclesia vel beneficio, de quo agitur, volumus appellationem huiusmodi publicari, ac de ipsa, quandocumque petitum fuerit, copiam modo præmisso fieri appellato. Verum, si propter appellati aut suorum metum, vel potentiam, intimatio fieri nequeat, (vt præfertur:) appellationem eamdem in loco aliquo publico sic sollemniter volumus publicari, quod ad appellati, seu eius procuratoris notitiam possit verisimiliter peruenire. Intimatio vero, aliter facta, omni careat iuris effectu. Nec caussa per appellationem eamdem ad sedem censeatur deuoluta prædictam: nisi ad appellatum eius plena et certa notitia, intra tempus prædictum aliter peruenisset. Idem quoque in aliis casibus obseruari volumus, in quibus requiritur intimatio facienda 29).

28) *Talem*, a C H. abest.

29) In ima margine præterea C. R. habet capitulum, ita sonans: *Cum pro eo, quod circa vocandum ad eligendum absentes iura et ecclesiarum consuetudines variantur, multa frequenter contingunt in electionibus dubia, et dispendiosa diuturnitate vacationum litigia suscitentur; nos, super his salubriter prouidere volentes, statuimus, vt nullus absens ad eligendum de cetero euocetur, sed per duodecim dierum spatium, ex qua vacatio ecclesiæ nota publice fuerit, in eadem exspectentur absentes, vbilibet constituti, præsentibus extunc et etiam antea, si multi absentes exstiterint ad eligendum libere processuris: absentium autem, huiusmodi exspectatione pendente, absentibus facta, sit irrita ipso iure. Quæ in prælaturis quibuslibet ac dignitatibus et personatibus, ad quos quis consueuit secundum formam generalem concilii per electionem adsumi decernimus obseruanda, salua tamen consuetudine, si qua de non exspectandis absentibus alicubi habeatur, consuetudinibus aliis, statutis et priuilegiis contra præmissa nullatenus valituris.*

CAP. IV.

Decretalis: Vt circa: *locum non habet, cum appellans ius suum vel ecclesiæ directe prosequitur: sed cum in formam vel personas opponit crimina vel defectus: quorum circumstantias si non specificat, super illis non auditur, etiamsi iuret, illas didicisse de nouo. Nec etiam in eadem caussa super illis auditur alius, non appellans, et prosequens commune, non proprium interesse: potest tamen adsistere appellanti. Appellans, qui non seruat formam, etiamsi appellationi renuntiat, per viam querelæ non prosequitur obiecta, nec etiam alia, nisi in casibus exceptis. Omissio formæ licet appellantem a probatione repellat: non tamen infirmat probationem, super his legitime factam aduersarii confessione vel aliter.* Hoc dicit Ioann. Andr.

IDEM.

Constitutionem: *Vt circa* b: editam in concilio Lugdunensi, locum decernimus non habere, quando, quæ opponuntur, directe respiciunt ius ecclesiæ, vel opponentis personæ, sed tantum vbi per competitorem c vel oppositorem quemlibet appellantem, in formam aut personas defectus vel crimina opponuntur. Ceterum cum circa crimina vel defectus debitam circumstantiarum specificationem prædictus omittit appellans; non est postmodum in prosequutione negotii super his audiendus: etiamsi circumstantias huiusmodi, vel probationes earum per iuramentum adferat ad se peruenisse de nouo. Sane, si quis, cuius interest, ab electione, postulatione, vel prouisione duxerit appellandum, opponendo crimina vel defectus, forma dictæ constitutionis omissa; eodem postmodum appellationem huiusmodi prosequente, alius superueniens, non appellans, contra appellatum in eadem caussa principaliter admitti non debet, pro interesse communi eosdem articulos prosequendo; licet appellanti possit adsistere, ne colludat: non tamen ei propter hoc prosequutionem proprii interesse denegamus. Insuper, si appellans ab electione, postulatione vel prouisione per viam querelæ simplicis caussam agat, vel eam, appellato agente, defendat; repellitur ab obiectibus, in appellatione sua expressis et aliis; nisi constiterit, ipsum formam seruasse prædictam, præterquam in casibus, in constitutione præmissa exceptis; etiamsi appellationem suam non prosequatur, nec exhibeat, et illa se adferat nolle vti; dum tamen de ipsa coram iudice fiat fides: quia per ipsam ius repellendi eumdem aduersario est quæsitum. Illius vero constitutionis formæ omissio, licet appellantem ab obiectibus in formam electionis, vel personas eligentium, vel electi propositis vel proponendis, et eorum facienda probatione repellat *d*: probationem tamen, factam super his per aduersarii confessionem *e*, vel alias 30) legitime, non infirmat.

30) Diction. *vel alias*, desiderantur in C. R.

CAP. V.

Sine speciali licentia papa nullus prouidere potest ecclesiæ cathedrali, clero carenti et populo Christiano. Religiosus per prælatum licentiari non debet, vt tali prouisioni consentiat. Consentiens, etiamsi fuerit consecratus, priori prælato subiacet: nec in episcopum recipitur, nec ad aliquem honorem promouetur. Quæ contra fient, irrita decernit. Ioann. Andr.

IDEM.

In plerisque ecclesiis nedum, (quod dolentes referimus,) præsidio facultatum priuatis, sed et clero carentibus et populo Christiano, multos frequenter et religiosos præsertim, improuida superiorum prouisio ad pontificatus adsumit honorem: qui nec, (vt expediret,) prodesse, nec præesse, (vt deceret,) valentes, instabilitate vagationis et mendicitatis opprobrio serenitatem pontificalis obnubilant dignitatis. Volentes igitur contra temeritatem tam facientium, quam vt frequentius recipientium prouisiones huiusmodi prouidere, de consilio fratrum nostrorum statuimus, vt nullus de cetero, quantacumque dignitate præpollens, (nisi speciali super hoc auctoritate sedis apostolicæ fulciatur,) de pastore prouideat cathedrali ecclesiæ, sibi qualitercumque subiectæ, quæ clero careat et 31) subditis Christianis: nullusque religiosus a suo vmquam, quod prouisioni tali consentiat, licentietur prælato. Quodsi licentiatus etiam huiusmodi prouisioni consenserit, et in episcopum se fecerit aut permiserit consecrari; in episcopali nullatenus recipiatur honore: sed in tantæ ambitionis pœnam sub religionis, aut 32) monasterii sui prælato semper sic degat humilis, iaceatque prostratus, quod nullus eidem in religione sua vel extra, ad gradum honoris vel administrationis cuiuslibet sit adscensus. Nos enim, quidquid contra præmissa vel aliquod præmissorum contigerit attentari, irritum esse decernimus et inane, contraria quacumque consuetudine non obstante. Sane, circa præfatas ecclesias præmissa sic specialiter prouidenda decernimus, quod circa prouisionem quarumlibet aliarum, facultatem superiorem 33) nec coarctare intendimus, nec vltra iuris communis limites ampliare.

31) *Aut*, C. R.

32) *Ac*, C. impr.

33) *Facultatum superiorum*, C. R. et ed. Gonz. sed Pith. tantum habet: *superiorum.*

CAP. VI.

Capitulum: Quorumdam: *quoad discordiam et minoritatem numeri, intelligitur quoad voces facti, non secundum iuris fictionem.* H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Quod circa religiosorum electiones super discordia et minoritate numeri Bonifaciana constitutione cauetur, de discordia et numeri minoritate, quæ in facto, non in fictione vel iuris effectu consistunt, debere intelligi declaramus.

CAP. VII.

Emolumentum ex iurisdictione, sigillo curiæ, vel alias pertinens ad prælatum cathedralis ecclesiæ vel collegiatæ, ea vacante, non obstante consuetudine, (deductis expensis,) reseruandum est successori: nisi tunc certæ dignitati competat iurisdictio cum ipsius emolumento. Ioann. Andr.

IDEM.

Statutum, super bonis, a prælatis cathedralium regularium et collegiatarum ecclesiarum dimissis, aut obuenientibus tempore vacationis earum, futuris successoribus fideliter reseruandis, editum, locum declaramus habere in omni emolumento, quod prouenit ex iurisdictione, et sigillo curiæ ecclesiasticæ vel sæcularis, aut alias 34) vndecumque, quod ad prælatos, (ecclesiis non vacantibus,) pertineret, consuetudine qualibet contraria non obstante, ita tamen, quod in istis et similibus rationabiles deducantur expensæ. Ceterum ad singulares personas, ad quas ratione 35) dignitatum, quas obtinent, iurisdictio cum eius emolumento deuoluitur, sede vacante, de consuetudine, priuilegio, vel iure alio speciali, nolumus præsentem constitutionem extendi.

34) *Alias*, a C. R. abest.

35) *Rationes*, C. R. et ed. Gonz.

CAP. VIII.

Concessio licentiæ generalis, religioso de consentiendo electioni factæ vel fiendæ, non valet. Ioann. de Imol.

IDEM.

Cum concessa religioso a superiore suo licentia, vt electioni vel prouisioni, (si 36) quam de ipso contigerit fieri,) suum dare possit adsensum, ambitionis vitio viam paret: nullius eam exsistere volumus firmitatis.

36) *Si*, C. H. non habet.

a *Not. idem esse scripturam legere, aut legendam exhibere. Vide l. item apud Labeon. §. conuitium autem. iuncta l. lex Cornelia. §. si quis librum.* b *Hic not. Card. quod lex aut capitulum allegandum est per suum principium. Font.* c *Nota differentiam inter competitorem et oppositorem: et quis sit competitor, dic, vt in gl. eiusdem. Oppositor autem est, quando electus est vnicus. vt tit. pend. c. 1. et 2. l. 6. Zabarell.* d *Not. hic, confessionem, in iudicio nullo factam, valere. Idem dixit Innoc. c. fin. de restit. spol. Panorm. Font.*

e *In quacumque parte litis opponatur secundum Imol. Sed. Franc. dicit, hanc exceptionem dilatoriam: et ideo, quia in istis spiritualibus non contestatur lis. Clem. sæpe. opponenda, antequam procedatur ad illa, quæ alias fiunt post litem contest. per gl. et quæ ibi dixi. cap. 1. supr. eod. tit. l. 6. Font.*

TITV-

TITVLVS IV.
DE RENVNTIATIONE.
CAP. VN.

Renuntiatio dignitatis vel beneficii, facta per procuratorem, ad hoc constitutum, tenet; licet prius procurator fuerit reuocatus, ipso tamen et superiore, cui fiebat cessio, ignorante: nisi per malitiam ipsorum vel aliorum reuocatio ipsi fuerit occultata. Ioann. Andreas.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Cum [a] illusio et variatio in personis ecclesiasticis maxime sint vitandae; praesenti constitutione sancimus 37), vt, si quis ad cedendum pontificali aut alii cuilibet dignitati [b], vel beneficio procuratorem sponte ac libere constituerit, et ipsum ignorantem postmodum duxerit quomodolibet reuocandum, teneat cessio, facta per eum, antequam ad ipsius vel illius, (in cuius manibus cessio fuerat facienda,) notitiam reuocatio huiusmodi sit deducta: nisi forte per ipsos aut alios malitiose factum fuerit, quo minus ad eos vel eorum alterum ante cessionem potuerit reuocatio peruenisse.

37) *Sanximus*, C. R.

TITVLVS V.
DE SVPPLENDA NEGLIGENTIA PRAELATORVM.
CAP. VN.

Si praelati regulares non conferunt intra sex menses prioratus, administrationes, et ecclesias vacantes, quae non sunt de mensa, sed solent speciales, (licet obedientiarios,) rectores habere: dioecesani auctoritate sua vel apostolica, si sint exemta, conferunt illa personis, quibus per praelatos fuerant conferenda. Nec permittunt, illa applicari mensis praelatorum, vel pensionibus grauari. Declarantur etiam decret. libr. VI. de offic. ordin. Praesenti. *et de praebend.* Cum singula. *in talibus prioratibus et ecclesiis locum habere.* Ioannes Andreas.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Quia regulares praelati prioratus, ecclesias, administrationes, aut quaeuis alia beneficia, ad eorum dispositionem spectantia, cum vacant, interdum committere negligunt vel conferre intra tempus, in Lateranen. [c] concilio constitutum: dioecesani locorum in non exemtis sua, in exemtis vero apostolica auctoritate negligentiam super hoc suppleant eorumdem, prioratus, ecclesias, administrationes, et beneficia huiusmodi, illa [d] videlicet, quae consueuerunt per saeculares clericos gubernari, saecularibus clericis, alia [e] vero, quae religiosis dumtaxat committi sunt solita vel conferri 38), religiosis monasteriorum, quorum praelati huiusmodi negligentes fuerint, conferendo. Eadem quoque auctoritate dioecesani suffulti nullo modo permittant, quod iidem praelati prioratus, ecclesias, administrationes, aut beneficia huiusmodi applicent mensis suis, pensionesue nouas eis imponant, aut veteres augeant, siue quod ipsis de nouo impositae 39), siue auctae 40) soluantur. Praemissa vero de prioratibus, ecclesiis, administrationibus, et beneficiis intelligimus, quae non sunt de mensa praelatorum ipsorum, sed speciales priores, administratores 41) seu rectores consueuerunt habere: licet priores seu administratores huiusmodi libere possint ad claustrum, (cum oportuerit,) reuocari. In quibus etiam constitutionem Bonifacii papae VIII. praedecessoris nostri, bona beneficiorum vacantium occupari a praelatis vel aliis prohibentem, ac nihilominus in prioratibus huiusmodi et ecclesiis illud Bonifacii eiusdem statutum, quod religiosum quemcumque pluribus praeesse prohibet prioratibus, aut ecclesiis, curam animarum habentibus, (etiamsi cura ipsa non per eum, sed per alium habeat exerceri,) locum sibi censuimus 42) vendicare: licet etiam eisdem prioratibus cura non immineat supra dicta.

38) *Vel confirmari*, C. H.
39) *Impositae sunt*, C. impr.
40) *Auctoritate*, ibid.
41) *Vel administratores*, C. R.
42) *Censemus*, C. H.

TITVLVS VI.
DE AETATE ET QVALITATE, ET ORDINE PRAEFICIENDORVM.
CAP. I.

Dioecesani seruare debent, et a suis subditis seruari facere iura, loquentia de qualitate personarum praeficiendarum ecclesiis. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Cum [f] ecclesiae, quibus praeficiuntur personae minus idoneae scientia, moribus vel aetate, grauia propter hoc, (vt docet experientia,) nonnumquam perferant in spiritualibus et temporalibus detrimenta 43): nos, volentes per locorum dioecesanos, quibus ratione officii hoc competit, praecipue super hoc diligentius praecaueri, eis districte iniungimus, vt ipsi statuta canonica 44), quae super praeficiendis personis in huiusmodi ecclesiis hactenus emanarunt, diligentius per se ipsos obseruent, et faciant a suis subditis inuiolabiliter obseruari, si diuinam offensam, et sedis apostolicae debitam vitare voluerint vltionem.

43) *In spiritalibus et temporibus recipiant detrimenta*, C. R. et H.
44) *Canonica*, a C. R. abest.

CAP. II.

In capitulo cathedralis ecclesiae vel collegiatae vocem non habet, qui non est subdiaconus. Habens beneficium, cui adnexus est ordo, post annum, nisi prius, (impedimento cessante,) promoueatur ad illum, in capitulo vocem non habet, donec fuerit ordinatus, et interim perdit distributionem dimidiam. Ioann. Andr.

IDEM.

Vt [g] ii, qui diuinis in cathedralibus vel collegiatis saecularibus vel regularibus ecclesiis sunt mancipati officiis, vel mancipabuntur in posterum, ad suscipiendos sacros ordines propensius inducantur: statuimus, vt nullus de cetero in huiusmodi ecclesiis vocem in capitulo habeat, (etiamsi hoc sibi ab aliis libere concedatur,) nisi saltem in subdiaconatus ordine fuerit constitutus. Illi vero, qui dignitates, personatus, officia, vel praebendas, quibus certi ordines sunt adnexi, pacifice nunc obtinent in eisdem ecclesiis, vel obtinuerint in futurum, nisi, (iusto impedimento cessante,) ad huiusmodi ordines se promoueri fecerint intra annum, extunc, donec ad eos promoti fuerint, nullo modo vocem in capitulo habeant earumdem 45). Ipsisque distributionum, quae dantur his, qui certis horis intersunt, pars dimidia subtrahatur, non obstantibus quibuslibet consuetudinibus vel statutis, poenis aliis, quae contra tales, promoueri ad ordines recusantes, statuuntur in iure, nihilominus in suo robore permansuris.

45) *Eorumdem*, C. H.

CAP. III.

In XVIII. anno ad subdiaconatum: in XX. ad diaconatum: in XXV. ad presbyteratum potest quis libere promoueri. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Generalem ecclesiae obseruantiam volentes antiquis iuribus in hac parte praeferri, decernimus, vt, (alio non obstante impedimento 46) [h] canonico,) possit quis libere in decimo octauo ad subdiaconatus, in vigesimo ad diaconatus, et in vigesimo quinto aetatis suae anno, ad presbyteratus ordines promoueri.

46) *Impedimento*, non est in C. R.

TITVLVS VII.
DE OFFICIO VICARII.
CAP. VN.

Iura, loquentia de ecclesiis curatis, locum habent, quoad tria, in vicariis perpetuis ecclesiarum parochialium. Ioannes Andreas.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Quae de ecclesiis, curam animarum habentibus, per receptionem aliarum similium amittendis, ac de ipsarum rectoribus promouendis ad sacerdotium, et de 47) eorum aetate a iure statuta noscuntur, in perpetuis [i] ecclesiarum parochialium vicariis et adsumtis ad eas, volumus obseruari.

47) *De*, desideratur in C. R. et impr.

TITVLVS VIII.
DE OFFICIO ET POTESTATE 48) IVDICIS 49) DELEGATI.
CAP. VN.

Iudex ad receptionem testium in ciuili, et exsequutor ad prouidendum certae personae, cognitione praemissa, a papa deputati, licite subdelegant.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Iudices super receptione testium in caussa ciuili, nec non exsequutores ad prouidendum aliquibus, si per inquisitionem sollertem eos esse vitae laudabilis et conuersationis honestae repererint, a sede apostolica deputati, aliis possint 50) committere licite vices suas.

48) *Diction. et potestate*, non sunt in C. R.
49) *Iudicis*, abest a C. impr.
50) *Possunt*, C. R.

a *Vide Fel. in c. ex parte decani. extr. de rescript.* b *Sub ista voce dicit cardin. per hunc text. non comprehendi episcopatum. Fel. in rubr. de maior. et obed. in coll. 6 Font.* c *Id est, conc. Later. sub Alex. III. c. 8.* d *Vide concil. Trid. sess. 14. de reform. c. 6.* e *Al. ita:* illa vero, *etc.* f *Vide concil. Trid. sess. 24. de reform. c. 12.*

g *Vide conc. Trid. sess. 7. de reform. cap. 12. et sess. 24. de reform. c. 1* h *Dictio*, impedimento, *deest in antiquioribus exemplaribus.* i *De vicariis perpetuis vide multa per Felinum in cap. G. perpetuas. extr. de fid. instrum.*

TITVLVS IX.
DE OFFICIO IVDICIS ORDINARII.
CAP. I.

Episcopi ita debent corrigere clericorum excessus, quod metu pœnæ ipsi arceantur, et alii pertimescant. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Vt clericorum audacia, qui, prætextu priuilegii clericalis ordinis 51) *a* impunitatem excessuum obtinere sperantes, nonnulla multoties committunt enormia, per quæ nimirum diffamatur ecclesia, et scandala grauia in populo generantur, potissime cum talia per episcopos, ad quos horum spectat correctio, deferantur 52) vt plurimum incorrecta, propensius compescantur 53); eisdem episcopis districte iniungimus *b*, quatenus sic circa correctionem clericorum huiusmodi vigilanter intendant, et diligenter sui officii debitum 54) exsequantur, quod et iidem clerici metu pœnæ a suis arceantur insolentiis *c*, et alii, eorum exemplo perterriti, prosilire ad similia merito pertimescant.

51) *Ordinis*, non est in C. R. 53) *Compescatur*, C. R. et impr.
52) *Deferantur*, C. impr. 54) *Debita*, C. R.

CAP. II.

Valet collatio beneficii, facta a collatore quolibet citra legatum apostolicum, non facta mentione de beneficio, quod prius habebat is, cui fit. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Etsi ab apostolicæ sedis legato, de beneficio facta collatio beneficium aliud obtinenti, non valeat, nisi de illo, quod obtinet, facta fuerit mentio specialis: in aliis tamen quibuslibet, collationem beneficiorum habentibus, hoc nolumus obseruari.

TITVLVS X.
DE PROCVRATORIBVS.
CAP. I.

Qui sciens sine protestatione recipit instrumentum vel litteras suæ procurationis, quibus constituens pro ipso cauebat, super inclusis in procuratorio dominum defendere cogitur. Ioannes Andreas.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Instrumento 55) vel litteris, quibus te aliquis in caussis suis procuratorem constituens pro te debito modo cauit, simpliciter, (nulla facta 56) protestatione,) a te scienter receptis, non potes postea recusare defensionem illius; immo cogi poteris ipsum defendere in omnibus caussis et negotiis, ad quæ prædicta instrumenta seu litteræ se extendunt: cum per hæc ad omnia tuum præstitisse videaris adsensum.

55) *In instrumento*, C. R. 56) *Facta*, ibid. non legitur.

CAP. II.

Procurator, habens mandatum iurandi et omnia faciendi, quæ requirunt speciale mandatum, contra electum vel prouisum opponere non potest crimina vel defectus. Ioann. Andr.

IDEM.

Non potest procurator, ad agendum vel defendendum *d*, iurandumque de calumnia et veritate dicenda, et generaliter ad omnia alia, quæ speciale mandatum exigunt, constitutus, (nisi aliud super hoc in mandatis habeat,) opponere in personam electi, seu eius, cui est prouisio facienda vel facta, crimina *e* vel defectus: cum sub generalitate tali grauiora non veniant, vel maiora, quam in ipso procuratorio sint expressa.

CAP. III.

Religiosus etiam pro conreligioso, nisi pro consorte eiusdem litis, non potest procurator constitui sine licentia superioris, nec etiam alium constituere nec substituere: licet hoc habeat in mandatis. Ioann. Andr.

IDEM.

Religiosus procurator, etsi 57) per alium 58) religiosum sui vel alterius monasterii fuerit 59) constitutus, sicut non potest sine sui 60) superioris licentia procurationis *f* officium suscipere, nisi pro suo in eadem lite consorte; ita non potest alium procuratorem constituere seu substituere: etiamsi per constituentem hoc sibi expresse fuerit commissum.

57) *Etiam per alium religiosum sui vel alterius monasterii constitutus*, C. H.
58) *Alium*, in C. R. non habetur.
59) *Fuerit*, abest ab cod. C.
60) *Sui*, non est in C. H.

CAP. IV.

Per obitum rectoris ecclesiæ reuocatur procurator, ab eo pro ecclesia constitutus, etiam quoad negotia iam cœpta.

IDEM.

Procuratorem, a prælato, rectore, vel alio quolibet, pro ecclesia *g* sua vel beneficio constitutum, per mortem constituentis reuocari censemus, etiam quoad negotia iam incepta, et caussas, in quibus per ipsum lis fuerit ante mortem huiusmodi contestata.

TITVLVS XI.
DE RESTITVTIONE IN INTEGRVM.
CAP. VN.

Ecclesia, probans se læsam per lapsum temporis, ad illud tempus tantum restituitur, et intra quadriennium a tempore læsionis.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Ab ecclesia *h* aduersus lapsum temporis, in quo se læsam adfirmat, in integrum restitutio peti potest; et caussa restitutionis huiusmodi finiri debet intra quadriennium continuum a tempore læsionis: etiamsi minus quadriennio tempus læsionis exsistat. Sed non fiet 61) restitutio, nisi ad tantum tempus, quantum se læsam fore probabit.

61) *Fiat*, C. impr. et ed. Pith.

a *Dictio*, ordinis, *deest in antiquiorib. exemplaribus.* b *Si negligant: peccant mortaliter.* 4. *distin. c. denique. Aufrer. Fontanus.* c *Ob istam caussam puniuntur rei in ipso loco delicti. Salic. in auth. si vero. C. de adulter. Font.* d *Idem et multo magis, si ad alterum tantum: cum tunc procuratoris minor esset potestas.*

e *Crimina intellige magna vel parua: dum tamen talia sint, quæ probata repellerent electum a beneficio, de quo agatur, iuxta cap.* 1. *de elect. libr.* 6. *et Clem constit. supr. de elect. Bonifacius.* f *Al.* procuratoris. g *Vide cap. si tibi absenti. de præbend. libr.* 6. h *De intellectu huius Clementinæ Matthæus de Afflictis decis.* 17.

FINIS LIBRI PRIMI.

CLEMENTINARVM
LIBER SECVNDVS.

TITVLVS PRIMVS.
DE IVDICIIS.
CAP. I.

Constitutio Bonifacii, quæ habet, quod citationes, etiam extra dies sollemnes publice factæ, de mandato papæ, in audientia litterarum apostolicarum, vel papali palatio, adfixa ianuis maioris ecclesiæ loci, in quo papa cum curia sua degit, arctent citatum, ac si ad eum personaliter deuenissent, restringitur ad eos, qui impediunt, ne ad eos possit citatio peruenire, vel quorum domicilium tute non potest adiri. Ioannes Andreas.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Dudum *a* Bonifacius papa VIII. prædecessor noster, constituit, vt citationes, auctoritate apostolica de personis quibuscumque, ac etiam vndecumque ad instar edictorum, in albo prætoris propositorum, etiam extra dies sollemnes, in quibus Romani pontifices processus consueuerunt 62) facere generales, ipso papa specialiter et 63) ex certa scientia id mandante factæ, in apostolicarum audientia publica litterarum, vel in papali palatio, publice postmodum maioris ecclesiæ loci, in quo Romanus pontifex cum sua curia residebit, ianuis adfigendæ, sic valeant atque arctent citatos post lapsum terminum *b*, quem, (considerata distantia locorum,) citationibus ipsis apponi conuenit competentem, ac si ad eos personaliter deuenissent. Quia vero statutum ipsum, rationabiliter editum, propter malitiam temporis, tunc instantis, nonnullis nimis rigorosum videtur: nos, rigorem ipsum mansuetudine temperantes, idem statutum, et præfatum modum citandi restringimus ad illos tantum, et in illis locum volumus sibi vindicare, qui faciunt, impediunt, vel procurant per se vel per alios quoquo modo, ne ad eos possit citatio perue-

62) *Romanus pontifex consueuerat*, C. R.
63) *Et*, C. H. non habet.

a *Modus citandi per edictum in forma huius Clement. locum habet in solo papa, vt not. hic Zabarella. cum videto.*

b *Al.* termini.

perue-

peruenire, vel quorum domicilia siue loca non possunt tute libereue adiri. Porro ei, quod circa citationes absentium, tam diebus sollemnibus, quam aliis, ecclesia *a* Romana diuersis ex caussis interdum facere consueuit, per praesentem constitutionem seu moderationem in nullo volumus derogari.

CAP. II.

In caussis, etiam pendentibus beneficialibus, decimarum, matrimonialibus, et vsurarum, et ipsas tangentibus, procedi potest simpliciter et de plano, absque iudiciorum strepitu et figura. Ioannes Andreas.

IDEM.

Dispendiosam prorogationem litium, (quam interdum ex subtili ordinis iudiciarii obseruatione 64) caussarum docet experientia prouenire,) restringere in subscriptis casibus cupientes, statuimus, vt in caussis super electionibus, postulationibus, vel prouisionibus, aut super dignitatibus, personatibus, officiis, canonicatibus, vel praebendis, seu quibusuis beneficiis ecclesiasticis, aut super decimis, ad quarum etiam praestationem 65) possunt, qui tenentur ad eas, praemoniti censura ecclesiastica coerceri, nec non super matrimoniis vel 66) vsuris, et eas quoquo modo tangentibus, ventilandis, procedi valeat de cetero simpliciter et de plano, ac sine strepitu iudicii et figura, volentes non solum ad futura negotia, sed ad praesentia, et adhuc etiam per appellationem pendentia hoc extendi.

64) *Consuetudine*, C. R. *obseruantia*, H.
65) *Praesentationem*, C. H.
66) *Vel*, abest a C. R.

TITVLVS II.
DE FORO COMPETENTI.

CAP. VN.

Concedit concilium certo casu episcopis, expulsis a suis sedibus, quod in locis aliarum dioecesum seruata forma, quam limitat, possint procedere contra expulsores, consiliarios, et fautores, et inter subditos ius dicere. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Quamuis sacris canonibus sit generaliter interdictum, ne quis episcopus iurisdictionem in dioecesi exerceat aliena: nos tamen episcopis, qui, a suis sedibus proteruia impiorum expulsi, non audent propter metum persequentium in suis ciuitatibus vel dioecesibus, aut earum parte aliqua residere, nec iurisdictionem, ad se spectantem, per se vel per alium inibi exercere, ne iniuria, in eorum expulsione ipsorum irrogata ecclesiis, hoc praetextu remaneat impunita, duximus indulgendum, vt in dioecesibus alienis, in ciuitatibus videlicet, vel locis insignibus suis ecclesiis vicinioribus, in quibus poterunt secure morari, et iurisdictionem suam libere exercere possint contra suos expulsores, et eorum in hac parte consiliarios et fautores, (dummodo ciuitates, vel loca huiusmodi 67) eisdem expulsoribus, consiliariis, et fautoribus sint sequuta, et ipsi personaliter vel ad domum, si hoc tute fieri valeat, alioquin publice in ecclesia cathedrali loci vel domicilii eorumdem citati fuerint,) libere procedere, prout iustitia suadebit.

Si vero dicti episcopi ausi non fuerint huiusmodi suos expulsores, vel eorum consiliarios aut fautores dicto modo citare, vel ipsi malitiose impedimentum praestiterint, ne potuerint sic citari: licitum sit eisdem episcopis, vt expulsores, consiliarios, et fautores eosdem diebus aliquibus dominicis vel festiuis, cum populus conuenerit ad diuina, vt sic facta citatio ad eos peruenire verisimilius *b* praesumatur, citent vel citari faciant publice in ecclesiis ciuitatum vel locorum insignium praedictorum, et procedant deinde contra ipsos, si 68) citati taliter statuto ipsis peremtorio termino competenti coram eisdem episcopis noluerint comparere, ac si citati legitime alias exstitissent.

Eisdem etiam episcopis indulgemus, vt inter suos subditos, (ne ob defectum iustitiae dispendium aliquod patiantur,) possint in dioecesibus alienis, in quibus moram traxerint, (dummodo per se vel per alium hoc in suis propriis dioecesibus facere non audeant, vel non possint,) iurisdictionem suam omnimodam exercere, ita tamen, quod subditi, qui expulsores, vel eorum fautores, aut consiliarii non fuerint, vltra duas diaetas a fine suae dioecesis non trahantur. Volumus insuper, vt ante omnia a dioecesanis locorum, in quibus moram traxerint, petant licentiam in praemissis: quam si obtinere nequiuerint *c*, procedant nihilominus, prout superius est expressum. Sane, si praedicti episcopi adseruerint, se non fuisse ausos praefatos expulsores, consiliarios vel fautores, personaliter, vel ad domum, aut publice, (vt praemittitur,) in eorum ecclesia cathedrali citare, vel ipsos malitiose praestitisse impedimentum, ne per eos potuerint sic citari, aut quod in suis dioecesibus iurisdictionem per se vel per alium contra ipsos exercere nequeunt, vel non audent: stari super his volumus adsertionibus eorumdem, ipsis districtius iniungentes, sub interminatione diuini iudicii, ne circa praemissa contra conscientiam quidquam mendaciter aut dolose adserant vel confingant. Eorumdem autem episcoporum sententias et processus, quos in praemissis casibus in aliis 69) dioecesibus duxerint faciendos, denuntient, seu denuntiari faciant per suas dioeceses conuicini episcopi, cum ab eis fuerint requisiti. Per praemissa quoque nullum 70) ex transcursu temporis quanticumque, 71), vel alias quoquo modo locorum dioecesanis, vel aliis quibuscumque, iurisdictionem habentibus in locis praemissis, in quibus praedicti episcopi, sic expulsi, iurisdictionem, (vt praedicitur 72 *d*,) exercebunt, praeiudicium generetur.

67) *Huiusmodi*, non est in C. R.
68) *Ac si*, ibid.

69) *Alienis*, ibid.
70) *Nullum*, ibid. non legitur.
71) *Quantumcumque*, ibid.
72) *Praedixi*, ibid.

TITVLVS III.
DE CAVSSA POSSESSIONIS ET PROPRIETATIS.

CAP. VN.

In caussa beneficiali, delata etiam per appellationem ad curiam, vtraque pars potest petitorium et possessorium intentare. Et ante caussae conclusionem potest spoliatus, suspenso petitorio suo, vel aduersarii, possessorium prosequi. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Caussa *e* beneficiali per appellationem ad sedem apostolicam legitime deuoluta, tam appellanti, quam appellato licere decernimus, nedum petitorium, sed et possessorium intentare, et in spoliantis odium ante caussae conclusionem suspendere petitorium, a se et ab aduersario intentatum, in solo possessorio procedendo.

TITVLVS IV.
DE DOLO ET CONTVMACIA.

CAP. VN.

Appellans ante definitiuam, etiam a definitiua, lata eo absente, citato vel non, appellare potest; nisi prima appellatio fuerit friuola manifeste: quo casu non appellat, tamquam manifestus contumax. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Si ante *f* definitiuam sententiam a iudice quis appellando recedat, et iudex, suae appellationi non deferens, eo 73) citato, vel etiam non citato, vlterius in caussa procedens, contra ipsum etiam 74) absentem sententiam definitiuam promulget; poterit idem appellans a dicta sententia intra tempus debitum appellare: nisi eius prima appellatio esset friuola manifeste.

73) *Eo*, abest a C. impr.
74) *Etiam*, non est in C. R.

TITVLVS V.
VT, LITE PENDENTE, NIL INNOVETVR.

CAP. I.

Si duo, litigantes super beneficio, moriantur, siue vterque in curia, vel solus possidens, vel, neutro possidente, alter tantum, altero alibi moriente: ad papam, et in conuersis casibus ad ordinarium spectat collatio, si ad alterum beneficium pertinebat. Si autem alter tantum moritur, si superstes, vel alius, cuius interest, litem prosequitur: ex futuro euentu apparebit, ad quem collatio spectat. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Si, duobus, in Romana curia super beneficio sibi collato litigantibus, in eadem curia mori contingat vtrumque; collationem huiusmodi beneficii ad Romanum pontificem, si vero extra dictam curiam, ad ordinarium decernimus pertinere: nisi forsan alius ab eis in dicto beneficio ius haberet. Quodsi vnum in dicta curia, alterum vero extra mori contingat, si moriens in curia beneficium possidebat: ad Romanum pontificem, si vero alius, ad ordinarium pertineat collatio supra dicta. Neutro autem 75) ipsorum beneficium possidente, erit Romanus pontifex, propter auctoritatis praerogatiuam in collatione huiusmodi praeferendus. Si vero, alter tantummodo, siue possessor, siue petitor, decedat, si superstes, vel alius, cuius intersit, caussam nihilominus prosequatur 76), (cum interim beneficium de iure conferri non possit:) ad quem collatio eius pertineat, futurus declarabit euentus. Nam si ad defunctum pertinuisse beneficium fuerit declaratum: pertinebit ad papam, si ille in curia, vel ad ordinarium, si

75) *Tamen*, C. R.
76) *Prosequitur*, C. impr.

a *In quodam manuscripto ita:* ecclesia Rom. diuersis ex caussis processus interdum, *etc.* b *Al.* verisimiliter. c *Al.* nequibunt.

d *Al.* praemittitur. e *Vide Paul. de Castro consil. 277. libr. 1. et de intellectu, Couarruuiam libr. 1. var. resol. c. 16. num. 13.* f *Not. quod appellari potest ante definitiuam; quod est verum indistincte de iure canonico: dum tamen appelletur ex caussa rationabili cap. vt debitus. extr. de appell. sed de iure ciuili non appellatur, nisi in certis casib. Zabarella.*

extra

extra curiam sit defunctus. Quodsi ad neutrum illud spectasse constiterit; ad ordinarium collatio pertinebit, salua tamen in præmissis omnibus Rom. pontificis potestate: ad quem ecclesiarum, personatuum, dignitatum, aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum plena et libera dispositio, ex suæ potestatis plenitudine noscitur pertinere.

CAP. II.

Lis dicitur pendere quoad hoc, vt nihil debeat innouari, cum citatio legitime peruenit ad partem, vel per eam stetit, quo minus perueniret, cum tali expressione, quod potuit instrui super quo conueniatur. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum, lite pendente, nihil debeat innouari; litem quoad hoc pendere censemus, postquam a iudice competenti in ea citatio emanauit, et ad partem citatam peruenit, vel per eam factum fuit 77), quo minus ad eius notitiam perueniret: dum tamen in citatione prædicta talia sint expressa, per quæ plene possit instrui, super quibus in iudicio conuenitur.

77) *Fuerit*, C. R.

TITVLVS VI. DE SEQVESTRATIONE POSSESSIONVM 78) ET FRVCTVVM.

CAP. VN.

Si super beneficio contra ipsius possessorem, qui triennio non possedit, in petitorio vel possessorio vna definitiua fertur in curia; etiamsi nulla fore dicatur, ipsius beneficii sequestratio per loci ordinarium fieri debet: quam impediens, vel sequestratos fructus occupans, excommunicatus est. Et si est de litigantibus: cadit a iure suo, et respicit pendentia. Ioann. Andr.

IDEM. *a*

Ad compescendas litigantium malitias, definimus, vt vna contra possessorem definitiua sententia, super beneficio apud sedem apostolicam, dumtaxat in petitorio vel possessorio promulgata, beneficium ipsum, etiamsi dignitas, vel personatus existat, et curam habeat animarum, a possessore huiusmodi, (dum *b* tamen triennio pacifice antea ab eo possessum non fuerit,) per loci ordinarium, apud aliquam personam idoneam sequestretur, quæ, plenam de ipso et debitam curam gerens, id, quod de fructibus ipsius, (debitis eiusdem supportatis oneribus,) superesse contigerit 79), illi restituat, qui finalem in caussa victoriam obtinebit. Si quis autem sequestrationem huiusmodi impedire, vel fructus sequestratos quoquo modo præsumserit occupare; excommunicationis incurrat sententiam ipso facto: a qua, (nisi impedimento prius amoto, et occupatis per eum fructibus restitutis,) nullatenus absoluatur. Et nihilominus, si de litigantibus fuerit, a iure, (si quod in huiusmodi beneficio, vel ad ipsum forsitan competebat eidem,) hoc ipso se nouerit cecidisse, præmissis nedum circa futura, sed etiam circa per appellationem pendentia negotia obseruandis, non obstante, si contra præfatam sententiam de nullitate forsan opponatur.

78) *Possessionis*, C. impr.
79) *Consisterit*, C. R.

TITVLVS VII. DE PROBATIONIBVS.

CAP. VN.

Verba litterarum apostolicarum, quibus papa proprium factum narrat, plene probant, si super illis gratia vel intentio papæ fundatur. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Litteris nostris, quibus nos dignitates quaslibet seu beneficia collationi nostræ vel sedi apostolicæ reseruasse, aut resignationem beneficii alicuius recepisse, vel recipiendi potestatem alii commisisse, vel aliquem excommunicasse 80), seu suspendisse, seu aliquem capellanum nostrum vel familiarem fuisse, vel alia similia, super quibus gratia, vel intentio nostra fundatur, fecisse narramus, censemus super sic 81) narratis fidem plenariam adhibendam, volentes ad præterita et pendentia, (etiam per appellationem,) negotia hoc extendi.

80) *Nos excommunicasse*, C. R. et H.
81) *Super hic*, C. impr.

TITVLVS VIII. DE TESTIBVS.

CAP. I.

Per testes Christianos conuinci possunt Iudæi et Sarraceni, non obstantibus contrariis priuilegiis regum et principum: quibus si vtantur, subtrahitur illis Christianorum commercium. Ioann. Andreas.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Cum Iudæi quidam et Sarraceni, (sicut accepimus,) quod super ciuilibus aut criminalibus conuinci per Christianos non possint, se priuilegiis regum et principum tueantur; (quia id nedum iuri contrarium, sed et Christianæ religioni opprobriosum est quamplurimum 82) et aduersum:) reges eosdem et principes *c* in Domino exhortamur, ne concedant 83) huiusmodi de cetero priuilegia, vel 84) seruent aut seruare permittant, etiam iam concessa. Quodsi Iudæi, aut Sarraceni priuilegiis talibus vti præsumserint: Christianorum communio eis subtrahatur, sic, quod Christiani ab eorum abstinere communione censura ecclesiastica, (si opus fuerit,) compellantur.

82) *Plurimum*, C. R.
83) *Concedant*, ibid. haud legitur.
84) *Vel*, ibid. non habetur.

CAP. II.

Publicatis attestationibus, testes produci non possunt, (etiam in caussa appellationis,) super eisdem articulis vel directe contrariis. Ioann. Andr.

IDEM.

Testibus rite *d* receptis, et eorum attestationibus publicatis, sicut non licet super eisdem vel directo 85) contrariis articulis alios, vel eosdem testes in principali caussa producere, sic non debet in appellationis caussa licere: cum non minus in appellationibus, quam in principali caussa subornatio sit timenda.

85) *Directe*, C. R.

TITVLVS IX. DE IVREIVRANDO.

CAP. VN.

Iuramenta, quæ Romanæ ecclesiæ præstant Romani principes, fidelitatis exsistunt. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Romani principes 86) *e*, orthodoxæ fidei professores, sacrosanctam Roman. ecclesiam, cuius caput est Christus redemtor noster, ac Romanum pontificem eiusdem redemtoris vicarium, feruore fidei, et claræ deuotionis promtitudine venerantes, eidem Romano pontifici, a quo approbationem personæ, ad imperialis celsitudinis apicem adsumendæ, nec non vnctionem, consecrationem, et imperii coronam accipiunt, sua submittere capita non reputarunt indignum, seque illi, et eidem ecclesiæ, quæ a Græcis imperium transtulit in Germanos, et a qua ad certos eorum principes ius et potestas eligendi regem, in imperatorem postmodum promouendum, peruenit, adstringere vinculo iuramenti, prout tam mos obseruationis antiquæ, temporibus nouissimis renouatæ, quam 87) forma iuramenti huiusmodi sacris inserta canonibus manifestant. Dudum sane inter quondam Henricum imperatorem, tunc Romanorum regem, et carissimum in Christo filium nostrum, Robertum, Siciliæ regem, graui discordia suscitata, nos multis grandibusque periculis, quæ exinde prouentura verisimiliter timebantur 88), intendentes celeri et opportuno 89) remedio obuiare, quibusdam ex fratribus nostris sanctæ Rom. eccl. cardinalibus, exsistentibus tunc in vrbe pro reformanda pace, et solidanda concordia inter reges eosdem, litteras nostras sub certa forma duximus destinandas, inter alia inserentes in eis, quod, cum ipsi reges eiusdem ecclesiæ specialissimi filii, sibi iuramento fidelitatis, et alias multipliciter essent adstricti, ipsius ecclesiæ debant esse promtissimi defensores. Dictis autem litteris in notitiam dicti Henrici, ad imperium iam promoti, sic 90) deductis, idem Henricus, ab eisdem cardinalibus requisitus, vt super contentis in illis suum propositum responderet, quasi moleste tulisset, quod de iuramento fidelitatis huiusmodi, per eum præstito, in dictis litteris mentio haberetur 91), non familiariter, nec secrete, vt tractandæ pacis qualitas exigebat, sed multis tabellionibus accersitis et requisitis ab eo, quod de responsionibus suis conficerent publica instrumenta, inter cetera publice, (præsente multitudine hominum copiosa,) respondit *f*, se non fore cuiquam ad iuramentum fidelitatis adstrictum, et quod numquam fecerit 92) iuramentum, propter quod foret ad iuramentum fidelitatis alicui 93) obligatus, et quod ipse nesciebat, quod antecessores sui, Romani 94) imperatores, vmquam 95) iuramentum huiusmodi præstitissent, simulans se immemorem iuramentorum, quæ nobis ante coro-

86) *Romani pontifices*, C. H.
87) *Quæ*, C. R.
88) *Dubitabantur*, ibid.
89) *Et optimo*, C. impr.
90) *Sic*, in C. R. et H. non habetur.
91) *Habeatur*, C. R. *habebatur*, H.
92) *Fecerat*, C. R.
93) *Alicui*, abest a C. impr.
94) *Romanorum* C. H.
95) *Numquam*, C. R.

a *In vno manuscr. ita habetur.* b *Vide c. commissa. de elect. in 6. not. Bart. et moderni in l. Celsus. ff. de vsucap. Font.*

c *Qui debent Iudæos punire, vide l. si quis in hoc genus. C. de episc. et cler. et gl. in cap. Iudæi. 2. de Iudæis. Font.* d *Vide l. 1. §. aiunt ædiles. ff. de ædil. edict. et l. apud eum. §. imperator. ff. de manumiss.* e *Al. imperatores.* f *Vide Bart. in leg. sciendum. ff. de verbor. oblig.*

nationem

nationem suam præstiterat, et post coronationem etiam 96) innouarat. Nos itaque, attendentes, quod huiusmodi responsio, si sub dissimulatione pertranseat, vel silentio pallietur, posset in magnum et euidens præiudicium Rom. ecclesiæ redundare, dignum admodum et opportunum fore perspeximus 97), vt de iuramentis huiusmodi constitutioni præsenti aliqua breuiter adnectamus. Dictus namque H. 98) quam primum fuit in regem Romanorum electus, sollemnes a ad nos nuntios destinauit, dans eis per suas patentes litteras plenum et speciale mandatum, exponendi nobis pro eo deuotionem ipsius et reuerentiam filialem, quam ad nos et Rom. eccles. sincero gerere se dicebat adfectu, nec non petendi 99) et impetrandi a nobis fauorem et gratiam consuetos, offerendi quoque nobis et præstandi pro eo, et in ipsius animam debitæ nobis et eidem ecclesiæ fidelitatis, et cuiuslibet alterius generis iuramentum, ac nihilominus petendi a nobis per nostras sibi manus impendi vnctionem, consecrationem, et Romani imperii diadema. Præfatis itaque nuntiis in nostra et fratrum nostrorum præsentia constitutis, ac secundum dicti tenorem mandati Auenione, vbi tunc eramus cum nostra curia residentes, in publico consistorio, in quo erat prælatorum, et aliorum tam clericorum, quam laicorum non modica multitudo, præmissis per eos 100) coram nobis expositis supplicando petitis humiliter, et oblatis, nos, eodem mandato et decreto electionis eiusdem H. ex parte principum tam ecclesiasticorum, quam sæcularium, qui eumdem elegerant, nobis per dictos nuntios 1) præsentatis, plena cum eisdem fratribus deliberatione discussis, factaque nobis de electione huiusmodi concordi et legitima plena fide, examinata quoque persona ipsius H. prout absentia patiebatur eiusdem, et de ipsius fide, probitate, et aliis, quæ in persona imperatoris sunt merito requirenda, cum pluribus prælatis, et aliis magnæ auctoritatis viris, qui eiusdem H. mores, conditionem, et statum plenius nouerant, inquisito, eiusque 2) persona, cuius etiam nos et fratres nostri aliqualem prius 3) notitiam habebamus, propter quod facilius transiuimus in examinatione huiusmodi, idonea reputata, ipsum nominauimus, denuntiauimus et declarauimus regem Romanorum, ipsius approbantes personam, eumque sufficientem et habilem declarantes, ad suscipiendam imperialis celsitudinis dignitatem, ac decernentes vnctionem, consecrationem, imperiique Romani coronam, sibi per manus nostras debere concedi: et consequenter 4) a præfatis nuntiis, sufficiens ad hoc ab eo, (vt præmittitur,) mandatum habentibus, secundum formam, in decretis, quæ incipit: *Tibi Domino*: comprehensam, fidelitatis recepimus iuramentum. Postque idem H. consecrationis et coronationis suæ tempore aliud eisdem cardinalibus, quos ad impendendum sibi huiusmodi consecrationis et coronationis insignia miseramus ad vrbem, illud nostro nomine recipientibus iuramentum præstitit corporale, quod in libro pontificali Rom. præstandum pontifici 5) per imperatorem coronationis suæ tempore continetur, cuius tenor dignoscitur esse talis: *Ego H. Romanorum rex, adnuente Domino, futurus imperator, promitto, spondeo et polliceor, atque iuro coram Deo, et beato Petro, me de cetero protectorem, procuratorem 6)* b *et defensorem fore summi pontificis, et huius sanctæ Romanæ ecclesiæ, in omnibus necessitatibus et vtilitatibus suis, custodiendo et conseruando possessiones, honores, et iura eius, quantum diuino suffultus adiutorio fuero, secundum scire et posse meum, recta et pura fide: sic me Deus adiuuet, et hæc sancta 7) Dei euangelia!* Ceterum, quin iuramenta huiusmodi fidelitatis exsistant, a retro Romanis principibus non fuit hactenus hæsitatum: immo tam quondam Albertus rex Romanorum, immediatus prædecessor memorati Henrici, Bonifacio Papæ VIII. prædecessori nostro, tempore approbationis eiusdem Alberti, quam Rodolphus, pater ipsius, et alii prædecessores eiusdem, Romanorum reges 8) diuersis nostris prædecessoribus iuramentum fidelitatis et obedientiæ præstiterunt. Idemque Bonifacius memoratum A. iuramento huiusmodi ab eo recepto, de fratrum suorum consilio, (præsente prælatorum et aliorum multitudine copiosa,) auctoritate apostolica recepit in specialem suum filium 9) et ecclesiæ memoratæ, ipsumque in regem Romanorum adsumsit, in imperatorem postmodum promouendum. Verum quia sæpe fatus H. qui in 10) proximis diebus fuit de hac luce subtractus, non virtutem et mentem, sed nudum verborum insectans 11) corticem, sensumque confundens, iuramenta restringendo prædicta, curiose videbatur adserere, (vt præfertur,) illa ad debitum fidelitatis huiusmodi non extendi: nouo modo 12) curiositatis huius luculentæ veritatis antidotum ipsius 13) declarationis oraculo prouidimus apponendum. Quia 14) ergo capitulis, iuramento fidelitatis contentis, sollicita meditatione pensatis, ipsa capitula in præfatis imperatoris iuramentis, quantum ad effectum, mentem, et virtutem ipsorum, non est dubium contineri: nos, præmissis et aliis rationibus, ne quis, in Romanum adsumtus principem, vel in posterum adsumendus, an iuramenta huiusmodi, per dictum H. imperatorem præstita, et per successores ipsius in futurum præstanda, fidelitatis exsistant 15), in dubitationem deducere audeat, vel super his contrarium adstruere veritati, auctoritate apostolica de fratrum nostrorum consilio declaramus, illa iuramenta prædicta 16) c fidelitatis exsistere, et censeri debere. Porro præter iuramenta prædicta, idem Henricus, suorum inhærens prædecessorum vestigiis, priusquam ingrederetur Italiam, vel ibidem iura aliqua exerceret, sub testimonio suarum patentium litterarum in manibus dilecti filii, Ioannis de Mollianis d, scholastici 17) ecclesiæ Tullensis, capellani nostri, ad hoc specialiter per nos missi, nostro et præfatæ ecclesiæ nomine recipientis promisit, et, tactis sacrosanctis euangeliis, iuramento firmauit, quod eamdem ecclesiam et fidem catholicam pura fide totisque viribus conseruaret reuerenter, et etiam defensaret, omnemque hæresim, schisma et hæreticos quoslibet, fautores, receptatores, et defensores ipsorum exterminaret pro posse: ac numquam cum Sarraceno, pagano, schismatico. seu alio quolibet, communionem e catholicæ fidei non habente, aut 18) cum aliquo alio præfatæ ecclesiæ inimico, vel rebelli, seu eidem manifeste suspecto, vnionem quamlibet seu parentelam aut confœderationem iniret, sed tam nostram, quam successorum 19) nostrorum personas, honorem et statum manuteneret, defenderet et conseruaret contra omnes homines, cuiuscumque exsisterent præeminentiæ, dignitatis vel status. Eidem etiam 20) f adiiciens iuramento, quod manuteneret semper atque seruaret priuilegia omnia, per prædecessores suos, reges ac imperatores Romanos, præfatæ 21) Romanæ, et aliis quibuslibet ecclesiis quocumque concessa tempore, et continentiæ cuiuscumque. Ipsaque omnia, et specialiter ac præcipue per claræ memoriæ Constantinum, Carolum, Henricum, Ottonem quartum, Fridericum secundum, atque Rodulphum, prædecessores ipsius, super concessione, recognitione, aduocatione 22), adnotatione 23), quittatione, et libera dimissione terrarum et prouinciarum Romanæ ecclesiæ, vbilibet positarum, quarum etiam multas nominatim expressit, sedi apostolicæ Romanisque pontificibus super g quocumque tenore concessa recognouit, confirmauit, et ex certa scientia innouauit, ac etiam de nouo concessit. Et terras ipsas atque prouincias recognouit ad ius et proprietatem ipsius ecclesiæ plenissime pertinere: easque nihilominus ex abundanti de nouo ecclesiæ sæpe fatæ donauit, sub prædicto 24) se obligans iuramento, quod ipsas, aliquamue ipsarum partem nullo vmquam tempore occuparet, seu, (quantum in eo esset,) ab alio permitteret occupari. Nec in eis, aut aliqua parte ipsarum iura aliqua, possessiones, aut tenutas haberet, seu quomodolibet possideret, nec in eis etiam potestariæ seu cuiusuis 25) capitaniæ, aut iurisdictionem 25*) quamcumque per se, vel per alium exerceret, quodque, (vt princeps catholicus et sæpe dictæ ecclesiæ aduocatus atque defensor,) ipsam iuuaret, et consiliis, et auxiliis illi adsisteret opportunis, contra quoscumque inobedientes et rebelles eidem 26), et præcipue contra occupantes seu turbantes terras prædictas seu prouincias, vel partem quamlibet earumdem. Sub eodem etiam iuramento promisit, quod tam ipsam Romanam ecclesiam, quam alias ecclesias, libertatem ecclesiasticam, bona, iura, prælatos, et ministros ecclesiarum ipsarum manuteneret, conseruaret, atque defenderet 27) suo posse 27*). Et quod ecclesiæ Romanæ vasallos contra iustitiam nullatenus offensurus, deuotos ac fideles ecclesiæ, etiam in imperio constitutos, benigne tractaret, nec eos opprimeret contra iustitiam, aut, (quantum in eo esset,) per alium opprimi sustineret, sed in suis potius 28) iuribus et iustitiis

96) *Coronationem suam*, C. R.
97) *Prospeximus*, C. R. impr ed. Gonz. et Pith.
98) *Henricus*, C. R. et edit. Gonz. per totum.
99) *Competendi*, C. R.
100) Diction. *per eos*, ibid. non leguntur.
1) *Nuntios*, non est in C. impr.
2) *Inquisitos de eius*, C. R. *inquisito de eius*, impr.
3) *Prius*, non est in C. R.
4) *Subsequenter*, C. O. ed. Pith. et Gonz.
5) *Pontifici*, in C. R. non legitur.
6) *Procuratorem*, desideratur ibid.
7) *Sancta*, ibid. non habetur.
8) *Romani reges*, ibid.
9) *Titulum*, C. impr.
10) *In*, non est in C. R.
11) *Inspectans*, ibid.

12) *Morbo*, C. R. et ed. Gonz.
13) *Præsentis*, C. R. impr. et Gonz.
14) *Quod*, C. impr.
15) *Infidelitatis exigunt*, C R. sed inconcinne.
16) *Prædicta*, ibid. non habetur.
17) *Scholasticæ*, C. impr.
18) *Aut*, abest ab eod. C.
19) *Prædecessorum*, ibid
20) *Etiam*, C H. non habet.
21) *Ecclesiæ*, C. R. *ecclesiæ præfatæ Romanæ*, H.
22) *Auocatione*, C. H
23) *Adnotatione*, C. R. non habet.
24) *Supra dicto*, ibid.
25) *Cuiusuis officium*, ibid.
25*) *Officium aut iurisdictionem*, C. H.
26) *Ecclesiæ*, C. R.
27) *Et seruaret ac defenderet*, C. H.
27*) *Pro posse*, ed. Pith.
28) *In suis propriis*, ibid.

a *Vide c. ad apostolicæ. de re iudic. libr. 6. C. 1. qu. 1. c. estote. et 97. distinct. c. nobilissimus. Font.* b *Dictio*, procuratorem, *deest in antiquioribus cod.*

c *Dictio:* prædicta, *deest in antiquior. codicib.* d *Al. Melanis.* e *Ad hæc vide l. non dubito. ff. de capt. et Innoc. cap. 1. de schism. doct. in cap. quod super his de voto. Font.* f *Dictio*, etiam, *deest in antiquiorib. codicibus.* g *Al.* sub.

conseruaret. Hoc quoque iuramentum et etiam pristinum 29), pro eo nobis per suos nuntios, (vt præmittitur,) præstitum, receptis suæ coronationis insigniis innouauit, prout in patentibus 30), ante coronationem ipsam, eius regio magno sigillo, et aliis post coronationem eamdem, eius imperiali aurea bulla munitis, inde confectis litteris, (quas in archiuis Rom. ecclesiæ reponi, et diligenter conseruari fecimus,) plenius continetur.

29) *Primum*, C. R. et H.
30) *In patentibus litteris*, C. impr.

TITVLVS X.
DE EXCEPTIONIBVS.

CAP. VN.

Exceptio excommunicationis opponitur dilatoria quandocumque, peremtorio non obstante. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Excommunicationis exceptio dilatoria in qualibet parte litis opponi potest, termino peremtorio per iudicem adsignato, ad proponendum exceptiones declinatorias et dilatorias, non obstante: seruata tamen constitutione felicis recordationis Innocentii Papæ IV. 31) edita circa hoc in concilio Lugdunensi.

31) *Papæ IV. prædecessoris nostri*, C. R.

TITVLVS XI.
DE SENTENTIA ET RE IVDICATA.

CAP. I.

Qui tres sententias contrarias in quauis caussa reportauit, de illarum nullitate non agit, nec excipit, ipsarum exsequutione non facta: et respicit etiam pendentia. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Vt *a* calumniis litigantium occurratur, is, qui in beneficiali vel alia quauis caussa tres contra se in petitorio vel possessorio sententias reportauit, ad agendum 32) de nullitate ipsarum vel alicuius ex eis nullatenus admittatur, donec huiusmodi sententiæ plenarie fuerint exsequutioni mandatæ. Similiter si ille, contra quem tres sententiæ definitiuæ latæ fuerint, ab interloquutoria vel grauamine ante prolationem ipsarum vel earum alicuius se appellasse, et caussam appellationis huiusmodi adhuc pendere proponat: sententiarum prædictarum exsequutionem tali prætextu nolumus impediri. Quæ ad caussas, qualitercumque etiam per appellationem pendentes, duximus extendenda.

32) *Agendum et defendendum*, C. R.

CAP. II.

Sententia, lata contra citatum, extra citantis territorium exsistentem, nulla est ipso iure. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Pastoralis cura sollicitudinis, nobis diuinitus super cunctas Christiani populi nationes iniuncta, nos inuigilare remediis subiectorum, eorumdem periculis obuiare et scandala remouere compellit. Sane, cum iam dudum inter quondam Henricum imperatorem Romanum, et carissimum in Christo filium nostrum, Robertum, Siciliæ regem, grauis fuisset materia turbationis exorta, adserente deinde 33) imperatore prædicto, quod cum quibusdam ipsius subditis rex confœderationes 34) et conspirationes fecerat in ipsius maiestatis offensam, quodque tractauerat et ordinauerat, vt ciuitates quædam, sub imperii et imperatoris eiusdem obedientia consistentes, contra eum, et imperium rebellarent, gentesque, sui ipsius fultæ subsidio, nonnullas alias imperii ciuitates et castra, (inde violenter eiectis ipsius imperatoris officialibus,) occuparunt 35), et pro ipso rege occupata tenebant 36), ac alias 37) etiam in vrbe et alibi in imperii, et imperatoris eiusdem contemtum, et suæ maiestatis iniuriam, et reipublicæ detrimentum, multa grauia fuerunt 38) *b* per regem eumdem, ac malitiam et instigationem ipsius, tam a suis stipendiariis, quam a subditis imperatoris commissa: præhabitis per imperatorem eumdem quibusdam processibus contra eum, absentem tamen, quamuis legitime, (iuxta imperatoris adsertionem,) citatum, ac quod fuga dicta erant notoria, per 39) imperialem interloquutoriam declarat 40) imperator ipse, regem adfirmans propter præmissa læsæ maiestatis criminis reum esse, in eum peremtorie, (vt dixit,) et sufficienter citatum, sed comparere contumaciter recusantem, tamquam rebellem, proditorem et hostem imperii, ac reum criminis supra dicti, priuationis omnium dignitatum, quocumque comprehensarum titulo, et quibus se intitulabat rex ipse, auctoritatum quoque honorum, prouinciarum, terrarum 41), bonorum 42), iurium et iurisdictionum, tam perpetuorum, quam temporalium, et, si quando veniret in suam et imperii fortiam 43), mutilationis *c* etiam capitis sententiam promulgauit, omnem supplendo defectum, si quis 44) forsitan fuerat ex sollemnitate iuris omissus 45) in processibus memoratis, præmissa, (vt adseruit 46,) faciens, exigente iustitia, et de imperiali etiam potestate. Verum quia huiusmodi sententia, quæ non a discretione, matre virtutum, sed a nouerca iustitiæ, voluntaria scilicet iudicantis præcipitatione, processit 47), partus forsan se deteriores haberet, si ipsius sententiæ 48) inefficacia in publicum præcone iustitia non prodiret: nos, circa eam tali vti prouisione volentes, quæ, (detectis 49) ipsius defectibus,) seminata per eam exstinguat pericula, et in ratione reddenda sit posteris profutura, ipsam subiiciendam esse prouidimus limæ iustitiæ 50), ac rectæ libramini 51) rationis. Eiusdem igitur caussis et continentia, nec non conditione illorum, a quo, et in quem lata fuit, diligenti et debita consideratione pensatis, patenter ex eis illius adstruitur euidentia nullitatis, et manifeste arguitur temeritas promulgantis. Notorium quippe ac indubitatum exsistit, quod grandis exercitus tempore dictorum processuum et sententiæ, continue imperatori adsistens 52), regem ipsum et suos prosequebatur 53) odio capitali: Pisanaque ciuitas, in qua lata fuit memorata sententia, regem capitali habebat odio notorio et antiquo. Esto igitur, quod rex ipse alias ad præmissa fuisset legitime per imperatorem citatus: numquid venire debuit ad iudicem, exercitu feroci ac grandi, ipsique citato, (vt præmittitur,) odioso, stipatum? Numquid etiam debuit comparere 54) in loco admodum populoso, multum 55) potenti, ac præfato in eum odio prouocato? Quis enim auderet, vel qua ratione audere aliquis teneretur consistorii talis subire *d* iudicium, et 56) se in hostium sinu reponere, ac ad mortem per violentam iniuriam 57), non per iustitiam 58) inferendam, vltroneum se offerre? Hæc quidem iure 59) timentur; hæc de more vitantur; hæc humana 60) fugit 61) ratio: hæc 62) abhorret natura. Desiperet igitur, qui citationem huiusmodi saperet arctasse citatum. Vt *e* illud, tamquam notissimum, nullatenus 63) omittamus, quod regem, extra districtum imperii, in regno scilicet Siciliæ, notorie ac continue tempore supra dicto morantem, citare non potuit imperator, nec citatio, si quam 64) forsan de ipso intra imperii fines fecit, citatum, extra imperium constitutum, arctauit. Nos quoque, regis ordinarius iudex, quod ad imperatoris iudicium citaremus, vel citari aut remitti faceremus eumdem, nequaquam fuimus requisiti. Immo, licet ad nos et curiam nostram temporibus illis rumores 65) frequenter de curia imperatoris venirent, et iuxta eum etiam quidam ex fratribus nostris 66) essent: prius tamen dictæ sententiæ promulgatio, quam aliquid de processibus antecedentibus, ad audientiam nostram peruenit 67). Denique licet rex ipse terras aliquas ab imperatore tenere dicatur in feudum: non tamen in eis, sed in regno præfato domicilium suum fouebat. Vnde imperator in ipsius personam nullam ratione terrarum huiusmodi, (nisi ex natura feudorum,) debitam superioritatem habebat. Quodsi punitio criminis, intra districtum imperialem commissi, ad imperatorem forsan pertinuisse adseratur: verum est quidem, si 68) in eodem districtu fuisset inuentus delin-

33) *Demum*, C. R. et H.
34) *Confiderationes*, C. impr.
35) *Occupant*, C. R.
36) *Tenebantur*, ibid.
37) *Alios*, ibid.
38) *Fuerant*, ibid.
39) *Ac per*, ibid.
40) *Declarata*, C. R. et Gonz. *declarato*, impr.

41) In C. R. non habentur verba: *honorum, prouinciarum, terrarum.*
42) *Bonorum*, non est in C. H.
43) *Forte præsentiam*, C. R.
44) *Si quid*, C. H.
45) *Omissum*, ibid.
46) *Adserit*, C. R.
47) *Processerit*, C. H.
48) *Sententiæ*, a C. R. abest.
49) *Deiectis*, C. H.
50) *Legitimæ iustitiæ*, ibid.
51) *Libamini*, C. R.
52) *Exsistens*, ibid.
53) *Persequebatur*, C. impr.
54) *Componere*, C. R.
55) *Multumque*, ibid.
56) *Et*, ibid. non legitur.
57) *Per violentiam, iniuria*, C. H.
58) *Iustum*, ibid.
59) *De iure*, C. R.
60) *Humana*, non est in C. H.
61) *Refugit*, C. R.
62) *Hoc abhorret*, C. R. et impr.
63) *Vllatenus*, C. R.
64) *Vmquam*, ibid.
65) *Responsores*, ibid.
66) *Nostris*, desideratur ibid.
67) *Venit*, ibid.
68) *Quodsi*, ibid.

a *De intellectu vide Oldradum consil. 106. incip. quod littera exsequutoria.*
b *Al.* fuerant.

c *Vide l. rei capitalis. ff. de pœnis. et leg. transigere. C. de transact. cum leg. criminali. C. de iurisd. omnium iud. atque l. 1. C. ne Christian. manc. et Felin. in c. ex litteris. 11. coll. de constit.* d *Alit. ita:* subire iudicium, se in hostium sinu reponere, ad mortem, etc. e *Al.* vt id.

quens,

quens, vel ad illum de more remiſſus. Dicine ergo ſententia meruit, quæ a iudice, qui per regem tute adiri 69) non potuit, et in loco notorie, (vt præfertur 70,) non tuto, in abſentem, nec citatum legitime, ac inauditum per conſequens, et in defenſum, non maturo fuit iudicio, ſed præcipitio, et de tanto præſertim crimine promulgata? Rurſus non eſt ſilentio 71) relinquendum, quod ipſe rex noſter, et 72) eccleſiæ Romanæ ratione regni prædicti notorie ſubditus, homoque ligius et vaſallus, ac *a* in eodem regno, non 73) vt præmittitur, in imperio, certum, continuum et notorium ſuum habens domicilium, ac originem inde trahens, imperatori eo modo non ſubfuit 74), quod in eum crimen *b* læſæ maieſtatis commiſerit: quantumlibet 75) in ſententia ſupra dicta contenta, veritatem indubiam continerent. Sicque 76) nedum non 77) iure, immo nec cum iuris colore tulit imperator ſententiam ſupra dictam 78) *c* in regem, ex cauſſa, quæ veritatis ſubſiſtentiam non habebat. Propter quam 79) etiam, quatenus 80) in eo fuit, regem eumdem 81) priuando regno et regia dignitate, ac terris etiam aliis, et iuriſdictionibus perpetuis et temporalibus, quæ ſub eo nullatenus, vel ab eo, ſed a nobis, et ſub nobis, tenebat, nec non procedendo contra regem eumdem ex illis, quæ per ipſius ſtipendiarios ac nonnullos imperatoris eiuſdem ſubiectos per malitiam et inſtigationem regis ipſius, contra eum fuiſſe commiſſa in vrbe dicebat, cum, etſi illa fuiſſent ibidem re vera commiſſa, punitio tamen eorum in regem, veluti extra diſtrictum imperii commiſſorum, ad imperatorem nullatenus pertineret, inhibendo etiam in eadem ſententia ſub magnarum appoſitione pœnarum, quarum aliquas ſibi applicari mandauit, ne quis dicto regi præſumeret in ſuis reſpondere debitis, in ipſiusue familiaritate vel ſeruitio remanere, aut eidem contra ipſum imperatorem quouis modo impendere conſilium, auxilium vel fauorem, cum debitores, ſeruitores, et auxiliatores huiuſmodi extra imperium, et in regno conſtituti prædicto, nullatenus imperatori ſubeſſent, nec ex commictendis in regno eodem dicta poſſent pœnis 82) adſtringi, vel aliqualiter condemnari 83) per ipſum, abſoluendo quoque ab omni fidelitate, obligatione, ſeruitio, promiſſione, ac pacto prouincias omnes, ciuitates, et caſtra, et *d* loca 84), ipſiuſque vaſallos, et feudatarios, et alios quoslibet, eidem regi quomodolibet obligatos, cum includerentur in abſolutione huiuſmodi terræ et perſonæ, nobis et eccleſiæ Romanæ ſubiectæ, propriæ terminos poteſtatis exceſſit, in meſſem noſtram mittens perperam ſuam falcem. Ceterum defectus ſuppletio, circa proceſſus adhibita ſupra dictos, non tantum valet ad iuſtificationem ipſorum et 85) ſententiæ ſupra dictæ, quantum ad eorum ſuggillationem et notam: cum nullam ſuper præmiſſis poteſtatem haberet imperator in regem, ſibi alias, quam 86) vt præfertur, non ſubditum, non citatum *e* legitime aut remiſſum, et extra diſtrictum ipſius continue ac notorie conſiſtentem 87). Nec prædicta ſuppletio circa ſubditum etiam ad ea potuiſſet 88) de ratione referri, per quæ de crimine, præſertim ſic graui delato defenſionis, (quæ a iure prouenit naturali *f*,) facultas adimi valuiſſet: cum illa imperatori tollere non licuerit, quæ iuris naturalis exſiſtunt. Vt igitur, ſicut memorata ſententia iuris caret effectu, ſic auctoritate et nomine rei careat iudicatæ, vt nec in opinione communi aut vulgi labiis nomen habere ſententiæ mereatur, vt etiam in magnum iuſtitiæ ac pacis obſequium ſcandaloſis occurratur periculis, quæ cum noſtra et eccleſiæ, prouinciarum multarum 89), regnorum et gentium turbatione non modica poſſent occaſione ipſius pro tempore ſuboriri: nos tam ex ſuperioritate, quam ad imperium non eſt dubium nos habere, quam ex poteſtate, in qua, (vacante imperio,) imperatori ſuccedimus, et nihilominus ex 90) illius plenitudine poteſtatis, quam Chriſtus, Rex regum et Dominus dominantium, nobis, licet immeritis, in perſona beati Petri conceſſit, ſententiam et proceſſus omnes prædictos, et quidquid ex eis ſequutum eſt vel occaſione ipſorum 91), de fratrum noſtrorum conſilio declaramus fuiſſe ac eſſe omnino irritos et inanes, nullumque debere aut 92) debuiſſe ſortiri effectum ſeu nocumentum, vel notam adferre cuiquam, vel quomodolibet attuliſſe. Ipſoſque nihilominus, quatenus proceſſerunt de facto, et quidquid ex eis ſequutum eſt 93), vel ob eos, vel in poſterum ſequi poſſet, in irritum reuocamus.

69) *Secure adiri*, C. R. et H.
70) *Præmittitur*, C. R.
71) *Sub ſilentio*, ibid.
72) *Rex nobis et*, C. H.
73) *Non*, deſideratur ibid.
74) *Sufficit*, ibid.
75) *Quantumlibet omnia*, C. R. H. et ed. Gonz.
76) *Tuncque*, C. H.
77) *Cum*, C. impr.
78) *Sæpe dictam*, C. R.
79) *Propter quod*, C. H.
80) *Quantum*, ibid.
81) *Eiuſdem*, C. R.
82) *Dictis poſſet pœna*, C. R. *dictis poſſent pœnis*, ed. Gonz. et Pith.
83) In C. R. et H. deſiderantur verba: *vel aliqualiter condemnari.*
84) Diction. *et loca*, ibid. non leguntur.
85) *Et*, non eſt in C. impr.
86) *Quam*, abeſt a C. R.
87) *Exſiſtentem*, ibid.
88) *Poſſet*, ibid.
89) *Quæ cum veſtræ prouinciarum eccleſiæ terrarum*, ibid.
90) *Vt ex*, ibid.

91) *Ipſius*, ibid.
92) Diction. *debere aut*, ibid. non leguntur.
93) *Statutum eſt*, ibid.

TITVLVS XII. DE APPELLATIONIBVS.

CAP. I.

Valet appellatio coram maiore parte plurium iudicum: ſed appellato eſt appellatio, delatio et termini præfixio intimanda. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennenſi. (ann.* 1311.)

Si a iudicibus *g* duobus aut pluribus fuerit appellandum; quia forte de facili eorum præſentia ſimul 94) haberi non poſſet; liceat coram ipſis vel maiori parte ipſorum appellare, et apoſtolos petere ſeparatim, valebitque appellatio talis, ac ſi ſimul fuiſſet in eorum præſentia ab omnibus appellatum: eſt tamen appellatio ignoranti, appellationis, nec non delationis eorum et termini præfixionis, ſi ſubſequutæ fuerint, intimatio legitime facienda.

94) *Simul*, non eſt in C. R.

CAP. II.

Sufficit, apoſtolos peti vno contextu ſæpius et inſtanter. Ad quos recipiendos ſi iudex certum terminum ſtatuat: appellans, illos non petens in termino, appellationi renuntiat. Idem, cum iudex ſtatuit terminum iuris incertum, intra quem appellans illos debite non petiuit, vel oblatos recipere renuit.

IDEM.

Quamuis rigor iuris expoſcat, eum, qui appellat, debere petere apoſtolos congruo loco et tempore ſæpius et inſtanter: nos tamen, antiquam et communem obſeruantiam litigantium ſequi, et æquitatem rigori præferri volentes, decernimus ſufficere, quod per appellantem ſimul vno contextu apoſtoli inſtanter et ſæpius poſtulentur. Verum ſi iudex, a quo appellatur, certum terminum ad recipiendos apoſtolos appellanti adſignet, et appellans in adſignato ſibi termino non compareat coram eo, nec petat apoſtolos ſibi tradi: appellationi ſuæ renuntiaſſe 95) videtur. Similiter, ſi iudex appellanti reſponderit 96), intra iuris terminum apoſtolos ſe daturum; appellationi ſuæ renuntiaſſe appellans intelligitur: niſi intra dictum terminum congruo loco et tempore inſtanter, et ſæpius ſaltem vno contextu petat apoſtolos ab eodem iudice ſibi dari *h*, vel ſi recipere recuſat 97) oblatos.

Ponit tres caſus, quibus appellans, non habens apoſtolos, appellationem proſequi poteſt. H. d. Ioann. Andr.

§. 1. Quodſi iudex in termino, ad dandum apoſtolos præfixo per eum, ipſos appellanti petenti non dederit, aut ſi, dum peterentur apoſtoli, reſponderit, ſe daturum eoſdem, nullo termino certo ſibi 98) præfixo, vel intra iuris terminum ſe eos adſeruerit velle dare, et poſtea per appellantem congruo loco et tempore 99) ſæpius et inſtanter vno contextu etiam 100) requiſitus, eos non curauerit intra eumdem terminum exhibere: appellationem ſuam extunc proſequi poſſit appellans, ac ſi expreſſe fuiſſent eidem apoſtoli denegati.

95) *Renunciare*, C. R.
96) *Reſpondit*, ibid.
97) *Recuſet*, C. R et H.
98) *Sibi*, abeſt a C. O.
99) *Ipſe*, addit C. R.
100) *Etiam*, ibid. non legitur.

CAP. III.

Appellans proſequi et finire tenetur appellationem extraiudicialem intra annum a die interpoſitæ appellationis vel illati grauaminis: quo non facto, (impedimento iuſto ceſſante,) appellatio eſt deſerta. H. d.

IDEM.

Sicut appellationem iudicialem, ſic et extraiudicialem intra annum a die interpoſitionis ipſius, vel a die illati grauaminis, vbi a futuro grauamine appellatur, proſequi et finire tenetur appellans. Quod ſi, iuſto impedimento ceſſante, non fecerit: debebit eius appellatio deſerta cenſeri.

---

a *In quodam manuſcripto ita:* ac in eodem regno, vt præmittitur, non imperio certum, *etc.* b *Vide l. Pantomimus. ff. de adqu. her.* c *Al.* ſæpe dictam. d *Hæc duo verba*, et loco, *deſunt in antiquior. codicibus.* e *De hac re vide Vldaricum Zaſium l. 2. §. eodem tempore. ff. de orig. iur. Bald. in l. fin. C. de legat.* f *L. vt vim. vbi late doctores. ff. de iuſtit. et iure.*

g *Nota, quod indefinite dicitur: iudicibus: in omnibus igitur cuiuſcumque ſpeciei iudicibus vindicat ſibi locum, vt in gloſſ. 1. Petr. de Anchar.* h *Alias:* tradi.

CAP. IV.

Tempus, ad prosequendam appellationem ab homine vel a iure præfixum, non currit appellanti, compromisso durante, vel de partium expresso consensu: nisi, periculo imminente ex mora, iudex aliud decernat.

IDEM.

Quamdiu a appellationis prosequutio per compromissum, vel alias de partium expresso consensu differtur; tempus, ad prosequendum eamdem ab homine vel a iure præfixum, currere nolumus appellanti: nisi forte iudex, videns, ex dilatione periculum imminere, præciperet in illa procedi.

CAP. V.

Ante definitiuam appellanti non licet prosequi caussas, in appellatione nominatim non expressas: nec processus primi iudicis iustificari vel impugnari potest, nisi ex actis coram eo.

IDEM.

Appellanti ab interloquutoria vel a grauamine iudicis, non licet alias caussas prosequi, quam in appellatione sua nominatim dumtaxat expressas: nec processus primi iudicis ex nouis, aut de nouo probandis iustificari potest, vel etiam impugnari, sed tantum ex illis, quæ acta fuerunt vel exhibita coram ipso.

a *De intellectu vide Mathesilanum in authent. si tamen. C. de temp. appell.*

CAP. VI.

Prosequutio appellationis desertæ non impedit, quin sententia censeatur in rem iudicatam transiuisse. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Si b appellationem, per negligentiam appellantis desertam, appellans ipse cum appellato, aut appellatus etiam per se et principaliter prosequatur: non ideo minus in rem iudicatam censebitur transiuisse sententia, a qua fuerat appellatum.

CAP. VII.

A peremtoria, repulsa ex alio, quam propter ineptitudinem, secundo appellans et succumbens non auditur super ea in appellatione a definitiua. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum a repulsione exceptionis peremtoriæ, secundo appellans succumbit; non est in caussa appellationis, postmodum a definitiua emissæ, audiendus vlterius super ea: nisi tunc rite proposita ex eo prius repulsa fuisset, quia proponebatur inepte.

b *Pro limitatione huius Clem. vide Abbatem in cap. ex parte. §. 2. extr. de rescr. et de materia ibidem plenissime Fel.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

CLEMENTINARVM
LIBER TERTIVS.

TITVLVS PRIMVS.
DE VITA ET HONESTATE CLERICORVM.

CAP. I.

Punit clericos coniugatos, et alios, personaliter et publice carnificum et tabernariorum officium exercentes, qui, per diœcesanos nominatim et tertio moniti, illud officium non dimittunt, vel dimissum readsumunt. Excitat etiam diœcesanos contra illos clericos, qui sæculares actus exercent. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Diœcesanis a locorum districte præcipimus, vt clericos, carnificum seu macellariorum aut tabernariorum 1) officium publice et personaliter exercentes, nominatim et tertio moneant, vt 2) sic ab huiusmodi officiis intra conuenientem terminum, monentium ipsorum arbitrio moderandum, desistant, et quod ipsa 3) nullo vmquam tempore readsumant. Qui si 4) taliter moniti ab his non destiterint, aut ipsa, (vt præmissum est,) exercendo resumserint 5): quandocumque, coniugati omnino, non coniugati vero in rebus, et si omnino incedant vt laici, in personis priuilegium clericale, quamdiu præmissis institerint, eo ipso amittant. Aduersus vero alios clericos, negotiationibus vel commerciis sæcularibus, vel officiis, non conuenientibus clericali proposito, publice insistentes, vel arma portantes, sic canonica seruare studeant instituta, quod et illi ab excessibus compescantur huiusmodi 6), et ipsi de damnabili circa hæc negligentia nequeant reprehendi.

1) In C. R. non habentur dictiones: *aut tabernariorum.*
2) *Aut*, ibid.
3) *Quod ipsi*, ibid.
4) *Quodsi*, C. H.
5) *Readsumserint*, C. R.
6) *Huiusmodi*, abest ab eod. C.

CAP. II.

Præmisso exordio, punit primo *clericos beneficiatos, vtentes publice virgata vel partita veste.* Secundo, *subdiaconos et diaconos.* Tertio, *omnes clericos, tonsuram publice cum tali veste portantes.* Quarto, *habentes dignitatem, personatum, beneficium curatum, et sacerdotes et religiosos, publice portantes talem vestem et infulam.* Quinto, *punit omnes prædictos, vtentes tabardo notabiliter breui, integre foderato.* Sexto, *certas caligas clericis interdicit.* Ioann. Andr.

IDEM.

Quoniam b, qui, abiectis vestibus, proprio congruentibus ordini, alias sumere 7), et in publico portare rationabili caussa cessante præsumit, professorum illius ordinis prærogatiua se reddit indignum: præsenti constitutione sancimus, quod 8), quicumque clericus virgata 9) vel partita veste publice vtetur, (nisi caussa rationabilis subsit,) si beneficiatus exstiterit, per sex menses a perceptione fructuum beneficiorum, quæ obtinet, sit eo ipso 10) suspensus. Si vero beneficiatus non fuerit, in sacris tamen ordinibus citra sacerdotium constitutus: per idem tempus reddatur eo ipso inhabilis ad ecclesiasticum beneficium obtinendum. Idem quoque censemus de clericis aliis 11), vestem talem simul et tonsuram publice deferentibus clericalem. Dignitatem vero, personatum, seu beneficium aliud obtinens, cui cura immineat animarum, nec non ceteri in sacerdotio constituti, ac religiosi 12) quilibet, quos oportet per decentiam habitus extrinseci, morum intrinsecam honestatem ostendere, si, (præterquam ex caussa rationabili,) publice vestem ferant huiusmodi, aut infulam seu pileum c lineum publice portent 13) in capite, sint 14) eo ipso beneficiati videlicet a perceptione fructuum beneficiorum, quæ obtinent, suspensi per annum. Ceteri vero sacerdotes et religiosi quilibet, per idem tempus reddantur inhabiles ad quodcumque beneficium ecclesiasticum obtinendum. Sed et tales et ceteri quicumque clerici, vtentes epitogio seu tabardo foderato 15) vsque ad oram 16), et ita breui, quod 17) vestis inferior notabiliter videatur, epitogium ipsum sæculares clerici et religiosi, administrationem habentes, teneantur intra mensem dare pauperibus. Ceteri vero religiosi, administrationem non habentes, intra idem tempus illud teneantur suis superioribus 18) adsignare, in pios vsus aliquos conuertendum: alioquin beneficiati suspensionis, ceteri vero inhabilitatis pœnas prædictas, per idem tempus se nouerint incurrisse. Huic insuper adiicimus sanctioni, vt clerici, præsertim beneficiati, caligis scacatis, rubeis, aut 19) viridibus publice non vtantur.

7) *Adsumere*, C. H. et ed. Pith.
8) *Vt*, C. R.
9) *Qui virgata*, ibid.
10) *Ipso facto*, C. R. et H.
11) *Clericis et aliis*, ibid.
12) *Aut religiosi*, C. H.
13) *Portant*, C. R.
14) *Sunt*, ibid.
15) *Forrato*, C. H.
16) *Zoram* (vel *roram*,) ibid. sed perperam.
17) *Vt*, C. R. et H.
18) *A superioribus*, C. R.
19) *Ac*, ibid.

a *Vide conc. Trid. sess. 22. de reform. c. 1. et Bernardinum Diaz. in pract. crim. can. c. 63.* b *Hanc constitutionem innouat et ampliat conc. Trid. sess. 14. de reform c. 6.*

c *Al.* pileum iuuenum.

TITVLVS II.
DE PRAEBENDIS ET DIGNITATIBVS 20).

CAP. I.

Clausula, inserta litteris gratiosis, super dignitate concessis, per quam prouideri mandatur, ne animarum cura, (si dignitati imminet,) negligatur, vel per quam inhibetur, electionem fieri dignitatis, non facit extendi gratiam ac dignitatem curatam, vel ad quam quis per electionem adsumitur. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Si dignitatem habenti de alia prouideri mandemus 21) *a*, dispensantes cum eo, vt simul vtramque valeat retinere, de animarum cura, quæ illis vel alteri earum imminet, non habita mentione; gratia huiusmodi velut subreptitia nullius penitus est momenti: quamquam confectis super ea litteris sit insertum, quod animarum cura, (si dignitatibus ipsis vel alteri earum immineat,) nullatenus negligatur. Ad hoc si alicui prouideri mandemus 22) de dignitate, ad cuiuscumque vel quorumcumque collationem, prouisionem, seu quamuis dispositionem aliam in certa ecclesia pertinente, quam intra mensem duxerit acceptandam, inhibentes illi vel illis, ad quorum collationem, prouisionem, seu electionem, dignitates in ipsa ecclesia pertinere noscuntur; ne interim ad collationem ipsarum, seu prouisionem procedant, vel quemquam eligant ad easdem de dignitate, ad quam consueuit 23) quis per electionem adsumi; impetranti non poterit prouideri: cum in concessione gratiæ, (ad quam non augendam, sed exsequendam debent 24), quæ de inhibitione sequuntur, referri,) nullam de electione fecerimus mentionem.

20) In C. R. desiderantur voces: *et dignitatibus.*
21) *Mandamus*, C. R. et H.
22) *Mandamus*, C. R.
23) *Consueuerit*, ibid.
24) *Debeant*, ibid.

CAP. II.

Litteræ super prouisione clericorum non includunt hospitalia, et loca similia, et habentia iura spiritualia: nisi id exprimatur. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Per litteras, a sede apostolica, vel legatis ipsius super prouisione quorumlibet clericorum directas, de xenodochiis, leprosariis, eleemosynariis, seu hospitalibus 25), (etiamsi ecclesias vel capellas, decimas, aut alia spiritalia iura noscantur habere,) nulli posse decernimus *b* prouideri: nisi hoc in apostolicis litteris caueatur 26) expresse.

25) *Hospitalariis*, C. R. *hospitalaribus*, H.
26) *Caueretur*, C. H.

CAP. III.

Quo casu vacat vna dignitas per receptionem alterius, vacant etiam plures.

IDEM.

Si plures *c* obtinens dignitates, aliam dignitatem aut beneficium, curam animarum habens, acceptet, dispensatione super hoc legitime 27) non obtenta; eius possessione adepta pacifice, dignitates, quas prius habebat, ipso facto vacare censemus: sicut, si dignitatem vnicam obtinenti alia similis conferatur 28), eius pacifica possessione habita, prima de iure vacaret 29).

27) *Legitima*, C. R et ed. gloss.
28) *Conferretur*, C. O. et ed. Gonz.
29) *Vacat*, C. H.

CAP. IV.

Valet prouisio, facta proprio motu papæ, tacentis beneficia prouisi, quæcumque sint, et quotcumque. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Si Romanus pontifex de beneficio alicui motu proprio prouideat, de beneficiis, quæ obtinet, non habita mentione: prouisionem seu gratiam huiusmodi fore validam declaramus, qualiacumque fuerint beneficia, dignitates, aut personatus, cum cura vel sine cura 30), et 31) in numero quantocumque *d*, quæ is habebat 32), cum sibi prouisio facta fuit 33).

30) *Cura*, non est in C. H.
31) *Vel*, C. R.
32) *Habebit*, C. H.
33) *Fuerit*, C. R.

CAP. V.

Exspectans beneficium ad collationem episcopi, deuolutum ad illius capitulum, obtinere non poterit: deuolutum tamen ad episcopum, vel etiam ad papam, ex cuiuscumque negligentia, poterit obtinere.

IDEM.

Si de beneficio, ad cuiuscumque episcopi collationem spectante, alicui conferendo, scribamus; sibi illud conferri non poterit, cuius collatio ex negligentia ipsius episcopi ad eiusdem capitulum deuoluta exsistit 34): licet prouideri sibi possit de illo etiam 35), cuius ad ipsum episcopum ex sui capituli vel alterius cuiuscumque, siue ad nos ex ipsius episcopi et aliorum, in hoc eidem succedentium, negligentia collatio fuerit deuoluta.

34) *Exstitit*, C. R. et H.
35) *Etiam*, C. R. non habet.

CAP. VI.

Adeptus in ecclesia dignitatem, habentem præbendam adnexam, perdidit primam præbendam, quam habebat in illa. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Si iuxta nostri formam mandati canonicatum et præbendam ecclesiæ Rutinensis 36) adeptus, dignitatem, quam duxerit acceptandam, ibidem exspectat 37); archidiaconatum *e*, inibi post vacantem, non obstante, quod certa sit sibi adnexa præbenda, poterit acceptare: primaque præbenda hoc ipso vacabit, quod secundam cum archidiaconatu prædicto pacifice fuerit adsequutus.

36) *Biterensis*, C. R. *Ruthenensis*, H.
37) *Idem exspectet*, C. H.

TITVLVS III.
DE CONCESSIONE PRAEBENDAE ET ECCLESIAE NON VACANTIS 38).

CAP. VN.

Decretum conditionale ante conditionis euentum non adficit potestatem ordinarii, vel alterius collatoris: secus, quando acceptationi beneficii tempus adiicitur cum decreto. Et, qui beneficium vacans ab exsequutore petit vel recepit, illud intelligitur acceptasse: quæ vacatio nota dicitur exspectanti, ex quo in loco beneficii publice scitur.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Cum *f* ei, quem in scientia 39) reputamus idoneum, si per inquisitionem exsequutoris, sibi 40) deputati a nobis, repertus fuerit esse vitæ laudabilis, et conuersationis honestæ, de beneficio certi valoris alicui prouideri mandamus, adiicientes, quod de beneficio minoris valoris possit eidem, si voluerit 41), prouideri, ac extunc 42) etiam inane decernentes et irritum, si secus a quoquam quauis auctoritate contigerit attentari 43); quia decretum huiusmodi in euentum dumtaxat prædictarum conditionum suum fortitur effectum: antequam exstet prima conditio, beneficium prætaxati valoris, et etiam 44) minoris, priusquam suam impetrans super valore huiusmodi voluntatem declaret, conferri libere poterit per ordinarium, aut alium exsequutorem, a nobis ad prouidendum de tali beneficio deputatum. Secus autem fore censemus, quum decreto apposito alicui prouideri mandamus de beneficio, quod intra mensem a vacationis ipsius notitia duxerit acceptandum: vt appositio mensis eiusdem aliquid adferat 45) impetranti. Quin 46) etiam beneficium, quod acceptare poterat, petendo sibi per suum exsequutorem conferri, aut recipiendo sibi præsenti collatum, ipsum 47) ex hoc acceptare, et collationem, taliter sibi factam, valere censemus. Ceterum, vt tam diuturnis vacationibus, quam fraudibus et litibus occurratur, prædictæ vacationis notitiam impetrantem interpretamur habere, ex quo ipsa vacatio in loco, vel ecclesia huiusmodi beneficii publice nota erit. Imputet quidem sibi, si hoc casu, quo de ipsius commodo agitur, id, quod per se, vel per alium scire potuerit 48), ignorauit.

38) In C. R. non habentur voces: *et ecclesiæ non vacantis.* sed C. impr. legit: *et ecclesiæ vacantis.*
39) *Sententia*, C. H.
40) *Sibi*, in C. R. non legitur.
41) Diction. *si voluerint*, absunt ab eod. C.
42) *Exnunc*, C impr.
43) *Acceptari*, C. H.
44) *Etiam*, non est in C. R.
45) *Inferat*, C. H.
46) *Quem*, C. H. et impr.
47) *Ipsum impetrantem*, C. R.
48) *Potuit*, ibid.

a *De mandatis de prouidendo vide, quod nouissime sanciuit concilium Tridentin. sess. 24. cap. 19.* b *Nota, quod hoc verbum facit nouum ius, et hoc tenet Zenzel. De hoc vid. c. 2. X. de iudiciis. Zabarell.* c *Vide conc Trid. sess. 7. de reform. c. 4. et sess. 24. de reform. c. 17.* d *Al.* quotocumque.

e *Nota, quod archidiaconatus est dignitas. Vide Doct. in cap. de multa. de præb. Archidiaconum, in cap. 1. de consuet. l. 6. et Abbatem. in cap. nouit. de iudic.* f *Nota, quod promouendus ad beneficium, debet esse idoneus: de quo præter Doct. hic vide canonistas in cap. si eo tempore. de rescript. libr. 6. et in cap. ei, cui. de præbend. eod. libr. Abb. in c. dudum. de elect. et Fel. in c. vlt. de præsumt.*

TITVLVS IV.
DE REBVS ECCLESIAE NON ALIENANDIS.

CAP. I.

Religiosus, qui concedit alicui ad vitam vel certum tempus iura, reditus vel possessiones administrationis, cui præest, suspensus est ab officio, nisi duo concurrant: nec valet concessio. Duos casus excipit. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *a in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Monasteriorum, et aliarum administrationum regularium dispendiis occurrere cupientes, perpetuo prohibemus edicto *b*, ne quis religiosus, monasterio, prioratui, ecclesiæ, seu administrationi cuiuis præsidens, iura, reditus, aut possessiones eiusdem, alicui ad vitam eius, seu aliud 49) certum tempus, pecunia etiam inde recepta, quouis modo concedat: nisi necessitas aut vtilitas monasterii, prioratus, ecclesiæ aut administrationis huiusmodi hoc exposcat, conuentus sui, aut si conuentum non habeat, prælati proprii adsensu ad hoc nihilominus accedente. Si quis autem contra hoc fecerit *c*; pœnam suspensionis ab officio eo ipso incurrat: nec ex concessione ipsius recipienti ius aliquod adquiratur. Verum præmissa ad locationes vel etiam redituum aut fructuum venditiones, ad tempus modicum faciendas, declaramus vllatenus non extendi.

49) *Ad aliud*, secundum C. R.

CAP. II.

Episcopus vnire potest ecclesiam alteri, vel loco religioso donare, etiam non vocato rectore, vel defensore. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Si *d* vna ecclesia alteri ecclesiæ 50), seu dignitati alicui vel præbendæ per episcopum 51), suo consentiente capitulo, vniatur, aut religioso loco donetur: ex eo, quod rector ipsius ad hoc vocatus, vel si vacabat, defensor ei super hoc datus non exstiterit 52), nequaquam id poterit impugnari. Quodsi episcopus, (sui etiam capituli accedente consensu,) mensæ suæ, vel ipsi capitulo aliquam duxerit ecclesiam vniendam: hoc irritum esse decernimus et inane, contraria quauis consuetudine non obstante.

50) *Ecclesiæ*, abest a C. R. et H.
51) *Episcopum suum*, C. R.
52) *Exstitit*, C. O. ed. gloss. et Pith.

TITVLVS V.
DE RERVM PERMVTATIONE.

CAP. VN.

Collatio de beneficiis, caussa permutationis vacantibus, facta aliis, quam permutantibus, non tenet. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Ne concessione iuris vtentibus præsertim circa spiritualia illudatur, si qua e beneficia 53) ex caussa permutationis, ab aliquibus resignata, aliis, quam ipsis, permutare volentibus, conferantur: nullius hoc esse volumus firmitatis.

53) *Si beneficia*, C. H. et impr.

TITVLVS VI.
DE TESTAMENTIS ET VLTIMIS VOLVNTATIBVS.

CAP. VN.

Ordinarius loci rationem exigit a religiosis, etiam exemtis, de testamentorum exsequutionibus, quas gesserunt: et, si circa id deliquerint, illos punit.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Religiosis, etiam exemtis, deputatis ad exsequutionem cuiuslibet vltimæ voluntatis, circa ipsius exsequutionis officium, (quod vtique non possunt, nisi a superiori suo petita super hoc licentia et obtenta, suscipere,) volentes præscindere materiam delinquendi, præsentis constitutionis auctoritate 54) statuimus, quod tales, etiamsi prælationis fungantur officio 55), locorum ordinariis debitam reddere, ipsique ordinarii ab eisdem absque dolo, fraude seu negligentia de susceptæ exsequutionis officio teneantur exigere rationem, illos, quos circa id deliquisse repererint 56), in aliorum 57) exemplum pœna debita, (quocumque non obstante priuilegio, puniturí.

54) *Auctoritate apostolica*, C. R.
55) *Officiis*, ibid.
56) *Reperiunt*, ibid.
57) *Aliquorum*, ibid.

a *Al. ita:* idem. b *Propter expressionem huius verbi hæc constitutio ab omnibus vt lex generalis est seruanda, vt l. 3. C. de legibus. Bonifacius de Vital.* c *Al.* attentauerit. d *Circa vniones vide statuta in conc. Trid. sess. 7. de reform. c. 6. et sess. 24. de reform. cap. 13. et 15. et sess. 25. de reform. c. 9.* e *In vetust. cod. etiam impressis constanter legitur ita:* si beneficia ex caussa *etc.*

TITVLVS VII.
DE SEPVLTVRIS.

CAP. I.

Excommunicati sunt, etiam exemti, qui in casibus non permissis defunctos sepeliunt in cœmeteriis tempore interdicti: vel qui scienter sepeliunt excommunicatos publice, nominatim interdictos, vel manifestos vsurarios. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Eos *f*, qui propriæ temeritatis audacia defunctorum corpora, non sine contemtu clauium ecclesiæ, in cœmeteriis interdicti tempore, in casibus, non concessis a iure, vel excommunicatos publice, aut nominatim interdictos, vel vsurarios manifestos scienter sepelire præsumunt, decernimus ipso facto excommunicationis sententiæ subiacere: a qua nullatenus absoluantur, nisi prius ad arbitrium diœcesani episcopi eis, quibus per præmissa fuerit iniuria irrogata, satisfactionem exhibuerint competentem, nullo eis circa præmissa exemtionis, vel quouis alio priuilegio, sub quacumque forma verborum concesso, aliqualiter 58) suffragante.

58) *Aliqualiter*, non est in C. R.

CAP. II.

Pars, quæ titulum respicit, hoc intendit: Prædicatores et Minores in locis suis libere sepeliunt illos, qui hoc libere elegerint: de funeralibus tamen, et quibuscumque obuentionibus et relictis, etiam de quibus alias debetur canonica, quartam et non vltra soluent ecclesiæ parochiali. H. d. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Dudum a Bonifacio papa VIII. prædecessore nostro, infra scripta edita decretali, Benedictus papa vndecimus, prædecessor noster, aliam illius reuocatoriam promulgauit: quæ quia, (vt probauit effectus,) nedum pacis ab auctore ipsius speratæ fructum non attulit, quin immo discordiæ, pro qua sedanda processerat 59), fomentum non modicum ministrauit, nos, eam omnino cassantes, aliam, a præfato Bonifacio editam, sacro instante et approbante concilio innouamus, subiicientes tenorem illius, qui dignoscitur esse talis: *Bonifacius episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Super cathedram præeminentiæ pastoralis diuina disponente clementia constituti, etsi multis et arduis, quæ in amplum 60) Romanæ curiæ alueum vndique confluunt 61), quasi torrens, prægrauemur negotiis, curis excitemur innumeris, cogitationibus plurimis distrahamur: circa id tamen feruentibus g votis intendimus, vacamus instantius, ac operosæ studium sollicitudinis impertimur, vt ad diuini nominis 62) h gloriam, exaltationem catholicæ fidei; et profectum fidelium animarum, (præcisis radicitus dissidiorum vepribus, et litigiorum anfractibus omnino subductis,) inter ecclesiarum antistites, ad curam et regimen gregis dominici deputatos, ceterasque personas, quas ordo clericalis includit, pacis tranquillitas vigeat, feruor caritatis exæstuet, inualescat 63) concordiæ vnitas i, animorum identitas perseueret. Scimus enim, et ex euidentia facti colligimus 64), quod non nisi in pacis tempore bene colitur pacis auctor: nec ignoramus, quod dissensiones et scandala prauis actibus aditum præparant, rancores 65) et odia suscitant, et illicitis moribus ausum præbent. Ab olim siquidem inter prælatos et rectores, seu sacerdotes ac clericos parochialium ecclesiarum, per diuersas mundi prouincias constitutos, ex vna parte, et Prædicatorum et Minorum ordinum fratres, ex altera, (pacis æmulo 66), satore k zizaniæ procurante,) grauis et periculosa discordia exstitit suscitata, super prædicationibus, fidelium populis faciendis, eorum confessionibus audiendis, pœnitentiis iniungendis eisdem, et tumulandis defunctorum corporibus, qui apud fratrum ipsorum ecclesias, siue loca noscuntur eligere sepulturam. Nos autem, (pii patris more laudabili,) moleste ferentes incommoda filiorum, reducente ad exactæ considerationis examen, ac intra pectoris claustra sollicite reuoluentes, quam sit plena periculis, quam onusta dispendiis, quamque in diuinæ maiestatis conspectu reddatur exosa discordia supra dicta, et propterea intendentes paternæ sollicitudinis studio illam prorsus euellere, ac omnimode submouere, nullis vmquam futuris temporibus, fauente l Domino, suscitandam, grandi quoque desiderio cupientes, vt huiusmodi negotium, quod potissime insidet cordi nostro, finem salubrem et celerem 67) per apostolicæ sollertiæ 68) studium consequatur, diligenti cum fratribus nostris deliberatione præhabita super eo, ad honorem Dei et exaltationem catholicæ fidei, quietum statum partium prædictarum, ac salutis animarum fidelium incrementum,*

59) *Processerit*, C. H.
60) *Amplum*, ibidem non legitur.
61) *Quæ in Romana curia alia cum vndique confluunt*, C. R.
62) *Numinis*, C. H.
63) *Personas caritatis exæstuet et inualescit*, ibid.
64) *Collegimus*, C. R.
65) *Id est rancores*, C. H.
66) *Aemulatore*, C. R.
67) *Crebrem*, C. R. *salubrem celeriter*, H.
68) *Apostolicam sollicitudinem studiumque*, C. H.

f *De intellectu vide Decium in c. ad hæc. extr. de priuil.* g *Alias:* frequentibus. h *Al.* numinis. i *Al.* et animorum, *etc.* k *Al.* Satoreque. l *Alias ita:* auctore Domino.

de

de a *ipsorum fratrum consilio, auctoritate apostolica statuimus* 69) *et* 70) *ordinamus, vt dictorum ordinum fratres in ecclesiis et locis eorum, ac in plateis communibus* b *libere valeant clero et populo prædicare, ac proponere verbum Dei, hora illa dumtaxat excepta, in qua locorum prælati prædicare voluerint* 71), *vel coram se facere sollemniter prædicari, in qua prædicare cessabunt, præterquam si aliud de prælatorum ipsorum voluntate processerit, ac licentia speciali. In studiis autem generalibus, vbi sermones ad clerum ex more fieri solent diebus illis, quibus prædicari sollemniter consueuit, ad funera etiam mortuorum, et in festis specialibus, siue peculiaribus eorumdem fratrum, possunt* 72) *iidem fratres, et liceat eis libere prædicare: nisi forte illa hora, qua solet ad clerum in prædictis locis Dei verbum proponi, episcopus vel prælatus superior clerum ad se generaliter conuocaret* 73), *aut ex aliqua ratione, vel caussa vrgente clerum ipsum duceret congregandum. In ecclesiis autem parochialibus fratres illi nullatenus audeant, vel debeant prædicare, vel proponere verbum Dei, nisi fratres prædicti a parochialibus sacerdotibus inuitati fuerint vel vocati, et de ipsorum beneplacito et adsensu, seu petita licentia fuerit et obtenta: nisi* 74) *episcopus vel prælatus superior per eosdem fratres prædicari mandaret. Statuimus etiam et ordinamus auctoritate prædicta, vt in singulis ciuitatibus et diœcesibus, in quibus loca fratrum ipsorum consistere* 75) *dignoscuntur, vel in ciuitatibus* 76) *et diœcesibus locis, ipsis vicinis, in quibus loca huiusmodi non habentur, magistri* c *priores prouinciales prædicatorum, aut eorum vicarii et generales* d *et prouinciales ministri et custodes Minorum ordinum prædictorum, ad præsentiam prælatorum eorumdem locorum se conferant per se vel per fratres* 77), *quos ad hoc idoneos fore putauerint, humiliter petituri, ut fratres, qui ad hoc electi fuerint, in eorum ciuitatibus et diœcesibus confessiones subditorum suorum, confiteri sibi volentium, audire libere valeant, et huiusmodi confitentibus, (prout secundum Deum expedire cognouerint,) pœnitentias imponere salutares, atque eisdem absolutionis beneficium impendere de licentia, gratia, et beneplacito eorumdem. Ac deinde præfati magistri, priores, prouinciales et ministri ordinum prædictorum, eligere studeant personas sufficientes* 78), *idoneas, vita probatas* 79), *discretas, modestas atque peritas, ad tam salubre ministerium et officium exsequendum: quas sic ab ipsis electas repræsentent, vel faciant præsentari prælatis, vt de eorum licentia, gratia, et beneplacito in ciuitatibus et diœcesibus eorumdem, huiusmodi personæ sic electæ, confessiones confiteri sibi volentium audiant, imponant* 80) *pœnitentias salutares, et beneficium absolutionis in posterum* 81) e *impendant, prout superius est expressum, extra ciuitates et diœceses, in quibus fuerint deputatæ, per quas eas volumus, et non per prouincias deputari, confessiones nullatenus audituræ. Numerus autem personarum, adsumendarum ad huiusmodi officium exercendum, esse debet, prout* f *vniuersitas cleri et populi, ac multitudo vel paucitas exigit eorumdem. Et si iidem prælati petitam licentiam confessionum huiusmodi audiendarum concesserint: illam præfati magistri, ministri, et alii cum gratiarum recipiant actione, dictæque* 82) *personæ sic electæ commissum sibi officium exsequantur. Quodsi forte iam dicti prælati quemquam ex dictis fratribus* 83), *præsentatis eisdem, ad huiusmodi officium nollent* 84) *habere, vel non ducerent* 85) *admittendum: eo amoto* 86) *vel subtracto, loco ipsius similiter, eisdem præsentandus prælatis possit et debeat* 87) *alius* 88) *subrogari. Si vero iidem prælati* 89) *præfatis fratribus, ad confessiones* 90), *(vt præmittitur,) audiendas electis, huiusmodi exhibere licentiam recusarint: nos exnunc ipsis, vt confessionem* 91) *sibi confiteri volentium libere liciteque audire valeant, et eisdem pœnitentias imponere salutares, atque eisdem beneficium absolutionis impertiri, gratiose concedimus de plenitudine apostolicæ*

69) *Constituimus*, C. H.
70) *Ac etiam*, C. R.
71) *Voluerunt*. ibid.
72) *Possint*, ibid.
73) *Conuocans*, ibid.
74) *Siue*, ibid.
75) *Exsistere*, C. R. *esse*, H.
76) *Et in ciuitatibus*, C. R. sed in H. noua periodus incipit: *In ciuitatibus.*
77) *Fratres*, in C. R. non habetur.
78) *Sufficienter*, C. R. et ed. Gonz.
79) *Vitæ probatæ*, C. R.
80) *Imponant eis*, ibid.
81) Diction. *in posterum*, absunt a C. H.
82) *Directæ*, C. impr.
83) *Ex eiusmodi fratribus*, C. H.
84) *Nolint*, ibid.
85) *Ducant*, ibid.
86) *Admittendum infra triduum, quod satis erat rationabile, vt dicebat constitutio: inter cunctas: eo amoto*, C. R.
87) *Cum debeat*, C. H.
88) *Alius*, in C. R. non habetur.
89) *Prælati*, desideratur ibid.
90) *Confessiones huiusmodi*, ibid.
91) *Confessiones*, C. R. ed Pith. et gloss.

potestatis. Per huiusmodi autem concessionem nequaquam intendimus personis seu fratribus ipsis, ad id taliter deputatis, potestatem in hoc 92) *impendere ampliorem, quam in eo curatis vel parochialibus sacerdotibus est a iure concessa: nisi forsan eis ecclesiarum prælati vberiorem in hac parte gratiam specialiter ducerent faciendam. Huiusmodi quoque statuto, et ordinationibus* 93) *nostris adiicimus, vt fratres dictorum ordinum in ecclesiis vel locis suis* 94), *vbilibet constitutis, liberam, (vt sequitur,) habeant sepulturam, videlicet, quod omnes ad eam recipere valeant, qui sepeliri elegerint in locis et ecclesiis memoratis. Verum ne parochiales ecclesiæ et ipsarum curati, siue rectores, qui ministrare habent ecclesiastica sacramenta, quibus* 95) *noscitur de iure competere, prædicare seu proponere verbum Dei, et confessiones audire fidelium, debitis et necessariis beneficiis defraudentur, cum operariis mercedis exhibitio debeatur: auctoritate apostolica* 96) *constituimus et ordinamus eadem, vt dictorum ordinum fratres, de obuentionibus omnibus tam funeralibus, quam quibuscumque et quomodocumque relictis, distincte vel indistincte* g, *ad quoscumque certos vel determinatos vsus, de quibus etiam quarta, siue canonica portio dari, siue exigi non consueuit, vel non debet de iure, nec non de datis vel qualitercumque donatis in morte, seu mortis articulo in infirmitate* 97) *donantis, vel dantis, de qua decesserit, quomodocumque directe vel indirecte fratribus ipsis, vel aliis pro eisdem, quartam partem, (quam auctoritate apostolica taxamus, et etiam limitamus,) parochialibus sacerdotibus, et ecclesiarum rectoribus, seu curatis largiri integre teneantur. Facturi et curaturi, quod nec alii, nec aliis, a quibus quarta huiusmodi minime deberetur, ad ipsorum fratrum vtilitatem vel commodum huiusmodi fiant relicta, aut in eos* 98) *aliter data vel donata procedant, seu quod in morte, vel ab infirmis huiusmodi dandum vel donandum* 99) *fratribus ipsis exsisteret, in eorumdem dantium vel donantium sanitate sibi dari vel donari procurent. In quibus per ipsos vitandis eorum intendimus conscientias onerare, vt, si, (quod absit,) per fratres ipsos dolo vel fraude, quidquam in hac parte agi fortasse contigerit, (præter id, quod eos* 100) *propterea dictis sacerdotibus, rectoribus, et curatis teneri volumus,) etiam districta ratio in extremi iudicii examine requiratur ab eis. Vltra portionem autem huiusmodi nihil valeant* 1) *parochiales rectores, curati, et prælati exigere supra dicti; neque illis dicti fratres amplius impendere sint adstricti: neque ad id a quoquam possint aliqualiter coerceri. Nos etenim, (vt in cunctis æqualiter et pacifice, fauente Domino, procedatur,) vniuersa priuilegia, gratias, indulgentias* 2), *verbo seu scripto, sub quacumque forma vel expressione seu conceptione verborum, a nobis vel prædecessoribus nostris Romanis pontificibus cuicumque ordinum prædictorum concessa, nec non consuetudines, conuentiones, statuta et pacta, in quantum sunt præmissis, vel alicui præmissorum contraria, ea penitus reuocamus, vacuamus, cassamus et irritamus: quin immo cassa, vacua et irrita nuntiamus, et decernimus* 3) *nullius prorsus exsistere firmitatis. Ceterum vniuersos ecclesiarum prælatos, cuiuscumque præeminentiæ, status, vel dignitatis exsistant, ac sacerdotes parochiales et curatos, siue rectores prædictos, præsentium tenore rogamus, et hortamur attente, nihilominusque* h *eis districte præcipiendo mandamus, quatenus pro diuina et apostolicæ sedis reuerentia, prædictos ordines et professores eorum habentes adfectu beneuolo commendatos, fratribus ipsis non se difficiles, graues, duros, aut asperos, sed potius fauorabiles, propitios, ac benignos, piaque munificentia liberales se studeant exhibere: sic eos in prædicationis officio, et* i *propositionibus verbi Dei, ac in omnibus aliis supra dictis, tamquam cooperatores eorum idoneos, et laborum suorum participes promta benignitate recipiant* 4), *ac adfectuose admittere non omittant, vt proinde illis æternæ beatitudinis præmium augeatur, et animarum salutis incrementa felicia procurentur. Nec ipsos lateat, quod, si secus ab eis agi fortasse contigerit in hac parte, apostolicæ* 5) *sedis benignitas, quæ ordines et professores eosdem* 6) *vbere fauore prosequitur, et gerit in visceribus caritatis, contra eos non immerito turbaretur, nec eadem* 7) *æquanimiter pati posset, quin super hoc prouisionis opportunæ remedium adhiberet: ipsosque nihilominus cœlestis indignatio principis digna pro meritis rependentis, cuius obsequia fratrum ipsorum sedulitas curiosa prosequitur, minime præteriret.*

92) *Ad hoc*, C. H.
93) *Ordinationi*, C. R.
94) *Et locis*, C. R. *locis eorum*, H.
95) *Quibusue*, C. R. et H.
96) *Apostolica*, abest a C. R.
97) *Aut insanitate*, ibid.
98) *In eis*, C. H.
99) *Donandis*, ibid.
100) *Quod per eos*, C. R.
1) *Valebant*, ibid.
2) *Indulgentias*, a C. R. et H. abest.
3) *Decernimus*, C. R. non habet.
4) *Recipere*, C. H.
5) *Et apostolica*, ibid.
6) *Eorumdem*, C. R.
7) *Eadem*, desideratur ibid.

a *Al. ita:* de fratrum nostrorum consilio, *etc.* b *Vide l. sicut locus. §. fin. ff. quemadm. seruitus amitt.* c *Alias:* magister. d *Al.* generalis minister. e *Hæ duæ dictiones:* in posterum, *desunt in antiquioribus codicibus.* f *Al. ita:* prout vniuersitas cleri et populi multitudo, vel paucitas exigit eorumdem.

g *Vide l. tutor petitus. §. 1. ff. de castr. pecul. l. a filio. §. fin. ff. de alim. et cibar. leg. Font.* h *Al. ita:* nihilominus eis districte præcipiendo mandantes, *etc.* i *Al.* propositionis.

TITVLVS VIII.

DE DECIMIS, PRIMITIIS, ET OBLATIONIBVS 8). a

CAP. I.

Ponit quatuor casus, in quibus religiosi, grauantes, vel fraudantes ecclesias, circa decimas, eis debitas, si requisiti per illos, quorum interest, non desistunt intra mensem, vel de vsurpatis vel retentis intra duos menses non fecerint emendam, suspensi sunt ab officiis, administrationibus, et beneficiis: et talia non habentes sunt excommunicati. Secundus, tertius et quartus casus ibi: seu qui. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Religiosi *b* quicumque, qui noualium aut alias decimas, ecclesiis debitas, ad eos ex aliqua caussa legitima non spectantes, appropriare sibi præsumserint, aut exquisitis fraudibus, siue coloribus vsurpare, seu, qui de animalibus familiarium et pastorum suorum, vel aliorum 9) etiam animalia ipsa eorum gregibus immiscentium, seu, qui de animalibus, quæ in fraudem ecclesiarum in pluribus locis emunt, emtaque tradunt venditoribus vel aliis ab ipsis tenenda, seu, qui de terris, quas tradunt aliis excolendas, decimam solui ecclesiis non permiserint, aut prohibuerint, nisi post requisitionem, per eos, quorum intererit, super hoc eis factam, a præmissis destiterint intra mensem, aut si de iis, quæ contra præmissa vsurpare vel retinere præsumserint, intra duos menses damnificatis ecclesiis emendam non fecerint competentem, sint, et tamdiu maneant ab officiis, administrationibus et beneficiis suis suspensi, donec destiterint et satisfecerint vt superius est expressum. Quodsi religiosi huiusmodi administrationes 10), vel beneficia non habeant: eo casu, quo alii supra dicti suspensionis, ipsi sententiam excommunicationis incurrant, ante satisfactionem condignam nullatenus absoluendi, priuilegiis non obstantibus quibuscumque. Ceterum præmissa extendi nolumus 11) ad animalia, quæ per religiosorum ipsorum donatos seu oblatos tenentur: dum tamen illi religiosis eisdem cum effectu donauerint aut obtulerint se et sua.

8) *De decimis in conc. Vienn.* C. R. sed in H. tantum legitur: *de decimis.*
9) *Suorumque etiam amicorum*, C. R.
10) *Administrationem*, ibid.
11) *Volumus*, ibid.

CAP. II.

Decima beneficiorum, alicui concessa, sibi debetur secundum taxationem, et de moneta currente: nec possunt collectores propter hoc distrahere, vel occupare ornamenta, diuinis officiis deputata. H. d. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Si beneficiorum decima cuiuis simpliciter concedatur ad tempus: secundum taxationem decimæ, in illis partibus, in quibus fiet concessio, consuetam, et ad monetam currentem *c* communiter ipsa decima leuari poterit et debebit. Nec per collectores *d*, leuatores, siue exactores ipsius decimæ, ecclesiarum calices, libros, et alia ornamenta, diuinis officiis deputata, ex caussa pignoris vel distractionis capi vel recipi volumus, nec distrahi, seu quomodolibet occupari.

TITVLVS IX.

DE REGVLARIBVS ET TRANSEVNTIBVS AD RELIGIONEM.

CAP. I.

Professi ordinum Mendicantium, etiam licite transeuntes ad non Mendicantes, licet administrationes habeant, non habent vocem in capitulo; etiamsi alii de capitulo id concedant: nec deinceps consequi possunt administrationes, prioratus, vel officia, etiam tamquam vicarii, nec pro se vel aliis animarum curam gerere: et irritat contra factum. Vltimo ponit casum exceptum. Io. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Vt professores cuiusuis paupertatis ordinis eo libentius, in qua vocati sunt vocatione persistere, transeuntesque ad non Mendicantium ordinem in eodem conuersari quietius studeant, quo in ipsis 12) discordiarum et schismatum productiua ambitio reprimetur 13) *e*: sacro concilio approbante statuimus, Mendicantes quoslibet, qui ad non Mendicantium ordines etiam auctoritate apostolica transibunt in posterum, quiue hactenus transiuerunt, quamuis nunc 14) prioratus, administrationes, vel officia, aut curam animarum, vel regimen quodcumque obtineant inibi, vocem aut locum in capitulo non habere, etiamsi hoc sibi ab aliis libere concedatur, ad *f* prioratus quoque 15) administrationes, aut quæcumque in antea 16) non adsumi officia, etiam 17) tamquam vicarios seu ministros vel locum 18) aliorum tenentes, quodque animarum curam et regimen nec pro se possint, nec pro aliis exercere. Quidquid autem in contrarium attentatum fuerit, sit irritum ipso iure, quouis priuilegio non obstante. Ad illorum autem Mendicantium ordines, quos apostolica sedes eo modo subsistere *g* voluit, vt eorum professoribus ita in illis remanere liceret 19) *h*, quod nullum extunc admitterent ad professionem eorum, quibusque 20) concessit licentiam generalem ad approbatos alios ordines transeundi, præsentem nolumus constitutionem extendi.

12) *Ad ipsos*, C. H.
13) *Reprimatur*, ibid.
14) *Nunc*, desideratur ibid.
15) *Quosque*, C. R. *quoslibet*, H.
16) *Annua*, C. R.
17) *Aut quæcumque etiam annua officia non adsumi et tamquam*, C. H.
18) *Loca*, C. R. et H.
19) *Liceat*, C. H.
20) *Quibus*, C. R.

CAP. II.

Pubes, per annum deferens habitum nouitiorum, non patenter distinctum ab habitu professorum, intelligitur professus. Ioann. Andr.

IDEM.

Eos, qui, deinceps in discretionis constituti ætate, nouitiorum habitum in aliqua religione per annum portauerint 21), hoc ipso religionem illam decernimus esse professos: nisi huiusmodi habitus in colore, scissura, vel forma se distinctum patenter exhibeat ab habitu professorum.

21) *Portauerunt*, C. R.

TITVLVS X.

DE STATV MONACHORVM VEL 22) CANONICORVM REGVLARIVM.

CAP. I.

Præmittit exordium breue, in quo constitutionis caussam ponit, et generale interdictum monachorum nigrorum circa exquisitum ornatum, vel notabilem excessum in vestibus, cibis, potibus, equitaturis, et lectisterniis.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Ne in agro dominico, sacra videlicet monachorum nigrorum religione, indecorum aliquid obrepat, aut vitiosum 23) quidquam perniciose 24) *i* in segetem coalescat, sed vt in illa potius flores honoris et honestatis fructus in vbertate succrescant: eis in vestibus inordinatum omnem seu exquisitum ornatum, aut cultum, nec non in cibis et potibus, equitaturis et lectisterniis, quemuis notabilem interdicentes excessum.

Specialiter prouidet circa vestes, habitui proximas, almutias, caputia, calceamenta, zonas, cultellos, calcaria, sellas, et frenos ipsorum, et vltimo, circa habitum superiorem. Ioann. Andr.

§. 1. Statuimus, vt superior vestis ipsorum, habitui proxima, nigri, bruni, aut albi coloris exsistat, iuxta morem, apud eos seruari solitum in regione, qua degunt. Nec in qualitate panni regularis 25) excedatur modestia, nec quæratur quod pretiosius et subtilius, sed quod vtilius valeat inueniri. Sit etiam vestis ipsa rotunda per circuitum et non scissa 26), nec longitudine nimia, aut breuitate notanda: largas etiam manicas habeat, vsque ad pugnum protensas, non 27) consutitias vel quomodolibet botonatas. Almutiis de panno nigro vel pellibus 28) caputiorum loco cum caputiis habitus, quem gestauerint, sint contenti: iuxta tamen dispositionem abbatis, scissis super humeros, et honestis caputiis vti possint. In vestibus sendatum pro foderaturis 29) non portent. Aestiualibus 30) largis aut botis altis pro calceamentis vtantur. Nullus zonam, cultellum, calcaria cum ornatu deferre, aut cum sella, clauorum ornatu decorata superfluo, vel nimis alias sumtuosa, siue cum freno, ferraturam ad ornatum habente, equitare præsumat. Rursus in locis, in quibus fuerit congregatio duodecim monachorum aut supra, intra septa monasterii, abbas, prior, aut alius præsidens portet floccum 31) de panno, pro flocis aut cucullis in ipso monasterio consueto 32): monachi vero alii in monasteriis, in quibus flo-

22) *Et*, C. R.
23) *Vitiorum*, ibid.
24) *Perniciosam*, C. R. *pernitiosum*, H. et impr.
25) *Regularis*, abest a C. R.
26) *Fissa*, C. R. et H. per tot.
27) *Protensas, consutitias*, C. H.
28) *Pellibus nigris*, C. R.
29) *Ferraturis*, C. R et H.
30) *Et stiualibus*, C. H.
31) *Floccum*, ibid.
32) *Autem cucullam in ipso monasterio consuetam*, C. R. *aut cucullam in ipso monasterio consuetam*, H.

a *In antiqu. cod etiam impressis desunt hæc tria verba:* primitiis et oblationibus. b *Vide conc. Trid. sess. 25. de reform. c. 12.* c *Vide Gemintanum consil. 137. et Albertum Brunum consil. 98.* d *De potestate collectorum et subcollectorum, et an debeat constare per litteras, vide Rotam decis. 266. in nouis.* e *Al.* reprimatur.

f *In manuscr. vetusto satis et emendato ita:* ad prioratus quoslibet, administrationes, aut quæcumque etiam annua officia non adsumi, et tamquam vicarios, seu ministros vel loca aliorum tenentes, *etc.* g *Al.* sustinere. h *Al.* liceat. i *Al.* perniciosam in segetem.

cos soliti sunt portare, debent 33) etiam vti eis. In aliis autem monasteriis et intra domos et alios prioratus, vbi non est tanta congregatio monachorum, cucullas clausas deferant et honestas. Cum vero abbates, priores, aut alios præsidentes et monachos alios extra monasterium 34) proficisci continget: flocum, cucullam, aut capam clausam 35) habeant, et subtus capam, si eam portauerint, cucullam deferant, aut, si maluerint, scapulare. Cum autem ad seruiendum in diuinis officiis albis vel sacris vestibus induentur 36), aut cum occupabuntur in operibus: vti eis liceat scapulari. Verum ne ex diuersa acceptatione, quam in diuersis regionibus huiusmodi vocabula, flocus videlicet, et cuculla dicuntur habere, hæsitandi circa præmissa materia relinquatur: cucullæ nomine habitum longum et amplum, sed manicas non habentem, nomine vero floci habitum, qui longas et amplas habet manicas, nos intelligere declaramus.

Prouidet circa monachorum confessionem, communionem, expositionem regulæ, et instructionem nouitiorum. Ioann. Andr.

§. 2. Sane *a*, singulis mensibus tam in monasteriis, quam extra, (sublata occasione quacumque,) ad confessionem saltem semel accedant omnes et singuli monachi. Et in prima dominica mensis cuiuslibet in monasteriis semper communicent: nisi ex caussa forte, quam abbati, priori, aut pœnitentiariis monasteriorum non differant intimare, eorumque iudicio vel abstineant vel accedant. Regula quoque 37) cum in capitulo legitur, ab illo, qui præest ipsi capitulo, vel alio, cui hoc ipse iniunxerit, propter iuniores 38) vulgariter exponatur. Nouitiis etiam fidelis deputetur instructor, tam in diuinis officiis, quam in obseruantia regulari.

Prouidet circa venationes et aucupationes monachorum. Ioann. Andr.

§. 3. Porro a venationibus et aucupationibus omnes semper abstineant, nec eis interesse, aut canes, vel aues venaticos per se vel alios tenere præsumant, nec a familiaribus, secum morantibus, teneri permittant; nisi saltus 39), viuaria, vel garenas proprias, vel ius venandi in alienis haberent, in quibus cuniculi vel feræ aliæ forsan essent, quo casu hoc eis permittitur: dum tamen intra monasteria seu domos, quas inhabitant, aut eorum clausuras, venaticos canes non teneant, nec venationi præsentiam exhibeant personalem.

Punit certos prædictorum transgressores, omnes alios puniri iubens iuxta disciplinam regulæ. Ioann. Andr.

§. 4. Si quis autem præmissorum temerarius exstiterit violator: regulari subiaceat disciplinæ. Et nihilominus si sotulares non corrigiatos et altos, aut caputia, (vt præfertur,) non fissa portare præsumserit, siquidem abbas, vel prior, non habens abbatem proprium, fuerit: per annum se nouerit a beneficiorum collatione suspensum. Si vero alius fuerit: ab administratione, si quam obtinet, sit per annum suspensus. Quodsi nullam habeat: eo ipso per annum reddatur inhabilis ad administrationem et ecclesiasticum beneficium obtinendum. Si qui vero eorum venationi aut aucupationi clamose, vel alias cum canibus aut auibus ex proposito interfuerint: iuxta præmissam personarum distinctionem, dictarum suspensionis et inhabilitatis pœnas per biennium ipso facto incurrant. Abbate autem vel priore a collatione, (vt præmittitur,) beneficiorum suspenso, ad priorem claustralem, cum consilio et adsensu conuentus vel maioris partis ipsius, eorumdem beneficiorum collatio deuoluatur.

Prouidet contra professos, euntes ad curias principum, vel alias vagantes, vel intra septa monasterii arma tenentes. Ioann. Andr.

§. 5. Quia vero nonnulli monachorum ipsorum, (sicut accepimus,) suaui iugo obseruantiæ regularis abiecto, interdum, (propriis relictis monasteriis, se 40) in eis secure morari non posse fingentes, vel alio colore 41) quæsito,) per curias principum euagando discurrunt, et, nisi a prælatis eorum petita pensio vel subuentio adsignetur eisdem, conspirantes in illos, eisque proditionem vel alia 42) grauia imponentes, et 43) eos capi et incarcerari, ipsorumque monasteria comburi procurant, et interdum monasteriorum ipsorum bona in totum vel *b* in partem non modicam occupare præsumunt: nos, eorum in hac parte reprobis ausibus obuiare volentes, hoc edicto perpetuo prohibemus, ne monachi aut regulares canonici, administrationem aliquam non habentes, ad curias principum absque speciali 44) prælatorum suorum licentia se conferre præsumant. Quodsi, vt suis prælatis aut monasteriis damnum

33) *Debeant*, C. R. et H.
34) *Monasteria*, C. R.
35) *Clausam*, ibid. non legitur.
36) *Induantur*, ibid.
37) *Quoque*, desideratur ibid.
38) *Iniunxerit, minoribus*, ibid.
39) *Nisi saltim saltus*, C. H.
40) *Siue*, C. R.
41) *Corde*, C. impr.
42) *Alia*, non est in C. R.
43) *Et*, abest a C. H. impr. et ed. Pith.
44) *Speciali*, non habet C. R.

a *Iste §. comprehendit canonicos regulares, ne rubrica sit superflua, contra l. si quando. ff. de legat. 1. et c. solita. de maior. et obed.* b *Al. ita:* vel in parte non modica.

aliquod inferant *c*, ad dictas curias se conferre præsumserint: excommunicationis sententiam eos incurrere volumus ipso facto, prælatis eorum districte nihilominus iniungentes, vt ipsos a prædictarum curiarum accessu, et aliis quibuslibet vagationibus et discursu diligenter compescere, ac super 45) hoc non parentes eisdem, seuere corrigere non omittant. Præfatæ quoque sententiæ, monachos intra septa monasteriorum, sine licentia abbatum suorum arma tenentes, decernimus subiacere.

Prouidet circa monachorum solitudines. Ioann. Andr.

§. 6. Ad hæc, prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, perpetuo prohibemus edicto, ne monachi singuli in singulis, sibi commissis, administrationibus vel prioratibus habitare præsumant. Sed si prouentus prioratuum seu administrationum huiusmodi duobus forte non suppetant: iidem prioratus seu administrationes, nisi per abbates ad sustentationem duorum sufficientes reddantur, locis aliis vicinioribus, ad eorum monasteria pertinentibus, vel ipsorum monasteriorum officiis, aut inter se inuicem prout erit commodius, cum consilio et adsensu abbatum, per locorum ipsorum ordinarios vniantur, monachis locorum, quæ aliis vnientur prioribus 46), ad claustrum primitus reuocandis, et clericis 47) seruituris ibidem, de locorum ipsorum prouentibus prouisione debita facienda.

Prouidet de priorum ætate, et ipsorum sacerdotio, professione, et habitatione. Ioann. Andr.

§. 7. Ceterum prioratus conuentuales alicui, nisi XXV. 48) annum attigerit, alii vero, curam animarum habentes, etsi cura ipsa per sæculares habeat presbyteros exerceri, cuiquam, nisi XX. annum peregerit, conferri nequeant aut committi. Qui autem prioratus istos vel illos 49) habuerint, intra annum, computandum a tempore collationis seu commissionis, sibi factæ de eis, et possessionis eorum adeptæ, vel intra vigesimum quintum annum ætatis suæ annum, si ante annum ipsum non conuentuales prioratus eis commissi fuerint, aut collati, se faciant ad sacerdotium promoueri. Quod si, (cessante rationabili caussa,) non fecerint: eo ipso, nulla etiam monitione præmissa, prædictis prioratibus sint priuati, qui ipsis iterum ea vice nullatenus conferantur. Sane, prioratus aliquis, siue administratio committi alicui vel conferri non possit: nisi expresse professus fuerit 50) ordinem monachalem. Neque prioratus aut administrationes extra monasteria obtinentes, permittantur in monasteriis, sed teneantur in ipsis prioratibus seu administrationibus, (quacumque non obstante consuetudine,) residere: nisi ex studiorum vel alia caussa rationabili ad tempus forte ab huiusmodi residentia excusentur.

Prouidet de monachorum ordinatione et ipsorum doctrina. Ioann. Andr.

§. 8. Ad ampliationem autem cultus diuini, statuimus, quod monachi quilibet ad monitionem abbatis se faciant ad omnes ordines sacros, (excusatione cessante legitima,) promoueri. Rursus, vt ipsis monachis proficiendi in scientia, via opportuna non desit, in singulis ipsorum monasteriis, quibus ad hoc suppetunt 51) facultates, idoneus teneatur magister, qui eos in primitiuis scientiis instruat diligenter.

Confirmat et innouat decretalem supra eodem: Cum ad monasterium. *et cap.* In singulis. H. d. Ioann. Andr.

§. 9. Præmissa igitur omnia, et ea nihilominus, quæ felicis recordationis Innocentius papa quartus, prædecessor noster, circa statum monachorum ipsorum pro vberiori cultu obseruantiæ regularis, quoad vsum camisiarum, abdicationem proprietatis, silentium et esum 52) carnium, ac de eorum 53) capitulis de triennio in triennium celebrandis, et etiam quoad quælibet alia statuit 54), (quæ omnia innouamus et approbamus,) expresse volumus et statuimus firmiter obseruari.

45) *Aut super*, C. H.
46) *Prioribusque*, C. H. *prioratibus*, ed. Pith.
47) *Ecclesiis*, C. H.
48) *XXVIII.* C. R.
49) *Alios*, ibid.
50) *Fuerit*, ibid. non habetur.
51) *Suppetent*, ibid.
52) *Vsum*, ibid.
53) *Eorum*, desideratur ibid.
54) *Statuta*, C. impr.

CAP. II.

Moniales, quæ nulli subsunt nisi papæ, et canonici sæculares, per ordinarios, et alia exemta per suos prælatos debent annis singulis visitari. Et ponit numerum personarum, visitationi interesse debentium. H. d. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Attendentes *d*, quod, vbi gubernaculum disciplinæ contemnitur, restat, vt religio naufragetur, prouidendum censuimus esse præcipue, ne per contemtum huiusmodi in his, quæ se Christo voto celebri desponderunt, quidquam reperiatur incongruum, quod in regularis ponat honestatis gloria maculam, et diuinam merito possit offendere maiestatem. Hoc igitur sacro approbante concilio, duximus statuendum, vt singula

c *Vide l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest. et Ioann. Andr. in c. in pœnis. de reg. iur. libr. 6.* d *Vide conc. Trid. sess. 25. tit. de regularibus. c. 9.*

ſingula monialium monaſteria per ordinarios, exemta videlicet, quæ ita ſedi apoſt. quod nulli alii ſubiecta noſcuntur, apoſtolica, non exemta vero, ordinaria auctoritate, ac exemta alia 55) per alios, quibus ſubſunt, annis ſingulis debeant viſitari. Viſitatores autem huiuſmodi ſollicitudinis ſtudium diligenter impendant, vt moniales ipſæ, (quarum nonnullas dolentes audiuimus in ſubſcriptis excedere,) pannis ſericis, variorum foderaturis 56), ſandalitiis 57), comatis et cornutis 58) crinibus, ſcacatis et virgatis caputiolis non vtantur, non choreas, non feſta ſæcularium proſequantur, non die noctuue per vicos et plateas incedant, aut voluptuoſam alias vitam ducant, easque ſollertius retrahant ab inſolentiis quibuslibet et mundi huius illecebris, ac inducant eaſdem ad impendendum 59) in monaſteriis ſuis deuotum et debitum virtutum domino famulatum. Ad quæ omnia obſeruanda moniales eaſdem, (non obſtantibus exemtionibus 60) et priuilegiis quibuſcumque, quibus tamen quoad alia nolumus præiudicium generari,) per illos, de quibus ſupra dictum eſt, compelli iubemus remediis opportunis. Statuimus inſuper, vt quæuis, ad regimen abbatiarum adſumtæ, in monaſteriis, in quibus abbatiſſæ ſunt ſolitæ benedici, intra annum, a ſuæ confirmationis tempore computandum *a*, munus benedictionis ſuſcipiant: alioquin a iure ſuo, (niſi ſubſit cauſſa rationabilis,) prorſus ſe nouerint cecidiſſe, per illos, ad quos id pertinet, prouiſione de abbatiſſis monaſteriis ipſis canonice facienda. Illas quoque *b* mulieres, quæ vulgo dicuntur canonicæ ſæculares, et, vt ſæculares canonici, vitam ducunt, non renuntiantes proprio, nec profeſſionem aliquam facientes, per locorum ordinarios, ſi exemtæ non fuerint, ſua, ſi vero exemtæ fuerint, apoſtolica auctoritate præcipimus viſitari, per hoc tamen non intendentes earum 61) ſtatum, regulam, ſeu ordinem approbare. Ipſos autem viſitatores notariis duobus, et perſonis duabus ſuæ eccleſiæ, quatuorque viris aliis honeſtis vtique et maturis præcipimus in ea, quam viſitando faciant, inquiſitione fore contentos. Si qui vero viſitatores ipſos in præmiſſis impedire præſumſerint, ſeu aliquo præmiſſorum, (niſi moniti reſipiſcant,) ipſo facto excommunicationis ſententiam ſe nouerint incurſuros, priuilegiis, ſtatutis et conſuetudinibus quibuslibet in contrarium minime valituris.

55) *Illa*, C. R.
56) *Forraturis*, C. R. *forratinis*, H.
57) *Sandaliciis*, C. R.
58) *Et minorum cornutis*, ibid.
59) *Imponendum*, ibid.
60) *Exceptionibus*, ibid.
61) *Eorum*, ibid.

TITVLVS XI. DE RELIGIOSIS DOMIBVS, VT EPISCOPO 62) SINT SVBIECTAE.

CAP. I.

Mulieres, ſtatum Beguinarum ſectantes, et de nouo adſumentes, ac religioſi, in hoc dantes conſilium vel fauorem, ipſo facto ſunt excommunicati: ſtatus tamen pœnitentialis per hoc non interdicitur, ſecundum Paulum.

CLEMENS V. *in concilio Viennenſi. (ann. 1311.)*

Cum de quibuſdam mulieribus, Beguinabus vulgariter nuncupatis, (quæ cum nulli promittant obedientiam, nec propriis renuntient, neque profiteantur aliquam regulam approbatam, religioſæ nequaquam exſiſtunt, quamquam habitum, qui Beguinarum dicitur, deferant, et adhæreant religioſis aliquibus, ad quos ſpecialiter trahitur adfectio earumdem,) nobis fide digna relatione inſinuatum exſtiterit, quod earum aliquæ, quaſi perductæ in mentis inſaniam, de ſumma Trinitate ac diuina eſſentia diſputent et prædicent, ac circa fidei articulos et eccleſiaſtica ſacramenta opiniones, catholicæ fidei contrarias, introducant, et multos ſuper his decipientes ſimplices, eos in errores diuerſos inducant, aliaque 63) quam plura, periculum animarum parientia *c*, ſub quodam velamine ſanctitatis faciant et committant: nos, tam ex his, quam ex aliis, de ipſarum opinione ſiniſtra frequenter auditis, eas merito ſuſpectas habentes, ſtatum earumdem, ſacro approbante concilio, perpetuo duximus prohibendum, et a Dei eccleſia penitus abolendum, eiſdem et aliis mulieribus quibuſcumque ſub pœna excommunicationis, quam in contrarium facientes incurrere volumus ipſo facto, iniungentes expreſſe, ne ſtatum huiuſmodi, dudum forte ab ipſis adſumtum, quoquo modo ſectentur vlterius, vel ipſum aliquatenus de nouo adſumant. Prædictis vero religioſis, per quos eædem mulieres in huiuſmodi Beguinagii ſtatu foueri, et ad ipſum ſuſcipiendum induci dicuntur, ſub ſimili excommunicationis pœna, quam eo ipſo, quod ſecus 64) egerint, ſe nouerint incurſuros, diſtrictius inhibemus, ne mulieres aliquas prædictum ſtatum, (vt præmittitur,) dudum adſumtum, ſectantes, aut ipſum de nouo forſitan adſumentes quomodocumque admittant, ipſis ſuper eo ſectando vel adſumendo præbentes vllo modo conſilium, auxilium, vel fauorem, nullo contra præmiſſa priuilegio valituro. Sane, per prædicta prohibere nequaquam intendimus, quin, ſi fuerint fideles aliquæ mulieres, quæ, promiſſa continentia, vel etiam non promiſſa, honeſte in ſuis conuerſantes hoſpitiis, pœnitentiam agere voluerint, et virtutum Domino in humilitatis ſpiritu deſeruire, hoc eiſdem liceat, prout *d* Dominus ipſis 64*) inſpirabit 65).

62) *Epiſcopis*, C. R.
63) *Illa*, ibid.
64) *Si ſecus*, C. R. et H.

64*) *Ipſis*, deſideratur in ed. Pith.
65) *Miniſtrabit*, C. R.

CAP. II.

Ponens conſtitutionis cauſſam, ſtatuit hoſpitalia reformari per collatores ipſorum, et cogi rectores eorum ad conſeruationem locorum et ſuorum iurium, et ad hoſpitalitatem tenendam, ſtatuens per locorum ordinarios ſuppleri defectum vel negligentiam collatorum, etiam circa exemta. Ioann. Andr.

IDEM.

Quia contingit interdum, quod xenodochiorum, leproſariarum, eleemoſynariarum, ſeu hoſpitalium rectores, locorum ipſorum cura poſtpoſita, bona, res et iura ipſorum interdum ab occupatorum et vſurpatorum manibus excutere negligunt, quin immo ea collabi et deperdi, domos et ædificia ruinis deformari permittunt, et, non attento, quod loca ipſa ad hoc fundata, et fidelium erogationibus dotata fuerunt, vt pauperes, infectique lepra reciperentur inibi, et ex prouentibus ſuſtentarentur illorum, id renuunt inhumaniter facere, prouentus eoſdem in vſus ſuos damnabiliter conuertentes *e*; cum tamen ea, quæ ad certum vſum largitione ſunt deſtinata fidelium, ad illum debeant, non ad alium, (ſalua quidem ſedis apoſtolicæ auctoritate,) conuerti: nos, incuriam *f* et abuſum huiuſmodi deteſtantes, hoc ſacro concilio approbante, ſancimus, vt hi, ad quos id de iure vel ſtatuto, in ipſorum fundatione locorum appoſito, aut ex conſuetudine præſcripta legitime, vel priuilegio ſedis apoſtolicæ pertinet, loca ipſa ſtudeant in prædictis omnibus ſalubriter informare 66), ac occupata, deperdita, et alienata indebite, in ſtatum reduci debitum faciant, et ad ipſarum miſerabilium perſonarum receptionem et ſuſtentationem debitam, iuxta facultates et prouentus locorum ipſorum rectores prædictos compellere non omittant. In quo ſi forte commiſerint negligentiam vel defectum: ordinariis locorum iniungimus, vt, etiamſi pia loca prædicta exemtionis priuilegio munita conſiſtant, per ſe ipſos vel alios impleant omnia præmiſſa et ſingula, et rectores eoſdem, vtique non exemtos, propria, exemtos vero et alios priuilegiatos, apoſtolica ad id auctoritate compellant, contradictores, cuiuſcumque ſtatus aut conditionis exſiſtant, ac præbentes eiſdem circa præmiſſa conſilium, auxilium, vel fauorem, per cenſuram eccleſiaſticam et aliis iuris remediis compeſcendo, nullum tamen per hoc exemtionibus ſeu priuilegiis ipſis, quoad alia, præiudicium generando.

Præcipit, hoſpitalia in beneficium non concedi, niſi in duobus caſibus, et reprobat contrariam conſuetudinem, ſubmittens, quales eſſe debeant, quibus adminiſtratio ipſa committitur, et de ipſorum iuramento, inuentario et ratione reddenda, et decretum appenit. Ioann. Andr.

§. 1. Vt autem præmiſſa promtius obſeruentur, nullus 66*) ex locis ipſis ſæcularibus clericis in beneficium conferatur 67); etiamſi de conſuetudine, (quam reprobamus penitus,) hoc fuerit obſeruatum: niſi in illorum fundatione ſecus 68) conſtitutum fuerit, ſeu per electionem ſit de rectore locis huiuſmodi 69) prouidendum. Sed eorum gubernatio viris prouidis, idoneis, et boni teſtimonii committatur, qui ſciant, velint, et valeant loca ipſa, bona eorum, ac iura vtiliter regere, et eorum prouentus et reditus in perſonarum vſum miſerabilium fideliter diſpenſare, et quos in vſus alios bona prædicta conuertere præſumtio veriſimilis non exſiſtat: in quibus ſub obteſtatione diuini iudicii illorum, ad quos dictorum locorum commiſſio pertinet, conſcientias oneramus. Illi etiam, quibus dictorum locorum gubernatio ſeu adminiſtratio committetur, ad inſtar tutorum et curatorum iuramentum præſtare, ac de locorum ipſorum bonis inuentaria *g* conficere, et ordinariis ſeu aliis, quibus ſubſunt loca huiuſmodi, vel deputandis ab eis, annis ſingulis de adminiſtratione ſua teneantur reddere rationem. Quodſi ſecus a quoquam fuerit attentatum: collationem, prouiſionem, ſeu ordinationem ipſam carere decernimus omni robore firmitatis.

Declarat, conſtitutionem non extendi ad hoſpitalia religioſorum et militarium ordinum. H. d.

§. 2. Præmiſſa vero ad hoſpitalia militarium ordinum, aut religioſorum etiam aliorum extendi minime volumus; quorum tamen hoſpitalium rectoribus in ſanctæ obedientiæ virtute mandamus, vt in illis ſecundum ſuorum ordinum inſtituta et antiquas obſeruantias prouidere pauperibus, et hoſpitalitatem debitam in illis tenere procurent: ad

66) *Reformare*, C. et ed. omnes.
66*) *Nulla*, C. R. *nullis*, H.
67) *Conferantur*, C. R. *conferentur*, H.
68) *Secus*, a C. R. abeſt.
69) *Loci huius*, ibid.

a *Al.* numerandum. b *Vide Archidiaconum in c. ſi quis ſuadente. C. 7. qu. 4.* c *Al.* parantia.

d *Al.* ita: prout ipſis Dominus miniſtrabit. e *Ad hunc locum vid. l. legatum. ff. de adminiſtr. rerum ad ciuit. pert. c. re vera. de conſ. diſt. 2. ver. not. c. quamuis. de pœn. libr. 6.* f *Al.* iniuriam. g *Al.* inuentarium.

quod

quod per superiores eorum arcta 70) a districtione cogantur, statutis aut consuetudinibus quibuslibet non obstantibus in præmissis.

Conseruat antiquas consuetudines talium locorum, circa diuina officia et sacramenta. Ioann. Andr.

§. 3. Ceterum nostræ intentionis exsistit, quod, si qua sint hospitalia, altare, vel altaria, et cœmeterium ab antiquo habentia, et presbyteros, celebrantes et sacramenta ecclesiastica pauperibus ministrantes, seu, si parochiales rectores consueuerint 71) in illis *b* exercere præmissa, antiqua consuetudo seruetur, quoad exercenda et ministranda spiritualia supra dicta.

70) *Ecclesiastica*, C. H.
71) *Et consueuerant*, ibid.

TITVLVS XII.
DE IVRE PATRONATVS.

CAP. I.

Si præsentatis ad ecclesias per patronos ecclesiasticos, in quibus ipsi non consueuerunt omnia onera supportare, non adsignetur intra terminum competentem congrua portio; diœcesanus eam adsignare debebit: quod locum non habet, quando onera sunt per patronos supportanda. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.* (*ann.* 1311.)

Vt constitutio, quæ ad ecclesiam aliquam quemuis etiam ad exemtorum præsentationem admitti, consuetudine non obstante contraria, prohibet, nisi præsentato de prouentibus eiusdem ecclesiæ, talis coram diœcesano portio fuerit adsignata, vnde iura possit episcopalia soluere, et sustentationem habere congruam, sicut expedit, obseruetur; ipsam declarare, ac *c* quædam 72) adiicere consulta huiusmodi sacri concilii approbatione prouidimus, diœcesanis sub obtestatione diuini iudicii districtius inhibentes, ne præsentatum aliquem per quamcumque personam ecclesiasticam, ius præsentandi ad ecclesiam aliquam habentem, admittant: nisi intra certum terminum competentem, per diœcesanos *d* ipsos præsentantibus præfigendum, ipsi præsentato fuerit coram eis, (vt præscribitur 73) *e*,) congrua de prouentibus ecclesiæ portio adsignata. Quam si forsan iidem præsentantes intra terminum ipsum adsignare neglexerint: ne factum eorum noceat præsentato, statuimus, vt extunc diœcesani debeant præsentatum, (nisi aliud canonicum obsistat,) admittere, et in pœnam præsentantium ad diœcesanos ipsos potestas adsignationis huiusmodi deuoluatur. Præcipimus autem diœcesanis eisdem, sub ipsius obtestatione diuini iudicii, ipsorumque conscientias oneramus, quod moderationem portionis 74) *f* ipsius debite faciant, nec odio vel fauore, vel alias in pluri vel minori circa illam scienter excedant. Sane, in prioratuum vel aliorum 75), tam regularium, quam sæcularium locorum ecclesiis, in quibus religiosi vel alii, ad quos eorum reditus pertinere noscuntur, prædicta consueuerunt onera supportare, præmissa nullatenus obseruentur: sed onera omnia, quæ ecclesiarum ipsarum perpetuis presbyteris, aut vicariis incumberent, si dicta eis adsignatio facta esset, religiosi et alii supra dicti plene subire; ac presbyteros, seu vicarios ipsos decenter tractare, nec non sustentationem eis præstare sufficientem et congruam teneantur. Ad quæ omnia integraliter adimplenda, et nihilominus ad obseruationem debitam adsignationis per diœcesanum 76) in casu alio 77), (vt præmittitur,) faciendæ, religiosos prædictos, et alios quoslibet a diœcesanis eisdem ecclesiastica volumus censura compelli, non obstantibus exemtionibus aut aliis quibuslibet priuilegiis, consuetudinibus, vel statutis, quæ circa præmissa, vel eorum aliquod religiosis ipsis aut aliis, in nullo volumus suffragari.

72) *Ac ei quædam*, C. O.
73) *Præmittitur*, C. H.
74) *Pensionis*, ibid.
75) *Et aliorum*, C. R. et H.
76) *Diœcesanos*, C. H.
77) *Aliquo*, ibid.

CAP. II.

In plures heredes vnius ex pluribus patronis transit ius patronatus per stirpes. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Plures *g* ab vno ex patronis ecclesiæ relicti heredes, vocem dumtaxat vnius habebunt in præsentatione rectoris. Et, (vt facilius prouideatur ecclesiis,) non inconueniens reputamus, patronos ipsos inter se posse libere conuenire, de rectore ab eis 77*) alternis vicibus præsentando: quibus etiam ex eadem caussa permittimus, vt plures ad vacantem ecclesiam possint eo modo præsentare personas, quod vna ex eis eligi per episcopum valeat et admitti.

77*) *Ab eis*, C. R. et H. non habent.

a *Al.* ecclesiastica. b *Al. ita:* in illis partibus *etc.* c *In antiquiorib. codicibus constanter legitur ita:* ac ei quædam *etc.* d Ac episcopos. e *Al.* præmittitur. f *Al.* pensionis. g *De intellectu vide Lambertin. de iure patron. art.* 12. *qu.* 1. *part.* 1. *num.* 5.

TITVLVS XIII.
DE CENSIBVS, EXACTIONIBVS, ET PROCVRATIONIBVS.

CAP. I.

Religiosi subire tenentur onera, quæ incumbebant ecclesiis, per eos ante hoc concilium adquisitis; nisi priuilegio, exemtione vel alia iusta caussa iuuentur: quæ priuilegia vel exemtiones non iuuant in ecclesiis, post concilium adquirendis. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Cum sit naturæ consonum, illos non recusare onera, qui rerum commoda complectuntur; hac in perpetuum valitura constitutione sancimus, vt religiosi quicumque pro monasteriis et ecclesiis, quæ ad eos, quocumque sint titulo deuoluta, procurationes legatorum sedis apostolicæ, ac iura episcopalia, et alia præstari pro ipsis, antequam ad eos peruenissent, solita, promte soluere studeant: nisi forsan sedis apostolicæ priuilegio, exemtione, vel alia caussa legitima, ab his se valeant excusare. Priuilegia vero, seu exemtiones huiusmodi ad monasteria, seu ecclesias, quæ ad eos obuenire continget 78), in posterum volumus non extendi.

78) *Contingant*, C. R. *contingit*, ed. Gloss.

CAP. II.

Ponit quædam grauamina, quæ prælati inferebant exemtis, præcipue Cisterciensibus, et illa fieri prohibet, statuens, quod episcopi, qui in monasteriis Cisterciensis ordinis caritatiue procurantur, sint contenti cibariis, quæ per illos sibi ministrantur. Si vero procurantur ex debito: ipsis volentibus carnes ministrari debent extra septa monasterii, vel saltem extra portam, quæ dicitur regularis. Ipsorum etiam eleemosynarii fragmenta mensarum possunt pauperibus erogare. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Ad *h* nostrum, (quod dolentes referimus,) peruenit auditum, quod ecclesiarum prælati, ad monasteria Cisterciensis ordinis accedentes, licet ab eis caritatiue recipiantur, et eis curialiter necessaria ministrentur, cibis tamen regularibus non contenti, contra priuilegia dicti ordinis carnes petunt, et, si eis non ministrentur, auferunt violenter. Et licet in locis eisdem fiant eleemosynæ competenter: ipsi tamen prælati, ipsis religiosis inuitis, alias eleemosynas faciunt, etiam in aliquibus locis, in quibus procurationes non habent, de consuetudine vel de iure. Pro equitaturis quoque ferrandis, licet ferris non egeant, et coci eorum sui officii ratione pecuniam exigunt et extorquent: nec compositiones, super procurationibus inter prælatos ipsos et eos initas, eis seruant. Ipsis etiam in recipiendis procurationibus ita graues exsistunt 79), quod, ipsis in eorum monasteriis et ecclesiis procurationes recipientibus, longi temporis 80) victum breuis hora consumit: et, dum procurationes recipiunt, canes venaticos, falcones et accipitres secum habent. Et nisi voluntati satisfiat eorum, valuæ monasteriorum seu ecclesiarum per violentiam sæpe franguntur, et ornamenta ecclesiæ exportantur, pluresque procurationes recipiunt vna die sedis apostolicæ priuilegio 81) non suffulti, interdum in pecunia numerata, visitationis etiam 82) officio non impenso, et occasione dictarum procurationum iidem prælati ab ipsis frequenter exigunt, quæ illis soluere non tenentur, intolerabilia eisdem 83) grauamina cumulantes. Sunt *i* et nonnulli, qui procurationes nuntiorum apostolicæ sedis, aliaque extraordinaria onera exemtis et aliis religiosis pro maiori parte imponunt, vt se ac presbyteros liberent sæculares, religiosos ad ordinandum huiusmodi onerum distributionem minime adiumentes. In multis etiam aliis præfati 84) prælati, exemta monasteria, et ipsorum ecclesias, vtroque illis iure subiectas, grauant in procurationibus recipiendis, et oneribus insolitis imponendis. Nos igitur, super his volentes de opportuno remedio prouidere, sacri approbatione concilii duximus statuendum, ut, si episcopi non caussa visitationis, sed caritatiuæ hospitalitatis, ad monasteria venerint supra dicta, victualia gratiose recipiant, quæ caritatis gratia eis fuerint ministrata. Ipsis autem episcopis, ad monasteria venientibus supra dicta, et procurationes ibidem recipientibus, sibi debitas de iure communi, consuetudine, priuilegio, vel iure alio speciali, in domibus ipsorum monasteriorum, extra tamen septa ipsorum exsistentibus, si quæ fuerint ad hoc aptæ, alioquin intra septa ipsa, non tamen intra portam, quam regularem appellant, carnium pro congruentia temporis, si voluerint, (priuilegio 85) non obstante quocumque,) cibaria ministrentur. Nec inconueniens reputamus, si fragmenta, quæ de mensis ipsorum episcoporum et suorum familiarium colliguntur, per ipsorum episcoporum

79) *Exigunt*, C. R.
80) *Longis temporibus*, C. H.
81) *Priuilegiis*, C. R.
82) *Etiam*, ibid. non habetur.
83) *Eisdem*, desideratur ibid.
84) *Præfati*, abest a C. H.
85) *Priuilegio*, non est in C. R.

h *Vide c. cum apostolus. extra de censib. et cap.* 1. 2. *et* 3. *eod. tit. libr.* 6. *et vid. concil. Trid. sess.* 24. *de reform. c.* 3. *vbi plene de materia visitationis.* i *Al.* sunt etiam, *etc.*

 eleemo-

eleemosynarios ibidem pauperibus erogentur. Ab aliis autem grauaminibus, expressis superius, prælati diligenter *a* abstineant, si Dei et apostolicæ sedis indignationem voluerint euitare.

CAP. III.

Diœcesani, quibus hoc constat, illos, qui exigendo a clericis, pedagia, vel guidagia excommunicati sunt vel interdicti, publicare debent. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Præsenti *b* constitutione iubemus, vt locorum diœcesani contra eos, qui ab ecclesiis vel personis ecclesiasticis pro earum rebus propriis, quas non negotiandi caussa deferunt, aut deferri faciunt, vel transmittunt, pedagia vel guidagia suo vel alieno nomine exigunt, vel extorquent in animarum suarum periculum, et eorum, a quibus ea exigunt, præiudicium et grauamen, excommunicationis et interdicti sententias, a iure prolatas, postquam de *c* his ipsis constiterit, omnino publicent, vel a suis subditis tamdiu faciant publicari, donec illi sic exacta 86) *d* restituerint, et de transgressione huiusmodi satisfecerint competenter 87).

86) *Extorta*, C. H.
87) *Expetenter*, C. R.

TITVLVS XIV.
DE CELEBRATIONE *e* MISSARVM, ET ALIIS DIVINIS OFFICIIS 88).

CAP. I.

Prælati, ad quos spectat correctio, et, illis negligentibus, superiores ipsorum debent esse solliciti, vt horis debitis in cathedralibus, regularibus, et collegiatis ecclesiis aliis horæ canonicæ deuote psallantur: et, quod in ecclesiis aliis celebretur conuenienter et debite diurnum officium et nocturnum, principaliter hoc intendit. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Graui *f* nimirum turbatione mouemur, quod ex nonnullorum rectorum negligentia, quæ, dum spem impunitatis permittit, multam nutrire pestilentiam consueuit in subditis, plerique ecclesiarum ministri, modestia ordinis clericalis abiecta, dum offerre Deo sacrificium laudis, fructum labiorum suorum in puritate conscientiæ et animi deuotione deberent 89), horas canonicas dicere, seu psallere, transcurrendo, syncopando, extranea quidem et plerumque vana, profana, et inhonesta intermiscendo colloquia, tarde ad chorum conueniendo, seu ecclesiam ipsam absque rationabili caussa ante finem officii exeundo frequenter, aues interdum portando, seu faciendo portari 90), canesque secum ducendo venaticos, ac, quasi nihil prætendentes de clericali militia, in corona, vestibus et tonsura, diuina etiam celebrare, aut eis interesse nimis indeuote præsumunt. Nonnulli etiam tam clerici, quam laici, præsertim in festorum certorum vigiliis, dum in ecclesiis deberent orationi insistere, non verentur in ipsis, earumque cœmeteriis choreas facere dissolutas, et *g* interdum 91) canere cantilenas, ac multas insolentias perpetrare: ex quibus ecclesiarum et cœmeteriorum violationes, inhonesta, variaque delicta quandoque sequuntur, et ecclesiasticum plerumque perturbatur *h* officium, in diuinæ maiestatis offensam, et adstantium scandalum populorum. In multis insuper ecclesiis cum vasis, vestimentis, et ceteris ornamentis, ad diuinum cultum necessariis, indecentibus vtique, (pensatis earum facultatibus,) deseruitur. Ne igitur transgressiones inualescant huiusmodi, aliisque veniant in exemplum: sacri concilii approbatione hoc fieri prohibentes, sancimus, vt illi, ad quos id pertinet, et in eorum, si vtique exemti non sint 92), negligentiam vel defectum, locorum 93) ordinarii, si vero exemti fuerint, aut alias circa hoc priuilegiati, superiores ipsorum, (omni negligentia vel incuria penitus relegata,) circa reformanda 94) præmissa, et eorum singula corrigenda, nec non vt in cathedralibus, regularibus et collegiatis ecclesiis horis debitis deuote psallatur. In aliis vero conuenienter et debite celebretur diuinum *i* diurnum et nocturnum officium, si Dei et apostolicæ sedis indignationem euitare voluerint, sollicitam curent diligentiam adhibere, contradictores per censuram ecclesiasticam, (dummodo ad eos illam exercere pertineat,) aliisque opportunis remediis compescendo, facientes, prout ad eos spectat in his et aliis, quæ ad diuinum cultum, et morum reformationem pertinent, ac ecclesiarum et cœmeteriorum respiciunt honestatem, sacrorum statuta canonum, ad quæ scienda diligens 95) curent adhibere studium irrefragabiliter obseruari.

88) Diction. *et aliis diuinis officiis*, absunt a C. R.
89) *Debent*, C. H.
90) C. R. non habet verba: *seu faciendo portari.*
91) *Etiam interdum*, C. R. et H.
92) *Fuerint*, secundum C. R.
93) *Illorum locorum*, ibid.
94) *Circa formanda*, C. impr.
95) *Diligenter*, C. R.

CAP. II.

Clerici etiam religiosi, domestici commensales cardinalium vel episcoporum, se possunt in diuinis officiis coaptare. H. d. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Dignum prorsus et congruum arbitrantes, quod clerici, tam religiosi, quam alii cardinalium sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ, ac quorumcumque pontificum gratiam et communionem apostolicæ sedis habentium, commensales domestici se possint ipsis in diuinis officiis coaptare, vt illud, quod iidem cardinales, seu pontifices dicent officium, licite dicere valeant, nec ad dicendum aliquod aliud teneantur, sacri approbatione concilii 96) indulgemus.

96) *Sacro approbante concilio*, C. R.

TITVLVS XV.
DE BAPTISMO, ET EIVS EFFECTV.

CAP. VN.

In fontibus ecclesiarum, non in priuatis domibus, debet baptisma concedi: duos casus excipit, et transgressores puniri præcipit. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann. 1311.)*

Præsenti *k* prohibemus edicto, ne quis de cetero in aulis vel cameris, aut aliis priuatis domibus, sed dumtaxat in ecclesiis, in quibus sunt ad hoc fontes specialiter deputati, aliquos, (nisi regum vel principum, quibus valeat in hoc casu deferri, liberi exstiterint, aut talis necessitas emerserit, propter quam nequeat ad ecclesiam absque periculo propter hoc accessus haberi,) audeat 97) baptizare. Qui autem secus præsumserit, aut suam in hoc præsentiam exhibuerit, taliter per episcopum suum castigetur, quod alii attentare similia non præsumant.

97) *Valeat*, C. R.

TITVLVS XVI.
DE RELIQVIIS ET VENERATIONE SANCTORVM.

CAP. VN.

Festum corporis Christi celebrari debet feria quinta, post octauam Pentecostes, et certæ indulgentiæ conceduntur iis, qui in festo vel intra octauam officio vel horis intererunt. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Si Dominum in sanctis eius laudare iubemur: dignum profecto, iustum et salutare nobis exiitit, vt sibi in sui, quo nos quotidie spiritualiter reficit, memoriam corporis, laudes festiuæ venerationis, et gratias referamus. Hac igitur consideratione inducti, constitutionem 98), a bonæ memoriæ Vrbano papa quarto, prædecessore nostro, super hoc editam, de fratrum nostrorum consilio districte 99) præcipimus obseruari, cuius tenor sequitur in hæc verba: *Vrbanus episcopus* 100), *seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus patriarchis, archiepiscopis, episcopis* 1) *et aliis ecclesiarum prælatis, etc. Transiturus de hoc* 2) *l mundo ad Patrem Saluator noster, Dominus* 3) *Iesus Christus, cum tempus suæ passionis instaret, sumta cœna, in memoriam mortis suæ instituit summum et magnificum sui corporis et sanguinis sacramentum, corpus in cibum, et sanguinem in poculum tribuendo. Nam, quoties hunc panem manducamus, et calicem* 4) *bibimus, mortem Domini adnuntiamus. In institutione quidem huius sacramenti dixit ipse apostolis:* hoc facite in meam commemorationem: *vt præcipuum et insigne memoriale sui amoris eximii, quo nos dilexit, esset nobis hoc præcelsum et venerabile sacramentum. Memoriale, inquam, mirabile ac stupendum, delectabile, suaue, tutissimum, ac super omnia pretiosum, in quo innouata sunt signa et mirabilia* 5) *immutata, in quo habetur omne delectamentum, et omnis saporis suauitas, ipsaque dulcedo Domini degustatur, in quo vtique vitæ suffragium consequimur et salutis. Hoc est memoriale dulcissimum, memoriale sacratissimum, et memoriale salvificum, in quo gratam redemtionis nostræ recensemus memoriam, in quo a malo retrahimur, et in bono confortamur, et ad virtutum et gratiarum proficimus incrementa, in quo profecto proficimus ipsius corporali præsentia Saluatoris. Alia namque, quorum memoriam agimus, spiritu menteque complectimur: sed non propter hoc realem eorum præsentiam obtinemus. In hac vero sacramentali Christi commemoratione Iesus Christus præsens sub alia*

98) *Inducta constitutione*, C. R.
99) *Districte*, abest ab eod. C.
100) *Episcopus*, desideratur ibid.
1) *Episcopis*, ibid. haud legitur.
2) *Hoc*, non est in C. impr.
3) *Dominus*, non legitur in C. R.
4) *Sanguinem*, ibid.
5) *Miracula*, C. R.

a *Al. ita:* diligenter prorsus abstineant. b *Nota, quod res clericorum gaudent eodem priuilegio, quo res ecclesiarum. cap. vltim. de vit. et honest. cler. c. ecclesiarum seruos. C. 12. qu. 1. Anch.* c *Al.* de ipsis eis constiterit etc. d *Al.* exorta. e *Al. ita:* de celebratione missarum, et aliorum officiorum. f *De materia huius Clement. præter Doct. hic vide canonistas in cap. 1. et c. dolentes. extr. de celebr. missar.* g *Al. ita:* etiam interdum, etc. h Perturbant. i *Al. ita:* diurnum officium pariter et nocturnum.

k *Conferunt tradita per B. Thom. part. 3. qu. 83. art. 3.* l *In antiquioribus codicibus deest dictio:* hoc.

quidem

quidem forma, in propria vero substantia est nobiscum. Adscensurus enim in cœlum dixit apostolis et eorum sequacibus a: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi: benigna ipsos promissione confortans, quod remaneret et esset cum eis, etiam præsentia corporali b. O digna et numquam intermittenda memoria! in qua mortem nostram recolimus mortuam, nostrumque interitum interiisse, ac lignum viuificum ligno crucis adfixum, fructum nobis attulisse salutis. Hæc est commemoratio gloriosa, quæ fidelium animos replet gaudio salutari, et cum infusione lætitiæ deuotionis lacrimas subministrat. Exsultamus nimirum nostram memorando liberationem, et recolendo passionem dominicam, per quam liberati sumus, vix lacrimas continemus. In hac itaque 6) sacratissima commemoratione adsunt nobis suauitatis gaudium simul et lacrimæ: quia et in ea 7) congaudemus lacrimantes, et lacrimamur deuote gaudentes, lætas habendo lacrimas, et lætitiam lacrimantem. Nam et cor, ingenti perfusum gaudio, dulces per oculos stillat guttas. O diuini amoris immensitas, diuinæ pietatis superabundantia, diuinæ adfluentia largitatis! Dedit enim nobis Dominus omnia, quæ subiecit 8) sub pedibus nostris, et super vniuersas terræ creaturas contulit nobis dominii principatum. Ex ministris etiam spirituum superiorum c nobilitat et sublimat hominis dignitatem 9). Administratorii namque sunt omnes in ministerium, propter eos, qui hereditatem salutis capiunt, destinati. Et cum tam copiosa fuerit erga nos eius munificentia: volens adhuc ipse in nobis suam exuberantem 10) caritatem præcipua liberalitate monstrare, semet ipsum nobis exhibuit, et transcendens omnem plenitudinem largitatis, omnem modum dilectionis excedens, attribuit se in cibum. O singularis et admiranda liberalitas, vbi 11) donator venit in donum, et datum est idem penitus cum datore! Quam larga et prodiga largitas, cum tribuit quis se ipsum! Dedit igitur nobis se in pabulum, vt, quia per mortem homo corruerat, et per cibum ipse 12) releuaretur ad vitam. Cecidit homo 13) per cibum ligni mortiferum 14) d: releuatus est homo per cibum ligni vitalis. In illo pependit esca mortis: in isto pependit vitæ alimentum. Illius esus meruit læsionem: istius gustus intulit sanitatem 15). Gustus sauciauit, et gustus sanauit. Vide, quia, vnde vulnus est ortum, prodiit et medela: et, vnde mors subiit, exinde vita euenit. De illo siquidem gustu dicitur e: Quacumque die comederis, morte morieris: de isto vero legitur f: si quis comederit ex hoc pane, viuet in æternum. Hic est cibus, qui plene reficit, vere nutrit, summeque impinguat, non corpus, sed cor, non carnem, sed animam, non ventrem, sed mentem. Homini ergo, qui spirituali alimonia indigebat, Saluator ipse misericors, de nobiliori et potentiori huius mundi alimento pro animæ refectione pia dispositione prouidit. Decens quoque liberalitas exstitit, et 16) g conueniens operatio pietatis, vt verbum Dei æternum, quod rationabilis creaturæ cibus est et refectio, factum caro, se rationabili creaturæ carni et corpori, homini videlicet, in edulium largiretur h. Panem enim angelorum manducauit homo, et ideo Saluator ait i: caro mea vere est cibus. Hic panis sumitur, sed vere non consumitur: manducatur, sed non transmutatur: quia in edentem minime transformatur, sed, si digne recipitur, sibi recipiens conformatur. O excellentissimum sacramentum! O adorandum, venerandum, colendum, glorificandum, præcipuis magnificandum laudibus, dignis præconiis exaltandum, cunctis honorandum studiis, deuotis prosequendum obsequiis et sinceris mentibus retinendum! O memoriale nobilissimum intimis commendandum præcordiis, firmiter animo adligandum, diligenter reseruandum in cordis vtero et meditatione, ac celebratione sedula recensendum! Huius memorialis continuam debemus celebrare memoriam, vt illius, cuius ipsum fore memoriale cognoscimus, semper memores exsistamus: quia 17), cuius donum vel munus frequentius adspicitur, huius memoria strictius 18) retinetur. Licet igitur hoc memoriale sacramentum in quotidianis missarum sollenniis frequentetur: conueniens k tamen arbitramur et dignum, vt de ipso semel saltem in anno, ad confundendam specialiter hæreticorum perfidiam et insaniam, memoria sollemnior et celebrior habeatur. In die namque cœnæ Domini, quo die ipse Christus hoc instituit sacramentum, vniuersalis ecclesia pro pœnitentium reconciliatione, sacri confectione chrismatis, adimpletione mandati, circa lotionem pedum et aliis quamplurimum 19) occupata, plene vacare non potest celebrationi huius maximi sacramenti. Hoc enim circa sanctos, quos per anni circulum veneramur, ipsa obseruat ecclesia, vt, (quamuis in letaniis et missis, ac aliis etiam ipsorum memoriam sæpius renouemus,) nihilominus tamen ipsorum natalitia certis diebus per annum sollemnius recolat, festa propter hoc eisdem diebus specialia celebrando. Et quia in his festis circa sollemnitatis debitum aliquid 20) per negligentiam, aut rei familiaris occupationem, aut alias, ex humana fragilitate omittitur: statuit ipsa 21) mater ecclesia certam 22) diem, in qua generaliter omnium sanctorum commemoratio fieret, vt in hac ipsorum celebratione communi, quidquid in propriis ipsorum festiuitatibus omissum exsisteret l, solueretur. Potissime igitur exsequendum est erga hoc viuificum sacramentum corporis et sanguinis Iesu Christi, qui est sanctorum omnium m gloria et corona, vt festiuitate ac celebritate præfulgeat speciali, quatenus in eo, quod in aliis missarum officiis circa sollemnitatem est forsitan prætermissum, deuota diligentia suppleatur, et fideles, (festiuitate ipsa instante,) intra se præterita memorantes, id quod in ipsis missarum sollemniis, sæcularibus forsan agendis impliciti, aut alias ex negligentia vel fragilitate humana minus plene gesserunt, tunc attente in humilitate spiritus et animi puritate restaurent. Intelleximus autem olim, dum in minori essemus officio constituti, quod 23) fuerat quibusdam catholicis diuinitus reuelatum, festum huiusmodi generaliter in ecclesia celebrandum. Nos itaque ad corroborationem et exaltationem catholicæ fidei, digne ac rationabiliter duximus statuendum, vt de tanto sacramento, præter quotidianam memoriam, quam de ipso facit ecclesia, et sollemnior et specialior annuatim memoria celebretur, certum 24) ad hoc designantes et describentes diem, videlicet feriam quintam proximam 25), post octauam pentecostes: vt in ipsa quinta feria deuotæ turbæ fidelium propter hoc ad ecclesias adfectuose concurrant, et tam clerici, quam populi gaudentes, in cantica laudum surgant. Tunc enim omnium corda et vota, ora et labia, hymnos persoluant lætitiæ salutaris. Tunc psallat fides, spes tripudiet, exsultet caritas, deuotio plaudat, iubilet chorus, puritas iucundetur. Tunc singuli alacri animo pronaque voluntate conueniant, sua 26) studia laudabiliter exsequendo, tanti festi sollemnia celebrantes. Et vtinam ad Christi seruitium sic eius fideles ardor inflammet, vt per hæc et alia proficientibus ipsis meritorum cumulis apud eum, qui sese dedit pro eis in pretium, tribuitque se ipsis in pabulum, tandem post huius vitæ decursum eis se in præmium largiatur. Ideoque vniuersitatem vestram monemus et hortamur in domino, et 27) per apostolica scripta in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipiendo mandamus, in remissionem peccaminum iniungentes, quatenus tam excelsum, et tam gloriosum festum prædicta quinta feria singulis annis deuote ac sollemniter celebretis, et faciatis studiose per vniuersas ecclesias ciuitatum vestrarum et diœcesum celebrari, subditos vestros in dominica, dictam quintam feriam proxime præcedente, salutaribus monitis sollicite 28) per vos et per alios exhortantes, vt per veram et puram confessionem, eleemosynarum largitionem, attentas et sedulas orationes, et alia deuotionis et pietatis opera taliter se studeant præparare, quod huius pretiosissimi sacramenti mereantur fieri participes illa die, possintque ipsum suscipere 29) reuerenter, ac eius virtute augmentum consequi gratiarum. Nos enim, Christi fideles ad colendum tantum festum et celebrandum donis volentes spiritualibus animare, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui matutinali officio festi eiusdem in ecclesia, in qua idem celebrabitur, interfuerint, centum, qui vero missæ, totidem, qui autem in primis ipsius festi vesperis interfuerint 30), similiter centum 31), qui vero in secundis totidem, illis vero, qui primæ, tertiæ, sextæ, nonæ ac completorii officiis interfuerint, pro qualibet horarum ipsarum, quadraginta, illis autem, qui per octauas n illius festi matutinalibus, vespertinis, missæ, ac prædictarum horarum officiis interfuerint, centum dies singulis octauarum ipsarum diebus, de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum apostolorum eius 32) Petri et Pauli auctoritate confisi, de iniunctis sibi pœnitentiis relaxamus.

6) *Vtique*, C. R.
7) *Cum ea*, ibid.
8) Diction. *quæ subiecit*, ibid. non habentur.
9) *Dignitates*, ibid.
10) *Exuberantem*, ibid. non legitur.
11) *Vt*, ibid.
12) *Ipse*, desideratur ibid.
13) *Homo*, ibid. non legitur.
14) *Mortiferi*, ibid.
15) Diction. *gustus intulit sanitatem*, desiderantur ibid.
16) *Vt*, ibid.
17) *Vt*, ibid.
18) *Districtius*, ibid.
19) *Aliis plurimum*, C. impr.

20) *Aliquis*, C. R.
21) *Ipsa*, ibid. non habetur.
22) *Certam*, abest a C. impr.
23) *Et*, C. R.
24) *Textum*, ibid.
25) *Proximam*, ibid. non legitur.
26) *Aut sua*, ibid.
27) *Et*, desideratur ibid.
28) *Sollicite*, ibid. non habetur.
29) *Recipere*, ibid.
30) *Intersint*, ibid.
31) *Centum dies*, ibid.
32) *Eius*, ibid. non legitur.

TITVLVS XVII.
DE IMMVNITATE ECCLESIARVM.

CAP. VN.

Reuocat et pro infectis vult haberi decretalem: Clericis: *eod. tit. l. 6. cum suis declarationibus.* Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Quoniam ex constitutione Bonifacii papæ VIII. prædecessoris nostri, quæ incipit: *Clericis laicos:* et ex declaratione, seu declarationibus ex illa postmodum subsequutis, nonnulla scandala, magna pericula, et incommoda grauia sunt sequuta, et ampliora sequi, (nisi celeri remedio succurratur,) præsumitur o verisimiliter in futurum: nos de consilio fratrum nostrorum constitutionem, et declarationem, seu

a *Matth. vlt.* b *Vide gl. in l. 1. ff. quod met. causs. et gloss. in l. 2 C. in quibus causs. colon. l. 11.* c *Al.* supernorum. d *Alias:* mortiferi. e *Genes. 2.* f *Ioann. 6.* g *Alias ita:* et non inconueniens, *etc.* h *Psalm. 77.* i *Ioann. 6.* k *Vide concilium Tridentinum session. 13. de sanctissimo eucharistiæ sacramento, c. 5. et 6.*

l *Al.* exstitit. m *Philipp. 4.* n *Al.* octauam. o *Al.* præsumuntur.

seu declarationes prædictas, et *a* quidquid ex eis sequutum est, vel ob eas, penitus reuocamus, et eas haberi volumus pro infectis, volentes et firmiter statuentes, illud (contra quoscumque 33) laicos, exigentes seu extorquentes ab ecclesiis, ecclesiasticisque personis tallias seu collectas, aut exactiones quascumque, et contra dantes ad id faciendum consilium, auxilium vel fauorem, nec non et circa præstandas 34) subuentiones laicis ab ecclesiarum prælatis, et aliis viris ecclesiasticis,) inuiolabiliter obseruari, quod super his a prædecessoribus nostris in Lateranensi, et generali conciliis, quæ nos sub obtestatione diuini iudicii præcipimus obseruari districte, salubriter est prouisum.

33) *Quosdam*, C. R.
34) *Præbendas*, ibid.

a *In vetusto codice manuscripto ita:* ac omnia et singula contenta in eis penitus, *etc.*

FINIS LIBRI TERTII.

CLEMENTINARVM LIBER QVARTVS.

TITVLVS VNICVS. DE CONSANGVINITATE ET ADFINITATE.

CAP. VN.

Scienter contrahens matrimonium in gradu consanguinitatis vel adfinitatis prohibito, vel cum moniali, excommunicatus est ipso iure: et publicari debet et vitari. Idem in professo et professa, vel constituto in sacris. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.* (*ann.* 1311. *in Gallia.*)

Eos 35), qui, diuino timore postposito, in suarum periculum animarum scienter in gradibus consanguinitatis et adfinitatis, constitutione canonica interdictis, aut cum monialibus contrahere matrimonialiter non verentur, nec non religiosos et moniales ac clericos, in sacris ordinibus constitutos, matrimonia contrahentes, refrenare metu pœnæ ab huiusmodi eorum temeritatis audacia cupientes, ipsos excommunicationis sententiæ ipso facto decernimus subiacere, præcipientes ecclesiarum prælatis, vt illos, quos eis constiterit taliter contraxisse, excommunicatos publice tamdiu nuntient, seu a suis subditis faciant nuntiari, donec suum humiliter recognoscentes errorem, separentur abinuicem, et absolutionis obtinere beneficium mereantur. Per prædicta quoque iuribus, quæ sic contrahentibus alias pœnas imponunt, in nullo volumus derogari. *a*

35) *Nos*, C. impr.

a *Vide concil. Tridentin. sess. 24. de reform. matrim. cap. 5. et de intellectu beatum Antonium tractat. de excommunicatione, capit. 34. Adde Couarruuiam libr. 4. decretal. part. 2. cap. 3. §. 2. num. 8.*

FINIS LIBRI QVARTI.

CLEMENTINARVM LIBER QVINTVS.

TITVLVS I. DE MAGISTRIS, ET NE ALIQVID EXIGATVR PRO LICENTIA DOCENDI 36).

CAP. I.

In studiis Romanæ curiæ Parisien. Oxonien. Bononien. et Salamantino, debent esse magistri catholici, scholas regentes in linguis Hebraica, Arabica, et Chaldæa, duo scilicet pro qualibet lingua. Et statuitur, per quos eis debeat de stipendiis et sumtibus prouideri.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.* (*ann.* 1311. *in Gallia.*)

Inter *a* sollicitudines, nostris humeris incumbentes, perpeti cura reuoluimus, vt errantes in viam veritatis inducere, ipsosque lucrifacere Deo, sua 37) nobis cooperante gratia, valeamus, hoc est, quod profecto desideranter exquirimus, ad id nostræ mentis sedulo destinamus adfectum, ac circa illud diligenti studio et studiosa diligentia vigilamus. Non ambigimus autem, quin ad huiusmodi nostrum desiderium adsequendum *b*, diuinorum eloquiorum 38) sit expositio congrua, ipsorumque fidelis prædicatio admodum opportuna. Sed nec ignoramus, quin et hæc promi nascuntur inaniter, vacuaque redire, si auribus linguam loquentis ignorantium proferantur. Ideoque illius, cuius vicem in terris, (licet immeriti,) gerimus, imitantes exemplum, qui ituros per vniuersum mundum ad euangelizandum apostolos, in omni linguarum genere fore voluit eruditos, viris catholicis, notitiam linguarum habentibus, quibus vtuntur infideles præcipue, abundare sanctam adfectamus ecclesiam, qui infideles ipsos sciant et valeant sacris institutis instruere, Christicolarumque collegio per doctrinam Christianæ fidei ac susceptionem sacri baptismatis aggregare 39).

Vt igitur peritia linguarum huiusmodi possit habiliter per instructionis efficaciam obtineri: hoc sacro approbante concilio, scholas in subscriptarum 40) linguarum generibus, vbicumque Romanam curiam residere contigerit 41) *c* nec non in Parisien. et Oxonien. Bononien. et Salamantino studiis prouidimus erigendas, statuentes, vt *d* in quolibet locorum ipsorum teneantur viri catholici, sufficientem habentes Hebraicæ, Arabicæ, et Chaldææ linguarum notitiam, duo 42) videlicet vniuscuiusque linguæ periti, qui scholas regant inibi, et libros de linguis ipsis in latinum fideliter transferentes, alios linguas ipsas 43) sollicite doceant, earumque peritiam studiosa in illos instructione transfundant: vt instructi et edocti sufficienter in linguis huiusmodi, fructum speratum possint, (Deo auctore,) producere, fidem propagaturi salubriter in ipsos populos infideles. Quibus equidem in Romana curia legentibus 44) *e*, per sedem apostolicam, in studiis vero Parisiensi, per regem Franciæ, in Oxoniensi Angliæ, Scotiæ, Hiberniæ, ac Waliæ, in Bononiensi per Italiæ, in Salamantino, per Hispaniæ prælatos, monasteria, capitula, conuentus, collegia exemta et non exemta, et ecclesiarum rectores in stipendiis competentibus et sumtibus volumus prouideri, contributionis onere singulis iuxta facultatum exigentiam imponendo, priuilegiis et exemtionibus quibuscumque contrariis nequaquam obstantibus, quibus tamen nolumus quoad alia præiudicium generari.

36) In C. R. non sunt voces: *et ne aliquid exigatur pro licentia docendi.*
37) *Sua*, desideratur ibid.
38) *Eulogiorum*, ibid.
39) *Congregare*, ibid.
40) *Scriptarum*, ibid.
41) *Contingeret*, ibid.
42) *Duos*, ibid.
43) *Ipsas*, ibid. non habetur.
44) *Regentibus*, ibid.

a *Vide Ludouicum Gomezium in regula cancellariæ de idiomate, vbi plene de materia linguarum.* b *Aliter:* exsequendum.

c *Al.* continget. d *Al. ita:* vt in locorum ipsorum studiis, *etc.* e *Al.* regentibus.

CAP.

CAP. II.

Is, ad quem spectat magisterium vel doctoratum tribuere, prius a doctorando recipiat iuramentum, quod in sollemnitate sua non expendet vltra summam trium millium Turon. argenteorum. Quod si non fecerit; etiamsi sit episcopus: per sex menses a collatione magisterii est suspensus. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum sit nimis absurdum, vt quis cum vanitate et imperitia ad honorem adscendat peritiæ litterarum; non sine turbatione miramur, illum apud scholasticos inualuisse abusum, quod plerique eorum, qui in quauis scientia ad doctoratus vel magisterii adsumuntur honorem, eum sua sollemniter principia faciunt, aut sui recipiunt insignia doctoratus, circa cibos, vestes, et alia sic in expensis excedunt, quod et ipsi transeunte expensarum 45) huiusmodi vanitate, vacui plerumque remaneant et grauati: et ceteri, qui vel nolunt vel nequeunt similes expensas subire, hac occasione frequenter a receptione honoris huiusmodi retrahuntur. Volentes igitur de opportuno super his remedio prouidere, illis, ad quos vbilibet pertinet honorem tribuere memoratum, districte præcipimus, vt quoscumque, ab eis de cetero dictum recipientes honorem, iuramento prius adstringant, ne vltra tria 46) millia Turonen. argenteorum *a* in sollemnitate, circa huiusmodi doctoratum aut magisterium quomodolibet adhibenda, expendant, ipsosque nihilominus, (nisi forsan nobilis *b* conditionis exstiterint,) vt intra summam prædictam huiusmodi moderentur expensæ, efficaciter exhortantes, ac si hoc illorum congruere statui viderint, iuramentum exigentes ab eis, quod certos, intra summam præfatam taxandos ab ipsis, expensarum terminos non excedant 47). Si quis autem, pontificali etiam 48) *c* dignitate præfulgens, non recepto prius iuramento præfato, honorem cuique tribuerit supra dictum: a collatione magisterii seu doctoratus cuiuslibet, per sex menses sequentes eo ipso nouerit se suspensum.

45) *Expensarum*, C. R. non habet.
46) *Tria*, ibid. non legitur.
47) *Excedent*, ibid.
48) *Etiam*, abest a C. O.

TITVLVS II.
DE IVDAEIS ET SARRACENIS.

CAP. VN.

Principes Christiani compescere debent Sarracenos, sibi subiectos, ab inuocatione publica nominis Machometi, et a peregrinatione, quam facere solent ad sepulcrum ipsius. Hoc dicit. Ioannes Andreas.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Cedit quidem in offensam diuini nominis et opprobrium fidei Christianæ, quod in quibusdam mundi partibus, principibus Christianis subiectis, in quibus interdum seorsum, interdum vero permistim cum Christianis habitant Sarraceni, sacerdotes eorum, Zabazala 49), vulgariter nuncupati, in templis seu mesquitis suis, ad quæ iidem Sarraceni conueniunt, vt ibidem adorent perfidum Machometum, diebus singulis, certis horis in loco aliquo eminenti eiusdem Machometi nomen, Christianis et Sarracenis audientibus, alta voce inuocant et extollunt, ac ibidem 50) verba quædam in illius honorem publice profitentur; ad locum insuper, vbi olim quidam sepultus exstitit Sarracenus, quem vt sanctum Sarraceni alii venerantur et colunt, magna Sarracenorum earumdem partium et etiam aliarum confluit publice multitudo: ex quibus nostræ fidei non modicum detrahitur, et graue in 51) cordibus fidelium scandalum generatur. Cum autem hæc in 52) *d* diuinæ maiestatis displicentia non sint vllatenus toleranda: sacro approbante concilio, ipsa in terris Christianorum districtius fieri deinceps inhibemus, vniuersis et singulis principibus catholicis, sub quorum dominio dicti Sarraceni morantur, et fiunt prædicta, sub obtestatione diuini iudicii obnoxius *e* iniungentes, quatenus ipsi, tamquam veri 53) catholici et Christianæ fidei seduli zelatores, opprobrium, quod tam ipsis, quam ceteris Christicolis per præmissa ingeritur, debita consideratione pensantes, ipsum, (vt proinde 54) æternæ beatitudinis præmium adsequantur,) de terris suis omnino auferant, et a suis subditis auferri procurent, inhibendo expresse, ne præfata inuocatio seu professio nominis 55) ipsius sacrilegi Machometi publice, aut peregrinatio prælibata ab aliquo 56) in eorum exsistente dominio audeat attentari de cetero, vel quomodolibet sustineri. Hi vero, qui secus præsumserint, taliter ob diuinam reuerentiam 57) castigentur ab ipsis, quod alii, eorum exemplo perterriti, a præsumtione simili arceantur.

49) *Zabaraza*, C. R.
50) *Ibidem*, abest a C. impr.
51) *In*, C. R. non habet.
52) *In*, a C. impr. abest.
53) *Viri*, C. R.
54) *Pium*, ibid.
55) *Nomine*, ibid.
56) *Antiquo*, ibid.
57) *Præsentiam*, ibid.

a *Al.* argenti. b *Al.* notabilis. c *Dictio*, etiam, *deest in antiquiorib. exemplarib. et impressis.* d *Dictio*, in, *deest in antiquiorib. cod. etiam impressis.* e *In antiquis etiam impressis constanter legitur:* obnoxius.

TITVLVS III.
DE HAERETICIS.

CAP. I.

Præmittit constitutionis caussam. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Multorum *f* querela sedis apostolicæ pulsauit 58) auditum, quod nonnulli inquisitores, per sedem eamdem contra prauitatem hæreticam deputati, metas sibi traditas excedentes 59), sic interdum extendunt 60) *g* suæ potestatis officium, vt, quod in augmentum fidei per circumspectam eiusdem sedis vigilantiam salubriter est prouisum 61), (dum sub pietatis specie grauantur innoxii,) cedat in fidelium detrimentum.

Ponit constitutionem de officio inquisitionis, exercendo per diœcesanos et inquisitores, primo ponens quinque, quæ potest alter sine altero, secundo, tria, quæ non potest: et decretum adponit, submittens, quomodo impeditus vel interesse nolens committit alii, vel consentit. Ioann. Andr.

§. 1. Propter quod ad Dei gloriam et augmentum eiusdem fidei, vt negotium inquisitionis huiusmodi eo prosperetur felicius, quo deinceps eiusdem labis indago sollemnius, diligentius 62), et cautius peragetur, ipsum tam per diœcesanos episcopos, quam per inquisitores, a sede apostolica deputatos, (omni carnali amore, odio, vel timore, ac cuiuslibet commodi temporalis adfectione semotis 63),) decernimus exerceri, sic, quod quilibet de prædictis sine alio citare possit, et arrestare, siue capere, ac tutæ custodiæ mancipare, ponendo etiam in compedibus vel manicis ferreis, si ei visum fuerit faciendum 64), super quo ipsius conscientiam oneramus, nec non inquirere contra illos, de quibus pro huiusmodi negotio, secundum Deum et iustitiam viderit expedire. Duro tamen tradere carceri, siue arcto, qui magis ad pœnam, quam ad custodiam videatur, vel tormentis exponere illos, aut ad sententiam procedere contra eos, episcopus sine inquisitore, aut inquisitor sine episcopo diœcesano, aut eius officiali, vel, episcopali sede vacante, capituli super hoc 65) delegato, si sui adinuicem copiam habere valeant, intra octo dierum spatium, postquam se 66) inuicem requisierint 67), non valebit: et, si, secus præsumtum fuerit, nullum sit et irritum ipso iure. Verum si episcopus vel eius capituli, sede vacante, delegatus cum inquisitore, aut inquisitor cum altero eorumdem, propter præmissa nequeat aut nolit personaliter conuenire: possit episcopus, vel eius seu capituli, sede vacante, delegatus inquisitori, et inquisitor 68) episcopo vel eius delegato, seu, sede vacante, illi, qui ad hoc per capitulum fuerit deputatus, super illis committere vices suas, vel suum significare per litteras consilium et consensum 69).

Prouidet circa muros vel carceres hæreticorum, ipsorum claues, custodes, et custodum ministros. Ioann. Andr.

§. 2. Sane, quia circa custodiam carcerum hæreticalium, qui muri in quibusdam partibus vulgariter nuncupantur, multas fraudes dudum intelleximus perpetratas: nos *h*, volentes super hoc prouidere, statuimus, vt quilibet talis carcer vel murus, quem de cetero episcopo et inquisitori prædictis volumus fore 70) communem, duos custodes habeat principales, discretos, industrios et fideles, vnum, quem volet episcopus, et prouidebit eidem, alium, de quo voluerit inquisitor, cui etiam prouidebit, et quilibet prædictorum custodum sub se alium bonum et fidum poterit habere ministrum. In quolibet etiam 71) conclaui eiusdem carceris siue muri, erunt duæ claues diuersæ, quarum vnam vnus, aliam alius tenebit prædictorum custodum, et eam cum officio ministrandi, quæ incarceratis fuerint ministranda, suo poterit committere vel subdelegare ministro.

Ponit iuramentum custodum, ministrorum suorum, et notariorum, et aliorum officialium. Ioann. Andr.

§. 3. Porro, coram episcopo vel capitulo, sede vacante, et inquisitore, prædictis vel substitutis ab eis, custodes supra dicti, ante-

58) *Turbauit*, C. R.
59) *Extendentes*, C. impr.
60) *Excedunt*, C. R. et impr.
61) *Promissum*, C. R.
62) *Et diligenter*, ibid.
63) *Semotos*, C. impr.
64) *Expedire*, C. R.
65) Diction. *super hoc*, absunt ab eod. C.
66) *Se*, ibid. non habetur.
67) *Requisierant*, ibid.
68) *Vel inquisitor*, ibid.
69) *Vel adsensum*, ibid.
70) *Fore*, ibid. non legitur.
71) *Etiam*, desideratur ibid.

f *De materia et intellectu vide Dd. in c. vt commissi. et c. per hoc. de haret. libr. 6.* g *Al.* excedunt. h *De materia istius §. vide Zanch. tract. de haret. cap. 8. et 10. Gondissaluum tract. de har. qu. 11. Syluestr. in verb. haresis 2.*

quam

quam suum officium exsequantur, iurabunt ad sancta Dei euangelia, corporaliter a se tacta, quod in custodia immuratorum et aliorum, pro crimine supra dicto in sua custodia positorum et ponendorum, omnem diligentiam et sollicitudinem, quam poterunt, fideliter adhibebunt. Et quod 72) alicui incarcerato nihil vnus 73) in secreto *a* loquetur, quin hoc audiat alter custos. Et quod prouisionem, quam incarcerati recipiunt ex ordinatione communi, et illud 74, quod a parentibus et amicis, vel aliis personis fidelibus offeretur 75) eisdem, (nisi episcopi et inquisitoris vel suorum commissariorum ordinatio refragetur 76,) ipsis fideliter et absque deminutione aliqua ministrabunt, nec in his fraudem aliquam adhibebunt. Et idem iuramentum et coram eisdem personis ministri custodum 77), priusquam suum exerceant officium, exhibebunt. Et quia sæpe contingit episcopos proprios habere carceres, sibi et dictis inquisitoribus non communes: volumus et districte præcipimus, vt custodes ad incarceratorum pro dicto crimine custodiam per episcopos, vel, sede vacante, per capitulum deputandi, et eorum ministri coram 78) dictis inquisitoribus vel substitutis ab eis præstent simile iuramentum. Notarii *b* quoque inquisitionis coram episcopo et inquisitore vel substitutis ab eis iurabunt, suum officium fideliter exercere. Et idem fiet de aliis personis, necessariis ad prædictum officium exsequendum.

Punit episcopos, inquisitores, et eorum substitutos, qui faciendo vel omittendo delinquunt in officio. H. d.

§. 4. Verum quia nimis est graue, ad exterminationem prauitatis prædictæ non agere, quod ipsius contagiosa enormitas agendum requirit; graue est quoque et damnatione dignissimum malitiose insontibus eamdem imponere prauitatem: episcopo et inquisitori prædictis ac aliis, ad dicti exsequutionem officii substituendis ab eis, in virtute sanctæ obedientiæ et sub interminatione maledictionis æternæ præcipimus, vt sic discrete et promte contra suspectos vel diffamatos de huiusmodi prauitate procedant, quod malitiose aut fraudulenter tantam 79) labem, seu quod ipsos in exsequutione officii inquisitionis impediat, falso alicui non imponant. Quodsi odii, gratiæ, vel amoris, lucri aut commodi temporalis obtentu, contra iustitiam et conscientiam suam omiserint contra quemquam procedere, vbi fuerit procedendum super huiusmodi prauitate, aut obtentu eodem, prauitatem ipsam vel impedimentum officii sui 80) alicui imponendo, eum super hoc præsumserint quoquo modo vexare: (præter alias pœnas, pro qualitate culpæ imponendas eisdem,) episcopus aut superior suspensionis ab officio per triennium, alii vero excommunicationis sententiam eo ipso incurrant. A qua quidem excommunicationis sententia, qui eamdem incurrerint, nisi per Romanum pontificem nequeant, præterquam in mortis articulo *c*, et tunc, satisfactione præmissa, absolutionis beneficium obtinere, nullo in hac parte priuilegio suffragante.

Confirmat antiqua iura, huic constitutioni non obuia. Ioann. Andr.

§. 5. Alia sane, quæ circa præmissum inquisitionis officium a nostris sunt prædecessoribus instituta, (quatenus præsenti decreto non obuiant,) sacri approbatione concilii roborata, in sua volumus firmitate manere.

72) *Quod*, ibid. non habetur.
73) *Nihilominus*, ibid.
74) *Illico*, ibid.
75) *Offertur*, ibid.
76) *Ordinario refragatur*, ibid.
77) *Custodes*, ibid.
78) *Et coram*, ibid.
79) *Totam*, ibid.
80) *Sui*, desideratur ibid.

CAP. II.

Primo, ponens constitutionis caussam, determinat ætatem inquisitorum. Secundo, punit inquisitores, qui prætextu officii pecuniam illicitis modis extorquent, vel ob delictum clericorum, ecclesiarum bona confiscant. Tertio, præcipit notariis, officialibus et sociis, vt hoc facientes reprehendant et superioribus denuntient, si probare possunt. Quarto, prohibet inquisitoribus abusum armorum, et circa quantitatem vel qualitatem officialium. H. d. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Nolentes splendorem solitum negotii fidei per actus indiscretos 81) et improbos quorumuis inquisitorum hæreticæ prauitatis, quasi tenebrosi fumi 82) caligine obfuscari, hoc sacro concilio approbante, statuimus, nullis exnunc, nisi qui quadragesimum ætatis annum attigerint, officium inquisitionis prædictæ committi inquisitoribus, et tam ipsorum, quam episcoporum seu capitulorum, sede vacante, super hoc deputatis commissariis quibuscumque districtius iniungentes, ne prætextu officii 83) inquisitionis quibusuis modis illicitis ab aliquibus pecuniam extorqueant, nec scienter attentent ecclesiarum bona ob clericorum delictum *d* prædicti occasione officii fisco etiam ecclesiæ applicare. Quodsi secus in his vel eorum 84) altero fecerint: excommunicationis sententiæ eos subiacere decernimus ipso facto. A qua non possint absolui, præterquam in mortis articulo, donec illis, a quibus extorserint, plene satisfecerint de pecunia, sic extorta, nullis priuilegiis, pactis, aut remissionibus super hoc valituris. Notarii vero et officiales dicti officii, nec non fratres et socii inquisitorum et commissariorum ipsorum, qui dictos inquisitores aut commissarios secrete nouerint talia commisisse 85), (si indignationem Dei et apostolicæ sedis vitare voluerint, et offensam,) ipsos grauiter arguere et corrigere studeant in secreto. Quodsi taliter ea sciuerint, vt ea probare valeant, si sit opus; hæc prælatis inquisitorum et commissariorum eorumdem, ad quos id pertinebit, nuntiare sollicite debeant: qui equidem prælati inquisitores et commissarios prædictos reos, inde repertos, ab officiis amouere, et amotos alias punire debite seu corrigere teneantur. Prælatis autem inquisitorum id negligentibus agere, præmissa omnia nuntiari per prædictos locorum ordinarios volumus: quibus, vt ea in apostolicæ sedis notitiam perferant, in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipimus et mandamus. Porro inquisitoribus ipsis districtius inhibemus, vt nec abutantur quomodolibet 86) concessione portationis armorum, nec officiales nisi sibi necessarios habeant tales, qui se conferant ad sua cum inquisitoribus ipsis officia exsequenda.

81) *Indiscretorum*, C. R. omissis sequentibus: *et improbos.*
82) *Furni*, ibid.

83) *Officii*, ibid. non legitur.
84) *Eorum*, ibid. non habetur.
85) *Voluerint, talia committere*, ibid.
86) *Quomodolibet*, desideratur ibid.

CAP. III.

Damnat sectam Beguardorum et Beguinarum Alemanniæ, et octo ipsius errores, excitans diœcesanorum et inquisitorum officium contra illos. H. d. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Ad nostram, (qui desideranter in votis gerimus, vt fides catholica nostris prosperetur temporibus, et prauitas hæretica de finibus fidelium exstirpetur,) non sine displicentia grandi peruenit auditum, quod secta quædam abominabilis, quorumdam hominum malignorum, qui Beguardi 87), et quarumdam infidelium mulierum, quæ Beguinæ 88) vulgariter appellantur, in regno Alemanniæ, (procurante satore malorum operum,) damnabiliter insurrexerit 89), tenens et adserens doctrina sua sacrilega et peruersa inferius designatos errores. Primo videlicet, quod homo in vita præsenti tantum et talem perfectionis gradum potest adquirere, quod reddetur penitus impeccabilis, et amplius in gratia proficere non valebit. Nam, (vt dicunt,) si quis semper posset proficere, posset aliquis Christo perfectior 90) inueniri. Secundo, quod ieiunare non oportet hominem, nec orare, postquam gradum perfectionis huiusmodi fuerit adsequutus: quia tunc sensualitas est ita perfecte spiritui et rationi subiecta, quod homo potest libere corpori concedere, quidquid placet. Tertio, quod illi, qui sunt in prædicto 91) gradu perfectionis et spiritu libertatis, non sunt humanæ subiecti obedientiæ, nec ad aliqua præcepta 92) ecclesiæ obligantur: quia, (vt adserunt,) vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Quarto, quod homo potest ita finalem beatitudinem, secundum omnem gradum perfectionis in præsenti adsequi, sicut eam in vita obtinebit beata. Quinto, quod quælibet intellectualis natura in se ipsa naturaliter est beata: quodque anima non indiget lumine gloriæ, ipsam eleuante ad Deum videndum, et eo beate fruendum. Sexto, quod se in actibus exercere virtutum, est hominis imperfecti, et perfecta anima licentiat a se 93) virtutes. Septimo, quod mulieris osculum, (cum ad hoc natura non inclinet,) est mortale peccatum: actus autem carnalis, (cum ad hoc natura inclinet,) peccatum non est, maxime cum tentatur exercens. Octauo, quod in eleuatione corporis Iesu Christi non debent adsurgere, nec eidem reuerentiam exhibere, adserentes, quod esset imperfectionis eisdem, si a puritate et altitudine suæ contemplationis tantum descenderent, quod circa ministerium 94) seu sacramentum eucharistiæ, aut circa passionem humanitatis Christi aliqua cogitarent. Nonnulla etiam alia sub simulata quadam sanctitatis specie dicunt, faciunt et committunt, quæ oculos diuinæ maiestatis offendunt, et graue in se continent periculum animarum.

Cum autem ex debito commissi nobis officii, huiusmodi sectam detestabilem et præmissos ipsius exsecrandos errores, (ne propagentur

87) *Beguinardi*, C. R.
88) *Beguininæ*, C. Impr.
89) *Insurrexit*, C. R. ed. Gonz. et Pith.
90) *Fortior*, C. H.
91) *Tertia*, C. R.
92) *Nec aliquo præcepto*, C. H.
93) *Ad se*, C. R.
94) *Mysterium*, C. impr.

a *Vide Archidiac. in c. clericus.* 81. *dist. et in c. si peccauerit. C.* 2. *qu.* 1. *Ioann. Andr. in c. vlt. de haret.* b *De iuramento notariorum Hostiens. et Doct. in cap. vt officium. §. ad conscribendas. de hær. l.* 6. *et in c. sicut. ne clerici vel monachi.* c *In mortis articulo nulla est casuum reseruatio; atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pænitentes a quibusuis peccatis et censuris absoluere possunt: ita concil. Trident. sess.* 14. *cap.* 7. *de casuum reseruatione.*

d *Delictum prælati quando noceat ecclesiis, vide Fel. in c. ad audientiam. de rescr. et Alex. cons.* 23. *l.* 1.

vlterius,

vlterius, et per eos corda fidelium damnabiliter 95) corrumpantur,) exſtirpare ab eccleſia catholica 96) neceſſario habeamus: nos, ſacro approbante concilio, ſectam ipſam cum præmiſſis erroribus damnamus et reprobamus omnino, inhibentes diſtrictius, ne quis ipſos de cetero teneat, approbet vel defendat. Eos autem, qui ſecus egerint, animaduerſione canonica decernimus puniendos. Porro diœceſani et illarum partium inquiſitores hæreticæ prauitatis, in quibus Beguardi et Beguinæ huiuſmodi commorantur, ſuum officium circa eos diligenter exerceant, inquirentes de vita et conuerſatione ipſorum, qualiterue ſentiant de articulis fidei et eccleſiæ ſacramentis. In illos vero, quos culpabiles repererint, (niſi, abiuratis ſponte prædictis erroribus, pœnituerint, et ſatisfactionem exhibuerint competentem,) debitam exerceant vltionem.

95) *Damnabiliter*, abeſt a C. R.
96) *Catholica*, ibid. non legitur.

TITVLVS IV.
DE HOMICIDIO VOLVNTARIO VEL CASVALI.

CAP. VNIC.

Furioſus, infans, vel dormiens, hominem mutilans, vel occidens, non efficitur irregularis: nec etiam ille, qui, aliter mortem vitare nequiens, ſuum inuaſorem occidit, vel mutilat. H. d.

CLEMENS V. *in concilio Viennenſi.*

Si *a* furioſus, aut infans, ſeu dormiens, hominem mutilet, vel occidat: nullam ex hoc irregularitatem incurrit. Et idem de illo cenſemus, qui, mortem aliter vitare non valens, ſuum occidit vel mutilat inuaſorem.

TITVLVS V.
DE VSVRIS.

CAP. VN.

Officiales communitatum, facientes, dictantes, vel ſcribentes ſtatuta ſuper vſuris ſoluendis, non repetendis, vel non reſtituendis, vel iudicantes ſecundum illa, vel non delentes illa, (ſi poſſunt,) intra tres menſes de libris communitatum, vel illa ſeruantes, excommunicati ſunt. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennenſi.*

Ex *b* graui ad nos inſinuatione peruenit, quod quorumdam communitates locorum in offenſam Dei et proximi 97), ac contra iura diuina pariter et humana, vſurariam approbantes quodammodo prauitatem, per ſtatuta ſua iuramento quandoque firmata, vſuras exigi et ſolui nedum concedunt, ſed *c* ad ſoluendas eas debitores 98) ſcienter compellunt, ac *d* iuxta ipſorum continentiam ſtatutorum grauia imponendo plerumque vſuras repetentibus onera, aliiſque 99) vtendo ſuper his diuerſis coloribus, et fraudibus exquiſitis, repetitionem impediunt earumdem. Nos igitur, perniciofis his auſibus obuiare volentes, ſacro approbante concilio, ſtatuimus, vt, quicumque communitatum ipſarum poteſtates, capitanei, rectores, conſules, iudices, conſiliarii, aut alii quiuis officiales, ſtatuta huiuſmodi de cetero facere, ſcribere, vel dictare, aut quod ſoluantur vſuræ, vel quod ſolutæ, cum repetuntur 100), non reſtituantur plene ac libere, ſcienter iudicare præſumſerint, ſententiam excommunicationis incurrant, eamdem etiam ſententiam incurſuri, niſi ſtatuta huiuſmodi, hactenus edita, de libris communitatum ipſarum, (ſi ſuper hoc poteſtatem habuerint,) intra tres menſes deleuerint 1), aut ſi ipſa ſtatuta ſiue conſuetudines, effectum eorum habentes, quoquo modo præſumſerint obſeruare.

Feneratores in cauſſis vſurarum edere coguntur libros rationum ſuarum, Ioann. Andr.

§. 1. Ceterum, quia feneratores ſic 2) vt plurimum contractus vſurarios occulte ineunt et doloſe 3), quod vix conuinci poſſunt de vſuraria prauitate: ad exhibendum, cum de vſuris agetur, ſuarum codices rationum, cenſura ipſos decernimus eccleſiaſtica compellendos.

Pertinaciter adſerens, exercere vſuras non eſſe peccatum, hæreticus eſt. Ioann. Andr.

§. 2. Sane, ſi quis in illum errorem inciderit, vt pertinaciter adfirmare præſumat, exercere vſuras non eſſe peccatum: decernimus, eum velut hæreticum puniendum, locorum nihilominus ordinariis et hæreticæ prauitatis inquiſitoribus diſtrictius iniungentes 4), vt contra eos, quos de errore huiuſmodi diffamatos inuenerint aut ſuſpectos, tamquam contra diffamatos, vel ſuſpectos 5) de hæreſi, procedere non omittant.

97) *Chriſti*, C. R.
98) *Soluendum eas dein debitores*, C. R. *ſed et ad ſoluendum eoſdem ſcienter*, H. *ſed et ad ſoluendas eas*, C. impr.
99) *Aliaque*, C. H.
100) *Repeterentur*, C. R.
1) *Non deleuerint*, C. H.
2) *Vel*, C. R.
3) *Et colore*, C. H.
4) *Iniungendo*, C. R.
5) Ibidem deſiderantur voces: *vel ſuſpectos.*

TITVLVS VI.
DE EXCESSIBVS PRAELATORVM.

CAP. VN.

Prouiderat Greg. IX. contra XXVII. grauamina, quæ prælati religioſis inferebant. eod. tit. c. Nimis. 1. et 2. *hoc vero concilium prouidet contra XXX. a quibus prælatos ceſſare præcipit, et per ſuos ſubditos ceſſare facere, iubens ipſorum priuilegia et iura ſeruari.* H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennenſi.*

Frequens et adſidua nos quorumdam religioſorum querela circumſtrepit, quod plerique epiſcopi, et eorum ſuperiores, ac ceteri eccleſiarum prælati, ipſorum religioſorum quietem iniuſte in ſubſequentibus multipliciter 6) inquietant. Quidam enim exemtos capiunt, et incarcerant in caſibus, non conceſſis a iure. Quidam per grauium interminationem pœnarum impediunt, ne debentes exemtis decimas ſeu reditus illos ſoluant eiſdem, neue aliqui miſſas eorum audiant. Molentes in molendinis, et coquentes in furnis eorum, ſeruientes quoque et vaſallos 7) et domeſticos eorumdem, vel alios, qualitercumque contrahentes, et participantes cum ipſis, ſuſpendunt, interdicunt, et excommunicant abſque cauſſa rationabili pro libito voluntatis, bona illorum interdum nihilominus illicite occupantes. Et appellationibus, quas prædicti 8) exemti ob prædicta, vel alia grauamina rationabiliter interponunt quandoque, minime deferentes, appellantes occaſione appellationum 9) huiuſmodi, interdum capiunt, aut capi faciunt, et carceri mancipari. Quidam præterea capellanos in eccleſiis, pleno iure ſpectantibus ad eoſdem, (licet nulla cauſſa ſubſit legitima,) celebrare non ſinunt, nec adminiſtrare 10) parochianis eccleſiaſtica ſacramenta. Nonnulli *e* etiam indebite abbates, monachos et conuerſos exemtos, nec non et clericos, ipſis pleno iure ſubiectos, ſi eis non pareant in his etiam, in quibus non tenentur eiſdem, inconſulta facilitate ſuſpendunt, excommunicant, capiunt, et incarcerant, ac loca et eccleſias interdicunt ipſorum. In exigendo inſuper ab ipſis exemtis, ipſorumque ſubditis ſubſidia caritatis, excedunt nimium contra eos. Et inſolitas ac indebitas ipſis contra iura exactiones imponunt. Nouos 11) cenſus et indebita onera parochialibus imponunt eccleſiis, in quibus exemti ius obtinent patronatus. Proceſſus iuſte factos, ſeu ſententias, iuſte latas 12) a delegatis ſedis apoſtolicæ, vel a conſeruatoribus pro exemtis publicari ſeu exſequutioni mandari a ſuis ſubditis non permittunt. Tabellionibus publicis inhibent, ne inſtrumenta conficiant, et iudicibus, ne iuſtitiam faciant, ac iuriſperitis, ne conſilium vel auxilium præbeant in cauſſis, ſeu negotiis eorumdem. Præſentatos per exemtos ad ordines 13) vel beneficia, quorum præſentatio ad eos pertinet, nolunt admittere: niſi præſentantes ponant 14) obedientiam in ſalutatione litterarum, quas pro huiuſmodi præſentatione tranſmittunt. Eccleſiis quoque vacantibus, in quibus monaſteria ius obtinent patronatus, (repulſis perſonis idoneis, præſentatis ad eas,) perſonas inſtituunt inhabiles et indignas. Quidam etiam eccleſias 15), curam animarum habentes, ad menſam abbatum ſpectantes, quarum fructus quandoque clericis ſæcularibus tradunt, ſeu concedunt ad firmam, clericis ipſis decentibus, ſuis conferunt clericis, quamquam ipſæ propter hoc eccleſiæ in veritate non vacent. Nonnulli quoque in eccleſiis monachorum iura ipſorum iniuſte ſibi appropriant, et de ipſorum reditibus, vt volunt, ordinant, ita, quod rectoribus earum *f* non remanet 16), vnde valeant ſuſtentari. Quidam cum armis et erecto vexillo, molendina, et alia bona contra iuſtitiam deſtruunt exemtorum, quæ etiam tanto tempore poſſederunt, quod de contrario memoria non exſiſtit. Mittuntque frequenter ad monaſteria ſuarum ciuitatum et diœceſum ſuos conſanguineos et nepotes, et interdum animalia ſua cum cuſtodibus, vt eis de bonis monaſteriorum debeat prouideri. Abbates inſuper, et priores monaſteriorum frequenter compellunt, vt ſuis conſanguineis et nepotibus monaſteriorum ſuorum, ſeu prioratuum poſſeſſiones *g* concedant in perpetuum, vel ad tempus: quas quidem conceſſiones, vel *h* penſiones 17), nos nullas eſſe

6) *Multipliciter*, in C. R. non legitur.
7) Abſunt ab eod. C. dictiones: *et vaſallos.*
8) *Prædicti*, deſideratur ibid.
9) *Appellationis*, C. H.
10) *Miniſtrare*, C. O.
11) *Non annui nouos*, C. R.
12) Ibid. non habentur verba: *ſeu ſententias iuſte latas.*
13) *Ordinarios*, ibid.
14) *Imponant*, C. H.
15) *Quibuſdam etiam in eccleſiis*, C. R.
16) *Remanent*, C. H.
17) A C. O. abſunt voces: *vel penſiones.*

a *Hanc Clementinam latiſſime repetiuit Didacus Couarrunias: eum videto.*
b *Pro materiæ intellectu vide B. Thom.* 2. 2. *qu.* 78. *per totam quæſtionem.*
c *Al.* ſed et ad ſoluendum eaſdem, *etc.* d *Al.* aut.

e *In vetuſto quodam manuſcr. ita*: nonnulli etiam abbates indebite monachos et conuerſos etiam exemtos. f *Alias*: eorum. g *Alias*: penſiones. h *Hæc duo verba*: vel penſiones, *non habentur in antiqu. cod, etiam impreſſis.*

volumus ipſo iure. Eoſdem quoque abbates et priores, quandoque compellunt ad præſentandum ſibi ad eccleſias vacantes, in quibus ius obtinent patronatus, et ad monachandum interdum ſuos familiares, conſanguineos, vel nepotes 18). Frequenter etiam permittunt, et tacite conſentiunt, quod in ſuo dominio temporali per milites, vaſallos et ipſorum temporales officiales monaſteriorum bona mobilia et immobilia per violentiam occupentur, in caſibus, non permiſſis a iure, et aliæ variæ iniuriæ perſonis eccleſiaſticis et monaſteriorum hominibus irrogentur. Præterea interdum iniuſte abbates 19), priores, ac alios beneficiatos beneficiis ſuis priuant, vt ſic fructus beneficiorum illorum percipere 20) valeant primo anno, prætextu priuilegii, quod adſerunt ſe habere, quod vſque ad certum tempus fructus beneficiorum vacantium poſſint percipere primi anni. Quibus non contenti, equos, boues, theſaurum, et alia bona monaſteriorum et beneficiorum vacantium illicite occupant, quæ eſſent futuris ſucceſſoribus reſeruanda. Quidam 21) militibus, et aliis potentibus dignitatum ſuarum reditus et prouentus vendunt ad tempus, vt per ipſos exemti vicini fortius opprimantur. Nonnulli etiam indebite monaſteria dirimunt 22). Alii domos et hoſpitalia, et alia bona monaſteriorum mobilia et immobilia frequenter occupant, et detinent occupata. Plures quoque ſine cauſſa iuſta impediunt, ne exemti loca ſua valeant reparare. Quidam 23) ſtatuta faciunt, per quæ derogatur priuilegiis exemtorum. Et generaliter, quam plures prælati religioſis, præſertim exemtis et priuilegiatis, in perſonis et rebus ſuis ac iuribus ſpiritualibus et temporalibus, graues inferunt contra iuſtitiam et eorum priuilegia iniurias et iacturas. Verum quia vna eſt regularium et ſæcularium prælatorum, et ſubditorum exemtorum et non exemtorum vniuerſalis eccleſia, extra quam nullus omnino ſaluatur, quorum omnium vnus eſt Dominus, vna fides, et vnum baptiſma: decet, vt omnes, qui eiuſdem ſunt corporis, vnius etiam ſint voluntatis, et, ſicut fratres, adinuicem vinculo caritatis ſint adſtricti. Decet igitur, vt et prælati, et alii, tam exemti, quam non exemti ſuis iuribus ſint contenti, et alter in alterius iniuriam non proſiliat ſeu iacturam. Vniuerſis itaque prælatis eccleſiarum præſentis ſanctionis edicto diſtricte præcipiendo mandamus, quatenus ipſi, a prædictis grauaminibus omnino ceſſantes, et ceſſare ſuos ſubditos facientes, viros religioſos, exemtos priuilegiatos, et non exemtos, mendicantes et non mendicantes, caritatiue tractent et foueant, et ſua iura et priuilegia inuiolabiliter eis ſeruent. Et quoniam plus ſolet timeri, quod ſpecialiter, quam quod generaliter inhibetur: eiſdem prælatis diſtrictiſſime inhibemus, vt abbates, priores, et alios religioſos, ne ad ſua generalia, vel prouincialia vadant capitula, impedire quomodolibet non præſumant.

18) *Et nepotes*, C. R.
19) *Abbates*, ibid. haud legitur.
20) *Recipere*, C. R. et H.
21) *Quibuſdam*, C. R.
22) *Diruerunt*, ibid.
23) *Quidam etiam*, C. H.

TITVLVS VII.
DE PRIVILEGIIS ET EXCESSIBVS 24) PRIVILEGIATORVM.

CAP. I.

Ponit ſex caſus, in quibus religioſos excommunicat, et abſolutionem papæ reſeruat: et, priuilegiis et exemtionibus non obſtantibus, eos per ordinarios locorum denuntiari præcipit. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennenſi.*

Religioſi, qui clericis aut laicis ſacramentum vnctionis extremæ, vel euchariſtiæ miniſtrare, matrimoniaue ſollemnizare, non habita ſuper his parochialis presbyteri licentia ſpeciali, aut qui excommunicatos a canone, præterquam in caſibus, a iure expreſſis 25), vel per priuilegia ſedis apoſt. conceſſis eiſdem, vel a ſententiis, per ſtatuta prouincialia aut ſynodalia promulgatis, ſeu, (vt verbis eorum vtamur,) a pœna et culpa abſoluere, quemquam præſumſerint, excommunicationis incurrant ſententiam ipſo facto, per ſedem apoſtolicam dumtaxat abſoluendi: quos etiam locorum ordinarii, (poſtquam de hoc eis conſtiterit,) excommunicatos faciant publice nuntiari, donec de abſolutione ipſorum eis fuerit facta fides, nullo religioſis eiſdem ſuper hoc exemtionis, vel alio priuilegio ſuffragante.

Ponit ſeptem culpas religioſorum, a quibus eos præcipit abſtinere ſub certis pœnis, quas eis imponi iubet: et quas prælatis ipſorum imponit, ſi non ſatisfecerint. Ioann. Andr.

§. 1. Quibus etiam in virtute ſanctæ obedientiæ, et ſub interminatione maledictionis æternæ diſtrictius inhibemus, ne in ſermonibus ſuis eccleſiarum prælatis detrahant *a*; aut etiam retrahant laicos ab eccleſiarum ſuarum frequentia vel acceſſu, vel indulgentias pronuntient indiſcretas, neue, (cum confeſſionibus *b* teſtamentorum interſunt,) a reſtitutionibus debitis, aut legatis, matricibus eccleſiis faciendis, retrahant teſtatores, nec legata, vel debita, aut male ablata incerta ſibi aut aliis ſingularibus 26) ſui ordinis fratribus vel conuentibus in aliorum præiudicium fieri ſeu erogari procurent, nec etiam in caſibus, ſedi apoſtolicæ aut locorum ordinariis reſeruatis, quemquam abſoluere, aut perſonas eccleſiaſticas, præſertim coram iudicibus delegatis a nobis, ſuam contra eos iuſtitiam proſequentes, vexare indebite, aut ad 27) loca plura, et praeſertim multum remota conuenire præſumant. Si qui vero præmiſſa, vel aliquod de præmiſſis attentare præſumſerint; per duos menſes ſubiaceant pœnis illis, quæ ſecundum eorum regulam, vel ſtatuta, pro grauibus criminibus ſeu culpis eis conſueuerunt imponi: ſuper quibus abſque manifeſta neceſſitate cum eis non valeat diſpenſari 28). Ceterum prælati eorum, niſi de his, quæ occaſione præmiſſorum *c* exceſſuum ad eos quoquo modo peruenerint, eccleſiis aut perſonis eccleſiaſticis damnificatis vel læſis ſatisfactionem plenariam exhibuerint intra menſem, poſtquam ſuper hoc fuerint requiſiti, ſuſpenſionis ſententiam vſque ad ſatisfactionem debitam eo ipſo incurrant 29), non obſtantibus *d* præmiſſis ſtatutis, aut quibuslibet priuilegiis, cuiuſcumque tenoris exſiſtant.

Ponit moderationem circa duos primos caſus. Hoc dicit. Ioann. Andr.

§. 2. Sane, religioſis illis, quibus eſt ab apoſtolica ſede conceſſum, vt familiaribus ſuis domeſticis, aut pauperibus, in hoſpitalibus ſuis degentibus, ſacramenta poſſint eccleſiaſtica miniſtrare, nullum ex præmiſſis volumus quoad hoc præiudicium generari.

24) *Conceſſionibus*, C. R.
25) *Conceſſis*, ibid.

26) *Singulis*, ibid.
27) *Aut*, non eſt in C. R. *ac*, habet H.
28) In C. R. non leguntur verba: *ſuper quibus abſque manifeſta neceſſitate cum eis non valeat diſpenſari.*
29) *Incurrent*, C. impr.

CAP. II.

Archiepiſcopi per loca exemta prouinciæ ſuæ faciunt crucem ante ſe deferri, ipſi etiam et diœceſani ibi benedicunt, audiunt diuina, et illa celebrant, et faciunt celebrari: per hoc tamen exemtis vel priuilegiatis in aliis nullum fit præiudicium. Ioann. Andr.

IDEM *in eodem.*

Archiepiſcopo *e*, per quæuis loca exemta ſuæ prouinciæ facienti tranſitum, aut ad ea forſan declinanti, vt crucem ante ſe libere portari faciat, benedicat populo, diuina officia priuatim vel publice ibidem audiat, et ea etiam in pontificalibus celebret et faciat in ſua præſentia ſine pontificalibus celebrari, (quouis priuilegio contrario non obſtante,) ſacro approbante concilio, præſentis conſtitutionis ſerie duximus concedendum. Simili modo concedimus epiſcopo, vt in locis eiſdem ſuæ diœceſis poſſit populo benedicere, audire diuina officia, et ea etiam celebrare, et in ſua præſentia facere celebrari, ſic tamen, quod prætextu conceſſionis huiuſmodi, in locis ipſis exemtis, vel circa hoc 30) priuilegiatis, nullam aliam iuriſdictionem idem archiepiſcopus vel epiſcopus exerceat *f*, nec perſonis exemtis vel priuilegiatis moleſtiam inferat 31) *g*, vel grauamen, nullumque *h* exemtioni vel priuilegiis eorumdem aliud præiudicium generetur, nec ipſis archiepiſcopo vel epiſcopo ius aliud quomodolibet adquiratur.

30) *Illis contra hoc*, C. R.
31) *Inferant*, ibid.

TITVLVS VIII.
DE POENIS.

CAP. I.

Percutiens epiſcopum, capiens, et banniens, vel hoc mandans, vel ratificans, ſocius, conſiliarius, fautor, et defenſator, cum ſuis poſteris, ciuitas in hoc delinquens, et eius officiales, pœnis variis per concilium puniuntur. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennenſi.* (ann. 1311.)

Si quis *i*, ſuadente diabolo, in hoc ſacrilegii genus proruperit 32), quod quemuis pontificem iniurioſe vel temere percuſſerit, aut ceperit 33), ſeu banniuerit, vel hæc mandauerit fieri, aut facta ab aliis rata habuerit, vel ſocius in his fuerit facientis, aut conſilium in his 34) dederit, aut fauorem, ſeu ſcienter defenſauerit eumdem: in illis caſibus de prædictis, in quibus excommunicationem per iam editos canones non ſubiret, ſit huius noſtræ conſtitutionis auctoritate, (non obſtante quacumque conſuetudine, quam reputamus, approbante ſacro concilio, potius corruptelam,) anathematis mucrone percuſſus, a quo

32) *Prorumpit*, C. R.
33) *Ac ceperit*, C. H.
34) Diction. *in his*, non ſunt in C. R.

a *Vide omnino conc. Lat. ſub Leon. X. ſeſſ. 11. in decreto. incip. Supernæ maieſtatis præſidio.* b *Al.* factionibus.

c *Al.* prædictorum. d *In antiqu. etiam impreſſis conſtanter legitur ita:* non obſtantibus in præmiſſis ſtatutis, *etc.* e *Vide notata per Doct. in c. 1. vt lite pend. et in cap. antiqua. de priuil.* f *Alias*: exerceant. g *Al.* inferant. h *Al. ita*: nullumque exemtioni eorum vel priuilegiis alias præiudicium generetur. i *De intellectu huius Clement. vide Ioannem Lupum in tract. de libert. eccleſ. part. 2. quæſt. 1.*

nequeat,

nequeat, nisi per summum pontificem, (præterquam in articulo mortis,) absolui. A feudis insuper, locationibus, officiis, et beneficiis spiritualibus siue temporalibus, quæ ab ecclesia, cui sic offensus præest episcopus, obtinet, cadat hoc ipso, ac ad eamdem ecclesiam libere reuertatur 35). Ipsius filii, per masculinam descendentes lineam vsque ad generationem secundam, (omni spe dispensationis adempta,) reddantur ipso facto inhabiles ad ecclesiastica beneficia, in ciuitate et diœcesi, in 36) quibus idem episcopus præsidet, obtinenda. Terra quoque ipsius, (dum tamen vltra vnam diœcesim non contineat,) vsque ad condignam satisfactionem eiusdem, nec non *a* locus aut loca, in quibus captus episcopus detinebitur, quamdiu detentio ipsa 37) in eisdem durauerit, ecclesiastico subiaceat interdicto. Quodsi terra eiusdem duas diœceses, vel vltra contineat: diœcesis domicilii principalis ipsius *b*, et illa etiam, in qua fuerit delictum commissum, si sua 38) sit, et duæ aliæ, quæ sub ipso sint eidem loco magis vicinæ, interdicto subiaceant supra dicto. Et quia 39) eo maior erit ipsius confusio, quo sua fuerit culpa patentior: quousque dignam *c* satisfactionem præstiterit, per omnes illius loci, in quo commissum est facinus, nec non ciuitatum, et diœcesum vicinarum ecclesias, quibuslibet diebus dominicis et festiuis, pulsatis campanis, et candelis accensis excommunicatus publice nuncietur. Et cum absoluendus fuerit: sufficienter et idonee caueat, quod inferendæ pœnæ parebit, et, auxiliante Domino, pœnitentiam peraget iniungendam. Ciuitas autem, quæ præmissa, vel eorum aliquod in episcopum suum commiserit, interdicto, (donec satisfecerit,) subiaceat memorato. Potestas vero, consiliarii, balliuus 40), scabini, aduocati, consules, rectores et officiales ipsius, quocumque nomine censeantur, in præmissis culpabiles exsistentes, similiter 41) excommunicationis sententiæ, a qua, (nisi 42) vt præmittitur,) non valeant absolutionis obtinere beneficium, sint subiecti. Quæ *d* omnia tanto magis in episcoporum interfectoribus 43) sunt seruanda, quanto in eos seuerior, quam in præfatos pœna debet exsurgere, et grauioris indignationis aculeus desæuire.

Excusat rigorem, dicens, quod grauiores pœnæ deberent imponi. Ioann. Andr.

§. 1. Nec super hæc quisquam miretur, quod præmissa perpetrantibus pœnas non inferimus grauiores. Licet enim, (quod dicere pudet,) hæc, proh dolor! frequenter occurrant, multisque grassantibus 44) opus esset exemplo, et ex dignitate offensi pœnam metiri 45) deceat offendentis; episcopi enim dicuntur sanctissimi, Christi legati exsistunt, spirituales 46) sunt patres, nostrique fratres et coepiscopi, columnæ comprobantur ecclesiæ; quare grauem oporteret esse pœnam culpæ violantis dignitatem tantæ præeminentiæ adæquandam: volumus tamen ad præsens in pœnarum exaggeratione temperare rigorem, ad pœnas alias processuri, si proteruitatem delinquentium hoc exposcere videamus.

Repetit ius antiquum de absolutis in mortis articulo, qui sanati reincidunt, si non satisfaciant. Ioann. Andr.

§. 2. Sane, si quis in aliquo casuum prædictorum fuerit ab excommunicationis sententia in mortis articulo absolutus, nisi, postquam pristinæ restitutus fuerit sanitati, quam cito commode poterit, conspectui Romani pontificis se præsentare curauerit, eius mandatum *e* humiliter recepturus, prout iustitia suadebit: in eamdem excommunicationis 47) sententiam reincidat ipso facto. Quamuis enim super hoc satis plene in iure alibi sit prouisum: ne tamen aliquis in hoc ex ignorantia iuris se satagat excusare, hoc expresse præmissis duximus adnectendum.

35) *Reuertantur*, C. R. impr. et ed. Pith.
36) *In*, abest a C. R. et H.
37) *Ipsa*, C. R. non habet.
38) *Si qua*, ibid.
39) *Et ideo quia*, ibid.
40) *Baiuluo*, C. R. *baliui*, H.
41) *Similiter*, non est in C. R.
42) *Nisi*, abest ab eod. C.
43) *Interfectionibus*, C. H.
44) *Transactis*, ibid.
45) *Metui*, C. R.
46) *Generales*, ibid.
47) *Excommunicationis*, ibid. non legitur.

CAP. II.

Procurantes capi viros ecclesiasticos, vt renuntient beneficiis, vel vt citati non vadant ad curiam, præter pœnam excommunicationis, quam per canones antiquos incurrunt, si sint prælati, a perceptione fructuum per triennium sunt suspensi, inferiores vero beneficiis sunt priuati. Eamdem pœnam incurrunt ipsi citati, qui se capi procurant. Resignatio etiam sic facta non tenet, etiamsi per prælatos recepta fuerit, vel ratificata. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Multorum ad nos grauis querela deduxit, quod nonnulli, obtinentes temporale dominium, viros sæpe ecclesiasticos capere, captosque, donec sua resignent beneficia, aut ne citati ad apostolicam sedem 48) ab homine, vel a iure, venire ad ipsam 49) valeant, ausu detinere sacrilego non verentur, citatos eosdem in exitu eorum 50) districtuum *f* vt plurimum capientes. Considerantes igitur, quantum ex his 51) tam nostro, et apostolicæ sedis honori, quam personarum ecclesiasticarum quieto et prospero statui non sine damnanda exempli pernicie derogetur, sacro approbante concilio, statuimus, vt præter sententiam canonis, quam facientes, et fieri procurantes 52) præmissa incurrere dignoscuntur 53), procurantes ipsi personæ ecclesiasticæ exsistentes, a perceptione fructuum ecclesiarum suarum 54), si fuerint prælati, triennio sint suspensi. Quodsi inferiores exstiterint: eo ipso obtentis beneficiis sint priuati, illis pœnam incursuris eamdem, qui, ne citati, (vt præmittitur,) ad sedem apostolicam veniant, sed vt se obtentu huiusmodi a veniendo excusent, a potestate sæculari se capi, (vt interdum contigisse audiuimus,) procurarint 55). Sane, resignationes beneficiorum, modo supra dicto extortas, (licet a resignantium ipsorum prælatis receptæ, aut ratæ habitæ fuerint,) nullius omnino decernimus *g* esse firmitatis, locorum ordinariis iniungentes, vt, postquam eis constiterit, aliquos, sibi subiectos, pœnam et sententiam incurrisse præmissas, ipsas 56) publicare non differant, exsequutionique debitæ, (prout ad eos pertinuerit,) demandare.

48) *Ab apostolica sede*, C. R. et H.
49) Diction. *ad ipsam*, non sunt in C. H.
50) *Suorum*, C. O.
51) *In his*, C. R.
52) *Consentientes*, ibid.
53) *Dignoscantur*, C. H.
54) *Ipsarum*, C. R.
55) *Procurarunt*, ibid.
56) *Ipsis*, ibid.

CAP. III.

Excommunicat religiosos mendicantes transgressores constitutionis Bonifacii de excess. prælat. cap. vnic. libr. 6. *Item omnes religiosos, qui in sermonibus, vel alibi proferunt aliqua, vt retrahant a solutione decimarum, quarum solutionem certis diebus et in confessionibus suadere tenentur sub certis pœnis, quas incurrunt: nisi sint tales, quorum monasteriis, vel ecclesiis competit percipere decimas.* Ioann. Andr.

IDEM.

Cupientes eos, quos ad obseruantiam iurium virtutum præmia non inducunt, tam adiectarum exaggeratione pœnarum, quam adiiciendarum de nouo formidine, a temerariis ausibus refrenare, transgressores constitutionis, quæ religiosis mendicantibus domos ad habitandum vel loca quæcumque de nouo recipere, recepta hucusque 57) mutare, vel ea transferre in alios cuiusuis alienationis titulo interdicit, illos *h* etiam religiosos, qui aliqua, vt audientes a decimarum ecclesiis debitarum solutione retrahant, in sermonibus suis, vel alibi proferre præsumunt, excommunicationis subiacere sententiæ decernimus ipso facto.

Et quia, nisi fiat, quod bonum est, a malo abstinere non sufficit: religiosis omnibus iniungimus sub obtestatione diuini iudicii, et interminatione maledictionis æternæ, vt, quoties populo prædicabunt in prima dominica, quarta et vltima quadragesimæ, et in festis adscensionis dominicæ, pentecostes, natiuitatis beati Ioannis baptistæ, adsumtionis et natiuitatis beatissimæ virginis Mariæ 58), matris Dei, audientes expresse studeant informare, si ab ecclesiarum rectoribus, vel vicariis, aut loca tenentibus eorumdem requisiti fuerint, nec non et his, quorum confessiones audient, conscientiam facere, quod decimas soluere non omittant. Quodsi forte in prædicationibus hoc ipsum supra dictis diebus suadere scienter omiserint: per superiores eorum grauiter arguantur. Quibus etiam superioribus in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipimus, vt contra taliter omittentes statuta pœnalia faciant, secundum quæ sic acriter puniant transgressores, quod pœna eorum sit ceteris in exemplum, constitutione bonæ memoriæ Gregorii papæ decimi 59) *i*, prædecessoris nostri, circa hæc edita, in suo nihilominus robore duratura. Qui vero scienter postposuerint confitentibus conscientiam facere de soluendis huiusmodi decimis, ab officio prædicationis tamdiu maneant ipso facto suspensi, donec confitentibus ipsis, (si hoc ipsum sibi dicendi commode facultatem habuerint,) conscientiam fecerint, exinde excommunicationis incursuri sententiam ipso facto, si prædicare præsumserint, prædicta negligentia, (vt præmittitur,) non purgata: ad *k* religiosos tamen monasteriorum, vel rectores 60) ecclesiarum, decimas percipientium, nolumus hoc extendi.

Excommunicat violatores decret. de sepult. libr. 6. *et absolutiones papæ reseruat.* H. d. Ioann. Andr.

Sane, temerarios violatores constitutionis illius, quæ religiosis et clericis sæcularibus prohibet, ne aliquos ad vouendum, iurandum, vel fide interposita, seu alias promittendum inducant, vt sepulturam apud

57) *Nunc vsque*, C. R. sed H. addit tantum: *nunc*.
58) *Mariæ*, non est in C. R.
59) *Papæ IX.* ibid.
60) *Rectores*, ibid. non habetur.

a *Al. ita:* nec non locus aut loca alia, in quibus *etc.* b *Al. ita:* et illa etiam terra, in qua, *etc.* c *Al.* condignam. d *Al. ita:* quæ etiam tanto magis, *etc.* e *Al.* mandata.

f *Al. ita:* suorum districtuum, *etc.* g *Vide c. Abbas, quod met. causs. et l. qui in carcerem. ff. quod metus causs. Font.* h *Vide conc. Trid. sess. 25. de reform. c. 12.* i *In manuscr. codice legitur:* noni. k *In antiquioribus codic. etiam impressis constanter legitur ita:* ad religiosos tamen monasteriorum vel ecclesiarum decimas percipientium, *etc.*

eorum ecclesias eligant, vel iam electam vlterius non immutent, similem sententiam, (pœna, in dicta constitutione contenta, in suo perdurante robore,) incurrere volumus ipso facto, ab alio, quam a sede apostolica, (præterquam in mortis articulo,) nullatenus absoluendos, nullis priuilegiis aut statutis, cuiuscumque tenoris exsistant, super his valituris 61).

61) *In contrarium*, addit C. H.

TITVLVS IX.
DE POENITENTIIS ET REMISSIONIBVS.

CAP. I.

Damnatis ad mortem hoc petentibus, pœnitentia concedi debet: nec valet contraria consuetudo. Secundo, locorum ordinarios ad hoc exsequendum excitat ibi: locorum. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi. (ann.* 1311.)

Cum *a* secundum statuta canonica vltimo deputandis supplicio negari, (si petant 62,) non debeat pœnitentiæ sacramentum: abusum damnabilem, in quibusdam partibus contra hoc introductum, aboleri omnino volentes, iustitiarios omnes et dominos temporales, vt ab huiusmodi desistant abusu, hortamur in Domino, et obsecramus per viscera misericordiæ Iesu Christi, locorum ordinariis nihilominus iniungentes, vt eos ad hoc cum primum commode poterunt, diligenter monere, et, (si necesse fuerit,) ecclesiastica censura compellere non omittant.

62) *Petatur*, C. R.

CAP. II.

Repetit concilium generale, de quæstoribus non admittendis, sine litteris apostolicis vel diœcesanorum: et addit, per diœcesanos litteras apostolicas prius examinari. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Abusionibus *b*, quas nonnulli eleemosynarum quæstores in suis proponunt prædicationibus, vt simplices decipiant, et aurum subtili vel fallaci potius ingenio extorqueant ab eisdem, cum in animarum cedat 63) *c* periculum, et scandalum plurimorum viam, (prout est nobis possibile,) præcludere cupientes, iuxta statuta 64) *d* concilii generalis duximus prohibendum districte, ne quæstores aliqui, (nisi apostolicas vel diœcesani episcopi litteras exhibuerint,) quomodolibet admittantur, nec permittantur, (cum solum ipsis competat indulgentias, sibi concessas, insinuare populo, et caritatiua postulare subsidia suppliciter ab eodem,) vllatenus 65) ipsi populo prædicare, nec aliud exponere, quam quod in litteris continebitur supradictis. Litteras quoque apostolicas diœcesani episcopi, (ne quid fraudis committi valeat per easdem,) antequam admittant 66), quæstores ipsos examinent diligenter.

Ponit octo reprehensibiles actus quæstorum, quos fieri prohibet: et contraria priuilegia reuocat. Ioann. Andr.

§. 1. Ad hæc cum aliqui ex huiusmodi quæstoribus, sicut ad nostram audientiam est perlatum, non sine multa temeritatis audacia, et deceptione multiplici animarum, indulgentias populo motu suo 67) proprio de facto concedant, super votis dispensent, a periuriis, homicidiis, et peccatis aliis sibi confitentes absoluant, male ablata incerta, (data sibi aliqua pecuniæ 68) quantitate,) remittant, tertiam *e*, aut quartam partem de pœnitentiis 69) iniunctis relaxent, animas tres, vel plures parentum vel amicorum illorum, qui eleemosynas conferunt, de purgatorio, (vt adserunt mendaciter,) extrahant, et ad gaudia paradisi perducant, benefactoribus locorum, quorum quæstores exsistunt, remissionem plenariam peccatorum indulgeant, et aliqui ex ipsis eos a pœna, et a culpa, (vt eorum verbis vtamur,) absoluant: nos, abusus huiusmodi, per quos censura vilescit ecclesiastica, et clauium ecclesiæ auctoritas ducitur 70) in contemtum, omnimode aboleri volentes, ea per quoscumque quæstores fieri vel attentari de cetero districtius inhibemus, omnia et singula priuilegia, si qua super præmissis, vel eorum aliquo, sint aliquibus locis, ordinibus vel personis quæstorum huiusmodi quomodocumque *f* concessa, (ne ipsorum prætextu sit eis materia talia vlterius præsumendi,) auctoritate apostolica, quantum ad præmissa, penitus reuocantes 71).

63) *Cedant*, C. R. et H.
64) *Statutum*, C. H. impr. et edit. ant.
65) *Nullatenus*, C. R. et H.
66) *Admittantur*, C. R.
67) *Suo*, abest ab eod. C.
68) *Pænitentiæ*, ibid.
69) *Aliis de pœnitentiis*, C. H.
70) *Deducitur*, C. R. et H.
71) *Reuocanda*, C. R.

Delinquentes quæstores per episcopos puniri præcipit, non obstantibus priuilegiis. H. d. Ioann. Andr.

§. 2. Quæstores autem, qui deinceps in præmissis vel aliquo præmissorum deliquerint, vel alias 72) etiam quibuscumque suis priuilegiis abusi fuerint, sic per locorum episcopos puniri volumus, (nullo prorsus eisdem 73) quæstoribus in hac parte priuilegio suffragante,) quod a suis temerariis ausibus, qui vbique, (vt communis habet adsertio,) nimium excreuerunt, pœnæ formidine propensius compescantur.

72) *Aliis*, ibid.
73) *Eis de*, ibid.

TITVLVS X.
DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS, SVSPENSIONIS ET INTERDICTI.

CAP. I.

Religiosi, etiam exemti, violantes interdictum, positum per sedem apostolicam vel ordinarium loci, vel generalem cessationem diuinorum, factam per prouinciale concilium, vel eum, qui hoc possit, seruatam per cathedralem, vel matricem ecclesiam loci, excommunicati sunt ipso facto, non obstantibus priuilegiis, conuentionibus, consuetudinibus et statutis: et respicit pendentia. H. d. Ioann. Andr.

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Ex *g* frequentibus prælatorum querelis accepimus, et nos ipsi experientia certa probauimus, in minoribus constituti, quod plerumque religiosi, nunc patenter excusationibus fucatis et friuolis innitentes, nunc latenter ecclesiarum suarum ianuis perforatis, aut in eis factis fenestris, seu modis aliis exquisitis, non absque damno cathedralium, et parochialium ecclesiarum et scandalo plurimorum, dirumpendo neruum ecclesiasticæ disciplinæ, ciuitatum 74), terrarum, et aliorum locorum generalia interdicta præsumtione damnabili violare præsumunt. Nos igitur, in sancta Dei ecclesia, cui, (disponente Domino,) præsidemus, quæ quidem vnica est, et vnum Deum prædicat atque colit, vnam fidem firmiter et simpliciter confitetur, vniformitatem, (quantum 75) commode possumus,) conseruare 76) volentes, circa 77) interdictorum obseruantiam prædictorum auctoritate 78) sedis apostolicæ, vel a locorum ordinariis positorum, de fratrum nostrorum consilio districte præcipiendo mandamus, quatenus religiosi quicumque, tam exemti, quam non exemti, cuiuscumque ordinis et conditionis exsistant, cum cathedralem vel matricem, seu parochialem 79) *h* loci ecclesiam illa viderint, aut sciuerint obseruare, (non obstantibus quibuscumque appellationibus, antea etiam ad eamdem sedem, vel alium, seu alios interiectis, et aliis obiectibus quibuscumque,) absque dolo et fraude, cum moderatione tamen decretalis: *Alma.* inuiolabiliter *i* conseruent 80), alioquin non seruantes excommunicationis sententiæ hoc ipso volumus subiacere. Quod etiam in interdictis, et in cessationibus a diuinis, indictis per prouincialium conciliorum statuta, vel ipsorum auctoritate, cum maius sit prouinciale concilium, quam singularis prælati prouinciæ, ac iudicium 81) integrum, quod plurimorum sententiis comprobatur, volumus obseruari. In cessationibus vero generalibus a diuinis, ciuitatum, terrarum, et aliorum locorum, quas aliquando 82) ex consuetudine, vel alias capitula, collegia, vel conuentus sæcularium, aut regularium ecclesiarum 83) sibi vindicant, (quia ipsos hoc vnico lumine ad repellendas iniurias eis factas priuare nolumus, nec debemus,) idem intelligimus obseruandum. Ipsi vero sint diligenter 84) attenti, vt statuta Romanorum pontificum, prædecessorum nostrorum, super his edita, diligenter obseruent. Porro hanc *k* sanctionem 85) ad pendentia 86) trahimus, non obstantibus priuilegiis 87), conuentionibus, statutis, et consuetudinibus quibuslibet, quæ contra præmissa, seu aliquod præmissorum religiosis ipsis in nullo volumus suffragari.

74) *Disrumpendo verumtamen ecclesiasticæ disciplinæ, cunctarum etc.* C. R.
75) *Quantumcumque*, ibid.
76) *Obseruare*, ibid.
77) *Contra*, ibid.
78) *Et auctoritate*, ibid.
79) A C. H. impr. et ed. ant. absunt verba: *seu parochialem.*
80) *Ea obseruent*, C. R. *ea seruent*, C. H. impr. et ed. ant.
81) *Ad iudicium*, C. R.
82) *Alii*, ibid.
83) *Regularium personarum*, ibid.
84) *Fideliter*, ibid.
85) *Hanc etiam sanctionem*, C. H.
86) *Præcedentia*, C. R.
87) *Priuilegiis concessis eis*, C. H.

a *Vide notata per doct. in c. 2. extr. de furtis.* b *Quæstorum nomen et vsum omnino aboleuit conc. Trident. sess. 21. de reform. c. 9.* c *Al.* cedunt. d *Al.* statutum. e *Al. ita:* tertiam aut quartam partem aliis de pœnitentiis, *etc.* f *Al.* quoque modo.

g *Not. ex verbo:* frequentibus, *quod iura adaptantur ad ea, quæ frequenter emergunt: de hoc, de desponf. impub. c. litteras. Zabarell.* h *Hæc duo verba:* seu parochialem, *desunt in antiquioribus exempl. etiam impressis.* i *Al. ita:* inuiolabiliter ea seruent. k *Al. ita:* porro hanc etiam sanctionem, *etc.*

CAP.

CAP. II.

Domini temporales, qui cogunt aliquos in loco interdicto celebrare diuina, vel qui per praecones faciunt tunc ad illa audienda populum euocari, vel prohibent, ne publice excommunicati vel interdicti, super hoc per illos, qui missas celebrant, moniti ecclesias exeant, et ipsi nominatim moniti, qui non exeunt, excommunicati sunt, et per papam absoluendi. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Grauis ad nos praelatorum querela perduxit, quod nobiles *a* quidam, et domini temporales, (terris eorum ecclesiastico suppositis interdicto,) nedum in locorum suorum capellis, sed et in collegiatis et aliis insignium locorum ecclesiis, missas 88) et alia diuina officia 89) publice et sollemniter faciunt celebrari, ad officia eadem celebranda, nunc hos, nunc illos 90) vocantes, et interdum, (quod est deterius,) compellentes, hisque non contenti excessibus, per campanarum non solum pulsationem, sed et voce praeconis 91) populos etiam interdictos, vt, (interdicti non obstante sententia,) ad audiendas missas huiusmodi veniant, faciunt euocari. Nonnulli quoque ipsorum suis plerumque subiectis, ne 92), (licet excommunicationis vel interdicti sententia publice sint nodati,) de ecclesiis 93), dum in ipsis 94) missarum celebrantur sollemnia, instantibus etiam celebrantibus exeant, praecipere non verentur: ex quo frequenter contingit, quod non sine Dei offensa, clerique ac populi scandalo ipsa 95) missarum sollemnia remaneant inexpleta. Ne igitur excessus sic graues excedentium impunitate trahantur ab aliis in exemplum: praesumtores praefatos, qui in locis, interdicto suppositis, quemquam de cetero diuina celebrare officia, quomodolibet cogere, aut qui modo praedicto, ad officia eadem audienda aliquos, excommunicationis praesertim vel interdicti ligatos sententia, euocare, seu, qui ne excommunicati publice, aut interdicti, de ecclesiis, dum in ipsis missarum aguntur sollemnia, a celebrantibus moniti, vt exeant, prohibere *b*, nec non excommunicatos publice et interdictos, qui, in ipsis ecclesiis nominatim a celebrantibus vt exeant moniti, remanere praesumserint, excommunicationis sententia, (a qua 96) per sedem dumtaxat apostolicam possint absolui,) sacro approbante concilio, innodamus.

88) *Missarum*, C. H.
89) *Officia*, non est in C. R.
90) *Alios*, ibid.
91) *Voce praeconia*, C. H. et impr.
92) *Ne*, hic non legitur in C. H.
93) *Innodati et ne de ecclesiis*, ibid.
94) Diction. *in ipsis*, a C. R. absunt.
95) *Ipsarum*, ibid.
96) *A qua nisi*, ibid.

CAP. III.

Fratres Minores, si tempore interdicti recipiunt in suis ecclesiis ad diuina fratres et sorores tertii ordinis, excommunicati sunt, nec priuilegia iuuant. H. d. Ioann. Andr.

IDEM.

Cum ex eo, quod religiosi viri fratres Minores in suis recipiunt ecclesiis ad audienda diuina officia tempore interdicti, fratres et sorores de ordine tertio, (quem B. Franciscus instituit,) exsistentes 97), qui continentes, seu de poenitentia nuncupantur, scandalum aliorum, qui ab his excluduntur, mentibus generetur, censura vilescat ecclesiastica, et minoris auctoritatis interdicti sententia reputetur: eisdem fratribus Minoribus districtius inhibemus, ne de cetero aliquem, vel aliquos praedictorum, (etiamsi super hoc, hi vel illi, priuilegiis quibuscumque muniti exstiterint, quae ipsis in nullo prorsus quoad hoc volumus suffragari,) ad diuina in suis ecclesiis tempore interdicti quoquo modo admittant. Quod si fecerint; eo ipso excommunicationis sententiae se nouerint subiacere: a qua per alium, quam per Romanum pontificem, vel satisfactione praemissa, per locorum episcopos, (quos auctoritate apostolica fungi volumus in hac parte,) absolutionis beneficium nequeant obtinere.

97) *Exeuntes*, C. R.

CAP. IV.

Si papa etiam scienter excommunicato participat; illum per hoc non absoluit: nisi exprimat hoc se velle. Et si scienter sub titulo dignitatis aliquem nominet vel honoret: per hoc illum in dignitate non approbat. Ioann. Andr.

IDEM.

Si summus pontifex scienter etiam excommunicato 98) participet litteris, verbo vel osculo seu alio quouis modo; ipsum per hoc absoluere nulla ratione censetur: nisi se velle forsitan exprimat, illum ex hoc pro absoluto haberi. Similiter quoque, si quem sub titulo cuiuslibet dignitatis, ex certa etiam scientia, verbo, constitutione, vel litteris nominet *c*, honoret, seu quouis alio modo tractet: per hoc in dignitate illa ipsum approbare non intelligitur, aut quidquam ei tribuere noui iuris.

98) *Cum excommunicato*, C. R. et H.

TITVLVS XI.
DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

CAP. I.

Declaratur in aliquibus cap. Exiit. *eod. tit. libr. 6. praesertim, an fratres Minores teneantur ad obseruationem eorum omnium, quae in regula sub verbis imperatiui modi ponuntur: deinde multa inseruntur, ad quae fratres ipsi obligantur. Et consequenter, eorum nouem excessibus prolixe discussis, de electione ministri ipsorum luculentissime tractatur.*

CLEMENS V. *in concilio Viennensi.*

Exiui *d* de paradiso, dixi, rigabo hortum plantationum, ait ille coelestis agricola, qui vere fons sapientiae, verbum Dei, a Patre, in Patre manens, genitum ab aeterno nouissime diebus istis, (fabricante Sancto Spiritu,) in vtero virginis caro factum, exiuit homo ad opus arduum redemtionis humani generis peragendum, exemplar *e* se dando 99) coelestis vitae, praebens hominibus semet ipsum. Verum quia plerumque mortalis vitae sollicitudinibus pressus homo, mentis adspectum ab exemplaris huiusmodi intuitu 100) *f* diuertebat; verus noster Salomon in solio militantis ecclesiae hortum voluptatis inter ceteros quemdam fecit, a procellosis mundi fluctibus elongatum, in quo quietius ac securius vacaretur contemplandis, seruandisque huiusmodi operibus exemplaris, in hunc mundum introiuit ipse, vt rigaret ipsum foecundis aquis spiritualis gratiae et doctrinae. Hic hortus siquidem est fratrum Minorum sancta religio, quae muris regularis obseruantiae firmiter vndique circumclusa, intra se solo contenta Deo, adornatur abunde nouellis plantationibus filiorum. Ad hunc veniens dilectus Dei filius mortificantis poenitentiae myrrham metit cum aromatibus, quae suauitate mira vniuersis odorem attrahentis sanctimoniae circumfundunt. Haec est illa coelestis vitae forma et regula, quam descripsit 1) ille 2) confessor Christi eximius, sanctus Franciscus, ac seruandam a suis filiis verbo docuit pariter et exemplo. Quia vero dictae sanctae regulae professores ac aemulatores deuoti, vt et 3) alumni et veri filii tanti patris adfectabant, sicut et feruenter adfectant, ad purum, et ad plenum praemissam regulam firmiter obseruare; attendentes quaedam, quae dubium poterant adferre sensum, in ipsius regulae serie contineri, pro ipsorum declaratione habenda recurrerunt prudenter olim ad apicem apostolicae dignitatis *g*: vt certificati per ipsam, cuius pedibus etiam per ipsam regulam sunt subiecti, possent Domino, (pulsis cunctis dubiis,) cum plena caritate conscientiae deseruire. Horum autem piis ac iustis supplicationibus, plures praedecessores nostri, Romani pontif. successiue, (sicut dignum erat,) applicantes aures et animum, declarauerunt ea, quae dubia videbantur: ediderunt nonnulla, et aliqua concesserunt, sicut expedire videbant fratrum conscientiis, ac purae obseruantiae 4) statu. Verum, quia plerumque, vbi culpa non est, eam timere solent conscientiae timoratae, quae in via Dei quodcumque deuium expauescunt: non sunt ad plenum ex dictis declarationibus dictorum omnium fratrum conscientiae quietatae, quin circa aliqua ad regulam, ipsorumque statum pertinentia, dubitationum in ipsis fluctus aliqui generentur et 5) oriantur, sicut ad aures nostras pluries, et de quam pluribus in publicis et 6) priuatis consistoriis est perlatum. Quapropter per ipsos fratres nobis exstitit humiliter supplicatum, quatenus praedictis dubiis, quae occurrerunt, et quae possunt occurrere in futurum, adhibere opportuna declarationis remedia de benignitate sedis apostolicae curaremus.

Nos igitur, (cuius animus ab aetate tenera pia deuotione efferbuit ad huiusmodi professores regulae, et ad ordinem ipsum totum, nunc autem ex communi cura 7) pastoralis regiminis, quam immeriti sustinemus, ad ipsos fouendos, dulcius et attentius gratiosis fauoribus prosequendos, tanto prouocamur ardentius, quanto frequentius intenta mente reuoluimus fructus vberes, quod ex eorum exemplari vita, et salutari doctrina, toti vniuersali ecclesiae continue cernimus prouenire,) tam pia supplicantium intentione commoti 8), ad peragendum diligenter, quod petitur, studia nostra duximus conuertenda: ipsaque dubia, per plures archiepiscopos et episcopos, et in Theolo-

99) *Sequendum*, C. H.
100) *Contuitu*, ibid.
1) *Scripsit*, ibid.
2) *Ille*, desideratur in C. impr.
3) *Et*, non est in C. H.
4) *Obseruantiae huiusmodi*, ibid.
5) Diction. *generentur et*, ibid. non habentur.
6) Ibid. non sunt voces: *publicis et*.
7) *Caussa*, C. impr.
8) *Conuicti*, C. H.

---

a *Nobiles qui dicantur, et cur ita vocentur, late docet Tiraquell tract. de nobilitate, c. 2.* b *In manuscript. ita:* prohibere, vel etiam impedire, nec non, *etc.*

c *Vide Felin. rubr. prooemii Gregoriani, et in c. cum vigesimum. de offic. delegat.* d *Ecclesiast. 24.* e *Al. ita:* exemplar sequendo coelestis, *etc.* f *Al.* contuitu. g *Cap. exiit. §. penult. eod. tit. libr. 6. Font.*

gia magistros, et alios litteratos, prouidos et discretos examinari fecimus diligenter. Cum igitur *a* in primis ex eo, quod in dictæ regulæ principio habetur: *Regula et vita fratrum Minorum hæc est, scilicet Domini nostri Iesu Christi sanctum euangelium obseruare, in obedientia viuendo sine proprio et in castitate.* Item infra: *Finito vero anno probationis* b *recipiantur ad obedientiam, promittentes vitam istam semper et regulam obseruare.* Item circa finem regulæ: *Paupertatem et humilitatem, et sanctum euangelium Domini nostri Iesu Christi, quod firmiter promisimus, obseruemus:* fuit hæsitatum, an fratres eiusdem ordinis ad omnia, tam præcepta quam consilia euangelii, ex professione suæ regulæ teneantur, quibusdam dicentibus, quod ad omnia, aliis autem asserentibus, quod ad sola illa tria consilia, videlicet *viuere in obedientia, in castitate, et sine proprio*, ad ea, quæ sub verbis obligatoriis ponuntur in regula obligantur: nos, circa hunc articulum prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, ipsumque articulum, quoad aliquid clarius prosequentes, dictæ hæsitationi duximus respondendum, quod, cum votum determinatum *c* cuiuslibet habeat cadere sub certo, vouens regulam non potest dici teneri ex vi voti huiusmodi ad ea consilia euangelica, quæ in regula non ponuntur. Et quidem B. Francisci, conditoris regulæ, hæc probatur fuisse intentio, ex hoc, quod quædam euangelica consilia in regula posuit, aliis prætermissis 8*). Si enim per istud verbum: *Regula et vita fratrum Minorum hæc est*, etc. intendisset eos ad omnia consilia euangelica obligare: superflue et nugatorie quædam eorum, (suppressis ceteris,) in regula expressisset. Cum autem natura termini restrictiui hoc habeat, quod sic excludit ab ipso extranea, quod cuncta, ad ipsum pertinentia, concludit: declaramus et dicimus, quod dicti fratres non solum ad illa tria vota, nude et absolute accepta, ex professione suæ regulæ obligantur, sed etiam tenentur ad ea omnia implenda, quæ sunt pertinentia ad hæc tria prædicta 9), quæ regula ipsa ponit. Nam si ad hæc tria prædicta tantum, præcise et nude promittentes se seruare regulam viuendo in *obedientia, castitate et sine proprio*, et non etiam ad omnia contenta in regula, quæ hæc tria modificant, arctarentur; pro nihilo et vane proferrentur 10) hæc verba: *Promitto semper hanc regulam obseruare:* ex quo ex his verbis nulla obligatio nasceretur. Nec tamen putandum est, quod B. Franciscus professores huius regulæ, quantum ad omnia, contenta in regula, modificantia tria vota, seu ad alia, in ipsa expressa, intenderit æqualiter esse obligatos; quin potius aperte discreuit, quod quoad quædam ipsorum ex vi verbi transgressio est mortalis, et quoad 11) quædam alia non: cum ad quædam ipsorum verbum apponat præcepti, vel æquipollentis eidem, et quoad aliqua verbis aliis sit contentus. Item quia præter ea, quæ expresse verbo præcepti, ac exhortationis, seu monitionis ponuntur in regula, nonnulla verbo imperatiui modi negatiue vel adfirmatiue apposito 12) inferuntur 13), hactenus extitit dubitatum, an tenerentur ad ista, vt ad habentia vim præcepti; et quia, (vt intelleximus,) non minuitur 14) hoc dubium, sed augetur ex eo, quod felicis recordationis Nicolaus papa tertius *d*, prædecessor noster, noscitur declarasse, quod fratres ipsi ex professione suæ regulæ sunt adstricti ad ea consilia euangelica, quæ in ipsa regula præceptorie vel inhibitorie, seu sub verbis æquipollentibus exprimuntur, et nihilominus ad eorum omnium obseruantiam, quæ ipsis in eadem regula sub verbis obligatoriis inducuntur: supplicauerunt prædicti fratres, vt ad ipsorum conscientias seruandas *e* declarare, quæ horum censeri debeant præceptis æquipollentia ac obligatoria, dignaremur 15). Nos itaque, qui in sinceris horum conscientiis delectamur, attendentes, quod in his, quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graues remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda *f*, dicimus, quod, licet fratres 16) non ad omnium, quæ sub verbis imperatiui modi ponuntur in regula, sicut ad præceptorum, seu præceptis æquipollentium obseruantiam teneantur, expedit tamen ipsis fratribus ad obseruandam puritatem regulæ et rigorem, quod ad ea, sicut ad æquipollentia præceptis, se nouerint obligatos, quæ hic inferius adnotantur. Vt autem hæc, quæ videri possunt æquipollentia præceptis ex vi verbi, vel saltem ratione materiæ, de qua agitur, seu ex vtroque sub compendio habeantur; declaramus, quod illud, quod ponitur in regula, de non habendo plures tunicas, quam vnam cum caputio, et aliam sine caputio; item, de non portandis calceamentis, et de non equitando extra casum necessitatis; item, quod fratres vilibus induantur 17); item, quod ieiunare a festo omnium Sanctorum vsque ad natale Domini, et in sextis feriis teneantur; item, quod clerici faciant diuinum officium, secundum ordinem sanctæ Romanæ ecclesiæ; item, quod ministri et custodes pro necessitatibus infirmorum, et fratribus induendis sollicitam curam gerant; item, quod, si quis fratrum in infirmitatem ceciderit, alii fratres debent 18) ei seruire; item, quod fratres non prædicent in episcopatu alicuius episcopi, cum ab eo illis fuerit contradictum; item, quod nullus audeat penitus populo prædicare, nisi a generali ministro, vel aliis, quibus secundum declarationem prædictam id competit, fuerit examinatus, approbatus, et ad hoc institutus; item, quod fratres, qui cognoscerent, se non posse præmissam regulam specialiter obseruare, debeant et possint ad suos ministros recurrere; item, quod omnia, quæ ponuntur in regula ad formam habitus, tam nouitiorum, quam etiam professorum, nec non ad receptionis modum ac professionem 19) spectantia, nisi recipientibus, quoad habitum nouitiorum, (sicut dicit regula,) secundum Deum aliter 20) videatur: hæc, inquam, omnia sunt a fratribus tamquam obligatoria obseruanda. Item ordo communiter sensit, tenet et tenuit ab antiquo, quod, vbicumque ponitur in regula hoc vocabulum: *teneantur:* obtinet vim præcepti, et obseruari debet a fratribus sicut tale. Ceterum quia Christi confessor prædictus, agendorum ac seruandorum circa recipiendos ad ordinem, ministris et fratribus modum præbens, dixit in regula, quod caueant fratres et eorum ministri, ne sint solliciti de rebus suis temporalibus, vt libere faciant de eis, quidquid ipsis a Domino fuerit inspiratum, licentiam tamen habeant ipsi 21) ministri mittendi eos ad aliquos, Deum timentes, si consilium requiratur, quorum consilio sua bona pauperibus erogentur: dubitauerunt et dubitant multi fratrum, an liceat ipsis de bonis ingredientium quidquam recipere, si donetur, et si ad dandum personis et conuentibus possint eos inducere sine culpa, si etiam ad disponendum de distributione rerum talium debeant ipsi ministri seu fratres dare consilium, vbi ad consulendum alii, quam ex ipsis, ad quos ingressuri mittantur, possint idonei inueniri. Nos autem, considerantes, attente intendisse sanctum Franciscum suæ regulæ professores, quos fundauerat in maxima paupertate, ab adfectu temporalium rerum ipsorum 22) ingredientium per dicta verba specialiter et totaliter elongare, vt, quantum est 23) ex parte fratrum ipsorum, receptio ad ordinem sancta et purissima appareret, et ne aliquo modo oculum viderentur habere ad bona eorum temporalia, sed ad ipsos tantum diuino seruitio mancipandos, dicimus *g*, de cetero 24) debere tam ministros, quam fratres ceteros a dictis inductionibus ad sibi dandum, et suasionibus, nec non et dandis 25) circa distributionem consiliis abstinere: cum per hoc ad timentes Deum status alterius mitti debeant, non ad fratres, vt vere cunctis pateant esse tam salubris instituti paterni 26) studiosi, zelatores seduli et perfecti. Cum vero facere de rebus suis, quod Dominus inspirabit, ipsamet regula ingredientibus liberum velit esse: non videtur 27), quin liceat eis recipere, consideratis scilicet eorum necessitatibus, et moderationibus declarationis iam dictæ, si quid de bonis suis intrans 28), sicut et ceteris pauperibus per modum eleemosynæ liberæ velit dare. Cauere tamen in acceptione oblatorum talium decet fratres, ne ex receptorum quantitate notabili præsumi possit sinister oculus contra ipsos. Præterea cum dicatur in regula, quod illi, qui iam promiserunt obedientiam, habeant vnam tunicam cum caputio, et aliam sine caputio, qui habere voluerint; item, quod fratres omnes vestimentis vilibus induantur; nosque prædicta verba declarauimus æquipollere præceptis: volentes hæc determinari 29) plenius, dicimus, quantum ad numerum tunicarum, quod pluribus vti non licet, nisi in necessitatibus, quæ haberi possunt ex regula, secundum quod hunc passum memoratus prædecessor noster plenius declarauit. Vilitatem autem vestium, tam habitus, quam interiorum tunicarum, illam intelligi debere dicimus, quæ secundum consuetudinem, vel conditionem patriæ debeat, quantum ad colorem panni, et pretium vilitatis merito reputari. Non enim quoad regiones omnes potest determinatus vnus modus in talibus adsignari. Huiusmodi etiam vilitatis iudicium ministris et custodibus, seu guardianis duximus committendum, eorum super hoc conscientias onerantes, ita tamen, quod seruent in vestibus vilitatem. Quorum etiam ministrorum, custodum, et guardianorum iudicio eo-

8*) *Præmissis*, ed. ant. Lugd. et Pith.
9) *Prædicta*, a C. H. et impr. abest.
10) *Proficerent*, C. H.
11) *Ex quo*, ibid.
12) *Apposita*, ibid.
13) *Inseruntur*, C. H. et impr.
14) *Minuitur nunc*, C. H.
15) *Dignarentur*, C. impr.
16) *Fratres minores*, C. H.

a *Vide conc. Trid. sess. 25. tit. de regularibus et monialibus. c. 1.* b *Vide conc. Trid. sess. 25. tit. de regularibus et monialibus. c. 15.* c *Vide B. Thom. 2. 2. qu. 88. art. 1. 2. et 3.* d *In antiquis codicib. etiam impressis constanter legitur, ita:* Nicolaus papa IV. *Et decretalis:* ex iis. *de qua loquitur iste text. quæ habetur eod. tit. libr. 6. etiam tribuitur Nicolao IV. in antiquioribus et emendatiorib. exemplaribus, sicut in hac editione obseruatum est.* e *Al.* serenandas, *id est, clarificandas, siue ad serenitatem et tranquillitatem deducendas.* f *Ad hæc vide c. consilium. et gl. de obseru. ieiun. c. iuuenis. de sponsal. c. in lectum. C. 34. qu. 2.*

17) *Quod fratres omnes vestimentis vilibus induantur*, ibid.
18) *Debeant*, ibid.
19) *Ac professionis*, ibid.
20) *Aliud*, ibid.
21) *Ipsi*, desideratur ibid.
22) *Ipsarum*, ibid.
23) *Est*, ibid. non habetur.
24) *Omnino*, C. H. et impr.
25) *Nec non a dandis*, ibid.
26) *Patrum*, C. H. ed. ant. L. et Pith.
27) *Non audietur*, ibid.
28) *Intrat*, ibid.
29) *Determinare*, ibid.

g *Alias ita:* dicimus omnino debere tam ministros, *etc.*

dem

dem modo relinquimus, pro qua necessitate 30) possint ipsi fratres calceamenta portare. Deinde, cum duobus temporibus, adnotatis in regula, scilicet 31) a festo omnium Sanctorum, vsque ad natiuitatem Domini, et maxime Quadragesimæ, in quibus ieiunare tenentur, inferatur in eadem regula: *aliis autem temporibus non teneantur, nisi sexta feria ieiunare*: et ex hoc voluerunt aliqui dicere, quod dicti ordinis fratres non tenentur, nisi ex condecentia, ad alia ieiunia, quam ad ista: declaramus debere intelligi, eos non teneri ad ieiunium aliis temporibus, præterquam in ieiuniis, ab ecclesia constitutis. Non est enim verisimile, quod vel institutor regulæ, vel etiam confirmator, absoluere ipsos intenderit a seruandis illis ieiuniis, ad quæ de communi statuto ecclesiæ obligantur ceteri Christiani. Porro cum dictus sanctus, volens fratres suos super omnia a denariis, seu pecunia esse totaliter alienos, præcepit firmiter fratribus vniuersis, vt nullo modo denarios vel pecuniam recipiant, per se vel per interpositam personam; istumque articulum declarans idem prædecessor noster, casus et modos posuerit, quibus seruatis, a fratribus non possint dici, nec debent per se vel per alium pecuniæ receptatores contra regulam, vel sui ordinis puritatem: dicimus fratres teneri cauere summopere, quod pro aliis caussis, et sub modis aliis, quam ponat dicti prædecessoris nostri declaratio, ad dantes pecunias siue deputatos nuntios non recurrant, ne, (si secus ab ipsis attentatum fuerit,) transgressores præcepti et regulæ merito possint dici. Nam vbi aliquid alicui generaliter prohibetur, quod expresse non conceditur: intelligitur denegatum. Quocirca quæstus omnis 32) pecuniæ, ac oblationum pecuniarum receptio in ecclesia, vel alibi, cippi vel trunci, ordinati ad offerentium seu donantium pecunias reponendas, nec non et quicumque recursus alius ad pecunias, seu habentes ipsas, qui per declarationem prædictam non conceditur 33), hæc, inquam, omnia sunt simpliciter interdicta. Cum etiam recursus ad amicos speciales expresse tantum in duobus casibus, secundum regulam concedatur, videlicet, pro necessitatibus infirmorum, et fratribus induendis, idque pie et rationabiliter, considerata necessitate vitæ, ad alias necessitates fratrum, pro tempore occurrentes, cessantibus eleemosynis, seu etiam ingruentes, sæpe dictus prædecessor noster duxerit extendendum; attendant fratres præfati, quod pro nullis caussis aliis, quam prædictis vel similibus in via vel alibi recurrere licet eis ad amicos huiusmodi; siue sint dantes pecunias, seu deputati per ipsos, siue nuntii, vel depositarii, seu alio quouis nomine appellentur: etiamsi concessi per eamdem declarationem modi circa pecuniam integre seruarentur. Denique cum idem confessor summe adfectauerit, suæ regulæ professores totaliter esse abstractos ab adfectu et desiderio terrenorum, et specialiter a pecunia et eius vsus 34) totaliter expertes 35), sicut probat prohibitio de recipienda pecunia, in regula sæpius repetita: curare fratres vigilanter necesse est, quod, cum ex caussis prædictis et modis ad 36) habentes pecunias, deputatas pro ipsorum necessitatibus, recurrere oportebit ad tenentes ipsas, quicumque hi fuerint, principales vel nuntii, in omnibus sic se gerant, quod se cunctis ostendant in dictis pecuniiis, (sicut nec habent,) penitus nil habere. Quapropter præcipere, quod et qualiter pecunia expendatur, computumque exigere de expensa 37), eam quomodocumque repetere siue deponere, aut deponi 38) facere, capsulam pecuniæ, vel eius clauem deferre, hos actus et consimiles sibi fratres illicitos esse sciant. Prædicta enim facere ad solos dominos pertinet, qui dederunt, et eos, quos ipsi deputauerunt ad hoc ipsum. Proinde cum vir sanctus, paupertatis præmissæ in regula modum exprimens, dixerit in eadem: *Fratres nihil sibi approprient, nec domum, nec locum, nec aliquam rem, sed tamquam peregrini et aduenæ, in hoc sæculo in paupertate et humilitate Domino famulantes, vadant pro eleemosyna confidenter*: sicque declaratum exstitit per nonnullos prædecessores nostros, Romanos pontifices, hanc expropriationem 39) intelligi debere tam in speciali, quam etiam in communi, propter quod et rerum omnium concessarum, oblatarum, et donatarum fratribus, (quas et quarum vsum, facti 40) scilicet, ordini vel ipsis fratribus licet habere,) proprietatem et dominium in se et Romanam ecclesiam receperunt, dimisso ipsis fratribus in eis tantummodo vsu facti simplicis 41); ad nostrum fuerunt deducta examen, quæ in ordine fieri dicebantur, et videbantur 42) prædicto voto et puritati ordinis repugnare, videlicet, vt ea prosequamur ex ipsis, quæ remedio credimus indigere, quod se institui heredes non solum sustinent, sed procurant; item, quod reditus annuos recipiunt interdum in tam notabili quantitate, quod conuentus habentes totaliter inde viuunt; item, quod, cum ipsorum negotia, etiam pro 43) rebus temporalibus in curiis agitantur, adsistunt aduocatis et procuratoribus, et ad instigandum eosdem se ibidem personaliter repræsentant; item, quod exsequutiones vltimarum suscipiunt voluntatum, et gerunt, seque intromittunt quandoque de vsurarum vel male ablatorum dispositionibus seu restitutionibus faciendis; item, quod alicubi non solum excessiuos hortos sed etiam vineas magnas habent, de quibus tam de oleribus, quam de vino multum colligitur ad vendendum; item, quod temporibus 44) messium vel vindemiarum sic copiose granum et vinum, mendicando, vel aliunde emendo, colliguntur a fratribus, et in cellariis et granariis 45) reconduntur, quod per anni residuum 46) absque eorum mendicatione possunt transigere vitam suam: item, quod ecclesias vel alia ædificia faciunt, vel procurant fieri in quantitate et curiositate figuræ et formæ, ac sumtuositate notabiliter excessiua, sic, quod non videntur habitacula pauperum, sed magnatum. Paramenta etiam ecclesiastica in plerisque locis tam multa habent, et tam notabiliter pretiosa, quod excedunt in his magnas ecclesias cathedrales. Equos insuper, et arma eis oblata in funeribus recipiunt indistincte. Tamen communitas fratrum, et specialiter rectores ipsius ordinis adserebant, quod prædicta, seu plura ex ipsis in ordine non fiebant, quod et, si qui reperiuntur rei in talibus, rigide puniuntur, nec non contra talia, ne fiant, sunt facta pluries ab antiquo statuta in ordine multum stricta. Cupientes igitur nos ipsorum fratrum prouidere conscientiis, et cuncta dubia, (quantum possibile nobis est,) de ipsorum pectoribus remouere, ad prædicta modo, qui sequitur, respondemus. Cum enim ad veritatem vitæ pertineat, vt id, quod exterius agitur, interiorem mentis dispositionem et habitum repræsentet: necesse habent fratres, qui se expropriatione tanta a temporalibus abstraxerunt, ab omni eo, quod dictæ expropriationi esset, vel posset videri contrarium, abstinere. Quia igitur in successionibus transit non solum vsus rei, sed et dominium suo tempore in heredes 47); fratres autem præfati nihil sibi in speciali adquirere, vel eorum ordini possunt, etiam in communi: declarando dicimus, quod successionum huiusmodi, quæ etiam ex sui natura 48) indifferenter ad pecuniam, et etiam ad alia mobilia et immobilia 49) se extendunt, (considerata sui puritate voti,) nullatenus sunt capaces. Nec licet eis valorem hereditatum talium, vel tantam earum partem, quod præsumi posset 50), hoc in fraudem fieri, quasi sub modo et forma legati sibi dimitti facere, vel sic dimissa recipere, quia potius ista sic fieri ab ipsis simpliciter prohibemus. Cumque annui reditus inter 51) immobilia censeantur a iure, ac huiusmodi reditus obtinere paupertati et mendicitati repugnet; nulla dubitatio est, quod prædictis fratribus reditus quoscumque, sicut et possessiones vel eorum a etiam vsum, (cum eis non reperiatur concessus,) recipere vel habere, (conditione considerata ipsorum,) non licet: amplius cum non solum, quod malum esse dignoscitur, sed et omne, quod speciem habet mali, sit a viris perfectis specialiter euitandum. Ex talibus autem adsistentiis in curiis et instigationibus, cum de rebus agitur, in ipsorum commoda 52) conuertendis, creduntur verisimiliter ex his, quæ foris patent, (de quibus habent homines foris 53) iudicare,) in ipsis rebus fratres b adsistentes 54), aliquid quærere tamquam suum, nullo modo debent huiusmodi voti et regulæ professores se talibus curiis et litigiosis actibus immiscere, vt et testimonium habeant ab his, qui foris sunt, et puritati satisfaciant voti sui, ac euitetur per hoc scandalum proximorum. Verum etiam cum dicti ordinis fratres, non solum a receptione, proprietate, dominio, siue vsu ipsius pecuniæ, verum etiam a contrectatione qualibet ipsius, et ab ea sint penitus alieni, quemadmodum sæpe dictus prædecessor noster in declaratione huiusmodi regulæ plane 55) dixit; cumque dicti ordinis professores pro nulla re temporali possint in iudicio experiri; prædictis fratribus non licet, nec competit, quin potius, (considerata sui puritate status,) debent sibi scire interdictum, quod huiusmodi exsequutionibus et dispositionibus 56) se exponant: cum hæc sæpius 57) absque litigio et contrectatione vel administratione pecuniæ nequeant expediri. Verumtamen in his exsequendis dari 58) consilium ipsorum statui non

30) *Pro quibus necessitatibus*, C. H.
31) *Scilicet*, in C. R. non legitur.
32) *Omnis*, abest ab ed. Pith.
33) *Concedatur*, C. H.
34) *Et vsu*, ibid.
35) *Inexpertos*, ibid.
36) *Ad*, abest a C. impr.
37) *Expensis*, C. H.
38) *De bonis*, ed. ant. L. et Pith.
39) *Appropriationem*, C. impr.
40) *Vsum fructum*, C. H. *facti simplicis*, C. impr.
41) *Vsu fructuque simplici*, ibid.
42) Diction. *et videbantur*, desiderantur ibid.

43) *Pro*, ibid. non habetur.
44) *De temporibus*, ibid.
45) Diction. *et granariis*, absunt ab eod. C.
46) *Residuum vel quasi absque*, ibid.
47) *In heredem*, ibid.
48) *Ex natura sua*, ibid.
49) In C. R. non sunt voces: *et immobilia.*
50) *Possit*, C. H.
51) *Intra*, C. impr.
52) *Commodum*, C. H.
53) *Foris*, ibid. non habetur.
54) *Et adsistentes*, C. impr.
55) *Plene*, C. H.
56) *Dispensationibus*, ibid.
57) *Vt sæpius*, C. H. *cum hoc igitur sæpius*, impr.
58) *Dare*, C. H.

a *Al.* earum. b *Al. ita:* fratres et adsistentes, *etc.*

obsistit:

obſiſtit: cum ex hoc ipſis circa bona temporalia nulla 59) iuriſdictio, ſiue actio in iudicio, ſiue diſpenſatio tribuatur. Licet vero non ſolum ſit licitum, ſed et multum conueniens rationi, quod fratres, qui in laboribus ſpiritualibus orationis et ſtudii ſedulo occupantur, hortos et areas habeant competentes ad recollectionem et recreationem 60) ſui, et interdum ad ſe ipſos poſt 61) labores huiuſmodi corporaliter deducendos, nec non ad habenda 62) neceſſaria hortalitia pro ſe ipſis: habere tamen hortos aliquos, vt colantur, ac olera ac alia hortalitia pretio diſtrahantur, nec non et vineas, repugnat ſuæ regulæ ordinis puritati. Secundum quod dictus prædeceſſor declarauit, ac etiam ordinauit, quod, ſi talia ad vſus proxime dictos, vt puta agrum vel vineam ad colendum, et conſimilia, fratribus legarentur, per omnem modum fratres a receptione talium abſtinerent: cum etiam præmiſſa habere, vt pretium fructuum ſuis temporibus habeatur *a*, ad naturam et formam prouentuum appropinquet. Rurſus cum prædictus ſanctus tam in exemplis vitæ, quam verbis regulæ oſtenderit, ſe velle, quod fratres ſui et filii, diuinæ prouidentiæ innitentes, ſuos in Deum iacerent cogitatus, qui volucres cœli paſcit, quæ non congregant in horrea, nec ſeminant, nec metunt: nec eſt veriſimile, voluiſſe ipſum eos habere granaria, vel cellaria, vbi quotidianis mendicationibus deberent ſperare poſſe tranſigere vitam ſuam. Et idcirco non ex timore leui relaxare *b* ſe debent ad congregationes et conſeruationes *c* huiuſmodi faciendas, ſed tunc tantum, cum eſſet multum credibile ex iam expertis, quod non poſſent vitæ neceſſaria aliter inuenire. Hoc autem miniſtrorum et cuſtodum ſimul et ſeparatim in ſuis adminiſtrationibus et cuſtodiis, (cum guardiani et duorum de conuentu loci diſcretorum ſacerdotum, et antiquorum in ordine fratrum conſilio et adſenſu,) duximus iudicio relinquendum, eorum ſuper hoc ſpecialiter conſcientias onerantes. Hinc eſt etiam, quod, cum vir ſanctus fratres ſuos in paupertate ſumma ac humilitate fundare voluerit, quoad adfectum pariter et effectum, ſicut fere regula tota clamat, conuenit ipſis, quod nullo modo deinceps fieri faciant, vel fieri ſuſtineant 63) eccleſias, vel alia quæcumque ædificia, quæ, (conſiderato fratrum inhabitantium numero,) exceſſiua in multitudine et magnitudine debeant reputari. Ideoque volumus, quod vbique in ſuo ordine deinceps temperatis et humilibus ædificiis ſint contenti, ne huic tantæ paupertati promiſſæ, quod patet oculis, contrarium foris clamet. Quamuis etiam paramenta et vaſa eccleſiaſtica ad honorem diuini nominis ordinentur, propter quem omnia fecit ipſe Deus: tamen qui abſconditorum eſt cognitor, ad animum ſibi miniſtrantium reſpicit principaliter 64), non ad manum. Nec per illas ſibi vult ſeruiri, quæ ſuorum ſeruitorum conditioni et ſtatui diſſonarent: propter quod ſufficere debent eis vaſa paramenta eccleſiaſtica decentia, in numero et in magnitudine ſufficientia competenter. Superfluitas autem, aut nimia pretioſitas, vel quæcumque curioſitas 65) in his, ſeu aliis quibuſcumque non poteſt ipſorum 66) profeſſioni, vel ſtatui conuenire. Cum enim hæc ſapiant theſaurizationem, ſeu copiam: paupertati tantæ, quoad humanum iudicium, derogant manifeſte. Quapropter præmiſſa ſeruari a fratribus volumus, et mandamus. Circa equorum vero et armorum oblationes illud decernimus in omnibus et per omnia obſeruandum *d*, quod per declarationem prædictam in pecuniariis noſcitur eleemoſynis definitum. Ex præmiſſis autem ſuccreuit non parum ſcrupuloſa quæſtio inter fratres, videlicet, vtrum ex ſuæ profeſſione regulæ obligentur ad arctum et tenuem, ſiue pauperem vſum rerum; quibuſdam ex ipſis credentibus et dicentibus, quod, ſicut quoad dominium rerum habent ex voto abdicationem arctiſſimam, ita ipſis quoad vſum arctitudo maxima et exilitas eſt indicta; aliis in contrarium adſerentibus, quod ex profeſſione ſua ad nullum vſum pauperem, qui non exprimatur in regula, obligantur: licet teneantur ad vſum moderatum temperantiæ, ſicut et magis ex condecenti, quam ceteri Chriſtiani. Volentes itaque conſcientiarum prædictorum fratrum prouidere quieti, et his altercationibus finem dare, declarando dicimus, quod fratres Minores ex profeſſione ſuæ regulæ ſpecialiter obligantur ad arctos vſus, ſeu pauperes, qui in ipſorum regula continentur, et eo obligationis modo, ſub quo continet ſeu ponit regula dictos vſus. Dicere autem, ſicut aliqui adſerere perhibentur, quod hæreticum ſit, tenere vſum pauperem includi vel non includi ſub voto euangelicæ paupertatis, præſumtuoſum et temerarium iudicamus. Demum, quia ex eo, quod dicta regula, per quos et vbi fieri debeat 67) miniſtri generalis electio, tradens, nullam fecit de miniſtrorum prouincialium

59) *Nulla*, ibid. non legitur.
60) Diction. *et recreationem*, deſiderantur ibid.
61) *Propter*, ibid.
62) *Et habenda*, ibid.
63) Verba: *vel fieri ſuſtineant*, ibid. non habentur.
64) *Simpliciter*, ibid.
65) *Curioſitas*, ibid. non legitur.
66) *Ipſarum*, ibid.
67) *Fieri hoc debeat*, ibid.

electione vel inſtitutione penitus mentionem, oriri ſuper hoc poterat dubitatio inter fratres: nos, volentes poſſe ipſos clare ac ſecure procedere in omnibus factis ſuis, declaramus, ſtatuimus etiam et ordinamus in 68) hac conſtitutione, in perpetuum valitura, vt, cum alicui prouinciæ de miniſtro fuerit prouidendum, ipſius miniſtri electio *e* penes capitulum prouinciale reſideat, quam idem capitulum die ſequenti, qua fuerit congregatum, facere teneatur. Ipſius autem electionis confirmatio ad miniſtrum pertineat generalem. Et ſi quidem ad electionem huiuſmodi per formam ſcrutinii procedatur, et, (votis in diuerſa diuiſis,) electiones plures in diſcordia celebrari contingat: illa, quæ a maiori parte capituli numero, (nulla zeli vel meriti collatione aut conſideratione habita,) fuerit celebrata, exceptione ſeu contradictione quacumque alterius partis non obſtante, per dictum generalem miniſtrum de conſilio diſcretorum de ordine, (prius tamen ex officio, prout ſpectat ad ipſum, diligenti examinatione præmiſſa,) confirmetur, vel etiam infirmetur, prout eis ſecundum Deum viſum fuerit expedire. Et ſi fuerit 69) infirmata: ad capitulum prouinciale electio huiuſmodi reuertatur. Ceterum ſi capitulum memoratum die prædicta miniſtrum eligere prætermittat: extunc miniſtri prouincialis prouiſio ad generalem miniſtrum libere deuoluatur. Verum ſi miniſtro prædicto et capitulo generalibus ex certa, manifeſta, ac rationabili cauſſa videretur aliquando in prouinciis vltramarinis, Hyberniæ, ſeu Græciæ, ſeu Romæ, in quibus hactenus alius prouidendi modus dicitur ex cauſſa certa et rationabili fuiſſe ſeruatus, expedire, miniſtrum prouincialem per 70) miniſtrum generalem, cum proborum ordinis conſilio potius, quam per capituli prædicti electionem præfici in prouinciis Hyberniæ, etiam vltramarinis irrefragabiliter, in Romana vero vel Græcia, quando miniſter dictæ prouinciæ morereretur, vel abſolueretur citra mare: illa vice ſeruetur abſque dolo, partialitate et fraude, (ſuper quo eorum conſcientias oneramus,) quod ſuper hoc dictus miniſter cum dictorum proborum conſilio duxerit ordinandum. In deſtitutione vero dictorum miniſtrorum prouincialium ſeruari volumus, quod ſuper hoc hactenus de ipſo 71) ordine extiterit obſeruatum. Ceterum ſi contingeret eoſdem miniſtro generali carere: per vicarium ordinis fiat ſuper hoc, quod faciendum fuerit per eumdem miniſtrum, vſque quo prouiſum fuerit de generali miniſtro. Porro, ſi quid de huiuſmodi miniſtro prouinciali ſecus attentari forte contigerit: illud ipſo facto ſit irritum et inane. Nulli igitur omnino hominum liceat hanc paginam noſtrarum declarationum, dictorum, commiſſionis, reſponſionis, prohibitionis, ordinationis, mandati, conſtitutionum, iudicationum, et voluntatum infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem, etc. 72).

68) *In*, ibid. non habetur.
69) Vocab. *expedire. Et ſi fuerit*, deſiderantur ibid.
70) Ibidem omiſſæ ſunt voces: *miniſtrum prouincialem per*.
71) *In ipſo*, ibid.
72) *Si quis autem hoc attentare præſumſerit: indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum.* C. H. et impr.

CAP. II.

Determinat et declarat, quid ſignificent hæc verba, inſerta in iudicialibus commiſſionibus, quæ fiunt a principe vel a iure, ſcilicet, quod procedatur ſimpliciter et de plano, et ſine ſtrepitu et figura iudicii. Ioann. Andr.

IDEM CLEMENS *f* V.

Sæpe contingit, quod cauſſas committimus, et in earum aliquibus ſimpliciter et de plano, ac ſine ſtrepitu et figura iudicii procedi mandamus: de quorum ſignificatione verborum a multis contenditur, et qualiter procedi debeat, dubitatur. Nos autem, dubitationem huiuſmodi, (quantum nobis eſt poſſibile,) decidere cupientes, hac in perpetuum valitura conſtitutione ſancimus, vt iudex, cui taliter cauſſam committimus 73), neceſſario libellum non exigat, litis conteſtationem non poſtulet, in 74) tempore etiam feriarum, ob neceſſitates hominum indultarum a iure, procedere valeat, amputet dilationum materiam, litem, quanto poterit 75), faciat breuiorem, exceptiones, appellationes dilatorias 76), et fruſtratorias repellendo, partium, aduocatorum, et procuratorum contentiones et iurgia, teſtiumque ſuperfluam multitudinem refrenando. Non ſic tamen iudex litem abbreuiet, quin probationes neceſſariæ, et defenſiones legitimæ admittantur. Citationem vero, ac præſtationem iuramenti de calumnia vel malitia, ſiue de veritate dicenda, ne veritas occultetur, per commiſſionem huiuſmodi intelligimus non excludi. Verum quia iuxta petitionis formam pronuntiatio ſequi debet: pro parte agentis, et etiam rei, ſi quid 77) petere voluerit, eſt in ipſo litis exordio

73) *Cauſſa committitur*, C. R.
74) *In*, abeſt a C. R. H. et ed. Gonz.
75) *Potuerit*, C. H.
76) *Et dilationes*, C. R. et impr.
77) *Aliquis*, C. R.

a *Alias:* habeant. b *Al.* laxare. c *Al.* obſeruationes. d *Al.* ſeruandum.

e *De modo electionis faciendæ vide nouiſſime ſancita in conc. Trid. ſeſſ. 25. de regularib. et monialibus, c. 6.* f *Hac duo verba:* Clemens V. *abſunt a vetuſt. codic.*

petitio

petitio facienda, siue scriptis 78), siue verbo 79), actis 80) tamen continuo, (vt, super quibus positiones et articuli formari debeant, possit haberi plenior certitudo, et, vt fiat definitio clarior,) inserenda. Et quia positiones ad faciliorem expeditionem litium, propter partium confessiones, et articulos ad clariorem probationem vsus longaeuus in caussis admisit: nos, vsum huiusmodi obseruari volentes, statuimus, vt iudex, sic deputatus a nobis, (nisi aliud de partium voluntate procedat,) ad dandum simul vtrosque terminum dare possit, et ad exhibendum omnia acta et munimenta, quibus partes vti volunt in caussa post dationem articulorum diem certum, quandocumque sibi 81) videbitur, valeat adsignare, eo saluo, quod, vbi remissionem fieri contingeret 82), pro testibus producendis possint etiam instrumenta produci, adsignatione huiusmodi non obstante. Interrogabit etiam partes, siue ad earum instantiam, siue ex officio, vbicumque hoc aequitas suadebit. Sententiam vero definitiuam, (citatis ad id, licet non peremtorie, partibus,) in scriptis, et, (prout magis sibi placuerit,) stans vel sedens proferat, etiam 83), (si ei videbitur,) conclusione non facta, prout a ex petitione et probatione 84), et aliis actitatis in caussa fuerit faciendum. Quae omnia etiam in illis casibus, in quibus per aliam constitutionem nostram, vel alias procedi potest simpliciter et de plano 85), ac sine strepitu et figura iudicii, volumus obseruari. Si tamen in praemissis casibus sollemnis ordo iudiciarius in toto vel in parte, non contradicentibus partibus, obseruetur: non erit processus propter hoc irritus, nec etiam irritandus. Data Auenion. XIII. kalend. Decembr. pontificatus nostri anno II. 86).

78) *Siue in scriptis*, C. H. et impr.
79) *In verbo*, C. R.
80) *Actu*, ibid.
81) *Igitur*, ibid.
82) *Contigerit*, ibid.
83) *Etiam*, ibid. non habetur.
84) *Ex probatis*, C. H.
85) Diction. *et de plano*, non sunt in C. R.
86) Huius subscriptionis locum occupat in C. H. vox: *Amen!* neutra vero legitur in C. R.

a *In antiquioribus etiam impressis constanter legitur ita:* prout ex petitione et probatis et aliis, *etc.*

Clementinae Constitutiones, accurate castigatae, cum summariis admodum familiaribus finiuntur.

EXTRAVAGANTES
SEV
CONSTITVTIONES VIGINTI,
A
IOANNE PAPA XXII.
EDITAE.

TITVLVS PRIMVS.
DE ELECTIONE ET ELECTI POTESTATE.

CAP. I.
(*Anno* 1316. *in Gallia.*)

Electi, qui pro suarum electionum negotio ad curiam venire tenentur, etiam sede vacante, non tenentur de necessitate in ipsa curia moram trahere: et, licet alibi morentur, nullum eis praeiudicium generatur. Facit Clement. Ne Romani. §. fin. eod. tit.

Ad onus apostolicae seruitutis superna dispositione vocati, ambiguitates, ex quibus possent ecclesiis damnosa prouenire dispendia, tollere cupientes, de potestatis plenitudine, ac fratrum nostrorum consilio ordinamus, quod quibuscumque electis, qui ad sedem apostolicam venire vel mittere tenebantur, ac ipsorum electionum instructoribus, qui in veniendo ad sedem ipsam, et se praesentando, ipsa sede vacante vel non vacante, seruauerunt tempora, a canonibus instituta, (dummodo praesentialiter adsint in ciuitate Lugdun. vel fuerint Auenione in kalendis Octobris,) vbicumque, sede vacante, moram traxerint, nullum ipsis, seu eorum iuri praeiudicium ex mora, interim facta, vbilibet generetur; sed eorum iura circa electiones huiusmodi, hoc non obstante, perinde seruentur illaesa, ac si apud sedem apostolicam moram traxissent, non obstantibus praedecessorum nostrorum constitutionibus quibuscumque: quibus tamen quoad alia nullum volumus praeiudicium generari. Nulli ergo, etc. nostrae ordinationis infringere, etc. Datum Lugduni VIII. Idus Septembr. anno I.

CAP. II.
(*Anno* 1317. *in Gallia.*)

Beneficio vacante, cuius fructus ad certum tempus debentur alicui, annalia habenti, vel alii, qualiter debeant fructus ipsi diuidi inter ipsum, annalia habentem, et beneficiatum, et diuisione facta, cuius sit electio, haec declarat constitutio. Et potuisset poni sub tit. de rescript. *vel* ne sed. vacant. *vel* vt eccl. benefic. *vel* de verborum signific.

Suscepti regiminis nos cura sollicitat, vt, quae in ecclesiis non absque dispendio ministrorum, et cultus detrimento diuini seruari viderimus 87), per appositionem 88) congrui moderaminis in melius reformemus. Cum itaque in nonnullis ecclesiis obseruetur, et a longis retro temporibus fuerit obseruatum, quod fructus primi vel secundi, aut alterius, cuiuscumque sequentis anni beneficiorum, vacantium in eisdem, defuncto, vel fabricae, aut ecclesiis, vel 89) personis, habentibus annalia, de consuetudine, priuilegio vel statuto applicantur in totum, ita, quod illi, qui huiusmodi beneficia canonice obtinent, et ad quos alias de iure fructus ipsi spectare deberent, nihil inde percipiunt; vnde illud inconueniens sequitur, quod commode nequeunt ad impendendum seruitium debitum residere in ecclesiis, in quibus beneficiati existunt; nos *a*, de illo super his remedio prouidere volentes, per quod hi et illi in fructuum praedictorum perceptione participent, et ecclesiae debitis seruitiis non fraudentur, praesenti decreto statuimus de fratrum nostrorum consilio, quod illi, qui fructus praedictos sibi *b* hactenus integre vindicabant, ex priuilegio, consuetudine vel statuto, nihil exinde vltra summam, pro qua vnumquodque beneficiorum ipsorum consueuit in solutione decimae taxari, praetextu cuiusuis priuilegii, consuetudinis, vel statuti quouis modo percipiant, sed ipsius summae perceptione dumtaxat sint omnino contenti, totali residuo praedicta obtinentibus beneficia remansuro: nisi forsan illi, qui fructus eosdem soliti fuerant, (vt praefertur,) cum integritate percipere, pro se mallent ipsum habere residuum, et obtinentibus ipsa beneficia summam dimittere memoratam. Quo casu percipiendi, quod maluerint, illis relinquimus optionem, sic, quod intra decem dies, postquam sciuerint, beneficia ipsa vacare, iis, quibus annalia *c* ipsa debentur ex priuilegio, consuetudine, vel statuto, vel ipsorum annalium *d* collectores, quam partem habere voluerint, an scilicet decimae taxationem, vel, illa dimissa, residuum, nulla subhastatione praemissa, eligere teneantur. Quam electionem si intra dictos decem dies non fecerint, (vt dictum est:) extunc ad eum, cuius est beneficium, huius optio vel electio transeat ipso iure. Et hoc in ecclesiis et partibus illis, in quibus beneficia maiora, et alia, quae ad solutionem decimae sunt taxata, volumus obseruari. In illis vero ecclesiis et partibus, in quibus decimarum taxatio non est facta, seruetur, quod fructus et obuentiones beneficii, tunc vacantis, quod *e* decimam soluere consueuit, per medium diuidantur 90): quorum medietatem habeat is, cui annalium *f* per alterum de praedictis modis perceptio est concessa, reliquam vero medietatem percipiat ille, cui beneficium est concessum, pro sustentatione sua, et aliis ecclesiae oneribus supportandis. Quodsi alter de praedictis praefata medietate noluerit esse

87) *Vidimus*, C. impr.
88) *In appellationem*, ibid.
89) *Vel*, ibid. non legitur.
90) *Quod in decimae solutione medium consueuit diuidantur*, ibid.

a *Vide l. fundos. C. de fundis descr. libr.* II. b *Al.* ibi. c *Al.* annualia. d *Al.* annualium. e *Al.* quos. f *Al.* annualium.

esse contentus, altero contentari volente: pars nolentis transeat ad volentem *a*, et volens fructus et obuentiones illius beneficii percipiet vniuersos, eidem beneficio congrue faciens deseruiri, ac eius supportans onera consueta. Et si quidquam aliquis prædictorum vltra præmissa perceperit, illudque his, ad quos pertinebit, intra mensem non restituerit cum effectu: eo ipso, si episcopus vel superior prælatus fuerit, a pontificalibus 91) et ingressu ecclesiæ sit suspensus 92), si autem capitulum, vniuersitas, vel collegium, interdicto se nouerint, (donec prædicta cum integritate restituerint,) subiacere. Si vero aliqua singularis persona ecclesiastica vel mundana id fecerit; excommunicationis incurrat sententiam ipso facto: a qua sine 93) restitutione præmissa, præterquam in mortis articulo, minime 94) absoluatur, non obstantibus quibuscumque priuilegiis vel indulgentiis, aut contrariis consuetudinibus et statutis, iuramento *b*, confirmatione sedis apostolicæ, aut alia quacumque firmitate vallatis. Quæ omnia, quoad hoc, auctoritate apostolica reuocamus 95), et nullius deinceps esse volumus firmitatis. Nulli ergo 96), etc. nostræ constitutionis reuocationis, cassationis, irritationis et voluntatis 96*), etc.

91) *Pontificali honore*, C. impr.
92) *Nouerit se suspensum*, ibid.
93) *Nisi*, ibid.
94) *Nullatenus*, ibid.
95) Ibid. additur: *cassamus et irritamus.*
96) *Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis*, ibid.
96*) *Et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem* etc. *Datum Auinione VIII. Nouembr. pontif. nostri anno II.* ibid.

TITVLVS II.
DE MAIORITATE ET OBEDIENTIA.
CAP. VN.
(Anno 1317. Auenioni.)

Quia multi adsumebant dominium, et se creari faciebant potestates et capitaneos in comitatu Sabinæ, et aliis locis, hic nominatis, qui sunt de patrimonio ecclesiæ Romanæ: inhibetur, ne tales de cetero adsumantur, neque illis, tamquam talibus, obediatur, et quod nullus huiusmodi præeminentiam sibi audeat adscribere sine speciali licentia sedis apostolicæ. Et si sint aliquæ ciuitates, quæ habeant ius eligendi tales capitaneos, per sedem apostolicam confirmandos: vetat papa, quod ante confirmationem debitam nulla eis, tamquam talibus, præstetur obedientia.

Ecclesiæ Romanæ suorumque fidelium dispendia dissimulare non possumus, quin, postquam nobis cognita fuerint, aduersus ea opportunis remediis occurramus. Attendentes igitur grauia nocumenta, quæ nonnullis ciuitatibus, terris, castris, intra patrimonium beati Petri in Tuscia, comitatum Sabinæ, et terram Arnolphorum constitutis, eidem ecclesiæ Romanæ subiectis, et personis singularibus eorumdem, ex diuersorum, tam nobilium, quam etiam aliorum, vsurpato regimine prouenerunt, et volentes super hoc in posterum eorum dispendiis præcauere, omnibus et singulis comitatibus, seu vniuersitatibus, et singulis personis ciuitatum, terrarum, castrorum, et locorum, intra patrimonium, comitatum et terram prædictos constitutis, in quibus videlicet nobis, seu quibusuis officialibus nostris, ius *c* competit deputandi vel instituendi aut eligendi seu ponendi 97) potestates, capitaneos, dominos vel rectores aut officiales quoslibet alios, ne ipsæ potestatem, capitaneum, dominum, rectorem vel defensorem, seu quemcumque alium officialem, quocumque nomine censeatur, in ciuitatibus, castris, terris et locis prædictis, aut eorum aliquo eligere, adsumere, vocare vel recipere, retinere aut iam electo vel adsumto, vocato seu recepto, tamquam potestati seu capitaneo, rectori seu defensori vel officiali obedire quoquo modo præsumant, neue taliter electus, adsumtus, receptus seu vocatus, huiusmodi potestariæ, capitaneatus, dominii, vel rectoriæ, seu defensoriæ, aut quodcumque aliud cuiusuis nominis officium recipere, acceptare, adsumere, vel gerere, (nisi de nostra et apostolicæ sedis licentia speciali), quomodolibet audeat, sed adsumtum omnino dimittat. Vbi vero ad communitates seu vniuersitates, et singulares personas ciuitatum, terrarum, castrorum, et locorum prædictorum, vel eorum aliquem ius competit eligendi potestatem, capitaneum, dominum, vel rectorem, seu officialem quemlibet alium, qui per nos seu quosuis officiales nostros debeat aut consueuerit confirmari: ne ante debitam confirmationem obtentam ipsæ, vel earum aliquæ sic electo, tamquam potestati, seu capitaneo, rectori vel defensori seu officiali in quibusuis obediant, neue taliter electus quousque confirmationem habuerit, (vt præfertur.) huiusmodi potestariæ, capitaneatus, dominii vel rectoriæ, seu defensoriæ, aut cuiusuis alterius nominis officio se immiscere, vel illud gerere aut exercere quouis modo præsumat, auctoritate apostolica districtius inhibemus, decernentes extunc irritum et innane, quidquid contra huiusmodi inhibitionis tenorem contigerit attentari. Nulli, ergo, etc. nostræ inhibitionis et constitutionis infringere. Datum Auen. IV. nonas Augusti, anno II.

97) Ed. Pith. non habet verba: *aut eligendi seu ponendi.*

a *Vide l. si totam. ff. de adquir. her. l. hæc scriptura. §. fin. ff. de cond. et demonstr. Font.* b *Vide c. cum non deceat. de elect. libr. 6. in verbo: pacta. Clem. dudum. de sepult.* c *Vide c. Constantinus. 26. dist. et C. 23. qu. 8. c. conuenior. de cleric. coniug. c. ex parte. in authen. quomodo oper. episc. coll. 1. in princ.*

TITVLVS III.
DE PRAEBENDIS ET DIGNITATIBVS.
CAP. VN.
(Anno 1317. Auenioni.)

Tempore huius cap. obtinentes plures dignitates, personatus, vel beneficia, curam animarum habentia, ex dispensatione, virtute illius non poterunt retinere, nisi vnum: et reliqua tenebuntur resignare verbaliter et realiter coram ordinario sub testimonio publico intra mensem a tempore notitiæ huius cap. nisi fuissent cardinales, aut regum filii. Illi autem, qui plura talia sine dispensatione obtinebant, poterunt vltimum retinere, reliquis forma præscripta et sub eodem tempore resignatis. Qui vero deinceps tale habuerit beneficium, si cum illo secundum simile receperit, quam primum illius possessionem habuerit, vel per eum steterit, quo minus habeat, primum, quo est ipso iure priuatus, modo prædicto resignare tenetur: alias vtrumque perdit, et inhabilis fit ad sacros ordines suscipiendos, et ad quodcumque beneficium habendum. Tandem, qui dicuntur ordinarii, quantum ad præmissa, et quæ sint beneficia, curam animarum habentia, hic manifestatur. H. d. hæc extrauagans, quæ est notabilis, et multum practicabilis, et grauius obligat, quam cap. *De multa.* eod. tit. in antiqu. vt patet ad oculum.

Exsecrabilis quorumdam, tam religiosorum, quam sæcularium ambitio, quæ, semper plus ambiens, eo magis fit insatiabilis, quo sibi amplius indulgetur, et improbitas importuna petentium a nobis et prædecessoribus nostris Romanis pontificibus, non tam obtinuisse, quam extorsisse plerumque noscuntur, quod vnus interdum etiam ad vnum beneficium ecclesiasticum minus idoneus, in diuersis ecclesiis, nedum vicinis, sed etiam abinuicem longe distantibus, immo nonnumquam in diuersorum regnorum partibus situatis, duas aut tres, aut plures dignitates, personatus, officia seu prioratus, aut diuersa ecclesiastica beneficia, curam animarum habentia, possit dispensatiue, (cum alias non liceret de iure communi,) recipere, et simul licite retinere. Vnde inter cetera inconuenientia, subscripta sequuntur, quod videlicet interdum vnus, qui vnicum, quamuis modicum vix officium implere sufficeret 97*), plurimorum sibi vindicet stipendia, quæ multis litteratis viris, vitæ puritate ac testimonio bonæ famæ pollentibus, qui mendicant, possent abunde sufficere, æqua distributione collata, habentibus ipsa paratur vagandi materia, diuinus cultus minuitur, hospitalitas in ipsis beneficiis debita non seruatur. Et dum non sunt sui in vnaquaque regione rectores; ecclesiarum detrahitur commodis et honori, quæ, carentes defensorum auxilio, in iuribus suis et libertatibus multipliciter collabuntur, et ruinis patent ædificia nobilia, quæ magnificentia exstruxerat decessorum: et, (quod amarius est dolendum,) animarum cura negligitur,) et vitiorum sentibus fomentum periculose præbetur. Nos itaque, tot malis tantisque criminibus occurrere cupientes, omnes et singulas dispensationes, super receptione aut retentione plurium dignitatum, personatuum, officiorum, prioratuum aut beneficiorum, quibus cura animarum sit adnexa, sub quacumque forma, vel expressione verborum a nobis, vel prædictis prædecessoribus cuicumque personæ concessas, (cardinalibus tamen sanctæ Romanæ ecclesiæ, qui circa nos vniuersali ecclesiæ seruiendo, singularum ecclesiarum commoditatibus se impendunt, ac regum filiis, qui propter sublimitatem eorum ac generis claritatem sunt potioris prærogatiua gratiæ attollendi, dumtaxat exceptis,) deliberatione super hoc cum fratribus nostris habita diligenti, de ipsorum consilio, et ex certa scientia nostra, in forma subscripta duximus taliter moderandas, quod per moderamen nostrum effrenatam circa easdem personas talium beneficiorum multitudinem refrenemus, ipsique impetrantes fructu dispensationum huiusmodi totaliter non frustrentur *d*. Statuimus itaque et de fratrum ipsorum consilio ordinamus, quod obtinentes nunc ex dispensatione legitima pluralitatem huiusmodi dignitatum, personatuum, officiorum aut prioratuum seu beneficiorum, quæ alias absque dispensatione obtinere nequibant, vnum tantum ex dignitatibus, personatibus, officiis, prioratibus, ecclesiis vel beneficiis huiusmodi, quibus cura imminet animarum, cum dignitate, personatu vel officio, prioratu, ecclesia, vel beneficio sine cura, quod 98) habere maluerit, prætextu dispensationis sufficientis, circa id eisdem indultæ, possint licite retinere. Quæ tamen teneantur eligere intra mensem, numerandum a tempore notitiæ constitutionis istius, ceteris beneficiis cum cura vel sine cura, quæ ipsius dispensationis prætextu tenebant, et quæ aliter non poterant de iure absque dispensatione licite retinere, quæ nos extunc vacare decernimus, coram ordinario sub testimonio publico intra idem tempus verbaliter et realiter cum effectu dimissis, absque eo, quod ad illa numquam sine noua collatione ab eo, qui facere poterit facienda redire; aut eorum administrationi se immiscere præsumant:

97*) *Impleret sufficienter*, ed. ant. Lugd. et Pith.
98) *Quæ*, ibid.

d *Al.* fraudentur.

alioquin

alioquin tam his, quam aliis omnibus beneficiis, quæ virtute huiusmodi nostri moderaminis retinere poterant, (vt præfertur,) sint ipso iure priuati, et prorsus inhabiles ad similia beneficia obtinenda. Per hoc autem iis, qui dignitates, personatus, officia, vel alia beneficia, curam animarum habentia, ex dispensatione, quæ ius *a* tribuat, iuxta nostram moderationem perscriptam 99) obtinent, et alia similia beneficia nostrarum, vel alias eorumdem prædecessorum auctoritate litterarum exspectant, cum quibus est, vt illa, cum vacauerint, recipere, et vna cum obtentis retinere licite valeant, dispensatum, nolumus derogari, quin ea, cum vacabunt, intra dicti temporis spatium possint eligere, et, dimissis aliis, recipere in forma præscripta, ac licite retinere, pœnas similes incursuri, si huic nostræ contraire præsumserint sanctioni. Porro, quia quorumdam oculos sic auaræ cupiditatis vitium excæcauit, quod plurima talia beneficia simul absque dispensatione canonica retinere præsumunt: nos de illis præsenti decreto statuimus, vt omnia et singula beneficia, sic detenta, illo tantum retento, quod vltimo receperunt, dummodo in eo ex collatione canonica competat ius eisdem, intra tempus, (vt præscribitur,) limitatum, verbo et facto ac sine fraude coram ordinario sub testimonio similiter publico dimittere teneantur. Quod si non fecerint: etiam illo sint ipso iure priuati, in quo ius eis alias competebat, et inhabiles penitus ad quæcumque obtinenda ecclesiastica beneficia censeantur. Qui vero deinceps receperint dignitatem, vel personatum, seu officium aut aliud beneficium, animarum curam habens adnexam, si antea simile beneficium obtinebant, illud, (quo ipso iure, postquam secundi possessionem habuerint, vel per eos, omni dolo et fraude cessantibus, quo minus habeant, steterit, priuati noscuntur,) absque moræ dispendio in ordinariorum manibus dimittere debeant pari modo: alioquin extunc sint ipso iure secundo priuati, et nedum ad sacros suscipiendos ordines, quin etiam ad habendum quodcumque beneficium ecclesiasticum inhabiles reputentur 100). Quæ omnia et singula beneficia vacatura, (vt præmittitur,) vel dimissa, nostræ et sedis apostolicæ dispositioni de ipsorum fratrum consilio reseruamus, inhibentes, ne quis præter Romanum pontificem, quacumque sit super hoc auctoritate munitus, de huiusmodi beneficiis disponere, vel circa illa per viam permutationis, vel alias innouare quoquo modo præsumat. Nos enim, si secus actum seu attentatum fuerit, irritum decernimus et inane. Ceterum ordinarios intelligimus in casibus supra scriptis episcopos, in quorum ciuitatibus vel diœcesibus consistunt beneficia, seu aliquod eorum, quæ debent secundum præmissa dimitti, aut ipsi, qui ea debent dimittere, commorantur, vel, ecclesiis cathedralibus vacantibus, capitula eorumdem: et hi de beneficiis, tam dimissis, quam, (vt præmittitur,) perditis, nos, vel apostolicam sedem certificare studeant, quam primum commode poterunt indilate, vt de illis salubriter disponere valeamus. Quantum autem ad modificationem attinet ante factam, illa dumtaxat, et non alia beneficia ecclesiastica, quocumque nomine nuncupentur, curam animarum habere censemus, quæ parochias habent, in quibus est animarum cura, non per vicarios perpetuos, sed per rectores aut ministros beneficiorum ipsorum, vel illorum temporales vicarios exercenda, nec non et illa, quorum ministris ratione beneficiorum huiusmodi competit visitare, inquirere, procurationes recipere, suspendere, excommunicare, seu ab excommunicationis et suspensionis sententiis absoluere de consuetudine vel de iure, iuribus aliis, de animarum cura loquentibus, in suo robore, quoad cetera, permansuris. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum moderationis, statutorum, constitutionum, reseruationis, inhibitionis, et voluntatum infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Auenione XIII. kal. Decembr. anno II.

99) *Præscriptam*, ed. ant. L. et Pith.
100) *Reputarentur*, ibid.

TITVLVS IV.
DE CONCESSIONE PRAEBENDAE, ET ECCLESIAE NON VACANTIS.

CAP. I.

Exsequutores gratiarum, et iudices caussarum, a sede apostolica deputati, in diœcesibus, iam diuisis, procedere possunt, sicut ante diuisionem poterant. Et congrue ponitur sub hoc titulo: cum loquatur de exsequutoribus, de quibus frequens mentio habetur in tit. de conceß. præbend. libr. 6. patet in cap. Exsequutor. *cap.* Si capitulo. *et cap.* Si soli. *Et potuisset situari sub tit.* de rescript. *vel* de off. deleg. *vel* de paroch.

Sedes *b* apostolica, in suis actibus veritatem prosequens, lucem amans, libenter euitat nodosæ ambiguitatis inuolucrum, illamque sibi semper in suis ordinationibus reseruare cautelam intendit, vt de illis ita proueniat commodum, quod aliis non immineat detrimentum.

Sane, pridem ad diuini cultus augmentum, et ad salutem populi, quem in nonnullis ciuitatibus ac diœcesibus sic multiplicauit Altissimus, quod in earum singulis singulorum vulnus 1) nequibat, (vt eum decet,) vnicus pastor inspicere, aut alias partes boni pastoris implere, salubriter intendentes, in ipsis diœcesibus, quarum nonnullas in duas, et aliquas in plures diœceses duximus diuidendas,) certas ciuitates et ecclesias ereximus cathedrales, quarum singulis proprias, distinctas, et limitatas diœceses iussimus adsignari. Verum quia plures ante ordinationem seu diuisionem nostram huiusmodi, tam a nobis, quam a prædecessoribus nostris Romanis pontificibus, apostolicas obtinuerunt litteras super beneficiis ecclesiasticis, in ipsis tunc integris diœcesibus vacaturis, quarum nonnullæ restant adhuc exsequutioni mandandæ: nos, amouere volentes cuiusuis dubitationis scrupulum, qui circa exsequutionem gratiarum, super huiusmodi beneficiis concessarum, posset forsan incidere, et prouide considerantes attentius, quod per ordinationem seu diuisionem nostram prædictam ius ad rem, exspectantibus dicta beneficia antea competens, ex ratione mutari non debet, quin adeo efficax in diuisis diœcesibus maneat, sicut prius erat, auctoritate præsentium declaramus, quod omnes et singulæ gratiæ, super beneficiis, vacaturis ante diuisionem huiusmodi in ipsis quondam integris diœcesibus, a nobis, vel prædictis prædecessoribus personis quibuscumque concessæ, tam in ipsis nunc diuisis, quam in aliis diœcesibus, decisis ab illis, eisdem modo et forma possint suo ordine *c* per exsequutores, inde datos, et alios, ad quos id pertinebit, ad debitam exsequutionem adduci, quibus ante diuisiones sæpe fatas poterant et debebant. Idem etiam declaramus, quoad litteras apostolicas, iustitiam continentes, vt videlicet iudices, dati per illas, in caussis quarumlibet personarum, quæ nunc de huiusmodi diœcesibus diuisis exsistunt, possint iuxta eorum tenorem prouide procedere, ac si dictæ diœceses, de quibus mentio in litteris eisdem habetur, integræ remansissent. Nulli, etc.

1) *Vultus*, ed. ant. Lugd. et Pith.

CAP. II.

Nullus impediat capitula, archidiaconos, et alias personas in iuribus, quæ sibi competebant in ecclesiis integris, quin illa iura percipiant post diuisionem ipsarum, sicut ante soliti erant percipere: quoniam in beneficiis diuisis habet quis eadem iura, quæ habebat in integris. Et hoc cap. sub hoc tit. fuit positum: quoniam declarat præcedens, vt clare patet. Concord. cap. Quia monasterium. *de relig. dom. in antiquis.*

Ad apostolatus nostri peruenit auditum, quod aliquarum ecclesiarum, per nos ab aliis ecclesiis ex certis caussis, quæ ad hoc nostrum animum induxerunt, auctoritate apostolica diuisarum, prælati et subditi capitulis, archidiaconis, et aliis personis ecclesiarum, a quibus supra dictæ ecclesiæ sunt diuisæ, multipliciter iniuriari præsumunt, non permittentes, eos vti iurisdictionibus et iuribus suis, sicut ante diuisionem huiusmodi vtebantur. Quia igitur intentionis nostræ non exstitit, nec exsistit, per diuisionem episcopatuum ecclesiarum, a quibus diuisiones factæ sunt, capitulis, archidiaconis, vel aliis personis velle aliquatenus derogare, nisi quatenus in diuisionum huiusmodi litteris apostolicis continetur expresse: nos præsentis auctoritate statuti vniuersis prælatis, capitulis, et aliis quibuscumque personis ecclesiasticis ecclesiarum decisarum, et in cathedrales ecclesias per nos auctoritate apostolica erectarum, præcipimus et mandamus, ne capitula, archidiaconos, et alios personatus, vel dignitates, officia seu beneficia in prædictis primariis ecclesiis obtinentes, quo minus visitationes exerceant, procurationes recipiant, iurisdictiones, et iura archidiaconalia, et alia bona obtineant in prædictis decisis diœcesibus, sicut ante diuisionem huiusmodi obtinebant, nisi quantum in diuisionum huiusmodi litteris apostolicis caueatur expresse, impediant quoquo modo, quousque per sedem apostolicam aliud fuerit ordinatum. Si enim aliqui contra præsens præceptum agere vel facere præsumserint: nos præsumtores tales digna curabimus animaduersione punire. Nulli, etc. nostrorum præcepti et mandati infringere, etc. Datum Auenione V. kal. Octobris, anno V.

TITVLVS V.
NE, SEDE VACANTE, ALIQVID INNOVETVR.

CAP. I.
(*Ann.* 1316. *Auenioni.*)

Vacante sede imperiali, cum iurisdictio ad papam deuoluatur, sub pœna excommunicationis hic prohibetur, quod nullus tunc nomen vicarii, imperatoris, vel alterius cuiuscumque officii retineat, adsumat, vel resumat, nullusque ei obediat, vel auxilium præbeat: alias excommunicatio in personas, et interdictum in terras, (nisi intra duos menses resipuerint,) profertur. Tandem modus huius processus publicandi exprimitur. H. d.

Si fratrum et coepiscoporum nostrorum, et aliorum quorumlibet iura illibata seruari, et ab omni fore dispendio diminutionis extranea cupimus, et ad illud libenter nostræ sollicitudinis studium adhibemus:

a *Not. text. pro statuto, faciente mentionem de beneficiis, quæ iure obtinentur. Nam in tali veniunt beneficia, dispensatiue retenta, per text. hic Font.*
b *Hæc extrauagans habetur inter communes sub tit. de officio deleg. cum gloß. Guiliemi de Monte Landuno.*

c *Ad hæc vide gloß. in tit. de defens. ciuit. §. quæ igitur c. 3. Vide Claud. cantiunculam in loco ab ordine. Imol. Nicol. Euer.*

hibemus: multo fortius equidem pro nostris et Romanæ ecclesiæ, sponsæ nostræ, iuribus et honoribus conseruandis ex iniuncto nobis officii debito apostolicæ prouisionis partes tenemus impendere, ne temporibus nostris vsurpationis iniuriam subeant, aut detrimentum cuiusuis derogationis incurrant. Sane, in nostram et fratrum nostrorum deductum est, (fama diuulgante,) notitiam, quod, licet de iure sit liquidum, et ab olim fuerit inconcusse seruatum, quod, vacante imperio, sicut et nunc per obitum quondam Henrici Romanorum Imperatoris vacasse dignoscitur, cum in illo ad sæcularem iudicem nequeat haberi recursus, ad summum pontificem, cui in persona beati Petri terreni simul et cœlestis imperii iura Deus ipse commisit, imperii prædicti iurisdictio, regimen et dispositio deuoluuntur, et ea ipse, (durante ipsius vacatione imperii,) per se, vel alium, seu alios exercuisse noscitur in imperio memorato, nonnulli tamen, in Italiæ partibus potestatis et dignitatis fastigium illicite ambientes, in nostrum et Romanæ sanctæ matris ecclesiæ, (quantum in eis est,) præiudicium euidens, ac diminutionem honoris et iuris, vicariatus, seu alterius cuiuscumque nomen officii, quod, ipso imperatore viuente, ex ipsius commissione gerebant in certis terris, territoriis siue locis, post decessum ipsius, absque nostra vel apostolicæ sedis petita vel obtenta licentia, retinere sibi, et nonnulli etiam de nouo adsumere, quod non gesserant, aut gestum antea, posteaque dimissum resumere temerariis ausibus præsumserunt: quo vel quibus adhuc non verentur abuti, et sub eius vel eorum colore multa facere et fecisse noscuntur, quæ in nostram, et ecclesiæ prædictæ iniuriam aperte redundant, non abhorrentes per id variis inuolui criminibus, nec diuinæ maiestatis formidantes offensam. Quia igitur error, cui non resistitur, approbari videtur, et latum pandit delinquentibus sinum, qui eorum peruersis conatibus non resistit: nos, volentes nostris et ecclesiæ, sponsæ nostræ, iuribus et honoribus in hac parte prospicere, et malis ac scandalis, quæ ex retentione, adsumtione, seu resumtione huiusmodi orta sunt hactenus, et quæ periculose possent in antea suboriri, celeriter obuiare, nec non periculis animarum huiusmodi retinentium, adsumentium seu resumentium nomina, et eis abutentium, (vt præfertur,) salubriter occurrere cupientes, præsentium auctoritate monemus, sub excommunicationis pœna, omnes et singulos, cuiuscumque status, præeminentiæ, dignitatis, aut conditionis exsistant, etiamsi patriarchali, vel quauis alia superiori siue episcopali, vel regia, seu alia quacumque præfulgeant dignitate, qui post vacationem imperii absque nostra, vel sedis prædictæ licentia huiusmodi vicarii, seu cuiusuis alterius officii nomen vbilibet retinuerunt, adsumserunt, seu resumserunt et retinent, et qui adsument, vel resument fortassis in posterum, et sub talis donationis pallio abusi sunt, et abutuntur, vel etiam abutentur potestate, vel iurisdictione quacumque, seu eius exercitio publice vel occulte, quatenus de cetero etiam a denominatione huiusmodi, seu cuiuscumque adsumptione, resumtione ac retentione prædictis, nec non vsu, potestate, et exercitio supra dictis prorsus abstineant, et omnino desistant. Inhibentes insuper sub pœna prædicta omnibus et singulis patriarchis, prælatis, et etiam aliis superioribus ac regibus, ciuitatibus, comitatibus, vniuersitatibus, capitaneis, potestatibus, rectoribus, comitibus, vicecomitibus, baronibus, et aliis omnibus, cuiuscumque sint dignitatis, conditionis aut status, ne prædictum huiusmodi nomen, seu aliud quodlibet in eodem imperio retinentes, (vt præfertur,) aut adsumentes, vel eorum aliqui sub denominatione, vel titulo huiusmodi nominum, seu procuratores, commissarios, iudices, aut vices eorum gerentes, quocumque colore quæsito, recipiant vel admittant, nec vt vicariis seu vicario aut officialibus imperii pareant vel intendant, aut pareri vel intendi faciant, vel permittant, nec in his eis vel ei quomodolibet præstent auxilium, consilium, vel fauorem. Alioquin in omnes et singulos patriarchas, prælatos, et superiores et inferiores, reges et ceteros, denominationem prædictam, (vt præmissum est,) retinentes, adsumentes, seu resumentes, ac illius prætextu exercentes quæcumque officia, potestates seu iurisdictiones, et recipientes eos, vt vicarios, vel officiales imperii, aut commissarios eorum, vt talium, et in parentes seu obedientes eis, vt talibus, aut præstantes in hoc sibi consilium, auxilium, vel fauorem, nisi intra duorum mensium spatium, a die datæ præsentium numerandum, penitus resipuerint, vel se licentia sedis apostolicæ super hoc ostenderint communitos, excommunicationis in singulas 2) personas, et in terras et loca ipsorum, et quaslibet communitates, vniuersitates, ciuitates, aut villas, interdicti sententias de fratrum nostrorum consilio publice promulgamus, contra eos nihilominus spiritualiter et temporaliter grauius processuri, prout inobedientia eorum exegerit, qualitas facti suaserit, et viderimus expedire. Et vt quibuslibet parendi talibus tollatur occasio: omnes et singulos, qui huiusmodi vicariatus nomen retinentibus, adsumentibus seu resumentibus, iuramento fidelitatis tenentur adstricti, a iuramento huiusmodi, quantum ad hoc, de potestatis plenitudine absoluentes, auctoritate apostolica firmiter inhibemus eisdem, ne talibus, vt vicariis vel officialibus imperii, aliquatenus pareant vel intendant. Et insuper omnes pactiones, obligationes, confœderationes, et colligationes, a quibuscumque super hoc quomodolibet initas, iuramento vel quacumque firmitate vallatas, omnino dissoluimus, viribus vacuamus, irritamus, et quatenus de facto processerint, reuocamus. Ac huiusmodi, et quælibet alia iuramenta, quibuslibet super his præstita, per quæ posset in prædictis nostris, et ecclesiæ nostræ prædictæ iuribus derogari, præsertim cum iuramentum vinculum iniquitatis esse non debeat, relaxamus. Ceterum vt huiusmodi processus verius ad communem omnium notitiam deducatur; chartas seu membranas, processum continentes eumdem, in ecclesia Aueniononensi appendi vel adfigi ostiis seu superliminaribus faciemus, quæ processum ipsum suo quasi sonoro præconio et patenti iudicio publicabunt, ita, quod omnes et singuli, quos processus ipse contingit, et contingere potest, nullam postea possint excusationem prætendere, quod ad eos talis processus non peruenerit, vel quod ignorauerint eumdem: cum non sit verisimile remanere quoad ipsos incognitum vel occultum, quod tam patenter omnibus publicatur. Datum Auenione in domo episcopali, pridie kal. April. anno I.

2) *Singulares*, ed. ant. L. et Pith.

TITVLVS VI.
DE VOTO ET VOTI REDEMTIONE.

CAP. VN.

Votum, per susceptionem sacri ordinis sollemnizatum, licet impediat matrimonium sequens, non tamen præcedens: etiamsi nondum esset per carnis copulam consummatum. Et durante matrimonio, etiam nondum consummato, nullus præsumat accipere aliquem de sacris ordinibus. Quod si fecerit, dissoluto etiam matrimonio; nec in illo ministrare, nec ad superiores adscendere poterit: nisi aliquam de religionibus approbatis ingrediatur, et eius regulam expresse, vel tacite profiteatur. Est autem talis coniugatus, sic ordinatus, per diœcesanum monendus, vt religionem ingrediatur, si matrimonium nondum est consummatum. Quod si renuerit, et vxor institerit: compellitur per excommunicationem ad matrimonii consummationem. Hoc dicit. Et est casus notabilis, et qui satis efferri non posset.

Antiquæ concertationi finem cupientes imponere, ac animarum periculis, inde prouenientibus, salubriter prouidere, de fratrum nostrorum consilio præsenti declaramus edicto, quod, licet votum sollemnizatum per sacri susceptionem ordinis, quantum ad impediendum matrimonium contrahendum, ac ad dirimendum, si post contractum fuerit, secundum statuta canonum sit efficax reputandum, ad dissoluendum tamen prius contractum, etiamsi per carnis copulam non fuerit consummatum, cum nec iure diuino, nec per sacros reperiamus canones hoc statutum, inualidum est censendum, auctoritate apostolica districtius inhibentes, ne quisquam, durante matrimonio, nondum etiam consummato, aliquem de sacris ordinibus præsumat suscipere, nisi prout sacris canonibus nouerit conuenire. Quodsi secus a quoquam forsitan attentatum fuerit; ordinamus, quod, nec matrimonio soluto, in sic suscepto ordine ministrare, nec ad superiores ordines prouehi, nec ad aliquod beneficium vel officium ecclesiasticum valeat promoueri: nisi aliquam de religionibus approbatis, (quarum professio ad castitatis custodiam, et abdicationem temporalium, et sui superioris obedientiam suos professores adstringat,) ipsum canonice contigerit ingredi, ac eius regulam expresse vel tacite profiteri. Quo casu diœcesanus super præmissis et singulis præmissorum cum eo dispensare valeat: nisi sit aliud canonicum, quod obsistat. Ad ingressum huiusmodi, sic ordinatum, si matrimonium consummatum non fuerit, per diœcesanum instanter moneri præcipimus, et induci. Quod si forsan renuerit adimplere: ipsum, si sponsa eius institerit, per censuram ecclesiasticam compellendum decernimus contractum matrimonium consummare. Nulli, etc. nostrarum declarationis, inhibitionis, ordinationis, præcepti et constitutionis infringere. Datum Auenione kalend. Decembr. anno septimo.

TITVLVS VII.
DE RELIGIOSIS DOMIBVS.

CAP. VN.

Secta et religio Fratricellorum, siue Beguinorum, qui se dicebant de tertio ordine beati Francisci, cassatur: quoniam inter ceteros errores ecclesiastica sacramenta despiciebant. Et sub pœna excommunicationis omnibus iniungitur, vt nulli de cetero talem ritum adsumant, et ne episcopi ipsum concedere præsumant. Vide cap. fin. eod. tit. in antiqu. et cap. 1. eod. tit. l. 6.

Sancta a Romana atque vniuersalis ecclesia, cui, auctore Domino, licet immeriti, præsidemus, sicut religiosa et pia vota benigno fauore prosequitur, sic superstitiosos conatus insolentium hominum b detestatur, videlicet ne sub ouina pelle gregem dominicum truculentia lupi rapacis inuadat, sub pietatis imagine virus hæreticæ prauitatis obrepat, et sub prætextu conuersationis angelicæ, incautis mentibus spiritus malignus illudat. Cuius rei gratia sacris canonibus est interdictum,

a *De Beguinorum secta et erroribus, vide Guidonem Carmelitam in summa de hæresibus, tit. de hæresibus Beguinorum, et Nicolaum Eymericum in directorio inquisitorum part. 2. qu. 15.* b *Vide l. qui sub conditione. ff. de cond. instit. l. non erit. §. diuus. ff. de iureiur.*

ne

ne aliquis nouum ordinem aut religionem inueniat, vel habitum nouae religionis adsumat: sed quicumque ad religionem venire voluerit, ingrediatur vnam de religionibus approbatis. Nonnulli tamen profanae multitudinis viri, qui vulgariter Fratricelli, seu fratres de paupere vita, Bizochi siue Beguini, vel aliis nominibus nuncupantur in partibus Italiae, nec non in insula Siciliensi, comitatu prouinciae Narbon. et Tholosanen. ciuitatibus, et dioecesibus, et prouinciis, aliisque diuersis cismarinis et vltramarinis partibus, contra dictos canones habitum nouae religionis adsumere, congregationes et conuenticulas facere, et superiores sibi ipsis eligere, quos ministros, seu custodes, vel gardianos, aut nominibus aliis appellant, plurimos ad eorum sectam recipere, et loca de nouo construere, seu constructa recipere, in quibus habitant in communi, publice mendicare, (quasi eorum secta foret vna de religionibus, per sedem apostolicam approbatis,) temeritate damnabili praesumserunt, et praesumunt etiam incessanter. Et vt ipsorum error, veritas, et impietas religio reputetur; plurimi eorum regulam seu ordinem fratrum Minorum, quem sanctus Franciscus instituit, se profiteri ad litteram conseruare confingunt: quamquam in obedientia generalis, vel prouincialium ministrorum ipsius ordinis non morentur, praetendentes, se a sanctae memoriae Coelestino papa quinto, praedecessore nostro, huius status seu vitae priuilegium habuisse. Quod tamen, etsi ostenderent, non valeret: cum bonae memoriae Bonifacius papa octauus, praedecessor noster, ex certis caussis rationabilibus omnia, ab ipso Coelestino, praedecessore nostro, concessa, quae per ipsum Bonifacium non contingeret approbari, viribus penitus vacuauerit, dictumque vitae priuilegium non inueniatur per eumdem Bonifacium approbatum. Quidam autem eorum dictum habitum, et viuendi ritum a quibusdam episcopis seu eorum superioribus, vel aliis ecclesiarum praelatis habuisse profitentur: quos nec eis concedere licuit contra formam concilii generalis. Nonnulli etiam, ex ipsis adserentes, se esse de tertio ordine beati Francisci, Poenitentium vocato, praedictum statum et ritum eorum sub velamine talis nominis 3) satagunt palliare: cum tamen in regula ipsius tertii ordinis talis viuendi ritus nullatenus sit concessus. Et quia in errorum barathrum faciliter ruunt, qui conceptus proprios patrum definitionibus anteponunt: ipsorum quam plurimi, (sicut fide digna relatione percepimus,) a veritate catholicae fidei deuiantes, ecclesiastica sacramenta despiciunt, ac errores alios student multipliciter seminare. Cum itaque talium damnanda temeritas in eiusdem fidei detrimentum, fidelium scandalum, praefati Minorum et aliorum ordinum opprobrium, et etiam suarum et aliorum animarum perniciem redundare noscatur: sectam, ritum, et statum huiusmodi, non obstantibus praemissis eorum excusationibus, quas friuolas reputamus, et quidquid per eos communiter vel diuisim sub religionis, conuentus, collegii seu congregationis nomine vel colore attentatum exstitit, vel exsistit, de fratrum ipsorum consilio, auctoritate apostolica nullius fuisse et esse decernimus firmitatis, et, quatenus de facto processerunt, de consilio, et auctoritate praemissis reuocamus omnino, ac perpetuae prohibitioni subiicimus, et ab ecclesia Dei penitus abolemus, eisdem personis et aliis quibuscumque sub poena excommunicationis, quam eas, (si secus fecerint,) incurrere volumus ipso facto, iniungentes expresse, ne statum siue sectam et ritum huiusmodi, ab ipsis adsumtum, sectentur vlterius, vel ipsum de nouo adsumere quoquo modo praesumant. Episcopos quoque et eorum superiores et etiam alios praelatos quoscumque, qui praedictis personis vel aliis ritum viuendi et habitum, supra dictos, praeter specialem apostolicae sedis auctoritatem deinceps concesserint, praedictae excommunicationis poenae ipso iure decernimus subiacere. Dignum est enim, vt adulterinas plantationes, quas non Pater coelestis, sed humanae temeritatis audacia plantat, apostolici culminis censura diuellat, nec patiatur in agro dominico peruersae congregationis vepres excrescere, cui proprium est, (diuina opitulante gratia,) virtutes serere, ac vitia radicitus exstirpare. Nulli ergo, etc. Datum Auenion. III. kal. Ianuar. anno II.

3) *Nomine*, ed. ant. L. et Pith.

TITVLVS VIII.
DE IVDAEIS ET SARRACENIS.
CAP. VN.

(*Ann.* 1316. *Auenioni.*)

Vt Petrus, filius regis Castellae, pio ductus proposito, facilius Agarenos infideles a regno Granatae expelleret: lata fuit excommunicationis sententia in omnes, probibita portantes ipsis infidelibus et Sarracenis praefati regni Granatae. Concord. c. Ita quorumdam. *et c.* Ad liberandam. *eod. tit. in antiqu.*

Copiosus in misericordia Dominus, qui de sua abundantia pietatis corda fidelium ad suae maiestatis obsequia deuotionis ardore succendit, praecordiis dilecti filii, nobilis viri Petri Infantis, nati clarae memoriae Sanctii, regis Castellae, adeo copiose gratiam coelestis inspirationis infudit, quod sibi delectabile reputat propriam exponere in ipsorum persequutione personam. Pio quidem nobilis ipse ductus proposito, tamquam strenuus athleta Domini, negotium impugnationis perfidorum Agarenorum, a quibus regnum Granatae in Dei contumeliam detinetur, tutorio nomine, carissimi in Christo filii nostri, Alphonsi, Castellae regis illustris, qui sub teneritudine puerilis aetatis adhuc dignoscitur constitutus, adsumsit sub spe coelestis auxilii feruenter et viriliter prosequendum. Cum igitur omnia cupiamus obstacula remouere, per quae dicti negotii prosequutio posset quomodolibet impediri: vniuersis et singulis, cuiuscumque conditionis, praeeminentiae vel status exsistant, districtius inhibemus, ne arma, equos, ferrum, ligamina, victualia et alia, quaecumque prohibita per Romanos pontifices, praedecessores nostros, ad terras Aepypti deferri, et Sarracenos dicti regni Granatae intra triennium, incipiendum a kal. Aprilis, proxime sequuturi, quomodolibet deferre praesumant. Nos enim omnes et singulos, qui ad dictum regnum arma, equos, ferrum, ligamina et victualia, supra dicta et quaecumque prohibita, contra tenorem huius nostrae prohibitionis deferre praesumserint, illis poenis et sententiis, quas deferentes huiusmodi prohibita in Alexandriam vel ad Aegypti partes incurrunt, decernimus subiacere. Et nihilominus omnes et singulos, qui Sarracenis Granatae praestabunt, (dicti negotii prosequutione durante,) auxilium, consilium vel fauorem, aut prosequutionem dicti negotii directe vel indirecte, secrete vel publice impedire vel turbare forte praesumserint, excommunicationis sententiam incurrere volumus ipso facto. Nulli ergo nostrae inhibitionis, constitutionis et voluntatis, etc. Dat. Auenione V. kal. Mart. anno primo.

TITVLVS IX.
DE TORNEAMENTIS.
CAP. VN.

Constitutio Clementis, in quibusdam regnis torneamenta inhibens sub poenis excommunicationis et interdicti, hic reuocatur: et illi, qui huius occasione sententias incurrerant, absoluuntur.

Quia in futurorum euentibus sic humani fallitur incertitudo iudicii, vt, quod coniectura probabili exnunc interdum attenta consideratio vtile pollicetur, reperiri damnosum quandocumque contingat, nonnumquam, quod consulte statuitur, ex sanioris inspectione iudicii consultius reuocatur: sane, felicis recordationis Clemens papa V. praedecessor noster, attente considerans, generale passagium in concilio Viennensi pro terrae sanctae subsidio salubriter ordinatum, per torneamenta, et hastiludia, siue iuxtas non leuiter impediri, tum quia frequenter sic ipsum passagii negotium prosequutores 4) exinaniunt, quod ad eius exsequutionem efficiuntur impotentes, tum quia interdum quam plures a crucis adsumtione retrahunt, dum ab illis abstinere, (aliis ea exercentibus,) erubescunt, torneamenta ipsa et hastiludia, siue iuxtas in regnis Franciae, Angliae, et Alemanniae, et aliis nonnullis prouinciis, in quibus ea consueuere frequentius a exerceri, specialiter interdixit, in facientium ea, vel ad 5) id eis praestantium opem, consilium, vel consensum, et illorum etiam, in quorum locis vel districtibus fierent, non prohibentium hoc, cum possent, et illorum procedentes ad illa in domibus suis recipientium, vel commercium quomodolibet exercentium cum eisdem, in 6) personas excommunicationis, et in terras interdicti sententias promulgando, absolutione ab excommunicatione huiusmodi, praeterquam in mortis articulo, sedi apostolicae reseruata. Verum quoniam, (vt intelleximus,) per sententiam huiusmodi periculum animabus ingeritur, et pro eo maxime negotio dicti passagii derogatur; quia nonnulli militari cingulo abstinent, et quia vacare militiae metu praesertim ipsius sententiae non praesumunt, propter quod idoneos et voluntarios ad terrae praedictae subsidium in regnis eisdem contingit pauciores solito reperiri: nos, ad dilectorum filiorum, nobilis 7) viri, Philippi clarae memoriae, regentis Franciae, et Nauarrae regis, et aliorum de domo regia, nec non quam plurium magnatum et nobilium, tam in regno Franciae, quam aliunde, considerantium praemissa discrimina repetitae supplicationis instantiam, sententias excommunicationis et interdicti praefatas, praemissorum supplicationibus inclinati, et ducti considerationibus, ante dictis, et ex caussis etiam rationabilibus aliis, in fauorem saepe fati negotii, de fratrum nostrorum consilio reuocamus, eos, qui propter exercitium torneamentorum seu hastiludiorum ipsorum huiusmodi sententias incurrerunt, absoluentes ab illis, et cum eis, qui, sic ligati, vel in locis, propterea interdictis, diuina celebrarunt officia, super irregularitate, inde contracta, auctoritate apostolica dispensantes. Datum Lugduni XVI. kal Octobr. anno I.

4) *Prosequuturos*, ed. ant. L. et Pith.
5) *Ad*, desideratur ibid.
6) *In*, omittitur ibid.
7) *Ad dilectum filium nobis*, ed. ant. Lugd.

a *Vide gl. in l. tale pactum. §. fin. ff. de pactis. l. scire oportet. §. fin. ff. de exc. tut. gl. in verbo: praesidentes. reputata singul. Clem. 1. de rescr. et l. 1. C. de raptor. virg. et Bald. in c. vn. §. si quis rusticus. 2. Feud. de pace ten. Font.*

TITVLVS X.
DE CRIMINE FALSI.

CAP. VN.

Falsificantes monetam regis Franciæ, et aliorum locorum circumuicinorum, aliquo de quatuor modis, hic prolixe declaratis, ipso facto excommunicationem incurrunt: a qua absolui non possunt, nisi a papa, præterquam in mortis articulo. De falsificantibus sigillum ipsius regis Franciæ, habes cap. Ad audientiam. *eod. tit. in antiquis.*

Prodiens quasi ex adipe iniquitatis multorum sceleratorum funesta cupiditas, eos in perniciem præcipitare conatur, dum sequi miserabilem eius ingluuiem, satietatis nescientem moderamina, non verentur. Ipsi etenim, turpium lucrorum se fæcibus immergentes, ambitiosis nexibus inuoluuntur: Dei timorem damnabili cæcitate postponunt, et, quasi ambulantes in tenebris, non vitant excidia personarum. Nuper siquidem ad nostri apostolatus auditum multorum relatio fide digna perduxit, quod nonnulli, nullam habentes auctoritatem iuris, vel consuetudinem, seu priuilegium faciendi, monetam falsam ostendunt et fabricant in regno Franciæ, et locis circumuicinis.

Alii vero monetam falsam sub vero signo carissimi in Christo filii nostri, Caroli, regis Francorum et Nauarræ illustris, studiose deprauant, et ex hoc cadit a suo recto pondere. Quam plures etiam in locis circumuicinis, quibus de iure, aut consuetudine, seu priuilegio ius competit fabricandi monetam, signum proprium monetæ regiæ monetæ suæ, quam fabricant, imprimere seu insculpere moliuntur, eiusdem quantitatis et iucunditatis, litterarum figuræ, quam habet moneta regia, monetæ suæ, quam fabricant, quantum possunt, similius, speciem, et formam insculpunt, constituunt, et imponunt. Et quamuis moneta prædicta eorum, ad vsurpatam similitudinem perducta, deficiat a iusto pondere argenti, et solito in regia moneta, et more, et consuetudine obseruato: simplices tamen et populares personæ, non habentes inter monetas tantæ similitudinis peritiam discernendi, falluntur quotidie ea occasione in vsu monetarum, recipientes monetas falso adsimilatas, pro veris. Sunt et alii, qui scienter falsas monetas, extra regnum prædictum emunt, et post intra regnum ipsum eas portant, vendunt et expendunt. Nos igitur, attendentes, quod iidem falsarii et fabricatores monetarum talium et emtores prædicti per hoc se dignos maledictione constituunt, eos, qui, (vt præmittitur,) præmissa moliri, aut fabricare, aut emere, vel portare ad regnum prædictum scienter præsumserint, felicis record. Clementis papæ V. prædecessoris nostri, vestigiis inhærentes, excommunicationis sententia innodamus, absolutione prædictorum nobis et successoribus nostris, præterquam in mortis a articulo reseruata. Nulli, etc. nostræ innouationis infringere, etc. Datum Auenion. V. Nonas Iul. ann. VI. 8).

8) *Anno VII.* ed. ant. L. et Pith.

TITVLVS XI.
DE PRIVILEGIIS.

CAP. VN.

Priuilegia, si qua sint, quibus aliqui nobiles Campaniæ et Maritimæ dicebant se munitos circa banniterum receptationem, hæc constitutio propter caussas, hic insertas, reuocat et annullat.

Ad nostri apostolatus peruenit auditum, quod nonnulli nobiles et communitates, intra nostras Campaniæ, Maritimæque prouincias constituti, adserentes, per priuilegia sedis apostolicæ sibi fore concessum, quod de prouinciis ipsis per rectorem eorum, qui est pro tempore, vel officiales curiæ rectoris eiusdem banniti, in terris, ciuitatibus, castris, et locis eorum morari libere possint, nec in illis, idem rector bannitos ipsos capere valeat, eosdem bannitos in dictis terris, ciuitatibus, castris, et locis non absque derogatione sedis apostolicæ manifesta recipiunt et receptant. Nos igitur, qui beneuoli more patris in prouinciarum ipsarum tranquillitatis et pacis commodis delectamur, super hoc, (prout ad nostrum spectat officium,) pro communi bono prouinciarum ipsarum de congruo volentes remedio prouidere, priuilegia supra dicta, cuiuscumque tenoris exsistant, maxime cum ipsorum prætextu maleficia remaneant in eisdem prouinciis impunita, pandatur ausus excessibus, cultus lædatur iustitiæ, dictique rectoris multipliciter impediatur officium, ac prouinciarum ipsarum status, pacis fœdere violato, non absque grandi reipublicæ detrimento subuerti posset scandalis, scissuris, extunc 9) auctoritate apostolica ex certa scientia reuocamus, annullamus, et etiam irritamus, ac nullam habere decernimus roboris firmitatem. Nulli, etc. nostræ reuocationis et annullationis, cassationis, irritationis et constitutionis infringere. Data Auen. VII. Idus Aug. anno VI.

9) *Exnunc*, ed. ant. L. et Pith.

a *In mortis articulo nulla est casuum reseruatio: atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusuis peccatis et censuris absoluere possunt. Ita conc. Trid. sess. 14. c. 7. de casuum reseruatione.*

TITVLVS XII.
DE POENIS.

CAP. VN.

Narratis facinoribus hominum Marchiæ, qui suos rectores et officiales occidere soliti erant, post enumerationem XVII. modorum offensæ, totidem pœnas exprimit, quas incurrent, qui de cetero talia præsument: et propter patrum iniquitatem filios a quibuscumque honoribus et beneficiis, tamquam indignos, repellit. Concord. cap. Ad aures. *et cap.* In quibusdam. *eod. tit. in antiqu. et cap.* Felicis. *eod. tit. libr. 6. iuncta Clem.* Si quis suadente diabolo. *etiam in eod. tit.*

Dierum b crescente malitia, videmus, mundum in deteriora iugiter prolabi, sic hominum mentes adsueta deprauante nequitia, malis passim cumulum superaddi, vt et boni, qui alias odirent virtutis amore delinquere, interdum cum peruersis admitti, concurrere cum illis in illicitis habeant, et in apertam malitiam prosilire. Est enim compescenda malorum audacia, vt saltem pœnæ formidine retrahantur a noxiis, sicque boni, sectando virtutem meliores effecti, non cogantur cum illis perire. Sane, vulgaris famæ notorium publicat, et longe lateque ipsa iniuriosa transgressus euidentia manifestat, quod nonnulli de Marchia Anconitana, prouincia, nobis et Romanæ ecclesiæ subiecta, nedum olim temporibus diuersorum prædecessorum nostrorum, Romanorum pontificum, gressus fidelitatis egressi, declinauerunt ad infidelitatis reprobæ deuium, sed in diebus, non longe præteritis, contra nos, et ecclesiam eamdem, et dilectum filium Amelium, præpositum Bellimontis, capellanum nostrum, prouinciæ memoratæ rectorem, ceruicem rebellionis erigere præsumserunt, et in quosdam officiales et familiares suos crudeliter sæuientes, post graues illatas iniurias, et probrosas contumelias, irrogatas eisdem, et post bona ipsorum, violenta prædatione subtracta, eos cruentæ mortis suppliciis in ore gladii tradiderunt. Inter quos pars dicitur fuisse non modica, cui mens sanior inerat, et tantæ temeritatis excessus non leuiter displicebat: sed habuerunt, vel inuiti furori confusæ multitudinis cedere, dum illius nequiuerunt conatibus obuiare. Nos igitur, vt mali, pœnarum impositionibus grauium territi, vereantur in antea in consimilis erroris inuium relabi, ac boni, persistentes in sua fidelitate constanter, non habeant propter illorum claudicare perfidiam, remediis, quibus possumus, præcauere volentes, et animarum suarum saluti, dictæque prouinciæ pacifico statui paternis adfectibus prospicere cupientes, de fratrum nostrorum consilio hac in perpetuum valitura constitutione sancimus, vt, quicumque de prouincia ipsa, vel aliunde in ea prouincia moram trahens, clericus vel laicus, famæ suæ prodigus, (ipsius ecclesiæ calcata reuerentia,) in hoc sceleris genus irrepserit, quod rectorem seu rectores, qui pro tempore regimini dictæ prouinciæ in spiritualibus et temporalibus auctoritate apostolica præfuerint, vel ipsorum aliquem, aut eorum, vel alicuius ipsorum vicarium, aut iudicem, vel iudices, vel ipsius prouinciæ thesaurarium, aut locum tenentem eiusdem, (quod absit,) occiderit, aut ad offendendum illum vel illos insequutus exstiterit, ceperit, captiuauerit, detinuerit, percusserit, aut etiam vulnerauerit, aut ipsorum aliquid, vel alias in locum, vbi moram traxerint, insultum fecerit, aut ipsum, vel ipsos obsederit, siue de suo regimine vel officio forsan expulerit, vel fugauerit, vel socius fuerit facientis, aut illum vel illos bonis aliquibus spoliauerit, vel prouinciæ, supra dictæ, alicuius ciuitatis, castri vel loci de prouincia ipsa populum, communitatem vel vniuersitatem, aut aliquos ex eis, vel quosuis alios de prouincia ipsa directe vel indirecte, contra nos et præfatam ecclesiam, seu rectores, officiales et locum tenentes prædictos, vel ipsorum aliquem ad seditionem quomodolibet excitabit, ac rebellionem seu conspirationem per se, vel per alium, seu alios facere, vel procurare præsumserit, vel ad ea, siue ipsorum aliquod dederit auxilium, consilium, vel fauorem, directe vel indirecte, publice vel occulte, cuiuscumque conditionis, ordinis, dignitatis aut status ecclesiastici vel mundani fuerit, etiamsi patriarchali vel archiepiscopali, seu episcopali, vel superiori præfulgeat dignitate, perpetuo sit infamis, vt nec ad testimonium vel alios actus legitimos admittatur. Sit intestabilis, vt nec testandi liberam habeat factionem, vel ad alicuius bona ex testamento, vel ab intestato vocetur. Nullus ei super quocumque negotio respondere, sed ipse aliis respondere teneatur. Nec quæuis caussæ ad audientiam perferantur illius. Nec valeant eius sententiæ vel processus. Nullus ei in quacumque caussa vel negotio patrocinium præstare præsumat. Nec ipse ad patrocinandum aliis admittatur. Instrumenta, confecta per eum, si forte officium tabellionatus exerceat, nullam habeant firmitatem, sed potius cum auctore damnato damnentur. Dignitatibus, officiis, et beneficiis ecclesiasticis, vel mundanis,

b *Hic potes videre tractatum D. Boerii, de seditiosis ciuibus. Et ego addo, quod isti, hic expressi, quia rebellauerunt contra istum vicerectorem, positum a papa, contra quem committitur crimen læsæ maiestatis. c. in primis. in fin. C. 2. qu. 1. inciderunt in illud crimen. Bart. in l. hostes. ff. de capt. et postl. reu. Cynus in l. si non conuitii. qu. 4. C. de iniur. neque isti quia facta fuerunt omnia in contemtum papæ, possunt iniuriam remittere. arg. not. ibi per Cynum. Font.*

qua

quæ obtinet, quæcumque sint, et quocumque nomine censeantur, sit eo ipso priuatus, ac inhabilis, et indignus ad ea, et quælibet alia in posterum obtinenda. Filii eius ad nullos honores ecclesiasticos, vel mundanos, ad nullas dignitates, vel beneficia ecclesiastica, aut officia publica, quomodolibet admittantur. Libertatibus et etiam immunitatibus realibus et personalibus, priuilegiis et indulgentiis quibuscumque, sub quacumque forma verborum ab apostolica sede concessis, extunc penitus careant. Vasalli et homines a iuramento fidelitatis, et alia quauis obligatione, quibus tenentur eidem, sint penitus absoluti. Feuda quoque iura, honores, ac officia, et alia quæcumque bona immobilia, quæ in dicta prouincia Marchiæ, et alibi, vbicumque a prædicta Romana obtinent ecclesia, sint eo ipso penitus confiscata. Aliis vero feudis, iuribus, honoribus, officiis, et bonis immobilibus, quæ a quibuscumque aliis tenent ecclesiis, sint eo ipso priuati, quæ sic ad easdem ecclesias libere reuertantur, quod de illis earum rectores pro sua voluntate disponant: mobilia vero bona ipsius concedimus fidelibus occupanda, illud nihilominus adiicientes nostræ huiusmodi sanctioni, vt sic delinquens excommunicationis sententiæ, vniuersitas vero, seu communitas, quæ deliquerit in prædictis, eiusque territorium et districtus, interdicto ecclesiastico subiaceant ipso facto. A qua quidem excommunicationis sententia nullus ab alio, quam a Romano pontifice possit absolutionis beneficium obtinere, nisi dumtaxat in mortis articulo *a* constitutus. Per hoc autem non adimimus sæcularibus potestatibus facultatem vtendi legibus contra talem, quas aduersus sic delinquentem catholici principes ediderunt. Dignum etenim est, vt, quos timor Dei a malo non reuocat, pœnarum moles, in eos exaggerata, compescat. Nulli, etc. nostræ functionis, et sanctionis insuper, etc. Datum Auenion. VIII. kal. Septembr. anno III.

TITVLVS XIII.
DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS, SVSPENSIONIS ET INTERDICTI.

CAP. VN.

Taxatio gratiarum sedis apostolicæ impetratarum, tam cum clausulis consuetis, quam non consuetis, hic continetur. Et, quot litteras, quotque dictiones linea complecti debeat, declaratur: ad paupertatem respectus habetur. Contra transgressores pœna suspensionis ab officio vsque ad sex menses, et quandoque priuationis imponitur, et vltra illam abbreuiatoribus sententiam excommunicationis papa comminatur.

Cum ad sacrosanctæ Rom. eccl. sinum, velut ad matris vbera, referta dulcedine, ac ad Romani pont. Christi vicarii successorisque Petri, clementiam, tamquam ad patris plenam prouidentia pietatem, orbis terrarum, et qui habitant in eo, gratiarum spe *b* adsidue confluant vniuersi; indignum credimus nostris fore temporibus, vt, quibus nos et ecclesia ipsa exuberamus in gratiis, deficiamus in donis: ne murmurandi inde præstetur occasio, vnde gratitudine necessitas aderat collaudandi, neue scriptura reddat onustum, quod liberalitas fecerat gratiosum. Qua de re circa litterarum nostrarum scripturas, registri quoque nostri, nec non abbreuiatorum Rom. curiæ notas, illam in taxando volumus moderationem apponi, qua personæ, quibus gratiæ huiusmodi conceduntur, se gratias ipsas ab apostolica sede liberaliter sentiant consequutas: ac litterarum ipsarum scriptoribus, registri etiam nostri, notarumque abbreuiatoribus ante dictis, qui interdum in eis etiam multo labore desudant, de suo labore congrue satisfiat. Ad tollendos igitur excessus, difficultates, circuitus et anfractus, qui possent ex variis litterarum apostolicarum taxationibus prouenire, sancimus, vt modus subscriptus in huiusmodi taxationibus obseruetur, videlicet quod littera gratiæ cum clausulis consuetis super canonicatu, et præbenda, et alio beneficio ecclesiastico, cum cura vel sine cura, vacante, vel vacaturo, etiamsi dignitas, officium, vel personatus existat, decem Turonen. grossis et non vltra taxetur; exsequutio vero eiusdem XII. Turonensibus et non vltra taxetur: et idem in similibus litteris beneficialibus gratiosis, puta super prioratu aliquo, administratione et huiusmodi, ac exsequutoriis earumdem seruari debebit. Si vero eisdem litteris gratiæ, et exsequutoriis earumdem, (vt supra,) aliquæ clausulæ, non communes, vel insolitæ apponantur: circa taxationem clausularum huiusmodi congrue poterit sic distingui, videlicet quod non habeatur consideratio in eisdem maioris vel minoris gratiæ eius, quod conceditur, nec quod ipsius sint maiores vel pauciores fructus, reditus et prouentus, et ex hoc plus minusue taxetur, sed habeatur in taxando illa consideratio ad laborem, vt scilicet longior scriptura magis, et minus breuior æstimetur, hoc tamen circa huiusmodi clausulas apponendas addito moderamine in taxando, vt, si scriptura clausulæ appositæ non faciat lineam, ne ipsa clausula litteræ taxationem augmentet. Si vero per se, vel saltem aliis addita clausulis faciat lineam; in quarta parte Turonen. grossi taxetur: et sic pro qualibet linea huiusmodi additæ clausulæ in taxando quarta pars gross. Turon. addatur. Et si quid superfuerit, et minus linea: illud superfluum nec taxationem immutet. Lineam autem, quæ centum et quinquaginta litteras, seu XXV. continet dictiones, intelligi volumus in hoc casu. Et vt taxatio huiusmodi, (dum exempla ponuntur,) quodammodo procedat: inserta illa clausula: *Verum ne sub eo prætextu*, etc. quæ quatuor continet lineas, vno Turon. grosso taxetur. Illa etiam clausula: *Præbendam vero ac dignitatem, quæ cum acceptatione reseruat*: quæ quatuor et paullo plus continet lineas, vno Turon. grosso taxetur: et in similibus clausulis additis, secundum linearum numerum idem fiat. Eamdem taxationem cum moderamine, ante dicto, quoad præfatas litteras in registro nostro seruari volumus, cum fuerint registrandæ. Eamdem etiam taxationem, quoad præfatarum litterarum notas, scilicet gratiæ cum ante dicto numero abbreuiatores obseruent. De exsequutoriis vero huiusmodi gratiarum abbreuiatores ipsi, etiamsi clausulæ non communes vel insolitæ apponantur, eisdem, duos tantum recipiant Turonens. Hoc licet sic in taxatione prædictarum litterarum obseruari velimus: in forma tamen pauperum deferri volumus paupertati, et nostram taxationem in illa, videlicet octo Turon. groff. inuiolabiliter obseruari. Nam beatum fore virum, qui super pauperem et egenum intelligit, verbis propheticis *c* edocemur. Circa taxationem autem litterarum, quæ per audientiam transeunt, nihil ad præsens aliud duximus ordinandum, sed rationabilis modus obseruetur in illis, qui solitus est hactenus obseruari, maxime secundum taxationem litterarum ipsarum, quæ in libro prouinciali inuenitur esse conscripta. In quarum taxationibus litterarum ex caussis rationabilibus sustinemus, vt Turonens. groff. quamdiu scilicet Romana curia exstiterit citra montes, Romanino succedat. Ceterum vbicumque de Turon. groff. in taxationibus prælibatis fit mentio: intelligi volumus, quamdiu curia fuerit citra montes. Si vero vltra montes, Romæ scilicet, vel in aliis locis, vel Italiæ partibus curia ipsa constiterit: in taxationibus ante dictis Romaninus pro Turonen. ponatur. Ad hæc prædictæ nostræ adiicimus sanctioni, vt, si forsan, (quod quandoque contingit,) eueniat, videlicet quod ex culpa, negligentia, vel defectu scriptoris, vel ex ignorantia, cæcitate, aut torpore desidiæ, vel ex occupatione, distractione, aut alia quauis occasione abbreuiatoris, qui notam, ex qua littera grossa procedit, inepte formauerat, eadem grossa litteris gratis fuerit rescribenda, hoc ipsi scriptori, vel illi, cuius littera huiusmodi fuerit rescribenda, non noceat, sed abbreuiatori debeat imputari, in tantum, vt eidem scriptori abbreuiator ipse satisfaciat integre, iuxta taxationem eiusdem grossæ litteræ rescribendæ. Ceterum vt prædicta, quæ a nobis pro vtilitate publica sunt instituta salubriter, eo diligentiores sui obseruatores inueniant, quo transgressores ipsorum maiori nouerint se pœna percelli: statuimus, vt præfati omnes et singuli, tam litterarum nostrarum, quam registri nostri scriptores, quam abbreuiatores notarum ipsarum, (quibus etiam abbreuiatoribus specialiter vltra infra scriptas pœnas, quatenus prædictas taxationes obseruent, sub excommunicationis pœna mandamus,) qui contra præmissa fecerint, plus scilicet præfatas nostras beneficiales litteras, vel notas ipsarum, vel earumdem in dicto registro scripturas taxando, exigendo vel recipiendo pro ipsis, quam superius sit taxatum, vsque ad semestre tempus officio, in quo sic deliquerint, sint eo ipso suspensi. Et si secundo deliquerint in eodem: ipso facto eodem officio, (quod, quantum in ipsis fuerat, maculare conati sunt,) perpetuo se priuatos agnoscant. Nulli ergo liceat, etc. Datum Auen. IV. Idus Decembr. pontificatus nostri anno I.

TITVLVS XIV.
DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

CAP. I.

(Ann. 1321. Auenioni.)

Cum fratres Minores indumentis vilibus secundum eorum regulam debeant indui: de qua vilitate sit intelligendum, hoc relinquit iudicio superiorum, præcipiens sub pœna excommunicationis illis obediri, et reprehendens fratres, qui pro arbitrio suo habitus curtos, strictos, et nouitatis plenos portabant, qui transgressores regulæ non dicentur, si in hoc superioribus obsequuntur. Superiores etiam arbitrari poterunt, an habenda sint granaria et cellaria pro necessariis ad victum colligendis. Tandem fratres ipsos hortatur ad obedientiam, quam dicit paupertati et castitati esse præferendam. H. d. et est valde notabilis. Concord. c. *Exiit, qui seminat.* eod. tit. libr. 6. et Clem. *Exiui de paradiso.* eod. tit.

Quorumdam exigit cæcæ scrupulositatis ambiguum, ac ipsorum quodammodo indocta scientia, (ne dixerimus, quod irreligiosa horum sit vana, et in hoc superstitiosa religio,) vt, dum suis mauult temere sub conscientiæ velamento conceptibus, quam prælatorum ordinis sui cum obedientiæ merito prouide inhærere sententiis, nos post prædecessorum nostrorum, et præsertim felicis recordationis

a *Quia in mortis articulo nulla est casuum reseruatio. vide conc. Trid. sess. 14. c. 7. de casuum reseruatione.* b *Vide Innoc. VIII. in regul. 66. vbi dicit, quod camera apost. est mater pecuniarum. Vide eumdem in regul. 46.*

c *Psalm. 40.*

Nicolai

Nicolai IV. ac piæ memoriæ Clementis V. Romanorum pontificum, super intellectu et obseruantia regulæ ordinis fratrum Minorum, declarationes salubriter editas, solidas quidem et claras, et lucidas multaque maturitate digestas, nostras, Domino fauente, indubias ipsorum prædecessorum declarationibus declarationes adiungamus; sicque dies [a] diei eructet verbum, et nox nocti scientiam manifestet: ne perperam paucorum dicti ordinis fratrum, (quod absit,) inscitia, recta ipsarum declarationum verba conuertens in deuium, illaque suis eis profecto contraria accommodans sensibus, ingrata Deo, superioribus contumax, præfato ordini detrahens, odiosa confratribus, vnionem scindens, si valeat, reddatur, ac graue in populo scandalum adlatura. Quin potius, (vt nostra vehementer flagitat intentio,) ante dictis profugatis incommodis, hæc sancta Minorum fratrum religio, ad quam iam dudum, (cum minor nos gradus haberet,) dilectionis et deuotionis feruor incanduit, nunc vero post susceptum a nobis apostolicæ seruitutis iugum, ad illius religionis gubernationem, protectionem, defensionemque interius exteriusque propitiam pastoralis curæ sollicitudo nos angit, paternæ cogit prouidentiæ debitum, ac internæ caritatis zelus accendit, quieta pace gaudeat, sancto proficiat otio, in numero ac merito, quam plurimum augeatur, blandeque in redeuntium filiorum suæ scilicet professionis ruat oscula, mactet vitulum, eorumque liberis, et sedula corruat in amplexus. Profecto, cum ipsius religionis odor trahat, caritas attrahat, scientia lucidet, oratio mereatur, quæ in conualle lacrimarum, huius scilicet mundi miseria, vel cordis contritione et humiliatione purissima adscensiones in corde suo disposuit, vt non solum in virtutem de virtute proficiat, sed in eisdem virtutibus permanens, quasi quibusdam harum ad perfectionem tendentibus gradibus, de die in diem facta se melior adscendat in altius, terrena despiciat, ac cœlestia complectatur: sicque tandem diuino numine collocata in patria, tanto Deum secundum huius sanctæ adscensionis gradus cognoscat apertius, quanto nunc in huius peregrinationis angustiis illos conscenderit altiores. Nam secundum Dauid, prophetam eximium, dum sanctam ecclesiam Deus suscipiet, in eius gradibus dignoscetur. Quapropter tantis incommodis, tantisque eiusdem ordinis excitati periculis, ac ad illa salubribus et opportunis per eiusdem sedis prouidentiam circumspectam adhibendis submouenda remediis, nostræ sollicitudinis studium conuertentes ad Dei laudem, beati Francisci præconium, eiusque præfati ordinis pacem, consolationemque fidelium, nec non minus cautis, minusque habentibus inobediendi vel euagandi occasionis subducendam materiam, ad trepidandum, vbi timor non aderat, scrupulosam caliginem detergendam, eosque suauiter deducendos, vt filios ad ipsius religionis gremium velut matris, diligenti super his perscrutatione et matura deliberatione præhabitis, de fratrum nostrorum consilio, infra scriptas declarationes, commissiones, ordinationes, et præcepta, quæ inferius inferuntur, duximus adiungenda. In primis cum dicatur in regula, quod illi, qui promiserunt obedientiam, habeant vnam tunicam cum caputio, et aliam sine caputio, qui habere voluerint, item, quod fratres omnes vestimentis vilibus induantur, et super prædictorum verborum sensu a præfatis prædecessoribus nostris, Nicolao et Clemente, declarationes, (vt præmittitur,) limpidæ emanarunt; dictusque Clemens huius vilitatis iudicium ministris, custodibus, seu Gardianis, ordinis prædicti duxerit committendum, eorum super hoc conscientias onerando: nec ab hoc in quibusdam ex fratribus ante dicti ordinis, volentibus plus sapere, quam oportet sapere, nouarum adinuentiones ambiguitatum cessauere quam plurimæ, vel non omnino non vetustarum explicatio quæstionum, tam videlicet super longitudine et latitudine, quam grossitie et subtilitate, forma et figura vestimentorum ipsorum. Quin immo adeo huiusmodi adinuentiones et quæstiones propria excreuere licentia, vt ex eisdem fratribus aliqui habitus propterea curtos, strictos, inusitatos et squalidos, nouitate plenos, ac dissidii non ignaros, cum a communitate ordinis discreparent, adsumerent, nec eos ad ministrorum, custodum, Gardianorum eorumdem mandatum requisiti deponerent, nec alios, prout eiusdem ordinis communitas deferebat habitus, iuxta eorumdem ministrorum, custodum, et Gardianorum arbitrium ducerent resumendos, dicentes, in hoc eorumdem prælatorum suorum non parendum fore arbitrio: cum et suum sic despectum regularem et cruciformem adsererent, ceterorum vero superfluum habitum irregularemque censerent, nec huic eorum opinioni præfati Clementis declarationem sæpius repetitam obesse. Nam licet ministris, custodibus et gardianis præfatis vestium vilitatis detur in illa iudicium; tamen inibi consequenter adiungitur: *ita tamen, quod vilitatem in vestibus seruent:* præsertim cum et in declaratione prædicti Nicolai dicatur, quod semper in eisdem fratribus et eorum actibus paupertas sancta reluceat, prout ipsis ex eorum regula inuenitur indicta, ac constitutionibus eiusdem ordinis generalibus caueatur, (vt adserunt,) quod in omnibus, quæ ad habitum fratrum spectant, reluceant semper asperitas, vilitas et paupertas. Vnde cum nec paupertatis, vel vilitatis oblatæ per ministros, custodes, et gardianos vestes exsisterent; nec ipsorum superiorum ordinis sui in deponendo vestes, quas gererent, nec in readsumendo, quas darent, sequi iudicium vllatenus tenebantur [b], generali ministro et ceteris fratribus, qui pro communitate eiusdem ordinis aderant suis rationibus, (quas breuitatis caussa omittimus,) contrarium adserentibus ex aduerso: prout hæc et alia hinc inde coram nobis et eisdem fratribus nostris scripto lecta, verboque fuere proposita, ac etiam coram aliquibus ex fratribus nostris prædictis, super hoc deputatis a nobis, præsertim per aliquos ex fratribus dicti ordinis, qui in prædictis communitatibus aduersabantur eisdem, fuerunt pluries repetita. Quocirca nos, seriosius rationibus prædictis auditis et aliis, illisque plenius intellectis, volentes perpetuum præfato finem dare negotio de prædictorum fratrum nostrorum consilio declaramus et dicimus, quod, cum, (sicut prætangitur,) dicatur in regula, quod fratres omnes vestimentis vilibus induantur, et cum vilitatem huiusmodi vestium, tam habitus, quam interiorum tunicarum, illam præfatus Clemens intelligi debere decreuerit, quæ secundum consuetudinem vel conditionem patriæ debeat, quantum ad colorem panni et pretium, vilitas merito reputari, atque consequenter huius vilitatis iudicium ministris, custodibus, seu gardianis prædictis, (ipsorum super hoc conscientias onerando [c],) duxerit committendum, prout in eiusdem Clementis litteris, super hoc confectis, plenius continetur, in eorumdem ministrorum, custodum, seu gardianorum eodem modo iudicio est relictum. Nosque nihilominus præfatorum ministrorum, custodum et gardianorum iudicio præsentium auctoritate committimus, determinare videlicet, arbitrari atque præcipere, cuius longitudinis et latitudinis, grossitiei et subtilitatis, formæ siue figuræ, atque similium accidentium esse debeant tam habitus ipsorumque caputia, quam interiores tunicæ, quibus fratres omnes Minores dicti ordinis induuntur, ac insuper cuius quantæque vilitatis indui eos ipsis vestimentis oporteat, et an in vestimentis huiusmodi secundum regulam et declarationes eorumdem prædecessorum nostrorum, et præfatas ordinis constitutiones, reluceat asperitas, vilitas et paupertas: vtrumne, quantum ad colorem, vilitatem, paupertatem quoque, ac cetera [d] accidentia supra dicta fratres vestimentis induantur, vt debent. Super quibus eorumdem ministrorum, custodum et gardianorum conscientias oneramus, statuentes et districte præcipiendo mandantes, quod in prædictis et his similibus eorum arbitrium, determinationem siue iudicium, generalis quidem in totius ordinis, prouincialium vero in prouinciarum ministrorum ac custodum, et gardianorum administrationibus, custodiis ac gardianiis, siue consimilibus ordinis memorati commissis eisdem fratres omnes et singuli sequi omnimode, illisque parere per omnia teneantur. Ac insuper quod illorum sequendo arbitrium, determinationem siue iudicium, illisque parendo, nec sint, nec dici possint vel debeant, nec ipsi se ipsos autument suæ regulæ vel constitutionum sui ordinis transgressores, maxime cum nec expresse vel determinate in prædicta fratrum Minorum dicatur regula vel declarationibus ante dictis, quantæ longitudinis, quantæ latitudinis, quantæ grossitiei vel subtilitatis, qualis formæ, qualisue figuræ huiusmodi debeant esse vestes, sicut nec qualis quantæque vilitatis eas esse oporteat, exprimitur in eadem: sicque quodammodo, eadem vrgente necessitate, æquitate non impari, vero sensu, veroque id regulæ suadentibus intellectu, eiusdem Clementis inhærentes vestigiis, præfatorum ministrorum, custodum, et gardianorum in prædictis, horumque similibus fore iudicium, declarare compellimur, illaque eis, (vt prædicitur,) committere inuitamur. Non enim particularium omnium certa potest dari scientia, neque eorum, (cum infinita sint,) contingit fieri disciplinam, non ars, non regula circumstantias singulas, accidentiaque cuncta complectitur. Habent in illis minores maioribus obsequi, illisque intendere, non in certis solum, verum etiam in dubiis: et in certis præsunt artibus, quibus obediant, præsunt regulis singulis, quibus obtemperent disciplinis, vt illarum finis egregius debitis obsequentium ministeriis subsequatur. Sic iudicans cuncta rimatur et discutit, leges casibus applicat, canonum decreta secernit. Sic morbis aggrauatus medicum, sic virtus, constans in medio, sapientem prudentemque deposcit: ne, si quisque regatur, vt appetit, confestim corruat, vt non quærit, neque taliter conuiuentibus non ordo, sed horror inhabitet, adsit, (quod absit,) discordia, religans religio relegetur. Sententiæ namque variantur, vt capita, et crescit in stolidis opinionibus phantasia. Eodem modo, eisdemque quodammodo rationibus inuitati, cum præfatorum ministrorum, vel custodum sub certa forma, simul scilicet et separatim in suis administrationibus et custodiis, cum [e] gardiani et duorum de conuentu loci discretorum sacerdotum et antiquorum in ordine fratrum consilio et adsensu, præfatus Clemens iudicio duxerit relinquendum, an sit multum credibile ex iam expertis, quod fratres ipsi absque granariis et cellariis non possint vitæ

a *Psalm.* 18.

b *Vide l. si vero. §. de viro. in 7: fallentia. ff. sol. mat. et l. 2. C. de noxal. act. Bart. in l. omnes. 6. qu. principali. ff. de iust. et iur. Panorm. c. solitæ 1. coll. de maioritate et obed. Font.* c *Vide hic, quæ ego notaui in c. statutum. in §. adsessorem. super gl. relinquat. de rescr. l. 6. Font.* d *Nota hic expressum, quod, cui competit cognoscere de principali, competit etiam cognoscere de iis, quæ consequenter accedunt. Vide gloss. fin. infr. eod. in extrauag. ad conditorem. Font.* e *Vide Bart. in l. 1. §. si plures ff. de instit. Ioann. Andr. et post eum Alber. in re. nullus ex consil. de reg. iur. libr. 6. Et de materia huius text. est gl. posita in Clem. exiui. §. rursus.*

necessa-

necessaria inuenire, quo casu granaria et cellaria, congregationes et conseruationes huiusmodi eis ipse concessit, prout in prædictis eiusdem Clementis litteris plenius continetur, nos de prædictorum fratrum nostrorum consilio eorumdem ministrorum et custodum sub eadem forma iudicio præsentium auctoritate committimus, determinare videlicet, arbitrari atque præcipere eo casu, qualiter, vbi, et quando, et quoties granum, panem et vinum pro vitæ fratrum necessariis, fratres ipsi quærere debeant, conseruare siue reponere, etiamsi reponenda sint in prædictis granariis et cellariis conseruanda, statuentes et districte præcipiendo mandantes, quod in prædictis et his similibus eorumdem arbitrium, determinationem siue iudicium generalis quidem in totius, prouincialium vero in prouinciarum, ministrorum ac custodum simul et separatim administrationibus et custodiis ordinis memorati, commissis eisdem, cum gardiani tamen, (vt supra prædicitur,) et duorum de conuentu loci discretorum sacerdotum et antiquorum in ordine fratrum consilio et adsensu, fratres omnes et singuli obsequi omnimode, illisque parere per omnia teneantur, ac insuper quod illorum sequendo arbitrium, determinationem siue iudicium, illisque parendo, nec dici possint vel debeant, neque ipsi se ipsos autument suæ regulæ vel constitutionum sui ordinis transgressores. Ideoque omnes et singulos fratres ante dicti ordinis Minorum, qui strictos, curtos et difformes habitus ab ipsius generalis ministri, et aliorum de dicta communitate habitu coram nobis et fratribus nostris, et aliis in Romana curia detulerunt, vel deferunt, monemus et hortamur in Domino, eis nihilominus in virtute sanctæ obedientiæ et sub excommunicationis pœna per apostolica scripta mandantes, quatenus ad mandatum ipsius generalis deponant, quos deferunt habitus, et aliis iuxta eiusdem generalis arbitrium, determinationem siue iudicium, (vt supra prædicitur,) induantur, ipsique generali in omnibus istis et aliis, et per omnia secundum beati Francisci regulam et prædictas prædecessorum nostrorum declarationes, concessiones, et commissiones, in ipsis declarationibus comprehensas, et nostras, contentas in præsentibus, humiliter obediant, pareant et intendant, non obstantibus quibuscumque priuilegiis, indulgentiis, litteris, libertatibus, immunitatibus, vel exemtionibus, eis, vel alicui ipsorum a præfato Clemente concessis, vel appellationibus, ab eis vel ipsorum aliquo ad sedem apost. interiectis, quæ, (in quantum possent derogare præsentibus,) viribus vacuamus. Religio namque perimitur, si a meritoria subditi obedientia subtrahantur. Magna quidem paupertas, sed maior integritas: bonum est obedientia maximum, si custodiatur illæsa. Nam prima rebus, secunda carni, tertia vero menti dominatur et animo, quos velut effrenes et liberos ditioni alterius, humilis iugo propriæ voluntatis adstringit. Ad hanc itaque fratres prædicti non inuiti, sed sponte redeant; hanc velint et appetant; hanc magnis desideriis concupiscant, illudque votis Canticorum *a* ingeminent: *osculetur me osculo oris sui*, caritatis vtique et dilectionis, religionis huius obedientia sancta purificans. Nam meliora sunt vbera tua, præceptorum siquidem et consiliorum quædam nutrientia pocula, vino, vnguentis optimis, scilicet bonæ famæ fragrantia suauitatis odorem. Nec formident hi ad obedientiam ordinis Deo auctore, dum redeunt. Nam prælatos suos, (vt firmiter speramus, eisque iniungimus,) sibi benignos et mites inuenient, ceteros dulces atque palpabiles, cum sint et esse debeant omnes et singuli fratres in Christo, et clamitent: quis mihi det te fratrem meum, communi scilicet patre beato Francisco congenitum, sugentem vbera matris meæ, religionis vtique et professionis eius velut matris contemplationis et electionis suauia et dulcia pocula, vt inueniam te foris ab eiusdem obseruantiis quodammodo disparem, et deosculer blande, videlicet intra caritatis viscera te complexus: et iam me, immo et te nemo despiciat, profecto, quos foris positos multi, ac si diuisos et desides, fortasse despexerant, intus, puta intra dilectionis internæ præcordia et conformis obseruantiæ claustra repositos, iam nemo despiciat, sed suscipientes eosdem dulcedine quisque digne laudibus efferet, et susceptos. Nulli ergo, etc.

CAP. II.

Præmisso, qualiter glossantes decretalem: Exiit qui seminat. *eod. tit. libr. 6. excommunicationem ipso facto, non obstantibus quibuscumque priuilegiis, incurrunt, illam excommunicationem vsque ad sedis apostol. beneplacitum suspendit: et per istam suspensionem contra fratres Minores obloquendi non intendit tribuere occasionem.*

Quia nonnumquam, quod coniectura profuturum credidit, subsequens experientia nociuum ostendit: non debet reprehensibile iudicari, si canonum conditor canones, a se vel suis prædecessoribus editos, vel aliqua, in eisdem contenta canonibus, reuocare, modificare vel suspendere studeat *b*, si eos obesse potius viderit, quam prodesse. Sane, dudum felicis record. Nicolaus papa quartus, prædecessor noster, quandam constitutionem declaratiuam, quæ incipit: *Exiit.* super regula dilectorum filiorum, fratrum ordinis Minorum, quam beatus Franciscus, almus confessor, instituit, promulgauit, sub certis pœnis arctius interdicens, ne concordantiæ, contrarietates, seu aduersæ vel diuersæ opiniones ab ipsius constitutionis lectoribus seu expositoribus aliquatenus inducantur, nec super constitutione glossæ fiant ab aliquibus, nisi forsan, per quas verbum, vel sensus ipsius, vel ipsa constitutio quasi grammaticaliter et ad litteram exponatur, nec intellectus ipsius per legentem distorqueatur ad aliud, quam constitutionis eiusdem littera ipsa sonat: glossantes autem in scriptis constitutionem eamdem aliter, quam sup. erius est expressum, facientes quoque commenta, scripturas seu libros, et ex certa scientia et deliberatione determinantes in scholis, seu prædicantes contra contenta in constitutione prædicta, vel aliqua seu aliquod prædictorum, (non obstantibus aliquibus priuilegiis seu indulgentiis aut litteris apostolicis, quibuscumque personis, dignitatibus, ordinibus, aut locis religiosis vel sæcularibus generaliter vel singulariter sub quacumque forma vel expressione verborum concessis, quæ noluit aliquibus in prædictis quomodolibet suffragari.) ipso facto excommunicationis sententententiæ voluit subiacere. Nos autem, attendentes, quod argumentis frequenter et collationibus latens veritas aperitur *c*, quodque sub eadem littera sæpe latet multiplex intellectus, nec non esse difficile, volentibus constitutionem prædictam perfecte legere ac intelligere, pœnas, adiectas in constitutione huiusmodi, deuitare, viam veritatis aperire volentes, et periculis, quæ ex prædictis possent litteratæ personæ præcipue scholasticæ incurrere, salubriter obuiare, præsertim cum de nouo suborta sint aliqua dubia, circa quæ posset periclitari veritas, et erroribus via pandi, nisi liceret conferre super contentis in constitutione huiusmodi et disputare, prohibitiones et pœnas prædictas, tam latas, quam comminatas et earum adfectus, in fratrum nostrorum ac multorum archiepiscoporum, episcoporum, et aliorum prælatorum, nec non multorum professorum vtriusque iuris, et multorum sacræ theologiæ magistrorum præsentia, dum consistorium teneremus, auctoritate apostolica duximus vsque ad sedis apostolicæ beneplacitum suspendendas. Per suspensionem autem huiusmodi nequaquam licentiam cuiquam intendimus impertiri, quod contra fratrum regulam prædictorum dogmatizare, scribere, seu determinare, prædicare seu praue loqui liceat publice vel occulte: quin immo hæc omnibus et singulis auctoritate prædicta districtius inhibemus. Ne autem in posterum præmissarum prohibitionum et pœnarum suspensio in dubium reuocari valeat, aut alicui propter defectum probationis impingi, quod velut transgressor prohibitionum ipsarum in pœnam seu pœnas inciderit, ante dictas: nos, volentes super hoc de opportuno remedio prouidere, chartas seu membranas, suspensionem continentes eamdem, appendi seu adfigi in maioris ecclesiæ Auenion. ostiis, seu superliminaribus faciemus, quæ suspensionem prædictam suo quasi sonoro præconio et patenti iudicio publicabunt. Dat. Auen. VII. kal. April. anno VI.

CAP. III.

Dominium rerum, quæ perueniebant ad fratres Minores, retentum ab ecclesia Romana, simplici vsu facti, fratribus ipsis reseruato in c. Exiit, qui seminat. *eod. tit. libr. 6. summus pontifex refutat, multiplici ratione probans, eos non posse habere in re aliqua simplicem vsum facti: et statuit, quod de cetero nullum ius nullumque dominium habeat ecclesia Romana in huiusmodi rebus, quæ in posterum conferentur vel offerentur ipsis fratribus. Hæc extrauagans est multum iuridica, et subtilis in plerisque locis, præsertim vbi probat, vsum simplicem non posse constitui in rebus, vsu consumtibilibus.*

Ad conditorem canonum non est dubium pertinere, cum statuta, a se vel prædecessoribus suis edita, obesse percipit potius, quam prodesse, ne vlterius obesse valeant, prouidere. Dudum siquidem felicis record. Nicolaus quartus, prædecessor noster, attente prospiciens in almi confessoris, beati videlicet Francisci, regula contineri, quod nihil sibi approprient, neque domum, neque locum, neque rem aliquam aliam sui ordinis professores, ac considerans diligenter, quod per piæ recordationis Gregorii papæ IX. et nonnullos alios prædecessores eiusdem fuerat declaratum, hoc debere seruari, tam in speciali, quam in communi, nec non et consideranter attendens, nonnullos fratribus ipsis detrahere, impingentes eisdem, quod regulam et declarationes huiusmodi non obseruabant, pieque considerans, ora contra præmissos fratres oblatrantium claudere, ac professorum ipsorum conscientiis prouidere, inter alia ordinauit et sanxit, omnium vtensilium et librorum, rerumque mobilium, et præsentium, et etiam futurarum, ecclesiarum quoque et oratoriorum ac cœmeteriorum, tam præsentium, quam etiam futurorum, nec non et aliarum emtarum, et eleemosynis diuinis oblatarum seu concessarum dictis fratribus, (in quibus tamen offerentes seu concedentes ipsa nihil in ipsis sibi ducerent reseruandum,) proprietatem et dominium plene ac libere ad se et Romanam ecclesiam pertinere, ipsa in se recipiens, ac ante dictam ecclesiam, simplici vsu facti dumtaxat in rebus et bonis huiusmodi reseruato fratribus ante dictis. Et quia nonnumquam libros, et alia mobilia supra dicta vendi expedit, seu etiam commutari: fratribus

a *Cant.* 1. b *Vide, quæ notaui in cap. alma mater. de sent. excommun. l. 6. Font.*

c *De vtilitate disputationis omnino vide filuam nuptialem Ioannis de Nenixan. in princ. Font.*

ipsis in eadem ordinatione concessit, vt res ipsas cum rebus aliis, quarum vsum habere licet ipsis fratribus, (dummodo generalis, et prouincialium ministrorum coniunctim vel diuisim auctoritas intercederet,) possent libere commutare. Sed et quia fratribus ipsis pecuniam per se vel per alium recipere ipsorum regula districtius interdicit: voluit et concessit, quod, si vendi contingeret res mobiles ante dictas pretio æstimato, quod huiusmodi pretium per procuratorem deberet recipi, a præfata sede, vel cardinali, gubernatore eiusdem ordinis, deputandum, per procuratorem eumdem in rem licitam, cuius vsus esset permissus eiusdem ordinis fratribus, expendendum, hoc adiecto, quod possent de vilibus rebus mobilibus, vel parum valentibus fratres ipsi pietatis seu deuotionis intuitu, vel pro alia honesta caussa, et rationabili, (obtenta tamen super hoc superiorum suorum licentia,) intra vel extra dictum ordinem ordinare. Quamquam autem pia consideratione motus prædecessor noster ordinauit, supra dicta illa dicto ordini existimans profutura: ipsa tamen attento modo vtendi fratrum ipsorum ac dictæ ecclesiæ subsequuta patientia circa ipsum non profuisse, sed potius tam ipsis fratribus, quam multis aliis, obfuisse, subsequens magistra rerum experientia noscitur declarasse. Ipsis quidem fratribus, quantum ad statum perfectionis, nequaquam profuit reseruatio dominii supra dicta. Cum enim perfectio vitæ Christianæ, principaliter, et essentialiter in caritate consistat, quæ ab apostolo perfectionis vinculum dicitur, et quæ vnit seu iungit aliqualiter in via hominem suo fini, ad quam per contemtum bonorum temporalium, et ipsorum expropriationem via disponitur, per hoc præcipue, quod sollicitudo, quam temporalia in adquirendo, conseruando, et dispensando exigunt, quæ plerumque ab actu caritatis retrahit, amputetur: restat, quod, si sollicitudo eadem post expropriationem huiusmodi, quæ ante ipsam inerat, perseueret, ad perfectionem huiusmodi talis expropriatio valeat nihil conferre. Constat autem, quod post ordinationem prædictam non fuerint in adquirendis ac conseruandis bonis prædictis in iudicio et extra minus solliciti, quam ante illam fuerant fratres ipsi: quamquam sint religiosi mendicantes alii, habentes aliqua in communi. Adhuc nec vtique profuit dictis fratribus ordinatio supra dicta, quantum ad hoc, quod propter carentiam talis proprii se pauperiores dicere valeant, quam si res ipsas cum illo, (quo carere se dicunt,) dominio obtinerent. Licet etiam prædecessor noster prædictus dominium earum rerum, quæ ipsis fratribus offerri seu conferri, aut alias obuenire contigerit; quarum tamen vsum facti dumtaxat habere licet ordini, vel fratribus ante dictis, (vsu facti simplici prædictis fratribus reseruato,) in se Romanamque ecclesiam recipiendum duxerit, ac libere pertinere decreuerit, vt superius est expressum: attento tamen ipsorum fratrum vtendi modo, et eius effectu, ac patientia circa modum ipsum Romanæ ecclesiæ subsequuta, non ipse vsus fratrum dici debet, sed potius Romanæ ecclesiæ dominium esse simplex. Quis enim simplicem vsuarium dicere poterit, cui rem vsuariam licet permutare, vendere ac donare? Procul dubio hæc naturæ repugnare noscuntur, nec ad vsuarium pertinere, quæ tamen de rebus mobilibus ante dictis faciunt fratres ipsi. Quod autem dominium Romanæ ecclesiæ reseruatum simplex censeri debeat, ex hoc patet, quod ex illo nullum eidem ecclesiæ temporale obuenit hactenus commodum, nec speratur, quod obuenire debeat in futurum; cum nec intentio reseruantis, nec fratrum ipsorum fuerit, quod ad quemcumque alium, quam ad fratres dictarum rerum perueniret compendium: quod procul dubio modus vtendi fratrum ipsorum, et Romanæ ecclesiæ subsequuta patientia euidenter declarauit. Et quod talis intentio fuerit ordinantis, et ex hoc patet, quod illarum rerum sibi, et ecclesiæ Romanæ dominium dumtaxat retinuit, quarum vsum facti liceret habere ordini, vel fratribus ante dictis. Talis autem dominii carentia re in præsenti, ac spe in futurum omni modo denudati, quoad paupertatem temporalem, quam altiorem, (præ mendicantibus aliis, in communi habentibus,) sibi vindicant dicti fratres, pauperiorem non efficit non habentem. Quod autem a quoad res, quæ vsu consumuntur, non sint censendi vsuarii fratres ipsi, ex sequentibus liquet satis. Dicere siquidem, quod in talibus rebus vsus iuris vel facti, separatus a proprietate rei seu dominio, possit constitui, repugnat iuri, et obuiat rationi: nec prædecessoris nostri prædicta fuisse videtur intentio, Romanæ ecclesiæ talium bonorum dominium reseruare. Quis enim sanæ mentis, credere poterit, quod intentio fuerit tanti patris, vnius oui, seu casei, aut frusti panis, et aliorum, vsu consumtibilium, quæ sæpe fratribus ipsis ad consumendum e vestigio conferuntur, dominium Romanæ ecclesiæ, et vsum fratribus retinere? Profecto, probabile non videtur: præsertim cum illorum bonorum dumtaxat dominium præfatæ ecclesiæ reseruauerit, quorum simplex vsus facti pertinere potest ad fratres dicti ordinis. Quod nequaquam potest in rebus, vsu consumtibilibus, reperiri, in quibus nec ius vtendi, nec vsus facti, separata a rei proprietate seu dominio, possunt constitui vel haberi. Et quod de talibus rebus non intellexerit, euidenter ostendit, dum respondet legi, dicenti, non posse vsumfructum a dominio perpetuo separari: ne dominium dominis, semper abscedente vsu, inutile redderetur. Quæ quidem lex de rebus illis intelligitur, quarum penes vnum vsus rei, et penes alium dominium possit, (licet inutile,) remanere; quod nequaquam in rebus, vsu consumtibilibus, potest esse: cum in illis per vsum vel abusum vsuarii substantia talis rei esse desinat, et per consequens proprietas etiam inutilis non subsistat. Cum enim vsusfructus, prout est in re constitutus, qui seruitus dicitur personalis, et pro quo reales competunt actiones, nihil sit aliud, quam ius vtendi, nec vsus, qui etiam personalis est seruitus, sit aliud, quam ius tantum vtendi rebus alienis, salua rei substantia, id est, ius percipiendi fructus et vtilitatem aliam in totum, vel pro parte suo nomine, qui possunt ex re, in qua vsusfructus seu vsus constituitur, prouenire, propter quod proprietas reputatur inutilis, a qua perpetuo abscedit vsusfructus, seu vsus constitutus rebus, ex quibus ipsis stantibus vsufructuario seu vsuario nulla possit vtilitas prouenire: patet, quod ad hoc, quod talis vsusfructus, vel vsus in re aliqua constitui valeat, requiritur, quod ex re illa possit fructus, vel vtilitas, (salua ipsius rei substantia,) ad fructuarium vel vsuarium peruenire. Quodsi nulla ad ipsos posset ex re ipsa vtilitas, (salua rei substantia,) peruenire, quales res constat esse, vsu consumtibiles: nequaquam posset in rebus ipsis cuiquam vsusfructus vel vsus constitui, vel a quoquam haberi. Adhuc nec ius vtendi, quod nec est ius in re, nec seruitus personalis, sed mere ius personale, pro quo reales actiones non competunt, in rebus talibus, vel rebus ipsis vtendi potest constitui vel haberi; cum et ius tale exigat, quod ex re ipsa, quæ ad vtendum conceditur, tali modo ad vsuarium peruenire posset vtilitas aliqua, ac cum vsu permanere vsuarii, substantia salua rei: quod nequaquam potest, (sicut ad sensum potest percipi,) in rebus, vsu consumtibilibus, reperiri. Rursus nec simplex vsus, qui nec est seruitus, nec pro illo competit ius vtendi, in talibus rebus potest constitui vel haberi. Cum enim vti re aliqua, nihil sit aliud proprie, quam fructus rei siue vtilitatem aliam in solidum vel pro parte recipere, qui ex ea possunt, (salua rei substantia,) prouenire; restat, quod re illa vti quis nequeat, ex qua, (eius salua substantia,) nulla sibi prouenire potest vtilitas, quales res, vsu consumtibiles, esse constat. Ex quibus patet, quod nec vsus, qui est seruitus personalis, nec ius vtendi, quod non est seruitus, sed mere ius personale, nec actus ipse vtendi sine iure aliquo possunt in rebus, vsu consumtibilibus, constitui, vel haberi; cum quodlibet præmissorum exigat, quod ex re ipsa, (salua rei substantia,) possit habenti ius vtendi, seu vtenti ex re ipsa vtilitas aliqua prouenire: quod vtique in rebus nequit, vsu consumtibilibus, reperiri. Nec obuiat supra dictis, quod idem prædecessor noster in ordinatione prædicta etiam illorum, quæ ad vitæ sustentationem pertinent, sibi et Romanæ ecclesiæ dominium reseruarit. Hoc enim de rebus illis dumtaxat debet intelligi, quæ vsu non sunt consumtibiles, sine quibus humana vita non est sustentabilis, quæ vtique non sunt pauca. Licet autem in rebus, vsu consumtibilibus, nec ius vtendi, nec ipsum vti possit constitui vel haberi: ipsis tamen poterit ius abuti. Abuti autem, (dum tractatur de rebus, vsu consumtibilibus,) pro rei consumtione sumitur, quod ei opponitur, quod est vti. Vti quidem præsupponit, quod cum vsu, salua rei substantia, maneat; sed abuti exigit, quod cum actu huiusmodi rei substantia consumatur: cum abuti nihil aliud, quam contra naturam vsus vti in hac materia proprie possit dici. Licet autem quis re vsibili 10) absque iure vtendi aliquo vti possit: ipsum tamen vti etiam in re tali absque iure vtendi, separato a dominio vel coniuncto, nec ab aliquo potest constitui, nec a quoquam haberi. Et, quod talis vsus constitui nequeat, ex hoc patet, quod dare vel constituere, quod suum non est, nec ad se pertinet, nemo potest: licet interdum illud dare possit aliter, quam sit suum. Actus autem ipse vtendi ad vtendum pertinet, in quantum quis suorum actuum per liberum arbitrium et voluntatem dominus dicitur: cum per hoc illos non exercere valeat, vel etiam exercere. Non autem actus ipse vtendi ad eum pertinet, qui concedit alii, quod in re sua actum illum valeat exercere. Quod vtique nihil est aliud, quam quod actum suum ad rem concedentis ad actum suum vtens valeat applicare. Sicut, qui equum suum alicui commodat, non actum equitandi concedit commodatario, sed quod actum illum in equo suo valeat exercere. Quod non est vtique actum vtendi simplicem concedere sine iure; cum hæc concedere nihil sit aliud, quam concedere ius vtendi: quod quidem ius vtendi, separatum a proprietate seu dominio in rebus, quæ vsu consumuntur, nequit constitui, vt patet manifestius ex prædictis. Præterea quod simplex vsus, id est, sine iure vtendi, a proprietate seu dominio separatus, etiam in re vsibili haberi nequeat, sic probatur. Si enim possit haberi vsus talis: aut 11) ante actum ipsum, aut in ipso actu, aut post completum actum huiusmodi haberetur. Quod autem hoc nequeat fieri, ex hoc patet: quod non est, nequaquam haberi potest. Patet autem, quod actus ipse, antequam exerceatur, aut etiam dum exercetur, aut postquam perfectus est, in rerum na-

a *Vide gloss. positam in Clem. exiui. §. proinde. ver. solutio: videtur dicendum.*

10) *Visibili*, ed. ant. L. et Pith. per tot.

11) *Cur*, ed. Pith.

tura

tura non est: ex quo sequitur, quod haberi minime potest. Licet enim et ante actum ipsum quis facultatem illam habeat exercendi: per hoc tamen actus ipse in rerum natura, nisi in potentia, non exsistit. Cum autem actus est in fieri; nec adhuc, quod ipse actus in rerum natura sit, potest dici: licet pro eo, quod sit in fieri, dici possit. Quod enim de actu, qui est in fieri, praeteriit, vel futurum est, iam non est in rerum natura, sed in memoria vel apprehensione tantum est: quare, nisi, prout in memoria vel apprehensione tantum est, haberi nequaquam potest. Quod autem in praesenti fit, momentaneum vel instantaneum est, quod vtique magis intellectu quam sensu percipi potest. Vnde nec potest haberi pro tunc, nisi pro momento illo seu instanti: in quo cum fit, potest dici actum post actum completum. Licet, si ex facto ipso producta res aliqua fuerit, res ipsa aliqua facta haberi valeat: factum tamen ipsum, quod iam transit, nisi in memoria, (prout supra dictum est,) non habetur. Praeterea si simplex vsus absque iure vtendi haberi possit ab aliquo; constat, quod non iustus esset actus vtendi huiusmodi reputandus: cum ille vsus fuerit, cui ius non competebat vtendi. Talis autem vsus non iustus ad perfectionis statum nequaquam pertinet, nec perfectioni aliquid adiicit, sed sibi repugnare potius ac detrahere noscitur manifeste. Quod autem vsum non iustum conditor canonis fratribus ipsis intellexerit reseruare, nequaquam debet aliquis sapiens aestimare: immo, quod de iusto intellexerit, ex eo potest euidentius apparere, quod in eadem ordinatione curauit adiicere, quod illarum rerum dumtaxat in se et ecclesiam Romanam recipiebat dominium, quarum vsum facti liceret habere fratribus seu ordini, ante dictis, subiungens nihilominus, quod non rerum omnium vsum habere debeant fratres ipsi 12). Quantum autem ad vsum facti simplicem absque omni iure vtendi attinet: nulla rerum quoad fratres differentia est censenda. Sic enim vti de facto possunt prohibitis, vt permissis. Quare praemissa rerum distinctio ad illum vsum facti potius est referenda, pro quo ipsis competit fratribus ius vtendi. Quarumdam enim rerum vsus fratribus ipsis prohibitus noscitur, et quarumdam permissus. Ex quo sequitur, quod vsus facti, de quo ordinatio loquitur, de tali intelligi debeat, qui iustus sit, id est, pro quo competat ius vtendi. Et hoc conditor ipse canonis exprimit euidenter, cum in eadem ordinatione adiecerit, quod moderatus vsus in expressis prius rebus ipsis fratribus est concessus. Praeterea si in rebus consumtibilibus possit vsus constitui vel haberi; nequaquam simplex, nec a rei substantia, proprietate, seu dominio separatus vsus huiusmodi posset dici: cum per talem vsum, id est, vtendi actum, et in ipso actu, et cum ipso actu res consumatur huiusmodi, ac in ipsius rei exerceatur substantia, nec sine rei ipsius consumtione esse valeat vsus talis. Ex quo patet, quod vsus talis nec simplex, nec separatus a dominio potest dici. Rursus a nedum fratribus ipsis ordinatio praedicta non profuit, sed etiam occasionaliter honori sacrosanctae Romanae ecclesiae non leuiter detrahit et detraxit. Numquid non praefatae ecclesiae derogatur honori, si ipsam oporteat nunc in foro ecclesiastico, nunc in saeculari, interdum quoque coram pedaneis iudicibus, et plerumque pro rebus paruis et vilibus continue litigare? Hoc autem notum est fieri, cum occasione retentionis dicti dominii omnes caussae occurrentes agendo vel defendendo pro bonis huiusmodi nomine Romanae ecclesiae, virtute cuiusdam priuilegii, a fel. record. Martino papa quarto, praedecessore nostro, concessi, super hoc agitentur, et, (quod grauius est censendum,) procuratores caussarum huiusmodi multos vexare dicuntur indebite; licet potestas attributa procuratoribus talibus per priuilegium ante dictum, quoad administrationem bonorum praemissorum dudum seruata non fuerit, nec seruetur: quae omnia in notam et iniuriam sanctae Romanae ecclesiae non est dubium redundare. Adhuc ordinatio, ante dicta, ecclesiarum praelatis et rectoribus grauis exsistere nimium et molesta monstratur. Numquid non graue praemissis potest exsistere, quod ipsos oporteat se opponere sanctae Romanae ecclesiae, quae ipsorum caput noscitur et magistra, ac cum ea agendo vel defendendo litigare adsidue, vel cedere iuri suo? Hoc tamen oportet illos facere; cum in multis dicti fratres praedictis exsistere dicantur iniurii, sicut multorum praelatorum et rectorum diuersarum prouinciarum, adhuc in curia exsistentium, habet insinuatio: qui quidem fratres facta sua per procuratores nituntur defendere ante dictos. Nos itaque, qui veritatem tenemur colere, velut ille, qui illius, qui veritas noscitur, licet immeriti, vicem teneamus in terris, illa volentes in sancta Dei ecclesia, quae non verbo obtinent tantum, sed quae re potius, obseruari, praemissis in scrutinio rectae considerationis adductis, ac deliberatione cum fratribus nostris et multis aliis praehabita diligenti, dignum arbitrantes et congruum, professores dicti ordinis non verbis tantum, non simulatis actibus, sed operibus claris, veritate suffultis, perfectioris status, ac altioris paupertatis sibi praerogatiuam prae aliis mendicantibus vindicare, ac nihilominus honori sacrosanctae Romanae ecclesiae, (cuius obnubilari posset gloria, si tam peruersae simulationi, quae profecto et ipsis simulantibus officit, et aliis scandali materiam subministrat, dissimulando illi occurrere consentiret,) ac insuper volentes indemnitati praelatorum et rectorum salubriter super hoc prouidere, nolentes in posterum sub praetextu seu pallio talis dominii temporalis, verbalis, nudi ac aenigmatici, tanta bona, quanta dicti fratres faciunt, infici, ac fomentum tantis malis, quanta procedunt ex simulatione huiusmodi, ministrare, de fratrum nostrorum consilio hoc edicto, in perpetuum valituro, sancimus, quod in bonis, quae in posterum conferentur vel offerentur, aut alias quomodolibet obuenire continget fratribus seu ordini, supra dictis, (exceptis ecclesiis, oratoriis, officinis et habitationibus, ac vasis, libris et vestimentis diuinis officiis dedicatis vel dedicandis, quae ad ipsos obuenient in futurum, ad quae se non extendunt adeo inconuenientia supra dicta, propter quod constitutionem istam ad illa extendi nolumus,) nullum ius seu dominium aliquod occasione ordinationis praedictae seu cuiusuis alterius, a quocumque praedecessorum nostrorum super hoc specialiter editae, Romanae ecclesiae adquiratur, sed quoad hoc habeantur prorsus ordinationes huiusmodi pro non factis. Per hoc autem in his, quae absque dictis ordinationibus in bonis praedictis ad dictam ecclesiam prouenire vel pertinere quomodolibet poterant vel debebant, nullum eidem parari praeiudicium volumus, sed illa sibi expressius intacta et inuiolata seruamus. Et quia praefatum Martini papae, praedecessoris nostri, priuilegium dudum seruatum quoad administrationem bonorum praemissorum non exstitit, nec seruatur, ac ipsorum procuratorum officium, qui nominantur a ministris et custodibus dicti ordinis, ecclesiae Romanae iniuriosum, ac multis aliis molestum noscitur, et etiam onerosum: districtius inhibemus, ne deinceps pro recipiendis, petendis, extorquendis, defendendis seu administrandis bonis, quae in posterum fratribus vel ordini praedictis offerri vel conferri, seu alias obuenire continget, quisquam nominetur a quoquam, seu constituatur a modo nomine sanctae Romanae ecclesiae procurator, nec occasione cuiusuis priuilegii, quicumque administrationem quorumcumque bonorum, quae obuenire fratribus ipsis, vel ordini continget in posterum, in iudicio vel extra, agendo vel defendendo, supplicando, vel alias quomodolibet adsumere vel exercere dictae ecclesiae nomine audeat, nisi de sedis apostolicae licentia speciali, decernentes irritum et inane, si secus a quoquam in posterum contigerit attentari, non obstantibus quibuscumque priuilegiis, a Martino papa praedicto, vel aliis praedecessoribus nostris ipsis fratribus vel ordini, sub quacumque forma vel expressione verborum concessis. Per hoc autem dicti ordinis regulae in aliquo non intendimus derogare, nec priuilegiis, fratribus ipsis seu eorum ordini ab apostolica sede concessis, (nisi dumtaxat quoad praemissa et ista tangentia,) praeiudicium aliquod generare. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrae sanctionis, inhibitionis, constitutionis et intentionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumserit: etc. Datum Auenion. VI. Idus Decembr. pontificatus nostri anno VII.

12) *Christi*, ed. ant. L. et Pith.

a *Vide Bart. libr. 2. minori. c. 8. dist. dicentem constitutionem Martini non prorsus correctam. Adde Baldum, relatum per Petr. de Anchar. in Clem. Exiui.*

CAP. IV.

Opinio, quae adserit, Christum, et eius discipulos nihil habuisse, et in his, quae habuerunt, nullum ius eis fuisse, erronea est et haeretica. Haec extrauagans est valde notabilis, et glossas habet profundas, quae sunt ex sacrae scripturae fontibus haustae. Si diligenter extrauagantem praecedentem et sequentem inspexeris: locum hunc aptum fuisse adsignatum, mea opinione dixeris.

Cum b inter nonnullos viros scholasticos saepe contingat in dubium reuocari, vtrum pertinaciter adfirmare, Redemtorem nostrum, ac Dominum Iesum Christum, eiusque apostolos in speciali non habuisse aliqua, nec in communi etiam, haereticum sit censendum, diuersa et aduersa etiam sentientibus circa illud: nos, huic concertationi finem imponere cupientes, adsertionem huiusmodi pertinacem, cum scripturae sacrae, quae in plerisque locis, ipsos nonnulla habuisse, adserit, contradicat expresse, ipsamque scripturam sacram, per quam vtique fidei orthodoxae probantur articuli, quoad praemissa fermentum aperte supponat continere mendacii, ac per consequens, quantum in ea est, eius in totum fidem euacuans, fidem catholicam reddat, eius probationem adimens, dubiam et incertam, deinceps erroneam fore censendam et haereticam, de fratrum nostrorum consilio hoc perpetuo declaramus edicto. Rursus in posterum pertinaciter adfirmare, quod Redemtori nostro praedicto, eiusque apostolis iis, quae ipsos habuisse scriptura sacra testatur, nequaquam ius ipsis vtendi competierit, nec illa vendendi seu donandi ius habuerint, aut ex ipsis alia adquirendi, quae tamen ipsos de praemissis fecisse scriptura sacra testatur, seu ipsos potuisse facere supponit expresse, cum talis adsertio ipsorum vsum et gesta euidenter includat, in praemissis non iusta, quod vtique de vsu, gestis, seu factis Redemtoris nostri, Dei Filii, sentire nefas est, sacrae scripturae contrarium, et doctrinae catholicae inimicum, adsertionem ipsam

b *Vide B. Ant. p. 3. tit. 12. c. 4. §. 23. et Turrecrem. in summa de eccl. l. 2. c. 152. ad 10. argum.*

ipſam pertinacem de fratrum noſtrorum conſilio deinceps erroneam fore cenſendam merito ac hæreticam declaramus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtrarum declarationum infringere, vel auſu ei temerario contraire. Si quis autem, etc. Datum Auenion. II. Idus Nouembr. anno VII.

CAP. V.

Reprobatur opinio illorum detractorum, qui præſumunt impugnare conſtitutiones Ioannis XXII. Ad conditorem canonum. et Cum inter nonnullos. *ſupra immediate præcedentes. Et præmiſſis reſponſionibus ad omnes eorum obiectiones, tandem declarantur tamquam hæretici et Romanæ eccleſiæ rebelles, ab omnibus euitandi, ſi deinceps ſcienter verbo vel ſcripto aliquid defendere vel approbare contra illas præſumſerint. Hic habetur ſub parte ſecunda et tertia, de clauium materia, prolixa et vtilis diſputatio.*

Quia quorumdam mentes ſic pater mendacii dicitur excæcaſſe, quod noſtris conſtitutionibus, quarum vna incipit: *Ad conditorem canonum.* alia vero: *Cum inter nonnullos.* vtique tam cum fratribus noſtris, ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalibus, quam cum multis archiepiſcopis et epiſcopis, aliiſque eccleſiarum prælatis, nec non et compluribus ſacræ theologiæ magiſtris, ac vtriuſque iuris profeſſoribus deliberatione præhabita diligenti digeſtis, ac de præmiſſorum fratrum noſtrorum conſilio promulgatis, non abſque multa temeritate plectibili niſi ſunt detrahere, et nituntur veritatem, quam continent, per falſas inſanias obfuſcare: nos tam pernicioſis auſibus, ne eorum doctrina peſtifera ſimplicium animos labefacere, ac in ſui erroris deuium deducere valeat, de eorumdem fratrum conſilio decernimus ſuper hoc ſalubriter, (vt ſequitur.) prouidere. Ad impugnandas autem conſtitutiones prædictas ſupra ſcripta ratione, tam verbo, quam ſcripto, vſi ſunt publice. Sicut fertur, illud, inquiunt, quod per clauem ſcientiæ, in fide ac moribus ſemel definierunt Romani pontifices, adeo immutabile perſeuerat, quod illud ſucceſſori reuocare non licet in dubium, nec contrarium adfirmare: licet de iis, quæ per clauem poteſtatis ordinauerint, adſerant ſecus eſſe. In confirmatione autem regulæ ordinis fratrum Minorum, Honorii tertii, Gregorii noni, Innocentii quarti, Alexandri, Nicolai quarti, prædeceſſorum noſtrorum, ſummorum pontificum, hæc verba adſerunt contineri: *Hæc eſt regula euangelica Chriſti, et apoſtolorum imitatrix, quæ nihil in hoc mundo habet proprium vel commune, ſed in rebus, quibus vtuntur, habent ſimplicem vſum facti:* his addere præſumentes, præfatos ſummos pontifices, et multa concilia generalia per clauem ſcientiæ definiſſe, paupertatem Chriſti et apoſtolorum conſtitiſſe perfecte in expropriatione cuiuslibet temporalis dominii ciuilis et mundani, et ſuſtentationem eorum in ſolo et nudo vſu facti etiam conſtitiſſe: ex quibus nituntur concludere, non licuiſſe, nec licere ipſorum ſucceſſoribus contra præmiſſa aliquid immutare. Ideoque cum conſtitutio noſtra in ratione prædicta, contra definitiones prædictorum prædeceſſorum noſtrorum, (ſicut adſerunt) definierit, Chriſtum et apoſtolos in iis, quæ habuerunt, habuiſſe non tantum ſimplicem vſum facti, ſed ius faciendi de ipſis, eoſque ipſos feciſſe, ſcriptura ſacra teſtatur, pertinacem adſertionem dicentium, ipſos ius huiuſmodi minime habuiſſe, cum actus illorum fuiſſe concludant non iuſtos, quod de Chriſto nefas eſt dicere, hæreticam declarando: concludere ſatagunt, licet falſo, nobis non licuiſſe declarare vel ſtatuere ſupra dicta. Item, quia conſtitutio: *Ad conditorem canonum.* contra definitiones prædictas fratres Minores adſerit non poſſe habere in re aliqua ſimplicem vſum facti: nituntur ſimiliter concludere contra ipſam. Quod autem, quod in ratione prædicta præmittitur, videlicet, quod illa, quæ per clauem ſcientiæ in fide ac moribus a ſummis pontificibus ſemel ſunt definita, eorum ſucceſſoribus reuocare non licet in dubium, nec contrarium adfirmare, licet ſecus ſit, (ſicut dicunt,) in iis, quæ per clauem poteſtatis per ſummos pontifices ordinantur, prorſus ſit contrarium veritati, patet ex ſequentibus euidenter. Primo quidem ſecundum illos, qui tenent, clauem ſpiritualem nequaquam eſſe ſcientiam, ſed ligandi atque ſoluendi poteſtatem, patet. adſertores prædictos, ponendo eſſe ſcientiam, errauiſſe. Pro quibus facit clauis definitio, quæ a doctoribus datur: clauis eſt ſpecialis poteſtas ligandi atque ſoluendi, qua iudex eccleſiaſticus dignos recipere, et indignos excludere debet a regno. Item, quia claues, de quibus agimus, in collatione ſacerdotalis ordinis conferuntur; conſtat autem, quod ordinato in ſacerdotem ſcientia communiter non confertur: quare ſecundum illos videtur, quod ſcientia non eſt clauis, ſed potentia tantum ligandi atque ſoluendi debeat dici clauis. Adhuc ſecundum illos, qui ponunt, vnam clauem ſpiritualem eſſe ſcientiam, et ſecundum illos, qui auctoritatem diſcernendi inter lepram et lepram eſſe adſerunt clauem, et aliam poteſtatem ligandi atque ſoluendi, noſcuntur euidenter erraſſe. Supponunt enim, per claues huiuſmodi circa ea, quæ fidei ſunt, et alia, poſſe per conſtitutionem aliquam definiri. Claues autem, quæ in ſacerdotali conferuntur ordine, ad talia minime ſe extendunt; alias ſequeretur, quod circa præmiſſa poſſent conſtitutiones ſacerdotes ſimplices facere: quod falſum eſt euidenter. Si autem intendant claues iſtas extendere ad generalem poteſtatem, attributam beato Petro, ſuiſque ſucceſſoribus in perſonam eiuſdem in commiſſione officii paſtoralis, per quam vtique videtur euidenter ipſis omnia conceſſiſſe, ſine quibus paſtoris vniuerſalis conuenienter cura nequit ſeu officium expediri: adhuc claret, ipſos etiam erraſſe. Dicunt enim, alium effectum habere illa, quæ per clauem ſcientiæ, et alium illa, quæ per clauem potentiæ ſtatuuntur, ſupponentes, alia per clauem ſcientiæ, et alia per clauem potentiæ ſtatui, ſeu etiam definiri: quod euidenter eſt falſum. Per clauem enim ſcientiæ, ſiue per auctoritatem diſcernendi, ſeu cognoſcendi inter lepram et lepram, (ſi ipſam dixerimus eſſe clauem,) nil aliud per ipſum 13) illi, cui datur, tribuitur, niſi auctoritas cognoſcendi. Ei autem, cui datur auctoritas de re aliqua cognoſcendi, de illa definiendi non intelligitur eſſe data. Quare reſtat, quod ad conuenienter ſtatuendum, ſeu aliquid definiendum, vtraque clauis, ſcilicet cognoſcendi et definiendi neceſſario requiratur; vel quod ſoli claui potentiæ ſtatuere competat, et etiam definire: ſed, ſicut lumen materiale clauigerum in vſum clauis materialis dirigit, et quaſi quantum ad hoc obtineat ſcientia vicem lucis. Et hoc Saluator noſter in promiſſione clauium, facta beato Petro, ſenſiſſe videtur expreſſe: cum poſt illam immediate ſubiunxerit: *Et quodcumque ligaueris ſuper terram, erit ligatum et in cœlis: et quodcumque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum et in cœlis:* nulla de ſcientia habita mentione. Quod autem ſubſequenter proponitur in ratione prædicta, videlicet, quod in confirmatione et declaratione regulæ fratrum Minorum, nonnullorum prædeceſſorum noſtrorum, videlicet Honorii III. Gregorii IX. Innocentii IV. Alexandri IV. Nicolai IV. verba huiuſmodi continentur: *Hæc eſt regula euangelica*, etc. ſupra poſita, vſque ibi: in nudo vſu facti etiam conſtitiſſe patet: prorſus obuiat veritati. Honorius quidem præfatam regulam abſque declaratione aliqua confirmauit, in cuius confirmatione de verbis prædictis mentio aliqua non habetur, vt liquere poteſt cuilibet, confirmationem huiuſmodi intuenti: niſi quatenus de vita euangelica habetur mentio in ipſa regula confirmata, ibi, cum dicit: *Hæc eſt regula fratrum Minorum, videlicet Domini noſtri Ieſu Chriſti ſanctum euangelium obſeruare, viuendo in obedientia, ſine proprio, et in caſtitate.* Ex quibus verbis concludi non poteſt, quod per ipſum prædeceſſorem noſtrum ea, quæ ipſi in verbis prædictis adſerunt, fuerint definita. Immo poteſt concludi potius, quod vita euangelica, quam Chriſtus et apoſtoli tenuerunt, habere in communi aliqua non excludat: cum ſine proprio viuere non exigat, quod ſic viuentes nihil habeant in communi. In declarationibus quoque Gregorii, Innocentii et Alexandri prædictorum, qui eamdem regulam abſque confirmatione alia declarant, ſimiliter nulla prorſus ſit mentio de prædictis: immo per eas euidenter oſtenditur, eorum, quæ habere licet ipſis fratribus, vſum iuris ad ipſum ordinem pertinere. Gregorius quidem in ſua declaratione, quantum ad hoc, interſeruit, quæ ſequuntur: *Dicimus, quod nec in ſpeciali, nec in communi debent habere proprietatem: ſed vtenſilium, librorum, et rerum mobilium, quas licet habere, ordo vſum habeat, et fratres, ſecundum quod generalis miniſter et prouinciales ordinandum duxerint, his vtantur.* Innocentius autem et Alexander præfati in ſuis declarationibus ſic dixerunt: *Dicimus inſuper, quod, cum in ipſa regula contineatur expreſſe, quod fratres nihil ſibi approprient, neque domum, neque locum, neque aliquam rem, quod nec in communi, nec in ſpeciali debent proprietatem habere: ſed locorum, et domorum, et vtenſilium, et librorum, et eorum, quæ licet habere, ordo vſum habeat, et fratres ſecundum quod generalis et prouinciales miniſtri ordinandum duxerint, his vtantur.* Cum enim dicatur in declarationibus, ſupra dictis, quod ordo vſum rerum habeat præmiſſarum: ad vſum iuris neceſſe eſt hoc referri. Facta quidem, quæ ſingulorum ſunt, perſonam veram exigunt, et requirunt: ordo autem vera perſona non eſt, ſed repræſentata et imaginaria potius eſt cenſenda. Quare, quæ ſunt facti, ſibi vere conuenire nequeunt: licet ei poſſint congruere quæ ſint iuris. Adhuc licet declaratio Nicolai IV. prædicti contineat, quæ ſequuntur: *Hi ſunt illi ſanctæ regulæ profeſſores, qui euangelico fundantur eloquio, vitæ Chriſti roborantur exemplo, fundatorumque militantis eccleſiæ apoſtolorum eius ſermonibus et actibus firmantur.* Et poſt in eadem declaratione ſubiunxit, dicens, quod abdicatio proprietatis omnium rerum, tam in ſpeciali, quam in communi, propter Deum meritoria eſt et ſancta, quam et Chriſtus, viam perfectionis oſtendens, verbo docuit, et exemplo firmauit: quamque primi fundatores militantis eccleſiæ, prout ab ipſo fonte hauſerant, in volentes perfecte viuere, per doctrinæ ac vitæ ipſorum alueos direxerunt. Ex verbis tamen prædictis nequaquam poteſt colligi, quod præfati prædeceſſoris noſtri, Nicolai, intentio fuerit, dicere, quod dicta regula, quoad omnia, quæ continentur in ea, euangelico fundetur eloquio, ac vitæ Chriſti roboretur exemplo: nec quod apoſtolorum vita et actibus ſit firmata. Conſtat enim, multa contineri in dicta regula, quæ nec Chriſtus verbo docuit, nec exemplo firmauit, vtpote, quod præcepit conditor regulæ fratribus vniuerſis, vt nullo modo denarium vel pecuniam recipiant per ſe, vel per interpoſitam perſonam, nec non et de multis aliis, contentis in dicta regula: quæ vtique nec Chriſtus, nec apoſtoli verbo docuerunt, nec firmauerunt exemplo. Nec obſtat, quod Chriſtus portare pecuniam apoſtolis et diſcipulis, dum ipſos ad prædicandum mitteret, interdixit: quod tamen, antequam eos mitteret, ipſis fuiſſe non legimus interdictum. Quodque poſt reditum pecuniam

13) *Per ipſam*, ed. Pith.

portauerunt, in plerisque locis euangelica veritas, et apostolica dicta testantur. Praeterea Augustinus dicit expresse, quod illud non fuit praeceptum, sed potestas recipiendi necessaria ab iis, quibus praedicabant euangelium, quam seruare apostolis licuit, vel etiam non seruare. Sed hoc Romanus pontifex, praedecessor noster, Nicolaus, quoad principalia tria vota, scilicet in obedientia viuere, et sine proprio, et in castitate, ac alia, si qua euangelio reperiantur expressa, in dicta regula videtur intellexisse dicere in declaratione praedicta: quod vtique declarationibus nostris in nullo obuiat, supra dictis. Adhuc non apparet, ipsum dixisse, sustentationem Christi, et apostolorum eius in solo et nudo simplici consistere vsu facti: cum quoad Christum et apostolos nullam praefatus praedecessor noster, Nicolaus, in sua declaratione fecerit mentionem. Immo sensisse satis videtur expresse, quod ius aliud a proprietate habuisse potuerunt: cum de sola abdicatione proprietatis, non iuris alterius, in praefata declaratione, quantum ad ipsos attinet, mentio habetur. Adhuc idem Nicolaus, praedecessor noster, videtur sensisse, quod Christus et apostoli etiam quoad proprietatem habuerint aliquid in communi. Cum enim in sua declaratione praedicta verba de abdicatione proprietatis dixisset: respondens obiectioni tacitae, quae sibi de loculis, quos Christus habuisse in euangelio legitur, poterat fieri, statim quae sequuntur, subiunxit: *Nec his quisquam putet obsistere, quod interdum dicitur, Christum loculos habuisse.* Nam sic ipse Christus, cuius perfecta sunt opera in suis actibus, viam perfectionis exercuit, quod interdum infirmorum imperfectioni condescendens 13*) in viam perfectionis extolleret, et imperfectorum infirmas semitas non damnaret: sic et infirmorum personam Christum adserit in loculis suscepisse. Alias impertinens de loculis fuisset obiectio: nisi intellexisset, Christum etiam quoad proprietatem loculos habuisse. Praeterea si diceretur, Christum in loculis habuisse tantummodo simplicem vsum facti; frustra diceretur, quod in persona infirmorum ipsos Christus habuit loculos: cum secundum eum perfectis etiam conueniat habere simplicem vsum facti. Et, si quaeratur, propter quos infirmos istos loculos habuerit: Augustinus, cuius dictum insertum est in decretis, respondet, dicens: *Habebat Dominus loculos a fidelibus oblata conseruans, et suorum necessitatibus, et aliis indigentibus tribuebat.* Vnde constat, ipsum de suis discipulis hoc sensisse. Nec hoc scilicet in communi et quoad proprietatem aliqua habere derogat, iuxta dictum Greg. IX. praedicti, altissimae paupertati, qui in quadam sua decretali dicit expresse, fratres praedicatores et Minores in altissima paupertate Christo pauperi famulari: et tamen constat, ipsos Praedicatores habere in communi etiam quoad proprietatem aliqua, quod eorum regulae et statui non repugnat. Hoc etiam Alexander, praedecessor noster praefatus, in condemnatione libelli, contra statum, Praedicatorum et Minorum editi, videtur sensisse, in qua aliquando de dictis fratribus, quae sequuntur, subiunxit, cum insuper respondet, quod iidem fratres omnia propter Deum dereliquerint, exilia vitae subsidia mendicantes, Christumque imitentur pauperem, perfectionem euangelicam amplexando. Propter quod euidenter apparet, eos non solum in statu saluandorum exsistere, sed etiam perfectorum, et per suae religionis obseruantiam, quae quidem ipsius perfectionis euangelicae tenet formam, in aeternae retributionis praemio praecellentem gloriam promereri. Vbi quidem expresse dicit, Praedicatores Christum pauperem imitari, ipsosque perfectionem euangelicam amplexari, et in statu exsistere perfectorum, quodque ipsorum religionis obseruantia perfectionis euangelicae tenet formam: et tamen constat, ipsos habere posse etiam quoad proprietatem aliqua iuxta eorum regulam in communi. Nec obstat, quod dicunt, Innoc. (alias Coelestinum) V. praedecessorem nostrum, dixisse, altam paupertatem esse, habere pauca propria propter Deum, altiorem, quae nulla habet propria, tamen habet in communi, altissimam, quae nihil habet in hoc mundo, nec in proprio, nec in communi. Dicimus quidem, quod hoc dixerit, non vt papa, sed vt frater, Petrus de Tarantasia, in quadam postilla sua: quare dicta praemissorum summorum pontificum sunt ei merito praeferenda. Dicunt etiam, quod apostolus de tali altissima loquitur paupertate, dicens: *Et altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum.* Quod euidenter est falsum; quia ibi loquitur de paupertate Macedonum, qui etiam in speciali bona temporalia obtinebant: de quibus apostolus adserit, quod supra vires suas miserant eleemosynas sanctis. Quod autem dicitur in declaratione Nicolai, praedecessoris nostri, contineri, quod fratres Minores in rebus, quae eis obueniunt, habent tantum simplicem vsum facti: dicimus, quod, si ipse intellexerit simplicem vsum facti, denudatum omni iure, ita, quod fratres ipsi seu ordo nullum ius habeant vtendi, hoc est expresse contra declarationem Greg. Innoc. Alex. summorum pontif. praedictorum. Quibus expresse, quod talium bonorum ordo vsum habeat, continetur: quod de vsu iuris est intelligendum necessario, vt superius est probatum. Adhuc dicimus, quod est cum hoc impossibile, scilicet vsum facti simplicem absque iure aliquo, (quod nihil aliud, quam ipsum vti proprie potest dici,) posse in re aliqua, etiam vsu non consumtibili, ab aliquo obtineri, prout in decret. *Ad conditorem canonum.* est probatum, et *a* Aug. in lib. XI. de actu, tenet expresse. Praeterea si simpliciter vsus, denudatus ab omni iure haberi posset ab aliquo; constat, quod actus vtendi huiusmodi esset reputandus non iustus; cum ille vsus fuerit, cui ius non competebat vtendi: vsus autem non iustus ad perfectionis statum nequaquam pertinet, nec perfectioni aliquid adiicit, sed sibi repugnare potius noscitur manifeste. Quod autem vsum talem non iustum conditor canonis fratribus ipsis intellexerit reseruare, probabile non videtur. Immo, quod de iusto intellexerit, ex eo potest euidentius apparere, quod in eadem ordinatione adiicit, quod illarum rerum dumtaxat in se etiam Rom. eccl. recipiebat dominium, quarum vsum facti liceret habere fratribus seu ordini, ante dictis, subiungens, quod non rerum omnium vsum habere debeant fratres ipsi. Quantum autem ad vsum facti simplicem absque omni iure vtendi attinet: nulla rerum potest censeri differentia quoad fratres. Sic enim vti de facto possunt prohibitis, vt permissis. Ex quo sequitur, quod vsus facti, de quo ordinatio loquitur, de tali intelligi debeat, qui iustus sit, et pro quo competat ius vtendi. Et ipse videtur conditor canonis ex eo etiam sensisse, quod in eadem ordinatione subiunxerit, quod moderatus vsus in expensis prius rebus ipsis fratribus est concessus. Rursus impugnatores constitutionum huiusmodi adsere publice perhibentur, quod libellum et dicta magistrorum adserentium, dictam paupertatem et vitam dictorum fratrum non esse euangelicam et apostolicam, summi pontifices damnauerunt, districtius per apostolicas litteras inhibentes, ne quisquam praemissa vel aliquod praemissorum contumaciter adstruere, seu quomodolibet praesumeret defensare, statuentes, quod praesumens contrarium, tamquam contumax, ecclesiae Romanae rebellis, ac vt haereticus haberetur. Ad quod dicimus, adsertionem huiusmodi falsam esse. Non enim continetur in sententia supra dicta, quod contra faciens, vt haereticus haberetur, quae quidem quoad hoc continet, quae sequuntur: *Nos enim nihilominus auctoritate praesentium districtius inhibemus, ne quisquam praemissa, vel aliquod praemissorum pertinaciter adserere, vel quomodolibet defensare praesumat. Quicumque vero hoc praesumserit, tamquam contumax, et ecclesiae Romanae rebellis, ab omnibus fidelibus habeatur.* Non fuit adiectum, quod vt haereticus *b* haberetur, vt patet in serie sententiae condemnationis praedictae. Rursus adseruisse dicuntur publice huiusmodi adsertores, quod abdicatio iuris in cuiuscumque rei proprietate et in vsu eius est sancta et meritoria propter Deum, et a Christo in se ipso seruata, apostolis imposita, et ab ipsis sub voto adsumta. Nec propter hoc vsus facti ad sustentationem naturae in Christo et apostolis conuincitur esse non iustus: sed tanto iustior atque perfectior, et Deo acceptior, et mundo exemplarior, quanto plenius renuntiatum fuerit omni iuri, per quod potest sic vtens pro vsu huiusmodi quomodolibet contendere vel in iudicio litigare. Quae quidem adsertio continet multa falsa: cum neque Christum expropriationem praedictam omnis iuris in cuiuscumque rei proprietate, et in eius vsu in se seruasse, nec eam imposuisse apostolis, neque sub voto ab ipsis fuisse receptam, euangelica seu apostolica doceat historia, sed contrarium euidentius manifestat. Quod autem in praedicta adsertione adiicitur, quod per abdicationem iuris praedicti, videlicet proprietatis, is vsus facti ad sustentationem naturae in Christo et apostolis non conuincitur esse non iustus, sed tanto iustior, etc. impossibilitatem includit, et errorem dictum huiusmodi euidenter. Impossibile enim est, actum humanum extrinsecum esse iustum, si exercens actum ipsum nullum ius habeat illum exercendi: immo non iustus seu iniustus, necessario conuincitur talis vsus. Item, est absurdum et erroneum, quod actus alicuius, non habentis ius actum huiusmodi faciendi, sit iustior et Deo acceptior, quam habentis: cum concludat actum iniustum iustiorem et Deo acceptiorem exsistere, quam sit iustus. Ex praemissis autem inferre nituntur, (vt fertur,) quod praedictorum summorum pontificum definitio, quam definierunt de paupertate Christi et apostolorum, ac fratrum Minorum praedictorum regula, (prout superius expresserunt,) per nos non potuit mutari, procul dubio falsa adserunt, dicendo, praedecess. nostros definiuisse talia, vt superius est probatum, et adhuc sic loquentes, dum per talia constitutiones nostras impugnare satagunt, constitutiones illas, quibus se adiuuant, ostendunt, (si eorum falsae adsertiones verae exsisterent,) fore inualidas, erroneas et infirmas. Si enim nobis non licuit contra constitutionem Nicol. IV. praedecess. nostri, in qua se fundant praecipue, aliquid statuere commune; nec sibi licuit contra statut. Gregor. Innoc. et Alexand. praedictorum statuere, aut aliquid declarare: quod tamen ipsum fecisse, (secundum eorum adsertionem,) noscitur euidenter. Cum enim illi declarauerint, quod ordo Minorum habet vsum earum rerum, quas licet eis habere; quod ad vsum iuris est referendum necessario, vt superius est probatum; ipse vero secundum ipsos statuit, quod nec ordo, nec fratres ius vtendi habeant, sed tantummodo simplicem vsum facti, et insuper ordinauit, decreuit et statuit, huiusmodi constitutionem, ordinationem et declarationem suam dumtaxat a fratribus ipsis praecise et inuiolabiliter perpetuis temporibus obseruandam: constat non solum, quod contra declarationes praedecess. praedictorum ordinauerit, sed ipsum illas, quantum ad ea, quae sua declaratio continet, etiam reuocasse. Ipse quoque praede-

13*) *Condescendentes*, ed. ant. L. et Pith.

a *Al. ita:* et Augustin. de doctrina Christiana tenet, *etc.*

b *Nota textum bene. et quis dicatur haereticus, vide gloss. Clement.* 1. *de vsu. c. haereticus. C.* 24. *quaest.* 3. *et Ioann. de Turrecrem. libr.* 4. *part.* 1. *c.* 2. *Font.*

prædecessor noster in sua declaratione subiunxit, ad sedis apostolicæ declarationem et ordinationem eorum, et circa ea, quæ ipse declarauerat, pertinere, sic dicens: *Si quid in prædictis ambiguitatibus emerserit: hoc ad culmen sedis apostolicæ deducatur, vt ex auctoritate apostolica sua in hoc manifestetur intentio, cui solum concessum est in his statuta condere, et condita declarare:* cuius tamen contrarium adserunt huiusmodi adsertores. Adhuc patet, quod adserunt, esse falsum. Licet enim Innoc. III. prædictus in generali concilio interdixisset, nouas religiones institui; tamen successores ipsius, (non obstante interdicto huiusmodi,) plures leguntur ordines confirmasse: qui etiam, (aliquibus exceptis,) fuerunt postea per Gregor. IX. prædecessorem nostrum, dissoluti certo modo in concilio generali. Si igitur post interdictum generalis concilii, licuit summis pontificibus non confirmatos ordines confirmare, et eorum successoribus sic confirmatos 14) in totum dissoluere: non est mirum, si, quod declarat circa regulas ordinum solus summus pontifex, vel ordinat, liceat eius successoribus declarare 15), seu alias immutare. Patet autem, quod neque Honorii confirmatio, neque Gregorii, neque Alexandri, neque Nicolai prædictorum facta fuerit in concilio generali: cum per nullum ipsorum fuerit generale concilium celebratum. Licet Innoc. IV. celebrauit concilium generale: tamen in illo, nec auctoritate alicuius concilii facta fuit ipsius declaratio supra dicta. Nicolaus autem IV. nec celebrauit generale concilium, nec aliquid circa dictam regulam declarauit. Gregorius autem IX. prædictus, nec confirmauit, nec declarauit dictam regulam: sed in generali concilio, vbi cassati fuerunt nonnulli mendicantium ordines, dictorum fratrum Minorum, et Prædicatorum ordines non cassauit, sed adseruit approbatos, sic dicens: *Ad eos, quos euidens ex eis vtilitas ecclesiæ vniuersali proueniens perhibet approbatos, præsentem non patimur constitutionem extendi.* Præterea dicant nobis, vbi legunt adsertiones huiusmodi, quod ad fidem vel mores pertineat, Christum et apostolos non habuisse in his, quæ habuerunt; nisi simplicem vsum facti? Profecto, directe hoc ad fidem non pertinet; cum de hoc articulus non sit aliquis, nec sub quo valeat comprehendi, vt patet in symbolis, in quibus articuli fidei continentur: nec etiam reducte, ne quasi hoc sacra scriptura contineat, quo negato, tota scriptura sacra redditur dubia, et per consequens articuli fidei, qui habent per scripturam sacram probari, redduntur dubii et incerti. Hoc enim in scriptura sacra non poterit, sed contrarium reperiri. De fratribus autem Minoribus prædictis constat, quod de ipsorum paupertate et simplici vsu facti, seu de dominio eorum, quæ ipsis offeruntur, quod summus pontifex illud sibi et Romanæ ecclesiæ reseruauerit vel potuerit reseruare. Nec, quod illud reseruatum successori abiicere non liceat, si hoc expedire viderit, seu quod procuratores constitutos auctoritate summi pontificis pro negotiis ordinis prædictis successor reuocare non valeat, in prædictis symbolis, euangelio, neque actibus apostolorum et epistolis mentio aliqua non habetur. Vnde non possunt ex prædictis concludere, nisi falso, quin contra ordinata per summos pontifices circa talia valeat successor aliud ordinare: quod Nicolaus præfatus expresse in sua declaratione inseruit, vt superius plenius continetur. Nos itaque, ne fabricatores mendaciorum huiusmodi ac etiam adsertores de tam pestifera, erronea et damnata doctrina, confutatione ac confusione vtique omni digna, gloriari valeant, et alios trahere in errorem, cum ausu arreptando, ac petulantia improba ausi defendere publice fuerint damnatam per constitutionem prædictam hæresim, ac etiam probare, videlicet quod Christus et eius apostoli in iis, quæ habuisse leguntur, tantum habuerint absque iure aliquo simplicem vsum facti, ex quo, (si verum esset,) sequeretur, vsum Christi fuisse non iustum, quod profecto blasphemiam continet, et est catholicæ fidei inimicum, cum hoc de pertinaci animositate ac erronea non sit dubium processisse, omnes et singulos, qui verbo ac scripto per se vel alium seu alios talia publice præsumserunt, ipsos quoque, qui eos docuerunt in talibus, et vt præmissa facerent, in damnatam incidisse hæresim, ac vt hæreticos euitandos fore, de fratrum nostrorum consilio declaramus. Si quis autem damnatas per constitutionem: *Cum inter prædictam.* hæreses, vel ipsarum alteram, deinceps scienter verbo vel scripto defendere vel approbare præsumserit: de fratrum eorumdem consilio decernimus, vt tamquam hæreticus ab omnibus euidenter habeatur. Adhuc quod constitutionem nostram: *Ad conditorem canonum.* supra dictam, insano ausu impugnare nisi sunt, (sicut fertur,) districtius de eorumdem fratrum consilio inhibemus, ne quisquam contra definita, ordinata seu facta per ipsam, verbo vel scripto scienter approbet aliquid, vel defendat. Si quis vero contra præsumserit: tamquam contumax, et rebellis Romanæ ecclesiæ ab omnibus habeatur. Nulli ergo, etc. Data Auenion. IV. idus Nouembris, pontificatus nostri anno IX.

14) In ed. ant. Lugd. et Pith. desiderantur voces: *ordines confirmare et eorum successoribus sic confirmatos.*

15) *Declarasse*, ed. ant. L.

CONSTITVTIONVM VIGINTI IOANNIS XXII.
F I N I S.

EXTRAVAGANTES COMMVNES,
A DIVERSIS ROMANIS PONTIFICIBVS POST SEXTVM EDITAE, CVM SVIS, (VT VOCANT,) SVMMVLIS.

TITVLVS PRIMVS.
DE CONSVETVDINE.
CAP. VN.

Consuetudo impediens, ne legati sedis apostolicæ recipiantur, non valet: et, illa non obstante, legati ipsi sunt ab omnibus recipiendi, et eos impedientes ipso facto excommunicationem incurrunt, et eorum terræ ecclesiastico subiiciuntur interdicto.

IOANNES XXII. (*Anno* 1318. *Auenioni.*)

Super gentes et regna Romanus pontifex a Domino constitutus, cum personaliter singulas regiones circuire non possit, nec circa gregem, sibi creditum, curam pastoralis sollicitudinis exercere: necesse habet interdum ex debito impositæ seruitutis, suos ad diuersas mundi partes, (prout necessitates emerserint,) destinare legatos, qui vices ipsius supplendo, errata corrigant, aspera in plana conuertant, et commissis sibi populis salutis incrementa ministrent. Verumtamen aliqui, huiusmodi officium et potestatem ipsius Romani pontificis, quam non ab homine, sed a Deo recepit, sub suo arbitrio redigere molientes, legatos ipsos, nisi ab eis petiti fuerint, vel de beneplacito eorum transmissi, sibi terras subiectas, (dicentes, hoc eis de consuetudine competere,) ingredi non permittunt. Nos, huiusmodi consuetudinem, non tam irrationabilem, quam nonnumquam animarum saluti contrariam, detrahentemque apostolicæ potestati, auctoritate apost. penitus reprobantes, legatos ipsos ab omnibus, cuiuscumque præeminentiæ, conditionis, aut status fuerint, debere admitti, decernimus, nec eos prætextu cuiusuis consuetudinis impediri posse a quoquam, Christiano nomine gloriante, quo minus regna, prouincias et terras quaslibet, ad quæ ipsos destinari contigerit, ingrediantur libere, ac commissæ sibi legationis officium exerceant in eisdem. Qui vero de cetero super prædictis dictos legatos, aut etiam nuntios, quos ad quascumque partes pro caussis quibuslibet sedis ipsa transmiserit, præsumserint impedire, ipso facto sententiam excommunicationis incurrant. Regna, terræ et loca quælibet, subiecta eisdem, tamdiu sint eo ipso ecclesiastico supposita interdicto, quamdiu in huiusmodi contumacia duxerint persistendum, non obstantibus quibuslibet indulgentiis, aut priuilegiis, imperatoribus ac regibus, seu quibuscum-

buscumque aliis sub quibuscumque modis, tenoribus et formis, a sede ipsa concessis, quæ contra præmissa nullis volumus suffragari.

TITVLVS II.
DE POSTVLATIONE PRAELATORVM.

CAP. VN.

Minores XXVII. annis sæculares, et mendicantes religiosi, ad certas ecclesias prohibentur postulari: et puniuntur tam postulantes, quam postulati.

IOANNES XXII.

Dispendiis et periculis variis, quæ ex subscriptis postulationibus possent ecclesiis euenire, et vacationum diuturnitatibus, quæ consueuerunt nonnumquam ex postulationibus irrationabilibus prouenire, ac dispendiis, quæ inde frequenter ecclesiæ incurrunt, ad futuram rei memoriam obsistere cupientes, illum, qui vigesimum septimum non attigerit annum, ad cathedralem, nec non professorem cuiusuis mendicantium ordinis ad inferiores cathedralibus ecclesias, ad monasteria extra suos ordines postulari edicto perpetuo prohibemus. Quodsi secus postulatum fuerit et attentatum: irritum ac nullius penitus sit momenti. Et qui scienter processerint ad eamdem, ea vice postulandi ac eligendi potestate priuatos, ac beneficiis, quæ in ipsa obtinebunt ecclesia, ad quam postulationem huiusmodi fecerint, per triennium nouerint se suspensos. Postulatos vero, qui postulationis, de se factæ, negotium fuerint per se, vel per alium in Romana curia prosequuti, illud ibi proponi in publico vel priuato consistorio facientes, etiam se dumtaxat dispositioni sedis apost. committendo, si se annum XXVII. non attigisse sciuerint, (vt præfertur,) vsque ad XXXV. annum, ceteros vero sæculares et religiosos extra suorum administrationes ordinum perpetuo ineligibiles ac impostulabiles esse decernimus, ac prorsus inhabiles ad quascumque dignitates ecclesiasticas, et beneficia quælibet obtinenda.

TITVLVS III.
DE ELECTIONE.

CAP. I.

Multis probat argumentis, promotos in curia non debere ad propria redire sine litteris suæ promotionis. Qui si secus fecerint: pro prælatis non sunt habendi, pœnasque incurrunt, hic expressas. Et de ista extrauaganti facit mentionem Panorm. in cap. Qualiter. *de elect. dicens, quod nullus, antequam habeat litteras apostolicas super sua promotione, debet administrare, nec debet recipi ab ecclesia tamquam prælatus: alias recipientes et receptus incurrunt pœnam, de qua hic.*

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1300. *Romæ.*)

Iniunctæ nobis debitum seruitutis exposcit, vt, qui ad reformandos in clero mores et actus, prout nobis ex alto permittitur, (sollertius intendimus, ibi præcipue reformationis accommodæ remedium apponamus, vbi maius respicimus periculum imminere. Sane, quam periculosum exsistat, quod aliquis in officio, dignitate vel gradu fore se adserat, et pro tali etiam habeatur, nisi prius ipse, quod adserit, legitimis ostenderit documentis, tam ex ciuilibus, quam ex canonicis institutis colligitur euidenter. Adserenti namque, cum mandatis principis se venisse, credendum non est: nisi hoc scriptis probauerit. Nec similiter creditur se adserenti legatum. Numquam enim apost. sedis moris fuit, absque signatis apicibus vndecumque legationem suscipere. Sed nec dicenti se delegatum sedis eiusdem creditur vel intenditur: nisi de mandato apostolico fide doceat oculata. Similiter clerici, ad alienam diœcesim sine suorum ordinariorum litteris venientes, nec in suis recipiantur 16) ordinibus, nec ad superiores adscendant 17). Clerici quoque et monachi, qui de suis ciuitatibus ad alienam 18) vrbem proficiscuntur, (nisi muniti 19) veniant suorum litteris prælatorum,) non sunt clerici vel monachi reputandi. Si quis præterea in clerum electum se dicat, si sacerdotem sese nominet; hoc scrutandum est: quia non sine periculo est in talibus communicatio indiscussa. Quod autem in illis, qui se episcopos, vel superiores prælatos, aut 20) etiam abbates, priores, seu alios monasteriorum rectores, quocumque nomine censeantur, appellant, sit discussio celebris et diligens facienda, luculenter apparet, si scandala et pericula grauia, (quæ ipsorum parere posset communicatio indiscussa,) diligentius attendantur. Hinc nos euidens euocat ratio, vt cum præmissis aliis casibus, qui minoris exsistunt periculi, sit ex constitutionibus editis iam prouisum, hunc vltimum, qui pericula grauiora minatur, nequaquam sine prouisionis opportunæ remedio relinquamus. Præsenti itaque perpetuo valitura constitutione sancimus, vt episcopi et alii prælati superiores, nec non abbates, priores 21) et ceteri, monasteriorum regimina exercentes, quocumque nomine censeantur, qui apud dictam sedem promouentur, aut confirmationis, consecrationis, vel benedictionis munus recipiunt, ad commissas eis ecclesias et monasteria absque dictæ sedis litteris huiusmodi, eorum promotionem, confirmationem, consecrationem, seu benedictionem continentibus, accedere, vel bonorum ecclesiasticorum administrationem accipere non præsumant: nullique eos absque dictarum litterarum ostensione recipiant, aut eis pareant vel intendant. Quodsi forsan contra præsumtum fuerit, quod per episcopos, prælatos, abbates, priores, et alios, monasteriorum regimina exercentes prædictos, medio tempore actum fuerit; irritum habeatur: nec quidquam interim iidem episcopi vel prælati, abbates, priores, vel regimina exercentes, de ecclesiarum vel monasteriorum prouentibus percipiant eorumdem. Capitula vero et conuentus ecclesiarum et monasteriorum ipsorum, et alii quicumque, ipsos absque huiusmodi dictæ sedis litteris recipientes, vel obedientes eisdem, tamdiu sint a beneficiorum suorum perceptione suspensi, donec super hoc eiusdem sedis gratiam meruerint obtinere. Similiter 22) quoque episcopi, prælati, abbates, priores, et alii, monasteriorum regimina exercentes prædicti, solito fidelitatis et obedientiæ iuramento non præstito. Illi etiam pontifices, quos apud prædictam sedem pallium continget 23) recipere, absque litteris traditionis ipsius pallii nequaquam ab eadem discedant. Discedentes vero, (quousque huiusmodi iuramentum præstiterint, et litteras obtinuerint,) nihil de ipsarum ecclesiarum et monasteriorum prouentibus percipiant: et quidquid interim per eos, (vt de aliis prædicitur,) actum fuerit, viribus non subsistat.

16) *Recipiuntur*, C. impr.
17) *Adscendunt*, ibid.
18) *Ad almam*, ibid.
19) *Moniti*, ibid.
20) *Aut*, ibid. non habetur.
21) Ibid. desiderantur voces: *nec non abbates, priores.*

22) *Similiter*, abest a C. impr.
23) *Contingeret*, ed. Pith.

CAP. II.

Si religiosus electus non petierit ipse vel eius electores licentiam consentiendi, intra tempus, moderandum pro præsentia vel absentia superioris: est eo ipso priuatus iure, sibi ex electione quæsito, et possunt electores alium eligere. H. d. addit ad c. *Quam sit.* de elect. in 6.

BENEDICTVS XI. (*ann.* 1304. *Romæ.*)

Si religiosus, qui absque sui superioris licentia electioni, de se factæ, consentire non potest, illam post electionem, sibi præsentatam, vel eius electores, intra tempus, pro eiusdem superioris præsentia vel absentia moderandum, nequaquam obtineat: dat generale concilium Lugdunense electoribus extunc ad electionem aliam procedendi liberam facultatem. Verum quia frequenter dubitatum est, an etiam sit eo ipso iure, (si quod ei competebat ex huiusmodi electione,) priuatus: statuimus, illo eum hoc ipso fore priuatum.

CAP. III.

Quatuor patriarchalibus ecclesiis vacantibus, statuitur, illis non posse prouideri, Romano pontifice inconsulto. Quodsi secus factum fuerit: irritum decernitur.

IDEM.

Sancta a Romana ecclesia, quæ, disponente Domino, super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principatum a Deo, vtpote mater vniuersorum Christi fidelium, et magistra, quatuor patriarchales sedes instituit, inter quas post ipsam Romanam ecclesiam, Constantinopolitanam primum, Alexandrinam secundum, Antiochenam tertium, et Hierosolymitanam quartum locum voluit obtinere, ipsasque multis prærogatiuis et honoribus ac priuilegiis decorauit. De quarum prouisionibus, cum eas vacare contingit, tanto est accuratius cogitandum, et attentius prouidendum, quanto maioris eminent altitudine dignitatis, et periculose erraretur in prouisionibus earumdem. Super hoc igitur cum fratribus nostris habita deliberatione matura, inter alia nostræ considerationi occurrit, quod omnes, (proh dolor!) prædictarum sedium patriarchalium ciuitates, aut sunt destructæ, aut occupatæ ab infidelibus, vel a schismaticis detinentur, ipsarum capitulis, seu conuentibus, et canonicis dispersis vndique extra 24) ciuitates ipsas, per alias regiones, seu loca, a ciuitatibus ipsis remota. Ex quo contingit, (sicut experientia nuper nos docuit,) quod, vacante Constantinopolitana ecclesia, per mortem bonæ memoriæ Petri, patriarchæ, solum per vnum dumtaxat eius canonicum fuit de nouo pastore electio celebrata, aliis canonicis suis agentibus in remotis: dictus tamen electus iuri, si quod sibi ex electione huiusmodi competebat, in nostris manibus sponte ac libere resignauit. Ideoque de eorumdem fratrum consilio et apostolicæ potestatis plenitudine statuimus, vt, quamdiu ciuitates ipsæ schismaticorum, aut infidelium subsunt, aut suberunt ditioni, aut detinebuntur per eos, canonici dictarum patriarchalium sedium, cum eas vel ipsarum aliquam seu aliquas vacare contigerit, ad electionem, postulationem, seu quamuis prouisionem de præficiendo sibi patriarcha vel pastore nullo modo procedant 25),

24) *Per*, C. impr.
25) Ibid. adduntur voces: *absque apostolicæ sedis licentia speciali.*

a *Vide notata per Doct. in c. antiqua. extra, de priuil.*

quousque

quousque ad apost. sedis 26) notitiam deducatur 27). Nos enim a data præsentium decernimus irritum et inane, si secus per prædicta capitula, conuentus vel canonicos, aut quemuis alium vel alios scienter vel ignoranter fuerit attentatum, non obstantibus quibuscumque ipsarum ecclesiarum, vel alicuius earum consuetudinibus vel statutis, iuramento, confirmatione dictæ sedis, vel quacumque alia firmitate vallatis, seu constitutionibus, priuilegiis, vel indulgentiis sedis eiusdem, per quæ effectus præsentium impediri posset quomodolibet, vel differri, et de quibus quorumque totis tenoribus de verbo ad verbum in nostris litteris habenda esset mentio specialis. Nulli ergo, etc. Data Laterani X. kalend. Ianuar. pontificatus nostri anno II. 28).

26) Diction. *quousque ad apost. sed.* ibid. haud leguntur.
27) *Notitiam deducant*, ibid. et quidem spatio ante hæc aliquo relicto.
28) *Anno septimo*, ibid.

CAP. IV.

Cum beneficia, apud sed. apost. vacantia, sint soli papæ reseruata: ostendit, quæ et quorum apud sedem vacare dicantur eamdem. Et primo loquitur de reseruationibus, secundo de pensionibus.

IOANNES XXII. *(ann. 1316. Auenioni.)*

Ex debito pastoralis officii, nobis, quamquam immeritis, superna dispositione commissi, periculis animarum et ecclesiarum ac monasteriorum dispendiis, quæ ob ipsorum vacationes diutinas ipsis solent frequentius prouenire, congruis remediis, (quantum nobis ex alto conceditur,) salubriter occurrere intendentes, vt celerius et vtilius prouideatur ecclesiis ac monasteriis, ante dictis, et vt Romanæ ecclesiæ, quæ super ipsas ecclesias ac monasteria ex diuina prouisione obtinere dignoscitur principatum, honor debitus impendatur, prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum, præsertim fel. record. Bonif. VIII. qui dignitates, personatus, ecclesias et alia ecclesiastica beneficia, et Clementis V. qui tam huiusmodi dignitates, personatus, ecclesias, beneficia, quam cathedrales 29) ecclesias quaslibet, monasteria, prioratus, administrationes et officia quæcumque, quæ apud sedem apost. vacarent, prouisioni apostolicæ sub certis tenoribus 30) reseruauerunt, vestigiis inhærentes, nos, ex caussis rationabilibus, quæ ad id nostrum animum induxerunt, de fratrum nostrorum consilio nonnulla detrahendo, aliqua declarando, et quædam addendo de nouo, episcopales, et earum superiores sedes, monasteria, et regulares ecclesias, ad quæ hi, qui eis pro tempore præficiendi sunt, etiam per electionem canonicam adsumuntur, prioratus, officia vel administrationes eorumdem, dignitates, personatus, præbendas, aliaque ecclesiastica beneficia, cum cura vel sine cura, quocumque nomine censeantur, quæ apud prædictam sedem vacant ad præsens, et exnunc in antea, (donec Christi dignatio nos dignabitur vniuersalis ecclesiæ sponsæ suæ regimini præsidere,) vacare contigerit apud eam, prouisioni nostræ de fratrum nostrorum consilio auctoritate apostolica reseruamus. Huiusmodi autem sedes, monasteria, ecclesias et alia præfata beneficia ecclesiastica, per mortem vel depositionem, ac priuationem eorum, qui ea obtinerent, per electionum cassationem, postulationum repulsionem, renuntiationem, quorumlibet prouisionem, translationem, siue per successionem muneris consecrationis, aut benedictionis dudum a dicto Clemente, prædecess. nostro, promotis impensi: nisi de ipsis disposuerit prædecessor, et a nobis, siue auctoritate nostra promouendis impendendi apud sedem ipsam, vel etiam vbicumque aut quouis alio modo, canonice vacare, apud sedem intelligimus prælibatam. Episcopales insuper vel alias dignitates, ecclesias, monasteria, et alia prædicta fratrum nostrorum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalium apud dictam sedem per eorum obitum vacare censemus, siue inibi, siue alibi, vbicumque ipsos migrare contigerit de hac luce. Et hoc idem in dignitatibus et beneficiis quibuslibet, (vt de aliis præmittitur,) officialium nostrorum 31), videlicet vicecancellarii, eiusdem ecclesiæ camerarii, notariorum, auditoris contradictarum, correctorum, scriptorum 32) litterarum, ac pœnitentiariorum nostrorum, nec non abbreuiatorum curiæ Romanæ locum sibi volumus vindicare. Rursus huius nostræ reseruationis edictum ad dignitates, et alia iam dicta capellanorum nostrorum commensalium, et quorumlibet aliorum, ratione officii, vel ex caussa legitima in dicta curia morantium, quando a nobis pro nostris, et eiusdem sedis negotiis prosequendis, de ipsa curia quocumque modo præmissi, vel aliqui eorum transmissi, aut legati vel nuntii fuerint 33), et eos vbilibet ante ipsorum 34) ad præfatam curiam reditum, (durante legatione, seu prosequutione ipsorum negotiorum,) rebus eximi contigerit ab humanis, duximus extendendum. Et id ipsum etiam esse volumus in huiusmodi capellanis commensalibus: etiamsi, (vt præmittitur,) nunc transmissi fuerint vbicumque, et ipsos rebus eximi contigerit ab humanis. Ceterum edictum ipsum trahimus ad sedes, monasteria, et alia supra dicta, quæ, viuente adhuc dicto Clem. prædecessore nostro, vsque ad eius obitum, nisi 35) de ipsis per eum fuerit ordinatum, et deinde vsque ad datam præsentium apud sedem vacauerint eamdem 36), illaque vacare decernimus apud ipsam, dummodo in eis ius in re, licet ad rem non sit aliquibus adquisitum, decernimus extunc irritum et inane, si secus in prædictis et singulis eorum scienter vel ignoranter, per quæcumque seu quoscumque apostolica vel alia quauis auctoritate attentatum fuerit, vel contigerit in posterum attentari, non obstantibus piæ memoriæ Gregorii decimi, ac Bonifacii octaui, et aliorum Romanorum pontificum, prædecessorum nostrorum, constitutionibus, super hoc editis, quatenus edicto essent et 37) sunt contrariæ memorato, ceteris in 38) ipsis constitutionibus contentis, in suo robore duraturis. Pensiones insuper annuas, ab episcopis et eorum superioribus aliisque prælatis inferioribus, nec non quibuscumque capellanis, conuentibus, collegiis, vel singularibus personis factas et faciendas personaliter aliquibus ex eisdem cardinalibus, seu quibusuis aliis ex prænominatis personis, et pensiones præterea seu adsignationes quantitatum quarumlibet, super certis prouinciis, diœcesibus, ecclesiis, monasteriis, vel aliis ecclesiasticis locis aut ordinibus, etiam a quibusuis prædecessoribus nostris Romanis pontificibus factas, præmissis personis, siue alicui earumdem, vel monasteria, prioratus, administrationes quaslibet, beneficia regularia, vel alia quælibet, quocumque nomine censeantur, non consueta ab olim clericis sæcularibus adsignari, huiusmodi personis vel alicui earumdem collata 39), siue concessa in commendam, vel alio quouis titulo ab eisdem prædecessoribus seu aliis episcopis, vel superioribus prælatis, capitulis, aut conuentibus, vel collegiis sub edicto prædicto nolumus aliquatenus comprehendi; quo minus eis cedentibus vel decedentibus, siue illa quouis alio modo dimittentibus, monasteria ipsa, prioratus, administrationes, beneficia, ac loca huiusmodi, ad ecclesias et monasteria, siue alia loca religiosa, vel alia ecclesiastica, eorumque prælatos, siue personas, ad quas antea eorum dispositio pertinebat, seu quibus immediate subesse noscuntur, libere reuertantur: nisi eis quid canonicum obstiterit, vel de ipsis aliter duxerimus, disponendum.

29) *Cardinales*, c. impr.
30) *Temporibus*, ibid.
31) *Nostrorum*, desideratur ibid.
32) *Scripturarum*, ibid.
33) *Fiant*, ibid.
34) *Et quemlibet*, ibid.

35) *Vbi*, ibid.
36) *Eadem*, ibid.
37) Diction. *essent et*, ibid. non leguntur.
38) *Ceterum ipsis*, ibid.
39) *Vel aliis clericis eiusdem collata*, ibid.

TITVLVS IV.
DE AVCTORITATE ET VSV PALLII.

CAP. VN.

Pallii traditio per obiectum criminis vel defectus retardari non debet, nisi obiiciens, præmisso iuramento, de obiectis promtam fidem faciat. Et, quid sit promtam fidem facere, declarat.

IOANNES XXII. *(ann. 1318. Auenioni.)*

Malitiis hominum, quæ sæpe circa impediendam pallii donationem committuntur, volentes salubriter obuiare, hac in perpetuum valitura constitutione sancimus, vt deinceps per obiectum cuiusuis criminis seu defectus traditio pallii, facienda his, qui ad Metropolitanarum ecclesiarum, seu aliarum regimen adsumuntur, non impediatur in aliquo nec retardetur; nisi obiicientes firment corporali præstito iuramento, se id malitiose non agere, sed obiecta vera esse se credere, ac de obiectis offerant facere promtam fidem: et nihilominus ad pœnam talionis, seu extraordinariam se obligent arbitrio præsidentis. Promtam vero fidem intelligimus in hoc casu, si intra bimestris temporis spatium, numerandum a die collationis in antea, probauerint legitime, quod opponunt. Quod si non fecerint: eorum obiectibus nequaquam obstantibus, ad ipsius traditionem pallii procedatur. Per traditionem autem huiusmodi, viæ accusationis, denuntiationis, vel inquisitionis, nullum volumus præiudicium generari.

TITVLVS V.
DE OFFICIO CVSTODIS.

CAP. VN.

In religiosorum mendicantium conuentibus plures campanæ esse non possunt sine speciali papæ licentia: plures autem campanulas in refectoriis, capitulis et alibi, licite possunt ipsi religiosi mendicantes habere. H. d. Et est extrauagans notabilis: et quia pulsare campanas est custodis officium, vt patet eod. tit. c. 1. in ant. ideo hic non abs re collocata est.

IOANNES XXII. *(ann. 1323. Auenioni.)*

Quia cunctos orthodoxæ fidei professores, et viros præsertim ecclesiasticos sic hortamur adinuicem, et quoad alios etiam conuersari, quod ex ipsorum gestis nullius offendatur iustitia, nec cuiquam scandali materia præparetur: aduertentes, quod eo, quod nonnulli mendicantium ordinum professores in nonnullis suis conuentibus plures campanas obtinent, et in posterum satagunt obtinere, cathedrales ac ecclesiæ aliæ suæ queruntur propterea iustitiæ detrahi, et exinde ciuita-

ciuitatibus locorum interdum adferri diuinis officiis impedimentum, videturque inter ipsos litigiis et scandalis via aperiri: nos, præmissis obuiare cupientes periculis, pacemque desiderantes inter ipsos, (fine qua bene pacis auctor non colitur,) obseruari, de fratrum nostrorum consilio hoc edicto perpetuo ordinamus, quod religiosi dictorum ordinum mendicantium in nullo conuentu suo, seu loco, plures campanas habeant, sine sedis apostolicæ licentia speciali, sed vna tantummodo pro loco quolibet sint contenti. Quodsi forsan communitas seu vniuersitas aliqua ecclesiastica vel mundana, seu iidem religiosi pro illis, in aliquo ipsorum locorum campanam aliam habuerint, vel nunc habent: non illam, sed aliam solam, eorum specialiter vsibus deputatam, pulsare valeant horis diurnis et nocturnis, missis et aliis consuetis. Ceterum religiosis eisdem permittimus, quod, vbi hactenus plures campanas sine lite et contradictione qualibet in vsus duntaxat proprios habuerint, et nunc habent, illis etiam deinceps libere vti possint, aliis quibuscumque, per eos habitis, intra trium mensium spatium de suis locis seu campanalibus deponendis, et nullatenus iterum reponendis. Verum campanulas, quæ in refectoriis, sacristiis, capitulis, et aliis forsan officinis religiosorum ipsorum consueuerunt haberi, sub ista nostra ordinatione nolumus comprehendi. Nulli ergo, etc. Datum II. Nouembris, pontificatus nostri anno VIII.

TITVLVS VI.
DE OFFICIO DELEGATI 40).

CAP. VN.

Litteræ apostolicæ, impetratæ ad gratias seu ad lites in aliquibus ciuitatibus seu diœcesibus, dum erant integræ, non obstante diuisione, facta de ipsis in duas seu plures ciuitates seu diœceses, quæ diuisio facta propter diuini cultus augmentum, et populi incrementum, et etiam exsequutores seu iudices earumdem, habeant sub eisdem modo et forma illum vigorem in sic diuisis, quem habebant in illis, dum integræ remanebant. a

IOANNES XXII. *episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. (ann. 1318.)*

Sedes apostolica, in suis actibus veritatem prosequens, lucem amans, libenter euitat nodosæ ambiguitatis inuolucrum: illamque sibi semper in suis ordinationibus reseruare cautelam intendit, vt de illis ita proueniant commoda 41), quod aliis non immineat detrimentum. Sane, pridem ad diuini cultus augmentum, et ad salutem populi, quem in nonnullis ciuitatibus et diœcesibus sic multiplicarat Altissimus, quod in earum singulis singulorum vultus nequibat, vt deceret 42), vnicus pastor inspicere, aut alias partes boni pastoris implere, salubriter intendentes, in ipsis diœcesibus, quarum nonnullas in duas, et aliquas in plures diœceses duximus diuidendas, certas earum ciuitates ac ecclesias ereximus cathedrales, quarum singulis proprias, distinctas et limitatas 43) iussimus adsignari. Verum quoniam plures ante ordinationem seu diuisionem nostram huiusmodi tam a nobis, quam a prædecessoribus nostris, Romanis pontificibus, apostolicas obtinuerunt litteras, super beneficiis ecclesiasticis, in ipsis tunc integris diœcesibus vacaturis, quarum nonnullæ restant adhuc exsequutioni mandandæ: nos, amouere volentes cuiusuis dubitationis scrupulum, qui circa exsequutionem gratiarum, super huiusmodi beneficiis concessarum, posset forsan incidere 44), considerantes attentius, quod per ordinationem seu diuisionem nostram prædictam, ius ad rem exspectantibus dicta beneficia, ante competens, ex ratione immutari non debet, quin adeo efficax in diuisis diœcesibus maneat, sicut in ipsis quondam integris, auctoritate præsentium declaramus, quod omnes et singulæ gratiæ, super beneficiis, vacaturis ante diuisionem 45) huiusmodi in ipsis quondam integris diœcesibus, a nobis vel prædictis prædecessoribus nostris personis quibuscumque concessæ, tam in ipsis, nunc 46) diuisis, quam in aliis diœcesibus, decisis ab illis, eisdem modo et forma possint suo ordine per exsequutores demandatos, et alios, ad quos id pertinebit, ad debitam exsequutionem adduci, quibus ante diuisiones sæpe fatas poterant, et debebant. Idem etiam declaramus quoad litteras apostolicas, iustitiam continentes, vt videlicet iudices, dati per illas in caussis quarumlibet personarum, quæ nunc de eisdem diœcesibus diuisis exsistunt, possint iuxta earum tenorem perinde procedere, ac si dictæ diœceses, de quibus mentio in eisdem litteris habetur, integræ remansissent. Non vlli 47) ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Auenion. III. 48) kal. Nouembr. pontificatus nostri anno II.

40) *De exspectantibus beneficium in episcopatu aliorum*, C. impr.
41) *Proueniat commodum*, ibid.
42) *Condecet*, ibid.
43) *Limitates diœceses*, ibid.
44) *Incidere et prouidere*, ibid.
45) *Diuisiones*, ibid.
46) *Quondam nunc*, ibid.
47) *Nulli*, C. impr. ed. ant. L. et Pith.

48) *Tertio*, abest a C. impr.

TITVLVS VII.
DE OFFICIO IVDICIS ORDINARII.

CAP. I.

Episcopus, monasterium visitans, non tenetur accipere monachos illius monasterii pro tabellionibus; etiamsi hoc haberet consuetudo: nec in actu visitationis debet esse solus, sed duos vel tres clericos cum notario, qui similiter sit clericus, secum adsumat. H. d.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1301. in Latio.)*

Debent superioribus suis reuerentiam subditi: et, dum salubriter ab eis pro culpis correctionem velut curantium medicamenta recipiunt, obedientiam exhibere tenentur. Rursus oportet præpositos cum caritate b corrigere: decet eos inferre humiliter, quod docent, et paterna subiectos dilectione fouere. Sic debitor delicatus effugitur 49): sic onerosus creditor minime reperitur. Sane, dudum venerabili fratre nostro A. episcopo Dulmen. ad visitandum capitulum suæ ecclesiæ Dulmen. 50), quæ regularis ordinis sancti Benedicti fore noscitur, descendente, prior et capitulum ipsius ecclesiæ excipientes, quod de consuetudine erat ecclesiæ supra dictæ, a tempore 51), cuius non erat memoria, inconcusse seruata, quod episcopi Dulmen. qui fuerunt pro tempore, per se solos absque aliis religiosis, sibi adiunctis, vel clericis, vel laicis sæcularibus quibuscumque, adsumtis sibi loco notarii monacho, seu monachis capituli memorati, visitationem suam hactenus præfato impenderunt capitulo, supplicarunt eidem episcopo, vt omnes tam clericos, quam laicos, religiosos et sæculares, (antequam visitationem actualiter exerceret,) a capitulo præciperet amoueri 52): quibus amotis 53), parati erant ipsum admittere ad visitationem huiusmodi peragendam. Et quia dictus episcopus eos super hoc non audiuit; quamquam protestaretur, se velle omnes clericos suos, et alios, (præter tres, vel quatuor, et notarium,) remouere, et sic suam visitationem incipere et complere: idem prior et capitulum ad sedem apostolicam appellarunt. Proposito itaque huiusmodi negotio coram nobis, et auditis, et intellectis, quæ partes dicere voluerunt, nos considerantes, quod consuetudo prædicta contra communem vtilitatem, facultatem probationum, (quæ non est angustanda,) restringit, propter quod etiam, vt salua scilicet sit rerum probatio, quia publice interest, ne veritas occultetur, cautum est iure, vt curent magistratus testari, id est, testificari volentibus, se ipsos, et alios testes, vel signatores præbere. Et statuit generale concilium, vt a iudicibus adhibeatur persona publica, vel duo viri idonei, qui acta conscribant. Quos quidem monachos ad prædicta, tum propter eorum professionem, quæ illorum vocem facit funestam, et ipsos arcet a iudiciis, et publicis siue ciuilibus actibus, nec patitur, (prout constitutio nouella declarat,) nisi in inquisitionis hæreticæ prauitatis caussa, tabellionis, (cuius vicem in hac parte duo viri per supra dictum concilium obtinent,) officium exercere, tum quia suspecti, nec contra priorem, aut capitulum, quibus subsunt, quæ corrigenda inuenirentur 54), fideliter et recte conscriberent, constat non esse idoneos 55). Attendentes quoque, quod id episcopali non modicum detrahit dignitati, si ab episcopo, qui dignitatem propriam suo ingenio augere debet, comites, honoris sui caussa adhibiti, abducantur, seque solum suspectis quandoque, forsitan quos visitat, committere compellatur, dictam consuetudinem, per quam prælibati prior et capitulum videntur nimium delicati, tamquam non rationabilem, reprobamus. Sed, ne sit episcopus onerosus, decernimus, nostrorum prædecessorum vestigiis inhærentes, vt, cum ad visitationem, de cetero faciendam in ecclesia memorata, descenderit, in visitationis actu duas vel tres honestas personas, clericali caractere insignitas, quarum vna ad minus sit religiosa ordinis supra dicti, et vnum notarium, clericum, secum habeat, et non plures, consuetudine aliqua obtenta, et compositione qualibet, inter partes ipsas super hoc in contrarium facta hactenus, non obstante. Nulli ergo 56) liceat hanc paginam nostrarum reprobationis, constitutionis, etc. Datum Anagn. X. kalend. Augusti, pontificatus nostri anno VIII.

49) *Efficitur*, C. impr.
50) Ibid. desiderantur verba: *Dulmen. ad visitandum capitulum suæ ecclesiæ.*
51) *Et tempore*, ibid.
52) *Admoneri*, ibid.
53) *Admonitis*, ibid.
54) *Inueniuntur*, ibid.
55) Ibid. non habentur voces: *constat non esse idoneos.*
56) Ibid. non sunt verba: *nulli ergo* etc. vsque ad finem.

a *Hæc extrauagans habetur inter XX. Ioann. XXII. sub tit. de concess. præb. cum gl. domini Zenzelini.*

b *Vide conc. Trid. sess. 13. de reform. c. 1.*

CAP. II.

Beneficia plura incompatibilia obtinens sine dispensatione, debet illa præter vltimum in manu ordinarii intra duos menses dimittere: alias pœnas incurrit, hic positas. Et debet ordinarius tales, plura beneficia obtinentes, compellere ad ostendendam dispensationem. Quod si non fecerit: ab ingressu ecclesiæ suspenditur. Vide cap. Ordinarii. *eod. tit. libr. 6. Quod si diligenter notetur: hæc extrauagans sub hoc tit. recte collocata dicetur.*

IOANNES XXII. (*ann.* 1318. *Auenioni.*)

Vt *a*, quos virtutis amor a vitio ambitionis exsecrandæ, et auaritiæ cæcitate non retrahit, saltem rigor coerceat disciplinæ: statuimus, vt quicumque, plures dignitates, vel personatus, aut parochiales ecclesias, aut dignitatem, vel personatum cum alio beneficio, curam animarum habente, simul sine dispensatione canonica detinens, illa omnia et singula, (illo dumtaxat excepto, quod vltimo receperit, quod possit, si tamen in eo ex collatione canonica ius sibi competat, retinere,) intra duos menses, a die notitiæ huiusmodi nostræ constitutionis continue numerandos, efficaciter verbo et facto, absque fraude aliqua in manu ordinarii dimittere teneatur, per eum, vel per eos, ad quem, vel ad quos eorum dispositio spectabit, ea vice libere disponenda. Quod si non fecerit: etiam illo sit ipso iure priuatus, in quo ius competebat eidem, et inhabilis ad quæcumque beneficia obtinenda penitus censeatur. Qui vero deinceps receperit dignitatem, vel personatum, aut beneficium, curam habens animarum adnexam, si prius simile beneficium obtinebat, primum, quo, postquam secundi possessionem habuerit, vel per eum, (omni dolo et fraude cessantibus,) quo minus habeat, steterit, priuatus noscitur ipso iure, absque moræ dispendio in manu ordinarii omnino similiter dimittere teneatur, per eum vel eos, ad quem seu quos collatio seu ordinatio spectauerit, disponendum. Quod nisi fecerit: extunc secundo sit ipso iure priuatus, et inhabilis ad sacros ordines, et ad quodcumque beneficium ecclesiasticum obtinendum. Vt autem præmissorum fructus facilius subsequatur: omnibus et singulis ordinariis in virtute sanctæ obedientiæ, et sub pœna suspensionis ab ingressu ecclesiæ, quam eos, (si in exsequendis subsequentibus negligentes fuerint,) incurrere volumus ipso facto, districte præcipimus et mandamus, vt sub certa et formidabili pœna, eorum arbitrio infligenda, subditis suis plures dignitates et personatus aut ecclesias, quibus cura imminet animarum, aut dignitatem vel personatum cum alio beneficio, cui cura similis sit adnexa, obtinentibus, iniungere debeant, quod dispensationes, auctoritate quarum huiusmodi ecclesias, personatus, vel dignitates obtinent, si quas habent, nec non et titulos ecclesiarum, dignitatum vel personatuum eorumdem, intra tempus, pro facti qualitate ipsorum ordinariorum moderandum arbitrio, ordinariis ipsis, vel iis, quem vel quos ad hoc duxerint deputandos, exhibere procurent, de processibus habendis super his exhibitis, propositis et productis, reddituri absque moræ dispendio per scripta publica conficienda super his sedem apostolicam certiorem.

TITVLVS VIII.
DE MAIORITATE ET OBEDIENTIA.

CAP. I.

Omnes Christi fideles de necessitate salutis subsunt Romano pontifici, qui vtrumque gladium habet, et omnes iudicat, a nemine autem iudicatur. Hæc tamen extrauagans regem Franciæ et regnicolas non amplius subiicit ecclesiæ Romanæ, quam prius erant, vt patet infr. de priuil. c. Meruit.

BONIFACIVS VIII. (*ann.* 1302. *Romæ.*)

Vnam sanctam ecclesiam catholicam et ipsam apostolicam, vrgente fide, credere cogimur et tenere. Nosque hanc firmiter credimus et simpliciter confitemur: extra quam nec salus est, nec remissio peccatorum, Sponso in Canticis *b* proclamante: *Vna est columba mea, perfecta mea. Vna est matri suæ, electa genetrici suæ:* quæ vnum corpus mysticum repræsentat, cuius caput 57) Christus: Christi vero Deus. In qua vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma. Vna nempe 58) fuit diluuii tempore arca Noe, vnam ecclesiam præfigurans, quæ in vno cubito consummata, vnum, (Noe videlicet,) gubernatorem habuit et rectorem, extra quam omnia, subsistentia super terram, legimus fuisse deleta. Hanc autem veneramur et vnicam, dicente Domino in *c* propheta: *Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu canis vnicam meam.* Pro anima enim, id est, pro se ipso, capite simul orauit et corpore: quod corpus vnicam scilicet ecclesiam nominauit, propter Sponsi, fidei, sacramentorum et caritatis ecclesiæ vnitatem. Hæc est tunica *d* illa Domini inconsutilis, quæ scissa non fuit, sed sorte prouenit. Igitur ecclesiæ vnius et vnicæ, vnum corpus, vnum caput, non duo capita, quasi monstrum, Christus videlicet et Christi vicarius, Petrus, Petrique successor, dicente Domino ipso Petro: *Pasce e oues meas.* Meas 59), inquit, et generaliter, non singulariter has vel illas: per quod commisisse sibi intelligitur vniuersas. Siue ergo Græci siue alii se dicant Petro eiusque successoribus non esse commissos: fateantur necesse se de ouibus Christi non esse, dicente Domino in Ioanne, vnum *f* ouile et vnicum esse pastorem. In hac eiusque potestate duos esse gladios, spiritualem videlicet et temporalem, euangelicis dictis instruimur 60). Nam, dicentibus apostolis: *Ecce gladii duo hic:* in ecclesia scilicet, cum apostoli loquerentur, non respondit Dominus, nimis esse, sed satis. Certe, qui in potestate Petri temporalem gladium esse negat, male verbum attendit Domini proferentis: *Conuerte gladium tuum g in vaginam.* Vterque ergo est in potestate ecclesiæ, spiritualis scilicet gladius et materialis. Sed is quidem pro ecclesia, ille vero ab ecclesia exercendus. Ille sacerdotis, is manu regum et militum, sed ad nutum et patientiam sacerdotis. Oportet autem gladium esse sub gladio, et temporalem auctoritatem spirituali subiici potestati. Nam cum dicat apostolus: *Non h est potestas nisi a Deo: quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt:* non autem ordinatæ essent, nisi gladius esset sub gladio, et tamquam inferior reduceretur per alium in suprema. Nam secundum B. Dionysium, lex diuinitatis est, infima per media in suprema reduci. Non ergo secundum ordinem vniuersi omnia æque ac immediate, sed infima per media et inferiora per superiora ad ordinem reducuntur. Spiritualem autem et dignitate et nobilitate terrenam quamlibet præcellere potestatem, oportet tanto clarius nos fateri, quanto spiritalia temporalia antecellunt. Quod etiam ex decimarum datione, et benedictione, et sanctificatione 61), ex ipsius potestatis acceptione, ex ipsarum rerum gubernatione claris oculis intuemur. Nam, veritate testante, spiritalis potestas terraneam potestatem instituere habet, et iudicare, si bona non fuerit. Sic 62) de ecclesia et ecclesiastica potestate verificatur vaticinium Hieremiæ: *Ecce i constitui te hodie super gentes et regna:* et cetera, quæ sequuntur. Ergo, si deuiat terrena potestas, iudicabitur a potestate spiritali; sed, si deuiat spiritalis minor, a suo superiori: si vero suprema, a solo Deo, non ab homine poterit iudicari, testante apostolo: *Spiritalis k homo iudicat omnia, ipse autem a nemine iudicatur.* Est autem hæc auctoritas, (et si data sit homini, et exerceatur per hominem,) non humana, sed potius diuina, ore diuino Petro data, sibique suisque successoribus in ipso, quem confessus fuit petra firmata, dicente Domino ipsi Petro: *Quodcumque ligaueris l*, etc. Quicumque igitur huic potestati, a Deo sic ordinatæ, resistit, Dei ordinationi resistit; nisi duo, (sicut 63) Manichæus,) fingat esse principia, quod falsum et hæreticum iudicamus: quia, testante *m* Moyse, non in principiis, sed in principio cœlum Deus creauit et terram. Porro subesse Romano pontifici omni *n* humanæ creaturæ declaramus, dicimus, definimus et pronuntiamus 64) omnino esse de necessitate salutis. Dat. Laterani, pontificatus nostri anno VIII.

57) *Cuius corporis caput*, C. impr.
58) *Nempe*, ibid. non habetur.

59) *Meas*, ed. ant. et Pith. iterum non legunt.
60) *Instruuntur*, C. impr.
61) *Satisfactione*, ibid.
62) *Si*, ibid.
63) *Sicut*, ibid. haud legitur.
64) Ibid. non habentur verba: *definimus et pronuntiamus.*

CAP. II.

Prælati non discurrant, præsertim habitu transformato. Qui si ad curiam venerint, inde recedere non debent, sine papæ licentia: alias ipsi et receptantes illos excommunicati sunt.

IOANNES XXII. (*ann.* 1318. *Auenioni.*)

Vt prælatorum inepta discursibus grauitas et simplicitas, simulationibus obuia, et ipsorum ad Christi vicarium indeuotio, religiositati quippe contraria, non immerito arguenda, cum reuerentiam illorum sanctitas, lucem puritas, firmosque maturitas poscat gressus, vt sint vita mundi, fama clari, proficuique reddantur exemplo. Verum quia ipsorum quorumdam, (vt fide dignorum habet adsertio,) eo vana prorupit interdum, ne dixerimus, perniciosa temeritas, quod, (vestibus spiritalis sanctitatis abiectis, dissimulato habitu,) ad remotas a suis sedibus partes se transferunt; quin immo ad sedem apostolicam clanculo, nobis non visis, nec insinuato *o*, quod venerint, venisse, latitasse, discessisseque dicantur: nos, ne, tacentibus nobis, non præcisus huiusmodi morbus inualeat, dum prouidum creditur, quod incautum, licitum, quod impune, omnibus episcopis, superioribusque prælatis sub obtestatione diuini iudicii inhibemus, ne absque rationabili caussa, timoris forte vel alia, extra suarum ciuitatis et diœcesis ac prouinciarum, (mutatis habitibus,) limites indiscrete discurrant. Inhibemus etiam, ne qui episcoporum et superiorum ipsorum latenter, (præsertim habitu transformato,) venientes ad curiam, de ipsa, (Romani pontificis non præsentati conspectibus, vel saltem ab eo recedendi licentia non obtenta,) recedant. Si qui vero

a *Vide concil. Trid. sess. 7. de reform. cap. 2. et 4. et sess. 24. de reform. c. 17.* b *Cantic. 6.* c *Psalm. 21.* d *Ioann. 19.*

e *Ioann. 21.* f *Ioann. 10.* g *Matth. 26.* h *Rom. 13.* i *Hierem. 1.* k *1 Cor. 1.* l *Matth. 16.* m *Gen. 1.* n *Alias ita:* omnem humanam creaturam. o *Alias:* intimato.

episco-

episcoporum et superiorum huiusmodi nostræ inhibitionis contradictores exstiterint, et absque ipsius Romani pontificis recedendi licentia concessa, eoque non viso, recesserint ab eadem, nec non si qui scienter receptauerint ante dictos, nisi id confestim eidem Romano pontifici, vel alicui, per quem hoc ipsum ad eius crediderint deduci notitiam, manifestare curauerint; (etiamsi episcopali, archiepiscopali, patriarchali vel quauis alia dignitate præfulgeant:) eos excommunicationis sententia innodamus.

CAP. III.

Prælati ad curiam non debent more noctuæ latenter venire, nec inde sine papali licentia recedere: alias infideles iudicantur, et sententia excommunicationis ligantur.

IOANNES XXII. (*ann.* 1318.)

Etsi deceat quoslibet subditorum curam exercere sollicite, et per omnia velut lucis filios ambulare: hoc tamen præcipue ab ipsis exigitur, qui constituti per altitudinem dignitatis, vt in specula, circa commissas sibi plebes pastorum simul et custodum partes implere tenentur, et coram ipsis laudabilium operum exemplo lucere. Ad nostrum sane peruenit auditum, quod nonnulli, pontificali præditi dignitate, gregum suorum custodiam negligentes, et abhorrentes lucem, tamquam filii tenebrarum, non verentur se ab ouium suarum cura, mercenarii more, tempore longo subducere, et, pontificali dignitate reiecta, non erubescunt vagari per deuia sub habitibus transformatis, ac contemto de exhibendo paribus et superioribus honore præcepto, sic abiecti et indecori interdum ad sedem apostolicam clanculo declinare præsumunt, vbi more noctuæ, cuius intuitum nox illuminat, lux excæcat, de die latentes, horis tenebrarum, quos suis arbitrantur conformari desideriis, visitant, suos eis euomentes conceptus iniquos, et conspirationes forsan illicitas aduersus nos et alios pertractantes, et demum ab inde, (non absque notabili sedis prædictæ contemtu,) reuerentia tam consueta, quam debita, non exhibita Romano pontifici, et nec ab ipso petita licentia, nec obtenta, recedunt. Nos igitur, et ipsius sedis honori in hac parte prospicere, ac talium insolentiis finem imponere cupientes, de fratrum nostrorum consilio, generali prohibemus edicto, ne de cetero præsul aliquis sine superioris licentia, nisi pro negotiis ecclesiæ, sibi commissæ, extra suam diœcesim audeat pernoctare, firmiter statuentes, vt, quicumque pontifex ad Romanam curiam veniens, papale palatium primitus visitet, ad papam, (si hoc patiatur temporis opportunitas,) intraturus, ac reuerentiam consuetam et debitam exhibiturus eidem, nullatenus recessurus a curia, nisi ab ipso super hoc petita licentia et obtenta. Quodsi secus a quoquam super his fuerit attentatum: nos quoscumque prælatos, quamuis etiam patriarchali dignitate fulgentes, sic ad sedem accedentes, et ab illa, (vt prædicitur,) recedentes, nec non quoslibet alios, qui tales apud sedem ipsam receptare præsumserint, nisi ante receptionem huiusmodi eidem Romano pontifici significauerint aduentum illorum, decernimus eo ipso notam infidelitatis incurrere, ac excommunicationis sententiæ subiacere. Nulli ergo, etc.

TITVLVS IX.
DE TREVGA ET PACE.

CAP. I.

Sixtus papa, volens discordiam, ex pragmatica sanctione subortam, sedare, ordinariis regni Franciæ ad conferenda beneficia sex menses concedit. Facultatem concedendi sex gratias sibi retinet. Beneficia cardinalium et eorum, qui cardinalibus sunt familiares, in regno Franciæ exsistentia, suæ dispositioni vsque ad certum tempus reseruat. De beneficiis promouendorum quid fieri debeat, ostendit. Caussas beneficiales in prima instantia vult in partibus terminari, in quibus ante definitiuam sententiam, (nisi in vno casu,) vetat appellari. Quid de caussis, in curia pendentibus, faciendum sit, narrat. Si autem eadem caussa in diuersis curiis, diuersis respectibus tractatur, quonam pacto terminanda sit, hic recitatur. Taxas beneficiorum, editas a Ioanne XXII. seruandas censet. Tandem tempus ponit, intra quod vult ista acceptari et seruari. Scias autem quod huiusmodi concordata, tamquam iuri communi et decretis Constant. et Basiliens. contraria, non sunt effectum sortita.

SIXTUS IV. (*ann.* 1471. *Romæ.*)

Ad vniuersalis ecclesiæ regimen, diuina disponente clementia, vocatis, inter alia pro commissorum populorum votiua dilectione nil occurrit præstantius, quam exortas inter personas ecclesiasticas, (principis tenebrarum astutia,) discordiarum fomenta per nostræ sollicitudinis occursum protinus exstinguere: vt, cuiusuis altercationis salubriter euulsis seminibus, pacis et tranquillitatis dulcedinem inter creditos nobis populos, (diuina adsistente gratia,) imponere et conseruare valeamus. Cupientes itaque, vt, suscitata retroactis temporibus discordia, (proh dolor!) in regno Franciæ, Delphinatu, aliisque terris et dominiis carissimi in Christo filii nostri, Ludouici, Francorum regis illustris, inter nonnullas ex eisdem personas, occasione cuiusdam constitutionis, quæ in eodem regno diutius inoleuit, quam personæ prædictæ pragmaticam sanctionem vocant, ne, si, (quod absit,) maiora fomenta sumeret, damna pariter et grauiora scandala periculaque subsequerentur, sine debito claudatur, et totaliter secludatur, auctoritate apostolica ex certa scientia de fratrum nostrorum consilio omnibus et singulis prælatis et aliis personis ecclesiasticis regni, Delphinatus, terrarum et dominiorum eorumdem, ad quos dignitatum, aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum, terrarum et dominiorum eorumdem collatio, prouisio, præsentatio, electio, seu quæuis alia dispositio pertinet, de quibusuis dignitatibus, personatibus, administrationibus, officiis, canonicatibus, et præbendis, nec non aliis beneficiis ecclesiasticis, cum cura et sine cura, sæcularibus et regularibus, ad eorum collationem, prouisionem, præsentationem, electionem, seu quamuis aliam dispositionem pertinentibus, quæ deinceps in Februarii, Aprilis, Iunii, Augusti, Octobris et Decembris mensibus futuris perpetuis temporibus vacare contigerit, (dummodo dispositioni apostolicæ ex aliqua generali reseruatione, in corpore iuris clausa, aut per alteram ex constitutionibus felicium recordationum Benedicti XIII. quæ incipit: *Ad regimen*: aut Ioannis XXII. Romanorum pontificum, prædecessorum nostrorum, quæ incipit: *Exsecrabilis:* seu constitutiones et regulas cancellariæ apostolicæ, per nos super hoc editas, reseruata generaliter non exsistant,) perinde ac si aliquæ a sede apostolica, vel eius legatis exspectatiuæ litteræ non emanassent, libere disponendi facultatem concedimus per præsentes. Et quia isti summi pontifices, prædecessores nostri, consueuerunt se in concessionibus gratiarum exspectatiuarum *a* personis bene meritis exhibere liberales: nostræ intentionis exsistit concedere in regno, Delphinatu, terris et dominiis regni huiusmodi, vltra gratias exspectatiuas, per nos in eisdem regno, Delphinatu, terris et dominiis concessas, (quibus in aliquo præiudicare non intendimus per præsentes, quasque in suo robore permanere volumus,) sex personis idoneis regnicolis, sex alias gratias exspectatiuas ad quamlibet collationem, prouisionem, præsentationem, seu quamuis aliam dispositionem singulorum ex prælatis et aliis personis prædictis. Ex quibus quidem sex gratiis, duæ gratiæ exspectatiuæ concedentur duobus clericis regnicolis idoneis, pro quibus rex ipse, et carissima in Christo filia nostra, regina, ac dilectus filius, nobilis vir, Delphinus Viennensis, nec non magistri et præsidentes, ac alii officiarii, in aliquo ex parlamentis regis eiusdem regni nobis super hoc vnanimiter supplicabunt, qui duo nominati per regem et reginam, Delphinum, magistros, præsidentes, et officiarios præfatos, gaudeant prærogatiuis ad instar familiarium nostrorum continuorum commensalium. Ipsisque sex gratiis consumtis, alias sex gratias similes, aliis sex gratiis personis idoneis modo et forma præmissis concedere intendimus. Volumus autem, ac eiusdem auctoritate et tenore præsentium decernimus et declaramus, beneficia, quæ venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Rom. eccl. cardinalium familiares continui commensales, eorum familiaritate durante, in regno, Delphinatu, terris, et dominiis præfatis obtinent, et in posterum obtinebunt, dispositioni apostolicæ in posterum censeri reseruata, quamdiu dumtaxat cardinales præfati vitam duxerint in humanis, ac post obitum eorumdem cardinalium per sex annos, continue sequentes. Quibus quidem sex annis elapsis, alii, ad quos eorumdem beneficiorum collatio, prouisio, præsentatio, electio, seu quæuis alia dispositio alias pertinet, de beneficiis familiarium huiusmodi, in regno, Delphinatu, terris, et dominiis præfatis consistentibus, in prædictis mensibus disponere valeant, huiusmodi reseruatione non obstante. Concedimus etiam, quod beneficiorum, quæ promouendi per nos, dignitates, seu beneficia consistorialia ipsarum prouisionum, per nos de eorum personis faciendarum, obtinebunt, ac in quibus, et ad quæ ius eis quomodolibet competit, ac competere poterit, per promotiones ad dignitates, et alia beneficia consistorialia prædicta, ac munus consecrationis eisdem promouendis impendendum, seu lapsum temporis de consecrandis episcopis a sacris canonibus definiti vacaturorum, si promotiones ipsæ in aliquo ex supra dictis mensibus fiant, nisi beneficia ipsa essent alias dispositioni apostolicæ, (vt præfertur,) reseruata, ad prælatos et personas supra dictas, si vero in aliis mensibus promotiones eisdem fieri contingat, ad nos et Romanos pontifices, successores nostros, collatio, prouisio, et omnimoda dispositio pertineat, et, quoniam sedis apost. notariorum magnus reperitur numerus, eorumdem notariorum, qui habitum, per eiusdem sedis notarios gestari solitum, publice et continue gestant, et in posterum gestabunt, beneficia, in eisdem regno, Delphinatu, et terris consistentia, dumtaxat censeantur reseruata: quodque *b* omnes et singulæ caussæ beneficiales in partibus coram iudici-

a *Gratias exspectatiuas et mandata de prouidendo nemini amplius concedi decreuit conc. Trid. sess. 24. de reform. c.* 19. b *Vide conc. Trid. sess. 24. de reform. c.* 20.

bus competentibus vsque ad definitiuam inclusiue, in prima dumtaxat instantia, in qua nulli ante definitiuam liceat 65) appellare, nec appellatio, (si fuerit emissa,) debeat admitti, nisi ab interloquutoria, vel a grauamine, negotium principale minime concernente, quod non possit per appellationem a definitiua sententia reparari, in aliis vero instantiis in Romana curia tractentur, cognoscantur et fine debito terminentur. Caussæ vero beneficiales, pendentes in dicta curia inter nostros, aut dictorum cardinalium familiares, continuos commensales, ipsis cardinalibus in eadem curia præsentibus, seu in aliqua legatione, aut recreationis caussa secedentibus, nec non præfatæ sedis officiales, officia actu exercentes, aut alios a præmissis, qui per sex menses curiam prædictam sequuti sunt, et sequuntur de præsenti, curiales, et quoscumque alios eorum aduersarios, super quibusuis beneficiis, eisdem aduersariis, auctoritate ordinaria collatis, per illos, quibus commissæ reperiuntur, seu alios, per nos ad id deputatos, seu etiam deputandos iudices audiantur, cognoscantur, decidantur fineque debito terminentur, ac exsequutioni debitæ demandentur. Ceteræ vero similes caussæ beneficiales, inter quoscumque alios pendentes, et quæ quibusuis iudicibus, seu auditoribus commissæ reperiantur, aliquibus iudicibus competentibus in regno Franciæ auctoritate apostolica committantur audiendæ, et cognoscendæ, decidendæ, et fine debito terminandæ, cum necessaria earumdem caussarum aduocatione. Præterea, quia aliquæ ex supra dictis caussis in eadem Romana curia super petitorio, et diuersis curiis ipsius regni super possessorio tractantur: volumus, quod in eisdem caussis, in diuersis curiis super petitorio et possessorio vnico, et eodem contextu pendentibus, (suspenso petitorio, et censuris super hoc latis,) in possessorio in curiis eorumdem iudicum, coram quibus caussæ possessorii pendeant de præsenti, procedant, caussæque ipsæ super huiusmodi possessorio, intra biennium terminentur, et finiantur. Alioquin, biennio elapso, liceat partibus ipsis procedere super petitorio, et vlterius dictis caussis expeditis, super possessorio, aut, huiusmodi biennio elapso, altera partium litigantium coram iudice competenti, auctoritate apostolica deputato, poterit ius suum prosequi, ipseque apostolicus iudex intra aliud biennium caussam in petitorio terminare teneatur. Quod si non fecerit; caussa ipsa ab eo auocata, et lis penitus extincta censeatur. Et si forsan aliquis eorumdem iudicum cuiusuis sibi commissæ caussæ expeditionem malitiose prorogare aut differre præsumserit; excommunicationis et omnium beneficiorum suorum priuationis pœnas ipso facto incurrat, a qua quidem excommunicationis pœna absolui nequeat, nisi a nobis et successoribus nostris, Rom. pontificibus, præterquam in mortis articulo *a*. Quodque de cetero in litteris expediendis in regno Franciæ, Delphinatu, et terris, aliisque dominiis prædictis seruentur taxæ, super hoc editæ per Ioann. XXII. papam præfatum, et excessus, si qui fuerint, corrigantur. Et quia propter adsiduas guerras et nouitates, quæ continue vigent in dicto regno, prætenditur, ecclesias, dum vacant, grauatas, in taxa etiam reformata in concilio Constantiensi, quæ reducta est ad medietatem antiquæ taxæ, quod grauatus in eadem taxa prælatus promouendus soluat communia, et minuta seruitia, quæ plures ex Gallis annatam vocant: tantum pro vera æstimatione fructuum ecclesiæ et monasterii, ad quæ sit promotus, eaque in dicta cancellaria, et camera apostolica inuiolabiliter obseruari mandamus. Et quia in supra dictis concessionibus regnum ac regem maxima sumus caritate complexi: credendum est non immerito, vt se deuotos et obedientes erga sanctam Romanam ecclesiam exhibeant. Quare volumus, et eisdem auctoritate et tenore statuimus, quod præfatus rex intra quatuor menses præmissa acceptare et obseruare, ac in regno, Delphinatu et dominiis huiusmodi obseruari facere, nec non intra alios duos præfatos quatuor immediate sequentes menses super acceptatione et obseruatione, aliisque præmissis omnibus et singulis per suas patentes litteras nos et sedem præfatam certificare teneatur: alioquin præsentes litteræ, et inde sequuta quæcumque sint cassa et irrita, nulliusque roboris vel momenti Nos enim extunc irritum decernimus et inane, si secus super his a quoquam quauis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum concessionis, intentionis, voluntatis, constitutionis, declarationis, indulti, mandati, et statuti infringere, et 66) ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Romæ apud S. Petrum, anno incarnationis dominicæ MCCCCLXXII. septimo idus Augusti, pont. nostr. anno I.

65) *Licet*, ed. ant. L. et Pith.
66) *Vel*, ibid.

a *In mortis articulo nulla est casuum reseruatio: atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusuis peccatis et censuris absoluere possunt. Conc. Trid. sess. 14. c. 7. de casuum reseruatione.*

CAP. II.

Discordia inter religiosos mendicantes, et ecclesiarum parochialium rectores in partibus Germaniæ quatuor delegatis commissa, per eos sub certis formis et modis in pacem et concordiam conuersa fuit: quam Romanus pont. confirmat, præcipiens sub pœna excommunicationis illam a prælatis obseruari.

SIXTUS IV. (*ann.* 1478. *Romæ.*)

Vices illius *b*, qui supra petram ædificauit ecclesiam suam, (meritis licet insufficientibus,) gerentes in terris, et per eius immaculata vestigia, (quantum nobis ex alto conceditur,) incedere satagentes, inter Christi fideles quoslibet, et præsertim sub vno atque eodem sacerdotii vexillo nobiscum Deo militantes, pacem et caritatem inducere, et inductam confouere, vigilanti sollicitudine meditamur adsidue, et, quæ iis contraria sunt, falce vigilantiæ pastoralis, ad radicem posita, submouere, prout rerum et temporum circumstantiæ id non immerito exposcere dignoscuntur. Nuper siquidem pro parte tam venerabilium fratrum nostrorum Moguntinen. et Treueren. archiepiscoporum, ac Herbipol. et Wormatien. et Spiren. episcoporum, quam dilecti filii nobilis viri, Philippi, comitis Palatini Rheni, et ducis Bauariæ, qui vnus ex electoribus Romani imperii exsistit, ad nostrum peruenit auditum, quod inter dilectos filios Prædicatorum, Minorum, et Carmelitarum ordinum professores, et nonnullos parochialium rectores, et alios etiam ecclesiarum prælatos, instigante illo, qui, tamquam leo rugiens, circuit, quærens, quem deuoret, in partibus Germaniæ, et præsertim in oppido Eslingen. Constant. diœces. suscitata sunt nonnulla dissensionum et scandalorum fomenta, ex certis caussis, tunc nobis expressis, quæ nisi per vigilantiam pastoralis officii celeriter succidantur, possent ad scandalum non modicum Christi fidelium illarum partium faciliter peruenire. Nos igitur, attendentes, quod sacrosancta Rom. ecclesia. ab eius fundatione primæua in ordine sacerdotali, quem Petrus apostolus, et eius successores obseruarunt, instituta, et per viros prouidos et sacerdotes virtuosos adaucta, et longissimis temporibus feliciter conseruata exstitit, rursusque animaduertentes, quod, hodiernis temporibus hominum crescente malitia, nisi ager dominicus cultoribus idoneis, buccinatoribus Spiritus sancti, et præconibus verbi Dei, (qui præter ceteros in ordinibus fratrum Mendicantium, gratia adsistente diuina, in copioso numero reperiuntur,) adsidue coleretur, vepribus malorum, et sentibus vitiorum omnium celeriter obrueretur, non potuimus non ab intimis cordis nostri dolere, quod inter tales viros, qui se mutua caritate diligere, et alter alterius, (iuxta apostolum *c*,) onera portare deberent, discordiæ seminarium excitaretur. Vnde cum vellemus super his ea, qua decet, maturitate consulere, venerabilibus fratribus nostris, Gulielmo Hostiensi, et Angelo Prænestinen. episcopis, et dilectis filiis nostris, Iuliano tituli S. Petri ad Vincula, ac Petro tituli S. Sixti presbyteris cardinalibus, viuæ vocis oraculo commisimus et mandauimus, vt a singulis partibus prædictis, vel eorum procuratoribus legitimis, auditis hinc inde propositis, inter eas concordiam tractarent. Qui quidem episcopi et cardinales statutis loco et tempore, conuocatis, auditis et intellectis partibus prædictis, (vt præfertur,) et in præmissis grauiter et consulte procedentes, partes ipsas de communi earumdem consensu ad concordiam infra scriptam perduxerunt, videlicet, quod ipsi parochiani sacerdotes de cetero non dicant, a Mendicantibus hæreses processisse: cum in veritate fides nostra sit illuminata, et ecclesia exaltata per eosdem, et præsertim per ordines Prædicatorum et Minorum, vt iura testantur. Quodque fratres Mendicantes non prædicent, populos parochianos non teneri audire missam in eorum parochiis diebus festiuis et dominicis; cum iure sit cautum, illis diebus parochianos teneri audire missam in eorum parochiali ecclesia: nisi forsan ex honesta caussa ab ipsa ecclesia se absentarent. Quodque etiam nec fratres, nec curati inducant aliquo modo laicos ad eligendum sepulturam apud eos, et bene caueant propter pœnas, quas imponunt canones, cum sit libera. Quod etiam ipsi Mendicantes desistant prædicare, quod parochiani non sint obligati, saltem in paschate proprio confiteri sacerdoti: quia de iure *d* tenetur parochianus saltem in paschate proprio confiteri sacerdoti. Per hoc tamen ipsi fratres Mendicantes non censeantur exclusi, quo minus secundum iuris communis et priuilegiorum, eisdem concessorum, dispositionem, confessiones audire, et pœnitentias iniungere valeant. Quod etiam de cetero inter ipsos fratres Mendicantes et curatores, quoad effectum prædicandi, horas cantandi, et campanas pulsandi, seruetur consuetudo antiqua, quæ temporibus antiquis seruata fuit in ipso oppido Eslingensi. Et casu, quo veniat aliqua occasio siue necessitas, non fiat commutatio temporis, vel horæ, in ipsis prædicationibus fiendis, nisi de consensu partium. Quodque etiam ipsi fratres in sermonibus eorum non detrahant prælatis, et rectoribus parochialium ecclesiarum: nec etiam populos a suarum ecclesiarum parochialium frequentia et accessu abstrahant, siue retrahant quoquo modo. Et vice versa ipsi rectores et prælati aliquo modo non detrahant Mendicantibus, sed illum fauorem, quem possunt, eis impendant, et in omnibus et per

b *Matth.* 16. c *Gal.* 6. d *Cap. omnis vtriusque sexus, de pœn. et remiss.*

omnia præstent, ita, vt vera vnitas et perfecta caritas inter eos ostendatur. Nos itaque, illius vices gerentes in terris, qui apostolis suis dixit *a*: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*: cupientes super his opportune prouideri, motu proprio, non ad alicuius super hoc nobis oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra certa scientia et mera voluntate, concordiam prædictam, ac omnia et singula, per præfatos episcopos et cardinales ordinata, ad hoc, vt perpetuo inconcussa persistant, auctoritate apostolica, et ex certa nostra 67) scientia approbamus, et confirmamus, ac viribus perpetuo subsistere debere decernimus, supplentes omnes et singulos defectus, tam iur's, quam facti, si qui forsan interuenerunt in eisdem, iniungentes nihilominus archiepiscopis, episcopis, plebanis, rectoribus, curatis, nec non prioribus, gardianis, et singulis fratribus ordinum Mendicantium, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, quam contra facientes et quemlibet eorum, contra facientem, incurrere volumus eo ipso: a qua absolui nequeant, nisi de expresso consensu partis læsæ, et debita satisfactione præuia, inuiolabiliter obseruent, et quantum in eis est, ab aliis obseruari faciant. Et insuper quascumque lites et caussas, coram quibuscumque caussarum palatii apostolici auditoribus, seu alibi, occasione præmissorum, inter dilectos filios, decanum et capitulum ecclesiæ Spirens. et curatum dicti oppidi, ac fratres prædictos indecisas pendentes, illarum status, tenores, et formas, et in eis gesta et actitata, præsentibus pro expressis habentes, ad nos harum serie, motu, scientia et auctoritate prædictis aduocamus, et litem seu lites ipsas penitus exstinguimus, et ambabus partibus prædictis, litis huiusmodi consortibus, seu illis adhærentibus, perpetuum silentium imponimus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis, ac priuilegiis, eisdem fratribus in genere vel in specie concessis, ceterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo, etc. Datum Romæ apud S. Petrum, anno incarnationis dominicæ MCCCCLXXIIX. XV. kal. Iulii, pontif. nostr. anno V.

67) *Nostra*, abest ab ed. Pith.

a *Ioann.* 14.

FINIS LIBRI PRIMI.

EXTRAVAGANTIVM COMMVNIVM LIBER SECVNDVS.

TITVLVS I. DE IVDICIIS.

CAP. VN.

Decretalem: Super cathedram. *quæ est in Clem. in cap.* Dudum. *innouata, iubet obseruari: neque propter illam debent religiosi Mendicantes esse molesti et graues prælatis, neque prælati ipsis religiosis. Et si sint aliquæ iniuriæ, vel molestationes hinc inde factæ: papa vult iustitiæ complementum breuiter exhiberi, summarie, simpliciter et de plano, sine strepitu et figura iudicii, vel aliter, prout qualitas excessuum exigit, non obstantibus quibuscumque obstaculis, quæ possent his obuiare.*

IOANNES XXII. (*anno* 1327. *Auenioni.*)

Frequentes, immo innumerosæ quodammodo de diuersis mundi partibus venerabilium fratrum nostrorum episcoporum, aliorumque superiorum prælatorum, nec non dilectorum filiorum, rectorum, curatorum, et parochialium sacerdotum querelæ, contra dilectos filios fratres Prædicatorum et Minorum ordinum nostrum et sedis apostolicæ excitarunt auditum, et clamorosis insinuationibus excitare et fatigare non cessant, quod iidem fratres decretalem: *Dudum* editam a felicis recordationis Bonif. papa VIII. præd. nost. quæ incipit: *Super cathedram.* ac per piæ memor. Clem. papam V. prædec. nostr. in Viennensi conc. innouatam, temere obseruare non curant: sed ipsam transgredi non timent, in eiusdem sedis contemtum, animarum suarum periculum, et eorumdem et ecclesiarum parochialium præiudicium et grauamen. Intelleximus quoque, quod plerumque præfatis dictorum Prædicatorum et Minorum, nec non eremitarum sancti Aug. et Carmelitarum ordinum fratribus, in cuius ordinis dictorum eremitarum personis idem prædecessor Bonif. constitutionem prædictam, in qua tantum de ipsis Prædicatorum et Minorum cauebatur ordinibus, per omnia voluit postmodum integraliter et inconcusse seruari, et ad quem prædictorum Carmelitarum fratrum ordinem, nos subsequenter constitutionem eamdem, quoad omnia in ea contenta, duximus extendendam, a prædictis episcopis, prælatis, rectoribus, curatis, et sacerdotibus contra tenorem constitutionis prædictæ graues iniuriæ atque molestiæ in diuersis partibus inferuntur. Nuper pro parte ven. fratris nostri, archiepiscopi Burdegal. et dilectorum filiorum capitulorum maioris Burdegal. et aliarum ecclesiarum, prioratuum, conuentuum, rectorum, curatorum, sacerdotum, et vicariorum parochialium, ac clericorum, tam regularium, quam sæcularium ciuitatis et diœcesis prædictarum, nobis exstitit intimatum, quod prædicti eorumdem Prædicatorum, Minorum, eremitarum, et Carmelitarum ordinum fratres, contra tenorem decretalis eiusdem, multa eisdem et eorum singulis grauamina et iniurias inferunt et iacturas. Quia igitur parum esset iura condere, nisi, qui ea tueatur, exsistat: nos, volentes de fratrum nostrorum consilio decretalem prædictam: *Super cathedram.* irrefragabiliter obseruari, discret. v. per apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo aut vnus vestrum, per vos, seu alium, vel alios, etiamsi sint extra loca, in quibus estis conseruatores, seu iudices deputati, tam eisdem archiepiscopo, capitulis, prioribus, conuentibus, rectoribus, curatis, sacerdotibus, vicariis, ac clero ciuitatis, et diœcesis prædictarum, et eorum cuilibet aduersus prædictos, quam e conuerso eisdem fratribus aduersus archiepiscopum, capitula, prælatos, priores, conuentus, rectores, sacerdotes, vicarios ac clerum, præfatos, et singulos eorumdem efficacibus defensionibus præsidio adsistentes, ac facientes decretalem prædictam, quoad omnia eius capitula, prout iacent, firmiter obseruari, non permittatis contra tenorem ipsius per memoratos fratres dictorum ordinum eisdem archiepiscopis, capitulis, prælatis, prioribus, conuentibus, rectoribus, curatis, sacerdotibus, vicariis ac clero, vel alicui seu aliquibus eorumdem, nec etiam prædictos archiepiscopum, capitula, prælatos, conuentus, rectores, curatos, sacerdotes, vicarios, ac clerum, seu aliquem, vel aliquos ipsorum eisdem fratribus grauamina, ac iniurias irrogari, facturi ipsis hinc inde, de quibuscumque iniuriis, molestationibus, grauaminibus, et damnis, vicissim illatis hactenus, et etiam in posterum inferendis eisdem contra tenorem constitutionis eiusdem, in illis videlicet, quæ iudicialem requirunt indaginem, summarie, simpliciter et de plano, sine strepitu iudicii et figura, in aliis vero, prout qualitas ipsorum exigit, iustitiæ complementum, molestatores minores et maiores huiusmodi, nec non contradictores quoslibet et rebelles, quandocumque et quotiescumque expedierit, per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo, non obstantibus quibuscumque exemtionibus, specialibus vel generalibus, tam fratribus et ordinibus prædictis, vel alicui, seu aliquibus fratrum et ordinum eorumdem, quam præfatis archiepiscopo, capitulis, prælatis, prioribus, conuentibus, rectoribus, curatis, sacerdotibus, vicariis, ac clero, seu ipsorum alicui vel aliquibus, communiter vel diuisim, sub quacumque forma vel expressione verborum, ab eadem sede concessis, ac eiusdem Bonifacii, quo cauetur, ne aliquis extra suam ciuitatem vel diœcesim, nisi in certis exceptis casibus, et in illis vltra diætam vnam a fine suæ diœcesis ad iudicium euocetur, seu, ne iudices, et conseruatores, a sede deputati prædicta, extra ciuitatem et diœcesim, in quibus deputati fuerint, contra quoscumque procedere, siue alii vel aliis vices suas committere, aut aliquos vltra vnam diætam a fine diœcesis eiusdem trahere præsumant: dummodo vltra duas diætas aliquis extra suam ciuitatem auctoritate præsentium non trahatur, seu, quod de manifestis iniuriis, molestiis et aliis, quæ iudicialem indaginem exigunt, (pœnis in eos, si secus egerint, et etiam id procurantes, adiectis,) conseruatores se nullatenus intromittant, quam aliis quibuscumque constitutionibus a Romano pontifice, tam de iudicibus delegatis et conseruatoribus, quam personis, vltra certum 68) numerum per litteras apostolicas ad iudicem non vocandis, aut aliis edictis, quæ nostræ possent iurisdictioni, aut potestati, eiusque exercitio libere quomodolibet obuiare, seu, si tam eisdem fratribus, vel eorum ordinibus, aut alicui, seu aliquibus fratrum et ordinum prædictorum, quam archiepiscopo, capitulis, prælatis, prioribus, conuentibus, rectoribus, curatis, sacerdotibus

68) *Earum*, ed Pith.

dotibus

dotibus, vicariis, ac clero prædictis, vel aliquibus ipsorum, seu quibusuis aliis communiter vel diuisim a præfata sede sit indultum, quod excommunicari, suspendi, vel interdici, seu extra vel vltra, circa vel alio quocumque modo ad iudicium euocari non possint, per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi et de eorum personis, locis, hominibus, ordinibus, et nominibus propriis mentionem. Ex quibuslibet aliis indulgentiis, seu priuilegiis dictæ sedis generalibus vel specialibus, quorumcumque tenorum exsistant, per quæ præsentibus non expressa, vel totaliter non inserta, nostræ iurisdictionis explicatio in hac parte valeat quomodolibet impediri. Et de quibus, quorumque totis tenoribus, de verbo ad verbum specialem oporteat in nostris litteris fieri mentionem. Ceterum iudicibus, seu conseruatoribus quibuscumque per litteras apostolicas, sub quacumque alia, quam præsenti, verborum forma vel expressione confectas, eisdem prædictorum Prædicatorum, Minorum, eremitarum, ac Carmelitarum ordinum fratribus, seu ipsis ordinibus communiter vel diuisim super damnis et iniuriis, et aliis quibuscumque rebus, seu negotiis, alias deputatis, et subdelegatis eorum præsentibus et futuris, auctoritate præsentium districtius inhibemus, ne aliquem, seu aliquos auctoritate litterarum papalium, prætextu seu occasione quorumcumque damnorum vel iniuriarum, siue grauaminum, contra tenorem prædictæ constitutionis: *Super cathedram.* ipsis fratribus, seu eorum ordinibus ante dictis communiter vel diuisim a quibuscumque personis illatorum hactenus, et etiam inferendorum in posterum, coram se alicui deinceps ad iudicium vel alias quoquo modo vocare, seu in caussam aliquatenus trahere præsumant, inhibitionem huiusmodi non solum ad futura, sed etiam ad quouis modo adhuc pendentia et incœpta negotia volentes extendi, ac decernentes præfatas litteras et processus, eorum auctoritate quacumque habitos et habendos ad damna, grauamina, et iniurias huiusmodi, contra tenorem dictæ constitutionis illata et inferenda, (vt dictum est,) deinceps aliquatenus non extendi, ac etiam irritum et inane, si secus super præmissis per quoscumque scienter vel ignoranter contigerit attentari, vobis nihilominus iniungentes, vt inhibitionem nostram huiusmodi ad dictorum iudicum, seu conseruatorum et subdelegatorum notitiam, de quibus vobis expedire videbitur, deducere procuretis. Insuper volumus et auctoritate apostolica decernimus, quod quilibet vestrum prosequi valeat articulum, etiam per alium inchoatum, quamuis idem inchoans nullo fuerit impedimento præpeditus canonico: quodque a data præsentium sit vobis et vnicuique vestrum in præmissis omnibus et eorum singulis cœptis et non cœptis, præsentibus et futuris et præteritis, licitum procedere, ac si prædicta omnia et singula coram vobis cœpta fuissent, et iurisdictio vestra, et cuiuslibet vestrum in prædictis omnibus et singulis per citationem vel modum alium legitimum perpetuata exstitisset, constitutione prædicta super conseruatoribus et aliis quomodolibet in contrarium edita non obstante. Datum Auenion. X. kal. Februarii, pontificatus nostri anno XI.

TITVLVS II.
DE DILATIONIBVS.
CAP. VN.

Præmisso eleganti exordio, ostensisque periculis, quæ proueniunt ex falsorum florenorum fabricatione, citantur peremtorie fabricantes, data sibi dilatione trium mensium, intra quos coram papa compareant: alias contra ipsos, eorum absentia non obstante, procedetur, prout iustitia suadebit.

IOANNES XXII. (*anno 1325. Auenioni.*)

In delictorum diuersorum nexibus ac tenebris inuolutos, plerumque trahit in maiorum scelerum præcipitium moles præponderans peccatorum. Nam etsi diuersos diuersa delicta coinquinent: sunt tamen nonnulli, qui, propriæ salutis immemores, delictis communibus et vulgaribus non contenti, ad profana et vetita prorumpentes, sic damnata cupiditate lucrorum, ac inexhausta eorum voragine deuoluuntur, quod, dummodo suas ingluuies, ad quas inhiant, expleant, se lucris illicitis, immo iacturis spiritualibus temere immergentes, honori Dei, et animarum saluti, ac sacrorum canonum, et imperialibus edictis, et iuribus communibus, capturas nefarias, et lucra illicita anteponunt. Sane, iamdudum ad nostri apostolatus auditum multorum fide digna relatio, sæpius etiam repetita, perduxit, et fama iam publica, per facti euidentiam diuulgata, effecit notorium, nonnullos esse in Lombardiæ superioris, et Marchiæ Ianuensis partibus, qui, licentiæ temerariæ laxatis habenis, licere sibi præsumentes illicita, cudunt et fabricant, seu cudi et fabricari faciunt florenos auri, secundum formam, et signum, et coinum ac circumferentias litterarum, qui in ciuitate Florentiæ, (a tempore, cuius non exstat memoria,) cudi et fabricari sunt soliti, et cuduntur et fabricantur etiam in præsenti. Et quamuis dicti floreni, ad veram florenorum de Florentia similitudinem fabricati, in vero et solito florenorum eiusdem ciuitatis pondere communiter et bonitate auri, et vero florenorum valore deficiant; ipsi tamen, (simulata eorum effigie,) personas vt plurimum simplices, et quandoque etiam in huiusmodi rebus expertas decipiunt, ipsasque damnis rerum, et periculis personarum exponunt, dum pro veris florenis ipsos recipiunt: cum etiam præterea in talibus plurimi non habeant inter florenos et florenos tantæ similitudinis peritiam discernendi. Nos itaque, tantis et præcipue animarum periculis adfectu paterno occurrere cupientes, monemus omnes et singulos talium præsumtores, ipsis nihilominus districtius inhibentes, quatenus deinceps a cusione et fabricatione florenorum huiusmodi cessent, realiter et effectualiter resipiscant, nihilominus præsentis edicti peremtorii auctoritate citantes eosdem, ac eorum singulos, sub pœna priuationis iuris, si quod eis super cudendis florenis competit, (quam ipsos, cessante iusto impedimento, si in exsequendis mandatis nostris huiusmodi remissi seu negligentes fuerint, incurrere volumus ipso facto,) vt intra trium mensium spatium, a data præsentium numerandum, per se vel per procuratorem idoneum apostolico conspectui se præsentent, propositi, quo iure ipsis florenos competat ius cudendi, ac exhibituri priuilegium, si quod super hoc habeant, vel ius aliud, si quod sibi credant competere, ostensuri, et nihilominus super prædictis facturi et recepturi, quod iustitia suadebit, intimantes eisdem. Quodsi non venerint: nos contra ipsos super præmissis, et ea tangentibus procedemus, prout expedire viderimus, et suadebit iustitia, ipsorum absentia non obstante. Vt autem huiusmodi nostra nuntiatio atque citatio ad communem omnium notitiam deducatur; chartam siue membranam, citationem atque monitionem huiusmodi continentes, in maioris ecclesiæ Auenionensis adfigi ostiis faciemus, quæ processum huiusmodi suo quasi sonoro præconio, et patulo indicio publicabunt, vt prædicti moniti, et citati, et alii quicumque, qui sua crediderint interesse, vel quos processus ipse contingit, nullam possint excusationem prætendere, quod ad eos processus huiusmodi non peruenerit, vel quod ignorauerint eumdem: cum non sit verisimile remanere quoad ipsos incognitum a, vel occultum, quod tam patenter omnibus publicatur. Datum Auenion. VI. kal. Decembr. pontificatus nostri anno IX.

TITVLVS III.
DE DOLO ET CONTVMACIA.
CAP. VN.

Citationes, etiam extra dies sollemnes publice factæ de mandato papæ, in audientia litterarum apostolicarum, vel papali palatio adfixæ ianuis maioris ecclesiæ loci, in quo papa cum curia sua degit, arctant citatum, ac si ad eum personaliter deuenissent. Restringitur tamen hæc extrauagans ad illos, qui impediunt, ne ad eos possit citatio peruenire, vel quorum domicilium tute adiri non potest, vt c. 1. de iudic. in Clem.

BONIFACIVS VIII. (*ann. 1301. Romæ.*)

Rem non nouam aggredimur, neque viam 69) insolitam ambulamus, sed anterioris iuris calcatam vestigiis, præsentis constitutionis indubitato roboramus 70) suffragio, et inconcusso munimine stabilimus. Est siquidem iam sancitum, quod propositum publicæ citationis edictum eum arctet, qui impedit, aut facit etiam se celando, ne ad eum possit peruenire citatio, appareatque contumax, qui sic agit. Quodque in albo prætoris huiusmodi edicta proposita suæ iurisdictioni subiectos arceant b, et adstringant magis, quam si voce præconia, (quæ innotescit paucis,) vel litteris citarentur. Ius enim, quod talem modum citationibus 71) proposuit, violenter præsumsisse credendum est, vt, quæ in eodem albo tot ipsius albi publicum locum frequentantium oculis paterent legenda, ad citati notitiam deuenirent. Vnde ad præbendam omnibus eorum, quæ sanciuntur plenam lectionem et notionem, mandatur legem tabulis aut lapidibus sculptam, sanctissimæ ecclesiæ describi porticibus et adfigi. Præmissis igitur in debitam considerationem deductis, ac in lance irrefragabilis rationis appensis, nos, qui vniuersis 72,) (disponente Domino,) præesse dignoscimur, volentes per hanc nouellam constitutionem aliquid circa prædicta statuta expressius inueniri, declaramus de fratrum nostrorum consilio, et nihilominus hoc edicto, perpetuo valituro, firmamus, et statuimus, vt citationes auctoritate apostolica de quibuscumque personis vndecumque et vbicumque sint, cuiuscumque status, dignitatis vel præeminentiæ, ecclesiasticæ vel mundanæ, etiamsi imperiali vel regali fulgeant dignitate, præsertim si impediant, vel faciant per se vel per alios quoquo modo, ne citationes ipsæ ad eos perueniant, ex quacumque caussa faciendo, vt citandorum domicilia siue loca tute vel libere adiri non possint: cum, (prout scriptum est,) existimare debeamus, an eo ire liceat, vbi est

69) *In viam*, ed Pith.
70) *Roboremus*, C. impr.
71) *Citationes*, ibid.
72) *Vniuerso*, ibid.

a *Occultum non præsumitur, quod omnibus publicatur.* b *Fortassis legendum: arctent.*

citatio

citatio facienda, perinde ad instar edictorum præfatorum, propositorum in albo prætoris, etiam extra sollemnes dies, in quibus Romani pontifices suos facere consueuerunt generales processus, publice id nobis specialiter, et ex certa scientia iubentibus, factæ in audientia litterarum nostrarum, aut in aula nostri palatii, postmodum adfigendæ ianuis maioris ecclesiæ loci, in quo Romana communis omnium Christiani populi nationum residebit curia, vt cunctis possint patere, et ita deferri citatis, sic valeant et arctent 73) citatos post terminum lapsum, quem, (considerata locorum distantia,) volumus citationibus ipsis competentem apponi, sicut si eos personaliter apprehendissent, non obstantibus aliquibus priuilegiis, indulgentiis, et litteris apostolicis, generalibus aut specialibus, quibuscumque personis pontificali, imperiali, regali, vel alia ecclesiastica, seu mundana dignitate præditis, aliisque inferioribus ecclesiis, monasteriis, locis, collegiis, et vniuersitatibus in quacumque forma verborum concessis, per quæ talium citationum effectus possit quomodolibet impediri: etiamsi de ipsis, et eorum totis tenoribus de verbo ad verbum, aut de propriis nominibus personarum, monasteriorum, ecclesiarum, locorum illorum, quibus conceduntur, vel eorum ordinibus, aut dignitatibus oporteat in nostris litteris fieri mentionem.

73) *Arceant*, C. impr.

FINIS LIBRI SECVNDI.

EXTRAVAGANTIVM COMMVNIVM LIBER TERTIVS.

TITVLVS PRIMVS. DE VITA ET HONESTATE CLERICORVM.

CAP. VN.

Præmissa musicæ artis plurima laude, cantorum lasciua melodia reprobatur, qui contra honestatem clericalem, quod ore cantabant, gestibus simulabant. Et cantores ipsi, tam exemti, quam non exemti per octo dies ab officio suspenduntur. Posset etiam hæc extrauagans apte locari sub tit. *de celebr. miss.*

IOANNES XXII. (*ann.* 1322. *Auenioni.*)

Docta sanctorum patrum decreuit auctoritas, vt in diuinæ laudis officiis, quæ debitæ seruitutis obsequio exhibentur, cunctorum mens vigilet, sermo non cespitet, et modesta psallentium grauitas placida modulatione decantet. Nam in ore *a* eorum dulcis resonabat sonus. Dulcis quippe omnino sonus in ore psallentium resonat, cum Deum corde suscipiunt, dum loquuntur verbis, in ipsum quoque cantibus deuotionem accendunt. Inde etenim in ecclesiis Dei psalmodia cantanda præcipitur, vt fidelium deuotio excitetur: in hoc nocturnum diurnumque officium, et missarum celebritates adsidue clero ac populo sub maturo tenore, distinctaque gradatione cantantur, vt eadem distinctione collibeant, et maturitate delectent. Sed nonnulli nouellæ scholæ discipuli, dum temporibus mensurandis inuigilant, nouis notis intendunt fingere suas, quam antiquas cantare malunt, in semibreues, et minimas ecclesiastica cantantur, notulis percutiuntur. Nam melodias hoquetis intersecant, discantibus lubricant, triplis et motetis vulgaribus nonnumquam inculcant, adeo, vt interdum antiphonarii et gradualis fundamenta despiciant, ignorent, super quo ædificant, tonos nesciant, quos non discernunt, immo confundunt: cum ex earum multitudine notarum adscensiones pudicæ, descensionesque temperatæ, plani cantus, quibus toni ipsi secernuntur ad inuicem obfuscentur. Currunt enim, et non quiescunt; aures inebriant, et non medentur: gestibus simulant, quod depromunt, quibus deuotio quærenda contemnitur, vitanda lasciuia propalatur. Non enim inquit frustra ipse Boetius, lasciuus animus vel lasciuioribus delectatur modis, vel eosdem sæpe audiens emollitur et frangitur. Hoc ideo dudum nos et fratres nostri correctione indigere percepimus: hoc relegare, immo prorsus abiicere, et ab eadem ecclesia Dei profligare efficacius properamus. Quocirca de ipsorum fratrum consilio districte præcipimus, vt nullus deinceps talia, vel his similia in dictis officiis, præsertim horis canonicis, vel cum missarum sollemnia celebrantur, attentare præsumat. Si quis vero contra fecerit; per ordinarios locorum, vbi ista commissa fuerint, vel deputandos ab eis in non exemtis, in exemtis vero per præpositos seu prælatos suos, ad quos alias correctio et punitio culparum et excessuum huiusmodi, vel similium pertinere dignoscitur, vel deputandos ab eisdem, per suspensionem ab officio per octo dies auctoritate huius canonis puniatur. Per hoc autem non intendimus prohibere, quin interdum diebus festis præcipue, siue sollemnibus in missis, et præfatis diuinis officiis aliquæ consonantiæ, quæ melodiam sapiunt, puta octauæ, quintæ, quartæ, et huiusmodi supra cantum ecclesiasticum simplicem proferantur, sic tamen, vt ipsius cantus integritas illibata permaneat, et nihil ex hoc de bene morata musica immutetur: maxime cum huiusmodi consonantiæ auditum demulceant, deuotionem prouocent, et psallentium Deo animos torpere non sinant. Actum et datum, etc.

TITVLVS II. DE PRAEBENDIS ET DIGNITATIBVS.

CAP. I.

Cum beneficia, in curia vacantia, idoneis debeant conferri personis, illorum collationem papa sibi reseruat. Vide cap. 2. et 3. et cap. *Præsenti.* eod. tit. libr. 6.

BONIFACVS VIII. (*ann.* 1295. *Romæ.*)

Piæ sollicitudinis studio ducimur, vt dignitates, personatus, præbendæ, aliaque beneficia ecclesiastica, cum cura vel sine cura, quæ apud sedem apostolicam vacare noscuntur, personis conferantur idoneis *b*, per quas in eis debita impendantur obsequia, et diuinorum cultus exerceatur sollicite in eisdem. Inde fit, quod nos huiusmodi dignitates, personatus, præbendas, ecclesias, et alia ecclesiastica beneficia, quæ apud sedem eamdem intra vnum mensem, a data præsentium hactenus in curia vacauerint, computandum, et quæ exnunc apud eam vacauerint in futurum, prouisioni sedis eiusdem auctoritate apostolica reseruamus, decernentes exnunc irritum et inane, si secus in hac parte scienter vel ignoranter, per quemcumque seu quoscumque apostolica, vel alia quauis auctoritate contigerit attentari. Nulli ergo, etc. Datum Later. III. nonas Maii, anno I.

CAP. II.

Prouisiones, sub titulo commendæ factas de ecclesiis patriarchalibus, archiepiscopalibus, episcopalibus, et monasteriis ad petitionem regum vel quorumcumque magnatum, reuocat.

CLEMENS V. (*ann.* 1306. *in Tuscia.*)

Ex supernæ prouidentia maiestatis, cuius vniuersa dispositione reguntur, ad apostolicæ præeminentiam dignitatis, (licet insufficientibus meritis,) euocati, gregem dominicum, nostræ vigilantiæ creditum, vndique contemplamur, illumque salubri studemus pastoris more, vigili, (quantum nobis ex alto permittitur,) obseruantia custodire, vt de illo possimus ad ipsius laudem, cuius exercemus vices in terris, dignam in extremo iudicio reddere rationem. Ideoque nos diligens cura sollicitat, continua pulsat instantia, et curiosa sollicitudo perurget, vt circa fidelium statum, salubriter dirigendum, sic efficacibus studiis et promtis operibus intendamus, quod per nostræ cooperationis ministerium erga sanctam matrem ecclesiam deuotio filiorum concrescat, ipsorum cessent grauamina, et tranquillitatis ei proueniat incrementum: quod tunc recte agere credimus, cum molestis euentibus viam præcludimus, indirecta dirigimus, subtrahimus

a Eccles. 47.

b Vide concil. Trid. sess. 24. de reform. c. 12.

noxia,

noxia, et salubria procuramus. Sane, pridem nos, licet insufficientibus meritis, ad summum apostolatus apicem, (sicut Domino placuit,) euocati, ab ipso nostræ promotionis exordio, antiquæ notitiæ regum, prælatorum, magnatum, et aliorum nobilium personarum ecclesiasticarum et sæcularium memores exsistentes, ac ipsorum aliquibus, tum quia in terris morantes eorum, gradum huiusmodi promotionis habuimus, tum quia solitæ ad eos amicitiæ specialibus adfectibus ducebamur, aliquibus vero ex adsueta Romanorum pontificum liberalitate, quam in suis exercere sunt soliti nouitatibus, volentes honoris et liberalitatis adfluentia complacere, ad eorum importunas tamen et multiplicatas precum instantias, nonnullis clericis, et personis ecclesiasticis, regularibus et sæcularibus, diuersorum ordinum, dignitatis, conditionum et statuum, patriarchales, archiepiscopales et episcopales ecclesias, ac monasteria distincta 74) pastoribus, sub commendæ vel custodiæ, seu curæ vel guardiæ, aut administrationis titulo, nomineue notabili, duximus perpetuo ad vitam seu ad certi temporis spatium committenda, super his, an tales videlicet tantasque gratias per nos fieri decuisset, variorum arduorum negotiorum multiplicitate distracti, vsque ad tempus, quo infirmitate satis periculosa nos his diebus visitauit omnipotens, nequiuimus cogitare plenarie. Verum in debilitate ipsius ægritudinis constituti, a negotiorum vtcumque discussione semoti, ad hoc sub diligenti examine direximus aciem nostræ mentis, demumque prospeximus euidenter, quod ecclesiarum et monasteriorum eorumdem cura negligitur, bona et iura dissipantur ipsorum, ac subiectis eis personis et populis spiritaliter plurimum et temporaliter derogatur, eisque redundant ad noxam, quæ dicebantur cedere ad profectum: ac nedum ipsis, sed etiam Romanæ matri ecclesiæ, (quæ, disponente Domino, ipsorum caput fore dignoscitur et magistra,) grauiora inde futura timentur pericula. Nolentes igitur his tot et tantis dispendiis vlterius caussam relinquere, sed volentes potius opportunum et debitum in hac parte remedium adhibere, omnes et singulas promissiones huiusmodi, per nos, (vt præmittitur,) factas, quibuscumque cuiuscumque ordinis, dignitatis, aut status, sed etiam sanctæ Rom. ecclesiæ cardinalibus quocumque modo vel tempore factæ noscantur, auctoritate apostolica exnunc ex certa scientia reuocamus, cassamus, et annullamus, et decernimus de cetero non habere aliquam roboris firmitatem. Nulli ergo, etc. Datum apud Pisatum Burdegalens. diœces. X. kal. Martii, anno II.

74) *Destituta*, ed. Pith.

CAP. III.

Beneficia maiora et minora, vacantia et vacatura, præsertim in prouincia Burdegalen. Clemens V. certis ex caussis suæ dispositioni reseruauit, cum appositione decreti.

CLEMENS V. (*ann.* 1306. *in Gallia.*)

Etsi in temporalium dispositione bonorum habenda sit discretionis cautela, præcipue vt ea digne et laudabiliter disponantur; in ecclesiasticis tamen rebus multo fortius inuigilare nostra debet intentio, vt iuxta personarum conditiones et status, ad diuini nominis laudem, et ipsarum vtilitatem prouideatur ex merito ecclesiasticis personis: cum iuxta canonicas sanctiones *a* nihil sit, quod ecclesiæ Dei magis officiat, quam quod indigni adsumantur ad regimen animarum. Hac igitur consideratione moti specialiter Burdegalen. ecclesiam, de qua, (licet immeriti,) sumus nouiter ad hunc statum summi apostolatus adsumti, et monasterium sanctæ crucis Burdegalen. ordinis sancti Benedicti, etiam vacans per obitum quondam fratris Gulielmi de Bombio 75), abbatis eiusdem, et generaliter patriarchales, archiepiscopales, episcopales 76), monasteria, prioratus, et quoslibet personatus, dignitates vel officia, cuiuscumque ordinis et conditionis exsistant, nec non canonicatus, præbendas, ecclesias cum cura vel sine cura, et alia quælibet beneficia 77), quocumque nomine appellentur, quæ apud sedem apost. vacare noscuntur ad præsens, et quæ toto nostri pontificatus tempore vacare contigerit in futurum, prouisioni, collationi et dispositioni nostræ et sedis eiusdem hac vice auctoritate apostolica reseruamus, decernentes exnunc irritum et inane, si quid contra hoc per quoscumque quauis auctoritate scienter vel ignoranter attentatum est hactenus, vel in posterum contigerit attentari, constitutione Clementis IV. et Bonifac. VIII. Rom. pont. prædecess. nostr. et alia qualibet, in contrarium edita, non obstante. Et quia plus timeri solet, quod specialiter iniungitur, quam quod generaliter imperatur: hac reseruatione nostra et decreto ligari volumus ignorantes. Et quia bullam nostram non habemus ad præsens; ad cautelam præsentium et memoriam futurorum, huiusmodi reseruationem cum præmissi interpositione decreti scribi, et in publicam formam redigi iussimus per Bernardum, Caprarii publicum notarium, infra scriptum: quam etiam sigilli, (quo vtebamur olim Burdeg. ecclesiæ præsidentes,) fecimus appensione muniri. Datum Burdeg. II. kal. Aug. pontif. nostr. anno I.

75) *Bobio*, ed. Pith.
76) *Ecclesias*, additur in ed. ant. L. et Pith.
77) *Beneficia ecclesiastica*, simul legitur ibid.

a *In concil. Lateran. sub Innoc. IV. c. 26. refertur in c. nihil est. extr. de elect.*

CAP. IV.

Papa hic primo ambitionem et importunitatem quorumdam religiosorum et sæcularium super obtinendis pluribus beneficiis, dispensatiue, qui insufficientes quandoque erant pro vno, in diuersis locis, regnis et aliis locis distantibus recitans, apponit plures ex hoc contingentes inconuenientias: et tandem statuit, quod omnes, (exceptis cardinalibus ac regum filiis,) qui super pluralitate beneficiorum, quæ alias de iure non poterant obtineri, dispensationem obtinent, vnum cum cura, aliud sine cura, possint a tempore notitiæ eligere intra mensem, et alia cum effectu dimittere teneantur: alias omnibus sic dispensatis sint ipso iure priuati. Et idem de beneficiis, in quibus ius est ad rem, dum vacabunt: de pluribus etiam talibus, iniuste tamen et sine dispensatione detentis, ordinat, quod vltimum retineant, et omnia alia dimittant intra mensem, alioquin omnibus sint priuati. Item, vult, quod, qui amodo talia receperint, dimissionem de primo faciant coram ordinario cum effectu: alioquin sint omnibus ipso iure priuati. Quæ omnia, sic vacantia, dispositioni apost. sedis reseruat, interpretans ordinarios in hoc casu solos diœcesanos beneficiorum sic dimissorum. Item, hoc vult de solis beneficiis intelligi, in quibus quis per se vel vicarium suum temporalem curam animarum vel spiritualem iurisdictionem exercet de consuetudine vel de iure. H. d. de Laud.

IOANNES XXII. *episc. seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.* (*ann.* 1317. *Auenioni,*)

Exsecrabilis *b* quorumdam, tam religiosorum, quam sæcularium ambitio, quæ semper plus ambiens, eo magis insatiabilis creditur 78), quo sibi amplius indulgetur, et improbitas importuna petentium a nobis et prædecessoribus nostris, Romanis pontificibus, non tam obtinuisse, quam extorsisse plerumque noscuntur 79), vt vnus interdum etiam ad vnum beneficium ecclesiasticum minus idoneus, in diuersis ecclesiis, nedum vicinis, sed abinuicem longe distantibus, immo nonnumquam in diuersorum regnorum partibus situatis, plures quam duas vel tres, aut plures etiam dignitates vel personatus, officia seu prioratus, aut diuersa ecclesiastica beneficia, curam animarum habentia, possit dispensatiue, cum alias non liceret de iure communi, recipere, et simul licite retinere. Vnde inter cetera inconuenientia, infra scripta 80), nascuntur, quod videlicet interdum vnus, qui vnum, quamuis modicum, vix officium implere sufficeret, plurimorum sibi vindicat stipendia, quæ multis litteratis viris, vitæ puritate ac testimonio bonæ famæ pollentibus, qui mendicant, possent 81) abunde sufficere, æqua distributione collata. Habentibus ipsa paratur vagandi materia, diuini cultus minuuntur, hospitalitas, in ipsis beneficiis debita, non seruatur: et, dum non sunt sui in vnaquaque regione rectores, ecclesiarum detrahitur commodis et honori, quæ, carentes defensorum auxilio, in iuribus suis et libertatibus multipliciter collabuntur: ruinis patent ædificia nobilia, quæ magnificentia exstruxerat decessorum. Et, (quod amarius est dolendum,) animarum cura negligitur, et vitiorum sentibus fomentum periculose præbetur. Nos itaque, tot malis tantisque discriminibus occurrere cupientes, omnes et singulas dispensationes super receptione ac retentione plurium dignitatum, personatuum, officiorum, prioratuum, aut beneficiorum, quibus cura sit animarum adnexa, sub quacumque forma vel expressione verborum, a nobis vel dictis prædecessoribus nostris, cuicumque personæ concessas, (cardinalibus tamen sanctæ Rom. eccles. qui circa nos vniuersali ecclesiæ seruiendo, singularum ecclesiarum commoditatibus se impendunt, ac regum filiis, qui propter sublimitatem eorum ac generis claritatem sunt potioris 82) prærogatiua gratiæ attollendi, dumtaxat exceptis,) deliberatione super hoc cum fratribus nostris habita diligenti, de ipsorum consilio et ex certa nostra scientia, in forma subscripta duximus taliter moderandas, quod per moderamen nostrum effrenatam circa easdem personas talium beneficiorum multitudinem refrenemus, ipsique impetrantes fructu dispensationum huiusmodi totaliter 83) non frustrentur. Statuimus itaque et de fratrum nostrorum consilio ordinamus, quod obtinentes nunc ex dispensatione legitima pluralitatem huiusmodi dignitatum, personatuum, officiorum, aut prioratuum seu beneficiorum, quæ alias absque alia dispensatione legitima 84) obtinere nequibant, vnum tantum ex dignitatibus,

78) *Eo magis fit insatiabilis*, C. impr.
79) *Noscitur*, ibid.
80) *Subscripta*, ibid.
81) *Possint*, ibid.
82) *Potiori*, ibid.
83) *Taliter*, ibid.
84) *Absque dispensatione*, ibid.

b *Vide conc. Trid. sess. 7. de reform. c. 2. et 4. sess. 24. de reform. cap. 17.*

tibus, personatibus, officiis, prioratibus, ecclesiis vel beneficiis huiusmodi, quibus cura immineat animarum, cum dignitate, personatu, vel officio, prioratu, ecclesia vel beneficio sine cura, quae habere maluerint, praetextu dispensationis sufficientis, circa id eisdem indultae, possint licite retinere: quae 85) tamen teneantur eligere intra mensem, numerandum a tempore notitiae constitutionis istius, ceteris beneficiis cum cura vel sine cura, quae ipsius dispensationis praetextu tenebant, et quae aliter ante non poterant de iure absque dispensatione aliqua licite retinere, quae nos extunc 86) vacare decernimus, coram ordinariis sub testimonio publico intra idem tempus verbaliter vel realiter cum effectu dimissis, absque eo, quod ad illa numquam sine noua collatione, ab eo, qui facere poterit facienda, redire, aut eorum administrationi se immiscere praesumant. Alioquin tam his, quam aliis omnibus beneficiis, quae virtute huiusmodi nostri moderaminis retinere poterant, vt praefertur, sint ipso iure priuati, et prorsus inhabiles ad similia beneficia obtinenda. Per hoc autem iis, qui dignitates, personatus, officia, prioratus, vel alia beneficia, curam animarum habentia, ex dispensatione, quae ius tribuat, iuxta nostram moderationem praescriptam obtinent, et alia similia beneficia nostrarum vel eorumdem praedecessorum auctoritate litterarum exspectant, cum quibus est, vt illa, cum vacauerint, recipere, et vna cum obtentis retinere licite valeant, dispensatum, nolumus derogari, quin ea, cum vacauerint, intra dicti temporis spatium possint eligere, et, dimissis aliis, recipere in forma praescripta, ac licite retinere, poenas similes incursuri, si huiusmodi nostrae contraire praesumserint sanctioni. Porro, quia quorumdam oculos sic auarae cupiditatis vitium excaecauit, quod plura talia beneficia simul absque dispensatione canonica retinere praesumunt: nos de illis praesenti decreto statuimus, vt omnia et singula beneficia, sic detenta, (illo tamen retento, quod vltimo receperunt 87), dummodo in eo ex collatione canonica competat ius eisdem,) infra tempus, vt praescribitur, limitatum, verbo et facto ac sine fraude, coram ordinariis sub testimonio similiter publico dimittere teneantur. Quod si non fecerint: et illo sint ipso iure priuati, in quo ius eis alias competebat, et inhabiles penitus ad quaecumque obtinenda ecclesiastica beneficia censeantur. Qui vero deinceps receperint dignitatem vel personatum, seu officium, aut aliud beneficium, curam animarum habens adnexam, si antea simile beneficium obtinebant, illud, quo ipso iure, (postquam secundi possessionem habuerint, vel per eos, omni dolo et fraude cessantibus, quo minus habeant, steterit,) priuati noscuntur, absque morae dispendio in ordinariorum manibus dimittere debeant, pari modo: alioquin extunc sint ipso iure secundo priuati, et nedum ad sacros suscipiendos ordines, quin etiam ad habendum quodcumque aliud ecclesiasticum beneficium inhabiles reputentur. Quae omnia et singula beneficia vacatura, vt praemittitur, vel dimissa, nostrae et sedis apostolicae dispositioni, de ipsorum fratrum consilio reseruamus, inhibentes, ne quis praeter Rom. pont. quacumque sit super hoc auctoritate munitus, de 88) huiusmodi beneficiis disponere, vel circa illa per medium permutationis, vel alias innouare hoc quoquo modo praesumat. Nos enim, si secus actum vel attentatum fuerit, irritum decernimus et inane. Ceterum ordinarios intelligimus in casibus supra scriptis episcopos, in quorum ciuitatibus vel dioecesibus consistunt beneficia, seu aliquod eorum, quae debent secundum praemissa dimitti, aut ipsi, qui ea debent dimittere, commorantur, vel, ecclesiis cathedralibus vacantibus, capitula earumdem. Et hi de beneficiis tam dimissis, quam, (vt praemittitur,) perditis, nos vel apost. sedem certificare studeant, quam primum commode poterunt, indilate, vt de illis salubriter disponere valeamus. Quantum autem ad modificationem personatuum 89) attinet ante satam: illa dumtaxat, et non alia beneficia ecclesiastica, quocumque nomine nuncupentur, curam habere censemus, quae parochias habent, in quibus est animarum cura adnexa 90), non per vicarios perpetuos, sed per rectores, aut ministros beneficiorum ipsorum vel illorum temporales vicarios exercenda, nec non etiam illa, quorum ministris ratione beneficiorum huiusmodi competit visitare, inquirere, procurationes recipere, suspendere, excommunicare, seu ab excommunicationis et suspensionis sententiis absoluere de consuetudine, vel de iure, iuribus aliis, de animarum cura loquentibus, in suo robore quoad cetera permansuris. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostrorum moderationis, statutorum, constitutionum, reseruationis, inhibitionis, et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Auenion. XIII. kalend. Decembr. pontif. nostr. anno II.

85) *Qui*, C. impr.

86) *Exnunc*, ibid.

87) *Receperint*, ibid.

88) *Vel*, ibid.

89) *Personatuum*, ibid. non habetur.

90) *Adnexa*, desideratur ibid.

CAP. V.

Episcopatus Tholosanus, in reditibus plurimum abundans, in nouam metropolim, propter multiplices caussas, hic expressas, erigitur, cui pro suffraganeis ecclesiis sunt deputatae quatuor villae, in nouas ciuitates erectae, adiecta cum illis ecclesia Apamiarum. Et quibus episcopis et archiepiscopis prius suberant, quidque earum cuilibet pro reditibus sit adsignatum, hic exprimitur: et tandem censurae ecclesiasticae in rebelles proferuntur. Aduerte, quod ecclesia de Vauro, et ecclesia de Mirapice, sunt sub ecclesia Tholosana, tamquam suffraganeae: licet de illis hic mentio nulla fiat. Vtilitas ex hoc capitulo habetur, quoniam cognoscimus caussas erigendi, et diuidendi ecclesias, alias aliis subiiciendi, et alias ab aliis eximendi, et ad solum papam haec omnia spectare, cui in singulari priuilegio maiores caussae maioraque negotia reseruantur, patet in *cap. 1. de translat. episc.* cum suis concordantiis.

IOANNES XXII. *(ann. 1316. Auenioni.)*

Saluator noster, cuius nutui cuncta seruiunt *a*, in agro mundi huius messem multam adspiciens, et operariorum raritatem attendens, Dominum messis rogandum esse, vt in illam operarios mitteret, censuit: et ipse idem etiam exiens mane, veluti paterfamilias diligens, horis diei variis operarios in vineam suam misit. Romanus itaque pontifex, sicut, eodem Domino disponente, vicarius esse dignoscitur, sic et ipsius actibus, (in quantum sinit humana fragilitas,) se conformare tenetur. Vbi ergo superexcrescere messem, populi videlicet multitudinem, viderit: operarios debet opportunos adiicere, et iuxta propheticum verbum augere custodiam, custodes et cultores idoneos in dominicam vineam destinare. Sane, considerantes attentius, et intra pectoris claustra meditatione sollicita reuoluentes, quod in tanta multitudine populi, quanta foecundauit Altissimus ciuitatem et dioecesim Tholosanam, singulorum vultus nequibat, (vt condecet,) vnicus pastor inspicere, aut alias partes boni pastoris implere, quodque durum erat atque difficile, per talem latam et diffusam dioecesim ad vnum tantum a personis ecclesiasticis et mundanis recursum haberi, attendentes etiam, quod, licet Tholosanus episcopatus reditibus abundaret immensis, non tamen supererat hucusque memoria, quod ex suorum opulentia copiosa redituum aliquid in ecclesia vel dioecesi Tholosana prouenisset in diuini cultus augmentum, immo sic ex adipe prodierat et prodibat iniquitas, vt multo iam tempore luxus circa carnis desideria, euectionum pompa, immensitas clientelae, immoderata diffluxio in patentes, sumtus enormes, aut vsus extraordinarii sibi vindicassent ibidem quasi totum patrimonium crucifixi, et verendum erat, ne praesul vnicus Tholosanus incrassatus *b* et dilatatus, et excessiuis huiusmodi opibus alias superbus, periculose recalcitrans, Deum factorem derelinqueret, et a suo salutari recedens, perniciosum exemplum in subditos deriuaret, pensantes quoque, quod sanctae memoriae Clemens papa quintus, praedecessor noster, eodem etiam tempore, quo ciuitas et dioecesis, ante satae, longe minus in populo, ac reditibus adfluebant, tamen ex tunc, benedicente Domino, incredibiliter creuerint in vtroque, et iugiter crescere dignoscantur, spiritu beatae considerationis inductus, ad diuisionem episcopatus eiusdem firmiter, dum viueret, intendebat, licet morte praeuentus suum in hac parte nequiuerit implere conceptum, nos, pium praedecessoris nostri propositum in effectum volentes adducere, et tam dissipare malum, quod praedictorum redituum copia excessiua produxit, quam etiam cultum augere diuinum, et spiritalem animarum profectum, quos, (si iuxta facultatis exigentiam, et diffusam latitudinem dictae dioecesis sufficiens numerus in eadem vtilitate praesulum deputetur,) indubio prouenire speramus, promouere salubriter intendentes, praemissis et aliis suadentibus iustis caussis, ex certa nostra scientia, de fratrum nostrorum consilio concordi, et apostolicae plenitudine potestatis, ad laudem Dei, exaltationem ecclesiae, fideliumque salutem, episcopatum ipsum dictamque dioecesim Tholosanam apostolica auctoritate diuidimus in quinque dioeceses, quas per certos distingui limites faciemus, volentes ac decernentes, quod praeter ciuitatem Tholosanam, quae suam propriam et distinctam habebit dioecesim, certis finibus limitandam, subscriptae quatuor villae, quarum quamlibet, eisdem consilio et auctoritate in ciuitatem erigimus, et ciuitatis vocabulo insignimus, scil. de monte Albano, pridem de Caturcen. dioeces. cui adiicietur certa pars dictae quondam dioecesis Tholosanae, ac sancti Papuli de Riuis, et de Lumberiis, et de ipsa quondam Tholosana dioecesi exsistentes, IV. separatas dioeceses habeant, certis limitibus distinguendas. Quodque beati Martini de monte Albano, vbi corpus sancti Theodori confessoris dicitur esse reconditum, praedictae ciuitatis montis Albani, et beati Papuli dictae ciuitatis sancti Papuli, B. Mariae de Lumberiaco, ciuitatis praefatae Lumberiaci, nec non beatae Mariae de Riuis ecclesiae ipsius ciuitatis Riuenensis, sint de cetero et habeantur perpetuo ecclesiae cathedrales. Et quia ecclesia Tholosana sicut sollemniori statu, et conditione potiori refulget; sic et grandioris honoris titulis efferenda est, ipsam hucusque suffraganeam ecclesiae Narbonens. ac totam quondam dioeces. Tholosanam de fratrum nostrorum consilio, et ex certa nostra scientia, et apostolicae plenitudine

a *Matth. 9. Matth. 20.* b *Deut. 8.*

potesta-

potestatis, ab omni iurisdictione, potestate, ac subiectione archiepiscopi, capituli et eiusdem ecclesiæ Narbonensis penitus eximentes, eam ad laudem diuini nominis, et honorem ecclesiæ sanctæ suæ, in archiepiscopalem, seu metropolitanam erigimus, eamque honoribus et insigniis sedis metropolitanæ decoramus, auctoritate apostolica decernendo, vt exnunc pro metropolitana ecclesia in perpetuum habeatur. Et quia etiam dignum est, vt, ex quo de filia facta mater, metropoliticæ dignitatis suscepit insignia, et suffraganearum congruum numerum filiarum, ac decentem prouinciam habeat, vt ad iudicium archiepiscopi Tholosani, qui pro tempore fuerit, omnes caussæ suffraganeorum episcoporum et personarum ecclesiasticarum, ac ciuitatum eiusdem prouinciæ iuxta sacrorum statuta canonum referantur: nos præfatas IV. ciuitates et ecclesias cathedrales cum earum diœcesibus, (vt præmittitur,) distinguendas, nec non ciuitatem et ecclesiam Apamiarum cum sua diœcesi, exnunc ipsius ecclesiæ Tholosonæ suffraganeas, ac de prouincia Tholosana in perpetuum fore decernimus, et iure metrop. subiicimus, et subiectas esse volumus eas illi, prænominatas montis Albani, quæ de diœcesi Caturcens. et Bituricens. prouincia, et Apamiarum ciuitates et ecclesias, quæ de prouincia Narbon. hactenus fuisse noscuntur, nec non reliquas tres ciuitates et ecclesias sancti Papuli, Riuenen. et Lumberiacen. quæ ab olim de diœcesi Tholosana fuerunt, cum earum diœcesi. conuentibus, collegiis, siue capitulis a iurisdictione, potestate, ac subiectione quacumque Bituricensis et Narbonensis archiepiscoporum, ac Caturcensis, et quondam Tholosani, episcoporum, capitulorum, et abbatum atque conuentuum, et ordinariorum quorumlibet aliorum ecclesiasticorum, quibus quomodolibet fuerant hucusque subiectæ, auctoritate præsentium perpetuo eximentes, de prædictorum consilio, et plenitudine potestatis. De bonis autem, reditibus, prouentibus et iuribus dicti quondam episcopatus Tholos. ipsi Tholos. decem millia, et singulis aliis prædictis ecclesiis, (Apamiarum excepta, cui de ipsis bonis, reditibus et prouentibus, iuribus, vltra illa, quæ habere dignoscitur, certam adsignabimus portionem, nostris aliis litteris distinguendam,) singula quinque millia librarum Turonen. annui reditus, et perpetui prouentus, quæ quidem vnicuique illarum, suisque pontificibus, (dignitate ac onere, et circumstantiis aliis attente pensatis,) debere sufficere vidimus, præter reditus, prouentus, et iura, quæ ad prædictas ecclesias, et conuentus earum antea pertinebant, de quibus ad honorem Dei, et ipsarum ecclesiarum commodum intendimus ordinare, exnunc auctoritate prædicta de consilio ac plenitudine memoratis concedimus, donamus, ac etiam deputamus percipienda integraliter per ipsarum ecclesiarum præsules, qui pro tempore fuerint, in rebus et locis, cuilibet magis adiacentibus et vicinis, iuxta distinctionem, seu limitationem diœcesium singularum, per alias nostras litteras faciendam. Interim tamen, distinctione, seu limitatione prædicta pendente, volumus, quod eorum quilibet summam, eum contingentem, pro rata accipiat annuatim de bonis, reditibus, prouentibus et iuribus ante dictis, per manus eorum, quos ad hoc prouiderimus deputandos. Residuum vero redituum, prouentuum, et iurium ipsorum, quod, facta de illis, (vt præmissum est,) adsignatione, supererit, nec non iurisdictionem spiritalem et temporalem, quæ ad dictum quondam episcopatum Tholosan. vsque ad tempus diuisionis huiusmodi pertinebat, et quæ, distinctione, seu limitatione post facta pendente, faciemus per idoneas exerceri personas. Ac beneficia, etiamsi dignitates, personatus ac officia exsistant, (exceptis his, ad quæ quis per electionem adsumitur, et in quibus, vel ad quæ auctoritate litterarum apostolicarum alicui, seu aliquibus ius est aliquod adquisitum, quibus per id nullum volumus præiudicium generari,) nunc et in antea vsque ad distinctionem diœces. vacatura dispositioni nostræ ac sedis apostolicæ de fratrum ipsorum consilio reseruamus. Hæc igitur per dictæ sedis prudentiam circumspectam sic statuta salubriter et vtiliter ordinata, perpetuis esse valitura temporibus, et robur incommutabilis firmitatis obtinere volentes, auctoritate prædicta districtius inhibemus, ne aliquis cuiuscumque præeminentiæ, ordinis, conditionis, aut status, etiamsi archiepiscopali, vel episcopali, seu regia præfulgeat dignitate, huiusmodi ordinationem, apostol. reseruationem, et alia supra dicta quouis modo turbare, seu quomodolibet impedire præsumat. Nos enim exnunc irritum decernimus et inane, si secus super his a quoquam quauis auctoritate contigerit attentari. Et nihilominus in eos, qui ex certa scientia contrarium præsumserint, nisi intra octo dierum spatium post publicationem præsentium resipuerint cum effectu, excommunicationis in personas, et interdicti in vniuersitates, ac suspensionis in conuentus, capitula siue collegia, de consilio et auctoritate prædictis sententias promulgamus: a quibus non, nisi per Romanum pontificem, absolutionis beneficium, (præterquam in mortis a articulo,) valeant obtinere. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrarum diuisionis, voluntatis, constitutionum, erectionum, insignitionum, exemtionum, decorationis, subiectionis, concessionis, donationis, deputationis, reseruationis, inhibitionis, promulgationis, infringere, vel ei ausu, etc. Datum Auen. VII. kalend. Iulii, pont. nostr. anno I.

a *In articulo mortis nulla est casuum reseruatio: atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusuis peccatis et censuris absoluere possunt. Conc. Trident. sess. 14. c. 7. de casuum reseruat.*

CAP. VI.

Impedientes episcopatus Tholosani erectionem in ecclesiam cathedralem, et eius diuisionem in V. diœc. vltra pœnas, in constitutione superiori declaratas, perdunt feuda, et quæcumque beneficia spiritualia et temporalia. Et si sint personæ ecclesiasticæ: efficiuntur inhabiles ad quæcumque beneficia ecclesiastica.

IDEM (*ann.* 1316. *Auenioni.*)

I. Nuper certis ex caussis, quæ nostrum et fratrum nostrorum animos ad id rationabiliter induxerunt, quondam episcopatum Tholosanum in archiepiscopalem, seu metropolitanam ereximus ecclesiam: quatuor villas, quarum quamlibet insigniuimus vocabulo ciuitatis, quatuor cathedrales ecclesias creauimus, vnam videlicet in villa montis Albani, quondam Caturcen. diœc. adiicienda sibi certa parte quondam diœc. Tholosan. alteram in villa Lumberiaci, aliam in villa sancti Papuli, et aliam in villa de Riuis et de Robestria quondam Tholos. diœc. Quas quidem ecclesias vna cum Apamiarum ecclesia, tamquam suffraganeas subiecimus ipsi Metropolitanæ Tholosanæ ecclesiæ. De bonis quoque et reditibus dicti quondam episcopatus Tholosan. tam ipsi Tholosan. quam prædictis ecclesiis suffraganeis, certam portionem, quam vnicuique illarum debere 91) sufficere vidimus, prouidimus adsignandam, totali bonorum et redituum ipsorum residuo, dispositioni nostræ et sedis apostolicæ reseruato. Alia etiam circa præmissa fecimus, decreuimus, et ordinauimus ex certa nostra scientia, de ipsorum fratrum concordi consilio, et apostolicæ plenitudine potestatis, districtius inhibentes, ne quis, cuiuscumque præeminentiæ, ordinis, conditionis, aut status, etiamsi archiepiscopali dignitate fulgeret, ipsam ordinationem nostram impedire præsumeret vel turbare, ac decernentes exnunc irritum et inane, si secus super his a quoquam quauis auctoritate contigerit attentari. Et nihilominus in eos, qui ex certa scientia contrarium facerent, nisi resipuerint cum effectu, intra octo dierum spatium post publicationem ordinationis ipsius excommunicationis in personas, interdicti in vniuersitates, ac suspensionis sententias in capitula, conuentus, siue collegia duximus promulgandas, prout hæc et alia in apostolicis litteris, inde confectis, plenius continentur. Verum quia ipsa nostra ordinatio eo efficacius et inuiolabilius speratur seruari, quo plurium et grauiorum vallata fuerit adiectione pœnarum: nos, ad obseruationem inconcussam ipsius eo amplius anhelantes, quo euidentius in diuini cultus augmentum, et salutem fidelium animarum noscitur redundare, præfatis adiiciendo sententiis, omnes et singulos, scienter turbantes aut impedientes ordinationem eamdem, aut aliqua in illa contenta, seu turbantibus vel impedientibus dantes consilium, auxilium vel fauorem, directe vel indirecte, publice vel occulte, cuiuscumque sint conditionis, dignitatis, ordinis, aut status, ecclesiastici vel mundani, etiamsi archiepiscopali vel episcopali, aut maiori vel superiori præfulgeant dignitate, nisi intra octo dierum spatium post publicationem præsentium ab huiusmodi impedimento seu turbatione, ac impensione consilii, auxilii vel fauoris resipuerint cum effectu, feudis, locationibus, officiis et beneficiis quibuscumque spiritualibus et temporalibus, etiamsi dignitates vel prælaturæ quæuis fuerint, quæ ab ecclesiis seu in ecclesiis quibuscumque obtinebunt, seu obtinent, ex certa nostra scientia, et de ipsorum fratrum consilio, et apostolicæ plenitudine potestatis, priuatos esse decernimus ipso facto. Et sic libere ipsa feuda, locationes vel officia aut beneficia spiritualia et temporalia, dignitates, et prælaturæ ad ipsas, ad quas spectant, reuertantur ecclesias, et deuoluantur ad rectores, capitula seu collegia eorumdem, quod de illis pro sua voluntate disponant, et ad dignitates et prælaturas per electionem aut alium modum licitum idoneas personas adsumant, personasque ecclesiasticas, quæ culpabiles fuerint in præmissis, inhabilitamus ad quæcumque ecclesiastica beneficia obtinenda. Nulli ergo omnino hominum, etc. Datum Auenion. IV. non. Aug. pontif. nostr. anno I.

91) *Debere*, non est in ed. Pith.

CAP. VII.

Exsequutores quatuor dantur, ad pœnas superiores sollemniter publicandas.

IDEM *Bartholomæo electo Narbon. diœcesf. Aguelmo de Blauia Engolimen. Eduen. archid. et magistro Berengario de Lagiis Lemouicen. et Narbon. ecclesiarum canonico.* (*ann.* 1323. *Auenioni.*)

II. Nuper ex certis caussis, quæ nostrum et fratrum nostrorum animos, ad id rationabiliter induxerunt, etc. (*vt supra proxime vsque ad beneficia ecclesiastica obtinenda*) Quocirca discretioni vestræ, per apost. scripta mandamus, quatenus priuationem et inhabilitationem nostram huiusmodi vos omnes, seu tres, vel duo, siue vnus ex vobis, per vos vel alium, seu alios, in ecclesiis et sollemnibus locis et aliis, de quibus et quoties expedire videritis, sollemniter publicetis: ne quisquam valeat circa id ignorantiam allegare. Datum Auenion. II. idus Nouembr. pontif. nostr. anno VIII.

CAP.

CAP. VIII.

Difpenfat cum quodam abbate, vt epifcopus poffit effe, licet defectum patiatur in ordinibus et ætate. Ex hac et fequenti cognofcimus cauffas et formas difpenfandi. Quæcumque enim fcripta funt, ad noftram doctrinam fcripta funt. ad Rom. XV.

IDEM *Arnoldo, electo Lumbanen. (ann.* 1319. *Auenion.)*

III. Nuper ex certis rationabilibus et manifeftis cauffis, quæ ad hoc noftrum animum induxerunt, ciuitatem Lumbanen. olim villam de Lumbanis, tunc intra Tholofanæ diœcef. limites conftitutam, qui locus infignis, ac multiplici commoditate dotatus exfiftit, de fratrum noftrorum confilio, et apoftolicæ plenitudine poteftatis, per litteras noftras fub certa forma in ciuitatem ereximus, ciuitatifque vocabulo duximus decorandam, ftatuentes, ac etiam decernentes, vt ecclefia abbatiæ illius loci de Lumban. ordinis fancti Auguftini extunc haberetur et exfifteret cathedralis. Ac deinde volentes eidem ecclefiæ de paftore idoneo falubriter prouidere, in te abbatem eiufdem ecclefiæ, virum vtique litteratum et litterarum fcientia præditum, vitæ ac morum honeftate decorum, difcretionis et confilii maturitate confpicuum, direximus oculos noftræ mentis, teque, (non obftante defectu ætatis et ordinum, quem pateris, cum tonfuratus modo in clericum, et in XXVII. ætatis tuæ anno, vel circa conftitutus effe dicaris, fuper quo tecum gratiofe duximus difpenfandum,) de fratrum noftrorum confilio ipfi ecclefiæ præfecimus in epifcopum et paftorem, curam et adminiftrationem ipfius ecclefiæ tibi in fpiritualibus et temporalibus committendo. Vnde licet nondum fit tibi munus confecrationis impenfum, nec apoftolicas litteras, promotionem tuam huiufmodi continentes, (cum illas non habeas,) poffis oftendere: nos tibi, vt, (conftitutione felicis record. Greg. papa VIII. præd. noftri, et qualibet alia, fuper hoc in contrarium edita, nequaquam obftante,) poffis eiufdem ecclefiæ Lumban. et quorumcumque bonorum ipfius adminiftrationem accipere, ipfamque adminiftrationem 92) libere exercere, auctoritate præfentium indulgemus. Contradictis, etc. Datum anno IV. *vt fupra.*

92) In ed. Pith. defiderantur voces: *accipere ipfamque adminiftrationem.*

CAP. IX.

Hortatur quemdam, in multis commendatum, vt curam paftoralem adminiftret in ecclefia, quæ de nouo fuerat in cathedralem erecta. Hic autem inuenies multa notatu digniffima, quæ debeant lectores ad deuotionem accendere.

IDEM *venerabili fratri Bertrando, epifcopo montis Albani, ad vniuerfalis ecclefiæ regimen exercendum diuina difpenfatione vocato.*

Ad cuiuslibet ftatus ecclefiæ aciem follicitæ confiderationis extendimus, paftorales partes officio vigilanti adhibentes, vt earum fingulæ paftoribus gubernentur idoneis, et prouidis rectoribus difponantur, quorum difpenfatione prouida, et prouidentia circumfpecta, (illius cooperante clementia, qui vere paftor et rector agnofcitur,) fpiritualium et temporalium proficiant incrementis. Nuper fiquidem ex certis et rationabilibus cauffis, quæ ad hoc noftrum animum induxerunt, ciuitatem, olim villam montis Albani, tunc intra limites Caturcen. diœcef. conftitutam, qui locus infignis exfiftit, ac vbertate multiplici hominum et rerum exuberat, de fratrum noftr. conf. et apoft. plenitudine poteftatis, ciuitatis vocabulo duximus decorandam, ftatuentes ac etiam decernentes, vt ecclefia monafterii illius loci montis Albani monafterii Cafa Dei ad Rom. eccl. nullo medio pertinentis, ordinis fancti Benedicti Claremonten. diœc. tunc immediate fubiecta, extunc haberetur et exfifteret ecclefia cathedralis: poftmodum vero de celebri ac falubri prouifione ipfius ecclefiæ montis Albani, vt fponfi folatio lætaretur, follicite cogitantes, ac volentes illum eidem præficere in paftorem, de quo certam haberemus notitiam, quod eum clara morum infignia redimerent, nec effet dubia eius caritas, circa plebem, fuo regimini committendam, et in cuius fiducia confifteret falubriter fecuritas fubditorum. Ad te, nunc monafterii prædicti abbatem, quem litterarum fcientia præditum, vitæ et morum honeftate decorum, difcretionis et confilii maturitate confpicuum, in temporalibus prouidum, in fpiritualibus circumfpectum, nobis et fratribus noftris placida tua conuerfatio continuata, diu apud fed. apoft. approbauit, direximus oculos mentis noftræ. Quibus omnibus debita meditatione penfatis, de perfona tua, nobis et eifdem fratribus ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de ipforum fratrum confilio et apoftolicæ plenitudine poteftatis, eidem ecclefiæ montis Albani prouidimus, præficientes eidem fanctæ ecclefiæ te ipfum in paftorem, tibi curam et adminiftrationem illius in fpiritualibus et temporalibus committendo, ac tibi poftmodum faciendo, per venerabilem frat. noftr. Berengarium, epifcopum Tufculan. munus confecrationis impendi, firma fpe, fiduciaque tenentes, quod eadem ecclefia monafterii Albani, (dominica adfiftente clementia,) per tuæ circumfpectionis et induftriæ ftudium fructuofum feruabitur a noxiis et aduerfis, et fpiritualibus et temporalibus proficiet incrementis. Tolle igitur Dei iugum, tam leue collis humilium, quam fuaue, ac dilectione pafcendum fufcipe gregem eius, fuper quem noctis vigilias dilectus follicitufque cuftodit, vt liber non pateat aditus inuafori, et Dominus, infufpicabili hora venturus, fi te inuenerit fic agentem, curfu confummato, qui tuo labori proponitur, et horum fide feruata, quæ tuæ follicitudini committuntur, te, repertum fidelem in modico, fupra multa conftituat, ac in dilecta gaudiorum fuorum tabernacula introducat. Datum etc. anno IV.

CAP. X.

Declaratur, an collector fructuum primi anni omnium beneficiorum ecclefiafticorum, vacantium et vacaturorum, vfque ad certi temporis fpatium deputatorum, pro cameræ apoft. oneribus facilius fupportandis, poffit cum obtinentibus beneficia conuenire, et an altaria dotata cadant fub tali referuatione, etc.

IDEM *Hugoni de Mirabello canonico Ebredun. collectori fructuum primi anni, etc.*

Poftulafti per apoftolicæ declarationis euidentiam edoceri, quid tibi fuper dubiis, infra fcriptis, circa commiffam tuæ induftriæ recollectionem fructuum prædictorum, (alias præbendarum, aut beneficiorum,) imminentibus fit agendum. Tuæ itaque confultationi breuiter refpondentes, te fcire volumus beneplaciti noftri effe fuper fructibus beneficiorum, quæ ita reperies in folutione decimæ iuxta verum taxata valorem, quod illum nequaquam excedunt, cum obtinentibus huiufmodi beneficia, prout melius et vtilius diœcefanis locorum, (in quibus huiufmodi beneficia fuerint, quorum confilia in hac parte requiras,) et tibi videbitur, valeas conuenire. Nos enim ipforum diœcefanorum, et tuam confcientiam fuper his oneramus. Licet autem quotidianæ diftributiones per nos fuerint a perceptione fructuum prædictorum exclufæ: hoc tamen volumus de diftributionibus ipfis intelligi, quæ dantur eis, qui horis interfunt, fic quod illæ, quæ foluuntur his, qui funt in ciuitate vel loco præfentes, quamuis horis non interfint eifdem, non fint ab onere dictæ recollectionis immunes. Porro, declarationem illam, factam per nos in deputatione feu referuatione fructuum prædictorum, vt videlicet non extendatur ad vicarias feu capellanias, vt plurimum a decedentibus inftitutas ad miffas, pro ipfis decedentibus celebrandas, certis conftitutis reditibus presbytero, inibi celebranti, locum habere volumus in altaribus dotatis certis feudis vfuaticis feu cenfibus, vt capellanus inibi celebrare debeat pro dotantium animabus certis vicibus, fingulis feptimanis, et in ecclefia cathedrali horis intereffe diuinis; dummodo valor annuus ipforum altarium fummam XX. librarum Turon. non excedat: alioquin includantur in deputatione feu referuatione prædictis. Vbi vero præbenda fuerit in decima pro tanto taxata, quod parum poffet canonico hebdomadario, (cui certum pro illa feruitium imminet in ecclefia faciendum,) poft perceptionem taxationis huiufmodi remanere: volumus, quod de taxatione ipfa pro huiufmodi feruitii onere portionem aliquam congruam prædicto hebdomadario dimittas, pro iam dicta camera noftra refiduum percepturus. Ceterum præbendas illorum, qui, taxationem decimæ foluere recufantes, abeffe velle fe fimulant, vt taxationem ipfam diminuere compellantur, ne per illorum abfentiam huius perceptione taxationis frauderis, quafi nil de præbenda percipere valeas, de qua non percipiunt aliquid, nifi faltem in loco vel in ciuitate præfentes, cum tamen ecclefiæ fabrica tales præbendas ex integro percipere dignofcatur, declaramus fub deputatione feu referuatione comprehendi præfata, vt videlicet eas iuxta deputationis noftræ modum percipere valeas, canonicorum ipforum abfentia non obftante. Ridiculum enim effet, vt eadem fabrica potiori, quam nos, priuilegio in talibus vteretur. De illis denique, qui, licet per multos menfes tenuerint ecclefias vel præbendas, nihil tamen fe percepiffe adferunt ex eifdem, cum iuxta confuetudinem patriæ prædeceffores eorum teftati fuerunt de bonis illarum, propter quod ipfi, obtinentes tales ecclefias, tibi fatisfacere nequeunt de fructibus ante dictis, nihilominus offerentes, quod tamdiu fructus ecclefiarum ipfarum percipias, donec tibi fuerit inde plenarie fatisfactum, placet nobis et volumus, vt, fi eft ita, oblationi huiufmodi condefcendas: per hoc tamen non intendimus confuetudinem approbare prædictam. Datum Auenion. V. idus Octobr. pontificatus noftri anno II.

CAP. XI.

Cum Romanus pontifex pro ecclefiæ Romanæ neceffitatibus fructus beneficiorum vacantium vfque ad certum tempus referuaffet: circa illam referuationem plurimæ ambiguitates ortæ funt, quas hic foluit.

IDEM *(ann.* 1319. *Auenioni.)*

I. Cum nonnullæ ecclefiafticæ perfonæ, in cathedralibus ecclefiis canonicatus, præbendas, dignitates, perfonatus, et officia, ac alia beneficia ecclefiaftica obtinentes, reuocare conentur in dubium, an fructus, reditus et prouentus primi anni beneficiorum ecclefiafticorum, etiam vacantium, et quæ in diuerfis orbis partibus vfque ad triennium vacare contingeret, quos pro ecclef. Rom. neceffitatibus per noftras fub certa forma litteras duximus referuandos, iuxta tenorem

norem litterarum ipsarum cameræ nostræ soluere teneantur; præsertim cum archiepiscopales et episcopales ecclesiæ, ac regulares abbatiæ ab huiusmodi solutione fructuum, (vt dicunt,) in dictis litteris eximantur: nos, dubitationem huiusmodi amputare volentes, auctoritate apost. declaramus, quod, cum sub appellatione archiepiscopalis vel episcopalis ecclesiæ, aut regularis abbatiæ, huiusmodi præbendæ, dignitates, personatus, et officia nequaquam intelligantur, nec etiam includantur, prædictos, nec non et præbendarum, et officiorum monachorum, monasteriorum regularium, ac reditus abbatiarum seu abbatum earumdem, quæ in beneficiis ecclesiasticis adsignantur, distinctos fructus, reditus et prouentus includi in deputatione prædicta, et dictæ cameræ iuxta prædictarum litterarum tenorem debere persolui. Ac id idem super solutione omnium fructuum, redituum, et prouentuum commendatariarum, curtuum seu grangiarum, monasteriorum, domorum et locorum conuentualium, quæ pro beneficiis ecclesiasticis, (vt prædicitur,) conceduntur, (nisi dumtaxat in fructibus illorum, quæ sunt forsan excepta,) declaramus et præcipimus obseruari. Præterea cum in aliquibus ecclesiis tam cathedralibus, quam aliis, panis et potus pro quotidianis distributionibus ipsarum ecclesiarum canonicis et personis de præbendarum ipsarum corporibus pro die quolibet deputetur: et etiam interdum certa quantitas bladi, et quandoque certa pecuniæ summa, et aliquando alterum pro altero pro singulis mensibus vel hebdomadis etiam canonicis, studiorum caussa, aut alias pro eorum negotiis, de licentia capitulorum ecclesiarum ipsarum, ab ecclesiis eisdem absentibus, exhibeantur, et etiam persoluantur: declaramus auctoritate prædicta, illam bladi quantitatem, et pecuniæ summam, quæ pro quolibet mense vel hebdomada dictis canonicis, (vt prædicitur,) ministrantur, non debere pro quotidianis distributionibus computari, sed illa tantum, quæ præfatis canonicis quotidie pro diurnis et nocturnis horis distribuuntur sine fraude. Adiicimus insuper declarationi prædictæ, quod, si obtinenti curatum beneficium, aliud sibi consimile collatum fuerit, vel etiam in posterum conferatur, post secundi beneficii pacificam possessionem adeptam, et fructuum perceptionem ipsius, nihil de fructibus eiusdem primi beneficii, (nisi forsan super hoc dispensatione canonica sit munitus,) percipere possit: sed pro dicta camera nostra iuxta formam dictarum litterarum recipiantur, et etiam exigantur. Vbi vero fructuum, redituum et prouentuum beneficiorum ecclesiasticorum non reperiretur certa taxatio: declaramus auctoritate prædicta, quod fructus, reditus et prouentus beneficiorum huiusmodi, cum vacare contigerit, per medium diuidantur, quorum medietas recipiatur pro camera prædicta, reliquam vero medietatem ille pro sua sustentatione percipiat, qui beneficium huiusmodi dignoscitur obtinere. Grangias autem, et alia loca Cisterciens. ordinis, et aliorum locorum regularium, in quibus gubernatores seu custodes, vel administratores ponuntur ad tempus et remouentur ad voluntatem superiorum suorum, eorumque fructus, reditus et prouentus auctoritate declaramus eadem in deputatione prædicta, ac litteris nostris, super illa confectis, aliquatenus non includi. Nulli ergo omnino, etc. Datum Auenion. nonis Ianuar. pontif. nostr. anno IV.

CAP. XII.

Fructus amborum beneficiorum, quibus quandoque beneficiatus priuatur, cameræ apostolicæ deputantur.

IDEM *(c. a. 1319.)*

II. Cum nonnullæ eccles. personæ reuocare conentur in dubium, an, si obtinenti dignitatem, vel aliud beneficium ecclesiasticum, cui cura imminet animarum, aliud beneficium conferatur, eo casu, quo ambo beneficia ipsa successiue vacare contingit, eorumdem amborum fructus primo anno, quo vacant, ratione deputationis fructuum, redituum et prouentuum ecclesiasticorum, tunc vacantium, et quæ vsque ad certum tempus vacare contingeret, quos pro ecclesiæ Romanæ necessitatibus releuandis per nostras litteras duximus deputandos, nostræ cameræ debeantur: nos, ambiguitatem huiusmodi remouere volentes, auctoritate apostolica declaramus, amborum eorumdem beneficiorum fructus, reditus et prouentus, (cum vtrumque ipsorum vacet,) pro eadem camera debere percipi et haberi. Nulli ergo, etc.

CAP. XIII.

Dispositioni apostolicæ reseruantur beneficia curialium, et aliorum, ad curiam accedentium, vel ab ea recedentium, si moriantur in locis, vltra duas dietas legales ab ipsa curia non distantibus.

BENEDICTVS XII. *(ann. 1335. Aueniomi.)*

Ad regimen ecclesiæ generalis, quamquam immeriti, superna dispositione vocati, gerimus in nostris desideriis, vt debemus, quod per nostræ diligentiæ studium ad quarumlibet ecclesiarum et monasteriorum regimina, et alia beneficia ecclesiastica iuxta diuinum beneplacitum, et nostræ intentionis effectum, viri adsumantur idonei, qui præsint et prosint committendis eis ecclesiis, monasteriis, et beneficiis prælibatis. Præmissorum itaque consideratione inducti, et suadentibus nobis aliis rationabilibus caussis, nonnullorum prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum vestigiis inhærentes, omnes patriarchales, archiepiscopales et episcopales ecclesias, et etiam monasteria, prioratus, dignitates, personatus, et officia, nec non canonicatus, et præbendas, et ecclesias, ceteraque beneficia ecclesiastica cum cura vel sine cura, sæcularia et regularia, quæcumque et qualiacumque fuerint, etiamsi ad illa personæ consueuerint seu debuerint per electionem, seu quemuis alium modum adsumi, nunc apud sedem apostolicam quocumque modo vacantia, et in posterum vacatura, nec non per depositionem, vel priuationem, seu translationem, aut muneris consecrationis suspensionem, per felicis recordationis Ioann. papam XXII. præd. nostr. seu eius auctoritate factas, et per nos seu auctoritate nostra in antea faciendas vbilibet, nec non si forsan tempore iam dicti prædecessoris aliqui in concordia vel discordia electi, vel postulati fuerint, quorum electio cassata seu postulatio repulsa, vel per eos facta renuntiatio, et admissa per ipsum prædecessorem, vel auctoritate ipsius exstiterint, seu quorum electorum, vel postulatorum, et in antea eligendorum seu postulandorum ac renuntiantium electionem cassari, vel postulationum repelli, aut renuntiationem admitti per nos, vel auctoritate nostra contingeret apud sedem prædictam, vel alibi vbicumque, ac etiam per obitum cardinalium eiusdem eccles. Rom. ac officialium dictæ sedis, videlicet camerarii, vicecancellarii, notariorum, auditorum litterarum contradictarum, et apostolici palatii caussarum auditorum, correctorum, et scriptorum litterarum apostolicarum, ac pœnitentiarii præfatæ sedis, ac abbreuiatorum, nec non commensalium, et aliorum quorumlibet capellanorum sedis eiusdem, et etiam quorumcumque legatorum siue nuntiorum, ac in terris ecclesiæ Romanæ rectorum, et thesaurariorum, per dictum Ioann. prædecessorem, vel nos specialiter deputatorum seu missorum hactenus, vel a nobis deputandorum, aut mittendorum in posterum, nunc vacantia et in antea vacatura, vbicumque dictos legatos, vel nuntios, seu rectores aut thesaurarios, antequam ad Romanam curiam redierint seu venerint, rebus eximi contigerit ab humanis, nec non quorumlibet pro quibuscumque negotiis ad Romanam curiam venientium, seu etiam recedentium ab eadem, si in locis, a dicta curia vltra duas dietas legales non distantibus iam forsan obierint, vel eos in antea transire contigerit de hac luce, ac etiam simili modo quorumcumque curialium peregrinationis, infirmitatis, aut recreationis, seu alia quacumque caussa ad quæuis loca secedentium, si eos, antequam ad dictam curiam redierint, in locis, vltra duas dietas ab eadem curia, (vt præmittitur,) non remotis, dummodo eorum proprium domicilium non exsistat ibidem, iam forsitan decesserint, vel in posterum eos contigerit de medio submoueri, nunc per obitum huiusmodi vacantia, et in posterum vacatura, rursus monasteria, prioratus, decanatus, dignitates, personatus, administrationes, officia, canonicatus, præbendas, et ecclesias, ceteraque beneficia ecclesiastica, sæcularia et regularia, cum cura vel sine cura, quæcumque et qualiacumque fuerint, etiamsi ad illa personæ consueuerint et debuerint per electionem aut quemuis alium modum adsumi, quæ promoti per dictum prædecessorem, vel eius auctoritate ad patriarchalium, archiepiscopalium, et episcopalium ecclesiarum, nec non monasteriorum regimina obtinebant tempore promotionum, de ipsis factarum, nunc vacantia, et qui per nos seu auctoritate nostra in posterum ad eadem regimina promouendi tempore promotionis huiusmodi obtinebunt, nec non etiam, quæ per adsequutionem pacificam quorumcumque prioratuum, dignitatum, personatuum, officiorum, canonicatuum et præbendarum ecclesiarum, et beneficiorum aliorum per nos, vel eumdem Ioann. prædecessorem, seu auctoritate litterarum nostrarum, vel ipsius Ioann. prædecessoris collatorum et conferendorum in posterum, nunc vacantia, et in antea vacatura, (plena super præmissis omnibus et singulis cum fratribus nostris collatione præhabita, et matura deliberatione sequuta,) ordinationi, dispositioni, et prouisioni nostræ, (donec miserationis diuinæ clementia nos vniuersalis ecclesiæ regimini præsidere concesserit,) de ipsorum fratrum consilio auctoritate apostolica reseruamus, decernentes exnunc irritum et inane, si secus super præmissis et quolibet eorum per quoscumque quauis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari, non obstantibus quibuscumque constitutionibus a prædecessoribus nostris, Rom. pontif. editis, quatenus obsistere possent super enarratis articulis vel alicui, siue aliquibus eorumdem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ reseruationis et constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Auenion. III. idus Ianuarii, pontificatus nostri anno I. M.CCCXXXV.

CAP. XIV.

Beneficia, quæcumque sint, dispositioni apostolicæ reseruata, per talem reseruationem sunt adfecta, ita, quod illorum collatio non tenet, si per alium a Romano pontif. fuerit facta.

PAVLVS VENETVS *papa II.* (1467. *Romæ.*)

Ad Romani pontificis prouidentiam, et circumspectionem prouidam spectare dignoscitur, dubia iuris, (ex quibus lites graues oriuntur indies,)

indies,) fuæ declarationis oraculo terminare, prout, negotiorum qualitate, et temporum conditione inspectis, conspexerit in Domino salubriter expedire. Cum itaque nonnulli Romani pontifices, prædecessores nostri, per diuersas eorum constitutiones, quas suo tempore dumtaxat durare voluerunt, quæcumque beneficia ecclesiastica, quæ sui, et sanctæ Romanæ ecclesiæ viuentium et tunc exsistentium cardinalium familiares continui commensales obtinebant, et in posterum obtinerent, eorum familiaritate durante, etiamsi ab ipsa familiaritate per obitum cardinalium eorumdem vel alias recessissent, nec non illa, quæ etiam fructuum et prouentuum cameræ apostolicæ debitorum collectores, et qui ipsorum prædecessorum temporibus sua officia exercerent, vniti subcollectores, durantibus eorum officiis, obtinebant, ac in quibuscumque locis vacauerint, cum irritantis appositione decreti, et deinde prædecessoribus ipsis sublatis de medio, ac eorum beneficiorum occurrentibus vacationibus, inter vtriusque iuris interpretes, etiam officiales Romanæ curiæ sæpenumero hæsitatum exstiterit, an beneficia huiusmodi propter reseruationem et decretum prædicta reseruata vel adfecta remanserint, ita, quod nullus præter Romanum pontif. de illis disponere potuerit, siue possit, reseruatione et decreto obsistentibus supra dictis, ac cum propter ambiguitatem huiusmodi, varias quoque iurisperitorum opiniones et discrepationes ipsa aduerteremus, plerumque pro reseruatione et adfectione præmissis, interdum vero econtra pronuntiatum et definitum fore: nos, qui vigilis more pastoris super his maturo prouidendum esse consilio non indigne censuimus, et propterea in singulis caussis super quibusuis beneficiis ecclesiasticis, eamdem ambiguitatem quomodolibet concernentibus, vsque ad nostrum beneplacitum supersedere mandauimus, cupientes, (quemadmodum nostro incumbit officio,) dubiis huiusmodi finem imponere, subditorum obuiare dispendiis, et, (ne lites fiant penitus immortales,) de opportuno remedio prouidere, felicis recordationis Vrbani V. Gregor. IX. Bonif. VIII. Romanorum pontificum, etiam prædecessorum nostrorum, qui ad submouenda altercationum fomenta et ambiguitates huiusmodi lucidandas, declarationes similes per suas litteras ediderunt, vestigiis inhærendo, ac prouide considerantes effectum, per reseruationem, manusque appositionem eorumdem prædecessorum in dictis beneficiis inesse productum, per obitum ipsorum nequaquam censeri debere reuocatum, Romani quoque pontificis manus appositionem prædictam tantæ efficaciæ, tantæque virtutis exsistere, vt, etsi litteræ apostolicæ super prouisionibus beneficiorum, aut de prouidendo mandatis, in quibus decretum et reseruatio huiusmodi apponuntur, ex aliqua caussa suum debitum non sortiantur effectum, facultatem tamen prouidendi de beneficiis, taliter reseruatis, quibuscumque aliis fuisse ademtam huius perpetuæ et irrefragabilis constitutionis edicto, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalium consilio, omnia et singula beneficia ecclesiastica, sæcularia, et cuiusuis ordinis regularia, etiamsi præpositatus, canonicatus, præpositurae et præbendæ, dignitates, personatus, administrationes, vel officia fuerint, etiamsi ad illa consueuerint, qui illis præficiuntur, per electionem adsumi, eisque cura immineat animarum, (vt præmittitur,) reseruata, et per Romanos pontifices, successores nostros, canonice intrantes in posterum, reseruanda, ac etiam quouis modo vacantia et in antea vacatura, per huiusmodi reseruationem et decretum remansisse et remanere semper adfecta, nullumque de illis, (cum primum vacare contigerit, præter eumdem Romanum pontificem ea vice quouis modo disponere potuisse siue posse, harum serie decernimus, et pariter declaramus. Quod tam in pendentibus etiam per appellationem, quam in futurum super eisdem beneficiis, (vt præmittitur,) reseruatis, committendis caussis, per dilectos filios magistros, capellanos nostros, caussarum palatii apostolici auditores, atque alios quoscumque delegatos et iudices vbilibet inuiolabiliter obseruari, et secundum præmissa, nec aliter sententiari et definiri volumus atque mandamus eis et eorum cuilibet, quauis alia super præmissis interpretandi facultate sublata, decernentes exnunc irritum et inane, si secus super his a quoquam quauis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis, declarationis, voluntatis, mandati et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Marcum, anno incarnationis dominicæ M.CCCCLXVII. kal. Septembr. pontif. nostr. anno III.

TITVLVS III.
NE, SEDE VACANTE, ALIQVID INNOVETVR.

CAP. VN.

Papa, volens prouidere diuino cultui et ministris eiusdem, et occurrere dispendiis, quæ ipsis quotidie imminent propter occupationes vacantium ecclesiarum primi anni, quæ competunt ex diuersis titulis aliquibus ecclesiis seu personis, statuit, quod, quando talis occupatio imminebit in beneficiis, quæ consueuerunt in decimæ solutione taxari, collectores ipsorum annalium sint contenti ipsa summa, pro qua consueuit dari decima, si ipsam eligendam duxerint, totali residuo penes eum, cui collatum est beneficium, remanente, vel dimissa eidem summa prædicta, possint dictum residuum sibi adsumere; dum tamen alterum intra X. dies dicti eligant collectores: alias post X. dies ipsorum optio in beneficiatum transeat ipso iure. In non taxatis autem fructus decimabiles illius anni diuidantur per medium, et vtrique eorum medietas tribuatur, ita, quod, si alter dimidia noluerit contentari, ipsa in volentem transeat ipso iure, et, si quidquam aliquis contra dictam ordinationem receperit, pœnas, hic contentas, incurrat.

IOANNES XXII. *episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. (ann. 1318. Auenioni.)*

Susceptl regiminis nos cura sollicitat, vt, quæ in ecclesiis non absque dispendio ministrorum et cultus detrimento diuini seruari videamus, per appositionem congrui moderaminis in melius reformemus. Cum itaque in nonnullis ecclesiis obseruetur, et a longis retroactis temporibus fuerit obseruatum, quod fructus a primi vel secundi, aut alterius, cuiusque sequentis, anni beneficiorum, vacantium in eisdem, defuncto vel fabricæ, aut ecclesiis vel personis, habentibus annalia de consuetudine, priuilegio, vel statuto applicetur in totum, ita, quod illi, qui huiusmodi beneficia canonice obtinent, et ad quos alias de iure fructus ipsi spectare deberent, nihil inde percipiunt; vnde illud inconueniens sequitur, quod commode nequeunt ad impendendum seruitium debitum residere in ecclesiis, in quibus beneficiati exsistunt; nos, de illo super his remedio prouidere volentes, per quod hi et illi in fructuum perceptione prædictorum participent, et ecclesiæ debitis seruitiis non fraudentur, præsenti decreto statuimus de fratrum nostrorum consilio, quod illi, qui fructus prædictos sibi hactenus integre vindicabunt ex priuilegio, de consuetudine vel statuto, nihil exinde vltra summam, pro qua vnumquodque beneficiorum ipsorum consueuit in decimæ solutione taxari, prætextu cuiusuis priuilegii, consuetudinis vel statuti quouis modo percipiant, sed ipsius summæ perceptione dumtaxat sint omnino contenti, totali residuo prædicta obtinentibus beneficia remansuro: nisi forsan illi, qui fructus eosdem soliti fuerint, (vt præfertur,) cum integritate percipere, pro se mallent ipsum habere residuum, et obtinentibus ipsa beneficia summam dimittere memoratam. Quo casu percipiendi, quod maluerint, illis relinquimus optionem, sic, quod intra X. dies, postquam sciuerint, beneficia ipsa vacare, ii, quibus annalia ipsa debentur ex priuilegio, consuetudine vel statuto, aut ipsorum annalium collectores, quam partem habere voluerint, an scilicet decimæ taxationem, vel, illa dimissa, residuum, (nulla subhastatione præmissa,) eligere teneantur. Quam electionem si intra dictos X. dies non fecerint: vt est dictum, extunc ad eum, cuius est beneficium, huiusmodi optio vel electio transeat ipso iure. Et hoc in ecclesiis et partibus illis, in quibus beneficia maiora et alia, quantum ad solutionem decimæ sunt taxata, volumus obseruari. In illis vero partibus et ecclesiis, in quibus decimarum taxatio non est facta, seruetur, quod fructus et obuentiones beneficii, tunc vacantis, quos in decima soluere consueuit, per medium diuidantur, quorum medietatem habeat is, cui annalium per alterum de prædictis modis perceptio est concessa: reliquam vero medietatem percipiat ille, cui beneficium est concessum pro sustentatione sua, et aliis ecclesiæ oneribus supportandis. Quodsi alter de prædictis prædicta medietate voluerit esse contentus, altero contentari nolente: pars nolentis ipso iure transeat ad volentem, et volens fructus et obuentiones illius beneficii percipiet vniuersos, eidem beneficio congrue faciens deseruiri, ac eius supportans onera consueta. Et si quidquam aliquis prædictorum vltra præmissa perceperit, illudque his, ad quos pertinebit, intra mensem non restituerit cum effectu: eo ipso, si episcopus vel superior prælatus fuerit, a pontificalibus et ingressu ecclesiæ nouerit se suspensum. Si autem capitulum, vniuersitas vel collegium: ecclesiastico interdicto se nouerit, (donec prædicta cum integritate restituerit,) subiacere. Si vero aliqua singularis persona ecclesiastica vel mundana id fecerit: excommunicationis incurrat sententiam ipso facto, a qua, nisi restitutione præmissa, (præterquam in mortis articulo,) minime absoluatur, non obstantibus quibuscumque priuilegiis vel indulgentiis, aut contrariis consuetudinibus, aut contrariis statutis, iuramento, confirmatione sedis apostol. aut alia quacumque firmitate vallatis. Quæ omnia quoad hæc auctoritate apostolica reuocamus, cassamus, et irritamus, et nullius deinceps esse volumus firmitatis. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis, reuocationis, cassationis, et voluntatis infringere, vel ei, etc. Si quis, etc. Datum Auenion. kalend. Nouembr. pont. nostri anno II.

---

a *Vide extrauagantem Pii V. pontificis maximi, incip.* Durum nimis.

 TITV-

TITVLVS IV.
DE REBVS ECCLESIAE NON ALIENANDIS.
CAP. VN.

Bonorum ecclesiasticorum alienatio non tenet, et alienantes et recipientes sunt excommunicati, prælatisque diuersis diuersæ pœnæ imponuntur.

PAVLVS VENETVS *papa II. (ann. 1468. Romæ.)*

Ambitiosæ [a] cupiditati, illorum præcipue, qui, diuinis et humanis adfectati, damnatione postposita, immobilia et pretiosa mobilia, Deo dicata, ex quibus ecclesiæ, monasteria et pia loca reguntur, illustranturque, et eorum ministri sibi alimoniam vindicant, profanis vsibus applicare, aut cum maximo illorum ac diuini cultus detrimento exquisitis mediis vsurpare præsumunt, occurrere cupientes, omnium rerum et bonorum ecclesiasticorum alienationem, omneque pactum, per quod ipsorum dominium transfertur, concessionem, hypothecam, locationem et conductionem vltra triennium, nec non infeudationem vel contractum emphyteuticum, præterquam in casibus, a iure permissis, ac de rebus et bonis, in emphyteusim ab antiquo concedi solitis, et cum ecclesiarum euidenti vtilitate, ac de fructibus et bonis, quæ seruando seruari non possunt, pro instantis temporis exigentia; hac perpetuo valitura constitutione præsenti fieri prohibemus, prædecessorum nostrorum constitutionibus, prohibitionibus, et decretis aliis, super hoc editis, quæ tenore præsentium innouamus, in suo nihilominus robore permansuris. Si quis autem contra huius nostræ prohibitionis seriem de bonis et rebus eisdem quidquam alienare præsumserit; alienatio, hypotheca, concessio, locatio, conductio et infeudatio huiusmodi, nullius omnino sint roboris vel momenti, et tam, qui alienat, quam is, qui alienatas res et bona prædicta receperit, sententiam excommunicationis incurrat: alienanti vero bona ecclesiarum, monasteriorum, locorumque piorum quorumlibet, inconsulto Rom. pont. aut contra præsentis constitutionis tenorem, si pontificali seu abbatiali præfulgeat dignitate, ingressus ecclesiæ sit penitus interdictus. Et si per sex menses, immediate sequentes, sub interdicto huiusmodi animo, (quod absit,) perseuerauerit indurato: lapsis mensibus eisdem, e regimine et administratione suæ ecclesiæ vel monasterii, cui præsidet, in spiritualibus et temporalibus, sit eo ipso suspensus. Inferiores vero prælati, commendatarii, et aliarum ecclesiarum rectores, beneficia vel administrationem quomodolibet obtinentes, prioratibus, præposituris, præpositatibus, dignitatibus, personatibus, administrationibus, officiis, canonicatibus, præbendis, aliisque ecclesiasticis cum cura et sine cura sæcularibus et regularibus beneficiis, quorum res et bona alienarunt dumtaxat, ipso facto priuati exsistant, illaque absque declaratione aliqua vacare censeantur, possintque per locorum ordinarios, vel alios, ad quos eorum collatio pertinet, personis idoneis, (illis exceptis, quæ propterea priuatæ fuerint,) libere de iure conferri, nisi alias dispositioni apost. sedis sint specialiter aut generaliter reseruata: nihilominus alienatæ res et bona huiusmodi ad ecclesias, monasteria et loca pia, ad quæ ante alienationem huiusmodi pertinebant, libere reuertantur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ prohibitionis et innouationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Marcum, anno Dom. incarn. M. CCCC. LXVIII. kal. Mart. pontif. nostr. an. IV.

TITVLVS V.
DE EMTIONE ET VENDITIONE.
CAP. I.

Contractus emtionis et venditionis annui census, cum conditione reuenditionis declaratur hic non esse vsurarius. Et in fine mandatur, quod huiusmodi bulla publicetur.

MARTINVS V. *venerabilibus fratribus Treueren. et Lubicinen. ac Almicen. episc. (ann. 1420. Romæ in Germaniam.)*

Regimini [b] vniuersalis ecclesiæ, quamquam immeriti, disponente Domino, præsidentes, curis angimur adsiduis, vt iuxta creditæ nobis dispensationis officium, subditorum quorumlibet paci et quieti, (quantum nobis ex alto conceditur,) intendamus, et dubia, quæ inter eos oriuntur pro tempore, ne litis anfractum, seu scandalorum parturiant fomentum, nostro moderamine declarentur. Sane, petitio dilectorum filiorum vniuersorum cleri, nobilium, incolarum, et habitatorum ciuitatis et diœces. Vratislauiens. nobis exhibita, continebat, quod a centum annis citra, et supra, et a tanto tempore, et per tantum tempus, cuius contrarii memoria hominum non exsistit, in eisdem ciuitate et diœc. ac partibus aliis vicinis, quædam consuetudo rationabilis obseruata, præscripta, ac moribus vtentium approbata ad communem hominum vtilitatem introducta fuisset. Pro quibus princeps, baro, miles, ciuis, siue oppidanus partium earumdem, cum hoc expedire videbatur, melius pro tunc non valentes sibi consulere, personæ ecclesiasticæ, aut sæculari collegio, aut vniuersitati, oppido vel ciuitati, super bonis suis, dominiis, oppidis, terris, agris, prædiis, domibus, et hereditatibus vendere consueuit, et vendidit annuos census vnius vel plurium marcarum, aut grossorum Pragensium nummi Polomæi, et pagamenti consueti: ad rationem, et pro qualibet marca annui census X. XI. XIII. XIV. marcæ, aut plus vel minus, secundum temporis qualitatem, prout ipsi contrahentes tunc inter se conuenerant, ipsi venditori tunc integraliter in pecunia numerata solui consueuerant, bonis, in ipso contractu tunc expressis, pro ipsius census annui exsolutione in perpetuum obligatis. Et semper in ipsis contractibus expresse ipsis venditoribus data fuit facultas atque gratia, quod ipsum annuum censum in toto vel in parte pro eadem summa denariorum, quam ab ipsis emtoribus receperunt, quandocumque vellent, libere absque alicuius requisitione, contradictione, vel adsensu possent exstinguere et redimere, ac se ab ipsius census solutione extunc penitus liberare. Sed ad hoc huiusmodi census venditores inuiti nequaquam per emtores arctari vel adstringi valerent, etiam ipsis possessionibus et bonis obligatis penitus interemtis seu destructis. Fuitque, et est talis contractus emtionis et venditionis per episcopos Vratislauiens. pro tempore exsistentes, et eorum officiales, nec non per diuersos dominos temporales locorum et terrarum, in quibus census huiusmodi constituti exsistunt, tamquam licitus et communi vtilitati deseruiens, sæpius confirmatus pariter et approbatus. Quodque etiam super huiusmodi censibus plurima beneficia ecclesiastica, collegia, canonicatus, et præbendæ, dignitates, personatus et offisia vicariæ, altaria numero plusquam duo millia, de expresso consensu et voluntate dominorum temporalium, sub quorum territoriis dicta bona obligata consistunt, erecta, dotata, et fundata, authenticis eorumdem dominorum temporalium litteris, sigillis sigillatis et roboratis fore noscuntur. Quodque etiam venditores eorumdem censuum se nonnumquam ad ipsorum censuum solutionem, pœnis et censuris ecclesiasticis ordinariorum locorum sponte et libere submiserunt: sicuti etiam aliqui eorum tractu temporis compulsi fuerunt, et compelli consueuerunt. Tamen nonnulli ex venditoribus ipsis, in arcum prauum conuersi, cupientes cum alterius pecunia locupletari, huiusmodi census, hucusque per eos antea libere, et absque vlla contradictione solutos, eisdem emtoribus, tam ecclesiasticis, quam sæcularibus soluere contradicunt et recusant, confingentes, huiusmodi emtionis et venditionis contractus fore et esse vsurarios et illicitos, ipsos emtores ecclesiasticos et sæculares nec non collegia, canonicatus, et præbendas, et dignitates, personatus et officia, vicarias et altaria, ac beneficia huiusmodi ipsorum annuorum censuum spoliant perceptione, et detinent spoliatos, in animarum suarum periculum, eorumque emtorum præiudicium, damnum et grauamen. Et propterea, an contractus emtionis et venditionis huiusmodi liciti exsistant, a nonnullis hæsitatur. Quare pro parte eorumdem cleri, nobilium, incolarum, et habitatorum ciuitatis et diœc. Vratislauiens. nobis fuit humiliter supplicatum, vt, an contractus huiusmodi liciti vel illiciti censeri debeant, declarare, et alias eis in præmissis opportune prouidere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, huiusmodi supplicationibus inclinati, quia etiam ex relatione dilecti filii nostri Gulielmi, tituli sancti Marci presbyteri cardinalis, cui negotium huiusmodi cum peritorum consilio commisimus examinandum, comperimus, contractus huiusmodi iuridicos, et iuxta determinationem doctorum licitos fore. Ad huiusmodi ergo ambiguitatis tollendum dubium in præmissis, præfatos contractus, licitos, et iuri communi conformes, ac ipsorum censuum venditores, ad illorum solutiones, (remoto contradictionis obstaculo,) obligari, auctor. apost. tenore præsentium ex certa scientia declaramus, non obstantibus præmissis, ceterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Volentes, quod prædictæ litteræ nostræ debitum sortiantur effectum, fraternitati vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo aut vnus vestrum, per vos, vel alium seu alios, præfatis emtoribus in præmissis opportuni fauoris præsidium efficaciter impendentes, dictasque litteras, vbi, quando et quoties expedire videritis, auctoritate nostra sollemniter publicantes, faciatis eadem auctoritate eisdem emtoribus, vel ipsorum procuratoribus eorum nominibus, per venditores, seu debitores censuum huiusmodi de præfatis censibus iuxta contractuum et conuentionum, inter ipsos habitorum, formam et tenorem, plenam et debitam satisfactionem impendi, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo, non obstante, si aliquibus communiter vel diuisim a sede apost. sit indultum, quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possint, per litteras apostolicas, non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Datum Romæ, apud sanctos apost. VI. nonas Iul. pontific. nostr. anno VIII.

CAP.

a *Vide conc. Trid. sess. 25. de reform. c.* 11.

b *De materia huius extrauagantis vide gloss. et doctores in c. conquestus. de vsur. Butrium et Imolam in cap. ad nostram. de emt. et vend. Anch. consil.* 30. *incip.* Dubitari solet. *Felinum in c. si cautio. de fide instr. et Sot. l. 6. de inst. et iur. qu. 5. art.* 3.

CAP. II.

Contractum quemdam emtionis et venditionis, praecedenti similem, declarat esse iuri consonum et ab vsuris alienum. Et tandem iubet praesentem bullam cunctis manifestari.

CALIXTVS III. *episcop. Magdeburg. Nuremberg. (f. Naumburg.) et Halberstadens. ecclesiarum decanis. (ann. 1455. Roma in Germaniam.)*

II. Regimini *a* vniuersalis ecclesiae, quamquam immeriti, disponente Domino, praesidentes, curis angimur adsiduis, vt iuxta nobis crediti dispensationem officii subditorum quorumlibet paci et quieti, (quantum nobis ex alto conceditur,) intendamus: et dubia, quae inter eos oriuntur pro tempore, (ne litium anfractus exinde, seu scandala prouenient,) debito, (prout iustitia persuaserit,) declarationis nostrae ministerio sopiantur. Sane, pro parte venerabilis fratris nostri Ioannis, episcopi Mersburgen. et dilectorum filiorum vniuersi cleri ciuitatis et dioecesis Mersburgen. nobis nuper exhibita petitio continebat, quod, licet a tanto tempore, cuius contrarii memoria non exsistit, in diuersis Alemaniae partibus, pro communi hominum vtilitate, inter habitatores et incolas partium earumdem talis inoleuerit, hactenusque obseruata fuerit legitime praescripta, ac moribus vtentium et ordinariorum permissione, et plerumque expressa ratificatione approbata consuetudo, quod ipsi habitatores et incolae, siue illi ex eis, quibus id pro suis statu et indemnitatibus expedire visum fuerit super eorum bonis, domibus, agris, praediis, possessionibus et hereditatibus annuos marcarum, florenorum, seu grossorum monetae, in partibus illis currentis, reditus seu census vendentes pro singulis ex marcis, florenis siue grossis huiusmodi ab eis, qui illas, vel illos, siue reditus, siue census ipsos emerint, certum competens pretium, in numerata pecunia secundum temporis qualitatem, prout ipsi vendentes et ementes in contractibus super his inter se firmauerunt, et recipere soliti fuere, illa ex domibus, terris, agris, praediis, possessionibus, et hereditatibus praedictis, qui in huiusmodi contractibus expressi fuerunt, praedictorum solutione redituum et censuum efficaciter obligantes, in illorum vendentium fauorem, hoc adiecto, quod ipsi pro rata, qua huiusmodi per eos receptam dictis ementibus restituerent in toto vel in parte pecuniam, a solutione redituum seu censuum, huiusmodi restitutam pecuniam contingentium, liberi forent penitus et immunes. Sed iidem ementes, etiamsi bona, domus, terrae, agri, possessiones, et hereditates huiusmodi processu temporis ad omnimodae destructionis siue desolationis reducerentur opprobrium, pecuniam ipsam etiam agendo repetere non valerent: apud aliquos tamen haesitationis versatur scrupulus, an huiusmodi contractus, liciti sint censendi. Vnde nonnulli, illos vsurarios fore praetendentes, occasionem quaerunt reditus et census huiusmodi, ab eis debitos, non soluendi. Quare pro parte episcopi et cleri praedictorum, adserentium, quod in talibus, hic emtis censibus et reditibus, fructus, reditus et prouentus plurium ecclesiarum, monasteriorum, hospitalium, et ecclesiasticorum beneficiorum, ciuitatis et dioecesis, ac partium praedictarum, nec non fere omnes quotidianae distributiones, quae in plerisque ex ecclesiis ipsis diuinis interessentibus ministrari solent, consistere noscuntur, nobis fuit humiliter supplicatum, vt super his apostolicae sedis declarationis oraculum impertiri et adiicere paterna dilectione curaremus. Nos igitur, huiusmodi in hac parte supplicationibus inclinati, et factas ex commissione felicis recordationis Martini papae quinti, praedecessoris nostri, desuper examinationem, et eiusdem praedecessoris nostri declarationem attentius perstringentes, suisque vestigiis inhaerentes, ad omne super his ambiguitatis tollendum dubium, praefatos contractus licitos, iurique conformes, et vendentes eosdem ad ipsorum solutionem censuum et redituum, iuxta dictorum contractuum tenores, (remoto contradictionis obstaculo, (efficaciter teneri, auctoritate apostolica praesentium serie declaramus. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrae declarationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno incarnationis dominicae M. CCCC. LV. pridie nonas Maii, pontificatus nostri anno primo. Volentes itaque, quod praedictae literae debitum sortiantur effectum, fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo, aut vnus vestrum, per vos vel alium, seu alios, dictis praeposito, decano, capitulo, ac aliis beneficiatis, opportunae defensionis praesidio adsistentes, dictasque literas, (vbi et quando, ac quoties expedire videritis,) auctoritate nostra sollemniter publicantes, faciatis, et eadem auctoritate per venditores seu debitores redituum et censuum huiusmodi dictis emtoribus, seu illis, quibus ipsorum redituum et censuum solutio praestanda fuerit, de eisdem censibus et reditibus iuxta contractuum et conuentionum, super his habitorum, formam et tenorem, plenam et debitam satisfactionem impendi, contradictores vero per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo non obstante, si aliquibus communiter vel diuisim a sede apost. indultum exsistat, quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possint, per literas apostolicas non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum, de indulto huiusmodi mentionem. Datum vt supra.

a *Vide Doct. in proxima praecedenti extrauaganti citatos.*

TITVLVS VI.

DE SEPVLTVRIS.

CAP. I.

Corpora defunctorum exenterantes, et ea immaniter decoquentes, vt ossa a carnibus separata ferant sepelienda in terram suam, ipso facto sunt excommunicati.

BONIFACIVS VIII, *(anno 1300. Romae.)*

Detestandae feritatis abusum, quem ex quodam more *b* horribili nonnulli fideles improuide prosequuntur, nos, piae intentionis ducti proposito, ne abusus praedicti saeuitia vlterius corpora humana dilaceret, mentesque fidelium horrore commoueat, et perturbet 93) auditum, digne decreuimus abolendum. Praefati namque fideles huius suae improbandae vtique consuetudinis vitio intendentes, si quisquam ex eis genere nobilis, vel dignitatis titulo insignitus, praesertim extra suarum partium limites debitum *c* naturae persoluat, in suis vel alienis remotis partibus sepultura electa, defuncti corpus ex quodam impiae pietatis adfectu truculenter exenterant, ac illud membratim, vel in frusta immaniter concidentes, ea subsequenter aquis immersa exponunt ignibus decoquenda. Et tandem ab ossibus tegumento carnis excusso, eadem ad partes praedictas mittunt seu deferunt tumulanda. Quod non solum diuinae Maiestatis conspectui abominabile plurimum redditur, sed etiam humanae considerationis obtutibus occurrit vehementius abhorrendum. Volentes igitur, (prout officii nostri debitum exigit,) illud in hac parte remedium adhibere, per quod tantae abominationis, tantaeque immanitatis et impietatis abusus penitus deleatur, nec extendatur ad alios, apost. auctoritate statuimus et ordinamus, vt, cum quis, cuiuscumque status aut generis seu dignitatis exstiterit, in ciuitatibus, terris, seu locis, in quibus catholicae fidei cultus viget, diem de cetero claudet extremum, circa corpora defunctorum huiusmodi, abusus vel similis nullatenus obseruetur, nec fidelium manus tanta immanitate foedentur. Sed, vt defunctorum corpora sic impie ac crudeliter non tractentur, deferantur ad loca, in quibus viuentes elegerint sepeliri, aut in ciuitate, castro vel loco, vbi decesserint, vel loco vicino, ecclesiasticae sepulturae tradantur ad tempus 94) ita, quod demum incineratis corporibus, aut alias ad loca 95), vbi sepulturam elegerint, deportentur et sepeliantur in eis. Nos enim 96), si praedicti defuncti exsequutor vel exsequutores, aut familiares eius, seu quiuis alii, cuiuscumque ordinis, conditionis, status, aut gradus fuerint, etiamsi pontificali dignitate praefulgeant, aliquid contra huiusmodi nostri statuti et ordinationis tenorem praesumserint attentare 97), defunctorum corpora sic inhumaniter et crudeliter pertractando 98), vel faciendo pertractari, excommunicationis sententiam, (quam exnunc in ipsos proferimus,) ipso facto se nouerint incursuros: a qua non nisi per apostolicam sedem, (praeterquam in mortis articulo,) *d* possit absolutionis beneficium obtinere. Et nihilominus ille, cuius corpus sic inhumane tractatum fuerit, ecclesiastica careat sepultura. Nulli ergo 99) etc. Datum Lateran. XII. kal. Martii. pont. nostr. anno VI.

93) *Conturbet*, C. impr.
94) Verba: *ad tempus*, absunt ab eod.
95) Diction. *ad loca*, desiderantur ibid.
96) *Alioquin*, ibid.
97) *Attentare*, ibid. non legitur.
98) *Pertractare*, ibid.
99) Haec lacinia ibid. non habetur.

CAP. II.

Super praedicationibus confessionibus et sepulturis prouidet hoc cap. vt tollat contentiones, quae olim erant inter curatos ex vna parte, et Iacobitas et Chordigeros ex altera. Hoc cap. licet fuisset sublatum per extrauagantem: Inter cunctas, quae est infr. de priuil. est tamen hodie innouatum per Clem. Dudum, de sepult.

BONIFACIVS VIII.

Super cathedram praeeminentiae pastoralis, diuina disponente clementia, constituti, etsi multis et arduis, quae in amplum Romanae curiae alterum vndique confluunt quasi torrens, praegrauemur negotiis, curis excitemur innumeris, cogitationibus plurimis distrahamur: circa id tamen feruentibus votis intendimus, vacamus instantius, ac operosae studium sollicitudinis impertimur, vt ad diuini nominis gloriam, exaltationem catholicae fidei, et profectum fidelium animarum, (praecisis radicitus dissidiorum vepribus, et litigiorum anfractibus omnino subductis,) inter ecclesiarum antistites, ad curam et regimen gregis dominici deputatos, ceterasque personas, quas ordo clericalis includit, pacis tranquillitas vigeat, feruor caritatis exaestuet, inualescat concordiae vnitas, animorum identitas perseueret. Scimus enim et ex euidentia facti colligimus, quod non nisi in pacis tempore bene colitur pacis auctor: nec ignoramus, quod dissensiones et scandala prauis actibus aditum praeparant, rancores et odia suscitant, et illicitis moribus ausum praebent. Ab olim siquidem inter praelatos et rectores, seu sacerdotes, ac clericos parochialium ecclesiarum, per diuersas mundi prouincias constitutos, ex vna parte, et Praedicatorum et Minorum ordinum fratres, ex

b *Al.* modo. c *Mori, est naturae debitum soluere.* d *Vide concil. Trident. sess. 14. c. 7. de casuum reseruat.*

altera

altera, (pacis æmulo fatore zizaniæ procurante,) grauis et periculosa discordia extitit suscitata, super prædicationibus, fidelium populis faciendis, eorum confessionibus audiendis, pœnitentiis iniungendis eisdem, et tumulandis defunctorum corporibus, qui apud fratrum ipsorum ecclesias siue loca noscuntur eligere sepulturam. Nos autem, (pii patris more laudabili,) moleste ferentes incommoda filiorum, reducentes ad exactæ considerationis examen, ac intra pectoris claustra sollicite reuoluentes, quam sit plena periculis, quam onusta dispendiis, quamque in diuinæ maiestatis conspectu reddatur exosa discordia supra dicta, et propterea intendentes paternæ sollicitudinis studio illam prorsus euellere, ac omnimode submouere, nullis vmquam futuris temporibus, fauente Domino, suscitandam, grandi quoque desiderio cupientes, vt huiusmodi negotium, quod potissime insidet cordi nostro, finem salubrem et celerem per apostolicæ sollertiæ studium consequatur, diligenti cum fratribus nostris deliberatione præhabita super eo, ad honorem Dei, et exaltationem catholicæ fidei, quietum statum partium prædictarum, ac salutis animarum fidelium incrementum, de ipsorum fratrum consilio, auctoritate apostolica statuimus et ordinamus, vt dictorum ordinum fratres in ecclesiis et locis eorum, ac in plateis communibus libere valeant clero et populo prædicare ac proponere verbum Dei, hora illa dumtaxat excepta, in qua locorum prælati prædicare voluerint, vel coram se facere sollemniter prædicari, in qua prædicare cessabunt, præterquam si aliud de prælatorum ipsorum voluntate processerit, ac licentia speciali. In studiis autem generalibus, vbi sermones ad clerum ex more fieri solent, diebus illis, quibus prædicari sollemniter consueuit, ad funera etiam mortuorum, et in festis specialibus siue peculiaribus eorumdem fratrum, possint iidem fratres, et liceat eis libere prædicare: nisi forte illa hora, qua solet ad clerum in prædictis locis Dei verbum proponi, episcopus vel prælatus superior clerum ad se generaliter conuocaret, aut ex aliqua ratione vel caussa vrgente clerum ipsum duceret congregandum. In ecclesiis autem parochialibus fratres illi nullatenus audeant vel debeant prædicare, vel proponere verbum Dei, nisi fratres prædicti a parochialibus sacerdotibus inuitati fuerint vel vocati: et de ipsorum beneplacito et adsensu, seu petita licentia fuerit et obtenta, nisi episcopus vel prælatus superior, per eosdem fratres prædicari mandaret. Statuimus etiam et ordinamus auctoritate prædicta, vt in singulis ciuitatibus et diœcesibus, in quibus loca fratrum ipsorum consistere dignoscuntur, vel in ciuitatibus et diœcesibus locis ipsis vicinis, in quibus loca huiusmodi non habentur, magistri, priores, prouinciales prædicatorum, aut eorum vicarii et generales et prouinciales ministri, et custodes minorum ordinum prædictorum, ad præsentiam prælatorum eorumdem locorum se conferant, per se vel per fratres, quos ad hoc idoneos fore putauerint, humiliter petituri, vt fratres, qui ad hoc electi fuerint, in eorum ciuitatibus et diœcesibus confessiones subditorum suorum, confiteri sibi volentium, audire libere valeant, et huiusmodi confitentibus, (prout secundum Deum expedire cognouerint,) pœnitentias imponere salutares, atque eisdem absolutionis beneficium impendere de licentia, gratia et beneplacito eorumdem. Ac deinde præfati magistri, priores, prouinciales, et ministri ordinum prædictorum, eligere studeant personas sufficientes, idoneas, vita probatas, discretas, modestas, atque peritas, ad tam salubre ministerium et officium exsequendum. Quas sic ab ipsis electas repræsentent, vel faciant præsentari prælatis, vt de eorum licentia, gratia et beneplacito in ciuitatibus et diœcesibus eorumdem huiusmodi personæ, sic electæ, confessiones confiteri sibi violentium audiant, imponant pœnitentias salutares, et beneficium absolutionis impendant, prout superius est expressum, extra ciuitates et diœceses, in quibus fuerint deputatæ, per quas eas volumus, et non per prouincias deputari, confessiones nullatenus audituræ. Numerus autem personarum, adsumendarum ad huiusmodi officium exercendum, esse debet, prout vniuersitas cleri et populi, ac multitudo vel paucitas exigit eorumdem. Et si iidem prælati petitam licentiam confessionum huiusmodi audiendarum concesserint: illam præfati magistri, ministri et alii cum gratiarum recipiant actione, dictæque personæ, sic electæ, commissum sibi officium exsequantur. Quodsi forte iam dicti prælati quemquam ex dictis fratribus, præsentatis eisdem, ad huiusmodi officium nollent habere, vel non ducerent admittendum: eo amoto vel subtracto, loco ipsius similiter eisdem præsentandus prælatis possit et debeat alius subrogari. Si vero iidem prælati præfatis fratribus, ad confessiones, (vt præmittitur,) audiendas electis, huiusmodi exhibere licentiam recusarint: nos exnunc ipsis, vt confessiones sibi confiteri volentium libere liciteque audire valeant, et eisdem pœnitentias imponere salutares, atque eisdem beneficium absolutionis impertiri, gratiose concedimus, de plenitudine apostolicæ potestatis. Per huiusmodi autem concessionem nequaquam intendimus personis seu fratribus ipsis, ad id taliter deputatis, potestatem in hoc impendere ampliorem, quam in eo curatis vel parochialibus sacerdotibus est a iure concessa: nisi forsan eis ecclesiarum prælati vberiorem in hac parte gratiam specialiter ducerent faciendam. Huiusmodi quoque statuto, et ordinationibus nostris adiicimus, vt fratres dictorum ordinum in ecclesiis vel locis suis, vbilibet constitutis, liberam, (vt sequitur,) habeant sepulturam, videlicet, quod omnes ad eam recipere valeant, qui sepeliri elegerint in locis et ecclesiis memoratis. Verum, ne parochiales ecclesiæ, et ipsarum curati siue rectores, qui ministrare habent ecclesiastica sacramenta, quibus noscitur de iure competere, prædicare, seu proponere verbum Dei, confessiones audire fidelium, debitis et necessariis beneficiis defraudentur, cum operariis mercedis exhibitio debeatur: auctoritate apostolica constituimus et ordinamus eadem, vt dictorum ordinum fratres de obuentionibus omnibus, tam funeralibus, quam quibuscumque et quomodocumque relictis, distincte vel indistincte, ad quoscumque certos vel determinatos vsus, de quibus etiam quarta siue canonica portio dari, siue exigi non consueuit, vel non debet de iure, nec non de datis vel qualitercumque donatis in morte, seu mortis articulo in infirmitate donantis vel dantis, de qua decesserit, quomodocumque, directe vel indirecte, fratribus ipsis, vel aliis pro eisdem, quartam partem, (quam auctoritate apostolica taxamus, et etiam limitamus,) parochialibus sacerdotibus et ecclesiarum rectoribus seu curatis largiri integre teneantur, facturi et curaturi, quod nec alii, nec aliis, a quibus quarta huiusmodi minime deberetur, ad ipsorum fratrum vtilitatem vel commodum huiusmodi fiant relicta, aut in eos taliter data vel donata procedent, seu quod in morte, vel ab infirmis huiusmodi dandum vel donandum fratribus ipsis exsisteret, in eorumdem dantium vel donantium sanitate, sibi dari vel donari procurent. In quibus per ipsos vitandis eorum intendimus conscientias onerare, vt, si, (quod absit,) per fratres ipsos dolo vel fraude quidquam in hac parte agi fortasse contigerit, (præter id, quod eos propterea dictis sacerdotibus, rectoribus, et curatis teneri volumus,) etiam districta ratio in extremi iudicii examine requiratur ab eis. Vltra portionem autem huiusmodi nihil valeant parochiales rectores, curati et prælati exigere supra dicti, neque illis dicti fratres amplius impendere sint adstricti, neque ad id a quoquam possint aliqualiter coerceri. Nos etenim, (vt in cunctis æqualiter et pacifice, fauente Domino, procedatur, vniuersa priuilegia, gratias, indulgentias, verbo seu scripto sub quacumque forma, vel expressione, seu conceptione verborum, a nobis, vel prædecessoribus nostris, Romanis pontificibus, cuicumque ordinum prædictorum concessa, nec non consuetudines, conuentiones, statuta et pacta, in quantum sunt præmissis, vel alicui præmissorum contraria, ea penitus reuocamus, vacuamus, cassamus, et irritamus, quin immo cassa, vel vacua, et irrita nuntiamus, et decernimus nullius prorsus exsistere firmitatis. Ceterum vniuersos ecclesiarum prælatos, cuiuscumque praeeminentiæ, status, vel dignitatis exsistant, ac sacerdotes parochiales, et curatos, siue rectores prædictos præsentium tenore rogamus, et hortamur attente, nihilominusque eis districte præcipiendo mandamus, quatenus pro diuina et apostolicæ sedis reuerentia prædictos ordines et professores eorum habentes adfectu beneuolo commendatos, fratribus ipsis non se difficiles graues, duros, aut asperos, sed potius fauorabiles, propitios, ac benignos, piaque munificentia liberales se studeant exhibere, sic eos in prædicationis officio, et propositionibus verbi Dei, ac in omnibus aliis supra dictis, tamquam cooperatores eorum idoneos, et laborum suorum participes, promta benignitate recipiant, ac adfectuose admittere non omittant: vt proinde illis æternæ beatitudinis præmium augeatur, et animarum salutis incrementa felicia procurentur. Nec ipsos lateat, quod, si secus ab eis agi fortasse contigerit in hac parte, apostolicæ sedis benignitas, quæ ordines et professores eosdem vbere fauore prosequitur, et gerit in visceribus caritatis, contra eos non immerito turbaretur, nec eadem æquanimiter pati posset, quin super hoc prouisionis opportunæ remedium adhiberet, ipsosque nihilominus cœlestis indignatio principis digna pro meritis rependentis, cuius obsequia fratrum ipsorum sedulitas curiosa prosequitur, minime prateriret. Nulli ergo omnino, etc.

TITVLVS VII. DE DECIMIS. 100)

CAP. VN.

Cum Bonifacius decimam certis ex caussis hic in principio expressis, ab ecclesiis et ecclesiasticis personis exigi statuisset: multa dubia circa illam suborta sunt, quæ hic clare et prolixe manifestantur. Vide textum cum gl. in *Clem. 2. eod. tit.* vbi hæc extrauagans in multis declaratur.

BONIFACIVS VIII. *collectori decimæ.* (*ann.* 1300. *in Latio.*)

Declarationes, quas in negotio decimæ, per nos nuper impositæ, pro prosequutione guerræ ac negotii regni Siciliæ contra hostes, de ecclesiis et personis ecclesiasticis, per totam Italiam et cetera loca constitutis, volumus obseruari, (cuius quidem decimæ in illis partibus te superintendentem seu collectorem duximus deputandum,) tales sunt: De reditibus et prouentibus leprosariarum, domorum Dei 1), et hospitalium pauperum, qui in vsus leprosorum, infirmorum, et pauperum conuertuntur, decima non soluetur. Moniales etiam aliæque regulares personæ, quarum reditus et prouentus

100) *De decimis et primitiis*, C. impr.
1) *Dei*, abest ab eod. C.

eccle-

ecclesiastici adeo sunt tenues et exiles, quod de illis sustentari non possunt, sed pro habendo vitæ suæ sustentationem necesse habent publice mendicare, et eleemosynas publice petere, dictam decimam non persoluent. Sæculares quoque clerici, quorum ecclesiastici reditus, et prouentus annui summam septem florenorum auri non excedunt, eamdem decimam non præstabunt. Si vero vna persona plura habeat beneficia, quorum nullum, per se acceptum, dictam summam septem florenorum auri annuatim attingat, simul tamen collecta in minimis prouentibus summam memoratam excedant, quotquot vel quantumcumque modica fuerint, de omnibus et singulis decima persoluetur: sed non soluetur de pitantiis 2) monachorum. Similiter de his, quæ a Christi fidelibus relinquuntur ecclesiis, vt ex eis perpetui emantur reditus, item de xeniis, prælatis et aliis personis ecclesiasticis liberaliter factis, decima non soluetur. Soluentium decimam electioni seu arbitrio committitur, vtrum ipsam velint soluere per totum tempus, quod durabit decima, pro rata prouentuum, quos singulis annis dicti temporis ipsos percipere contigerit, an per ipsum tempus pro rata communis æstimationis prouentuum eorumdem. Sed, vna via electa, non licebit alicui variare ad aliam viam reuertendo. Et fiat et redigatur per collectores in scriptis electio huiusmodi expresse in prima solutione decimæ supra dictæ: alioquin iuxta æstimationem communem per totum tempus soluere tenebuntur. Declaramus autem, quod hi, qui elegerint soluere decimam pro rata eorum 3), quæ perceperint annuatim, vendant prouentus beneficiorum suorum, quæ personalem residentiam non requirunt, et soluant decimam pro solo pretio, quod receperint de eisdem: dum tamen contra hoc in fraudem decimæ nihil omnino agatur. Sed ecclesiastica persona, quæ in ecclesia sua, vel beneficio, (quod residentiam personalem requirit) non residet, sed facit in eodem per firmarium vel vicarium deseruiri, deputando ipsi vicario vel firmario certam suorum prouentuum portionem, non de vicariatus seu firmarii portione 4), sed de vniuersis ipsius ecclesiæ 5) vel beneficii prouentibus decimam exhibebit. Declaramus etiam, quod de siluis seu nemoribus, quæ non consueuerunt vendi, nil soluetur: nisi forte aliquid de illis venditum fuerit, durante decima. Et tunc æstimabitur, quantum valere debent annui reditus partis venditæ secundum assisiam, quæ consueuit fieri de nemoribus in partibus illis, in quibus nemus situatum fuerit, et de sola æstimatione decima persoluetur, et non 6) de eo, quod perciperetur de dictis siluis seu nemoribus, quæ vendi non consueuerunt, nisi forte vendantur, durante decima: quæ tunc soluetur 7) ex venditione pascuagii seu herbagii, aut alterius consimilis prouentus eorumdem nemorum et siluarum. Et si non vendantur huiusmodi pascuagia et similia: non soluetur decima de his, ita tamen, quod in fraudem decimæ nihil contra hoc attentetur. Idemque de pascuis, herbagiis, et consimilibus obuentionibus siluarum volumus obseruari. De stagnis et piscariis decima sic soluetur, videlicet, quod fiet relatio de numero annorum, quibus ante venditionem vltimam vendita non fuerunt, ad quantitatem pretii ex ipsa venditione vltima recepti: vt, pretio diuiso in partes secundum annorum terminum, durante decima, soluatur decima ipsa de tot partibus pretii ex ipsa venditione recepti, quot fuerunt anni prædicti, vt, si forte sunt quinque anni elapsi, ex quo fuerat stagnum venditum, et tunc vendatur pro centum florenis, fiant de pretio quinque partes, et pro tribus annis, quibus durabit decima, soluetur ipsa decima de tribus partibus pretii tantum, videlicet LX. florenorum, et multiplicabuntur, et minuentur partes pretii, prout plures et pauciores fuerint dicti anni. De piscariis autem fluminum et lacuum, et venationibus, si vendantur, et siluis cæduis, idem, quod de stagnis, fiet. De piscibus stagnorum, vel belluis garenarum, quos pro vsu vel esu suo consumi, vel sine fraude donari contigerit, decima non soluetur. Et quia nonnulli obtinent a monasteriis et ecclesiis prioratus, grangias, domos, reditus, pensiones et census: in soluenda de his decima credimus distinguendum, videlicet, an talia in beneficium habeantur, an ex contractu, an ex mera gratia. Si talia in beneficium habeantur; siue hoc sit concessum per sedem apostolicam, siue per ipsorum monasteriorum vel ecclesiarum personas: de illorum prouentibus soluetur decima. Cum autem obtinentur talia ex contractu, puta ad pensionem, vel firmam annuam, in qua non est facta gratia obtinenti, sed in hoc vterque contrahentium studuit conditionem suam facere meliorem: perceptores pensionis vel firmæ de ipsa pensione vel firma decimam exhibebunt. Si autem quis ante vel post concessionem huius decimæ ad vitam propriam emit prouentus prioratuum, vel aliorum prædictorum pro aliqua pecunia, ita, quod in hoc ei scienter gratia non est facta; considerabitur, quantum æstimatione communi valeant annui prouentus, prioratus, grangiæ, domus, terrarum seu redituum huiusmodi: et secundum hoc ab illis, quorum est horum proprietas, qui inde pretium pro futuro tempore receperint, per tres annos decima exhibebitur 8). Si autem in his gratia facta sit obtinentibus; quia scienter pro minori pretio, quam valeant, sunt talia vendita, vel locata: ipsi obtinentes, et non monasterium vel ecclesia de illo, in quo gratia facta est ipsis, et de reliquo illi, quorum est proprietas, decimam exhibebunt. Si autem personis aliquibus pro iusta mercede, seu remuneratione laboris, vel obsequii præstiti vel præstandi, talia sunt concessa: ii, quorum est illorum proprietas in decimatione prouentuum suorum, etiam horum prouentus merito numerabunt, et de illis, (sicut de aliis, quos pro certis suis vtilitatibus expendunt,) decimam exhibebunt. Quodsi hæc per illos, qui ea obtinebant 9), in alios sunt translata; (quia res transit cum onere suo:) etiam circa illos, quæ prædiximus, seruabuntur. Nec deducentur expensæ, quæ pro monachis, (qui in talibus prioratibus, grangiis, seu domibus, in beneficium seu ex mera gratia concessis, ex pacto teneri debent) fieri dignoscuntur. Expensæ autem illorum monachorum vel personarum, quæ teneri debent ex pacto in prioratibus, grangiis seu domibus, ad iustam firmam seu pensionem concessis, siue determinate, siue non, æstimabuntur æstimatione communi, et talem æstimationem monasterium vel ecclesia, cuius illorum est proprietas, cum suis prouentibus decimabit. Prælati de procurationibus, quas in victualibus percipiunt, decimam non persoluent: sed qui eis præstant huiusmodi victualia, in decimatione suorum prouentuum et redituum numerabunt, et soluent decimam de eisdem. De illis autem procurationibus, quas prælati in pecunia numerata rite percipiunt ab antiquo, et quas perciperent, etiamsi non visitarent, decimam præstare tenentur. Prælatus autem, qui procurationem, (quam sine visitatione potuit de iure percipere in pecunia numerata) remittit, quia remittit, quod sibi debetur, et de quo soluisset decimam, si recepisset illud, tenetur ex tali procuratione decimam exhibere. Si vero procurationem, quam tantum in victualibus licet percipi, fortasse remittit; persona ecclesiastica, cui remissio facta est, huiusmodi victualia cum aliis prouentibus suis, cum soluet, decimam æstimabit: cum, etiamsi non esset remissa, hoc facere teneretur. In soluendo decimam supra dictam solæ expensæ necessariæ, quæ fiunt in re, ex qua fructus percipiuntur, arando, colendo, et colligendo fructus, sine quibus non possunt inde fructus percipi, deducentur. Expensæ autem, quæ fiunt in castrorum custodibus, cum fiunt extra rem, vel etiam in ædificiis construendis vel conseruandis 10), nullatenus deducentur, sicut nec illæ, quæ in villis tuendis fierent in guerris seu etiam caualcatis. De iis quoque, quæ consistunt in iurisdictione, mero imperio, regalibus atque similibus, soluetur decima, deductis salariis moderatis, quæ ante concessionem decimæ consueuerunt solui iudicibus et officialibus, similibusque personis, sine quibus iurisdictio, et cetera similia nequeunt expediri, ita tamen, quod in fraudem decimæ nihil contra hoc penitus attentetur. Sed expensæ officialium, iudicum et consimilium personarum, factæ in vestibus siue victualibus, minime deducentur, sicut nec aliæ expensæ similes, factæ circa familiam prælatorum. Ratione autem æris alieni, quo persona, soluens decimam, obligata consistit, nihil de decima minuetur, etiamsi certæ res ecclesiasticæ propter hoc a quoquam fuerint obligatæ. Item de furnis, et de molendinis decima præstabitur. Soluetur autem de oblationibus, siue fiant pro benedictione nubentium, siue pro exsequiis mortuorum, nec non de prouentibus singulorum prælatorum, et de emendis, quæ ab excommunicatis recipiuntur. De legatis quoque, sibi et aliis personis ecclesiasticis, non personarum, sed ecclesiarum, vel officiorum ratione relictis, decima persoluetur. Pro decima supra dicta non exhibebitur 11) pecunia, nisi illa communiter curreret de mandato domini terræ, et quæ est moneta in locis, in quibus consistens fructus et reditus, vnde decima persoluetur, nec aliqui pecuniam cambire cogentur eamdem. Sed si ex probabilibus seu verisimilibus præsumtionibus apparuerit quisquam, pensatis eius prouentibus, minus debito notabiliter de decima persoluisse, ita, quod super hoc merito suspectus debeat reputari: ex officio nostro per viros idoneos, deputandos a nobis, faciemus inquiri ab illis, qui super hoc scire valeant veritatem, videlicet de consilio diœcesani episcopi, vel alicuius deputandi ab ipso, si sit eius subditus, et non aliter, si episcopus ipse vel deputatus ab eo commode possit haberi. Et tunc demum, et non prius, ille, cuius prouentus fuerint taliter æstimari, pro eo, quod minus soluerit, etiam nominatim excommunicabitur, si eius contumacia exegerit, et visum fuerit expedire. Episcopi autem et abbates ceteræque personæ ecclesiasticæ, honorabiles, non suspectæ, propriæ conscientiæ relinquantur, ita, quod sufficiat quoad tales excommunicationis sententia, quæ in nullo modo soluentes, vel scienter adhibentes fraudem vel malitiam circa ipsius decimæ solutionem generaliter proferetur: super his autem fiet compulsio per censuram ecclesiasticam, prout nobis et illi, cui hoc committendum duxerimus, visum fuerit expedire. Proferatur autem, (si expediens visum fuerit,) excommunicatio generaliter vel specialiter in eos, qui contra solutionem decimæ vel suorum æstimationem prouentuum, cum fuerit facienda, fraudem vel malitiam scienter duxerint adhibendam.

2) *Pitantiis*, ibid.
3) *Eorum*, desideratur ibid.
4) *Non deducet portionem vicariatus seu firmarii*, ibid.
5) *Ecclesiæ*, ibid. non habetur.
6) *Nisi*, ibid.
7) Diction. *quæ tunc soluetur*, ibid. non leguntur.
8) *Exhibetur*, ibid.
9) *Obtinent*, ibid.
10) Verba: *vel conseruandis:* ibid. non habentur.
11) *Non exhibetur*, ed. ant. Lugd. et Pith.

§. 1. Fiet autem solutio decimæ non ex ipsis rebus, quæ percipiuntur de prouentibus, sed in pecunia numerata.

§. 2. Soluetur autem decima illis, quos ad hæc contigerit deputari.

Rector parochialis, qui, vrgente necessitate ecclesiæ 12), puta, qui ipse residendo personaliter in eadem per se non sufficeret ipsi curæ propter multitudinem parochianorum vel diuisionem parochiæ suæ, sed necesse habet vnum, vel duos, vel plures capellanos conducere, et eis propter victum salarium constituere, salarium huiusmodi poterit in decimæ solutione deducere: sed ratione victus capellanorum ipsorum aliquid non deducet.

§. 3. Quodsi in diuersis ciuitatibus et diœcesibus diuersa beneficia obtineantur: de vnoquoque beneficio in ciuitate vel diœcesi, in qua illud fuerit, decima persoluetur.

§. 4. De eleemosynis vero seu oblationibus, datis ad opus fabricæ, maxime de his oblationibus, quæ in ciuitatibus et aliquibus castris et locis dictarum prouinciarum in certis festiuitatibus, in candelis et aliis consueuerunt dari et offerri, ad opus fabricæ deputatis, decima non soluetur.

§. 5. Similiter nec de illis oblationibus, quæ colliguntur interdum per laicos, qui consortiales dicuntur, interdum per clericos, quæ ad opus consortii reducuntur, et quæ offeruntur, vt luminaria in ecclesia, cruces et calices fiant et reparentur, et etiam ex illis pauperibus subueniatur, et sepeliantur corpora pauperum defunctorum. Prælati autem et clerici exsules, cuiuscumque conditionis aut dignitatis exsistant, de suis prouentibus ecclesiasticis decimam persoluent 13). Illæ quoque expensæ, quæ fiunt pro fossatis et alias, pro terris ædificandis, vt vberiores fructus producant, et illæ, quæ fiunt in conseruandis et reparandis ædificiis molendinorum, domorum, seu apothecarum et similium, et ex quibus fructus et pensiones recipiuntur, et, nisi repararentur, fructus ex eis percipi non valerent 14), de decima huiusmodi minime deducentur, nec etiam illæ, quæ fiunt pro custodia castrorum: quamuis fiant maiores solito.

§. 6. Insuper de oblationibus minutissimis, quas percipiunt ecclesiasticæ personæ ratione ecclesiarum suarum, pro sepulturis et dandis pœnitentiis, decima persoluetur. Et quia non occurrit nobis, quin quotidianæ distributiones prouentus ecclesiastici sint: de distributionibus, quæ dantur in horis canonicis præsentibus, debere solui decimam declaramus.

§. 7. Illi quoque, qui deputati fuerint ad collectionem decimæ, cum eis, qui debent soluere decimam, de aliqua certa summa soluenda pro decima, nequeunt conuenire.

§. 8. De fructibus arborum et hortorum soluetur decima.

§. 9. De his autem, quæ consumuntur vsu vel esu animalium, si sint ecclesiarum, soluetur decima, deductis expensis necessariis, quæ fiunt pro custodia: si vero sunt personarum, decima non soluetur.

§. 10. Tu ergo, in his solum Deum et iustitiam pro præmissis præ oculis habens, ex prædictis declarationibus in decidendis huiusmodi dubitationibus, quæ pro parte leuiter decidi poterunt, confirmationem 15) accipias: super maioribus vero decisionem apostolici oraculi exspectes 16).

§. 11. Volumus quoque et præsentium tibi auctoritate mandamus, vt in vnamquamque personam ecclesiasticam deputatarum tibi partium, cuiuscumque ordinis, conditionis, vel dignitatis exsistat, quæ decimam ipsam nullo modo vel non integre scienter, aut non secundum verum valorem fructuum suorum perceptorum, siue non in terminis constitutis exhibuerit, seu in illorum exhibitione malitiam commiserit siue fraudem, excommunicationis sententiam auctoritate nostra promulges: et etiam in singulos, qui scienter impedimentum præstiterint, directe vel indirecte, publice vel occulte, quo minus decimæ prædictæ soluantur. Et omnes et singulos, qui huiusmodi sententias latas incurrerint, per te et alios, singulis diebus dominicis et festiuis, pulsatis campanis, et candelis accensis, vsque ad satisfactionem condignam excommunicatos publice nunties, et facias ab omnibus publice euitari, aggrauaturus alias manus tuas contra ipsos, prout proteruiam et contumaciam exigere videris eorumdem. Quodsi satisfacere decreuerint: post plenam et integram satisfactionem ab huiusmodi excommunicationibus iuxta ecclesiæ formam absoluas eosdem, et dispenses cum eis super irregularitate, si taliter ligati non abstinuerint a diuinis, prouiso hactenus, quod contra decimam huiusmodi non soluentes nullatenus sine speciali mandato apostolicæ sedis inuocetur brachium sæculare, quodque ad vasa sacra, paramenta, calices, cruces, et libros, aliaque bona mobilia, ad cultum deputata diuinum, vel ad priuilegia ecclesiarum et monasteriorum, aliorumque locorum ecclesiasticorum, ipsius occasione decimæ manus nullatenus extendatur. Data Anagniæ, kal. Octobr. pont. nostr. anno VII.

12) *Cura ecclesiæ*, C. impr.

13) *Decima persoluetur*, ibid.

14) *Valent*, ibid.

15) *Informationem*, ibid.

16) *Expetas et exspectes*, ibid.

TITVLVS VIII.
DE REGVLARIBVS ET TRANSEVNTIBVS AD RELIGIONEM.

CAP. I.

Religiosi Mendicantes sub excommunicationis pœna prohibentur conuolare ad religionem non mendicantium, quocumque quæsito colore, quam ipso facto incurrant tam recepti, quam recipientes, quacumque licentia non obstante. Quid iuris sit de iam receptis, subdit.

MARTINVS IV. (*anno* 1281.)

Viam ambitiosæ cupiditatis religiosis, potissime Mendicantibus præcludere cupientes, ad alios ordines, præsertim monasticos, (fucatis tamen coloribus adserentibus ob frugem melioris vitæ, aut arctioris obseruantiæ,) tam sancti Benedicti, quam Cisterciensis, Camaldulensis, Vallis vmbrosæ, canonicorum regularium sancti Augustini, vel aliorum monasticorum ordinum conuolare nitentibus, licentiam a sede apostolica seu legatis aut nuntiis eiusdem sedis ad transferendum se de Mendicantium ordinibus ad alios ordines, præsertim ea ratione, (vt verisimile est, prout facti euidentia docet,) vt liberius degant, dignitatesque et beneficia monastica consequi valeant, et ex certis aliis caussis, honestati non consonis, obtinentibus, ac volentes etiam conseruationi ordinum Mendicantium prouidere, auctoritate apostolica ex certa scientia tenore præsentium declaramus et etiam decernimus, statuentes, quod de cetero nullus religiosus ordinum Mendicantium quorumcumque, cuiuscumque gradus, status, conditionis, vel religionis exsistat, quantumcumque et qualitercumque possit et debeat virtute cuiuscumque licentiæ, etiam indulti apostolici seu pœnitentiarii nostri, curam gerentis, vel alia quauis auctoritate hactenus, etiam per litteras apostolicas facultatum quarumuis tam legatorum vel nuntiorum sedis apostol. quam alia auctoritate, maxime de transferendis fratribus, aut aliquibus præsertim ordinum Mendicantium professoribus in genere vel in specie ab ordinibus huiusmodi Mendicantium, sub quacumque verborum forma appareant, admitti aut recipi per aliquos etiam superioris ordinis, seu monasterii, aut loci monastici, seu alias in monachum vel in fratrem alicuius ex ordinibus monasticis, supra dictis vel aliis expressis, (ordine Carthusiensium dumtaxat excepto,) sub pœna excommunicationis, quam tam recipientes, quam recepti ipso facto incurrunt, et quam exnunc, prout extunc, contra quemlibet transgressorem quomodolibet in præmissis, scientia et auctoritate ante fatis proferimus in his scriptis. Et a nemine, nisi dumtaxat a Rom. pontif. (præterquam in mortis articulo *a*,) excommunicati huiusmodi possint absolutionis beneficium quomodolibet obtinere. Et nihilominus secus facta non teneant, et nullius exsistant efficaciæ vel momenti. Decernentes etiam et volentes, quod, si quis hactenus virtute cuiussuis licentiæ seu mandati huiusmodi fuisset receptus ad aliquem monasticum ordinem, et habitum consuetum gestari per monachos talis ordinis suscepisset, siue professionem emiserit, siue non, sub dicta pœna teneatur in monasterio, in quo receptus fuerit, (etiamsi beneficia ecclesiastica seu rectorias ecclesiarum quarumuis obtineat,) stare in eius totali ordinatione, et in huiusmodi ordine monastico Altissimo deseruire. Si quis autem prætextu huiusmodi licentiæ vel sine habitu vel cum habitu vagando incederet: monitione præuia, teneatur et debeat intra terminum XV. dierum, a die monitionis huiusmodi computandorum, ad eius religionem vel ordinem, vnde cum licentia vel sine licentia recesserat, remeare. Quod si efficere neglexerit: post ipsum terminum tamquam notorius apostata excommunicatus in omnibus et per omnia debeat per quemlibet reputari, et ab omnibus retractari 17), etiam per inuocationem auxilii brachii sæcularis, quoties fuerit opportunum. In futuris autem nullus ex professoribus alicuius ex ordinibus Mendicantium huiusmodi in aliquem monasticum ordinem, (Carthusiensium dumtaxat excepto,) possit aut debeat per quemcumque recipi vel admitti, virtute alicuius licentiæ vel indulti, absque sedis huiusmodi licentia speciali sub dictis pœnis, et nihilominus secus facta non teneant ipso iure, huiusmodi licentiis et indultis, nec non constitutionibus apostolicis, et Mendicantium ordinum prædictorum, etiamsi de illis specialis, et expressa, ac de verbo ad verbum in nostris litteris mentio habita foret, et aliis contrariis non obstantibus quibuscumque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis, decreti, statuti, prohibitionis, et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Sebennis, IV. kal. Aug. pont. nostr. anno I.

17) *Tractari*, ed. Pith.

a *Vide conc. Trid. sess. 14. c. 7. de casuum reseruatione.*

CAP.

CAP. II.

Religiosi, sine sui superioris licentia vltra mare euntes, sunt ipso facto excommunicati, nec ibi sunt ad prædicationem vel diuinorum celebrationem admittendi.

IOANNES XXII. (*ann. 1324. Auenioni.*)

Ad nostrum nuper relatio fide digna perduxit auditum, quod nonnulli, religionis gestantes habitum, sed a veritate religionis omnino vacui, et a modestia penitus alieni, ad partes quandoque transmarinas se transferant, in quibus pauci fideles respectu infidelium commorantur. Et, vt illi decipere facilius simplicium animos, ac ipsos et alios in errores præcipitare seu retinere valeant, sub ouilla veste, ac humilitatis habitu lupinum animum occultantes, per doctrinas suas reprobas et erroneas, fidelium mentes, quantum in eis est, corrumpere satagunt, in ipsis partibus periculum nimium spargere non omittunt, nec non et os suum ponentes in cœlum, lingua eorum falsidica transeunte super terram, S. Rom. ecclesiæ detrahere constitutionibus, et alia multa a fide deuia in suis sermonibus et secretis colloqutionibus euomere insanis ausibus non verentur: ex quibus Deus offenditur, periculosa suscitantur scandala, paratur simplicibus laqueus, ipsique talium præsumtores de hæresi vehementer arguunt se suspectos. Nos itaque, tantis obuiare periculis paternæ diligentiæ studiis cupientes, vniuersis et singulis religiosis cuiuscumque conditionis, religionis, ordinis vel status exsistant, de fratrum nostrorum consilio districtius auctoritate præsentium inhibemus, ne ipsorum aliquis absque superioris ordinis sui licentia, sibi per ipsius litteras patentes concessa, de cetero ad partes se transferat ante dictas, superioribus ipsis nihilominus iniungentes, ne quibusuis sui ordinis fratribus, (nisi dumtaxat viris litteratis, prouidis et expertis,) huiusmodi licentiam impertiri præsumant. Nos enim quoscumque, præsumentes contrarium quouis modo, excommunicationis subiacere sententiæ volumus ipso facto: a qua nullus ab alio, quam a Rom. pont. possit, (nisi dumtaxat in mortis articulo,) absolutionis beneficium obtinere. Ceterum vniuersis ecclesiæ prælatis in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipiendo, præsentium tenore mandamus, quatenus nullos religiosos, ad partes se transferentes prædictas, nisi per patentes superioris sui ordinis litteras, de licentia speciali se illuc transferendi sibi concessa, prælatis eisdem fecerint plenam fidem, in ciuitatibus suis et diœcesibus ac locis et terris aliis ad prædicationis officium, vel diuinorum celebrationem admittant: sed ipsos potius velut apostatas capiant, seu capi faciant, eos carcerali custodiæ, (donec de dicta licentia speciali modo prædicto sibi constiterit,) detinendo. Et nihilominus, si quos religiosos approbare, quæ sedes apost. reprobauit, vel quæ alias sunt fidei obuia, in suis prædicationibus seu secretis colloqutionibus dogmatizare persenserint, vt tales, (quibuscumque cessantibus priuilegiis,) possint licite capere, et carcerali custodiæ, sicut suos possent subditos, mancipare licentiam impertimur. Et insuper tenore præsentium mandamus eisdem, vt de præmissis summarie, simpliciter et de plano, ac sine strepitu iudicii et figura, per se vel alium seu alios se sollerter et fideliter studeant informare, quosque de prædictis, seu eorum aliquo repererint reos esse, iuxta statuta canonum in aliorum exemplum castigare pœnis debitis non postponant, non obstantibus exemtionibus, et aliis quibuscumque priuilegiis, et litteris apostolicis, eisdem religiosis, vel eorum ordinibus, ab eadem sede concessis, vel in posterum concedendis: etiamsi de illis plena et expressa mentio, ac de verbo ad verbum in præsentibus sit habenda. Quæ quantum ad prædicta vel aliquod eorumdem eisdem in nullo volumus suffragari. Nulli ergo, etc. Datum Auenion. VI. idus Maii, pont. nostr. anno IX.

TITVLVS IX.
DE RELIGIOSIS DOMIBVS.

CAP. VN.

Licet Beguinarum status sit propter multas rationes per Clementem V. reprobatus; permittitur tamen mulieribus, fide dignis, quæ nec sunt culpabiles, nec suspectæ, sub habitu Beguinarum viuere: nec sunt tales per ordinarios molestandæ. Vide *cap. 1. eod. tit. in Clement.*

IOANNES XXII. (*ann. 1325. Auenioni.*)

Ratio recta non patitur, vt innocentes ad paria cum nocentibus iudicentur. Sane, felic. rec. Clemens papa V. prædecess. noster, cum de mulieribus, quæ Beguinæ vulgariter nuncupantur, nonnulla ei fuissent præcipue de Alemaniæ partibus insinuata sinistra, et præsertim quod earum quædam de summa Trinitate et diuina essentia disputarent, et prædicarent, ac circa articulos fidei et ecclesiastica sacramenta opiniones, catholicæ fidei contrarias, introducerent, et multorum simplicium animas in diuersos errores inducerent: ex his et aliis frequenter de illis auditis habens eas non indigna ratione suspectas, in illas, quæ statum huiusmodi, nouiter adsumtum, sectarentur vlterius, aut quæ illum de nouo adsumerent, excommunicationis sententiam promulgauit. Verum quia in multis mundi partibus plurimæ sunt mulieres, quæ similiter vulgo Beguinæ vocatæ, segregatæ quandoque in parentum, aut suis, interdum vero in aliis, aut conductis sibi communibus domibus insimul habitantes, vitas deducunt honestas, ecclesias de nocte frequentant, diœcesanis locorum, et parochialium ecclesiarum rectoribus reuerenter obediunt, curiositatem disputandi, aut auctoritatem, seu temeritatem potius prædicandi nullo modo sibi vsurpant, nec se vel alias seu alios quoslibet præmissis opinionibus, erroribusque inuoluunt, nec vlla super his est aut fuit hactenus nota seu suspicio contra eas, quæ ipsas dissimiles a luce sua constringeret, vt nullis earum, quæ perpetuam forte Domino continentiam deuouerunt, occasio præbeatur ad lapsum, et ne periculis, damnis, et scandalis plurimis, quæ proinde verisimiliter sequerentur, pro prouisione ecclesiæ moderna occupentur: Beguinas huiusmodi inculpabiles, (vt præmittitur,) nec suspectas sub prohibitione et abolitione præmissis, (quia de ipsis prædecessor noster præfatus nullatenus sensisse dignoscitur,) de fratrum nostrorum consilio declaramus et volumus non includi, locorum ordinariis nihilominus iniungentes, vt eas sub prætextu huiusmodi nullatenus molestari permittant. Et si quid forsan ex hoc in bonis aut iuribus a quibuscumque contra eas attentatum est hactenus, vel attentari contigerit in futurum: per illos prædictos ordinarios auct. nostra in statum reduci debitum volumus, inuocato, (si opus fuerit,) auxilio brachii *a* sæcularis. Ceterum statum Beguinarum huiusmodi, quas esse permittimus, (nisi de his per sedem apostolicam aliter ordinatum exstiterit,) nullatenus ex præmissis intendimus approbare. Locorum autem ordinarios, et alios, ad quos prædicta spectabunt, curam peruigilem et sollicitudinem debitam præcipimus adhibere, ne præmissarum sequentes inuia, et ipsarum actus temerarios imitando, præmissis erroribus, et disputationum et prædicationum temeritatibus se inuoluant, eas, quæ contra prædicta præsumserint, per censuram ecclesiasticam, (appellatione postposita,) compescendo. Porro mulieres, quodcumque nomen habentes, quæ de illis, ex quibus prohibitio præcesserit, culpabiles se reddiderint, aut merito notabiles vel suspectas esse 18), si statum vel habitum quoquo modo mutauerint, vere sub prædicta decernimus remanere censura: et taliter contra eas, per illos, ad quos pertinuerit, procedi volumus et mandamus, quod ab errore de more reuocatæ, non vltra inficiant sanas oues.

18) *Esse*, in ed. Pith. non habetur.

TITVLVS X.
DE CENSIBVS, EXACTIONIBVS, ET PROCVRATIONIBVS.

CAP. VN.

Taxat procurationes, pabula caritatis, et subsidium caritatiuum. Saluat priuilegia, conuentiones, consuetudines, et præscriptiones, et indemnitatem pauperum; inhibet contrauenire: punit transgressores, et eorum familiares, etc. Et locari debet sub rubrica: *de censibus et procurationibus.*

BENEDICTVS XII. *episcopus, seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.* (*ann. 1336. Auen.*)

Vas electionis, Paulus apostolus, egregius prædicator, se et eos, qui secum erant, propriis manibus exhibebat *b*, vt pseudo- et subdolis operariis, sub prædicationis specie lucra sectantibus, locum præcluderet, et his, quos ipse pascebat pabulo verbi Dei, non exsisteret onerosus. Sane, licet circa modestiam, in exigendis procurationibus obseruandam, a prædecessoribus nostris Romanis pontificibus salubria emanauerint instituta; quia tamen, (sicut experientia docet,) nonnulli prælatorum, nec non diœcesis nuntiorum, vel legatorum apostolicæ sedis, de quibus nullam faciunt mentionem expresse, sic se reddiderunt et reddunt in dictarum procurationum exactionibus onerosos, vt oppressi subditi huiusmodi onera nequeant supportare, et victum longi temporis breuis hora consumat: nos, attendentes, quod parentes debent thesaurizare filiis, non delitiis fastidiosis eorum substantiam absorbere, ac cupientes pro diuersitate conditionum visitantium prælatorum et prouinciarum, ac ecclesiasticarum etiam facultatum, certum modum sufficientem visitantibus, et supportabilem visitatis, in præmissis fore de cetero obseruandum, de fratrum nostrorum consilio præsentis constitutionis edicto statuimus, quod, cum in Franciæ, Nauarræ, Maioricarum regnis, ac terris, prouinciis, et partibus adiacentibus et in vicinis eisdem, nec non in Delphinatu, Burgundiæ, Sabaudiæ, Prouinciæ, et Forcalquerii comitatibus, archiepiscopi et episcopi, ac alii prælati et personæ ecclesiasticæ, quibus id de iure vel consuetudine competit, suos subditos personaliter visitabunt, iidem archiepiscopi a suis, vel suffraganeorum suorum cathedralibus ecclesiis pro procuratione vnius diei, siue in victualibus, siue a volentibus in pecunia, vltra trecentorum, a monasteriis vero et aliis ecclesiis, vel prioratibus sæcularibus vel regularibus, habentibus collegium vel conuentum duodecim vel plurium personarum, vltra ducentorum ac quinquaginta, ab habentibus vero paucarum personarum collegium seu conuentum, et quibusuis aliis ecclesiis, prioratibus et locis vltra ducentorum, episcopi vero ab ecclesiis cathe-

a *Brachium sæculare potest quandoque ab ecclesia inuocari. c. 1. de off. ord. in antiqu.* b *Act. c. 3.*

dralibus vltra ducentorum, a monasteriis vero et ecclesiis aliis, ac prioratibus sæcularibus vel regularibus, collegium habentibus duodecim vel plurium personarum, vltra centum et quadraginta, ab habentibus vero personarum collegium pauciorum, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus et locis, vltra centum et quadraginta, abbates quoque a monasteriis vel prioratibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, vltra centum. Ab aliis quoque, habentibus minus collegium, ac ecclesiis, prioratibus et locis quibuscumque vltra LXXX. archidiaconi quoque vltra XXXV. archipresbyteri quoque vltra VIII. Turonens. argenti valorem recipere non præsumant. Si vero præfati archiepiscopi, prælati, et personæ ecclesiasticæ ex priuilegio apostolico per alios visitare, et procurationes recipere valeant in pecunia numerata: iidem archiepiscopi a suis et aliis cathedralibus ecclesiis vltra centum et XX. a monasteriis vero et ecclesiis aliis, ac prioratibus sæcularibus et regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, vltra centum, ab habentibus vero minus collegium, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus et locis vltra LXXX. episcopi etiam ab eisdem ecclesiis, monasteriis, prioratibus, atque locis vltra LXXX. abbates vltra LX. archidiaconi vltra XXX. Turonens. argenti valorem non recipiant quoquo modo. In Alemaniæ quoque, Angliæ, Hungariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Noruegiæ, Daciæ, Scotiæ et Sueciæ regnis, terris, ac prouinciis, et partibus, eisdem adiacentibus, archiepiscopi et episcopi, alii quoque prælati et personæ ecclesiasticæ, cum, (vt præmittitur,) personaliter visitabunt, iidem archiepiscopi et episcopi etiamsi primates exsistant, a suis vel suffraganeorum suorum ecclesiis cathedralibus, et personis earum pro procuratione vnius diei, siue victualibus, siue a volentibus in pecunia, vltra trecentum et viginti, a monasteriis vero et aliis ecclesiis, prioratibus, sæcularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, vltra CC. et LX. ab aliis vero monasteriis, ecclesiis, seu prioratibus, minus collegium habentibus, aliis quoque ecclesiis, prioratibus et locis vltra ducentorum et viginti, episcopi etiam a cathedralibus ecclesiis vltra ducentorum et viginti, a monasteriis vero et aliis ecclesiis et prioratibus, sæcularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, vltra C. et LXXX. ab habentibus vero collegium minus, et quibuslibet aliis ecclesiis et prioratibus atque locis vltra centum et quinquaginta, abbates insuper a monasteriis, prioratibus seu ecclesiis, habentibus collegium XII. vel plurium personarum, vltra centum, ab habentibus vero minus collegium, ac ecclesiis, prioratibus, et aliis locis quibuslibet vltra LXXX. archidiaconi vero vltra quinquaginta, archipresbyteri etiam vltra decem Turonens. argenti valorem recipere non præsumant. Si vero iidem archiepiscopi, episcopi, et prælati, ac personæ ecclesiasticæ ex priuilegio apostolico per alios visitare, et procurationes recipere valeant in pecunia numerata: dicti archiepiscopi, etiamsi primates exsistant, ab huiusmodi ecclesiis, monasteriis, prioratibus atque locis vltra centum, episcopi vltra octoginta, abbates vltra LX. archidiaconi vltra XXX. Turon. argenti valorem pro procuratione qualibet vnius diei recipere non præsumant. In Castellæ quoque, Legionis, Aragoniæ, et Portugalliæ regnis et dominiis, terris et prouinciis regum Castellæ, Arragoniæ et Portugalliæ, et partibus adiacentibus etiam vicinis eisdem, excepto Sardiniæ et Corsicæ regno, archiepiscopi, episcopi et prælati, ac personæ ecclesiasticæ, cum, (vt præmittitur,) personaliter visitabunt, iidem archiepiscopi a suis et suffraganeorum suorum ecclesiis cathedralibus, pro procuratione vnius diei, siue in victualibus, siue a volentibus in pecunia, vltra centum et quadraginta, a monasteriis vero et ecclesiis aliis, ac prioratibus sæcularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, vltra centum et viginti, ab habentibus vero minus collegium, aliisque ecclesiis, prioratibus atque locis vltra centum, episcopi etiam a cathedralibus ecclesiis vltra centum, a monasteriis vero et prioratibus sæcularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, vltra LXXX. ab habentibus vero minus collegium, aliisque ecclesiis, prioratibus et locis vltra LX., abbates etiam a monasteriis vel prioratibus, habentibus collegium XII. vel plurium personarum, vltra quinquaginta, ab habentibus minus collegium, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus et locis vltra XL. archidiaconi vero vltra XXV. archipresbyteri vero vltra V. Turonens. argenti valorem recipere non attentent. Si vero proxime nominati archiepiscopi, episcopi et prælati, et aliæ personæ ecclesiasticæ, ex priuilegio apostolico, per alios visitare et procurationes recipere possint, in pecunia numerata: iidem archiepiscopi ab eisdem suis et suffraganeorum suorum ecclesiis vltra LXXX. a monasteriis vero et ecclesiis aliis, ac prioratibus sæcularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, vltra LX. ab habentibus vero minus collegium, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus siue locis vltra L. episcopi etiam ab eisdem ecclesiis, monasteriis, prioratibus siue locis vltra XL. abbates vero ab eorum monasteriis, prioratibus, ecclesiis siue locis vltra XXX. archidiaconi vero vltra XX. Turonens. argenti valorem recipere non attentent. In Apuliæ vero, Calabriæ, terræ Laboris, Siciliæ, Lombardiæ, Tusciæ, Sardiniæ, Corsicæ, et ceteris aliis Italiæ partibus, nec non Sclauoniæ, Achaiæ, Cypri, et ceteris regnis, insulisque et aliis prouinciis et partibus omnibus vltramarinis, et etiam transmarinis, patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, ac prælati alii et personæ ecclesiasticæ consistentes, cum, (vt præmittitur,) personaliter visitabunt, iidem patriarchæ et archiepiscopi a suis vel suffraganeorum suorum ecclesiis cathedralibus pro procuratione vnius diei, siue in victualibus, siue a volentibus in pecunia vltra LX. a monasteriis vero et ecclesiis aliis, ac prioratibus sæcularibus vel regularibus, habentibus collegium XII. vel plurium personarum, vltra quinquaginta, ab habentibus vero minus collegium, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus atque locis vltra quadraginta, episcopi etiam a cathedralibus ecclesiis vltra quinquaginta, a monasteriis vero aliisque ecclesiis, et prioratibus sæcularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, vltra quadraginta, ab habentibus vero minus collegium, et ecclesiis aliis, seu prioratibus vel locis quibuslibet vltra triginta, abbates vero a suis monasteriis vel prioratibus, simile collegium vel maius habentibus, vltra viginti, ab habentibus vero minus collegium, et quibuslibet aliis ecclesiis, prioratibus atque locis vltra sedecim, archidiaconi vltra decem Turonens. argenti valorem non audeant recipere quoquo modo. Si vero prælati, patriarchæ, archiepiscopi, episcopi et personæ ecclesiasticæ, proxime nominati, ex priuilegio apostolico per alios visitare, et procurationes recipere valeant in pecunia numerata: dicti patriarchæ seu archiepiscopi ab eisdem suis vel suffraganeorum suorum ecclesiis cathedralibus vltra quadraginta, a monasteriis quoque et ecclesiis aliis ac prioratibus, sæcularibus vel regularibus, habentibus collegium duodecim vel plurium personarum, vltra triginta, ab habentibus vero minus collegium, et ecclesiis aliis, prioratibus, siue locis, et subditis quibuscumque vltra viginti octo, episcopi quoque a suis cathedralibus, et quibuslibet aliis ecclesiis, monasteriis, prioratibus atque locis vltra viginti, abbates etiam vltra decem, nec non archidiaconi vltra quinque Turonens. argenti valorem recipere non præsumant, ita, quod expensæ seu sumtus vniuersi, seu taxatio pecuniaria huiusmodi procurationis totius diei, videlicet in pecunia, vel victualibus et necessariis aliis, prædictam summam vel valorem aliquatenus non excedat. Nec vltra dictas summas vel taxationes seu valores earum prætextu cuiusuis consuetudinis, vel alias, vel ab ipsis prælatis vel familiaribus earumdem quidquam exigere vel recipere liceat etiam a volentibus, quando ex conuentione vel consuetudine minus soluere consueuerint, quod propter prædicta non plus soluant. Illud quoque, quod de archidiaconis superius diximus ordinandum, locum habere volumus etiam in decanis, præpositis aliisque personis ecclesiasticis, superius non expressis, quibus visitationis officium et procurationis receptio ex priuilegio sedis apostolicæ, vel de iure seu consuetudine competere dignoscuntur, decanis ruralibus dumtaxat exceptis, qui in aliquibus regionibus archipresbyteri nominantur, circa quos in receptione huiusmodi procurationis, id quod supra statutum est de aliis archipresbyteris, volumus obseruari. Nostræ tamen intentionis exsistit, quod, si ex conuentione, vel consuetudine, tam ecclesiæ cathedrales, quam collegiatæ, et aliæ quælibet sæculares, ac etiam monasteria, prioratus conuentuales, et loca alia quæuis ecclesiastica, earumque capitula, collegia seu conuentus, rectores etiam et personæ, prælatis quibusuis suis 19) visitantibus, (vt præfertur,) minus debeant, vel consueuerint, quam per nos superius est statutum, ad soluendum vltra conuentionem vel consuetudinem huiusmodi nullatenus adstringantur, sed super his circa eos consuetudo et conuentio huiusmodi obseruentur. Huiusmodi etiam moderationes et taxationes ad prælatos quoslibet, qui prætextu cuiusuis consuetudinis in monasteriis, siue locis aliis ecclesiasticis gratis recipiantur ad pabulum caritatis, extendimus et etiam prorogamus, prouiso nihilominus, quod in locis quibuslibet, secundum quod maior vel minor rerum copia fuerit in eisdem, nec non iuxta maiorem vel minorem personarum et euectionum numerum huiusmodi visitantium, expensarum maiorum vel minorum debita moderatio teneatur, ita tamen, quod maiores expensæ non excedant summam, superius limitatam. Insuper prædictis omnibus archiepiscopis, primatibus, episcopis, et aliis, superius nominatis visitantibus, ne vltra conuentionem vel consuetudinem huiusmodi circa personas, et loca, vbi fuerint, nec vltra moderationes et taxationes prædictas quidquam præsumant recipere, districtius nihilominus inhibemus. Volentes etiam constitutionem præsentem pœnæ adiectione iuuari, statuimus, quod, si dicti visitantes per se, vel, (si ex priuilegio eis competat,) per alios visitationis officium exercuerint, et procurationes receperint, (vt præfertur,) ipsi, vel familiares eorum vltra taxationes prædictas, aliquid scienter exegerint, vel receperint etiam a volente, duplum eius, quod ipsi iidem prælati, vel, eis scientibus aut ratum habentibus, eorum familia taliter exegerint vel receperint, intra duos menses post receptionem seu scientiam huiusmodi ecclesiis, monasteriis, et aliis locis, a quibus illa receperint, restituere teneantur. Si vero, dictis prælatis per alios visitantibus, hi, qui pro eis visitationis officium exercebunt, per se vel per alios vltra moderationes seu taxationes prædictas quidquam exegerint, seu receperint etiam a volentibus;

19) *Suis*, in ed. Pith. non habetur.

bus; duplum eius, quod vltra receperint, ecclesiis et monasteriis vel locis aliis, a quibus id receptum fuerit, intra præfatum terminum restituere teneantur: alioquin extunc dicti prælati, qui vltra moderationes et taxationes prædictas, seu conuentionem vel consuetudinem huiusmodi receperint in pecunia numerata, duplum ipsum eisdem ecclesiis, monasteriis, siue locis vltra dictum tempus restituere differentes, ingressum ecclesiæ sibi nouerint interdictum. Hi vero, pro dictis prælatis visitationem huiusmodi, (vt præmittitur,) exercentes, ab officio et beneficio nouerint se suspensos, quousque grauatis ecclesiis, monasteriis, siue locis de huiusmodi duplo plenariam satisfactionem impendant. Adiicientes constitutioni præsenti, quod, si quis de familia prælati, personaliter visitantis, aliquid vltra moderationes et taxationes præfatas per se vel alios, prælato ignorante, nec ratum habente, receperit ab ecclesiis, monasteriis et locis aliis visitatis, duplum eius, quod vltra receperit, de suo proprio intra duos menses post receptionem huiusmodi ecclesiis, monasteriis, et locis aliis, a quibus illa receperit, reddere teneatur: alioquin extunc recipiens, si clericus fuerit, tamdiu ab officio et beneficio sit eo ipso suspensus, si vero laicus, tamdiu ingressum ecclesiæ sibi nouerit interdictum, et a communione eucharistiæ ipso facto nouerit se suspensum, donec de duplo huiusmodi grauatis ecclesiis, monasteriis siue locis satisfecerit cum effectu, nulla eisdem vltra moderationes et taxationes prædictas recipientibus in his donantium remissione, liberalitate, vel gratia valitura. Ceterum moderationes et taxationes huiusmodi in illis locis volumus obseruari, in quibus id fieri poterit secundum ecclesiæ, monasterii, vel loci alterius facultates. In aliis autem tantam præcipimus modestiam adhiberi, quod per hæc, quæ ad exonerationem locorum ecclesiarum statuendam prouidimus, non doleant se grauari, nec per hoc dicti prælati exigendi amplius quam ipsi subditi pati possint, indultam sibi existiment potestatem. Præmissis quoque adiiciendo statuimus, quod, si dicti prælati, vel aliquis eorumdem ex apostolica indulgentia, vel consuetudine, seu de iure, petant sibi ab ecclesiis, monasteriis, et locis aliis, eorumque capitulis, collegiis, vel conuentibus, rectoribus seu personis moderatiuum, seu caritatiuum subsidium exhiberi, non possint a singulis ecclesiis, monasteriis siue locis pro subsidio huiusmodi vltra petere, vel recipere, (etiam a volentibus,) nisi quantum adscenderent singulæ procurationes in pactum, per nos superius moderatum, quas iidem prælati possent recipere, quando ex priuilegio per alium visitarent. Porro Turonenses prædictos tales fore intelligimus, quod XII. ipsorum valeant vnum florenum auri boni, puri, et legalis ponderis, ac cunii Florentini. Per constitutionem autem huiusmodi nolumus, quod prædicti prælati vel alii, quibus visitationis officium, et procurationum receptio ex priuilegio sedis apostolicæ, vel alias de consuetudine vel de iure competere dignoscuntur, ius visitandi, seu procurationes recipiendi, sibi valeant vindicare. Nec per constitutionem eamdem aliis constitutionibus, super præmissis, per prædecessores nostros dudum editis, quoad alia contenta in eis, aliquatenus derogetur. Insuper abbates Cisterciens. ordinis, sua monasteria visitantes, sub præfata constitutione nostra nolumus comprehendi, cum super his per aliam constitutionem nostram duxerimus specialiter prouidendum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum constitutionis, intentionis, inhibitionis, adiectionis, et præcepti ac voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Auenion. XV. kal. Ianuarii, pontificatus vero nostri anno II.

TITVLVS XI.
DE CELEBRATIONE MISSARVM.

CAP. VN.

Narratis perturbationibus plurimis, quæ ecclesiæ præsertim per hæreticos inferuntur, ordinat Romanus pontifex, quod, dum missæ celebrantur, in quibus deuotius oratur, certæ preces, hic expressæ, ad Deum effundantur. Et, vt Christiani ad id sint promtiores, viginti dies indulgentiarum cunctis, hoc facientibus, elargitur. Aduerte, quod sub hoc tit. apte potuisset locari extrauagans: *Docta*: quæ est supra, *de vita et honest. cler.* vt ibi tractatum est.

IOANNES XXII. (*ann.* 1327. *Auenioni.*)

Discipulorum Christi *a* gesta nos instruunt, vt, in pelago huius mundi procella surgente, ad diuinum confugium recurrere debeamus. Illi quidem, commotione maris adeo grandi facta, vt fluctus nauiculam, in quam Iesum sequentes intrauerant, operirent, Christum dormientem vocibus excitarunt supplicibus, et aduersus ingruentes tempestatis impetus ab eo salutis præsidium postularunt. Cum itaque catholicam ecclesiam, quæ congregationem *b* fidelium comprehendit, videamus, (quod dolentes referimus,) pacis æmuli, zizaniorumque satoris malitia procurante, discordiarum flatibus concitatam, earumque fluctus adeo eleuatos, quod quasi operiant ipsam totam, hæreticos insuper ecclesiam ipsam cernamus, et schismaticos impugnare ferociter, ac, vt inconsutilem Domini tunicam scindant, multipliciter laborare: cum fratribus nostris deliberatione præhabita diligenti, expediens, (immo necessarium potius,) æstimamus, vt ad illum, qui ad dexteram patris residet in excelsis, qui caput est congregationis eiusdem, cuique potestas omnis, tam in cœlo, quam in terra noscitur tradita, eique venti et maria obsecundant *c*, leuemus cum manibus corda nostra, ipsumque deuotis pulsantes precibus, apud eum sedulis orationibus insistamus, vt insurgentes præmissæ fremitus tempestatis, quæ quasi vniuersorum Christicolarum regna concutit, subditos contra dominos violato fœdere erigit, hæreticis et schismaticis ac rebellibus ecclesiæ Dei, insurgendi contra ipsam, eiusque iura vsurpandi, insania damnabili ausum pandit, flatus cessare, fluctusque prædictos quiescere sua faciat omnipotenti virtute, cordaque hæreticorum, schismaticorum, aliorumque rebellium ad Dei ecclesiæ vnitatem ac deuotionem inclinet et habilitet, vel forsan, cum præmissis pertinaciter intendant persistere, ipsorum elidat superbiam, eorumque obstinatam malitiam suæ virtute dexteræ conterat et prosternat, corda quoque subditorum ad eorum superiores et eorum superiorum conuertat, ad subditos, ipsosque dissidentes in concordiæ vnitate conciliet et confirmet, sicque det ipsis superioribus præsidere, quod sic regnent, vt dirigantur, eorumque regimen cedat subditis ad salutem perpetuam, quietem et pacem, nobisque ipse, cuius prouidentia in sui dispositione non fallitur, modos et vias aperiat, per quos hoc, quod in votis gerimus, efficaciter promouere possimus. Et quia in missarum solemniis ad Deum consueuerunt preces effundi deuotius: de eorumdem fratrum consilio ordinamus, quod in singulis missarum celebrationibus post dictum a celebrante: *Pater noster.* responsioneque sequuta, antequam in missa vlterius procedatur, illud canticum: *Lætatus d sum in iis, quæ dicta sunt mihi.* totum, cum *Gloria Patri.* a religiosis, clericis et aliis litteratis præsentibus cum deuotione dicatur 20) *e*. Et primo dicantur *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison! Pater noster.* Et post isti versiculi subsequantur: *Domine, saluos fac reges. Et exaudi nos in die, qua innocauerimus te. Saluum fac populum tuum, Domine, et benedic hereditati tuæ. Et rege eos, et extolle illos vsque in æternum. Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis. Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat. Dominus vobiscum, et cum spiritu tuo.*

Collecta.

Ecclesiæ tuæ, quæsumus, Domine, preces placatus admitte, vt, destructis aduersitatibus et erroribus vniuersis, secura tibi seruiat libertate. Per Dominum nostrum.

Hostium nostrorum quæsumus, Domine elide superbiam: eorum contumaciam dexteræ tuæ virtute prosterne. Per Christum, Dominum nostrum. Amen.

Benedicat celebrans consequenter.

Nos autem, Christi fideles ad exsequendum supra dicta promtius donis volentes spiritualibus animare, omnibus, vere pœnitentibus, et confessis, tam his celebrantibus, quam ipsis adsistentibus obseruantibus supra dicta, quam aliis, preces tunc deuotas Deo fundentibus, pro præmissis diebus, et missis singulis, quibus hæc fecerint, XX. dies de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, auctoritate confisi, de iniunctis sibi pœnitentiis relaxamus. Nulli ergo, etc. Datum XII. kal. Iulii, pont. nostr. anno XII.

20) *Dicant*, ed. Pith.

TITVLVS XII.
DE RELIQVIIS ET VENERATIONE SANCTORVM.

CAP. I.

Qui conceptionem immaculatæ virginis deuote celebrabunt, in eodem festo, et eius octauis officio interernnt, tales tribuuntur indulgentiæ, quales consequuntur Christi fideles in corporis Christi sollemnitate.

SIXTVS IV. (*ann.* 1477. *Romæ.*)

Cum præexcelsa meritorum insignia, quibus regina cœlorum, virgo, Dei genitrix gloriosa, sedibus prælata æthereis, sideribus quasi stella matutina prærutilat, deuotæ considerationis indagine perscrutamur, et intra pectoris arcana reuoluimus, quod ipsa, vtpote via misericordiæ, mater gratiæ et pietatis, amica humani generis consolatrix, pro salute fidelium, qui delictorum onere grauantur, sedula oratrix, et peruigil ad regem, quem genuit, intercedit: dignum, (quin potius debitum,) reputamus vniuersos Christi fideles, vt omnipotenti Deo, (cuius prouidentia eiusdem virginis humilitatem ab æterno respiciens, pro reconcilianda suo auctori humana natura, lapsu primi hominis æternæ morti obnoxia, eam sui vnigeniti habitaculum sancti Spiritus præparatione constituit, ex qua carnem nostræ mortalitatis pro redemtione populi sui adsumeret, et immaculata virgo nihilominus post partum remaneret,) de ipsius immaculatæ virginis mira conceptione gratias et laudes referant, et instituta propterea in Dei ecclesia missas, et alia diuina officia dicant, et illis interfint, indulgentiis et peccatorum remissionibus inuitare, vt exinde fiant eiusdem virginis meritis, et intercessione diuinæ gratiæ aptiores. Hac igitur consideratione inducti, eiusdem omnipotentis Dei, ac beatorum

a *Luc.* 8. b *Vide Turrecrem. in summa de eccles.* 1. *cap.* 1.

c *Luc.* 8. d *Psal.* 121. e *In aliis legitur*: dicant.

Pe-

Petri et Pauli, apostolorum eius, auctoritate confisi, auctoritate apostolica hac in perpetuum valitura constitutione statuimus et ordinamus, quod omnes et singuli Christi fideles vtriusque sexus, qui missam et officium conceptionis eiusdem virginis gloriosae, iuxta piam, deuotam et laudabilem ordinationem dilecti filii magistri Leonardi de Nogarolis, clerici Veronensis, notarii nostri, et quae desuper a nobis emanauit, missae et officii huiusmodi institutionem, in die festiuitatis conceptionis eiusdem virginis Mariae, et per octauas eius deuote celebrauerint, et dixerint, aut illis horis canonicis interfuerint, quoties id fecerint, eamdem prorsus indulgentiam, et peccatorum remissionem consequantur, quam iuxta felicis recordationis Vrbani a IV. in concilio Viennensi approbatae b, ac Martini V. et aliorum Roman. pontificum, praedecessorum nostr. 21) constitutiones, consequuntur illi, qui missam et horas canonicas in festo corporis et sanguinis Domini nostri IEsu Christi a primis vesperis, et per illius octauas iuxta Romanae ecclesiae constitutionem celebrant, dicunt, aut missae officio et horis huiusmodi intersunt, praesentibus perpetuis temporibus valituris. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno incarnat. domin. MCCCCLXXVII. III. kal. Martii, pont. nostr. anno VI.

21) *Praedict. nostr.* ed. ant. L. et Pith.

CAP. II.

Excommunicationem ipso facto incurrunt praedicatores, adserentes, dinam virginem in peccato mortali fuisse conceptam: qui etiam dicunt, quod festum conceptionis eius celebrantes grauiter peccant. Et vult, praesentem constitutionem in locis populosis publicari.

IDEM *in eadem materia. (ann. 1483. Romae.)*

Graue c nimis gerimus, et molestum, cum sinistra nobis de quibusdam ecclesiasticis personis referuntur; sed in eorum, qui ad euangelizandum verbum Dei sunt deputati, excessibus, praedicando commissis, eo grauius prouocamur, quo illi periculosius remanent incorrecti: cum facile deleri nequeant, qui multorum cordibus sic publice praedicando diffusius et damnabilius imprimuntur errores. Sane, cum S. Rom. eccl. de intemeratae semperque virginis Mariae conceptione publice 22) festum sollemniter celebret, et speciale ac proprium super hoc officium ordinauerit: nonnulli, (vt accepimus,) diuersorum ordinum praedicatores in suis sermonibus ad populum publice per diuersas ciuitates et terras adfirmare hactenus non erubuerunt, et quotidie praedicare non cessant, omnes illos, qui tenent aut adserunt, eamdem gloriosam et immaculatam Dei genitricem absque originalis peccati macula fuisse conceptam, mortaliter peccare, vel esse haereticos, eiusdem immaculatae conceptionis officium celebrantes, audientesque sermones illorum, qui eam sine huiusmodi macula conceptam esse adfirmant, peccare grauiter. Sed et praefatis praedicationibus non contenti, confectos super his suis adsertionibus libros in publicum ediderunt: ex quorum adsertionibus et praedicationibus non leuia scandala in mentibus fidelium exorta sunt, et maiora merito exoriri formidantur indies. Nos igitur, huiusmodi temerariis ausibus, ac peruersis adsertionibus ac scandalis, quae exinde in Dei ecclesia exoriri possunt, (quantum nobis ex alto conceditur,) obuiare volentes, motu proprio, non ad alicuius nobis super hoc oblatae petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, et certa scientia, huiusmodi adsertiones praedicatorum eorumdem, et aliorum quorumlibet, qui adfirmare praesumerent, eos, qui crederent aut tenerent, eamdem Dei genitricem ab originalis peccati macula in sua conceptione praeseruatam fuisse, propterea alicuius haeresis labe pollutos fore, vel mortaliter peccare, aut huiusmodi officium conceptionis celebrantes, seu huiusmodi sermones audientes, alicuius peccati reatum incurrere, vtpote falsas et erroneas, et a veritate penitus alienas, editosque desuper libros praedictos, id continentes, quoad hoc auctoritate apostolica tenore praesentium reprobamus et damnamus, ac motu, scientia et auctoritate praedictis statuimus, et ordinamus, quod praedicatores verbi Dei, et quicumque alii, cuiuscumque status, gradus, aut ordinis ac conditionis fuerint, qui de cetero ausu temerario praesumserint in eorum sermonibus ad populum, seu alias quomodolibet adfirmare, huiusmodi sic per nos improbatas et damnatas adsertiones veras esse, aut dictos libros pro veris legere, tenere, vel habere, postquam de praesentibus scientiam habuerint, excommunicationis sententiam eo ipso incurrant: a qua ab alio, quam a Rom. pontifice, (nisi in mortis articulo,) nequeant absolutionis beneficium obtinere. Item motu, scientia, et auctoritate similibus, simili poenae ac censurae subiicientes eos, qui ausi fuerint adserere, contrariam opinionem tenentes, videlicet gloriosam virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, haeresis crimen vel peccatum incurrere mortale: cum nondum sit a Rom. eccles. et apostolica sede decisum, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus apostolicis contrariis quibuscumque, quibus communiter vel diuisim a sede apostolica indultum existat, quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possint per litteras apostolicas, non facientes plenam ac expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem. Et, ne de praemissis aliquando valeant ignorantiam adlegare: volumus, quod locorum ordinarii requisiti praesentes litteras in ecclesiis, consistentibus in eorum ciuitatibus, et suarum dioecesum, et locis insignibus, dum maior ibi multitudo populi ad diuina conuenerit, sermonibus ad populum mandent, et faciant publicari. Praeterea, quia difficile foret praesentes litteras ad singula loca, in quibus expediens fuerit, deferre: etiam volumus, et dicta auctoritate decernimus, quod earumdem litterarum transumto d, manu publici notarii confecto, et authentico alicuius praelati ecclesiastici sigillo munito, vbique stetur, prout staretur eisdem originalibus litteris, si forent exhibitae vel ostensae. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae reprobationis, damnationis, statuti, ordinationis, voluntatis, et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum, se nouerit incursurum. Datum Rom. apud S. Petrum, anno incarnationis dominicae MCCCCLXXXIII. prid. non. Sept. pont. nostr. anno XIII.

22) *Publice*, non est in ed. Pith.

TITVLVS XIII.
DE IMMVNITATE ECCLESIARVM.

CAP. VN.

Decretalis: Clericis laicos. *eod. tit. libr. 6. habet locum tantum quoad laicos, tallias a clericis exigentes, et dantes illis auxilium, et non quoad soluentes: praecipit deinde, Lateran. et generalia concilia diligenter obseruari.*

BENEDICTVS XI. *(ann. 1304.)*

Quod e olim per felic. record. Bonifacium papam VIII. praed. nostr. contra laicos, exigentes siue recipientes a clericis et ecclesiasticis personis tallias, decimam vel aliam quotam seu quantitatem aliquam de prouentibus bonorum suorum, aut ecclesiarum, nec non aduersus soluentes, aut promittentes, vel consentientes, se 23) soluturos, poenis adiectis statutum est, quantum ad poenas ipsas ex caussa de consilio fratrum nostrorum restringimus ad exigentes tantummodo, et ad exigendum dantes auxilium, consilium vel fauorem: non autem quoad easdem poenas in soluentibus aut recipientibus a sponte dantibus deinceps vindicet sibi locum. Ceterum attendant sollicite ecclesiarum praelati, et alii clerici Lateran. concilium, quod in huiusmodi subuentionibus solum casum necessitatis, aut communis vtilitatis, vbi laicorum ad id non suppetant facultates, deliberatione prouida noscitur excepisse, et deinde generale statuisse concilium, propter quorumdam imprudentiam, etiam in hoc casu Romanum pontificem, (cuius interest communibus prouidere vtilitatibus,) primitus consulendum. Attente igitur caueant, ne praedictorum conciliorum transgressores existant, aliquid in casu praedicto, et multo magis, si casus ipse non subsit 24), quoquo modo vel titulo, inconsulto Rom. pont. occasione subuentionum dictarum concedendo laicis, vel etiam promittendo: alioquin tamquam canonum, et tam sollemnium conciliorum emerarii transgressores, quas procul dubio, (Deo propitio,) idem infliget pontifex, grauissimas poenas poterunt merito formidare. Nulli ergo omnino hominum, etc.

Pastoralis 25) cura sollicitudinis super cunctas populi Christiani nationes, inuigilare remediis subiectorum, eorumdem periculis obuiare, ac scandala remouere compellit. Sane, quoniam ex constitutione felicis recordationis Bonifacii, *etc. vt in Clem. 1. eod. tit.*

23) *Ac*, C. impr.
24) *Subsistit*, ibid.
25) Ibid. non habetur haec lacinia.

a *Hanc constitutionem Vrbani habes insertam in Clem. 1. de reliquiis et veneratione sanctorum.* b *Forte:* approbatam. c *Vide conc. Trid. sess. 5. in decreto de peccato orig. §. vlt. et extrauagantem Pii V. pont. max. incip. super speculam Domini: vbi statutum confirmatur et approbatur.*

d *Instrumentum, ex originali transumtum, quandoque facit plenam fidem.*
e *Vide c. 1. eod. tit. in Clem. cum notatis ibid. per Dd.*

FINIS LIBRI TERTII.

QVARTVS LIBER VACAT.

EXTRA-

EXTRAVAGANTIVM COMMVNIVM LIBER QVINTVS.

TITVLVS I. DE SIMONIA.

CAP. I.

Pastus vel iocalia exigentes, et etiam dantes pro religionis ingressu, si sint singulares personae, excommunicationis, si conuentus vel capitulum, suspensionis sententias ipso facto incurrunt; cuius vtriusque vinculi absolutio soli papae reseruatur, aliis poenis in suo robore duraturis: nisi ingredientes aliquid sponte, et sine pactione obtulerint. Quid de personis, iam tali labe foedatis, et bonis, sic receptis, faciendum sit, tandem patefacit.

VRBANVS IV. *al.* V. (*ann.* 1262. *Romae.*)

Sane *a*, ne in vinea Domini, nostrae, (licet insufficientibus meritis,) commissa custodiae, nascentes vepres et spinae adeo conualescant, quod speratam fructificationem ipsius valeant impedire: diligentiae nostrae incumbit officio, vt illas exstirpare radicitus sollerti studio procuremus. Sane, multorum fide dignorum relatione didicimus, quod in nonnullis ecclesiis, monasteriis, prioratibus, et aliis locis religiosis, tam virorum, quam mulierum, ordinum, regionum et partium diuersarum detestabilis, et a canonibus reprobata seruatur abusio, quod, cum personae aliquae recipiuntur ab eis ad obseruantiam regularem, ipsae temeritate praesumtuosa pastus seu prandia capitulis et conuentibus ipsarum ecclesiarum, monasteriorum, prioratuum, et locorum, aut pecunias, aut iocalia, seu res alias ipsis ecclesiis, monasteriis, prioratibus, et locis, seu praesidentibus eis, ex statuto seu consuetudine, quae corruptela est potius dicenda, tribuere compelluntur: ex quibus decori ecclesiasticae et immaculatae religionis detrahitur, quam plures etiam, tam exsecratione huiusmodi criminis, quam expensarum onere a sacrae religionis proposito retrahuntur, ipsaeque ecclesiae, monasteria, et loca famulantium Deo consuetis numeris remanent destituta, et in multorum mentibus fidelium scandalum generatur. Nos igitur, huic morbo pestifero cupientes congruam adhibere medelam, et aliis poenis in talia praesumentes inflictis a iure in suo robore duraturis, poenam adiicere grauiorem, vniuersis abbatibus, prioribus, decanis, praepositis et magistris, nec non abbatissis et priorissis, aliisque praelatis, quouis nomine nuncupatis, et eorum officialibus, quarumcumque etiam ecclesiarum, monasteriorum, prioratuum, domorum et locorum quorumlibet, religionum, ordinum etiam militarium, tam exemtorum, quam non exemtorum, quocumque nomine censeantur, ac capitulis et conuentibus et singularibus personis eorum, tenore praesentium auctoritate apostolica, (quamuis sit eis a iure inhibitum,) districtius inhibemus, ne tam a maribus quam a mulieribus, volentibus ingredi eorum religionem, ecclesias, monasteria, prioratus, domus seu loca, in earumdem personarum receptione, aut ante vel post illam, quoscumque pastus, prandia seu coenas, pecunias, iocalia, aut res alias, etiam ad vsum ecclesiasticum, seu quemuis pium vsum alium deputata, vel deputanda, directe vel indirecte petere vel exigere quoquo modo praesumant, sed eas potius cum omnimoda pietate recipiant, ac in victu et vestitu, sicut alias personas suarum ecclesiarum, monasteriorum, prioratuum, domorum et locorum sincera caritate pertractent, illa dumtaxat, quae personae ipsae ingredientes pure et sponte, et plena liberalitate, omnique pactione cessante, dare vel offerre ecclesiis, monasteriis, prioratibus, domibus, et locis huiusmodi voluerint, cum gratiarum actione licite recepturi. Nos enim, qui secus egerint, si sint singulares personae, tam dantes, quam accipientes, huiusmodi excommunicationis, si capitulum vel conuentus fuerit, suspensionis sententiis eo ipso decernimus subiacere: a quibus, (praeterquam in mortis articulo,) absolui nequeant absque sedis apostol. licentia speciali. Ceterum personis illis vtriusque sexus, quae iam labe huiusmodi sunt foedatae, earum prouidentes saluti, de benignitatis gratia eas liberantes, concedimus, quod per suos locorum dioecesanos hac vice dumtaxat a crimine huiusmodi et nota infamiae inde contracta, auctoritate apostolica absoluantur, canonica proinde ipsis poenitentia salutari imposita, de qua ipsorum discretioni videbitur expedire, et demum cum ipsis, vt in earum ecclesiis, monasteriis, prioratibus, dignitatibus et locis licite valeant remanere, misericorditer dispensetur. Insuper erga personas illas, quae in praemissis recipiendo aliqua contra canonicas sanctiones peccasse noscuntur, volentes nos reddere gratiosos, omnia recepta huiusmodi, si ad communem vsum monasteriorum seu locorum eorum sunt applicata, ea ad dictum vsum licite concedimus retineri. Si vero ad specialem vsum abbatis seu abbatissae, prioris aut priorissae, aut alterius singularis personae retineantur: illa venire praecipimus in communi. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrae inhibitionis, constitutionis, concessionis, et praecepti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Romae apud sanctum Petrum, II. nonas mensis Aprilis, pontif. nostr. anno I.

a *Vide cap. Non satis. cap. Cum in ecclesiae corpore, et c. Veniens cum ibi notatis, extr. de simon. adde B. Thom. 2. C. 2. qu. 100. art. 3. ad quartum argumentum.*

CAP. II.

Omnes simoniaci cuiuscumque dignitatis aut status, sunt ipso facto excommunicati: nec habent simoniace ordinati ordinis exsequutionem. Et electiones aut aliae prouisiones, per simoniam factae, non valent, nec ius percipiendi fructus tribuunt. Mediatores etiam simoniae eadem censura ligantur, qui a solo papa absoluuntur. Et omnes praedicti sunt Romano pontifici reuelandi.

PAVLVS VENETVS *papa II.* (*ann.* 1464. *Romae.*)

Cum *b* detestabile scelus simoniacae prauitatis tam diuinorum quam sacrorum canonum auctoritas abhorreat atque damnet: nos, considerantes, quod plures poenarum grauitas, quam Dei timor arcere solet a voluntate peccandi, ac summis desideriis adfectantes, vt horum pestiferum vitium non ex vsu solum, sed etiam ex mentibus hominum saltem propter poenarum metum penitus euellatur, praedecessorum nostrorum Romanorum pontificum vestigiis inhaerentes, ac etiam omnes et singulas excommunicationis, suspensionis, priuationis, et interdicti sententias, censuras et poenas, dudum a Romanis pontificibus praedictis, et pro talibus reputatis contra simoniacos quomodolibet latas, et illos, qui cuiuscumque status, gradus, ordinis, conditionis, vel praeeminentiae fuerint, etiamsi cardinalatus, patriarchali, episcopali, regali, reginali, vel alia quauis ecclesiastica seu mundana dignitatibus praefulgeant, et eorum quemlibet, tam manifestum, quam occultum, quas ipso facto eos incurrere volumus, confirmantes et innouantes apostolica auctoritate, declaramus, quod omnes illi, qui simoniace ordinati fuerint, a suorum sint ordinum exsequutione suspensi *c*. Per electiones vero, postulationes, confirmationes, prouisiones, seu quasuis alias dispositiones, quas simoniaca contigerit labe fieri, et quae viribus omnino careant in ecclesiis, monasteriis, dignitatibus, personatibus, officiis ecclesiasticis, et quibusuis beneficiis, aut aliquo eorum cuiquam ius nullatenus adquiratur, nec inde faciat aliquis fructus suos, sed ad illorum omnium, quae percepit, restitutionem sub animae suae periculo sit adstrictus. Statuentes praeterea, quod vniuersi et singuli, etiam praemissis dignitatibus praediti, qui quomodolibet dando vel recipiendo simoniam commiserint, aut quod illa fiat, mediatores exstiterint, seu procurauerint, sententiam excommunicationis incurrant: a qua nisi a Romano pontifice, pro tempore exsistente, non possint absolui, praeterquam in mortis articulo constituti. Et, vt huiusmodi labis contagio frequentius reprimatur, omnibus et singulis ecclesiasticis saecularibusque personis, cuiuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis vel conditionis fuerint, in virtute sanctae obedientiae districtius iniungimus, vt eos omnes, quos simoniam huiusmodi commisisse vel procurasse, aut in ea mediatores esse sciuerint, pontifici praedicto, vel cui idem pontifex duxerit committendum, per se vel alios reuelare quantocius non omittant, pro reuelatione huiusmodi, etiamsi complices *d* fuerint, non solum veniam a nobis, sed etiam gratiam consequuturi, si eorum indicio participes tanti criminis valeant coerceri. Quod si non fecerint: absolui non valeant, donec praedicta reuelent, et complices huiusmodi detecti arctius punientur.

Nulli ergo, etc. nostrae confirmationis, innouationis, declarationis, et voluntatis infringere, etc. Datum Romae apud sanctum Petrum, anno incarnationis dominicae M. CCCC. LXIV. IX. kal. Decembr. pontificatus nostri anno I. publicata die XXIV. Nouembr. anno praedicto.

TITVLVS II. DE IVDAEIS.

CAP. I.

Christiani, arma portantes ad infideles, Christian. impugnantes, ipso facto sunt excommunicati, capientium serui, infames, et intestabiles tam actiue, quam passiue, et eorum bona confiscata. Vide cap. *Ita quorumdam.* et cap. *Ad liberandam.* extra eod. tit.

CLEMENS V. (*ann.* 1310. *Romae.*)

Multa *e* mentis amaritudine concitamur, grauisque doloris aculeus perfodit mentem nostram, intelligentes, quod renati fonte

b *Vide extrauagantem Pii V. incip.* Cum primum. §. *et vt simoniaca prauitatis, per quam haec constitutio inuiolabiliter obseruari mandatur, et de intellectu decisionem Cassiodori 5. tit. de constit.* c *Vide c. de simoniac. et ibi plene per canonistas. extra, de simonia. Adde omnino beatum Thomam 2. C. 2. qu. 100. art. 2. ad quartum argumentum.* d *Complices criminis quandoque praemiantur. Cod. ad leg. Iuliam maiestatis. l. quisquis in fine.* e *Praeter cap. ita quorumdam. et cap. ad liberandam. extra, de Iudaeis, vide Clem. 1. eod. tit. et processum bullae in coena Domini. §. 7.*

baptisma-

baptiſmatis in deuium aberrantes, qui deberent opprobrium, illatum Domino, in terram hereditatis ſuæ totis viribus vindicare, potius iniuriatoribus ſuis fauent, Sarracenorum videlicet horribili et perfidæ nationi: et degenerantes miſerabiliter a ſtatu fidelium, famæ propriæ immemores, et ſalutis obliti, inimicis crucis Chriſti, contra ipſius negotium, ferrum, equos, arma, et alia vetita, nec non victualia, et mercimonia in Alexandriam, et ad alia loca Sarracenorum terræ Aegypti deferre præſumunt. Ex quo manifeſte apparet, quod Chriſtianos, qui ad defenſionem hereditatis Domini ibidem pro fide remanſerunt, talibus adiuti ſubſidiis irreuerenter impugnant: propter quod fidei negotium ibidem quodammodo noſcitur deperire. Nos igitur, qui ad liberandam terram ipſam operam dare intendimus, (cum Dei adiutorio,) efficacem, tam graues tranſgreſſus vlterius ſuſtinere nolentes, felicis recordationis Nicol. papæ IV. prædeceſſ. noſtri, veſtigiis inhærentes, præſentium tenore ſtatuimus, vt nullus arma, equos, ferrum, lignamina, victualia, et alia quæcumque mercimonia in Alexandriam, vel alia loca Sarracenorum terræ Aegypti deferre, mittere, vel portare, ſeu de portubus eorum, vt eiſdem deferantur, extrahere, vel extrahi permittere, aut eis alias auxilium vel fauorem præſtare quoquo modo præſumat. Nos vero illos, qui contra huiuſmodi conſtitutionem noſtram auſu temerario venire præſumſerint, eo ipſo excommunicationis ſententiæ decernimus ſubiacere, a qua abſolui nequeant, niſi tantum de bonis propriis in dictæ terræ ſubſidium conuertendum exſoluerint, quantum ad partes prædictas detulerint vel miſerint, aut deferri, vel de ipſorum portubus extrahi permiſerint deferendum: nec tunc etiam ab eadem, (præterquam in mortis articulo,) abſoluantur ſententia, abſque mandato ſedis apoſtolicæ ſpeciali. Et nihilominus, ſi perſonas eorum capi contingat, in ſeruitutem et capturam illorum eſſe volumus, in quorum ceciderint captionem, auctoritate inſuper apoſtolica ſtatuentes, vt illi, qui contra huiuſmodi ſtatutum noſtrum quomodolibet venire præſumſerint, præter pœnas prædictas, quas ipſo facto incurrant, perpetuo ſint infames, et inteſtabiles habeantur, ita, quod nec teſtari, nec legata eis ſeu relicta percipere valeant, et inſuper ad ſucceſſiones, tam ex teſtamento, quam ab inteſtato, ſint prorſus et reddantur inhabiles, nec ad publica quælibet admittantur officia. Sintque illis omnes actus legitimi penitus interdicti, et tamquam excommunicati, hoſteſque catholicæ fidei, (poſtquam de ipſorum huiuſmodi temeritate conſtiterit,) diebus dominicis et feſtiuis publice nuntientur, et in fiſcum bona eorum omnia deuoluantur.

CAP. II.

Iudæi, ad fidem conuerſi, non ſunt in bonis moleſtandi: ne ſint deterioris conditionis poſt baptiſmum, quam eſſent ante.

IOANNES XXII. (*ann.* 1319. *Auenion.*)

Dignum *a* arbitrantes, et iuri conſonum, fonte renatos baptiſmatis, Iudaica cæcitate dimiſſa, amplioribus fauoribus aut gratiis, quam antea abundare, indecens et abſurdum, vt, qui in perfidia abundarent, cogantur mendicare fideles, vniuerſis et ſingulis rectoribus, et aliis officialibus comitatus Veneſini, aliorumque comitatuum, et terrarum, pertinentium ad apoſtolicam ſedem, diſtricte præcipimus et mandamus, quatenus conuerſis huiuſmodi, et qui in poſterum conuertentur, in poſſeſſionibus et bonis aliis, quocumque nomine cenſeantur, quæ in comitatibus et terris prædictis conuerſionis tempore obtinebant, ſeu etiam obtinebunt, occaſione prædicta nullam moleſtiam inferant, nec ab aliis inferri permittant, ſed ipſis in his et aliis ſe fauorabiles exhibentes, ipſos ab iniuriis et moleſtiis protegant et defendant: vt ſic de ſeruitute ad libertatem ſe tranſiſſe percipiant, nec redire prætextu mendicitatis odibilis ad dimiſſam perfidiam compellantur. Nulli ergo, etc. noſtrorum præceptionis et mandati infringere. Datum Auenion. X. kal. Auguſt. pont. noſtr. anno IV.

TITVLVS III.
DE HAERETICIS.

CAP. I.

Decretalem: Per hoc. *eod. tit. libr. 6. declarat, bona hæreticorum per diœceſanos vſurpari vetans.*

BENEDICTVS XI. *inquiſitoribus hæreticæ prauitatis. (ann.* 1304.)

Ex eo *b*, quod quædam nouella conſtitutio, ſuper negotio hæreticæ prauitatis a bonæ memoriæ Bonifacio papa VIII. prædeceſſore noſtro, edita, continet, quod in ipſo negotio per diœceſanos epiſcopos, et inquiſitores ſuper eodem facto inquiri valeat communiter vel diuiſim, et, ſi diuiſim proceſſerint, teneantur ſibi inuicem communicare proceſſus, nos conſulere voluiſtis, quando et quoties ſit iſta proceſſuum communicatio facienda. Nos autem de fratrum noſtrorum conſilio, intelligendo diœceſanos et inquiſitores tunc demum diuiſim procedere, cum hi et illi ſeparatim, non quando epiſcopi tantum, vel inquiſitores tantum procedunt, conſultationi veſtræ breuiter reſpondemus, quod, quando vtrique procedunt ſeiunctim, ſibi debent in fine tantum, dum nihil reſtat agendum, niſi quod ſolum ſententia promulgetur, communicare proceſſus. Licet enim quibuſdam potuiſſet videri per legem ciuilem, quod, ſicut, quando aliquis ex actitatis coram alio debet ferre ſententiam, vtputa, quando adminiſtrator delegat cauſſam, ſibi ſententia reſeruata, ſaltem in principio, id eſt, conteſtatione rurſus in medio et ſemel in fine, quæ ſunt examinata, audire debet, ita et in caſu præſenti, vbi ex actis, coram alio habitis, alter profert ſententiam, ſic ter huiuſmodi acta recenſeat; quod fieri non poteſt, ſi eorum denegetur editio: tamen id æquitas canonum non admiſit. Vnum ſane caſum excipimus, ſi alter commode non poſſit procedere, niſi alterius actis viſis. Ex hac enim cauſſa ſemel tantum, (vt fraudi locus non fiat,) in toto negotio copia tribuatur. Verum quia *c* nonnulli diœceſani partem partis prouentuum de hæreticorum bonis, inquiſitionis officio deputatæ, propter expenſas, quas, dum inquirunt, in ſæpe dicto negotio faciunt, a vobis exigere moliuntur: hoc, tamquam iuri abſonum, (cum ordinarii ſint, ideoque officium tale, quod eis incumbit, propriis eos oportet explere ſtipendiis,) fieri penitus prohibemus. Rationem autem iidem diœceſani prouentuum, obuentionum ex inquiſitionis officio a vobis, non obſtante aliqua conſtitutione, conſuetudine, vel mandato contrariis, non expoſcant: ſed eam cameræ noſtræ, vel alii, cui nos vel ſucceſſores noſtri, Romani pontifices, mandauerimus reddendam, reddatis, quæ generaliter obſeruari iubemus.

CAP. II.

Tres errores magiſtri Ioannis de Poliaco, doctoris Pariſienſis, hic damnantur.

IOANNES XXII. (*ann.* 1320. *Auenioni.*)

Vas *d* electionis, doctor eximius, et egregius prædicator, cuius prædicatio mundum docuit vniuerſum, præſumtuoſam illorum audaciam refrenare ſollicitus, qui, prudentiæ propriæ innitentes, in errores proprios prolabuntur, non plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ad ſobrietatem ſapere ſalubri doctrina ſuggeſſit, et iuxta Sapientis *e* eloquium: *Quiſque ſuæ prudentiæ modum ponat.* Sane, dudum, cum dilectum filium magiſtrum, Ioannem de Poliaco, ſacræ theologiæ doctorem, certis ex cauſſis de fratrum noſtrorum conſilio ad noſtram præſentiam vocauiſſemus, fide digna relatio ad noſtrum perduxit auditum, quod ipſe in quibuſdam articulis, tangentibus pœnitentiæ ſacramentum, non ſobrie, ſed perperam ſapiebat, infra ſcriptos articulos, periculoſos continentes errores, docens publice in ſuis prædicationibus et in ſcholis. Primo ſiquidem adſtruens, quod confeſſi fratribus, habentibus licentiam generalem audiendi confeſſiones, tenentur eadem peccata, quæ confeſſi fuerant, iterum confiteri proprio ſacerdoti. Secundo, quod ſtante, *Omnis vtriuſque ſexus*, edicto in concilio generali *f*, Rom. pontif. non poteſt facere, quod parochiani non teneantur omnia peccata ſua ſemel in anno proprio ſacerdoti confiteri, quem dicit eſſe parochialem curatum. Immo, nec Deus poſſet hoc facere: quia, (vt dicebat,) implicat contradictionem. Tertio, quod papa non poteſt dare poteſtatem generalem audiendi confeſſionem, immo nec Deus, qui confeſſus habenti licentiam teneatur eadem confiteri proprio ſacerdoti: quem dicit eſſe, (vt præmittitur,) proprium curatum. Nos igitur, ſcire volentes, ſi ſuggeſta nobis veritatem haberent, articulorum præmiſſorum copiam eidem magiſtro Ioanni fecimus adſignari, et ad ſui defenſionem plenam audientiam ſibi præbuimus, tam in noſtra et fratrum noſtrorum præſentia in conſiſtorio, quam alias coram aliquibus ex ipſis fratribus, per nos ad huiuſmodi officium deputatis. Verum licet præfatus magiſter dictos articulos, et contenta in ipſis defendere niteretur: adſerebat tamen, ſe paratum credere et tenere in præmiſſis et aliis, quæ tenenda et credenda eſſe ſedes apoſtolica definiret. Nos igitur, attendentes, quod prædictorum articulorum adſertio, prædicatio, et doctrina redundare poterant in multarum perniciem animarum, ipſos per prælatos, magiſtros in theologia, examinari fecimus diligenter. Nos ipſi etiam eum dictis fratribus noſtris collationem ſollertem et examinationem habuimus ſuper his. Per quas quidem collationem et examinationem, ſuper his habitas, comperimus, præmiſſos articulos doctrinam non ſanam, ſed periculoſam multum et veritati contrariam continere. Quos etiam articulos omnes et ſingulos idem magiſter Ioannes, veris ſibi rationibus opinioni dudum ſuæ habitæ contrariis demonſtratis, in conſiſtorio reuocauit, adſerens, ſe credere, eos non veros, ſed ipſorum contrarium verum eſſe, et dicens ſe neſcire rationibus, ſibi factis in contrarium, reſpondere. Ideoque, ne per adſertionem, prædicationem, et doctrinam huiuſmodi in errorem, (quod abſit,) animæ ſimplicium prolabantur, omnes articulos et quemlibet eorum, tamquam falſos et erroneos, et a doctrina ſacra deuios, auctoritate apoſtolica condemnamus et reprobamus, de fratrum noſtrorum conſilio prædictorum, doctrinam contrariam veram, et contrarium eſſe catholicum adſerentes, ſcilicet, quod

a *Vide omnino extrauagantem Pauli papæ III. incip.* Cupientes Iudæos: *vbi de hac materia plenius cauetur.* b *Præter notata, in cap. Per hoc. de hæret. lib. 6. vide Nicolaum Eymericum in directorio inquiſitorum part. 3. quæſt. 50. 51. et 52. Repertorium inquiſitorum verbo: communicare. §. ſed quomodo. et Zanchinum tractat. de hær. c. 15.*

c *Vide Eymericum in directorio inquiſitorum. p. 3. qu. 104. 105. et ſequ.* d *Rom. 12.* e *Prouerb. 6. et 23.* f *Scilicet Lateran. ſub Innoc. III. c. 21.*

illi,

illi, qui prædictis fratribus confitentur, non magis teneantur eadem peccata confiteri iterum, quam si ea alias confessi fuissent eorum proprio sacerdoti iuxta concilium generale *a*. Optantesque, veritatis vias notas esse fidelibus cunctis, et prædictis erroribus præcludere aditum, ne subintrent errores, felicis recordationis Alexandri IV. et Clementis IV. Romanor. pontificum, prædecessorum nostrorum, vestigiis innitendo, vniuersis et singulis districtius inhibemus, ne quisquam præmissos articulos, per nos, (vt præmittitur,) damnatos et reprobatos, et contenta in eis, vel aliquo ipsorum, vtpote a catholicis mentibus respuenda, tenere audeat, seu defensare quomodolibet, vel docere. Quocirca vniuersitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus vniuersis et singulis vestrum in ciuitatibus et diœcesibus vestris, conuocato clero et populo communiter, omnia præmissa et singula per vos, seu alios sollemniter publicetis. Nos etiam eidem magistro Ioanni mandamus, quod in scholis et sermone Parisius prædictos articulos, et contenta in eis, tamquam veritati contraria, propriæ vocis oraculo, adseueratione constanti publice debeat reuocare, quod se facturum dictus magister Ioannes efficaciter repromisit. Datum Auen. VIII. kal. Aug. pont. nostr. anno V.

CAP. III.

Inquisitores hæreticæ prauitatis censuras ecclesiasticas fulminare non possunt in officiales et nuncios sedis apostolicæ sine ipsius licentia speciali: sed de eorum excessibus informationem facere possunt, et deinde Romano pontifici significare.

IDEM.

Cum *b* Matthæus de Pontinian. ordinis Prædicatorum, inquisitor hæreticæ prauitatis in regno Siciliæ auctoritate apostolica deputatus, friuola occasione quæsita, ac, nostra et apostolicæ sedis reuerentia et honore postpositis, in dilectum filium G. de Baleto, archidiaconum Foroliuien. capellanum nostrum, Campaniæ Maritimæque rectorem excommunicationis sententiam inconsultis motibus, non sine multa temeritate duxerit proferendam: nos, volentes de cetero talium præsumtoribus obuiare, vniuersis et singulis, tam ordinariis, quam delegatis iudicibus, et inquisitoribus prauitatis eiusdem, et aliis vniuersis et singulis, quacumque auctoritate fungantur, auctoritate apostolica districtius inhibemus, et mandamus expresse, ne contra nostros et apostolicæ sedis officiales vel nuntios, aut ipsorum aliquem, quauis occasione vel caussa, absque nostra et apostolicæ sedis licentia speciali, eis per sedis ipsius litteras concedenda, plenam faciente de tenore præsentium mentionem, procedere quoquo modo præsumant, aut in eos, vel ipsorum aliquem excommunicationis vel suspensionis, seu quasuis alias sententias promulgare. Nos enim exnunc decernimus irritum et inane, quidquid contra inhibitionem et mandatum huiusmodi contigerit attentari. Volumus tamen, quod diœcesani et inquisitores prædicti, super iis, quæ negotium tangunt fidei, alii vero super iis, quæ rem tangunt vel publicam vel priuatam, siue ordinarii, siue delegati, quacumque auctoritate fuerint, prout posset ad eorum officium pertinere, si quid per officiales et nuncios ipsos indebite forsan attentatum exstiterit, se plenius informare, idque nobis significare studeant, vt prouidere super hoc de remedio opportuno valeamus. Nulli ergo etc. Datum Auenion. XII. kal. Ian. pont. nostr. anno XI.

TITVLVS IV.
DE SCHISMATICIS.
CAP. VN.

Processus et sententias, latas per Bonifacium VIII. contra Iacobum et Petrum de Columna, tamquam schismaticos, et eorum posteros, reuocat hic Benedictus XI. exceptis confiscationibus, in quibus nihil immutat. Et sic, (vt clare patet,) hæc extrauagans corrigit et prorsus reuocat *cap. vnic. eod. tit. libr. 6.*

BENEDICTVS XI. (*ann.* 1304.)

Dudum bonæ memoriæ Bonifacius papa VIII. prædecessor noster, contra Iacobum, Petrum et Ioannem de sancto Vito, Ottonem quondam Agapitum, Stephanum et Iacobum Scyarram, nepotes memorati Iacobi, et filios olim Ioann. de Columna, et posteritatem eorum, nec non contra Richardum, Petrum et Ioann. de Monte nigro, ac adiutores, fautores, et receptatores eorum, cuiuscumque status, etiamsi imperiali, vel regali dignitate fulgerent, contra ipsam insuper Præneste, dum vixit, varios fecit processus, sententias, graues pœnas habentes et multas, prout in eisdem processibus continetur, ex quibus sic paucas ex multis, et prolixis breues exprimimus, quod intelligi volumus specialiter singulas numeratas, et nominatim expressas. Inter cetera siquidem deposuit dictos Iacobum atque Petrum a cardinalatibus sanctæ Rom. eccl. reddens eos et filios dicti Iacobi, et posteritatem eorum inhabiles ad apostolicæ dignitatis apicem et cardinalatus honorem: ipsos, eosdemque Iacobum et Ottonem et Richardum beneficiis ecclesiasticis, ecclesiis cunctis priuauit, eosque et Agapitum, Stephanum et Scyarram prædictos banniuit ab vrbe, et ita ecclesiæ supra dictæ ipsorum confiscauit bona et iura, plurium excommunicationum sententiis innodauit, addixit infamiæ, capiendos exposuit, iudicauit schismaticos, et tamquam hæreticos puniendos, ab administrationibus et officiis, iurisdictionibus, exercitio et dignitatibus in vrbe et circa in Rom. eccles. et curia, ac ipsorum posteros perpetuo, et in terris Rom. eccles. vsque in quartam generationem, per masculinum et femininum sexum coercuit, eis incolatum, ciuilitatem et habitationem vrbis, circumpositæ regionis, et terrarum subiectarum ecclesiæ interdixit, et intestabiles fecit. Nos itaque, qui eius vices in terris gerimus, cuius est proprium misereri et parcere, eorum miseriis et ærumnis compatimur, ad clementiam pro eis commouemur, ipsis pietatis nostræ aperimus viscera, et mansuetudinem non negamus, misericordes ab eis non auertimus oculos, illisque pium animum exhibemus. Ideoque omnes prædictas depositionis a cardinalatibus, priuationis a beneficiis et ecclesiis, inhabilitatis ad papatum Romanum, et bonorum, et iurium, quæ certis nobilibus Romanis ciuibus et aliis concessa sunt, (confiscationibus exceptis, in quibus nihil immutamus ad præsens,) sententias, pœnas et mulctas, et alias, quæ in processibus memoratis siue alibi continentur, verbo etiam in vita ipsius, vel in morte in eos latas et inflictas, seu confirmatas et innouatas per prædecessorem eumdem, sicut, si, (vt prædicitur,) essent per nos specialiter numeratæ, et nominatim expressæ, tam ad prædictos Iacobum et fil. dicti Ioannis de Col. masculinam et femininam prolem eorumdem Ioannis et filiorum per vtrumque sexum posteritatem, descendentem ab eis, Petro et Richardo, et Ioann. de Monte nigro præfatos, quam ad coadiutores, fautores, receptatores, susceptores et sequaces eorum quoslibet alios, penitus tollimus et viribus vacuamus, ita, quod nec etiam pro præterito tempore possint super eis aliquæ personæ impeti, quæ incurrissent eas, aut contra ipsas aliquem effectum habere. Eisque quod quæuis alia, quam præfatarum, depositionis a cardinalatibus, priuationis beneficiorum et ecclesiarum, confiscationis bonorum et iurium, quæ, (vt præmittitur,) dictis ciuibus seu aliis sunt concessa, et inhabilitatis ad papatum sententia siue pœna abstulit, reddimus, et irregularitatem, si quam quoquo modo contraxerint, remouemus, et notam abolemus ipsius, inhibentes, ne iam dicta Præneste cum monte suo reædificetur, vel muniatur, aut ciuitatis nomen, siue episcopatum recuperet absque nostra licentia speciali, non obstantibus quibuscumque constitutionibus, processibus, inhibitionibus, decretis, priuilegiis, indulgentiis, et litteris apostolicis, per quæ præsentibus non expressa, vel totaliter non inserta, earum effectus possit quomodolibet impediri, et de quibus, quorumque totis tenoribus, de verbo ad verbum debeat in nostris litteris fieri mentio specialis.

TITVLVS V.
DE FVRTIS.
CAP. VN.

Publicatio excommunicationis, latæ in eos, qui furati sunt thesaurum ecclesiæ, quem, iubente Clemente papa, de Perusio in Lucanam ciuitatem tres viri hic nominati deportauerant. Et hic habetur optima practica monendi malefactores, vt intra certum terminum satisfaciant, alias excommunicationem incurrant: et modum ipsius excommunicationis publicandæ hæc extrauagans clare manifestat.

IOANNES XXII. (*ann.* 1316. *Auenioni.*)

Infidelis et stolidæ prædicationis alumni se per culpæ vitium indignos efficiunt, vt matris ecclesiæ filii nuncupentur, dum ad ipsius matris iniuriam se conuertunt, (quod graui nos commotione perturbat,) matris eiusdem pietatem offendunt, et, his in perniciem miserabili cæcitate delapsis, respergunt infamiæ maculis loca propriæ nationis. Dudum siquidem nonnulli degeneres filii, qui ad quæque nefaria currere sunt ausi, peruersis ausibus in matris eiusdem prosilientes iniuriam et offensam, illam thesauri sui maximam partem, quæ de Perusio ad ciuitatem Lucanam de mandato felicis record. domini Clementis papæ V. prædec. nostri, dum adhuc viueret, per dilectos filios, Vitalem de Chabenate, clericum Burdegalen. diœcesis. et Gulielm. de Luna, seruientem prædecessoris eiusdem, vna cum dilecto filio, Iacobo de Casalibus, decano ecclesiæ S. Seuerini Burdegal. diœc. capellano nostro, exstiterat deportata, et quæ in sacristia monasterii S. Fedriani Lucanen. tunc temporis seruabatur, deinde ad cameram prædecessoris eiusdem fideliter deferendam, tempore inuasionis ciuitatis Lucanen. direpserunt in prædam, et de præfata sacristia per violentiam asportarunt. Nos igitur, ad recuperationem thesauri prædicti sollicitis studiis prætendentes, omnes et singulos asportantes thesaurum prædictum, et alios, penes quos aliqua de thesauro fuerunt, vel adhuc exsistunt, auctoritate apostolica coram hac fidelium multitudine copiosa monemus, vt ea nobis, aut ei, quem ad id duximus deputandum, intra quatuor mensium spatium, a die datæ publicationis præsentium numerandum, cum integritate restituant et adsignent, ac omnes et singulos scientes, vbi vel penes quos aliqua de dicto thesauro exstiterint, vel exsistant, vt intra terminum supra dictum, nobis aut ipsi deputato nostro indicare studeant: alioquin in omnes et singulos monitionis huiusmodi contemtores, cuiuscumque dignitatis, status vel conditionis exstiterint, etiamsi patriarchali vel superiori, aut alia

a *Id est, conc. gener. Later sub Innoc. III. c. 21 et refertur in cap. omnis. de pœnit. et remiss.* b *Super hac constitutione vide omnino consilium Lapi, incip. factum, super quo Id consilium nunc circumfertur post consilia Oldradi. Adde Eymericum in directorio inquisit. part. 3. quæst. 26.*

alia quacumque praemineant dignitate, exnunc auctoritate praedicta excommunicationis sententiam promulgamus, mandantes, illos per dioecesanos locorum et rectores parochialium ecclesiarum, ciuitatum et dioecesum earumdem singulis diebus dominicis et festiuis, pulsatis campanis et candelis exstinctis, excommunicatos publice nunciari, processuri ad grauiora nihilominus contra eos, nec non et contra ciuitates, communitates, vniuersitates, et singulares personas quascumque, quae fuissent in praemissis culpabiles, sicut proteruia ipsorum exegerit, et viderimus expedire, non obstante, si eis, aut eorum aliquibus, vel alicui sub quacumque forma vel conceptione verborum, a sede apostolica sit indultum, quod excommunicari non possint, per litteras sedis eiusdem non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mentionem, et qualibet alia dictae sedis indulgentia generali vel speciali, cuiuscumque tenoris exsistat, per quam effectus praesentium impediri possit, vel quomodolibet retardari. Vt autem huiusmodi nostra monitio verius ad communem omnium notitiam deducatur; chartas siue membranas, monitionem continentes eamdem, in ecclesia Auenion. appendi vel adfigi ostiis, seu superliminaribus eiusdem ecclesiae faciemus, quae monitionem ipsam suo quasi sonoro praeconio et patulo indicio publicabunt, ita, quod omnes et singuli, quos monitio ipsa contingit vel contingere potest, nullam postea possint excusationem praetendere, quod ad eos talis monitio non peruenerit, vel quod ignorauerint eamdem: cum non sit verisimile, remanere quoad ipsos incognitum vel occultum, quod tam patenter omnibus publicatur. Datum Auenion. II. kalend. April. pontif. nostri anno I.

TITVLVS VI.
DE CRIMINE FALSI.
CAP. VN.

Alchimiae hic prohibentur, et puniuntur facientes et fieri procurantes: quoniam tantum de vero auro et argento debent inferre in publicum, vt pauperibus erogetur, quantum de falso et adulterino posuerunt. Et si eorum facultates non sufficiant: poena per iudicis discretionem in aliam commutabitur, et infames fiunt. Et, si sint clerici, beneficiis habitis priuantur, et ad habenda inhabiles efficiuntur. Vide extrauagantem eiusdem Ioann. quae incipit: *Prouidens*, et est sub eod. tit. collocata.

IOANNES XXII. (*ann.* 1317, *Auenioni.*)

Spondent *a*, quos non exhibent diuitias, pauperes alchimistae, pariter, qui se sapientes existimant, in foueam incidunt, quam fecerunt. Nam haud dubie huius artis alchimiae alterutrum se professores ludificant, cum suae ignorantiae conscii eos, qui supra ipsos aliquid huiusmodi dixerint, admirentur. Quibus cum veritas quaesita non suppetat, diem cernunt, facultates exhauriunt: iidemque verbis dissimulant falsitatem, vt tandem, quod non est in rerum natura, esse verum aurum vel argentum sophistica transmutatione confingant. Eoque interdum eorum temeritas damnata et damnanda progreditur, vt fictis 26) metallis cudant publicae monetae characteres fidis oculis 27), et non alias alchimicum fornacis ignem vulgum ignorantem eludant. Haec itaque perpetuis volentes exsulare temporibus, hac edictali constitutione sancimus, vt quicumque huiusmodi aurum vel argentum fecerint, vel fieri sequuto facto mandauerint, vel ad hoc scienter, (dum id fieret,) facientibus ministrauerint, aut scienter vel auro vel argento vsi fuerint, vendendo vel dando in solutum: verum tanti ponderis aurum vel argentum poenae nomine inferre cogantur in publicum, pauperibus erogandum, quanti alchimicum exsistat, circa quod eos aliquo praedictorum modorum legitime constiterit deliquisse, facientibus nihilominus aurum vel argentum alchimicum, aut ipso, (vt praemittitur,) scienter vtentibus, perpetuae infamiae nota respersis. Quodsi ad praefatam poenam pecuniariam exsoluendam delinquentium ipsorum facultates non sufficiant: poterit discreti moderatio iudicis poenam hanc in aliam, (puta carceris, vel alteram iuxta qualitatem negotii, personarum differentiam, aliasque attendendo circumstantias,) commutare. Illos vero, qui in tantae ignorantiae infelicitatis proruperint, vt nedum nummos vendant, sed naturalia iuris praecepta contemnant, artis excedant metas, legumque violent interdicta, scienter videlicet adulterinam ex auro et argento alchimico cudendo seu fundendo, cudi seu fundi faciendo monetam, hac animaduersione percelli iubemus, vt ipsorum bona deferantur carceri, ipsique perpetuo sint infames. Et si clerici fuerint delinquentes: ipsi vltra praedictas poenas priuentur beneficiis habitis, et prorsus reddantur inhabiles ad habenda.

26) *Fidis*, ed. ant. L. et Pith. 27) *Fictis occultis*, ed. Pith.

TITVLVS VII.
DE PRIVILEGIIS. 28)
CAP. I.

Haec extrauagans dat Praedicatoribus, et Minoribus priuilegia plurima circa tria, videlicet circa praedicationes, confessionum auditiones, et sepulturas. De secundo *in §. Sed quia multoties.* De tertio *in §. Porro.* Et licet sit reuocata per *Clem. 2. de sepult.* multa tamen, notatu digna, in ea reperiuntur, quae non sunt retractata. Et potuisset non inepte poni sub tit. *de sepult.* Sed non est inconueniens idem cap. diuersis respectibus, sub variis collocari titulis: vt patet in cap. *Significantibus*, extra, *de libell. oblat. et de appell.*

28) *Et excessibus priuilegiatorum*, addit C. impr.

BENEDICTVS XI. (*ann.* 1304.)

Inter cunctas *b* sollicitudines nostras, quibus nos pastorale premit officium, et debitum apostolicae seruitutis adstringit, illa debet esse praecipua, vt gregi dominico, nobis superna dispositione commisso, animarum cura non desit, ne illum lupus rapax, antiquus serpens, humani generis inimicus, inuadat, eiusque sanguis de nostris, (quod absit,) clamante propheta, manibus requiratur. Debemus insuper, quantum ex alto permittitur, pacem inserere, remouere scandala, iurgiorum amputare materiam, et intelligere super egenum et pauperem: quia non in finem 29) obliuio erit pauperis, et patientia pauperum non peribit in finem. Sane, dudum bonae memoriae Bonifacius papa VIII. praedecessor noster, quamdam specialem inter praelatos, rectores, seu sacerdotes et clericos parochialium ecclesiarum ex parte vna, et Praedicatorum ac Minorum ordinum fratres ex altera, super faciendarum praedicationum, audiendarum confessionum per eosdem fratres, ac de eis relictis, et de funeralibus canonicae portionis articulis constitutionem edidit, certum his modum imponens, prout in eadem constitutione plenius continetur. Sed pro ea, quam intendebat, quiete, turbatio nata est, pro concordia sunt suborta diffidia, et pullulatae inquietudines pro tranquillitate noscuntur: sicque, dum ansam soluisse se credidit, nodum ligasse videtur, et septem, vno Hydrae amputato capite, suscitasse. Nec mirum; quia plerumque pariunt nouitates discordiam: praesertim, dum ab eo, quod diu aequum visum est, per nouam constitutionem receditur, nec, quare recedatur, vtilitas euidens vel alia caussa subest. Ideoque cupientes, vt ipsi gregi cura nostra eo plenior impendatur, quo amplior in agro Domini operariorum numerus operetur, super *c* egenum intendentes et pauperem, ac nouitatem remouentes, per eamdem constitutionem inductam, statuimus de fratrum nostrorum consilio, vt priorum 30) ordinum fratres, qui ad hoc deputati fuerint, in ecclesiis ac locis ipsorum, quae in praesentiarum habent, et in posterum obtinebunt, ac in plateis communibus seu publicis, libere absque dioecesanorum et aliorum praelatorum petita licentia valeant clero et populo praedicare, eique proponere verbum Dei. Caueant tamen omnino 31), ne hora, in qua dioecesani praedicti praedicarent, vel coram se facerent praedicari, praedicent iidem fratres. Putamus etenim dignum, vt maiori minor, et superiori inferior deferat in hac parte; nisi forsan aliud circa hoc facerent de voluntate dioecesanorum ipsorum aut in studiis generalibus praedicarent diebus illis dumtaxat, quibus sermones ad clerum fieri solent, et sollemniter praedicari, seu mortuorum funeribus, vel eorumdem fratrum festis specialibus seu peculiaribus: quia in his casibus cum dioecesanis in praedicatione concurrere poterunt. Vbi vero iidem dioecesani vocarent generaliter ad se clerum aliqua ratione, vel, vrgente caussa, illum ducerent congregandum: ea hora in studiis memoratis diebus, saepe dicti fratres ab huiusmodi praedicatione cessabunt. In ecclesiis autem parochialibus fratres ipsi, inuitis eorum rectoribus seu sacerdotibus, (nisi iussi a superioribus eorumdem,) non audeant praedicare. §. I. Sed *d* quia multoties propositum verbum Dei audientem a peccato non retrahit; idcirco post praedicationem necessarium est poenitentiae sacramentum, circa quod, (nisi articulus necessitatis occurrat,) sacerdoti facienda oris confessio, (prout scriptum est *e*: *corde ad iustitiam creditur, ore autem fit confessio ad salutem,*) exigitur: alias frustra esset in sacramento eodem sacerdotis, (qui inter lepram, et lepram debet discernere,) ministerium institutum. Electi igitur ab eisdem fratribus ad audiendas confessiones et poenitentias iniungendas, libere auctoritate apostolica absque licentia dioecesanorum, et aliorum praelatorum inferiorum, exemtorum et non exemtorum, quibus subsunt, qui ad confitendum accedunt, audiant eis peccata sua confiteri volentes. Non religiosos, qui secundum statuta suorum ordinum propriis praelatis confiteri debent 31*), aut ab eis, ne confiteantur aliis, prohibentur, absoluant: ipsisque poenitentias salutares iniungant, intra sibi designatos terminos, ad huiusmodi exercendum officium constitutos. Excommunicationis vero, vel alias sententias, per praelatos latas contra hoc, vel in eius fraudem, denunciamus irritas et inanes: nec confessi ipsis fratribus peccata illa, de quibus confessi sunt eis, et absoluti poenitentes, de illis sacerdotibus propriis teneantur, (sicut etiam non tenentur,) iterum confiteri, non obstante constitutione generalis concilii, quae sano intellectu, (ne sequatur absurdum, quod per poenitentiam dimissa peccata quis confiteri debeat, et quod liberatus debitor adhuc ad soluendum remaneat obligatus,) intelligenda est, (vt ex ea patet,) de illis, qui peccata sua 32) confiteri aliis neglexerunt. Sed

29) *In fine*, ibid.
30) *Ipsorum*, ibid.
31) *Omnino*, non est in ed. Pith.
31*) *Debeant*, C. impr.
32) *Sua*, abest ab eod. C.

a *Vide B. Thom. 2. 2. qu. 77. art. 2. ad 1. arg. et ibi Caietanum Oldrad. consil. 74 incip. An alchimista peccet. et late Cassaneum in catalogo gloriae mundi, part. 11. consid. 40.*

b *Vide extrauagantem Sixti IV. incip. Vices illius. tit. de treug. et pace, inter communes.* c *Psalm. 40.* d *Praedicatio non semper retrahit audientem a peccato.* e *Rom. 10.*

sacer-

sacerdotes ipsis 33) taliter confessis et absolutis adstricti sint ministrare eucharistiæ, et extremæ vnctionis etiam sacramentum. Super confessione autem, facta fratribus memoratis, cum de confitentis solius præiudicio, (si falsum dicat,) agatur in iudicio animæ seu 34) pœnitentiæ foro, stabitur simplici verbo illius, qui sacramenta petit prædicta, et dicit fratribus se confessum. Duos tamen casus excipimus, scilicet si sacerdos adserat eum excommunicatum, aut notorie peccatorem. Sed videat, ne id dicat mendaciter, aut in dolum, vel in fraudem: quia, si hoc egerit, a delicto tali, nisi plene satisfecerit, (præterquam in morte,) absolui nequeat, nec de illo ad pœnitentiam aliter admittatur. Vt autem diœcesanis honor debitus reseruetur; præcipimus, vt prouinciales priores Prædicatorum, et ministri Minorum ordinum præfatorum, per se vel alios, verbo vel scripto, eis significent, se fratres ad huiusmodi confessionum audiendarum, et pœnitentiarum iniungendarum officium elegisse: et non nominando, aut coram ipsis sistendo eos, nec illorum numerum exprimendo, petant humiliter a diœcesanis eisdem, quod iidem electi fratres de ipsorum beneplacito et licentia dictum possint in eorum ciuitatibus et diœcesibus intra eis determinatos fines officium exercere. Quod si denegent, vel intra triduum non concedant; extunc iidem fratres nihilominus auctoritate eadem huiusmodi officium exsequantur: datam vero licentiam per diœcesanorum mortem nolumus terminari. Per hoc autem non intendimus, quod sæpe dicti fratres, qui ad hoc eligentur officium exercendum, plus habeant in audiendis confessionibus, et pœnitentiis iniungendis, quam parochiales sacerdotes noscuntur habere: sicque de casibus, episcopis et superioribus, quos inferius adnotamus, ac sedi apost. reseruatis, se nullatenus intromittant. Obseruent ergo sollicite dicti fratres, ne ad confessiones recipiant criminosos criminibus, pro quibus sollemnis est pœnitentia indicenda, modo eodem excommunicatos respuant, et clericos, qui propter delictum irregularitatem aliquam incurrerunt. Inconueniens enim existimamus, vt a peccato absoluat, qui pœnitentiam ei debitam imponere, aut irregularitatis pœnam, peccati sequelam, vel excommunicationem, quæ infligitur maxime a iure quandoque pro crimine, quæue quem ab ecclesia, et per consequens a participatione ecclesiasticorum sacramentorum excludit, remouere non potest. Incendiarios, eosque, qui tam enormibus sunt irretiti peccatis, quod ea rationabilis consuetudo præscripta canonice in episcopatibus aliquibus reseruauit episcopis, similiter non admittant: quam consuetudinem, (ex caussa, quæ iuste ad id animum nostrum mouit,) solummodo circa voluntarios homicidas, falsarios, ecclesiarum immunitatis, et libertatis ecclesiasticæ violatores, et sortilegos approbamus. Quodsi forsan, antequam ab eo, qui potestatem habet, absolui possint, mors talium confiteri volentium verisimiliter timeatur; etiam in prædictis casibus sæpe fati fratres eos 35), confiteri volentes, audiant, ipsisque beneficium absolutionis impendant: sed subeant iuramentum, quod liberati se suis episcopis et excommunicatoribus præsentabunt, excommunicantium super his, pro quibus ab eis excommunicati erant, et episcoporum pro peccato huiusmodi parituri mandatis. Verum, quia post baptismum inter cetera magis ad salutem necessaria a ea 36) propositio verbi Dei, quo audientes illud, quod est victoria nostra, instruuntur in fide, docentur fugienda fugere, et sectanda sectari, a quo per peccatum lapsi resurgunt, pœnitentiæ sacramentum perficiunt: grandis nobis sollicitudo incumbit, vt tales ad hæc promoueantur fratres, qui oleo dulcedinis verbi eiusdem nostros foueant subditos, a peccatis prohibeant, increpationis vino peccatorum suorum mordeant vulnera, eosque ad illa pœnitentiæ acrimonia purgandum et tergendum prouocent et inducant. Ad id vero exsequendum sententia 37) b diuinæ legis exposcitur, desideratur ordo, et vitæ integritas etiam postulatur. Scriptum est enim c: *tu scientiam repulisti, et ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi: quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem exquirunt ex ore eius*: alias prout ad eum pertinet, inter peccatum et peccatum non posset discernere, nec peccator exsistens Dei d deberet enarrare iustitias, et testamentum illius adsumere per os suum. Nam cuius vita despicitur: consequens est, vt eius prædicatio contemnatur. Quare decernimus, vt priores, et ministri generales, et prouinciales Prædicatorum, et Minorum ordinum præfatorum, vel eorum vicarii, de discretorum consilio ad tam salubre officium fratres, diuina scientia doctos, discretione vigentes, vita probatos, et expertos moribus, (alioquin districtam reddent in futuro examine rationem,) eligant, et adsumant. Sic enim, quod prædicabunt, facient 38), quæ arguent, operari cessabunt: et in eis ædificabitur populus verbo pariter et exemplo. Ceterum licet, (sicut prædicitur,) de necessitate non sit, iterum eadem confiteri peccata: tamen, quia propter erubescentiam, quæ magna est pœnitentiæ pars, vt eorumdem peccatorum iteretur

33) *Ipsi*, ibid.
34) *Sua*, ibid.
35) *Eos*, abest ab ed. Pith.
36) *Est*, ed. ant. L. et Pith.
37) *Scientia*, C. impr.
38) *Eorumque*, ed. ant. L. et Pith.

a *Verbi Dei propositio est ad salutem valde necessaria.* b *Forte*: scientia.
c *Osee* 4. *Malach.* 2. d *Psal.* 50.

confessio, reputamus salubre, districte iniungimus, vt fratres ipsi confitentes attente moneant, et in suis prædicationibus exhortentur, quod suis sacerdotibus saltem semel confiteantur in anno, adserendo, id ad animarum profectum procul dubio pertinere. §. 2. Porro, vt circa sepulturam apud loca eorumdem fratrum, eligentium sepeliri, et portionem canonicam, de relictis eisdem fratribus minime detrahendam, nequeat in posterum dubitari: iubemus, vt corpora defunctorum, qui apud eorumdem fratrum loca elegerint, dum viuerent, sepulturam, processionaliter cum cruce, thuribulo, et aqua benedicta, cantando seu legendo officium mortuorum, vel psalmos, et alienas ingredientes parochias, possint adsumere, et ad suas deferre ecclesias tumulanda. De quibuscumque vero relictis præfatis fratribus in communi, vel singulis vltimis decedentium voluntatibus, siue apud eos sepeliendi sint, siue alibi, nulla per parochiales sacerdotes morientium, (a qua fratres ipsos liberos esse volumus,) canonica portio, vel multo minus per episcopos episcopalis quarta omnino, cum eis tamquam exemti non subsint, nec etiam debita iura parochiæ, si forsan cathedralis defunctorum esset parochialis ecclesia, detrahatur. De funeralibus autem medietatem, si commode diuisionem recipiant: alias eiusdem medietatis æstimationem soluant parochiali ecclesiæ, et sacerdotibus ante dictis. Funeralia vero intelliguntur hoc casu, quæ cum funere deferuntur. De candelis vero, quas fratres portant, portio non petatur. Moneant autem iidem fratres, et pro posse inducant confitentes sibi, vt de propriis bonis suis parochialibus ecclesiis, earumque 38) sacerdotibus competenter relinquant, et, quæ eis debent, parochialia iura reddant. Ad hoc non murmuret, quæsumus, sæcularis clerus, non gerant moleste prælati, quod circa præmissa sic duximus prouidendum. Attendant, quanta ex iis, quæ in primis duobus articulis statuta sunt, salus animarum proueniat. Aduertant, quanta tollantur iurgia, et patenter considerent, quod eorum onera cum aliis nostro beneficio salubriter, et quasi necessario patiuntur.

Circa tertium vero articulum diligenter intelligant, quod fratres ipsi hoc per priuilegia Romanorum pontificum, eis benigne concessa, ante constitutionem eamdem hactenus habuerunt. Quodque sunt pauperes, nil habentes singuli, nec in communi rustica prædia, immo nec vrbana, vel mobilia, eorum alteri vel etiam vniuersi, mendicant victum, quærunt vestitum, et eatenus sustinere possunt, quatenus vel viuorum pietas, aut morientium caritas eis necessaria subministrat. Quis ergo non misereatur eorum, qui omnia, voluntatem habendi etiam, reliquerunt? Quis non compatiatur eisdem operantibus tam vtiliter in agro prædicto? Certe nullus, nisi qui triturantis bouis os impie adligare velit, aut eos subtractis alimentis necare. Inopes patrimonii onera ipsa non habendi necessitate non sustinent, et a curialibus res, ecclesiis vel piis locis donatas, a quartæ præstatione, seu lucratiuorum inscriptionibus lex facit immunes. Relicta pauperibus non patiuntur falcidiam. Et legata ad fabricam, vel pro ornamentis ecclesiæ, aut ad diuinum cultum perpetuum solutioni non subiacent canonicæ portionis. Pauperes autem, (vt dictum est,) sunt fratres, et quod eis relinquitur, aut in sua alimenta erogant, aut in fabricam, siue in cultum diuinum, et ecclesiæ ornamenta conuertunt. Propter e quod nos, qui debemus intelligere super egenum et pauperem, et non obliuisci eorum, cum humanitatis sit etiam sæcularis principis prospicere egenis, et dare operam, vt pauperibus alimenta non desint, non tam pie, quam quodammodo iuste in eodem articulo egimus, egenos eosdem, (vt præmittitur,) reddendo 39) ab onere canonicæ portionis exemtos. Hæc autem, (dicta constitutione, quæ incipit: *Super cathedram.* quam penitus reuocamus, aliisque quibuscumque constitutionibus specialibus et generalibus, statutis, priuilegiis, indulgentiis, sub quacumque forma verborum concessis, etiamsi de ipsis de verbo ad verbum, vel aliquorum nominibus in nostris litteris oporteret fieri mentionem, conuentionibus 40) pactis iuramentis, sententiis, consuetudinibus contrariis, nequaquam obstantibus,) inuiolabiliter obseruari sancimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum statuti, denunciationis, exemtionis, præceptorum, approbationis, iussionis, voluntatis, reuocationis, et sanctionis infringere. Si quis autem, etc.

39) *Reddendo fratres*, C. impr.
40) *Pactis, iuramentis et consuetudinibus contrariis*, ibid.

CAP. II.

Rex Franciæ et regnicolæ, per extrauagantem: Vnam sanctam. *supr. de maior. et obed. non amplius subiiciuntur eccles. Rom. quam prius erant.*

CLEMENS V. (*ann.* 1306. *Lugduni.*)

Meruit carissimi filii nostri, Philippi, regis Francorum illustris, sinceræ adfectionis ad nos et ecclesiam Romanam integritas, et progenitorum suorum præclara merita meruerunt, meruit insuper regnicolarum puritas, ac deuotionis sinceritas, vt tam regem, quam regnum fauore beneuolo prosequamur. Hinc est, quod nos regi et regno per definitionem et declarationem bonæ memoriæ Bonifacii papæ VIII. 41) prædecess. nostri, quæ incipit: *Vnam sanctam* nullum volumus vel intendimus præiudicium generari. Nec quod per illam

41) *Papæ VII.* C. impr.

e *Psalm.* 40

rex,

rex, regnum, et regnicolæ prælibati amplius ecclesiæ sint subiecti Romanæ, quam antea exsistebant: sed omnia 42) intelligantur in eodem esse statu, quo erant ante definitionem præfatam, tam quantum ad ecclesiam, quam etiam ad regem, regnum et regnicolas, superius nominatos.

42) *Omnia*, abest ab ed. ant. L. et Pith.

CAP. III.

Ordinarii non possunt ferre censuras in suos subditos, pro suis negotiis Romam euntes, ibi manentes, aut ab ea recedentes, nec illos priuare beneficiis: quod si fecerint, irritum est. Et si beneficia illorum aliis sint collata: tam dantes, quam recipientes ipso facto sunt excommunicati, et a solo papa absoluendi.

EVGENIVS IV. (*ann.* 1342. *Romæ.*)

Diuina *a* in eminenti sedis apostolicæ specula, disponente clementia, constituti, ad ea libenter intendimus, per quæ officiales prædictæ sedis obsequiis eius, (ad quam veluti fidelium omnium matrem, pro animarum salute quærenda, et iustitia prosequenda, de diuersis mundi partibus confluit multitudo,) tutius et quietius se promtiores valeant exhibere. Hinc est, quod nos, ex certis rationabilibus caussis moti, etiam nonnullorum prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, districtius inhibemus locorum ordinariis, nec non commissariis et delegatis eorum, ceterisque vniuersis et singulis, quacumque potestate et auctoritate præfulgeant, cuiuscumque dignitatis, gradus vel præeminentiæ fuerint, ne contra officiales præfatos, quocumque nomine nuncupentur, in nostris et dictæ sedis obsequiis nunc et pro tempore exsistentes, nec non quoscumque alios, pro suis et eorum caussis vel negotiis prosequendis ad sedem prædictam venientes, ac in ea, (durante negotiorum et caussarum huiusmodi prosequutione,) moram trahentes, et recedentes ab eadem, procedere, aut in eos excommunicationis, suspensionis vel interdicti, aut priuationis officiorum, aut beneficiorum, seu quamuis aliam sententiam promulgare præsumant. Nos enim omnes et singulos processus et sententias contra tenorem et mentem nostræ inhibitionis huiusmodi latas et habitas, et in posterum habendas, ac etiam promulgandas, et quæcumque inde sequuta, declaramus nulla, irrita et inania, nulliusque exstitisse vel exsistere roboris vel momenti. Nec non, quidquid in contrarium a quoquam, quauis auctoritate scienter vel ignoranter attentatum forsan est hactenus, vel in posterum contigerit attentari, etiam decernimus irritum et inane. Et nihilominus in omnes et singulos ordinarios et officiales, commissarios et delegatos eorum, qui se de dignitatibus ac beneficiis ecclesiasticis quibuscumque officialium, aut negotia huiusmodi apud dictam sedem prosequentium prædictorum, eos illis forsan priuando, atque priuatos decernendo seu declarando, vel cuiuscumque priuationis prætextu illa personis aliis conferendo, seu de illis in eos quomodolibet se intromittendo, tam in dantes, quam in recipientes excommunicationis, suspensionis et interdicti latas sententias promulgamus, quas volumus eos ipso facto incurrere. A qua quidem excommunicationis sententia absolui nequeant, nisi a nobis vel per nos deputandis, præterquam in mortis articulo constituti. Præmissa autem a die adfixionis præsentium ad valuas basilicæ principis apostolorum de vrbe, ex certa scientia quoscumque ligare volumus et arctare, non obstantibus apostolicis et quibuscumque generalibus, aut prouincialibus, aut synodalibus conciliis, edictis, constitutionibus, ordinationibus, et apostolicis priuilegiis, per quæ effectus præsentium impediri posset quomodolibet vel differri, etiamsi de illis, eorumque totis tenoribus habenda esset in præsentibus mentio specialis, et quæ præsentibus volumus haberi pro sufficienter expressis, ceterisque contrariis quibuscumque.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ inhibitionis, declarationis, constitutionis et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum, anno incarnationis dominicæ MCCCCXXXII. VIII. idus Martii, pontificat. nostr. anno II.

CAP. IV.

Præmisso tenore duarum constitutionum, dicit, quod hospitalarii sancti Ioannis, ex statuto, consuetudine, vel priuilegio habentes annalia beneficiorum vacantium, percipere debent portionem, quam haberent beneficia obtinentes, si in illis essent residentes.

IOANNES XXII. *magistro et fratribus hospitalis sancti Ioannis Hierosolymitani.*

Exhibita nobis ex parte vestra petitio continebat, quod dudum post constitutionem, per nos editam, qua specialiter et expresse cauetur, quod habentes annalia in ecclesiis de consuetudine, priuilegio, vel statuto, qui ratione dictorum annalium fructus primi, vel secundi, vel alterius cuiuscumque sequentis anni beneficiorum vacantium sibi hactenus in totum vindicauerant, nihil exinde vltra summam, pro qua vnumquodque beneficiorum ipsorum consueuit in decimæ solutione taxari, prætextu cuiusuis priuilegii, consuetudinis, vel statuti, quouis modo perciperent, sed ipsius summæ perceptione dumtaxat deberent esse contenti, totali residuo prædicta obtinentibus beneficia remansuro; nisi forsan illi, qui fructus illos soliti essent cum integritate percipere, mallent ipsum habere residuum, et obtinentibus beneficia dimittere summam memoratam: quo casu percipiendi, quod mallent, erat eis optio derelicta. Quamdam aliam declaratoriam constitutionem fecimus, in qua specialiter cauebatur, quod, si huiusmodi beneficium obtinentes in ecclesia, in qua specialiter illud beneficium exsisteret, minime residerent, ad debitum seruitium impendendum, capitulo eiusdem ecclesiæ, nihil deberet accrescere; cum, cessante caussa *b*, cessare debeat pariter, quod vigebat: quodque ex verbis declarationis huius satis innui videbatur, quod fructus beneficiorum non residentium accrescere debeant habentibus annalia memorata. Verum ex eo, quod in declaratione dicta non continetur expresse de perceptione annalium beneficiorum vacantium, vobis debitorum de prædictis consuetudine, priuilegio, vel statuto quoad fructus non residentium in eisdem, qui vobis accrescere debent, nullum adhuc commodum adsequi potuistis: licet, (vt præmittitur,) dicti fructus capitulo non accrescant. Quare nobis humiliter supplicastis, vt, quod in huiusmodi declaratione nostra tacite innuitur, declarare expressius dignaremur. Nos itaque, petitionem vestram iuri consonam æstimantes, ac propterea in hac parte quieti et indemnitati vestræ prouidere volentes, præsenti oraculo declaramus, quod fructus prædictæ ecclesiæ vel beneficii vacantis, cuius annalia, in quibus consistunt, debentur vobis ex priuilegio, consuetudine, vel statuto, etiam pro ea parte, quæ obtinentibus præbendam vel beneficium huiusmodi, (si in ecclesia, vbi illa consistunt, personalem residentiam facerent,) deberetur, si non resideant ibidem vere vel interpretatiue, vtpote per speciale priuilegium apostolicum, vel alias ex caussa rationabili ab huiusmodi residentia legitime excusentur: cum dicta pars, (vt præmittitur,) capitulo non accrescat, vobis accrescere debet, secundum intentionem et mentem declaratoriæ memoratæ. Nulli ergo omnino hominum, etc. *vt supra.* Si quis autem hoc attentare præsumserit, etc. *vt supra.* Datum Auenion. kalend. Martii, pontificat. nostri anno V.

TITVLVS VIII.
DE POENIS.

CAP. VN.

Episcopus Caturcens. propter varios excessus, per ipsum perpetratos, præsertim quia sedi apost. suis subditis et sibi ipsi iniuriosus fuerat, varias pœnas incurrit: quoniam perpetuæ depositionis sententiam meruit, priuatusque fuit pontificali, sacerdotali et alio quolibet officio, et ad perpetuum carcerem condemnatus. Doctrina vtilis hic nobis tribuitur, vt scilicet cognoscamus crimina et excessus, pro quibus prælatus deponi possit. Facit ad hoc c. Veritatis. *extra, de dolo et cont. c.* Ex litteris. *et c.* Tanta est clauis Petri. *de excess. prælat. Et, nisi antiqui libri hoc c. sub tit.* de pœnis. *adnotauissent, sub tit.* de excess. prælat. *positum fuisset.*

IOANNES XXII.

Diuinis exemplis, quæ nostrorum debent esse actuum regula, patenter instruimur, aures nostras subditorum a suis præpositis oppressorum indebite, et aggrauatorum iniuste, non obturare clamoribus, sed ipsis ipsas potius compassiuis adfectibus inclinare, vt, si per sollertis inquisitionis indaginem clamores huiusmodi opere *c* completos esse viderimus, liberationis opportunæ remedium sollicitis studiis apponamus, pœna nihilominus debita puniturі in hanc patratorum qualitatem excessuum illicitos oppressores. Omnipotens etenim Dominus, audito *d* clamore populi sui, propter duritatem eorum, qui operibus præerant, dolentis, ad liberandum eum descendit, et summi templi præposito, qui iuxta nominis interpretationem in vias prauas inique diuerterat, comminando sic ait *e*: *Expellam te de statione tua, et de tuo ministerio te deponam.* Dudum siquidem fama graui, clamore frequenti, et querela flebili subditorum deferentibus nobis, Hugonem Geraldi, olim Caturcens. episcopum, de multiplicatis excessibus, oppressionibus grauibus, enormibusque criminibus esse reum, nos, mala huiusmodi nolentes ante credere, quam probare, super illis inquisitionem per nos et per alios fieri fecimus diligentem. Et demum inquisitionis ipsius viso et examinato processu, luculenter inuenimus, quod eius fuerat vitiosus ingressus, cum per ambitionem nimiam et per abrupta simoniacæ prauitatis ad pontificalem adscendisset honorem. Progressus autem eius, (vt exsecrando conueniret initio,) iniuriosus exstiterat quoad tria. Primo videlicet quoad apostolicam sedem, cui, (licet ipsum honorasset in multis, et tandem ad episcopalis dignitatis apicem promouisset,) terga vertens, non faciem, contemtum pro gratia, maleficium pro beneficio, et vituperium retulit pro honore. Appellationibus interdum, ad sedem ipsam ab eo vel officialibus eius per subditos oppressos emissis, nedum deferre contemtibiliter renuens, sed eas verbo vilipendens et facto, suis præcipiendo ministris, quod de appellationibus huiusmodi non curarent, ac nihilominus appellantes, (quibus contra oppressiones debuerat esse

a *Vide conc. Trid. sess.* 23. *de reform. c.* 1. *circa finem. et sess.* 24. *de reform. c.* 11. §. *quæ vero priuilegia.*

b *L. adigere.* §. *quamuis. ff. de iure patron. cap. cum cessante. de appellat.* c *Gen.* 18. d *Exod.* 3. e *Esa.* 22.

appel-

appellatio ipsa remedium,) nunc per captionis iniuriam, nunc per spoliationem beneficiorum, et alias indebite adfligendo multipliciter, non absque vitio ingratitudinis violans iuramentum fidelitatis, ab ipso praestitum dictae sedi; nec veritus matris ecclesiae transgressionem apertam, nonnullis quandoque per suas patentes litteras de vacaturis mandauit beneficiis prouideri, vias ad vacationem eorum aperiens nimis illicitas et suspectas: perniciosus etiam fuit et frequens litterarum apostolicarum abusor. Secundo vero, quantum ad subditos, erga quos non pii praelati vel pastoris peregit officium, quin immo tamquam fur 43) improbus, crudelisque tyrannus, sub pallio caritatiui subsidii incussis terroribus, violentiis et iniuriis illatis, dolosis inductionibus, et fraudibus exquisitis, veluti recursor iniquus, extorsionibus eos intolerabilibus praegrauando, nunc binas in anno, nunc plures in die, nunc alias nimium excessiuas, et ecclesiis importabiles, vtpote multiplicato euectionum numero, canonibus definito, interdum per se, interdum per alios procurationes exigendo, pro libito visitationis officio, quandoque nullatenus, et regulariter non ad fructum correctionis, sed ad saturandae cupiditatis adfectum impenso, ad alios quaestus illicitos et damnatos, suum exacuit frequenter ingenium, nec de modo, nec de caussa curauit. Et cum inuenit subditos, suis in hoc reprobandis adfectibus non parentes, nec alias ab eis exigere potuit concupita: calumniosas delationes fieri, contra eos lites moueri, et diuersa eis grauamina subdole procurauit pluries inferri. Praeterea non citatos legitime, nec conuictos etiam, aut confessos, suis priuauit beneficiis, occasionem pro caussa confingens, non rationem in his, sed tyrannidem potius prosequens personalem. Multa falsa scienter instrumenta dictauit, per suos illa faciens notarios publicari: et, vt illis, qualem ipse habuerat, ad ecclesias praeberet ingressum, instituere ei praesentatos, seu institutionis suae eis concedere litteras saepius renuit, nisi primitus certa sibi et magna pecunia propter hoc exsoluta. Multa ecclesiastica beneficia, nunc permutationis praetextu, nunc vero simpliciter in suis manibus resignata, modo iure, (vt praetendebat,) ordinario, modo super hoc, (vt dicebat,) apostolico munimine indulto, de facto scienter contulit, interuenientibus fraude, pacto, et simoniaca prauitate, subiectas sibi ecclesias occupans, earum reditus vsurpauit. Et sic in suis fuit corruptus iudiciis, processum eorum, et finem in pecuniarum commodum ordinando, quandoque iustificans impium, innoxium iniuste condemnans: sic et alios corrumpere iudices pro obtinenda super oppressionibus inchoatis iniusta victoria nisus fuit. Tertio, quantum ad se, vt, qui sibi nequam exsisteret, nulli alii bonus esset. Suae namque famae prodigus, se periuriis patenter inuoluit, irregularitatisque laqueis irretiuit, et, (quod referre pudet,) in corpus suum fornicando peccans per continuatum incontinentiae vitium, quo se dudum foedauerat, pontificali postea decoratus honore, in sua ponere gloria maculam, et foemora sua non erubuit mulieribus inclinare. In his quidem eius sic reprehendendi ingressus, sic scandalosus, perniciosus exemplo progressus, vt vitio huiusmodi, siue culpis nescius finem imponere, et periculosus egressus, cum adeo foret in ipso habituata malitia, quod, (remanente sibi adsolita facultate,) in iniquitatis opere voluntatis sibi deficere minime speraretur. Propter quod, ne prioribus peius committeret, illud solum aestimamus salubre remedium, vt, quod velle non poteramus auferre, eriperemus vel posse. Nos itaque, super praemissis et pluribus aliis eius nefandis excessibus cum fratribus nostris ex sano consilio deliberatione cohabita diligenti, in praefatum Hugonem Geraldi, qui se omni honore ac dignitate reddidit tam indignum, quique ob suas iniquitates, ne praesit, est abiectus a Deo, suis ligatum peccatis, omnique honore ac dignitate pontificali iam priuatum a Domino, de consilio omnium et singulorum fratrum ipsorum, perpetuae depositionis sententiam duximus promulgandam, pontificali eum, et sacerdotali, et alio quolibet officio priuantes, et ad perpetuum carcerem condemnantes, vt ibi, committendis cessantibus, agat poenitentiam de commissis. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostrae promulgationis et condemnationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumserit: indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Auenion. XV. kalend. Iunii, pontif. nostr. anno II.

43) *Fuit*, ed. ant. L. et Pith.

TITVLVS IX.
DE POENITENTIIS ET REMISSIONIBVS.
CAP. I.

Centesimo quoque anno visitantibus basilicas Petri et Pauli, apostolorum, plenissima peccatorum venia conceditur.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1300.)*

Antiquorum *a* habet fida relatio, quod accedentibus ad honorabilem basilicam principis apostolorum de vrbe, concessae sunt magnae remissiones et indulgentiae peccatorum. Nos igitur, qui iuxta officii nostri debitum salutem appetimus et procuramus libentius singulorum, huiusmodi remissiones et indulgentias omnes et singulas ratas et gratas habentes, ipsas auctoritate apostolica confirmamus et approbamus, et etiam innouamus et praesentis scripti patrocinio communimus. Vt autem beatissimi Petrus et Paulus apostoli eo amplius honorentur, quo ipsorum basilicae de vrbe deuotius fuerint a fidelibus frequentatae, et fideles ipsi spiritualium largitione munerum ex huiusmodi frequentatione magis senserint se refertos: nos de omnipotentis Dei misericordia, et eorumdem apostolorum eius meritis, et auctoritate confisi, de fratrum nostrorum consilio, et apostolicae plenitudine potestatis, omnibus in praesenti anno millesimo trecentesimo, a festo natiuitatis Domini nostri, IEsu Christi, praeterito proxime inchoato, et in quolibet anno centesimo sequuturo, ad basilicas ipsas accedentibus reuerenter, vere poenitentibus et confessis, vel qui vere poenitebunt, et confitebuntur in huiusmodi praesenti, et quolibet centesimo sequuturo annis, non solum plenam et largiorem, immo plenissimam omnium suorum concedemus et concedimus veniam peccatorum, statuentes, vt, qui voluerint huiusmodi indulgentiae, a nobis concessae, fieri 44) participes, si fuerint Romani, ad minus XXX. diebus continuis, seu interpolatis, et saltem semel in die, si vero peregrini fuerint aut forenses, simili modo diebus XV. ad basilicas easdem accedant. Vnusquisque tamen plus merebitur, et indulgentiam efficacius consequetur, quo basilicas ipsas amplius et deuotius frequentabit. Nulli 45) ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis, approbationis, innouationis, concessionis, et constitutionis infringere, etc. Datum Romae apud sanctum Petrum, VIII. kal. Mart. pontif. nostr. anno VII.

44) *Fore*, C. impr.
45) Haec claussula desideratur ibid.

CAP. II.

Annus iubilaeus, siue plenaria remissio, quae olim dabatur quolibet centesimo anno omnibus vere poenitentibus et confessis, visitantibus basilicas beatorum Petri et Pauli, per istam extravagantem ad annum quinquagesimum reducitur.

CLEMENS VI. *archiepiscopo Tarracon. eiusque suffraganeis. (ann. 1349.)*

Vnigenitus Dei filius de sinu patris in vterum dignatus est descendere matris, in qua et ex qua nostrae mortalitatis substantiam diuinitati suae, in suppositi vnitate, ineffabili vnione coniunxit, id quod fuit permanens, et quod non erat, adsumens: vt haberet, vnde hominem lapsum redimeret, et pro eo satisfaceret Deo Patri. Vbi enim venit plenitudo temporis *b*: misit Deus filium suum, factum sub lege, natum ex muliere, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem reciperent filiorum. Ipse namque factus *c* nobis a Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, et redemtio, non per sanguinem hircorum, aut vitulorum, sed per proprium *d* sanguinem introiuit semel in sancta, aeterna redemtione inuenta. Non enim *e* corruptibilibus auro et argento, sed sui ipsius agni incontaminati et immaculati pretioso sanguine nos redemit: quem in ara crucis innocens immolatus non guttam sanguinis modicam, quae tamen propter vnionem ad verbum pro redemtione totius humani generis suffecisset, sed copiose velut quoddam profluuium noscitur effudisse, ita, vt a planta *f* pedis, vsque ad verticem capitis nulla sanitas inueniretur in ipso. Quantum ergo exinde, vt nec superuacua, inanis, aut superflua tantae effusionis miseratio redderetur; thesaurum militanti ecclesiae adquisiuit, volens suis thesaurizare filiis pius Pater, vt sic sit infinitus thesaurus hominibus, quo qui vsi sunt, Dei amicitiae participes sunt effecti. Quem quidem thesaurum non in sudario *g* repositum, non in agro *h* absconditum, sed per beatum Petrum, coeli clauigerum, eiusque successores, suos in terris vicarios, commisit fidelibus salubriter dispensandum, et propriis, et rationabilibus caussis, nunc pro totali, nunc pro partiali remissione poenae temporalis, pro peccatis debitae, tam generaliter, quam specialiter, (prout cum Deo expedire cognoscerent,) vere poenitentibus et confessis misericorditer applicandum. Ad cuius quidem thesauri cumulum beatae Dei genitricis, omniumque electorum a primo iusto vsque ad vltimum merita, adminiculum praestare noscuntur: de cuius consumtione, seu minutione non est aliquatenus formidandum, tam propter infinita Christi, (vt praedictum est,) merita, quam pro eo, quod, quanto plures ex eius applicatione trahuntur ad iustitiam, tanto magis accrescit ipsorum cumulus meritorum. Quod fel. rec. Bonifacius papa VIII. praedecessor noster, pie, (sicut indubie credimus,) considerans, et attenta meditatione reuoluens, quantum apud homines gloriosi principes terrae, Petrus et Paulus, (per quos euangelium Christi Romae resplenduit, et per quos ecclesia religionis sumsit exordium, qui facti Christiani populi per euangelium genitores, gregis dominici pastores, fidei lucernae, ecclesiarum columnae, prae ceteris apostolis peculiari quadam praerogatiua in ipso Saluatore fidei virtute praecellunt, quorum vni, scilicet apostolorum principi, sicut bono dispensatori, claues regni coelorum commisit, alteri, tamquam idoneo doctori, magisterium ecclesiasticae eruditionis iniunxit,) in speciali veneratione haberi debeant, et debita

a *Vide Doct. scholasticos l. 4. sent. dist. 19. 20. et 21. Inde enim fient aperta, quae traduntur in textu et glossis. Adde Roffensem, contra Luth. art. 17. et aliquot sequentibus.*

b *ad Gal. 4.* c *1 Cor. 1.* d *Ad Hebr. 9.* e *1 Pet. 1.* f *Esai. c. 1.* g *Luc. 19.* h *Matth. 13.*

bita honorificentia venerari, pro ipsorum memoria recolenda crebrius, et reuerentia, a cunctis Christi fidelibus eis deuotius adhibenda, ipsorumque patrocinio fauorabilius adsequendo, inconsumtibilem thesaurum huiusmodi pro excitanda et remuneranda deuotione fidelium voluit aperire, decernens de fratrum suorum consilio, vt omnes, qui in anno a natiuitate Domini M. CCC. et quolibet anno centisimo extunc sequuturo, ad dictorum apostolorum basilicas de vrbe accederent reuerenter, ipsasque, si Romani, ad minus XXX. si vero peregrini aut forenses fuerint, quindecim diebus continuis vel interpolatis, saltem semel in die, dum tamen vere pœnitentes et confessi exsisterent, personaliter visitarent, suorum omnium obtinerent plenissimam veniam peccatorum. Nos autem, attendentes, quod annus a quinquagesimus in lege Mosaica, (quam non venit Dominus soluere, sed spiritualiter adimplere,) iubilæus remissionis et gaudii, sacerque dierum numerus, quo lege fit remissio, censebatur, quodque ipse quinquagenarius numerus in testamentis, veteri quidem ex legis datione, nouo ex visibili Spiritus sancti in discipulos missione, per quem datur peccatorum remissio, singulariter honoratur, quodque huic plura et grandia diuinarum adaptantur mysteria scripturarum, et clamorem peculiaris populi nostri Romani, videlicet hoc humiliter supplicantis, ac nos ad instar Moysi et Aaron, per proprios et sollemnes nuncios, ad hoc destinatos, specialiter orantis pro toto Christiano populo, et dicentis: Domine, aperi eis thesaurum tuum, fontem aquæ viuæ: desiderantes benignius exaudire, non quidem vt, sicut illius Israelitici populi indurati cesset murmuratio, sed vt istius prædilecti populi, et cunctorum fidelium augeatur deuotio, fides splendeat, spes vigeat, caritas vehementius incalescat, volentesque quam plurimos huiusmodi indulgentiæ fore participes, cum pauci multorum respectu propter vitæ hominum breuitatem valeant ad annum centesimum peruenire, de fratrum nostrum consilio prædictam concessionem indulgentiæ ex supra scriptis et aliis iustis caussis ad annum quinquagesimum duximus reducendam, statuentes de fratrum consilio prædictorum, et apostolicæ plenitudine potestatis, vt vniuersi fideles, qui vere pœnitentes et confessi in anno a natiuitate eiusdem M. CCC. quinquagesimo proxime futuro, et deinceps perpetuis futuris temporibus de quinquaginta in quinquaginta annis prædictas eorumdem Petri et Pauli apostolorum basilicas et Lateran. ecclesiam, (quam inclitæ recordationis Constantinus, postquam per beatum Siluestrum, sicut per eosdem apostolos, Deo reuelante, cognouit, renatus fonte baptismatis fuerat, et a contagio lepræ mundatus, in honorem Saluatoris construxisse, quamque idem beatus Siluester nouo sanctificationis et chrismationis genere dedicasse legitur, et in cuius ecclesiæ parietibus præfati Saluatoris imago depicta primum toti populo Romano visibiliter apparuit, deuotius veneranda, quam ex his et aliis certis et rationabilibus caussis, vt ipsa ecclesia pariter indulgentiæ prædictæ priuilegio decoretur, et deuotus ab eodem Saluatore, qui in præfatis apostolis mirabilis prædicatur, eorum meritis et probus indulgentiæ mereatur percipere largitatem, in hoc censuimus venerandam,) caussa deuotionis modo prædicto visitauerint, plenissimam omnium peccatorum suorum veniam consequantur, ita videlicet, vt, quicumque voluerint indulgentiam huiusmodi adsequi, si Romani, ad minus XXX. si vero peregrini aut forenses, modo simili XV. diebus ad prædictas basilicas et ecclesiam accedere teneantur, adiicientes, vt ii etiam, qui pro ea consequenda ad easdem basilicas et ecclesiam accedent, post iter arreptum impediti legitime, quo minus ad vrbem illo anno valeant peruenire, aut in via, vel, dierum prætaxato numero non completo, in dicta vrbe decesserint, vere pœnitentes, (vt præmittitur,) et confessi, eamdem indulgentiam consequantur. Omnes nihilominus et singulas indulgentias, per nos vel prædecessores nostros, Rom. pontifices, tam prænominatis, quam aliis basilicis et ecclesiis de dicta vrbe concessas, ratas et gratas habentes, ipsas auctoritate apostolica confirmamus et approbamus, ac etiam innouamus, et præsentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ reductionis, constitutionis, etc. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, et dictorum Petri et Pauli apostolorum sese nouerit incursurum. Datum Auenion. VI. kalend. Februar. pontif. nostr. ann. I. Quocirca fraternit. vestræ per apost. scripta mandamus, quatenus singuli vestrum, in singulis vestris ciuitatibus et diœcesibus prædictas nostras litteras subditis vobis clero et populo publicetis, et intelligibiliter exponatis, vt, adnuente Domino, ad promerendam huiusmodi indulgentiam se disponant. Ceterum, quia præsentes litteræ nequirent forsitan propter viarum discrimina, vel alia legitima impedimenta singulis vestrum commode præsentari; volumus quod per te, frater archiepiscope, dictarum litterarum transumtum manu publica scriptum, tuoque munitum sigillo vobis, fratres suffraganei, transmittatur: cui velut originalibus litteris adhiberi volumus plenam fidem. Datum, etc.

a *Leuit. 25. c. vbi plenissime de anno quinquagesimo, siue Iubilæo.*

CAP. III.

Constitutio, casus papæ reseruatos comprehendens, certis ex caussis hic ponitur: a quibus nullus potest absoluere sine speciali licentia sedis apostolicæ.

PAVLVS VENETVS *papa II.*

Etsi Domini gregis saluti semper intenti, singulis cum humilitate poscentibus ea benigne concedere studeamus, per quæ, (peccatorum mole deposita,) salus ipsa succedat, et ab hostis humani generis seruitute ereptas animas lucrifaciamus Altissimo, qui nobis eas sua bonitate commisit: id tamen propensiori studio præcauendum esse censemus, ne (cuiusuis indulgentiæ, remissionis vel facultatis obtentu,) Christi fideles procliuiores ad illicita in posterum committenda reddantur, aut veniæ facilitas b eis peccandi tribuat incentiuum. Hac itaque consideratione habita, olim emanauit a nobis constitutio tenoris subsequentis, videlicet: *Sanctissimus in Christo pater, et dominus noster, dominus Paulus, diuina prouidentia papa secundus, qui pridem super plenariis remissionibus, quæ semel in vita, et semel in mortis articulo conceduntur, formam et normam instituit, ne passim sine exceptione quorumcumque criminum procliuiores redderentur homines ad peccandum, per regulam, in cancellaria apostolica publicatam, statuit et ordinauit, quod in quibuscumque concessionibus et facultatibus absoluendi, casus infra scripti, tamquam speciales sedi apostolicæ reseruati, semper intelligerentur excepti, videlicet offensæ ecclesiasticæ libertatis, violationis interdicti, ab eadem sede impositi, criminum hæresis, conspirationis in personam aut statum Romani pontificis, seu cuiusuis offensæ, inobedientiæ, seu rebellionis eiusdem pontificis, vel sedis apostolicæ, presbytericidii, offensæ personalis in episcopum, seu alium prælatum, inuasionis, deprædationis, occupationis, aut deuastationis terrarum, Romanæ ecclesiæ mediate vel immediate subiectarum, ac etiam inuasionis Romipetarum, seu quorumcumque aliorum, ad Romanam curiam venientium, prohibitionis, deuolutionis caussarum ad dictam curiam, delationis armorum, et aliorum prohibitorum, ad partes infidelium, impositionis nouorum onerum realium vel personalium, ecclesiis vel ecclesiasticis personis, simoniæ super ordinibus vel beneficiis adsequendis, in eadem curia vel extra contractæ: et generaliter in casibus, contentis in bulla, quæ consueuit in die cœnæ Domini, per prædecessores suos Romanos pontifices publicari, considerans, quod plerumque contingit suam sanctitatem huiusmodi facultates, et confessionalia, tam præsentibus, quam absentibus, etiam oraculo viuæ vocis concedere: (ne prætextu concessionis huiusmodi, vel pœnitentes vel confessores in supra scriptis casibus fallantur, et fallant,) statuit et decreuit, suæ intentionis fuisse, et esse, per quascumque concessiones et facultates, per suam sanctitatem, tam scripto, quam verbo factas, et in posterum faciendas, nemini licere irretitos dictis casibus absoluere sine speciali suæ sanctitatis licentia, quin immo concessiones et indulta prædicta, quoad casus exceptos huiusmodi, nulli penitus suffragari.* Vt autem ipsa constitutio, (quæ dudum, scilicet quinto kalendas April. anni ab incarnatione Domini nostri, Iesu Christi, millesimi quadringentesimi sexagesimi sexti, pontificatus nostri anno secundo, publicata fuit,) eisdem Christi fidelibus plenius innotescat, nullusque illius ignorantiam prætendere valeat in futurum: præsentibus inseri fecimus, vt ad maiorem omnium perueniat notionem. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum statuti, ordinationis, et decreti infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum, anno incarnationis dominicæ M. CCCC. LXVIII. quinto nonas Mart. pontificatus nostri anno V.

CAP. IV.

Bulla confirmationis anni iubilæi, publicata apud sanctum Petrum in die natiuitatis Domini, in qua continetur, quod annus iubilæus est ad breuius tempus reductus, quam olim esset: quoniam vigesimo quinto quoque anno cunctis fidelibus, basilicas vrbis Romanæ, hic expressas, visitantibus, illius indulgentiæ concedentur. Et, illo durante, aliæ indulgentiæ vbique cessant.

SIXTVS IV. (*ann.* 1473.)

Quemadmodum c operosi, vigilisque pastoris sollertia oues, suæ custodiæ deputatas, curat a ferarum præseruare incursibus, et ad statum prosperum, fœtu multiplicato, perducere; ita quoque et nos, (quibus dispositione superna vniuersi gregis dominici sollicitudo commissa est,) et supremis desideramus adfectibus, et studiis nitimur indefessis, cunctos Christi fideles, quos a iustitiæ semita hostis humani generis diabolica fraude auertit, deposita peccatorum sarcina, suo reconciliare auctori: vt æternæ felicitatis præmiis nostri Redemtoris inæstimabili caritate media potiantur, fiatque nostræ operationis ministerio, vtilitate publica suadente, etiam per gratiarum susceptionem, quod eorum saluti conueniat, atque nostra et prædecessorum nostrorum ordinationes salubres debitis effectibus mancipentur. Olim siqui-

b *Veniæ facilitas incentiuum tribuit delinquendi. c. vt clericorum, extr. de vita et honest. clericorum.* c *Vide extrauagantem Gregorii XIII. incip. Dominus ac Redemtor, qua indicitur sanctus Iubilæus pro anno 1575.*

dem

dem felicis recordationis Paulus papa secundus, prædecessor noster, rationabilibus caussis, tunc expressis, inductus, de venerabilium fratrum nostrorum, tunc suorum, (de quorum numero tunc eramus,) consilio, annum Iubilæum ad breuius tempus prouida moderatione reducens, illum ad annum vigesimum quintum apostolica auctoritate restrinxit. Ac voluit, statuit, et decreuit ex caussis prædictis, quod singulis viginti quinque annis iubilæus annus prædictus celebrari deberet, quodque anno Domini M.CCCC. LXXIV. proxime futuro, videlicet a vigilia natiuitatis Domini nostri, Iesu Christi, idem annus iubilæus inciperet, et, vt sequitur, finiretur, ac vniuersi et singuli vtriusque sexus fideles, qui beatorum apostolorum, Petri et Pauli, basilicas, Lateranensem quoque et sanctæ Mariæ maioris almæ vrbis ecclesias statutis diebus deuote visitarent, omnes et singulas indulgentias, et peccatorum remissiones consequerentur, quas idem pontifex suique prædecessores anno Iubilæo huiusmodi basilicas et ecclesias prædictas visitantibus deuote concesserant, per quasdam primo, et deinde nos, qui, (dicto prædecessore, sicut Domino placuit, sublato de medio,) fuimus, diuina disponente clementia, ad apicem summi apostolatus adsumti, et per alias nostras litteras, eiusdem Pauli prædecessoris ordinationem, voluntatem, et statutum, ac omnia et singula in eisdem suis litteris contenta, de fratrum eorumdem consilio approbantes, similiter statuimus et ordinamus, quod annus iubilæus prædictus, cum eisdem indulgentiis, et remissionibus plenariis peccatorum, anno proxime futuro a vigilia natiuitatis eiusdem incipere, et, vt sequitur, continuari deberet, prout in singulis litteris prædictis, (quarum tenores præsentibus haberi volumus pro expressis,) plenius continetur. Verum, quia postmodum tam nos, quam idem Paulus, prædecessor noster, dum in humanis ageret, animarum saluti fidelium intenti, multorum principum et aliorum Christi fidelium, ac deuotarum personarum pulsati precibus, diuersas indulgentias et peccatorum remissiones plenarias nonnullis ecclesiis, monasteriis et piis locis duximus concedendas; propter quas populorum forsan concursus ad basilicas et ecclesias ante dictas retardari, aut ipsius anni Iubilæi celebritas minui, vel intermitti posset, cum animarum non modico detrimento: nos, qui vniuersorum credentium profectibus et saluti prospicere ex debito ministerii pastoralis adstringimur, (ne propter aliarum indulgentiarum, hactenus a nobis, seu eodem Paulo, vel aliis prædecessoribus nostris concessarum, huiusmodi effusionem, hoc sanctum opus, ac remissionis et gratiæ annus iubilæus intermittatur, aut fideles ipsi a tanto munere reddantur expertes,) remediis opportunis prouidere volentes, omnes et singulas plenarias, etiam ad instar iubilæi, ac etiam commutandi vota, aut super eis et male ablatis incertis, aut per vsurariam prauitatem, vel alium illicitum modum extortis, dispensandi et componendi, aut illa sub certis modo et forma remittendi, et deputandi confessores, cum potestate absoluendi, etiam in casibus, sedi apostolicæ reseruatis, facultates, concessiones, et indulta a nobis et eadem sede, vel illius auctoritate quibuscumque ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, et piis locis, vniuersitatibus, fraternitatibus quibuslibet, tam in perpetuum, quam ad certum tempus, in vita, seu in mortis articulo, quouis modo, aut quauis caussa, quomodolibet concessas et concessa, et in posterum forsitan concedendas, vel concedenda, auctoritate apostolica tenore præsentium de apostolicæ potestatis plenitudine, vsque ad nostrum et eiusdem sedis beneplacitum suspendimus, illasque, durante beneplacito nostro et sedis prædictæ, suspensas esse volumus, nec interim alicui suffragari, indulgentiis tamen basilicarum et ecclesiarum dictæ vrbis in suo plenario robore durantibus, districtius inhibentes, alias indulgentias, (præter istas dumtaxat,) in locis publicis vel priuatis prædicari aut nunciari, earumque prætextu a quæstoribus *a* aliquid exigi quoquo modo. Quin immo quæstores et prædicatores quoscumque per locorum ordinarios a prædicationibus et quæstibus huiusmodi faciendis, volumus et mandamus præsentium auctoritate arceri, sub censuris et pœnis ecclesiasticis, de quibus visum fuerit opportunum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrorum suspensionis, inhibitionis, mandati et voluntatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumserit: indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli, apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Tibure anno incarnationis dominicæ, M.CCCC.LXXIII. IV. kalend. Septembr. pont. nostr. anno III.

CAP. V.

Sixtus tempore suo multis multas concesserat indulgentias: quas certis ex caussis hic reuocat.

IDEM *(ann.* 1478.)

Etsi dominici gregis saluti semper intenti, singulis cum humilitate poscentibus ea benigne concedere studeamus, per quæ, (peccatorum mole deposita,) salus ipsa succedat, et hostis humani generis seruitute ereptas animas lucrifaciamus Altissimo, qui nobis eas sua bonitate commisit: id tamen propensiori studio præcauendum esse censemus, ne cuiusuis indulgentiæ, remissionis, vel facultatis obtentu, Christi fideles procliuiores ad illicita in posterum committenda reddantur aut facilitas veniæ eis peccandi tribuat incentiuum. Cum itaque, (sicut multorum fide dignorum testimonio accepimus,) ob multitudinem facultatum, per nos, vel auctoritate nostra concessarum, tam verbo, quam in scriptis, confectis exinde litteris vel non, prælatis et personis ecclesiasticis, etiam religiosis et sæcularibus vtriusque sexus, capitulis, collegiis, conuentibus, hospitalibus, confratriis, et vniuersitatibus, tam in genere, quam in specie, sub electione, vel deputatione confessorum, qui eligentes eosdem, vel pro indulgentiis per nos concessis consequendis, ad ecclesias et alia pia loca confluentes, seu ad aliqua pia opera manus porrigentes adiutrices, earumdemque confratriarum confratres et sorores, ac in hospitalibus prædictis decedentes, seu deseruientes, aut eis pie aliquid relinquentes, vel aliqua alia meritorum ministeria exhibentes, et in ordinibus profitentes, eorum confessione diligenter audita, in singulis etiam sedi apostolicæ reseruatis casibus semel in vita, et in aliis toties quoties, ac in morte plenarie, vel alias etiam ad effectum consequendi quascumque indulgentias plenarias, vel non plenarias, absoluere, et pœnitentiam salutarem eis iniungere, emissa quoque vota per illos quæcumque in alia pietatis opera commutare libere et licite valeant, fideles præfati ad peccandum, et ad alia illicita committendum, nonnumquam procliuiores exsistant, in non paruum periculum salutis animarum suarum: nos, qui, Deo propitio, eiusdem gregis dominici, (meritis licet insufficientibus,) caussam gerimus, et illum spiritalis thesauri elargitione cupimus ipsi Deo reddere acceptabilem, ne exinde clauium auctoritas deducatur in contemtum, ipsique ad peccandum procliuiores, (vt diximus,) liberius prolabantur, ex præmissis et aliis rationabilibus caussis, animum nostrum mouentibus, motu proprio, (non ad alicuius nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera voluntate et deliberatione,) auctoritate apostolica tenore præsentium statuimus et ordinamus, quod de cetero prætextu facultatum huiusmodi, concessarum a nobis, vel auctoritate nostra, et quas concedi quomodolibet continget in posterum, verbo, litteris, aut quauis alia scriptura, etiam cum clausula; quod sola signatura sufficiat, etiam in fauorem fidei et cruciatæ, nullus confessorum eorumdem quempiam, cuiusuis status, gradus, ordinis, vel conditionis exsistat, et quacumque ecclesiastica, etiam episcopali, vel maiori, aut mundana, etiam regali, et maiori dignitate præfulgeat, qui offensæ ecclesiasticæ libertatis, violationis interdicti, ab eadem sede impositi, seu hæresis, postquam fuerint de ea sententialiter condemnati, delati, seu publice diffamati, conspirationis in personam aut statum Romani pontificis seu cuiusuis offensæ, inobedientiæ, aut rebellionis eiusdem pontificis vel dictæ sedis, mutilationis membrorum, vel occasionis cuiuscumque, in sacris ordinibus constituti, offensæ personalis in episcopum seu alium prælatum, inuasionis, deprædationis, occupationis, aut deuastationis terrarum, Romanæ ecclesiæ mediate vel immediate subiectarum, ac etiam inuasionis Romipetarum, seu quorumcumque aliorum, ad Romanam curiam venientium, prohibitionis deuolutionum caussarum ad dictam curiam, delationis armorum et aliorum prohibitorum ad partes infidelium, impositionis nouorum onerum, realium vel personalium, ecclesiis vel ecclesiasticis personis, simoniæ, super ordinibus vel beneficiis consequendis in dicta curia vel extra eam contractæ, criminum quomodolibet reus foret, et generaliter in casibus, contentis in litteris, quæ consueuerunt in die cœnæ Domini publicari, prætextu huiusmodi facultatum absoluere, et per eos emissa peregrinationis vltramarinæ, et visitationis liminum apostolorum, Petri et Pauli, in Compostella, et castitatis ac religionis vota, nisi ex speciali licentia, et certa scientia nostra, de qua demum constare censeatur, cum in signatura nostra desuper manu nostra scriptum, aut in litteris nostris expressum fuerit, nos ex certa scientia et de speciali gratia id concedere cum derogatione præsentis constitutionis, illius de verbo ad verbum inserto tenore, non autem per clausulas id importantes, vel in articulo mortis constitutum, et tunc in casibus, (in quibus satisfactio fuerit impendenda,) facta satisfactione, vel idonea præstita cautione, commutare præsumant. Et si aliqui confessorum prædictorum contra præsentem constitutionem quemquam absoluere, aut excepta vota prædicta commutare attentauerint: absolutio et commutatio huiusmodi nullius sit roboris vel momenti. Et contra facientes eo ipso excommunicationis sententiam incurrant, a qua, (nisi in mortis articulo *b* constituti,) ab alio, quam a Romano pontifice absolui non possint, non obstantibus litteris et constitutionibus huiusmodi, ac constitutionibus, et ordinationibus, etc. Et ne aliquis de præsentibus ignorantiam valeant allegare; mandamus, eas in cancellaria apostolica, et audientia litterarum contradictarum legi et publicari, ac inter extrauagantes alias apostolicas constitutiones in quaterno dictæ cancellariæ describi, etc. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrarum suspensionis, inhibitionis, mandati et voluntatis, etc. Datum Spiræ, anno Domini M.CCCC. LXXVIII.

---

a *Prædicatores quæstuarios omnino abolevit conc. Trid. sess. 5. de reform. c. 2. §. vlt. et sess. 21. de reform. c. 9.*

b *Vide conc. Trid. sess. 14. de casuum reseruatione, c. 7.*

TITV-

TITVLVS X.
DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS. 46)

CAP. I.

Excommunicati sunt, qui pactis aut promissionibus iustitiam vel gratiam a sede apostolica obtinent, et qui tales non reuelant: nec illis absolutio facile conceditur.

BONIFACIVS VIII. *(ann. 1300. Romae.)*

Excommunicamus et anathematizamus ex parte Dei omnipotentis, Patris et Filii, et Spiritus Sancti, auctoritate quoque beatorum apostolorum, Petri et Pauli, et nostra, omnes clericos, religiosos, et laicos vtriusque sexus, siue sint familiares curiae, siue alii undecumque, qui aliquod pactum fecerint, seu aliquid paruum vel magnum promiserint, vel promissionem receperint, aut ex pacto siue promissione occulta vel manifesta, facta sub generalibus et plenarie non expressis, siue sit sub specialibus et expressis aperte verbis, quidquam dederint aut receperint, magnum vel paruum, vel promissionem de quacumque re aut vtilitate, propter hoc consequenda, fecerint, vel receperint, pro aliqua iustitia siue gratia, pro se aut pro alio, in caussis vel iudiciis, seu alias per litteras apostolicas, et quibuscumque modis apud sedem apostolicam obtinenda.. Et hanc sententiam ad promittentes et acceptantes, dantes et recipientes duximus extendendam. Illos quoque, qui aliquem sciuerint culpabilem in praedictis, et nobis intra dierum trium spatium non retulerint, vel alicui, per quem ad nos verbum fideliter perferatur, simili decernimus sententiae subiacere. Decernimus etiam, vt nullus, hanc incurrens excommunicationis sententiam, pro praedictis, vel aliquo praedictorum, (absque speciali mandato,) nostrae absolutionis beneficium valeat obtinere: nisi forsan ad nos habere accessum non posset, in mortis articulo *a* constitutus. Nec etiam ad absolutionis gratiam admittatur, nisi prius quantum 47) dedit vel recepit, integraliter pauperibus largiatur. Iustitiam vero siue gratiam, sic obtentam, nullius prorsus esse momenti volumus, omnique statuimus carere effectu, et robore firmitatis. Sed et scienter vtentes ipsis, simili sententia excommunicationis adstringimus, et reseruantes nobis absolutionem eorum cum 48) praemissis omnibus 49) ad poenas similes obligamus.

46) *Et interdicti*, addit C. impr.
47) *Quod primum*, ibid.
48) *Et cum*, ibid.
49) *In omnibus*, ibid.

CAP. II.

Praemissis damnis, ex interdicto prouenientibus, statuit, quod propter dominum, debita non soluentem, eius terra vel ciuitas sine speciali papae licentia non interdicatur.

IDEM BONIF. VIII. *(ann. 1300.)*

Prouide attendentes, quod, vt frequentius, quamuis non sine caussa 50), sine culpa tamen multorum, interdicti sententiae proferuntur, quodque sunt nonnulli iudices nimis promti ad proferendas easdem, etiam in negotiis siue caussis, quae interdum plus ex cupiditatis, quam caritatis radice perspicuis indiciis procedere arguuntur, quodque interdicti tempore diuina organa suspenduntur et laudes, nec ecclesiastica sacramenta ministrantur, vt solent, tolluntur mortuis seu minuuntur suffragia, praesertim per oblationem frequentem hostiae salutaris, adolescentes et paruuli, participantes rarius sacramenta, minus inflammantur et solidantur in fide, fidelium tepescit deuotio, haereses pullulant, et multiplicantur pericula animarum, praesentis constitutionis prouidemus edicto, vt nulla prouincia, ciuitas, castrum, villa, locus, territorium, vel districtus auctoritate ordinaria vel delegata supponatur ecclesiastico interdicto pro pecuniario debito, vel pro cuiusuis monetae, vel pecuniae quantitate, quacumque occasione vel caussa, seu quouis quaesito colore, pro eo maxime, quod ipsorum domini, rectores seu officiales, quocumque nomine censeantur, aut incolae seu habitatores, aut singulares personae ipsorum, statutis vel statuendis, ordinatis vel ordinandis terminis huiusmodi debitum seu quantitatem non soluerunt hactenus, aut in antea non persoluent. Nos enim exnunc decernimus irritum et inane, si secus hactenus exstitit attentatum, vel contigerit attentari, illudque reuocamus omnino, non obstantibus quibuscumque contractibus, obligationibus, pactis, conuentionibus, compositionibus, submissionibus, fideiussionibus, consensibus, processibus, et sententiis, super hoc habitis, vel habendis, iuramentorum, poenarum spiritualium et temporalium, seu mulctarum appositione, vel quacumque alia firmitate vallatis. Nisi talis suppositio interdicti hactenus foret facta, vel in antea fieret de apostolicae sedis speciali licentia, et expressa per ipsius sedis patentes litteras apparente.

50) Diction. *sine caussa*, non sunt in C. impr.

a *Vide conc. Trid. sess. 14. c. 7. de casuum reseruatione.*

CAP. III.

Andronicum Palaeologum, se imperatorem Graecorum nominantem, et haeresis ipsorum fautorem, excommunicatum denunciat: omnesque cum eo, sic manente societatem contrahentes, ipso facto dicit excommunicatos, et eorum terras ecclesiastico supponendas interdicto. Suntque priuandi bonis, quae ab ecclesia tenent: et talis societas seu confoederatio nulla est. Facit cap. *Ad apostolicae.* de sentent. et re iud. libr. 6.

CLEMENS V. *(ann. 1307. in Gallia.)*

Ad certitudinem praesentium, et memoriam futurorum Andronicum Palaeologum, qui Graecorum imperatorem se nominat, tamquam eorumdem Graecorum antiquorum *b* schismaticorum, et in antiquato schismate constitutorum, et per hoc haereticorum, et haeresis ipsorum ac schismatis antiqui fautorem, de fratrum nostrorum consilio denunciamus excommunicationis sententiam latam a canone incurrisse, ac ipsius fore sententiae vinculo innodatum. Ceterum vniuersis et singulis regibus, principibus, ducibus, marchionibus, comitibus, baronibus, et ceteris omnibus, cuiuscumque praeeminentiae, conditionis, status, nec non vniuersitatis ciuitatum, castrorum, et aliorum locorum districtius inhibemus, ne cum eodem Andronico Palaeologo, in huiusmodi excommunicatione manente, societatem vel confoederationem aliquam contrahere sub quouis ingenio, vel machinatione praesumant, vel ei alias in his, quibus excommunicatus est denunciatus a nobis, praestare consilium, auxilium vel fauorem publicum vel occultum. Et si secus praesumtum fuerit: omnes singulares personas, contrarium praesumentes, (non obstante qualibet indulgentia sub quacumque forma verborum, vel expressione ipsis, ab apostolica sede concessa, vel in posterum concedenda, quam quoad hoc viribus volumus omnino carere,) sententiam excommunicationis, quam exnunc in ipsos ferimus, incurrere volumus ipso facto. Terras ipsorum et vniuersitates praedictas, quae secus attentare praesumserint, prout expedire videbimus, ecclesiastico curabimus subiicere interdicto, ad priuationem omnium bonorum, quae a quibuslibet tenent ecclesiis, et ad poenas alias spiritales, et temporales, prout vtile putabimus, processuri. Et nihilominus societatem et confoederationem ipsas, (etiamsi poenarum et iuramenti additione vel quacumque fuerint alia firmitate vallatae,) decernimus irritas et inanes. Datum Pictauis III. nonas Iunii, anno II.

CAP. IV.

Excommunicati sunt, qui litteras a papa, ante suam coronationem concessas, impugnant.

IDEM *c* *(ann. 1307. in Gallia.)*

Quia *d* nonnulli, (prout accepimus,) contra doctrinam apostoli suae prudentiae, quin potius imprudentiae, innitentes, ac disceptare super his, de quibus eis non expedit, satagentes, adserere non verentur, quod summus pontifex ante suae coronationis insignia se non debet intromittere de prouisionibus, reseruationibus, dispensationibus, et aliis gratiis faciendis, nec se in litteris episcopum simpliciter, sed electum episcopum scribere, nec etiam vti bulla, in qua nomen exprimatur ipsius: nos, talium temeritates compescere cupientes, singulos, qui occasione huiusmodi aliquas litteras nostras, super negotiis quibuscumque confectas *e*, quae a nobis ante coronationis nostrae insignia emanarunt, ausi fuerint impugnare, excommunicationis sententia innodamus. Datum apud Pesecum Burdegalensis dioecesis, pont. n. anno II.

b *al.* antiquatorum. c *Ioannes de Sylua in tract. de benef. part. 1. qu. 2. dum meminit huius extrauagantis, eam tribuit Clem. 6.* d *Prou. cap. 3. c. ne innitaris. extr. de const.* e *al.* concessas.

EXTRAVAGANTIVM COMMVNIVM FINIS.

APPEN-

APPENDIX
IVRIS CANONICI,

IN QVA EXHIBENTVR

(I.)

LIBER SEPTIMVS DECRETALIVM.

(II.)

DECRETALES ALEXANDRI III.

(III.)

DECRETALES INNOCENTII IV. EDITAE IN CONCILIO GENERALI LVGDVNENSI I. ANNO M C C XLV. CELEBRATO.

(IV.)

VARIANTES LECTIONES AD DECRETALES GREGORII X. IN CONCILIO GENERALI LVGDVNENSI II. ANNO MCCLXXIV. CELEBRATO, EDITAS.

(V.)

IO. PAVLI LANCELOTTI INSTITVTIONES IVRIS CANONICI.

(VI.)

INDICES SEPTEM IN DECRETVM ET DECRETALES.

(I.)

LIBER SEPTIMVS DECRETALIVM CONSTITVTIONVM APOSTOLICARVM,

A

PETRO MATTHAEO,

ICTO LVGDVNENSI, COLLECTVS

ET ANNO MDXC. PRIMVM EDITVS.

SEPTIMI DECRETALIVM LIBER PRIMVS.

TITVLVS I. DE SVMMA TRINITATE, ET FIDE CATHOLICA.

CAP. I.

Trinitatem personarum in vnitate substantiæ, Christi diuinitatem, eiusque de Spiritu sancto in vtero virginis Mariæ conceptionem profitetur fides catholica.

PAVLVS QVARTVS.

Cum quorundam hominum prauitas atque iniquitas eousque nostris temporibus processerit, vt ex illis, qui a catholica fide aberrant et desciscunt, plurimi quidem non solum diuersas hæreses profiteri, sed etiam ipsius fidei fundamenta negare præsumant, et eorum exemplo multos in interitum animæ deducant: nos cupientes, pro nostro pastorali officio et charitate, huiusmodi homines, quantum cum Deo possumus, a tam graui et pestilenti errore auocare, ac cæteros, ne in talem impietatem labantur, paterna seueritate admonere, omnes et singulos, qui hactenus asseruerunt, dogmatizarunt, vel crediderunt, Deum omnipotentem non esse trinum in personis, et incomposita omnino indiuisaque vnitate substantiæ, in vnum vnamet simplici diuinitatis essentia: *a* aut Dominum nostrum Iesum Christum non esse verum Deum, eiusdem substantiæ per omnia cum Patre, et Spiritu sancto: aut eundem secundum carnem non esse conceptum in vtero beatissimæ semperque virginis Mariæ de Spiritu sancto, sed sicut cæteros homines ex semine Ioseph: aut eundem Dominum ac Deum nostrum Iesum Christum non subiisse acerbissimam crucis mortem, vt nos a peccatis et æterna morte redimeret, et Patri ad vitam æternam reconciliaret: *b* aut eandem beatissimam virginem Mariam non esse veram Dei matrem, nec perstitisse semper in virginitatis integritate, ante partum scilicet, in partu, et perpetuo post partum: ex parte omnipotentis Dei, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, apostolica auctoritate requirimus et monemus, quatenus infra spatium trium mensium, a publicatione præsentium in Romana curia, quoad residentes in ea, modo infra scripto, extra eam vero, quoad alios in illa non residentes, modo et forma per diœcesanos statuendis facienda, incipiendorum, quos pro primo, secundo et tertio, ac peremptorio termino, ac monitione canonica, eis et eorum cuilibet assignamus, ab eorum assignatione, dogmatibus, et credulitate huiusmodi, ac quibuscunque aliis in fide prædicta erroribus, in quos hactenus lapsi sunt, resipuisse, et ad vnitatem ecclesiæ redeundo, assertionum dogmata, et credulitatem, ac alios errores huiusmodi, in manibus inquisitorum hæreticæ prauitatis ciuitatum, et locorum, quibus ad præsens degunt, realiter et cum effectu abiurasse, et infra alios tres menses, a die abiurationis huiusmodi inchoandos, de eadem abiuratione venerabilibus fratribus nostris, S. R. E. cardinalibus, dictæ hæreticæ prauitatis inquisitoribus generalibus, plenam fidem fecisse debeant. Et cum huiusmodi errores tam graues et nefandi sint, vt illi, qui in eos decidunt, excusationem non habeant, sed subuersi potius atque immanes, quam hæretici merito dici possint: hac nostra perpetuo valitura constitutione sancimus, quod tam illi, qui hactenus in ipsos errores, vel eorum aliquem lapsi sunt, et infra supradictum terminum non resipuerint, et ea, quæ supra diximus, non adimpleuerint, quam omnes et singuli alii, qui in futurum in illos, vel illorum aliquem quomodolibet prolabentur, cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, vel conditionis existant, pro subuersis et elapsis in hæresim haberi, et vt relapsi curiæ seculari tradi, et per ipsam curiam debitis pœnis in relapsos statutis puniri possint, in omnibus et per omnia perinde ac si vere et realiter in hæresim relapsi essent, et eos relapsos esse constaret. Dat. Rom. sept. id. Aug. MDLV.

a *Lib. 1. l. 2. §. 1. C. eod. Vigil. aduers. Eutych.* b *Antidicomaritas intelligit. Epiphan. lib. 3. Chares. tom. 2. hæres. 78. 2. §. 2. C. eodem.*

CAP. II.

Fidei et religionis Christianæ assertio tuetur aduersus Græcorum errores, de processione Spiritus sancti a Patre et Filio, et de reliquis doctrinæ catholicæ capitibus.

EVGENIVS IV. *in concilio Florentino.*

Conuenientes Latini et Græci in hac sacrosancta œcumenica synodo, magno studio inuicem vsi sunt, vt inter alia, etiam articulus ille, de diuina Spiritus sancti processione, summa cum diligentia et assidua inquisitione discuteretur. Prolatis vero testimoniis ex diuinis scripturis, plurimisque auctoritatibus sanctorum doctorum orientalium et occidentalium: aliquibus quidem ex Patre et Filio, quibusdam vero ex Patre per Filium procedere dicentibus Spiritum sanctum, et eandem intelligentiam aspicientibus omnibus sub diuersis vocabulis, *c* Græci quidem asseruerunt, quod id, quod dicunt, Spiritum sanctum ex Patre procedere, non hac mente proferunt, vt excludant Filium: sed quia eis videbatur, (vt aiunt) Latinos asserere, Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere, tanquam ex duobus principiis et duabus spirationibus, ideo abstinuerunt a dicendo, quod Spiritus sanctus a Patre procedat et Filio. Latini vero affirmauerunt, non se hac mente dicere, Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere, vt excludant Patrem, quin sit fons atque principium totius deitatis, (Filii scilicet, ac Spiritus sancti) aut quod id, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, Filius a Patre non habeat, siue quod duo ponant principia, seu duas spirationes: sed vt vnum tantum asserant esse principium, vnicamque spirationem Spiritus sancti, prout hactenus asseruerunt. Et cum ex his omnibus vnus et idem eliciatur veritatis sensus, tandem in infra scriptam sanctam et Deo amabilem eodem sensu eademque mente vnionem, vnanimiter concordarunt et consenserunt. In nomine eius sanctæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, hoc sacro vniuersali approbante Florentino concilio, diffinimus, vt hæc fidei veritas ab omnibus Christianis credatur et suscipiatur, sicque omnes profiteantur, quod Spiritus sanctus ex Patre et Filio æternaliter est, et essentiam suam suumque esse subsistens habet ex Patre simul et Filio, et ex vtroque æternaliter, tanquam ab vno principio, et vnica spiratione procedit: declarantes, quod id, quod sancti doctores et patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, vt per hoc significetur, Filium quoque esse secundum Græcos quidem causam, secundum Latinos vero principium subsistentiæ Spiritus sancti, sicut et Patrem. Et quoniam omnia, quæ Patris sunt, Pater ipse vnigenito Filio suo gignendo dedit, præter esse Patrem, hoc ipsum, quod Spiritus sanctus procedit ex Filio, ipse Filius a Patre æternaliter habet, a quo

c *Græci, negantes processionem Spiritus sancti a Patre et Filio contra Latinos et quatuor concilia, lib. 7. §. 4. C. eod. maximas turbas in ecclesia excitarunt. vid. Hug. etteriarum. Athan. in symbol. et lib. huius argumenti.*

etiam

etiam æternaliter genitus est. Diffinimus insuper, explicationem verborum illorum: Filioque, veritatis declarandæ gratia et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter symbolo fuisse appositam.

CAP. III.

Eucharistiæ sacramentum, pœnitentiæ et bonorum operum merita, suffragia ecclesiastica, sedis Romanæ primatum, et apostolicam successionem profitetur orthodoxa religio.

IDEM *in eodem.*

Diffinimus et declaramus, in azymo, a siue sine fermento pane triticeo, corpus Christi veraciter confici, sacerdotesque in altari ipsorum, Domini corpus conficere debere, vnumquemque scilicet iuxta suæ ecclesiæ siue occidentalis siue orientalis consuetudinem. Item si vere pœnitentiæ fructibus de commissis et omissis satisfecerint, eorum animas pœnis purgatorii post mortem purgari, vt a pœnis huiusmodi releuentur, et prodesse eis fidelium viuorum suffragia, (missarum scilicet sacrificia, et orationes, et eleemosynas, et alia pietatis officia) quæ a fidelibus pro aliis fidelibus fieri consueuerunt secundum ecclesiæ instituta: illorumque animas, qui post baptisma susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam, quæ post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ corporibus, prout superius dictum est, sunt purgatæ, in cœlum mox recipi, et intueri clare ipsum Deum trinum et vnum, sicut est, pro meritorum tamen diuersitate aliam alia perfectius; illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas. Item diffinimus, sanctam apostolicam sedem, et Romanum pontificem in vniuersum orbem obtinere primatum, et ipsum pontificem Romanum successorem esse beati Petri principis apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque ecclesiæ caput, et omnium Christianorum patrem ac doctorem existere, et ipsi in beato Petro, pascendi, regendi ac gubernandi vniuersalem ecclesiam, a Domino nostro Iesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum conciliorum, et in sacris canonibus continetur. Reuocantes insuper ordinem, traditum in canonibus, cæterorum venerabilium patriarcharum, vt patriarcha Constantinopolitanus secundus sit post sanctissimum Romanum pontificem, tertius vero Alexandrinus, quartus autem Antiochenus, et quintus Hierosolymitanus, saluis videlicet omnibus priuilegiis et iuribus eorum.

CAP. IV.

Promouendi ad beneficia et dignitates ecclesiasticas, cuiuscunque ordinis et instituti, fidei professionem hac præscripta forma, cum solenni iuramento profiteri debent.

PIVS IV. *in concilio Tridentino.*

Iniunctum nobis apostolicæ seruitutis officium requirit, vt ea, quæ Dominus omnipotens ad prouidam ecclesiæ suæ directionem, sanctis patribus in nomine suo congregatis diuinitus inspirare dignatus est, ad eius laudem et gloriam incunctanter exequi properemus. Cum itaque iuxta b concilii Tridentini dispositionem omnes, quos deinceps cathedralibus et superioribus ecclesiis præfici, vel quibus de illarum dignitatibus, canonicatibus, et aliis quibuscunque beneficiis ecclesiasticis, curam animarum habentibus, prouideri continget, publicam orthodoxæ fidei professionem facere, seque in Romanæ ecclesiæ obedientia permansuros spondere et iurare teneantur: nos volentes etiam, per quoscunque, quibus de monasteriis, conuentibus, domibus, et aliis quibuscunque locis regularium quorumcunque ordinum, etiam militarium, quocunque nomine vel titulo prouidebitur, idem seruari, et ad hoc, vt vnius eiusdem fidei professio vniformiter ab omnibus exhibeatur, vnicaque et certa illius forma cunctis innotescat, nostræ solicitudinis partes in hoc alicui minime desiderari, formam ipsius præsentibus annotatam, publicari, et vbique gentium per eos, ad quos ex decretis ipsius concilii, et alios prædictos spectat, recipi et obseruari, ac sub pœnis, per concilium ipsum in contrauenientes latis, iuxta hanc, et non aliam formam, professionem prædictam solenniter fieri, auctoritate apostolica, tenore præsentium districte præcipiendo mandamus, huiusmodi sub tenore: Ego N. firma fide credo et profiteor, omnia et singula, quæ continentur in symbolo fidei, quo sancta Romana ecclesia vtitur, videlicet: credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christum, Filium Dei vnigenitum, et ex Patre natum ante secula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt; qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis, et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, et homo factus est, crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, mortuus, et sepultus est, et resurrexit tertia die secundum scripturas, et ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris, et iterum venturus est iudicare viuos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum, Dominum, et viuificantem, qui ex Patre, Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur, qui loquutus est per prophetas. Et vnam sanctam, catholicam, et apostolicam ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum: et exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi, amen. Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiæ obseruationes, et constitutiones, firmissime admitto, et amplector. Item sacram scripturam, iuxta eum sensum, quem tenuit, et tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu, et interpretatione sacrarum scripturarum, admitto, nec eam vnquam, nisi iuxta vnanimem consensum patrum, accipiam, et interpretabor. Profiteor quoque, septem esse vere et proprie sacramenta nouæ legis, a Iesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis, necessaria, scilicet: baptismum, confirmationem, eucharistiam, pœnitentiam, extremam vnctionem, ordinem, matrimonium, illaque gratiam conferre: et ex his baptismum, confirmationem, et ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque, et approbatos ecclesiæ catholicæ ritus in supradictorum omnium sacramentorum solenni administratione recipio, et admitto omnia et singula, quæ de peccato originali, et de iustificatione in sacrosancta Tridentina synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio. Profiteor pariter, in missa offerri Deo verum, proprium, et propitiatorium sacrificium pro viuis et defunctis, atque in sanctissimo eucharistiæ sacramento esse vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem, vna cum anima, et diuinitate Domini nostri Iesu Christi, fierique conuersionem totius substantiæ panis in corpus, et vini in sanguinem: quam conuersionem catholica ecclesia transsubstantiationem appellat. Fateor etiam, sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque sacramentum sumi. Constanter teneo, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuuari. Similiter et sanctos vna cum Christo regnantes, venerandos atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas. Firmiter assero, imagines Christi, ac deiparæ semper virginis, nec non aliorum sanctorum, habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem, ac venerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in ecclesiis relictam fuisse, illarumque vsum christiano populo maxime salutarem esse, affirmo. Sanctam, catholicam, et apostolicam Romanam ecclesiam omnium ecclesiarum matrem, et magistram agnosco. Romanoque pontifici, beati Petri apostolorum principis successori, ac Iesu Christi vicario, veram obedientiam spondeo, ac iuro. Cætera item omnia a sacris canonibus, et œcumenicis conciliis, ac præcipue a sacrosancta Tridentina synodo tradita, diffinita, et declarata, indubitanter recipio atque profiteor, simulque contraria omnia, atque hæreses quascunque, ab ecclesia damnatas, et reiectas, et anathematizatas, ego pariter damno, reiicio, et anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo saluus esse potest, quam in præsenti sponte profiteor, et veraciter teneo, eandem integram et immaculatam vsque ad extremum vitæ spiritum constantissime, Deo adiuuante, tenere et confiteri, atque a meis subditis, seu illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, tueri, doceri et prædicari, quantum in me erit, curaturum. Romæ idib. Nouemb. 1564.

a *Ambrosius lib. 4. c. 4. de sacram. Damascenus l. 4. c. 14. orthod. fid. Theophyl. ad 10. c. Ioan. Cyrill. catechef. myst. 1. 3. et 5. Cypr. serm. de lapsis 6. vid. l. 7. in p. C. eod.* b *concil. Trident. sess. 22. cap. 2. Constitutio ista omnibus non modo theologis, sed et iurisperitis, medicis, et philosophis, promotis et promouendis, in orbe Rom. scripta et data est. Habetur in can. conc. Trident. inf. de magist. et doctor. cap. 2.*

TITVLVS II.
DE RESCRIPTIS, ET MANDATIS APOSTOLICIS.

CAP. I.

Rescriptorum et mandatorum apostolicorum executionem impedientes, quibus pœnis coërceantur.

INNOCENTIVS VII.

Omnes personæ, tam seculares quam regulares, contra quas in curia Romana causæ de iure vel consuetudine commissæ sunt, vel in futurum tam per appellationem, seu deuolutionem ad illam, aut alias quomodolibet committentur, et quæ citationes in vim commissionis apostolicarum decretas vel decernendas, aut quæuis alia mandata, seu rescripta apostolica, c iustitiam vel gratiam continentia, quo minus iuxta illorum tenorem executioni demandentur, per se vel per alium seu alios, directe vel indirecte, quouis quæsito colore impedire, aut impediri facere, seu clericis vt beneficia ecclesiastica renuncient, aut iuri in illis sibi competenti cedant, vel vt a

c *diuisio rescriptorum: iustitiæ, c. pastoralis. c. sciscitatus. c. super. literis. de rescript. gratiæ, c. gratia. de rescript. in 6. et Clement. grat. eod.*

profecutione

prosecutione causarum, et iurium huiusmodi desistant, mandari facere præsumpserint, aut pro illis impediendis, et renunciandis, ad principes seu officiales seculares, publice et occulte, per se vel alium, quouis quæsito colore, recursum habuerint, causam perdent, et omne ius, tam in petitorio, quam possessorio, in re vel ad rem, de qua agitur, eis competens, eo ipso amittant, et ad beneficia sic renunciata obtinendum inhabiles existant.

Aliæ vero personæ ecclesiasticæ, seu etiam seculares, quas causa huiusmodi non tangit, executionem citationum huiusmodi, aut aliorum quorumcunque mandatorum, seu rescriptorum, et prouisionum apostolicarum, vt præmittitur, impedientes, aut impedientibus huiusmodi auxilium, consilium, vel fauorem, publice vel occulte, directe et indirecte, præstantes, cuiuscunque conditionis vel præeminentiæ existant, sententiam excommunicationis eo ipso incurrant, a qua (præterquam in mortis articulo constituti, et satisfactione præuia) ab alio quam a Romano pontifice pro tempore existente, et canonice intrante, absolutionis beneficium nequeant obtinere.

Notarii vero, siue tabelliones publici prædicti, qui de executionibus citationum et mandatorum, ac prouisionum huiusmodi faciendis, aut quo minus fiant inhibitionibus, requisiti fuerint, instrumenta publica desuper ad instantiam interesse habentium, seu interesse prætendentium (satisfacto tamen de congruo salario) conficere recusauerint, periurii reatum incurrant, ac executionem officii tabellionatus amittant, fiantque infames eo ipso, et eorum instrumentis siue scripturis publicis postmodum per eos super rogitibus postea factis, et conficiendis, donec ab huiusmodi reatu periurii absolutionem, et infamiæ absterſionem obtinuerint, nulla fides in iudicio, vel extra adhibeatur. Datum Romæ 8. cal. Febr. an. 1491.

CAP. II.

Statuta et ordinationes, quæ fiunt in iniuriam executionis rescriptorum et literarum apostolicarum, nullius sunt vigoris aut roboris.

LEO X.

Licet felic. record. Bonifacius papa IX. prædecessor noster, ad quem fide dignorum relatione peruenerat, quod certi prælati, quibus piæ memoriæ Vrbanus papa VI. etiam prædecessor noster concesserat, vt in eorum ciuitatibus et diœcesibus executio literarum apostolicarum fieri non posset, nisi literæ ipsæ prælatis ipsis, aut eorum officialibus prius exhibitæ, et per eos approbatæ forent, et eorundem prælatorum officiales in consuetudinem deduxerant: aliqui vero prætextu statutorum prouincialium, seu synodalium, etiam seruabant, quod nullus literas apostolicas huiusmodi exequi auderet, nisi postquam prælati, seu officiales ipsi per suas literas, quas vidimus, nuncupabant, mandarent, et concederent, vt iudices in ipsis literis apostolicis deputati, et sine licentia vel consensu quorumcunque prælatorum, vel superiorum, aut officialium eorundem, literas apostolicas exequi possent et deberent: tamen nuper in publica signatura coram nobis nonnullæ supplicationes propositæ fuerunt, continentes, quod in Toletan. et Carthaginens. ecclesiis, sub colore falsitatibus obuiandi, editæ fuerant constitutiones synodales, quibus caueri dicebatur, vt tabelliones et notarii, etiam a partibus requisiti, literas apostolicas nullatenus recipere possent, nisi illæ prius per archiepiscopum Toletanum, et episcopum Carthagin. pro tempore existentes, aut eorum officiales examinatæ forent, a nobisque earundem constitutionum confirmatio peteretur.

Nos, petitionem huiusmodi vti ratione carentem, cum Romani pontificis gesta, per inferiores sibi et subditos, sine eius speciali licentia, examinari non debeant, indecens et absurdum, quinimo temerarium esse censentes, quod aliquis quauis occasione literas apostolicas, sine Romani pontificis speciali commissione, examinare velle præsumat: propterea supplicationes ipsas, prout merito reiiciendæ erant, reiicimus, et coram nobis lacerari fecimus. Ac constitutiones edentium temeritatem tali castigatione reprimere, ac super his tale remedium adhibere volentes, vt aliis in posterum committendi similia aditus præcludatur, motu proprio, et ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, literas Bonifacii prædecessoris huiusmodi tenore præsentium approbamus, et innouamus, ac perpetuæ firmitatis robur obtinere, illasque inuiolabiliter obseruari debere decernimus.

Nec non quascunque constitutiones synodales, tam in dictis Toletan. et Carthaginens. quam quibusuis aliis ecclesiis per vniuersum orbem constitutis super his factas, motu, scientia, auctoritate et potestate prædictis cassamus, et annullamus, ac statuimus, et ordinamus, quod iudices et executores in literis apostolicis pro tempore deputati, ac notarii ac tabelliones super his requisiti, literas ipsas apostolicas, sine alicuius personæ cuiuscunque, ecclesiasticæ vel mundanæ dignitatis fuerit, licentia vel consensu exequi possint et debeant. Et insuper vniuersis patriarchis, archiepiscopis, primatibus, episcopis, et aliis prælatis, et personis ecclesiasticis, nec non dilectis filiis, communitatibus ciuitatum, et vniuersitatibus castrorum, oppidorum, terrarum, et locorum, sub interdicti, singularibus vero personis eorum, etiam secularibus, sub excommunicationis et anathematis pœnis, quas eo ipso, si contra fecerint, absque alia declaratione incurrant, et a quibus non nisi a nobis vel successoribus nostris Romanis pontific. canonice intrantibus, præterquam in mortis articulo constituti, et debita satisfactione præmissa, absolui, et interdicti huiusmodi relaxationem obtinere possint, in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipiendo mandamus, ne iudices et executores literarum apostolicarum, ac notarios et tabelliones super his requisitos, quo minus literas apostolicas huiusmodi exequi possint, quoquo modo impedire præsumant, ac eos, qui executionem literarum huiusmodi impedientibus auxilium, consilium vel fauorem quouis modo, directe vel indirecte, publice vel occulte, præstare præsumpserint, etiam si patriarchali, archiepiscopali, primatiali, episcopali, et quauis alia ecclesiastica, vel mundana, etiam imperiali, regali, reginali, aut ducali, vel alia præfulgeant dignitate, eidem excommunicationis, et anathematis sententiæ, a qua non nisi vt præfertur absolui possint, subiacere: ac ciuitates, castra, oppida, et loca prædicta, et ad quæ inobedientes et contra facientes declinare, et in quibus moram trahere contigerit, ecclesiastico supposita interdicto, tam diu firmiter obseruando, donec compuncti corde huiusmodi interdicti relaxationem, debita satisfactione præmissa, meruerint obtinere, ac ibidem permanserint, et per triduum post eorum inde discessum, motu, scientia, auctoritate, et potestatis plenitudine similibus decernimus: ac sub dictis pœnis etiam mandamus illis, in quorum libris constitutiones synodales et prouinciales huiusmodi descriptæ reperiuntur, ita deleri et cassari faciant, vt amplius legi non possint. Dat. Romæ calend. Mart. 1518. Concordat *c. tibi qui. 12. in 6. h. t.*

CAP. III.

Personæ excommunicantur, loca interdicto supponuntur, quorum consensu, fauore et conatu literæ et rescripta apostolica sine executione remanent.

CLEMENS VII.

Rescriptorum et literarum apostolicarum executionem impedientes, et illos, qui impedientibus auxilium, consilium, vel fauorem directe vel indirecte, publice vel occulte, aut quouis quæsito colore, præstare præsumpserint, etiam si patriarchali, archiepiscopali, primatiali, episcopali, et quauis alia ecclesiastica, vel mundana, etiam imperiali, regali, reginali, ducali, vel alia dignitate præfulgeant, per alias nostras literas, in die cœnæ Domini publice lectas, *a* excommunicauimus, et anathematizauimus, prout etiam tenore præsentium eos eidem excommunicationis et anathematis sententiæ, a qua non nisi vt præfertur absolui possint, subiacere: ac ciuitates, terras, castra, oppida, et loca, in quibus dicti inobedientes et contra facientes manserint, et ad quæ eos declinare contigerit, ecclesiastico suppposita esse interdicto, tam diu firmiter obseruando, donec ad cor reuersi, interdicti huiusmodi relaxationem, debita satisfactione præmissa, meruerint a nobis, aut dictis successoribus nostris obtinere. Nec non omnes et singulas sententias, censuras et pœnas, quas dicti ordinarii, aut eorum officiales, contra huiusmodi iudices, et executores literarum apostolicarum, aut illas impetrantes, seu notarios, et tabelliones, propter executiones per eos factas vel faciendas, inflixerunt et promulgarunt, aut in futurum quomodolibet infligent, aut promulgabunt, irritas et inanes, ac nullius roboris, vel momenti existere, eisdem motu, scientia, auctoritate, et potestatis plenitudine decernimus, et declaramus. Dat. Rom. 4. cal. Ian. 1533.

CAP. IV.

Concilii Tridentini decretum de cognoscendis causis coram ordinariis locorum, apostolicis rescriptis non obest.

GREGORIVS XIII.

Ad Romani pontificis prouidentiam circumspectam pertinere dignoscitur, dubia, super sacrorum conciliorum decretis pro tempore insurgentia, sic suæ declarationis oraculo dilucidare, et interpretari, vt exinde litium dispendia inter fideles quoslibet valeant submoueri. Accepimus sane nuper quodlibet multoties Romanus pontifex, vt prouisiones et gratiæ per eum de beneficiis pro tempore vacantibus, ac suæ et sedis apostolicæ dispositioni et ordinationi reseruatis, in fauorem diuersarum personarum sibi gratarum et acceptarum factæ, executioni debitæ demandentur, et ne (dum literæ apostolicæ sub plumbo desuper expediuntur) beneficia ipsa ab aliquibus indebite occupentur, aut aliqua in spiritualibus et temporalibus detrimenta sustineant, nonnunquam corporalem possessionem ipsorum beneficiorum, et illis annexorum, iuriumque et pertinentiarum, quomodocunque sedis et cameræ apostolicarum nominibus apprehendi, ac omnes, et quoscunque fructus, reditus, et prouentus beneficio-

a *solenni illo diplomate, quod legitur Romæ die cœnæ Domini, singulis annis excommunicantur, qui executionem literarum apostolicarum, aut aliarum expeditionem impediunt.*

rum

rum et annexorum eorundem percipi, exigi, eosque integros personis prædictis, postquam ipsas literas sub plumbo expeditas haberent, vna cum dicta possessione consignari, quandoque vero, dum literæ sub plumbo huiusmodi expeditæ existunt, vt ius suum vnicuique illorum conseruetur, et temerariorum audacia debita castigatione compescatur, ac ipsæ literæ apostolicæ facilius debitæ executioni, vt par est, demandentur, prouiso, de beneficiis in corporalem, realem, et actualem possessionem beneficiorum, et annexorum, iuriumque, et pertinentiarum prædictorum induci, et inductos in ea manuteneri, amotis quibuslibet intrusis detentoribus ab eisdem, aliaque fieri, et exequi per diuersas suas in forma breuis, et sub annulo piscatoris confectas literas mandet, et percipiat certis inibi modo et forma tunc præscriptis, dilecto filio causarum curiæ cameræ apostolicæ generali auditori, seu aliis executoribus desuper deputatis, quibus omnino parendum esse. Nihilominus nonnulli beneficiis prædictis inhiantes, ac gratias prædictas illudere, earumque intrusiones et detentiones improbe tueri satagentes, executionem literarum in forma breuis huiusmodi, et facultatem per eas ipsis executoribus attributam, diuersis dubiis, et cauillationibus remorantur, et processus per eosdem executores desuper habitos, et formatos, ac inde secuta quæcunque, nulla et inualida, nulliusque roboris, vel momenti esse, neque attendi debere contendunt, sub prætextu, quod in decreto sacri concilii Tridentini, sessione vigesima quarta, capitulo vigesimo, dispositum fuerit, quod causæ omnes ad forum ecclesiasticum quomodolibet pertinentes, etiam si beneficiales sint, in prima instantia coram ordinariis locorum duntaxat cognoscantur, exceptis a his, quæ iuxta canonicas sanctiones apud sedem prædictam sunt tractandæ, vel quas ex vrgenti rationabiliue causa iudicauerit summus pontifex Romanus, per speciale rescriptum signaturæ suæ eius manu propria subscribendum committere, aut auocare. Verum cum decretum huiusmodi concilii concessione prædictarum literarum in forma breuis, et illarum executionem nihil efficiat, neque per illos causa, seu instantia introducatur, sed mere executiue procedi mandetur, literæ quoque in forma breuis, annulo piscatoris munitæ, non minoris sint efficaciæ et auctoritatis, quam rescripta signaturæ Rom. pontif. eius manu propria subscripta: b nos in his nostræ debitæ declarationis cautelam adhibentes, ac prouisorum prædictorum ius, aduersus dubia et cauillationes huiusmodi, æquitate et iustitia suadentibus, perseuerare volentes, nec non prædictarum, et quarumcunque literarum in forma breuis, super capienda possessione nomine cameræ huiusmodi, aut in fauorem literarum sub plumbo expeditarum, tam a prædecessoribus nostris, quam nobis, et dicta sede hactenus concessarum, tenoris ac litis, et causæ, si quæ desuper executæ sint, statum et merita, nominaque et cognomina iudicum, executorum, et colligitantium, præsentibus pro sufficienter expressis habentes: motu proprio, non ad ipsorum prouisorum aut aliorum nobis pro eis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed ex certa scientia ac de mera nostra deliberatione decernimus, et declaramus per concessionem literarum in forma breuis, sub annulo piscatoris, super capienda possessione quorumcunque beneficiorum dispositioni apostolicæ reseruatorum seu affectorum, sedis et cameræ apostolicarum nominibus apprehendenda, et eiusdem possessionis in fauorem prouisorum ab ipsa sede de eisdem beneficiis, postquam literas sub plumbo super prouisionibus huiusmodi habuerunt expeditas relaxatione, nec non assistentia ipsis prouisis literas desuper sub plumbo expeditas habentibus præstanda, et aliorum inibi expressorum executione facienda, quæ mandata executiua sunt, et summariam duntaxat causarum, propter quas illæ emanarunt, cognitionem requirunt, decretis concilii huiusmodi non contrauenire, nihilque præiudicii illis inferri, vel eorum formam in aliquo violari, neque indici aut censeri, vel executionem literarum earundem propterea in aliquo suspendi siue remorari, aut facultatem literarum executoris facultate sibi per easdem literas, vt præfertur concessas, vti, frui, gaudere, et contra illis non parentes ad declarationem incursus pœnarum, et censurarum in eisdem literis in forma breuis contentarum, ac inuocatione brachii secularis procedere, alia omnia et singula in eisdem literis contenta (illarum tamen forma seruata) facere et exequi libere et licite potuisse et posse, nec non processus desuper habitos, et formatos, habendosque, et formandos, ac inde secuta, et sequenda quæcunque firma, valida, et efficacia fuisse, et esse et fore, suosque integros, et plenarios effectus sortiri debere in omnibus et per omnia: præsentes quoque literas de subreptionis vel obreptionis vitio, aut intentionis nostræ, vel quoquam alio defectu notari, impugnari, vel inualidari nullatenus posse.

a *C. nec licuit. 17. dist. c. maiores de bapt. Vigilius papa in epist. ad Entherum in fin. et Pelagius II. in 1. epist. circa fin. cum similibus.* b *notentur differentia literarum apostolicarum, de quibus P. Greg. in syntagm. lib. 17. cap. 15. num. 10. et seqq.*

TITVLVS III.
DE ELECTIONE, ET ELECTI POTESTATE.

CAP. I.

Electio pontificis maximi, simoniaca nundinatione inducta, nulla est, nulliusque potestatis, adeo vt sic electus exautoretur ab omnibus dignitatibus et officiis, cum suis sequacibus, et complicibus cardinalibus.

IVLIVS II. *in concilio Lateranensi.*

Cum tam diuino quam humano iure, in spiritualibus præcipue, detestabiliter sit Simoniæ c labes prohibita, et longe magis in electione Romani pontificis, vicarii Iesu Christi, Domini nostri, abominabilis sit, et vniuersali ecclesiæ perniciosa: nos, qui regimini eiusdem vniuersalis ecclesiæ (meritis licet imparibus) annuente Domino præsidemus, cupientes, quantum cum Deo possumus, in præmissis pro tantæ rei necessitate ac periculi magnitudine, vt tenemur, in posterum salubriter prouidere, de fratrum nostrorum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalium consilio et vnanimi consensu, hac nostra perpetuo valitura constitutione, apostolica auctoritate et de potestatis nostræ plenitudine, statuimus, ordinamus, decernimus, et diffinimus, quod si (quod Deus pro sua clementia, et ineffabili bonitate auertat) contigerit, postquam nos vel successores nostros successiue ipse Deus ab huiusmodi vniuersalis ecclesiæ regimine absoluerit; humani generis inimico procurante, et ambitione vel cupiditate ad hoc inclinante, seu impellente, electionem Romani pontificis, ab eo, quem eligi contigerit, vel ab aliquo seu aliquibus de cœtu cardinalium quomodolibet votum dantibus, per simoniacam hæresim (in dando, promittendo, vel recipiendo pecunias, bona cuiuscunque generis, castra, officia, vel beneficia, seu promissiones et obligationes) commissam, per se, vel alium, seu alios, quomodocunque et qualitercunque (etiam in duarum partium, vel omnium cardinalium vnanimi concordia, quomodolibet, etiam per viam assumptionis vnanimiter, nemine discrepante, etiam sine scrutinio factæ) celebrari, vel fieri: non solum huiusmodi electio, vel assumptio, eo ipso nulla existat, et nullam eidem sic electo, vel assumpto, administrandi, in spiritualibus et temporalibus, facultatem tribuat, sed etiam contra dictum sic electum, vel assumptum, de simoniaca labe, a quocunque cardinali, qui eidem electioni interfuerit, opponi, et excipi possit, sicut de vera et indubitata hæresi: ita quod a nullo pro Romano pontifice habeatur, quinimo ipse sit a priori suo cardinalatu, et alio quoque honore, ecclesiis cathedralibus, etiam metropolitanis, et patriarchalibus monasteriis, et dignitatibus, et aliis quibuscunque beneficiis, et pensionibus, quæ tunc obtinebat in titulum vel in commendam, aut alias quomodocunque absque alia declaratione priuatus existat, et idem electus non apostolicus, sed apostaticus, tanquam simoniacus, et hæresiarcha, et ad prædicta omnia et singula perpetuo inhabilis habeatur, sit. Nec eiusmodi simoniaca electio per subsequentem ipsius inthronizationem, seu temporis cursum, aut omnium cardinalium præstitam obedientiam, vllo vnquam tempore conualescat.

CAP. II.

Pontifici simoniace electo nemo obedire tenetur, illiusque auctoritati detrahere omnibus licet, et noua electione is e pontificio solio deturbandus est.

IDEM *in eodem.*

Liceat omnibus et singulis cardinalibus, (etiam illis, qui huic simoniacæ electioni, seu assumptioni consenserint, etiam post inthronizationem, et adiurationem, seu obedientiam) ac etiam vniuerso clero, populo Romano, nec non subditis, et sancti Angeli de vrbe, ac quarumuis aliarum Romanæ ecclesiæ arcium præfectis, castellanis, capitaneis et aliis officialibus (quocunque homagio, seu iuramento, vel cautione præstitis, non obstantibus) a talis electi, etiam inthronizati, obedientia, et deuotione, immune et quandocunque discedere, (ipsis, fidei Rom. ecclesiæ, et obedientiæ futuri Rom. pontificis canonice intrantis nihilominus astrictis permanentibus) et eum, vt magum, ethnicum, publicanum, et hæresiarcham euitare. Ad cuius quoque confusionem possint cardinales, qui præfatæ electioni se opponere voluerint, si præsumpserint, se regimini vniuersalis ecclesiæ, prætextu talis electionis, ingerere, auxilium brachii secularis contra eum implorare. Nec tales ab eius obedientia discedentes, tanquam tunicæ Domini scissores, aliquarum propter dictum discessum pœnarum, seu censurarum vltioni subiaceant. Cardinales vero, qui eum simoniace elegerunt, a suis ordinibus, etiam cardinalatu, titulis et honore, ac quibuscunque patriarchalibus, archiepiscopalibus, episcopalibus, et aliis prælaturis, ac dignitatibus, et beneficiis, quæ in titulum, vel commendam tunc obtinebant, vel in quibus, seu ad quæ ius tunc habebant, absque alia declaratione, priuati existant, nisi ab illo penitus, et cum effectu discesserint, et reliquis cardinalibus, qui huiusmodi simoniæ non consenserint, infra terminum octo die-

c *concil. Basil. sess. 23. modum præscribit. vid. Redoan. de simon. 2. cap. 33. num. 21. et seqq.*

rum

rum, postquam fuerint ab eis requisiti, personaliter, si fieri poterit, alias per edictum publicum, sine absque fictione, vel fraude vniuerint, et coniunxerint. Et tunc, si præfatis aliis cardinalibus se vniuerint, et coniunxerint; in pristinum statum, et ad pristinos honores, et dignitates, etiam cardinalatus, ac ecclesias, et beneficia, quibus præerant, et quæ obtinebant, reintegrati, rehabilitati, ac restituti et repositi, ab huiusmodi simoniæ labe, et censuris ac pœnis ecclesiasticis quibuscunque absoluti, eo ipso existant.

CAP. III.

Simoniacæ electionis conscii, proxenetæ et mediatores ad instar reorum maiestatis pœnis subiiciuntur, actiuis et passiuis cardinalibus vero nouum pontificem eligendi æquiore tramite conceditur potestas.

IDEM.

Mediatores vero et proxenetæ, trapezitæ tam clerici quam laici, cuiuscunque dignitatis, qualitatis, et ordinis fuerint, etiam patriarchali, archiepiscopali, vel alia seculari, mundana, siue ecclesiastica dignitate præditi, etiam quorumcunque regum, et principum oratores, vel nuncii, huius simoniacæ electionis participes, sint omnibus suis ecclesiis, beneficiis, prælaturis et feudis, ac aliis quibuscunque honoribus, et bonis, eo ipso priuati, et ad similia inhabiles, ac etiam actiue et passiue intestabiles, et eorum bona ipso facto, ad instar reorum criminum læsæ maiestatis, fisco apostolicæ sedis applicentur, et deuoluantur, si prædicti delinquentes ecclesiastici fuerint, vel alias Romanæ ecclesiæ subditi. Bona vero et feuda taliter delinquentium, non subditorum secularium, in partibus, fisco secularis principis, in cuius territorio bona sita fuerint, ipso facto similiter applicentur: ita tamen, quod si infra tres menses, a die, quo notum fuerit, illos simoniam commisisse, vel participasse, principes dicta bona fisco suo actualiter non applicauerint, ex tunc illa fisco ecclesiæ Romanæ applicata censeantur, et sint eo ipso, absque aliqua simili declaratione. Promissiones quoque, et obligationes, siue sponsiones propterea quandocunque, etiam ante tempus dictæ electionis, etiam extra personas cardinalium, per quoscunque alios, quomodocunque factæ, cum quauis inexcogitabili solennitate et forma, etiam iuratæ, conditionales, siue euentuales, et in forma excommissarum, ex quacunque causa, etiam depositi, mutui, cambii, confessionis de recepto, donationis, arrendamenti, vel venditionis, permutationis, vel alterius cuiuscunque contractus, etiam in ampliori forma cameræ apostolicæ factæ, sint nullæ et inualidæ, et ad agendum inefficaces, nullusque illarum vigore cogi vel constringi possit, in iudicio vel extra. Liceatque omnibus ab illis impune, absque aliquo metu, siue periurii nota, recedere. Et insuper liceat cardinalibus, qui electioni prædictæ simoniacæ interfuerint, et a præfato sic electo discesserint, adhibitis secum aliis cardinalibus, etiam illis, qui huiusmodi simoniacæ electioni consenserunt, et postea eisdem cardinalibus in dicta simonia non complicibus se vniuerint, si se cum eisdem vnire voluerint, alioquin sine eis, ad alterius nihilominus pontificis electionem, non expectata alia sententia declaratoria, simoniacæ electionis huiusmodi (eadem tamen præsente nostra constitutione, semper in suo robore permanente) libere, alias tamen canonice deuenire, et concilium etiam generale indicere et consecrare in loco idoneo, prout eis videbitur expedire: non obstantibus quibuscunque contrariis constitutionibus, etiam generalibus conciliis editis. Datum in concil. Lateranens. apud S. Petrum 19. Calend. Februar. an. 1505.

CAP. IV.

Electionum et postulationum quanto animi moderamine cura geri debeat, vt publicis ecclesiæ officiis digni ministri instituantur et promoueantur, ætatis, morum, doctrinæ et vitæ candoris præuio examine.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Cum piæ memoriæ Alexander papa III. prædecessor noster, etiam in Lateranensi concilio decreuerit, vt ætas, morum grauitas, ac literarum scientia, in personis promouendis in episcopos et abbates, diligenter inquiratur, nihilque magis Dei ecclesiæ officiat, quam cum immeriti assumuntur prælati ad regimen ecclesiarum, propterea in promotionibus prælatorum, quarum a Romano pontifice magna ratio haberi debet, eo præsertim, quod de promotis per eos ad ecclesias, seu monasteria in extremo iudicio rationem Deo reddituri sunt: statuimus et ordinamus, vt deinceps perpetuis futuris temporibus, patriarchalibus, metropolitanis, ac cathedralibus ecclesiis, et monasteriis pro tempore vacantibus, de personis, iuxta præfati Alexandri constitutionem, ætate matura, grauitate morum, literarumque scientia præditis, non ad alicuius instantiam, per commendam et administrationem, seu conseruationem, aut alio quouis modo prouideatur, nisi ratione vtilitatis ecclesiarum, prudentiæ, nobilitatis, probitatis, experientiæ, atque curialitatis antiquæ, cum competenti literatura, et in sede apostolica meritorum, aliter visum fuerit faciendum. Idemque in electis et postulatis, quorum electiones et postulationes per sedem apostolicam admitti consueuerunt, voluimus obseruari. Et si de minoribus ætate XXX. *a* annorum ecclesiis aut monasteriis huiusmodi contigerit prouideri, non dispensetur cum eisdem, vt ecclesiis citra vigesimum septimum ætatis annum, monasteriis vero citra vigesimum secundum præesse valeant. Quinimo vt accuratius, diligentiusque idoneæ personæ promoueantur, statuimus, vt cardinalis, cui electionis, postulationis, aut prouisionis ecclesiæ, seu monasterii relatio committetur, antequam in sacro consistorio (vt moris est) referat commissionem examinis ac electionis huiusmodi sibi datam, vni cuiuslibet ordinis antiquiori cardinali in ipso consistorio, per se ipsum, vel si ea die, qua sibi commissionis onus iniunctum fuerit, consistorium non fuerit, per secretarium suum, aut alium quemlibet ex suis domesticis familiaribus, notam illam facere debeat, qui tres priores aliis, quamprimum sui ordinis cardinalibus, eam significare teneantur, negotiumque electionis, administrationis, postulationisue, aut promotionis, summarie et de plano per scriptum dictus relator examinet, et si qui contradixerint, his vocatis, idoneos, graues et fide dignos testes, et si expediens opusue fuerit, alios ex officio assumere, processusque et iura eiusmodi relationis, vna cum dictis testium, die faciendæ relationis secum ad consistorium deferre debeat, neque vllo modo referat, si præsens in curia promouendus maiorem cardinalium partem antea non adiuerit, vt, quæ a referente collega sint cardinales audituri, occulta fide, quantum ad personam promouendi attinet, cognoscere possint. Promotus vero eosdem cardinales, qui præsentes in curia fuerint, ex antiquo more, consuetudineque laudabili, quamprimum visitare teneatur. Quem quidem morem, laudabilemque consuetudinem innouamus, ac inuiolabiliter obseruari mandamus.

CAP. V.

Electus ad regularium dignitates, electionis auctoritate non gaudet, nisi per pontificum confirmationem.

PIVS IV.

Pius quartus, tantis, qui paulatim in religiosos irrepserunt, abusibus et ausibus nimis licentiosis aliquando, sicut par est, cupiens occurrere, suamque sedi præfatæ prærogatiuam afferre, omnes et singulas electiones quarumuis personarum ad regimina monasteriorum, prioratuum, et aliarum dignitatum conuentualium, ipsarumque electionum confirmationes, per quoscunque, cuiusuis status, gradus, ordinis, et conditionis existant, et quauis etiam archiepiscopali, patriarchali, aut maiori præfulgeant dignitate, hactenus sic præsumptas, nullas, inualidas, ac pro nullis, inualidis et prorsus infectis habendas esse, *b* personasque sic, vt præfertur, electas et confirmatas, monasteria, aliasque dignitates huiusmodi, sine legitimo titulo possedisse et possidere, nec non illorum fructus, reditus et prouentus indebite percepisse et percipere: ac personas ipsas ad absolutionem, et habilitationem super his, nec non confirmationem electionum de se factarum, a sanctitate sua, seu Romano pontifice pro tempore existente, aut sede prædicta, infra sex menses a data præsentium computandos impetrandum, ac literas apostolicas super huiusmodi confirmatione in totum expediendas omnino teneri, declarauit. Et nihilominus hac sua perpetuo valitura constitutione statuit et ordinavit, quod nullus de cætero, seu in regimine et administratione monasterii, vel alterius dignitatis conuentualis, ad quod, seu quam, illum eligi contigerit, in spiritualibus vel temporalibus, antequam rite celebrata electio a sanctitate sua aut Romano pontifice pro tempore existente, et sede prædicta confirmata, et literæ apostolicæ desuper expeditæ fuerint, per se vel alium, in toto vel in parte, quouis quæsito colore, immiscere, aut ad illud vel se recipi facere, vel alias pro eius prælato gerere præsumat. Decernens, omnes et singulos, qui secus fecerint, iure, si quod illis ad monasteria vel eorum regimina et administrationes, ac alias conuentuales dignitates, per electionem huiusmodi fuerit quæsitum, eo ipso priuatos, et deinceps ibi ineligibiles esse, ipsaque monasteria et alias dignitates ab eadem sede impetrari posse; qui vero similes electiones confirmare præsumpserit, eo ipso superiores ordinum videlicet suis dignitatibus priuatos, ordinariis autem locorum, etiam si archiepiscopali et maiori præcellant dignitate, ingressum ecclesiæ interdictum, eosque ab ecclesiarum suarum regimine et administratione suspensos existere.

---

a *Annum 356. dierum intelligemus. l. cum hæres. §. Stychus. ff. de statu liber. gloss. in capit. si propter. de rescript. in 6. et diem vltimam cœptam, pro completa. l. quia ætate. et ibi gloss. et Dd. ff. de testam. Ætas ad canonicatum in ecclesia 23. annorum sufficit. Beneficium curatum non obtinetur ante 25. ann. sine dispensatione. Episcopatus annorum 30. est. cap. cum cunctis. de præbend. capit. si eo temp. de rescript. in 6. concord. concil. Trident. sessione 23.* b *Ius non acquiritur electo ante confirmationem. gl. in ca. nostri. et in c. qualiter. et ca. transmissam. de elect. et ibid. Innoc. Iac. And. in c. si electo. de in integr. restit. lib. 6. Et qui exercet munus in electione collatum ante confirmationem, iure suo priuatur. Dd. in c. auaritiæ. de electione. in 6. Felinus in cap. ne Dei timorem, de simonia.*

TITVLVS IV.
DE CARDINALIBVS.

CAP. I.

Cardinalis creatio non prius rata et valida habetur, donec cardinalatus insignia accesserint.

EVGENIVS IV. *ex concilio Constant.*

Quanquam ex libris Romani ordinis, alias ceremoniarum nuncupatis, et aliis ecclesiæ Romanæ libris seu antiquis codicibus comprehendi possit, et ex illis resultet, quid nominis, tituli vel honoris per secretam pronunciationem, de alicuius persona in eiusdem Romanæ ecclesiæ cardinalem, per Romanum pontificem pro tempore in secreto consistorio factam, eidem personæ in cardinalem sic pronunciatæ per promotionem huiusmodi acquiratur; quia tamen temporibus modernis, quibus aliquotiens nonnulli in secreto consistorio in cardinales assumpti fuerunt secrete, et eis ex bonis respectibus insignia cardinalatus saltem omnia, minime assignata fuerunt, nonnullorum aliter sapere, quam oportet sapere, satagentium astutas considerationes et inductiones subtiles, iuxta præmissa et eorum effectum nonnulla dubia prodierunt: nos ad submouendum causam et occasionem quorumcunque dubiorum, quæ quomodolibet super iis insurrexere hactenus, et possunt insurgere, præsenti irrefragabili constitutione decernimus, huiusmodi pronunciationem sic in secreto consistorio de quibusuis per nos hactenus factam, seu in posterum faciendam, alicui sic in cardinalem in præteritum pronunciato, seu in posterum pronunciando, licet per eum ad cardinalatus initium dispositus videatur, nullum ius seu titulum re aut nomine acquisitum fuisse, aut acquiri potuisse hactenus seu posse, neque aliquem, per quempiam, per scripturam, vel nominationem pro cardinali reputari vel haberi debuisse seu potuisse hactenus vel debere seu posse quomodolibet in futurum, donec et quousque de similibus consilio et consensu sic pronunciato, in Romana curia præsentis cardinalatus insignia, videlicet per capelli rubei traditionem, ac tituli assignationem, annulique, iuxta morem consuetum, in digito immissionem, absenti vero ab eadem curia, per huiusmodi capelli missionem, realiter sint impensa, aut saltem in generali consistorio. Quodque in cardinalem sic pronuntiatus, etiam postquam insignia huiusmodi omnia receperit, et etiam admissus fuerit, et receptus, vt præfertur, in electione Romani pontificis pro tempore vocem actiuam, aut aliquo alio actu, habuisse vel habere debuisse, siue posse vel debere, minime censeatur, donec, et quousque per Romanum pontificem pro tempore existentem, similibus consilio et consensu sibi in practicandis, consulendis et deliberandis negotiis consistorii antedicti, postquam in consistoriis aliquibus mores in talibus obseruari consuetos expertus, interrogatus consiliatiue aut consultiue, responsum dandi expressa licentia tribuatur, seu ad hunc effectum (vt verbis vtamur communibus) ei fuerit os apertum. Dat. Romæ Calend. Nouembr. 1431.

CAP. II.

In domos cardinalium vi et impetu irrumpentes, et in eis aliquid suscipientes, pœnis a pontificio iure decretis plectuntur.

LEO X.

Temerariorum quorundam, qui S. Rom. eccl. cardinales, præcipuas catholicæ ecclesiæ columnas, ea qua conuenit reuerentia, obseruare contemnunt, et in eorum res et bona, manus violentas *a* ausu sacrilego iniicere non verentur, effrenata libido nos admonet, et inducit, vt ad eorum audaciam, antequam longius prorepat, comprimendam, ea, quæ a prædecessoribus nostris, in dictorum cardinalium dignitatis conseruationem, prouida sunt consideratione statuta, pro illorum obseruantia firmiori nostræ innouationis munimine roboremus, extendamus, et ampliemus, prout temporum qualitas exigit, et tam eminenti in ecclesia Dei dignitati conspicimus in Domino salubriter expedire. Sane ab aliquibus citra temporibus, damnabilis quidam in vrbe inoleuit abusus, et licentia delinquendi, quo dum apostolica sede vacante, per cardinales in conclaui existentes, de futuri Romani pontificis electione tractatur, si qua de vno ex iisdem cardinalibus, quod in pontificem fit electus, vox prodeat etiam non vera, illius domum vulgus armis aggreditur, et super ea diripienda, cum ipsius cardinalis, conclaue nondum egressi, familiaribus eam custodientibus, vi contendit, et sic etiam effractis foribus, aut pariete effosso, aditus pateat in prædam omnium bonorum, quæ ibi extant, hostiliter corruit, nisi armatorum præsidio defendatur. Nonnulli quandoque reperiuntur ita temerarii et audaces, vt aliis etiam temporibus, prætextu rixarum, domos cardinalium hostiliter cum armis aggredi non vereantur, in eaque morantes offendere et vulnerare, ex quibus cardinalatus honori, quibus sacrosancta militans ecclesia, tanquam purpureo tota decoratur amictu, non parum detrahitur, et eorum generatur contemptus, et homicidiorum et aliorum scandalorum occasio exhibetur.

Nos igitur huiusmodi temerarios conatus debita volentes animaduersione reprimere, sacro approbante concilio, fel. record. Honorii III. et Bonifacii VIII. Romanorum pontificum prædecessorum nostrorum, contra aliquem dictæ ecclesiæ card. hostiliter insequentes, et illis præsentia, consilio, aut fauore assistentes, eosue scienter receptantes, aut defendentes, et eorum domos et ædes, vt supra, inuadentes, et eorum posteros, bonas editas constitutiones auctoritate apostolica, tenore præsentium innouamus: decernentes, eas vbique debere perpetuis futuris temporibus inuiolabiliter obseruari. Et nihilominus constitutiones easdem, cum omnibus et singulis in eis contentis censuris et pœnis, ad omnes et singulas personas, cuiuscunque status, conditionis et excellentiæ existentes, qui alicuius dictorum card. domum, tam tempore dicti conclauis, etiam si in Romanum tunc pontificem sit electus, quam alias quandocunque, et ex quacunque causa, armata manu inuadentes, et in ea violenter, hostiliter aliquid diripientes, aut quenquam ex inibi existentibus vulnerantes, et eorum socios, et eos, qui id fieri mandauerint, vel factum eius nomine ratum habuerint, ac ipsis inuasoribus consilium in præmissis vel fauorem præstiterint, et defenderint, extendimus et ampliamus. Romæ in publica sess. Lateran. synod. 1516. 17. Cal. Aprilis.

CAP. III.

Hostiliter offendens cardinalem per se vel alium, fit reus læsæ maiestatis, et punitur.

PIVS V. *ex Bonifacii noni decreto.*

Infelicis seculi pericula miserati, dolorem comprimere non valemus, quod nefarii homines, iustorum sanguinem sitientes, ad illorum quoque perniciem infestiore animo incumbant, quos Spiritus sanctus membra constituit præcipua ecclesiæ Dei, quam suo sibi sanguine acquisiuit. Magna igitur ratione, post alios felicis recordationis Bonifacius papa VIII. de fratrum suorum consilio, perpetua constitutione sanciuit, vt, si quis sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalem fuerit hostiliter insecutus, aut percusserit, aut ceperit, aut mandauerit id fieri, sociusque fuerit facientis, factumue ratum habuerit, seu dederit consilium, vel fauorem, aut receptauerit, aut defenderit scienter eundem, tanquam læsæ maiestatis *b* reus, perpetuo sit infamis, et præterea diffidatus, bannitus, et intestabilis. Omnia eius ædificia ruinæ perpetuæ subiaceant, nullus ei debita reddere, nullus ei in iudicio respondere teneatur, bonis omnibus fisco, vel reipublicæ applicatis. Idem etiam feudis, beneficiis, et officiis spiritualibus, et temporalibus sit ipso iure priuatus, sed et ipse insectans, excommunicationis sententiam incurrat, quam solus Roman. pontifex, excepto mortis articulo, valeat relaxare. Sed ne hæc quidem constitutio, propter abdita conscceleratorum consilia, omnino satis esse noscitur, ad huiusmodi sacrilegia amplius prohibenda. Qui enim alicui vim inferre sibi proponunt, id secreto, in occulto, vt maxime machinantur, veluti impium illud facinus indicat, in personam dilecti filii nostri Caroli, tituli sanctæ Praxedis presbyteri cardinalis *c* Borrhomæi, ecclesiam Mediolanensem sanctissimis institutis studiose informantis, proxime attentatum. Quæ res nos grauius commouet, vehementiusque excitat, omnia exquirere, vt nobilissimæ corporis nostri partes vndique protegantur. Quibus enim præsidio erimus, quibus suppetias afferemus, quos denique tutabimur, si templi Dei bases, si clarissima ecclesiæ lumina, si speciales filios, qui pro animabus populorum, pro fide, pro iustitia, pro vnitate peruigilant, inultos deseramus? Itaque sanctioni prædictæ de simili fratrum nostrorum consilio adiicientes, statuimus, vt quisquis, etiam a nudo consilio, aut simplici fauore, aut omnino a cæteris prædictis alienus, quempiam auctorum, administratorum, vel consciorum coniurationis, siue conspirationis, aut commissi, committendiue criminis in personam cardinalis, illorumue fautorum, receptatorum, vel occultatorum, siue ex renunciatione sibi protinus, vel per interpositam personam, aut literas facta, cognouerit, siue ex scripturis, cœtu, conatu, concursu, insidiis, aliisue signis et indiciis qualemcunque scientiam habuerit, vel etiam coniecerit, quiue horum quicquam intellexerit, quantumcunque res alias occulta sit, quamprimum id Rom. pont. si in curia fuerit, sin autem, ordinario loci, vel si cardinalis ipse ordinarius extiterit, propinquiori episcopo, et si crimen nondum commissum fuerit, etiam ipsi cardinali properet reuelare. Quicunque vero etiam non subditus, et omnino extraneus defecerit, cuiuscunque dignitatis fuerit, prædicto sit excommunicationis laqueo innodatus, pariterque maiestatis reus, infamiam, et omnes pœnas prædictas eo ipso incurrat. Eadem nihilominus constitutione, quoad reliquas eius partes, ac cæteris omnibus sanctionibus canonicis, et ciuilibus ad talium coërci-

a *Clement. si quis suadente. de pœnit.* 17. *q.* 4. *Nauarrus c.* 27. *num.* 10. *sum. lat.*

b *Ioan Andr. in cap. ad apostolicæ. §. perpetrauit. de sentent. et re iud. in 6. in vers. cardinales. Præpositus in c. in primis. §. de persona, numer. 20. 2. qu. 1. Anchor. in c. felicis. d. pœnis. And. de afflict. in cap. 11. colum. 8. in titul. quæ sint.* c *in hunc anno 1569. a monachis quibusdam coniuratio: illa quidem sine effectu fuit facta: illi vero comprehensi, degradati, capite plectuntur.*

tionem

tionem editis, in suo robore duraturis. Porro si quis ad sanitatem reuertens, rem adhuc incognitam retexerit, omni nota penitus liberetur. Cæterum loci ordinarii secreto casum ad se delatum, prædicto pontifici, primo quoque tempore nuntiare, et interim rem omnem ab istis perquirere, et si necessitas tunc postulet, seculare quoque brachium adhibere debent. Datum Romæ 14. Calend. Ianuar. 1569.

CAP. IV.

Cardinales, qui sedi apostolicæ, et communi omnium Christi fidelium patri assident, præclaris virtutibus, et integris moribus illustres esse debent.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Cum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales cæteros omnes in ipsa ecclesia, post summum pontificem, honore ac dignitate præcedant, conueniens ac debitum est, vt vitæ munditia, ac virtutum splendore cunctis præfulgeant. Quapropter non modo hortamur eos ac monemus, verum etiam statuimus, et ordinamus, vt de cætero quilibet cardinalium pro tempore existens, iuxta doctrinam apostoli, ita sobrie, caste, ac pie viuat, vt non solum a malo, sed ab omni etiam specie mali abstinens, coram hominibus luceat, Deumque inprimis operibus honorificet. Sint omnes vigiles, ac diuinis officiis, missarumque celebrationibus intenti, habeantque capellas suas in loco honesto, prout facere consueuerunt. Sitque eorum domus, familia, mensa, supellexque non fastu, aut pompa, neque superfluis rebus, neque aliquo modo reprehensibilis, ne peccandi, excedendique modum licentia inde nascatur, sed vt æquum est, modestiæ et frugalitatis speculum dici mereantur. Illis itaque sint contenti, quæ sacerdotalem præ se ferant modestiam, ac prælatos et quoscunque alios insignes viros ad Romanam curiam venientes, benigne, honorificeque, tam publice quam priuatim tractent, et apud nos et successores nostros gratiose, liberaliterque eorum negotia commendata suscipiant. Præterea ministerium indecorum episcoporum, prælatorumque in domibus non habeant, ne cæteris præesse instituti, et sacro charactere insigniti, in vilia descendant ministeria, passimque pastoralis officii contemptum inducant. Eos itaque, quos vel nunc habent, vel in posterum sunt habituri, honorifice, vt fratres, ac iuxta eorum status condecentiam, tractent. Cumque Rom. pontifici, communi omnium Christi fidelium patri, assistant, personarum acceptatores, vel aduocatos eos fieri, valde inconueniens est.

Propterea statuimus, ne partialitatem suscipiant aliquam, neque principum, aut communitatum, vel quorumcunque aliorum, contra quempiam, nisi quantum iustitia et æquitas postulat, eorumque dignitas, et conditio requirit, promotores aut defensores fiant, sed a priuata omni passione seiuncti, sedandis et componendis inter quoscunque litibus, omni diligentia vacent, incumbantque, principum, et quorumcunque aliorum, ac præsertim pauperum, et religiosorum iusta negotia pio promoueant affectu, oppressos et iniuste grauatos iuxta vires suas, et officii debitum adiuuent. Tituli sui loca, si præsentes in curia fuerint personaliter; si vero absentes, per vicarium idoneum, semel saltem singulis annis visitent, clericos et populos ecclesiarum titulo suo subiectarum, cum diligentia inquirant, vigilentque circa cultum diuinum et bona dictarum ecclesiarum, moresque inprimis et vitam clericorum et parochianorum solerter explorent, eosque omnes et singulos ad recte, honesteque viuendum paterno moneant affectu. Pro augmento autem diuini cultus, et salute animæ suæ, quilibet cardinalis, vel in vita donet, vel in mortis articulo relinquat suo titulo, quantum sit satis ad presbyterum vnum commode ibi sustentandum, vel si ecclesia indigeat reparatione, vel alia subuentione tantum illi relinquat, vel donet, quantum conscientiæ suæ videbitur. Et cum minime deceat, affines, et consanguineos præsertim bene meritos, et ope indigentes negligere, sed illis prouidere iustum et laudabile sit, non propterea tamen, vel beneficiorum multitudine, vel ecclesiasticis reditibus, ita eos impleri convenire arbitramur, vt cæteri damnum ex huiusmodi largitionis intemperantia patiantur, et inde scandalum nascatur.

Statuimus itaque, vt ecclesiarum bona temere non effundant, sed ea in piis et sanctis operibus exponant, quorum causa magni et optimi reditus, per sanctos patres statuti et ordinati fuerunt. Volumus etiam, vt ecclesiis eisdem cardinalibus commendatis, etiam si cathedrales, abbatialesue, aut prioratus, vel quæcunque alia beneficia ecclesiastica fuerint, absque omni prorsus excusatione procurent, ac omni conatu suo prouideant debite inseruiri: cathedralibus dignos et idoneos vicarios, seu suffraganeos, prout consuetudo fuerit, cum digna et competenti mercede apponentes, reliquis autem sibi commendatis ecclesiis aut monasteriis, de iusto clericorum, vel capellanorum, seu religiosorum, aut monachorum Deo sufficienter et laudabiliter seruientium munere prouidentes, ædificia quoque, possessiones, et iura quæcunque in statu conuenienti conseruent, et diruta instaurent, sicut ad bonorum prælatorum et commendatariorum officium spectat.

CAP. V.

Familiæ cardinalium, quo magis personis illustribus subsunt, eo cultu illustriore modestiæ enitescere debent.

IDEM *ibidem.*

Statuimus etiam, vt cardinales circa numerum familiarium, eorumque, suis impensis alendorum, magna vtantur circumspectione, ac diligenti prouidentia, ne maiorem numerum, quam sua facultas, conditio, ac dignitas patiatur, habentes, luxus ac prodigalitatis vitio notari possint, neue rursus auari, sordidique habeantur, si in magnis et amplis reditibus paucissimis victum præbeant, cum domus cardinalis patens hospitium, [a] portusue ac refugium proborum et doctorum maxime virorum, et pauperum, nobilium, honestarumque personarum esse debeat. Sint igitur circa modum et numerum tenendi prudentes, ac de familiarium qualitate inprimis curiosi, ne ex alienis vitiis turpem sibi contrahant infamiæ notam, vulgoque obloquendi, calumniandique iustas præbeant occasiones. Et cum maxime prouidendum sit, vt non solum coram Deo, cui primum placere debemus, sed etiam coram hominibus opera nostra probentur, vt cæteris exemplo ad imitandum possimus esse, ordinamus, vt quilibet cardinalis se domus ac familiæ suæ optimum rectorem, præfectumque ostendat esse, tam circa ea, quæ extrinseca omnibus apparent, quam quæ intus latent abscondita. Habeat itaque eorum quisque sacerdotes, et leuitas, honestis vestimentis indutos, attenteque prouideat, ne quis in familia sua quoquo modo beneficiatus, et in sacris ordinibus constitutus, vestes portet versicolores, nec eo habitu vtatur, qui ordini ecclesiastico parum conueniat. Quare in presbyteratus ordine constituti, vestes colorum, quæ clericis a iure non prohibeantur, deferre debeant, vsque ad talos saltem demissas et habentes dignitates in cathedralibus, et canonici etiam dictarum cathedralium, ac primam dignitatem in collegiatis habentes, et cardinalium capellani missas celebrantes, caputium deferre in publico teneantur.

Scutiferis vero paulo supra talos concedantur, parafrenarii, quia in assiduo sunt motu, ministerioque funguntur laboriosiore, breuioribus, ac magis expeditis vestibus vti possint, etiam si fuerint clerici, dummodo in presbyteratus ordine non sint constituti: ita tamen, vt ab honestate non discedant, sed ita viuant, vt mores ecclesiasticis suis ordinibus non discrepent. Reliqui vero clerici temperate ac modeste omnia faciant, et tam ipsi clerici beneficiati, quam in sacris ordinibus constituti, comam, neque barbam, non nutriant, [b] neque mulas aut equos cum phaleris, ornamentisque ex velluto aut serico factis, habeant, sed eiusmodi rebus ex panno tantum, aut corio, simpliciter vtantur.

CAP. VI.

Lites et causæ cardinalium euocantur, et pontificis decisioni reseruantur.

PAVLVS IV.

Lites et causas inter quoscunque sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, super quibusuis rebus et bonis, tam ecclesiasticis, quam secularibus, vel quorumuis ordinum regularibus, coram quibusuis iudicibus, in quauis instantia, ac etiam in negotio executorio, vel restitutionis in integrum, quomodolibet, vertentes et pendentes, ad nos in eisdem statu et terminis, in quibus reperiuntur, aduocamus, cognitionemque et decisionem illarum nobis referuamus, decisionique et terminationi per nos super illis faciendæ, appellatione quacunque, etiam alias de iure admissibili, reiecta et postposita, standum, acquiescendum, et patienter omnino parendum et obediendum fore statuimus et ordinamus, ac similiter in titulis et causis, quæ de cætero inter eosdem cardinales exoriri contigerit, obseruari volumus. Romæ 1555. 9. Ianuarii.

CAP. VII.

Pompa funebris cardinalium, quo sumptu persolui debeat.

LEO X. *in concilio Lateran.*

Expensæ funebres cardinalium, computatis omnibus, centum et quinquaginta florenorum summam excedere non debent, nisi exequutorum prouidentia, iustis allegatis causis ac rationibus, plus exponendum esse duxerit. Exequiæ et castrum doloris, prima et nona die fiant, infra octauam vero missæ de more celebrentur.

---

a *episcoporum domus (ait diuus Hieronymus) omnium commune debet esse hospitium. Laicus vnum, aut duos, aut paucos recipiens, implebit hospitalitatis officium. Episcopus nisi omnes receperit, inhumanus est.* b *vide can. 40. apost. c. prohibetur 23. distinct. et Carthag. synod. 4. c. cleric. de vita et honestate clericorum.*

TITVLVS V.

DE AETATE ET QVALITATE ORDINANDORVM.

CAP. I.

Nemo ad sacros ordines admittatur sine titulo beneficii, pensionis aut patrimonii.

PIVS V.

Cum non deceat diuino mysterio adscriptos, cum ordinis dedecore, *a* mendicare, aut sordidum aliquem quæstum exercere, sacro Tridentino concilio inter alia decretum fuit, ne quis deinceps clericus secularis, quamuis alias moribus, scientia, et ætate esset idoneus, ad sacros ordines promoueretur, nisi prius legitime constaret, eum beneficium ecclesiasticum, quod sibi ad victum honeste sufficeret, pacifice possidere, vel alias ordinari non posset, nisi iuxta decreti ab ipso concilio desuper editi formam et tenorem. Cum autem nulla, in huiusmodi decreto religiosorum clericorum mentio facta fuerit, ac propterea nonnulli (vti moleste accipimus,) cæterorum ordinum religiosi, seu canonici, vel clerici, intra claustra monasteriorum seu domorum more regularium in communi viuentes, qui nonnunquam, seu non nisi ad certum tempus professionem emittunt, et ex claustro exire, et dimitti, atque ad seculum redire, libere et licite possunt, religionis prætextu, absque titulo sufficientis beneficii, nec iuxta dicti decreti tenorem ad sacros ordines se promoveri prætendant, et a nonnullis episcopis passim promoueantur, atque inde plerumque illud inconueniens eueniat, vt sic promoti, et e claustro exeuntes, et per seculum vagantes, vel mendicare, vel sordidum quæstum exercere, non sine ipsorum dedecore, ac ordinis vilipendio, et quamplurimorum Christi fidelium scandalo, cogantur. Nos igitur, qui singulorum Dei ministrorum honorem, et decus (quantum in nobis est) sinceris exoptamus affectibus, motu proprio et ex certa nostra scientia, deque apost. potest. plenitudine, hac perpetuo valitura sanctione, decretum prædictum de clericis secularibus loquens, ad omnes et singulos etiam, cuiuscunque ordinis clericos religiosos siue seculares, more religiosorum viuentes, in communi non professos, harum serie extendimus, et ampliamus, ac religiosis, et aliis prædictis non professis, vt ad sacros ordines promoueri, nec non omnibus et singulis venerabilibus fratribus nostris patriarchis, archiepiscopis, et episcopis, gratiam, et communionem sedis apostolicæ habentibus, vt ordines ipsos huiusmodi religiosis personis impendere, nisi obseruata forma dicti decreti, nos virtute sanctæ obedientiæ, et sub indignationis nostræ pœna interdicimus, et prohibemus, ac contra facientes per annum, a præstatione talium ordinum ipso iure, suspendimus. Romæ Idib. Octobr. 1568.

TITVLVS VI.

DE FILIIS PRESBYTERORVM.

CAP. I.

Filii presbyterorum beneficiis, quibus olim patres præfuere, quacunque dispensationis gratia intercedente, non instituantur.

CLEMENS VII.

Ad canonum conditorem non est dubium pertinere, cum statuta a se, vel prædecessoribus suis, ad animarum Christi fidelium salutem edita, propter eorum abusum, qui successu temporum, malitia hominum succrescente, magis indies dignoscitur obesse, quam prodesse animaduertit, ne vlterius obesse valeant, prouidere. Sane postquam fel. record. Alexander papa III. prædecessor noster filios præsertim sacerdotum in ecclesiis paternis succedere prohibuerat, *b* easque nihilominus, media intercedente persona, filios habere disposuerat, cum passim sacerdotes, vt ecclesiis suis eorum filii potirentur satagentes, in Alexandri prædecessoris huiusmodi dispositione confisi, ecclesias suas, quas ad eorum peruenire filios gestiebant, in fauorem personarum, quæ ecclesias ipsas, etiam illarum possessione non habita, in ipsorum resignantium filios, ex fornicatione genitos, illico mox resignare, ipsique filii ecclesias ipsas, dispensatione super defectu natalium, quem ex dictis sacerdotibus resignantibus geniti patiebantur, etiam patris nomine expresso, obtenta, consequi hactenus consueuerint, profecto perniciosum semper, et abominabile, ac in grauem diuinæ maiestatis offensam tendere, videlicet, quod ipsi presbyteri eorum crimen, quod erat occultum, non sine turpitudine, ad inordinatum superiorum filiorum amorem, detegere non erubescerent.

Iudicauimus propterea, quod vbi tempus, quod omnia palam facit, et præsentium ratio, quid in futurum cauendum sit, admoneret, merito mouemur, et ad tollendum huiusmodi abusum, necessarium arbitrati sumus, eiusdem Alexandri prædecessoris canonem corrigere potius, quam talia, cum tanto hominum scandalo, tolerare. Habita igitur super his cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus matura deliberatione, de eorum consilio et vnanimi consensu, auctoritate apostolica, tenore præsentium statuimus et ordinamus, quod de cætero filii presbyterorum ex fornicatione nati, ecclesias cathedrales, etiam metropolitanas, ac monasteria, quibus eorum patres præfuerunt, seu illa, et illas dignitates, etiam maiores et principales personatus, administrationes et officia etiam curata, et electiua, et alia quæcunque beneficia ecclesiastica, cum cura et sine cura, secularia, et quorumuis ordinum regularia, quæ presbyteri et clerici ac religiosi eorum patres in titulum, vel commendam, aut administrationem, ad tempus, seu in perpetuum aliquando obtinuerunt, nullo vnquam tempore quoquo modo obtinere possint, nec cum eis super hoc dispensare intendimus. Et si quas dispensationes per nos concedi contigerit, tanquam per præoccupationem et contra mentem nostram, in concessas eis nullatenus suffragari, talesque dispensationes nostris volumus suffragare temporibus, et quod nobis licere non patimur, nostris successoribus indicamus. Romæ 1533. 3. Non. Iunii.

TITVLVS VII.

DE BONIS ECCLESIAE ALIENANDIS, VEL NON.

CAP. I.

Bonorum ecclesiasticorum alienatio, inconsulto summo pontifice, et necessitate non vrgente, nulla est.

PAVLVS II.

Ambitiosæ cupiditati, illorum præcipue, qui diuinis et humanis affectatis, damnatione postposita, immobilia et pretiosa mobilia Deo dicata, ex quibus ecclesiæ, monasteria, et pia loca reguntur, illustranturque, et eorum ministri sibi alimoniam vendicant, profanis vsibus applicare, aut cum maximo illorum ac diuini cultus detrimento, exquisitis mediis vsurpare præsumunt, occurrere cupientes: omnium rerum et bonorum ecclesiasticorum alienationem omneque pactum, per quod ipsorum dominium, concessionem, hypothecam, locationem et conductionem vltra triennium, nec non infeudationem, vel contractum emphyteuticum, præterquam in casibus a iure *c* permissis, ac de rebus et bonis in emphyteusim ab antiquo concedi solitis, et tunc cum ecclesiarum euidenti vtilitate, ac de fructibus et bonis, quæ seruando seruari non possunt, pro instantis temporis exigentia, hac perpetuo valitura constitutione fieri prohibemus, prædecessorum nostrorum constitutionibus, prohibitionibus et decretis aliis, super hoc editis, quæ tenore præsentium innouamus, in suo nihilominus robore permansuris.

Si quis, contra huius nostræ prohibitionis seriem, de bonis et rebus eisdem quicquam alienare præsumpserit, alienatio, hypotheca, concessio, locatio, conductio, et infeudatio huiusmodi, nullius omnino sit roboris vel momenti: et tam qui alienat, quam is, qui alienatas res et bona prædicta receperit, sententiam excommunicationis incurrat, alienanti vero bona ecclesiarum, monasteriorum locorumque piorum quorumlibet, inconsulto Rom. pontifice, aut contra præsentis constitutionis tenorem, si pontificali vel abbatiali præfulgeat dignitate, ingressus ecclesiæ sit penitus interdictus: et si per sex menses immediate sequentes, sub interdicto huiusmodi, animo (quod absit) perseuerarit indurato, lapsis mensibus eisdem, a regimine et administratione suæ ecclesiæ vel monasterii, cui præsidet, in spiritualibus et temporalibus sit eo ipso suspensus. Inferiores vero prælati, commendatarii, et alii ecclesiarum rectores beneficiarii, vel administrationem quomodolibet obtinentes, prioratibus, præposituris, præpositatibus, dignitatibus, personatibus, administrationibus, officiis, canonicatibus, præbendis, aliisque ecclesiasticis cum cura et sine, secularibus et regularibus beneficiis, quorum res et bona alienarunt duntaxat, ipso facto priuati existant, illaque absque declaratione aliqua vacare censeantur: possintque per locorum ordinarios vel alios, ad quos eorum collatio pertinet, personis idoneis (illis exceptis, quæ propterea priuatæ fuerint) libere de iure conferri, nisi alias dispositioni apostolicæ sedis sint specialiter aut generaliter reseruata: et nihilominus alienatæ res et bona huiusmodi, ad ecclesias, monasteria, et loca pia, ad quæ ante alienationem huiusmodi pertinebant, libere reuertantur. Rom. Cal. Martii 1467.

---

a *Cap. diaconi sunt. circa med. 93. dist. concil. Trid. sess. 21. cap. 2. 5. q. 2. c. planum.* b *concil. Toiet. in c. 10. grauius animaduertit. Alexander III. p. 19. cap. 3. et in concil. Lateranens. cap. 14. arcentur a beneficiis spurii, quibus olim patres præfuere. concord. concil. Trid. sess. 25. cap. 15.*

c *iure conceditur certis vrgentibus casibus necessitatis, et maioris vtilitatis alienatio. Cor. in 2. volum. consecrat. 8. Barb. in 5. volum. consecrat. 6. in 2. colum. et seq. Ludouic. Roman. cons. 36. Villagait. de rebus ecclesiæ male alienat.*

CAP.

CAP. II.

Alienationes, contra formam a Paulo II. præscriptam factæ, reuocantur.

IVLIVS III. *Simoni de Puteo, et Ioanni Baptistæ, cardinalibus.*

Indemnitati ecclesiarum, vt ex debito nostri pastoralis officii tenemur, volentes prouidere, circumspectioni vestræ, quorum eximia integritas, singularis prudentia, exacta diligentia, et in rebus gerendis dexteritas, ac aliæ præclaræ virtutes, veteris experientiæ documento nobis iam dudum cognitæ sunt, per præsentes committimus, et mandamus, quatenus per vos seu alios, quos ad hoc cum simili, aut limitata potestate, duxeritis deputandos, vocatis, prout vobis videbitur, bonorum male alienatorum, contra formam [a] constitutionis per fel. recordat. Paul. pap. II. editæ, vocatis possessoribus, super nullitate et inualidatione locationum et alienationum huiusmodi, ac indebita occupatione, summarie et simpliciter, sine strepitu et figura iudicii, sola facti veritate inspecta, auctoritate nostra diligenter inquiratis, ac bona et iura illa beneficiorum et piorum locorum, quorum antea erant, in ius et proprietatem reuocetis et reducatis, et possessores de indebite perceptis ad satisfaciendum cogatis et compellatis. Rom. 23. Maii 1552.

CAP. III.

Pro præsidio belli suscipiendi aduersus Turcæ furores, cameræ apostolicæ census alienandi facultas conceditur.

PAVLVS III.

In sacra beati Petri sede cum plenitudine potestatis, meritis licet imparibus, diuina dispositione locati, ad ea (vt debemus) libenter intendimus, per quæ orthodoxæ fidei defensioni, ac reipublicæ christianæ statui, valeat salubriter prouideri. Sane vniuerso orbi notum esse credimus, immanissimum Turcarum tyrannum, post innumerabiles per eius antecessores christiano nomini in diuersis mundi partibus clades illatas, multaque regna et dominia eius ditioni adiecta, nouissime tempore nostri pont. regnum Neapolitanum, pluribus illius locis prædatis, inuasisse, et notabilia damna, tam in locorum deuastatione, quam in personarum asportatione fecisse, longe etiam plura facturus, nisi christianissimi in Christo filii, Caroli, Romani imperatoris semper Augusti, et dicti regni regis pietas, virtus et strenuitas, qui ad hoc non sine maximis expensis, potentem classem parauerat, obstitisset, præmissisque non contentum, ciuitatem castri noui, christianis illam acriter defendentibus immaniter trucidatis, expugnasse. Quæ etsi potius vindicanda, quam cum christianitatis ignominia, et damni reuocatione recensenda forent, tamen non possumus non ea dolenter referre, propter euidens periculum, quod reipublicæ prædictæ, ex nouis belli apparatibus, per tyrannum, ad penetrandum Pannoniam ad præsens tumultuantem, et fines Germaniæ, ad Italiam, ad quam idem tyrannus, putans inde facile, quod reliquum est christianitatis, in suam potestatem redigere, insatiabili siti anhelat, inuadendum et occupandum, terra marique nouiter instructis, cernimus imminere. Et cum periculo huiusmodi, quod indies maiores vires habiturum dubitatur ex iis, quæ in pluribus christianitatis partibus, circa veram religionem innouata sunt, et innouantur, occurrere omnino intendamus: considerantes, ad præmissa magna esse opus impensa, et quod de christianorum principum subsidio, non quantum res ipsa expostulat, nobis promittere valemus, propter bella, et calamitates, quibus temporibus præteritis affecti fuerunt: quodque vires nostræ, ex alienationibus rerum et bonorum sanctæ Romanæ ecclesiæ, per Romanos pontifices prædecessores nostros factis, et magnis expensarum profluuiis, quæ pro nonnullis apostolicæ sedis necessitatibus pluries nos subire oportuit, tenuissimæ sunt, cogitauimus, pecunias modis omnibus, qui nobis possibiles sint, exquirere, vt illarum auxilio truculentam rabiem dicti tyranni retundere, ac aliis christianæ fidei necessitatibus prouidere valeamus. Habita igitur cum venerabilibus fratribus nostris, eiusdem Romanæ ecclesiæ cardinalibus, in consistorio nostro secreto, discussione et deliberatione matura, de ipsorum fratrum consilio, et vnanimi assensu, ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, quam plurimorum Romanorum pontificum etiam prædecessorum nostrorum, qui similibus vel aliis tunc vrgentibus necessitatibus nonnulla bona ecclesiastica vendiderunt, vestigiis inhærentes, dilectis filiis Guidoni Ascanio Sfortiæ, S. Eustachii diacono cardinali camerario, et Hieronymo Ricanati de capite ferreo thesaurario nostris, quos ad hæc commissarios et exequutores nostros facimus ac deputamus: quod per se, vel alium, seu alios de eorum mandato, quoscunque canones, responsiones, et recognitiones et census perpetuos, vel temporales, quibusuis nominibus nuncupentur, et ad quascunque summas ascendant, sub quibusuis caducitatis, et aliis pactis, et conuentionibus, ac obligationibus, nec non modis et formis constitutos, quæ in extractionibus, ac liberationibus infra scriptis, specificari volumus, super quibusuis casalibus, vineis, domibus, possessionibus, prædiis, tenimentis, et aliis bonis immobilibus, cuiuscunque qualitatis, valoris, æstimationis, etiam speciali nota dignis existentibus, cameræ apostolicæ, et Romanæ, ac quarumcunque, etiam cathedralium, et metropolitanarum ac patriarchalium, ac basilicarum, nec monasteriorum, congregationum, ordinum, ac aliorum religiosorum et piorum locorum, etiam quantumcunque priuilegiatorum, et exemptorum, ac habentium, quod in generali, ac etiam speciali et indiuidua expressione, nisi certis modis et formis seruatis, non veniant, nec comprehendantur in vrbe prædicta, et extra illius muros, necnon quibusuis ciuitatibus, terris et locis temporali dominio dictæ Romanæ ecclesiæ existentibus consistentium (monasteriis monialium, ac hospitalibus hospitalitatem seruantibus, et locis hospitalis S. Ioannis Hierosolymitani duntaxat exceptis) feudi, emphyteusis, liuelli, census, canonis, responsionis, locationis, et cuiusuis alterius contractus, vel concessionis, iure, causa, occasione, vel alias quomodolibet, per quoscunque, etiam episcopali, vel alia maiori ecclesiastica vel mundana dignitate et excellentia præditos soluendos, seu debitos, pro pretio seu pretiis, quod seu quæ camerarius, et thesaurarius nostri præfati repererint, sine aliqua causæ cognitione, ac vllis tractatibus, vllisue solennitatibus desuper habitis et seruatis, ac sine requisitione et consensu eorum, qui de iure vel alias requiri et consentire deberent, extinguere: et casalia, vineas, domos, possessiones, prædia, tenimenta, et alia bona prædicta, illorumque feudatarios, emphyteutas, censuarios, liuellarios, locatarios, conductores, ac vtiles dominos a censuum, canonum, responsionum, et recognitionum huiusmodi, in pecunia numerata, vel alia specie debitorum præstatione perpetuo affrancare et liberare, illisque de nouo casalia, et alia bona prædicta infeudare, locare et concedere (recompensa tamen cameræ, ecclesiis, monasteriis, ordinibus, congregationibus, et locis, ac aliis prædictis, quorum census, canones, responsiones, recognitiones, et alia iura huiusmodi extinguentur, pro concurrenti reditus annui quantitate assignata) ita tamen, quod paribus conditionibus conductores, et alii, quibus alias per extinctionem huiusmodi præiudicaretur, quibuscunque aliis præferantur: necnon quæcunque instrumenta et scripturas, ac alia desuper necessaria, et opportuna facere, et exequi libere et licite possint, et valeant, plenam et liberam licentiam, facultatem, et auctoritatem concedimus: decernentes, extinctiones, affrancationes, liberationes, inuestituras, concessiones, et alia, per dictos camerarium et thesaurarium desuper fienda et exequenda, perpetuæ firmitatis robur obtinere, aut feudatarios, et vtiles dominos, ac alios præfatos, eorumque hæredes et successores, ac alios, quorum interest, vel interesse poterit, modo aliquo contra tenorem præsentium desuper molestari, impediri, vel inquietari non posse, sed illos, et casalia, vineas, domos, possessiones, bona, et iura huiusmodi franca, libera, et allodialia fore, et esse, ac ecclesias, monasteria, ordines, congregationes, et loca prædicta, eorumque præsules, et rectores nunc pro tempore existentes, vllo vnquam tempore præmissis se opponere, aut ab illis reclamare, vel beneficium restitutionis in integrum, sub læsionis, vel alio quocunque prætextu petere, vel impetrato vti, non posse neque debere. Romæ II. Calend. Ian. 1540.

CAP. IV.

Bonorum ecclesiasticorum alienationes ipsis ecclesiis et piis locis damnum et intolerabilem iniuriam afferentes, annullandæ et reuocandæ sunt.

PAVLVS IV.

Rerum et bonorum ecclesiæ illicitas alienationes conniuentibus oculis pertransire nequeuntes, quin imo cupientes eis, quantum cum Deo possumus, opportunum remedium adhibere, motu proprio et ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, omnes et singulas alienationes, et in emphyteusim, seu censum perpetuum, aut tertiam, vel aliam generationem, seu hominis vitam, aut aliud tempus vltra triennium locationes, vel concessiones, seu permutationes, hypothecas, et obligationes, de quibusuis castris, terris, oppidis, ciuitatibus, et locis, aut aliis bonis immobilibus, seu rebus et iuribus, tam spiritualibus, quam temporalibus, eiusdem Romanæ, et quarumcunque cathedralium, etiam metropolitanarum et aliarum ecclesiarum, nec non monasteriorum, domorum, et aliorum regularium locorum, et quorumuis beneficiorum ecclesiasticorum, cum cura et sine cura, secularium, et quorum ordinum regularium, nec non hospitalium, et aliorum piorum locorum quorumlibet, per quoscunque, etiam Romanos pontifices, prædecessores nostros, seu eorum auctoritate vel mandato camerarios suos, et clericos cameræ apostolicæ præsidentes, ac quosuis ecclesiarum, monasteriorum, et domorum prælatos, et beneficiatos, nec non hospitalium, et aliorum regularium, et piorum locorum rectores, cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, et conditionis existentes, etiamsi cardinalatus honore pollerent; in damnum ecclesiæ, seu non seruatis solennitatibus a iure requisitis, aut alias nulliter hactenus factas, et contractus superinde sub quibusuis formis, et verborum expressionibus habitos et celebratos, etiam si iuramento vallati existant, et quantumuis longa

a *duo copulatiue requirunt, videlicet: formam, id est, solennitatem, et iustam causam alienandi. c. 1. de rebus ecclesiæ non alienand. in 6. gl. in verb. redire in c. 1. extr. de in integr. restitut.*

temporis præscriptione robur sumpsisse dici possint, ac ipsius Romanæ ecclesiæ fauorem aut commodum concernant, eorum omnium tenores, ac si de verbo ad verbum insererentur præsentibus, pro expressis habentes, apostolica auctoritate, tenore præsentium rescindimus, irritamus, cassamus, et annullamus, ac viribus omnino euacuamus, ac pro rescissis, irritis, cassis, et nullis, ac penitus infectis haberi volumus: ipsosque detentores ad castra, terras, oppida, ciuitates et loca occupata, ac bona, res, et iura prædicta, Rom. et cathedralibus, etiam metropolitanis, ac aliis ecclesiis nec non monasteriis, domibus, hospitalibus, et beneficiis, ac regularibus, et piis locis relaxandum, et de fructibus, tam hactenus perceptis, quam in posterum percipiendis, realiter satisfaciendum teneri, et ad id cogi et compelli posse omnibus iuris remediis. Romæ prid. Idus Iul. 1555.

CAP. V.

Romanæ ecclesiæ et cameræ apostolicæ bona alienata, in illius damnum aut sine paris valoris recompensa, vel necessitate, seu euidenti vtilitate, pro non alienatis habeantur, et restituantur.

PIVS IV.

Venditiones, cessiones, infeudationes, locationes, donationes, permutationes, hypothecas, concessiones, et alias omnimodas alienationes et contractus, quæcunque, quotcunque, et qualescunque, ac in quorumuis principum ac cardinalium, patriarcharum, et aliorum prælatorum fauorem, vel eorum contemplatione, per prædecessores nostros, ac nos, et sedem præfatam, necessitate, vel euidenti vtilitate sedis huiusmodi id non exigente, seu sine aliqua, vel saltem minime correspectiua, neque competenti recompensa factos, et concessos, ac confirmatos, et approbatos, etiam si quantumuis longissima temporis præscriptione robur sumpsisse dici possint, auctoritate apostolica, tenore præsentium perpetuo reuocamus, rescindimus, cassamus, irritamus, annullamus, ac viribus omnino vacuamus: declarantes, venditiones, cessiones, infeudationes, locationes, donationes, permutationes, hypothecas, concessiones, et cæteras alienationes præmissas nequaquam tenuisse, nec tenere, nullumque emptoribus, cessionariis, feudatariis, locatariis, donatariis, aliisque rerum ipsarum detentoribus, nec aliquem possidendi titulum per eas quæsitum esse, nec eisdem ecclesiæ, sedi et cameræ præiudicium afferre potuisse: ac ciuitatum, terrarum, et aliorum locorum eorundem habitatores, vasallos, et subditos, dictis illorum detentoribus, nullum vasallagii, fidelitatis, vel subiectionis, aut aliud ius vel obedientiam, alienationum huiusmodi, vel etiam iuramenti per eos illis præstiti, quod etiam eis harum serie relaxamus, prætextu debere, aut illis adstrictos esse: quin imo detentores ipsos ad eadem, ciuitates, terras, castra, oppida, et loca sedi et cameræ præfatis realiter, et cum effectu restituenda, et relaxanda, ac eorum detentores ad fructuum inde post obitum concedentis hactenus perceptorum, et in posterum percipiendorum, restitutionem in vtroque foro omnino teneri, et ad id etiam sententiis, censuris et pœnis ecclesiasticis, ac etiam pecuniariis, nec non priuationis quorumcunque aliorum feudorum ecclesiasticorum, per eos etiam legitime obtentorum, et inhabilitatis ad illa aliaque deinceps obtinenda, ac illis iuris et facti remediis cogi et compelli posse: ac decernentes, præsentes vim perpetuæ legis habere, neque de nullitatis vitio, seu intentionis nostræ, vel alio quouis defectu, notari seu impugnari posse, sed illas omni exceptione remota, validas et efficaces fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri, et inuiolabiliter obseruari. Rom. 15. Cal. Decembr. 1565.

CAP. VI.

Infeudationum et alienationum bonorum ecclesiæ persuasores et mediatores excommunicantur.

PIVS V.

Tractantes, consulentes, aut alias verba facientes de infeudationibus aut alienationibus, a de ciuitatibus et locis immediate ad nos et sedem apostolicam spectantibus et pertinentibus, etiam deuolutis, etiam in feudum communiter et pluries dari solitis, siue ex causa permutationis, aut alias quomodolibet, etiam contemplatione meritorum erga sedem præfatam, aut sub prætextu necessitatis, vel euidentis vtilitatis faciendis, seu de postulandis a nobis et sede præfata quibusuis personis cuiusuis dignitatis, in duces, vicarios, gubernatores, seu quemuis alium titulum, ad vitam, vel in perpetuum, vel longum tempus, ciuitatum, oppidorum, arcium et locorum prædictorum, ac propterea de eligendis oratoribus ad nos et successores nostros super præmissis, vel eorum occasione mittendis proponentes, tam ipsi, quam oratores, munus huiusmodi recipientes, aut alii quicunque alienationes per se vel alium seu alios insinuantes vel suadentes, eo ipso sententiam incurrant excommunicationis, et sedis apostolicæ rebelles, etiam in primo capite læsæ maiestatis, et proditores ciuitatum et locorum præfatorum, ac loca eorum fisco ipso iure deuoluta, et incorporata sint,

a *spec. in titul. de emphyteus. §. nunc vero aliqua. vers. 113. prope fin. Bald. in l. cum virum. C. de fideicom. Barto. in l. ex diuerso. §. etiam in gloss. vbi ea, que sol. mat. in l. quod dicitur. ff. de verb. oblig. 12. q. 2.*

et esse censeantur, omnibus dignitatibus, et quomodolibet obtentis beneficiis, priuati existant, neque ad ciuitates et loca præfata vllo vnquam tempore remitti possint, et si aliquando eos redintegrari contigerit, nihilominus infames remaneant, illisque bonorum et dignitatum portæ perpetuo claudantur. Rom. 4. Cal. April. 1566.

CAP. VII.

Bonorum immobilium Gallicanæ ecclesiæ alienatio permittitur in subsidium belli ad exstirpandas hæreses.

SIXTVS V.

Cum charissimus in Christo filius noster Henricus, Francorum rex Christianissimus, suis literis et nuntiis nobis significauerit, se iam omnes propemodum modos tentasse, reducendi hæreticos, qui iam aliquam partem regni sui infecerant, in viam veram et catholicam, ac tot retroactis seculis in illo regno vsitatam, magna cum pietatis laude et ipsius regni tranquillitate, nec tamen quicquam proficere potuisse, volens satisfacere debito suo erga Deum omnipotentem, per quem reges regnant, paci etiam et quieti regni sui consulere cupiens: scriptum est enim: *omne regnum in se diuisum, desolabitur*: conscientiæ etiam securitati, et animæ suæ saluti, qua nulla res est pretiosior, prospicere intendens, quando alia via non licuit, ad arma succurrendum duxit, quo hanc pestem ex suo regno eiiceret et eliminaret: eodem etiam tempore non solum conseruationi ecclesiarum, ac personarum et bonorum ecclesiasticorum, sed etiam recuperationi eorum, quæ ab his hæreticis detinentur, et impie tractantur, diligenter intenderet: cum alioqui de his omnibus rationem Deo redditurus, diuini iudicii vltionem merito reformidare cogatur, si remisse ac negligenter negotium Dei ac religionis, ecclesiarum etiam et bonorum occupatorum tractaret. Quare cum iam arma sumpserit, hoc sancto proposito constantissime obfirmatus, iustum esse duxit, vt clerus etiam Galliæ partem oneris sustineat, quod etiam ipse idem Franciæ clerus legitime congregatus, necessarium iudicauit, istis bellorum tempestatibus regi succurrendum esse, etiam per alienationem bonorum immobilium; nobis itaque supplicari fecit, vt dicto clero facultatem vendendi bona mobilia vel immobilia, vsque ad valorem centum millium scutorum in reditibus annuis concederemus: nos considerantes, quod si bellum hoc, cum exitum habuerit, quem et optamus, et aspirante regiis conatibus diuina clementia firmiter speramus, ecclesiasticus ordo non solum conseruabit, quæ nunc possidet, sed recuperabit iam ab hæreticis occupata, quorum non parua summa est, postulatis regiis libenter annuimus; ita tamen, vt hic ordo seruetur, in præsens quinquaginta tantum millia alienentur, quæ summa, vt quam minimo ecclesiarum detrimento efficiatur, et fideliter atque vtiliter in vsum designatum erogetur, etc.

TITVLVS VIII.
DE OFFICIO LEGATI.

CAP. I.

Legati residere tenentur in locis, ad quæ deputantur.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Nullis cardinalibus prouincias ac ciuitates legationis titulo obtinentes, eas per locum tenentes aut officiales quoscunque administrare liceat, sed personaliter ipsi pro maiori parte temporis adesse, atque eas omni vigilantia regere et gubernare teneantur: et qui nunc titulum legationis obtinent, aut pro tempore obtinebunt, si in Italia intra tres menses, si extra Italiam quinque, a die præsentis publicationis, ad suas prouincias ire, ac maiorem temporis partem ibi residere teneantur: nisi de nostro et successorum nostrorum mandato, pro aliquibus grauioribus negotiis in Romana curia retineantur, vel ad alia loca, prout necessitas postulat, mittantur: et tunc in dictis prouinciis ac ciuitatibus vicelegatos, auditores, locumtenentes, cæterosque consuetos officiales cum debitis prouisionibus ac salariis habeant. Qui præmissa omnia et singula non seruauerit, emolumentis quibuscunque legationis careat. Quæ quidem propter hoc antiquitus ordinata et instituta fuerunt; vt opportuna legatorum præsentia populis esset salutaris, non vt ipsi laborum et curarum penitus expertes, lucro tantum, suæque legationis titulo inhiarent. Rom. 3. Non. Maii. 1515.

TITVLVS IX.
DE INSVLIS NOVI ORBIS.

CAP. I.

Ad propagandam fidem christianam, noui orbis insulæ conceduntur iuri et dominio regis catholici, Ferdinandi Arragon.

ALEXANDER VI.

Alexander episcopus, seruus seruorum Dei, Ferdinando regi, et Isabellæ reginæ Castellæ, Legionis, Arragonum, Siciliæ, et Granatæ,

natæ, illuſtribus, ſalutem et apoſtolicam benedictionem. *a* Inter cætera diuinæ maieſtati beneplacita opera, et cordis noſtri deſiderabilia, illud profecto potiſſimum exiſtit, vt fides catholica et chriſtiana religio, noſtris præſertim temporibus, exaltetur, vbilibet amplietur et dilatetur, animarumque ſalus procuretur, ac barbaricæ nationes deprimantur, et ad fidem ipſam reducantur. Vnde cum ad hanc ſacram Petri ſedem diuina fauente clementia (meritis licet imparibus) euecti fuerimus, cognoſcentes, vos, tanquam veros catholicos reges et principes, quales ſemper fuiſſe nouimus, et a vobis præclare geſta toti pene iam orbi notiſſima demonſtrant, ne dum id exoptare, ſed omni conatu, ſtudio et diligentia, nullis laboribus, nullis impenſis, nulliſque parcendo periculis, etiam proprium ſanguinem effundendo efficere, ac omnem animum veſtrum, omneſque conatus ad hoc iamdudum dedicaſſe, quemadmodum recuperatio regni Granatæ a tyrannide Saracenorum hodiernis temporibus per vos, cum tanta diuini nominis gloria, facta teſtatur, digne ducimur non immerito, et debemus illa vobis etiam ſponte et fauorabiliter concedere, per quæ huiuſmodi ſanctum et laudabile ab immortali Deo cœptum propoſitum, indies feruentiori animo, ad ipſius Dei honorem et imperii chriſtiani propagationem proſequi valeatis. Sane accepimus, quod vos dudum animum propoſueratis, aliquas inſulas et terras firmas, remotas et incognitas, ac per alios hactenus non repertas, quærere et inuenire, vt illarum incolas et habitatores ad colendum redemtorem noſtrum, et fidem catholicam profitendum reduceretis, hactenus in expugnatione et recuperatione ipſius regni Granatæ, plurimum occupati, huiuſmodi ſanctum et laudabile propoſitum veſtrum ad optatum finem perducere nequiuiſtis: ſed tandem ſicut Domino placuit, regno prædicto recuperato, volentes deſiderium adimplere veſtrum, dilectum filium Chriſtophorum Columbum, virum vtique dignum et plurimum commendandum, ac tanto negotio aptum, cum nauigiis et hominibus ad ſimilia inſtructis, non ſine maximis laboribus et periculis ac expenſis deſtinatis, vt terras firmas et inſulas remotas et incognitas huiuſmodi, per mare, vbi hactenus nauigatum non fuerat, diligenter inquirere: qui tandem (diuino auxilio) facta extrema diligentia in mare oceano nauigantes, certas inſulas remotiſſimas, et etiam terras firmas, quæ per alios hactenus repertæ non fuerant, inuenerunt, in quibus quam plurimæ gentes pacifice viuentes, et vt aſſeritur, nudi incedentes, nec carnibus veſcentes, inhabitant, et vt præfati nuncii veſtri poſſunt opinari, gentes ipſæ in inſulis et terris prædictis habitantes, credunt, vnum Deum creatorem in cœlis eſſe, ac ad fidem catholicam amplexandum, et bonis moribus imbuendum ſatis apti videntur, ſpeſque habetur, quod ſi erudirentur, nomen Saluatoris Domini noſtri Ieſu Chriſti, in terris et inſulis prædictis faterentur, ac præfatus Chriſtophorus in vna ex principalibus inſulis prædictis, iam vnam turrim ſatis munitam, in qua certos Chriſtianos, qui ſecum iuerant, in cuſtodiam, et vt alias inſulas ac terras firmas, remotas et incognitas inquirerent, poſuit, conſtrui et ædificari fecit: in quibus quidem inſulis et terris iam repertis, aurum, aromata, et aliæ quamplurimæ res pretioſæ diuerſi generis et diuerſæ qualitatis reperiuntur, vnde omnibus diligenter, et præſertim fidei catholicæ exaltatione et dilatatione (prout decet catholicos reges et principes) conſideratis, more progenitorum veſtrorum claræ memoriæ regum, terras firmas et inſulas prædictas, illarumque incolas et habitatores vobis, diuina fauente clementia, ſubiicere, et fidem catholicam reducere propoſuiſtis. Nos igitur huiuſmodi veſtrum ſanctum et laudabile propoſitum plurimum in Domino commendantes, ac cupientes, vt illud ad debitum finem perducatur, et ipſum nomen Saluatoris noſtri in partibus illis inducatur, hortamur vos quamplurimum in Domino, et per ſacri lauacri ſuſceptionem, qua mandatis apoſtolicis obligati eſtis, et viſcera miſericordiæ Domini noſtri Ieſu Chriſti attente requirimus, vt cum expeditionem huiuſmodi omnino proſequi et abſumere proba mente orthodoxæ fidei zelo intendatis, populos in huiuſmodi inſulis et terris degentes, ad chriſtianam religionem ſuſcipiendum inducere velitis et debeatis, nec pericula, nec labores vllo vnquam tempore vos deterreant, firma ſpe fiduciaque conceptis, quod Deus omnipotens conatus veſtros feliciter proſequetur. Et vt tanti negotii prouinciam, apoſtolicæ gratiæ largitate donati, liberius et audacius aſſumatis, motu proprio, non ad veſtram, vel alterius pro vobis, ſuper hoc nobis oblatæ petitionis inſtantiam, ſed de noſtra mera liberalitate, et ex certa ſcientia, ac de apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, omnes inſulas et terras firmas inuentas et inueniendas, detectas et detegendas, verſus occidentem et meridiem, fabricando et conſtruendo vnam lineam a polo arctico ſcilicet ſeptentrione, ad polum antarcticum ſcilicet meridiem, ſeu terræ firmæ, et inſulæ inuentæ et inueniendæ ſint verſus Indiam, aut verſus aliam quamcunque partem, quæ linea diſtet a qualibet inſularum, quæ vulgariter nuncupantur *de los Azores y cabo verde*, centum leucis verſus occidentem et meridiem, ita quod omnes inſulæ, et terræ firmæ repertæ et reperiendæ, detectæ et detegendæ, a præfata linea verſus occidentem et meridiem, per alium regem aut principem chriſtianum non fuerint actualiter poſſeſſæ, vſque ad diem natiuitatis Domini noſtri Ieſu Chriſti proxime præteritum, a quo incipit annus præſens milleſimus quadringenteſimus nonageſimus tertius, quando fuerunt per nuncios et capitaneos veſtros inuentæ aliquæ prædictarum inſularum, auctoritate omnipotentis Dei, nobis in beato Petro conceſſa, ac vicariatus Ieſu Chriſti, qua fungimur in terris, cum omnibus illarum dominiis, ciuitatibus, caſtris, locis et villis, iuribuſque et iuriſdictionibus ac pertinentiis vniuerſis, vobis, hæredibuſque et ſucceſſoribus veſtris (Caſtellæ et Legionis regibus) in perpetuum, tenore præſentium, donamus, concedimus, et aſſignamus, voſque et hæredes ac ſucceſſores præfatos illarum dominos, cum plena, libera et omnimoda poteſtate, auctoritate et iuriſdictione, facimus, conſtituimus et deputamus: decernentes nihilominus per huiuſmodi donationem, conceſſionem et aſſignationem noſtram, nulli chriſtiano principi, qui actualiter præfatas inſulas et terras firmas poſſederit, vſque ad dictum diem natiuitatis Domini noſtri Ieſu Chriſti, ius quæſitum, ſublatum intelligi poſſe aut auferri debere. Et inſuper mandamus vobis in virtute ſanctæ obedientiæ, vt (ſicut pollicemini, et non dubitamus, pro veſtra maxima deuotione et regia magnanimitate, vos eſſe facturos) ad terras firmas et inſulas prædictas, viros probos et Deum timentes, doctos, peritos et expertos, ad inſtruendum incolas et habitatores præfatos in fide catholica, et bonis moribus imbuendum, deſtinare debeatis, omnem debitam diligentiam in præmiſſis adhibentes, ac quibuſcunque perſonis cuiuſcunque dignitatis, etiam imperialis et regalis ſtatus, gradus, ordinis vel conditionis, ſub excommunicationis latæ ſententiæ pœna, quam eo ipſo, ſi contra fecerint, incurrant, diſtrictius inhibemus, ne ad inſulas et terras firmas, inuentas et inueniendas, detectas et detegendas, verſus occidentem et meridiem, fabricando et conſtruendo lineam a polo arctico ad polum antarcticum, ſiue terræ firmæ et inſulæ inuentæ et inueniendæ ſint verſus Indiam, aut verſus aliam quamcunque partem, quæ linea diſtet a qualibet inſularum, quæ vulgariter nuncupantur *de los Azores y cabo verde*, centum leucis verſus occidentem et meridiem, vt præfertur, pro mercibus habendis, vel quauis alia de cauſa accedere præſumant, abſque veſtra ac hæredum et ſucceſſorum veſtrorum prædictorum licentia ſpeciali: non obſtantibus conſtitutionibus et ordinationibus apoſtolicis, cæteriſque contrariis quibuſcunque. In illo, a quo imperia et dominationes ac bona cuncta procedunt confidentes, quod dirigente Domino actus veſtros, ſi huiuſmodi ſanctum et laudabile propoſitum proſequamini, breui tempore cum felicitate et gloria totius populi chriſtiani, veſtri labores et conatus exitum feliciſſimum conſequentur. Romæ 4. Nonas Maii. 1493.

a *Conſtitutio ab hiſtoricis celebrata: illa eſt, quæ reges Portugaliæ et Caſtellæ inter, Indias diuidebat, ne ad arma deueniretur: eſt autem Ferdinandus hic V. Arragoniæ rex, Ioannis filius, Alphonſi Neapolitani frater, Caroli V. et Ferdinandi imp auus. Qui in vxorem ducta Iſabella, Caſtellæ regina, maxima regna coniunxit, et Ioannam, poſt Philippo Auſtr. nuptam, procreauit.*

TITVLVS X.
DE BENEFICIORVM COLLATIONE ET IMPETRATIONE.

CAP. I.

Beneficiorum aut dignitatum, tam regularium, quam ſecularium adminiſtrationem, neglecta expeditione literarum apoſtolicarum, aut illis non expeditis ſuſcipere, fraudis eſt reſtitutioni fructuum obnoxiæ.

IVLIVS II. *in concilio Lateranenſi.*

Romani pontificis circumſpecta prouidentia ad ea libenter intendit, per quæ animarum periculis, eccleſiarum et monaſteriorum diſpendiis obuietur, cameræque apoſtolicæ (cui diuerſa impenſarum onera, pro eccleſiæ Romanæ ſtatu conſeruando, quotidie incumbunt) indemnitati debite prouideatur. Cupientes igitur, ne prouiſiones, conceſſiones, et gratiæ apoſtolicæ ſedis, et præcipue, quæ a nobis emanarunt, et pro tempore emanabunt, diu maneant in ſuſpenſo, ſed perfecte ad actum, iuxta apoſtolicas conſtitutiones, deducantur. *b* Et ne eccleſiarum, monaſteriorum, et eccleſiaſticarum dignitatum prælati quicunque, ſeu commendatarii et adminiſtratores, abſque titulo et literis apoſtolicis, in animarum ſuarum periculum, regimini, et adminiſtrationi eorundem ſe ingerere, aut alias illis ſe immiſcere præſumant, præſenti conſtitutione perpetuo valitura declaramus, quod conſtitutiones Bonifacii, Alexandri, Pii, et Innocentii, prædeceſſorum noſtrorum, iuxta illarum tenores perpetuis temporibus inuiolabiliter obſeruentur, quoad pœnas et cenſuras etiam priuationis in eis expreſſas. Dat. Rom. 5. Cal. Aug. pontif. noſtri an. 2. Dom. 1505.

b *ſimilis, in repertorio in verb. gratia, debita forma gratiarum literis non expeditis, ſub pœna excommunicationis et priuationis eccleſiarum et beneficiorum, nemo ſe immiſcere debet adminiſtrationi eorundem.*

CAP.

CAP. II.

Parochialium ecclesiarum collationes, citra formam a concilio Tridentino præscriptam factæ, nullius sunt effectus aut iuris.

PIVS V. *in concilio Tridentino.*

Statuit synodus Tridentina, *a* vt occurrente vacatione parochialis ecclesiæ, etiam generaliter vel specialiter, etiam vigore indulti in fauorem sanctæ Romanæ ecclesiæ, cardinalium, aut alias quomodolibet reseruatæ vel affectæ, debeat episcopus habita notitia vacationis ecclesiæ, si opus fuerit, idoneum in ea vicarium, cum congrua, eius arbitrio, fructuum portionis assignatione constituere, qui onera ipsius ecclesiæ sustineat, donec ei de rectore prouideatur, et deinde episcopus et qui ius patronatus habet, intra decem dies, aut aliud tempus ab episcopo præscribendum, aliquos clericos ad regendum ecclesiam idoneos, examinatoribus iuxta formam eiusdem synodi deputatis, nominet, et non nisi ab eisdem examinatoribus per concursum aliorum examinatorum, etiam tanquam magis idoneo, ab episcopo iudicato et electo, de ecclesia prouideatur: alias prouisiones, seu institutiones omnes, præter formam prædictam factæ, surreptitiæ censeantur. Sed quoniam res humanæ semper in deterius prolabuntur, nisi sit, qui eas retineat, ac debitæ executioni demandet, et verendum sit, ne propter constitutionum huiusmodi transgressionem maximi abusus oriantur: nos, ad quorum notitiam non sine graui nostra molestia peruenit, nonnullos ex venerabilibus fratribus nostris, archiepiscopis, et episcopis, occurrente vacatione parochialium ecclesiarum, eas nullo aut minus rite seruato examine, præsertim illo, quod per concursum fieri debet, ex concilio Tridentino, vel etiam rite seruato, personis minus dignis, carnalitatis aut alium humanæ passionis affectum, non rationis iudicium sequentes, contulisse, et de eis prouidisse, volentes (quantum cum Deo possumus) huiusmodi ac etiam futuris periculis occurrere, eorundem prædecessorum nostrorum constitutiones præfatas etiam innouando, auctoritate apostolica, tenore præsentium, omnes et singulas collationes, prouisiones, institutiones, et quasuis dispositiones parochialium ecclesiarum, ab eisdem episcopis et archiepiscopis ac quibusuis aliis collatoribus, tam ordinariis quam delegatis S. R. E. cardinalibus, ac sedis apostolicæ legatis, vel nuntiis, præter et contra formam, ab eodem concilio Tridentino, præsertim in examine per concursum faciendo præscriptam, factas aut in futurum faciendas, nullas, irritas, ac nullius roboris, vel momenti fore, et esse, nullumque prouisis ius, aut titulum etiam coloratum possidendi præbere, et parochiales ecclesias huiusmodi, vt prius ante collationes huiusmodi vacabant, ex nunc vacare statuimus, decernimus, et declaramus, easque omnes pro tempore sic vacantes, nostræ, et sedis apostolicæ, seu eorum, quibus ius conferendi eas, præterquam episcopis, et archiepiscopis, qui curam dicti examinis iuxta decretum concilii habere debent, competet, dispositioni reseruamus. Insuper, ne parochiales ecclesiæ diu in suspenso maneant, in maximum animarum periculum, quarumcunque parochialium ecclesiarum, quarum, dum pro tempore vacant, ad episcopos, archiepiscopos, primates, et patriarchas, et quosuis alios ordinarios collatores, in mensibus ordinariis collatoribus, etiam per nostras regulas assignatis, prouisio et collatio spectat et pertinet, de quibus iidem episcopi et ordinarii prædicti intra sex mensium spatium a die vacationis earundem, perfecto examine iuxta formam concilii Tridentini præfati, non prouiderint, ac illarum etiam, quarum collationes nobis, et dictæ sedi generaliter vel specialiter, et ex quauis causa reseruatæ seu affectæ existunt, aut alias ex indulto sedis apostolicæ competunt, ad quas, occurrente illarum vacatione episcopi et archiepiscopi præfatas personas, per examen, concursu multo habito, iuxta dicti concilii Tridentini formam approbatas, et magis idoneas non elegerint, aut electas nobis, vel successoribus nostris, aut iis, ad quos collatio spectabit, pro collatione obtinenda, intra quatuor mensium spatium a die illius vacationis, non significauerint, nec non parochialium ecclesiarum similium, qui iuris patronatus ecclesiastici, vel aliorum seu clericorum et laicorum simul fuerint, si præsentatus intra tempus eisdem patronis a iure præfixum, præuio examine iuxta formam dicti concilii approbatus petatur, institutioque ipsa per duos menses a die præsentationis dilata fuerit, collationem, prouisionem, institutionem, ac omnimodam dispositionem nobis et ipsi sedi, ac personis indulta huiusmodi conferendi, prouidendi, seu instituendi obtinentibus, respectiue reseruamus, data tamen in parochialibus iuris patronatus optione ipsis patronis, vt si institutio ad ordinarios spectabit, ipsis ordinariis illam facere negligentibus, et vltra dictos duos menses differentibus, possint pro huiusmodi institutione obtinenda, habere recursum ad metropolitanum, vel viciniorem ordinarium, aut ad sedem apostolicam. Prohibentes etiam eisdem ordinariis, ne tempus decem dierum eisdem ordinariis et patronis ab eodem concilio Tridentino ad nominandum idoneos clericos coram deputatis examinatoribus præfixum, vltra alios decem dies prorogare audeant, vel præsumant. Districtius inhibentes, ne quis præter Romanos pontifices, aut alios indulta huiusmodi obtinentes, vt præfertur, quacunque sit super hoc auctoritate munitus, de huiusmodi beneficiis sic reseruatis (vt præfertur) disponere, vel circa illa, etiam per viam permutationis, vel alias renouare, quoquo modo præsumat.

CAP. III.

Reclamare possunt electioni minus digni digniores in ecclesiis parochialibus licita appellatione.

IDEM *ibidem.*

Vt non solum dignis, sed magis idoneis repertis, iuxta concilii decretum, parochiales ecclesiæ conferantur, volumus et decernimus, quod si episcopus minus habilem, posthabitis magis idoneis, elegerit, possunt ii, qui reiecti fuerint a mala electione huiusmodi ad metropolitanum, vel si ipse eligens metropolitanus, aut exemptus fuerit, ad viciniorem ordinarium, vti nostrum et sedis huiusmodi delegatum, aut alias ad ipsam sedem apostolicam appellare, ac præelectum ad nouum examen coram ipso appellationis iudice, et eius examinatoribus prouocare, et constito de prioris eligentis irrationabili iudicio, eoque reuocato, parochialis magis idoneo per eundem iudicem appellationis auctoritate nostra (quatenus collatio ad episcopum, a quo appellatum fuit, spectaret) conferatur, alias eidem magis idoneo per iudicem appellationis approbato conferenda remittatur ad eum, ad quem collatio, prouisio, vel institutio spectabit. Hæc tamen appellatio interposita interim non impediat aut suspendat, quo minus electio per ordinarium primo loco facta interim debitæ demandetur executioni, et prouisus ab eadem ecclesia, causa appellationis huiusmodi dependente, non amoueatur. Et, si qui a sententia per iudicem appellationis lata duxerit appellandum, is tunc ad sedem ipsam apostolicam appellabit. Si secus in præmissis omnibus et singulis actum aut attentatum fuerit, irritum decernimus et inane.

CAP. IV.

Beneficii cuiuscunque impetratio, quæ suppositam dolo malo in examine prodit personam, et conditione quapiam paciscitur quæstus aut priuati lucri gratia, est falsa et irrita.

PAVLVS IV.

Fraudibus et dolis, ac hæresi simoniacæ, quantum cum Deo possumus, efficaciter occurrere volentes, apostolica auctoritate, tenore præsentium statuimus, et ordinamus, atque decernimus, quod de cætero omnes et singuli, qui occasione beneficiorum obtinendorum se alios esse simulauerint, et tanquam tales se in examine supposuerint, aut beneficia pro personis id ignorantibus, seu pro se, vel pro aliis, cum *b* oblatione alicuius pensionis annuæ, aut pro aliis, cum spe pensionem annuam, aut aliud quantumuis modicum temporale commodum ab eis consequendi, vel pro se ipsis principaliter, et intentione, ea postmodum in fauorem aliorum, etiam quantumuis idoneorum, et benemeritorum, cum simili pensione, aut commodo, aut etiam sine eo resignandi, obtinere procurauerint, cuiuscunque status, gradus, ordinis et conditionis existant, etiam si episcopali, aut alia maiori dignitate ecclesiastica, vel cardinalatus honore seu mundana, etiam regia, ducali, aut marchionali præeminentia præfulgeant, excommunicationis et anathematis, ac maledictionis æternæ sententiam, a qua nisi a nobis, aut Romano pontifice pro tempore existente, præterquam in mortis articulo constituti, absolui nequeant, nec non priuationis omnium et singulorum beneficiorum ecclesiasticorum, cum cura et sine cura, secularium, et quorumuis ordinum regularium, per eos in titulum, vel commendam, aut alias quomodolibet obtentorum, et inhabilitatis ad illa, et alia in posterum obtinenda, pœnam eo ipso, absque alia desuper facienda declaratione, incurrant, ita vt constito solum summarie et extraiudicialiter, quod ipsi contra tenores præsentium, aliquid fecerint, per curiæ causarum cameræ apostolicæ generalem adiutorem, seu viceadiutorem, vel eius locumtenentem, pro talibus, et vt tales publicari possint. Et nihilominus, sicut præfertur, obtentæ prouisiones, et commendæ, aliæque dispositiones nullæ sint, irritæ et inanes, nullumque ius alicui in ipsis beneficiis vel ad illa tribuant, et ab aliis libere impetrentur. Volumusque, præsens decretum, etiam quoad monasteria monialium, et alia beneficia per moniales aut alias mulieres obtineri solita, locum habere.

---

a *concil. Tridenti. sess. 23. capit. 1. c. dudum ext. de elect. c. licet canon in 6. eod.*

b *beneficiorum impetrationes liberæ esse debent, et ab omni contentione alienæ. Crauet. consil. 122. Natta consil. 293. num. 2. lib. 2. Rebuffus in praxi benef. titul. quot modis beneficia acquir. num. 4.*

CAP. V.

Qui retinent aut poſſident beneficia eccleſiaſtica, priuſquam apoſtolicis literis poſſeſſionis probetur, beneficiis illis priuantur, et ad alia obtinenda perpetuo ſiunt inhabiles.

IVLIVS III.

Iulius papa tertius, cui nuper innotuit, quod licet, alias fel. record. Greg. X. *a* ſanciuerit, quod nullus extunc de cætero adminiſtrationem dignitatis, ad quam electus eſſet, priuſquam celebrata de ipſo electio confirmaretur, ſub œconomatus vel procurationis nomine aut alio de nouo quæſito colore, in ſpiritualibus vel temporalibus, per ſe vel per alium, pro parte vel in totum gerere, vel recipere, aut illis ſe immiſcere præſumeret, omnes illos, qui ſecus feciſſent, iure, ſi quod illis per electionem quæſitum foret, decernens eo ipſo priuatos. Sanctiones ipſas ad inferiora beneficia eccleſiaſtica quæcunque et quomodocunque qualificata amplians et extendens, hac ſua perpetuo valitura conſtitutione ſtatuit et ordinauit, quod omnes et ſingulæ perſonæ eccleſiaſticæ, tam ſeculares, quam quorumuis ordinum regulares, cuiuſuis ſtatus, gradus, ordinis, vel conditionis exiſtant, etiam ſi epiſcopali, vel archiepiſcopali, aut patriarchali, vel alia maiori dignitate præfulgeant, quod de cætero literis, ſuper diſpenſation. retinendi beneficia per eos, antequam promoueantur, aut eorum electiones confirmentur, obtenta, eis per ſedem eandem pro tempore conceſſis minime confectis, beneficia ipſa retinere, aut poſſeſſionem alicuius, ſeu aliquorum beneficiorum eccleſiaſticorum, cum cura vel ſine cura, ſecularium vel quorumuis ordinum regularium, quæcunque et qualitercunque qualificatorum, eis dicta auctoritate apoſtolica conferri, ſeu commendari, aut in eorum fauorem et commodum vniri, ſeu alias diſponi conceſſion. literis apoſtolicis ſuper collatione, ſeu commenda, aut vnione, ſeu alia diſpoſitione huiuſmodi non expeditis per ſe, vel per alium, ſeu alios eius nomine, etiam ſupplicationum ſeu ſumptorum vel tranſſumptorum huiuſmodi, aut collationum, eis poſtmodum de ipſis beneficiis, tanquam etiam nunc certo modo in ſupplication. expreſſo vacantibus, ordinaria vel alia quauis auctoritate factarum prætextu apprehendere præſumpſerint, aut per alios apprehenſam, ratam et gratam habuerint, ipſorum beneficiorum non poſſeſſores, ſed meri et nudi detentores ac violenti, et ſine aliquo titulo in eis intruſi cenſeantur, et pro talibus habeantur et reputentur, nec fructus ſuos faciant, ſed ad illorum reſtitutionem, vt præfertur, teneantur, et obligati exiſtant, conſtitutiones ſeu dictæ cancellariæ regulæ, de annali et triennali poſſeſſore in illis locum non habeant, nec eiſdem detentoribus et intruſis in aliquo ſuffragentur, quinimo beneficia per eos tempore promotionis ſuæ, aut eorum electionis, confirmationis, obtenta, literis ſuper diſpenſatione ea retinendi ſibi conceſſa non expeditis retinentes, aut poſſeſſionem beneficiorum literis apoſtolicis ſuper illis non confectis apprehendentes, ſeu per alios apprehenſam ratam et gratam habentes, beneficia ſic retenta, aut apprehenſa, et omne ius, quod in illis, vel ad illa pro tempore quomodolibet habuerint, eo ipſo amittant, illiſque et illo priuari, ac ad illa de cætero obtinenda perpetuo inhabiles, nec illa vlterius, et prætextu noui tituli, aut nouæ commendæ, vel vnionis, ſeu alterius diſpoſitionis etiam apoſtolica auctoritate facta, aſſequi valeant, ſeu beneficia ipſa, tanquam de iure et facto vacantia, aliis conferri, ſeu commendari, et per quoſuis, tam ab eorum ordinariis collatoribus, quam a ſede prædicta, libere impetrari poſſint, et ſi beneficia ipſa litigioſa fuerint, collitigantes in omni iure, et ad omne ius, quod beneficia retinentibus, aut poſſeſſionem apprehendentibus huiuſmodi in eiſdem beneficiis, vel ad illa quomodolibet competebat, aut competere poterat, eo ipſo, abſque aliquo iuris aut hominis miniſterio, ſurrogentur et ſurrogati eſſe cenſeantur, ac in eorum fauorem cauſa deſuper pendens aduocata, et lis extincta fuiſſe, et ſimiliter eſſe cenſeatur. Quodque de cætero ſupplicationis, etiam manu noſtra, et motu proprio ſignatæ, niſi habuerint clauſulam, quod eorum ſola ſignatura ſufficiat, nullam aliam, quam per literarum ſuper illis conficiendarum fidem aut probationem faciant, ſeu præſtent, nec vlla eis in aliquo alio caſu fides adhibeatur, aut adhiberi poſſit.

CAP. VI.

Pluralitatis beneficiorum exercitatiſſimus abuſus extinguitur.

LEO X. *in concilio Lateranenſi.*

Diſpenſationes ad plura incompaſſibilia, vltra duo, niſi qualificatis iuxta formam iuris communis, non concedantur, niſi ex magna et vrgenti *b* cauſa. Et perſonis cuiuſcunque dignitatis, parochiales eccleſias, et earum perpetuas vicarias, ac dignitates maiores et principales, etiam per viam vnionis, vel commendæ ad vitam, vltra quatuor obtinend. ex nunc terminum duorum annorum præfigimus, vt interim quatuor tantum ex eis retentis, reliquas dimittere teneantur, et beneficia dimittenda huiuſmodi reſignari valeant in manibus ordinariorum, ad effectum, vt de illis prouideatur perſonis per eos nominandis, quacunque reſeruatione, etiam generali, etiam ex qualitatibus reſignantium perſonarum reſultante, non obſtante, quo elapſo termino, niſi dimiſerint omnia, vacare cenſeantur, ac poſſint libere, vt vacantia, impetrari, taleſque præterea retinentes, pœnas extrauagantis, Execrabilis, recolendæ memoriæ Ioannis papæ XXII. etiam prædeceſſoris noſtri, incurrant.

CAP. VII.

Ad beneficia, quibus cura animarum iungitur, vita et morum tum doctrinæ ſplendore inſignes, promoueri debent, examine præuio, ac diœceſanorum teſtium fide et depoſitione mediante.

PIVS IV.

Inter multiplices curas decernimus et declaramus, parochiales eccleſias, et alia beneficia eccleſiaſtica curata, perſonis ſic examine præuio, et per diœceſanorum ac teſtium fidem, et depoſitionem eorundem, idoneis repertis, ac præſtito per eos iuramento et obligatione, de apud illa certo tunc expreſſo tempore reſidendo, per nos collata, quæ poſtmodum per eaſdem perſonas, iuramento et obligatione huiuſmodi neglectis, etiam in eiſdem manibus noſtris, etiam ex huiuſmodi permutationis cauſa reſignata, ſeu quouis modo, etiam per iuris ceſſionem, literis non expeditis dimiſſa fuerint, ac ea, in quibus, vt præfertur, prout tenebantur, debito tempore non reſederint, tam de iure quam de facto, vt prius videlicet adhuc eo, quo dum de illis per nos eis, vt præfertur, prouiſum, ſeu prouideri conceſſum exiſtit modo, eo ipſo vacare, et ſic, ac ceu per infraſcriptam priuationem vacantia impetrari, et de illis, tanquam ſedis præfatæ, etiam propter præmiſſa reſeruatis, per nos, et Romanum pontificem pro tempore exiſtentem, et non alios collatores, diſponi poſſe, ac collationes, et prouiſiones de huiuſmodi beneficiis tam idoneis repertis, quam aliis ex earum reſignatione ſeu conceſſione ius habentibus perſonis, cuiuſcunque qualitatis, conditionis, et pœnitentiæ exiſtant, etiam ſi pontificali dignitate præfulgeant, nullius roboris vel momenti exiſtere, et viribus eneruatas, eoſque huiuſmodi beneficiis priuatos eſſe et cenſeri debere: ita tamen, quod propter vacationem et priuationes prædictas, eorundem beneficiorum poſſeſſores, ſeu in illis intruſi, vel ſuper illis collitigantes, aliquod ius non acquirant, nec acquiſitum ſit, ſeu eſſe cenſeatur, nec ipſi de annali, ſeu triennali, vel aliarum regalium noſtrarum beneficio gaudeant, neque illo, aut alio iuris adminiculo ſe iuuare poſſint. Et ne ipſi vlterius in ſua malitia glorientur, ſed, ſi non Domini timore, ſaltem formidine pœnæ, a ſimilibus abſtineant, omnes et ſingulos, vt præfertur, vel alias quomodolibet gratificatos, qui de cætero, de parochialibus eccleſiis, perpetuis vicariis, et aliis beneficiis eccleſiaſticis curatis, per obitum vacantibus, examine præuio, ac diœceſanorum et teſtium fide, et depoſitione huiuſmodi mediante, ac vltra ea, quæ ſacri canones ſanciunt, præſtito iuramento et obligatione, de eiſdem beneficiis intra certum tempus perſonaliter deſeruiendis, a nobis ſibi prouideri obtinuerint, beneficia ipſa, non adimpletis promiſſis, et obligationi huiuſmodi minime ſatisfacto, in aliorum, etiam intruſorum vel poſſeſſorum fauorem ſimpliciter, vel ex cauſa permutationis huiuſmodi reſignauerint, ſeu ceſſerint, aut illa quouis modo, etiam occaſione litis et moleſtiæ dimiſerint, nec non eos, in quorum fauorem beneficia ipſa ſic reſignauerint, ceſſerint, et dimiſerint, illoſque, qui ad id auxilium, conſilium, vel fauorem, directe vel indirecte, ſcienter præſtiterint, inferiores ab epiſcopis videlicet, ſententia maioris excommunicationis eo ipſo per contrauenientes incurrenda, a qua non niſi a nobis, aut Romano pontifice pro tempore exiſtente, præterquam in mortis articulo conſtituti, abſolui queant, auctoritate apoſtolica, et tenore præmiſſis innodamus, eoſdem excommunicatos, et ad prædicta, et alia per eos obtenta, ſiue ſecularia, ſiue regularia, quomodolibet qualificata beneficia eccleſiaſtica, inhabiles et incapaces eo ipſo eſſe, vt præfertur, cenſeri, beneficiaque ipſa, ipſo iure et de facto, vacare, et a nobis, tanquam apud ſedem præfatam vacantia, et propterea diſpoſitioni apoſtolicæ reſeruata, et non aliis, per quoſcunque, dummodo ipſis priuatis et incapacibus conſanguinei vel affines, aut alias confidentes non ſint, quos etiam ad hoc incapaces eſſe volumus, impetrari poſſe: ſicque per quoſcunque, quauis auctoritate fungentes, iudices et perſonas, etiam curiæ cameræ apoſtolicæ generalem auditorem, ac palatii apoſtol. auditores ſeu locumtenentes, ſublata eis, et eorum cuilibet, quauis aliter iudicandi, diffiniendi et interpretandi facultate et auctoritate, iudicari et diffiniri debere; irritum quoque, et inane, ſi ſecus ſuper his a quoquam quauis auctoritate ſcienter vel ignoranter attentari contigerit, eiſdem auctoritate et tenore ſimiliter decernimus et declaramus.

a *c. auaritia 5. de elect. et elect. poteſt. in 6.* b *pluralitas beneficiorum tum diuino tum cæſareo iure damnatur. Pontificio quidem c. ſanctorum 70. diſt. c. clericus 21. q. 1. et c. 1. 89. diſt. Imperator maxime improbat, quempiam habere duas militias. l. his quidem. C. qui militare non poſſunt. 12. et duo quidem collegia. l. 1. ff. de coll. illicit.*

CAP. VIII.

Regressuum et accessuum assentatoria facultas, quae bona Christi testantis non ecclesiae facit, reuocatur.

PAVLVS IV.

Ad Romani pontificis auctoritatem pertinet, vt, quae per eum consulto fiunt, suum plenarium consequantur effectum, nec praetextu ignorantiae, aut alias quomodolibet cauillentur. Nuper siquidem in consistorio nostro secreto, venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus adstantibus et audientibus, decretum fecimus tenoris subsequentis. Sanctissimus Dominus noster, attendens nonnullos ex S. R. E. cardinalibus, qui ex decreto fel. record. Pauli papae III. sanctitatis suae praedecessoris, vltra ecclesiam tituli seu denominationis suae, vni tantum ecclesiae cathedrali praeesse, aut eam in administrationem obtinere permittuntur, ad plures cathedrales, *a* etiam metropolitanas, et patriarchales ecclesias, regressum seu accessum in diuersas, sibi apostolica auctoritate concedi obtinuisse, et indies obtinere, ad hoc, vt regressu seu accessu huiusmodi effectum sortiente, regimini et administrationi ipsarum ecclesiarum, seu earum regiminis et administrationis possessione, seu quasi, non habita, iuri et facultati regrediendi seu accedendi huiusmodi, in fauorem personarum eis gratarum et acceptarum, ad eorum libitum cedere possint, in ordinis ecclesiastici confusionem, et dicti decreti eneruationem, atque ecclesiarum, quae interdum personam magis vtilem et idoneam requirunt, laesionem, ac Christi fidelium scandalum non modicum. Et propterea volens, quantum cum Deo potest, praemissis salubriter occurrere, statuit, decreuit, et ordinauit, quod de caetero perpetuis futuris temporibus, alicui cardinali non nisi vnus regressus seu accessus, ad patriarchalem, seu metropolitanam, vel aliam cathedralem ecclesiam concedi possit. Et qui ex eisdem cardinalibus ad praesens regressum seu accessum ad plures cathedrales ecclesias habent, si praesentes in curia existunt, infra quindecim dies, si vero extra eam in Italia degunt, infra vnum, reliqui vero in Gallia, Germania, aut Hispania commorantes, infra duos menses proxime futuros, vnam ecclesiam cathedralem, ad quam vigore regressus seu accessus sibi ad illam concessi, in illius euentum regredi seu accedere malint eligere et nominare, electionemque, et nominationem huiusmodi manu propria subscriptam, et suo munitam sigillo Senescallo, seu custodi cancellariae apostolicae, per eum in quinterno ipsius cancellariae de verbo ad verbum describendam transmittere, ac postquam regressui seu accessui praedicto locus fuerit, infra vnum mensem ex tunc computandum, si alteri ecclesiae cathedrali praefuerint, aut aliam ecclesiam cathedralem in administrationem obtinuerint, eam vel aliam, ad quam regressum seu accessum habuerint, in manibus Romani pontificis pro tempore existentis, absque vlteriori sibi desuper concedendo regressu vel accessu, ne haereditariam possessionem ipsius ecclesiae vsurpare velle videantur, realiter et cum effectu dimittere omnino debeant: quod si non dimiserint, ambae ecclesiae eo ipso vacent, et vtrique earum de praesule idoneo per ipsum Romanorum pontificem prouideri possit. Reuocans, cassans, et annullans exnunc omnes et singulos regressus et accessus, ipsis cardinalibus ad quamcunque, praeterquam per eos, vt praefertur, eligendam et nominandam cathedralem ecclesiam, sub quibuscunque tenoribus et formis, ac cum quibusuis efficacissimis, etiam motus proprii, et certae scientiae, ac plenitudinis potestatis clausulis, irritantibusque, et aliis decretis quomodolibet concessis, ac decernens ex nunc irritum et inane, quicquid illorum praetextu contra praemissa, scienter vel ignoranter, contigerit attentari. Et licet decretum ipsum per infra scriptum secretarium nostrum, eisdem cardinalibus, alta et intelligibili voce in dicto consistorio, lectum et publicatum fuerit, quia tamen postmodum recognouimus, per illud inconuenientibus, quae occasione regressuum et accessuum huiusmodi contingunt, praesertim in eo, quod facultatem tribuunt, possessionem, seu quasi, regiminis et administrationis ecclesiarum sub ipsis regressibus comprehensarum, propria auctoritate apprehendendi, plene prouisum non esse, cum saepius possessionem huiusmodi, etiam inscio Romano pontifice, ad quem ecclesiarum omnium vniuersalis pertinet cura, apprehendant. Nos inconuenientibus praedictis occurrere, et decretum nostrum, quo ad hoc, ampliare volentes, statuimus, decernimus, et ordinamus, quod nullus cardinalis de caetero, vigore cuiusuis regressus seu accessus ei ad quamcunque cathedralem seu metropolitanam, vel patriarchalem ecclesiam quomodolibet concessi, etiamsi id sibi ex tenore ipsius regressus seu accessus libere permittatur, possessionem, seu quasi, regiminis et administrationis eiusdem ecclesiae, absque expressa nostra, seu pro tempore existentis Romani pontificis, licentia in scriptis obtenta, apprehendere praesumat.

a *conc. Trident. sess. 25. cap. 7.*

CAP. IX.

Beneficia in confidentiam, hoc est, certa simoniacae prauitatis specie collata quibusdam, aut ipso iure incapacibus, vel nondum adhuc natis, vacant, eorumque dispositio sedi apostolicae reseruatur.

PAVLVS IV.

Omnes et singulas ecclesias, etiam metropolitanas, et alias cathedrales, ac monasteria etiam consistorialia, prioratus, praeposituras, praepositatus, dignitates etiam maiores, et principales, etiam conuentuales, personatus, administrationes, et officia, caeteraque beneficia ecclesiastica, cum cura et sine cura, secularia et quorumuis ordinum regularia, etiam de iure patronatus, etiam laicorum, etiam nobilium et illustrium, etiam ex fundatione et donatione existentia, per eiusdem Romanae ecclesiae etiam episcopos, cardinales, et quoscunque alios, etiam patriarchas, archiepiscopos, et alios episcopos, ac etiam eiusdem camerae clericos, in titulum, commendam, vel administrationem, aut alias, confidentiam iure prohibitam, cuiusuis personae, vt praefertur, contemplatione vel intuitu, quouis modo recepta, illorum liberam collationem et dispositionem nobis et sedi apostolicae harum serie reseruantes, ipso iure a die receptionis eorundem vacauisse, et vacare, ac fructuum et pensionum reseruationes, ac facultates transferendi, et collationis beneficiorum concessiones, eis vt praemittitur factas, ac regressus, siue accessus, et ingressus concessos huiusmodi cessasse, et cessare, ac extinctos esse. Et eosdem cardinales, seu quosuis alios, a prima die receptionis beneficiorum huiusmodi, citra fructus, reditus, et prouentus earundem ecclesiarum, monasteriorum, dignitatum, et aliorum beneficiorum, ac pensiones praedictas, indebite percipere, suosque facere non potuisse, neque debuisse, sed illos omnes et singulos ad cameram eandem deuolutos fuisse, et esse, illique deberi, ac ipsos cardinales, et alios, ad quorum manus quomodolibet peruenerunt, et eorum haeredes, ad integram illorum restitutionem in vtroque foro teneri, et ad id opportunis iuris remediis compelli debere, auctoritate apostolica, tenore praesentium decernimus et declaramus. Et insuper vniuersis et singulis, tam eiusdem Rom. ecclesiae cardinalibus, etiam episcopis, quam praelatis, et clericis, et aliis praedictis, praesentibus et futuris, ne deinceps vllo vnquam tempore aliquas ecclesias, monasteria, vel alia beneficia, etiam de dicto iure patronatus, vti praefertur, existentia, aut fructus vel pensiones, aut regressus seu excessus in confidentiam praedictam, aut ad effectum reseruationum huiusmodi, sibi postmodum cedentibus procurandum, recipere praesumant: cardinalibus videlicet et aliis praelatis huiusmodi, in virtute sanctae obedientiae, et sub interdicti ingressus ecclesiae, reliquis vero sub maioris excommunicationis latae sententiae poena, per contrafacientes eo ipso incurrenda, a qua nisi a nobis, aut Romano pontifice pro tempore existente, praeterquam in mortis articulo constituti, absolui nequeant, districtius inhibemus.

CAP. X.

Causae beneficiorum, in confidentiam collatorum, sedi apostolicae discutiendae reseruantur.

PIVS V.

Ad aures nostras non sine animi nostri displicentia peruenit, vt nonnulli sacros canones paruipendentes, non vereantur in animarum suarum perniciem, ecclesias etiam cathedrales, et metropolitanas, monasteria, prioratus, et alia beneficia secularia et regularia, in confidentiam, quam simoniacam prauitatem sapere non ignorant, acceptare, et retinere, seu illa in vim regressuum siue accessuum et ingressuum sic eis concessorum, et effectum, vt aiunt, fortiorem consequi et habere velle. Nos, qui post nostram ad summi apostolatus apicem diuina fauente clementia assumptionem, inter alias nobis imminentes curas, hoc praecipue et maxime cordi habuimus, prout habemus, huiusmodi confidentias de medio tollere, et in sua pertinacia circa huiusmodi ecclesiarum, monasteriorum, et beneficiorum detentionem, seu assecutionem, persistentes, nisi resipiscant, debitis nobis visis poenis plectere, ac vnicuique, prout ex nostro vniuersali et pastorali officio tenemur, in his iustitiam ministrare, et ne abusus vel potius delictum huiusmodi vlterius fidelium animas illaqueacas tenendo progrediatur, omni debito, et celeri remedio prouidere volentes: motu simili, etc. ac ex nostra certa scientia, et de apostolicae potestatis plenitudine, praemissorum omnium cognitionem, et literarum praedictarum executionem, nobis et successoribus nostris Romanis pontificibus canonice intrantibus reseruantes. Prout harum serie reseruamus: omnes et singulas confidentiarum huiusmodi, contra quoscunque etiam eiusdem S. R. E. cardinales, archiepiscopos, episcopos et alios quoscunque, coram quibuscunque iudicibus, etiam ad hoc specialiter delegatis, etiam sacri palatii apostolici causarum auditoribus, ac S. R. E. cardinalibus motas, et pendentes, in eisdem statu, et terminis, in quibus reperiuntur, ac etiam alias quascunque similium confidentiarum causas, contra supradictos, et alios quoscunque de caetero mouendas, seu ad nos quomodolibet deferendas, per nos summarie, simpliciter, et de plano, sine strepitu et figura iudicii, sola facti veritate

ritate inspecta, etiam per viam inquisitionis, seu ex nostro officio, aut alias nobis expedire videbitur, procedendo, audiendas, cognoscendas, decidendas, fineque debito terminandas, et totaliter exequendas, ad nos auocamus, decisionique et terminationi per nos super illis faciendæ appellatione quacunque, etiam alias de iure admissibili reiecta, et postposita, standum, ac acquiescendum, et omnino parendum, et obediendum fore statuimus, et ordinamus, sicque mentis, et voluntatis nostræ incommutabilis esse dicimus, decernimus, et declaramus. Certificantes, prout certificamus, et attestamur omnibus, et singulis supradictis, in ipsis causis, eos in eorum prætensis iuribus, et aliis, quæ coram nobis dicere et allegare, seu prætendere voluerint, audiendo, iustitiam, vt par est, nos ministrare paratos existere.

CAP. XI.

Retinentium beneficia in confidentiam detegitur abusus, et extinguitur pœnæ sancitæ metu.

IDEM.

Frequentius plurium querelis pridem concitati, quod iudices in causis confidentiarum expediendis remissiores essent, omnes et singulas causas ipsas, vbicunque, et inter quoscunque motas, ad nos aduocauissemus, ac omnimodam huiusmodi causarum præsentium et futurarum, rerumque omnium ex ipsis resultantium cognitionem, nobis et successoribus nostris reseruauissemus, et super quibusdam coram nobis processum fuisset, variis inde, nec leuibus coniecturis intelleximus, vitium quidem confidentiæ occulte irrepsisse, sed plerisque causis præsumptiones et coniecturas, quæ ad illud probandum deducuntur, minime sufficere, eiusque rei causa plurimos, qui ante literarum prædictarum editionem huiusmodi confidentias exercebant, vbi cognouerunt obstructam veritatem, propter difficultates probandi in iudiciis confidentias ipsas, contempta constitutione prædicta, ecclesias, monasteria, et beneficia sic recepta, vt prius retinere, alios fructus, pensiones, et alias res accipere, alios eorum exemplo ad similia et grauiora fidentius commoueri. Multi enim ipsa beneficia iure retinere nequeuntes, alii ne cogantur ad sacros ordines, ad residentiam, ad incedendum habitu clericali, vt ad bellum proficiscantur, vt inimicos occidant, alii vt alieno nomine lites agant, aut defendant, alii propter crimina incapaces, quidam vt purgato delicto, vel absolutione consecuta, illa repetant, eadem in alios deponunt, et in plerisque fructus ipsorum aut eis ministrantur, aut quibus ipsi statuunt, sæpe laicis, et inhabilibus, plerique vel senes, vel infirmi, vt beneficia in pomibus suis perpetuent, illa renunciarunt et renunciant in alios, qui vel profanam familiam cedentium de fructibus ecclesiasticis alant, vel illa etiamnum infantibus, aut nascituris asseruent, facto interdum circuitu retrocessionis, cum reseruatione fructuum, aut aliarum rerum, aut accessu, præsertim ab illis, qui præstandorum iurium cameræ apost. sunt immunes, alii aut incapaces, aut aliis beneficiis ecclesiasticis onusti, aut ecclesiastico ordini sese mancipare refugientes, aut mere laici, beneficia ecclesiastica aliis conferenda procurant, vt de illis postmodum ad libitum suum disponatur, fructus etiam percipientes illorum. Ad hæc plerique ordinarii, et alii collatores, ac etiam patroni laici curant deponenda beneficia, vt fructus, seu pensiones capiant eorundem, aliisue faciant ministrari. Alia item permulta eiuscemodi admittuntur, quibus immaculata rerum diuinarum puritas impie violatur, disciplinæ ecclesiasticæ neruus dirumpitur, et imminens patratur exitium animarum. Quare nos volentes periculosam talium audaciam noui iuris subsidio cohibere, præsentium auctoritate statuimus, vt si quis, quacunque auctoritate ecclesiam, vel monasterium, aut aliud beneficium ecclesiasticum qualecunque ex resignatione, vel cessione cuiuscunque personæ simpliciter, aut cum circuitu retrocessionis, cum regressu, vel accessu, etiam sola mittentis intentione receperit, vt illa vel illud, etiam in euentum regressus, vel accessus, eidem dimittenti, vel alteri, postea conferatur, aut illius fructus, vel eorum pars, alii vel aliis concedantur, vel pensiones soluantur ex eisdem, hæc confidentia censeatur. Itidem si ordinarius, vel alius collator contulerit antehac, aut conferat in futurum beneficium ecclesiasticum quouis modo vacans, ea conditione tacita, vel expressa, vt postea in alterum, pro arbitrio collatoris, seu alterius cuiuscunque contra iuris communis ordinationem disponatur, siue vt de eo prouisus, fructus illius, vel partem, ad vtilitatem vel libitum conferentis vel decedentis, aut alterius relinquat, et remittat, seu pensionem illi vel illis, quem vel quos idem collator, aut cedens, vel alius, per se vel alium, scripto aut verbo, iusserit seu significauerit, persoluat, et pariter, si a patrono etiam laico, vel alteri præsentatori, seu electori contigerit, aut contingat id fieri. Ad hæc, si clericus prædictæ cameræ, aut cardinalis, aut alius a solutione iurium ipsius cameræ, vel etiam cancellariæ apostolicæ exemptus, post resignationem vel cessionem alicuius extranei, de ecclesia, monasterio, vel alio beneficio ecclesiastico in se, apostolica vel alia auctoritate factam et admissam, illam vel illud, etiam confectis litteris apostolicis, et possessione apprehensa, in eundem resignantem vel cedentem, modico spatio interiecto, veluti duorum aut trium mensium, retrocesserit, aut retrocedat in futurum, et ex illa retrocessione fructus ecclesiæ, seu monasterii, aut beneficii, vel eorum pars, seu pensio, seu quid aliud super illis reseruatum, aut regressus, seu accessus, et ingressus ad illam vel illud, ipsi clerico, vel cardinali, aut alii exempto sit, fueritue concessus. Postremo si quis crimine aliquo absolutus, aut cum quo super irregularitate dispensatum est, denuo receperit quacunque auctoritate ecclesiam, monasterium, vel aliud beneficium ecclesiasticum, quod ante vel post commissum delictum aut contractam irregularitatem dimiserit, in quibus horum casuum confidentiæ prauitas sit contracta, casusque huiusmodi literis prædictis comprehendantur, ac si illis speciatim expressi fuissent, licet ipsum confidentiæ crimen alterius tantum partis conscientia sit admissum.

CAP. XII.

Confidentiarum casus, coniecturæ, et præsumptiones legitimæ, ad in talium abusum reos pronunciandum sententiam.

IDEM.

Ad probandum plane confidentiarum abusum, inter alias, etiam hæ præsumptiones et coniecturæ habeantur legitimæ, videlicet, si quis post cessam ab se ecclesiam, vel monasterium, aut beneficium, et publicam resignationem, seu cessionem, captamque a successore possessionem, sese in illa, vel illo, seu rebus illius, per se vel alium, seu alios de facto ingesserit, aut fructus perceperit, aut quicunque successor illi, vel eius propinquis ipsos, aut partem aliquam remiserit eorundem, si recipiens beneficium constituerit dimittentem, vel eius parentes, aut propinquos, procuratores ad percipiendum, vel locandum fructibus perceptis, aut percipiendis donationem fecerit. Si vel sola procuratoris depositione, vel libris rationalibus mensariorum ex parte dimittentis, expeditio, quæ personam recipientis concernit, prosecuta sit, simulque expensæ pro ea necessariæ ab illo factæ fuerint. Denique, si quis pro concessione alicui facta, quacunque auctoritate, de beneficio ecclesiastico per se, vel alium, seu alios intercesserit, vel alias in negotio concessionis sese immiscuerit quoquo modo, deinde aliquid de fructibus talis beneficii de facto, etiam per manus professoris, ac etiam simplicis donationis titulo perceperit, seu de illo postmodum ad voluntatem intercessoris fuerit dispositum quandocunque. Testes autem de quaque re singulares singulas probare *a* valeant præsumptiones, et coniecturas, pluresque huiusmodi præsumptiones et coniecturæ plenam probationem faciant in prædictis. Cæterum criminosi, et cæteri omnes, qui ad perhibendum in casibus simoniæ testimonium recipi possunt, ad prædicta omnia admittantur.

CAP. XIII.

Confidentiæ criminis rei, arceantur ab omni dignitatis et beneficii ecclesiastici iure, et excommunicationis sententia vinciuntur.

IDEM.

Ne quis vana fiducia fretus non intendendi contra se iudicii, in crimine confidentiæ beneficiorum perseueret, vtque hoc malum grauioris censuræ stimulo vsquequaque prohibeatur, omnes et singulos, qui huc vsque ecclesias, monasteria, beneficia, fructus, pensiones, aliasue res, intercedente hoc confidentiæ vitio receperunt, ac retinent, nisi statim ad se reuersi, et resipiscentes, celeri dimissione sibi prospexerint, et quicquid tale admiserint in futurum, etiam omnibus et singulis aliis ecclesiis, monasteriis, dignitatibus, administrationibus, officiis, et beneficiis obtentis, quæ pariter sub dicta reseruatione comprehendi volumus, necnon fructibus, pensionibus, et aliis rebus ecclesiasticis, ac etiam Romanæ curiæ, et aliis officiis temporalibus præsentium auctoritate priuamus, et ad futura inhabiles decernimus, et in iuris subsidium, excommunicationis sententia innodamus, a qua nullus nisi in mortis articulo constitutus, ab alio quam a Romano pontifice, absolutionis beneficium valeat obtinere. Nos enim aduocatione causarum huiusmodi, et reseruatione cognitionis illarum, rerumque omnium inde emergentium, nobis, et prædictis successoribus, vt prædictum est, facta, causis illis duntaxat exceptis, quæ iam coram nobis pendere noscuntur, ac etiam iis, quas ratione ecclesiarum, et monasteriorum, quorum dispositio in consistorio fieri consueuit, aut debet, itemque contra ordinarios, collatores, episcopos, et alios superiores prælatos, etiam cardinales, haberi contigerit, vti iam aliis nostris literis statutum est, audiendis, decidendis, et terminandis, harum serie prorsus relaxata, decernimus: ita deinceps quoscunque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii apostolici auditores, ac prædictæ Romanæ ecclesiæ cardinales, sublata eis, et ipsorum cuicunque quauis aliter iudicandi et interpretandi facultate, et auctoritate, vbique iudicari, interpretari et diffiniri debere, nec non irritum et inane, quicquid secus in prædictis per quoscunque,

a *Singulare testimonium, quod hoc loco pont. approb. regulariter alias non probat. c. nihilominus. et ibi gl. 3. q. 9. et in c. tam literis. de test. Anchar. in consil. 266. Hyppolyt. in practic. in §. diligenter. Felin. in c. licet. de test. Corn. in cons. 286. vol. 3. Alex. cons. 3. vol. 1. Ias. in repet. l. admonendi, ff. de iureiur.*

quoscunque, quauis auctoritate, scienter vel ignoranter, contigerit attentari. Quocirca omnibus locorum ordinariis districtius iniungimus, vt in suis quisque ecclesiis, ciuitatibus, dioecesibus, et locis etiam exemptis, ad prædicta studiose attendant, et quatenus illis relaxauimus, in delinquentes seuere animaduertant, si diuinæ maiestatis iudicium, dictæque sedis censuram voluerint euitare. In cæteris vero causis et negotiis (nobis et prædictis successoribus exceptis) eosdem locorum ordinarios præsentium auctoritate delegamus, vt gratia et fauore postpositis, pro se quisque, cum venerit vsus, contra prædictos omnes sub ipsa exceptione comprehensos, diligenter inquirant, suoque inquisitiones omnes sigillo obsignatas, ad prædictam sedem quamprimum transferant, vt nos et prædicti successores in causis huiusmodi procedentes, quod iustum fuerit, decernamus.

CAP. XIV.

Coadiutoriæ tolluntur, prohibeturque, ne his expeditiones cameræ apostolicæ suffragentur.

IDEM.

Romani pontificis prouidentia circumspecta nonnunquam gesta per prædecessores suos, rationabilibus et honestis suadentibus causis, moderatur et reuocat, prout id ecclesiarum indemnitati conspicit in Domino expedire. Hinc est, quod nos volentes omnem hæreditariam *a* beneficiorum ecclesiasticorum successionem de ecclesia Dei tollere, ac libertati beneficiorum huiusmodi prouidere, et vt de persona magis vtili et idonea, prout requiritur, facilius prouidere valeat, omnes et singulos regressus, accessus, etiam euentuales, aut pœnales, ac coadiutorias etiam de consensu, aut alias quomodolibet, sub quibuscunque tenoribus, et formis, ac cum quibusuis efficacissimis, etiam motu proprio, et ex certa scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, clausulis irritantibus, et aliis decretis quomodolibet per quosuis Romanos pontifices prædecessores nostros, ad beneficia ecclesiastica, cum cura et sine cura, secularia, et quorumuis ordinum regularia, etiam si secularia, canonicatus, et præbendæ, dignitates, personatus, administrationes, vel officia in cathedralibus, etiam metropolitanis aut collegiatis ecclesiis, et dignitates ipsæ in cathedralibus, etiam metropolitanis, post pontificales maiores, seu collegiatis ecclesiis huiusmodi principales, regularia vero beneficia huiusmodi, monasteria etiam consistorialia, prioratus, præposituræ, dignitates etiam conuentuales, personatus, administrationes, vel officia etiam claustralia, ac hospitalia, præceptorias etiam hospitalis sancti Ioannis Hierosolymitani, etiam quarumuis aliarum militiarum, quibusuis personis cuiuscunque status, gradus, ordinis et conditionis existentibus, etiam episcopali, archiepiscopali, patriarchali dignitate, aut cardinalatus honore pollentibus concessos, super quibus literæ apostolicæ integraliter hactenus expeditæ non fuerunt, etiamsi in plumbaria nostra aut penes summatorem nostrum reperiuntur: motu proprio, et ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, auctoritate apostolica, tenore præsentium reuocamus, cassamus, abolemus. Mandantes dilectis filiis nostris, vicecancellario, et dicto summatori, cæterisque officialibus tam cancellariæ apostolicæ, quam cameræ nostræ, ad quos spectat, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub indignationis nostræ pœna, ne in futurum super dictis gratiis accessus, regressus, et ingressus, nec non coadiutoriarum literas expediant aut relaxent. Romæ prid. Id. Septembr. 1571.

CAP. XV.

Beneficiorum impetrationes vacantium vera rei totius narratione expediri debent, ne inualidæ ac irritæ habeantur.

PAVLVS III.

Attendentes, malitiis hominum non esse indulgendum, sed potius obuiandum, volumus, quod de cætero impetrantes beneficia *b* ecclesiastica cuiuscunque qualitatis, per priuationem et amotionem, vel alias propter commissa, excessus, et crimina vacantia vel vacatura, in supplicatione desuper porrecta excessus et crimina ipsa ac eorum qualitates, nec non modos et causas tales, ex quibus de iure priuatio incursa aut facienda censeatur, et similiter impetrantes, etiam per modum deuolutionis beneficia, tanquam certo modo vacantia, et ab aliis etiam non senio confectis, nec infirmitate aut impedimento detentis, tanquam nullo seu minus canonico titulo possessa, modum vacationis illorum in supplicatione desuper porrecta specifice et determinate ac dispositiue exprimere teneantur, et antequam decretum citationis a iudice, cui causa commissa fuerit, per se vel procuratorem eorum petant, coram eo iuramentum, quod credunt ea, quæ sic expresserunt, vera esse, et posse ea probare, corporaliter præstare, et deinde excessus et crimina, aut modum vacationis huiusmodi proponere, et deducere, et intra octo dies obseruationem termini ad articulandum, per eum vel per procuratorem suum, suo ordine et loco, ita quod si ipse terminus sic non seruetur, dicti octo dies, post obseruationem termini, secundo loco seruati, quicunque is fuerit, cucurrisse censeatur, factam immediate sequentes probare, nec non extunc infra annum, similiter a die impetrationis eorum computandum, causam contra eosdem possessores, vsque ad diffinitiuæ sententiæ prolationem inclusiue, prosequi debeant, et teneantur.

Quodque impetrationes de beneficio, tanquam per priuationem, et amotionem, vel alias propter commissa, excessus et crimina vacantibus, vel vacaturis, absque causæ seu causarum priuationis et amotionis, aut excessuum et criminum vacationem huiusmodi causantium, necnon tanquam de certo modo vacantibus, etiam per modum deuolutionis, absque modi vacationis specifica expressione, etiam prætextu quarumcunque clausularum quomodolibet implicitarum, et quantumcunque prægnantium, etiam quod causæ, et excessus, ac crimina, nec non modi vacationum huiusmodi, in literis pro expressis habeantur, vel etiam dispositiue exprimi possint, disponentium in supplicationibus insertarum eisdem impetrantibus nullatenus suffragentur, et quæcunque surrogationes per ipsos impetrantes de beneficiis, quæ etiam cum huiusmodi expressione impetrauerint, tanquam litigiosis, in iure, vel ad ius eorum, quos huiusmodi excessus et crimina perpetrasse, aut quorum beneficia per deuolutionem, aut alias certo modo vacasse narrauerint, a sede apostolica, vel legatis eius, quomodolibet impetrandæ, seu etiam motu proprio concedendæ, nisi quod impetrantes excessus, et crimina, aut modum vacationis huiusmodi, intra dictos dies reseruationem dicti termini ad articulandum factam; quoad excludendos, post dictos dies, ipsos impetrantes, approbatione excessuum, seu criminum, aut modi vacationis prædictorum nihil operari volumus contra possessores beneficiorum, quæ impetrauerint, probauerint, etiam si alia excessus et crimina, priuatione aut priuationis declaratione digna, etiam ante lapsum dictorum octo dierum probauerint, nullius sint roboris vel momenti.

Quodque surrogationes huiusmodi, si ii, contra quos huiusmodi impetrationes fient, in itinere propter id suscepto, quod post executionem citationis, etiam per edictum factæ, etiamsi de dictorum citatorum notitia aliter non apparuerit, propterea attentatum præsumatur, defuncti fuerunt, etiamsi senes, aut valetudinarii, seu impediti, vt præfertur, non extiterint, aut etiam ii, contra quos huiusmodi impetrationes fient, morte violenta decesserint, licet nullum penitus argumentum, aut nulla coniectura habita fuerit, quod colligans id fecerit, aut de tali morte culpabilis, seu conscius fuerit, locum non habeant. Et si post lapsum dicti anni, vel etiam eo durante, et istis octo diebus, post dicti termini ad articulandum, absque probatione prædictorum excessuum seu criminum, aut modi vacationis per ipsos impetrantes, vel eorum procuratores, obseruationem, ipsos contingat possessores dictorum beneficiorum, seu aliquos ex eis decedere, aut eorum beneficia simpliciter, vel ex causa permutationis, aut alias quomodolibet, in Romana curia, vel extra eam, vacare non censeantur, propterea beneficia ipsa litigiosa, de huiusmodi beneficiis sic vacantibus prouideri, et alias libere disponi possit, in omnibus et per omnia, ac si contra dictos possessores aliqualis modo præmisso mora non fuisset. Et nihilominus impetrantes prædicti, ad ambita beneficia huiusmodi obtinenda, censeantur perpetuo inhabiles, nec non vexatæ parti omnia damna, interesse, et expensas persoluere teneantur, ac omnibus et singulis beneficiis ecclesiasticis, per eosdem impetrantes obtentis, se triennio suspensos inuenerint. Quibus, si se in eis propria temeritate iniecerint, ipso iure priuati sint, ac calumniose de periurio, iuxta canonicas sanctiones, puniantur. Decernens, nouas prouisiones super impetrationibus prædictis pro tempore, etiam antequam dicti octo dies elapsi fuerint, iis, in quorum fauorem emanauerint, in fraudem huiusmodi constitutionis non suffragari. Et si iis, qui impetrationes modo prædicto fecerint, beneficia sic impetrata resignauerint, quandocunque id fecerint illis, quibus de beneficiis huiusmodi per resignationem de eis factam et admissam prouisum fuerit, præsenti constitutioni subiacere, et in eodem statu, in quo dictus resignans tempore huiusmodi resignationis erat, quoad hoc censeri et esse.

TITVLVS XI.
DE RESERVATIONIBVS.

CAP. I.

Beneficia sedi apostolicæ reseruata quouis modo vacantia et vacatura, semper manent affecta, et summi pontificis dispositioni subdita.

PAVLVS II.

Cum nonnulli Romani *c* pontifices per diuersas eorum constitutiones, quas suo tempore duntaxat durare voluerunt, quæcunque beneficia ecclesiastica, quæ sui et sanctæ Romanæ ecclesiæ

viuentium

a *Concil. Trident. præd. sess. 25. cap. 7.* b *beneficii impetratio canonica, et quæ ab omni obreptione et surreptione aliena est, exprimit qualitatem vacationis, vt si vacat per obitum, vel per resignationem. gloss. in Clement.* 1. *in verbo, quamuis, de praben. Ioan. And. et Gemin. in c. susceptum. de rescript. in* 6. *lapsus. alleg.* 6. *col.* 2. *Felin. in cap. in nostra. num.* 37. *de rescript. Rot. decis.* 24. *de rescript. in nouos. Ioan. de Selua tract. de benefic. parte* 3. *q.* 11. 20.

c *hæc constitutio eadem est, quæ habetur in extrauagant. c. ad Roma. de concess. praben.*

viuentium et tunc existentium cardinalium familiares, continui commensales obtinebant, et in posterum obtinerent, eorum familiaritate durante, etiam si ab ipsa familiaritate per obitum cardinalium eorundem vel alias recessissent, nec non quae etiam fructuum et prouentuum camerae apostolicae debitorum collectores, et qui ipsorum praedecessorum temporibus sua officia exercerent, vniti subcollectores, durantibus eorum officiis obtinebant, ac in quibus vacauerint, cum irritantis appositione decreti; et deinde praedecessoribus ipsis sublatis de medio, ac eorum beneficiorum occurrentibus vacationibus, inter vtriusque iuris interpretes, etiam officiales Romanae curiae, saepenumero haesitatum extiterit, an beneficia huiusmodi, propter reseruationem et decretum, praedicta, reseruata vel affecta remanserint, ita quod nullus praeter Roman. pontif. de illis disponere potuerit, siue possit: reseruatione et decreto obsistentibus supradictis. Ac propter ambiguitatem huiusmodi, varias quoque iurisperitorum opiniones et disceptationes ipsas, aduertemus plerumque pro reseruatione et affectione praemissis, interdum vero e contra pronunciatum et diffinitum fore. Nos, qui vigilis more pastoris, semper his maturo prouidendum esse consilio non indigne censuimus: et propterea in singulis causis, super quibusuis beneficiis ecclesiasticis, eandem ambiguitatem quomodolibet concernentibus, vsque ad nostrum beneplacitum supersedere mandauimus: cupientes, quemadmodum nostro incumbit officio, dubiis huiusmodi finem imponere subditorum dispendiis, et ne lites fiant penitus immortales, de opportuno remedio prouidere. Felicis recordationis Vrbani quinti, Gregorii IX. et Bonifacii VIII. Romanorum pontificum, etiam praedecessorum nostrorum, qui ad submouenda altercationum fomenta, et ambiguitates huiusmodi lucidandas, declarationes similes per suas literas ediderunt, vestigiis inhaerendo, ac prouide considerantes effectum, per reseruationem manusque appositionem eorundem praedecessorum in dictis beneficiis in esse productum, per obitum nequaquam censeri debere reuocatum, Romani quoque pontificis manus appositionem praedictam, tantae efficaciae, tantaeque virtutis existere, vt si et literae apostolicae super prouisionibus beneficiorum aut de prouidendo mandatis, in quibus decretum et reseruatio huiusmodi apponuntur, ex aliqua causa suum debitum non sortiantur effectum, facultatem tamen prouidendi de beneficiis taliter reseruatis, quibuscunque aliis fuisse ademptam, huius perpetuae et irrefragabilis constitutionis edicto, de venerabilium fratrum nostrorum sanctae Romanae ecclesiae cardinalium consilio, omnia et singula beneficia ecclesiastica, secularia et cuiusuis ordinis regularia, etiamsi praepositatus, canonicatus, praepositurae et praebendae, dignitates, personatus, administrationes, vel officia fuerint, et ad illa consueuerint, qui per electionem assumi, eisque cura immineat animarum, vt praemittitur reseruata, et per Romanos pontifices successores nostros canonice intrantes in posterum reseruanda, actu quouis modo vacantia, et in antea vacatura, per huiusmodi reseruationem et decretum mansisse et remanere semper affecta, nullumque de illis, cum primum hac re contigerit, praeter eundem Romanum pontificem ea vice quouis modo disponere potuisse, siue posse, harum serie decernimus pariter et declaramus, quod tam in pendentibus, etiam per appellationem, quam in futurum super eisdem beneficiis, vt praemittitur, reseruatis committendis causis, per dilectos filios, magistros capellanos nostros, et causarum palatii apostolici auditores, atque alios quoscunque delegatos et iudices vbilibet inuiolabiliter obseruari, et secundum praemissa, nec aliter sententiari et diffiniri volumus, atque mandamus eis et eorum cuilibet, quauis alia super praemissis interpretandi facultate sublata.

CAP. II.

Fructus beneficiorum reseruatorum seu affectorum, a die vacationis, vsque ad diem prouisionis, apostolicae camerae adscribuntur.

PIVS IV.

Cupientes malitiis nonnullorum, qui in possessione monasteriorum, et aliorum beneficiorum ecclesiasticorum dispositioni apostolicae reseruatorum pro tempore vacantium, sine iusto titulo, ac sine literis apostolicis, vt illorum fructus durante vacatione huiusmodi vsurpent, se intrudere non verentur, occurrere, et camerae nostrae apostolicae grauissimis oneribus in aliqua parte subleuandis, quantum cum Deo possumus, consulere, motu proprio, et ex certa scientia, ac matura deliberatione nostris, deque apostolicae potestatis plenitudine, omnes et singulos fructus, reditus, et prouentus, ac iura, obuentiones, et emolumenta quaecunque, quomodolibet et qualitercunque nuncupata, omnium et singulorum monasteriorum, etiam consistorialium, et beneficiorum ecclesiasticorum, cum cura et sine cura, secularium et quorumuis ordinum regularium, nobis et sedi apostol. tam per constitutiones apostolicas, quam cancellariae apostolicae regulas editas et edendas, seu alias quomodolibet, et ex quauis causa generaliter, vel specialiter reseruatorum, seu affectorum, in partibus Italiae, in quibus collectores et subcollectores spoliorum, et iurium camerae apostolicae praedictae esse consueuerunt, ac earum ciuitatibus, et dioeces. consistentium, per obitum, et alias quouis modo, praeterquam per decessum illa obtinentium, pro tempore vacantium a die ipsorum monasteriorum et beneficiorum vacationis, pro rata temporis, vsque ad diem prouisionis seu commendae, de eisdem beneficiis et monasteriis per nos faciendae, de qua per literas nostras sub plumbo, et non aliter, constare debere volumus, eidem camerae auctoritate apostolica, tenore praesentium reseruamus, applicamus, incorporamus, et appropriamus, illaque ei reseruata, applicata, incorporata, appropriata esse statuimus.

CAP. III.

Menses apostolicae sedi reseruati, episcoporum alternatiuae residentium non obsunt.

GREGORIVS XIII.

Sanctissimus in Christo pater et Dominus Gregorius (diuina prouidentia) papa XIII. cupiens pauperibus clericis, et aliis bene meritis personis prouidere, omnia beneficia ecclesiastica, cum cura et sine cura, secularia, et quorumuis ordinum regularia, qualitercunque qualificata, et vbicunque existentia, in mensibus Iulii, Augusti, Octobris, Nouembris, Ianuarii, Februarii, Aprilis et Maii, vsque ad quinquennium a die publicationis praesentis constitutionis computandum extra Romanam curiam, alias quam per resignationem quocunque modo vacatura, ad collationem, prouisionem, praesentationem, electionem, et quamuis aliam dispositionem quorumcunque collatorum et collatricum secularium, et quorumuis ordinum regularium, (non tamen S. R. E. cardinalium, aut illorum sub concordatis, inter sedem apostolicam, et quoscunque alios initis, et per eos, qui illa acceptare et obseruare debuerunt, acceptatis et obseruatis, quae laedere non intendit comprehensorum quomodolibet pertinentia) dispositioni suae generaliter reseruauit. Volens in supplicationibus, seu concessionibus gratiarum, quae in dictis beneficiis tunc vacantibus, etiam motu proprio fient, de mense, in quo vacauerint, dispositiue mentionem fieri, alioquin gratias nullas esse, ac priuilegia et indulta apostolica disponendi de huiusmodi reseruationibus nunquam comprehendantur, etiam cum quibusuis derogatoriis, ac fortioribus, efficacioribus, et insolitis clausulis, nec non irritantibus, et aliis decretis, quibusuis personis et collegiis, cuiuscunque dignitatis, gradus, ordinis, et conditionis existentibus, quomodolibet concessa, aduersus reseruationem huiusmodi interim suffragari.

Insuper sanctitas sua ad gratificandum patriarchis, archiepiscopis et episcopis intenta, ipsis, quam diu apud ecclesias aut dioeceses suas personaliter resederint, duntaxat, de omnibus, et quibuscunque beneficiis ecclesiasticis, cum cura et sine cura, secularibus, et regularibus, et ad liberam ipsorum duntaxat, non autem aliorum cum eis dispositionem, seu praesentationem, vel electionem pertinentibus, quae in antea dictis mensibus Iunii, Augusti, Octobris, Decembris, Februarii, et Aprilis, extra curiam ipsam vacare contigerit (dummodo alias dispositioni apostolicae reseruata, vel affecta non fuerint) libere disponendi facultatem concessit. Ac etiam voluit, quod si ipsi in collatione aut alia dispositione beneficiorum, in aliis sex mensibus, videlicet Iulii, Septembris, Nouembris, Ianuarii, Martii et Maii, vacaturorum (quae etiam dispositioni suae, vt praefertur, reseruauit) seu etiam aliorum dispositioni suae, et dictae sedis aliae quomodolibet reseruatorum, vel affectorum, sese intromiserint, aut quo minus prouisiones et gratiae sanctitatis suae de illis debitum effectum consequantur, impedimentum quoquo modo praestiterint, vsu, et beneficio praedictae facultatis eo ipso priuati existant, ac collationes, et aliae dispositiones de beneficiis illius praetextu deinceps faciendae nullius sint roboris, vel momenti. Illi vero, qui gratiam alternatiuae praedictae acceptare voluerint, acceptationem huiusmodi per patentes literas suo sigillo munitas declarare, et literas ipsas huc ad datarium sanctitatis suae transmittere teneantur. Quibus ab eo receptis et recognitis, tunc demum, et non antea vti incipiant gratia supra dicta.

CAP. IV.

Reseruantur sedi apostolicae beneficia omnia, propter crimen haeresis vacantia.

PIVS V.

Cum ex apostolatus officio, nobis (meritis licet imparibus) credito, cura dominici gregis nobis immineat generalis, et exinde teneamur, more vigilis pastoris, vigilare, et attentius prouidere, vt ecclesiis, monasteriis, et quibusuis aliis beneficiis ecclesiasticis, nunc et pro tempore, propter crimen haeresis vacantibus et vacaturis, tales viri eis praeficiantur idonei, qui detestandas ac nefarias haereses, diabolo disseminante, contra verae et orthodoxae fidei puritatem exortas, de agro Domini extirpare, et populos sibi commissos ad catholicae ecclesiae veritatem reducere, doctrina, verbo, et boni operis exemplo valeant. Praemissorum itaque consideratione inducti, et aliis ad id suadentibus rationabilibus causis, nonnullis etiam praedecessorum nostrorum vestigiis inhaerendo, motu proprio, non ad alicuius

nobis

nobis ſuper hoc oblatæ petitionis inſtantiam, ſed de mera noſtra voluntate, et deliberatione, omnia et ſingula beneficia eccleſiaſtica, cum cura, et ſine cura, ſecularia, et quorumuis ordinum, etiam ſancti Ioannis Hieroſolymitani et aliarum quarumuis militiarum regularia, quæcunque et qualiacunque ſint, etiamſi ſecularia, canonicatus et præbendæ, dignitates, perſonatus, adminiſtrationes, vel officia in cathedralibus, etiam metropolitanis, vel collegiatis, et dignitates ipſæ in cathedralibus etiam metropolitanis, poſt pontificiales maiores ſeu collegiatis eccleſiis huiuſmodi principales. Regularia vero beneficia huiuſmodi, monaſteria etiam conſiſtorialia, prioratus, præpoſituræ, præpoſitatus, dignitates etiam conuentuales, perſonatus, adminiſtrationes, vel officia etiam clauſtralia, ac hoſpitalia et præceptoriæ, et alias quomodocunque qualificata fuerint, ordinationi et diſpenſationi noſtræ, et ſedis apoſtolicæ, hac perpetuo conſtitutione valitura auctoritate apoſtol. tenore præſentium reſeruamus. Declarantes, omnes et quaſcunque impetrationes de beneficiis, vt præfertur, quomodocunque qualificatis, certo modo in futurum faciendas, et obtinendas, beneficia huiuſmodi, propter hæreſim vacantia, et in futurum vacatura, non comprehendere, niſi ſpecialiter, et diſpoſitiue vacationis modus propter crimen hæreſis expreſſus fuerit, et illum nullo modo ſub quibuſuis clauſulis et decretis comprehendi, quantumcunque generalibus, in quibuſuis gratiis et conceſſionibus per nos et Roman. pontific. ſucceſſores noſtros faciendis, etiam per Fiat ſignatis et conceſſis, ac decernentes, omnes et quaſcunque impetrationes, de quibuſuis beneficiis, vt præfertur, qualificatis hactenus factas et obtentas, niſi earum vigore in iudicio per impetrantes crimen huiuſmodi deductum fuerit, et ſuper eo ſententiam fauorabilem obtinuerint, vel dictorum beneficiorum poſſeſſionem aſſequuti fuerint, ad reuocationem huiuſmodi, propter crimen hæreſis ſe non extendere, et illum neminem comprehendere decernimus. VI. Calend. Febr. 1566.

CAP. V.

Diſpoſitio beneficiorum perſonis probibitis, propter genus aut hæreſim, et a fide defectionem, irrita eſt, et ad pontificiam reſeruationem refertur.

GREGORIVS XIII.

In eccleſiis præſertim inſignibus, hoc magnopere curandum eſt, vt ſacerdotes et perſonæ ſalubribus earum inſtitutis conuenientes ordinentur: quod quantum in nobis eſt, enitimur, atque eos ab illis repellendos in primis contendimus, qui propter genus, aut hæreſim, et a fide apoſtaſiam, ſiue proprio, ſiue ſtirpis, ſiue cognatorum vitio contaminati, per canonicas ſanctiones, aut ſtatuta ab hac ſede firmata, aut apoſtolica priuilegia prædictis eccleſiis prohibentur. Sed nobis negotiorum magnitudine diſtentis, huius generis nonnulli ad illarum ſacerdotia frequenter obrepunt, inter quos quidam exiſtimationis ſuæ prodigi, etſi ſe ab illis expulſum iri ſciant, ſpe tamen inconceſſa præſumunt, ſe inde vel permutatione, vel quoquo pacto beneficium, penſionem, aut quid aliud exacturos. Nos malum hoc, quo dictæ eccleſiæ ſæpius diuexantur, penitus euellere volentes, præſentium auctoritate decernimus, omnes, et quoque apoſtolicas, nec non legatorum dictæ ſedis, et aliorum omnium, ab ea facultatem diſponendi habentium, ac etiam ordinarias diſpoſitiones dignitatum, præbendarum, beneficiorum et officiorum eiuſmodi eccleſiarum, in quaſcunque perſonas ſic infectas, et per huiuſmodi ſanctiones, ſeu ſtatuta, vel priuilegia, vt præfertur, inhabiles, vires et effectum non habere, perſonaſque huiuſmodi, illarum prorſus vſu et commodo carere, beneficiaque ipſa, vt prius, vacare, et quæ ex illis tempore diſpenſationis apoſtolicæ prædictis perſonis, illi reſeruata fuerint vel affecta, ſub eadem reſeruatione vel affectione manere, et tam illa, quam etiam omnia alia non reſeruata neque affecta, de quibus ab ipſa ſede, ac legatis et aliis facultatem habentibus prædictis, in huiuſmodi perſonas, quomodocunque diſpoſitum fuerit, ad nouam Romani pontificis diſpoſitionem duntaxat pertinere, eaque ab aliis idoneis ab ipſa ſede duntaxat, libere impetrari poſſe. Impetrationes tamen ac etiam motu proprio conceſſiones, niſi modus vacationis nec non caſus ac decretum huiuſmodi, non conditionaliter, aut per æquipollens, ſed definitiue, nominatim, ac diſpoſitiue in illis exprimantur, omnino non valere. Ab ordinariis vero, (ceſſantibus reſeruationibus vel affectionibus apoſtolicis) pro tempore collata, deuolutioni, iuxta Lateranenſis ſtatuta concilii ſubiacere, nec non irritum et inane, quicquid ſecus per quoſcunque, ſcienter vel ignoranter, contigerit attentari. Reſeruationibus apoſtolicis fructuum, penſionum, et aliarum rerum huiuſmodi beneficiorum, in perſonas idoneas, etiam de huiuſmodi contaminatorum conſenſu factis, eiſdemque ab illis interim præſtitis vel ſolutis, nihilominus valituris. Romæ Idib. Nouembr. 1580.

CAP. VI.

Prouiſi de beneficiis reſeruatis ſedi apoſtolicæ, eiuſdem auctoritate inſcia, pro malæ fidei poſſeſſoribus habentur.

CLEMENS VII.

Admonet nos incumbentis nobis paſtoralis officii cura, vt non ſolum nobis, ſed etiam cunctorum Chriſti fidelium, et præſertim eccleſiaſticarum perſonarum profectibus diligenter intenti, illorum occurramus diſpendiis, et quæ in cuiuſcunque ipſorum præiudicium ſiue noxam, quauis etiam auctoritate prodiiſſe comperimus, ſalubriter reformemus. Sane dudum ad noſtram peruenit notitiam, qualiter nonnulli archiepiſcopi, et epiſcopi ac eccleſiarum prælati, nonnulli etiam principes, et domini temporales, inclytæ nationis Germanicæ, poſt miſerabilem vrbis direptionem, collationes et diſpoſitiones beneficiorum eccleſiaſticorum, nobis et ſedi apoſtolicæ, etiam virtute concordatorum, *a* inter ſedem et nationem præfatas reſeruatorum, temere vſurpare præſumpſerint, ac collationes et diſpoſitiones noſtras, et dictæ ſedis de illis factas, admittere contempſerunt, nedum in noſtrum et ipſius ſedis vilipendium, ſed etiam in iurium noſtrorum et eiuſdem ſedis, ac illorum, quibus de ipſis beneficiis prouidimus, aut in quorum fauorem alias diſpoſuimus, ſeu prouideri et diſponi mandauimus, graue præiudicium. Nos, qui a dictis concordatis, quæ olim Romanæ eccleſiæ et dictæ nationis hominibus, pro ipſius eccleſiæ vnione, ac pace et tranquillitate, inter eccleſiam et nationem prædictas, perpetuo ſolidandis et conſeruandis, laudata, concluſa, et accepta fuerunt, nullatenus recedere intendimus, ne dicti præſumptores et contemptores, aut per eos in dictis beneficiis intruſi, ex huiuſmodi temeraria præſumptione gloriari valeant, neve ipſi intruſi, ex adulterinis eorum titulis aliquem fructum reportent, nec illis, quibus de beneficiis prædictis per nos aut dictam ſedem, ſeu eius auctoritate prouiſum extitit, et in futurum prouidebitur, per alicuius temporis fluxum, ſeu aliquam patientiam vel tolerantiam, præiudicium fiat aut factum cenſeatur, ex paſtoralis officii debito prouidere volentes, ac concordatis prædictis firmiter inhærentes, motu proprio, et ex noſtra matura deliberatione, ac certa ſcientia, auctoritate apoſtolica, de apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, tenore præſentium declaramus, prætenſas collationes, et alias diſpoſitiones, de quibuſcunque beneficiis eccleſiaſticis, cum cura et ſine cura, nobis et dictæ ſedi, vt præfertur, reſeruatis, per archiepiſcopos, epiſcopos, prælatos, ac ſeculares principes, et dominos quoſcunque dictæ nationis, ſeu ad eorum præſentationem vel nominationem, etiam per ordinarios ipſorum beneficiorum collatores, a tempore dictæ direptionis, citra contraque tenorem et formam dictorum concordatorum, quomodolibet factas, et in poſterum faciendas, perſonis, quibus aut in poſterum fient; niſi ſint per nos, aut noſtra, vel dictæ ſedis auctoritate approbatæ, nullum titulum vel colorem ipſa beneficia poſſidendi tribuiſſe, aut in futurum tribuere, ſed et illos pro malæ fidei poſſeſſoribus et mere intruſis, ab omnibus haberi et cenſeri, ac fructus per eos ex beneficiis huiuſmodi perceptos et percipiendos, nullo vnquam tempore ſuos facere, ſed ad illorum reſtitutionem in vtroque foro efficaciter obligatos eſſe, et ad illorum reſtitutionem, ad eorum, quorum intereſt, ſeu etiam fiſci noſtri inſtantiam, omnibus viis iuris, et remediis compelli poſſe et debere, et eos nullo vnquam tempore, beneficio regularum de annali et triennali pacifico poſſeſſore gaudere potuiſſe aut poſſe: illis vero, quibus eadem beneficia per nos, aut auctoritate noſtra vel dictæ ſedis, tenore et forma concordatorum huiuſmodi ſeruatis, collata ſeu commendata ſunt, aut in futurum conferentur vel commendabuntur, nec non eccleſiis et locis eccleſiaſticis, ac collegiis, quibus perpetuo vel ad tempus eadem auctoritate vnita ſunt, aut in poſterum vnientur, ac omnibus illis, qui in executione literarum apoſtolicarum eis conceſſarum, per conſtitutiones, ſeu mandata archiepiſcoporum, epiſcoporum, prælatorum, principum, vel dominorum prædictorum, hactenus quomodolibet impediti fuerunt, aut in poſterum impedientur, dictas regulas, quemcunque temporis fluxum, ſeu patientiam vel tolerantiam minime obſtare debere, quo minus contra dictos intruſos, et intrudendos quocunque tempore iudicialiter expediri valeant.

TITVLVS XII.
DE PENSIONIBVS.

CAP. I.

Reſeruari penſiones non debent in diminutionem monaſteriorum et eccleſiarum regularium.

LEO X. *in concilio Lateranenſi.*

Quoniam eccleſiis monaſteriorum abſque aliqua fructuum diminutione prouideri decet, vt tam dignitati præſidentium, quam eccleſiarum et ædificiorum neceſſitati conſulatur, decernimus pariter ac ſtatuimus, vt ſuper earundem eccleſiarum fructibus, penſiones minime reſeruentur, *b* niſi ex reſignationis cauſa, aut etiam alia, quæ in ſecreto noſtro conſiſtorio iuſta, probabilis et honeſta habita fuerit.

---

a *Concordata reſeruationum edidit Nicolaus V. in gratiam Germanorum* 1447. 14. *Cal. April. cum Friderico imperat. aliiſque eccleſiaſticis et ſecularibus loci principibus.* b *DD. in cap. præterea.* 23. *de iure patron. text. in c. ſuggeſt.* 8. *de decimis.*

CAP.

CAP. II.

Laici, et qui cœlibatum sacris ordinibus annexum non colunt beneficiorum pensionibus iure frui nequeunt.

PIVS V.

Laici extra coniugium et in cœlibatu viuentes, ac bigami et clerici coniugati, nullas nouas pensiones aut fructus, aut omnino alias res ecclesiasticas habeant, nec ipsi etiam, qui coniugati non sunt, si ad primas aut alias nuptias transierint, antiquas deinceps percipere. Clerici vero et alii matrimonium etiam cum vnica et virgine contracturi, postquam illud contraxerint, nec antiquas retinere, nec nouas assequi possint, sed nec illi laici, nec clerici priuilegio transferendi pensiones, fructus aut alias res huiusmodi de cætero potiantur. Decernentes, omnes transferendi facultates ex nunc, antiquas vero pensiones, et alias reseruationes tam laicis, quam clericis concessas, et quas ipsos clericos habere contigerit, per futurum contractum matrimonium huiusmodi extinctas esse. Rom. 5. Id. Septemb. 1568.

TITVLVS XIII.
DE VNIONIBVS BENEFICIORVM.

CAP. I.

Parochialium perpetuo vnitarum piis locis portio assignanda vicariis, non sit maior centum, nec minor quinquaginta scutorum.

PIVS V. *ex concilio Tridentino.*

Ad exequendum pastoralis officii debitum, vigilantibus studiis intendentes, ad ea, per quæ cathedralium, aliarumue ecclesiarum, nec non monasteriorum, beneficiorum, seu collegiorum, ac aliorum piorum locorum prospero profectui, diuinique cultus augmento, et opportunæ congruæque sustentationi parochialium ecclesiarum eisdem vnitarum statui feliciter dirigendo, et personarum in illis curam animarum exercentium vtilitati recta et prouida moderatione consuli, et salubriter prouideri valeat, libenter interponimus nostræ solicitudinis partes. Hinc est, quod nos, ad quorum aures (quod non sine animi nostri molestia referimus) peruenit, nonnullos ex venerabilibus fratribus nostris, patriarchis, archiepiscopis et episcopis, in deputandis vicariis, ac in assignatione portionum, vicariis perpetuis parochialium dictis ecclesiis, monasteriis, beneficiis, collegiis, vel locis piis perpetuo vnitarum, ex concilio Tridentino *a* facienda, ita modum excessisse, vt parum aut nihil ex fructibus, reditibus et prouentibus parochialium ecclesiarum sic vnitarum, ecclesiis, monasteriis, beneficiis, collegiis, aliisue locis piis remanserit, ob idque multæ ortæ sint super hoc controuersiæ, circa interpretationes dicti concilii.

Nos ad eas tollendas animum intendentes, considerantesque, vniones ipsas ideo a prædecessoribus nostris factas esse, vt ex reditibus et emolumentis beneficiorum vnitorum, ecclesiis, monasteriis, collegiis, beneficiis, et locis piis, quibus illa vniuntur, facilius onera eisdem incumbentia supportentur, et promptius a ministris ecclesiasticis, in eisdem diuina officia celebrentur, hospitalitas seruetur, aliaque charitatis opera exerceantur, ac etiam, vt nihilominus cura animarum dictarum parochialium laudabiliter exerceretur, motu proprio, et ex certa nostra scientia, auctoritate apostolica, hac nostra perpetuo valitura constitutione statuimus, et ordinamus, ac declaramus, quemadmodum etiam de ipsius concilii mente fuisse colligimus, patriarchas, archiepiscopos et episcopos prælatos, in assignatione portionis ipsis vicariis perpetuis ex prædicto concilio ipsorum prælatorum arbitrio facienda, ita se continere et arbitrari debere, vt non maior centum, nec minor quinquaginta scutorum annuorum summa, computatis omnibus etiam incertis emolumentis, et aliis obuentionibus communiter percipi solitis, eis omnino assignetur, nisi vicariis temporariis solitum fuisset plus assignari, siue in quantitate aut quota fructuum, pecuniaque numerata, fundo seu alia re stabili portio huiusmodi constituatur, cuiuscunque valoris parochialis ecclesia vnita fuerit, et habita etiam ratione redituum et onerum loci, cui parochialis ipsa vnita fuerit, ita quod portiones vltra vel infra dictas summas scutorum centum, et scutorum quinquaginta hactenus assignandæ, quoad excessum et defectum huiusmodi nullius roboris et momenti existant, et ad summas prædictas reductæ et auctæ respectiue censeantur, nisi tamen valor annuus ipsius parochialis vnitæ habita ratione (vt præfertur) minor sit quinquaginta scutis, quo casu portio assignata vel assignanda vicario perpetuo, non debeat excedere summam annuam valoris dictæ parochialis, sed sufficiat, quod omnes fructus eius duntaxat attribuantur ipsi vicario perpetuo.

Et quoniam iniquum esset, eos, qui commodis priuantur, eadem onera, quæ prius sustinebant, debere sufferre, volumus et statuimus, quod ecclesiæ, monasteria, collegia, beneficia, et pia loca huiusmodi, in quorum parochialibus ecclesiis vnitis contingat vicarias prædictas erigi, pro quantitatibus fructuum ipsis vicariis perpetuis assignatorum, ad solutionem quindenniorum, quam nobis et cameræ apostol. soluunt, vlterius non teneantur, sed eis detractio fiat ad ratam certorum, quæ de fructibus dictarum parochialium percipiuntur: ita tamen, quod vicarii perpetui, qui pro tempore deputabuntur, teneantur accipere a sede apostolica nouam prouisionem suæ deputationis, et soluere annatam proportione fructuum, redituum et prouentuum certorum sibi assignata, et expedire literas apostolicas, nec alias ad possessionem dictarum vicariarum perpetuarum, et seruitium earundem parochialium admitti possint, nisi soluta annata, et expeditis literis apostolicis nouæ prouisionis, vt præfertur: alioquin integrum quindennium solui debere, nec vicarii prædicti antea tuta conscientia fructus percipere possint. Volumus insuper, et ita mandamus, quod dicti vicarii perpetui non liberam ordinariorum electionem, sed ad nominationem illorum, in quorum ecclesiis vnitis ponentur, cum ipsorum ordinariorum, seu eorum vicariorum, præuio examine approbatione deputentur. Et si dictæ parochiales vnitæ erant monasteriis regularium mendicantium, possint a superioribus dictorum monasteriorum nominari ex ipsis mendicantibus, quos si ordinarii præuio examine, per se aut eorum vicarios faciendo, idoneos ad curam animarum exercendam inuenerint, et ita pro idoneis approbauerint, teneantur in vicarios, ad nutum tamen superiorum suorum amouibiles, deputare. Idemque etiam seruetur in regularibus monachis tantum, dummodo in ea parochiali, in qua vnus ex eis monachis fuerit, seruata forma prædicta, vicarius deputatus, habitent cum eo saltem quatuor alii ex dictis monachis.

TITVLVS XIV.
DE RESIGNATIONIBVS ET PERMVTATIONIBVS.

CAP. I.

Legitima beneficii resignatio, omnem temporis, et personarum dolum excludens, certo dierum spatio ante obitum firmari debet.

INNOCENTIVS VIII.

Præsumimus, resignationes ficte et non vere fieri, si illi, qui literas facultatis et licentiæ, cum clausula (*etiamsi compermutantium seu simpliciter in eorum fauorem resignantium beneficia ecclesiastica, dispositioni apostolicæ generaliter reseruata existant*) habent, et personæ compermutantes cum eis, seu simpliciter in eorum fauorem resignantes, resignata per eos beneficia quatuor menses *b* ante resignationes ipsas pacifice non possederint, vel ipsi resignantes, intra mensem post resignationes ipsas, morte præuenti fuerint, si tamen tempore resignationum seu permutationum eorundem infirmi erant, ea infirmitate, de qua decesserint.

CAP. II.

Resignationes et iurium concessiones infra quod tempus publicari debeant.

GREGORIVS XIII.

Humano vix iudicio ita bene quicquam, et prouidenter sanciri potest, quin vsus sæpe aperiat, doceatque, id, quod salubre fore credebatur, minus experiundo prodesse: quod in illis constitutionibus, quas ad prohibendas simulatas, occultasue beneficiorum ecclesiasticorum resignationes, diuersi Romani pontif. multifariam ediderunt, et fel. record. Pius Papa V. prædecessor noster, nouissime promulgauit, cognoscimus accidisse. Nos hoc malum, prout occasio necessitasque postulat, coërcere volentes, statuimus, vt posthac omnes et quæcunque resignationes, etiam causa permutationis, ac commendarum, et etiam literis apostolicis non confectis, et possessione non habita, nec non litis et iurium quorumcunque cessiones, ac retrocessiones, quæ deinceps de quibuscunque beneficiis ecclesiasticis, in nostris, seu Rom. pontif. pro tempore existentis manibus, ac etiam coram notario publico et testibus fient, et a nobis, vel illo, seu nostro, vel illius mandato admittentur, et super eis prouisiones, et quæcunque aliæ dispositiones, siue temporales, siue perpetuæ, aut ad hoc mandata apostolica, sub quacunque forma, et quibuscunque etiam sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus, ac piis locis quocunque priuilegio suffultis, facta publicari debeant cum literis apostol. desuper confectis, intra sex *c* menses, si beneficium citra montes fuerit, vltra vero intra nouem, a data concessionis gratiæ, non autem a die præstiti super ea consensus numerandos, etiam si postea concessio gratiæ huiusmodi ex quauis causa, diuersisque subsequentibus datis, ac

a *De portionibus assignandis vicariis perpetuis habes decretum concilii Trident. sess. 7. cap. 5. Et de vnionum forma, cap. 9. sess. 14. et sess. 24. cap. 13. et 15. de reformatione.*

b *Beneficia nisi certo tempore ante mortem fuerint resignata, resignatio, quam mors mox sequitur, facta, tanquam fraudulenta et fraudis præsumptione grauata, non subsistit, vt est in rep. cancell. de infr. resig. intra 20. dies. Quæ regula quo pacto sit intelligenda, latius explicant Gomesius et Rebuffus.* c *hi menses computari debent a die supplicationis, non a die consensus, quamuis Gomes. asserat, a tempore consensus computandos. q. 7. Paris. cons. 143. Christoph. Rossin. de benefic.*

que-

quotiescunque et quouis modo reformata, et valida reddita fuerit, pluresue, et quotquot in alium, vel alios cessiones, ac etiam in ipsummet primum resignantem vel cedentem retrocessiones, termino prædicto nondum elapso, intercesserint, ita vt vnicus duntaxat terminus omnibus his successiuis cessionibus ac retrocessionibus decurrat, vt qui postremus gratiam habuerit, publicationem huiusmodi facere, cæteraque omnia hic præscripta intra eundem terminum præstare teneatur. Ipsa autem publicatio in cathedrali, et in beneficii ecclesia, vel ecclesiis, si in pluribus illud sit, fiat, ibique dum frequens populus ad missarum solennia conuenerit, palam omnibus, literæ apost. prædictæ, earumue transumptum authenticum exhibeatur, claraque et intelligibili voce resignatio seu cessio huiusmodi, ac beneficii qualitas, et inuocatio, nominaque, et cognomina resignantis seu cedentis, ac illius, in cuius fauorem gratia huiusmodi facta est, pronuntientur, ita vt hæc omnia possint ad notitiam omnium ibi existentium verisimiliter peruenire, scriptoque de his omnibus exemplo collato valuis dictarum ecclesiarum affixum relinquatur. Si vero ecclesia beneficii ruralis sit, aut populo, conuentuque careat, eo casu in parochiali, intra cuius parochiæ limites beneficium ipsum consistit, et in cathedrali ecclesia, vel si locus bello, seu peste, aliisve manifestis periculis subiaceat, tunc in proxima parochiali, ac etiam in cathedrali ecclesia, vel si aditus ad illas, aut vtramuis, minime sit securus, in alia cathedrali vel parochiali viciniori periculorum immuni, publicatio huiusmodi peragatur. Is quoque, in quem disponi vel mandari de beneficio, etiam litigioso, vel accedente non possesso, sub quacunque forma contigerit, possessionem beneficii intra dictum tempus, vigore literarum apostolicarum desuper confectarum, nec alias apprehendere debeat, et si propter litem, aut aliud legitimum impedimentum nequiuerit, saltem literas apostolicas cum earum publicatione, si tunc facta erit, iudici, seu executori illarum, vel aliis, ad quos pertinet, per se vel procuratorem suum legitimum, intra idem tempus præsentare, et apud illum vel illos pro ipsarum literarum executione instare, et possessionem huiusmodi instanter petere teneatur. Cæterum modus et forma hic tradita semper et vbique debeat obseruari, nec alia, vel æquipollens vllo modo admitti, in omnibus huiusmodi resignationibus, cessionibus quorumcunque beneficiorum, tam regularium quam secularium. Quod si quicquam prædictorum omissum fuerit, dictis terminis vtcunque modo sint irritæ et inanes. Dat. Rom. Non. Ian. 1583.

CAP. III.

Resignationes legitimis de causis tantum admitti debere.

PIVS V.

Quanta ecclesiæ Dei incommoda omni tempore attulerit, et nunc quotidie magis afferat, ministrorum in eam ingressio [a] vitiosa, iam late perspiciant, et cum mœrore expendant præsules omnes et pastores, quando hæc pernicies cæterarum omnium maxima, tam multas orbis ecclesias impie violauit. Quia vero hoc malum, cum in cæteris frequens, tum maxime in beneficiorum, et officiorum ecclesiasticorum dimissione admittitur, nemini molestum esse debet, quod perinde de reprimendis quotidianis fraudibus, quæ hac in re frequentiores internoscuntur, certam aliquam rationem tandem inituri, officii nostri partes, in prohibenda omnibus interim resignationum huiusmodi receptione, paulo seuerius interposuerimus, omnesque beneficiorum interim resignandorum dispositiones, quæ fierent, in irritum reuocauerimus, ac etiam decernimus, nullum per eas in illis ius, neque titulum, vel coloratum, tam in petitorio, quam in possessorio, ipsis prouisis tribuere, quin etiam eos, ad illa deinceps obtinenda, perpetuo inhabiles fore: collatores vero alias in illorum dispositione, etiam tanquam deuolutionis iure, sese interponere non posse, sed de eis, vt vere vacantibus, siue per Romanos pontifices, siue alios collatores eorundem superiores, vti præuentum esset, libere prouideri.

Nunc autem intendentes, institutum hoc nostrum, quo sanctuarium Domini cupimus illibatum auctore Domino persequi, ac simul, quantum in nobis est, cauere, ne resignationes ipsæ dehinc pro cuiusque arbitrio, nullisque vel certe leuibus causis, passim et temere admittantur, prohibitionem, et alia prædicta ac cætera omnia, nostris super hoc literis contenta, eatenus relaxamus, vt posthac episcopi, et alii facultatem habentes, eorum duntaxat resignationes recipere et admittere possint, qui aut senio confecti, aut valetudinarii, aut corpore impediti, vel vitiati, aut crimini obnoxii, censurisque ecclesiasticis irretiti, aut nequeunt, aut non debent ecclesiæ, vel beneficio inseruire, seu qui vnum aliud, vel plura beneficia obtinuerint, vel quos ad aliud contigerit promoueri, religionem quoque ingressuri, vel matrimonium contracturi, si statim postea id re ipsa exequantur, denique cum quis ex aliis casibus acciderit, qui constitutione felicis recordationis Innocentii papæ III. de dimittendis cathedralibus ecclesiis, edita continentur. Qui etiam ob capitales inimicitias nequeunt, vel non audent, in loco beneficii residere securi. Sed nec horum vllus sacro ordini mancipatus, nisi religionem ingressurus, valeat vllo modo beneficium vel officium ecclesiasticum resignare, nisi aliud ei sit, quo in vita possit commode sustentari. Ad hæc beneficiorum permutationes admittere, quæ canonicis sanctionibus, et apostolicis constitutionibus permittuntur. Caueant autem episcopi, et alii prædicti, itemque omnes electores, præsentatores, et patroni tam ecclesiastici, quam laici, quicunque sint, ne verbo quidem aut nutu, vel signo, futuri in huiusmodi beneficiis et officiis successores, ab ipsis resignantibus, aut aliis eorum significatione vel hortatu designentur, aut de his assumendis promissio inter eos, vel etiam intentio qualiscunque intercedat. Cæterum præcipimus atque interdicimus, ne ipsi episcopi, aut alii collatores, de beneficiis et officiis resignandis prædictis, aut suis, aut admittentium consanguineis, affinibus vel familiaribus, etiam per fallacem circuitum multiplicatarum in extraneos collationum, audeant prouidere: quod si secus, ac etiam quicquid præter vel contra formam prædictorum fuerit a quocunque temere attentatum, id totum ex nunc vires et effectum decernimus non habere. Qui vero contrafecerint, vt in eo, quo deliquerint, puniantur, a beneficiorum et officiorum collatione, nec non electione, præsentatione, confirmatione, et institutione, prout cuique competierit, tam diu suspensi remaneant, donec remissionem a Rom. pont. meruerint obtinere, et qui talia beneficia seu officia receperint, eos prædictis pœnis volumus subiacere. Et nihilominus in eos, qui sic suspensi, conferre, eligere, præsentare, confirmare, vel instituere, ausi fuerint, excommunicationis, quoad personas, quo vero ad capitula, et conuentus, a diuinis suspensionis sententias ipso facto promulgamus. Romæ Cal. April. 1568.

CAP. IV.

Consensus, qui præstari debet in beneficiorum resignationibus, quo pacto notetur et computetur in libris cameræ apostolicæ.

CLEMENS VII.

Sanctissimus in Christo pater et D. N. D. Clemens, diuina prouidentia papa VII. constitutionem suam de consensibus in cancellaria vel camera apostolica extunc de cætero præstandis, quoad materias Franciæ infra tres menses, in aliis vero infra quindecim dies, a die extensionis eorundem consensuum computandos, in libris solitis et authenticis annotandos, ad obuiandum fraudibus, quæ in retardatione annotationis consensuum huiusmodi committebantur, nuper editam declarando, voluit, quod dicta tempora, non a die extensionis consensuum in dictis libris, cum ipsa constitutio sic nihil operaretur, nec per eam dictis fraudibus in aliquo obuiaretur, sed a die præstationis eorundem consensuum, intelligi debeant. Et quoniam nonnunquam præstantur consensus super supplicationibus nondum ad registrum missis, seu adhuc penes datarium suum existentibus, et notarii non possunt tales consensus in dictis libris annotare, nisi videant huiusmodi supplicationes registratas seu expeditas, et sæpe labuntur dicta tempora, antequam ipsæ supplicationes ad registrum mittantur seu expediantur, voluit et declarauit, quod tunc et eo casu dicta tempora a die, quo datarius huiusmodi supplicationes ad registrum vel summistam miserit, computari debeant, diem autem missionis huiusmodi de cætero annotabit datarius, pro tempore in calce supplicationum consensum aliquem requirentium, per hæc verba videlicet: *missa die tali N. datarius.* quæ verba voluit ad plenam probationem missionis prædictæ sufficere. Præterea voluit, quod notarii de talibus consensibus rogati, in annotatione illarum in dictis libris facienda, teneantur de die missionis huiusmodi, sicut de data supplicationum, expressam mentionem facere, vt die præstationis consensuum, et die missionis supplicationum huiusmodi simul iunctis, ex illorum inspectione euidenter appareant ipsi consensus infra tempora prædicta in dictis libris annotati: et notarii requisiti de cætero ad ponendum aliquos consensus in libris prædictis, si ex inspectione dierum præstationis consensuum, ac missionis supplicationum, viderint, dicta tempora ad annotandum consensus, vt præfertur, præfixa esse lapsa, consensus tales in dictis libris annotare nullatenus præsumant, sub pœnis dicta priori constitutione contentis. Et nihilominus annotatio de illis sic extra tempora prædicta pro tempore facta, ipsique consensus sic annotati, viribus omnino careant, nulliusque sint roboris vel momenti. Narratiua quoque per verbum: hodie vel nuper, in literis apostolicis super materiis, ad quarum expeditionem consensus aliquis requiritur, pro tempore expeditis posita, contra præmissa minime attendi debeat, nec aliquem effectum operetur.

CAP. V.

Beneficiorum fraudulentæ permutationes prohibentur.

PIVS IV.

Sanctissimus in Christo pater et dominus noster, dominus Pius, diuina prouidentia papa IV. ad cuius aures peruenit, nonnullos beneficia ecclesiastica per eos obtenta, in amicorum aut alias sibi gratarum

a *Meritis suffragantibus, non ambitu prouehi debent et ad beneficia et sacr. limina ingredi. c. nullus itaque 1. c. inscript. 8. q. 1.*

gratarum personarum fauorem, etiam in ordinariorum illorum collatorum manibus, contra iuris dispositionem resignare cupientes, certam fictæ permutationis formam excogitasse, per quam se beneficia huiusmodi ex causa permutationis, alias de iure approbatæ, pro quodam imaginario, nec vsquam reperibili beneficio (quod beneficium de Pertica, seu alio nomine vocant) illud per suppositiuum compermutantem suum obtineri asserentes, et non alias, in dictis manibus resignant, talesque resignationes ex causa prætensæ permutationis admitti, ac de suis veris beneficiis, tanquam per dictas resignationes vacantibus, eisdem fictis compermutationibus, seu potius ipsimet compermutantes, sibi prouideri procurant, hac indirecta via beneficia in aliorum fauorem simoniace resignando, in sacrorum canonum fraudem, et animarum suarum periculum.

Proinde considerans, illud fictitium de Pertica, aut alias nuncupatum, incertum, incorporeum et inane, nullibique reperibile, re vera non esse beneficium, ac propterea veram cum eo permutationem fieri non posse, (tametsi non desint, qui subtili potius, quam vera ratiocinatione contrarium pertinaciter asseuerare nitantur) ac propterea ecclesiam sanctam curæ suæ diuinitus commissam hoc prauo abusu, fraudulentoque commento salubriter emundare volens, hac perpetuo valitura constitutione prohibuit, ne quis de cætero tales permutationes simulatas facere, neque beneficium de Pertica, aut aliud huiusmodi fingere, neue locorum ordinarii seu quiuis alii resignationem alicuius beneficii, ex causa prætensæ permutationis cum beneficio de Pertica huiusmodi, seu quouis alio quocunque nomine sic doloso et in fraudem nominato factæ, vel faciendæ, tanquam meram fraudem sapientem, tanquam vere et virtualiter in fauorem alterius factam, ac propterea illicitam admittere præsumant. Decernens, omnes et singulas beneficiorum resignationes, prætextu permutationis huiusmodi, eorumque subsecutas admissiones ac prouisiones, et alias dispositiones, quauis etiam apostolica auctoritate faciendas, nullas et irritas, nulliusque fore roboris vel momenti, irritum quoque et inane, si secus super his a quoquam quauis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari.

TITVLVS XV.
DE FRVCTVVM BENEFICII RESTITVTIONE.

CAP. I.

Susceptos fructus clericus, omittens dicere officium, restituere debet.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Statuimus et ordinamus, quod quilibet habens beneficium, cum cura vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, beneficiorum suorum fructus non faciat suos, pro rata omissionis officii et temporis, sed eos tanquam iniuste perceptos, et fabricas ecclesiarum, eiusmodi beneficium, vel pauperum eleemosynas erogare teneantur: si vero vltra dictum tempus in simili negligentia contumaciter permanserit, legitima monitione præcedente, beneficio ipso priuetur, cum propter officium detur beneficium. Intelligatur autem officium omittere, quoad hoc, quod est de beneficio, priuari posse, qui per quindecim dies illud saltem hic non dixerit, Deo tamen vltra præmissa debita omissionis reddituri rationem. Quæ pœna in habentibus beneficia reiterabilis totiens fit, quotiens contra facere conuincatur.

CAP. II.

Fructuum amissio ob neglectas horas canonicas pro rata temporis præteriti officii perpenditur.

PIVS V.

Ex proximo Lateranensi concilio *a* pia et salubris sanctio emanauit, vt, quicunque habens beneficium ecclesiasticum, cum cura et sine cura, si post sex menses, quam illud obtinuerit, diuinum officium, legitimo cessante impedimento, non dixerit, beneficiorum suorum fructus, pro rata omissionis, officii et temporis, suos non faciat, sed eos, tanquam iniuste perceptos, in fabricas ipsorum beneficiorum vel pauperum eleemosynas erogare teneatur. Veruntamen multorum animi suspensione tenentur, cuiusmodi ratæ prædictæ ratio sit habenda? Nos huic rei euidentius atque expressius prouidere volentes, statuimus, vt, qui horas omnes canonicas vno vel pluribus diebus intermiserit, omnes beneficii seu beneficiorum suorum fructus, qui illi vel illis diebus responderent, si quotidie diuiderentur: qui vero matutinum tantum, dimidiam: qui cæteras omnes horas, aliam dimidiam: qui harum singulas, sextam partem fructuum eiusdem diei amittat: tametsi aliquis choro addictus non recitans omnibus horis canonicis cum aliis præsens adsit, fructusque et distributiones forte aliter assignatas, sola præsentia, iuxta statuta, consuetudinem, fundationem, vel alias sibi lucrifecisse prætendat. Is etiam, præter fructuum et distributionum amissionem: item ille, qui primis sex mensibus officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusauerit, graue peccatum intelligat admisisse. Declarantes, præstimonia, præstimoniales portiones, et qualiacunque beneficia, etiam nullum omnino seruitium habentia, obtinentes, cum prædictis pariter contineri. At quicunque pensionem, fructus, aut alias res ecclesiasticas, vt clericus, percipit, cum modo prædicto ad dicendum officium paruum beatæ Mariæ virginis decernimus obligatum, et pensionum, fructuum, rerumque ipsarum amissioni obnoxium. Romæ 12. Cal. Octobr. 1572.

CAP. III.

Tempore obitus, beneficii fructus transeunt ad successores, non ad hæredes. h. d.

IVLIVS III.

Nostræ intentionis nunquam fuit, quod quiuis, quorumcunque beneficiorum, *b* etiam episcoporum, archiepiscoporum, patriarcharum et aliorum prælatorum, etiam cardinalium, vbilibet, etiam in Romana curia, aut districtu, pro tempore decedentium, siue ex testamento, per ipsos beneficiatos, etiam vigore facultatum quarumcunque eis in specie vel in genere, etiam prætextu quorumcunque capitulorum, ac statutorum, et ordinationum, etiam nostrorum, sub quibusuis tenoribus et formis, ac alias quomodolibet concessorum condito, siue ab intestato hæredes, fructus, etc. ac pecunias, et res alias per ipsos sic defunctos beneficiatos, etiam episcopos, archiepiscopos, patriarchas, et alios prælatos ac cardinales, ante eorum obitum non exactos, etiamsi pro tempore ante obitum huiusmodi decurso debeantur, ac eorum solutionis dies beneficiatis et cardinalibus viuentibus aduenerit, et per ipsos beneficiatos et cardinales non steterit, quo minus illos exegerint, quin imo omnem pro illorum exactione necessariam diligentiam, etiam iudicialiter agendo fecerint, quoquo modo exigere, aut etiam sponte oblatos percipere.

a *Concil. Later. seß. 9. Dominicus de Soto q. 5. art. 6. lib. 10. hoc decretum prudenter interpretatur. Menochius vero, de arbitr. iud. cent. 5. cas. 429. certis mediis hanc pœnam minuere contendit.* b *vacantium beneficiorum fructus debent conuerti in ecclesiæ vtilitatem, vel reseruari futuro successori. text. in c. quia sæpe. de elect. in 6. c. si propter. de rescript. eod. lib.*

FINIS LIBRI PRIMI.

SEPTIMI DECRETALIVM LIBER SECVNDVS.

TITVLVS I.
DE FORO COMPETENTI, ET IVRISDICTIONIS ORDINARIAE POTESTATE.

CAP. I.

Laicis in clericos nulla potestas, et ideo ecclesiasticorum causæ in foris iurisdictionis ordinariæ debent decidi.

MARTINVS V.

Ad reprimendas insolentias transgressorum, eorumque præsumptionem refrænandam, si neruus ecclesiasticæ disciplinæ lentescat, eorum voluntas procliuior fit ad peccandum, et exemplum impunitatis periculosius in alios deriuatur. Propter quod ad præsidentis officium pertinet, sic debitam executionem adhibere iustitiæ, quod commissa iam puniat, et committendorum in posterum audaciam interdicat. Sane, sicut displicenter accepimus, nonnulli diuersorum regnorum et terrarum iudices, aliique officiales laici, et laicales personæ, iurisdictionem in temporalibus exercentes, exercerique facientes, non attendentes, quod laicis in clericos et ecclesiasticas personas, et illorum bona, nulla sit attributa potestas, prætextu huiusmodi, quod asserant, in suis dominiis ad se pertinere coërcere via facti, quæ vere et ficte attentata asseruntur, etiam in quocunque loco sacro vel religioso, quantumcunque Deo dicato, ex quacunque causa, etiam si ratione delationis corporis Christi, collationis sacramentorum, et beneficiorum ecclesiasticorum venditionis factarum, aut aliarum rerum, et bonorum ad ecclesias et ecclesiasticas personas pertinentium

tium quomodocunque, etiam si sola negatione vel affirmatione facti interueniat, et ad eos recurratur, cognitionem ad se spectare, pro eo, quod factum et nouitas, quæ prætenduntur, etiam sine alia violentia, quamuis in loco spirituali, et in loco sacro siue religioso, eo quod immediate, vt prætenduntur, spiritualiter non existant: propterea ministros ecclesiæ, et personas ecclesiasticas, quantumcunque res, causa, vel occasio, vnde dependent et deriuantur, pia, sacra, vel ecclesiastica sit aut spiritualis, ad forum suum, et ipsarum cognitionem trahunt, et respondere cogunt: nec non procuratores fiscales in curiis temporalibus multoties agere procurant, ad quod (quod deterius est) nonnulli prælati et personæ ecclesiasticæ, in superbiam et elationem dati, ad superandum et sibi subiiciendum, per tales inuentiones et cautelas, alias personas ecclesiasticas et religiosas, habent plerumque recursum, et propterea in eisdem regnis, et terris, ciuitatibus, castris, et locis, auctoritas et iurisdictio ecclesiastica penitus absorbentur: et nihilominus ipsi laici iudices alios laicos in foro ecclesiastico, super rebus quantumcunque ecclesiasticis vel spiritualibus, et concernentibus immediate ecclesiasticas personas, ne respondeant, et iudicibus ecclesiasticis, ne cognoscant, inhibitiones fieri sub grauibus pœnis temporalibus faciunt, et procurant, et si secus fecerunt, emendam pecuniariam excessiuam exigere, ac vastatores in domibus, et aliis piis locis ecclesiasticis, et religiosis, inducere, ac loca ipsa, personasque ecclesiasticas, iocalibus et paramentis ecclesiasticis, et bonis mobilibus, ac aliis spoliare, illaque vendere et alienare, fructus quoque et prouentus ad temporalitatem ad manus suas ponere, nec non diuersas iniurias, et molestias reales et personales eisdem personis ecclesiasticis inferre non verentur, in Dei offensam, animarum suarum periculum, ecclesiasticæ libertatis vilipendium, et plurimorum grauamen, præiudicium et iacturam. Nos igitur aduersus talia præsumentium temeritatem, remedia apponere, et super his salubriter prouidere cupientes, ac concilii a Vienensis Mileuitani ac fel. record. Innocentii papæ III. prædecessoris nostri constitutionibus super hoc editis, auctoritate apostolica, ex certa scientia nostra irrefragabili constitutione perpetuo duratura, tenore præsentium statuimus, decernimus, ac etiam ordinamus, quod omnes et singulæ personæ ecclesiasticæ, seculares et regulares, ordinum quorumlibet, quacunque exceptione suffultæ, etiamsi patriarchali, archiepiscopali, episcopali, abbatiali, vel alia quauis præfulgeant dignitate, quæ aliam personam ecclesiasticam, collegium, vel conuentum, in actione reali, mixta, vel personali, ciuili, criminali, etiam occasione cuiuscunque summissionis, etiam iuramento vallatæ, vel alias ad forum siue iudicium laicale, directe vel indirecte (de qua in foro ecclesiastico ordinari consueuerit) possit, vel debeat, de iure, vel de consuetudine, aut alias cognosci, trahere præsumpserit, causam ipsam, et omne ius ei, siue eis, in possessorio vel petitorio, in re vel ad rem, causa vel occasione huiusmodi quomodolibet competens, eo ipso perdant penitus et amittant, et singulares personæ, excommunicationis: capitula vero et conuentus, suspensionis et interdicti sententias incurrant ipso facto, et si personæ ipsæ, et eis in præmissis adhærentes et seruientes, in aliquo rebelles fuerint, et incontinenti non obedierint, omnes illas per priuationem suorum beneficiorum ecclesiasticorum quorumcunque, quæ obtinebant, et in quibus, et ad quæ ius quomodolibet competit, et inhabilitationem ad alia in posterum obtinenda coërceri et compelli volumus antedictas. Et nihilominus omnes et singulos iudices et executores, communitates, dominia, laicos, et laicales personas, postquam exceptum fuerit de non iurisdictione eorum, aut euidenter appareat, huiusmodi cognitionem ad eos de iure non spectare, talia præsumentes, et ea fieri mandantes, seu eorum nomine et mandato facta rata habentes, vel eis faciendis dantes auxilium, consilium, vel fauorem, cuiuscunque præeminentiæ, dignitatis, gradus, ordinis vel conditionis existant, seculares personas, eorum videlicet singulos officiales, quocunque nomine censeantur, et consiliarios, et priuatas personas, quæ præmissorum principales perpetratores existerent, excommunicationis sententiam incurrere volumus ipso facto, nullusque ab eisdem sententiis, per alium, quam per Romanum pontificem, præterquam in mortis articulo constitutus, absolui valeat, siue possit: et præmissa omnia, non tantum ad futura, sed etiam ad præsentia, et pendentia extendimus, auctoritate memorata: quodque etiam procurator fiscalis causarum Cu. cameræ apostolicæ contra culpabiles in præmissis, desuper summaria informatione præhabita, per se, vel alium seu alios, agere et procedere possit et valeat, nihilominus concedentes.

CAP. II.

Laici iudices, in priuilegii et ordinis clericalis iniuriam non possunt sine culpa sacrilegii clericos bannire aut relegare.

VRBANVS VI.

Quia, sicut displicenter accepimus, nonnulli diuersarum partium principes, marchiones, duces, comites, barones, et alii nobiles, nec non potestates, capitanei, baiulini, scabini, aduocati, rectores, iudices et consules, aliique officiales et consiliarii ciuitatum, oppidorum, terrarum, castrorum, et aliorum locorum, aliique laici et laicales personæ, dominium seu iurisdictionem in temporalibus obtinentes, nec non ipsarum ciuitatum communia, et oppidorum, castrorum, terrarum, et aliorum locorum vniuersitates, non attendentes, quod laicis in clericos, et personas ecclesiasticas, et illorum bona, nulla sit attributa potestas, nihilominus ministros ecclesiæ, etiam interdum in dignitatibus constitutos, temeritate propria bannire, seu relegare, aut proscribere non verentur. Nos aduersus temeritatem huiusmodi remedium apponere cupientes, omnes et singulos talia præsumentes, et ea fieri mandantes, seu eorum nomine vel mandato facta rata habentes, vel in eis faciendis, dantes auxilium, consilium, vel fauorem, si singulares personæ fuerint, cuiuscunque præeminentiæ, dignitatis, status vel conditionis existant, earum videlicet singulas, si vero communitates vel vniuersitates extiterint, omnes et singulos earum communitatum et vniuersitatum potestates, capitaneos, baiulinos, scabinos, aduocatos, rectores, iudices, consules, et officiales, quocunque nomine censeantur, ac consiliarios, et priuatas personas, quæ huiusmodi sacrilegii principaliores patratores existerent, excommunicationis sententias incurrere, nec non quamlibet earundem communitatum, seu vniuersitatum, ac illa ipsorum principum, marchionum, ducum, comitum, baronum, nobilium, et aliorum quorumcunque laicorum et laicarum personarum talia præsumentium, in quibus talia fierent, ciuitates, terras, oppida, castra, et alia loca ecclesiastico interdicto subiacere volumus ipso facto, nullusque ab eisdem sententiis per alium, quam per Romanum pontificem, præterquam in mortis articulo, possit absolui, nec interdictum huiusmodi per alium etiam relaxari. Romæ 4. Id. Decemb. 1362.

CAP. III.

Exemptionis priuilegio abutuntur canonici ordinarium forum subterfugientes, et impunitatem scelerum simulantes, quamobrem eorum causæ iurisdictioni ecclesiasticæ discutiendæ tradantur.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Regimini vniuersalis ecclesiæ (disponente Domino) præsidentes, iuxta pastoralis officii debitum, libenter intendimus vtilitatibus subditorum, et ad conseruandam libertatem ecclesiasticam, et remouenda scandala, ponendam concordiam, et nutriendam quietem inter ecclesiarum prælatos et eorum subditos, eo propensius apostolicæ solicitudinis studium adhibemus, quo dissensionem talium fore dispendiosam experimento comprobatur, nec non indulta pariter et priuilegia eisdem subditis, in ipsorum prælatorum dispendium, tam per prædecessores nostros, quam sedem apostolicam concessa, ita libenter moderamur, ne exinde scandala procedant, neue ex his vlli detur materia malignandi, et personæ ecclesiasticæ a bono obedientiæ, nec non diuini perseuerantia seruitii nullatenus retrahantur. Sane nuper ad nostrum relatio fide digna peruenit auditum, quod canonici patriarchalium, metropolitanarum, et cathedralium, et collegiatarum ecclesiarum, et alii clerici seculares, plura præsumunt, quæ ipsis infamiam non paruam pariunt, et aliis inferunt læsionem, prætextu exemptionis et libertatis a dicta sede obtentæ, ordinariorum correctiones et ordinationes subterfugiunt, ac eorum forum siue iudicium declinant, nonnulli etiam impunitatem suorum excessuum, per priuilegium exemptionis obtinere sperantes, excessus ipsos committere non verentur, quos, nisi per exemptionem, qua gaudent, crederent se defendi, nullatenus fuissent commissuri.

Hinc itaque accidit, vt propter eorum audaciam, qui prætextu priuilegii exemptionis, impunitatem excessuum obtinere confidentes, nonnulla multotiens committant enormia, per quæ plurimum diffamatur ecclesia, et scandala grauia generantur, potissime autem, cum talia per eos, ad quos horum spectat correctio, incorrecta remaneant, seu illi, ad quos spectat illa punire, negligunt. Nos volentes, ne eo prætextu delicta remaneant impunita, morbo huiusmodi necessariam adhibere medelam, sacro approbante concilio statuimus, vt de cætero illi, quibus exemptorum correctio et punitio a dicta sede demandata est, circa illam vigilanter intendant, et diligenter officii sibi commissi debitum exequantur, et quamprimum eis, exemptos ipsos deliquisse, legitime constiterit, ita eosdem exemptos delinquentes puniant, quod iidem exempti metu pœnæ a suis arceantur insolentiis, et alii eorum exemplo perterriti prosilire ad similia merito perhorrescant.

Et si circa hoc negligentes fuerint diœcesani et alii locorum ordinarii, eosdem, quibus exemptorum correctio huiusmodi competit, personaliter, si illorum copia et notitia haberi poterit: alioquin, vel si nullus in partibus exemptorum ipsorum certus iudex fuerit, eos, quorum sua in præmissis interesse putauerint, per edictum publicum, cathedralium seu aliarum ecclesiarum locorum, in quibus exemptorum iudices huiusmodi residere, seu nullis eorundem exemptorum iudicibus existentibus, ipsos exemptos deliquisse contigerit, valuis affigendum, moneant, vt ipsi tales exemptos delinquentes et criminosos puniant et castigent, infra competentem terminum, monentium ipsorum arbitrio moderandum. Et si ipsi moniti in hoc negligentes fuerint, et id adimplere neglexerint, seu recusauerint, tunc vt in eo, in quo deliquerint,

a Gratian. in c. continua. 21. q. 1. et in c. futuram. 12. q. 1.

deliquerint, puniantur, cognitione huiusmodi ea vice sint priuati, et se non intromittant vllatenus de eisdem: sed diœcesani et alii locorum ordinarii huiusmodi, contra tales exemptos delinquentes et criminosos, auctoritate nostra ad inquisitionem, vel per accusationem, sine aliquibus tormentis, procedere, et testes per seipsos examinare possint, ac processum ipsum (quem ratione solennitatis iuris, præterquam ratione citationis omissæ, dummodo delictum alias rite probatum fuerit, nullum allegari vel dici posse prohibemus, sed per eos habitum, clausum, et eorum sigillo munitum, ad sedis apostolicæ examen, ipsorum exemptorum delinquentium expensis, etiam in ipso processu factis, ad quarum solutionem ordinarii ipsi possint eosdem inquisitos et accusatos compellere, vel proprium vel alium nuncium quanto citius destinare procurent) apud eandem sedem, per Romanum pontificem, vel alium, cui dixerit committendum, diligenter examinandum, et ita culpabiles repertos, quod ad condemnationem, vel propter sufficientia indicia, propter quæ ad torturam pro veritate exquirenda procedi valeat, ad ipsos diœcesanos seu ordinarios, per eos auctoritate nostra in causa inquisitionis seu accusationis vlterius legitime procedendum, et causam ipsam, prout iustum fuerit, terminandam remittendum. Notarii autem dictæ sedis, quorum officium in ipsis primitiuæ ecclesiæ initiis, a felic. record. Clem. papa I. ad sanctorum gesta *a* perquirenda atque conscribenda noscitur institutum, ad protonotariatus officium assumpti, habitum et rochettum deferentes, et alii nostri et dictæ sedis officiales, actu sua officia exercentes, tam in ciuilibus, quam criminalibus, ab omni ordinariorum iurisdictione sint exempti. Alii vero notarii habitum protonotariatus non deferentes, nisi illum infra trimestre post præsentium publicationem assumpserint, et ipsi ac alii in posterum assumendi, habitum et rochettum huiusmodi continue non gestantes, atque alii nostri et dictæ sedis officiales, officia sua actu non exercentes, tam in criminalibus, quam in ciuilibus, ratione causæ summam XXV. ducatorum auri de camera non excedentis, duntaxat, eorundem diœcesanorum et ordinariorum iurisdictioni subiaceant. In ciuilibus vero causis summam huiusmodi excedentibus plena gaudeant exemptione, et a dictorum diœcesanorum et ordinariorum iurisdictione penitus sint exempti.

Dignum quoque et etiam congruum arbitrantes, quod ex sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalium familiaribus, illi duntaxat priuilegio exemptionis gaudeant, qui actu domestici, et continui sunt commensales, vel ab eisdem cardinalibus ad ipsorum exequenda negotia missi, vel qui recreationis causa ad tempus a Romana curia absentes fuerint, cæteris vero etiam familiaritatis literas habentibus, quo minus coërcitioni diœcesanorum et ordinariorum eorundem subiaceant, familiaritatis huiusmodi priuilegium nullatenus suffragetur, et cum eisdem diœcesanis, vt monasteria monialium sedi apostolicæ immediate subiecta, in eorum diœcesibus consistentia, semel in anno visitare possint, per constitutionem in concilio Wiennensi editam, quæ incipit: *attendentes, etc.* plena fuerit data facultas, illam innouamus, ac exemptionibus et priuilegiis quibuscunque non obstantibus, districte seruari præcipimus et mandamus. Per præmissa quoque eisdem diœcesanis et ordinariis, casibus, quibus in exemptos a iure iurisdictio concessa est, nullatenus præiudicium generetur. Exemptiones autem de cætero, absque rationabili causa, et quorum interest, minime citatis, pro tempore concessas, nullius roboris et momenti esse decernimus.

Et cum ecclesiasticus ordo confundatur, si sua vnicuique iurisdictio non seruetur, ordinariorum iurisdictioni (quantum cum Deo possumus) fauere, ac litibus finem celerius imponi, et litigantium immoderatis sumptibus et expensis parci satagentes, statuimus et ordinamus, quod singulæ causæ, tam spirituales, quam ciuiles et mixtæ, forum ecclesiasticum quomodolibet concernentes, et beneficiales, (dummodo beneficia ipsa generaliter reseruata non fuerint, et ipsorum singulorum beneficiorum tructus, reditus, et prouentus, XXIV. ducatorum auri de camera, secundum communem æstimationem, valorem annuum non excedant) in prima instantia extra Romanam curiam, et in partibus, coram ordinariis locorum duntaxat cognosci et terminari, ita quod nulli ante diffinitiuam sententiam liceat appellare, nec appellatio (si fuerit emissa) vllatenus admitti, nisi ab interlocutoria, quæ vim habeat diffinitiuæ, vel a grauamine, minime concernente negotium principale, quod per appellationem a diffinitiua sententia reparari non possit: nisi alter collitigantium aduersarii sui potentia merito perhorrescens, seu alia probabili et honesta causa, aliter, quam per proprium iuramentum, saltem semiplene probata, coram ordinario non auderet litigare. Eo enim casu causæ ipsæ, etiam appellationum, in dicta curia, etiam in prima instantia, committi et cognosci et terminari possint. Alioquin appellationes, et illarum, etiam aliarum causarum huiusmodi commissiones, in posterum, et quicquid inde secutum fuerit, nullius sint roboris et momenti. Iudices autem et conseruatores a sede apostolica deputati, si in altero iurium graduati non fuerint, assessorem partibus non suspectum, ab ipsis partibus, vel earum altera requisiti, sumere, et secundum eius relaxationem iudicare teneantur.

CAP. IV.

Constitutiones editæ contra principes seculares iurisdictionis ecclesiast. libertatem impedientes, confirmantur et innouantur.

Et quia sæpius et multiplici ratione percepimus, quamplurimas ecclesias, et illis præsidentes episcopos, tam citra, quam vltra montes, vexari in eorum iurisdictionibus, iuribus et dominiis, ac turbari a domicellis, principibus, et nobilibus eorundem, qui sub colore iuris patronatus, quod in beneficiis ecclesiasticis habere confingunt, nullo priuilegio apostolico suffulti, sine ordinariorum collationibus et literis, et absque aliquo saltem colorato titulo, beneficia non solum clericis, sed etiam laicis conferre, sacerdotes et clericos delinquentes ad eorum libitum punire, decimas omnium rerum, et ad quarum solutionem de iure tenentur, ac cathedralium, et alia, quæ legis diœcesanæ et iurisdictionis sunt, et ad ipsos episcopos duntaxat pertinent, temere auferre, fraudare, vsurpare, seu, vt præmissa fiant, mandare, ac ipsa et fructus quoscunque, ne a ciuitatibus, terris et locis eorum extrahantur, prohibere, feuda, possessiones, et prædia occupare, et indebite detinere, sed et ad feuda et bona ipsarum ecclesiarum eis concedendum, ac ecclesiastica personis per eos nominatis conferendum, minis et terroribus, ac aliis viis indirectis, inducere et compellere, et alia quamplurima damna, iacturas et iniurias, ecclesiis et earum prælatis, ac clericis præfatis inferri, non modo permittere, sed etiam expresse mandare præsumant. Attendentes igitur, quod laicis in clericos et personas ecclesiasticas, ac bona ecclesiastica, non est attributa facultas, atque æquum et iustum esse, vt in eos iura insurgant, qui illa offendere præsumunt.

Nec non considerantes, quantum ex his, tam nostro et apostolicæ sedis honori, quam personarum ecclesiasticarum quieto et prospero statui, non sine damnanda pernicie derogetur, ac cupientes eos, quos ad obseruantiam iurium, virtutum præmia non inducunt, tam adiectarum exaggeratione pœnarum, quam adiiciendarum de nouo formidine a temerariis ausibus refrenare, omnes et singulas constitutiones, quæ super decimarum solutione, et contra violatores et raptores ecclesiarum, et incendiarios, agrorum depopulatores, et tam S. R. E. cardinales, quam venerabiles fratres nostros episcopos, et alias personas ecclesiasticas, seculares et regulares, capientes, detinentes, et eorum iurisdictionem et iura quomodolibet indebite occupantes, aut eos in eorum iurisdictionis exercitio perturbantes, seu molestantes, eos quoque ad conferendum beneficia ecclesiastica personis, per eos nominatis, aut alias de illis, pro illorum libito voluntatis, disponendum, et feudum ac bona ecclesiastica in emphyteusim concedendum, aut alias vendendum, temere compellentes, ne non statuta contra libertatem ecclesiasticam facientes, et ad præmissa auxilium, consilium vel fauorem præstantes, hactenus emanarunt, innouamus.

Et cum ea nedum iuri contraria, sed etiam ecclesiasticæ libertati opprobriosa sint quamplurimum et aduersa, vt de officio nobis credito dignam Deo possimus reddere rationem, affectibus et monitis paternis, imperatorem, reges, duces, marchiones, comites, barones, et quoscunque alios, alterius cuiuscunque nobilitatis, præeminentiæ, potentiæ, seu potestatis, excellentiæ, vel dignitatis existentes, attente hortamur in Domino, eisdem in virtute sanctæ obedientiæ mandantes, vt ipsi constitutiones prædictas obseruent, et faciant etiam a suis subiectis inuiolabiliter obseruari, quacunque consuetudine contraria non obstante, si diuinam offensam, et sedis apostolicæ debitam vitare voluerint vltionem: ac collationes de dictis beneficiis sic factas nullas et irritas nihilominus esse decernimus, ac illis vtentes reddantur inhabiles ad alia beneficia ecclesiastica obtinenda, donec cum eis super hoc per sedem prædictam fuerit dispensatum. Mature quoque considerantes, quod post Christi ad cœlos ascensionem, apostoli per singulas vrbes et diœceses episcopos distribuerunt; sicvt sancta Romana ecclesia per orbem constituit, eosdem episcopos in partem sollicitudinis vocando, onera gradatim distribuendo per patriarchas, primates, archiepiscopos: ac sacris etiam canonibus fuerit diffinitum, per eos, pro morum correctione et controuersiarum decisione, et determinatione, ac mandatorum Domini obseruatione, fieri debere concilium prouinciale, ac synodum episcopalem, vt deprauata corrigerentur, et illa facere negligentes canonicis pœnis subiacerent, cum conueniat, nos circa ea, quæ rempublicam christianam concernunt, esse intentos, desiderantes, canones ipsos firmiter obseruari, eisdem patriarchis, primatibus, archiepiscopis et episcopis districte iniungimus, vt de officio eis commisso dignam Deo possint reddere rationem, canones, concilia et synodos huiusmodi fieri mandantes, quocunque priuilegio non obstante, inuiolabiliter obseruent, præterquam, quoad concilium prouinciale, quod de cætero singulis trienniis fieri mandamus, ad illaque etiam exemptos accedere debere decernimus, priuilegio ac consuetudine quacunque contraria, non obstantibus. Circa hoc autem negligentes, pœnas in eisdem canonibus contentas se nouerint incursuros. Et cum constitutione in concilio Wiennensi edita, quæ incipit: *in plerisque*, vt pontificiæ dignitatis honos seruaretur, statutum fuerit, ne ecclesiis cathedralibus

a *Protonotariorum officium in principio ecclesiæ primitiuæ a beato Clemente ad sanctorum martyrum gesta perquirenda atque scribenda fuit institutum, vt legitur in historia S. Clementis papæ et Fabiani. vide Luc. de Penna, in rub. de magistro scriniorum. cod. lib. 12.*

bus (sine quibus spiritualia diu esse non possunt) priuatis, ac clero et populo christiano carentibus, de aliquibus personis, praesertim religiosis prouideretur, constitutionem ipsam innouamus, inuiolabiliter obseruari debere volumus atque mandamus, nisi aliqua iusta causa, in consistorio nostro secreto approbanda, alias duxerimus faciendum. Nos enim quicquid contra praemissa, vel aliquod praemissorum contigerit attentari, irritum decernimus et inane, contraria quacunque constitutione vel priuilegio, non obstantibus.

CAP. V.

Ordinariorum iurisdictioni subesse debent Graeci, qui per varias christianae ditionis ciuitates morantur, ne licentiores iam dudum recoctis et excussis haeresibus suos inficiant.

PIUS IV.

Romanus pontifex, praecipuus aequitatis et religionis assertor, facultates et gratias ab apostolica sede concessas, ex quibus tempore procedente animarum pericula, et inter catholicos scandala prouenire animaduertit, pro sui pastoralis officii debito, mature reuocare consueuit. Sane nonnulli locorum ordinarii nuper ad audientiam nostram referri curarunt, quod in quampluribus regni Siciliae citra et vltra Pharum, et aliis christiani nominis ciuitatibus et locis, magna Graecorum, tam religiosorum et secularium clericorum, quam laicorum multitudo reperitur, qui ecclesiae graecae mores et ritus obseruantes, seque suos proprios eiusdem nationis praelatos habere, ac aliis, non autem locorum ordinariis subesse, sed immunitatum, aliorumque priuilegiorum sibi per fel. rec. Leonem X. Paulum III. Iulium etiam III. et forsan alios Romanos pontifices, praedecessores nostros, et dictam sedem antiquitus concessorum praetextu, se ab eorundem ordinariorum iurisdictione et superioritate exemptos esse praetendentes, impunitate sibi proposita, in diuersas haereticas, nefariasque opiniones, et absurda deliramenta passim prolabuntur, asserentes inter alias eorum blasphemias, nullum esse defunctorum purgatorium, Rom. pont. aliquam in eos iurisdictionem vel auctoritatem habere negantes, indulgentias ab illo concessas damnantes, ecclesiasticas sententias et censuras ab eo latas spernentes, sanctissimae Dei genetricis virginis Mariae, beatorum apostolorum, et aliorum Dei sanctorum festiuitates, ab ecclesia Rom. sanctisque patribus ordinatas, non obseruantes, sanctissimum eucharistiae sacramentum suis infantibus in baptismo exhibentes, inhumata defunctorum cadauera superstitione quadam impia, et plus quam barbarica, e sepulchris eruentes, igneque comburentes, ordinariorum locorum, quos habitant, visitationem, iurisdictionemque contemnentes, et ecclesiasticam disciplinam perturbantes; ac demum huiusmodi aliisque suis opinionibus erroneis atque sacrilegis populos Latinos inficientes, correctionem legitimam suae praetensae exemptionis clypeo repellentes, in suis impietatibus, abusibusque consenescunt et immoriuntur, in suarum vicinorumque populorum, praesertim simplicium animarum perniciem, et scandalum plurimorum. Nos igitur prouide considerantes, eiusdem sedis intentionem nunquam fuisse, exemptionem, aliudue priuilegium a se concessum iri, vt inde scelerum impunitas et animarum periculum emergat, abusibus et periculis huiusmodi, quantum cum Deo possumus, tempestiue obuiare volentes, ac quarumcunque exemptionum, aliorumque priuilegiorum dictis Graecis, eorumque praelatis, rectoribus, abbatibus et aliis, tam sancti Basilii et alterius ordinis regularibus, quam secularibus, ac etiam laicis personis, quocunque nomine nuncupatis, per praefatos et alios quoscunque Rom. pont. praedecessores nostros, ac nos, et sedem praefatam, in genere vel in specie hactenus concessorum, ac etiam iteratis vicibus approbatorum, et innouatorum, literarumque desuper confectarum, et inde secutorum tenores praesentibus pro sufficienter expressis habentes, motu proprio, et ex certa scientia nostra, ac de apostolicae potestatis plenitudine, omnes et singulas exemptiones, ac prout illas concernunt, desuper confectas literas praefatas, ad hoc videlicet, vt ipsi locorum ordinarii quascunque Graecorum ecclesias, monasteria, prioratus, et alia pia loca, tam secularia, quam cuiusuis ordinis regularia, eorumque praelatos, etiamsi episcopali, archiepiscopali, ac maiori dignitate praefulgeant, nec non abbates, rectores, ministros, et quasuis alias eiusdem nationis personas, in suis ciuitatibus et dioec. consistentia, quoties opus fuerit, visitare, ac in illis suam ordinariam iurisdictionem, plenamque omnimodam superioritatem, in iis, quae Dei cultum, sacramentorum administrationem, et animarum salutem, haeresiumque extirpationem concernunt, exercere et exequi libere et licite valeant, reliquis ipsorum Graecorum in diuinis celebrandis, aliisque ritibus a sede apostolica approbatis, nec non priuilegiis et gratiis apostolicis intactis remanentibus, auctoritate apostolica, tenore praesentium, perpetuo reuocamus, cassamus, et annullamus, ac reuocatas, cassatas, et annullatas esse, nec ipsis Graecis clericis vel laicis, eorumue praelatis, ecclesiis, coenobiis, aut aliis piis locis in aliquo suffragari, sed illos omnes et singulos locorum, in quibus moram traxerint, ordinariorum visitationi, correctioni, punitioni, iurisdictioni, et omnimodae superioritati in praemissis subesse, illisque, tanquam superioribus suis, suarumque animarum pastoribus, humiliter obedire. Datum Rom. 16. Febr. 1564.

TITULUS II.
DE INUASORIBUS ET OCCUPATORIBUS BONORUM ECCLESIAE.

CAP. I.

Praeter excommunicationis et interdicti poenas, beneficiis et priuilegiis arceantur occupantes et detinentes bona ecclesiae.

CLEMENS VI.

Etsi solertem adhibere vigilantiam, ne quarumlibet ecclesiarum iura depereant, ex debito nostri officii teneamur: in manutenendis tamen, defendendis, recuperandisque occupatis iuribus ecclesiae Romanae, sponsae nostrae, quae (disponente Domino) caput omnium, et magistra, caeteris altiori dignitate praecellens, maioribus est iuuanda praesidiis, et amplioribus honoribus attollenda, esse debemus solliciti et attenti. Ad obuiandum igitur peruersis illorum conatibus, qui sibi commoda, non se commodis patrimonii beati Petri in Tuscia, quod iuris et proprietatis eiusdem ecclesiae fore, ac eidem immediate subesse dignoscitur, applicantes, temere ciuitates, castra, et villas eiusdem patrimonii, ad eandem ecclesiam pertinentia, eorumque dominium, superioritatem, aduocationem, capitaneatum, et iurisdictionem, in ipsius ecclesiae graue praeiudicium, contra constitutiones et ordinationes, olim per fel. record. Vrbanum IV. et Ioannem XXII. ac diuersos alios Romanos pontifices praedecessores nostros editas, non verentur diuersis exquisitis coloribus occupare, et sibi in eisdem dominium, superioritatem, et praeeminentiam vendicare: hac perpetua constitutione sancimus, vt nulla ciuitas, vel communitas, nullaque singularis persona, cuiuscunque conditionis vel status existat, deinceps in aliquibus ciuitatibus, castris, seu villis ipsius patrimonii ad praedictam Romanam ecclesiam spectantibus, dominium, superioritatem, capitaneatum, aduocationem, iurisdictionem, seu aliquam praesidentiam seu praeeminentiam, praetextu eiusque venditionis, submissionis, recommendationis, concessionis, recognitionis, obligationis, contractus vel pacti, aut cuiusuis alterius commercii, absque auctoritate sedis apostolicae speciali, recipere audeat, vel sibi dominium, praesidentiam, capitaneatum, seu iurisdictionem in praedictis ciuitatibus, castris, seu villis, ex quauis occasione seu causa, quomodolibet vendicare: quodque ciuitates et singulares personae, summissiones, suppositiones, et subiectiones, quascunque iam in eas factas et receptas, seu de facto, cum de iure non teneant, quomodolibet attentatas, admittere teneantur, nec ciuitates, castra, seu loca alia, quae se eis, vt praemittitur, submiserunt, vel quomodolibet subiecerunt, virtute submissionis et suppositionis alicuius, vel cuiusuis contractus titulo valeant retinere, nullaque vniuersitas, seu communitas ciuitatis, castri, seu villae ecclesiae Romanae subiecta, in terris patrimonii constituta, alicui vniuersitati, seu communitati, vel priuatae personae, cuiuscunque conditionis aut status existat, se subiicere, submittere, seu supponere valeat, constituendo, recognoscendo, seu profitendo, se subesse alicui vniuersitati, vel priuatae personae, seu ad eosdem super eos, et in ipsis ac dictis ciuitatibus, et castris, et villis, aliquam iurisdictionem, dominium, capitaneatum, seu quamuis aliam praeeminentiam pertinere. Et si quae ciuitates, castra, vel loca, iam de facto ad submissionem et suppositionem aliquibus ciuitatibus vel priuatis personis de se factam, venditionis, donationis, vel cuiusuis alterius contractus colore vel titulo processerunt, realiter et effectualiter studeant reuocare, nec illis vnquam vtantur, nec virtute submissionum huiusmodi, vel alias illis, quibus quouis titulo vel colore se summiserint, vllatenus obediant, pareant, vel intendant, contrarium non facientes, directe vel indirecte, per se vel alios, tam illi, et eorum singuli, qui in ciuitatibus, castris, aut villis eiusdem patrimonii, vel eorum aliquo huiusmodi dominium, superioritatem, capitaneatum, aduocationem, iurisdictionem, quamcunque praeeminentiam, seu praesidentiam, sine licentia sedis apostolicae speciali recipient in futurum, et qui iam ex quocunque contractu vel obligatione receperunt, seu quauis vsurpatione quomodolibet occupauerunt, nisi sic recepta et occupata infra duorum mensium spatium, postquam praesens constitutio ad eorum notitiam peruenerit, vel per eos steterit, quo minus valeat peruenire, dominium seu praesidentiam, superioritatem, capitaneatum, aduocationem, iurisdictionem quamcunque, seu praeeminentiam huiusmodi realiter dimiserint cum effectu, illa nullo vnquam tempore, absque ipsius sedis licentia resumpturi, quam illi, qui se summiserint, supposuerint, seu subiecerint, vt praefertur, simili modo, cuiuscunque dignitatis, status, ordinis, vel conditionis existant, singulae personae sententiam excommunicationis incurrant, ac terrae ipsorum, vbicunque fuerint, ecclesiastico interdicto subiaceant ipso facto. Ciuitates autem, castra et villae, quae in antea se submittent, supponent,

supponent, seu subiecerint, et quæ summissionem, suppositionem seu subiectionem huiusmodi recipient, seu quomodolibet occupabunt, ciuitates quoque, castra, etiam loca quæcunque, quæ se iam quouis colore vel titulo, vt præmittitur, summiserunt et subiecerunt, ac ciuitates, quæ summissiones et subiectiones huiusmodi receperunt, nisi infra prædictum duorum mensium spatium, ab omni effectu dictæ summissionis et subiectionis realiter destiterint, ipsis vlterius non vsuri, seu contra constitutionem et inhibitionem nostram venire, directe vel indirecte, per se vel alium seu alios attentabunt, ecclesiastico subiacere decernimus interdicto, et nihilominus omnibus indulgentiis, priuilegiis, ac gratiis, nec non feudis, bonis, et honoribus, et iuribus quibuscunque, quæ ab eadem Romana et aliis ecclesiis obtinent, priuamus, et priuatos esse volumus ipso facto. Non obstantibus, si eis vel eorum aliquibus, communiter vel diuisim, ab eadem sit sede indultum, quod excommunicari, ipsorumque terræ et loca ecclesiastico interdicto supponi non possint, per literas apostolicas, non facientes plenam et expressam, ac de verbo ad verbum de huiusmodi ac eorum personis, locis, ordinibus, et nominibus propriis mentionem. Nos insuper omnes summissiones, subiectiones, suppositiones super prædictis factas, et obligationes, pacta, seu conventiones, sub titulo venditionis, vel cuiusuis alterius contractus, quomodolibet initas et habitas, et quascunque pœnas adiectas, et iuramenta præstita super illis, sub quibuscunque modis et forma, vel expressione verborum, præsertim cum in præiudicium eiusdem ecclesiæ redundent, ac iuramentum vinculum iniquitatis esse non debeat, decernimus fore nulla, vacua, irrita, et inania, et nullius existere firmitatis, et quatenus ad illa de facto processum extitit, tollimus et reuocamus omnino, et viribus vacuamus. Cæterum, cum præfatus Ioannes papa XXII. prædecessor noster, dudum vniuersis et singulis, tam clericis quam laicis, cuiuscunque status, ordinis, conditionis, præeminentiæ, vel dignitatis existerent, etiam si pontificali, vel imperiali, seu regali, vel quauis alia dignitate fulgerent, ac omnibus principibus, ducibus, marchionibus, comitibus, baronibus, et nobilibus, ac potestatibus, capitaneis, et aliis officialibus quibuscunque, comitibus et populis ciuitatum, terrarum, castrorum, et aliorum quorumcunque locorum vbicunque consistentium: et omnibus aliis quibuscunque, auctoritate apostolica inhibendum, per suas literas vim constitutionis habentes duxerit, et mandandum, ne per se vel alios, directe vel indirecte, patrimonii Romondiolæ, marchiæ Anconitan. ducatus Spoletan. Campaniæ, Maritimæque ac Massæ, Trebariæ, prouincias Venaisini, et Vrbinatus, olim comitatus, ac Vrbinat. et Rauenatem ciuitates et alias terras, ciuitates, castra, villas, et loca quæcunque ad eandem Rom. eccles. pertinent, vel ipsorum aut alicuius eorum partem occupare, inuadere, aut turbare, seu fidelibus eorundem iniurias, damna seu violentias irrogare, aut occupantibus, inuadentibus, turbantibus, vel iniurias, damna, seu violentias irrogantibus, publice vel occulte, adsistere, aut auxilium, consilium, vel fauorem, directe vel indirecte, publice vel occulte, per se vel per alium seu alios præstare præsumerent quoquo modo, in omnes et singulos, contra inhibitionem et mandatum huiusmodi venire aut attentare per se vel per alios præsumentes, tam clericos quam laicos, etiam si, vt prædicitur, pontificali aut imperiali seu regali, vel alia quauis dignitate fulgerent, de fratrum suorum consilio, excommunicationis, quam eo ipso incurrerent, sententiam promulgauit, ipsorumque terras, nec non quaslibet vniuersitates, communitates et populos ipsorum, ciuitates, terras, castra, villas, et loca, in præmissis vel aliquo præmissorum culpabiles, ecclesiastico supposuit interdicto, et eos ac ipsorum quemlibet, omnibus priuilegiis, indulgentiis, gratiis, et immunitatibus realibus et personalibus, ab eadem ecclesia et imperio Romano concessis eisdem, omnium etiam feudorum, bonorum, honorum, officiorum, iurium et iurisdictionum, quæ ab ecclesia et imperio prædictis obtinerent, de ipsorum fratrum consilio, auctoritate priuauerit supradicta, ipsos ad illa et similia et quælibet alia, eorumque filios et nepotes ad quælibet beneficia ecclesiastica, dignitates, personatus, et officia, cum cura vel sine cura, quouis nomine censerentur, auctoritate qualibet obtinenda, vsque ad tertiam generationem exclusiue, reddendo inhabiles et indignos. Nos per præmissa vel quæcunque alia inhibitioni, mandato, pœnis et sententiis per ipsum prædecessorem factis et promulgatis, vt superius est expressum, aliisque contentis in literis supradictis, non intendimus in aliquo derogare, inhibitionem, mandatum, pœnas et sententias et alia supradicta, per præsentem constitutionem nostram roboramus, et in sui vigoris efficacia volumus et decernimus permanere.

CAP. II.

Principes occupantes bona ecclesiastica, et eorum libertati detrahentes, excommunicantur.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Statuimus *a* et ordinamus, vt fructus, reditus, et prouentus ecclesiarum, monasteriorum, ac beneficiorum per seculares vllos principes, etiamsi imperator, reges, reginæue, seu respublicæ, vel potentatus fuerint, aut per eorum officiales, seu iudices, etiam ecclesiasticos vel quascunque alias personas, publicas vel priuatas, de eorundem imperatoris, regum, reginarum, ac principum, rerumque publicarum, vel potentatuum mandato sequestrari occupariue, aut modo aliquo detineri, ipsique huiusmodi ecclesias, monasteria, ac beneficia obtinen. sub prætextu fabricæ, instaurationisque, sine Romani pontificis pro tempore existentis expressa licentia, aut eleemosynarum, seu quouis alio colore aut fuco, impediri non debeant, quo minus de illis, vt antea, libere, ac sine impedimento disponere valeant. Et si sequestrati fuerint occupatiue, aut detenti, integre, libereque, ac sine exceptione vel mora, prælatis, ad quos de iure, legitimeque spectant, restituantur, de quibus, si dissipati nusquam reperiri possint, eorum iusta æstimatione facta, dictis prælatis satisfieri volumus, per eos, qui dictas sequestrationes, applicationes, dissipationesque fecerint, aut fieri mandauerint, sub pœna excommunicationis, aut interdicti ecclesiastici, talium principum terris et dominio, eo ipso incurrendis, et vt eorum ac eisdem subiectorum bona vbicunque reperta, si moniti parere noluerint, capi et retineri possint; ipsi vero contrafacientes, tam supradictis pœnis, quam priuationis feudorum et priuilegiorum, quæ a nobis, et a Romana vel aliis ecclesiis, nunc et pro tempore obtinuerint, et aliis contra violatores et oppressores libertatis ecclesiasticæ, etiam per extrauagantes et alias constitutiones, etiam incognitas, et forsan in vsu non existentes, impositis, quas earum omnium tenores pro expressis et insertis habentes innouamus, ac perpetuum firmitatis robur habere decernimus et declaramus, ac secundum eas, per quoscunque iudices, etiam sanctæ Romanæ ecclesiæ card. sublata et adempta eis aliter iudicandi declarandique potestate, sententiari, iudicari, et interpretari debere volumus atque mandamus. Et cum a iure tam diuino, quam humano, laicis potestas nulla in ecclesiasticas personas attributa sit, innouamus omnes et singulas constitutiones fel. rec. Bonifacii papæ VIII. etiam prædecessoris nostri, quæ incipit, *Felicis*, et Clementis V. quæ incipit, *si quis suadente*, nec non quascunque alias apostolicas sanctiones, in fauorem libertatis ecclesiasticæ, et contra eius violatores, quomodolibet editas, et pœnis etiam contra talia præsumentes, in bulla, quæ legitur in cœna Domini, contentis, in suo robore permansuris. Et cum in Lateranensi pariter ac conciliis generalibus, sub excommunicationis pœna prohibitum fuerit, ne reges, principes, duces, comites, barones, respublicæ, et alii potentatus quicunque, regnis, prouinciis, ciuitatibus, ac terris quoquo modo præsiden. collectas, decimas, et alia huiusmodi onera, clericis, prælatis, et aliis quibuscunque personis ecclesiasticis imponant, exigantque, neue a sponte etiam dantibus et consentientibus etiam recipiant, atque in præmissis auxilium, fauorem, consiliumue palam vel occulte præstantes, in excommunicationis latæ sententiæ pœnam eo ipso incidant, et ipsæ quoque respublicæ, ac communitates et vniuersitates, circa hoc quomodolibet delinquentes, ecclesiastico eo ipso subiiciantur interdicto, prælati etiam præmissis absque Rom. pont. expressa licentia vltro consentientes excommunicationis et depositionis pœnam ipso facto incurrant. Statuimus et ordinamus, vt de cætero talia præsumentes, etiamsi (vt præfertur) qualificati fuerint, vltra supradictas pœnas, quas contrauenientes eo ipso incurrere volumus, ad omnes actus legitimos inhabiles et intestabiles habeantur.

CAP. III.

Occupatores bonorum et redituum ecclesiasticorum sub pœna excommunnicationis restituere debent singula ablata et detenta.

PAVLUS IV.

Quacunque præscriptione, etiam centenaria et vltra, prætensa vel prætendenda non obstante, statuimus, quod, nisi occupatores seu detentores bonorum cameræ *b* et sedis apostol. ac Romanæ ecclesiæ, infra duos menses a publicatione præsentium, ea restituerint, et feudatarii, vasalli, emphyteutæ, censuarii, ac monasteriorum, etiam consistorialium, et prioratuum commendatarii, libellarii, conductores, et alii præfatæ cameræ respondentes, seu alias, etiam ratione exemptionum, libertatum et immunitatum eis concessarum, vel annatarum, seu quindenniorum, aut aliter, qualitercunque et quomodocunque, aliquid soluere obligati, seu in aliquo debitores de eo, in quo cameræ, sedi et ecclesiæ præfatis tenentur, integre satisfecerint, et præmissa, seu conuenta, aut alias ab eis debita, non adimpleuerint, omnes et singulas sententias et pœnas, tam ecclesiasticas, quam temporales, et etiam priuationis feudorum, et aliorum bonorum, et monasteriorum, etiam consistorialium, quorum occasione, etiam propter eorum exemptionem et immunitatem, soluant, ac eorundem monasteriorum commendarum cessationis eo ipso incurrant, et absque alia declaratione desuper fienda incurrisse censeantur, feudaque et bona ad nos deuoluta, et monasteria ipsa, per alios, a nobis

a *Præsens decretum confirmarunt Adrianus VI. Clemens VII. Iulius III. et Pius IV. Casus hic reseruatur in bulla cœnæ Domini.*

b *Bonorum appellatione intelligit tam mobilia, quam immobilia, l. bonorum. ff. de verbor. signif. c. relatum 2. de testa. et Ioan. Andr. c. si quis exigentibus.*

nobis et dicta ſede libere impetrari poſſint, prout etiam nos tenore præſentium eos omnes ſententiis, cenſuris, et pœnis prædictis expreſſe innodamus, ac priuatos eſſe, commendaſque ceſſaſſe, ex nunc decernimus et declaramus, et nihilominus ad ſatisfactionem cameræ apoſtolicæ omnino teneantur. Decernentes, eos ab illo, quam Romano pontifice, præterquam in mortis articulo conſtitutos, et præuia debita ſatisfactione, abſolui non poſſe. Publicata Romæ, XXVI. et XXX. menſis Octobris, 1556.

CAP. IV.

Pœnæ detinentium bona Romanæ eccleſiæ et palatii apoſtolici.

PIVS IV.

Paſtoralis officii auctoritas nos admonet, et ordo rationis expoſcit, vt circa ea potiſſimum verſemur, per quæ res et bona Romanæ eccleſiæ, præſertim vſui et ornatui Rom. pont. pro tempore exiſtentis, et ſacri palatii apoſtolici deputata, ab impiorum inſultibus et rapinis præſeruentur, et ab eis auſu ſacrilego, aut alias quomodolibet, abinde aſportata et diſtricta noſtræ operationis miniſterio cum animarum ſalute eorum, qui cæca cupiditate ducti, in non paruam ſanctæ matris eccleſiæ iniuriam, et ipſorum animarum perniciem, Dei timore poſtpoſito, ea ſurripere, ſeu ſibi appropriare, aut iſthinc diuertere auſi fuerint, eidem Romano pontifici pro tempore exiſtenti reſtituantur, et taliter in præmiſſis prouideatur, quod cæteris cedat in exemplum. Cum itaque, ſicut non ſine graui animi noſtri moleſtia accepimus, tam tempore infirmitatis diuerſorum Romanorum pontificum prædeceſſorum noſtrorum, ex qua, ſicut Domino placuit, ab humanis deceſſerunt, quam exinde diuerſarum ſedium vacantium, quamplura etiam pretioſa iocalia, ornamenta, et aliæ res et bona vſui præfato, vt præfertur, deputata, et alias ad eundem Romanum pontificem pro tempore exiſtentem, et cameram apoſtolicam ſpectantia et pertinentia, tam ex dicto palatio, quam aliis quibuſuis locis ablata et diſtracta fuerint, et a diuerſis eorum proteruia inualeſcente detineantur, in noſtrum et eiuſdem pontificis pro tempore exiſtentis non ſolum detrimentum, ſed etiam ſedis apoſtolicæ ignominiam, et ipſius auctoritatis diminutionem, nec non illa detinentium animarum perniciem, atque periculum non modicum. Nos huiuſmodi inconvenientibus et animarum periculis, quantum in nobis eſt, obuiare, et alias in præmiſſis, prout par eſt, prouidere volentes, motu proprio, et ex certa noſtra ſcientia, omnes et ſingulas per nos et pontifices prædeceſſores noſtros, contra talium perpetratores, ac alias bonorum apoſtolicorum vſurpatores, raptores, receptores, et poſſeſſores, ac detinentes et non reſtituentes, ac ſcientes et non reuelantes, ſub quibuſuis verborum formis promulgatas, quarum et literarum apoſtolicarum deſuper confectarum tenores, ac ſi de verbo ad verbum infererentur præſentibus, haberi volumus pro expreſſis, auctoritate apoſtolica, tenore præſentium approbamus et innouamus, ac ad infraſcriptos extendimus et ampliamus. Et nihilominus motu et ſcientia ſimilibus, omnes et ſingulas, tam ſeculares, quam eccleſiaſticas, ac etiam militiarum et ordinum quorumcunque religioſas, etiam quacunque epiſcopali, archiepiſcopali, et patriarchali, ſeu ſuperiori eccleſiaſtica, etiam cardinalatus honore, ac etiam comitali, marchionali, aut ducali dignitate fungentes, ac alias mundanas perſonas, nullas penitus excipientes, cum dignitas, qualiſcunque ſit, in peccatis nemini excuſationem præbere debeat, quæ iocalia, ornamenta, aurum, argentum monetatum et non monetatum, gemmas, margaritas, lapides pretioſos quocunque nomine nuncupatos, pecunias, veſtes, pannos, et tam manuſcriptos, quam quoſuis alios libros, ſcripturas, nec non equos, mulos, mulas, imagines aureas, argenteaſque, ac æneas, et marmoreas, ac ſupellectilia, et alias quaſcunque res et bona, mobilia et immobilia, ſpiritualia et profana, cuiuſcunque generis, qualitatis et quantitatis, ſeu pretii exiſtentia, pro vſu et commoditate Romani pontificis pro tempore exiſtentis, et ornamento palatii huiuſmodi deputata, ac ad eundem Romanum pontificem pro tempore exiſtentem ſpectantia et pertinentia, tempore infirmitatis cuiuſuis Romani pontificis prædeceſſoris noſtri, ex qua poſtmodum deceſſit, ac etiam dictæ ſedis propterea vacantis, nec non per annum ante obitum et vacationem huiuſmodi, et dicto palatio et alias vndecunque et quocunque aſportarunt, ſubtraxerunt et occultarunt, ſeu prætenſo titulo donationis, vel remiſſionis, quittantiæ, vel alio quouis prætextu detinent, ſeu ſciunt, ea per alios poſſideri, vſurpari et detineri, aut occupata fuiſſe, et ad eorum manus perueniſſe, requirimus et monemus, eiſque diſtricte præcipiendo mandamus, quatenus infra ſex dierum ſpatium, quorum duos pro primo, duos pro ſecundo, et reliquos duos dies pro tertio et peremptorio termino, eis et eorum cuilibet pro canonica monitione aſſignamus, omnia et ſingula iocalia, ornamenta, aurum, argentum, gemmas, margaritas, lapides pretioſos, pecunias, veſtes, pannos, libros, equos, mulos, mulas, imagines, ſupellectilia, et alias res et bona huiuſmodi, dilecto filio Franciſco Odeſcalco, dictæ cameræ præſidenti, cum effectu reſtituant et conſignent, et ſi donationem vel remiſſionem, aut quittantiam deſuper ſibi factam prætendant, illam ſeu illas videndas, vt decet, et examinandas exhibeant et producant, ac illorum raptores, vſurpatores, ſeu detentores vel occupatores ſcientes reuelent. Alioquin lapſis diebus huiuſmodi, omnes et ſinguli præfati epiſcopali vel archiepiſcopali, aut patriarchali, ac etiam cardinalatus honore ſeu dignitate præditi, interdicti ingreſſus eccleſiæ pœnam, alii vero excommunicationis et maledictionis æternæ ſententiam, quam alias in eos his ſcriptis ferimus, et a quibus, niſi a nobis et eodem Romano pontifice pro tempore exiſtente, ac ſatisfactione præuia, præterquam in mortis articulo conſtituti, relaxationis et abſolutionis beneficium obtinere non poſſint, eo ipſo incurrant: et ſi pontificali aut cardinalatus honore ſeu dignitate præditi, ſub interdicto huiuſmodi per octo dies præfatos, ſeu immediate ſequentes, permanere, alii vero inferiores ab eis eandem excommunicationis ſententiam animo, quod abſit, indurato ſuſtinere non formidauerint, extunc elapſis dictis octo diebus, pontificali et etiam cardinalatus honore ſeu dignitate præditi, a regimine eccleſiarum eis commiſſarum, eo ipſo ſuſpenſi, ac tam ipſi, ſi alia beneficia eccleſiaſtica obtineant, quam inferiores ab eis, omnibus et ſingulis monaſteriis, prioratibus, dignitatibus, adminiſtrationibus, canonicatibus, et præbendis, cæteriſque beneficiis eccleſiaſticis, cum cura et ſine cura, ſecularibus ac ordinum quorumcunque regularibus, quæ in titulum vel commendam ſeu adminiſtrationem, aut alias quomodolibet, etiam ex quibuſuis conceſſionibus ſeu diſpenſationibus apoſtolicis obtinent, ac etiam officiis Romanæ curiæ per eos obtentis: ſeculares vero feudis, vicariatibus, dominiis et aliis iuribus, ac priuilegiis quibuſcunque, eis per Romanam eccleſiam aut ſedem præfatam ſeu alios quoſcunque, etiam quacunque alia auctoritate, etiam imperiali vel regali eis conceſſis, etiam eo ipſo priuati exiſtant, et ad ſimilia beneficia, feuda, priuilegia, vicariatus, dominia et iura obtinenda, nec non ad quoſcunque actus legitimos exercendos, inhabiles, ac etiam inteſtabiles ſimiliter eo ipſo fiant, poſſintque beneficia, officia, ac vicariatus et feuda, aliaque iura huiuſmodi, tanquam vacantia, abſque alia declaratione deſuper facienda, a nobis et ſede præfata, ac aliis, ad quos pertinet, illa concedere et dare, libere impetrari: ſcituri quod ſi ipſi, aut eorum aliqui ſuæ ſalutis immemores in præmiſſis moroſi fuerint, ſeu præmiſſa adimplere non curauerint, aut contempſerint, hoc eis pro graui crimine et delicto imputabitur, et iuſtitia mediante contra eos ad grauiores et tales pœnas abſque vllo reſpectu procedetur, quod illorum coërcitio eis perpetuo cedat ad noxam, et aliis in exemplum, abſque ſpe alicuius veniæ inde conſequendæ: ſi vero ſe humiles, et ad ſatisfaciendum aut confitendum promptos exhibuerint, cum omni manſuetudine et reſpectu excipientur, et ex eorum ſpontanea reſtitutione ſeu confeſſione eis ſalutaris miſericordiæ et gratiæ amplexus, exuberanti ſedis præfatæ in ſingulos pietate prouenient. Ac ſingulas donationes eis deſuper factas, prout iuſtitia ſuadebit, et ordo dictaverit rationis, admittemus. Ac, vt præfertur, ſcientes et reuelantes, vltra cœleſte præmium, a nobis condignam mercedem et retributionem recipient, cum eorum omnium grata ſatisfactione. Romæ 3. Non. April. 1560.

TITVLVS III.
DE ANNATIS.

CAP. I.

Excommunicationis et priuationis beneficiorum pœnis innodantur, non ſoluentes debitis temporibus annatas.

INNOCENTIVS VIII.

Apoſtolicæ cameræ, ex qua non modo S. R. E. ſed etiam magnum totius Chriſtianæ reip. ſubſidium prouenit, iura illæſa ſeruare (vt tenemur) modis omnibus cupientes, his, quæ propterea a prædeceſſoribus noſtris emanarunt, libenter adiicimus muniminis noſtri firmitatem, ac alias deſuper prouidemus, prout in Domino conſpicimus ſalubriter expedire. Dudum ſiquidem per fel. rec. Pium papam II. prædeceſſorem noſtrum, accepto, quod numerus debitorum dictæ cameræ nimis auctus erat, et quod obligati pro annatis beneficiorum eccleſiaſticorum, quæ auctoritate apoſtolica aſſecuti fuerant, excommunicationis ſententiam in eas latam (quam non ſoluendo in præfixo eis termino ipſo facto incurrebant) minime curare videbantur, et per hoc animabus ſic illaqueatis periculum imminebat, et continua dictæ cameræ damna ſubſequebantur. Idem prædeceſſor cupiens tam ſaluti animarum, quam ipſius cameræ indemnitatibus ſalubriter prouidere, prouide ordinauit, quod omnes, qui de cætero pro annatis quorumcunque beneficiorum in dicta camera ſe obligarent, ſi infra eis præfixos terminos, dictæ cameræ, aut collectoribus fructuum et prouentuum, eis in partibus exiſtentibus, ſatisfacere deficerent, ipſo facto, lapſo termino, non ſolum in ſententiam excommunicationis inciderent, ſed etiam beneficiis ſuis, pro quibus ſe in dicta camera obligaſſent, omnino priuati forent; illi vero, qui non pro ſe, ſed pro aliis, vt principales, ſe pro annatis huiuſmodi obligarent, ſi in terminis non ſatisfacerent, vltra ſententiam excommunicationis huiuſmodi, eſſent ipſo facto omnibus beneficiis eccleſiaſticis, quæ obtinerent,

rent, priuati, possentque talia beneficia per quoscunque libere impetrari, prout in eiusdem prædecessoris literis desuper confectis plenius continetur. Cum autem (sicut accepimus) ex ordinatione prædicta, ab aliquibus temporibus citra, ideo optati fructus non prouenerint, quia nonnulli, qui beneficia ecclesiastica per huiusmodi priuationem vacantia pro tempore postmodum impetrarunt super illis, agendo atque excipiendo, priuationem huiusmodi in iudicium deduxerunt, coram palatii causarum apostolici auditoribus, et aliis iudicibus, Romanæ curiæ, auditoribus et iudicibus, asserentibus, ordinationem eandem prædecessoris præfati non fuisse receptam, et moribus vtentium comprobatam, creuitque et crescit indies numerus debitorum eorundem, in animarum non soluentium, quæ debent, periculum, et præfatæ cameræ ac christianæ reip. præfatæ non leue præiudicium. Nos igitur volentes super præmissis opportune prouidere, eiusdem prædecessoris ordinationem, et literas prædictas, ac omnia et singula in eis contenta, auctoritate apostolica, præsentium tenore approbamus, et robur perpetuæ firmitatis obtinere debere decernimus, iuxta illarum continentiam et tenorem; ac volumus, et eadem auctoritate statuimus, quod hactenus obligati cameræ eidem ex causis prædictis, qui non soluerunt, statutis eis terminis, ac propterea excommunicationis sententiam, et iuxta eiusdem prædecessoris literarum continentiam, priuationis pœnam prædictam incurrerunt (si curiales, infra vnum; citramontani infra tres; et vltramontani, infra nouem menses, a die publicationis præsentium in cancellaria apost. computandos) dictæ cameræ de his, quæ debebant, satisfecerint, extunc eo ipso ab excommunicationis sententia absoluti, et ad beneficia, quibus propterea iuxta ordinationem prædictam, priuati existunt, plenarie restituti censeantur; et si non soluerint in terminis prædictis, priuationis pœnam prædictam de nouo incurrant eo ipso: quodque illi, qui in posterum se obligabunt, excommunicationis et priuationis pœnas prædictas, iuxta eiusdem prædecessoris ordinationem, omnino incurrant; et impetrantes beneficia per huiusmodi priuationem vacantia; et similiter contra illos sic priuatos, et de priuatione huiusmodi excipientes, possint et debeant per quoscunque auditores et iudices audiri; nec ex prætextu, quod constitutio prædicta non fuerit recepta, et moribus vtentium comprobata, repelli; teneanturque auditores et iudices quicunque, in causis cognoscendis in Romana curia et extra, secundum eandem ordinationem iudicare. Rom. 13. Cal. Mart. 1484.

CAP. II.

Annatæ non debentur cameræ apostolicæ, nec exiguntur de beneficiorum pensionibus, annuum valorem 24. ducatorum non excedentibus.

CLEMENS VII.

Cum, sicut nobis innotuit, licet ratione fructuum, beneficiorum ecclesiasticorum, valorem annuum viginti quatuor ducatorum auri, de auro communi æstimatione non excedentium, annatæ cameræ apostolicæ non debeantur, nec solui aut exigi consueuerint, et minus ratione pensionum quantitatem viginti quatuor ducatorum auri similium non excedentium, annatæ aliquæ retroactis temporibus exactæ aut solutæ fuerint, nihilominus, a certo tempore citra, præsidentes dictæ cameræ et alii officiales Romanæ curiæ, ad quos exactio annatarum pertinet, sub prætextu, quod in prouisionibus et aliis dispositionibus beneficiorum ecclesiasticorum, super quorum fructibus, etc. valorem viginti quatuor ducatorum excedentibus, aliquæ pensiones annuæ, cuiuscunque etiam minoris quantitatis viginti quatuor ducatorum reseruatæ existunt, illorum medietas deduci ac defalcari consueuerit, annatas et pensionibus quantitatem octo ducatorum excedentibus, et viginti quatuor non excedentibus aut attingentibus, de facto exegerint et exigunt. Nos, qui vnicuique in iustitia debitores sumus, super iis congruis remediis prouidere volentes, ac ratione pensionum, quarum quantitas viginti quatuor ducatorum auri de camera non excedit, nullas annatas cameræ aut officialibus prædictis deberi declarantes, ex certa nostra scientia et deliberatione statuimus, quod de cætero ex quibusuis pensionibus, quantitatem viginti quatuor ducatorum huiusmodi non excedentibus, nulla annata quouis prætextu exigatur, nec per illos, quibus pensiones ipsæ resignatæ fuerint, soluatur, neque solui debeat, sic tamen, quod in pensionibus et aliis dispositionibus beneficiorum, super quorum fructibus similes pensiones annuæ minoris quantitatis viginti quatuor ducatorum, et quantitatum viginti quatuor ducatorum similium non excedentes resignatæ fuerint, ex talibus pensionibus nihil deduci debeat. Districtius inhibentes cameræ præsidentibus, ac aliis officialibus prædictis, sub excommunicationis, et a perceptione emolumentorum officiorum suorum, ad nostrum et apostolicæ sedis beneplacitum, suspensionis in eorum singulos latæ sententiæ pœnis, ne de cætero, ratione huiusmodi pensionum quantitatem viginti quatuor ducatorum non excedentium, aliquas annatas quouis prætextu exigere, seu quo minus literæ resignationis illarum expediantur, impedire vel differre quoquo modo præsumant, alioquin literas ipsas tam per cancellarium, quam cameram apostolicam per eos, ad quos literarum expeditio pertinet, absque manuum illorum appositione, libere expediri posse decernimus, ac ad id eis liberam facultatem concedimus.

CAP. III.

Constitutionum editarum in non soluentes annatas a variis pontificibus ampliatio et confirmatio.

IVLIVS III.

Cupientes cameræ apostolicæ, ex qua non modo S. R. E. verum etiam toti reipubl. christianæ subsidium prouenit, et collegii fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium ac officialium sedis apostolicæ indemnitati consulere, et eorum iura, vt tenemur, illæsa præseruare, his, quæ a prædecessoribus nostris ad hoc prouide emanarunt, libenter adiicimus nostri muniminis firmitatem, *a* aliasque desuper disponimus, prout in Domino conspicimus salubriter expedire. Dudum siquidem, postquam felicis recordationis Pius papa II. prædecessor noster, accepto, quod numerus debitorum dictæ cameræ plurimum auctus erat, et quod obligati pro annatis beneficiorum ecclesiasticorum, quæ apostolica auctoritate assecuti fuerant, excommunicationis sententiam in eos latam, quam non soluendo in termino eis præfixo ipso facto incurrebant, minime curare videbantur, vnde animabus sic illaqueatis, periculum imminebat, et continue eidem cameræ damna subsequebantur; cupiens tam saluti animarum, quam indemnitati cameræ huiusmodi salubriter prouidere, per suas ordinaverat, quod omnes, qui extunc de cætero pro annatis quorumcunque beneficiorum dictæ cameræ se obligarent, si infra terminos eis præfixos dictæ cameræ, aut collectoribus fructuum et prouentuum eidem cameræ debitorum in illis partibus existentibus, satisfacere deficerent, ipso facto lapsis terminis prædictis non solum sententiam excommunicationis inciderent, sed etiam beneficiis, pro quibus se in ipsa camera obligassent, omnino priuati essent: ii vero, qui se pro annatis huiusmodi non pro se, sed pro aliis, vt principales, obligarent, si in terminis non satisfacerent, vltra sententiam excommunicationis huiusmodi, essent omnibus beneficiis ecclesiasticis per eos obtentis, eo ipso priuati, possentque talia beneficia per quoscunque libere impetrari.

CAP. IV.

Annata solui debet singulis quindecim annis cameræ apostolicæ de beneficiis et monasteriis vnitis de cætero non vacantibus.

Et piæ memoriæ Paulus etiam papa II. prædecessor noster, cum tam ipse, quam dictus Pius prædecessor ac recolendæ memoriæ Martinus V. Eugenius IV. Nicolaus etiam V. et Calixtus III. Romani pontifices prædecessores nostri, tunc sui, quamplura diuersorum ordinum monasteria, prioratus, præposituras, et præpositatus, conventuales, nec non dignitates maiores in cathedralibus, etiam metropolitanis, et principales in collegiatis ecclesiis administrationes quoque, officia et beneficia ecclesiastica, etiam dispositioni apostolicæ generaliter reseruata inuicem, vel aliis cathedralibus, etiam metropolitanis, seu collegiatis ecclesiis, ac earum, siue capitularibus mensis, aut monasteriis, dignitatibus, collegiis, vniuersitatibus, et beneficiis, ac congregationibus canonicorum regularium S. Augustini Lateranensium, et de Scopeto, seu S. Saluatoris nuncupatorum, monachorum S. Iustinæ Paduan. et montis Oliueti, S. Benedicti Cistercienſ. vallis Vmbrosæ, et Carthusienſ. ordinum, presbyterorum quoque S. Gregorii in alga Venetiarum, atque aliis monasteriis, domibus, hospitalibus, fabricis, et piis locis, vtriusque sexus personarum, sub diuersis modis et formis dicta auctoritate vniuissent, annexissent, incorporassent, et submisissent. *b* Et propterea monasteria, prioratus, præposituras, dignitates, administrationes, officia, et beneficia vnita huiusmodi amplius vacare non speraretur, et exinde camera, ac collegium huiusmodi, et officiales sedis apostolicæ detrimentum non modicum paterentur: volens, vt par erat, quod vniones, annexiones, incorporationes, applicationes, et submissiones prædictæ, si alias rite et rationabiliter præcesserant, ita in sua firmitate permanerent, quod eorum, quibus vna cum suis oneribus vnita fuerant, commodis deseruirent, et aliorum iura propterea non læderentur, per suas statuerat, et ordinauerat, atque decreuerat, quod omnia et singula monasteria, illa videlicet, quorum fructus, redditus, et prouentus ad summam centum florenorum auri de camera, secundum communem æstimationem, ascendebant annuatim, siue in libris eiusdem cameræ taxari reperiebantur, communia et minuta seruitia, ac alia iura debita et consueta, tam cameræ et collegio, quam officialibus prædictis, reliqua vero monasteria, prioratus, præposituras, præpositatus, dignitates, personatus, administrationes, officia et beneficia, vt præfertur, vnita, pro quibus prædictæ cameræ annata, seu alia iura, solui consueuerant, vel debebant temporibus retroactis, et de soluendo singulis certis futuris temporibus, obligatio in eadem camera per inaduertentiam facta non fuerat, annatam siue medios

a Idem habetur sup. 1. c. de annatis, ex Innoc. VIII. b de beneficiorum vnionibus habet sup. in fine 1. lib.

fructus

fructus vnius anni in posterum, et singulis quindecim annis perpetuo secuturis, eidem cameræ omnino soluere tenerentur et deberent. Et quod de omnibus monasteriis, prioratibus, præposituris, præpositatibus, dignitatibus, personatibus, administrationibus, officiis et beneficiis supradictis, vt præfertur, vnitis, a quorum vnionum temporibus, postquam illæ fuerant sortitæ effectum, anni quindecim effluxerant, infra annum proxime secuturum, communia minuta et alia iura, seu annatas, et medios fructus huiusmodi soluere astringerentur, etiam singulis XV. annis in futurum, prout multi alii similes vniones et gratias obtinentes faciebant, et facere consueuerant, et ad id ii, quorum intererat, infra ipsius anni spatium se in eadem camera efficaciter obligare deberent cum effectu, alioquin si a solutione aut obligatione præmissis cessare præsumpsissent, vniones, annexiones, incorporationes, applicationes, et submissiones prædictæ haberentur penitus pro infectis: et sic vnita monasteria, prioratus, præposituræ, præpositatus, dignitates, personatus, administrationes, officia, et cuiusuis qualitatis aut generis beneficia, tanquam vere vacantia, possent a dicta sede libere impetrari, et canonice obtineri, ac vniones ipsæ et super eis confectæ literæ, ac processus habiti per easdem, et quæcunque inde secuta nullatenus emanasse.

CAP. V.

Ordinationem Pii secundi, cuius neglectus summum detrimentum minabatur cameræ apostol. confirmauit Innocent. VIII.

Ac similis memoriæ Innocentius papa VIII. similiter prædecessor noster, accepto, quod ex ordinatione Pii prædecessoris huiusmodi a tunc certo tempore citra optatus fructus non prouenerat, quia nonnulli, qui beneficia ecclesiastica per huiusmodi priuationem vacantia impetrauerant super illis agendo, et alii, qui accipiendo priuationem huiusmodi in iudicium deduxerant, coram causarum palatii apostol. auditoribus, et aliis Rom. curiæ iudicibus, asserentibus, ordinationem huiusmodi receptam, et moribus vtentium comprobatam non fuisse, auditi non fuerant, et quod creuerat, crescebatque indies numerus debitorum eorundem, in animarum non soluentium periculum, et prædictæ reipubl. christianæ præiudicium, ordinationem et literas Pii prædecessoris huiusmodi, ac omnia et singula in illis contenta, per suas approbauerat, et perpetuæ firmitatis robur obtinere decreuerat. Ac voluerat et statuerat, quod illi, qui extunc in posterum se obligarent, excommunicationis et priuationis pœnas prædictas, iuxta ordinationem Pii prædecessoris, huiusmodi omnino incurrerent, et impetrantes beneficia per huiusmodi priuationem vacantia, et similiter contra illos sic priuatos, de priuatione huiusmodi excipientes, possent et deberent per quoscunque auditores audiri, nec prætextu, quod ordinatio huiusmodi non fuisset recepta, et moribus vtentium comprobata, repelli: tenerenturque auditores et iudices quicunque, tam in dicta curia, quam extra eam, secundum ordinationem huiusmodi iudicare, nec prodessent eisdem obligatis quietationes, quas a collectoribus vel sub collectoribus haberent, quæ publico non probarentur instrumento.

CAP. VI.

Pœnas et censuras sancitas cum priuationis beneficiorum, tum excommunicationis inuiolabili legis vigore seruari voluit Iulius II. in non soluentes annatas, cuius vt priorum rescriptum ratum et constantissime seruandum Iulius III. confirmat.

Sanctæ memoriæ Iulius similiter papa II. et prædecessor noster, eorundem prædecessorum vestigiis inhærendo, motu proprio, et ex certa scientia ordinationes, statuta, decretum, et voluntatem prædecessorum huiusmodi per quasdam innouans, per constitutionem suam perpetuo valituram decreuit, declarauit, statuit, et ordinauit, quod ordinationes, statuta, decretum, et voluntates prædecessorum huiusmodi, et quoad censuras, et pœnas, etiam priuationis, in eas expressas, quoad futura in omnibus et per omnia, iuxta illorum tenores inuiolabiliter perpetuis futuris temporibus obseruarentur. Et quod illi, quos pro annatis huiusmodi dictæ cameræ teneri constaret, etiam si illas soluere non promitterent, seu ad illarum solutionem se specialiter non obligarent, dummodo beneficia ipsa realiter assequerentur, ad solutionem annatæ, et iurium prædictorum efficaciter tenerentur. Et deinde accepto, quod ex prædictis, et quæ postea, tam per dictum Innocentium, quam per similis memoriæ Sixtum IV. et Alexandrum VI. Romanos pontifices, pariter prædecessores nostros, tunc suos eatenus factæ fuerant, perpetuis vnionibus et applicationibus, ac ex negligentia siue malitia multorum, qui dictis literis parere eatenus contempserant, dicta camera in suis iuribus non mediocrem patiebatur iacturam, tam statutum, ordinationem, decretum et declarationem Pauli prædecessoris huiusmodi, quam omnia et singula alia in illius prædictis literis contenta, per alias suas literas approbauit, et innouauit, ac inuiolabiliter obseruari debere, ac omnes et singulos, cuiuscunque qualitatis, gradus, et conditionis forent, qui se postea obligauerant, aut alias ratione monasteriorum, ac aliorum beneficiorum sic vnitorum, ad valorem centum florenorum similium communi æstimatione ascendentium, vel quorum fructus, reditus, et prouentus, in eisdem libris ad similem summam taxari reperiebantur, eidem cameræ soluere tenebantur, ad integram solutionem eidem cameræ de præmissis faciendam, infra certum tunc expressum tempus, iuxta tenorem literarum Pauli prædecessoris huiusmodi, et sub pœnis in illis contentis, vt par erat, omnino teneri, obligarique decreuit, prout in singulis literis prædecessorum huiusmodi plenius continetur. Cum autem, sicut accepimus, malitia et auaritia hominum indies crescente, ordinationes, statuta, voluntates, decreta, et declaratio Pii, et Pauli, ac Innocentii, et Iulii prædecessorum huiusmodi, ad præsens plene non obseruentur, et a tempore ipsius Alexandri prædecessoris citra, tam per ipsum Iulium, quam etiam felic. record. Leonem X. Adrianum VI. et Clementem VII. ac Paulum III. Romanos pontifices prædecessores nostros, ac nos, diversæ aliæ vniones, annexiones, incorporationes, et applicationes perpetuo factæ et concessæ fuerint, ac ex incuria agentium pro camera prædicta, seu alias obligationes de soluendis communibus, et minutis seruitiis, ac annatis, seu mediis fructibus, aut aliis iuribus solui debitis et consuetis, factæ non fuerint, et quæ factæ sunt, executioni non demandentur, in eorum, ad quorum commodum vniones, annexiones, incorporationes, et applicationes prædictæ factæ fuerunt, animarum periculum, et cameræ, ac collegii cardinalium, et officialium detrimentum, nec non reipublicæ huiusmodi non leue præiudicium.

Nos volentes in præmissis opportune prouidere prædecessorum huiusmodi vestigiis inhærendo, motu proprio, non ad alicuius nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de mera deliberatione, et certa scientia nostris, ordinationes, statuta, voluntates, decreta, et declarationem Pii, et Pauli, ac Innocentii, et Iulii prædecessorum huiusmodi, nec non desuper confectas literas, ac omnia et singula in eis contenta, apostolica auctoritate, tenore præsentium approbamus et innouamus, ac robur perpetuæ firmitatis obtinere, et a quibuscunque, tam in eisdem literis nominatis, quam non nominatis, virorum et mulierum, secularibus et quorumuis ordinum regularibus, congregationibus, ac omnibus aliis et singulis prædictis et præsentibus nostris literis comprehensis personis, tam pro præterito, quam futuro tempore inuiolabiliter obseruari, eaque omnia, ac censuras ac pœnas in singulis literis huiusmodi contentas, contra omnes congregationes et personas prædictas, quoad omnia et singula monasteria et beneficia ecclesiastica, cum cura, et sine cura, secularia et quorumuis ordinum regularia quomodolibet qualificata, quæ congregationes prædictæ quomodolibet communiter possident, etiam si de iure patronatus laicorum, etiam imperatoris, regum, ducum, marchionum, baronum, comitum, et aliorum nobilium, etiam illustrium, aut dummodo per ipsas congregationes possideantur, tam in Romana curia, quam extra eam, inter quoscunque litigiosa existant vigere, et locum habere, totalique, et plenariæ executioni demandari debere, decernimus. Nec non ea omnia, quæ singuli prædecessores prædicti voluerunt, eisdem auctoritate et tenore volumus, ac præmissa omnia, prout per ipsos prædecessores ordinata, statuta, decreta, et declarata fuerunt, de nouo ordinamus, statuimus, decernimus, et declaramus, eaque omnia, ad quascunque, tam seculares, quam regulares virorum et mulierum congregationes, quantumuis priuilegiatas et exemptas, auctoritate et tenore prædictis extendimus et ampliamus. Rom. 15. Cal. Ian. 1553.

CAP. VII.

Annatarum, quindenniorum et reliquorum iurium solutioni obligantur monasteria, quorum fructuum taxam cameræ apostolicæ non latet auctoritas. Beneficiorum quoque annuum valorem prodere et fateri debent ecclesiæ cathedrales, ne annatarum ius defraudetur.

PIVS V.

Apostolicæ sedis poscit auctoritas, vt, quæ prouide per Rom. pontif. statuta fuerunt, debitæ executioni demandentur. Cum autem, sicut accepimus, vt annatarum communium, et aliorum iurium semel tantum, vel de XV. in XV. annos, ob perpetuas beneficiorum ecclesiasticorum vniones persoluendorum, quæ alias fel. record. Iulius III. et Paulus IV. Rom. pontif. prædecessores nostri, per eorum literas in forma motus proprii desuper editas, ex præterito duntaxat cameræ apostolicæ applicauerunt, eo celerius, quo poterit, exactio et exsecutio fiat, plurimum intersit: et necessarium existat, vt tam Iulii III. et Pauli IV. prædecessorum literas prædictas, quam alias quascunque constitutiones, statuta, decreta, et declarationes, per fel. mem. Pium II. Paulum etiam II. Innocentium VIII. Iulium similiter II. ac Iulium et Paulum præfatos, aliosque diuersos Roman. pontif. prædecessores nostros, contra pro tempore in camera apostolica, aut alias ratione annatarum communium, et aliorum iurium prædictorum semel tantum, aut de XV. in XV. annos soluend. obligatos aut alios quoscunque, beneficia ecclesiastica, absque eo, quod annatas, communia, et quindennia prædicta soluissent, pro tempore possidentes, editas et factas, per nos innouentur, approbentur, et confirmentur.

Nos

Nos igitur ſingularum literarum, et cuiuslibet motus proprii, a prædictis Rom. pontif. prædeceſſoribus noſtris, vt præfertur, quam etiam forſan a nobis hactenus emanati veriores tenores, ac ſi de verbo ad verbum hic inſerti eſſent, pro plene et ſufficienter expreſſis et inſertis haberi volentes; illas et illos, nec non omnia et quæcunque, per quoſcunque iudices, executores et commiſſarios in illis deputatos, et ab eis ſubdelegatos, ac alios miniſtros in præmiſſis et circa ea quomodolibet geſta et exequuta reperiuntur, ac inde ſequuta quæcunque, ex certa ſcientia, ac de apoſtolicæ poteſtatis plenitudine approbamus et confirmamus, ac rata et grata habemus, nec non illis perpetuæ et irrefragabilis firmitatis robur adiicimus, illaque inconcuſſe obſeruari debere decernimus et declaramus, omnesque et ſingulos tam iuris quam facti, et ſolennitatum forſan omiſſarum, et alios quoſcunque defectus, ſi qui forſan interuenerint in eiſdem, et qui neceſſario exprimi deberent, motu, ſcientia, et poteſtatis plenitudine ſimilibus ſupplemus, illaſque et illa, quatenus opus ſit, innouamus. Et inſuper quoniam (ſicut etiam nobis innotuit) a nonnullis nimirum ſcrupuloſis et pluſquam oporteat ſapere contendentibus hæſitatur, an monaſteria, quorum fructus, etc. in libris cameræ apoſtolicæ taxati reperiuntur, nec non prioratus quorumuis ordinum regularia et regulares, cæteraque beneficia eccleſiaſtica quocunque titulo nuncupata, quorum fructus, reditus, et proventus in diſtributiones quotidianas conuertuntur, ſub literis Pauli II. et aliorum prædeceſſorum huiuſmodi comprehendantur.

Nos conſiderantes, quod annatarum communium, et aliorum iurium prædictorum exactio, in recognitionem vniuerſalis dominii introducta, eſt a antiquiſſima, quindenniorumque vſus et ſolutio ideo adinuenti ſunt, ne camera prædicta ex monaſteriorum, prioratuum, et aliorum beneficiorum eccleſiaſticorum vnionibus, quæ amplius vacare non ſperabatur, detrimentum aliquod pateretur, volentes cameræ noſtræ apoſtolicæ, ac venerabilium fratrum noſtrorum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalium, nec non dil. filiorum Rom. curiæ officialium participantium iura præſeruare, illorumque indemnitati conſulere, ad omne dubium omnemque diſputandi et excipiendi occaſionem tollendum, motu ſimili, etc. omnia et ſingula monaſteria, tam ſecularia, quam quorumuis ordinum regularia, dummodo in libris eiuſdem cameræ taxata reperiantur, reliqua vero monaſteria, prioratus, præpoſituras, præpoſitatus, tam ſeculares, quam quorumuis ordinum regulares, nec non dignitates, perſonatus, adminiſtrationes, officia, et alia quæcunque beneficia eccleſiaſtica; etiam ſi manualia, et de iure patronatus exiſtant, quorum fructus, etc. ſummam XXIV. ducatorum auri de cam. ſe. con. æſt. val. annuum excedunt, a quocunque tempore citra, etiam ante fel. rec. Martinum papam V. ſimiliter prædeceſſorem noſtrum, et per nos et ſucceſſores noſtros, quibuſcunque cathedralibus, etiam metropolitanis, ſeu collegiatis eccleſiis, aut capitularibus menſis, etiam pro quotidianis diſtributionibus, aut aliis vſibus, nec non collegiis, vniuerſitatibus, congregationibus, quorumuis ordinum, monaſteriis, domibus, hoſpitalibus, fabricis, ac vtriuſque ſexus perſonarum piis locis, quantumuis priuilegiatis et exemptis, ſub quibuſcunque tenoribus et formis apoſt. auctoritate vnita, ſeu alias quomodolibet et quouis titulo obtenta et poſſeſſa, ſub literis Pauli II. et aliorum prædeceſſorum huiuſmodi comprehendi et includi. Et propterea omnia et ſingula cathedralium etiam metropolitanarum, eccleſiarumque collegiatarum capitula, congregationes, vniuerſitates, collegia, hoſpitalia et pia loca, et quiuis alii, in quorum fauorem vniones, annexiones, incorporationes, applicationes, et ſubmiſſiones huiuſmodi factæ reperiuntur, quantumcunque, vt præfertur, exemptæ et priuilegiatæ exiſtant, etiamſi ſe ſuperinde in cam. apoſt. non obligauerint, dummodo monaſteria et beneficia ipſa poſſideant, ad ſolutionem communium annatarum, et aliorum iurium prædictorum, eidem cameræ pro tempore præterito (ſaluis collegii et officialium iuribus quoad futura remanentibus) ratione vnionum, annexionum, incorporationum, applicationum, et ſubmiſſionum prædictorum, ſingulis XV. annis, a die, qua illæ ſuum ſortitæ fuerunt effectum, et alias iuxta tenorem literarum, in forma motus proprii a Iulio III. prædeceſſore prædicto, ſuper applicatione quindenniorum prædictorum eidem cameræ facta, deſuper emanatarum faciendam, teneri et obligatos eſſe, et ad id per ſententiam, cenſuras, et pœnas in ſingulis Pauli II. et aliorum prædeceſſorum huiuſmodi literis contentas, cogi et compelli poſſe, ſicque et non aliter in præmiſſis omnibus et ſingulis, per quoſcunque iudices et commiſſarios, quauis apoſt. auctoritate fungentes, etiam palatii noſtri apoſtol. cauſarum auditores, nec non S. R. E. cardinales, ac venerabilem fratrem noſtrum Hieronymum epiſcopum Maceraten. præfatæ cameræ clericum, cui omnes et ſingulas cauſas, occaſione præmiſſorum pendentes commiſimus in quauis inſtantia, ſublata eis et eorum cuilibet aliter iudicandi facultate, iudicari et diffiniri debere irritumque, etc. decernimus et declaramus. Mandantes eidem Hieronymo epiſcopo, vt omnes et ſingulas cauſas coram eo, inter dil. filium eiuſdem cameræ collectorem ex vna, et quaſcunque congregationes, capitula, collegia, et quaſuis alias perſonas ex altera partibus, ſuper ſolutione annatarum communium et aliorum iurium, quindenniorum eorundem, vel eorum occaſione nunc et pro tempore pendentes, iuxta præſentium tenorem terminet et decidat. Et pro faciliori indagatione vnionum prædictarum omnia et ſingula cathedralium etiam metropolitanarum et collegiatarum eccleſiarum capitula, collegia, nec non tam virorum quam mulierum ſeculares, et quorumuis ordinum regulares congregationes ſeu collegia, et pia loca eorundemque prælatos et procuratores, ad iudicandum et profitendum medio iuramento, omnia et ſingula monaſteria, prioratus, præpoſituras, præpoſitatus, parochiales eccleſias, et alia quæcunque beneficia eccleſiaſtica, quæ ipſa capitula, congregationes, et alia pia loca prædicta poſſideant, et quo titulo illa poſſideant, illorumque annuos valores, ſub priuationis, et aliis in literis in forma motus proprii Pauli IV. prædeceſſoris huiuſmodi contentis ſententiis, cenſuris, et pœnis in Romana curia et extra eam moneat et requirat.

TITVLVS IV.
DE IVRE PATRONATVS.

CAP. I.

Beneficiorum electiuorum conceſſiones iuris patronatus hactenus factæ, a primo anno pontificatus Innocentii octaui, qui Romæ coronatus fuit pridie Idus Septembr. 1484. reuocantur.

ADRIANVS VI.

Sanctiſſimus D. N. Adrianus VI. accepto per ſanctitatem ſuam, quod nonnulli Romani pontifices eius prædeceſſores, diuerſis perſonis et collegiis laicorum b ius patronatus, et facultates et indulta præſentandi ſeu nominandi perſonas idoneas ad eccleſias, etiam metropolitanas, monaſteria, et beneficia eccleſiaſtica, ſecularia ac regularia, ac hoſpitalia, et alia pia loca extunc deinceps vacatura, etiam interdum pro eorum hæredibus et ſucceſſoribus aliis, ſub variis modis et formis, per diuerſas eorum literas in perpetuum vel ad certum tempus reſeruarunt et conceſſerunt, conſiderans, quod per huiuſmodi facultates et indulta Romanus pontifex ſæpius impeditur, quo minus perſonas qualificatas, vtiles et neceſſarias ad eccleſias et monaſteria promouere, ac de beneficiis eccleſiaſticis ſimilibus perſonis prouidere, hoſpitalia quoque et pia loca huiuſmodi perſonis etiam vtilibus, et monaſteriis committere, et alias de illis diſponere libere poſſit. Ideo vt per ſanctitatem ſuam et ſedem apoſtolicam liberius de perſonis bene meritis, dictis cathedralibus eccleſiis et monaſteriis prouideatur, et de illis ac aliis dignitatibus, beneficiis, hoſpitalibus, et piis locis huiuſmodi diſponatur, opportune prouidere volens, fel. recordationis Innocentii papæ VIII. ſuæ ſanctitatis prædeceſſoris inhærendo veſtigiis, omnes et ſingulas reſeruationes et conceſſiones iuris patronatus, ac facultates et indulta præſentandi ſeu nominandi perſonas huiuſmodi, ad eccleſias, monaſteria, prioratus, præpoſituras, dignitates, perſonatus, adminiſtrationes, officia, canonicatus, et præbendas, aliaque beneficia eccleſiaſtica, cum cura et ſine cura, ſecularia, et ordinum quorumcunque regularia, qualitercunque qualificata, ac hoſpitalia, et alia pia loca, per noſtros prædeceſſores et ſedem apoſtolicam, aut eius legatos, nuncios, executores, et ſubexecutores, ab anno primo pontificatus eiuſdem Innocentii prædeceſſoris citra, quibuſuis regibus, reginis, ducibus, et marchionibus, ac aliis principibus et perſonis nec non communitatibus, vniuerſitatibus, confraternitatibus, et collegiis ſecularium perſonarum, cuiuſcunque dignitatis, ſtatus, gradus, ordinis, et conditionis exiſtentibus, etiam ex motu proprio et ex certa ſcientia, ac de poteſtatis apoſtolicæ plenitudine, aut etiam conſiſtorialiter, et alias tam ſimpliciter, quam ſub quibuſuis conditionibus et promiſſionibus, et alias quomodocunque et qualitercunque et ex quibuſuis cauſis, præterquam ratione ereptionis locorum, in quibus eccleſiæ, monaſteria, et beneficia prædicta conſiſtunt, ex infidelium manibus et poteſtate factas, conceſſa, quorum omnium formas et tenores eadem ſua ſanctitas haberi voluit pro expreſſis, quoad metropolitan. ac alias cathedrales eccleſias et monaſteria, nec non prioratus, et præpoſituras, ac alias dignitates conuentuales, et alia electiua, etiam ſi ii, quibus reſeruationes et conceſſiones, facultates et indulta huiuſmodi facta et conceſſa fuerunt, quaſcunque conditiones eis propterea quomodolibet impoſitas, et promiſſiones per eos propterea factas adimpleuerint.

Quo vero ad alia beneficia ac hoſpitalia et pia loca huiuſmodi, ſi illi, quibus reformationes et conceſſiones ac facultates et indulta huiuſmodi facta et conceſſa fuerunt, vt præfertur, illorum occaſione fructus proxime dictorum beneficiorum, hoſpitalium, et piorum locorum, ad medietatem vnius annui valoris fructuum eorundem, fe-

a *Introducta fuit annata ad ſubuentionem papæ et cardinalium indigentium, ſicuti et charitatiuum ſubſidium, vt tradit Ferdinand. Cordub. in tractatu ſuo de annat. quem refert Gomez. in præfatione reg. cancell. de valore exprimendo. n. 6.*

b *vid. Mar. Socin. de præb. vlt. col. Felin. in tract. quando literæ apoſtol. 6. limitat. Caſarem Lambert. in tract. de iure patron. lib. 1. quæſt. 1. art. 8. Rebuff. in tract. de nominib. Rochus in tract. de iure patronat. verb. honorificum. q. 3.*

cundum communem æstimationem, de propriis eorum bonis non auxerunt, vel eorum ecclesias aut hospitalia et pia loca huiusmodi, de nouo fundamentaliter non ædificarunt, *a* seu funditus dirutas non reædificarunt, seu fundos, in quibus ædificarentur ædificia in præsentiarum subsecuto non concesserunt, ad quorum augmenti, ædificationis, reædificationis et concessionis respectiue probationem, eos, qui tali iure patronatus, seu præsentandi et nominandi directe vel indirecte vti voluerint, eadem sua sanctitas teneri decreuit, etiam si conditiones, ad quas alias, quam modis præmissis, tenebantur executioni demandatæ fuissent, et in literis reformationum, et primo dictarum concessionum, seu facultatum et indultorum huiusmodi cautum sit, quod dictum ius simpliciter, vel sub certis conditionibus, modis et formis, ex fundatione vel dotatione pertineat aut pertinere censeatur, vel perinde habeatur, ac si ex fundatione vel dotatione prædicta pertineret, et quod reseruationes, et primo dictæ concessiones, facultates, et indulta huiusmodi reuocari non possint, et clausulæ etiam derogatoriarum derogatoriæ, fortiores, efficaciores, et insolitæ in dictis literis, pro illarum perseueratione desuper adiectæ sint, illarum formas et tenores pro expressis habendo reuocauit, cassauit, annullauit, ad ecclesias, monasteria, prioratus, præposituras, dignitates, et beneficia huiusmodi, ad eorum primæuam naturam, præmissis non obstantibus, reduxit.

CAP. II.

Iure præsentandi priuatur, qui apostatam præsentat ad beneficium iuris patronatus.

PAVLVS IV.

Si patroni alicuius beneficii ecclesiastici, siue sint laici, siue clerici, aliquem ex apostatis et extra claustra vagantibus ad beneficium, de eorum iure patronatus existens, tunc vacans, præsentauerit, præsentationes huiusmodi sint eo ipso nullæ, irritæ et inanes, ac viribus careant, et ipsi patroni iure præsentandi alios ad eadem beneficia pro ea vice tantum priuati existant.

CAP. III.

Ius patronatus concedendi legitima causa quæ sit.

PIVS IV. *ex reformationis pœnitentiariæ apostolicæ decretis.*

Pœnitentiarius ac pœnitentiariæ apostolicæ regens abstineat a concessione iuris patronatus seu præsentandi ad beneficia ecclesiastica, propter augmentum fructuum, sed tantum ex causa fundationis vel deuotionis *b* illud concedere possit.

TITVLVS V.
DE CONFESSIS.

CAP. I.

Confessi crimen, aut probatissimis indiciis quæstione torquendi carcerati, non relaxentur fisco inscio, etsi præstita fuerit cautio.

PAVLVS IV.

Licet ex iuris communis dispositione satis prouisum sit, vt de aliquo crimine inquisitus, dum super indiciis contra eum existentibus discutitur, an torturæ in eius persona iure locus sit, personaliter in carcere detineatur, et vt crimen confessus, in quem nihil, nisi vt pœnam soluere cogatur, agendum restat, quousque ille debite punitus fuerit, non relaxetur: tamen vt nuper accepimus, rei criminum torturæ supponendi, sub cautione de se repræsentando, et confessi sub simili cautione, seu etiam sub cautione de stando iuri, et iudicatum soluendo, plerumque relaxantur, quo fit, vt illis extra carcerem positis, expeditionem non procurantibus, causæ huiusmodi differantur, et demum obliuioni tradantur, aut variis viis rei ipsi, post aliquod tempus, cautiones præstitas liberari procurent, sicque ipsi pœnas debitas effugiant, et delicta remaneant impunita, in graue scandalum, et pessimum cæterorum exemplum. Nos itaque huic abusui occurrere volentes, motu simili, et ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, tenore præsentium decernimus, statuimus et ordinamus, vt nullus, qui ex indiciis contra eum laborantibus iure torquendus veniat, seu de quo dubitetur, dum de indiciis huiusmodi, an ad torturam sufficientia sint, disputatur, quo vsque aut per torturam indicia ipsa purgauerit, aut eum torturæ subiiciendum non esse, cognitum fuerit, nisi procuratore fisci nostri ad hæc omnia citato et interueniente, sub quauis cautione a carcere relaxetur, neque super iis extra carceres audiatur. Nullus etiam, qui crimen in iudicio confessus fuerit, contra quem nullæ sunt partes iudicis, nisi in exequendo, etiamsi pro crimine huiusmodi pecuniaria pœna plectendus veniat, et quamcunque cautionem de illa soluenda præstare offerat, a carcere relaxetur, nisi pœna ipsa, præfato fisci procuratore desuper audito, debite persoluta, sicque per quoscunque iudices quauis auctoritate fungentes, iudicari, diffiniri, et obseruari debere, sublata eis et eorum cuilibet aliter iudicandi et diffiniendi facultate, irritumque et inane, quicquid contra præsentium tenorem, a quoquam quauis auctoritate, scienter vel ignoranter, attentari contigerit, decernimus.

CAP. II.

Rei confessi a vinculis carceris non soluantur, nisi executionis sententiæ paruerint.

PIVS V.

Cum, sicut accepimus, visitatores carcerum almæ vrbis nostræ, homicidii, aliorumque capitalium criminum reos carceratos, ad illorum absolutionem et liberationem, nimia humanitate proni atque procliues, sæpe a carceribus liberari faciunt, sub cautione de se præsentando, aut alias sub aliis obligationibus et conditionibus eis bene visis, et ita processus debilitantur, et causarum expeditiones differuntur, vel (quod molestius ferimus) eos quandoque liberant, aut leuiori pœna, quam iustitia exposcit, afficiunt, ac propterea delicta impunita remanent, contra ius et vtilitatem *c* publicam: nos considerantes, impunitatem scelerum esse incentiuum malorum, nolentesque in futurum, reos homicidii, ac aliorum delictorum capitalium, nisi in casibus a iure expressis, a carceribus liberari, et extra carceres audiri, ac leuius puniri, tenore præsentium, eisdem visitatoribus sub pœna indignationis nostræ inhibemus atque interdicimus, ne posthac reos carceratos, vt præmittitur, arbitrio suo relaxent et liberent. In leuioribus autem delictis reos confessos aut conuictos non relaxent, neque liberent, nisi prius sententiæ, aut condemnationi, quam eis infligendam et imponendam duxerint, paruerint, et illius executio facta fuerit. Volumus autem, quotiescunque viderint æquitatem iuris rigori, attenta facti qualitate, præferendam esse, cum ad solum principem ius decernendi inter ius et æquitatem non scriptam spectet et pertineat, tunc facti qualitas diligenter inquisita consideretur, et si quid ab eis de iure relaxandum videbitur, nobis vnus ex visitatoribus vna cum iudice causæ referat, præsente procuratore fiscali, vel aduocato fiscali eiusdem cameræ et fisci, ac etiam pauperum aduocato, vt a nobis, quid statuendum et deliberandum sit, intelligant.

CAP. III.

In causis criminalibus confessi appellare nequeunt.

IDEM.

In confessos iudices procedere possunt, non obstantibus *d* appellationibus et inhibitionibus, et absque aliquarum pœnarum incursu.

TITVLVS VI.
DE DOLO ET CONTVMACIA.

CAP. I.

Defensio condemnatorum in contumaciam, infra semestre exigi debet.

PIVS IV.

Quoniam sæpe contingit, vt, qui ex aliquo crimine in contumaciam condemnati fuerint, perdurant ad multos annos in contumacia, expectantes occasionem, vt per temporis diuturnitatem criminis probatio impossibilis reddatur, et tunc quærunt contumaciam sibi remitti, et super defensionibus audiri, cum criminis probandi facultas est fisco sublata, causam plerumque, vel coram iudicibus in ipsos propensis, vel in locis, vbi iura fisci deduci non possunt, introducentes, statuimus, quod rei in contumaciam condemnati, ad suas defensiones faciendas admitti non possint, nisi infra sex menses *e* quoad faciendas videlicet a die condemnationis, quo vero ad iam factas condemnationes, a die publicationis præsentium computandos, nec alibi, quam in loco, vbi condemnatio secuta est, vel in curia generali prouinciæ, vbi delictum fuerit commissum. Et si secus fieri contingat, quæcunque absolutiones desuper obtinendæ, etiam si vigore commissionis signaturæ nostræ nullius sunt roboris vel momenti, sed ad ipsarum condemnationum iam factarum executionem deueniri possit, et debeat. Quo termino sex mensium elapso, sententiæ in contumaciam latæ crimen notorium efficiant, et tanquam in rem iudicatam transiuerint, realiter et personaliter executioni demandentur. Nec homicidis prosit minor ætas viginti annorum, dum tamen maiores quatuordecim annorum extiterint. Quod si banniti huiusmodi in contumaciam condemnati, veniant postmodum absoluendi, iudices, sub pœna mille scutorum, et

a *Constructione, dotatione, vel fundatione, vt ius acquiritur, sic et iisdem tribus modis conseruatur. cap. 3. de iure patronatus. cap. piæ mentis. et ibi gloss. 16. quæst. 7. cap. abbatem in 2. 18. quæst. 2.* b *Pann. in cons. 76. et 106. lib. 2. Cass. ad decis. 7. de iure patron. numer. 6.*

c *L. cum quidam. ff. de liberis et posthumis. c. vt famæ. de sent. excommun.* d *propria voce confessus, appellare non potest. l. 2. C. quorum appell. vbi gloss. Bart. Bald. et Oldrad. communem dicunt.* e *Pius V. in sequenti constitutione, contumaces infra annum ad defensionem admitti posse decreuit.*

infamiæ

infamiæ perpetuæ, illos gratis, et sine vlla sportularum solutione, absoluere debeant. Publicata Rom. 26. Maii 1565.

CAP. II.

Semestre spatium concessum Pii IV. decreto contumacibus ad exprimendas causæ defensiones, ad annum extenditur et prorogatur, ita tamen, vt sponte comparentibus duntaxat, non captis, infra annum faueat et patrocinetur.

PIVS V.

Dudum postquam fel. record. Pius papa IV. prædecessor noster, cupiens subterfugiis delinquentium *a* obuiare, per quasdam suas in forma motus proprii editas literas, sub dat. Romæ apud sanctum Petrum, 12. Cal. Iunii ann. VI. inter alia statuisset, quod rei in contumaciam condemnati, ad suas defensiones faciendas admitti non possint, nisi infra sex menses quoad faciendas videlicet a die condemnationis, quo vero ad iam factas condemnationes, a die publicationis earundem litterarum computandos, per alias nostras, etiam in forma motus proprii emanatas literas, die 20. mensis Iunii, pontificatus nostri anno primo publicatas, terminum sex mensium huiusmodi, ad annum prorogauimus, ac contumacibus huiusmodi defensiones, non nisi post anni elapsi terminum, denegari debere decreuimus. Cumque, sicut accepimus, a nonnullis ordinationem et dispositionem huiusmodi, nostramque et dicti prædecessoris in illis edendis intentionem, variis calumniis eludere, et super earum sinistris interpretationibus agentes pro fisco et camera apostolica fatigare, et causas in longum protrahere, et illas intricare, sententiarumque executionem euitare satagentibus, sæpe in dubium verti contingat (licet ex verborum proprietate res clara sit) an scilicet, tam sponte comparentes, de quibus loquitur motus proprius præfati prædecessoris, quam etiam capti intra dictum tempus, indistincte admitti debeant, ad faciendum suas *b* defensiones, maxime stantibus in eodem nostro motu proprio appositis supra relatis verbis, videlicet: *ac contumacibus huiusmodi defensiones non nisi post anni elapsi terminum denegari debere*: quæ indiffinite prolata sunt, et videntur posse comprehendere, tam sponte comparentes, quam captos, nihilominus considerantes, quod verba ipsa nihil aliud disponunt, quam prorogationem termini, his, quibus ex forma motus proprii prædicti prædecessoris denegari non poterat. Nos igitur ad tollendum omne dubium, et absurdum euitandum, quod capti, et sponte comparentes paris essent conditionis, nec non calumniis et aliis inconuenientibus huiusmodi, quantum cum Deo possumus, obuiare, omnemque disputandi materiam tollere, et in his opportune prouidere volentes, nec non singularum litterarum prædictarum, ac indiciorum, inquisitionum, processuum, condemnationum, et sententiarum desuper formatarum, et latarum, ac formandarum, et promulgandarum huiusmodi, aliorumque forsan latius exprimen. tenores, continentias, formas, et compendia, ac reorum, delictorum, criminum, et excessuum, ac pœnarum huiusmodi, et iudicum nomina, cognomina, gradus, et qualitates, ac quantitates, et loca, pro plene et sufficienter expressis habentes, et decernentes, nec non singulas prænarratas literas confirmantes et innouantes, motu simili, etc. quod banniti, et in contumaciam condemnati, in pœnam capitis et vltimi supplicii, si capti ad manus curiæ deuenerint, per iudices ad nouas siue alias defensiones faciendas, etiam intra dictum tempus non admittantur, nisi habita a nobis vel signatura nostra desuper gratia speciali, nec literæ ipsæ, quæ in eorum odium editæ sunt, eis in aliquo suffragentur, aut illis se iuuare siue defendere possint. Quinimo, quod iudices præfati sententias ipsas condemnatorias, tam in vrbe, quam extra eam latas et ferendas, si tamen legitimis præcedentibus indiciis ad inquirendum promulgatæ fuerint, executioni realiter et corporaliter suis loco et tempore congruis, respectiue totaliter et integre contra sic captos demandent, et demandari faciant, hac nostra perpetuo valitura declaratione declaramus et ordinamus, et ita mentis et intentionis nostræ fuisse et esse attestamur. Romæ Id. Septembr. 1571.

TITVLVS VII.
DE SEQVESTRIS.

CAP. I.

Iudicibus decernendi sequestra fructuum beneficiorum lite pendente conceditur facultas.

PIVS V.

Sanctissimus in Christo pater et dominus noster dominus Pius, diuina prouidentia, papa IV. cupiens, prout suo pastorali incumbit officio, vnicuique, quod suum est, tribui, iustitiamque inter omnes æqua lance ministrari, ac animarum periculis, et fraudibus eorum, qui passim beneficia ecclesiastica in mensibus, in quibus illorum collatio et prouisio per constitutiones suas, seu cancellariæ apostolicæ regulas desuper editas, dispositioni suæ pro tempore reseruatæ existunt, vacantia, seu alias eidem et sedis apostolicæ dispositioni generaliter reseruata, aut ex generali reseruatione apostolica, vel alias affecta, ordinaria, seu alia auctoritate, contra dictarum constitutionum tenorem, aut alias indebite sibi conferri, et de illis etiam prouideri procurant, et in eis prætextu collationum et prouisionum huiusmodi se intrudunt, ad hoc, vt illorum fructus suos faciant, et ex eis impetrantes apostolicos, seu alias iusto titulo prouisos molestent, et interim lites adeo in longum protrahant, vt impetrantes et iustum titulum habentes, aut cum eis concordare, aut eorum iuri cedere et renunciare, aut in persecutione litium huiusmodi omnes fere eorum facultates dissipare, et tandem in illarum prosecutione mori cogantur. Quique beneficia in Romana curia, vel extra eam, litigiosa resignant, aut eorum iuri cedunt simpliciter, vel in fauorem tertii, in memorialibus cum paruis datis et consensibus desuper præstitis, quæ penes se retinent, et nihilominus lites huiusmodi prosequuntur, et dum cognoscunt, nullum ius sibi in huiusmodi beneficiis litigiosis competere, ad effugiendum sententiam, et expensas, vel fructuum restitutionem, in quibus condemnandi venirent: supplicationes desuper signari, ac datas, et consensus paruos huiusmodi extendi faciunt, asserentes, se iam diu illa dimisisse, partes fouentes bonum ius, et iudices iustitiam ministrantes deludendo, quantum in eo est obuiare, omnem penitus talia præsumendi occasionem tollere, hac sua perpetuo valitura sanctione statuit et ordinauit, quod quoties in antea aliquem, super quouis beneficio ecclesiastico, vt præfertur, reseruato seu affecto, et dicta auctoritate vel alias nulliter collato, tam in dicta curia, quam extra eam litigare contigerit, et iudici ordinario, seu cui causa desuper commissa fuerit, etiam summarie et extraiudicialiter, quantum sibi pro rei qualitate sufficere parte legitime citata videbitur, constiterit, beneficium ipsum in dictis mensibus vacauisse, aut alias, vt præfertur, reseruatum seu affectum, et nihilominus ordinaria, seu alia auctoritate nulliter collatum, et indebite detentum existere, idem iudex reproducta citatione, fructus, reditus, et prouentus beneficiorum sic nulliter collatorum, et indebite detentorum, sequestrari *c* mandet et faciat, ac alia exequatur in præmissis necessaria et opportuna. Super quo eidem iudici omnem potestatem et auctoritatem impertitus est. Idemque sanct. sua in causis nunc in quauis instantia coram eisdem iudicibus pendentibus, similiter obseruari mandauit. Præterea decreuit et declarauit, sic resignantes seu cedentes, et nihilominus lites huiusmodi prosequentes, ne eorum malitia illis prodesse, et fouentibus bonum ius nocere valeat, ad fructuum, redituum, et prouentuum dictorum beneficiorum per eos perceptorum restitutionem, ac expensarum in litibus huiusmodi factarum refectionem, omniaque et singula damna et interesse, in quibus condemnati fuerint, si non cessissent vel resignassent, per iudices, tam ordinaria, quam delegata, vel alia auctoritate fungentes, coram quibus lites ipsas pro tempore pendere seu moueri contigerit, condemnandos fore, et condemnari debere, ac ad id teneri et obligatos esse, ipsosque, ac etiam in dictis beneficiis successores quoscunque, ad paritionem sententiæ, seu sententiarum, ac literarum executorialium pro tempore latæ, seu latarum, et decretarum, a quibus appellare non liceat, ad restitutionem, seu relaxationem possessionis, ac fructuum, redituum, et prouentuum, nec non refectionem expensarum, ac damnorum, et interesse huiusmodi, perinde ac si contra eosdem successores sententia seu sententiæ latæ, et literæ executoriales huiusmodi decretæ fuissent, cogi et compelli. Sic tamen, quod postquam alter ipsorum sententiæ, seu sententiis, ac restitutioni, vel relaxationi possessionis, et fructuum, redituum, et prouentuum, nec non damnorum et interesse huiusmodi refectioni, aliisque præmissis, realiter et cum effectu paruerit, alter desuper molestari non possit.

CAP. II.

Lite pendente fructus et distributiones beneficiorum ecclesiasticorum fidei sequestro debent deponi.

PIVS V.

Cordi nobis est lites minuere, et a laboribus subditos, maxime personas ecclesiasticas diuino cultui deditas, releuare. Sane, cum (sicut accepimus) in plerisque cathedralibus et collegiatis ecclesiis, earum constitutionibus et statutis, etiam a sede apostolica approbatis et confirmatis cautum sit, quod occurrentibus litibus et controuersiis inter prouisos de dignitatibus, officiis, canonicatibus, et præbendis, portionibus, et præstimoniis, cæterisque beneficiis ecclesiasticis qualitercunque qualificatis, tam ordinaria, quam apostolica auctoritate, tam super illorum prouisione, seu institutione, aut possessione, quam illorum idoneitate et habilitate, aut alias ex quauis causa, et eorundem ad dignitates, canonicatus, et præbendas, cæte-

a *Contumacia in criminalibus accusanda. l. absentem. §. 1. ff. de pœnit. Bart. in l. inter. vlt. col. ff. de public. iud. et in extrauag. ad reprimendum. in verb. neglexerit.* b *contumax damnatus non auditur, nisi contumaciæ solutis expensis. gl. in l. sed. et si. §. sed etsi dum decreto. ff. ex quibus causis maior. Bald. in c. cum venissent. col. 2. de iudic. Idque obseruatur tam in ciuilibus, quam criminalibus causis.*

c *sequestrum non debet concedi, nisi ius illud petentis appareat. l. cum proponas. C. de bon. aut. iud. possid. l. si is a quo ff. vt in poss. lega. Nam si is, qui petit sequestrum, nil iuris habeat, sequestrum non fiet.*

raque beneficia ecclesiastica prædicta, admissione et receptione, et capitulum, et canonicos, cæterasque capitulares personas, ad quos admissio et receptio, tam de iure, quam ex consuetudine spectat et pertinet, aut etiam alias personas ecclesiasticas, asserentes, beneficia prædicta ad se de iure spectare, ipsi sic prouisi interim beneficiorum huiusmodi fructus ac distributiones non percipiant, sed capitulum et canonici illas, vel in suos vsus et vtilitatem conuertendas, seu restituendas ei, cui de iure restituendæ erunt, recipiant, prout in dictis constitutionibus et statutis, seu consuetudinibus continetur, quo factum est, vt lites huiusmodi immortales efficiantur, nec earum optatus finis videri possit. Hinc est, quod nos hac nostra perpetuo valitura constitutione, auctoritate apostolica, statuimus atque decernimus, quod fructus, reditus, et prouentus, ac distributiones, cæteraque emolumenta, quæ vigore constitutionum, consuetudinum, et statutorum prædictorum a capitulo et canonicis recipienda (vt præmittitur) erant, amplius non ab eisdem capitulo et canonicis recipiantur, sed penes personam fidei et facultatibus idoneam, per iudicem, coram quo causæ huiusmodi pendere repertæ fuerint, eligendam et nominandam deponantur, restituenda ei, cui de iure postea restituenda fuerint. Datum Romæ 3. Cal. April. 1568.

TITVLVS VIII.
DE INTERDICTO.

CAP. I.

Propter pecuniarium debitum, ciuitas, prouincia, et loci publici non possunt interdicto supponi.

BONIFACIVS VIII.

Prouide attendentes, quod vt frequentius, quamuis non sine causa, sine culpa tamen multorum, interdicti sententiæ proferuntur; quod sint nonnulli iudices, nimis prompti ad proferendas easdem, etiam in negotiis siue causis, quæ plus interdum ex cupiditatis, quam ex charitatis radice, perspicuis indiciis procedere arguuntur; quodque tempore interdicti diuina organa suspenduntur, et laudes Dei, nec ecclesiastica sacramenta ministrantur, vt solent, tolluntur mortuis, seu minuuntur suffragia, præsertim per oblationem frequentem hostiæ salutaris, adolescentes et paruuli percipientes rarius sacramenta, minus inflammantur, et consolidantur in fide fidelium, tepescit deuotio, hæreses pullulant, et multiplicatur periculum animarum: præsentis constitutionis prouidemus edicto, vt prouincia, ciuitas, castrum, villa, locus, territorium vel districtus, auctoritate ordinaria vel delegata non supponantur ecclesiastico interdicto, pro pecuniario debito, vel pro cuiusuis monetæ, vel pecuniæ quantitate, sub quacunque occasione, vel causa, seu quouis quæsito colore, pro eo maxime, quod ipsorum domini, rectores, seu officiales, quocunque nomine censeantur, aut incolæ seu inhabitatores, quod singulares personæ ipsorum, statutis vel statuendis, ordinatis vel ordinandis terminis huius, seu quantitatem non soluerint hactenus, aut in antea non persoluent. Nos enim ex nunc decernimus irritum et inane, si secus hactenus contigerit attentari, illudque reuocamus omnino.

CAP. II.

Iudices in quæcunque loca, ob pecuniarum debita, interdicti sententiam ferre non debent, nisi casibus hic expressis vrgentibus.

LEO X. *ex concordatis Galliæ.*

Quoniam ex indiscreta interdictorum promulgatione, multa consueuerunt scandala euenire, statuimus, quod nulla ciuitas, oppidum, castrum, villa aut locus ecclesiastico possit supponi interdicto, nisi ex causa siue culpa ipsorum locorum, aut domini seu rectores vel officiales ipsorum locorum auctoritate iudicis requisiti, huiusmodi personam excommunicatam infra biduum inde cum effectu non eiecerint, aut ad satisfaciendum compulerint, qua etiam post biduum resumi possint, quod etiam in pendentibus locum habere decernimus.

CAP. III.

Pro pecuniario debito, vel cuiusuis æris crediti quantitate, non potest iudex, ordinaria vel delegata potestate, locum vel populum interdicere.

CLEMENS IX.

Licet ea, quæ per Romanum pontificem pro Christi fidelium animarum salute quotidie facta fuerunt, plenam obtineant roboris firmitatem, nonnunquam tamen Romanus pontifex illa libenter approbat, et concedit, vt eo firmius illibata persistant, quo magis suo fuerint præsidio communita. Dudum siquidem fel. rec. Bonifacius papa VIII. a prædecessor noster, libenter prouide attendens, quod vt frequentius, quamuis non sine causa, sine culpa tamen multorum, interdicti sententiæ proferuntur, quodque erant nonnulli iudices nimis prompti ad proferendas easdem, etiam in negotiis siue causis, quæ interdum plus ex cupiditatis, quam charitatis radice, perspicuis indiciis procedere arguebantur, quodque interdicti tempore diuina organa suspendebantur, et laudes, nec ecclesiastica sacramenta ministrabantur, vt solebant, tollebantur mortuis siue minuebantur suffragia, præsertim per oblationem frequentem hostiæ salutaris, adolescentes et paruuli participantes rarius sacramenta, minus inflammabantur et solidabantur in fide, fidelium tepescebat deuotio, hæreses pullulabant, et multiplicabantur pericula animarum: constitutionis suæ prouidit edicto, vt nulla prouincia, ciuitas, castrum, villa, locus, territorium, vel districtus auctoritate ordinaria vel delegata supponeretur ecclesiastico interdicto pro pecuniario debito, vel cuiusuis monetæ vel pecuniæ, quacunque occasione vel causa, seu quouis quæsito colore, pro eo maxime, quod ipsorum domini, rectores, vel officiales, quocunque nomine censerentur, aut incolæ, seu habitatores, aut singulares personæ ipsorum tunc statutis seu statuendis, ordinatis vel ordinandis terminis huiusmodi debitum, seu quantitatem non soluissent eatenus, aut in antea persoluerent, decernens ex tunc irritum et inane, si secus extitisset attentarum, vel contingeret attentari, illudque reuocauit omnino. Non obstantibus quibuscunque contractibus, obligationibus, pactis, conuentionibus, compositionibus, submissionibus, fideiussionibus, consensibus, processibus, et sententiis tunc desuper habitis et habendis, iuramentorum, pœnarum, spiritualium, temporalium, seu mulctarum appositione, vel quacunque alia firmitate vallatis, nisi talis suppositio interdicti eatenus foret facta, vel in antea fieret, de apostolicæ sedis speciali licentia et expressa, per ipsius patentes literas apparente. Nos igitur cupientes, vt ea, quæ pro animarum Christi fidelium salute, per prædecessores nostros matura deliberatione ordinata et facta fuerunt, perpetuis futuris temporibus firmius obseruentur, motu proprio, et ex certa nostra scientia, ac potestatis plenitudine, literas prædictas, et in eis contenta, auctoritate apostolica, tenore præsentium approbamus, et innouamus, ac præsentis scripti patrocinio communimus, illaque inuiolabiliter obseruari debere decernimus atque mandamus, ac priori pro cautela, omnia in eis contenta, de nouo facimus et ordinamus. Romæ Cal. Iunii 1559.

TITVLVS IX.
DE APPELLATIONIBVS.

CAP. I.

Appellationes et prouocationes a summo pontifice ad futurum concilium inanes, schismaticæ et erroneæ sunt.

PIVS II. *in Mantuana synodo.*

Execrabilis, et pristinis temporibus inauditus, tempestate nostra inoleuit abusus, vt a Romano pontifice Iesu Christi vicario (cui dictum est in persona beati Petri: pasce oues meas, et: quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum et in cœlis) nonnulli spiritu rebellionis imbuti, non sanioris cupiditate iudicii, sed commissi euasione peccati, ad futurum concilium prouocare præsumant: quod quantum sacris canonibus aduersetur, quantumque reipubl. Christianæ noxium sit, quisquis non ignarus iurium intelligere potest. Namque (vt alia prætereamus, quæ huic corruptelæ manifestissime refragantur) quis non illud ridiculum iudicauerit, quod ad id appellatur, quod nusquam est, neque scitur, quando futurum sit? Pauperes a potentioribus multipliciter opprimuntur, remanent impunita scelera, nutritur aduersus primam sedem rebellio, libertas delinquendi conceditur, et omnis ecclesiastica disciplina, et hierarchicus ordo confunditur. Volentes igitur hoc pestiferum virus a Christi ecclesia procul pellere, et ouium nobis commissarum saluti consulere, omnemque materiam scandali ab ouili nostri Saluatoris arcere, de venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalium, cunctorumque prælatorum, ac diuini et humani iuris interpretum, curiam sequentium, consilio et assensu, ac certa nostra scientia, huiusmodi prouocationes damnamus, et tanquam erroneas ac detestabiles reprobamus; cassantes, et penitus annullantes, si quæ hactenus taliter interpositæ reperiantur, easque tanquam inanes ac pestiferas, nullius momenti esse decernimus ac declaramus: præcipientes deinceps, vt nemo audeat quouis quæsito colore, ab ordinationibus, sententiis, siue mandatis quibuscunque nostris, ac successorum nostrorum, talem appellationem interponere, aut interpositæ per alium, adhærere, seu eis quomodolibet vti.

CAP. II.

Pii II. in appellantes a sedis apostolicæ sententiis ad futurum concilium constitutio confirmatur et interpretatur.

IVLIVS II.

Licet olim fel. record. Pius papa II. prædecessor noster, de fratrum suorum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalium, cunctorumque prælatorum,

a Sup. cap. primo.

latorum, ac diuini et humani iuris interpretum, curiam Romanam sequentium, in dieta seu congregatione Mantuana existentium approbatione, matura prius et graui præmissa discussione, et de eorundem congregatorum vnanimi consilio et assensu, ac ex certa scientia, prouocationes ad futurum concilium efficacissimis et palpabilibus rationibus, tanquam erroneas et detestabiles a damnauerit, ac sub excommunicationis latæ sententiæ et interdicti pœnis præceperit, ne qua persona cuiusuis dignitatis, siue etiam vniuersitas, aut collegium, quouis quæsito colore, ab ordinationibus, sententiis seu mandatis quibuscunque, suis ac successorum suorum, appellationem huiusmodi interponere auderet, et contrafacientes vna cum fautoribus suis, et consilium, auxiliumue præstantibus (siue hi tabelliones essent, siue testes, siue aduocati, siue alii quicunque (non solum pœnis et censuris prædictis, sed etiam iis, quæ læsæ maiestatis et hæreticæ prauitatis reis imponuntur, obnoxios esse statuerit. Leonardus tamen Lauredanus dux, Rogati, ac generale concilium, et commune Venetiarum, omnesque et singuli patritii, et ciues communis eiusdem, vna cum prouisoribus, potestatibus, commissariis et reliquis officialibus suis (quorum auctoritate industria, consilio, opera, aut fauore ciuitates, oppida, castra et arces, ad nos et sanctam Romanam ecclesiam legitime pertinentes, occupatæ fuerant, aut detinebantur) de fratrum nostrorum consilio, a nobis requisiti et moniti, vt intra certum terminum, sub pœnis tunc expressis, nos et sanctam apostolicam sedem plene et omni ex parte, in concessa sibi auctoritate et libertate, cum obedientia recognoscerent et reintegrarent, ac Rauennam, Seruiam, Ariminum, Fauentiam, Sarsinam ciuitates, cum oppidis, castris, terris, et districtu ipsarum, cumque Cesenaten. Forliuien. ac Immolen. territoriis, castris, oppidis, terris, et locis, quæ occupabant, integre et expedite, nobis et dictæ Romanæ ecclesiæ, cuius iuris esse noscebantur, relaxarent, atque inde recederent, nec impedirent, quo minus illorum ciues et habitatores ad piæ matris suæ Romanæ ecclesiæ obedientiam reuerterentur: omnes eorum fautores ab auxilii in talibus præstatione deterrendo, ita quod requisitioni, monitioni et mandato nostro huiusmodi non parentes, maioris excommunicationis sententia, de simili consilio, eo ipso innodati censerentur, a qua, præterquam in mortis articulo constituti, per alium, quam per Romanum pontificem, etiam prætextu cuiuscunque facultatis, cuicunque pro tempore concessæ, absolui non possent (quam quidem excommunicationis sententiam, in huiusmodi non paritionis euentum, iteratis etiam vicibus aggrauauimus) paternis monitis et salutaribus iussis obsequi, prout debebant, indebite recusantes, seu qui iuri proprio diffidunt, et superioris mandata contumaciter obaudiunt, vt quæ minus iuste vsurparunt, indebite, etiam cum animarum suarum detrimento, retineant: ad prohibitum atque damnatum remedium confugientes, a requisitione, monitione et mandato, ac sententiis, censuris, et pœnis prædictis, nulla constitutionis Pii prædecessoris, hoc expresse vetantis, habita ratione, ad futurum concilium temere (vt accepimus) prouocarunt: prout etiam perditionis filii, quondam Ioannes Bentiuolus, et eius nati, cum eos a tyrannica oppressione dilectæ ciuitatis nostræ Bononiæ expellere decreuimus, damnabiliter fecisse dicuntur: videlicet ad futurum concil. prædictum appellasse et prouocasse. Nos igitur, quam detestanda sit eorum peruersitas, attendentes, qui propriis innixi commodis, et nefariis cupiditatibus mancipati, salubria decreta patrum, et superiorum iussa spernentes, inconsutilem Christi tunicam scindere, aut etiam scissionis causam præbere contendunt, et ecclesiæ vnitatem diuidere, prædictis S. sedis apostol. principatum tollere, et contra tot sanctorum patrum, et sacrorum concil. decreta, temere et damnabiliter, magna audacia venire non erubescunt, et contrafacere non verentur: asserentes inter cætera, consulentes, persuadentes, determinantes, seu determinationi huiusmodi interessentes, sola consilii præstatione, seu persuasione, deliberatione aut determinatione, quod aliquibus casibus a Rom. pont. seu eius sententia vel decreto, ad futurum concil. generale appellari possit, dicta Pii prædecessoris constitutione non ligari, nisi in ipsa actuali appellatione, et illius interpositione, vel scripturæ compositione, se immiscuerint: ne de cætero tali assertione se excusare, ac tale quid in posterum præsumere impune valeant, opportunam tam immani et periculoso morbo medelam adhibere volentes, hac generali et in perpetuum valitura constitutione, ex certa nostra scientia, et potestatis plenitudine, de venerabil. fratrum nostrorum sanctæ Roman. eccles. cardinalium consilio promulgata, sancimus, constitutionem Pii prædecessoris præfatam, tam citra quam vltra montes, et in vltramontanis partibus, quoad omnes, tam ecclesiasticas quam seculares personas, etiam regali dignitate ac cardinalatus honore fulgentes, capitula, vniuersitates, communitates, et collegia, congregationes et synodos, ac parlamenta, valuisse, valere, et perpetuo valitura declaramus, cum suppletione solennitatis cuiuslibet, etiam publicationis omissæ, (cuius in illa edenda vel publicanda defectus prætendi posset, quæ iuxta illam fieri requirebatur, eamque ex præterito nunc et in posterum inuiolabiliter obseruari mandamus, ipsius violatores cuiuscunque dignitatis existant, pœnis et censuris in eadem expressis, quocunque tempore subiacere statuentes, contraria consuetudine, seu potius corruptela, non obstante: decernentes et declarantes vltra pœnas impositas (quas ipso facto dictos violatores et contra venientes incurrere volumus) ipsos et eorum quemlibet, pro veris et indubitatis schismaticis, inconsutilis tunicæ Domini nostri Iesu Christi violatoribus et dissipatoribus, ac de catholica fide male sentientibus, habendos et reputandos, pœnisque canonicis et legalibus contra tales impositis subiacere, et cum Dathan et Abiram partem et damnationem habere, ipsasque etiam pœnas et earum quamlibet omnes illos incurrere volumus, cuiuscunque conditionis existant, et gradus prærogatiua fulgeant, qui in senatu, consiliis, parlamentis, congregationibus, etiam synodalibus et prouincialibus, vel alias quomodolibet, tacite vel expresse, voce vel scripto, per se vel alium (cuiuscunque timoris vel reuerentiæ velamine, vel prætensa excusatione, et superioris mandato, non obstantibus) decreuerint, seu deliberauerint, vel aliorum dicta approbauerint, vt ad futurum vniuersale concil. a nobis vel successoribus nostris Rom. pontificibus contra prædictam constitutionem appellare liceat, possit vel debeat: dictas pœnas ad ipsos eorum quemlibet contra venientem in præmissis, tenore præsentium extendentes, et locum habere declarantes, omni ambiguitate cessante. Et nihilominus prouocationes et appellationes, tam per Leonard. ducem, Rogatos, consilium et commune Venetiarum, factas huiusmodi, quam per quoscunque alios prædictos pro tempore faciendas, et inde secuta quæcunque (vtpote contra Pii prædictam ac præsentem constitutionem attentatas) nullas, prout sunt, et inualidas, nulliusque roboris vel momenti fuisse, et pro tempore fore; auctoritate, scientia et potestate similibus statuimus, decernimus, et declaramus: ac pro potiori cautela, cassamus et annullamus. Et vltra supradictas pœnas (quas contra constitutionis huiusmodi violatores in suo robore permanere decernimus) loca quæcunque, ad quæ violatores ipsos declinare, et in quibus scienter stare permitti contigerit, ecclesiastico supponimus interdicto: decernentes illud, quamdiu ipsi violatores inibi scienter steterint, vt præfertur, et per triduum post eorum inde discessum, firmiter obseruari. Romæ 9. Cal. Iunii 1509.

CAP. III.

Appellationes in causis criminalibus infra sex menses expediri debent, ne hinc diuturna pœnæ mora, delictorum impunitas exoriatur.

PIVS V.

Cum remedium appellationis, contra iudicum iniuriam a legibus introductum, minime tollere intendamus, saltem cum eo homines abuti, et illud in calumniam versum prospiciamus, illius tempus limitandum et restringendum duximus, vt eo magis hominum malitiis occurratur, et bene viuere volentium quieti et securitati consulatur. Hac igitur perpetuo valitura constitutione, decernimus, vt lata in causis criminalibus sententia, continente pœnam pecuniariam, fisco nostro applicandam, appellantes ab ea in casibus tamen, quibus alias de iure communi permissa est appellatio, et seruatis iis, quæ ex forma constitutionum apostolicarum circa depositum faciendum, (seu cautionem præstandam sunt seruanda) teneantur infra sex menses a die ipsius interpositæ appellationis computandos, ita coram iudice appellationis causam suam prosequi, vt etiam expeditionem reportent, quibus elapsis, et expeditione coram iudice a quo non reproducta, teneatur præfatus iudex, a quo, ad quamcunque fisci instantiam, etiam si acta fuerint transportata, sententiam præfatam debitæ executioni, omni mora postposita, demandare, ita vt effectualis incameratio subsequatur. Verum ne malitia iudicis ius litigatorum efficiatur deterius, vt virtute sanctæ obedientiæ, ac indignationis nostræ, ac priuationis officiorum, etiam si illa ex causa onerosa obtineant, ac refectionis omnium damnorum et interesse, quibuscunque iudicibus totius status nostri ecclesiastici, quacunque dignitate et præeminentia fulgentibus, etiam si legati, vicelegati, ac prouinciarum gubernatores existant, committimus et mandamus, vt appellantibus sine mora acta et processus quoscunque effectualiter tradi curent et faciant, et ipsi iudices ad quos respectiue, bona fide, et omni versutia semota, ad causarum legitimam expeditionem procedant, scituri, nos acriter vindicaturos, si per eorum quempiam in præmissis fuerit appellationibus ipsis præiudicium generatum. Datum Romæ 16. Octobr. 1571.

CAP. IV.

Ab excessis taxæ semel appellandum.

PIVS IV. *ex decretis reformationis signaturæ iustitiæ.*

Sancimus, quod ab excessiua taxatione expensarum semel tantum appellatio committatur, et duæ sententiæ habeant vim trium. Datum Romæ Cal. Ian. 1562.

a *Proximo c. sup. execrabilis, de appellationibus.*

CAP. V.

A fructuum liquidatione vnica conceditur appellatio.

IDEM ex *reformat. rotæ apostolicæ sanctionibus.*

A liquidatione fructuum et expensarum taxatione, semel tantum appellare licet, ita quod duæ conformes rem iudicatam faciant.

CAP. VI.

A decretis ordinariorum ante sententiam diffinitiuam, et vbi agitur de morum et disciplinæ ecclesiasticæ reparatione, appellatio prohibetur.

IDEM.

Episcopis, archiepiscopis, primatibus, et patriarchis residentibus, vltra priuilegia et indulta eis, per quoscunque Rom. pontifices decessores nostros, ac sedem apostolicam et generalia concilia, et cancellariæ apostolicæ regulares concessa, quæ in suo robore permanere volumus, tanquam a dicta sede delegati, in quibuscunque ciuilibus, criminalibus vel mistis causis, contra quoscunque clericos, seculares, particulares, ac etiam extra eorum monasteria seu regularia loca degentes regulares, quomodolibet exemptos, auctoritate nostra procedere, et causas ipsas cognoscere, fineque debito terminare, ac quicquid terminauerint, exequi et obseruari facere, ipsosque exemptos pro tempore delinquentes, iuxta eorum excessus et delicta punire, corrigere, et omnem iurisdictionem in eos exercere, omniaque alia et singula in præmissis, et circa quomodolibet necessaria et opportuna, quæ nosmet facere, exercere, et exequi possumus, in omnibus et per omnia facere, exercere, et exequi libere et licite valeant, plenam et liberam licentiam ac facultatem auctoritate et tenore prædictis concedimus et indulgemus, decernentes, ab eorum ordinationibus, interlocutionibus et decretis, ante diffinitiuam sententiam, vel vim diffinitiuæ habentem, et vbi agetur de morum correctione, *a* nullatenus, etiam ad nos et sedem apostolicam appellari posse: et nihilominus per appellationes quascunque, contra præsentium tenorem quomodolibet interpositas, minime causas deuolui, aut etiam per quasuis inhibitiones, etiam cum quibusuis censuris et pœnis, eis a quibusvis iudicibus ordinariis vel delegatis forsan faciendas, illarum vlteriorem cognitionem et expeditionem, et vbi de morum correctione agetur, etiam legitimam executionem minime impediri, aut censuris et pœnis huiusmodi ligari aut irretiri censere. Romæ prid. Non. Septembr. 1560.

CAP. VII.

Appellationum suffragia propensiores reddunt ad lites faciendas animos et flagitia audenda, cum sententiæ prorogantur, et indecisæ remanent, ideo non admittuntur in causis maleficiorum, nisi deposita pecuniariæ mulctæ summa.

IVLIVS II. *thesaurario Marchiæ Anconitanæ.*

Accepimus, fisco cameræ apostolicæ, illius nostræ prouinciæ, damnum non leue inferri, delictaque impunita remanere ex prætextu appellationum, quæ in maleficiorum *b* causis, tum ante condemnationem, tum post, interponuntur: propter quas, cum aut ad vrbem, aut alio causæ ipsæ transferuntur, indecisæ, et minus pro ipso fisco defensæ remanent. Quamobrem volentes damno et impunitati prædictis occurrere, tibi committimus et mandamus, vt nullum in aliqua causa alicuius maleficii, aut fractæ pacis, induciarum, vel treugæ (etiam si de noua causa, aut de habendo recursum diceret) appellationem admittas, aut admitti sinas per aliquem iudicem vel officialem, nisi prius effectuale depositum penes te fecerint, de pœna, in qua appellans condemnatus fuerit, aut veniret condemnandus, prout in constitutionibus prouincialibus, et aliis prædecessorum nostrorum, et nostris literis (ad quas relationem haberi volumus) plenius continetur. Inhibentes etiam præsentibus, gubernatoribus, vicelegatis, locumtenentibus, et aliis quibuscunque officialibus ipsius prouinciæ, quocunque nomine nuncupatis, vt appellationem aliquam, in dictis causis admittere nullo modo audeant vel præsumant, nisi per te eis prius constiterit de effectuali deposito, vt præmittitur facto. Rom. 16. Iun. 1506.

TITVLVS X.
DE DILATIONIBVS ET CESSIONIBVS BONORVM.

CAP. I.

Cessionis siue discussionis bonorum beneficium impetrantes, aut dilationem quinquennalem, tenentur causam infra tres menses expedire.

CLEMENS VII.

Cum ex multorum relatione non sine animi nostri displicentia accepimus, quod nonnulli, Dei timore postposito, et suarum animarum et honoris proprii immemores, post magnum æs alienum contractum, etsi non sufficientia pro satisfaciendis creditoribus habeant, tamen ad eos illudendos, ac laboribus et expensis defatigandos, alii beneficium alternatiuum, cessionis videlicet bonorum aut dilationis quinquennalis, alii discussionem bonorum aut hæreditatis, etiam a sede apost. impetrant, quibus impetratis ad expeditionem earundem minime incumbunt, et dictis gratiis se tutos cognoscentes, et difficile reputantes, quod vel creditores conueniant in eligendo, vel bonorum hæreditatis discussio fiat, pauperes creditores eorum credito vel deluduntur, vel adeo protrahuntur, vt ipsi fame pereant, vel, vt sæpius euenire solet, moriantur, et hæredes eorum, non ita de materia informati, a credito eorum penitus excludantur. Nos talibus inconuenientiis obuiare volentes, motu proprio, et ex certa nostra scientia, tenore præsentium decernimus et declaramus, quod quicunque beneficium alternatiuæ prædictum, aut discussionem bonorum, seu hæreditatis, hactenus impetrarunt, a die publicationis præsentium, et qui in futurum impetrabunt, a die eorum impetrationis computandis, nisi infra tres menses vsque ad sententiam inclusiue causam expediuerint, seu expediri fecerint, dictis gratiis seu beneficiis ipso iure priuati existant, et iudices eorum, quibus tales causas ventilare continget, siue ordinarii, siue delegati, etiam si sint causarum palatii apostolici auditores, aut S. R. E. cardinales, ad totalem executionem contra ipsos debitores, ad instantiam cuiuslibet creditoris, procedere possint et debeant, perinde ac si talia beneficia ipsis talibus debitoribus minime concessa fuissent, partibus alias iustitiam ministrando. Et nihilominus, si ex aliqua rationabili causa iudicibus prædictis visum fuerit, dictum terminum trium mensium prorogari debere, dictum terminum sibi bene visum, non tamen vltra alium mensem, et non amplius, prorogandi licentiam per præsentes concedimus pariter et facultatem.

CAP. II.

Extensio præcedentis decreti ad discutiendas cauillationes suffragiorum beneficii c. Odoardus, et c. peruenit.

IDEM.

Cum nuper ad amputandum cauillationes eorum, qui ad fraudandum creditores, et diutius prorogandum debita, alternatiuas et discussiones bonorum a sede apostolica impetrauerint, vt exinde ea longissimo tempore durante nullatenus soluere teneantur, nos per motum proprium, manu venerabilis fratris nostri Antonii de Monte, episcopi Portuensis, mandauerimus, vt ii, qui talia impetrauerant, extunc, qui vero talia in futurum impetrarent, a die impetrationis huiusmodi, infra tres menses causam expedire tenerentur, cum potestate dictis iudicibus attributa, trimestre prædictum, si eis videretur, ad vnum mensem prorogandi, quibus elapsis, et causa minime finita, extunc iudex, coram quo causa penderet, ad exequutionem contra debitores, perinde ac si tales concessiones minime impetrassent, procedere debeant, aliaque faciant, prout in dicto motu proprio, cuius tenorem haberi volumus pro inserto, plenius continetur. Verum quia, quod vna via prohibuimus, alia cauillosi debitores præfati consequuntur: alii capitulum *Odoardus*, alii beneficium capituli: *peruenit*, a prædicta sede apostolica impetrantes, quæ beneficia nullatenus expedire curant, in maximum pauperum creditorum damnum animæ suæ periculum, ac scandalum plurimorum. Talibus igitur inconuenientiis prouidere volentes, dictumque mandatum, etiam ad prædicta beneficia ampliantes et extendentes, decernimus et mandamus, quod quicunque aliquod dictorum beneficiorum, si capitulum *Odoardus*, et capit. *peruenit*, a nobis, seu sede apostolica hactenus impetrauerint, aut in posterum impetrabunt, extunc, aut a die impetrationis respectiue, infra tres menses, cum potestate prorogandi ad alium mensem, iuxta et secundum formam dicti prioris mandati, causam ipsam omnino expediri facere teneantur.

CAP. III.

Grauibus dolis, quos meditantur, qui alternatiuas et dilationes in fraudem creditorum petunt, pœna occurritur.

PIVS IV.

Cupientes mercatoribus et aliis personis, tam almæ vrbis nostræ ciuibus, quam forensibus in ipsa vrbe, cum quibusuis personis contrahendi omnem possibilem securitatem concedere, et omnem viam, ac etiam omnes dilationes, per quas mercatorum et aliarum personarum debitores, a debitorum solutione subterfugere, seu se quoquo modo subtrahere, et creditores eorum creditis defraudare, aut supplantare possent, de medio tollere, ac remedium opportunum, præmissa ne fiant, adhibere, et vt debitores ipsi a præmissis, si non Dei omnipotentis, saltem humanæ ignominiæ timore abstineant, et sic eorundem mercatorum et personarum firmitati prouidere volentes, et considerantes modum proprium a fel. record. Paulo papa IV. prædecessore nostro, quod ex tunc de cætero alternatiuæ, significationes, et dilationes quæcunque, nisi iuxta iuris dispositionem, ac formam statutorum ipsius vrbis, concedi nullatenus possent, et qui illas obtinuissent, et extunc in futurum obtinerent, semper

birretum

---

a *Cap. irrefragabili. de offic. ord. c. ad nostram. et c. reprehensibilis, in fin. eod. Specul. eod. tit. §. in quibus. vers. 11. a correctione.* b *nullus homicidarum, veneficorum, maleficorum, adulterorum, itemque eorum, qui manifestam violentiam commiserunt, argumentis conuictus, testibus superatus, etiam voce propria scelus, vitiumque confessus, audiatur appellans. l. 2. quorum appellatio non recipi. cap. fin. §. nullus. 2. q. 6.*

birretum viride portare tenerentur, emanatum, circa ipsorum debitorum malitiam, seu malos homines, non sufficere, cum ipsum birretum viride, nisi postquam ad alternatiuam vel alias dilationes admissi fuerint, portare non teneantur, et sic beneficio temporis, in graue creditorum praeiudicium et iacturam, gaudeant. Nos igitur motu simili, etc. per praesentes perpetuo statuimus, et ordinamus, quod de caetero, quicunque debitores, seu in forma camerae, aut alias quomodolibet obligati, quamcunque dilationem, etiam secundum capitulum: *a peruenit*, vel *Odoardus*, seu inhibitionem aliquam a curiae causarum camerae apostolicae auditore, seu eius locum tenente, aut almae vrbis vicario, vel gubernatore, vel senatore, seu aliis ipsius vrbis iudicibus, etiam commissariis, aut etiam carcerum vrbis visitatoribus, petere non possint, nisi se prius coram illis dictum birretum viride gestando praesentauerint, et ipsum birretum viride publice et secrete, sub fustigatione per vrbem pro prima vice, et triremium pro secunda, qua sine dicto birreto reperti fuerint, deferre, per se, vel suos legitimos procuratores, ipsis absentibus, promiserint, et medio iuramento affirmauerint, ac aliter a praedictis, et aliis quibusuis iudicibus, etiam vigore specialis commissionis, nostra aut successorum nostrorum manu signatae vel signandae, obtentae et obtinendae, alternatiuae, et significationes, aut dilationes quaecunque etiam secundum iuris formam nullae sint, et ipsis debitoribus, etiamsi clerici existant, nullatenus suffragentur.

CAP. IV.

Fraudulenti et dolosi decoctores, luxu et imprudentia rem alienam dilapidantes, pro furibus et latronibus impune grassantibus haberi debent, et ideo poena vltimi supplicii plectuntur.

PIVS V.

Postquam eo vsque humana processit intemperantia, vt Christi fideles, qui in sacri baptismatis susceptione, diabolo, et omnibus vanitatibus eius, sponte ac solenniter renunciarunt, diabolica fraude seducti, ita mundi huius illecebras expetant, vt pro illis assequendis, non modo filii prodigi, in euangelio per Dominum demonstrati, exempla sequentes, sua luxuriose viuendo profundant, verum etiam, illis absumptis, aliena appetant, grande aes alienum a proximis suis, qui id eis, prout mutuum fert hominum commercium, sub variis instrumentorum obligationibus liberaliter mutuant, extorquendo, ac deinde, cum id eis sub paupertatis specie restituere negligunt, proximos suos vna cum tota familia aliquando mendicare cogunt: facere nullo modo possumus, quin et pastoralis officii debito, cui disponente Domino praesidemus, moniti, et ea, qua Christus prior dilexit nos, charitate impulsi, clementiae et misericordiae reiectis viis, iustitiam et iudicium in tales acriter insurgendo assumamus, iurisque rigorem acriorem reddamus, vt saltem per hoc eos, quos timor Domini a malo non retrahit, vltimi supplicii poena exterreat, sicque vniuersae dominici gregis oues ad ouile, ad quod (dante Domino) omnes dirigi cupimus, salubre perducamus. Sane licet alias fel. record. Paulus papa IV. praedecessor noster, inter caetera dilectis filiis populo Romano concessa priuilegia, per quasdam suas literas voluerat, quod dilationes quaecunque, nisi iuxta dispositionem iuris, ac formam statutorum almae vrbis, concedi nullatenus possent, et qui illas obtinerent, semper birretum viride portare tenerentur, ac alias, prout in dictis literis plenius continetur: nihilominus diuersi iniquitatis filii, praemissis non attentis, propriaque temeritate confisi, postquam propriis eorum bonis, non aduersa fortuna aut fortuitis casibus, siue hostium incursu, vel ventorum, marisque violentia atque iniuria (quod quidem vel certe ferendum esset, cum ab iis facile cauere nequeat humana prouidentia,) sed sua ipsorummet incuria, negligentia, prodigalitate, atque luxu in explendis propriis voluptatibus, penitus dilapidatis, proximos suos, ad varia eorum bona sibi mutuanda, sub spe restitutionis compulerunt, similiter illis profusis creditores suos cessione bonorum deludentes, ac tam literas praefatas, quam alia, per nos, contra huiusmodi decoctores, fallitos nuncupatos, edita statuta deridere audent, in graue apostolicae auctoritatis vilipendium, proximorum suorum detrimentum et grauamen, ac animae suae periculum non modicum. Nos praemissa conniuentibus oculis pertransire nequeuntes, et attente considerantes, nulla alia de causa in fures vltimi supplicii poenam esse impositam, nisi vt talia perpetrandi hominibus via interclusa, liberum esset vnicuique sua absque periculo possidere et vti, hos autem adeo furibus et latronibus similes esse, vt ab illis in nihilo differant, nisi vt, quod ab eis non nisi cum vitae suae periculo agitur, hoc decoctoribus impune liceat, volentesque propterea, vt par, imo grauius delictum, parem etiam sortiatur poenam, iurisque rigorem in hos grauiorem reddere, ac genus hoc hominum, tanquam humano generi infestum, a caeterorum coetu segregandum merito esse diiudicantes, omnium et singularum legum et constitutionum, tam imperialium quam apostolicarum, etiam in corpore iuris descriptarum tenores et formas, ac si de verbo ad verbum inserti forent praesentibus, pro expressis habentes, sine illarum aliquo praeiudicio, quinimo illas reualidantes et confirmantes, motu proprio, hac nostra perpetuo valitura constitutione sancimus, statuimus, et declaramus, quod deinceps perpetuis futuris temporibus, quaecunque persona, tam secularis, quam ecclesiastica, etiam si clericali et ecclesiastico foro gaudeat, cuiuscunque status, gradus, ordinis, et conditionis existat, et quacunque dignitate, tam mundana, etiam domicellus, comes, aut aliter nobilis aliquando fuerit, quam ecclesiastica, non tamen episcopali, praefulgeat, qui omnem eorum substantiam, non praemissis casibus fortuitis, sed incuria, negligentia, prodigalitate, et luxu suis, proprias voluptates explendo, et cupiditatibus non mediocri intemperantia seruientes, subuerterint, et dilapidauerint, nec non, qui se bona sua decoxisse simulantes, illa in fraudem creditorum suorum occultant, et eorum pecuniam totam in eorum vtilitatem forsan conuerterint, vt eorum creditores ad secum componendum facilius alliciant, poena vltimi supplicii, et ea, qua fures ipsi de iure vel consuetudine, aut particulari vel municipali statuto plecti solent, puniri debeant. Mandantes tam vrbis praefatae gubernatori, et curiae causarum camerae apostolicae generali auditori, quam omnibus et singulis nostris et sedis apostolicae, in quibuscunque prouinciis, legatis et vicelegatis, nec non quarumcunque ciuitatum, terrarum, oppidorum, et locorum, nobis et eidem sedi tam mediate quam immediate subiectorum gubernatoribus, praetoribus, capitaneis, commissariis, et aliis quibuscunque iudicibus, quauis etiam subdelegata potestate fungentibus, vt praesentes nostras inuiolabiliter in eorum iudiciis obseruent, nec contra tales, nisi illarum forma seruata, procedere audeant, vel praesumant. Districtius quoque inhibentes quibuscunque terrarum, oppidorum et locorum dominis in temporalibus, in virtute sanctae obedientiae, ac sub excommunicationis, etc. poenis, ne sic in praemissis iudicantes eorum seculari auctoritate molestare, inquietare, perturbare, vel impedire audeant vel praesumant.

TITVLVS XI.
DE CAMBIIS.

CAP. I.

Commutationis rerum ad res, siue pecuniae ad pecunias, quam cambium mercatorum vulgus vocat, prohibitio illicitae, et declaratio concessae.

PIVS V.

In eam pro nostro pastorali officio curam diligenter incumbimus, vt Domini nostri ouibus opportuna pro animarum salute remedia adhibere minime differamus. Cum itaque ad aures nostras peruenerit, legitimum b cambiorum vsum, quem necessitas, publicaque vtilitas induxit, saepenumero ob illiciti quaestus cupiditatem sic deprauari, vt sub illius praetextu, vsuraria prauitas a nonnullis exerceatur: nos petitionibus, quae super his nuper nobis factae sunt, hac perpetuo valitura decretali respondendum esse duximus, vt neque dolosis sua fraus suffragetur, neque ignotos perdat inscitia: sic enim pastoris officium exequimur, dum gregem nobis commissum ab aeternae damnationis periculo eripere modis omnibus studemus. Primum igitur damnamus ea omnia cambia, quae ficta nominantur, et ita confinguntur, vt contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulant, ad quae loca ii, qui pecuniam recipiunt, literas quidem suas cambii tradunt, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, vt transacto tempore, vnde processerant, inanes referantur, aut etiam nullis huiusmodi literis traditis, pecunia ibi denique cum interesse reposcitur, vbi contractus fuerat celebratus: nam inter dantes et recipientes vsque a principio ita conuenerat, vel certe talis intentio erat, neque quisquam est, qui in nundinis, aut locis supradictis, huiusmodi literis receptis solutionem faciat. Cui malo simile etiam illud est, cum pecuniae, siue depositi, siue alio nomine ficti cambii traduntur, vt postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituantur. Sed et in ipsis cambiis, quae realia appellantur, interdum (vt ad nos perfertur) campsores praestitutum solutionis terminum, lucro ex tacita vel expressa conuentione recepto, seu etiam tantummodo promisso, differunt. Quae omnia nos vsuraria esse declaramus, et ne fiant, districtius prohibemus. Porro ad tollendas quoque in cambiis, quantum cum Deo possumus, occasiones peccandi, fraudesque foeneratorum, statuimus, ne deinceps quisquam audeat, siue a principio, siue alias, certum et determinatum interesse, etiam in casum non solutionis, pacisci, neque realia cambia aliter, quam pro primis nundinis, vbi illae celebrantur, vbi vero non celebrantur, pro primis terminis iuxta receptum locorum vsum exercere, abusu illo prorsus reiecto, cambia pro secundis et deinceps nundinis, siue terminis exercendi. Curandum autem

a *Haec duo cap. habentur lib. 3. decret. tit. 22. de fideiussoribus, et tit. 23. de solutionibus.*

b *De cambiis et cambiorum institutis ac abusibus vide Ant. 2. part. tit. 1. c. 7. §. 47. de Laur. de Radulph. de vsuris. c. consuluit. part. 2. q. 26. Ang. Sylu. Tab. Caiet. tract. de camb. Soto de iust. et iure l. 6. q. 8. art. 1. Nauar. cap. 17. Ioseph. Anglez. de camb.*

autem erit in terminis, vt ratio habeatur longinquitatis et vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur, ne dum longiores præfigantur, quam loca destinatæ solutionis desiderant, fœnerandi detur occasio. Quicunque contra hanc nostram constitutionem commiserit, pœnis, a sacris canonibus contra vsurarios inflictis, se nouerit subiacere. Eos vero, qui conspirationes fecerint, vel congestam vndique pecuniam ita ad se redegerint, vt quasi monopolium pecuniæ facere videbuntur, pœnis, quæ a iure contra exercentes monopolia constituta sunt, teneri sancimus. Rom. 5. Cal. Febr. 1575.

TITVLVS XII.
DE FORMA CONTRAHENDI CENSVM.

CAP. I.

Census est rei immobilis fructiferæ in pecunia numerata contractus, nec super fructibus census augeri vel creari potest, cuius pretium semel constitutum immobile permanet.

PIVS V.

Cum onus apostolicæ seruitutis obeuntes, cognouerimus, innumeros celebratos fuisse, et indies celebrari censuum contractus, qui nedum non continentur intra limites, a nostris antecessoribus eisdem contractibus statutos, verum etiam, quod deterius est, contrariis omnino pactionibus, propterea ardentem auaritiæ stimulum, legum, etiam diuinarum manifestum contemptum præ se ferunt, animarum, prout tenemur, saluti consulentes, ac piarum mentium petitionibus etiam satisfacientes, tam graui morbo, lethiferoque veneno, salutari antidoto non mederi.

Hac igitur nostra constitutione statuimus, a censum seu annuum reditum creari, constituiue nullo modo posse, nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de sui natura fructifera, et quæ nominatim certis finibus designata sit.

Rursum nisi vere in pecunia numerata, præsentibus testibus, ac notario, et in actu celebrationis instrumenti, non autem prius recepto integro, iustoque pretio.

Solutiones, quas vulgo anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus.

Conuentiones, directe aut indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus.

Quemadmodum nec pactum, auferens aut restringens facultatem alienandi rem censui suppositam, quia volumus rem ipsam semper, et libere, ac sine solutione laudemii, seu quinquagesimæ, aut alterius quantitatis vel rei, tam inter viuos, quam in vltima voluntate alienari.

Vbi autem vendenda sit, volumus dominum census aliis omnibus præferri, eique denunciari conditiones, quibus vendenda sit, et per mensem expectari.

Pacta continentia, morosum census debitorem tenere ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu certas expensas aut certa salaria, aut ad salaria, seu expensas medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem censui subiectam, siue aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu siue aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere, ex toto irrita sint et nulla.

Imo et censum augeri, et nouum creari super eadem vel alia re, in fauorem eiusdem, aut personæ per eum suppositæ, pro censibus temporis vel præteriti, vel futuri, omnino prohibemus.

Sicut etiam annullamus pacta continentia solutiones onerum ad eum spectare, ad quem alias de iure, et ex natura contractus spectarent.

Postremo census omnes in futurum creandos, non solum re in totum vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire, sed etiam posse pro eodem pretio extingui: non obstante longissimi etiam temporis, ac immemorabili, imo centum et plurium annorum præscriptione, non obstantibus aliquibus pactis, directe aut indirecte talem facultatem auferentibus, quibuscunque verbis aut clausulis concepta sint.

Cum vero traditione pretii reditus extinguendus erit, volumus per bimestre ante id denuntiari ei, cui pretium dandum erit, et post denuntiationem, intra annum tamen, etiam ab inuito, pretium repeti posse, et vbi pretium nec volens intra annum exigat, volumus nihilominus quandocunque reditum extingui posse, præuia tamen semper denunciatione, de qua supra, et non obstantibus his, de quibus supra: idque obseruari mandamus, etiam quod pluries ac pluries denunciatum fuisset, nec vnquam effectus secutus fuisset.

Pacta etiam continentia pretium census extra casum prædictum ab inuito aut ob pœnam, aut ob aliam causam repeti posse, omnino prohibemus.

a Census variæ significationes explicantur apud Cassiodor. l. 3. variar. epist. penult. et l. 2. §. post deinde. ff. de origine iur. Theophil. in §. vlt. instit. de Libertinis. Quomodo vero differat a pensione emphyteutica, et aliis similibus, habet ex gloss. et Pan. in cap. constitutus. de religiosis domibus. et Bal. in titul. de pace Const. in verb. persoluere.

Contractusque sub alia forma posthac celebrandos fœneratitios iudicamus.

Et ita illis propterea non obstantibus, quicquid vel expresse vel tacite contra hæc nostra mandata dari, remitti aut dimitti contingat, a fisco volumus posse vendicari. Hanc autem salutiferam sanctionem, nedum in censu nouiter creando, verum etiam in creato quocunque tempore alienando, modo post publicationem constitutionis creatus sit, perpetuo et in omnibus seruari volumus.

Declarantes, pretium semel censui constitutum, nunquam posse ob temporum, aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidens, nec quoad vltimo contrahentes, minui vel augeri.

Et licet legem ipsam ad contractus iam celebratos non extendamus, illos tamen omnes, in quos sub alia forma peruenerunt census, hortamur in Domino, vt singulos contractus, censuræ bonorum religiosorum subiiciant, et animarum saluti consulant. Rom. 14. Calend. Febr. 1568.

TITVLVS XIII.
DE TESTAMENTIS ET VLTIMIS VOLVNTATIBVS.

CAP. I.

Piis locis, qui testandi facultatem non habent prælati, iure legati, vel donationis decimam tantum partem bonorum relinquere possunt.

PAVLVS III.

Romanus pontifex, qui ex assueta sedis apostolicæ benignitate in fauorem ecclesiarum, hospitalium, et aliorum piorum locorum diuersa priuilegia concedere consueuit, si processu temporis tendunt in abusum, illa moderari, ac desuper opportune prouidere solet, prout rerum et temporum qualitate pensata conspicit in Domino salubriter expedire. Sane non absque animi molestia accepimus, quod nonnulli archiepiscopi, episcopi, et prælati, aliæque personæ ecclesiasticæ, tam seculares, quam diuersorum ordinum et militiarum regulares, non habentes de eorum rebus ac bonis testandi et disponendi facultatem, et ecclesias, hospitalia, et alia pia loca, quibus a dicta sede apostolica capiendi res et bona ex testamento, vel alia dispositione illorum, qui alias de rebus et bonis eorum disponere non possent, facultas est concessa, hæredes instituunt, et in testamentis, siue eorum dispositionibus, plura legata seu ordinationes, in fauorem diuersarum personarum, ac alios vsus, in quos bona et res huiusmodi transmittere non possent, faciunt: hospitaliaque, ecclesiæ, et loca pia huiusmodi, siue eorum rectores fidem testantium seu disponentium insequent. legata ipsa, et in testamentis, seu aliis, etiam inter viuos dispositionibus, ordinata adimplent, ex quo camera apostolica circa res et bona, spolia nuncupata, per obitum archiepiscoporum, episcoporum, prælatorum, et aliarum personarum ecclesiasticarum huiusmodi, absque testandi et disponendi facultate decedentium, remanentia in suis iuribus detrimentum patitur, et iacturam. Et quia nostrum est, in præmissis taliter prouidere, quod ipsius cameræ iurium debita ratio habeatur, motu proprio, et ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, tenore præsentium, omnia et singula priuilegia, facultates, gratias, literas, et indulta, quibusuis ecclesiis, etiam metropolitanis, monasteriis, hospitalibus, etiam ab archiepiscopali sancti Iacobi in Augusta de vrbe dependentibus, seu causam habentibus, ac aliis piis locis vbilibet constitutis, per quoscunque Romanos pontifices prædecessores nostros, ac nos et sedem præfatam, super capiendis seu acquirendis hæreditatibus, rebus, ac bonis, ex testamento, donatione inter viuos, vel alia quacunque dispositione, quorumcunque archiepiscoporum, episcoporum, prælatorum, et aliarum personarum ecclesiasticarum, secularium vel regularium, vtcunque etiam, vt præfertur, qualificatorum, quacunque præeminentia, ac dignitate, et auctoritate fulgentium, etiamsi S. R. E. cardinalis fuerit, de hæreditatibus, rebus, et bonis huiusmodi facultatem disponendi non habentium, vel alias quomodolibet concessa, etiamsi vsu recepta sint, moderantes, volumus, decernimus et declaramus, quod archiepiscopi, episcopi, prælati, et personæ huiusmodi, de rebus ac bonis eorum, a nobis, vel a dicta sede facultatem testandi seu disponendi non habentes, decimam partem tantum rerum et bonorum eorundem mobilium et immobilium, et se mouentium, ac pecuniarum ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, et piis locis capiendi et acquirendi facultatem huiusmodi habentibus tantum, non per viam institutionis hæredum, seu donationis, vel legati in vita seu in morte relinquere, et ecclesiæ, monasteria, hospitalia, et pia loca huiusmodi, seu illorum rectores, non nisi decimam partem huiusmodi capere seu acquirere possint, et ad hoc ecclesiarum, et hospitalium, ac aliorum piorum locorum huiusmodi priuilegia, facultates, concessiones, gratias, literas, et indulta quæcunque reducimus, moderamur: decernentes, sic, et non aliter in præmissis, ac illa quomodolibet concernentibus, et quoad priuilegia, facultates, gratias, indulta, etiam in forma breuis in futurum concedendas, per quoscunque, tam ordinaria, quam delegata, et mista auctoritate

auctoritate fungentes iudices, et personas, etiam dictæ Romanæ ecclesiæ, cardinales, vbique iudicari, cognosci, ac decidi debere; sublata eis et eorum cuilibet quauis aliter iudicandi, cognoscendi, ac decidendi facultate, nec non irritum et inane, quicquid secus super his a quoquam, quauis auctoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari.

CAP. II.

Testamenta et donationes acquisitorum ex bonis ecclesiæ, in fauorem illegitimorum, etiam legitimatorum, non tamen hospitalibus expositorum et orphanorum, infirmantur et annullantur.

PIVS V.

Quæ ordini ecclesiastico noxia esse, et scandalum obiicere perhibentur, necesse est, e medio submouere: quod nos pro nostri muneris officio, inter alia incommoda, quæ in oculos nostros incurrunt, de Christi peculio, ne ab indignis et reiectis ignominiose consumatur, neue illorum causa ecclesiis et pauperibus præripiatur, curam præcipuam habere volentes, de nobis attributæ potestatis plenitudine, reuocamus et abolemus omnia et quæcunque priuilegia, licentias, dispensationes, et indulta faciendi testamenta, donationes, siue inter viuos, siue causa mortis, legata, et quascunque alias dispositiones, de dominiis, terris, castris, domibus, et quibuslibet aliis bonis et rebus immobilibus, mobilibus, et se mouentibus, nec non pecuniis, iuribus, et actionibus, ex beneficiis, fructibus, pensionibus, et aliis rebus ecclesiasticis qualibuscunque confectis, acquisitis, et alias quomodocunque prouenientibus, nec non de peculio, et aliis etiam sola industria, labore, muneribus, aut quocunque alio modo partis, cuiuscunque qualitatis, quantitatis, speciei, naturæ, et valoris existentibus, in quoscunque illegitimos, siue suos, siue extraneos, etiam legitimatos, eosdemque ex toto, vel in parte hæredes instituendi, et substituendi, seu quod ipsi in prædictis ab intestato succedant, cæterasque huiusmodi facultates et permissiones, ac etiam habilitationes, et capacitates succedendi in bonis et rebus feudalibus et emphyteuticis, ab ecclesiis, monasteriis, et piis locis profectis, quibuscunque personis secularibus, et quorumcunque ordinum, nec non militiarum, et hospitalium, regularibus, ac Romanæ curiæ officialibus, et aliis curialibus, curiamque ipsam sequentibus, et etiam vrbis Romæ ciuibus, ac palatia, ædes, census, aliaque bona, in ea, eiusque districtu habentibus, nostris quoque et aliorum Romanorum pontificum familiaribus, ecclesiarum prælatis, etiam sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus, et aliis cuiuscunque dignitatis, ordinis, et conditionis existentibus, illorumque, et aliis ecclesiis, capitulis, conuentibus, ordinibus, militiis, hospitalibus, collegiis, officiis, et locis, ac prædictæ vrbi, aliisque ciuitatibus, prouinciis, et dominiis, eorumque dominis, populis, ciuibus, et incolis, tam per fel. record. Sixtum IV. Innocentium VII. Alexandrum VI. Iulium II. Leonem X. Clementem VII. Paulum III. Iulium III. Paulum IV. Pium IV. et qui ante illos fuerunt, alios quoscunque Romanos pontifices, ac nos, et sedem apostolicam, eiusque legatos, etiam de latere, nuncios, notarios, comites, collegia, officia et loca, etiam per modum statuti perpetui, generalis legis, initi et stipulati contractus, seu quasi, et alias sub quibuscunque tenoribus et formis, ac cum quibusuis restitutiuis, reseruatiuis mentis, attestatiuis, derogatoriarum derogatoriis, aliisque fortioribus, efficacioribus, et insolitis clausulis, nec non irritantibus, et aliis decretis, etiam motu proprio, et ex certa scientia, deque simili potestatis plenitudine, ac prædictorum cardinalium consilio, et matura deliberatione in consistorio habita, nec non consideratione, intuitu, contemplatione, vel ad instantiam imperatoris, regum, et aliorum principum, etiam ob remunerationem laborum et obsequiorum nobis et dictæ sedi impensorum, refectionem damnorum, compensationem iurium cessorum vel oblatorum, nauatæ militiæ contra hæreticos et infideles, seu prædictæ vrbis ornatu, et frequentatione, ac quibuscunque aliis casibus, ac etiam necessariis et piis causis concessa, et multiplicatis vicibus confirmata, innouata, extensa, et moderata, et quantocunque tempore pacifice obseruata, quoad eam partem, quæ illegitimos prædictos tangit duntaxat, etiam si illa contineant, quod omnes curiales curiam sequentes, et alii, siue ecclesiastici, etiam cardinales, siue mundani, qui palatia, domos, et prædia vrbana vel rustica ædificauerint, aut census, aliaue bona acquisiuerint, aut alias acquisita habuerint in dicta vrbe, et circum eam ad milliaria decem, ex bonis, seu fructibus ecclesiasticis, hi tales de illis, nec non iuribus et iurisdictionibus omnibus, in fauorem illegitimorum, ac quomodolibet inhabilium et incapacium, siue inter viuos, siue causa mortis disponere, eosque hæredes et successores vniuersales, vel particulares instituere et substituere, et si intestati decesserint ipsi illegitimi et incapaces, in illis succedere possint, quodque per quascunque reuocationes, derogationes, aut alias contrarias dispositiones illis, quorum interest, præiudicari nequeat, et si vllo vnquam tempore præiudicatum, aut derogatum quoquo modo apparuerit, ius quæsitum ablatum, et literæ reuocationum et derogationum huiusmodi iuris quæsiti, ablatæ censeantur: sicque per quoscunque iudices iudicari debeat, et etiam diffiniri. Ac pariter tollimus et abrogamus omnes et quascunque facultates similia concedendi, legatis, nuntiis, notariis, comitibus, collegiis, officiis, et aliis supradictis, quorum omnium tenores, ac si ad verbum insererentur, habemus præsentibus pro expressis. Ita vt priuilegiorum, dispensationum, facultatum, habilitationum, capacitatum, indultorum, et aliorum supradictorum sic reuocatorum, aut etiam literarum legitimationis prætextu, nullus omnino de huiusmodi bonis, rebus, pecuniis, iuribus, iurisdictionibus, et actionibus, in commodum et fauorem illegitimorum vtriusque sexus, siue eorum filiorum, siue consanguineorum, affiniumue, siue extraneorum, etiam in statu seculari procreatorum, ac legitimatione quacunque auctoritate donatorum, vel ad huiusmodi res et bona, eiusque successionem, testato vel intestato, idoneorum et capacium effectorum, siue *a* testamento, siue donatione, siue legato, siue eleemosyna, siue alio quocunque titulo, et pio opere (exceptis in communi, ac omni fraude, conuentione, seu compositione cessante, hospitalibus expositorum, et orphanorum) disponere, nec illegitimi ipsi in eis ab intestato, siue protinus, siue per interpositas personas, ac quomodocunque succedere, aut illa alias ad eos, etiam per quemcunque circuitum multiplicatarum in alios capaces successionum, vllo tempore deuenire possint. Ac etiam nulla esse, et pro infectis habere volumus omnia et quæcunque facta hucusque testamenta, legata, donationes, et alia disposita huiusmodi, quæ viuentibus adhuc testatoribus, aut alias, locum non habuerunt, ac pariter ab intestato successiones, non tamen litigiosas, quæ plenarium non sunt effectum sortitæ. Dehinc vero districtius prohibemus, ne talia siue in prædictos illegitimos vtriuslibet sexus, siue in illorum coniuges, siue ipsorum parentes, filios, descendentes, ascendentes, vel alios cognatos, siue viuentibus, siue defunctis ipsis illegitimis, etiam paupertatis, dotis, aut alterius cuiuscunque pii operis intuitu fiant, neue ipsi vnquam in rebus, bonis, pecuniis, iuribus, iurisdictionibus, et actionibus prædictis, siue totis, siue in parte succedant, aut illa ad ipsos, quauis dispensatione suffultos, etiam per prædictum circuitum deueniant, neue de eis vlla in alium seu alios concessio, donatio, translatio, aliaue dispositio fiat, aut alia bona similia vel dissimilia, illegitimis aut aliis supradictis concedantur. Quod si prædictorum quispiam fuerit præsentium violator, testamentum, donatio, legatum, et dispositio, omnino non teneat, nec etiam quoad alios capaces, et res alias valeat, sicque disponens priuilegio, dispensatione, facultate, et indulto prædicto, eiusque vsu et commodo, etiam in cæteris omnibus, ipso sit iure priuatus. Nemo quantumuis capax, illius prætextu, fructus, res, pecunias, aut prorsus alia bona sua faciat, nec illa detinens præscriptione, aut vllo alio iuris præsidio adiuuetur, sed ad integram illorum restitutionem, quocunque temporis lapsu non obstante, debeat coërceri. Ita vt omnes in ecclesiis, monasteriis, beneficiis successores, tam coniunctim, quam diuisim, quisque videlicet pro rata parte sua, illa omni tempore recuperare possint, et qui primus cæteris ab eo monitis et negligentibus iudicium intenderit, ei soli res tota merito vendicetur. Nullis vero huiusmodi successoribus, pro prædictis insistentibus, ac etiam de peculio alias, quam ex rebus ecclesiasticis confecto, locorum ordinarii, tam concessorum et relictorum illegitimis, eorumue causa, quam quorumcunque aliorum bonorum immobilium, mobilium, et se mouentium, nec non pecuniarum, fructuum, rerum, et iurium, alias sub dictis testamentis, donationibus, legatis, et dispositionibus comprehensorum, corporalem possessionem, amotis inde et expulsis quibuscunque detentoribus, siue incapacibus siue capacibus, per se vel alium, seu alios, libere apprehendant, et apprehensam huius sedis nomine custodiant, donec ipsa sedes de illis, vti tum tulerit piorum operum necessitas, duxerit prouidendum. Bona vero, res, et iura feudalia, vel emphyteutica (aliis legitimis ad ea forte vocatis non existentibus) eo ipso deuoluta, et iuri ac proprietati suarum ecclesiarum et locorum restituta, et cum reliquis eorum bonis consolidata esse declaramus.

CAP. III.

Bona ecclesiastica, sine indulto apostolico, vltimæ voluntatis arbitrio non relinquuntur.

PIVS IV.

Graue nobis et molestum accidere solet, cum de personarum ecclesiasticarum actionibus, quæ integritatis exemplo cæteris præstare debent, ea nobis deferuntur, quæ et eorum famæ sinceritatem denigrare, et cameræ nostræ apostolicæ incommodum ac detrimentum afferre videntur: vnde nos, vt malitiosorum prauis intentionibus occurrere valeamus, debita postmodum remedia in medium afferre, et perniciosis fraudibus, prout ex vniuersalis nostræ curiæ solicitudine tenemur, obuiare cogimur. Cum itaque (sicut ex proborum et fide dignorum hominum relatione nuper accepimus) quamplures prælati, presbyteri, et aliæ ecclesiasticæ personæ diuersarum

a *C. fin. de pecul. cler. Abb. in c. cum esset in relict. col. 14. Barb. in tract. de præst. card. 1. part. qu. 4. Ioan. Mai. in 4. sent. dist. 24. qu. 20. Ang. in verb. clericus. 2. §. 13. Syluest. verb. clericus. 4. quæst. 2. Aluar. Pelag. de planct. eccles. 2. part. art. 28. col. 3. Archid. in sum. 12. quæst. 5.*

prouinciarum, locorum, et dominiorum, et præsertim regni Neapolis, nulla a nobis, seu sede apostolica, facultate testandi suffulti vel muniti, sed temeritate propria, et forsan ad suorum importunam suggestionem impulsi, in eorum vltimis voluntatibus testamenta sua condendo, ac donationes, seu legata, aut codicillos faciendo, de bonis suis diuersimode, licet id facere nullo modo *a* possint, neque debeant, disponere audeant, ipsaque bona, sub diuersis confictis prætextibus et coloribus, hospitalibus, ac piis locis, et forsan cum promissionibus clandestinis, quod eorum consanguineis vel affinibus, aut aliis personis ab eisdem testatoribus nominatis, post illorum obitum, ab ipsis hospitalibus et locis de certa seu quota portione bonorum huiusmodi subueniatur, testari, relinquere, legare, codicillari non erubescant, in dictæ cameræ graue damnum et præiudicium maximum, dictæ cameræ indemnitati opportune consulere, et inconuenientibus huiusmodi, pro officii nostri debito, congruum remedium adhibere volentes, motu proprio, et ex certa scientia, ac matura deliberatione nostra, non ad tuam, vel alterius pro te, nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, auctoritate apostolica, tenore præsentium decernimus et declaramus, omnia et singula testamenta, donationes in illis, vel mortis causa factas, codicillos, legata, et quæcunque alia in vltimis voluntatibus, per quoscunque ecclesiarum prælatos, etiamsi patriarchali, archiepiscopali, vel episcopali præfulgeant dignitate, ac quorumuis monasteriorum cuiuscunque ordinis abbates, seu commendatarios, ac presbyteros, et alias quaslibet ecclesiasticas personas prædictas, et quascunque alias, quæ ex bonis et reditibus ecclesiasticis, et beneficiorum fructus percipiunt, absque nostra, seu eiusdem sedis, speciali licentia et facultate quomodolibet, quæ in futurum ab illis quocunque prætextu, aut quæsito colore, etiam in fauorem hospitalium, et aliorum piorum locorum huiusmodi de dictis reditibus fieri, condi, et testari, seu relinqui, aut quouis vltimæ voluntatis titulo disponi contigerit, nulla, irrita, inania, inualida, ac nullius roboris, vel momenti fore, et esse, ac nemini, neque etiam hospitalibus, et piis locis præfatis (cum ad cameram ipsam solum fraudandum, prout ex multis fraudibus desuper commissis et repertis nobis constituit, præmissa fieri, clare appareat) vllatenus deinceps suffragari, neque subsistere, aut testamentis suis huiusmodi quenquam iuuare, aut tueri, nec effectum aliquem vlla ratione habere, vel sortiri.

TITVLVS XIV.
DE NAVTIS ET NAVFRAGIVM PATIENTIBVS.

CAP. I.

Naufragata bona occupantes, et nautas impedientes, excommunicantur, qui vero iis opitulantur, condonatione pontificia remunerantur.

IVLIVS III.

Ordinamus, statuimus, firmiterque et inuiolabiliter obseruari mandamus, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub excommunicationis, nec non decem millium ducatorum auri largorum cameræ apostolicæ applicandorum pœnis, quatenus in vrbe Roma, suisque portibus et ripis, aliisque omnibus et singulis ciuitatibus, terris, castris, ripis, portibus, et plagis, Romanæ ecclesiæ mediate vel immediate subiectis, etiam prælatorum, dominorum temporalium, et baronum dictarum terrarum, in quibus est commercium maritimum, persona aliqua cuiuscunque gradus, ecclesiastici vel secularis, communiter vel diuisim, officialis aut priuatus, etiam cardinalatus honore fulgens, deinceps non audeat vel permittat præbere impedimentum, aut genus aliquod molestiæ præstare, dictis nautis et mercium conductoribus subditis imperatoris, qui cum bono aut iniquo tempore infortunium aut naufragium patiantur, in dictis ripis, aut prope ripas, vel intra mare, seu in aliqua parte illius, aut portibus seu plagis (quod Deus auertat) aut quouis alio voluntario aut necessitato, infortunato aut pacifico modo, eos inibi applicare contingat, in quamcunque ripam, portum, aut plagam dictarum terrarum, quinimo illi fauore et opere gratiosis recipiantur, et benigne tractentur, restituendo et restitui faciendo res et bona eorum, in talibus nauigiis conducta, si ea per aliquem vel aliquos detineri et occupari contingat, vel in posterum occupabuntur aut detinebuntur, ad effectum, vt stante huiusmodi bona comparatione eorum querelæ cessent, et illi libentiori animo conducant ad loca prædicta se et eorum merces. Et vt Christi fideles ad præmissa alliciantur, ac ab eis, naufragium huiusmodi patientibus, promptiora subsidia præbeantur, omnibus et singulis vtriusque sexus Christi fidelibus, qui auxilium, consilium, et fauorem, naufragium patientibus in reparatione et conseruatione suorum bonorum præstiterint, 10. annos et totidem quadragenas, de iniunctis eis pœnitentiis, in Domino relaxamus. Romæ 22. Octobr. 1554.

CAP. II.

Furatur res, quæ iacens post naufragium in ripis aut portibus locorum maritimorum diripitur, repulso omnis consuetudinis prætextu, nisi restituatur.

PAVLVS III.

Iulius papa II. considerans, tam ciuili quam canonica lege, licere vnicuique naufragium suum impune colligere, ac iacta in mari, alleuandi oneris causa, recuperare, illaque diripientes furtum committere, et grauiter delinquere, ac Christianos naufragium patientes, rebus suis spoliantes, diuersis pœnis puniri: et propterea consuetudinem prædictam, tanquam contra regulam fidei, qua vnus alteri auxilio esse tenetur, merito corruptelam appellari, neminique suffragari debere, cuiuscunque temporis cursu munitam: volensque (sicut eius incumbebat pastorali officio) omnium mari terraque ad almam vrbem nostram venientium, securitati et tranquillitati prouidere, periculisque huiusmodi obuiare, ac venientium ad almam vrbem, ex omnibus mundi partibus, tanquam ad matrem, de necessariis cum opulentia prouidere, nec non animarum eorundem Christi fidelium saluti consulere, motu proprio, non ad alicuius sibi super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de eius mera deliberatione, et ex certa sua scientia, consuetudinem capiendi et retinendi bona, per naufragium vel iactum, leuandi nauis gratia, aut alia necessitate vrgente, factum ad littora maris, ciuitatum, terrarum, et locorum Rom. ecclesiæ mediate vel immediate subiectorum pertinentia, allegari non posse, illamque nulli, in iudicio vel extra illud, suffragari debere, auctoritate apostolica decreuit et declarauit: et vltra pœnas, tam a lege, quam a canone, contra tales spoliantes bonis suis Christianos naufragium patientes, et raptores in littore maris, ciuitatum, terrarum et locorum, Romanæ ecclesiæ mediate vel immediate subiectorum, hactenus inflictas, quas pro potiori cautela innouauit et confirmauit, talium spoliantium, cuiuscunque auctoritatis et dignitatis forent, bona et iura quæcunque præmissa, confiscauit et publicauit, illaque cameræ apostolicæ confiscata, et publicata, et locorum dominos id fieri permittentes, excommunicatos eo ipso fore decreuit, et etiam declarauit: dictosque raptores in flagranti crimine repertos, vt latrones et grassatores puniri posse, alias vt fures: præterquam, si nautis in manifesto naufragii et submersionis periculo constitutis, eorum opem et auxilium implorantibus et exposcentibus, non absque vitæ discrimine, in personarum et rerum conseruatione auxilio fuerint, vel alias ab imminentis et præsentanei naufragii periculis, ipsorum labore et opera liberauerint, et saluos reddiderint, aut bona iam deperdita recuperauerint.

a *Vt in c. quia nos. et c. relatum. 2. de test.*

FINIS LIBRI SECVNDI.

SEPTIMI

SEPTIMI DECRETALIVM LIBER TERTIVS.

TITVLVS I. DE VITA ET HONESTATE CLERICORVM.

CAP. I.

Clerici habitus decore modesti incedant, omnem luxus ornatum fugientes, sub pœna beneficiorum, quæ possident.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Clerici temperate ac modeste omnia faciant, et tam beneficiati, quam in sacris ordinibus constituti, *a* comam neque barbam non nutriant, neque mulas aut equos cum phaleris, ornamentisque ex velluto aut serico factis, habeant, sed eiusmodi rebus, ex panno tantum aut corio simpliciter vtantur. Si quis contrafecerit, excommunicationem incurrat, et si post legitimam admonitionem in huiusmodi pertinacia obstinatus permanserit, beneficiis omnibus, quæcunque habet, priuatus sit, et esse censeatur, eaque sic vacantia, a sede apostolica libere impetrari valeant.

CAP. II.

Clerici non solum interna vitæ munditia, verum etiam exterius decenti habitus ornatu et modestia, vitæ integritatem et grauitatem probent.

PIVS IV.

Nos pro pastorali officii nostri solicitudine, ecclesiasticam disciplinam temporum difficultate, ac hominum malitia, licentiaque deterius labentem, quantum nobis ex alto conceditur, in pristinam sacrorum canonum obseruantiam reducere cupientes, considerantesque, conueniens esse, vt clerici, maxime qui in sacris ordinibus constituti, aut beneficiati existunt, cuiuscunque gradus existant, non solum interius vitæ munditia *b* ac virtutum splendore, cæteris præfulgeant, verum etiam exterius, in eorum habitu et vestibus, grauitatem et morum honestatem, quæ ipsos decet, præ se ferant, statuimus, decernimus et ordinamus, quod omnes et singuli clerici, qui dignitates, personatus, canonicatus, et præbendas, parochiales ecclesias, aut alia quæcunque beneficia ecclesiastica, qualiacunque sint, obtinent, vel qui in quibusuis sacris ordinibus constituti sint, qui in hac alma vrbe nostra permanent et moram trahunt, et in illo inducti incedant cum debita et congrua tonsura, vestes exteriores ante infra genua se extendentes, ita vt a vestibus et sagis laicorum omnino differant, gestent, sub pœna excommunicationis, ac sub aliis, ac etiam crescente eorum contumacia beneficiorum priuationis, arbitrio nostro, seu dilecti filii nostri Iacobi titul. S. Mariæ in Cosmedin. in hac alma vrbe eiusque districtu vicarii generalis, imponendis pœnis in euentu contrauentionis incurrent.

CAP. III.

Concubinarii priuantur officiis, et inhabiles ad officia et beneficia declarantur.

NICOLAVS V.

Si diligenter attendimus vitia singula, quæ in conspectu populi decus vilescere faciunt clericale, *c* quam odibilis sit incestus in clerico, crimen incestus huiusmodi, quod plerique, propter illius impunitatem, sibi blandiuntur minime verendum, imo quasi non fore peccatum, non immerito cohibere compellimur, et præsertim eo propensius in curia nostra, quo illud ibidem videtur scandalosius, et ab aliis periculosius trahitur in exemplum. Hinc est, quod nos præsentis constitutionis edicto, vniuersis et singulis sedis apostolicæ officialibus, nec non quæuis Romanæ curiæ officia exercentibus, etiamsi ratione officiorum huiusmodi, ipsius sedis officiales non censeantur, et aliis quibuscunque clericis eandem curiam sequentibus, districtius inhibemus, ne quisquam ex eis concubinam publice in domo sua, aut alibi, vt illius turpi commercio liberius vtatur, teneat: seu quicunque mulierem ad aliorum turpem vsum huiusmodi, aut quamcunque mulierem in præsentiarum tenuerit, nisi post præsentium publicationem in valuis basilicæ principis apostolorum de vrbe, et in cancellaria nostra faciendam (quam etiam vim habere volumus monitionis peremptoriæ) infra nouem dies, ab huiusmodi excessu, realiter et cum effectu destiterit, ac concubinam seu mulierem ipsam penitus et omnino dimiserit, quodque quisquis in antea concubinam vel mulierem talem tenere præsumpserit, omnibus beneficiis suis ecclesiasticis, nec non quæ in dicta curia obtinent vel exercent, officiis, sint ipso facto priuati, illaque extunc possit per quoscunque alios libere impetrari, iidemque priuati, nec non quicunque alii concubinas et mulieres huiusmodi, contra præsentem prohibitionem tenere præsumentes, inhabiles censeantur ad beneficia obtinenda, et in dicta curia officia huiusmodi exercenda, nec illorum capaces efficiantur, nisi inhabilitatem suam antea per dictæ sedis literas obtinuerint aboleri, et interim per eos in prædictis gesta habeantur pro infectis.

CAP. IV.

Incontinentes clerici et sceleris contra naturam horrore infecti, sacris canonum et iuris ciuilis statutis plectuntur. Idem in concubinarios decernitur.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Vt clerici præsertim caste continenterque iuxta canonum præcepta viuant, statuimus, vt contrafacientes acriter secundum canones puniantur. Si qui vero, tam laicus, quam clericus, de crimine, propter quod venit ira Dei in filios diffidentiæ, conuictus fuerit, pœnis per sacros canones, aut ius ciuile, respectiue impositis puniatur. Concubinarii autem, siue laici siue clerici fuerint, eorundem canonum pœnis mulctentur, neque superiorum tolerantia, seu praua consuetudo, quæ potius corruptela dicenda est, a multitudine peccantium, aliaue quælibet excusatio, eis aliquo modo suffragetur, sed iuxta iuris censuram seuere puniantur.

CAP. V.

Clerici nefandi criminis contra naturam rei, degradati, et clericali priuilegio exauctorati, seculari iurisdictioni, pœnas easdem, quæ in laicos statutæ sunt, recepturi, tradantur.

PIVS V.

Horrendum illud *d* scelus, quo pollutæ, fœdatæque ciuitates tremendo Dei iudicio conflagrarunt, acerbissimum nobis dolorem inurit, grauiterque animum nostrum commouet: vt ad illud, quantum potest, comprimendum, studia nostra conferamus. Sane Lateranensi concilio *e* dignoscitur constitutum, vt, quicunque clerici illa incontinentia, quæ contra naturam est, propter quam ira Dei venit in filios diffidentiæ, deprehensi fuerint, laborare, a clero deiiciantur, vel ad agendam in monasteriis pœnitentiam detrudantur. Verum ne tanti flagitii contagium impunitatis spe, quæ maxima peccandi illecebra est, fidentius inualescat, clericos, huius nefarii criminis reos, grauius vlciscendos deliberauimus, vt qui animæ interitum non horrescunt, hos certe deterreat ciuilium legum vindex gladius secularis. Itaque quod nos iam in ipso pontificatus nostri principio hac de re decreuimus, plenius nunc, fortiusque persequi intendentes, omnes quoscunque presbyteros, et alios clericos seculares et regulares, cuiuscunque gradus et dignitatis, tam dirum nefas exercentes, omni priuilegio clericali, omnique officio, dignitate, et beneficio ecclesiastico præsentis canonis auctoritate priuamus. Ita quod per iudicem ecclesiasticum degradati, potestati statim seculari tradantur, quæ de eis illud idem capiat supplicium, quod in laicos, hoc in exitio deuolutos, legitimis reperitur sanctionibus constitutum. Romæ 3. Cal. Septembr. 1568.

TITVLVS II. DE CLERICIS NON RESIDENTIBVS IN ECCLESIA VEL PRAEBENDA.

CAP. I.

Episcoporum non residentium in diœcesi, ouilisque curam negligentium pœna.

PIVS IV. *ex concilio Tridentino.*

De salute gregis dominici nobis ex alto commissi attentius cogitantes, eo libenter intendimus, per quæ grex ipse, continua

a *Cap. clericus. de vita et honestate clericorum. Ex concilio Carthaginensi 4.* b *ex concilio Carthag. cap. 45. et ex generali synodo sept. can. 19. 21. quæst. 4. cap. omnis iactura. concil. Trident. sess. 14. cap. 6.* c *in presbyterorum lasciuiam et libidinem sanctiones variæ editæ sunt a summis pontificibus et conciliis: Nicæno can. 3. 32. dist. cap. interdicit. et Nannetens. cap. 3. quas refert Burchardus lib. 2. decret. cap. 116. Loco. part. 6. cap. 192. Adde concil. Trident. sess. 28. de reformat. cap. 14. et l. cum qui, C. de episcop. et cler. v. concil. Trident. sess. 25. cap. 14.*

d *iure hoc scelus vocat horrendum et execrandum, post Alex. Alens. 2. part quæst. 143. Thom. 22. 154. Astens. l. 2. tit. 64. Anton. 2. part. tit. 5. cap. 4 Vniguer. cap. 7. §. 3. Ang. Sylu. tab. ver. luxur. Peral. tit. de luxuria.* e *Cap. clerici. de excessibus prælat. et sup. tit. eod. cap. 1.*

suorum cum eo residentia *a* pastorum, præseruetur a noxiis, et in deuium prolabens, ad rectitudinis tramitem reducatur, vt pastores ipsi residentiam ipsam, prout tenentur, commodius facere, ac circa ipsius gregis curam libentius ac feruentius inuigilare, et illum ab errorum præcipitiis præseruare, ac in fide orthodoxa, et deuotione nostra, continere valeant, opem et operam efficaces impendimus, prout rerum et temporum qualitate pensata, conspicimus in Domino salubriter expedire. Hinc est, quod nos motu proprio non ad alicuius nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, vniuersos et singulos venerabiles fratres nostros episcopos, archiepiscopos, primates, et patriarchas, ab ecclesiis et diœcesibus suis absentes, in virtute sanctæ obedientiæ, ac sub interdicti ingressus ecclesiæ pœna, eo ipso, absque alia declaratione, incurrenda, districte præcipiendo monemus, vt omnibus postpositis quanto citius, in Romana curia videlicet moram trahentes, intra vnum, extra eam vero in Italia, intra duos, extra vero Italiam existentes, infra quatuor menses a die publicationis præsentium, in locis infrascriptis faciendam computandos, se itineri committere, et legitimis itineribus ad ecclesias seu diœceses suas proficisci, et sese personaliter conferre, ac ibidem, vt tenentur, residere, et pastorale officium exercere debeant. Si quis autem a patriarchali, primatiali, metropolitana seu cathedrali ecclesia, sibi quocunque titulo, nomine seu iure commissa, quacunque illæ dignitate, gradu et præeminentia præfulgeant, legitimo impedimento, seu iustis rationalibus causis cessantibus, sex mensibus continuis extra suam diœcesim morando abfuerit, quartæ partis fructuum vnius anni, fabricæ ecclesiæ et pauperibus loci, per superiorem ecclesiasticum applicandorum, pœnam ipso iure incurrant: quod si per alios sex menses in huiusmodi absentia perseuerauerint, aliam quartam partem fructuum similiter applicandum, eo ipso amittat: crescente vero contumacia, seueriori sacrorum canonum censuræ subiiciatur, *b* metropolitanus, suffraganeos, episcopos absentes, metropolitanum vero absentem, suffraganeus, episcopus antiquior residens, sub pœna interdicti ingressus ecclesiæ ipso iure incurrenda, infra tres menses, per literas vel nuntium Romano pontifici denuntiare teneatur: qui in ipsos absentes, prout cuiusque maior aut minor contumacia exegerit, suæ supremæ sedis auctoritate animaduertere, et ecclesiis ipsis de pastoribus vtilioribus prouidere poterit, sicut in Domino nouerit, salubriter expedire.

CAP. II.

Priuilegia et facultates concessæ episcopis in gratiam pastoralis residentiæ.

Eosdem autem patriarchas, primates, archiepiscopos, et episcopos mandatis nostris parentes, et apud suas ecclesias, seu in earum diœcesibus personaliter residentes, specialibus fauoribus et gratiis prosequi volentes, vt liberius et commodius eorum officio fungi valeant, eis et eorum cuilibet, vt quando resederint, etiam prætextu quorumcunque delictorum et excessuum atrociorum, etiam hæresis et læsæ maiestatis criminum, per eos quomodolibet commissorum, ad comparendum personaliter in Romana curia, per quoscunque iudices ordinarios vel delegatos, etiam sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, nisi vigore specialis commissionis, manu nostra vel Romani pontificis pro tempore existentis signatæ, trahi aut citari non possint nec debeant, atque aliter factas citationes et censuras in eis appositas, ac inde secuta quæcunque, nulla et irrita, ac nullius roboris et momenti fore, ac eos minime afficere aut arctare statuimus et ordinamus. Nec non eos, et eorum quemlibet, ab omnibus et singulis decimis, subsidiis, et aliis oneribus, ordinariis, et extraordinariis quomodolibet nuncupatis, per nos et successores nostros Romanos pontifices pro tempore existentes, ac sedem apostolicam, etiam motu proprio, et ex certa scientia, ac etiam consistorialiter, etiam ad instantiam regum et principum quomodolibet, et ex quauis etiam quantumuis vrgentissima, iustissima, ac pia, et necessaria causa, etiam pro defensione fidei catholicæ, ratione dictarum ecclesiarum nunc et pro tempore impositis, illorumque solutione, auctoritate apostolica, tenore præsentium, ex simili scientia, penitus et omnino eximimus et liberamus, nec ad id dilectis filiis modernis et pro tempore existentibus, S. R. E. camerario, nec non cameræ apostolicæ thesaurario, præsidentibus et clericis, ac decimarum, subsidiorum, et aliorum onerum huiusmodi collectoribus et subcollectoribus, seu exactoribus, et commissariis ad id pro tempore deputatis, etiam vigore quorumcunque priuilegiorum, indultorum, et literarum, etiam præsentibus derogantium, ac illorum totum tenorem de verbo ad verbum exprimentium, eis quomodolibet concessorum et concedendorum cogi, seu compelli, et ob non solutionem, huiusmodi aliquas sententias, censuras, et pœnas incurrere posse decernimus, illisque et quibusuis aliis, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub nostræ indignationis, nec non excommunicationis, aut suspensionis, aut priuationis suorum officiorum et beneficiorum, quæ obtinent, et pro tempore obtinebunt, eo ipso incurrendis pœnis, eosdem episcopos, archiepiscopos, primates et patriarchas, sic in dictis ecclesiis, vel earum diœcesibus residentes, quamdiu in illis resederint, vt præfertur, ad solutionem decimarum, subsidiorum, et onerum præfatorum cogere, ac propter eorum non solutionem excommunicationis aut alias sententias, censuras, et pœnas promulgare quoquo modo audeant seu præsumant, districtius inhibemus. Et insuper eisdem episcopis, primatibus, et patriarchis, sicut præmittitur, residentibus, vltra priuilegia et indulta eis per quoscunque Romanos pontifices prædecessores nostros, ac sedem apostolicam, et generalia, et cancellariæ apostolicæ regulas concessa, quæ in suo robore permanere volumus, tanquam dicta sede delegatis in quibuscunque ciuilibus, criminalibus, vel mistis causis, contra quoscunque clericos seculares particulares, ac etiam extra eorum monasteria seu regularia loca degentes regulares quomodolibet exemptos, auctoritate nostra procedere, et causas ipsas cognoscere, fineque debito terminare, ac quicquid terminauerint, exequi et obseruari facere, ipsosque exemptos pro tempore delinquentes, iuxta eorum excessus et delicta, punire, corrigere, et omnem iurisdictionem in eos exercere, omniaque alia et singula, in præmissis et circa ea quomodolibet necessaria et opportuna, quæ nosmet facere, exercere, et exequi possemus, in omnibus et per omnia facere, exercere, et exequi libere licite valeant, plenam et liberam licentiam ac facultatem, auctoritate et tenore prædictis concedimus. Decernentes, ab eorum ordinationibus, interlocutionibus et decretis, ante diffinitiuam sententiam, vel vim diffinitiuæ habentem, et vbi agetur de morum correctione, nullatenus, etiam ad nos et sedem apostolicam appellari posse: et nihilominus per appellationes quascunque contra præsentium tenorem quomodolibet interpositas, minime causas deuolui, aut etiam per quasuis inhibitiones, etiam quibusuis censuris et pœnis, eis a quibusuis iudicibus ordinariis vel delegatis forsan faciendas, illarum vlteriorem cognitionem et expeditionem, et vbi de morum correctione agetur, etiam legitimam executionem minime impediri, aut censuris et pœnis huiusmodi ligari aut irretiri censere.

CAP. III.

In fauorem studiorum excusatur absentia a cura pastoralis residentiæ, dummodo ordinariorum consensu et auctoritate firmetur.

IDEM.

Sanctissimus in Christo pater et dominus noster, D. Pius, diuina prouidentia, papa IV. ad cuius aures nuper peruenit, nonnullos curata, vel alias sacros ordines, aut personalem residentiam requirentia beneficia obtinentes, sub prætextu, quod literis operam dare cupiebant, post confirmationem concilii Trident. per sanctitatem suam, sanctam et publicatam, secum vt literarum studio in loco, vbi illud vigeat generale, actu insistendo, ratione beneficiorum per eos obtentorum huiusmodi, vsque ad quinquennium, vel aliud tempus tunc expressum, dummodo infra primum illius annum subdiaconi fierent, ad reliquos ordines promoueri minime tenerentur, et tam iidem, quod interim, quam alii etiam ad eosdem ordines vel eorum aliquem seu aliquos promoti, quod similiter studentes, beneficiis per eos obtentis, per vicarios idoneos, per locorum ordinarios, etiam congrua fructuum beneficiorum huiusmodi portione illis assignata, vel alias deputandos, in diuinis deseruiendo, animarum curam illis imminentem exercendo, et alia incumbentia onera supportando, vsque ad simile tempus, personaliter in eisdem beneficiis residere non tenerentur, et nihilominus interea omnes eorundem beneficiorum fructus percipere possent, per ordinariam sanctitatis suæ signaturam, seu pœnitentiariæ suæ officium dispensari, sibique pariter indulgeri obtinuerunt, nullum in his vel fraudi vel circumuentioni locum, præsertim quoad absentes a Romana curia, de quorum qualitatibus facilis notitia haberi non potest, quantum humana ratione prouideri potest, relinquere volens, concil. etiam Tridentini decretis inhærendo, huiusmodi dispensationes et indulta hactenus concessa, ac tam ipsius pœnitentiæ, quam apostolicas, et alias desuper confectas et conficiendas literas, processusque habitos et habendos, per easdem dictis absentibus nullatenus suffragari, nisi singulorum ordinariorum locorum, in quibus singula beneficia huiusmodi consistunt, consensus gratis præstandus ad id accedat, apostolica auctoritate declarauit.

CAP. IV.

Clerici non prius admittantur ad regimina ecclesiarum et dignitatum, nec beneficiorum prouentibus gaudeant, quin prius residentiæ iuramentum cum cautione præstiterint.

IDEM.

Intendentes beneficiorum dispendiis, et animarum periculis, congruis remediis obuiare, de parochialibus ecclesiis, seu earum perpetuis vicariis, et aliis beneficiis ecclesiasticis curam animarum habentibus, per obitum illorum possessorum successiue vacantibus, et antea dispositioni nostræ reseruatis, non nisi personis ecclesiasticis, præuio rigoroso examine, de mandato nostro desuper specialiter facto,

a *Residentia pastoralis commendatur conc. Trid. sess. 6. Constantinopolit. can. 17. et 24. Antioch. can. 17. Agathens. can. 39.* b *extat can. 20. 7. q. 1. quo episcopus in ecclesia non residens, sed per diuersa loca vagatus redire recusans, in monasterium detruditur. Greg. lib. 5. epist. 23.*

facto, aut per diœcesani fidem, vel fide dignorum testium depositionem idoneis repertis, et medio illarum iuramento, ac etiam præstita fideiussione, de se infra certum expressum tempus ad locum beneficii conferendi, et apud illud curam animarum illi imminentem per seipsos exercendo, personaliter residendi, astrictis prouidemus, seu prouideri mandamus. Romæ 15. Mart. 1563.

CAP. V.

Iis, qui maioribus ecclesiis præsunt, pastoralis residentia summopere commendari debet, et præcipi animaduersione sanctionum iuris, et concilii Tridentini auctoritate.

IDEM.

Cum tam per sacrosanctum œcumenicum concilium Tridentinum, a quam etiam per nostras literas siue bullas etiam desuper emanatas, et inter alias sub dat. Romæ apud S. Petrum, anno incarnationis Domini 1564. septimo Cal. Decembr. pontificatus nostri, anno quinto, mandatum sit omnibus episcopis, archiepiscopis, et aliis, quibus animarum cura commissa est, oues suas agnoscere, pro eis sacrificium offerre, verbique diuini prædicatione, sacramentorum administratione, ac bonorum omnium exemplo pascere, pauperum, aliorumque miserabilium personarum curam paternam gerere, et signanter munera pastoralia, et eis diligenter incumbere et assistere, aliaque facere, quæ in dicto sacro concilio, et in dictis nostris literis, siue bullis continentur. Quæ omnia nequaquam ab eis præstari et adimpleri possunt, cum gregibus suis non inuigilant, neque assistunt, sed mercenariorum more oues suas deserunt: et propterea debuissent omnes et singuli episcopi, archiepiscopi, et alii, in dignitatibus ecclesiasticis constituti, et præfecti, et quibus animarum cura existit, iuxta diuina præcepta, et prædicti œcumenici concilii, ac prædictarum nostrarum literarum seu bullarum vim, formam, continentiam et tenorem, ad eorum respectiue ecclesias diœces. ac alia beneficia, quibus personalis residentia requiritur, ad effectum in eis personalem residentiam faciendam, sese contulisse, ac omnia et singula in eisdem præceptis, concilio, et literis siue bullis respectiue contenta, adimpleuisse et obseruasse. Attamen sicut accepimus, multi et multi præfatorum et præceptorum, et mandatorum contemptores, animarumque suarum et propriæ salutis immemores, in dictis dignitatibus ecclesiasticis, quibus cura animarum imminet, ac episcopalibus et archiepiscopalibus respectiue constituti, præmissa facere et adimplere hactenus minime curarunt, sed distulerunt et differunt, in graue animarum suarum gregumque sibi commissorum periculum, et ouium suarum perniciosum exemplum et scandalum, sententias et censuras, et pœnas propterea sibi inflictas temere et damnabiliter incurrendo. Quæ omnia, cum non sint conniuentibus oculis, aut impune prætermittenda, sed grauiter, vt cæteris transeant in exemplum, cum iam per tot menses inobedientes fuerint, censuras præfatas sustinendas, motu proprio, et ex certa nostra scientia, deque potestatis nostræ plenitudine dilecto filio nostro Alexandro Riario, cameræ apostolicæ generali auditori, cui alias etiam seu prædecessori suo viuæ vocis oraculo commisimus, vt dictos episcopos, archiepiscopos, et alias personas ecclesiasticas animarum curam habentes, non residentes, pœnas præfatas in dicto concilio, et literis siue bullis nostris contentas incurrisse declararet, et ad illarum effectualem executionem, aliaque grauiora procedere, viuæ vocis oraculo commisimus: tantum quoque nonnulla monitoria contra certos episcopos, et alias personas præfatas, in vim commissionis nostræ huiusmodi sibi factæ tunc decreuerat, et relaxauerat, ne in posterum de illius iurisdictione dubitari contingat, denuo eidem auditori nostro nunc officium auditoratus exercenti, auctoritate nostra committimus et mandamus, quatenus statim, tam contra episcopos, archiepiscopos, et alios quoscunque prælatos, tam in vrbe quam alibi, et vbique locorum existentes et in propriis diœces. non residentes constituto sibi, quantum sufficere videbitur, summarie simpliciter et de plano, sola veritate inspecta, et manu regia, de obedientia prædicta, vsque ad sententiam exclusiue procedat, et deinde nobis referat, vt nos in consistorio nostro secreto, de fratrum nostrorum consilio, vt moris est, ad sententiam priuationis, et depositionis prælatorum inobedientium huiusmodi procedere valemus, prout procedere intendimus: quo vero ad alios curam animarum habentes, vsque ad sententiam inclusiue procedat, et exequatur iuxta formam et tenorem dicti concilii, et literarum nostrarum prædictarum, cum eisdem facultatibus, vt supra, ac alia faciat, et exequatur, prout in dictis literis siue bullis continetur cum potestate citandi, inhibendi, excommunicandi, suspendendi a diuinis, declarandi, interdicendi, aggrauandi, regrauandi, carcerandi, et brachium seculare decernendi, relaxandi et exequendi, aliaque faciendi necessaria quomodolibet et opportuna, contrariis quibuscunque non obstantibus.

a *Concil. Trident. sess. 23. c. 2. admonet pastores, vt diuinorum præceptorum memores, factique forma gregis in iudicio ac veritate pascant ac regant.*

CAP. VI.

Ecclesiasticum monasterium nequaquam committendum, nisi personæ, quæ residere in loco, et curam ecclesiæ per se ipsum valeat exercere.

PIVS V.

Cupientes pro nostri pastoralis officii munere Christi fidelium animarum saluti, quantum cum Deo possumus, salubriter consulere, et parochialibus ecclesiis ab earum parochis, prout tenentur, in diuinis debite et laudabiliter deseruire, inhærendo etiam decretis sacri concilii Tridentini, motu proprio, et ex mera deliberatione, certaque scientia nostra, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, hac nostra perpetuo valitura constitutione, omnes et singulos rectores parochialium ecclesiarum, cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, conditionis, et præeminentiæ fuerint, in quibuscunque regnis, prouinciis, ciuitatibus, diœcesibus, ac aliis christiani orbis partibus consistentes, qui parochialem ecclesiam, ac canonicatum, aut dignitatem, etiam post pontificalem maiorem, seu principalem, in quibusuis patriarchalibus, aut metropolitanis vel cathedralibus, seu collegiatis ecclesiis, seu aliud quodcunque beneficium ecclesiasticum, etiam quarumcunque dispensationum a Romanis pontificibus, prædecessoribus nostris, seu etiam a nobis hactenus quomodolibet impetratarum, ac literarum apostolicarum desuper expeditarum titulo, quas omnes hac præsenti constitutione abolemus et reuocamus, seu quocunque alio prætextu obtinet, cum prima et præcipua debeat esse cura animarum, eos ad residendum in ecclesia parochiali, et ibi in diuinis deseruiendum, debitoque eorum officio fungendum, omnino teneri et obligatos esse, ac ad id per episcopos, et aliorum locorum ordinarios, etiam tanquam apostolicæ sedis delegatos, sub sententiis et censuris ecclesiasticis, ac pecuniariis arbitrio eorum declarandis, ac etiam priuationis dictarum parochialium, et aliorum quorumcunque beneficiorum pœnis, quacunque appellatione remota, cogi et compelli posse et debere, auctoritate apostolica, tenore præsentium statuimus, præcipimus et ordinamus. Eos tamen sic residentes in ecclesiis parochialibus, omnes et singulos fructus, reditus et prouentus, etiam canonicatus sui, vel dignitatis, seu alterius cuiuscunque beneficii, exceptis duntaxat quotidianis distributionibus, et aliis, quæ ex iusta causa absentes percipere non solent, lucrari volumus. Sicque per quoscunque iudices et commissarios, etiam causarum palatii apostolici auditores, ac ecclesiæ cardinales, sublata eis, et eorum cuilibet, quauis aliter iudicandi et interpretandi facultate, interpretari, iudicari, et diffiniri debere: nec non irritum et inane, quicquid secus super his a quoquam, quauis auctoritate scienter vel ignoranter, attentatum forsan est hactenus, vel in posterum contigerit attentari, decernimus et declaramus. Romæ 8. Id. Iul. 1568.

CAP. VII.

In beneficiis curatis et parochialibus residere tenentur, quibus credita est animarum cura, aut priuilegia collata in gratiam pastoralis residentiæ amittant, et pœnis canonicis subiiciantur.

IDEM.

In suprema militantis ecclesiæ specula, meritis licet insufficientibus, diuina dispositione constituti, cunctos non solum vigilantiæ nostræ commissos dominicos greges, sed etiam singulorum pastorum suorum actus, intensa nostræ mentis acie collustrantes, studium efficax, operamque sedulam ad hoc omnino statuimus adhibere, vt quemadmodum operosum sacri concilii Tridentini progressum, felicemque exitum (Domino cooperante) præstitimus, ita sanctissima illius decreta, ipsorum præsertim, qui in apostolicæ solicitudinis partem vocati sunt, pastorum officium concernentia, non tepide, neque dissimulanter exequamur. Sanet licet in concil. præfato saluberrima fuerit ordinatione decretum, quod omnes et singuli venerabiles fratres nostri, patriarchæ, primates, archiepiscopi, et episcopi, et alii beneficiati, apud ecclesias sponsas suas residere teneantur: nonnulli tamen (quod non sine animi nostri mœrore referimus) adeo sui, gregumque, quos olim deperditos Saluator noster proprio sanguine redimere dignatus est, sibi creditorum obliti sunt, vt etiam nunc in alma vrbe vel alibi commorantes, et sacrosancta spiritualis matrimonii, inter eos suasque ecclesias solenniter contracti, iura confundentes, sponsas suas in longa quasi viduitate relictas, et prædictas ecclesias quocunque modo sibi concessas inuisere, et apud illas, vt probos et prouidos patresfamilias decet, residere non curent, in perditionem animarum suarum, et subditorum suorum, ac perniciosum exemplum et scandalum plurimorum. Nos hanc illorum contumaciam, alicuius etiam temporalis pœnæ metu, frangendam seu conuincendam esse censentes, motu proprio, et ex certa scientia nostra, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, omnibus et singulis patriarchis, primatibus, et episcopis præfatis, ac aliis quibuscunque, etiam quauis auctoritate, dignitate, gradu, vel præeminentia fulgentibus, dictas ecclesias in commendam, vel administrationem, aut alio quouis nomine obtinentibus, et aliis quibuscunque beneficiatis curam animarum habentibus, qui iuxta decreti, super residentia in concilio prædicto promulgati

 tenorem,

tenorem, personalem in suis ecclesiis residentiam facere tenerentur, in virtute sanctæ obedientiæ, vltra pœnas in dicto decreto concilii contentas, etiam sub priuationis eorum a regimine et administratione ecclesiarum suarum, ac aliis, nostro, et pro tempore existentis Romani pontificis successoris nostri arbitrio, imponendis pœnis, distincte præcipiendo per apostolica scripta, mandamus, quatenus omni mora cessante, in eisdem suis ecclesiis, iuxta formam et tenorem dicti concilii personaliter resideant, et nihilominus, si quis mandato nostro huiusmodi (quod absit) non parere contigerit, ne etiam tales absentes, melioris in hac parte conditionis, quam cæteri in suis ecclesiis residentes existant, hac nostra perpetuo valitura sanctione per præsentes statuimus et ordinamus, quod deinceps omnia et singula, mobilia et immobilia, etiam in vrbe vel eius districtu existentia, et se mouentia, res et bona, iura et actiones, cuiuscunque qualitatis, valoris, et vbicunque locorum consistant, ad patriarchas, primates, archiepiscopos, episcopos, et alios quoscunque, etiam quauis auctoritate, dignitate, gradu, et præeminentia præfulgentes, ecclesias prædictas in titulum, vel commendam, siue administrationem, aut alio quouis nomine obtinentes, et alios quoscunque beneficiarios curam animarum habentes, qui extra prædictas ecclesias ac diœceses, etiam in Romana curia, aut alibi degentes, et iuxta decretum et formam concilii huiusmodi non residentes decesserint, pertinentia, et per illos suarum ecclesiarum, ac quorumcunque monasteriorum, prioratuum, præpositurarum, et aliorum beneficiorum ecclesiasticorum, cum cura et sine cura, secularium et regularium, quæ illi quomodolibet obtinuerint, ac fructuum, redituum, et prouentuum ecclesiasticorum, nec non pensionum annuarum, sibi super similibus fructibus, reditibus, et prouentibus reseruatarum, et assignatarum occasione quæsita: etiamsi facultatem specialem de illis, aut earum parte testandi, et alias libere disponendi, a nobis, et a quibuscunque aliis Romanis pontificibus, prædecessoribus et successoribus nostris, etiam cum clausulis, quod facultates huiusmodi reuocari non queant, aliisque irritantibus decretis obtinuerint, et in vim illarum literarum desuper confectarum, de rebus et bonis huiusmodi, iamque deposuerint, tanquam spolia ad cameram apostolicam legitime pertineant. Liceatque dilectis filiis, moderno et pro tempore existenti commissario nostro generali, et suis dictæ cameræ deputatis in euentu decessus huiusmodi, solitum inuentarium super rebus et bonis præfatis conficere, illaque, prout de reliquis clericorum spoliis fieri solet, ad dilecti filii nostri moderni, et pro tempore existentis generalis thesaurarii manus reddere, dictæque cameræ applicare, cuiusuis licentia desuper minime requisita. Ac facultates desuper confectas literas prædictas, etiam motu et scientia similibus, etiam in recompensam laborum et obsequiorum, etiam nobis, et ecclesiæ Romanæ dictæque sedi impensorum quomodolibet concessas, et etiam iteratis vicibus approbatas, illorum omnium tenores, præsentibus pro sufficienter expressis, et ad verbum insertis habentes, in euentum obitus huiusmodi, etiam si in vrbe, aut eius districtu, vel alibi extra suas ecclesias (vt præfertur) contigerit, et nunc prout ex tunc, et e contra, in dictæ contumaciæ pœnam eiusdem potestatis plenitudine, et tenore reuocamus, cassamus, et annullamus, et tam eas, quam earum prætextu quomodolibet, pro tempore condita factaque testamenta, codicillos, legata, donationes, et alias dispositiones quaslibet, etiam, ad pias causas, vel in remunerationem seruitiorum, nulla et inualida, nulliusque roboris vel momenti fore, neque cuiquam contra præsentium tenorem suffragari, et sic per quoscunque iudices et commissarios, quauis auctoritate fungentes, et S. R. E. cardinales in quauis instantia, sublata eis eorum cuilibet, quauis alias iudicandi et interpretandi facultate, iudicari et diffiniri debere, ac quicquid secus a quoquam, quauis auctoritate, scienter vel ignoranter attentari contigerit, irritum et inane decernimus. Per hoc autem nostris, et Romanorum pontificum prædecessorum nostrorum ordinationibus, reseruationibus, et decretis, quoad prælatorum, et aliorum beneficiorum, etiam in suis ecclesiis aut diœcesibus residentium, et ibi decedentium, quæ etiam ampliamus et extendimus ad habentes ecclesias in vrbis districtu, ibique residentes et decedentes, spolia cameræ apostolicæ applicata hactenus emanatis, nullatenus præiudicare, neque quicquam in eis alterare intendimus, sed ea in suo robore, vt antea, manere volumus, præterquam quoad eos, qui in suis ecclesiis iuxta formam prædicti concilii resederint, et specialem licentiam testandi habuerint: hanc enim tantum saluam eis esse volumus, ita vt generalis licentia testandi eis quanquam residentibus minime suffragetur, sed sola speciali, quam habuerint, tueri se possint. Rom. 7. Cal. Dec. 1564.

TITVLVS III. DE SPOLIIS CLERICORVM.

CAP. I.

Bona prælatorum sine facultate testandi decedentium ad reuerendæ cameræ apostolicæ fiscum pertinent.

PAVLVS III.

Romani pontificis prouidentia circumspecta, dubia, quæ litium dispendia afferre possent, in suæ declarationis arbitrio tollit, ac desuper statuit et ordinat, prout rerum qualitate pensata, conspicit in Domino salubriter expedire. Cum itaque, sicut accepimus, a nonnullis nimium curiosis, qui iura cameræ apostolicæ vsurpare, ac cameram præfatam illis defraudare vellent, in dubium redigatur, an res et bona, spolia nuncupata prælatorum, etiam pontificali vel alia maiori dignitate fulgentium, cæterarumque personarum ecclesiasticarum secularium et regularium, tempore obitus ipsorum remanentia, ex eo, quod Romano pontifici pro tempore existenti, et cameræ præfatæ reseruata fore, aliqua generali apostolica constitutione forsan non caueatur, ad cameram prædictam iure legitimo spectare et pertinere debeant. Nos, etsi satis euidenter constet et appareat, prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum, et nostram indubiam intentionem et voluntatem semper fuisse, vt spolia huiusmodi ad dictam cameram, et non ad alias spectarent et pertinerent, et quod pro eadem camera exigerentur, et recuperarentur, cum prædecessores præfati diuersos dictorum spoliorum, vt ad cameram prædictam spectantium et pertinentium, collectores et exactores, in variis prouinciis et locis deputauerint et constituerint, et nos deputauerimus et constituerimus, variæ quoque literæ ab eisdem prædecessoribus, et a nobis, super exactione aliquorum eorundem spoliorum, in quibus spolia huiusmodi ad præfatam cameram spectare expresse continebatur, emanauerint, ac semper de illis dicti prædecessores, per plerasque alias literas, tanquam de rebus ad cameram prædictam pertinentibus, donando vel transigendo, aut alias diuersimode disposuerint, et nos disposuerimus, nec non ea ab antiquissimo tempore citra dictæ cameræ nostræ nomine exacta, et inter iura ipsius cameræ connumerata fuerint: ne tamen præmissorum veritas deprimi, et mendacium desuper in præfatæ cameræ præiudicium locum sibi vendicare valeant: attendentes, quod iniquum esset, si ex apostolicæ sedis benignitate, vel alia rationabili causa, ad singula quæque loca collectores non destinamus, iura ipsius cameræ propterea depereant, dubium huiusmodi enucleare, ac in præmissis opportune prouidere volentes, motu proprio, et ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine declaramus, res et bona huiusmodi, spolia, vt præfertur, nuncupata, in quibusuis regnis, ac dominiis, tam citra, quam vltra montes et maria consistentia, quæ pro tempore post obitus prælatorum et personarum prædictarum, quantumcunque etiam, vt præfertur, vel alias quomodolibet qualificatarum, etiam cardinalatus honore fulgentium, qui vel nullo condito testamento, vel absque sufficienti facultate, aut vltra quantitatem, de qua facultatem habuerint, condito, decesserunt, decedent, remanserunt, remanent, et remanebunt, etiam quod ad illa recuperandum aliqui collectores deputati non fuerint, ad cameram apostolicam, et non ad alios, etiam cathedralibus, etiam metropolitanis, et collegiatis, et aliis ecclesiis, monasteriis, cæterisque beneficiis ecclesiasticis, cum cura et sine cura, secularibus et quorumuis ordinum regularibus vtcunque qualificatis successores, illa in titulum, commendam, administrationem, et alias quomodolibet pro tempore obtinentes, etiam si ad illa vigore prioris tituli, ius regrediendi, seu accedendi, vel ingrediendi, concessum fuerit, spectasse et spectare: illaque tanquam ad cameram ipsam spectantia, perpetuo colligi et recuperari potuisse et posse, atque debere, ac ita, vt præfertur, eorundem prædecessorum, et nostram intentionem et voluntatem semper fuisse, fidem facimus, et attestamur per præsentes.

CAP. II.

Sacra supellectilis, ornamenta et res diuino cultui dicatæ, non veniunt sub nomine spoliorum pertinentium cameræ apostolicæ, sed ad ecclesias tempore obitus illas obtinentium spectant.

PIVS V.

Romani pontificis prouidentia circumspecta ad ea solicitudinis suæ partes potissimum conuertit, per quæ singulis ecclesiis debita obsequia, et opportuna subuentionis auxilia minime subtrahuntur. Cum itaque, sicut accepimus, nonnulli patriarchæ, archiepiscopi, episcopi, et abbates seu commendatarii, et alii beneficia ecclesiastica obtinentes, proprii honoris et salutis immemores, etiam prætextu facultatum testandi, eis per sedem apostol. concessarum, in eorum vltimis voluntatibus res sacras, ac vasa, ornamenta, et paramenta ecclesiastica, aliaque cultui diuino dicata, quandoque ex fructibus ecclesiasticis per eos acquisita, non ecclesiis et monasteriis, ac beneficiis, quibus præfuerunt, seu a quibus prouentus ecclesiasticos et stipendia acceperunt, prout rationi et honestati consentaneum foret, sed aliis locis, etiam aliquando non piis, ac interdum etiam consanguineis et affinibus relinquere, ac cameræ apostolicæ collectores, prætextu, quod illa sub appellatione spoliorum veniant, tanquam eiusdem cameræ spolia exigere et percipere non erubescant, in maximum religionis dedecus, ac ecclesiarum, monasteriorum, et beneficiorum eorundem detrimentum, ac relinquentium animarum periculum, scandalumque plurimorum. Nos abusibus, scandalisque huiusmodi prouidere, ac singularum ecclesiarum, et monasteriorum, ac beneficiorum indemnitati, animarumque quarumlibet saluti consulere volentes, motu

motu proprio, et ex certa scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, hac nostra perpetuo valitura constitutione statuimus, ordinamus, decernimus, et declaramus, quod de cætero omnia et singula ornamenta et paramenta, ac vasa, nec non missalia, et gradualia, ac cantus firmi et musicæ, aliique quomodolibet nuncupati libri, et aliæ sacræ, etiam auri et argenti, ac quæcunque alia bona per quoscunque patriarchas, archiepiscopos, episcopos, abbates, seu commendatarios, et alios quoscunque beneficia ecclesiastica, cum cura et sine cura, secularia, et quorumuis ordinum regularia, in titulum vel commendam, aut alias quomodolibet obtinentes, quocunque nomine vel titulo censeantur, etiamsi de illis et eorum qualitatibus specialis et expressa mentio habenda foret, ad vsum et cultum diuinum, etiam in eorum priuatis ædibus et capellis, vel oratoriis destinata, tempore eorum obitus, ex testamento vel ab intestato relicta, sub quibusuis facultatibus testandi et alias disponendi de bonis, per eos ex altari vel alias quomodolibet acquisitis, per quoscunque Romanos pontifices prædecessores et successores nostros, ac nos, sub quibusuis tenoribus et formis, ac cum quibusuis clausulis et decretis, etiam motu proprio, et alias quomodolibet concessis et concedendis, minime comprehendantur, nec sub appellatione spoliorum veniant, sed ad singulas ecclesias, monasteria, etiam conuentu carentia, et beneficia huiusmodi, in quibus resederint, aut quibus præfuerint, seu quæ alias obtinuerint, omnino spectent et pertineant, ac spectare aut pertinere, illaque post eorum obitum, eisdem ecclesiis, monasteriis, et beneficiis, etiam si in Romana curia, et procul ab illis decesserint, vel ad illa nunquam accesserint, etiam si antea ecclesiarum et monasteriorum regimini cesserint, vel beneficia huiusmodi renunciauerint, eo ipso applicata et incorporata sint, et esse censeantur. Ita quod liceat illis defunctis in eisdem ecclesiis, monasteriis, et beneficiis, successoribus, ac ecclesiarum et monasteriorum huiusmodi capitulis et conuentibus, respectiue alia propria auctoritate libere apprehendere, ac eorum ecclesiis ac sacristiis applicare et incorporare, ac quæcunque donationes, ac relicta, legata, testamenta, et codicilli, et aliæ vltimæ voluntates, seu spolia desuper, contra præsentis constitutionis nostræ tenorem, quomodolibet pro tempore facta, quoad præmissa, nulla et inualida, nulliusque roboris et momenti existant, et personis etiam ecclesiasticis, seu locis etiam piis, aut ecclesiasticis aliis quibuscunque, in quarum seu quorum fauorem pro tempore facta fuerint, minime suffragentur, nec pro eisdem personis, seu locis, vel aliis ecclesiis huiusmodi, aliquod ius in rebus prædictis, vel ad illas acquiri possit. Quinimo res sacras, ac alia bona, prædicto quocunque nomine vel titulo pro tempore detinentes, ad alia ecclesiis et monasteriis, ac beneficiis per defunctos quomodolibet acquisitis, vt præfertur, iuxta præsentium tenorem realiter et cum effectu restituendum et consignandum, quibusuis dispositionibus, de illis in contrarium quomodolibet factis minime attentis, omnino teneantur, et ad id per censuras et pœnas, etiam furti et sacrilegii, ac alia iuris et facti remedia opportuna cogi et compelli possint, et debeant. Insuper, ne deinceps contingat insolentia spoliorum cameræ apostol. collectorum vel subcollectorum, aliquas ecclesias, nec hominum quenquam, damno et iniuria affici, nec cuiquam de cætero vertatur in dubium, quæ res habendæ sint nomine spolii, simili modo statuimus, decernimus et declaramus, quod quæcunque scamna, cathedræ, arcæ, et etiam ligneæ vel lapideæ, etiam marmoreæ mensæ et tabulæ, ac quæcunque dolia seu vasa vinaria vacua, et alia similia supellectilia domestica, per quosuis presbyteros, seu clericos ab humanis pro temporis eorum obitus in ecclesiis, seu eorum domibus ecclesiarum earundem, vel alibi vbiuis locorum relicta, etiam si ex fructibus et prouentibus beneficiorum, quæ, dum viuerent, obtinebant, acquisita fuerint, sub spoliorum appellatione minime veniant, nec pro spoliis vllo modo reputari possint. Præterea, quod nullum spolium cameræ præfatæ fieri, nec quicquam a quibusuis spoliorum cameræ huiusmodi collectoribus vel subcollectoribus exigi possit, per obitum illius, qui, dum viueret, vnum vel plura beneficia ecclesiastica obtinuerit, cuius vel quorum insimul fructus, reditus et prouentus triginta ducatorum auri de camera, secundum communem æstimationem, valorem annuum non excesserint, aut qui pensiones annuas super quibusuis fructibus ecclesiasticis vsque ad dictum valorem annuatim perceperit, dummodo tamen is se ab omni illicita negotiatione, et a sacris canonibus prohibita abstinuerit. Ita quod si quis dictorum collectorum aliquid ex bonis quorumuis defunctorum, qui similia beneficia obtinuerint, seu similes pensiones perceperint, prætextu spoliorum eiusdem cameræ percipere, aut alias, contra præsentes nostras literas, attentare præsumpserit, ad totalem bonorum per eum perceptorum restitutionem teneatur, ac id via iuris, etiam per similes censuras et pœnas cogi et compelli possit, et debeat. Romæ 3. Cal. Sept. 1567.

CAP. III.

Bona regularium extra claustra degentium nomine spoliorum continentur, et fisco cameræ apostolicæ adiudicantur, veræ veluti et propriæ hæredi.

GREGORIVS XIII.

Officii nostri partes sedulo præstare tenemur, vt dubia, quæ ab aliquibus falso sub prætextu, vel nimis subtiliter excitata, in cameræ nostræ apostolicæ præiudicium tendunt, declaratione nostra dilucidentur. Nuper accepimus, quod etsi fel. record. Pius papa IV. prædecessor noster constitutionem, et quæcunque in illa continerentur, per piæ memoriæ Paulum PP. IV. etiam prædecessorem nostrum, contra apostatas [a] editam, per quam inter cætera decreuit, bona quæcunque mobilia et immobilia, ac census, reditus, et prouentus, iura et actiones per regularem ordinem professos, extra claustra suorum regularium locorum, etiam de licentia suorum superiorum degentes, tempore, quo extra claustra huiusmodi fuissent acquisita, etiam si acquisitiones huiusmodi ab ipsis professis, ex reditibus beneficiorum ecclesiasticorum, cum cura vel sine cura, per eos obtentorum, seu detentorum, aut ex propria industria, seu artificio, mercatura, vel ex testamento, siue successione ab intestato quorumuis consanguineorum, affinium, vel amicorum suorum, aut quorumcunque aliorum, factæ essent, non fisco, aut cameræ apostolicæ, sed religioni, aut monasteriis, in quo seu quibus primo professi fuissent, eo ipso applicata esse et censeri debere, ad iuris et sacrarum constitutionum formam reduxerit: nec non præfata bona regularium extra claustra, vt præfertur, degentium, siue mendicantium, siue non mendicantium, aut militiarum professorum, et etiam loca, et canonicales portiones, aut dignitates in cathedralibus, vel collegiatis ecclesiis, cuiusuis ordinis regularibus obtinuerint, ac episcopali, archiepiscopali, patriarchali, primatiali, vel quauis alia præfulserint dignitate, post eorum obitum, ad eandem cameram apostolicam, et iuxta constitutionem fel. rec. Pauli papæ III. super spoliis, sub dat. videlicet tertio nonas Ianuarii, pontificatus sui anno tertio promulgatam, legitime spectent et pertineant, idque per Romanos pontifices, prædecessores nostros, ac nos, dum collector generalis ad recuperandum spolia regularium specifice deputatus fui, aperte demonstratum extiterit, ac in possessione illa exigendi ac recuperandi eadem camera merito semper fuerit: nihilominus nonnulli vano sub dictæ constitutionis Pauli IV. prædecessoris præfati prætextu, contrarium aliquando asserere non dubitarint: nos omnem circa prædicta dubitandi occasionem dimouere, simulque æquitate et iustitia suadentibus, eiusdem cameræ indemnitati, ne indies molestiis et incommodis afficiatur, consulere volentes, præsentium auctoritate declaramus, res et bona quæcunque, per dictos regulares extra claustra ecclesiarum, monasteriorum, domorum, et quorumcunque regularium locorum degentes, quocunque iure et actione, siue ex causa testati, siue intestati, acquisita, et in posterum acquirenda, vel ad eos delata in quibusuis prouinciis, dominiis, regnis, et locis consistant, nisi iidem, ad quos ista spectauerint, sufficienti fuerint testandi, aut de illis disponendi facultate suffulti, eaque legitime vsi fuerint, ad eandem cameram pleno iure pertinuisse et spectare, ac bona quæcunque eorundem sub spoliorum nomine comprehensa, per ipsam cameram, eiusque nomine a quibuscunque, illa quandocunque occupantibus et detinentibus, recuperari ac vindicari posse, et debere, ac iuxta Pauli III. et aliorum prædecessorum nostrorum literas, eadem camera apostolica in huiusmodi bonis, spolia nuncupatis, vere vniuersaliter succedente, quod ipsa camera, quæ cæteris hæredibus et successoribus ampliori est priuilegio munita, cuique merito magis fauendum est, dum in eam rerum et bonorum dominium ac possessio nulla traditione præcedente transeat, in quacunque bonorum et spoliorum, siue ad seculares, siue ad regulares, dum viuerent, spectantium successione, quibuscunque in rebus siue pecuniis illa consistant, etiamsi nominatim, aut alia speciali nota, illa designanda essent, quæ ad eandem cameram iure spoliorum pertinuerunt, pertinebunt in posterum, omni prorsus fictione penitus cessante, ius et nomen veri hæredis in eisdem spoliis habere, illiusque naturam sortiri, ac veri hæredis priuilegiis et iuribus, in quibuscunque bonis, pecuniis, iuribus, et actionibus, vti antehac potuisse, et nunc posse, idque eorundem prædecessorum, ac nostræ etiam intentionis semper fuisse et esse, auctoritate præsentium declaramus: sicque per quoscunque iudices in quibusuis causis, etiam per appellationem aut alias pendentibus et futuris, ac in quacunque causa vel instantia, sublata eis, et eorum cuilibet quauis aliter iudicandi et interpretandi facultate, iudicari et diffiniri debere: nec non quicquid secus super his a quoquam, quauis auctoritate, scienter vel ignoranter attentatum forsan hactenus, vel in posterum contigerit attentari, irritum et inane decernimus. Dat. Romæ 21. Ian. 1577.

CAP. IV.

Res quæcunque bonorum mobilium siue immobilium, post obitum prælatorum et quarumcunque personarum ecclesiasticarum, extra vrbem Romam decedentium relictæ, pertinent ad cameram apostolicam.

IDEM.

Illa, quæ ex fructibus, reditibus, et prouentibus ecclesiasticis profecta, ædificata, refecta, et restaurata fuerint, seu alias ex eisdem fructibus, reditibus, et prouentibus quomodolibet prouenerint, per

a *Apostasia irregularitatis, non fidei. 47. dist. quantumlibet. 16. q. 1. de his habet lib. 5. const. Pauli 4. de hæret.*

obitum

obitum quarumcunque personarum ecclesiasticarum, beneficia ecclesiastica, tam simplicia quam administrationem habentia, obtinentium, nisi quoad simplicia de fructibus huiusmodi dispositum fuerit, vel ex priuilegio apostolico, vel ex consuetudine legitime præscripta, tam secularium, quam quorumuis ordinum regularium, quauis, etiam pontificali dignitate fulgentium, in vniuersa Italia, extra tamen dictam vrbem, pro tempore decedentium remansura, cuiuscunque qualitatis, generis, et speciei fuerint, etiam gemmas, et alia pretiosa, et pecuniarum summas, nec non etiam fructus, reditus, et prouentus mensarum huiusmodi, a die ecclesiarum et monasteriorum vacationis huiusmodi, vsque ad diem præfectionis, ac prouisionis, seu commendæ de illis facientibus, quos omnes et singulos fructus, reditus, et prouentus ad nos et dictam cameram spectare et pertinere volumus et decernimus, et eidem cameræ appropriamus et applicamus.

CAP. V.

Clericorum bona omnia per negotiationem illicitam quæsita, quæ tempore obitus eorum manent inconsumpta, pertinent ad S. R. ecclesiam: consecuta quoque quacunque via sacris canonibus prohibita.

PIVS IV.

Decens esse censentes, et æquum, vt nos, qui alios in sua iustitia confouemus, cameræ apostolicæ iura non negligamus, quinimo, ne prætextu incertitudinis illam ab aliquibus vsurpari, aut super eis dubia aliqua oriri contingat, ita nostræ declarationis remedio prouideamus, quod a nemine desuper dubium aliquod deduci possit. Cum itaque, sicut accepimus, a nonnullis vertatur in dubium, an res et bona per clericos, etiam in sacris ordinibus constitutos, ex negotiatione illicita, aut alias contra sacros canones acquisita, vti spolia, vel alia, ad cameram præfatam iure legitimo spectare et pertinere debeant: nos omnem desuper hæsitationis materiam submouere, ac cavillationibus, ac altercationibus, ac litibus viam præcludere, et denique malitiis eorum, qui iura dictæ cameræ vsurpare satagunt, obviare, aliasque in præmissis opportune prouidere volentes, motu proprio, et ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine decernimus et declaramus, omnia et singula, res et bona, cuiuscunque qualitatis et quantitatis existentia, ac in quibusuis regionibus et regnis ac dominiis, tam citra, quam vltra montes et maria consistentia per quosuis clericos, tam seculares, quam quorumuis, etiam mendicantium ordinum, ac militiarum regulares, etiam in sacris ordinibus constitutos, cuiuscunque status, ordinis, et conditionis fuerint, ac archiepiscopali, episcopali, vel alia maiori dignitate præfulgeant, ex negotiatione illicita, aut alias contra sacros canones quomodolibet acquisita, quæ pro tempore post obitum eorum, qui etiam ex facultate, quam habuerint, testandi, condito testamento vbiuis locorum decesserint et decedent, aut quibus illos, etiam eis viuentibus priuari, et eis destitui contigerit, et præsertim quondam Andreæ Iapito de sancto Ioanne Rotundo presbyteri, seu religiosi, extra Romanam curiam, ad illam forsan veniendo, defuncti hactenus remanserunt, remanent, et remanebunt, ad eandem cameram, et non alios, etiam in quibusuis cathedralibus, etiam metropolitanis et collegiatis, ac aliis ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, militiis, cæterisque beneficiis ecclesiasticis cum cura, secularibus et quorumuis ordinum regularibus, qualitercunque qualificatis, successores, illa in titulum, commendam, administrationem, commissionem, ac alias quomodolibet, pro tempore obtinentes, etiam si ad illa, vigore prioris tituli, ius regrediendi seu accedendi aliquibus concessum fuerit, spectare, ac sub nomine spoliorum venire, illaque vti spolia ad cameram ipsam pertinentia, perpetuo colligi et recuperari potuisse, posse ac debere, et ita per quoscunque iudices, quauis auctoritate fungentes, in quacunque instantia, sublata eis quauis aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, iudicari et diffiniri debere. Rom. Non. Nouembr. 1560.

TITVLVS IV.
DE COMITIBVS PALATINIS.

CAP. I.

Doctoratus laurea magistralis, a comite palatino, quæ olim conferebatur in quauis facultate candidatis, concilii Tridentini decreto nullius nunc est auctoritatis et iuris.

PIVS V. *in concilio Tridentino.*

Quamuis a sede apostolica, ad quam negotiorum multitudo vndique confluit, curis omnino plena innumeris, nonnulla interdum ex iustis causis concedantur, quæ successiuis temporibus in publicum detrimentum, et alieni iuris præiudicium tendere noscuntur, non debet reprehensibile videri, si Roman. pontifex, ad cuius prouidentiam pro debito pastoralis officii spectat, super iis debite prouidere, illa rationabilibus et iuridicis superuenientibus causis deinde cognitis quandoque reuocat et annullat, ac in statum redigit rationis. Sane cum fide digna plurimorum relatione, non sine animi nostri molestia intellexerimus, nonnullos comites palatinos, et diuersos alios, prætextu facultatum sibi a Romanis pontificibus et sede apostolica concessarum, quamplurimos, tam laicos, quam clericos, tam iure ciuili, quam canonico, et theologia, nullo, aut non debito examine præuio, indoctos et inhabiles, doctores, licentiatos, et magistros creasse et promouisse, vti ad dignitates, cæteraque beneficia ecclesiastica facilius assumerentur, et de eis prouiderentur, in animarum suarum iacturam, et quamplurimorum scandalum. Nos huiusmodi scandalis, quantum in nobis est, obuiare, et alias, ne de cætero inhabiles ad huiusmodi gradus admittantur, prouidere volentes: motu proprio, non ad alicuius super hoc nobis sublatæ petitionis instantiam, sed ex mera deliberatione, et ex certa scientia nostra ac de apostolicæ potestatis plenitudine, hac nostra perpetuo valitura constitutione omnia et singula, facultates et indulta eisdem comitibus, ac etiam quibusuis officialium Romanæ curiæ collegiis, singulisque aliis personis, cuiuscunque status, gradus, ordinis, et præeminentiæ existentibus, ad doctoratus, licentiaturæ, et magisterii gradum promouendi, per quoscunque Romanos pontifices prædecessores nostros, et sedem apostolicam, ac etiam nos, etiam motu, scientia, et potestatis plenitudine, similibus pro expressis habentes, auctoritate apostolica tenore præsentium perpetuo reuocamus, cassamus, et annullamus: ac decretis concilii Tridentini [a] inhærentes decernimus et declaramus, eos, qui a comitibus et aliis præfatis promoti fuerunt, quoad dignitates, cæteraque beneficia ecclesiastica, nulla gradus prærogatiua frui et gaudere posse vel debere. Romæ Cal. Iun. 1568.

TITVLVS V.
DE MAGISTRIS ET DOCTORIBVS.

CAP. I.

Institutio et promotio ad doctoratus insignia, in fauorem paupertatis, gratis fieri debet.

IVLIVS III. *rectori vniuersit. almæ vrbis.*

Pauperes et egeni, qui ad susceptionem doctoratus gradum habiles reperientur, in vtroque seu altero iurium promoueri, et gratis pro Deo, absque aliqua pecuniarum solutione ab eis facienda, assumi seu doctores creari debent.

CAP. II.

Cuiuscunque facultatis doctores et professores promoti siue promouendi, tam electi quam eligendi, ad officiorum exercitia non se ingerant, nisi prius solenne fidei professionis iuramentum emiserint, forma hic præscripta.

PIVS IV.

In sacrosancta beati Petri principis apostolorum cathedra, meritis licet imparibus, hisce procellosis militantis ecclesiæ tempestatibus constitutos, plurimum nos oportet esse solicitos, vt Domini gregem curæ nostræ commissum, non solum ab apertis rapacium luporum vndecunque caulis obstrepentium insultibus, sed etiam a magis formidolosis pestiferarum vulpecularum domi latentium insidiis, per prouidum pastoralis officii ministerium, ipso Domino cooperante præseruemus, ac illis omnes nocendi occasiones, quantum cum Deo possumus, vbilibet auferamus. Cum itaque, iuxta notum sanctissimi vatis oraculum, timor Domini, sine quo vera religio, et catholicæ fidei puritas nullibi reperitur, sapientiæ sit initium, et qui vel in scientiis proficere, vel eas alias docere parant, supremum illum sapientiæ parentem, benignumque largitorem deuoto sanæ fidei obsequio demereri, veraque sinceræ religionis pietate sibi conciliare debeant. Idcirco hanc fidei puritatem scientiis, doctrinisque quibuslibet, tum tradendis, tum addiscendis, tanquam necessariam basim, constituere, et ne simplicia nonnullorum adolescentium, res nouas audiendi cupidorum, ingenia, in naufragos blandientium hæresium scopulos imprudenter impingant, occurrere cupientes, motu proprio et ex certa scientia nostra, ac de apostolicæ potestatis plenitudine; quod deinceps nullus doctor, magister, regens, vel alius cuiuscunque artis et facultatis professor, siue clericus, siue laicus, aut secularis, vel cuiusuis ordinis regularis sit, in quibusuis studiorum generalium vniuersitatibus aut gymnasiis publicis, aut alibi, ordinariam vel extraordinariam lectoris cathedram assequi, vel iam obtentam retinere, seu alias, theologiam, canonicam vel ciuilem censuram, medicinam, philosophiam, grammaticam, vel alias liberales artes, in quibuscunque ciuitatibus, terris, oppidis, ac locis, etiam in ecclesiis, monasteriis, aut conuentibus regularium quorumcunque, publice vel priuatim quoquo modo profiteri, seu lectiones aliquas in facultatibus huiusmodi habere, vel exercere: neque doctores ipsi, aut vniuersitatum, seu gymnasiorum eorundem rectores, cancellarii,

[a] *Concil. Trident. sess. 22. cap. 2. de reformat. et sess. 24. cap. 11. de reformat.*

vel

vel alii superiores, sed nec etiam palatini *a* comites, aut alii particulares, facultatem eruditos viros ad eosdem gradus promouendi, etiam a nobis, et apostolica sede, vel alias vndecunque habentes, scholares, tam laicos, quam clericos, et cuiusuis ordinis regulares, vel alios quoscunque, quantalibet eruditione præditos, ad vllum gradum in eisdem facultatibus suscipiendum recipere et admittere; neque doctores, magistri, et scholares ad electionem alicuius in rectorem vel cancellarium vniuersitatis, aut gymnasii procedere; nec ipsi scholares, vel alii quantumlibet docti, et alioquin habiles, gradus huiusmodi, vel eorum aliquem, palam vel priuatim recipere valeant, nisi doctores videlicet, ac regentes, magistri et alii professores iam ad cathedras et lecturas recepti, in Italia infra tres, extra vero illam infra sex menses, a die publicationis præsentium computandos: reliqui vero ad cathedras, et alias lecturas ibidem in posterum assumendi, ante illorum receptionem in rectoris, vel aliorum superiorum: eligendi autem in rectores vel cancellarios ante illorum electionem, aut saltem admissionem in ordinarii loci, vel eius in spiritualibus vicarii; ac promouendi scholares, et alii præfati, ante illorum promotionem in eiusdem ordinarii, seu eius vicarii, aut doctorum aliorumue promouentium manibus, præuio etiam processus vel debita informatione, quantum eis sufficere videbitur, super religione fideque catholica, rectorum, cancellariorum, doctorum, lectorum, et promouendorum eorundem per ipsos locorum ordinarios, vel eorum vicarios rite facta præcedente, eandem catholicam fidem, verbis iuxta formæ infra scriptæ tenorem conceptis, palam et solenniter profiteri teneantur. Et desuper instrumentum publicum confici, ac de processu, seu informatione, et fidei professione, in priuilegio doctoratus vel alterius gradus huiusmodi, specialis ac de verbo ad verbum mentio et relatio fieri debeat, auctoritate apostolica, tenore præsentium, perpetuo statuimus et ordinamus. Forma autem dictæ professionis fidei hæc est: Ego N. firma fide credo et profiteor omnia et singula, quæ continentur in symbolo fidei, quo S. R. E. vtitur, videlicet: credo in vnum Deum, patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christum, filium Dei vnigenitum. Et ex patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, mortuus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum scripturas. Et ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos et mortuos, cuius regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum, et viuificantem, qui ex Patre, Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur, qui loquutus est per prophetas. Et vnam sanctam, catholicam, et apostolicam ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi seculi, Amen. Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiæ obseruationes, et constitutiones firmissime admitto, et amplector. Item, sacram scripturam, iuxta eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione sacrarum scripturarum, admitto, nec eam vnquam, nisi iuxta vnanimem consensum patrum accipiam, et interpretabor. Profiteor quoque, septem esse vera et proprie sacramenta nouæ legis, a Iesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria, scilicet, baptismum, confirmationem, eucharistiam, pœnitentiam, extremam vnctionem, ordinem, et matrimonium; illaque gratiam conferre, et ex his baptismum, confirmationem, et ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque et approbatos ecclesiæ catholicæ ritus in supradictorum omnium sacramentorum solemni administratione recipio et admitto. Omnia et singula, quæ de peccato originali, et de iustificatione in sacrosancta Tridentina synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio. Profiteor pariter, in missa offerri Deo verum, proprium, et propitiatorium sacrificium pro viuis et defunctis, atque in sanctissimo eucharistiæ sacramento esse vere, realiter, et substantialiter corpus, et sanguinem, vna cum anima, et diuinitate Domini nostri Iesu Christi, fierique conuersionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem, quam conuersionem catholica ecclesia transsubstantiationem appellat. Fateor etiam, sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque sacramentum sumi. Constanter teneo, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuuari. Similiter et sanctos, vna cum Christo regnantes, venerandos atque inuocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas. Firmiter assero, imagines Christi, ac deiparæ semper virginis, nec non aliorum sanctorum habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac venerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in ecclesia relictam fuisse, illarumque vsum christiano populo maxime salutarem esse affirmo. Sanctam catholicam et apostolicam Romanam ecclesiam omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco. Romanoque pontifici, beati Petri apostolorum principis successori, ac Iesu Christi vicario, veram obedientiam spondeo, ac iuro. Cætera item omnia, a sacris canonibus, et œcumenicis conciliis, ac præcipue a sacrosancta Tridentina synodo tradita, definita, et declarata, indubitanter recipio, atque profiteor: simulque contraria omnia atque hæreses quascunque ab ecclesia damnatas et reiectas, et anathematizatas, ego pariter damno, reiicio, et anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo saluus esse potest, quam in præsenti sponte profiteor, et veraciter teneo, eandem integram et immaculatam vsque ad extremum vitæ spiritum constantissime (Deo iuuante) retinere, et confiteri, atque a meis subditis, seu illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, et prædicari, quantum in me erit, curaturum. Ego idem N. spondeo, voueo, ac iuro: sic me Deus adiuuet, et hæc sancta Dei euangelia.

TITVLVS VI.
DE MEDICIS.

CAP. I.

Fidei professionem præscriptam, et iuxta iuramenti formam traditam emittere debent medici, nec vltra diem integrum visitare tenentur infirmos spiritualia remedia confessionis renuentes, salutis admonitos.

PIVS V.

Supra gregem dominicum nostræ vigilantiæ diuinitus creditum vigilis speculatoris, prout nobis desuper conceditur, exercentes officium, ad ea, per quæ animarum salutis, cum diuini nominis gloria, consuli valeat, libenter intendimus, vt Christi fideles post baptismum in peccata lapsi, per sacramentum pœnitentiæ Deo reconcilientur. Sane, cum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccatis proueniat, dicente Domino languido, quem sanauerat: vade, noli amplius peccare, ne quid deterius tibi contingat; ac propterea prouide fel. record. Innocentius *b* III. prædecessor noster medicis præceperit: vt, cum eos ad ægrotos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant, vt animarum medicos vocent, ne, cum eis hoc in extrema ægritudine constitutis suadetur, in desperationis articulum incidant. Nos igitur volentes hoc tam salutare præceptum nulla temporis præscriptione aboleri, sed semper obseruari, constitutionem præfatam, auctoritate apostolica, tenore præsentium innouamus, et hac nostra in perpetuum valitura constitutione statuimus, et decernimus, quod omnes medici, cum ad infirmos in lecto iacentes vocati fuerint, ipsos ante omnia moneant, vt idoneo confessori omnia peccata sua, iuxta ritum S. R. E. confiteantur, neque tertio die vlterius eos visitent, nisi longius tempus infirmo confessor, ob aliquam rationabilem causam, super quo eius conscientiam oneramus, concesserit, et eis per fidem confessoris in scriptis factam constiterit, quod infirmi, vt præmittitur, peccata sua confessi fuerint. Coniunctos vero, ac omnes familiares et domesticos infirmi, in Domino rogamus et monemus, vt de infirmitate parochum certiorem faciant, ac tam parochus, quam coniuncti et familiares præfati, infirmum ad confessionem peccatorum suadeant et inducant. Quod si qui medicorum præmissa non obseruauerint, vltra pœnas in dicta constitutione contentas, quas incurrere declaramus, perpetuo sint infames, et gradu medicinæ, quo insigniti erant, omnino priuentur, et a collegio seu vniuersitate medicorum eiiciantur, ac pœna etiam pecuniaria, arbitrio ordinariorum, vbi deliquerint, mulctentur. Et, vt hæc omnia inuiolabiliter obseruentur, volumus, et eadem auctoritate præcipimus et mandamus, vt nullus posthac vbique locorum medicina doctoretur, aut ei quomodolibet medendi facultas a quouis collegio et vniuersitate concedatur, nisi omnia in præsenti nostra constitutione contenta, medio eorum iuramento, coram notario publico et testibus, obseruare, in eorum manibus, vel ordinarii iurauerint, et de huiusmodi iuramentis in priuilegio, seu licentia medendi specialis mentio fiat. Quod si collegia et vniuersitates præfatæ, non recepto a promouendis iuramento huiusmodi, eosdem ad gradum prædictum promouerint, aut eisdem medendi licentiam præstiterint, pœnam priuationis facultatis alios vlterius doctorandi incurrant. Mandantes in virtute sanctæ obedientiæ, omnibus et singulis venerabilibus fratribus, patriarchis, primatibus, archiepiscopis, et episcopis, quatenus in ciuitatibus et diœcesibus propriis, præsentes nostras literas publicari faciant, ac iuramentum prædictum a medicis iam promotis, seu licentiam medendi habentibus, omnibus iuris remediis exigant, neque alios ad medendum in ciuitatibus et diœcesibus prædictis admittant, nisi eis constiterit eosdem iuramentum huiusmodi iam præstitisse, et contumaces, et iurare iuramentum huiusmodi, aut iam præstitum exhibere recusantes, gradu medicinæ, et omnibus priuilegiis eisdem medicis, tam coniunctim, quam diuisim, eis et eorum cuili-

a *Vid. sup. c. 4. de sum. trin. et fid. cath. et ibid. notat.*

b *decreto magni concilii Lateranensis const. 20.*

bet concessis per quosuis etiam Romanos pontifices, priuent, ac ab ingressu ecclesiæ arceant, donec resipuerint. Rom. 8. Martii, 1566.

CAP. II.

Medici iudæi et infideles ad Christianorum curandos morbos non admittantur.

GREGORIVS XIII.

Alias piæ mem. Paulus papa quartus prædecessor noster, edita perpetua constitutione, inter alia sanciuit, ne medici iudæi, etiam vocati et rogati ad Christianorum ægrotantium curam accedere, aut illi interesse possent: quam constitutionem postea Pius papa quintus, etiam prædecessor noster, per suas litteras approbauit, innouauit, et confirmauit, et robur perpetuæ firmitatis obtinere decreuit: ac voluit, et sub minitatione diuini iudicii præcepit et mandauit, omnia in eadem constitutione contenta in posterum firmiter obseruari, non solum in terris et dominiis sanctæ Romanæ ecclesiæ subiectis, sed etiam vbique locorum. Quia tamen nobis non sine magna animi nostri molestia innotuit, ea minime obseruari, sed multos adhuc ex christianis hominibus esse, qui dum suos corporum languores, illicitis mediis, et præcipue iudæorum ac aliorum infidelium opera sanari cupiunt, veræ salutis animarum suarum et corporum simul immemores fiunt, et (quod valde dolendum est) in damnationis æternæ maximum sæpe discrimen incidunt, medicis iudæis et infidelibus huiusmodi ad ipsorum curationem vocatis et adhibitis: vnde fit, vt et iudæis ac aliis infidelibus magna detur delinquendi occasio, et simul salutare præceptum negligatur, ab Innocentio papa III. similiter prædecessore nostro, in concilio generali quondam emissum, et deinde a prædicto Pio V. innouatum, quod omnes medici, cum ad infirmos in lecto iacentes vocati essent, ipsos ante omnia monerent, vt idoneo confessori omnia peccata sua, iuxta ritum sanctæ Romanæ ecclesiæ confiterentur, *a* neque tertio die vlterius eos visitarent, nisi longius tempus infirmo confessor ob aliquam rationabilem causam, super quo eius conscientia onerabatur, concessisset, et eis per fidem confessoris in scriptis factam constaret, quod infirmi peccata sua confessi fuissent. Idcirco nos, tam iudæos, qui aduersus mandata huiusmodi apostolica committere audent, quam Christianos, qui illos ad se accersunt, vel medendi licentiam concedunt, et viam ad delinquendum eisdem aperiunt, coërcere volentes, supradictas prædecessorum nostrorum constitutiones, auctoritate apostolica, tenore præsentium approbamus, confirmamus, et innouamus, ac inuiolabiliter obseruari mandamus, atque hac nostra in perpetuum valitura constitutione, eisdem constitutionibus et præceptis pro firmiori illorum obseruatione addentes, vniuersis vtriusque sexus Christi fidelibus districte inhibemus et interdicimus, ne posthac iudæos, vel alios infideles, ad ipsorum Christianorum ægrotantium et infirmorum curam vocent, seu admittant, aut vocari, admittiue faciant, concedant, vel permittant.

TITVLVS VII.
DE CONCILIIS.

CAP. I.

Summi pontificis auctoritatem supra concilium esse, multis exemplis et pragmaticæ sanctionis in concilio Basiliensi decreta abolitione probatur.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Pastor æternus gregem suum vsque ad consummationem seculi nunquam desertus, ita apostolo *b* teste obedientiam dilexit, vt, pro expiando primi parentis inobedientiæ peccato, seipsum humiliauerit, factus obediens vsque ad mortem, migraturus vero ex mundo ad patrem, in soliditate petræ Petrum, eiusque successores vicarios suos instituit, quibus, ex libri regum *c* testimonio, ita obedire necesse est, vt qui non obedierit, morte moriatur, et, vt alibi legitur, in ecclesia esse non potest, qui Romani pontificis cathedram deserit, quoniam *d* Augustino, *e* Gregorioque auctoribus, sola obedientia est mater, custosque omnium virtutum, sola fidei meritum possidens, sine qua quisque infidelis conuincitur, etiam si fidelis esse videatur. Itaque nos, eodem Petro docente, soliciti esse debemus, vt, quæ a Rom. pont. prædecessoribus nostris, præsertim in sacris conciliis, pro obedientiæ huiusmodi auctoritatis, libertatisque ecclesiasticæ, et sedis apostolicæ defensione, mature, et ex legitimis causis inchoata sunt, nostro studio, cura et diligentia debite absoluantur, et ad optatum finem perducantur, simplicium quoque animæ, quarum etiam rationem Dei reddituri sumus, a dolis et laqueis tenebrarum principis liberentur, sane fel. record. Iulius papa secundus prædecessor noster, post indictum ex legitimis tunc expressis causis, de venerabilium fratrum suorum sanctæ Rom. eccles. cardin. de quorum numero tunc eramus, consilio et assensu, sacrum Lateran. concilium prouide considerans, cum eodem sacro Lateran. concilio, Bituricen. regni Franciæ corruptelam, quam illi pragmaticam sanctionem vocant, cum maximo animarum periculo et scandalo, ac dignitatis sedis apostolicæ detrimento et vilipendio, retroactis temporibus viguisse et adhuc vigere, eiusdem pragmaticæ sanctionis negotium, eodem approbante concilio, discutiendum, certis tunc nominatim deputatis cardinalibus et prælatis certæ congregationis commisit. Et quanquam sanctio præfata ex multis causis nullitati notoriæ subiaceret, schismaque manifestum foueret et contineret, et propterea citatione aliqua minime præcedente, per se irrita, nulla, et inualida declarari potuisset: ex abundanti tamen cautela idem Iulius prædecessor Gallicos prælatos, capitula ecclesiarum et monasteriorum, parlamenta, et laicos illis fauentes, et dicta sanctione vtentes, omnesque et singulos alios, in præmissis sua communiter vel diuisim interesse putantes, per edictum publicum, cum ad partes illas tutus tunc non pateret accessus, in Mediolan. Asten. et Parauien. ecclesiarum valuis affigendum monuit: quare sanctio præfata, illiusque corruptela et abusio, in concernentibus auctoritatem Romanæ ecclesiæ, et sacrorum canonum ac ecclesiasticæ libertatis violationem, nulla et inualida declarari non deberet. Cumque dicto Iulio prædecessore in humanis agente, diuersis impedimentis causantibus, citatio exequi et reproduci, ac negotium abrogationis huiusmodi plene discuti, vt intentio ipsius Iulii prædecessoris fuerat, non potuisset, sed eodem Iulio prædecessore rebus humanis exempto, citatio ipsa legitime executa, et per procuratorem fiscalem sacri concilii promotorem reproducta, ipsorumque citatorum non comparentium contumacia accusata, et ad vlteriora procedi petitum fuisset, nos (diuina fauente clementia) ad summi apostolatus apicem assumpti, omnibus rite pensatis, petitioni prædictæ ex certis causis nullum tunc responsum dedimus, ac deinde, cum per dictos monitos, et citatos diuersa impedimenta allegarentur, quare in termino eis (vt præfertur) præfixo comparere non potuissent, vt omnis iustæ excusationis et querelæ occasio eis auferretur, terminum citationis et monitionis huiusmodi præfixum, eodem sacro approbante concilio, ad alium tunc expressum terminum iam diu effluxum in diuersis sessionibus pluries prorogauimus.

Cum autem moniti et citati prædicti, sublatis iam omnibus impedimentis, effluxisque omnibus terminis, coram nobis et dicto concilio non comparuerint, nec comparere curauerint ad allegandum causam, quare sanctio prædicta nulla declarari non debeat, ita vt excusationi vltra locus non sit, possintque merito contumaces reputari, prout eos exigente iustitia reputamus: nos mutare attendentes pragmaticam sanctionem, vel potius (vt dictum est) corruptelam, schismatis tempore a non habentibus potestatem editam, reliquæ christianæ reip. ecclesiæque sanctæ Dei nullatenus conformem, et a clar. mem. Ludouico XI. ** *f* Francorum rege christianissimo reuocatam, cassatam, atque abolitam, auctoritatem, libertatem, ac dignitatem dictæ sedis violare, ac diminuere facultatem Rom. pont. pro tempore existentis, de sanctæ Romanæ ecclesiæ card. pro vniuersali ecclesia assidue laborantium, virorumque doctorum personis, quibus abundat curia, et quorum consiliis sedis apostolicæ, et Rom. pont. atque vniuersalis ecclesiæ auctoritas et potestas conseruatur, negotiaque diriguntur, et in prospero statu confouentur, ecclesiis et monasteriis, eisdemque personis de reliquis beneficiis ecclesiasticis, iuxta eorum status exigentiam prouidendi penitus auferre: prælatis vero ecclesiasticis illarum partium causam præbere, vt ipsi neruum ecclesiasticæ disciplinæ obedientiæ sanctum frangant et violent, ac contra nos et sedem prædictam, eorum matrem, cornua erigant, et eis ad præmissa audendum viam aperire, ipsamque notoriæ nullitati subiacere, nulloque nisi alicuius temporis, seu potius tolerantiæ cuiusdam adminiculo fulciri, etsi Rom. pont. prædecessores nostri præfati, prout ipsi suo tempore summopere optare demonstrarunt, corruptelam et abusionem huiusmodi, vel malignitate temporum, vel alias illi prouidere, et in totum occurrere non valentes, suis temporibus tolerasse visi fuerunt: considerantes tamen, ab ipsius Bituricen. sanctionis editione, vix annos septuaginta fluxisse, nullumque infra hoc temporis spatium, præter hoc Lateranense concilium legitime fuisse celebratum, quo cum (disponente Domino) constituti simus, ab eiusdem improbæ sanctionis extirpatione et totali annullatione, sine nostra et tantorum patrum in præsenti concilio congregatorum nota, ac nostræ et dictorum illa vtentium animarum periculo abstinere, seu desistere non posse, Augustino teste, iudicamus atque censemus.

Et sicut piæ memoriæ Leo papa I. prædecessor noster, cuius in hoc libenter (quoad possumus) vestigia imitamur, ea, quæ in secunda Ephesina synodo temere contra iustitiam et catholicam fidem gesta fuerunt, postmodum in Chalcedonen. concilio mandauit ac fecit pro dictæ fidei firmitate reuocari: ita et nos a tam nefariæ sanctionis, et contentorum in ea reuocatione retrahi aut desistere salua conscientia, ac nostro et ipsius ecclesiæ honore, non posse aut debere censemus: nec illud nos mouere debet, quod sanctio ipsa et in ea contenta, in Basiliensi concilio edita, et ipso concilio instante, a Bituricen. congregatione

a *C. cum infirmitas. de pœnitent. et remission.* b *Philipp. 2.* c *1 Reg. 15.* d *August. in opere monachorum.* e *Gregor. 35. moral.*

f *Ludouicus XI. Francorum rex, per legatos missos ad Pium II. liberam ecclesiæ et pontificis regno obedientiam præstitit, abrogationem pragmaticæ sanctionis, et magna in Turcas auxilia pollicitus. Renuit senatus Parisiensis. Gaguin. lib. 10.*

gatione recepta et acceptata fuerunt, cum ea omnia post translationem eiusdem Basiliensis concilii per fel. mem. Eugenium papam IV. etiam prædecessorem nostrum factam, a Basiliensi conciliabulo, seu potius conuenticulo, quæ præsertim post huiusmodi translationem concilium amplius appellari non merebatur, facta extiterint, ac propterea nullum robur habere potuerint, cum etiam solum Rom. pont. pro tempore existentem, tanquam auctoritatem super omnia concilia habentem, conciliorum indicendorum, transferendorum, ac dissolvendorum plenum ius et potestatem *a* habere, ne dum ex sacræ scripturæ testimonio, dictis sanctorum patrum, ac aliorum Romanorum pontificum etiam prædecessorum nostrorum, sacrorumque canonum decretis, sed propria etiam eorundem conciliorum confessione, manifeste constet: quorum aliqua referre placuit, reliqua vero, vtpote notoria, silentio præterire.

In Alexandrina enim synodo, Athanasio ibidem existente, Felici Roman. pont. ab eadem synodo scriptum fuisse legimus, Nicænam synodum statuisse, non debere absque Roman. pontif. auctoritate concilia celebrari. Neque nos latet etiam eundem Leonem pontif. Ephesinam secundam synodum ad Chalcedonen. transtulisse, Martinum etiam papam quintum præsidentibus suis in concilio Senen. potestatem transferendi concilium, nulla consensus ipsius concilii mentione habita, dedisse. Ephesinam quoque primam synodum Cœlestino, ac Chalced. eidem Leoni VI. Agathoni VII. Hadriano VIII. Nicolao VIII. etiam Constantin. synodum Hadriano Rom. pont. prædecessoribus nostris, maximam reuerentiam exhibuisse, eorundemque pontif. institutionibus et mandatis, in sacris conciliis per eos editis et factis reuerenter et humiliter obtemperasse. Vnde Damasus papa et cæteri episcopi Romæ congregati scribentes de concilio Ariminen. episcopis in Illyrico constitutis, præiudicium aliquod, per numerum episcoporum Arimini congregatorum, fieri non potuisse testantur: quandoquidem constet, Roman. pontific. cuius ante omnia decebat spectari decretum, talibus non præbuisse consensum: eundemque Leonem pontificem vniuersis Siciliæ episcopis scribentem idem noluisse apparet: consueueruntque antiquorum conciliorum patres pro eorum, quæ in suis conciliis gesta fuerunt, corroboratione, a Romano pontifice subscriptionem, approbationemque humiliter petere et obtinere, prout ex Nicæna et Ephesina ac Chalcedonen. huiusmodi, et VI. Constantinopolitan. et VII. eadem Nicæna, ac Romana sub Symmacho synodis habitis earumque gestis, nec non in annali libro de synodis, manifeste colligitur, quod etiam nouissime Constantinens. *b* patres fecisse constat. Quam laudabilem consuetudinem si Bituricens. et Basiliens. secuti fuissent, huiusmodi molestia procul dubio careremus.

Cupientes quoque huiusmodi negotium ad debitum finem perduci, ac tam vigore citationum, hactenus a nobis et præfato Iulio prædecessore ex abundanti emanatarum, quam aliorum præmissorum, quæ ita notoria sunt, vt nulla valeant excusatione aut tergiuersatione celari, etiam ex nostro pastorali officio procedentes, omnesque et singulos, tam iuris, quam facti defectus, si qui forsan in præmissis interuenerint, supplentes, ex certa nostra scientia et de apostolicæ potestatis plenitudine, eodem sacro approbante concilio, tenore præsentium, præfatam pragmaticam sanctionem seu corruptelam, eiusque approbationem quomodolibet emanatam, omniaque et singula decreta, capitula, statuta, constitutiones siue ordinationes in eadem quomodolibet contentas, seu etiam insertas, ac ab aliis prius editas, nec non consuetudines, stylum, vsus, siue potius abusum, ex ea in hanc vsque diem quomodolibet emanatos, seu obseruatos, nullius roboris vel momenti fuisse et esse, decernimus et declaramus. Nec non ad abundantiorem cautelam, eandem Bituricensem sanctionem siue corruptelam, eiusque approbationem tacitam vel expressam, vt præfertur, et in ea contenta omnia et singula, etiam inserta quæcunque reuocamus, cassamus, abrogamus, irritamus, annullamus, ac damnamus, et pro infectis, reuocatis, cassatis, abrogatis, irritatis, annullatis, et damnatis haberi volumus, decernimus, et declaramus. Et cum de necessitate salutis existat, omnes Christi fideles Romano pontifici *c* subesse, prout diuinæ scripturæ et sanctorum patrum testimonio edocemur, ac constitutione fel. mem. Bonifacii papæ VIII. similiter prædecessoris nostri, quæ incipit: *vnam sanctam*, declaratur, pro eorundem fidelium animarum salute, ac Rom. pontif. et huius sanctæ sedis suprema auctoritate, et ecclesiæ sponsæ suæ vnitate et potestate, constitutionem ipsam, sacro præsenti concilio approbante, innouamus et approbamus, sine tamen præiudicio declarationis sanctæ mem. Clementis papæ V. quæ incipit: *meruit.* Inhibentes in virtute sanctæ obedientiæ, ac sub pœnis et censuris infra dicendis omnibus et singulis Christi fidelibus, tam laicis quam clericis, secularibus, et quorumuis ordinum, etiam mendicantium regularibus, et aliis quibuscunque personis, cuiuscunque status, gradus, et conditionis existant, etiam sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinal. patriarchis, primatibus, archiepiscopis, episcopis, et quibusuis aliis ecclesiastica vel mundana vel quauis alia dignitate fulgentibus, omnibusque aliis et singulis prælatis, clericis, capitulis et conuentibus secularibus, et ordinum prædictorum regularibus, etiam monasteriorum abbatibus, prioribus, ducibus, comitibus, principibus, baronibus, parlamentis, officialibus etiam regiis, iudicibus, aduocatis, notariis et tabellionibus ecclesiasticis vel secularibus, et quibusuis aliis personis ecclesiasticis, regularibus et secularibus, vt præfertur, quacunque dignitate fulgentibus, in præfato regno Franciæ, Delphinatu, et vbicunque prædicta pragmatica directe vel indirecte, tacite vel expresse vigeret, quomodolibet existentibus, vel pro tempore futuris, ne de cætero præfata pragmatica sanctione, seu potius corruptela, quomodolibet ex quauis causa, tacite vel expresse, directe vel indirecte, aut quouis alio quæsito colore vel ingenio, in quibuscunque actibus iudicialibus vel extraiudicialibus vti, seu etiam eam allegare, vel secundum eam iudicare, aut quosuis actus iudiciales vel extraiudiciales, secundum dictæ pragmaticæ tenorem vel capitula in ea contenta, per se vel alium seu alios, nullatenus facere præsumant, aut per alios fieri permittant, seu mandent, nec præfatam *d* pragmaticam sanctionem, aut in ea contenta capitula seu decreta, vlterius in domibus suis, aut aliis locis publicis vel priuatis teneant, quinimo illam ex quibusuis archiuis etiam regiis, seu capitularibus et locis prædictis, infra sex menses a data præsentium computandos deleant, seu deleri faciant, sub maioris excommunicationis lata sententia, nec non quoad ecclesiasticas et regulares personas prædictas, omnium etiam patriarchalium, metropolitanorum et aliarum cathedralium ecclesiarum, monasteriorum quoque et prioratuum, etiam conuentualium et quarumcunque dignitatum, aut beneficiorum ecclesiasticorum secularium et quorumuis ordinum regularium, priuationis, et inhabilitatis ad illa in posterum obtinenda, quo vero ad seculares præfatæ excommunicationis, nec non amissionis quorumcunque feudorum, tam a Romana, quam alia ecclesia, ex quauis causa obtentorum, ac etiam inhabilitatis ad illa in posterum obtinenda, inhabilitatisque ad omnes et singulos actus legitimos, quomodolibet faciendos, infamiæque ac criminis læsæ maiestatis in iure expressis pœnis, eo ipso et absque vlteriori declaratione, per omnes et singulos supradictos, si (quod absit) contrafecerint, incurrendis, a quibus vigore cuiuscunque facultatis, ac clausularum, etiam in confessionalibus, quibusuis personis sub quibusuis verborum formis concessis contentarum, nisi a Rom. pont. canonice intrante, vel alio ab eo ad id in specie facultatem habente, præterquam in mortis articulo constituti, absolui nequeant.

CAP. II.

Ecclesia in afflictis et maxime turbatis christianæ reipublicæ rebus præsentissimum remedium ex conciliorum œcumenicorum indictione experta est.

PAVLVS III.

Maiores nostri sapientia admirabili et sanctitate prædeiti, sæpe in summis christianæ reipublicæ periculis, remedium optimum atque opportunissimum, œcumenica concilia, et episcoporum generales conuentus adhibuerunt. Ex diplomate indictionis Tridentini concilii. Cal. Iunii, 1542.

CAP. III.

Conciliorum canones interpretantur et confirmantur pontificis maximi declaratione.

PIVS IV.

Sicut ad sacrorum conciliorum decreta ac canones auctoritas atque confirmatio apostolicæ sedis et debet et solet accedere, ita si qua super eis exorta sit dubitatio, eiusdem sedis iudicio et declaratione tollenda est.

CAP. IV.

Concilii decreta non prius rata et firma habentur, quin eis accesserit pontificis maximi confirmatio, cuius est ea et indicere et declarare, tum sancte interpretari. Idque vnico concilii Tridentini exemplo, ex antiquo ecclesiasticæ iurisdictionis ritu, probare licet.

IDEM.

Benedictus *e* Deus, et Pater Domini nostri Iesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis: qui respicere dignatus ecclesiam suam sanctam, tot procellis et tempestatibus agitatam atque vexatam, et grauius indies laborantem, apto tandem ei subuenit optatoque remedio. Ad plurimas et perniciosissimas hæreses extirpandas, ad corrigendos mores, et restituendam ecclesiasticam disciplinam, ad pacem et concordiam christiani populi procurandam, indictum iam pridem in ciuitatem Tridentinam œcumenicum et gene-

a *Vt hæc facilius innotescant, vide Caietanum in tractat. de comparatione papæ et conciliorum; Dominicum Iacobatium lib. 10. de conciliis, artic. 7. Petrum de Monte in libr. de potestate papæ et concilii.* b *vide Nicolaum Sanderum lib. 7. de visibili monarchia, vbi agit de concil. Constantiensi, pag. 540.* c *Leo epist. 84. ad Anast. in fin. Gelas. in epist. ad episcopos Dardaniæ; Nicol. I. in epist. ad Michaëlem; Innoc. III. serm. de consecr. pontific. Bonifac. VIII. in extravag. tit. de maior. et obed.*

d *pragmaticæ sanctionis abolitio, eiusque sequentium pœna.* e *2 Corinth. 1.*

rale concilium *a* a piæ memoriæ Paulo III. prædecessore nostro, et sessionibus aliquot habitis, cœptum fuerat. Ab eius autem successore Iulio in eandem vrbem reuocatum, post alias sessiones celebratas, variis impedimentis et difficultatibus obiectis, ne tum quidem peragi potuerat. Itaque diutius intermissum fuerat, non sine maximo mœrore piorum omnium, cum quotidie magis ecclesia eiusmodi remedium imploraret. Nos autem, post susceptum sedis apostolicæ regimen, tam necessarium ac salutare opus, sicut pastoralis solicitudo monebat, diuinæ misericordiæ fiducia perficere aggressi, adiuti pio studio charissimi in Christo filii nostri, Ferdinandi, Romanorum imperatoris electi, et aliorum christianorum regum, rerumpublicarum, ac principum, tandem consecuti sumus, quod nec diurnis nec nocturnis curis laborare destitimus, quodque a patre luminum assidue precati sumus. Cum enim eam in vrbem vndique ex christiani nominis nationibus conuenisset nostris conuocata literis, et sua etiam ipsorum pietate, excitata episcoporum et aliorum insignium prælatorum maxima, et œcumenico concilio digna frequentia, præter plurimos alios pios, et sacrarum literarum scientia, diuinique et humani iuris cognitione præstantes viros, præsidentibus ipsi synodo sedis apostolicæ legatis, nobis adeo concilii libertati fauentibus, vt etiam de rebus sedi apostolicæ propriæ reseruatis, liberum ipsi concilio arbitrium, per literas ad legatos nostros scriptas, vltro permiserimus, quæ de sacramentis, et aliis rebus, quæ quidem necessariæ visæ sint, tractanda, definienda, et statuenda restabant, ad confutandas hæreses, ad tollendos abusus, et emendandos mores, a sacrosancta synodo summa libertate diligentiaque tractata, et accurate ac mature admodum definita, explicata, statuta sunt. Quibus rebus perfectis, concilium tanta omnium, qui illi interfuerunt, concordia peractum fuit, vt consensum eum plane a Domino effectum fuisse constiterit, idque in nostris atque omnium oculis valde mirabile fuerit. Pro quo tam singulari Dei munere supplicationes statim in alma hac vrbe indiximus, quæ magna cleri et populi pietate celebratæ fuerunt, laudesque et gratias diuinæ maiestati merito persoluendas curauimus, cum eiusmodi concilii exitus spem magnam et prope certam attulerit, fore, vt maiores indies fructus ad ecclesiam ex ipsius decretis, constitutionibusque perueniant. Cum autem ipsa sancta synodus, pro sua erga sedem apostolicam reuerentia, antiquorum etiam conciliorum vestigiis inhærens, decretorum suorum omnium, quæ nostro et prædecessorum nostrorum tempore facta sunt, confirmationem *b* a nobis petierit, decreto de ea re in publica sessione facto; nos ex legatorum literis prius, deinde post reditum eorum, ex iis, quæ synodi nomine diligenter retulerunt, postulatione ipsius synodi cognita, habita super hac re cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. card. deliberatione matura, sanctique Spiritus inprimis auxilio inuocato, cum ea decreta omnia catholica, et populo christiano vtilia ac salutaria esse cognouissemus, ad Dei omnipotentis laudem, de eorundem fratrum nostrorum consilio et assensu, in consistorio nostro secreto, illa omnia et singula auctoritate apostolica hodie confirmauimus, et ab omnibus Christi fidelibus suscipienda ac seruanda esse decreuimus: sicut harum quoque literarum tenore ad clariorem omnium notitiam confirmamus, et suscipi obseruarique decernimus. Mandamus autem in virtute sanctæ obedientiæ, et sub pœnis a sacris canonibus constitutis, aliisque grauioribus, etiam priuationis, arbitrio nostro infligendis, vniuersis et singulis venerabilibus fratribus nostris, patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et aliis quibusuis ecclesiarum prælatis, cuiuscunque status, gradus, ordinis, et dignitatis sint, etiam si cardinalatus honore præfulgeant, vt eadem decreta et statuta in ecclesiis suis, ciuitatibus et diœcesibus, in iudicio et extra iudicium, diligenter obseruent, et a subditis quisque suis, ad quos quomodolibet pertinent, inuiolabiliter faciant obseruari, contradictores quoslibet et contumaces per sententias, censuras, et pœnas ecclesiasticas, etiam in ipsis decretis contentas, appellatione postposita compescendo; inuocato etiam, si opus fuerit, brachii secularis auxilio. Ipsum vero charissimum filium nostrum imperatorem electum, cæterosque reges, respublicas, ac principes christianos monemus, et per viscera misericordiæ Domini nostri Iesu Christi obtestamur, vt, qua pietate concilio per oratores suos affuerunt, eadem pietate, ac pari studio diuini honoris, et populorum suorum salutis causa, pro sedis quoque apostolicæ, et sacræ synodi reuerentia, ad eiusdem concilii exequenda et obseruanda decreta prælatis, cum opus fuerit, auxilio et fauore suo adsint, neque aduersantes sanæ ac salutari concilii doctrinæ opiniones a populis ditionis suæ recipi permittant, sed eas penitus interdicant. Ad vitandum præterea peruersionem et confusionem, quæ oriri posset, si vnicuique liceret, prout ei liberet, in decreta concilii commentarios et interpretationes suas edere; apostolica auctoritate inhibemus omnibus, tam ecclesiasticis personis, cuiuscunque sint ordinis, conditionis, et gradus, quam laicis quocunque honore ac potestate præditis; prælatis quidem sub interdicti ingressus ecclesiæ, aliis vero, quicunque fuerint, sub excommunicationis latæ sententiæ pœnis, ne quis sine auctoritate nostra audeat vllos commentarios, glossas, annotationes, scholia, vllumue omnino interpretationis genus super ipsius concilii decretis quocunque modo edere, aut quicquam quocunque nomine, etiam sub prætextu maioris decretorum corroborationis aut executionis, aliove quæsito colore statuere. Si cui vero in eis aliquid obscurius dictum et statutum fuisse, eamque ob causam interpretatione aut decisione aliqua egere visum fuerit, ascendat ad locum, quem Dominus elegit, ad sedem videlicet apostolicam, omnium fidelium magistram, cuius auctoritatem etiam ipsa sancta synodus tam reuerenter agnouit. Nos enim difficultates et controuersias, si quæ ex eis decretis ortæ fuerint, nobis declarandas, quemadmodum ipsa quoque sancta synodus decreuit, reseruamus, parati, sicut ea de nobis merito confisa est, omnium prouinciarum necessitatibus, ea ratione, quæ commodior nobis visa fuerit, prouidere. Romæ 7. Cal. Febr. 1563.

a a Pio IV. tandem in Tridentina ciuitate continuatum et absolutum fuit die Mercurii. 26. Ianuar. 1564. *b* sess. 25. cap. vltimo.

TITVLVS VIII.
DE CELEBRATIONE MISSARVM, ET SACRAMENTO EVCHARISTIAE, ET DIVINIS OFFICIIS.

CAP. I.

Clerici, sub pœna suspensionis a diuinis, missæ sacrificium non celebrent vespertino tempore.

PIVS V.

Sanctissimus in Christo pater et dominus noster, dominus Pius (diuina prouidentia) papa V. ad cuius notitiam peruenit, quod nonnulli cathedralium, etiam forsan metropolitanarum, collegiatarum, et aliarum ecclesiarum, nec non monasteriorum, conuentuum, domorum, et aliorum piorum locorum secularium, et diuersorum ordinum, ac militarium regularium, prælati, capitula, clerici, fratres, aliique superiores et personæ, antiquum sanctæ Romanæ ecclesiæ ritum institutis missarum celebrandarum temporibus peruertere satagentes, diuersas licentias et facultates, missas, quæ media nocte, et ceu in aurora natiuitatis, ac de mane resurrectionis Domini nostri Iesu Christi, et forsan aliarum festiuitatum, iuxta prædictum ritum celebrari consueuerant, de sero forsan circa solis occasum vigiliæ festiuitatum earundem, in suis ecclesiis et capellis celebrandi, seu celebrari faciendi, ab apostolica sede vel eius legatis ac etiam maiori pœnitentiario pro tempore existente, variis prætextibus impetrauerunt, illisque iampridem vtuntur: hoc ab antiquo catholicæ ecclesiæ instituto, sanctorumque patrum decretis deuiare considerans, ac propterea hunc abusum ab ecclesia Dei submouere volens, omnes ac singulas licentias et facultates huiusmodi, hactenus etiam motu proprio, vel quorumuis etiam imperatorum, regum, et aliorum principum contemplatione, et ex quibusuis causis quomodolibet concessas, ac apostolicas et alias literas desuper confectas, illarum omnium tenores pro sufficienter expressis habens, apostolica auctoritate, ex certa scientia reuocauit, ac omnino cassauit, et annullauit: hac præsenti perpetuo valitura constitutione quibusuis prælatis, capitulis, clericis, fratribus, aliisque superioribus, et personis earundem ecclesiarum, monasteriorum, conuentuum, domorum, et aliorum piorum locorum, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub indignationis suæ, ac perpetuæ suspensionis a diuinis pœna, districtius inhibens, ne deinceps missas vespertino tempore, nomine licentiarum et facultatum huiusmodi, aut alio quouis prætextu celebrare, vel celebrari facere præsumant: ac mandans locorum ordinariis, vt eandem præsentem constitutionem, sub prædictis et aliis sibi beneuisis pœnis, per quoscunque prælatos, capitula, clericos, fratres superiores, et personas huiusmodi, inuiolabiliter obseruari faciant, contradictores quoslibet auctoritate apostol. compescendo. Rom. 28. Mart. 1566.

CAP. II.

Diuini cultus et templorum Dei dicatorum religio omnem decorem expostulat, vt hinc arceantur colloquia, confabulationes, deambulationes, ioci, et ea omnia, quæ vel scandalo sunt, vel deuotionis impedimenta: nam domum Domini decet sanctitudo.

IDEM.

Vt Deo optimo maximo, gloriosæ virgini, et sanctis omnibus debitus honor deferatur, Gregorii X. prædecessoris nostri constitutionem innouantes, ac statuta in Tridentino concilio obseruari volentes, statuimus et ordinamus, vt ad ecclesias sit humilis et deuotus ingressus, quieta conuersatio, deuotis orationibus instent, et omnes genibus flexis sanctissimum sacramentum adorent, ad nomen Iesu Christi Domini nostri, cum exhibitione reuerentiæ, caput inclinent, nullus in dictis ecclesiis seditionem faciat, tumultum excitet, clamores moueat, impetumue committat, cessent vana, fœda, et profana colloquia, risus immoderati, et strepitus omnes iudiciorum, et alia quæcunque, quæ diuinum officium perturbare possunt. Nullus intra ecclesias deambulare audeat siue præsumat, dum celebrantur sacra missarum mysteria, et alia diuina officia. Qui vero prædicta petulanti

animo contempserint, præter diuinæ vltionis acrimoniam, nostri quoque arbitrii pœnas incurrent, quæ omnia locorum quoque ordinarii in suis ecclesiis facient obseruari. Quicunque vero in ecclesiis, dum ibi sacrificium missæ, et diuina celebrantur officia, aut verbum Dei prædicatur, deambulare, vociferari, aut verso tergo ad sanctissimum irreuerenter sedere, aut aliquid, quod scandalum generet, aut diuina perturbet officia, facere præsumpserit, pœnam viginti quinque ducatorum incurret, præter alias arbitrio nostro imponendas et moderandas pœnas, et qui non habebit in ære, luet in corpore, aut exilio mulctabitur. Qui vero in ecclesiis cum mulieribus impudicis, siue etiam honestis, colloquium scurrile habuerit, aut alios inhonestos actus fecerit, viginti quinque ducatorum pœnam incurrat, et carceris per mensem. Qui in ecclesiis, vt supra, obscœnis et inhonestis verbis aut signis vsus fuerit, aut alia fœda colloquia cum personis quibuscunque habuerit, decem aureorum pœna mulctetur, aut alias corporaliter puniatur. Mandamus præterea omnibus et singulis cathedralium, collegiatarum, et parochialium ecclesiarum capitulis, rectoribus, vicariis, sacristis, ostiariis, et aliis ipsarum custodibus, quatenus præfatos omnes in ecclesiis delinquentes admoneant, et vt in eis vetita fieri non permittant, vel saltem ipsis ordinariis vel officialibus nostris puniendos deferant: quod si facere neglexerint, pœnam duorum aureorum vice qualibet incurrent *** ducatorum incurrat, pro secunda pœna duplicabitur, pro tertia autem centum ducatos soluet, et ignominia notatus exilio mulctabitur. Qui vero plebeius fuerit, nec erit soluendo, pro prima vice manibus post tergum ligatis ante fores ecclesiæ constituetur per diem integrum, pro secunda fustigabitur per vrbem, pro tertia lingua ei perforabitur, et mittetur ad triremes. Quicunque clericus in hoc blasphemiæ crimen incurrerit, pro prima vice fructibus vnius anni omnium et quorumcunque beneficiorum suorum, pro secunda beneficiis ipsis priuetur, pro tertia omnibus etiam dignitatibus exutus deponatur, et in exilium mittatur. Quod si clericus nullum obtinuerit beneficium, pœna pecuniaria, vel corporali, pro prima vice puniatur, pro secunda carceribus mancipetur, pro tertia verbaliter degradetur, et ad triremes mittatur. Qui reliquos sanctos blasphemauerit, pro qualitate blasphemiæ atque personæ, arbitrio iudicis puniatur.

CAP. III.

Facultatis concessæ Græcis latino more, et Latinis græco ritu missas et alia diuina officia celebrandi, reuocatio.

IDEM.

Prouidentia Romani pontificis plurimum circumspecta nonnunquam ea, quæ certis suadentibus causis per eius prædecessores gesta sunt, ex aliis non minus rationabilibus causis alterat, et ad pristinum statum reducit, prout æquitas suadet, et in Domino conspicit expedire. Sane, cum ad notitiam nostram peruenerit, quod nonnulli presbyteri, tam græci, quam latini, antiquum S. R. E. ritum, tam in celebratione missarum, quam aliorum diuinorum officiorum, peruertere satagentes, diuersas licentias et facultates, missas, et alia diuina officia, Græci latino more, ac Latini græco ritu celebrandi, ab apostolica sede, vel eius legatis, ac etiam maiore pœnitentiario pro tempore existente, variis prætextibus imperrarunt, illisque iam pridem vtuntur, hoc ab antiquæ catholicæ ecclesiæ instituto, sanctorumque patrum decretis deuiare considerantes, propterea hunc abusum ab ecclesia Dei extirpare et submouere volentes, omnes et singulas licentias et facultates huiusmodi, hactenus etiam motu proprio, vel quorumuis etiam imperatorum, regum, et aliorum principum contemplatione, et ex quibusuis causis quomodolibet concessas, ac apostol. et alias literas desuper confectas, illarum omnium tenores pro sufficienter expressis habentes, apostolica auctoritate, ex certa scientia, hac præsenti nostra perpetuo valitura constitutione reuocamus, cassamus, annullamus, et irritamus: quibusuis presbyteris, tam græcis, quam latinis, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub indignationis nostræ, ac perpetuæ suspensionis a diuinis pœnis, districtius inhibentes, ne deinceps presbyteri græci, præcipue vxorati, latino more, et latini græco ritu, huiusmodi licentiarum et facultatum, aut alio quouis prætextu, missas et alia diuina officia celebrare, et celebrari facere præsumant. Mandantes in virtute sanctæ obedientiæ omnibus et singulis venerabilibus fratribus nostris, patriarchis, primatibus, archiepiscopis, et episcopis, quatenus in ciuitatibus et diœcesibus propriis præsentes nostras literas publicari, et sub prædictis et aliis sibi beneuisis pœnis, per quoscunque prælatos, capitula, clericos, fratres, superiores, et personas quaslibet inuiolabiliter obseruari faciant. Contradictores quoslibet auctoritate apostolica compescendo.

TITVLVS IX.
DE RELIQVIIS ET VENERATIONE SANCTORVM.

CAP. I.

Sanctorum festa et solennes memoriæ sub die eorum obitus celebrantur.

PAVLVS IV.

Gloriosus in sanctis suis Deus, qui omnia operatur in omnibus, quosdam in ecclesia sua posuit apostolos, quosdam prophetas, quosdam doctores, quosdam martyres, et quosdam confessores, quos per anni circuitum, die vt plurimum, qua eos ad cœlestia regna migrare contigit, sancta veneratur vniuersalis ecclesia, vt Christi fideles eorum venerationi per exercitium bonorum operum vacantes, piis ante thronum diuinæ maiestatis eorum suffragiis adiuuari, et exinde Deo propitio vitam æternam facilius consequi valeant.

CAP. II.

Religiosa festorum dierum renouatio, in quibus nihil agendum, quod sanctitatem, charitatem et pietatem non spiret.

PIVS V.

Cum dierum festorum obseruatio ad Dei cultum maxime pertineat, et in lege diuina a præcipiatur, cupientes abusus prauos, qui ex eorum inobseruantia inualuerunt, omnino corrigere, et antiquorum canonum statuta renouantes mandamus, vt omnes dies dominici, et præcipue in honorem Dei, beatæ Mariæ virginis, sanctorum apostolorum feriati, cum omni veneratione obseruentur, et omnes in diebus præfatis ecclesias frequentent, diuinis officiis deuote intendant, ab omni illicito et seruili opere abstineant, mercatus non fiant, profanæ negotiationes, et iudiciorum strepitus conquiescant. Qui vero in diebus præfatis opus aliquod illicitum fecisse deprehensus fuerit, præter diuinam vltionem, et amissionem animalium, quibus ad vecturam vtetur, etiam graues pœnas incurret, arbitrio nostro, seu vicarii nostri in vrbe. In aliis autem locis arbitrio ordinariorum, vel aliorum magistratuum, ita vt præuentioni locus sit. Quibus omnibus districte præcipimus, vt hæc diligenter obseruari procurent, illas etiam festiuitates, quæ iuxta consuetudinem locorum solemniter celebrari consueuerunt, iuxta laudabilem consuetudinem, debita cum reuerentia obseruari faciant, sub pœnis arbitrio ipsorum imponendis et moderandis. Romæ Cal. Aprilis, 1566.

CAP. III.

Calendæ Octobris perpetuo solennes festi rosarii beatæ virginis, ob deuictam classem Selimi Turcarum imperatoris in sinu Corinthiaco apud Naupactum.

GREGORIVS XIII.

Monet apostolus in omnibus gratias agere, monent quoque sacrarum literarum historiæ, insignia Dei beneficia, tum vt ei, a quo accepta sint, meritæ referantur gratiæ, tum vt fideles, quibus collata sunt, illorum memores, ad diuinum cultum magis indies incitentur, solemnibus annuis festiuitatibus celebranda esse. Quod cum multoties institutum fuerit, tum vero maxime, cum Deus patrum nostrorum populum suum a seruitute Ægyptiaca per manum fortem liberauit. Notabitis itaque, quod non minora beneficia quotidie a Deo optimo maximo accipimus, inter quæ illud singularissimum superiore anno ab ineffabili ipsius clementia nobis concessum fuit, vt Turcarum classis et numero longe superior, et præteritis elata victoriis, a Christianorum classe, virtute Domini nostri Sabbaoth decertante, die septimo Octobris, non longe a Corinthiaco sinu, penitus deuicta et quassata fuerit, qua nempe victoria vniuersum populum christianum ab impiissimi tyranni faucibus diuino munere ereptum fuisse, inficiari nemo potest: apostoli præcepto parere, et sanctorum patrum exempla sequi volentes, vt huius ingentissimi beneficii anniuersaria habeatur memoria, instituere omnino decreuimus.

Quia vero preces ad Deum oblatæ, eo gratiores ad illius conspectum ascendunt, quo dignioribus intercessoribus, et pio aliquo orandi modo offeruntur, memores, beatum Dominicum, ordinis prædicatorum institutorem, cum et Gallia et Italia a perniciosis premeretur hæresibus, ad iram Dei placandam, et beatissimæ virginis intercessionem implorandam, piissimum illum orandi modum instituisse, quod rosarium et psalterium beatissimæ virginis Mariæ nuncupatur: animaduertentes quoque, eadem die septima, quæ tunc fuit dies dominica prima dicti mensis Octobris, fraternitates omnes sub dicti rosarii nuncupatione militantes, per vniuersum orbem, iuxta earum laudabilia instituta et consuetudines processionaliter incedentes, pias ad Deum preces effudisse, quas per intercessionem beatissimæ virginis ad dictam victoriam consequendam multum profuisse, pie credendum est, operæ pretium nos facturos esse existimauimus, si ad tantæ victoriæ cœlitus procul dubio concessæ memoriam conseruandam, ad gratias Deo et beatissimæ virgini agendas, festum solenne sub nuncupatione rosarii in prima dominica mensis Octobris singulis annis celebrandum instituerimus. Quocirca motu proprio et de apostolicæ potestatis plenitudine, ad laudem Dei et Domini nostri Iesu Christi, eiusque gloriosæ virginis matris, tenore præsentium decernimus, vt de cætero perpetuis futuris temporibus, qualibet prima die dominica mensis Octobris, per vniuersi orbis partes, in his videlicet ecclesiis, in quibus altare vel capella rosarii fuerit, ab omnibus et singulis vtriusque sexus Christi fidelibus festum solenne sub nuncupatione rosarii prædicti, sub duplici maiori officio, ad in-

a *Deut. c. 5. Exod. 21. et 30. Ezech. 20. Luc. 18.*

stat aliarum solennium festiuitatum celebretur et sanctificetur, eademque die officium de beatissima virgine nouem lectionum more ecclesiastico persoluatur et recitetur. Decernentes, præsentes, quas perpetuo valere volumus, nullo vnquam tempore, de surreptionis vel obreptionis, aut nullitatis seu alio vitio, vel intentionis nostræ, aut alio defectu notari, argui, vel impugnari posse, sed plenarios effectus sortiri debere: et ita per quoscunque iudices, quauis auctoritate fulgentes, etiam causarum palatii apostolici auditores, et sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, sublata eis, et eorum cuilibet, quauis aliter iudicandi aut interpretandi facultate et auctoritate, iudicari et interpretari, et definiri debere, Cal. April. 1573.

TITVLVS X.
DE IVRAMENTIS, ET IVRISIVRANDI OBLIGATIONE.

CAP. I.

Impossibilium et illicitorum iuramentum inane et prohibitum.

GREGORIVS XIII.

Inter apostolicas et alias canonicas sanctiones, quæ de iurisiurandi religione variis temporibus prodierunt, fel. record. Nicolaus papa III. intelligens, in nonnullis ecclesiis de earum consuetudine obseruari, vt, cum earum prælati ad ecclesias ipsas primo accedunt, vel cum de recipiendis ibidem nouis canonicis agitur, nec prælatos admitti, nec canonicos aliter recipi in dictis ecclesiis, nisi iurato ab eis, statuta et consuetudines ipsarum ecclesiarum scripta, inuiolabiliter obseruare: inter laicos etiam multarum ciuitatum, castrorum, et terrarum, eum consuetudinis morbum in assumendis potestatibus, rectoribus, vel officialibus suis irrepsisse, vt ipsi potestates, rectores, et officiales ad huiusmodi potestarias, rectorias, et officia, nullo modo admittantur, nisi prius, se statuta ipsorum locorum clausa, iurauerint seruaturos. Et quia in statutis, consuetudinibusque supradictis interdum aliqua reperiebantur illicita, seu impossibilia, vel obuiantia ecclesiasticæ libertati, idcirco ne sub tali generalitate iurandi sic in iurantibus peccandi occasio præberetur, cum iuramentum non fuerit institutum, vt vinculum esset iniquitatis, prædictus Nicolaus papa, animarum periculis obsistere cupiens, frugifera et salubri constitutione præcepit quibuscunque scientibus, contineri in prædictis consuetudinibus et statutis illicita, impossibilia, vel libertati ecclesiasticæ obuiantia, huiusmodi iuramenta ab eis nullo modo præstari, et iuramenta, ea intentione facienda vel facta, vt etiam illicita, vel impossibilia, seu libertati ecclesiasticæ obuiantia obseruentur, cum etiam sub tali intentione præstari non possent, absque diuinæ maiestatis offensa, decreuit in huiusmodi illicitis, impossibilibus, seu libertati ecclesiasticæ obuiantibus non seruanda: quin potius pro animarum salute, si sub forma prædicta vel simili aliquos ignorantes prædicta illicita, seu impossibilia, vel libertati ecclesiasticæ obuiantia iurare contingeret, ad obseruanda duntaxat licita, possibilia, libertati ecclesiasticæ non obuiantia, iuramentorum intentio referri deberet: declarans, iuramenta, sub huiusmodi generalitate qualitercunque, et sub quacunque verborum forma præstita vel præstanda, ad licita, possibilia, ac ecclesiasticæ libertati non obuiantia duntaxat extendi, ipsosque iurantes ad alia per præstationem iuramenti huiusmodi non teneri. Verumtamen multi infirmi, cupidique sensus sese in huiusmodi iuramenta cum animarum suarum periculo præcipitant.

Nos, quoniam hæc sanctorum quoque patrum institutis et salubri rerum ecclesiasticarum directioni aduersantur, et tanquam de radice ambitionis procedentia, omne bonum in ecclesiis rebusque publicis peruertunt, ea nouæ prouisionis subsidio prohibere volentes, præsentium auctoritate innouamus prædictam constitutionem Nicolai papæ, itidemque alias omnes canonicas sanctiones, de abusu et reprobatione huiusmodi iuramentorum promulgatas, volumusque, eas vbique ab omnibus, etiam quoad præterita, inuiolabiliter obseruari. Ac etiam præcipimus, et interdicimus prælatis, canonicis, et aliis supradictis, nec non ecclesiarum capitulis, et monasteriorum, cæterisque conuentibus, ciuitatum quoque, castrorum et terrarum communitatibus, et personis quacunque dignitate præditis, ne vlla omnino iuramenta illicita, impossibilia, damnosa, vel libertati ecclesiasticæ, aut decretis concilii Tridentini obuiantia, siue ante, siue post electiones, confirmationes, prouisiones, receptiones, admissiones, aut alios actus, vbicunque, ac quocunque tempore, etiam prætextu cuiusuis consuetudinis quantocunque tempore obseruatæ, quæ potius corruptela est censenda, siue in genere, siue in specie præstare, reddere, vel exigere, neue super præstitis, redditis, vel exactis hucusque quenquam, in iudicio, vel extra, inquietare audeant quoquo modo, vel turbare: illos enim, qui iuramenta illicita, impossibilia, damnosa, vel ecclesiasticæ libertati, aut decretis dicti concilii obuiantia exigere contenderint, episcopos videlicet, et alios quoscunque pontificali dignitate præditos, suspendimus a diuinis, capitula vero et conuentus, eorumque ecclesias et loca omnia interdicto ecclesiastico supponimus, ac singulares personas excommunicationis sententia innodamus, inhabilesque facimus ad obtenta et alia obtinenda, eo ipso, nobisque et Romano pontifici pro tempore existenti, relaxationem suspensionis et interdicti, nec non absolutionem ab excommunicationis sententia huiusmodi perpetuo reseruamus. Decernentes, eos, qui talia iuramenta scienter præstiterint, vsu et commodo rei et gratiæ, cuius causa iurauerint, eo ipso priuatos esse: alios vero ignorantes ad præstitorum iuramentorum huiusmodi obseruationem minime teneri; nec non irritum et inane, quicquid secus per quoscunque, scienter vel ignoranter, attentatum est hactenus, et deinceps contigerit attentari. Rom. Non. Sept. 1584.

TITVLVS XI.
DE TREVGA ET PACE.

CAP. I.

Pacis et treugæ fideiussiones stipulentur, ne nonis causis rumpatur conuentio.

PIVS IV.

Quoniam eo hominum proteruitas deuenit, vt, qui homicidium vel maleficium aliquod committere deliberarunt, prius quærant eos, quos pro hostibus habent, treugæ vel pacis prætextu assecurando, decipere, quo facilior postea delicti perpetratio reddatur, expeditque propterea, vt, quos Dei timor non retinet, pœnarum rigor deterrendo coërceat, populorum quieti consulere, et flagitiosos sicariorum ac scandalosorum ausus deprimere, nec non cauillationibus, quas ad solutiones pœnarum effugiendas hominum malitia indies excogitat, subuenire volentes, quod pœnæ conuentionales pacis et treugæ ruptæ, et fideiussiones de non offendendo, stipulentur in futurum per notarios in fauorem cameræ apostolicæ, et non communitatum vel alterius; et si aliter factæ fuerint, in ipsius cameræ fauorem stipulatæ censeantur. Quodque in causis treugarum pacisque fractarum ipsi fractores, vel eorum fideiussores allegare non possint, quod offensa ex noua causa processit, nec allegata cuiquam suffragetur. Et quia in cautionibus de non offendendo partes intendunt, vt sibi, eo quo melius fieri potest modo, cautum sit, ne offendantur impune, et ideo promittunt, non solum pro se ipsis, sed etiam pro aliis eorum coniunctis, quod non offendent, neque offendi facient: sed aliquando notariorum imperitia sensum et intentionem partium peruertente, contingit eos scribere, quod partes promittunt, non offendere *per* se et alios, vbi scriptum oportuisset: *pro se et aliis:* differentiam videlicet inter has voces, *per et pro*, nescientes, vel confundentes; ac propterea præbentes ansam cauillosis et delinquentibus prætendendi, quod facta offensione per vnum ex comprehensis in fideiussione, non sit commissa stipulatio pœnæ, nisi constet, quod ille, qui offendit, de mandato principalis offenderit; vnde etiam infinita scandala eueniunt, illaque remanent impunita. Idcirco, quod si quis notarius errorem huiusmodi commiserit, mille ducatorum auri cameræ apostolicæ applicandorum pœna plectatur; et nihilominus, siue ex dictione *per*, siue ex dictione *pro*, stipulatio concepta et offensio sequuta fuerit, principales promittentes ad pœnam conuentionalem perinde teneantur, ac si ipsis mandantibus offensio emanasset, et de eorum mandato legitime constaret: iidemque notarii sub simili pœna in instrumentis fideiussionum de non offendendo apponant clausulam: quod data conuentione alicuius comprehensi in stipulatione, si contingat, talem contrauenientem vere et realiter confiteri, vel ficte propter contumaciam in non comparendo, pœna conuentionalis committatur, et exigi possit a fideiussoribus, nulla excusatione vel exceptione penitus admissa: imo habeantur crimen et contrauentio, ac si per testes vel alias legitime probatum vel approbata fuissent. Et si clausula in stipulatione omissa fuerit, illa nihilominus pro apposita, et contrauentio pro legitime approbata habeantur. Et similiter, si per principalem siue alium in fideiussione comprehensum, stipulationi contrauentum, et offendens seu contraueniens contumax, isque in meram contumaciam condemnatus fuerit, fideiussor statim ad soluendum pœnam conuentionalem cogatur; nec possit audiri, suum principalem offendisse ex causa necessariæ defensionis, allegando et deducendo, ne videlicet delinquentes indirecte per procuratorem et interpositam personam audiantur: et quod dictum est in exemplo dicto exceptionis huiusmodi, id etiam ad omnia alia extendatur. Et si talis clausula fuerit in prædictis stipulationibus omissa, nihilominus apposita similiter intelligatur. Quod et ad legitimam per parentes soluendam extendimus, vt illam soluere teneantur, etiamsi eorum filii in meram contumaciam de aliquo delicto condemnati aut banniti fuerint, non obstante quocunque statuto, aut forsan consuetudine in contrarium existente, quibus omnibus nos per præsentes in ampliori forma derogatum esse censemus et decernimus.

Præuentio inter iudices ordinarios et seculares.

In causis clericorum criminalibus mere ecclesiasticis, ordinarii ecclesiastici priuatiue ad seculares iudices cognoscant, sed in aliis mixtis, sit

fit locus præuentioni inter ordinarium et iudicem fecularem, dataque præuentione ex parte ordinarii ecclesiastici, non nisi contra clericos tantum procedere possit. Et si prætenderetur ratione connexitatis, adiuncti, vel alias quomodocunque, laicum eius forum sortiri debere, iudex tamen fecularis ita præueniens, quauis inhibitione sibi facta non obstante, absque censurarum vel aliarum pœnarum incursu procedere possit. Nec non quibuscunque appellationibus, prouocationibus, nullitatum dictionibus, commissionibus, inhibitionibus, et aliis decretis, contra formam superius traditam, per quoscunque etiam iudices præfatos pro tempore quomodolibet emanatis et factis non attentis, libere et licite per ipsos iudices, a quibus ad suarum condemnationum totalem executionem, alias tamen legitime, sub similis indignationis et excommunicationis pœna, procedi posse, et omnino debere, ac vt procedant, præcipimus et mandamus. Et insuper tam iudicibus præfatis, quam notariis, sub eadem excommunicationis ac indignationis nostræ, priuationisque officii pœna, ne contra præmissa, aut quicquam præmissorum, facere et attentare præsumant, districtius inhibemus.

CAP. II.

Moderatur et ad iuris terminos reducitur præcedens rescriptum Pii IV. de allegatione nouæ causæ in causis pacis et treugæ fractæ. Et præuentio iuxta concilii Tridentini decretum obseruatur.

PIVS IV.

Cum ob innumeras Rom. pont. occupationes, ac particularium rerum quarumlibet status ignorantiam, contingat, ab eo quandoque literas emanare, quæ in magnum aliquorum præiudicium redundare noscuntur, minime reprehendendum esse videtur, si tandem præiudicio cognito literas huiusmodi, etiam si per eius prædecessorem emanauerint, tanquam per inaduertentiam editas, reuocat et limitat, aliasque desuper disponit, prout rerum et temporum qualitate pensata conspicit in Domino salubriter expedire. Dudum siquidem felic. record. Pius papa IV. prædecessor noster, cupiens criminibus et excessibus, qui indies oriebantur, prouidere, per quasdam suas in forma motus proprii editas literas inter alia statuit, quod in causis treugarum et pacis fractarum, ipsi fractores vel eorum fideiussores allegare non possent, quod offensa ex noua causa processisset, nec allegata cuiquam suffragarentur. Et etiam, quod in causis mixtis inter iudicem ecclesiasticum et laicum locus sit præuentioni, ita tamen, quod iudex ecclesiasticus in casu præuentionis non possit procedere contra laicum, sed illud debeat remittere ad iudicem laicum, et alias prout in eisdem literis plenius continetur. Nos considerantes, a ratione et iuris debito alienum esse, eos, qui criminis innoxii fuerint, eorumque fideiussores, si treugæ, pax, seu fideiussiones de non offendendo, postea ex noua emergente occasione fractæ fuerint, earum occasione grauari debere, cum præcipue paces, treugæ, seu fideiussiones huiusmodi de non offendendo, non ad offensionem ex futuris causis, sed ex præteritis tantum oriantur, literas præfatas, quoad præmissa, reuocantes, cassantes et moderantes, effectumque suum sortiri in præmissis non posse decernentes: motu simili, etc. nouam causam in pacis, treugarum, seu fideiussionum huiusmodi fractione principales tantum, videlicet, qui fuerunt causa pacis, treugarum, seu fideiussionum de non offendendo huiusmodi factarum, seu faciendarum, præstitarum seu præstandarum, si ipsi aliquo modo, seu aliquis eorum in dictis fractionibus interuenerint seu interuenerit, videlicet si aliquis ex dictis principalibus aliquem ex comprehensis in pace, treuga, seu fideiussione de non offendendo, offenderit, vel ipse ab aliquo ex ipsis comprehensis offendatur, non excusare.

Si vero supradicti principales, seu aliquis eorum, in fractione pacis, treugæ, seu fideiussionis huiusmodi, vt supra, non interuenerint, seu interuenerit, ipsos eorumque consanguineos et fideiussores, cæterosque in pace, treuga seu fideiussione, de non offendendo comprehensos et quemlibet eorum nouam causam huiusmodi allegare posse, et ea probata excusare debere, et quoquo modo grauari, perturbari, aut inquietari non posse neque debere: idque tam in causis motis, et indecisis pendentibus, quam etiam finitis, et in quibus etiam pronunciatum fuit (dummodo sententiæ desuper latæ totaliter non sint executioni demandatæ) locum sibi vendicare posse et debere declaramus. Cumque etiam sæpe contingat, partes ipsas, contra quas in contumaciam procedi consueuit, vel ita negotiorum mole grauari, vel ita longe abesse, vt ipsorum contumaciam sex mensium spatio huiusmodi expurgare minime queant, terminum sex mensium huiusmodi ad annum prorogamus, ac contumacibus huiusmodi defensiones, non nisi post anni elapsi terminum, denegari debere. Ac quascunque aliter, quam vt præmittitur, ferendas sententias, inanes, nulliusque roboris et momenti fore et esse, prout nos eas ex nunc, tanquam contra iuris debitum, et de facto latas, annullamus, cassamus, et irritamus. Quo vero ad præuentionem inter iudicem ecclesiasticum et laicum, declaramus, illam habere locum in terminis et statu, prout ante dictum motum proprium erat, ac ipsum ad terminos iuris in hoc reducimus, et volumus, vt in præuentionibus procedatur iuxta formam iuris, et sacrorum decretorum concilii Tridentini, et non alias aliter, nec alio modo.

TITVLVS XII.

DE VOTIS ET VOTORVM PROFESSIONE.

CAP. I.

Disciplinæ regularis institutum semel professus, extra solenne votum religionis, tribus substantialibus votis consilii euangelici debet obligari, vt perpetuo liberius Deo famuletur.

PIVS V.

Lubricum vitæ genus eorum veriti, qui regularium formam præ se ferentes, nec propriis renunciant, nec vllam profitentur ex regulis approbatis, quando horum plerique proprio instinctui obsequentes, alii odio incensi, alii, dum quod ambiunt minus consequuntur, alii vel dilapidatis, vel interuersis rebus, et ad sese, vel propinquos translatis, vt ratiocinia effugiant, quidam etiam in suos ipsorum mores inquisitum iri præsentientes, quasi impunitatem adepturi, e sodalitio suo, vt lubet, exiliunt, eiectisque illius insignibus, vestem recipiunt secularem. Hinc graues et periculosæ quotidie offensiones in populos concitantur, dum quos disciplinæ regulari perpetuo mancipatos credunt, rursus eos, etiam vbi consueuerint, contempto post tot annos, et relicto indignis sæpe modis, eius, cui sese dediderant, vitæ instituto, liberos vident, et solutos in seculum euagari. Cum igitur conueniat, vt cuius arma induit, eam miles militiam persequatur, hanc de prædictis rationem capere instituimus, vt, vel permanendi vel abscedendi facultate semel singulis proposita, certus deinceps et immobilis disciplinæ regularis cultus debeat in ipsis sodalitatibus perpetuo obseruari. Itaque de nobis attributæ potestatis plenitudine statuimus, vt omnes et singuli priores, præpositi, et alii præsidentes generales, prouinciales, et conuentuales, nec non canonici, et fratres sancti Georgii in Alga Venetiarum ac eremitarum sancti Hieronymi, alias beati Petri Pisarum, et omnium ac quarumcunque aliarum congregationum, nec non ecclesiarum, domorum, et conuentuum in communi, et sub obedientia voluntaria, et extra votum solenne religionis viuentes, quorum habitus a secularibus presbyteris est distinctus, qui religionem amplecti, et professionem regularem solemnem emittere voluerint, id in suis quisque conuentibus et domibus, intra viginti quatuor horarum spatium, postquam delegatus noster præsentes literas eis significauerit, palam et sponte deliberent et declarent: inde conuocato quamprimum per singulas huiusmodi congregationes generali vel alio supremo, iuxta morem cuiusque congregationis, capitulo, ibique electa vna, sub qua degant, ex regulis approbatis, in quam maior pars vocum ipsius capituli consenserit, trium votorum substantialium professionem regularem intra mensem solemniter emittant, et in ea, tam ipsi, quam illam deinceps ingressuri atque professuri, perpetuum ferant altissimo famulatum. Sicque professi, vel in suis quisque prioratibus, præposituris, præsidentiis, administrationibus et officiis confirmentur, vel ad alia transferantur, prout cuique congregationi, et superioribus suis, videbitur vtilius expedire. Qui vero excurso iam anni spatio in ipsa congregatione morati, refugerint intra tempus prædictum profiteri, detracto religionis habitu, ac redditis etiam in vinculis, si opus sit, receptorum et administratorum omnium rationibus, eiiciantur, nec deinceps patiantur, in vllis eiusdem congregationis domibus seu conuentibus amplius conuersari. Rom. 15. Cal. Dec. 1568.

TITVLVS XIII.

DE GRATIIS ET DISPENSATIONIBVS.

CAP. I.

In dispensationum et aliarum gratiarum impetratione rei gestæ veritas retecta, pœna falsi, damnat impetrantes.

PIVS IV.

Cum, sicut accepimus, nonnulli suæ conscientiæ prodigi, ac propriæ salutis immemores, vt facilius a nobis, et sede apostolica, dispensationes matrimoniales a et alias gratias et concessiones obtineant, gradus consanguinitatis vel affinitatis, aut cognationis spiritualis, ac scientiam illorum aliter, quam eis a principio ab ipsis partibus significatum vel narratum fuerit, exponunt, et si matrimonia huiusmodi adhuc contracta non fuerint, pro contractis narrant, ac alias diuersimode veram facti speciem, tam in ipsis dispensationibus matrimonialibus, quam pro aliis quibuscunque gratiis et concessionibus obtinendis immutant, ac propterea, cum non solum in impetrationibus huiusmodi falsitas narretur, verum etiam in partibus plerumque pro obtentione gratiarum huiusmodi veritas immutetur, et falsitas committatur. Nos igitur huiusmodi abusibus et erroribus

a *Dispensatio est determinatio superioris, quæ declarat, legem communem non esse in aliquo particulari casu seruandam. Nec dispensatio est pura declaratio, vt definitum est de voto, cap. venientes, sed est quædam iuris relaxatio. Vid. Sanch. de caus. matrim.*

obuiare

obuiare cupientes, omnes et singulos, qui veritatem facti a narratione, quam ab ipsis partibus habuerunt, quoad substantialia et qualitates necessario exprimendas, diuersam faciunt, seu quoquo modo inuertunt, aut immutant, deprauantue, et per subreptionem et obreptionem gratias a nobis extorquent, pœnam falsi incurrere, et ea puniri omnino debere decernimus et declaramus. Romæ 5. Decembr. 1566.

CAP. II.

Exprimendi sunt gradus propinquiores in dispensationibus matrimonialibus pro coniunctis in diuersis gradibus.

PIVS V.

Pius (diuina prouidentia) papa V. attendens, per quandam constitutionem dudum per fel. record. Pium papam IV. sanctitatis suæ prædecessorem editam, qua cauetur, quod in dispensationibus matrimonialibus, pro diuersis consanguinitatis seu affinitatis ex eodem stipite prouenientibus gradibus coniunctis, non remotioris solum, prout olim fieri solebat, sed etiam propinquioris graduum expressa mentio fieri debeat, alioquin dispensationes, ac desuper confectæ literæ nullius sint roboris vel momenti, prout in dicta constitutione plenius continetur, a dispositione iuris communis, et laudabili, ac antiquo Rom. curiæ stylo nimium recedi, ac fauorem matrimonii debitum restringi: volensque propterea iuri et stylo prædictis, nec non piæ mem. Gregor. XI. et Clem. VI. Rom. pontif. etiam sanctitatis suæ prædecessorum vestigiis inhærendo, sacramento et libertati matrimonii, quantum cum Deo potest, fauere, statuit et ordinauit, quod de cætero in quibuscunque dispensationibus, quas pro matrimoniis contractis aut contrahendis inter viros et mulieres, inuicem diuersis prohibitis consanguinitatis seu affinitatis, aut mixtis ex communi, seu ab eodem stipite surgentibus, quicunque illi sint, dummodo primum quoquo modo a non attingant, cum in eo sanctitas sua nunquam dispensare intendat, gradibus coniunctos, ab eadem sanctitate sua, et pro tempore existente Romano pontifice, aut sede apostolica impetrari, vel alias concedi contigerit, ac literis, commissionibusque desuper etiam locorum ordinariis faciendis, gradus remotior attendatur, trahatque secum propinquiorem, ac ob id sufficiat remotiorem tantum gradum exprimere, obtentis tamen postea super propinquiore literis declaratoriis, iuxta Gregorii et Clementis prædecessoris huiusmodi constitutiones, quas quoad hoc innouauit, et inuiolabiliter obseruari mandauit, dispensationesque seu dispensandi commissiones, ac desuper confectas literas, et processus habitos per easdem dispensatis, seu his, cum quibus dispensari mandatur, propter proximioris gradus huiusmodi non expressionem, de surreptionis vel obreptionis vitio, seu intentionis defectu notari non posse, sed in omnibus et per omnia suffragari, perinde ac si in literis seu commissionibus huiusmodi de proximiore seu vtroque gradu, specialis et expressa mentio facta fuisset.

TITVLVS XIV.
DE INDVLGENTIIS.

CAP. I.

Christi passio est veluti labrum, ex quo omnia bona effluunt, indulgentiarum quoque et gratiarum dona consistunt, quamobrem gratis expediantur, nec precio mercentur.

PIVS IV.

Decet Romanum pontificem, quem Dominus noster Iesus Christus vicarium suum cœlestibus thesauris dispensandis in terris constituit, prouidere, vt, sicut ipse thesauros huiusmodi et gratias cœlestes gratis acceptas, ad honorem Dei, et illius sanctorum, animarumque Christi fidelium salutem absque lucro dispensat, idem quoque a Romanæ curiæ officialibus, quibus literarum apostolicarum super gratiis, a sede apostolica pro tempore concessis, expeditio incumbit, obseruetur. Quapropter inconueniens esse censentes, pro concessionibus indulgentiarum, quæ in solis meritis passionis eiusdem Domini nostri Iesu Christi, et eius gloriosorum martyrum, et sanctorum consistunt, aliquid temporale exigere: nos præmissis, prout nostro incumbit officio, de remedio opportuno prouidere volentes, motu proprio, et ex certa nostra scientia, dilectis filiis modernis, et pro tempore existentibus sanctæ Romanæ ecclesiæ vicecancell. eiusque in cancellaria apostolica locumtenent. nec non summistæ, scriptoribus, illorumque pro tempore rescribendario, computatori, receptori, et defensoribus, nec non secretariis, literarum apostolicarum, illarumque tam maioris, quam minoris præsidentiæ abbreuiatoribus, ac solicitatoribus, plumbique et registri magistris, collectoribus, earundemque literarum apostolicarum registratoribus, bullatoribus, fratribus barbatis nuncupatis, et illorum famulis, nec non in registro supplicationum, manu et in præsentia nostra signatorum, magistris et scriptoribus, aliisque Romanæ curiæ officialibus et personis, etiam eorum officia ex causa quantumuis onerosa obtinentibus, cuiuscunque qualitatis et conditionis existant, ac quocunque nomine appellentur, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub maioris excommunicationis latæ sententiæ, nec non amissionis ad semestre omnium emolumentorum eorum officiorum, quæ ipso iure, quoties contrafecerint, fabricæ basilicæ principis apostolorum de vrbe applicata esse censeantur, et crescente inobedientia, etiam priuationis eorundem officiorum, ipso facto incurrendis pœnis, apostolica auctoritate, tenore præsentium præcipimus et mandamus, quatenus videlicet in registro supplicationum magistri et scriptores huiusmodi, vltra salarium inibi pro signaturis ordinariis exigi solitum, alii vero officiales literas apostol. tam sub plumbo, quam in forma breuis, super gratiis indulgentiarum, et peccatorum remission. etiam plenariam, tam pro viuis, quam defunctis, tam ad tempus, quam perpetuo, ad futuram seu perpetuam rei memoriam, vel alia forma ac cum quauis narratiua, pro quibusuis particularibus personis, seu ecclesiis etiam cathedralibus, et collegiatis, monasteriis, prioratibus, capellis perpetuis, cancellariis, oratoriis, hospitalibus, capitulis, collegiis, conuentibus, confraternitatibus, societatibus, vniuersitatibus, et quibuscunque aliis piis locis, a nobis et successoribus nostris Romanis pontificibus, etiam facultatem eligendi confessorem cum votorum commutatione in se continentibus, pro tempore, citra tamen clausulam porrectionis manuum adiutricum, concessis et concedendis conficiend. gratis pro Deo vbique eorum officia, absque aliquæ taxæ regalium seu iocalium, aut cuiusuis alterius generis solutione vel exactione, quantumuis ordinaria vel extraordinaria, omnibus recusatione et contradictione cessantibus, illico nullo alio a nobis aut altero desuper expectato mandato expediant, et prosequentibus illarum expeditionem, etiam si partes, quorum intuitu fuerint concessæ, in Rom. curia non sint præsentes, sed longe ab illa absint, expeditas tradant et consignent. Romæ Cal. Ian. 1562.

TITVLVS XV.
DE QVAESTORVM TOLLENDO ABVSV.

CAP. I.

Quæstorum abusus, spiritualis thesauri ecclesiæ largitiones in auarum lucrum conuertens, extinguendus.

PIVS V.

Etsi dominici gregis saluti semper intenti, singulis cum humilitate poscentibus, ea benigne concedere, nos et prædecessores nostri studuerunt, per quæ peccatorum mole deposita salus ipsis succedat, et hostis humani generis seruitute ereptas animas lucrifaciant altissimo, qui eas nobis sua bonitate commisit: id tamen propensiori studio nos præcauendum esse censemus, ne cuiusuis indulgentiæ, remissionis, vel facultatis obtentu, Christi fideles procliuiores ad illicita in posterum committenda reddantur, aut facilitas veniæ eis peccandi tribuat incentiuum, et exinde clauium auctoritas deducatur in contemptum, et Christi fideles quamplurimum scandalizentur. Sane, cum ad auditum nostrum ex diuersis mundi partibus quamplurimæ querelæ perlatæ fuerint, quod vigore diuersarum indulgentiarum et facultatum, per prædecessores nostros, ac etiam nos, vel auctoritate nostra, tam fabricæ nostræ basilicæ principis apostolorum, et ecclesiæ S. Ioannis Lateranensis de vrbe, ipsiusque ecclesiæ, nec non S. Ioannis, et S. Lazari Hierosolymitani, ac S. Spiritus in Saxia, et S. Ioannis Lateranensis, ac S. Iacobi incurabilium, de eadem vrbe, nec non S. Elmi, et S. Bouis, ac S. Gothardi, et S. Leuguzoni, nec non S. Nicolai, et S. Bernardi montis Iouii, nec non S. Leonardi, ac S. Marthæ, nec non sanctissimi crucifixi Syracusan. ac S. Mariæ de monte Serrato, hospitalibus, ac etiam S. Sebastiani prope et extra muros dictæ vrbis, nec non S. Antonii de S. Antonio Vienen. diœcesis, et redemptionis captiuorum nuper Neapoli instituto monasteriis, illorumque ac diuersis aliis ecclesiis, monasteriis, hospitalibus, militiis, confraternitatibus, societatibus, et piis locis concessarum, multi quæstores ex eisdem indulgentiis, lucrum temporale tantum quærentes, nominibus fabricæ ecclesiarum, hospitalium, monasteriorum, militiarum, confraternitatum, societatum, et piorum locorum in diuersis ciuitatibus et diœcesibus quæstus facere, confratres describere, capellas et oratoria erigere, illisque erectis indulgentias huiusmodi communicari, et in diuersis gradibus a iure prohibitis dispensare, ac plura etiam concedere, quam eis vigore facultatum prædictarum licitum sit, ipsique lucro intenti, pecuniasque potius, quam Christi fidelium salutem quærentes, ac eisdem indulgentiis sic abutentes, quæstum ex illis particularem facere conantur, variosque et diuersos quæstores, commissarios, procuratores, receptatores, thesaurarios, factores, nuncios, et alios ministros constituere, qui non solum supradicta, sed etiam plura alia eis nunquam concessa facere et concedere, nec non locorum ordinarios, illorumque in spiritualibus

a *Vide concil. Trident. sess. vigesima quarta. cap. tertio et quinto. Alphonsum Castrens. lib. 1. de leg. pœn.*

tualibus vicarios generales, et officiales ac ministros, ecclesiarumque et ordinum prælatos, superiores et personas, quæstus huiusmodi impedientes, censuris ecclesiasticis innodare, et alias in pluribus graviter excedentes in diuinæ maiestatis offensam, ac suarum et Christi fidelium animarum perniciem, ac ordinariorum perturbationem, et piarum mentium scandalum præsumunt. Nos, qui Deo propitio gregis dominici, meritis licet insufficientibus, curam gerimus, et illum spiritualis thesauri elargitione cupimus ipsi Deo reddere acceptabilem, ex præmissis, et aliis rationabilibus causis animum nostrum mouentibus, felicis record. Calixti IV. Clementis VII. Pauli III. Iulii similiter III. et diuersorum aliorum Romanorum pontificum, prædecessorum nostrorum, vestigiis inhærentes, motu proprio, non ad alicuius nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de mera nostra voluntate et deliberatione, omnes et singulas indulgentias etiam perpetuas, et peccatorum remissiones fabricæ et ecclesiæ huiusmodi, nec non sancti Ioannis Hierosolymitani, etiam pro constructione et ædificatione illius nouæ ciuitatis prædictis, in quibusuis aliis hospitalibus, monasteriis, ecclesiis, domibus, militiis, ordinibus etiam mendicantium, congregationibus, confraternitatibus, et vniuersitatibus, et piis locis illorumque ordinibus, capitulis, conuentibus, magistris, superioribus, et tam secularibus, quam quorumuis, etiam mendicantium ordinum regularibus personis, tam singulariter, quam vniuersaliter, per quoscunque Romanos pontifices, prædecessores nostros, ac etiam nos, sub quibuscunque tenoribus et formis, ac cum quibusuis clausulis et decretis, etiam motu proprio, et ex certa scientia, ac ex quibusuis etiam vrgentissimis causis, etiam causa redemptionis captiuorum, et alias quomodolibet concessis: pro quibus consequendis manus sunt porrigendæ adiutrices, et quæ quæstuandi facultatem quomodolibet continent, illarum omnium tenores, formas, derogationes et decreta, præsentibus pro expressis habentes, auctoritate apostolica, tenore præsentium perpetuo reuocamus, cassamus, irritamus, et annullamus, ac viribus vacuamus. Et insuper perpetuo hac nostra valitura constitutione decernimus, quod ex nunc de cætero, sub indignationis nostræ pœna, prætextu indulgentiarum et facultatum, per quoscunque Romanos pontifices, prædecessores nostros, ac nos, et sedem apostolicam etiam motu simili, ac sedis apostolicæ legatos, alias quomodolibet concessarum, et quas a nobis et sede prædicta in posterum verbo, literis ac quauis alia scriptura, etiam manu nostra signata, etiam cum clausula, quod sola signatura sufficiat, etiam in favorem fidei, aut cruciatæ sanctæ vel cuiuscunque alterius piæ causæ, etiam priuilegiatæ, concedi quomodolibet contigerit, nullus quauis etiam episcopali, archiepiscopali, et patriarchali aut maiori dignitate, etiam cardinalatus honore, seu etiam regali, vel temporali excellentia præfulgeat, audeat vel præsumat quæstus facere, aut nuncios, quæstores, commissarios, thesaurarios, receptores pro illis recipiendis, in dictis hospitalibus, ecclesiis, domibus, monasteriis, militiis, et aliis supra nominatis, vel pro eis aut illorum nominibus alibi constituere, et deputare, nisi ex speciali licentia, et ex certa scientia nostris, et Romani pontificis pro tempore existentis, de qua per literas nostras et eiusdem Romani pontificis pro tempore existentis, locorum ordinariis, vel eorum in spiritualibus vicariis, seu officialibus, derogationem præsentis nostræ constitutionis, illius tenore de verbo ad verbum inserto, expresse continentes. Nos enim ex nunc irritum decernimus et inane, quicquid secus his a quoquam, quauis auctoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari. Romæ 6. Idus Februar. 1566.

CAP. II.

Indulgentiæ per quæstores ob quæstum, et bona extorquendi verius, quam impetrandi desiderium, prædicatæ, reuocantur et prohibentur.

IDEM, *ex concilio Tridentino.*

Quam plenum sit periculi, noxia populo ingerere, nimium his temporibus afflicta religio testatur, quod malum, cum in cæteris ministris, tum præcipue in ecclesiarum prælatis animaduertendum est, quod ab his temere profecta longe maxima ecclesiæ Dei conferant detrimenta. Rem sane indignam audiuimus, quod non solum quondam Gometius Tello Giron, temporarius administrator ecclesiæ Toletanæ, sed etiam quidam Hispaniæ ecclesiarum præsules, officii paterni prætextu, facultates sibi a sacris canonibus concessas excedentes, literas suas in ipsorum ciuitatibus ac diœcesibus ausi sunt publicare, quibus inter cætera periculosa deprehenditur, quod cuicunque illas accipienti certa soluta pecunia licitum sit, quem voluerit, sibi sumere sacerdotem, qui confessione audita ipsum absoluere valeat, non in eis tantum casibus, in quibus simplex sacerdos *a* absoluere potest, sed etiam in iis, quæ solis episcopis reseruata reperiuntur, aliquo præterea casu admisso, veluti simoniæ reatu, qui ad examen sanctæ sedis esset referendus. Non animaduertentes ipsi præsules et administratores, quam periculosum sit, ea passim incertis personis committere, quæ ad episcoporum iudicium, arbitriumque idcirco deferuntur, vt, qui melius lepram a lepra discernere norint, causis et circumstantiis subtili indagine exploratis, salutaria cuique morbo remedia valeant adhibere. Ad hæc ipsi in dispensandis cœlestis gratiæ donis nimium prodigi, iis sic literas prædictas accipientibus, indulgentias et pœnitentiarum iniunctarum remissiones nulla cum re temporali conferendas, profusius et indiscrete largiuntur, quibus et aliis licentiis prædictis non pauci fluctuantes et infirmi, veniæ facilitate inducti, ad peccandum procliuiores fiunt, quando tot et tantorum delictorum remissionem certo et vilissimo pretio acquirere posse confidant. Indicem præterea casuum et indulgentiarum ædibus sacris appendi iusserunt, quo palam significatur soluentibus suprascripta concedi, et inter alia, absoluendi facultatem ab esu prohibitorum tribui. Itemque indulgeri missæ sacrificium, et sepulturam tempore interdicti, assumptionem duorum pluriumue compatrum ad sacrum baptisma, præter eos, qui synodalibus (vt dicunt) constitutionibus asciscuntur, reparationem ecclesiarum, erectionem confraternitatum, et alias pias causas prætexendo. Cum igitur inter cætera scandala, etiam simoniæ prauitas redoleat, ac prædictis sacri Tridentini *b* concilii decretis, et aliis sanctionibus canonicis, nostræ præterea constitutioni, de indulgentiis ad quæstum non emittendis, adversetur, clauium auctoritas euilescat, et pœnitentialis satisfactio eneruetur: nos his malis celeri remedio occurrendum, eademque opera futuris præcauendum fore censentes, de apostolicæ potestatis plenitudine, supradicta omnia, quæ in ipsa Toletana, et quibuscunque aliis ciuitatibus, diœcesibus et locis, tam Hispaniæ, quam aliarum quarumcunque prouinciarum et regionum, quocunque prætextu hucusque emanarunt, perpetuo abolemus, ac nulla et irrita nunciamus, iubemusque, literas et indices, nec non scripturas et monumenta quæcunque publica et priuata, per ipsos locorum ordinarios et alios ecclesiarum rectores, vbicunque reperientur, dilacerari, penitusque deleri; et ne talia de cætero a quoquam fiant, publicentur, vel concedantur, districtius prohibemus. Quicunque secus egerint, seu attentauerint antistites, etiam si cardinalatus honore præfulgeant, ab ingressu et perceptione fructuum suarum ecclesiarum tamdiu suspensi iaceant, donec satisfactione præuia illis per sedem prædictam suspensio relaxetur. Inferiores vero ab episcopis sententiam excommunicationis incurrant, a qua, nisi in mortis articulo constituti, ab alio, quam Romano pontifice, absolutionis beneficium nequeant obtinere. Romæ 4. Non. Iun. 1569.

TITVLVS XVI.
DE DECIMIS.

CAP. I.

Ecclesiasticis personis decimas et alia onera imponentes absque licentia papæ excommunicantur.

SIXTVS V. *ex bulla cœnæ Domini.*

Excommunicamus et anathematizamus omnes eos, qui aut collectas, decimas, taleas, præstantias, et alia onera clericis, prælatis, et aliis personis ecclesiasticis, ac eorum, et ecclesiarum, monasteriorum, aliorum beneficiorum ecclesiasticorum bonis, illorumque fructibus, reditibus, et prouentibus huiusmodi, absque Roman. pontif. speciali et expressa licentia imponunt; et diuersis etiam exquisitis modis exigunt; aut imposita, etiam a sponte dantibus et concedentibus recipiunt: nec non qui per se, vel alium, seu alios, directe vel indirecte prædicta facere, exequi, vel procurare, aut in eisdem auxilium, consilium, vel fauorem, aut votum, seu suffragium, palam vel occulte, præstare non verentur, cuiuscunque sint præeminentiæ, dignitatis, ordinis, conditionis, aut status, etiam si imperiali, aut regali præfulgeant dignitate, seu principes, duces, comites, barones, respublicæ et alii potentatus quicunque, etiam regnis, prouinciis, ciuitatibus, et terris quoquo modo præsidentes, aut quavis etiam pontificali dignitate insigniti. Innouantes decreta super his per sacros canones, tam in Lateran. nouissime celebrato, quam aliis conciliis generalibus edita, etiam cum censuris et pœnis in eis contentis.

TITVLVS XVII.
DE RELIGIOSIS DOMIBVS, ET MONTIBVS PIETATIS.

CAP. I.

Piorum locorum et monasteriorum exemptio ab onere hospitandi milites.

PIVS IV.

Cum, sicut non sine graui dolore nobis innotuit, omnia et singula, seu quamplurima huius almæ vrbis, ac etiam nostri ecclesiastici conuentus et monasteria, et alia ecclesiastica, et pia loca,

a *Vide Calder. de pœnit. et remissione. c. nostro. col. 17. Nauar. tract. de indulgentiis.*

b *concil. Trid. præscripta norma legitime elargiendi indulgentias et tollendi abusus quæstuariorum. sess. 5. de refor. c. 2. et sess. 21. de refor. c. 9.*

tam secularia, quam regularia, et a personis religiosis quomodolibet inhabitata, eo tempore, quo equites et milites eiusdem almæ vrbis ac status ecclesiastici præfati, pro defensione ipsius vrbis et status adversus infestissimum Turcarum tyrannum, vel ob alias, quæ pro tempore sese offerunt, causas expediri, et ad diuersa eiusdem status loca transmitti contingit, ab eisdem equitibus et militibus perturbentur et molestentur, ipsique conuentus, monasteria, et alia ecclesiastica et pia loca, in eorundem equitum seu militum distributione, nonnullos eorundem equitum et militum, intra eorum domos et monasteria hospitio excipere et recipere cogantur, in maximum eorum detrimentum, diuini cultus perturbationem, grauissimum religionis dedecus, Dei optimi offensam, et non solum præter omnem nostram intentionem, verum etiam intolerabilem animi nostri amaritudinem. Quapropter nos in præmissis, quantum cum Deo possumus, de optimo remedio celeri manu prouidere, ac monasteriorum, et aliorum ecclesiasticorum et piorum locorum huiusmodi personarum Deo altissimo die noctuque famulantium quieti, integritati, et decori consulere volentes, motu simili, et ex certa nostra scientia, ac de apost. potestatis plenitudine, vniuersis et singulis, tam dictæ almæ vrbis, quam totius status præfati gubernatoribus, potestatibus, ducibus, et capitaneis, communitatibusque et vniuersitatibus, et aliis, ad quos spectat et pertinet, ac spectabit et pertinebit quomodolibet in futurum, ne deinceps perpetuis futuris temporibus in eorundem militum, et equorum distributione, tam in transeundo, quam inibi commorando, communitatibus et vniuersitatibus, videlicet ne dictos equites ac milites in eisdem monasteriis, cœnobiis, domibus, et aliis ecclesiasticis et piis locis, sub duorum millium ducatorum auri cameræ apostolicæ ipso facto applicandi, et aliis arbitrii nostri pœnis, quouis quæsito colore, causa, ingenio, siue prætextu distribuere siue assignare, vel ad alios recipiendum, et hospitio excipiendum cogere; ipsis vero capitaneis et ducibus, ne eosdem suos equites et milites sub indignationis nostræ, ac priuationis officiorum suorum, aliisque etiam arbitrii nostri pœnis, in dictis monasteriis, cœnobiis, domibus, et aliis ecclesiasticis et piis locis, etsi communitates et vniuersitates ipsæ eadem loca eisdem assignent, distribuant. Gubernatoribus vero, et ipsarum ciuitatum et locorum prætoribus, ac aliis officialibus quibuscunque, quo minus præmissa ab ipsis communitatibus et vniuersitatibus, ac capitaneis, et ducibus fiant, sub eiusdem indignationis nostræ, ac etiam priuationis officiorum suorum præfatorum respectiue pœnis, auctoritate apostolica, sinant vel permittant, inhibemus, præcipimus, committimus et mandamus. Et insuper tam illis, quam equitibus, et militibus præfatis, ne monasteria, cœnobia, et loca pia huiusmodi in personis, rebus, et bonis, aut alias desuper quomodolibet molestare, perturbare, impedire et inquietare, seu molestari, perturbari, vel alias inquietari facere audeant, seu præsumant, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub iam dictis pœnis eadem auctoritate inhibemus, præcipimus, committimus, et mandamus, ipsa monasteria, cœnobia, domos, et alia ecclesiastica et pia loca, ex nunc ab eisdem militibus et equitibus, ac onere illos hospitio excipiendi, motu et auctoritate similibus eximendo, et totaliter liberando, ac libera et immunia faciendi.

CAP. II.

Ordinis mendicantium cœnobia, monasteria, et prædia a collectis, subsidiis et hospitiis militum eximuntur.

IDEM.

Dum ad vberes, quos sacri mendicantium ordines in agro dominico quotidie faciunt, fructus attente respicimus, et attentæ considerationis indagine perscrutamur ipsorum religionis sinceritatem, et voluntariæ paupertatis habitum, in quibus sub humilitatis spiritu devotum altissimo præstant famulatum, dignum, quin potius debitum reputamus, vt illis ea libenter concedamus, per quæ semotis quibuslibet grauaminibus promptiores eiusdem altissimi inhæreant servitiis. Hinc est, quod nos volentes eosdem mendicantium ordines, et dilectos filios, eorum fratres, et monachos, cæterasque personas, ac etiam moniales quaslibet eiusdem ordinis, sub illorum cura degentes specialibus fauoribus et gratiis prosequi, motu proprio, non ad alicuius nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, quod ex nunc deinceps perpetuis futuris temporibus, omnes et singuli mendicantium ordinum huiusmodi fratres, monachi, et dilectæ filiæ in Christo moniales seu sorores, ac aliæ vtriusque sexus personæ regulares, vbilibet per totum christianum orbem diffusi et constituti, illorumque monasteria, cœnobia, domos, conuentus, ecclesiæ, capellæ, oratoria et alia loca, etiam vnita, ac membra, et dependentia, nec non terræ cultæ et incultæ, possessiones, prædia, agri, et alia omnia et singula mobilia et immobilia, ac se mouentia, et vbilibet, ac in quibuscunque rebus consistentia bona, nec non eorum in dictis bonis laboratores, coloni, arrendatarii, locatarii et affictuarii, negotiorumque suorum gestores vniuersi, quomodolibet nuncupari, nunc et pro tempore existentes in perpetuum, ab omnibus et singulis exactionibus tam vrbanis, quam rusticis, nec non datiis, gabellis, pedagiis, vectigalibus, collectis, impositionibus, et oneribus ordinariis, et extraordinariis, ac tam realibus, quam personalibus, meris et mixtis, etiam subsidio triennali, et augmento, ac focularibus, equorum taxis, militumque hospitiis, ac alias quibuscunque nominibus nuncupatis, quauis auctoritate quomodolibet impositis et imponendis, et quæ laicis ac aliis quibusuis quomodolibet imponi consueuerunt, et in futurum imponentur, ac ratione quarumcunque mercium et rerum cuiuscunque generis vel qualitatis existentium, tam per mare et aquam dulcem, quam per terram vndecunque et quomodocunque pro tempore delatarum, nec non animalium quorumcunque mortuorum et viuorum, et quæ alias quomodolibet et ex quauis causa ac super quibuscunque rebus, tam in alma vrbe nostra, quam extra eam vbilibet locorum exiguntur, et in futurum exigentur, nec non a contributionibus, et solutionibus in illis faciendis, ac tam pro victu et vestitu, quam quocunque alio vsu suo tantum, ac tam emendo quam vendendo, et alias quomodolibet negotiando, nec non etiam a solutione quadrantis pro singulis libris carnium de animalibus, quæ nunc et pro tempore ex armentis occidi contigerit, nec non etiam, quæ in suis ædibus, prædiis, et possessionibus priuatim detinent et nutriunt, ac a contributione sumptuum et expensarum, quæ aliquando pro pontibus, viis, aquæductibus, muris, mœnibus, aliisue machinis struendis et reparandis seu reficiendis, ac ciuitatum, terrarum, et locorum quorumcunque fortificationibus, nec non etiam alias in omnibus et per omnia, ac tam in dicta vrbe, quam extra eam vbilibet penitus et omnino liberi, immunes et exempti, ac liberæ et exemptæ, liberaque immunia et exempta sint et esse censeantur, ac pro talibus teneantur et reputentur. Quodque terræ, agri, possessiones et loca aratiua, vt præfertur, in illis, quæ aliquando pro pascuis animalium ad certum tempus reseruantur, nullatenus vnquam comprehendantur, nec comprehendi censeantur, ac etiam monasteria, cœnobia, aliaque omnia regularia loca prædicta, pro quorumcunque militum, tam equitum quam peditum hospitiis, quemadmodum magno cum nostro dolore hucusque in plerisque locis factum comperimus, nequaquam assignentur, nec assignari debeant. Rom. 29. Iul. 1566.

CAP. III.

Montes pietatis christiana charitate erecti, et auctoritate apostolica probati et confirmati, et ab vsurario fœnore alieni, liciti sunt.

LEO X. *ex concilio Lateranensi.*

Inter multiplices nostræ sollicitudinis curas, illam inprimis suscipere pro nostro pastorali officio debemus, vt, quæ salubria et laudabilia, ac catholicæ fidei consona, et bonis moribus conformia, nostro tempore non solum enucleentur, verum etiam ad posteros propagentur, et quæ materiam scandali præbere possent, penitus succidantur, et radicitus extirpentur, nec pullulare vsquam sinantur in agro dominico, et vinea Domini Sabbaoth, ea duntaxat conseri permittendo, quibus fidelium mentes pasci spiritualiter possint, eradicatis zizaniis, et oleastri sterilitate succisa. Sane cum olim inter nonnullos dilectos filios sacræ theologiæ magistros, ac iuris vtriusque doctores, controversiam quandam, non sine populorum scandalo et murmuratione exortam, et nuper his diebus innouatam esse comperierimus, circa pauperum releuationem in mutuis eis publica auctoritate faciendis, qui montes pietatis vulgo appellantur, quique in multis Italiæ ciuitatibus, ad subueniendum per huiusmodi mutuum pauperum inopiæ, ne vsurarum voragine deglutiantur, a ciuitatum magistratibus, et aliis Christi fidelibus sunt instituti, atque a sanctis viris diuini verbi præconibus et laudati et persuasi, ac a nonnullis etiam summis pontificibus, prædecessoribus nostris, probati et confirmati, sintne præfati montes a christiano dogmate dissonantes, vel non, vtraque parte diuersimode sentiente, atque nonnullis etiam magistris et doctoribus dicentibus, eos montes non esse licitos, in quibus aliquid vltra sortem pro libra, decurso certo tempore, per ministros huius montis, ab ipsis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur, et propterea ab vsurarum crimine, iniustitiaque, seu ab aliqua certi specie mali, mundos non euadere; cum Dominus noster, Luca euangelista attestante, aperte nos præcepto obstrinxerit, ne ex dato mutuo quicquam vltra sortem sperare debeamus. Ea enim propria est vsurarum interpretatio, quando videlicet ex vsu rei, quæ non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nulloue periculo, lucrum fœtusque conquiri studetur. Addebant etiam iidem magistri et doctores in iis montibus, neque commutatiuæ, neque distributiuæ iustitiæ fieri satis, cum tamen iustitiæ terminos contractus huiusmodi excedere non debeant, si debeant approbari. Idque præterea probare nitebantur, quia impensæ pro huiusmodi montium conseruatione, a pluribus, (vt aiunt) debitæ, a solis pauperibus, quibus mutuum datur, extorqueantur, pleraque interdum vltra necessarias et moderatas impensas, non absque specie mali, ac incentiuo delinquendi, quibusdam aliis personis (vt inferre videntur) exhibeantur. Aliis vero pluribus magistris et doctoribus contra asserentibus, et in multis Italiæ gymnasiis verbo et scripto concla-

conclamantibus, pro tanto bono, tanquam reipublicæ pernecessario, modo ratione mutui nihil petatur neque speretur, pro indemnitate tamen eorundem montium, impensarum videlicet ministrorum eorundem, ac rerum omnium ad illorum necessariam conseruationem pertinentium, absque montium huiusmodi lucro, idque moderatum et necessarium ab iis ex huiusmodi mutuo commodum suscipiunt, licite vltra sortem exigi et capi possit, nonnihil licere; cum regula iuris habeat: quod qui commodum sentit, onus quoque sentire debeat, præsertim si apostolica accedat auctoritas. Quam quidem sententiam a fel. record. Paulo II. Sixto IV. Innocentio VIII. Alexandro VI. et Iulio II. Rom. pont. prædecessoribus nostris probatam, a sanctis quoque ac Deo deuotis, et in magna, ob sanctitatis opinionem, existimatione habitis, euangelicæ veritatis prædicatoribus prædicatam esse ostendunt. Nos super hoc (prout nobis est ex alto concessum) opportune prouidere volentes, alterius quidem partis iustitiæ zelum, ne vorago aperiretur vsurarum, alterius pietatis et veritatis amorem, vt pauperibus subueniretur; vtriusque vero partis studium commendantes, cum hæc ad pacem et tranquillitatem totius reipub. christianæ spectare videantur, sacro approbante concilio declaramus et diffinimus, montes pietatis antedictos per respubl. institutos, et auctoritate sedis apost. hactenus probatos et confirmatos, in quibus pro eorum impensis et indemnitate aliquid moderatum, ad solas ministrorum impensas, et aliarum rerum ad illorum confirmationem (vt præfertur) pertinentium, pro indemnitate duntaxat, vltra sortem, absque lucro eorundem montium, recipitur, neque speciem mali præferre, nec peccandi incentiuum præstare, neque vllo pacto improbari, quinimo meritorium esse, ac laudari et probari debere, tale mutuum minime vsurarium putari, licereque illorum pietatem et misericordiam populis prædicare, etiam cum indulgentiis a sancta sede apostol. eam ob causam concessis: ac deinceps alios etiam similes montes apostol. sedis approbatione erigi posse. Multo tamen perfectius, multoque sanctius fore, si omnino tales montes gratuiti constituerentur, hoc est, si illos erigentes, aliquos census assignarent, quibus si non omni, saltem vel media ex parte, huiusmodi montium ministrorum soluentur impensæ, vt ad leuiorem æris soluendi portionem, medio hoc, pauperes grauari contingat, ad quos cum huiusmodi census assignatione, pro impensarum supportatione erigendos, Christi fideles maioribus indulgentiis inuitandos esse decernimus. Omnes autem religiosos et ecclesiasticos ac seculares personas, qui contra præsentis declarationis et sanctionis formam de cætero prædicare, seu disputare, verbo vel scriptis, ausi fuerint, excommunicationis latæ sententiæ pœnam, priuilegio quocunque non obstante, incurrere volumus. Romæ in concil. Lateran. 4. Non. Maii, 1515.

CAP. IV.

Licentiæ hactenus concessæ mulieribus ingrediendi monasteria ac domos Carthusiensium, et aliorum quorumcunque regularium ordinum, etiam mendicantium, reuocantur.

PIVS V. *ex concilio Tridentino.*

Regularium personarum, quæ relicto seculo Dei se obsequio dedicarunt, pro commisso nobis officio, quieti consulere cupientes, ad ea remouenda, quæ religiosum earum propositum impedire possunt, curam nostram libenter impendimus, vt nulla re, quæ eas a diuino cultu auocet, præpeditæ, secundum ordinem suorum regularia instituta, et decretum sacri Tridentini concilii, tranquillis mentibus gratum altissimo impendere possint famulatum. Quia igitur et Carthusiensium ordinis, et aliorum regularem vitam professorum quies non parum solet, sicut accepimus, perturbari, propterea quod mulieres, modestiæ matronalis oblitæ, domos ac monasteria eorum, contra ipsorum instituta, prætextu confessionalium, aut aliarum literarum apostolicarum, ingredi audeant, ipsis etiam abbatibus, præpositis, prioribus, et aliis præsidentibus aliquando recusantibus et renitentibus, non sine magna eorum molestia, nec sine graui laicorum etiam offensione ac scandalo, si quando admitti nimis facile videantur: huic rei prouidere volentes, motu proprio, et ex certa scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, omnes et singulas facultates ac licentias ingrediendi monasteria ac domos Carthusiensium, et aliorum quorumcunque regularium ordinum, etiam mendicantium, mulieribus cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, et quacunque dignitate, ac præeminentia præditis, etiam comitissis, marchionissis, ducissis, sub quibuscunque etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque fortioribus et efficacioribus et insolitis clausulis, nec non irritantibus decretis ab apostolica sede quomodocunque concessas, quarum tenores perinde ac si de verbo ad verbum præsentibus insererentur, haberi volumus pro expressis, tenore præsentium reuocamus, et cassas, irritas, et inanes esse decernimus, districte prohibentes, mulieribus quidem prædictas facultates et licentias prætendentibus, sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, postquam harum literarum notitiam habuerint, a qua non possint, nisi a nobis, aut a Romano pontifice, qui pro tempore fuerit, absolui, præterquam in mortis articulo, ne dictas domos et monasteria ingredi audeant. Ipsis vero monasteriorum et conuentuum abbatibus, præpositis, prioribus, et aliis præsidentibus, quocunque nomine vocentur, et eorum monachis, canonicis, et fratribus, siue mendicantibus, siue non mendicantibus sub priuationis officiorum, quæ in præsentia obtinent, et inhabilitatis in posterum ad illa et alia omnia, et suspensionis a diuinis ipso facto sine alia declaratione incurrendis pœnis, ne eas introducere, admittereue præsumant.

CAP. V.

Ingredi intra septa monasterii nemini liceat, cuiuscunque sexus, conditionis aut ætatis fuerit, sine licentia episcopi aut superioris in scriptis obtenta, qua nec vti conceditur, nisi vrgentibus necessitatibus.

GREGORIVS XIII. *ex concilio Tridentino.*

Vbi gratiæ et indulta ab hac sede concessa, successu temporis incommodum afferre noscuntur, expedit, illa salubri præsidentis consilio submoueri. Proinde sanctimonialium quieti et tranquillitati consulere, ac omnia, quæ illas a spiritualium rerum cogitatione et exercitio auocant, impedimenta tollere, periculaque et scandala ab eis remouere cupientes, auctoritate præsentium reuocamus et abolemus omnes et quascunque licentias ac facultates ingrediendi monasteria, domos, et loca monialium, ac etiam virorum quorumuis ordinum, quibusuis etiam comitissis, marchionissis, ducissis, et aliis cuiuscunque status et conditionis mulieribus, ac etiam omnes et quascunque licentias ingrediendi monasteria, domos, et loca ipsarum sanctimonialium, quibuscunque viris, etiam eiusdem status et dignitatis, tum a prædecessoribus nostris, quam etiam a nobis, et sedis apostolicæ legatis, aut aliis ex quibusuis quantumcunque vrgentibus causis, sub quibuscunque tenoribus, et etiam derogatoriis, reuocatorum restitutoriis, aliisque efficacioribus clausulis, irritantibusque, et aliis decretis, etiam motu proprio et ex certa scientia, deque apostolicæ potestatis plenitudine, atque ad imperatoris, regum, reginarum, aliorumque principum contemplationem, vel supplicationem concessas, confirmatas, ac etiam iteratis vicibus renouatas, cassamusque, et annullamus literas desuper confectas et processus habitos per easdem. Inhibentes eisdem, qui illas obtinuerunt, sub excommunicationis pœna ipso facto incurrenda, super qua a nemine, nisi a Romano pontifice (præterquam in mortis articulo) absolutionis beneficium possit impertiri, ne ipsarum licentiarum prætextu monasteria huiusmodi quouis modo ingredi audeant. Abbatissis vero, nec non abbatibus, conuentibus, ac aliis monasteriorum vtriusque sexus superioribus, et personis, quocunque nomine vocentur, districte præcipimus, sub eadem excommunicationis pœna, nec non priuationis dignitatum, beneficiorum et officiorum suorum, ac inhabilitatis ad illum et alia in posterum obtinenda, ne in monasteria, domos, et loca sua quenquam prætextu huiusmodi licentiarum et facultatum ingredi faciant vel permittant. Quin etiam sub eisdem pœnis ipso facto incurrendis prohibemus atque interdicimus omnibus et quibuscunque personis ecclesiasticis et secularibus, ac etiam ordinum quorumcunque etiam mendicantium regularibus, ne prætextu licentiarum ab episcopis vel superioribus, quibus illas concedendi in casibus necessariis tantum ex decreto concilii Tridentini tribuitur, ne monasteria ipsa monialium pro libito, sed necessitatibus vrgentibus duntaxat ingredi, neue moniales sub eisdem pœnis illos aliter admittere præsumant. Romæ Idib. Iunii, 1575.

TITVLVS XVIII.

DE REGVLARIBVS ET RELIGIOSIS EXTRA CLAVSTRA VAGANTIBVS.

CAP. I.

Pœna eorum, qui in ætate legitima religionis votum emittentes a professo vitæ instituto deficiunt, et ad alios ordines vagantur.

PAVLVS IV.

Postquam diuina bonitas nos (licet immeritos) ad summi apostolatus fastigium assumere dignata est, nunquam cessauimus abusus, qui in ecclesia Dei, seu nimia sedis apostolicæ indulgentia, seu hominum malitia irrepsisse cernuntur, pro viribus tollere, et ecclesiam ipsam in pristinum candorem restituere, diuersas ad hoc saluberrimas constitutiones edendo, et inuiolabiliter obseruari mandando. Verum cum non omnia vno et eodem tempore excogitari, nedum perfici potuerint, quinimo circa ea fit nobis singulis ferme diebus aliquid enitendum, abusui apostasiæ, quæ per regulares personas sub diuersis falsis prætextibus quotidie incurritur, vlterius parcendum non esse a censuimus. Nam licet diuersi Rom. pont. prædecessores nostri, per eorum constitutiones complura, contra apostasiam huiusmodi, ediderint statuta et ordinationes, nondum tamen est plenum contra eam adinuentum remedium. Quinimo diuersi diuersorum etiam mendicantium ordinum religiosi, propriæ salutis immemores,

a *Adde ea, quæ in c. 27. concilii Agathensis et Trident. sess. 14. cap. 11. de refor. et sess. 25. c. 19. de regular.*

memores, Deique timore postposito, sub prætextu, alii videlicet, quod religioni et ordini in genere, ob varias confictas causas, astricti non sint, et superinde sententiam declaratoriam obtinuerint: alii, quod beneficium ecclesiasticum curatum assecuti sint: alii, quod extra regularia sui ordinis loca standi, et alicui beneficio ecclesiastico deseruiendi a suis superioribus licentiam habeant, et alii diuersis aliis confictis coloribus. Alii vero nullo suffulti prætextu, sed temeritate propria, contra proprium iuramentum per eos in eorum professione præstitum, et regularia sui ordinis instituta, extra claustra suorum regularium locorum degunt, et in seculo, aliqui habitu sui ordinis retento, aliqui illo abiecto in habitu presbyterorum secularium, et complures in habitu laicali temere vagantur. Et postquam Deo fidem fallere non sunt veriti, cætera omnia, quantumuis grauissima et detestanda, leuia et licita reputantes. Alii parochianos eorum curæ commissos falsam doctrinam docere, et prauis opinionibus, ac hæresibus replere, alii vxores ducere, alii siue paupertate eos cogente, siue diabolico instinctu, secularibus et mechanicis negotiis se dare. Alii seditionibus popularibus, coniurationibus contra principes, et alios, ac quibusuis aliis sæuis actibus se implicare, et cætera omnia nequissima facere præsumunt, in grauissimam diuinæ maiestatis offensam, et religionis opprobrium, ac animarum suarum perniciem, et aliorum Christi fidelium scandalum.

Quamobrem considerantes, apostatas huiusmodi, infinitis erroribus in eadem Dei ecclesia causam præstare, et propterea volentes contra apostasiam ipsam plenius prouidere, et eam, quantum nobis ex alto conceditur, de medio tollere, motu proprio, et ex certa scientia nostra, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, omnes et singulos, qui post professionem per eos in ætate legitima constitutos, in aliquo approbato, etiam militari ordine pure et libere emissam, vel ii ante ætatem legitimam professi fuerint, post illam per eos in ipsa ætate legitima constitutos, pure et libere, ratam et gratam habitam, temeritate propria, aut quouis prætextu, vel causa, etiam si se religioni et ordini non astrictos esse, sine causæ cognitione, et his, quæ a iure requiruntur, seruari omissis, vel non legitime probatis, declarari obtinuerint, aut beneficium ecclesiasticum, etiam curatum, non procedente legitima dispensatione possideant, vel alicui beneficio ecclesiastico, etiam curato, alterius nomine deseruiant, extra claustra suorum regularium locorum degunt, aut in posterum degent, omnibus et singulis beneficiis ecclesiasticis, cum cura et sine cura, secularibus, aut sui vel cuiusuis ordinis regularibus, per eos quomodolibet obtentis, et de cætero obtinentibus, cuiuscunque qualitatis fuerint, ac fructibus, redditibus, et prouentibus ecclesiasticis, eis quomodolibet reseruatis, seu assignatis, nec non baccalaureatus, licentiaturæ, doctoratus, et magisterii, ac quibusuis aliis in iure canonico, vel ciuili, theologia, seu medicina, vel artibus, aut quauis alia facultate, gradibus, per eos, etiam antequam religionem ingrederentur, obtentis, seu assecutis, nec non quocunque ministerio ecclesiastico, apostolica auctoritate, tenore præsentium, penitus et omnino priuamus, ac ad illa et alia quæcunque et qualiacunque in posterum obtinenda, seu fructus, reditus, et prouentus ecclesiasticos percipiendos, aut gradus assequendos perpetuo inhabilitamus, et ab executione quorumcunque ecclesiasticorum, etiam sacrorum, et præsertim presbyteratus ordinum, nec non omni ministerio ecclesiastico prædicto perpetuo suspendimus, priuatosque et inhabiles ac suspensos esse, nec non beneficia ipsa de iure et de facto, etiam ad hoc, vt eorum ordinarii collatores ea aliis libere conferre possint, et nisi ea infra tempus a Lateranensi concilio statutum contulerint, collatio beneficiorum eorundem ad immediatum illorum superiorem, et demum ad nos, ac pro tempore existentem Rom. pont. deuoluatur, patroni quoque eorundem beneficiorum personas idoneas, infra tempus a iure statutum, ad ipsa beneficia præsentare possint, et nisi præsentauerint, eorum libera collatio ad ordinarium spectet et pertineat, vacare, ac reseruationes fructuum, redituum, et prouentuum huiusmodi expirare decernimus, ita vt de cætero ipsi apostatæ, quamdiu vixerint, aliqua beneficia ecclesiastica obtinere, vel aliquod officium ecclesiasticum exercere, aut fructus, reditus, et prouentus ecclesiasticos, seu super illis pensiones annuas percipere vel exigere, seu curam animarum, vel aliquod ministerium ecclesiasticum exercere, aut sacramenta ecclesiastica ministrare, seu missam celebrare, aut prætextu ordinum, in quibus constituti erunt, aliquid facere, vel exequi nequeant, et prouisiones, seu commendæ, ac reseruationes fructuum, redituum, et prouentuum ecclesiasticorum, nec non assignationes pensionum annuarum eis, etiam dicta auctoritate, etiam cum præsentium, toto earum tenore inserto, plenaria derogatione pro tempore factæ, nullæ sint, et irritæ, ac viribus omnino careant, nec aliquod eis ius, aut titulum beneficia possidendi, aut fructus, reditus, et prouentus, seu pensiones huiusmodi exigendi, vel percipiendi tribuant. Ipsique sic priuati, inhabiles, et suspensi fructus suos non faciant, sed ad illorum restitutionem teneantur. Et nihilominus, si curam animarum exercere, vel ecclesiastica sacramenta ministrare, seu missam celebrare, aut prætextu ordinum suorum prædictorum aliquid facere, aut aliquod ministerium ecclesiasticum exequi præsumpserint, tanquam suspensi ab executione ordinum suorum, et in illis contra suspensionem ipsam, et in contemptum clauium ministrantes condignis pœnis omnino puniantur.

Et vt omnis vagandi occasio apostatis huiusmodi tollatur, volumus et sancimus, quod quæuis tam ecclesiasticæ, quam seculares personæ, cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, et præeminentiæ existant, etiam si archiepiscopali, patriarchali, aut alia maiori ecclesiastica dignitate, etiam cardinalatus honore, seu mundana, etiam marchionali, ducali, aut alia maiori auctoritate, seu excellentia præfulgeant, aliquem apostatarum eorundem receptare, seu nutrire, vel illis, quo minus ad eorum monasterium, seu domum, vel alium locum regularem redeant, fauorem aut auxilium, seu consilium præstare non præsumant, et si eos receptauerint, vel illis, vt præfertur, fauerint, aut auxilium, seu consilium præstiterint, et per ordinarium loci, sub quo moram trahent, commoniti, a præmissis non destiterint, sententiam excommunicationis eo ipso incurrant. Et si patroni alicuius beneficii ecclesiastici, siue sint laici, siue clerici, aliquem ex eisdem apostatis ad beneficium de iure patronatus existens, tunc vacans præsentauerint, præsentationes huiusmodi sint eo ipso nullæ, irritæ, et inanes, ac viribus careant, et ipsi patroni iure præsentandi alios ad eadem beneficia pro ea vice tantum priuati existant. Quodque superiores ordinum, quos ipsi professi fuerint, et ordinarii locorum, in quibus ipsi apostatæ pro tempore degent, tam coniunctim, quam diuisim, eosdem apostatas, vt ad eorum monasteria redeant, requirere, et si ad dicta monasteria redire cessauerint, distulerint, vel recusauerint, eos secundum ordinis disciplinam, monitione præuia, per censuras ecclesiasticas, et pœnas, etiam corporis afflictiuas, ad redeundum cogere et compellere possint, inuocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Quod si regularis ordo hoc non patiatur, auctoritate nostra prouidere valeant, vt talibus apud eadem monasteria in locis competentibus, si absque graui scandalo fieri poterit, alioquin in aliis religiosis domibus eiusdem ordinis, ad agendam inibi pœnitentiam, vitæ necessaria ministrentur. Si vero apostatæ huiusmodi se in his inobedientes præstiterint, sint etiam auctoritate nostra, maioris excommunicationis sententia eo ipso innodati, et superiores sui eos excommunicatos esse declarent et nuncient, ac vt tales ab omnibus suis subditis nunciari et publicari faciant. Teneanturque ipsi apostatæ, cuiuscunque ordinis, congregationis, et habitus fuerint, birretum nigrum, duabus lineis albis ex tela confectis, et digito humano latis, ab vna extremitate ad aliam extremitatem circumductis distinctum, et per totam eius circumferentiam simili linea alba suffultum, ita vt omnes lineæ præfatæ oculis intuentium manifeste appareant, continue gestare. Et si sine birreto huiusmodi deprehensi fuerint, possint pro huiusmodi inobedientia, non solum per suos superiores, verum etiam per quoscunque, tam ecclesiasticos, quam seculares iudices et magistratus, condignis pœnis puniri, et ad delationem ipsius birreti, vt præfertur, distincti et suffulti, omnino compelli. Decernentes, quod de cætero, qui aliquem ordinem approbatum, vt præfertur, tacite vel expresse professus fuerit, et se illi ordini non astrictum esse contenderit, vel alias quouis modo, siue retento, siue dimisso habitu, extra regularia loca ipsius ordinis de iure aliquo casu stare posse putauerit, vel quauis ratione aut prætextu super hoc postulauerit, seu supplicauerit, literas, quas a nobis seu officio pœnitentiariæ nostræ obtinebit, cardinali, protectori, seu viceprotectori ipsius ordinis in curia residenti, et procuratori generali ordinis dirigi, et præsentari facere, ac coram eo in hoc negotio, cum plena causæ cognitione procedere teneatur, alias omnia et singula, per ipsum professum in præmissis gesta, nullius sint roboris vel momenti, literæque aliis directæ nullam iurisdictionem tribuant. Quodque omnes et singulæ translationes de apostatis ipsis ad alium ordinem, etiam per nos, aut prædecessores nostros, vel per officium pœnitentiariæ huiusmodi hactenus factæ, et quas deinceps fieri contigerit, nisi ad arctiorem, vel parem ordinem factæ fuerint, et ipsi sic translati in monasteriis, in quibus regularis obseruantia vigeat, actu maneant, nullæ sint, et irritæ, ipsique sic translati ad pristinum ordinem, etiam si in ordinem, ad quem translati fuerint, professionem in eo emitti solitam emiserint, redire teneantur. Et si post vnam et secundam monitionem, sibi a prælatis seu superioribus ordinum, a quibus translati sunt, factam, redire distulerint aut neglexerint, liceat ipsis prælatis, seu superioribus procedere contra eos, modo et mediis contra apostatas statutis. Et nihilominus præfatos sic translatos, et vt præfertur, non redeuntes, administratione cuiuscunque ecclesiastici beneficii seu officii et prælaturæ perpetuo priuamus.

CAP. II.

Apostatarum causæ, et religiosorum extra claustra vagantium lites, ad apostolicam decisionem euocantur.

PIVS IV.

Singulas lites et causas, hactenus coram quibusuis ordinariis vel delegatis iudicibus, etiam in Rom. curia introductas, et in quacunque instantia contra dictos apostatas vel translatos, vel alias inter quasuis personas præmissorum occasione pendentes, etiam si instructæ sint, ad nos aduocamus, ac causas, tam ad nos aduocatas in statu et terminis,

terminis, quibus reperiuntur, reassumendas, nec non quam et quas quæcunque personæ ecclesiasticæ et regulares, ac etiam seculares, nec non conuentus, collegia, et vniuersitates dicta occasione sua in præmissis communiter vel diuisim interesse putantes, contra dictos apostatas, vel translatos, aut alios quoscunque actiue vel passiue, ciuiliter vel criminaliter, ac realiter et personaliter vel mixtim, habent et mouent, aut habere vel mouere volent et intendent, cum omnibus et singulis incidentibus, dependentibus, emergentibus, annexis et connexis, totoque negotio principali, quoad professos, videlicet in alma vrbe et eius districtu alios in ea præsentes, dilecto filio nostro Iacobo tituli S. Mariæ in Cosmedin. presbytero cardinali Sabello nuncupato, nostro in dictis vrbe et districtu vicario generali, seu eius locum tenenti, extra curiam vero ordinario loci, ac superiori monasterii, in quibus prima et originaria professio per quemlibet ex apostatis et translatis prædictis emissa asseritur, nec non obtinenti primam dignitatem in ecclesia cathedrali, seu metropolitan. vel alii superiori loci huiusmodi, seu antiquiori canonico pro tempore residenti, per eos coniunctim, visis inprimis et diligenter inspectis et examinatis dispensationibus, facultatibus, licentiis, et indultis per eosdem apostatas et translatos quomodolibet obtentis, ac processibus desuper habitis, et causis in eis allegatis mature discussis, ac prout iustum et æquum fuerit, verificatis et probatis, summarie, simpliciter et de plano, ac sine strepitu et figura iudicii, ac sola veritate inspecta, appellatione proposita, audiend. cognoscend. et iuxta iuris et sacrarum constitutionum dispositionem fine debito terminand. committimus et mandamus.

CAP. III.

Regulares non possunt audire confessiones secularium, nisi approbatione et indultu ordinariorum.

PIVS V. *ex concilio Tridentino.*

Romani pontificis prouidentia circumspecta, nonnunquam gesta per eum rationabilibus et honestis suadentibus causis moderatur et commutat in melius, prout in Domino conspicit salubriter expedire. Nuper siquidem quasdam declarationes et moderationes, circa nonnulla concilii Tridentini decreta, regulares personas ordinum mendicantium, eorumque instituta concernentia, edidimus et promulgavimus. Et quia, vti accepimus, illarum vigore sacerdotes regulares prædictorum ordinum quandoque minus idonei et inhabiles confessionibus secularium audiendis ab eorum superioribus præpositi, absque aliqua episcoporum, sed sola magistri ordinis generalis, aut prouincialium ministrorum approbatione *a* admittuntur. Nos super his, pro debito pastoralis officii, prout tenemur, salubriter prouidere volentes, tenore præsentium hac nostra constitutione perpetua sancimus, decernimus et declaramus, decretum concilii Tridentini de approbatione regularium, audiendis confessionibus secularium præpositorum, ab episcopis facienda obseruari debere, etiam in omnibus regularibus, quorumuis ordinum, etiam mendicantium, etiam sub regulari disciplina viventibus, etiam si sint lectores, aut in theologia, etiam de superiorum suorum licentia graduati, vel promoti, vel a suis magistris generalibus vel prouincialibus, ministris, secularium confessionibus audiendis expositi. Volumus tamen, eos, qui semel ab episcopo in ciuitate et diœcesibus suis præuio examine approbati fuerint, ab eodem episcopo iterum non examinari. Ab episcopo autem successore, pro maiori conscientiæ suæ quiete, examinari de nouo poterunt. Inhibentes quibuscunque regularibus quorumuis ordinum, etiam mendicantium, vt præfertur, ne vigore deputationis et approbationis ab eisdem magistris et ministris prouincialibus, etiam quod illarum occasione ab ordinariis hucusque tolerati fuerint, absque speciali in posterum licentia et approbatione ab ordinariis obtinenda, secularium confessiones audire præsumant. Romæ 8. Id. Aug. 1571.

TITVLVS XIX.
DE MONIALIBVS.

CAP. I.

Moniales a decimarum et subsidiorum, aliorumque onerum impositione exemptæ sunt.

PIVS IV.

De statu ecclesiarum et monasteriorum quorumlibet, curæ nostræ diuina dispositione commissorum, paterna diligentia cogitantes, ad ea, per quæ illorum, ac personarum præsertim fœminei sexus in illis sub regulari castimonia altissimo famulantium statui et opportunæ subuentioni valeat salubriter prouideri, ipsæque personæ, semotis perturbationibus vniuersis, in pacis et quietis amœnitate diuinis officiis vberius vacare valeant, libenter attendimus, ac in iis nostri pastoralis officii partes fauorabiliter impartimur. Hinc est, quod nos motu proprio, non ad alicuius nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate, omnes et singulas abbatissas, priorissas, ministras, moniales, et sorores quorumcunque monasteriorum, domorum, et regularium locorum monialium, et sororum quorumuis Cistert. Præmonstraten. sanctæ Claræ, nec non sancti Benedicti, et sancti Augustini, ac tertii ordinis sancti Francisci, et aliorum quorumuis ordinum, etiam sub cura et regimine, ac secundum regularia instituta fratrum minorum de obseruantia nuncupatorum, et eremitarum eiusdem sancti Augustini degentium in Lombardia, et quibuscunque aliis Italiæ partibus consistentium, ipsaque monasteria, domos et loca, deductis quatuordecim ducatis auri de camera, pro victu cuiuslibet monialis seu sororis, alios reditus non habentia, eorumque possessiones, et alia quæcunque bona, mobilia et immobilia quæcunque, decimarum et subsidiorum ac aliorum onerum quomodolibet nuncupatorum, per nos et sedem apostolicam, seu eius legatos et nuncios, aut quoscunque alios quauis auctoritate fungentes, etiam pro expeditione contra Turcas, vel fidei tuitione, ac fabrica basilicæ principis apostolorum de vrbe, aut quauis alia vrgentissima causa, pro tempore impositorum solutione, ex certa nostra scientia, auctoritate apostolica, tenore præsentium, in perpetuum prorsus eximimus et liberamus. Et nihilominus omnibus et singulis collectoribus, subcollectoribus, ac commissariis, nec non quibuscunque aliis ad decimarum et subsidiorum huiusmodi exactionem deputatis, et pro tempore deputandis, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub nostræ indignationis, ac excommunicationis latæ sententiæ pœna, districtius inhibemus, ne abbatissas, priorissas, ministras, moniales, et sorores, domos, monasteria, et loca prædicta, etiam vigore quarumcunque literarum a nobis, vel sede prædicta pro tempore emanatarum, etiam si in eisdem contineatur, quod ad quæuis exempta, domos, monasteria, et loca se extendant, vel alterius cuiuscunque tenoris existant, ipsius sedis sibi concessæ facultatis, nisi de præsentibus earumque toto tenore, ac de dictis ordinibus et nomine eorum, quibus dictorum ordinum cura, gubernatio, et protectio pro tempore commissa fuerint, plenam et expressam, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes fecerint mentionem, ad soluendum decimas, seu subsidia, aut onera huiusmodi, quouis modo cogere aut compellere, seu alias præmissorum occasione, eas molestare seu inquietare præsumant. Romæ Non. April. 1560.

CAP. II.

Clausuræ obstringuntur moniales tacite vel expresse religionem professæ, et earum receptiones ad ordinem, clausuræ obligatione violata, irritæ sunt et inanes.

PIVS V.

Circa pastoralis officii nobis, meritis licet imparibus, desuper commissi curam (quantum nobis ex alto permittitur) vigilantes, assidue ad ea, per quæ singulis erroribus et excessibus obuiatur, ac personis quibuslibet, præsertim fœminei sexus virginitatem suam altissimo vouentibus, sub religionis iugo Christo Saluatori in castitatis holocausto famulari affectantibus, a semine iustitiæ et honestatis declinantibus, ne quicquam in eis reperiatur incongruum, quod in regularis ponat honestatis gloria maculam, et diuinam merito possit offendere maiestatem, opportune succurritur, libenter intendimus, ac in his nostræ vigilantiæ partes propensius impertimur, prout id in Domino salubriter expedire conspicimus. Hac igitur perpetuo valitura constitutione, inhærentes etiam constitutioni fel. record. Bonifacii papæ VIII. *b* prædecessoris nostri, quæ incipit: *periculoso*, et decretis concilii Tridentini super clausura monialium editis, auctoritate apostolica, tenore præsentium statuimus, atque perpetuo decernimus, vniuersas et singulas moniales, præsentes atque futuras, cuiuscunque religionis, ordinis, vel militiarum, etiam Hierosolymitan. sint, quæ vel iam receptæ sint, vel in posterum in quibusuis monasteriis siue domibus recipientur, et tacite vel expresse religionem professæ, etiam si conuersæ, aut quocunque alio nomine appellentur, etiam si ex institutis vel fundationibus earum regulæ ad clausuram non teneantur, nec vnquam in earum monasteriis seu domibus, etiam ab immemorabili tempore ea seruata non fuerit, sub perpetua in suis monasteriis seu domibus de cætero debere permanere clausura, iuxta formam dictæ constitutionis fel. record. Bonifacii papæ VIII. prædecessoris nostri, quæ incipit: *periculoso*, sacro concilio Trident. approbatæ et innouatæ, quam nos auctoritate præfata etiam approbamus et innouamus, in omnibus et per omnia, ac illam districte obseruari mandamus. Quod si aliquæ moniales forsan reperiantur, quæ consuetudine etiam immemorabili, aut instituto vel fundatione regulæ suæ fretæ, animo obstinato huic clausuræ resistant, aut quoquo modo reluctentur, ordinarii vna cum superioribus earum omnibus iuris et facti remediis compellant easdem, tanquam rebelles et incorrigibiles, ad præcise subeundum dictam clausuram, et perpetuo obseruandam. Mulieres quoque, quæ tertiariæ, seu de pœnitentia dicuntur, cuiuscunque fuerint ordinis, in congregatione viuentes, si et ipsæ professæ fuerint, ita vt solemne votum emiserint, ad clausuram

a *Concil. Trident. sess. 14. cap. 7.*

b *Bonifac. VIII. c. periculoso, de statu regularium in 6.*

furam præcise, vt præmittitur, et ipsæ teneantur. Quod si votum solenne non emiserint, ordinarii, vna cum superioribus earum, hortentur, et persuadere studeant, vt illud emittant et profiteantur, ac post emissionem et professionem eidem clausuræ se subiiciant: quod si recusauerint, et aliquæ ex eis inuentæ fuerint scandalose viuere, seuerissime puniantur. Cæteris autem omnibus, sic absque emissione professionis et clausura viuere omnino volentibus, interdicimus et perpetuo prohibemus, ne in futurum vllam aliam prorsus in suum ordinem, religionem, congregationemue recipiant. Quod si contra huiusmodi hanc nostram prohibitionem, et decretum aliquas receperint, eas ad sic viuendum omnino inhabiles reddimus, ac illarum quaslibet professiones et receptiones irritas decernimus, et nullas, prout etiam præsenti decreto irritas facimus, et annullamus. Porro ne moniales vel tertiariæ prædictæ, propter hanc clausuram, detrimentum aut incommodum aliquod in earum necessitatibus, maxime in pertinentibus ad illarum victum, patiantur, sed vt eis opportune consulatur, auctoritate apostolica præfata statuimus, decernimus, præcipimus, atque mandamus ordinariis et superioribus earum, vt curent, colligi fidelium eleemosynas, per conuersas, quæ non sint professæ, vel si professæ fuerint, sint tamen ætatis annorum quadraginta, et in domibus contiguis, extra tamen monasterium, degant, et non ingrediantur clausuram aliarum monialium, nisi in casibus ex earum constitutionibus permissis, et de earum domibus exire non possint pro huiusmodi eleemosynis colligendis, nisi de licentia ordinarii, vel earum superiorum. Et de cætero nullæ aliæ conuersæ professæ recipi amplius, etiam de consensu suorum superiorum vel prælatorum possint. Quod si aduersus hanc nostram prohibitionem receptæ fuerint, illarum receptio nulla, irrita, et inanis sit, prout ex nunc nullam, ac irritam facimus et annullamus. Quod si prædicto modo necessitatibus monialium et mulierum terrarum prædictarum succurri sufficienter non poterit, mandamus ipsis ordinariis et superioribus earum, vt ipsi prouideant de aliis personis piis, et Deo deuotis, quæ fidelium eleemosynas colligant, vel alias eo meliori et commodiori modo, quo fieri poterit, etiam ex opere manuum ipsarum monialium et mulierum prædictarum, arbitrio ordinariorum et superiorum earundem, prout eis congruentius expedire videbitur, prouideatur et succurratur. Et ne propter monialium numerum excessiuum clausuræ obseruatio violetur, inhærentes etiam similiter dispositioni dictæ constitutionis Bonifacii, et concilii Tridentini decreto, monialibus prædictis, et illarum superioribus et ordinariis districte inhibendo præcipimus et mandamus, ne plures in earum monasteriis recipiant et admittant, siue recipi et admitti permittant, quam ex propriis reditibus ipsorum monasteriorum, vel consuetis eleemosynis commode sustentari possint. Mandantes propterea, in virtute sanctæ obedientiæ, sub obtestatione diuini iudicii et interminatione maledictionis æternæ, vniuersis venerabilibus fratribus, patriarchis, primatibus, archiepiscopis, et episcopis, quatenus in ciuitatibus et diœces. propriis nostras publicari faciant, ac in monasteriis monialium sibi ordinario iure subiectis, in his vero, quæ ad Roman. mediate vel immediate spectant ecclesiam, sedis apostolicæ auctoritate, vna cum superioribus eorundem monasteriorum, clausuram, vt præmittitur, quamprimum poterint, seruari procurent, contradictores atque rebelles, per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo, inuocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Ac, vt hoc tam salutare decretum facilius obseruetur, omnes principes seculares, et alios dominos, et magistratus temporales rogamus, requirimus, et obsecramus per viscera misericordiæ Domini nostri Iesu Christi, eisdem in remissionem peccatorum iniungentes, quod in præmissis omnibus, eisdem patriarchis, primatibus, archiepiscopis, et episcopis, et aliis monialium superioribus assistant, ac suum fauorem et auxilium præstent, ac impedientes pœnis etiam temporalibus afficiant.

CAP. III.

Incendii, infirmitatis, lepræ, vel epidemiæ necessitate, monialibus egrediendi a clausura non denegatur postulata facultas.

IDEM.

Decori et honestati omnium sanctimonialium, quarum Iesus Christus Dominus noster sponsus est, vt in puritate et castitate superædificantes in ipso feliciter inhabitare valeant, consulentes, ea, quæ illarum existimationi detrahere possent, decet nos consulto summovere. Sane periculo et scandalo plena res est, ac regulari obseruantiæ vehementer aduersatur, sanctimoniales aliquando parentes, fratres, sorores, aut alios agnatos vel cognatos, nec non monasteria, et alia, filiationes nuncupata, etiam eis subiecta visitandi, aut infirmitatis causa, alioue prætextu a monasteriis exire, et per secularium personarum domos discurrere et vagari, quo veluti colore eximium quoque honestatis et pudicitiæ decus in discrimen committunt. Vnde nos malo huic, pro nostro pastoralis officii debito, salubriter occurrere volentes, inhærentes etiam decreto sacri concilii Tridentini, de clausura monialium disponenti, ac aliis nostris literis super huiusmodi clausura editis adiicientes, volumus, sancimus, et ordinamus, nulli abbatissarum, priorissarum, aliarumue monialium, etiam Carthusiensium, Cisterciensium, sancti Benedicti, et mendicantium, et quorumcunque aliorum ordinum, etiam militiarum, ac statuum, graduum, conditionum, dignitatum, ac præeminentiarum existentium, etiam a regia vel illustri prosapia ortarum, de cætero etiam infirmitatis, seu aliorum monasteriorum etiam eis subiectorum, aut domorum, parentum, aliorumue consanguineorum visitandorum, aliaue occasione, et prætextu, nisi ex causa magni incendii, vel infirmitatis, lepræ, aut epidemiæ, quæ tamen infirmitas, præter alios ordinum superiores, quibus cura monasteriorum incumberet, etiam per episcopum, seu alium loci ordinarium, etiam si prædicta monasteria ab episcoporum et ordinariorum iurisdictione exempta esse reperiantur, cognita et expresse in scriptis approbata sit, a monasteriis præfatis exire, sed nec in prædictis casibus, extra illa, vix ad necessarium tempus stare licere. Aliter autem, quam vt præfertur, egredientes, seu licentiam exeundi quomodocunque concedentes, nec non comitantes, ac illarum receptatrices personas, siue laicas, aut seculares, vel ecclesiasticas, consanguineas vel non, excommunicationis maioris latæ sententiæ vinculo, statim eo ipso absque aliqua declaratione subiacere, a quo præterquam a Romano pontifice, nisi in mortis articulo, absolvi nequeant; et insuper tam egressas, quam præsidentes et alios superiores prædictos, eis licentiam huiusmodi concedentes, dignitatibus, officiis, et administrationibus, per eas et eos tunc obtentis, priuamus, et illas et illos ad obtenta, et alia in posterum obtinenda inhabiles, nec non licentias et facultates, seu indulta et priuilegia exeundi a monasteriis, et extra illa standi, a nobis, seu alio Romano pontifice prædecessore nostro, ac sedis apostolicæ nuntiis et legatis, etiam de latere, ac maiore pœnitentiario, aut ordinum prædictorum superioribus, aliisue personis, sub quibuscunque tenoribus et formis, ac cum quibusuis restitutiuis, præseruatiuis, mentis attestatiuis, etiam nouam gratiam et datam concedentibus, aliisque efficacioribus et efficacissimis ac insolitis clausulis, irritantibusque et aliis decretis in genere vel in specie, etiam motu proprio, et ex certa scientia, deque apostolicæ potestatis plenitudine, etiam imperatoris, regum, ducum, et aliorum principum, nec non S. R. E. cardinalium intuitu, et contemplatione, ac instantia, vel alias quomodolibet concessa (quæ prorsus abolemus,) ac literas desuper confectas, et in posterum concedendas et conficiendas, nullas et inualidas, nulliusque roboris, ac momenti fore, nec illas habentibus et habituris suffragari posse, et ita per quoscunque iudices et commissarios, quauis auctoritate fungentes, sublata eis et eorum cuilibet aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, iudicari et diffiniri debere, irritum quoque et inane, quicquid secus super his a quoquam, quauis auctoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari, decernimus. Rom. Cal. Febr. 1569.

CAP. IV.

Prælati et alii monasteriorum monialium curam habentes in casibus tantummodo vrgentis necessitatis paruo comitatu ea ingrediantur.

GREGORIUS XIII. *ex concilio Tridentino.*

Dubiis, quæ emergunt, declarationis remedium expedit adhibere. Cum igitur super eo, quod optima primum ratione concilium sanxit Tridentinum, deinde in constitutione fel. record. Pii papæ V. prædecessoris nostri, Nonis Iulii, pontificatus sui anno tertio, atque item nostra, Idibus Iunii, pontificatus nostri anno quarto, editis, fuit prouisum, ne cui in posterum, nisi in casibus necessariis, septa monasteriorum monialium ingrediendi concederetur licentia, a nonnullis dubitatum fuisse sciamus, circa personas, quæ alterius ad id licentia non indigent, sed sui auctoritate officii nituntur, an liceat eis pro libito suæ voluntatis huiusmodi septa ingredi, vel potius seruare debeant ipsi quoque regulam a concilio præscriptam. Nos omnem hæsitationis materiam tollere, et viam scandalis præcidere, ac sanctimonialium quieti consulere volentes, harum tenore, auctoritate apostolica declaramus, prælatos omnes, tam seculares quam regulares, quibus cura et regimen monasteriorum monialium quouis modo incumbit, facultate sibi ex officio attributa ingrediendi monasteria prædicta, ita demum vti posse, si id faciant in casibus necessariis, et a paucis, iisque senioribus, ac religiosis personis comitati. Quocirca vniuersos et singulos episcopali, seu maiori, ac etiam cardinalatus dignitate præditos, nec non quorumuis ordinum abbates, priores, ministros, et alios quoscunque superiores regulares serio monemus, vt facultate huiusmodi, qui eam habent, præterquam in casibus, vt præfertur, necessariis, neutiquam vtantur. Quod si contrafecerint, eadem auctoritate apostol. statuimus atque decernimus, qui pontificalis dignitatis fuerint, eos pro prima vice, qua contrafecerint, ingressu ecclesiæ interdictos, pro secunda a munere pontificali et a diuinis suspensos, ac deinceps ipso facto, absque alia declaratione, excommunicatos existere, regulares vero omni officio ac monasterio priuatos, excommunicationi similiter subiacere. Rom. 23. Dec. 1581.

FINIS LIBRI TERTII.

SEPTIMI DECRETALIVM LIBER QVARTVS.

TITVLVS I. DE MATRIMONIIS ET SPONSALIBVS.

CAP. I.

Qui spe obtinendæ dispensationis matrimonium contrahunt in gradibus prohibitis, in posterum pontificia gratia per huiusmodi dispensationes non gaudeant, etiamsi ex copula sequuta sit proles.

PAVLVS IV.

Ab[a] ea ipsa die, qua diuina bonitas nos (licet tanto oneri impares) regendæ vniuersali eius ecclesiæ præficere dignata est, nunquam cessauimus cogitare, quo pacto singuli abusus nostra diligentia tollerentur, diuersas superinde constitutiones, iuxta casuum exigentiam, quotidie promulgando et publicando. Hinc est, quod cum (sicut nobis nuper innotuit) a nonnullis annis citra introductum sit, vt qui matrimonium in secundo consanguinitatis vel affinitatis gradu contrahere anhelant, scientes se dispensationem a sede apostolica super huiusmodi matrimonio contrahendo obtinere non posse, sub fiducia illam super eodem matrimon. postquam contractum fuerit, reportandi, matrimonium ipsum de facto contrahant, et carnali copula consumment, excommunicationis sententiam, in concil. Vien. contra matrimonium in gradibus prohibitis scienter contrahentes promulgatam, damnabiliter incurrendo. Et deinde sub prætextu, quod si diuortium fieret inter eos, grauia exinde inter eos et eorum consanguineos et affines scandala possent verisimiliter exoriri, et mulier perpetuo diffamata remaneret, absolutionem necessariam, et dispensationem opportunam, quas sibi debitas concedi expostulent, sicque absolutionem, dispensationem (quas alias non obtinerent) eo prætextu vtplurimum reportent in scandalum plurimorum. Nos considerantes, præmissa causam tribuere delinquendi, et incestum committendi, et ex delicto, loco pœnæ, commodum, et appetitus satisfactionem reportari, malitiis hominum occurrere volentes, per has nostras omnibus innotescere volumus, quod nos lapso tempore, infra quod notitia præsentium in partibus, ex quibus similes dispensationes peti continget, verisimiliter haberi potuerit, absolutiones et dispensationes huiusmodi ex prætextu prædicto, etiam si proles ex matrimonio sic contracto subsecuta fuerit, nullatenus, sed solum ex causa vrgentissima pro bono publico, et a iure considerata, per nos tantum, et non alium approbandi, concedemus, et quod dispensationes ex alia causa nostris temporibus perpetuo exulabunt, quod nobis licere non patimur, nostris successoribus indicantes. Rom. Idib. Dec. 1555.

(*Eandem constitutionem prius* CLEMENS VII. *intulit, quam habes infra eod. cap. 3.*)

CAP. II.

Publicæ honestatis, quæ ex sponsalibus contrahitur, impedimenti nullus aut parum frequens est vsus, quoniam sponsalia de futuro quam rarissime fiunt, longeque maior sit prohibitionis ratio in matrimonio per verba de præsenti contracto, quam in sponsalibus de futuro.

PIVS V.

Ad Romanum spectat pontificem, sua solicitudine diligenter prouidere, vt sacrorum conciliorum decreta ita suæ declarationis adminiculo dilucidentur, quod nulla desuper dubitandi occasio cuiquam relinquatur.

Sane ad aures nostras peruenit, multos esse, qui dubitent, an decretum œcumenici concilii Trident. sessione vigesima quarta, de reformatione matrimonii cap. 3. quo cauetur, impedimentum publicæ honestatis, vbi sponsalia *a* valida non fuerint, prorsus tolli; vbi vero valida fuerint, non excedere primum gradum, cum in vlterioribus gradibus non possit huiusmodi prohibitio seruari, de sponsalibus per verba (vt aiunt) de futuro tantum conceptis intelligatur, vel etiam matrimonia per verba de præsenti contracta, non tamen consummata, quæ interdum sponsalia appellantur, comprehendat, ita vt etiam eo casu impedimentum inde proueniens sublatum fuerit.

Nos itaque, vt omnis difficultas, dubitatioque tollatur, attendentes, quod sponsaliorum appellatione, qua dictum concilium vtitur, non nisi improprie matrimonium verbis de præsenti conceptis contractum continetur, quodque agitur de correctione iuris veteris, quo casu secundum proprietatem verborum duntaxat procedendum est, præsertim cum longe maiorem rationem prohibitionis in matrimonio per verba de præsenti contracto, quam in sponsalibus de futuro, vigere a nemine dubitetur: idcirco motu proprio, auctoritate apostolica, tenore præsentium declaramus et diffinimus, decretum concilii huiusmodi omnino intelligendum esse, et procedere in sponsalibus de futuro duntaxat, non autem in matrimonio sic (vt præfertur) contracto, sed in eo durare adhuc impedimentum, in omnibus illis casibus, et gradibus, quibus de iure veteri ante prædictum decretum concilii introductum erat.

CAP. III.

Qui intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere præsumpserit, spe dispensationis consequendæ carere debet.

CLEMENS VII.

Quia plerunque in futurorum euentibus imbecillitas humani iudicii adeo fallitur, vt, quod vtile non solum coniectura, sed etiam attenta et prouida consideratio pollicebatur, id prorsus inutile, ac animarum saluti maxime damnosum reperiatur, propterea nonnunquam expedit, vt gratiæ, quæ olim consulto, et rationabili de causa concedi videbantur, multo consultius in posterum denegentur, id quod necessitas præsentis prouisionis euidenter ostendet. Sane postquam fel. record. Clemens *b* papa V. prædecessor noster, in concilio Viennensi eos, qui, diuino timore postposito, in gradibus consanguinitatis et affinitatis contra canonicas sanctiones matrimonia scienter in suarum periculum animarum contrahere præsumpsissent, excommunicationis sententiæ ipso facto decreuerat subiacere, præcipiendo ecclesiarum prælatis, vt tales, tamdiu excommunicatos publice nunciarent, seu nunciari facerent, donec separarentur ab inuicem, et beneficium absolutionis obtinerent. Sedes apostolica et Romani pontifices, prædecessores nostri, considerantes, grauia oriri posse scandala, si matrimonia huiusmodi scienter contracta et carnali copula consummata per diuortium dirimerentur: ad obuiandum huiusmodi scandalis, et ne mulieres perpetuo diffamatæ remanerent, inducebantur ad dispensandum cum illis, qui in gradibus huiusmodi prohibitis, matrimonia ipsa scienter contraxissent. Propter quod multi volentes in gradibus prohibitis matrimonia contrahere, ac sperantes, veniam et absolutionem ac dispensationem a sede prædicta facilius obtinere posse; illa passim contrahere, et carnali copula sub ea spe consummare præsumpserunt. Quæ abusio et corruptela, cum tamdiu, propter inueteratam hominum malitiam, et nimiam dictæ sedis in absoluendo ac dispensando facilitatem, adeo creuerit, vt cupientes in gradibus prohibitis huiusmodi contrahere, nullo pacto id facere vereantur, et vnde scandalis remedia petebantur, inde scandalorum materia et occasio nata videatur: nos, quorum interest agrum Domini ita colere, vt virtutes in eo crescant, abusiones vero quæcunque tollantur, ac malis moribus via et aditus omnis præcludatur, huiusmodi fraudibus et dolis, per quos multi dispensationes in præiudicium animarum a nobis extorquere, ac clementia et misericordia apostolica sub spe veniæ, vt experientia rerum magistra docet, peccandi viam pandit, abvti non cessent, obuiare volentes, habita super his cum fratribus nostris matura deliberatione, de ipsorum fratrum consilio, omnibus denuntiandum seu intimandum duximus, quod in posterum cum illis, qui in gradibus prohibitis matrimonia scienter contraxerint, etiam si illa consummauerint, non intendimus dispensare, sed illa (scandalis, quæ oriri posse formidaretur, minime attentis) omnino separari mandabimus, absolutionem duntaxat petentibus misericorditer concessuri, cum gratia dignus non sit, qui canonum conditorem contemnit, illique cum animæ suæ detrimento iniuriam facit. Romæ 16. Calend. Septembr. 1524.

---

a *Philip. Franc. c. ex sponsalib. de sponsal. in 6.*

b *Clem. V. in conc. Viennen. vt habetur in Clem. tit. 1. c. 1. de consang. et affinit. decretum tulit, quo scienter contrahens matrimonium in gradu consanguinitatis vel affinitatis prohibito, vel cum moniali, excommunicatur ipso iure, et publicari debet et vitari. De hac re vide concil. Trid. sess. 24. de reform. cap. 5. et Beat. Antonin. tract. de excommunic. cap. 34. Couarr. lib. 4. part. 2. c. 3. §. 2. num. 8.*

TITVLVS

TITVLVS II.
DE CONSANGVINITATE ET AFFINITATE.

CAP. I.

Gradus consanguinitatis, qualitates remotiores et propinquiores, sunt exponendæ in dispensationibus.

PIVS IV.

Sanctissimus in Christo pater et dominus Pius (diuina prouidentia) papa IV. ad cuius notitiam peruenit, quod multi viri, mulieresque inuicem diuersis consanguinitatis seu affinitatis gradibus, ex communi seu ab eodem stipite surgentibus coniuncti, matrimonii vinculo copulari cupientes, dispensationem super remotiori gradu a sanctitate sua, et Rom. pontifice pro tempore existente, vel sede apostol. solent impetrare, absque eo, quod dispensanti aliquam gradus propinquioris, qui forsan expressus pontificem aut sedem a dispensando vel auerteret, vel certe retardaret, cognitionem suggerant, literas postmodum super gradu propinquiori declaratorias, iuxta constitutiones fel. rec. Greg. XI. et Clem. VI. Rom. pont. sanctitatis suæ prædecessorum desuper respectiue editas, inscio dispensante expediri procurantes. Circumspectius deinceps in huiusmodi dispensationibus concedendis procedere, ac propterea cuncta prorsus obstacula, et quicquid dispensationi concedendæ verisimiliter obesse posset, ne videlicet aliquid ab ipso dispensante rerum ignaro, contra mentem suam, in animarum contrahentium periculum emergat, clarius iudicari, seque de singulis obstaculis plene certiorari volens. Quod in quibuscunque dispensationibus, quas pro matrimonio, scienter vel ignoranter contracto vel contrahendo, in quibusuis prohibitis consanguinitatis et affinitatis, seu mixtis gradibus, ab eadem sanctitate sua, vel quouis Romano pontifice successore suo pro tempore existente, seu dicta sede impetrari, vel alias etiam motu proprio concedi contigerit, commissionibusque desuper etiam ordinariis locorum faciendis, ac literis quibusuis inde conficiendis, non solum de remotiori, sed etiam de proximiori, aut de proximioribus gradibus, quicunque illi fuerint, eorumque distantia, specialis et expressa mentio fieri debeat. Alioquin dispensationes, declarationes, ac inde conficiendæ literæ huiusmodi, processusque habendi per easdem, nullius sint roboris vel momenti, et pro infectis habeantur, constitutionibus prædecessorum huiusmodi, cæterisque contrariis, nequaquam obstantibus, hac sua perpetuo valitura sanctione, auctoritate apostolica statuit et ordinauit. Sicque per quoscunque iudices et commissarios, etiam S. R. E. cardinales, sublata eis quauis aliter iudicandi et interpretandi facultate, iudicari, et diffiniri debere. Ac quicquid secus super iis a quoquam, quauis auctoritate, scienter vel ignoranter attentari contigerit, irritum et inane decreuit.

CAP. II.

Declarationes concilii Trident. circa impedimenta cognationis spiritualis, et affinitatis ex fornicatione, quoad matrimonia post confirmationem concilii contracta et de cætero contrahenda.

PIVS V.

Sanctissimus in Christo pater ac Dominus Pius (diuina prouidentia) papa V. ad cuius notitiam peruenit, quod, cum in decretis sacri concilii *a* Tridentini certæ tantum personæ enumerentur, inter quas duntaxat cognatio spiritualis deinceps contrahatur, ab aliquibus reuocatur in dubium: an, qui vltra personas in dictis decretis enumeratas *b* quoquomodo cognatione spirituali ante confirmationem dicti concilii coniuncti erant, absque dispensatione apostolica matrimonium post dictam confirmationem contrahere potuerint, ac hodie et de cætero contrahere possint, cum ante prædictam confirmationem id facere de iure minime liceret?

Et insuper cum in eisdem decretis statuatur, affinitatem, quæ ex fornicatione contrahitur, in illis solummodo attendi debere, qui primo vel secundo affinitatis gradu coniunguntur, ab aliquibus pariter dubitetur: an matrimonia inter personas, quæ ante confirmationem dicti concilii tertio vel vlteriori huiusmodi affinitatis gradu coniunctæ erant, post confirmationem eiusdem concilii, absque dispensatione apostolica, contracta, et quæ deinceps contrahi contigerit, dirimi debeant?

Sanctitas sua, ad tollendum omne dubium, eos, qui ante confirmationem prædicti concilii cognationem spiritualem contraxerunt, dummodo non sint ex personis in dictis decretis enumeratis, et inter quas tantum concilium voluit deinceps contrahi hanc cognationem spiritualem, matrimonii vinculo inter se, absque dispensatione aliqua, libere et licite copulari posse, ac matrimonia etiam post confirmationem huiusmodi, absque dispensatione sedis apostolicæ inter eas iam contracta valere, plenamque roboris firmitatem obtinere. Et similiter matrimonia post confirmationem concilii, absque dispensatione apost. sequuta, et quæ de cætero sequentur, inter personas, quæ ante dictam confirmationem, affinitatem (infra tamen secundum gradum ex fornicatione prouenientem) contraxerant, propter huiusmodi affinitatem dirimi non debere, sed valida et efficacia existere declarauit.

CAP. III.

Declaratio circa impedimenta cognationis spiritualis.

IDEM.

Cum illius vicem, licet minime suffragantibus meritis, geramus in terris, de cuius vultu prodit iudicium, et vident oculi æquitatem, officii nostri debitam prosequimur actionem, si obscuros sacrorum canonum sensus ita aperire studemus, vt piis Christi fidelium mentibus nulla dubitandi occasio relinquatur.

Sane licet ex eo, quod in concilio Tridentino decretum fuerit, cognationem spiritualem inter eos tantum contrahi, qui suscipiunt baptizatum *c* de baptismo, ac baptizatum ipsum, et illius patrem et matrem, nec non baptizantem et baptizatum, baptizatique patrem et matrem, in reliquis personis, quæ per antiquos canones occasione cognationis huiusmodi contrahere prohibebantur, omne impedimentum sublatum esse videatur, adhuc tamen ab aliquibus dubitari accepimus: an saltem impedimentum cognationis spiritualis huiusmodi inter maritum vel vxorem suscipientis, et baptizatum, nec non inter maritum vel vxorem suscipientis, et patrem ac matrem baptizati vigeat? propterea quod prohibitum de vno coniuge, de altero etiam prohibitum esse videatur.

Nos piarum mentium quieti, et matrimoniorum fauori (quantum ex alto nobis permittitur) consulere volentes, a præcisis verbis concilii minime discedendum in præmissis esse, censuimus. Et propterea nullum amplius impedimentum, ratione cognationis huiusmodi, subesse decernimus, et declaramus, quo minus inter dictos maritum vel vxorem suscipientis, et baptizatum, baptizatique patrem et matrem, et quascunque alias personas, tam ex parte suscipientis, quam baptizantis et baptizati, in dicto concilio nominatim non expressas, matrimonium libere et licite contrahi possit, et ita ab omnibus iudicari debere mandamus atque statuimus.

CAP. IV.

Tertia declaratio, circa impedimenta cognationis aut affinitatis ex fornicatione.

IDEM.

Ad Romanum pontificem spectat, canonicas sanctiones, quæ expressiorem sensum postulare videntur, re diligenter perspecta, declarare, et alias prouidere, vt omnis dubietas de piis Christi fidelium mentibus euellatur. Sane postquam ex eo, quod Tridentina synodus impedimentum affinitatis ex fornicatione proueniens, per quod non solum matrimonium contrahi prohibetur, sed etiam postea factum dirimitur, ad eos tantum restrinxit, qui primo et secundo gradu coniunguntur, in vlterioribus vero gradibus statuit, matrimonium postea factum non dirimi; a pluribus Christi fidelibus, vt accepimus, est dubitatum: an, licet in vlterioribus gradibus huiusmodi matrimonium contractum non dirimatur, adhuc tamen iuxta antiquos canones contrahi prohibeatur.

Et propterea nos omnem ambiguitatem tollere, et animarum tranquillitati, ac matrimonii libertati, quantum cum Deo possumus, consulere volentes, declaramus, et apostol. auctoritate decernimus, nullum hodie impedimentum remanere, quo minus in vlterioribus gradibus huiusmodi libere et licite matrimonium contrahi possit.

---

a *Concil. Trid. sess. 24. de reform. matrim.* b *de agnatione spirituali vide Hostiens. lib. 4. sum.*

c *vid. cap. non plures. de consf. dist. 4. et c. quamuis. de cognat. spirituali in 6. c. super quibus. c. pystacium. et c. fin. 30. q. 3. c. 1. super eo. et fere per totum, de cognat. spirit. cap. 1.*

ANIMADVERSIO AD LECTOREM.

Iuris pontificii librorum is, qui tractat de matrimonio et pertinentibus ad coniugia, breuior semper et compendiosior est, quamobrem vt hic septimus decretalium responderet, quarti libri coronidem hic adscripsimus. Qui vero consanguinitatis et affinitatis voluerit latius inuestigare singulares regulas, adeat finem epistol. decret. huius editionis, vbi declaratur arbor consanguinitatis.

FINIS LIBRI QVARTI.

SEPTIMI DECRETALIVM LIBER QVINTVS.

TITVLVS I. DE IVDAEIS.

CAP. I.

Hebræorum et iudæorum filii, inuitis parentibus, christiani et orthodoxi non instituantur, aut baptizentur, nemini siquidem ad credendum vis inferri debet.

IVLIVS III.

Episcopis eorumque vicariis et officialibus, ac quibusuis aliis personis, tam ecclesiasticis, quam secularibus, expresse inhibemus, ne iudæorum filios, tam mares quam fœminas, ipsis parentibus inuitis, violenter auferre seu subducere, nec præter formam sacrorum canonum quomodolibet baptizare debeant vel præsumant. Romæ 8. Iun. 1551.

CAP. II.

Euangelium prædicandum iudæis, et conuersi infideles rudimentis fidei debent initiari.

NICOLAVS III. *generali ordinis prædicatorum.*

Vineam Soreth velut electam plantauit dextera Dei patris, et omne semen verum seminauit in ipsa, angelica custodia sepiuit illam, lapides nociuos abiecit ex ea. Hanc de Ægypto in luto et latere, sub iugo Pharaonis oppressam in signis et prodigiis transferens, dux itineris eius existens, in terram promissionis adduxit. Vinea Domini exercituum domus Israël est, viri Iuda delectabile germen eius. Hanc sic mire translatam, quasi adhuc eorum campum vomere legali proscindens, prophetali doctrina sulcauit, et vt ipsam ad maturam frugem, i. e. ad regenerationis gratiam, præpararet. Sed, proh dolor! peccatorum spinis obsita, nullum imbrem gratiæ spiritualis excipiens, quæ sperabatur, vt vuas educeret, labruscas eduxit: vnde sperabatur iudicium, processit iniquitas: vnde iustitia, inde clamor. Hæc est vinea, in qua fici arbor, scilicet synagoga iudæorum plantata, euangelica veritate describitur: cuius plantator Christus, cœtus apostolicus cultor existit. Hæc triplici tempore, quasi tribus annis, vt fructum produceret expectata, infructuosa reperta, cultori succidenda prædicitur. Nam nec tempore circumcisionis ad præfectum deducta, quia circumcisionem animæ non quærebat: nec sanctificata per legem, quia per eam tantum carnalia sequebatur: nec tandem iustificata per euangelii gratiam, quia gratiam recipere noluit: quin potius latorem gratiæ iustum iniuste peremit, et quodammodo indurationem Pharaonis excedens, omne curantis et curæ refutauit antidotum, adeo vt nec verbis, nec signis, nec sacramentis, quinimo nec ipsius Christi et Dei corporali præsentia molliretur. Multifarie enim multisque modis, olim Deus loquens antiquis ipsius synagogæ patribus in prophetis, nouissime in fine temporum locutus est ipsis et nobis in filio, quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit et secula: sed omnem escam abominata est anima eius: et idcirco iusto Dei iudicio reprobatam exterminauit eam aper de sylua, et singularis ferus depastus est eam. Ablata est sepes eius, prosternata maceries, et in direptionem posita, vt deserta, nec inuentus est in terris amplius locus eius. Verum quia miserationes Dei super omnia sua opera prædicantur, qui omnes saluos fieri, et neminem vult perire, qui seipsum pro nobis et ipsis hostiam salutis exhibuit Deo patri, qui exaltatus a terra, expansis in cruce manibus, ad se cuncta trahere euangelica voce prædixit: nos, licet immeriti vicem eius tenentes in terris, qui etiam iudaicam perfidiam a sua misericordia non repellit, libenter pro illius populi obcœcatione labores appetimus, vt affectum nostrum diuina prosequente clementia, cognita veritatis luce, quæ Christus est, a suis tenebris eruantur. Porro quia iudæorum ipsorum, quasi per vniuersum mundum, diuino iudicio, præuisa dispersio ipsos ad recipiendum sacramenta fidei, ac doctrinam commode in vnum conuenire non patitur, necessitate nos voluntarios vrgente, compellimur per diuersas mundi partes diuersos seminatores eligere, per quos semen verbi Dei, prout possibile est, spargamus in singulos, quorum salutem vniuersaliter et singulariter affectamus. Ad te igitur inter alios, sub spe diuinæ gratiæ, mentis nostræ oculos conuertentes, cum tui ordinis claritate reluceas, et credaris vbilibet per opera vtilia, et exempla laudabilia fructuosus: et ex data tibi diuinitus gratia scire te confidamus et posse fructus vberes in domo Domini germinare: discretioni tuæ per apostolica scripta mandamus, quatenus confidens in illo, cui proprium est spirituales gratias elargiri, tales vmbrarum tenebris obcœcatos, in commissa tibi prouincia, per te, ac alios fratres tui ordinis, quos ad hoc honestate morum, experta scientia, probatis virtutibus, circumspectione prouida, et experientia comprobata, idoneos esse cognoueris, et quorum industria atque doctrina diuinis donis a Domino fœcundata intrepide pro catholica fide reluceat, et in sui claritate non titubet, sed tenebrosas mentes radiorum repercussione clarificet, et obstinatas ceruices reprimat peruersorum: iudæos eosdem in terris et locis, in quibus habitant, generaliter et singulariter conuocando semel et pluries, ac toties repetitis instantiis, quotiens proficere posse putaueris, prout melius fieri poterit, prædicationibus, salutaribus monitis, et discretis inductionibus, euangelicis doctrinis informare ipsos studeas, iuxta datam tibi a Domino gratiam, fugatis tenebrarum nubibus ad viam reducere claritatis: vt renati fonte baptismatis, reluceant in lumine vultus Christi, et exinde chorus angelicus delectetur. Tu quoque ac alii, quos ad prosecutionem tanti negotii duxeris eligendos, perennis boni præmium nostramque benedictionem et gratiam, vobis de bono in melius vendicetis. Et vt affectum, quem ad salutem status ipsorum gerit mater ecclesia, percipiant per effectum, tu illos ex eis, quos ad susceptionem sacri baptismatis gratia diuina perduxerit, prælatis ac dominis locorum, in quibus tales habitare contigerit, ex parte nostra affectuosissime recommendes, vt Deo gratias, in recuperata oue deperdita, et filio prodigo redeunti, vitulum exultationis et gaudii exhibentes, eos charitatiue foueant, fauoribus muniant et benigne pertractent: nec ipsos in personis, aut rebus, per iudæos vel alios indebite molestari permittant: quin potius in omnibus fauorabiliter ipsis assistant auxiliis opportunis. Sed si forte (quod absit) aliqui ex ipsis, in eorum obstinata perfidia perdurantes, et velut aspis surda suas aures incredulas obturantes, ne tui et illorum, quos ad hæc salutis opera deputabis, vocem audiant, vt de tenebris ad lucem exeant, incantantium, sapienter tuas, et per te ad hæc deputandorum fratrum salutares conuocationes, aspernanter effugerent, de istis (si tales inueneris) qui sint, in quibus locis, et sub quorum dominio commorentur, nobis rescribere non omittas: vt circa pertinaces huiusmodi, de salutari eorum remedio, sicut expedire videbimus, cogitemus. Vt autem de præmissis auidis nostris conceptibus, iuxta nostra desideria satisfiat, frequenter nobis intimare studeas, qualiter tibi commissum negotium prosperetur, et qualem fructum seminata repromittant. Dat. Viterbii, 2. Non. August. pontificatus nostri an. 1.

CAP. III.

Iudæorum ad fidem christianam conuersorum indulta, quæ amittunt, si ad vomitum redierint, imo vt hæretici relapsi puniuntur.

PAVLVS III.

Cupientes, iudæos, et alios infideles quoslibet ad fidem catholicam conuerti, et prætextu bonorum per eos antea possessorum ab eadem fide non distrahi, motu proprio, et ex certa nostra scientia, auctoritate apostolica, tenore præsentium, hac in posterum valitura constitutione sancimus, quod cuicunque eorundem iudæorum, et infidelium ad dictam fidem conuerti volenti, etiam si in patria potestate constitutus fuerit, bona sua quæcunque, tam mobilia, quam immobilia, intacta et illæsa permaneant. Ita vt etiam filiifamilias, et in patria potestate, vt præfertur, constituti, legitima, et quacunque alia portione bonorum patrimonialium aut maternorum, eis de iure, seu successione bonorum eis alias debitorum, per eorum parentes fraudari aut priuari non possint, neque debeant, sed eis integre, etiam si contra voluntatem parentum suorum ad fidem ipsam conuersi fuerint, etiam eorum parentibus viuentibus, debeantur. Et si bona ipsa ex vsura, ac illicito quæstu fuerint acquisita, et notæ sint personæ, quibus eorum fuerit de iure facienda restitutio, (quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur male ablatum) illa eisdem personis omnino restituantur: personis vero non extantibus prædictis, quia bona ipsa essent per manus ecclesiæ in pios vsus conuertenda, bona huiusmodi eisdem iudæis et aliis infidelibus, in fauorem suscepti baptismatis, tanquam in pium vsum, libere concedimus, eaque apud ipsos sic conuersos iudæos et alios infideles remanere decernimus. Interdicentes sub diuini anathematis pœna, quibusuis tam ecclesiasticis, quam secularibus personis, ne vllam super bonis huiusmodi, quouis quæsito colore, molestiam inferant, aut inferri patiantur:

tur: ſed magnum ſe feciſſe lucrum exiſtiment, dum tales Chriſto lucrati fuerint. Et quoniam (vt ſcriptum eſt) qui habuerit ſubſtantiam mundi huius, et viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, et clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in ipſo? ſi ipſi conuerſionis tempore inopes aut indigentes fuerint, omnes, tam eccleſiaſticos quam ſeculares, per viſcera miſericordiæ Dei noſtri exhortamur, vt ipſis conuerſis manus porrigant adiutrices, ipſi quoque diœceſani, non ſolum chriſtianos ad ſubueniendum ipſis exhortentur, ſed etiam tam de reditibus eccleſiarum, prout poterunt, quam de his, quæ ad pauperum vſus per ipſos conuertenda deuoluuntur, huiuſmodi neophytos ſuſtentare non negligant: ipſoſque a detractionibus et contumeliis paterna affectione defendant. Et quoniam per gratiam baptiſmi ciues ſanctorum, et domeſtici Dei efficiuntur, longeque dignius exiſtit, regenerari ſpiritu, quam naſci carne, eadem conſtitutione ſtatuimus, vt ciuitatum et locorum, in quibus ſancto baptiſmate pro tempore regenerabuntur, vere ciues ſint, et priuilegiis, ac libertatibus, et immunitatibus, quæ alii ratione natiuitatis et originis duntaxat conſequuntur, gaudeant. Curent inſuper ſacerdotes baptizantes, et alii de ſacro fonte eos ſuſcipientes, tam ante baptiſmum, quam poſt, illos in articulis fidei, ac legis nouæ præceptis, catholicæque eccleſiæ ritibus diligenter inſtruere, et tam ipſi quam diœceſani operam dent, ne cum aliis iudæis ſeu infidelibus ſaltem per longum tempus conuerſentur, ne, ſicut quandoque contigit, ab infirmitate curatis, modica occaſio ad priſtinam damnationem recidiuam efficiat. Et quoniam experientia teſte compertum eſt, mutuam ipſorum neophytorum inter ſe conuerſationem, ipſos in fide noſtra fragiliores reddere, ac ſaluti ipſorum plurimum officere: hortamur locorum ordinarios, vt, quantum pro incremento fidei viderint expedire, curent et ſtudeant, neophytos ipſos cum originariis chriſtianis matrimonio copulare. Et prohibeant eiſdem ſub grauibus pœnis, ne mortuos more iudæorum ſepeliant, aut ſabbatha, aliaſque ſolemnitates, et antiquæ ſectæ ritus, quoquo modo obſeruent: ſed et eccleſias, et prædicationes, prout alii catholici, frequentent, et in omnibus chriſtianorum moribus ſe conformes reddant. Contemptores autem prædictorum, per ſacerdotes, in quorum parochiis degent, aut alios, ad quos de iure vel antiqua conſuetudine de talibus inquirere ſpectat, aut etiam per alios quoſcunque, diœceſanis, ſeu inquiſitoribus hæreticæ prauitatis deferant, et inuocato, ſi opus fuerit, auxilio brachii ſecularis, per eos taliter puniantur, quod aliis tranſeant in exemplum. Et inſuper de his omnibus, in prouincialibus et ſynodalibus conciliis diligens fiat inquiſitio, et tam circa epiſcopos et ſacerdotes in præmiſſis negligentes, quam ipſos neophytos et infideles prædictos contemptores, opportunum adhibeatur remedium. Si quis autem, cuiuſcunque gradus vel præeminentiæ fuerit, huiuſmodi neophytos, ne obſeruationem ritus chriſtiani, et aliorum præmiſſorum complectantur, fouerit aut defenderit, pœnas contra fautores hæreticorum promulgatas ipſo facto incurrat: neophyti vero, ſi ſe corrigere poſt monitionem canonicam neglexerint, et ad vomitum iudaizantes redire comperti ſint, contra eos, tanquam perfidos hæreticos, per ordinarios locorum, ſecundum ſacrorum canonum inſtituta procedatur. Romæ 21. Mart. an. 1542.

CAP. IV.

Iudæi, vt fide diſtincti a chriſtianis, ſic et locorum ſeparatione, ſine cohabitatione, et veſtitus ratione, cæteriſque priuilegiis diſcriminari debent.

PAVLVS IV.

Cum nimis abſurdum et inconueniens exiſtat, vt iudæi, quos propria culpa perpetuæ ſeruituti ſubmiſit, ſub prætextu, quod pietas chriſtiana illos receptet, et eorum cohabitationem ſuſtineat, chriſtianis adeo ſint ingrati, vt eis pro gratia contumeliam reddant, et in eos pro ſeruitute, quam illis debent, dominatum vendicare procurent: nos, ad quorum notitiam nuper deuenit, eoſdem iudæos in alma vrbe noſtra, et nonnullis ſanctæ Romanæ eccleſiæ ciuitatibus, terris et locis, in id inſolentiæ prorupiſſe, vt non ſolum mixtim cum chriſtianis, et prope eorum eccleſias, nulla intercedente habitus diſtinctione, cohabitare, verum etiam domos in nobilioribus ciuitatum, terrarum et locorum, in quibus degunt, vicis et plateis conducere, et bona ſtabilia comparare, et poſſidere, ac nutrices et ancillas, aliosque ſeruientes chriſtianos mercenarios habere, et diuerſa alia in ignominiam et contemptum chriſtiani nominis perpetrare præſumant, conſiderantes, eccleſiam Romanam eoſdem iudæos tolerare in teſtimonium veræ fidei chriſtianæ, et ad hoc, vt ipſi ſedis apoſtolicæ pietate et benignitate allecti, errores ſuos tandem recognoſcant, et ad verum catholicæ fidei lumen peruenire ſatagant, et propterea conuenire, vt, quamdiu in erroribus perſiſtunt, effectu operis recognoſcant ſe ſeruos, chriſtianos vero liberos per Ieſum Chriſtum, Deum et Dominum noſtrum, effectos fuiſſe, iniquumque exiſtere, vt filii liberæ filiis famulentur ancillæ: volentes in præmiſſis, quantum cum Deo poſſumus, ſalubriter prouidere, hac noſtra perpetuo valitura conſtitutione ſancimus, quod de cætero perpetuis futuris temporibus, tam in dicta vrbe, quam in quibuſuis aliis ipſius Romanæ eccleſiæ ciuitatibus, terris et locis, iudæi omnes in vno et eodem, ac ſi ille capax non fuerit, in duobus aut tribus, vel tot, quot ſatis ſint, contiguis, et ab habitationibus chriſtianorum penitus ſeiunctis, per nos in vrbe, et per magiſtratus noſtros in aliis ciuitatibus, terris, et locis prædictis deſignandis vicis, ad quos vnicus tantum ingreſſus pateat, et quibus ſolum vnicus exitus detur, omnino habitent. Et in ſingulis ciuitatibus, terris et locis, in quibus habitauerint, vnicam tantum ſynagogam in loco ſolito habeant, nec aliam de nouo conſtruere, aut bona immobilia poſſidere poſſint. Quinimo omnes eorum ſynagogas, præter vnam tantum, demoliri, et deuaſtare. Ac bona immobilia, quæ ad præſens poſſident, infra tempus eis per ipſos magiſtratus præfigendum, chriſtianis vendere. Et ad hoc, vt pro iudæis vbique dignoſcantur, maſculi birretum, fœminæ vero aliud ſignum patens, ita vt nullo modo celari aut abſcondi poſſit, glauci coloris palam deferre teneantur, et aſtricti ſint, nec ſuper non delatione birreti, aut alterius ſigni huiuſmodi prætextu cuiuſuis eorum gradus, vel præeminentiæ, ſeu tolerantiæ excuſari, aut per eiuſdem eccleſiæ camerarium, vel cameræ apoſtolicæ clericos, ſeu alias illi præſidentes perſonas, aut ſedis apoſtolicæ legatos, vel eorum vicelegatos, quouis modo diſpenſari aut abſolui poſſint. Nutrices quoque, ſeu ancillas, aut alios vtriuſque ſexus ſeruientes chriſtianos habere, vel eorum infantes, per mulieres chriſtianas lactari aut nutriri facere, ſeu dominicis, vel aliis de præcepto eccleſiæ feſtis diebus, in publico laborare, aut laborari facere, ſeu chriſtianos quoquo modo grauare, aut contractus fictos vel ſimulatos celebrare, ſeu cum ipſis chriſtianis ludere aut comedere, vel familiaritatem, ſeu conuerſationem habere, nullatenus præſumant. Nec in libris rationum et computorum, quæ cum chriſtianis pro tempore habebunt, aliis quam latinis literis, et alio quam vulgari Italico ſermone vti poſſint, et ſi vtantur, libri huiuſmodi contra chriſtianos nullam fidem faciant. Iudæi quoque præfati ſola arte ſtrazzariæ, ſeu cenciariæ (vt vulgo dicitur) contenti, aliquam mercaturam frumenti, vel hordei, aut aliarum rerum vſui humano neceſſariarum facere. Et qui ex eis medici fuerint, etiam vocati et rogati, ad curam chriſtianorum accedere, aut illi intereſſe nequeant. Nec ſe a pauperibus chriſtianis dominos vocari patiantur. Et menſes in eorum rationibus et computis ex triginta diebus completis omnino conficiant, et dies, qui ad numerum triginta non aſcenderint, non pro menſibus integris, ſed ſolum pro tot diebus, quot in effectu fuerint, computentur, et iuxta ipſorum dierum numerum, et non ad rationem integri menſis eorum credita exigant. Ac pignora eis, pro cautione pecuniarum ſuarum pro tempore conſignata, niſi tranſactis prius a die, quo illa eis data fuerint, decem et octo integris menſibus, vendere nequeant, et poſtquam menſes prædicti effluxerint, ſi ipſi iudæi pignora huiuſmodi vendiderint, omnem pecuniam, quæ eorum credito ſuperfuerit, domino pignorum conſignare. Et ſtatuta ciuitatum, terrarum, et locorum, in quibus pro tempore habitauerint, fauorem chriſtianorum concernentia, inuiolabiliter obſeruare etiam teneantur. Et ſi circa præmiſſa in aliquo quomodolibet defecerint, iuxta qualitatem delicti in vrbe, per nos ſeu vicarium noſtrum, aut alios a nobis deputandos, ac in ciuitatibus, terris et locis prædictis per eoſdem magiſtratus, etiam tanquam rebelles, et criminis læſæ maieſtatis rei, a toto populo chriſtiano diffidati, noſtri et ipſorum vicarii, ac deputandorum, et magiſtratuum arbitrio puniri poſſint. Romæ prid. Id. Iul. 1555. *Vid. ſup. tit. de medic. cap. 2.*

CAP. V.

Inquiſitorum fidei animaduerſio in iudæorum blaſphemias et flagitioſam viuendi conſuetudinem.

GREGORIVS XIII.

Antiqua iudæorum improbitas, qua diuinæ bonitati ſemper reſtiterunt, tanto execratior conſiſtit in filiis, quanto ipſi cumulandam patrum ſuorum menſuram, in Dei filio repudiando, eiuſque in mortem nefarie conſpirando, grauius deliquerunt: qui propterea ſuis effecti maioribus nequiores, propriis ſedibus expulſi, atque in omnes diſperſi orbis terrarum regiones, ſeruitutique perpetuæ mancipati, non maiorem in cuiuſquam ditione clementiam, quam in chriſtianorum prouinciis, maxime vero in apoſtolicæ pietatis gremio inuenerunt, quæ pro eorum conuerſione laborans, eos miſericorditer excepit, atque in cohabitatione vna cum filiis ſuis ſuſtinuit, ad veritatiſque lumen allicere pio ſemper ſtudio conata eſt, rebuſque ad vitam neceſſariis iuuit, iniuriis et contumeliis prohibuit, multis denique beneficentiæ ſuæ priuilegiis circummuniuit: illi vero nullis beneficiis manſuefacti, nihilque de ſuo priſtino ſcelere remittentes, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in cœlo triumphantem adhuc in ſynagogis ſuis, et vbique perſequuntur: Chriſti quoque membris infenſiſſimi non deſinunt in religionem chriſtianam horrenda facinora quotidie magis audere, quibus nos, ne pietatis noſtræ puritas polluatur, aut a fœdis mancipiis Chriſto, chriſtianoue nomini impune illudatur, obuiare volentes: ſtatuimus ac etiam declaramus, inquiſitores hæreticæ prauitatis libere procedere poſſe in omnibus cauſis et caſibus, qui ſequuntur.

Si

Si quis iudæus aut infidelis, in iis, quæ circa fidem cum illis nobis sunt communia, veluti Deum vnum et æternum, omnipotentem, creatorem omnium visibilium et inuisibilium, et similia, non esse asseruerit, prædicauerit, vel priuatim alicui insinuauerit.

Si dæmones inuocauerit, consulueritue, aut eorum responsa acceperit, ad illosue sacrificia, aut preces ob diuinationem, aliamue causam direxerit, aut quid eis immolauerit, vel thuris alteriusue rei fumigationes obtulerit, aut alia quæuis impietatis obsequia præstiterit.

Si christianos verbo, facto, vel exemplo, aut alio quouis modo nefaria huiusmodi docuerit, vel ad ea perpetranda perduxerit, aut perducere attentauerit.

Si Saluatorem et Dominum nostrum Iesum Christum, purum hominem, vel etiam peccatorem fuisse, matremue Dei non esse virginem, et alias huiusmodi blasphemias, quæ per se hæreticæ dici solent, in christianæ fidei ignominiam, contemptum, aut corruptionem impie protulerit.

Si cuiusuis eorum opera, auxilio, consilio, vel fauore aliquis christianus a fide desciuerit, quamque semel susceperat, abnegarit, vel ad iudæorum, seu aliorum infidelium ritus, ceremonias, superstitiones, vel impias sectas transierit, vel redierit, seu in hæresim aliquam inciderit, aut qui, vt Christi fidem abneget, seu in hæresim incidat, opem, consilium, auxilium, vel fauorem quomodocunque præstiterit.

Si quis catechumenum, vel quemcunque ex iudæis aut infidelibus (Deo inspirante) ad fidem christianam venire volentem, post declaratam nutu, verbo, facto, aut quocunque alio modo eius voluntatem, a fide, vel fidei instructione, aut a sacri baptismi susceptione retrahere, auertere, vel dehortari, aut ne ad fidem veniat, neue regenerationis lauacro abluatur, quouis modo impediuerit.

Si quis apostatas, hæreticosue scienter domi suæ acceptauerit, aluerit, commeatu iuuerit, seu quouis modo eis cibaria vbicunque præbuerit, aut dona, vel munera dederit, vel miserit, aut de loco ad locum deduxerit, seu associauerit, vel deducendos seu associandos curauerit, aut sumptus ministrauerit, duces, comitesue illis adiunxerit, vel ne ab eis perpetrata deprehendi, aut inuestigari queant, fecerit. Quique dictos apostatas aut hæreticos scienter aliquo modo receptauerit, occultauerit, defenderit, aut eis opem, consilium, auxilium, vel fauorem quomodolibet præstiterit.

Si libros hæreticos, vel thalmudicos, aut alios iudaicos, quomodolibet damnatos, aut alias prohibitos tenuerit, custodierit, vel diuulgauerit, vel in quæcunque loca detulerit, aut ad eam rem operam suam accommodauerit.

Si christianos deriserit, redemptionisque nostræ hostiam salutarem in ara crucis immolatam, Christum Dominum ludibrio et despectui habens, quandocunque, maxime vero in sacro parasceues die, agnum, siue ouem, aut quid aliud cruci affixerit, aut appenderit, in eamue conspuerit, seu quodcunque contra ipsam fecerit.

Si nutrices christianas, contra sacrorum canonum statuta, diversorumque Romanorum pontificum prædecessorum nostrorum sanctiones, adhuc retinuerit, aut eas retinens die, qua sanctissimum eucharistiæ sacramentum sumpserit, lac vno vel pluribus diebus in latrinas, cloacas, vel alia loca effundere coëgerit.

In quibus casibus vniuersis et singulis, omnes prædictæ prauitatis inquisitores, omnium regnorum, prouinciarum, ciuitatum, dominiorum, et locorum vniuersi orbis christiani iudices, in suis quemque locis, perpetuo delegamus, vt super his contra iudæos atque infideles, quoscunque simul vel separatim, prout in causis fidei, iuxta sacrorum canonum formam, nec non officii inquisitionis huiusmodi constitutiones, diligenter inquirant, et procedant, et quos in aliquo vel aliquibus horum flagitiorum excessibus culpabiles repererint, in eos pro culpæ modo, ac etiam pro criminum numero vel multiplicatione, aut consuetudine delinquendi, flagra, remigia, etiam perpetua, rerum quoque publicationes, exilia, aliaque atrociora decernant, et alias de eis exempla edant, quæ sceleratos illos deterreant ab huiusmodi flagitiis in posterum admittendis. Nos enim venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus, inquisitoribus generalibus, nec non patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et aliis locorum prælatis, ac etiam aliis prædictis inquisitoribus, in virtute sanctæ obedientiæ districte præcipimus et mandamus, vt præsentes nostras literas in ciuitatibus et locis cuique subiectis publicare, et iuxta illarum tenorem procedere, ipsasque debitæ executioni mandare procurent. Rom. Calend. Iun. 1581.

CAP. VI.

Catechesis et fidei instructionis sedula cura adhibeatur ab episcopis in iudæorum conuersionem, vbi huius dispersæ gentis synagogæ colliguntur.

IDEM.

Sancta mater ecclesia, cuius Christus caput est, ingenitam suam charitatem ad omnes late diffundens, antiquæ Israëliticæ gentis, populique Dei peculiares reliquias, pio nunquam definit affectu miserari, grauiterque contristatur, iudæorum quondam nationem præcipuis auctam muneribus et gratiis, cuius erat adoptio filiorum, gloria, testamentum, legislatio, obsequium, et promissa, vnde etiam Christus Saluator noster secundum carnem nasci dignatus est, per diversas orbis partes tot iam secula dispersam, ac contagiosi gregis more per inuia et inaquosa misere vagantem, verbi Dei fame, et aquæ refectionis siti perire, longeque non a terrena tantum, super quam Dominus fleuit, sed quod grauius est, a cœlesti quoque Hierusalem, nisi Christus, quem negauit, confiteatur, exturbari: quia miseratione et mœrore nos quoque non leuiter commoti, indies semper aliquid excogitamus, vnde eorum conuersioni et saluti opportunius prouideatur, ipsique ad intelligentiæ viam, quam sibi præcluserunt, valeant Deo propitio peruenire. Quare sollicito hæc animo meditantes, ac felicis recordationis Nicolai papæ V. nonnullorumque Romanorum pontificum prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, præsenti constitutione generali præcipimus, omnibus patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et aliis ecclesiarum prælatis, etiam cardinalatus honore præditis, vt in suis quisque ciuitatibus, terris, et locis, in quibus competens aliquis numerus iudæorum, qui synagogam constituat, commoratur, curent sabbathi vel alio cuiuscunque hebdomadis statuto die, ad iudæos ipsos in locum præstitutum, non tamen sacrum, nec vbi sacra confici solent, conuocatos, per aliquem magistrum in theologia, aliumue idoneum virum ab eis eligendum, cum mercede congrua illi ex ipsorum Hebræorum collatione, aut alias, prout commodius eis videbitur, hebraicæ (si fieri poterit) linguæ peritum, sermones vel lectiones haberi, in quibus illis exponantur scripturæ veteris testamenti, Moysis scilicet et Prophetarum, præsertim vero, quæ eo sabbatho leguntur, seu lectæ in eorum sunt synagogis, iuxta sanctorum tamen patrum interpretationes, et verum catholicæ ecclesiæ sensum, ac in eis disseratur de veritate christianæ fidei, de certo aduentu et incarnatione filii Dei, illiusque natiuitate, vita, miraculis, passione, morte, sepultura, descensu ad inferos, resurrectione, in cœlum ascensione, de eius euangelio in toto terrarum orbe, per apostolos eius, et alios sanctos prædicato, innumeris atque clarissimis virtutibus, et illustrium miraculorum gloria confirmato, ac de eius spirituali et vero regno, et de impio idolorum cultu sublato, et gentium vocatione, de perpetua tum Hierusalem, et terræ eorundem iudæorum desolatione, tum ipsorum vbique terrarum dispersione, et captiuitate, et de aliis similis argumenti dogmatibus et articulis, ex lege et prophetis; de diutina præterea et irrita iudæorum aduentus Messiæ, et carnalis ipsius regni expectatione, de vana eorum, quæ sæpe, quinimo quotidie eos frustrata est, spe reditus in terram promissionis, et restaurationis tertii templi, et demum de multiplicibus et variis erroribus et hæresibus eorum, in quas miserrime se demerserunt, postquam Christum Dominum in carne venientem agnoscere noluerunt, et de falsa per eorum Rabbinos tradita sacrarum scripturarum interpretatione, quarum literam et sensum fabulis, mendaciis, et variis dolis et modis detorquentes corruperunt et deprauarunt, et hactenus corrumpere et deprauare non desinunt, deque omnibus aliis, quæ eos possint ad agnitionem fidei, ad errorum suorum correctionem, ad orthodoxamque fidem conuertere, pro loci, temporis, sumtique argumenti ratione prudenter agant, veris, et ex sacra scriptura depromptis demonstrationibus nulla cum obtrectatione aut iracundia, sed magna cum charitate, et modestia, veritatis lumen illis aperire conentur; ad quos sermones et lectiones volumus vniuersos et singulos vtriusque sexus iudæos, a duodecim annis supra, infirmitate et alia legitima causa, de qua ordinarios docere debeant, non impeditos, in ciuitate et locis, vt præfertur, habitantes, vel aliunde aduenientes, etiamsi inibi domicilium non habeant, ita per circuitum conuenire, vt tertia saltem eorum pars, nec vnquam minor, semper adsit. Quod si facere neglexerint, interdicti cum fidelibus commercii, et aliis pœnis arbitrio ordinarii pro contumaciæ modo imponendis, donec satisfecerint, competenter, ad ipsos sermones audiendos compellantur. Si quis vero de numero fidelium ita fuerit salutis, aut sui, aut proximi sui, de quo vnicuique mandatum est, immemor, qui eos a salutaribus huiusmodi sermonibus seu lectionibus directe vel indirecte abduxerit, aut impediuerit, seu contenderit quoquo modo, excommunicationis sententia sit eo ipso ligatus, et contra eum ad alias pœnas, ordinarii arbitrio, omnino procedatur. Cæterum imperatorem, regesque et principes omnes, nec non respublicas, magistratus et dominos temporales seculares rogamus et obtestamur in Domino, vt patriarchis, archiepiscopis, episcopis, et aliis ordinariis prædictis, eorumque vicariis et ministris suum in præmissis auxilium præstent, amplissimum ab omnipotenti Deo præmium in supremis gloriæ æternæ tabernaculis habituri.

TITVLVS II.

DE HIS, QVI INFIDELIBVS ADVERSVS CHRISTIANOS AVXILIANTVR.

CAP. I.

Excommunicantur arma et præsidia quæcunque ferentes Saracenis et infidelibus in christianæ reipublicæ perniciem et detrimentum, eorumque fisco adscribuntur bona.

NICOLAVS V.

Olim tam in generali, quam in Lugdunensi postmodum substituto conciliis per sedem apostolicam celebratis, in illos falsos et impios

pios christianos, qui contra Deum et christianum populum, Saracenis ferrum, arma, quibus christianos impugnent, et lignamina galearum, et aliorum vasorum nauigabilium, deferunt ad eos, et qui eis galeas vendunt, ac naues; quique in piraticis Saracenorum nauibus curam gubernationis exercent, vel in machinis et quibuslibet aliis, eis impendunt auxilium, vel consilium, vel fauorem, in christianorum dispendium, et specialiter terrae sanctae: fuit excommunicationis sententia promulgata, ipsosque rerum suarum priuatione mulctari, et seruos capientium fore censuerunt concilia supradicta: expresse quoque in ipsis praecipitur, vt talibus gremium non aperiatur ecclesiae, nisi totum, quod de commercio tam damnato perceperint, et tantundem de suo, in subsidium terrae memoratae praestiterint, vt aequo iudicio, in quo deliquerit, puniatur. Nos itaque gerentes corde negotia dictae terrae, duximus hactenus statuendum, vt nullus equos, ferrum, lignamina, victualia, et alia quaeque mercimonia in Alexandriam, vel alia loca Saracenorum terrae Aegypti, deferre vel mittere, seu partibus eorum, vt eisdem deferantur, extrahere, vel extrahi permittere, aut consilium, vel fauorem praestare quoquo modo praesumat; ac illos, qui contra huiusmodi constitutionem nostram ausu temerario venire tentauerint, eo ipso excommunicationis sententia decernimus subiacere, a qua non possit absolui, nisi tantum de bonis propriis in dictae terrae sanctae subsidium conuertendum exsoluerit, quantum ad partes praedictas extulerit vel miserit, et deferre, vel de ipsorum partibus extrahi permiserit, ad eosdem deferendum. Et nihilominus, si personas eorum capi contigerit, in seruitute capientium illorum esse volumus, in quorum acciderint captionem. Volentes autem in hac parte solertius prouidere, quanto amplius exigere hoc noscitur vrgens necessitas dictae terrae, apostolica auctoritate statuimus, vt nullus omnino aliqua victualia, vsque ad decennium a data praesentium computandum; alia verò praedicta, ad aliquod seu aliqua de eisdem, aut aliud quodlibet (victualibus, sicut praemittitur, vsque ad praedictum tempus duntaxat exceptis) quacunque occasione vel causa, seu quouis ingenio, vel quaesito colore, vllo vnquam tempore in Alexandriam, vel partes Aegypti, seu terras Soldano subiectas mittere vel deferre praesumat, vel quantum in eo fuerit, mitti vel deferri permittat, auctoritate decernimus eadem, vt hi, qui contra huiusmodi statutum nostrum quolibet modo venire praesumpserint, praeter poenas praedictas, quas ipso facto incurrere volumus, perpetuo sint infames, et intestabiles habeantur, ita quod nec testari, nec legata eis, seu relicta percipere valeant. Et insuper ad successiones, tam ex testamento, quam ab intestato, sint prorsus et reddantur inhabiles, nec ad publica quaelibet admittantur officia, sintque illis actus legitimi perpetuo interdicti; et postquam de huiusmodi temeritate constiterit, diebus festiuis et dominicis publice nuncientur, et ad fiscum bona omnia deuoluantur. Apud vrbem veterem, 10. Calend. Septembr. 1449.

TITVLVS III.
DE HAERETICIS ET SCHISMATICIS.

CAP. I.

Leges Friderici imperatoris in haereticae prauitatis reos, eorumque complices et fautores latae, confirmantur, et seruari iubentur.

INNOCENTIVS IV.

Innocentius, episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis potestatibus, consiliis, et communitatibus ciuitatum, aliorumque locorum Lombardiae, Marchiae Teruisanae, ac Romaniolae, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum aduersus haereticam prauitatem quondam Fridericus Romanorum imperator promulgauerit quasdam leges, per quas ne peruagetur, compesci poterit pestis illa: nos illas volentes ad robur fidei ad salutem fidelium obseruari, vniuersitati vestrae per apostolica scripta mandamus, quatenus eas, quarum tenores vobis mittimus insertos praesentibus, faciatis singuli in vestris capitularibus annotari, contra haereticos sectae cuiuslibet secundum eas exacta diligentia processuri; alioquin dilectis filiis, priori prouinciali et fratribus inquisitoribus haereticae prauitatis ordinis praedicatorum in Lombardia, Marchia Teruisana, et Romaniola literis nostris iniungimus, vt vos ad id per excommunicationem in personis et interdictum in terram appellatione remota compella..t: tenores autem legum hi sunt.

Fridericus Dei gratia Romanorum imperator et semper Augustus, Hierusalem et Siciliae rex, dilectis principibus suis, venerabilibus archiepiscopis, episcopis, aliisque praelatis ecclesiarum, ducibus, marchionibus, comitibus, baronibus, potestatibus, scultetis, burggrauiis, aduocatis, iudicibus, ministralibus, officialibus, et omnibus per totum imperium constitutis, praesentes literas inspecturis fidelibus suis gratiam suam et omne bonum.

Commissi nobis coelitus cura regiminis, et imperialis, cui dante Domino praesidentes, fastigium dignitatis, materialem, quo diuisim a sacerdotio fungimur, gladium aduersus hostes fidei et in exterminium haereticae prauitatis exigunt exercendum, vt perfidiae vipereos filios contra Deum et ecclesiam insultantes, tanquam materni vteri corrosores, in iudicio et iustitia prosequamur, maleficos viuere non passuri, per quorum scientiam seducentem mundus inficitur, et in gregum fidelium per oues has morbidas grauior infligitur corruptela.

Statuimus itaque sancientes, vt haeretici, quocunque nomine censeantur, vbicunque per imperium damnati fuerint ab ecclesia, et seculari iudicio assignati, animaduersione debita puniantur.

Si qui vero de praedictis, postquam fuerint deprehensi, territi metu mortis redire voluerint ad fidei vnitatem, iuxta canonicas sanctiones ad agendum poenitentiam in perpetuum carcerem detrudantur. Praeterea quicunque haeretici reperti fuerint in ciuitatibus, oppidis, seu aliis locis imperii, per inquisitores ab apostolica sede datos, et alios orthodoxae fidei zelatores; hi, qui iurisdictionem ibidem habuerint, ad inquisitorum et aliorum catholicorum virorum insinuationem eos capere teneantur, et eos captos arctius custodire, donec per censuram ecclesiasticam damnatos, damnabili morte perimant, qui fidei sacramenta et vitae damnabant. Simili quoque poena plecti censemus omnes, quos ad fouendum haereticorum errorem callidus hostis suscitat aduocatos, vel parat illicitos defensores; maxime cum facinus, quod inquinat, nisi monitione praemissa destiterint, et eorum vitae duxerint consulendum. Eos praeterea, qui conuicti in vno loco de haeresi, ad alia loca se transferunt, vt cautius possint effundere virus haereticae prauitatis, debitam censemus subire vindictam: vt super hoc viros ab eodem errore conuersos ad fidem, nec non et per alios, qui eos de haeresi conuicerunt, (quod et in hoc casu concedimus licite faciendum) euidens testimonium habeatur. Item mortis sententiae ducimus addicendos, si quos haereticorum ad iudicium tractos, in extremae vitae periculo haeresin abiurantes, postmodum de falso iuramento constiterit, et fide mentita conuinci, ac eos contigerit eiusdem morbi spontaneam incurrere recidiuam, vt sibi damnabilius iniquitas sit mentita, et poenam debitam mendacium non euadat. Omne insuper proclamationis et appellationis beneficium, ab haereticis, receptatoribus, et fautoribus eorundem penitus amouemus: volentes, vt de finibus imperii, in quibus semper debet existere fida fides, haereticae labis germina, modis omnibus deleantur.

Caeterum, quia quanto maiora diuinae nutu miserationis accepimus, et altiorem locum prae filiis hominum obtinemus, tanto deuotiora debemus obsequia gratitudinis conferenti, si quando in nostri nominis contemptores nostri culminis excandescit auctoritas: si reos laesae maiestatis, in personis eorum et liberorum suorum exhaeredatione damnamus, multo fortius iustiusque contra Dei blasphematores nominis et catholicae fidei detractores prouocamur: eorundem haereticorum, receptatorum, fautorum, et aduocatorum suorum haeredes et posteros vsque ad secundam progeniem, beneficiis cunctis temporalibus, publicis officiis et honoribus, imperiali auctoritate priuantes, vt in paterni memoria criminis continuo moerore tabescant: vere scientes, quod Deus zelotes est, peccata patrum in filios potenter vlciscens. Nec quidem a misericordiae finibus duximus excludendum, vt, si qui paternae haeresis non sequaces latentem patrum perfidiam reuelauerint, quacunque reatus illorum animaduersione plectantur, praedictae punitioni non subiaceant innocentiae filiorum. Ad haec notum fieri volumus, fratres praedicatores de ordine praedicatorum, pro fidei negotio, in partibus imperii nostri contra haereticos deputatos, caeteros quoque, qui ad haereticos iudicandos accesserint, nisi aliqui eorum ab imperio fuerint proscripti, eundo, morando, et redeundo sub nostri imperii speciali defensione receptos, et quos apud omnes sub ope ac recommendatione fidelium imperii esse volumus inoffensos: vniuersitati vestrae mandantes, quatenus quocunque, et apud quemcunque vestrum peruenerint, benigne recipiatis eosdem: et personas ab incursu haereticorum eis insidiantium conseruantes indemnes, omne consilium, ducatum, et auxilium impendatis, pro tam acceptis coram Deo negotiis exequendis. Haereticos vero, quod et ostenderint ipsi vobis, in iurisdictione vestra singuli capientes, diligenti custodia detinendos, donec post ecclesiasticae damnationis iudicium, poenam subeant, quam merentur: scituri, quod in executione ipsius negotii gratum Deo, et laudabile nobis obsequium conferetis, si ad expellendam de partibus nostris imperii nouam et insolitam haereticae prauitatis infamiam, opem et operam, vna cum eisdem fratribus praestiteritis efficacem. Et si quis foret exinde negligens et remissus, ac etiam inutilis coram Domino, et in conspectu nostro, poterit merito culpabilis apparere. Dat. Paduae 22. Febr. 12. indict.

CAP. II.

Excommunicantur nonnulli haeretici, vt sint Cathari, Patareni, pauperes de Lugduno, Passagini, Iosepini, Arnaldistae, Speronistae, omnesque singulari opinione in ecclesiam catholicam pertinaces.

IDEM *vniuersis Christi fidelibus.*

Nouerit vniuersitas vestra, quod nos, ad instar felic. record. Gregorii papae praedecessoris nostri, excommunicamus et anathematizamus vniuersos haereticos, Catharos, Patarenos, pauperes de Lugduno, Passaginos,

Passaginos, Iosepinos, Arnaldistas, Speronistas, et alios quibuscunque nominibus censeantur, facies quidem habentes diuersas, sed caudas ad inuicem colligatas, quia de vanitate conueniunt in idipsum. Damnati vero per ecclesiam, seculari iudicio relinquantur, animaduersione debita puniendi: clericis prius a suis ordinibus degradatis. Si qui autem de prædictis, postquam fuerint deprehensi, redire noluerint, ad agendum condignam pœnitentiam in perpetuum carcerem detrudantur. Credentes autem eorum erroribus, hæreticos similiter iudicamus. Item receptatores, defensores, et fautores hæreticorum, excommunicationis sententiæ decernimus subiacere, firmiter statuentes, vt, si postquam quilibet talium fuerit excommunicatione notatus, a sua super hoc non curauerit præsumptione cessare, ipso iure sit factus infamis, nec ad publica officia seu consilia, nec ad eligendos aliquos ad huiusmodi, nec ad testimonium admittatur. Sit etiam intestabilis, vt nec testamenti habeat factionem, nec ad hæreditatis successionem accedat. Nullus præterea ipsi super quocunque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur. Qui si forte iudex extiterit, eius sententia nullam obtineat firmitatem, nec causæ aliquæ ad eius audientiam perferantur. Si fuerit aduocatus, eius patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, instrumenta confecta per ipsum nullius penitus sint momenti, et in similibus idem præcipimus obseruari. Si vero clericus fuerit, ab omni officio et beneficio deponatur. Si qui autem tales, postquam ab ecclesia fuerint denotati, euitare contempserint, excommunicationis sententia percellantur, alias animaduersione debita puniendi. Qui autem inuenti fuerint sola suspicione notabiles, nisi iuxta considerationem suspicionis, qualitatemque personæ, propriam innocentiam congrua purgatione monstrauerint, anathematis gladio feriantur, et vsque ad satisfactionem condignam ab omnibus euitentur: ita quod si per annum in excommunicatione perstiterint, extunc velut hæretici condemnentur. Item proclamationes et appellationes huiusmodi personarum minime audiantur. Item iudices, aduocati, et notarii nulli eorum officium suum impendant, alioquin eodem officio perpetuo sint priuati. Item, clerici non exhibeant huiusmodi pestilentibus ecclesiastica sacramenta: nec eleemosynas aut oblationes eorum accipiant. Similiter hospitalarii et templarii, ac quilibet regulares, alioquin suo priuentur officio, ad quod nunquam restituantur absque indultu sedis apostolicæ speciali. Item quicunque tales præsumpserint ecclesiasticæ tradere sepulturæ, vsque ad satisfactionem idoneam, excommunicationis sententiæ se nouerint subiacere, nec absolutionis beneficium mereantur, nisi propriis manibus publice extumulent et proiiciant huiusmodi corpora damnatorum, et locus ille perpetuo careat sepultura. Item firmiter inhibemus, ne cuiquam laicæ personæ liceat publice vel priuatim de fide catholica disputare: qui vero contrafecit, excommunicationis laqueo innodetur. Item, si quis hæreticos sciuerit, vel aliquos occulta conventicula celebrantes, seu a communi conuersatione fidelium vita et moribus dissidentes, eos studeat indicari confessori suo: vel alii, per quem credat ad prælati sui notitiam peruenire, alioquin excommunicationis sententia percellantur. Hæretici autem et receptatores, defensores, et fautores eorum, ipsorumque filii vsque ad secundam generationem, ad nullum ecclesiasticum beneficium seu officium admittantur. Quod si secus actum fuerit, decernimus irritum et inane. Nos enim prædictos et quoscunque viros ecclesiasticos, qui ad preces huiusmodi pestilentium personarum dignitates, personatus, et alia quæcunque ecclesiastica beneficia sunt adepti, exnunc priuamus taliter acquisitis, volentes, vt tales et habitis perpetuo careant, et ad alia vel similia nequaquam in posterum admittantur. Illorum autem filiorum emancipationem nullius esse momenti volumus, quorum parentes post emancipationem huiusmodi ad inuicem superstitionis hæreticæ a via declinasse constiterit veritatis. Datum Anagniæ 17. Cal. Iul. anno 11. pontificatus nostri.

IMPERATOR FRIDERICVS
semper Augustus, etc.

Patarenorum receptatores, et complices, et quocunque modo fautores, qui vt a pœna alios possint eximere, de se velut improuidi non formidant, publicatis bonis omnibus relegandos in perpetuum esse censemus. Et ipsorum filii ad honores aliquos nullatenus admittantur. Si tamen aliquis fautorum huiusmodi detexerit aliquem Patarenum, de cuius perfidia manifeste probatur, in fidei præmium, quam agnouit, famæ pristinæ de imperiali clementia restitutionis beneficium integrum consequatur.

INCIPIVNT CAPITVLA CONSTITVTIONIS CONTRA PATArenos edita per eundem Fridericum, illustrem virum, Romanorum imperatorem semper Augustum, Hierusalem et Siciliæ regem.

Catharos, Patarenos, Speronistas, Leonistas, Arnaldistas, Circumcisos, Passaginos, Iosepinos, Granatenses, Albanenses, Franciscos, Bagnarolos, Commixtos, Waldenses, Roncarolos, Communellos, Warinos, et Ortholinos, cum illis de Aquanig. et omnes hæreticos vtriusque sexus, quocunque nomine censeantur, perpetua damnamus infamia, diffidamus atque bannimus, censentes, vt bona talium confiscentur, nec ad eos vlterius reuertantur: ita quod filii eorum ad successionem peruenire non possint, cum longe sit grauius, æternam, quam temporalem offendere maiestatem. Qui autem inventi fuerint sola suspicione notabiles, nisi ad mandatum ecclesiæ, iuxta considerationem suspicionis qualitatemque personæ, propriam innocentiam congrua purgatione monstrauerint, tanquam infames et banniti ab omnibus habeantur; ita quod si per annum permanserint, extunc eos sicut hæreticos condemnamus. Statuimus etiam hoc edicto in perpetuum valituro, vt potestates, et consules, seu rectores, quibuscunque fungantur officiis, pro defensione fidei præstent publicum iuramentum, quod de terris suæ ditioni subiectis, vniuersos hæreticos ab ecclesia denotatos, bona fide pro viribus exterminare studebunt: ita quodammodo quandocunque quis fuerit in perpetuam potestatem, vel temporalem assumptus, hoc teneatur capitulum iuramento firmare: alioquin neque pro potestatibus, neque pro consulibus, seu consimilibus habeantur: eorumque sententias ex tunc decernimus inutiles et inanes. Si vero dominus temporalis requisitus et monitus ab ecclesia, terram suam purgare neglexerit ab hæretica prauitate, post annum, a tempore monitionis elapsum, terram ipsius exponimus catholicis occupandam: qui eam, exterminatis hæreticis, absque vlla contradictione possideant, et in fidei puritate conseruent: saluo iure dominii temporalis, dummodo super hoc nullum præstet obstaculum, nec aliquod impedimentum opponat: eadem nihilominus lege seruata, contra eos, qui non habent dominos principales. Credentes præterea, receptatores, defensores, et fautores hæreticorum bannimus: statuentes, vt, si postquam quilibet talium fuerit excommunicatione notatus, satisfacere contempserit infra annum, ex tunc ipso iure sit factus infamis, et ad publica officia seu consilia, vel ad aliquos eligendos huiusmodi, nec ad testimonium admittatur. Sit etiam intestabilis, vt nec testamenti liberam habeat factionem, nec ad hæreditatis successionem accedat. Nullus ei præterea super quocunque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur. Quod si iudex extiterit, eius sententia nullam obtineat firmitatem, nec causæ aliquæ ad eius audientiam perferantur. Si fuerit aduocatus, eius patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio, eius instrumenta confecta per manum ipsius nullius penitus sint momenti. Adiicimus insuper, quod hæreticus per hæreticum conuinci possit: et quod domus Patarenorum, receptatorum, et defensorum, et fautorum, siue vbi docuerint, siue vbi aliis manus imposuerint, destruantur, nullo tempore restituendæ. Datum Paduæ 22. Febr. 2. indictione.

Rex regum, Apostatantes a fide catholica penitus execramus, insequimur vltionibus, bonis suis omnibus spoliamus. Et vt a professione vel vita naufragantes legibus coarctamus. Successiones tollimus, ab eis omne ius legitimum abdicamus. Dat. Perusii 2. Cal. Nouembr. pontificatus nostri an. 1.

ALIVD RESCRIPTVM FRIDERICI
in hæreticos.

Inconsutilem tunicam Dei nostri diffuere conantur hæretici, et vocabuli vitio seruientes, quod significationem diuisionis enunciat, in ipsius indiuisibilis fidei vnitate nituntur inducere sectionem: et oues a Petri custodia, cui pascendæ a pastore bono sunt creditæ, segregare. Hi sunt lupi rapaces, extrinsecus eo vsque mansuetudinem prætendentes ouium, quousque ouile possint subintrare dominicum. Hi sunt angeli pessimi: hi sunt filii prauitatum a patre nequitiæ et fraudis auctoris ad animas simplices destinati. Hi colubri, qui columbas decipiunt. Hi serpentes, qui latenter videntur inserpere, et sub mellis dulcedine virus euomere: vt vitæ cibum ministrare se simulent, a cauda feriunt, et mortis poculum veluti quoddam dirissimum venenum immiscent. Horum sectæ veteribus, vel ne in publicum prodeant, non sunt notatæ nominibus: vel quod est forte nefandius, non contentæ, vt vel ab Arrio Arriani, vel a Nestore Nestoriani, aut a similibus similes nuncupentur: sed in exemplum martyrum, qui pro fide catholica martyria subierunt, Patarenos se nominant, velut expositos passioni. Huiusmodi miseri Patareni, a quibus abest sancta credulitas diuinitatis æternæ, sub vno contextu nequitiæ insimul tres offendunt: Deum videlicet, proximos, et seipsos. Deum, dum Dei fidem et Filium non agnoscunt: decipiunt proximos, dum ipsis sub spe spiritualis alimoniæ, hæreticæ prauitatis oblectamenta ministrant. Crudelius etiam sæuiunt in seipsos, dum post animarum dispendium, corpora denique seueræ mortis illecebris, quam per agnitionem veram et veræ fidei possent euadere, vitæ prodigi et necis improuidi sectatores inuoluunt, et (quod est ipso dictu dirissimum) superstites etiam non terrentur exemplo.

Contra tales sibi, Deo, et hominibus sic infestos, continere non possumus motus nostros, quin debitæ vltionis in eos gladium exeramus: tanto ipsos instantius persequentes, quanto in euidentiorem delusionem fidei christianæ, prope Romanam ecclesiam, quæ caput ecclesiarum omnium iudicatur, superstitionis suæ scelera latius exercere noscuntur. Adeo quod ab Italiæ finibus, præsertim a partibus Lombardiæ, in quibus pro certo perpendimus, ipsorum nequitiam

tiam latius abundare; iamque vsque ad regnum nostrum Siciliæ, suæ perfidiæ riuulos deriuarunt.

Quod acerbissimum reputantes, statuimus inprimis, vt crimen hæreseos, et damnatæ sectæ cuiuslibet, quocunque nomine censeantur sectatores, (prout veteribus legibus est indictum) inter publica crimina numerentur; imo crimine læsæ maiestatis nostræ debet ab omnibus horribilius iudicari, quod in diuinæ maiestatis iniuriam noscitur attentatum, quamuis iudicii potestate alterum alteri non excellat. Nam sicuti perduellionis crimen personas adimit damnatorum, et bona, et damnat post obitum memoriam defunctorum: sic et in prædicto crimine, quo Patareni notantur, per omnia volumus obseruari.

Et vt ipsorum nequitia, qui (quia Dominum non sequuntur) in tenebris ambulant, detegatur, nemine etiam deferente inuestigari volumus diligenter huiusmodi scelerum patratores, et per officiales nostros, sicut et alios malefactores inquiri, ac inquisitione notatos, etsi leuis superstitionis argumento tangantur, a viris ecclesiasticis, et prælatis examinari iubemus. Per quos, si inuenti fuerint a fide catholica saltem in articulo deuiare, ac per ipsos pastorali more commoniti, tenebrosi diaboli relictis insidiis, noluerint agnoscere Deum lucis, sed in erroris concepta instantia perseuerent, præsentis nostræ legis edicto damnatos mortem pati Patarenos, aliosque hæreticos quocunque nomine censeantur, decernimus, quam affectant, vt viui in conspectu hominum comburantur, flammarum commissi iudicio. Nec dolemus, quod in hoc ipsorum satisfacimus voluntati, ex quo pœnam solummodo, nec fructum alium consequuntur erroris. Apud nos pro talibus nemo interuenire præsumat: quod qui fecerit, in ipsum nostræ indignationis aculeos non immerito conuertemus. Dat. Paduæ 22. Febr. 12. indict.

CAP. III.

Abiurantes hæresim, et resipiscentes excipiuntur.

VRBANVS IV. *inquisitoribus ordinis prædic. in prouinc. Lombardiæ, Marchiæ, Ianuens.*

Qui hæretica labe penitus abiurata redire voluerint ad ecclesiasticam vnitatem, eis iuxta formam ecclesiæ absolutionis beneficium impendatis, et iniungatis eisdem, quod iniungi talibus consueuit, prouiso solerter, ne simulata conuersione redeant fraudulenter, et vos, imo potius seipsos fallentes, sub agni specie gerant lupum.

Quod si aliqui fuerint iudicandi hæretici, vel incarcerationis pœna perpetuæ alicui pro huiusmodi crimine fuerit infligenda, ad id per vos de diœcesanorum, vel vicariorum suorum, si ipsis diœcesanis absentibus præsentes fuerint, consilio procedatur: vt in tantæ animaduersionis iudicio non postponenda pontificum auctoritas intercedat. Verum quia in tam graui crimine cum multa oportet cautela procedi, vt in reos sine vllo proferatur errore duræ ac dignæ seueritas vltionis, volumus et mandamus, vt vos vel illi, quos ad hoc duxeritis deputandos in examinatione testium, quos recipi super crimine prædicto, ipsumque contingentibus oportuerit, adhibeatis duas religiosas et discretas personas, in quarum præsentia per publicam, si commode potest haberi, personam, aut per duos viros idoneos, fideliter eorundem depositiones testium conscribantur. Ad conscribendas quoque huiusmodi depositiones testium, et ad faciendum omnia, quæ in commisso vobis officio, ad scriniarii seu tabellionis officium pertinent, teneri districte præcipimus, cum per vos, seu deputatos ad hoc a vobis, requisiti fuerint, omnes et singulos vestri ordinis fratres, qui dum essent in seculo, huiusmodi tabellionatus officium habuisse et exercuisse noscuntur: et illos etiam, quibus idem tabellionatus officium, ratione præfati negotii fidei, fuit a dicta sede commissum, et in posterum committetur. Datum Viterbii 13. Cal. April. pontificatus nostri anno primo.

CAP. IV.

Fœdera cum hæreticis inita damnantur et prohibentur.

IOANNES XIII. *inquisitori hæreticæ prauitatis F. Lamberto de ord. præd.*

Cum nonnulli de prouincia nostra Romandiolæ, tam clerici quam laici, Deum et Romanam matrem ecclesiam offendere, seque in præcipitium damnationis et mortis immergere non verentes, adeo fauere et fauisse dicantur damnatis hæreticis, confœderationes, ligas, et societates ineundo cum ipsis, eosque receptando, et sibi præstando multipliciter auxilia, consilia et fauores, quod de labe hæresis se reddiderunt, et reddunt vehementer suspectos: nos tam ipsorum, quam multorum aliorum periculis, et præmissis imminentibus obuiare salubriter cupientes, discretioni tuæ per apost. scripta mandamus, quatenus contra fautores huiusmodi, et alios quoslibet, de crimine prauitatis hæreticæ culpabiles, vel suspectos, sic solerter secundum formam canonum, ac priuilegiorum concessorum, inquisitionis officio procedere non postponas, quod inde debeat tua diligentia merito commendari. Dat. Auinion. 12. Cal. Sept. pontificatus nostri an. 10.

CAP. V.

Filii hæreticorum inhabiles sunt ad officia, ob paterni flagitii luem, quam contraxisse videntur.

HONORIVS IV. *Calgano de Eugubio ord. minorum, inquisitori hæret. prauitatis.*

Exhibita nobis dilecti filii Archioni militis, nati quondam Philippi dicti Palmerii militis Spoletan. primo continebat, quod olim significantibus felicis recordationis Alexandro papæ, prædecessori nostro, inquisitoribus prauitatis hæreticæ per Italiam deputatis, quod frequenter a sede apostolica committebatur eisdem, vt tam hæreticos credentes, fautores, et receptatores hæreticorum, quam ipsorum filios et nepotes priuandi dignitatibus, personatibus, officiis publicis, et beneficiis ecclesiasticis de diœcesanorum, vel eis absentibus, vicariorum suorum consilio, haberent liberam potestatem, et qualiter hoc deberet intelligi, postulantibus declarari, præfatus prædecessor eisdem inquisitoribus per suas duxit literas respondendum, quod de filiis et nepotibus illorum hæreticorum credentium et aliorum huiusmodi, qui modo tales esse probantur, intelligendum esse videbatur, non autem illorum, quos emendatos esse constaret, ac pro culpa huiusmodi ad mandatum ecclesiæ pœnitentiam recepisse, quam ipsi vel iam perfecerant, vel humiliter prosecutioni eius instarent, vel parati fuerant, dum viuerent, ad recipiendum eandem. Verum licet inquisitor prauitatis huiusmodi, tunc in partibus illis per sedem apostolicam deputatus, memoratum Philippum, qui sibi confessus extitit, quod cuidam hæretico reuerentiam fecerat, quædam contra fidem proferendo catholicam, priuauerit bonis suis, ac idem Philippus iniunctam sibi propter hoc ab eodem inquisitore pœnitentiam perfecerit reuerenter, ac tandem, sicut vere catholicus, receptis ecclesiasticis sacramentis, viam fuerit vniuersæ carnis ingressus, et ab inquisitore præfato etiam absolutus, tamen potestas, consilium, et commune Spoletan. dictum Archionum, eiusque filios occasione præmissorum ad officia ciuitatis Spolet. pro sua recusant admittere voluntate. Quare prælibatus Archionus nobis humiliter supplicauit, vt nos misericorditer attendentes, quod idem Philippus, sicut præmittitur, tanquam vere catholicus et fidelis ecclesiæ Roman. decessit, eundem Archionum et filios eius decerneremus, iuxta præmissum eiusdem prædecessoris responsum, in aliquo puniri occasione huiusmodi non debere: sed eos ad omnia secularia officia et beneficia ecclesiastica et dignitates, ac ad omnes ordines, impedimento huiusmodi non obstante, potius admittendos. Quia igitur de facto hominis et eius circumstantiis habere poteris notitiam pleniorem: nos gerentes de circumspectione tua fiduciam in Domino specialem, præsentium tibi auctoritate committimus et mandamus, vt si diligenti inquisitione præmissa, prædicta inueneris veritate fulciri, et tibi etiam constiterit, quod præfati Archionus et filii non sint de hæretica prauitate suspecti, et infidelitate ac deuotione ecclesiæ supradictæ persistant, super quibus omnibus tuam intendimus conscientiam onerare, auctoritate nostra denuncies et declares, quod propter præmissa vel eorum occasione, nihil eis possit obiici vel opponi, quin ad omnia secularia officia et beneficia ecclesiastica, etiam si dignitates existant, illis non obstantibus, assumi libere valeant, et hi, qui literati esse noscuntur, ad omnes ordines promoueri, prout secundum Deum ad honorem catholicæ fidei videris expedire. Quicquid autem super his inueneris et duxeris faciendum, nobis per tuas patentes literas harum seriem continentes fideliter studeas intimare. Datum Romæ apud S. Sabinam, 5. Cal. Decembr. pontificatus nostri anno secundo.

CAP. VI.

Soluuntur quædam dubia, circa discussiones et decisiones causarum fidei, et hæresis pœnas.

ALEXANDER IV.

Alexander episcopus, seruus seruorum Dei, dilectis filiis fratribus ordinis minorum, inquisitoribus hæreticæ prauitatis in administratione sancti Francisci, præsentibus ac futuris, salutem et apostolicam benedictionem.

Quod super nonnullis quæstionum articulis, in quibus causa fidei tangitur, nos consulere voluistis, sollicitudinis vestræ prudentiam in Domino commendamus.

Primus igitur vestræ consultationis articulus continebat, vtrum dici debeat relapsus *a* in hæresim, qui lapsus est in eam post abiurationem ipsius, in quæ non inuenitur antea commisisse, cum secundum proprietatem verborum non videatur relapsus, qui non fuerat ante lapsus? Ad quod taliter respondemus, quod talis, si tanquam accusatus vel suspectus de hæresi, eam in iudicio abiurauit, et postea committat in ipsa, censeri debet quadam iuris fictione relapsus, licet ante abiurationem suam plene probatum non fuerit crimen hæresis contra ipsum, dummodo huiusmodi prius orta suspicio violenta fuerit, et

a *Relapsus dicitur, qui in hæresim abiuratam vel in aliam iterum labitur. c. fin. de hæret. Pannorm.*

certis

certis ac veris indiciis comprobata. Si vero leuis et modica, quanquam ex hoc fit grauius puniendus, relapsorum tamen in hæresim non debet pœna puniri, ex quo præsumi non potest verisimiliter ante lapsus in eam.

Quæsiuistis etiam circa idem: si is, qui hæresim abiurauit, et per solam inexcusabilem receptionem vel receptationem, aut deductionem seu associationem, vel visitationem hæreticorum, siue dationem vel missionem munerum, aut etiam alias in fauorem eorum, qui excusari non possit, sine adoratione tamen (vt verbis vestris vtamur) lapsus est postmodum, propter hoc debeat iudicari relapsus? Et quidem si legitime constitit, vel etiam nunc constaret, quod tales ante huiusmodi abiurationem in hæresi commisissent, non est dubium, eos per hoc fuisse relapsos: quia tunc dubitari non debet, illos ex approbati a se prius erroris consequentia id fecisse.

Præterea nonnulli talium, vt proponitis, iurant coram inquisitoribus, tam de se, quam de aliis super facto hæresis veritatem dicere, sed periurant, non odio tamen vel pretio, sed timore sui potius et suorum: corrigunt autem se postmodum super iis, contra se ac alios suos complices deponendo. Cum itaque periurus, secundum iura, etiam post pœnitentiam, in criminalibus a testimonio repellatur; hinc quæritur: vtrum contra illos suos complices sit per testimonia talium procedendum? Super quo taliter respondemus, quod cum crimen huiusmodi sit exceptum, si ex manifestis indiciis apparuerit, tales non animi leuitate aut odii fomite ductos, seu corruptos pecunia, sed zelo fidei; tanquam pœnitentes propriæ culpæ, asserere, quod talia prius tacuerant, et velint in hoc errorem suum corrigere, ac alios nominare, stari debet in fauorem fidei, nisi aliud obsisteret, attestationibus eorundem.

Ad illud autem, quod quæritur: vtrum ad inquisitores hæresis pertineat, de diuinationibus et sortilegiis, quæ contra aliquos sibi denunciantur cognoscere, ac punire talia exercentes? breuibus respondetur, quod cum negotium fidei, quod summe priuilegiatum existit, per occupationes alias non debeat impediri, inquisitores ipsi, de iis, nisi manifeste saperent hæresim, ratione huiusmodi officii sibi commissi, se nullatenus intromittant, sed eos relinquant suis iudicibus pœna debita castigandos.

Quidam insuper (vt adiicitis) pro iis, quæ commiserunt, in hæresi, astringunt se inquisitoribus sub obligatione bonorum suorum, ad recipiendum ab eis pœnitentiam et complendam: sed ea licet iniuncta, non tamen peracta, quin potius in toto vel in parte neglecta, decedunt. Quæritur ergo: vtrum inquisitores ipsi, vel qui in eorum locum succedunt, possint ad satisfaciendum pro ipsis defunctis, hæredes vel detentores bonorum sic decedentium coarctare? Ad quod dicimus, quod si per huiusmodi pœnitentiam aliquod onus ad salutem proficiens impositum fuerit, in bonis temporalibus exequendum, ad complementum ipsius per inquisitores cogi debent hæredes, vel alii, ad quos bona talium cum suo onere deuenerunt.

Iniungitur etiam aliquibus ad pœnam, in pœnitentia pro hæresi, ab ipsius pestis inquisitoribus, vt vsuras restituant, ad quod obligauerant in iudicio ecclesiæ se et sua. In quo quæritur: vtrum inquisitores ipsi, vel qui succedunt in locum eorum, ad respondendum coram se conquerentibus de vsuris huiusmodi, et ad restitutionem earum, si de ipsis constiterit, possunt compellere taliter pœnitentes, prout ab eis in aliis iniunctis sibi pœnitentiis fieri consueuit? Ad quod respondemus, quæstionem super vsuris motam, contra tales iudicialiter non debere audiri ab inquisitoribus hæresis, nec decidi. Nolentes, quod per causas huiusmodi offendiculum negotio fidei præparetur: eos tamen ad restitutionem vsurarum, de quibus constiterit, compellere poterunt; quibus in satisfactionem, pro prædicto crimine, huiusmodi restitutionem in pœnitentia iniunxerunt.

Sunt et alii, qui confessi sunt in iudicio de hæresi coram inquisitoribus huiusmodi prauitatis, sed antequam eis iniungeretur pœnitentia, decesserunt. Super quo quæritur: si hæredes talium compelli possint ab inquisitoribus, vt ad ipsorum arbitrium satisfaciant pro defunctis, præcipue, cum iidem, dum viuerent, ad faciendam pœnitentiam, quam inquisitores eis vellent iniungere, bona sua inquisitoribus obligarint? Cui quæstioni sic duximus respondendum, quod postquam tales non decesserunt hæretici, sed reincorporati potius ecclesiæ vnitati, non vidimus, quod eis post mortem, vel eorum hæredibus, qui ad successionem talium admittuntur, sit satisfactio pro extincto iam crimine iniungendi. In eo vero casu, in quo hæredes huiusmodi ad successionem non deberent ob culpam sui actoris admitti, non obstante, quod actoribus ipsis viuentibus, hoc non fuerit intercedente ipsorum morte per sententiam declaratum, ad confiscationem bonorum post mortem nihilominus procedatur.

Adiecistis præterea, negotium seu officium inquisitionis contra hæreticos dilecto filio priori fratrum prædicatorum Parisien. a sede apostol. fuisse sub ea forma commissum, vt idem super hoc posset inquirere, tam per se, quam per alios, quos ad hoc idoneos reputaret: in quo quæritur: vtrum tales delegati existant, et quot possint etiam sic eligi? Super quo taliter duximus ordinandum, quod idem prior possit tres vel quatuor idoneos ad hoc opus assumere, qui parem cum ipso habeant potestatem, et amouere illos, ac ipsorum loco alios substituere, quotiescunque viderit expedire: ipsi tamen priori, et aliis sic assumptis committendi duntaxat citationes, et examinationes testium, cum de huiusmodi crimine ac circumstantiis eius inquiritur, ac denunciationis sententiam, quas super iis contra quoslibet contigerit ferri, et iis similia faciendi conceditur ab eadem sede facultas.

Quæstioni vero, qua quæritur: vtrum constitutus in sacris deprehensus in hæresi, et propter hoc immutandus perpetuo, prius sit ab ordinibus a suo episcopo degradandus, antequam tradatur huiusmodi pœnitentiæ? respondemus, quod talis, qui est perpetuo immutandus, prius debet a suis ordinibus degradari.

Nonnulli quoque clerici, et, quod est deterius, sacerdotes, prætextu pecuniæ, vel alicuius seruitii temporalis, inueniuntur aliquando inquisitionis impedire negotium, instruendo citatos hæreticorum credentes de celanda veritate, falsitate dicenda, vel eos indebite liberando: de quibus quæritur: vtrum inquisitores possint tales capere, ac etiam retinere, aut quod si accepta restituant, coarctare? Dubium itaque non videtur, quod ii, quos constat exercere præmissa, ea faciunt in fauorem hæreticæ prauitatis, quare possunt a talibus per inquisitores compesci, et pœna debita castigari, tam per captionem personarum, quam etiam alias, prout culpa exegerit, delinquentis.

Quod autem postmodum quærebatur: quomodo essent puniendi religiosi, qui inueniuntur in hæresim deliquisse, cum seculares peccantes in simili casu, immutationis vel alia pœna plectantur? Eius solutio satis patet, cum certum sit, tales in hoc et consimilibus delinquentes, grauius etiam secularibus puniendos.

Frequenter etiam vobis ab apostolica sede committitur, vt tam hæreticos, credentes, receptatores, fautores, et defensores eorum, quam ipsorum filios et nepotes, ac illos etiam, qui prædictorum interuentu vel gratia tale essent adepti, vel assequerentur in posterum, priuandi personatibus, dignitatibus et honoribus quibuscunque ac beneficiis ecclesiasticis, et officiis publicis de diœcesanorum, vel eis absentibus vicariorum suorum consilio, habeatis liberam facultatem: quod qualiter intelligi debeat, petiuistis eiusdem sedis oraculo declarari. Hoc sane de filiis et nepotibus illorum credentium et aliorum huiusmodi, qui modo tales esse probantur, intelligendum esse videtur, non autem illorum, quos emendatos constiterit, et pro culpa huiusmodi ad mandatum ecclesiæ pœnitentiam recepisse, quam ipsi vel iam perfecerunt, vel humiliter persecutioni eius insistunt, vel parati fuerunt, dum viuerent, ad recipiendam eandem. Diœcesani quoque in priuandis talibus sunt generaliter requirendi, nisi forsan constaret legitime, quod iidem scienter eis beneficia contulissent: tunc enim eos in iis requirendos esse non credimus, sed potius a suo iudice puniendos. Vos igitur hæc et alia contingentia in hac parte commissum vobis officium sic prudenter et fideliter exequi procuretis, sic ad ea pure propter Deum, cuius causam geritis, vestra feratur intentio, quod labor vester vobis ad vitæ præmium, et aliis ad salutem, quæ solum in talibus quæritur, proficiat animarum. Dat. Viterbii 5. Cal. Octobr. pontificatus nostri anno quarto.

CAP. VII.

Excommunicati et socii criminis iure in testimonium admittuntur contra hæreticos.

IDEM *ordinis minorum inquisitoribus.*

Consuluit nos discretio vestra: vtrum illos, qui ratione criminis hæreseos, vel alia de causa excommunicationis sententia sunt ligati, contra hæreticos, credentes, defensores, fautores vel receptatores eorum, ad testimonium perhibendum admittere, et stare dictis eorum, seu illorum etiam debeatis, qui complices, participes, seu socios eiusdem criminis se fatentur? Quia igitur, si iidem excommunicati non admitterentur ad perhibendum testimonium contra tales, et dictis eorum, ac si fatentium non staretur, frequenter officium inquisitionis vobis commissæ, in dispendium fidei contingeret impediri, quando præsertim vix aut nullo modo potest, nisi per sic fatentes, super hoc veritas apparere; statuimus in fauorem fidei, vt huiusmodi inquisitionis negotio, dicti excommunicati, contra hæreticos, credentes, defensores, fautores et receptatores eosdem, ad testimonium [a] admittantur, et stetur tam illorum dictis, quam eorum, qui, vt prædictum est, socios eiusdem criminis se fatentur, ex verisimilibus coniecturis, quæ ex numero deponentium, vel personarum, tam deponentium quam eorum, contra quos deponitur, qualitate, ac illis circumstantiis coniici poterunt, sic fatentes non falsa dicere præsumantur. Datum Lateran. 10. Calend. Februar. pontificatus nostri anno septimo.

a *Inquisitores procedere possunt cum testibus excommunicatis, sociis et participibus criminis, et aliis defect. habentibus, vt traditur in c. in fidei fauorem, de hæret. in 6.*

CAP.

CAP. VIII.

Hæreticum est, asserere, animam rationalem esse mortalem.

LEO V. *ex concilio Lateranensi.*

Apostolici *a* regiminis solicitudo nos assidue pulsat, vt medendis animarum languoribus, quarum nos ex alto omnipotens auctor curam habere voluit, iis potissimum, qui instantius fideles nunc vrgere cernuntur, salutifero olei et vini medicamine, ad instar Samaritani in euangelio, sollicitam operam impendamus, ne nobis istud Hieremiæ obiiciatur: nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi? Cum itaque diebus nostris (quod dolenter ferimus) zizaniæ seminator, antiquus humani generis hostis, nonnullos perniciosissimos errores, a fidelibus semper explosos, in agro Domini superseminare et augere sit ausus, de natura præsertim animæ rationalis, quod videlicet mortalis sit, aut vnica in cunctis hominibus, et nonnulli temere philosophantes, secundum saltem philosophiam, verum id est asseuerent: contra huiusmodi pestem opportuna remedia adhibere cupientes, hoc sacro approbante concilio damnamus et reprobamus omnes asserentes, animam intellectiuam mortalem esse, aut vnicam in cunctis hominibus, et hæc in dubium vertentes, cum illa non solum vere per se et essentialiter humani corporis forma existat, sicut in canone fel. rec. Clementis *b* papæ V. prædecessoris nostri, in generali Viennensi concilio edito continetur: verum et immortalis, et pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis, et multiplicata, et multiplicanda sit. Quod manifeste constat ex euangelio, cum Dominus ait: animam autem occidere non possunt; et alibi: qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam: et cum æterna præmia et æterna supplicia, pro merito vitæ, iudicandis repromittit: alias incarnatio, et alia Christi mysteria nobis minime profuissent, nec resurrectio expectanda foret, ac sancti et iusti miserabiliores essent (iuxta apostolum) cunctis hominibus. Cumque verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati illuminatæ fidei contrariam omnino falsam esse diffinimus, et vt aliter dogmatizare non liceat, districtius inhibemus: omneque huiusmodi erroris assertionibus inhærentes, veluti damnatissimas hæreses seminantes, per omnia, vt detestabiles et abominabiles hæreticos, et infideles, catholicam fidem labefactantes, vitandos, et puniendos fore decernimus. Insuper omnibus et singulis philosophis in vniuersitatibus studiorum generalium, et alibi publice legentibus, districte præcipiendo mandamus, vt cum philosophorum principia, aut conclusiones, in quibus a recta fide deuiare noscuntur, auditoribus suis legerint, seu explanauerint, quale hoc est de animæ mortalitate, aut vnitate et mundi æternitate, ac alia huiusmodi, teneantur eisdem veritatem religionis christianæ omni conatu manifestam facere, et persuadendo pro posse dicere, ac omni studio huiusmodi philosophorum argumenta, cum omnia solubilia existant, pro viribus excludere atque resoluere. Et cum non sufficiat, aliquando tribulorum radices præscindere, nisi et, ne iterum pullulent, funditus euellere, ac eorum semina originalesque causas, vnde facile oriuntur, remouere: cum præcipue humanæ philosophiæ studia diuturniora, quam Deus secundum verbum apostoli euacuauit, et stultam fecit, absque diuinæ sapientiæ condimento, et quæ, sine reuelatæ veritatis lumine, in errorem quandoque magis inducunt, quam in veritatis elucidationem: ad tollendam omnem in præmissis errandi occasionem, hac salutari constitutione ordinamus et statuimus, ne quisquam de cætero in sacris ordinibus constitutus, secularis vel regularis, aut alias ad illos a iure arctatus, in studiis generalibus vel alibi publice audiendo, philosophiæ aut poësis studiis vltra quinquennium, post grammaticam et dialecticam, sine aliquo studio theologiæ aut iuris pontificii incumbat. Verum dicto exacto quinquennio, si illis studiis insudare voluerit, liberum sit ei, dum tamen simul aut seorsum, aut theologiæ, aut sacris canonibus operam nauauerit, vt in his sanctis et vtilibus professionibus sacerdotes Domini inueniant, vnde infectas philosophiæ et poësis radices purgare et sanare valeant. Cal. Ianuarii 1513.

CAP. IX.

Hæreticorum, schismaticorum, eorumque fautorum pœna.

PAVLVS IV.

Cum ex apostolatus officio, nobis, meritis licet imparibus, diuinitus credito, cura dominici gregis nobis immineat generalis, et exinde teneamur, pro fideli illius custodia, et salubri directione, more vigilis pastoris, assidue vigilare, et attentius prouidere, vt, qui hac ætate, peccatis exigentibus, propriæ prudentiæ innitentes, licentius et perniciosius solito contra orthodoxæ fidei disciplinam insurgunt, et superstitiosis ac fictitiis adinuentionibus sacrarum scripturarum intelligentiam peruertentes, catholicæ ecclesiæ vnitatem, et inconsutilem Domini tunicam scindere moliuntur, ab ouili Christi repellantur, nec magisterium erroris continuent, qui discipuli veritatis esse contemnunt: nos considerantes, rem huiusmodi adeo grauem et periculosam esse, vt Romanus pontifex, qui Dei et Domini nostri Iesu Christi vices gerit in terris, et super gentes et regna plenitudinem obtinet potestatis, omnesque iudicat, a nemine in hoc seculo iudicandus, possit, si deprehendatur a fide deuius redargui, et quod, vbi maius intenditur periculum, ibi est plenius et diligentius consulendum, nec pseudoprophetæ, aut alii etiam secularem iurisdictionem habentes, simplicium animas miserabiliter illaqueent, innumerabilesque populos eorum, in spiritualibus aut temporalibus curæ et regimini commissos, secum in perditionem, et damnationis interitum trahant, nec aliquando contingat, nos abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, in loco sancto videre, cupientes, quantum cum Deo possumus, pro nostro munere pastorali, vulpes vineam Domini demoliri satagentes capere, et lupos ab ouilibus arcere, ne canes muti videamur, nequeuntes latrare, et perdamur cum malis agricolis, ac mercenario comparemur. Habita super his cum venerabilibus fratribus nostris S. R. E. cardinalibus, deliberatione matura, de eorum consilio, et vnanimi assensu, omnes et singulas excommunicationis, suspensionis, et interdicti, ac priuationis, et quasuis alias sententias, censuras et pœnas, a quibusuis Romanis pontificibus prædecessoribus nostris, aut pro talibus habitis, etiam per eorum literas extrauagantes, seu sacris conciliis ab ecclesia Dei receptis, vel sanctorum patrum decretis et statutis, aut sacris canonibus, ac constitutionibus, et ordinationibus apostolicis, contra hæreticos aut schismaticos quomodolibet latas, et promulgatas, apostolica auctoritate approbamus et innouamus, ac perpetuo obseruari, et in viridi obseruantia, si forsan in ea non sint, reponi et esse debere, nec non quoscunque, qui hactenus a fide catholica deuiasse, aut in aliquam hæresim incidisse, seu schisma incurrisse, aut excitasse, seu commisisse deprehensi, aut confessi, vel conuicti fuerint, seu (quod Deus pro sua clementia et in omnes bonitate auertere dignetur) in posterum deuiabunt, seu in hæresim incident, aut schisma incurrent, vel excitabunt, seu committent, et deuiasse, seu incidisse, aut incurrisse, vel excitasse, seu commisisse deprehendentur, aut confitebuntur, seu conuincentur, cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis et præeminentiæ existant, etiam si episcopali, archiepiscopali, patriarchali, primatiali, aut alia maiori dignitate ecclesiastica, seu cardinalatus honore, et apostolicæ sedis vbiuis locorum, tam perpetuæ quam temporalis legationis munere, vel mundana, etiam comitali, baronali, marchionali, ducali, regia, et imperiali auctoritate seu excellentia præfulgeant, et eorum quemlibet sententias, censuras, et pœnas prædictas incurrere volumus atque decernimus. Et nihilominus considerantes, dignum esse, vt qui virtutis amore a malis non abstinent, metu pœnarum ab illis deterreantur, et quod episcopi, archiepiscopi, patriarchæ, primates, cardinales, legati, comites, barones, marchiones, duces, reges, et imperatores, qui alios docere, et illis bono exemplo, vt in fide catholica contineantur, esse debent, præuaricando grauius cæteris peccant, cum non solum seipsos perdant, verum etiam alios innumerabiles populos eorum curæ et regimini creditos, seu alias eis subditos, secum in perditionem et puteum interitus trahant: de similibus consilio et assensu, hac nostra in perpetuum valitura constitutione, in odium tanti criminis, quo nullum in ecclesia Dei maius et perniciosius esse potest, de apostolicæ potestatis plenitudine sancimus, statuimus, decernimus, et diffinimus, quod sententiis, censuris, et pœnis prædictis in suis robore et efficacia remanentibus, ac effectum suum sortientibus, omnes et singuli episcopi, archiepiscopi, patriarchæ, primates, cardinales, legati, comites, barones, marchiones, duces, reges, et imperatores, qui hactenus, vt præfertur, deuiasse, aut in hæresim incidisse, seu schisma incurrisse, excitasse, vel commisisse deprehensi, aut confessi, vel conuicti fuerint, et in posterum deuiabunt, aut in hæresim incident, seu schisma incurrent, vel excitabunt, aut committent, et deviasse seu in hæresim incidisse, vel schisma incurrisse, aut excitasse, seu commisisse deprehendentur, aut confitebuntur, seu conuincentur, cum in hoc inexcusabiliores cæteris reddantur, vltra sententias, censuras et pœnas prædictas, sint etiam eo ipso, absque aliquo iuris aut facti ministerio, suis ordinibus, et cathedralibus, etiam metropolitanis, patriarchalibus, et primatialibus ecclesiis, ac cardinalatus honore, et cuiusuis legationis munere, nec non voce actiua et passiua, omnique auctoritate, ac monasteriis, beneficiis, et officiis ecclesiasticis, cum cura et sine cura, secularibus et quorumuis ordinum regularibus, quæ ex quibusuis concessionibus et dispensationibus apostolicis in titulum, commendam et administrationem, aut alias quomodolibet obtinuerint, et in quibus vel ad quæ ius aliquod habuerint, nec non quibusuis fructibus, reditibus et prouentibus annuis super similibus fructibus, reditibus et prouentibus eis reseruatis, et assignatis: comitatibus quoque, baroniis, marchionatibus, ducatibus, regnis, et imperio penitus, et in totum perpetuo priuati, et ad illa de cætero inhabiles et incapaces, habeanturque pro relapsis, et subuersis in omnibus et per omnia, perinde ac si prius hæresim huiusmodi in iudicio publice abiurassent, nec vllo vnquam tempore ad eorum pristinum statum, aut cathedrales, metropolitanas, patriarchales,

a *Alphonsus de Castro hanc constitutionem commentariis illustrauit.* b *Clemens V. in concilio Viennensi, vt habetur in Clement. titul. 1. de summa trinit. et fide cathol.*

triarchales, et primatiales ecclesias, seu cardinalatus, vel alium honorem, aut quamuis aliam maiorem vel minorem dignitatem, seu vocem actiuam vel passiuam, aut auctoritatem, seu monasteria, et beneficia, vel comitatus, baronias, marchionatus, ducatus, regna, et imperium restitui, reponi, reintegrari, aut rehabilitari possint: quinimo seculares relinquantur arbitrio potestatis, animaduersione debita puniendi, nisi apparentibus in eis veræ pœnitentiæ indiciis, et condignæ pœnitentiæ fructibus, ex ipsius sedis benignitate et clementia, in aliquo monasterio, aut alio regulari loco, ad peragendum perpetuam in pane doloris et aqua mœstitiæ pœnitentiam retrudendi fuerint. Quodque pro talibus ab omnibus cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, et præeminentiæ existentibus, ac quacunque etiam episcopali, archiepiscopali, patriarchali et primatiali, aut alia maiore ecclesiastica dignitate, et etiam cardinalatus honore, seu mundana, etiam comitali, baronali, marchionali, ducali, regia, et imperiali auctoritate et excellentia pollentibus, haberi, tractari, et reputari, et vt tales euitari, omnique humanitatis solatio destitui debeant.

Et qui ius patronatus, aut nominandi personas idoneas ad cathedrales, etiam metropolitanas, et patriarchales ac primatiales ecclesias, seu monasteria, vel alia beneficia ecclesiastica per priuationem huiusmodi vacantia, habere prætenderint, ne illa diutinæ vacationis exponantur incommodis, sed de seruitute hæreticorum erepta, personis concedantur idoneis, quæ illarum populos in semitas iustitiæ fideliter dirigant, teneantur ad ecclesias, monasteria, et beneficia huiusmodi alias personas idoneas, infra tempus a iure vel ex eorum concordatis, seu compactatis cum dicta sede initis statutum, nobis seu pro tempore existenti Romano pontifici præsentare, alioquin tempore huiusmodi elapso, plena et libera ecclesiarum, monasteriorum, et beneficiorum prædictorum dispositio ad nos, et Romanum pontificem prædictum, eo ipso, pleno iure deuoluatur. Et insuper, qui ipsos sic deprehensos aut confessos, vel conuictos scienter quomodolibet receptare, vel defendere, aut eis fauere, vel credere, seu eorum dogmata dogmatizare præsumpserint, sententiam excommunicationis eo ipso incurrant, efficianturque infames, nec voce, persona, scriptis, vel nuncio, aut procuratore aliquo, ad publica seu priuata officia, aut consilia, seu synodum, vel concilium generale vel prouinciale, nec conclaue cardinalium, aut aliquam fidelium congregationem, seu electionem alicuius, aut testimonium perhibendum admittantur, nec admitti possint.

Sint etiam intestabiles, nec ad hæreditatis successionem accedant: nullus præterea cogatur eis super aliquo negotio respondere. Quod si forsan iudices extiterint, eorum sententiæ nullam obtineant firmitatem, nec aliquæ causæ ad eorum audientiam deducantur: et si fuerint aduocati, eorum patrocinium nullatenus recipiatur: si vero tabelliones extiterint, instrumenta confecta per eos nullius sint penitus roboris vel momenti. Et insuper clerici omnibus et singulis ecclesiis, etiam cathedralibus, metropolitanis, patriarchal. et primatialibus, ac dignitatibus, monasteriis, beneficiis, et officiis ecclesiasticis, etiam, vt præfertur, qualificatis, per eos quomodolibet obtentis, et tam ipsi quam laici, etiam, vt præmittitur, qualificati, et dignitatibus prædictis prædíti quibuscunque regnis, ducatibus, dominiis, feudis et bonis temporalibus per eos possessis, priuati existant eo ipso, regnaque, ducatus, dominia, feuda, et bona huiusmodi publicentur, et publica sint, efficianturque iuris et proprietatis eorum, qui illa primo occupauerint, si in sinceritate fidei, et vnitate sanctæ Rom. ecclesiæ, ac sub nostra et successorum nostrorum Romanorum pontificum canonice intrantium obedientia fuerint.

Adiicientes, quod si vllo vnquam tempore apparuerit, aliquem episcopum, etiam pro archiepiscopo seu patriarcha, vel primate se gerentem, aut prædictæ Romanæ ecclesiæ cardinalem, etiam, vt præfertur, legatum, seu etiam Romanum pontificem ante eius promotionem, vel in cardinalem seu Romanum pontificem assumptionem, a fide catholica deuiasse, aut in aliquam hæresim incidisse, seu schisma incurrisse, vel excitasse, aut commisisse, promotio seu assumptio de eo, etiam in concordia, et de vnanimi omnium cardinalium assensu facta, nulla, irrita, et inanis existat, nec per susceptionem muneris, consecrationis, aut subsecutam regiminis, et administrationis possessionem, seu quasi, vel ipsius Romani pontificis inthronizationem, aut adorationem, seu ei præstitam ab omnibus obedientiam, et cuiusuis temporis in præmissis cursum, conualuisse dici, aut conualescere possit, nec pro legitima in aliqua sui parte habeatur, nullamque talibus in episcopos, seu archiepiscopos, vel patriarchas, aut primates promotis, seu in cardinales, vel Romanum pontificem assumptis, in spiritualibus vel temporalibus administrandi facultatem tribuisse, aut tribuere censeatur: sed omnia et singula per eos quomodolibet dicta, facta, gesta, et administrata, ac inde secuta quæcunque viribus careant, et nullam prorsus firmitatem, nec ius alicui tribuant, sintque ipsi sic promoti, et assumpti, eo ipso, absque aliqua desuper facienda declaratione omni dignitate, loco, honore, titulo, auctoritate, officio et potestate priuati, liceatque omnibus et singulis sic promotis et assumptis, si a fide ante non deuiassent, nec hæretici fuissent, neque schisma incurrissent, aut excitassent, vel commisissent, subditis personis, tam clericis secularibus et regularibus, quam etiam laicis, nec non cardinalibus, etiam qui electioni ipsius pontificis antea a fide deuii, aut hæretici, seu schismatici interfuerint, seu alias consenserint, et ei obedientiam præstiterint, eumque adorauerint, ac castellanis, præfectis, capitaneis, et officialibus, etiam almæ vrbis nostræ, et totius status ecclesiastici, etiam eisdem sic promotis vel assumptis homagio, seu iuramento, vel cautione obligatis et obnoxiis, ab ipsorum sic promotorum vel assumptorum obedientia et deuotione impune quandocunque recedere, eosque vt magos, ethnicos, publicanos, et hæresiarchas euitare, eisdem subditis personis fidelitati et obedientiæ futurorum episcoporum, archiepiscoporum, patriarcharum, primatum, cardinalium, et Romani pontificis canonice intrantis, nihilominus astrictis remanentibus, et ad maiorem ipsorum sic promotorum et assumptorum, si eorum regimen et administrationem continuare voluerint, confusionem, contra eosdem sic promotos et assumptos auxilium brachii secularis implorare, nec propterea tales ab ipsorum sic promotorum et assumptorum fidelitate et obedientia præmissorum occasione recedentes, tanquam tunicæ Domini scissores, aliquarum censurarum seu pœnarum vltioni subiaceant. Romæ 16. Cal. Martii 1558.

CAP. X.

Sententiæ declaratoriæ in reorum hæresis fauorem latæ, contra iurisdictionem et stylum officii inquisitionis, nunquam transeunt in rem iudicatam.

PIVS V.

Inter multiplices curas, quæ animum nostrum assidue pulsant, illa inprimis est, prout esse debet, vt ecclesia Dei nobis ex alto commissa, purgatis, imo quantum fieri potest, procul exterminatis omnibus hæresibus, et prauis erronearum opinionum dogmatibus, tuto militare, et tanquam nauis in tranquillo mari, sedatis omnibus tempestatum fluctibus et procellis, secure nauigare, et ad optatum salutis portum peruenire possit. Cum itaque nos, dum in minoribus constituti, sanctissimi officii Romanæ et vniuersalis contra hæreticam prauitatem inquisitionis negotia pertractaremus, tandem ex longo vsu atque experientia rerum magistra cognouerimus, quod multi rei delati, et in prædicto sanctissimo officio, seu alibi eorum locorum ordinariis, et hæreticæ prauitatis inquisitoribus processati, ac de hæretica prauitate inquisiti, falsos testes ad eorum defensam examinari faciendo, ac compurgatorum, de eorum vita et doctrina minime informatorum, opera et testimonio se iuuantibus, ac diuersis aliis illicitis modis, excogitatisque dolosis excusationibus et malitiis, prædictum sacrum officium sanctissimæ inquisitionis, cæterosque iudices, et etiam Romanos pontifices deludendo et decipiendo, plures etiam veluti innocentes, diffinitiuas a prædictis processibus et inquisitionibus absolutorias, et præcedente canonica purgatione eorum assertæ bonæ et catholicæ fidei, vitæ et doctrinæ declaratorias sententias, seu decreta, ab eodem sanctissimo officio, aliisque locorum ordinariis, siue delegatis et inquisitoribus, ac etiam Rom. pont. prædecessoribus nostris obtinuerunt, seu extorserunt, quas sententias et decreta præfati Rom. pontifices etiam cum perpetui silentii impositione, ac inhibitione, ne dictum sanctissimum officium, aut alii inquisitores ad vlteriora procedere possent, seu deberent, nec non etiam cum causarum euocatione, ad solum Romanum pontificem, sub cuius protectione submittebantur, aliisque derogatoriarum derogatoriis, et efficacissimis clausulis, ac etiam irritantibus et aliis decretis, etiam in forma gratiosa ampliando, per varios et varias, eorum motus proprios, ac etiam sub plumbo vel annulo piscatoris expeditas literas, etiam in consistorio seu consistorialiter emanatas, confirmarunt. Vnde eueniebat, quod prædicti rei inquisiti, sub velamine et tutamine prædictarum sententiarum declaratoriarum, et literarum apostolicarum, et præsertim vigore clausulæ inhibitoriæ contra inquisitores factæ confidentes, clam, et etiam aliquando palam, in antiquis eorum erroribus contra fidem catholicam perseuerando nunquam ad gremium ecclesiæ vere redibant, imo cum aliis secure et tanquam catholici conuersando, eorundem aliorum animas corrumpere et inficere, ac in suas hæreticas opiniones trahere, de facili potuerunt, in totius reipublicæ christianæ non modicum scandalum et præiudicium, prædictorumque delatorum animarum perniciem et iacturam. Nos, huic scandalo adeo periculoso et contagioso obuiare, dictarumque animarum saluti consulere et prouidere, omnemque iurisperitorum dubietatem et altercationem, ac quæcunque impedimenta et obstacula, propter quæ sancta inquisitio hæreticæ prauitatis quomodocunque et qualitercunque impediretur vel retardaretur, tollere volentes, motu simili, et ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, inprimis omnes et singulas, ac quascunque literas apostolicas, sub quacunque verborum forma, etiam in prædictis, ac quibusuis aliis causis hæresis, etiam motu proprio, etc. ac etiam consistorialiter etc. et alias quomodolibet emanatas, nec non etiam desuper signatas motuum propriorum, et alias schedulas quaslibet, ad ius et iustitiam, ac iuris terminos reducentes, nec non fisco prædicti sancti officii inquisitionis, et aliorum ordinariorum, et delegatorum

torum iudicum, aduersus prædictas literas, inhibitiones, ac etiam derogatoriarum derogatorias, aliasque clausulas quaslibet os aperientes, et quatenus iurisdictionis dispositioni, vel stylo dicti officii sint contraria, illas penitus et perpetuo reuocantes, hac nostra perpetua, perpetuoque valitura vniuersali constitutione, omnes et singulas, et quascunque, etiam ex capite assertæ innocentiæ absolutorias, vel etiam præcedente canonica purgatione, sub quacunque verborum forma declaratorias sententias, etiam diffinitiuas, et decreta in eorundem inquisitorum et delatorum fauorem per prædictum sanctissimum officium, aliosque iudices ordinarios et delegatos, ac etiam Romanos pontifices latas, et lata, aut in futurum per nos etiam et successores nostros Romanos pontifices pro tempore existentes, ferendas, et ferenda, nunquam fecisse, nec in futurum posse facere transitum in rem iudicatam, apostol. auctoritate declaramus, decernimus, statuimus, et ordinamus, præfatisque sententiis et decretis, et quantumcunque per literas apostolicas, etiam in forma gratiosa, etiam iteratis vicibus, ac etiam a pluribus Romanis pontificibus emanatis, confirmatis, vel confirmandis, cum prædictis, vel aliis quibuscunque, etiam derogatoriarum derogatoriis, ac etiam irritantibus, aliisque clausulis et decretis, nec non inhibitionibus, ac etiam in canonicis sanctionibus, quorum omnium et singulorum, aliorumque præmissorum, et inde sequutorum tenores, ac si de verbo ad verbum insererentur præsentibus, haberi volumus pro expressis, ac totaliter insertis, cæterisque in contrarium facientibus quibuscunque non obstantibus, per prædictum sanctum officium sanctæ inquisitionis, ac dilectos filios modernos et pro tempore existentes sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, hæreticæ prauitatis inquisitores, et super dicto officio nunc et pro tempore deputatos, contra eosdem et reos delatos, et inquisitos, etiam si fuerint et sint episcopi, archiepiscopi, patriarchæ, primates, eiusdem sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, legati, etiam de latere, comites, barones, marchiones, duces, reges, et imperatores, tam de antiquis, quam nouiter, etiam super eisdem articulis receptis, vel recipiendis testibus, aliisque argumentis, probationibus, et indiciis, iuxta facultates eisdem cardinalibus, inquisitoribus per nos et quoscunque prædecessores et successores nostros Romanos pontifices pro tempore existentes, ac sedem apostolicam, quomodolibet concessas et datas, ac in futurum respectiue dandas et concedendas, denuo inquiri et procedi posse et debere, etiam, in omnibus et per omnia, perinde ac si prædictæ sententiæ, decreta, literæ apostolicæ, ac etiam canonicæ purgationes in prædictorum reorum delatorum et inquisitorum, etiam episcoporum, archiepiscoporum, patriarcharum, primatum, cardinalium, legatorum, comitum, baronum, marchionum, ducum, regum, et imperatorum fauorem non emanassent, nouis præsertim superuenientibus indiciis eiusdem vel alterius speciei hæresis, tempus præteritum etiam respicien. vel vbi appareret per aliqua indicia, quod illicitis modis prius ipse delatus vel inquisitus fuisset absolutus, eadem apostolica auctoritate volumus pariter, et mandamus: concedentes eisdem cardinalibus inquisitoribus, et super dicto sacro sanctissimæ inquisitionis officio nunc et pro tempore deputatis, plenam, liberam, amplam, et omnimodam facultatem, potestatem et auctoritatem, causas huiusmodi, etiam auctoritate œcumenici vniuersalis concilii Tridentini decisas reuidendi, ac in statu et terminis, in quibus ante prædictas sententias et decreta, ac etiam canonicas purgationes quomodolibet reperiebantur, reassumendi, fineque debito terminandi, prout in aliis causis pendentibus indecisis per eosdem cardinales inquisitores iuxta eorum facultates fit, fierique potest, et consueuit: et insuper vestigiis felic. rec. Pauli papæ IV. prædecessoris nostri inhærendo, constitutionem alias contra hæreticos et schismaticos per eundem Paulum prædecessorem, sub data videlicet Romæ apud sanct. Petrum, anno incarnationis dominicæ millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, 15. Cal. Martii, pontificatus sui anno quarto editam, tenore præsentium renouamus, et etiam confirmamus, illamque inuiolabiliter, et ad vnguem obseruari volumus et mandamus, iuxta illius seriem atque tenorem. Et sic in omnibus et singulis supradictis censeri, ac ita per prædictos et quoscunque iudices, etc. sublata, etc. iudicari, etc. debere. Irritum, etc. perpetuo decernimus et declaramus.

TITVLVS IV.
DE LIBRIS PROHIBITIS.

CAP. I.

Hebræorum vtrumque Thalmud, multis portentis, commentis, et blasphemiis in Christum et fidem christianam refertum, [a] *damnatur.*

IVLIVS III.

Iulius papa III. vniuersis et singulis venerabilibus fratribus patriarchis, archiepiscopis, et episcopis, ac dilectis filiis aliis locorum ordinariis, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum, sicut nuper non sine animi nostri molestia accepimus, licet alias venerabiles fratres nostri sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, hæreticæ prauitatis in vniuersa republica christiana inquisitores generales, certum hebraicorum librorum volumen, Gemaroth a Thalmud nuncupatum, nonnulla indigna, et legem diuinam, orthodoxamque fidem offendentia continens, de mandato nostro damnauerint, et igne comburi fecerint: nihilominus inter ipsos Hebræos adhuc esse dicantur diuersi libri, diuersas contra Christum redemptorem nostrum, eiusque sanctissimum nomen et honorem blasphemias et ignominias continentes: nos in præmissis opportune prouidere volentes, vobis, et vestrum cuilibet, per præsentes committimus et mandamus, quatenus singulis vniuersitatibus Hebræorum, infra limites iurisdictionis vestræ consistentibus, ex parte nostra intimetis et notificetis, quod elapsis quatuor mensibus a die intimationis et notificationis huiusmodi, omnes et singuli libri, in quibus nomen Iesu Saluatoris nostri, quod Ieschua hanozri dicitur, cum blasphemia aut alias ignominiose nominatur, tam in eorum synagogis et locis publicis, quam priuatis domibus, et alias vbique locorum diligentissime exquirantur, et qui libros huiusmodi penes se quoquo modo habere reperti fuerint, debitis pœnis, tam pecuniariis et confiscationis bonorum, quam si eorum contumacia aut qualitas delicti id exegerit, corporis, etiam vltimi supplicii, ac alias prout a fide Christi apostatantes puniuntur, irremissibiliter puniantur, et nihilominus eisdem quatuor mensibus elapsis, per vos, vel alium seu alios, quos ad hoc duxeritis deputandos, libros huiusmodi cum omni diligentia inquiratis, et studiose inuestigetis, inquirique et inuestigari faciatis, et eos, quos libros huiusmodi penes se habere repereritis, pœnis, quibus apostatantes præfati puniuntur, omnino et irremissibiliter puniatis: non permittentes de cætero eosdem Hebræos (qui in memoriam passionis dominicæ a sancta matre ecclesia tolerantur, vt aliquando mansuetudine nostra allecti, ad verum Christi lumen, diuino afflante spiritu, conuertantur) a quibusuis, etiam apostolica auctoritate fungentibus, occasione cuiusuis sortis librorum apud eos existentium, (dummodo blasphemiam, vt præfertur, non contineant) nisi de nostro expresso mandato, quomodolibet vexari aut molestari: contradictores quoslibet et rebelles, ac vobis in præmissis non parentes, per sententias, censuras, et pœnas ecclesiasticas, ac etiam pecuniarias, arbitrio vestro moderandas et applicandas, ac alia opportuna iuris remedia, appellatione postposita, compescendo, ac legitimis super his habendis seruatis processibus, sententias, censuras, et pœnas prædictas, etiam iteratis vicibus aggrauando: inuocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Romæ 29. Maii, 1554.

CAP. II.

Inquisitoribus exceptis, omnibus prohibetur hæreticorum librorum lectio.

IDEM.

Cum meditatio cordis nostri ad id potissimum tendat, vt fides catholica vbique augeatur, et floreat: ad ea libenter intendimus, per quæ omnis ea declinandi occasio tollatur. Sane, cum sicut nobis nuper innotuit, ex facultatibus, quæ aliquibus, et libros hæreticos aut de fide suspectos, etiam ad effectum eorundem librorum errores repellendi, tenere et legere possent, aliquando concessæ fuerunt, non ii, qui sperabantur, fructus hactenus prouenerint, quinimo diuersa inconuenientia subsecuta sunt: nos præmissis occurrere, et Christi fidelium animarum saluti consulere cupientes, motu proprio, non ad alicuius nobis super hoc oblatæ petitionis instantiam, sed de nostris certa scientia et matura deliberatione omnes et singulas facultates et licentias legendi et tenendi libros Lutheranos, aut alios hæreticos, seu de fide suspectos, quibusuis personis, cuiuscunque status, gradus, ordinis vel conditionis existentibus, etiam si episcopali, vel archiepiscopali, aut alia maiori dignitate ecclesiastica, seu præeminentia præfulgeant (inquisitoribus seu commissariis, super hæretica prauitate ab apostolica sede pro tempore deputatis, durante ipsa deputatione, duntaxat exceptis) a quibusuis prædecessoribus nostris, ac nobis, et dicta sede apostolica, seu eius legatis, etiam de latere, aut maiori pœnitentiario nostro, vel quibusuis aliis, sub quibuscunque verborum formis et expressionibus, ac cum quibusuis etiam derogatoriarum derogatoriis clausulis, irritantibusque et aliis decretis quomodolibet, etiam motu et scientia similibus hactenus concessas, apostolica auctoritate, tenore præsentium reuocamus, irritamus, et annullamus, et pro reuocatis, irritis, et penitus infectis quoad omnia habemus, et ab aliis haberi volumus. Districtius inhibentes personis præfatis, sub sententiis, censuris, et pœnis contra similes libros tenentes aut legentes, tam a sacris canonibus, quam a nobis et sede apostolica hactenus inflictis et promulgatis, ne de cætero facultatibus et licentiis prædictis vti, aut earum prætextu, seu alias quomodolibet, libros prædictos, aut quoscunque alios hactenus reprobatos, aut in futurum reprobandos tenere aut legere præsumant: et insuper omnes et singulos librorum impressores, bibliothecarios, ac libros quomodolibet

a *Libros Thalmud, vt omni contumeliæ et blasphemiæ genere refertos in veritatem christianam, damnauit Gregorius IX. et Innocent. IV. et exuri mandarunt, propterea quod multis et horrendis hæresibus scateant. Veruntamen hodie recogniti et expurgati Trident. concil. decreto tolerantur.*

vendentes

vendentes, et quascunque alias personas, libros Lutheranos, aut alios hæreticos, seu Lutheranam, aut aliam falsam doctrinam in se continentes, vel a nobis et dicta sede quomodolibet reprobatos, ex quavis causa, etiam ex nostra et dictæ sedis speciali licentia seu permissione, penes se habentes, cuiuscunque status, gradus, ordinis, vel conditionis, aut præeminentiæ existant, etiam si, vt præfertur, pontificali aut alia quacunque etiam maiori ecclesiastica vel mundana dignitate præfulgeant (dictis inquisitoribus et commissariis, vt præfertur, exceptis) dicta apostolica auctoritate, et earundem tenore præsentium requirimus et monemus, ac eis et eorum cuilibet, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub incursu hæresis, ac omnibus contra hæreticos de iure inflictis et promulgatis, tam ecclesiasticis quam temporalibus sententiis, censuris, et pœnis, districte præcipiendo mandamus, quatenus infra spatium sexaginta dierum a die publicationis præsentium, modo et forma infrascriptis faciendæ computandorum, quorum viginti pro primo, et alios viginti pro secundo, ac reliquos viginti dies pro tertio et peremptorio termino, ac monitione canonica, eis et eorum cuilibet in iis scriptis assignamus: omnes et singulos libros Lutheranos, aut alios hæreticos, seu Lutheranam aut aliam falsam doctrinam in se continentes, vel a nobis et dicta sede quomodolibet reprobatos, penes se eos, ex quauis causa, etiam mercaturæ, et ex nostra ac eiusdem sedis permissione ac licentia etiam speciali, vt præfertur, existentes, inquisitoribus hæreticæ prauitatis in ciuitatibus, in quibus libri huiusmodi existunt, consignasse debeant realiter, et cum effectu. Romæ 3. Cal. Maii, 1550.

CAP. III.

Libri typis non cudantur, nisi eorum editioni suffragetur ordinarii auctoritas et approbatio.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Inter solicitudines nostris humeris incumbentes, perpeti cura reuolvimus, vt errantes in viam veritatis reducere, ipsosque lucrifacere Deo (sua nobis cooperante gratia) valeamus: hoc est, quod profecto desideranter exquirimus, ad id nostræ mentis sedulo destinamus affectum, ac circa illud studiosa diligentia vigilamus. Sane, licet literarum peritia per librorum lectionem possit faciliter obtineri, ac ars imprimendi libros, temporibus potissimum nostris, diuino fauente numine, inuenta seu aucta et perpolita, plurima mortalibus attulerit commoda, cum parua impensa, copia librorum maxima habeatur, quibus ingenia ad literarum studia percommode exerceri, et viri eruditi in omni linguarum genere, præsertim autem catholici, quibus sanctam Romanam ecclesiam abundare affectamus, facile euadere possunt, qui etiam infideles sciant et valeant sacris institutis instruere, fideliumque collegio, per doctrinam christianæ fidei salubriter aggregare: quia tamen multorum querela nostrum et sedis apostolicæ pulsauit auditum, quod nonnulli huius artis imprimendi magistri, in diuersis mundi partibus, libros, tam Græcæ, Hebraicæ, Arabicæ et Chaldeæ linguarum in Latinum translatos, quam alios, Latino, ac vulgari sermone editos, errores etiam in fide, ac perniciosa dogmata, etiam religioni christianæ contraria, aut contra formam personarum, etiam dignitate fulgentium continentes, imprimere, ac publice vendere præsumunt, ex quorum lectura non solum legentes non ædificantur, sed in maximos potius tam in fide quam in vita et moribus prolabuntur errores, vnde varia sæpe scandala (prout experientia rerum magistra docuit) exorta fuerunt, et maiora indies exoriri formidantur. Nos itaque, ne id, quod ad Dei gloriam et fidei augmentum, ac bonarum artium propagationem, salubriter est inuentum, in contrarium conuertatur, ac Christi fidelium saluti detrimentum pariat, super librorum impressione curam nostram habendam fore duximus, ne de cætero cum bonis seminibus spinæ coalescant, vel medicinis venena intermisceantur: volentes igitur de opportuno super his remedio prouidere, hoc sacro approbante concilio, vt negotium impressionis librorum huiusmodi eo prosperetur felicius, quod deinceps indago solertior diligentius et cautius adhibeatur: statuimus et ordinamus, quod de cætero perpetuis futuris temporibus, nullus librum aliquem, seu aliam quamcunque scripturam, tam in vrbe nostra, quam aliis quibusuis ciuitatibus et diœcesibus, imprimere, seu imprimi facere præsumat, nisi prius in vrbe per vicarium nostrum, et sacri palatii magistrum, in aliis vero ciuitatibus et diœcesibus, per episcopum, vel alium habentem peritiam scientiæ, libri seu scripturæ huiusmodi imprimendæ, ab eodem episcopo ad id deputandum, ac inquisitorem hæreticæ prauitatis ciuitatis siue diœcesis, in quibus librorum impressio huiusmodi fieret, diligenter examinentur, et per eorum manus propriæ subscriptionem, sub excommunicationis sententia, gratis et sine dilatione imponendam, approbentur. Qui autem secus præsumpserit, vltra librorum impressorum amissionem, et illorum publicam combustionem, ac 100. ducatorum fabricæ basilicæ principis apost. de vrbe, sine spe remissionis solutionem, excommunicationis sententia innodatus existat, ac demum ingrauescente contumacia taliter per episcopum suum, vel vicarium nostrum respectiue, per omnia iuris remedia castigetur, quod alii eius exemplo similia minime attentare præsumant. Rom. 4. Mart. 1515.

CAP. IV.

Reuocantur licentiæ omnes, hactenus præterquam inquisitoribus fidei, libros suspectæ fidei legendi, aut venales proponendi, concessæ.

PIVS IV.

Quia in futurorum euentibus adeo humani fallitur incertitudo iudicii, vt, quod verisimili coniectura vtile videbatur, progressu temporis damnosum appareat: nonnunquam Romanus pontifex, quod consulte statutum esse videbatur, consultius reuocat, prout, temporis et personarum qualitate pensata, in Domino conspicit salubriter expedire: innotuit siquidem nobis, quod diuersi, tam clerici seculares, et diuersorum ordinum regulares, quam laici, qui se Lutheranis, et aliis huius seculi hæreticis resistere, et eorum errores ac falsas opiniones confutare posse præsumebant, et ad hoc ipsorum hæreticorum libros legendi facultatem sibi a sede apostol. concedi extorserant, se lectioni librorum huiusmodi ita dediderunt, vt propriæ innitentes prudentiæ, et a recta Domini via aberrantes, ipsorum hæreticorum fallaciis, et superstitiosis ac falsis adinuentionibus irretiti remanserint, et qui alios ab erroribus reuocare temere arbitrabantur, ipsi in puteum interitus prolapsi sint. Nos considerantes, quod Spiritus vbi vult spirat, et quod sine eius numine nullum bonum prouenit, propterea satius esse cum simplicitate cordis ad eum recurrere, et cum eius adiutorio orthodoxam fidem in catholicis, et a sancta Romana ecclesia approbatis libris exquirere, quam falsitates hæreticorum per lectionem eorum librorum detegere velle; volentes præmissis inconuenientibus, quantum cum Deo possumus, occurrere, et ne similia de cætero contingant, opportune prouidere, omnes et singulas licentias et facultates legendi libros hæreticorum, seu de hæresi suspectos, aut a nobis, seu generalibus hæreticæ prauitatis in singulis prouinciis aut regnis deputatis inquisitoribus damnatos et reprobatos, quibuscunque, tam clericis secularibus, vel vt præfertur, regularibus, quam laicis cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, et præeminentiæ existant, etiam si abbatiali, episcopali, archiepiscopali, patriarchali, primatiali, aut alia maiori ecclesiastica dignitate, seu etiam cardinalatus honore, vel mundana etiam marchionali, ducali, regia vel imperiali auctoritate, seu excellentia præfulgeant (generalibus inquisitoribus præfatis duntaxat exceptis) per quoscunque Romanos pontifices prædecessores nostros ac nos etiam viuæ vocis oraculo, et sedem prædictam, seu eius pœnitentiarium maiorem, vel quosuis ordinarios, aut diœcesanos, seu alios, etiam per literas apostol. in forma breuis, seu sub plumbo expeditas, sub quibuscunque tenoribus et formis, ac cum quibusuis etiam derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus et insolitis clausulis, nec non irritantibus, et aliis decretis, ac ex quibuscunque causis seu prætextibus, etiam motu proprio, et ex certa scientia, ac de apost. potestatis plenitudine, et alias quomodolibet concessas, apostolica auctoritate, tenore præsentium, reuocamus, cassamus, irritamus et annullamus, ac viribus penitus euacuamus, et pro reuocatis, cassis, irritis, et nullis haberi, easque nemini suffragari posse aut debere decernimus, omnibus et singulis clericis et laicis, etiam, vt præfertur, qualificatis, non tamen generalibus inquisitoribus præfatis, aut quibus hoc per nos specialiter iniunctum fuerit, S. R. E. cardinalibus, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub excommunicationis latæ sententiæ, aliisque sententiis, censuris et pœnis ecclesiasticis, et etiam temporalibus, in legentes libros huiusmodi hactenus latis et promulgatis, a quibus non nisi a nobis, aut pro tempore existente Romano pontifice, seu singulis inquisitoribus prædictis, præterquam in mortis articulo, absolui possunt, districtius inhibentes, ne libros huiusmodi ex quauis causa vel prætextu, publice vel occulte, quouis ingenio vel colore legere, aut apud se tenere, seu imprimere, vel venales habere præsumant: ac mandantes eisdem sub censuris et pœnis prædictis, vt infra terminum, eis a singulis inquisitoribus huiusmodi, per eorum publicum edictum locis affigendum publicis statuendum, libros ipsos officio inquisitionis hæreticæ prauitatis huiusmodi omnino consignent; et qui de eisdem libris notitiam aliquam habuerint, seu personas ipsos libros legentes, aut apud se tenentes, vel imprimentes, aut venales habentes sciuerint, id quod sciuerint, ac nomina et cognomina libros ipsos legentium, aut apud se tenentium, vel imprimentium, aut venales habentium, et qualitatem eorundem librorum prædicto officio omnino reuelent et notificent. Romæ 12. Decembr. 1558.

CAP. V.

Libri hæreticorum pestilentes et contagiosi sunt, non solum simplicibus, verum etiam bonis et doctis, nec vlla est via, qua possit occurri hæresibus, ne in populo oriantur, et ne exortæ vltra grassentur, quam si tales libri, ex quibus hæresis venenum facile incautus quis bibere potest, prohibeantur.

PIVS IV. *ex concilio Tridentino.*

Dominici gregis custodiæ (Domino disponente) præpositi, vigilis more pastoris non desistimus, ipsi gregi ab imminentibus periculis, quanta maxima possumus cura et diligentia, præcauere, ne

 propter

propter negligentiam nostram pereant oues, quæ pretiosissimo Domini nostri Iesu Christi sanguine sunt redemptæ. Etsi autem, quæ ad fidei veritatem patefaciendam, et ad horum temporum hæreses confutandas pertinebant, in œcumenico et generali concilio Tridentino, sancti Spiritus assistente gratia, nuper adeo enucleata ac definita fuerunt, vt facile iam sit vnicuique, sanam catholicamque doctrinam a falsa adulterinaque internoscere: tamen cum librorum ab hæreticis editorum lectio, non modo simpliciores homines corrumpere soleat, verum sæpe etiam doctos eruditosque in varios errores, et a veritate fidei catholicæ alienas opiniones inducere; huic quoque rei esse duximus prouidendum. Cum autem aptissimum ei malo remedium esse sciremus, si componeretur atque ederetur index siue catalogus librorum, qui vel hæretici sint, vel de hæretica prauitate suspecti, vel certe moribus et pietati noceant, id negotium ad sacram Tridentinam a synodum reieceramus. Ea vero, ex tanta episcoporum et aliorum doctissimorum virorum copia delegit ad eum conficiendum indicem multos, cum doctrina, tum iudicio insignes prælatos ex omnibus fere nationibus. Qui quidem non sine maximo labore, plurimisque vigiliis, eum indicem tandem, Deo iuuante, perfecerunt, adhibitis etiam in consilium lectissimis quibusdam theologis. Peracto autem concilio, cum ex ipsius synodi decreto is index nobis oblatus fuisset, vt ne ante ederetur, quam a nobis approbatus fuisset: nos doctissimis quibusdam probatissimisque prælatis eum accuratissime legendum, examinandumque tradidimus, et ipsi etiam legimus. Cum igitur eum magno studio, acri iudicio, diuturna cura confectum et præterea commodissime digestum esse cognouerimus: nos saluti animarum consulere, eamque ob causam prouidere cupientes, ne libri et scripta cuiuscunque generis, quæ in eo improbantur, siue vt hæretica, siue vt de hæretica prauitate suspecta, siue vt pietati ac morum honestati inutilia, aut aliqua correctione saltem indigentia, posthac a Christi fidelibus legantur, ipsum indicem, vna cum regulis ei præpositis, auctoritate apostolica, tenore præsentium, approbamus, imprimique ac diuulgari, et ab omnibus vniuersitatibus catholicis, ac quibuscunque aliis, vbique suscipi, easque regulas obseruari mandamus atque decernimus. Inhibentes omnibus et singulis, tam ecclesiasticis personis, secularibus et regularibus, cuiuscunque gradus, ordinis et dignitatis sint, quam laicis quocunque honore et dignitate præditis, ne quis contra earum regularum præscriptum, aut ipsius prohibitionem, indicis libros vllos legere, habereve audeat. Si quis autem aduersus eas regulas, prohibitionemque fecerit, is quidem, qui hæreticorum libros, vel cuiusuis auctoris scripta propter hæresim, vel falsi dogmatis suspicionem damnata atque prohibita legerit, habueritue, ipso iure in excommunicationis pœnam incidat: eamque ob causam in eum, tanquam de hæresi suspectum, inquiri et procedi liceat, præter alias pœnas super hoc ab apostolica sede, sacrisque canonibus constitutas. Qui autem libros alia de causa prohibitos legerit, habueritue, præter peccati mortalis reatum, episcoporum arbitrio seuere se nouerit puniendum. Romæ 24. Mart. 1564.

CAP. VI.

Librorum prohibitorum lectio, neque ipsis sacræ theologiæ professoribus ad conuincendos errores, neque aliis quibuscunque, demptis inquisitoribus, conceditur.

GREGORIVS XIII.

Cum pro munere, quod sustinemus, id præcipue nobis propositum habeamus, et omni studio, diligentiaque curemus, vt omnes Christi fideles, tam grauibus, calamitosisque temporibus, in recta et catholica fide contineamus, id agere et prouidere necesse est, vt omnem omnibus aberrandi ab ea occasionem subtrahamus. Nemini autem mirum videri debet, si Romanus pontifex nonnunquam facultates aliquas, quas ipse vel prædecessores eius probabili adducti ratione concesserint, postea reuocet, cum ipso rerum vsu edoctus animaduerterit, eas iustiore de causa esse reuocandas. Ad notitiam nostram peruenit, ex data nonnullis licentia habendi et legendi libros hæreticos aut de hæresi suspectos, ad hæreses et errores, qui in eis libris continebantur, refellendos, non raro euenire solere, vt illis ipsis eorum librorum lectio noceat, quibus ob eam causam concessum fuerit, vt aliis prodesse possent, vt illis ipsis hæresibus et erroribus propter humanæ mentis imbecillitatem eos implicans, a quibus se alios reuocaturos esse, confisi fuerant. Huic rei prouidere, et animarum periculo, quantum fieri potest, pro pastorali solicitudine occurrere cupientes, cogitantesque nobiscum, nuper in sacro generali concilio hæreses horum temporum ita confutatas atque damnatas fuisse, vt tantæ synodi auctoritas, cuius decreta huius sanctæ sedis auctoritate, cum deliberatione matura, confirmata et comprobata sunt, ad vitandos errores, et catholicæ fidei veritatem agnoscendam sufficere omnibus debeat, nec vlius præterea confutatio requirenda sit, prædecessorum nostrorum, præsertim felicis recordat. Iulii tertii, et Pauli quarti vestigiis insistentes, motu proprio, et ex certa scientia nostra, ac deliberatione matura omnes et singulas facultates habendi et legendi libros Lutheranos, aut aliorum hæreticorum, seu de hæresi suspectos, omnibus, tam clericis secularibus aut regularibus, quam laicis cuiuscunque status, gradus, ordinis vel conditionis sint, etiam si episcopali, vel archiepiscopali, aut alia maiori, ecclesiastica seu seculari dignitate præfulgeant (inquisitoribus et commissariis hæreticæ prauitatis a sede apostolica deputatis, quoad eo officio fungentur, exceptis) a nobis, aut quocunque prædecessorum nostrorum seu apostolicæ sedis legatis, maioriue pœnitentiario vel quibuscunque aliis, quibuscunque verborum formis et clausulis, etiam derogatoriarum derogatoriis, irritantibusque et aliis decretis quomodolibet, etiam motu et scientia simili ad hoc tempus concessas, auctoritate apostolica, tenore præsentium reuocamus, et pro reuocatis et irritis, perinde ac si nunquam concessæ fuissent, habemus, et haberi volumus. Inhibentes omnibus, sub censuris, sententiis et pœnis, tam a sacris canonibus, quam a sede apostolica ad hoc tempus constitutis, in eos, qui huiusmodi libros legant aut habeant, ne quis eorum posthac eis facultatibus vti, neue vllos omnino libros huiusmodi improbatos et prohibitos, aut quos in posterum a sede apostolica, inquisitoribusue hæreticæ prauitatis, aut locorum ordinariis improbari, prohiberique contigerit, legere, habereue, quacunque de causa audeat. Impressores et bibliopolas, et alios, quicunque eiusmodi libros habent, habuerintue, (inquisitoribus et commissariis iisdem duntaxat exceptis) monemus, et cuilibet eorum, in virtute sanctæ obedientiæ, et sub pœna incursus criminis hæresis, et aliis contra hæreticos a iure inflictis et irrogatis, tam ecclesiasticis, quam temporalibus sententiis, censuris, et pœnis præcipimus, ac mandamus, vt eos libros intra 60. dies, a die, quo hæ literæ publicatæ fuerint, numerandos, quorum 20. pro primo, alios 20. pro secundo, reliquos 20. pro tertio ac peremptorio termino, et monitione canonica, eis assignamus, inquisitoribus hæreticæ prauitatis in ciuitatibus, in quibus ii libri sint, tradant atque consignent.

a *Concil. Trident. sess.* 18.

TITVLVS V.
DE LIBELLIS FAMOSIS.

CAP. I.

Librorum famosorum auctores, virulentissimis iniuriis alienæ famæ clam detrahentes, et qui eos publicauerint, doloue malo retinuerint, pœnis iure constitutis subiiciantur.

PIVS V.

Romani pontificis prouidentia circumspecta ad ea solicitudinis suæ partes potissimum conuertit, per quæ inter singulos gregis eiusdem fideles, præsertim vero nobis et Romanæ ecclesiæ subditos, pax et concordia confouentur, seditiones euitantur, scandalis obuiatur, et animarum salus procuratur. Cum itaque iracundia sit perturbatio immanis, affectio dura, violenta potentia, cædium causa, calamitatis socia, iacturam concilians et dedecus, pecuniarum pernicies, atque perditionis origo, eaque potissimum ex iniuriis, verbo, et scriptis, vel facto illatis nascatur: nos, qui non sine maxima mentis nostræ perturbatione sæpenumero accepimus, quod, licet tam per sacras leges, quam canonicas sanctiones, sub certis etiam grauissimis pœnis prohibitum fuerit, ne quis famosum libellum componere audeat, et repertum siue domi, siue in publico, vel in quocunque loco, aut corrumpere, vel igne consumere teneatur, prius quam alter inueniat, et nulli fateatur inuentum, et qui secus fecerit, quasi auctor huiusmodi delicti eisdem pœnis subiaceat, nihilominus considerando, quod indies crescente malitia, quamplures iniquitatis filii, perditionis alumni, pœnas prædictas paruipendentes, easque variis fraudibus euitare satagentes, ausu temerario non erubescunt, variis modis nonnullos principes et prælatos, nobiles, publicas et priuatas personas variis iniuriis et conuitiis afficere, eorumque famæ et honori detrahere, sub quodam ficto colore quarundam literarum incerto auctore scriptarum, nedum ab vrbe nostra, sed etiam ex diuersis prouinciis, in quibus, nedum ea, quæ id vnaquaque regione successerunt, narrantur, sed etiam, quæ in futurum quodam eorum temerario iudicio fore opinantur, adeo vt plerunque odia, inimicitiæ, seditiones, rixæ, et homicidia permulta oriantur, in diuinæ maiestatis offensam, animarum periculum, perniciosum quoque exemplum, et scandalum plurimorum. Volentes præmissis, quantum possumus, obuiare, considerantes attentius, quod plures pœnarum grauitas, quam Dei timor arcere solet a voluntate delinquendi, et propterea tanto periculo occurrere volentes, ac tam nefarios præsumptores et facinorosos homines atrocibus pœnis torpescere, vt metus pœnæ meta huiusmodi præsumptionis existat: huius perpetuæ et irrefragabilis constitutionis edicto, pœnas omnes, tam temporales quam ecclesiasticas, in talia præsumentes, per sacras leges, et canonicas sanctiones latas et promulgatas, auctoritate apostolica approbantes et innouantes, ac ad omnes et singulos prædictos, qui forsan sub illis comprehensi non essent, extendentes et ampliantes, statuimus et ordinamus, quod

quod deinceps perpetuis futuris temporibus nemo, cuiuluis qualitatis, dignitatis etiam ecclesiasticæ, status, gradus, ordinis, et præeminentiæ fuerit, audeat nec præsumat libellos famosos, nec literas monitorias, vulgo appellatas *lettere d'auisi*, continentes conuitia, iniurias, vel famæ et honoris alicuius læsionem, nec aliquam scripturam, in qua de futuris successibus disseratur, vel ea, quæ coram nobis vel aliis ad vniuersalis ecclesiæ status regimen deputatis secreto tractantur, reuelentur, componere, dictare, scribere, exemplaria retinere, nec aliquo transmittere, etiam si aliunde ab aliis prouinciis, ciuitatibus, terris et locis, ad earum manus peruenerint, sed statim, quod aliqui similes libelli, literæ, siue scripturæ, alicui delatæ fuerint, statim, quod illos seu illas habuerit, antequam vim earum manifestauerit, corrumpere, seu igni tradere, vel dilecto filio nostro cardinali Rusticucio consignare teneatur, sub pœnis prædictis, quas hic pro expressis haberi volumus, ac aliis etiam grauioribus, etiam vltimi supplicii, et confiscationis bonorum, secundum qualitatem facti et personarum, arbitrio nostro irremissibiliter infligendis, quibus pœnis etiam eos ligari volumus, qui in huiusmodi libellis, literis, seu scripturis de aliquo oblocuti fuerint, alicuiusque famæ et honori, vera etiam exprimendo, detraxerint, ac ea, quæ coram nobis vel aliis, vt supra, secreto tractantur, reuelauerint, ex hoc equidem animus deprehenditur prauus iniuriandi et nocendi, atque ideo eos eadem pœna teneri conuenit. *Vid. Menoch. de arbit. iud. cent. III. cas. 263.*

CAP. II.

Infames fiunt, et ad triremes damnentur, qui scripta in alterius contumeliam componunt, et de rebus incertis et peregrinis curiosius rumores spargunt.

GREGORIVS XIII.

Est rerum humanarum infelicitas, vt non vetera tantum vitia pertinaciter aduersus omnem legumlatorum solertiam luctentur, et quamuis acribus compressa suppliciis renascantur, sed noua etiam indies, et superioribus seculis ignota succrescant. Quo nos, pro iniuncto nobis diuinitus munere, diligentius adniti par est, vt et illa coërceamus, et horum, quæ se nunc primum efferunt, antequam se corroborent, radices ipsas, si qua ratione possumus, amputemus. Cum igitur haud ita pridem in vrbe nostra, secta quædam emerserit hominum improbe curiosorum, qui quæcunque de publicis, priuatisque negotiis, vel aliunde rimari possunt, vel ipsi etiam pro sua libidine comminiscuntur, domi forisque facta, infecta, vera, falsa, nullo discrimine proponunt, recipiunt, et scriptitant, ita vt eius rei iam artem quasi quandam instituerint, ac plerique eorum, etiam vili mercedula conducti, harum rerum commentariolos, ex falsis plerumque vulgi rumoribus, incerto auctore collectos, huc illuc mittitent, aut etiam, tanquam primum ex vrbe ad diuersa loca missos, deinde iisdem illis ex locis in vrbem remissos circumferant, venditent, ac quibus non tantum de præteritis arbitratu suo nugantur, sed etiam, quid de hac aut illa re euenturum sit, stolide vaticinantur. Nos, qui et facile prospicimus, et rerum experimentis edocti sumus, quæ, quantaque mala ex eo proueniant, cum et sæpius sparguntur falsa pro veris, seu directe, seu oblique, ac quodam quasi colore quæsito, multorum existimatio et fama violatur: his ac talibus incommodis occurrere cupientes, huius constitutionis auctoritate prohibemus, ne quis in posterum tales commentarios conficere, neue ab aliis confectos recipere, describere, spargere, aut ad alios mittere audeat. Qui horum quid fecerit, ipso facto perpetua ignominiæ nota affectus, sine vlla spe veniæ ad triremes perpetuo, aut ad tempus, pro criminis admissi qualitate, damnetur. Romæ Cal. Sept. 1572.

TITVLVS VI. DE SACRILEGIS.

CAP. I.

Sacrilegii rei sunt, qui res sacras e templis surripiunt, vt eas conuertant ad prophanos vsus.

SIXTVS IV.

Cum prouida sanctorum patrum decreta eos sacrilegos esse diffiniant, qui ecclesias et loca sacra altissimo dedicata, deuastant, ipsorumque diripiunt ornamenta, sicut et illos, qui de sacro sacrum auferre impia temeritate præsumunt, parique vtrumque flagitium ac duplici pœna coërceant: decet merito nos, cui ecclesiarum omnium cura, dispositione superna, commissa est, pro detestatione tanti criminis, *a* proque statu prospero, venustate, et decore ipsarum ecclesiarum, in sua decentia debite conseruandis, omni vigilantia et attentione curare, ne peruersorum crescente malitia, eædem ecclesiæ et sacra Dei templa, præcipue almæ vrbis, nostro conspectui antepofita, suis nudentur ornatibus, et huius sceleris nequissimi patratores debitam recipiant vltionem. Sane fide dignorum relatibus, non sine admiratione, ad nostrum peruenit auditum, quod nonnulli iniquitatis filii, se inaniter christianos esse profitentes, et a quorum oculis Dei timor, et reuerentia christianæ religionis abscessit, de patriarchalibus, et aliis sacratissimis ecclesiis et basilicis dictæ vrbis, porphyreticos, marmoreos, et alios diuersorum generum et colorum lapides, ad ipsarum vsum, decorem, et ornatum deputatos, ausu sacrilego *b* abstulerunt hactenus, et indies auferre, eosque ad diuersa loca per se vel alios asportare præsumunt, in grauem diuinæ maiestatis offensam, ecclesiarum earundem deformitatem detrimentumque, animarum suarum periculum, et scandalum plurimorum. Nos igitur sacrilegorum impios et temerarios ausus huiusmodi, quantum nobis ex alto conceditur, reprimere cupientes, quamuis præmissorum occasione, nonnullorum prædecessorum nostrorum sanctiones et prohibitiones variæ emanauerint temporibus retroactis, quas (in eo duntaxat, quod de ecclesiarum et sacrorum locorum ornamentis atque lapidibus antedictis minime auferendis prohibent vel disponunt, seu illos, qui huiusmodi flagitiosissimos, ac pene in christiano orbe inauditos excessus perpetrare, et in his sacrilegas manus inicere præsumpserunt, excommunicationis sententia innodatos fore declarant) in suo robore volumus permanere, omnes et singulos, cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis vel conditionis fuerint, qui ex prædictis lapidibus, siue aliis ornamentis earundem ecclesiarum siue basilicarum dictæ vrbis habuerint, aut in surripiendo, seruando, et retinendo auxilium præstiterint vel fauorem, nisi a die habitæ præsentium litterarum notitiæ, ea restituant cum effectu; scientes vero reuelent, et ad notitiam nostram, saltem per minores pœnitentiarios nostros deduci faciant, maiores excommunicationis sententia, a qua (nisi in mortis articulo, et debita satisfactione præuia) a nullo, præterquam a Romano pontifice absolui possint, irretitos esse: ecclesias vero et loca alia, quorum vsibus et ornatui illa deputata fuerint, aut forsan (quod absit) deputari contigerit in futurum, tamdiu ecclesiastico interdicto subiacere, quamdiu ad loca, vnde prius ablata fuere, absque diminutione aliqua fuerint reportata, harum serie declaramus. Et insuper, quicunque suæ salutis immemor, sacrilegii crimen huiusmodi committere præsumpserit in futurum, vltra censuras prædictas, ecclesiæ siue basilicæ, a qua lapides et ornamenta huiusmodi abstullerit, mediam libram auri, pro recompensa sibi irrogatæ iniuriæ, absque diminutione aliqua soluere teneatur. Romæ 7. Id. April. 1470.

TITVLVS VII. DE BLASPHEMIS ET ALEATORIBVS.

CAP. I.

Præstantiores causæ miseriarum huius ætatis execrandæ sunt blasphemiæ, pœnis eo seuerius vindicandæ, quo segnius in diuini nominis iniuriam tolerantur.

IVLIVS III.

In multis deprauatis moribus, vitiosisque consuetudinibus, quæ in nostram hanc almam vrbem, propter eius amplitudinem magnumque aduenarum vndique in eam concursum, simul cum pluribus eximiisque virtutibus, atque egregiis veræ pietatis exemplis irrepserunt, ad quas nos tollendas et extirpandas, omnem aciem mentis et cogitationis nostræ intendimus, nihil est, quod animum nostrum magis exulceret et confodiat, quam horribilis atque impia et christianis auribus intolerabilis diuini nominis blasphemia. Cum audimus, sacratissimum Dei et Iesu Christi Domini nostri nomen, quod super omne nomen cœlestia venerantur, terrestria adorant, inferna contremiscunt (quod ne temere quidem a quopiam, propter eius sublimitatem ac maiestatem, vsurpandum sit) passim prauorum, efferatorumque hominum vocibus scindi, vnaque cum eius sanctissimæ et immaculatissimæ genetricis, et venerabilium sanctorum, et amicorum ipsius summi Dei nomine detestandis blasphemiis maledictisque lacerari, vt minime mirandum sit, si a christianis populis, in tantis calamitatibus constitutis, diuinæ iracundiæ flagella non amoueantur: propterea, quod iuxta sapientis dictum, a viri multum iurantis domo non discedet plaga. Quare nos huiusmodi execrandum abusum, simul cum cæteris omnibus, quantum cum eiusdem Dei adiutorio fieri poterit, extirpare volentes, vt hanc ipsam vrbem, domicilium ac sedem Spiritus sancti, omnibus inquinamentis mundatam ac purgatam, Domino Deo per omnia placentem habeamus, in hunc, qui sequitur, modum, quoad præfatum horrendum blasphemiæ crimen, motu proprio, ex certa nostra scientia et voluntate, inuocata Dei omnipotentis iustitia, decernimus, statuimus et ordinamus, blasphemantes scilicet Deum Patrem omnipotentem, vel eius Filium vnigenitum,

a *14. quæst. 4. c. si quis. Gab. lib. 4. d. 15. Richard. lib. 4. d. 18. Syluest. ver. sacrilegium.*

b *sacrilegium appellat, cum res sacra e loco sacro furatur publico. Bar. in l. sacrilegii pœnam. ff. ad l. Iul. peculat. cuius pœna iure ciuili capitalis est, ita Bart. d. l. sacrilegii pœnam. in princip. ff.*

nitum, Dominum et redemptorem nostrum Iesum Christum, seu Spiritum sanctum, particulariter et explicite, vel generaliter et implicite, attribuendo diuinæ maiestati, quæ illi minime conueniunt, vel remouendo, quæ eam decent, primo conuicti, si diuites fuerint, compellantur ad soluendum scuta auri quadraginta; si vero pauperes, soluant decem, quæ si nequeant numerare, luant in corpore. Secunda vice conuictis nobilibus, siue diuitibus, siue pauperibus, duplicetur pœna pecuniaria proportionabiliter ad primam huiusmodi mulctam: atque insuper incurrant infamiam, et inhabilitatem ad beneficia quæcunque ad gradus, dignitates, et honores obtinendos. Vilibus conuictis perfodiatur lingua. Tertia vice conuictis nobilibus, tam diuitibus, quam pauperibus, triplicetur pœna pecuniaria respectiue, vt supra. Vlterius sint ipso iure priuati beneficiis ecclesiasticis, et officiis quibuscunque, dignitatibus, titulis, magistratibus, honoribus: sint intestabiles tam actiue, quam passiue: sint inhabiles ad ferendum testimonium: sint banniti publice per triennium ab vrbe. Vilibus imponatur fustigatio aut deportatio ad triremes per triennium, et exulent perpetuo. Idem seruetur contra blasphemantes ipsius Domini nostri Iesu Christi matrem beatissimam semper virginem Mariam. Blasphemi in sanctos vel sanctas Dei corrigantur seuere, arbitrio DD. iudicum, habita ratione qualitatis et grauitatis criminis, cum cæteris circumstantiis iure attendendis. Volumus autem et statuimus, vt omnes pœnæ exigendæ applicentur tantummodo sustentationi orphanorum vtriusque sexus catechumenorum et puellarum. Iudices vero tam horrendi et impii criminis deputamus et instituimus RR. DD. inquisitores nostros generales, quos volumus posse addere præstitutis pœnis, et maxime in corpore, si modus blasphemiæ ob grauitatem, impietatem, vel malitiam, id exposcat. Partes eorundem DD. iudicum erunt, declarare, si dubium occurrat, qui nobiles, qui plebeii, qui diuites, qui pauperes sint habendi. Romæ Calend. Februar. 1554.

CAP. II.

Pœnæ blasphematorum cuiuscunque generis, ordinis et qualitatis.

LEO X. *ex concilio Lateranensi.*

Ad abolendam execrabilem blasphemiam, quæ in maximum diuini nominis et sanctorum contemptum supra modum inualuit, statuimus et ordinamus, vt quicunque Deo palam seu publice maledixerit, contumeliosisque ac obscœnis verbis, Dominum nostrum Iesum Christum, vel gloriosam virginem Mariam eius genetricem, expresse blasphemauerit, si munus publicum, iurisdictionemque gesserit, perdat emolumentum trium mensium, pro prima et secunda vice, dicti officii. Si tertio deliquerit ille, eo ipso priuatus existat. Si clericus vel sacerdos fuerit, eo ipso, quod de delicto huiusmodi fuerit conuictus, etiam beneficiorum quæcunque habuerit fructibus, applicandis, vt infra, vnius anni mulctetur, et hoc si pro prima vice, qua blasphematus ita deliquerit. Pro secunda vero si ita deliquerit, et conuictus fuerit, si vnicum habuerit beneficium, eo priuetur, si autem plura, quod ordinarius maluerit, id amittere cogatur. Quod si tertio eius sceleris arguatur, et conuincatur, dignitatibus ac beneficiis omnibus, quæcunque habuerit, eo ipso priuatus existat, ad eaque vlterius retinenda inhabilis reddatur, eaque libere impetrari et conferri possint. Laicus vero blasphemus, si nobilis fuerit, pœna viginti quinque ducatorum mulctetur, et pro secunda vice quinquaginta, fabricæ basilicæ principis apostolorum de vrbe applicandorum, et aliis, vt infra deducitur: pro tertia vero nobilitatem perdat. Si vero ignobilis ac plebeius fuerit, in carcerem detrudatur. Quod si vltra duas vices publice blasphemus deprehensus fuerit, mitra infami per integrum diem ante fores ecclesiæ principalis mitratus stare cogatur. Si vero pluries in hoc ipsum peccatum lapsus fuerit, ad perpetuos carceres, vel ad triremes damnetur, ad iudicis deputati arbitrium. In foro autem conscientiæ, nemo blasphemiæ reus, absque grauissima pœnitentia, seueri confessoris arbitrio iniuncta, possit absolui. Qui vero sanctos reliquos blasphemauerit, arbitrio iudicis rationem personarum habituri, mitius aliquanto puniri volumus. Statuimus etiam, vt seculares iudices, qui contra tales blasphemiæ conuictos non animaduerterint, eosque iustis pœnis minime affecerint, quantum in eis fuerit, quasi eidem sceleri obnoxii, eisdem quoque pœnis subiiciantur. Qui vero in illis inquirendis puniendisque diligentes et seueri fuerint, pro qualibet vice decem annorum indulgentiam consequantur, et tertiam partem mulctæ pecuniariæ habeant. Quicunque vero blasphemantem audierint, eum verbis acriter obiurgare teneantur, si citra periculum suum id fieri posse contingat, eundemque deferre vel notificare apud iudicem ecclesiasticum, seu secularem, intra triduum debeant. Quod si plures dictum blasphemantem simul audiuerint, singuli eum accusare teneantur, nisi forte omnes conuenerint, vt vnus pro cunctis tali fungatur officio. Quos omnes in virtute sanctæ obedientiæ hortamur et monemus in Domino, vt pro diuini nominis honore ac reuerentia, in suis domibus, ac cæteris, præmissa omnia seruari, exactissime exequi mandent et faciant, vberrimam ab ipso Domino Deo tam boni operis ac pii mercedem habituri. Similemque annorum decem indulgentiam ab apostolica sede consequuturi, cum tertia parte mulctæ, qua dictus blasphemus plectitur, quoties tale scelus puniendum curauerint. Quam quidem indulgentiam et reliquam tertiam mulctæ partem, accusatori blasphemiæ nomen deferenti, similiter concedi et assignari volumus, aliis pœnis, contra huiusmodi blasphemos per sacros canones expressis, nihilominus in suo robore manentibus.

TITVLVS VIII.
DE HOMICIDIS ET BANNITIS.

CAP. I.

Pœna homicidarum, et eorum fautorum.

PIVS II.

Ad retinendas insolentias transgressorum, si neruus publicæ disciplinæ lentescit, eorum ad peccandum voluntas fit laxior, et exemplum impunitatis periculosius in alios deriuatur, propter quod ad præsidentis officium pertinet, talem adhibere iustitiæ seueritatem et debitam executionem, quod commissa crimina puniat, et committendorum in posterum interdicat audaciam. Cum autem ad audientiam nostram peruenerit, quod a certis annis citra, in nostris et ecclesiæ Romanæ terris, locis, et tenimentis, nobis et ecclesiæ prædictæ mediate et immediate subiectis, quamplura, quandoque etiam ex leuibus causis, commissa esse reperiantur homicidia, sitque inter alia crimen homicidii perniciosum et detestabile, debeatque iuxta canonicas sanctiones graui animaduersione puniri, tantoque seuerius puniendum et extirpandum, quanto manifestius cognoscimus, quod ex eo vt plurimum scandala et mala plurima consequuntur. Cupientes idcirco, ex debito pastoralis officii, quod nostri et ecclesiæ Romanæ prædictæ mediate et immediate subiecti, iuxta piam dispositionem regis pacifici, qui regnat in cœlis, pacifici sint et modesti, nonnullas pro huiusmodi crimine homicidii debite puniendo, edidimus constitutiones infra scriptas: quas ad hoc, vt aliquis de eisdem ignorantiam prætendere non possit, volumus per omnes et singulas ciuitates, nobis et ecclesiæ Romanæ prædictæ mediate vel immediate subiectas, publico præconio publicari; mandantes, ac auctoritate apost. tenore præsentium decernentes, omnes et singulos, iuxta constitutionum earundem determinationem, obstrictos esse ad obseruationem ipsarum, ac si personaliter singulis intimatæ forent, cum non sit verisimile, quod ad eorum notitiam non deuenerit, quod extitit tam publico præconio patefactum. Tenor vero constitutionum, de quibus supra fit mentio, sequitur, et est talis videlicet.

CAP. II.

Homicidis non datur saluus conductus repetendi patriam, etiamsi iniuriis et damnis partium satisfecerint.

Sanctissimus Dominus noster, intendens quieti patriæ consulere, et ipsam sicariis, homicidis, et malefactoribus expurgare, statuit et decreuit, quod omnes illi, qui pro delicto homicidii fuerint condemnati, seu alias de ciuitate aliqua et districtu illius banniti, non possint ad ciuitatem seu districtum huiusmodi quocunque tempore redire, seu in eis vel eorum altero moram trahere, etiam habita pace ab hæredibus, vel consanguineis, seu filiis ipsius occisi; nec legatus etiam de latere, aut gubernator, qui pro tempore fuerit, vel quiuis alius, possit auctoritate apostol. seu ex officio suæ legationis, aliquem homicidam sic exbannitum rebannire, reducere, seu reuocare ad ciuitatem vel districtum, aut eorum alterum; seu ei licentiam vel saluum conductum concedere, redeundi seu morandi in eis, vel eorum altero, in perpetuum vel ad tempus modicum siue magnum, nec etiam per diem vnum siue noctem; quod si secus per quenquam ex supradictis factum fuerit, incidat in pœnam excommunicationis ipso facto, sine vlteriori sententia declarationis; a qua per alium, quam per summum pontificem (et tunc facta de hoc speciali expressione) non possit absolui; ac reductio, licentia, reuocatio, saluus conductus, et cassatio processus et banni huiusmodi, sint ipso iure nulla, nulliusque roboris, vel momenti: incidat etiam in pœnam ducatorum mille, cameræ apostolicæ applicandorum, quam thesaurarius, cui hoc secreto vel publice fuerit denunciatum, retinere faciat et mandet, nullo super hoc expectato seu requisito superioris mandato: quod si non fecerit thesaurarius, ipse eandem sententiam excommunicationis ipso facto, cum eisdem qualitatibus, incurrat: ipseque sic rebannitus, reductus, reuocatus, siue alio quocunque modo reuersus, possit et debeat capi, detineri, et incarcerari; et de ipso, secundum sententiam contra eum latam, iustitia fieri, per gubernatorem, potestatem, et alios officiales, ad quos spectat seu pertinet, incontinenti, sine vlteriori licentia, notificatione, et requisitione superioris, vel alterius, sub pœna ducentorum ducatorum auri cameræ apostolicæ applicandorum vel retinendorum; quam thesaurarius præfatus simili modo et forma, ac sub similibus censuris, faciat retineri;

prout superius est expressum. Hoc autem extendi voluit ad eos, qui reuocati, rebanniti, vel alias quomodocunque remissi fuerint, quacunque auctoritate seu licentia (præterquam ex speciali commissione seu mandato Romani pontificis, contento in literis authenticis, et bulla plumbea munitis, a duobus mensibus citra, termino dierum quindecim, quo possint de ciuitate libere recedere, eis concesso) vel qui in futurum rebannientur, reuocabuntur, seu alias remittentur, per quemcunque quauis auctoritate prædicta, sub pœnis pecuniariis, et aliis ecclesiasticis censuris, de quibus superius est dictum.

CAP. III.

Appellationi non est locus bannitis ob homicidium. Exilii fines quinquaginta milliaribus a loco delicti extenduntur.

Item, quod quæcunque appellationes interpositæ vel interponendæ ab huiusmodi, vel aliis sententiis siue grauaminibus contra homicidas latis, vel a processu contra eos facto, etiam si lis vel instantia super eis pendeat, et inhibitiones, vigore ipsarum emissæ per auditorem cameræ, vel alium quemcunque ordinarium, vel delegatum, sint nullæ et inualidæ, nec ad ulteriora super eis, vel ipsarum vigore, procedi possit ac debeat: quinimo appellationes litis et causæ huiusmodi, censeantur auocatæ, extinctæ et inualidæ, nec potestates vel alii officiales inhibiti, huiusmodi mandatis, inhibitionibus, litis pendentiis, censuris et pœnis in eis contentis, astringantur; imo teneantur, et debeant, sub pœnis suprapositis, ad executionem sententiarum latarum procedere. Possit tamen in causis aliis, a iure vel statuto permissis, appellari ad gubernatorem ciuitatis seu prouinciæ; qui infra mensem causam diffinire teneatur; quo elapso, appellatio, inhibitio, et instantia super eis sint nulla, et libere, sine impedimento, possit fieri executio sententiæ vel banni, ac si non fuisset inhibitum et appellatum; quodque banniti et condemnati propter huiusmodi crimen homicidii, censeantur et sint banniti ab omnibus circumvicinis, usque ad milliaria quinquaginta, infra quæ, si reperti fuerint, possit et debeat capitalis sententia, siue condemnationis pecuniariæ executio fieri contra eos, per potestates et alios officiales, ciuitati, districtui, et loco præsidentes, sub pœnis pecuniariis simili forma imponendis.

CAP. IV.

Homicidii notorii rei quibus pœnis subiiciantur.

Item, quod omnes et singuli homicidæ, quorum delictum notorium fuerit, vel de homicidio infamati, seu condemnati, etiam si de delicto huiusmodi, ex forma statutorum, non possit inquiri, vel aliqua pœna imponi, vel etiam si ipsius delicti, vel pœnæ pro eo interpositæ, auctoritate apostolica, vel alterius, ab ea vel a Romano pontifice potestatem habentis, sit facta remissio, cassatio, processus et sententia annullata, vel alias quomodolibet dispensatum, per viam gratiæ seu iustitiæ, in toto vel in parte, non possit habere officia vel dignitates in quibuscunque locis, ciuitatibus, et terris, a quibus banniti fuerint, in quibus domicilium eorum originemque habuerint, seu aliam moram traxerint, vel resederint, etiamsi fuerint absoluti, rebanniti, vel alias eorum sententia, seu condemnatio, siue processus cassati, irritati, vel alias pro infectis habiti; sed perpetuo sint infames, et omni dignitate priuati, nec possint ferre testimonium, nec tabellionatus officium exercere, non admittantur ad iudicandum, seu ad aliud officium exercendum, et ab omnibus actibus legitimis sint perpetuo suspensi; quinimo, si huiusmodi officia acceptauerint, exercuerint, seu ad ea exercenda admissi fuerint, tam ipsi, quam gubernator, legatus aut superior, qui eum elegerit, vocauerit, aut ipsum officium exercere, seu ei præesse passus fuerit, pœnam quingentorum ducatorum aurii, ipso facto incurrat, et sua gubernatione priuetur, nec gesta in iudicio, vel extra iudicium, tam per eum, qui admissus fuerit ad officium, quam per eum, qui illud ab eo exercere passus fuerit, de cætero valida sint, et robur obtineant: quinimo sint nullius roboris vel momenti, et si ecclesiasticæ personæ fuerint, excommunicationis sententiam ipso facto incurrant.

CAP. V.

Deo et hominibus exosi viri sanguinum, aduersus quorum audaciam et ferociorem petulantiam constitutio a Pio II. edita probatur et confirmatur.

SIXTUS IV.

Deo et hominibus abominabiles esse viros sanguinum, Propheta testatur, nec immerito, cum horrenda sæuitia, non solum corporum, sed etiam animarum eorum, quos interimunt (si non sint armis spiritualibus, diuina præueniente gratia, præmunitæ) deperditionem procurare noscantur, pro quibus Dominus noster Iesus Christus mortem subiit temporalem. Ad reprimendum igitur talium conatus nefarios, plurimum conferre arbitramur, contra eos, qui huiusmodi detestabile scelus patrare non expauescunt, iustitia seuerissima puniri, et latas pro tempore condemnationes, debitæ executioni demandari: eaque, quæ pro talium condemnationum faciliori executione, et sicariorum huiusmodi persecutione, a prædecessoribus nostris prouide emanarunt, vt eo firmius obseruentur, quo fuerint sæpius apostolica auctoritate munita, libenter approbantes, munimine roboramus, atque alia desuper statuimus, prout in Domino conspicimus salubriter expedire. Dudum siquidem per fel. record. Pium papam II. prædecessorem nostrum, accepto, quod a certis annis tunc elapsis citra, etc. Cum autem (sicut nuper accepimus) contenta in eisdem literis ab aliquibus temporibus citra non fuerint obseruata, et ex illorum inobseruantia subditi præfatæ eccles. promptiores fuerint ad homicidia committenda, iamque fere passim quotidie homicidia perpetrentur, et homicidæ præfati ideo ad illa committenda promtiores existant, quia sperant latere, et suorum excessuum remissionem consequi facile posse: nos, qui detestabilem et horrendam talium sicariorum nequitiam, ad aliorum cautelam, opportunis iuris remediis prosequi, studio cupimus indefesso, habitis super his cum fratribus nostris, præfatæ ecclesiæ cardinalibus, deliberatione matura, et de illorum consilio, statuta et decreta Pii prædecessoris præfati, et prout illa concernunt, omnia et singula in dictis literis contenta, auctoritate apostolica, præsentium tenore, approbamus, et robur perpetuæ firmitatis obtinere debere decernimus, ac volumus, et præfata auctoritate, de eorundem fratrum consilio, statuimus et ordinamus, quod condemnati hactenus, et quos in posterum condemnari contingeret vbilibet, in ciuitatibus, terris, et locis prædictis, pro homicidio, siue vt principales, siue auxilium, consilium et fauorem præstantes, suarum condemnationum remissionem, aut contra illos saluum conductum et licentiam, secure in loco patrati criminis, vel ei infra quinquaginta milliaria (vt præfertur) propinqua, nullatenus obtinere possint ab alio, quam a nobis, et Romano pontifice, qui pro tempore erit, et alicuius alterius, etiam legati de latere, remissio nemini suffragetur. Et si forte contingeret, nos et eundem Romanum pontificem pro tempore existentem, ad remissiones siue saluum conductum huiusmodi procedere, talis remissio per præoccupationem processisse censeatur, et nemini prodesse possit, nisi in illa vere præsentium literarum tenor de verbo ad verbum, non autem per clausulas idem importantes, insertus foret, et specifica, et determinata causa exprimeretur, quæ nos, et successores nostros induceret ad derogandum præsentibus, quæ cum tam matura deliberatione a nobis emanarunt. Romæ 14. Calend. April. 1484.

CAP. VI.

Homicidii reos et exules, ob quodcunque capitale scelus bannitos, recipientes et tuentes, pœnis canonicis et a iure statutis plectuntur.

IVLIVS II.

Dudum per felic. record. Pium papam II. prædecessorem nostrum, accepto, quod a certis annis tunc elapsis citra, in terris, locis, et tenimentis Romanæ ecclesiæ mediate vel immediate subiectis, quamplura etiam ex leuibus causis commissa esse reperiebantur homicidia, etc. Et deinde piæ memoriæ Sixtus papa IV. etiam prædecessor noster, accepto per eum, quod in ipsius Pii prædecessoris literis contenta, a certis annis tunc elapsis citra, non fuerant obseruata, etc. Prout in singulis literis prædictis plenius continetur. Cum autem tempore assumptionis nostræ ad summi apostolatus apicem, propter guerras, quibus non solum ciuitates, terræ, et loca temporali dominio eidem Romanæ eccl. subiecta, sed etiam tota Italia decem fere annis, magnorum omnium in eis habitantium incommodo vexata fuerunt, in eisdem ciuitatibus, terris et locis, præsertim in vrbe nostra, intestina ac diuturna odia, et discordias, ciuilesque dissensiones vigere, ac furta, latrocinia, homicidia passim perpetrari cognouerimus, mente reuoluentes, præfatum Sixtum, prædecessorem et auunculum nostrum, qui nos ad cardinalatus honorem euexit, ad decorem et venustatem vrbis prædictæ, et illius temporum restaurationem, ac personarum eiusdem vrbis, ac aliarum ciuitatum et locorum eidem Romanæ ecclesiæ subiectorum commoda, aciem suæ considerationis extendisse, illius exemplo permoti, animum ad sedandum discordias et odia, tam in dicta vrbe, quam aliis ciuitatibus, terris et locis dictæ ecclesiæ subiectis, ad firmandam perpetuam pacem et quietem, non sine maximis animi et corporis molestiis et curis, pro subditorum nostrorum commodis applicauimus, idque opportunis iuris remediis omni studio efficere cupimus. Habita igitur super iis cum fratribus nostris S. R. E. cardinalibus deliberatione matura, et de illorum consilio, literas Pii et Sixti prædecessorum prædictorum, et prout illas concernunt, omnia et singula in dictis literis contenta, auctoritate apostolica, tenore præsentium, approbamus, et innouamus, et robur firmitatis perpetuæ obtinere debere decernimus, ac illas ad bannitos, exitiios, et rebelles, aut alios, pro quocunque alio crimine capitali, a quibusuis officialibus, tam in dicta vrbe, quam extra eam, et in terris eidem Romanæ ecclesiæ mediate vel immediate subiectis ius dicentibus, pro tempore condemnatos, ac brigosos nuncupatos, pacem, iuxta ordinationes dictæ vrbis apostolica auctoritate approbatas, facere recusantes, nec non ius sibimet contra alios dicentes, aut caualcatas sine Romani pontificis aut officialium suorum speciali licentia facientes vel mouentes præfata auctoritate, de eorundem

dem fratrum consilio extendimus, ac vniuersis et singulis, tam laicis, quam ecclesiasticis, cuiuscunque status, gradus, ordinis, excellentiæ, dignitatis, ducibus quoque, comitibus, baronibus, domicellis, nec non communitatibus, ciuitatibus, ciuitatum, terrarum, castrorum, et aliorum quorumcunque locorum, nobis et eidem Romanæ ecclesiæ mediate vel immediate subiectorum, districte præcipiendo mandamus et inhibemus, ne aliquis eorum homicidas, bannitos, exititios, et rebelles, aut pro alio capitali crimine condemnatos, aut brigosos, pacem facere recusantes, seu ius sibi contra alium dicentes, aut caualcatas facientes vel mouentes, in eorum ciuitatibus, castris, seu locis aliis quibuscunque recipere et retinere, seu auxilium, consilium, vel fauorem, directe vel indirecte, publice vel occulte, per se vel alium præstare, aut in eorum domibus, seu castris, vel locis recipere et receptare præsumat.

Et si quis contra inhibitionem et mandatum huiusmodi quouis modo, directe vel indirecte, de cætero venire præsumpserit, nos omnes et singulos sic contrauenientes, contra quos per Pium et Sixtum præfatos, ac alios prædecessores nostros Romanos pontifices, et apostol. sedis legatos, etiam satis est debite prouisum, excommunicationis maioris, et anathematis sententiam, a qua non nisi a nobis, vel eisdem successoribus, præterquam in mortis articulo constituti, et debita satisfactione præmissa, absolui possint, incurrere, eosque omnibus et singulis priuilegiis, gratiis, libertatibus, indultis, exemptionibus, immunitatibus realibus et personalibus, ac ciuitatibus, castris, terris, locis et dominiis eorum, dignitatibus, et honoribus, iuribus, officiis, ac etiam feudis, et concessionibus quibuscunque, quæ a nobis et Romana, ac quibuscunque aliis ecclesiis, obtinere noscuntur, sub quacunque verborum forma et tenore, ac cum quibusuis fortissimis et insolitis clausulis, immunitatibus, exemptionibus, et priuilegiis, etiam præseruatiuis ab incursu pœnæ priuationis ipso iure (quorum tenores, ac si de verbo ad verbum inserti forent, præsentibus pro expressis haberi volumus) eo ipso priuatos, et inhabiles ac indignos ad illa et quælibet alia imposterum obtinenda, et quoscunque actus legitimos exercendos, fore nunciamus, et alia per nos et successores nostros, absque aliqua declaratione super incursu pœnæ priuationis huiusmodi, aut citatione eorum, qui priuationis pœnam incurrerint, facienda, aliis personis in feudum seu vicariatum, aut alias, ac si per lapsum temporis concessionis, aut finitam lineam, ad dictam cameram reuertissent, libere concedere, ac alias de illis disponere posse decernimus et declaramus, nec non ciuitates, terras, castra, et loca prædicta cameræ apostolicæ confiscamus, incorporamus, applicamus, et appropriamus, ac confiscata, incorporata, applicata, et appropriata esse, sicque contrauenientes, pro rebellibus eiusdem Romanæ ecclesiæ haberi et censeri debere volumus, eorum subditos, et vasallos, et arcium, ciuitatum, terrarum, castrorum, et locorum prædictorum castellanos, a quocunque fidelitatis iuramento, quo ipsi essent quomodolibet astricti, penitus absoluentes. Ciuitates quoque, terras, castra et loca prædicta, si ad eiusdem Romanæ ecclesiæ obedientiam se non reduxerint, seu in præmissis quomodolibet deliquerint, et etiam quorumcunque eis consilium, auxilium, vel fauorem quouis modo directe vel indirecte, publice vel occulte præstantium, etiam quacunque ecclesiastica vel mundana, etiam regali præfulgeant dignitate et excellentia, vt præfertur, et ad quæ eos declinare contigerit, ecclesiastico subiicimus interdicto, tamdiu firmiter obseruando, donec ibidem fuerint, etiam per triduum post inde discessum. Illos quoque, qui aliquem sciuerint culpabilem in prædictis, et nobis vel successoribus nostris infra trium dierum spatium non retulerint, vel alicui, per quem ad nos verbum fideliter præferatur, similes pœnas incurrere volumus.

CAP. VII.

Homicidii reus in carcere constitutus audiatur, nec prius ad locum cædis remittatur, quin hæredum occisi iuri satisfecerit.

PIUS IV.

Cum nos dudum vestigiis felic. record. Iulii Papæ II. prædecessoris nostri inhærentes, nullum homicidii reum, qui se ab illo, etiam sub prætextu, quod alium bannitum occiderit, seu ab alio banniti occisore, iuxta formam bannimentorum id permittentium, nominatus fuerit, aut ex alia quauis causa, absolui debere prætendat, ad absolutionem petendum per procuratorem, aut excusatorem, seu defensorem, etiam velut quemlibet de populo comparentem, audiri vel admitti debere, nisi ipse reus se in carcere personaliter constituerit, statuerimus et ordinauerimus, prout in nostris desuper editis literis, quarum tenores præsentibus haberi volumus pro expressis, plenius continetur; verum cum, vt nuper accepimus, a nonnullis in dubium reuocetur, an in dictis nostris literis solum homicidæ banniti vel condemnati, non autem illi, qui nondum condemnati vel banniti essent, comprehendantur? nos propterea, omnem ambiguitatem circa præmissa amputare et penitus tollere volentes, motu simili, et ex nostra certa scientia, hac nostra perpetuo valitura constitutione, nullum ab homicidio, seu alio quouis crimine, pro quo pœna corporalis veniat imponenda, ex aliqua causa, etiam quia alium bannitum occiderit, vel ab alio banniti occisore, iuxta formam proclamatuum et bannimentorum id permittentium, vel constitutionum desuper editarum, nominatus fuerit, siue etiam, quia ab ipso occisus, bannitus et condemnatus extiterat, ac impune, ex dispositione dictorum proclamatuum et bannimentorum seu constitutionum, occidi potuerit, se absolui debere prætendentem, siue pro homicidio, aut alio crimine per eum commisso bannitus et condemnatus sit, siue nondum bannitus nec condemnatus, nec etiam inquisitus existat, per se vel aliam personam pro eo quomodolibet comparentem, ad absolutionem petendum admitti vel audiri posse, nisi se prius in carcere constituerit, et ad causam hæredes, ab ipso occisi, citati, et in euentum, quod quis ab homicidio per ipsum commisso, ex eo, quod alium bannitum occiderit, vel ab aliquo banniti occisore, vt præfertur, nominatus fuerit, se absolui obtineat, eum nihilominus a loco, in quo hæredes occisi commorantur, quousque ab illis pacem obtinuerit, exulare debere, neque ad eum locum aliter, nisi pace ab illis habita, remitti posse, perpetuo statuimus et ordinamus. Inhibentes nihilominus omnibus et singulis iudicibus, quacunque auctoritate fulgentibus, sub excommunicationis latæ sententiæ, aliisque arbitrii nostri pœnis, et nostris etiam de latere legatis, sub indignationis nostræ pœna, ne contra tenorem huius nostræ constitutionis, de cætero quempiam, sicut præmittitur, se absolui petentem, nisi in carcere constitutum, quoquomodo audiant vel admittant: et vbi secus fecerint, processus taliter habitos, ac sententias desuper latas, nullius fore momenti, ac vitio nullitatis subiacere, et illis non obstantibus, reos sic absolutos pœnis debitis puniri, seu de nouo inquiri posse. Rom. 2. Febr. 1563.

CAP. VIII.

Rei pro cuiuscunque flagitii culpa ad capitalem pœnam damnati etiam per contumaciam, non audiantur, nisi in carceribus constituti, et hæredibus eorum, ad quos actio pertinet, citatis.

SIXTUS V.

Licet alias fel. record. Pius papa IV. prædecessor noster motu proprio, et ex eius certa scientia, sua perpetuo valitura constitutione sanciuerit, nullum ab homicidio, seu alio quouis crimine, pro quo pœna corporalis veniret imponenda, ex aliqua causa, vel quia bannitum occidisset, seu ab alio banniti occisore, iuxta formam proclamatuum et bannimentorum id permittentium, vel constitutionum desuper editarum, nominatus fuisset, siue etiam quia ab ipso occisus, bannitus et condemnatus extitisset, et impune, ex dispositione dictorum proclamatuum et bannimentorum, seu constitutionum, occidi potuisset, se absolui debere prætendens, seu pro homicidio, aut alio crimine per eum commisso, bannitus et condemnatus foret, siue nondum bannitus et condemnatus, nec inquisitus existeret, per se vel aliam personam pro eo quomodolibet comparentem, ad absolutionem petendum, admitti vel audiri posse, nisi se prius in carceribus constituisset, et defuncti hæredes ab ipso citati fuissent. Et in euentum, quod quis ab homicidio per eum commisso, ex eo, quod alium bannitum occidisset, vel ab alio banniti occisore nominatus foret, se absolui obtineret, eum nihilominus ad locum, in quo occisi hæredes commorantur, quousque ab illis pacem obtinuisset, exulare debere, neque ad eum locum aliter, nisi pace ab illis habita, remitti posse, perpetuo statuerit et ordinauerit: inhibens nihilominus omnibus et singulis iudicibus, tam secularibus, quam ecclesiasticis, etiam nostris de latere legatis, sub indignationis sententiæ pœna, ne contra constitutionis huiusmodi tenorem, de cætero quempiam sic, vt præmittitur, se absolui petentem, nisi in carcere constitutum, quoquomodo audire vel admittere audeant vel præsumant, et vbi secus fecerint, taliter per eos habitos processus, et sententias desuper latas nullius fore momenti, ac nullitatis vitio subiacere, et illis non obstantibus, reos sic absolutos pœnis debitis puniri, seu de nouo inquiri posse. Sicque per quoscunque iudices et commissarios, quauis auctoritate fulgentes, sublata eis et eorum cuilibet quauis aliter iudicandi facultate et auctoritate, iudicari debere decreuerit, aliaque forsan fecerit, prout in ipsis Pii literis desuper in forma motus proprii signatis, plenius continetur. Cum tamen a nonnullis in dubium reuocetur, an in literis Pii prædecessoris huiusmodi comprehendantur etiam illi, qui ex aliqua criminali causa, pro qua pœna corporis afflictiua imponenda foret, in eorum contumaciam condemnati fuerint, ita vt ad purgandum contumaciam et condemnationem huiusmodi, admitti vel audiri non debuerint, nec debeant, nisi prius se in carceribus constituerint: nos omnem circa præmissa ambiguitatem e medio tollere et penitus amputare volentes, nec non literarum huiusmodi tenores, præsentibus pro expressis habentes, illisque nihil addentes, vel minuentes, motu simili, ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine decernimus et declaramus, eos omnes et singulos, qui ex huiusmodi causis, licet in eorum meram contumaciam hactenus condemnati fuerint, et in futurum condemnabuntur, sub eisdem literis omnino comprehensos fuisse, et esse, ac fore, ita vt non aliter ad purgandum dictam eorum contumaciam et con-

condemnationem admitti debuerint, vel debeant, nisi sese prius in carceribus constituerint vel constituant. Decernentes, quod in quacunque instantia, casu, et causa se absolui petant, licet forsan in aliqua se constituerint, nullo modo audiantur, nisi se prius in carceribus, seruatis seruandis, de nouo constituerint, et nouæ constitutioni huiusmodi ad plenum satisfecerint. Ac omnes et singulas absolutiones, remissiones, et quasuis alias gratias, contra præsentium tenorem, quomodolibet pro tempore impetratas, et a quibuscunque iudicibus, cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis et conditionis existant, quouis prætextu, vel causa emanatas, nullatenus attendi debere, minusque cuiquam prodesse modo posse, sed tanquam nullas et inualidas, nulliusque roboris vel momenti, reiiciendas esse, liceteque præfatis et aliis iudicibus, quibuscunque illis non obstantibus, processus huiusmodi reassumere, et prout iuris fuerit, terminare. Rom. 12. Iul. 1567.

CAP. IX.

Sanctionum pie et iuste in homicidas et bannitos edictarum accurata declaratio et confirmatio.

IDEM.

Piæ memoriæ Pius papa IV. prædecessor noster, Pii II. Pauli, Sixti, Iulii, Leonis, et Clementis prædecessorum literas, in bannitos, sicarios, et homicidas latas, cum statutorum, ordinationum, extensionum, ampliationum, reuocationum, cassationum, irritationum, annullationum, decretorum, confiscationum, incorporationum, applicationum, voluntatum, hortationum, requisitionum, et mandatorum, ac omnibus et singulis aliis in eis respectiue contentis clausulis auctoritate apostolica, per suas literas approbauit, et innouauit, ac perpetua roboris firmitate subsistere, et per singulos, quos literæ ipsæ concernebant et concernerent in futurum, sub excommunicationis, anathematis, maledictionis, infamiæ, suspensionis, diffidationis, criminis læsæ maiestatis, seditionis, rebellionis, confiscationis, depositionis, priuationis, inhabilitatis, et interdicti, ac aliis censuris et pœnis, ecclesiasticis et temporalibus, ac corporis afflictiuis, in eisdem literis contentis, quas contrauenientes eo ipso incurrerent, perpetuo inuiolabiliter obseruari, illasque etiam ad homicidas, sicarios, exitiosos, criminosos, rebelles, aliosque infames, propter homicidia et alia nefanda per eos perpetrata, excessus, crimina, et delicta, etiam ad hoc, vt ipsi in ciuitatibus, terris, castris, vel locis eorum, seu in quibus tunc morabantur, banniti et condemnati, etiam habita pace ab hæredibus, filiis, seu consanguineis occisorum, aut partium læsarum, non solum a locis circumuicinis vsque ad quinquaginta milliaria, sed etiam ab omnibus et singulis ciuitatibus, terris, castris, et locis, etiam regni, et partium prædictarum nobis et dictæ Romanæ ecclesiæ, mediate vel immediate, quomodolibet subiectis, banniti et exules essent, et esse censerentur, nec in illis, seu eorum aliquo, etiam prætextu cuiusuis licentiæ, salui conductus, remissionis, reductionis, reuocationis, vel alterius gratiæ, per eos desuper quomodolibet pro tempore obtentæ moram trahere possent. Et si in eis residerent, vel reperti essent, capi et detineri, et incarcerari, ac iuxta criminum et excessuum per eos perpetratorum qualitatem, et literarum Pii II. et Clementis prædecessorum huiusmodi tenorem, sub pœnis in eisdem literis contentis, per officiales ciuitatis, terræ, castri, vel loci, in qua vel quo deprehensi forent, debitis pœnis plecti, seu inde educi, et ad forum seu officiales, ad quos criminum seu excessuum eorundem punitio de iure vel consuetudine pertineret, remitti deberent, extendi et ampliari debere, et in eis locum habere decreuit. Et nihilominus præmissa omnia et singula, prout per Pium II. Paulum, Sixtum, Iulium, Leonem, et Clementem prædecessores præfatos statuta, ordinata, extensa, ampliata, reuocata, cassata, annullata, inhibita, decreta, et declarata fuerant, etiam ad hoc, vt duces, barones, marchiones, comites, domini temporales, vicarii, feudatarii, capitanei, magnates, principes, communitates, ciues, officiales et personæ, ac alii, quos prædictæ et præsentes literæ concernunt, ac ipsorum singuli, literas et in eis contenta huiusmodi non obseruantes, et illis directe vel indirecte quomodolibet contrauenientes, ac eis adhærentes, eorumque fautores et complices, singulas censuras et pœnas prædictas eo ipso, absque aliqua declaratione, incurrerent, et incurrisse censerentur. Ipsique duces, barones, marchiones, comites, domini temporales, vicarii et feudatarii, ciuitatum, terrarum, castrorum et locorum, etiam regni, et partium prædictarum, sibi et eidem ecclesiæ immediate subiectorum aliquos suos, et dictæ ecclesiæ hostes et inimicos, aut subditos exules, bannitos et facinorosos, cuiuscunque status vel conditionis essent, publice vel occulte vllo vnquam tempore recipere vel acceptare, nullatenus præsumerent. Et si aliquos ad eorum dominia et territoria confugere contingeret, illos ex eorum dominiis vel territoriis huiusmodi expellere, seu ad simplicem iussionem vel requisitionem suam, et successorum suorum, quo vellet, et successores ipsi vellent, tute conduci facere, ac quod præmissa ab eius subditis inuiolabiliter obseruentur, omni excusatione cessante, cum effectu curare, sub similibus priuationis et rebellionis, ac criminis læsæ maiestatis pœnis, si contrafecissent, eo ipso incurrendis.

Nec non vt homicidæ, fautores et complices præfati, facilius capi et puniri possent, quod communitates ciuitatum, et vniuersitates terrarum, castrorum, et locorum, in quibus, seu quorum territorio, districtu, et ditione, dicta homicidia perpetrarentur, sub paribus interdicti ecclesiastici, et duorum millium per communitates, ac mille ducatorum per vniuersitates, nec non ciuitatum, terrarum, et locorum eorundem domicelli, barones, vicarii, et alii in temporalibus domini, sub maioris excommunicationis latæ sententiæ, et quinque millium ducatorum auri, præfatæ cameræ irremissibiliter applicandorum, eo ipso, absque alia declaratione incurrendis pœnis, eosdem homicidas, complices, et fautores statim capere, ac omnem exactissimam diligentiam, de qua per publica documenta fidem etiam facere tenerentur, capi facere: et si eos capere non possent, statim commissum homicidium vniuersitatibus, seu incolis et habitatoribus oppidorum et locorum circumuicinorum, ad quæ declinabunt seu declinare poterunt, notificari. Communitates vero, et domini in temporalibus prædicti, ad quorum ditiones tales declinabunt, cum primum id ad eorum notitiam deuenerit, eos apprehendere, seu apprehendi facere: quod si non potuerint, similiter id vniuersitatibus seu incolis et habitatoribus vicinorum locorum, ad quæ declinabunt, aut verisimiliter declinare poterunt, insinuare, et captos ad eorum iudices ordinarios traducere et tradere, sub similibus pœnis tenerentur, et deberent, de nouo statuit, ordinauit, inhibuit et declarauit. Et similiter quibusuis dictæ sedis legatis, etiam de latere, ac nunciis, et prouinciarum rectoribus, nec non suis, et dictæ Romanæ ecclesiæ vicariis in temporalibus pro tempore existentibus, et præfatis communitatibus, omnem, super absolutionis homicidiorum huiusmodi, per eum et prædecessores suos ac sedem eandem, sub quauis forma et verborum expressione, concessam, approbatam, et innouatam auctoritatem et facultatem reuocauit, cassauit, irritauit et annullauit. Et si quando similes absolutiones per eum, et successores suos, Rom. pontifices, et sedem præfatam concedi contingeret, illas per iudices et officiales, ad quos pertineret, nisi trinæ literæ apostolicæ, sub interuallo vnius mensis pro singulis literis huiusmodi, cum expressa derogatione præsentium, desuper emanarent, nullatenus admitti vel obseruari voluit, prout in singulis literis prædictis plenius continetur.

Cum autem statim, vbi nos ad summi apostolatus apicem (diuina cooperante prouidentia) assumpti fuimus, ob earundem literarum non obseruationem, in eisdem ciuitatibus, terris et locis, ac etiam in alma vrbe nostra, varias dissensiones, discordias, et odia vigere, latrocinia, et homicidia, aliaque nefandissima crimina perpetrari, ac præfatos Pium II. Paulum, Sixtum, Iulium, Leonem, Clementem, ac Pium IV. prædecessores, pro felici ac tranquillo statu et commodo personarum, tam dictæ vrbis, quam aliarum ciuitatum, terrarum et locorum prædictorum, præmissa statuisse, ordinasse et peregisse perspexerimus: idcirco nos quoque, eadem ratione quietis videlicet ac pacis moti, habita super his cum venerabilibus fratribus nostris eiusdem sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus deliberatione matura, ac de illorum vnanimi consilio et assensu singulas Pii II. et Pauli, ac Sixti, nec non Iulii et Leonis, et Clementis, et Pii IV. prædecessorum literas huiusmodi, cum statutorum, ordinationum, extensionum, ampliationum, reuocationum, cassationum, irritationum, annullationum, decretorum, confiscationum, incorporationum, applicationum, voluntatum, hortationum, requisitionum, et mandatorum, omnibusque et singulis aliis in eis respectiue contentis clausulis, apostolica auctoritate prædicta, tenore præsentium, approbamus, confirmamus, et innouamus, illisque perpetuum et inuiolabilis firmitatis robur adiicimus, ac ab omnibus et singulis, quos illæ concernunt, penitus, ac sub prædictis per contrafacientes irremissibiliter incurrendis pœnis, obseruari volumus atque decernimus, easdemque literas ad hoc, vt si homicidæ, sicarii, banniti in ciuitatibus, terris, castris, et locis prædictis cuiquam damna aliqua intulerint, ipsique damnis taliter illatis, a ciuitatum communitatibus, ac terrarum, castrorum, et locorum huiusmodi vniuersitatibus, capti et deprehensi non fuerint, sed taliter delinquentes impune euaserint, communitates ac vniuersitates huiusmodi (præter hoc, quod ad damnorum quorumcunque sic illatorum parti læsæ, damnaque huiusmodi patienti, eorumque hæredibus plenariam restitutionem et satisfactionem omnino teneantur) ad tantundem, quantum damna illata huiusmodi existimata fuerint, cameræ apostolicæ realiter et cum effectu persoluendum, omnino sint astricti, auctoritate et tenore præfatis extendimus et ampliamus. Mandantes eisdem communitatibus et vniversitatibus, quatenus ipsæ in virtute sanctæ obedientiæ, et sub maioris excommunicationis, ac aliis nobis, et pro tempore existenti Romano pontifici bene visis pœnis, eosdem sicarios et bannitos, in eorum ciuitatibus, castris, terris et locis commorantes, seu per eas et ea transeuntes, capere, et ad populum conuocandum et coadiuuandum campanas pulsare, eosque sic captos ad carceres conducere, aut curiæ temporali consignare, omnino teneantur. Rom. 3. Non. Iul. 1566.

CAP. X.

In sicarios, bannitos, latrones, et homicidas æquissima constitutio, priorum pontificum decreta confirmans.

SIXTVS V.

Hoc nostri pontificatus initio, inter multa reipublicæ damna et incommoda, quæ menti nostræ obuersabantur, nobis longe fuit grauissimum, quod populos S. R. E. ditioni temporali subiectos, non modo ad rerum, substantiarumque suarum perturbationem et iacturam, sed etiam vitæ periculum redactos inuenerimus, exulibus, bannitis, cæterisque id genus facinorosis hominibus, ita vndique ingruentibus et grassantibus, vt vix quisquam ab hac hominum peste tutus alicubi consistere posse videatur. Quare cum ad hæc sananda mala, ex officii nostri debito, et præcipua erga nostros ac eiusdem Romanæ ecclesiæ subditos charitate assidue extimulemur, nihil non agere et tentare decreuimus, quo populis optata quies, salus, securitas et tranquillitas per nos restituatur. Quod ita demum, Deo auxiliante, speramus nos esse consecuturos, si caute prouideatur, ne vllum domi forisque intra extraue fines nostros, criminosis hominibus huiusmodi pateat diffugium aut receptaculum, sed omnino legum et magistratuum seueritatem, iustitiæque gladium subire, ac debitas pœnas luere cogantur.

Itaque de fratrum nostrorum consilio, omnes et singulas constitutiones a fel. record. Pio II. Paulo etiam II. Sixto IV. Iulio similiter II. Leone X. Clemente VII. Iulio III. Pio etiam IV. Pio V. Gregor. XIII. et quibusuis aliis Romanis pontificibus prædecessoribus nostris, suo cuiusque tempore, in detestabile prædictorum et aliorum infrascriptorum hominum genus, pro temporis et criminum ratione editas, cum omnibus et singulis eis contentis, quoad ea, quæ præsentibus non contrariantur, et excepta excommunicationis sententia, per easdem constitutiones in illis contrauenientes promulgata, quam ne animarum perniciem potius, quam salutem adferat, consulto tollendam et submouendam duximus, ex certa scientia nostra approbantes et innouantes, illarumque omnium tenores, ac si de verbo ad verbum insererentur, pro expressis et insertis haberi volentes. Romæ primo anno pontificatus Sixti V.

TITVLVS IX.

DE FALSIS ET FALSVM EXPONENTIBVS.

CAP. I.

Personæ qualitatem et conditionem mentientes, vt aliquid facilius consequantur, rei hoc obliquo tramite assecutæ fructu careant.

INNOCENTIVS VIII.

Cum, sicut non sine displicentia accepimus, nonnulli conscientiæ suæ prodigi, et auaritiæ morbo laborantes, vt literas apostolicas gratis expediant, et officiales debita eorum portione defraudent, in eisdem literis, se nonnunquam venerabilium fratrum nostrorum sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalium, aut dilectorum filiorum abbreuiatorum de maiori præsidentia, seu literarum prædictarum scriptorum, nec non aliarum personarum quarumcunque, ex quarum qualitatibus et priuilegiis siue antiqua consuetudine literas ipsas gratis expedire solent, nepotes, et quandoque germanos, interdum vero familiares continuos commensales fuisse et esse affirmare, et vt tales in dictis literis se inscribere facere ac fecisse non vereantur, cum reuera tales non fuerint, in animarum suarum periculum, ac officiorum Roman. curiæ non modicum præiudicium et grauamen. Nos fraudibus et deceptionibus huiusmodi, prout nostro incumbit officio, de remedio opportuno prouidere volentes motu proprio, et ex certa scientia, omnes et singulos, cuiuscunque status, gradus et conditionis fuerint, et quocunque nomine nuncupentur, qui se cardinalium, aut assistentium seu scriptorum eorundem, aut aliarum personarum quarumcunque, ex quarum qualitatibus et priuilegiis, siue antiqua consuetudine literas ipsas gratis expediri solent, nepotes, seu germanos, aut familiares continuos commensales in eisdem literis nominauerint, cum reuera tales non fuerint: excommunicationis sententia, a qua nisi per Rom. pontificem pro tempore existentem, mortis articulo excepto, ac satisfactione præuia, absolui non possint, auctoritate apostol. per præsentes innodamus. Et nihilominus concessiones et gratias in eisdem literis contentas quascunque, ipsasque literas hactenus expeditas et expediendas, viribus omnino carere, eisque et eorum singulis, in aliquo suffragari non potuisse, nec in futurum posse, motu, auctoritate et scientia similibus decernimus, et declaratio nostra huiusmodi in cancellaria apostolica publicetur, et in illius libro describatur, et perpetuis futuris temporibus inuiolabiliter obseruetur. 18. Aug. 1487.

CAP. II.

Qui personis interpositis beneficiorum prouisionem venantur, aut seipsos in canonico examine offerunt, quo alterius ignorantiæ et imperitiæ fucum præbeant, falsumque tueantur, excommunicantur.

PAVLVS IV.

Inter cæteras curas, quibus ex apostolatus officio assidue vrgemur et premimur, ea continue animo nostro fixa fuit, vt beneficia ecclesiastica, præsertim curam animarum habentia, personis conferantur idoneis, quæ vellent et possent apud ea personaliter residere, scirentque eis laudabiliter deseruire. Et ad hoc dilectos filios nostros Bernardinum sancti Matthæi Tranen. et Scipionem sanctæ Potentiæ de Pisis, ac Ioannem sancti Ioannis apud portam latinam titulorum, Reumanum, nuncupatos presbyteros cardinales, qui vna cum venerabili fratre Francisco episcopo Gebenens. datario nostro distributioni et prouisioni beneficiorum huiusmodi præessent, iam dudum deputauimus. Verum, cum audiamus, eosdem cardinales et datarium, licet in his eam, quam possunt, maiorem semper adhibuerint et indies adhibeant diligentiam, personas, quibus beneficia ipsa conferenda sunt, super literatura examinando, de eorum vita et moribus, ac beneficiis per eos obtentis, aliisque ad præmissa facientibus, accurate inquirendo, diuersimode tamen circumueniri et falli, ac diuersas ei fraudes in præmissis fieri, aliquibus se alios esse simulantibus, et tanquam tales, se in examine supponentibus, et aliis beneficia pro personis sibi cognitis, et id ignorantibus, vt postmodum cum eis beneficia, etiam per simoniacam prauitatem contractare, et super eis pacisci possint: aliis beneficia, tam pro se, quam aliis personis, cum oblatione diuersarum pensionum annuarum diuersis personis, etiam familiaribus, continuis commensalibus nostris, aut aliis, quos ipsi nobis gratos et acceptos esse existimant, annuatim persoluendarum, et sic simoniacam hæresim incurrendo: aliis beneficia huiusmodi pro diuersis aliis, sub spe pensionem annuam, aut aliud commodum temporale ab eis consequendi: aliis beneficia ipsa pro seipsis animo et intentione, et interdum pacto expresse firmato, de eis postmodum in fauorem aliorum, qui aliquando minus idonei, et non bene meriti existunt, cum simili pensione aut commodo, aut sine illa, vel illo resignandis et dimittendis, maxima cum instantia obtinere procurantibus. Nos præmissis fraudibus et dolis, ac hæresi simoniacæ, quantum cum Deo possumus, efficaciter occurrere volentes, apostolica auctoritate, tenore præsentium, statuimus et ordinamus, atque decernimus, quod de cætero omnes et singuli, qui post publicationem præsentium in locis infra scriptis faciendam, occasione beneficiorum obtinendorum se alios esse simulauerint, et tanquam tales se in examine supposuerint, aut beneficia pro personis id ignorantibus, seu pro se vel pro aliis cum oblatione alicuius pensionis annuæ, aut pro aliis, cum spe pensionem annuam, aut aliud, quantumuis modicum temporale commodum ab eis consequendi, vel pro seipsis principaliter, animo et intentione, ea postmodum in fauorem aliorum, etiam quantumuis idoneorum et bene meritorum, cum simili pensione aut commodo, aut etiam sine eo resignandi, obtinere procurauerint, cuiuscunque status, gradus, ordinis et conditionis existant, etiam si episcopali, aut alia maiori dignitate ecclesiastica, vel cardinalatus honore, seu mundana, etiam regali, ducali, aut marchionali præeminentia præfulgeant, excommunicationis et anathematis, ac maledictionis æternæ sententiam, a qua, nisi a nobis, aut Rom. pontifice pro tempore existente, præterquam in mortis articulo constituti, absolui nequeant, nec non priuationis omnium et singulorum beneficiorum ecclesiasticorum, cum cura et sine cura, secularium et quorumuis ordinum regularium, per eos in titulum vel commendam, aut alias quomodolibet obtentorum, et inhabilitatis ad illa et alia in posterum obtinenda pœnam, eo ipso, absque alia desuper facienda declaratione incurrant, ita vt constito solum summarie et extraiudicialiter, quod ipsi contra tenorem præsentium aliquid fecerint, per curiæ causarum cameræ apostolicæ generalem auditorem seu viceauditorem, vel eius locumtenentem pro talibus et vt tales publicari possint: et nihilominus, sic, vt præfertur, obtentæ prouisiones et commendæ, aliæque dispensationes nullæ sint, irritæ et inanes, nullumque alicui ius in ipsis beneficiis vel ad illa tribuant, nec aliquis earum vigore fructus suos faciat, sed ad eorum restitutionem teneantur, possintque beneficia, tam sic impetrata, quam per eos ante obtenta, tanquam modo præmisso vacantia, a nobis et Rom. pontifice pro tempore existente duntaxat libere impetrari. Volumusque, statutum, ordinationem, et decretum nostra huiusmodi, etiam quoad monasteria monialium, et alia beneficia, per moniales aut alias mulieres obtineri solita, locum habere.

CAP. III.

Surreptitiæ sunt literæ, per falsam rei narrationem extortæ et impetratæ.

LEO X.

Inhærendo a vestigiis prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum, sicut non absque graui displicentia accepimus, nonnulli

a *Conuenit hæc constitutio cum ea, quam Innocentius edidit in hanc rem sup. cap. 1. eod.*

animæ

animæ suæ prodigi, et auaritiæ morbo laborantes, vt literas apostolicas gratis expediant, et Romanæ curiæ officiales debita eorum portione defraudent, in eisdem literis nonnunquam venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. vicecancellarii, et aliorum cardinalium aut dilectorum filiorum abbreuiatorum de minori præsidentia, seu literarum prædictarum scriptorum, nec non aliarum personarum quarumcunque, ex quarum qualitatibus, et priuilegiis, siue antiqua consuetudine, literas ipsas gratis expedire solent, nepotes, et quandoque germanos, interdum vero familiares continuos commensales fuisse et esse affirmare, et vt tales in dictis literis se inscribi facere et fecisse non vereantur; cum reuera tales non fuerint, in animarum suarum periculum, et officiorum eiusdem Rom. curiæ non modicum præiudicium et grauamen. Nos igitur, fraudibus et deceptionibus huiusmodi, prout nostro incumbit officio, de remedio opportuno prouidere volentes, motu proprio, et ex certa nostra scientia, ac de apostol. potestatis plenitudine, omnes et singulos, cuiuscunque status, gradus, vel conditionis fuerint, et quocunque nomine nuncupentur, qui se vicecancellarii, aut aliorum cardinalium vel abbreuiatorum, seu scriptorum eorundem, aut aliarum personarum quarumcunque, ex quarum qualitatibus et priuilegiis, siue ex antiqua consuetudine huiusmodi literas ipsas in toto vel in parte gratis expedire solent, nepotes, fratres, aut familiares continuos commensales in eisdem literis, etiam motu proprio concessis, nominauerint, si reuera tales nepotes, aut fratres, familiares continui commensales non fuerint, nec non officiales præmissa fieri procurantes, seu permittentes, excommunicationis sententia, a qua non nisi per Romanum pontificem pro tempore existentem (articulo mortis excepto, ac debita satisfactione præuia) absolui possint, auctoritate apostolica per præsentes innodamus, eosque excommunicationis sententiam huiusmodi in dictum euentum exnunc, prout extunc, et econtra incurrisse declaramus, et pro talibus publice iudicari mandamus: ac ipsos officiales procurantes seu permittentes huiusmodi, a suorum officialium perceptione emolumentorum per continuum, vltra alias pœnas, quas propterea incurrent, omnino suspendimus. Et nihilominus concessiones et gratias in eisdem literis contentas quascunque, ipsasque literas hactenus, tam per cameram, quam cancellariam expeditas et expediendas, viribus omnino carere, eisque, quos concernunt, et eorum singulis in aliquo suffragari non potuisse, neque in futurum posse, sed omnino surreptitias, inualidas et nullas fuisse, esse et fore, sicque per quoscunque iudices, etiam sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales, ac sacri palatii apostol. auditores, in quacunque instantia, sublata eis et eorum cuilibet quauis aliter interpretandi et iudicandi facultate, interpretari, et iudicari debere, ac irritum et inane, quicquid secus super iis, quauis auctoritate, etiam per nos et successores nostros Romanos pontifices, qui pro tempore fuerint, scienter vel ignoranter contigerit attentari, motu et scientia similibus decernimus et declaramus: ac volumus, quod mandatum, decretum, et declaratio nostra huiusmodi in cancellaria apostolica publicentur, et in illius libro describantur, ac perpetuis futuris temporibus obseruentur. Rom. 20. Febr. 1517.

CAP. IV.

Excommunicantur adulterantes et falsificantes literas apostolicas.

SIXTUS V. *ex bulla cœnæ Domini.*

Excommunicamus et anathematizamus omnes falsarios literarum apostolicarum, et in forma breuis, ac supplicationum gratiam vel iustitiam continentium, per Romanum pontificem, vel sanctæ Romanæ ecclesiæ vicecancellarium, seu gerentes vices eorum, aut de mandato eiusdem Romani pontificis signatorum, aut sub nomine eiusdem Romani pontificis, seu vicecancellarii aut gerentium vices prædictorum signantes supplicationes easdem. Extendentes constitut. felic. record. Innocent. papæ III. quæ incipit: *ad falsariorum*, cum omnibus pœnis in ea contentis, ad falsificantes seu mutantes supplicationes, per nos seu de mandato nostro signatas et datas, sine nostra aut datarii nostri licentia.

TITVLVS X.
DE AMBITV.

CAP. I.

Quo altiora et sanctiora sunt honorum fastigia, eo mitius et modestius homines ambire decet. Pontificatus itaque electionem ante sedem vacantem procurans, et suffragia venatus, excommunicatur, et ab omnibus dignitatibus abdicatur.

PAVLUS IV.

Cum, secundum apostolum, nemo debeat sibi honorem assumere, sed qui tanquam Aaron vocatur a Deo, facile ab omnibus iudicari potest, quam grauiter excedant, errent, et peccent, qui tam inferiores, quam superiores dignitates ecclesiasticas, et ipsam denique beati Petri sedem ac apostolicæ dignitatis culmen et apicem, a Deo optimo maximo, a quo omnia bona procedunt, nulla prorsus humana ope, nec cuiusuis auxilio, consilio, vel fauore interueniente, prouenire non arbitrantur, sed illas tanquam venales, aut alias in dispositione mortalium constitutas, diuersis modis et mediis ambire et assequi, seu potius vsurpare præsumunt.

Nam vt Romanæ, et cuiuslibet alterius, tam ante, quam post Domini Dei et redemptoris nostri Iesu Christi in terris aduentum, bene institutæ reipublicæ, de ambitu, et contra ambitus reos sanctissime promulgatas, et inuiolabiliter obseruatas leges, ad præsens omittamus; nonne huiusmodi detestabile ambitus scelus, etiam iure diuino, grauissime punitur, cum Absalon, qui regnum genitoris sui adhuc viuentis ambiebat, ex mulo, cui insederat, eleuatus, capillis capitis sui quercui suspensus remansit, et a Ioab tribus lanceis in corde transfixus fuit? Nonne illud sacrorum conciliorum a sancta Dei ecclesia receptorum et approbatorum auctoritas diuersimode detestatur et punit, cum quemcunque presbyterum, aut diaconum, seu clericum, qui papa incolumi, et eo inconsulto subscriptionem pro Romano pontificatu commodare, aut pictatia promittere, seu sacramentum præbere tentauerit, aut aliquod suffragium polliceri, vel de hac causa, priuatis conuenticulis factis, aliquid deliberare, et decernere præsumpserit, loci sui dignitate et communione priuandum, anathematisque pœna plectendum censeat, et propter occultas fraudes, et coniurationum huiusmodi secretas insidias, si quis harum actionum particeps, consilio eorum, qui de pontificali agunt ambitu, ad notitiam ecclesiæ deferat, et rationali probatione conuincat, eum non solum ab omni culpa purgatum remanere, verum etiam remuneratione non indigna subleuari velit, et statuat, et exinde, non modo sacrorum canonum, sed etiam secularium legum interpretes peritissimi, ambientes papatum, aut super eo, papa viuente, et inconsulto, tractantes, seu conuenticula facientes, crimen læsæ maiestatis in primo capite, et simoniacæ hæreseos incurrere decreuerint, non sine clara et aperta ratione, cum omnis tractatus de loco, dignitate, et bonis alicuius viuentis, eo non consentiente, ab vtroque iure prohibeatur et reprobetur: præsertim cum inde præstetur votum captandæ mortis, quod sacri canones et venerandæ leges passim abhorrent et detestantur. Accedit, quod cum inter pontificem et ecclesiam contrahatur spirituale coniugium, quod fortius est carnali, grauissimæ pœnæ ex vtriusque iuris censura imponuntur iis, qui constanti matrimonio, de alio coniuge tractare præsumunt. Quare cum peccatis ingentibus, plures indies beati Petri sedem, nobis viuentibus et inconsultis, ambire, et conuenticula superinde facere dignoscantur, et ad hoc suffragia S. R. E. cardinalium obtinere, et quodammodo sub. rrhare procurent et satagant.

Nos cupientes huiusmodi detestabile ambitus, et illi coniuncta, simoniacæ hæreseos, et læsæ maiestatis crimina, non solum nostris, sed etiam successorum nostrorum Romanorum pontificum pro temporе existentium temporibus, perpetuo abolere, et non solum ex vsu, sed etiam ex mentibus hominum, præsertim in electione Romani pontificis, qui Domini Dei et Saluatoris nostri Iesu Christi in terris vicarius existit, radicitus euellere, et in præmissis, pro tantæ rei necessitate, et periculi magnitudine, vt tenemur, salubriter prouidere, habita super his cum venerabilibus fratribus nostris, ipsius sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus deliberatione matura, de eorum consilio et vnanimi assensu, hac nostra perpetuo valitura constitutione, apostolica auctoritate, et de nostræ apostolicæ potestatis plenitudine, omnes et singulas excommunicationis, suspensionis, et interdicti, ac priuationis, et quasuis alias sententias, censuras, pœnas, dudum a Romanis pontificibus prædecessoribus nostris, aut sacris conciliis, seu sanctorum patrum nostrorum decretis, statutis, capitulis, canonibus, constitutionibus, et ordinationibus, contra sic ambientes quomodolibet latas et promulgatas, approbamus et innouamus, ac perpetuo obseruari, et in viridi obseruantia, si forsan in ea non sint, reponi et esse debere. Nec non quoscunque in præmissis, tam nostro, quam successorum nostrorum prædictorum tempore, publice vel occulte, aut alias quomodolibet delinquentes, cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, et præeminentiæ existant, etiam si episcopali, archiepiscopali, patriarchali, aut alia maiori ecclesiastica dignitate, seu cardinalatus honore, vel mundana, etiam ducali, regali, reginali, aut imperiali auctoritate seu excellentia præfulgeant, et eorum quemlibet, sententias, censuras, et pœnas prædictas incurrere volumus atque decernimus. Et nihilominus considerantes, dignum esse, vt quos Dei timor a malo non reuocat, ecclesiasticæ saltem coërceat seueritas disciplinæ, de similibus consilio, et assensu, ac auctoritate, et plenitudine potestatis volumus, et declarando statuimus, ordinamus et decernimus, quod sententiis, censuris, et pœnis prædictis, in suo robore et efficacia remanentibus, ac effectum suum sortientibus, omnes et singuli, tam clerici, quam vtriusque sexus laici, qui per se vel alios, nobis viuentibus et inconsultis, verbis vel scriptis, aut nunciis, cum aliquo de futuro pontifice eligendo, hactenus tractarunt, vel tentarunt, seu in posterum Romano pontifice viuente et inconsulto, tractabunt, vel tentabunt, etiamsi, vt præfertur, qualificati, et dignitate, honore, et auctoritate, et excellentia prædictis præditi existant, sint ipso iure et facto, absque ali-

alia desuper ferenda sententia, excommunicati excommunicatione maiori, et maledictione æterna damnati, et ab excommunicatione et maledictione huiusmodi per alium, quam per nos, et Romanum pontificem pro tempore existentem, præterquam in mortis articulo absolui non possint, incurrerintque, et incurrant respectiue crimen simoniacæ hæreseos, et læsæ maiestatis in primo capite, ac priuationem omnis, etiam episcopalis, archiepiscopalis, et patriarchalis, ac cuiusuis alterius maioris, vel minoris dignitatis, ac cardinalatus honoris, nec non ducalis, regalis, reginalis, et imperialis auctoritatis et excellentiæ, ac omnium et singularum ecclesiarum cathedralium, etiam metropolit. et patriarchalium, monasteriorum quoque ac prioratuum, aliorumque beneficiorum et officiorum ecclesiasticorum, cum cura et sine cura, secularium, careantque voce actiua et passiua, ac effecti sint, et efficiantur respectiue perpetuo inhabiles et incapaces omnium dignitatum, honorum, bonorum, iurium, et legitimorum actuum, perpetuaque infamia vbique gentium sint notati et notentur respectiue, nec infamia huiusmodi ab eis aboleri, neque ipsi vllo vnquam tempore ad vocem, dignitates, honores, bona, iura, et actus huiusmodi, nisi ex speciali verbo, et mandato nostro, seu Romani pontificis pro tempore existentis, nostra, seu illius manu propria subscripto, ac specifica, et indiuidua reatus et culpæ suæ qualitate expressa, restitui possint. Quodque similes sententias, censuras et pœnas respectiue incurrerint et incurrant ipso iure et facto, ac sine alicuius sententiæ prolatione, omnes et singuli, etiam vt præmittitur, qualificati, et dignitatibus huiusmodi præditi, cuiusuis sexus et ordinis existant, qui per se vel alium, seu alios, a die nostræ ad summi apostolatus apicem assumptionis, vsque in hanc diem, in præmissis, aut eorum aliquo, quoduis auxilium, consilium vel fauorem, seu operam verbis vel scriptis, aut re vel facto, seu promissione, pollicitatione, suasione, vel his omnibus insimul, aut quouis alio modo, directe vel indirecte, vel incidentaliter præstiterunt, seu in futurum, quouis, etiam successorum nostrorum Romanorum pontificum tempore præstabunt, aut in præmissis mediatores, proxenetæ, nuncii, mandatarii, procuratores, seu trapezitæ fuerunt, vel in posterum, vt præfertur, erunt, seu alias in præmissis, quouis modo se intromiserunt vel immiscuerunt, seu in posterum, etiam tempore successorum huiusmodi habebunt, nisi ea nobis, aut successoribus nostris, quorum tempore id continget, vel alteri, cui id per nos vel successores prædictos commissum fuerit, per se vel alium seu alios, cum primum commode poterunt, reuelauerint, etiamsi in præmissis aliquod aliud auxilium, consilium, vel fauorem, aut opem non præstiterint. Nos enim iis, qui præmissa reuelauerint, etiamsi complices fuerint, non solum veniam, sed etiam gratiam et præmia pollicemur, prout etiam successores nostros præfatos facturos esse confidimus, ad hoc, vt eorum iudicio participes tanti criminis valeant coerceri. Et si quis vllo vnquam, etiam dictorum successorum nostrorum tempore, præsentes literas, et in eis contenta quæcunque iniusta, illicita, vel iniqua existere, aut in toto, vel in parte non valere, seu aliquo tempore non valitura esse, vel a nobis sic fieri non potuisse, aut non debuisse, ausu temerario asserere præsumpserit, cuiuscunque dignitatis existat, etiam si cardinalatus honore, aut regis, vel imperiali præeminentia et excellentia præfulgeat, ipso iure et facto anathematis mucrone percussus sit, et contra eum, tanquam vere schismaticum et hæreticum, inquiri, et tanquam talis puniri, eiusque memoria damnari possit. Rom. 17. Cal. Ian. 1558.

CAP. II.

Iudicis electioni non opes aut fauores, sed virtutum ornamenta suffragari debent, nec ad officia admittantur, qui ambitus rei sunt, et precio mercantur, quod dignitate præstare nequeunt.

PIVS V.

Etsi Rom. pontificis continua, indefessaque meditatio circa subditorum suorum commodum et vtilitatem continue implicatur, ac quæ iis, quos vt filios tenere diligit, obesse posse credit, de medio tollit: negotiorum tamen multitudine pressa, singula in dies singulos, considerans illorum executionem, etiam dietim disponit, vt et negotia ipsa salubrius dirigantur, ac ipsi subditi paulatim sui in eos amoris cognoscant indicia. Sane licet alias, ne ordo iustitiæ peruerteretur, et ex certis aliis inibi expressis causis, per ciuiles constitutiones salubriter fuerit statutum, vt iudices, et alii iustitiæ administratores sine quoquo suffragio fieri debeant, grauissimis etiam iniunctis pœnis, qui præmissam constitutionem transgredi ausi quoquomodo fuissent: accepimus tamen nuper, non sine animi nostri displicentia, nonnullos pro consequendis officiis et dignitatibus, iurisdictionis exercitium habentibus, pecunias et alias res soluere et promittere aliquibus curialibus, quorum intercessionibus et fauoribus talia officia et dignitates obtinent. Licetque nos pro nostri pastoralis officii debito, præmissa conniuentibus oculis pertransire nequeuntes, omnem adhibuerimus diligentiam, vt tam ambitiosi huiusmodi, quam pecuniarum huiusmodi receptores et stipulatores, tam publice, quam secrete reperirentur, nihilominus exinde nihil certi expiscari hactenus potuimus.

Cupientes igitur præmissis modum aliquem inponere, ac eos, quos ciuilium pœnarum timor a similibus non coercet, per canonicas sanctiones, auctoritate apostolica, omnino deterrere, et auaritiæ huiusmodi genus, iuri et iustitiæ huiusmodi tam noxium de medio tollere, constitutionis ciuilis, ac pœnarum per illas statutarum tenorem et formam, præsentibus pro expressis habentes, motu simili, etc. et ex certa nostra scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, omnes et singulas leges, constitutiones, statuta, et decreta, contra delinquentes huiusmodi, tam a iure ciuili, quam a sacris canonibus facta, ac in illis contenta, punitiones, et pœnas quascunque in tales inflictas, harum serie innouamus, easque idem robur, eandemque vim obtinere volumus atque statuimus, quod, et quam habuissent et haberent, si hactenus ad vnguem obseruatæ fuissent, vel a nobis per præsentes emanarent. Insuper quoque, vt earum vsus pœnarum multiplicatione stabilior efficiatur, hac nostra perpetuo valitura constitutione, quamque vim legis, etiam inuiolabilis, habere sancimus, legibus, constitutionibus, statutis et decretis prædictis præiudicium non inferendo, quinimo illis addendo, decernimus et ordinamus, quod de cætero perpetuis futuris temporibus, nemini, cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis et conditionis fuerit, liceat mediante pecunia vel solutione, et traditione, ac promissione aliarum rerum, etiam per interpositas personas, aut alias quouis modo faciendas, aliquas dignitates et officia, exercitium et administrationem iurisdictionis habentia, procurare, assequi, vel obtinere, ac si quis in his præsentibus contrauenisse quoquo modo dici aut censeri poterit, ipsum contrauenientem eo ipso confiscationis omnium bonorum, degradationis, et amissionis, tam priuilegii doctoratus, quam quorumcunque per eum obtentorum officiorum, tam secularium, quam ecclesiasticorum, ac demum vltimi supplicii pœnas, irremissibiliter incurrere volumus. Cæterum, vt fraudibus, quæ circa præmissa exoriri possent, facilius occurratur, pari modo statuimus, quod vbicunque et quandocunque compertum fuerit, per interpositam personam aliquas pecunias, seu alias res traditas seu promissas fuisse alicui curiali familiari, vel cuicunque alteri personæ, pro officiis et dignitatibus, iurisdictionis administrationem habentibus, is, qui officium huiusmodi obtinuerit, se a præmissis, attenta interpositione personæ huiusmodi, nullatenus excusare queat, quinimo nulla admissa ignorantiæ excusatione, ipso iure præsumatur, solutionem et promissionem huiusmodi de eorum, qui officia et dignitates similia obtinuerunt, consensu et mandato penitus esse facta, iisdemque propterea pœnis subiacere omnino intelligatur. Postremo, ne ii, qui in præteritum talia officia, seu dignitates solutionibus seu promissionibus mediantibus impetrauerint, credant se, per præsentes, absolutos esse; eisdem motu, scientia et potestatis plenitudine perpetuo declaramus, eos pœnas in tales a iure communi inflictas incurrisse, et contra eos, ad pœnarum huiusmodi prosecutionem procedi posse. Eos vero, qui similibus mediis aliqua officia et dignitates, similiter iurisdictionis administrationem habentia, obtinent, si in futurum quippiam vnquam, vigore præcedentium promissionum, in assecutione officii huiusmodi factarum soluerint, ipso iure et facto pœnas in hac nostra constitutione contentas incurrere, præsentesque nostras, tam eos, qui in futurum officia similia et dignitates solutionibus et promissionibus præcedentibus obtinebunt, quam eos, qui iam obtinuerunt, si in futurum aliquid manutentionis in eis, aut alia causa soluerint, ligare volumus. Decernentes, contra præmissa, quoduis pactum, etiam iuramento vallatum, ac instrumenta, et alias forsan desuper editas scripturas, minime in causa esse posse, quo minus soluere habentes, si pro præmissis soluerint, pœnas præsentibus contentas incurrant. Nos enim pacta, conuentiones, promissiones, et scripta, ac alia quæcunque quomodolibet, vt præfertur, inita, exinde cassamus, irritamus, et annullamus, eosque a iuramentis, et aliis nexibus prædictis absoluimus, nec non præsentes, et desuper forsan conficiendas literas perpetuis futuris temporibus dare, ac omnes et singulos a data præsentium irremissibiliter ligare volumus, illasque nullo vnquam tempore de subreptionis vel obreptionis vitio, aut intentionis nostræ vel quopiam alio defectu notari, aut sub quibusuis reuocationibus et derogationibus comprehendi nullatenus posse, sicque per quoscunque iudices, etc. et causarum palatii apostolici auditores, ac sanctæ Rom. ecclesiæ card. sublata, etc. iudicari debere, irritum quoque, etc. decernimus.

CAP. III.

Pœnæ iure ciuili in ambitus reos sancitæ confirmantur, et extenduntur ad recipientes pecunias et mediatores.

IDEM.

Cum nuper, ne ordo iustitiæ peruerteretur, et ex certis aliis causis animum nostrum mouentibus, fuerint confirmatæ omnes, et singulæ leges, constitutiones, statuta, et decreta, contra ambientes officia, iurisdictionis administrationem habentia, eaque pretio, seu promissionibus acquirentes, tam a iure ciuili, quam a sacris canonibus facta, ac in illis contenta, punitiones et pœnas quascunque in tales inflictas innouauerimus, easque idem robur, eandemque vim obtinere

obtinere voluerimus, atque statuerimus, quod, et quam habuissent et haberent, si hactenus ad vnguem obseruatæ fuissent, vel a nobis emanassent: insuperque, vt earum vsus pœnarum multiplicatione stabilior efficeretur: per nostram constitutionem perpetuo valituram, quam vim legis etiam inuiolabilis habere voluimus, decreuerimus inter cætera, quod perpetuis futuris temporibus nemini, cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis, et conditionis fuerit, liceat mediante pecunia, vel solutione, et traditione, ac promissione aliarum rerum, etiam per interpositas personas, aut alias quouis modo faciendis, aliquas dignitates et officia, exercitium et administrationem iurisdictionis habentia, procurare, assequi, vel obtinere, sub grauissimis pœnis in dicta nostra constitutione, quam hic de verbo ad verbum pro expressa haberi volumus et mandamus, expressis: attendentesque, quod forte probabiliter dubitari contingat, an dicta nostra constitutio comprehendat recipientes huiusmodi pecunias ac res, ac promissiones sibi factas stipulantes, vt officia prædicta exercitium ac iurisdictionis administrationem habentia conferri faciant, et mediatores, ac interpositas personas: propterea nos, motu simili, et ex certa scientia, et de potestatis plenitudine, hac nostra perpetuo valitura constitutione declaramus, et quatenus opus sit, addendo prædictæ nostræ constitutioni decernimus, quod dicta nostra constitutio, ac omnes et singulæ pœnæ in ea expressæ, perinde ligent et afficiant omnes et quoscunque, cuiusuis dignitatis existant, qui pro huiusmodi officiis iurisdictionis administrationem habentibus conferendis, aliquid dederint vel promiserint, ac mediatores et interpositas personas quascunque pecunias et alias res, vt supra, receperint, ac si prædicti in dicta nostra constitutione comprehensi essent, et de illis in ea expressa mentio facta esset. Et præsentes perpetuo durare, ac omnes irremissibiliter ligare volumus et decernimus.

TITVLVS XI.

DE SIMONIACIS, ET NE QVID DETVR, VEL EXIGATVR.

CAP. I.

Prouisiones beneficiorum nunciantibus nihil detur aut promittatur.

GREGORIVS XI.

Solicite debet vitari, quod noxium esse dignoscitur, et ex cupiditatis auiditate, etiam in honoris apostolicæ sedis depressionem, ortum habere videtur. Sane nuper ad nostrum peruenit auditum, quod nonnulli inhonesta lucra quærentes, dum per sedem prædictam de personis aliquorum, apud sedem constitutis eandem, patriarchalibus, metropolitanis, et aliis cathedralibus ecclesiis, siue monasteriis vacantibus prouidetur, vel personæ ipsæ ad huiusmodi, per dictam sedem, de aliis ecclesiis transferuntur, aut alias ipsorum gubernationi committuntur, huiusmodi prouisiones, translationes, commendas, siue commissiones, prædictis personis sic apud sedem prædictam constitutis, vt aliquod munus ab ipsis recipiant, denunciare festinant. Nos igitur, in præmissis (prout ex debito tenemur pastoralis officii) prouidere volentes, vniuersis et singulis personis ecclesiasticis, cuiuscunque sexus, ordinis, vel conditionis existant, etiamsi pontificali, vel alia quauis ecclesiastica præfulgeant dignitate, auctoritate apostolica, tenore præsentium, districtius inhibemus, ne de cætero illis, qui ipsis huiusmodi prouisiones, translationes, commendas, siue commissiones earundem, siue de Romani pontificis pro tempore existentis, siue de alicuius, vel aliquorum ex venerabilibus fratribus nostris sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalibus, aut alterius cuiuscunque mandato, seu alias qualitercunque apud dictam sedem nunciabunt, seu nunciari facient, siue dici, vel super hoc noua portari, aliquod directe vel indirecte, per se vel per alium, donent seu promittant, atque per alium datum seu promissum persoluant. Nos enim, quoscunque præsumentes contrarium quoquomodo, excommunicationis sententiæ subiacere volumus, et decernimus, ipso facto, a qua nullus ab alio, quam a Romano pontifice possit, nisi duntaxat in mortis articulo, absolutionis beneficium obtinere. Auenion. 6. Cal. Nouemb. 1376.

CAP. II.

Simoniæ scelus penitus euellendum pœnis sacris canonibus sancitis.

LEO X. *in concilio Lateranensi.*

Vt a nefariæ simoniæ labes ac pestis, non solum a Romana curia, sed ex omni etiam christiana ditione in perpetuum eiiciatur, constitutiones per antecessores nostros, etiam in sacris conciliis contra huiusmodi simoniacos editas, innouamus, easque inuiolabiliter obseruari præcipimus, ac pœnas in eis contentas pro expressis et insertis haberi, et delinquentes etiam auctoritate nostra affici volumus.

a *Hæc constitutio a Martino V. antea in concilio Constantiensi edita est.*

CAP. III.

Simoniacorum pœnæ.

PIVS V. *ex concilio Tridentino.*

Vt simoniacæ prauitatis labes prorsus aboleatur, constitutiones antecessorum nostrorum contra simoniacos editas, et præsertim Pauli secundi b, inuiolabiliter obseruari mandamus, et delinquentes, tam in sacrorum ordinum receptione, quam in beneficiorum assecutione, statutis etiam inferius pœnis, nostra auctoritate, affici volumus. Quicunque igitur detestabile crimen simoniacæ prauitatis commisisse conuictus fuerit in consequendis ordinibus, eo ipso sit ab illorum executione per decennium, sine spe dispensationis, suspensus, et per annum carceribus mancipetur. Qui dignitates ecclesiasticas simoniace acquisiuerit, illis sit ipso iure priuatus, et in futurum inhabilis ad eas et quascunque alias obtinendas. Qui beneficium, aut officium ecclesiasticum simoniace adeptus fuerit, illis similiter sit ipso iure priuatus, c et ad fructuum omnium, quos perceperit, restitutionem teneatur, et perpetuo sit inhabilis ad ea, et quæcunque alia beneficia ecclesiastica. Si quis autem tale crimen pluries commisisse conuictus fuerit, præter supradictas pœnas, etiam corporaliter puniatur, et ab ordinibus ecclesiasticis degradatus, a fidelium consortio eiiciatur. Qui vero ordines et beneficia simoniace contulerunt, pœnis a iure statutis puniantur, cuiuscunque gradus, conditionis, dignitatis, etiam si episcopi, archiepiscopi, vel maiores fuerint. Caveant præterea quicunque, ne in sacramentorum exhibitione simoniacum aliquod faciant. Alioquin grauissime puniantur per locorum ordinarios, qui huiusmodi criminis reos cum maxima seueritate coërcere procurent, iuxta concilii Tridentini statuta.

CAP. IV.

Beneficia pure et sincere conferri debent, hoc est, absque pacto aliquo, conuentione vel conditione, quibus simoniæ vitium inducitur.

PIVS V. *ex concilio Tridentino.*

Durum nimis et incommodum arbitramur, quod ecclesiarum ministri in iis, quæ ad ipsorum sustentationem suppeditant, dispendia patiantur. Quocirca cum hanc ad rem, simulque prohibendam ab ecclesia Dei auaritiæ prauitatem, editas antehac sanctiones, minime satis esse intelligimus, nouæ constitutionis subsidio cogimur prouidere. Cum itaque alias, ex plurium ecclesiarum cathedralium et collegiatarum constitutionibus, aut ex praua consuetudine, obseruari intelligeretur, vt in electione, præsentatione, nominatione, institutione, confirmatione, collatione, vel alia prouisione, siue admissione ad possessionem alicuius cathedralis ecclesiæ, vel beneficii, canonicatuum, aut præbendarum, vel partem prouentuum, seu ad distributiones quotidianas, certæ conditiones, seu deductiones ex fructibus, solutiones, promissiones, compensationesue illicitæ, aut etiam quæ in aliquibus ecclesiis dicuntur *turnorum lucra*, interponerentur, licet sancta synodus Tridentina hæc detestata mandauerit episcopis, vt quæcunque huiusmodi, quæ in vsus pios non conuerterentur, atque ingressus eos, qui simoniacæ labis, aut sordidæ auaritiæ suspicionem haberent, fieri non permitterent, ipsique diligenter de eorum constitutionibus, siue consuetudinibus super prædictis cognoscerent, et illis tantum, quas probarent, exceptis, reliquas, vt prauas et scandalosas, reiicerent, eos vero, qui aduersus prædicta quauis ratione commisissent, pœnis contra simoniacos editis, teneri decreuerit: multorum tamen indomita cupiditate, tam prædicta, quam alia, ad beneficium et commodum ipsorum ministrorum edita, aut omnino contemnuntur, aut in varios sensus traducta perperam eluduntur. Quare nos, pro diuini cultus exercitio simulque euocatorum ad illum auxilio, plenius, euidentiusque consulendum fore rati, reuocamus et abolemus omnia et quæcunque priuilegia, consuetudines, et statuta quarumcunque ecclesiarum, cathedralium et metropolitanarum, ac maiorum, nec non collegiatarum, etiam iuramento, confirmatione apostolica, aut alio quouis præsidio munita, ac etiam supra hominum memoriam, et longissimo ac quantocunque tempore etiam continuo obseruata, siue pro soluendis ecclesiarum vel prælatorum debitis, siue pro supportandis illorum oneribus, siue aliis etiam maioribus, maximis, et vrgentissimis causis concessa, et approbata, ac etiam multiplicatis vicibus innouata, extensa et moderata, quod vacantibus ipsarum ecclesiarum dignitatibus, canonicatibus, præbendis, portionibus, beneficiis, et officiis, fructus, ac etiam quotidianæ distributiones, ex eis, de primo ab ipsa vacatione anno, aut longiore, vel etiam breuiore tempore prouenturi, mensæ episcopali, seu capitulari, alioue loco integre vel partim remaneant, seu applicentur, aut in communes vsus cedant, seu inter alios canonicos, et personas ecclesiæ seu capituli diuidantur. Quodque nullus,

b *Paulus III. in extrauag. et Sixtus IV. in bulla, quæ incip. Etsi dominici gregis.* c *ex concil. Constantiens. Petrus Rebuff. in pract. benefic. tit. de simonia. num. 8.*

etiam apostolica auctoritate prouisus, in canonicum recipi, aut ad dignitatem, seu portionem, beneficium vel officium admitti, vel alias in eius possessionem induci possit, nisi prius de obseruandis huiusmodi priuilegiis, consuetudinibus, et statutis, iuramentum præstiterit, et obtentæ illorum derogationi, ac fructuum, et distributionum perceptioni renunciauerit, seu capitulo, et personis prædictis cesserit, seu (vt appellant) *dulciaria*, aut quid aliud præstiterit. Quorum omnium tenores, causas, et effectus habemus præsentibus pro expressis, quibuscunque illa concepta sint formulis, nec non irritantibus, et aliis decretis roborata: volentes, ea omnia vires et effectum de cætero non habere. Præcipimus igitur, et interdicimus omnibus episcopis, capitulis, collegiis, et personis, ad quos id pertinet, ne posthac fructus aut distributiones huiusmodi, nec prorsus vllam eorum partem retineant, neue ipsorum cessionem, vel renunciationem, aut dulciaria, vel alia quomodocunque petant, vel exigant, aut quenquam, siue ordinaria, siue apostolica auctoritate prouisum, ad præstandum huiusmodi iuramentum inducant, aut illi prædicta non facienti, possessionem impediant, vel remorentur. Quicunque contra fecerint, si ecclesiarum antistites, tam diu a pontificalis officii exercitio sint suspensi, donec satisfactione præuia illis per sedem apostolicam suspensio relaxetur: capitula vero, et collegia quæcunque ecclesiastico subiaceant interdicto, ac singulares personæ in excommunicationis sententiam incurrant, a qua, nisi in mortis articulo constituti, ab alio, quam a Romano pontifice, absolutionis beneficium nequeant obtinere. Romæ, prid. Calend. Iunii. 1570.

TITVLVS XII.
DE MALEFICIS ET INCANTATORIBVS.

CAP. I.

Inquisitorum fidei officiis interest, animaduertere in maleficos, incantatores et vanarum superstitionum obseruatores.

ALEXANDER VI. *Angelo de Verona ordinis prædicatorum, sacræ theologiæ professori, in prouincia Lombardiæ hæreticæ prauitatis inquisitori.*

Cum acceperimus, in prouincia Lombardiæ, diuersas vtriusque sexus personas, diuersis incantationibus et diabolicis superstitionibus operam dare, suisque veneficiis et variis obseruationibus multa nefanda scelera procurare, homines et iumenta ac campos destruere, et diuersos errores inducere, magnaque inde scandala exoriri: decreuimus, pro pastoralis officii nobis ex alto commissi ministerio, scelera huiusmodi compescere, ac scandalis et erroribus præmissis, quantum cum Deo possumus, occurrere. Eapropter, tam tibi, quam etiam successoribus tuis per Lombardiam constitutis, de quibus in his et aliis plenam in Domino fiduciam obtinemus, committimus, et mandamus, etiam soli (honesto tamen comitatu per vos eligendo associati) contra easdem vtriusque sexus personas diligenter inquiratis, easque iustitia mediante puniatis et compescatis. Et vt melius commissionem huiusmodi exequi possitis, contra illas vobis plenam et omnimodam harum serie concedimus facultatem, constitutionibus et ordinationibus apostolicis, nec non indultis et concessionibus ordinariis forsan pro tempore factis, cæterisque contrariis quibuscunque non obstantibus.

CAP. II.

Hæreticum est, a dæmonibus expectare responsa.

SIXTUS IV. *vicario generali episcopi Bononiensis.*

Nunciatum est nobis, nonnullos ordinis sanctæ Mariæ de monte Carmeli fratres, tantæ fuisse temeritatis, vt veriti non sint disputando et prædicando in ciuitate Bononiensi, eiusque comitatu, asserere, non esse hæreticum *a* et a puritate fidei alienum, dæmonum expectare responsa: ob quod aduersus ipsius fidei puritatem scandala multa exorta videntur. Nos id indigne molesteque ferentes, et de præmissis certam notitiam non habentes, discretioni tuæ per præsentes committimus et mandamus, vt omni opportuna adhibita diligentia et industria veram notitiam habere cures, an sint, qui fuerint huiusmodi assertores, et quæ scandala propterea sint exorta. Quicquid autem in præmissis inueneris, in scriptis authentice redactum, ad dilectum filium Franciscum Toleto, notarium et datarium nostrum domesticum, sub tuo sigillo transmittas, vt ab eo de omni re certiores facti, quid agi conueniat, auctore Domino, statuere valeamus. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris, de decimo octauo Iunii, 1474. pontificatus nostri anno secundo.

a *Directe pugnat cum analogia nostræ fidei, expectare a dæmonibus responsa. Caietan. in quæst. 90. 22. S. Thom.*

CAP. III.

Iurisdictione inquisitorum pœnis iure sancitis plecti debent incantatores et sortilegi.

ADRIANVS VI. *inquisitori Comensi.*

Dudum, *b* vti nobis exponi fecisti, per fel. rec. Iulium papam II. prædecessorem nostrum non sine magna tunc animi sui displicentia accepto, quod per quendam Georgium de Casali, ordinis fratrum prædicatorum professorem, et in ciuitate Cremonensi hæreticæ prauitatis inquisitorem deputatum, in nonnullis Lombardiæ partibus, et præsertim in locis, in quibus dictus Georg. inquisitor deputatus erat, repertæ fuerunt quamplures vtriusque sexus personæ, propriæ salutis immemores, et a fide catholica deuiantes, certam sectam facientes, fidem, quam in sacri susceptione baptismatis susceperant, abnegantes, sanctam crucem pedibus conculcantes, et opprobria super eam perpetrantes, ecclesiasticis et præsertim eucharistiæ sacramentis abutentes, diabolum in suum dominum et patronum assumentes, eique obedientiam et reuerentiam exhibentes, et suis incantationibus, carminibus, sortilegiis, aliisque nefandis superstitionibus iumenta et fructus terræ multipliciter lædentes: aliaque quamplurima nefanda, excessus, et crimina, eodem diabolo instigante, committentes et perpetrantes, in animarum suarum periculum, diuinæ maiestatis offensam, perniciosumque exemplum et scandalum plurimorum. Contra quas, cum dictus Georgius, tunc (vt asserebat) in dictis locis suæ inquisitioni deputatis, prout ipsius Georgii incumbebat officio, ipse Georgius processisset: nonnulli autem, tam clerici quam laici illarum partium, quærentes plus sapere quam oportet, præmissa delicta ad eiusdem Georgii inquisitionis officium non pertinere, temere asserentes, præsumentes in populo errores et scandala seminauerunt: sicque eundem Georgium in populo odiosum reddere, et dicti Georgii officium impedire conati fuerunt, prout etiam tunc impediebant: ita quod propter præmissa, personæ prædictæ delicta huiusmodi perpetrantes, remanebant impunitæ, et aliæ eorum exemplo ad similia perpetranda quotidie inducebantur, in non modicum fidei opprobrium, animarum periculum, et scandalum plurimorum. Dictus prædecessor volens (ne inquisitionis officii executio quomodolibet retardaretur, et labes hæreticæ prauitatis longius venena diffunderet) prouidere, dicto Georgio per quasdam suas, in forma breuis, literas commisit et mandauit, quatenus in locis eiusdem Georgii inquisitioni deputatis, de excessibus huiusmodi cognoscere, et contra quascunque personas, cuiuscunque conditionis et præeminentiæ forent, inquisitionis officium exercere et exequi: ipsasque personas, quas in præmissis culpabiles reperiret, vna cum locorum ordinariorum vicariis, quatenus voluissent interesse, iuxta dictarum personarum demerita, corrigere et punire deberet, secundum modum contra alios hæreticos a iure ex sacris canonibus statutum: contradictores quoscunque per censuram ecclesiasticam, et alia iuris opportuna remedia compescendo. Eos vero, qui in præmissis consilium, auxilium vel fauorem præstarent, præfatus prædecessor noster, eisdem indulgentiis vti et gaudere decreuit, quibus cruce signati contra alios hæreticos, ex indulto apostolico eis concesso, tunc gaudebant et vtebantur, prout in dictis literis plenius contineri dicitur. Et sicut eadem expositio subiungebat, non solum delicta et crimina huiusmodi, contra fidem catholicam, et christianam religionem, sub iurisdictione inquisitoris Cremonensis, committuntur et perpetrantur, sed omnibus aliis locis et diœcesibus, sub iurisdictione aliorum inquisitorum dicti ordinis congregationis Lombardiæ, indies perpetrantur et committuntur. Et cum eadem sint delicta, eadem profecto prouisione et castigatione eis est, earundem literarum tenore, prouidendum. Quare tu, sicut asseris, in ciuitate Comensi, vbi dictæ prauitatis inquisitor existis, tam tuo, quam omnium aliorum dictorum ordinis et congregationis, hæreticæ prauitatis inquisitorum vbilibet consistentium et deputatorum nominibus, fecisti nobis humiliter supplicari, vt literas prædictas ad vos extendere et ampliare, aliasque desuper opportune dignaremur prouidere. Nos igitur huiusmodi supplicationi inclinati, literas prædictas, cum omnibus eis contentis clausulis, in omnibus et per omnia, prout in eisdem literis continetur, ad te et ad alios ordinis et congregationis huiusmodi inquisitores, tam in præsentiarum deputatos, quam in futurum, perpetuis futuris temporibus, deputandos, ac si tibi, et cuilibet inquisitorum prædictorum dirigerentur, et directæ fuissent, apostolica auctoritate et tenore concedimus. Romæ, 29. Iulii, 1523.

CAP. IV.

Horrendis flagitiis propensiores sortilegi insontes puerulos deuorantes, grandines et auras læsiuas cum atroci fame exagitantes, sterilitatem in hominibus et armentis procurantes, aliaque quamplurima diaboli arte facientes prodigiosa et portentosa, damnantur.

INNOCENTIVS VIII.

Summis desiderantes affectibus, prout pastoralis solicitudinis cura requirit, vt fides catholica, nostris potissime temporibus, vbique

b *De maleficis et incantatoribus vide flagellum hæret. Paul. Gril. l. 2. Alph. de Cast. de punit. hær. Sylu. Prier. de dæm. mir.*

que augeatur et floreat, ac omnis hæretica prauitas de finibus fidelium procul pellatur, ea libenter declaramus, ac etiam de nouo concedimus, per quæ huiusmodi pium desiderium nostrum natiuum sortiatur effectum: cunctisque propterea, per nostrum operationis ministerium, quasi per prouidi operatoris sarculum erroribus extirpatis, eiusdem fidei zelus et obseruantia in ipsorum corda fidelium fortius imprimatur.

Sane nuper ad nostrum, non sine ingenti molestia, peruenit auditum, quod in nonnullis partibus Alemanniæ superioris, nec non in Moguntinensi, Coloniensi, Treuirensi, Saltzburgensi et Bremensi prouinciis, ciuitatibus, terris, locis et diœcesibus, complures vtriusque sexus personæ, propriæ salutis immemores, et a fide catholica deuiantes, cum dæmonibus, incubis et succubis, abuti, ac suis incantationibus, carminibus et coniurationibus, aliisque nefandis superstitionibus et sortilegiis, excessibus, criminibus et delictis, mulierum partus, animalium fœtus, terræ fruges, vinearum vuas, et arborum fructus, nec non homines, mulieres, pecora, pecudes, et alia diuersorum generum animalia, vineas quoque, pomaria, prata, pascua, blada, frumenta, et alia terræ legumina, perire, suffocari, et extingui facere et procurare, ipsosque homines, mulieres, iumenta, pecora, pecudes, et animalia, diris tam intrinsecis, quam extrinsecis doloribus et tormentis afficere et excruciare, ac eosdem homines, ne gignere, et mulieres, ne concipere, virosque, ne vxoribus, et mulieres, ne viris actus coniugales reddere valeant, impedire. Fidem præterea ipsam, quam in sacri susceptione baptismi susceperunt, ore sacrilego abnegare. Aliaque quamplurima nefanda, excessus et crimina, instigante humani generis inimico, committere et perpetrare non verentur, in animarum suarum periculum, diuinæ maiestatis offensam, ac perniciosum exemplum, ac scandalum plurimorum.

Quodque licet dilecti filii Henrici inquisitoris in prædictis partibus Alemanniæ superioris, in quibus etiam prouinciæ, ciuitates, terræ, diœceses, et alia loca huiusmodi comprehensa fore censentur: nec non Iacobus Sprenger per certas partes lineæ Rheni, ordinis prædicatorum et theologiæ professores, hæreticæ prauitatis inquisitores per literas apostolicas deputati fuerunt, prout adhuc existunt: Tamen nonnulli clerici et laici illarum partium, quærentes plura sapere, quam oporteat, pro eo, quod in literis deputationis huiusmodi prouinciæ, ciuitates, diœceses, terræ, et alia loca prædicta, illarumque personæ ac excessus huiusmodi, nominatim et specifice expressa non fuerunt, illa, sub eisdem partibus minime contineri, et propterea præfatis inquisitoribus in prouinciis, ciuitatibus, diœcesibus, terris, et locis prædictis, huiusmodi inquisitionis officium exequi non licere, et ad personarum earundem super excessibus, et criminibus antedictis punitionem, incarcerationem et correctionem admitti non debere, pertinaciter asserere non erubescunt. Propter quod in prouinciis, ciuitatibus, diœcesibus, terris et locis prædictis, excessus, et crimina huiusmodi, non sine animarum earundem euidenti iactura, et æternæ salutis dispendio, remanent impunita.

Nos igitur impedimenta quælibet, per quæ ipsorum inquisitorum officii executio, quomodolibet retardari posset, de medio submouere, et ne labes hæreticæ prauitatis, aliorumque excessuum huiusmodi, in perniciem aliorum innocentium sua venena diffundat, opportunis remediis, prout nostro incumbit officio, prouidere volentes, fidei zelo ad hoc maxime nos impellente. Ne præterea contingat, prouincias, ciuitates, diœceses, terras et loca prædicta, sub eisdem partibus Alemanniæ superioris, debito inquisitionis officio carere, eisdem inquisitoribus in illis officium inquisitionis huiusmodi exequi licere, et ad personarum earundem super excessibus et criminibus prædictis, correctionem, incarcerationem, et punitionem admitti debere, perinde in omnibus et per omnia, ac si in literis prædictis prouinciæ, ciuitates, diœceses, terræ et loca, ac personæ, et excessus huiusmodi nominatim et specifice expressa forent, auctoritate apostolica, tenore præsentium statuimus.

Proque potiori cautela literas et deputationem prædictas, ad prouincias, ciuitates, diœceses, terras et loca, nec non personas, et crimina huiusmodi extendentes, præfatis inquisitoribus, quod ipsi, et alter eorum, accersito secum dilecto filio Ioanne Gremper, clerico Constantiensis diœcesis, magistro in artibus, eorum moderno, seu quouis alio notario publico, per ipsos, et quemlibet eorum pro tempore deputando, in prouinciis, ciuitatibus, diœcesibus, terris et locis prædictis, contra quascunque personas, cuiuscunque conditionis et præeminentiæ fuerint, huiusmodi inquisitionis officium exequi, ipsasque personas, quas in præmissis culpabiles repererint, iuxta earum demerita corrigere, incarcerare, punire, et mulctare: nec non in singulis prouinciarum huiusmodi parochialibus ecclesiis verbum Dei fideli populo, quoties expedierit, ac eis visum fuerit, proponere et prædicare, omniaque alia et singula in præmissis, et circa ea necessaria et opportuna facere, et similiter exequi libere et licite valeant, plenam ac liberam, eadem auctoritate, de nouo concedimus facultatem.

CAP. V.

Infames perpetuo existant clerici incantationibus et sortilegiis dediti, tum deponantur et monasteriis includantur.

LEO X. *in concilio Lateran.*

Cum secundum leges ciuiles et sacrorum canonum censuras, sortilegia per inuocationem dæmonum, incantationes ac diuinationes superstitiosæ prohibitæ sint: statuimus, decernimus, et ordinamus, vt clerici, *a* qui in præmissis culpabiles inuenti fuerint, arbitrio superiorum infamia notentur; si vero non destiterint, deponantur, atque in monasterium, ad tempus arbitrio superioris præfiniendum, detrudantur, beneficiisque et officiis ecclesiasticis priuentur. Laici vero vtriusque sexus, excommunicationis et aliis pœnis iuris, tam ciuilis quam canonici, subiaceant.

CAP. VI.

In strigas et sortilegos, vt contra hæreticos vehementer suspectos, procedi solet, quia ea perpetrant, quæ manifeste sapiunt hæresim.

IDEM *vniuersis et singulis locorum ordinariis dominii Venetorum.*

Honestis petentium votis libenter annuimus, eaque fauoribus persequimur opportunis. Alias ad petitionem dilectorum filiorum, nobilium virorum ducis et dominii Venetorum, cum in Brixiensi et Bergomensi ciuitatibus et diœcesibus quoddam hominum genus perniciosissimum ac damnatissimum, labe hæretica, per quam suscepto renunciabatur baptismatis sacramento, Dominum abnegabant, et satanæ, cuius consilio seducebantur, corpora et animas conferebant, et vt illi rem gratam facerent, in necandis infantibus passim studebant, et alia maleficia et sortilegia exercere non verebantur, quod ita factum est videbatur, vt ad eorum errorem extirpandum opportuna adhiberentur remedia. Volentes etiam eiusdem generis nonnullos indicibili pœna obstinate vitam potius perfide amittere, quam errorem suum cognoscere maluisse, et propterea de rigoroso nimium (vt dicebatur) vestri ordinariorum contra tales processu dubitantes, venerabilem fratrem episcopum Polensem nostrum et apostolicæ sedis apud eosdem ducem et dominium, nuncium vobis adiungendum duximus, cum facultate, per se vel alium, seu alios processus per vos habitos, seu factos examinandi, et reuidendi: et si vos inquisitores processus rite et recte; ac iuxta formam iuris habitos fecissetis, contra tale hominum damnatorum genus vna vobiscum procedendi et inquirendi, nec non procuratores et aduocatos, scribas, cæterosque ad inquisitionis præfatæ exercitium necessarios et opportunos officiales et ministros cum competentibus salariis deputandi, et homines prædictos, quod redire ad ecclesiæ vnitatem vellent, clementer suscipiendi, eisque pœnitentiam salutarem iniungendi, et eos absoluendi etiam in vtroque foro, et incorrigibiles condemnandi, et brachio seculari tradendi; cæteraque, quæ vos de iure vel consuetudine facere possetis, et deberetis faciendi, exercendi, et exequendi, prout in literis desuper confectis continetur. Cum igitur, commissionis huiusmodi vigore, præfatus nuncius, venerabilem fratrem, episcopum Iustinopolitanum, in partibus illis commorantem, ad præmissa vna nobiscum pertractanda et exequenda subdelegauerit, vosque et ipse subdelegatus in valle Communica Brixiensis diœcesis, vbi maxime huiusmodi damnati generis homines vigent et pullulant, processeritis, ac nonnullos culpabiles repertos, et curiæ seculari tradendos, nec non iam condemnatos habueritis, videtur, quod per Venetorum collegium prætori Brixiensi mandatum fuerit, ne sententias huiusmodi exequeretur, et vobis et eidem subdelegato, ne ad executionem illarum procederetis, inhiberet, prout inhibitum fuit: ac expensas et salaria pro huiusmodi inquisitionis negotio necessaria submoueret, et retraheret: nec non processus contra culpabiles prædictos habitos et factos eis transmitteret, seu transmitti faceret: et quod deterius est, subdelegatum prædictum ad coram eis in ciuitate Venetiarum comparendum cogeret et compelleret, prout coactus et compulsus fuit. Et quia propter dictas literas, in quibus dictus nuncius adiunctus fuit, ab aliquibus hæsitatur, an propter hoc facultas vestra diminuta existat, ita quod (prout ante duas huiusmodi literas potuissetis) procedere non possitis, indecensque, et contra iuris et sacrorum canonum dispositionem, ac ecclesiasticam libertatem existat, laicos de personis et causis ecclesiasticis se intromittere, nullamque iniunctam a nobis executionem adimplere, nisi processibus, ac sententiis per eos visis et examinatis, ac si ipsi in clericos, causasque ecclesiasticas, superioritatem et iurisdictionem haberent: cum tamen in clericos causasque huiusmodi laicis nulla facultas attributa sit, quos obsequendi et exequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi, propter quod inter Christi fideles non modicum surgit scandalum. Nos igitur,

a *Diaz. in pract. can. cap. 100. Cucchus in institut. can. lib. 4. tit. 9. de diuersis delictis. vers. his adduntur.*

tur, ne, quod ad salutem animarum, et dictarum causarum faciliorem expeditionem introductum est, in damnum et percellarionem conuertatur, et propterea ob diuturnitatem temporis, infelices animæ huiusmodi peccatis magis grauentur, et ad omne circa hoc dubium tollendum, vos, prout ante datas dictas literas, de iure et consuetudine seu priuilegio procedere poteratis, nec non etiam contra maleficos et sortilegos, ac a fide apostatantes, prout criminis postulauerit qualitas, procedere posse et debere, auctoritate apostolica, tenore præsentium decernimus et declaramus, vobis committentes et mandantes, vt eosdem Venetos, et illorum ducem, ac officiales suos, ne ipsi vlterius in huiusmodi causis se intromittant, sed quod iniunctas sibi executiones, et forte iniungendas, postquam requisiti fuerint, sine aliqua processuum, per dictos ecclesiasticos iudices factorum visione, vel examinatione, prompte exequantur, moneatis et hortemini. Et si hoc facere neglexerint, vel recusauerint, vos eos per censuras ecclesiasticas, et alia iuris opportuna remedia, appellatione postposita, compellatis. Datum Romæ 15. Februarii, 1521.

TITVLVS XIII.
DE TESTIBVS.

CAP. I.

Periurii et falsi rei habentur, qui in causis ciuilibus aut criminalibus dicta testium sine iudicis auctoritate detegunt.

PIVS V.

Licet contra notarios, qui in causis, tam criminalibus, quam ciuilibus, dicta testium, aut reorum responsionem absque iudicis decreto partibus patefaciunt, multæ constitutiones editæ sint, eosque tanquam falsi reos, et infames, ac periuros puniri debere statutum sit: nihilominus, quia a magis timetur, quod sæpius cauetur, et vt in futurum timore pœnæ, si non Dei timore arceantur, omnes et singulas censuras et pœnas, contra eos, qui talia deliquerint, latas, auctoritate apostolica, tenore præsentium approbamus, confirmamus, et innouamus, nec de earum rigore, propter illarum forsan inobseruantiam, aut prædecessorum nostrorum, et etiam nostram, ac officialium, et ministrorum eorundem, et nostrorum tolerantiam, quicquam relaxatum aut remissum esse, ac easdem in suo pristino robore et vigore permanere decernimus et declaramus. Et vt pœnarum certitudo omnibus hic in alma vrbe nostra innotescat, statuimus, decernimus, et declaramus, omnes et singulos notarios, tam principales, quam substitutos, executores quoque, ac carcerum custodes, cæterosque, quibus tam vigore sui officii, quam alias quocunque modo reos, dum in carceribus secretis detinentur, facultas alloquendi conceditur, qui reorum b responsiones, ac testium in dictis causis depositiones propalare, in totum vel in parte, dicto aut facto, quibusuis personis, cuiuscunque conditionis, prærogatiuæ, et dignitatis, tam mundanæ, quam ecclesiasticæ existant, absque iudicis, coram quo causa vertitur, et procuratoris fiscalis licentia, ausi fuerint, aut eisdem reis et testibus, donec in secretis retinentur, etiam quarumuis personarum, vt supra, quomodolibet qualificatarum, vel nomine eorundem reorum et testium, vel aliis, etiam extra carceres existentium, nomine eorundem carceratorum, nuncium, epistolam, literas, vel (vt vulgo dicitur) ambasciatas ferre, absque eiusdem iudicis et procuratoris fiscalis licentia, vltra pœnas eis a iure vel statuto inflictas, pœnam relegationis in perpetuum, vel ad tempus ad triremes, et si qualitas facti id exegerit, et iudici videbitur, etiam vltimi supplicii, incurrere et puniri debere præcipimus et mandamus, sicque per quoscunque iudices, quauis auctoritate fungentes, puniri et condemnari, et non aliter, declaramus. Rom. 23. Iul. 1568.

TITVLVS XIV.
DE MONETARVM TONSORIBVS.

CAP. I.

Vltimi supplicii pœna afficiuntur aureæ et argenteæ monetæ tonsores.

PIVS V.

Cum nil magis humanæ vitæ commercio sit necessarium, quam pecuniarum vsus, quæ hominibus cuncta humano victui necessaria præbent: decet Romanum pontificem ad ea libenter intendere, per quæ pecuniæ ipsæ non solum non adulterentur, verum etiam in primæuo illarum statu ab omnibus illæsæ conseruentur. Quod, etsi cunctis in locis, præcipue tamen in hac alma vrbe nostra, quam gloriosi apostolorum principes matyrio suo consecrarunt, et ad quam, veluti communem omnium matrem, gentes vndequaque concurrunt, singulisque aliis dominiis, terris, et locis, nobis et sedi apostolicæ mediate vel immediate subiectis, curandum est, vt et ad illam venientibus vitiorum exempla non proponantur, et quibusuis peccandi materies succidatur. Attendentes itaque, quod licet monetarum aurearum tonsoribus vltimi supplicii de iure sit inflicta pœna, argenteas tamen monetas tondentibus satis minor pœna imposita sit: ac animo reuoluentes, quam par sit vtriusque delictum, cum ii, qui argenteas minuunt, nulla alia de causa ab aurearum mutilatione, nisi ob earum defectum, abstineant, ac propterea eodem iuris rigore, in vtroque sæuiendum esse, æquum reputantes, motu simili, etc. hac nostra perpetuo valitura constitutione statuimus, eos, qui argenteas tondent monetas, vltimi supplicii, et ea, qua aurearum tonsores hactenus puniti sunt, et de iure puniri debent, pœna puniendos esse, et ita ab omnibus, quibus iudicis officium, non tam in alma vrbe nostra, quam alibi in toto statu ecclesiastico commissum est, quouis nomine censeantur, et quauis auctoritate præfulgeant, iniunctum est, puniri volumus et mandamus. Districtius inhibentes, singulis terrarum, locorum, et ciuitatum dominis in temporalibus, ne iudices præfatos, in præmissis hoc modo sæuientes, sub excommunicationis, etc. impedire, molestare, vel inquietare audeant, vel præsumant.

TITVLVS XV.
DE LENONIBVS.

CAP. I.

Lenonum, sordidum et turpe lucrum ex prostitutione virginum corradentium, pœna.

PAVLVS IV.

Lenones et lenæ, circa prostitutionem masculorum versantes, et cum eis circa prostitutionem ipsam agentes, vel consentientes, nec non lenones et lenæ, puellam, seu aliam iuuenculam inuitam assumentes, et ad necessitatem nutrientes, ac postmodum prostituentes, et lucrum ex eius prostitutione captantes, quotquot fuerint, vltimo supplicio afficiantur. Hi vero, qui corrupto comite stuprum puero suaserint, aut puellam virginem super violatione eius pudicitiæ interpellauerint, seu ad hoc ei quicquam donauerint, vel precium, vt id assequerentur, dederint, aut domum ad hoc eis commodauerint, seu quicquid aliud ad effectum præmissorum fecerint, flagitio perfecto, capitali pœna plectantur; eo autem imperfecto, in aliquam insulam deportentur, et inibi perpetuo relegentur, et qui in præmissis comites corrupti fuerint, eisdem pœnis subiaceant. In cæteris vero casibus lenones et lenæ huiusmodi, qui de cætero lenocinii artem exercuerint, fustibus per vrbem publice cæsi, ab hac vrbe perpetuo exulare cogantur. Et qui domos suas eisdem lenonibus vel lenis de cætero scienter locauerint, vel si ignorantes id fecerint, nisi, postquam hoc eis notificatum fuerit, illos expulerint, domum sic locatam eo ipso amittant, et ea realiter et cum effectu priventur et spolientur, et insuper pœnam mille scutorum auri ab eis auferendorum, et in pios vsus conuertendorum, ipso facto incurrant.

TITVLVS XVI.
DE CONCVBINARIIS ET FORNICATORIBVS.

CAP. I.

In publicos concubinarios animaduertere debent synodorum prouincialium ordinarii, vt omnis fornicationis spurcitia in laicis et clericis extincta, legis diuinæ auctoritas custodiatur.

LEO V. *in concilio Lateranensi.*

Statuimus, quod quicunque clericus, cuiuscunque conditionis, status, religionis, dignitatis, etiamsi pontificalis, vel alterius præeminentiæ fuerit, qui post habitam præsentium c notitiam, quam habere præsumatur post duos menses, post earundem præsentium publicationem in ecclesiis cathedralibus factam, quam ipsi diœcesani omnino facere teneantur, postquam præsentes ad eorum notitiam peruenerint, publicus concubinarius a perceptione fructuum omnium beneficiorum suorum, trium mensium spatio sit ipso facto suspensus, quos suus superior in fabricam, vel aliam euidentem ecclesiarum vtilitatem, ex quibus ii fructus percipiuntur, conuertat: nec non huiusmodi publicum concubinarium, vt primum talem esse nouerit, mox

a *Magis timetur, quod sæpius cauetur.* b *Reorum responsiones, et testium depositiones non debent publicari.*

c *Concilium Tridentinum idem iussit sess. 25. cap. 14. clericis concubinariis beneficiorum priuationem et excommunicationem indicens.*

suus

suus superior monere teneatur, vt infra breuissimum terminum concubinam dimittat, et si illam non dimiserit, vel dimissam seu aliam publice resumpserit, iubemus, vt ipsum omnibus suis beneficiis omnino priuet. Et nihilominus ii publici concubinarii, vsque quo cum eis per suos superiores, post ipsarum concubinarum dimissionem, manifestamque vitæ emendationem fuerit dispensatum, ad susceptionem quorumcunque honorum, dignitatum, beneficiorum, officiorumue sint inhabiles: qui si post dispensationem residuo vomitu ad huiusmodi publicum concubinatum redierint, sine spe alicuius dispensationis ad prædicta prorsus inhabiles existant: quodque si hi, ad quos talium correctio pertinet, eos, vt prædictum est, punire neglexerint, eorum superiores, tam in ipsos de neglectu, quam illos pro concubinatu, modis omnibus digna punitione animaduertant, *a* in conciliis etiam prouincialibus, et synodalibus aduersus tales punire negligentes, vel de hoc crimine diffamatos, etiam per suspensionem a collatione beneficiorum, vel alia condigna pœna seueriter procedatur: et si ii, quorum destitutio ad nos et sedem prædictam spectat, per concilia prouincialia aut superiores, propter concubinatum publicum reperiantur priuatione digni, statim cum processu inquisitionis ad nos deferantur, eadem diligentia et inquisitio, in quibuscunque generalibus capitulis, etiam prouincialibus, quoad eos seruetur, pœnis aliis contra prædictos, et alios publicos concubinarios iure statutis, in suo robore permansuris.

Publici autem intelligendi sunt, non solum ii, quorum concubinatus per sententiam, aut confessionem in iure factam, seu per rei euidentiam, quæ nulla possit tergiuersatione celari, notorius est, sed etiam, qui mulierem de incontinentia suspectam et diffamatam tenent, et per suum superiorem admoniti, ipsam cum effectu non dimittunt. Quia vero in quibusdam regionibus nonnulli iurisdictionem ecclesiasticam habentes, pecuniarios quæstus a concubinariis percipere non erubescunt, patientes eos in tali fœditate sordescere, sub pœna maledictionis æternæ præcipimus, ne deinceps sub pacto, compositione, aut spe alterius quæstus, talia quouis modo tolerent, aut dissimulent, alioquin vltra præmissam negligentiæ pœnam duplum eius, quod propterea acceperint, restituere, et ad pios vsus omnino conuertere teneantur, et compellantur. Ipsas autem concubinas aut suspectas prælati omnibus modis curent a suis subditis, per auxilium et brachii secularis inuocationem, si opus fuerit, penitus arcere, qui etiam filios ex tali concubinatu procreatos apud patres suos cohabitare non permittant. Iubemus insuper, quod in prædictis synodis et capitulis præmissa publicentur, et vt quilibet suos subditos ad ipsarum concubinarum dimissionem moneat, diligenter iniungimus. Præterea omnibus secularibus viris, etiam si regali præfulgeant dignitate, ne vllum qualecunque inferant impedimentum, quocunque quæsito colore, prælatis, qui ratione officii sui aduersus subditos suos pro huiusmodi concubinatu, et aliis casibus sibi a iure permissis, procedunt. Et cum omne fornicationis crimen *b* lege diuina prohibitum sit, et sub pœna peccati mortalis necessario euitandum, monemus omnes laicos, tam vxoratos, quam solutos, vt similiter a concubinatu abstineant: nimis enim reprehensibilis est, qui vxorem habet, et ad aliam vxorem seu mulierem accedit: qui vero solutus est, si continere nolit, iuxta apostoli consilium, vxorem ducat: pro huiusmodi autem diuini obseruantia præcepti, hi, ad quos pertinet, tam salutaribus monitis, quam aliis canonicis remediis, omni studio laborent. Rom. 14. Cal. Ian. 1516.

CAP. II.

In sodomitas et concubinarios.

PIVS V.

Si quis crimen nefandum *c* contra naturam, propter quod ira Dei venit in filios diffidentiæ, perpetrauerit, curiæ seculari puniendus tradatur, et si clericus fuerit, omnibus ordinibus degradatus simili pœnæ subiiciatur.

Monemus præterea omnes locorum ordinarios, et in virtute sanctæ obedientiæ eis præcipimus, vt statuta Tridentini *d* concilii contra concubinarios, tam clericos, quam laicos, edita distincte faciant obseruari, reddituri Deo ac nobis, si id omiserint, rationem. Rom. 6. Cal. Apr. 1566.

TITVLVS XVII.

DE DVELLO ET DVELLVM PERMITTENTIBVS.

CAP. I.

Pugnantes in duello, et duellum permittentes, quacunque causa, etiam iure probata, excommunicantur, eisque sepultura in loco sacro denegatur.

IVLIVS II.

Regis pacifici, qui regnat in cœlis, licet insufficientibus meritis, vices gerentes in terris, cunctorum fidelium statui, prout ex susceptæ seruitutis tenemur officio, indefessa solertia intendentes, ac animarum periculis obuiare cupientes, ad ea, per quæ vbique, præsertim in terris Romanæ ecclesiæ sponsæ nostræ subiectis, inter fideles eosdem, cædes, rixæ, et contentiones cessent, scandalorum tollantur fomenta, pax et concordia vigeant, prosperisque eorum successibus consulatur, opportunæ prouisionis operam impendimus, prout in Domino conspicimus salubriter expedire. Sane non sine maxima animi nostri perturbatione accepimus, quod nonnulli fidelium prædictorum, inimico humani generis instigante, et aliquibus causis occurrentibus, et plerumque minimis et inhonestis ac leuibus verbis ad contumelias, contentiones, et diffidationes deuenientes, vt alter alterius sanguine satietur, ad temporales principes et dominos, maxime ciuitatum, terrarum, et locorum sedi apostolicæ subiectorum confugiunt, vt eis locum tutum, siue campum ad duellum seu pugnandum assignent. Et quamuis *e* principes, et domini præfati duellum siue pugnam eis dissuadere et prohibere deberent, tamen plerumque locum aut campum tutum huiusmodi assignant, maleuolumque altercantium propositum ad executionem augent, magisque vni, quam alteri fauent, ex quo hominum mortes repentinæ, et nisi diuina gratia præueniantur, animarum perditiones, mutilationes, et vulnera, inter astantesque pugnantium amicos, odia et altercationes, et ex vno inconuenienti plura oriuntur, in ipsorum fidelium animarum et corporum periculum, generisque humani præfati iacturam, perniciosum exemplum, et scandalum plurimorum. Nos igitur, qui fidelium prædictorum tranquillitatem et pacem sinceris desideriis exoptamus, saluberrimis christianæ religionis documentis et exemplis, Deum tentandum non esse, præmoniti, Saluatorisque Domini nostri Iesu Christi, qui Petro apostolorum principi, vt gladium mitteret in vaginam, mandauit, præceptis edocti, attendentes, hominem homini, inter quos cognationem quandam natura constituit, insidiari nefas, et gladiatoria munera et pugnationes huiusmodi vulgares a religionis nostræ pietate damnari, cruentaque spectacula a sacris canonibus, et imperialibus legibus inhibita et improbata, sicque pugnantes infamia notari, et diuersis pœnis puniri, et cum omni tempore, potissimum tamen in otio ciuili et domestica quiete publica, detestanda esse, motu proprio, non ad alicuius super hoc nobis oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera deliberatione, et ex certa scientia, hac in perpetuum valitura constitutione, duellorum et gladiatorum huiusmodi vsum damnamus et improbamus, et in terris Rom. ecclesiæ mediate et immediate subiectis, per quoscunque, quauis auctoritate et potestate ac nobilitate fulgentes, sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, e quacunque causa, etiam a legibus permissa, fieri omnino prohibemus. Dictosque pugiles taliter pugnantes, vbique impune capi posse et puniri pro homicidio vel vulnere, iuxta iuris communis dispositionem, nulla eis consuetudine suffragante, statuimus, corporaque in duello in terris ecclesiæ mediate vel immediate subiectis facto morientium, in sacro sepeliri prohibentes. Rom. 5. Cal. Aug. 1505.

CAP. II.

Duelli auctores proscriptione bonorum, spectatores excommunicatione et mulcta pecuniaria plectantur.

LEO X.

Quam Deo et hominibus abominabiles viri pugnantes in duello existant, et omnium in ore versatur, et diuina humanaque iura testantur: nec immerito, cum non solum corporum, sed etiam eorum animarum, pro quibus Saluator noster Iesus Christus Dei filius mortem subiit temporalem, graue detrimentum afferre noscantur. Ad reprimendum igitur talium nefarios ausus, plurimum conferre cen-

a *Iisdem ferme pœnis in concubinarios animaduertit concil. Rhemens. sub Eugenio II. cap. 2. in 3. tom. concil. pag. 358. et apertius in concilio Oxonien. cap. etsi forte, in 3. tom. concil. pag. 764. in Basiliensi sess. 20. in 4. tom. conciliorum.* *b* *Deuter. 23. Tob. 4. 1 Corinth. 6. Ephes. 5. Gal. 5. Actor. 15. Matth. 15. Marc. 7.* *c* *Non potest hæc res magnitudine sceleris enarrari. Lact. lib. 6. cap. 23.* *d* *Concil. Trident. sess. 24. de reform. matrim. cap. 8.*

e *Concil. Trident. decreto sess. 25. cap. 19. Principes duellum permittentes excommunicantur, et committentes illud, et patroni, consultores, spectatores excommunicantur et sunt infames, et proscriptione bonorum mulctantur.*

entes, eos, qui huiusmodi scelus detestabile quidem, et canonica *a* ciuilique lege prohibitum, patrare non expauescunt, grauiter fore puniendos: ac ea, quæ ad compescendum similes vetitos conatus, a Rom. pont. prædecessoribus nostris, statuta fuerunt, vt eo firmius obseruentur, quo sæpius fuerint auctoritate apostolica communita, approbemus, et nouo munimine roboremus, et si qua ad perterrendum animos audaces meliora sint, eis adiiciamus, prout in Domino conspicimus salubriter expedire. Adiicientes, et eadem auctoritate apostolica statuentes, quod pugnantes ipsi, non solum pœnis prædictis subiaceant, sed eorum memoria perpetuo damnata sit, ac bona proscripta sint, et cameræ nostræ apostolicæ confiscata, eo ipso. Duces, barones, comites, marchiones, et domini temporales, vicarii, feudatarii, armorum capitanei, communitates quoque ciuitatum, terrarum et locorum eidem Rom. ecclesiæ mediate vel immediate subiectorum, campum ad pugnandum præstantes, non solum pœnas prædictas incurrant, sed ab omni iure, quod in locis et territoriis suis obtinent, ipso facto cadant, illudque ad cameram præfatam deuoluatur, et deuolutum esse censeatur absque alia declaratione desuper facienda. Qui vero ad talia cruenta spectacula videnda conuenerint, si nobiles, quingentorum, si mediocris fortunæ, centum, si vero ignobiles, viginti quinque ducatorum, nec non excommunicationis et perpetuæ maledictionis pœnam incurrant, ac locus ipse ecclesiastico subiaceat interdicto. Et insuper omnia et singula, tam per Iulium prædecessorem statuta, et vt præfertur; per nos confirmata, et illis adiecta, perpetuæ firmitatis robur obtinere, ac inuiolabiliter obseruari debere decernimus. Romæ 10. Cal. Aug. 1519.

TITVLVS XVIII.

DE TAVRORVM ET ALIORVM ANIMALIVM AGITATIONE ET PVGNA.

CAP. I.

Ferocia et cruenta quæcunque spectacula, in quibus tauri et sæuiores aliæ feræ introducuntur, et ad pugnam ludicram, sed plerumque exitialem hominibus, congrediuntur, prohibentur.

PIVS V.

De salute gregis dominici nostræ curæ diuina dispensatione crediti, prout ex debito pastoralis officii astringimur, solicite cogitantes, fideles cunctos gregis eiusdem ab imminentibus corporum periculis, etiam animarum pernicie, perpetuo arcere studemus. Sane, licet detestabilis duellorum vsus a diabolo introductus, vt cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur, ex decreto concilii Tridentini prohibitus fuerit, nihilominus adhuc in plerisque ciuitatibus, et aliis locis, quamplurimi ad ostentationem virium suarum et audaciæ, in publicis priuatisque spectaculis, cum tauris et aliis feris bestiis congredi non cessant, vnde etiam hominum mortes, membrorum mutilationes, animarumque pericula frequenter oriuntur. Nos igitur considerantes, hæc spectacula, vbi tauri et feræ *b* in circo vel foro agitantur, a pietate et charitate christiana aliena esse, ac volentes, hæc cruenta turpiaque dæmonum, et non hominum, spectacula aboleri, et animarum saluti, quantum cum Deo possumus, prouidere, omnibus et singulis principibus christianis, quacunque tam ecclesiastica, quam mundana, etiam imperiali, regia, vel quauis alia dignitate fulgentibus, quouis nomine nuncupentur, vel quibusuis communitatibus et rebuspublicis, hac perpetuo nostra constitutione valitura, sub excommunicationis et anathematis pœnis ipso facto incurrendis prohibemus et interdicimus, ne in suis prouinciis, ciuitatibus, terris, oppidis et locis, huiusmodi spectacula, vbi taurorum aliarumque ferarum bestiarum agitationes exercentur, fieri permittant: militibus quoque cæterisque aliis personis, ne cum tauris et aliis bestiis in præfatis spectaculis, ipsi, tam pedestres, quam equestres, congredi audeant, interdicimus. Quod si quis eorum ibi mortuus fuerit, ecclesiastica careat sepultura. Clericis quoque tam regularibus, quam secularibus beneficia ecclesiastica obtinentibus, vel in sacris ordinibus constitutis, sub excommunicationis pœna, ne eisdem spectaculis intersint, similiter prohibemus. Omnesque obligationes, iuramenta et vota, a quibusuis personis, vniuersitate vel collegio, de huiusmodi taurorum agitatione, etiam vt ipsi falso arbitrantur, in honorem sanctorum, seu quarumuis ecclesiasticarum solennitatum, et festiuitatum, quæ diuinis laudibus, spiritualibus gaudiis, piisque operibus, non huiusmodi ludis, celebrari et honorari debent, hactenus factas et facta, seu in futurum fienda, quæ et quas omnino prohibemus, cassamus et annullamus, ac pro cassis, nullis, et irritis haberi, perpetuo decernimus atque declaramus. Mandamus autem omnibus principibus, comitibus, et baronibus, sanctæ Rom. ecclesiæ feudatariis, sub pœna priuationis feudorum, quæ ab ipsa ecclesi. Rom. obtinent: reliquos vero principes christianos, et terrarum dominos prædictos hortamur in Domino, et in virtute sanctæ obedientiæ mandamus, vt pro diuini nominis reuerentia et honore, præmissa omnia in suis dominiis ac terris huiusmodi, exactissime seruari faciant, vberrimam ab ipso Deo mercedem tam boni operis *c* recepturi. Ac vniuersis venerabilibus fratribus, patriarchis, primatibus, archiepiscopis, et episcopis, aliisque locorum ordinariis, in virtute sanctæ obedientiæ, seu obtestatione diuini iudicii, et interminatione maledictionis æternæ, quatenus in ciuitatibus, et diœcesibus propriis presentes nostras literas sufficienter publicari faciant, et præmissa etiam sub pœnis et censuris ecclesiasticis obseruari procurent.

a *Iure pontificio et ciuili penitus interdicta sunt duella. And. const. monomachiam. q. 5. et c. 1. de cleric. pugn. in duello. et c. 1. et c. 3. de purg. vulg. et per Ias. l. ex hoc iure. ff. de iustitia et iure.*

b *Nauarrus hanc extrauagantem siue Pii V. constitutionem sic interpretatur, vt eam non extendi existimet ad illam agitationem taurorum, quæ tali moderamine fit, vt cædibus et periculis non comitetur, ob quæ vitanda lata est lex. Cessante autem ratione et fine legis, cessat eius dispositio, et quia iuxta limites rationis legis debet restringi vel extendi lex. l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de legat. 2. et quia ex procemio legis solet causa legis coniici finalis. l. fin. ff. de hær. instit. et c. quia propter. de elect.* c *Vide Metinam in instruct. confess. par. 1. fol. 150. §. 28. de ludis, et Ludouic. Lopez. in conscien. instruct. par. 1. c. 70.*

FINIS LIBRI SEPTIMI DECRETALIVM.

(II.)

DECRETALES ALEXANDRI III.

IN

CONCILIO LATERANENSI TERTIO GENERALI

ANNO MCLXXIX. CELEBRATO

EDITAE

ET EX CODICE MSCTO BIBLIOTHECAE HASSO-CASSELANAE PERVETVSTO ET EGREGIO FIDELITER DESCRIPTAE,

IN QVO

PLVRES NOVAE DECRETALES AB HARDVINO OMISSAE ET ORDINE LONGE DIVERSO TRADVNTVR.

cf. Dict. Dr. Can. t II, 1396-97. van Hove, p. 353.

DECRETALES ALEXANDRI III.

TITVLVS I.
DE ELECTIONE SVMMI PONTIFICIS.

CAP. I.

Quomodo pontifex eligendus.

Licet de euitanda discordia in electione summi pontificis manifesta satis a prædecessoribus nostris constituta manauerint: quia tamen sæpe post illa per improbæ ambitionis audaciam, grauem passa est scissuram ecclesia: nos etiam ad malum hoc 1) deuitandum, de consilio fratrum nostrorum et sacri approbatione concilii, aliquid decreuimus adiungendum. Statuimus 2) ergo, vt, si forte, inimico homine superseminante 3) zizaniam inter cardinales de substituendo pontifice, plena non 4) poterit esse concordia, et duabus partibus concordantibus tertia 5) concordare noluerit, aut sibi alium præsumserit 6) nominare, ille 7) absque vlla exceptione ab vniuersa ecclesia Romanus pontifex habeatur, qui a duabus partibus fuerit electus et receptus. Si quis autem de tertiæ partis nominatione confisus, 8) quod esse non poterit, episcopi sibi nomen vsurpauerit: tam ipse, quam qui eum receperint, excommunicationi subiaceant, et totius sacri ordinis priuatione mulctentur: ita vt viatici etiam eis communio, nisi tantum in vltimis, denegetur: et nisi resipuerint, cum 9) Datan et 10) Abyron, quos terra viuos 11) deglutiuit, accipiant portionem. 12) Et præterea si a paucioribus quam a duabus partibus aliquis electus fuerit ad apostolatus officium, nisi maiorum concordia intercesserit, nullatenus assumatur; et prædictæ pœnæ subiaceat, si humiliter noluerit abstinere. Ex hoc tamen nullum canonicis institutionibus et aliis 13) ecclesiis præiudicium generetur, in quibus maioris et sanioris partis debet præualere sententia, quia, quod in 14) his 15) in dubium venerit, superioris in iudicio poterit diffiniri. In Romana vero ecclesia speciale aliquid constituitur, quia non 16) potest ad superiorem recursus 17) fieri vel haberi.

Lectiones variantes, ex collatione Cod. MSCti cum HARDVINI *tom. VI. P. II. coll. concil. p.* 1673. *sqq.* collectæ.

1) *Euitandum.*
2) *Igitur.*
3) *Zizania.*
4) *Potuerit.*
5) *Pars*, additur in Hard.
6) *Ordinare,*
7) *Absque vlla exceptione*, non habet Hard.
8) *Quia rem non potest.*
9) *Dathan.*
10) *Abiron.*
11) *Absorbuit.*
12) *Et*, deest in Harduin.
13) *Ecclesiasticis.*
14) *Eis.*
15) *In*, deest in Harduin.
16) *Poterit.*
17) *Fieri vel*, Harduin. omittit.

CAP. II.

Quales debeant esse, qui eligendi sunt ad regimen ecclesiæ.

Cum in 18) cunctis sacris ordinibus et ecclesiasticis ministeriis et ætatis maturitas, et grauitas morum, et scientia litterarum sit 19) quærenda; multo fortius in episcopo hæc oportet inquiri, qui ad curam positus aliorum in se ipso debet ostendere, qualiter 20) eos in domo Domini conuersari oporteat. Eapropter, ne quod 21) de quibusdam factum est, 22) pro necessitate temporis in exemplum trahatur a posteris, præsenti decreto statuimus, vt nullus in episcopum eligatur, nisi qui iam tricesimum ætatis 23) suæ annum 24) peregerit, et de legitimo matrimonio sit natus; qui etiam vita et scientia commendabilis demonstretur. Cum autem electus fuerit et confirmationem electionis acceperit, et ecclesiasticorum bonorum administrationem habuerit: decurso tempore de consecrandis episcopis a canonibus 25) diffinito, is, ad quem beneficia spectant, quæ 26) habuerit disponendi de illis liberam facultatem, habeat.

18) *Cunctis*, deest.
19) *Inquirenda.*
20) *Alios.*
21) *A quibusdam.*
22) *Ex necessitate.*
23) *Suæ*, deest.
24) *Egerit.*
25) *Definito.*
26) *Habuerat.*

CAP. III.

De hæreticis.

Sicut ait beatus Leo, licet ecclesiastica disciplina, sacerdotali contenta iudicio, cruentas 27) effugiat vltiones: catholicorum tamen principum constitutionibus 28) iuuatur, vt sæpe quærant homines remedium salutare, dum corporale super se metuunt 29) iudicium euenire. Eapropter quia in 30) Vasconia 31) ab Legesio et partibus Tolosanis et aliis locis 32) hæreticorum, quos alii Catharos, alii publicanos, alii 33) paterinos, alii aliis nominibus vocant, inualuit 34) damnanda peruersitas, vt iam non in occulto, sicut 35) alibi, nequitiam suam exerceant, seu errorem publice suum 36) manifestant, et ad consensum suum simplices attrahant et infirmos: 37) et eos et defensores eorum et receptores anathemati 38) decreuimus subiacere, et sub anathemate prohibemus, ne quis 39) ipsos in 40) domo vel in terra sua tenere vel fouere, vel 41) negotiationes cum eis exercere præsumat. Si autem in hoc peccato decesserint, non sub priuilegiorum nostrorum 42) quibuscunque indultorum obtentu, nec 43) sub alia quacunque occasione aut oblatio pro eis fiat, aut inter 44) alios 45) accipiant sepulturam.

27) *Non efficiat.*
28) *Adiuuatur.*
29) *Supplicium.*
30) *Gasconia.*
31) *Albegesio.*
32) *Ita hæreticorum.*
33) *Patrinos.*
34) *Damnata.*
35) *Aliqui.*
36) *Manifestent.*
37) *Et*, deest.
38) *Decernimus.*
39) *Eos.*
40) *Domibus.*
41) *Negotiationem.*
42) *Cuilibet.*
43) *Sub aliacumque.*
44) *Christianos,*
45) *Recipiant.*

CAP. IV.

Ne ecclesiastica beneficia alicui promittantur, antequam vacent.

Nulla ecclesiastica ministeria 46) seu beneficia ecclesiæ, alicui tribuantur seu promittantur, antequam vacent, ne desiderare quis mortem proximi 47) sui videatur, in cuius locum et beneficium se

46) *Seu etiam beneficia, vel ecclesiæ.*
47) *Sui*, deest.

48) cre-

48) credidit successurum. Cum enim id etiam in ipsis gentilium legibus inueniatur 49) inhibitum: turpe nimis est et diuini plenum animaduersione iudicii, si locum in ecclesia Dei futuræ successionis expectatio habeat, quam ipsi etiam 50) gentiles condemnare curarunt. Cum vero præbendas 51) ecclesiæ seu quælibet officia in aliqua ecclesia vacare contigerit, vel si etiam modo vacant, non diu maneant in suspenso, sed infra VI. menses personis, quæ digne 52) ministrare valeant, conferantur. Si autem episcopus, vbi ad eum 53) spectauerint, sine rationabili caussa conferre distulerit, per capitulum ordinetur. Quod si ad capitulum electio pertinuerit, et 54) vltra præscriptum terminum hoc non fecerit: episcopus hoc cum 55) religiosorum consilio secundum Deum exequatur, aut si omnes forte neglexerint, metropolitanus de ipsis absque illorum contradictione disponat.

48) *Crediderit.*
49) *Prohibitum.*
50) *Gentiles homines damnare curauerunt.*
51) *Ecclesiasticas.*
52) *Administrare.*
53) *Spectauerit, conferre distulerit.*
54) *Infra prædictum terminum.*
55) *Virorum*, addit Harduin.

CAP. V.

Qualiter prælati debeant cum subiectis hospitare.

Cum apostolus propriis manibus se et suos decreuerit 56) exhibendos, vt locum prædicandi auferret pseudo-apostolis, et illis, quibus prædicabat, non existeret 57) honerosus, graue nimis et 58) emendatione dignum esse dignoscitur, quod quidam fratrum et coëpiscoporum nostrorum, ita graues in procurationibus subditis suis 59) existant, vt pro huiusmodi caussa interdum ecclesiastica ornamenta subditi exponere compellantur, et longi temporis victum breuis hora 60) consumit. Quocirca statuimus, 61) vt archiepiscopi parochias visitantes pro diuersitate 62) parochiarum et facultatibus ecclesiarum 63) quadragesimum vel quinquagesimum euectionis numerum, episcopi vicesimum aut tricesimum, cardinales vero XX vel XXV nequaquam excedant: archidiaconi V. vel VII. decani constituti sub 64) episcopis, duobus equis contenti existant. Nec cum canibus venatoriis 65) aut auibus proficiscantur: sed ita procedant, vt non, quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi, quærere videantur.

56) *Alendos*, legunt alii.
57) *Onerosus.*
58) *Emendatione fore dignum dignoscitur.*
59) *Existunt.*
60) *Consumat.*
61) *Quod.*
62) *Prouinciarum.*
63) *Quadraginta vel quinquaginta euictionis numerum non excedant: cardinales vero, viginti quinque non excedant: episcopi viginti vel triginta nequaquam excedant: archid. etc.*
64) *Ipsis.*
65) *Et.*

TITVLVS II.
NE IVDAEI CHRISTIANOS HABEANT SERVIENTES.

CAP. I.

Ne christiani habitent cum Iudæis vel Saracenis.

Iudæi siue Sarraceni ne sub alendorum puerorum 66) suorum obtentu, 67) neque pro seruitio 68) aut alia qualibet caussa christiana mancipia in domibus suis permittantur habere. Excommunicentur autem, qui cum eis præsumpserint habitare. Testimonium quoque christianorum aduersus iudæos in omnibus caussis, cum illi aduersus christianos testibus suis vtantur, 69) recipiendum censentes, et anathemate 70) decernimus esse feriendos, quicunque iudæos christianis in hac parte voluerint præferre, cum eos christianis subiacere oporteat, et ab 71) his pro sola humanitate foueri. Si qui præterea Deo inspirante ad fidem se conuerterint christianam, a possessionibus 72) parentum nullatenus excludantur, cum melioris conditionis conuersos ad fidem esse oporteat, 73) quam, anteaquam fidem acciperent, habebantur. Si autem secus factum fuerit, principibus seu potestatibus 74) eorum locorum sub pœna excommunicationis iniungimus, vt portionem hæreditatis et bonorum suorum ex integro eis faciant 75) restitui.

66) *Suorum*, deest.
67) *Nec.*
68) *Nec.*
69) *Recipiendum esse censemus.*
70) *Decernimus feriendos.*
71) *Eis.*
72) *Suis nullatenus.*
73) *Quam, antequam fidem acceperunt.*
74) *Eorumdem.*
75) *Exhiberi.*

TITVLVS III.
NE LAICI ALIQVID A CLERICIS INVITIS EXTORQVEANT.

CAP. I.

Ne laici imponant ecclesiis onera.

Non minus pro eorum peccato, qui faciunt, quam pro illorum detrimento, qui sustinent, graue nimis esse 76) dinoscitur, quod in diuersis partibus mundi consules ciuitatum et rectores, nec non et alii, qui potestatem habere videntur, tot 77) honera ecclesiis frequenter imponunt, et ita grauibus eas 78) et crebris exactionibus premunt, vt deterioris conditionis factum sub eis sacerdotium 79) esse videatur, quam sub Pharaone fuerit, qui diuinæ legis notitiam non habebat. Ille quidem omnibus aliis seruituti subiectis, sacerdotes suos et possessiones eorum in pristina libertate dimisit, et de publico alimoniam eis ministrauit. Isti vero fere vniuersa honera sua imponunt ecclesiis, et tot angariis eas affligunt, vt eis illud, quod Ieremias deplorat, competere videatur: princeps prouinciarum facta est sub tributo. Siue quidem fossata, siue expeditiones, siue 80) alia quælibet sibi arbitrentur agenda, 81) de ecclesiarum bonis et clericorum, et pauperum, quæ Christi vsibus deputatis cuncta volunt 82) complere fere 83) iurisdictionem etiam et auctoritatem episcoporum et aliorum prælatorum ita euacuant, vt 84) nichil potestatis 85) in suis eis videatur penitus hominibus remansisse. Super quo dolendum est pro ecclesiis, 86) dolendum est etiam nichilominus et pro ipsis, qui timorem Dei et ecclesiastici ordinis reuerentiam 87) videantur abiecisse. Quocirca sub anathematis districtione seuerius prohibemus, ne talia de cætero 88) adtemptare præsumant, nisi episcopus 89) vel clerus tantam necessitatem vel vtilitatem 90) respiciant, 91) vt absque 92) omni coactione ad releuandas communes 93) necessitates, vbi laicorum non suppetunt facultates, subsidia per ecclesias existiment conferenda. Si autem consules aut alii de cetero 94) ista commiserint, et commoniti desistere forte noluerint: tam ipsi, quam fautores eorum excommunicationi se nouerint subiacere, nec fidelium reddantur communioni, nisi 95) ex toto satisfactionem fecerint competentem.

76) *Dignoscitur.*
77) *Onera.*
78) *Crebrisque.*
79) *Esse*, deest.
80) *Alia*, deest.
81) *De bonis ecclesiarum, clericorum.*
82) *Compilari.*
83) Harduinus nouam hic format periodum.
84) *Nihil.*
85) *Eis in suis videatur hominibus remansisse.*
86) *Dolendum etiam nihilominus.*
87) *Videntur penitus abiecisse.*
88) *Attentare.*
89) *Et.*
90) *Aspexerint.*
91) *Vlla.*
92) *Vt absque vlla exactione*, legunt alii notante Hard.
93) *Vtilitates vel necessitates*, alii habent.
94) *Id præsumpserint.*
95) *Ex toto*, omiss. ab Harduin.

CAP. II.

Nemo inferiora ministeria suscipiat, nisi XXV. annum attigerit.

Inferiora etiam ministeria, vtputa 96) decanatum, archidiaconatum, et alia, quae curam animarum habent adnexam, nullus omnino suscipiat, sed nec parochialium regimen ecclesiarum, nisi 97) qui ann. XXV. annos ætatis attigerit, et qui in scientia et in moribus collaudandus existat. Cum autem assumptus fuerit, si archidiaconus in diaconum, et decani et reliqui admoniti non fuerint præfixo a canonibus tempore in presbyteros ordinati, et ab illo remoueantur officio, et 98) aliis conferatur, qui velint illud et possint conuenienter implere. Nec prosit 99) eis appellationis diffugium, si forte 100) constituti in transgressione istius quæstionis per appellationem voluerint se tueri.

96) *Decanatus, archidiaconatus.*
97) *Qui iam vigesimum quintum ætatis annum attigerit, et qui scientia et moribus exsistat commendandus.*
98) *Alii conferatur, qui et velit et possit conuenienter illud implere.*
99) *Illis.*
100) *Constituti*, deest.

CAP. III.

Pœna eorum, qui contra formam eligunt.

Hoc 1) autem sane non solum de promouendis, sed de his, 2) qui iam promoti sunt, si canones non 3) obsistunt, præcipimus 4) obseruari. Clerici sane, si contra formam istam quemquam elegerint, et eligendi tunc potestate priuatos et ab ecclesiasticis beneficiis

1) *Autem*, deest.
2) *Etiam*, additur in Harduin.
3) *Obsistant.*
4) *Obseruandum.*

triennio se nouerint suspensos. Dignum est enim, vt, quos Dei timor a malo non reuocat, ecclesiasticæ saltem 5) coherceat seueritas disciplinæ. Episcopus autem, 6) 6*) si fecerit contra hoc, aut consenserit fieri in conferendis prædictis officinis, potestatem suam amittat, et per capitulum aut per metropolitanum 7) etiam, si capitulum concordare 8) nequiuerit, 9) ordinentur.

5) *Coerceat.*
6) *Si cui fecerit aut fieri consenserit contra hoc: in conferendis prædictis potestatem suam amittat:*
6*) *Si contra hoc fecerit, aut fieri consenserit in conferendis prædictis officiis et beneficiis potestatem suam* etc. nota in margine apud Hard.
7) *Etiam*, deest.
8) *Nequierit.*
9) *Ordinetur.*

TITVLVS IV.
NE MILITES TORNEAMENTA EXERCEANT.

CAP. I.

Ne torneamenta fiant.

Felicis memoriæ papæ Innocentii et Eugenii prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, detestabiles 10) nundinas vel ferias, quas 11) vulgus torneamenta 12) vocat, in quibus milites venire solent ex condicto, et ad ostentationem virium suarum et audaciæ temere congrediuntur, vnde mortes hominum et animarum pericula sæpe proueniunt, fieri prohibemus. Quod si quis eorum ibidem mortuus fuerit, quamuis poscenti ei 13) pœnitentia non negetur 14) nec eucharistia, tamen sepultura careat ecclesiastica.

10) *Illas*, addit Harduin.
11) *Vulgo.*
12) *Vocant.*
13) *Venia.*
14) Verba: *nec eucharistia*, desunt in Harduin.

TITVLVS V.
NE TREVGAE INFRINGANTVR.

CAP. I.

De treuguis seruandis.

Treugas 15) autem a quarta feria post occasum solis vsque ad 16) secundam 17) post ortum solis et ab aduentu Domini vsque ad octauas epiphaniæ et a LXX. vsque ad octauas 18) paschæ ab omnibus inuiolabiliter obseruari præcipimus. Si quis autem treuguam frangere 19) attemptauerit, post tertiam 20) admonitionem si non satisfecerit, episcopus suus excommunicationis sententiam dictet in eum, et scriptam vicinis episcopis 21) enuntiet, 22) episcopus autem nullum excommunicatum suscipiat in communione, imo 23) scriptam 24) sententiam quisque confirmet. Si quis autem hoc violare præsumpserit, ordinis sui periculo subiaceat, et quoniam funiculus triplex 25) difficile rumpitur: præcipimus, vt episcopi ad solum 26) Domini et salutem populi respectum habentes, omni 27) 28) tepeditate seposita, ad pacem firmiter tenendam mutuum sibi consilium et auxilium 29) præbeant, neque hoc alicuius amore vel odio prætermittant. Quod si quis in 31) hoc opere Dei tepidus inuentus fuerit, damnum propriæ dignitatis incurrat.

15) Harduin. habet *treuguas*, *sed autem*, deest.
16) *Feriam*, addit Harduin.
17) *In.*
18) *Paschæ.*
19) *Tentauerit.*
20) *Commonitionem.*
21) *Annunciet.*
22) *Quorum nullus excommunicatum in communionem suscipiat.*
23) Forte: *scripto.* nota Harduini marg.
24) *Susceptam*, addit Hard.
25) *Non facile.*
26) *Ad*, deest.
27) *Dei et salutis populi.*
28) *Cupiditate* alias *trepiditate:* not. H. marg.
29) *Præstent.*
31) *Hoc*, deest.

TITVLVS VI.
NE CLERICI BONA PER ECCLESIAM ACQVISITA IN ALIOS TRANSFERANT, SED PENES EANDEM REMANEANT.

CAP. I.

De testamentis clericorum.

Cum in officiis caritatis 32) primo loco illis teneamur obnoxii, a quibus beneficium nos cognoscimus 33) recepisse, 34) ecclesiæ quidam clerici cum ab ecclesiis suis bona multa perceperint, 35) tamen per eam acquisita in alios transferre præsumunt. Hoc igitur quia et antiquis canonibus constat inhibitum, nos etiam nihilominus inhibemus. 36) Indempnitati igitur ecclesiarum prouidere volentes, siue intestati decesserint, siue aliis conferre voluerint, 37) penes eandem ecclesiam eadem bona præcipimus remanere. Præterea quoniam in quibusdam partibus sub pretio statuuntur quidam, qui decani vocantur, et pro certa pecuniæ quantitate episcopalem iurisdictionem exercent, præsenti decreto 38) decreuimus, vt, qui de cetero id præsumpserit, suo priuetur officio, et episcopus hoc officium conferendi 39) potestate priuetur.

32) *Illis primo teneamur obnoxii.*
33) *Accepisse.*
34) *E contrario*, addit Harduin. et pro *ecclesia* habet *ecclesiastici.*
35) *Bona per ecclesias acquisita, in alios vsus præsumunt transferre.*
36) *Indemnitati itaque.*
37) *Penes ecclesias.*
38) *Statuimus.*
39) *Potestatem amittat.*

TITVLVS VII.
VT CLERICI IN CAVSSIS SECVLARIBVS ADVOCATI NON FIANT.

CAP. I.

Ne clerici præsumant, seculares procurationes suscipere.

Clerici in subdiaconatu et supra et in minoribus quoque ordinibus, si stipendiis ecclesiasticis 40) sustentantur, coram iudice seculari 41) aduocati 42) in negotiis fieri non præsumant, nisi propriam caussam vel ecclesiæ suæ fuerint prosecuti, aut pro miserabilibus forte personis, quæ proprias caussas administrare non possunt.

40) *Sustententur.*
41) *Procuratores.* nota Hard. margin.
42) *In negotiis secularibus*, alias: *forensibus negotiis.* not. H. m.

CAP. II.

Nec iurisdictiones seculares.

Sed nec 43) procuratores villarum, aut iurisdictiones 44) seculares sub aliquibus principibus 45) et secularibus viris, vt iusticiarii eorum fiant, quisquam clericorum 46) exercere præsumat. Si quis 48) autem aduersus hoc 49) venire tentauerit, 50) quia contra doctrinam apostoli, 51) dicentis: nemo militans Deo, 52) implicet se secularibus negotiis, 53) seculariter agit, a ministerio ecclesiastico fiat alienus, pro eo, quod officio clericali neglecto fluctibus seculi, vt potentibus 54) placeat, se immergit. Districtius autem decreuimus puniendum, si religiosorum 55) virorum quisquam aliquid prædictorum 56) ausus fuerit adtemptare.

43) *Procurationes.*
44) *Etiam*, Hard. addit.
45) *Vel.*
46) *Assumere.*
48) *Autem*, deest.
49) *Venire*, deest.
50) *Quoniam.*
51) *Est*, addit Harduin.
52) *Implicat.*
53) *Et*, additur in Harduin.
54) *Seculi*, addit Harduin.
55) *Virorum*, deest apud Hard.
56) *Audeat attentare.*

TITVLVS VIII.
NE QVIS EXCOMMVNICETVR VEL SVSPENDATVR, NISI AMMONITIONE PRAEMISSA, NEC A PRAELATO SVO RELIGIOSI APPELLENT.

CAP. I.

Qualiter prælati debeant proferre sententiam in subiectos.

Reprehensibilis valde consuetudo in quibusdam partibus inoleuit, 57) vt, cum confratres aut episcopi seu archidiaconi appellaturos *) quosdam in caussis suis existimant, nulla penitus 58) appellatione præmissa, suspensionis 59) siue excommunicationis in eos sententiam ferant, 60) et dum alii superioris sententiam et disciplinam canonicam reformidant, sine vllo grauamine appellationem obiiciunt, et ad defensionem iniquitatis vsurpant, quod ad 61) præsidium innocentium 62) noscitur institutum. Quocirca ne vel prælati sine caussa valeant grauare subiectos, vel subditi pro sola voluntate sub appellationis obtentu correctionem valeant eludere prælatorum, præsenti decreto statuimus, vt nec prælati, nisi canonica 63) admonitione præmissa, suspensionis vel excommunicationis sententiam profe-

57) *Vt fratres et coepiscopi nostri, seu etiam archidiaconi, quos app.*
*) *Quosdam*, omittit H.
58) *Admonitione.*
59) *Vel.*
60) *Alii etiam dum.*
61) *Subsidium.*
62) *Dignoscitur.*
63) *Communione.*

rant

uant in 63) subditos, nisi forte talis sit culpa, 64) quæ in ipso suo genere 65) suspensionis vel excommunicationis pœnam inducat, nec subiecti contra disciplinam ecclesiasticam ante ingressum causæ in vocem appellationis prorumpant. Si vero quisquam pro 66) sui necessitate crediderit appellandum, competens ei ad prosequendam appellationem terminus præfigatur, infra quem, si forte prosequi neglexerit, tunc episcopus libere sua auctoritate vtatur. Si autem in quocunque negotio aliquis appellauerit, et eo, qui appellatus fuerit, veniente, qui 67) appellauit, venire neglexerit, si proprium 68) quidem habuit, 69) competentem illi compensationem *) faciant 70) expensæ: vt hoc saltem timore 71) detentus in grauamen alterius non facile quis appellet; præcipue vero hoc 72) in locis religiosis volumus obseruari, ne monachi siue 73) alii quicumque religiosi 74) viri, cum pro aliquo excessu fuerint corrigendi, contra regularem prælati sui et capituli disciplinam appellare præsumant; sed humiliter ac deuote suscipiant, quod pro salute 75) sua 76) eis fuerit iniunctum.

63) *Subiectos:*
64) *Quæ ipso genere suo excommunicationis pœnam inducat.*
65) *Suspensionis vel excommunicationis.* ponit Hard. in marg.
66) *Sua.*
67) *Appellauerit.*
68) *Quid.*
69) *Et recompensationem.*
*) *Faciat.*
70) *Expensarum.*
71) *Perterritus.*
72) *In religiosis hoc etc.*
73) *Alii*, deest apud Hard.
74) *Viri*, Hard. non habet.
75) *Sua fiat tis iniunctum.* not. Hard. marg.
76) *Vtiliter eius*, addit Hard.

TITVLVS IX.

DE VSVRARIIS, NE QVIS EORVM OBLATA ACCIPIAT, NEC CHRISTIANAM SEPVLTVRAM HABEANT.

CAP. I.

Ne manifestus vsurarius recipiatur ad communionem altaris.

Quia in omnibus fere locis ita 77) crimen vsurarum 79) inualuit, vt multi aliis negotiis prætermissis quasi licite vsuras exerceant, et qualiter vtriusque testamenti condempnetur pagina, nequaquam attendant: ideo constituimus, vt vsurarii manifesti nec ad communionem admittantur altaris, nec christianam, si in hoc peccato decesserint, sepulturam accipiant; sed nec 80) oblationes eorum quisquam 81) recipiat. Qui autem acceperit, aut 82) christianæ tradiderit sepulturæ, et ea, quæ acceperit, reddere 83) compellatur, et donec 84) ad arbitrium dioecesiani episcopi satisfaciat, ab officii sui maneat 85) executione suspensus.

77) *Tantum*, ponit H. pro *crimen.*
79) *Inoleuit.*
80) *Oblationem.*
81) *Accipiat.*
82) *Eos*, addit Hard.
83) *Compellantur.*
84) *Ad arbitrium sui episcopi satisfaciat.*
85) *Exsecutione.*

TITVLVS X.

PRO REGIMINE SCOLARIVM NIHIL A MAGISTRIS EXIGATVR, SED AB EPISCOPIS ALIISVE PRAELATIS BENEFICIVM SIBI COMPETENS PROVIDEATVR.

CAP. I.

Vt prælati prouideant magistris scholarum necessaria.

Quoniam ecclesia dei et in 86) his, quæ spectant ad 87) subsidia corporis, et in 88) his, quæ ad profectum 89) perueniunt animarum, indigentibus sicut pia mater prouidere tenetur, ne pauperibus, qui parentum opibus iuuari non possunt, legendi et proficiendi opportunitas subtrahatur; per vnamquamque cathedralem ecclesiam magistro, qui clericos eiusdem ecclesiæ, et scolares pauperes 90) doceat, competens aliquod beneficium 91) præbeatur. 92) In aliis quoque restituatur ecclesiis siue monasteriis, si retroactis temporibus aliquid in eis ad hoc fuerit deputatum, quo docentis necessitas subleuetur, et discentibus via pateat ad doctrinam.

86) *Iis.*
87) *Subsidium.*
88) *Iis.*
89) *Veniunt.*
90) *Gratis*, addit Hard.
91) *Assignetur.*
92) *Quo docentis necessitas subleuetur, et discentibus via pateat ad doctrinam. In aliis quoque restituatur ecclesiis siue monasteriis, si retroactis temporibus aliquid in eis ad hoc fuerit deputatum.*

CAP. II.

Ne prælati pro licentia docendi quid accipiant.

Pro licentia vero docendi nullus 93) omnino pretium exigat, vel sub obtentu alicuius consuetudinis ab 94) his, qui docent, aliquid quærat, nec 95) quemquam docere, qui sit idoneus 96) expetita licentia, interdicat. Qui vero contra hoc venire præsumserit, 97) ab ecclesiastico beneficio fiat alienus. Dignum quidem videtur esse, vt in ecclesia Dei fructum laboris sui non habeat, qui cupiditate animi 98) profectum 99) ecclesiasticum nititur impedire, dum vendit docendi licentiam.

93) *Omnino*, deest.
94) *Iis.*
95) *Quempiam.*
96) *Petita.*
97) *A beneficio ecclesiastico.*
98) *Vendit licentiam docendi, ecclesiarum profectum nititur impedire.*
99) Forte: *et ecclesiarum.*

TITVLVS XI.

NE CLERICI IN DOMIBVS SVIS MVLIERCVLAS TENEANT.

CAP. I.

Ne clerici in sacris ordinibus constituti focarias habeant.

Clerici in sacris ordinibus constituti, qui mulierculas 100) in domibus suis 1) sub incontinentiæ 2) nota tenuerint, aut abiiciant eas, aut continenter viuant 3) aut a beneficio et officio ecclesiastico alieni fiant. Quicumque 4) autem in illa incontinentia, quæ contra naturam est, propter quam ira Dei venit in filios diffidentiæ, et quinque ciuitates igne consumpsit, deprehensi fuerint laborare; si clerici fuerint, 5) deiiciantur a clero, vel ad agendam pœnitentiam in monasteriis detrudantur; si laici, excommunicationi subdantur, et a cœtu fidelium fiant 6) penitus alieni.

100) *Suas*, addit Hard.
1) *Sub*, deest.
2) *Notam.*
3) *Aut ab officio et beneficio.*
4) *Autem in*, deest.
5) *Eiiciantur.*
6) *Prorsus.*

Iste titulus in Greg IX. lib V. t. xxxi. cap. 4 clerici

CAP. II.

Ne frequentent monasteria monialium.

Monasteria præterea sanctimonialium, si quisquam clericus, sine manifesta et 7) rationabili causa, frequentare præsumserit, per episcopum arceatur; 8) siue per præpositum suum, et si non destiterit, a beneficio ecclesiastico 9) habeatur immunis.

7) *Necessaria.*
8) verba: *Siue per præpositum suum*, desunt apud Hard.
9) *Reddatur.*

TITVLVS XII.

VT MONACHI PECVLIVM NON HABEANT.

CAP. I.

Ne monachus vel alius religiosus recipiatur sub pretio.

Monachi non pretio recipiantur in monasterio, nec peculium permittantur habere, non singuli per villas et oppida, seu 10) quascumque parochiales ponantur ecclesias, sed in maiori conuentu, aut cum aliquibus fratribus maneant, nec soli inter seculares homines spiritualium hostium exspectent 11) conflictum, Salomone dicente: væ soli 12) etc. Si quis autem exactus pro sua receptione aliquid dederit, ad sacros ordines non alcendat. 14) Is autem, qui eum receperit, 15) officii sui 16) priuatione mulctetur. 17) Qui vero peculium habuerit, nisi ab abbate ei fuerit pro iniuncta administratione permissum, a communione remoueatur altaris, et qui in extremis cum peculio inuentus fuerit, 18) et digne non pœnituerit, nec pro eo oblatio fiat, nec inter fratres recipiat sepulturam. Quod etiam de 19) vniuersis religiosis præcipimus obseruari. Abbas 21) autem, qui diligenter ista non curauerit, officii sui iacturam se nouerit incursurum.

10) *Ad*, addit Hard.
11) *Conflictionem.*
12) *Quia si ceciderit, non habet subleuantem*, addit Hard.
14) *Is autem, qui acceperit.*
15) *Is vero, qui eum receperit*, est in not. Hard. marg.
16) *Suspensione.* Not. Hard. marg.
17) *Si.*
18) Verba: *Et digne non pœnituerit*, desunt in Hard.
19) *Diuersis.* Ipse Hard. iam in margine hanc variantem notauit.
21) *Etiam.*

CAP. II.

CAP. II.

Prioratus pro pretio haud dentur.

Prioratus 22) etiam siue obedientiæ pretii donatione nulli tradantur. 23) Alioquin et dantes, et 24) recipientes a ministerio ecclesiastico fiant alieni. Priores autem, cum in conuentualibus ecclesiis fuerint 25) constituti, nisi pro manifesta causa et rationabili, non mutentur, videlicet si dilapidatores fuerint, 26) si incontinenter vixerint, aut tale aliquid egerint, pro quo amouendi merito videantur, aut si 27) pro necessitate maioris officii, de 28) consilio fratrum fuerint transferendi.

22) *Quoque.*
23) *Alioqui.*
24) *Accipientes.*
25) *Per electionem capitulorum suorum canonice fuerint instituti, nisi etc.* legunt alii.
26) *Nec continenter vixerint.*
27) *Etiam*, addit Hard.
28) *Consensu*, habent alii.

CAP. III.

Ne conducantur Christianos vexantes, sed deleantur.

De 29) Brabantionibus et 30) Arogonensibus, 31) Nauarris, 32) Basculis et Coterellis et 33) Terandinis, qui tantam 34) inhumanitatem 35) in Christianos exercent, vt nec ecclesiis, nec monasteriis deferant, 36) nec viduis, nec pupillis, nec pueris aut senibus, nec cuilibet parcant ætati aut sexui, sed more paganorum omnia perdant et vastent, similiter constituimus, vt, qui eos conduxerint vel tenuerint vel fouerint per regiones, in quibus taliter 37) debacchatur, in dominicis et aliis 38) solempnibus diebus per ecclesias publice 39) excommunicari denuntientur, et eadem omnino sententia et pœna cum prædictis hæreticis 40) astricti habeantur; nec ad communionem recipiantur ecclesiæ, nisi illa societate pestifera et hæresi 41) penitus abiuratis. Relaxatos autem se nouerint a debito fidelitatis 42) seu hominii 43) seu dominii ac totius obsequii, donec in tanta iniquitate permanserint, quicumque 44) istis aliquo 45) pacto tenentur annexi. 46) Principibus autem cunctisque fidelibus in remissionem 47) peccatorum iniungimus, vt tantis cladibus viriliter 48) obuiantes se opponant, et contra eos armis tueantur christianum populum. 49) Confiscentur bona eorum, et liberum sit principibus, huiusmodi 50) pestilentes homines subiicere seruituti. Qui autem in vera pœnitentia 51) ibidem decesserint, et peccatorum indulgentiam et 52) fructus mercedis æternæ se non dubitent 53) habituros. Nos 54) autem de misericordia Dei et beatorum apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi, fidelibus Christianis, qui contra eos arma susceperint, et ad 55) suorum episcoporum 56) siue aliorum prælatorum consilium, ad eos 57) decertauerint expugnandos, biennium de iniuncta 58) sibi pœnitentia relaxamus, aut si longiorem ibi moram 59) fecerint, episcoporum discretioni, quibus huius rei 60) cura fuerit iniuncta, committimus, vt ad eorum arbitrium, secundum modum laboris, maior eis indulgentia tribuatur. Illos autem, qui 61) ammonitioni episcoporum in huiusmodi parte parere contempserint, a perceptione corporis et sanguinis Domini iubemus fieri alienos. Interim vero eos, qui ardore fidei ad expugnandum eos laborem 62) istum assumpserint, sicut eos, qui sepulcrum 64) Domini visitant, sub ecclesiæ defensione recipimus, et ab vniuersis inquietationibus, tam in rebus, quam in personis statuimus manere securos. 66) Si vero quisquam interim eos molestare præsumpserit, per episcopum loci excommunicationis feriatur sententia, et tam diu sententia ab omnibus seruetur, donec et ablata reddantur, et de illatis damnis congrue 67) satisfaciant. Episcopi vero siue presbyteri, qui talibus fortiter non restiterint, officii sui 68) suspensione mulctentur, donec misericordiam apostolicæ sedis obtineant.

29) *Brabanconibus*, habent alii.
30) *Aragonensibus.*
31) *Nauarris.*
32) *Bascolis*, alii *Baschis.*
33) *Triauerdinis.*
34) *Immanitatem.*
35) *In*, deest ap. Hard.
36) *Non viduis et pupillis, non senibus et pueris.*
37) *Debachantur.*
38) *Solemnibus.*
39) *Excommunicari*, deest apud Hard.
40) *Adstricti.*
41) *Penitus*, deest in Hard.
42) *Et.*
43) Verba: *seu dominii*, apud Hard. desunt.
44) *Illis.*
45) *Peccato.*
46) *Ipsis.*
47) *Omnium*, adiiciunt alii.
48) *Obuiantes*, deest apud Hard.
49) *Confiscenturque.*
50) *Pestilentes*, deest ap. Hard.
51) *Ibi.*
52) *Fructum.*
53) *Percepturos.*
54) *Etiam.*
55) *Suorum*, deest ap. Hard.
56) *Seu.*
57) *Decertando.*
58) *Sibi*, deest apud Hard.
59) *Habuerint.*
60) *Causa.*
61) Post voc. *eos* ponit Hard. comma.
62) *Admonitioni.*
64) *Dominicum.*
66) *Si vero quispiam vestrum præsumpserit eos molestare.*
67) *Iterum satisfaciat.*
68) *Priuatione.*

CAP. IV.

De pace seruanda.

Innouamus 69) autem, vt presbyteri 70) et monachi, vel conuersi, peregrini, mercatores et scholares ad studium proficiscentes, et in ipso studio permanentes, vel ad propria remeantes, rustici euntes et redeuntes, et in agricultura existentes, et animalia, 71) quibus arant et quæ semina portant ad agrum, 72) continua securitate lætentur. Nec quisquam 73) alicui nouas 74) pedatiorum exactiones sine auctoritate 75) et consensu regum et principum statuere, aut statutas de nouo tenere, aut veteres 76) aucmentare præsumatur. Si quis autem contra hoc 77) fecerit, et commonitus non destiterit, donec 78) satisfecerit, communione careat christiana.

69) *Autem*, deest ap. Hard.
70) *Monachi, clerici, conuersi, peregrini, mercatores, rustici, euntes etc.*
71) *Quibus arant et seminant*, legunt alii: sed Harduinus plane omittit.
72) *Congrua.*
73) *Alicubi*, legunt alii.
74) *Pedagiorum.*
75) *Regum et principum consensu statuere.*
76) *Augmentare aliquo modo, temere præsumat.*
77) *Venire præsumpserit etc.*
78) *Satisfaciat.*

CAP. V.

De abolendis ordinationibus ab antipapis introductis.

Quod a prædecessore nostro felicis memoriæ 79) papa Innocentio factum est, innouantes, ordinationes ab Octauiano, 80) Guidone hæresiarchis, nec non et Iohanne Strumensi, qui eos secutus est, factas, et ab ordinatis ab eis irritas esse censemus, adiicientes etiam, vt, 81) qui dignitates seu beneficia 82) ecclesiastica, per prædictos 83) scismaticos acceperant, careant impetratis. Alienationes quoque 84) siue euasiones, quæ per eosdem scismaticos factæ sunt, siue per laicos, de rebus ecclesiasticis, omni careant firmitate, et ad ecclesiam sine omni eius 85) honere reuertantur. Si quis autem contraire præsumpserit, excommunicationi se nouerit subiacere. Illos autem, qui sponte iuramentum de tenendo scismate præstiterint, a sacris ordinibus et dignitatibus 86) decernimus esse suspensos.

79) *Papa*, deest apud Hard.
80) *Et Guidone.*
81) *Si*, addit Hard.
82) Vox: *Ecclesiastica*, deest ap. Hard. quum vox *ecclesiasticas* adiecta sit ad *dignitate.*
83) *Schismaticos receperunt.*
84) *Seu inuasiones.*
85) *Onere.*
86) *Decreuimus manere suspensos.*

CAP. VI.

Ne episcopi subditos exactionibus grauent.

Prohibemus etiam, ne subditos 87) talliis et exactionibus episcopi grauare præsumant. Sustinemus 88) etiam pro multis necessitatibus, quæ 89) aliquotiens superueniunt, vt, si manifesta et rationabilis causa extiterit, cum caritate moderatum ab eis valeant auxilium postulare. Cum enim dicat apostolus: non debent filii thesaurizare parentibus, sed parentes filiis: multum longe a paterna pietate videtur, si præpositi subditis suis graues existant, quos in cunctis necessitatibus pastoris debent more fouere. Archidiaconi vero, siue decani, nullas exactiones 90) seu tallias in presbyteros seu clericos exercere præsumant.

87) *Suos* addit Harduin.
88) *Autem.*
89) *Aliquoties.*
90) *Vel tallias.*

CAP. VII.

De euectionibus moderandis.

Sane quod de prædicto numero euectionis secundum tolerantiam dictum est, in illis locis poterit obseruari, in quibus ampliores sunt reditus et 91) ecclesiasticæ facultates. In pauperibus autem locis tantam volumus 92) obseruari mensuram, vt ex accessu maiorum, 93) minores merito non doleant se grauari, ne sub tali indulgentia illi, qui paucioribus equis 94) actenus vti solebant, *) plurimum sibi credant indultam potestatem.

91) *Ecclesiæ.*
92) *Teneri.*
93) *Minores non debeant grauari*, omissa voce *merito*, legit Hard.
94) *Hactenus.*
*) *Plurimam.*

CAP. VIII.

Ne quis ordinetur sine certo titulo.

Episcopus, si aliquem sine certo titulo, de quo necessaria vitæ percipiat, in 95) diaconem vel presbyterum ordinauerit, tamdiu ei necessaria subministret, donec in aliqua ecclesia ei conuenientia stipendia militiæ clericalis assignet, nisi talis forte, qui ordinatur, extiterit, qui de sua vel paterna hereditate subsidium vitæ possit habere.

95) *Diaconum.*

CAP. IX.

Ne noui census imponantur ecclesiis.

Cum in ecclesiæ corpore omnia debeant ex caritate tractari, et quod gratis receptum est, gratis impendi: horribile nimis est, quod in quibusdam ecclesiis locum venalitas perhibetur habere, ita vt pro episcopis vel abbatibus, seu quibuscumque personis ecclesiasticis ponendis in sede, 96) siue introducendis presbyteris in ecclesiam, nec non pro sepulturis et exequiis mortuorum, et benedictionibus nubentium, seu aliis 97) ecclesiasticis sacramentis aliquid 98) requiratur, et non possit ille, qui indiget, ista percipere, nisi manum implere curauerit largitoris. Putant 99) autem plures, ex hoc licere sibi, quia legem 100) moris de longa 1) valuisse consuetudine 2) moderantur: non satis, quia cupiditate coecati sunt, attendentes, quod tanto grauiora sunt crimina, quanto diutius infelicem tenuerint animam alligatam. Ne igitur hoc de cetero fiat, 3) et vt personis ecclesiasticis deducendis ad sedem, vel sacerdotibus instituendis, aut sepeliendis mortuis, seu 4) benedicendis nubentibus, seu 5) aliis sacramentis aliquid exigatur, districtius inhibemus. Si quis autem contra hoc venire præsumpserit, portionem cum 6) Iezi se nouerit habiturum, cuius factum exactione turpis muneris imitatur.

96) *Seu.*
97) vox: *Ecclesiasticis*, deest apud H.
98) *Exigatur.*
99) *Autem*, deest apud H.
100) *Mortis.*
1) *Inualuisse.*
2) *Arbitrantur.*
3) *Et vel pro personis etc.*
4) *Etiam*, addit Hard.
5) *Etiam*, addit Hard.
6) *Giezi.*

CAP. X.

Ne veteres census augeantur.

Prohibemus insuper, ne noui census ab episcopis vel abbatibus aliisue prælatis imponantur ecclesiis, nec veteres augeantur, nec partem redituum suis vsibus appropriare præsumant, sed 7) libertatem, quam maiores sibi 8) seruari desiderant, minoribus quoque suis bona voluntate conseruent. Si quis autem aliter egerit, quod fecerit, irritum habeatur.

7) *Libertates, quas.*
8) *Conseruari.*

CAP. XI.

Ne aliquis multas habeat ecclesias.

Quia nonnulli modum auaritiæ non ponentes, 9) et diuersas ecclesiasticas dignitates et plures ecclesias parochiales contra sacrorum canonum instituta nituntur acquirere, ita vt, cum 10) vnius officium vix implere 11) valeant, stipendia sibi 12) vendicent plurimorum, ne id de cetero fiat, districtius inhibemus. Cum igitur ecclesia vel ecclesiasticum ministerium committi debuerit, talis ad hoc persona 13) eligatur, quæ residere in loco, et curam eius per 14) se ipsam valeat exercere. Quod si aliter 15) factum fuerit, et 16) quis receperit, quod contra 17) sacros canones 18) acceperat, amittat; et qui dederit, largiendi potestate priuetur.

9) *Et*, deest apud H.
10) *Vnum officium.*
11) *Sufficiant.*
12) *Vindicent.*
13) *Quæratur.*
14) *Seipsum.*
15) *Fuerit actum.*
16) *Qui.*
17) *Sanctos.*
18) *Accepit.*

CAP. XII.

De præsentatione clericorum.

Quoniam in quibusdam locis fundatores ecclesiarum, *) et heredes eorum, potestate, in qua eos ecclesia huc vsque sustinuit, abutuntur, et cum in ecclesia Dei vnus esse debeat, qui præsit, ipsi plures sine respectu subiectionis eligere moliuntur, et cum vna ecclesia vnius debeat esse rectoris, pro sua defensione plurimos repræsentant. Quocirca decreto præsenti statuimus, vt, si forte in plures partes fundatorum se vota **) diuiserint, ille præficiatur ecclesiæ, 19) qui maioribus studiis iuuatur et meritis, et plurium eligitur et probatur assensu. Si autem 20) sine scandalo nequiuerit 21) esse, ordinet antistes ecclesiam, 22) sicut eam melius esse secundum Deum viderit ordinandam. Id ipsum etiam, 23) si de iure patronatus quæstio emerserit inter aliquos, et cui 24) ius competat, 25) si infra 26) III. menses non fuerit diffinitum.

*) *Aut.*
**) *Diffuderint.*

19) *Qui maioribus iuuatur meritis et plurimorum eligitur etc.*
20) *Hoc*, addit Hard.
21) *Fieri.*
22) *Sicut melius secundum etc.*
23) *Faciat*, add. H.
24) *Ius*, deest apud Hard.
25) *Infra tres menses non fuerit definitum*, reiecta particula *si*.
26) *Quatuor*, legunt alii.

CAP. XIII.

De ecclesia interdicta, et interdictorum sepultura.

Cum et plantare sacram religionem, et fouere plantatam modis omnibus debeamus, 27) numquam melius exequetur hoc, quam si nutrire 28) ea; quæ recta sunt, et corrigere 29) ea, quæ profectum 30) virtutis impediunt, commissa nobis *) adeo auctoritate curemus. Fratrum autem et coëpiscoporum nostrorum vehementi conquestione comperimus, quod fratres templi et hospitalis, 31) et alii quoque religiosæ professionis indulta sibi ab apostolica 32) auctoritate priuilegia excedentes, contra episcopalem auctoritatem multa 33) præsumant, quæ et scandalum 34) faciunt populo Dei, et graue pariunt periculum animarum. 35) Proposuerint enim, quod ecclesias 36) recipiunt laicorum de manu, excommunicatos 37) ad ecclesiastica sacramenta et sepulturam admittant; in 38) cunctis ecclesiis suis præter conscientiam eorum **) instituant et amoueant sacerdotes, et fratribus eorum ad eleemosynas quærendas euntibus, cum indultum ***) fuerit eis, vt in eorum aduentu semel in anno aperiantur ecclesiæ, atque in eis diuina celebrentur officia; plures 39) ex eis siue de vna siue de diuersis domibus ad interdictum locum sæpius accedentes, indulgentia priuilegiorum 40) nostrorum 41) in celebrandis officiis et sepeliendis mortuis abutantur, et tunc mortuos apud 42) interdictas ecclesias sepelire præsumunt. Occasione quoque fraternitatum, quas in 43) prædictis locis faciunt, robur episcopalis auctoritatis eneruant, dum contra eorum sententiam ****) et conscientiam sub aliquorum priuilegiorum obtentu munire cunctos intendunt, qui ad eorum fraternitatem 44) voluerint se conferre. In his 45) autem quia non tam de maiorum conscientia vel consilio, quam de minorum indiscretione 46) exceditur, et remouenda ea, in quibus excedunt, et quæ 47) dubitationem faciunt, decreuimus declaranda. Ecclesias sane et decimas, 48) quia de manu laicorum sine episcoporum consensu, tam illos, quam 49) etiam quoscunque alios religiosos recipere prohibemus, dimissis etiam 50) quascumque contra tenorem istum 51) moderno tempore receperunt; excommunicatos et nominatim interdictos, tam ab illis, quam ab aliis omnibus, iuxta episcoporum 52) suorum sententiam statuimus euitandos. In ecclesiis suis, quæ ad eos pleno iure non pertinent, instituendos presbyteros episcopis 53) repræsentent, vt eis quidem de plebis cura respondeant, ipsis vero pro rebus temporalibus competentem exhibeant rationem. Institutos autem, inconsultis episcopis, non audeant remouere. Quod si templarii siue hospitalarii venerint 54) ad ecclesiam interdictam; non nisi semel in anno ad ecclesiasticum officium admittantur, nec tunc ibi 55) sepeliantur corpora 56) defunctorum. De 57) frater-

27) *Nunquam hoc melius exsequemur.*
28) *Ea*, deest apud Hard.
29) *Ea*, deest ap. H.
30) *Veritatis.*
*) *Adeo*, non habet Hard.
31) *Et*, deest apud H.
32) *Sede.*
33) *Præsumunt.*
34) *Generant in populo Dei.*
35) *Proponunt.*
36) *Recipiant de manibus laicorum etc.*
37) *Et interdictos*, addit Harduin.
38) *Cunctis*, deest apud Hard.
**) *Et*, addit Hard.
***) *Sit.*
39) *Ex eis de vna siue diuersis etc.*
40) *Nostrorum*, deest ap. H.
41) *In celebrandis officiis abutantur et etc.*
42) *Prædictas.*
43) *Pluribus.*
****) *Et conscientiam*, non legit Hard.
44) *Volunt accedere et se conferre.*
45) *Autem*, deest ap. H.
46) *Quorundam*, addit Hard.
47) *Dubietatem.*
48) *Quia*, deest apud Hard.
49) *Etiam*, deest apud H.
50) *Quas.*
51) *Aliquo*, addunt alii.
52) *Suorum*, deest apud Hard.
53) *Præsentent.*
54) *Ad ecclesiasticum interdictum.*
55) *Sepeliant.*
56) *Interdictorum*, legunt alii.
57) *Confratribus*, alii habent.

nitatibus

nitatibus 58) autem hoc constituimus, vt si non prædictis fratribus omnino reddiderint, sed in proprietatibus suis duxerint remanendum, propter hoc ab episcoporum 59) suorum sententia nullatenus eximantur, sed potestatem suam in eos, sicut in alios parochianos suos, exerceant, cum pro suis excessibus fuerint corrigendi. Quod autem de prædictis fratribus est dictum, 60) ab aliis quoque religiosis, qui sua præsumptione episcoporum iura 61) subripiunt, et contra canonicas eorum sententias et tenorem priuilegiorum nostrorum venire præsumunt, præcipimus obseruari. Si autem contra hoc 62) præceptum venerit, et ecclesiæ, in quibus ista præsumpserint, subiaceant interdicto, et quod egerint, irritum habeatur 63) et vacuum.

58) *Hoc statuimus* legit Hard. omissa particula *autem*.
*) *Se*, addit Hard.
59) *Suorum*, deest apud Hard.
60) *De aliis.*
61) *Præripiunt.*
62) *Institutum venerint.*
63) *Et vacuum*, deest apud Hard.

CAP. XIV.

Prohibentur Christiani, ne seruiant Saracenis.

Ita quorundam animos occupauit sæua cupiditas, vt, cum 64) ipsi glorientur nomine christiano,*) Sarracenis arma, ferrum et 65) ligamina deferant galearum,**) et pares aut etiam superiores eis fiant in malitia, dum ad 66) expugnandos Christianos arma 67) et necessaria subministrant. Sunt etiam, qui pro sua cupiditate in galeis et 68) piratis Sarracenorum nauibus regimen et curam gubernationis ***) exerceant. Tales igitur ab ecclesiæ communione 69) suspensos, et excommunicationi pro sua iniquitate subiectos, et rerum suarum per principes seculi katholicos et consules ciuitatum, priuatione mulctari, et capientium seruos, si capti fuerint, fore censemus. Præcipimus 70) autem, vt per ecclesias maritimarum vrbium crebra et solempnis in eos excommunicatio proferatur. Excommunicationis quoque pœnæ subdantur, qui Romanos aut Christianos alios, pro negociatione vel 71) pro aliis honestis causis nauigio vectos aut capere, aut suis rebus 72) expoliare præsumunt. Illi etiam, qui Christianos 73) naufragium patientes, quibus secundum regulam fidei auxilio esse tenentur, damnanda cupiditate suis rebus 74) exspoliare præsumpserint, nisi ablata reddiderint, excommunicationi se nouerint subiacere.

64) *Ipsi*, deest ap. Hard.
*) *Saracenio.*
65) *Lignamina.*
**) *Et pares eis, aut etiam in superiores in malitia fiant.*
66) *Impugnandos.*
67) *Eis*, addit Harduin.
68) *Piraticis.*
***) *Exercent.*
69) *Præcisos.*
70) *Etiam.*
71) *Pro*, deest ap. H.
72) *Spoliare.*
73) *Naufragia.*
74) *Spoliare præsumunt.*

CAP. XV.

Leprosi sibimet ipsis priuatam habeant ecclesiam et cœmeterium.

Cum dicat apostolus, abundantiorem honorem membris 75) inferioribus deferendum, 76) e contra quidam, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi, quærentes, leprosis, qui cum sanis habitare non possunt, 77) vel ad ecclesiam cum aliis conuenire, 78) et ecclesias et cœmeteria non permittunt habere, nec proprii iuuari ministerio sacerdotis; quod quia procul a christiana pietate esse dinoscitur, 79) de benignitate sedis apostolicæ constituimus, vt, vbicunque tot simul sub communi vita fuerint congregati, 80) qui ecclesiam simul cum cœmeterio 81) construere sibi, et proprio valeant gaudere presbytero, sine contradictione aliqua permittantur habere. Caueant tamen, vt iniuriosi veteribus ecclesiis de iure parochiali nequaquam existant. Quod 82) enim pro pietate conceditur eis, ad aliorum iniuriam nolumus redundare. Statuimus etiam, vt de 83) ortis et nutrimentis animalium suorum decimas tribuere non cogantur.

75) *Infirmioribus.*
76) *Ecclesiastici quidam.*
77) *Et.*
78) *Et*, deest apud Hard.
79) *De benignitate apostolica.*
80) *Quot*, legunt alii.
81) *Constituere.*
82) *Namque.*
83) *Hortis.*

CAP. XVI.

Ne aliquis multas habeat ecclesias.

Quia 84) interim iam quorundam processit ambitio, vt non duas vel III, sed VI. ecclesias habere 85) perhibentur 86) vel plures, cum nec duabus possint prouisionem debitam impendere, per fratres et coëpiscopos nostros 87) hoc emendari præcipimus, et de multitudine 88) canonibus inimica, quæ dissolutionis materiam et vagationis inducit, et certum continet periculum animarum, eorum, 89) qui in ecclesiis deseruire valeant, indigentiam subleuari.

84) *In tantum.*
85) *Perhibeantur.*
86) *Aut.*
87) *Carissimos*, addit H.
88) *Præbendarum*, addit H.
89) *Qui ecclesiis digne valeant deseruire, volumus ecclesiasticis beneficiis indigentiam subleuari.*

CAP. XVII.

Ne laici clericos instituant in ecclesiis, vel eos remoueant.

Præterea quia in tantum quorundam laicorum processit audacia, vt, episcoporum auctoritate neglecta, clericos instituant in ecclesiis, et remoueant etiam, cum voluerint, possessiones quoque atque alia ecclesiastica bona pro sua voluntate plerumque 90) distribuunt, et tam ecclesias ipsas, quam homines earum talliis et exactionibus grauare præsumant: eos, qui a modo ista commiserint, anathemate 91) decreuimus feriendos. Presbyter autem siue clericus, qui ecclesiam per laicos 92) siue patronatus obtentu, siue alio quocumque modo, sine proprii episcopi auctoritate 93) receperint, communione 94) priuentur, et si 95) perstiterint, a ministerio ecclesiastico et ordine 96) deponantur.

90) *Distribuant.*
91) *Decernimus.*
92) Verba: *siue patronatus obtentu, siue alio quocunque modo*, omisit Harduin.
93) *Receperit tenendam.*
94) *Priuetur.*
95) *Perstiterit.*
96) *Deponatur.*

CAP. XVIII.

Ne laici clericos ad iudicia sua trahant.

Sane quia laici quidam ecclesiasticas personas, et ipsos etiam episcopos, iudicio suo stare compellunt, eos, qui de cetero id præsumpserint, a communione fidelium 97) decreuimus segregandos.

97) *Decernimus.*

CAP. XIX.

Ne laici decimas in alios laicos transferant.

Prohibemus 98) insuper, ne laici decimas cum animarum suarum periculo detinentes, in alios laicos possint aliquo modo transferre. Si quis vero receperit, et ecclesiæ non 99) reddiderit, christiana sepultura priuetur.

98) *Etiam.*
99) *Tradiderit.*

CAP. XX.

De ordinatione ecclesiarum.

Cum in cunctis ecclesiis, quod pluribus et senioribus fratribus visum fuerit, incunctanter debeat obseruari: graue nimis et reprehensione 100) dignissimum, quod 1) per quasdam ecclesias pauci, 2) quando non tam de ratione, quam de propria voluntate 3) promotionem impediunt 4) multorum et ordinationem ecclesiasticam procedere non permittunt. Quocirca præsenti decreto statuimus, 5) vbi non a paucioribus 6) inferioribus aliquid 7) rationabiliter obiectum et 8) ostensum, appellatione remota, præualeat semper et suum consequatur effectum, quod 9) a maioris 10) et sanioris 11) consilii 12) parte fuerit constitutum; nec constitutionem nostram impediat, 13) nisi forte 14) ad conseruandam ecclesiæ 15) consuetudinem se iuramento dicat astrictum. Non enim dicenda sunt iuramenta, sed potius periuria, quæ contra vtilitatem ecclesiasticam et sanctorum patrum veniunt instituta. Si 16) quis autem huiusmodi consuetudines, quæ 17) nec ratione iuuantur, 18) nec satis congruunt institutis, præsumserit 19) iurare, donec 20) condignam egerit pœnitentiam, a perceptione dominici corporis 21) existat alienus.

100) *Est dignum.*
1) *Quarundam ecclesiarum.*
2) *Quandoque.*
3) *Ordinationem.*
4) *Multoties.*
5) *Vt nisi a pauc.* etc.
6) *Et*, addit Hard.
7) *Rationabile fuerit ostensum*, *appell.* etc.
8) *Rationabiliter obiectum fuerit et ostensum*, *appell.* etc.
9) *a maiori et seniori.*
10) *a maiori et saniori* legunt alii, omissa voce *consilii*, seu quam H. habet *capituli.*
11) *Capituli.*
12) *Concilii.*
13) *Si*, pro: *nisi.*
14) *Aliquis*, addit H.
15) *Suæ*, addit H.
16) *Quis*, omisit Hard.
17) *Nec*, deest apud H.
18) *Et sacris congr.* etc.
19) *Irritare.*
20) *Congruam.*
21) *Fiat.*

TITVLVS XIII.

DE SIMONIA, ET NE MERCES PRO ECCLESIAE CONSECRATIONE PROMITTATVR, VEL PRO MONACHATIONE VEL PRO SACRAMENTIS ECCLESIAE.

CAP. I.

De simonia. Ne merces pro ecclesiæ consecratione recipiatur, vel pro 24*) *moniacatione, vel pro sacramentis ecclesiæ, vel pro licentia docendi: neue prælati vices suas ad causas terminandas vel regimen ecclesiarum sub annuo pretio committant: neue subditos talliis vexent, vel poena pecuniaria mulctent.*

ALEXANDER III. *Vigilensi episcopo.*

Cum sit sancta Romana ecclesia 25) catholica, cui licet immeriti præsidemus, mater ecclesiarum omnium et magistra, cogimur ex debito suscepti 26) regiminis, prout nobis Dominus dederit, consultationibus respondere singulorum, vt dubiæ quæstiones apostolicæ sedis prouidentia 27) penitus enodentur. Quæsiuisti autem, frater episcope, fraternitati tuæ rescribi: vtrum pro ecclesiarum consecratione quicquam præter procurationem 28) habere debeas? 29) Et nos consultationi tuæ taliter respondemus, quod nihil pro ecclesiarum consecratione potes vel debes præter procurationem exigere, sed procurationem moderatam, cum apostolus dicat: Nemo cogitur suis stipendiis militare, 30) ab eadem ecclesia exigere potes.

24*) Forte: *monachatione.*
25) *Catholica*, deest ap. Hard.
26) *Honoris et*, addit Hard.
27) *Penitus*, deest apud H.
28) *Moderatam*, addit Hard.
29) *Et nos consultationi* etc. vsque ad verba: *procurationem moderatam*, omisit Harduin.
30) Deest aliquid, quod monet Harduinus in margine.

CAP. II.

Ne pecunia pro assensu regio in electione detur.

IDEM *Toletano* 31) *episcopo.*

De hoc 32) autem, quod rex et principes sui 33) ab Arnardo, Exoniensi episcopo, pecuniam 34) recepisse dicuntur, vt eius electioni 35) præberent assensum, et quod idem episcopus archidiacono 36) Exoniensi beneficium certi reditus et cuidam clerico ante electionem suam prioratum dicitur promisisse, vt vterque eorum, archidiaconus videlicet et clericus, consentirent 37) electioni: hoc tuæ 38) prouidentiæ duximus respondendum. 39) Quod si manifestum est, eundem archidiaconum et clericum ob causam illam tam iniquam et detestabilem 40) promissas res recepisse; aut si 41) exin confessi fuerint in iure, 42) vel legitime conuinci poterunt; ab altaris ministerio perpetuo 43) sint deponendi. Si vero id manifestum 44) est, nec 45) tamen conuicti vel confessi fuerint, et tamen postea laborant infamia, eis canonica purgatio debet 46) iniungi: in qua, si defecerint, tamquam auctores tanti sceleris puniendi sunt, 47) et deponendi. Regem autem et principes suos sollicite monere *) debet et diligenter inducere, vt, si qua receperint a præfato episcopo, vt eius electioni 48) præberent assensum, ecclesiæ 49) Exoniensi sine diminutione restituant, cum ea sine graui salutis suæ periculo retinere non possint.

31) *Archiepiscopo.*
32) *Autem*, deest.
33) *a Bernardo, quondam Certomensi episcopo* etc.
34) *Accepisse.*
35) *Præstarent.*
36) *Seutensi.*
37) *Eius*, addit H.
38) *Paternitati.*
39) *Quod si operis euidentia manifesta æstimatur, ita quod notorium est, eundem* etc.
40) *Promissam rem accepisse.*
41) *Exinde.*
42) *Vel legitime possunt ab aliquibus conuinci.*
43) *Sunt.*
44) *Non*, addit Hard.
45) *Inde.*
46) *Indici.*
47) *Et deponendi*, omisit Hard.
*) *Debes.*
48) *Præstarent.*
49) *Gercmensi.*

CAP. III.

Ecclesiæ nemini promittantur pro negotio in curia expediendo.

ALEXANDER III. 50) *Eboracensi episcopo.*

Cum essent in præsentia nostra constituti R. clericus de ponte fracto, et nobilis vir W. 51) quia moram diutius facere non 52) poterant, in recessu suo dilectum 53) nostrum 54) Milonem, nuntium 55) tuum pro se in caussa illa responsalem sufficientem constituit. Cumque caussæ cognitionem *) dilectis filiis nostris M. presbytero tituli sanctæ Luciæ, et W. 56) sancti 57) Nicholai in carcere Tulliano diacono cardinali commisissemus, ipsi vtramque partem ante suam præsentiam 58) conuocauerunt: et ab ore præfati R. intellexerunt, quod 59) memoratus miles promiserat ei dare **) prædictam ecclesiam, si quoddam negotium eiusdem militis posset in curia nostra promouere. Vnde 60) cum id nobis per eosdem cardinales innotuisset, nos intelligentes, promissionem 61) ipsam simoniacam prauitatem continere; eidem R. 62) super eadem ecclesia silentium imposuimus. Ideoque 63) fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus memoratum militem occasione prædictæ controuersiæ a prænominato R. 64) et aliis super 65) præscripta ecclesia grauari vel inquietari, nulla ratione permittas.

50) *Eboracensi archiepiscopo scilicet legato.*
51) *Filius Godrici, pro controuersia, quæ vertebatur inter eos super quadam ecclesia, quam idem R. asserebat a præfato milite sibi datam fuisse; prædictus W. qui moram diutius* etc. addit H.
52) *Poterat.*
53) *Filium*, addit Hard.
54) *Magistrum*, addit Hard.
55) *Suum.*
*) *Dictis.*
56) *Tituli.*
57) *Nicolai.*
58) *Conuocarunt.*
59) *Præfatus.*
**) *Præscriptam.*
60) *Et*, addit Hard.
61) *Illam.*
62) *Super ecclesiam.*
63) *Fraternitatem tuam etc. quatenus* etc.
64) *Vel aliis.*
65) *Scripta.*

CAP. IV.

De clericis, simoniace ecclesiam intrantibus.

IDEM 66) *Cistrensi episcopo.*

Insinuatum est auribus nostris, quod, dum episcopatus tibi commissus vacaret, in ecclesiis eius plurimi 67) sint constituti 68) clerici, qui per simoniam dicuntur habere ingressum, et 69) inde infamia respergi. Vnde, quoniam indignum est, vt in tali crimine vel tam turpi suspicione 70) remaneant, 71) fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, si qui fuerint in prædictis ecclesiis, quos publicum sit et notorium simoniace intrasse, eos ab ecclesiis taliter acquisitis, appellatione cessante, amoueas. Illis autem, quorum crimen non est publicum et notorium, si publica infamia laborant, cum 72) V. manu vel 73) VI. sui ordinis, infra 74) XL. dies post harum susceptionem *) litterarum, purgationem indicas; in qua, si defecerint, beneficiis ecclesiarum sibi commissarum priues perpetuo, prouisurus attentius, vt tales personas ad eorum purgationem recipias, de quibus verisimile sit, quod non debeant alicuius rei obtentu 75) deierare.

66) *Cestrensi.*
67) *Sunt instituti.*
68) Vox: *Clerici*, deest apud H.
69) *Inde*, deest ap. H.
70) *Remanerent.*
71) *F. T. etc.* cetera Harduinus omittit vsque ad vocem *quatenus.*
72) *Quinta.*
73) *Sexta.*
74) *Quadraginta.*
*) *Litterarum*, omittit Hard.
75) *Peierare*, legunt alii.

CAP. V.

Suffragium munere in electione redimens, statim dimittat ecclesiam.

Item LVCIVS III. 76)

77) Matthias cardinalis 78) secreta nobis insinuatione monstrauit, quod, cum fuisses ad ecclesiæ tuæ regimen de voluntate maioris et sanioris partis fratrum electus, quia, paucis contradicentibus, non valebas debita pace gaudere. Quidam amicus 79) tuus de conscientia tua et voluntate perturbata 80) ei, qui 81) magis discordare videbatur, certæ quantitatis munus exsoluit, et sic 82) quoniam prius sustinebas, contradictio 83) conquieuit. Nunc autem dubitas, quod non sis 84) a labe simoniæ prorsus immunis, donec in 85) amministratione volueris permanere. Quia igitur per iam dictum cardinalem apostolicæ sedis consilium quæsiuisti, præsentium tibi significatione 86) mandamus, quod multum tibi consulis, si 87) amministrationem prædictam celeriter et sponte dimittis, 88) illius verbi euangelici memor existens: 89) Nichil prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero 90) detrimentum patiatur.

76) *Item Lucius III. Turonensi archiepiscopo.*
77) *Presbyter.*
78) *Sua.*
79) *Tuus*, deest apud Hard.
80) *Tamen*, addit Hard.
81) *Magister discordiæ videbatur.*
82) *Quam.*
83) *Quieuit.*
84) *A labe*, omisit H.
85) *Administratione.*
86) *Monstramus.*
87) *Administrationem.*
88) *Illius*, non habet H.
89) *Nil.*
90) *Suæ*, addit H.

CAP. VI.

CAP. VI. 91)

Ne a publice peccantibus xenia accipiantur.

ALEX. III.

Nemo presbyterorum xenium vel emolumentum quodlibet temporale, imo detrimentum spirituale a quocunque publice peccante vel incestuoso accipiat; vt episcopo vel ministris eius peccatum celet illius, vel pro respectu cuiuscunque personæ, aut consanguinitatis, vel familiaritatis alienis communicans peccatis, hoc episcopo innotescere detrectet, nec quemquam pœnitentem aut gratia aut fauore vel minus digne pœnitentem ad reconciliationem adducat, et ei testimonium reconciliationis ferat, vel quoque liuore digne pœnitentem a reconciliatione remoueat, quia simoniacum est.

91) Capitulum hoc plane non exstat in compilatione Harduini.

CAP. VII.

Ne resignatio pro pecunia fiat.

IDEM *venerabili fratri R.* 92) *W. episcopo,* 93) *dilecto filio de Panteia priori.*

Querelam monachorum de 94) 95) æra nobis transmissam accepimus, quod, cum ipsi 96) quondam 97) mansum, qui dicitur Wella, cum pertinentiis suis 98) ad ecclesiam 99) decaminum a monachis de 100) Cadonio sub 1) annuo censu 2) XXV librarum fuissent adepti, et inde 3) cartam ab ipsis monachis habuissent, quidam prior eorum, capitulo inconsulto, præscriptum 4) mansum et ecclesiam et 5) cartam de 6) Cadonio accepta 7) pecunia resignauit. 8) Vnde quia præfati monachi de 9) æra se conqueruntur iniuste grauatos, et nobis imminet corrigendum, si 10) aliquid minus 11) rationabiliter 12) adtemptatur; caussam ipsam experientiæ vestræ committimus, præsentium vobis auctoritate mandantes, quatenus 13) partes ante præsentiam vestram 14) conuocantes, quæ hinc inde proposita fuerint, diligentius audiatis, et 15) præscriptam caussam, sublato appellationis remedio, concordia vel iudicio terminetis, prouisuri, quod, sicut emi non potuerunt, 16) ita nec redimi. Si vero monachi de 17) Cadonio legitime citati ad præsentiam vestram accedere, et iudicio 18) vestro stare contempserint: vos prædictos monachos de 19) æra, in possessionem eorum, de quibus controuersia vertitur, 20) contradictione et appellatione cessante, inducere 21) minime differatis, nec ipsos exinde permittatis absque ordine iudiciario molestari. Si vero vterque vestrum his exequendis interesse non poterit, alter nichilominus ea exequatur.

92) *Wigornensi.*
93) *Et*, addit H.
94) *Atra*, habet Hard.
95) *Aera*, legunt alii.
96) *Quoddam*, alii habent.
97) *Mannium, quod dicitur Vella, cum etc.*
98) *Et.*
99) *De Gadonum.*
100) *Gadonio.*
1) *Canone.*
2) *Quindecim.*
3) *Chartam.*
4) *Manium.*
5) *Chartam.*
6) *Gadonio.*
7) *Persona.*
8) *Indeque præfati* etc.
9) *Atra.*
10) *Quid.*
11) *Quam*, addit H.
12) *Attentatur.*
13) *Partibus.*
14) *Conuocatis.*
15) *Prædictam.*
16) *Iura*, add. H.
17) *Gadonio.*
18) *Vestro*, deest apud Hard.
19) *Atra.*
20) *Occasione.*
21) *Festinetis.*

CAP. VIII. 22)

Ne nummi pro chrismate dentur.

Item ALEX. III.

Ea, quæ de auaritiæ et cupiditatis radice procedunt, et in speciem symoniacæ prauitatis erumpunt, penitus sunt extirpanda, et quæ de spinis et tribulis procedunt, falce apostolici moderaminis sunt resecanda. Audiuimus autem, quod nummos pro chrismate ausu temerario ab ecclesiis extorqueatis, quos diuisis nominibus nunc kathedraticum, aliquando paschalem procurationem, interdum vero episcopalem consuetudinem appellatis. Quia vero simoniacum esse cognoscitur, et periculum generat animarum per apostolicam sedem mandamus præcipiendo, quatenus ab ecclesiis sub prætextu alicuius consuetudinis vel prælationis præscriptos denarios vlterius nullatenus exigatis; pro certo scituri, quod si hoc ausu temerario præsumseritis, periculum ordinis et dignitatis vestræ poteritis non immerito formidare. Nichilominus etiam vobis præsentium auctoritate iniungimus, vt, cum ecclesias ipsas visitaueritis, secundum quod canones præcipiunt, visitationis officium exerceatis, nec ecclesias visitatione vestra grauetis, vt eas magis intuitu informationis et correctionis, quam affectu commessationis videamini visitare. Cum autem beati Petri denariorum collectionem per archidiaconatus vestros feceritis in collectione facienda, prædictas ecclesias vel parochias grauare nullatenus præsumatis, aliter siue magis quam prædecessorum nostrorum sacræ recordationis Innocentii, Eugenii, Romanorum pontificum, fecisse noscuntur. Quod si temeritate qualibet id præsumpseritis attenptare, id, quod videmini habere, auferetur a vobis.

22) Hoc capitulum apud HARDVINVM deest.

CAP. IX.

Ne ab his, qui ad religionem transeunt, pecunia accipiatur.

IDEM *in concilio Turonensi.*

23) Non satis 24) a populo inutiliter redarguimur, si ab his, qui in clero constituti videntur, et præcipue 25) qui nomen religiosorum virorum profitentur, regula modis omnibus non 26) seruatur: prohibemus 27) igitur, ne ab 28) his, qui ad religionem transire 29) volunt, aliqua pecunia requiratur; 30) ne prioratus vel 31) capellaniæ quælibet monachorum 32) aut clericorum annua districtione 33) venundetur, 34) nec ab eo, cui regimen ipsarum committitur, 35) pro earum commissione vllum pretium 37) exigatur. Hoc 38) autem simoniacum esse, sanctorum patrum auctoritas manifeste declarat. Vnde quisquis 39) contra hoc decretum attemptare præsumpserit, 40) tam ille, quam qui consenserit, partem se cum Simone non 41) dubitet habiturum. Pro sepultura 42) quoque et 43) crismatis et olei perceptione nulla 44) cuiuscunque pretii 45) emptio intendatur, 46) nec sub obtentu 47) cuiusquam consuetudinis reatum suum 48) quis tueatur, quia diuturnitas temporis non minuit 49) peccata, sed auget.

23) *Quia*, præmittit Hard.
24) *Vtiliter auaritia in populo redarguitur, si ab* etc.
25) *Contempto sæculo religiosorum nomen profitentur, et regulas modis* etc.
26) *Cauetur.*
27) *Igitur*, deest apud H.
28) *Eis.*
29) *Voluerint.*
30) *Neue.*
31) *Capellania.*
32) *Vel.*
33) *Vendatur.*
34) *Neque.*
35) *Ex earum.*
36) *Vllum*, deest.
37) *Exigant.*
38) *Autem*, deest.
39) *Hoc de cetero attentare* etc.
40) *Tam, qui dederit, quam, qui receperit*, etc.
41) *Dubiter.*
42) *Quidem.*
43) *Chrismatis.*
44) *Alicuius.*
45) *Exactio.*
46) *Neque.*
47) *Huius.*
48) *Aliquis.*
49) *Peccatum.*

CAP. X. *)

In crimine simoniæ etiam serui contra dominum accusare possunt.

Tanta est labes huius criminis, quod et serui aduersus dominos, et quilibet criminosi admittuntur ad accusationem. Item: omnis peccator missam cantare potest, præter symoniacum, quem etiam quilibet, vt ab ordine male accepto remoueatur, accusare potest, vel etiam meretrix.

*) Hoc capitulum apud Hard. non legitur.

CAP. XI. *)

Vt vnius assertione Simonis labe pollutus conuinci queat.

IDEM.

Si dominus et magister omnium, qui sine peccato fuit, accusandi licentiam vni dedit, quanto magis vnius est assertione conuincendus, qui Simonis labe dinoscitur esse pollutus; non ergo in tali quilibet katholicus est respuendus, sed vt veritatem afferat, ad depellendam symoniacam prauitatem magis precibus est exorandus.

*) Neque hoc capitulum habet Harduinus.

TITVLVS XIV.

NE PRAELATI VICES SVAS SVB ANNVO PRETIO ALIIS COMMITTANT, ET AD CAVSSAS TERMINANDAS VEL SVB ANNVO PRETIO PRESBYTERI AD ECCLESIARVM REGIMEN STATVANTVR, LICET ECCLESIA ANNVO CENSV DARI POSSIT.

CAP. I.

Ne episcoporum vices sub annuo censu dentur.

Item ALEX. *in concilio Turonensi.*

Quoniam in quibusdam partibus quidam decani vel archipresbyteri ad agendas vices episcoporum seu 50) archidiaconorum, et terminandas caussas ecclesiasticas sub annuo pretio statuuntur,

50) *Archiepiscoporum.*

tur, quod ad sacerdotum grauamen et ad 51) iuditiorum subuersionem non est dubium redundare; id vlterius fieri prohibemus. Quod si quis de cetero fecerit, nostra auctoritate remoueatur a clero. Episcopus autem, qui in diœcesi sua hoc sustinuerit, et ecclesiastica 52) iuditia sua 53) patitur dissimulatione peruerti, canonica districtione percellatur.

51) *Iudiciorum.*
52) *Iudicia.*
53) *Patiatur.*

CAP. II.

Sacerdotes sub annuo censu ne instituantur.

IDEM *in Turonensi concilio residens ait:*

Quoniam enormis consuetudo quædam in quibusdam locis contra sanctorum patrum 54) constitutiones inualuit, vt sub annuo pretio sacerdotes ad ecclesiarum regimen statuantur, ne id fiat, omnibus modis prohibemus, quia, dum sacerdotium sub huiusmodi mercede venale disponitur, ad æternæ retributionis prœmium consideratio non habetur.

54) *Institutionem.*

CAP. III.

De clericis ad certum tempus constitutis non remouendis.

IDEM *Exoniensi episcopo.*

Querelam magistri 55) recepimus, 56) quod cum ecclesiam 57) de Ferelegia a 58) persona eiusdem ecclesiæ ad annuum censum per septennium tenendam suscepisset, ipse sibi, antequam eam per spatium vnius anni tenuisset, auferre præsumpsit, quamquam idem 59) præstita 60) fide firmauerit, quod vsque ad constitutum terminum, nullam exinde molestiam vel grauamen ei inferret. Ideoque *) per apostolicam sedem mandamus **) præcipiendo, quatenus si tibi constiterit ita esse, appellatione remota, districte compellas, vt præfatam ecclesiam 61) præfato W. restituat, et vsque ad terminum inter eos constitutum, secundum quod inter 62) se conuenerunt, 63) permittant eandem pacifice possidere.

55) *W.* addit H.
56) *Qui.*
57) *De Ferleia.*
58) *G.* addit H.
59) *G.* addit H.
60) *Sibi,* addit H.
*) *Ideo tibi per A. S.* quas vltimas literas Harduinus interpretatur: *apostolica scripta.*
**) *Præcipiendo*, non legit Hard.
61) *Prædicto.*
62) *Eos conuenit.*
63) *Permittat.*

TITVLVS XV.

NE ALIQVID EXIGATVR PRO LICENTIA DOCENDI.

CAP. I.

Ne pro licentia docendi aliquid exigatur et quid iuris, si quid promissum, aut solutum sit.

Item ALEX. III. *W. episcopo.* 64)

Prohibeas attentius de cetero, ne in parochia tua pro licentia docendi 65) aliquos aliquid exigatur, aut etiam promittatur. Si quid vero post tuam prohibitionem solutum fuerit, vel promissum, 66) remitti solutum facias, appellatione cessante, vel restitui; sciens, quod gratis accepistis, gratis date, scriptum 67) esse. Sane si aliquis occasione huius prohibitionis distulerit magistros 68) in locis congruis instituere, 69) ibidem liceat tibi de concessione nostra, omni contradictione et appellatione postposita, ibidem viros prouidos et discretos aliorum instructioni præficere.

64) *Idem Londenensi*, Hard. habet.
65) *Alios.*
66) *Promissum remitti, solutum reddi facias, appellatione cessante, sciens* etc.
67) *Est.*
68) *Congruos,* addit H.
69) *Ibidem,* deest apud H. quum sequ. commate legatur.

CAP. II.

Consuetudo, vt pro licentia docendi aliquid soluatur, improbanda.

IDEM *) *archiepiscopis per Gallicana constitutis.*

70) Quanto Gallicana ecclesia maiorum personarum scientia et honestate præfulget, et eo cautius nititur 71) vitare, quæ confundere videantur ecclesiasticam honestatem: tanto vehementiori dignos animaduersione censemus eos, qui nomen magistri scholarum et dignitatem assumunt in ecclesiis vestris, et sine certo pretio ecclesiasticis viris licentiam docendi alios non impendunt. Cum autem hæc praua et enormis consuetudo a cupiditatis radice processerit, et decorem admodum ecclesiasticæ 72) dignitatis confundat; prouidendum nobis est, et summopere satagendum, vt consuetudo ista de ecclesiis vestris extirpetur. Cum nobis præcipue 73) et specialiter 74) ascribatur, si quid in ecclesiis 75) eadem laude dignum inueniatur, vel reprehensione notandum. Sub anathematis ergo interminatione 76) curetis, ne qui 77) dignitatem, si dignitas dici potest, fungentes, 78) præstanda licentia docendi alios, 79) ab aliquo exigere præsumant aliquid; sed eis districte præcipiatis, vt, quicunque viri idonei et litterati 80) volunt regere studia literarum, 81) eo sine molestia et exactione qualicunque scholas patiantur regere. Si vero nostræ 82) præceptionis vel prohibitionis extiterint transgressores, eos nostra auctoritate et vestra officiis et dignitatibus spolietis. Porro, si iuxta mandatum nostrum 83) eos corrigere neglexeritis, negligentiam vestram grauem habebimus et molestam, et ad eam corrigendam manum extendere compellemur: ita, quod si voluerint in 84) huius rapacitatis proposito persistere, non valebunt.

*) verba: *archiepiscopis per Gallicana constitutis*, Hard. non habet.
70) *Quando.*
71) *Curare.*
72) *Honestatis.* Etiam in cod. nostro MSCto superscripta est vox: *honestatis.*
73) *Ac.*
74) *Adscribatur.*
75) *Ipsis eadem*, addit Hard.
76) *Prohibere*, addit H.
77) *Dignitate.*
78) *Pro*, addit H.
79) *Sub aliquo modo.*
80) *Voluerint.*
81) *Eo*, deest apud H.
82) *Præcepti.*
83) *Eos*, deest.
84) *Huiusmodi.*

TITVLVS XVI.

NE CLERICI ILLICITIS VEXATIONIBVS VEXENTVR, ET NE CLERICI VEL LAICI POENA PECVNIARIA MVLCTENTVR.

CAP. I.

Ne a clericis pœna pecuniaria exigatur.

IDEM *R. Cantuariensi archiepiscopo.*

Licet, iuxta apostolum, arguere, obsecrare et increpare debeamus: sic tamen debemus excessus corrigere singulorum, vt probemur non quæ nostra sunt, sed Iesu Christi, quærere, 85) et in correctione facienda videamur modestiam et maturitatem seruare. Accepimus autem, quod archidiaconi 86) Conuetrensis episcopatus pro excessibus et criminibus puniendis a clericis et laicis pœnam 87) pecuniariam 88) exigunt; 89) in examinatione ignis et aquæ XXX. denarios a viro 90) ac muliere quærere præsumunt, et pro annua exactione 91) pecuniæ personas quandoque suspendunt, ecclesias 92) intendunt; a vicariis quoque XII. denarios, 93) vt eos in ecclesiis cantare permittant, exigere non formidant, et alia agunt, quæ canonum obuiant institutis, et de radice cupiditatis et auaritiæ videntur prodire. Quia igitur sollicitudini nostræ incumbit, pastorali diligentia prouidere, ne ab ecclesiasticis personis tuæ 94) prouidentiæ aliquid 95) agatur, quod reprehensioni subiaceat, vel ecclesiasticam 96) honestatem denigret: fraternitati 97) tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus 97*) archidiacono prædicti episcopatus ex parte nostra et tua districte inhibeas, ne pro excessibus corrigendis aut criminibus puniendis, a clericis vel 98) a laicis pœnam pecuniariam, 99) ne pro examinatione ignis 100) vel aquæ denarios amplius exigere audeant, vel alia, quæ dicta sunt, quomodolibet exercere. Si autem contra prohibitionem tuam ausu temerario venire præsumpserint, eos, omni 1) occasione et appellatione 2) cessante, ecclesiastica 3) censura percellas, et sententiam ipsam vsque ad dignam satisfactionem facias inuiolabiliter obseruari.

85) verba: *et in correctione* etc. vsque ad verbum: *seruare,* desunt in Hard.
86) *Conuentrensis.*
87) *Pecuniarum.*
88) *Exigant.*
89) *Et pro examinatione.*
90) *Et.*
91) *Personæ.*
92) *Interdicunt.*
93) *Vt in ecclesiis eorum cantare.* etc.
94) *Prouinciæ.*
95) *Exigatur.*
96) *Dignitatem.*
97) *Tuæ quatenus* etc.
97*) *Archidiaconis.*
98) *A*, non exstat apud Hard.
99) *Nec.*
100) *Et.*
1) *Excusatione.*
2) *Remota.*
3) *Districtione.*

CAP. II.

Ne sacerdotes talliis grauentur.

IDEM.

Peruenit ad audientiam nostram, 4) vnde, si verum est, plurimum miramur, et 5) aduersus vos de iure mouemur, quod in presbyteros, qui sunt in vestra iurisdictione constituti, singulis annis, quasi in seruos 6) mercenarios 7) taliam facias; 8) et quibus, nisi 9) persoluerint pecuniam ad vestram voluntatem, 10) diuinum offi-

4) *Et plurimum miramur.*
5) *Aduersum.*
6) *Et*, addit H.
7) *Talliam faciatis.*
8) *Et*, non habet H.
9) *Soluant.*
10) *Diurnum.*

cium

cium interdicitis, et eos viliter et inhoneste 12) tractetis, in tantum, quod ipsos laicis despicabiles reddidistis. 13) Ideoque hæc, si vera sunt, graui debent 14) pœna puniri, cum eosdem presbyteros quasi filios et fratres 15) benigna ac fraterna caritate fouere debeatis. 16) Discretioni igitur vestræ per 17) apostolicam sedem præcipiendo mandamus, 18) quatenus in prædictos presbyteros huiusmodi talias et indebitas exactiones 19) nullatenus exercere præsumatis, nec eos de cetero irrationabiliter grauetis, vel inhoneste tractetis, aut sine iudicio capituli sui 20) eos suspendere præsumatis, 21) nec hos de cetero vel eorum ecclesias interdicto subiiciatis, 22) neque duas matrices ecclesias eos, quarum vnam 23) sufficere videbitis, 24) habere permittatis, nec 25) aliquem sine ordine iudiciario excommunicare præsumatis; 26) sciturі pro certo, quod si huiusmodi rumores de vobis ad aures iterum nostras peruenerint, nos pro tantis excessibus auctore Domino taliter puniemus, quod 27) pro timore pœnæ 28) vestræ ceteri a similibus abstinebunt.

12) *Tractatis.*
13) *Ideo vero hæc.*
14) *Vltione.*
15) *Benigne ac summa* etc.
16) *Vnde vobis.*
17) *A. S. etc.*
18) *Vt.*
19) *Exercere non* etc.
20) *Eos*, deest apud Hard.
21) *Nec hos de cetero*, Hard. non legit.
22) *Nec.*
23) *Sibi*, add. Hard.
24) *Tenere.*
25) *Eos.*
26) *Sciatis.*
27) *Pro*, deest in Hard.
28) *Vestre*, deest apud eumd.

CAP. III.

Ne sub prætextu consuetudinis aliquid exigatur a clericis.

IDEM *dilectis filiis archidiacono et decano.* 29)

Ad nostram noueritis audientiam peruenisse, quod personas ecclesiarum quasi seruos et 30) censuarios singulis annis 31) inhibitis exactionibus grauare præsumitis, extorquendo ab eis pecuniam, et procurationes eas diuersis nominibus, aliquando scilicet auxilium episcopi, interdum episcopi eiusdem et vestras consuetudines nuncupantes, quas si forte reddere vobis contradicunt, vos eosdem vicarios 32) et ecclesiarum personas ab officio suo suspendentes, in 33) eorum ecclesiis diuina prohibetis officia 34) celebrari, et 35) interea denarios crismatis ab eis pro voluntate vestra in vestræ salutis periculum extorquere præsumitis, huiusmodi exactionem vt eam liberius videamini exigere, quandoque consuetudinem episcopalem, quandoque synodolia, quandoque paschales denarios appellantes, *et infra.* Quia vero non decet vos, clericos ita viliter et inhoneste tractare, 36) districtionem vestram etc. per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus indebitis exactionibus 37) ac procurationibus de cetero grauare, vel personas eorum aut ecclesias sine manifesta ratione et rationabili causa interdicto subponere nullatenus præsumatis, 38) etc. Alioquin, si ad nos iterata exinde 39) querela peruenerit, etc.

29) *Idem archidiaconis et decanis.*
30) *Mercenarios.*
31) *Indebitis.*
32) *Ecclesiarum et.*
33) *Eorumdem.*
34) *Celebrare.*
35) *Inter cetera denarios chrismatio.*
36) *D. V. quatenus etc.*
37) *Aut.*
38) *Etc.* omisit H.
39) *Quæstio.*

CAP. IV.

Ne pecunia pœnæ redimantur vel examen aquæ et ignis.

IDEM *episcopo,* 40) *Conuentrensi et abbati* 41) *Cistrensi.*

Mandamus, vt ex nostra et vestra parte 42) prohibeatis, archidiaconum R. Cistrensi clericos siue laicos, qui pro suis excessibus puniendi sunt, pecuniaria pœna mulctare, 43) seu pro examine ignis et aquæ a quolibet viro vel muliere 44) denarios extorquere præsumat, aut pro annua et indebita exactione pecuniæ personas suspendere, vel ecclesias interdicere, neque ad ecclesias sui archidiaconatus visitandas nisi semel in anno accedat; nisi forte talis causa emerserit, propter quam ipsum 45) præfatas ecclesias oporteat sæpius visitare; et tunc cum ea moderantia hominum et equitaturarum, quod 46) qui in eis morantur, exinde non debeant merito 47) querelari. Si autem contra 48) prohibitionem nostram venire præsumpserit, ecclesiastica seueritate 49) percellatis, omni occasione et appellatione cessante, et sententiam ipsam vsque ad dignam satisfactionem faciatis inviolabiliter obseruari: ita quod in vos et in illos, hoc non cogamur 50) diutius vindicare.

40) *Cotronensi.*
41) *Cestrensi.*
42) *R. archidiacono Cestrensi prohibeatur, clericos sine etc.*
43) *Siue in examinatione ignis* etc.
44) *Pecuniam.*
45) *Præfatas*, deest apud Hard.
46) *Qui*, deest apud Hard.
47) *Querulari.*
48) *Inhibitionem talem.*
49) *Percellaris.*
50) *Durius.*

TITVLVS XVII.
DE PACTIONIBVS LICITIS ET ILLICITIS IN REBVS ECCLESIAE.

CAP. I.

Transactio simoniaca non admittenda.

ALEX. III. 51) *Exoniensi episcopo et W. episcopo.*

Cum 52) pridem Simon clericus procurator prioris et monachorum de Acra, et 53) Petrus clericus pro causa, quæ inter 54) monachos et prædictum P. 55) ac fratrem eius, pro cuius parte se vicem gerere dicebat, super ecclesia de 56) Wet. capella de Vel. vertebatur, 57) pariter ad præsentiam nostram accessissent, ita inter se, nobis non tamen mediantibus, 57*) conuenerint, quod prædictus procurator prioris et monachorum eidem 58) Petro pro expensis, quas fecerat, 59) III. marcas argenti 60) persolueret, et 61) vt idem Petrus liti cederet, et a monachorum infestatione penitus cessaret; cumque compositionem ipsam ad nostram pertulissent audientiam, eamque confirmari auctoritate apostolica 62) suspicarentur; nos eam 63) non duximus admittendam, pro eo, quod videbatur prauam speciem illicitæ pactionis continere. Monuimus autem prædictum Petrum, vt ipse tam pro se, quam pro fratre suo monachos in pace dimitteret, et eidem liti omnino 64) abrenunciaret. Ille 65) igitur 66) nostris 67) monitis acquieuit, et eidem liti pro se et 68) fratre suo penitus abrenuncians authentica instrumenta, quæ super eadem ecclesia et capella habebat, 69) nostris manibus resignauit, et nos 70) ea priori et monachis prædictis 71) scilicet destinauimus, monentes atque mandantes, vt, ex quo nostris prædictus P. monitis super hoc adquieuit, ipsi quoque benignis nostris precibus intenderent, 72) eidem P. et fratri eius aliquod studerent beneficium prouidere, de quo maius lucrum valerent apostolica intercessione percipere, quam 73) in eis 74) debuerant ex illa pactione illicita prouenire. Ceterum, quia sæpe dicti prior et fratres, sicut accepimus, nec monitis, nec mandatis nostris acquiescere 75) noluerunt: nos eorumdem clericorum laboribus paterna pietate compatientes, vobis per 76) apostolicam sedem mandamus, quatenus priorem et monachos moneatis, vt 77) præfato P. 78) ac fratri eius decens et competens beneficium conferant 79) ac assignent. Quod si forte facere noluerint, vos, cum exinde fueritis requisiti, si vobis constiterit, 80) sæpe dictos clericos, prout ipsi asseuerant, a prænominata ecclesia de 81) Seritonia et capella de 82) Lintrania iniuste et absque ordine iudiciario et *) laicali violentia eiectos fuisse, ipsas **) eidem restitui faciatis, non obstantibus litteris nostræ confirmationis, quas prædicti prior et monachi a nobis impetrasse noscuntur.

51) *Exoniensi et Wigorniensi episcopis.*
52) *Iampridem.*
53) *P.* tantum ponit Hard.
54) *Eosdem*, addit H.
55) *Et.*
56) *Ha et capella de T. vertebatur.*
57) *Pariter*, deest apud Hard.
57*) *Conuenerunt.*
58) *P.* ponit Hard.
59) *Quatuor.*
60) *Et*, addit H.
61) *Vt*, Hard. non ponit.
62) *Supplicarent.*
63) *Minime.*
64) *Renunciaret.*
65) *Ergo.*
66) *Nostris*, deest apud H.
67) *Monitus*, legunt alii.
68) *Pro*, addit H.
69) *In*, additur in H.
70) *Eum.*
71) *Scilicet*, deest apud Hard.
72) *Et*, addit Hard.
73) *In*, deest apud Hard.
74) *Deberet.*
75) *Volunt.*
76) *Auctoritatem præsentium præcipimus.*
77) *Præfatos.*
78) *Et.*
79) *Et.*
80) *Prædictos.*
81) *B. et* etc.
82) *L. iniuste.* etc.
*) *Laicorum.* **) *Eisdem.*

CAP. II.

Super decimis inter personas ecclesiasticas valet transactio.

IDEM.

Statuimus, vt, si super decimis inter vos et aliquam personam ecclesiasticam, assensu episcopi vel 83) archidiaconi sui, compositio facta fuerit, rata perpetuis temporibus et inconcussa persistat.

83) *Archiepiscopi.*

CAP.

CAP. III.

Non sunt concedendae ecclesiae, vt alii nominatim succedant.

IDEM 84) *Eboracensi archiepiscopo.*

Accepimus, quod quaedam ecclesiae clericis sunt tali tenore concessae, quod post eorum obitum alii nominatim succedant. Vnde, quoniam hoc iniquum est, et sacris canonibus inimicum, et ideo non debet aliquatenus tolerari, fraternitati tuae 85) praecipimus, 86) quatinus huiusmodi successiones tam detestabiles et iniquas, contradictione et appellatione 87) remissa, fieri prohibeas, et 88) denuo triuolas et vanas esse decernas.

84) *Dunelmensi episcopo.*
85) *Etc.* addit Hard.
86) *Quatenus.*
87) *Cessante.*
88) *Omnino.*

CAP. IV.

Transactio, per abbatem cum literis ratihabitionis conuentus facta, rata permaneat.

IDEM 89) *Dilumensi episcopo.*

Contingit interdum, quod, licet abbas vel prior alicuius conuentualis ecclesiae, cum ecclesiastica vel 90) secularis persona super his, de quibus inter eos controuersia vertitur, coram delegato vel ordinario iudice transigat, litteris sui capituli de ratihabitione monstratis, ipsum tamen capitulum eandem transactionem nititur reuocare. Vnde, quia super hoc consulere nos 91) voluistis, consultationi tuae taliter respondemus: si abbas vel prior 92) a capitulo suo de ratihabitione litteras 93) habuerint, transactionem, quam fecit, 94) si fuerit aliquot annis seruata, capitulum, ac si consenserit in eam, non poterit 95) reuocare.

89) *Dunelmensi.*
90) *Seculari.*
91) *Voluisti.*
92) *De.*
93) *Habuerit.*
94) *Praesertim,* addit H.
95) *Aliquatenus,* addit Hard.

CAP. V.

Concessio ecclesiarum, a laicis facta sine episcopali auctoritate, non valet.

96) IDEM *de Castra Forde et priori de Esebi.*

Super eo vero, quod clerici et religiosae personae, sicut asseris, litterarum intuitu, quas a laicis habent, sibi ius in ecclesiis 97) vendicant, hoc volumus tibi innotescere, quod, 98) nisi episcopalis auctoritas non accesserit, 99) per litteras illas non possit ecclesias obtinere.

96) Haec verba desunt apud Hard. quum hoc cap. sit adpendix antecedentis.
97) *Vindicant.*
98) *Vbi.*
99) *Per illos ecclesias suas possunt obtinere.*

CAP. VI.

Transactio, quae speciem simoniae habet, irrita est.

IDEM *abbati* 100) *de Castro Foro et priori de Cesebi.*

Constitutus in praesentia nostra 1) W. clericus sua nobis assertione monstrauit, quod, cum inter ipsum et 2) Alarium clericum super capella de 3) Stanteras controuersia emersisset, tandem per transactionem sopita fuit; et licet transactio ipsa hinc inde praestita fide 4) formata fuisset: eam tamen praefatus 5) Alarius seruare 6) contradixit. Quia 7) igitur huiusmodi transactiones speciem nonnunquam 8) continent simoniae, et non solum a malo, sed 9) et a specie 10) mala secundum apostolum nos conuenit abstinere: discretioni vestrae 11) per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus cum 12) super hoc fueritis requisiti, partes ante vestram praesentiam conuocetis, et reuocata transactione in irritum, caussam 13) diligentius audiatis, et fine canonico terminetis.

100) *De Staforde, et priori de Helesby.*
1) *G.* habet Hard.
2) *A.* habet Hard.
3) *Stancona.*
4) *Firmata.*
5) *A.* ponit Hard.
6) *Contradicit.*
7) *Ergo.*
8) *Obtinent.*
9) *Et,* deest apud Hard.
10) *Mali.*
11) *Etc.* addit Hard. loco sequentium vsque ad quatenus.
12) *Propter.*
13) *Diligenter.*

TITVLVS XVIII.

SINE AVCTORITATE EPISCOPI NON POSSE CONSTITVERE ECCLESIAM SVAM CENSVALEM, VEL ALIAM OCCVPARE, VEL IN ALIVM TRANSFERRE AD EVITANDAM CONTROVERSIAM.

CAP. I.

Sine auctoritate episcopi ecclesia censualis constitui nequit.

Item ALEX. III. 14) *Wigonensi episcopo.* 15)

Praeterea illi, qui episcopo ignorante, auctoritate sua, pensionem 16) suam 17) annuam de ecclesiis 18) quadam illusione soluerint siue receperint, 19) eis defunctis 20) non ab his, qui per episcopum vel 21) ministeriales eius auctoritate instituendi personas habentes, ius recipiendi canonem receperint, in receptione pensionis non sunt aliquatenus audiendi, praesertim si pontificalem aut alterius, qui de iure id facere potuerit, auctoritatem et assensum non constiterit interuenisse. Non enim simplices sacerdotes vel clerici possunt 22) ad ecclesias, quibus praesunt auctoritate 23) sua, 24) praesertim post decessum suum, censuales efficere.

14) *Wigorniensi.*
15) *Pars capituli: Meminimus,* h. l. addit Hard.
16) *Suam,* deest apud Hard.
17) *Annuatim.*
18) *Collusione facta soluunt aut recipiunt.*
19) *Eas, personis defunctis, etc.*
20) *Vbi.*
21) *Per ministrum tales.*
22) *Ad,* deest apud Hard.
23) *Propria.*
24) *Praesertim,* deest apud Hard.

CAP. II.

Ne pensio soluatur, vt facilius ecclesia ad suos transferatur.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo et suffraganeis eius.*

Cum clerici vestrae iurisdictionis, sicut accepimus, decedentibus ecclesiarum personis, paciscantur 25) ex ipsis ecclesiis maiores 26) solitis soluere pensiones, vt facilius easdem ecclesias possint adipisci: nos quidem ad tam detestabile vitium extirpandum, 27) ad vestram volumus curam et sollicitudinem 28) exhibere. Inde est, quod fraternitati vestrae 29) per apostolica scripta mandamus, quatenus omnibus clericis vestris, ne id 30) attemptare praesumant, 31) sub districta poena prohibeatis. 32) Si 33) quidam contra prohibitionem nostram venire praesumpserint, appellatione 34) postposita, eos ecclesiis taliter adeptis 35) quanto citius spolietis, et aliter pro tantae praesumptionis excessu, seueritate ecclesiastica puniatis. Ad haec quia sunt clerici quidam, qui cum religiosis viris collusione facta 36) circa auctoritatem episcopi sui, ecclesias, quas tenent 37) ab eis, constituunt censuales, vt post decessum 38) eorumdem ecclesiae per 39) repraesentationem eorumdem religiosorum virorum ad filios vel nepotes ipsorum clericorum possint transferri: praesentium auctoritate vobis praecipimus, vt, si qui clericorum 40) virorum inuenti fuerint facere talia, 41) eos a praescriptis ecclesiis, appellatione remota, apostolica auctoritate remouere non differatis, ne de sua fraude vel dolo 42) fructum videantur reportare.

25) *Ex,* deest apud Hard.
26) *Solito.*
27) *Attentam,* pro: *ad vestram,* habet Hard.
28) *Adhibere.*
29) *Etc.* addit Hard. pro sequentibus vsque ad *quatenus.*
30) *Attentare.*
31) *Publice,* addit Hard.
32) *Et,* addit Hard.
33) *Qui contra prohibitionem vestram.*
34) *Remota.*
35) *Quantocius spolietis* etc.
36) *Siue auctoritate dioecesani episcopi.*
37) *Ab,* deest apud Hard.
38) *Eorum, eaedem ecclesiae* etc.
39) *Praesentationem.*
40) *Ipsorum.*
41) *Eos,* deest apud Hard.
42) *Lucrum valeant reportare.*

CAP. III.

Compositio coram delegato facta, iuri non contraria, valet, sed census ob hanc absque episcopi autoritate solutus non excedit vitam soluentis.

IDEM 43) *Caronensi episcopo. Pars capituli,* 44) *quod incipit: Nos in eminenti.*

De cetero 45) noueritis, quod, cum aliquis 46) ab ecclesia ordinarium iudicem litteris impetratis cum aduersario suo 47) componit, postmodum in ecclesia, de qua agitur, ius aliquod habiturus, si compositio non est iuri contraria, non est ab episcopo loci 48) illius

43) *Carnotensi.*
44) *Quod incipit,* deest apud Hard.
45) *Noueris.*
46) *Ad extraordinarium iudicem.*
47) *Forte,* addit H.
48) *Illius,* deest apud Hard.

aliquatenus

aliquatenus reprobanda, sed census absque episcopali auctoritate et ecclesiae, cui praeest, sub hoc praetextu solutus, vitam eius, qui solverit, non excedit.

CAP. IV.

Ne occupentur ecclesiae sine assensu dioecesani episcopi.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis.*

Ex frequentibus querelis personarum satis manifeste didicimus, in partibus vestris consuetudinem prauam admodum et enormem et sacrorum patrum constitutionibus omnimodo contrariam a multis retro temporibus inualuisse: quod videlicet clerici coeca cupiditate ducti, ecclesias et ecclesiastica beneficia sine assensu dioecesani episcopi 49) sui vel officialium suorum, qui de iure hoc facere possunt, recipiunt minus quam deceat; sollicite cogitantes, quomodo 50) sanctorum patrum id 51) institutionibus est alienum, et ecclesiasticae honestati contrarium. Vnde cum tu, frater archiepiscope, ex officio commissae tibi sollicitudinis, tam iniquam consuetudinem de prouincia tua velis, sicut debes, extirpare radicitus, tam in clericos illos, qui ecclesias 52) vel ecclesiastica beneficia 53) de cetero taliter occupata scienter detinent, quam in ipsos, qui 54) ecclesiastica beneficia 55) de cetero taliter occupare praesumpserint, sicut ex litteris tuis intelleximus, excommunicationis sententiam protulisti. Nos itaque eandem sententiam firmam et ratam habentes, eamque apostolica auctoritate confirmantes, 56) per apostolica scripta mandamus, quatenus 58) singuli 59) vestrum vestram sententiam in 60) suis episcopatibus saltem quater in anno 61) renouantes, eam, contradictione et appellatione cessante, faciatis inuiolabiliter obseruari, nec clericos ipsos, qui sententiam 63) istam incurrerunt, vel de cetero incurrent, 64) nisi congrue satisfecerint, et a praesumtione sua omnino destiterint, absoluere praesumatis.

49) *Sui*, deest apud Hard.
50) *A*, addit Hard.
51) *Constitutionibus.*
52) *Et*, loco *vel.*
53) *De cetero taliter*, omittit Hard.
54) *Ecclesias vel*, addit Hard.
55) *De cetero*, non legit Hard.
56) *Per A. S. praecipiendo mandamus.*
58) *Episcopi*, addit Hard.
59) *Vestrum*, deest apud Hard.
60) *Singulis*, addit Hard.
61) *Innouantes.*
63) *Ipsam incurrunt.*
64) *Si congrue non* etc.

CAP. V.

Vt collusores beneficiis, de quibus collusio facta, spolientur.

IDEM *Norinicensi episcopo.*

65) Audimus, in episcopatu tuo et in aliis episcopatibus Angliae vsque adeo clericorum malitiam excreuisse, 66) vt interdum inter se collusione facta, super beneficiis, quae possident, 67) se sustinent ab aliis molestari et postea, vt quaestioni cedatur, et 68) idem clerici possideant beneficia quiete, quasi nomine transactionis soluunt aliis de beneficiis 69) illis annuam pensionem, vt post mortem eorum in beneficiis illis, super quibus est inter eosdem clericos collusio facta, ius sibi valeant 70) vendicare. Vnde 71) quid tibi sit exinde faciendum, nos consulere voluisti, fraternitati tuae 72) per apostolica scripta mandamus, quatenus, si quos clericorum iurisdictionis tuae 73) per collusionem 74) huiusmodi fraudem legitime tibi constiterit commisisse, eos beneficiis, super quibus 75) collusum fuerit, non differas, appellatione 76) remota, perpetuo spoliare, quia satis esset indignum et 77) absonum, si fraus et dolus, quem in praeiudicium 78) tui iuris et aliorum nituntur committere, in eorum non redundaret incommodum et iacturam.

65) *Audiuimus.*
66) *Quod*, habet Hard.
67) *Se*, deest apud Hard.
68) *Iidem*, Hard. habet, quod veteres saepe duplex I. contraxerint.
69) *Ipsis*,
70) *Vindicari.*
71) *Quia*, addit Hard.
72) *Etc.* addit Hard. vt quaedam omissa videantur.
73) *Per*, deest apud Hard.
74) *Huius fraudis.*
75) *Collusi fuerint.*
76) *Cessante.*
77) *Absurdum.*
78) *Tuae iurisdictionis.*

CAP. VI.

Ne deferatur captiosis appellationibus.

79) IDEM *Dulmensi episcopo.*

Ex quorundam certa relatione audiuimus, quod cum aliqui viri ecclesiastici de prouincia vestra pro iustitia sua prosequenda litteras 80) commissionis a nobis 81) impetrarent, aduersarii eorum, vt mandatum nostrum eludant, antequam litterae 82) nostrae ad 83) iudices perueniant, vel litteris 84) a iudicibus receptis, prius quam 85) illi ab 86) ipsis citentur, in vocem appellationis prorumpunt, aut 87) commutationem facientes, aliquos in 88) possessione eorum, de quibus controuersiae 89) vertantur, malitiose inducunt. Quoniam 90) huiusmodi calliditates et versutiae suis non 91) debeant 92) fraudatoribus suffragari in aliquo, et nos contra 93) praedictam calliditatem et versutiam, pastorali volumus sollicitudine discretioni vestrae prouidere: 94) per apostolica scripta mandamus, quatenus si aduersarii 95) eius, inter quos et ipsum super ecclesia controuersia 96) est agitata, pro euacuando mandato 97) vestro 98) appellauerint, aut de possessione qualibet 99) commutationem fecerint, 100) aut malitiose se absentauerint, eos, qui 1) in praedictam possessionem se ingesserint, appellatione cessante, cogatis sub examine vestro iuris aequitati parere.

79) *Alexander tertius archiepiscopo Rotomagensi et abbati Geomar.*
80) *Commissorias.*
81) *Impetrant.*
82) *Illae.*
83) *Iudicem.*
84) *Nostris*, addit Hard.
85) *Illi*, deest apud Hard.
86) *Eis*, pro: *ipsis.*
87) *Conuentionem.*
88) *Possessionem.*
89) *Vertuntur.*
90) *Igitur*, addit Hard.
91) *Debent.*
92) *Auctoribus.*
93) *Praedictas calliditates et versutias.*
94) *Etc. quatenus*, etc.
95) *Eius*, deest apud Hard.
96) *Diutius*, addit Hard.
97) *Nostro.*
98) *Supradicto modo*, addit Hard.
99) *Conuentionem.*
100) *Vel.*
1) *In possessione praedictae ecclesiae se etc.*

CAP. VII.

Filii personatuum, vel alii, qui se in ecclesias vacantes intrudunt, non possunt eas sub appellationis obtentu occupare.

IDEM *Cantuariensi 2) et eius suffraganeis.*

Ex 3) querimoniis clericorum, qui de partibus vestris ad praesentiam nostram accedunt, 4) quandoque satis nobis euidenter innotuit, quod interdum decedentibus ecclesiarum personis, quandoque filii, quandoque alii absque conscientia et consensu episcopi dioecesani, se in praedictas ecclesias intrudere non verentur, et earumdem ecclesiarum claves accipiunt, et, vt ecclesias vel earum bona teneant occupata, in vocem appellationis prorumpunt. 5) Quoniam igitur id iniquum est penitus et absurdum: nos tantae iniquitati et enormitati pastorali volentes consideratione occurrere, et radicem 6) huiusmodi cupiditatis de clero penitus extirpare, fraternitatis tuae 7) per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus, si qui sint vel fuerint in partibus vestris, qui tali modo ad detinendas ecclesias 8) in hac re praesumunt, ipsos ad easdem ecclesias relinquendas quantocius, monere studiose curetis et ecclesiastica districtione compellere: ita, quod si manifestum est, ipsos 9) temere et praesumptuose ecclesias detinere, 10) obtentu appellationis, si quam interposuerit, non omittatis, quin eos ad easdem ecclesias dimittendas, appellatione cessante, ecclesiastica censura compellatis.

2) *Archiepiscopo.*
3) *Crebris*, addit Hard.
4) *Quandoque*, deest apud Hard.
5) *Quum*, et paulo post loco *est* legitur *sit.*
6) *Huius.*
7) *Etc. quatenus*, etc.
8) *Inhiare praesumant.*
9) *Ita tenere et praesumptuose*, etc.
10) *Sub*, addit Hard.

TITVLVS XIX.

DE ILLIS, QVI INCIDVNT IN CANONEM DATAE SENTENTIAE, VEL INCIDERE VIDENTVR, CVM NON INCIDANT, ET QVI SINT AD SEDEM APOSTOLICAM 11) TRANSMITTENDI PROPTER ABSOLVTIONEM.

CAP. I.

Qui ignoranter manus violentas iniecerit in clericum, excusatur.

Item ALEXANDER III. *Bathoniensi, 12) Exoniensi episcopis.*

Si vero aliquis in clericum nutrientem comam ignorans, quod clericus fuerit, manus iniecerit violentas, propter hoc non debet apostolico conspectui praesentari, nec etiam excommunicationi notari, dummodo ipsum esse clericum ignorauerit: si hoc dubium fuerit, propria manu 13) duntaxat debet praestare, et si voluerit iuramentum.

11) *Mittendi.*
12) *Et Exoniensi.*
13) *Voluerit praestare sacramentum.*

14) Ab illo autem, quem violentas manus constat clericum iniecisse, sicut ab excommunicato, donec de mandato Romani pontificis absolvatur, conuenit abstinere.

14). Verba: *ab illo autem, quem violentas* etc. vsque ad finem desunt apud Hard.

CAP. II.

Qui sui iuris non sunt, vel etiam mulieres manus violentas in clericum iniicientes ab episcopo suo possunt absolui cum aliis, alii vero mittendi ad sedem apostolicam.

IDEM 15) *Barthoniensi.*

Mulieres vel etiam aliæ personæ, quæ sui iuris non sunt, ab episcopo diœcesano absolui 16) non possunt, si manus in clericum iniecerint violentas. De his vero, qui magnæ potentiæ sunt, et ita delicati, quod 17) tantum laborem 18) nequeunt sustinere, si manus violentas iniecerint in clericos, tale damus petitioni tuæ responsum, quod status personæ prius et veritas negotii est Romano pontifici intimanda et secundum consilium eius 19) tales erunt de commisso scelere 20) corrigendi; illi vero, qui non 21) initiunt, sed 22) illorum auctoritate et mandato 23) violenter iniiciuntur manus in clericos, ad sedem apostolicam sunt, omni excusatione cessante, mittendi: cum is vere committat, cuius auctoritate committi delictum probatur.

15) *Bathoniensi episcopo.*
16) *Non*, deest apud Hard.
17) *Magnum.*
18) *Nequierint.*
19) *Tales*, deest apud Hard.
20) *Puniendi.*
21) *Iniiciunt.*
22) *Eorum.*
23) *Violentæ.*

CAP. III.

Ne per abbatem absoluantur, qui ante religionem susceptam in canonem datæ sententiæ inciderunt.

IDEM *abbati.* 24)

Consuluit nos tuæ 25) dilectionis prudentia, quid tibi faciendum sit de his, qui de hoc seculo fugientes in 26) monasterio tuo religionis habitum susceperunt, et 27) inter cetera postmodum confitentur, se tale commisisse delictum, quod ipso actu excommunicationis sententiam 28) incurrunt. Hos autem sine licentia 29) Romani pontificis 30) nec potes, nec debes absoluere, 31) sed si forte post conuersionem suam in aliquem de fratribus suis aliquis violentas manus iniecerit, licitum sit tibi ab excommunicationis sententia absolvere et præsumptionem delinquentium debita animaduersione punire.

24) *De Nexibus*, addit Hard.
25) *Discretionis.*
26) *In monasterium tuæ religionis habitum etc.*
27) *Infra certum tempus postmodum*, etc.
28) *Incurrerunt.*
29) *Summi.*
30) *Non.*
31) Verba: *sed si forte post*, etc. vsque ad *sententia absoluere*, desunt apud Hard.

CAP. IV.

Vt se, qui viros religiosos læserunt, apostolico præsentent conspectui.

IDEM.

Porro si aliqui violentas manus in fratres tuos 32) iniecerunt, et pœnitentia ducti, non conuicti, sed priuatim, sicut asseris, a te veniam postulant, eos monere debes propensius et inducere, vt his quos læserunt, congrue 33) prius satisfaciant et apostolico conspectui se 34) repræsentent, cum a te, vel ab 35) alio quolibet sine speciali mandato Romani pontificis absolui non possint.

32) *Mittunt.*
33) *Prius*, deest apud Hard.
34) *Præsentent.*
35) *Aliquo sine*, etc.

CAP. V.

Vt religiosi pro violenta manuum iniectione in clericos euitentur sicut alii.

IDEM. 36)

Nulli autem monachi templarii se possunt priuilegio apostolicæ sedis tueri, quo minus excommunicatos vitare debeant, et pro violenta manuum iniectione in clericos sicut 37) excommunicati vitari.

36) *Exoniensi episcopo*, addit Hard.
37) *Excommunicatos vitare.*

CAP. VI.

Vt mandantes pariter atque malefactores pro violenta manuum iniectione in clericos euitentur sicut excommunicati.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis.*

Non sine 38) dolore et cordis amaritudine audiuimus, quod, cum viri ecclesiastici per vos aut per alias ecclesiasticas personas in ecclesiis secundum statuta canonum ordinantur, laici, 39) qui forte aliquando 40) ecclesiarum ordinationes ex vsurpatione 41) consueuerant in periculum suæ salutis habere, in tantam vesaniam et furorem prorumpunt, quod ecclesiasticos viros canonice in ipsis ecclesiis 42) ordinandos iniuriis multis afficiunt, aliquando eos 43) confligunt verberibus, 44) interdum etiam, quod est auditu terribile, occidere non verentur. Quoniam igitur, quanta sit præsumtio et impietas eorum, qui talia et tam atrocia facinora et nefaria committunt, nemo potest ignorare, qui recte sapit: ad eos puniendos et castigandos, qui hoc instinctu diabolicæ fraudis committitur, spiritalem gladium 45) debent exercere, et 46) nos ita volumus in 47) ipsos exercere rigorem ecclesiasticæ disciplinæ, vt 48) nichil videantur omittere, quod aduersus hos ex iuris districtione fieri possit. Inde est, quod 49) fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus, quatenus si qui se in tantam vesaniam et præsumtionem erexerint, quod hac vel alia occasione clericos occidant, vel 50) occidi faciant, aut 51) alii in eos violentas manus 52) initiant, tam malefactores ipsos, quam illos quorum mandato id fuerit perpetratum, publice accensis candelis et pulsatis 53) campanis 54) denuncietis et faciatis eos sicut excommunicatos 55) vitare, donec Deo et sanctæ 56) ecclesiæ satisfaciant, et cum litteris vestris rei veritatem continentibus ad apostolicam sedem accedant.

38) *Cordis dolore et amar.*
39) *Vero*, addit Hard.
40) *Contra ecclesiasticam ordinationem ex*, etc.
41) *Consueuerunt.*
42) *Ordinatos.*
43) *Affligunt.*
44) *Et*, addit Hard.
45) *Debetis.*
46) *Vos.*
47) *Eos.*
48) *Nil videamini.*
49) *Fraternitati vestræ, etc. quatenus*, etc.
50) *Occidere.*
51) *Aliter.*
52) *Iniecerint.*
53) *Signis.*
54) *Aperte excommunicatos*, addit Hard.
55) *Deuitari.*
56) *Matri*, addit Hard.

CAP. VII.

Excommunicati sint, qui in clericos et fratres templi violentas manus iniiciunt.

IDEM.

Grauiter oculos diuinæ maiestatis offendunt, qui religiosos viros 57) fatigant molestiis et 58) otium suæ perturbant quietis. Sane a sanctæ memoriæ prædecessore nostro papa 59) H. 60) etiam Lateranensi concilio constitutum est, vt qui violentas manus in clericos vel monachos, hospitalarios, templarios, siue in viros alterius religionis 61) immittunt, excommunicationi subiaceant. Nos autem statutum prædecessoris nostri ratum et firmum tenere volentes, fraternitati vestræ 62) per apostolica scripta mandamus, quatenus, si qui parochianorum vestrorum in fratres hospitalis 63) Ierosolymitani manus violentas iniecerint, eos, appellante 64) cessante, publice excommunicatos denuncietis et ab omnibus faciatis cautius euitari, donec prædictis fratribus de illata iniuria congrue satisfaciant, et cum litteris episcoporum suorum rei veritatem continentibus, apostolico conspectui 65) repræsententur.

57) *Indebitis*, addit Hard.
58) *Locum.*
59) *A. III.* i. e. *Alexandro.*
60) *In concilio Later.*
61) *Mittunt.*
62) *Etc. quatenus.*
63) *Hierosolymitani.*
64) *Remota.*
65) *Se præsentent.*

CAP. VIII. *)

Ne quis episcoporum speciales ecclesiæ Romanæ filios indicet.

IDEM *archiepiscopis et aliis ecclesiarum prælatis per Angliam constitutis.*

Licet vniuersa loca etc. vsque seruare vniuersitate, - - - per apostolica scripta mandamus, quatenus nullus vestrum in monachos prætextu monasterii vel cuiuslibet obedientiarum eius excommunicationis vel interdicti audiant de cetero promulgare sententiam. Cum autem sententia in parochianos alterius ab aliquo prolata de iure non teneat: multo minus illa, quæ in speciales filios Romanæ ecclesiæ, qui scilicet nullum episcopum præter Romanum pontificem habeant, profertur, debet obseruari. Igitur si aliquis vestrum attendere præsumpserit, eius in parte factum nullas vires obtineat, sed irritum potius et vacuum habeatur.

*) Hoc capitulum apud Hard. deest.

CAP.

CAP. IX.

Vt clerici impuberes sese inuicem percutientes, vel puberes ex iocosa leuitate, et magistri discipulos correctionis caussa, in canonem datæ sententiæ non incidant.

IDEM *Exoniensi episcopo.* Pars capituli, 66) quod incipit: *Sicut dignum.*

Super eo 67) vero, quod a nobis consilium postulasti, vtrum 68) scolares, si 69) se inuicem percusserint in plena vel minori ætate, clerici aut religiosi viri in claustro secundum canonem illum, quo statutum est, vt illi, qui in clericos violentas manus 70) mittunt, 71) ad apostolicam sedem absoluendi mittantur, et debeant pro sua ad eandem sedem absolutione venire; inquisitioni tuæ taliter respondemus, quod si clerici infra puberes annos sese 72) inuicem, 73) aut vnus alium percusserit, non sunt ad apostolicam sedem mittendi, quia ætas eos 74) excusat; nec etiam clerici si sunt plenæ ætatis 75) et non de odio, 76) vel de inuidia, vel 77) de indignatione, sed leuitate iocosa se 78) ad inuicem 79) percutere contigerit, nec 80) magister si scolarem clericum intuitu disciplinæ vel correctionis 81) percusserit, quia non potest in ipsis 82) manuum iniectio violenta notari. Ceterum, si 83) odio 84) idem scolares 85) vel clerici sese percusserint, pro sua absolutione debent ad apostolicam sedem venire.

66) *Quod incipit*, deest apud Hard.
67) *Vero*, deest apud Hard.
68) *Scholares.*
69) *Sese.*
70) *Iniecerint.*
71) *Ad sedem apostolicam pro sua absolutione venire debeant; inquisitioni tuæ*, etc.
72) *Ad*, præponit Hard.
73) *Vel vnus alterum.*
74) *Excusauit.*
75) *Si non sunt.*
76) *Aut inuidia*, simpliciter habet Hard.
77) *De*, omittit Hard.
78) *Ad*, deest apud Hard.
79) *Percusserint.*
80) *Magistri.*
81) *Percusserint.*
82) *Manus.*
83) *Ex*, addit Hard.
84) *Iidem.*
85) *Vel clerici*, omittit Hard.

CAP. X.

Vt religiosi sese inuicem percutientes a suo abbate vel episcopo absolui queant.

IDEM 86) *eisdem in eadem epistola.*

Monachi vero et canonici 87) regulares quocunque modo 88) se in claustro percusserint, non sunt 89) ad 90) eandem mittendi sedem, sed secundum prouidentiam et districtionem sui abbatis disciplinæ subdantur, et si 91) sui abbatis discretio non sufficiat, ad eorum correctionem 92) est diœcesani episcopi prouidentia adhibenda.

86) *Eidem.*
87) *Sæculares.*
88) *Sese.*
89) *Super hoc*, addit Hard.
90) *Apostolicam.*
91) *Sui*, omittit Hard.
92) *Erit.*

CAP. XI.

Vt clericum lædens vel vulnerans prætextu officii ab episcopo suo possit absolui.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

Si vero 93) aliquis alicuius 94) potestatis 95) hostiarius sub prætextu officii sui malignatus clericum læserit, 96) ab episcopo suo poterit absolui, nisi forte eundem clericum grauiter vulnerauerit, 97) officialis pro iniectione 97*) manus in clericum, non potest sine mandato Romani pontificis absolutionis beneficium promereri: quia nulli laico super clericum tanta 98) auctoritas datur, nisi forte turbam 99) nimis arcendo irruentem non ex deliberatione, sed fortuito casu clericum lædat. Si 100) vero clericum vim sibi inferentem vi repellat vel lædat, non debet propter hoc ad sedem apostolicam transmitti, si in continenti vim vi repellat, cum vim repellere vi omnes leges 1) omniaque iura permittant; nec ille compellendus est ad apostolicam sedem venire, qui in clericum cum matre, vxore, 2) sorore vel filia propria turpiter inuentum, manus iniecerit violentas. Ceterum, si 3) in stupro vel adulterio, quando ea, cum qua stuprum vel adulterium committitur, ipsum ita 4) linea consanguinitatis non 5) contingit, ceperit, aut alias 6) violentas manus iniecerit, non a sententia illius excommunicationis erit immunis.

93) *Aliquis*, deest apud Hard.
94) *Potentis.*
95) *Ostiarius.*
96) *Ab officio suo potest absolui.*
97) Hic in concil. Lateran. incipit nouus capituli numerus.
97*) *Manuum.*
98) *Potestas.*
99) *Nimis*, deest apud Hard.
100) *Forte.*
1) *Et omnia.*
2) *Vel*, addit Hard.
3) *Eum*, addit Hard.
4) *Proxima*, addit Hard.
5) *Contigerit, ceperit etc.*
6) *In eum*, addit H.

CAP. XII.

Vt, qui conuersis violentas manus iniiciunt, excommunicati sint.

IDEM *episcopis 7) et archidiaconis et aliis prælatis per 8) Galliam constitutis.*

Parochianos 9) vestros, si qui in monachos vel conuersos præfati ordinis violentas manus iniecerint, 10) appellatione remota, secundum tenorem generalis decreti excommunicatos denuntietis, ipsosque faciatis sicut excommunicatos 11) euitari, donec eis, quos læserint, congrue satisfaciant, et cum litteris vestris apostolico conspectui se 12) repræsentent.

7) *Et*, deest apud Hard.
8) *Angliam.*
9) *Autem*, addit Hard.
10) *Sublato appellationis remedio.*
11) *Cautius*, addit Hard.
12) *Præsentent.*

CAP. XIII.

Vt, qui incidunt in canonem datæ sententiæ, si sine periculo Romam proficisci nequiuerint, ab episcopo suo possint absolui, sed sub conditione.

IDEM *Cenonianensi episcopo.* 13) (Pars capituli, quod sic incipit.)

De cetero noueris, quod si laicus pro violenta manuum iniectione in clericum vinculo excommunicationis est 14) astrictus, si 15) habet capitales inimicitias, vel alias iustas caussas, quibus ab itinere rationabiliter excusetur, 16) ita, quod sine periculo, apostolico se 17) nequiuerint conspectui præsentare, licet diœcesano episcopo 18) recepto iuramento secundum morem ecclesiæ absolutionis gratiam impertiri, sed est illi sub iuramenti debito iniungendum, vt quam citius opportunitatem habuerit, Romanum pontificem adeat, mandatum apostolicum suscepturus.

13) Verba: *pars capituli quod sic incipit*, apud Hard. non leguntur.
14) *Adstrictus.*
15) *Habens.*
16) *Vt sine*, etc.
17) *Nequeat.*
18) *Accepto.*

TITVLVS XX.

19) RAPTORIBVS ET VIOLATORIBVS ECCLESIARVM 20) QVANDOQVE 21) ETIAM POST 22) POENITENTIAM 23) NEGANDAM SEPVLTVRAM, NISI SATISDET DE DAMPNO SARCIENDO.

CAP. I.

Vt raptori rerum ecclesiasticarum, nisi ablata restituat, denegetur pœnitentia, et ne istius sepulturæ intersint clerici.

EVGENIVS 24) *vniuerso clero.*

Super eo, quod de raptoribus 25) et ecclesiarum violatoribus, atque presbyteris, qui pœnitentiam eis iniungere, vel eorum oblationes contra statutum nostrum suscipere attentauerint, a nobis communi deliberatione statutum, 26) in concilio cum fratribus nostris statuimus, 27) in constitutione ipsa sanctorum patrum vestigia subsequentes, auctoritate Dei et 28) beatorum apostolorum Petri et Pauli pariter confirmamus, statuentes, vt quicunque ex his raptoribus, qui in vrbe, suggerente diabolo, violenter surrexerint, in 29) rapinam siue in ecclesiarum 30) violationem manifeste deprehensus est, vel a modo fuerit, nisi prius ablata restituat, si poterit, vel 31) emendandam firmam et plenam securitatem fecerit, pœnitentiæ ei beneficium penitus denegetur. Si vero vsque ad obitum, quod absit, in sua contumacia durauerit, et in extremis positus, remedium pœnitentiæ humiliter postulauerit, si emendationem vel emendandi securitatem præstiterit, ac fideiussores, qui ablata restituere 32) debent, idoneos dederit, 33) eis pœnitentia et sepultura ecclesiastica

19) *De*, addit Hard.
20) *Et quando.*
21) *Etiam*, deest apud Hard.
22) *Peracta*, addit Hard.
23) *Sit neganda sepultura ecclesiastica, nisi satisdent de damno restituendo.*
24) *III.* adiungit Hard.
25) *Ecclesiarum atque presbyt.* etc.
26) *In concilio*, omittit Hard.
27) *Et constitutionem ipsam.*
28) *Sanctorum.*
29) *Rapina.*
30) *Violatione.*
31) Verba: *firmam et*, omittit Hard.
32) *Debeant.*
33) *Ei*, pro: *eis*, habet Hard.

siastica concedatur. Qui autem in sanitate 34) constituti obstinata mente 35) pœnituerint vel 36) emendauerint et in morte securitatem ac fideiussores, sicut diximus, præstare 37) nequiuerint, 38) pœnitentiam quidem parum prodesse, sicut credimus, videtur, viaticum tamen non 39) denegetur eis, ita tamen, vt nullus clericorum sepulturæ illius intersit, nec eius elemosynam præsumat accipere. Quod si qui presbyterorum vel clericorum contra 40) statuta nostra in vita vel in morte pœnitentias dare, aut sepulturæ eorum interesse vel eorum elemosynas accipere attemptauerint, seu 41) huius rapinæ participes inuenti fuerint, ordinis sui dampnum irrecuperabiliter patiantur et ecclesiastico beneficio careant.

34) *Constituti*, deest ap. Hard.
35) *Non pœnituerit.*
36) *Emendauerit.*
37) *Nequiuerit.*
38) *Solemnitas pœnitentiæ paruum* etc.
39) *Negetur, ita* etc.
40) *Statutum nostrum.*
41) *Huiusmodi.*

CAP. II.

Heredes vt de parentum excessibus satisfaciant.

ALEXANDER III. 42) *claremantino episcopo.*

43) In litteris tuis, quas 44) lator præsentium 45) exhibuit, continebatur, quod cum pater eius multis fuisset criminibus irretitus, qui per appositionem ignis, ecclesiarum incendium diabolo 46) instigante commiserat, tandem in vltima ægritudine constitutus, se confessus est peccatorem, et accepta pœnitentia de commissis per manum capellani sui fuit a sententia absolutus anathematis, sed moriens sepulturam ecclesiasticam habere nequiuit. Quapropter si ita res 47) habet, fraternitati tuæ 48) per apostolica scripta præcipiendo mandamus; quatenus eiusdem corpus patris, 49) id est supra dicti, appellatione cessante, facias in 50) cymiterio sepeliri, et heredes eius moneas et compellas, vt his, quibus ille per incendium vel alio modo damnum contra iustitiam 51) irrogauerit, iuxta facultates suas condigne satisfaciant, vt sic a peccato valeat liberari.

42) *Claromontano.*
43) *In*, deest apud Hard.
44) *I.* addit Hard.
45) *Exhibuerat.*
46) *Suggerente.*
47) *Se*, addit Hard.
48) *etc. quatenus* etc.
49) *I. supra dicti* etc.
50) *Cœmeterio.*
51) *Irrogauit.*

CAP. III.

Vt excommunicatus lecto aegritudinis detentus, si propinqui pro eo satisfecerint, Christianam possit ac debeat habere sepulturam.

IDEM *Lucensi episcopo.*

De secunda 52) quæstione hoc tuam volumus discretionem tenere, quod propinqui eius, quam pro manifestis excessibus, videlicet homicidio, incendio, violenta manuum iniectione in clericos, violatione multarum ecclesiarum et incestu, vinculo excommunicationis adstringis, monendi sunt, vt pro eo satisfactionem exhibeant, quod si fecerint, 54) cum laborans in extremis iuramento præstito per presbyterum 55) fuerit ab excommunicationis 56) relaxatus sententia, in 57) cimiterio potest sepeliri. Si autem propinqui 58) tuis acquiescere monitis contradixerint; quia iam non est purgatum peccatum: defuncto 59) deneganda est ecclesiastica sepultura.

52) *Vero*, addit Hard.
54) *Qui.*
55) *Tenuerit.*
56) *Relaxari.*
57) *Cœmeterio potest.*
58) *Sui*, addit Hard.
59) *Neganda.*

CAP. IV.

Ne quis inuoluatur vsurarum crimine vel pro pio opere.

IDEM *Panormitano archiepiscopo.*

Super eo vero, quod a nobis 60) dilectio tua postulauit, vtrum possit in recipienda pecunia ad vsuram dispensatio fieri, vt pauperes, qui in Sarracenorum captiuitate tenentur, per eandem possint pecuniam liberari, præsentibus tibi 61) duximus respondendum. Quod cum vsurarum crimen vtriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam non 62) videamus adhibendam, quia cum scriptura sacra prohibeat, vel pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendum est, quis ne 63) pro redimenda vita captiui, vsurarum crimine inuoluatur.

60) *Discretio.*
61) *Litteris*, addit Hard.
62) *Vidimus admittendam.*
63) *In*, loco *pro*, habet Hard.

CAP. V.

Vt fructus in sortem computentur, et pignora restituantur sine vsurarum exactione.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis.*

Quoniam non solum viris ecclesiasticis, sed etiam quibuslibet aliis periculosum est, vsurarum lucris intendere, auctoritate præsentium tibi duximus iniungendum, vt clericos tuos tibi liceat, qui de possessionibus vel arboribus, quas tenere in pignore noscuntur, sortem suam deductis expensis 64) iam receperunt, ad eadem pignora restituenda sine 65) dilatione ecclesiastica districtione compellere.

64) *Iam*, omittit Hard.
65) *Vsurarum exactione ecclesiast.* etc.

CAP. VI.

Vt vsurae ante vel post interdictum solutae et extortae restituantur quouis modo.

IDEM 66) *Salonitano archipresbytero.*

Cum tu, sicut asseris, manifestos vsurarios, qui in illo peccato 67) decesserint, communione altaris et ecclesiastica sepultura iuxta decretum nostrum, quod 68) nuper in concilio promulgatum 69) est, præceperis priuandos, donec 70) reddatur, quod tam praue 71) receperant, quidam eorum dicunt, ad 72) absoluendas perceptas vsuras proprias non sufficere facultates. Alii vero promittunt se 73) partem vsurarum, quas habent præ manibus, reddituros; 74) vsuras alias, quas 75) extorserant, cum de his possessiones comparatæ 76) sunt, et eorum filiis vel parentibus traditæ, se non posse reddere 77) confitentur. Alii vero ad excusandas excusationes in peccatis, 78) imprudenter affirmant, illas duntaxat vsuras restituendas, quæ sunt post interdictum nostrum receptæ, nec aliquos ad soluendas vsuras, quas ante interdictum 79) nostrum receperant, debere compelli. Super his tuæ discretioni duximus respondendum, quod, siue ante, siue post interdictum nostrum vsuras 80) extorserint, cogendi sunt sub pœna, quam statuimus in concilio, eas his, a quibus extorserint, vel eorum heredibus restituere, vel his non superstitibus, pauperibus erogare, dummodo in facultatibus 81) habent, vnde ipsas restituere possint, cum iuxta 82) verba beati Augustini; non 83) dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Illi autem, qui non habent 84) facultates, de quibus vsuras valeant restituere, non debent illa pœna mulctari, cum eos nota 85) paupertatis 86) euidenter excuset. Possessiones vero, quæ de vsuris sunt comparatæ, debent vendi et 87) ipsarum pretia his, a quibus vsuræ sunt extortæ, restitui, vt 88) non solum a pœna 89) illa, sed etiam a 90) peccatis possint, 91) quæ per 92) vsuræ extorsionem incurrerant, liberari.

66) *Salernitano episcopo.*
67) *Decesserunt.*
68) *Nuper*, omittit Hard.
69) *Est*, omittit Hard.
70) *Reddant.*
71) *Receperint.*
72) *Soluendas.*
73) *Partes.*
74) *Sed*, addit Hard.
75) *Extorserunt.*
76) *Sint*, legit Hard.
77) *Profitentur.*
78) *Impudenter.*
79) *Nostrum*, omittit Hard.
80) *Receperint.*
81) *Habeant.*
82) *Verbum.*
83) *Remittatur.*
84) *In facultatibus.*
85) *Paupertas.*
86) *Euidenter*, omittit Hard.
87) *Ipsa*, habet Hard.
88) *Sic*, Hard. addit.
89) *Ista.*
90) *Peccato.*
91) *Quod.*
92) *Vsurarum extorsiones incurrerunt.*

CAP. VII.

Vt sorte recepta restituatur pignus.

IDEM *Wintoniensi episcopo.*

Nihilominus tibi præcipimus præsentium auctoritate, vt, si qui sunt in parochia tua, qui sortem suam 93) de fructibus pignorum vel aliunde deductis expensis 94) perceperunt, eos moneas et 95) per excommunicationem compellas, 96) appellatione remota, vt debitoribus suis pignora ipsa sine dilatione et difficultate restituant.

93) *De fructibus arborum vel animalium, deductis* etc.
94) *Receperint.*
95) *Per excommunicationis sententiam.*
96) *Sublato appellationis remedio.*

CAP. VIII.

Clericus accipiens vsuras officii sui periculum sustinet.

IDEM *in concilio Turonensi.*

Plures 97) clericos 98) et quod mœrentes dicimus, eorum 99) quoque 100) qui præsens seculum professione vocis et habitu 1) reli-

97) *Clericorum.*
98) *Et quod mœrentes dicimus*, omittit Hard.
99) *Quoque*, non legit Hard.
100) *Quia.*
1) *Religionis*, addit Hard.

querunt,

querunt, 2) a canonibus vsuras quamuis manifestius damnatas 3) exercentes, commodata 4) pecunia indigentibus possessiones in pignus 5) accipiant, et prouenientes 6) inde fructus vltra sortem 7) recipiant. Idcirco generalis concilii decreuit auctoritas, vt nullus constitutus in clero amodo vel hoc vel aliud genus vsuræ exercere præsumat: et si 8) quis hactenus possessionem alicuius pecunia data sub hac specie in pignus acceperit, si sortem 9) suam deductis expensis de fructibus iam perceperit, 10) absolutam possessionem restituat debitori. Si autem aliquid minus habet eo recepto, 11) possessio libere ad dominum reuertatur. 12) Quod si post hoc constitutus in clero quisquam extiterit, qui de detestandis vsurarum lucris insistat, ecclesiastici 13) officii periculum 14) incurrat, nisi forte beneficium ecclesiæ fuerit, quod redimendum ei de manu 15) laici 16) hoc modo videatur.

2) *Communes vsuras quasi manifestius* etc.
3) *Non exercent.*
4) *Autem*, addit Hard.
5) *Accipiunt.*
6) *Inde*, omittit Hard.
7) *Recipiunt.*
8) *Aliquis.*
9) *Suam*, omittit Hard.
10) *Absolute.*
11) *Quod deest, possessionem ei resignet.*
12) *Si autem quis in clero exstiterit, qui detestandis sibi lucris vsurarum insistat* etc.
13) *Beneficii.*
14) *Patiatur.*
15) *Laicali.*
16) *Hoc modo*, omittit Hard.

CAP. IX.

Vt heredibus pignus restituatur, sorte recepta.

IDEM *Lundo episcopo.*

Ex transmissa 17) conquestione T. 18) Eschaleri et matris eius innotuit, quod pater eius, qui est 19) ex hac luce subtractus, terram suam 20) de tulencam monachis 21) Wardine pro quadam pecuniæ summa pignori obligauit, qui licet sortem suam 22) inde receperint et vltra, tamen eam sibi reddere contradicunt. Quia vero vsurarum crimen Deo et hominibus 23) abhominandum existit, et tanto grauius in ecclesiasticis et religiosis personis est reprehendendum, quanto magis se et alios 24) a peccatorum laqueis tenentur eruere: fraternitati 25) tuæ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus rei veritate inquisita diligenter et cognita, si tibi constiterit, quod prædicti monachi de præfata terra sortem suam deductis expensis receperint, eos attentius moneas, et si necesse fuerit, appellatione remota, ecclesiastica districtione compellas, vt memorato 26) T. et matri eius prædictam terram 27) sine difficultate restituant, pacifice possidendam.

17) *Nobis*, addit Hard.
18) *Eschaleri*, omittit.
19) *De hac luce.*
20) *Dullis*, alii: *de Dullen.*
21) *De Wardene.*
22) *Exinde.*
23) *Abominandum.*
24) *E peccatorum.*
25) *Tuæ etc. quatenus* etc.
26) *Tesaleusi*, alii legunt.
27) *Absque.*

CAP. X.

Vt vitetur contractus vsuram continens, licet ex forma non sic censeatur.

IDEM *Ianuensi archiepiscopo.* Pars capituli, 28) quod incipit: *fraternitas tua.*

In ciuitate tua dicis sæpe contingere, quod quidam piper seu 29) cynamonium, aut alias merces comparant, quæ tunc vltra quinque libras non valent, 30) promittunt per publicum instrumentum, se 31) eis a quibus merces 32) istas 33) acceperunt, sex libras statuto 34) tempore soluturos. Licet autem contractus huiusmodi 35) forte non possit censeri nomine vsurarum, nihilominus tamen venditores peccatum incurrunt: nisi dubium sit, merces 36) istas plus minusue tempore, quo pretium debent recipere valituras: et ideo ciues 37) vestri saluti suæ bene consulerent, si a tali contractu cessarent, cum cogitationes hominum omnipotenti Deo nequeant occultari.

28) *Quod incipit*, omittit Hard.
29) *Cyminum.*
30) *Et*, addit Hard.
31) *Illis.*
32) *Istas*, deest apud Hard.
33) *Accipiunt.*
34) *Termino.*
35) *Ex forma.*
36) *Illas.*
37) *Tui*, pro: *vestri.*

CAP. XI. 38)

Ne milites ex condicto ad nundinas vel ferias conueniant.

EVGENIVS III. *in concilio Tremensi.*

Temerariam 39) similiter audaciam 40) quorundam militum, qui ad detestabiles nundinas vel ferias ex condicto solent ad ostentationem virium suarum conuenire; vnde hominum 41) mortes et alia sæpe pericula prouenerunt, omnino fieri interdicimus, quod si quis ibidem 42) mortuus fuerit, 43) viaticum ei non negetur; ecclesiastica tamen careat sepultura.

38) Hoc capitulum sumtum est ex concilio Remensi apud Harduinum Tom. VI. P. II. can. 12. p. 1303.
39) *Quoque.*
40) *Quorundam*, non habet Hard.
41) *Mortes corporum et animarum sæpius prouenerunt.*
42) *Cæsus vel*, addit Hard.
43) *Pœnitentia et*, addit Hard.

CAP. XII. 44)

Vt arbitraria poenitentia indicatur ei, qui modum excessit se defendendo.

ALEXANDER III. *in registro, mediolanensi archiepiscopo.*

Significauit nobis nobilis vir P. quod F. imperatori, cum olim ab vrbe rediret, castrum ferruce negauit. Vnde contingit, quod quatuor castris destructis, plus quam duo millia domorum destructa fuerunt et multi homines interfecti, alia etiam mala ibidem commissa dicuntur, quod per singula, longum esset, narrare. Quoniam igitur præfatus P. Deo exinde reconciliari desiderat, et pœnitentiam dignam desiderat suscipere; fraternitati vestræ præcipiendo mandamus, quatenus eidem super hoc concilium detis et pœnitentiam secundum quod visum fuerit misericorditer imponatis, attendentes, quod pro libertate sua et pro ecclesiæ deuotione fecit, quare in his talem debetis discretionem adhibere, vt alii et ipse austeritate pœnitentiæ a seruitio ecclesiæ nullatenus retardentur, nec ille aliquod salutis suæ periculum (damnato) debeat formidare.

44) Deest hoc capitulum, apud Hard.

TITVLVS XXI.

DE DEPOSITIONE CLERICORVM ET 45) DISPENSATIONE CIRCA EOSDEM.

CAP. I.

Vt in puniendo attendatur discrimen inter clericorum occulta et publica crimina.

46) IDEM *abbati sanctæ Xenophesæ.*

Ex 47) tuarum litterarum tenore perpendimus, quod quidam ægritudine longe confectus, 48) accepit consilium a 49) sacrilegis mulieribus, quod si sanari vellet, se iterum permitteret 50) rebaptizari. Qui insano credens consilio, vt sanaretur, iniuriam fecit per 51) reiterationem sacramento. Astitit autem huic sacrilegio adolescens 52) quidam bonæ, vt 53) videbatur, indolis, 54) acolitus, frater carnalis illius, in quo 55) baptismatis ministerium asseritur iteratum: 56) qui ministerium in respondendo exhibuit presbytero baptizanti, et cooperator extitit rei nefandæ. Quia 57) igitur nos tua prudentia duxit consulendos, qualiter puniri debeat vel purgari 58) acolitus, quem 59) tantum minor ætas et intentio fraternæ salutis corporeæ excusare videtur aliquantulum: 60) discretioni tuæ præsentibus respondemus litteris, quod, quamuis multum non videatur 61) pœna plectendus, ad superiores tamen promoueri ordines, si publicum est, quod proponitur, non valebit, nisi 62) a religione transire voluerit, vt fauore 63) ipsius religionis circa eum debeat dispensari. Si vero occultum est, promoueri poterit et excessum suum dignis pœnitentiæ fructibus expiare.

45) *Dispositione.*
46) *Idem etc.* omittit Hard.
47) Apud Hard. contextus verborum ipse ita se habet: *Ex litterarum tuarum tenore perpendimus, quod* etc.
48) *Cepit.*
49) *Sortilegis.*
50) *Baptizari.*
51) *Iterationem.*
52) *Quidam*, omittit Hard.
53) *Videtur.*
54) *Acolytus.*
55) *Baptismus asseritur iteratus.*
56) *Et ministerium.*
57) *Ergo.*
58) *Acolytus.*
59) *Tantum*, omittit Hard.
60) *Dilectioni.*
61) *Propterea.*
62) *Ad religiomem.*
63) *Illius.*

CAP. II.

Poena diaconi missam celebrantis.

VRBANVS III. *Legionensi episcopo.*

Ex litteris tuæ fraternitatis nobis innotuit, quod diaconus, præsentium lator, volens ante tempus 64) et merita in presbyterum ordinari, asseruit, se 65) post ordinationem 66) gradum sacerdotalem adeptum, 67) etiam cum non 68) imposuisset 69) illi manum, missarum celebrationem publice vsurpauit. Postmodum vero 70) Deo

64) *Et merita*, omittit Hard.
65) *Per.*
66) *Tuam*, addit Hard.
67) *Et.*
68) *Imposuisses.*
69) *Ei*, pro: *illi.*
70) *Domino.*

inspirante

inſpirante rediit ad ſe ipſum , et proprium 71) recognoſcens exceſſum ; in tanto ſibi periculo conſuli 72) humiliter poſtulauit. Quia igitur 73) ſuper hac re tua nos duxit fraternitas conſulendos , litteris 74) reſpondemus: 75) ad 76) ſacerdotii officium non poterit promoueri. A diaconatu 77) biennio vel triennio 78) prouiſione 79) ſuſpenſus ; de beneficio autem miſericorditer cum eo agatur , ne ſuſtentatione priuatus ad ſeculi 80) negotium reuertatur. Vt autem ſecurius poſſis ei hanc miſericordiam facere , de agenda pœnitentia 81) impoſita, diligentem circa eum curam non deſinas exhibere. Salubrius autem ſibi absque dubio prouidebit , ſi ad regularem vitam ſe duxerit transferendum.

71) *Cognoſcens.*
72) *Humiliter*, omittit Hard.
73) *Super hoc tua etc.*
74) *Præſentibus*, addit Hard.,
75) *Quod*, addit Hard.
76) *Sacerdotis.*
77) *Quoque* , addit.
78) *Pro tua*, addit.
79) *Maneat*, addit.
80) *Negotia.*
81) *Impoſita* , omittit Hard. et ſtatim legit : *circa eum diligentem curam non deſinas exhibere.*

CAP. III.

Vt ei , qui per ſaltum ex pia cautela presbyter factus , ordo diaconatus impendi queat , quo ſacerdos maneat.

IDEM 82) *maiori abbati.*

Inter cetera, quæ a nobis ſunt 83) de monaſterio tuo requiſita, illud quoque nuntii ſollicitudo non tacuit, quod quidam monachus tuus, cum eſſet olim in ſeculo conſtitutus, presbyteratus officium prætermiſſo diaconatu ſuſcepit ; ſuper quo tua deuotio poſtulat diſpenſari. Intelleximus , 84) quod ille non malitia , ſed pia 85) vt frui videatur cautela præmonitus , ordinem 86) diaconatus , quem 87) accepiſſe 88) ſimulauit, 89) omiſerit, ne eum, ſicut quidem eius auunculus inſtigabat , de manu 90) ſchismatici ſortiretur. Vnde quia de his nihil nobis 91) pro certo conſtare 92) poterit; 93) examinatorem fieri huius tuæ duximus conſcientiæ relinquendam , auctoritate apoſtolica 94) concedentes: vt, ſi 95) tibi absque dubitatione conſtiterit, quod ille non ex ſuperbia , ſed vt 66) ſchismatici manus euaderet, et 97) dignatoris auunculi ſui 98) oculos declinaret , tali ſimulatione ſit vſus; 99) competentem ei ordinem facias diaconatus impendi , et ſic poſt aliquanti temporis abſtinentiam , quam tuæ committimus diſcretioni, 100) taxandam corde contrito et humiliato ſpiritu , 1) officium poterit ſacerdotalis ordinis exercere.

82) *Marimondenſi.*
83) *Pro tuo miniſterio requiſita.*
84) *Autem* , addit Hard.
85) *Vt ſibi videbatur.*
86) *Diaconii.*
87) *Se*, addit Hard.
88) *Simularat.*
89) *Omiſit.*
90) *Schiſmatici.*
91) *Pro certo* , omittit Hard.
92) *Potuit.*
93) *Examinationem facti huius* etc.
94) *Mandantes.*
95) *Tibi* , non legit Hard.
96) *Schiſmatici.*
97) *Indignationis.*
98) *Aculeos.*
99) *Competenti tempore ordinem facias ei diaconatus impendi.*
100) *Dum taxat corde* etc.
1) *In beneficio ſacerdotalis ordinis poterit exerceri.*

CAP. IV.

Quomodo quis in ordine ſimoniace adquiſito poſſit tolerari.

Item ALEXANDER *abbati et fratribus* 2) *Triuſuntium.*

Conſuluit nos 3) veſtra dilectio ſuper quodam confratre, 4) qui, cum eſſet in ſeculo, 5) cum V. ſolidos pro ordinatione dediſſet , ſtatim poſtquam quantitatem delicti 6) nouit , pœnitentia ductus religioni 7) veſtræ ſe contulit. Nos igitur quæſtioni veſtræ ſatisfacere cupientes , præſentibus litteris vobis ſignificamus , quod ordine 8) taliter 9) accepto, carere meruit , nec ad ſuperiores promoueri , 10) verumtamen in ordinibus , quos prius 11) receperat , domino poterit deſeruire.

2) *Trium fontium.*
3) *Tua deuotio* , alii legunt *fraternitas.*
4) *Quod.*
5) *Et quinque.*
6) *Cognouit.*
7) *Veſtræ*, omittit.
8) *Taliter*, etiam omittit Hard.
9) *Suſcepto.*
10) *Poteſt*, addit Hard.
11) *Suſcepit.*

CAP. V.

IDEM 12) *naruicenſi epiſcopo.*

De ſacerdote 13) vero illo , qui litteras noſtras falſauit , quas tibi miſimus , 14) tuæ diſcretioni 15) per apoſtolica ſcripta mandamus, quatenus vt, ſi inueniri 16) poſſit omni officio ſacerdotis et beneficio eccleſiaſtico perpetuo priuatum, in 17) aliquo monaſterio diſtrictæ religionis detrudas , vt ibi tanti facinoris pœnas 18) lugens, ſe 19) talia defleat commiſiſſe , et alii per hoc a ſimilibus valeant deterreri. Quod ſi aliquos de conſimilibus comprehendere 20) poſſis, ipſos 21) arciſſimæ cuſtodiæ , ſublato appellationis remedio, 22) detrudas, donec 23) apoſtolicum 24) ſuſceperint mandatum.

12) *Wigornienſi et Norwicenſi epiſcopis.*
13) *Vero illo* , omittit Hard.
14) *Veſtræ.*
15) *etc. vt ſi inueniri* etc.
16) *Poterit.*
17) *Aliquod monaſterium.*
18) *Luens.*
19) *Taliter.*
20) *Poteris.*
21) *Arctiſſimæ.*
22) *Retrudas:*
23) *Inde*, inſerit Hard.
24) *Suſceperitis.*

CAP. VI.

Vt cum presbytero accuſato , qui ſe quodammodo purgauit , miſericorditer agatur , quo poſt poenitentiam impoſitam rurſus officium ſacerdotale exercere queat.

IDEM *gangrenſi Patriarchæ, in regiſtro.*

Ex tuarum 25) tenore litterarum accepimus, quod V. presbyter, 26) lator præſentium, 27) iuuenili leuitate vſus , cum quodam infami, ad 28) priuatum locum 29) immundum ſpiritum inuocaturus acceſſit; vnde 30) tu eum , quia propter hoc infamia laborat, et facinus 31) eius publicum notorium erat, 32) et a beneficio et officio eccleſiaſtico ſuſpendiſti ; ipſe autem coram nobis viua voce propoſuit , quod non ea intentione , vt 33) vocaret dæmonium 34) venerat, ſed, 35) ſi per inſpectionem aſtrolabii , furtum cuiusdam 36) cauſæ poſſet recuperare. Verum licet hoc ex bono zelo et 37) ſimplicitate 38) proponat: 39) ideo tamen grauiſſimum fuit, et non modicam 40) peccati maculam 41) contraxit. Sed quoniam 42) citius in dexteram, quam in ſiniſtram, et in miſericordiam , quam in ſeueritatem declinare : ipſum fraternitati tuæ duximus remittendum , monentes 43) atque miſericordia vt fecit, miſericorditer agens, VIII. dies poſt harum ſuſceptionem 44) delicti pœnitentiam imponas, quod per annum 45) ſibi viſum fuerit et amplius, ita tamen , quod biennium non excedat , ab altaris 46) miniſtratione præcipias eum abſtinere , 47) vt tunc liberum 48) erit ei ſacerdotale officium exercere.

25) Harduinus initium huius epiſtolæ facit tale: *Ex tuarum litterarum tenore accepimus , quod.*
26) *Lator præſentium*, omittit.
27) *Viuendi leuitate* , etc.
28) *Prauitatum locum* etc.
29) *Immundos ſpiritus.*
30) *Tu*, non habet Hard.
31) *Eius* , omittit.
32) *Ab officio et beneficio et eccleſiaſtico ſuſpendiſti.*
33) *Inuocaret dæmonem.*
34) *Ierat.*
35) *Vt per.*
36) *Eccleſiæ.*
37) *Ex*, præponit Hard.
38) *Se feciſſe* , addit Hard.
39) *Id tamen.*
40) *Peccati* , omittit Hard.
41) *Inde* , interſerit Hard.
42) *Tutius eſt.*
43) *Atque mandantes , vt ſecum miſericorditer agas et ſibi infra octo dies* etc.
44) *Eccleſiam cum omnibus ablatis reſtituas : et talem ei pro expiatione illius delicti pœnitentiam imponas etc.*
45) *Et amplius* , *ſi* , addit, et pro : *ſibi* , legit Hard. *tibi.*
46) *Adminiſtratione.*
47) *Et exinde.*
48) *Sit.*

CAP. VII.

Vt eccleſia , in qua commiſſum eſt adulterium , per adſperſionem reconcilietur , adulterae confeſſae imponatur poenitentia , presbytero autem adultero neganti purgatio indicatur, qui cauſa cognita vel in officio ſuo manere, vel ab eo ſuſpendi debet.

IDEM 49) *introuenenſi epiſcopo , in regiſtro XIIII.* 50)

Significaſti nobis, quemdam presbyterum cum alterius coniuge inſtinctu diabolico 51) infra eccleſiam frequenter , ſicut aſſeris , 52) dormiſſe ; quæ vtique ſe et illum 53) cuidam ſacerdoti huiusmodi delictum confeſſos fuiſſe , publice tibi detexit , et hoc ipſum idem ſacer-

49) *Carnotenſi epiſcopo , in decimo quarto libro regiſtri.*
50) *Pars illius capituli : cum ſacroſancta romana* , addit Hard.
51) *In eccleſia.*
52) *Dormiuiſſe.*
53) *Quidam.*

dos,

dos, nomen 54) adulterii celans, 55) dicitur in præsentia tua 56) deposuisse, 57) de quibus, quid fieri debeat, cum negante adultero mulier in confessione persistat, 58) ad apostolicam sedem consilium requisisti. 59) Illos igitur iuxta sanctorum patrum decreta volumus, vt præfatæ adulteræ condignam pœnitentiam imponens, ecclesiam prælibatam per aspersionem 60) atque sacrificando reconcilies. Prædicto autem sacerdoti, ne contra apostolum infirmorum corda mala fama ipsius percutiantur, et ne vituperetur ministerium nostrum, 61) ne securiores presbyteri existentes licentius in peccatum prolabantur, 62) vicinis presbyteris, quos se nolle peierare 63) noueris, iuxta arbitrium tuum 64) purgationi indices. 65) Quem si purgare se poterit in officio 66) ministrare 67) permittas: si vero non 68) potuerit, 69) ab officio suo suspendere nulla ratione postponas.

54) *Adulteri.*
55) *In præsentia tua dixit.*
56) *Deposuisse*, deest apud Hard.
57) *Super quo quid* etc.
58) *Ab apostolica sede.*
59) *Nos ergo.*
60) *Aquæ sanctificandæ reconcilies.*
61) *Nec*, pro: *ne.*
62) *Cum vicinis quinque presbyteris.*
63) *Cognoueris.*
64) *Purgationem indicas.*
65) *Quod.*
66) *Suo*, addit.
67) *Ipsum*, addit.
68) *Poterit.*
69) *Ipsum*, iterum legit Hard.

CAP. VIII.

Ne confessio coram iudice saeculari facta clerico praeiudicet, neque depositus clericus tradatur saeculari iudici.

IDEM *Salernitano archiepiscopo.* Pars capituli: *licet præter* 70) *solum.*

71) Et si clerici coram seculari iudice conuicti fuerint vel confessi de crimine, non sunt propter hoc ab episcopo suo aliqua sententia condemnandi. Sicut enim sententia a non suo iudice lata, non tenet, ita 72) etiam confessio coram ipso facta. Si vero coram episcopo de 73) criminibus minime confessi sunt, seu legitima 74) probatione conuicti, dummodo sint talia, 75) propter quæ suspendi debeant, vel deponi, non immerito sunt a suis ordinibus 76) suspendendi, et ab altaris 77) officio perpetuo remouendi. De adulteriis et aliis criminibus, quæ minora sunt, potest episcopus cum suis clericis post peractam pœnitentiam dispensare, vt in ordinibus suis deseruiant. Sed non debet quemlibet depositum pro suis excessibus iudici tradere seculari: quia suo functus est officio, 78) nec debet 79) duplici contritione conterere.

70) *Solum*, non legit Hard.
71) *At*, non *et* habet Hard.
72) *Nec confessio etc.*
73) *Crimine in iure sunt confessi.*
74) *Confessione.*
75) *Crimina*, addit Hard.
76) *Deponendi.*
77) *Ministerio.*
78) *Non.*
79) *Eum*, addit Hard.

CAP. IX.

Vt clericus, qui duellum sponte obtulit, vel oblatum suscepit, deponatur, episcopus vero pro euentu cum illo misericorditer agere queat.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

Porro si clericus sponte duellum alicui obtulerit, vel si oblatum susceperit, 80) siue victus 81) extiterit, siue victor, de rigore iuris merito est deponendus. Sed quantumcunque eius 82) sit in hac parte enormis excessus, euadere 83) poterit depositionis sententiam, si cum ipso suus episcopus duxerit misericorditer dispensandum: dummodo ex 84) ipso duello homicidium, vel diminutio 85) non sit subsecuta.

80) *Et victus.*
81) *Fuerit.*
82) *Grauis*, addit Hard.
83) *Potest.*
84) *Illo.*
85) *Membrorum*, addit Hard.

CAP. X.

Ne toleretur sacerdos, qui in duello amisit partem digiti.

De presbytero 86) Campaniæ, qui duellum sponte obtulit, et oblatum suscepit, et in eo partem digiti amisit, sicut olim, ita et nunc prudentiæ tuæ respondemus, quod cum ipse, sicut et nos 87) audiuimus, non perdidit tantum 88) de digito, quin 89) sine scandalo possit solemnia celebrare: satis potes post peractam pœnitentiam cum 90) eo misericorditer agere, et permitte 91) eum in suo ordine ministrare, licet 92) excessus grauis 93) admodum 94) extitisset.

86) *Autem*, addit Hard.
87) *Vidimus.*
88) *Ex digito.*
89) *Ipse*, addit Hard.
90) *Ipso.*
91) *Ipsum.*
92) *Eius*, addit Hard.
93) *Admodum*, deest apud Hard.
94) *Sit.*

CAP. XI.

Vt sacerdos, qui puerum disciplinae causa ita percussit, vt exspirauerit, deponatur.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

95) Presbyter autem, 96) qui quendam puerum intuitu disciplinæ percussit in capite et vulnerauit, cum post paucos dies, sicut asseris, exspirasset, ab omni altaris ministerio debes perpetuo remouere, eumque ab officio sacerdotali deponere, si ex ipsa percussione interiit vel aliam infirmitatem 97) incurrit, de qua noscitur exspirasse.

95) *Presbyterum.*
96) *Alium*, addit Hard.
97) *Incurrerit.*

CAP. XII.

Vt infamatus, accusatoribus deficientibus se purget.

Ad audientiam nostram, venerabili 98) fratre W. Canomanensi episcopo 99) significante, peruenit, quod dilectus filius, 100) tuus W. archidiaconus eius de morte mulieris cuiusdam, quæ per officiales ipsius archidiaconi interfecta proponitur, non aliter, quam si ipse 1) eam occiderit, infamatur. Ceterum quia idem archidiaconus ab huiusmodi reatu se asserit innocentem, 2) ne prouidere volentes, ne infamia polluat, quem non fecit 3) culpa nocentem: discretioni vestræ per 4) apostolica scripta mandamus, quatenus per ciuitatem et episcopatum Cenomanensem 5) faciatis publice nuntiari, vt, si qui de hoc ipsum archidiaconum accusare voluerint, eum secundum 6) ordinis coram vobis 7) accuset, et 8) si comparuerint, qui de homicidio illum velint impetere, causam conuocatis partibus audiatis, 9) et sub. ab. bb. ob. fi. ca. terminetis. Si vero 10) post manifeste denunciationem factam, infra XL. dies accusator non 11) comparuerit, vel 12) in probatione defecerit: prædicto archidiacono secundum quantitatem infamiæ, qua laborat, purgationem canonicam 13) interponas, et ea præstita et recepta ipsum 14) nota infamiæ, contradictione et appellatione cessante, absolutum publice 15) nuncies, et 16) facias absolutum haberi, 17) vt ex hoc eius aliquando non possit promotio impediri.

98) *Fratri nostro.*
99) *Intimante.*
100) *Noster.*
1) *Eam*, omittit Hard.
2) *Nos prouidere*, etc.
3) *Culpa*, omittit Hard.
4) *Apostolica scripta.*
5) *Facias.*
6) *Iuris ordinem coram* etc.
7) *Accusent.*
8) *Nisi.*
9) *Et sublato appellationis obstaculo, debito fine terminetis.*
10) *Publica et manifesta denunciatione facta, infra quadraginta* etc.
11) *Apparuerit.*
12) *Etiam*, hic interserit Hard.
13) *Imponatis.*
14) *A*, præponit Hard.
15) *Nuncietis.*
16) *Faciatis.*
17) *Vt ex hoc eius aliquando non possit promotio impediri*, omittit Hard.

CAP. XIII.

Vt praelati, qui decimas vel ecclesiarum dispositiones laico, in saeculo manenti, concesserint, deponantur.

Item 18) *in concilio Turonensi* ALEXANDER III.

Quamuis sit graue nimis et 19) diuini dignum animaduersione 20) iudicii habeatur, quod laici quidam, quod sacerdotum est, 21) in ecclesiasticis rebus 22) vsurpant: maiorem tamen 23) incutit formidinem ac dolorem, qui fomitem sui erroris in ipso 24) - - - - - dum 25) quidam fratrum coepiscoporum nostrorum 26) et aliorum prælatorum ecclesiæ decimas eis et ecclesiarum 27) dispensationem indulgent et in deuia eos mortis impellunt, qui prædicatione eorum ad viam vitæ 28) fuerint reuocandi, de quibus Dominus 29) dicit per prophetam: populi mei peccata 30) comedent et 31) ab iniquitate re-

18) *In concilio Turonensi Alexander III.* omittit Hard.
19) *Diuina.*
20) *Iudicii*, omittit Hard.
21) *De ecclesiasticis.*
22) *Vsurpent.*
23) *Metuent.*
24) *Clero dicuntur aliquoties inuenire, dum etc.* Ita Harduinus hic interruptum contextum restituit.
25) *Quosdam.*
26) *Aliorumque.*
27) *Dispositiones.*
28) *Fuerant.*
29) *Dixit.*
30) *Comedunt.*
31) *Ad iniquitatem prouocant.*

vocant

vocant animas eorum. Vnde statuimus, vt, si quis alicui laico in seculo remanenti ecclesiam 32)decimamue concesserit, a statu suo, tanquam arbor, quæ inutiliter terram occupat, succidatur, et donec emendet, ruinæ suæ iaceat dolore prostratus.

32) *Vel decimas.*

CAP. XIV.

Vt, qui furtiue ordinem diaconi suscepit, nisi anathemate facta esset prohibitio, possit promoueri in sacerdotem.

IDEM 33) *F. Lenouensi episcopo.*

Veniens 34) præsentium lator P. nobis exposuit, quod antiqui hostis 35) vesania circumuentus, furtiue diaconatus ordinem susceperit. Vnde 36) ita duximus respondendum, quod si forte non fuerit a te vel aliquo archidiaconorum vel prælatorum 37) nostrorum sub anathematis interminatione prohibitus, tu ipse in promotione ipsius ad sacerdotale officium condigna satisfactione 38) interposita, nisi aliqua impediant, pro tuo arbitrio dispenses. Si vero interminatio anathematis super hoc facta est, 39) amoneas eum, sicut 40) et nos 41) facimus, vt 42) aliquo monasterio 43) monasticum seu canonicum habitum suscipiant regularem, 44) qui iuxta 45) amonitionem, ex quo in habitu illo aliquanto tempore fuerit laudabiliter conuersatus, poteris misericorditer 46) ei prouidere. Alioquin nulla ratione concedimus, eum ad sacerdotalem ordinem promoueri.

33) *G. Liuonensi.*
34) *Ad nos*, addit Hard.
35) *Suggerente versutia, furtiue diaconatus ordinem suscepit.*
36) *Tibi duximus* etc.
37) *Tuorum.*
38) *Imposita.*
39) *Commoneas.*
40) *Et*, non legit Hard.
41) *Fecimus.*
42) *In*, addit Hard.
43) *Seu canonia habitum suscipiat regularem etc.*
44) *Cui*, quia postea Hard. *et* omittit.
45) *Admonitionem tuam ex etc.*
46) *Ei*, omittit Hard.

CAP. XV.

Vt clerici excommunicati vel interdicti, qui ante absolutionem diuina celebrarunt, perpetuo deponantur.

47) IDEM *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis.* 48) Pars capituli: *relatum.*

Clerici autem, si qui a suis aut etiam de mandato Romani pontificis, ab alienis 49) interdicti vel excommunicati 50) fuerint 51) et ante absolutionem diuina officia 52) celebrauerint, nisi ad commonitionem 53) vestram sine dilatione redierint, perpetuæ depositionis sententiam pro ausu tantæ temeritatis incurrant.

47) *Idem G. Liuonensi episcopo.*
48) *Pars etc.* omittit Hard.
49) *Episcopis*, addit Hard.
50) *Fuerint*, deest ap. Hard.
51) *Et*, omittit Hard.
52) *Celebrarint.*
53) *Nostram*, legunt alii.

CAP. XVI.

Vt clericus, qui in conflictu, vbi homines interfecti sunt, lapides proiecit, toleretur in ordine, si neminem percusserit.

IDEM *Lucensi episcopo et eius capitulo.*

Præsentium lator in quodam conflictu asserit se fuisse, pro parte tamen illorum, qui violentiam repellebant, in quo lapides ipse proiecit, sed aliquem non percussit: quem nos, quia per alios illic aliqui dicuntur occisi 54) ab celebratione missarum 55) voluimus abstinere. Mandamus itaque vobis, vt, si res ita se habuerit, et alia 56) eum causa non impedit, decursu huius temporis spatio, ad sui 57) executionem officii admittatis.

54) *A*, pro: *ab.*
55) *Præcipimus.*
56) *Eum*, omittit Hard.
57) *Eum*, addit Hard.

CAP. XVII.

Vt diaconus homicidium fortuito patrans cum dispensatione in subdiaconatus officio ministret.

IDEM 58) *Esenentium episcopo.*

Continebatur in litteris, quas tua nobis deuotio destinauit, quod 59) cum diaconus, præsentium lator, et quidam clerici, qui rogati ad vineas ecclesiæ 60) putandos 61) perrexerant, 62) cum circa vesperas opere consummato 63) redirent, 64) leuiandi laboris gratia quendam ludum imitati sunt viatorum, proiicientes baculos suos in 65) longum. Studebant enim in directum iacere, et alter alterius 66) baculum ferire. Huius autem ludi 67) solet esse, sicut asserunt, conditio, vt, qui alterius baculum 68) percusserit, quasi 69) victor eo, cuius baculus percussus est, vteretur pro equo. Sed præfati clerici, equitandi licentia non vtentes, sola iactatione 70) erant contenti, vt dum alacrius ad baculos suos concurrerent, laborem itineris non sentirent. Quidam autem 71) alacrius, sicut prædictus diaconus asserit, dum baculum 72) eiusdem diaconi percussisset, 73) incautius in eum equitaturus insiliit, et sic a falce ipsius diaconi, qua erat adstrictus, mortale vulnus accepit, de quo post dies VIII. exspirauit. Inde est, quod commonemus fraternitatem tuam atque mandamus, quatenus eundem diaconum sine licentia 74) romani pontificis ad superiorem 75) ascendere vel in diaconatus officio nullo vnquam tempore permittas ministrare, sed 76) eum dispensatiue ministrare in subdiaconatus officio patiaris.

58) *Archiepiscopo Cusentino.*
59) *Cum*, non legit Hard.
60) *Putandas perrexerint et cum circa* etc.
61) *Perrexerint.*
62) *Et*, addit Hard.
63) *Redierint.*
64) *Leuandi.*
65) *Longinquum.*
66) *Fustem.*
67) *Sicut asserunt, talis est conditio.*
68) *Percuteret.*
69) *Victo eo.*
70) *Sunt.*
71) *Laicus.*
72) *Prædicti diaconi percussit.*
73) *Incaute.*
74) *Summi.*
75) *Gradum*, addit Hard.
76) *Cum dispensatione.*

CAP. XVIII.

Ne imputetur clerico actio mortis.

IDEM 77) *capitulo Burdegalensi.*

Lator præsentium nobis viua voce proposuit, quod cum quadam die casu cum quodam clerico 78) ludere contigit, 79) ille proiecit istum ad terram et cultellus, quem ad latus 80) suum habebat, in alterum 81) incideret, et fortuito vulneratus occubuit. Eundem 82) itaque ad vos duximus remittendum, discretioni 83) vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus rei veritate comperta, si ita res se habuit, et alia iusta causa non impedit, prædictum 84) diaconum libere permittatis ad sacros ordines promoueri.

77) *Exoniensi episcopo.*
78) *Luderet.*
79) *Quod*, addit Hard.
80) *Suum*, non habet Hard.
81) *Incidit.*
82) *Igitur.*
83) *Vestræ mandantes, quod rei veritate comperta* etc.
84) *D.* simpliciter ponit Hard.

CAP. XIX.

Vt, si quis alterum interfecerit, abstineat ab altaris ministerio.

IDEM *in eodem, abbati sancti Benedicti* 85) *de nabaria.*

Suscepimus litteras tuas et cognouimus ex earum tenore, quod cum lator præsentium in 86) custodiam cuiusdam domus cum altero fratre maneret, ingredientes de nocte quidam latrones ad eos turpiter ipsos 87) et in personis affligere et 88) nudare vestimentis propriis præsumserunt, in quos isti 89) præsumptis iuribus insurgentes ligauerunt ipsos et detinere vsque ad notitiam capituli voluerunt. Cum autem iste, rem ad tuam 90) prolaturus audientiam, ligatos eos in fratris 91) custodia dimisisset, 92) fures se 93) absoluere niterentur: frater illos, ne ipse 94) ab eis intimeretur, occidit. Vnde quoniam expediebat potius post tunicam relinquere 95) pallium et rerum sustinere iacturam, quam pro conseruandis 96) rebus transitoriis opere tam 97) - - in aliquos exardescere, abstineat 98) humiliter ab altaris 99) officio et peccatum 100) - - - ad arbitrium tuum 1) poterint vterque studeat expiare. Constat equidem, eos contra regularem consuetudinem et ecclesiasticam disciplinam ex vtriusque 2) opere interemptos.

85) *De Vebia.*
86) *Custodia.*
87) *Et*, omittit Hard.
88) *Denudare.*
89) *Resumptis.*
90) *Perlaturus.*
91) *Sui*, addit Hard.
92) *Et*, addit Hard.
93) *Soluere*, habet idem.
94) *Ab illis interimeretur.*
95) *Etiam*, addit Hard.
96) *Vilibus rebus et transitoriis etc.*
97) *Acriter in alios exardescere etc.*
98) *Iste*, addit Hard.
99) *Ministerio.*
100) *Suum, quibus ad*, hæc omissa restituit Hard.
1) *Modis poterit.*
2) *Ope.*

CAP. XX.

CAP. XX 3)

Vt digami ordinati pariter atque ordinatores eorum priuentur ordinibus: vt attendatur discrimen inter simoniacos; vt matrimonia quarto et quinto gradu coniunctorum sub silentio et dissimulatione praetereantur.

IDEM *in registro, spalat. archiepiscopo.*

Super eo, quod a nobis fraternitas tua requisiuit, quid iudicialiter faciendum sit de bigamis, inquisitioni tuæ taliter respondemus, quod ordinatores potestate et officio ordinandi, et ordinati, si ad sacros ordines fuerint promoti, eisdem debent ordinibus omnino priuari, quia bigami contra apostolum ad sacros ordines non debent promoueri, vel in eisdem, si promoti fuerint aliquatenus possunt permanere. In ordinatore autem potest dispensatio adhiberi, vt ordinandi potestate et officio non priuetur. De simoniace vero ordinatis iuxta postulationem tuam certum tibi non possumus respondere, nisi plenius nosceremus, qualiter fuerint ordinati, cum quidam, licet secundum quandam speciem, vtpote ignorantes simoniace ordinati sunt, in suis possunt ordinibus remanere, quia simoniaci non sunt. Verum super hoc quod et in quarto vel in quinto gradu consanguinitatis, in prouincia tua dantur esse coniuncti, propter duritiam populi talia matrimonia, licet sint contra sanctorum canonum institutionem contracta, sub silentio et dissimulatione poteris præterire.

3) *Huius capituli pars deprehenditur in decretal. lib. I. tit. XXI. c. 2. tribuiturque Lucio III. sed in collectione Harduini deest.* Directa vero sine dubio est ad *Spalatrinum archiepiscopum* in Sclauonia.

CAP. XXI. 4)

Vt B. ad sacros ordines promoueatur, qui de calice cuiusdam ecclesiae insipienter detento, satisfecerat.

ALEXANDER III. *in registro.*

Ex litteris tuis, si bene meminimus, auribus nostris innotuit, et dilecti I. subdiaconi nostri diligens relatio patefecit, quod B. lator præsentium calicem quendam minus caute dimissum inuenit, qui licet auaritiæ cupiditate rapuerit, et insipienter longo tempore detinuerit, postea tamen pœnitentia ductus presbytero in confessione sua humiliter et reuerenter excessum suum aperuit et ecclesiæ iuxta eiusdem presbyteri consilium, prout dignum fuit, exinde satisfecit. Vnde quoniam propter hoc ipsum fraternitatis tuæ discretio dubitat ordinare, prudentiæ tuæ per apostolica scripta mandamus, quatenus, quia prædictus B. spontanea voluntate sui animi confessus fuit huius præsumptionis excessum, et exinde ecclesiæ, cuius calix fuerat, satisfecit, nec cum super hoc nota vel infamia manifeste respersus post peractam pœnitentiam ac congruam partem pœnitentiæ, dummodo ipsum alias idoneum cognoscas, ad sacros ordines non dubites promouere.

4) Hoc capit. in collectione Harduini deest.

CAP. XXII.

Ne presbyter propter membri deformitatem missam celebret.

Item EVGENIVS *papa* 5) *Quellensi archiepiscopo.*

Presbyterum, cuius duos digitos cum medietate palmæ a prædone 6) abcisos esse significasti, missam celebrare non permittimus; quia 7) nec secure propter debilitatem, nec sine scandalo propter membri 8) infirmitatem 9) hoc fieri posse confidimus: ipsum autem ceteris officiis sacerdotalibus fungi minime prohibemus.

5) *Primus Sarensi episcopo.*
6) *Abscissos.*
7) *Non*, pro: *nec.*
8) *Deformitatem.*
9) *Id*, pro: *hoc*, legit Hard.

CAP. XXIII.

Ne clerici habitu relicto, in crimine deprehensi, per apostolicam iustitiam liberentur.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

Præterea clerici, qui relicto ordine et habitu suo 10) in apostasia tanquam laici 11) conuersantur, si in criminibus comprehensi teneantur, per 12) apostolicam liberari 13) iustitiam non præcipimus. Tales enim inter apostatas numerandos sanctorum patrum statuta declarant.

10) *Lapsi*, addit Hard.
11) *Versantur.*
12) *Ecclesiasticam.*
13) *Censuram.*

CAP. XXIV.

Ne clerici sint ministri vel procuratores laicorum.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

Sacerdotibus autem et clericis tuis denunties publice, ne ministri laicorum fiant, nec in rebus eorum procuratores existant. Quod si postmodum 14) fieri præsumpserint, et occasione ipsius administrationis propter 15) pecuniariam caussam a laicis capiantur, indignum est eis ab ecclesia subueniri, per quos constat in ecclesia scandalum generari.

14) Verbum: *fieri*, omittit Hard.
15) *Proprium.*

CAP. XXV.

Vt officium diacono reddi queat, qui alium vulnerauit.

16) ALEXANDER III. *Remensi episcopo.*

De diacono 17) vero, qui in sabbato sancto quendam alium 18) diaconem vulnerauit et mulierem nomine vxoris accepit, hoc prudentiæ tuæ duximus respondendum: quod si contrito et humiliato 19) animo ad ecclesiam redire voluerit, dimissa 20) ista, quam in vxorem accepit, cum non possit, sicut nosti, contrahere matrimonium, ipsum debes recipere, et 21) absoluere a sententia excommunicationis, quam pro violenta iniectione manuum noscitur incurrisse, et iniuncta sibi pœnitentia de vtroque excessu post peractam pœnitentiam poteris ei diaconatus officium reddere, et 22) dispensatiue, si perfectæ vitæ et conuersationis fuerit, in presbyterum ordinare. Subdiaconum autem, siue 23) hominem interfecerit, siue non, matrimonium non posse contrahere, sacrorum canonum censura demonstrat. Parochianos 24) vero tuos ad soluendas decimas ecclesiis, quibus 25) eas debent, ecclesiastica debes seueritate compellere, 26) quia cum decimæ non ab homine, sed ab ipso 27) Domino sint institutæ, quasi debitum exigi possunt.

16) *Alex. III. Rem. episcopo*, omittit Hard. quum huic capitulo immediate præmiserit, quod sub cap. XXIIX. infra occurrit: adeoque epistolae *Cenomanensi episcopo* scriptae videatur esse pars altera.
17) *Vestro.*
18) *Diaconum.*
19) *Corde et*, addit Hard.
20) *Illa*, habet Hard.
21) *Absoluere*, omittit Hard.
22) *Etiam*, addit Hard.
23) *Homines interfecit*, legit Hard.
24) *Autem*, pro: *vero*, habet Hard.
25) Dictionem: *eas*, omittit Hard.
26) *Quod.*
27) *Deo.*

CAP. XXVI.

Vt episcopus, qui loco tantum renunciauit, exsequi possit officium.

IDEM *Tolosano episcopo.*

Requisiuit a nobis fraternitas tua, vtrum clerici 28) post renuntiationem factam, a prædecessore tuo ordines 29) susceperint, in ipsis debeant remanere, 30) aut ad maiores 31) de iure canonum promoueri. Nos igitur, quia nobis non 32) plenarie de veritate constat, non possumus tibi super hoc breuiter respondere. Nam distinguitur, vtrum 33) renuntiat simul loco et dignitati? Nam vbi tantum loco renuntiat, ordines sicut antea, nisi a summo pontifice vel eius legato prohibitus fuerit, rogatus ab episcopo 34) aliquo poterit de ratione conferre. Cum autem loco 35) episcopali simul cedit et ordini, ibi distinguendum 36) esse putamus, vtrum sacros 37) ordines contulerit, an minores? Si enim a tali ordines vsque ad subdiaconatum quis 38) acceperit; et quia huiusmodi ordines quandoque a non episcopis conferuntur: et in illis deseruire poterit, et ad maiores, si idoneus fuerit, 39) promoueri. Sane si ab eodem facta renunciatione sacros ordines quis scienter 40) susceperit, quia indignum fecit se, executionem officii non habebit: 41) vbi nescienter poterit, nisi crassa et supina fuerit ignorantia 42) districtus pontifex dispensare.

28) *Qui*, addit Hard.
29) *Susceperunt.*
30) *An*, pro: *aut*, legit Hard.
31) *Debeant*, rursus addit Hard.
32) *Plenaria*, non habet Hard.
33) *Renuntians simul loco et dignitati renuntiet: nam vbi*, etc.
34) *Alio*, pro: *aliquo*, habet Hard.
35) *Pontificali.*
36) *Esse*, omisit Hard.
37) *Ordines*, non legit Hard.
38) *Receperit.*
39) *Ordinari.*
40) *Receperit.*
41) *Vbi autem non scienter, ibi poterit, nisi* etc.
42) *Discretus.*

CAP. XXVII. 43)

Ne episcopus ab officio pontificali suspensus sacros ordines conferat.

Item VRBANVS III. *abbati et capitulo sancti Albini.*

Licet in ecclesia Dei variæ sint species honoris pariterque decoris, quibus ipsa regina tanta verbis propheticis præmonstrata, et ad superni regis dexteram collocanda, plurimis circumdata varietatibus præfulgeat; in sacris tamen ordinibus, quos ad ministerium eius sancti Spiritus doctrina distinxit, eiusdem consistit potissima pulcritudo: dum per eos et sacra ministeria consummantur salubriter, et ipsa in membris suis qualiter decorantur ordinibus ecclesiasticis, pro gratiæ plenitudine apostolatus. In his ergo dandis vel suscipiendis ordinibus tantam debet adhibere cautelam, qui recipit, tanta puritate præcellere, qui largitur, vt nec stulta simplicitas decipiat ordinatum, nec præsumtionis temeritas reprobet ordinantem. Quod si vtique discretio vestra deliberatione, quæ conuenit, præcauisset et contigisset in vobis ordinationis illius inordinata facilitas, quæ sicut acce-

43) Hoc capit. collectio Harduini non habet.

pimus I. clericus episcopus factus - - - cum esset ab officio pontificali suspensus: quosdam de monachis et clericis vestris, de cuius manu ordines acciperet nos curantes non ordinasse dicendus est, sed ausu potius sacrilego polluisse. Omni modo enim qui ad sacros ordines accedit, scire debet aut diligenter inquirere, quis et qualis - - - - sit ordinum dispensator, cui in tali tacto excusabilis sit ignorantia, et maxime in his, qui eius conuersationis esse probantur, vt die noctuque in lege Domini meditentur. Vnde simplicitas vestra et culpa sit plurimum arguenda, quod vt nobis melius in talibus prouidistis, in talibus nos tam de consueta sedis apostolicæ clementia dispensatores præsentibus litteris vobis indulgemus, vt prædicti fratres et clerici, qui ignorantes, illum esse suspensum, de manu illius ordines susceperunt, iniuncta eis a te, fili abbas, pœnitentia, quam tua discretio viderit expedire, eorundem ordinum ministerium prosequuntur, adhibita in postmodum cautela firmissima, vt ex eo, quod vobiscum misericorditer agitur, potius de cetero culpa similis caveatur.

CAP. XXVIII.

Vt, qui in remotis partibus ordinati sunt, habeant eorum litteras, qui eis manus imponunt, et incogniti per aliquod tempus debeant esse in suspenso, vt de eorum actibus alii instruantur.

Item ALEXANDER III. *Cenomanensi episcopo.*

Tua nos duxit fraternitas consulendos, quid agendum sit de clericis, qui in remotis regionibus ordinati, 44) litteras suas ostendunt, a quibus sibi proponunt, manus esse impositas et incertum 45) esse, vtrum episcoporum sigilla 46) fuerint, quæ 47) repræsentantur. Tuæ igitur consultationi significatione præsentium indulgemus, 48) tutius esse, vt in his statuta patrum veterum obseruentur, quam nouum 49) aliquid statuatur. Statutum est 50) autem de transmarinis, vt ad minus V. episcoporum testimonio super ordinatione sua muniantur. 51) Quod in aliis similiter, qui sunt incogniti, credimus obseruandum, ita tamen, vt in suspensione 52) aliquanto tempore habeantur, in quo videntes plenius de ipsorum actibus instituantur. Sed 53) et de inferioribus ordinibus oportuit inquiri, quia posset contingere, vt aliquibus prætermissis saltum fecissent. His autem peractis, si digni fuerint inuenti, circa eos poterit dispensari.

44) *Litteras eorum proponunt, a quibus sibi sit manus imposita, cum incertum sit*, etc.
45) *Sit, vtrum eorum* etc.
46) *Sint.*
47) *Præsentant. Tuæ ergo.*
48) *Tutum.*
49) *Quid.*
50) *Enim*, loco: *autem.*
51) *Quod in aliis, qui similiter sunt incogniti*, legit Hard.
52) *Aliquo.*
53) *Et*, non habet Hard.

CAP. XXIX. 54)

Ne liceat delegato aliquem instituere, eo, ad quem institutio pertinet, inscio vel reclamante.

Super eo 54*) autem, quod subiungere voluisti, si de præsentatione presbyteri inter aliquos quæstione suborta, caussam contigerit delegari alicui in hac forma, vt si constiterit ius, de quo agitur, ad alterutram partium pertinere, ad præsentationem eiusdem, 55) appellatione remota, personam idoneam ordinet in ecclesia; an liceat delegato iudici inscio diœcesano episcopo, archidiacono vel archipresbytero reclamante præsentatum sibi clericum in possessionem ecclesiæ mittere; præsertim si ignotus fuerit præsentatus aut minus idoneus, aut si archipresbyter 56) vel archidiaconus 57) vel episcopus, ad quem institutio pertinet, appellauerit, vtrum eorum appellationibus sit deferendum: hoc tuam volumus discretionem tenere, quod, licet quæstionem, quæ de præsentatione vertitur, appellatione remota, committamus terminandam alicui: non est tamen intentionis nostræ, 58) episcopo, 59) archipresbytero præiudicium generare. 60) Ideo præsentandus est illi, qui instituendus fuerit, et tenebit 61) eorum appellatio, si videntes suo iuri detrahi, duxerint appellandum: quia 62) nonnullis, sed partibus, inter quas caussa commissa est, appellationis remedium est sublatum.

54) Huic capit. Harduinus ita inscribit: *idem Cenomanensi episcopo.*
54*) *Autem*, omittit Hard.
55) *De persona idonea ordinet ecclesiam appellatione remota; an* etc.
56) *Aut.*
57) *Aut.*
58) *Diœcesano*, addit Hard.
59) *Vel archidiacono vel*, addit idem.
60) *Ideoque.*
61) *Eorum*, deest apud Hard.
62) *Non illis.*

CAP. XXX. 63)

Ne episcopus ecclesias, quas de manibus laicorum eripuit, nouis exactionibus praegrauet: et ne clerici de mobilibus, quæ per ecclesiam adepti sunt, testari queant.

Ecclesiis autem, quas de nouo 63*) episcopi de manu laicorum 64) eripiunt, præter cathedraticum et iura omnia, quæ aliis ecclesiis imponuntur, non videmus, 65) aliquam exactionem imponendam: 66) quia nouis exactionibus decreto nostro 67) generaliter 68) prohibemus amodo ecclesias prægauari. 69) Ad 70) hæc præsentibus tibi litteris innotescat, quod clerici de mobilibus, quæ per ecclesias sunt adepti, de iure 71) testari non possunt. Viuentes tamen et sui compotes 72) moderare valent aliqua de bonis ipsis, non ratione testamenti, sed eleemosynæ intuitu, erogare, etiam in ægritudine constituti.

63) Atque huic cap. Harduinus ita inscribit: *idem Cenomanensi episcopo.*
63*) *Episcopus.*
64) *Eripuit.*
65) *Aliam.*
66) *Qui nouis*, habet Hard.
67) *Generaliter*, non habet Hard.
68) *Prohibuimus.*
69) In collectione Harduini hic nouum cap. incipitur, cum inscriptione: *Idem Cenomanensi episcopo.*
70) *Hoc*, habet Hard.
71) *Restaurari.*
72) *Moderate.*

TITVLVS XXII.

DE EXCESSIBVS EPISCOPORVM CONTRA 73) SVOS ARCHIEPISCOPOS.

CAP. I.

Vt episcopus institutiones ab archidiacono post prohibitionem factas irritare queat.

ALEX. III. *Londoniensi episcopo.*

Ad aures nostras noueris peruenisse, quod quidam archidiaconi, 74) te inconsulto, contra consuetudinem ecclesiæ tibi commissæ, personas 75) instituunt in ecclesiis; et sic in ecclesiis vel 76) earum portionibus, nunc filios 77) sacerdotum, nunc alias personas et vicarios instituere non verentur. Volentes itaque pro nostri officii debito in irritum deducere, quod contra iuris ordinem attemtatur, auctoritate apostolica duximus tibi iniungendum, vt si 78) idem archidiaconi post prohibitionem tuam ipsis inde factam instituerint, sine mandato et auctoritate 79) tua aliquos in ecclesiis, in quibus patres eorum 80) proximo ministrasse noscuntur; aut personas alias vel vicarios cum 81) idem sit canonicæ sanctioni contrarium, liberum sit tibi, nullius 82) contradictione vel appellatione obstante, institutiones huiusmodi penitus irritare, et taliter institutos ab ecclesiis remouere.

73) *Suos archidiaconos, et archidiaconorum contra suos episcopos.*
74) *Tui*, addit Hard.
75) *Instituerunt.*
76) *Eorum.*
77) *Sacerdotum*, deest apud Hard.
78) *Iidem*, cuius loco semper cod. MSCtus legit: *idem.*
79) *Vestra*, loco: *tua.*
80) Vocem: *proximo*, omittit Hard.
81) *Id*, habet Hard.
82) *Contradictione.* Forsan per abbreuiaturam ita scriptum fuit in cod. MSCt.

CAP. II.

Ne archidiaconus obtentu consuetudinis, sine mandato episcopi, personis animarum curam committat.

IDEM 83) *Eliensi archidiacono.*

Cum satis sit absurdum et a sanctorum patrum institutionibus alienum, vt archidiaconus auctoritate propria debeat cuilibet 84) curam animarum 85) et ecclesiarum committere: ægre nimis ferimus, quod tu sine mandato episcopi tui personis animarum curam committis. 86) Quia igitur obtentu alicuius consuetudinis non debes sanctorum patrum institutiones transgredi, et quod ad tuum non spectat officium, 87) vendicare: ideo mandamus, vt 88) nemini de cetero sine licentia et mandato episcopi tui curam animarum committere præsumas.

83) *Heliensi archiepiscopo*, sed e contextu facile adparet, hanc inscriptionem Harduini esse falsam, rectiorem vero codicis MSCti.
84) *Caussam.*
85) *Et ecclesiarum*, non habet Hard.
86) *Quoniam.*
87) *Vindicare.*
88) *Nemine*, erronee legit Hard.

CAP. III.

Ne archidiaconus ecclesias vacantes occupet aut detineat.

ALEXANDER III. *Exoniensi episcopo.*

Ad aures nostras peruenit, quod quidam archidiaconi tui se in 89) ecclesiis, quæ in suis archidiaconatibus vacant, auctoritate propria non verentur intrudere, et sic ipsas ecclesias detinere non erubescant. 90) Attendentes 91) itaque absonum 92) et omni ratione contrarium præsumptionis 93) tantæ excessum, 94) non volentes incorrectum 95) dimittere, fraternitati tuæ per apostolica scripta

89) *Ecclesias.*
90) *Nos*, addit Hard.
91) *Itaque*, non habet Hard.
92) *Atque*, loco: *et.*
93) *Tantæ*, omittit Hard.
94) *Nec*, pro: *non.*
95) *Relinqui.*

præcipiendo

præcipiendo mandamus, quatenus, si qui archidiaconi sint in episcopatu tuo, qui tali modo 96) ecclesias occupant vel occupatas detinent, ipsos ad eas dimittendas, omni occasione 97) remota et appellatione cessante, ecclesiastica 98) censura compellas, et easdem ecclesias personis idoneis et honestis ordines et præfatos 99) archidiacones, pro tanta præsumtione, debita cures animaduersione punire.

96) *Ecclesias occupatas detineant, ipsos ad eas* etc.
97) *Remota*, non legitur apud Hard.
98) *Districtione*, pro: *censura.*
99) *Archidiaconos.*

CAP. IV.

Ne consuetudines ecclesiarum, archidiaconis debitae, minuantur ab episcopo.

IDEM *archiepiscopo Cantuariensi.*

Ad hæc quoniam prædictus episcopus, sicut accepimus, plures ecclesias et præcipue ecclesiam de 100) nortimen a consuetudine et obsequio archidiaconorum liberas constituit et immunes, et in hac parte reditus eorum diminuit et 1) atenuauit: nihilominus præsentium 2) tibi significatione iniungimus, vt, si res ita se habet, factum episcopi 3) super hoc, appellatione remota, corrigas et emendes: et ita prouideas, 4) quod præfato archidiacono 5) consuetudines, quas in 6) ecclesias presbyteri sui archidiaconatus debent, plenarie conserventur, et illi debitam reuerentiam exhibeant et honorem.

100) *Nortun.*
1) *Attenuauit.*
2) *Tibi*, deest apud Hard.
3) *Super*, non habet Hard.
4) *Vt.*
5) *G.* addit Hard.
6) *Ecclesiis.*

CAP. V.

Vt omnis vno archidiaconatu sit contentus.

IDEM 7) *Burgalensi archiepiscopo.*

Præterea de archidiacono G. 8) qui in tua 9) Tolosana ecclesia 10) et dyocesiana archidiaconus constitutus sit, 11) in vtraque ecclesia regulariter professus, collectis illis, quæ in archidiaconatu tuæ ecclesiæ colligere potest, præter conscientiam tuam 12) Tolosani regreditur, et ibi per annum vel eo amplius moratur: prudentiæ tuæ significamus, vt 13) eundem G. si res ita se habet, altero, 14) quo maluerit, archidiaconatu, 15) omni occasione et contradictione et appellatione cessante, facias esse contentum.

7) *Burdegalensi.*
8) Forte: *qui cum in.* Ita coniicit Hard. in margine.
9) *Et in*, addit Hard.
10) *Et dyocesiana*, non habet Hard.
11) Forte: *et in.* Coniectura est Harduini marginalis.
12) *Tolosanam ecclesiam ingreditur.*
13) *Eum de cetero.*
14) *Quem.*
15) *Si res ita se habet, adpellatione remota* etc.

TITVLVS XXIII.

DE EXCESSIBVS ET PRIVILEGIIS HOSPITALIVM.

CAP. I.

Ne quis contra priuilegia Rom. ecclesiae pro aliis indulta venire praesumat.

IDEM *venerabilibus fratribus archiepiscopis,* 16) *ad quos litteræ istæ peruenerint.*

17) Dilectissimi filii nostri, fratres hospitalis 18) Ierosolimitani, transmissa nobis conquestione monstrauerunt, quod vos eis de malefactoribus suis iustitiam 19) facere non velitis, 20) et priuilegia eorum inspicere 21) contempnitis, nec ipsos 22) elemosinas quærere in vestris parochiis, aut confratres 23) eorum sepelire 24) aliquatinus permittatis. Quoniam igitur iidem fratres multis sunt priuilegiis et libertatibus a Romanis pontificibus præmuniti, quæ vt nostris temporibus infringantur, nolumus sustinere: fraternitati vestræ 25) per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus iam dictis fratribus in his, quæ 26) sibi a Romana ecclesia noscuntur indulta fuisse, nullam prorsus molestiam faciatis, nec 27) eam sibi contradicere vel 28) denegare aliquatinus attemptetis. Si enim de vobis in veritate talia de cetero poterimus comperire: pro certo sciatis, quod nos concessa 29) nobis priuilegia 30) decurtabimus, cum nostris et ecclesiæ Romanæ scriptis authenticis obuiare minime timeatis.

16) *Episcopis et ceteris*, addit Hard.
17) *Dilecti.*
18) *Hierosolymitani.*
19) *Exhibere non vultis.*
20) *Et*, omittit Hard.
21) *Contemnentes.*
22) *Eleemosynas.*
23) *Ipsorum.*
24) *Aliquatenus.*
25) *Etc. quatenus* etc.
26) *Sibi*, deest apud Hard.
27) *Ea.*
28) *Negare aliquatenus attentetis.*
29) *Vobis.*
30) *Decidemus.*

CAP. II. 31)

Ne in fraternitate hospitalari recepto denegetur christiana sepultura, nisi interdicto vel nominatim excommunicato.

IDEM.

Simili modo 32) sanctimus, vt quicunque 33) in vestra fuerit receptus, si forte ecclesia, ad quam pertinet, a diuinis officiis fuerit prohibita, cumque mori contigerit, eidem ecclesiastica sepultura non denegetur, nisi nominatim interdictus, aut anathematis vinculo fuerit innodatus.

31) In collectione Harduina in margine scriptum reperitur: *pars capituli, in litteris quas a nobis: supra de potestate iudicum.*
32) *Sancimus.*
33) *In eorum fraternitate fuerit receptus.*

CAP. III. 34)

Vt, qui in excommunicatione defuncti, atque in coemeteriis ecclesiarum sepulti sunt, penitus extra illa eiiciantur.

IDEM *R. Cantuariensi archiepiscopo.*

Ad hoc in beatorum apostolorum principis cathedra Domino disponente, quamuis immeriti sumus constituti, vt plantare debeamus, quæ ad diuinum spectant decorem, et euellere et eradicare debemus, quæ obuia sunt rationi et profectum impediunt salutis. Intelleximus sane, quod hospitalarii nominati excommunicatos contra prohibitiones episcoporum ecclesiasticæ præsumant tradere sepulturæ, non cogitantes, quam graue sit, illis in morte communicare, quos, dum viuerent, ecclesia a suo sinu pro eorum excessibus segregauit. Vnde quoniam huiusmodi præsumptionem et temeritatem nolumus, nec debemus aliquatinus tolerare: fraternitati tuæ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus prædictos fratres moneas et horteris, et eis ex parte nostra præcipias, vt, si quos in excommunicatione defunctos in cymeteriis ecclesiarum sepelierint, eos extra cymiterium penitus ipsi eiiciant. Quod si ipsi facere noluerint, tu hoc ipsum de his, quos in excommunicatione defunctos in cymiteriis ecclesiarum sepelierunt, eos extra cymiterium penitus constiteris auctoritate nostra, remoto appellationis obstaculo, obsequaris.

34) Hoc capit. in collectione Harduini deest.

CAP. IV.

Ne hospitalarii vel alii suum excedant priuilegium: quum istud abusu amittatur.

IDEM *fratribus hospitalis Hierosolymitani.*

Peruenit ad nos 35) ex transmissa insinuatione venerabilis 36) fratris 37) Hersfordensis episcopi, quod vos occasione priuilegii ab apostolica sede vobis indulti, non semel tantum in anno, sed frequenter episcopatum 38) suum visitatis et interdictas ecclesias aperitis, 39) vbi diuina officia 40) celebratis. Addit ad 41) hoc, quod vos corpora defunctorum, si qua inhumata iacuerint, dummodo excommunicati non decesserint 42) ecclesiasticæ dicimini tradere sepulturæ. Quoniam igitur non decet vos aliquatinus vsurpare, quod non est vobis indultum; cum priuilegium 43) meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate: discretioni vestræ 44) per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus sic tenorem priuilegii conseruetis, quod eius metas 45) in his vel in aliis transgredi minime videamini, nec nisi semel in anno in ecclesiis interdictis diuina præsumatis officia celebrare, scituri pro certo, quod si secus, quam 46) nos arbitramur, feceritis, vos a præsumptione vestra, auctore domino 47) acrius compescemus.

35) *Ex*, non habet Hard.
36) *Nostri*, adiicit Hard.
37) *Herefordensis.*
38) *Eius.*
39) *Vt*, pro: *vbi.*
40) *Celebretis.*
41) *Ad hæc*, pro: *ad hoc.*
42) *Ecclesiastici cæmeterii traditis sepulturæ.*
43) *Mereatur.*
44) *Etc. quatenus*, etc.
45) *Vel*, addit Hard.
46) *Non arbitramur.*
47) *Arctius.*

CAP. V.

Ne episcopi hospitalarios excommunicent vel interdicant, vel eorum oratoria.

IDEM *episcopis, archidiaconis et aliis ecclesiarum praelatis per Galliam constitutis.*

Sane quoniam a prædecessoribus nostris et a nobis statutum est, 48) vt hos ipsos hospitalarios excommunicare vel oratoria sua interdicere nemini liceat: vobis præsentium auctoritate iniungimus, 49) vt prædictos 50) hospitalis 51) Ierosolymitani, aut ecclesias 52) interdicere vel excommunicare nullatenus præsumatis.

48) *Vt scilicet hospitalarios ipsos excommun.* etc.
49) *Atque præcipimus*, addit Hard.
50) *Fratres*, addit Hard.
51) *Hierosolymitani.*
52) *Suas*, addit Hard.

TITVLVS XXIV.

NE CLERICVS VEL MONACHVS SECVLARIBVS SE 53) IMMISCEAT, 54) NEVE MONACHVS SINE LICENTIA ABBATIS PROMOVEATVR.

CAP. I.

Ne monachi teneant ad firmam villas vel ecclesias.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis.*

Fraternitati 55) tuæ per 56) apostolicam sedem mandamus præcipiendo, quatenus vniuersis monachis 57) auctoritate vestræ iurisdictionis arctius inhibere curetis, ne villas vel ecclesias 58) accipere ad firmas vel detinere præsumant. Quod si 59) præsumtum fuerit, eos 60) apostolica freti, sublato appellationis remedio, faciatis a sua præsumtione ecclesiastica districtione cessare.

53) *Negotiis*, addit Hard.
54) *Et de regula religiosorum.*
55) *Vestræ.*
56) *Apostolica præcepta mandamus*, *quatenus* etc.
57) *Auctoritate*, deest apud Hard.
58) *Ad firmam*, *vel receptas detinere præsumant.*
59) *Præsumpserint.*
60) *Auctoritate*, addit Hard.

CAP. II.

Ne religiosi ad legendas leges et confectiones physicas ponderandas de claustris suis exeant.

ALEXANDER III. *in concilio Turonensi.*

Non magnopere antiqui hostis inuidia infirma membra ecclesiæ præcipitare laborat, 61) sed manum mittit ad 62) desiderabiliora eius, et 63) erectos quoque nititur supplantare, dicente scriptura: 64) ecce eius electi. Multorum siquidem casum se operari reputat, vbi preciosius aliquod membrum ecclesiæ sua fuerit calliditate 65) detractum. 66) Inde nimirum est, quod in angelum lucis more solito se transfigurans, sub obtentu languentium fratrum consulendi corporibus et ecclesiastica negotia fidelius pertractandi regulares quosdam ad legendas leges et confectiones physicas ponderandas de claustris suis educit. Vnde ne sub occasione scientiæ spirituales viri mundanis 67) rursum actionibus inuoluantur, et in interioribus ex eo ipso deficiant, ex quo se aliis putant in exterioribus prouidere: 68) per præsentis concilii 69) assensum statuimus, vt nullus omnino post votum religionis, post factam in aliquo loco religioso professionem, ad 70) phisicam legesue mundanas 71) perlegendas permittatur exire. Si vero 72) exierint, et ad claustrum suum infra duorum mensium spatium non 73) redierint: sicut 74) excommunicati ab omnibus 75) euitentur, et in nulla caussa, si patrocinium præstare 76) voluerint, 77) audiantur. 78) Reuersi autem in choro, capitulo, 79) mensa vltimi ceteris fratrum existant et nisi forte ex misericordia apostolicæ sedis totius spem promotionis 80) amittant. 80*)

61) *Hic manum*, etc.
62) *Desiderabilia.*
63) *Electos*
64) *Esca.*
65) *Subtractum.*
66) *Et*, præponit Hard.
67) *Rursus.*
68) *De.*
69) *Assensu.*
70) *Physicam.*
71) *Legendas.*
72) *Exierit.*
73) *Redierit.*
74) *Excommunicatus.*
75) *Euitetur.*
76) *Voluerit.*
77) *Audiatur.*
78) *Reuersus.*
79) *Mensa et ceteris vltimus fratrum existat*, etc.
80) *Amittat.*
80*) In collect. Hard. additum: *episcopi vero, abbates, priores, tantæ enormitati consentientes et non corrigentes, spolientur propriis honoribus, et ab ecclesiæ liminibus arceantur.*

CAP. III.

Ne monachi negotientur lucri caussa, et ne firmas habeant, neue laici ecclesias ad firmam teneant.

IDEM 81) *Lundo. episcopo.*

Secundum instituta prædecessorum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus, ne monachi vel clerici caussa lucri negotientur, et ne monachi a clericis vel a laicis firmas habeant, 82) neque laici ecclesias ad 83) firmas teneant.

81) *Londoniensi.*
82) *Vel laici.*
83) *Firmam.*

CAP. IV.

Ne clerici caussam sanguinis agitent, et vt clerici vel inuiti tondeantur.

ALEXANDER III. *Cantuariensi archiepiscopo.*

Clericis, qui in sacris ordinibus constituti sunt 84) ex Tolletano concilio iudicium sanguinis agitare non licet. Vnde prohibemus, ne aut per se truncationes membrorum faciant, aut iudicent 85) faciendas. Quod si quis tale quid fecerit, honore priuetur et loco. Iubemus etiam sub interminatione anathematis, ne quis sacerdos officium habeat vice-comitis aut præpositi secularis. Clerici, 86) qui 87) comas nutriunt, 88) inuiti ab archidiaconis suis tondeantur. Vestimentis autem et 89) calciamentis, nisi quæ honestatem et religionem deceant, vti non liceat. Si quis autem contra 90) hoc venire præsumpserit, et commonitus emendare noluerit: excommunicationi subiaceat.

84) *Ex Tolletano concilio*, non legit Hard.
85) *Inferendas.*
86) *Etiam*, addit Hard.
87) *Comam.*
88) *Etiam*, addit Hard.
89) *Calceamentis.*
90) *Hoc*, omittit Hard.

CAP. V.

Ne subditus inuito praelato promoueatur.

LVCIVS III. *Turonensi archiepiscopo.*

Ad aures nostras te significante peruenit, quod religiosi quidam zelum Dei habentes, ad superiores desiderant ordines promoueri, putantes maius præmium cumulandum, quo in maiori gradu positi, sublimius officium 91) sunt executi, sed prælati eorum desideriis contradicunt. Ideoque tua duxit fraternitas requirendum, an in inferioribus ordinibus constituti iuxta beneplacitum suorum 92) episcoporum, quibus promotio displicet, a superioribus debeant abstinere, an valeant prælatis suis renitentibus promoueri? Tuæ ergo quæstioni respondemus, quod honestius et tutius est, 93) subiectis debitam 94) propositis obedientiam impendendo, in inferiori ministerio deseruire, quam 95) cum præpositorum 96) scandalo graduum appetere 97) dignitatem. Nec est in hac parte subiectorum desiderium confouendum; quoniam esse potest, 98) quod prælati secreta eorum commissa nouerint, ex quibus constat eis, quod salua nequeunt conscientia sublimari: quia non in sublimitate graduum, sed in amplitudine 99) caritatis 100) adquiritur regnum Dei.

91) *Fuerint exsecuti.*
92) *Prælatorum.*
93) *Subiectos.*
94) *Præpositis.*
95) *In*, pro: *cum.*
96) *Scandalum.*
97) *Digniorem.*
98) *Vt*, pro: *quod.*
99) *Meritorum*, addit Hard.
100) *Acquiritur.*

CAP. VI.

Vt clericus delinquens, si peccatum eius occultum sit, promoueatur.

1) ALEXANDER III. *Bituricensi archiepiscopo.*

Ex tuarum litterarum tenore accepimus, quod N. clericus adeo deliquit, quod, si delictum eius esset publicum, ab ordine, quem suscepit, degradaretur, et amplius non posset ad superiores ordines promoueri. Verum quoniam peccatum ipsum occultum 2) et priuatum fore dixisti: fraternitati tuæ 3) per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus ei condignam pœnitentiam imponas et ei suadeas, vt 4) parte pœnitentia peracta, ordine suscepto vtatur, et eo contentus existens, amplius ad superiores ordines non 5) ascendatur. Verumtamen, quia peccatum 6) eius occultum est, si promoueri 7) voluerit, ei non potes, nec debes aliqua ratione prohibere.

1) *Idem in eodem libro secundo, W. Albanensi episcopo vicario nostro.*
2) *Est*, addit Hard.
3) *Per A. S. mandamus*, etc.
4) *Per te*, *pœnitentia*, etc.
5) *Accedat.*
6) *Eius*, non habet Hard.
7) *Desiderat.*

TITVLVS XXV.

DE ORDINE ET SPIRITVALITATE QVORVNDAM REGVLARIVM.

CAP. I.

Vt fratres sine proprio viuant; priori professionem faciant; crucem ne accipiant, et vt iis liceat in hospitalibus oratorium construere sine licentia episcopi requisita.

ALEXANDER III. *dilectis filiis G. priori et fratribus iuxta disciplinam bonæ memoriæ 8) clerici viuentibus, 9) de ordine et spiritualitate quorundam regularium.*

Ad petitionem vestram, regulam, secundum quam viuere debeatis, et omnipotenti Deo seruire, duximus constituendam: inprimis id statuentes, vt professionem maiori priori omnes laici faciant, in manu eius se absque proprio victuros, promittentes, et continentiam, quantum permiserit diuina gratia, seruare, cui 10) quidem tam clerici quam laici, sicut proprio magistro et animarum suarum rectori, debitam in omnibus obedientiam promittant, 11) ne alicui inter vos professo liceat ad alium ordinem absque prioris licentia

8) *Clerici*, non habet Hard.
9) *De ordine et spiritualitate quorundam regularium*, omittit Hard.
10) *Quoque.*
11) *Nec alicui*, habet Hard.

licentia vllo modo transire, nisi forte ad religionem migrauerit arctiorem. Nullus absque 12) maioris licentia hospitale audeat facere. Nullus proprium habeat, si 13) quis acquisierit, suo rectori assignet. Nullus vestrum 14) alii vobiscum volenti 15) ecclesiæ crucem tribuat, sed per medium vel integrum annum 16) nobiscum in probatione permaneat. Et tunc maiori priori 17) repræsentetur, 18) vt ab ipso, non ab alio, crucem 19) suscipiat.

12) *Prioris.*
13) *Quid acquisierit*, est lectio Hard.
14) *Alicui.*
15) *Ecclesiæ*, omittit Hard.
16) *Vobiscum.*
17) *Præsentetur.*
18) *Et ab ipso.*
19) *Accipiat.*

CAP. II.

Vt monachi de claustro exeuntes redeant ad monasteria, in quibus fecerunt professionem.

IDEM *episcopis, archidiaconis, 20) prælatisque aliis per Galliam constitutis.*

Non est vobis dubium 21) aut incertum, quomodo fratres religiosi cistrensis ordinis ea religione 22) præmineant et virtute, quod ex institutione patrum et prædecessorum nostrorum, hi, qui in eorum monasteriis professionem faciunt, sine licentia abbatis sui de 23) claustris prohibentur discedere et discedentes in aliis monasteriis 24) recipi. Inde est, quod nos eandem institutionem non solum amicam religioni, sed etiam rationi 25) consociam, sollicite conseruare volentes, vniuersitati vestræ 26) per apostolicam sedem mandamus, quatenus monachos 27) et conuersos præscripti ordinis, post factam 28) monasteriis professionem sine licentia abbatum suorum per episcopatus vestros recipi nullatenus permittatis, et si qui 29) ex his fuerint, qui sine licentia abbatum suorum de 30) monasterio, in 31) quo professionem 32) fecerint, exire præsumpserint, et commoniti ad sua monasteria celeriter non redierint, eos tamdiu, appellatione remota, censura ecclesiastica percellatis, donec ad monasteria, vnde 33) exierint, regredi compellantur.

20) *Et aliis ecclesiarum præfectis per* etc.
21) *Vel*, pro : *aut.*
22) *Præmineant.*
23) *Claustro.*
24) *Non*, addit Hard.
25) *Consonam.*
26) *Etc. quatenus.*
27) *Vel conuersos.*
28) *In*, addit Hard.
29) *Ex eis.*
30) *Monasteriis.*
31) *Quibus.*
32) *Fecerunt.*
33) *Exierunt.*

TITVLVS XXVI.

DE MONACHIS 34) SINE PROBATIONE SVSCEPTIS 35) ET IN PROBATIONE 36) RECEDERE VOLENTIBVS.

CAP. I.

Habitus religionis ante decimum quartum annum quomodo licite possit relinqui?

37) IDEM *magistro fidaritio ciuitatensi.*

38) Ad nostram noueris audientiam peruenisse, quod heremitæ de monte 39) foliano quosdam pueros infra XIIII annum in tantum seduxerint, quod quidam illorum, suasionibus eorum præbentes assensum, ad ecclesiam 40) ipsorum accesserunt. Quos cum statim habitum religionis induissent, vnus prædictorum puerorum T. nomine statim pœnitens, quod habitum ipsum suscepisset, id quod fecerat, suis parentibus intimauit, qui ad locum ipsum mora postposita accedentes, eum exinde 41) traxerunt. Et cum 42) non stetisset ibi, nisi per vnam noctem, prout accepimus, præfati heremitæ et quidam alii eum non permittunt quandam puellam ducere in vxorem, quam 43) iurauit in vxorem accipere, et, sicut dicitur, desponsauit. Quocirca discretioni 44) vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, rei veritate inquisita diligenter et cognita, si 45) constiterit, quod præfatus T. ante consummationem XIIII. anni 46) susceptum habitum deposuerit, aut si post XIIII. annum habitum ipsum sine probatione susceperit, et infra triduum præscriptum habitum deposuerit, eum ab impetitione prædictorum heremitarum vel aliorum in hac parte 47) contradicentium, occasione 48) et appellatione cessante, penitus absolutum, et eam, quam iurauit accipere in vxorem, libere posse traducere, si alia rationabilis causa non impedit, 49) denuntietis.

34) *Et monialibus*, addit Hard.
35) *Item in* etc.
36) *Positis*, addit Hard.
37) *Idem magistro* etc. apud Hard. non legitur.
38) Apud Harduinum initium huius capituli hoc est : *Ad audientiam nostram noueris peruenisse* etc.
39) *Filiano.*
40) *Illorum.*
41) *Extraxerunt.*
42) *Non*, apud Hard. non legitur.
43) *Ipse*, addit Hard.
44) *Vestræ etc. quatenus* etc.
45) *Tibi*, addit Hard.
46) *Habitum ipsum susceptum sine probatione susceperit et infra triduum deposuerit, eum ab impetitione* etc.
47) *Contradicentium*, omittit Hard.
48) *Et excusatione*, addit Hard.
49) *Denunties.*

CAP. II.

Vt puer, si habitum religionis susceperit, et eum voti pœnituerit, infra XIV. annum habitum possit relinquere et ad saeculum redire: dum tamen a parentibus non oblatus sit, nec id vnquam ratum habuerit.

IDEM 50) *Beneuentano episcopo et R.*

Significatum est 51) et pro certo monstratum, quod 52) G. nondum incipiens esse XIIII. annorum, timore magistri, et qui eum 53) litteras erudiebat, habitum religionis 54) apud ecclesiam de R. suscepit, et inde sicut 55) puer insinuauit, exinde et per seculi vanitates iam VI. annis et eo amplius vagabundus discurrit. Vnde quoniam 56) rei veritas nobis non constat, fraternitati tuæ 57) per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus rem ipsam diligenter inquiras, et si inueneris, quod non 58) fuisset a parentibus oblatus, nec 59) incipere esse XIIII. annorum, 60) cum ad religionem accessit, et cum infra annum XIIII. 61) facti voti pœnituerit, et ab ecclesia 62) ipsa recesserit, si in seculo voluerit 63) permanere, 64) eum ab illo voto professionis, quam fecit, auctoritate pontificali absoluas, 65) et absolutionem eius tam ecclesiæ de R. quam populo tuæ ciuitatis studeas publicare. Si autem a parentibus 66) forte oblatus, seu quartum decimum annum compleuerat, cum 67) ad religionem intrauit, siue post XIIII. annum professionem a se factam ratam habuit, eum ad eandem vel aliam religionem transire, 68) omni districtione compellas.

50) *Beluacensi.*
51) *Nobis*, addit Hard.
52) *Griboldus.*
53) *Litteris.*
54) *In ecclesia de Ruffinis*, alii : *de Ressone.*
55) *Puer infra annum exiuit et per* etc.
56) *Huius*, addit Hard.
57) *Per A. S. mandamus.*
58) *Fuerit.*
59) *Inceperit.*
60) *Quando.*
61) *Facti*, deest apud Hard.
62) *Ipsa*, deest apud Hard.
63) *Remanere.*
64) *Et eum ab ipso voto, quod fecit, auctoritate etc.*
65) *Et eum absolutum tam in ecclesia de Ruffinis, quam* etc.
66) *Suis*, addit Hard.
67) *Ad*, omittit Hard.
68) *Ecclesiastica districtione.*

CAP. III.

Ne qui habitum religionis ante professionem deferunt, in saecularibus admittantur ecclesiis.

IDEM 69) *Herfordensi episcopo.*

Super eo, quod quæsitum 70) fuit a nobis ex parte tua, vtrum sacerdotes, qui 71) religiosum habitum susceperunt, et antequam essent vinculo 72) religionis vel professionis 73) astricti, ad priorem statum reuersi sunt, permittendi sint, 74) sicut ecclesias 75) vel animarum curam habere, et an clerici, si 76) monasticum habitum ante oblatum professionis libellum 77) - - - ad sacros ordines promoueri et ad gubernationem 78) ecclesiarum possunt assumi : sanctitati 79) vestræ taliter respondemus, quod 80) si auctoritate vel austeritate religionis, ad quam 81) migrasse noscuntur, seruare noluerint, ad minorem religionem cogendi sunt transire, nec amplius in ecclesiis secularibus debent assumi, ne contra votum 82) suum, quod domino fecerunt, in animarum suarum periculum 83) comprobentur venire. Veruntamen si ante susceptum habitum positi in probatione recedere voluerint, secundum regulam beati Benedicti non videntur prohiberi ad priorem 84) habitum redire, sed illa videtur 85) præcipere veste, vt redeant, qua venerunt.

69) *Herefordiensi.*
70) *Erat.*
71) *Religiosis.*
72) *Religionis vel*, non habet Hard.
73) *Adstricti.*
74) *Sicut*, Hard. non legit.
75) *Et*, loco: *vel*, legit Hard.
76) *Monachicum.*
77) *Deferunt*, supplet Hard.
78) *Animarum possunt assumi* etc.
79) *Tuæ.*
80) *Si austeritatem religionis* etc.
81) *Transisse.*
82) *Suum*, omittit Hard.
83) *Probentur.*
84) *Statum.*
85) *Præcipere, vt in eadem veste redeant in qua venerunt.*

CAP. IV.

Ne, qui habitum religionis susceperit, si professionem non fecit, et aliquam sibi postea matrimonio copulauerit, cogatur ab ea recedere et ad ecclesiam redire.

ALEXANDER III. *eid. episcopo.*

Meminimus 86) ex parte tua 87) quaestiones huius audiuisse, scil. vtrum illi, qui se ad religionem coram episcopo 88) deuouent transituros et habitum religionis suscipiunt, si 89) postmodum duxerint vxores, cogendi 90) sint eas dimittere, et ad ecclesiam, cui se 91) contulerunt, redire. Super quo 92) ita tibi duximus respondendum, quod si 93) quisquam, qui religioni se deuouit, et habitu suscepto professionem 94) fecerit, 95) si postmodum aliquam sibi copulauit, est ab ea cogendus recedere, 96) et ad ecclesiam Christi, vbi se contulit, debet sine contradictione transire. Verum si habitum non 97) recepit, nec professionem, 98) sed votum fecit, et se ad religionem transiturum promisit; licet postea matrimonium contraxerit: non est ad ecclesiam cogendus transire et matrimonii 99) votum rescindere.

86) *Nos*, addit Hard.
87) *Huiusmodi quaestionem.*
88) *Deuouerunt.*
89) *Et*, addit Hard.
90) *Sunt.*
91) *Contulerant.*
92) *Vtique dicimus respondendo, quod etc.*
93) *Quispiam.*
94) *Fecit.*
95) *Si*, omittit Hard.
96) *Et ad eccles.* etc. vsque ad verb. *contradictione transire*, non habet Hard.
97) *Suscepit.*
98) *Fecit*, addit Hard.
99) *Vota.*

CAP. V. 100)

Ne clerici se fingant nomine et habitu monachos.

ITEM ex concilio *Tolletano* 1) *VIII.*

2) Hi clerici, qui se fingunt nomine et habitu monachos esse 3) et non sunt, omnibus modis corrigantur et emendentur, vt vel veri monachi, vel veri sint canonici.

100) Capitulum hoc cum inscriptione apud Hard. est antecedentis lacinia.
1) *VIII.* omittit Hard.
2) *Vt clerici.*
3) *Et non sunt etc.* vsque ad finem omittit Hard.

TITVLVS XXVII.

4) DE REBVS ECCLESIAE ALIENANDIS VEL NON ALIENANDIS.

CAP. I.

Vt res ecclesiae, pignori obligatae, a filio vel herede obligantis, ecclesiae resarciantur.

IDEM *Exoniensi episcopo.*

Ex praesentium insinuatione latoris accepimus, quod Alexander quondam sacerdos ecclesiae 5) de Offecoleo calicem 6) argenteum et medietatem vnius breuiarii eiusdem ecclesiae pro sua necessitate pignori obligauit, et ea, morte praeuentus, minime recollegit. Vnde 7) quoniam indignum est, vt eiusdem ecclesiae res suae, et praesertim, quae sacris ministeriis deputatae sunt, taliter debeant deperire: fraternitati 8) tuae per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus si verum est, quod asseritur, 9) Wal. filium eius, qui ex successione eius 10) ipsiusdem patrimonii ius dicitur obtinere, moneas diligenter et compellas, vt res ipsas pignoratas recolligat, et eas ecclesiae 11) restituat. Quod si facere noluerit, eum vinculo anathematis non differas 12) cohercere.

4) *De alienatione rerum ecclesiae, et de earundem recuperatione.*
5) *Dictae Offetolon.*
6) *Quemdam.*
7) *Quia.*
8) *Tuae etc. quatenus.*
9) *Filium eius V. qui* etc.
10) *Ipsius patrimonii.*
11) *Restauret.*
12) *Coercere.*

CAP. II.

Vt possessio ecclesiae sub conditione donata, nisi in casu, reuocari nequeat.

13) IDEM *W. Gor. episcopo.* Pars capituli: *Meminimus.*

Ceterum si abbatem tuae dioecesis, donationem cum priore et quibusdam de conuentu suo 14) vel solum abbatem facere contigerit, et 15) partes conuentus postea 16) reclamauerint, datae rei quantitas, et illius terrae consuetudo, quae tamen non sacris canonibus manifeste obviet, est diligentius attendenda, et secundum hoc donum est ratum vel irritum iudicandum. Verum cum alicui ecclesiae possessio 17) qualibet interposita conditione 18) donetur, non potest a donatore donum postea reuocari. 19)

13) Haec in collect. Harduini deest.
14) *Vel solum abbatem*, omittit Hard.
15) *Pars.*
16) *Reclamauerit.*
17) *Qualibet.*
18) *Donatur.*
19) *Nisi forte tali sit conditione collata, quod ea cessante possessio reuocari debeat* addit Hard.

CAP. III.

Vt illis, a quibus siluae extirpatae sunt, terra concedatur ad censum annuum.

IDEM *Wigorniensi episcopo.*

Illas vero terras, quae de syluis extirpatae, sunt arabiles factae, eis hereditario iure poteris sub annuo censu concedere tenendas, a quibus ipsas suo vel parentum suorum labore fuisse constiterit extirpatas, nisi forte aliis possint ad maiorem ecclesiae vtilitatem cum eodem honore et labore conferri.

CAP. IV.

Ne clerici testentur de his, quae intuitu ecclesiae, adquisierunt.

IDEM *Panormitano* 20) *episcopo.*

Quia nos tua duxit prudentia consulendos, vtrum clerici 21) seculares de mobilibus 22) vel immobilibus rebus possint condere testamentum: 23) taliter respondemus, quod, licet de his, quae paternae successionis 24) vel cognationis intuitu aut de artificio sunt adepti, 25) seu dono consanguineorum suorum aut amicorum, non habito respectu ad ecclesiam, 26) peruenerit ad ipsos, libere disponere valeant, de his tamen, 27) quae consideratione ecclesiae perceperint, nullum de iure possunt facere testamentum.

20) *Archiepiscopo.*
21) *Scholares.*
22) *Aut.*
23) *Consultationi tuae respondemus.*
24) *Et cognationis.*
25) *Siue.*
26) *Perueniunt ad etc.*
27) *Quae de consideratione ecclesiasticae perceperunt, nullum etc.*

CAP. V.

Vt clericus, decedens intra kalendas Martii et Nouembris, fructus illius anni largiri queat: et ne clericus vnus diuersa obtineat officia.

IDEM 28) *Salonitano episcopo.*

Ad haec licet consuetudo illa non sit consona rationi, secundum quam, si clericus a kalendis Martii vsque ad kalendas Nouembris decesserit, totum fructum beneficii, quem 29) debet illo anno 30) suscipere, pro sua voluntate largitur: quia tamen in multis ecclesiis obseruatur, eam satis in tuo archiepiscopatu poteris tolerare, praesertim si clericus in decessu suo 31) grauetur honere debitorum, illud est omnino rationi contrarium, vt vnus clericus in vna vel 32) diuersis ecclesiis archidiaconatum 33) et decaniam obtineat, cum singula officia 34) in ecclesia assiduitatem exigant 35) personarum.

28) *Salernitano.*
29) *Deberet.*
30) *Percipere.*
31) *Grauetur debitis, et illud etc.*
32) *In*, addit Hard.
33) *Et cantoriam vel decanatum obtineat* etc.
34) *Quae sunt in ecclesiis* etc.
35) *Praestari.*

CAP. VI.

Ne fiat ecclesiae conditio deterior, et ne colonus defraudetur expensis in fundum ecclesiae factis.

IDEM.

De possessionibus autem, laicis sub modico censu concessis, nouerit tua fraternitas, quod si ecclesia laesa est, 36) cum manifeste appareat, quod deteriorem ipsius conditionem facere non licuit, et ecclesia iure minorum semper debet illaesa conseruari, quae in dampnum ipsius 37) data constiterit, ad ius ipsius conuenit proprietatemque redire. Prouidendum est tamen, ne si forte colonus possessiones illas expensis ac labore suo 38) reddidit meliores, sumptibus, quos bono animo 39) fecit debeat defraudari.

36) *Et manifestum appareat detrimentum ipsius, cum eius conditionem deteriorem facere non licuerit*, et etc.
37) *Data*, omittit Hard.
38) *Fecerit meliores.*
39) *Fecerit.*

CAP. VII. 40)

Ne personae ecclesiasticae de bonis ratione ecclesiae adquisitis testamentum condant: et ne sine consensu episcopi intrent ecclesias.

ALEXANDER III. *Carnotensi episcopo.*

Admonet nos cura suscepti regiminis et auctoritas pontificalis inducit, vt pro statu ecclesiarum simus solliciti et earum profectibus et incrementis integro studio intendamus: quapropter fraternitati tuae per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus nostra auctoritate et tua statuas et ordines, vt ecclesiasticae personae tui episcopatus, de his, quae sibi de bonis ecclesiarum proueniunt, aut ratione ipsarum accesserint, nullum audeat condere testamentum, sed bona ipsis ecclesiis prout iustum est et canonicum cedant. Si autem aliquae de personis ipsis intestatae decesserint, bona quae pro ipsis ecclesiis, aut ratione ipsarum accesserint, nichilominus ecclesiis eisdem cedere decernas. Sane de bonis illis, quae iure patrimonii aut aliunde fauore p (*) acquisita sunt, testandi liberam habeant facultatem. Nihilominus etiam ex parte nostra et tua vniuersis ecclesiasticis personis tui episcopatus sub districtione prohibeas, ne ecclesias tuae diocesis ad ordinationem tuam pertinentes, absque tuo assensu intrare

40) Hoc capitulum in collectione Harduini deest.
(*) *forte:* principis.

audeant,

audeant, aut retinere aut de inconsulto dimittere. Quod si quis contra prohibitionem tuam venire præsumpserit, in eum, auctoritate nostra et tua fretus, canonicam exerceas vltionem.

TITVLVS XXVIII.
DE IVRAMENTIS SERVANDIS.

CAP. I.

Vt soluanturae vsur sub iuramento promissae.

IDEM 41) *Iugildensi episcopo.*

Debitores autem ad soluendas vsuras, in quibus se obligauerant, cogi non debent, nisi eas iuramento soluere teneantur. Si vero de ipsarum solutione iuramentum fecerint, cogendi sunt, domino reddere iuramentum, vt a creditoribus absoluantur, et cum vsuræ fuerint solutæ, creditores ad eas restituendas ecclesiastica, si necesse fuerit, seueritate sunt cogendi.

41) *Vigilensi.*

CAP. II.

Vt fructus redituum computentur in sortem.

IDEM 42) *Rotomanensi archiepiscopo 43) et eius suffraganeis.*

Ad nostram noueris audientiam peruenisse, quod cum Petrus de 44) neasclea tempore guerræ, quæ fuit inter carissimum filium nostrum 45) H. illustrem anglorum regem et filios eius, quibusdam hominibus pro tuitione regni francorum 46) certam summæ pecuniam mutuasset, ab eis quasdam possessiones et reditus recepit in pignus, ipsos etiam iuramenti religione sibi adstrinxit, quod ei super possessionibus et reditibus illis, donec soluerent sibi pecuniam mutuatam, nullam molestiam vel grauamen inferrent. Licet autem de possessionibus illis 47) vel reditibus præfatus 48) P. nondum sortem suam, sicut asserit, deductis expensis receperit: quia tamen tu frater archiepiscope, eum 49) super hoc vinculo excommunicationis astrinxisti, exinde vobis cogimur litteras nostras destinare, præsertim cum ipse 50) sua, sicut asserit, sorte esse velit contentus. Inde est, quod 51) fraternitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus 52) recepta a præfato P. sufficienti cautione, quod exinde vestro parere debeat mandato, ipsum contradictione et appellatione cessante a 53) sua sententia, qua tenetur, auctoritate nostra penitus 54) absoluatis, et deinde debitores 55) eius, qui sibi prædictas possessiones et reditus contra iuramentum suum subtraxisse dicuntur, si ita est, ecclesiastica censura 56) cogatis, vt possessiones 57) ipsas et reditus eidem 58) P. dilatione et appellatione cessante, restituant, nec sibi de cetero contra iuramentum molestias inferant, donec ei pecunia soluatur: quia non est tutum cuilibet, sed periculosum potius infringere religionem iuramenti. Cum autem prædicto P. pecuniam suam, sicut iurauerunt, persoluerint, vos ipsum ad restituendum, quicquid eum 59) vobis deductis expensis vltra sortem recepisse constiterit, studiose monere et diligenter inducere curetis. Et si commonitus id non fecerit, ipsum, remoto obstaculo appellationis, in eandem excommunicationis sententiam 60) reducatis: quia sicut periculosum est, debitoribus suum infringere iuramentum, ita non minus periculosum est, creditoribus 61) detinere, quod pro vsuris 62) receperint, cum sit 63) - - - vsurarum crimen detestabile et horrendum plurimum et vtriusque 64) T. pagina condemnatum.

42) *Cantuariensi.*
43) *Et eius suffraganeis*, omittit Hard.
44) *Vrsiton.*
45) *Henricum.*
46) *Pecuniam certæ summæ permutasset, ab eis* etc.
47) *Et.*
48) *Petrus.*
49) *Propter hoc.*
50) *Sua*, omittit Hard.
51) *Fraternitati tuæ consulenti etc. quatenus* etc.
52) *Percepta.*
53) *Sua*, non habet Hard.
54) *Absoluas.*
55) *Eius*, non legit Hard.
56) *Compellas.*
57) *Illas.*
58) *Petro dicto*, *appellatione* etc.
59) *Nobis deductis* etc.
60) *Reducas.*
61) *Retinere.*
62) *Receperunt.*
63) Deest aliquid, quod nec Hard. supplet.
64) *Testamenti.*

CAP. III.

Non est contra iuramentum veniendum, nisi illius obseruatione periret salus aeterna.

65) IDEM *Exenensi archiepiscopo et eius suffraganeis.*

Si vero aliquis quemquam grauissimo metu sub religione iuramenti suum ius refutare coegerit: ipsum quoque sibi 66) restituerit. Quia nos consulere voluisti, 67) an alter 68) eorum 69) vel neuter id habere debeat: hoc tibi duximus respondendum, quod non est tutum quemlibet contra iuramentum suum venire, nisi tale 70) sit illud, quod obseruatum vergat in interitum salutis æternæ. Nec nos cuilibet ex responsione nostra volumus dare materiam contra iuramentum suum 71) veniendi. 72) Verum aliquando in Romana ecclesia a pluribus et 73) prædecessoribus factum esse recolitur, quod clerici, qui coacti ecclesiæ ministerium abiurauerunt, de iuramento beneficium absolutionis meruerunt, et ad 74) cohercendam iniquitatem eorum, qui ecclesiasticos viros ad præstandum illud iuramentum 75) compulerant, permissi sunt in eadem ecclesia ministrare.

65) Hæc inscriptio apud Hard. deest.
66) *Retinuerit.*
67) *An*, non habet Hard.
68) *Eorum*, omittit Hard.
69) *An neuter.*
70) *Fuerit iuramentum*, *quod seruatum* etc.
71) *Venire*, postea addit Harduinus: *ne auctores periurii esse videamur.*
72) *Vnde aliquando* etc.
73) *A*, iterum præponit Hard.
74) *Coercendam improbitatem eorum* etc.
75) *Impulerant.*

CAP. IV. 76)

Vt liceat promissum iuramento firmatum infringere, si commutetur in melius.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo.*

Peruenit ad nos, quod, cum iam pridie ad partes alamanniæ etc. Non enim propositum infringit aut promissum, qui in melius id commutat. Nec tu et etiam si præscriptum promissum tuum iuramento vel fidei obligatione, interposita conditione, firmasses, aliquatinus teneris, si constat, eum conditioni paruisse.

76) Apud Harduinum capitulum hoc non exstat.

CAP. V.

Vt mulier, quae propter filiam suam, quam interemit, a viro est abiurata, eidem viro restituatur, et ei de commisso indicatur pœnitentia.

LVCIVS III. 77) *Pragensi episcopo in registro.*

Intelleximus ex litteris tuis, quod M. mulier latrix præsentium diabolico furore accensa, quandam filiam suam animo multotiens perimendi aggressa, tandem 78) ipsam suggerente, 79) qui fidelium perditione lætatur, letali vulnere iugulauit, propter quod dominus terræ eius maritum 80) ipsum compulit abiurare. Quia vero 81) illam habere filios pariter intimasti, vnde circa 82) ipsam exilium debeat dispensari: nos de discretione tua plenam fiduciam 83) obtinentes, eam duximus tuæ 84) peritiæ remittendam, quatenus ita super hoc prouideas, 85) quod sceleris sui pœnam luat, et saluti eius et filiorum 86) prouidentia in domino consulitur; nec obstante proposito iuramento, quod 87) ab ipso dominus 88) dicitur extitisse, 89) sicut eam expedire videris, viro et rebus suis restituat, ita quod filios suos 90) - - possit et pacifice gubernare.

77) *Parisiensi.*
78) *Ipsam*, omittit Hard.
79) *Eo*, addit Hard.
80) *Ipsam coëgit.*
81) *Illam et*, addit.
82) *Ipsius.*
83) *Habentes.*
84) *Prouidentiæ remittendam: per A. S. tibi mandantes, quatenus* etc.
85) *Vt*, pro: *quod.*
86) *Ipsius per prouidentiam tuam in domino consulatur.*
87) *Ab ea dictus.*
88) *Proponitur extorsisse.*
89) *Eam* (*si expedire videris*) *viro suo et rebus suis restituas.*
90) *Libere*, supplet Hard.

CAP. VI.

Vt qui iurant iudicio sisti, et postea adpellant, seruare compellantur, quae iurant, vel intra quadraginta dies adpellationem prosequi.

IDEM 91) *Cantuariensi archiepiscopo 92) in registro.*

Præterea de his, qui iuramentum præstant, quod stabunt 93) mandato ecclesiæ et postea præstito iuramento appellant, 94) tua sollicitudo prouideat, vt eos seruare, quod iurant, vel infra XL. dies post appellationem 95) suam interpositam iter arripere ad ipsam 96) persequendam compellas.

91) *R.* addit Hard.
92) *In registro*, Hard. non legit.
93) *Iudicio.*
94) *Id*, addit Hard.
95) *Suam*, omittit Hard.
96) *Prosequendam.*

CAP. VII.

Contra iuramentum ex causa licite potest veniri.

IDEM 97) *decano Forensi et archidiacono de Bedefet.*

Insinuatum est nobis ex parte W, quod, cum ipse capellam 98) de te canonice fuisset adeptus, canonici 99) de claustro super eadem ecclesia huiusmodi conuentionem 100) fecerint, quod eandem ecclesiam 1) retinere a præfato W. et exinde 2) annuum canonem deberent persoluere. *Et infra.* Sed quia eorum compositio 3) eadem 4) ipsis fuit

97) *Cantuariensi archiepiscopo.*
98) *De N.*
99) *De Lanslanet super etc.*
100) *Fecerunt, quia ipsi eandem* etc.
1) *Tenere.*
2) *Et*, addit Hard.
3) *Eadem*, omittit Hard.
4) *Huic fuit* etc.

damnosa.

damnosa, de iuramento 5) pœnitentiam recipiant et 6) præfatam ecclesiam prædicto clerico restituant.

5) *Violato*, addit Hard.
6) *Prælibatam.*

CAP. VIII.

Vt iurantes compellantur seruare iusiurandum.

IDEM 7) *Xantonensi et* 8) *Gabilonensi episcopis.*

9) Ex scripto quodam, quod nobis est præsentatum, manifeste nobis innotuit, R. quondam 10) treuerensem abbatem cum W. super summa VII. millium solidorum conuenisse, *etc. et infra.* Super hoc quidem prædictus abbas quosdam 11) ex monachis obsides dedit, qui de obseruanda 12) conditione iuramentum 13) præstiterunt, vt, si ipsi 14) deficerent, alii monachi loco eorum 15) in obligationem reuerterentur. Insuper si dicti monachi fidem non seruarent, abbas dedit eidem W. 16) et eius 17) vxori sponsores, qui similiter fidem præstitisse dicuntur. Si ita est, tam abbatem, 18) quam monachos, qui iurauerunt, quam 19) W. et vxorem eius studiose monere curetis, vt, sicut 20) iurauerunt, eandem 21) conuentionem faciant 22) adimpleri. Si vero 23) ad commonitionem 24) nostram facere neglexerint, eidem abbati et monachis ingressum ecclesiæ interdicatis et in terra præfati 25) W. et eius vxoris vsque ad 26) satisfactionem inhibeatis diuina officia celebrari.

7) *Santonensi.*
8) *Bilonensi.*
9) *De rescripto*, *quod* etc.
10) *Treuorensem.*
11) *De monachis.*
12) *Conuentione.*
13) *Dederunt.*
14) *Decesserint.*
15) *In ostagio.*
16) *I.* addit Hard.
17) *Vxorem fideiussores.*
18) *Et monachos.*
19) *I. et* etc.
20) *Iurauerint.*
21) *Coniurationem.*
22) *Adimplere.*
23) *Ad*, non habet Hard.
24) *Vestram.*
25) *I.* est apud Hard.
26) *Dignam*, addit Hard.

CAP. IX.

Ne regant ecclesias, qui crimine periurii sunt irretiti.

IDEM 27) *Longonensi et* 28) *Wigordiensi episcopis.*

Querelam R. 29) canonici 30) licolensis ecclesiæ accepimus, quod cum W. Saluagius 31) nomine clericus duos byzantios ei nomine ecclesiæ 32) destinatos, annis plurimis persoluisset, et se illos annuatim 33) sibi 34) soluturum interposito sacramento firmasset, contemta religione 35) iuramenti iam per biennium ab huius pensionis solutione cessauit. Quoniam igitur non 36) merentur ecclesias regere, qui sunt crimine periurii irretiti: fraternitati vestræ 37) per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus partes ante præsentiam vestram conuocetis, et super his rei veritatem curetis diligenter inquirere, et si vobis constiterit, memoratum V. contra iuramentum suum non necessitate, sed voluntate 38) ab eiusdem solutione pensionis cessasse, ipsum a præscripta ecclesia, auctoritate nostra, contradictione et appellatione cessante, remouere curetis, et ecclesiam ipsam præfato R. restituere minime differatis, 39) ipsumque faciatis eam pacifice possidere.

27) *Londoniensi.*
28) *Wigorniensi.*
29) *Clerici.*
30) *Lincolniensis.*
31) *Nomine*, omittit Hard.
32) *De Stantun. annis* etc.
33) *Sibi*, omittit Hard.
34) *Persoluturum.*
35) *Sacramenti.*
36) *Tenentur.*
37) *Etc. quatenus* etc.
38) *A pensionis solutione* etc.
39) *Et ipsum.*

CAP. X.

Vt clerici pro periurio ecclesiis perpetuo priuentur.

IDEM *episcopo Londoniensi.*

Si Stephanum contra compositionem fidei interpositione firmatam venisse constiterit, nisi manifestam rationem poterit allegare: ipsum 40) a præfata ecclesia et beneficiis eius, appellatione cessante, non 41) differatis spoliare. 42)

40) *A*, omittit Hard.
41) *Differas.*
42) *Et eam W. cum integritate resignes*, addit Hard.

CAP. XI.

Vt absoluatur, qui compulsus est ad iurandum.

Item 43) XX. egr. *Gregorii.*

Peruenit ad nos, 44) Laodicensem episcopum ab Arnulpho comite rebus suis 45) exspoliatum, et ad nequitiæ 46) suæ 47) augmentum gladiis iurare compulsum, quod ablata nunquam repeteret; et huius tanti sceleris veniam sibi 48) impertiri rogat. Cognita itaque contumelia 49) sibi in beato Petro illata, valde doluimus, asserentes eius fraternitatem 50) nullis iuramentis posse constringi: tamen quia nefandissima coactione iurauerat, eum 51) auctoritate apostolica absoluimus.

43) *Ex registro Gregorii.*
44) *Laodicenum.*
45) *Spoliatum.*
46) *Suæ*, non legitur apud Hard.
47) *Augmenta.*
48) *Impetrasse rogat.*
49) *Sibi in beato Petro illata*, non habet Hard.
50) *Nullius iuramenti vinculis posse adstringi*, *quia* etc.
51) *Tamen*, addit Hard.

TITVLVS XXIX.

QVIBVS TEMPORIBVS CLERICI DEBEANT ORDINARI.

CAP. I.

Diebus dominicis non licet alicui, nisi summo pontifici, in subdiaconum aliquem ordinare, nec in vigilia pentecostes.

IDEM 52) *Partonensi episcopo.*

53) Subdiacones autem 54) nulli, nisi romano pontifici 55) liceat in diebus dominicis ordinare, quamuis Deo 56) dicatæ virgines consecrandi et minores ordines 57) habent his 58) diebus licentiam celebrandi. Sabbato quidem 59) Pentecosten non 60) liceat sacros ordines alicui celebrare: cum in sequenti septimana recepta sancti spiritus gratia celebrentur.

52) *Bathoniensi.*
53) *Subdiaconos.*
54) *Nullis.*
55) *Licet.*
56) *Dicatas.*
57) *Habeant licentiam conferendi*, addit Hard.
58) Verba: *his diebus licentiam celebrandi*, apud Hard. non exstant.
59) *Pentecostes.*
60) *Licet.*

CAP. II.

Extra quatuor temporum ieiunia nulli ad sacros ordines promouendi.

IDEM 61) *Herfordensi episcopo.*

Sane super eo, quod moris esse dixisti, quibusdam 62) ecclesiis scotiæ et galliæ in dedicationibus ecclesiarum vel altarium extra ieiunia IIII. temporum clericos ad sacros ordines promouere: prudentiæ tuæ significamus, quod consuetudo illa, vtpote institutioni ecclesiasticæ inimica, et detestabilis est, et penitus improbanda, et nisi multitudo et antiqua consuetudo terræ esset in causa, taliter ordinati non deberent 63) permitti in susceptis ordinibus ministrare. Nam apud nos sic ordinati deponerentur 64) et ordinato reo priuarentur ordinandi auctoritate.

61) *Herefordensi.*
62) *Episcopis.*
63) *Pro merito in* etc.
64) *Et ordinantes, auctoritate ordinandi priuarentur.*

CAP. III.

Licite potest quis in diebus dominicis aut aliis festiuis aliquos ad minores ordines promouere.

IDEM *Herfordensi episcopo.*

De 65) eo autem, quod quæsiuisti, an liceat extra ieiunia IIII. temporum aliquos in 66) hostiarios, lectores, exorcistas vel acolythos promouere, aut etiam 67) subdiacones facere; prudentiæ tuæ taliter respondemus, quod licitum est 68) in dominicis diebus et aliis festiuis diebus, vnum aut duos ad minores ordines promouere. Sed ad subdiaconatum, nisi in IIII. temporibus aut in sabbato sancto et in sabbatho ante dominicam de passione 69) domini, nulli 70) eorum episcoporum præterquam romano pontifici 71) liceat aliquos ordinare.

65) *Hoc.*
66) *Ostiarios.*
67) *Subdiaconos.*
68) *Episcopis*, addit; *et in*, omittit Hard.
69) *Domini*, omittit Hard.
70) *Eorum*, non habet Hard.
71) *Licet.*

CAP. IV.

Ne contegrantur ordines tempore minime congruo.

72) VRBANVS III. *Cantuariensi archiepiscopo a. s. l. in registro.*

Veniens ad apostolicam sedem W. lator præsentium, supplici nobis insinuatione monstrauit, quod cum presbytero I. de sancto alphit IIII. septembris ebdomada in vigilia beati Michaelis in presbyterii ordinem fuisset assumptus. Fraternitas tua discens episcopum ipsum fuisse ab antecessore tuo suspensum, pro vt tibi - - - qui cum erant tunc temporis dicebatur, pro eo, quod in festo Stephani, F. s. a. s. die 73) post natiuitatem domini, apud ecclesiam - - - ordinem publice celebrauerat, ipsum W. ab officio et beneficio, nec non et alios, qui cum eo erant ordinati, suspendi, qua de causa eundem W. cum litteris tuis ad sedem duxisti apostolicam destinandum. Vnde vos ipsum asserentem, se tunc de ipsius episcopi suspensione - - ad examen tuum de fratrum consilio remittentes: fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus recepta ab eo et ab eis super

72) Hoc capitulum in collect. Harduini deest.
73) F. forte: *seu alio sancto.*

ignorantia

ignorantia - - propria manu purgatione et misericorditer illa satisfactione interposita, pro eo, quod IIII. septembris ebdomada, tempore videlicet ordinationis celebrationi minime congruo, ordines susceperunt, sublato appellationis obstaculo ad officium et beneficium restituere non proponas. Licet enim ordines, qui prouida temporum institutione in tertia debent septem ebdomada celebrari, plerumque in IIII. ex ignorantia differantur; quanquam non vacet a culpa, quod per iuris ignorantiam noscitur vsurpatum: de misericordia Dei indulgemus, quod secundum iuris rigorem maiori fuerant animaduersione plectendi.

TITVLVS XXX.

QVIBVS ET QVANDO ET 74) INTRA QVAM AETATEM 75) ECCLESIAE COMMITTENDAE SINT ET AD QVEM 76) EARVM SPECTET REPARATIO.

CAP. I.

Non nisi his, qui aetatem habent et scientiam, ecclesiae sunt conferendae.

77) IDEM *Cantuariensi archiepiscopo.*

Ex commissæ tibi dignitatis ratione et consideratione legationis, 78) aciem tuæ sollicitudinis debes extendere, et quæ enormiter seu contra iustitiam 79) fuerint, pastorali cura corrigere et emendare, quatenus de commissis ouibus 80) coram patre T. valeas plenam reddere rationem, et tibi pro labore et sollicitudine 81) tua merces copiosa cumuletur in cælis. Accepimus autem, quod 82) cum vetrensis episcopus non attendens, quid sacrorum canonum 83) instituta decernant, nec modestiam pontificalem conseruans, pueris, qui sunt infra 84) X. annos constituti, in archidiaconatu dilecti filii 85) vestri R. archidiaconi 86) cistrensis ecclesias plures concessit, quæ non per clericos, sed per laicos 87) dispensatur et disponuntur. Vnde quoniam hoc ecclesiasticæ 88) vtilitati est inimicum et rationi contrarium et 89) ideo non debet 90) aliquatinus tolerari: fraternitati tuæ 91) per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus si ita res se habet, prædictum episcopum super his 92) viua increpatione 93) corripias et castiges et clericis 94) ydoneis 95) amministrationes et custodiam 96) prædictarum ecclesiarum, donec pueri prædicti ad congruam perueniant ætatem, omni occasione cessante et appellatione, laicis amotis committas, et eidem episcopo arctius prohibeas, ne de cetero ecclesias, nisi personis, qui ætatem et scientiam habeant, regendas concedat. Quod si secus 97) egerit, ei debitam 98) pœnam infligas et institutionem et concessionem ipsius omnino viribus carere decernas.

74) *In quam* etc.
75) *Conferatur ecclesiasticum beneficium et ad* etc.
76) *Ecclesiarum.*
77) *Alexander III. Cant.* etc.
78) *Ad vniuersas ecclesias*, addit Hard.
79) *Fiunt.*
80) *In patris familias præsentia rationem reddere valeas et* etc.
81) *Tua*, omittit Hard.
82) *Conuentrensis.*
83) *Statuta.*
84) *Decennium.*
85) *Nostri.*
86) *Conuentrensis.*
87) *Dispensantur.*
88) *Vnitati.*
89) *Ideo*, omittit Hard.
90) *Eatenus.*
91) *Etc. quatenus* etc.
92) *Dura.*
93) *Corrigas.*
94) *Seu ministris idoneis.*
95) *Custodiam* etc.
96) *Præscriptarum.*
97) *Fecerit.*
98) *Pœnitentiam.*

CAP. II.

Nemini, infra decimum quartum annum constituto, ecclesiae personatus vel regimen est concedendum.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis.*

Indecorum est admodum et absurdum, vt hi debeant ecclesias regere, 99) qui non nouerint, cum ad ecclesiarum regimen tales personæ sint admittendæ, quæ discretione 100) præmineant et morum fulgeant honestate. Nolentes itaque sustinere, vt ad preces vel instantiam aliquorum, sicut frequenter solet in vestris partibus fieri, paruulis regimen ecclesiarum committatur: fraternitati 1) tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus nemini infra XIIII. annum constituto, 2) personatus cuiuslibet ecclesiæ aliquorum gratia vel obtentu concedere præsumatis; sciturі pro certo, quod si præcepto 3) vestro in hac parte contraire præsumpseritis, quod inde feceritis, auctoritate 4) nostra irritabitur penitus, et inobedientiam vestram grauiter puniemus.

99) *Qui semet ipsos regere non nouerunt.*
100) *Præemineant.*
1) *Vestræ etc. quatenus* etc.
2) *Personatum alicuius ecclesiæ.*
3) *Nostro.*
4) *Dei irritabimus.*

CAP. III. 5)

Vt excommunicentur, qui se vinis sacerdotibus adhiberi patiuntur successores.

Item *Gelasius papa.*

Qui in viuorum sacerdotum loco ponuntur, hoc ipso secundum canones sunt ab ecclesiæ communione pellendi, quod se passi sunt successores viuis sacerdotibus adhiberi.

5) Hoc cap. in collect. Hard. deest.

CAP. IV. 6)

Vt idoneae instituantur personae: vt plures ecclesias habens cogatur ad vnam dimittendam: nec non vt adpellans prosequatur adpellationem, aut coram iudice iuri pareat; et ne sine iudicio et causa rationabili excommunicationis sententia feratur.

Item ALEXANDER III.

Eam te decet in ordinandis ecclesiis diœcesis tuæ curam habere, ne vllus in eis contra decreta, quæ in Lateranensi concilio edidimus, vel etiam contra antiquas sanctorum canonum sanctiones clericus ordinetur, sed tales in ipsis satagas ponere, qui sibi commissi gregis curam commode possint gerere, et exemplo boni operis ad virtutem inuitent. Inde est, quod præsentibus litteris tibi arctius inhibemus, ne personas, quæ in ecclesiis tui episcopatus ad curam animarum fuerint ordinandæ, in ipsis instituas, vel aliqua occasione seu litterarum nostrarum obtentu institui patiaris, quæ scientia et moribus et ætate concilii non congruant institutis. Sed etiam plures ecclesias, quæ ex vna non pendeant, tibi liceat, appellatione postposita, cogere ad vnam ipsarum, quam maluerit dimittendam, nisi ita fuerint tenues in substantia, quod proprium sacerdotem non potuerint conuenienter habere. Illas autem ecclesias de quarum patronatu controuersia fuerit, si terminata quæstio infra sex menses, postquam vacauerint, non fuerit, licitum sit tibi de persona idonea, sublato appellationis obstaculo, ordinare. Ad hæc præsentibus litteris tibi duximus indulgendum, vt cum ad te super aliquam fuerit causam appellatum: fas tibi sit, appellantes, appellatione remota, compellere, vt vel appellationem interpositam prosequantur, vel coram te iuris pareant æquitati, aut si alterutra partium te suspectum habuerit, te insistente iudicem eligant, qui propositam inter eos valeat dirimere quæstionem. Ceterum quia quandoque, sicut accepimus, in eos, qui a te terras vel possessiones alias tenent in feodum, licet super feodis illis coram te stare iustitiæ sint parati; sine iudicio et causa rationabili excommunicationis seu interdicti sententia feratur, volentes in posterum super hoc tibi et eisdem hominibus prouidere; præsenti scripto districtius prohibemus, ne de cetero id præsumas, donec fuerint super feodis illi in tua præsentia respondere parati, et in eis sine malitia et frustratione, dilationis obstaculo cessante, noluerint iustitiam exhibere. Quod si fuerit a quoquam temerario ausu præsumptum: liceat tibi eandem sententiam sublato appellationis remedio reuocare. Nulli ergo hominum fas sit hanc paginam nostræ concessionis etc.

6) Hoc capitulum in collect. Hard. deest pariter.

CAP. V.

Ad personatum parochialis ecclesiae non nisi subdiaconus debet admitti, vel supra, nisi ex dispensatione.

IDEM 7) *Exoniensi episcopo.*

Præterea licet ad 8) presbyteratum parochialis ecclesiæ non 9) debebat aliquis, nisi subdiaconus 10) admitti sint ad minus: dispensatiue tamen in minoribus ordinibus constituti consueuerunt admitti, 11) dum tamen tales sint, qui infra breue tempus subdiaconatum 12) et presbyteratum possint recipere.

7) *Exoniensi.*
8) *Personatum.*
9) *Debeat.*
10) *Ad minus, admitti vel recipi.*
11) *Dummodo tales* etc.
12) *Vel diaconatum possint* etc.

CAP. VI. 13)

Vt actori, qui iam transegit, perpetuum imponatur silentium.

IDEM *venerabilibus fratribus R. Eboracensi archiepiscopo et apostolicae sedis legato R. Wigorniensi episcopo.*

Ex litteris fraternitatis accepimus, quod cum olim inter R. et A. clericos super ecclesia de Remester et capella de Costorde ad eandem ecclesiam pertinente, coram te, frater episcope, qui iudex fueras delegatus, auctoritate W. qui tunc eidem A. patrocinabatur in causa et testis præscriptus fuerat, transactio iam pridem facta fuisset, et post transactionem idem W. veniens ad præsentiam nostram, et se mentiens clericum, nondum esset tonsoratus in clericum, ad Diuellinum episcopum et decanum Eboracensem, si bene meminimus, super eadem causa ecclesiæ et capella, tacita veritate de transactione ipsa, litteras nostras impetrauit, cum idem W. et responsalis prædicti R. deinde in nostra fuissent præsentia constituti, nos ex litteris vestris veritatem super his cognoscentes et adtendentes etiam, quomodo præfatus W. non infitiabatur, transactioni interfuisse et nondum fuisse tonsoratum, cum litteras ipsas obtinuit, ei super præscripta ecclesia et capella, auctoritate apostolica silentium perpetuum imponimus, et memoratum R. ab eius impetitione duximus absoluendum.

13) Hoc capitulum in Hard. collect. deest.

CAP. VII.

Ne minor quindecim seu viginti quinque annis ante concilium celebratum in ecclesia institutus ab ea amoueatur.

14) IDEM *Diuellensi præposito.*

A nobis tua discretio requisiuit, vtrum is, 15) qui ante 16) XXV. annum ætatis suæ nondum concilio, quod nuper Laterani fecimus, celebrato, concessum 17) fuerit magisterium ecclesiæ, occasione decreti, 18) quod in eodem concilio clericis minoris ætatis conferri ecclesias

14) *Item.*
15) *Cui.*
16) *XV. annum* etc.
17) *Fuit.*
18) *Quo.*

prohibuimus, possit ecclesia spoliari, quam ante concilium obtinuerat, praesertim cum ipsa concessio fuerit 19) a dioecesano episcopo post concilium adprobata. Super quo 20) consulto tibi taliter respondemus, quod nisi 21) aliqua causa 22) rationabilis obstet, occasione minoris aetatis aut decreti, quod in concilio promulgauimus, nolumus eum a percepto 23) beneficio remoueri.

19) *Ab ipso dioecesano* etc. 20) *Consultationi tuae taliter* etc. 21) *Alia.* 22) *Rationabiliter.* 23) *Ante*, addit Hard.

CAP. VIII.

Vt personae reparent ecclesias.

IDEM *Exoniensi episcopo.* 24)

De his 25) sane qui parochiales 26) habent ecclesias, fraternitati tuae taliter 27) respondemus: quod ad reparationem et 28) instructionem ecclesiarum cogi debent, cum opus fuerit, de bonis, quae sunt 29) ecclesiae ipsius, si eis supersunt, conferre, vt eorum exemplo ceteri inuitentur.

24) *Pars capituli: ad aures; supra, de sponsis*, addit Hard. 25) *Sane*, omittit Hard. 26) *Teneat.* 27) *Duximus respondendum.* 28) *Institutionem.* 29) *Ecclesiae*, omittit Hard.

TITVLVS XXXI.

VNI PLVRA ECCLESIASTICA BENEFICIA NON 30) SVNT COMMITTENDA, NEC VNVM INTER PLVRES DIVIDENDVM. 31)

CAP. I.

Vt is, qui in duabus ecclesiis praebendam habet, ab ea tantum communia exigat, cui in persona deseruire voluerit.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.*

Relatum est auribus nostris, quod 32) Nicholaus archidiaconus de 33) Bedefet, canonicus 34) Beluacensis ecclesiae, ita integre et plenarie canonicam iam dictae ecclesiae requirit 35) et praebendam sicut et illi, qui die noctuque satagunt eidem ecclesiae deseruire, super hoc 36) et litteras nostras se habere proponit. Quia vero hoc indignum et absurdum est, nisi de consuetudine praedictae ecclesiae hoc possit 37) requirere: fraternitati tuae 38) per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus eundem archidiaconum diligenter commoneas, quod occasione litterarum nostrarum communia praelibatae ecclesiae nulla ratione contra consuetudinem ipsius ecclesiae et institutionem 39) ipsius audeat requirere, nisi eidem ecclesiae in propria persona assidue vel per medietatem 40) anni voluerit deseruire.

30) *Sunt*, deest apud Hard. 31) *Et de, in beneficio sibi assignato, non residentibus*, addit Hard. 32) *Nicolaus.* 33) *Bedis.* 34) *Beuianensis.* 35) *Et*, omittit Hard. 36) *Etiam.* 37) *Inquirere.* 38) *Etc. quatenus* etc. 39) *Ipsius*, iterum legit Hard. 40) *Vnius*, addit Hard.

CAP. II.

Ne, qui sufficiens ecclesiasticum habuerit beneficium, si de alio litteras summi pontificis obtinuerit, prioris beneficii non facta mentione, exaudiatur a iudicibus.

IDEM. 41)

Cum teneamur ex debito suscepti regiminis prouisioni clericorum intendere: tibi et aliis 42) ecclesiarum praelatis pro eis scripta nostra dirigimus, et interdum etiam super 43) eorum prouisione, qui aliquod sufficiens beneficium habere noscuntur, 44) verum etiam aliquando ignoramus, eos habere 45) aliud beneficium, pro quibus tibi et aliis praelatis ecclesiarum scribimus: si preces et mandatum nostrum pro aliquo 46) recepistis, vel aliquando 47) recipietis, qui aliud beneficium habet, de quo 48) valeat commode sustentari, nisi forte in litteris 49) ipsius de alio beneficio, quod habet, mentio habeatur, 50) vt si non potes sine scandalo et prouidere, aequanimiter sustinebimus, si pro eo preces et mandatum nostrum non 51) duxerint exequendum.

41) *Londoniensi episcopo*, addit Hard. 42) *Ecclesiasticis.* 43) *Illorum* 44) *Dum etiam* etc. 45) *Aliquod.* 46) *Recepisti.* 47) *Recipies.* 48) *Valet.* 49) *Ipsis.* 50) *Aut si nunc non* etc. 51) *Duxeris.*

CAP. III.

Ne duas habens ecclesias, si altera fuerit spoliatus, restituatur.

IDEM.

52) Referente nobis latore praesentium I. accepimus, quod, 53) dum duas ecclesias haberet, archidiaconus tuus ipsum altera illarum spoliauit, et eam cuidam presbytero 54) W. nomine assignauit. Praedictus autem I. sentiens, se in hac parte grauari, ad venerabilem fratrem nostrum 55) archiepiscopum appellauit. Cumque idem I. de mandato archiepiscopi eiusdem in praescriptam ecclesiam restitutus fuisset, memoratus 56) W. ad nostram audientiam appellauit. Postea vero 57) praefatus archiepiscopus eundem I. eo, quod ad praesentiam suam vocatus, vt alteram de praedictis ecclesiis praenominato 58) W. concederet, venire contempsit, vinculo excommunicationis astrinxit, nos autem a sententia, qua tenebatur facientes absolui, eundem duximus 59) remittendum. Quocirca mandamus, quatenus partibus ante praesentiam tuam conuocatis, praescripto I. vnam de praefatis ecclesiis, quam voluerit cum 60) pertinentibus suis, relicta 61) alia praefato W. si ecclesiam non habet, non differas assignare. Si vero aliam habet, 62) ipsam alteri personae idoneae, beneficio ecclesiastico carenti, incunctanter 63) assignes.

52) *Deferente I. Nob. presbytero, latore praesentium, accepimus* etc. 53) *Cum.* 54) *N. nomine* etc. 55) *Treuerensem*, addit Hard. 56) *G.* 57) *Praedictus.* 58) *G. concederet* etc. 59) *Tibi*, addit Hard. 60) *Pertinentiis.* 61) *Alteram praefato G. si* etc. 62) *Ecclesiam, alteri* etc. 63) *Assigna.*

CAP. IV.

Ne dignitates permutentur, nec praebendae diuidantur.

IDEM *in concilio Turonensi* 64) *residens ait.*

Maioribus in 65) ecclesiis beneficiis in sua integritate 66) permanentibus, indecorum 67) nobis videtur, vt 68) minores clericorum praebendae patiantur sectionem. Idcirco 69) sicut in magnis ita 70) in minimis membris suis firmam 71) habet ecclesia vnitatem, diuisionem praebendarum 72) aut dignitatum permutationem fieri prohibemus.

64) *Residens ait*, non habet Hard. 65) *Ecclesia.* 66) *Manentibus.* 67) *Nimis videtur.* 68) *Minorum.* 69) *Vt*, addit Hard. 70) *Quoque*, addit Hard. 71) *Habeat.* 72) *Vt dignitatum* etc.

CAP. V.

Ne diuersis in ecclesiis curam animarum habens in aliena sit vicarius.

73) IDEM *Althe. - - W. archiepiscopo.*

Ad audientiam nostram peruenit, quod 74) Hug. presbyter monachos 75) de Remensis et 76) Thomam clericum suum petendo vicariam ecclesiae de 77) Bordere, a qua 78) XX. annis retrocessit in diuersis postea ecclesiis, personatum adeptus multipliciter vexare ac fatigare praesumit. Quia igitur non est canonicum, vt, qui curam animarum in diuersis ecclesiis habet, vicarius fiat in alienis: discretioni tuae 79) per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus rei veritate 80) inquisita plenius, si ita esse 81) noueritis, praedictum presbyterum a petitione vicariae 82) supradictae desistere, appellatione 83) et contradictione remota, districtius compellatis, non obstantibus litteris, si quas tacita veritate a nobis per nuntium 84) impetrauit; extirpari enim debent, quae de auaritiae radice procedunt et canonum sunt contraria sanctioni.

73) *Idem Norwicensi episcopo.* 74) *H. presbyter.* 75) *De Rameseia.* 76) *T.* 77) *Beruuelle.* 78) *Viginti nouem annis* etc. 79) *Etc. quatenus* etc. 80) *Diligenter inquisita, si* etc. 81) *Noueris.* 82) *Praedictae.* 83) *Et occasione remota* etc. 84) *Aliquem*, addit Hard.

TITVLVS XXXII.

PORTIONEM ECCLESIAE AVCTORITATE EPISCOPI VICARIO ASSIGNATAM, NON ESSE AB EO AVFERENDAM.

CAP. I.

Ne successor praedecessoris vicarium remoueat, vel eius portionem constitutam minuat.

IDEM 85) *Victorino episcopo.* Pars illius capituli: *quamuis simus.*

86) Ad haec si persona alicuius ecclesiae vicario, quem in eadem ecclesia 87) instituit, de assensu et auctoritate 88) dioecesani episcopi 89) certam 90) assignauerint portionem, is qui persona illa defuncta, in personatum illius 91) substituitur ecclesiae, non potest ab 92) ecclesia 93) eundem vicarium remouere, aut 94) designatam sibi 95) imminuere portionem, nisi aliquid 96) committat, propter quod per iudicem 97) munificentia vel beneficio sit condemnandus.

85) *Wintoniensi episcopo*, reliqua non habet Hard. 86) *Ad haec*, omittit Hard. 87) *Constituit.* 88) *Dioecesani.* 89) *Certam*, omittit Hard. 90) *Assignauit.* 91) *Successit.* 92) *Eadem*, addit Hard. 93) *Eundem*, non habet Hard. 94) *Assignatam.* 95) *Minuere.* 96) *Committeret.* 97) *Esset in vicario vel beneficio condemnandus.*

CAP. II.

Ne vicarii in vicariis suis constituant alios.

IDEM 98) *Nowicensi.* Pars capituli: *significa.*

Clericos 99) in presbyteratu vel in aliis 100) inferioribus ordinibus constitutos in vicariis 1) ecclesiarum, quas adepti sunt, alios substituere

98) *Norwicensi episcopo.* 99) *Autem vel*, addit Hard. 100) *Minoribus.* 1) *Ecclesiarum*, non habet Hard.

ſtituere non permittas, cum id ſit ſatis 2) abſonum et abſurdum et contrarium 3) rationi.

2) *Sit*, addit Hard. 3) *Omni*, addit Hard.

TITVLVS XXXIII.

DE ORDINATIONE FILIORVM SACERDOTVM ET 4) DE EISDEM IN ECCLESIIS PATERNIS. 5)

CAP. I.

Ne quis habeat eccleſiam, in qua pater proxime adminiſtrauit.

IDEM 6) *Vigorenſi epiſcopo.*

Conquerente nobis Milone clerico 7) auribus noſtris innotuit, quod, cum presbyter R. eccleſiam beatæ Mariæ de 8) Wicu tanquam perſona diutius habuiſſet, et poſt mortem eiusdem 9) Aricardo 10) patrono 11) poſſeſſori domino fundi 12) fuiſſet præſentatus, R. filius 13) illius presbyteri in ſacerdotio genitus, inſtitutionem ipſius clerici viſus eſt impedire et ad habendam eandem eccleſiam modis omnibus, quibus poteſt, 14) adſpirat. Quoniam igitur indignum eſt et canonicæ obviat ſanctioni, vt filii debeant patribus ſuccedere in eccleſiis, nos ad enormitatem iſtam eradicandam ſollicite et diligenter volentes intendere: fraternitati 15) veſtræ per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus ſi publicum eſt et notorium, patrem prædicti *R.* in 16) prædicta eccleſia perſonatum habuiſſe, filium 17) eiusdem ibidem miniſtrare, aut eiusdem eccleſiæ perſonatum habere, nullatenus patiaris, ſed forte ſi 18) iam inſtitutus eſt, ibi eum, 19) ſublato appellationis remedio, auctoritate noſtra non differas amouere et memoratum 20) M. 21) ſi tibi ad eccleſiam ipſam fuerit præſentatus ab eo, ad quem præſentatio ſpectare dinoſcitur, ibi, dummodo alias ſit ydoneus, contradictione et appellatione ceſſante non poſtponas recipere, ipſumque facias 22) ipſam eccleſiam quiete poſſidere.

4) *De*, non legitur apud Hard.
5) *Non tolerandis*, addit Hard.
6) *Wigornienſi.*
7) *Auribus noſtris innotuit*, omittit Hard.
8) *Wicum.*
9) *Milo*, addit Hard.
10) *a Richardo Paciford domino* etc.
11) *Poſſeſſori*, non habet Hard.
12) *Tibi*, addit Hard.
13) *Illius*, omittit Hard.
14) *Adſpirat.*
15) *Tuæ etc. quatenus* etc.
16) *Præſcripta.*
17) *Eius ibidem* etc.
18) *Aliqua cauſa inſtitutus* etc.
19) *Appellatione remota.*
20) *Milonem.*
21) *Sicut fuerat ad ipſam eccleſiam præſent.* etc.
22) *Prædictam eccleſiam* etc.

CAP. II.

Ne filii ſacerdotum ad ordines admittantur, niſi in monaſterio, vel canonica regulari vita fuerint probati.

IDEM 23) *Demel. epiſcopo.*

Quod ſuper his, de quibus dubitas, a nobis 24) deſideras edoceri et ab animo tuo dubitationem auferri, ſollicitudinem tuam et diligentiam, ſicut dignum eſt, commendamus, et conſultationi tuæ libenter in eo, quo poſſumus, reſpondemus. Inde eſt, 25) quod ſuper eo, quod tua a nobis dilectio poſtulauit, vtrum filii ſacerdotum, ſi ydonei inuenti fuerint, ad ſacros ordines poſſint promoueri, 26) et eis 27) poſſit animarum cura committi: inquiſitioni tuæ taliter reſpondemus, quia filii ſacerdotum, niſi in monaſterio vel canonica regulari, ſi probatæ vitæ fuerint et conuerſationis habiti, ad diaconatum vel ſacerdotium non debent admitti.

23) *Dunelmenſi* etc.
24) *Poſtulas.*
25) *Quod a nobis deuotio tua poſtulauit, vtrum* etc.
26) *Vel eis* etc.
27) *Poſſit*, omittit Hard.

CAP. III.

Ne quis in eccleſia miniſtret, in qua pater miniſtrauit.

IDEM. 28)

Ad præſentiam noſtram accedens *R.* presbyter, tacita veritate, quod eſſet filius ſacerdotis, per fraudem a nobis litteras impetrauit, vt in eccleſia 29) Feble ſibi, in qua pater eius miniſtrauerat, capellanus exiſteret. Quia vero fraus 30) ſiue dolus nulli debet præſtare patrocinium: diſcretioni tuæ 31) per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus infra 32) XX. dies poſt harum ſuſceptionem litterarum, rei veritatem diligenter inquiras, et ſi tibi conſtiterit, quod memoratus *R.* ſit in ſacerdotio genitus, et quod pater eius in eadem eccleſia miniſtrauerit, non obſtantibus 33) prædictis litteris noſtris, ipſum exinde, omni occaſione et appellatione ceſſante, amoueas.

28) Pars capituli: *Ex inſinuatione*, addit Hard.
29) *De Bileſbi, in qua R. pater* etc.
30) *Vel.*
31) *Etc. quatenus* etc.
32) *Quadraginta dies.*
33) *Prædictis*, non habet Hard.

CAP. IV.

Ne ſacerdotum filii in paternis eccleſiis miniſtrent.

IDEM *Wigornienſi epiſcopo.*

Præſentium auctoritate tibi iubemus, vt filios ſacerdotum in paternis eccleſiis miniſtrare vel eas occaſione 34) qualibet obtinere nullatenus 35) patiaris, 36) ſed eos ab eccleſiis, in quibus patres eorum 37) miniſtraſſe noſcuntur, ceſſante 38) appellationis obſtaculo ſtudeas penitus amouere.

34) *Aliqua.*
35) *Permittas.*
36) *Et ipſos ab* etc.
37) *Miniſtrare.*
38) *Omni*, addit Hard.

CAP. V.

Vt is, quem epiſcopus ſcienter in paterna eccleſia inſtituit vel ignoranter, dum ad eamdem ipſum poſtea ordinauerit, in ea remaneat.

IDEM *Londonienſi epiſcopo.*

Veniens ad præſentiam noſtram 39) G. presbyter lator præſentium, ſupplici nobis 40) inſinuatione propoſuit, quod cum ipſum 41) ad capellaniam ſancti Laurentii 42) de nouo Purgo, quam ei conceſſiſti et aſſignaſti 43) attitulaſſes et ad eandem in presbyterum ordinaſſes, ipſum poſtea 44) prædicta eccleſia ſpoliaſti, eo quod pater eius in præſcripta eccleſia miniſtrauit. Quia vero ad noſtrum officium ſpectat, viris eccleſiaſticis paterna prouiſione conſulere, fraternitati tuæ 45) per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus ſi tibi 46) innotuit, quod 47) pater eius eccleſiæ in eadem miniſtrauit, quando eam ſibi aſſignaſti, ipſam ei, dilatione et appellatione ceſſante, 48) reſtituas et in pace dimittas, amoto alio, ſi quem inſtituiſti 49) in eadem. Verum ſi te ignorante, quod pater eius in eadem eccleſia 50) miniſtrauerit, ipſam 51) ſibi aſſignaſti, ex quo ad eccleſiam ipſam eum in presbyterum ordinaſti, 52) eam ſibi reſtituas, 53) et donec 54) eidem in alia 55) prouideas, vnde honeſte valeat ſuſtentari, 56) eidem nullam moleſtiam ſuper 57) prædicta eccleſia inferas vel grauamen.

39) *W.*
40) *Aſſertione.*
41) *Ad eccleſiam ſancti* etc.
42) *De Nouoburgo, quam* etc.
43) *Articulaſſes.*
44) *Præſcripta.*
45) *Etc. quatenus* etc.
46) *Innotuerit.*
47) *Pater eiusdem presbyteri in præſcripta eccleſia miniſtrauerit, quando eum inſtituiſti, ipſam eidem dilatione* etc.
48) *Reſtituas et*, omittit Hard.
49) *In eadem*, non legitur apud Hard.
50) *Miniſtrauerat.*
51) *Ei.*
52) *Eam*, omittit Hard.
53) *Et*, omittit Hard.
54) *Ei in* etc.
55) *Eccleſia*, addit Hard.
56) *Et ſibi nullam*, etc.
57) *Præſcripta.*

CAP. VI.

Vt filius ſacerdotis, ad ſacros ordines promotus eccleſiaſtici beneficii obtineat portionem.

IDEM *B.* 58) *Exonienſi epiſcopo.*

Propoſuit nobis R. præſentium lator, quod cum ipſe ad eccleſiam 59) Salabam a domino fundi fuit præſentatus, 60) in curam animarum noluiſti committere ſibi vel huic rei aſſenſum tuum præſtare, pro eo quod erat filius ſacerdotis. Super quo 61) vtique diſcretionem tuam, ſicut dignum eſt, in domino commendamus et prouidentiam tuam gratam gerimus 62) admodum et acceptam. Ceterum quia neceſſitatibus eius 63) in laboribus, quos ad nos veniendo ſuſtinuit, in tanta mentis affectione compatimur: indignum eſt, 64) vt poſtquam in 65) ſubdiaconatu ipſe, 66) vt aſſerit, eſt ordinatus, 67) omnino debeat eccleſiaſtici beneficii carere 68) perceptione: 69) diſcretioni tuæ per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus aliquem presbyterum honeſtum cum aſſenſu eiusdem 70) clerici infra XL. dies poſt harum ſuſceptionem litterarum, contradictione et appellatione ceſſante, inuenire ſtudeas, qui eidem eccleſiæ deſeruiat, ita 71) quod præfatus R. medietatem omnium 72) bonorum præſcriptæ eccleſiæ 73) eidem in ſuo ordine ſeruiendo, diuino intuitu, quoad vixerit, noſtra et tua auctoritate pacifice debeat obtinere. Non enim presbyter ſolus miſſarum ſolemnia vel alia 74) diuina officia ſine miniſtri ſuffragio poteſt celebrare.

58) *Exonienſi epiſcopo*, non habet Hard.
59) *De Salesby.*
60) *Tu cauſam animarum.*
61) *Itaque.*
62) *Accommodam et* etc.
63) *Et laboribus.*
64) *Autem*, addit Hard.
65) *Subdiaconatum.*
66) *Vt aſſerit*, omittit Hard.
67) *Omni debeat.*
68) *Suſceptione.*
69) *Diſcretionem tuam per A. S. monemus, vt aliq.* etc.
70) *Presbyteri infra quadraginta* etc.
71) *Quidem*, addit Hard.
72) *Beneficiorum.*
73) *Eidem*, non habet Hard.
74) *Diuina*, non legit Hard.

CAP. VII.

Ne ſerui aut ſpurii ordinentur.

IDEM *Turonenſi archiepiſcopo.*

Conſuluit nos tua fraternitas, vtrum tibi liceat ſpurios et ſeruos 75) promouere. Super quo 76) reſpondemus, quod 77) nec ſpurios, 78) nec ſeruos debes ordinare, et ſi memor 79) es, in conſecratione tibi dictum eſt: 80) videas, ne quemlibet ſeruilis conditionis ad ordines promouere præſumas.

75) *Ordinare.*
76) *Tibi taliter*, addit Hard.
77) *Neque.*
78) *Neque.*
79) *Eſſes.*
80) *Vide.*

CAP. VIII.

Vt filius in patris ecclesia possit institui, si media intercesserit persona.

IDEM 81) *venerabilibus fratribus, R. Cantuariensi archiepiscopo* 82) *totius Angliæ primati et apostolicæ sedis legato et* 83) *R. Wigorniensi episcopo.*

Ex transmissa 84) quæstione nobis 85) G. clerici 86) percepimus, quod ad dilecti 87) filii nostri abbatis 88) de castro præsentationem in quoddam beneficium ecclesiæ de 89) Wi. 90) ab eo sibi canonice concessum, 91) eum in præsenti recipere distulisti, eo quod quidam, qui pater eius dicebatur, in præfata 92) ministrauerat ecclesia. Præterea ex parte 93) ipsius nobis 94) insinuatum est, quod memorato 95) G. defuncto, media intercesserit persona, cui prædictum est collatum beneficium. Inde est, quod fraternitati 96) tuæ per apostolicam sedem mandamus, quatenus si prædicta constiterint, prænominatum 97) G. in possessionem ei collati beneficii 98) inducere non 99) differatis, omni 100) contradictione et appellatione cessante, 1) non ideo minus 2) obseruato apostolici decreti præcepto, quod hic hereditariam in ecclesia Dei deseruit successionem, vt canonicam 3) adprobet possessionem. Porro 4) si his exequendis ambo non poteritis interesse, alter vestrum nihilominus exequatur.

81) *Venerabilibus fratribus R.* omittit Hard.
82) *Totius Angliæ primati et apostolicæ sedis legato*, omittit Hard.
83) *R.* omittit Hard.
84) *Conquestione.*
85) *W. clerici* etc.
86) *Accepimus.*
87) *Fratris nostri.*
88) *De Castin.*
89) *Winton.*
90) *Ab eo*, non habet Hard.
91) *Eum*, omittit Hard.
92) *Ministrauit.*
93) *Eius.*
94) *Insinuatur.*
95) *E.*
96) *Vestræ.*
97) *W.*
98) *Mittere.*
99) *Differas.*
100) *Occasione.*
1) *Nec ideo* etc.
2) *Obseruare rescripta apostolica decet, quia hæc in ecclesia Dei hæreditariam detestantur successionem, vt* etc.
3) *Adprobent in posterum possessionem*, etc.
4) *Si is * ex. * A. inter. non possint, alter nihilominus exequatur.*

CAP. IX.

Vt filius paternam ecclesiam habere possit, si eius pater illius ecclesiae vicarius perpetuus non fuerit vel persona.

IDEM 5) *W. et priori de hermes Wid.*

Constitutus in præsentia nostra G. clericus, præsentium lator, supplici nobis insinuatione monstrauit, quod cum capellam de 6) Strona canonice adeptus fuisset et eam pluribus annis pacifice 7) possedisset, R. miles ipsum 8) a capella priuata sine iudicio et iustitia spoliauit. Cumque memoratus clericus apud te 9) exinde, frater episcope, querelam deposuit, obiectum 10) est ei, quod pater 11) suus 12) in præfata ecclesia ministrauit et 13) præfatam ecclesiam nondum potuerit rehabere: quia vero ad nostrum spectat officium insolentiam laicorum contra 14) clericos, ecclesiasticos viros debita seueritate compescere: discretioni vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus rei veritate diligenter inquisita et cognita, si vobis constiterit, quod idem clericus a 15) præfata capella fuerit per 16) laicalem potentiam eiectus, et quod pater eius præfatæ capellæ persona seu perpetuus vicarius non fuerit, licet in eadem nomine 17) eius G. quandoque 18) ministrauerit, ipsam sibi cum reditibus inde perceptis, amoto alio, si quis eam 19) detinet, 20) dilationis occasione et appellatione cessante, instituatis: litteris nostris, si quæ sunt 21) exinde impetratæ veritati et iustitiæ non præiudicantibus, 22) ipsum, sicut eam canonice adeptus fuit, faciatis pacifice possidere. 23) Porro si his exequendis ambo interesse non poteritis, alter adhibitis sibi viris discretis et honestis ea nihilominus exequatur.

5) *Wigorniensi episcopo et priori de Luciwreden.*
6) *Streiton.*
7) *Tenuisset.*
8) *Præscripta ecclesia sine*, etc.
9) *Exinde episcopo querelam deposuisset.*
10) *Fuit ei, quod* etc.
11) *Eius.*
12) *In eadem ecclesia* etc.
13) *Præscriptam capellam non potuit rehabere.*
14) *Clericos*, omittit Hard.
15) *Præscripta ecclesia.*
16) *Manum laicalem eiectus*, etc.
17) *Ipsius.*
18) *Ministrauit.*
19) *Detinuit.*
20) *Dilatione et appellatione et occasione cessante restituatis.*
21) *Exinde*, non habet Hard.
22) *Et*, addit Hard.
23) *Porro si his ex. in. n. po. - - - alter adhibitis* etc.

CAP. X.

Ne quis, si cum aliquo per litteras pontificis dispensauit, per posteriores litteras actum irritet.

ALEXANDER III. *Eboracensi archiepiscopo.* 24)

Ex tua nobis parte est propositum, quod cum olim ad tuam consultationem super filiis sacerdotum tales a nobis litteras 25) impetrasses, vt eos possis in ecclesiis, quas patres eorum 26) nulla mediante possederant, sustinere; quos 27) probatæ vitæ et sanæ conversationis cognosceres, vel quos eas tenuisse longo tempore constaret. Quidam 28) autem iudices litteras impetrauerunt, vt si constaret, eos esse filios sacerdotum vel clericorum, qui 29) proximo ante eos ecclesias tenuerunt, super his imponant eis, appellatione cessante, silentium et ecclesias 30) illas ipsis assignent, quamuis se ostendere in eis nequeant per 31) episcopos institutos. 32) Si autem per priores litteras nostras cum aliquibus clericis 33) dispensas, dispensationem tuam posteriorum litterarum nostrarum intuitu nolumus irritari, sed eam præcipimus 34) obseruari illibatam. Alios vero clericos laicæ donationis intuitu in ecclesiis 35) parochiali iure subiectis sine auctoritate pontificis institui aut institutos remanere in eis auctoritate apostolica prohibemus.

24) Deest apud Harduin. hæc inscriptio.
25) *Suscepisses.*
26) *Nullo.*
27) *Bonæ.*
28) *Ad iudices* etc.
29) *Proxime.*
30) *Istas eis*, etc.
31) *Episcopum.*
32) *Super quo tibi respondemus, quod si per priores* etc.
33) *Dispensasti.*
34) *Seruari.*
35) *Ipsis*, addit Hard.

CAP. XI. 36)

Vt filii ecclesias paternas iam adepti ab iis penitus excludantur.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis.*

Quoniam sacris canonibus prohibitum est, ne pro hereditario iure beneficia ecclesiastica possidere præsumant, nec hi, qui in sacerdotio sunt geniti, nisi probate vixerint in claustro monachorum et canonicarum regularium, ad sacros ordines debeant promoueri: vobis præcipimus, quatenus si manifestum et publicum fuerit, patres ecclesiæ personatus gessisse, filios ab eisdem ecclesiis, si eas iam adepti sunt, appellatione cessante, penitus excludatis, nec ad earum gubernationem vlterius assumantur. Nolumus enim, vt propterea caussa in iudicium deducatur vel testes admittantur, cum hoc manifestum existat.

36) Hoc cap. in collect. Harduini deest.

TITVLVS XXXIV.
DE DECIMIS DANDIS NON TOLERANDIS.

CAP. I.

Vt de prouentibus molendinorum et piscariarum et de foeno et lana persoluantur decimae.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis.*

Peruenit ad nos, quod, cum parrochiani vestri decimas bonorum suorum consueuerint ecclesiis, quibus debentur 37) cum integritate persoluere: nunc tam laudabili consuetudine prætermissa, quidam ex ipsis de lana et 38) feno et de prouentibus molendinorum et piscariarum subtrahere ipsis ecclesiis non verentur. Quoniam igitur institutioni diuinæ 39) manifeste obuiant, qui decimas 40) ipsas ecclesiis non 41) persoluerint: fraternitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus parrochianos vestros monere curetis et si opus fuerit sub excommunicationis districtione 42) compellere, vt de prouentibus molendinorum et piscariarum et 43) feno et 44) lana decimas ecclesiis, quibus debentur, omni occasione 45) cessante, cum integritate persoluant.

37) *Cum integritate*, omittit Hard.
38) *De*, addit Hard.
39) *Manifestius.*
40) *Ipsas*, omittit Hard.
41) *Persoluunt.*
42) *Compellatis.*
43) *De*, addit Hard.
44) *De*, addit iterum Hard.
45) *Et appellatione*, addit Hard.

CAP. II.

Vt decimæ de foeno, equitio, pomis, piris et apibus, et omni fructu cum integritate persoluantur.

ALEXANDER III. 46) *Wigorniensi episcopo.*

Nuncios et litteras tuæ fraternitatis, ea, qua decuit, benignitate recepimus et petitiones tuas, quoad licuit, curauimus exaudire, sicut illius personæ, quam 47) pura in Domino et feruenti caritate diligimus et 48) eius commodis et profectibus volumus diligenter intendere. Cum 49) igitur ad officium tuum spectent ea, in quibus præcepti nostri desideras auctoritate muniri: tanto in his debuisti facilius exaudiri, quanto 50) ipsam eorum salutem specialius respiciunt, de quibus in extremo iudicio redditurus es rationem. Inde est, quod fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus tam comites, quam barones, nec non 51) et milites et omnes alios de parochia tua moneas propensius et inducas, 52) et appellatione cessante, 53) ecclesiastica districtione compellas, vt decimas ecclesiis matricibus 54) cum suis dominiis cum omni integritate persoluant. Præterea parochianos 55) tuos de feno 56) equino,

46) *Wintoniensi.*
47) *Pure.*
48) *Cuius.*
49) *Ergo.*
50) *Ipsa.*
51) *Et milites*, omittit Hard.
52) *Vt appellatione* etc.
53) *E. D. Con.*
54) *De diuitiis suis cum* etc.
55) *Vestros.*
56) *Equitio.*

57) æquario

57) æquario, pomis, 58) piris et apibus et 59) de omni fructu decimas soluere ecclesiastica districtione, appellatione cessante, 60) constringas.

57) *Aquario*, omittit Hard.
58) *Et*, addit Hard.
59) *De*, non præponit Hard.
60) *Compellas.*

CAP. III.

Ne seruientibus et mercenariis de frugibus non decimatis debita imponantur, et vt de nutrimentis animalium praestentur decimae.

IDEM 62) *Exoniensi et* 63) *Wigorniensi episcopo.*

Cum homines de 64) Ortana secundum generalem ecclesiæ 65) Anglicanæ constitutionem de frugibus suis in autumpno VIIII partibus sibi retentis, decimas ecclesiæ 66) sancti Michaelis, cuius parochiani sunt, sine diminutione teneantur soluere, antequam eidem ecclesiæ decimas ad eam 67) pertinentes, persoluant, seruientibus et mercenariis suis de frugibus non decimatis, debita totius anni pro seruitio suo impendunt, 68) tunc 69) demum de residuo decimas persoluentes: vnde 70) discretioni tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus sub anathematis districtione 71) illos cogas, vt decimas tam de frugibus, quam de nutrimentis animalium suorum, sine fraude et diminutione aliqua in autumpno, sicut mos est, 72) et prout 73) debent, persoluant, 74) de subtractis 75) ac retentis dignam satisfactionem 76) exerceant.

62) *Ryomensi.*
63) *Wintoniensi episcopis.*
64) *Hortun.*
65) *Anglicanæ institutionem.*
66) *Et mihi, cuius* etc.
67) *Spectantes.*
68) *Et*, præmittit Hard.
69) *Deinde.*
70) *D. V. etc.*
71) *Compellatis eos.*
72) *Statim collectis frugibus et in aliis temporibus*, addit Hard. omissa particula: *et.*
73) *Debentur.*
74) *Atque*, addit Hard.
75) *Atque.*
76) *Exhibeant.*

CAP. IV.

Ne decimae commutentur pro temporalibus.

IDEM 77) *Constantio episcopo.*

Intelleximus ex litteris 78) vestris, quod R. 79) diu seu VI. annis decimas capellæ suæ 80) detinuit, asserens, quod in commutatione ipsius decimæ prædecessori tuo reditus 81) quorundam dederit villanorum; quos etiam tibi ipsi vult assignare, 82) quia 83) cum decimæ cum temporalibus non 84) sint commutandæ: 85) auctoritate tibi præsentium inhibemus, ne præscriptos reditus in 86) commutatione ipsius decimæ præsumas recipere, sed prædictum R. ad restituendas tibi subtractas decimas, et ad eas soluendas imposterum ecclesiastica districtione compellas.

77) *Cusano.*
78) *Tuis.*
79) *De Lantino parochianus tuus tamdiu, scilicet sex annis* etc.
80) *Tibi*, addit Hard.
81) *Quarundam dedit villarum, quos reditus* etc.
82) *Ceterum*, addit Hard.
83) *Cum*, deest apud Hard.
84) *Sunt.*
85) *Attendentes*, addit Hard.
86) *Commutationem.*

TITVLVS XXXV.

DE DECIMIS A MONACHIS PRAESTANDIS VEL NON PRAESTANDIS ET DE PENSIONIBVS ECCLESIARVM SIBI DEBITIS ET NON AGENDIS.

CAP. I.

Ne religiosi, sine auctoritate episcopi, portiones vel antiquos reditus minuant, vel parochias diuidant.

IDEM *canonicis regularibus et monachis* 87) *archiepiscopatus Eboracensis.*

Auaritiæ, quæ est idolorum seruitus, 88) ii debent studiosius extirpare, qui seculi vanitatibus renuntiantes, elegerunt Domino in religionis habitu militare. Intelleximus autem, quod in ecclesiis vestris, de quibus certas 89) consueuistis 90) accipere portiones, vel antiquos reditus minorastis, quos 91) illi ante tempora venerabilis fratris nostri 92) R. Eboracensis archiepiscopi apostolicæ sedis legati 93) et etiam postquam est archiepiscopatum adeptus, clerici habuerunt. Vnde quoniam hoc ex radice auaritiæ et cupiditatis 94) procedit, quam debetis modis omnibus 95) euitare: fraternitati vestræ per apostolicam sedem mandamus, quatenus, si quas portiones vel antiquos reditus clericorum indebite 96) sine consensu 97) vel consilio 98) præfati archiepiscopi, postquam ipse 99) episcopatum habuerit, 100) minuistis, vel parochias diuisistis, eas ad integritatem pristinam reuocetis, et 1) rationabiles et antiquas pensiones clericorum, qui debent altaribus deseruire, integras et illibatas eis seruetis, et 2) in ecclesiis, de quibus certas pensiones soliti 3) esse percipere, 4) portiones vel antiquos reditus, quos in illis clerici ante 5) tempus illius archiepiscopi et postquam adeptus est archiepiscopatum, 6) habuerunt, nullatenus præsumtione 7) temerata minuatis, nec parochias ecclesiarum auctoritate 8) nostra diuidere 9) aliquatenus præsumatis.

87) *Eboracensis ecclesiæ.*
88) *Radicem exstirpare debent, qui* etc.
89) *Pensiones*, addit Hard.
90) *Percipere, portiones vel aliquos reditus* etc.
91) *In illis ante* etc.
92) *R.* omittit Hard.
93) *Et*, non habet Hard.
94) *Processit.*
95) *Deuitare.*
96) *Et*, addit Hard.
97) *Et auxilio.*
98) *Prædicti.*
99) *Archiepiscopatum habuit.*
100) *In minuistis vel per parochias* etc.

1) *Inde*, addit Hard.
2) *In*, non præponit Hard.
3) *Estis.*
4) *Partitiones.*
5) *Tempora ipsius.*
6) *Habuerint.*
7) *Temeraria.*
8) *Vestra.*
9) *Vllatenus.*

CAP. II.

Vt religiosi ex prædiis conductis soluant decimas.

IDEM *monachis* 10) *de Neubla.*

Dilecti filii nostri, abbas 11) et monachi sanctæ crucis, transmissa nobis conquestione demonstrauerunt, quod prædia, 12) ex quibus decimas et in magna parte 13) sustentationes habere consueuerunt, conduxistis et recepistis ad 14) firmas. Vnde quoniam 15) id fratres ex hoc immoderate et enormiter grauantur, nec fuit intentionis 16) nostræ, nec antecessorum 17) vestrorum, vt de possessionibus, quas conducitis, decimas non 18) debeatis persoluere: 19) vniversitati vestræ mandamus, 20) vt eisdem fratribus de prædiis, 21) quæ conduxistis in parochiis suis, de quibus 22) consueuerunt decimas percipere, plenarie persoluatis, vel cum ipsis inde pacifice et amicabiliter conueniatis, quod nulla inter vos scandali 23) debeat materia suscitari, 24) vt vos non videamini vltra, quam vobis indultum est, manus extendere.

10) *De Neubla*, non habet Hard.
11) *Et fratres sanctæ.*
12) *De quibus.*
13) *Sustentationem.*
14) *Firmam.*
15) *Iidem fratres.*
16) *Nostræ nec*, omittit Hard.
17) *Nostrorum.*
18) *Deberetis.*
19) *Discretioni vestræ per* etc.
20) *Quatenus eisdem.*
21) *Quæcumque conduxistis.*
22) *Consueuistis.*
23) *Debeant mala suscitari.*
24) *Et ne vos videamini.*

CAP. III.

Ne clerici a clericis decimas exigant.

PASCHALIS II.

Nouum exactionis genus est, vt clerici a clericis decimas frugum vel animalium exigant. Nunquam 25) in lege Domini hoc præcipi legimus, aut permitti; 26) non enim leuitæ a leuitis decimas accepisse 27) vel extorsisse leguntur. Illi profecto 28) clerici qui a clericis spiritualium ministeriorum labores excipiunt, decimas eis debent.

25) *Enim*, addit Hard.
26) *Nec.*
27) *Accepisse vel*, omittit Hard.
28) *Soluere laborum suorum decimas debent, qui a clericis spiritualium ministeriorum labores accipiunt.*

CAP. IV.

Vt religiosi de laboribus, quos propriis manibus vel sumtibus colunt, et de animalium nutrimentis a decimarum præstatione sint immunes.

ALEXANDER III. *Eboracensi archiepiscopo.*

Fraternitatem tuam scire volumus et firmiter tenere, quod 28) te 29) excommunicatis ex caritatis feruore ob multiplicia tuæ deuotionis gratissimæ obsequia, nobis frequenter impensa, diligimus, 30) vt nihil aliquando tibi negare 31) velimus, quod cuilibet fratrum nostrorum 32) debemus. Super eo autem, quod 33) compellendis monachis, albis 34) vel nigris et canonicis regularibus 35) vel secularibus ad soluendas decimas de terris conductis, quas habent ad terminum vel ad firmam, a nobis 36) tuæ discretionis prudentia postulauit, te vel 37) quemlibet alterum audire 38) vel exaudire nulla ratione possumus, nisi manifeste 39) velimus obuiare iustitiæ et prædecessorum 40) nostrorum institutis contraire, ne videamur religionem persequi: quam si forte in nobis non habemus, 41) in aliis fouere et diligere tenemur. Cautum, 42) si quidem habetur in scriptis prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum, quod religiosi viri ab exactione decimarum de laboribus, quos propriis manibus vel sumptibus 43) suis 44) colerent et de nutrimentis animalium suorum prorsus 45) essent immunes, sed piæ recordationis 46) Adrianus papa prædecessor noster labores in noualia pro sua voluntate conuertit. Illud etiam nos a tuæ petitionis 47) affectu 48) retrahit,

28) *Vt*, addit Hard.
29) *Excommunicatis*, omittit Hard.
30) *Ita et aliquando* etc.
31) *Nolumus.*
32) *Concedere*, addit Hard.
33) *De*, addit Hard.
34) *Et nigris.*
35) *Vel secularibus*, Harduin. non habet.
36) *Tua discretio postulauit.*
37) *Quamlibet alium.*
38) *Et exaudire* etc.
39) *Vellemus.*
40) *Nostrorum*, omittit Hard.
41) *In iis.*
42) *Siquidem.*
43) *Suis*, non legit Hard.
44) *Colunt.*
45) *Erunt.*
46) *Hadrianus.*
47) *Effectu.*

48) retrahit, quod 49) in libro veteris testamenti non recolimus 50) nos 51) vnquam legisse, vt leuitae leuitis decimas 52) persoluerent, immo sicut tua discretio non ignorat, non ambigimus esse statutum, vt 53) propriis ecclesiis illis decimas 54) soluant, vbi ecclesiastica 54*) recipiunt sacramenta. Vnde apostolus 55) ait: non est magnum, si temporalia metimus, vbi spiritualia 56) seminamus. Non graue tibi sit, sicut esse non debet, si ratione diuinae scripturae et nostra 57) auctoritate pensata, petitionem illam, quantumcunque te diligamus et 58) sicut karissimo fratri nostro deferentes, non duximus admittendam. In nullo 59) enim 60) patiemini repulsam, quod secundum 61) Domini iustitiam a nobis 62) fieri 63) postulatis.

48) *Retrahere debet.*
49) *In veteri testamento.*
50) *Nos*, non habet Hard.
51) *Vsquam.*
52) *Persoluerint.*
53) *Propriis*, omittit Hard.
54) *Persoluant.*
54*) *Percipiunt.*
55) *Ait*, deest apud Hard.
56) *Seminauimus.*
57) *Honestate.*
58) *Sicut carissimum fratrem nostrum defendentes, non* etc.
59) *Enim*, omittit Hard.
60) *Patereris.*
61) *Domini*, non habet Hard.
62) *Fieri*, non legit Hard.
63) *Postulares.*

CAP. V.

Vt super decimis pacifica fieri possit compositio.

IDEM 64) *abbati et fratribus de Lorengensi.*

Suggestum est nobis ex parte 65) vestra, quod abbas et 66) fratres monasterii de Nisyon decimas 67) vobis auferre conantur et alia grauamina et damna vobis irrogare non cessant. Quia 68) vero non decet honestatem 69) vestram siue religionem monasticam litibus et contentionibus intendere: discretioni vestrae per 70) apostolicam sedem praecipiendo 71) mandamus, consulimus et hortamur, quatenus cum praedicto abbate et fratribus super decimis 72) illis et aliis, vnde inter vos est controuersia, pacifice conueniatis, ne pro huiusmodi contentionibus fama vestrae religionis valeat denigrari. Nam quando Romana ecclesia ordini vestro priuilegium dederat de decimis, domus vestrae ita erant 73) ratae decimae, quod exinde nulli poterat de iure scandalum suboriri, sed nunc per gratiam Dei in tantum sunt augmentatae et possessionibus ditatae, quod multi viri ecclesiastici 74) de confratribus vestris apud nos querelam saepe 75) proponunt.

64) *Trecensi episcopo.*
65) *Tua.*
66) *Fratres de Vrsitun decimas* etc.
67) *Vobis*, omittit Hard.
68) *Vero*, deest apud Hard.
69) *Vestram*, non habet Hard.
70) *A. S.*
71) *Monendo consulimus et hortamur.*
72) *Ipsis.*
73) *Rarae.*
74) *De confinibus.*
75) *Deponunt.*

CAP. VI.

Ne religiosi decimarum indultarum abutantur priuilegio.

IDEM *Trecensi episcopo.*

Ex parte tuae fraternitatis 76) noueris ad nos peruenisse, quod albi monachi et nigri et quidam alii religiosi viri ecclesias tuae iurisdictionis et reditibus decimarum spoliare praesumunt, occasione priuilegiorum, quae sibi Romana indulsit ecclesia. Sane nolumus tuam latere prudentiam, quod sanctae memoriae praedecessores nostri fere omnibus religiosis decimas laborum suorum 77) concesserant, sed bonae memoriae praedecessor noster 78) Adrianus solis fratribus Cistrensis ordinis et templariis et hospitalariis decimas laborum suorum indulsit, ceteris vero vt de noualibus suis, 79) quae propriis manibus et sumptibus excolunt, et de nutrimentis animalium 80) suorum et de hortis suis decimas non persoluant, concessit, quem super his imitati sumus. 81) Quare hi, indultae quibus sunt decimae de noualibus suis et de nutrimentis animalium suorum et de 82) ortis suis hac occasione decimas de aliis rebus ecclesiae suae, non debent, nec possunt subtrahere, vel sibi aliquid vlterius vendicare.

76) *Ad audientiam nostram noueris peruenisse* etc.
77) *Concesserunt.*
78) *Hadrianus.*
79) *Quae*, omittit Hard.
80) *Suorum*, non habet Hard.
81) *Quatenus.*
82) *Hortis.*

CAP. VII.

Vt monachi dent decimas de praediis, quae rusticis ad excolendum tradiderunt.

IDEM. 83)

Licet de benignitate sedis apostolicae vobis sit indultum, vt de laboribus vestris, quos propriis manibus vel sumptibus colitis, nemini soluere decimas teneamini: propter hoc tamen non est vobis licitum, cuilibet decimas de terris illis subtrahere, quas aliis traditis 84) excolendas. Relatum siquidem est 85) nobis, quod cum terras quasdam, quas 86) in decimatione dilecti filii nostri 87) thesaurii 88) Seuensis haberis, 89) detis rusticis 90) vestris excolendas, et 91) exinde decimas, sicut debetis, non 92) exsoluitis, nec facitis a rusticis ipsis exsolui. Quoniam igitur, quanto 93) arctius vos et ordinem vestrum diligimus, tanto minus volumus vos facere, quae sunt honestati contraria, vel obuia rationi, aut ex quibus priuilegiorum vestrorum tenorem 94) transgrediamini: cum privilegium 95) videatur amittere, qui concessa sibi 96) abutitur potestate, fraternitati vestrae praecipiendo mandamus, quatenus de terris illis, quas in decimatione praedicti thesaurarii propriis manibus non 97) excolitis, sed rusticis traditis excolendas, decimas 98) nobis vsurpare nullatenus praesumatis, sed eas in primis eidem thesaurario faciatis cum 99) integritate persolui, scituri pro certo, quod si praeceptum nostrum contemseritis, nos venerabili fratri nostro 100) archiepiscopo dedimus in mandatis, vt rusticos, quibus in decimatione praefati thesaurarii 1) vestri terras 2) dedistis excolendas, ad 3) soluendum inde decimas eidem thesaurario, appellatione cessante, districte 4) compellant.

83) *Et fratribus Rauensis ecclesiae*, addit Hard.
84) *Ad colendum.*
85) *Auribus nostris.*
86) *In*, non praeponit Hard.
87) *Thesaurarii.*
88) *Senonensis.*
89) *Datis.*
90) *Vestris*, omittit Hard.
91) *Ei*, addit Hard.
92) *Soluitis.*
93) *Arctius vinitis, tanto tardius debetis efficere vos, quae sunt honestati* etc.
94) *Transgredi videamini.*
95) *Mereantur.*
96) *Abutuntur.*
97) *Colitis.*
98) *Vobis.*
99) *Omni*, addit Hard.
100) *Senonensi*, adiicit Hard.
1) *Vestri*, non habet Hard.
2) *Dederitis.*
3) *Soluendas.*
4) *Compellat.*

CAP. VIII.

Ne religiosi decimas praestent de laboribus suis et animalium nutrimentis.

IDEM *ex priuilegio* 5) *Alexandri III.*

Sane laborum vestrorum, quos propriis manibus 6) ac sumptibus 7) colitis, siue de nutrimentis animalium vestrorum nullus omnino clericus 8) siue laicus decimas a vobis exigere praesumat. Hoc etiam idem ex priuilegiis aliis Romanorum pontificum aliorum.

5) *Alexandri papae.*
6) *Vel.*
7) *Excolitis.*
8) *Vel.*

CAP. IX.

Vt religiosi de laboribus suis, sub quibus non modo noualia intelligenda, immunes sint a praestandis decimis.

IDEM. 9)

Ad audientiam nostram noueritis peruenisse, quod quidam 10) vestrum a dilectis filiis nostris 11) fratribus Cistrensis ordinis de laboribus, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, decimas exigere et extorquere conantur. Illud 12) autem priuilegii capitulum apostolicae sedis praua interpretatione ac 13) malitiosa peruertentes, 14) quod eisdem fratribus indulgetur, 15) ne dum laboribus aut sumptibus, quos propriis manibus excolunt, aliquis ab eis decimas exigere 16) valeat. Afferunt enim quod pro laboribus intelligi debent noualia. 17) Vnde quoniam fratres praescripti ordinis apostolica benignitate fouere 18) volumus, et ne vllus contra eos materiam habeat malignandi, vel ipsos contra iustitiam molestandi 19) quamlibet, attentius prouidere; 20) fraternitati vestrae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus a 21) praedictis fratribus de laboribus suis, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, nullatenus decimas exigatis, nec a 22) parochialibus vestris exigi permittatis vel quolibet modo extorqueri. Nam si de noualibus tantum intellexissemus, vbi ponimus, de laboribus, de noualibus poneremus, sicut in priuilegiis quorundam aliorum 23) ponimus.

9) *Conuentrensi episcopo et officialibus eius*, addit Hard.
10) *Vestratium.*
11) *Abbate et fratribus de Pipennella, qui sunt Cistrensis* etc.
12) *Autem*, omittit Hard.
13) *Malitiose.*
14) *Quo.*
15) *Ne de laboribus, quos propriis manibus et sumtibus excolunt* etc.
16) *Audeat.*
17) *Verum.*
18) *Debemus.*
19) *Quantumlibet.*
20) *Tuae venerabilitati* etc.
21) *Praescriptis.*
22) *Parochianis.*
23) *Praesumimus.*

CAP. X.

Vt monasteria libera sint a decimis de suis praediis.

Item 24) GREGORIVS 25) *papa.*

Statuimus, vt monasteria ex suis praediis nullo modo cogantur soluere decimas, quia, si legitime dandae sunt, orphanis et peregrinis, 26) indignum est, 27) vt ab 28) eis exigantur, 29) quia propter eum, cuius decimae sunt, pauperes efficiuntur. Nam si pauperes Domini sunt 30) hereditas, pauperum hereditas pauperibus 31) eroganda est: illis videlicet, qui 32) pro timore illius, quae possidere poterant, dimittunt, eumque nudi sequentes potestati alterius se 33) subdunt.

24) *Idem.*
25) *Papa*, non habet Hard.
26) *Dandae sunt*, addit Hard.
27) *Etiam*, addit.
28) *Clericis.*
29) *Qui.*
30) *Hereditas*, deest apud Hard.
31) *Eius*, addit Hard.
32) *Propter amorem illius* etc.
33) *Submittunt.*

CAP.

CAP. XI.

Ne monachis aliae indulgeantur decimae, quam de nonalibus.

34) ADRIANVS.

Nobis in eminenti 35) speculo disponente Domino constitutis, si cunctarum iura ecclesiarum 36) integra non debeant et illibata seruari, locum beati Petri apostolorum principis inutiliter obtinere et 37) in ecclesia 38) nobis 39) commissa dispensationis officium negligenter agere 40) videremur. 41) Si enim 42) ecclesia Dei nobis 43) diuina gratia prouidente gubernantibus 44) recte suo cursu 45) dirigitur, dum nos et errata 46) quæque vigili prouisione corrigere, et vnicuique studemus ius 47) proprium seruare, 48) dilecti filii nostri 49) portariclaunensis ecclesiæ 50) canonici aduersus 51) nos quæstione deposita, nobis relatione sua 52) demonstrauerunt, 53) nos quasdam decimationes ad suum ius pertinentes, violenter auferre, et ipsos fratres eisdem decimationibus ausu temerario infestare. 54) Quod si beati Benedicti regulam, iuxta quam viuitis et 55) monasticum habitum gestatis, attenta sollicitudine pensaretis: ad proximorum bona 56) diripienda, non præsumeretis manum extendere, vel quæ alterius iuris sunt, 57) nobis 58) ita illicite vsurpare. Ne 59) igitur vos de cetero aut auaritiæ malum, aut vitium, quod absit, rapacitatis accuset: 60) per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus nullam 61) antiquam possessionem vel decimationem, 62) et eam præsertim, quæ 63) in eo loco, 64) quæ maciem nuncupatur, existit, auferre seu 65) perturbare præsumatis, et si 66) quid eis præter solitum 67) morem 68) hoc anno de ipsis decimis negastis, quascunque etiam possessiones per violentiam detinetis, secundum quod antiquitus præfata ecclesia noscitur possedisse, 69) eisdem canonicis in integrum, omni 70) appellatione cessante, nullatenus restituere differatis. Nos siquidem religiosis viris non alias decimas, nisi eas, quæ de noualibus prouenire noscuntur, duximus indulgendas. Si vero huius mandati ausi fueritis existere contemtores, et 71) ad apostolicæ sedis audientiam querimonia peruenerit iterata: timendum vobis erit, ne sentire debeatis seueritatis ecclesiasticæ vltionem.

34) *Idem Hadrianus papa.*
35) *Specula.*
36) *Integre.*
37) *In ecclesia*, deest apud Hard.
38) *Iuxta*, addit Hard.
39) *Commissæ.*
40) *Videmur.*
41) *Sic.*
42) *Ecclesiæ.*
43) *Cum*, addit Hard.
44) *Recto.*
45) *Diriguntur.*
46) *Quam.*
47) *Suum.*
48) Hic Harduinus nouam format periodum.
49) *Partonolensis.*
50) *Canonici*, non habet Hard.
51) *Aduersum vos.*
52) *Monstrauerunt.*
53) *Vos.*
54) *Quia.*
55) *Monachicum.*
56) *Diripienda.*
57) *Vobis.*
58) *Ita*, non habet Hard.
59) *Ergo.*
60) *Per apostolica scripta vobis mandamus.*
61) *Eorum*, addit Hard.
62) *Vel eam* etc.
63) *In*, omittit Hard.
64) *Qui Marcien.*
65) *Protrahere.*
66) *Quas.*
67) *Morem*, non habet Hard.
68) *In*, præponit Hard.
69) *Eis in integrum* etc.
70) *Occasione.*
71) *Ad sedem apostolicam querimonia* etc.

CAP. XII.

Ne priuilegium sequens priori conuentioni deroget.

72) ALEXANDER III. 73) *Vigordefordens. episcopis.*

Ex multiplici 74) questione W. presbyteri de 75) Certonia accepimus, quod cum 76) ecclesiam de 77) Certoni XXX. annis et eo amplius 78) pacifice 79) possedisset, monachi de 80) Bineria decimas vniuersas, 81) quæ de terris cultis eadem ecclesia a prima fundatione 82) sui 83) suscipere semper consueuit, infra hoc 84) quadrigennium sibi et ecclesiæ 85) penitus subtraxerunt; cum inter abbatem de 86) Bruena 87) de consensu totius conuentus et presbyterum prædictum 88) XX. annis et eo amplius elapsis, talis dicatur 89) intercessisse conuentio, scripto monachorum autentico roborata, quod monachi 90) iam dicto presbytero et ecclesiæ suæ in integrum de 91) blando et vniuersis leguminibus, quamdiu viueret, deberent persoluere, minutis decimis exceptis, quas idem presbyter ob exaltationem ecclesiæ monachorum 92) donauit. Cumque conuentio temporibus trium abbatum præscripti loci seruata fuisset: abbas 93) eiusdem loci ad præsentiam nostram accedens, a nobis 94) priuilegium obtinuit, in quo monasterio 95) indultum est, vt de laboribus, quos propriis manibus 96) aut sumtibus excolit, nulli decimas 97) teneatur persoluere, qui siquidem reuersus ad propria, 98) tantum apud Henricum regem illustrem Angliæ 99) fauorem invenit, quod rex totam terram 100) istius villæ, in qua ecclesia præfati presbyteri sita est, monasterio ipsius in perpetuam eleemosynam contulit. Quo facto prædictus abbas vniuersis 1) istius villæ colonis expulsis, totam terram prædictæ parochiæ excolens propriis sumtibus ecclesiæ debitos reditus subtraxit. Vnde quia non fuit nostræ intentionis 2) priuilegium nostrum 3) præscriptæ conuentioni 4) derogari: fraternitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus vtraque parte ante vos conuocata rei veritatem 5) plenius inquiratis, et, si inter 6) prædecessores 7) memorati abbatis et prænominatum presbyterum consensu monachorum talis conventio facta 8) fuit et per annum seruata: eundem abbatem et monachos auctoritate nostra moneatis et 9) districtius compellatis, vt eandem conuentionem, 10) non obstante priuilegio, 11) non credimus de transactione 12) ipsa in eodem priuilegio contineatur, occasione et appellatione cessante, inuiolabiliter teneant et obseruent, 13) et exinde secum pacifice conueniant, et secundum formam compositionis reditus 14) ipsi integre 15) soluant. 16) Si autem vterque vestrum etc.

72) *Alexander III.* omittit Hard.
73) *Wigorniensi et Herefordensi episcopis.*
74) *Conquestione.*
75) *Tritona.*
76) *In ecclesia.*
77) *Tritona.*
78) *Pacifice*, addit.
79) *Ministrasset.*
80) *Berta.*
81) *Quas.*
82) *Sui*, deest apud Hard.
83) *Percipere.*
84) *Quadriennium.*
85) *Penitus*, omittit Hard.
86) *Buerta.*
87) *W. nomine*, addit Hard.
88) *Quindecim annis.*
89) *Interuenisse.*
90) *Prædicto.*
91) *Blado.*
92) *Quietus clamauit.*
93) *Illius loci.*
94) *Scriptum*, addit Hard.
95) *Suo*, addit Hard.
96) *Et.*
97) *Soluere.*
98) *Tantam gratiam aduersus H. regem* etc.
99) *Et*, addit.
100) *Illius.*
1) *Illius.*
2) *Per*, præponit Hard.
3) *Prædictæ.*
4) *Derogare.*
5) *Diligentius.*
6) *Prædecessorem.*
7) *Prædicti.*
8) *Fuerit.*
9) *Districte.*
10) *Et compactionem*, addit Hard.
11) *Nisi quod*, addit Hard.
12) *Illa.*
13) *Vel.*
14) *Ipsius.*
15) *Persoluant.*
16) *Si autem vterque vestrum etc.* omittit Hard.

CAP. XIII. 17)

Vt monachi decimas dent de praediis, de quibus olim dabantur.

IDEM 18) *bo. Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.*

Commissum nobis a 19) Deo dispensationis officium nos admonet 20) et multipliciter et hortatur, vt vniuersis Christi fidelibus 21) de ecclesiis debeamus vtiliter prouidere, atque 22) integra iura sua nos oportet 23) et illibata 24) conseruare. Peruenit quidem ad nos, quod monachi de 25) Boserie ecclesiæ sanctæ Mariæ, in parochia cuius commorantur, decimas ex integro non 26) persoluerant et eas reddere contradicunt. Ea propter fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus prædictos monachos, vt ipsas decimas et de ipsis 27) cultibus, in quibus olim domus constructæ fuerant, præfatæ ecclesiæ cum 28) ea integritate persoluant, 29) qua priusquam in eadem 30) morarentur, solebant persolui, 31) sine appellationis obstaculo, nostra auctoritate cum omni districtione 32) compellas. Sicut 33) etiam de pascuis olim soluebantur decimæ, ita nunc de eisdem ad frugum fertilitatem 34) transactis volumus, decimas sine diminutione persolui.

17) Hoc capitulum tribuitur Hadriano in C. 4. X. de decimis.
18) *Bo.* omittit Hard.
19) *Domino.*
20) *Et*, non habet Hard.
21) *De ecclesiis*, omittit Hard.
22) *Integre.*
23) *Atque.*
24) *Seruare.*
25) *Boxle.*
26) *Persoluant.*
27) *Cultis.*
28) *Ea*, omittit Hard.
29) *Quoniam.*
30) *Ecclesia*, addit Hard.
31) *Si non, appellatione cessante.*
32) *Compellas*, non habet Hard.
33) *Etiam*, omittit Hard.
34) *Translatis.*

CAP. XIV.

Ne decimas ecclesiis detineant monachi.

IDEM *monachis de sancto Laurentio.*

Sicut vobis iura vestra integra vultis 35) illibataque seruari: sic aliis iustitiam suam nequaquam subtrahere debetis. Audiuimus 36) autem, quod ecclesiæ de 37) Col.igeam decimas cum ea integritate, in qua solui 38) debuerant, 39) antequam fundus ad vestrum dominium 40) perueniret, non 41) soluistis. 42) Vnde quoniam indecens et inhonestum 43) valde existit, vt aliis damna præsumatis inferre, quæ vobis nullatenus 44) irrogari velletis, vniuersitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus prædictas decimas memoratæ ecclesiæ sine diminutione aliqua et cum ea integritate, in qua antiquitus solui solebant, soluere non differatis, quia nobis plurimum graue 45) existeret, si super 46) hoc vlterius ad nos querimonia deferretur. Veruntamen si aliquid iuris ibi vos habere confiditis, in præsentia 47) venerabilis fratris nostri 48) W. episcopi et dilecti filii nostri decani 49) Castrensis, occasione et appellatione

35) *Et illibata.*
36) *Etiam.*
37) *Colleghem.*
38) *Debeant.*
39) *Quando.*
40) *Perueniit.*
41) *Soluistis.*
42) *Verum.*
43) *Vobis*, addit Hard.
44) *Inferri.*
45) *Existit.*
46) *His.*
47) *Venerabilis*, omittit Hard.
48) *Wigorniensis.*
49) *Cicestrensis.*

pellatione 50) remota, ordine iudiciario experiamini, 51) id quod ipsi inter vos et partem alteram duxerint statuendum, firmiter suscepturi et inuiolabiliter seruaturi.

50) *Cessante.* 51) *Id*, omittit Hard.

CAP. XV.

Ne abbas decimas detineat, quae ad episcopum pertinent.

Item GREGORIVS.

Vt nullus abbas decimas et primitias et reliqua secundum canonum statuta, quæ ad episcopos pertinent, detineat, sine auctoritate Romani pontificis seu episcopi, in cuius diœcesi 52) habitant, apostolica auctoritate firmamus.

52) *Habitat.*

CAP. XVI.

Decimae et oblationes mortuorum et viuorum conueniunt nihil in mundo habentibus.

Item IOANNES PAPA.

Certam habemus prædecessorum nostrorum constitutionem et rationem, 53) nihil in hoc mundo habentibus 54) et decimas 55) et oblationes viuorum et mortuorum conuenire, qui spontaneam eligentes paupertatem in monasterio suo degere volunt sub imperio 56) alterius, in quibus Christus alitur et vestitur.

53) *Nil.*
54) *Et*, non habet Hard.
55) *Et*, omittit Hard.
56) *Alterius*, deest apud Hard.

CAP. XVII.

Ne vicarii sine honestae sustentationis adsignatione recipiantur a monachis.

57) ALEXANDER III. *W. episcopo.* 58) Pars capituli: *meminimus seu monachis sine præbenda receptis.*

De monachis autem, qui vicarios ecclesiarum parochialium in tantum grauant, vt hospitalitatem tenere non possint, nec honestam sustentationem habere, 59) eam curam et prouidentiam 60) habeas, quod ad 61) præsentationem monachorum nullum recipias, nisi 62) de beneficiis ecclesiæ 63) coram te fuerit 64) eis assignatum, vnde iura episcopalia 65) possint persoluere, et congruam 66) atque sufficientem sustentationem habere. 67) Illis autem sacerdotibus, quibus a te vel 68) prædecessoribus tuis in ecclesiis monachorum est cura animarum commissa, eam subtrahere poteris, nisi ipsis a monachis honesta et sufficiens sustentatio fuerit assignata, et in his ita 69) sit 70) prouisum, quod tibi de iustitia tua 71) possit, si conuenit, respondere.

57) *Vrbanus III. Wigorniensi episcopo.*
58) *Pars* etc. vsque ad *receptis*, omittit.
59) *Hanc.*
60) *Tene.*
61) *Præsumtionem.*
62) *Tantum*, addit Hard.
63) *Coram te*, non habet Hard.
64) *Ei.*
65) *Possit soluere.*
66) *Atque sufficientem*, omittit Hard.
67) *Ipsis.*
68) *A*, præponit Hard.
69) *Sit*, omittit Hard.
70) *Promissum.*
71) *Possint.*

CAP. XVIII. 72)

Vt hospitalarii vel decimas vel earum æstimationem de certis terris et nutrimentis animalium persolnant.

IDEM *Lugdunensi et M. episcopis.*

Referente magistro Hen. latore præsentium nobis innotuit, quod hospitalarii de hered. W. decimas quarumdam terrarum, quæ ad ius eiusdem ecclesiæ spectare noscuntur et decimas de nutrimentis animalium suorum soluere contradicunt et iniuste retinere præsumunt. Inde est, quod vobis præcipiendo mandamus, quatenus prædictos hospitalarios inducatis, vt præscriptas decimas tam maiores, quam minores, aut earum æstimationem memorato Hen. sine diminutione restituant, et de persoluendis nullam inferant molestiam, aut in præsentia nostra, appellatione remota, exhibeant iustitiæ complementum, nullo in munimento iuri Hen. præiudicium faciente. Quod si ad commonitionem vestram neutrum horum complere voluerint, ipsos ad alterum efficiendum, appellatione cessante, ecclesiastica districtione compellas.

72) Hoc capit. deest apud Harduinum.

TITVLVS XXXVI.
DE PAROCHIANIS SEPELIENDIS VEL NON SEPELIENDIS.

CAP. I.

Vt, qui in aegritudine ad loca religiosa se transtulerint, in aegritudine decedentes cogantur personis vel ecclesiis, a quibus pabulum receperunt salutis, portionem relinquere canonicam.

73) ALEXANDER III. 74) *Spalensi episcopo.* Pars capituli: *continebatur.*

De his, qui in sanitate vel infirmitate 75) cum bonis suis ad religiosa loca se 76) transtulerunt, nil tibi vel ecclesiis, a quibus 77) receperint salutis 78) pabula, relinquentes, hoc tuæ 79) volumus prudentiæ innotescere, quod si in ægritudine 80) ad religionem transeunt, dummodo 81) de ægritudine 82) decedant, 83) de bonis ipsis ecclesiis, a quibus assumpti fuerint, canonica debet portio exhiberi. Si vero ad religiosa loca se transtulerint in sanitate; 84) de his, quæ locis ipsis conferunt, cogi non possunt, aliquid præscriptis ecclesiis impertiri: quia liberum est eis tunc bona sua non solum religiosis locis, sed etiam 85) quibuslibet priuatis personis conferre.

73) *Lucius III.*
74) *Spalensi episcopo. Pars cap. continebatur*, non habet Hard.
75) *Cum bonis suis*, omittit Hard.
76) *Transtulerint.*
77) *Receperunt.*
78) *Pabulum.*
79) Pro: *volumus innotescere*, legit Hard. *innotescat.*
80) *Ipsa*, addit Hard.
81) *In.*
82) *Ipsa*, rursus addit Hard.
83) *Prædictis ecclesiis* etc.
84) *De his, quæ locis ipsis conferunt*, omittit Hard.
85) *Quibuscumque.*

CAP. II.

Ne monachi mortuos auctoritate propria sepeliant in suo cœmeterio.

Item GREGORIVS AVGVSTINO *Anglorum episcopo.*

86) Monachi tam viuorum, quam mortuorum deferre corpora 87) ad ecclesiam suam 88) nequaquam audeant, 89) nisi assensu et petitione 90) ecclesiæ, quæ 91) eis, dum 92) viuerent, consuluit et consulendo 93) seruiuit ac ministrauit, quod si fecerint, 94) vt inuasores sanctæ ecclesiæ sub 95) districti anathematis interpositione, quousque satisfaciant ecclesiæ, fieri præcipimus, 96) omnique semota fraternitatis occasione, simili modo vnaquæque ecclesia totius ordinis aliam quamlibet inuadere pertimescat. 97) Si autem, anathematis eodem vinculo sciat se a nobis procul dubio subigi.

86) Initium huius cap. apud H. ita se habet: *monachi corpora hominum* etc.
87) *Hominum*, addit.
88) *Non.*
89) *Sine consensu.*
90) *Eius*, addit Hard.
91) *Ei.*
92) *Viueret.*
93) *Viaticum suum administrauit. Quod* etc.
94) *Veluti.*
95) *Districta.*
96) *Omni remota* etc.
97) *Sin.*

CAP. III.

Vt eligere sepulturam, vbi voluerit, vnicuique liceat.

98) PASCHALIS PAPA III.

Volumus 99) autem, ac iuxta canonum 100) scita probabile nobis 1) esse videtur, vt sicut morienti conceditur iudicium 2) rerum suarum 3) cuicunque loco sibi placuerit, sic nimirum iustum est, sui corporis habere licentiam 4) illud iudicandi, in quocunque loco voluntas extiterit, siue in 5) monasterio, siue in aliis 6) religiosis locis.

98) *Paschalis secundus.*
99) *Autem*, omittit Hard.
100) *Sententiam.*
1) *Esse*, deest apud Hard.
2) *Facere*, addit Hard.
3) *Quocunque.*
4) *Eligendi sepulturam in quocunque* etc.
5) *Monasteriis.*
6) *Religiosis*, omittit Hard.

CAP. IV. 7)

Vt liberum sit vnicuique, vbi voluerit, sepulturam eligere.

Nos instituta maiorum patrum considerantes, illorum 8) quoque decreta 9) confirmando statuimus, 10) quod sanctissimum est, vnumquemque 11) videlicet in maiorum 12) sepulchris iacere, 13) vt 14) parochiarum exitus docet, 15) nulli tamen denegamus propriam sepulturam eligere et 16) alienam. Dominus enim et magister 17) noster alienam 18) elegit 19) vt propriam, qui sine peccato erat. Sed quia dignus est operarius mercede sua, tertiam partem sui iudicii illi censemus ecclesiæ iure dari, in qua cœlesti pabulo a principio sui exordii 20) cottidie refectus cognoscitur, vt iuxta apostolum 21) sic sint 22) consocii consolationum, vt fuerunt 23) et passionum, et sic demum, vbicunque libitum fuerit, 24) eundi habeant licentiam: aliter ne fiat, auctoritate Domini nostri 25) Iesu Christi, qui per prophetam locutus est, dicens: ne transgrediaris terminos antiquos, quos 26) posuerint patres tui 27) et apostolorum Petri et Pauli omniumque sanctorum sub vinculo anathematis detestamur et contradicimus, 28) quia nec nostrum est, nec alicui 29) sacerdotum vel fideli laico vnquam licuit, sine 30) manifesta delicti culpa 31) inferre præiudicium. 32)

7) Inscriptio huius cap. apud Hard. est hæc: *item papa Leo tertius.*
8) *Quoque*, non habet Hard.
9) *Firmando.*
10) *Quod sanctissimum est*, omittit Hard.
11) *Videlicet*, deest apud Hard.
12) *Suorum*, addit Hard.
13) *Debere*, addit Hard.
14) *Patriarcharum.*
15) Hoc loco noua ab Hard. formatur periodus.
16) *Etiam*, addit Hard.
17) *Noster*, omittit Hard.
18) *Sibi*, addit Hard.
19) *Non propriam.*
20) *Cottidie*, omittit Hard.
21) *Sic*, non habet Hard.
22) *Consocii.*
23) *Et*, deest apud Hard.
24) *Eligat sepulturam: aliter* etc.
25) *Iesu Christi*, omittit Hard.
26) *Posuerunt.*
27) *Et apostolorum P. et P. omniumque sanctorum*, omittit Hard.
28) *Quia*, omittit Hard.
29) *Vndique vel sacerdoti vel* etc.
30) *Magna.*
31) *In talibus proferre iudicium.*
32) *Etc. Ea quidem, quæ mortuo posito ante sepulturam eius, facta fuerint, vel exigendo, quod debitum esse dicatur, vel confessiones aliquas, aut fideiussores aut pignora capiendo penitus amputari præcipimus*, addit Hard.

CAP.

CAP. V. 33)

Vt cuique liceat ire in monasterium, si medietatem possessionum suarum relinquat ecclesiae, ad quam pertinet, vel monasterio.

LEO PAPA *omnibus per Dardaniam constitutis.*

Relatum est auribus nostris, esse quosdam peruerse agentes, qui subuertere nituntur atque diuidere conantur ecclesiæ vnitatem, videlicet abbates, monachos, qui non studio caritatis, sed zelo rapacitatis inuigilant et seducere conantur seculares homines, quos illaqueare non possunt, vt res suas atque possessiones siue in morte siue in vita monasteriis suis tradant, et ecclesiis, quibus subiecti esse videntur, et a quibus baptismum, pœnitentiam vel eucharistiam, nec non pabulum vitæ cum lacte carnis acceperunt vel accipiunt, nil de bonis relinquunt. Hunc quoque fomitem discordiæ nos animaduertendo modis omnibus inhibere volumus, et ne amplius fiat, omnino prohibemus, considerantes, non esse bonum, si illi, qui olim fuerant socii passionum secundum apostolum, sint immunes a societate consolationum et quia dignus est mercenarius mercede sua; ideo præcipimus, vt quicunque amodo in monasterio conuerti voluerit, siue in morte, siue in vita omnium rerum et possessionum, quas pro salute animæ suæ disponi voluerit, medietatem ecclesiæ, cui ipse dinoscitur pertinere, relinqueret, et sic in monasterio, prout libitum fuerit, eundi conuertendique habeat licentiam. Quicunque autem huius decreti vel edicti conuulsor ac temerator extiterit, gladio anathematis subiaceat.

33) Hoc capitulum deest in collectione Harduini.

TITVLVS XXXVII.

DE PRESBYTERO, QVI SINE VNDA BAPTISMATIS DECESSIT.

CAP. VNIC. 34)

Vt pro presbytero sine vnda baptismatis defuncto iuges ecclesiae offerantur preces et hostiae.

Item INNOCENTIVS II. *Cremonensi episcopo.*

Apostolicam sedem venerabilis frater, vt debuisti, consulere decreuisti, *et infra.* Vnde inquisitioni tuæ taliter respondemus, presbyterum, quem sine vnda baptismatis extremum diem clausisse litteris tuis significasti, quia in sanctæ matris ecclesiæ fide et Christi nominis confessione perseuerauit, ab originali peccato solutum et cœlestis patriæ gaudium esse adeptum. Ex auctoritate sanctorum patrum, Augustini atque Ambrosii, incunctanter asserimus, lege super Augustinum VIIII. L. de ciuitate dei. Inter cetera ibi legitur, baptismum inuisibiliter ministratum, quem non contemtus religionis, sed terminus necessitatis excludit, vel beati Ambrosii de obitu Valentiniani idem asserentis, reuolue. Sopitis igitur quæstionibus doctorum, patrum sententias teneas, et ecclesiæ tuæ iuges pro eo preces et hostias offerre iubeas.

34) Hoc capit. in collectione Harduini deest.

TITVLVS XXXIIX.

DE VANA QVADAM FESTIVATIONE TOLLENDA.

CAP. VNIC. 35)

Ne laici peculiares, sed de eodem die missas pro salute viuorum, vel pro defunctis audiant.

Item ex concilio Triburiensi.

Quidam etiam laicorum habent in consuetudine, vt cottidie audiant euangelium: in principio erat verbum etc. et vt missas peculiares, hoc est, de sancta trinitate et de S. Michaeli; et ideo sancitum est in eodem concilio, vt hoc vlterius non faciant, nisi suo tempore vel aliquis fidelium velit audire propter reuerentiam S. Trinitatis, non pro aliqua diuinatione. Sed si voluerint, vt sibi missæ cantentur: de eodem die missas audiant pro salute viuorum vel pro defunctis.

35) Deest in collectione Harduini hoc capitulum.

TITVLVS XXXIX.

CONTRA QVORVNDAM HAERESIM.

CAP. I. 36)

Ne quis dicere audeat, Christum non esse aliquid.

Cum perfectus sit Deus et perfectus sit homo, mirum est, qua temeritate quisquam audeat dicere, quod Christus non sit aliquid, secundum quod est homo. Ne autem tanta possit in ecclesia Dei abusio suboriri et error induci: per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatens conuocatis magistris scolarium Parisiis et Remis. nec non et aliarum ciuitatum circumpositarum, auctoritate nostra sub anathemate interdicas, ne aliquis de cetero audeat dicere: Christum non esse aliiquid, secundum quod est homo, quia sicut Christus verus est Deus, iita verus est homo ex a. r. et h. c. S.

36) Hoc capit. deest apud Harduinum.

CAP. II.

Vt liceat peregrinattionis votum redimere.

Item Exoniensi episcopo.

De peregrinationis 37) quoque votis, an eleemosynis 38) restitui possint, vel 39) aliud pro necessitate 40) impleri, 41) respondemus, quod ab eius, qui 42) possidet, dependet arbitrio, vt consideret diligentius et attendat qualitatem personæ et caussam 43) commutationis, 44) an id ex infirmitate 45) seu affluentia diuitiarum contingat, 46) vtrum peregrinatio, an recompensatio 47) melior fuerit et Deo magis accepta? et secundum hoc debet 48) inde dispensare.

37) *Quoque*, omittit Hard.
38) *Redimi.*
39) *Per alium pro* etc.
40) *Adimpleri.*
41) *Tibi*, addit Hardl.
42) *Præsidet.*
43) *Commigrationis.*
44) *Seu id.*
45) *Siue.*
46) *Et*, addit Hard.
47) *Vtilior.*
48) *Exinde.*

CAP. III. 49)

Vt votum peregrinattionis redimere quis possit, si certo pauperi prouideat tam in victu, quam in vestitu, quoad viueret.

ALEXANDER III. *Nomenensi episcopo mer.*

Bene audiuimus, quod cum in puerili ætate constitutus fuisset, se Ierosolymam promisisse profecturum, cuidam consocio suo, qui nihilominus sepulchrum dominicum proposuerat visitare et fidem dedit, et sententiam ab eo recepit, quod sibi inuicem fideles socii existerent et bonam societatem seruarent. Qui vtique sollicita mente ad nos accessit, vt sibi nostrum super hoc auxilium aperiremus. Nos autem, ipsum graui imfirmitate, sicut asserit, laborare, intelligentes, et quod in partibus orientis eius admeritum vtilitatem conferret, diligentius attendentes, præsertim cum non sit licitum, clericos intra sacros ordines constitutos arma sumere, et sanguinis effusioni vacare, ipsum a voto, quod im ætate tenera facilitate potius, quam arbitrio discretionis promisit, absoluimus, et ad propria transmisimus absolutum, id, quod id votum eleemosynis redimere debeat, et iuxta auxilium vestrum toto vitæ suæ tempore vni pauperum Christi, tam in victu, quam in vestitu, dum modo ad hoc suæ facultates sufficiant, prouidere.

49) Apud Harduinum deest hoc capitulum.

CAP. IV.

Qua ratione mulier, ob caedem filii damnata ad iter Hierosolymitanum, ab illo possit absolui.

ALEXANDER IIII. 50) *Turonensi archiepiscopo in registro.*

Veniens ad nos 51) M. latrix præsentium mulier lacrymabili nobis confessione monstrauit, quod cum de quodam filium genuisset, et ille sæpe sibi turgido vultu improperasset, quod filius eius non esset, ipsa iracundiæ calore et furore animi ducta, eundem filium interfecit. Quo comperto comes Fllandrensis, eam totam terram 52) abiurare coegit, nisi de nostra licentia 53) remearet. Cumque se nostro conspectui præsentasset, et quod crucem 53*) recepisset et Ierosolymam 54) profecturam 55) nobis assertione sua proposuisset, et nos præsentiam suam in illis partibus non esse vtilem, sed damnosam consideraremus: 56) a Ierosolimitano itinere reuocantes, ipsam fraternitati tuæ duximus remittendam, præsentium auctoritate 57) mandamus, quatenus prædictam mulierem labores inducere, vt 58) ad aliquod monasterium episcopatus tui transeat, et ibi peccata sua perpetua pœnitentia deploret. Si autem repugnante carnis fragilitate ad hoc induci noluerit; ei licentiam nubendi im 59) Deo tribuas: quia tutius nobis videtur, vt in Domino nubat, et vni soli, quam multis adhæreat.

50) *Tornacensi episcopo.*
51) *M.* deest apud Haird.
52) *Suam vsque ad septennium*, addit Hard.
53) *Remaneret.*
53*) *Suscepisset.*
54) *Se*, addit.
55) *Monstrasset: nos videntes, quod in partibus illis præsentia illius non potest esse vtilis, sed damnosa, eam ab Hierosolymitano itinere* etc.
56) *Ab Hierosolymitano.*
57) *Mandantes.*
58) *In aliquod.*
59) *Domino.*

TITVLVS XL.

DE ELECTIONE ET ELECTI POTESTATE ET EPISCOPI RENVNTIATIONE ET SACRAMENTO AB ELECTO PRAESTANDO.

CAP. I.

Vt electio illius, qui nuper schismate abiurato ad vnitatem ecclesiae rediit, confirmetur, nisi ordines susceperit a schismatico.

IDEM 60) *presbytero cardinali apostolicae sedis legato.*

Quod diligentia tua per dilectum filium nostrum 61) S. a nobis 62) sollicite 63) inquisiuit, an electio electi, qui nuper 64) a iuramento

60) *I. Basilicæ XII. apostolorum cardinali, apostolicæ sedis legato.*
61) *H. S.*
62) *Sollicite*, non habet Hard.
63) *Requisiuit.*
64) *Abiurato schismate.*

iuramento ſciſmatis ad vnitatem eccleſiæ et deuotionem noſtram rediit, confirmari debeat, id tibi duximus reſpondendum, quod ſi a ſciſmatico nullum ordinem ſuſceperit, et eius electio vnanimiter et concorditer fuerit ſecundum canonum 65) normam facta, dummodo 66) et alia impediant, tuam confirmationem ratam habemus, mandantes, vt eum facias a catholicis epiſcopis ſuffraganeis 67) Aquilienſis eccleſiæ, 68) conſecrari. Idem nec canones, 69) *nec conſuetudo ratione eccleſiæ habet, vt aliquis delegatos Romana eccleſia iudices recuſare valeat, niſi ei fuerit appellationis remedium reſeruatum.*

65) *Ordinem.*
66) *Alia ratio non impediat*, omiſſa particula: *et.*
67) *Aquileienſis.*
68) *In epiſcopum ordinari.*
69) *Salua tamen iuſtitia debita et reuerentia eiuſdem eccleſiæ, cum ad catholicam redierit vnitatem.*

CAP. II. 70)

Ne archiepiſcopus epiſcopi abrenuntiationem a papa haud adprobatam recipiat.

IDEM *Exonienſi archiepiſcopo.*

Quanta opportunitate et precum inſtantia venerabilis frater noſter actenus Altiſiodorenſis epiſcopus a pontificali ſollicitudine a nobis petiit ſæpe exonerari, et quoniam nos nulla ratione potuimus induci, vt eius voluntati aſſentiremus, ad fraternitatis tuæ notitiam credimus perueniſſe. Vnde licet ipſe, ſicut homo religioſus ex humanitate pariter et debilitate forte mentis et corporis, commiſſæ ſibi adminiſtrationi ſpontanea voluntate renunciauit. Quia tamen niſi eius abrenunciatio a Romano pontifice primitus approbetur, nec ab adminiſtratione illius fuit eccleſiæ abſoluta, nec a regimine ſibi credito ipſe fuit exoneratus: tibi nullo modo licuit abſque conſcientia et mandato noſtro eius abrenunciationem recipere, nec capitulum Altiſiodorenſe de electione tractare potuit, aut ad nominationem alicuius procedere. Quapropter, ſi vellemus rigorem canonum et ſanctorum patrum auctoritates et ſtatuta ſeruare, et te poſſemus dure ſecundum facti meritum redarguere, et illos de tantæ præſumptionis audacia grauiter et diſtricte punire. Et quia in hoc nec ſecundum ordinem rectum, nec ſecundum canonum formam proceſſum eſt: electio eorum ratione facti nullas debet vires habere. Ceterum quoniam tibi, qui omne factum et cauſſam eccleſiæ tuæ propriam reputaſti, in multis debitores exiſtimus, et honori et exaltationi tuæ, in quibus cum Deo et iuſtitia poſſumus et cupimus et tenemur deferre: non ponentes legem impoſterum, ſed ſimilia fieri prohibemus. De cetero ex diſpenſationis apoſtolicæ moderatione, et non ratione facti prudentiæ tuæ præcipimus, vt filium noſtrum dilectum W. fratrem tuum, quem inter alios fratres veſtros reſpectu deuotionis et probitatis tuæ kariſſimæ reputamus, et propter prouidentiam et diſcretionem eius præſcriptæ eccleſiæ ſpiritualia et temporalia incrementa conſequuntur, incunctanter aſſumas, et ipſum tempore opportuno in presbyterum ordines et demum in epiſcopum ſtudeas auxiliante Spiritus S. gratia conſecrare.

70) Hoc capitulum in collectione Harduini deeſt.

CAP. III. 71)

Vt epiſcopus, qui ſe tamquam emeritum poſtulauit relaxari, in epiſcopatus ſui officio permaneat.

IDEM *Lundo epiſcopo.*

Litteras tuas nuper accepimus deuotionis plenas et doloribus non vacuas, quæ quidem et tuam nobis inſinuarent affectuoſiſſimam caritatem, et tui epiſcopalis officii, quod fideliter geſſiſſe et adhuc gerere gaudemus, contrariam exigebant eccleſiæ vtilitatibus ceſſionem. Noſti enim, ſicut prouidus vir et prudens, quod tanta eſt clerici malitia et contra 72) - - - tam grauis tanquam diuturna perſecutionis inſtantia, vt nequaquam ei cedat ad commodum, ſi tuam ſedem contigerit talem ſubire defectum. Quod ſi tuam aut ſenectutem aut inſufficientiam forte conſiderans, te tanquam emeritum poſtulas relaxari; ſcito, nos credere et pro certo tenere, quod tutius ſit hoc tempore, ſi commiſſa tibi eccleſia ſub vmbra tui nominis gubernetur, quam ſi alteri nouæ incognitæque perſonæ in tanto diſcrimine gubernanda committeretur: maxime quia in te vigor deuotionis et fidei etiam corpore ſeneſcente non deficit, ſed vergente deorſum conditione corporea, feruor ſpiritus in ſublimiora conſcendit. Ne igitur huius doloris aculeus viuidam circa te noſtri pectoris vulneret caritatem: rogandum duximus te potius et monendum, et ſuper hoc diebus iſtis nulla te facias importunitate moleſtum. Quoniam indecens omnino probatur, prius ſoluere militiæ cingulum, quam cedat victoribus aduerſitas prœliorum. Inſta igitur, ſicut bonus miles Chriſti, et in tuæ ſollicitudinis officio perſeuera, ne, dum tuæ quietis deſideria quæris, aliquod talenti detrimentum tibi crediti patiaris. Illud quoque te oportet adtendere, quod ſi pennas habeas, quibus in ſolitudinem volare ſatagis, vbi quieſcas, ligatæ ſunt tamen nexibus præceptorum, quæ ita, vt noſti, ex ſacrorum canonum te inſtitutione vinciunt, vt liberum non habeas abſque noſtra permiſſione volatum. Ceterum ne ſuper hoc te intolerabiliter nos grauare cauſeris, qui melius tui potes tam animi debilitatem noſſe, quam corporis, hoc tandem ſi tibi iudicio tuæ conſcientiæ res id prorſus exigit, vt ſuſcepta opportunitate tam per te, quam per principem terræ vel etiam per litteras tuas et idoneos nuntios, ſi forte corporalem ibi vel non potueris vel nolueris exhibere præſentiam, alioſque regni illius religioſos et induſtrios de ſubſtituenda ſibi perſona ſollicitus, et talem inuenire ſatagas ſucceſſorem, qui non a fidei caritate degeneret, neque a tramite rectitudinis et honeſtatis oberret; de his quoque, quæ tuis duxeris neceſſitatibus reſeruanda, cum eiſdem perſonis tractare et deliberare te conuenit, vt cum nobis hæc omnia tam tua, quam illorum fuerint aſſertione comperta, ita prouidere et ſecure poſſimus in facto procedere, quod neque nos, neque te ipſum oporteat huius operis impoſterum pœnitere.

71) Hoc cap. in collectione Harduini deeſt
72) *C. IX. de renuntiat.* ibi ſupplentur, quæ hic deſunt nimirum; *eccleſiam Dei.*

CAP. IV.

Vt moniales in electione diſſentientes, per electionem in epiſcopum tranſlatam, quam primum recipiant abbatiſſam.

Item 73) *Rauena archiepiſcopo.*

Cauſſam, quæ inter moniales ſanctæ Margarethæ ſuper 74) diſcordia et electionis 75) diſſenſione, quam 76) fecerunt, agitari dinoſcitur, experientiæ tuæ iam pridem commiſimus terminandam. Vnde quoniam cauſſa 77) iſta 78) in tantum protrahitur, nec dum, ſicut accepimus, in factum proceſſiſtis, et periculoſum et damnoſum eſt monaſterio, quod cauſſa ipſa in tantum protrahitur: fraternitati veſtræ per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus infra XL. dies vel duos menſes ad plus ſecundum tenorem aliarum litterarum 79) noſtrarum 80) in 81) eadem cauſſa procedas, ita videlicet, quod ſi ſorores ipſæ electionem in epiſcopum contulerint, promittentes, quod illam, quam epiſcopus eis prouideret, reciperent, ipſam, quam eis epiſcopus 82) prouidit, facias ab eis, appellatione 83) remota, in ſuam recipi abbatiſſam, ſi tamen idonea 84) exiſtat. Si autem in cauſſa procedere non poteris: dilectis filiis 85) I. Baſilicæ XII. apoſtolorum 86) presbytero cardinali apoſtolicæ ſedis legato et priori 87) S. Victoris ex parte noſtra 88) notifices, vt in eadem cauſſa 89) procedatur, et 90) cauſſa fine debito 91) decidatur.

73) *Alexander tertius Rauennæ archiepiſcopo.*
74) *Diſcordiam.*
75) *Diſſenſiones.*
76) *Fecerant.*
77) *Ipſa.*
78) Apud Harduinum deeſt aliquid ibique ita legitur: *in tantum protrahitur etc. fraternitati tuæ* etc. *quatenus infra duos menſes ad plus* etc.
79) *Noſtrarum*, omittit Hard.
80) *Quas tibi miſimus*, addit Hard.
81) *Eadem*, non habet Hard.
82) *Prouiderit.*
83) *Ceſſante.*
84) *Exſiſtit.*
85) *Noſtris F. Baſilicæ duodecim* etc.
86) *Presbytero cardinali apoſtolicæ ſedis legato*, omittit Hard.
87) *Sancti Victoris* etc.
88) *Significes.*
89) *Procedant.*
90) *Cauſſa*, non habet Hard.
91) *Decidant.*

CAP. V.

Ne de rebus eccleſiæ diſponendi facultatem vllam habeat electus ante confirmationem electionis.

IDEM 92) *W. epiſcopo.*

Noſti, ſicut vir prudens et ſapiens, 93) quod dilectus filius noſter G. 94) nomine Lincolnienſis electus 95) concedendi honores vel 96) præbendas 97) aut alias diſponendi 98) in rebus eccleſiæ, cum ſua 99) non ſit electio confirmata, 100) non habeat facultatem. Inde eſt, quod fraternitati tuæ per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus 1) iam dicto electo ex parte noſtra non differas arctius inhibere, ne archidiaconatum, 2) vel præbendam cuiquam, quod non arbitramur, concedat, qui ſi conceſſerit: ei auctoritate noſtra præcipias, vt conceſſionem ſuam 3) quam citius omni contradictione et appellatione ceſſante ſtudeat reuocare. 4)

92) *Exonienſi epiſcopo.*
93) *Quomodo*
94) *Dictus.* vox *nomine* in codice MSCto lineæ alia manu ſuperſcripta eſt.
95) *Committendi.*
96) *Præbendam.*
97) *Et alia.*
98) *De rebus.*
99) *Nondum ſit.*
100) *Nullam habeat.*
1) *Eidem dicto electo.*
2) *Alicui conferre præſumat, vel ſi iam conceſſit, ei auctoritate* etc.
3) *Quam citius*, omittit Hard.
4) *Quod ſi diſtulerit, tu eamdem conceſſionem, appellationis remoto remedio, auctoritate noſtra non differas reuocare*, addit Hard.

CAP. VI. 5)

Vt praebendam nouus epiſcopus concedat cuidam bene merito.

IDEM *Herefordenſi epiſcopo.*

Dignum eſt et rationi conſentaneum, vt eos, qui in ſeruitio tuo fideliter et conſtanter laborant, ampliori affectione diligas et circa eorum prouectionem curam adhibeas efficacem. Lator præſentium Wal. ſicut ex litteris tuis accepimus, apud nos, pro negotiis ſibi iniunctis fideliter inſtitit, et ad ea promouenda pro viribus ſuis diligenter et deuote laborauit. Inde eſt, quod nos, penſata fidelitate eius, quam erga te gerit, ipſum prudentiæ tuæ duximus attentius commendandum:

5) Hoc cap. in Harduini collectione deeſt.

dandum: per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus ei pro reuerentia beati P. et obtentu fidelitatis suæ aliquam de ecclesiis ad tuam diœcesim spectantibus, si qua vacat, vel cum primo vacauerit, vnde possit vitæ suæ sustentationem sufficienter et honeste percipere, cum fueris conformatus, concedas, in qua ipse tibi omni tempore deuotior existeret.

CAP. VII.

Vt in ambiguis recurratur ad communem verbi intelligentiam.

IDEM 6) *Cistrensi electo.*

Cum de tua electione et aliorum, qui sunt, 7) qui in quibusdam ecclesiis Anglicanis electi in præsentia 8) vestra et fratrum 9) nostrorum quæstio mota fuisset, et singulis 10) nostris quædam obiicerentur, 11) vel obiectum est, quod in oculo maculam habeas, et quod 12) fueris canonici filius: attendentes itaque prudentiam et honestatem tuam et volentes te nostræ gratiæ 13) et dilectionis prærogatiua gaudere, venerabili fratri nostro 14) R. Cantuariensi archiepiscopo apostolicæ sedis legato 15) vel dedimus in mandatis, vt pro eo, quod canonici filius diceris, 16) in promotione tua ex multa dispensatione procedere non 17) postponas. De macula vero, quam in oculo habere diceris, hoc prædicto archiepiscopo 18) mandamus, 19) vt consilio suffraganeorum suorum 20) præsertim venerabilium fratrum 21) suorum, Exoniensis et Wigorniensis episcoporum, 22) quod exinde sibi visum fuerit, 23) exequantur. Tu 24) itaque eundem archiepiscopum super his 25) requirere studeas humiliter 26) et deuote, quia 27) tibi ex magna dispensatione in hac parte curauimus sollicite prouidere, 28) vtpote qui personam tuam sincera caritate diligimus, et libenter, quantum secundum Deum possumus, ad tuum intendimus commodum et honorem.

6) *Cistercienſi episcopo.*
7) *Qui*, non legit Hard.
8) *Nostra.*
9) *Nostrorum*, deest apud Hard.
10) *Vestrum.*
11) *Tibi obiectum.*
12) *Sis.*
13) *Ac.*
14) *R.* deest apud Hard.
15) *Vel*, omittit Hard.
16) *Fuisse*, addit Hard.
17) *Postponant.*
18) *Mandauimus.*
19) *Vt in quo suffrag.*
20) *Et*, addit Hard.
21) *Nostrorum.*
22) *Examini visum* etc.
23) *Sic exequatur.*
24) *Vero.*
25) *Inquirere.*
26) *Ac.*
27) *Nos*, addit Hard.
28) *Vt personam* etc.

CAP. VIII. 29)

Iusiurandum, quo se papæ obstringit episcopus.

GREGORIVS PETRO *subdiacono.*

Ego episcopus N. ab hac hora in antea fidelis ero sancto P. sanctæque Romanæ apostolicæ ecclesiæ, dominoque meo papæ A. eiusque successoribus canonice intrantibus. Non ero in consilio neque in facto, vt vitam perdat, aut membrum, aut capiatur mala captione. Consilium, quod mihi per se, vel per litteras, vel per nuntium manifestabit, ad eorum damnum nulli pandam. Papatum Romanæ ecclesiæ et regulas patrum ero ad retinendum, saluo meo honore, contra omnes homines. Vocatus ad synodum veniam, nisi præpeditus fuero canonica præpeditione. Legatum sedis apostolicæ, quem certum legatum esse cognouero, in eundo et redeundo honorifice tractabo, et in suis necessitatibus adiuuabo. Apostolorum limina singulis annis aut per me aut per certum nuntium visitabo, nisi eorum me absoluat licentia; sic me Deus adiuuet et hæc sancta euangelia.

29) Hoc capitulum in Harduini collectione deest.

CAP. IX. 30)

Vt fidelitatis et obedientiae iuramentum prius praestet archiepiscopus, quam ei tradatur a sede apostolica pallium.

31) *Paschalis Palmono episcopo.*

Significasti, frater carissime, regem et regni maiores admiratione permotos, quod pallium tibi ab apocrisariis nostris tali conditione oblatum fuerit, si sacramentum, quod a nobis scriptum detulerant, iurares. In pallio, frater, conceditur plenitudo pontificalis officii, quia iuxta sedem apostolicam et totius 32) Europæ consuetudinem ante acceptum pallium metropolitanis minime licet aut episcopos consecrare, aut synodum celebrare. Mirentur in hac caussa 33) Dominum 34) nostrum Iesum Christum. Cum enim Dominus Iesus Christus 35) ouium suarum curam Simoni Petro committeret, conditionem posuit dicens: diligis me Simon Petre? pasce oues meas. Si conscientiarum factor et conditor conditione hac vsus est 36) non semel tantum, sed 37) etiam secundo et vsque ad contristationem, qua nos sollicitudine, qua prouisione oportet tantam ecclesiæ prælationem, tantam Christi ouium curam fratribus imponere, quorum conscientias non videmus. Illis maxime, quos vsu nullo nouimus, quorum dilectionem penitus ignoramus. Aiunt 38) omnes iusiurandum in euangelio 39) a Domino esse prohibitum, nec ab 40) apostolicis post Dominum, nec in conciliis inueniri statutum posse. Quid ergo est, quod idem Dominus subsecutus, ait: quod amplius est, a malo est. Hoc enim amplius, 41) nisi exigamus, malum nos, illo permittente, compellit, nonne malum est ab ecclesiæ vnitate, a sedis apostolicæ obedientia resilire, nonne malum, 42) contra 43) canonum statuta prorumpere. Quam multi etiam post sacramentum hoc 44) præsumpserint. Nonne prædecessor tuus præter Romani pontificis conscientiam damnauit episcopum? Quibus hoc canonibus, quibus conciliis legitur esse permissum? Quid super episcoporum 45) transactionibus loquuntur, quæ apud vos non auctoritate apostolica, sed nutu 46) religionis præsumuntur; propter hæc mala et alia vitanda huiusmodi iuramentum exigitur. Cur autem iuramenta Dominus prohibuerit, 47) manifestat apostolus Iacobus dicens: vt non sub 48) iudicium incidatis, 49) nec quisquam, sicut 50) beatus Augustinus exponit, assiduitate iurandi ad periurium per consuetudinem dilabatur. Quapropter iuratione quis non vtatur, nisi 51) ex necessitate, cum videt pigros esse homines ad credendum, quod eis vtile est credere, nisi iuratione firmetur. Hoc nimirum malo 52) et necessitate compellimur pro fide 54) et pro vnitate 55) et pro obedientia requirere. Porro pro diffidentia auditorum apostolum 56) P. iurasse, 57) ipsius epistolæ 58) protestantur. Aiunt enim, in conciliis statutum non inueniri, 59) quia Romanæ ecclesiæ legem concilia 60) nulla præfixerint: cum omnia concilia per 61) eius auctoritatem et facta sint et robur acceperint, et in eorum statutis Romana patenter excipiatur auctoritas. 62) Et ita possunt apostolicam sedem contemnere, 63) apud nos calcaneum eleuare, 64) et datum a Deo priuilegium euertere, vel 65) auertere non possunt, quia petro dictum est: 66) Tu es Pe. et s. p. e. e. m. et t. d. c. r. c. 67) Quibusdam tamen consiliorum decretis, dandi pallii modus præscriptus est, et professionis vel obedientiæ ordo 68) sancitus. Cum igitur a sede apostolica vestræ insignia dignitatis exigitis, quæ a beati Petri tantum corpore assumuntur: iustum est, vt vos quoque sedi apostolicæ soluatis 69) debita signa subiectionis. Quæ vos cum beato Petro tanquam membrum de membro 70) habere, et 71) catholici capitis vnitatem seruare declarent, 72) ea est adhibita moderatio, vt nihil iniuriosum, 73) nil difficile sit adpositum, quod non etiam 74) per exactionem nostram ab omnibus debeat episcopis obseruari, qui sub apostolorum 75) P. et P. obedientia 76) decreuerint et vnitate persistere. Numquid non vltra vos 77) Daci consistunt? et tamen eorum metropolitani 78) idem iuramentum afferunt, et legatos apostolicæ sedis honorifice tractant, et in suis necessitatibus adiuuant, et apostolorum limina per legatos suos non tantum per triennium, sed annis singulis visitant. 79)

30) Hoc cap. apud Harduinum reperitur inter epistolas papæ Paschalis II. et quidem Tom. VI. P. II. collect. Hard. p. 1768.
31) *Paschalis episcopus seruus seruorum Dei N. Polonorum archiepiscopo.*
32) *Ecclesiæ.*
33) *Et*, addit Hard.
34) *Nostrum*, omittit Hard.
35) *Vt*, addit Hard.
36) *Nec.*
37) *Et.*
38) *Omne.*
39) *A Christo Deo esse.*
40) *Ipsis*, addit Hard.
41) *Vt.*
42) *Est*, addit Hard.
43) *Sacrorum*, addit Idem.
44) *Præsumpserunt.*
45) *Translationibus loquar, quæ* etc.
46) *Regis.*
47) *Apostolus Iacobus manifeste adiiciens docet:*
48) *Iudicio.*
49) *Ne.*
50) *Sanctus.*
51) *Ex*, non præponit Hard.
52) *Ac.*
53) *Hac.*
54) *Et*, omittit Hard.
55) *Et*, non legit Idem.
56) *Paulum.*
57) *Eius.*
58) *Testantur.*
59) *Quasi.*
60) *Vlla.*
61) *Ecclesiæ Romanæ auctoritatem.*
62) *Nonne in Chalcedonensis concilii actione decima sexta statutum est: ante omnia quidem primatus honorem præcipuum secundum canones antiquæ Romæ reuerentissimo, archiepiscopo conseruari? Itaque quod censuerunt rex et magnates a supradicta sacramenti conditione te quiescere, videturne vobis iudicium euangelicum? Videturne primatus nostri honor præcipuus? Num quid animo cecidit illa sententia Domini: non est discipulus supra magistrum? Numquid Hungarico principi dictum est: et tu conuersus confirma fratres tuos? Numquid hæc nos commodi nostri profectione requirimus, et non vnitatis catholicæ statuimus firmamentum?* addit: *et ita*, omittit Hard.
63) *Aduersum.*
64) *Et*, non habet Hard.
65) *Auferre.*
66) *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam et tibi dabo claues regni cælorum.*
67) *Quibus tamen quatuor in conciliorum decretis* etc.
68) *Sancitus est.*
69) *Debitæ.*
70) *Hærere.*
71) *Catholicæ.*
72) *In quibus a prædecessoribus nostris*, addit Hard.
73) *Nihil.*
74) *Præter.*
75) *Principum Petri et Pauli* etc.
76) *Decreuerunt.*
77) *Saxones Danique consistunt?*
78) *Et*, addit Hard.
79) *Ita te, frater carissime, fruamur in Domino, vt non per te in ecclesiis subtractionis et dissidii, quod absit, oriatur occasio*, addit Idem.

TITVLVS XLI.

DE OFFICIO ET POTESTATE PRAELATI ET IVDICIS ORDINARII.

CAP. I.

Vt vniuersae caussae suffraganeorum Cantuariensis, quamuis non iure metropolitico, legationis tamen obtentu, ad eum transferri queant, licet ad eum non sit adpellatum.

ALEXANDER III. *vniuersis 80) episcopis suffraganeis Cantuariensis ecclesiæ.*

Cum non ignoretis, venerabilem fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum vobis non solum metropolitico, sed etiam legationis

80) *Episcopis*, omittit Hard.

tionis 81) nostræ vice præesse, mirabile satis est, quod quidam vestrum, sicut audiuimus, asseuerare 82) præsumunt, quod idem archiepiscopus nullam caussam de episcopatibus vestris 83) seu metropoleos siue legationis iure audire debeat, nisi per appellationem 84) proferatur ad ipsum. Sane licet forte 85) metropolitano iure non debeat caussam de episcopatibus vestris, nisi ad eum per appellationem deferatur, audire: legationis tamen obtentu vniuersas caussas de ipsis episcopatibus, quæ per appellationem vel 86) querimoniam 87) aliquorum 88) peruenerint ad audientiam suam, audire potest et debet, sicut qui in prouincia 89) sua vices nostras gerere 90) comprobatur. Mandamus itaque 91) vobis atque præcipimus, 92) vt caussas, quæ de vestris episcopatibus ad eundem archiepiscopum 93) proferuntur, eius iudicio relinquatis, nec quemlibet clericum vel laicum vestræ iurisdictionis deterrere vel impedire tentetis, quo minus 94) in præfata caussa ad præfatum archiepiscopum, si voluerit, possit transferre.

81) *Iure præesse* etc.
82) *Præsumpserunt.*
83) *Siue.*
84) *Deferatur.*
85) *Metropolitico.*
86) *Per aliquam*, addit Hard.
87) *Aliquorum*, non habet Hard.
88) *Perueniunt.*
89) *Tua.*
90) *Probatur.*
91) *Venerabilitati vestræ atque* etc.
92) *Quatenus caussas* etc.
93) *Perferuntur.*
94) *Caussas suas ad præfatum* etc.

CAP. II.

Vt sententia post adpellationem lata liget neminem: et vt archiepiscopus ante adpellationem excommunicatum possit absoluere.

Item 95) *Retomagensi archiepiscopo.*

96) Quæsitum est a nobis ex parte tua, 97) vtrum liceat tibi eos, qui ab episcopis 98) suffraganeis tuis 99) sunt 100) excommunicatione innodati, et ad audientiam tuam appellant, absoluere, antequam tuo steterint iudicio? Inquisitioni tuæ præsentibus litteris 1) duximus respondendum, quod si post appellationem 2) in eos sit excommunicatio promulgata, absolutione non indigent; cum sententia post appellationem 3) factam neminem ligare possit. Si 4) vero ante appellationem excommunicati 5) sunt, ante ingressum caussæ, recepto ab eis sacramento; secundum ecclesiæ consuetudinem debes 6) ipsos absoluere: nisi episcopo, a quo excommunicati 7) sunt, in hac parte deferre volueris, et eos ad ipsum remittere absoluendos. 8) Cum autem ab ipso episcopo vel a te fuerint absoluti, caussam audire 9) poteris et 10) fine debito terminare: quia nec excommunicati ante absolutionem 11) suam in caussa sunt audiendi, nec 12) ad eos, a quibus appellatum est, 13) debent 14) remitti.

95) *Rotomagensi.*
96) *Quia*, addit Hard.
97) *Si liceat.*
98) *Aut*, addit Hard.
99) *Fuerint.*
100) *Excommunicationis vinculo innodati.*
1) *Respondemus.*
2) *Inter eos sententia excommunicationis est promulgata.*
3) *Lata*, addit Hard. voce: *factam* omissa.
4) *Autem.*
5) *Fuerint.*
6) *Eos.*
7) *Fuerunt.*
8) Format hic Harduinus nouam periodum.
9) *Debes.*
10) *Eam*, addit Hard.
11) *Suam in caussa*, omittit Hard.
12) *Caussa*, addit Hard.
13) *Debet.*
14) *Aliquatenus*, addit Hard.

CAP. III.

Ne relaxetur sententia excommunicationis interdicti sine satisfactione congrua.

IDEM.

Cum ab ecclesiarum prælatis ecclesiastica sententia in malefactores aliquos promulgatur, rata debet et firma consistere, 15) et vsque ad dignam satisfactionem inuiolabiliter 16) obseruari. Quapropter discretioni 17) vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, si quando dilectus filius noster 18) iam plebanus sancti Pancratii 19) de Lucrum in clericos vel 20) laicos suos parochianos 21) interdicti vel excommunicationis sententiam rationabiliter tulerit, 22) ipsam faciatis inuiolabiliter obseruari, vt eam sine congrua satisfactione 23) absque conscientia 24) eisdem plebani 25) nullatenus relaxetis.

15) *Vt.*
16) *Obseruetur.*
17) *Tuæ.*
18) *Lan. plebanus.*
19) *De lucrum*, omittit Hard.
20) *In*, addit Hard.
21) *Interdum*, adiicit Hard.
22) *Præcipias obseruari, nec eam sine* etc.
23) *Et*, addit Hard.
24) *Eiusdem.*
25) *Aliqua ratione relaxes.*

CAP. IV. 26)

Vt parochianus publica fama laborans, accusatore et testibus deficientibus, per episcopum compellatur ad purgationem, nisi adpellauerit.

IDEM *Gennensi episcopo.*

Nos inter alios præminentes summa licet immeriti dignitate, vt quæ dubia sunt, debeamus declarare et singulorum consultationibus, quantum Dominus nobis ministrauerit, sollicite respondere, vt quæstiones sub examine ecclesiæ Romanæ terminentur, quæ inter alias disponente Domino obtinet principatum. Vnde quia nos tua fraternitas consulere voluit, vtrum episcopus parochianum suum, publica fama eum accusante ad purgationem cogere possit? consultationi tuæ taliter respondemus: quod si de aliquo crimine publica laborat infamia, accusatore et testibus deficientibus ad purgationem per diocesianum episcopum est compellendus, nisi forte super ipso ad superiorem iudicem duxerit appellandum. Sane si appellauerit, eius parebit iudicio, ad examen cuius caussam voluit per appellationem transferre.

26) Hoc capitulum apud Harduinum deest. vid. cap. 6. X. de purgat. canon.

CAP. V.

Vt in ecclesiis, quarum ordinatio differtur, ab episcopo constituatur oeconomus.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo* 27) *et eius suffraganeis.*

Cum nos plerumque oporteat 28) ordinationem differre 29) ecclesiarum, pro eo, quod quandoque personæ 30) nobis minus idoneæ 31) præsententur, aut interdum inter nos et 32) præsentationes personarum alia de caussa radix dissensionis 33) emergit: prouidendum 34) nobis est, ne occasione huius 35) dissensionis et scandali 36) interim fructus illarum ecclesiarum depereant, aut eis in spiritualibus grauia proueniant detrimenta. Inde est, quod fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus si quando in illis vacantibus ecclesiis, in quibus ecclesiastica persona præsentationem non habet, vel quia personæ minus idoneæ 37) nobis præsentantur, vel 38) aliter de caussa 39) vel de iure personas non poteris instituere in ecclesiis, 40) et appellatione cessante, ponatis 41) Yconomos, qui 42) debeant ecclesiarum 43) fructus percipere, et eos aut in 44) ipsarum vtilitatem expendere, aut futuris personis fideliter 45) reseruare.

27) *Et eius suffraganeis*, omittit Hard.
28) *Ordinationes.*
29) *Clericorum.*
30) *Nobis*, non habet Hard.
31) *Præsentantur.*
32) *Præsentatores.*
33) *Emerserit.*
34) *Nobis*, omittit Hard.
35) *Dissensionis et*, omittit Hard.
36) *Aut fructus ecclesiis depereant* etc.
37) *Vobis.*
38) *Alia.*
39) *Vel*, deest apud Hard.
40) *Ipsis contradictione*, addit Hard.
41) *Oeconomos.*
42) *Debent.*
43) *Reditus.*
44) *Ecclesiarum.*
45) *Obseruare.*

CAP. VI.

Vt sacerdos, sciens aliquem reum criminis, ad instantiam laesi possit eum excommunicare, non autem remouere ab officiis publicis.

46) EVGENIVS.

Si sacerdos sciat, 47) aliquem esse reum alicuius criminis, vel 48) confessus fuerit, et emendare noluerit, nisi iudiciario ordine quis probare possit: non debet eum nominatim redarguere, sed indeterminate, sicut 49) vnus vestrum me traditurus est. 50) Sed ille, cui damnum illatum est, petierit iustitiam, potest excommunicare auctorem damni, licet ei confessus 51) fuerit; sed tamen non 52) nominatum potest eum a communione remouere, licet sciat, eum esse reum: quia non vt iudex scit, sed vt Deus. Sed debet eum admonere, ne se ingerat, quia nec Christus Iudam remouit a communione.

46) *Alexander III. Norwicensi episcopo.*
47) *Pro certo*, addit Hard.
48) *Si*, addit Idem.
49) *Dixit Christus*, addit Idem.
50) *Si vero ille.*
51) *Sit*
52) *Nominatim.*

CAP. VII.

Vt heredes iussa testatoris adimpleant.

Item *ex concilio* 53) *mar. C. I.*

Si 54) heres iussa testationis non 55) adimpleuerit: ab episcopo loci illius, omnes res, quæ his relictæ sunt, canonice interdicantur, cum fructibus et ceteris emolumentis, vt vota defuncti impleantur.

53) *Moguntiensi cap. primo.*
54) *Heredes.*
55) *Adimpleuerint.*

CAP. VIII.

Vt excommunicati, si, excommunicationis caussa tacita, priuilegium absolutionis meruerint, redire cogantur: et vt, si dubium fuerit, confessis de hoc indicatur purgatio.

ALEXANDER III. 56) *Cantuariensi archiepiscopo.*

Ex parte tua nobis est constanti propositum assertione, quod interdum quidam pro certis caussis excommunicati sedem apostolicam visitant, et reticentes caussas, pro quibus sunt vinculo excommunicationis adstricti, 57) de absolutione sua litteras deferunt, continentes, eos ad apostolicam sedem accessisse, et auditis confessionibus suis absolutionis beneficium meruisse. Vnde quia nos consulere voluisti, vtrum illa 58) excommunicatio, si, occultatis excessibus, pro quibus excommunicati

56) *Exoniensi episcopo.*
57) *De absolutione sua litteras deferunt, continentes, eos ad apostolicam sedem accessisse et*, omittit Hard.
58) *Absolutio teneat, si* etc.

nicati 59) fuerant, 60) et absolutionis 61) beneficium meruerunt, 62) suæ excommunicationis aliam caussam prætendentes: consultationi tuæ taliter respondemus: quod si ita 63) tibi constiterit, eos cogere debes ecclesiastica censura, cum litteris tuis rei veritatem continentibus ad apostolicam sedem redire. Si vero id tibi non constiterit, et eos suspectos habueris, quod non fuerint veritatem confessi: ipsos compellere debes 64) coram te, quod veritatem confessi 65) sint, purgationem præstare.

59) *Fuerunt.*
60) *Et*, omittit Hard.
61) *Priuilegium.*
62) *Siue.*
63) *Tibi*, non legit Hard.
64) *Exinde*, addit Hard.
65) *Fuerint.*

TITVLVS XLII.
DE POTESTATE 66) ET OFFICIO IVDICVM DELEGATORVM. 67)

CAP. I.

Vt, licet inhibita fuerit adpellatio, a secundo tamen delegato ad primum delegantem adpellari queat.

68) ALEXANDER III. *regd. episcopo.*

Cum tibi sit de benignitate apostolicæ sedis indultum, vt caussas, quas de mandato nostro suscipis terminandas, liceat tibi personis aliis vni vel pluribus delegare, 69) et si ab his, quibus causa per te 70) fuerit a nobis commissa, appellatione 71) remota: accidit interdum, sicut tu asseris, quod caussam, quam tibi commisimus, appellatione postposita, terminandam, aliorum experientiæ 72) committis audiendam, et appellationem alter litigantium ad tuam, alter 73) nostram audientiam interponat: consultationi tuæ 74) taliter respondemus, quod ei appellationi, quæ ad nos interponitur, est omnino deferendum, licet 75) sint, appellatione remota, remissa.

66) *Et officio*, omittit Hard.
67) *Et de variis litteris diuersis temporibus impetratis*, addit Hard.
68) *Innocentius Londoniensi episcopo.*
69) *Sed ab his* etc.
70) *Fuit.*
71) *Cessante.*
72) *Committas.*
73) *Ad*, præponit Hard.
74) *Taliter*, non habet Hard.
75) *Fuerit.*

CAP. II.

Vt accusatores et eorum fautores, iustitiam impedientes censura coërceantur ecclesiastica.

IDEM. 76)

Quia quæsitum est a nobis ex parte tua, quid faciendum sit de potestatibus, 77) quas cum præcipimus alicui, iustitiam exhiberi, de his, 78) quos diligunt, aut tueri volunt, minis 79) aut terroribus suis, conquerentes silere compellunt, et 80) sic mandatum nostrum eludunt: id tibi respondemus, quod 81) sic agentes et consentientes pari pœna scripturæ testimonio puniuntur. 82) Si tamen eos, qui trahuntur in caussam, quam principales fautores eorum, 83) manifeste cognoveris iustitiam impedire: censura ecclesiastica poteris coercere.

76) *Bathoniensi episcopo*, addit Hard.
77) *Quæ.*
78) *Quod.*
79) *Et.*
80) *Sic*, omittit Hard.
81) *Sicut.*
82) *Sic tam eos.*
83) *Si eos*, addit Hard.

CAP. III.

Vt pro varietate litterarum in exsequutione indicibus supersederi queat.

ALEXANDER III. *Eboracensi archiepiscopo.*

Sane si a nobis 84) super aliqua causa prius litteræ impetrentur et aliæ postea, non facta mentione priorum litterarum, litteræ 85) obtinentur, si iudicibus 86) innotuerit, donec 87) romano pontifici consulant, et suam exinde plenius cognoscant voluntatem: executione litterarum debent penitus supersedere, ne pro varietate litterarum caussarum fines valeant impediri. 88) Item cum aliqua causa 89) per appellationem remotam committitur et sententia fertur, 90) in qua eam 91) euacuari oportet, nec ei debet 92) astari, si manifestam continet iniquitatem.

84) *Super aliqua causa*, omittit Hard.
85) *Impetrentur.*
86) *Innotuit.*
87) *Romanum pontificem.*
88) Verba: *Item cum aliqua causa*, vsque ad finem constituunt in collectione Harduini, cap. IV. et ibidem tom. VI. P. II. in append. ad concil. Lateran. III. p. 1741. in f. cap. III. pergitur: *Et hoc iubemus* etc.
89) *Adpellatione remota.*
90) *Iniqua.*
91) *Vacuare.*
92) *Stari.*

CAP. IV.

Vt index delegatus alii vices suas possit committere.

Item 93) *Liudo episcopo.*

Si pro debilitate tua, vel 94) aliqua graui necessitate, tractandis caussis, quæ tibi ab apostolica sede committuntur, 95) interesse non poteris: liberum tibi sit, 96) discretis et idoneis personis vices tuas committere, ita 97) quidem, vt, si res tanti est, te consulere debeant, nisi forte caussæ ita graues sint, quod sine præsentia tua non possint 98) commode terminari.

93) *Loudoniensi episcopo.*
94) *Pro*: addit Hard.
95) *Adesse.*
96) *Aliis*, addit Hard.
97) *Quod*, *si res* etc.
98) *Omnino.*

CAP. V.

Quid iuris sit, si caussae intra certum terminum a iudice delegato decidendae sint?

IDEM 99) *Wi. Cantuariensi electo.*

De caussis, quæ 100) infra terminum certum decidendæ committuntur, 1) hanc tuam volumus cognitionem tenere, quod, nisi dies ab apostolico præfixus de communi 2) partium consensu prorogetur, eo transacto mandatum 3) expiret. 4) Illis etiam, qui pro causis tibi commissis ad citationem 5) venire, aut tuo super his iudicio parere neglexerint, si tale fuerit negotium, quod certa exinde pœna canonibus exprimatur, eam infligas: alioquin ipsos pro delicti qualitate et caussæ secundum tuum arbitrium punias.

99) *W. carnotensi electo.*
100) *Intra.*
1) *Hoc.*
2) *Partium*, omittit Hard.
3) *Exspirat.*
4) *Illi.*
5) *Tuam*, adiicit Hard.

CAP. VI.

Vt iurisdictione delegata, omnia videantur delegata, quae faciunt ad iurisdictionem.

IDEM *archiepiscopo* 6) *Cenonensi.* 7) Pars capituli: *sancta Romana.*

Præterea super hoc, quod nos consulere voluisti, vtrum liceat iudici delegato, non ordinario sine litteris 8) dimissoriis cogere 9) contumaces, vt 10) veniant, aut damnare, si non 11) veniant: hoc tibi præsentium auctoritate innotescat, quod 12) postquam ei caussa, licet simpliciter 13) delegatur, satis 14) potes 15) nostra auctoritate compellere, et contumaces seueritate ecclesiastica coercere, etiamsi litteræ commissionis id non contineant, aut partes mandatum non habeant, vt accedant. Quia ex eo, quod caussa 16) alicui committitur, 17) his omnibus, quæ ad caussam ipsam 18) spectare noscuntur, plenariam recipit potestatem.

6) *Senonensi.*
7) Pars capituli: *sancta Romana.* omittit Hard.
8) *Citatoriis.*
9) *Contumacem.*
10) *Veniat.*
11) *Venerit.*
12) *Quamuis ei* etc.
13) *Delegetur.*
14) *Potest.*
15) *Partes*, addit Hard.
16) *Sibi.*
17) *Super*, præponit Hard.
18) *Pertinere.*

CAP. VII. 19)

Vt venditio rescindi queat ob enormem læsionem, vel emtor suppleat, quod deest iusto pretio.

ALEXANDER III. *Arelatensi episcopo.*

Cum dilecti filii nostri beluacenses canonici contra religiosos viros abbatum et fratres Caroli loci proponerent, syluam, quæ nigra vallis dicitur, a quibusdam eorum ignorante capitulo X. Li. et XL. M. tunc valentem, comparassent, post commissiones multas tandem caussam ipsam venerabili fratri morianensi episcopo et dilecto filio nostro decano remensi sub certa forma commisimus terminandam, adiicientes in litteris, quod vtrique, si causæ eius cognitioni interesse nequiuerint, alter adhibitis sibi viris prudentibus et honestis in eodem negotio procedere non differre. Cum itaque decanus partes ad suam propter hoc præsentiam conuocasset, abbas et monachi non ad agendum vel respondendum, sed ad quærendum dilationes nuntios destinauerint, asserentes, quod ad nos miserant, et ad audientiam nostram appellauerunt. Verum quia in litteris appellatio remota fuerat, caussæ cognitione processit; et cum ei per testes beluacensis canonicorum constituisset, quod prædicti fratres minus dimidia iusti pretii comparassent, venditionem non tenere, et syluam ipsam adiudicauit ecclesiæ et canonicos in possessionem perduxit, nuntiis vtriusque partis in vestra propter hoc præsentia constitutis, dum ex parte canonicorum inferatur et sollicite sententia peteretur auctoritate apostolica confirmari; habita deliberatione cum fratribus nostris et aliis sapientibus, qui legibus indicant iurati eandem sententiam iuri contrariam intelleximus, quia emtoris in arbitrio, si velit supplere, an venditionem rescindere, cum res minus dimidia iusti pretii comparetur. Eapropter sententiam ipsam de communi consilio fratrum prædictorum sapientium irritantes, possessionem monachis iudicamus esse reddendam, salua omni quæstione super deceptione pretii vel consensu capituli in venditione non habito, et alia rationabili caussa, quam canonici contra monachos duxerint proponendam.

19) Hoc capitulum in collectione Harduini deest. Vid. c. 3. X. de emt. et vendit.

CAP. VIII.

Ne iudex delegatus caussam adpellatione remota commissam alii committat remota adpellatione.

Item 20) *W. episcopo.*

Quamuis simus multiplicitate negotiorum impliciti et grauibus diuersisque sollicitudinibus occupati: nos tamen cogit præter commune debitum 21) fraterna tua caritas et dilectio, qua personam tuam diligimus

20) *Wintoniensi.*
21) *Tua fraternitas et* etc.

ligimus, tuis consultationibus respondere, ne videamur indiscussa relinquere, quae tua nobis 22) voluerit 23) notanda 24) discretio praesentare. Innotescat 25) igitur tuae sollicitudini, quod iudex a nobis delegatus caussam sibi commissam potest alii vel 26) etiam pluribus delegare, aut totam audiendam et terminandam, aut etiam, vt 27) allegationes et rationes et attestationes recipiant et sententiam sibi seruent, vel vt horum aliquid 28) tantummodo faciant iuxta voluntatem et beneplacitum delegantis, quamquam non possit eandem caussam alii, appellacione postposita, delegare, et si sibi sit appellatione remota, commissa. Si vero duobus caussa committitur, 29) et si non adponatur, vt vnus sine altero in 30) caussa procedat, nihilominus vnus ex ipsis siue suo coniudici, siue alii vices suas in hac parte committere potest.

22) *Voluit.*
23) *Enodanda.*
24) *Dilectio.*
25) *Itaque.*
26) *Etiam*, omittit Hard.
27) *Audiant rationes, et allegationes et attestationes* etc.
28) *Tantum.*
29) *Etiam si.*
30) *Ea.*

CAP. IX.

Vt priores litterae derogent posterioribus, nisi intentio prioris commissionis habeatur in posterioribus, et vt in expensas condemnetur dolum et fraudem in delegatione adhibens.

IDEM *eidem in eadem* 31) *epistola.*

Ceterum si 32) quis ad iudices super aliqua caussa ab apostolica sede 33) commissionis litteras 34) impetrauit, aliis iudicibus forte committi, nisi de commissione prioribus 35) iudicibus facta in litteris commissionis, quae aliis 36) iudicibus delegantur, mentio fiat, nihilominus priores 37) in cognitione 38) huius caussae de cognitione procedere possunt, nec secundae litterae super eadem caussa taliter impetratae, alicuius roboris firmitatem habere possunt. Si vero in secundis litteris habeatur mentio de commissione prioribus iudicibus facta: praedicta causa 39) apostolorum est exemta iudicio, cum eaedem 40) litterae non sint 41) tanta 42) vel aliqua veritate impetratae. Verum si praesentibus partibus de ipsarum 43) assensu cuilibet causa committitur et processu temporis vel etiam 44) vel continuo alterutra partium, altera nesciente causam ipsam tacita veritate de priori commissione facta 45) impetraret committi: non immerito is, qui tali dolo et fraude aduersarium 46) suum cogit laborare, in expensis condemnari debet.

31) *Epistola*, omittit Hard.
32) *Qui.*
33) *Commissorias.*
34) *Impetrent.*
35) *Iudicibus*, omittit Hard.
36) *Iudicibus*, omittit Hard.
37) *Iudices*, addit Hard.
38) *Ac causae decisione procedere debent, nec secundae* etc.
39) *Priorum est*, etc.
40) *Litterae*, non habet Hard.
41) *Tacita*
42) *Vel aliqua*, omittit Hard.
43) *Consensu.*
44) *Vel*, non legit Hard.
45) *Impetrauit.*
46) *Suum*, non legit Id.

CAP. X.

Vt iudex delegatus suam exsequutionem demandare queat.

IDEM *eidem in eadem* 47) *epistola.*

Sententiam a delegato iudice latam, si ad mandatum ipsius iudicis 48) dioecesianus episcopus executioni mandare neglexerit, is, qui ex delegatione romani pontificis sententiam tulit, eam executioni 49) mandandam plenam et liberam 50) habeat facultatem.

47) *Epistola*, deest apud Hard.
48) *Dioecesanus.*
49) *Mandandi.*
50) *Habet.*

CAP. XI.

Vt, libello citationis ante obitum delegantis proposito, et, lite post eius obitum contestata, delegatus procedere queat: et vt videatur appellationi renuntiasse, qui ad testes producendos postulauit inducias.

Item VRBANVS III. 51)

Gratum gerimus et acceptum, quod 52) negotiis vestrae 53) discretioni commissis debitam curam impenditis, et in his, 54) qui dubitationem 55) pariunt, pro grauitate officii vestri censuram sedis apostolicae postulatis. Sane consuluit nos 56) deuotio tua, an ante obitum delegantis proposito 57) ei rationis edicto, lite vero post mortem 58) contestata, delegatus iudex nihilominus debeat in causa procedere, et vtrum is intelligatur appellationi renuntiasse, 59) qua interposita ad producendos testes inducias 60) postulasset, et 61) demum productioni et allegationi renuntians, attestationes petiit solenniter publicari: sicut hoc totum circa decessum bonae memoriae praedecessoris nostri, 62) papae Lucii, qui 63) vos iudices 64) delegauerat, sub examine vestro asseritis contigisse: nos 65) inquisitioni 66) tuae taliter respondemus, quod 67) in casu 68) priori citatione facta negotium sit 69) inceptum, et maxime si delegatus non sit certus de obitu delegantis, potest et debet in causa 70) procedere, tenebitque quod iustitia 71) prima fuerit iudiciali tramite 72) definitum. In secundo 73) vero casu videtur 74) appellatione recessum, si secundum ea, quae 75) proposita sunt, eum, qui appellauerat, constiterit processisse.

51) *Abbatibus de Wellebec et de Sulvestun*, addit Hard.
52) *In*, praeponit Idem.
53) *Iurisdictioni.*
54) *Que.*
55) *Faciunt.*
56) *Vestra discretio.*
57) *Citationis edicto.*
58) *Delegantis*, addit Hard.
59) *Qui ea interposita.*
60) *Postulauit.*
61) *Deinde.*
62) *Papae*, non habet Hard.
63) *Vos*, omittit Hard.
64) *Delegauit.*
65) *Autem*, addit Hard.
66) *Vestrae.*
67) *Cum*, addit Hard.
68) *Priore.*
69) *Quasi coeptum.*
70) *Procedi.*
71) *Praeuia.*
72) *Diffinitum.*
73) *Vero*, interiicit Hard.
74) *Ab*, praeponit idem.
75) *Praemissa.*

CAP. XII

Vt iudex delegatus suam exsequutionem demandare, sibique resistentem coërcere possit.

IDEM. 76)

Significasti nobis per litteras tuas, quod interdum a iudice delegato frustra super aliqua caussa fertur sententia, cum ordinarius iudex eam ad mandatum ipsius nolit executioni mandare, vel aliis resistentibus effectui mancipare non 77) posse. Super hoc 78) consultationi tuae taliter respondemus, quod si ordinarius iudex ad mandatum iudicis a nobis delegati non vult aut non potest, aliis resistentibus, sententiam ab eo latam effectui mancipare: delegatus iudex caussam, auctoritate sibi commissa, potest executioni mandare, et si 79) qui sibi restiterint, *79) ecclesiastica 80) sententia coercere.

76) *Norwicensi episcopo*, addit Hard.
77) *Possit.*
78) *Autem*, addit Hard.
79) *Quis sibi restiterit.*
*79) *Eum*, addit Hard.
80) *Censura.*

CAP. XIII.

Vt ad iustam ordinarii commonitionem causa delegata differatur, et papa propterea consulatur.

IDEM. 81)

Si 82) qui vero clerici coram iudice delegato 83) praelatis ecclesiarum super ecclesiis, quas tenent, in causam traxerint, et coram eodem iudice transactione vel alio modo ecclesias obtinuerint, in quibus certum sit, eos canonicam institutionem nullatenus habuisse, nec etiam possessionem corporalem: ordinarius 84) non debet iudicis delegati mandato resistere violenter, sed 85) ad hoc instare debet, vt differant in possessionem mittere, donec rei veritas nobis innotescat.

81) *Eidem in e. e.* addit Hard.
82) *Quando vero.*
83) *Praelatos.*
84) *Iudex*, addit Hard.
85) *Apud ipsum instare, vt differat illos in* etc.

CAP. XIV.

Vt secundum rigorem iustitiae, non vero secundum formam in litteris expressam in causa procedatur.

IDEM 86) *Herfordensi episcopo.*

Intelleximus ex tuae fraternitatis relatu, quod quandoque a nobis impetrantur litterae, certam 87) formam continentes ad te et ad alios, aliquando per suggestionem falsitatis, aliquando per suppressionem veritatis. Vnde a nobis consilium postulasti, vtrum secundum formam, aut secundum rigorem iustitiae tunc debeas in ipsa causa procedere? Super quo 88) fraternitati tuae 89) taliter respondemus: quod si litterae 90) nostrae ad te directae formam expressam habuerint, et cognoveris, eas per suggestionem falsitatis, 91) aut suppressionem veritatis cum tali forma impetratas fuisse: tunc non secundum formam in eis expressam, sed secundum rigorem iustitiae in causa ipsa sine personarum acceptione procedas.

86) *Herefordensi.*
87) *Causam habentes ad te* etc.
88) *Discretioni.*
89) *Tali damus responsum.*
90) *Nostrae*, omittit Hard.
91) *Et per.*

CAP. XV.

Quid iustum sit circa delegationes.

IDEM.

Si autem lis infra certum terminum praecipiatur decidi: non poterit negotium vltra praefixum 92) diem, nisi 93) de communi consensu partium prorogari. Verum si iudex delegatus aliter fecerit, et fines mandati excesserit: 94) iurisdictionem non est dubium exspirare.

92) *Terminum.*
93) *De*, non praeponit Hard.
94) *Eius*, addit Hard.

CAP. XVI.

Vt delegatus secundum priores litteras in causa procedat, nisi expresse in posterioribus contineatur, causam ab eius examine subtractam.

IDEM 95) *G. Loudoniensi et* 96) *R. Wigorniensi.* 97)

98) Peruenit ad nos ex parte R. 99) - - - presbyteri, quod cum 100) ipse ad vos 1) litteras nostras attulisset, quod si vobis 2) constiterit, eum per vim T. clerici metu regio cooperante, ecclesiam 3) et de 4) Begingia, quam se asserit per XL. annos pacifice possedisse, 5) pridem iuramento praestito refutasse eandem ecclesiam, *5) restituens ei

95) *G.* deest apud Hard.
96) *R.* deest apud eundem.
97) *Episcopis*, addit Hard.
98) *Peruenerat.*
99) *Senis*, supplet Hard.
100) *Ipse*, non habet Hard.
1) *Olim*, addit Hard.
2) *Constaret.*
3) *Et*, non legit Hard.
4) *Gitebergia.*
5) *Iam pridem.*
*5) *Ei restitueres. Praedictus vero T. alias* etc.

ei prædictus T. alias litteras a nobis posterius impetratas ad alios iudices super eodem negotio reportauit, et sic caussa ipsa sub vestro non fuit examine terminata. Mandamus itaque fraternitati 6) tuæ atque præcipimus, quatenus, non obstantibus litteris a memorato T. posterius impetratis, nisi ibi contineatur expressum, quod caussam ipsam vestro iudicio 7) subtraximus, vtramque partem ante vos conuocetis et eidem 8) ecclesiæ iuxta tenorem 9) aliarum litterarum nostrarum, sublato appellationis remedio, non differatis debitum finem imponere.

6) *Vestræ atque prudentiæ, quatenus* etc.
7) *Subtraxerimus.*
8) *Causæ.*
9) *Alterarum.*

CAP. XVII.

Vt iudicis delegati cesset iurisdictio, simulac suo functus officio.

IDEM 10) *Lixoniensi episcopo.*

In litteris, quas tua nobis destinauit fraternitas, quæstiones quasdam inseruisti, 11) de quibus solutionem tibi a nobis 12) postulasti exhiberi: quarum siquidem vna est, scilicet vsque ad quod tempus iudex delegatus se possit interponere, vt vtatur rei iudicatæ vel transactioni; super quo 13) prudentiæ tuæ taliter respondemus, quod ex quo iudex delegatus per se, aut per alium, si 14) potuerit, executioni mandauerit vel 15) præceperit mandari, eius auctoritas et iurisdictio cessat, quia semel est officio suo functus.

10) *Lexoniensi archiepiscopo.*
11) *Super quibus.*
12) *Postulas.*
13) *Vtique paternitati tuæ*, loco cuius in margine monet Harduinus legendum esse *fraternitati.*
14) *Potuit.*
15) *Pro se petierit mandari.*

CAP. XVIII.

Vt absens caussa studii vel peregrinationis vel alia certa caussa ante citationem excusetur, et ne terminus a delegatore praefixus prorogetur a delegato absque consensu partium.

IDEM *abbati sancti* 16) *Albini.*

Consultationibus singulorum ex ministerio 17) seruitutis cogimur respondere, vt si quid dubietatis vel quæstionis in mentem alicuius emerserit, ab ecclesia Romana soluatur, quæ inter alias, disponente 18) Deo, meruit obtinere principatum. Quæsitum est a nobis siquidem, 19) vtrum, si aliquis ecclesia vel possessione 20) sua se asseuerat absque iudicio et caussa rationabili spoliatum, 21) a nobis ad iudicem litteras 22) obtinet, vt infra certum tempus restituatur sibi possessio; si constiterit iudici, eum esse taliter spoliatum: possessio debet restitui ei: cum is, qui tenet ecclesiam 23) vel possessionem, quam ipse requirit, antequam de litteris 24) ipsis aliqua mentio fieret, 25) studio peregrinationis, vel alia huiusmodi caussa se absentauerit, 26) nec infra præfixum tempus 27) iudicii possit suam præsentiam exhibere. Super quo 28) vtique inquisitioni tuæ taliter respondemus: 29) quia nec potest, nec debet 30) restitutionem habere, quamuis paratus sit coram iudice delegato testibus idoneis possessionem et deiectionem suam probare, nisi is, qui possidet, 31) se per contumaciam absentasset. Si autem iudex vsque ad reditum eius, qui possidet, terminum prorogauerit. Exspirat enim sua iurisdictio, quia sine consensu vtriusque partis non licet iudici terminum prorogare, aliquatinus præfixum a delegatore.

16) *Albani.*
17) *Susceptæ*, adiicit Hard.
18) *Domino.*
19) *Vt si quis ecclesia* etc.
20) *Aliqua se asseuerans absque* etc.
21) *Et*, addit Hard.
22) *Obtinuerit.*
23) *Vel postquam ipse requirit* etc.
24) *Ipsis*, deest apud Hard.
25) *Studiorum.*
26) *Nam infra* etc.
27) *Iudici.*
28) *Itaque.*
29) *Quod.*
30) *Testimonium habere.*
31) *Se per contumaciam absentasset. Si autem iudex vsque ad reditum eius, qui possidet*, omittit Hard.

CAP. XIX.

Vt conditio: si preces veritate nitantur; subintelligenda sit, licet non adponatur.

IDEM 32) *Cantuariensi archiepiscopo.*

Ex parte venerabilis fratris nostri, 33) Conuentrensis episcopi, nostris est auribus 34) insinuatum, quod cum de caussa, quæ inter G. et F. clericum super præbenda de 35) Naale diligenter cognouisset et 36) idem G. secundum tenorem litterarum nostrarum, in quibus continebatur, quod si constaret, prædictum F. de periurio esse conuictum, et perpetuo illi præbendæ renuntiasse, ab eadem præbenda, appellatione cessante, amoueretur, 37) eo cognito et probato, cum prælibatam præbendam 38) eidem G. adiudicasset, prædictus F. in vocem appellationis prorupit, et ad nos veniens 39) ad te secundum hunc 40) litteras 41) apportauit, quod ei 42) præbendam præcise et absque caussæ cognitione 43) restituens, 44) episcopum, qui post appellationem præbenda eum spoliauit, auctoritate alicui beneficium auferendi, appellatione cessante, priuares, donec per se vel per nuntium aut per litteras suas, 45) de tanto excessu satisfacturus ad sedem apostolicam accederet, et prænominatum G. si eundem F. super iam dicta præbenda præsumeret molestare, vinculo excommunicationis vsque ad dignam 46) factionem adstringens. Vnde, 47) quoniam non credimus, ita præcise 48) scriptum esse, et si taliter scripsimus, hoc ex nimia occupatione contigit; et in 49) istiusmodi litteris intelligenda est conditio, etiamsi non apponatur: si preces veritate nitantur: fraternitati tuæ 50) per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus inspecto tenore litterarum, quas prædicto episcopo direximus, si inueneris, quod secundum prædictum modum ei scripsimus et in litteris 51) nostris appellatio fuit inhibita, et in litteris, quas 52) tibi præfatus F. reportauit, non fuit habita mentio 53) priorum litterarum, sententiam præfati episcopi, omni 54) appellatione 55) remota, confirmes et 56) sæpe dictum F. cum litteris nostris, quas tibi detulit, ad præsentiam nostram venire compellas.

32) *R.* addit Hard.
33) *Conuentrensis.*
34) *Intimatum.*
35) *Norhale.*
36) *Eidem.*
37) Hic apud Hard. noua formatur periodus, addita particula *que.*
38) *Eidem*, omittit Hard.
39) *Ad te*, non habet Hard.
40) *Tenorem*, addit Hard.
41) *Reportauit.*
42) *Præbendam*, non habet Hard.
43) *Restitueres.*
44) *Et ipsum.*
45) *De tanto excessu*, omittit Hard.
46) *Satisfactionem adstringeret.*
47) *Quia.*
48) *Nos scripsisse.*
49) *Huiusmodi.*
50) *Taliter* etc.
51) *Nostris appellatio fuit inhibita, et in litteris*, non legit Hard.
52) *Tibi*, deest apud eundem.
53) *Priorum.*
54) *Contradictione et*, addit Hard.
55) *Cessante.*
56) *Prædictum.*

CAP. XX.

Vt liceat iudici terminum adpellationis abbreuiare, et adpellantem ad adpellationem prosequendam compellere, vel vt coram se stet iudicio.

IDEM 57) *Lixionensi.* Pars cap. *in litteris.*

Ad hæc cum aliquis nimis prolixum terminum suæ appellationi 58) præfixit, iudex potestatem habet competenti modo 59) abbreuiandi et si in termino de tempore 60) adbreuiando competenter statuto appellationem prosecutus non fuerit, nec canonicam 61) excusationem prætenderit: sententia, 62) si lata est, tenet. Quod si non est lata: iudex, 63) appellatione cessante, potest compellere infra terminum statutum appellationem prosequi vel coram se iudicio stare.

57) *Exoniensi episcopo.*
58) *Præfigit.*
59) *Abbreuiandi.*
60) *Abbreuiando.*
61) *Exsecutionem.*
62) *Si lata est, tenet, quod*, non legit Hard.
63) *Appellantem*, addit Hard.

CAP. XXI.

Vt iudex delegatus maior sit eo, cuius caussam suscepit terminandam, eumque, si rebellis fuerit, punire queat.

IDEM 64) *Cantuariensi archiepiscopo.*

Sane quia nos inprimis consulere voluisti, qualiter a nobis 65) iudex delegatus episcopum, qui ei non subest, ad aliquid faciendum vel dandum compellere debeat, cum caussam, quæ inter episcopum 66) ipsum et clericum vel laicum vertitur, a mandato nostro suscepit terminandam: id tuæ quæstioni 67) duximus respondendum, quod iudex a nobis 68) vices nostras 69) quærit. Vnde in caussa illa superior est et maior illis, quorum caussam 70) suscepit terminandam. Ideo, si episcopus vel alia persona, 71) quando sit de iurisdictione illius in 72) caussa illa, quam illi delegamus, rebellis 73) ac contumax fuerit, 74) vel qualitatem vel quantitatem facti poterit 75) interdicti vel suspensionis sententia a iudice delegato compelli. 76) Itaque iudex secundum negotii qualitatem temperate procedens, episcopo vel ingressum ecclesiarum vel sacerdotale officium interdicat, aut etiam terram illius, quæ ad iurisdictionem suam specialiter pertinet, interdicto supponat. 77)

64) *Carnotensi episcopo.*
65) *Iudex*, deest apud Hard.
66) *Ipsum*, deest apud eund.
67) *Damus responsum.*
68) *Delegatus*, adiicit Hard.
69) *Gerit.*
70) *Suscipit.*
71) *Quæ non sit.*
72) *Caussam, quam.*
73) *Aut.*
74) *Secundum qualitatem.*
75) *Vel*, addit Hard.
76) *Ita quod iudex* etc.
77) In collect. Harduini Tom. VI. P. II. p. 1745. in fine adhuc plura reperiuntur, quæ in cod. MSCto desunt.

CAP. XXII.

Ne quis, etiamsi praestito iuramento iudici sisti fuerit absolutus, et statim in vocem adpellationis proruperit, aliquatenus audiatur.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo et Conuentrensi episcopo.*

Ex parte N. capellani nobis innotuit, quod cum 78) a te frater Conventrensis litteras 79) nostras impetrasset, vt ei archidiaconatum, quem in ecclesia 80) tua primo vacare 81) contigeret, assignares, R. aduersarius eius 82) ad te, frater Eboracensis, litteras, sicut dicitur, impetrauit, nulla de prioribus habita mentione, vt, si auunculus 83) suus archidiaconatum, quem habebat 84) in ea ecclesia, vellet omnino dimittere, ipsum ei faceres assignari. Quoniam igitur, si memores fuissemus, nos pro præfato N. litteras nostras, sicut 85) diximus, direxisse, 86) aduersario eius nullatenus scripsissemus, nolentes nostras litteras, quas pro eodem N. misimus, occasione 87) hac care-

78) *Ad te.*
79) *Nostras*, non legit Hard.
80) *Tua*, omittit Hard.
81) *Contigerit.*
82) *Alias a te.*
83) *Eius.*
84) *In iam dicta ecclesia.*
85) *Prædiximus.*
86) *Pro*, præponit Hard.
87) *Aliqua.*

re

re effectu: fraternitati 88) vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus præscriptum episcopum 89) moneatis, vt præfato N. archidiaconatum suæ ecclesiæ, si 90) vacat, iuxta promissum suum assignet, non obstantibus litteris, quæ ab aduersario eius postmodum fuerint tacita veritate impetratæ.

88) *Tuæ etc. quatenus.*
89) *Admoneas.*
90) *Vacet.*

CAP. XXIII. 91)

Vt iudex delegatus rationabiles exceptiones admittere queat, nisi licentia ista ipsi in litteris plane ademta sit.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.*

Ex parte tua quæsitum est a nobis, vtrum, cum causam aliquam sub certa forma committimus, iudices delegati formam sibi commissam debeant sequi, quod rationabiles exceptiones non admittant. Super quo taliter respondemus, quod etiam si quandoque iudici expediat, formam sibi constitutam seruare, debet tamen rationabiles exceptiones admittere, et in caussa procedere iuxta iuris æquitatem: nisi exprimatur in litteris nostris, quod nullæ debeant exceptiones admitti, quod nec nos, nec antecessores nostros vmquam credimus expressisse.

91) Hoc capitulum in Harduini collectione deest. Vid. c. 13. X. de offic. et potest. iud. deleg.

CAP. XXIV. 92)

Confirmatur abbatis Lecestriae et abbatis Ler. in caussa noui socii sententia.

IDEM *abbati Conuentrensis monasterii maioris.*

Quoniam abbas Lecestriæ, qui prius suscepto mandato nostro partibus diem ad agendum præfixit, præhabito consilio prudentum abbatem Ler. de nouo substitutum et iudici præmortuo porrecto illi abbati mandato nostro, quia sub expressis locorum nominibus et non personarum commissio litterarum a nobis emanauit, sibi socium in caussæ cognitione adiunxit, ideo nos sententiam eorum, sicut lata est, rationabiliter iteratam et firmam habemus.

92) Hoc cap. apud Harduinum deest. Vid. c. 14. X. de off. et potest. iud. deleg.

TITVLVS XLIII.

93) DE COGNITIONE MVTVARVM PETITIONVM SVB EODEM IVDICE.

CAP. I.

Vt actor ei, quem conuenit, super aliis negotiis in eodem indicio respondeat.

ALEXANDER III. 94) *Volintino archiepiscopo.*

Ex litteris vestris accepimus, quod dilecti filii nostri, abbas et fratres 95) Maturensis monasterii, super quæstionibus, quas plebanus et clerici 96) Maturenses aduersus eos proponunt, vestrum parati fuerint subire 97) examen, si 98) ibi in continenti de suis debent quæstionibus respondere. Vnde, quoniam indignum 99) est, et penitus absurdum videtur, vt memorati 100) prædictus plebanus et clerici abbati et fratribus, de his, quæ aduersus eos proponunt; respondere non debeant; cum sibi 1) iustitiam postulant exhiberi: discretioni 2) vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus actione plebani et clericorum proposita, et responsione facta, eos moneatis auctoritate nostra et 3) vestra districtius compellatis, memoratis abbati et fratribus super quæstionibus suis coram vobis respondere, et vos vicissim postmodum rationes et allegationes vtriusque partis diligentius audiatis et 4) concordia vel iudicio terminetis.

93) *Vt actor respondeat ei, quem conuenit.*
94) *Volterano.*
95) *Maturiensis.*
96) *Maturienses.*
97) *Grauamen.*
98) *Illi.*
99) *Est*, omittit Hard.
100) *Memorati.*
1) *Exinde*, addit Hard.
2) *Tuæ.*
3) *Vestra*, Harduin. non habet.
4) *Cum*, addit Hard.

CAP. II.

Vt actores in continenti, coram iisdem indicibus rei, respondeant.

IDEM *decano 5) plebano et clericis 6) marturiensibus.*

Miramur plurimum et mouemur, quod, cum caussam, quæ inter vos et 7) dilectum 8) filium nostrum, abbatem et fratres monasterii 9) Ma. vertitur, dilectis filiis 10) nostris 11) Volintino et abbati de Spongia commisissemus fine debito terminandam; et abbas et fratres parati essent, iudicium 12) eorum subire, si vos eis super quæstionibus, quas aduersus vos proponunt, deberetis in continenti respondere, et vos, sicut idem iudices nobis suis litteris intimauerunt, id efficere noluistis. Vnde, quia rationis ordo 13) exigit, vt, 14) qui vult ab alio sibi iustitiam exhiberi, denegare ei non 15) debeat, quod iustum est: 16) fraternitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus actione, quam aduersus prædictos abbatem et fratres intenditis, proposita et responsione facta eisdem abbati et fratribus coram prædictis iudicibus in continenti respondeatis, vt 17) caussæ vestræ et ipsorum vicissim postmodum audiri 18) debeant et terminari. Nos enim eisdem iudicibus in mandatis dedimus, vt vos ad id faciendum instanter moneant, et auctoritate nostra districte compellant.

5) *Plebano*, Hard. non legit.
6) *Maturiensibus.*
7) *Dilectos.*
8) *Filium nostrum*, omittit Hard.
9) *Maturiensis.*
10) *Archidiacono*, addit Hard.
11) *Wolterano.*
12) *Illorum.*
13) *Hoc*, addit Hard.
14) *Si quis sibi vult ab aliquo iustitiam* etc.
15) *Debet.*
16) *Fraternitatem vestram etc. quatenus accusatione ipsa, quam* etc.
17) *Caussa vestra.*
18) *Debeat.*

TITVLVS XLIV.

19) DE IVRANDO PROPTER CALVMNIAM ET IVRAMENTO PVRGATIONIS.

CAP. I.

Ne iuramentum de calumnia aut aliud, praelato inconsulto, praestent clerici.

20) HONORIVS *episcopus vrbis romanae omnibus episcopis occidentalibus.*

Inhærentes vestigiis prædecessorum nostrorum, dicentium, grauiores quæstiones per summum potificem terminari: 21) nostrorum fratrum diligenter consilio 22) quæsito, huius causæ speciem inrefragabiliter Deo opitulante 23) didicimus, legibus ita cautum esse, 24) vt nullus iurare clericus præsumat. Alibi vero reperitur scriptum, vt omnes principales personæ in primo litis exordio subeant iusiurandum 25) calumniæ. Nonnullis 26) legum peritis et aliis 27) quam plurimis sapientibus venit in dubium, vtrum clericus iusiurandum præstare debeat, 28) aut alii personæ liceat hoc officium delegare. Quia enim illud constitutionis edictum, vt clerici iurare prohibeantur, a 29) Marcho Augusto Constantino præfecto pratorio de constantinopolitanis clericis constitutum promulgatum fuisset, idcirco ad alios pertinere non creditur. Vt ergo ista dubietas ab omnibus penitus auferatur, secundum etiam decisionem filii nostri quondam 30) Henrici imperatoris, 31) vt accepimus factam anno - - III. nonas aprilis sicut ibi continetur, cuius et hæc verba sunt: nos itaque eius interpretationem corroboramus et diui Marcii constitutionem ita interpretari deberi 32) decreuimus, vt ad omnium ecclesiarum clericos pertinere iudicetur generaliter. Nam cum 33) diuus Iustinianus decreuit, vt canones patrum vim legum habere oporteat, et in 34) nullis canonibus patrum reperiatur, vt clerici omnino iurare non audeant: dignum est, vt totus clericalis ordo a præstando iuramento immunis esse procul dubio censeatur. Præterea statuti 35) principum tenor penes nos talis 36) esse dinoscitur. Nos itaque vtriusque diuinæ et humanæ legis intentione seruata 37) decreuimus, et imperiali auctoritate 38) irretractabiliter diffinimus, vt 39) nec episcopus, nec presbyter, 40) nec cuiuscunque ordinis clericus, non abbas, non 41) aliquis monachus 42) vel sanctimonialis in quacunque causa 43) seu controuersia, siue criminali, siue ciuili, iusiurandum compellatur qualibet ratione subire, sed aliis defensoribus idoneis, si expedire suæ ecclesiæ nouerint, 44) huius officium liceat delegare: verum cum hac moderatione, vt episcopus inconsulto Romano pontifice, vel 45) quis clericus, inconsulto prælato suo, minime iurare audeat. Omnibus autem episcopis ac cunctis generaliter sacerdotibus, 46) aut vniuerso clero ita custodiri debere, mandamus, vt si quis 47) in illa commiserit, veniam deinceps sibi nouerit denegari. Non sumentes exemplum 48) aut formam a nobis, quod aliter in causa nostrorum fratrum et coepiscoporum 49) Aretinæ et Senensis ecclesiæ nuper fecimus, quoniam eorum voluntati et postulationi annuimus.

19) *De iuramento calumniæ.*
20) *Item Honorius II. omnibus episcopis orientalibus.*
21) *Debere*, addit Hard.
22) *Inquisito.*
23) *Terminantes decidimus. Legibus itaque* etc.
24) *Comperimus*, addit Hard.
25) *De calumnia.*
26) *Legisperitis.*
27) *Quam plurimis*, non legit Hard.
28) *An*, pro: *aut*, habet idem.
29) *Marco.*
30) *H.* saltim habet Hard.
31) *Anno sui imperii, vt accepimus, factam tertio: nos eius, inquam, interpretationem corroboramus*, etc.
32) *Decernimus.*
33) *Imperator Iustinianus decreuerit.*
34) *Nonnullis.*
35) *Principalis.*
36) *Esse*, omittit Hard.
37) *Decernimus.*
38) *Irrefragabiliter.*
39) *Non*, hoc loco et paulo post iteram habet Hard.
40) *Non cuiuslibet.*
41) *Aliquis*, omittit Hard.
42) *Non.*
43) *Vel*, loco: *seu.*
44) *Huiusmodi.*
45) *Quilibet.*
46) *Ac*, non *aut*, habet Hard.
47) *In hanc constitutionem commiserit.*
48) *Siue.*
49) *Areanæ et Senonensis.*

CAP. II.

Ne in caussis super rebus spiritualibus praestetur iuramentum de calumnia.

Item EVGENIVS 50) *papa III.* 51) *(Arditoi) arditoni romanae ecclesiae subdiacono et magistro Omnibono.*

Litteras benignitatis 52) vestræ benigne 53) recepimus, in quibus, vtrum in caussa, quæ inter fratrem nostrum 54) et coepiscoporum venerabilem

50) *Papa*, deest apud Hard.
51) *Cardioni.*
52) *Tuæ.*
53) *Accepimus.*
54) *Et coepiscoporum*, non habet Hard.

venerabilem G. Bononiensem episcopum, et dilectum 55) nostrum 56) ald. I. paduanum episcopum sub vestro examine 57) agitatur, 58) iuramentum calumniæ præstari conueniat, 59) requisistis. Sane Romana ecclesia 60) in his causis, in quibus de decimis 61) ecclesiæ et rebus spiritualibus tantum agitur, iuramentum calumniæ 62) non dare vel recipere consueuit, 63) eo, quod huiusmodi causæ non ex legum districtione, sed 64) ex canonum æquitate finem debitum sortiuntur. Canones autem iuramentum calumniæ nulli prorsus indicunt. Vnde contentione de iuramento 65) præstando dimissa, ad 66) interiora fraternitas tua procedat.

55) *Filium*, addit Hard.
56) *Paduanum abbatem*, *sub vestro* etc.
57) *Agitatur*, omittit Hard.
58) *Iusiurandum de calumnia.*
59) *Requisistis.*
60) *In quibus causis de* etc.
61) *Ecclesiarum.*
62) *Nec*, et paulo post pro *: vel*, habet Hard. *nec.*
63) *Et quidem huiusmodi.*
64) *Ex*, omittit Hard.
65) *Calumniæ*, addit Hard.
66) *Vlteriora.*

CAP. III.

Ne a scientibus caussam praestetur iuramentum de calumnia.

67) EVGENIVS *papa.*

In pertractandis caussis de calumnia 68) sacramentum non passim præcipimus exhiberi, sed cum fieri 69) præcipimus et caussæ et principalium personarum qualitate inspecta diligenter, quandoque per principales personas, quandoque per 70) yconomos sibi indultos, qui causam omnino non 71) nesciant, in anima iurantis præstari mandamus. 72) Vt igitur causam, quæ inter abbatiam sanctæ trinitatis et Rupulensem ecclesiam agitatur, sine dilatione finem debitum auctore domino sortiatur: præsentium vobis auctoritate mandamus, quatenus sicut salubrius et competentius nobis visum fuerit, causam ipsam, remota appellatione, dictante iustitia terminetis. Addicimus etiam vt propter iniuriam, quam ignorante abbate sanctæ trinitatis Ripulensi abbati illatam audiuimus, si alias ei facere iustitiam dinoscitur, monasterium s. trinitatis nullatenus suo iure priuetur.

67) *Idem.*
68) *Iuramentum.*
69) *Sinimus.*
70) *Oeconomos.*
71) *Nesciunt, in anima principalium personarum præstari iubemus.*
72) Hæc verba *: Vt igitur causam* etc. vsque ad fin. desunt in Harduino.

CAP. IV.

Vt religiosi statuant sibi oeconomum, qui iuramentum de calumnia subire valeat.

IDEM 73) *R. Magalensi et A. Menansi episcopis.*

Imperatorum secularium leges et 74) sanctorum ecclesiasticæ patrum constitutiones viros religiosos in omnipotentis Dei seruitio protegunt et defendunt, et nullam eis molestiam vel turbationem, quæ sacro ordini contradicat, irrogari permittunt. Accepimus autem, quod quidam de terra vestra causidici occasione decidendarum litium, quæ aliquando solent 75) immergere, ab abbate et fratribus 76) Frankiuallis iuramentum de calumnia sicut ab aliis hominibus 77) exigebatur, quod quidem inter fratres eiusdem ordinis inusitatum est, et nos ad id faciendum eos cogere non possumus, nec debemus. Sed ne aliena iura 78) huiusmodi occasione videantur illicite detinere, et ipsi a causa sua decidant, si ex parte ipsorum prædictum iuramentum, 79) cum res postulauerit, non fuerit præstitum: eis præcipimus, vt in suo monasterio, sicut imperiales 80) leges constituunt, yconomum statuant, qui pro eis petere et excipere atque iuramentum de calumnia valeat, cum necesse fuerit, 81) exhibere. 82) Ideoque per præsentia scripta fraternitati vestræ mandamus, quatenus eosdem fratres, qui in ista causa sunt, sicut exigit plenius ratio, instituatis, vt de cetero sua iura propter hoc non possint amittere, et aliis, quantum iustitia permittit, in talibus causis debeant satisfacere, tu vero frater, Venasensis episcope, personam idoneam, quæ in tali officio videatur conueniens, ipsi monasterio yconomum statuas.

73) *R. Marabensi et Anemensi episcopis.*
74) *Sanctorum*, omittit Hard.
75) *Emergere.*
76) *Franciæ vallis.*
77) *Exigebant.*
78) *Alieni hac occasione* etc.
79) *Si res ita postulauit.*
80) *Constitutiones consentiunt*, *oeconomum.*
81) *Valeat*, addit Hard.
82) Hoc vsque ad finem capit. deest in collect. Hard.

CAP. V.

Vt veritatis eliciendae gratia praestetur iuramentum calumniae ab vtraque parte.

LVCIVS III. 83) *Venerabili Eliensi episcopo et dilecto fratri suo archiepiscopo Wigorniensi.*

Peruenit ad nos 84) ex transmissa 85) quæstione Ruberti clerici de sancto Albano, quod cum ipse 86) pro Yleya et Philippo clericis lodon. ad eorum instantiam pro altero 87) eorum, Helya videlicet, in VI. 88) et pro altero in VII. marcis argenti mercatoribus Bonon. fideiussisset, 89) ei, sicut vnus fide et alter iuramento præscriptam 90) promiserant pecuniam, non soluentibus, 91) eo actus est prædictis creditoribus pro ipsis pecuniam, sicut inter eos conuenerat, 92) exhibere. 93) Ne igitur supradictus R. dispendium patiatur, vnde videtur præmium meruisse: venerabili fratri nostro I. Bononiensi episcopo dedimus in mandatis, vt super debitis illis instrumenta, quæ sunt penes creditores, inspiciat, et eorum respecta suo sigillo signata nobis mittere non postponat. Mandamus itaque discretioni vestræ atque præcipimus, quatinus, si ex confessione prædictorum clericorum, vel alias legitime nobis, rem ittam ita se habere, constiterit, prædictos clericos moneatis, vt procuratori memorati R. pecuniam, quam pro eis soluit, dilatione et appellatione cessante, restituant, ipsumque seruent indemnem. Si vero id ad vestram commonitionem non egerint, vos apostolica auctoritate freti de reditibus eorum præscripta debita faciatis, appellatione remota, in integrum solui et damna, quæ idem R. propter hoc pertulit, resarciri, aut procuratori eius prædictos reditus assignetis, tamdiu sine molestia detinendos, donec ipsa damna resarcita fuerint et debita sine diminutione soluta, præfatos vero clericos, si religionem fidei et iuramenti sui eos violasse contigit, sublato appellationis obstaculo officio et beneficio suspendatis. Ceterum quia nouis morbis noua conuenit antidota præparari, volumus et mandamus, vt ad veritatem eliciendam, appellatione remota, præstari faciatis ab vtraque parte iuramentum calumniæ. 94) Datum Romæ apud S. Petrum V. idus decembris.

83) *Episcopo Heliensi et S. archidiacono Norwicensi.*
84) *De*, pro: *ex.*
85) *Nobis conquæstione R. clerici* etc.
86) *Pro Ph. et pro Helia clericis Lund. ad* etc.
87) *Illorum.*
88) *Et*, deest apud Hard.
89) *Et*, addit Hard.
90) *Promiserat.*
91) *Coactus est.*
92) *Prædictam.*
93) Hæc verba *: Ne igitur supradictus*, vsque ad verba *: beneficio suspendatis*, desunt in collectione Harduini.
94) Hoc vsque ad finem in Harduino deest.

CAP. VI.

Vt debitum vel accessiones inficians praestet iuramentum de calumnia.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo.*

Constitutus 95) apud nos dilectus filius noster magister Stephanus sua nobis assertione monstrauit, quod 96) pro magistro P. Blesenensi cancellario tuo tempore Lateranensis concilii ad preces ipsius in XV. 97) marcis sterlingorum legalium et communium 98) intercessit. 99) Quas quoniam vsque modo debitor non persoluit, istas plurimas se asserit molestias a creditoribus pertulisse, antiquo debito plurimum augmentato. Vnde quia pro nostro volumus officio prouidere, ne qui gratiam meruit, pœnam sustineat: fraternitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus si legitime de huius tibi assertione constiterit, præfatum P. vt eum a præscripta intercessione sine dilatione prorsus absoluat, omni gratia et timore postposito, nullius appellationis obstaculo ecclesiastica districtione compellas. Quia vero 100) diuersa experimenta morborum varia nos 1) compellunt remedia inuenire: præsentium tibi significatione iniungimus, vt, si præfatus P. debitum vel 2) accessiones forte negauerit, consuetudine, quæ legi contraria est, non obstante, 3) iuramentum calumniæ subire cogatur. 4) Præterea quia difficile foret intercessori testes suos audiendos in Angliam ducere, iudicibus Bonon. satisdatione idonea a P. accepta, quod ad testes audiendos vadat vel mittat, infra terminum competentem litteris tuis significes, vt illos vice tua recipiant et examinent, et depositiones et attestationes eorum transmittant inclusas, et significent, quanta fides et testibus et instrumentis possit haberi. Ceterum si iam dictus P. citatus præsentiam tuam adire vel in iudicio tuo stare noluerit, eum infra XXX. dies post harum susceptionem litterarum reddas a beneficio ecclesiastico alienum et redditus eius in debitorum solutionem conuertantur, quousque fuit creditoribus satisfactum.

95) *In præsentia nostra: M. Stephanus* etc.
96) *Ma. P. de Bleis cancellario* etc.
97) *Marcas.*
98) *Intercesserit.*
99) Hæc verba: *Quas quoniam*, vsque ad illa: *P. sq. districtione compellas*, desunt in Harduino.
100) *Contra*, addit Hard.
1) *Conuenit medicamina inuenire.*
2) *Assertiones denegauerit, consuetudine* etc.
3) *Sacramentum.*
4) *Hoc*, vsque ad finem huius capit. deest in Harduini collectione.

TITVLVS XLV.

5) DE RESTITVTIONE SPOLIATORVM ET NOVATIONE.

CAP. I.

Vt spoliatus, qui renuntiauit ecclesiae, etsi eam pluries abiurauerit, restituatur.

ALEXANDER III. *Wigorniensi episcopo.*

Sollicite cures et diligenter 6) inuestigare, quo tempore H. renuntiauit ecclesiæ, et si vobis constiterit, 7) eum spoliatum esse, cum eidem ecclesiæ renuntiauit, si hac 8) in re tantum renuntiauit, aut si pluribus vicibus renuntiauit ecclesiæ præscriptæ, dummodo spoliatus renuntiauit, contra eum testes alterius partis de iuramento et 9) renuntiatione 10) spontanea facta, nullatenus admittas, quia non est verisimile,

5) *De spoliatis restituendis vel non.*
6) *Inuestigare*, deest ap. Hard.
7) *Ipsum.*
8) *Vice tantum.*
9) *De*, præponit Hard.
10) *Spontanee.*

risimile, quod sponte iuri suo renuntiauerit, qui spoliatus 11) renuntiat, sed 12) testes hos, quibus intendebat, posse probare, quod violenter prædicta ecclesia 13) fuerit spoliatus, dummodo idonei 14) fuerint, 15) recipere minime differas.

11) *Renuntiauit.*
12) *Testes H. qui pro se intendunt, quod violenter* etc.
13) *Fuit.*
14) *Sunt*, pro : *fuerint.*
15) *Accipere.*

CAP. II.

Ne restituatur, qui nec vi, nec metu, sed spontanee abrenuntiauit ecclesiam.

IDEM. 16)

Accepta 17) quæstione P. clerici, quod violenter ecclesia 18) Præcedebuts fuerit spoliatus : discretioni 19) vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, si bene meminimus, dedimus in mandatis, vt, si per officiales venerabilis fratris nostri Eboracensis archiepiscopi, 20) apostolici scilicet legati, ex concessione 21) illius in eadem ecclesia introductus fuisset, et inde per violentiam 22) eiectus, sibi eam restitui faciatis auctoritate nostra. Quibus cognitis, responsum est, sicut nobis dicitur ab aduersario, ista omnia non debere proficere, eo quod spontanea voluntate præscriptam ecclesiam in 23) præsentiam archiepiscopi præfati abiurasset. Quia vero non scripsimus idiotis, sed discretis personis; 24) nostrum est discernere, quid ratio dictet: discretioni vestræ præsentium auctoritate iniungimus, vt rei veritatem diligenter et subtiliter requiratis, et si vobis constiterit, quod præfatus P. nullo metu vel vi coactus, sed 25) spontaneus prælibatam ecclesiam 26) abrenuntiauerit, ei, omni 27) occasione et appellatione remota, super hoc perpetuum silentium imponatis.

16) *Decano Licolniensi et abbati de Riuaus*, addit Hard.
17) *Conquestione.*
18) *De Sprotebtur fuisset spoliatus.*
19) *Tuæ, si bene* etc.
20) *Apostolicæ sedis legati.*
21) *Ipsius*, loco : *illius.*
22) *Exire coactus.*
23) *In præsentia.*
24) *Et vtimur discernere* etc.
25) *Spontanee.*
26) *Abiurauit.*
27) *Contradictione.*

CAP. III.

Vt monachi in accusationem abbatum suorum admittantur, eisque de monasterio expensae administrentur, et ne contra confirmationem Rom. pontificis aliquatenus indicetur, nisi mandatum nouum emerserit, aut certum sit, ipsam per falsam suggestionem impetratam.

IDEM *Wigorniensi episcopo* 28) *R.*

Ex parte tua 29) huius quæstio fuit nobis proposita, verum monachi in accusatione abbatum suorum sint aliquatenus 30) audiendi? Super quo 31) itaque prudentiæ tuæ respondemus, quod, nisi alia rationabilis et manifesta causa 32) præpediat, eo quod monachi de obedientia et subiectione abbatis 33) esse noscuntur, ab eius accusatione 34) nullatenus sunt 35) remouendi, licet alios accusare non 36) possint, quibus si quidem, 37) dum proprium non habeant, de rebus monasterii expensæ debent 38) necessitate, donec causa debitum finem recipiat, ministrari. De confirmationibus autem Romanorum pontificum tuam volumus cognitionem tenere, quod contra illas, nisi nouum apostolicæ sedis procedat mandatum, aut certum sit, quod ipsæ confirmationes per falsam sint suggestionem 39) elicitæ, non est aliquatenus iudicandum.

28) *In* 12. *libro registri.*
29) *Huiusmodi conquestio.*
30) *Admittendi.*
31) *Vtique.*
32) *Impediat.*
33) *Sunt, ab eius* etc.
34) *Vllatenus.*
35) *Repellendi.*
36) *Possint.*
37) *Cum*, pro : *dum.*
38) *Necessariæ.*
39) *Obtentæ.*

CAP. IV.

Vt iudices ad locum veniant, in quo facilius partes possunt esse praesentes.

40) ALEXANDER III. *Parisiensi episcopo et abbati sancti Remigii et decano Meldensi.*

Fratres 41) Areminenses grauem ad nos contra abbatem suum transmisere querelam, dicentes, eum 42) ipsius monasterii bona dilapidasse, ipsumque inutilem esse et sortilegum. Nuntius vero abbatis in præsentia nostra constitutus, 43) has omnes instantias negat, adiiciens, 44) prædictum abbatem ab administratione absque causa rationabili destitutum. Ideo discretioni vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus 45) in locum, in quo facilius possitis partes præsentes habere et de causa cognoscere, venientes, et quæ hinc 46) inde proposita fuerint, diligentius audientes, negotium ipsum, omni gratia et amore postposito, 47) terminetis, ita, quod si constiterit legitime, prædictum abbatem irrationabiliter destitutum, 48) restituatis. Si vero destitutus 49) est, et eum inueneritis destituendum, auctoritate nostra illum destituatis, indemnitati ecclesiæ, sicut melius expedire 50) videbitis, consulentes. Verum si 51) prælibati fratres 52) eum canonice 53) devicerint de obiectis, depositionis sententiam 54) feratis. Ceterum, si præfati fratres, libello accusationis porrecto, defecerint in probatione, 55) ab abbate canonica approbatione iniuncta, illos debita animaduersione puniatis.

40) *Alexand.* etc. omisit Hard.
41) *Arcemarenes.*
42) *Illius.*
43) *Hæ omnia instantius denegabat.*
44) *Præscriptum.*
45) *Ad locum.*
46) *Et*, addit Hard.
47) *Terminare curetis.*
48) *Ipsum*, addit Hard.
49) *Non*, addit idem.
50) *Noueritis.*
51) *Prædicti.*
52) *Ipsum.*
53) *Conuicerunt.*
54) *Afferatis.* Forte : *feratis.*
55) *Abbati canonica purgatione iniuncta* etc.

CAP. V.

Ne, si spoliatus quis renuntiauerit ecclesiae, licet id iuramento firmauerit, vllum exinde generetur ei praeiudicium.

IDEM *Wigorniensi episcopo et* 56) *R. Eliensi archidiacono.*

Audita querela dilecti filii nostri T. clerici, carissimi in Christo 57) filii N. Scottorum regis, quod H. persona ecclesiæ de 58) Sandala, ipsum super ecclesia 59) de Pone indebite 60) molestaret, quam liberam tunc et vacantem 61) repræsentationem eiusdem regis prædictus T. adeptus fuerat, licet idem H. 62) spontanee iurasse dicatur, quod super eadem ecclesia 63) de Potim præfato T. nullam quæstionem moueret: venerabili fratri 64) Lundonensi episcopo et tibi, fili archidiacone, dedimus in mandatis, vt veritate rei 65) plenius inquisita, si vobis 66) constiterit, quod prædictus H. alterius ecclesiæ personatum 67) habere, vel iuramento spontaneo præstito firmauerit, se memorato T. super eadem ecclesia quæstionem de cetero non moturum, ei exinde, appellatione remota, perpetuum imponatis silentium et ab eius impetitione eundem T. absoluere minime differatis. Postmodum vero nuntius præfati H. ad præsentiam nostram accedens, constanti nobis assertione proposuit, quod per violentiam idem H. eadem ecclesia fuerit spoliatus, et ideo ad 68) nos litteras 69) nostras impetrauit, vt si constaret 70) nobis veritate cognita ipsum H. spoliatum esse, cum eidem renuntiauerit ecclesiæ, contra eum testes alterius partis de iuramento et renuntiatione spontanee facta nullatenus 71) recipiatis, sed testes potius ipsius H, quibus intendebat posse probare, 72) quod violenter 73) prædicta ecclesia spoliatus fuerit, dummodo idonei essent, non 74) differatis recipere, et secundum 75) horum depositiones et rationes et allegationes hinc inde productas, in caussa ipsa, quod iustum 76) est, 77) iudicetis, 78) appellatione cessante: non obstantibus litteris 79) nostris, si quæ 80) aliæ ab 81) alterutra parte essent impetratæ, 82) aut formam, quam expressimus in aliis litteris super hoc impetratis. Addidimus insuper, quod si in caussa ipsa esset aliquid mutatum, postquam nuntius 83) prædicti H. tunc iter arripuit ad vestram præsentiam veniendi, totam caussam ante ingressum principalis caussæ, contradictione et appellatione cessante, in eum statum, 84) in quo fuisse dinoscitur, cum nuntius ipsius H. est ipsum iter aggressus, nisi forte 85) interim idem H. cum altera parte spontanea voluntate posset super ipsa ecclesia conuenire. Nunc autem ex litteris prædicti episcopi et tuis, fili archidiacone, nobis innotuit, quod priorum litterarum 86) nos secuti tenorem, partes debita solennitate citastis, 87) vt cum post plures citationes tandem die peremtorio constituto de iam dicti H. contumacia legitima probatione 88) plenius constitisset, idonearum personarum testimonio cognoscentes, sæpe dictum H. ecclesiæ alterius personatum habere et spontanea voluntate ecclesiam 89) dispositioni in facie ecclesiæ in perpetuum abiurasse, ei super eadem ecclesia perpetuum imposuistis silentium, et ab eius impetitione prænominatum T. penitus absoluistis. Licet autem nuntius eiusdem H. litteras alias, sicut diximus, impetrauit, formam aliam continentes, et quod reuocari deberet, si quid immutatum 90) fuisset in caussa, postquam 91) id minus iter arripuit ad nos veniendi; quia tamen non intelleximus, nec intelligi 92) debuerit, vt reuocaretur in irritum, si quid per iudices delegatos factum esset autoritate litterarum nostrarum, sed siquid præsumtione, 93) vel immutatione, vel violentia 94) esset immutatum: discretioni 95) tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, si ante receptionem nostrarum litterarum, quas nuntius præfati H. super ipsa 96) ad 97) nos impetrauit, memoratus episcopus et tu, fili archidiacone, super iam dicta ecclesia sententiam protulistis, eam, contradictione et appellatione 98) remota, ratam habea-

56) *R.* deest ap. Hard.
57) *Filii N.* omittit Hard.
58) *De Sandeta.*
59) *De Porten.*
60) *Molestauit.*
61) *Ad præsentationem.*
62) *Sponte.*
63) *De Porten.*
64) *Nostro Loudoniensi.*
65) *Diligenter.*
66) *Constaret.*
67) *Haberet.*
68) *Vos.*
69) *Nostras*, deest.
70) *Vobis.*
71) *Reciperetis.*
72) *Quia.*
73) *Præfata.*
74) *Differretis.*
75) *Ecrum.*
76) *Esset.*
77) *Iudicaretis.*
78) *Remoto appellationis obstaculo.*
79) *Nostris*, deest ap. Hard.
80) *Aliæ*, non legit Hard.
81) *Alia.*
82) *Tacita forma, quam* etc.
83) *Præfati Henrici iter arripuit ad nostram* etc.
84) *Reduceretis*, addit Hard.
85) *Interim*, omittit Hard.
86) *Vos.*
87) *Et cum* etc.
88) *Vobis*, non habet Hard.
89) *De Porten in* etc.
90) *Esset.*
91) *Idem nuncius iter* etc.
92) *Volumus.*
93) *Vel immutatione*, non habet Hard.
94) *Est*, habet idem.
95) *Vestræ* etc.
96) *Ipsa causa*, addit idem.
97) *Vos*, loco : *nos.*
98) *Cessante.*

tis

tis et firmam, nec eam, obtentu posteriorum litterarum reuocare tentetis. Ita quidem, quod, si contra sententiam ipsam aliquid statuistis, id, sublato appellationis remedio, reuocetis, et praefatum H. contra eandem sententiam nullatenus venire permittatis, sed potius sententiam, contradictione et appellatione 99) remota, faciatis auctoritate nostra inuiolabiliter obseruari. Si vero post susceptionem sequentium litterarum sententia 100) data fuerit, 1) eandem sententiam non obstante, in caussa, iuxta tenorem ipsarum litterarum, appellatione postposita, procedatis: dummodo praefatus H. 2) per violentiam spoliatus fuerit, et spoliatus illud praestiterit iuramentum.

99) *Postposita.*
100) *Lata.*
1) *Eadem sententia.*
2) *Spoliatus fuerit eadem sententia non obstante, et per violentiam spoliatus illud praestiterit sacramentum.*

CAP. VI.

Vt prius agatur de violenta eiectione, quam de canonica institutione.

IDEM 3) *Exoniensi episcopo.* Pars capituli: *In litteris.*

Super illa quaestione videlicet, cum quis dicit, se de possessione eiectum esse violenter et aduersarius dicit, eum non fuisse canonice institutum, huiusmodi 4) damus responsum: prius de violenta eiectione, quam de canonica institutione agi debet, quia etiam praedo est secundum rigorem iuris restituendus.

3) *Lexouiensi.*
4) *Tibi*, addit Hard.

CAP. VII.

Ne in possessorio iudicio retardetur principalis caussa criminis obiectione.

IDEM *eidem in eadem* 5) *epistola.*

6) Cum 7) quis dicit, se de possessione 8) violenter eiectum, vel aduersarium clam possessionem intrasse et aduersarius ei crimen 9) obiicit, vt eum ratione criminis a sua intentione repellat, non occurrit 10) quidem nobis, quod illius obiectio debeat admitti, vel executio principalis caussae propter hoc retardari, 11) quia criminaliter aduersus eum agere non potest, cum ipsum, constet, eius inimicum 12) consistere.

5) *Epistola*, deest ap. Hard.
6) *Item*, praemittit idem.
7) *Aliquis.*
8) *Violenter*, omittit Hard.
9) *Obiiciat.*
10) *Quidem*, non legit Hard.
11) *Quoniam.*
12) *Existere.*

CAP. VIII. 13)

Vt laicus, a clerico de rebus suis vel ecclesiae impetitus, trahatur ad forense iudicium.

ALEXANDER III. *Genuensi episcopo.* Pars cap. *Nos inter alios.*

Si presbyter vel clericus alius aliquem laicum de rebus suis vel ecclesiae impetierit, et laicus, res ipsas non esse ecclesiae vel presbyteri aut clerici, qui eum exinde impetit, sed suas proprias asseuerat: laicus ipse debet de rigore iuris super hoc ad forense iudicium trahi, cum actor forum rei debeat sequi, licet in pluribus partibus aliud de consuetudine fiat.

13) Hoc capitulum apud Harduinum deest.

TITVLVS XLVI.

DE DOLO ET CONTVMACIA 14) ALTERIVS PARTIVM PVNIENDA.

CAP. I.

Ne in ecclesiasticis personis et negotiis nimius exerceatur rigor, si propter hoc non periclitetur iustitia.

IDEM *Herefordensi episcopo.*

Adhaec cum contingat 15) multotiens, actorem mittendum esse in possessionem caussa rei seruandae propter absentiam alterius partis, et per 16) dolum siue potentiam actor non possit rem custodiendam nancisci, et imminente fine anni reus 17) offerat cautionem, 18) vt possessionem recipiat, cuiusmodi poena sit 19) reus mulctandus, 20) qui iussionem non implet iudicis, a nobis tua fraternitas postulauit. Ad quod dicimus, quod in ecclesiasticis personis et negotiis rigor et districtio iuris non requiritur, nec exercetur; sed cum iustitia propter hoc non periclitatur, admitti debet et patienter tolerari: cum reus 21) se cautioni adstringit standi in iudicio.

14) *Et calumnia*, addit Hard.
15) *Multoties.*
16) *Eius*, addit Hard.
17) *Debitam*, addit idem.
18) *Ne possessionem amittat.*
19) *Reus*, deest apud Hard.
20) *Qui responsioni non paret iudicis* etc.
21) *Per cautionem standi iudicio se obstringit.*

CAP. II.

Ad hoc, vt litterae posteriores sint reuocatoriae, necesse est, vt in illis facta sit mentio de priore commissione.

IDEM *abbati de* 22) *Ramensi et archidiacono* 23) *Eliensi.*

Ex litteris 24) vestris ad nos directis accepimus, quod, cum 25) nobis caussam, quae inter dilectos filios nostros monachos 26) Croylis et canonicos 27) Lincon. nec non etiam 28) Geruasius clericus super 29) eisdem ecclesiis de 30) N. et N. agitari dignoscitur, 31) cum commisissemus sub certa forma diffiniendam, et canonici nostrarum litterarum auctoritate citati, aliquando coram vobis apparuissent, et interdum nec venire, nec responsalem mittere voluissent, se contumaciter absentantes, licet monachi ob contumaciam aduersae partis essent in possessionem mittendi, 32) fructus sequestrari fecistis, vt sic saltem canonici taedio affecti cogerentur iudicio stare. Tandem vero partibus in praesentia vestra constitutis et memoratis monachis ecclesias sibi restitui postulantibus, canonici responderunt, auctoritatem vestram penitus exspirasse, eo quod a nobis litteras ad alios iudices impetrauerint, quae praeiudicare prioribus videbantur. Vnde quoniam in posterioribus litteris 33) non fuit facta mentio priorum, nec nomina ecclesiarum continebantur, quae in prioribus fuerant posita, sed indefinite 34) super quibusdam ecclesiis: 35) nos attendentes, malitiam et dolum nulli debere patrocinari, et nolentes tantam illusionem 36) impunitam relinquere, discretioni vestrae per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus, cum exinde requisiti fueritis, partes ante vestram conuocetis praesentiam, et praescriptam causam secundum formam priorum litterarum, omni occasione et appellatione cessante, diffiniatis et canonicos, 37) qui ausi 38) fuerunt mandatum nostrum eludere, et per subreptionem huiusmodi litteras impetrare, quod nuntius eorum plenius recognouit, ad metum et 39) poenas aliorum expensas, quas monachi nunc ad nos 40) mittendo fecerunt, eis, remoto appellationis obstaculo, reddere compellatis.

22) *Ramesai.*
23) *Heliensi.*
24) *Tuis.*
25) *Vobis.*
26) *De Cois.*
27) *De Lincol.*
28) *Geruasius clericum.*
29) *Eisdem*, omittit Hard.
30) *Ginprec et Areslanen agitari* etc.
31) *Cum*, deest apud Hard.
32) *Fructus*, non legit Hard.
33) *Nostris*, addit idem.
34) *Dicebantur*, addit idem.
35) *Non*, pro: *nos.*
36) *Impunitatem.*
37) *Quoniam.*
38) *Fuerint.*
39) *Poenam.*
40) *Veniendo.*

CAP. III.

Vt ob peremtorium in die prima citationis factum, vbi magna vrgeat necessitas, adpellari queat.

41) IDEM *Cantuariensi et Wigorniensi.*

Dilecti filii nostri, abbas et 42) monachi, nobis monstrauerunt, quod cum causa, quae vertitur inter ipsos et 43) monachos de Flesen, super ecclesia de Alt. decano lingonensi et archidiacono commisissemus terminandam, praedicti abbas et fratres timentes, 44) se a 45) praedictis iudicibus grauari, eo, quod ad primam citationem diem peremtorium sibi statuerunt, ad audientiam nostram appellauerunt, 46) ipsi nihilominus 47) praedictam ecclesiam 48) praefatis monialibus adiudicauerunt et infra. Quia vero non spectat ad iuris ordinem diem peremtorium et maxime, cum de rebus ecclesiasticis agitur, nisi 49) forte necessitate ingruente, ita maturare, nec in eos, qui contumaciter se absentant, sententiam taliter promulgare, nisi 50) vt aduersa pars in possessionem mittatur, vt sic taedio affecti iudicio stare cogantur: 51) discretioni vestrae per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus 52) conuocetis partes, 53) et si 54) constiterit, quod 55) sententia lata fuerit, ita eo, quod praedictae partes venire aut iudicio stare noluerint, aduersam partem faciatis in ecclesiae ipsius possessionem induci, postea si statim vel infra annum idem abbas et fratres vobis praestiterint cautionem, quod vestro super hoc stabunt iudicio, possessionem eis restituatis.

41) *Idem abbati Riuallis et priori de Brid.*
42) *Fratres de Neubus, transmissa nobis insinuatione litterarum monstrauerunt*, etc.
43) *Abbatissam et moniales de Elnestou Vesteae super ecclesia sancti Petri de Altun, quam praedicti fratres diu canonice et inconcusse, sicut adserunt, possederunt, et adhuc possident, dilectis filiis, decano Linc et archidiacono de Pedeford ad suggestionem nuncii monialium praedictarum commisissemus fine debito terminandam. Praedicti fratres timentes* etc.
44) *Se*, Hard. omittit.
45) *Praedictis*, non habet idem.
46) *Sed*, praemittit Hard.
47) *Praedictam*, non legit Hard.
48) *Interdicto suppofuerunt.*
49) *Maxima*, pro: *forte.*
50) *Quod*, habet Hard. pro: *vt.*
51) *F. T. etc. quatenus* etc.
52) *Ante praesentiam vestram*, addit Hard.
53) *Et rei veritatem diligenter inquiratis*, addit Hard.
54) *Vobis*, addit idem.
55) *Memorati fratres praefatam ecclesiam canonice fuerint adepti, eosdem fratres ipsam ecclesiam ab interdicto solutam, sub ap. re. pacifice possidere faciatis, et aduersae parti silentium imponatis.*

TITVLVS XLVII.

MISSVM IN POSSESSIONE CAVSSA SERVANDAE REI POST ANNVM POSSIDERE.

CAP. I.

Vt, si quis caussa rei seruandae in possessionem missus fuerit, et alius intra annum possessionem secundum formam iuris non intrauerit, licet postea, veritate tacita, litteras a sede apostol. de recuperanda possessione impetrauerit, de proprietate tantum audiatur.

IDEM *priori et* 56) *fratribus ecclesiae de Giseb.*

Constitutis in praesentia nostra dilecto filio nostro R. canonico 57) vestro, et responsalibus dilecti filii nostri 58) praepositi eccle-

56) *Canonicis de Giesefeburn.*
57) *Vestro*, deest apud Hard.
58) G. addit Hard.

siæ 59) Benerlacensis super possessione ecclesiæ de 60) Lamentum, in qua de mandato 61) auctoritate nostra per iudices delegatos, videlicet Exoniensem episcopum et priorem de 62) Exmtwht causa seruandæ rei fueratis 63) inducti, hinc inde fuit coram 64) vobis aliquamdiu disputatum. 65) Tandem vero post rationes et allegationes vtrinque productas, ex vtriusque partis assertione tenuimus, quod, licet causa 67) conseruandæ rei tantum in 68) eiusdem ecclesiæ 69) fueratis introducti, infra annum tamen altera pars non præstitit cautionem super eadem 70) causa nostro iudicio nobiscum standi, licet voluntatem habuerit cautionem ipsam præstandi, et vos fuissetis parati eam recipere. 71) Ita est itaque, quod nos de communi fratrum nostrorum consilio auctoritate apostolica 72) decreuimus, 73) vbi nos a modo possessionem præscriptæ ecclesiæ saluo iure, quod idem præpositus in petenda ecclesia habere 74) noscitur, libere et absque contradictione qualibet habeatis; nec præfatus præpositus super 75) eadem possessione vos audeat aliquatinus de cetero 76) vexationibus fatigare. 77) Vt autem hæc diffinitionis sententia futuris temporibus inuiolabiliter obseruetur, eam apostolico duximus patrocinio roborandam, statuentes, vt nulli omnino homini liceat hanc paginam nostræ diffinitionis infringere. Si quis autem hoc attentare præsumpserit: indignationem omnipotentis Dei et apostolorum P. et P. se nouerit incursurum.

59) *Benellacensis.*
60) *Leuintri.*
61) *Et*, addit Hard.
62) *Knielennede caussa* etc.
63) *Introducti.*
64) *Te aliquantulum.*
65) *Et tantumdem post* etc.
66) *Quia vero tandem post* etc.
67) *Seruandæ.*
68) *Possessionem*, addit Hard.
69) *Fuissetis.*
70) *Ecclesia vobiscum iudicio standi, licet* etc.
71) *Inde.*
72) *Decernimns.*
73) *Vt vos a modo.*
74) *Dignoscitur.*
75) *Eadem*, non legit Hard.
76) *Vexationibus*, omittit Hard.
77) Hæc verba vsque ad finem huius capituli desunt in Harduino.

CAP. II.

Quando quis rei seruandae caussa missus in possessionem post, per culpam suam, tantum de proprietate audiendus sit.

IDEM.

Caussam, quæ inter dilectos filios nostros de 78) Geseb. et canonicos de 79) Thurin super ecclesia 80) de Lauerint. et capella 81) de Rameri. et 82) super quadam transactione, quæ exinde post appellationem facta fuisse dicitur diutius agitata, ad suggestionem cuiusdam canonici 83) de Thurin, experientiæ vestræ sub certa forma commisimus terminandam. Verum quidam canonicorum 84) de Giseb. ad nostram postmodum præsentiam accedentes, dilectorum filiorum nostrorum cardinalium, tunc sedis apostolicæ 85) legatorum, litteras 86) pertulerint, in quibus continebatur, quod cum de mandato nostro causam suscepissent diffiniendam, canonicos 87) de Giseb. in possessionem 88) præscriptæ capellæ induxerint. 89) Vnde quia prædicti cardinales tantæ honestatis, circumspectionis et maturitatis habentur, quod eis fidem omnimodam adhibemus, et eos credimus rectum 90) iudicium 91) pertulisse: discretioni vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, si infra annum memorati canonici 92) de Thurin causam possessionis secundum formam iuris non 93) intrauerunt, canonicos de 94) Giseb. possessionem sibi a cardinalibus adiudicatam quiete faciatis 95) pacificeque possidere, non obstantibus litteris, quas 96) canonicus de Thurin, sententia cardinalium tacita, noscitur reportasse. 97) Ita quidem, quod si canonici de 98) Thurim de proprietate agere voluerint, causam ipsam vsque ad 99) finitiuam sententiam, appellatione remota, audiatis et fine debito terminetis. Si qua vero partium duxerit appellandum, depositiones iuratorum testium et alias rationes vtriusque partis sub vestris sigillis clausas nobis mittatis, terminum 100) vtriusque partis congruum præfigentes, quo debeant cum ipsis attestationibus et rationibus apostolico conspectui se præsentare.

78) *Gieseleburn.*
79) *Thurin*, deest apud Hard.
80) *De Leuentri.*
81) *De Chorun.*
82) *Iure decimarum*, addit Hard.
83) *De Chorun.*
84) *De Gieseleburc.*
85) *Legatorum*, deest ap. Hard.
86) *Pertulerunt.*
87) *De Gieseleburc.*
88) *Prædictæ ecclesiæ induxerunt.*
89) *Verum quia* etc.
90) *Et iustum*, addit Hard.
91) *Protulisse.*
92) *De Thorun caussa possessionis* etc.
93) *Intrauertnt.*
94) *Giseleborn.*
95) *Et pacifice.*
96) *Canonici de Thorun.*
97) *Ita quoque, quod* etc.
98) *Thorun.*
99) *Diffinitiuam.*
100) *Vtrique parti.*

TITVLVS XLVIII.

DE TESTIBVS ET ATTESTATIONIBVS ET PVBLICIS INSTRVMENTIS.

CAP. I.

Ne post publicationem attestationum testes producantur.

IDEM 1) *capitulano episcopo et abbati S. Luciæ et priori sanctæ crucis.*

Causam, quæ inter N. et O. monachos 2) vertebatur, super electione de vtroque facta in monasterio diutius agitata, experientiæ vestræ committimus audiendam et, appellatione remota, fine debito terminandam. Ideo discretioni vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus partes ante præsentiam vestram conuocetis et susceptis attestationibus vtriusque partis, quæ ab aliis iudicibus sunt receptæ, testes alios, si qui idonei sunt, admittentes, nisi attestationes ipsæ sint publicatæ, et rationibus hinc inde diligenter auditis et cognitis, ipsam causam, sublato appellationis remedio, fine debito terminetis.

1) *Capuano.*
2) *Vertebatur*, omittit Hard.

CAP. II.

Ne religiosi a ferendo testimonio in propriis caussis repellantur.

IDEM *R. cantuariensi archiepiscopo et R. Wigorniensi episcopo.*

Cum nuntius canonicorum de 3) Plunnium et 4) Cel. militis nuntius etc. et infra. Præterea non lateat prudentiam vestram, quod prædicti canonici non sunt 5) asserendo testimonio 6) proprio negotio suæ ecclesiæ repellendi, nisi alia rationabilis causa impediat.

3) *Pleinteim.*
4) *Ioëlis.*
5) *A ferendo.*
6) *Super*, addit Hard.

CAP. III.

Ne audiatur testis super crimine conuictus.

IDEM 7) *Tarracensi episcopatus illius.* Cap. *significasti.*

Super eo, quod quæsiuisti a nobis, vtrum testes illi sint reprobandi in causa criminali vel ciuili, quibus ab aduersa parte crimina opponuntur: tuæ prudentiæ respondemus, quod si etiam 8) ante non sint conuicti 9) vel confessi de criminibus illis, dummodo inde 10) conuincantur, 11) ad testimonium non debent admitti.

7) *Tarraconensi archiepiscopo.*
8) *Aut non sunt* etc.
9) *Aut confessi de criminalibus illis* etc.
10) *Communicantur.*
11) *Ad testimonium*, omittit Hard.

CAP. IV.

Ne scripta authentica, si testes inscripti decesserint, robur habeant firmitatis, nisi sint authenticata.

IDEM *Wigorniensi episcopo.* 12) Pars cap. *Meminimus.*

Scripta vero autentica, si testes inscripti decesserint, nisi forte per manum 13) publica facta fuerit, ita, quod publica 14) appareat, aut sigillum autenticum 15) apparuerit, per quod 16) possit probari, non 17) videtur nobis alicuius firmitatis robur habere.

12) *Pars cap. Meminimus*, non habet Hard.
13) *Publicam fuerint facta, ita* etc.
14) *Appareant.*
15) *Habuerint.*
16) *Possint.*
17) *Videntur.*

CAP. V.

Vt testis ob crimen probatum repellatur a testimonio, non autem puniatur.

IDEM 18) *Witoniensi episcopo.* 19) Pars cap. *Quamuis.*

Porro si 20) aliquis crimen obiicit testi, qui contra ipsum producitur, vt eum in ciuilibus causis eo modo possit repellere 21) a ferendo testimonio, audiendus est. 22) Vt si crimen ciuiliter probare poterit, 23) quod sibi obiicit, ad testimonium ferendum contra ipsum non est aliquatenus audiendus, sed propter hoc non debet puniri. Quemlibet autem ad perhibendum testimonium 24) Romana ecclesia minime cogere consueuit.

18) *Wintoniensi.*
19) In capite: *suggestum.*
20) *Quis*, pro: *aliquis.*
21) *Afferendo testimonium.*
22) *Et si* etc.
23) *Quod sibi obiicit*, omittit Hard,
24) *Veritati*, addit Hard.

CAP. VI.

Ne contra clericum laicus perhibeat testimonium, nisi suam vel suorum prosequatur iniuriam.

IDEM 25) *Salonitano archiepiscopo.* Pars cap. 26) *Licet p. Sol.*

De cetero laicos in testimonium vel in accusationem contra clericum in criminali causa non esse aliquatenus admittendos, censura sacrorum canonum manifestius edocet: nisi forte suam vel suorum iniuriam 27) prosequantur, nec tunc etiam ad testimonium, sed ad accusationem possunt admitti.

25) *Salernitano.*
26) *Licet pater.*
27) *Persequantur.*

CAP. VII.

Ne producantur testes vltra tertiam productionem.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

In causis ecclesiasticis vel ciuilibus vltra tertiam productionem non testes debent produci, nisi adhibita quadam solemnitate, quæ in legibus inuenitur expressa, et 28) supra dictis testium, cum 29) fuerit publicata, 30) potest publice disputari.

28) *Super.*
29) *Fuerint.*
30) *Potest*, non legit Hard.

CAP. VIII.

Vt benigne interpretemur dicta testium, ne notentur de periurio.

IDEM *præposito et canonicis* 31) *Ebordensis ecclesiæ.*

Cum tu, fili præposite, cum quibusdam canonicis tuis 32) et venerabili fratri archiepiscopo vestro, pro caussa, quæ inter vos et ipsum

31) *Eburdinensis.*
32) *Et frater noster venerabilis archiepiscopus pro* etc.

vertebatur

vertebatur 33) - - - in præsentia nostra constituti archiepiscopo asserente, quod vos ante appellationem excommunicasset et postulante sententiam suam confirmari: e contra proposuisti, quod post appellationem in vos excommunicationis sententiam protulisset et ob hoc 34) dixistis, 35) eam nullius momenti fuisse, 36) obiecistis et tam tu, quam altera pars, quod testes fuerunt hinc inde producti et attestationes eorum receptæ. Nos autem, auditis et cognitis rationibus et allegationibus vtriusque partis et attestationibus inspectis diligenter, cum 37) constet, testes vestros iurasse, quod post appellationem 38) sententiam tulerit et testes archiepiscopi 39) similiter iurasse, quod ante appellationem, 40) dicta testium benigne interpretari ac prouidere volentes, ne de periurii reatu notentur, quia vtrumque 41) esse potuit, quod post primam appellationem et ante secundam sententia lata fuerit, de consilio communi fratrum eandem sententiam denuntiamus et 42) decreuimus non tenere. Vt autem 43) hæc vestræ diffinitionis etc.

33) *Essetis*, supplet Hard.
34) *Duxisti.*
35) *Eam*, non habet Hard.
36) *Adiecisti etiam tam* etc.
37) *Constaret.*
38) *Sententia in vos lata fuisset et testes* etc.
39) *Iuramento confirmassent, quod* etc.
40) *Sententiam in vos tulerit*, addit Hard.
41) *Verum*, addit Hard.
42) *Decernimus.*
43) *Hic nostræ.*

CAP. IX.

Vt post testium renuntiationem in caussa adpellationis super nouis articulis testes admittantur.

IDEM *Placentino episcopo.*

Fraternitatis tuæ nos litteris consuluisti, vtrum noui testes super quæstione iudicata, in qua testibus renunciatum fore ex vtraque parte constat, sint recipiendi et vtrum testibus in prima caussa receptis 44) propter caussam appellationis liceat super quæstionibus iudicatis aliquid noui proponere? Licet igitur ex his nobis plene non 45) innotuit, vtrum testes super eisdem vel nouis capitulis a partibus 46) desiderentur induci. Quia tamen 47) tunc prudentium iuris copiam habebas, nos super hoc consulere voluisti: hoc tibi duximus respondendum, quod in prædicta caussa, si 48) noua contigerit emergere capitula, super quibus aliqua partium voluerit nouos testes inducere, vel per iam receptos aliquid comprobare, eos credimus super nouis duntaxat capitulis fraternitatem tuam posse recipere, receptis prius ab ipsis secundum formam recipiendorum testium iuramentis.

44) *Præter.*
45) *Innotuerit.*
46) *Desiderantur.*
47) *Non.*
48) *Noua*, deest apud Hard.

CAP. X.

Vt iuramentis contrauenire liceat.

IDEM *Exeniensi episcopo et abbati S.* 49) *Albini.*

50) Intimauit nobis R. quod W. clericus capellanum eius et alios quam plures de testibus suis iuramento adstrinxit, quod nec testimonium vel consilium vel auxilium eidem R. contra ipsum præberent. Ideo 51) præsentium auctoritate vobis iniungimus, vt si testimonium illorum publicatum non est, et non 52) abrenunciatum testibus, eos qui sunt iuramento adstricti et alios, si necesse fuerit, idoneos, quos ipse in testimonium 53) duxerit, recipere non postponatis.

49) *Albani.*
50) *Innotuit.*
51) *Publica auctoritate* etc.
52) *Est*, addit Hard.
53) *Produxerit.*

CAP. XI. 54)

Ne recipiatur alicuius probatio super facto, nisi hoc communis fama loci habeat, vel fide dignae personae adpareant.

IDEM *decano Cistrensi.*

Quia veri similitudinem non habet, quod prædictus E. personatum ecclesiæ prælibatæ capellano prædicti R. concesserit, et ab eo ipsius ecclesiæ vicariam receperit: præuideas attentius, ne memorati Wi. super hoc probationem recipias, nisi hoc communis fama loci habeat, vel tales personæ appareant, de quibus verisimile non sit, quod debeant deierare, quoniam sæpe contingit, quod testes corrupti pretio facile inducantur ad falsum testimonium proferendum.

54) Hoc capitulum deest in collectione Harduini: vid. c. 10. X. *de præsumt.*

CAP. XII.

Ne valeat priuilegium super re litigiosa impetratum.

IDEM *abbati et fratribus monasterii S. Michaelis de Martura.*

Caussam, quæ vertitur inter vos et dilectos filios nostros plebanum et clericos plebis sanctæ Mariæ de Martura iam pridem filiis nostris archipresbytero 55) Volitino et abbati de Spongia commisimus, appellatione remota, fine debito terminandam. Cumque vtraque pars propter hoc in præsentia eorum esset constituta, et testes essent hinc inde recepti, et eis ab vtraque parte renuntiatum et attestationes vtriusque partis publicatæ: quoddam priuilegium nuper a nobis impetratum in medium 56) pertulistis, asserentes, vos quædam alia munimenta a nobis impetrasse, quæ rationes prædictæ plebis obscurare et impedire videntur, 57) quare caussa ipsa nondum potuit terminari. Quia vero sollicitudini vestræ incumbit, ecclesiæ vtrique iura sua 58) seruare integra, ac litibus et contentionibus finem imponere: iudicibus ipsis præcipiendo mandamus, vt partes 59) ipsas ante suam præsentiam conuocent, et super aliis capitulis, si qua 60) alia 61) sunt, ab his super quibus testes sunt recepti, et eorum attestationes publicatæ, rationes hinc inde diligenter audiant, et testes, si qui idonei 62) producti fuerint, recipiant, et 63) nullis capitulis 64) noviter per nuntios suos a nobis impetratis, quæ 65) contineantur in priuilegio nostro vel in aliis litteris, quas vobis indulsimus, postquam caussam ipsam eisdem commisimus, prædictæ 66) ecclesiæ impedimentum præstantibus, concordia vel iustitia mediante decidant. 67) Quia venerabilis frater noster 68) I. Florentinus episcopus per suas nobis litteras intimauit, quædam capitula priuilegio nostro, quod monasterio vestro nuper indulsimus, esse inserta, quæ obuia rationi videntur: per præsentia scripta vobis 69) præcipiendo mandamus, quatenus priuilegium illud, sicut gratiam 70) beati Petri et nostram caram habetis, cum nuntio vestro, qui ad nos secure cum eodem veniat, dilatione et occasione 71) remota, nobis remittatis.

55) *Volterrano.*
56) *Protulistis.*
57) *Quod caussa* etc.
58) *Conseruare.*
59) *Ipsas*, non legit Hard.
60) *Alia*, omittit Hard.
61) *Sint.*
62) *Producti*, deest apud Hard.
63) *In illis.*
64) *Nuper.*
65) *Continentur.*
66) *Caussæ.*
67) *Et*, addit Hard.
68) *I.* deest apud Hard.
69) *Præcipimus mandantes.*
70) *Sancti.*
71) *Cessante.*

CAP. XIII.

Vt testes duplex iuramentum præstent.

EVGENIVS III.

Quotiens aliqui separantur propter cognationem propinquitatis vel consanguinitatis, 72) duobus vel tribus 73) adhibitis affirmari debet, qui de eadem consanguinitate 74) supersint, vel a duobus vel a tribus testibus senioribus et melioribus eiusdem loci probari debet. Probatio autem testium fieri debet duplici iuramento: testes 75) autem debent iurare, se neque priuato odio, 76) neque pro amicitia, neque pro aliquo commodo, quod habuerint vel habituri, sint, vel habeant, ad hoc 77) iurandum esse inductos, postea 78) ipsi debent iurare, sicut ipsi dicunt, veritatem rei a maioribus suis accepisse et ita esse.

72) *Duobus vel*, omittit Hard.
73) *Testibus*, addit Hard.
74) *Supersunt.*
75) *Enim.*
76) *Vel amicitia, neque pro auro, neque pro aliquo commercio, quod habuerint* etc.
77) *Iuramentum.*
78) *Ipsi*, non legit Hard.

CAP. XIV.

Vt liceat religiosis in caussis ecclesiae suae ferre testimonium.

ALEXANDER III. *priori et fratribus sanctæ Trinitatis* 79) *Lorido.*

Insuper etiam auctoritate nostra statuimus, vt liceat vobis in caussis ecclesiæ vestræ testimonium ferre, dummodo vnus vel duo ex vobis ad agendum 80) vel respondendum instituantur, quorum testimonium in caussis, in quibus actores vel responsales sunt instituti, 81) non debeant admitti.

79) *Londensis.*
80) *Et.*
81) *Debet admitti.*

CAP. XV.

Vt testes moneantur, non cogantur.

IDEM *Exoniensi*, 82) *Wigorniensi episcopis.*

Ad 83) hæc quia præfati clerici scripta autentica non habent, quibus muniri possint: præsentium vobis significatione mandamus, vt omnes illos clericos siue laicos, quos 84) ipsi clerici nominauerunt, moneatis, vt rei veritatem, 85) quam super ipsa caussa nouerunt, coram vobis aperiant, 86) nec gratia vel timore 87) alterius vel odio in suæ salutis periculum reticere præsumant.

82) *Et*, addit Hard.
83) *Hoc quod præfati.*
84) *Isti.*
85) *Et quæ super* etc.
86) *Non etiam gratia* etc.
87) *Alicuius.*

CAP. XVI.

Vt fornicarias habentes ecclesiastico spolientur officio, et ne latrones, raptores et de periurio conuicti perhibeant testimonium.

IDEM 88) *R. et Forden. episcopo et abbati de N.*

Ex parte 89) Atte presbyteri ad nos est querela perlata, quod cum ipse ecclesiam 90) de Culmide canonice fuisset adeptus, et eam

88) *Herefordensi episcopo et abbati de Forde.*
89) *A. clerici ad nos* etc. vid. c. 7. X. *de test. et attestat.*
90) *De calumprum.*

91) XXX.

91) XXX. annis et amplius 92) pacifice possedisset, 93) miles quidam H. nomine 94) exinde grauibus molestiis et iniuriis 95) lacescunt, et tandem tacito, quod laicus 96) esset, ad 97) Resensem episcopum et abbatem de 98) Faneres hinc nostras litteras 99) impetrauit, quod si prædictus 100) presbyter filius esset illius, qui 1) in proximo in eadem ecclesia 2) ministrauerat, et iure hereditario eam teneret, vel quod publice fornicariam 3) teneret, vel haberet, a prædicta ecclesia prorsus amoueretur. Tandem vero cum idem miles per interpositam personam præfatum A. presbyterum coram prædictis iudicibus traxisset in caussam, quosdam laicos infames et notabiles produxisse dicitur ad testimonium perhibendum, quod videlicet memoratus presbyter filius 4) sacerdotis fuisset, qui 5) in proximo in 6) eadem ecclesia ministrauerat. Licet 7) A. prædictus presbyter assereret, illos testes non esse recipiendos pro eo, quod quidam eorum latrones et raptores 8) essent manifesti, quidam vero in alia caussa fuerant conuicti de periurio, et se constanter diceret hoc probaturum, nihilominus tamen præfati iudices, talibus testibus aduersæ partis receptis, eidem presbytero etiam post appellationem, quam super hoc se interposuisse proponit, 9) et eo absente præscriptam 10) abiudicauerant ecclesiam, quam nunc 11) præscripti militis dapiferi filius detinet occupatam. Quoniam 12) ergo de vobis satis plene confidimus: caussam ipsam discretioni vestræ duximus committendam, præsentium vobis auctoritate præcipiendo mandamus, quatenus partibus 13) coram vobis conuocatis super hoc rei veritatem diligenter inquiratis, et si vobis constiterit, quod prædictus presbyter non fuerit legitime per idoneos testes præscripta ecclesia spoliatus, sententia eorundem iudicum, litteris confirmationis, si quæ sunt super eadem ecclesia impetratæ, non obstantibus, ecclesiam illam prænominato 14) presbytero, 15) dilatione omni et contradictione cessante, et appellatione remota, restituatis, ipsumque de cetero non permittatis exinde a supradicto milite, vel ab eo, qui ipsam 16) tenet, molestari. Si res vero aliter se 17) habeat, nihilominus caussam audiatis et fine debito terminetis, testes autem, si quos idem A. in suæ assertionis 18) testimonio inuocauerit, monere curetis et diligenter inducere diuino intuitu et amore iustitiæ, vt coram vobis super his perhibeant testimonium veritati, nec quicquam exinde in suæ salutis periculum reticere præsumant.

91) *Vigimi quinque annis.*
92) *Pacifice*, omittit Hard.
93) *Mulier quædam H.* etc.
94) *Ipsum*, addit Hard.
95) *Lacessiuit*, rectius legit Hard.
96) *Erat.*
97) *Tofensem.*
98) *Feuersham nostras* etc.
99) *Apportauit.*
100) *A. filius* etc.
1) *In*, non præponit Hard.
2) *Ministrauit.*
3) *Teneret vel*, non habet Hard.
4) *Illius*, addit Hard.
5) *In*, non legit Hard.
6) *Ipsa.*
7) *Etiam*, addit Hard.
8) *Erant.*
9) *Reo absente* etc.
10) *Abiudicauerunt.*
11) *Præfati.*
12) *Igitur.*
13) *Ante vos.*
14) *A.* addit Hard.
15) *Contradictione et appellatione cessante, restituatis* etc.
16) *Ecclesiam*, addit Hard.
17) *Habet.*
18) *Testimonium.*

CAP. XVII. 19)

Ad quos testes recipiendos personae idoneae mittendae sint?

IDEM *Exoniensi et Wigorniensi episcopis.*

Si qui testium valetudinarii sunt, et senio vel debilitate confecti, aut paupertate deprehensi et non poterit eos id ad vestram præsentiam inducere: ad ipsos recipiendos personas idoneas et discretas mittatis.

19) Hoc cap. in Harduino deest. vid. *c.* 8. *X. de test. et attestat.*

TITVLVS XLIX.
DE TESTIBVS COGENDIS VEL NON 20) COGENDIS.

CAP. I.

Vt vocatus ad testimonium perhibendum, nisi venerit, cogatur.

IDEM 21) *presbyteris Pontii et Asilii.*

Cum super caussa, quæ vertitur inter 22) venerabilem fratrem nostrum, Prænestinum episcopum, et dilectum filium nostrum 23) subiacere abbatem, 24) sit testimonium 25) nostrum necessarium, 26) ne contrarium veritati contingat: 27) omni occasione cessante, præsentium auctoritate vobis 28) mandamus, quatenus IIII. feria proximæ 29) sequentis ebdomadæ perhibituri testimonium veritati, omni occasione 30) cessante, apostolico vos conspectui præsentetis. Si vero tunc non veneritis: sciatis, vos 31) officio et beneficio apostolica auctoritate suspensos. Et si sic non veneritis: excommunicationis 32) et depositionis sententiam poteritis formidare.

20) *Cogendis*, non habet Hard.
21) *Presbyteris Pontii et Asilii*, omittit Hard. vid. *c.* 2. *X. de test. cog.*
22) *Venerabiles fratres nostros.*
23) *Subiacere*, non legit Hard.
24) *Sit.*
25) *Vestrum.*
26) *Et veritati contingat* etc.
27) *Omni occasione cessante*, non habet Hard.
28) *Præcipimus.*
29) *Sequentis*, non legit Hard.
30) *Et excusatione*, addit Hard.
31) *Ab*, præponit Hard.
32) *Et depositionis*, addit Hard.

CAP. II.

Ne quis cogatur ad testimonium ferendum, nisi timore aduersae partis se subtraxerit: et vt laicus a clerico in caussam tractus in foro forensi conveniatur.

IDEM 33) *Genuensi episcopo.* Pars cap. *Inter nos.*

Super eo 34) vero, quod certificari desideras, an, 35) cum aliquis de facto 36) manifesto ante iudicem 37) conuenitur, hi, qui facto 38) interfuerunt, cogendi 39) sunt ad ferendum testimonium veritati? prudentiæ tuæ 40) duximus innotescere, quod si factum est manifestum; non 41) egent testium depositionibus declarari: cum manifesta, sicut tua non ignorat discretio, probationem vel ordinem iudiciarium non requirant. 42) Verum si manifestum non est, et is, qui conuenitur, factum 43) negauerit: testes, qui interfuerint facto, 44) de consuetudine Romanæ ecclesiæ sunt monendi, non cogendi ad testimonium ferendum veritati, nisi forte timore aduersæ partis constaret 45) iudici a ferendo testimonio reuocari, 46) et de rigore humani iuris 47) constaret iudici a ferendo testimonio, ad hoc forte 48) passim possint compelli. Si vero 49) clericus vel presbyter aliquem laicum de rebus suis vel ecclesiæ impetierit, 50) vel laicus res ipsas non 51) ecclesiæ vel presbyteri, 52) vel clerici, qui eum exinde impetit, sed suas proprias asseuerat: laicus ipse debet 53) super hoc de rigore iuris ad forense iudicium trahi, cum actor semper forum rei 54) debeat sequi, licet in pluribus 55) aliter de consuetudine fiat.

33) *Bononiensi episcopo.*
34) *Vero*, omittit Hard.
35) *Si*, legit Hard. pro: *cum.*
36) *Aliquo*, addit.
37) *Conuenitur.*
38) *Interfuerint.*
39) *Sint.*
40) *Volumus.*
41) *Eget.*
42) *Vnde.*
43) *Negauit.*
44) *Ex*, habet Hard. loco: *de.*
45) *Indicia ferendo* etc.
46) *Licet de.*
47) *Constaret iudici a ferendo testimonio*, omittit Hard.
48) *Passim*, omittit Hard.
49) *Presbyter vel clericus alius aliquem* etc.
50) *Et.*
51) *Esse*, addit Hard.
52) *Aut*, pro: *vel*, habet Hard.
53) *Super hoc*, non habet Hard.
54) *Sequatur*, *licet* etc.
55) *Partibus*, addit Hard.

CAP. III. 56)

Vt testes moneantur, minime cogantur.

IDEM *Carnotensi episcopo.*

De testibus non habemus in sacris canonibus, quod sint cogendi, sed admonendi: cum celare veritatem, sicut dicere falsum, mortale reputatur sæpe delictum.

56) Hoc cap. in Hard. deest.

CAP. IV.

Vt testes nominati compellantur ad testimonium.

IDEM *Exoniensi et Wigorniensi episcopis.*

Testes, quos R. 57) clericus clericos vel laicos vobis nominauerit, moneatis, et si opus fuerit, auctoritate apostolica compellatis ad perhibendum testimonium veritati.

57) *Clericus*, deest apud Hard.

TITVLVS L.
DE 58) PRAESCRIPTIONE.

CAP. I.

Vt quadragenaria praescriptio, nisi in casu, locum obtineat in ecclesiis.

IDEM 59) *Salonitano archiepiscopo.* Pars cap. *Licet præter.*

De quarta vero decimæ et oblationis defunctorum 60) clericus ab impetitione episcopi 61) XL. temporis præscriptione se posse tueri 62) videtur, nisi forte 63) in tantum pastoralis sedes pastore caruisset, qui iura ecclesiæ suæ exigere debuit: 64) nam Romana ecclesia tricennalem præscriptionem contra ecclesiam non 65) admittit.

58) *Præscriptionibus.*
59) *Salernitano.*
60) *Clerici.*
61) *Quadragenaria.*
62) *Videntur.*
63) *Cathedralis sedis pastore interim caruisset* etc.
64) *Sed*, legit Hard. pro: *nam.*
65) *Adimit.*

CAP. II.

Ne vlla antiquorum dierum possessio malae fidei possessorem liberet, quantum ad eum, nisi resipuerit.

66) ALEXANDER *episcopus.*

Vigilanti studio cauendum est, 67) cum summa dimensio diuini iudicii ab initio consueuerit propria dimittere, aliena non appetere, ne malæ fidei possessores simus in alienis prædiis atque rebus

66) *Item gloriosus Clemens in lib. Stromatum.*
67) *Quod summa* etc.

68) ec-

68) ecclesiasticis, 69) quam nulla antiqua dierum possessio 70) divino iure iuuat aliquem malæ fidei possessorem, nisi resipuerit, postquam nouerit, se aliena possidere, cum 71) iure et bonæ fidei possessor dici non possit. 72) Ephisinus enim 73) lator legis, 74) Originis patruus, solum propter vitandum miserorum segnitiem et longi temporis errorem et confusionem, primus tricennali 75) vel quadragenali possessioni legis vigorem imposuit, 76) tam in cognitis rebus, quam 77) in latentibus non habere vigorem placuit.

68) *Maxime*, addit Hard.
69) *Quoniam.*
70) *Diuino*, non legit Hard.
71) *Iure et*, omittit Hard.
72) *Euphegius.*
73) *Legislator.*
74) *Originis patruus*, non habet Hard.
75) *Et*, habet Hard. pro: *vel.*
76) *Nobis autem*, addit Hard.
77) *In*, non præponit Hard.

CAP. III.

Ne vllius vox audiatur contra tricennalem praescriptionem.

Item GREGORIUS.

Sanctorum patrum 78) sanctiones et humanæ leges irrefragabiliter 79) statuentes confirmauerunt, et nos in præsenti concilio cum omnibus, qui 80) sunt nobiscum, 81) irrefragabiliter confirmamus, vt 82) de omnibus possessionibus ad singulas prouincias nostrorum fratrum 83) pertinentibus, a quibus 84) XXX. annos possessæ sunt, absque synodali proclamatione quiete et 85) sincere perpetuo 86) teneantur, nullaque vox audiendi alicui aduersario concedatur. 87) Si vero aliquis præsumtor temerario ore exorbitauerit, quia contra sanctorum patrum statuta aggressit: vinculis excommunicationis indissolubiliter innodatus, et penitus ab ecclesia extorris et a communione fratrum alienus.

78) *Auctoritas.*
79) *Constituentes.*
80) *Adsunt.*
81) *Inuiolabiliter.*
82) *Omnes possessiones ad* etc.
83) *Pertinentes.*
84) *Per*. præponit Hard.
85) *Secure.*
86) *Detineantur.*
87) Hæc vltima periodus huius cap. apud Harduinum prorsus non legitur.

CAP. IV.

Vt seruetur quadraginta annorum praescriptio.

Item GREGORIUS *episcopo Syracusano.*

Ne religiosorum virorum corda ecclesiasticarum rerum contentio, a mutua, quod absit, caritate, disiungat, magna sollicitudine studendum est, vt facillimum finem res possit 88) altercatione deducta percipere. Hortamur 89) igitur, vt ad prædicta loca, de quibus contentio est, accedere debeatis, 90) et constituta loca, quæ in lite sunt, præsentia vestra terminari faciatis, XL. tamen annorum ab vtraque parte præscriptione seruata.

88) *In altercationem.*
89) *Ergo.*
90) *Et vtraque parte constituta cominus loca, quæ in lite sunt, vestra faciatis præsentia terminari* etc.

CAP. V.

Vt praescriptio tricennalis ecclesiae sufficiat.

ALEXANDER III. 91)

Controuersiam, quæ inter 92) Marciensem et 93) Formosc. super decimis de villa 94) Reguerigia 95) fuerat mota, nos cum fratribus 96) pertractauimus. Et quidam monachi 97) decimationem illius villæ suo monasterio pertinere tam per Karoli regis donationem, quam 98) nostrum priuilegium, allegabant; clerici vero 99) de Formo tertiam partem detinere 100) per XXX. annos et eo amplius sine interruptione synodali 1) se legitime possedisse asserebant. Nos vero vtriusque partis 2) allegationibus diligenter indagatis, decrevimus, quod, si ecclesia 3) de Formo tertiam partem decimæ per XXX annos quiete et inconcusse possedisse se per 4) idoneas personas 5) poterit probare: eandem deinceps sine inquietatione possideat.

91) *Remensi archiepiscopo*, addit Hard.
92) *Macularensem.*
93) *Formolensem ecclesias super* etc.
94) *De Remegan.*
95) *Fuit.*
96) *Nostram.*
97) *Decimam omnem illius* etc.
98) *Per*, præponit Hard.
99) *Ecclesiæ Formolensis tertiam* etc.
100) *XXX. annis et* etc.
1) *Vel legitima.*
2) *Rationibus et*, addit Hard.
3) *Formolensis.*
4) *Tres*, addit Hard.
5) *Sibi propriare poterit, ea deinceps* etc.

CAP. VI. 6)

Vt conditio possidentis melior sit quadragenali praescriptione.

IDEM *Mauritiano episcopo.*

Ad aures nostras te significante peruenit, duas ecclesias sub examine tuo sæpius litigare super decimis, quas vna ecclesiarum in alterius parochia annis XL. possedit, ac per hoc petat eius extinctam actionem, altera vero eas iure parochiali volens euincere, præscriptionem non debere sibi obesse proponit. Ideoque quid iuris sit in caussa, tua nos duxit fraternitas consulendos. Tuæ itaque fraternitati litteris præsentibus innotescat, quod diuino et humano iure melior est conditio possidentis, quam quadragenalis præscriptio et omnem prorsus actionem secludit.

6) Hoc cap. in Harduino deest.

TITVLVS LI.
DE APPELLATIONIBVS.

CAP. I.

Ne inquiratur, cuiusmodi actio intendatur, sed vt primo inquiratur rei veritas.

IDEM 7) *Ixoniensi episcopo et decano* 8) *Linco.*

Dilecti filii nostri prior et canonici de 9) Giseb. grauem admodum et difficilem nobis querimoniam transmiserunt, quod venerabilis frater noster R. Eboracensis archiepiscopus 10) et apostolicæ sedis legatus, eundem priorem post appellationem ad nos factam suspendit, et ecclesias suas interdixit, et canonicos si eidem tanquam priori obedirent, 11) excommunicatos denuntiauit *et infra.* Super quibus 12) rei veritatem per idoneas personas et famam loci sollicite inquiratis, et si ita esse inueneritis, ecclesiarum concessiones taliter factas, nisi prior et canonici malitiose distulerint eas, quantum ad se pertinet, ordinare, nullius appellatione obstante, in irritum nostra auctoritate, 13) et priori et canonicis ecclesias ipsas restitui facientes, tam vicarios, quam iuratos eorundem canonicorum iuramentum præstitum seruare cogatis, nisi fuerit a priore inique extortum, *et infra.* Prouisuri attentius, ne ita subtiliter, sicut a multis fieri solet, 14) eiusmodi actio intendatur, inquiratis, sed simpliciter et pure factum ipsum et rei veritatem, secundum formam canonum et sanctorum patrum 15) instituta, inuestigetis.

7) *Exoniensi.*
8) *Lincolniensi.*
9) *Giseburr.*
10) *Et*, apud Hard. deest.
11) *Tanquam*, addit Hard.
12) *Autem omnibus*, addit Hard.
13) *Reuocetis*, addit Hard.
14) *Cuiusmodi.*
15) *Statuta.*

CAP. II.

Ne admittatur adpellatio de omni grauamine futuro.

IDEM *archiepiscopo Remensi.*

Super eo, quod abbas sancti Apollinaris in claustro a te 16) appellationem interposuit generalem super omni caussa, quæ aliquo tempore aduersus eum posset moueri, ipsum exinde redarguimus, nec huius appellationem 17) dicimus admittendam.

16) *Appellans, imposuit generalem super omnem caussam, quæ* etc.
17) *Ducimus.*

CAP. III.

Ne audiatur, qui appellat euitandae castigationis gratia.

IDEM *abbati sancti* 18) *P. super Fuld.*

Ad nostram noueris audientiam peruenisse, quod, si quando subditos tuos vis pro excessibus suis secundum regulam sancti Benedicti et institutionem tui ordinis corrigere et castigare, ipsi, vt malitiam suam liberius valeant exercere, ad remedium appellationis confugiunt. Quia vero remedium appellationis non fuit ideo inuentum, vt alicui a religionis et ordinis obseruantia exorbitanti debeat in sua 19) nequitia exhibere patrocinium: discretioni 20) vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus si quando quilibet subditorum, 21) ne ipsum pro suis excessibus corrigas et castiges, ad remedium appellationis conuolauerit, non 22) minus eum iuxta tenorem mandati, quod in 23) prædicta regula continetur, et 24) institutione corrigas.

18) *Petri de Diua.*
19) *Malitia.*
20) *Tuæ taliter* etc.
21) *Tuorum*, adiicit Hard.
22) *Ideo*, addit Hard.
23) *Scripta.*
24) *Institutionem ordinis tui corrigas.*

CAP. IV.

Ne audiatur adpellans frustratoriae dilationis caussa, et ne morbo consimili laborantes admittantur in testimonium.

IDEM 25) *Winorwicensi episcopo.*

Personas ecclesiarum in tua diœcesi consistentium ita tuis et dominorum fundi autenticis præmunias scriptis, vt, cum 26) aliquam ecclesiarum personam decedere forte contigerit, decedentis filius vel vicarius seu alius quilibet personatum ecclesiæ vacantis viro idoneo conferendi 27) sibi viam præcludere aliqua calliditate non possit. Quod si aliquis talium frustratoriæ dilationis caussa ad nostram audientiam appellauerit, et appellationi suæ prolixum terminum 28) non præfixerit: tu ei 29) diem, infra 30) quam apostolicam sedem possit adire, conuenienter assignes, et si ad 31) illum venire contemserit,

25) *Norwicensi.*
26) *Aliquem istorum decedere* etc.
27) *Tibi.*
28) *Non*, omittit Hard.
29) *Terminum.*
30) *Quem.*
31) *Illam.*

rit, tu illum ex tunc iudicio tuo super his, quæ in quæstione vertuntur, sine contradictione aliqua stare, omni excusatione et appellatione cessante, districte compellas. Si autem quisquam appellationi suæ congruentem terminum præfigat, nec tamen caussam ad diem appellationis fuerit prosecutus: ipsum nihilominus ex tunc sententiæ tuæ, sicut de 32) alio diximus, parere compellas. Verum si coram te vel quolibet alio huiusmodi negotia ventilentur: nolumus, vt 33) aliqui morbo consimili laborantes, si certum sit, aut legitime 34) possunt conuinci super his, si ab alterutra parte 35) testes adducti fuerint, in testimonium recipiantur.

32) *Alia duximus appellatione remota, parere constringas.*
33) *Aliqui*, omittit Hard.
34) *Possint.*
35) *Parte adducti* etc.

CAP. V.

Ne frustratoriae dilationis caussa adpellans audiatur, et vt liceat iudici terminum abbreuiare, vtque, nisi adpellans intra illum adpellationem prosequutus fuerit, sententia contra eum lata teneat, et vt raptor et alienae rei detentor et fornicator, nisi sit manifestum, adpellans audiatur.

IDEM 36) *Henrico Remensi archiepiscopo.*

Cum sit 37) sancta Romana ecclesia caput et magistra omnium ecclesiarum, disponente Domino, constituta, et ad eandem consultationes et quæstiones de diuersis mundi partibus 38) merito referantur, 39) quod eam super variis 40) iuris quæstionibus 41) consuli gratulamur et prudentiam tuam non immerito commendamus. Inde est, quod fraternitati tuæ 42) præsentibus scriptis dignum duximus respondendum. Si frustratoriæ dilationis caussa vel 43) necessario ante sententiam vel 44) post fuerit appellatum, huiusmodi appellationibus annus indulgetur, aut si necessaria et euidens necessitas, 45) a quo appellatum fuerit, indulgetur biennium; nisi forte iudex, a quo appellatum fuerit, secundum locorum et prouinciarum distantiam et qualitatem 46) remissius tempus fuerit moderatus, infra quod si is 47) appellauerit, caussam appellationis non fuerit prosecutus: tenebit sententia. Si post sententiam appellauerit et a caussa sua cecidisse videtur, nec amplius super negotio eodem 48) audiatur appellans. Si vero a grauamine et ante litis ingressum fuerit appellatum: huiusmodi audietur appellans, quoniam sacri canones passim appellare permittunt. Si vero ante sententiam 49) appellauerit: 50) cogitur illius stare iudicio, ad quem noscitur appellasse. Si autem in agro vel alias ante caussæ ingressum fuerit appellatum: non solent huiusmodi dici appellationes, sed ad caussam 51) vocationes. Præterea si raptor sit, vel alias violentus detentor alienæ rei is, qui appellat: huiusmodi appellatio facta in iudicio apud ecclesiasticas personas, solet audiri, nisi forte 52) manifestus raptor vel fornicator existat, sicut ille, quem absentem et 53) inrequisitum apostolus excommunicauit.

36) *H.* tantum scripsit Hard.
37) *Sancta*, omittit Hard.
38) *Merito*, non legit Hard.
39) *Et*, addit Hard.
40) *Iuris*, non habet Hard.
41) *Consulis.*
42) *Taliter respondentes, præsenti scripto duximus respondendum.*
43) *Etiam*, addit Hard.
44) *Postea.*
45) *Apparuerit, indulgetur* etc.
46) *Temporis rectius tempus* etc.
47) *Qui*, addit Hard.
48) *Audietur.*
49) *Appellauit.*
50) *Cogetur.*
51) *Prouocationes.*
52) *Manifestissimus.*
53) *Non requisitum.*

CAP. VI.

Vt teneat excommunicatio post adpellationem ante interpositam.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

Si duobus coram 54) suo iudice litigantibus, alter ad nostram, alter ad sui iudicis audientiam 55) super eodem negotio appellauerit, et ille, qui ad suum iudicem 56) appellauit, ad diem appellationis veniens, appellasse se ad eum proponit, eo tacito, quod aduersarius eius ad audientiam Romani pontificis appellasset, si legitime citatus non 57) venit, nec aliquem 58) miserit responsalem, aut etiam alias parere contemnit et in eum sententiam excommunicationis tulerit: tenebit 59) sententiam excommunicationis 60) pro contumacia, 61) nisi 61*) cognouerit iudex, eum ad audientiam 62) Romani pontificis appellasse. Denique 63) quod in fine quæstionum tuarum quæris, si a ciuili iudice ante iudicium vel post ad audientiam nostram fuerit appellatum, an huiusmodi appellatio teneat: tenet quidem in his, qui vestræ sunt iurisdictioni 64) temporali subiecti, in aliis vero, etsi de consuetudine ecclesiæ teneat, secundum iuris rigorem tenere non credimus.

54) *Non*, addit Hard.
55) *Super eodem negotio*, non legit Hard.
56) *Appellauerit.*
57) *Venerit.*
58) *Misit.*
59) *Sententia.*
60) *In eum*, addit Hard.
61) *Promulgata*, addit Hard.
61*) *Agnouerit.*
62) *Nostram appellasse.*
63) *Quod*, omittit Hard.
64) *Episcopali.*

CAP. VII.

Ne, si iter adreptum fuerit ante citationem factam, in caussa procedatur.

IDEM *Wigorniensi episcopo.*

Ceterum cum aliquam caussam tibi contigerit, appellatione remota, commissam fuisse, et 65) diuersa pars post citationem factam iter 66) arripuit ad sedem apostolicam veniendi: 67) non minus poteris in negotii cognitione secundum formam iuris procedere. Quod vtique, si ante citationem factam iter 68) inceperit, non est aliquatinus procedendum.

65) *Aduersa.*
66) *Arripuerit.*
67) *Nihilominus.*
68) *Arripuerit.*

CAP. VIII.

Vt, si quis ab aliquo adpellauerit in aliqua re, et postea coram eodem super alia conueniatur, eum, velut suspectum, euitet.

IDEM *Remensi archiepiscopo.* Pars cap. *Cum sit* 69) *sacro.*

Si in vna caussa aliquis appellauerit, et pendente appellatione aliquod crimen committat, vel prius commisisse dicatur, vel modo etiam accusetur, vel 70) conuincatur de illa re, 70*) de qua non sit appellatum, et illam 70**) proferri contingat ad audientiam iudicis, a quo etiam in alio negotio appellauerit: 71) eum potest, si voluerit, tanquam suspectum vitare, alioquin 72) debebit illius iudicio stare, a quo appellatum est, maxime si iudex suus ordinarius existat.

69) *Romana.*
70) *Conuenitur de alia re.*
70*) *Super qua.*
70**) *Perferri.*
71) *Tum potest.*
72) *Debet.*

CAP. IX.

Vt deferatur adpellationi super incidenti quaestione factae, si sine ea principalis quaestio terminari nequeat: et ne de falsa suggestione locus sit adpellationi, si ea sit inhibita.

IDEM *Wigorniensi episcopo.*

Super eo, quod 73) sollicitudo tua requisiuit, vtrum 74) sententiam, quam post appellationem, quam ex incidenti quæstione fieri sæpe 75) contingit, sit suspendenda, licet caussa fuerit, appellatione remota, commissa, tuæ prudentiæ duximus respondendum: quod si de aliqua exceptione quæstio suboriatur, et exinde appellationem fieri 76) contingit, eidem exceptioni erit merito supersedendum et si principalis caussa sine illa terminari non poterit, ei nihilominus 77) supersedatur. Si autem 78) diuersa pars de falsi suggestione in appellationem proruperit, non est propter hoc sententia differenda, si litteris 79) commisseriis appellationis obstaculum inhibeatur.

73) *A nobis*, addit Hard.
74) *Sententia pro appellatione, quam ex* etc.
75) *Contigerit, fuerit.*
76) *Contingat.*
77) *Supersedeatur.*
78) *Aduersa.*
79) *Commissionis.*

CAP. X.

Vt adpellationi, pro qualicumque fiat caussa leui, deferatur: et vt adpellans compellatur ad adpellationem prosequendam aut standum iudicio.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

De appellationibus 80) vero, quæ 81) pro caussis minimis fiunt, tuam volumus cognitionem tenere, quod eis, pro qualicunque 82) et quantumcunque leui caussa fiant, non minus 83) quam illis, quas pro maioribus fieri contingit negotiis, deferendum est. Verum si appellantes suam contemserint 84) prosequi appellationem: tu ipsos aut appellationem prosequi vel tuo iudicio stare, appellatione remota, districte compellas.

80) *Vero*, omittit Hard.
81) *In*, legit Hard. loco: *pro.*
82) *Et quantumcunque*, non legit Hard.
83) *In illis, quam pro maioribus, est deferendum. Verum* etc.
84) *Prosequi*, omittit Hard.

CAP. XI.

Ne deferatur adpellationi, postquam caussa commissa est iudicibus, adpellatione remota.

IDEM 85) *Eboracensi archiepiscopo.*

Sicut Romana ecclesia omnium ecclesiarum, disponente domina, mater est 86) et magistra: ita etiam nos, qui eidem ecclesiæ, licet immeriti, supernæ dispositionis prouidentia præsidemus, prout nobis Dominus ministrauerit, 87) oportet consultationibus respondere cogimur singulorum, et quæ videntur dubia, apostolicæ circumspectionis prouidentia declarare. Sane quæsitum est a nobis ex parte 88) vestra, vtrum, si 89) aliquando caussa inter aliquos, delegatis iudicibus 90) absque remota appellatione, committitur, et altera pars litteris apostolicæ

85) *Senonum archiepiscopo.*
86) *Et magistra*, non habet Hard.
87) *Oportet*, omittit Hard.
88) *Tua.*
89) *Aliqua.*
90) *Absque*, non legit Hard.

apostolicæ protectionis munita, quibus est ei generaliter indultum, vt libere sibi liceat appellare, si in vocem appellationis proruperit, 91) ei sententiæ in eadem caussa sit deferendum. Hoc 92) igitur præsentibus litteris tuæ inquisitioni respondemus, quod 93) ei in hac parte non est deferendum aliquatenus, postquam est iudicibus, appellatione remota, caussa commissa, quia speciale mandatum derogat generali.

91) *Eius appellationi.*
92) *Ergo.*
93) *Eius in hac parte appellationi non* etc.

CAP. XII.

Vbi inhibita est adpellatio, ibi et recusatio: quod tunc incipit, quum iudices mandatum susceperint.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

Super eo 94) vero, quod interdum iudices delegati ab altera 95) parte tanquam suspecti recusantur, hoc tuæ prudentiæ præsentibus litteris innotescat, quod, cum sacri canones 96) et ante et post 97) litem contestatam, et in 98) probatione sententiæ, et post sententiam, singulis facultatem appellandi tribuunt, non 99) admittant aliud remedium præter solam appellationem, 100) sicut leges faciunt seculares, quæ appellationem nisi in casu non admittunt ante sententiam. Vnde in caussis ecclesiasticis, vbi appellationis remedium tollitur, vtrumque remedium denegatur, et 1) ideo sicut appellationi, ita recusationi non est aliquatenus deferendum. Si autem infra certum 2) terminum personis aliquibus committatur lis decidenda, 3) ita quod contineatur in litteris, caussam post susceptionem litterarum infra certum terminum terminari debere: ex tunc terminus incipit, cum eos, quibus litteræ delegantur, easdem contigerit litteras accepisse.

94) *Vero*, non habet Hard.
95) *Partium.*
96) *Et*, non habet Hard.
97) *Litis decisionem.*
98) *Prolatione.*
99) *Admittunt.*
100) *Nisi in casu ante sententiam* (*non admittunt.*) *Verum in caussis* etc.
1) *Ita sicut.*
2) *Temporis spatium aliquibus committitur lis* etc.
3) *Itaque contineatur* etc.

CAP. XIII.

Ne audiatur adpellans, qui violentas manus iniecerit in clericum.

IDEM. 4)

Peruenit ad nos, quod, cum 5) quidam presbyteri et alii 6) clerici se conquerantur ab aliquibus vulneratos, vel 7) alias grauiter læsos, et ad probandum, quod 8) afferunt, plerumque testes 9) producant, hi, qui impetuntur, 10) apostolicam sedem appellant, sed appellationem interpositam prosequi vel 11) consortia hominum 12) vitare contemnunt. Vnde quia, quid 13) tibi faciendum sit, 14) exinde litteris nostris 15) certificari desideras: fraternitati tuæ præsentium auctoritate mandamus, quatenus illos, qui pro tali caussa appellant, si 16) illorum excessus publicus non sit et 17) notorius, contradictione et appellatione cessante, ecclesiastica censura, 18) vt infra tempus conueniens ipsam appellationem interpositam prosequantur. Si vero 19) eorum excessus publicus et notorius est, appellationis obtentu, si quam ad suam iniquitatem fouendam interposuerunt, nullatenus prætermittas, quin eos excommunicatos denunties, sicut ex ipsa iniectione manuum in 20) clericos excommunicationis 21) sententiam incurrerunt, 22) ipsosque facias sicut excommunicatos cautius euitari, donec passis iniuriam satisfaciant, et cum litteris tuis apostolico se conspectui repræsentent.

4) *R. Cantuariensi archiepiscopo*, addit Hard.
5) *Quidam*, omittit Hard.
6) *Clerici*, non legitur apud Hard.
7) *Aliter.*
8) *Assumunt.*
9) *Producunt.*
10) *Ad*, præponit Hard.
11) *Consortium.*
12) *Deuitare.*
13) *Tibi*, non habet Hard.
14) *Exinde*, omittit Hard.
15) *Certiorari.*
16) *Eorum.*
17) *Notarius.*
18) *Compellas*, addit Hard.
19) *Eorum*, non legit Hard.
20) *Clericum.*
21) *Sententia.*
22) *Et ipsos.*

CAP. XIV.

Ne in criminibus notoriis deferatur adpellationi, et ne iudex, quod dubium est, pro notorio habeat, vtque appellantes ad adpellationem prosequendam, vel ad parendum suo iudicio, compellat.

IDEM *archiepiscopo Toletano.*

Consuluit nos tua fraternitas, vtrum deferendum sit appellationibus, quæ super manifestis criminibus 23) imponuntur, 24) vel eorum appellationi, qui caussa frustratoriæ dilationis appellant, nec appellationem 25) interpositam prosequuntur. Super quo 26) itaque consultationi tuæ 27) duximus respondendum, quod, si quando aliqui, quos manifestum sit et notorium, vxorem alterius detinere, aut iniecisse violentas manus in clericum, 28) appellauerint, eorum appellationi non est aliquatenus deferendum, sed cum multa dicantur notoria, quæ non sunt, prouidere debes, ne, quod dubium est, pro notorio videaris habere. Illos autem, qui appellant a præsentia tua, cogere debes, infra tempus conueniens appellationem interpositam prosequi, aut iudicio tuo, appellatione cessante, parere.

23) *Interponantur.*
24) *Aut eorum appellationibus.*
25) *Interpositam*, omittit Hard.
26) *Vtique.*
27) *Taliter respondemus.*
28) *Appellaae, nec appellationem prosequuntur, eorum* etc.

CAP. XV.

Vt, vbi adpellatio inhibita, ibi quoque recusatio inhibeatur: quod tunc incipit, quum iudices mandatum susceperint.

29) IDEM *Rauennensi archiepiscopo.*

Consuluit nos tua fraternitas, vtrum recusationes admittere debeas in caussis, quas absque remedio appellationis tibi committimus terminandas. Super quo 30) fraternitati tuæ taliter 31) duximus respondendum, quod, licet sacræ leges remedium 32) illud admittant, 33) tamen censura sacrorum canonum aliud remedium præter 34) remedium appellationis non admittit, cum licitum sit secundum statuta canonum ante litis contestationem, et in ipsa litis contestatione et post decisionem caussæ, ad appellationis remedium conuolare. Ideoque remedium recusationis non debes admittere, si quando caussas 35) alicuius tibi commisimus, appellatione remota, terminandas. Verum tamen cognitioni caussæ, quæ vertitur inter 36) H. et nepotem B. volumus, vt 37) inpræsentiarum supersedeas, quia vtraque pars conspectui nostro se præsentauit.

29) *Idem Rauennensi archiepiscopo*, Harduinus non habet.
30) *Discretioni.*
31) *Respondemus.*
32) *Tale.*
33) *Cum censura.*
34) *Appellationem non admittant, cum* etc.
35) *Aliquas.*
36) *B. et nepotem Baldewini.*
37) *In præsenti.*

CAP. XVI. 38)

Ne auctoritas vsus atque consuetudinis veritati et legi praeiudicet.

IDEM *in registro Theobaldo ecclesiae sanctae Luciae.*

Cum caussa, quæ vertitur inter vos et Guttomon. et Hermannum laicos super domo quadam eis ab archiepiscopo vestro vendita, ad examen filii nostri in basilica XII. apostolorum P. cardinalis, tunc apostoli S. Iudæ, lata fuisset, post datas inducias et appellationem ad nos factam, quam infra terminum tibi fili t. d. illa prosequenda præscriptum iter ad nos veniendi non arripias, contra te sententiam tulit, et memoratis G. et A. prætaxatam domum secundum Veronensis ciuitatis consuetudinem adiudicauit. Deinde vero, cum caussa fuisset ad nos per appellationem delata, eam venerabili fratri R. Brisiensi episcopo, appellatione remota, finiendam delegauimus, qui vtique rationibus hinc inde diligenter auditis et cognitis sententiam contra vos, spreta forma canonum, secundum Veronensis ciuitatis consuetudinem, sicut et præfatus cardinalis fecerat, promulgauit. Nos autem, cum tandem vtraque pars nostro se conspectui repræsentasset, diligentius considerantes, quod, licet vsus consuetudinis non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati aut legi præiudicat, sententiam de communi fratrum consilio reuocauimus, et vos a prælibatorum G. et Car. super hoc impetitione absoluentes, vobis et ecclesiæ vestræ sæpe dictam domum apostolica auctoritate adiudicauimus.

38) Hoc capitulum in Harduino deest. Vid. *c. 8. X. de sent. et re iudic.*

CAP. XVII.

Vt appellationi deferatur, nisi ab eo adpelletur, cui caussa commissa sub formula: remota adpellatione.

IDEM 39) *Veronensi.* Pars cap. *Significasti.*

Appellationi autem, 40) si qua super aliquo casu ab alterutra 41) parte fuerit interposita, nisi appelletur ab ipso, cui 42) sit appellatione remota commissa, est 43) debita deuotione deferendum.

39) *Exoniensi episcopo.*
40) *Autem*, omittit Hard.
41) *Partium.*
42) *Caussa*, addit Hard.
43) *Cum*, præponit idem.

CAP. XVIII.

Ne adpellans metu litterarum, quas scit impetratas, audiatur.

IDEM 44) *Duliensi episcopo.*

Suggestum est auribus nostris, quod, cum oppressi et grauati ad præsidium 45) Romanæ ecclesiæ recurrunt, et appellatione facta iter arripiunt, aduersarii eorum appellationem interpositam cognoscentes, neque ad præsentiam nostram accedunt, neque pro se responsalem 46) mittunt; cum autem 47) persenserint, illos redisse et litteras nostras reportasse, in vocem appellationis prorumpunt et iter ad nos 48) arripiunt, 49) et sic eorum sollicitudinem, a quibus impetuntur, 50) eludunt. Verum quoniam nemini fraus sua debet patrocinari, et falce apostolici moderaminis sunt 51) resecanda, quæ in se noscuntur vitium calliditatis et fraudis continere: 52) fraternitati tuæ nos consulenti taliter duximus respondendum; si quis deprehensus

44) *Dunelmensi.*
45) *Sedis apostolicæ recurrunt.*
46) *Transmittunt.*
47) *Præsenserint.*
48) *Veniendi*, addit Hard.
49) *Vt sic.*
50) *Eludant.*
51) *Resecandi.*
52) *Et nos super hoc consulenti taliter respondemus, quod, si quis* etc.

prehensus fuerit, hoc ex fraude vel malitia facere, eius appellationi non deferas, neque ob id tibi commissam caussam sine congruo terminare postponas: quia decretalem epistolam, qua tales videntur muniri, non ad deprimendam 53) cuiusque iustitiam, sed ad remouendum iniustum grauamen, nos fecisse cognoscas.

53) *Cuiusquam.*

CAP. XIX.

Ne defendatur adpellans, vbi sub praetextu adpellationis noscitur crimen committendum.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis.*

Relatum est auribus nostris, quod sint quidam in 54) prouinciis vestris, qui, vxoribus 55) suis propria auctoritate relictis, concubinis adhærere non dubitant, 56) errorem suum ac temeritatem suam per appellationis obstaculum tueri ac fouere nituntur. Quoniam igitur nostræ sollicitudinis officio imminet prouidendum, ne appellationis obtentu in sua malitia perseuerent: fraternitati 57) tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, si manifestum 58) sit, aliquos de prouincia vestra vxores suas sine rationabili caussa dimisisse et adhæsisse aliis, si commoniti vxores suas, concubinis abiectis, 59) quantocius non receperint: 60) pro appellatione, si quam ad errorem suum fouendum 61) interposuerint, non permittatis, quin eos ad 62) abiiciendum concubinas, et 63) ad recipiendum vxores suas, et maritali 64) affectione 65) vxores tractandas per excommunicationis sententiam compellatis.

54) *Prouincia vestra.*
55) *Suis*, non legit Hard.
56) *Et*, addit Hard.
57) *Vestræ.*
58) *Est*, pro: *sit.*
59) *Quantocius*, omittit Hard.
60) *Per appellationem.*
61) *Interposuerunt, non prætermittatis.*
62) *Abiiciendas.*
63) *Recipiendas.*
64) *Affectu.*
65) *Vxores*, Harduinus non legit.

CAP. XX.

Vt de facto excommunicatus, licet non de iure, de facto tamen absolui queat.

IDEM *Eboracensi 66) episcopo R. presbytero.*

Ad præsentiam nostram 67) venientibus episcopo Tusculano et P. sanctæ Susannæ cardinali, tuam et ipsius caussam commisimus audiendam, qui 68) ad obiectionem tuam, licet non esset excommunicatus de iure, de facto 69) fecerunt 70) absolui. Quia vero quod a fratribus nostris noscitur 71) statutum in hac parte, nolumus aliqua ratione mutare: fraternitati 72) tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus prædictum presbyterum, 73) vel alium pro eo, 74) quia post excommunicationem contra appellationem factam 75) cantauit, nullo modo inquietare 76) attentes, sed ad eum statum omnia 77) reducas, cessante appellatione, in quo erant tempore appellationis ad sedem apostolicam factæ.

66) *Archiepiscopo et R.*
67) *R. presbytero veniente, episcopo* etc.
68) *Ob excommunicationem.*
69) *Tamen*, addit Hard.
70) *Eum*, addit Idem.
71) *Constitutum.*
72) *Vestræ.*
73) *Vel alium*, omittit Hard.
74) *Quod post.*
75) *Diuina*, addit Hard.
76) *Attentetis.*
77) *Reducatis.*

CAP. XXI.

Vt, si cuius possessio post adpellationem turbata fuerit, archiepiscopus emendet.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo.*

Cum teneamur consultationibus singulorum, quantum 78) nobis Dominus ministrauerit, respondere: tanto volumus gratius tibi 79) respondere, quanto personam tuam abundantiori diligimus caritate. Quoniam igitur nos consulere voluisti, vtrum si eorum, qui ad audientiam nostram appellant, possessio turbata fuerit, 80) reformare eam tibi liceat, eo prætermisso, de quo appellatio 81) fuerit interposita: prudentiæ tuæ taliter respondemus, si exinde ad te querela peruenerit, id ordine iusticiario tibi 82) licebit.

78) *Nobis*, omittit Hard.
79) *Respondendum impendere, quanto* etc.
80) *Reformare debeas, eo* etc.
81) *Est*, Hard. habet pro: *fuerit.*
82) *Corrigere*, addit Idem.

CAP. XXII.

Vt archiepiscopus post adpellationem excessus corrigat, de quibus non adpellatur.

IDEM *vniuersis 83) suffraganeis Cantuariensis ecclesiae.*

Significauit nobis 84) venerabilis frater noster, 85) Cantuariensis archiepiscopus, quod, si quando vos appellatis ad 86) præsentiam nostram, vel archidiaconi vestri super aliquo certo negotio episcopatus et archidiaconatus vestros sub protectione apostolica ponitis 87) et appellatis ad annum 88) et terminum, nec de nouis excessibus, nec de præteritis commissis vestris, 89) siue subiectorum vestrorum delictis, permittitis 90) ipsum cognoscere, sed omnem iustitiam 91) ei suspenditis et 92) prorsus euacuatis. Quoniam igitur 93) prouidendum est, ne 94) appellationis obtentu 95) aut manifesta 96) delicta remaneant impunita, aut subditi vestri de suorum excessuum impunitate lætentur: fraternitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, si 97) vos episcopatus aut archidiaconi vestri archidiaconatus suos apostolicæ protectioni 98) tuæ subiiciunt et audientiam nostram appellant, propter hoc 99) memoratum archiepiscopum impedire nullatenus tentetis. Quo minus de 100) caussa vel excessibus subditorum vestrorum cognoscere valeant, et iuxta meritorum qualitatem eos debita animaduersione punire, aut 1) exinde excessus vestros, 2) si 3) qui manifesti sunt et notorii, his duntaxat exceptis, super quibus appellatio est interposita, 4) potest digne corrigere, et quod iniuste actum est, ad rectitudinis tramitem reuocare.

83) *Et eius*, addit Hard.
84) *Venerabilis*, non habet Hard.
85) *R.* addit.
86) *Audientiam.*
87) *Et appellatis*, omittit Hard.
88) *Et infra, nec* etc.
89) *Nec de subditorum vestrorum* etc.
90) *Eum.*
91) *Eius.*
92) *Protinus.*
93) *Nobis*, addit Hard.
94) *Sub*, præponit idem.
95) *Aut manifesta*, omissum ab eodem.
96) *Mala.*
97) *Qui vestrum episcopatus aut archidiaconatus apostolicæ* etc.
98) *Tuæ*, non adiicit Hard.
99) *Prædictum.*
100) *Caussis.*
1) *Etiam excessus* etc.
2) *Persequi*, addit Hard.
3) *Si*, omittit idem.
4) *Possit.*

CAP. XXIII.

Ne deferatur adpellationi de omni grauamine interpositae.

IDEM *Bononiensi episcopo et archipresbytero.*

Consuluit nos vestra dilectio, 5) vt, si appellatio, quæ ab omni grauamine 6) interposita est, teneat, 7) prudentiam tuam redderemus certiorem, et ideo consultationi vestræ taliter respondemus: quod, si forte generaliter appellationem interponeret aliquis ab omni grauamine, quod sibi contingere posset, huiusmodi appellatio 8) tenere potest non, nec debet. Si vero aliquis ab 9) alio iudice super omni grauamine, quod in vna caussa sibi contingere 10) posset, appellationis obstaculum interponeret; quanquam generalis appellatio sit interposita: appellationi tamen 11) huius est 12) ab eodem iudice deferendum.

5) *Vtrum appellatio.*
6) *Interponitur, teneat.*
7) *Super quo vtique consultationi vestræ* etc.
8) *Tenere non debet.*
9) *Aliquo.*
10) *Possit.*
11) *Huiusmodi.*
12) *Ab eodem iudice*, omittit Hard.

CAP. XXIV. 13)

Vt adpellantes intra tempus congruum adpellationem persequi, aut iudicio parere compellantur.

Super eo, quod dicitis, quosdam frustratorie, vt pœnam possint vitare canonicam, appellare, nec appellationem interpositam volunt persequi, hoc vobis volumus innotescere, quod, si qui a vobis appellauerint, eos debetis cogere, vt infra tempus congruum et competens appellationem prosequantur, aut super his, de quibus appellatum fuerit, appellatione remota, iudicio vestro pareant.

13) Hoc capitulum in Harduino deest.

CAP. XXV. 14)

Vt adpellantes compellantur ad persequendam adpellationem aut ad parendum iudicio, et ne deferatur adpellationi generali.

IDEM *Rauennensi archiepiscopo.*

Inter cetera quod nos consuluisti, quid de his facere debeas, qui appellant a te, nec appellationem prosequuntur, taliter respondemus, quod debes eos compellere, infra congruum terminum appellationem interpositam prosequi, aut coram te iustitiæ parere. Super eo vero, quod abbas sancti Apollinaris a te appellationem generalem interposuit super omni caussa, quæ aliquo tempore aduersus eum posset moueri, ipsum exinde redarguimus, nec huius appellationem duximus admittendam. Verumtamen si quis specialiter a te ad nos appellauerit, ad examen tuum eum remittere non valemus.

14) Hoc capitulum in Harduino deest.

CAP. XXVI. 15)

Ne quis iudicetur a suspecto iudice.

IDEM *Genuensi episcopo.* Pars cap. *Nos inter A.*

Vtrum vero inimicitia vel contrarietate aliquis parochianus a iudicio diocesiani episcopi eximatur, quia consulere nos voluisti, dilectioni tuæ taliter duximus respondendum: quod non solum pro inimicitia, sed etiam pro manifesta caussa suspicionis potest sui episcopi iudicium vitare, et ad iudicem superiorem recurrere. Nullus a suspecto iudice debet iudicari.

15) Hoc capitulum in collectione Harduini etiam deest.

CAP.

CAP. XXVII.

Ne quis obtentu adpellationis excusetur, quin ad vocationem cardinalis veniat.

IDEM 16) *Amiensi episcopo.*

Cum parati essemus, petitiones, 17) quas nobis per nuntium tuum porrexisti, benigne 18) admittere et efficaciter 19) audire; dilectus 20) filius noster 21) Iacinctus sanctæ M. diaconus in Cosmedin cardinalis constanti nobis assertione proposuit, quod, cum te ad synodum suam vocasset, et ad eius vocationem contempsisses accedere: in personam tuam excommunicationis sententiam promulgauit, 22) pro cuius excommunicatione, qui vice *22) vestra fungebatur, te fecisti in episcopum consecrari. Cumque dilectus filius noster Martinus, canonicus 23) S. Iacobi, firmiter asseueraret, quod in legatione regis esses, et ideo non potuisses ad vocationem prædicti cardinalis accedere; cardinalis e contra asseruit, quod non in legatione regis, sed in Salamantina ecclesia te suus nuntius inuenisset, tibique dixisset, quod in alia ecclesia 24) te non 25) esset requisiturus; et cum iterum ex parte tua fuisset propositum, quod, 26) quando venerabilis frater 27) noster, archiepiscopus Compostellanus, appellauit, tuam etiam appellationem interposuisses: cardinalis 28) obiecit, quod appellatio illa te tueri 29) vlla parte non potuit, quin ad 30) ipsius vocationem accedere tenereris. Nos vero attendentes, quomodo te non 31) decuit contemnere obtentu appellationis ad cardinalis vocationem venire, fraternitatem 32) vestram 33) venire monemus, 34) atque mandando præcipimus, quatenus vel in propria persona, vel per idoneos nuntios, apostolico conspectui te 35) repræsentes, innocentiam et immunitatem tuam, si poteris, ostensurus.

16) *Zamorensi.*
17) *Tuas*, adiicit Hard.
18) *Suscipere.*
19) *Exaudire.*
20) *Frater.*
21) *Hyacinthus scilicet in Cosmedin diaconus cardinalis, olim apostolicæ sedis legatus, constanti* etc.
22) *Post eius excommunicationem, qui* etc.
*22) *Nostra.*
23) *Beati Iacobi.*
24) *Te*, omittit Hard.
25) *Esses quæsiturus.*
26) *Quando*, deest ap. Hard.
27) *N. archidiaconus prædanus appellauit.*
28) *Adiecit.*
29) *In parte illa non* etc.
30) *Illius.*
31) *Decet.*
32) *Tuam.*
33) *Venire*, omittit Idem.
34) *Mandantes atque præcipientes.*
35) *Præsentes.*

CAP. XXVIII. 36)

Ne deferatur eius adpellationi, qui praestito iuramento absolui meretur.

IDEM *Carnotensi episcopo.*

Quæstioni, quam facis, vtrum appellationi illius sit deferendum, qui, sicut moris est, præstito iuramento absolui meretur, si, antequam ei aliquid mandetur, appellet, vel si mandato accepto caussa subterfugii appellauit, taliter respondemus, quod, postquam iurauit, appellationem eius, quem iuramento eius debeat derogare, non est in aliquo deferendum, sed statim erit in eandem sententiam reducendus, qui, donec mandatum susceperit, et susceptum pro posse suo fuerit prosecutus, debet firmiter obseruari.

36) Hoc capitulum in Harduino deest. Vid. c. 21. X. de appell.

CAP. XXIX.

Ne adpellans defendatur, vbi sub praetextu adpellationis noscitur crimen committendum.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo.*

Relatum est auribus nostris, quod, si quando episcopi suffraganei 37) vel archidiaconi prouinciæ tuæ super aliquo certo negotio 38) tuo ad audientiam nostram 39) appellauerint, episcopatus et archidiaconatus suos protectioni nostræ et ecclesiæ Romanæ subiiciunt, et cum appellant, ad annum interim de suis vel suorum excessibus subditorum cognoscere non permittunt, sed omnem iustitiam 40) euacuant et suspendunt. Volentes 41) itaque pastorali sollicitudine prouidere, ne appellationis obtentu detur eis audacia grauiora committendi, auctoritate apostolica tibi 42) indulgendum duximus, quod, si præfati archidiaconi et episcopi appellauerint ad audientiam nostram, et episcopatus et archidiaconatus suos sub apostolica protectione 43) posuerunt: pro 44) illorum appellatione nullatenus prætermittas, quin de caussis et 45) excessibus subditorum, et de suis propriis excessibus, si qui manifesti 46) sunt et notorii, his duntaxat exceptis, super quibus appellatum est, cognoscere possis, et super his statuere, quod secundum iustitiam videris statuendum.

37) *Tui*, adiicit Hard.
38) *Tuo*, deest apud Hard.
39) *Appellant.*
40) *Tibi*, addit Hard.
41) *Igitur.*
42) *Respondendum.*
43) *Posuerint.*
44) *Eorum.*
45) *De*, addit Idem.
46) *Sint.*

CAP. XXX.

Ne adpellationi deferatur, vbi praetextu adpellationis crimen noscitur committendum. it. vt, si excommunicatus, praestito iuramento iudicio ecclesiae sisti, absolutus fuerit, statim adpellans per eamdem sententiam compellatur, vel adpellationem prosequi, vel iudicio ecclesiae stare.

IDEM 47) *Vitorinn. episcopo.*

Præterea, qui ad apostolicam sedem de clericis appellant, et postea grauia et enormia committentes, se, 48) dum conueniuntur, tuentur appellatione, hoc duximus respondendum: quod, si post appellationem grauia 49) committant, et ita publice et manifeste, quod alii scandalizentur, et decor ecclesiasticæ honestatis deformetur, eos 50) appellatio in tanta iniquitate et nequitia tueri non 51) debet, quo minus 52) eorum excessus canonica censura 53) puniantur. Porro de his, qui sententia excommunicationis innodati iurant, iudicio ecclesiæ stare, et mox obliti in vocem appellationis prorumpunt; discretioni tuæ significamus, quod eos per excommunicationem compellere debes, appellationem 54) factam 55) congruo tempore prosequi, 56) et iudicio ecclesiæ stare.

47) *Wintoniensi.*
48) *Cum*: non *dum*, habet Hard.
49) *Committunt.*
50) *Appellantes.*
51) *Debes.*
52) *Coram te excessus,*
53) *Puniatur.*
54) *Suam.*
55) *Congruo tempore prosequi*, omittit Hard.
56) *Vel.*

CAP. XXXI.

Ob adpellationem super incidenti quaestione, sine qua principalis caussa terminari nequit factam, tota caussa suspenditur.

IDEM *Vintoniensi episcopo.*

Super eo, 57) quod a nobis quærendum tua discretio duxit, vtrum videlicet et propter incidentem quæstionem, 58) super qua fuit appellatum, tota principalis caussa, quæ commissa est iudici, appellatione 59) postposita, terminanda, debeat indecisa relinqui, inquisitioni tuæ duximus respondendum, quod, si quæstio incidens talis fuerit, quod sine ea principalis caussa non 60) potest terminari, 61) per interpositum appellationis obstaculum totius caussæ cognitio debet 62) iure differri, donec superior iudex, ad quem super 63) iam dicta quæstione appellatum est, 64) aliter de tota caussa disponat.

57) *Vero*, addit Hard.
58) *Sub qua fuerit,*
59) *Remota.*
60) *Possit.*
61) *Propter.*
62) *De iure deferri.*
63) *Prædicta.*
64) *Alter.*

CAP. XXXII.

Ne litterae pendente adpellatione impetratae valeant, et vt vim vi repellere liceat in continenti.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo.*

Significauerunt nobis dilecti filii 65) nostri, prior et canonici sanctæ 66) Frid. quod, 67) cum super caussa, quæ inter eos et canonicos de 68) Osone de ecclesia sanctæ Mariæ Magdalenæ vertitur, de mandato nostro coram venerabilibus fratribus nostris, Exoniensi et 69) Castrensi episcopis tractaretur, ad audientiam nostram appellassent, idem episcopi canonicos de 70) Osentia in possessionem ipsius ecclesiæ caussa rei seruandæ iudicauerunt induci, et postmodum idem episcopi litteras commissionis nostræ, quas super caussa ipsa receperant, diligentius intuentes et videntes appellationem alterutri partium in 71) his litteris inhibitam non fuisse: 72) Oxenefordensi archidiacono mandauerunt, vt omnia in eodem 73) statu seruaret, in quo tempore factæ appellationis fuisse 74) dignoscuntur. Interim vero canonici de 75) Osentia in præscriptam ecclesiam irruerunt, et ibi manere volentes a ministris sanctæ 76) Frid. eiecti fuerunt. Deinde 77) autem canonici de 78) Osentia ad Lundensem et Wigorniensem episcopos litteras nostras impetrauerunt, continentes, quod, si a possessione ipsius ecclesiæ fuissent violenter eiecti, eis possessio redderetur. Et 79) sic cum pars vtraque propter hoc eorum conspectui se 80) præsentassent, præfatus prior 81) sanctæ Frid., quoniam litteræ ante terminum 82) appellationis præfixum, sicut aiebat, per subreptionem 83) fuerint impetratæ, ad nostram iterum appellauit audientiam. Sed Lundensis episcopus appellationi non deferens, canonicos de 84) Osentia in possessionem eiusdem ecclesiæ fecit induci. Inde est, quod fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus siue 85) ex litteris nostræ commissionis 86) supradictis Exoniensi et Cistrensi episcopis 87) factis, siue ex assertione ipsorum episcoporum, aut etiam alias legitime 88) tibi constiterit, in prædictis litteris appellationem inhibitam non fuisse, quicquid post appellationem ab 89) eisdem episcopis ad nos interpositam in caussa ipsa innouatum est, 90) vel mutatum, in 91) eum statum facias, appellatione cessante, reduci, in quo tempore factæ appellationis noscitur 92) extitisse, non obstantibus litteris 93) nostris ad Lundensem, Wigorniensem episcopos posterius directis, si ante terminum

65) *N.* addit Hard.
66) *Frideswibæ.*
67) *Cum*, omittit Hard.
68) *Osenia.*
69) *Cistrensi.*
70) *Osenia.*
71) *Eisdem.*
72) *Quæstione facta a Xenefordensi archidiacono* etc.
73) *Statuta.*
74) *Dignoscitur.*
75) *Oseneia,*
76) *Frideswerichæ.*
77) *Autem*, non habet Hard.
78) *Oseneia.*
79) *Sicut vtraque pars eorum conspectui* etc.
80) *Præsentasset.*
81) *S. Frideswichæ.*
82) *Appellationi.*
83) *Fuerunt.*
84) *Osenia.*
85) *In*, præponit Hard. loco: *ex.*
86) *Prædictis.*
87) *Factæ.*
88) *Tibi*, non legit Hard.
89) *Eis*, tantum simpliciter legit Hard.
90) *Aut.*
91) *In eo statu.*
92) *Fuisse.*
93) *Neque Lundensi, neque Wigorniensi episcopis postea directis* etc.

minum 94) appellationis præfixum, aut etiam in termino fuerint tacita veritate impetratæ. Non enim a possessione fuerunt eiecti violenter, si 95) possessionem volentes intrare sunt in continenti reiecti: cum liceat omnibus vim vi repellere 96) in continenti, et ab 97) aliorum violentia iura 98) sua tueri. Deinde vero, vtraque parte ante 99) te vocata, caussam ipsam diligentius audias, et eam, 100) appellatione remota, studeas terminare.

94) *Appellationi.*
95) *Possessionem*, omittit Hard.
96) *Tantum*, addit Hard.
97) *Eorum.*
98) *Sua*, non habet Hard.
99) *Præsentiam tuam vocata.*
100) *Sublato appellationis remedio termines.*

CAP. XXXIII. 1)

Vt in caussa sublato adpellationis remedio a secundo legato iudice adpellari queat ad primos delegatos et ad delegantem, et vt remissiones tantum his prosint, qui remittentibus subsunt.

ALEXANDER III. *Cantuariensi episcopo.*

Nos in eminenti specula ecclesiæ, licet immeriti, domino disponente, constituti, fratrum et coepiscoporum tenemur consultationibus respondere, et quod a nobis in quæstione proposita melius visum fuerit, aperire. Inde est, quod prudentiæ tuæ litteris præsentibus respondemus, quod caussa aliquibus, sublato appellationis remedio, si alter iudicum coniudici, aut alii vices suas commiserit, a secundo legato iudice poterit appellari, quia delegatus non poterit appellatione postposita delegare, caussa vero post appellationem ad primos delegatos et ad eum, qui delegauit, secundum arbitrium delegantis referetur. Quod autem consuluisti, vtrum remissiones, quæ fuerint in dedicationibus ecclesiæ, aut conferentibus ad ædificationem pontium aliis prosint, quam his, qui remittentibus subsunt: hoc volumus tuam fraternitatem tenere, quod, cum a non suo iudice ligari nullus valeat vel absolui, remissiones illas prodesse tantummodo illi arbitramur, cui vt prodessent, proprii pastores specialiter indulserunt, et in hoc eam intelligas quæstionem solutam, in qua quæritur, vtrum is, qui excommunicato communicat, a suo episcopo vel excommunicati absolutionis gratiam debeat implorare.

1) Hoc cap. in collect. Harduini deest.

CAP. XXXIV. 2)

Vt a maiore et saniore parte cleri electus episcopus confirmetur, eique patriarcha munus consecrationis impendatur, nisi adpellationi prius factae delatum sit.

IDEM *Gradensi patriarchae et eodem T. S. Vitali cardinali presbytero sanctæ - - - et priori.*

Constitutis in præsentia nostra dilectis filiis nostris M. abbati sanctæ crucis et presbytero R. canonico S. Mauritii pro controuersia, quæ de electione Torcellanæ ecclesiæ faciente maligni hostis inuidia suborta est *etc.* et *infra.* Ideoque per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus in vnum pariter conuenientes vtramque partem ante vestram præsentiam conuocetis, et inquisita rei veritate diligenter et cognita, si vobis constiterit, quod præfatus archidiaconus post appellationem ad nos factam et post denuntiationem excommunicationis ad denominationem sæpe dicti C. processerit, et primicerius cum canonicis et plebanis cum consensu totius cleri episcopatus, vel maioris et sanioris partis prænominatum R. in episcopum et pastorem eligerent, non obstante appellatione vel prohibitione præfati archidiaconi, si ipse appellationi prius factæ non detulit, electionem de præfato L. factam, appellatione et excusatione remota, auctoritate apostolica confirmetis, et tu, frater patriarcha, consecrationis ei munus impendas. Si autem aliter se res habuerit, conuocatis suffraganeis Gradensis patriarchatus, aliisque viris discretis et honestis vobis ascitis, caussam audiatis, et eam, remoto appellationis obstaculo, fine debito terminetis.

2) Hoc cap. in Harduino deest. Vid. c. 23. X. de appellat.

CAP. XXXV. 3)

Ne iudex, a quo adpellatum est, in caussa adpellantis quacumque procedat, nisi grauis et manifesti criminis reus sit.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.*

Proposuit nobis clericus tuus, quod sæpe contingit, vt, cum aliquis sæpe super aliqua caussa appellat, in aliis caussis, in quibus non est appellatum, respondere, præsentibus penitus recusat. Super quo consultationi tuæ taliter respondemus, quod, licet pro illa appellatione non minus teneatur in aliis caussis, super quibus appellatum non est, respondere: iudex tamen, a quo appellatur, quia illi omnino suspectus est, in caussa procedere non debet, nec eum ad respondendum super aliis caussis compellere, nisi pro crimine adeo graui et manifesto, quod ipso actu haberetur reus et merito foret damnandus.

3) Hoc cap. in Harduino deest. Vid. c. 24. X. de appell.

CAP. XXXVI.

Ne promissio de ecclesia non vacante quidquam firmitatis habeat.

IDEM *eidem.*

Relatum est auribus nostris, quod quidam clerici in beneficiis ecclesiasticis 4) C. vel CC. marcarum reditus possidentes et proponentes, primas vacantes ecclesias a monachis, vel canonicis, aut aliis, ius patronatus habentibus, sibi fuisse promissas, ne in illis, cum vacant, instituantur alii, vocem appellationis emittunt, vt interim arte aliqua propositum suum valeant adimplere. Quia igitur consulis, an 5) a dioecesiano episcopo 6) huius appellationi sit deferendum: præsentibus tibi litteris respondemus, quod 7) in Lateranensi concilio promissiones factæ de ecclesiis non vacantibus sint cassatæ. Prætextu appellationis eorum, qui iam 8) dictis promissionibus 9) nituntur, omitti non debet, quin ecclesiæ, cum vacauerint, 10) personis idoneis ordinentur.

4) *Centum vel ducentarum marcarum etc.*
5) *Dioecesano.*
6) *Huiusmodi.*
7) *Cum*, addit Hard.
8) *Prædictis.*
9) *Innituntur.*
10) *De*, præponit Hard.

CAP. XXXVII.

Quando in caussis adpellatione remota commissis adpellare liceat, vel non?

ALEXANDER III. *Eboracensi archiepiscopo.*

In eminenti specula ecclesiæ, licet immeriti, disponente domino constituti, intendere debemus consultationibus singulorum, et prout nobis 11) dominus reuelauerit, 12) quæstiones propositas enodare. Consuluisti autem, si caussa, appellatione remota, commissa, altera partium ante 13) vel post citationem, ante sententiam vel post sententiam, ad sedem apostolicam appellauerit, an appellationi sit in huiusmodi 14) articulo deferendum. Præterea, si caussa fuerit appellatione remota commissa, et alter aduersariorum 15) appellasset, quia delegatus iudex non vult probationes super 16) suggestione falsi admittere, 17) qua 18) Cantur. litteras impetratas, an in hoc casu appellatio teneat, quæsiuisti. Dubitas 19) autem, si duobus fuerit caussa, appellatione remota, commissa, et alter suo coniudici vices suas commiserit, an ille 20) possit procedere, appellatione remota, vel ab eo liceat appellare, cum in fine 21) litterarum non sit appositum, vt, si vterque nequiuerit interesse, vnus procedat. Primæ 22) igitur quæstioni 23) taliter respondemus, quod caussa, appellatione remota, commissa, appellationi deferri non debet, siue ante citationem siue post, siue ante sententiam, siue post fuerit appellatum, nisi appellans prius, quam citaretur, iter arripuisset ad sedem apostolicam veniendi. Quod autem 24) quæsisti, si aliquis appellauerit, quia delegatus iudex audire super 25) falsa suggestione probationes recusat, an appellatio teneat, hoc tuam volumus discretionem tenere, quod in eo casu debet appellationi deferri. Ab vno vero 26) iudice appellatione remota in caussa procedi non potest, nisi hoc 27) specialiter in commissoriis litteris exprimatur. 28) De cetero noueris, quod, si sententiam a nobis latam, præceperimus per aliquem executioni 29) mandandam, et fraus interuenerit, non est facultas executori de toto negotio 30) cognoscendi, sed referri quæstiones, quæ inciderint, ad sedem apostolicam oportebit.

11) *Deus.*
12) *Quæstiones*, omittit Hard.
13) *Citationem*, addit Hard.
14) *Articulo*, non legit Hard.
15) *Appellet.*
16) *Suggestione.*
17) *Contra.*
18) *Cantuariensis.*
19) *Etiam.*
20) *Solus*, addit Hard.
21) *Litterarum*, deest apud Hard.
22) *Ergo.*
23) *Taliter*, non legitur ap. Hard.
24) *Quæsiuisti.*
25) *Falsi.*
26) *Iudicum.*
27) *Speciale.*
28) Hic Harduinus nouum inchoat capitulum.
29) *Mandari.*
30) *Cognoscere.*

CAP. XXXVIII.

Vt contra adpellationem ab aduersario interpositam possit index alium absoluere, praestita tamen iudicio sisti cautione.

IDEM *Cantuariensi 31) R. archiepiscopo 32) sedis legato.*

Qua fronte nos super articulis iuris consulere valeas, non videmus, cum in his, quæ tibi nota sunt, et 33) liquido manifesta, dicaris ordinem 34) iuris peruertere et euidenter libertati 35) ecclesiæ contraire, pro qua ille gloriosus martyr et inclytus 36) tyro, Thomas, prædecessor tuus, subire martyrium non expauit. Iam enim non in ecclesia, sicut est canonicum et honestum, non in palatio, non in camera tua, sed propria in camera regis, contra debitum iuris, et contra 37) pontificum officium dignitatis, episcoporum electiones diceris confirmare. Verum 38) ne petitionibus tuis nostrum denegare videamus assensum, super his, de quibus nos consulere voluisti, tibi, prout dederit nobis dominus, 39) respondendum. Sane si quis pro contumacia vel alia qua-

31) *R.* non habet Hard.
32) *Sedis legato*, omittit Hard.
33) *Liquida, manifeste dicaris* etc.
34) *Iuris*, apud Hard. non legitur.
35) *Ecclesiasticæ.*
36) *Tyro*, non habet Hard.
37) *Pontificalis officii dignitatem, episcoporum etc.*
38) *Ne petitionibus tuis nostrum denegare videamus assensum*, non legit Hard.
39) *Respondemus.*

libet

libet caussa 40) interdicto vel excommunicatione 41) teneatur astrictus, et offert se ad iustitiam de his, pro quibus sententiam ipsam 42) accepit; iudex eum, vt non in excommunicatione decedat, absoluere poterit: etiam si pars aduersa, ne absoluatur, appellationis obstaculum interponat, ab ipso tamen ante absolutionem sufficienti cautione recepta, quod vel in præsentia Romani pontificis, ad cuius appellatur audientiam, si maluerit aduersarius, vel coram iudice, cui caussam romanus pontifex 43) delegauit, 44) iuris pareat æquitati. 45) De his, 46) qui conqueruntur, irrationabiliter excommunicationi se vel interdictioni suppositos, illud idem dicimus: etiamsi 47) hi, qui huius protulerint sententiam, ad sedem apostolicam duxerint appellandum. 48) Super eo vero, quod defuncto aliquo interdum 49) religione personæ, interdum ecclesiasticæ, interdum 50) seculares postulant sibi debita, 51) quæ defunctus ipsis debebat, et nisi soluantur, ne corpus 52) sepulturæ tradatur, vocem appellationis emittunt: hoc tuæ fraternitati duximus respondendum, quod 53) nisi 54) eis de solutione debitorum, dummodo sit soluendo, ab herede vel consanguineis defuncti sufficiens cautio detur, corpus 55) post eius appellationem non est tradendum sepulturæ.

40) *Interdicto vel*, omittit Hard.
41) *Tenetur.*
42) *Excepit.*
43) *Delegauerit.*
44) *Vel coram eo, in quo vtraque pars conuenerit*, addit Hard.
45) Hic ab Harduino nouum inchoatur capitulum.
46) *Etiam*, addit Hard.
47) *His, pro quibus tulerint* etc.
48) Hic Harduinus rursum inchoat nouum capitulum.
49) *Religiosæ.*
50) *Etiam*, addit Hard.
51) *Solui*, addit Hard.
52) *Defuncti*, addit etiam Hard.
53) *Si defunctus de rebus suis disposuit et debita disponere prætermisit*, addit Hard.
54) *Eis*, apud Hard. deest.
55) *Eius, postposita appellatione, ecclesiasticæ sepulturæ non tradetur.*

TITVLVS LII.

DE CONFIRMATIONE VTILI ET INVTILI, ET RESCRIPTVM SVSPECTVM ET RESCRIPTORVM INTERP[illegible]TATIONE ET EXCEPTIONIS [illegible]LATIONE.

CAP. I.

Ne, si filum litterarum summi pontificis fractum fuerit, secundum illas in caussa procedatur.

IDEM 56) *Wlmo. episcopo.*

Sicut ex litteris tuis, frater episcope, euidenter accepimus, 57) aduersarius N. clerici proposuit, ei respondere non teneri, eo quod filum 58) erat fractum, quo bulla nostra 59) dependebat. *59) Verum licet litteræ illæ 60) ipsæ a nobis impetratæ fuissent, et in cancellaria nostra compositæ; circumspectionem 61) tamen prudentiæ tuæ, frater episcope, non immerito commendamus, 62) qui hac occasione in caussa procedere distulisti, in qua non decuit aliter, quam feceris, processisse: 63) cum hoc non fuerit mirum, si pars præfati N. asserebat, se non teneri prædicto N. respondere, ex quo filum nostræ bullæ fractum cernebat.

56) *Wigorniensi.*
57) *Aduocatum H. clericus eum proposuit, H. clerico non debere respondere, eo* etc.
58) *Esset.*
59) *Pendebat.*
*59) *Vt cum litteræ* etc.
60) *Ipsæ*, non habet Hard.
61) *Tamen*, deest apud Hard.
62) *Quod*, legit Hard.
63) Hoc vsque ad finem deest in Harduino.

CAP. II.

Ne valeat priuilegium de re litigiosa impetratum.

IDEM 64) *Exoniensi episcopo.* 65) Pars capituli: *In litteris.*

Si quis rei litigiosæ confirmationem impetrauerit 66) apostolicæ sedis: non minus iudex potest de caussa cognoscere et eam fine debito terminare. Sed si rem pacifice tunc possidebat, cum inde confirmationem obtinuit: non est tutum aut licitum iudici de quæstione postea suborta sine mandato Romani pontificis decernere, aut eam diffinire.

64) *Lexouiensi.*
65) Pars capituli: *In litteris*, non legit Hard.
66) *A sede apostolica.*

CAP. III.

Vt sufficiat alterum, cum aliqua sub disiunctione mandantur.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.*

Inter ceteras consultationes tuas id fuit propositum, 67) quod tenere 68) debeas, cum aliqua sub disiunctione mandantur, quorum vnum 69) est verum, alterum 70) est falsum. Puta, 71) quod si 72) proponatur, quod 73) si talis sit sacerdotis filius et in sacerdotio genitus ab eo, qui 74) proximo in 75) tali ecclesia ministrauit, vel quod illicite 76) illam ecclesiam 77) occupauerit. Ei quæstioni taliter respondemus: 78) iudici quodcunque istorum constiterit, 79) adiudicari debere illi prælibatam ecclesiam et idem in similibus. 80)

67) *Quid.*
68) *Debeat.*
69) *Erit.*
70) *Est*, deest apud Hard.
71) *Quod*, omittit Hard.
72) *Ponatur.*
73) *Si*, Hard. non habet.
74) *Proximus.*
75) *Eadem.*
76) *Ipsam.*
77) *Occupauit. Cui quæstioni* etc.
78) *Quod conuenit*, addit Hard.
79) *Ei prædictam ecclesiam adiudicare et idem* etc.
80) *Decernere*, addit Hard.

CAP. IV. 81)

Ne moueatur atque turbetur episcopus, si ipsi durum atque asperum scriptum sit a pontifice, quod praua insinuatione suggestum.

IDEM *G. archiepiscopo Rauennensi.*

Si quando tuæ fraternitati aliqua dirigimus scripta, quæ animum tuum videntur exasperare: turbari non debes, neque moueri, aut credere, quod velimus personam tuam contemptibilem reddere, vel despectam, quia te quasi carissimum fratrem nostrum et immobilem columnam ecclesiæ affluentissima caritate diligimus, et honoris et exaltationis tuæ desideramus modis omnibus incrementum. Nam si sæpe fratribus nostris secundum varietatem eorum, quæ nobis suggeruntur, aspere et dure scribamus, hoc tamen non ex minori affectione contingit, sed vt clamoribus querelantium secundum dominum, et iuxta officii nostri debitum, satisfacere comprobemur. Quapropter monemus prudentiam tuam et hortamur attentius; quatenus de cetero non mouearis, neque turberis, neque tuus animus deiiciatur, si tibi durum vel asperum scripsimus, sed sicut vir prouidus et discretus qualitatem negotii, pro quo tibi scripsimus, diligenter considerans et attendens, aut mandatum nostrum deuote et reuerenter adimpleas, aut per litteras tuas, quare adimplere non possis, sufficientem et rationabilem caussam prætendas: quia nos patienter sustinemus, si non effeceris, quod praua nobis fuerit insinuatione suggestum.

81) Hoc cap. in Harduino deest. Vid. c. 5. X. de rescriptis.

TITVLVS LIII.

DE IVRE PATRONATVS ET 82) ECCLESIIS A LAICIS CONCESSIS.

CAP. I.

Vt rector ecclesiae resideat in illa, nisi iusta caussa subsit: et vt, vno praesentato et non instituto, alius postmodum praesentatus et institutus praeferatur.

ALEXANDER III. *R. Eboracensi archiepiscopo.* 83) Cap. quod incipit: *Meminimus.*

Relatum est nobis ex parte tua, quod, cum in Lateranensi concilio sit 84) constitutum, vt personæ tali ecclesia 85) et beneficium conferatur ecclesiasticum, quæ 86) residere in loco et curam eius per se valeat exercere, nonnulli 87) ad ecclesias præsentati, se posse residere, affirmant, et curam habere ecclesiæ 88) vel ecclesiastici beneficii profitentur, id tamen efficere contradicunt. Ideo consulere 89) voluisti, an propter hoc tales possis 90) præsentatos repellere, vel institutos, 91) sublato appellationis remedio, remouere. Tuæ 92) igitur prudentiæ innotescat, quod cum verba sint accipienda cum effectu, 93) talis si præsentatus 94) fuerit, licite 95) poterit amoueri, nisi forte de licentia prælatorum 96) suorum, vel studio litterarum vel pro aliis honestis caussis contigerit 97) eum abesse: nec patrocinari debet 98) ei appellationis diffugium, si contra intentionem decreti fuerit interiectum. Quia autem consulis, si clericus idoneus ad vacantem ecclesiam præsentatus 99) et institutus non fuerit, ab episcopo dioecesano admissus, et postmodum alius idoneus præsentatus et institutus ab episcopo possessionem tenuerit corporalem, an, priore clerico ecclesiam 100) tenente, debeat posterior 1) remoueri, an posterior priori præferri; dubium non est, quin in casu 2) isto melior sit conditio possidentis, quam petentis: quoniam antequam præsentatio 3) a dioecesano episcopo approbaretur, ratum non est, quod a patrono fuerit inchoatum. 4) De cetero prudentiæ tuæ litteris præsentibus intimamus, quod si laici, 5) clerici, vel collegium de concessionibus vel donationibus instrumenta concesserint in hæc verba vel similia: concessi vel dedi ecclesiam et præsenti carta confirmaui; si consensus episcopi non accesserit, nihil 6) dare videtur. A laico 7) H. ecclesia non potest 8) donari. Patronatum autem de auctoritate et assensu episcopi, certum est, a laico 9) in ecclesia de iure conferri.

82) *Clericorum institutionibus.*
83) *Cap. quod incipit; Meminimus*, omittit Hard. Vid. c. 4. X. de clericis non resident.
84) *Statutum.*
85) *Vel*, pro: *et.*
86) *Resideat in loco et* etc.
87) *Autem*, addit Hard.
88) *Et*, loco: *vel.*
89) *Nos*, addit Hard.
90) *Præsentatos*, non legitur apud Hard.
91) *Sine appellatione remouere.*
92) *Itaque.*
93) *Tales.*
94) *Fuerint.*
95) *Poterunt.*
96) *Suorum*, non legit Hard.
97) *Eos.*
98) *Eis.*
99) *Et ab episcopo dioecesano non fuerit admissus, et postmodum* etc.
100) *Petente.*
1) *Remoueri, an*, non habet Hard.
2) *Hoc.*
3) *Per dioecesanum episcopum approbetur.*
4) Hic nouum capitulum Harduinus inchoat.
5) *Clericis vel collegiis.*
6) *Actum vel datum videtur.*
7) *Enim ecclesia.*
8) *Dari.*
9) *In eosdem iure conferri.*

CAP. II.

Vt, qui aduocationes ecclesiarum adquisiuerunt ad easdem filios et nepotes praesentandi gratia, iis spolientur.

IDEM 10) *Exoniensi episcopo.*

Quia clerici 11) vestræ 12) iurisdictionis aduocationes ecclesiarum, sicut accepimus, comparant, 13) et quocunque modo possunt, adquirunt, vt postmodum filii vel nepotes ad easdem præsententur ecclesias: nos tam prauam consuetudinem eradicare penitus volentes, nihilominus 14) vobis præsentium auctoritate mandamus atque præcipimus, ne id attemptare præsumant, vniuersis 15) ecclesiis iurisdictionis vestræ curetis arctius inhibere, et, si presbyteri vestrarum ecclesiarum aduocationes adquisierint, eos aduocationibus taliter adquisitis, appellatione 16) remota, auctoritate apostolica spolietis.

10) *Herefordensi episcopo, et abbati de Forde.*
11) *Quidam*, addit Hard.
12) *Dioecesis aduocationem ecclesiarum* etc.
13) *Vel.*
14) *Vobis*, deest apud Hard.
15) *Clericis.*
16) *Cessante.*

CAP. III.

Vt firmario reseruetur praesentatio, si gaudet iure patronatus.

17) IDEM *Herefordensi episcopo et abbati de Forde.*

Ex litteris 18) I. Saleb. - - - - episcopi accepimus, quod 19) defuncta 20) ecclesiarum persona de 21) Latunde G. 22) quidam miles, qui villam, in qua ecclesia sita est, a monasterio de 23) Witon. ad firmam tenebat, ad eandem vacantem 24) Vingulum de Leicester clericum prædicto episcopo 25) præsentauit. Post aliquantum temporis abbatissa prædicti monasterii ad episcopum veniens, ei 26) Wi. de Vorale ad 27) præscriptam ecclesiam præsentauit. Nolente 28) autem episcopo personam præsentatam ab ea recipere, 29) tandem ad venerabilem fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum abbatissa accessit et apud eum 30) grauem querimoniam de 31) episcopo deposuit. Archiepiscopus, 32) quia sibi visum 33) fuerat, quod factum militis super præsentatione præfata nullius esset momenti, prædicto episcopo in 34) virtute obedientiæ iniunxit, 35) quod personam illam reciperet, et in possessionem induceret, quam abbatissa 36) sibi 37) decreuerat præsentandam, et *infra*. Restitutione autem facta, caussam audiatis, ita 38) quidem, quod si vobis constiterit, quod præfato militi 39) præfata villa fuerit, non excepto iure patronatus, ad firmam concessa, vel antequam de iure patronatus inter 40) prædictam abbatissam et militem controuersia esset suborta, præfatus Wi. de Leicester in præscripta ecclesia per institutionem episcopi ad præsentationem militis fuisset institutus, ei, dummodo alias 41) sit idoneus, ecclesiam ipsam adiudicetis, ita, quod, si abbatissa obtineat aduersus militem, illi de temporalibus debeat respondere.

17) *Idem I. basilicæ XII. Apostolorum presbytero cardinali.*
18) *Surensis episcopi* etc. Laounam vero subsequentem Harduinus non habet.
19) *Cum*, addit Hard.
20) *Ecclesiarum*, omittit Hard.
21) *Lauerchon.*
22) *Quidam*, non legit Hard.
23) *Wilthon.*
24) *W. de* etc.
25) *Præsentabat.*
26) *W. de Norbale.*
27) *Prædictam.*
28) *Vero.*
29) *Tum.*
30) *Grauem*, non habet Hard.
31) *Ipso.*
32) *Vero*, addit Hard.
33) *Erat.*
34) *Vi.*
35) *Vt.*
36) *Sibi*, deest apud Hard.
37) *Duxerat.*
38) *Quidem*, non legit Hard.
39) *Præscripta.*
40) *Prædictam*, omittit Hard.
41) *Fuerit.*

CAP. IV.

Vt, si ecclesia non vacans alicui a patrono concedatur, postea, ea vacante, alio instituto, praeferatur posterior, et vt liceat laico etiam conferre ius patronatus loco religioso.

IDEM *Wintoniensi episcopo.* 42) Pars cap. *Quamuis.*

Illud prætereundum non duximus, super quo te intelleximus dubitare, quod, si aliquis laicus, episcopo inconsulto, ecclesiam non vacantem 43) concedit alicui religiosæ domui, 44) postea, cum vacauerit, ad præsentationem 45) eiusdem laici aliquis clericus ibi fuerit per 46) dioecesianum episcopum institutus, prior concessio 47) secundam institutionem, quo minus habeatur rata 48) et firma, non potest, nec debet 49) impedire aliquatenus: cum illa concessio de iure nullius possit esse momenti, tum quia de re 50) nec vacante facta est, tum quia laicus sine auctoritate episcopi nemini potest ecclesias dare, licet religioso loco ius patronatus conferendi liberam habeat facultatem. Si vero ius patronatus ecclesia vacante religioso loco contulerit, et aliquis postea sine præsentatione fratrum eiusdem loci fuerit in ipsa ecclesia institutus, eius institutio secundum rigorem iuris est irritanda.

42) *Pars cap. Quamuis*, non habet Hard.
43) *Concedat.*
44) *Et*, addit Hard.
45) *Eius.*
46) *Dioecesanum.*
47) *Per*, addit Hard.
48) *Infirmari non potest* etc.
49) *Impediri.*
50) *Non.*

CAP. V.

Ne secundum patronorum traditiones mutentur ecclesiarum ordinationes.

IDEM *Wigorniensi episcopo.*

Querimoniam prioris et fratrum de 51) Lauth nobis litteris destinatam audiuimus, quod *R.* 52) Hereford. comes, ius quod idem prior et fratres in ecclesia de 53) Wig. ex donatione H. de Laci, fundatoris ecclesiæ suæ et ipsius 54) R. soceri, habere 55) debebat, coram bonæ memoriæ 56) idem quondam Wigorniensi episcopo recognouit. Vnde 57) episcopus postea iam 58) dictos priorem et fratres, nullo reclamante aut contradicente, 59) exinde inuestiuit, quam illi deinde quiete et pacifice possederunt. Deinde vero cum inter comitem præfatum et 60) per C. vxorem suam, in cuius patrimonio ecclesia illa consistit, diuortium per ecclesiasticum iudicium celebratum fuisset: eadem C. W. Pictauiensi nupsit, qui ecclesiæ 61) memoratæ fructus 62) præfato priori et fratribus subtraxit omnino, et eos in vsus R. sacerdotis eiusdem loci, sine episcopali auctoritate, conuertit. Cumque postmodum, W. de medio sublato, præfata C. tertio, viro 63) Wilhelmo scilicet de mediano, esset matrimonio copulata: idem Wi. in ea, qua 64) et W. temeritate persistens, iam dictum R. in ecclesia 65) prætaxata contra 66) prædictum priorem 67) tenere, manutenere et fouere incepit, dicens: 68) prænominatus episcopus I. super ecclesia, 69) quæ de vxoris suæ aduocatione 70) extitit, dum erat in potestate illius viri, a quo postmodum separata 71) fuisse dignoscitur, 72) nullam habere firmitatem 73) debere: præsertim cum patrimonium vxoris suæ, sicut asserit, integre sibi restitutum non esset, nisi de ecclesia illa suam adimplere posset voluntatem. 74) Vnde quoniam absurdum videtur omnino, et ab ecclesia 75) Dei penitus 76) alienum, eliminandum 77) est, vt ad singulas patronorum secundum humanam conditionem mutationes ecclesiarum debeant mutari ordinationes, 78) neque quod a supradicto 79) H. factum taliter 80) fuit, alicui 81) licuit successorem reuocare: fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus rei veritatem diligenter et studiose inquiras, et, si ita inueneris esse, prout superius 82) est narratum, sæpe dictis priori et fratribus ecclesiam prælibatam, omni occasione et appellatione cessante, restituas et in pace facias possidere. Vicissitudines etiam ecclesiarum huiusmodi ab aduocatis, vel aliis 83) quibuscunque, in tua diocesi fieri de cetero nulla ratione permittas, sed 84) eorum præsumtiones vsque ad dignam satisfactionem, dilatione sublata, vinculo excommunicationis percellas.

51) *Lanth.*
52) *Quondam de Hereford comes.*
53) *Wica ex ordinatione R. de Laci fundatoris* etc.
54) *Richardi socii.*
55) *Debebant.*
56) *I. quondam.*
57) *Idem*, addit Hard.
58) *Dictum.*
59) *Inuestiuit, et exinde eam deinceps illi quiete* etc.
60) *Per*, non præponit Hard.
61) *Præscriptæ.*
62) *Memorato.*
63) *W. scil. de meduan esset* etc.
64) *Alter W.*
65) *Præscripta.*
66) *Supradictum.*
67) *Tenere*, deest ap. Hard.
68) *Quod prænominati institutio episcopi, quam super* etc.
69) *Ipsa*, addit Hard.
70) *Consistit.*
71) *Esse.*
72) *Fecit*, addit Hard.
73) *Debet.*
74) *Verum.*
75) *Dei*, non habet Hard.
76) *Alienum*, deest ap. Hard.
77) *Est*, omittit Hard.
78) *Ne quod.*
79) *R.*
80) *Fuerit.*
81) *Liceat successorum reuocare.*
82) *Narratur.*
83) *Quibuslibet.*
84) *Earum.*

CAP. VI.

Ne laici propria praesumtione in ecclesiis ordinent clericos.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.*

Cum laici, episcopis nescientibus aut non consentientibus, clericis ecclesias concedunt, in quibus habent ius patronatus; et postea pœnitentia ducti alios ad 85) easdem ecclesias episcopis 86) repræsentant; et illi ad eorum *86) repræsentationem in eisdem ecclesiis instituuntur ab episcopis: 87) et eorum debet institutio stare et 88) similiter obseruari, qui episcopi auctoritate 89) sunt instituti, concessione priori, quæ nulla est, omnino euacuata. Non enim licet laicis, clericos propria præsumtione in ecclesiis ordinare.

85) *Ipsas.*
86) *Præsentant.*
*86) *Præsentationem.*
87) *Et*, omittit Hard.
88) *Firmiter.*
89) *Fuerint.*

CAP. VII.

Longa praescriptio et consensus episcopi subsequens robur dat concessioni a laico factae sine auctoritate episcopali.

IDEM 90) *abbatibus et prioribus et ecclesiis per episcopatum Eboracensem constitutis.*

91) Quia pastorali necessitate 92) constringimur, et auctoritate iniuncti nobis officii 93) prouocamur, pro statu ecclesiarum 94) vigilanti studio satagere, et ne contra iuris ordinem conferri alicui ordines 95) valeant, attentiori sollicitudine prouidere: inde est, quod vniuersitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus ex donatione laicorum, nisi auctoritas 96) diocesiani episcopi 97) sui et consensus adsit, nullus vestrum 98) aliquas sibi ecclesias vendicare præsumat, vel retinere taliter acquisitas, nisi longa fuerit præscriptione munitus, ac postea 99) diocesiani episcopi 100) sui habuerit forte consensum. Nos enim, cum laici non 1) possunt, nisi ius, quod

90) *Abbatibus* etc. vsque ad *constitutis*, non habet Hard.
91) *Cum*, pro: *quia.*
92) *Constringamur.*
93) *Prouocemur.*
94) *Vigili cura.*
95) *Debeant.*
96) *Dioecesani.*
97) *Interueniat et* etc.
98) *Aliquas*, deest ap. Hard.
99) *Dioecesani.*
100) *Sui*, non legit Hard.
1) *Possint.*

habeant,

habeant, transferre in alios, 2) huius concessiones viribus carere decernimus, et 3) irritum penitus esse censemus.

2) *Huiusmodi.* 3) *Irritas.*

CAP. VIII.

Ne ius patronatus adquiratur emtionis titulo.

IDEM 4) *abbatibus et fratribus Cistrensis ordinis.*

Relatum est auribus nostris, quod vos ius præsentandi clericos ad 5) ecclesiam contra institutionem 6) antiquorum ordinis vestri emptionis titulo et modis 7) omnibus satagitis adipisci, vt sub tali prætextu ecclesias vobis liceat habere, et per vos vel per alios detinere. Quoniam igitur non decet nos, occasione qualibet vel obtentu, ab antiquis 8) institutionibus patrum nostrorum recedere, aut quicquam efficere, in 9) quibus possitis de vitio cupiditatis reprehendi: discretioni vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus iura 10) patronatuum in ecclesiis, aut 10*) ecclesias de cetero acquirere desistatis, quia non expedit vobis, nec 11) volumus sustinere, vt sub tali prætextu vobis vel ordini vestro derogetur. Sane vsque adeo vos et ordinem vestrum diligimus, vt 12) vos in his, quæ honestati et religioni contraria sunt, nullatenus 13) confouere velimus, qui de vobis nil incommodi, 14) nihilque audiri volumus sinistri.

4) *Abbatibus et fratribus Cistrensis ordinis*, omittit Hard.
5) *Ecclesias.*
6) *Antiquam.*
7) *Aliis.*
8) *Canonibus.*
9) *Quo.*
10) *Patronatus.*
10*) *In*, repetit Hard.
11) *Eos*, addit Hard.
12) *In vobis, quæ* etc.
13) *Fouere.*
14) *Nil volumus audire sinistri.*

CAP. IX.

Vt euacuetur concessio ecclesiarum, viuentibus personis, facta.

IDEM.

Ea, quæ honestatis 15) decorem deformant, et canonum probantur sanctionibus obuiare, penitus sunt euellenda, et falce apostolici moderaminis resecanda. Vnde quia 16) ecclesiæ, viuentibus personis, aliis conferri non 17) debeant: consultationi tuæ taliter respondemus, vt, si quas concessiones ecclesiarum tui episcopatus viuentibus personis factas esse constiterit, et super hoc 18) euentum fuerit ad iudicium, eas auctoritate 19) nostra in irritum reuoces, et friuolas et vanas esse decernas.

15) *Doctorem.*
16) *Cum ecclesia viuentibus.*
17) *Debeat.*
18) *Ventum.*
19) *Vestra.*

CAP. X.

Vt per episcopum in ecclesia instituatur persona, si cuius ordinatio propter controuersiam laicorum differatur.

IDEM 20) *Lundo. episcopo.* 21) Pars cap. *ad aures.*

Si vero 22) ordinatio alicuius ecclesiæ ad tuam institutionem spectat, et pro 23) controuersiis laicorum de iure patronatus inter se 24) disceptantium malitiose differtur: fas tibi sit, de auctoritate nostra, nullius contradictione 25) vel appellatione obstante, in eadem ecclesia personam idoneam 25*) constituere, ita, quod ipsa eadem 26) repræsentetur ab eo, qui ius patronatus euicerit.

20) *Londoniensi.*
21) *Pars cap. ad aures*, non habet Hard.
22) *Aliquando*, addit Hard.
23) *Controuersia.*
24) *Discrepantium, ordinationes malitiose differuntur.*
25) *Et*, pro: *vel.*
25*) *Instituere.*
26) *Præsentetur.*

CAP. XI.

Si fundus emitur, ius patronatus acquiritur.

IDEM 27) *dilectis filiis hospitalariis et templariis.*

Cum seculum 28) reliqueritis, vt creatori vestro possitis in arce contemplationis placere: decet vos ab his, quæ sunt obuia rationi, abstinere, 29) vel quæ reprehensioni subiaceant, aut vestram opinionem aut famam valeant denigrare. Inde est, quod vniuersitati vestræ districtius per 30) apostolicam sedem mandamus, quatenus prohibemus, ne cum ratione feudorum emptorum, 31) aliterque acquisitorum, vel etiam alio modo ius patronatus in ecclesiis parochialibus acquisieritis, in eis presbyteros nisi per 32) episcopum instituatis; nec episcopo 33) ius parochiale minuere 34) aut aufferre aliquatenus præsumatis: excommunicatos 35) quoque ipsius episcopi vel archidiaconorum suorum, contra autentica scripta Romanæ ecclesiæ, ad 36) diuina officia in capitulis vestris recipere non audeatis.

27) *Dilectis filiis hospitalariis et templariis*, non legit Hard.
28) *Relinquitis.*
29) *Et*, loco: *vel*, habet Hard.
30) *Apostolica scripta probibemus, ne cum ratione* etc.
31) *Aliterue.*
32) *Episcopos.*
33) *Ita*, addit Hard.
34) *Vel.*
35) *Que*, adiungit Hard. voci præcedenti.
36) *Digna.*

CAP. XII.

Vt ius patronatus licite donari queat, ideoque restituantur ecclesiae donatario.

IDEM.

Ex insinuatione dilecti filii nostri 37) C. clerici accepimus, quod, cum frater suus ius 38) patronatus, quod in quibusdam ecclesiis 39) in Boicolum et Salicesboriensi episcopatu constitutis habebat, 40) ei liberaliter contulisset: easdem ecclesias quidam presbyteri 41) et alii occasione fratris 42) prædicti 43) C. sine ipsius voluntate et 44) assensu per violentiam occupauerunt, et eas iniuste detinent occupatas. 45) Quia ergo nostra interest prouidentia, ea, quæ minus ordinate ab aliquibus super 46) ecclesiis attentantur, ad rectitudinis tramitem reuocare: fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus rei veritate 47) diligentius inquisita et cognita, si ita, sicut dictum 48) esse, inueneris, memoratos presbyteros ecclesiarum earum moneas detentores, modisque omnibus inducas, vt easdem ecclesias prædicto clerico sine mora et difficultate restituant libere et pacifice ordinandas, et nullam ei exinde molestiam inferant vel grauamen. Quod si prædicti presbyteri commonitioni tuæ acquiescere forte noluerint: tu ipsos excommunicationi, et terras, si quas habent, omni occasione et appellatione cessante, interdicto subiicias, et in memoratis ecclesiis diuina facias cessare officia, quamdiu ab aliquibus prædictorum auctoritate militum occupatæ detinebuntur. Quod si nec sic earundem ecclesiarum detentores resipuerint: 49) eos, appellatione cessante, ecclesiastica censura compellas.

37) *O.* habet Hard.
38) *Et*, addit Hard.
39) *In Lincolniensi et Saren. episcopatibus constitutis* etc.
40) *Ei*, non habet Hard.
41) *Et*, deest apud Hard.
42) *Sui*, addit Hard.
43) *O.*
44) *Consensu.*
45) *Quia igitur nostrum interest, quæ nimis inordinate ab aliquibus* etc.
46) *Ecclesias.*
47) *Diligenter.*
48) *Est, cognoueris.*
49) *Ipsos.*

CAP. XIII.

Ne filii ecclesias a parentibus fundatas auctoritate propria detineant, aliisque conferant.

IDEM 50) *Andrensi episcopo.*

Consuluit nos tua fraternitas, quid tibi faciendum sit de clericis, qui ecclesias 51) constructas hereditario iure sibi vendicant, nec volunt tibi 52) exinde respondere, et de laicis, qui 53) præscriptas ecclesias filiis vel nepotibus suis dare nituntur. Cum autem sanctuarium Dei iure hereditario teneri non possit, et indignum sit penitus et absurdum, vt quilibet auctoritate propria ecclesias occupet, vel taliter occupatas detineat: nec te decet, aliquatenus sustinere, vt in episcopatu tuo vel clerici ecclesias a parentibus 54) suis fundatas auctoritate propria detineant, aut laici filiis, vel aliquibus aliis ecclesias concedant.

50) *Andrensi episcopo*, non habet Hard.
51) *A parentibus constitutas.*
52) *Exinde*, omittit Hard.
53) *Prædictas.*
54) *Suis*, deest apud Hard.

CAP. XIV.

Ne vendatur ius patronatus, quia est adnexum spirituali

IDEM. 55)

Ad aures nostras peruenit, quod R. et 56) Wi. de Catena ius patronatus 57) ecclesiæ eiusdem loci ab eo, ad quem præsentatio spectabat, 58) emerit; quibus decedentibus R. filius W. iam dicti exemplo patris 59) sui ius patronatus ecclesiæ emere non dubitauit, et canonicis de 60) Tolania tantas molestias intulerit, 61) et persecutiones et grauamina, quod metu illius et dolo seducti suo iuri penitus renunciauerunt. Vnde 62) quoniam ius patronatus annexum sit spirituali, nemini licitum est, vendere illud. Discretioni tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, vtraque parte ante te 63) vocata, rei veritatem diligentius inquiras, et, si ita esse inueneris, prædicto R. super patronatu ecclesiæ, 64) et appellatione 65) cessante perpetuum silentium imponas, et prædictis canonicis ius, quod ibi habebant, si prior eorum metu 66) capitis, quod idem R. se abscissurum, fide, 67) vt fertur, firmauit, eidem renuntiauit, integre facias restitui, non obstantibus litteris nostris, si quæ sunt tacita veritate, impetratæ.

55) *Wintoniensi episcopo*, addit Hard.
56) *W. de Hortun ius* etc.
57) *Ecclesiæ*, omittit Hard.
58) *Emerunt.*
59) *Sui*, non adiicit Hard.
60) *Stodleia tantas.*
61) *Et*, deest apud Hard.
62) *Cum ius.*
63) *Conuocata.*
64) *Occasione*, addit Hard.
65) *Remota.*
66) *Captus.*
67) *Nititur, firmauit.*

CAP. XV.

Vt renocetur iuris patronatus emtio.

IDEM 68) *Cantuariensi archiepiscopo.*

De iure vero patronatus in præscripta 69) capella hoc tuæ discretioni mandamus, 70) vt si prædictus R. 71) ipsum comparauit,

68) *Cantuariensi archiepiscopo*, non legit Hard.
69) *Ecclesia.*
70) *Quatenus si* etc.
71) *Ius patronatus comparauit.*

cum

cum 72) inconueniens sit et penitus inhonestum, vendi ius patronatus, contractum illum, sublato appellationis remedio, 73) irritum denunties manere, ipsumque, apostolica auctoritate fretus, non differas reuocare.

72) *Hoc*, addit Hard.
73) *Irritum denunties manere ipsumque*, omittit Idem.

CAP. XVI.

Ne quis ecclesiam, vel quod ecclesiastici iuris est, monasteriis vel canonicis sine episcopi auctoritate conferat.

IDEM.

Nullus laicus ecclesiam, aut decimas, aut quicquid ecclesiastici iuris est, sine concessione sui pontificis, nec monasteriis, nec canonicis offerat; et si quis episcopus improbitatis ac auaritiæ 74) caussa consentire voluerit: Romano pontifici nuntietur, et quod offerendum est, tunc 75) eius licentia offeratur.

74) *Caussæ.* 75) *Eis.*

CAP. XVII.

Vt episcopi personas admittant idoneas in ecclesiis, in quibus adepti sunt praesentationes.

IDEM *Norwicensi.* 76) Pars cap. *Signum.* 77)

Ceterum si episcopi post promotionem suam 78) repræsentationes personarum ad ecclesias a patronis ecclesiarum pro ecclesiis sibi commissis adepti fuerint: idoneæ personæ, 79) quas ad eas vacantes 80) repræsentauerint, sunt admittendæ.

76) *Episcopo*, addit Hard.
77) *Pars cap. Signum*, non habet Hard.
78) *Præsentationes.*
79) *Quæ.*
80) *Præsentauerint.*

CAP. XVIII.

Ne destituatur clericus ab ecclesia, qui institutus est ab eo, qui tunc ius patronatus habebat, licet istud postea euicerit alius: et ne valeant donationes vel concessiones ecclesiarum priuatis factæ, viuentibus adhuc possessoribus; vt tamen valeant, si locis religiosis factae.

IDEM *abbati sancti* 81) *Albini.* Pars cap. 82) *consultationibus.*

De cetero, si 83) aliquis clericus ab ordinario iudice in aliqua ecclesia fuerit institutus 83*) ad repræsentationem 84) illius, qui eiusdem ecclesiæ 85) esse credebatur patronus, et postea ius patronatus alius euicerit in iudicio: clericus, qui institutus est, non debet 86) et ab ipsa ecclesia 87) propter hoc moueri, si tempore præsentationis suæ ille, qui eum præsentauit, ius patronatus ecclesiæ possidebat. Si vero tunc non possidebat ius patronatus, sed tantummodo credebatur esse patronus, cum 88) non esset, nec possessionem patronatus haberet: secundum consuetudinem 89) Anglicam poterit ab ecclesia remoueri eadem. Donationes vero 90) ecclesiarum, vel concessiones, si quæ fiant 91) a priuatis personis, viuentibus illis, qui ipsas ecclesias possident, nullius 92) debet esse momenti. Si fiant religiosis locis, ratæ debent haberi, ita quidem, quod personæ, quæ iam dictas ecclesias possident, sine 93) ipsarum assensu eis in vita sua non debent 94) priuari.

81) *Albani.*
82) *Inconsultum.*
83) *Quis.*
83*) *Ad præsentationem.*
84) *Ipsius.*
85) *Esse*, non legit Hard.
86) *Et*, deest apud eumd.
87) *Propter hoc*, non habet Hard.
88) *Tamen*, addit Hard.
89) *Anglicanam.*
90) *Ecclesiarum*, omittit Hard.
91) *A*, non præponit Hard.
92) *Debent.*
93) *Ipsorum.*
94) *Spoliari.*

CAP. XIX.

Vt episcopi instituant, et patroni consentiant.

IDEM.

Dilecti filii nostri, decanus Eboracensis et prior de 95) Nouoburgo, quibus caussam, quæ inter canonicos de 96) Giseb. et R. clericum super ecclesia 97) decretorum vertitur, commisimus terminandam, transmissa nobis relatione monstrauerunt, quod canonici concessionem 98) Domino fundi 99) parant, R. vero 100) donatione venerabilis fratris nostri, Eboracensis archiepiscopi, apostolicæ sedis legati, et non Domini fundi se habuisse probauit. Vnde quoniam donatio ecclesiarum ad episcopos pertinet, et 1) laicos assensum spectat præbere: eidem 2) significauimus, quod, si res ita se haberet, videbatur nobis, concessionem archiepiscopi donationi laicali debere præiudicare. Quia, sicut diximus, episcoporum est, 3) ecclesiastica beneficia conferre; laicorum vero, qui habent in ecclesia ius patronatus, assensum præbere, quibus in concessionibus ecclesiarum illud obseruandum est, quod sancti patres 4) obseruasse noscuntur.

95) *Neubure.*
96) *Gisebnrne.*
97) *De Cradun vertitur.*
98) *Domini.*
99) *Habeant.*
100) *Donationem.*
1) *Ad*, præponit Hard.
2) *Eisdem significamus.*
3) *Ecclesiarum.*
4) *Seruare.*

CAP. XX.

Vt subsequens episcopi consensus sufficiat.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.*

Suggestum est auribus nostris, quod, cum ecclesiæ de 5) Oscani H. de Ortalis Sarunt. et de Lautsender assensu domini fundi et auctoritate Eboracensis archiepiscopi ecclesiæ beati Petri Eboracensi concessæ et assignatæ sint in præbendam, canonici de Nouoburgo concessionem illam attenuare et irritare nituntur, occasione donationis, quam sibi asserunt prius factam fuisse. Vnde quoniam licet in donationibus 6) ecclesiæ requirendus sit et 7) expetendus patronorum consensus: 8) ipsæ tamen, nisi auctoritas interuenerit 9) pontificis, canonice concedi non possunt. Vniuersitati vestræ significamus, quod prior concessio, si cum 10) assensu patroni et auctoritate 11) diœcesiani episcopi facta est, aut eius fuerit assensus postea subsecutus, posteriori concessioni præfertur; alioquin illa debet præferri, quamuis posterius facta sit, quæ consensu domini et auctoritate episcopi fulcitur.

5) *Ocbera et de Maleffart et de Leinder, de assensu Domini* etc.
6) *Ecclesiarum.*
7) *Exspectandus.*
8) *Ecclesiæ tamen ipsæ, nisi* etc.
9) *Pontificalis.*
10) *Consensu.*
11) *Diæcesani.*

CAP. XXI.

Vt personae ecclesiarum, in quibus monachi habent ius praesentandi, respondeant monachis de temporalibus, et episcopis de spiritualibus.

IDEM 12) *dilectis filiis vniuersis monachis* 13) *et regularibus per Cantuariensem prouinciam constitutis.*

Cum deceat nos commodis et profectibus ecclesiarum intendere firmiter: nobis summopere congruere dinoscitur, vt earum ordinationibus tanto studiosius intendamus, et ne inordinatæ remaneant, vigilem curam et sollicitudinem adhibeamus. Inde est, quod vniuersitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, 14) quatenus in ecclesiis, in quibus 15) repræsentationem habetis, cum vacauerint, 16) diocesianis episcopis clericos idoneos præsentetis, qui illis de spiritualibus, vobis 17) autem de temporalibus debeant respondere.

12) *Dilectis filiis*, omittit Hard.
13) *Et*, deest apud eund.
14) *Vt in ecclesiis.*
15) *Præsentationem.*
16) *Diœcesanis.*
17) *Autem*, deest apud Hard.

CAP. XXII.

Ne clerici obtentu patronatus ab ecclesiis canonice adquisitis amoueantur.

IDEM *illustri regi Anglorum.*

Magnificentiæ tuæ litteras, quas pro R. milite super iure patronatus ecclesiæ de 18) Bligurgis apostolatui nostro serenitas regia destinauit, ea, qua decuit, benignitate recepimus, animum promptum plenamque voluntatem habentes, excellentiæ tuæ preces, in quibus cum Deo et honestate poterimus, exaudire. 19) Vnde quoniam sanctorum patrum statutis contrarium videtur, si clericos, 20) quos ab ecclesiis, quas canonice sunt adepti, patronatus obtentu sustineremus amoueri: salua conscientia prænominato militi non potuimus in parte 21) illa nostrum impertiri fauorem, cum ex hoc ei, si de iure debet habere, præiudicium in posterum non generetur.

18) *Ligurgis.*
19) *Verum quoniam.*
20) *Quos*, omittit Hard.
21) *Ista.*

CAP. XXIII.

Ne ius patronatus vel ecclesiasticum beneficium, nisi requisita episcopi licentia, in foro saeculari ab aliquo vindicetur.

ALEXANDER III. *archiepiscopis* 22) *per Galliam constitutis.*

23) Relatum est auribus nostris, quod nonnulli ambitione nimia tracti, occasione 24) laicæ recognitionis vel potentiæ singularis in seculari foro, 25) non requisita episcopi licentia, patronatus ecclesiarum et ecclesiastica beneficia sibi præsumunt in vestris parochiis vendicare. Quoniam igitur 26) huius personæ non intrant per 27) hostium, sed aliunde 28) conscendunt, ac per hoc 29) digni non sunt pastoris nomine 30) vel prærogatiua gaudere: Fraternitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus eos, quos patronatus ecclesiarum vel 31) beneficia constiterit prædicto modo adeptos, si commoniti minime resignauerint, nisi præscriptione aut episcopali concessione muniti fuerint, sublato appellationis diffugio, ab officiis reddatis et beneficiis alienos, 32) et si nec sic destiterint, 33) vinculo anathematis innodetis, et vsque ad dignam satisfactionem teneatis 34) adstrictos. 34*) Ad 35) hæc quoniam quidam

22) *Et episcopis*, addit Hard.
23) *Nostris est auribus intimatum, quod* etc.
24) *Laici vel potentiæ secularis in* etc.
25) *Nec requisita episcopi audientia.*
26) *Huiusmodi.*
27) *Ostium.*
28) *Contendunt.*
29) *Indigni sunt.*
30) *Ac.*
31) *Ecclesiastica constiterit.*
32) *Si vero nec sic* etc.
33) *Eos*, addit Hard.
34) *Et factutis tenere*, addit Hard.
34*) Hic nouum ab Harduino inchoatur capitulum.
35) *Hoc.*

laici

laici ecclesias terris et aliis possessionibus spoliant, vt sic viros ecclesiasticos faciant coram seculari iudice litigare, praesentium vobis auctoritate iniungimus, vt id publice curetis sub interminatione anathematis prohibere. Si quis autem prohibitionis vestrae contemtor extiterit, eum, si manifestum fuerit, appellatione 36) remota, excommunicationi 37) subiiciatis, et vsque ad dignam satisfactionem, sicut excommunicatum faciatis 38) attentius deuitari.

36) *Cessante.*
37) *Subdatis.*
38) *Arctius euitari.*

CAP. XXV.

Ecclesia iudicat raptorem diris quaestionibus subiiciendum.

ALEXANDER III. 39) *Lundensi episcopo.*

Grauis illa et odibilis querimonia, quae vsque ad nos super deposito tuo tibi 40) actenus denegato peruenit, duplici nos anxietate praestrinxit, eo, quod tibi 41) etiam in hoc 42) deesse non possumus, et adesse, prout velles, efficaciter non valemus. Cum enim non constet nobis, pecuniam tuam, quam ille, vt 43) belial, impia et detestabili subreptione furatus est, in vtilitates ecclesiae conuersam: nec debemus de iure, nec possumus contra 44) clericos eiusdem ecclesiae praecise intentare iussionis 45) iustitiam, vt tibi eandem reddant pecuniam, personae, 46) vt dicunt, non ecclesiae commendatam. Quocirca discretioni tuae consulimus, et internae caritatis 47) diligentia suademus, vt in raptorem illum et furem tuam interim dirigas actionem, eo quod, vt audiuimus, loculos habet, 48) et ea, quae sunt tibi subrepta, asportauit, nam et nos ipsi venerabilibus fratribus nostris, 49) Seuero archiepiscopo, apostolicae sedis legato et Parisiensi episcopo, dedimus in mandatis, vt 50) iniquum sub duris quaestionibus ad rationem ponant, et, 51) si oportuerit, vinculis macerent alligatum et affligant, vt cogatur bene ligatus reddere, 52) quod bene dissolutus ausus est asportare. Ceterum circa 53) illam ecclesiam 54) affectum te habere volumus, vt nihil ab ea requiras 55) indebitum. Si autem amicabiliter poteris cum eis 56) redituum perceptione pacisci, noueris id nobis acceptum.

39) *Lugdunensi archiepiscopo.*
40) *Hactenus.*
41) *Etiam*, deest apud Hard.
42) *Et*, addit Hard.
43) *Vir*, addit idem.
44) *Canonicos.*
45) *Instantiam.*
46) *Vt dicunt*, non legit Hard.
47) *Intuitu suademus.*
48) *Nos enim venerabilibus* etc.
49) *Senonensi.*
50) *Illum*, addit Hard.
51) *Etiam si.*
52) *Quae male dissolutus* etc.
53) *Illam*, non habet Hard.
54) *Illum*, addit idem.
55) *Indebite.*
56) *Pactionem pacisci* etc.

TITVLVS LIV.
DE IVDAEIS. 57)

CAP. I.

Ne iudaei compellantur ad baptismum, sed, si voluerint absque calumnia, christiani efficiantur, et ne vlla eis adsiciatur iniuria.

IDEM.

Sicut iudaeis non debet esse licentia in synagogis suis vltra, quam permissum est, 58) legem praesumere: ita in 59) his, quae 60) eis concessa sunt, nullum debent praeiudicium sustinere. Nos 61) igitur, cum in sua magis velint duritia permanere, quam verba prophetarum 62) et suarum scripturarum 63) archana cognoscere, atque christianae fidei et salutis notitiam habere, 64) quod tamen defensionem nostram et auxilium 65) postulant, ex christianae pietatis mansuetudine 66) et praedecessorum nostrorum felicis memoriae 67) Kalisti et Eugenii Romanorum pontificum vestigiis inhaerentes, ipsorum petitiones admittimus, eisque protectionis nostrae clipeum indulgemus. Statuimus enim, vt nullus Christianus inuitos 68) et nolentes eos ad baptismum 69) per violentiam venire compellat, sed, si eorum quilibet fidei caussa confugerit ad christianos, postquam voluntas eius fuerit patefacta, christianus absque calumnia efficiatur. Veram quippe christianitatis fidem habere non creditur, qui ad christianorum 70) baptisma non spontaneus, sed inuitus cognoscitur peruenire. Nullus etiam christianus eorum quemlibet sine iudicio potestatis 71) tenere, vel vulnerare vel occidere vel 72) illis suas pecunias auferre praesumat, aut bonas, quas hactenus in ea, 73) qua habitant, habuerunt consuetudines, religione immutare, praesertim in festiuitatum suarum celebratione quisquam fustibus vel lapidibus eos nullatenus perturbet, 74) neque aliquis ab eis coacta seruitia exigat, nisi ea, quae 75) praeterito tempore facere consueuerunt. Ad 76) hoc malorum hominum prauitati et 77) auaritiae obuiantes 78) decreuimus, vt nemo iudaeorum 79) cymiterium mutilare 80) aut inuadere audeat, siue obtentu pecuniae corpora humana effodere. Si quis autem huius decreti tenore 81) cognito, temere, quod absit, contraire praesumpserit; honoris et officii sui periculum patiatur, aut excommunicationis 82) vltione plectatur: nisi praesumtionem suam digna satisfactione correxerit.

57) *Et ne christiani mancipia eorum fiant*, addit Hard.
58) *Lege.*
59) *Eis.*
60) *Eis*, deest apud Hard.
61) *Ergo.*
62) *Et suarum scripturarum*, omittit Hard.
63) *Arcana.*
64) *Quia.*
65) *Nostrum*, addit idem.
66) *Et*, non legit Hard.
67) *Calisti.*
68) *Vel.*
69) *Per violentiam*, non habet Hard.
70) *Baptismum.*
71) *Terrenae vulnerare* etc.
72) *Eis.*
73) *Quam prius habitabant regione habuerunt, consuetudines immutare.*
74) *Nec.*
75) *Ipsi praefato tempore* etc.
76) *Haec.*
77) *Nequitiae.*
78) *Decernimus.*
79) *Coemeterium.*
80) *Vel*, pro *aut* idem habet.
81) *Agnito.*
82) *Sententia.*

CAP. II.

Ne clericus ad saecularem iudicem trahatur; ne quis iudaeis seruiat; ne iudaei christianas habeant nutrices aut obstetrices: et ne accipiantur vsurae.

IDEM.

Licet vniuersis Dei fidelibus ex 83) commissis nobis 84) officiis debita debeamus prouisione adesse: attentius tamen ecclesiasticos viros a prauorum molestiis malignantium vigili cura 85) defensare debemus, ad quorum regimen specialius sumus, licet insufficientibus meritis, 86) Dei prouidentia deputati. Perlatum est autem ad audientiam nostram, quod iudaei in ciuitate vestra 87) morantes, ad tantam superbiam 88) deuenerint et elationem, quod, si quando inter eos et quemlibet clericum, 89) seu inter vos et ipsos caussa emerserit, vos ad secularem trahunt iudicem, et coram quocunque iudice vobiscum litigant, per simplicem cartam absque testibus, 90) per qualemcunque vnum christianum, aut iudaeum contra omnem iustitiam et rationem 91) caussam suam probare intendunt et 92) adversum se magnorum et 93) probatorum hominum non recipiunt testimonium. Quia vero 94) non est licitum cuilibet christiano, multo minus inimicis crucis, 95) licet vt viros ecclesiasticos ad secularem iudicem trahant, et caussae suae vnius tantum et legitimo 96) minime testimonio finem imponant. Discretioni 97) vestrae per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus, si inter vos et 98) quoslibet christianos siue iudaeos caussa emerserit, pro nullius vocatione ad secularem curiam, vt ibi de 99) negotiis tractetis, aut secularem iudicem 100) accedere praesumatis, 1) et sicut iustitia exigit, et aequitatis ratio postulat, in qualibet caussa christiani et maxime clerici ad minus, 2) nisi testimonio duorum vel trium 3) virorum, qui sint probatae vitae et 4) fidelis conuersationis, 5) non admittatis, iuxta illud dominicum: in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. 6) Sed quaedam, licet sint caussae, quae plures exigant testes, quam duos, nulla tamen est, quae vnius tantum, quamuis legitimo testimonio 7) rationabiliter terminetur. Ad 8) hoc praesentium 9) vobis auctoritate 10) mandamus atque praecipimus, quatenus omnibus christianis, qui sunt in iurisdictione vestra penitus interdicatis, et si 11) necesse fuerit, ecclesiastica districtione prohibeatis, ne ipsi iudaeorum seruitio assidue pro aliqua mercede se exponant. Obstetricibus 12) quoque 13) christianis omnibus prohibere curetis, ne infantes iudaeorum in domibus 14) earum nutrire praesumant: quia iudaeorum mores et 15) vestri in nullo concordant, et ipsi de facili ob frequentem conuersationem et assiduam familiaritatem instigante humani generis inimico ad superstitionem et perfidiam suam simplicium animos inclinant. Praeterea parochianis vestris vsuram accipere omnibus modis interdicatis, quia vsurarum crimen vtriusque testamenti pagina detestatur. Quod si monitis vestris parere contemserint, si clerici sunt, eos ab officio et beneficio suspensos cum litteris 16) rei veritatem continentibus ad praesentiam nostram mittere non differatis, si laici fuerint, vsque ad dignam satisfactionem 17) ipsos excommunicationis vinculo 18) constringatis.

83) *Commissi.*
84) *Officii.*
85) *Defendere.*
86) *Dei*, deest apud Hard.
87) *Commorantes.*
88) *Peruenerunt.*
89) *Siue.*
90) *Vel*, addit idem.
91) *Sententiam.*
92) *Aduersus eos.*
93) *Bonorum virorum non* etc.
94) *Quod*, addit idem.
95) *Christi, vt scilicet viros* etc.
96) *Non.*
97) *Tuae.*
98) *Quoscunque.*
99) *Negotio.*
100) *Ibi*, addit Hard.
1) *Sed sicut.*
2) *Nisi testimonio*, omittit idem.
3) *Testium.*
4) *Fidelis*, deest apud Hard.
5) *Non*, omittit idem.
6) *Quia licet quaedam sint* etc.
7) *Rationabiliter*, omittit idem.
8) *Haec.*
9) *Tibi.*
10) *Significamus.*
11) *Opus.*
12) *Etiam.*
13) *Et nutricibus*, addit Hard.
14) *Eorum.*
15) *Nostri.*
16) *Vestris*, addit Hard.
17) *Eos.*
18) *Adstringatis.*

CAP. III.

Ne vllo titulo parochias occupent iudaei, et ne christiani eis praestent homagia.

IDEM.

Non sine multa admiratione auditur et creditur, quod iudaei parochias ecclesiarum per prouinciam vestram emptionis 19) vel conditionis

19) *Siue conductionis.*

ditionis aut etiam pignoris titulo 20) in contemptum Dei et fidei christianæ institutionis contumeliam detinent occupatas, et cum 21) debiti reditus eisdem ecclesiis non soluantur, hæ ecclesiæ penitus deperisse iam 22) dicuntur. 23) Quoniam igitur ad ea corrigenda, quæ sunt maiestati diuinæ contraria et a fidei christianæ institutionibus aliena, promptos nos decet et diligentes existere: fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, si qui iudæi sunt in prouincia vestra, qui tali modo parochias 24) ecclesiarum detineant, ipsos ad eas dimittendas requisito prius et habito 25) fauore carissimi in Christo filii nostri Henrici illustris Anglorum regis, arctius compellatis, aut si receptas detinuerint, aut parochias a modo receperint, ipsos cum omni districtione cogatis, vt ecclesiis, quarum eædem parochiæ sunt, debitos et collectos reditus cum omni integritate persoluant. Prohibentes omnibus Dei fidelibus sub interminatione anathematis, ne quis iudæis hominia vel fidelitates 26) facere audeat: quoniam contrarium sacris 27) ordinibus est, vt christiani debeant iudæis adstringi. Si 28) qui vero contra 29) prohibitionem nostram venire 30) præsumpserint, in eos, contradictione et appellatione cessante, excommunicationis sententiam 31) feratis.

20) *In*, non præponit Hard.
21) *Debiti*, deest apud eundem.
22) *Noscuntur.*
23) *Quia.*
24) *Ecclesiarum*, omittit Hard.
25) *Consensu.*
26) *Faciat: quoniam* etc.
27) *Canonibus.*
28) *Quis.*
29) *Inhibitionem.*
30) *Præsumpserit.*
31) *Proferatis.*

CAP. IV.

Ne iudaei christiana habeant mancipia.

IDEM.

Ad hæc cum sacris canonibus cautum sit, ne iudæi christiana mancipia habeant: præsentium tibi auctoritate præcipimus, quatenus 32) sub anathematis interminatione iubeas publice, ne quis christianorum alicuius iudæi mancipium efficiatur. Si quis autem contra 33) inhibitionem nostram venire præsumpserit, 34) eum, sublato appellationis remedio, ecclesiastica censura compellas.

32) *Sublato appellationis remedio, anathematis* etc.
33) *Prohibitionem tuam.*
34) *Eos.*

CAP. V.

Ne aliquatenus deferatur adpellationibus, vt iudaei christiana mancipia habeant. Item ne iudaei nouas synagogas constituant, aut altiores, aut ampliores et pretiosiores faciant.

IDEM 35) *Bituriensi archiepiscopo.*

Consuluit nos tua fraternitas, an sit appellationibus deferendum a carissimo in Christo filio nostro L. Francorum rege illustri pro iudæis interpositis, vt mancipia christiana detineant et vtrum sustinere debeas, quod de nouo construant synagogas, vbi eas nullatenus habuerunt. Scripsimus itaque memorato regi, vt a defensione iudæorum in hac parte desistat, et super hoc etiam per alios ipsum fecimus admoneri, et credimus, quod nostris monitis acquiescet: quia non esset 36) ei tutum, vt quod a 37) sacris patribus, et nuper in concilio 38) constitutum est, negligentius seruaretur. Vnde 39) nec conuenit, vt pro huiusmodi appellationibus ab obseruatione decreti debeas abstinere. Iudæos etiam de nouo constituere synagogas, vbi eas 40) non 41) habuerunt, pati non debes. Verum si antiquæ corruerint, vel ruinam 42) minantur, vt 43) ædificent, potes æquanimiter tolerare, non autem vt eas exaltent aut ampliores, aut pretiosiores faciant, quam antea fuisse noscuntur: quod vtique pro magno debent habere, quod in veteribus synagogis et suis obseruantiis tolerantur.

35) *Bituricensi.*
36) *Rectum, vt* etc.
37) *Sanctis.*
38) *Statutum est, negligenter seruaret.*
39) *Non.*
40) *Scilicet*, addit Hard.
41) *Habuerint.*
42) *Minentur.*
43) *Reædificent.*

TITVLVS LV.

44) DE PRAEEMINENTIA LVNDONENSIS ET EBORACENSIS.

CAP. I.

Vt, qui prioris est ordinationis, prior habeatur.

Item Gregorius Augustino Anglorum episcopo.

Cum certum sit, pro omnipotenti Deo laborantibus ineffabilia æterni præmia regni reseruari, 45) tamen necesse est, eis 46) bonorum beneficia 47) ineffabilia tribuere, vt 48) spiritualis operis studio ex 49) renunciatione velint multiplicius insudare. Et quia 50) Anglorum ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam, 51) Domino largiente, 52) perducta est: vsum tibi pallii 53) in eo ad sola missarum solemnia 54) celebranda concedimus, vt ita per loca singula XII episcopos ordines, qui tuæ subiaceant ditioni, quatenus 55) Lundensis ciuitatis episcopus semper a synodo propria debeat consecrari, atque honoris pallium ab hac sancta et apostolica sede, cui deseruio, auctore Deo - - 56) - - percipiat. Ad Eboracensem vero ciuitatem te volumus mittere, 57) et quem ibi vocaueris ordinandum, ita, vt, si eadem ciuitas cum finitimis locis verbum Dei receperit, ipse quoque duodecim episcopos ordinet, et 58) Metropolitano honore perfruatur, quia ei quoque, si vita comes fuerit, pallium tribuere, Deo 59) disponente, disponimus, quam veteri tuæ tamen volumus dispositioni subiacere, post obitum vero tuum 60) episcopis, quos 61) ordinaueris, præsit, vt 62) Lundinensis episcopi nullomodo ditioni subiaceat. Sit vero inter 63) Lundensis et Eboracensis ciuitatum episcopos inposterum honoris ista 64) discretio, vt ipse prior habeatur, qui prior 65) fuerit ordinatus, communi autem consilio et concordi actione, quæcunque erunt 66) Christi zelo agenda, disponant, vnanimiter recta sentiant, et ea, quæ 67) persuaserunt, non sibimet 68) in discrepando perficiant. Tua 69) vero fraternitas non solum 70) episcopos, quos ordinauerit, neque 71) qui tantummodo per Eboracensem episcopum fuerint ordinati, sed 72) omnes Brittaniæ sacerdotes 73) habeant, Domino 74) nostro auctore, 75) ita Christo subiectos, 76) qui ex lingua tua et vita sanctitatis, et recte credendi, et bene viuendi formam percipiant, atque officium suum fide 77) ac moribus 78) exequentes, ad cœlestia, cum Dominus voluerit, regna pertingant.

44) *De præeminentia Londoniensis et Eboracensis, et de priuilegiis generaliter vel specialiter indultis, et de eorum abusu et confirmationibus.*
45) *Nobis*, addit Hard.
46) *Honorum.*
47) *Ineffabilia*, omittit.
48) *In spiritalis.*
49) *Remuneratione valeant multiplicius* etc.
50) *Noua*, addit Hard.
51) *Eodem*, præmittit idem.
52) *Et eo laborante*, addit Idem.
53) *In eo*, non legit Hard.
54) *Peragenda.*
55) *Londoniensis.*
56) Deest aliquid.
57) *Quem ipse indicaueris ordinandum* etc.
58) *Metropolitani.*
59) *Fauente, proponimus: quem tamen tuæ fraternitatis dispositioni volumus subiacere.*
60) *Ita*, addit Hard.
61) *Ordinauerit.*
62) *Londoniensis.*
63) *Londoniæ et Eboracæ ciuitatis.*
64) *Distinctio.*
65) *Fuerit*, omittit Hard.
66) *Pro*, præponit idem.
67) *Senserint.*
68) *In*, deest apud eumd.
69) *Ergo.*
70) *Eos*, addit idem.
71) *Eos*, iterum addit idem.
72) *Etiam*, addit idem.
73) *Habeat.*
74) *Deo*, addit idem.
75) *Ita Christo*, non legit Hard.
76) *Quatenus ex vita et lingua tua sanctitatis* etc.
77) *Et.*
78) *Prosequentes.*

CAP. II.

Vt neuter ab altero professionem exigat. 79)

In hunc modum plures Romani pontifices a tempore 80) Gregorii scripserunt.

81) Antiquam Eboracensis ecclesiæ 82) dignitatem auctore 83) Deo cupientes conseruari et prædecessorum nostrorum 84) vestigiis inhærentes, auctoritate apostolica prohibemus, ne vlterius aut Cantuariensis archiepiscopus ab Eboracensi professionem exigat, aut Eboracensi Cantuariensis exhibeat, neque quod 85) penitus a beato Gregorio prohibitum est, vllo modo 86) Eboracensis Cantuariensi ditioni subiaceat, sed iuxta eiusdem patris constitutionem, ista 87) inter eos honoris 88) districtio in perpetuum 89) seruetur, vt 90) prior habeatur, qui prior fuerit ordinatus. 91) Sane si Cantuariensis archiepiscopus ab Eboracensi electo 92) manum consecrationis subtraxerit, 93) quam videlicet iuxta ecclesiarum suarum morem ab Honorio sedis apostolicæ pontifice 94) institutum sibi 95) debet, liceat eidem Eboracensi secundum consuetudinem communem et 96) prædicti patris nostri 97) Gregorii sanctionem 98) et Domini nostri 99) sanctæ memoriæ Paschalis mandatum a suffraganeis 100) suis auctoritate Romani pontificis consecrari.

79) *Item Alexander III. Eboracensi archiepiscopo*, addit Hard.
80) *Beati*, addit idem.
81) *Nos*, præmittit idem.
82) *Integram*, addit id.
83) *Domino.*
84) *Romanorum pontificum*, addit idem.
85) *Penitus*, omittit idem.
86) *Cantuariensis Eboracensis iurisdictioni subiaceat*, etc.
87) *Inter eos*, non habet Hard.
88) *Distinctio.*
89) *Conseruetur.*
90) *Qui prior ordinatur, prior habeatur.*
91) *Sed si.*
92) *Manus.*
93) *Quod videlicet.*
94) *Institutum*, deest apud Hard.
95) *Debetur.*
96) *Prædicti*, omittit idem.
97) *Honorii.*
98) *Vel.*
99) *Sanctæ memoriæ*, non legit Hard.
100) *Suis*, deest apud Hard.

CAP. III.

Vt liberum sit archiepiscopo Eborac. per totam Angliam ante se crucem deferre.

ALEXANDER III. *Eboracensi archiepiscopo.*

A memoria nostra non 1) excidit, qualiter in primo anno vestræ promotionis scriptum litterarum felicis memoriæ prædecessoris nostri Honorii papæ nobis 2) fecistis præsentari, in quo continebatur,

1) *Recedit.*
2) *Feceritis.*

tur, antecessoribus 3) tuis indultum apostolica benignitate fuisse, vt tam eis, quam successoribus suis liberum esset, per totam Angliam ante se crucem deferre. Nos vero antecessoris nostri vestigiis inhaerentes, 4) tibi scripti nostri munimine 5) confirmamus, quod antecessoribus 6) tuis fuerat a praedecessore nostro Clemente indultum, postmodum 7) vero sanctae 8) ac venerandae memoriae 9) T. quondam Cantuariensis archiepiscopus existimans, hoc in depressionem iuris et suae dignitatis redundare, exinde coepit quaestionem mouere, 10) quod tibi 11) et praedecessoribus tuis nullatenus id 12) licuisset. Sicque factum est, quod nos tibi per scripta nostra prohibuimus, ne in prouincia Cantuariensis ecclesiae, donec de caussa cognosceretur, ante te 13) deferre crucem aliqua ratione 14) auderes. 15) Quod ergo per dilectos filios nostros I. et A. clericos tuos grauem coram nobis querimoniam deposuisti, asserens, quod te 16) possessorem huius rei, quam tu et antecessores tui 17) habuistis, absque cognitione 18) iudicis spoliassemus. Nos 19) volentes tibi tanquam venerabili fratri nostro deferre, et iura tua integra et illibata seruare, praesentibus litteris statuimus, quod litterae prohibitionis 20) nullum tibi praeiudicium faciant, quo minus tibi et successoribus tuis liberum sit, quemadmodum vobis est priuilegiorum beneficio apostolicae sedis indultum, 21) et tu et praedecessores tui id, quod facere consueuistis, ante vos per totam Angliam crucem deferre, quousque diffinitiua sententia 22) decernatur, an id ecclesia tua de iure debeat habere.

3) *Vestris.*
4) *Et scripti.*
5) *Confirmauimus.*
6) *Vestris clementer fuit indultum*, etc.
7) *Autem.*
8) *Et*, pro: *ac.*
9) *Thomas.*
10) *Et propter hoc ad apostolicam sedem appellare: affirmans si bene meminimus*, addit Hard.
11) *Vel*, pro: *et.*
12) *Licuit.*
13) *Deferres.*
14) *Auderes*, omittit Hard.
15) *Quoniam.*
16) *A possessione huius* etc.
17) *Habueratis.*
18) *Iudicii.*
19) *Igitur*, addit Idem.
20) *Nostrae*, adiicit Idem.
21) *Tuque et.*
22) *Determinetur.*

CAP. IV. 23)

Vt archiepiscopus Eborac. a rege Angliae requisitus, eius filio primogenito ex auctoritate sedis apost. coronam imponat.

ALEXANDER III. *Eboracensi archiepiscopo.*

Quanto per carissimum filium nostrum Henricum illustrem regem Anglorum ampliora incrementa et commoda in huius necessitatis articulo ecclesiae Dei peruenisse noscuntur; et quanto nos eum per suae deuotionis constantiam maiori affectione diligimus et cariorem in visceribus nostris retinemus: tanto ad ea, quae ad honorem et incrementa et exaltationem ipsius et suorum cognoscimus pertinere, libentius et promtius aspiramus. Inde est vtique, quod ad eius petitionem dilectum filium nostrum Henricum, primogenitum filium suum, communi fratrum nostrorum consilio ex auctoritate B. Petri et nostra concedimus in Anglia coronandum. Fraternitati itaque tuae per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus, cum ab eodem filio nostro rege propter hoc fueris requisitus, coronam memorato filio suo ex auctoritate sedis apostolicae imponas, et nos, quod a te exinde factum fuerit, ratum et firmum decreuimus permanere, tu vero debitam ei subitionem et reuerentiam, saluo in omnibus patris sui mandato, exhibeas, et alios similiter commoneas exhibere. Datum R. can. apud sanctam Mariam nouam XV. Kal. Iulii.

23) Hoc capitulum in collectione Harduini deest.

TITVLVS LVI.
DE CONTROVERSIA TVRONENSIS ECCLESIAE CVM DOLENSI.

CAP. VNIC. 24)

Vt archiepiscopus Turon. cum Dolensi de pallii vsu controuerso conueniat, aut apostolico se praesentet conspectui.

ADRIANVS *papa Turonensi archiepiscopo.*

Veniens ad apostolatus nostri audientiam Dolensis ecclesia, multis quidem laboribus attrita et molestiis fatigata, apud nos simpliciter intercessit, vt venerabili fratri nostro H. Dolensi archiepiscopo dignaremur pallii sui plenitudinem indulgere. Hoc votum ex tenore concordiae, quam inter te et ipsum factam fuisse confitebatur, tum ex antiqua consuetudine requirebat. Verum etiam aduersus eum nuntii tui, qui quandam compositionem, quam per abbatem de ferotanis factam fuisse de suffraganeis ibi asserebant, confirmari vnanimiter postulabant. Porro eandem ecclesiam cum praefato archiepiscopo suo in ipsa compositione suffrageneis renuntiasse dicebant, addentes etiam a praedecessore nostro bonae memoriae Lucio papa, sicut in eius scripto continetur, ita fuisse de communi consilio fratrum diffinitum. Ad haec, ipsam compositionem nullam fuisse penitus, Dolensis ecclesia respondebat dicens: insuper sententiam ipsam Romani pontificis non tenere, quia ille, qui tunc temporis gerebat officium, fraudem et dolum adhibuit, cum nec Dolensis ecclesia praesens in examinatione fuisset, et ad Capuanum archiepiscopatum, quem postea per intrusionem regis Siciliae adeptus est, vehementer aspiraret. Vnde cum ipsam nihil admodum Dolensi ecclesiae allegauit, nosque eiusdem rei plenam non potuimus habere cognitionem, cum altera pars in negatione persisteret, et se non habere mandatum penitus exequendi hoc affirmaret: nihil a nobis super eodem negotio est terminatum, praedictam tamen compositionem omnino cassauimus. Sane iuxta postulationem eiusdem ecclesiae memorato fratri nostro pallium, insigne videlicet pontificalis officii duximus indulgendum, quem cum apostolicae sedis benedictione et nostrae gratiae plenitudine remittentes, tanto ecclesiae, cui praeest, sua iura illibata seruare volumus et integra, quanto ecclesiasticis vtilitatibus conuenit nos ex iniuncto officio hactenus prouidere. Vnde nos consolationi Dolensis ecclesiae misericorditer consulentes, ne ipsam tamen sacrosanctam Romanam ecclesiam de executione suae iustitiae negligentem esse vel desidem conqueratur: fraternitati tuae per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus aut cum eo conuenias, aut vsque ad proximam festiuitatem sancti Michaëlis plenam exhibiturum et suscepturum in praesentia nostra iustitiam, apostolico te conspectui repraesentes.

24) Hoc capitulum in Harduini collectione deest.

TITVLVS LVII.
DE SPONSIS, 25) CONIVGATIS MONASTERIVM INGRESSIS VEL INGREDI VOLENTIBVS.

CAP. I.

Vt post legitimum consensum de praesenti liceat alteri, altero etiam repudiante, monasterium ingredi, et altero in saeculo remanere, si vna caro non effecti.

ALEXANDER III. *Salernitano archiepiscopo.*

Verum post consensum 26) legitimum de praesenti, licitum est alteri, altero etiam repugnante, eligere monasterium, sicut quidam sancti 27) etiam de nuptiis vocati 28) fecerunt, dummodo inter eos commixtio 29) carnalis non interuenerit et alteri remanenti, si commonitus continentiam seruare 30) noluit, licitum esse videtur, vt ad secunda vota possit transire: quia, cum vna caro non fuissent 31) simul effecti, 32) satis potest vnus ad Dominum transire, et alter in seculo remanere.

25) *Et*, addit Hard.
26) *Illum*, adiicit idem.
27) *Etiam*, deest apud eund.
28) *Fuerunt.*
29) *Carnis.*
30) *Noluerit.*
31) *Simul*, non habet Idem.
32) *Satis*, omittit Idem.

CAP. II.

Vt, qui inuita vxore monasterium ingressus est, ea petente, ad eam redeat: sed et ea mortua, in saeculo manere queat, non vero aliam ducere.

IDEM 33) *Pisano archiepiscopo.*

Quidam intrauit monasterium 34) - - - vxore eadem ipsum repetente, coactus est ad eam redire, ea mortua quaeris, an ipse cogatur ad monasterium redire, an aliam possit accipere vxorem. 35) Promisit enim, se non exigere debitum, quod in eius potestate erat et ideo tenuit votum: 36) quia non reddere, non erat in eius potestate, sed 37) in potestate mulieris. Vnde apostolus: vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier.

33) *Pisano.*
34) *Inuita*, addit Hard.
35) *Quaestioni tuae taliter respondemus, quod votum non tenuit. Vnde ratione voti non tenetur ad monasterium redire. Vlterius vero non potest accipere vxorem*, addit Hard.
36) *Autem.*
37) *In potestate*, omittit Hard.

CAP. III.

Ne vir sine vxore, vel vxor sine coniuge, ad religionem conuolet, nisi qui remanet, tam senex sit, vt sine suspicione in saeculo commorari queat.

ALEXANDER III. *Exoniensi episcopo.*

Cum sis praeditus scientia litterarum: ignorare non potes, nec debes, sanctorum patrum 38) constitutioni contrarium, vt vir, vxore 39) in seculo remanente, aut 40) vxor, viro 41) suo non assumente religionis habitum, 42) debeat ad religionem transire: quia, cum vir et vxor vna caro sint, 43) sicut docet apostolus, 44) vnus non potest ad Deum 45) transire, et alter in seculo remanere. Inde est, quod 46) cum auctoritate apostolica tibi prohibemus, ne in episcopatu tuo virum 47) et vxorem, nisi vterque ad religionem migrauerit, ad religionem transire permittas. Sed si voluerint ad Deum conuerti: vterque ad frugem melioris vitae transeat. Verum si vxor ita est senex et sterilis,

38) *Constitutione contraditum.*
39) *Sua*, adiicit Hard.
40) *Mulier.*
41) *Suo*, omittit Idem.
42) *Non*, praemittit Idem.
43) *Vt ait.*
44) *Alter.*
45) *Conuerti.*
46) *Cum*, omittit idem.
47) *Vel.*

quod

quod fine 48) fusceptione poffit effe in feculo, diffimulare poteris, vt vir, ea in feculo 49) permanente et caftitatem promittente, ad religionem tranfeat.

48) *Sufpicione.* 49) *Remanente.*

CAP. IV.

Vt mulier de profanatione euchariftiae in ore in carnem verfae poenitentiam agat. Item vt liceat mulieri defponfatae, fed nondum coniunctae ad religionem tranfire: et ne admittatur matrimonium viri et mulieris ab eius confanguineo forfan vitiatae.

IDEM *epifcopo S.* 50) *Agathae in XII. libro R.*

De muliere, quæ, prout nobis fignificafti, cupiens amorem 51) fibi ampliorem acquirere, fufcepto corpore Chrifti et in ore retento, 52) viro fuo ofculum cum eo porrexit, et ipfum traiicere 53) poftea cum voluit, non potuit, fed verfum eft in carnem, cum tangeret iuxta dentes molares et caro fupercreuit et adhuc eft intus in ore. 54) Fraternitati tuæ non poffumus fanius dare confilium, nifi quod 55) amoneas et compellas, vt tantum delictum per condignam pœnitentiam et bona opera fatagat expiare. Credere quippe debemus, quod fi 56) contrita fuerit, et condignam pœnitentiam egerit, et tu pro 57) ipfa deuote ad Deum oraueris, 58) vt corpus Chrifti traiicere poterit diuina gratia fuffragante. Sane fuper eo, quod quædam mulier fidem viro 59) dederat, et ipfe illi, quod matrimonium inter fe 60) contrahant et viro volente facramentum feruare, mulier 61) facram vitam difpofuit ducere: difcretioni tuæ taliter refpondemus, quod fi 62) coniuncti non fuerint, mulier permittatur ad religionem tranfire et Domino, relicto feculo, militare. Quod fi 63) noluerint, fed in feculo cafte viuere 64) difpofuerint, quia hoc fufpectum 65) effet, fed vtrumlibet ad bonum videlicet 66) ad malum 67) habere poffet, ipfum matrimonium 68) confummare conftringas. Beatum enim Ioannem et 69) quam plures alios ab ipfis etiam fponfalitiis ad vitam contemplatiuam legimus 70) reuocatos, et ideo eidem mulieri confidenter permittere, vt tranfeat ad religionem, caftitatis, poteris, vota feruatura. Præterea de muliere, quæ a viro 71) petitur, cuius confanguineus, fe cum ea deliquiffe, proponit, 72) fed hoc publice confiteri recufat propter metum et potentiam mulieris: 73) difcretioni tuæ duximus refpondendum, vt matrimonium ipfum fieri, nifi iuramentum interueniffet, diftricte prohibeas, ne deterius inde contingat.

50) *Agathes, in eodem libro* 12.
51) *Viri fui ampliorem* etc.
52) *Eidem.* addit Hard.
53) *Poftmodum.*
54) *Circa quod fraternitati* etc.
55) *Eam moneas.*
56) *Vere*, addit idem.
57) *Ea.*
58) *Vt*, deeft apud Hard.
59) *Suo dedit.*
60) *Contraherent.*
61) *Caftam.*
62) *Iuncti.*
63) *Noluerit, et in* etc.
64) *Difpofuerit.*
65) *Effe poffet.*
66) *Et*, addit Hard.
67) *Haberi.*
68) *Confummari.*
69) *Complures.*
70) *Euocatos.*
71) *Appetitur.*
72) *Si.*
73) *Prouidentiæ.*

CAP. V.

Vt, fi quis licentia vxoris monafterium fit ingreffus, ea non vouente continentiam, reuocetur ab epifcopo.

IDEM *Herfordenfi epifcopo.*

Præterea 74) fcifcitatis, vtrum laicus vxoratus, qui præfentibus facerdotibus et monachis, epifcopo ignorante, 75) et de licentia et permiffione vxoris fuæ eft ingreffus monafterium et forte profeffionem fecit, vxore 76) manente in feculari habitu, nec ad religionem tranfeunte, aut perpetuam continentiam vouente, ab epifcopo fuo poffit ad thorum vxoris reuocari, an illa 77) compellata fit ad perpetuæ continentiæ obferuationem. Dicimus, quod, nifi 78) vxor tranfierit ad religionem, 78*) aut caftitatem perpetuo feruare promiferit, ad eam debet et poteft ab epifcopo 79) a monafterio reuocari. Quia, cum vna caro fint, 80) non debet vna pars in feculo remanere et altera ad religionem tranfire. Verumtamen vxor commonenda eft, et propenfius exhortanda, vt ad religionem tranfeat et caftitatem feruare promittat.

74) *Scifcitatis*, omittit Hard.
75) *Et*, deeft apud Hard.
76) *Remanente.*
77) *Compellenda.*
78) *Vbi fubeft timor incontinentiæ*, addit Hard.
78*) *Vel in confpectu ecclefiæ continentiam feruare promiferit* etc.
79) *A monafterio*, omittit Hard.
80) *Effecti*, addit Idem.

CAP. VI.

Ne, fi quis habitum religionis fufceperit, nondum vero profeffus, et poftmodum vxorem duxerit, cogatur ab ea recedere, et ad religionem tranfire.

Item ALEXANDER III. *Exonienfi epifcopo.*

Si quifquam, qui religioni fe deuouit et habitu fufcepto profeffionem fecit, poftmodum aliquam fibi copulauerit, cogendus eft ab ea 81) recedere, et ad ecclefiam, cui fe 82) contulerit, debet fine contradictione tranfire, 83) qui fi habitum 84) non fufcepit, 85) nec profeffionem, 86) fed folum fecit votum, et fe ad religionem 87) tranfiturum promifit, licet poftmodum matrimonium contraxerit, non eft ab ecclefia cogendus ad monafterium tranfire et matrimonii vota refcindere.

81) *Difcedere.*
82) *Contulerat.*
83) *Quod fi.*
84) *Non.*
85) *Et non.*
86) *Fecit, fed folum votum emifit* etc.
87) *Tranfire.*

CAP. VII.

Ne recipiatur viri conuerfio, cuius fequitur coniugalis foederis proftitutio: et ne quis ad facros ordines promoueatur, nifi ab vxore continentiam profitente abfolutus fuerit.

IDEM 88) *Stigon. et Colonienfi* 89) *archiepifcopis.*

Coniugatus 90) ad monafterium conuerti defiderans prohibetur fufcipi, nifi vxor 91) eius fimiliter conuertatur. Nam, 92) dum vnum vtrinque corpus 93) coniugii copulatione fint factum: incongruum eft, partem conuerti, et partem in feculo remanere. Nec recipitur apud 94) Dominum illius viri conuerfio, cuius fequitur coniugalis fœderis proftitutio. Cum igitur 95) cœtus clericorum longe 96) præminet cœtui monachorum, 97) vt aliquando bonus monachus vix bonum clericum faciat: nullus coniugatorum eft ad facros ordines promouendus, nifi ab vxore continentiam profitente fuerit abfolutus, vt fiat deinceps de carnali copula fpirituale coniugium.

88) *Strigonienfi.*
89) *Archiepifcopo.*
90) *In.*
91) *Illius.*
92) *Cum.*
93) *Poft coniugii copulationem fit factum.*
94) *Deum.*
95) *Senatus S. clericorum.*
96) *Præemineat.*
97) *Ita*, addit Hard.

CAP. VIII.

Ne maritus ordinetur, nifi vxor eius profiteatur continentiam, et fibi velamen impofuerit.

IDEM *eidem.*

Sane fi coniugati confenferint ordinari, etiam vxoris voluntas prius requirenda eft, vt fequeftrato manfionis cubiculo, religione promiffa, poftquam pariter conuerfi fuerint, ordinentur. Quod fi in quibuslibet gradibus 98) ecclefiæ prouidenter fcienterque curandum eft, vt in domo Dei nihil fit inordinatum, nihilque præpofterum: multo magis laborandum eft, vt in eius promotione, qui fupra omnes gradus continetur, non erretur. Inde eft, quod fraternitati tuæ auctoritate apoftolica prohibemus, ne vxoratum in 99) presbyterum ordinare præfumatis: nifi vxor prius profeffa continentiam facrum velamen fibi imponat, et 100) religiofam veftem affumat. Nolumus etiam, vt promotio viri vxori relictæ in feculo poffit fieri perditionis occafio.

98) *Ecclefiafticis.*
99) *Epifcopum.*
100) *Religioni congruam veftem* etc.

CAP. IX.

Vt coniux fine coniuge conuerti queat, et alter in faeculo remanere: nifi per carnis commixtionem vna caro effecti fint.

IDEM 1) *Brifigenfi epifcopo.*

Ex publico inftrumento, quod nobis eft præfentatum, et ex tenore litterarum tuarum nobis innotuit, quod, cum venerabilis frater nofter Veronenfis epifcopus de mandato 2) veftro cauffam matrimonii, quæ inter 3) Agelatem virum et mulierem vertebatur, fufcepiffet fine canonico terminandam, auditis vtriufque 4) partis rationibus et allegationibus, inter eos iudiciali fententia matrimonium adprobauit, et eidem mulieri præcepit, vt ad virum fuum rediret, et exhiberet coniugalem affectum. Verum cum eadem mulier 5) iuxta fententiam prædicti epifcopi 6) regredi nollet de mandato veftro, ficut 7) excommunicationis fuit adftricta; ceterum quia præfata mulier, licet a præfato viro defponfata fuerit, 8) ficut 9) afferit, ab ipfo eft incognita: fraternitati tuæ per apoftolicam fedem 10) præcipiendo mandamus, quatenus 11) prædictus vir, fi mulierem carnaliter non cognouit, et eadem mulier, ficut ex parte 12) tua nobis proponitur, ad religionem tranfire voluerit, recepta ab ea fufficienti cautione, quod vel ad religionem tranfire, vel ad virum fuum redire infra duorum menfium fpatium debeat, ipfam, contradictione et appellatione ceffante, a fententia, qua tenetur, abfoluas, ita, quod fi ad religionem tranfire 13) voluerit, vterque reftituat alteri, fi qua alter ab altero 14) acceperit, et vir ipfe, ea religionis habitum affumente, ad alia vota licentiam habeat transeundi. Sane, quod Dominus in euangelio dicit, non licet viro vxorem fuam dimittere, nifi 15) ob cauffam fornicationis, intelligen-

1) *Brixienfi.* c. 7. X. de conuerf. coniugat.
2) *Noftro.*
3) *Matthæum virum et Agolechen mulierem* etc.
4) *Partis*, deeft apud Hard.
5) *Ad eum*, omittit Hard.
6) *Egredi.*
7) *Accepimus, fuit vinculis.*
8) *Adhuc tamen*, addit Idem.
9) *Ipfa*, addit Idem.
10) *Præfentibus.*
11) *Si fupradictus vir mulierem.*
12) *Sua.*
13) *Maluerit.*
14) *Habuit.*
15) *Cauffa.*

dum

dum est, secundum interpretationem sacri eloquii, de his, quorum matrimonium carnali copula est consummatum, sine qua matrimonium consummari non potest, et ideo si prædicta mulier non 16) fuit a viro suo cognita, licitum est 17) ad religionem transire.

16) *Fuerit.*
17) *Et*, addit Hard.

CAP. X.

Vt uxor, viro religionis habitum adsumente, continentiam professa cum filiis et familia remanere queat, si suspicione careat, quod velit ad secunda vota migrare. Item ne quis vxorem tonsuret, et cum ea praesumat habitare.

IDEM *G. priori et fratribus iuxta disciplinam bonae memoriae.* 18)

Vxoratus 19) sine licentia propriæ vxoris inter vos nullatenus recipiatur, quæ, si integræ famæ et opinionis 20) ita existat, quod nulla 21) marito suspicio habeatur, eam ad secunda vota velle migrare, vel quod minus continenter debeat viuere, 22) quæ si, prout dictum est, talis extiterit, marito eius in consortio vestro recepto, ipsa publice in conspectu ecclesiæ continentiam professa in domo propria cum filiis 23) familiaque poterit 24) permanere. Si autem talis fuerit, quæ suspicione non careat, voto continentiæ celebrato a secularium 25) conversatione se remoueat, et in loco religioso, vbi Deo seruiat, perpetuo 26) commoretur: nullus vestrum audeat aliquam mulierem 27) consecrare, vel eam ad habitandum secum assumat.

18) *Electi viuentibus*, addit Hard.
19) *Autem*, addit idem.
20) *Ita*, omittit idem.
21) *Merito.*
22) *Quod si.*
23) *Suis*, addit idem.
24) *Remanere.*
25) *Hominum*, addit idem.
26) *Moretur.*
27) *Tonsurare.*

CAP. XI.

Vt post votum simplex metu interposito factum permittatur contrahere matrimonium.

IDEM.

Veniens ad præsentiam nostram 28) Marchus heremita, sua nobis assertione proposuit, quod 29) I. mulier cuidam viro fide data se nupturam promisit 30) absenti, sed postmodum audiens plura de seueritate et inhumanitate ipsius viri, ei nulla ratione voluit copulari. Cum itaque timeret, ne illi cogeretur nubere: in manibus suis simpliciter votum continentiæ 31) promisit, non tamen locum aut vestem mutauit. Quo audito, prædictus vir aliam sibi copulauit, et ex ea prolem suscepit. Nos itaque attendentes, tutius esse, vt præfata mulier post fidem et votum simplex oblatum matrimonium contrahat, quam fornicationis reatum incurrat: fraternitati tuæ 32) præcipiendo mandamus, quatenus si plus non 33) processit, 34) non vestem 35) et locum mutauit, nec professionem fecit, prædictæ mulieri de fide mentita et voto violato 36) condignam satisfactionem indicas, et ei, cui vult, nubendi in domino licentiam tribuere non postponas.

28) *Marcus eremita.*
29) *Quod quædam.*
30) *Absenti*, omittit Hard.
31) *Compromisit.*
32) *Per A. S. mandamus.*
33) *Processerit.*
34) *Nec.*
35) *Aut.*
36) *Congruam.*

TITVLVS LVIII.

DE MATRIMONIO CONTRAHENDO VEL IAM CONTRACTO ET SPONSALIBVS.

CAP. I.

Vt, si quis inscia vxore aliam sibi matrimonio copulauerit, ab ea postea recedere nequeat inuita, ne de dolo suo videatur lucrum reportare.

IDEM *abbati sancti* 37) *Albini.*

Propositum est nobis, quod vir quidam, 38) dum vxorem haberet, sibi aliam huius rei insciam copulauit, de qua plures filios habuit. Sed prima mortua nititur a secunda recedere, asserens, quod vxore sua viuente eam non licuit sibi copulare. Licet autem 39) in canonibus habeatur, vt nullus 40) copulet in matrimonium, quam prius polluit adulterio, et illam maxime, cui fidem dederat, vxore 41) viuente, vel quæ machinata est in mortem 42) viri; quia tamen præfata mulier 43) erat inscia, quod ille aliam vxorem haberet viuentem, nec dignum esset, vt prædictus vir, 44) qui scienter contra canones venerat, 45) lucrum de suo dolo reportaret: consultationi tuæ 46) taliter respondemus, quod nisi prædicta mulier diuortium petat 47) viri, non sunt ab inuicem separandi, cum ex suo delicto 48) videbitur commodum reportare.

37) *Albani.*
38) *C.* addit Hard..
39) *A*, præponit idem, pro: *in.*
40) *Copuletur matrimonio, quod prius pollueraat adulterio* etc.
41) *Sua*, adiicit id.
42) *Vxoris.*
43) *Erat*, omittit Hard.
44) *Quia.*
45) *Lucra.*
46) *Taliter*, deest ap. Hard.
47) *Ad petitionem*, addit idem.
48) *Videretur.*

CAP. II.

Vt liceat a sponsaliis recedere, et ad vitam contemplatiuam venire. Item quid iustum sit circa matrimonia quaedam controuersa.

IDEM *procuratori et canonicis Soranis* 49) *in XII. libro R.*

Veniens ad apostolicæ sedis clementiam Mariota, latrix præsentium, supplici nobis insinuatione monstrauit, quod dum esset in adolescentia constituta, quendam adolescentem 50) amauit in tantum, quod vterque inter se matrimonio contrahendo sub trium personarum testimonio præstitit iuramentum. Quod parentes ipsius mulieris ignorantes, eam inuitam et reclamantem cuidam alii in vxorem tradiderunt: 51) et ista cuidam 52) alii, Tho. nomine, publice nupsit in conspectu ecclesiæ. 53) Sane cum de illo filium genuisset, pater 54) ipsius Tho. quærens occasionem diuortii faciendi, ei 55) opponit, quod filium suum 56) non potuit, nec debuit de iure in virum 57) accipere, eo quod ab alio viro, qui *57) nunc defunctus est, prius desponsata fuisset. Quia vero assertioni eius fidem, sicut 58) nec debuimus, non adhibuimus, nec hoc potuimus sub silentio præterire: eam ad vos duximus remittendam, per apostolicam sedem præcipiendo *58) mandamus, quatenus huius rei veritate plenius 59) comperta, si inueneritis, quod prædicta mulier a priore viro iudicio ecclesiæ fuerit separata, et ab eodem 60) Tho. sine contradictione ecclesiæ in vxorem traducta, et 61) cui 62) a parentibus inuita et renitens copulata est, de præsenti vita decessit; prædictum 63) thol. moneatis et 64) districte compellatis, 65) vt præfatam M. postposita occasione recipiat, et sicut vxorem suam diligere studeat et maritali affectu tractare. Alioquin 66) eam super inductam et patrem etiam ipsius, si huic rei restiterit, excommunicationis vinculo innodetis, et vsque ad 67) dignam satisfactionem sententiam 68) ipsam faciatis inuiolabiliter obseruari.

49) *In eodem libro.*
50) *E. nomine in tantum adamauit, quod* etc.
51) *Quem ita exhorruit, quod se ab eo nullo modo cognosci permisit. Cumque publice profiteretur, quod a priore viro cognita esset, atque iurata: episcopus Soranus, qui tunc erat, eos ante præsentiam suam fecit venire: et cognito atque probato, quod inter eos esset proxima linea consanguinitatis, quod solui deberent, nec possent de iure coniungi, ipsos ab inuicem separauit. Ceterum cum caussa ipsa tractaretur, et viro, cui tradita fuit a parentibus, consentire nollet: ipse aliam vxorem traduxit*, addit Hard.
52) *Viro Ptolomæo nomine* etc.
53) *Tandem cum* etc.
54) *Illius Ptolomæi quærens* etc.
55) *Opposuit.*
56) *Nec*, habet idem.
57) *Habere.*
57*) *Nondum.*
58) *Non*, pro: *nec.*
58*) *Mandantes.*
59) *Inquisita et cognita, si* etc.
60) *Ptolomæo.*
61) *Ille*, addit Hard.
62) *A parentibus*, addit id.
63) *Ptolomæum.*
64) *Districte.*
65) *Vt prædictam Mariotam postposita* etc.
66) *Eum et super* etc.
67) *Condignum.*
68) *Ipsam*, non adiicit Hard.

CAP. III.

Ne, qui fidem dedit de aliqua ducenda, si eam cognouit, et aliam postea acceperit, ab ea separetur, sed vt de fidei laesione illi poenitentia iniungatur.

IDEM *Wigorniensi episcopo.*

Consuluit nos tua fraternitas, quid tibi faciendum sit de 69) Wi. parochiano 70) tuo, qui, licet in manu tua fidem 71) dedit, quod mulierem quandam duceret in vxorem, spreta tamen religione fidei 72) et interdicto tuo, ipse sibi aliam copulare præsumpsit. Super hoc 73) consultationi tuæ taliter respondemus, quod, licet non sit tutum 74) cuilibet contra fidem suam venire, si tamen aliam in suam receperit, nec in facto primæ mulieris vltra 75) processit, nisi quod fidem 76) dederit, a muliere 77) secunda non debet separari, sed ei de læsione fidei pœnitentia est indicenda.

69) *Willelmo.*
70) *Tuo*, non habet Hard.
71) *Dederit.*
72) *Et interdicto tuo*, omittit idem.
73) *Vtique*, addit idem.
74) *Cuilibet*, non legit Hard.
75) *Processerit.*
76) *Dedit.*
77) *Ea.*

CAP. IV.

Ne, qui infra annos matrimonio aptos fuerint desponsati, a pactione nuptiali recedant, et ad aliud matrimonium conuolent.

IDEM *Vigilensi episcopo.*

Si vero puellam infra 78) XII. annos aliquis desponsauerit antequam ad annos matrimonio aptos 79) peruenerit, non potest a pactione nuptiali recedere, et ad aliud matrimonium conuolare, sed cum puella ad nubiles annos et sponsus ad annos matrimonio aptos peruenerint, tunc de pactione ipsa complenda vel 80) retinenda sunt audiendi, et ad implendum matrimonium ab his, qui matrimonium iurauerunt, commonendi.

78) *Duodecimum annum.*
79) *Ambo peruenerint, non possunt.*
80) *Remittenda.*

CAP. V.

Ne desponsationes et matrimonia ante septimum annum fiant: et si fierent, ne aliter valeant, quam consensu subsequuto.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.*

Accessit ad præsentiam nostram 81) quidam vir nobilis 82) W. filius G. cum litteris tuis, ex quarum tenore perpendimus, quod, cum

81) *Quidam*, omittit Hard.
82) *Wilhelmus.*

filiam

filiam cuiusdam nobilis viri, dum minoris esset ætatis, desponsasset, et postmodum ipsa in hac parte assensum non præbente, antequam ad nubiles annos peruenisset, celebratum est inter eos diuortium, procedente vero tempore, defuncto patre puellæ, matrem eius 83) Wi. sibi 84) in matrimonio copulauit. Quod quidem factum 85) sustinere nolens, eum sollicite monuisti, vt ipsam dimitteret; 86) sed quia monitis tuis in hac parte noluit acquiescere: ipsum excommunicationis vinculo innodasti. Tandem accepta ab eo cautione, quod nostram adiret præsentiam, et super hoc statutum nostrum firmiter obseruaret, 87) eum de mandato nostro absolutum denuntiasti, et 88) eum litteris tuis ad præsentiam nostram misisti. Verum præfatus 89) Wi. in præsentia nostra constitutus, sua nobis assertione proposuit, quod puellam ipsam, dum esset infra 90) XII. annos, desponsauit, postea, 91) antequam ad nubiles annos peruenisset, noluit aliquatinus consentire, 92) et prædictum Wi. in virum accipere, et ita cum patre suo, in cuius potestate remanserat, et cum 93) præfato Wi. ad præsentiam tuam accessit. Et cum ab ore puellæ audisses, 94) et per eam cognosceres et per patrem 95) ipsius, quod memoratum 96) Wi. in virum nolebat, statim 97) illa in plena synodo ab huiusmodi desponsatione publice absolutum denuntiasti. Elapsis 98) vero plurimis annis, 99) mortuo patre puellæ, carissimus in Christo filius noster Henricus rex Anglorum matrem supradictæ 100) memorato 1) W. tradidit in vxorem, quam 2) idem Wi. vt discordia inter consanguineos suos orta et consanguineos mulieris sopiretur, accepit et solenniter desponsauit, et sine contradictione ecclesiæ duxit, et 3) ex ea liberos procreauit, et puella 4) fuerit alteri viro copulata. Verum licet contineatur in litteris ipsis, quod puella 5) erat ætatis minoris, quando huiusmodi desponsatio facta 6) fuerit: tamen refert, vtrum 7) fuerit minoris ætatis proximæ ætati aptæ matrimonio, 8) an infra VII. annos. Ideoque fraternitati tuæ per apostolicam 9) sedem præcipiendo mandamus, quatenus, veritate diligenter inquisita et cognita, si tibi constiterit, quod 10) præfata non esset septennis, quando præmemorato 11) Wi. desponsata fuit, et postea in eum non 12) consensit, et quod idem 13) Wi. ab huius desponsatione per te fuerit absolutus, matrimonium inter eundem 14) Wi. et matrem 15) ipsius puellæ celebratum præcipias 16) inuiolabiliter obseruari, et eorundem proles denunties esse legitimas: quia, sicut discretio tua non ignorat, desponsationes et 17) matrimonia ante VII. annum fieri non possunt, præsertim si consensus postea non 18) interuenerit. Sane si præfata puelle ante 19) desponsationem 20) VII. annos compleuerat; licet prædictus vir a desponsatione ipsius puellæ ipso iure fuerit absolutus, cum 21) in ea non consentire volebat: inhonestum tamen 22) esse videtur, 23) quod matrem eius habeat, cuius filia sibi fuerat desponsata. Verum si tibi visum fuerit, vt cum matre 24) puellæ 25) remaneat, ne, discordia inter vtriusque consanguineos olim exorta, nunc autem sopita, denuo suscitetur: id dissimulare poteris et æquanimiter tolerare. Filii autem, quos 26) de ea suscepit, si eam, tolerante ecclesia, in vxorem duxit, a successione paternæ hereditatis vel maternæ prohiberi non possunt.

83) *Wilbelmus.*
84) *In*, non præponit Hard.
85) *Cum sustinere nolles.*
86) *Et*, loco: *sed*, habet idem.
87) *Eundem mandato.*
88) *Cum.*
89) *Willelmus.*
90) *Duodecimum annum.*
91) *Vero*, addit Hard.
92) *Vt præfatum Wilbelmum in virum acciperet.*
93) *Prædicto Wilbelmo.*
94) *Et per eam cognosceres*, non legit Hard.
95) *Eius.*
96) *Willelmum.*
97) *Illum.*
98) *Vero*, deest apud Hard.
99) *Post*, addit idem.
100) *Puellæ*, addit idem.
1) *Willelmo.*
2) *Ideo Wilbelmus.*
3) *Ab ea.*
4) *Fuit alteri viro.*
5) *Illa*, adiicit Hard.
6) *Fuit.*
7) *Cum esset minoris ætatis fuit proxima ætati* etc.
8) *Aut infra.*
9) *Sanctionem præsentibus mandamus.*
10) *Puella*, addit Hard.
11) *Wi.* omittit Idem.
12) *Consenserit.*
13) *Wilbelmus.*
14) *Willelmum.*
15) *Ipsius*, non adiicit Hard.
16) *Immobiliter.*
17) *Matrimonium.*
18) *Interuenit.*
19) *Huiusmodi*, idem addit.
20) *Septimum annum.*
21) *Ea in eum non* etc.
22) *Esse*, deest ap. Hard.
23) *Vt.*
24) *Puellæ*, omittit idem.
25) *Maneat.*
26) *Ab ipsa.*

CAP. VI.

Vt, si qui mutuo consensu se ad inuicem receperint dicentes: ego te in meam, et, ego te in meum recipio, licet alter eorum alii postea se copulauerit, ab eo, vel ab ea separetur: quamuis inter eos subsequuta fuerit carnalis commixtio.

IDEM *Salernitano episcopo.*

Licet præter solitum et amplius solito multiflimus et variis negotiis præpedit, ita, quod non sit nobis facile aliquorum consultationibus respondere: illa tamen 27) speciali gratia, quam ad personam tuam habemus et fraterna caritate cogimur, quid sentiamus de his, super quibus consuluit 28) tua 29) fraternitas, tibi, quantumcunque aliis 30) simus intenti, præsentibus litteris aperire. Consuluisti nos siquidem, vtrum 31) si inter virum et mulierem, præstito, vel non præstito 32) iuramento, legitimus consensus interuenerit de præsenti, carnali copula non secuta, liceat mulieri alii nubere, vel si nupserit alii et carnalis fuerit copula secuta, an ab ipso debeat separari? Super 33) eo vero inquisitioni tuæ taliter respondemus, quod, si legitimus consensus 34) sub ea solemnitate, quæ fieri solet, præsente 35) S. sacerdote aut etiam 36) notario, sicut etiam in quibusdam locis adhuc obseruatur, coram idoneis testibus interueniat de præsenti, ita 37) quidem, quod vnus alium in 38) suum mutuo consensu verbis 39) consuetis expresse recipiat, vtrimque dicendo: ego recipio te in meam, et ego 40) in meum, siue sit iuramentum, siue non non licet mulieri alii nubere; et si nupserit, etsi fuerit carnalis copula subsecuta: ab 41) eodem debet separari, et vt ad primum redeat, ecclesiastica districtione compelli, quamuis alii aliter sentiant, 42) et etiam aliter a quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando iudicatum.

27) *Spiritualt.*
28) *Nos*, addit Hard.
29) *Prudentia.*
30) *Sumus.*
31) *Si*, deest apud Hard.
32) *Sacramento.*
33) *Hoc inquisitioni.*
34) *A solennitate, quæ fieri solet* etc.
35) *S.* non habet Hard.
36) *Eius*, addit idem.
37) *Quidem*, deest apud Hard.
38) *Suam.*
39) *Expressis recipiat.*
40) *Te*, addit idem.
41) *Eo.*
42) *Et*, omisit idem.

CAP. VII.

Pubes est, qui procreare potest.

43) GREGORIVS VII.

Manifestum est, eum puberem esse, qui 44) ex corporis sui gesticulatione 45) procreare iam possit: 46) quamuis ad 47) illas metas legibus diffinitas non 48) peruenitur.

43) *Idem*, GG. 7.
44) *De.*
45) *Talis est, vt*, idem addit.
46) *Licet.*
47) *Illas*, non legit Hard.
48) *Peruenerit.*

CAP. VIII. 49)

Quinam puberes, et quae puerperae dicantur?

ISIDORVS *lib. XI. Ethim.*

Puberes a pube vocati, id est, a pudentia corporis nuncupati, quia hæc loca primam lanuginem ducunt, quidam autem ex annis pubertatem existimant, id est, eum esse puberem, qui XIV. annos expleuit, quamuis tardissime pubescat. Certum est autem, eum puberem esse, qui ex habitu corporis pubertatem ostendit, et generare iam potest. Puerperæ sunt, quæ in annis puerilibus pariunt.

49) Hoc capitulum in Harduino deest. Vid. c. 3. X. de despons. impuber.

CAP. IX.

Ne, qui habitum religionis suscepit, et aliquam sibi postea matrimonio copulauerit, cogatur ab ea recedere.

ALEXANDER III. 50) *Wig. episcopo.*

Meminimus 51) ex parte tua quæstionem huiusmodi audiuisse, scilicet, vtrum illi, qui se ad religionem coram episcopo deuouerant transituros, et habitum religionis susceperunt, si postmodum vxores duxerint, cogendi 52) sint, eas dimittere, et ad ecclesiam, cui se 53) contulerant, redire. Super 54) quo vtique tibi duximus respondendum, quod si quisquam, qui se religioni deuouerit et habitu suscepto professionem 55) fecit, postmodum aliquam sibi copulauerit, ab ea cogendus est recedere et ad ecclesiam, cui se 56) deuouit, debet sine contradictione transire. Verum si habitum non suscepit, 57) neque professionem, sed votum solummodo fecit, et se ad religionem transiturum promisit; licet postea matrimonium contraxerit: non est ad ecclesiam cogendus 58) redire, et matrimonii votum rescindere.

50) *Wigorniensi.*
51) *Nos*, addit idem.
52) *Sunt.*
53) *Contulerunt.*
54) *Hoc.*
55) *Fecerit.*
56) *Contulit.*
57) *Nec.*
58) *Transire.*

CAP. X.

Vt, si vir dixerit, mulierem a se esse cognitam, et ipsa negauerit, viri stetur veritati, si id adfirmauerit iuramento: et quid iuris sit circa consanguinitatem desponsatorum.

IDEM 59) *Wormacensi episcopo.*

Continebatur in litteris tuis, quod, cum quædam puella infra nubiles annos cuidam viro in vxorem tradita 60) fuit, et ab ipso traducta, 61) suis parentibus 62) asserentibus, eam legitimæ ætatis existere: hæc ad nubiles annos perueniens 63) nubendi licentiam postulauit, asserens, 64) in eundem virum nullatenus consensisse: prædictus vero vir e contra proponit, quod, licet eadem puella nondum forte XII. annum attigisset, cum ei tradita fuisset in vxorem, vsque 65) tamen ætati 66) fuerit proxima, quod ipsam carnali commixtione cognouit. Inde est, quod 67) ipsa eidem viro dicit se incognitam, et 68) tu nos consuluisti, vtrum alii possit nubere, taliter respondemus, quod, cum in decretis 69) habeatur expressum, quod si vir dixerit, quod vxorem suam cognouerit, et mulier negauerit, viri standum est

59) *Norwicensi.*
60) *Fuerit.*
61) *Suis*, omittit Hard.
62) *Assentientibus.*
63) *Alii*, addit idem.
64) *Se*, addit idem.
65) *Adeo*, addit idem.
66) *Fuit.*
67) *Cum*, addit idem.
68) *Ita nos.*
69) *Habetur.*

veritati.

veritati. Vnde præfato viro, qui se dicit, præfatam 70) mulierem cognouisse, fides est 71) adhibenda, si id iuramento firmauerit et 72) fuerit proxima 73) in vndecimo, 74) vel circa XII. annum, et cum suo consensu et voluntate parentum desponsata et benedicta fuerit et cognita, ab eodem viro separari non 75) debet: prætertim cum parentes 76) eius, ipsam fuisse legitimæ ætatis fateantur. Si vero puella intra nubiles annos et ætati 77) proxima alicui desponsata fuerit, benedicta atque traducta; non licet alicui de consanguinitate illius, cui desponsata fuerit, eam ducere in vxorem: nec fas est eidem sponso, de consanguinitate puellæ 78) sibi desponsatæ aliquam sibi copulare.

70) *Puellam.*
71) *Habenda.*
72) *Si*, addit Hard.
73) *In*, non præponit Hard.
74) *Anno*, addit idem.
75) *Debebunt.*
76) *Eius*, deest apud Hard.
77) *Non*, idem addit.
78) *Sibi desponsatæ*, omittit id.

CAP. XI.

Ne facile dissoluantur matrimonia canonice contracta.

IDEM *Norwicensi episcopo et 79) Wi. arc.*

Lator præsentium W. parochianus vester, sua nobis 80) insinuatione monstrauit, quod, cum in facie ecclesiæ quandam mulierem viduam, A. nomine, legitime desponsasset, et carnali copula subsecuta inter eos scandalum 81) est subortum, cuius occasione prædictus vir ei debitum coniugale subtraxit; consanguinei 82) eius mulieris hoc molestum habentes, coram vobis quæstionem mouerunt, proponentes, quod mulierem inuitam et renitentem, nec ætatis aptæ matrimonio 83) duxisset 84) in vxorem, et quoniam idem vir, sicut nobis proponitur, vitam cupiebat agere 85) dissolutam, deinde vtriusque studio interueniente, 86) fuerint minus rationabiliter separati. Nolentes igitur, vt matrimonia canonice contracta leuitate quadam dissoluantur, fraternitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, si vobis constiterit, 87) prædictum virum et mulierem per iudicium ecclesiæ non fuisse rationabiliter separatos ecclesiamque deceptam, ipsos, contradictione et appellatione cessante, faciatis sicut virum et vxorem insimul permanere.

79) *Archidiaconis.*
80) *Assertione.*
81) *Esset.*
82) *Dictæ.*
83) *Existentem*, addit Hard.
84) *In*, deest apud eundem.
85) *Dyscolam.*
86) *Fuerunt.*
87) *Prædictos.*

CAP. XII.

Vt, si iuramento sponsae obstrictus ad alienas partes se postea transtulerit, ea incognita, liberum sit mulieri ad alia vota transire:

IDEM 88) *Panoren. archidiacono.*

De illis autem, qui præstito iuramento promittunt, se aliquas mulieres ducturos, et postea eis incognitis dimittunt terram, et se ad partes 89) alias transferunt, hoc tuæ 90) prudentiæ volumus innotescere, quod liberum 91) erit mulieribus ipsis, si non est amplius in facto processum, 92) se ad alia vota 93) transferre, recepta tamen de periurio pœnitentia, si 94) propterea steterit, quo minus matrimonium 95) confirmetur. Si vero aliquis sub huiusmodi verbis alicui iuramentum mulieri præstiterit: Ego te in vxorem 96) accipiam, si tantum mihi 97) dederis: reus periurii non habebitur, si eam, nolentem sibi soluere, quod iuramento sibi periit dari, non 98) accepit in vxorem, nisi consensus de præsenti, aut carnalis commixtio sit inter eos subsecuta.

88) *Pan. archiepiscopo.*
89) *Alienas.*
90) *Discretioni.*
91) *Erat.*
92) *Se*, deest ap. Hard.
93) *Transire.*
94) *Per eas non steterit.*
95) *Consummetur.*
96) *Accipio.*
97) *Donaueris.*
98) *Acceperit.*

CAP. XIII.

Ne quis vi compulsus ad aliquam ducendam, si aliam postea susceperit, cogatur ad primam redire.

IDEM *abbati de fontibus et magistro 99) Vagario.*

Significauit nobis O. Andegauensis parochianus Eboracensis ecclesiæ per W. fratrem suum, quod W. de 100) Romat. qui est ex hac luce subtractus, eum capiens tamdiu in vinculis ferreis et carcere tenuit, donec 1) ipsum iurare coegit, quod 2) H. mulierem duceret in vxorem. Cum autem vincula et carcerem euasisset: aliam in vxorem accepit, de qua filios procreauit. Postea vero idem O. a præfata H. coram venerabili fratre nostro Eboracensi 3) episcopo, apostolicæ sedis legato, tractus in caussam, ab eo coactus est iuramento firmare, quod ad illam, quam sponte in vxorem acceperat, non accederet, donec lis esset iudicio ecclesiastico 4) firmata. Ceterum quia, priusquam de caussa cognosceretur legitime, prænominata H. diem clausit extremum, prædictus O. ad 5) eum de qua filios 6) habuerit, non audet reuerti.

99) *Vicario.*
100) *Romare.*
1) *Ipsum*, deest apud Hard.
2) Pro solitaria littera *H.* legit idem *Ha.* per totum: quod nomen hoc loco flectit in secundo casu *Hae.*
3) *Archiepiscopo.*
4) *Terminata.*
5) *Eam.*
6) *Habuit.*

Inde est, quod discretioni tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, rei veritate inquisita diligenter et cognita, si vobis constiterit, quod eidem O. tanta vis illata fuerit, vt prædictam H. iuraret in vxorem accipere, et quod non sponte in eam consensit, nec post præstitum iuramentum ipsam carnaliter 7) cognouit, propter hoc non dimittatis, quin ad illam, quam postea in vxorem accepit, reuertendi liberam, appellatione cessante, tribuatis facultatem. Verum si prænominatus O. in præfatam H. sponte consensit, et post præstitum 8) iuramentum, quod ipsam in vxorem acciperet, carnaliter cognouit 9) eam, sibi, ne ad secundam reuertatur, sub interminatione anathematis inhibeatis, dantes ei licentiam, aliam, si voluerit, ducendi vxorem.

7) *Cognouerit.*
8) *Sacramentum.*
9) *Eam*, deest apud Hard.

CAP. XIV.

Vt adulterium compensetur adulterio.

IDEM 10) *terrato arc.*

Significasti nobis, quod quidam miles in prouincia tua vxorem suam sine iudicio ecclesiæ et auctoritate 11) dimisit, pro eo, quod 12) sibi fuerat suggestum, ipsam incestum cum quodam consanguineo suo commisisse, et propter hoc fuit excommunicationis vinculo adstrictus. Verum mulier ipsa non continuit, sed sobolem 13) de altero viro suscepit: 14) nihilominus postulat viro suo restitui, asserens, se ab ipso iniuste fuisse dimissam, et eundem virum adulterandi sibi materiam dedisse. Vnde quia nos consuluisti, vtrum mulier 15) illa debeat viro suo restitui, et vir ad eius receptionem compelli: fraternitati tuæ præsentibus litteris respondemus, quod si manifestum est, mulierem ipsam adulterium commisisse: 16) ad eam præfatus vir recipiendam cogi non debet, nisi constaret, ipsum cum alia adulterium commisisse.

10) *Cretensi episcopo.*
11) *Dimiserit.*
12) *Ei.*
13) *Ab alio.*
14) *Nec minus.*
15) *Ista.*
16) *Post dimissionem* (*sed non idem si ante*) addit Hard.

CAP. XV.

Ne valeat confessio coacta ad diuortium, sicut nec sententia vnius in caussa duobus commissa.

IDEM *Arelatensi archiepiscopo et sanctæ Mariæ 17) in XII. libro registri.*

18) Caussam matrimonii, quæ inter 19) Hermen. et 20) Blan. agitari dignoscitur, venerabilibus fratribus 21) foroiulonensi et vapiensi episcopis 22) nos meminimus commisisse, quibus vtique in vnum conuenientibus 23) et eandem mulierem, sicut accepimus, viro restitui mandantibus, vir cruciatibus et flagellis mulierem adeo 24) affecit, quod inuita et coacta inter se et virum, confessa est, esse parentelam. 25) Sic quoque factum est, quod ad iudicium vnius 26) eorum ipsam dimisit, 27) qui V. filios 28) ex ea dicitur genuisse et XIII. annis sine aliqua quæstione secum permansisse. 29) Verum quia matrimonium in ecclesia Dei adeo magnum sacramentum 30) comprobatur, quod sine rationabili et euidenti caussa dissolui non debet, præsertim cum non ab homine, sed a Deo sit institutum: discretioni vestræ per apostol. S. mandamus præcipiendo, quatenus huius rei diligenter veritatem et subtiliter inquiratis, et si inueneritis, quod præfatus 31) H. prædictam mulierem ad iudicium solummodo alterius prædictorum episcoporum a se separasset, quia cum caussa committitur duobus, sententia vnius non tenet, ipsum 32) instanter commoneatis et districte compellatis, vt 33) eandem mulierem, sicut vxorem suam, appellatione 34) cessante, benigne recipiat, et maritali 35) affectione pertractet. Quod si forte facere contemserit: eum et superductam, appellatione cessante, excommunicationis vinculo 36) astringatis. Si qui tamen apparuerint, qui postquam ab eo recepta fuerit, matrimonium 37) accusare voluerint, et legitime possint impetere: partibus ante vos conuocatis, caussam audiatis, et eam, 38) remoto appellationis obstaculo, sine canonico terminetis, illa maturitate et circumspectione adhibita, quam in tanto negotio conuenit 39) exhiberi.

17) *Inuiolata diacono cardinali*, addit idem.
18) *Caussa.*
19) *Ermengardem.*
20) *Blatium.*
21) *Nostris Foroiuliensi et Vapincensi.*
22) *Nos*, deest apud Hard.
23) *Eandemque.*
24) *Infecit.*
25) *Sicque factum.*
26) *Ipsam* etc.
27) *Qua.*
28) *Suos*, addit Hard.
29) *Vnde quoniam.*
30) *Probatur esse, quod.*
31) *B.*
32) *Constanter.*
33) *Eandem*, omittit idem.
34) *Remota.*
35) *Affectu.*
36) *Perstringatis.*
37) *Eorum velint et* etc.
38) *Appellatione remota.*
39) *Adhiberi. Quod si ambo* etc.

CAP. XVI.

Vt, si quis, dimissa vxore, consanguineam sibi copulauerit, et postea comperetit sibi coniunctam prima vel secunda linea, vtraque perpetuo careat: si autem in tertio vel supra se gradu contigerint, vt a secunda separetur, et primae adhaereat.

IDEM 40) *Vig. episcopo.*

Ad aures nostras perlatum fuisse cognoscas, quod, cum quidam parochianus tuus vxorem duxisset 41) et ea dimissa aliam scilicet consanguineam

40) *Vigorniensi.*
41) *Et*, deest apud Hard.

ſanguineam ſibi copulare 42) præſumpſerit, et eam carnali commixtione cognoſcere, et ſecum tenere minime dubitauit, cumque prior mulier ſuper hoc 43) querimoniam mouiſſet, matrimonium eius denegauit et 44) ſecundam copulam confeſſus eſt. Vnde cum primum coniugium aduerſus eum 45) probatum fuiſſet per teſtes, quoniam a ſecunda recedere noluit, ad audientiam noſtram appellauit. Super quo 46) itaque prudentiæ tuæ reſpondemus, quod ſi prima mulier et ſecunda ſe 47) in prima et ſecunda linea contingit: tu virum facias, omni contradictione et appellatione ceſſante, vtraque carere et ſine ſpe coniugii perpetuo manere. Si vero eas 48) in tertio gradu ſolummodo vel ſuper ſeſe 49) attinere conſtiterit: tu ipſum compellas a ſecunda recedere, et de commiſſa pœnitentia ſibi condigna impoſita, eum priorem ſicut vxorem ſuam recipere, et maritali affectione de cetero tractare conſtringas.

42) *Præſumpſit.*
43) *Querelam.*
44) *Secundæ.*
45) *Probaretur fuiſſe.*
46) *Vtique.*
47) *Vel prima vel ſecunda linea contingunt, tu* etc.
48) *Interdicto gradu.*
49) *Attingere.*

CAP. XVII.

Vt, ſi quis, vxore viuente, aliam acceperit, vel de ea ducenda fidem ei dederit, ab eius conſortio perpetuo prohibeatur: et vt leproſis permittatur matrimonium concubitus debitus.

IDEM 50) *Pauarenſi epiſcopo.* 51) Pars cap. *Quoniam ex multis auc.*

Super hoc 52) vero, quod de latore præſentium tuis litteris quæſiuiſti, an liceat ſibi cum ea matrimonium contrahere, 53) cum qua, alia vxore ſua viuente, ſibi de facto 54) matrimonium 55) copulauit: tuæ ſollicitudini duximus reſpondendum, quod ſi adultera eſt in mortem alterius aliquid machinata, ſiue iſte fidem dederit, quod ea defuncta hanc eſſet ducturus, ſecundum canones ab eius conſortio perpetuo prohibetur et hæc prohibitio perpetuo eſt obſeruanda. 56) Leproſis autem, ſi 57) continere 58) nolunt, et 59) aliquas, quæ ſibi nubere 60) volunt, 61) inueniunt, liberum eſt 62) illis, matrimonium contrahendi. Quod ſi virum 63) vel vxorem diuino iudicio leproſum fieri 64) contingit, et infirmus a 65) ſano carnale debitum exigat: generali præcepto apoſtoli, quod 66) exigit, eſt ſoluendum, 67) cui præcepto in 68) hoc caſu nullam inuenimus exceptionem.

50) *Beluacenſi.*
51) Pars cap. *Quoniam ex multis auc.* omittit Hard.
52) *Vero*, omittit idem.
53) *Quam vxore ſua* etc.
54) *In*, addit idem.
55) *Copulauit.*
56) Hoc vſque ad finem deprehenditur apud Harduinum in cap. *Quoniam ex multis.*
57) *Se*, addit Hard.
58) *Noluerint.*
59) *Aliquam.*
60) *Velit.*
61) *Inueniant.*
62) *Eis, ad matrimonium conuolare.*
63) *Sine vxore diuino* etc.
64) *Contigerit.*
65) *Sana.*
66) *Exegerit.*
67) *Cuius præcepti.*
68) *Hac cauſſa.*

CAP. XVIII.

Vt ea, quam ſibi quis nubili aetati aptam in ſuam receperit, licet poſtea ab alio deſponſetur et cognoſcatur, reſtituatur.

IDEM 69) *G. Paduano epiſcopo.*

Sollicitudini ſedis apoſtolicæ incumbit, vt, ſi 70) qua dubia vel difficilia ad noſtram aurem 71) deferuntur, eadem 72) debemus abſoluere, et in 73) lucidum reuocare. Super eo ſiquidem, vnde conſuluit nos dilectio tua, 74) quod videlicet 75) obſeruandum ſit et retinendum de muliere, quæ cum ſit vni 76) viro deſponſata et ab alio 77) viro poſtea 78) deſponſetur et cognoſcatur: ſollicitudini tuæ 79) præſentibus litteris duximus reſpondendum, quod licet quarundem eccleſiarum habeat conſuetudo, vt cum viro ſecundo debeat remanere, conuenientius tamen videtur, vt, ſi vir et mulier ad ætatem coniugio aptam deuenerint, et 80) ita mulier deſponſata fuerit, quod 81) et vir mulierem in ſuam et mulier virum in ſuum recipiat, licet poſtea ab alio deſponſetur et cognoſcatur, debeat primo reſtitui. 82) De muliere vero, quæ eſt inuita tradita viro et detenta, cum inter vim et vim ſit differentia, et vtrum poſtea conſenſus interceſſerit, 83) certum nihil nobis poſtea expreſſiſti: inquiſitioni tuæ nil poſſumus reſpondere. Illos autem, qui 84) pro ſanguinitate prohibentur coniungi, et poſtea contra interdictum eccleſiæ ſeſe receperint, excommunicationi debes ſubiicere 85) tamdiu, donec ſeparentur, quo vſque 86) legitimo cognoſcatur, vtrum eorum matrimonium de iure poſſit et debeat ſtare.

69) *Eberardo Paduano.*
70) *Qua*, deeſt apud Hard.
71) *Perferantur.*
72) *Debeamus.*
73) *Lucem.*
74) *Quid.*
75) *Seruandum.*
76) *Vero.*
77) *Viro*, non legit Hard.
78) *Deſponſatur et cognoſcitur.*
79) *Taliter reſpondemus, quod licet* etc.
80) *Infra.*
81) *Et*, deeſt apud Hard.
82) Hic ab Harduino nouum inchoatur capitulum.
83) *Quia*, addit Hard.
84) *Propter conſanguinitatem.*
85) *Donec tamdiu ſeparentur* etc.
86) *Legitime.*

CAP. XIX.

Ne partibus abſentibus veritas in matrimonialibus plenarie inquiratur: et ne ad eum, a quo adpellatum eſt, cauſſa remittatur. Item, vt ad communem verborum intelligentiam in ambiguis recurratur: et ne, ſi ſub praetextu adpellationis noſcitur crimen committendum, adpellans defendatur.

IDEM *Cantuarienſi archiepiſcopo.*

Ex litteris, quas ſuper cauſſa matrimonii cuiusdam iuuenis R. nomine et 87) M. filiæ 88) G. de aſcoled. tranſmiſiſti, ſollicitudo 89) tua nobis innotuit, quam in ipſius negotii examine ſeruaſti. Quia vero abſentibus partibus veritatem nequiuimus plenarie indagare, nec cauſſam ipſam ad te remittere, a quo pars mulieris ad audientiam noſtram noſcitur appellaſſe, eam venerabilibus fratribus noſtris 90) inter Herfor. et Bateron. epiſcopis duximus committendam. Ideoque fraternitati tuæ per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus partes adire eorum præſentiam, cum ab eis fuerint euocatæ, et quod ipſi iudicauerint 91) obſeruare, contradictione et appellatione ceſſante, compellas. 92) De hoc autem, quod circa finem litterarum 93) conſuluiſti, quid debeat obſeruari, 94) quando inter aliquos ſponſalia contrahuntur, nec intelligit 95) aliter, quam alter proponit, hoc tuam volumus diſcretionem tenere, 96) quomodo inſpiciendum eſt iudici, ſi matrimonium contracturi ad id faciendum ſint idonei ſcientia et ætate, quo cognito, ſi alter aliter intellexerit, 97) quod alter propoſuit, ad communem verbi intelligentiam recurratur, et cogatur vterque verba prolata in ſenſu recipere 98) et tenere, quem ſolent recte intelligentibus generare. 99) Quod vero 100) propoſuiſti, an debeat appellationi deferri, vbi ſub eius prætextu 1) noſcitur adulterium vel aliud crimen committendum: conſultationi tuæ 2) breuiter reſpondemus, quod vbi notorium 3) eſſet, adulterium, vel aliud crimen committendum, ſi appellationi 4) interpoſitæ 5) defertur, deferri 6) nollemus. Nolumus enim inceſtus vel adulterii 7) materiam aliquibus miniſtrare.

87) *Mariæ.*
88) *Giliberti de ſancto Leodegario tranſmiſiſti* etc.
89) *Tua*, non adiicit Hard.
90) *Wintonienſi, Herefordenſi.*
91) *Inuiolabiliter*, addit idem.
92) Hic ab Harduino nouum inchoatur capitulum.
93) *Tuarum conſulere voluiſti, quid* etc.
94) *Cum inter alios.*
95) *Alter, quod alter.*
96) *Quoniam.*
97) *Quam alter propoſuerit.*
98) *Et tenere*, non legit *Hard.*
99) *Hic ab eodem* nouum inchoatur capitulum.
100) *Quæſiuiſti.*
1) *Noſcatur.*
2) *Taliter.*
3) *Eſt crimen vel adulterium, ſi* etc.
4) *Interpoſitæ*, omittit *Hard.*
5) *Deferretur.*
6) *Non debet.*
7) *Matrimonia.*

CAP. XX.

Vt, ſi pari conſenſu contractum ſit matrimonium, et vir aliam duxerit, et, priori incognita, cognouerit, poſteriore relicta, priori adhæreat; et vt mulieri deſponſatae et incognitae liceat ad religionem tranſire: vir autem aliam in vxorem ſibi copulare nequeat.

IDEM *archiepiſcopo Senonenſi.* 8) Pars cap. *Sicut Ro.*

Porro ſi qui vir et mulier pari conſenſu contraxerint matrimonium et vir, ea incognita, 9) alteram duxerit in vxorem, et eam cognouerit: cogendus eſt, ſecundam dimittere, et ad primam redire, quia, quamuis exinde ſit diuerſa quorundam ſententia, et non eadem conſuetudo eccleſiæ, tutius tamen videtur, vt primam 10) habere debeat, quam ſecundam, cum a prima iudicio eccleſiæ ſeparari non debeat, poſtquam cum ea pari voto et conſenſu matrimonium contraxit. Sane quanquam mulieri deſponſatæ et a viro 11) nondum cognitæ 12) licet ad religionem tranſire: aliam tamen non poteſt ducere 13) vxorem.

8) Pars cap. *Sicut ro.* non habet Hard.
9) *Aliam.*
10) *Hanc, quam ſecundam* etc.
11) *Non.*
12) *Liceat.*
13) *In*, præponit *Hard.*

CAP. XXI.

Vt, ſi quis aliquam ſibi deſponſauerit, et eam non cognouerit, alius vero eam acceperit et cognouerit, ea cum hoc remaneat: et vt hac in cauſſa deferatur adpellationi partium, niſi ea remota fuerit.

IDEM 14) *Nor.* Pars cap. *ſignificaſti.*

Super eo 15) vero, quod ex litteris tuis intelleximus, virum 16) et quandam mulierem de mandato domini vtriusque 17) ſe ſe inuicem recepiſſe nullo ſacerdote præſente, nec adhibita ſolemnitate, quam ſolet 18) anglica eccleſia adhibere et 19) aliam prædictam mulierem ante carnalem commixtionem ſolenniter duxiſſe et cognouiſſe: tuæ 20) prudentiæ taliter duximus reſpondendum, quod ſi primus vir et mulier 21) ipſa pari conſenſu de præſenti ſeſe receperint, 22) dicente vno alteri: ego recipio te in meam, et ego te in meum, et ſi non in-

14) *Eberardo Paduano.*
15) *Vero*, deeſt apud Hard.
16) *Quemdam et mulierem.*
17) *Aſſenſu ſe inuicem.*
18) *Anglicana.*
19) *Alium.*
20) *Fraternitati.*
21) *Ipſa*, non adiicit idem.
22) *Dicente vno alteri: ego recipio te in meam et ego te in meum, et ſi non interceſſerit illa ſolennitas, nec vir mulierem carnaliter cognouerit, mulier*, omittit idem.

terceſſerit

terceſſeri. illa ſolennitas, nec vir mulierem carnaliter cognouerit, mulier ipſa debet primo reſtitui: cum nec 23) potuit, nec debuit poſt talem conſenſum alii nubere. Si vero conſenſus 24) taliter inter eos non interceſſerit ſub verbis illis, quæ diximus, nec carnalis copula: etiam aſſenſu de futuro præeunte, ſecundo viro, qui eam poſtea 25) traduxerit atque cognouerit, debet mulier 26) illa reſtitui et ab impetitione prioris abſolui, iniuncta 27) priori 28) viro pœnitentia de læſione fidei 29) et violatione iuramenti, ſi dedit 30) exinde fidem vel præſtitit iuramentum. 31) Appellatio autem, ſi qua ſuper 32) iſto caſu ab alterutra partium fuerit interpoſita, niſi 33) appellatur ab ipſo, cui cauſſa 34) eſt, appellatione 35) ceſſante, commiſſa, 36) deuotione debita eſt deferendum.

23) *Potuerit, nec debuerit.*
24) *Talis.*
25) *Traduxit atque cognouit.*
26) *Ipſa relinquit.*
27) *Primo.*
28) *Viro*, deeſt apud Hard.
29) *Vel.*
30) *Exinde*, omittit idem.
31) *Appellationi, ſi* etc. Hic ab Harduino nouum inchoatur capitulum.
32) *Aliquo.*
33) *Appelletur.*
34) *Sit.*
35) *Remota.*
36) *Cum*, addit idem.

CAP. XXII.

Ne quis conſanguineorum ſponſam ſibi copulet, ſi eſt aetati nubili proxima.

IDEM 37) *Vigon. epiſcopo*, Pars cap. *conſuluit.*

Sponſam autem alterius, ſi eſt nubili ætati proxima, nullus conſanguineorum aliquando ſibi matrimonio poteſt copulare.

37) *Eidem in eadem epiſtola.*

CAP. XXIII.

Ne ob coëundi impoſſibilitatem fiat diuortium.

IDEM 38) *Remenſi epiſcopo.* Pars cap. *Conſuluit ſ. de iure patronatus.*

Super eo vero, quod de illo nobis ſignificaſti, qui cum procreare vellet filios, vxori ſuæ nunquam 39) carnale debitum reddidit vel reddere potuit, inquiſitioni tuæ taliter reſpondemus, quod diuerſa ſunt inde decreta, 40) et diuerſæ ſententiæ. Sed conſuetudo eſt 41) Romana, in ſimilibus taliter tenere, quod ſi non poteſt eam 42) tanquam vxorem habere: habeat 43) eam tanquam ſororem.

38) *Andvenſi epiſcopo.*
39) *Carnale*, non legit Hard.
40) *Et*, deeſt apud eund.
41) *Romanæ eccleſiæ.*
42) *Sicut.*
43) *Ipſam ſicut ſororem.*

CAP. XXIV.

Ne dimittatur vxor ſine manifeſta cauſſa fornicationis, et vt vir tunc, ipſa viuente, contineat.

IDEM *abbatibus ſancti Edmundi et de* 44) *Rameſia.*

Ex parte 45) N. mulieris noſtris eſt auribus intimatum, quod Andreas ſibi coram ſacerdote quodam et diacono et aliis 46) plurimis, tam clericis, quam laicis ad hoc conuocatis, iuramentum præſtiterit, quod 47) eam ab eo tempore pro coniuge teneret, et ei ſicut vxori ſuæ fidem ſeruaret. Ipſa quoque 48) eidem Andreæ præſtito iuramento promiſit, ſe illum pro marito habituram et fidem ei tanquam proprio viro ſeruaturam, quo facto in eadem domo 49) commorantes diu, ſibi 50) filios procreauerunt, procedente vero tempore 51) prænominatus A. contra iuramentum præſtitum prænominatam 52) N. et filios ex ea 53) creatos reliquit, et 54) ab eorum cohabitatione receſſit. Quia igitur nemini licet vxorem ſuam ſine manifeſta fornicationis cauſſa dimittere, et tunc eam 55) ſibi reconciliare debet, aut, ipſa viuente, continere; nec nos ſuſtinere debemus, vt prædictus Andreas iuramenti præſtiti religionem infringat: diſcretioni 56) tuæ per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus, rei veritate 57) diligentius inquiſita, ſi, prout ſuperius dictum eſt, ita eſſe 58) inueneris, eundem 59) amoneatis diligentius, vt ſuæ ſaluti conſulens 60) ſuperinducta, quam habet, prius dimiſſa, ad vxorem ſuam redeat, et eam maritali affectione 61) pertractet, et reatum ſuum 62) cum digna ſatagat 63) pœnitentia expiare. Quod ſi commonitioni veſtræ acquieſcere forte 64) noluerit, vos eum et ſuperinductam, omni occaſione et appellatione ceſſante, excommunicationis vinculo innodetis, et vſque ad dignam ſatisfactionem præcipiatis 65) ab omnibus quaſi excommunicatos cautius euitari.

44) *Rameſereia.*
45) *Emmæ mulieris.*
46) *Pluribusque.*
47) *Ipſam.*
48) *Eidem*, omittit Hard.
49) *Cohabitantes.*
50) *Liberos.*
51) *Prædictus Andreas.*
52) *Emmam* etc.
53) *Procreatos.*
54) *A cohabitatione receſſit.*
55) *Vel*, addit Hard.
56) *Veſtræ.*
57) *Diligenter.*
58) *Inueneritis.*
59) *Andream moneatis ſtudioſius.*
60) *Et*, addit Hard.
61) *Tractet.*
62) *Condigna.*
63) *Poena.*
64) *Contempſerit.*
65) *Hominibus, ſicut excommunicatos cautius euitare.*

CAP. XXV.

Vt is, qui, patre conſentiente, iurauit aliquam in vxorem recipere, eam recipiat et maritali adfectione tractet, niſi rationalem cauſſam praetendere poſſit.

IDEM *Pictauenſi epiſcopo.*

Ex litteris venerabilis fratris noſtri, 66) Senonenſis epiſcopi, accepimus, quod, cum duo nobiles viri ſui epiſcopatus W. ſcilicet de 67) Moſtranda et 68) H. de Mauritania filios et filias impubeſcentes haberent, et ſpe pacis inter eos conciliandæ ita inter ſe 69) conuenerunt, quod filios et filias mutuis 70) ad inuicem matrimoniis ſociarent, et hoc tam 71) parentes, quam filii ſub iuramento ſe facturos promiſerunt: inter quos 72) ſiquidem G. 73) filiam prædicti 74) H. conſentiente patre, ſemel et iterum recipere in vxorem iurauit. Cumque, ipſo volente ad alia vota migrare, eum epiſcopus ſub diſtrictione anathematis compellere voluit, vt, ſecundum quod iurauerat, filiam præfati 75) H. traduceret in vxorem: ipſe ad audientiam noſtram appellauit, et altera parte nuntium 76) ad nos deſtinante, 77) ipſe nec venit, nec reſponſalem aliquem pro ſe transmiſit. Quia igitur prædicto G. periculum 78) exiſtit contra iuramentum ſuum venire: fraternitati tuæ per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus, cum exinde fueris requiſitus, vtramque partem ante tuam præſentiam conuoces, et, rationibus hinc inde plenius auditis et agitatis, ſi tibi conſtiterit, quod præfatus G. præſtito iuramento firmaſſet, quod filiam memorati 79) H. duceret in vxorem, eum 80) commoneatis, et auctoritate noſtra 81) compellatis, vt 82) eam, niſi rationabilis cauſſa extiterit, in vxorem recipiat, et maritali affectione pertractet. Si vero rationabilem cauſſam prætendere voluerit: eam cum omni diligentia et ſtudio audias et ſine canonico, 83) omni appellatione ceſſante, decidas. Ceterum ſi legitime monitus 84) vel citatus, iudicio tuo parere 85) aut ad præſentiam tuam accedere contemſerit: eum et patrem, 86) ſi fouere ipſum in ſua malitia præſumſerit, excommunicationis vinculo adſtringas, et in tota terra ipſorum omnia diuina, præter baptiſma paruulorum et pœnitentias morientium, prohibeas officia celebrari.

66) *Sanxonis.*
67) *Monda.*
68) *B.* loco H. idem habet.
69) *Conuenirent.*
70) *Ad*, non præponit Hard.
71) *Patres.*
72) *Quidem.*
73) *Prioris filius*, addit idem.
74) *B.*
75) *B.*
76) *Suum*, adiicit id.
77) *Nec*, præmittit id.
78) *Extitit.*
79) *B.* rurſus habet Hard.
80) *Moneas.*
81) *Diſtricte compellas.*
82) *Ipſam.*
83) *Omni*, deeſt apud eundem.
84) *Vel citatus*, omittit id.
85) *Aut ad præſentiam tuam accedere*, non habet id.
86) *Suum*, deeſt apud eumd.

CAP. XXVI.

Vt ſecundum matrimonium ſollemne clandeſtino praeiudicet, et vt matrimonium contra interdictum eccleſiae contractum teneat etiam poſt adpellationem.

ALEXANDER III. 87) *Wint. Garon. Herfor. epiſcopis.*

Ex litteris venerabilis fratris noſtri, 88) R. Cantuarienſis archiepiſcopi, apoſtolicæ ſedis legati, ad audientiam apoſtolatus noſtri peruenit, quod, cum G. de ſancto 89) Leod. M. filiam ſuam abſentem cuidam iuueni R. nomine deſponſaſſet, poſtmodum quibuſdam 90) perſonis mulieris conſanguineis procurantibus memoratus R. cum ea præſente per verba præſentis temporis contraxit, ſicut dicitur, matrimonium, fide hinc inde corporaliter præſtita, quod vir mulierem de cetero ſicut vxorem legitimam 91) haberet, et ipſa reuerenter ei ſine contradictione ſicut viro legitimo obediret, nilque defuit, niſi ſolennitas in facie eccleſiæ celebranda, quæ propter tempus quadrageſimæ tunc non potuit effectui mancipari; 92) tranſacto vero tempore orta ſuſpicione, quod præfatus R. deſideraret ad alia vota tranſire, ad examen fuit iam 93) archiepiſcopi cauſſa perlata, qui ſub anathematis interminatione prohibuit, ſicut ex litteris ipſius accepimus, ne, antequam de 94) ſcripto negotio plene conſtaret, vir ad ſecunda vota tranſiret, ſed ipſe præſcripta prohibitione contempta filiam 95) Hu. de Poſted. M. nomine in facie eccleſiæ ſibi ſolenniter copulauit vxorem. Poſtmodum vero duabus mulieribus et viro coram archiepiſcopo conſtitutis, præfatus R. publice confeſſus eſt, ſe cum Maria, ſicut dictum eſt, 96) ſuperius matrimonium contraxiſſe, et aliam, ſcilicet 97) Mehtildam, quorundam praua ſuggeſtione ſeductum, 98) poſtmodum accepiſſe. Maria vero 99) conſtanter aſſeruit, quod pater eius non 100) nouerat de voluntate eius, querelam adiiciens, quod inter ipſam et præfatum R. excepta ſola fide de contrahendo matrimonio nulla obligatio interceſſerat, quam quia ipſe non ſeruauerat, minime ſeruare tenebatur, et ideo, quia eam, quam ſecundo acceperat, relinquebat. Cum autem 1) præfatus R. tanquam 2) propriam vxorem reſtitui poſtularet, et archiepiſcopus vellet de 3) matrimonio cognoſcere, ob id maxime, quia mulieres dicebantur ſeſe conſanguinitate contingere; ac per hoc tam inceſtus, quam adulterii vitium timebatur: Maria ad apoſtolicam ſedem 4) appellans vocem emiſit, et feſtum circumciſionis proxime 5) præſtitum terminum appellationi præfixit. 6) Appellationi autem epiſcopus

87) *Wintonienſi, Bathonienſi et Herefordenſi epiſcopis.*
88) *R.* deeſt apud Hard.
89) *Leodegario Mariam filiam* etc.
90) *Ipſius.*
91) *Exhiberet.*
92) *Procedente.*
93) *Dicti*, addit Hard.
94) *Præſcripto.*
95) *Hugonis de Polſtede, Mathildem nomine* etc.
96) *Publice.*
97) *Mathildem.*
98) *Poſtmodum*, non legit id.
99) *Frequenter.*
100) *Mouerat.*
1) *Præfatum.*
2) *Proprium virum.*
3) *Primo*, deeſt apud eund.
4) *Appellationis.*
5) *Præſtitum*, omittit Hard.
6) *Appellationem vero archiepiſcopo deferens.*

deferens eidem 7) M. sub periculo animæ 8) suæ et excommunicationis interminatione districtius interdixit, ne cui nuberet, donec caussa ipsa coram nobis vel coram delegatis ab apostolica sede iudicibus finem debitum sortiretur: ipsa tamen de remedio appellationis confisa, cuidam alii W. nomine nihilominus nupsit, et 9) super hoc citata coram archiepiscopo suo noluit propter appellationem, quam 10) obiecerat, apparere. Cum igitur absentibus partibus non 11) videtur nobis negotium 12) diffiniendum: ipsum experientiæ vestræ, de qua confidimus 13) plene, committentes, præsentium auctoritate 14) mandamus, quatenus partibus ante præsentiam vestram conuocatis, inquiratis diligentius veritatem, et, si 15) nil extiterit, quod impediat, 16) propter consensum, qui inter præfatum R. et 17) M. asseritur 18) processisse, secunda matrimonia inuiolabiliter obseruanda, sublato appellationis diffugio, iudicetis. Licet enim contra interdictum ecclesiæ ad secunda vota transire nequaquam debuerit: conueniens non videtur, vt ob id solum sacramentum coniugii dissoluatur. Alia tamen 19) pœnitentia debebit eis imponi, 20) qui contra prohibitionem ecclesiæ hoc 21) fecerint. 22)

7) *Mariæ.*
8) *Suæ*, non adiicit Hard.
9) *Propter.*
10) *Obierat.*
11) *Videretur.*
12) *Finiendum.*
13) *Plane.*
14) *Terminandum.*
15) *Nihil constiterit.*
16) *Præter.*
17) *Mariam.*
18) *Præcessisse.*
19) *Poena debebat.*
20) *Quod.*
21) *Fecerunt.*
22) *Nonis Februarii*, addit id.

CAP. XXVII.

Ne puberes, qui sponsalia contraxerunt, postea reclamantes audiantur, omnino autem impuberes: vtque, si alter pubes, alter impubes, et hic reclamauerit, audiatur.

IDEM *Bathoniensi episcopo.*

De illis, qui infra annos aptos 23) matrimoniis contrahendis sponsalia contrahunt, siue vterque, siue alter, antequam ad annos aptos matrimoniis contrahendis 24) peruenerint, reclamet et postulet separari, non sunt 25) audiendi. Si vero 26) alter istorum ad annos matrimoniis contrahendis aptos peruenerit, infra eosdem annos altero existente 27) cum eadem sponsalia contrahuntur, si is, qui minoris ætatis est, cum ad annos illos peruenerit, reclamauerit, nec in alterum voluerit consentire: iudicio ecclesiæ poterunt separari ab inuicem. Vtrum autem mulier, quæ, postquam 28) annos nubiles attigerit, ei, quæ nondum ad annos aptos matrimoniis contrahendis 29) venerat, nupsit, ab eo, si quærat 30) discidium, debeat separari? consultationi tuæ taliter respondemus, 31) quia cum in eum semel 32) consensus erit; amplius 33) dissentire non 34) poterit aliquatenus vel diuertere: nisi forte 35) ipse, cui nupsit, postquam ad annos 36) matrimonio aptos peruenerit, in 37) eam suum omnino negauerit præstare consensum.

23) *Existentes*, addit Hard.
24) *Perueniunt, reclament et postulent.*
25) *Aliquatenus*, addit id.
26) *Alteruter eorum.*
27) *Cum eadem*, Hard. non habet.
28) *Annos nubiles attigerit, ei, qui nondum*, idem omittit.
29) *Venit.*
30) *Dissidium.*
31) *Quod.*
32) *Consenserit.*
33) *Consentire.*
34) *Potest.*
35) *Illi nupsit.*
36) *Aptos matrimoniis contrahendis.*
37) *Eum.*

CAP. XXVIII.

Ne vir aut mulier accusent suum matrimonium, aut alii, si octodecim annis tacuerint.

ALEXANDER III. *Burdegalensi archiepiscopo.*

Consuluit nos tua fraternitas, quid faciendum tibi sit de quodam milite, qui, cum mulierem quondam duxerit in vxorem, et eam tempore longo tenuerit, et prolem ex ea susceperit, nunc matrimonium 38) ipsum accusat, dicens, 39) se ei in quarto gradu consanguinitatis esse. Ad quod 40) itaque consultationi tuæ taliter respondemus, quod si præfatus miles mulierem ipsam in facie ecclesiæ 41) duxit, et longo tempore 42) tenuit; non debet vox sue accusationis admitti, nisi personæ aliæ 43) idoneæ appareant et merito suspicionis carentes, qui matrimonium ipsum velint legitime et possint accusare: nec 44) eædem personæ admitti debent, si per XX. vel XVIII. annos insimul sine quæstione 45) mansissent.

38) *Suum.*
39) *Se ei*, omittit Hard.
40) *Vtique.*
41) *Duxerit.*
42) *Tenuerit.*
43) *Et*, addit Hard.
44) *Heredes personæ.*
45) *Remanserint.*

CAP. XXIX.

Vt legitimus consensus matrimonium verum constituat, et eo reprehensibilius sit, quod cum alia postea factum est in coitu.

INNOCENTIVS 46) III. *Wintoniensi episcopo.*

Super eo, quod interrogasti de sacramento coniugii, breuiter 47) respondemus. Illam, quam dixisti a patre coniugi traditam, et ab eo, cui tradita 48) fuit, patri commendatam, donec statuta die in domum suam 49) traduceret, dico, quod legitimo consensu interueniente ex eo statim coniux fuit, 50) quo spontanea 51) confessione sese coniugem esse 52) consensit. Non enim futurum promittebatur, 53) si præsens 54) firmabatur. Quapropter, quicquid cum alia postmodum factum est in coitu, siue in generatione prolis, tanto reprehensibilius secundum est, quanto verius 55) est primum. Constante enim primo quanto amplius 56) - - committitur, tanto magis culpa augetur. His 57) igitur cognitis, facile erit discretioni tuæ negotium præsentium latoris debito fine terminare.

46) *III.* omittit Hard.
47) *Respondeo.*
48) *Fuerat.*
49) *Ille*, addit Hard.
50) *Quod.*
51) *Voluntate.*
52) *Consenserit.*
53) *Sed.*
54) *Confirmabatur.*
55) *Est*, omittit id.
56) *In Deum*, addit idem.
57) *Ergo.*

CAP. XXX.

Ne valeat eorum testimonium, qui post motam quaestionem vel ab accusatoribus consanguinitatem didicerunt; et vt nominentur personae, et gradus ex vtroque latere distinguantur: et ne, nisi per iudices discretos, et potestatem iudicandi habentes, caussa pertractetur.

58) ALEXANDER III. *Cassiarensi abbati.*

Ex litteris tuis ad nos directis accepimus, quod, cum quidam secreto 59) inductam mulierem subarrasset, et 60) eam cognoscens carnaliter cohabitasset cum ea per annum, 61) Muldualdus virum mulieris traxit in caussam, proponens, quod illam in potestate sua positam quasi fornicariam cognouisset, et cum vir et mulier iuramento firmauerunt, quod ab anno alter in alterius copulam maritalem consenserat, et de cetero sicut vir et mulier 62) cohabitauerint insimul. Cum autem nec iuramento fidem 63) iam dictæ mulieris procurator 64) habuerit: exegit eam publice subarrari. Quod cum vir 65) paratus esset facere in conspectu ecclesiæ: surrexerunt duo, 66) præponentes, præfatæ mulieris coniuges in quinto gradu 67) consanguinitatis se se contingere, quia pater 68) ipsius, qui eam subarrare volebat, priorem virum in quarto gradu consanguinitatis attigerit. Vnus autem ita se audiuisse iurauit, alius autem id 69) iuramento noluit firmare. Et ad hoc licet ille præfatam 70) mulierem subarrare distulerit: minime tamen ab eius cohabitatione discessit, processu vero temporis ad instantiam 71) Muduældi præfatus 72) publice matrimonium celebrauit, et postmodum fere cum vxore per annum permansit. Nunc autem quæstio prima reuixit, et iurauerunt duo coram archiepiscopo 73) Labdriol., vt dicis, quod primus vir 74) fuerit in V. gradu consanguinitatis 75) patris præsentis viri. Vnde quia diuersi diuersa sentiunt, quid in hoc casu agendum sit, quæris 76) nostris litteris edoceri. Quocirca discretioni tuæ per apostolicam sedem 77) præcipiendo mandamus, quatenus vtramque partem ante tuam præsentiam conuoces, et facias testes coram te iurare, 78) ad hoc inquiras, a quibus, et quando didicerint, quod testantur. Si vero post motam quæstionem didicerint; non est iam dictum matrimonium dissoluendum: similiter nec si ab accusatoribus matrimonii didicerint. Inquisita vero veritate diligenter, si per testes circumspectos et omni exceptione maiores inueneris, quod primus vir patrem superstitis 79) in V. vel IIII. gradu consanguinitatis attigerit: non 80) differatis, sententiam diuortii promulgare. Aeque enim, vt canones dicunt, abstinendum est a consanguineis vxoris 81) et propriis vsque ad 82) VII. gradum. Ceterum prudentiam tuam nolumus latere, quod personæ idoneæ sunt nominandæ, et gradus distinguendi ab vtroque latere, et computandi: nec sunt caussæ matrimonii tractandæ per quoslibet, sed per iudices discretos, qui potestatem 83) habent iudicandi, et statuta canonum super his nequaquam ignorent.

58) *Idem Cassinensi abbati.*
59) *Mulierem viduam*, omissa voce: *inductam.*
60) *Eam*, deest apud Hard.
61) *Munduualdus.*
62) *Simul cohabitarant.*
63) *Iam dictæ*, omittit Hard.
64) *Habuit.*
65) *Publice*, adiicit id.
66) *Proponentes.*
67) *Vel sexto*, addit id.
68) *Eius.*
69) *Iurare voluit et ob hoc licet* etc.
70) *Viduam.*
71) *Mundualdi.*
72) *Vir*, addit id.
73) *Plebano, velut dicis.*
74) *Fuit.*
75) *Patri.*
76) *Meis.*
77) *Præcipiendo*, deest apud eund.
78) *Et adhuc inquiras.*
79) *In quinto vel sexto gradu attigerit* etc.
80) *Differas.*
81) *Ac.*
82) *Sextum gradum.*
83) *Habeant.*

CAP. XXXI.

Vt, qui de matrimonio contrahendo fidem dederunt, commoneantur eam seruare.

IDEM *Exoniensi episcopo.*

Præterea hi, qui 84) in matrimonio pure contrahendo et sine omni contradictione fidem 85) dederint et iuramentum fecerunt, commonendi sunt, et diligentius exhortandi, et omnibus modis inducendi, vt fidem præstitam, vel iuramentum præstitum, obseruent, et se, sicut 86) promiserint, contingant.

84) *In*, non præponit Hard.
85) *Dederunt, aut.*
86) *Promiserunt, coniungant.*

CAP.

CAP. XXXII.

Ne mulier, quae ſe nupturam iurauit, cogatur nubere: et ne illa, cuius vir cum matre adulterium vel inceſtum commiſit, viro ſuo carnaliter coniungatur, aut eo viuente cum alio matrimonium contrahat.

LVCIVS III. 87) *Rapiuenſi epiſcopo.*

Requiſiuit a nobis tua fraternitas, qua cenſura debeat compelli mulier, quæ iuriſiurandi religione neglecta nubere renuit, cui ſe nupturam interpoſito iuramento firmauit. Quæſiuiſti etiam, 88) vtrum illa, cuius vir thorum matris polluit, ad alia vota cum 89) matre filii deſideraret, viro poſſit viuente tranſire; ad quod 90) tibi breviter reſpondemus, quod mulier, quæ ſe nupturam iurauit, cum libera debeant eſſe 91) de iure matrimonia, monenda eſt potius, quam cogenda: maxime cum coactiones 92) difficiles ſoleant frequenter exitus habere. Illa ſane, cuius vir cum matre adulterium et inceſtum commiſit, nec viro ſuo coniungi carnaliter, nec eo viuente matrimonium cum alio 93) contrahere debebit.

87) *Capriano.*
88) *Si cuius* etc.
89) *Filios deſideret.*
90) *Tibi*, non legit Hard.
91) *De iure*, non habet idem.
92) *Huiuſmodi*, addit idem.
93) *Inire valebit.*

CAP. XXXIII. 94)

Vt mulier, quae ſponſalia iuramento firmata neglexit, et contra prohibitionem alii nupſit, in domum matris redeat, et poſt menſem iterum reuertatur.

ALEXANDER III. *Paduano epiſcopo.*

Litteræ, quas tua deuotio deſtinauit, expreſſe declarant, quod quidam parochianus tuus ſororem ſuam iam nubilem cuidam ſe daturum, ea præſente et conſentiente, præſtito iuramento firmaſſet; et illa non poſt multos dies dona et matrimonia viri ſponte ſecundum morem terræ ſuſcipiens, ipſum tanquam proprium virum ſæpe amplexata eſt: tandem mortuo fratre a proprio viri ſuo fratre ſe deſponſari permiſit, et, quod ab eo cognita fuiſſet, mendaciter aſſerit. Cumque fraternitas tua prohibuiſſet, ne cui illorum vel alicui ſe copularet: ipſa ſpretis monitis tuis alii nubere non formidauit. Demum cum vtrumque ante te conuocaſſes, et mulieri præcepiſſes, vt in domum matris rediret: ipſa ad noſtram audientiam appellat. Vnde fraternitati tuæ per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus, ſi ita eſt, vt ſuperius narratum, præfatam mulierem, ne mandati tui contemptibilis eſſe videatur, ad domum matris, appellatione remota, compellas, et impoſita ſibi ſententia de tanto exceſſu, eam, poſtquam in domo materna per menſem ſteterit, iterum reuerti permittas.

94) Hoc cap. in Harduini collectione deeſt.

CAP. XXXIV. 95)

Suſceptus habitus, ne contrahatur matrimonium, impedit, ſed conſummatum non diſſoluit: et ne diaconus ob cauſſam homicidii datam fiat ſacerdos.

ALEXANDER III. *Lucenſi epiſcopo.*

Conſuluit nos tua dilectio, quid faciendum ſit de nobili muliere, quæ poſt mortem mariti, veſtibus abiectis pretioſis, mutauit habitum et de manu presbyteri velamen ſumpſit, ſed non renuntiauit propriis, nec intrauit clauſtrum, nec in manu alicuius epiſcopi aut abbatis vel abbatiſſæ, aut ſuper altare profeſſa eſt, vel obedientiam promiſit; poſtmodum vero anno elapſo, cum multorum inquietudines ferre non poſſet, et lapſum incontinentiæ formidaret: abiecto religionis habitu, cuidam nobili ſolenniter per licentiam eccleſiæ nupſit. Super hoc itaque conſultationi tuæ taliter reſpondemus, quod, ſicut ſimplex votum matrimonium impedit contrahendum, non dirimit contractum, ita ſine profeſſione ſuſceptus habitus, ne contrahatur, impedit, ſed conſummatum non diſſoluit. De cetero noueris, quod diaconus, quem litteratum aſſeris et honeſtate præditum, qui homicidio cauſſam dediſſe videtur, ſicut ex tenore tuarum litterarum perpendimus, non videtur ad ſacerdotium promouendus.

95) Hoc capitulum in Harduino deeſt.

CAP. XXXV. 96)

Vt viris a rege Angliae reſtituantur vxores.

IDEM *archiepiſcopis, epiſcopis, abbatibus et aliis eccleſiarum prælatis, et vniuerſo clero per Angliam et ciſmarinam terram illuſtris regis Anglorum conſtitutis.*

Non eſt vobis, ſicut arbitramur, incognitum, qualiter illuſtris rex Anglorum pro diſcordia, quæ inter ipſum et filios ſuos, peccatis exigentibus, eſt exorta, vxores eorum detineat, pro quibus ſibi reſtituendis rex Francorum et generi ſui preces ſollicitas nobis porrexerint. Nos itaque attendentes, iuſtum et honeſtum eſſe, vt viri ſuas petant vxores, et precibus eorum in omnibus, quæ a iuſtitia non diſcordant, volentes prono animo acquieſcere: præfatum regem Anglorum ſtudioſe ſatis et attente monuimus, eique dedimus in mandatis, vt ad commonitionem archiepiſcopi Can. vel loco eius priore, ſi ipſe adeſſe non poterit vel duorum ex his, ſi tres non poterint intereſſe, vxores eorum infra XL. dies poſt litterarum noſtrarum ſuſceptionem reſtituere non poſtponat. Si vero eas poſt prædictum terminum viris ſuis non reſtituerit: apoſtolica auctoritate præcipimus, vt totam prouinciam, in qua detinentur, et ad quam transferuntur, quamdiu ibi fuerint, donec viris ſuis reſtituantur, ab omnibus diuinis officiis præter baptiſma paruulorum et pœnitentiās morientium ceſſent. Inde eſt, quod fraternitati tuæ per apoſtolicam ſedem præcipiendo mandamus, quatenus eundem glorioſum regem Anglorum ad eas reſtituendas ſollicite moneatis, et exhortationibus inducatis, proponentes ei, quod non minus expedit ei, eas reſtituere, quam viris ſuis, eas recipere. Et, ſi iuxta mandatum et commonitionem filiis ſuis vxores ſuas infra terminum conſtitutum non reſtituerit: extunc, in quacunque prouinciarum noſtrarum detinentur vel transferuntur, donec ibi fuerint, præter baptiſma paruulorum et pœnitentias morientium nulla officia celebretis vel celebrari permittatis, omni appellatione ceſſante. Scituri pro certo, quod, ſi qui contra interdictum veſtrum, quod non credimus, venire tentauerint, ſuæ temeritatis et tranſgreſſionis pœnam debitam auctore Domino reportabunt.

96) Hoc capit. quoque in Harduino deeſt.

CAP. XXXVI.

Vt ſacerdos infirmum, vno tantum præſente clerico, vel etiam ſolus, inungat. Item, vt feſtum B. Matthiae in anno biſſextili, primo vel ſecundo die celebretur. It. ne mulier a viro ſuo pro crimine aliquatenus ſeparetur, niſi vbi eam ad maleficia tranſire contigerit: vtque de viris idem ſtatuatur.

IDEM 97) *Vidroſienſi epiſcopo, apoſtolicae ſedis legato in XIIII. L. R.*

Quæſiuit a nobis tua fraternitas, vtrum ſacerdos vno clerico tantum præſente infirmum debeat inungere, et qua die feſtum beati Matthiæ in anno 98) biſſexti debeat obſeruari, præſertim cum quidam inter vigiliam et feſtum velint diem interponere, 99) taliter tibi reſpondemus. Sacerdos vno clerico præſente, et etiam ſolus poteſt infirmum inungere. 100) *et infra.* Feſtum beati Matthiæ ſiue fiat in præſenti die, ſiue in ſequenti, qui duo quaſi pro vno reputantur, nullus eſt error, ſed eccleſiæ conſuetudo 1) ſeruetur. *et infra.* 2) Mulier pro furto 3) et alio crimine viri ſui, niſi ipſe eam ad maleficia ſua trahere nitatur, et fidei ſuæ religionem corrumpere velit, non debet ab eo ſeparari, nec alii aliqua ratione copulari 4) in matrimonio. Verum ſi coniugem ſuam ad 5) maleficium traxerit: mulier a viro 6) ſuo recedere poterit 7) ſeparate. Itaque ei nubere non licebit alii: quia licet ſeparentur, tamen ſemper coniuges erunt. Viris quoque præſens 8) forma ſeruetur.

97) *Vidroſienſi* etc. omittit Hard.
98) *Biſſextili.*
99) *Et vtrum mulier pro latrocinio, aut alio quolibet crimine, a viro ſuo debeat ſeparari, et alii nubere; et de viro ſimili modo expoſuiſti quæſtionem, vtrum pro quolibet flagitio poſſit a coniuge ſua diuidi et aliam ſibi legitimo matrimonio copulare. Nos itaque tibi duximus taliter reſpondendum, quod ſacerdos vno* etc.
100) *Feſtum vero beati Matthiæ iuxta regulam eccleſiaſticam vigilia eatenus præcedat, vt nec pro biſſexto, nec quolibet alio modo inter ſe et ſolennitatem admittant alium diem, in qua vtique vigilia, niſi eueniat in dominica die, ieiunium celebratur. Ipſum autem feſtum ſive in præſenti die, ſiue* etc.
1) *Teneatur.*
2) *Quod autem*, addit Hard.
3) *Vel quolibet alio crimine a viro ſeparetur, et alii nubere poſſit et viri ſimiliter eadem lege, conſtituatur: taliter reſpondemus, quod mulier pro furto vel alio crimine viri ſui* etc.
4) *In matrimonio*, omittit Hard.
5) *Errorem.*
6) *Suo*, deeſt apud eumd.
7) *Et ſeparari ita, quod et alii nubere non licebit: quia* etc.
8) *Sententia.*

CAP. XXXVII.

Vt, licet quis, ſponſam habens, quam non cognouit, aliam acceperit et cognouerit, ab hac ſeparetur, et primae, per verba de præſenti ſibi deſponſatae adhaereat: ſin de futuro, vt ei de violatione iuramenti pœnitentia iniungatur. It. vt lite pendente nihil innouetur. It. vt matrimonium contra edictum eccleſiae, et vi contractum irritetur. It. vt in dubiis viciniae fama inquiratur, et inſtrumentum cognitum habeatur ratum et firmum.

IDEM *Ianuenſi epiſcopo.*

Tua fraternitas nos 9) conſuluit, quid agere debeas de his, qui deſponſant aliquas mulieres, et proceſſu temporis, antequam eas ducant, vel cognoſcant, accipiunt alias in vxores. 10) Super quo itaque taliter conſultationi tuæ reſpondemus, quod, ſi vir et mulier receperint ſeſe expreſſo mutuo conſenſu de præſenti, neuter eorum, altero ſuperſtite, 11) et non tranſeunte ad religionem, poterit ad alia vota tranſire, etſi poſſit ad monaſterium tranſmigrare. Verum ſi inter ipſos non acceſſit conſenſus de præſenti mutuus, ſed promisſio de futuro, 12) videlicet quod vterque dixerit alteri: ego te recipiam in meam, et ego te in meum; ſi alius mulierem 13) illam 14) deſponſauerit et traduxerit, 15) etiamſi inter primos iuramen-

9) *Duxit conſulendos.*
10) *Super hoc vtique.*
11) *Et non tranſeunte ad religionem*, omittit Hard.
12) *Scilicet.*
13) *Illam*, deeſt apud Hard.
14) *Deſponſauerit et traduxerit.*
15) *Etſi.*

tum,

tum, ficut diximus, 16) fuerit de futuro: huius desponsationis intuitu secundum non poterit separari matrimonium, sed de violatione 17) pœnitentia est eis iniungenda. De aliis vero, qui coram te super desponsatione facta per consensum mutuum de præsenti controuersiam 18) mouerint, et post appellationem, quam ante sententiam et cognitionem caussæ ad sedem apostolicam interponunt, 19) appellatione pendente, accipiunt alias 20) vxores, hoc arbitramur agendum, vt, si amodo in tali casu 21) duxerint appellandum, eis 22) ecclesiam publice debes arctius interdicere, ne ante decisionem caussæ aliud contrahant matrimonium. Et si contra interdictum ecclesiæ præsumpserint venire: matrimonium tam præsumtuose contractum poteris irritare. De illis 23) autem, qui in minori ætate desponsantur, traduntur et coniunguntur, et processu temporis diuortium postulant, minorem allegantes ætatem, aut vim sibi a parentibus factam, hoc inquisitioni tuæ litteris præsentibus respondemus, quod, si ita fuerint ætati proximi, quod potuerint copula carnali coniungi; minoris ætatis intuitu non debent ab inuicem separari, si vnus in alium visus fuerit consensisse: cum ætatem videatur malitia 24) suppleuisse. Sed cuiuscunque ætatis fuerint, se possunt per 25) violentiam excusare, nisi post violentiam consensus accedat. 26) Illud quoque nihilominus ex tua inquisitione nobis innotuit, quod, cum quædam libera mulier per annos X. et vltra cuidam seruo scienter cohabitauerit, et ab eo fuerit carnaliter cognita, nunc ipsum, asserit, suum non esse maritum, pro eo, quod testes desponsationis non comparent. Verum vir vendicat eam in vxorem et ostendit publicum instrumentum, quo sese coniuges 27) nominant, et 28) per quod ipsum ei donationem propter nuptias fecisse 29) comparet. Mulier vero instrumentum illud vitiosum fuisse fatetur, vt suo 30) dominus fraudaretur, et plures testes produxit, 31) quoniam seruus ille ab 32) amicis mulieris sæpe rogatus 33) fuerit, vt eam desponsaret, et ille se eam non desponsasse, nec 34) desponsaturum firmiter asserebat. Vir autem non nisi 35) prædicto instrumento, et quibusdam aliis testibus, qui 36) videant eam annulos deferentem, mulierem 37) ipsam probauit esse vxorem. Sed mulier more illarum, 38) quæ panes vendunt, se annulos detulisse dicebat. Vnde 39) quia in huiusmodi dubietate fama 40) loci et viciniæ magis debet attendi: tuæ sollicitudinis erit famam 41) loci diligenter inquirere, vt prædictus vir in lecto eam, et in mensa sicut suam vxorem vel concubinam habuerit. Et si fama loci habet, quod sicut vxorem 42) suam vir ipsam tenuerit, cum matrimonium sit maris coniunctio et feminæ indiuiduam vitæ consuetudinem retinens: cogenda est mulier, vt eidem viro affectu seruiat coniugali; præsertim si præscriptum instrumentum ab eo 43) conditum fuerit, qui officium suum fideliter adimpleuerit.

16) *Fuit.*
17) *Iuramenti*, addit Hard.
18) *Mouent.*
19) *Et*, præmittit Hard.
20) *In*, præponit idem.
21) *Aliqui*, addit idem.
22) *In ecclesia publice interdicas.*
23) *Vero.*
24) *Supplesse.*
25) *Illatam*, adiicit.
26) Nouum hic Harduinus inchoat capitulum.
27) *Nouerant.*
28) *Propter.*
29) *Adparet.*
30) Scil. *seruo*, sed Verba: *vt suo dominus fraudaretur*, desunt ap. Hard.
31) *Quod.*
32) *Inimicis.*
33) *Fuerit*, non habet Hard.
34) *Desponsaturam.*
35) *Publico.*
36) *Viderant.*
37) *Propriam.*
38) *Mulierum*, addit Hard.
39) *Quoniam.*
40) *Loci et*, omittit Hard.
41) *Loci diligenter*, omittit idem.
42) *Aut concubinam*, addit idem.
43) *Cognitum.*

CAP. XXXVIII. 44)

Vt maritus ab impetitione alius mulieris absolutus pacifice maneat cum vxore sua: licet contra ipsum militare videantur et testes et spiritualis cognatio, super qua ipsi silentium imponendum.

ALEXANDER III. *Barensi archiepiscopo.*

Veniens ad nos P. ciuis tuus in audientia nostra proposuit, quod cum ipse mulierem quandam E. nomine iurasset, et desponsasset, et cognouisset, quædam mulier B. nomine ipsum impetiit coram te, et quod se eam iurasset ducturum in vxorem, in præsentia tua duobus testibus declarauit, et adiecit etiam idem P. quod mater eius parata est fidem facere, quod præfatum B. de sacro fonte leuauit. Et ideo, etiamsi nullam aliam iurasset et desponsasset mulierem, illam de ratione habere non potest. Licet autem ille vir asseueret, a tua se audientia appellasse; quia tamen ad tuam audientiam redire desiderat: caussam ipsam experientiæ tuæ committentes, præsentium auctoritate per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus præsentibus partibus, veritate inquisita, si tibi constiterit, quod præfatus vir mulierem E. desponsasset et cognouisset, et quod præfatam B. tantum iurauerat, ab impetitione eiusdem B. iniunctam sibi pœnitentiam de fidei violatione, contradictione et appellatione cessante, prorsus absoluas, et eum cum iam dicta E. pacifice manere permittas, aut si coram te probatum fuerit legitime, quod mater eiusdem viri præfatum B. de sacro fonte leuauerit, ei super hoc perpetuum silentium imponas. Quod si manifestum et notorium esset, ipsum eam in vxorem duxisse, ab eius consortio, si ita esset, deberet separari.

44) Hoc capitulum in Harduino deest.

CAP. XXXIX.

Ne admittantur testes ad accusationem matrimonii, qui tempore contracti matrimonii consanguinitatem scientes siluerunt.

IDEM 45) *H. Exoniensi episcopo.*

Peruenit ad audientiam nostram, quod 46) Wigandus de Tela et M. vxor eius in tali sunt linea consanguinitatis coniuncti, quod nullo modo 47) possint insimul legitime commorari. Vnde quoniam ad 48) hæc magna discretio adhibenda est: fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus si aliqui apparuerint, qui velint et possint legitime matrimonium ipsum 49) impetere, vtraque parte ante 50) te conuocata, quanto tempore cohabitauerint, diligenter ac studiose perquiras, et vtrum tempore, quo coniuncti fuerunt, accusatores siluerint, et eos coniungi debere cognouerint, sollicite inuestiges. Quod si illos tempore coniunctionis hoc sciuisse et siluisse constiterit: de cetero graue esset, eos 51) audire. Tolerabilius est enim aliquos contra hominum statuta copulatos 52) simul relinquere, quam coniunctos quoslibet legitime contra statuta Domini separare. Si vero matrimonium 53) recenter est contractum, vel notitiam eius tempore contractus ad 54) accusationes peruenisse non 55) constiterint: fama viciniæ et personarum sollicite perscrutata, caussam audias et eam fine canonico studeas terminare.

45) *B.* est apud Hard.
46) *Hugo de Kalega et* etc.
47) *Possunt.*
48) *Hoc.*
49) *Impugnare.*
50) *Præsentiam tuam conuocata.*
51) *Audiri.*
52) *Simul*, deest apud Hard.
53) *Ipsum*, adiicit idem.
54) *Accusatores.*
55) *Constiterit.*

CAP. XL. 56)

Vt maritum ab haeresi reuersum recipiat mulier, nisi iudicio ecclesiae ab eo sine spe matrimonii redintegrandi recesserit.

VRBANVS III. *Florentino episcopo.*

De illa vero, quæ viro suo labente in hæresin ipsius consortium declinauit, vtrum reuertente illo ad catholicam vnitatem ad redintegrandum matrimonium sit cogenda, videtur nobis, quod si mulier ea duntaxat intentione discessit, vt lapsus in hæresin tædio pariter et confusione affectus, se ab errore suo conuerteret: ei, cum reversus fuerit, est reddenda, quæ etiamsi reuerti noluerit, compellatur. Si vero iudicio ecclesiæ ab eo sine spe matrimonii redintegrandi recessit, ad eum recipiendum nullatenus dicimus compellendam.

56) Hoc capitulum in Harduino deest.

TITVLVS LIX.

DE EO, QVI COGNOVIT CONSANGVINEAM VXORIS SVAE VEL SPONSAM PATRIS SVI VEL SPONSAE PROPRIAE CONSANGVINEAM.

CAP. I.

Vt is, qui matrem vel sororem vel filiam vxoris suae cognouerit, perpetuo sine coniugio permaneat, et ipsa.

ALEXANDER III. *Wigorniensi episcopo.*

Si 57) aliquis parochianorum tuorum matrem vel sororem vel filiam vxoris suæ carnaliter forte cognouerit, et hoc publicum 58) vel manifestum extiterit: ab ea est penitus separandus et vterque illorum, scilicet tam mœchus, quam mœcha, 59) debent sine coniugio manere. Si autem 60) id occultum fuerit et secretum, pœnitentiam de commisso debet accipere, et vxori suæ infra tempus pœnitentiæ, vel extra, si exegerit, debitum soluere. Sane si 61) aliquis vxoris suæ consanguineam, quæ illi in tertio gradu 62) et deinceps contingat, carnali commixtione cognouerit, non est propterea diuortium inter eos celebrandum, sed delinquenti secundum qualitatem personæ et criminis est pœnitentia iniungenda.

57) *Quis.*
58) *Et.*
59) *Debet sine spe coniugii perpetuo permanere.*
60) *Hoc.*
61) *Aliquam.*
62) *Vel deinceps.*

CAP. II.

Ne, si quis puellam nondum septennem desponsauerit, et postea eius matrem in vxorem duxerit, tales coniuges separentur.

IDEM.

Litteras fraternitatis tuæ 63) accepimus, ex quarum tenore perpendimus, quod quidam parochianus tuus nomine A. cum esset perfectæ ætatis, quandam puellam in cunabilis desponsauit, procedente

63) *Suscepimus.*

dente vero tempore idem A. matrem puellæ cognouit, et eam in vxorem duxit. Vnde, quia dubitas, an huiusmodi matrimonium stare debeat, a nobis exinde consilium postulasti. Super quo fraternitati tuæ 64) taliter respondemus, quod si memoratus vir matrem præfatæ puellæ, antequam puella 65) ipsa VII. annos habuisset, in vxorem accepit, matrimonium non dissoluas, sed eundem virum præfatam mulierem, sicut vxorem libere tenere permittas: cum huiusmodi 66) desponsationes nullæ sint, quæ in cunabilis 67) fiunt. Verum si, postquam præfata puella VII. annum compleuit, prædictus vir matrem eius in vxorem accepit, cum sponsalia extunc placere consueuerint: inter eos sententiam diuortii non differas promulgare, nec ipsum filiam seu matrem in vxorem 68) accipere.

64) *Duximus respondendum.*
65) *Illa annum septimum impleßet.*
66) *Dispensationes.*
67) *Facta sunt.*
68) *Habere permittas.*

CAP. III.

Quid iustum sit circa adulterium filii, iam vxorem habentis, cum patris sponsa commissum?

IDEM. 69)

Præsentium lator P. cum litteris tuæ fraternitatis ad nostram præsentiam accessit, ex quarum tenore innotuit, quod pater eius quandam sibi iuuenculam desponsauit, ipsumque, 70) vt 71) eam adduceret, 72) illi destinauit, sed ipse diabolico instinctu, licet vxoratus, sponsam patris 73) carnali commixtione corrupit. Cumque patratum scelus ambo celarent: pater ignarus sceleris commissi, 74) sponsæ suæ secundum morem accessit. 75) Tandem is 76) diuina miseratione compunctus ad præsentiam 77) nostram accessit, et crimen, quod illicite commiserat, humiliter confessus est. Mulier vero interrogata prius negauit, sed postea discussione cautius facta, eandem culpam confessione propria patefecit. Quod cum patri eius innotuisset: vehementi dolore commotus ad te pro consilio venit. Constitutis igitur in facie ecclesiæ tribus prædictis, licet clerici tui 78) in suo abundarent sensu 79) diuersa dantes consilia: vnum tamen omnium consilium fuit, vt super 80) hoc instanti 81) articulo in caussa tam difficili apostolicum 82) esset consulendum oraculum. Indicta itaque patri continentia et vxori suæ, filium pœnitentem cum litteris tuis rei veritatem 83) continentibus ad nostram curasti præsentiam destinare, quærens tibi formam 84) describi, quam in similibus, si forte 85) per diabolicam cooperationem 86) emerserint, obseruari: et quam eis debeas satisfactionem imponere, 87) rescripto nostro postulas edoceri. 88) Tuis quoque inquisitionibus respondemus dicentes, præsentium tibi significatione mandamus, quod si pater, postquam rei conscius fuit, vxorem suam non carnaliter cognouit; de priori commixtione 89) aut nullum aut leue peccatum incurrit: ei tamen 90) vel alii 91) illa viuente non poterit copulari. Ceterum si sciens facinus eidem mulieri carnaliter 92) adhæsit: ei septennis pœnitentia indicatur, nec illi, nec alii carnaliter de rigore commisceri valebit. Mulieri 93) vero perpetuam continentiam et XIIII. annorum pœnitentiam duximus imponendam. Lator autem præsentium totidem annis pœniteat; ab vxore tamen legitima, quam 94) prius habuerit, nisi de communi consensu, nullatenus separetur.

69) *Tullensi episcopo*, addit Hard.
70) *Tempus*, addit idem.
71) *Illam.*
72) *Illi*, omittit idem.
73) *Sui*, addit idem.
74) *Ad sponsam suam secundum* etc.
75) *Tum.*
76) *De*, addit Hard.
77) *Vestram.*
78) *In suo*, omittit idem.
79) *Diuersi*, addit idem.
80) *Hoc*, deest apud eund.
81) *Periculo.*
82) *Oraculum adirent.*
83) *Confessum, ad* etc.
84) *Præscribi.*
85) *Aliquid tale*, addit Hard.
86) *Emerserit, deceat obseruari.*
87) *Scripto.*
88) *Tuæ igitur inquisitioni respondentes, præsentium* etc.
89) *Aut*, non habet Hard.
90) *Viuenti*, adiicit idem.
91) *Ea.*
92) *Adhæserit.*
93) *Quoque.*
94) *Habuerat.*

CAP. IV.

Vt is, qui, sponsa intacta, matrem eius cognouit, cum alia matrimonium contrahat, et illa alii nubat.

IDEM *Pictauiensi episcopo.*

Veniens ad nos P. lator præsentium litteras fraternitatis tuæ nobis 95) præsentauit, ex quarum tenore perpendimus, quod 96) quandam duxerat in vxorem, quam quidam dissuaserat ei per mensem, quo eam duxerat, carnaliter cognoscere. Contigit autem, sicut diximus, quod pater iussit vxorem suam, quæ mater erat sponsæ, in lecto huius iacere, quam, diabolo suadente, cognouit. Transacto vero mense tam pater, quam alii 97) egerunt, vt matrimonium cum sponsa sua consummaret, quod facere noluit, donec tecum super hoc loqueretur. Tu vero, audita eius confessione, ipsum cum litteris tuis ad sedem apostolicam transmisisti. Tuæ igitur inquisitioni taliter 98) duximus respondendum, quod si occultum esset 99) hoc peccatum, non posset matrimonium rescindere, quod publice contraxisset. 100) Vnde si publicum est, quod 1) matrem sponsæ 2) cognouisset, et sponsæ carnaliter non adhæsit: imponenda est 3) ei pœnitentia paulo maior, quam 4) pro adulterio, et exinde peracta pœnitentia vel parte, 5) poterit ex dispensatione matrimonium cum alia contrahere, et illa alii nubere. Ceterum si sponsam cognouerit, antequam matrem, vel 6) postea, nunquam poterit eam vel 7) filiam in vxorem accipere.

95) *Reportauit.*
96) *Cum quandam vxorem duxisset, quidam dissuaserunt ei per* etc.
97) *Propinqui coëgerunt.*
98) *Respondemus.*
99) *Huius delictum.*
100) *Verum.*
1) *Matri sponsæ.*
2) *Carnaliter adhæsit, imponenda* etc.
3) *Ei*, non habet Hard.
5) *De*, loco: *pro*, habet idem.
5) *Pœnitentiæ*, addit idem.
6) *Post.*
7) *Aliam.*

CAP. V.

Vt, qui sponsa intacta, eius consanguineam cognouit, ab adfectatione illius absoluatur.

IDEM 8) *Bur. archiepiscopo.*

Super eo, quod iuuenem quendam asseris 9) quandam puellam iurasse nondum nubilem fide interposita, quæ 10) nunc facta nubilis virum repetit, et excipit ille, dicens, se non debere 11) illam ducere, pro eo, quod postquam 12) puellam affectauerit, propinquam eius carnaliter cognouit, inquisitioni tuæ taliter 13) duximus respondendum, quod si manifestum est, eumdem iuuenem cognouisse propinquam iam dictæ puellæ, aut si manifestum non est, et id fama loci 14) non habet, cum sponsio esset tantum de futuro: idem iuuenis 15) ab affectatione puellæ potest et debet absolui.

8) *Burdegalensi episcopo.*
9) *Quandam*, non adiicit Hard.
10) *Dum.*
11) *Eam.*
12) *Eam affidauit.*
13) *Respondemus.*
14) *Non*, deest apud Hard.
15) *A puella.*

CAP. VI.

Quid faciendum sit ei, qui siue matrem siue sororem eius, quam postea duxit in vxorem, ante aut post matrimonium contractum cognouit?

IDEM. 16)

Super eo, quod a nobis tua sollicitudo 17) quæsiuit, vtrum 18) scilicet ille, qui prius 19) cognouit siue matrem, siue sororem eius, quam postea ducit in vxorem, teneatur 20) eidem reddere carnale debitum, et ab ea non possit exigere, quod etiam consilium dandum sit ei, qui 21) secretius confitetur, cum probari non possit, nec ipse continere vllatenus velit, tuæ 22) prudentiæ duximus respondendum, quod attentius est monendus, vt vxorem 23) laboret inducere ad continentiam 24) obseruandam, vt, si illa continere voluerit, continentiam simul obseruent. Si autem ad hoc induci non possit: et debitum vir soluat, et de commisso pœnitentiam agat. In hoc vero casu, cum aliquis post contractum matrimonium vxoris suæ 25) matrem 26) vel sororem cognoscit, id ipsum, quod in priori, 27) obseruetur.

16) *Exoniensi episcopo*, addit Hard.
17) *Requisiuit.*
18) *Scilicet*, omittit idem.
19) *Cognouerat.*
20) *Ei soluere.*
21) *Hoc*, adiicit idem.
22) *Petitioni.*
23) *Suam*, adiicit Hard.
24) *Seruandam.*
25) *Siue*, addit idem.
26) *Siue.*
27) *Seruetur.*

CAP. VII.

Vt ducens coniugem septennem separetur ab eius consobrina, quam postea duxit.

EVGENIVS PAPA 28) *Exculapio presbytero.*

Iuuenis ille, qui puellam nondum septennem duxit, quamuis ætas repugnaret, ex humana fragilitate tamen 29) forsitan tentauit, quod complere non potuit. Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius æstimauimus, tenere debemus, tum propter honestatem ecclesiæ, quia ipsa coniunx ipsius 30) fuisse dicitur, tum propter prædictam 31) dubietatem: mandamus tibi, vt consobrinam illius puellæ, quam postmodum duxit, ab eo diuidas.

28) *Eugenius tertius. Sed presbytero.*
29) *Forsitan*, omittit Hard.
30) *Esse.*
31) *Dubitationem.*

CAP. VIII. 32)

Ne vlli de se confitenti in quolibet negotio contra alium, nedum in matrimonialibus, credatur, et vt periuro imponatur pœnitentia.

ALEXANDER III. *Spalensi episcopo.*

Continebatur in litteris tuis, quas nobis tua fraternitas destinauit, quod quidam parochianus tuus cum multis lacrymis et suspiriis publice confessus est, quandam mulierem pollutione illicita cognouisse, et sororem eius matrimonio postmodum copulasse. Cum autem instanter et sollicite pœnitentiam sibi cum lacrymis imponi peteret de commisso, nec tu eius assertioni fidem duceres adhibendam, exinde coram te corporaliter præstitit iuramentum, sed nunc se mentitum fuisse et sponte periurium incurrisse proponit, pœnitentiam de

32) In Harduino hoc capitulum deest.

de periurio postulans et requirens. Vxoris vero eius tanquam sui affinis consortia aspernatur, requirit diuortii sententiam fratri et alii legitime copulari. Sane, cum sis discretus et prouidus, mirabile gerimus, quod iuramentum illius super hoc recepisti, maxime quia pollutione extraordinaria ab vxore sua diuidi non debet, et nemini de se confesso contra alium in quolibet negotio, nedum in tanto sacramento est credendum. Inde est, quod fraternitati tuae per apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus tam virum, quam vxorem sese compellas, dilatione et appellatione cessante, recipere et coniugali affectione tractare et praedicto viro poenitentiam imponere non postponas.

CAP. IX.

Poena Sarracenorum rapientium mulieres et pueros; it. ne diuortium decernatur ex confessione mariti perhibentis, se rem habuisse cum vxore fratris, antequam huic iuncta fuisset matrimonio, nisi hoc notorium sit: et vt grauiter plectatur mulier christiana, cum marito Sarraceno.

ALEXANDER III. 33) *Parnom. episcopo.*

In archiepiscopatu tuo dicitur contigisse quandoque, quod sarraceni mulieres 34) et pueros rapiunt, et eis abuti praesumunt, et quosdam 35) occidunt. Cum autem excessus huiusmodi 36) dilectus in Christo filius noster rex Siciliae illustris tibi ac aliis personis ecclesiasticis, quae pontificali 37) sunt praeditae dignitate, commiserit puniendos: quid de sarracenis agendum sit, qui fuerint in tam 38) nefario scelere intercepti, tua nos duxit prudentia consulendos: super quo vtrique consultationi tuae 39) respondemus, quod si tales in iurisdictione tua sint, vel in posterum fuerint intercepti, eos pecuniaria poteris poena mulctare, et etiam flagellis afficere, ea 40) moderatione adhibita, quod flagella in vindictam 41) transire minime videantur. Si vero ita 42) fuerit super hoc 43) grauis sarracenorum excessus, quod mortem vel 44) detruncationem membrorum debeant sustinere: vindictam ipsam 45) exercendam reserues regiae potestati. 46) De illo autem, qui, se vxorem fratris sui, antequam ei matrimonio 47) coniungeretur, cognouisse 48) proposuit, hoc tuae prudentiae 49) volumus respondendum, quod, nisi fuerit publicum et notorium, aut 50) legitimis testibus 51) comprobatum, ipsum prius 52) praefatam mulierem carnaliter cognouisse, praedictum matrimonium occasione illa 53) impeti non permittas. Super eo vero, quod asseris, sarracenum quendam de muliere christiana, quam 54) per XIIII. annos 55) tenuit, filios suscepisse, discretioni tuae duximus 56) praesentibus litteris respondendum, quod tam sarracenus, quam mulier pro tanto excessu graui sunt animaduersione plectendi.

33) *Parrormitano archiepiscopo.*
34) *Christianas rapiunt et pueros*, et cis.
35) *Etiam interdum*, addit Hard.
36) *Carissimus.*
37) *Supereminent dignitate, commisit.*
38) *Tam*, deest apud eumd.
39) *Taliter*, addit Hard.
40) *Tamen*, addit idem.
41) *Sanguinis*, addit Hard.
42) *Fuerint.*
43) *Graues.*
44) *Truncationem.*
45) *Exercendam.*
46) Hic nouum capitulum inchoatur apud Harduinum.
47) *Iungeretur.*
48) *Proponit.*
49) *Respondemus.*
50) *Idoneis.*
51) *Approbatum.*
52) *Praedictam.*
53) *Dirimi.*
54) *Per*, non praeponit Hard.
55) *Tenuerat.*
56) *Praesentibus litteris*, omittit idem.

TITVLVS LX.
DE CONIVGATIS LEPROSIS.

CAP. I.

Vt coniux leprosum sequatur coniugem, aut separatus continentiam seruet.

IDEM 57) *Cantuariensi archiepiscopo.*

Peruenit ad nos, quod, cum hi, qui leprae morbum incurrunt, de consuetudine generali a communione omnium separentur, et extra ciuitates et villas ad loca solitaria 58) transferuntur, nec vxores viros, nec viri vxores suas taliter aegrotantes sequuntur, sed sine ipsis manere 59) praesumunt. Quoniam igitur, cum vir et vxor vna caro sint, nec debet alter sine altero diutius esse: fraternitati tuae per apostolicam sedem praecipiendo mandamus, quatenus, si qui sint in prouincia tua viri vel mulieres, qui leprae morbum incurrunt, vxores, vt viros, 60) et viros, vt vxores sequantur, et eis coniugali affectione ministrent, sollicitis exhortationibus inducere laboretis. Si vero ad hoc induci non poterunt: eis arctius indicatis, vt vterque altero viuente continentiam seruet. Et si qui mandatum nostrum 61) seruare contempserint: eos, 62) appellatione cessante, vinculo anathematis 63) constringas.

57) *Cantuariensi archiepiscopo*, add.
58) *Transferantur.*
59) *Praesumant.*
60) *Viri vt vxores suas sequantur.*
61) *Venire.*
62) *Contradictione et*, addit Hard.
63) *Adstringas.*

CAP. II.

Ne dimittantur vxores propter lepram, sed vt illis petentibus reddatur debitum: it. vt leprosi matrimonium licite contrahant.

IDEM 64) *Bauarensi episcopo.*

Quoniam ex multis auctoritatibus et 65) maxime in euangelica veritate apparet, nemini 66) licet, excepta caussa fornicationis, vxorem suam dimittere: constat, quod siue mulier lepra percussa 67) sit, siue aliqua graui infirmitate detenta, non est 68) a viro separanda vel dimittenda. *et infra.* Quod si virum sine vxore diuino iudicio 69) contingat fieri leprosum, et infirmus a sana debitum carnale exigat: generali praecepto apostoli, quod 70) exigit, est soluendum, cuius praecepti nullam in 71) hoc casu inuenimus exceptionem.

64) *Baroniensi.*
65) *Praecipue ex* etc.
66) *Licere.*
67) *Fuerit.*
68) *Propterea a viro suo separanda. Leprosis autem, si se continere noluerint, et aliquam, quae sibi nubere velit, inueniant, liberum est eis ad matrimonium conuolare. Quod* etc.
69) *Contigerit.*
70) *Exegerit.*
71) *Hac caussa.*

TITVLVS LXI.
DE FILIIS CONIVNGENDIS POST COMPATERNITATEM VEL ANTE GENITIS.

CAP. I.

Inter quas personas matrimonium compaternitate impediatur, vel non.

Item ALEXANDER III. *Salernitano archiepiscopo.*

Vtrum autem filii 72) et filiae ante vel post compaternitatem generati, possint 73) ad inuicem copulari, canones secundum diuersorum locorum 74) consuetudines inueniuntur, et licet primus canon exinde editus, natos post compaternitatem prohibeat ad inuicem copulari, alter tamen canon posterius editus primum videtur corrigere, per quem statuitur, vt siue ante, siue post compaternitatem geniti sint, simul 75) possunt coniungi, excepta illa persona duntaxat, per quam ad compaternitatem 76) venitur. Vnde tolerabilius nobis 77) videtur, 78) quod secundum posteriorem canonem 79) ante et post compaternitatem geniti 80) valeant copulari, praeter illam personam, per quam compaternitas contrahitur: nisi consuetudo ecclesiae, quae scandalum generet, aliter se habeat.

72) *Vel.*
73) *Simul*, addit Hard.
74) *Consuetudinem.*
75) *Possint.*
76) *Peruenitur.*
77) *Videretur.*
78) *Vt.*
79) *Etiam post.*
80) *Simul possint copulari.*

CAP. II.

Ne vir vel mulier, si scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte susceperint, propterea separentur.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

Si vir vel mulier scienter vel ignoranter filium suum de sacro fonte 81) leuauerint, an propter hoc ab inuicem debeant separari, et alii copulari, quia nos 82) consulere voluisti: consultationi tuae 83) taliter respondemus, quod, quamuis sit generaliter 84) institutum, vt debeant 85) separari: quidam tamen humanius et potius sentientes, aliter 86) statuerunt, et ideo nobis videtur, 87) siue ex ignorantia, siue ex malitia id fecerint, non sunt ab inuicem separandi: Nec alter debitum alteri subtrahere debet, nisi ad continentiam seruandam possint induci: 88) quia si ignorantia hoc factum est, eos ignorantia excusare videtur; si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari vel dolus.

81) *Susceperit.*
82) *Generaliter*, addit Hard.
83) *Taliter*, non habet idem.
84) *Constitutum.*
85) *Separari*, omittit idem.
86) *Statuunt.*
87) *Quod*, addit idem.
88) *Quod si ex ignorantia id* etc.

TITVLVS LXII.
QVI FILII SINT LEGITIMI ET DE 89) DOTE POST DIVORTIVM RESTITVENDA.

CAP. I.

Ne exheres scribatur, qui ante desponsationem natus est.

IDEM. 89*)

Conquestus est nobis Henricus 90) lator praesentium, quod, 91) cum quandam mulierem, neptem R., accepit in vxorem, 92) praefatus

89) *Exactione dotium post diuortium et ad quem pertineat huius caussae cognitio.*
89*) Vid. c. 1. X. qui filii sint legit.
90) *H. lator.*
91) *Quendam mulierem.*
92) *Et*, addit Hard.

tus R. ipsam exheredare conatur, eo, quod ante desponsationem matris suæ nata fuerit, cum postea, prout 93) dicitur, pater mulieris præfatæ matrem ipsius acceperit in vxorem. Inde est, quod fraternitati tuæ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus rei veritate diligenter inquisita et cognita, nullius appellatione obstante, legitimam esse iudicetis; 94) iubentes prædicto R. ex nostra et vestra parte, ne 95) supradictæ mulieri 96) et heredibus 97) eius hac occasione super hereditate sua molestiam inferat vel grauamen. Si autem contra inhibitionem nostram venire præsumpserit: sublato appellationis remedio, seueritate ecclesiastica percellatis.

93) *Dicetur.* 94) *Inhibentes.* 95) *Sæpe dictæ.* 96) *Vel.* 97) *Suis.*

CAP. II.

Vt nati ante diuortium, vel concepti filii vel filiae habeantur pro legitimis.

IDEM.

Cum inter veterem Iohannem conciuem vestrum et T. mulierem diuortii sit canonice 98) lata sententia, filii eorum, qui ante sententiam 99) ipsam nati fuerunt, et ille, qui tunc conceptus erat, non 100) debet exinde sustinere iacturam; cum parentes eorum publice 1) et sine contradictione ecclesiæ matrimonium 2) contraxerunt inter se: inde est, quod apostolica auctoritate statuimus, vt filii eorum, quos ipsi ante diuortium habuerunt, et qui conceptus 3) erat ante latam sententiam, 4) non minus habeantur legitimi, et quod in bona paterna iure hereditario 5) succedat, et de bonis parentum suorum nutriantur. Quocirca 6) vniuersitati vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus præfatos filios memorati I. et prædictæ mulieris succedere in bona paterna, et exinde nutriri non prohibeatis, nec occasione diuortii inter parentes eorum 7) eis a quoquam molestiam vel 8) grauamen sustineatis inferri.

98) *Prolata.* 99) *Ipsam.* 100) *Debent.* 1) *Et*, non habet Hard. 2) *Contraxerint.* 3) *Fuerat.* 4) *Nihilominus.* 5) *Succedant.* 6) *Venerabilitati.* 7) *Celebrati*, addit Hard. 8) *Grauamina.*

CAP III.

Vt in caussa filiationis contra communem viciniae opinionem stetur verbo viri et mulieris, nisi testibus euincatur aliud.

IDEM *Rotomagensi archiepiscopo.*

Transmissæ nobis litteræ tuæ continebant, quod Nicolaus 9) Sagenius, 10) ciuis tuus, vsque ad iuuentutem quendam puerum nutriuisset, vxore sua 11) matil. non desponsata cum eo 12) habitante, postmodum ipsam, sicut 13) dicitur, legitime desponsauit, et de ipsa filios sustulit, quibus paternam hereditatem petentibus prædictus iuuenis 14) contradixit, gerens se filium et heredem, quamuis a vicinia, quæ ipsum filium eorum 15) esse 16) credebat, spurius 17) prædictus diceretur. Prædictus vero 18) N. et vxor eius 19) M. præfatum iuuenem legitimum filium suum aut spurium 20) esse negabant, sed dicebant, quod pietatis intuitu 21) nutriuissent. Cum autem quæstio coram te mota 22) esset: prædictus iuuenis pro eo, quod iuri stare nolebat, vinculo excommunicationis sit adstrictus, quid de hoc agere debeas, nos consulere voluisti. Super quo 23) vtique consultationi tuæ taliter respondemus, quod in tali casu standum est verbo viri et mulieris: nisi certis indiciis et testibus prædictum iuuenem tibi constiterit 24) esse filium.

9) *Sagantinus.* 10) *Ciuis tuus*, omittit Hard. 11) *Nondum matrimonio desponsata.* 12) *Cohabitante.* 13) *Creditur.* 14) *Contradicit, dicens se.* 15) *Esse*, non legit id. 16) *Credebant.* 17) *Prædictus*, deest apud eund. 18) *Nicolaus.* 19) *Mathildis.* 20) *Omnino negabant.* 21) *Eum*, adiicit Hard. 22) *Est*, *et prædictus.* 23) *Ita.* 24) *Eorum*, addit Hard.

CAP. IV. 25)

Vt ea, quae de natiuitate cuiusdam adpellantis obiecta sunt, legitime probentur, atque domino saeculari significentur, vt litem de hereditate componat.

IDEM *B. Exoniensi episcopo.*

Lator præsentium R. non sine multo discrimine sui corporis ad præsentiam nostram accedens, sua nobis conquestione proposuit, quod cum auus suus duas vxores habuerit, de quarum vna eius pater processit, de altera Bur. paruum suum sustulit. Idem XL. agros terræ, qui ipsum et patrem eiusdem R. contingunt, per violentiam detinet, nec eidem R., qui in bonis paternis succedere debet, debitam partem vult exhibere. Cum autem B. coram iudice seculari tractus super hoc fuisset in caussam: ei præsumsit obiicere, quod pater eius non fuisset de legitimo matrimonio natus, et ideo de hereditate quondam aui sui, nihil posset sibi iure successorio vendicare. Tandem vero, cum super quæstione natiuitatis coram venerabili fratre nostro Norwicensi episcopo fuisset diu tractatum, de mandato ipsius episcopi idem B. teste, produxit, sed de termino in terminum producere caussam nitebatur. Cuius itaque tergiuersationem considerans ad vestram, sicut asseris, audientiam appellauit, sed eo veniente altera pars per se vel per alium suam nobis exhibere præsentiam contempsit. Nolentes itaque caussam ipsam diutius protrahi, eam experientiæ vestræ committentes, discretioni vestræ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus vtramque partem ante vestram præsentiam conuocetis, et rationibus hinc inde plenius auditis et cognitis, caussam ipsam super quæstione natiuitatis infra duos menses post harum susceptionem litterarum, sublato appellationis remedio, terminetis. Si vero infra duos menses præfatus H. non poterit legitime probare, quod ei de paterna natiuitate obiecerit: ex tunc seculari domino sub cuius iudicio de hereditate caussam - - - significetis, vt pro quæstione natiuitatis non dimittat, quin caussam super hereditate audiat et decidat.

25) Hoc capitulum in Harduino deest. Vid. c. 5. X. qui filii sint legitimi.

CAP. V. 26)

Vt spurii post matrimonium legitimi habeantur, minime vero adulterini, qui excluduntur ab hereditate, quorumque parentes, praesertim si mortem priori coniugi machinati fuerint, matrimonium inter se contrahere nequeunt.

ALEXANDER III. *Exoniensi episcopo.*

Tanta est vis matrimonii, vt, qui antea sunt generati, post contractum matrimonium legitimi habeantur. Si autem vir viuente vxore sua aliam cognouerit, et ex ea prolem susceperit, licet post mortem vxoris eandem duxerit, nihilominus filius spurius erit et ab hereditate repellendus: præsertim si in mortem prioris vxoris ab alterutra parte eorum aliquid machinatum fuerit, matrimonium legitimum inter se contrahere non poterunt.

26) Hoc cap. in Harduino deest. Vid. c. 6. X. qui filii sint legit.

CAP. VI. 27)

Vt dos mulieri, iudicio ecclesiastico separatae, restituatur a viro quondam suo.

IDEM.

Ex quæstione M. mulieris nobis innotuit, quod N. quondam vir suus, a quo, sicut dicitur, fuit iudicio ecclesiastico separata, dotem suam sibi reddere contradicit. Quia vero indecens est, et a iuris ratione alienum, vt prædicta mulier dotem suam amittat: fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus si eadem mulier a prædicto viro fuit ecclesiastico iudicio separata, ipsum moneas, et si necesse fuerit, ecclesiastica districtione, appellatione cessante, compellas, vt prædictæ mulieri dotem suam restituat, aut secundum consuetudinem terræ in præsentia tua iustitiæ plenitudinem exhibeat.

27) Hoc cap. in Harduino deest.

TITVLVS LXIII.

DE CLERICIS 28) MATRIMONIALITER COPVLATIS 29) ET ALIIS FORNICARIAS HABENTIBVS.

CAP. I.

Quid iuris sit circa concubinatum clericorum in sacris ordinibus constitutorum.

IDEM *Salernitano archiepiscopo.* Pars cap. *Cum tu sis.*

Clericos autem in sacris ordinibus constitutos, qui in domibus 30) propriis publice detinent concubinas, *30) eas abiurandas 31) nolumus a tua fraternitate compelli, ne in 32) eadem fornicatione instinctu fraudis diabolicæ redeant, et insuper reatum periurii incurrant. 33) Verum ipsos per suspensionis et interdicti sententiam debes arctius cogere, vt mulieres ipsas a se ita remoueant, vt de ipsis sinistra suspicio non 34) possit haberi. 35) Et si qui eorum ad ipsas redire, vel alteras accipere forte præsumpserint: in aliquos illorum debes perpetua sententia excommunicationis vindicare, vt alii eorum exemplo a similibus arceantur.

28) *Matrimonio.* 29) *Vel aliis.* 30) *Suis*, addit Hard. *30) *Ad*, præponit idem. 31) *Volumus.* 32) *Eandem fornicationem.* 33) *Vnde.* 34) *Habeatur.* 35) Hæc vsque ad finem in Harduino desunt.

CAP. II.

Vt clerici in subdiaconatu et supra, si intra XL. dies post commonitionem fornicarias non remouerint, ecclesiastico priuentur beneficio.

ALEXANDER III. *Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis.*

Sicut ad exstirpanda vitia, quæ periculum pariunt animarum summopere nos decet intendere: ita etiam nos conuenit, germina propagare virtutum, ex quibus Dei fidelibus salutis augmentum et decor sacris proueniat ecclesiis honestatis. Vnde cum in Anglia praua et detestabili consuetudine, et longo tempore sit obtentum, vt clerici fornicarias

carias 36) suas in domibus suis 37) habeant: 38) nos volentes tam grave scandalum 39) de populo remouere et prædictos clericos ad honestatem ecclesiasticam reducere, fraternitati 40) tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus 41) vestræ iurisdictionis, qui in subdiaconatu et supra in domibus suis fornicarias habent, 42) dilatione et appellatione remota, remoueant, eas vlterius non admissuri. Si vero infra XL. dies post 43) ammonitionem nostram nobis in his acquiescere forte 44) noluerint: eos apostolica auctoritate 45) freti, 46) sublato appellationis remedio, ab ecclesiasticis beneficiis vsque ad congruam satisfactionem suspendatis, et, si eas suspensi præsumserint detinere, ipsos ab eisdem beneficiis perpetuo curetis remouere. Si qui autem clericorum ipsorum infra subdiaconatum 47) acceperint vxores: ipsos ad relinquenda ecclesiastica beneficia, si quæ habent, 48) aut reiiciendas vxores districtione ecclesiastica compellatis. Sed si forte in subdiaconatu et aliis superioribus ordinibus vxores accepisse noscuntur: eos vxores dimittere et pœnitentiam de commisso agere auctoritate nostra per suspensionis et excommunicationis sententiam, appellatione postposita, compellatis.

36) *Suas*, omittit id.
37) *Haberent.*
38) *Neque volentes.*
39) *A*, præponit H. pro: *de*.
40) *Vestræ.*
41) *Clericos*, addit idem.
42) *Studiose monere curetis, vt a se illas, occasione et appellatione cessante, remoueant* etc.
43) *Commonitionem vestram vobis in.*
44) *Contempserint.*
45) *Freti*, deest apud Hard.
46) *Appellatione remota, ab* etc.
47) *Accipiant.*
48) *Et retinendas vxores suas* etc.

CAP. III.

Vt clerici vxores ducentes compellantur ecclesias libere et absolute dimittere.

IDEM 49) *Bononiensi episcopo.*

Vniuersalis ecclesiæ sollicitudo, quam prouidente domino gerimus, pro ecclesiarum statu nos compellit propensiori cura satagere, et vt secundum 50) domini iustitiam disponamus, 51) vigilare et studium cohibere. Accepimus autem, quod plerique in tuo episcopatu 52) diligentes, cum essent 53) officio accolitatus et infra constituti, duxerint vxores, et nihilominus ecclesias, quas prius habebant, detinere 54) præsumserint. Verum quoniam vxorati, 55) cum diuisi 56) sint, et eos cogitare 57) oporteat, quomodo vxoribus placere valeant, 58) et earum seruire obsequiis, non solummodo possunt intendere diuinis: fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus prædictos viros ecclesias libere et absolute dimittere, appellatione cessante, compellas, et eas aliis personis idoneis 59) vel sacris ordinibus constitutis concedas. Verum si qui 60) eorum aliquid in eisdem ecclesiis simplex prius beneficium habuerint: ipsum eis excepto magistro ecclesiarum sub dissimulatione 61) dimittas.

49) *Londoniensi.*
50) *Deum et iustitiam.*
51) *Vigilem diligentiam et studium adhibere.*
52) *Degentes.*
53) *In*, addit Hard.
54) *Præsumant. Vnde quoniam* etc.
55) *Cum*, omittit idem.
56) *Sunt.*
57) *Oportet.*
58) *Et seruire, obsequiis solummodo diuinis non possunt intendere.*
59) *In sacris.*
60) *Illorum aliquando in.*
61) *Dimittere poteris.*

CAP. IV.

Ne clericis coniuges habentibus ecclesiastica beneficia conferantur.

IDEM *Herefordensi episcopo.*

Sane de clericis inferiorum ordinum, qui in coniugio constituti, diu ecclesiastica beneficia ex concessione prædecessorum nostrorum 62) habuerint, a quibus sine magno discrimine ac effusione sanguinis non possunt priuari, fraternitati tuæ id duximus respondendum, vt, quia ibi 63) ratio et gens est barbara, et multitudo est in caussa, eos sub dissimulatione sustineas; ecclesiastica beneficia tamdiu habita possidere. Prouisurus attentius ne 64) clericis coniugatis ecclesiastica beneficia conferantur, 65) nec illorum aliqui ad sacros ordines vel ecclesiarum administrationes admittantur, nisi castitatem 66) voluerint perpetuo seruare, et qui vnicam et virginem habuerint vxorem.

62) *Habuere.*
63) *Natio et barbarica gens et* etc.
64) *Deinceps*, addit Hard.
65) *Sed nec eorum aliqui.*
66) *Forte vouerint et perpetuo seruent, et qui* etc.

CAP. V.

Ne clerici citra subdiaconatum matrimonium contrahentes ab vxoribus separentur, nisi de communi consensu ad religionem voluerint transire: vtque si in subdiaconatu et supra ad matrimonium conuolauerint, vxoribus inuitis, segregentur.

IDEM 67) *Vigilensi episcopo.*

Inter cetera sollicitudini tuæ conuenit, studiose 68) ac diligenter attendere, vt tales ecclesiis tuæ gubernationi commissis ministros ordines, qui 69) et domum domini sciant decenter disponere, et populo 70) Dei præesse 71) possint et prodesse. Peruenit autem ad audientiam nostram, quod quidam in tua diœcesi 72) constituti sint, qui se ecclesiasticæ professionis esse fingentes, cum tamen ecclesiastica beneficia habeant, 73) matrimonia contrahant, et adepta beneficia nihilominus obtinere contendunt. Alii autem, licet filii 74) existant, patribus suis quasi hereditario iure succedunt, et in his postmodum constituti 75) ad sacros ordines et minus licite promouentur. Quod quia indignum est, et 76) sacrorum canonum institutionibus noscitur 77) penitus obuiare: fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus illos, qui infra subdiaconatum 78) matrimonia contraxerunt, a suis vxoribus nulla ratione permittas diuertere, nisi de communi consensu 79) ad religionem transire voluerint, et ibi iugiter in Dei seruitio morari. Si autem cum vxoribus vixerint: ecclesiastica beneficia, quæ ad illos tantum, qui assidue in Dei seruitio 80) seruierint, spectare noscuntur, non debent vllatenus obtinere. Illi vero, qui in subdiaconatu, 81) vel supra ad matrimonia 82) conuolauerint, possunt mulieres inuitas, et renitentes debent relinquere, nec huiusmodi coniunctio matrimonium, sed contubernium est 83) nuncupandum.

67) *Wigorniensi.*
68) *Diligenterque.*
69) *Domui domini* etc.
70) *Domini.*
71) *Sciant.*
72) *Commorantur.*
73) *Matrimonium contrahunt.*
74) *Sacerdotum*, addit id.
75) *Ad sacros ordines et*, omittit id.
76) *Sanctorum.*
77) *Punitus.*
78) *Matrimonium.*
79) *Illi*, addit idem.
80) *Persistunt.*
81) *Et supra.*
82) *Conuolauerunt.*
83) *Potius*, addit Hard.

CAP. VI.

Vt sacerdotes publice fornicarias habentes, si in sua immunditie persistant, remoueantur ab officio et beneficio.

IDEM *eidem in eadem epistola.*

De sacerdotibus publice fornicarias habentibus discretioni tuæ nihilominus præcipiendo mandamus, vt eos 84) diligentius conueniás et attentius commoneas, 85) quo fornicarias suas dimittant, et 86) eas a se prorsus expellant. Quod si forte ammonitionem tuam contemserint, 87) et in sua immunditia duxerint persistendum: tu eos 88) absque appellatione remoueas ab omni officio, et beneficio ecclesiastico non differas spoliare.

84) *Diligentes.*
85) *Vt.*
86) *Eas*, omittit Hard.
87) *Sed in.*
88) *Appellatione remota, ab omni* etc.

CAP. VII.

Vt clerici fornicarias detinentes officio et beneficio priuentur.

IDEM 89) *Lundensi episcopo.*

Si autem clerici tuæ iurisdictionis, siue sint in sacris ordinibus, siue in inferioribus constituti, fornicarias detinent, nisi eas ad secundam 90) vel tertiam commonitionem 91) a se 92) abiecerint: 93) de cetero liceat tibi eos ecclesiis vel 94) eorum portionibus, si quas habent, appellatione 95) remota, spoliare, et ipsis 96) officia interdicere.

89) *Londoniensi.*
90) *Et*, pro: *vel.*
91) *Tuam*, adiicit Hard.
92) *Dimiserint.*
93) *Eas contempturi*, addit id.
94) *Earum.*
95) *Postposita.*
96) *Diuina*, addit id.

CAP. VIII.

Vt sacerdos fornicariam detinens suspendatur, et, quousque eam dimittat, in suspensione permaneat.

IDEM *Eboracensi archiepiscopo.*

Super eo, quod asseris, A. presbyterum detinere fornicariam, et 97) eam ad crebram admonitionem tuam dimittere nolentem ab officio suspensum, prudentiæ tuæ 98) taliter respondemus, quod si super hoc appellatum 99) sit ad præsentiam nostram, si contigerit, ipsum ad nos accedere, prout expedire 100) videbimus: petitionem eius et 1) audientiam corrigemus. Si vero non venerit ad nostram præsentiam: suspensionis sententiam in eum propter hoc latam tamdiu volumus obseruari, donec fornicariam suam a se 2) prorsus abiiciat, et viuat, sicut decet presbyterum, continenter. Porro si litteras a nobis obtinuerit, quæ facti seriem non contineant: nolumus 3) litteras ipsas sibi prodesse.

97) *Eum.*
98) *Taliter*, non habet Hard.
99) *Fuerit.*
100) *Viderimus.*
1) *Audaciam.*
2) *Prorsus*, deest apud Hard.
3) *Litteras*, non habet idem.

CAP. IX.

Vt clerici concubinas vel focarias habentes, nisi eas abiiciant, spolientur ecclesiis.

IDEM *Cantuariensi archiepiscopo.*

Cum in prouincia 4) tua Cantuariensi, vbi legationis officio fungeris, quod tibi commisimus, multi clerici sint, qui in domibus 5) habere fornicarias dicuntur: 6) mirabile satis gerimus, quod eos in spurcitia vitiorum 7) permittis manere, qui ad resecanda vitia et præparandas virtutes diligens 8) omni modo et sollicite esse deberes. Vn-

4) *Tua*, non adiicit Hard.
5) *Suis*, adiicit idem.
6) *Satis graue est, quod* etc.
7) *Permanere permittas.*
8) *Omnino et.*

de

de fraternitati tuæ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus, si 9) clerici prouinciæ tuæ concubinas vel focarias habent, eos constanter ammoneas, et, si opus fuerit, ecclesiastica districtione compellas, vt concubinas 10) a se, dilatione et appellatione 11) remota, prorsus amoueant, eas vel alias nequaquam vlterius admissuri. Si qui autem eorum ita fuerint pertinaces, quod noluerint in hac parte tuis mandatis parere: ipsos ab ecclesiis, quas habent, appellatione remota, non differas spoliare.

9) *Qui*, addit Hard.
10) *Et fornicarias*, addit id.
11) *Postposita.*

CAP. X.

Vt clericus, adulteram in domo sua et commatrem detinens, ob tam gravem excessum corrigatur animaduersione debita.

IDEM.

De cetero, quia Stephanus clericus 12) de Wale in archidiaconatu prædicti archiepiscopi adulteram in domo sua et commatrem dicitur detinere; si hoc publicum est et manifestum: 13) tam grauem excessum animaduersione debita, nullius contradictione et appellatione obstante, corrigas.

12) *Deuellentin.*
13) *Ob tantum excessum.*

CAP. XI.

Vt clericus, qui, quod alium clericum vulnerauit, et mulierem vxoris nomine duxit, excommunicatus ad ecclesiam rediit, dimissa muliere, absolvatur, eique diaconatus officium reddatur, et postea in presbyterum ordinetur.

IDEM 14) *Andrensi episcopo.*

De diacono 15) vero, qui in sancto sabbatho quendam alium 16) vulnerauit, et mulierem vxoris nomine 17) accepit, hoc tuæ prudentiæ duximus respondendum, quod, si contrito et humiliato animo ad ecclesiam redire voluerit, dimissa 18) ista, quam in vxorem accepit, cum non possit, sicut nosti, contrahere matrimonium, ipsum recipere 19) et absoluere a sententia excommunicationis, quam pro violenta iniectione manuum noscitur 20) incurrisse, et iniuncta sibi pœnitentia de vtroque excessu, post peractam pœnitentiam poteris ei diaconatus officium reddere, et 21) de dispensatione, si perfectæ vitæ fuerit et 22) conuersationis, in presbyterum ordinare.

14) *Andrensi episcopo*, non habet Hard.
15) *Vero*, omittit Hard.
16) *Diaconum*, addit id.
17) *Suscepit.*
18) *Illa.*
19) *Potes et absoluere.*
20) *Meruisse.*
21) *Etiam dispensatiue, si* etc.
22) *Conuersionis.*

CAP. XII.

Vt subdiaconi aut vxores suas, aut ecclesias, dimittant.

IDEM *Exoniensi episcopo.*

Significatum est nobis, quod quidam subdiaconi, in tua diœcesi 23) existentes vel commorantes, 24) matrimonia contrahere præsumpserint, et, sicut laici quilibet, cum 25) vxore commorantur. Vnde, quoniam id, sicut tua non ignorat discretio, sacrorum canonum obuiat institutis: fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, 26) cum huiusmodi vitæ subdiaconi 27) illi ante contractum matrimonium extiterint, et quales futuri credantur, si vxores dimiserint, diligenter 28) et studiose inquiras, et, si eos honestæ vitæ ante contractum matrimonium, aut dimissis illis, quæ vxores eorum 29) fuisse dicuntur, caste victuros credideris, tu ipsos mulieres a se dimittere moneas diligentius, et appellatione remota, districte compellas. Si autem antea dissolutæ vitæ fuerint, aut illis, quas tenent, dimissis, in deteriora lapsuri 30) creduntur, et plures pro vna frequentare: 31) cum id dissimulare poteris, et pro grauiori lapsu vitando, quod insimul maneant, sustinere, ita tamen, quod ad altaris ministerium non accedant, 32) nisi ecclesiastica beneficia percipiant. 33) Verum si tales aliqui ecclesiæ 34) personatum gerunt: aut vxores, aut ecclesias dimittere prorsus sunt cogendi.

23) *Existentes vel*, non legit Hard.
24) *Matrimonium.*
25) *Vxoribus.*
26) *Cuiusmodi.*
27) *Illi*, deest apud eundem.
28) *Ac.*
29) *Esse.*
30) *Credantur.*
31) *Tu id.*
32) *Nec.*
33) *Verumtamen si.*
34) *Personas gerunt.*

CAP. XIII.

Ne prohibeatur subdiaconus a contractu matrimonii obtentu sui ordinis.

IDEM *decano et canonicis 35) Lemon.*

Cum adstitisset apud nos 36) Herbertus præsentium lator, vester parochianus, vt de ordine subdiaconatus, ad quem recipiendum nimis enormiter et inordinate se ingesserat, cum eo misericorditer ageremus, 37) et non potuisset, sicut nec debuit, in 38) hac parte proficere: tandem 39) a nobis licentiam postulauit, vt posset sibi aliquam in 40) matrimonium legitime copulare. Nos itaque studiosius attendentes, quomodo prædictus ordo, cum nullam sibi dignitatem attulerit vel honorem, matrimonium eius non impedit, discretioni 41) tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, si matrimonium legitime duxerit contrahendum, nullus vestrum eum a 42) contractu matrimonii prædicti ordinis obtentu prohibere præsumat, et sibi propter hoc molestiam inferat vel grauamen.

35) *Lincolniensibus vel Lemonicensibus.*
36) *H*, tantum habet Hard.
37) *Nec potuisset.*
38) *Hac*, deest apud eund.
39) *Tamen*, deest apud eund.
40) *Matrimonio copulare.*
41) *Vestræ.*
42) *Contracto matrimonio.*

CAP. XIV.

Vt presbyter concubinam tenens, tabernasque frequentans, amoueatur ab ecclesia.

IDEM *Wigorniensi episcopo.*

Ex parte prioris et fratrum de 43) Valle nobis innotuit, quod C. presbyter, qui habet vicariam in ecclesia ipsorum de 44) Estona, publice concubinam tenet, ac, sicut laicus quilibet, tabernas frequentare non erubescit. Sed quia indecens et rationi contrarium est, vt hi, qui altario seruiunt, feminarum 45) amplexibus maculentur, aut per tabernas discurrant; cum eos castos sobriosque esse oporteat: fraternitati tuæ per apostolicam sedem præcipiendo mandamus, quatenus, rei veritate diligenter inquisita et cognita, si eum talem inueneris, qualis describitur, ipsum ab eadem ecclesia, 46) dilatione et appellatione cessante, amoueas.

43) *Wellebec.*
44) *Hortun.*
45) *Amatores sint, cum eos sobrios et castos esse* etc.
46) *Occasione.*

CAP. XV.

Vt subdiaconorum dissimuletur matrimonium, de quorum timetur incontinentia.

IDEM 47) *Spalensi episcopo.* Pars cap. *Continebatur.*

Super eo, quod asseris, quosdam viros tuæ iurisdictionis in sacris ordinibus constitutos 48) matrimonia contraxisse, hoc tuæ prudentiæ respondemus, quod si qui in diaconatu et supra 49) matrimonia contraxerunt: cogendi sunt, vxores dimittere, et continenter viuere, ita, quod post 50) peractam pœnitentiam ex dispensatione possint in suis ordinibus ministrare. Si vero subdiaconi contraxerint matrimonium; eos, dummodo ante 51) hoc tales fuerint, quod 52) timidum sit, ne pro vna pluribus abutantur, dissimulare poteris cum suis mulieribus remanere: quia tolerandum est malum, vt vitentur peiora.

47) *Hipponensi et Salernitano episcopis.*
48) *Matrimonium.*
49) *Matrimonium.*
50) *Actam.*
51) *Hoc*, deest apud Hard.
52) *Timendum.*

TITVLVS LXIV.
DE SECVNDIS NVPTIIS.

CAP. I.

Ne iteretur benedictio ad bigamiam transientium.

IDEM *Vigilensi episcopo.*

Vir autem vel mulier, ad bigamiam transiens, non debet a presbytero benedici: quia, cum alia vice 53) benedicta fuerit, eorum benedictio iterari non debet.

53) *Benedicti sint.*

CAP. II.

Vt absque infamia nubat mulier infra tempus luctus.

IDEM *Exoniensi episcopo.*

Super illa quæstione vero, qua quæsitum est, an scilicet mulier possit nubere infra tempus luctus, sine infamia, secundum leges definitum, sollicitudini tuæ respondemus, quod 54) apostolus 55) dicit: mulier viro 56) suo mortuo soluta est a lege viri 57) sui, et in domino nubat, cui 58) vult. Per licentiam et auctoritate apostoli eius infamia aboletur.

54) *Cum*, addit Hard.
55) *Dicat.*
56) *Suo*, deest apud eund.
57) *Sui*, deest apud eund.
58) *Voluerit: per sententiam et auctoritatem apostoli.*

CAP. III.

Vt mulier, pro licita ratione separata, dotem, et post annum virum alium recipiat.

IDEM *ex concilio habito 59) Gwarmatiam* cap. 3.

Mulieres vero cum separatæ fuerint, pro hac vel 60) pro aliqua licita ratione, totam a propriis viris præcipimus recipere dotem,

59) *Apud Wormatiam cap. 4.*
60) *Alia licita caussa.*

quam in die nuptiali receperunt, et post expletum annum 61) recipiant alium virum, si voluerint: similiter et vir vxorem.

61) *Accipiant.*

CAP. IV. 62)

Vt clausae feminae impetentes misceri maribus, si non possint haberi tamquam vxores, habeantur tamquam sorores.

ALEXANDER III. *Vigilensi episcopo.*

Consultationi tuæ, qua nos consuluisti, vtrum feminæ clausæ impetentes misceri maribus, matrimonia possint contrahere, et si contracta fuerint, debeant rescindi, taliter respondemus, quod, licet incredibile videatur, quod aliquis scienter cum talibus contrahat matrimonium; et quamuis de huiusmodi expressum canonem non habeamus: sacro-sancta tamen Romana ecclesia consueuit in similibus iudicare, vt, si non possint haberi tanquam vxores, habeantur tanquam sorores. Veruntamen talibus beneficio aliquando consueuit humano succurri, vt valeant apte reddere debitum, et recipere.

62) Hoc capitulum in Harduino deest.

CAP. V.

Vt delicti qualitas et quantitas, nec non delinquentis aetas, scientia, sensus et conditio respiciantur in poenitentia: et vt conatus non minus puniatur, quam effectus.

63)

Sicut dignum est, et rationi consentaneum graues et difficiles quæstiones ad examen apostolicæ sedis 64) deferri: ita etiam nobis ex ministerio susceptæ sollicitudinis imminet, easdem quæstiones, prout nobis 65) Deus dederit, soluere, et singulis a nobis consilium postulantibus respondere, vt prouidentia Romanæ ecclesiæ, quæ vbique terrarum obtinet, disponente domino, principatum, quæstiones soluantur, et remoueatur in his ambiguitas de cordibus singulorum. Licet autem super quæstionibus, quas nobis 66) dilectio tua soluendas 67) direxit, te non 68) dubitamus prouidum et circumspectum existere: cogimur tamen ex susceptæ seruitutis ministerio 69) iuxta discretionem et prouidentiam nostram exinde 70) tibi respondere. Sane cum 71) litteratus vir sis et discretus et sapiens, et in his plurimum exercitatus, 72) nosti, 73) quod in excessibus 74) non 75) tantum qualitas delicti 76) et quantitas, sed ætas, scientia, sexus, 77) conditio sunt attendenda: 78) quia non solum secundum quantitatem et qualitatem facinoris, sed secundum ea, quæ diximus, et secundum locum, et tempus, quo committitur delictum, pœnitentia vnicuique debet 79) indici. Cum, sicut tu ipse non ignoras, idem excessus magis in vno, quam in alio sit puniendus, *et infra.* Illi autem, qui animo occidendi illum sanctum 80) virum et reuerentissimum Cantuariensem quondam archiepiscopum aut feriendi, aut capiendi, 81) etiamsi de illa captione mors 82) eius subsecuta fuisset, 83) contra manuum iniectionem se fatentur venisse, pari pœna 84) vel pœnæ pariter sunt puniendi, et 85) illi, qui non, vt ferirent, sed vt percussoribus opem ferrent, si forte violentia, quam quidam 86) moliri debebant, 87) impedirentur, paulo minori pœna 88) debent mulctari: quia, 89) cum scriptum sit, qui potuit hominem a morte liberare, et non liberauit, 90) eum occidit. Constat, 91) homicidii reatu immunes non esse, qui occisoribus opem contra alios præstare 92) venerunt: nec caret scrupulo societatis occultæ, qui 93) manifesto facinori 94) non desinit obuiare. Illi autem, qui animum regis 95) asseruntur inflammasse ad odium, vnde 96) fuit homicidium subsecutum, 97) dure et aspere, 98) et ita seuere sunt puniendi, 99) ac si forte regem ipsum ad homicidium illud 100) suggestionibus suis prouocassent. Illi quoque non 1) sunt a culpa liberi, nec a 2) pœna debent esse immunes, qui, licet 3) illius iniquæ machinationis ignari, tamen 4) eis, quos sycarios esse sciebant, 5) in sarcinis eius custodiendis ministerium præbuerint. Eos vero, qui dicuntur illius sancti viri et suorum 6) occupasse spolia, si nihil aliud in tanto facinore 7) commiserunt, a pœna mortis 8) eos arbitramur 9) esse immunes: sed 10) quæ occupauerunt, tenentur eis, 11) quorum sunt, in integrum restituere, si 12) habent in facultatibus 13) tantum, vnde ea reddere possint. Et ipsis pœnitentia moderata 14) inde ex hoc indicenda est: quia, licet quædam ex his, quæ occupauerunt, se fatentur pauperibus 15) erogasse, 16) non tamen alienas res, cum ipsas potuissent eis, quorum 17) sunt, restituere, debuerunt 18) erogare, *et infra.* Illi, 19) qui sola excommunicatorum participatione se reos 20) cognoscunt, considerata temporis 21) mora, quo in eadem nequitia 22) perdurauerunt, et inquisito etiam, si eis timore 23) vel affectione communicauerint scienter vel ignoranter, secundum hoc 24) pœna est eis 25) imponenda, *et infra.* Clericos 26) autem, quos constat, armatos 27) interfuisse tanto facinori, et illos etiam clericos, qui consilium 28) dederint illud, vt vel sanctus vir caperetur, perpetuo non solum ab altaris 29) administratione deponendos esse censemus, sed ita etiam, 30) quod in ecclesiis illis nullo vnquam tempore lectiones legant, 31) responsoria cantent, sed in psalmis apud dominum de commisso 32) satagant implorare. Insuper 33) autem ipsi clerici in 34) districto claustro monachorum vel 35) clericorum 36) regularium per quinquennium debent ab introitu ecclesiarum coerceri.

63) *Alexander III. Exoniensi episcopo*, addit Hard.
64) *Referri.*
65) *Dominus dederit, absoluere.*
66) *Discretio.*
67) *Duxit.*
68) *Dubitamus prouidere et discretum existere.*
69) *Discretioni tuæ iuxta prouidentiam.*
70) *Tibi*, omittit Hard.
71) *Litteratus*, omittit idem.
72) *Plenius*, addit id.
73) *Quia.*
74) *Singulorum*, addit id.
75) *Solum.*
76) *Sed quantitas et ætas.*
77) *Atque*, addit id.
78) *Quare.*
79) *Iniungi.*
80) *Et reuerendum Thomam quondam Cantuariensem arch.*
81) *Vt de.*
82) *Ei.*
83) *Citra.*
84) *Vel pœnæ pariter*, non habet Hard.
85) *Alii.*
86) *Amoliri.*
87) *Impediretur.*
88) *Debent*, deest apud H.
89) *Sicut.*
90) *Ipsum.*
91) *Quoque eos ab*, addit Hard.
92) *Venerint.*
93) *Cum possit*, addit id.
94) *Non*, deest apud eund.
95) *Se asserunt.*
96) *Forte*, addit id.
97) *Satis*, addit id.
98) *Sed non ita.*
99) *Nisi forte.*
100) *Suggestionibus suis*, H. non legit.
1) *Fuerunt.*
2) *Reatu.*
3) *Fuerunt iniquæ.*
4) *Sicariis, si eos sicarios esse.*
5) *Vel in sarcinis, vel in armis eorum custodiendis ministerium præbuerunt. Illos vero.*
6) *Per mortem*, addit Hard.
7) *Commiserint.*
8) *Eius.*
9) *Esse*, omittit id.
10) *Hæc*, addit id.
11) *Quibus ablata fuerunt.*
12) *Habeant.*
13) *Tantum*, deest apud eund.
14) *Ex hinc iniungenda.*
15) *In eleemosyna*, addit id.
16) *Non*, deest apud eund.
17) *Fuerint.*
18) *Pauperibus*, addit id.
19) *Vero*, addit Hard.
20) *Esse*, addit id.
21) *Qualitate.*
22) *Perdurauerint ignoranter et etc.*
23) *Amore vel.*
24) *Pœnitentia.*
25) *Indicenda.*
26) *Vero.*
27) *Esse et*, addit Hard.
28) *Istud dederunt, vt vel.*
29) *Officio.*
30) *Vt.*
31) *Nec responsoria siue antiphonas cantare in choro, sed etc.*
32) *Veniam*, addit Hard.
33) *Etiam.*
34) *Obstructo.*
35) *Canonicorum.*
36) *Si fieri potest, sunt includendi: ita quidem, quod ipsi in septennium seu quinquennium debeant ab introitu ecclesiarum cohiberi.*

TITVLVS LXV.
DE MATRIMONIO SERVORVM.

CAP. vnic.

Ne a dominis irritentur seruorum matrimonia: quum ab ecclesiae sacramentis amouendus sit nullus.

IDEM ADRIANVS PAPA 37) *Salisburgensi episcopo.*

Dignum est, et a 38) rationis tramite non discordat, quod ea, quæ dubietatis videntur 39) in se scrupulum 40) retinere, ad apostolicæ sedis iudicium 41) transmittantur, vt inde Christi fideles in dubiis certitudinem se gaudeant inuenire, vnde noscuntur 42) magisterii fidem accepisse. Tua 43) fraternitas de seruorum coniugiis, quæ inuitis et contradicentibus dominis contrahuntur, quid fieri debeat, 44) si bene meminimus, requisiuit: super quo 45) taliter tibi respondemus. Sane 46) si iuxta verbum apostoli, 47) vt tua discretio 48) recognoscit, in Christo Iesu 49) neque liber, neque seruus a sacramentis 50) est remouendus, ita, 51) quod inter seruos matrimonia nullatenus 52) debeant prohiberi, et, si dominis inuitis et contradicentibus contracta fuerint, nulla ratione propter hoc sunt 53) dissoluenda. Debita tamen et 54) assueta seruitia non ex hoc minus sunt propriis dominis exhibenda.

37) *Eberardo Magdeburgi archiepiscopo.*
38) *Ratione non.*
39) *Inter se.*
40) *Continere.*
41) *Referantur.*
42) *Magisterium fidei.*
43) *Vero*, addit Hard.
44) *Ab apostolatu nostro*, addit id.
45) *Vtrique duximus respondendum.*
46) *Si*, deest apud Hard.
47) *Prout.*
48) *Cognoscit.*
49) *Nec liber, nec seruus est, qui a etc.*
50) *Ecclesiasticis sit amouendus.*
51) *Quoque.*
52) *Debent.*
53) *Ecclesiastico iure*, addit Hard.
54) *Consueta.*

INDEX

INDEX

AD VSVM DECRETALIVM ALEXANDRI III. CVM HARDVINI TOM. VI. CONCIL. P. II. COLLATARVM.

Numerus maior denotat numerum capituli cum verbis initialibus apud Harduinum; numerus minor paginam.

(III.)

DECRETALES INNOCENTII IV.

IN

CONCILIO GENERALI LVGDVNENSI

ANNO MCCXLV. CELEBRATO EDITAE.

INCIPIVNT DECRETALES DOMINI INNOCENTII PAPAE IV. EDITAE IN CONCILIO LVGDVNENSI I.

INNOCENTIVS episcopus, seruus seruorum Dei, dilectis filiis vniuersitatis magistrorum et scolarium Boniæ commorantibus, salutem et apostolicam benedictionem. Cum nuper in concilio Lugdunensi, quasdam constitutiones super certis articulis duxerimus promulgandas: vniuersitati vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus litteris, quas sub bulla nostra vobis transmittimus, vti velitis a modo tam in iudiciis, quam in scholis, ipsas sub suis titulis, prout super qualibet earum exprimitur, inseri facientes.

CAP. I.
DE RESCRIPTIS.

INNOCENTIVS IV. in *concilio Lugdunensi.* (*cap. 2. de rescript. in VIto.*)

Cum in multis iuris articulis infinitas reprobetur; prouide duximus statuendum, vt per generalem clausulam *quidam alii*, quæ frequenter in nostris litteris inseritur, vltra tres vel quatuor in iudicium non trahantur: nomina quorum primo citatorio exprimat impetrator, ne fraudi locus forsitan relinquatur, si circa ea possit libere variare.

CAP. II.

IDEM *in concilio Lugdunensi.*

Præsenti decreto duximus prouidendum, vt a sede apost. vel legatis ipsius causæ aliquibus minime committantur, nisi personis, quæ vel dignitate sint præditæ, vel in ecclesiis cathedralibus seu aliis collegiatis et honorabilibus constitutæ; nec alibi quam in ciuitatibus vel locis magnis et insignibus, vbi haberi valeat, iuris copia peritorum, causæ huiusmodi agitentur. Iudicibus vero, qui contra hoc statutum ad loca alia alterutram partium citauerint, vel vtramque, non pareatur impune, nisi citatio de communi vtriusque partis processerit voluntate.

CAP. III.

IDEM *in eodem.* (*c. 3. de rescript. in VIto.*)

Dispendia litium æquitatis compendio volentes, qua possumus, industria coarctare, statutum felicis recordationis Gregorii papæ IX. super hoc editum ampliantes, decreuimus, vt, si quis contra alium plures personales mouere voluerit quæstiones, non ad diuersos iudices, sed ad eosdem, super omnibus huiusmodi quæstionibus, litteras studeat impetrare. Qui vero contrarium fecerit, omnium commodo careat litterarum; nec processus valeat habitus per easdem: alias reo, si eum per ipsas fatigauerit, in expensis legitimis condemnandus. §. 1. Reus quoque, si, eodem durante iudicio, actorem sibi obnoxium dixerit, reconuentionis beneficio vel conuentionis, si litteras contra eum impetrare maluerit, de iure suo debet apud eosdem iudices experiri: nisi eos, vt suspectos, poterit recusare. Simili pœna, si contra fecerit, puniendus.

CAP. IV.
DE ELECTIONE ET ELECTI POTESTATE.

(*c. 1. h. t. in VIto.*)

Statuimus, vt, si quis electionem, postulationem vel prouisionem factam impugnat, in formam obiiciens aliquid vel personam, et propter hoc ad nos appellari contigerit, tam is, qui opponit, quam qui defendit, et generaliter omnes, quorum interest, et quos causa contingit per se, vel per procuratores, ad causam instructos, ad sedem apostolicam, a die obiectionis, iter arripiant infra mensem. Sed si pars alia non venerit per XX. dies, post aduentum alterius, expectata: in electionis negotio, non obstante cuiusquam absentia, sicut de iure fuerit, procedetur. §. 1. Hoc 1) autem in dignitatibus, personatibus et canoniis obseruari volumus et mandamus, adiicientes, vt, qui non plene probauerit, quod in forma opponit, ad expensas, quas propter hoc pars altera 2) fecisse docuerit, condemnetur. §. 2. Qui vero in probatione defecerit eius, quod obiicit in personam, a beneficiis ecclesiasticis triennio nouerit se suspensum; ad quæ, si infra illud tempus propria se temeritate ingesserit, illis 3) ipso iure perpetuo sit priuatus, nullam super hoc de misericordia spem aut fiduciam habiturus: nisi manifestissimis constiterit documentis, quod ipsum a calumniæ vitio causa probabilis et sufficiens excusaret.

CAP. V.

IDEM. (*c. 2. de elect. in VIto.*)

In electionibus seu 4) postulationibus ac scrutiniis, ex quibus ius oritur eligendi, vota conditionalia, alternatiua et 5) incerta penitus reprobamus. Statuentes, vt, huiusmodi votis pro non adiectis habitis, ex puris consensibus celebretur electio, voce illorum, qui non pure consenserint, ea vice in alios residente.

CAP. VI.
DE SVPPLENDA NEGLIGENTIA PRAELATORVM.

IDEM *in eodem.*

Innocentius episcopus, seruus seruorum Dei, dilectis filiis vniuersitati magistrorum scolarium Parisiis commorantibus salutem et apostolicam benedictionem. Cum inter venerabiles fratres nostros Remensem archiepiscopum ex parte vna et ipsius suffraganeos ac dilectos filios tam cathedralium, quam aliarum ecclesiarum capitula, nec non abbates et conuentus monasteriorum prouinciæ Remensis ex altera, super diuersis articulis quæstione pendente, nos diffinitiuam super eis sententiam duximus promulgandam, et non nulla, quæ terminata per sententiam huiusmodi extiterunt, fecimus postmodum specialiter elici: volentes ea deinceps a ceteris obseruari, vniuersitati vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus illis in iudicio vtamini et in scolis, sub certis titulis, prout in pagina distinguimus, inseri facientes. Huius vero statuta sunt hæc:

(*conf. c. 1. h. t. in VIto.*)

CAP. VII.

IDEM *baronibus et comitibus regis Portugalliae.* (*c. 2. h. t. in VIto.*)

Grandi non immerito. *et infra.* Mandamus, quatenus dilecto 6) filio vicecomiti Boloniensi præfati regis Portugalliæ fratrem, de deuotione, probitate ac circumspectione multipliciter commendatum, qui eidem regi, si absque legitimo decederet filio, iure regni succederet, quique examinatæ dilectionis affectu, quo vos et prædictum regnum prosequitur, magnanimitate et potentia sibi plurimis 7) suffragantibus, regnum ipsum maturius reformaturus, firma credu-

1) Glossata: *hæc.* 2) *se*, addit. 3) *eis.* 4) *et.* 5) *vel.* 6) *dilectum filium nobilem virum comitem Bolon.* 7) *plurimum.*

litate

litate fperatur: præfertim cum ad curam et adminiftrationem generalem et liberam regni eiufdem non minus 8) pro fæpe dicti regis, quam ipfius regni, vtilitate, fi prouide attendatur, 9) ad defenfionem ecclefiarum, monafteriorum aliorumque piorum locorum regni præfati et perfonarum ecclefiafticarum, tam religiofarum, quam fecularium, nec non viduarum, orphanorum et ceterorum, ibidem degentium ac deperditorum inibi recuperatione, 10) falubriter 11) in Domino confidimus, fit affumptus. Cum ad vos acceflerit, fidelitate, homagio, iuramento feu pacto, fi aliquibus forte præfato regi, vel cuicunque aliæ 12) perfonæ, teneminì, aut etiam ipfius regis prohibitione, dummodo perfonam eius et vitam, ac legitimi fui filii, fi aliquem ipfum habere contigerit, fideliter conferuetur: 13) debitum eis exhibentes honorem, nequaquam obftantibus, in ciuitatibus, caftris, villis et munitionibus regni prædicti 14) cum omnibus fuis recipere ac eius difpofitioni, ordinationi et mandatis vniuerfaliter finguli, et fingulariter vniuerfi, per omnia, et in omnibus attendere 15) abfque difficultate qualibet procuretis; impendentes fibi contra quoslibet 16) violantes confilium, auxilium et fauorem: de reditibus et prouentibus omnibus, 17) quæ fæpe dicti 18) regni iuribus, fine diminutione aliqua plenarie refpondendo, aut 19) de illis dicto regi, fecundum quod fuam decet excellentiam, et 20) fibi, ac fuis et præfati regni neceffitatibus, pro temporum 21) ac negociorum emergentium qualitate valeat prouidere. Alioquin venerabil. fratribus noftris, Bracarenfi archiepifcopo et epifcopo Colubrienfi, 22) dedimus 22*) noftris litteris in præceptis, vt nos 23) ad id, monitione præmiffa, per cenfuram ecclefiafticam, appellatione remota, compellant. Per hoc autem non intendimus memorato regi, vel ipfius legitimo filio, fi quem habuerit, prædictum regnum adimere, fed potius fibi et eidem regno, deftructioni expofito, ac vobis ipfis in vita eiufdem 24) regis, per follicitudinem et prudentiam 25) comitis confulere fupra dicti.

CAP. VIII.
DE OFFICIO VICARII.
(*c. 1. h. t. in VIto.*)

Romana ecclefia *et infra.* Cum Remenfis archiepifcopus in officialem alicuius fuffraganei fui excommunicationis fententiam, ex aliqua rationabili caufa profert; illos, qui vices ipfius gerunt, propter hoc excommunicationis vinculo non adftringit: cum non communicet 26) ob id officiali eidem in crimine, qui ecclefiafticæ 27) cenfuræ diftrictione pro eo, quod fuum exercent officium, non arctantur. Ea tamen, quæ ipfi, regendo 28) huiufmodi vices agunt, eo taliter excommunicato manente, fi iurifdictionem tantum recipiunt ab eodem, non poffunt recipere (al. *obtinere*) 29) vigorem.

CAP. VIIII.
DE OFFICIO DELEGATI.
IDEM *in eodem.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Statuimus, vt conferuatores, quos plerumque concedimus, a manifeftis moleftiis 30) et iniuriis defendere poffunt, 31) quos eis committimus defendendos: nec ad alia, quæ iudicialem (requirunt) 31*) indaginem exigunt, fuam valeant 32) extendere poteftatem.

CAP. X.
DE OFFICIO LEGATI.
(*c. 1. h. t. in VIto.*)

Officii noftri debitum remediis inuigilat fubiectorum: 33) quia, dum eorum excutimus onera, dum fcandala remouemus, nos in ipforum 34) quiete quiefcimus et fouemus in pace. Proinde præfenti decreto ftatuimus, vt ecclefiæ Rom. legati, quantumcunque plenam legationem obtineant, fiue a nobis miffi fuerint, fiue fuarum prætextu ecclefiarum legationis fibi vendicent dignitatem, ex ipfius legationis munere conferendi beneficia nullam habeant poteftatem; nifi hoc alicui fpecialiter duxerimus indulgendum: quod tamen 35) in fratribus noftris, legationem 36) fungentibus, nolumus obferuari, qui 37) ficut honoris prærogatiua lætantur, fic eos auctoritate fungi volumus ampliori.

CAP. XI.
DE OFFICIO ORDINARII.
IDEM *in eodem.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Romana ecclefia *et infra.* Prohibemus quoque, ne Remenfis archiepifcopus in diœcefibus fuffraganeorum fuorum foraneos officiales conftituat: quia, cum Metropolitani, 38) ne fuffraganeorum fuorum ingrediantur diœcefin, 39) vt in eis auctoritate propria iudicent, difponant aliquid, vel 40) aliud agant, prohibeant canonica inftituta, nequaquam hoc poffunt in illis per alios exercere, fed 41) caufas, per appellationem, delatas ad ipfos, poffunt etiam fuffraganeorum fuorum diœcefibus delegare. Similiter licet eis tales officiales inftituere in eifdem, qui eorum vice, cum appellatur ad ipfos, citationes vel inhibitiones faciant, feu compefcant, in hac parte, rebelles; quia in caufis per appellationem deuolutis ad eos, 42) iurifdictionem iam obtinere nofcuntur: propter quod licite fuper illis poffunt committere vices fuas. Non fic autem in aliis, in quibus nondum appellatum extitit. Et idcirco non debent aliquos conftituere pro citationibus in futuris caufis appellationum, et inhibitionibus faciendis: nifi aliud Remenfis ecclefia circa talium inftitutionem officialium de confuetudine obtineat fpeciali. A quibus etiamfi confuetudinem 42*) huiufmodi poffunt 43) in prouincia Remenfi conftitui: prohibitiones, 44) ne procedatur in caufis, priusquam ad Remenfem curiam appellatum fuerit, 45) penitus inhibemus. Officiales autem Remenfis archiepifcopi, quamdiu in fua prouincia, vel circa illam, extiterint, 46) in fuffraganeos fuos 47) interdicti, vel fufpenfionis aut excommunicationis proferre fententiam 48) non attentent. Hoc 49) idem ab officialibus aliorum Metropolitanorum, circa ipforum fuffraganeos, quibus ob reuerentiam pontificalis officii deferre 50) volumus in hac parte, præcipimus obferuari.

CAP. XII.
DE IVDICIIS.
IDEM *in concilio Lugdunenfi.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Iuris effe ambiguum non videtur, iudicem delegatum, quia fede apoftolica ad hoc mandatum non recipit 51) fpeciale, iubere non poffe alterutram partium coram ipfo, 52) in iudicio perfonaliter comparere: nifi caufa fuerit criminalis, fiue 53) pro veritate dicenda, vel 54) iuramento calumniæ faciendo, 55) iuris neceffitas partes fibi 56) exegerit perfonaliter præfentari.

CAP. XIII.
DE FORO COMPETENTI.
IDEM *in eodem.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Romana ecclefia *et infra.* nec appellationis articulo prætermiffo, nec alias etiam, cum minime appellatum extitit, 57) Remen. archiepifcopus vel eius officialis, de caufis clericorum, tanquam iudices, licet in ipfos iidem clerici de facto confentiant, abfque diœcefanorum fuorum voluntate cognofcant. Nec 58) fuffraganeorum Remen. 59) fubditos ipforum delegationem fufcipere, vel fententias et præcepta exequi, aut in caufis, per appellationem deuolutis, ad eos teftimonium, nifi aliud in his tribus de confuetudine obtineat, perhibere compellant. Nec etiam fuffraganeorum ipforum officiales, aut archidiaconos, archipresbyteros, aliofque inferiores prælatos, fuffraganeis eifdem fubiectos; dummodo aliud eis contraria confuetudo non tribuat: nec fubditos fuffraganeorum ipforum fuper falariis aduocatorum et procuratorum in caufis, quæ in Remenfi curia ventilantur, cogant querelantibus in fua præfentia refpondere.

Contrahentes vero aliarum diœcefium fuper contractibus initis in Remenfi diœcefi ab eifdem, nifi inueniantur ibidem, trahere coram fe non debent inuitos; licet in poffeffionem bonorum, quæ ibi habent, etiam cum alibi copiam fui faciunt, fi eorum auctoritate citati, comparere contemnant, poffint miffionem facere contra eos: vel, fi forte malitiofe fe ipfos occultent, ne citatio perueniat ad eofdem, decernere faciendam in poffeffionem bonorum, quæ in alia etiam diœcefi obtinere nofcuntur; fed tunc loci diœcefanus, ad denuntiationem ipforum, faciet huiufmodi miffionem. Nec clericos fuos mittant ad fuffraganeorum fuorum 60) diœcefes, pro inhiendis 61) vel cognofcendis 62) contractibus coram ipfis: nec eorundem fuffraganeorum fubditos compellant coram fe, occafione huiufmodi, ftare iuri.

Neque poteft archiepifcopus ipfe in fuffraganeorum fuorum officiales et fubditos, pro eo, quod vocati ab ipfo nolunt eis 63) querelantibus in fua præfentia refpondere, ecclefiafticam exercere cenfuram.

CAP. XIV.
DE LITIS CONTESTATIONE.
IDEM *in eodem.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Exceptionis peremptoriæ, feu defenfionis cuiuslibet principalis, cognitionem negotii contingentis, ante litem conteftatam obiectus, nifi de re iudicata, vel 64) tranfacta, vel finita excipiat litigator, litis conteftationem non impediat nec retardet: licet dicat obiector, 65) refcriptum non fuiffe 66) obtentum, fi, quæ funt impetranti oppofita, fuiffent expofita deleganti.

8) *Tam.* 9) *at ad.* 10) *recuperationem.* 11) *vt in.* 12) *alii.* 13) *Conferuetis.* 14) *prædictis.* 15) *intendere.* 16) *repugnantes, ac etiam violentos.* 17) *omnibusque.* 18) *præfati.* 19) *vt.* 20) *et*, deeft in Gl. 21) *tempore.* 22) *Columbrienfi.* 22*) *damus!* 23) *vos*, deeft in Gl. 24) *ipfius.* 25) *prouidentiam.* 26) *communicent.* 27) *ecclefiæ.* 28) *gerendo.* 29) ita et Gl. 30) *violentiis.* 31) *poffint.* 31*) Gl. non legit. 32) *poffint.* 33) *fubditorum.* 34) *eorum.* 35) deeft in Gl. 36) *legatione.* 37) *quia.* 38) *metropolitanis.* 39) *diœcefes.*

40) *Aliquidue.* 41) *nec pro eo quod.* 42) *ipfos.* 42*) *de confuetudine.* 43) *poffint.* 44) *inhibitiones tamen.* 45) *appelletur.* 46) *extiterit.* 47) *fuos*, deeft in Gl. 48) *fententias.* 49) *et hoc.* 50) *deferri.* 51) *receperit.* 52) *fe.* 53) *vel nifi.* 54) *vel pro.* 55) *vel alias iuris.* 56) *coram eo.* 57) *extiterit.* 58) *neque.* 59) *Remenfis ecclefiæ.* 60) *ipforum.* 61) *ineundis.* 62) *recognofcendis.* 63) *eis*, deeft in Gl. 64) particula, *vel*, non habetur in Gl. 65) *quod refcriptum.* 66) *fuiffet.*

CAP. XV.
DE RESTITVTIONE SPOLIATORVM.

IDEM *in concilio Lugdunensi.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Frequens et assidua nos querela circumstrepit, quod spoliationis exceptio, nonnunquam in iudiciis calumniose proposita, causas ecclesiasticas impedit et perturbat. Dum enim exceptioni insistitur, appellationes interponi contingit: et sic intermittitur, et plerumque perimitur causae cognitio principalis. Et nos propterea, qui voluntarios labores appetimus, vt quietem aliis praeparemus, finem litibus cupientes imponi, et calumniae materiam amputari, 67) statuimus, vt in ciuilibus negociis, spoliationis obiectu, quae ab alio, quam ab actore, facta proponitur, iudex in principali procedere non postponat: sed si in ciuilibus, ab actore, in criminalibus autem, se spoliatum reus asserat a quocunque, infra XV. dierum spatium, post diem, in quo proponitur, quod asserit, comprobabit. Alioquin in expensis, quas interim actor ob hoc fecerit, iudiciali taxatione praehabita, condemnetur: alias, si aequum iudici visum fuerit, puniendus. *§. 1.* Illum autem spoliatum intelligi volumus in hoc casu, cum criminaliter 68) quis 69) tota sua substantia, vel maiore parte ipsius, se per violentiam destitutum affirmat. Et secundum hoc loqui canones sano credendum est intellectu: quod 70) nec nudi contendere, nec inermes inimicis opponere nos debemus. Habet enim spoliatus priuilegium, vt non possit exui iam nudatus. Solet autem inter scholasticos dubitari, si spoliatus a tertio, de spoliatione contra suum accusatorem excipiat, an ei tempus a iudice debeat indulgeri, infra quod restitutionem imploret: ne forte sic velit existere, vt omnem accusatorem 70*) eludat? quod satis aequitati 71) consonum existimamus. Et si 72) infra tempus indultum restitutionem non petierit, et causam, cum potuerit, non perducat 73) ad finem: non obstante spoliationis exceptione deinceps poterit accusari. §. 2. Ad haec 74) sancimus, vt rerum priuatarum spoliatio agenti, super rebus 75) ecclesiasticis, vel e contrario nullatinus opponatur.

CAP. XVI.
DE DOLO ET CONTVMACIA.

IDEM *in concilio Lugdunensi.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Actor, qui venire ad terminum, ad quem aduersarium citari fecerit 76) non curauit, venienti reo in expensis propter hoc factis legitime condemnetur: ad citationem aliam minime admittendus, nisi sufficienter cauerit, quod in termino debeat fideliter comparere.

CAP. XVII.
DE EO, QVI MITTITVR IN POSSESSIONEM CAVSA REI SERVANDAE.

IDEM *in eodem.* (*c. vnic. h. t. in VIto.*)

Eum, qui super dignitate, personatu vel beneficio ecclesiastico obtinendis cum alio litigat possessore ob partis aduersae contumaciam, causa rei seruandae, in ipsius possessionem statuimus non mittendum, ne per hoc ingressus ad ea patere valeat vitiosus: sed liceat in hoc casu contumacis absentiam, diuina replente praesentia, etiam lite non contestata, diligenter examinato negotio, ipsum fine debito terminare.

CAP. XVIII.
DE CONFESSIS.

IDEM *in eodem concilio.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Statuimus, vt positiones negatiuas, quae probari non possunt, nisi per confessionem aduersarii, iudices admittere possunt, 77) si aequitate suadente viderint expedire.

CAP. XIX.
DE TESTIBVS ET ATTESTATIONIBVS.

IDEM *in eodem.* (*c. 3. h. t. in VIto.*)

Romana ecclesia *et infra.* In appellationis causa, 78) qui appellantis procurator vel aduocatus ipsius, in priori iudicio, fuerat, non recipiatur in testem. Neque indistincte ipsi appellanti, praesumptione faciente pro eo, deferatur etiam iuramentum: sed tunc, cum, inspectis personarum et ipsius causae circumstantiis, id fuerit faciendum.

CAP. XX.

IDEM *in eodem.* (*c. 2. h. t. in VIto.* sed verba init. sunt: *praesentium tibi.*)

Ad haec quia in quadam epistola felicis recordationis Gregorii, papae IX. praedecessoris nostri, quaedam inuenimus declarata; ipsius tenorem epistolae vobis transmittimus, sub titulo de testibus adnectendam, quae talis est: Gregorius episcopus, seruus seruorum Dei, venerabili fratri nostro, archiepiscopo Rothomagen. salutem et apostolicam benedictionem.

Praesentium tibi 79) auctoritate mandamus, quatenus in causa, quae inter abbatem et conuentum sancti Nicholai Andegau. ex parte vna, et priorem et conuentum Spald. 80) Lincon. 81) dioecesis, ex altera, super eo, quod idem 82) abbas et conuentus se ab ipso priore et conuentu Spaldicen. possessione subiectionis eiusdem prioratus asserunt spoliatos; et super irritanda quadam compositione olim inita inter partes, et rebus aliis vertitur: ab eisdem abbate et 83) priore nomine suo, et in animas conuentuum eorundem, vel maioris et sanioris partis eiusdem, 84) recepto iuramento de veritate dicenda, iniungas dictis abbati et priori, vt tam ponendo, quam respondendo dicant veritatem, quam super positionibus tibi sub bulla nostra transmissis ipsi sciunt, et per ipsos 85) intelligunt, in quorum animas iurauerunt. Postea 86) sigillatim super quolibet articulo, in qualibet positione contento, facias a partibus sufficienter ad inuicem responderi: nulla prorsus, ab eis super ipsis positionibus contradictione recepta. Sine iuramento autem a syndico vtriusque partis, quid sciat de huiusmodi positionibus, inquiras, vel credat. Testes etiam, quos super articulis, sub eadem bulla transmissis, pars dictorum prioris et conuentus duxerit producendos, ad reprobandos testes partis alterius, in causa principali productos, quorum nomina in eisdem articulis continentur, vsque ad kalendas proxime venturas 87) examines, secundum aduersae partis interrogatoria, quae sub eadem bulla tibi transmisimus, 88) diligenter: primo tamen in persona 89) cuiuslibet testis, a praedictis abbate et conuentu producti, facta sigillatim specificatione criminum et aliorum obiectorum sibi, in eisdem articulis contentorum. Si vero dicti abbas et conuentus testes aliquos produxerint coram te, contra testes, ab eisdem priore et conuentu producendos: iuxta articulos, quos 90) abbas et conuentus tibi super reprobatione testium productorum prioris et conuentus, in eadem 91) produxerint, recipe, 92) ac eos vsque ad kal. Februarii proxime venturi diligenter examinare procures, simili conspecificatione 93) criminum et aliorum, quae contra testes eorundem conuentus et prioris obiecta fuerint, obseruata: prius tamen praestito iuramento a procuratore dictorum abbatis et conuentus, quod ad hoc ex malitia non procedit. 94) Ceterum nobis, 95) sub sigillo dicta praedictorum testium, in scriptis redacta, vna cum praedictis positionibus et responsionibus transmittas, vsque ad kal. april. proxime venturi, quem procuratoribus partium, in vestra praesentia constitutis, peremptorium terminum duximus praefigendum: in quo sufficienter instructi cum omnibus rationibus, priuilegiis et munimentis suis, per se, vel per procuratores idoneos, compareant coram nobis, instante domino, sententiam recepturi. Data Lateran.

CAP. XXI.
DE EXCEPTIONIBVS.

(*c. 1. h. t. in VIto.*)

Pia consideratione statuit *sancta* 96) mater ecclesia, quod maioris excommunicationis exceptio, in quacunque parte iudiciorum opposita, lites differat, et repellat agentes: vt ex hoc censura magis ecclesiastica timeatur, et 97) communionis periculum euitetur, contumaciae reprimatur vitium, et excommunicati, dum a communionis 98) actibus excluduntur, rubore suffusi, ad humilitatis gratiam et reconciliationis affectum facilius inclinentur. Sed hominum subcrescente malitia, quod prouisum est ad remedium, tendit ad noxam. Dum enim in causis ecclesiasticis frequentius haec exceptio per malitiam opponatur: 99) contingit 100) differri negotia, et partes fatigari laboribus et expensis. Proinde quia morbus iste, quasi communis inrecxit: 1) dignum duximus communem adhibere medelam. §. 1. Si quis igitur excommunicationem opponit: speciem ipsius 2) et nomen excommunicatoris exprimat, sciturus, eam rem se deferre 3) in publicam rationem, quam infra octo dierum spatium, die, in quo proponitur, minime computato, probare valeat apertissimis documentis. Quod si non probauerit: iudex *ex tunc* 4) in caussa procedere non omittat, reum in expensis, quas actor ob hoc diebus illis se fecisse docuerit, praehabita taxatione, condemnans. Si vero postmodum, instantia durante iudicii, et probationis copia succedente, de eadem excommunicatione vel alia excipiatur interim, 5) et probetur: actor in sequentibus excludatur, donec meruerit absolutionis gratiam obtinere, hiis, quae praecesserunt, nihilominus in suo robore duraturis. Prouiso; 6) vt vltra duas vices haec exceptio non proponatur, 7) praeterquam si excommunicatio noua emergat, 8) vel euidens et prompta probatio superuenerit de antiquis. 9) Sed si post rem iudicatam talis exceptio pro-

67) Gl. *amputare.* 68) Gl. *criminaliter accusatur.* 69) Gl. *quia.* 70) Gl. *quia.* 70*) *accusationem.* 71) Gl. *aequitati et iuri.* 72) Gl. *quodsi.* 73) Gl. *ducat.* 74) Gl. *hoc.* 75) *Rebus*, deest in Gl. 76) Gl. *fecerat.* 77) Gl. *possint.* 78) Gl. *is qui.*

79) *Tibi*, deest in Gl. 80) Gl. *de Paldigen.* 81) Gl. *Lyconen.* 82) Gl. *iidem.* 83) *et*, deest in Gl. 84) *ipsorum*, Gl. 85) Gl. *illos.* 86) Gl. *praeterea.* 87) Gl. *Nouembris proximo futuri.* 88) Gl. *transmittimus.* 89) Gl. *personatu.* 90) Gl. *quos ipsi.* 91) Gl. eadem *causa.* 92) Gl. *recipere.* 93) Gl. *specificatione.* 94) Gl. *prodant*, reliqua desunt in G. 95) Haec et sequentia in impressis libris non leguntur. 96) *Sancta*, in Gl. deest. 97) *Et*, deest in Gl. 98) Gl. *communibus.* 99) Gl. *opponitur.* 100) Gl. *contingit interdum.* 1) Gl. *irrepsit.* 2) Gl. *illius*, 3) Gl. *deferre debere.* 4) Verba: *ex tunc* in Glossata desunt. 5) Gl. *iterum.* 6) Gl. *prouisio quod.* 7) Gl. *opponatur.* 8) Gl. *emerserit.* 9) Gl. *antiqua.*

pona-

ponatur; executionem impediet: 10) sed sententia, quæ præcessit, non minus robur debitum obtinebit. Eo tamen saluo, vt si actor excommunicatus sit publice, et hoc iudex nouerit quandocunque, etiam si 11) de hoc reus non excipiat: iudex actorem ex officio suo repellere non postponat.

CAP. XXII.
DE SENTENTIA ET RE IVDICATA.

IDEM *in eodem.* (*c. 1. h. t. in Vlto.*)

Cum æterni tribunal iudicis illum reum non habeat, quem iniuste iudex condemnat, testante propheta; nec damnabit eum, cum iudicabitur illi: caueant ecclesiastici iudices, et prudenter attendant, vt in causarum processibus nil vendicent, 12) nil fauor vsurpet, 13) timor exulet, præmium aut expectatio præmii iustitiam non euertat, sed stateram gestent in manibus, lances appendant æquo libramine, vt in omnibus, quæ in causis agenda fuerint, præsertim in concipiendis sententiis et ferendis, præ oculis habeant solum Deum, illius imitantes exemplum, qui querelas populi, tabernaculum ingressus, ad dominum referebat, vt secundum eius imperium iudicaret. §. 1. Si quis autem iudex ecclesiasticus, ordinarius aut delegatus etiam, famæ suæ prodigus, et proprii persecutor honoris, contra conscientiam, et 14) iustitiam in grauamen partis alterius in iudicio quicquam fecerit, per gratiam vel per sordes; ab executione officii per annum nouerit se suspensum, ad æstimationem litis parti, quam læserit, nihilominus condemnandus, sciturus, quod, si suspensione durante damnabiliter ingesserit se diuinis, irregularitatis laqueo se inuoluit 15) secundum canonicas sanctiones: a quo 16) non nisi per sedem poterit apostolicam 17) liberari, saluis aliis constitutionibus, quæ iudicibus male iudicantibus pœnas congerunt et infringunt. 18) Dignum est enim, vt, qui in tot præsumsit offendere, pœna multiplici castigetur.

CAP. XXIII.

INNOCENTIVS IV. *sacro præsente concilio, ad rei memoriam sempiternam.* (*c. 2. h. t. in Vlto.*)

Ad apostolicæ dignitatis *et infr.* Sane cum dura guerrarum commotio nonnullas professionis christianæ prouincias diutius afflixisse, nos ad Fridericum præcipuum principem sæcularem, huius dissensionis 19) et tribulationis auctorem, a felicis recordationis Gregorio papa, 20) prædecessore nostro, pro suis excessibus anathematis vinculo innodatum, speciales nuntios, et magnæ auctoritatis viros, videlicet venerabiles fratres P. Alban. *Vnalan.* 21) et 22) Sabin. episcopos ad dilectissimum filium W. 23) basilicæ XII. apostolorum presbyterum, qui salutem zelabantur ipsius, duximus destinandos, facientes sibi proponi per ipsos, quod nos et fratres nostros, quantum in nobis erat, pacem per omnia secum habere, nec non cum omnibus hominibus optabamus, parati, sibi pacem et tranquillitatem dare, ac mundo etiam vniuerso. Et quia prælatorum clericorum omniumque aliorum, quos detinebat captiuos, et omnium tam clericorum, quam laicorum, quos ceperat in galeis, restitutio poterat esse pacis plurimum inductiua: eum, vt illos restitueret, cum hoc idem tam ipse, quam sui nuntii, antequam ad apostolatus vocati essemus officium, promisissent, rogari et peti ab ipso fecimus per eosdem, ac proponi insuper, quod iidem pro nobis parati erant audire et tractare pacem, ac etiam audire satisfactionem, quam facere princeps de omnibus, pro quibus vinculo erat excommunicationis astrictus, et offerri 24) præterea, quod si ecclesia, eum in aliquo contra debitum læserat, quod non credebat, parata erat corrigere, ac in statum debitum reformare. Et si diceret ipse, quod in nullo contra iustitiam ecclesiam læserat, vel quod nos eum contra iustitiam læsissemus: parati eramus vocare reges, prælatos et principes tam ecclesiasticos, quam seculares, ad aliquem tutum locum, vbi per se, vel solemnes nuntios, conueniret. 25) Eratque parata ecclesia de consilio concilii sibi satisfacere, si eum læsisset in aliquo, ac reuocare sententiam, si quam contra ipsum iniuste tulisset, et eum omni mansuetudine et misericordia, quantum cum Deo et honore suo fieri poterat, recipere; de iniuriis et offensis, ipsi ecclesiæ suisque per eum irrogatis, satisfacere 26) ab ipso volebat, etiam 26*) omnes amicos suos sibique adhærentes in pace ponere, plenaque securitate gaudere, vt nunquam hac occasione possent aliquid subire discrimen. Sed licet sic apud eum pro pace paternis monitis prædicti 27) curaremus insistere lenitate: idem tamen Pharaonis imitatus 28) duritiam, et obturantis more iaspidis 29) aures suas, preces huiusmodi et monita elata obstinatione, ac obstinata elatione, despexit. Propter quod non valentes absque graui Christi offensa eius iniquitates amplius tolerare, cogimur, vrgente nos conscientia, iuste animaduertere in eundem. Et, vt ad præsens de ceteris eius excessibus 30) taceamus, quatuor grauissima, quæ nulla possunt celari tergiuersatione, commisit. Deierauit enim multotiens, pacem quondam, inter ecclesiam et imperium reformatam, temere violando *et infr.* Perpetrauit sacrilegium, capi faciens cardinales sanctæ Rom. ecclesiæ, ac aliarum ecclesiarum prælatos et clericos religiosos, et seculares venientes ad concilium, quod idem prædecessor 31) duxerat conuocandum, *et infr.* De hæresi quoque non dubiis et leuibus, sed difficilibus et euidentibus argumentis suspectus habetur, *et infr.* Præter hoc 32) regnum Siciliæ, quod est speciale patrimonium beati Petri, et idem princeps ab apostolica sede tenebat in feudum, iam ad tantam in clericis et laicis exinanitionem seruitutemque redegit, quod eis pene penitus nihil habentibus, et omnibus exinde fere probi sciscentis 33) illos, qui remanserunt ibidem, sub seruili quasi conditione viuere, ad 34) Ro. eccl. cuius principaliter sunt homines et vasalli, offendere multipliciter et hostiliter impugnare compellunt. 35) Posset etiam merito reprehendi, quod mille quidem fartorum annuam pensionem, in quam 36) pro eodem regno ipsi ecclesiæ Ro. tenetur, per nouem annos et amplius, soluere prætermisit. §. 1. Nos itaque super præmissis, et quam pluribus aliis eius nefandis excessibus, cum fratribus nostris et sacro concilio, deliberatione præhabita diligenti, cum Iesu Christi vices, licet immeriti, teneamus in terris, nobisque in beati Petri persona sit dictum: quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum et in cœlis; et quodcunque solueris super terram, erit solutum et in cœlis, principem memoratum, qui se imperio et regnis omnique honore et dignitate reddidit tam indignum, quique propter suas iniquitates adeo, ne regnet vel imperet, est abiectus, suisque ligatum peccatis et abiectum, omnique honore et dignitate priuatum a domino denuntiamus, et nihilominus sententiando priuamus; omnes, qui iuramento ei fidelitatis astricti, *) a iuramento huiusmodi perpetuo absoluentes; auctoritate apostolica firmiter inhibentes, ne quisquam de cetero sibi, tamquam imperatori vel regi, pareat vel intendat: decernendo, quoslibet, qui deinceps ei, velut imperatori vel regi, consilium vel auxilium præstiterunt, seu fauorem, ipso facto excommunicationis vinculo subiacere. Illi autem, ad quos in eodem imperio imperatoris spectat electio, eligant libere successorem. De præfato Siciliæ regno prouidere curabimus cum eorundem fratrum nostrorum consilio, sicut viderimus expedire.

CAP. XXIV.

IDEM *præceptori hospitalis Ierosol. in Spania, et mandatori ac fratribus domus de Turnaria, hospitalis eiusdem.* (*c. 3. eod.*)

Abbate sane *etc.* abbas de Benefaz. pro se et conuentu suo proponens, locum de Rosel. esse prædicti monasterii iure dominii vel quasi, et cum suis finibus, ex largitione regis Arragoniæ periit adiudicari eidem monasterio locum ipsum, et vos exinde amoueri. Allegabatur autem pro parte vestra, quod facta vobis donatio de prædictis valida existebat; quamuis illa tunc sub Saracenorum consisteret potestate; quia non simpliciter, sed sub conditione fuere donata, videlicet, si ad manus fidelium deuenirent. In quo casu concessio poterat et debebat habere vigorem: quia ipsi donationi rerum donatarum naturalis qualitas non obstabat, et salubre ac laudabile quidem erat, spectare ac præstolari tempus, quo illa christianorum dominio subderentur. Quare mox, cum peruenerunt ad ipsos, fuerunt ad vos totaliter deuoluta. Multum quoque dictabat, an ipsi monasterio de Benefaz. vel prædicto monasterio Populenti ab eodem rege donatio facta fuisset: quia, etsi liquebat, prædicta monasterio Populenti ab ipso rege, ac ab illo, abbati et conuentui de Benefaz. fuisse collata, non tamen ob hoc constabat, dictum regem ipsi monasterio de Benefaz. illa donasse, vel mandasse donari. Nec pro eo, quod voluit et statuit, vt hædificaretur ibi monasterium, poterat et debebat intelligi, eum prædicta vel eorum aliqua construendo monasterio donauisse; cum illa potius sua videretur fuisse intentio, vt, quia præfatum monasterium Populenti tot et tantorum bonorum largitione ditabat, abbates et conuentus ipsius pro sua suorumque salute, monasterium construere tenerentur: præsertim quia monasterio, quod nondum erat, aliqua fieri donatio non valebat. Præmissa vero concessio facta monasterio de Benefaz. ab abbate et conuentu monasterii Populenti nullum prorsus ei videbatur afferre suffragium, pro eo potissime, quod post litem contestatam et processum iudicii facta fuerat, sicut clare patebat ex instrumento præfato. Vnde cum ius, si quod in prædictis ipsi monasterio de Benefaz. ex concessione huius competebat, in iudicium minime deduxisset; quia videri non potest in illud venisse, quod postmodum accidit: pronuntiari vtique super petitis non poterat ex eadem. Pro parte autem altera dicebatur, quod, cum rex ipse sua probitate ac studio ab infidelibus loca conquisiuerit supradicta, donatio aui, vel patris ipsius, prius facta de illis, cum ad cultum fidei perueniret, regem eundem quoad hoc, sic per eum postmodum acquisita obligare non potuit: cum sua propria facta essent, et viderentur a bonis aliis hereditariis separata. Porro præfata concessio, facta monasterio de Benefaz.

10) Gl. *impedit.* 11) Gl. *etsi.* 12) Gl. *vendicet odium.* 13) Gl. *vsurpet.* 14) Gl. *et contra.* 15) Gl. *inuoluet.* 16) Gl. *qua.* 17) Gl. *per summum pontificem poterit.* 18) Gl. *ingerunt et infligunt.* 19) Gl. *huiusmodi dissensionis.* 20) Gl. *papa nono.* 21) deest in Gl. 22) Gl. *et H.* 23) Gl. *Guilelmum.* 24) Gl. *offerre.* 25) Gl. *conuenirent.* 26) Gl. *satisfactionem.* 26*) *et.* 27) Gl. *et precum.* 28) Gl. *imitatur.* 29) Gl. *aspidis.*

30) Gl. *sceleribus.* 31) Gl. *prædecessor noster.* 32) Gl. *hæc.* 33) Gl. *probis eiectis.* 34) Gl. *ac.* 35) Gl. *compellit.* 36) Gl. *quo.* *) *tenentur*, add. Gl.

a monasterio Populenti, licet post acceptum iudicium caussæque processum interuenerit, prodesse tamen et valere debebat: cum pro actore, quod ex iure suo ex caussa idonea, quamuis superuenienti, appareat, satis sufficere videatur, satisque esse, si, prout seruatur in reo, intersit ipsius tempore sententiæ proferendæ. §. 1. Sed ad hoc pars vestra respondit, quod, cum tam supra dicti aui donatio, quam locorum acquisitio præmissorum fuerint nomine regni factæ, memoratus rex donationem seruare huiusmodi tenebatur. Ceterum prædicta monasterio Populeti concessio, monasterio de Benefaz. auxiliari non poterat in hac parte; quia, cum quis egit ex aliqua certa et speciali caussa, et postea, siue alia siue similis ei, quam exposuit, accidit, videri non potest illa in iudicium deuenisse: cum iudex tunc prospicere ac attendere debeat diligenter, an ex animo eadem, quæ prius expressa exstitit, vtpote quæ tunc etiam competenter actoris intentio sit fundata. Secus autem, cum egit vel petiit in genere, nullius certæ vel specialis caussæ faciens mentionem, videlicet, quia generaliter forte proposuit, aliquem obnoxium esse sibi, vel ad se iure dominii vel quasi rem aliquam pertinere. Cum enim hoc præcipue inspiciendum est iudici: sufficienter, vel minime de iure, vel intentione constet actoris. Vnde si de hoc ex caussa, etiam postmodum accidenti, liqueat; potest et debet iudex, etiam si appareat, minus iuste a principio fore actum, suum exinde animum informare: quoniam, et si petitum fuerit indebite, non ob hoc tamen minus valuit et tenuit iudicium subsecutum, nec illius acta gesta propterea minus valida exstiterunt. Nec etiam iudex ipse, cognita taliter veritate pronuntiare in contrarium posset cum libera conscientia et secura. Non prodesset etiam multum reo, si tunc forte in ipsum ex huiusmodi superuenienti causa condemnatio non ferretur: cum mox alio instructo iudicio foret ex illa merito condemnandus. Vnde etsi actori suam ex superuenienti causa intentionem sufficiat fundauisse, cum egit aliqua causa specialiter non expressa; secus tamen est, si certam et specialem in suam petitionem subiunxerit: nisi postmodum intentionem suam ex eadem prorsus, quam prius expressit, et tunc etiam competenti causa fundarit. Quare vt memoratus abbas monasterii de Benefaz. proposuit, se præfatum locum de Rosel. cum suis terminis ad ipsum monasterium ex prædicti regis largitione spectare, nec de aliqua facta ipsi monasterio super hoc ab eodem rege concessione docuerit. Ostendit autem donationem quondam factam illi de his abbate et conuentu in causa Populenti, quæ nec in sua petitione fuerat expressa, nec etiam ante facta: nullum profecto commodum ex ea reportare debebat. Præfatus ergo cardinalis, præmissis omnibus et aliis, quæ hinc inde fuere proposita, diligenter auditis, ac vtriusque partis meritis æqua iustitiæ lance discussis, prudenter attendit, id, quod prædicti abbas et conuentus de Benefaz. proposuerint, intentione videlicet actoris, ex his non post lit. cont. accidunt, posse fundari, eaque debere in iudicium deuenire, tunc locum habere, sicut congrue allegatum est supra, quando certa et expressa causa specialiter non est actum. Ex his enim, quæ post inchoatum iudicium eueniunt, quando causa fuit exposita specialis, nec debet, nec potest iudicis animus ad proferendam sententiam informari; quia, cum certæ causæ facta est mentio, vtpote donationis, vel venditionis, aut alterius specialis, oportet cœpti iudicii tempus attendi, vt liquido agnoscant, an interfuerit actoris propter illa, quæ specialem causam comitantur, et necessario adesse debent, veluti tempus, locus et huiusmodi: quæ sunt sollicite attendenda, et sine quibus nulla et inualida censerentur. Sed cum est in genere, absque alicuius causæ declaratione, petitum; non sic oportet accepti iudicii tempus inspici: quia non requiruntur, nec sunt opportuna, nec attendi possunt huiusmodi concomitantia etiam in hoc casu. Et licet aliquibus curiosis, qui de his, quæ non multum expediunt, sæpe disceptant, aliter forsitan appareat, quando actum est causa aliqua non expressa; vtilius tamen videtur, negotia tali expediri compendio, quam per quandam exactam subtilitatem longo dispendio prorogari: præsertim cum nonnulla pro vtilitate communi contra iuris asperitatem et æquitatis mansuetudinem tolerari noscantur. Vnde idem cardinalis considerans, quod ipsi abbas et conuentus de Benefaz. non probauerunt largitionem super his regiam sibi factam, ex qua specialiter vos impetere videbantur: ab huiusmodi eorum abbatis et conuentus impetitione, de mandato nostro prohibita, de fratrum nostrorum consilio, vos duxit similiter absoluendos. Nos igitur cardinalis eiusdem sententiam ratam habentes, eam auctoritate apostolica confirmamus. *)

CAP. XXV.
DE APPELLATIONIBVS.

IDEM *in eodem.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Cordi nobis est, lites minuere, et a labore releuare subiectorum. Sancimus igitur, vt, si quis in iudicio vel extra super interlocutoria vel grauamine ad nos duxerit appellandum, causam appellationis in scriptis assignare deproperet; petat apostolos, quos ei præcipimus exhiberi: in quibus appellationis causam iudex exprimat, et cur appellatio non sit admissa, vel, si appellationi forsitan ex superioris reuerentia sit delatum. §. 1. Post hæc appellatori secundum locorum distantiam, personarum et negotii qualitatem, tempore prosecutionis indulto, si appellatus voluerit, principales personæ per se, vel per procuratores instructos cum mandato ad agendum, rationibus et munimentis, ad causam spectantibus, accedant ad sedem apost. sic parati, vt, si nobis visum fuerit expedire, finito appellationis articulo, vel de partium voluntate omisso, procedatur in negotio principali, quantum poterit et de iure debebit, hisque in appellationibus a definitiuis sententiis interpositis antiquitas statuit, non mutatis. Quod si appellator ea, quæ præmissa sunt, non obseruet: reputabitur non appellans, et ad prioris iudicis redibit examen, in expensis legitimis condemnandus. Si autem appellatus contempserit hoc statutum: contra eum tamquam contra contumacem tam in expensis, quam in causa, quantum a iure permittitur, procedetur. Iustum est equidem, vt in eum iura insurgant, qui ius, iudicem et partem eludit.

CAP. XXVI.

IDEM *in eodem.* (*c. 2. eod.*)

Legitima suspicionis causa contra iudicem assignata, et arbitris a partibus secundum formam iuris electis, qui de ipsa cognoscant, sæpe contingit, quod ipsis in idem 36*) conuenire nolentibus, nec tertium aduocantibus, cum quo ambo, vel alter eorum, procedant 37) ad decisionem ipsius negotii, vt tenentur: iudex proferat excommunicationis sententiam contra eos. 38) Quoniam 39) ipsi, tum propter odium, tum propter fauorem partium diutius vilipendunt: quare, causa ipsa plus debito prorogata, non proceditur ad cognitionem negotii principalis. §. 1. Volentes igitur morbo huiusmodi necessariam adhibere medelam, statuimus, vt ipsis arbitris per iudicem competens terminus præfigatur, infra quem iidem 40) conueniant, vel tertium aduocent, cum quo ambo, vel alter ipsorum, eiusdem suspicionis negotium terminare procurent: alioquin iudex ex tunc in principali negotio procedere non omittat.

CAP. XXVII.

IDEM *in eodem.* (*c. 3. eod.*)

Romana ecclesia, *et infra.* Cum suffraganeorum Remen. ecclesiæ suorumque officialium, qui generaliter de causis, ad ipsorum forum pertinentibus, eorundem vices supplendo cognoscunt, vnum et idem consistorium 41) sit censendum: ab ipsis officialibus non ad dictos suffraganeos, ne ab eisdem ad se ipsos interponi appellatio videatur, sed de iure ad Remensem est curiam appellandum. §. 1. Ab archidiacono vero, aliisque inferioribus prælatis, suffraganeis subiectis eisdem, et eorum officialibus, ad suffraganeos ipsos debet, et non ad eandem curiam, omissis dictis suffraganeis, appellari: nisi aliud Remensi ecclesiæ de consuetudine competat in hac parte. Cum autem ad præfatam curiam ab eorundem suffraganeorum, vel suorum officialium audientia fuerit appellatum, Rhemensis archiepiscopus, qui pro tempore fuerit, vel officiales ipsius, nullatenus in appellationis interpositæ causa ante diffinitiuam sententiam citent partes, nec etiam aliis causam 42) committant, appellationis eiusdem causa probabili, seu legitima non expressa. Si vero, vocatis partibus vel nullatenus, aut non infra X. dies post interlocutoriam, vel diffinitiuam sententiam appellatum fuisse, seu aliquid aliud simile, sicque non esse per appellationem ad eundem archiepiscopum, vel eius officiales 43) deuolutum negotium proponatur: iidem, nisi constiterit prius, 44) causam ad eos taliter fore 45) delatam, prohibere, ne in illam, 46) vel ne ad executionem procedatur sententiæ, non præsumant. §. 2. Quod si obiiciatur ex iniusta causa, seu minus legitima, ante sententiam appellationem interpositam exstitisse, ac 47) ex eo non esse appellationem huiusmodi admittendam; nequeunt prædicti archiepiscopus et officiales 48) prohibere, ne procedatur in causa: nisi prius appellatione recepta, velut emissa ex causa probabili, cognoscere incipiant de causa huiusmodi, an sit vera. Si autem in casibus post sententiam a iure prohibitis, vtpote a sententia in 49) manifesto et notorio crimine, vel de quo quis in iure confessus exstitit, promulgata, vel consimilibus, appellatum fuisse dicatur: possunt, ne sententia executioni mandetur, postquam cognoscere cœperint, vtrum recipienda sit appellatio, an non, ab eo interposita, inhibere. §. 3. In alium quoque, qui circa rem, de qua inter appellantem et appellatum controuersia vertitur, aliquid post eorum inhibitionem attentent, 50) non valent 51) occasione huius iurisdictionem aliquam vindicare. Cum vero is, qui ad Remensem curiam, super aliqua causa, vocem appellationis emittit, nihilominus in causis aliis, ordinarii sui iurisdictioni subiaceat: 51*) Remensis archiepiscopus, vel eius 52) officiales nequaquam iurisdictionem ipsam in illis 53) impediant, aut 54) ab eiusdem ordinarii potestate totaliter eximant taliter appellantem. Debet autem ad eos ab episcopis præfatæ prouinciæ, super causis, in quibus temporalem iuris-

*) Quum hic textus nimiis scateat vitiis: variantes lectiones omittimus.

36*) Gl. *in diem.* 37) Gl. *procedat.* 38) Gl. *ipsos.* 39) Gl. *quam.* 40) Gl. *in idem.* 41) add. Gl. *siue auditorium.* 42) Gl. *illam.* 43) Gl. *officialem.* 44) Gl. *prius ipsis.* 45) Gl. *totaliter fuisse.* 46) Gl. *causa ista.* 47) Gl. *et.* 48) Gl. *vel eius officialis.* 49) Gl. *super.* 50) Gl. *attentat.* 51) *valet.* 51*) Gl. *subiiciatur.* 52) Gl. *ipsius officialis.* 53) Gl. *aliis.* 54) *vt.*

iuriſdictionem, 55) niſi forte de conſuetudine, aut priuilegio, ſeu iure alio ſpeciali ſit appellandum ad alium, appellari. Sententias quoque interdicti, ſuſpenſionis ſeu excommunicationis in appellantem ab eo, a quo appellatum proponitur, promulgatas, nullatenus, niſi vocatis partibus, et de appellatione legitime cognito, reuocent aut denuntient, nullas eſſe. §. 4. Cum autem ad Remenſem archiepiſcopum ab audientia ſuffraganei ſui, ſuper aliqua cauſa, fuerit ante ſententiam appellatum: idem archiepiſcopus, poſtquam de appellatione cognito conſtiterit, eam minus rationabilem extitiſſe, cauſam ipſam 56) ad eundem ſuffraganeum remittere non poſtponat.

CAP. XXVIII.

DE CONCESSIONE PRAEBENDAE ET ECCLESIAE NON VACANTIS.

IDEM *in eodem.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Quia cunctis *et infr.* Proponebatur itaque pro parte tua, quod 57) prædicta præpoſitura, dum vacabat, tibi per eum, qui conferre ipſam poterat, 58) collata fuiſſet. Collatio huiuſmodi canonica exiſtebat, maxime cum nulla per priorem ipſum, quæ illam impedire poſſet, inhibitio præceſſiſſet. Dicebat autem pars altera, quod cum præmiſſæ literæ, ſede Carnotenſi vacante, fuiſſent in capitulo publicatæ, ac præfatus epiſcopus tunc de capitulo ipſo eſſet, ibique præſens exiſteret, ignorare non potuit mandatum apoſtolicum, ſuper conferenda memorato D. præbenda vel dignitate ſine cura, quam ipſe duceret acceptandam, cum primo in eccleſia ipſa 59) vacaret, alii fuiſſe directum, et ſic per conſequens facultatem ſibi eſſe ſublatam conferendi huiuſmodi dignitatem. Propter quod videbatur, quod nec per ſe, nec per alium, prædictam 60) præpoſituram, curam non habentem animarum annexam, primo 61) poſt mandatum ipſum, quæ in eccleſia prædicta vacauerit, 62) potuerit alicui conferre perſonæ; præſertim cum iam dictus prior, eodem publicato mandato, mox præfato D. præbendam, vel dignitatem, huiuſmodi curam non habentem, quam primo in eadem eccleſia vacare contingeret, contuliſſet: nec etiam alias, ut 63) allegabatur, prodeſſe poterat ipſius epiſcopi ignorantia in hac parte. Nam ſi alicui a ſede apoſtolica conceditur, quod excommunicari non poſſit, licet id forſan ſuus ignoret epiſcopus, non tamen propter hoc eius ligatur ſententia, ſi quam proferat in eundem. Similiter ſi alicui conferendi præbendam aliquam tribuatur a ſede apoſtolica poteſtas: ex hoc 64) videtur, quod ſit epiſcopo conferendi eam tunc penitus interdicta facultas. Nec obſtaret, ſi forte obiiceretur, quod lex ſeu conſtitutio et mandatum nullos conſtringunt; 65) niſi poſtquam ad notitiam peruenerit 66) eorundem, aut niſi poſt tempus, infra quod ignorare minime debuiſſent: quia in priuilegiis et indulgentiis, ſeu conceſſionibus ſpecialibus ſecus exiſtit, in quibus ſufficit, quod ad illorum, quibus conceduntur, notitiam perueniant, vt patet, cum indulgetur alicui, quod excommunicari nequeat, ſicut ſuperius eſt expreſſum. Equidem 67) cum tribuitur alicui poteſtas conferendi præbendam: videtur procul dubio ei concedi aliquid ſpeciale. §. 1. Adiiciebatur inſuper, quod cum ſententia ſtatim arctet etiam ignorantem; quoniam, ſi contra prælatum aliquem abſentem depoſitionis ſententia proferatur, contractus alios, 68) quos iniit ignoranter poſtea, vt prælatus, nullum robur obtinent firmitatis: et inſuper litteris prædictis 69) continetur, in irritum decernimus et inane, quicquid ſuper huiuſmodi præbenda vel dignitate contra noſtrum contingeret acceptari 70) mandatum: collatio, quam idem epiſcopus poſt tale noſtrum decretum, ſiue illud ignorauerit, ſiue non, de præfata præpoſitura, per ſe vel alium fecerat, non valebit. §. 2. Ex parte vero tua extitit replicatum, quod 71) de illis priuilegiis et indulgentiis, æquitate ſuadente, debet 72) intelligi, quæ vim ſuam habent, mox, cum ad illos, quibus conceduntur, peruenerunt: 73) ex quo 74) tenore liquido noſci poteſt, quod talis circa ea fuerit intentio concedentis, vtpote cum alicui conceditur, quod excommunicari non poſſit. Ex hoc enim euidenter apparet, aliis excommunicandi eum ademptam eſſe penitus facultatem. Non ſic autem eſt, ſi alicui conferendi præbenda, 75) ſiue certa 76) ſiue incerta 77) tribuatur poteſtas. Non enim tunc videtur eſſe tribuentis intentio, vt per hoc ei, ad cuius donationem præbenda ipſa pertinet, conferendi poſſibilitas adimatur: niſi prius ille ſibi notificet, quod eam velit per huiuſmodi poteſtatem conferre, aut ei collationem interdicat illius, vel poſtquam ipſi notificauerit, talem poteſtatem ſibi fore conceſſam, vacuum et irritum decernat, ſi de ipſa ſecus præſumat. Quia, cum illi amplior non detur poteſtas, quam Romanus pontifex habeat in hac parte, ſicut per eam, quam obtinet ipſe Rom. pontifex, facultas conferendi beneficium vel præbendam, niſi ſuam in hoc 78) inſinuet voluntatem, alicui non aufertur. Similiter et per eam, quae taliter illi ab ipſo conceditur, ei, ad quem ipſius præbendæ ſpectat collatio, priuſquam inſinuet ille ſibi, quod eam velit concedere, vel aliam 78*) conferat, ſi forte vacet, poteſtas non tollitur conferendi: niſi forſan, quod ipſam conferre non poſſit, exprimatur in conceſſione huiuſmodi poteſtatis. Tunc enim licet talem conceſſionem fortaſſis ignoret; ſua tamen collatio, ſi poſtmodum præbendam ipſam conferat, nihil valet: cum ſatis ſuper hoc concedentis intentio agnoſcatur, ſicut, cum indulgetur alicui, quod excommunicari non valeat, vt in ſuperioribus eſt expreſſum. §. 3. Subiunctum etiam extitit, quod, cum memorato priori per præfatas litteras mandaſſemus, vt nominato D. præbendam vel dignitatem ſine cura, quam acceptandam duceret, ſi vacaret, tunc, vel quam primo vacare eam 79) contingeret in eccleſia prædicta, conferret. Idem prior prouidendi ei de præbenda vel dignitate ipſa, niſi poſt acceptationem ipſius, non habet aliquam poteſtatem. Vnde cum ſæpe dicta præpoſitura fuerit tibi, antequam illam idem D. acceptaret, præfati epiſcopi auctoritate collata, huiuſmodi collatio talis mandati noſtri prætextu, etiamſi prius illud epiſcopus ipſe ſciuiſſet, non poterat vacuari. Noſtrum autem in hac parte decretum ad præbendam ſeu dignitatem, quam prædictus D. acceptaret, referri debeat: alioquin ſuper incerto fuiſſet edictum, 80) nec aliquem adſtrinxiſſet. §. 4. Sed extitit ex aduerſo reſponſum, quod, etſi præfatus prior iam dicto D. præbendam vel dignitatem huiuſmodi, cum vacaret, ante ipſius acceptationem conferre nequiret, idem tamen D. præbendam ſeu dignitatem talem licite poſſet ac libere acceptare, ſi vellet: 81) quare præfatus 82) epiſcopus prædictam 83) præpoſituram, cum non prius eum requireret, 84) an acceptare vellet eandem, cuiquam conferre non poterat. 85) Quinimo ipſius collatio, cum idem D. præpoſituram ipſam poſtmodum 86) irritari debebat, et conceſſio, per iam dictum archipresbyterum ſibi facta, debet ſtabilis permanere. Sicut cum legatur alicui vnus ex ſeruis, quem elegerit, vel optauerit, et heres ante optionem, vel electionem eius manumittit aliquem, vel alienat ex illis: profecto talis 87) manumiſſio vel alienatio irritatur heredis, ceditque ille legato, ſi eum legatarius duxerit eligendum. §. 5. E contra vero pro te 87*) propoſitum extitit, quod in vltimis voluntatibus illud 88) tenet; nec præmiſſa in legatis futuris, quemadmodum in extantibus habent locum: quia nec etiam ad optandum ſeu eligendum ex illis, ſicut ex iſtis poteſt terminus aſſignari. Et grauis ineſſet conditio quodammodo 89) incongruum videretur, ſi quando mandaretur, alicui de beneficio, quod duceret acceptandum in aliqua prouincia, quam primo vacare 90) contingeret, prouideri. Oportet ipſum in ſingulis beneficiis, poſtmodum ibi vacantibus, prorogata non abſque periculo forſitan ipſorum collatione, requiri. Vnde cum ſæpe dicto 91) priori fuiſſet iniunctum, vt iam 92) dicto D. præbendam vel dignitatem ſine cura, 93) quam duceret acceptandam, ſi vacaret in memorata eccleſia, vel quam cito contingeret eam vacare, auctoritate 94) ap. conferret; et ita eidem D. circa futuras, ſiue vacaturas præbendas vel dignitates tales ipſius eccleſiæ optio eſſet data; non poterat per hoc memorati epiſcopi collatio in illis, cum 95) vacarent, aliquatenus 96) impediri; niſi forte, cum aliquam ex his vacare contingeret, ipſam ipſe D. priuſquam eam conferret epiſcopus, acceptaret; vel etiam niſi ante vacationem alicuius ipſarum vacaturarum ex eis primam, vel ſecundam, vel, ea omiſſa, ex aliqua cauſſa ulteriorem duceret acceptandam: quia taliter acceptatam conferre poſtmodum epiſcopus non valeret. Nos itaque tam tuis, quam præfati D. rationibus plenius intellectis, quia ſæpe dictam præpoſituram ad te nouimus pertinere, ipſam tibi, habito fratrum noſtrorum conſilio, adiudicare curauimus, memorato D. 97) ſuper ea perpetuum ſilentium imponentes.

CAP. XXIX.

DE REBVS ECCLESIAE ALIENANDIS VEL NON.

IDEM *in eodem.*

Dudum *et infra.* Dictus vero archidiaconus ex aduerſo reſpondit: illas decimas illi eccleſiæ reſtitui non debere, proferens in medium ordinationem quandam epiſcopi Dulmen. de conſenſu capituli ſui factam, inter alia continentem, quod idem epiſcopus, attendens prouentus archid. Dulmen. adeo fore tenues et exiles, quod non ſufficiebant ad ipſius onera ſupportanda, præfatas decimas archidiaconatui memorato conceſſit, *et infra.* Quia vero in conceſſione huiuſmodi prædicta eccleſia 97*) legitimo defenſore caruit, qui ſibi primum ab eodem epiſcopo de-

55) Gl. *iuriſdictionem exercet.* 56) deeſt in Gl. 57) *quod cum.* 58) *potuit.* 59) *ipſa prædicta.* 60) *præfatam.* 61) *quæ primo.* 62) *vacauit, poterit.* 63) *prout.* 64) *hoc ipſo.* 65) *adſtringunt.* 66) *peruenerint.* 67) *Et quidem.* 68) deeſt, *alios.* 69) *In ſupra dictis litteris irritum decernimus*, etc. 70) *Contigerit attentari.* 71) *quod hæc.* 72) *debent.* 73) *perueniunt.* 74) *quorum.* 75) *præbendam.* 76) *certam.* 77) *incertam.*

78) verba: *in hoc*, deſunt in Gl. 78*) Gl. *vel etiam.* 79) deeſt. 80) *Editum.* 81) *ſi vellet*, hæc verba deſunt. 82) *prædictus.* 83) *præfatam.* 84) *requiſierit.* 85) *potuit.* 86) *poſtmodum acceptauerit*, Gl. 87) *talis*, deeſt. 87*) Gl. *pro parte tua.* 88) *id.* 89) *quoddamque.* 90) *illud vacare.* 91) *ſæpe præfato.* 92) *iam*, deeſt. 93) deſunt hæc duo verba. 94) *ſibi auctoritate.* 95) *quando.* 96) deeſt. 97) *ipſi D.* 97*) *cum vacaret*, addit Gl.

buerat deputari; quia etiam tractus 98) solemnis, qui in talibus concessionibus perpetuis alienationibus rerum ecclesiasticarum exigitur, non fuit habitus in eadem: ordinationem et concessionem ipsam, præsertim cum euidens necessitas, quare fieri deberet, vtilitas vel non subesset, de fratrum nostrorum consilio decernimus non valere, dictas decimas ipsi ecclesiæ, tanquam pertinentes ad eam, similiter adiudicare curantes.

CAP. XXX.

DE CENSIBVS, EXACTIONIBVS ET PROCVRATIONIBVS.

IDEM *in eodem.*

Romana ecclesia *et infr.* Statuimus, vt quilibet archiepiscopus suam volens visitare prouinciam, prius ecclesiæ suæ capitulum ac ciuitatem et diœcesin propriam plene visitare procuret; nec sit solum erga maiorem, 99) sed etiam minorum ecclesiarum, nec circa clericorum tantum, sed etiam visitationem populorum intentus: et si commode, vel absque difficultate accedere ad vnamquamque non poterit, de pluribus locis ad vnum congruum clericos et laicos studeat conuocare, nec in illis visitatio postponatur. Deinde liceat ei per totam prouinciam, vel eius partem visitationis officium exercere, diœceses, ciuitates, suffraganeos et eorum subditos, cathedralium, et aliarum ecclesiarum capitula, monasteria, ecclesias, et alia religiosa et pia loca, clericos et populos libere visitando, ac procurationes a locis tantum recipere visitatis. Ex quo tamen aliquam de ipsis diœcesibus visitare cœpit; nunquam postea, siue partem, siue totam eius visitauerit, reuertatur causa visitationis ad illam, priusquam ipsius prouinciæ diœceses in toto vel in parte, quas secure visitare poterit, sua 100) denuo ab eo fuerint visitatæ. Quod si forsan eadem diœcesis, vel aliqua ibi ecclesia, plus aliis indiguerit visitari; tunc aliarum visitatione intermissa, redeat ad eandem; si a loci diœcesi requisitus extiterit, vt de omnium, siue maioris partis episcoporum eiusdem prouinciæ, processerit consilio et assensu: ad quod iidem se pronos exhibeant, ne animarum profectus aliquatenus negligatur. Si vero maliciose in his difficultatem adhibuerint: archiepiscopus licentiam super hoc a sede apostolica postulet confidenter. Postquam autem semel omnes prouinciæ suæ diœcesis visitauerit: licitum sit ei postea, prius tamen suffraganeorum requisito consilio, et ipsius definitione super hoc habita coram eis, quam in scriptis redigi volumus, vt possit aliis esse nota, visitationem per eandem reiterare prouinciam, iuxta modum superius annotatum. Etiamsi non interueniat in hoc suffraganeorum ipsorum assensus; illam semper prouidentiam adhibendo, vt in posterioribus visitationibus illas ecclesias, eosque clericos et populos prius visitet, quando fuerant ab eo in prioribus visitati: nisi magis sit aliis visitationis officium opportunum §. I. Sane huiusmodi impensurus officium, proposito verbo Dei, quærat de vita et conuersatione ministrantium in ecclesiis et locis, diuino cultui deputatis, ac ceteris, quæ ad officium ipsum spectant, absque coactione et exactione qualibet iuramenti, ad ipsorum emendationem per salubria monita, nunc leuia, nunc aspera, iuxta datam sibi a domino prouidentiam, diligenter intendens. Quod si de aliquibus orta fuerit infamia contra eos: ordinariis ipsorum, vt super his solemniter inquirant, denuntiet, si viderit expedire. Notoria vero crimina, quæ examinatione non indigent, cum super his merito notari possit ordinariorum negligentia, eorundem libere corrigat, pœnam pro eis debitam infligendo. Procurationes autem recipiat, secundum quod est in canonibus constitutum; nullam tamen pecuniam ipse, vel aliquis de sua familia, occasione alicuius officii, aut consuetudinis, seu alio quolibet modo nomine earum: sed in victualibus tantum recipiat moderatis. 1) Caueat insuper, ne ipse, vel quisquam suorum aliquod munus, quodcunque sit, et qualitercunque offeratur, præsumat recipere: vt non, quæ sua sunt, videatur quærere, sed quæ Christi. Quod si fuerit contra præsumptum: recipiens maledictionem incurrat, a qua nunquam, nisi duplum restituat, liberetur. Volumus etiam in his fraudem quamlibet penitus euitari. Hanc autem visitandi formam ab vniuersis etiam episcopis aliisque prælatis, ordinario iure suos subditos visitantibus, plene obseruari præcipimus, saluis super hoc rationabilibus et approbatis religiosorum consuetudinibus, et regularibus institutis.

CAP. XXXI.

DE HOMICIDIO VOLVNTARIO VEL CASVALI.

IDEM *in eodem concilio.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Pro humani redemptione generis de summis cælorum ad ima mundi descendens, et mortem tandem subiens temporalem, Dei filius, IESVS CHRISTVS, ne gregem sui pretioso sanguinis gloriosi 2) redemptum, ascensurus resurrectionem ad patrem, absque pastore desereret, ipsius curam Petro, beato apostolo, suæ vt stabilitate fidei ceteros in christiana religione firmaret, eorumque meritis ad salutis opera suæ accederet deuotionis ardore, commisit. Vnde nos eiusdem apostoli effecti, disponente domino, licet immeriti, successores, et ipsius redemptoris locum in terris, quamquam indigni, tenentes, circa gregis eiusdem custodiam sollicitis excitati vigiliis, et animarum salutis iugis accensione 3) cogitationis intendere, submouendo noxia et agendo profutura debemus, vt excusso a nobis negligentiæ somno, nostrique cordis oculis diligentia sedula vigilantibus, animas Deo lucrifacere, sua nobis gratia cooperante, valeamus.

§. I. Cum igitur illi, qui sic horrenda inhumanitate detestandaque sæuitia mortem sciuerit 4) aliorum, vt ipsos faciant per assassinos occidi, non solum corpus 5) sed mortem procurent etiam animarum: nisi eos exuberans gratia diuina præuenerit, non sint armis spiritualibus præmuniti, ac omnis potestas tribuitur a domino ad iustitiam vtrumque iudicium exercendum: nos tanto periculo volentes occurrere animarum, et tam nefarios præsumtores 6) ecclesiasticæ animaduersionis mucrone feriri, vt metus pœnæ meta huiusmodi præsumtionis existat; præsertim cum nonnulli magnates taliter 7) formidantes coacti fuerint, securitatem ab eorundem assassinorum domino impetrare: sicque ab eo, non absque christianæ dignitatis opprobrio, redimere quodammodo vitam suam, sacri concilii approbatione statuimus, vt quicunque princeps, prælatus, seu quæuis alia ecclesiastica persona secularisue, quempiam christianorum, per prædictos assassinos interfici fecerit, vel etiam mandauerit, quamquam mors et 8) hoc forsitan non sequatur, aut eos receptauerit, vel defenderit seu occultauerit, excommunicationis et depositionis a dignitate, honore, ordine, officio et beneficio incurrat sententias ipso facto, et ista libere aliis per illos, ad quos collatio eorum pertinet, conferantur. Sit etiam cum suis bonis mundanis omnibus, tamquam christianæ religionis æmulus, a toto christiano populo perpetuo diffidatus. Et postquam probabilibus constitit argumentis, aliquod scelus tam execrabile commisso 9): nullatenus alia, vel excommunicationis, vel depositionis, seu diffidationis aduersus eum sententia requiratur.

CAP. XXXII.

DE REGVLARIBVS ET TRANSEVNTIBVS AD RELIGIONEM.

IDEM *fratribus ordinis praedicatorum et fratribus ordinis minorum.* (*c. 2. h. t. in VIto.*)

Non solum 10) in fauorem conuersi, sed etiam monasterii, probationis tempus a sanctis patribus est indultum, vt ille asperitates istius, et istud mores illius valeat experiri. In regula quondam beati Benedicti præcipitur, vt ad conuersionem nouiter venienti non facile tribuatur ingressus, sed sicut docet apostolus, an sit ex deo, spiritus comprobetur, et dura et aspera, per quam itur ad dominum, exponantur. Præterea in eadem subiungitur, vt dicatur ecclesiæ lex, sub qua viuere desideras, si eam obseruare potes, ingredere: alioquin liber venisti, liber discede. Insuper felicis recordationis Gregorius papa, prædecessor noster, statuit, vt positi in probatione nouitii, ante susceptum religionis habitum, qui dari profitentibus consueuit, seu ante professionem emissam ad statum pristinum libere redire possint infra annum. §. I. Nos ad omnem ambiguitatem penitus remouendam cum in quibusdam locis religiosis nouitiorum habitus non distinguatur a habitu professorum, professionis tempore benedicantur vestes, quæ profitentibus conceduntur, vt nouitiorum a professorum habitu discernatur. Licet igitur 11) zelum animarum habentes, eas lucrari domino sollicite cupiatis; quia tamen decet et expedit, vt conscientiæ puritati non desit iudicium rationis, ne, vnde profectus spiritualis quæritur, inde salutis dispendium subsequatur: nos, 12) de fratrum nostrorum consilio, in virtute obedientiæ, sub pœna excommunicationis, auctoritate præsentium districtius inhibemus, ne ante annum probationis elapsum, qui est maxime in subsidium fragilitatis humanæ 13) institutus, quemquam ad professionem vestri ordinis seu renuntiationem seculi 14) faciendam recipere 15) præsumatis, nec constitutum in probatione nouitiorum aliquatinus impedire, quo minus infra eundem annum probationis ad aliam religionem,

98) *tractatus solemnis et diligens.* 99) Gl. *maiorum.* 100) Gl. *et sua denuo fuerint visitatæ.* 1) Gl. *expensas moderatas.* 2) Gl. *sui pretio sanguinis religiosi.*

3) Gl. *attentione.* 4) Gl. *sitiunt.* 5) Gl. *corporum.* 6) Gl. *præsumtiones.* 7) Gl. addit *primi.* 8) Gl. *ex.* 9) Gl. *commisisse.* 10) Gl. habet: *et infra*, qua voce Glossata inuoluit omnia sequentia, vsque ad verba: *licet igitur zelum.* 11) *igitur*, deest in Gl. 12) *vobis.* 13) *regulariter*, add. 14) *in sæculo.* 15) Gl. hic rursus admodum variat sequenti modo: *recipere, nec constitutum infra huiusmodi annum aliquatenus impedire, quo minus infra ipsum ad aliam religionem, quam maluerit, transeat: vel nisi maior tamen quatuordecim annis existens, professus sit tacite vel expresse, aut euidenter constet, illum vitam voluisse mutare: quod tamen non præsumitur, nisi clara probatione, vel competentibus indiciis ostendatur, omnino ad sæculum redeat, sicut de voluntate sua processerit, præsumatis. Quodsi forte* etc.

nem,

nem, quam maluerit, transeat; ficut de sua processerit voluntate libera, non obstante statuto contrario, si quod a nobis est editum, quod in irritum decernimus et inane; vel aliquibus litteris a sede apostolica impetratis, seu impetrandis, quæ de præmissis expressam non fecerint mentionem. Quod si contra fecerit forte contra huiusmodi 16) nostram prohibitionem, quemquam recipere præsumpseritis: decernimus eum, qui taliter receptus fuerit, nullatenus vestro esse ordini alligatum, vosque a receptione quorumlibet a professione eius 17) ordinis fore ipso facto suspensos, et insuper pœnæ subiiciendos, quæ fratribus ipsius ordinis, pro culpis infringi 18) grauioribus consueuit. 19) Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ inhibitionis et constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit: indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli se nouerit incursurum.

CAP. *XXXIII.*

DE PRIVILEGIIS ET EXCESSIBVS PRIVILEGIATORVM.

IDEM *in eodem.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Volentes libertatem, quam nonnullis apostolica sedes, priuilegio exceptionis 20) indulsit, sic integram conseruari, 21) vt contra illam alii non insurgant, 22) et ipsi eius limites non excedant, declaratione irrefragabili definimus, vt 23) quantacunque sic exempti gaudeant libertate, nihilominus tamen ratione delicti, siue contractus, aut rei, de qua contra ipsos agitur, rite possint 24) coram locorum ordinariis conueniri, et illi quoad hoc, suam in ipsos iurisdictionem possunt, 25) vt 26) eius exigit, exercere. Numquid ergo carent omnino in his commodo libertatis? non vtique: quia nec coram ordinariis ipsis, dummodo sit in loco exempto commissum delictum, vel contractus initus, aut res litigiosa, nec vbi domicilium habent, si alibi delinquant, vel contrahant, aut res ipsi 27) consistat, conueniri possunt aliquatenus super istis, neque domiciliorum prætextu locorum dioc. si alibi deliquerint vel contraxerint, 28) aut res ipsa existit, eos illic conueniri, remittendo 29) eos illuc, vel ipsis, vt illic respondeant, iniungendi habeant aliquam 30) potestatem: saluis nihilominus casibus aliis, in quibus eos episcoporum iurisdictioni subesse canonica præcipiunt instituta. Et id ipsum decernimus circa illos, quibus, vt non nisi sub vno certo iudice teneantur de se conquerentibus respondere, apostolicum priuilegium 31) est concessum.

§. 1. In eos autem, quibus, ne interdici, suspendi vel excommunicari a quoquam valeant, a sede apostolica est indultum, sicut sunt religiosi quamplures, in quorum priuilegiis continetur: ne quisquam archiepiscopus vel episcopus monasteriorum suorum monachos, pro vlla causa, vllo modo 32) interdicere, suspendere, vel excommunicare præsumat. Iidem ordinarii iurisdictionem, quantum ad ista, vbicunque illi fuerint, penitus exercere non possunt: nisi forsan ipsi monachi a 33) monasteriorum suorum prioratus ordinariis eisdem subiectos, vel vt illorum gerant regimen, vel in eis, tamquam proprii locorum ipsorum monachi resideant, fuerint destinati. Tunc enim etiam si 34) libere possint ad eorum 34*) monasteria reuocari, ac tam illorum, quam ipsorum prioratuum monachi reputantur: cum non sit inconueniens aliquem sic 35) vtrobique locum habere monachi, eum 36) vnum alteri subesse monasterio, vel ab alio noscitur dependere. Ratione tamen eorundem prioratuum dicti ordinarii sua iurisdictione in ipsis, etiam quoad permissa, quamdiu morantur in illis, licite vti possunt.

CAP. *XXXIV.*

DE POENIS.

IDEM *in eodem concilio.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Romana ecclesia *et infr.* Licet autem Remen. archiepiscopo, suam ecclesiam visitanti, eos, qui tunc sibi, vel suæ familiæ, aut aliis, quos propter hoc per eandem prouinciam dirigit, et etiam, quando concilium conuocat, eos, qui nuntiis suis, quos pro illo, vel altero per prouinciam ipsam sua debita iurisdictione vtendo transmittit, iniuriari præsumunt; si hac occasione sua in his impediatur iurisdictio, pro iniuria huiusmodi, dummodo existat notoria, propria auctoritate punire: nisi amplius sibi 37) de Remens. ecclesiæ consuetudine competere dignoscatur. §. I. Sibi etiam et metropolitanis aliis in suis prouinciis, dum sic in illis iurisdictionem exercent, puniendi manifestas offensas et notorias 38) eisdem illatas vel suis, etiamsi exinde impediri iurisdictionem huiusmodi non contingit, 39) libera sit de nostra speciali concessione facultas.

CAP. XXXV.

DE POENITENTIIS ET REMISSIONIBVS.

IDEM *in eodem.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Romana ecclesia *et infr.* Quæstoribus autem fabricæ Remensis ecclesiæ, Remensis archiepiscopus seu eius officiales citandi, suffraganeorum ipsius ecclesiæ subditos, quos iidem quæstores sibi resistere, aut nolle parere dixerint, vt super hoc compareant coram ipsis, nequaquam tribuant potestatem. §. 1. Super benigna vero ipsorum receptione ac subuentione ipsi fabricæ facienda, possunt eosdem suffraganeos et alios Christi fideles Remens. prouinciæ caritatiue monere. 40) In concedendis vero 41) indulgentiis non excedat Remensis archiepiscopus statutum concilii generalis.

CAP. *XXXVI.*

DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS.

IDEM *in eodem.* (*c. 1. h. t. in VIto.*)

Cum medicinalis sit excommunicatio, non mortalis; disciplinans, non eradicans; dum 42) is, in quem lata fuerit, non condemnat: 43) caute prouideat iudex ecclesiasticus, vt in ea ferenda ostendat, se prosequi, quod corrigentis est 44) et medentis. §. 1. Quisquis igitur excommunicat, sententiam 45) in scriptis proferat, et caussam 46) expresse conscribat, propter quam excommunicatio proferatur. Exemplum vero scripturæ huiusmodi teneatur excommunicato tradere infra mensem, post diem sententiæ, si fuerit requisitus. Super qua requisitione fieri volumus publicum instrumentum, vel litteras testimoniales confici, sigillo authentico consignatas. Si quis autem iudicum huius constitutionis temerarius violator existat: per mensem vnum ab ingressu ecclesiæ, et diuinis 47) nouerit se suspensum. §. 2. Superior vero, ad quem recurritur, sententiam ipsam sine difficultate relaxans, actorem 48) excommunicato, ad expensas et omne interesse condemnet, 49) animaduersione condigna: vt pœna docente discant iudices, quam graue sit, excommunicationum sententias, sine maturitate debita, fulminare. Et hæc eadem in suspensionis et interdicti sententiis volumus obseruari. §. 3. Caueant autem ecclesiarum prælati et iudices vniuersi, ne prædictam suspensionis pœnam expectent: quoniam, si contingeret, eos sic suspensos diuina officia exequi, sicut prius, irregularitatem non effugient, iuxta canonicas sanctiones, super qua non, nisi per summum pontificem, poterit dispensari.

CAP. *XXXVII.*

IDEM. (*c. 2. eod.*)

Solet a nonnullis in dubium reuocari: an, cum aliquis per superiorem absolui postulat ad cautelam, dum in se latam excommunicationis sententiam asserit esse nullam, sine conditionis 50) obstaculo, munus ei debeat absolutionis impendi? et an ante absolutionem huiusmodi, 51) qui se offert in iudicio, probaturum se post appellationem, 52) excommunicatione notatum, 53) vel intolerabilem errorem in sententia fuisse patenter expressum: sit in ceteris, excepto probationis illius articulo, euitandus? In prima igitur dubitatione sic statuimus obseruandum, vt petenti absolutio non negetur, quamuis in hoc excommunicator vel aduersarius se opponat: nisi eum excommunicatum pro manifesta dicat offensa. In quo casu terminus octo dierum indulgebitur sic dicenti, vt, si probauerit, quod opponit, non relaxetur sententia: nisi prius sufficiens præstetur emenda vel competens cautio de perdendo, 54) si offensa dubia proponatur. In secunda vero quæstione statuimus, vt is, qui ad probandum admittitur, pendente probationis articulo in ceteris, quæ, vt actor, in iudiciis attentauerit, iterum 55) euitetur. Extra iudicium vero in officiis, postulationibus et electionibus, ac aliis legitimis actibus nihilominus admittatur.

CAP. *XXXVIII.*

IDEM. (*c. 3. eod.*)

Statuimus, vt nullus iudicum participantes cum excommunicatis, ab eo in locutione et in aliis, quibus ligatur participans excommuni-

16) *hanc.* 17) *ad professionem eiusdem.* 18) *infligi.* 19) Quæ sequuntur, Glossata non habet. 20) *exemtionis.* 21) *obseruari.* 22) *vt et illam alii non infringant.* 23) *quod.* 24) *possunt.* 25) *possunt*, deest in Gl. 26) *prout.* 27) *ipsa*, legit Gl. pro: *ipsi.* 28) *vbi deliquerunt, vel contraxerunt.* 29) *consistit, illi conueniantur, remittendi.* 30) *habent.* 31) *apostolico priuilegio.* 32) *vlloue loco.* 33) *ad*, pro: *a*, habet Gl. 34) *etsi.* 34*) *eadem.* 35) *sic*, deest. 36) *monachicum.* 37) *et.*

38) *tunc*, addit Gl. 39) *contingat.* 40) *mouere.* 41) *quoque.* 42) add. Gl. *tamen.* 43) *contemnat*, pro: *condemnat.* 44) *fuerit.* 45) *excommunicationem.* 46) *excommunicationis*, addit. 47) *officiis*, add. 48) *latorem.* 49) *et alias puniat*, add. 50) *contradictionis.* 51) *is*, addit Gl. 52) *legitimam*, add. 53) *innodatum.* 54) *de parendo.* 55) *interim.*

catione

catione minori ante commonitionem canonicam, excommunicare maiori excommunicatione præsumat: saluis constitutionibus contra illos legitime promulgatis, qui in crimine præsumuntur 56) participare damnato. Quod si ex locutione et aliis, quibus participans labitur in minorem, excommunicatus fortius induréscat: poterit iudex, post commonitionem canonicam, huiusmodi participantes consimili damnare censura. Aliter autem in participantes excommunicatio promulgata 57) non teneat, et proferentes pœnam legis 58) potuerunt formidare.

CAP. XXXIX.

IDEM *in eodem. (c. 4. eod.)*

Quia periculosum est episcopis, et eorum superioribus propter executionem pontificialis officii, quod frequenter incumbit, vt in aliquo casu interdicti vel suspensionis incurrant sententiam ipso facto: nos deliberatione prouida duximus statuendum, vt episcopi et alii superiores prælati, nullius constitutionis occasione, sententiæ seu mandati prædictam incurrant sententiam vllatenus ipso iure, nisi in ipsis de episcopo et superioribus expressim 59) mentio habeatur. 60) Huic etiam sanctioni illud, quod in constitutione solet a nonnullis, a nobis hactenus promulgata, fuerat constitutum: vt, cum aliquis se offert in iudicio, probaturum se post appellationem legitimam excommunicationis sententia innodatum pendente probationis articulo in his, quæ extra iudicium agitantur, electionibus, postulationibus, officiis et aliis legitimis actibus non debeat euitari. Quod ad episcoporum, archiepiscoporum sententias nullatenus extendatur. Sed illud obtineat in futurum, quod olim in talibus extitit obseruatum.

CAP. XL.

IDEM *in eodem. (c. 5. eod.)*

Romana ecclesia *et infr.* Ceterum interdicti, suspensionis vel excommunicationis sententias latas ab officialibus archid. seu quibuslibet aliis iurisdictionem habentibus, suffraganeorum Remens. ecclesiæ subditis, Remens. archiepiscopus et eius officiales, omissis ipsis officialibus excommunicationibus, 61) non relaxent, salua contraria super hoc consuetudine, si quam habent. §. 1. Porro excommunicationum sententiæ a Remen. archiepiscopo suisque officialibus generaliter promulgatæ, subiectos eiusdem iurisdictioni archiepiscopi tantum ligant. Sed nec in specie, nec in genere, pro culpis et offensis præteritis vel præsentibus, excommunicationum sententias, absque competenti monitione præmissa, promulgent: et si contra præsumserint, iniustas nouerint esse illas. Caueant etiam, ne tales sententias, siue specialiter, siue generaliter in aliquos pro futuris, videlicet, si tale quid fecerint, nec 62) etiam pro iam commissis sub hac forma: si de illis infra tale tempus minime satisfecerint, proferre præsumant: nisi mora in exhibenda satisfactione vel culpa seu offensa præcesserit, quibus merito ad iniungendam satisfactionem huiusmodi et taliter prohibenda similia inducantur, aut alia rationabilis causa, quam in ipsis sententiis exprimat, subsit. §. 2. In vniuersitatem vero vel collegium proferri excommunicationis sententiam penitus inhibemus, volentes animarum vitare periculum, quod exinde sequi posset, cum non nunquam contingeret innoxios etiam huiusmodi sententia irretiri: sed in illos duntaxat de collegio vel vniuersitate, quos culpabiles esse constiterit, promulgetur.

CAP. XLI.

IDEM. *(c. 6. eod.)*

Dilecto filio, decano Aurialien. 63) *et infr.* Præterea cum omnes leges omniaque iura vim vi repellere, cunctisque sese defensari permittant: licuit vtique ipsi decano, si prædictus baliuius eum bonis suis mundanis iniuriose spoliare, vel ea violenter occupare præsumsit, vt superius est expressum, contra illius violentam iniuriam se tueri. Et quoniam aduersus eius nimiam potentiam sufficiens temporalis defensio sibi forte non aderat: potuit etiam se spiritualiter, gladio videlicet vtendo ecclesiastico, defensare, ac recurrere propter hoc ad arma spiritualia, quæ sunt ecclesiæ propria, et pro sua munitione illis vti: præsertim, cum dictus baliuius, post latas in eum ab eodem decano, ex aliis causis, excommunicationis sententias, sicut idem decanus asseruit, ipsum tamquam exinde prouocatus, sententiis ipsis contemptis, bonis spoliasset eisdem; et propter hoc postmodum ipse decanus sententiam tulerit interdicti, tamquam spirituali se mucrone defendens, contra illius iniuriam et violentiam, sibi ab eodem, occasione prædictarum sententiarum, et in ipsarum contemptum, illatam. Equidem cum liceat suo cuilibet vicino et proximo, pro repellenda ipsius iniuria, suum impertiri auxilium; imo, si potest, et negligit, videatur iniuriantem fouere ac esse particeps culpæ eius; licuit profecto ipsi decano proprio sibimet subuenire subsidio, et suammet temporalem iniuriam sua propria spirituali defensione tueri, sicque vtrumque quodammodo gladium, temporalem et ecclesiasticum, alterum videlicet altero adiuuare: maxime quia hi duo gladii consueuerunt, exigente necessitate, sibi adinuicem suffragari, in iuuamen alterius subuentione mutua, frequentius exerceri.

CAP. XLII.
DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

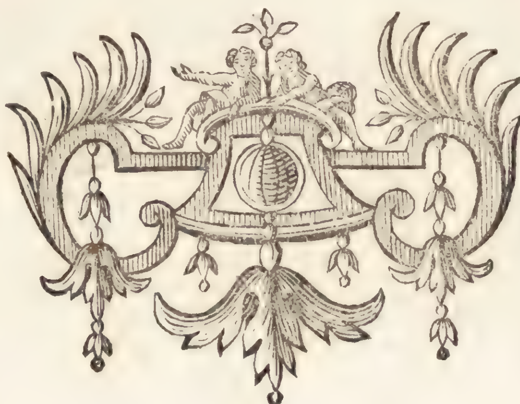
IDEM *in eodem.*

Veniens *et infr.* per illa verba priuilegii: 64) spirituales et proprios ecclesiæ Rom. filios vos recipimus, dictos fratres exemptos non intelligi, et ipsos ex illo in proprios eiusdem ecclesiæ filios fuisse receptos, quod ab alio, quam Romano pontifice, vel legato ab eius latere destinato, interdici vel excommunicari a quoquam non valeant, declaramus. §. 1. Illum locum desertum in præmissis intelligimus, qui non habitatus, neque cultus fuerit 65) vltra memoriam hominum, secundum indulgentiam Lucii, 66) sub Sarracenorum potestate detentus, censentes, ecclesias in talibus desertis locis, a fratribus ipsis constructas seu etiam construendas, in eo plena libertate gaudere; vt secundum indulgentiam Lucii nihil ab ipsis legis diœcesanæ nomine valeat per episcopos exigi; quia, 67) secundum priuilegium Alexandri, non possunt interdicto vel excommunicationi supponi, quas in locis huiusmodi dicti fratres habeant potestatem, petita a sede apostolica licentia, construendi, easque cum suis plebibus, per suos clericos gubernent idoneos, 68) qui ratione plebium examinandi episcopis præsententur, vt ab eis curam recipiant animarum, cum plebes episcopis sint subiectæ. §. 2. Ceterum dicti fratres decimas de laboribus et noualibus suis, quos propriis manibus et 69) sumptibus excolunt, et aliis bonis sibi a Deo præstitis, conuentibus clericorum ordinis sui, a quibus quarta vel tertia nullatenus exigatur, cum integritate persoluant, salua moderatione concilii generalis: in aliis eorum possessionibus iure communi, seu quolibet alio ecclesiis parochialibus et diœcesi. episcopo reseruato. Per declarationem autem huiusmodi nolumus aliis defensionibus seu iuribus partium derogari.

Data Lugduni, pontificatus nostri anno etc.

56) *præsumunt.* 57) *prolata.* 58) *legitimam.* 59) *expresse.* 60) Quæ sequuntur desunt in G. oss. 61) *excommunicatoribus.* 62) *vel.*

63) *Aurelianensi.* 64) *in*, præmittit Gl. 65) *vel*, add. Gl. 66) *est*, add. 67) *quæ.* 68) *idoneos*, non habet Gl. 69) *aut.*

(IV.)

VARIANTES LECTIONES AD

DECRETALES GREGORII X.

IN CONCILIO GENERALI LVGDVNENSI II. ANNO MCCLXXIV. CELEBRATO EDITAS.

VARIANTES LECTIONES E CAPITVLIS CONCILII II.

GENERALIS LVGDVNENSIS, HABITI ANNO 1274.

HARDVIN. *pag. 705. sqq. in procem.*

GREGORIVS episcopus, seruus seruorum Dei, vniuersis Christi fidelibus, præsentes litteras inspecturis, salutem etc. *Infra scriptas constitutiones* vsque exprimitur super eis.

CODEX MSCT. *hæc supplet.*

GREGORIVS episcopus, seruus seruorum Dei, dilectis filiis et vniuersitati magistrorum et scholarium Bonon. commorantibus, salutem et apostolicam benedictionem.

Cum nuper in generali concilio Lugdunensi et post, quasdam institutiones super certis articulis duxerimus promulgandas: vniuersitati vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus eis, quas sub bulla nostra transmittimus, vti velitis a modo, tam in iudiciis quam in scholis, ipsas sub suis titulis, prout super eis exprimitur, inseri facientes.

HARDVIN.	CODEX MSCT.
Tit. II.	*de electione* etc.
l. 1. intenditur	vertitur.
8. solerter	feliciter.
17. hoc sacro	*hoc*, deest.
p. 706. *l.* 4. illuc	*illuc*, deest.
l. 23. solo	deest.
54. ad electionem	desunt hæc verba.
p. 707. *l.* 13. eadem obseruentur	eadem omnia obseruentur.
§. Præterea. *l.* 15. Cuiuscunque sint præeminentiæ	Cuiuscunque sint *dignitatis*, præeminentiæ.
l. 39. contemplatione	pactione.
50. eorum culpa	et eorum culpa.
53. iuramenti	iuramento.
54. fuerint vinculo	sint vinculo.
§. Quia *l.* 13. in eligendo	negligendo.
15. totius	communiter.
Tit. III.	
l. 7. prouisionibus	prouisionibus huiusmodi.
26. quæ appellantes	nisi sint alia, quæ appellantes.
penult. obiecerunt	obiecerant.
Tit. IV.	
l. 4. Nouerint	Nouerunt.
14. confirmetur	deest.
18. in totum	in toto.
Tit. V.	
l. 14. eo ipso priuatum	eo ipso *iure* priuatum.
Tit. VI.	
l. 6. priuentur	priuantur.
7. scientias	conscientias.
Tit. VII.	
l. 6. mox	morum.
reuelatur	reueletur.
Tit. IX.	
l. 23. quorum	quibus.
24. cessante	cessante *commissa.*
Tit. X.	
l. 11. causæ	deest.
Tit. XI.	
l. 7. bonis	bonis suis.
Tit. XII.	
l. 13. ipsorum	deest hæc dictio.
16. qui autem	quod autem.
Tit. XIII.	
l. 3. regimen	ad regimen.
ead. suscipiat	suscipiatur.
16. attigerunt	attingunt.
19. sui	sibi.
vlt. exposcet	exposcit.
Tit. XIV.	
l. 5. Commendam	commendationem.
7. statuimus	statuentes.
penult. commendis	commendandis.
vlt. ipsorum	ipso.
Tit. XVII.	
l. 25. ausu	abusu.
29. vt in eos	desunt.

HARDVIN.	CODEX.
Tit. XVIII.	
l. 5. compellant	compescant.
7. pro facti	præfati.
28. aliud	aliquod.
penult. dignitatibus	deest.
Tit. XIX.	
l. 7. desuetudine	de consuetudine.
10. reuocantes	renouantes.
20. improbam	improbandum.
21. receperunt	receperant.
26. autem	quoque.
29. ad eandem	ad eandem sedem.
30. iuris	iudicis.
42. a qua non aliter liberantur, nisi duplum eius restituerint	hæc omnia in codice desunt.
43. quod pro tam iniquis	quod pro causa iniquis.
49. inhibemus	prohibemus.
51. Turonenses	tenentur.
Tit. XX.	
ad rubr. quæ vi.	quæ vis.
Tit. XXI.	
l. 5. decreuimus	decernimus.
Tit. XXII.	
l. 6. emphiteusin	emphiteosim.
9. ab illis	ab aliis.
11. auoher	auocer.
13. ipsarum	ipsorum.
29. compulerunt	compulerint:
37. huiusmodi	dictio *huiusmodi* deest.
41. vel	vt.
Tit. XXIII.	
l. 3. vetuit	vitauit.
10. ne quis	ne aliquis.
17. per sedem eandem	per sedem apostolicam.
22. subsistere	subsidere.
ead. infra scripto	subscripto.
28. dispositioni	deest.
Tit. XXIV.	
l. 9. decreuimus	decernimus.
19. patriarcha	patriarchæ.
20. ipsum vltra	ipsius infra.
Tit. XXV.	
l. 6. sed reficiat	sed et reficiat.
10. fecit	faciet.
34. in eis	desunt.
36. maxime	deest.
37. hæc faciant	sic faciant.
Tit. XXVI.	
l. 23. nouerint	se nouerint.
Tit. XXVII.	
l. 2. indistincte	deest.
20. ipse tamen	ipse autem.
22. fuerit	fecerit.
Tit. XXVIII.	
l. 2. pro alio	pro alia.
7. inhibentur	inhibetur.
8. ipsorum	ipsarum.
14. præsumptionem	præsumptiones.
Tit. XXX.	
l. 4. siue terras	siue in terras.
Tit. XXXI.	
l. 9. talibus	aliter.
15. quoque	quocunque.
18. prohibuimus	prohibemus.
antepen. possint	possunt.
Datum Lugduni kalendis Nouembris anno tertio.	Data Lugduni kal. Nouembr. pontificatus nostri anno tertio.

Expliciunt decretales domini Gregorii papæ decimi. Deo gratias.

De J. P. Lancelotti (1522–1590) vide: van Hove, proleg. p. 384 sq.
"Opus, quod neque Pauli IV nec eius successoris Pii IV (1559–1565) approbationem retulit, Perusiae, ut scriptum privatum publici iuris fecit, a. 1563."

(V.)

INSTITVTIONES IVRIS CANONICI,

QVIBVS

IVS PONTIFICIVM

SINGVLARI METHODO LIBRIS IV.

COMPREHENDITVR,

A

IOAN. PAVLO LANCELOTTO,

PERVSINO, CONSCRIPTAE, ET IN AVLA ROMANA, MANDATO PONTIF. MAX. AB ILLVSTRIBVS VIRIS OLIM RECOGNITAE.

INDEX TITVLORVM.

LIBER PRIMVS.

LIBER SECVNDVS.

LIBER TERTIVS.

LIBER QVARTVS.

PIO
PONTIFICI MAXIMO
IO. PAVLVS LANCELOTTVS,
IVRECONSVLTVS PERVSINVS,
S.

Pontificii iuris institutiones proximis annis superiorum pontificum iussu et nos conscripsimus, et summi viri castigarunt, quæ quidem optandum sane erat, vt iis in lucem prodirent auctoribus, quorum mandato et scriptæ et recognitæ fuissent, vel ea saltem ratione, quod auctores ipsi munera nobis gratiora ac pretiosiora facere consueuerint, et sæpe non tam quid, quam a quibus accipiant, homines soleant perpendere. Sed quando id vel ratio temporum, vel alia quæcunque causa fieri non sinet, illud certe nulla ratione committi debet, vt iuris scilicet pontificii institutiones sub alterius, quam ipsius pontificis nomine appareant, a quo pontificia omnia iura emanant. Velut enim ab Oceano deducta flumina in ipsum tandem refluunt: ita hoc, quicquid est operis, quod totum de Romanorum pontificum constitutionibus deriuatum est, ad ipsum Romanum pontificem, quasi ad fontem proprium, redibit. Ad Te autem eo iustius, quod magnis aliis animi dotibus, quibus ad pontificatum tibi aditum parasti, exactissimam adiunxisti iuris huius cognitionem. Vnde perbelle nunc accidit, vt, quæ facultas optimum te meliorem reddit, et ad moderandam difficillimis temporibus Christianam rempubl. instructiorem, eam nunc Tu contra, cum canonum conditor euaseris, beneficium reponens meliorem sis redditurus: cuius rei non dubia iam apparent indicia, cum ad restituendos antiquos Christianorum mores, atque hæreses exstirpandas, sanctissimas quotidie constitutiones edere non desistas, quæ dubio procul Christiano gregi non minus futuræ sunt salubres iis ipsis, quæ iuris pontificii, quod nunc tenemus, libros implent, ad illas autem institutiones hæ nostræ gradum forte rudioribus facere poterunt. Accipies igitur eas placido ac benigno animo: nam si ita contingere senserimus, ad alia promptiores reddemur, et alacriores. Deus Opt. Max. Te nobis diu incolumem, felicemque seruet.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI
LIBER PRIMVS
INCIPIT.
IO. PAVLVS LANCELOTTVS,
I. C. PERVSINVS,
IVRIS PONTIFICII CANDIDATIS
S.

PROOEMIVM.

Libros iuris pontificii diligenter intuentibus facile apparebit, eos ad quandam imitationem illorum, qui in iure ciuili exstant, fuisse conscriptos, atque digestos. Nam vt illi Romani imperatoris, sic hi Romani pontificis auctoritate potissimum nituntur: ac velut illi Romanorum imperatorum constitutionibus, senatus, aliorumque magistratuum placitis, et IConsultorum responsis constant, sic in hoc pontificum itidem Romanorum sanctiones, sacrorum conciliorum decreta, et sanctissimorum virorum haud dissimili ordine congestæ sententiæ conspiciuntur: quæ omnia tam pari postmodum studio posteritas amplexa est, et tam eodem stilo interpretata, vt inter

ter bonas artes nullæ prorſus ſint, quæ tanta ſimilitudine ſeſe inuicem contingant. Non parua hinc nos interdum cepit admiratio, quanam ratione contigerit, vt, veluti imperatorio nomine Cæſarei iuris in certos libros redacta ſunt elementa, non ita etiam ad vſum ſtudioſæ iuuentutis ad ius canonicum ab ipſis pontificibus compoſitæ inſtitutiones reperiantur: cum id, ſi, vt quidem nunc eſt, contemplemur, ædificii cuiusdam referat ſpeciem, ianuis, atque omni propemodum aditu carentis, et vna hac tantum diſſimilitudine a iure ciuili ſeiungatur. Accedit, quod, cum nemo ſit mortalium, qui gloriæ cupidine non tangatur, hoc non ſine magna ſua laude facturi videbantur. Sed veteribus quidem facile id ignoſci poterit, in iaciendis et ſtruendis huius iuris fundamentis, videlicet occupatis, et quaſi materiæ defectu impeditis, at recentioribus, eius facultatis tractatibus ad iuſtum corpus excreſcentibus, inſtitutiones inde elicere, et quaſi de rudi marmore ſtatuæ cuiusdam effigiem ducere non difficile fuiſſet: et quæ noſtrorum eſt felicitas temporum, non modo in ea re illuſtrium virorum opera vti, verum etiam per ſe id præſtare nonnulli potuiſſent. Sed et horum quidam vitæ breuitate, quidam multiplicium hæreſium, bellorumque tam ciuilium, quam externorum procellis facile excuſari poſſunt. Quis enim in ſacri apoſtolatus faſtigio vniuerſæ eccleſiæ præſidens, atque orbem ipſum principum diſcordiis fluctuantem, bellorumque incendiis æſtuantem circumſpiciens, ad otium litterarium varie agitatum animum facile poſſit appellere? Sed hoc nos parum aliquando perpendiſſe videri poſſumus. Nam cum in aula Romana difficillimis temporibus degeremus, de inſtitutionibus iuris canonici pontificio nomine conſcribendis, Iuſtiniani imperatoris exemplo, ipſi Romano Pontifici ſuggeſſimus: et quamuis minus forte opportune, de his tamen conſcribendis ab eodem mandatum accepimus, et quantum in nobis fuit, etiam expleuimus: ſiquidem intermiſſo ſuperioribus annis prælegendi ac patrocinandi munere, impenſe operam dedimus, vt per nos huiusmodi inſtitutiones componerentur, quæ, vt Pontificio nomine exirent, non indignæ iudicarentur: quod quidem ex ſententia nobis ceſſiſſe, ita locupletiſſimum ſummorum Virorum probauit teſtimonium, vt illæ iam iam de manu Pontificis in manus veſtras venturæ crederentur. Sed vſque adeo poſtmodum, cum Romæ ob eam vnam rem diu fuiſſemus, ſupremæ manus impoſitio differebatur, vt qui grauiſſimis, ac multiplicibus vndique ad ſedem apoſtolicam confluentibus negotiis admodum ſummum Pontificem, et natura ipſa (vt aiebant) valde cunctatorem, diſtentum fuiſſe ignorauerit, magnam illo tempore in curia rerum harum incuriam fuiſſe facile ſuſpicari potuerit. Itaque diutius ſuſtinere non valentes in patriam conceſſimus, pontifex paulo mox in fata. Sed hæc commentariolo ſufficiat nos aliquando fuiſſe complexos. Ergo ſi cui forte audentiores viſi fuimus, qui tantam rem aggredi tam imbecilli auſi fuerimus, maximis auctoribus, atque adeo mandato ipſo pontificio hanc temeritatis culpam redimere poſſumus: vel certe id non impune tulimus, qui ob eam rem magnos labores, et impenſas, atque inuidorum obtrectationes, neſcio, an dicam, fruſtra ſubierimus, vtinam non amplius ſubituri. Sed hæc omnia æquiſſimo feremus animo, ſi, quod vehementer ſemper optauimus, noſtra hæc eiuſmodi ſit ſcriptio, quæ ſtudiis veſtris commoda videri poſſit: quod ſane his temporibus futurum non deſperamus, quibus, vt nonnullos forte ſacroſancti Pontificii iuris ignoratione in errores aliquos, atque hæreſes facilius prolabi potuiſſe, ita nunc expeditiore quadam eius tractatione non tam facile iuuenum hoc iure imbutos animos aberraturos veriſimiliter exiſtimare debemus. Vnde quamuis non iisdem, quibus inchoatus fuit auſpiciis, liber hic noſter in lucem prodeat, in communi ſaltem periculo non fuiſſe nos otioſos, ſed quoquo modo tuliſſe opem, iuuabit. Accipite igitur priuati quidem hominis, pontificio tamen mandato, ad ius canonicum et ſcriptas et caſtigatas inſtitutiones. Cumque eis nihil ſit comprehenſum, quod (ni fallimur) ſacris canonibus penitus non conſentiat; ita exiſtimate, ſi de pontificis manu eas accepiſſetis, fuiſſe id perinde futurum, ac ſi vobis vaſis aureis, ac longe ſplendidiſſimis menſis fuiſſent fercula ſubminiſtrata: nunc cum de manu noſtra, ac ſi fictilibus illa quidem atque exoticis, in ſapore tamen nullam fore differentiam.

INSTI-

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

LIBER PRIMVS.

TITVLVS PRIMVS. DE IVRE CANONICO.

Diuiditur in tres partes. In prima ponit, vnde dicatur ius canonicum. In secunda, quid sit. In tertia, ex quibus constet. Partes patent. h. d.

Iuri canonico daturum operam nosse oportet, vnde talis denominatio descendat. Et quidem ius, generale est nomen: Canonicum vero, dicitur a verbo græco *κανὼν*, *a* quod latine idem significat quod regula: vnde ius canonicum, ius regulare non male dixeris: quam donominationem ex eo accepit, quod, ex regulis priscorum patrum ad rectam viuendi normam institutis, deductum fuerit. Est igitur ius canonicum, quod ciuium actiones ad finem æternæ beatitudinis dirigit. Constat vero inprimis id ius diuinæ legis præceptis, consuetudine, et constitutionibus: quæ singula qualia sint, diligentius dispiciamus.

TITVLVS II. DE IVRE DIVINO, CONSVETVDINE ET CONSTITVTIONIBVS.

Ius diuinum est, quod continetur in lege et euangelio, et est immutabile. h. d.

Ius diuinum est, quod in lege continetur, et euangelio, *b* atque immutabile semper permanet. Sunt *c* enim legis et euangelii præcepta, aut moralia, aut mystica. Moralia præcepta nullam omnino mutabilitatem recipere possunt: mystica vero, etsi quantum ad superficiem mutata videantur, secundum moralem tamen intelligentiam nullam mutationem recepisse comperiuntur.

Quid sit consuetudo, et vnde duxerit originem, et quam vim habeat. h. d.

§. 2. Ius *d* consuetudinis, post naturalem legem sumpsit exordium, ex quo homines in vnum conuenientes cœperunt simul habitare: quod ex eo tempore factum creditur, quo Cain ciuitatem ædificasse legitur. Est autem consuetudo, *e* ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur. In iis enim rebus, in quibus nihil certi diuina statuit scriptura, *f* mos populi Dei, et instituta maiorum pro lege tenenda sunt: et sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum sunt coërcendi.

Praua consuetudo non ligat.

§. 3. Hæc tamen de ea consuetudine intelligere nos oportet, *g* quæ neque diuino iuri, neque canonicis contradicit institutis: si quid autem contra fidem *h* catholicam vsurpare dignoscitur, non tam consuetudo, quam vetustas erroris est appellanda. *i*

Quid sit constitutio, et quotuplex: et ciuiles constitutiones, quæ non sunt contra euangelium et canones, sunt honorandæ, licet ipsis ecclesia non ligetur.

§. 4. Constitutio *k* est lex scripta. Constitutionum autem *l* aliæ ciuiles, aliæ ecclesiasticæ. Ciuiles sunt, quas princeps, aut magistratus, aut populi sibimetipsis sanciunt: quæ quidem, si euangelicis atque canonicis decretis non sint contrariæ, *m* sunt omni reuerentia dignæ, atque eis ecclesia sæpe contra *n* hæreticos, contra tyrannos, et quoscunque prauos vtitur: alioquin nullius sunt momenti, quod vsque adeo obtinet, vt, etiamsi quid in eis statutum fuerit, quod ecclesiarum respiciat commodum, nullius firmitatis existat, nisi ab ecclesia fuerit comprobatum.

Sed nos ad ecclesiasticas constitutiones stilum vertamus, earum originem, species, et auctoritatem breuiter referentes.

TITVLVS III. DE ECCLESIASTICIS CONSTITVTIONIBVS.

Canones quibus constent, et quotuplicia sint concilia, et quæ concilia vniuersalia.

Canonum *o* quidem alii sunt statuta conciliorum, alii decreta pontificum, aut dicta sanctorum. Conciliorum vero alia sunt vniuersalia, alia prouincialia, alia vero episcopalia. Vniuersalia sunt, quæ sancti patres, ex vniuerso orbe *p* in vnum conuenientes, iuxta fidem euangelicam et apostolicam condiderunt.

Initium vniuersalium conciliorum celebrandorum post apostoles cœpit temporibus Constantini: et ipsorum celebrandorum est apud sedem apostolicam auctoritas.

§. 2. Quorum *q* celebrandorum initium post sanctissimos apostolos a temporibus Constantini Magni cœpit: ipse enim primus, cum feruente persequutione docendarum plebium commoditas minime daretur, Christianis, vt libere congregarentur, facultatem præstitit. Legitima *r* vero conciliorum vniuersalium aggregandorum potestas et auctoritas est penes sedem apostolicam: quæ, *s* si Romanus pontifex interesse impediatur, vnum vel plures speciales ad hoc legatos constituere solet.

Quatuor sunt principalia concilia: Nicænum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Chalcedonense.

§. 3. Inter *t* cætera autem concilia quatuor sunt, quæ totam principaliter Christianam fidem complectuntur, quasi quatuor euangelia: Nicænum scilicet, Constantinopolitanum, Ephesinum, et Chalcedonense: in quibus velut in quadrato lapide sanctæ fidei structura consurgit.

Inter discordantia concilia proponitur sententia eius, quod est maioris auctoritatis.

§. 4. Alia vero concilia, quæ ductu sancti spiritus congregata et celebrata fuerint, proximum ab istis sibi locum vendicant. Quod si quando inter ea discors sententia inueniatur: illius sententia magis est tenenda, cuius antiquior et maior est auctoritas.

Prouincialia concilia quæ sint, et quam auctorit. habeant.

§. 5. Prouincialia *v* concilia sunt, quæ propter ecclesiasticas caussas, et altercationum sedationes per singulas prouincias, conuocante metropolitano episcopo omnes prouinciales episcopos, et cathedralium ecclesiarum capitula, celebrari placuit. Hæc autem neque diffiniendi, *x* neque generaliter constituendi vim aliquam habent: sed

a *Can. 1. dist. 3.* b *dist. 1. in sum.* c *can. fin. §. his itaque. dist. 6.* d *can. fin. §. ius vero consuetudinis. dist. 6.* e *can. consuetudo. 1. dist.* f *can. in iis rebus. 11. dist.* g *c. consuetudinis. §. cum vero. etc. seq. dist. 11.* h *c. consuetudinem. d. dist. 11.* i *c. consuetudo. 8. dist.* k *can. constitutio. 2. dist.* l *3. dist. in sum.*

m *gl. p. can. cum ad veram. 96. dist.* n *can. 1. in fin. et can. seq. dist. 10.* o *can. 2. §. porro. dist. 3.* p *can. 1. in prin. vers. sub hoc. dist. 15.* q *can. 1. in princ. dist. 15.* r *dist. 17. in sum. in fin. et can. 1. et seq. d. dist.* s *quibus*, forte. t *can. 1. §. inter cætera. et can. seq. dist. 15.* v *dist. 17. per totum. et can. propter. dist. 18.* x *d. dist. 18. c. 18. in sum.*

tantum

tantum curandi, vt id seruetur, quod alias statutum est, et quod generaliter seu specialiter obseruari præceptum est: licet interdum et quæ ab his recte statuta sunt, etiam catholica ecclesia suscipiat.

Quæ sint episcopalia concilia, et qui ipsis ligentur.

§. 6. Episcopalia concilia sunt, quæ episcopus in sua diœcesi singulis annis *a* conuocat, dum inter suos abbates, presbyteros et clericos cognoscit. In iis, si quid ab episcopo statutum fuerit, nec subditi extra diœcesim constituti, neque ignorantes (nisi sit ignorantia supina) ligantur. Quamobrem pastoralis officii cura postulat, vt, quæ in illis constituta fuerint, episcopus suis plebibus nota facere non omittat.

Decreta pontificum Romanorum æquipollent decretis conciliorum.

§. 7. Decreta *b* quoque pontificum Romanor. canonibus conciliorum pari potestate exæquantur. Nam si id demum hodie probatur, quod sedes apostolica probauit, et quod illa repulit, reiicitur: multo magis quæ ipsa pro catholica fide, pro sacris dogmatibus diuerso tempore scripsit, debent ab omnibus reuerenter recipi.

Scripta sanctorum non inserta iuri communi, secundum post decreta pontificum Romanorum locum obtinent.

§. 8. Alia *c* sane est causa eorum, quæ sancti viri, vel sacræ paginæ interpretes scripta reliquerunt. Nam quæ sacris canonibus interserta comperiuntur, parem cum eis obtinent firmitatem, cætera vero post scita pontificum auctoritatem tenent. Nam licet diuinarum scripturarum interpretes scientia pontificibus interdum præcedant; quia tamen statuendi potestate destituuntur; in scripturis quidem exponendis illis quandoque præponuntur, in causis vero diffiniendis, secundum post eos locum habere merentur. Aliud est *d* enim caussis terminum imponere, aliud scripturas diligenter interpretari: cum in negotiis diffiniendis non solum necessaria sit scientia, verum etiam potestas.

Ius canonicum versatur circa personas, res, et iudicia.

§. 9. Versatur autem ius canonicum circa tria: circa personas, res, et iudicia.

Verum quia posteriora duo ad personas referuntur: videamus prius de personis. Parum enim esset illa noscere, si personæ ignorentur, quarum caussa illa ipsa constituta sunt, et per quas ea omnia administrantur.

TITVLVS IV.
DE IVRE PERSONARVM.

Christianorum quidam sunt Laici, quidam clerici: et clericorum quidam sunt in sacerdotio constituti, quidem in sacris, non in sacerdotio, quidam nec in sacerdotio, nec in sacris.

Personarum *e* genera duo sunt, vnum laicorum, alterum vero clericorum. Laici, qui et populares dici possunt, sunt, quibus licet temporalia possidere, vxorem ducere, caussas agere, inter virum et virum iudicare. Clerici sunt, qui diuinis officiis mancipati sunt, et quos ab omni strepitu cessare conuenit.

Videamus igitur de iis, qui diuinis officiis sunt asscripti. Nam si cognouerimus, quæ istæ personæ sunt: simul etiam et qui laici sint, intelligemus. Horum autem quidam sunt in sacerdotio, quidam in sacris, quidam nec in sacerdotio, nec in sacris. Rursus eorum, qui in sacerdotio constituti sunt, quidam sunt in altiore gradu vel ordine positi, quidam vero inferiore. Videamus igitur primum de his sacerdotibus, qui in altiore gradu positi sunt, proxime de his qui in inferiore, ac subinde de his, qui tantum in sacris ordinibus constituti sunt, visuri et demum de his, qui nec in sacerdotio, nec in sacris reperiuntur.

TITVLVS V.
DE EPISCOPIS ET SVMMO PONTIFICE.

Episcoporum ordo est tripertitus, et patriarchæ primum post papam locum tenent.

In altiori gradu constituti sunt episcopi. Est autem *f* episcoporum ordo tripertitus: alii enim sunt patriarchæ, siue primates; alii archiepiscopi: alii simpliciter episcopi. Patriarchæ *g* sunt, qui primum post Romanum pontificem tenent locum: quales Constantinopolitanus, Alexandrinus, Hierosolymitanus, Antiochenus. Appellantur autem patriarchæ, quia summo honore funguntur, quasi patrum principes: vnde ob dignitatis excellentiam, et crucem *h* iis deferre, et ab episcopis et archiepiscopis appellationes recipere iure permittitur.

Archiepiscopi sunt præsules episcoporum vnius prouinciæ.

§. 2. Archiepiscopi *i* sunt vnius prouinciæ episcoporum principes et præsules. Prouinciæ siquidem *k* longo ante aduentum Christi tempore, maxima ex parte diuisæ erant: quæ diuisio postmodum ab apostolis et eorum successoribus renouata est. Itaque vbi dudum primates erant seculi, nostros patriarchas, vel primates leges ecclesiasticæ poni iusserunt. In ciuitatibus autem metropolitanis, quæ minores iudices habebant, illi hodie præsunt, qui metropolitanorum, aut archiepiscoporum nomine designantur. Ad hos igitur inter suos suffraganeos cognoscere pertinet: a quibus tamen si diutius illi habiti et accepti fuerint, ad primates, aut sedem apostolicam appellare poterunt.

Episcopi sunt, qui præsunt maioribus populis, et latine speculatores appellari possunt, et magna est ipsorum in ecclesia auctoritas.

§. 3. Simpliciter autem episcopi sunt, *l* qui maioribus populis et frequentioribus ciuitatibus præsunt. Ii speculatores latine dici possunt. Episcopus enim quasi speculator in ecclesia præpositus est: mores enim et vitam populorum infra se positorum speculatur et perspicit. Horum autem non modica in ecclesia est auctoritas. Nam præter ligandi soluendique potestatem, et visitandi diligentiam, soli sacrum chrisma conficiunt, *m* soli Dei altaria et ecclesias consecrant, et pollutas repurgant, clericos ordinant, suspendunt et deponunt: ad hos pertinet excommunicatio, purgationis indictio, dispensatio, sollemnis pœnitentiæ impositio.

Quod inferiori conceditur, multo magis conceditur et superiori.

§. 4. Quod autem diximus, prædicta solos episcopos efficere posse, non eum habet intellectum, quasi archiepiscopi et primates non eandem habeant potestatem; sed, quod presbyteris et cæteris inferioribus illa non conceduntur. Ridiculum enim esset cogitare, episcopis illa quidem permitti, archiepiscopis et primatibus, qui episcopis præsunt, eadem denegari.

Papa est ordinarius omnium ordinariorum, et ecclesiæ Romanæ omnes ecclesiæ subsunt.

§. 5. Sicut autem Petrus apostolus primus fuit apostolorum: ita et ecclesia suo nomine consecrata, Domino instituente, prima est, et caput cæterarum: et qui illi præest, cæteros episcopos antecellit. Vnde ad eam, tanquam ad matrem *n* atque apicem, omnes maiores ecclesiæ et episcopi recurrunt, a qua quasi a quodam capite, dona velut in corpus omne diffunduntur. Ipsa autem tanquam omnium magistra, celsiore sede residens, a quoquam iudicari non poterit. Quinimo velut tempore Noë omnes extra arcam positi, diluuii vastitate consumti sunt: sic extra Petri nauiculam constituti, æternæ damnationis fluctibus obruentur.

TITVLVS VI.
DE ELECTIONE.

Duobus modis creantur episcopi.

Promouentur autem tam episcopi quam prælati cæteri, aut per electionem, aut per postulationem.

Quid sit electio, et quod ad vnum ius eligendi habentes citari debent, alias non valet electio: et non citatus potest habere ratam electionem.

§. 2. Cæterum, vt prius de electione dicamus, electio nihil aliud est, quam hominis alicuius ad dignitatem, vel fraternam societatem canonice facta vocatio. Nam cum viduatæ prouidendum est ecclesiæ: debent cuncti, qui eligendi ius habent, legitime citari, vt electioni intersint. Quod si vel in vnius persona fuerit id omissum: irritam reddit electionem talis omissio. Sæpe etenim rescriptum est, magis hac in re vnius obesse contemptum, quam multorum contradictionem: *o* plane si is, qui citatus non fuerit, ratam adueniens habere velit electionem, confirmanda erit electio. *p*

Absens potest vni de capitulo votum suum demandare. h. d.

§. 3. Sed et si quis casu aliquo ad electionem accedere fuerit impeditus: votum suum vni vel pluribus de capitulo demandare minime prohibendus erit.

Procurator ad eligendum non potest vnum procuratorio, alium proprio nomine eligere, nisi habeat mandatum de eligenda certa persona.

§. 4. Et *q* si tantum vni votum suum quis demandauerit, et is vnum suo, alium mandantis nomine in scrutinio nominandum duxerit; nihil agit, nisi de certa eligenda persona mandatum acceperit: quo casu in illam mandantis, in aliam suo nomine, iure consentire poterit.

Duobus procuratoribus ad eligendum datis in solidum, non possunt ambo eligere, sed erit melior conditio occupantis: et si non appareat de prioritate in occupando, præponitur electus a capitulo, vel primo nominatus in procuratorio. h. d.

§. 5. Quod si pluribus *r* in solidum vices suas quis commiserit; non quidem omnes reddere votum poterunt (quia vota dirigere possent in diuersos, sicque res non haberet exitum) sed erit occupantis melior conditio. Et si ita concurrant, vt inter eos prior non appareat: is admittetur duntaxat, quem vel capitulum, vel pars maior elegerit: vel si concordare nequeant, is, qui primus in instrumento vel literis procurationis nominatus fuerit.

Non possunt plures deputari ad eligendum non in solidum. h. d.

§. 6. Sin autem plures non in solidum constituti fuerint: eadem

a *Can. pen. in palea 18. dist. et c. sicut olim. extr. de accus.* b *can. 1. per totum dist. 19.* c *dist. 20. per totum.* d *§. sed aliud in sum. d. dist. 20.* e *can. duo sunt genera. 12. quæst. 1.* f *can. 1. vers. ordo. dist. 21.* g *d. can. 1. §. patriarcha.* h *C. antiq. patriarchalium. extr. de priu.* i *can. 1. dist. 21.* k *c. 1. dist. 99.*

l *can. 1. §. episcop. dist. 21.* m *can. 1. vers. ad episcop. dist. 25. can. quamuis. dist. 68. et 26. q. 6. per totum.* n *C. antiqua. extr. de priuil.* o *C. quod sicut in fin. princ. d. tit. de elect.* p *d. c. quod sicut. in fin. princ.* q *C. si quis iusto. §. porro. de elect. in 6.* r *C. si quis iusto. in princ. de elect. in 6.*

ratione

ratione nullus eorum admittendus erit, sibique mandans imputet, qui sic eos imprudenter constituerit.

Non potest votum in electione reddi per litteras.

§. 7. Sed cum absens, reclamante capitulo, extraneum constituere nequeat: videamus, an, si nullus de collegio velit esse procurator, saltem per litteras votum suum reddere valeat? Et sane, cum non ante electionem, sed in ipsa electione secrete, et sigillatim duntaxat, singulorum vota sint exprimenda, per litteras reddi non poterunt.

Superius dicta non habent locum in electione papæ, in qua multa sunt specialia. h. d.

§. 8. Sed hæc quidem in aliorum episcoporum, non in romani pontificis electione obtinent. In huius enim nec vlla necessaria est citatio, nec alii quis absens votum suum demandare permittitur. Alia quoque in eo specialiter constituta sunt, quæ ex decretalium libris decentius est, quam hic, accipere.

Electio celebratur tribus modis, et quomodo per inspirationem: et quod laici non per inspirationem, sed per conspirationem dicuntur eligere. h. d.

§. 9. Celebratur autem electio tribus modis, *a* per inspirationem, per scrutinium, et per compromissum: per inspirationem, vt cum electores nullo præcedente tractatu, quasi diuini spiritus impulsu, simul omnes in vnum repente consentiunt, et simul vnum nominant. Quod si forte laici, prece vel pretio *b* corrupti, aliquem concordibus clamoribus petant: is, non tam per inspirationem, quam per nefariam conspirationem nominatus, omni penitus electionis fructu merito carere debet.

Quomodo dicatur celebrari electio per scrutinium, et qui sint scrutatores. h. d.

§. 10. Per scrutinium fieri dicitur electio, cum præsentibus omnibus, qui debent, volunt et possunt commode interesse, tres de collegio fide digni assumuntur, qui secrete sigillatim vota cunctorum diligenter exquirunt, et demum in scripturam redacta publicant. Quo facto, collatione habita, is demum censetur electus, in quem vel omnes, vel maior et sanior pars capituli statim consenserint.

Pars minor eligentium, ad infringendam maioris partis electionem, potest opponere de propria auctoritate ac zelo, et de meritis electi. h. d.

§. 11. Quod si eligentium vota ita se diuiserint, vt hinc quidem electorum pars numerosior consistat, inde minor, sed quæ non minus ex auctoritate eligentium, quam ex meritis electi sanior appareat: ad infringendam partis numerosioris electionem facultas erit minori, et de auctoritate ipsorum eligentium, et de meritis eorum, qui electi fuerint, opponere.

Contra electionem factam a duabus partibus non potest opponi, nisi de nullitate voti alicuius earum dictarum partium. h. d.

§. 12. Hoc tamen tunc obtinebit, cum non magnus in altera parte contigerit excessus. Cæterum si quando *c* duabus electionibus celebratis, pars altera eligentium, alia duplo maior numero deprehendatur; contra huiusmodi electores ad extenuationem meriti vel auctoritatis ipsorum, paucioribus, vel electo ab eis opponendi facultas non erit: quanquam, si quid opponere voluerint, quod votum illius, cui opponitur, nullum ipso iure redderet, id eis minime censetur interdictum. Vocantur autem viri tres, de collegio sumpti, scrutatores, eo, quod singulorum vota diligenter scrutentur.

Quomodo per compromissum celebretur electio, et quod arbitri, non seruantes formam compromissi, nulliter eligunt. h. d.

§. 13. Per compromissum celebratur electio, cum plures idonei viri eliguntur, in quos omnium vice eligendi certo modo facultas et potestas transfunditur, qui arbitri compromissi fines diligenter custodire debent, scituri, si quid non secundum demandatam formam egerint, nullum habiturum esse iuris effectum.

Potestas arbitrorum non exspirat re non integra, etiam non secuta electione. h. d.

§. 14. Quod *d* si intra terminos constiterint: quod ab eis gestum fuerit, vsque adeo ratum habendum erit, vt etiam non secuta electione, re tamen non integra, demandata sibi potestas reuocari non possit.

Ostendimus, quibus modis electio celebretur: consequens nunc est, vt videamus, et qui possint eligere, et in quos cadere possit electio.

TITVLVS VII.

QVI ELIGERE, ELIGIVE POSSVNT.

Quibus ius eligendi competat. h. d.

Ius igitur prælatum eligendi ad canonicos hodie, et ad viduatæ ecclesiæ pertinet collegium. Sed et, si qui consuetudine, vel præscriptione, pacto, vel priuilegio fuerint muniti, ab electione minime sunt excludendi.

Impuberes, et non constituti in sacris non possunt eligere. h. d.

§. 2. Sed neque in pupillari ætate constituti, neque ii, qui sacris ordinibus non sunt decorati, sunt admittendi. Absurdum enim esset, si ad tanti ponderis res explicandas, ii, quorum nullum est animi iudicium, et ad sacra tractanda, ii, qui nondum illa attigerunt, assumerentur.

Excommunicatus minore excommunicatione eligit: secus maiore.

§. 3. Illud quæsitum est, an excommunicati ad eligendum admitti possint? Et sane, si minoris excommunicationis vinculo tantum fuerint innodati, ab electione arcendi non sunt: anathemate autem percussi ab omni penitus eligendi facultate repelluntur.

Suspensus a canone eligit: secus ab homine.

§. 4. In suspenso quoque non absimilis obtinet distinctio. Si enim quis per solam canonis dispensationem suspensus fit; electioni interesse minime prohibetur: si vero per iudicis sententiam, anathematizato similis habebitur.

Eligere a superiore prohibiti, absentes, hæretici non possunt eligere.

§. 5. His quoque et illi annumerari debent, quibus a superiore, ne eligant, interdictum est. Item absentes: qui tamen, si legitimis caussis ad electionem accedere impeditos esse se docuerint, aliis de capitulo votum suum demandare, secundum ea, quæ proxime *e* exposuimus, minime sunt prohibendi. Hæreticis autem, vel non catholicis, indistincte ius eligendi adimitur.

Ob non seruatam formam, et ob negligentiam eligentium, electio deuoluitur ad proximum superiorem. h. d.

§. 6. Interdum tamen accidit, vt ii, quibus ab initio ius eligendi competit, eo iure postmodum priuentur: vt puta, si qui aliter, quam per præscriptas formas, eligere tentauerint: item, qui per tempus, constitutionibus diffinitum, in eligendo negligentes fuerint: quo casu ad proximum superiorem eligendi potestas deuoluitur.

Electio, facta de indigno, ius eligendi transfert ad romanum pontificem.

§. 7. Alia sane *f* caussa eorum est, qui scientes indignum eligunt, aut postulant. Nam licet et ii eligendi iure priuentur: id tamen non ad primatem, aut archiepiscopum, sed immediate ad summum pontificem deuoluitur.

Laici non possunt eligere. h. d.

§. 8. Laicis *g* quoque, etiamsi principes sint, nullo neque consuetudinis, neque præscriptionis, neque conuentionis iure, ad electionem aspirare permittitur. Patroni tamen, circa iam factam electionem, non indecenter postulatur assensus.

Qualem episcopum esse oporteat. h. d.

§. 9. Oportet autem eum, qui in episcopum eligendus sit (cum ars sit artium, regimen animarum) ætate maturum esse, natalibus illæsum, corpore integrum, fama candidum, litteris instructum, religiosum, prudentem, temperatum, castum, hospitalem, mansuetum, irreprehensibilem, secundum ea, quæ latius infra *h* dicturi sumus. Si enim ad seculares honores sine suffragatione meritorum indignum est peruenire, et notari ambitus solent, quos probitatis documenta non adiuuant: quam diligens ac prudens habenda est dispensatio diuinorum munerum, et ecclesiasticarum dignitatum?

Minor triginta annis, excommunicatus, suspensus, et non constitutus in sacris, et schismaticus non reconciliatus, non possunt eligi.

§. 10. Igitur is, qui ad episcopalem dignitatem promouendus est, annos natus esse debet non minus triginta. *i* Nam ea ætate dominum *k* et baptizatum esse, et concionatum fuisse legimus: alioqui si quis minor fuerit, eligi non poterit. Idem *l* iuris est in iis, qui aut excommunicationis, aut suspensionis vinculo sunt innodati. Sed nec ii, *m* qui in sacris ordinibus non sunt constituti, saltem subdiaconatu, neque schismatici eligi debent.

Eligentes indignum per triennium eligi non possunt. h. d.

§. 11. Illi *n* quoque, qui scienter indignum eligunt, non solum eligendi potestate priuandi sunt: verum etiam per triennium, vt ab aliis eligi possint, seipsos inhabiles reddunt.

Neophytæ non possunt eligi.

§. 12. Neophytæ *o* quoque, in episcopos ordinari prohibentur. Indecens est enim, et valde præposterum, eum fieri magistrum, qui nondum didicit esse discipulus. Appellantur autem neophytæ, *p* qui propositum sacræ religionis nouiter assumpserunt.

TITVLVS VIII.

DE POSTVLATIONE.

Quid sit postulatio. h. d.

Postulatio *q* est eius, qui eligi non potest in prælatum, concors capituli facta petitio.

Qui non animi, vel corporis vitio, sed alias non potest eligi, puta minor XXX. annis, vel spurius, potest postulari.

§. 2. Sciendum est enim, quosdam esse, qui, quamuis eligi non possint, postulari tamen minime prohibentur. Quæ res ita videtur posse

a *C. perpetuo vbi præsumpt. 8. Heliæ. de elect. in 6.* b *c. si ergo. 8. q. 1. et C. 2. de election. extra.* c *C. si quando contigerit de elect. in 6.* d *C. in caussis. extr. eod. tit.*

e *supra tit. præced. §. sed etsi quis.* f *d. C. quanquam. de elect. in 6.* g *d. C. sacrosanct. in fin. et C. cum terra. in fin. eod. tit. cap. nobis. extr. de iure patr.* h *infra, de vit. et honestat.* i *C. cum in cunctis. extr. de elect.* k *can. presbyter. dist. 78.* l *supr. eod. tit. §. illud. et §. sequ.* m *can. de Syracusanæ. in fin. dist. 28. C. a multis. de ætate et qualitat.* n *C. cum in cunctis. §. fin. et cum Vintoniens. etc. per inquisitionem, extr. de elect.* o *can. 1. dist. 48.* p *can. 2. ead. dist.* q *gl. in ver. vera postulatio. C. 1. de postulat. in 6.*

posse commode diffiniri, vt, quicunque non animi vel corporis vitio, sed ob alterius defectum qualitatis eligi impediuntur, iidem tamen postulari possint. Ex hoc apparet *a*, eum, qui trigesimum annum nondum compleuit, item in minoribus ordinibus constitutum, aut laicum, item natalibus læsum *b*, licet eligi non possint, postulari tamen posse.

Episcopus et electus debent postulari, non eligi: secus abbas, et alii inferiores. h. d.

§. 3. Episcopus *c* quoque, cum propriæ sit alligatus ecclesiæ, ad aliam transitum facere non potest: ea propter non eligendus, sed postulandus erit. Non idem iuris est *d* in abbatibus, et cæteris prælatis, infra episcopalem dignitatem constitutis. Isti enim, licet propriæ ecclesiæ videantur alligati, nihilominus eligi possunt: proprium tamen non deserunt monasterium, nisi licentia legitime impetrata.

TITVLVS IX.
DE CONFIRMATIONE ELECTIONIS.

Electus debet intra mensem consentire electioni, alioqui alius poterit eligi. h. d.

Nunc videndum est de confirmatione. Sciendum est itaque in primis, Gregoriana constitutione *e* in lugdunensi concilio cautum fuisse, vt electores, quamprimum commode possint, operam dent, vt electi consensum habeant: quem si infra mensem, sine caussa legibus cognita, electus accommodare distulerit, iure, si quod ei fuerat ex tali electione quæsitum, statim carere debere, electoresque ad aliam electionem libere posse conuolare.

Electus post consensum electioni præstitum, vel notitiam habitam, debet intra mensem ad sedem apostolicam iter arripere, et, quanto citius poterit, confirmationem obtinere.

§. 2. Eadem constitutione *f* cauetur, electum infra tres menses post consensum electioni præstitum, si nullum iustum impedimentum obsistat, confirmationem a superiore prælato petere debere: alioqui trimestri spatio elapso electionem esse penitus irritandam. Sed cum interdum eueniat, vt aliquorum locorum vicinitas minus exigat, aliquorum distantia prolixius tempus exposcat: consultissime Nicolaus *g* III. sanxit, vt electi, quorum electionum confirmationes ad sedis apostolicæ examen deducit, immediata subiectio, vel appellatio interiecta deuoluit, infra mensem post consensum, vel habitam de ipsorum electione notitiam, ad sedem ipsam apostolicam iter arripiant, et quanto citius commode poterunt, cum omnibus iuribus coram sede apostolica personaliter comparere nitantur, suarum electionum confirmationes petituri. Aliaque insuper adiecit, quibus ecclesiarum periculosis vacationibus ac malignantium subterfugiis, electorumque incommodis facile occurritur: quæ non solum in electionibus, verum etiam in postulationibus obtinere voluit.

Non confirmatus non potest res ecclesiæ administrare. h. d.

§. 3. Quamdiu *h* autem quis confirmatus non est, rerum ecclesiasticarum administrator esse non potest. Quod si negotiis ecclesiæ, ad quam vocatus est, sese temere ingesserit; omni iure, quod ei per electionem quæsitum fuerit, statim priuandus erit: nullo, neque œconomatus, nec procurationis prætextu excusandus.

Electo non est obediendum, nisi litteris confirmationis ostensis. h. d.

§. 4. Petet igitur is, qui confirmatus est, ab apostolica sede litteras, confirmationis suæ tenorem continentes; illisque ostendet, ad quos ea res pertinet: alioqui nulli eum absque dictarum litterarum ostensione recipere tenebuntur. Quod et in promotione apud dictam sedem facta, et in consecrationis, vel benedictionis munere, locum sibi vendicat.

Confirmatio non conceditur, nisi cum caussæ cognitione. h. d.

§. 5. Is autem, *i* ad quem confirmatio pertinet, diligenter examinare debet, et electionis processum, et personam electi. Est enim hoc generale, vt ad eum pertineat examinatio, ad quem manus impositio spectat. Et cum omnia rite concurrunt: tunc munus ei confirmationis impendat. Quod si secus factum fuerit: non solum deiiciendus erit indigne promotus, verum etiam indigne promouens puniendus. Nihil est enim quod ecclesiæ Dei magis officiat, quam si indigni ad regimen assumantur animarum. Quod cum in cunctis sacris ordinibus sibi locum vendicet; in episcopo tamen multo fortius: qui, ad curam aliorum positus, in se ipso debet ostendere, quomodo cæteros in domo Dei oporteat conuersari. Quod si forte eligentium vota in duas se diuiserint partes: is confirmatoris iudicio alteri præferendus erit, qui maioribus iuuatur studiis et meritis.

Si vnus sit postulatus, alius electus; præponitur electus æque idoneus: nisi postulantium sit duplo maior numerus. Qui tamen si ignoranter indignum postulauerint; nec postulatio, nec electio valet: sed si scienter, electio tenet. h. d.

§. 6. Et *k* si vacante ecclesia, scisso in duas partes capitulo, alius quidem electus fuerit, alius vero postulatus: quæri potest, electione confirmanda, an vero postulatio sit admittenda? In qua specie, si tam postulatus, quam electus sint idonei, responsum est: si postulantium numerus sit eligentium duplo maior, vtique postulationem esse admittendam: sin id minus, electionem confirmandam. Sed si postulantes indignum nescii postulauerunt, nec postulatio, nec electio rata habenda erit: si scientes et prudentes, erit electio confirmanda.

In confirmatione facienda citandi sunt, quorum interesse potest. Et calumniose opponentes puniuntur. h. d.

§. 7. Illud *l* etiam confirmantem obseruare oportet, ne, dum nimia in confirmando celeritate vtitur, contra doctrinam apostoli proprium affectum iuri et æquitati præponat. Itaque si coëlectus aliquis, vel contradictor apparet; ante confirmationem nominatim vocandus est: alioqui si nemo apparet, in foribus ecclesiæ, in qua electio facta est, generaliter edicendum erit, vt, si qui sint, qui confirmationi futuræ velint opponere, ad contradicendum in assignato peremptorio termino præsentes esse debeant. Quæ omnia locum habent, siue concorditer electio fuerit celebrata, siue non. Sciant autem ii, qui contra electionem opponendum duxerint, se, si probationibus destituti fuerint, ab omni pœnitentiæ præsidio exclusos, legitimis pœnis esse subiiciendos.

Potest dispensari cum electo schismatico, si nullum ordinem a schismaticis susceperit. h. d.

§. 8. De *m* illo dubitari contingit, an eius, qui abiurato schismate ad vnitatem ecclesiæ rediit, confirmanda sit electio? Et responsum est: si a schismaticis nullum susceperit ordinem, et eius electio canonice celebrata deprehendatur, posse illam dispensatiue confirmari.

Confirmatus et nondum consecratus, exercet solum, quæ sunt iurisdictionis, non, quæ sunt ordinis. Et nemo dat, quod non habet. h. d.

§. 9. Igitur confirmatione secuta, inter electum et personas eligentium, hoc est, ecclesiam, spirituale coniugium *n* contrahitur. Quapropter confirmatus liberam super illis statuendi nanciscitur facultatem. Hoc autem sic intelligi oportet, *o* vt eorum quidem, quæ iurisdictionis sunt, vt puta, corrigendi, excommunicandi, iusiurandum exigendi, conferendi, confirmandi, et iis similium, libera confirmato permissa sit tractatio: ea vero, quæ non iurisdictionis, sed ordinis sunt, *p* veluti clericorum ordinationes, benedictiones virginum, depositiones, ecclesiarum et altarium consecrationes, ante propriam consecrationem peragere prohibetur. Neque enim ratio suadere videtur, vt quis in alios id conferre possit, quo eundem indigere dignoscitur. Quod si consecratus sit: non solum quæ iurisdictionis, verum etiam quæ ordinis sunt, exequi poterit.

TITVLVS X.
DE CONSECRATIONE.

Consecratio expediri debet intra tres menses post confirmationem. h. d.

Debet igitur is, qui canonice electus, confirmatus et examinatus est, nouissime consecrari. Quod *q* quidem, ne ecclesia, pastoris quasi destituta solatio, aliquod patiatur incommodum, intra tres menses post electionem, nisi legitimum subsit impedimentum, expediri debet: alioqui, si metropolitanus, aut ii, ad quos ea res pertinet, negligentes fuerint, ecclesiasticis condemnationibus subiiciendi erunt.

Consecrationi interesse debent ad minus tres episcopi, alioqui non valet. h. d.

§. 2. Ordinationi autem interesse debent, non solum metropolitanus, verum etiam comprouinciales episcopi, qui numerum conficiant trium. Nam et beatus Iacobus, qui Iustus appellatus est, a Petro, Ioanne et altero Iacobo, apostolis, ordinatus est: successoribus suis scilicet formam dantibus, vt non minus quoque tribus episcopis, cæteris quoque assensum præbentibus, episcopus ordinetur. Quod si ab vno vel duobus episcopis ordinatio expedita fuerit: taliter ordinatis, vt episcopi nominentur, a sanctis patribus interdicitur. Ergo si nomen non habent, officium qualiter habebunt? Euocandi sunt igitur a metropolitano *r* suffraganei; qui si omnes concurrunt, bene est: si aliqui conuenire non possunt, sui præsentiam per epistolam facere debent.

Archiepiscopus impeditus consecrationem sui suffraganei alteri committere potest.

§. 3. Quod si metropolitanus, vel infirmitate, vel alia iusta caussa ita præpediatur, vt suorum suffraganeorum aliquem consecrare non valeat: alicui coëpiscoporum vices suas demandare poterit, a quo consecrandus munus consecrationis recipere tenebitur.

Deficientibus episcopis comprouincialibus, aduocandi sunt episcopi vicinæ prouinciæ.

§. 4. Illud quæsitum est, si in prouincia, in qua olim plures episcopi fuerint, vnum tantum remanere contigerit, quid fieri debeat,

a *gl. in C. fin. extr. de postulat. et C. cupientes. §. denique. de elect. in 6.* b *C. innotuit. extra, de elect.* c *d. C. vbi gl. extra, eod. tit.* d *C. nullus religiosus. et C. si abbatem, de elect. in 6.* e *C. quam sit. de elect. in 6.* f *d. C. quam sit de elect. in 6.* g *C. cupientes. de elect. in 6.* h *cap. auaritia. de elect. in 6.* i *C. nihil est. in princ. extra, de elect.*

k *C. scriptum est, extr. de elect.* l *C. fin. de elect. in 6.* m *C. quia diligentia. extr. de elect.* n *C. 2. §. sicut autem. extr. de translat. episc.* o *Gl. fin. C transmissa. extr. de elect.* p *C. quod sicut. §. præterea. et d. gl. fin. extr. de elect.* q *can. 2. dist. 75.* r *can. 1. et sequ. dist. 64. et can. 2. dist. 65.*

cum

cum nec solus ordinare possit, et nullos, quos conuocet, habeat prouinciales. De hoc in Sardicensi concilio *a* statutum legitur, vt superstes episcopus conuocet episcopos vicinæ prouinciæ, et cum eis comprouinciales sibimet episcopos ordinet.

Quomodo sit explicanda consecratio. h. d.

§. 5. Congregatis *b* igitur hora dominicæ lucis tertia episcopis, et scrutinio cum precibus celebrato, duo supra caput ordinandi, euangelii codicem tenentes, manus imponant, et, vno super eodem benedictionem fundente, cæteri, qui adsunt, manibus suis caput eius tangant, atque illud vna cum manibus sacro chrismate deliniant: quo demum peracto, ecclesiæ romanæ, atque eius pontificibus fidelitas secundum formam Gregoriani rescripti iuranda erit.

TITVLVS XI.
DE RECEPTIONE ET AVCTORITATE PALLII.

Pallii receptio non est differenda: et volens aliquid palliando obiicere debet iurare de calumnia, et intra duos menses obiecta probare: alioqui tenetur ad pœnam talionis.

Hoc *c* amplius metropolitanum prospicere oportet, vt pallii petitionem et receptionem non differat: cum sibi sine pallio episcoporum consecrationem minime permissam scire debeat. Est autem pallium metropolitanorum insigne ornamentum, quod de corpore beati Petri sumitur, pastoralis officii plenitudinem designans: cuius receptio, vt citius expliceturr, nouissime constitutum est, ne per cuiusuis criminis obiectionem, forte palliando faciendam, differri possit: nisi obiicientes corporali iuramento præstito firment se, nec agere quicquam callide, ac de obiectis promptam fidem, hoc est, intra bimestris temporis spatium afferant, ad talionis, vel extraordinariam pœnam se præsidis obligantes arbitrio, si obiecta minime probauerint. Quod si contradictores ista facere renuerint: eorum obiectionibus nequaquam obstantibus, ad ipsius traditionem pallii procedendum erit.

Metropolitanus solum in sua prouincia, et certis diebus pallio vtitur, et pallium personam sequitur, et ideo commodari non potest.

§. 2. Sed eo nec semper, nec vbique metropolitanus vti poterit (id enim soli romano pontifici, *d* dum missarum celebrat solennia, permittitur) verum in sua tantum prouincia, ac certis duntaxat diebus. Et cum personam pallium non transeat; *e* nec alteri commodari poterit: et cum eo quisque sepeliendus erit.

Pleraque dicta de creatione episcoporum habent locum etiam in aliis prælatis.

§. 3. Hæc de creandis episcopis sufficiat: nunc de illorum vita, ac qualis eorum debeat esse conuersatio, pleraque et de cæteris sacerdotibus intellecturi, paucis expediamus.

TITVLVS XII.
DE VITA ET HONESTATE PRAELATORVM.

Qui præcellit dignitate, debet et innocentia præcellere. h. d.

Debet *f* igitur episcopus esse sine crimine, et cunctum populum, cui præest, conuersatione et innocentia præcellere. Qualis enim erit ædificatio discipuli, si se magistro intelligat esse præstantiorem? Nam episcopus instruere et admonere omnes debet: nemo autem recte monitoris personam suscipit, nisi qui moribus suis aliorum errata condemnat. Quod non solum de episcopo, sed etiam de omnibus, qui domui DEI deseruiunt, intelligi oportet: quia vehementer ecclesiam DEI destruit, meliores laicos esse, quam clericos: quæque in aliis membris ecclesiæ vacant a culpa, sæpe in sacerdotibus habentur illicita.

Episcopus cauere debet ab improborum commercio, et in corrigendo non minus charitatem, quam potestatem exercere debet. h. d.

§. 2. Ab improborum quoque commerciis abstinebit. Malorum enim consortia bonos corrumpunt. Habebit igitur secum honesti testimonii clericos, qui possint irreprehensibiles inueniri; et si quando illos, siue etiam laicos inter se dissidere contigerit: ad pacem magis, quam ad iudicium compellat, inque illis corrigendis plus agat beneuolentia, *g* quam seueritas: plus charitas, quam potestas: neque dominari magis, quam consulere subditis cupiat, ne, quod prouisum est ad concordiam, tendat ad dissidium.

Prælatus in corrigendo debet miscere seueritatem lenitati. h. d.

§. 3. Cum lenitate tamen seueritas miscenda est. Nam misericordiæ multum demitur, si seueritate omnino sit destituta. Ideoque rectoribus inesse debet iuste consulens misericordia, et pie sæuiens disciplina: vt nec in disciplinæ rigore benignitatem mansuetudinis, nec rursus in mansuetudine districtionem deserant disciplinæ: quodque seuerius castigare necesse est, non sæuientis plectatur animo, sed medentis.

Prælatus non debet tolerare peruersos. h. d.

§. 4. Præterea cauendum est, ne peruerse agentes conniuendo toleret. Culpam enim facientis habet, qui, quod potest, negligit emendare: et error, cui non resistitur, approbatur.

a *Can. fin. dist. 65.* b *can. 1. dist. 75.* c *can. 1. dist. 100.* d *C. ad honorem, eod. tit. extr.* e *C. 2. eod. tit.* f *can. vnum orarium, vers. oportet episc. d. 25.* g *can. licet plerumque, 4. dist. 45.*

Episcopus orationi debet insistere. h. d.

§. 5. In primis autem orationi et prædicationi insistat. Nam præconis officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit: hinc est, quod super pastores primos in linguarum specie spiritus sanctus insedit. Populum itaque prædicando doceat, sed illa doceat, quæ a DEO ipse didicerit, non, quæ illi caro, vel humanus sensus suaserit. Eapropter sacris libris iugiter insistere illum oportet. *h* Nec enim sufficit prælatis bona conuersatio: nisi addatur scientia doctrinæ.

Episcopus hospitalis esse debet et liberalis. h. d.

§. 6. Sed *i* nec vtramque sibi sufficere credat. Nam largam quoque manum habere debet, et necessitatem patientibus subuenire, alienam inopiam suam credens. Res suas inter histriones, venatores, aut aucupes minime dispenset: pauperes potius in hospitio recipiat, et facilius exemplo suo ad hospitalitatem subditos attrahat.

Prælatus debet sobrius esse, prudens et peritus, non solum peritia litterarum, verum etiam negotiorum.

§. 7. Sobrius sit, non vinolentus: *k* non sit percussor, *l* et ad vindictam facilis: imo in omni genere rerum agendarum prudentiam secum habeat. Si enim mancum aut debilem sancta contingere nequaquam lex diuina permittit: quanto magis doni cœlestis dispensatores esse non conuenit (id quod est deterius) mente debilitatos?

Episcopus non debet secularibus negotiis se implicare. h. d.

§. 8. Sicut autem episcopum nullo errore conuenit inuolui: ita nulla debet cupiditate corripi. Et propterea lucri cupidus esse prohibetur, et alicui, etiam honesto negotio, *m* vt sibi victum et necessaria quærat, operam dare. Nam et dominus negotiatores de templo verberatos expulit: et, apostolo teste, nemo militans DEO, implicat se negotiis secularibus.

Pudicitiæ studiosus esse debet episcopus. h. d.

§. 9. Pudicus *n* quoque debet esse, et moribus et verbis pudorem præ se ferre. Eapropter maguntino concilio *o* statutum legitur, vt nullus sacerdos fœminas, de quibus suspicio potest esse, retineat; sed neque matrem, aut amitam, aut sororem retinebit: quia et in illis, instigante diabolo, scelus perpetratum reperitur, aut in pedissequis earum. Itaque domesticarum *p* quoque personarum immoderatam familiaritatem vitabit.

Qualis quis sit interius, debet per exteriora demonstrare. h. d.

§. 10. Oportet *q* item episcopum, cæterosque ecclesiasticis officiis mancipatos, per decentiam habitus extrinseci, morum intrinsecam honestatem indicare: et ideo, si, præterquam ex caussa vrgenti, indumentis, præter ordinis ac officii decorem, præsertim publice, luxurientur, illorum impudentia variis modis, non minus recentioribus, quam antiquis pontificum decretis coercetur. In summa, cum pro populo episcopi suffragatores ad DEVM parentur, necesse est, vt omni genere virtutum eius gratiam habere nitantur: quia, cum is, qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur.

TITVLVS XIII.
DE OFFICIO ARCHIDIACONI.

Archidiaconus est a iure constitutus vicarius, et quasi oculus episcopi et inter clericos cognoscit, visitat, et corrigenda emendat, et ardua ad episcopum defert, de cuius licentia poterit etiam excommunicare. h. d.

Quoniam vero grauis et lata est pastoralis officii cura: recte constitutum est, vt aliqui in ecclesia sint, qui vna cum episcopo onus ferant, et sui prælati valeant subleuare sollicitudinem. Talis est archidiaconus, *r* qui maior post episcopum, et eius vicarius reperitur. Cuius vigilantia et solertia vsque adeo in domo DEI excubare debet, vt oculus episcopi non immerito meruerit appellari. Eapropter debet is audire iurgia singulorum, et quæ corrigenda et emendanda viderit, corrigere et emendare. Quod si qua fuerint ita ardua, quæ per eum commode non possint terminari, ad episcopum suum deferet. Dispiciet quoque vt primicerius, sacrista, et custos iniuncti sibi muneris sollicitudinem diligenter exsequantur. Sed et tertio quoque anno, si episcopus non poterit, vniuersam parochiam circumire debet, et cuncta, quæ ordinatione vel emendatione indigere viderit, secundum canonicas sanctiones corriget: et, si episcopi auctoritas accesserit, excommunicationis etiam sententiam feret.

TITVLVS XIV.
DE OFFICIO ARCHIPRESBYTERI.

Archipresbyter est vicarius episcopi, circa diuina: et archipresbyterorum duæ sunt species. h. d.

Non absimiles archidiaconis archipresbyteri habentur. Nam et ii prælati sui circa spiritualia curam subleuant. *s* Horum autem duplex est species: alii enim vrbani sunt, alii autem exteri. Vrbani sunt, qui præsulis sui absentis circa diuina in vrbe vicem sustinent, aut præ-

h *dist. 36. et sequ.* i *dist. 42.* k *dist. 44. in sum. et per totum.* l *dist. 45.* m *can. 2. 21. q. 3. et per totum.* n *in sum. dist. 43.* o *C. 1. extr de cohabit. cl. et mul.* p *dist. 34. in sum. et per totum.* q *dist. 40. et Cl. 2. eod. tit. de vit. et honest. præl.* r *cap. 1. et C. ad hæc not. extr. eod. tit. et per totum can. 1. vers. archidiaconus, dist. 25. et can. diaconi 11. dist. 93.* s *can. 1. vers. archipr. d. 25.*

sentis curam minuunt: vt officium inchoando, celebrando, et benedicendo, et cunctis prouidendo, quæ sacerdotum ministerio perfici debent.

Quæ sit potestas foraneorum archipresbyterorum. h. d.

§. 2. Exteri sunt *a*, qui circa singulas plebes constituti, non solum vulgi sollicitudinem gerunt, verum etiam presbyterorum, qui per minores titulos habitant, vitam iugi circumspectione custodire debent: qui, licet suis præsint plebibus, vt episcopus matrici præest ecclesiæ, nihil tamen contra sui præsulis ordinare decretum audere debent.

Obtinentes aliquam præposituram debent etiam habere eius præposituræ ordinem. h. d.

§. 3. Admonendi *b* sunt autem ii, qui præposituræ alicuius administrationem canonice volunt obtinere, vt non solum nomen, verum etiam ordinem habere studeant. Vnde *c*, nisi qui archidiaconatum tenent, diaconi, aut qui archipresbyteratum, presbyteri infra annum fiant, amittent honorem: etiamsi iusta caussa prohibente presbyteri aut diaconi esse non potuerint.

TITVLVS XV. DE OFFICIO VICARII.

Vicarius episcopi non potest inquirere, punire, priuare beneficiis, vel eadem conferre, nisi hæc specialiter sibi committantur. hoc dicit.

Per vicarium quoque, cum episcopus per se ipsum deseruire et residere rationabili caussa prohibetur, aut præsens omnibus commode par esse non potest, episcopalis repræsentatur auctoritas. In quo tamen illud aduertendum est, quod, licet per generalem officii commissionem vicario factam *d*, caussarum cognitio transferatur: potestas tamen inquirendi, corrigendi, aut puniendi aliquorum excessus, seu aliquos a suis beneficiis vel administrationibus amouendi, vel beneficia conferendi (nisi specialiter concessa sit) non transfertur.

Habens curam animarum in diuersis ecclesiis, vel laicus, non potest constitui vicarius.

§. 2. Debet autem episcopus circumspectus esse, ne laicum vicarium sibi constituat. Indecorum *e* est enim, laicum hominem viros ecclesiasticos iudicare: nec in vno eodemque officio debet dispar esse professio. Quod etiam lege diuina prohibetur, dicente Moyse, *non arabis in boue et asino.* Inde et Honoriana constitutione cauetur *f*, vt episcopus eum, qui perpetuam vicariam obtinet, per subtractionem prouentuum, vel ipsius vicariæ ablationem compellat, vt se in presbyterum promoueri faciat.

A vicario appellatur ad archiepiscopum: ab archidiacono ad episcopum. h. d.

§. 3. Inter vicarium autem et archidiaconum illud interest, quod a vicario non ad episcopum *g*, ab archidiacono vero, nisi aliud ecclesiarum inducat consuetudo, ad ipsum, cui immediate subiacet, episcopum erit appellandum.

TITVLVS XVI. DE COADIVTORE.

Ex caussa datur episcopo coadiutor, cuius datio ad sedem apostolicam spectat. h. d.

Accidit *h* etiam interdum, vt pastor senio aut corporis valetudine impeditus, aut sanæ mentis consilio destitutus, super suum gregem excubias ducere non possit: eapropter vir prouidus et honestus, illi in coadiutorem adiungendus est, per quem tam episcopo, quam populo vtiliter consulatur. Cuius datio, cum de caussis maioribus esse constet, ad sedem apostolicam, nulla obstante consuetudine, referenda est. Quod tamen sic intelligi oportet, si non in remotis partibus explicanda sit. Cæterum, si procul ab apostolica sede episcopus impeditus deget, tunc secundum Bonifacianæ constitutionis tenorem prouidendum erit.

Etiam inferioribus ab episcopis dandus est coadiutor: et vtrisque de facultatibus ecclesiæ erit subueniendum. h. d.

§. 2. Nec *i* solum episcopis dandus erit coadiutor, sed etiam, si res exigat, inferioribus: vnde, si vel ecclesiæ rectorem, vel archidiaconum ita morbo aliquo contigerit impediri, vt ecclesiasticis ministeriis, vel nullo pacto, vel non nisi cum scandalo interesse possint, eis quoque coadiutor adhibendus erit: et ita res temperanda *k*, vt vtrique iuxta facultates ecclesiæ vitæ necessaria ministrentur.

TITVLVS XVII. DE COREPISCOPORVM VSV SVBLATO.

Corepiscoporum vsus sublatus est. h. d.

Erant olim corepiscopi, quibus circa plurima cum episcopis ministeriorum communis erat dispensatio: quorum tamen institutio tam in romana sede, quam in aliis totius orbis ecclesiis, tanquam improba et superuacanea, est penitus interdicta. *l*

a *C. fin. eod. tit.* b *Cl. 2. de ætat. et qual.* c *can. 1. dist. 60.* d *C. 2. et cap. sequ. eod. tit. in 6.* e *can. in nona actione. 16. q. 7.* f *C. fin. extr. eod. tit.* g *C. romana, de app. in 6.* h *C. 1. de cl. ægrot. vel debil. in 6.* i *per totum tit. extr. de cl. ægrot.* k *cap. 1. §. præsenti quoque de cler. ægrot. in 6.* *can. corepiscopo, et sequ. dist. 68.*

Matrimonium spirituale dissoluitur translatione, renuntiatione et depositione. h. d.

§. 2. Vidimus hucusque de spiritualis fœdere coniugii, quod inter episcopum et ecclesiam contrahitur, quod electione vel postulatione initiari, firmatione ratificari, consecratione intelligitur consummari; item de moribus, et vicariis, et adiutoribus episcoporum: tractemus nunc, quibus modis episcopus ab ecclesia remouetur, et sic quomodo tale coniugium præter mortem dissoluitur. Contingit autem id tribus modis: translatione, renuntiatione, et depositione, seu degradatione: de quibus singulis videamus, ac primum de translatione.

TITVLVS XVIII. DE TRANSLATIONE.

Translatio inducta est ex vtilitate, et ex necessitate: et necessitate cessante, translatio irritatur. h. d.

Translationes, quæ et mutationes *m* nuncupari possunt, institutæ sunt vtilitatis et necessitatis gratia. Vtilitatis, cum episcopus ab ea ciuitate, cui præpositus est, in aliam transfertur, in qua magis proficere posse verisimiliter existimatur. Sic olim princeps apostolorum de Antiochena ciuitate se Romam transtulit, vt scilicet ibidem copiosius proficere posset. Necessitate *n* vero nonnunquam episcopalium sedium mutationes fieri solent, hostium vrgente metu. Sed hoc casu, si ciuitatem, de qua effugerit episcopus, ab hostibus liberari *o*, et ad priorem statum contigerit reuocari, ad eam expulsus reuertetur.

Episcopos transferre ad solum romanum pontificem pertinet. h. d.

§. 2. Sciendum est autem episcoporum translationes, non etiam inferiorum, ad solum apostolicæ sedis antistitem certissima ratione pertinere *p*: neque super his matrimoniis quicquam præter eius assensum immutari debere aut posse. Quod obtinet non solum, si episcopus est consecratus, verum etiam si tantum canonice fuit electus, et confirmatus: cum (vt supra diximus) post electionem et confirmationem, inter personas eligentium et electi, coniugium fit spirituale contractum.

Qui propria auctoritate se ad aliam ecclesiam contulerit, et habita carebit, et ambita. h. d.

§. 3. Ea propter *q* quicunque auaritia ducti, aut ambitione impulsi, ecclesiæ suæ mediocritate despecta, ad maiorem sese plebem popria auctoritate transtulerint, a cathedra repelli debent aliena, et carere propria: vt nec illis præsideant, quos per superbiam spreuerunt: nec illis, quos ob auaritiam vel ambitum concupiuerunt. Sicut enim vir *r* non debet adulterare vxorem suam: ita nec episcopus temere ecclesiam, ad quam electus fuit, relinquere, vt alteri sese coniungat, etiamsi a populo fuit attractus.

Quod constitutum est in ecclesiis episcopalibus, trahitur etiam ad ecclesias inferiores. h. d.

§. 4. Non absimilis iuris ratio obtinet in presbyteris *s*, et cæteris infra episcopalem dignitatem constitutis. Nam si vel qualibet caussa, propria quis auctoritate *t* cum altero suum beneficium permutare voluerit: vterque proprii beneficii iacturam faciet. Beneficiorum enim et præbendarum permutationes generaliter fieri prohibentur *v*: præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritualia, vel spiritualibus annexa, semper labem simoniæ continent: licet possit episcopus de vno loco ad alium aliquos transferre, vt, qui vni loco minus sunt vtiles, alibi se valeant vtilius exercere.

Si permutatio beneficiorum completa est ex vna parte, et per alteram stat quo minus impleatur: restituitur pars ad suum beneficium. h. d.

§. 5. Subuentum *x* tamen est ei, qui, de permutatione cum alio habito tractatu, præbendam suam cum resignasset, ab alio, qui cum permutationis tractatum habuit, et qui postea suam resignare recusat, deceptus est. Cum enim deceptis, et non decipientibus iura subueniant; licet is, qui renuntiauerit, a se beneficium abdicasse videatur: tributa tamen est simplicitati venia, constitutumque, vt ad resignatum beneficium reuerti possit.

Collatio, de beneficiis caussa permutationis vacantibus facta aliis, quam permutantibus, non tenet. h. d.

§. 6. Et generaliter, ne concessione iuris vtentibus, præsertim circa spiritualia, illudatur, si qua beneficia, ex caussa permutationis aliquibus resignata, aliis, quam ipsis permutare volentibus, conferantur, nullius firmitatis erit ipsa collatio.

Non obstantibus expectationibus, beneficiorum permutatio fieri potest. h. d.

§. 7. Quinimo *y* si in diœcesi aliqua quidam forte auctoritate apostolica beneficia proxime vacatura expectent: illi tamen, qui secundum formam iuris sua beneficia, in eadem diœcesi ad ordinarii collationem spectantia, libere ac sine fraude in manibus episcopi resignauerint, non nisi ex caussa permutationis resignaturi, ab huiusmodi expectationibus circa faciendam permutationem minime impedientur.

m *can. mutationes. 7. q. 1.* n *can. scias frater. et sequ. d. c. q. 1.* o *can. pastoralis officii d. 7. q. 1.* p *cap. 2. et fin. extr. eod. tit. de translat. episcop.* q *C. quando. extr. eod. tit.* r *can. sicut vir. 7. q. 1.* s *can. sicut alterius. in fin. d. 7. q. 1.* t *cap. cum olim magister. extr. de rerum permutat.* v *cap. quæsitum. extr. de rerum permutat.* x *cap. cum vniuersorum. extr. de rerum permutat.* y *C. vnic. de rerum permut. in 6.*

TITVLVS XIX.

DE RENVNTIATIONE.

Quid sit renuntiatio, et quibus ex caussis possit renuntiari. h. d.

Per renuntiationem quoque quis ab ecclesia sua remouetur. Est autem renuntiatio iuris proprii spontanea refutatio. Ea vero, propter quæ episcopus potest cedendi licentiam postulare, hæc ferme habent, *a* conscientia criminis, debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, graue scandalum et irregularitas personæ.

Quale debeat esse crimen, ob quod renuntiari possit. h. d.

§. 2. Propter *b* conscientiam criminis, cedendi potest licentia postulari, non cuiuslibet, sed duntaxat illius, propter quod ipsius officii exsecutio post peractam pœnitentiam impeditur.

Quæ debilitas corporis renuntiandi caussam præbeat. h. d.

§. 3. Non absimilis *c* iuris ratio in debilitate corporis obtinet. Nam non quælibet, sed solum illa legitimam renuntiandi præstat caussam, per quam quis ad exsequendum officium pastorale redditur impotens: cum interdum non plus hortetur senilis debilitas aliquem cedere, quam maturitas, quæ in senibus esse solet, quem in suo suadeat officio permanere.

Magnus defectus scientiæ tribuit legitimam caussam renuntiandi. h. d.

§. 4. Propter *d* defectum quoque scientiæ plerumque potest quis petere cessionem: quia, cum illa circa spiritualem administrationem sit potissimum necessaria, et circa curam temporalium opportuna, præsul, qui in vtrisque commissam sibi debet ecclesiam regere salubriter, ei renuntiat: si, quomodo ipsam regere debeat, ignoret. Quanquam autem desideranda sit eminens scientia in pastore; in eo tamen mediocris tolerari potest: quia imperfectum scientiæ potest supplere perfectio charitatis.

Malitia plebis iustam tribuit renuntiandi caussam: item vitatio scandali. h. d.

§. 5. Propter malitiam *e* quoque plebis cogitur interdum prælatus ab ipsius regimine declinare: veluti, quando plebs tam duræ ceruicis existit, vt apud ipsam amplius proficere non possit. Item pro graui scandalo *f* vitando, cum aliter sedari non potest, licet episcopo petere cessionem: ne plus temporalem honorem, quam æternam videatur affectare salutem.

Ob irregularitatem potest renuntiari. h. d.

§. 6. Item g ob irregularitatem: puta, si bigamus. Quod si forte de legitimo matrimonio non sit natus, licet huiusmodi irregularitatem subticere non potuerit; si tamen et culpa latet, et caussa: cum eo, qui suum laudabiliter impleuit officium, iniuncta sibi competenti pœnitentia, poterit non minus vtiliter, quam misericorditer, dispensari.

Gratia laboris fugiendi non potest renuntiari. h. d.

§. 7. Cæterum *h* ob alias caussas renuntiationem affectantes audiendi non sunt: dum forte aliqui laboris angustias declinantes, ad otium, aduersus gloriosi pontificis exemplum, aspirare contendant.

Episcopus, qui semel ad vitam monachalem transiuit, non potest rursus ad episcopalem dignitatem reuerti. h. d.

§. 8. Accidit autem interdum, vt episcopus humilitatis et pœnitentiæ caussa, ab ecclesia sua remoueatur: quod tunc contingit, cum quis apostolica concessione ab episcopali sede ad monachalem descendit subiectionem. Quo casu alius in locum eius subrogari poterit: ille vero resurgere, constantinopolitano *i* concilio vetante, nequaquam valebit.

Impeditus administrare episcopatum, et propterea factus monachus, cessante impedimento, potest reuerti ad episcopalem dignitatem.

§. 9. Cæterum *k* speciales quidam casus inueniuntur, in quibus, prædicto concilio non obstante, is, qui vitam monachalem elegit, rursum licite potest ad episcopatum assumi. Si enim quis, persecutionis rabie sæuiente, vel præpeditus aduersa valetudine corporis, cum proficere nequeat in regimine pastorali, de superioris auctoritate ad monasticam vitam descendat: persecutionis vel ægritudinis impedimento cessante, ad episcopalem poterit resurgere dignitatem. Idem iuris est, si quis propter doctrinæ defectum, locum regiminis deserens, auctoritate apostolica ad otium se contulerit monachale. Nam si per exercitium lectionis, scientiæ reperit margaritam: procul dubio denuo vocatus ad cathedram pastoralem redire poterit.

Assecutus episcopatum simoniace, sed ignoranter, si fiat postea regularis, licet ad primum reuerti non possit, alium tamen episcopatum consequi potest.

§. 10. Rursus *l* si quis inscius cupiditate parentum fuerit episcopatum adeptus, et hoc comperto de licentia superioris illum dimittens, obseruantiam elegerit regularem, etsi ad ecclesiam eandem redire nequeat, ad aliam tamen promoueri poterit, Constantinopolitani concilii constitutione non obstante: quam tunc obtinere oportet, cum pœnitentiæ caussa, quam episcopatum retinens peragere non valebat, vitam quis elegerit monachalem.

Ad eum fieri debet renuntiatio, ad quem spectat confirmatio. h. d.

§. 11. Abbas quoque, qui romanæ immediate subditus est ecclesiæ, nisi licentia a romano pontifice legitime impetrata, sui regiminis oneri renuntiare minime poterit *m*: quod si episcopo subiectus sit, cum eiusdem permissione locum suum licito iure poterit relinquere. Et hoc generale est in præbendis, et cæteris minoribus beneficiis, vt apud eum fieri debeat renuntiatio, ad quem pertinere dignoscitur confirmatio: ex quo apparere potest, quod resignatio facta laico, *n* nullam iuris obtinet firmitatem.

Papa potest renuntiare papatui. h. d.

§. 12. De romano *o* pontifice quæsitum est, an, quia nullum habet superiorem, in cuius manibus renuntiare possit, pontificatui ex caussa cedere valeat? Et super hoc Cœlestinus V. hæsitationis cuiuslibet volens occasionem amputare, et statuit et decreuit, romanum pontificem posse libere resignare.

Per procuratorem renuntiari potest, et quatenus valeat renuntiatio facta a procuratore reuocato. h. d.

§. 13. Potest *p* autem quis non solum per semet ipsum resignare, verum etiam per procuratorem: qui, si ad cedendum pontificali, aut alii cuilibet dignitati vel beneficio, sponte ac libere constitutus fuerit, si postmodum ignorans reuocatus fuerit, tenebit cessio, per eum facta, antequam ad ipsius procuratoris, vel illius, in cuius manibus cessio fuerat facienda, notitiam reuocatio huiusmodi fuerit deducta: nisi forte per ipsos, aut alios dolo malo factum fuerit, quo minus ad eos, vel eorum alterum, ante cessionem reuocatio perueniret.

Qui impetrauit cedendi licentiam, compellitur renuntiare. h. d.

§. 14. Aliud iuris est, si cedendi licentia cum instantia postulata, atque ea obtenta, leuitate forte cedere prætermittant: eos enim ad cedendum compellendos esse generali concilio *q* statuitur.

TITVLVS XX.

DE DEPOSITIONE, SEV DEGRADATIONE.

Spirituale coniugium dissoluitur per degradationem. h. d.

Per degradationem quoque coniugium ecclesiæ et episcopi dissoluitur. Nihil enim est aliud degradare, quam de gradu deiicere: quod institutum est ad similitudinem *r* exauctorationis eius, qui militiæ deseruit armatæ, cui tam militaris ordo, quam etiam insignia ob delictum detrahuntur.

Duplex est degradatio, verbalis et actualis. h. d.

§. 2. Est autem degradatio duplex, verbalis *s* scilicet et actualis. Verbalis degradatio est, cum ab eo, qui auctoritatem habet, assistente certo episcoporum numero, depositionis fertur sententia: actualis vero, siue solennis est, cum non solum fertur sententia, verum etiam ab eo, qui degradandus est, vestes et singula insignia sui ordinis gradatim auferuntur. Cuius ordo ac series latissime Bonifaciana constitutione *t* demonstratur.

Proprius solum episcopus potest deponere constitutos in minoribus ordinibus: secus in maioribus. h. d.

§. 3. Quod *v* autem dictum est, episcoporum numero assistente, sic intelligi oportet, si de episcopo, aut illo degradando agatur, qui sit in maioribus ordinibus constitutus. Cæterum si de iis agatur, qui minoribus tantum insigniti sint: proprii episcopi sententia, absque vllorum episcoporum *x* interuentu, satis erit.

In degradatione sacerdotum ob caussam hæresis potest procedere solus episcopus delinquentium, cum suis maioribus prælatis. h. d.

§. 4. Quinimo interdum etiam si presbyter, vel in sacris constitutus degradandus fuerit, plurimum episcoporum interuentus necessarius non erit. Nam tales, si pro hæresi *y* seculari curiæ tradendi, vel perpetuo immurandi sint, quia episcoporum numerus facile conuenire non potest, solus episcopus, conuocatis abbatibus et aliis prælatis, virisque suæ diœcesis, pietate ac bonis artibus instructis, degradare poterit.

Degradatus traditur curiæ seculari, et pro eo debet ecclesia intercedere, et degradatus, se miscens sacris, excommunicatur. h. d.

§. 5. Clericus igitur ob graue flagitium degradatus, cum ab ecclesiastico foro fuerit proiectus, seculari curiæ traditur puniendus. Vnde celebranda *z* erit talis degradatio, seculari præsente potestate; et cum perfecta fuerit: pronuntiandum, vt secularis iudex degradatum, tanquam clericali priuilegio exutum, in forum suum recipiat puniendum: pro quo tamen ecclesia debet intercedere, vt circa mortis periculum in eum sententia moderetur. Et si impetrauerit, et degradatus pœnæ superstes fuerit: ab administratione sui ordinis debet abstinere. Quod si cingulo militiæ cœlestis exauctoratus ausu temerario sibi dudum commissum audebit in posterum attractare ministerium: etiam ab ecclesia ex canone apostolorum erit abscindendus.

a C. nisi cum pridem. extr. eod. tit. b d. C. nisi. §. propter. extr. eod. tit. c d. C. nisi. §. alio vero. d d. C. nisi. §. pro defectu. e C. nisi. §. propter malitiam. f d. C. nisi. §. pro graui. g d. C. nisi. §. personæ. h d. C. nisi. §. verum. i can. hoc nequaquam. 7. q. 1. k C. post translationem. §. cæterum. extr. eod. tit. de renunt. l d. C. post translationem. §. rursus eod. tit.

m cap. fin. vbi gl. extr. eod. tit. n C quid in dubiis, extr. eod. tit. o C. 1. de renuntiat. in 6. p Clem. vnic. eod. tit. q C. quidam cedendi. extr. eod. tit. r C. 2. §. actualis. de pœnis in 6. s d. cap. 2. §. verbalis. de pœnis in 6. t d. cap. 2. v canon. si quis tumidus. 15. qu. 7. x can. si autem. in fin. d. 15. q. 7. y cap. 1. de hæret. in 6. z cap. nouimus. extr. de verbor. significat.

TITVLVS XXI.
DE SACERDOTIBVS IN INFERIORI GRADV CONSTITVTIS.

Sacerdotes inferioris gradus, ſunt presbyteri: nec ſufficit aliquid obiter tractatum eſſe. h. d.

Nunc deſcendamus ad ſacerdotes, in inferiore gradu conſtitutos, ſubſequenter poſtea de iis dicturi, qui, licet ſacerdotes non ſint, in ſacris tamen conſtituti reperiuntur: ac demum de his, qui circa humiliora in domo DEI neceſſarium miniſterium exhibent, qui in minoribus ordinibus dicuntur conſtituti. De quibus omnibus, ſi quid ſuperius locuti fuimus, obiter potius. quam ex profeſſo, locuti fuimus. Inferiores ſacerdotes ſunt presbyteri.

Sacerdotum in duas claſſes diuiſio ſumpſit originem tam a teſtamento veteri, quam nouo. h. d.

§. 2. Et *a* non ineleganter ſacerdotes in duos ordines diſtributi eſſe videntur. Hæc enim diſcretio, tam in veteri teſtamento a DEO per Moyſen ſumpſit exordium, qui ex præceptis domini Aaron in ſummum pontificem, filios vero eius inunxit in minores ſacerdotes: quam etiam in nouo ab ipſo Chriſto, qui duodecim apoſtolos, tanquam maiores ſacerdotes, ſeptuaginta duos quaſi in minores inſtituit: Petrum vero quaſi ſummum ſacerdotem elegit, dum ei præ omnibus claves regni cœlorum tribuit.

Presbyteri et epiſcopi olim erant iidem: ſed in remedium ſchiſmatis, de presbyteris vnus electus eſt, qui epiſcopus dicitur. h. d.

§. 3. Presbyterum *b* autem et epiſcopum, ſunt, qui eundem olim extitiſſe affirment, et aliud ætatis, aliud dignitatis fuiſſe nomen. Sed cum multi in ſingulis eccleſiis presbyteri conſtituti eſſent; in remedium ſchiſmatis *c* factum eſſe, vt per illos vnus eligeretur, qui cæteris eſſet præponendus: electum autem epiſcopi retinuiſſe nomen, eligentes presbyterorum: quorum erga epiſcopos vſque adeo creuit honor, vt illis tanquam filii cœperint obedire, nec iam pro ſacerdotibus habeantur, qui ſub nullius epiſcopi diſciplina et prouidentia gubernantur.

Presbyter appellatur potius a prudentia, quam ab annis. h. d.

§. 4. Presbyteri *d* vero nomen, quanquam a ſenectute ſit ſumptum, magis tamen ſapientiæ indicat maturitatem, quam corporis canitiem.

Quæ ſit presbyterorum poteſtas et auctoritas. h. d.

§. 5. Epiſcopi *e* igitur ac presbyteri non penitus eſt abſimilis circa ſacra miniſteriorum diſpenſatio. Illorum enim, quæ gerere poteſt epiſcopus, quædam presbyter ſuo iure, quædam illius permiſſione exſequitur, quædam vero nullo pacto poteſt attingere. Proprio iure presbyter, dominici corporis *f* ac ſanguinis conſecrationem, etiam epiſcopo præſente, celebrat, infantes baptizat *g*, ſanctificato oleo inungit, benedicit, et de occultis peccatis pœnitentes, vel in extremis agentes ad gratiam reconciliationis admittendi poteſtatem habet. Epiſcopo permittente *h*, aut vltima cogente neceſſitate, et baptizatos ſacro linire chriſmate, et virgines DEO dicare, presbyteris conceditur. Eccleſias vero erigere, conſecrare, reconciliare, ſacrum chriſma conficere, clericos ordinare, excommunicare, pœnitentes publice reconciliare, ſolis epiſcopis reſeruatur. *i*

TITVLVS XXII.
DE IIS, QVI IN SACRIS SVNT CONSTITVTI.

In ſacris conſtituti ſunt diaconi et ſubdiaconi: et diaconi debent epiſcopum cuſtodire, ſacerdotibus celebrantibus aſſiſtere, nouum teſtamentum prædicare: euchariſtiam vero, præſente epiſcopo vel presbytero, populo erogare non poſſunt. h. d.

Sicut autem epiſcopis presbyteri, ita etiam *k* vtriſque debent obedientiam diaconi: ad quos epiſcopum prædicantem ab inſidiis cuſtodire pertinet, ne aut ipſe quoquo modo lædatur, aut diuina verba per detractores polluantur. Sacerdotibus quoque celebrantibus *l* in omnibus aſſiſtent. Euangelium ad populum prædicabunt. Sed nec baptizare *m*, præſente epiſcopo, aut presbytero, nec dominici corporis euchariſtiam populo erogare audere debent: niſi prædictis omnibus longius fortaſſe conſtitutis, neceſſitas ad id extrema eos compellat.

Primitiua eccleſia non habuit ſubdiaconos, et apud antiquos ſubdiaconatus non reponebatur inter ſacros ordines; ſed poſtea et is ordo inter ſacros cœptus eſt haberi: et ſubdiaconus poteſt eligi in epiſcopum. h. d.

§. 2. Subdiaconos *n* licet et eccleſia primitiua legatur habuiſſe; talis tamen ordo apud antiquos inter ſacros non annumerabatur: paulatim tamen poſt aliquot temporum curricula cœptus eſt et ſubdiaconatus inter ſacros ordines reponi, eiſque ad ſimilitudinem tam presbyterorum, quam diaconorum, continentia *o* fuit imperata. Cumque a multis, an in epiſcopum ſubdiaconus eligi valeat, hæſitaretur: nouiſſime *p* poſt Vrbanum Innocentii proceſſit conſtitutio, quæ, vt is quoque in epiſcopum libere eligi valeat, declarauit ac ſtatuit.

Circa quæ verſetur officium ſubdiaconi. h. d.

§. 3. Diaconum *q* igitur ſubdiaconus ſubſequitur: ad quem calicem et patinam ad altare deferre pertinet, et leuitis tradere, eiſque miniſtrare. Vtreolum quoque, et aquam, mantile, et manutergium tenere, epiſcopo, presbyteris, et leuitis pro lauandis ante altare manibus aquam præbere.

Subdiaconus poteſt quis ordinari in decimo octauo anno, diaconus in vigeſimo, presbyter in vigeſimo quinto. h. d.

§. 4. Sicut autem ſubdiacono minus creditur, quam diacono; et diacono minus, quam presbytero committitur: ita ad ſubdiaconorum minor ætas, quam ad presbyteratum ſuffragatur. Poterit igitur hodie *r* quis, niſi aliud canonicum obſiſtat impedimentum, decimo octauo natus anno et primum ſacrum ordinem, vigeſimo ad ſecundum, ad presbyteratum vigeſimo quinto promoueri.

Proprie ſacerdotes appellantur, qui euchariſtiam conficiunt, improprie etiam diaconus et ſubdiaconus.

§. 5. Diximus autem, diaconum et ſubdiaconum non eſſe ſacerdotes, proprietatem ſermonis attendentes. Proprie enim *s* ſacerdos is eſt appellandus, cui ſacrificium corporis et ſanguinis dominici in altari conficere permittitur. Cæterum et ipſi interdum ſacerdotes appellantur, ſed per abuſionem. Vidimus hactenus de iis, qui in maioribus ſunt ordinibus conſtituti: nunc videamus de iis, qui in eccleſia DEI minoribus ſunt ordinibus inſigniti.

TITVLVS XXIII.
DE IIS, QVI SVNT IN MINORIBVS ORDINIBVS CONSTITVTI.

Minores ordines ſunt acolythatus, exorciſtatus, lectoratus, et oſtiariatus. h. d.

Sunt igitur in eccleſia alii minores ordines, qui ſine ſacramentali vnctione, ſola epiſcopi benedictione, cum quadam vaſorum vel indumentorum diſtributione, præſtantur, vt ſunt acolythus, exorciſta, lector, oſtiarius. Acolythus *t* eſt is, ad quem præparatio luminum, et qui cereum (a quo nomen quoque ducit) deferre debet, quique ſuggeſta pro euchariſtia ſubdiaconis præparat. Exorciſta *v* is eſt, qui exorciſmos memoriter retinere debet, manuſque ſuper energumenos et catechumenos in exorcizando imponere. Lector *x* autem is appellatur, qui lectiones debet pronuntiare, et ea, quæ prophetæ vaticinati ſunt, populis prædicare. Ad oſtiarium *y* pertinent claues eccleſiæ, vt claudat et aperiat templum DEI, et omnia, quæ ſunt intus extraque, cuſtodiat, fideles recipiat, excommunicatos et infideles prouido iudicio repellat.

Pſalmiſtatus eſt minor ordo, et poteſt conferri a ſolo presbytero. h. d.

§. 2. Eſt et pſalmiſta, id eſt, cantor, qui abſque ſcientia epiſcopi, *z* presbytero ſolum iubente, officium ſuſcipit cantandi: qui et ipſe, licet apud antiquos dubitatum fuerit, inter minores ordines cœptus eſt annumerari. *aa*

Conſtituti in maioribus ordinibus nullo pacto matrimonium contrahere poſſunt, ſed conſtituti in minoribus poſſunt: ſed ſi contrahant, priuantur beneficiis et dignitatibus eccleſiaſticis. h. d.

§. 3. Horum autem et ſacrorum valde diſpar eſt conditio: ſiquidem illis ita eſt continentia imperata, *bb* vt nunquam ad matrimonium aſpirare valeant: his autem, ſi ad ſuperiores ordines prouehi noluerint, matrimonium contrahere minime interdicitur. Sed eo caſu non ſolum ad ſacros ordines, et eccleſiaſticas dignitates, et adminiſtrationes admittendi non ſunt: ſed etiam *cc* beneficiis, quæcunque forte habuerint, priuandi erunt. Nam nec ea ſine prauo exemplo poſſunt et graui ſcandalo retinere: *dd* et tales bona eccleſiaſtica dilapidare ſolent.

Hucuſque ſingulariter tam de maioribus ordinibus, quam de minoribus breuiter tractatum fuit: exponamus nunc aliqua, quæ tam maiorum ordinum, quam minorum, ſunt communia.

TITVLVS XXIV.
COMMVNIA TAM MAIORVM, QVAM MINORVM ORDINVM.

Minores debent maioribus exhibere reuerentiam, maiores vero minoribus amorem et charitatem.

In primis admonendi ſunt ii, qui minori ſub ordine conſtituti ſunt et officio, vt iis, qui aut ordine præcellunt, aut officio, reverentiam et obedientiam *ee* exhibeant, nec per temeritatem alter alterius partes ſibi vendicet. Maiores quoque meminerint, ſe maiores eſſe, non do-

a *Diſt. 21. in ſumm. et per totum.* b *can. 1. §. vnde et apud. 21. diſt.* c *can. olim idem. diſt. 95. et can. legimus. diſt. 93.* d *can. quiſquis. §. presbyter. diſt. 84.* e *can. quamuis. diſt. 68.* f *d. can. quamuis. et can. 1. q. ad presbyter. 25. diſt.* g *can. conſtat baptiſma. de conſecrat. diſt. 4.* h *can. 1. et ſequ. 26. q. 6. et can. presbyter. de conſecr. diſt. 4.* i *d. can. quamuis. diſt. 68. et can. 1. verſ. ad epiſcopum. 25. diſt.* k *can. diaconi ſeptem. §. vt igitur. diſt. 93. et can. ſequ.* l *can. 1. verſ. ad diaconum. diſt. 25.* m *can. conſtat baptiſma. de conſecrat. diſt. 4.* n *cap. a multis, extr. de ætate et qualitat.* o *can. 1. diſt. 28.*

p *d. C. a multis extr. de ætate et qualit.* q *can. 1. verſ. ad ſubdiac. diſt. 25.* r *Clem. fin. de ætat. et qualit.* s *can. 1. verſ. ſacerdos. diſt. 21.* t *can. 1. §. ad acol. diſt. 25.* v *d. can. 1. §. ad exorciſtam.* x *d. can. 1. §. ad lectorem.* y *d. can. 1. §. ad oſtiarium.* z *can. pſalmiſta. d. 23.* aa *gl. in verſ. pſalmiſta. can. 1. 21. diſt. et can. 1. verſ. ad pſalmiſt. 25. diſt.* bb *diſt. 26. et 32. per totum.* cc *C. 1. C. quod ad. et cap. diuerſis. extr. de cl. coniug.* dd *cap. cum decorem. extr. de cleric. coniug.* ee *can. a ſubdiacono. diſt. 98. gl. 2. cap. ad aures. extr. de temp. ordin.*

minos: et ob id inferioribus non tanquam subditis dominentur, sed quasi clericos honorent, et diligant: et tales sint, qui non solum præsint, verum etiam prosint.

Ordinatores debent instruere ordinandos in diuinis. h. d.

§. 2. Item sub grauis vltionis comminatione ex ordinatione generalis concilii debent episcopi promouendos in sacerdotes per se ipsos, vel alios idoneos viros, super diuinis officiis, ecclesiasticisque sacramentis diligenter instruere, et informare. Sanctius *a* enim (inquit) est paucos bonos, quam multos malos habere ministros: quia, si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam dilabentur.

Ordinationem præcedere debet diligens scrutinium. h. d.

§. 3. Præcedet autem ordinationem diligens scrutinium, *b* nec nisi qui *c* tam verbo fidei, quam rectæ conuersationis exemplo, episcoporum vel populari testimonio probantur, ad ordines admittendi erunt. Ordinaturus *d* itaque accipiat secum diuinæ legis peritos sacerdotes, et in ecclesiasticis sanctionibus exercitatos, qui ordinandorum genus, patriam, ætatem, locum, vbi ordinati sunt, si litteras callent, si instructi in lege Dei, et ante omnia diligenter inuestigent, si fidem catholicam diligenter teneant.

Examen debet præcedere collationem beneficiorum. h. d.

§. 4. Quod *e* et in beneficiorum collationibus obseruandum erit. Qui enim beneficiis ecclesiasticis præficiendi fuerint, a suo prius archidiacono examinari debent, et per ipsum postmodum episcopo præsentari.

Tam simoniace ordinatus, quam ordinans, sunt puniendi. h. d.

§. 5. Ipsi *f* vero, quibus talis cura committitur, cauere debent, ne aut cuiusquam gratia, aut cuiuscunque muneris cupiditate illecti, a vero deuient, vt indignum, et minus idoneum, aut non examinatum ad sacros gradus suscipiendos episcopo præsentent. Quod si aliter fecerint, et qui indigne accesserit; ab altari remouebitur: et qui donum sancti spiritus vendere conati sunt, coram Deo iam condemnat, ecclesiastica dignitate carebunt.

Quæ tempora in ordinationibus seruari debent. h. d.

§. 6. Igitur *g* per tres continuos dies diligenter examinentur, et demum sabbatho, qui probati sunt, episcopo præsententur: qui tamen secundum diuersitatem ordinum, temporis quoque seruabit diuersitatem. Non enim *h* omnes ordines quibuslibet temporibus conferri possunt. Nam dominicis et aliis festiuis diebus vnum, aut duos ad minores licebit promouere, sed ad subdiaconatum, nisi in quatuor temporibus, et vna et altera statuta die, nulli episcoporum, præterquam Romano pontifici, licet aliquos ordinare, nec alicuius loci contraria est admittenda consuetudo. Quod si *i* forte secus factum fuerit: ordinans quidem potestate priuandus est ordinandi, et ordinatus, cum characterem *k* minime dubitetur recepisse, pœnitentia tantum præuia in susceptis ordinibus ministrare sustinendus erit.

Nec vno, nec duobus diebus continuato ieiunio duo sacri ordines conferri possunt. h. d.

§. 7. Sed *l* nec vno die, nec duobus continuato ieiunio ad duos quis potest sacros ordines promoueri; arbitrarie ordinanti suspensionis imminente pœna.

Minores ordines omnes simul conferri possunt. h. d.

§. 8. Diuersum *m* statuitur de minoribus, qui omnes vel vnica die conferri possunt.

Cum promoto per saltum potest, prætermisso ordine repetito, dispensari. h. d.

§. 9. Per *n* saltum vero si promotus fuerit quis solenniter ordine prætermisso repetito, ex misericordia ministrare permittendus erit.

Promotus ad sacros ordines furtiue contra prohibitionem prælati, non potest fieri sacerdos, nisi prius fuerit monasterium ingressus: secus si non contra prohibitionem, quia tunc potest episcopus pro arbitrio dispensare, et qui non ordinatus se miscuit diuinis, nunquam poterit ordinari. h. d.

§. 10. Quod si *o* furtiue ad sacros ordines quis irrepserit: dispiciendum erit, an prælati sub anathemate præcesserit interminatio. Tunc enim nulla ratione ad sacerdotalem poterit ordinem promoueri, nisi regulari habitu suscepto laudabilem aliquamdiu duxerit vitam: quo casu secum misericorditer dispensari poterit: alioquin nulla præcedente inhibitione, condigna satisfactione imposita, pro suo arbitrio cum illo poterit episcopus dispensare. Quod si is, qui nullum adhuc penitus attigit ordinem, *p* diuinum aliquod officium exercuerit: et ab ecclesia erit abiiciendus, et nunquam ordinandus.

Qui nondum baptizatus ordinatus est, debet baptizari, et rursus ordinari. h. d.

§. 11. De *q* eo, qui non baptizatus ordines susceperit, valde dubitatum est: de quo post multam tandem discussionem obtentum et constitutum fuit, vt baptizetur, atque iterum ordinetur. Et merito. Cum enim baptismus *r* omnium sacramentorum ianua sit et fundamentum: superædificari non potuit, vbi fundamentum defuit.

Sacros ordines tantum episcopus confert, minores interdum et alii: et episcopus, qui loco, non dignitati renuntiauit, sacros ordines conferre potest; secus, si etiam dignitati: quia tunc solum minores confert. h. d.

§. 12. Illud postremo omittendum non est, quod inter minores et sacros ordines illa est differentia: quia maiores ab episcopis, minores vero etiam ab aliis quandoque conferuntur. Vnde de eo quæsitum est *s*, qui episcopatui renuntiasset, an et quales ordines conferre posset? In qua specie obtinuit distinctio, vt, si quidem loco tantum quis renuntiasset, eos, quos ante renuntiationem poterat, rogatus conferre possit. Quod si non solum loco, verum etiam dignitati renuntiauit: minores tantum quis ab eo recipere, et in illis deseruire, et ad maiores, si reperiatur idoneus, poterit promoueri. Sane si ab eodem sacros ordines scienter quis receperit; quia indignum se fecit, officii non habebit exsecutionem: vbi autem non scienter, nisi crassa et supina fuerit ignorantia, discretus pontifex dispensare poterit.

TITVLVS XXV.

QVI PROMOVERI NON POSSVNT.

Ponit quatuor casus siue respectus, ob quos prohibentur homines ordinari. h. d.

Quoniam vero præcaueri debet, quod vel infirmari, vel vituperari potest: sciendum est, quosdam esse, qui non sunt ad ecclesiasticos ordines admittendi: quod fieri contingit quatuor ex caussis. Aut enim quis promoueri impeditur ratione subiectionis, aut ratione delicti iam patrati, aut suspicione futuri lapsus, aut ob corporis læsionem.

Seruus et libertus non possunt ordinari, et seruus ordinatus sciente domino fit ex hoc liber et ingenuus. h. d.

§. 2. Ratione subiectionis *t* promoueri impediuntur serui. Eos enim, nisi a dominis libertatem consecuti fuerint, nullo debet ordine episcopus insignire. Liber enim esse debet, qui diuinæ aggregandus est militiæ. Quapropter non solum serui, sed nec, qui retento obsequio manumissi sunt, cum adhuc seruitutem quandam seruire videantur, sunt ad clericatus ordinem promouendi: quod si contra factum fuerit, tam ordinantis, quam eius, qui sacro præcinctus est cingulo, canonicis pœnis coërcenda est audacia. Si tamen seruus, sciente domino, fuerit ordinatus: ex hoc liber erit et ingenuus.

Manumissus ab ecclesia, vt eidem seruiat in diuinis, non potest se transferre ad aliam ecclesiam: secus, si simpliciter fuerit manumissus. h. d.

§. 3. Quod si *v* quis ecclesiæ seruili conditione obnoxius, ab eadem manumittatur, vt insignitus ordine clericali in ea perpetuo seruiat in diuinis: liber factus et ordinatus, ad aliam se transferre non poterit. Sed si absolute manumissus fuerit: ad aliam transeundi non erit licentia deneganda.

Monachi non ordinantur, nisi de licentia abbatis.

§. 4. Monachi *x* quoque, nisi de sui fuerint abbatis voluntate præpositi, ad ecclesiastica non sunt officia promouendi.

Licentia concessa a superiore religioso, vt possit consentire prouisioni de se factæ, non valet. h. d.

§. 5. Strictius *y* adhuc agitur cum religiosis, non solum circa ordines, sed etiam circa electionem, vel prouisionem quamlibet. Si cui enim a superiore suo licentia concedatur, vt electioni, vel prouisioni, si quam de ipso fieri contigerit, suum accommodare possit consensum; quia ambitionis vitio viam parat talis licentia: nullius firmitatis existet.

Non potest quis ab extraneo episcopo ordinari, nisi de licentia sui ordinarii: quam concedere poterit etiam vicarius et capitulum, si sedes vacet, vel qui administrat. h. d.

§. 6. Pari *z* ratione constitutum est, ne quis alienæ diœcesis virum præter proprii superioris licentiam ordinare audeat: quam tamen, episcopo in remotis agente, dare poterit ipsius in spiritualibus vicarius generalis, vel sede vacante capitulum, seu is, ad quem tunc temporis administratio spiritualium noscitur pertinere.

Itali episcopi non debent ordinare vltramontanum, nisi de licentia papæ, vel sui ordinarii. h. d.

§. 7. Et *aa* hoc quidem non solum obtinet Italis, ordinari flagitantibus, verum etiam exteris. Etenim illos nullus Italicus episcopus ordinare debet: nisi vel a summo pontifice specialem habeat licentiam, vel ab episcopo, de cuius diœcesi traxerit originem ordinandus, vel in cuius diœcesi beneficiatus existit; per eius patentes litteras, caussam rationabilem continentes, quare ipsum nolit vel nequeat ordinare. Et ii, qui contrauenerint, censuris canonicis coercentur, prout latius ex Clementis IV. constitutione apparet.

Homicida voluntarius non potest promoueri, et promotus est deponendus: secus de necessario. h. d.

a *Can. tales. dist. 23.* b *Extr. de scrutinio in ord. faciend.* c *Can. 2. et can. episcopi. dist. 24.* d *Can. quando episcop. d. dist. 24.* e *Cap. ad hæc nos. vers. et hoc idem. extr. de offic. archid.* f *can. quando episcopus. §. ipsi autem. dist. 24.* g *d. can. quando episcopus. §. igitur.* h *C. 1. 2. et 3. extr. de temp. ordin.* i *C. dilectus filius, extr. de temp. ord.* k *C. pen. eod. tit.* l *C. litteras. extr. de temp. ord.* m *C. de eod. extra, de temp. ordin.* n *c. 1. dist. 52. et C. vnic. de cleric. per salt. prom.* o *C. 1. et sequ. extr. de eo, qui furt. ordin. susc.* p *cap. 1. et sequ. extr. de cler. non ord. ministr.* q *C. 1. extr. de presbyter. non baptiz.*

r *Gloss. 2. d. c. 1.* s *C. 1. extr. de ord. ab episc.* t *C. 1. et sequ. extr. de seruis non ordin.* v *C. eo libentius. extr. de seru. non ordin.* x *canon. 1. dist. 58. C. ad aures. extra de temp. ordin.* y *Clem. fin. de elect.* z *C. 2. et sequ. de temp. ord. in 6.* aa *cap. 1. de temp. ord. in 6.*

§. 8. Pa-

§. 8. Patrati delicti ratione qui ordinari prohibetur, vt cum homicidium, aut aliud capitale crimen *a* facto, aut præcepto, aut consilio perpetrauerit: et per surreptionem promotus, deiiciendus erit, dicente Domino, *si quis per industriam* b *aut per insidias hominem occiderit, ab altari meo euelles eum.* De eo itaque homicida intelligendum est, qui voluntate committit homicidium. Cæterum si qui necessitate maxima arctati, effugere nullo pacto valentes, homicidium admiserint; nullam ex hoc irregularitatem incurrunt.

Fortuitum homicidium commissum, dum dabatur opera rei illicitæ, impedit quem promoueri, h. d.

§. 9. Quod si neque voluntarium fuerit, neque necessarium, sed fortuitum: distinguendum est, num is, cuius occasione perpetratum fuerit, illicitæ rei daret operam, an licitæ. Si illicitæ rei *c* dans operam, vt puta, vetito ludo incumbens, casu homicidium perpetrauerit, vel bello etiam contra infideles sese immiscens, volens Christiani nominis hostem interfecerit: nec *d* ad sacros ordines promouendus est, et promotus non solum ad superiores ascendere prohibendus est, verum etiam in suo ministrare: plane *e* ex dispensatione in inferiore ministrare sustinendus erit.

Si dans operam rei licitæ, ex negligentia homicidium commisit, irregularitatem incurrit: secus, si non ex negligentia, sed mero casu. h. d.

§. 10. Sed *f* et si licitæ rei opera dabatur, nec tamen debitam quis operi suo adhibuit diligentiam, ex quo homicidium sequutum est, ab omni ministerio altaris excludendus erit: quod in eo responsum est, qui puerum *g* intuitu disciplinæ ita percussit, vt ex percussione exspirauerit, vel ex ea in aliam infirmitatem incidit, ex qua compertum fuit expirasse. Præceptoris enim nimia sæuitia culpæ assignatur. Diuersum statuitur, si nulla culpa subsit: vt in eo accidit, quo campanas *h* pulsante, vt signo dato conueniret populus ad diuina, tintinabulum cadens, ita subiectum puerum percussit, vt ex vulnere decesserit. Nam cum is culpæ penitus expers fuerit, nullam incurrisse noscitur irregularitatem, etiamsi de homicidio veniam postulauerit. Bonarum enim mentium est ibi etiam culpas agnoscere, vbi culpa non est.

Infantes, furiosi, dormientes ex commisso homicidio non incurrunt irregularitatem. h. d.

§. 11. Idem *i* constitutum est de infantibus, furiosis, et de dormientibus, qui si hominem mutilent, vel occidant, nullam ex hoc irregularitatem contrahunt.

Clerici facientes querelam de suis malefactoribus, non fiant irregulares, etiamsi iudex mortem illis inferat. h. d.

§. 12. Idem et de clericis *k*, qui de iniuriis sibi illatis apud iudicem conqueruntur, protestantes, quod ad vindictam seu sanguinis pœnam non intendunt. Nam si iudex iustitia exigente mortem delinquentibus inferat; accusatoribus imputari non debet: alioqui si propter huiusmodi metum, quia scilicet iudex ad pœnam sanguinis posset procedere, sic conqueri non auderent, daretur plerisque materia trucidandi eos, et ipsorum bona passim inuadendi.

Publice pœnitentes non possunt promoueri, possunt tamen ex necessitate deputari in aliquo minorum ordinum. h. d.

§. 13. Pœnitentes *l* quoque tam ad sacros ordines, quam etiam infimos promoueri non debent. Quod vtique non de omni pœnitente intelligendum est, sed de eo tantum, quem publice ac solenniter pœnituit: quæ pœnitentia semel tantum in ecclesia conceditur. *m* Placuit tamen Toletano concilio, *n* si necessitas aut vsus exegerit, inter Ostiarios, vel lectores huiusmodi pœnitentes posse collocari.

Qui exercuerunt officia secularia, si honesti sunt, post reddita ratiocinia possunt ordinari: secus est de vsurariis. h. d.

§. 14. Iis *o* illi similes sunt, qui negotiis et officiis secularibus seruiunt: quorum tamen vita si post deposita onera, et reddita ratiocinia deprehensa fuerit inculpata, omnibus possunt muneribus honestari. Quod si quis vsuras, *p* dum negotiaretur, exercuisse compertus fuerit; non solum ordinandus non est, verum etiam ordinatus deponendus. *q* Mens enim auida nec abstinere nouit vetitis, nec gaudere concessis. *r*

Simoniaci, seditiosi, et iniuriarum vltores ordinari non possunt, h. d.

§. 15. Idem statuendum est de eo, qui quasi bona Dei empturus, pecuniam ad imitationem Simonis *s* obtulerit. Idem et de seditiosis *t*, et his, qui propriarum iniuriarum pertinaces fuerint vltores.

Fur occultus potest post restitutionem et pœnitentiam ad sacros ordines promoueri, h. d.

§. 16. De *v* fure, an ad sacros ordines promoueri possit, quæri potest: et si quidem sponte furtum confessus, damnum passo satisfecerit, et pœnitentiam peregerit, si alioqui idoneus fuerit, nec super furto manifesto respersus sit infamia, ad sacros ordines procul dubio promoueri poterit.

Baptizatus in ægritudine non debet ordinari regulariter, et baptizati nunquam ordinantur. h. d.

§. 17. Sed etsi nullum quis delictum perpetrasse deprehendatur, quod illum a sacris excludere valeat ministeriis: adhuc tamen, si vel de fide eius, vel continentia suspicio sit, promouendus non erit. Vt ecce, si quis in ægritudine *x* constitutus, baptizatus fuerit, quia fides eius non ex voluntate, sed ex necessitate videtur esse, presbyter ordinari non debet: nisi forte postea ipsius studium et fides emicuerit, aut hominum raritas hoc exegerit. Scienter autem rebaptizatis, *y* vt ad clericatus gradum promoueantur, permittendum non erit.

Filii presbyterorum non possunt ordinari, nisi fiant regulares vel monachi, vel nisi sint nati ex legitimo matrimonio, vel sint valde morati. h. d.

§. 18. Presbyterorum *z* quoque filii a sacris ministeriis arcendi sunt, nisi aut monachi fiant, vel in congregatione canonica regulariter viuentes, religiose probati fuerint conuersari. Sed hoc *aa* de iis intelligere nos oportet, ad quos adulterio natos paterna flagitia hæreditaria successione descendunt: vnde si vel ex legitimo nati sunt matrimonio, *bb* vel morum honestas eos commendabiles fecerit exemplis et auctoritatibus, non solum sacerdotes fieri possunt, sed etiam summi sacerdotes.

Bigamus, et qui vxorem duxit viduam, eiectam, vel meretricem, ordinari non possunt. h. d.

§. 19. Item *cc* repellendi sunt bigamus, et qui viduam, vel eiectam, vel meretricem, vel ancillam vxorem duxerit. Vidua est, cuius cognitæ maritus mortuus est. Vnde *dd* is, qui ab alio quidem ductam, sed minime cognitam duxit vxorem, propter hoc impediri non debet, quin possit ad sacerdotium promoueri: cum neuter carnem suam diuiserit in plures. Eiecta est, quæ viuente marito eiicitur. Meretrix, quæ multorum libidini patet, et cuius turpitudo publice venalis est. Quod non de iis intelligendum est, qui tales adhuc vxores retinent (nam in iis alia ratio est, quia scilicet coniugati non possunt in sacris esse constituti) sed de iis, quorum vxores defunctæ sunt.

Bigamus est, qui duas duxit vxores, et qui secundas nuptias tantum de facto contraxit, reputatur bigamus. Item, si cum vidua de facto contraxit, h. d.

§. 20. Est autem bigamus, *ee* qui duas habuit vxores, siue baptizatus ambas, siue etiam ante baptismum, alteram. Si *ff* quis tamen laicus primam duxerit, in sacris constitutus alteram, an sit inter bigamos reputandus, hæsitatum est. Ex facto autem responsum est, hunc quidem nec bigamum esse, nec maritum viduæ: quia tamen quantum in ipso fuit, secundas nuptias contraxit, et viduam duxit, tanquam de bigamo fore constituendum.

Fornicatus cum pluribus concubinis, non incurrit irregularitatem bigamiæ. h. d.

§. 21. Aliud iuris est de concubinis *gg*; quas si plures quis habuerit, irregularitatem bigamiæ non incurrit, sed cum eo tanquam simpliciter fornicatus sit, quoad exsecutionem sacerdotalis officii, dispensari poterit.

Corpore vitiatus, nisi modica sit læsio, ordinari non potest. h. d.

§. 22. Cauenda sunt autem iis, qui ecclesiasticis mancipandi sunt officiis, non solum animi, verum etiam corporis vitia. Vnde aliqua parte *hh* læsi ad sacerdotium ascendere non valent. Hoc tamen tunc obtinet, cum euidens et notabilis est læsio. Cæterum, si modica sit *ii*, vtputa, qui exiguam partem digiti, vel vnguem nolentes amiserint, ita, vt sine scandalo possint celebrare, a sacerdotio repellendi non erunt.

Abscissi ex necessitate promoueri possunt: secus, si ex voluntate, h. d.

§. 23. Idem iuris est *kk* de eo, cui vel vi, vel in cunabulis, vel de medicorum consilio metu imminentis periculi virilia fuerint amputata; quod si volentes, et carnali vitio repugnare forte cupientes, seipsos absciderint, quia sui homicidæ sunt, ad clerum peruenire non possunt *ll*. Corpore enim vitiati, non casu, sed propria voluntate sunt intelligendi *mm*; et sicut in illis veniam casus impetrat; ita vindictam in iis voluntas postulat.

Oculo priuatus indistincte promoueri non potest, licet retineat ordines: secus, si postea talis priuatio contingat.

§. 24. Hæc autem distinctio non in omnibus membris sibi locum vendicat. Cui enim oculum *nn* abstulit casus, licet voluntas desit, sacerdotium tamen consequi non potest. Cæterum si sacerdotali in ordine constituto tale quid acciderit, quod olim integer acceperit, non amittet.

a *Can. si quis viduam. 50. dist. et per totum. et extr. de homicid.* b *C. 1. extr. de homic.* c *C. continebatur, extra, de homic.* d *can. clericum qui. et canon. sequ. dist. 50.* e *d. C. continebatur, in fin.* f *C. continebatur. extra, de homicid.* g *cap. presbyterum, extra, de homicid.* h *c. Ioannes sacerdos. d. tit. de homicid.* i *Clem. 1. de homicid.* k *C. 2. de homicid. in 6.* l *canon. canones apud. d. 50.* m *can. si quis post. §. potest. d. dist. 50.* n *can. placuit. d. dist. 50.* o *C. vni. extra, de obligation. ad ration. ordin. vel non.* p *Canon. 2. dist. 33.* q *c. si quis clericorum. d. 47.* r *c. virum. in fin. d. d. 47.* s *c. 2. in fin. d. 33. et 1. q. 1. per totum.* t *c. seditionarios. d. 46.* v *C. ex litteris, extr. de furt.*

x *c. 1. et seq. d. 57.* y *c. confirmandum est in fin. d. 50.* z *C. 1. d. 56. et C. 1. extr. de fil. presbyt.* aa *d. c. 1. §. sed hoc d. 56.* bb *C. ad hæc. extr. de filiis presb.* cc *c. pœnitentibus. et seq. et c. si quis viduam. d. 33. cap. 1. et 3. per totum tit. extr. de bigam.* dd *C. debitum. extr. de bigam in fin.* ee *gl. pen. c. pen. dist. 26.* ff *C. nuper. et C. fin. extr. de bigam.* gg *C. pen. extr. de bigam.* hh *dist. 55. in sum. et per totum.* ii *C. 1. et fin. extr. de corpore vit.* kk *Can. si quis a medicis. cum duobus seq. dist. 55. C. 3. et 6. de corp. vitiat.* ll *Can. si quis absciderit. d. dist. 55.* mm *Can. pœnitentis. §. corp. d. dist. 55.* nn *Can. fin. dist. 55.*

Olim furiosus, vel aliter vexatus, non potest ordinari. Clerici, qui aliquando fuerunt daemoniaci, non possunt ad vlteriores ordines promoueri.

§. 25. Is *a* quoque, qui, in furorem aliquando versus, insaniuit, aut quolibet modo vexationis incursibus effertur, aut, quod prope furorem accedit, in scena luserit, vel afflictione diabolica vexatus fuerit, ordinari non poterit. Clerici etiam *b*, qui in adolescentia a daemonibus cognoscuntur obsessi, ad superiorem gradum ascendere non possunt.

TITVLVS XXVI.
DE PRAEBENDIS, ET ALIIS BENEFICIIS.

Connexa et dependentia sunt simul tractanda. h. d.

Post haec videamus de praebendis, et illarum concessione: quae pars iuris extra propositam quidem materiam fortasse videri poterit. Loquimur enim in praesenti de iure personarum. Sed cum supra de dignitatibus ecclesiasticis, quibus praebendae videntur annexae, locuti fuerimus: non sine caussa sequenti loco potest haec iuris materia tractari.

Qui in altari laborat, de altari debet et viuere. h. d.

§. 2. Praebenda nihil est aliud, quam ius percipiendi prouentus ecclesiasticos, tanquam vni de collegio competens, et ex canonia procedens. Cum enim, vt lex diuina praecipit *c*, qui altari seruit, de altari debeat et viuere: dignum est, vt, qui diuinis adscribuntur obsequiis, ecclesiae sustententur stipendiis. Et ideo institutum olim fuerat *d*, vt ordinationes eorum, qui sine certo titulo ordinati essent, in iniuriam ordinantium inanes essent. Paulatim tamen benignius agi coeptum. Constitutum est enim *e*, vt, si episcopus aliquem sine certo titulo, vnde vitae necessaria percipiat, ordinauerit, tamdiu ipse, aut eius successor, ordinato necessaria subministret, donec ei in aliqua ecclesia conuenientia clericalis militiae stipendia assignentur.

Mandatum suscipiens de ordinibus conferendis certis personis, non tenetur eisdem prouidere de beneficio, sed mandans: secus, si sit mandatum generale, vel ordinandi licentiam concedens.

§. 3. Quod si episcopus *f* mandato alterius in aliena dioecesi ordines celebret: distinguendum est, an de certis personis mandatum susceperit, an generale, et expresso nomine? Primo enim casu mandans, secundo mandatum suspiciens, inopi ordinato vitae tenebitur necessaria ministrare. Eis autem, quibus a dioecesano datur licentia, vt, a quo voluerint episcopo, ad sacros ordines promoueri possint, ad praemissa non qui ordinant, sed qui licentiam tradunt, obligantur: nisi *g* tamen ordinatus de paterna haereditate vitae possit habere subsidium.

Praebendae conceduntur per collationem, et per institutionem, et singulis rebus singula sunt imponenda nomina. h. d.

§. 4. Conceduntur autem praebendae vel beneficia duobus modis: per collationem, et per institutionem. Collatio *h* est libera quaedam praebendae concessio. Institutio est praebendalis iuris ad praesentationem patroni facta translatio. Quae licet et ipsa collatio possit appellari: commodius tamen est in praesenti, singulas caussas singulis appellationibus distingui.

TITVLVS XXVII.
DE COLLATIONIBVS.

Ex tribus capitibus conferuntur praebendae, et ordinarium collatorem facit lex vel consuetudo. h. d.

Conferuntur autem praebendae vel beneficia aut ab ordinario, aut ex mandato legati sedis apostolicae, aut pontificio rescripto. Ordinarius collator is est, quem aut consuetudo approbauit, aut iuris designauit auctoritas: vt episcopus, capitulum.

Si episcopus et capitulum habeant potestatem conferendi coniunctim: non potest vnus sine altero, nisi in vno subsit impedimentum, conferre. Et si episcopus possit conferre, tamen de consilio capituli, etiam, quod sit impeditus; capitulum non potest se in collocatione intromittere: nisi episcopus sit negligens in remouendo impedimentum. Et mortuo, vel absente eo, cuius consilio interueniente est conferendum, non est ob id differenda collatio. h. d.

§. 2. Quam conferendi potestatem episcopus et capitulum interdum habent communiter, interdum disiunctim: si communiter *i*, alter sine altero illam exercere non poterit, nisi vel mortis, vel suspensionis, vel maioris excommunicationis impedimentum in altero adesse contigerit. Cum *k* vero ad solum episcopum cum consilio sui capituli, vel assensu, praebendarum spectat collatio: eo defuncto, vel suspenso, nisi episcopus in petenda relaxatione suspensionis sit in mora, capitulum se non potest intromittere. Vbi vero *l* collatio ad aliquem cum consilio episcopi pertinet, si quid illi humanitus contigerit: non erit ob hoc vacantis beneficii collatio differenda. Idem iuris est, episcopo adeo in remotis agente, vt breui non possit illius haberi praesentia: quia in petendi vel expectandi mora vacanti beneficio posset imminere periculum.

Si ecclesia steterit vacans per sex menses: ad capitulum beneficium deuoluitur. h. d.

§. 3. Eadem ratione, vbi ad solum episcopum spectat collatio, si per sex menses *m* conferre distulerit, ad capitulum deuoluitur. Ex contrario, si ad solum capitulum pertinuerit, et infra praescriptum terminum hoc non fecerit; episcopus cum religiosorum virorum consilio exsequetur: quod si omnes forte neglexerint, metropolitanus absque contradictione disponet.

Regularibus praelatis non conferentibus intra sex menses, fit deuolutio ad ordinarium. h. d.

§. 4. Idem statuitur in regularibus praelatis. Si enim quaeuis beneficia, ad illorum dispositionem spectantia, intra constitutum tempus conferre negligant: locorum dioecesani in non exemptis propria, in exemptis vero apostolica auctoritate eorum negligentiam, iuxta praescriptum in vienensi concilio modum, supplebunt.

Tempus deuolutionis currit solum non impeditis, et a die notitiae. h. d.

§. 5. Tempus autem sex mensium, nec currit legitime impeditis: et a die notitiae, non a tempore vacationis erit computandum.

Deuolutio non habet locum in ecclesia non numerata, vel quando dignitas est suppressa. h. d.

§. 6. Haec *n* autem demum obtinent, si in ecclesia erat distinctio praebendarum, et certus canonicorum numerus. Caeterum, si neque distinctae praebendae, nec certus sit canonicorum numerus, lateranensi concilio de beneficiis vltra sex menses vacantibus locus non erit. Idem etiam obtinet, si per capitulum vacans dignitas legitime fuerit sublata.

Sede vacante capitulum non fungitur vice episcopi in conferendo: et cessante caussa, cessat et effectus. h. d.

§. 7. Licet autem ob negligentiam episcopi, conferendi potestas ad capitulum deuoluatur; sede tamen vacante *o* in collationibus praebendarum episcopi vice non fungitur: cum eo casu nullius superioris possit argui negligentia.

Circa collationem factam post deuolutionem, dispensari potest. h. d.

§. 8. Is *p* quoque, qui nimium cessando conferendi ius amiserit, si post ius collationis deuolutum, nihilominus viris idoneis de beneficio prouidere voluerit, quanquam ob temporis lapsum collatio mero iure non teneat, ea dispensatione tamen et benignitate tolerari poterit.

Legati missi, vel nati vigore suae legationis, non conferunt, nisi sibi specialiter concedatur; secus est in legatis de latere, qui conferunt, et sine mandato speciali, etiam inuito patrono ecclesiastico. h. d.

§. 9. Ex *q* legationis quoque munere conferendi competit facultas: quod tamen non indistincte obtinet. Nam siue missi fuerint, siue suarum praetextu ecclesiarum aliqui legationis sibi vendicant auctoritatem; ex ipsa legatione nullam habent conferendi potestatem: nisi hoc alicui specialiter indultum fuerit. His autem, quos rom. pontificis latus et comitatus illustrat, legatione fungentibus, sine speciali concessione, etiam ecclesiastico patrono inuito, conferendi facultas competit. Sicut enim honoris praerogatiua laetantur: sic eos auctoritate fungi congruit ampliori.

Legatus de latere non confert cathedrales ecclesias, nec regulares, nec dignitates post pontificalem maiores: nec potest eodem tempore in eadem ecclesia plures reseruationes facere. h. d.

§. 10. Sed tamen nec cathedrales *r*, nec regulares, aut collegiatas ecclesias, nec ecclesiarum cathedralium dignitates, ad quas per electionem promoti primum post episcoporum obtinent locum, veluti archidiaconatum, suae dispensationi aut prouisioni reseruare possunt. Nec plures beneficiorum reseruationes eodem tempore, in eadem cathedrali vel collegiata ecclesia, vel ad eiusdem collationem pertinentium facient.

Reseruationes legatorum exspirant finita legatione. h. d.

§. 11. Illae *s* quoque, quas iure fecerint, dummodo ad beneficiorum iam vacantium collationem non sit processum, eo ipso, quod illorum finitur legatio, penitus euanescent: nec exsecutores dati amplius ea conferre poterunt.

Taciturnitas habiti beneficii inualidat prouisionem legati non ordinarii. h. d.

§. 12. Sed *t* nec aliter beneficium obtinenti ab apostolicae sedis legato facta collatio valebit, quam si de eo, quod tunc prouisus obtinet, mentio facta sit specialis: licet id in aliorum ordinariorum collationibus minime requiratur.

Licet ante acceptionem beneficii quis nullum habeat in eo ius: tamen collator de eo alteri, primo non consentiente, prouidere non potest. Potest tamen primo prouiso praefigi terminus ad acceptandum; quo lapso poterit beneficium alteri conferri: nisi primus etiam lapso termino acceptauerit.

§. 13. Illud autem tam in ordinario, quam etiam in legato statu-

a *Can. 2. et 3. dist. 33.* b *can. clerici. d. dist. 33.* c *cap. cum secundum. extr. eod. tit.* d *can. 1. dist. 70.* e *C. episcopus. extr. eod. tit.* f *C. si episcopus. eod. tit. in 6.* g *C. episc. in fin. extr. eod. tit.* h *C. 1. de reg. iur. in 6.* i *C. 1. in princ. ne sede vacant. in 6.* k *d. C. 1. §. cum vero.* l *d. C. 1. §. vbi vero.*

m *C. 2. in fin. extr. de concess. praeb.* n *C. ex parte. extr. de concess. praeb.* o *C. 1. extra, ne sede vacante.* p *C. litteras. extr. de supplend. negl. prael.* q *C. 1. de off. legat. in 6.* r *C. deliberatione. de off. leg. in 6.* s *C. praesenti. de off. leg. in 6.* t *Cap. fin. de off. legat. in 6.*

tum est, quod, si cui beneficium contulerint, licet is *a*, donec collationem ratam non habuerit, nullum ius in eo acquisiuerit, in persona tamen alterius, primo non consentiente, de beneficio non libero ab ipsis facta prouisio non subsistet: plane notificata collatione, et ad consentiendum termino competenti præstito, si primus non consenserit, eo lapso, beneficium libere, cui viderint expedire, conferre poterunt. Antequam tamen ipsum alii contulerint, non obstante lapsu termini, suum primus collationi poterit accommodare consensum.

Per rescriptum apostolicum præbenda confertur pure, in diem, et sub conditione: et pura collatio est, cum alicui simpliciter de beneficio prouidetur. h. d.

§. 14. Per rescriptum apostolicum mandatur fieri collatio, aut pure, aut adiecto die, aut sub conditione. Pure, vt cum mandatur simpliciter, vt alicui de beneficio, aut præbenda prouideatur.

Collatio apostolici, in diem facta, accedente decreto irritante, ligat manus ordinarii. h. d.

§. 15. Dies adiicitur collationi, vt cum præbenda confertur, quam quis intra mensem *b*, aut alio tempore a vacationis notitia duxerit acceptandam. Quo casu, cum temporis appositio fauorem afferat impetranti, si decretum irritans fuerit appositum, collatio, per ordinarium alteri facta, intra præfixum tempus nullius obtinebit roboris firmitatem. Decreti enim appositio, reseruatio, exsecutoris inhibitio, et lis mota, beneficium affectum reddunt.

Publico notum præsumitur notum etiam priuatis. h. d.

§. 16. Interpretamur autem quem prædictæ vacationis habere notitiam, ex quo ipsa vacatio in loco, vel ecclesia huiusmodi beneficii publice nota erit. Imputet enim sibi, si hoc casu, quo de ipsius commodo agitur, id, quod per se, vel per alium scire potuerit, ignorauerit.

Collatio conditionalis, et concurrente decreto, non impletis conditionibus, non ligat manus ordinarii. h. d.

§. 17. Sub conditione mandatur fieri collatio, vt cum *c* alicui, si per exsecutoris inquisitionem repertus fuerit vitæ laudabilis, vel si consensus accesserit capituli, vel alia adiecta conditione, de beneficio prouideri committitur. Et eo casu, etiam apposito irritante decreto, non impletis adhuc conditionibus, vacans beneficium per ordinarium, aut per exsecutorem ad prouidendum de tali beneficio datum, libere conferri poterit.

Obstat taciturnitas obtenti beneficii, etiam modici: nisi prouisio sit facta motu proprio. h. d.

§. 18. Sed multum interest, motune proprio, an ad alterius petitionem de beneficio prouideri mandetur? Si eum proprio *d* motu: longe pinguius erit mandatum. Nam etiam de beneficiis, quæ impetrans obtinet, nulla habita mentione, erit huiusmodi prouisio valida; qualiacunque fuerint beneficia, et in numero quantocunque, quæ habebat impetrans: cum sibi prouisio facta fuerit. Quod si ad petitionem gratia huiusmodi facta sit; quantumcunque modicum beneficium scienter taceatur: veluti surreptitia non valebit.

Collatio facta motu proprio, pluribus beneficiis in eadem ecclesia simul vacantibus, intelligitur facta de pinguiori. Si beneficia sint æqualia: ad eum spectat electio, cui gratia est concessa. Collatio vero, facta ad petitionem alterius, ad minus beneficium restringitur: si sint æqualia, eligit, qui alias conferebat. Et motu proprio tunc censetur gratia fieri, cum id exprimitur. h. d.

§. 19. Item si pluribus *e* in aliqua ecclesia vacantibus dignitatibus vel præbendis, rom. pontifex, de hac vacatione incertus, dignitatem vel præbendam, si qua nulli debita in ipsa vacat ecclesia, cuiquam motu proprio conferat: fiet interpretatio plenissima, et ad illam dignitatem seu præbendam erit habenda relatio, quæ inter illas maioris censeatur esse valoris. Quod si forsan æquales sint: ad eam, quam is, cui confertur, infra decem dies post habitam de dicta vacatione notitiam, duxerit eligendam. Si vero ad petitionem alterius gratia huiusmodi facta fuerit; ad illam erit habenda relatio, quæ minoris valoris exstitit: et si sit æqualitas, ad eam, quam is, ad quem ipsarum spectat collatio, infra dictum tempus elegerit, postquam sibi huiusmodi gratia erit nota. Motu *f* autem proprio tunc solum gratia fieri censetur, cum hoc expresse cautum fuerit.

Solus papa tribuit ius in beneficiis vacaturis. h. d.

§. 20. Sed siue *g* motu proprio, siue ad alterius petitionem per rescriptum apostolicum fiat prouisio, cæteris longe præstat. Nam cum ex lateranensi concilio ministeria et beneficia ecclesiæ tribui aut promitti non debeant, antequam vacent: romanus pontifex etiam in ipsis ius potest tribuere vacaturis.

Ponit gradus quosdam circa potestatem conferendi inter ordinarium legatum et summum pontificem. h. d.

§. 21. Est ergo inter ordinarium legatum, ac summum pontificem circa collationis potestatem, quasi per gradus, ascensus quidam. Nam ad episcopum *b* omnium quidem basilicarum, quæ in eius territorio positæ sunt, collatio regulariter pertinet: vacaturam tamen præbendam suæ dispositioni reseruare non potest, et longe minus in eadem alicui ius tribuere. Legatus autem non modo vacantes intra suæ legationis terminos ecclesias conferre, verum etiam vacaturas (iuxta ea, quæ supra diximus) reseruare poterit: licet eidem in vacaturis alicui ius tribuendi nulla sit facultas. At apostolicus et vbique vacantes donare, et vacaturas suæ prouisioni reseruare *i*, et in vacaturis ius tribuere potest: cum in ipso plenitudo resideat potestatis.

Si clericus, cum mandatur prouidere de beneficio vacaturo, negligat petere præbendam; non poterit postea aliam petere: nisi fuerit in canonicum receptus. h. d.

§. 22. Quo *k* tamen casu summus pontifex de vacatura præbenda alicui prouideri mandat. Si is, in cuius gratiam mandatum obtentum est, præbendam, quando vacat, negligenter omittit: non poterit postmodum prætextu dicti mandati, nisi antea in canonicum fuerit receptus, aliam in ipsa ecclesia vacaturam petere.

Habens expectatiuam, potest acceptare beneficium vacaturum primum, vel secundum, vel alterius: certum tamen acceptare non potest. h. d.

§. 23. Poterit *l* tamen is, cui, certis super hoc exsecutoribus deputatis, ab apostolica sede huiusmodi gratia concessa fuerit, non solum primum in genere vacaturum beneficium vel præbendam, verum etiam, si rationabilis caussa subsit, secundum et vlterius acceptare; certum tamen et expressum, priusquam vacet, acceptare non poterit: ne captandæ alienæ mortis occasio ex benignitate gratiarum sedis apostolicæ tribuatur. Quod si de certo acceptatio secuta fuerit: nullam obtinebit roboris firmitatem, vt Bonifac. constitutionis tenore latius continetur.

Rescripto apostolico dispensatur super pluralitate beneficiorum, maxime circa litteratas personas. h. d.

§. 24. Inde *m* etiam licet beneficiatæ personæ de alio beneficio, nisi primo illud, quod obtinet, omnino dimittat, prouidere non possit; nisi aut cardinales sint, aut regum filii: per tale tamen rescriptum, maxime circa litteratas personas, super hac pluralitate dispensari poterit.

Vbi de prioritate beneficii pluribus collati non constat: primo possessor, deinde maior prærogatiua præfertur. h. d.

§. 25. Item si a sede *n* apostolica, aut legato, et ab ordinario eodem die idem beneficium conferatur, et quæ fuerit primo facta collatio, non appareat, nemine possidente: is erit cæteris præferendus, cuius conferens ampliore gaudet prærogatiua. Hac *o* ratione et ii, qui in aliqua ecclesia in canonicos sunt recepti, debent in præbendarum assecutione cæteris, siue legatorum, siue aliorum, quorumcunque auctoritate antea fuerint admissi, anteferri.

Qui dicatur receptus auctoritate apostolica. h. d.

§. 26. Auctoritate *p* autem apostolica receptus et is intelligitur, qui legati, vel alterius mandato, cui specialiter in ea re auctoritas apostolica concessa fuerit, recipitur. Sed et si mandatum legati ratum habeat *q* roman. pontifex, atque id auctoritate sua muniat; ex eo receptus non legati, sed apostolica intelligitur auctoritate receptus: atque ideo est in assecutione præbendæ omnibus, post eum receptis, in ecclesia dicta præferendus.

Expressio eius, quod tacite inest, nihil operatur: nisi per alium modum, quam quo tacite inest, fuerit facta expressio. h. d.

§. 27. Aliud iuris est, si iis, ad quos alias pertinet canonicorum receptio, facultas concedatur ab apostolico, vt aliquem recipiant in canonicum eiusdem ecclesiæ, ordinationibus, forte certum numerum canonicorum præfigentibus, non obstantibus. Hoc enim casu non apostolica, sed recipientium censetur auctoritate acceptus: nisi, quod cum auctoritate apostolica recipiunt, in litteris caueatur expresse. Quod si ad eos alias talis receptio non pertinebat: apostolica dicetur auctoritate receptus. Alias vero, si litteræ impetratæ certi numeri canonicorum nullam fecerint mentionem, quod illarum occasione factum fuerit, nullam obtinebit firmitatem.

Papa non onerat aliquem pluribus prouisionibus, nisi id exprimat. h. d.

§. 28. Illud etiam omittendum non est, non solere apostolicum eundem collatorem pluribus onerare prouisionibus: nisi id velle se suis litteris expresse fuerit complexus.

Mandati apostolici fines sunt diligenter custodiendi, nec extenduntur, nisi ad casus expressos, etiam de consensu, et in præiudicium prouisi. h. d.

§. 29. Sunt *r* autem apostol. mandati fines diligenter custodiendi: ideoque non debent ad casus alios, quam expressos extendi. Vnde, cum iniungitur, vt alicui de præbenda certi valoris prouideatur, in præbenda minoris valoris, etiam impetrante volente, mandatum impleri non poterit.

Mandatum faciens mentionem de collatione non potest trahi ad præsentationem, vel institutionem. h. d.

§. 30. Idem *s* obseruari oportet, si cui de beneficio, quod ad

a *C. si tibi. de præbend. in 6.* b *Clem. vnic. §. secus. de concess. præb.* c *d. Clem. vni. in princip. de concess. præbend.* d *C. si motu proprio. de præbend. in 6.* e *C. si plurib. de præb. in 6.* f *C. si motu. in fin. eod. tit. in 6.* g *C. 2. vbi gloss. de præb. in 6.* h *c. omnes basilicæ. 16. q. 7.*

i *C. 2. in gl. de præb. in 6.* k *C. si clericus. de præb. in 6.* l *C. ne captandæ. de concess. præb. in 6.* m *C. de multi. extr. de præb. extrau. Ioan. eod. tit. et extr. com. execrab. lis.* n *C. si a sede. de præb. in 6.* o *C. hi qui. d. tit. in 6.* p *C. hi qui. de præb. in 6.* q *C. si eum super. d. tit. in 6.* r *C. cui de non sacerdotali §. idem de præb. in 6.* s *C. cum in illis §. cum autem, de præb. in 6.*

alicuius

alicuius collationem spectat, prouideri mandatur. Hoc enim casu de eo, quod ad eiusdem præsentationem, vel institutionem pertinet, prouideri minime poterit, nec etiam e conuerso.

Casus resignationis non includitur, nec verificatur in casu mortis. h. d.

§. 31. Eodem spectat, *a* si quis ab apostolica sede mandatum suscipiat, vt ab aliquo beneficii resignatione recepta, idem beneficium alteri conferat. Si enim is, qui resignaturus erat, rebus eximatur humanis; mandato locus non erit: cum non per resignationem vacauerit, sed per mortem.

Casus futuræ vacat. non verificatur in casu nouæ creationis. h. d.

§. 32. Idem obtinet, si litteræ apostolicæ super conferendo beneficio proxime vacaturo fuerint impetratæ. Nam ad illud, quod post illarum impetrationem fuerit creatum, non extenditur.

Appellatione beneficii non venit pensio. h. d.

§. 33. Et *b* si quis litteras super obtinendis beneficiis vsque ad certam summam impetrauerit; eidem non in pensione, sed in beneficiis ecclesiasticis erit prouidendum: nisi de pensione in litteris mentio habeatur.

Dispositio regulariter restringitur ad tempus præsens, et mentio potentiæ intelligitur de præsenti. h. d.

§. 34. Eodem etiam spectat, quod si de conferendo *c* alicui beneficio, ad episcopi collationem spectante, rescribatur, illud ei conferri non poterit, cuius collatio ex negligentia ipsius episcopi ad eiusdem capitulum deuoluta fuit: quanquam ex contrario de eo, cuius ad episcopum ex capituli, vel alterius cuiuscunque, siue ad sedem apost. ex ipsius episcopi, vel aliorum, in hoc eidem succedentium, negligentia collatio fuerit deuoluta, hoc casu prouideri poterit.

Mandat. apostol. restrictionem recipit ex persona prouisi. h. d.

§. 35. Interdum tamen, licet mandatum generale sit, ex persona impetrantis recipit restrictionem: vt si cui *d* de præbenda proxime vacatura simpliciter prouideri mandatur. Nam si talis nondum in ea ætate existat, vt ad sacerdotium promoueri possit; sacerdotalis sibi præbenda conferri non poterit.

Ex loco sumitur rescripti interpretatio. h. d.

§. 36. Ex loci quoque expressione rescripti sumitur declaratio. Et ideo *e*, quanquam sub nomine ecclesiar. ciuitatis, etiam ecclesia cathedr. comprehendatur, cum tamen alicui de beneficio mandatur in aliqua ecclesiar. ciuitatis vel diœcesi prouideri, ad cathedralem ecclesiam mandatum huiusmodi non extenditur: secus est, si in aliqua ecclesiar. prouincia prouideri mandatur. Tunc enim et metropolitana, et cæteræ cathedral. ecclesiæ, tali mandato includuntur.

Ordo scripturæ declarat mandatum. h. d.

§. 37. Ex ordine *f* quoque scripturæ rescripti interpretatio sumitur, veluti cum Ioanni de beneficio, ad collationem suam vel Pauli pertinente, vt alicui prouideat, mandatur. Nam si plura simul beneficia vacare contigerit, ad vtriusque collationem separatim spectantia: tunc ordo scripturæ seruandus est, et de illo beneficio prouidendum erit, quod ad Ioannem noscitur pertinere.

Cum mandatur prouideri de beneficio, spectante ad prouisionem plurium: intelligitur coniunctim. h. d.

§. 38. Si vero *g* de beneficio, ad aliquorum collationem, vel præsentationem spectante, non adiecto communiter vel diuisim, prouisio iniungitur facienda: in beneficio, quod ad collationem vel præsentationem alterius tantum pertinet, adimpleri non poterit.

Ex insertione caussæ elicitur interpretatio rescripti. h. d.

§. 39. Item insertio caussæ declarat rescriptum: sicut accidit *h*, cum clerico, nullum beneficium obtinenti, ob paupertatem per episcopum de beneficio prouideri mandatur. Nam si, antequam ei prouisum sit, beneficium fuerit assecutus: cessante caussa mandati, prouideri sibi episcopus in posterum non tenetur.

Ex simplici mandato de prouidendo non potest prouideri obtinenti aliud beneficium, nisi fuerit id expressum: quo casu solum vnicum, et non curatum beneficium obtinenti prouideri poterit. Et pluralis locutio restringitur ad duo. h. d.

§. 40. Nam *i* et is, cui conceditur, vt idoneo possit in sua vel aliena ecclesia prouidere beneficium, aliud obtinenti prouidere non potest: nisi vel primo ille beneficium, quod obtinet, omnino dimittat, vel in concessionem huiusmodi sit expressum, quod etiam beneficiatæ valeat prouidere personæ. Quo casu vnicum duntaxat beneficium, atque illud non curatum obtinenti, prouideri poterit. Sed si concessum fuerit, vt prouidere illi valeat, qui et alia beneficia noscitur obtinere: huiusmodi pluralitas debet solum ad duo beneficia non curata restringi.

Mandatum simplex de prouidendo non extenditur ad beneficium curatum, vel electiuum. h. d.

§. 41. Ex natura quoque et beneficii qualitate apostolicum rescriptum restrictionem recipit. Nam si de quibuscunque beneficiis prouideri mandatum fuerit, de animarum cura mentione non habita: de iis prouidendum non erit, quibus huiusmodi cura noscitur imminere. Illis quoque, pro quibus scribitur, vt de personatibus et dignitatibus ad collationem, prouisionem, præsentationem, vel dispositionem pertinentibus quorumcunque prouideatur, de iis prouideri non poterit, ad quos per electionem præficiendi assumuntur.

Gratia alicui concessa, vt prouidere possit personis idoneis in certa ecclesia, personis non expressis, non exspirat re integra per obitum concedentis: secus, si personæ essent expressæ. h. d.

§. 42. Illud quoque omittendum non est. Quod si cui *k*, nulla facta personarum expressione, sit gratiose concessa facultas, vt auctoritate apostolica aliquibus personis idoneis in certa ecclesia prouidere possit, vel beneficia, quorum collatio est ad sedem apostolicam legitime deuoluta, conferre; huiusmodi concessio etiam re integra, per obitum concedentis non exspirat: secus si super prouisione certæ personæ facienda eidem sit data potestas, non ob suam, sed eius, cui prouidetur, gratiam vel fauorem. Illa enim exspirat omnino, si concedens re integra moriatur.

Mandatarius, cuius non est electa industria, potest alteri mandare. h. d.

§. 43. Illud etiam interest, vtrum, cui ab apostolica sede prouisio de beneficio in certa ecclesia, diœcesi, vel prouincia certæ personæ facienda committatur, an de certa ecclesia, incertæ tamen personæ? Primo enim casu licite quis vices suas alteri committere poterit; secundo vero, cum in eligenda persona mandatarii electa videatur industria, prouisionem sibi commissam alteri demandare non poterit: nisi forma commissionis id habeat, vt per se, vel per alium hoc expedire valeat.

Beneficia ecclesiastica debent sine diminutione conferri. h. d.

§. 44. Postremo illud sciendum est, tam turonensi *l* concilio cautum esse, ne præbendæ aliquam sectionem patiantur; quam ex lateranensi, ne quis, conferens beneficium ecclesiasticum, partem prouentuum suis vsibus retinere audeat: cum sine vlla debeant diminutione conferri.

TITVLVS XXVIII.

DE INSTITVTIONIBVS, ET IVRE PATRONATVS.

Quando dicatur prouideri per institutionem; quid sit ius patronatus: et quibus modis constituitur. h. d.

Accidit autem interdum, vt prælati liberam de vacantibus beneficiis disponendi facultatem non habeant: quod tunc euenit, cum ea vacare contigerit, in quibus aliquis ius obtinet patronatus. Tunc enim stricte sumpto vocabulo, non conferre, sed instituere dicentur eos, quibus præsentante patrono prouidendum erit. Est igitur *m* ius patronatus, potestas præsentandi instituendum ad beneficium vacans. Constituitur autem tale ius variis modis: veluti, ecclesiæ ædificatione, dotatione et similibus.

Ædificans rite, vel dotans, acquirit ius patronatus: et eum sequi debent commoda, quem sequuntur incommoda. h. d.

§. 2. Ædificatione *n* acquiritur ius patronatus, cum quis ecclesiam de consensu diœcesani, iuris ordine seruato, construxit. Dotatione acquiritur, vt cum is, qui non fundauit, ecclesiæ pro dote certa bona assignauit. Sicut enim in carnali matrimonio ad onera sustinenda dos assignari debet: ita etiam concedenda sunt ecclesiæ, quæ ad luminaria, et ad custodiam, et ad stipendia custodum, et ad cætera sacræ domui necessaria sufficiant. Institutum est igitur, vt quasi cuiusdam loco remunerationis ad præsentationem patronorum in fundatis vel dotatis ecclesiis sacerdotes instituantur, nullo professionis vel sexus habito discrimine.

Ecclesiasticus patronus habet ad præsentandum menses sex, laicus quatuor. Ecclesiasticus non potest variare: laicus potest. h. d.

§. 3. Sunt tamen inter ecclesiasticos et laicos patronos pleræque differentiæ. Nam *o* ecclesiastico ad præsentandum sex mensium conceditur spatium, laico quadrimestre tempus datur. Et videtur optima ratione inductum, vt longius præfigatur tempus ecclesiasticis; quippe *p* quibus, semel facta præsentatione, amplius variare minime licet: quod in laicis diuersum statuitur.

Episcopus, qui instituit secundo loco præsentatum, in pœnam tenetur prouidere etiam primo præsentato. h. d.

§. 4. Sed si laicus, cui plures præsentandi tributa est facultas, primo Ioannem instituendum offerat, secundo loco Paulum, vtrumque idoneum, ordinarius autem secundo loco præsentatum instituat: videamus, an primus appellare valeat? Et statutum est, de secundo factam institutionem infringi non posse: episcopum tamen, qui primo loco præsentatum dolo recusauit admittere, recusato vt in competenti beneficio prouideat, compellendum; vt in eo puniatur, in quo eum deliquisse constat.

Legatus de latere potest derogare iuri patronatus ecclesiasticorum, non laicorum.

a *C. susceptum. de rescr. in 6.* b *C. quamuis. de præb. in 6.* c *C. si de benefic. de præb. in 6.* d *C. ei, cui, de præb. in 6.* e *C. quamuis. §. quanquam. d. tit. in 6. de præb.* f *C. mandato. de præb. in 6.* g *C. cum in illis. §. fin. de præb. in 6.* h *C. si pauper. de præb. in 6.* i *C. is cui. d. præb. in 6.*

k *C. si cui nulla. de præb. in 6.* l *C. maiorib. extr. de præb. in 6.* m *gl. 1. can. piæ mentis. 16. q. 7.* n *dict. gl. 1. c. piæ mentis, et c. filiis, ead. causs. et C. nobis fuit, extr. de iur. patron.* o *cap. vn. §. fin. de iur. patron. in 6.* p *C. pastoralis. d. tit. et d. C. vn. in gl.*

laicorum. Ecclesiastico patrono reddenda ratio prouentuum patronatæ ecclesiæ: secus laico. h. d.

§. 5. Legatus *a* etiam beneficium in præiudicium ecclesiastici patroni, vt supra tetigimus, conferre potest: cum in laicis diuersum accidat. Item ecclesiastico patrono de temporalibus rebus ratio debet exhiberi, quod in laico minime obtinet.

Patronus laicus potest deferre ad superiores clericos, qui dilapidant bona ecclesiæ, cuius est patronus. h. d.

§. 6. Licebit *b* tamen patrono laico, si sacerdotem ex collatis in ecclesiam rebus fraudare cognouerit, aut honesta illum conuentione compescere, aut episcopo, vel competenti iudici, corrigenda denuntiare. Quod si talia agere tentet et episcopus, metropolitano eius hæc insinuabit: sin autem et metropolitanus talia gerat, principis hæc auribus (si aliter ecclesiæ consuli non possit) intimare non differet.

Ius patronatus transmittitur ad quoscunque hæredes: et plures succedentes vni, habent vocem vnius, nec heres patroni institutum mutare potest. h. d.

§. 7. Successione quoque ius patronatus acquiritur: quod quidem procedit, siue sui, siue extranei, siue ex testamento, siue ab intestato sint heredes. Plures tamen ab vno ex patronis ecclesiæ relicti heredes vocem duntaxat vnius habebunt in præsentatione rectoris, nec iam institutos mutare poterunt.

Si patroni in præsentatione non sint concordes: attenditur maior et melior pars. h. d.

§. 8. Et si *c* forte in plures partes patronorum se vota in præsentando diuiserint: ille præficiendus est ecclesiæ, qui maioribus iuuatur meritis, et plurium approbatur consensu.

Si ecclesia ob patronorum discordiam detrimentum patiatur: potest episcopus interdicere. h. d.

§. 9. Quod si *d* ita simultates inter eos ortæ fuerint, vt sacerdos suo ibi officio canonice fungi non possit; si aliter prouideri non poterit: præcipere debet episcopus, vt ibi missarum solennia non celebrentur, donec patroni ad concordiam redeant. Quod si intra quatuor menses factum non fuerit: tunc ordinet antistes ecclesiam, sicut melius eam secundum Deum iudicauerit ordinandam.

Episcopus potest ex caussa ecclesiam patronatam secundum certam formam commendare. h. d.

§. 10. Quod si necessarium aut expediens esse duxerit: poterit etiam interim ecclesiam alicui commendare, ita tamen, vt, si parochialis sit ecclesia, nemini commendetur, qui non sit in sacerdotio constitutus. Nec huiusmodi commenda vltra semestris temporis spatium vires suas porriget, nec in vnius persona, nisi vnica fieri poterit.

Episcopus in ecclesia iuris patronatus laicorum ex caussa potest ponere œconomos, qui colligant fructus erogandos in vtilitatem laicorum. h. d.

§. 11. Erit *e* etiam episcopo facultas in ecclesiis, in quibus ecclesiastica persona præsentationem non habet, si vel minus idonei præsententur, vel alia de caussa aliquos in eis instituere non valeat, œconomos ponere, qui fructus percipere debeant in ecclesiarum vtilitatem erogandos, aut his, qui quandoque instituentur, fideliter reseruandos.

Patroni possunt conuenire de præsentando alternis vicibus, et plures simul possunt præsentari, vt de ipsis episcopus eligat instituendum. h. d.

§. 12. Sed *f* vt facilius prouideatur ecclesiis, non inconueniens visum fuit, patronos ipsos inter se posse libere conuenire de rectore, ab eis alternis vicibus præsentando: quibus etiam ex eadem caussa permittitur, vt plures ad vacantem ecclesiam præsentare valeant, ita, vt vnus ex eis eligi possit per episcopum, et admitti.

Ius patronatus donari potest, sed ob donationem non præiudicatur iuribus episcopalibus: vendi autem non potest, nisi cum vniuersitate. h. d.

§. 13. Donatione *g* quoque ius patronatus acquiritur. Vt cum ius, quod quis in ecclesiis habet, in aliquem liberaliter confert: quæ si fiat ecclesiæ, aut loco religioso, quamuis absque assensu episcopi facta fuerit, efficax est censenda, sed per eam episcopalibus iuribus in aliquo non derogatur. Sed si quis, dato pretio *h*, huiusmodi sibi ius comparare ausus fuerit; talis contractus irritus erit et inanis: nisi tale ius cum vniuersitate rerum temporalium transferretur.

Episcopus non potest spernere patroni præsentationem. Patronus non potest quem propria auctoritate instituere, sub pœna excommunicationis. h. d.

§. 14. Quemadmodum autem ad præsentationem patroni, debet episcopus clericos instituere, et quod spretis fundatoribus de vacanti ecclesia disposuerit, erit irritum: ita etiam patronus auctoritatem episcopi negligere non debet. Quod si laici *i* ausu temerario propria auctoritate ad institutionem processerint; tam ipsi anathemate feriendi, quam etiam perperam instituti clerici communione sunt priuandi: qui si etiam adhuc perstiterint, a ministerio ecclesiastico et ordine deponendi erunt.

Patroni putatiui præsentatio tenet.

§. 15. Interdum *k* accidit, vt eius, qui patronus non est, præsentatio tamen rata sit habenda: vt cum ordinarius ad eius præsentationem clericum instituit, qui et iuris patronatus erat possessor, et patronus credebatur. Nam si postea ius patronatus alius in iudicio euicerit: institutus non debet propter hoc ab ecclesia remoueri.

Nemo potest seipsum præsentare. h. d.

§. 16. Licet *l* autem patronus alios præsentet; seipsum tamen, quanquam clericus sit, præsentare non potest, quamtumuis idoneus sit, et quibuscunque studiis iuuetur et meritis: cum nullus ecclesiasticis sese officiis vltro immiscere debeat.

Nemo sibi beneficium confert, veluti nemo se præsentat: nec vacaturi beneficii tenet collatio, aut præsentationis promissio. h. d.

§. 17. Sunt autem institutiones collationibus in quibusdam similes, in quibusdam vero dissimiles. Similes sunt, quia, quemadmodum is, qui seipsum præsentat, instituendus non est, ita etiam is, ad quem pertinet collatio *m*, seipsum non potest instituere: cum inter dantem et accipientem distinctio debeat esse personalis. Item quemadmodum vacaturæ præbendæ non tenet regulariter collatio: ita etiam promissiones de non vacantibus beneficiis ecclesiarum, in quibus quis ius obtinet patronatus, nullo iure subsistunt.

Capitulum sede vacante potest instituere præsentatos: idem potest vicarius sine speciali mandato episcopi. h. d.

§. 18. Dissimiles sunt, quia, etsi capitulum sede vacante *n* beneficia, quæ ad collationem episcopi pertinent, conferre non possit, præsentatos tamen a patronis potest, si idonei sint, admittere et instituere. Idem obtinet in vicario: quia, licet sine speciali concessione conferre *o* non possit, præsentatos tamen instituere *p* minime prohibetur.

In rectorem parochialis ecclesiæ potest præsentari etiam non in sacris constitutus, licet secus in libera collatione: in qua tamen potest dispensari cum eo, qui est constitutus in minoribus. h. d.

§. 19. Sunt etiam in eo dissimiles, quod in rectorem parochialis ecclesiæ etiam non in sacris constitutus præsentari potest: dummodo alias sit idoneus, et infra tempus, a iure constitutum, ad ordines, quos ipsius ecclesiæ cura requirit, promoueri valeat. Collatio autem fieri non potest, nisi in persona eius, qui saltem sit in subdiaconatu constitutus: cum his tamen, qui in minoribus sunt ordinibus constituti, si tales sint, qui infra breue tempus possint in presbyteros ordinari, dispensari poterit.

Patronis defertur circa honorem, et vitæ necessaria subministranda. h. d.

§. 20. Defertur autem patronis non solum circa præsentationem, verum etiam circa honorem processionis, et circa necessarium vitæ subsidium. Nam, si aut ipsi, aut illorum filii, ad inopiam redacti fuerint, illis erit modeste ab ecclesia succurrendum. *q*

Ius patronatus tollitur cessione, collegii constitutione, ecclesiæ destructione, delicti perpetratione. h. d.

§. 21. Tollitur ius patronatus cessione, vtputa, cum quis id ecclesiæ, in qua ius habet huiusmodi, conferendum duxerit. Item, si quis ecclesiam, sine sui reseruatione iuris, collegiatam fieri patiatur. Eo amplius constat, si ædes sacræ incendio consumptæ fuerint, vel etiam terræ motu, vel vitio suo corruerint, extingui ius patronatus necesse est. Sed et, si patronus ausu nefando rectorem, vel clericum ipsius ecclesiæ, per se, vel per alios occidere, vel mutilare ausus fuerit, tam alias pœnas, quam iuris patronatus amissionem sustinere debet. Idem iuris est, si patronus efficiatur hæreticus. Cum enim bona hæreticorum vniuersa sint confiscanda *r*: merito cum ista vniuersitate etiam ius patronatus interibit.

TITVLVS XXIX.

DE CLERICIS NON RESIDENTIBVS.

Si conferatur beneficium non idoneo ad residendum: et prouisus priuandus est beneficio, et collator conferendi potestate. h. d.

Debent *s* autem hi, quibus ecclesiastica ministeria sunt committenda, tales deligi, qui et residere in ecclesia, et curam demandati sibi officii per seipsos valeant exercere. Quod si aliter actum fuerit: et qui receptus fuerit, quod contra sacros canones acceperit, amittit, et qui dederit, largiendi potestate priuabitur.

Qui sine caussa non residet, post monitionem priuandus erit: et quæ sint iustæ caussæ non residendi. h. d.

§. 2. Si tamen ab initio idonei ad residendum reputati postea ecclesias, vel præbendas sibi concessas, sine iusta et necessaria caussa deserant; si moniti et congruo tempore expectati non redierint: eis priuari poterunt. Iustæ non residendi caussæ sunt, veluti, si quis aut romano pontifici, aut proprio episcopo obsequium exhibeat: item si iura, et negotia ecclesiæ suæ fideliter prosequatur, aut si, vt studiorum caussa abesse possit *t*, est alicui specialiter indultum, et si quæ sunt aliæ similes.

Ad memoriam iuuandam conducit repetitio. h. d.

§. 3. Hæ de præbendis et dignitatibus, atque illarum prouisionibus dixisse nos sufficiat. Verum, quia in hoc tractatu diffuse immo-

a *C. cum delectus. extr. de iur. patron.* b *c. filiis vel, 16. q. 7.* c *C. quoniam in. extr. de iur. patr.* d *C. 1. extr. eod. tit.* e *C cum vos. extra, de offic. ord.* f *Clem. 2. versic. et vt, de iur. patr.* g *C. 1. d. iur. patr. in 6.* h *C. quia clerici, et seq. extr. de iur. patr.* i *C. praeterea. extr. d. tit.* k *C. consultationis, extr. d. tit.*

l *C. per nostras, extr. d. tit.* m *C. fin. extr. de inst.* n *C. 2. extr. ne sed. vac.* o *C. fin. de off. vicar. in 6.* p *C. ex frequentibus. extr. de instit.* q *c. quicunque fidelium. 16. qu. 7.* r *C. vergentis. extr. de haeret.* s *C. quia nonnulli. §. cum igitur. extra, eod.* t *relatum eod. tit.*

rati

rati ſumus, vt ſequentia præcedentibus melius contexamus, quædam in memoriam reducemus. Perſonarum ergo quidam laici ſunt, quidam clerici. Rurſus clericorum quidam ſunt in ſacerdotio conſtituti, quidam in ſacris, licet non in ſacerdotio: quidam nec in ſacris, nec in ſacerdotio. Eorum rurſus, qui in ſacerdotio conſtituti ſunt, quidam ſunt in celſiore gradu, vt epiſcopi: quidam in inferiore, vt presbyteri. In ſacris vero dicuntur conſtituti diaconi et ſubdiaconi. Qui vero nec in ſacerdotio, nec in ſacris reperiuntur, ii ſunt, qui ſunt in minoribus ordinibus conſtituti. Cæterum, quoniam adhuc quidam in eccleſia ſunt, qui non minus in laicatu, quam in clericatu conſtituti Domino deſeruiunt, vt ſunt regulares ac monachi, reſtat, vt de his pauca ſubiiciamus.

TITVLVS XXX.
DE REGVLARIBVS, AC MONACHIS.

Regulariter valet argumentum a regulari ad monachum, & contra. hoc dicit.

Quoniam vero, ſiue de regularibus agendum ſit, ſiue de monachis, eadem fere iura ſeruantur; ne verboſa fiat euagatio: dirigamus ſermonem in perſonas monachorum, idem etiam intellecturi de regularibus cæteris. Nam, ſi quid in iis proprie ſeruetur, ſeparatim oſtendemus.

Ex triplici capite quis fit monachus: et impubes, a patre traditus monaſterio, poſt annum pubertatis poteſt redire ad ſeculum, ſi velit. h. d.

§. 2. Monachi *a* fiunt, aut ex paterna deuotione, aut ex voti emiſſione. Ex paterna deuotione *b* monachus quis efficitur, cum pater filios impuberes monaſterio offert. Quo caſu, ſi impuberes ſacram tonſuram vel velamina ſuſceperint, quinto decimo ætatis anno moneri debent et inquiri, vtrum in ipſo habitu permanere cupiant. Si permanſuros ſe profeſſi fuerint, vel profeſſionem a ſe prius factam ratam habuerint; vlterius pœnitendi locum non habebunt: ſi vero ad ſecularem habitum reuerti maluerint, redeundi licentia concedenda erit, quia ſatis inutile eſt, vt coacta ſeruitia domino præſtentur. Qua etiam ratione conſtitutum eſt, ne quis inuitus ordinari debeat.

Si impubes præter parentum voluntatem monaſterium fuerit ingreſſus; poſſunt parentes intra annum reclamare: ſecus ſi ſit pubes. h. d.

§. 3. Quod ſi *c* impubes præter parentum voluntatem tonſuram accepit monachalem; parentes id factum irritare valent: ſed ſi intra annum ad proprium epiſcopum, vel alium competentem iudicem non reclamauerint, reuocare amplius non poterunt. Si vero in grandiori ætate adoleſcentes ſeruire Deo elegerint: non eſt poteſtas parentibus prohibendi.

Profeſſio eſt duplex, tacita et expreſſa, et poteſt fieri etiam ante annum. hoc dicit.

§. 4. Propria profeſſione monachus efficitur quis, aut expreſſe, aut tacite. Expreſſe, vt ſi quis, poſt annum probationis habitum ſuſcipiens monachalem, regulis monaſterii obſtringi ſe velle profitetur. Si tamen ante tempus, probationis regulariter præfinitum *d*, is, qui conuerti deſiderat, habitum recipit, et profeſſionem emittit, abbate per ſe vel per alium profeſſionem recipiente: regulari obſeruantiæ obligatur, et vere monachus eſt cenſendus.

Ex cauſſa poſt annum poteſt profeſſio differri, vt ſi ingreſſus monaſterium ſit incognitus. Et ſeruus, triennio in monaſterio commoratus, per monachationem fit liber. h. d.

§. 5. Quemadmodum autem diſcretus abbas ex cauſſa ante probationis tempus profeſſionem recipere poteſt: ita ex cauſſa interdum proferre. Vnde *e*, ſi quis incognitus monaſterium ingredi voluerit, ante triennium monachalis habitus concedendus non erit: ne, ſi forte poſt annum ſtatim præſtetur, poſtea ſeruus, aut alias inhabilis ad monaſterium deprehendatur. Quod ſi ſeruus, per triennium in monaſterio commoratus, poſtea monachus effectus fuerit: ex hoc liber etiam efficietur.

Ordinatus ignorante domino ſi fiat monachus, fit liber: alias dominus poteſt intra annum recipere ſeruum. h. d.

§. 6. Quinimo *f*, ſi prius ignorante domino ad ſacra miniſteria ordinatus monachus fieri elegerit, iugum ſeruitutis euadet: alias intra vnius anni ſpatium domino et ſeruilem fortunam probare, et ſeruum ſuum recipere licebit.

Prædicatores, minores, et mendicantes, non poſſunt profiteri ante lapſum anni: et recipientes profeſſionem puniuntur.

§. 7. Quod *g* tamen de facultate recipiendi ante annum profeſſionis dicitur, non eſt perpetuum. Prædicatores enim et minores, aliique mendicantium ordines, ante annum probationis elapſum, quenquam ad ſui ordinis profeſſionem, vel ſeculi renuntiationem faciendam, recipere non poſſunt. Quod ſi forte contra fecerint: et is, qui ſic receptus fuerit, eorundem ordini minime alligabitur, et receptores a receptione ad profeſſionem quorumlibet ſuſpenſi, tam excommunicationi, quam aliis pœnis, quæ huiuſmodi regularibus pro culpis infligi ſolent, grauioribus ſubiiciendi erunt.

Delatio habitus tacitam oſtendit profeſſionem: et vnuſquiſque debet ſe conformare cum habitu, quem gerit. h. d.

§. 8. Tacite profitetur quis, cum idoneis coniecturis apparet, *h* quod perpetuo vult Domino in religione ſeruire, et vitam ducere monachalem: vtputa, habitum poſt annum retinendo, vbi is nouitiis et profeſſis communis et indiſtinctus eſt, vel profeſſorum habitum ſuſcipiendo, vbi is diſtinctus habetur. Vnde et toletano concilio inductum eſt, vt clerici, qui ſe fingunt habitu et nomine monachos, et non ſunt, corrigantur, et veri monachi fiant.

Ponit differentiam inter expreſſam et tacitam profeſſionem. h. d.

§. 9. Vtrum autem quis expreſſe profeſſus fuerit, an tacite, interdum multum intereſt. Expreſſa enim profeſſio, etiam ſeculari habitu non mutato, illi religioni præciſe obligat, quam quis profeſſus fuerit. Tacite *i* vero facta infra probationis annum, per habitus, qui profitentibus tantum datur, ſuſceptionem, non illi ſpecialiter, cuius eſt ſuſceptus habitus, ſed generaliter religioni recipientem obligat: dum tamen legitimæ ſit ætatis, ac ſciens et prudens triduo in eius habitus delatione perſeueret.

Beneficium non vacat per religionis ingreſſum ante profeſſionem, niſi de conſenſu ingreſſi. h. d.

§. 10. Etſi contigerit, eum, qui religionem ingreditur, beneficium retinere *k*; intra probationis annum non erit alicui conferendum: ſed interim per alium, aſſignata ſibi congrua de prouentibus portione, beneficio inſeruiendum erit. Si tamen ingreſſi ad id accedat aſſenſus, aut quod vitam mutare voluerit, liquido appareat, aut legitimam profeſſionem emiſerit: beneficium alteri libere conferri poterit.

Qui vitam regularem vouit, monaſterium ingredi debet, non obſtante, quod fuerit prælaturam conſecutus. h. d.

§. 11. Is quoque, qui votum de ingreſſu religionis, compos mentis emiſit, vt monachus fiat, cogendus erit. Vſque adeo enim Deo voti ligat emiſſio, vt, etiamſi quis poſt votum prælaturam fuerit conſecutus, Domino tamen promiſſa reddere ſit compellendus.

Per votum ſolenne derogatur ſimplici. h. d.

§. 12. Illud quæri poteſt: ſi quis poſt votum *l*, de certa religione intranda emiſſum, aliam religionem, etiam laxiorem ingrediatur, et in eadem profiteatur, ibidemne poſſit, voto non obſtante priore, licite remanere? In qua ſpecie, cum per ſecundum ſolenne votum priori ſimplici derogari potuerit, reſponſum eſt, poſſe monachum in ea religione, in qua profeſſus eſt, remanere: eidem tamen pro voto non completo, pœnitentiam imponendam. Eſt autem in propoſito votum ſimplex, quod non eſt aliqua profeſſione munitum. Solenne vero eſt, quod quis per profeſſionem tacitam vel expreſſam comprobauit.

Semel factus monachus cogitur remanere in monaſterio. h. d.

§. 13. Is igitur, qui legitima in ætate conſtitutus, habitum ſemel induit ſponte, religioſum propoſitum vltro ſuſceptum deſerere non poterit, ſed proprio abbati obediens, in caſtitate in proprio deget monaſterio.

Monachus non poteſt aliquid proprium habere: nec contra hoc poteſt papa diſpenſare. h. d.

§. 14. Sed *m* nec aliquid proprium poſſidere debet: et ſi quid habet, totum in continenti reſignabit. Nam abdicatio proprietatis adeo eſt annexa regulæ monachali, vt contra eam nec ſummus pontifex poſſit licentiam indulgere. Et ſi proprietas apud quenquam inuenta fuerit in morte; is eſt chriſtiana ſepultura priuandus, et ſepultus exhumandus: prout etiam beatus Gregorius ſe feciſſe narrat.

Poteſt monachus tranſire ſolum in arctiorem religionem: et ſi dubitetur, an ſit arctior, in quam monachus vult migrare, ſtatur iudicio abbatis. hoc dicit.

§. 15. Sed nec temere monachus de monaſterio *n* in monaſterium migrare permittendus eſt: niſi monaſterium, ad quod tranſitum facere cupit, diſtrictius exſtat. Quo *o* caſu, nullo obſtante priuilegio, prælatus monacho ſine difficultate debet tranſeundi licentiam indulgere, ne videatur propoſitum impedire diuinitus inſpiratum. Quod ſi forte probabiliter dubitetur, vtrum quis velit ad ordinem arctiorem tranſire, an ad laxiorem; ex charitate, an ex temeritate: ſuperioris eſt iudicium requirendum, ne forte angelus ſathanæ in lucis angelum ſe transformet.

Mendicantes ſolum in ordinem carthuſienſium migrare poſſunt. h. d.

§. 16. Mendicantibus *p* vero approbatis, qui prætextu arctioris ducendæ vitæ ad monaſterium confugiunt, etiamſi auctoritate apoſtolica fuerint muniti, Clemens V. ſacro approbante concilio, interdixit, ne vocem aut locum in capitulo talis monaſterii haberent, neue ad prioratus adminiſtrationes, aut quæcunque officia aſſumi poſſent. Sed nouiſſime *q* Martinus IV. omnino vetuit, mendicantes ad aliquem monaſticum ordinem, excepto ordine carthuſienſium, ſine ſpeciali ſedis apoſtolicæ conceſſione tranſire, tam recipientibus, quam receptis, ipſo facto excommunicationis pœnam incurſuris.

a *c. monachum. 20. q. 1.* b *c. illud autem. 20. q. 1.* c *C. 2. extr. de regul.* d *C. ad apoſtolicam. extr. eod. tit.* e *c. ſi ſeruus. d. 54.* f *c. ſi ſeruus, vbi gl. d. 54.* g *C. conſtitutionem. eod. tit. in 6.*

h *C. ſtatuimus. extr. eod. tit.* i *d. C. conſtitutionem, §. tacite.* k *C. beneficium. eod. tit. in 6.* l *C. penult. eod. tit. in 6.* m *C. cum ad monaſterium. extr. de ſtatu monachor.* n *C. Ioannes. extr. eod. tit.* o *C. licet quibuſdam, extr. eod. tit.* p *Cl. 1. eod. tit. de reg.* q *extr. 1. communi. de reg.*

Abbates debent perquirere fugitiuos; et monachi non possunt præesse ecclesiis parochialibus: licet secus sit in regularibus. h. d.

§. 17. Fugitiuos *a* vero debent abbates sollicite perquirere, et vt ad monasterium et frugem melioris vitæ reuertantur, opportunis remediis prouidere, nec ordinarios, qui eorum suppleant negligentiam, expectare. Singuli quoque monachi per villas *b* et oppida non debent discurrere, nec per quascunque parochiales ecclesias disponi: quod in regularibus, cum regulæ inseruiant laxiori, specialiter cautum non inuenitur. Ideoque *c* illis cum minori difficultate parochialibus ecclesiis præesse permittitur.

Quomodo, et qualis sit eligendus in abbatem. h. d.

§. 18. Vt autem inuiolabiliter monastica disciplina custodiatur, de congregatione monachorum abbas eligendus est *d*, quem ordo vitæ et meritum magis poposcerit ordinari, vt vni tantum præsit monasterio: qui cautus sit in regimine, humilis, et discretus, et cui monachi cum omni obedientia et deuotione subiaceant.

Non professus non potest eligi in abbatem, sed bene in episcopum. hoc dicit.

§. 19. Et præterea cum in magistrum *e* assumi non debeat, qui formam discipuli non assumpsit, nec sit præficiendus, qui subesse non nouit; religiosus, qui regularem ordinem ante non fuerit expresse professus *f*, in abbatem, vel ad aliam regularium prælaturam eligi non poterit: quanquam ad episcopalem dignitatem talis in secularibus, vel regularibus ecclesiis eligi minime prohibeatur.

Visitatores creandi, et quid agere debeant. h. d.

§. 20. Visitatores quoque in capitulo creandi sunt secundum formam generalis concilii, qui visitationis officium exsequantur, et omnia, quæ viennensi concilio *g* constituta sunt, fideliter obseruari faciant, et de statu monasteriorum, et obseruantiis regularibus diligenter inquirant: et tam in spiritualibus, quam in temporalibus corrigant et reforment, quæ viderint corrigenda, et omnia secundum Honorianæ constitutionis tenorem prosequantur.

Non debet quis inuenire, vel fundare nouam religionem. h. d.

§. 21. Nouissime *h* sciendum est, generali concilio semel atque iterum cautum esse, ne quis in posterum nouam religionem inueniat: sed quod, quicunque ad religionem conuerti voluerit, vnam de probatis assumat. Similiter etiam de iis, qui religiosam domum de nouo fundare voluerint, cautum est, vt regulam et institutionem de probatis assumant.

a *C. fin. extr. eod. tit.* b *C. 1. extr. de stat. monachor.* c *C. quod Dei. de statu monach. extr.* d *c. abbatem. cum duobus sequ. C. 18. q. 2.* e *C. cum in magistrum. extr. de elect.*

f *C. nullus religiosus. de election. in 6.* g *Clem. 1. eod. tit. de stat. monach.* h *C. fin. extr. de relig. dom.*

FINIS LIBRI PRIMI.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

LIBER SECVNDVS.

TITVLVS PRIMVS.
DE RERVM DIVISIONE ATQVE ILLARVM ADMINISTRATIONE.

Res ecclesiasticæ sunt aut spirituales, aut temporales. hoc dicit.

Superiore libro de iure PERSONARVM exposuimus: modo videamus de REBVS ecclesiasticis, illarumque tractatione, et administratione. Summa rerum ecclesiasticarum diuisio in duos articulos deducitur. Nam aut spirituales sunt, aut temporales. *a* Spirituales sunt, quæ spiritui deseruiunt, atque animæ caussa sunt institutæ: vt sacramenta ecclesiæ, altaria, et his similia. Temporales sunt, quæ non tam spiritus, quam corporis gratia pro ecclesiasticis ministeriis, sacrorumque ministrorum vsu sunt comparatæ: vt sunt, prædia, domus, et fructus decimales.

Res spirituales sunt aut incorporales, aut corporales: et corporales diuiduntur in sacramenta, in res sacras, sanctas et religiosas. h. d.

§. 2. Rursus spiritualium quædam sunt incorporales, quædam vero corporales. Incorporales sunt, quæ neque tangi, neque sensu corporeo percipi possunt: quales sunt, virtutes, et dona Dei, aut quæ in iure consistunt. Corporales sunt, quæ tangi et humanis sensibus percipi possunt. Harum autem quædam sunt sacramenta, quædam sacræ sunt, et sanctæ, quædam religiosæ.

Videamus igitur nunc de spiritualibus: et quidem incorporales, cum de his tam supra opportunis locis loquuti fuerimus, quam etiam infra suo tempore dicturi simus, specialem tractatum minime exigunt. Itaque tractemus iam de corporalibus, ac primum de sacramentis, de sacris, sanctis, et religiosis consequenter etiam loquuturi, ac demum de rebus temporalibus, atque illarum administratione.

TITVLVS II.
DE SACRAMENTIS.

Quid sit sacramentum. hoc dicit.

Sacramentum, *b* est inuisibilis gratiæ visibilis forma, ita, quod eius similitudinem gerens et caussa existat.

Sacramentorum quædam necessaria sunt, quædam voluntaria. h. d.

§. 2. Sacramentorum summa diuisio hæc est *c*, quod aut sunt necessaria, aut voluntaria. Necessaria sunt, quæ sine interitu salutis æternæ prætermitti et contemni non possunt; vt sunt, baptismus, confirmatio, pœnitentia, eucharistia, extrema vnctio: quæ omnia ad particularem cuiusque profectum sunt principaliter instituta. Voluntaria sunt, quæ sine salutis dispendio, pro cuiusque arbitrio recipi possunt, et refutari; qualia sunt ordo sacer, et matrimonium: et hæc ad totius ecclesiæ profectum et subsidium principaliter pertinent.

Necessariorum sacramentorum quædam deseruiunt ad ingressum ecclesiæ, quædam ad progressum in ecclesia, quædam ad egressum ab eccl. a. hoc dicit.

§. 3. Et rursus necessariorum quædam ad ingressum ecclesiæ sunt comparata, vt baptismus; quædam ad progressum in ecclesia, vt confirmatio, pœnitentia, eucharistia: quædam ad egressum ab ecclesia, vt postrema vnctio.

Secunda distinctio sacramentorum, quod quædam characterem imprimunt, quæ iterari non possunt: quædam non imprimunt, quæ iterationem admittunt. h. d.

§. 4. Rursus sacramentorum quædam characterem imprimunt, quædam vero non. Quæ characterem imprimunt, iterari non possunt: vt baptismus, confirmatio, ordo sacer. Cætera vero, quæ characterem nullum imprimunt, iterari minime prohibentur: vt eucharistia, vnctio, pœnitentia, matrimonium.

Sacramenta constant elemento et verbo. h. d.

§. 5. Constant autem sacramenta elemento et verbo. Elementum hic accipimus, quicquid sub visibili natura inuisibilem gratiam designat et continet. Verba sunt, quæ formæ visibilis efficaciam exprimunt: ergo, accedente verbo ad elementum, sacramentum fiet.

Non ecclesia, sed Christus instituit sacramenta; quæ tamen dicuntur ecclesiæ: quia illa per ea sanctificatur, et illa ministrat. h. d.

§. 6. Illud quoque scire nos oportet, quod non ecclesia, sed, ipso Domino instituente, sacramentis vtimur. Sed tamen ideo ecclesiæ sacramenta nuncupamus; tum quod per ea sanctificata, et cœlesti sponso matrimonii fœdere coniuncta sit: tum quod illorum dispensatio eius credita sit ministerio.

Etiam malus minister et hæreticus potest ministrare sacramenta. h. d.

§. 7. Ergo *d*, qui baptizat, qui absoluit, et in singulis sacramentis diuinitus operatur, Dominus est: ministri vero ecclesiæ in conficiendis sacris mysteriis, vel dispensandis, præter nudum ministerium nihil sibi vendicare valent. Cum non propriam, sed eius, qui sacramenta instituit, personam referant. Nec illa ex ipsis sanctificandi virtus manet. Vnde, quanquam eos inculpatos esse deceat, si tamen mali sint, vel a catholica communione seiuncti, nihilominus et conficere sacramenta, et dispensare poterunt. Veluti enim per lapideos canales ad areolas aqua transfunditur, et solis radii, per loca fœtidissima transeuntes, nulla contactus maculatione contaminantur: sic multo magis sacramenta nulla ministri fœditate commaculantur.

Spiritualis potestas exerceri sine fide potest, sed non sine intentione ecclesiæ. h. d.

§. 8. Hoc tamen sic intelligi oportet, si tales ministri intentionem ecclesiæ concordem habeant. Cæterum si aliud agere intendent, puta, sacris illudere mysteriis, vel aliud, quod ecclesiæ non consentiat: nihil agitur. Sine fide enim spiritualis potestas exerceri quidem potest, sine ecclesiæ intentione non potest. His circa sacramenta generaliter cognitis, exordiamur nunc de singulis etiam specialiter dicere. Et quia baptismus fundamentum *e* est, et ianua cæterorum: merito ab eo principium sumamus.

a *Can. sacrificium. 32. de conf. dist. 2.* b *can. immissionem. §. sed notandum. 1. q. 1.* c *gl. 1. C. veniens. 8. extr. de transaction.*

d *Can. aliud est. et sequ. de consecrat. dist. 4.* e *C. veniens. extr. de presbyt. non baptizat.*

TITVLVS

TITVLVS III.
DE BAPTISMO ET EIVS EFFECTV.

Baptifmus operatur animæ ablutionem, et in locum circumcifionis eft inftitutus. h. d.

Baptifmus *a* eft ablutio corporis exterior, quæ, adhibita certa verborum forma, interiorem animæ ablutionem defignat et operatur. Veluti enim circumcifio in populo *b* Dei, in fidei iuftitiæque fignaculum inftituta, ad fignificationem purgationis originalis veterisque peccati paruulis valebat: fic et baptifmus ad hominis innouationem valere cœpit.

Licet in baptifmo plena contingat peccatorum remiffio: non tamen contingit plena nouitas. h. d.

§. 2. Non tamen, ex quo quifque baptizatus, ftatim etiam in eo omnis vetus infirmitas abfumitur; fed renouatio ad remiffionem peccatorum incipit, et ad intelligentiam et operationem fpiritualium: cætera vero funt in fpe, donec re compleantur, quod erit in furrectionis tempore. Quamuis ergo in baptifmate plena fiat peccatorum remiffio: non propterea plena nouitas et mutatio contingit.

Cura baptizandi ad folos facerdotes fpectat, fed ex cauffa neceffitatis quilibet poteft baptizare. h. d.

§. 3. Baptizandi *c* autem cura ad folos facerdotes pertinet, eiusque minifterium nec ipfis diaconis explere permittitur, abfque epifcopo vel presbytero; nifi, his procul abfentibus, vltima languoris cogat neceffitas: quo cafu et laicis fidelibus, atque ipfis mulieribus *d* baptizare permittitur. Presbyter vero, cuius negligentia commiffum eft, vt quis fine baptifmate ex humanis exceflerit, deponendus erit. *e*

Baptizati ab hæreticis, fchifmaticis, paganis, vel alias facinorofis, non funt denuo rebaptizandi. h. d.

§. 4. Sed et fi qui ab hæreticis *f*, fiue fchifmaticis, vel etiam paganis, aut alias facinorofis baptizati fuerint: quafi baptizati non fuerint, iterum baptizari non debent. Antiqua *g* tamen patrum induxit inftitutio, vt, qui ab his in Trinitatis nomine baptizati fuerint, cum ad fanctam ecclefiam redierint, aut vnctione chrifmatis, aut impofitione manus, aut fola profeffione fidei, ad finum matris eclcefiæ reuocentur.

Nemo feipfum baptizare poteft. h. d.

§. 5. Sed *h* quanquam baptifmus ab hæreticis, fchifmaticis vel paganis fufceptus valeat: ipfum tamen fe baptizare nemo poterit. Sicut enim in carnali generatione, qua proles ex viro et fœmina nafcitur, alius eft qui carnaliter gigint, alius qui gignitur: fic in facramentali generatione, qua foboles ex aqua et Spiritu fancto renafcitur, alius debet effe, qui fpiritualiter generet, alius, qui generetur. Vnde de Iudæo, qui in mortis articulo conftitutus, in aquam feipfum immergendo dixerat: *Ego me baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus fancti*, refponfum eft, denuo ab alio illum baptizandum effe; vt oftendatur, quod alius eft, qui baptizatur, alius qui baptizat: quamuis, fi talis continuo deceffiffet, protinus ad patriam euolaffet, non propter fidei facramentum, fed propter facramenti fidem.

Baptifmus alius fluminis, alius flaminis, alius fanguinis. h. d.

§. 6. Quod quidem et de illo recte creditur, qui vifibiliter non baptizatus martyrii fubiit facramentum. Baptifmus enim inuifibiliter miniftratur, quem non contemptus religionis, fed terminus neceffitatis excludit. Vnde fcite *i* fcriptum a quibufdam reperitur, baptifmum alium effe fluminis, alium flaminis, alium vero fanguinis: cum baptismi virtus et efficacia, non tam ablutione *k* corporis, quam fide cordis contineatur, et aliud fit per minifterium baptizare, *l* quod facerdos exfequitur: aliud per poteftatem, quam Dominus non vfque adeo facramentis adiunxit, vt fine illis eorundem gratiam tribuere non poffit.

Paruuli baptizantur in fide parentum, et ecclefiæ: et non debet minor effe virtus baptifmi, quam circumcifionis. h. d.

§. 7. Non tamen, quia fide cordis baptifmatis virtus continetur, ideo minus paruulos *m*, qui credere ob ætatem non poffunt, vnda falutaris abluit: cum et ii, non per vfum, fed per habitum fidei, quem fufcipiunt in baptifmate, credere non male credentur, et in fide parentum *n* et ecclefiæ, alio profitente, baptizati, ob fidei facramentum recte fideles dici poffunt. Et cum circumcifio *o* tam adultis, quam paruulis ex præcepto Domini conferretur; ne baptifmus, qui fuccedit in locum ipfius, et generalior tamen exiftit, cum tam viri, quam fœminæ baptizentur, minoris videatur effectus: tam adultis, quam paruulis eft conferendus.

Tam mater, quam filius, in ipfo articulo parturiendi, poffunt feparatim baptizari, nec ob id creditur baptifmus iteratus. h. d.

§. 8. Is *p* quoque cuius mater vel prægnans, vel in ipfa hora, qua parturit, mortis vrgente periculo baptifmatis gratiam perceperit, baptizari poterit. Nec propterea bis baptizatus reputabitur; cum vtique ad maternum corpus, cum effet in vtero, pertineret; nec ibi regeneratio reperiri poffit, vbi generatio non præcefferit; nec in hoc infanti, qui nafcitur, aliquid mater participat: cum vniufcuiufque propria voluntas in confeffione fit attendenda.

Muti, furdi, et ægrotantes baptizari poffunt. h. d.

§. 9. Muti quoque *q* et furdi, item ægrotantes, qui pro fe refpondere non poffunt, aliis pro fe profitentibus, recte baptizari poterunt.

Dormiens et amens, fi ante fomnum et amentiam habuerunt propofitum baptizandi, baptizari poffunt. h. d.

§. 10. De dormientibus *r* et amentibus quæfitum eft. Et plane, fi, prius quam dormirent, aut amentiam incurrerent, non baptizandi propofitum haberent, quia in eis eadem perdurare voluntas intelligitur, fi fic immerfi fuerint, characterem facramenti non fufcipiunt: fecus autem, fi prius catechumeni extitiffent, et baptizandi propofitum habuiffent. Tales enim in neceffitatis articulo baptizare confueuit ecclefia. Tunc ergo characterem facramentalis imprimit operatio: cum obicem voluntatis contrariæ non inuenit obfiftentem.

Inuitus baptizatus characterem fufcipit, et cogendus eft ad obferuantiam fidei: fecus, fi penitus coactus fit. h. d.

§. 11. Sed et, fi quis non fponte, dum tamen non omnino coactus baptifmatis fufceperit facramentum, chriftianitatis characterem fufcipit, vt puta, cum quis terroribus, atque fuppliciis ad undam falutarem trahitur, et ob id tanquam conditionaliter volens, licet abfolute non velit, eft ad fidei chriftianæ cogendus obferuantiam. Ille vero, qui nunquam confentit, fed penitus contradicit, nec rem, nec characterem facramenti fufcipit. Plus eft enim expreffe contradicere, quam minime confentire.

Is, de quo non eft præfumptio, quod fit baptizatus, debet fine metu iterationis baptizari. h. d.

§. 12. Illud *s* in dubium venire non debet, quoties nulla exftant indicia inter propinquos et familiares, quibus aliquos baptizatos effe doceri poffit, eofdem baptizari minime prohibendos effe. Quod enim factum effe nefcitur, nulla ratio finit, vt iteratum videatur: nec temeritas interuenit præfumptionis, vbi eft diligentia pietatis. De eo tamen, qui chriftianis parentibus natus, inter chriftianos eft fideliter conuerfatus, tam violenter præfumitur, quod baptizatus fuerit, vt hæc præfumptio pro veritate fit habenda, donec euidentiffimis argumentis contrarium probatum fuerit.

Iterum fcienter baptizatus debet feueriffime puniri, ignoranter vero baptizatus non poteft ordinari, nifi ex neceffitate. h. d.

§. 13. Quod fi *t* quis fciens et prudens iterum baptizari fuftinuerit, arctiffimæ pœnitentiæ fubiiciendus erit: quod fi ignoranter, nulla quidem imponenda erit pœnitentia, fed, nifi magna cogat neceffitas, ordinari non poterit.

Iterantes baptifmum funt deponendi ab officio, et beneficiis. h. d.

§. 14. Illi quoque, qui cafu temerario in homine iam baptizato cœlefte lavacrum iterare aufi fuerint, excommunicationis mucrone percuffi, ob omni officio et benficio ecclefiaftico deponentur.

Multa fiunt in baptifmo, quæ non funt de eius fubftantia. h. d.

§. 15. Poftremo fciendum eft, quod, licet verbo tantum *v* et elemento, baptifmatis fubftantia contineatur et forma, multa tamen a fanctis patribus ad eius decorem fuerunt folenniter conftituta, vt immerfionis numerus, exorcifmi, clericorum exfufflationes, falis benedicti exhibitio, falivæ contactus, inunctio: quæ fi ex neglectu prætermiffa fuerint, omiffio culpæ reos arguet.

Baptifmus non debet conferri in priuatis domibus, nifi ex neceffitate, vel ob magnam nobilitatem. h. d.

§. 16. Illud etiam nouiffime *x* viennenfi concilio conftitutum eft, ne quis in priuatis domibus, fed duntaxat in ecclefiis, in quibus funt ad hoc fontes fpecialiter deputati, aliquos audeat baptizare: nifi regum vel principum liberi baptizandi fuerint, vel talis neceffitas emerferit, propter quam ad ecclefiam abfque periculo acceffus haberi nequeat.

TITVLVS IV.
DE SACRAMENTO CHRISMATIS.

Fideles poft receptum baptifmum debent chrifmari. h. d.

Quamuis autem continuo tranfituris regenerationis fufficiat beneficium: victuris tamen etiam confirmationis auxilium eft neceffarium. Ita enim coniuncta funt hæc duo facramenta, vt vnum ab altero, nifi morte præueniente, feparari non debeat.

Chrifmatis facramentum operatur augmentum gratiæ: et foli epifcopi chrifmant. h. d.

§. 2. Igitur omnes fideles poft baptifmum, paracletum *y* per manus impofitionem accipere debent, vt perfecte chriftiani inueniantur. Spiritus *z* fanctus enim, qui fuper aquas baptifmi falutifero defcendit lapfu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in con-

a *Gl. 1. in fum. de conf. dift. 4.* b *can. ex quo. 6. dift. 4. de confecr.* c *can. conftat. 19. de conf. dift. 4.* d *can. mulier. d. dift. 4. de confecr.* e *can. quicunque. d. dift. 4.* f *can. fiue ab hæreticis. et can. fequ. de confecr. dift. 4.* g *can. ab antiqua. d. dift.* h *C. debitum extr. de baptifmo.* i *gl. 1. in fum. de conf. dift. 4.* k *can. verus baptif. d. dift. 4.* l *can. aliud eft. d. dift. 4.* m *cap. maiores. in fine princ. extr. eod.* n *cap. illud. et can. fequ. verf. paruuli de confecr. dift. 4.* o *cap. maiores. §. cum ergo. extr. eod.* p *can. fi ad matris. et can. 6. de conf. dift. 4.*

q *can. paruuli alio. et can. fequ. d. 4. de confecr.* r *cap. maiores in fine, extr. eod.* s *can. fi nulla extant. de confecr. dift. 4.* t *can. qui bis. de confecr. dift. 4.* v *C. non vt, extr. eod.* x *Cl. 1. eod. tit.* y *can. nouiffime. de confecr. d. 5.* z *can. 1. de confecr. dift. 5.*

firmatione

firmatione robur et augmentum præstat ad gratiam. Vnde *a* cum cæteras vnctiones simplex sacerdos vel presbyter valeat exhibere; hanc non nisi summus sacerdos, hoc est, episcopus conferre debet: alioqui, nulla excusante consuetudine, chrismatio irrita habebitur et vacua. Nec inter ecclesiastica sacramenta reputabitur: cum manum imposuisse præter apostolos, quorum hodie vicem sustinent episcopi, nulli alii leguntur.

Ieiunis a ieiuno debet dari chrisma: nisi necessitas aliud cogat. h. d.

§. 3. Accedent igitur, qui legitimæ sunt ætatis, ad confirmationem ieiuni *b*, vt a ieiunis episcopis sacro chrismate in fronte deliniti per manus impositionem paracletum recipiant. Plane infirmis, et morte periclitantibus, vel qualibet caussa impeditis, nulla de ieiunio habita ratione, manus imponi poterit.

In baptismo, confirmatione, et catechismo debent patrini interuenire. hoc dicit.

§. 4. Illud *c* commune est tam his, qui baptizandi sunt, quam etiam illis, qui confirmationis munus recipere debent, vt aliquem in patrinum habeant, qui eosdem in religione christiana, et fide dominica instituat, et qui pro eis apud Deum quasi fideiussor existat: quod et in catechismo obseruandum erit.

Patrini non debent esse plures, vel non baptizati, vel confirmandi. hoc dicit.

§. 5. Admonendi tamen sumus, quod nec plures quenquam in baptismo, aut in confirmatione suscipere debent, sed vnus *d* tantum siue vir, siue mulier: nec quenquam quispiam tenere, vel leuare poterit, qui ipse baptizatus non sit, vel confirmatus.

Parentes non possunt esse patrini propriorum filiorum, nec abbates vel monachi aliorum. h. d.

§. 6. Parentes quoque proprios filios, vel abbates *e*, vel monachi alienos de sacro fonte suscipere, aut in confirmatione tenere non debent.

Nec baptismus, nec chrisma possunt iterari, et vtrumque conferri potest tempore interdicti. h. d.

§. 7. Commune etiam illud est vtrisque, quod et neutrum (vt paulo ante diximus) iterari potest; quippe quod ambo characterem imprimunt: et quod interdicti tempore, ob imminens ex dilatione periculum, vtrumque conferri, et pro vtroque chrisma confici poterit, vt infra suo loco latius exponemus.

TITVLVS V.
DE POENITENTIIS, ET REMISSIONIBVS.

Quid sit poenitentia, et effectus poenitentiæ. h. d.

Poenitentia est sacramentum, quod contritione, confessione et satisfactione concurrentibus, peccatorum operatur remissionem. Multiplex enim Dei misericordia ita lapsibus humanis subuenit, vt non solum per baptismi et confirmationis gratiam, sed etiam per poenitentiæ medicinam spes æternæ vitæ reparari velit. Vnde qui dona regenerationis violauerint, proprio se iudicio condemnantes, per sacramentum poenitentiæ ad criminum remissionem, quasi ex naufragio arrepta tabula, ad portum peruenient.

Tres sunt species poenitentiæ: et poenitentia solennis iterari non potest, et poenitentes ad sacros ordines reddit inhabiles. h. d.

§. 2. Sunt autem poenitentiæ tres species: quædam enim est solennis, quædam publica, quædam priuata. Solennis est, quam propter maiora scelera, episcopus in capite ieiunii, seruata certa rerum serie, delinquentibus solet imponere: quæ quidem, ne ecclesiæ vilescat auctoritas, iterari non debet: et tales poenitentes ad sacros ordines (vt supra exposuimus *f*) inhabiles reddit, quippe quæ nec aliter potest sacerdotibus imponi, quam si prius cœlestis militiæ cingulo exuti fuerint.

Publica delicta et publica poenitentia lui debent. h. d.

§. 3. Publica poenitentia est, quæ publice, nulla seruata iuris solennitate, peragenda iniungitur: qualis est, peregrinatio, certi habitus delatio, et his similia. Cum enim manifesta peccata non sint occulta correctione purganda: recte constitum est, vt, qui publice peccando proximo suo scandalum præbuerint, publicam etiam poenitentiam a propriis sibi sacerdotibus impositam peragere debeant. Apparet itaque ex his, quod licet omnis solennis poenitentia publica sit, non tamen omnis publica est solennis.

Vnusquisque semel in anno debet confiteri, et eucharistiam sumere, nisi de consilio sacerdotis abstineat. h. d.

§. 4. Priuata aut secreta poenitentia est, quæ in occulto Deo fit et sacerdoti. Statutum est enim generali concilio *g*, vt omnis fidelis, quamprimum sapere cœperit, omnia sua peccata proprio sacerdoti confiteatur, et iniunctam sibi poenitentiam propriis viribus adimplere studeat, suscipiens reuerenter ad minus singulis annis in paschate eucharistiæ sacramentum; nisi forte de sacerdotis consilio ex caussa duxerit abstinendum: alioqui et viuens ab ingressu ecclesiæ arcebitur, et moriens christiana carebit sepultura.

Poenitentia constat contritione, confessione et satisfactione. h. d.

§. 5. Constat igitur poenitentiæ sacramentum tribus partibus: contritione cordis, confessione oris, et operis satisfactione. Contritio nihil aliud est, quam dolor pro peccatis voluntarie assumptus, cum proposito confitendi, et satisfaciendi. Confessio, (vt Augustino placet) est, per quam morbus latens spe veniæ aperitur: vel confessio est canonica peccatorum coram proprio sacerdote facta declaratio.

Tribus casibus potest quis confiteri non proprio sacerdoti: si obtineat licentiam ab eodem, vel ab episcopo, vel si confiteatur fratribus habentibus generalem potestatem audiendi confessiones. h. d.

§. 6. Quod autem dicitur, *coram proprio sacerdote*, ita demum obtinet, si nulla legitima caussa subsit eius declinandi iudicium. Cæterum si quis vel proprii sacerdotis imperitiam *h* vereatur, vel alias vitam et mores suspectos habeat, et propterea alieno sacerdoti *i* confiteri voluerit; licentiam prius postulet, et obtineat a proprio: cum aliter illum alienus, quacunque suffragante consuetudine, non possit absoluere, vel ligare. Si quis tamen regularibus, generalem audiendi confessiones potestatem habentibus, et locorum ordinariis præsentatis, et ab iisdem approbatis, confessus fuerit: Parisiensis doctoris reiecta sententia, non magis eadem peccata tenebitur iterum confiteri, quam si ea proprio sacerdoti iuxta generalis concilii dispositionem confessus fuisset.

Episcopus potest suo subdito concedere licentiam eligendi confessorem. hoc dicit.

§. 7. Episcopus quoque subdito suo, vt quemuis idoneum sibi deligat confessorem, facultatem concedere poterit: cum non minoris esse debeat efficaciæ ab episcopo obtenta licentia, quam a parochiali sacerdote.

Necessitas facit affectum reputari pro effectu. h. d.

§. 8. Sed et si poenitendi vrgeat necessitas, nec desideranti locus aut tempus proprium sacerdotem offerat; et si is, cui quis confitetur, soluendi nullam potestatem habeat: tanta tamen est vis confessionis, vt dignus fiat venia ex desiderio sacerdotis, qui proximo suo criminis turpitudinem confiteri non refugit. Votum enim pro opere reputatur, cum operis perficiendi facultas deest.

In perpetuum est in monasterium detrudendus, qui reuelat confessionem. h. d.

§. 9. Sed *i* siue proprius sacerdos, siue alius poenitentiam audiat, cauebit omnino, ne aut verbo, aut alio quouis modo confitentem prodat: quoniam qui peccatum in poenitentiali iudicio sibi detectum reuelare ausus fuerit, non solum a sacerdotali officio deponendus erit, verum etiam ad agendam perpetuo poenitentiam in arctum monasterium detrudendus.

Sacerdos non debet quem absoluere de casibus, reseruatis papæ, vel episcopo. h. d.

§. 10. Illud etiam animaduertere sacerdotem oportet, ne quem scilicet ab his criminibus absoluendo liberare tentet, quorum absolutio aut apostolico *k*, aut proprio ordinario est reseruata: vtputa, si poenitens clericum enormiter læserit, ecclesiam combusserit, vel fregerit, falsum commiserit, cardinalem, vel episcopum insecutus fuerit, cum moniali rem habuerit, et in aliis casibus.

In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus. h. d.

§. 11. De *l* eo tamen quæsitum est, si episcopus subdito suo concesserit, vt sibi possit idoneum eligere confessorem, an tunc ille, quem is elegerit, in casibus, qui eidem episcopo specialiter reseruantur, absoluendi habeat facultatem? Et cum in generali concessione illa minime veniant, quæ non esset quis verisimiliter in specie concessurus: responsum est, electum hunc huiusmodi non habere potestatem.

Contritio et confessio sine satisfactione parum proficiunt. h. d.

§. 12. Sed nec contritio multum proficiet, nec confessio, nisi ambabus adiuncta fuerit satisfactio: quæ nihil aliud est, quam quædam iniuriæ illatæ compensatio. Nullus enim delictorum accipit veniam, nisi si nulla necessitate fuerit impeditus, qualemcunque, etsi longe minorem, quam debeat, poenam soluerit. Nec sufficit mores in melius commutare, et a præteritis malis recedere: nisi etiam de his, quæ facta sunt, Deo satisfiat per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis, orationibus et ieiuniis.

Medici, qui ægrotos ad poenitentiam non inducunt, sunt ab ecclesiæ ingressu arcendi. h. d.

§. 13. Medicos *l* etiam admonere oportet, vt, cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant, et inducant, vt medicos vocent animarum: vt, postquam fuerit ægrotanti de spirituali salute prouisum, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur. Si quis autem medicorum secus fecerit: ab ecclesiæ ingressu arcebitur, donec pro transgressione huiusmodi satisfecerit.

Qui habuit propositum confitendi, potest absolui, si sæuitia morbi non posset confiteri. h. d.

a *Cap. vn. §. per frontis, extr. de sacr. vnct. et can. manus quoque. de consecr. dist. 5.* b *can. vt ieiuni. et can. sequ. de consecr. dist. 5.* c *c. vos ante omnia. de conf. dist. 4.* d *c. non plures, de consecr. dist. 4. et can. sequ.* e *can. non licet. de conf. dist. 4.* f *tit. qui prom. non poss. §. poenitentes.* g *C. omnis vtriusque. extr. eod.*

h *c. fin. de poenit. dist. 6.* i *C. omnis vtriusque. §. si quis autem. extr. eod.* k *C. omnis vtriusque. §. caueat. extr. eod.* l *Clem. 1. §. quibus, versic. nec etiam, de priuileg.* m *C. 2. de pen. in 6.* n *C. cum infirmitas. extr. eod.*

§. 14.

§. 14. Si quis autem in infirmitate constitutus, pœnitentiam petierit, et dum ad eum inuitatus sacerdos properat, morbo oppressus obmutuerit, vel in phrenesim conuersus fuerit: et pœnitentiam moriturus, et per manus impositionem reconciliationem accipere poterit.

Deputatis vltimo supplicio sacramentum pœnitentiæ et eucharistiæ non negatur. h. d.

§. 15. Nec infirmis solum, sed etiam vltore gladio morituris in hac parte iura subueniunt: cum ultimo damnatis supplicio *a* pœnitentiæ sacramentum, si petant non solum negari non debeat, verum etiam sint censura ecclesiastica ab ordinariis locorum coercendi, quicunque aduersarentur, quo minus id consequantur. Quod ipsum et de eucharistia quoque intelligendum erit: cum quibuscunque pœnitentia non negetur, viaticum quoque, quod vere pœnitentibus exhibetur, intelligatur esse concessum.

TITVLVS VI.
DE EVCHARISTIA.

Maximum est eucharistiæ sacramentum, et saltem semel in anno debet assumi, h. d.

Est autem inter cætera eucharistiæ sacramentum maximum *b*, et oblationes omnes longe antecellit. Vnde, sicut præstantius est cæteris, ita etiam diligentius excoli debet. Et quidem circa prima fidei cunabula frequentissima erat apud fideles sanctissimi viatici susceptio. Sed cum postea, paulatim tepescente charitate, rarius homines communicarent; constitutum fuit *c*, vt, nisi quis maioribus fortasse criminibus impediretur, tribus saltem vicibus in anno communicare deberet: donec, refrigescente penitus religionis ardore, eo tandem ventum est, vt semel saltem singulis annis *d* vnusquisque cœlestis mensæ debeat esse particeps.

Quotidie sacerdotes hodie pro populo sacrificare debent, sed semel tantum, non pluries, nisi ex magna caussa, vel in natiuitate Domini. h. d.

§. 2. Inualuit tamen, vt Deo quotidie sacerdotes pro populo hanc oblationem facerent. Quoniam enim quotidie labimur: ideo etiam Christus quotidie mystice pro nobis immolatur. In quo tamen illud cauendum est, ne sacerdos, quacunque præfulgeat dignitate *e*, amplius quam semel in die celebret: nisi aut aliter faciendum Domini natiuitas *f* suadeat, aut vrgens cogat necessitas. Satis enim felix est, qui semel digne celebrat.

Presbyter tantum debet exhibere eucharistiam, non inferior: nisi subsit necessitas. h. d.

§. 3. Sed nec ab omnibus, nec passim omnibus, tantum sacramentum exhiberi debet. Nam veluti solus sacerdos illud conficit: ita etiam nemo præter eum exhibere poterit. Quod si presbyter aliter, quam per semetipsum, infirmum, vel alium communicet: ex rhemensis *g* concilii dispositione, sui gradus periculo subiacebit. Permisit tamen laodicense concilium *h*, si necessitas vrgeret, vt diaconus præsente presbytero eucharistiam, iussus erogare posset.

Sacerdos, constitutus in peccato mortali, quoad seipsum est suspensus, non quoad alios. h. d.

§. 4. Imo et sacerdotes, si qua criminali *i* macula sese infectos esse sentiant, ab huiusmodi exhibitione abstinere debent. Quanquam, si peccato mortali *k*, vel minori excommunicatione illigatus celebret, et sacramenta conferat, licet grauiter peccet, nullam tamen irregularitatis notam incurrit; et sacramenta ab eo collata virtutis effectu non carent: cum non a collatione, sed a participatione, quæ in sola perceptione consistit, videatur esse remotus.

Scenicis et histrionibus non est danda eucharistia: pro cæteris autem, maxime infirmis, semper debet esse parata. h. d.

§. 5. Item quamuis regulariter nullus, etiamsi quem sacerdoti peccatorem et impœnitentem esse liqueat, ab altari sit arcendus: scenicis *l* tamen, atque histrionibus, cæterisque personis huiusmodi, quamdiu tam detestandas artes exercuerint, sacra communio deneganda erit. Nec enim euangelicæ disciplinæ congruit, vt pudor et honor ecclesiæ tam turpi et infami contagione fœdetur. In cæteris prospiciet presbyter, vt, si quis infirmatus fuerit, ita eucharistiam paratam habeat *m*, vt nemo sine communione moriatur.

Sacramentum eucharistiæ constat visibili forma, veritate corporis, et spirituali virtute. Et in calice poni debet vinum, aqua mixtum. h. d.

§. 6. Constat *n* autem eucharistiæ sacramentum visibili forma, veritate corporis, et virtute spirituali. Forma visibilis est panis, et vini *o*: vinum vero hoc loco intelligimus aqua permixtum. Nec enim in calice domini, aut vinum solum, aut aqua sola offerri debet: cum vtrumque ex latere illius profluxisse legatur. Illud etiam rationabilis consuetudo generalis habet ecclesiæ, vt plus in eo vini, quam aquæ sit ponendum. *p*

a *Cl. 1. de pœnit.* b *can. nihil in sacrificiis. de consecr. dist. 2.* c *can. etsi non. de consecrat. dist. 2.* d *can. omnis. de pœn,* e *C. te referente. extr. de celebr. missar.* f *C. consuluisti. extr. de celebr. missar.* g *can. peruenit. de consecr. dist. 2.* h *can. præsente. dist. 93.* i *can. sacerdotes; qui 1. qu. 1. in fin.* k *cap. fin. extr. de cler. excomm.* l *can. pen. de cons. dist. 2.* m *can. presbyter. eucharistiam. de consecrat. dist. 2.* n *gl. in sum. de consecrat. dist. 2.* o *sum. d. dist. 2.* p *C. perniciosus. extr. de celebr. missar.*

In sacramento altaris et panis et vinum fiunt vera caro et sanguis domini. h. d.

§. 7. Veritas *q* est carnis et sanguinis. Sicut enim ante consecrationem panis est et vinum, quod natura formauit: ita etiam post consecrationem vera Christi est caro et sanguis, quem benedictio consecrauit. *r*

Virtus sacramenti est charitas et vnitas. h. d.

§. 8. Virtus est charitatis *s* et vnitatis. Nam veluti ex multis granis vnus fit panis, et multis racemis vnum vinum: ita et nos, per hoc charitatis sacramentum Christo incorporati, vnum euadimus.

Ponit, quomodo et quando tria, quibus constat sacramentum altaris, sint sacramenta. h. d.

§. 9. His igitur repetitis apparet *t*, primum quidem sacramentum esse non rem, secundum et rem esse simul et sacramentum, tertium vero rem esse, sed non sacramentum. Sed primum quidem sacramentum est geminæ rei, secundum est sacramentum vnius et alterius rei, tertium vero res est gemini sacramenti.

TITVLVS VII.
DE EXTREMA VNCTIONE.

Extrema vnctio solet exhiberi, de quorum morte dubitatur: et duplex vnctio, exterior et interior: et interiorem exterior designat. h. d.

Hactenus loquuti fuimus de his sacramentis, quæ ad ingressum, et ad progressum in ecclesia comparata sunt: consequens nunc est, vt de iis videamus, quæ propter egressum ab ecclesia sunt constituta. Sciendum est igitur, grauiter ægrotantibus, et de quorum morte probabiliter timeri potest, certas corporis partes sanctificato oleo a presbyteris ex institutione diuina inungi debere: quæ quidem inunctio, non minus interius animæ, quam exterius corporis sanitatem operatur. Sunt *v* enim vnctionis duæ species: exterior, quæ materialis et visibilis: et interior, quæ spiritualis et inuisibilis. Exteriore visibiliter inungitur corpus: interiore inuisibiliter cor inungitur. Hæc, quod in extremitate vitæ constitutis exhiberi consueuit, merito extremæ vnctionis nomen est sortita.

Magis dignum trahit ad se minus dignum. h. d.

§. 2. Sanctificatum autem oleum hoc loco accipimus, non modo quod ipsum totum consecratum est, sed etiam quod ex consecrato admixtum. *x*

Postquam hucusque de iis sacramentis, quæ quoquo modo necessitatis sunt, tractatum habuimus: reliquum est, vt de iis loquamur, quæ dignitatis sunt et voluntatis.

TITVLVS VIII.
DE SACRAMENTO ORDINIS.

Quid sit ordo. hoc dicit.

Voluntatis sacramenta sunt (vt paulo ante exposuimus) ordo sacer, et matrimonium. Est autem ordo, nihil aliud, quam signaculum quoddam ecclesiæ, per quod spiritualis potestas traditur ordinato: de cuius speciebus, differentiis, et gradibus satis videtur superiore libro dictum esse.

Vnde solum nunc restat, vt ad matrimonii materiam orationem vertamus.

TITVLVS IX.
DE SACRAMENTO MATRIMONII.

Quid sit matrimonium. h. d.

Matrimonium *y* est viri et mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens, cum diuini et humani iuris communicatione.

Matrimonium præcedit alia sacramenta, ratione loci, in quo institutum est, temporis, amplitudinis et mysterii. h. d.

§. 2. Et merito inter alia sacramenta matrimonium quoque annumerari meruit, cum cæteris loci, temporis, amplitudinis, et mysterii ratione etiam præcellat. Siquidem ab orbis primordio in paradiso a Deo ipso institutum est, vt esset omnibus etiam infidelibus commune: quod in aliis minime contigit. His illud quoque accedit *z*, quod animorum consensus et corporum commixtio, quæ in matrimonio intercedunt, primum quidem charitatem significat, quæ consistit in spiritu inter Deum et iustam animam, vel ecclesiam: alterum vero sacro-sanctum coniugium designat, quod inter Christum et ecclesiam per incarnationis mysterium est contractum.

Bona matrimonii sunt sacramentum, fides, proles, et fornicationis remedium. h. d.

§. 3. Consequuntur et inde præter sacramentum, et alia bona, vtputa *aa*, fides, et proles, et quid humana infirmitas, in ruinam turpitudinis prona, honestate excepta coniugii, minime læditur. Initiatur autem matrimonium sponsione, consensu ratificatur, et copula consummatur: de quibus singulis distinctius dispiciamus.

q *cap. cum Marthæ. 6. §. distinguendum. extr. de celeb. miss. extr. d. gl.* r *can. nos autem. de consecr. dist. 2.* s *vide in præced. §§.* t *C. cum Marthæ. §. distinguendum. extr. de celeb. missar.* v *C. 1. §. scire te. extr. de sacra vnctione.* x *gl. fin. C. quod in dubiis. extr. de cons. eccles.* y *in sum. 27. q. 2. § sane.* z *C. illud. extr. de præsumpt. C. debitum. extr. de bigam.* aa *c. omne. 27. q. 2.*

TITVLVS X.
DE SPONSALIBVS.

Quid ſint ſponſalia, et vnde dicantur. h. d.

Sponſalia *a* ſunt futurarum nuptiarum mentio, et repromiſſio: et dicta ſunt a ſpondendo, quod per ea ſibi inuicem ſe futuros coniuges viri et mulieres ſpondent.

Sponſalia contrahuntur re, verbis, litteris, et conſenſu. h. d.

§. 2. Contrahuntur autem ſponſalia variis modis, vtputa, re, verbis, litteris, et conſenſu. Re contrahuntur per nudam ſubarrhationem, vel annuli immiſſionem. Verbis, vt ſi inter virum et mulierem promiſſio ſuper futuro matrimonio interceſſerit, veluti altero alteri vice mutua dicente: *ego* b *te accipiam in meum maritum, et ego te in meam vxorem:* ſiue in hunc ſenſum verba ſimilia protulerint. Litteris, vt cum abſentes, inter ſe de futuris nuptiis per epiſtolam paciſcuntur: quod ipſum, et per nuntium, vel procuratorem fieri poterit.

Procurator ad contrahendum matrimonium non poteſt ſubſtituere: niſi hoc habeat in mandatis. h. d.

§. 3. Procurator *c* tamen ad hoc ſpecialiter conſtitutus, ob magnum, quod ex facto tam arduo poſſet periculum imminere, alium ſubſtituere non poterit: niſi hoc ei ſpecialiter commiſſum fuerit.

Si duo impuberes, quorum prudentia non ſupplet ætatem, et qui pubertati non ſint proximi, vel etiam alter tantum ſit impubes, per verba de præſenti matrimonium contraxerint: talis contractus reſoluitur in ſponſalia de futuro: et ex eo inducitur iuſtitia publicæ honeſtatis. h. d.

§. 4. Conſenſu *d* contrahuntur ſponſalia: vt cum pubes et impubes, vel duo impuberes, non proximi pubertati, et in quibus ætatem prudentia non ſupplet, matrimonium per verba contraxerint de præſenti. Licet enim verba in præſens matrimonium ſonent; iuris tamen interpretatione in ſponſalia, licet contrahentes matrimonium celebrare intenderent, coniugium, quod ab initio, ætate impediente, vt matrimonium non tenuit, per aduentum pubertatis minime conualeſcit: niſi per carnis copulam ſubſequutam, vel alium modum contrahentes cum eiuſdem perſeuerantia voluntatis, ad pubertatis tempora perueniſſe euidenter conſtiterit. Per dictum tamen contractum, qui valuit, vt potuit, non ſicuti agebatur, publicæ honeſtatis iuſtitia cenſetur inducta.

In re denominanda potius effectum attendimus, quam modum. h. d.

§. 5. Et ideo hoc caſu conſenſu contracta ſponſalia dicimus: quia, ſi verba ſpectes, non ſponſalia, ſed ipſum matrimonium contractum videri poterit. Cenſuerunt autem iura eos, qui, cum non poſſent, coniugium de facto contraxerunt, voluiſſe etiam in caſu, quo poſſent, contrahere, ideoque ſaltem, vt ſponſalia, valere conuentionem.

Sponſalia contrahuntur tripliciter, pure, in diem, et ſub conditione; et qui contraxerunt ſponſalia pure, compellendi ſunt etiam matrimonium contrahere: et conſanguinei contrahentium non debent cum ipſis contrahentibus contrahere. h. d.

§. 6. Rurſus contrahuntur ſponſalia aut pure, aut adiecta die, aut ſub conditione. Pure *e*, vt cum vir et mulier ſe inuicem futuros coniuges pollicentur. Et hoc caſu nullus conſanguineorum aliquo pacto alterum ex contrahentibus matrimonio ſibi copulare poterit: imo qui contraxerunt, vt ſe inuicem recipiant, et mutua coniugali affectione pertractent, moneri, et niſi rationabilis cauſſa obſiſtet, eccleſiaſtica cenſura compelli poterunt.

Si per contrahentem ſponſalia in diem, non ſtetit, quo minus matrimonium contraheret intra terminum: cum alia poſtmodum matrimonium contrahere poterit. h. d.

§. 7. Dies adiicitur ſponſalibus, cum quis intra certum temporis ſpatium aliquam ſe ducturum in vxorem conuenit. In qua ſpecie, ſi per eum non ſteterit, quo minus intra præfixum terminum cum eadem matrimonium contraheret, libere ad nuptias alterius tranſire poterit.

Sponſalia contracta ſub conditione, euaneſcunt, conditione deficiente: niſi ab ea receſſum fuerit. h. d.

§. 8. Sub conditione celebrantur ſponſalia, cum quis, ſi quid fiet, vel contigerit, nuptias ſe contracturum pollicetur, veluti ſi dictum fuerit: *ego* f *te in vxorem accipiam, ſi centum mihi dederis, aut, ſi pater meus conſenſerit;* quibus conditionibus deficientibus, ad matrimonium quis compelli non poterit; niſi conſenſus de præſenti, aut carnalis ſit inter eos commixtio ſubſequuta: cum his caſibus a conditionibus receſſum videatur.

Turpes conditiones adiectæ ſponſalibus, vel matrimonio non vitiant, ſed vitiantur: niſi ſint contra ſubſtantiam et naturam coniugii. h. d.

§. 9. Hoc tamen de his conditionibus intelligere nos oportet, quæ honeſtæ ſunt, et canonicis inſtitutis non contrariæ. Nam ſi turpes ſint, aut impoſſibiles; ob fauorem matrimonii debent pro non adiectis cenſeri: ſi tamen non ſolum turpes ſint, ſed etiam contra ſubſtantiam, vel naturam coniugii, puta, ſi alter dicat alteri g: *tecum contraho, ſi generationem prolis euitaueris, vel donec aliam honore vel facultatibus digniorem inueniam, aut ſi pro quæſtu adulterandam te tradideris:* matrimonialis contractus, quantumcunque ſit fauorabilis, omni carebit effectu.

a *c. noſtrates. 30. q. 5. gloſſ. 1. C. licet. extr. de tranſ. epiſc.* b *C. penult. extr. eod.* c *C. fin. de procurat. in 6.* d *C. 1. §. idem. de deſponſ. impub. in 6.* e *C. 2. et C. ex litteris. ver. ſecund. extr. eod. tit.* f *C. de illis. et C. per tuas. extr. de condit. app.* g *C. fin. extr. de condit. appoſ.*

Minores ſeptennio non poſſunt ſponſalia contrahere, et contracta lapſu temporis non conualeſcunt: niſi noua voluntas acceſſerit, aut nixus copulæ interuenerit. h. d.

§. 10. Non tamen omnibus, cuiuſcunque ſint ætatis, licet ſponſalia contrahere, Nam inter minores ſeptennio *h* celebrata nullius roboris efficaciam ſortiuntur. Ideoque ſi infantes, vel vnus maior ſeptennio *i*, alter minor, ſponſalia contraxerint ipſi, vel parentes pro eis; niſi per cohabitationem eorum mutuam, ſiue alias verbo, vel facto eoſdem in eadem voluntate factos maiores perdurare liquido appareat: ſponſalia huiuſmodi, quæ ab initio nulla erant, per lapſum dicti temporis minime conualeſcunt. Et ideo, cum ſint nulla, ratione defectus conſenſus, publicæ honeſtatis iuſtitiam non inducunt. Si tamen cum ea, quam nondum ſeptennem domum quis traduxerit, copulæ nixus interceſſerit: aliud ſtatuendum erit.

Qui contraxerunt ſponſalia, debent compelli ad matrimonium: niſi aliquid triſte timeatur. h. d.

§. 11. Initiatum igitur ſponſalibus matrimonium fide conſenſus ratificari debet. Quod ſi, qui de contrahendo matrimonio fidem ſibi dederunt *k*, ſe inuicem admittere omnino noluerint, inſtar eorum, qui ſocietatem interpoſitione fidei contrahunt, et poſtea eandem ſibi remittunt; diſſolutio tolerari poterit: cum coactiones difficiles ſoleant exitus frequenter habere.

Non ſunt audiendi impuberes volentes diſſoluere ſponſalia: ſed exſpectandum tempus pubertatis. h. d.

§. 12. De *l* illis, qui infra annos aptos matrimonio ſponſalia contrahunt, quæri poterit. Et ſane, ſiue vterque, ſiue alter reclamet, et antequam ad annos matrimoniis aptos peruenerint, ſeparari poſtulent, non ſunt audiendi. Si vero alteruter iſtorum ad pubertatis annos peruenerit, infra eoſdem annos altero exiſtente, cum ſponſalia contraherentur, ſi is, qui minoris eſt ætatis, ad pubertatis annos perueniens reclamauerit, nec in alterum conſentire voluerit: iudicio eccleſiæ ſeparari poterunt.

Mulier viripotens contrahens cum impubere non poteſt reſilire, ſed impubes, factus pubes, poteſt. h. d.

§. 13. Mulier *m* quoque, quæ, nubiles annos attingens, ei, qui nondum matrimonio erat aptus, nupſit, cum in eum ſemel conſenſerit, amplius diſſentire non poterit: niſi ipſe, cui nupſit, poſtquam ad legitimam ætatem peruenerit, in eam ſuum negauerit præſtare conſenſum.

Contrahens ſponſalia cum impubere coacte non tenetur expectare impuberem. h. d.

§. 14. Hæc tamen de his dicta intelliguntur, quæ ſponte cum minoribus ſponſalia contraxerint. Si qua enim non tam ſponte ſua, quam a parentibus coacta, cum impubere contraxerit, et domum traducta fuerit, licet aliquando ibi inuita permanſerit, ſi puerum vſque ad annum decimum quartum minime exſpectandum duxerit: ei alium ſibi virum accipiendi libera concedenda facultas erit.

Sponſalia, contracta a parentibus, non tenent: niſi filii aſſentiant et ratificent. h. d.

§. 15. Non abſimile eſt *n*, quod de ſponſalibus, quæ parentes pro filiis puberibus frequenter contrahunt, ſtatuitur. Nam ſi quidem ipſi filii expreſſe conſenſerint, vel tacite, vt ſi præſentes fuerint, nec contradixerint; obligantur: et ex eis oritur publicæ honeſtatis iuſtitia. Idem etiam obtinet, ſi filii tempore ſponſaliorum abſentes, et etiam ignorantes eadem ſponſalia, poſt ſcientes et prudentes ratificauerunt tacite, vel expreſſe: alias ex ſponſalibus contractis a parentibus pro filiis, nec ipſi obligantur, nec publicæ honeſtatis iuſtitia inde exoritur.

Sponſalia diſſoluuntur ipſo iure, quando non habetur ratio voluntatis contrahentium. h. d.

§. 16. Diſſoluuntur ſponſalia, aut ipſo iure, aut facto hominis. Ipſo iure tunc dicuntur ſponſalia diſſolui, vt cum, nulla habita ratione voluntatis et conſenſus partium, ex certa ſuperueniente cauſſa diſtrahuntur: vt ex contractu matrimonii, ſacrorum ordinum ſuſceptione, religionis ingreſſu, cognationis interuentu.

Matrimonium, per verba de præſenti contractum, tollit ſponſalia præcedentia. etiam iuramento firmata: ſed matrimonium contractum per verba de præſenti, non irritatur etiam ſecuta copula. h. d.

§. 17. Si quis igitur eam, quæ tibi deſponſata fuerat, per verba ſibi iunxerit de præſenti, etiamſi inter te et ipſam ſponſalia iuramento firmata extitiſſent, dum tamen copula non interuenerit; nihilominus per ſecundum matrimonium, etiam te inuito, tolluntur; licet fidem frangentibus, ſalutaris ſit iniungenda pœnitentia: quanquam, ſi prius per verba contraxiſſes de præſenti, ita firmum maneret matrimonium, vt per ſecundum, etiam ſecuta copula, tolli non poſſit. Nec enim, vt pactionis fidem interdum frangi iura ſuſtinent, ita etiam fidem conſenſus aboleri permittunt.

Per ſuſceptionem ſacrorum ordinum, et ingreſſum monaſterii diſſoluuntur ſponſalia. h. d.

h *C. acceſſit, extr. de deſponſ. impub.* i *C. 1. in princ. de deſponſ. impub. in 6.* k *C. 2. extr. eod.* l *C. 1. de illis. extr. de deſponſ. impub.* m *C. de illis. §. mulier. extr. de deſponſ. impub.* n *C. 1. §. fin. de deſponſ. impub. in 6.*

§. 18. Item ex contrario, ſi quis ſacris ordinibus fuerit inſignitus, aut religionem fuerit ingreſſus, pari ratione ſoluuntur ſponſalia. Conſultius *a* tamen egerit, qui certam mulierem ſe deducturum in vxorem forte iureiurando firmauerit, ſi antea contrahendo iusiurandum ſeruauerit, poſteaque, nulla ſubſequente carnali copula, religionem ingrediatur.

Affinitas ſuperueniens dirimit ſponſalia de futuro. h. d.

§. 19. Item ſi inter ſponſum et ſponſam affinitas ſuperueniat, vt puta, ſi ſponſum *b* propinquam ſponſæ cognouiſſe, aut manifeſtum ſit, aut de hoc ſit publice diffamatus, aut ſpiritualis inter eos cognatio interceſſerit: diſſoluentur inter eos ſponſalia, nec ad matrimonium perueniri poterit.

Ponit, quomodo facto hominis ſponſalia diſſoluuntur. h. d.

§. 20. Facto hominis diſſoluuntur ſponſalia, vel contrario vtriusque contrahentis conſenſu, vel cum, legitima emergente cauſſa, diſſolutio alterius tantum voluntati permittitur, veluti ex fornicatione *c*, abſentia, membrorum amiſſione, incurabilis morbi interuentu.

Sponſalia diſſoluuntur contrario conſenſu: nec pœnæ appoſitio, ſponſalibus oppoſita, aliquid operatur. h. d.

§. 21. Si contrahentes igitur, vel ſeſe inuicem liberent, vel impubes contrahens, adueniente pubertate, ratum nolit habere matrimonium: diſſoluentur ſponſalia. Nec aliquid proderit, quod ſub certa pœna contracta fuerint. Cum enim libera matrimonia *d* eſſe deceat: pœnarum inanis omnis eſt adiectio.

Ob fornicationem poſt ſponſalia, etiam iuramento firmata, commiſſam, poteſt quis licite reſilire: et id, quod coniunctos disiungit, multo magis impedit coniungendos. h. d.

§. 22. Vnius quoque tantum diſſenſu etiam iurata ſoluuntur interdum ſponſalia: veluti *e* ſi quis aliquam ſe in vxorem ducturum iurauerit, et ea poſtmodum fornicata fuerit. Nam licet eidem fornicationem non poſſit opponere præcedentem; ob ſubſequentem tamen poterit eandem in coniugem non ducere: quia illi iuramento talis ineſt conditio, ſi illa contra regulam deſponſationis non venerit. Alioqui ſi poſt huiusmodi iuramentum publica meretrix fieret, teneretur eam in vxorem ducere: quod eſt prorſus abſurdum. Nam ſi poſt contractum coniugium vir propter fornicationem licite poteſt a ſua cohabitatione recedere: longe fortius ante coniugium celebratum ſponſus ſponſam poterit non admittere.

Carnalis et ſpiritualis fornicatio æquiparantur. h. d.

§. 23. Idem erit, ſi ſponſus, vel ſponſa idololatrando, vel hæreſim ſequendo in ſpiritualem fornicationem inciderit.

Si ſponſi conferant ſe ad remotas regiones: ſponſæ poſſunt ſe ad aliorum nuptias conferre, recepta, ſi peierauerint, pœnitentia. h. d.

§. 24. Sed *f* et ſi qui præſtito iuramento promittant, aliquas ſe mulieres ducturos, poſteaque illis non cognitis, procul recedentes ad alias partes ſe transferant; liberum erit mulieribus ad alia migrare vota: recepta tamen de periurio, ſi forte iuramentum præſtiterint, pœnitentia, ſi per eas ſteterit, quo minus fuerit matrimonium conſummatum.

Lepra, vel ſimilis morbus ſponſalia dirimit: licet non dirimat matrimonium. h. d.

§. 25. Item ſi ſponſus, aut ſponſa, leproſus fiat *g*, vel leproſa; paralyticus, vel paralytica; aut naſum vel oculos amittat; aut quid ſibi turpius eueniat; ad conſummandam maritalem copulam compelli non debent: licet iam contractum matrimonium ſuperueniens lepra, vel alius morbus non dirimat.

TITVLVS XI.
DE NVPTIIS.

Ponit ſubordinationem præſentis tituli ad præcedentia et ſequentia. hoc dicit.

Expoſuimus hactenus, quid eſſet matrimonium, quaue ratione inter ſacramenta reponatur, admonentes, illud initiari ſponſalibus, conſenſu ratificari, et copula conſummari. Sed cum proxime de ſponſalibus, tanquam de principio tractatum habuerimus: reliquum nunc eſt, vt de conſenſu et copula, quibus ſubſtantia et perfectio matrimonii continetur, diſſeramus, quid impediat nuptias contrahi, vel contractas dirimat, cum cæteris, quæ tractatui adiacent, recenſentes.

Nuptiæ conſenſu partium contrahuntur, nec ſufficit conſenſus parentum. h. d.

§. 2. Nuptias igitur, ſiue matrimonium inter ſe contrahunt viri puberes et mulieres viripotentes, ſimulatque in ſe inuicem conſenſerunt. Vbi enim non eſt vtriusque conſenſus, non poteſt eſſe matrimonium. Ideoque ſi ex altera parte pater puellæ tantum conſenſerit, ex altera, qui ſe cupit maritum fieri, nihil agitur: quanquam honeſte faciant filii, ſi paternæ voluntati minime reluctentur.

Pubertas æſtimatur non tam annis quam corporis habitu: et minores quatuordecim annis non poſſunt contrahere matrimonium, niſi pro bono pacis, et ex neceſſitate. h. d.

§. 3. Sed qui ſunt puberes, videamus. Et quidam ex annis tantum pubertatem iudicandam aſſerunt, eum eſſe puberem, rati, qui quatuordecim annos impleuerit; et viripotentem, quæ duodecim: quamuis tardiſſime pubeſcant. Præualuit tamen opinio exiſtimantium, ex habitu corporis pubertatem debere cenſeri, atque eos, qui generare poſſint, etiamſi minores annis ſint, in propoſito puberes reputari. Itaque, ſi malitia ætatem ſuppleat, etiam minores ea ætate coniungi poſſunt: item, ſi forte vrgentiſſima neceſſitas *h* interueniat, vtpote quod pro bono pacis talium coniunctio ſit toleranda.

Quantum ad eccleſiam, verba ſunt neceſſaria ad contrahendum matrimonium: ac muti et ſurdi ſignis nuptias poſſunt contrahere. h. d.

§. 4. Licet *i* autem per ſolum legitimum viri et mulieris conſenſum matrimonium contrahatur: attamen quantum ad eccleſiam, verba, præſentem conſenſum exprimentia, ſunt neceſſaria, ſi contrahentes loqui poterunt. Muti vero et ſurdi, qui loqui non poſſunt et exaudire, ſi contrahere velint, et quod verbis oſtendere nequiuerint, ſignis declarauerint, procul dubio legitimas nuptias contrahent.

Ponit quaſdam verborum conceptiones, aptas ad matrimonium contrahendum. h. d.

§. 5. Verba autem ad hoc apta ſunt, verbi gratia *k*, *ego te in meam vxorem accipio, et ego te accipio in meum maritum*: vel, *promitto, quod te ab hoc tempore pro coniuge tenebo, et tibi, ſicuti vxori meæ, fidem ſeruabo*: et contra: *promitto, me te pro marito habituram, et tibi, tanquam viro proprio, fidem ſeruaturam*: vel ſimilia, conſenſum de præſenti exprimentia.

Verba prolata in contrahendo matrimonio ſunt accipienda ſecundum communem intelligentiam. h. d.

§. 6. Inde quæritur, ſi alter coniugum ita loquutus fuerit *l*, vt, quod propoſitum eſt, altera pars non intellexiſſe ſe affirmet, quid agendum ſit, ſi tali prætextu cauſſæ diſſidii quærantur? In qua ſpecie, ſi matrimonium contracturi iudicio et ætate ſint idonei, ſi alter, quod alter propoſuit, non intellexerit, ſtatutum eſt, ad communem verbi intelligentiam eſſe recurrendum: cogendique erunt ambo verba prolata in eum ſenſum accipere, quem ſolent recte intelligentibus generare.

Serui poſſunt, etiam inuitis dominis, contrahere matrimonium: dum tamen dominos non fraudent debitis obſequiis. h. d.

§. 7. Illud quoque explorati iuris eſt, quod matrimonia inter ſe contrahunt, non ſolum liberi homines, verum etiam ſerui *m*. Sicut enim neque liber, neque ſeruus ab aliis ſacramentis eccleſiæ remouendus; ita nec inter ſeruos matrimonia prohiberi debent: ideoque, quanquam contradicentibus dominis et inuitis, contracta fuerint, nulla ratione propterea ſunt diſſoluenda. Serui tamen, qui contraxerint, proprios dominos debitis et conſuetis obſequiis minime fraudare debent.

Si unus coniugum comperiatur poſt contractum matrimonium ſeruilis conditionis; poteſt diſſolui matrimonium: niſi poſt talem cognitionem fuerit renouatus conſenſus, vel ſequuta copula. Et liberi ſunt ex libero ventre nati: niſi aliud inducat lex, et mos regionis. h. d.

§. 8. Si quis tamen *n*, vel ſi qua, inſciens, eum, vel eam ſumpſerit in coniugem, quem, vel quam poſtea ſeruilis compertum ſit eſſe conditionis, nec poſt diem veræ cognitionis habitæ ſe inuicem cognouerint, aut aliter facto inuicem in ſe conſenſerint: ita ſeparari poterunt, vt vtrique libera cum aliis contrahendi facultas non denegetur. Liberi autem ſunt, qui ſunt ex libero ventre nati: niſi quis patris conditionem ſecundum leges et conſuetudinem prouinciæ ſequatur.

Error in perſona impedit matrimonium. h. d.

§. 9. Multo magis matrimonium inualidatur, cum quis in perſona errauerit, vt puta, ſi exiſtimans ſe cum Gemma contrahere, cum Berta contrahat.

Si alter contrahentium vtitur verbis dubiis animo decipiendi mulierem, et eam poſtmodum carnaliter cognoſcit; iudicatur pro matrimonio in foro iudiciali: ſecus in pœnitentiali. h. d.

§. 10. De eo quæſitum eſt, qui, cum non aliter mulierem, vt ſibi carnaliter commiſceretur, perducere poſſet, quam ſi eandem deſponſaſſet, proprium mentitus nomen, illam per hæc verba deſponſauit *o*: *te Ioannes deſponſat*: an, quia vir illo nomine non vocaretur, nec vllum nubendi haberet propoſitum, ſed copulam tantum carnalem exſequendi, inter prædictos matrimonium ſit celebratum, cum tamen mulier in virum conſenſerit? Et reſponſum eſt, non debere ex iſto facto coniugium iudicari; cum in eo nec ſubſtantia coniugalis contractus, nec forma contrahendi coniugium inueniri valeat: quoniam ex altera parte ſolummodo dolus adfuit, conſenſus omnino defuit, ſine quo cætera fœdus coniugale perficere nequeunt. Sed donec expreſſe non appareat, quod is, qui mulierem deſponſauit in propria perſona, ſub nomine tamen alieno, quo vocari tunc ſe finxit, diſſenſit, interim erit pro matrimonio præſumendum.

TITVLVS XII.
QVAE MATRIMONIVM IMPEDIRE POSSVNT.

a *C. 2. extr. de conuerſ. coniug.* b *C. 2. extr. de conſanguinit. et affin.* c *c. 2. 31. q. 1. can. apoſtolus. et can. omnes. 32. q. 7. C. diſcretionem. extr. de eo, qui cogn. conſang.* d *C. gemma. §. cum itaque, extr. eod. tit.* e *C. quemadmodum. extr. de iureiurando.* f *C. de illis. extr. eod.* g *C. 1. et fin. extr. de coniugio leproſor.*

h *C. 2. in fin. extr. de ſponſ. impub.* i *C. tuæ fraternitatis. extr. de ſponſ.* k *C. ex parte. extr. de ſponſ.* l *C. ex litteris. cl. 1. extr. de ſponſ.* m *C. 1. extr. de coniug. ſeruor.* n *C. 1. et fin. extr. de coniug. ſeru.* o *C. tua nos. extr. de ſponſ.*

Error personæ et conditionis impedit matrimonium, non autem qualitatis et fortunæ. h. d.

Ergo non omnis error matrimonium impedit. Nam si quis corruptam in vxorem accipit, quam virginem arbitratur; vel qui accipit meretricem, quam putat esse castam: vterque quidem errat, neutro tamen casu ob errorem matrimonium infringitur.

Ei qui scienter ducit in vxorem publicam meretricem, peccata remittuntur. h. d.

§. 2. Quin potius qui scientes et prudentes, mulieres publicas de lupanari extraxerint *a*, et in vxores duxerint, quod agent, in remissionem proficiet peccatorum: cum inter opera charitatis non minimum sit, errantem ab erroris semita reuocare.

Qualis sit error personæ, conditionis, fortunæ, et qualitatis. h. d.

§. 3. Solum igitur personæ et conditionis error obstat matrimonio: qualitatis vero et fortunæ non obstat. Est autem error personæ, cum hic, qui est Ioannes, Paulus putatur. Conditionis, cum is, qui seruus est, liber creditur. Fortunæ, vt cum is, qui pauper est, diues existimatur, vel contra. Qualitatis cum is reputatur bonus, qui tamen est malus. Sunt et alii plures modi, quibus matrimonia impediuntur, vt puta, conditio apposita, et non impleta, secundum ea, quæ supra diximus de sponsalibus.

Sacer ordo, et votum solenne impediunt matrimonium contrahendum, et contractum dirimunt: votum autem simplex solum impedit contrahendum, et pro voto simplici fracto imponenda est pœnitentia. h. d.

§. 4. Item voti *b* solennis emissio, et sacri ordinis susceptio, tam matrimonium impedit contrahendum, quam postea contractum dirimit. Secus vero statuitur in voto simplici. Quanquam enim contrahendum impediat: non tamen contractum dissoluit. Sic et religionis habitus sine professione susceptus, ne contrahantur, impedit, sed iam contractas nuptias nequaquam tollit. Huic tamen, qui nubendo votum simplex fecit irritum, quanto illud manifestius emiserit, tanto propter plurium scandalum erit durior imponenda pœnitentia.

Christiani non debent nubere infidelibus: et si nubant, sunt excommunicandi. h. d.

§. 5. Cultus quoque disparitas matrimonium et contrahendum impedit, et contractum interdum dirimit. Si quis *c* enim Iudææ coniugali societate iungi voluerit, siue Christiana Iudæo, vel alias infideli, siue Iudæa, vel alias infidelis Christiano carnali consortio misceatur: quicunque eorum id commisisse deprehenditur, a Christiano cœtu et ecclesiæ communione protinus segregandus erit.

Si unus infidelium coniugum conuertatur ad fidem, et alter nolit sibi cohabitare, vel non sine peccato mortali: soluitur coniugium, et conuersus cum alia contrahere poterit, et proles communis conuerso assignabitur. hoc dicit.

§. 6. Item *d* si alter infidelium coniugum ad fidem catholicam conuertatur, et alter, qui in fidelitate remansit, vel nullo pacto, vel non sine blasphemia diuini nominis, vel vt catholicum ad mortale peccatum protrahat, ei cohabitare voluerit: conuersus, quasi priore matrimonio dissoluto, licite ad secunda vota conuolare poterit, et communis proles ipsi conuerso assignabitur.

Si alter infidelium coniugum conuertitur, et antequam alii legitime coniunctus fuerit, alius quoque conuertatur: debent se inuicem recipere.

§. 7. Quod si conuersum *e* ad fidem et vxor conuersa sequatur, antequam propter caussas prædictas legitimam maritus ducat vxorem: eam recipere compellatur. Nec quicquam conuerso proderit, quod iam secundum *f* ritum suum eandem repudiauerit: cum repudium ipsum veritas euangelica repudiauerit. Sed nec fornicationem dimissor dimissæ poterit obiicere, propterea quod alii post repudium nupserit: nisi alias fornicata fuerit.

Si paganus prius plures vxores habeat: post fidem susceptam adhærebit primæ. h. d.

§. 8. Quia vero *g* pagani in plures simul fœminas affectum coniugalem diuidunt: vtrum post conuersionem omnes, vel quam ex omnibus conuersus retinere valeat, non immerito dubitari poterit. Et cum nulli unquam licuerit, plures habere simul vxores, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum, nec cuiquam, vxore etiam ob fornicationem dimissa, aliam liceat superinducere: euidenter apparet, pluralitatem in vtroque sexu (cum inter coniuges seruanda sit æqualitas) circa matrimonium reprobandam, et de pluribus primam tantum retinendam.

Matrimonium non soluitur, altero coniugum fidelium in hæresim lapso. h. d.

§. 9. Alia sane caussa est eorum coniugum *h*, quorum alter vel in hæresim labitur, vel ad infidelium transit errorem. Neque enim hoc casu, qui relinquitur, ad secundas nuptias descendere poterit. Nam etsi matrimonium verum inter infideles sit, non tamen est ratum. Inter fideles autem, et verum et ratum existit: quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit coniugii sacramentum, vt ipsum in coniugibus, ipso durante, perduret.

Per dationem instantiæ soluitur argumentum. h. d.

§. 10. Nec *i* refert, quod a quibusdam forsan obiici posset, quod fidelis relictus non debeat iure suo sine culpa priuari: cum idem multis casibus contingat, vt si alter coniugum incidatur. Ex hoc quoque quorundam malitiæ occurritur, qui odio coniugum simularent hæresim, vt, postmodum nubentibus coniugibus, ab ipsa resilirent. Quinimo, qui in fide permanserit, ad eum, qui ab hæresi, vel infidelitate ad ecclesiam reuertitur, vel inuitus redire cogendus erit: nisi ad religionem transire maluerit.

Coniugiorum aliud est legitimum et non ratum; aliud legitimum et ratum: aliud ratum et non legitimum. h. d.

§. 11. Ex his apparet, coniugium *k* aliud esse legitimum et non ratum; aliud legitimum et ratum: quoddam vero, quod ratum quidem est, sed non legitimum. Legitimum, et non ratum coniugium est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus contrahitur. Hoc inter infideles ratum non est: quia dissolui potest dato libello repudii; lege fori, et non lege poli, quam non sequuntur. Inter fideles vero semper ratum est coniugium: cum coniugia semel inter eos contracta nunquam solui possint. Horum vero quædam sunt etiam legitima, veluti cum, seruatis nuptialibus ritibus, vxor sponso traditur. Illorum vero coniugia, qui, contemptis legitimis solennitatibus, solo affectu aliquam sibi deligunt in coniugem, non legitima, sed rata tantummodo esse creduntur. Quanquam enim, spretis ritibus ecclesiæ, matrimonium contrahi non debeat: non tamen ob id solum sacramentum coniugii dissolui debet. Quin potius, si tale matrimonium fuerit ab ecclesia postmodum comprobatum, filii generati, et legitimi iudicandi erunt, et heredes: aliqua tamen illis erit imponenda pœnitentia, qui, contemptis ecclesiæ præceptionibus, matrimonium contraxerunt.

Iustus metus, nisi purgatus fuerit, impedit matrimonium. h. d.

§. 12. Coactio quoque et iustus violentiæ metus matrimonium impediunt. Cum *l* enim solo consensu coniugium contrahatur: plena debet ille securitate gaudere, cuius est animus indagandus, ne metu impulsus dicat sibi placere, quod odit. Plane *m* quæ inuita probat se sponsalia contraxisse, si comperiatur postmodum sponte cognita, ad matrimonii dissolutionem proclamare, et metum caussari non poterit.

Furor impedit matrimonium contraherdum, sed non dirimit contractum. h. d.

§. 13. Furor quoque, quia consensum impedit, nuptias contrahi prohibet: contractas autem non dirimit.

Frigiditas et coeundi impotentia matrimonium impediunt. h. d.

§. 14. Item frigiditas *n* et coeundi impotentia legitimum matrimoniis impedimentum afferunt. Sicut enim puer, qui debitum reddere non potest, non est aptus coniugio: sic, qui ita sunt natura impotentes, vt nec ope medicorum sine mortis periculo iuuari possint, apti ad contrahenda matrimonia minime putantur. Ea igitur, quæ adeo est arcta, vt mulier fieri, et alteri carnaliter commisceri non possit, nisi per incisionem, ad matrimonium contrahendum non debet idonea iudicari.

Leprosi possunt matrimonium contrahere. h. d.

§. 15. Alia est caussa leprosorum *o*. Nam si mulierem inuenerint, quæ sibi velit nubere, vel mulier leprosa virum: liberum erit illis coniugali vinculo colligari.

Publicæ honestatis iustitia impedit matrimonium contrahendum, et contractum dirimit. h. d.

§. 16. Publicæ *p* quoque honestatis iustitia tam matrimonium contrahendum impedit, quam contractum irritat. Est autem publicæ honestatis iustitia, quæ ex legitimis sponsalibus oritur mulieris, quæ illi coniuncta est, cum qua nunc vir matrimonium contrahere desiderat, vt, ecce, cum Berta sponsalia contraxi; volo nunc cum Gemma, quæ Bertæ cognationis vinculo est coniuncta, matrimonium contrahere: publica honestate impedior. Inhonestum enim, ac turpissimi visum est exempli, vt ei, qui nubere valeat, cuius coniunctam sponsalia frangendo deceperit, ne in eandem eius nubendo coniunctæ quasi iniuriam cumulet.

Sponsalia pura et certa, ex consensu valida, licet alias nulla, inducunt publicæ honestatis iustitiam, quæ sequentia sponsalia dirimit, non præterita. h. d.

§. 17. Vsque adeo autem ex puris et certis sponsalibus *q* impedimentum iustitiæ publicæ honestatis exoritur, vt, etiamsi illa consanguinitatis, affinitatis, frigiditatis, religionis, aut alia quauis ratione nulla sint; dum tamen non sint nulla ex defectu consensus, nihilominus et impedire et dirimere sequentia sponsalia, vel matrimonia dignoscantur: licet præcedentia dissoluere non valeant. Quare, qui sponsalia pure ac determinate cum aliqua muliere contraxit, et postmodum cum secunda prioris consanguinea idem fecit, ex priorum sponsaliorum vigore ad matrimonium contrahendum, cum prima remanet obligatus.

a *C. inter opera. extr. de sponsal.* b *C. 1. et 2. et per totum tit. extr. qui cler. vel vou. matrim. contrah. poss.* c *can. si quis iudaicæ. q. 1.* d *C. quanto. §. si enim alter. extr. de diuort.* e *C. gaudemus. §. quod si conuersum. extr. de diuort.* f *d. C. gaudemus. §. qui autem. de diuort.* g *d. C. gaudemus. §. quia vero. extr. de diuort.* h *C. quanto. §. si vero. de diuort.*

i *d. cap. quanto. §. nec obstat. extr. de diuort.* k *c. fin. §. item illud. 28. q. 1.* l *C. cum locum. extr. de spons.* m *C. insuper. extr. qui matrim. accus. poss.* n *extr. per totum tit. de frig. et malef.* o *C. 2. extr. de coniug. lepros.* p *C. referente. extr. qui filii sint legitim. C. iuuenis. et sequ. extr. de spons.* q *C. 1. de spons. in 6.*

Filii

Filii nati ex matrimonio, cui obsistit publicæ honestatis iustitia, non succedunt patri, scienter contrahenti. h. d.

§. 18. Filii quoque, nati ex matrimonio *a*, quod, publicæ honestatis iustitia impediente, contractum fuit, cum nec ecclesiæ permissionem, nec patris allegare possint ignorantiam, ad successionem bonorum paternorum minime admittentur.

TITVLVS XIII.
DE TRIPLICI COGNATIONE.

Cognatio est triplex, spiritualis, legalis, et naturalis: et spiritualis cognatio impedit matrimonium contrahendum, et contractum dirimit. h. d.

Multo magis cognatio matrimonio interdum est impedimento. Est autem cognatio triplex, spiritualis, legalis, et naturalis. Spiritualis *b* cognatio est attinentia quædam, proueniens ex sacramenti collatione, vel ad sacramentum detentione. Non solum igitur *c* inter baptizantem, et illum, qui eum de baptismo suscepit, item inter baptizatum et suscipientis filios, et vxorem ante susceptionem a suscipiente carnaliter cognitam; verum etiam inter suscipientem, parentesque baptizati, cognatio spiritualis contrahitur: quæ et contrahendum matrimonium impedit, et dirimit postea contractum. Et quæ de suscipiente dicta sunt, eadem etiam de baptizante sunt intelligenda.

Excepto baptismate, et confirmatione, non oritur ex sacramentis cognatio impeditiua matrimonii. h. d.

§. 2. Eisdem modis ex confirmatione *d* spiritualis cognatio contrahitur, matrimonia similiter impediens contrahenda, et postea contracta dirimens. Ex datione vero aliorum sacramentorum cognatio, spiritualis nequaquam oritur, quæ matrimonium impediat, vel dissoluat.

Cognatio spiritualis, per catechismum contracta, impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum. h. d.

§. 3. Per catechismum e an spiritualis cognatio contrahatur, dubitatum est: et constitutum est, contrahi quidem illam, sed non tantam. Licet enim ex ea contrahendum matrimonium impediatur: post eam tamen contractum minime dissoluetur.

Spiritualis cognatio non dirimit matrimonium antea contractum. h. d.

§. 4. Diximus autem, huiusmodi cognationem matrimonia contracta dirimere, non simpliciter, sed postea contracta. Nam *f* si vir, vel mulier ex ignorantia, vel dolo proprium filium de sacro fonte susceperit; propter hoc separari non debent, nec alter alteri debitum subtrahere; nisi ad continentiam seruandam possit induci; quia si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis proprius dolus patrocinari non debet. Quinimo pro tali ausu, matrimonio in sua firmitate durante, pœnitentia imponenda erit.

Filii, per quorum neutrum ventum est ad compaternitatem, copulari possunt: nisi mos regionis aliud inducat. h. d.

§. 5. De *g* filiis quoque, per quorum neutrum ad compaternitatem ventum est, an copulari possint, quæsitum est. Et sane, nisi consuetudo ecclesiæ, vbi de contrahendis nuptiis agitur, vel aliarum vicinarum aliter se habeat, tali coniugio minime obsistendum erit.

Licet plures non debeant esse patrini; si plures tamen fuerint: cum omnibus spiritualis cognatio contrahitur. h. d.

§. 6. De eo quoque admonendi sumus, quod *h*, licet non plures, quam vnus vir, vel vna mulier ad suscipiendum de sacro fonte infantem accedere debeant, si tamen plures accesserint, spiritualis cognatio æque, quoad omnes, inde contrahitur, tam matrimonia contrahenda impediens, quam etiam postea contracta dissoluens: circa quod idem statuitur et de confirmatione.

Legalis cognatio modo affert temporale impedimentum matrimoniis, modo perpetuum. h. d.

§. 7. Legalis cognatio est proximitas per adoptionem proueniens. Eius autem duæ sunt species; vna, quæ temporalem impediendi matrimonii caussam continet: alia, quæ perpetuam. Temporalem caussam impedimenti continet ea, quæ inter te, et eam, quæ tibi per adoptionem soror esse cœperit, intercedit. Nam per adoptionem quæsita fraternitas, eo vsque nuptias impedit, donec manet. Perpetuam prohibitionis caussam continet, vt puta quæ inter adoptantem et adoptatum, item inter adoptantem vxoremque adoptati, et inter adoptatum vxoremque adoptantis, intercedit. Nam et per emancipationem dissoluta adoptione matrimonium impeditur.

Quid sit naturalis cognatio, quid consanguinitas, quid affinitas. h. d.

§. 8. Naturalis cognatio est, quæ medio consanguinitatis, vel affinitatis contracta reperitur. Est autem consanguinitas *i* attinentia personarum, ex eo proueniens, quod vna descendit ab altera, vel ambo ab eadem: vel consanguinitas est vinculum personarum, ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum. Et dicitur consanguinitas, quasi sanguinis vnitas: quia scilicet consanguinei de communi sanguine descendunt. Affinitas *k* quædam personarum proximitas ex coitu proueniens: ex eo dicta, quasi duorum sit ad vnum finem vnitas. Cum enim duæ cognationes diuersæ per aliquorum copulam coniunguntur: alter ad alterius cognationis quasi quosdam fines accedere videtur.

a *C. referent. extr. qui fil. sint legitim.* b *gl. in vers. spiritualis. C. 1. de cogn. spir. in 6.* c *d. C. 1. de cogn. spiritual. in 6.* d *C. 1. §. fin. de cogn. spirit. in 6.* e *c. 2. de cogn. spirit.* f *cap. 2. extr. de cogn. spirit.* g *C. super eo. extr. de cogn. spirit.* h *C. fin. de cogn. spirit. in 6.* i *Adi ad Arb. consang. in 6. in declar.* k *In declar. arb. affin.*

Affinitas et consanguinitas contrahitur etiam ex damnato coitu. h. d.

§. 9. Nec *l* intererit, quod ad consanguinitatem, vel affinitatem contrahendam, ex iustis nuptiis aliqui, an ex damnato coitu inuicem copulati fuerint.

Hodie matrimonia vsque ad quartum gradum inclusiue sunt prohibita, et de facto contracta temporis cursu non validantur. h. d.

§. 10. Constitutum igitur erat olim, vt quicunque vel septimo consanguinitatis, siue affinitatis gradu sese inuicem contingerent, legitimas nuptias contrahere non possent: quod ipsum non solum in primo, verum etiam in secundo et tertio affinitatis genere sibi locum vendicabat. Nec soboles, ex secundo matrimonio suscepta, cognationi præmortui viri copulari poterat. Sed cum huiusmodi prohibitiones difficultatem frequenter inducerent, et aliquando periculum parerent animarum: euidenti vtilitate suadente, huiusmodi constitutiones abrogatæ fuerunt *m*, sancitumque, vt prohibitio copulæ coniugalis quartum consanguinitatis gradum primi duntaxat generis non excedat. Vir *n* igitur, qui a stipite quarto gradu, et mulier, quæ ex alio latere distat quinto, licite coniungi poterunt. Alias, si propiore gradu sese inuicem contingant, temere contractum matrimonium adeo erit irritum, quod nullo poterit annorum numero defendi.

Infideles, intra quartum gradum coniuncti, si conuertantur, non sunt separandi, et eorum proles est legitima. h. d.

§. 11. Si tamen infideles *o*, qui secundum veteris, vel propriæ legis instituta, circa gradus consanguinitatis, vel affinitatis a canonibus notatos, coniuncti sunt, Domino inspirante, conuersi fuerint; matrimonium, antea contractum, non erit post baptismi lauacrum irritandum: cum per sacramentum baptismi non soluantur coniugia, sed crimina dimittantur. Vnde et proles inde nata legitima censebitur.

Propinquitas viri reputatur vxoris, et propinquitas vxoris reputatur viri. h. d.

§. 12. Admonendi etiam sumus, perinde virum a consanguineis et propinquis vxoris abstinere debere, et vxorem a propinquis viri, atque a propriis. Huius autem rei manifesta ratio illa est: quia, si secundum diuinam sententiam ego et vxor mea vna caro sumus, profecto mihi et illi mea suaque cognatio vna propinquitas efficitur. Quocirca ego et soror meæ vxoris in vno et primo gradu erimus, filius vero eius in secundo gradu erit a me, nepos tertio, et sic deinceps. Vxorem vero propinqui, cuiuscunque gradus sit, ita me oportet attendere, quemadmodum si eiusdem gradus fœmina propriæ propinquitatis existat: quod nimirum et vxori meæ de propinquitate mea, in cunctis cognationis gradibus, conuenit obseruare.

Coniuncti vxoris non impediuntur matrimonium contrahere cum coniunctis viri. h. d.

§. 13. Quanquam autem omnes consanguinei viri, vxoris sint affines: inter consanguineos tamen vxoris et viri nulla intelligitur esse affinitas contracta, propter quam inter eos matrimonium debeat impediri. Pater igitur et filius cum matre et filia, item duo cognati cum duabus cognatis, licite contrahere poterunt.

Qui cognouit consanguineam vxoris suæ, non potest debitum petere, licet reddere teneatur: et vxori superstes, carebit spe coniugii. h. d.

§. 14. Si *p* quis autem contracto matrimonio consanguineam vxoris suæ cognouerit, vt puta, si vitricus priuignam, vel maritus sororem propriæ vxoris adulterauerit; matrimonium quidem, antea contractum, non dirimitur: sed qui se ita contra leges alteri commiscuit, a coniuge nunquam debitum petere poterit, nec cum aliqua legitimas vnquam nuptias contrahere, licet propriæ vxori supervixerit.

Vxor, cuius consanguinea a proprio viro cognita est, monenda est, non cogenda ad continentiam, h. d.

§. 15. Vxor quoque, cuius consanguinea a proprio marito fuit cognita, diligenter est commonenda, vt a commixtione viri abstineat *q*, et in continentia maneat, donec vir viam vniuersæ carnis ingressus fuerit. Quod si forte monitionibus parere recusans, talis fuerit, vt de lapsu ipsius probabiliter timeri possit; vir eius et poterit et debebit debitum sibi soluere coniugale: cum *r* affinitas, post matrimonium inique contracta, illi nocere non debeat, quæ iniquitatis particeps non existit.

Subsequens affinitas non dirimit matrimonium, sed præcedens, legitime probata. h. d.

§. 16. Ergo præcedens affinitas, non subsequens dirimit matrimonium. Sed nec id quidem indistincte obtinet. Nam *s* etsi vtriusque coniugum constet assertione, acclamante etiam vicinia, quod coniugatus ante contractum matrimonium vxoris suæ consanguineam cognouerit: propterea coniuges separari non debent. Nec enim talis confessio momentum habere debet: cum alioqui facile fieri possit, vt qui-

l *In declar. arb. affin. in 6.* m *C. non debet. extr. de consangu. et affin.* n *C. fin. extr. de consanguin. et affin.* o *C. de infidelib. extr. de consangu. et affin.* p *C. transmissæ. extr. de eo qui cogn. consangu.* q *C. pen. et fin. extr. de eo qui cogn. cons.* r *cap. discretionem, in fin. et c. pen. extr. d. tit.* s *cap. super eo, extr. de eo, qui cogn. consangu.*

cunque inter se contra matrimonium velint colludere, ad confessionem incestus facile prosiliant, si suæ assertioni ecclesiæ iudicium accessurum credant. Rumor autem viciniæ non est adeo iudicandus validus, vt, nisi fide dignæ probationes accedant, possit rite contractum matrimonium irritare.

TITVLVS XIV.
DE CLANDESTINA DESPONSATIONE.

Prohibentur matrimonia contrahi clandestine, ne postea oporteat illa dissoluere. h. d.

Ne *a* tamen post secutam copulam et susceptam prolem, detectis quibusdam impedimentis, non sine graui scandalo contracta matrimonia retractari oporteat, neue, si alter coniugum, qui clam contraxerint, coniugium negauerit, legitimis probationibus deficientibus, iudicis sententia rite fuerit absolutus, vterque aliis nubendo reatum incurrat adulterii: consultissime constitutum est *b*, vt nullus fidelium occulte nuptias contrahat. Sed cum matrimonia contrahenda fuerint *c*; per presbyterum proponantur publice, competenti termino præfinito, intra quem, qui voluerit, et valuerit, legitimum impedimentum opponat, et vt ipse quoque presbyter per se inuestiget, vtrum aliquod futuro matrimonio obsistat impedimentum.

Suspenditur contractus matrimonii, donec exstat præsumptio, quod non possit contrahi. h. d.

§. 2. Cuius *d* si apparuerit probabilis coniectura: contractus expresse interdicetur, donec quid fieri debeat, manifestis constiterit documentis.

Nati ex clandestinis et interdictis matrimoniis non sunt legitimi; licet nati ex matrimonio contracto in facie ecclesiæ ante sententiam diuortii sint legitimi: nisi vterque coniugum nouerit impedimentum. h. d.

§. 3. Quicunque *e* vero huiusmodi clandestina et interdicta coniugia inire ausus fuerit, etiam ignoranter: proles, ex huiusmodi coniunctione suscepta, prorsus illegitima censebitur. Nec de parentum ignorantia vllum est habitura subsidium; cum, si contrahentes, vel non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantiæ videantur: licet alioqui, si ignorantes in facie ecclesiæ contraxerint, ante latam sententiam diuortii nati, et legitimi habeantur, et in bona paterna hæreditario iure succedant. Idem iuris erit, si in conspectu quidem ecclesiæ contraxerint, sed impedimentum ambo nouerint.

Sacerdos, contemnens constitutiones ecclesiæ, punitur pro qualitate culpæ: et clandestina matrimonia, si publicentur, recipit ecclesia. h. d.

§. 4. Sane *f* si parochialis sacerdos tales coniunctiones prohibere contempserit; per triennium ab officio suspendendus erit: grauiter etiam puniendus, si culpæ qualitas postulauerit. Verum (vt supra indicauimus) si contrahentes clandestina matrimonia publicare voluerint, nisi alia caussa impediat: ab ecclesia recipienda sunt, tanquam a principio in ecclesiæ conspectu contracta.

TITVLVS XV.
QVI MATRIMONIVM ACCVSARE POSSVNT, VEL CONTRA ILLVD TESTIFICARI.

Non admittitur ad accusandum matrimonium, qui tempore denuntiationis siluit; nisi iuret de calumnia, et quod post denuntiationem nouit quæ obiecturus est: et negligentia auctoris mei non intelligitur esse mea. h. d.

Non tamen quandocunque aut indistincte omnes ad matrimonium impugnandum admittendi erunt. Nam si quis tempore factæ a sacerdote denuntiationis *g* in ipsa diœcesi constitutus, nihil contra matrimonium dixerit; eidem mox coniunctos impetere minime concedendum erit: nisi proprio firmauerit iuramento, quod ea, quæ obiecturus est, postea didicerit, quodque ad accusandum dolo non prosiliat. Quo casu, etiamsi, quod obiecturus est, ab illis didicisset, qui denuntiationis tempore siluerunt, claudi non debet ei accusandi aditus: quoniam, etsi ab impetitione huiusmodi, culpa ex tali silentio contracta, auctores excludat, iste tamen, qui culpa caret, amoueri non debet.

Ex caussa etiam post denuntiationem potest quis matrimonium accusare. h. d.

§. 2. Idem iuris erit *h*, si tempore denuntiationis, vel extra diœcesim commorabatur, vel alias denuntiatio ad eius notitiam peruenire non potuit, vtputa, si nimiæ infirmitatis feruore laborans, mentis non erat compos, vel in annis tam teneris constitutus erat, vt ad talium rerum perceptionem eius ætas sufficere non valeret, siue alia legitima caussa fuerit impeditus.

Ad accusandum matrimonium, non ex caussa delicti, soli coniuges admittuntur. h. d.

§. 3. Sed nec omnes ad accusationem, testimoniumue dicendum admitti debent. Nam si de tali impedimento agendum sit, quod neque coniugum in se delictum contineat, nec ob id matrimonium dissolui cuiusquam intersit, præterquam ipsorum coniugum, vtputa, si erratum in conditione status fuerit, vel si mulier ita sit arcta, vt cognosci non possit, vel vir ita frigidus, vt coire nequeat: soli ipsi coniuges admittentur.

Ad accusandum matrimonium ex caussa delicti, omnes admittuntur, sed potissimum coniunctiores, antiquiores et honestiores. h. d.

§. 4. Quod si delictum contineat, vt, quia aliqui in gradu vetito vel contraxisse, vel contrahere velle dicantur: tunc quilibet quidem ad accusandum recipitur, sed omnium maxime parentes *i*, et si ii desint, proximiores, id est, soror, frater, patruus, auunculus, amita, matertera, eorumque descendentes. Quod si progenies tota defecerit *k*, ab antiquioribus, et honestioribus, quibus eadem propinquitas nota verisimiliter esse debeat: accusatio, testimoniumue recipi poterit. Ideo autem omnium maxime parentes, et coniunctiores admittuntur, quoniam vnusquisque suam genealogiam cum testibus et chartis, tum vero ex recitatione maiorum scire laborat. Nulli igitur decentius admitti debent, quam qui melius sciunt.

Speciale est in caussa matrimonii, quod pater admittitur in caussa filii, et contra. Et testimonium parentum interdum non debet admitti, vbi est disparitas inter coniuges. h. d.

§. 5. Quod *l* autem legitur, pater non recipiatur in caussa filii, nec filius in caussa patris: in criminalibus caussis et contractibus sibi locum vendicat. In matrimonio vero coniungendo et impediendo, ex ipsius coniugii prærogatiua, et quia fauorabilis res est, congrue admittuntur. Vbi tamen *m* alter coniugum diuitiis, honore, nobilitate, et potentia superior esset; testimonium illius, qui parens esset inferioris, adeo suspectum redditur, vt illud nullo modo sit admittendum: cum parentes filiorum incrementum et honorem affectare procul dubio comperiantur.

Quales esse, et qualiter iurare debent testes super consanguinitate. h. d.

§. 6. Quoties *n* ergo aliqui propter cognationem propinquitatis separari petuntur: duobus vel tribus eiusdem consanguinitatis testibus adhibitis, vel totidem senioribus et melioribus eiusdem loci, id debet legitime comprobari. Testium autem examinatio in hac caussa duplicis interuentu iuramenti fieri debet; vt iurent scilicet, et se non priuato odio, neque amicitia, nec alicuius proprii commodi intuitu, ad hoc iurandum inductos: et sicut ipsi dicunt, rei veritatem a maioribus accepisse et, se credere ita esse.

Probatio matrimonialis impedimenti non potest reprobari. h. d.

§. 7. Præstitis *o* autem iuramentis et impedimento matrimonii legitime probato, si quis contra præcedentem probationem partibus publicatam, quasi matrimonium impediri iure non valeat, probare velit, audiendus non erit, sed priori standum erit probationi.

TITVLVS XVI.
DE DIVORTIIS.

Diuortium est dissolutio matrimonii. Et separatio tori potest appellari diuortium. h. d.

Diuortium *p* est dissolutio matrimonii, quæ vtroque viuente coniuge contingit. Sed et simplicem tori separationem diuortium non male appellamus.

Matrimonium regulariter dissolui non potest, et nisi sequuta sit copula, soluitur per ingressum monasterii, ita, vt remanens in seculo possit alteri libere nubere. h. d.

§. 2. Sciendum est igitur, legitime contractum matrimonium dissolui non posse: quippe a Deo coniuncti ab homine separari non debent, nec valent. Si tamen alter coniugum *q*, qui per verba contraxit de præsenti, copula non sequuta, sese ad obseruantiam regularem voluerit astringere: poterit id altero etiam inconsulto efficere, et ei, qui in seculo remanere voluerit, alteri se iungere permittendum erit. Nec caussari poterit religionem ingressus, se falsa ad id caussa inductum, puta, quod coniugem lepra percussam crediderit, et ob id eius abominatus complexus fuerit: cum et sine caussa id ipsum facere potuerit.

Dicenti, se velle ingredi religionem, est certum tempus præfigendum, intra quod vel ingrediatur, vel ad vxorem redeat. h. d.

§. 3. Ei *r* autem, qui se ad religionem transire velle dictitat, certum est præfigendum tempus, intra quod legitime caueat, quod aut ad religionem se transferet, vel redibit ad coniugem.

Reddit rationem, cur, non sequuta copula, per religionis ingressum matrimonium dissoluitur. h. d.

§. 4. Neque mirum videri debet, quod, post legitimum de præsenti præstitum consensum, carnis non sequuta commistione *s*, alter coniugum, etiam altero inuito, ad vitam regularem transitum facere valeat: quia, cum nondum vna caro effecti sint, satis probabiliter, vno ad Deum transeunte, alter in seculo remanere poterit.

Per sacri ordinis susceptionem non dissoluitur matrimonium, etiam non consummatum. h. d.

a *gl. in sum. 30. q. 5. et can. si quis diuinis. §. his itaque. dist. 30. q. 5.* b *c. 2. 30. q. 5.* c *C. cum inhibitio. in princ. extr. eod. tit.* d *d. c. cum inhibitio. §. cum autem, extr. eod. tit.* e *d. C. cum inhibitio. §. si quis, extr. eod. tit.* f *d. C. cum inhibitio. §. fin. extr. eod. tit.* g *C. cum in tua. §. alioquin, extr. eod. tit.* h *C. cum in tua. §. super quo. extr. eod. tit.*

i *C. videtur. extr. eod. tit.* k *c. 1. cum palea sequ. 35. q. 6.* l *C. videtur. §. quod vero, extr. eod. tit.* m *C. super eo. extr. de testibus.* n *C. quoties. extr. de testibus.* o *C. iurauit. extr. de probation.* p *c. 1. in gl. 32. qu. 7. et gl. 2. in c. omnes. 27. qu. 2.* q *C. ex parte. §. nos autem. extr. de conuers. coniugat.* r *C. ex publico. extr. de conuers. coniugat.* s *C. 2. extr. de conuers. coniug.*

§. 5.

§. 5. Diuersum statuitur, si quis, posthabito canonico religionis ingressu, post aliquam per verba de præsenti desponsatam, sacros ordines susceperit. Quanquam enim votum per sacri susceptionem ordinis firmatum, ad impediendum matrimonium futurum, ac dirimendum postea contractum habeatur efficax: ad dissoluendum tamen prius contractum, etiam non consummatum, inualidum censetur. Ideoque talium ordinum, non obstante susceptione, si ad profitendum probatam religionem induci non valeat, et sponsa eius institerit contractum matrimonium consummare, per censuram ecclesiasticam compellendus erit.

Cultus disparitas, et creatoris contumelia sunt iusta caussa dirimendi: et quod facit papa, Deus censetur facere. h. d.

§. 6 Sed et si inter fideles matrimonio contracto sequuta copula fuerit, si alter, qui in infidelitate permanserit *a*, velit a fideli disiungi, aut non nisi cum contumelia creatoris, cum altero commorari: licebit Christiano non modo matrimonium dissoluere, sed etiam (vt supra diximus *b*) alteri se matrimonio iungere. Quibus casibus, cum auctoritate sedis apostolicæ, et romani pontificis matrimonium distrahatur, non iam humana, sed potius diuina potestate coniugium dissolutum intelligitur.

Ob veram coeundi impotentiam, non ob putatiuam dissoluitur matrimonium. h. d.

§. 7. Item si quis ignarus virginem in vxorem duxerit, quæ adeo arcta sit, vt mulier fieri non possit, vel simile vitium a natura contraxerit, vt ope medicorum non possit adiuuari; aut mulier virum acceperit, qui adeo frigidæ sit naturæ, vt eidem carnaliter commisceri non possit: poterunt inuicem separari, et qui matrimonio aptus erit, ad secundas nuptias libere transitum facere. Si quis tamen coeundi impotentiam caussatus, post separationem aliam acceperit; aut ea *c* quæ arcta putabatur, aliquem inuenerit, qui sibi seras reseraret: vtroque casu post peractam pœnitentiam, ad priora coniugia redire compellendi erunt.

Quam quis duxit, vel retinuit sciens copulæ non idoneam, habebit vt sororem, si non potest habere velut vxorem. h. d.

§. 8. Plane si scienter *d* quis cum ea, quæ maribus impotens est commisceri, matrimonium contraxerit, vel alterius comperta postmodum impotentia, simul morari consenserint: his casibus ecclesia iudicare consueuit, vt quas viri tanquam vxores habere non possunt, habeant vt sorores.

Ob fornicationem carnalem, vel spiritualem non soluitur matrimonium, sed fit separatio tori. h. d.

§. 9. Sæpius tamen accidit, vt matrimonii remanente sacramento, tori tantum fiat separatio, vtputa, si alter coniugum carnaliter, vel spiritualiter fornicatus fuerit: quibus casibus matrimonium minime aboletur, sed sibi sunt inuicem coniuges, etiam separati.

Pendente iudicio super adulterio, non habet locum separatio tori. h. d.

§. 10. Sed et separatio non, instituta statim de crimine accusatione, facienda erit: sed probata *e* et peracta. Interim enim pendente iudicio, coniugum alteruter, iure, quod habet in altero, priuari non poterit.

Facta separatione tori ob fornicationem carnalem, post emendationem non compelluntur coniuges se resumere: secus, si ob spiritualem, nisi alter velit monasterium ingredi. h. d.

§. 11. Multum autem interest, vtrum ob carnalem, an vero ob spiritualem fornicationem tori sit facta separatio. Primo enim casu maritus adulteram vxorem etiam emendatam, nisi et ipse simili fornicatione *f* pollutus fuerit, recipere non compellitur, sed fornicatrix in claustris cum religiosis mulieribus ad perpetuam agendam pœnitentiam erit collocanda. *g* Secundo vero, si fornicatus spiritualiter, ab infidelitate reuertatur, cogetur, qui in fide remansit, illum resumere, nisi et ipsa ad religionem transitum facere voluerit: quod, etiam nolente viro ad fidem reuerso, exsequi libere poterit.

Regulariter vxor et vir non possunt disiungi, vt alter sumat sacros ordines, aut monasterium ingrediatur: fallit hoc in casibus præcedentibus et sequentibus. h. d.

§. 12. His exceptis casibus alter coniugum, altero in seculo remanente, nec ad sacros ordines, nec ad regularem suscipiendus est obseruantiam: nisi forte remanens eius sit ætatis, vt sine suspicione incontinentiæ valeat in seculo remanere, aut ipsam continentiam vouere voluerit. Alioqui, quanquam de vxoris licentia *h* monasterium quis ingressus fuerit, et professionem fecerit, non vxor ad continentiam cogi, sed vir ad vxoris torum euocari poterit: nisi post coniugis ingressum fornicata fuerit, aut se inuicem continentiam promittendo absoluerint.

Qui, inuita vxore, ingressus est monasterium, et ab eadem vxore redire coactus, ea mortua, non cogitur rursus in monasterium reuerti, sed non poterit amplius vxorem ducere. Quod si, vxore non contradicente, fuerit ingressus; illa mortua non poterit exire: præsertim si fuerit professus, consentiente vxore. h. d.

§. 13. Quæsitum tamen est, si quis, vxore inuita *i*, monasterium intrauerit, et repetitus ad eam redire coactus fuerit, an, eadem mortua, cogendus sit ad monasterium reuerti, an vero aliam possit in vxorem ducere? Et in hac specie responsum est, votum quidem non tenuisse, et propterea ad monasterium redire minime illum teneri. Sed cum ingrediendo monasterium, debitum se non exacturum promisisse videatur; vlterius vxorem ducere non poterit: cum id vouere in sua positum voluntate fuerit. Quod si quis, sciente *k* vxore, nec contradicente, vitam professus fuerit monachalem: vxore postmodum defuncta, nec habitum quem semel assumsit, abiicere, nec aliquam sibi matrimonio copulare poterit. Matrimonium quoque temere *l* contractum dirimendum erit; quod in eo, qui, consentiente vxore, professus fuerit, multo magis obtinebit: quanquam monasterium nunquam ingressus fuerit.

Quæ credens, virum esse mortuum, religionem est ingressa, a viro educta, si vir moriatur, non cogitur reuerti ad monasterium: licet id sibi expediat. h. d.

§. 14. Quid statuimus de ea, quæ credens, maritum mortuum *m*, habitum religionis assumpsit, an, si eo reuerso, de monasterio educta fuerit, post obitum viri sit ad regularem obseruantiam compellenda? Et quidem huic consultius ad salutem fuerit, si ad monasterium redeat: sed si ad hoc perduci non poterit, cogenda non erit.

Etiam, altero coniugum inuito, potest quis vouere peregrinationem. h. d.

§. 15. Licet autem alter coniugum, altero inuito, religionis votum non possit assumere: viri tamen etiam præter vxorum assensum peregrinationis ad terram sanctam propositum vouere, et implere libere valent.

Vxor, non plene certificata de morte viri, contrahere non potest: quamuis continere nequeat. h. d.

§. 16. Et *n* quamuis illi diutissime in peregrinatione commorentur, vel etiam ab hostibus capti nuntientur; donec certum nuntium de virorum morte vxores non receperint, ad aliorum coniugium conuolare non poterunt: quamuis, vt certiorarentur, magnum adhibuerint diligentiam, et eius ætatis sint et fragilitatis, vt continere nequeant.

Agenti petitorio ad coniugem, obstat consanguinitatis exceptio, secus si possessorio; quia antequam de exceptione cognoscatur, plenaria restitutio est facienda; nisi conuentus excipiens iuret de malitia, et probationes habeat in promptu: quo casu fiet restitutio quoad alia, non quoad copulam. h. d.

§. 17. Ergo nisi legitima subsit exceptio, coniugibus temere disiunctis, alterum alterius repetendi semper integrum ius manet. Erit autem legitima exceptio, cum aliquis consanguinitatis gradus obiicitur *o*. Quo quidem casu, licet, si petitorio iudicio actum sit, antea de ipsa exceptione cognosci debeat; si tamen possessorio quis experiatur, antequam de consanguinitate discutiatur, plenaria erit facienda restitutio: nisi is, qui conuenitur, et de malitia iuret, et super exceptione promptas probationes offerat. Quo casu, excepta carnali commixtione, tantum quoad reliqua, restitutio facienda erit.

Si mulier restituenda timeat sæuitiam viri; debet ab eo præstari cautio; et si ea non putetur sufficiens, dum caussa plene cognoscitur: vxor est deponenda in loco honesto et tuto. h. d.

§. 18. Præstanda tamen erit idonea cautio *p*, quod nullam restitutæ violentiam vir inferet. Quod si tanta sit viri sæuitia, aut odio tam capitali vxorem prosequatur, vt trepidanti mulieri sufficiens securitas prouideri nequeat: vsque ad caussæ decisionem alicui probæ et honestæ mulieri studiosius custodienda committetur, in loco vbi vir, vel eius coniuncti, mulieri nullam possint iniuriam inferre. *q*

Ob solam traductionem mulieris ad domum, nullum ius oritur impeditiuum sequentis matrimonii. h. d.

§. 19. Et hæc quidem obtinent, sequuto inter viros et mulieres matrimonio. Cæterum *r* si, nullis præcedentibus sponsalibus, vel legitimo consensu mulier ad viri domum iam traducta, postea abscedens alii forte nubere voluerit: nulla facienda erit restitutio.

Qui, viuente vxore, etiam ab eo separata quoad torum, secundam conscium duxit vxorem, etiam, prima mortua, separabitur a secunda: sed cum alia contrahere poterit. h. d.

§. 20. Fornicationis *s* quoque repetenti obstat exceptio, torique ob eam caussam sequuta separatione, separata viuente, aliam vsque adeo superinducere quis prohibetur, vt, si de facto duxerit, exque ea filios susceperit, etiam mortua adultera, eandem retinere non possit. Quod ipsum, et priore vxore minime cognita, sibi locum vendicat: licet aliam ducere minime prohibeatur.

Si mulier matrimonium contraxerit cum eo, quem ignorabat coniugatum: vxore prima mortua, erit in eius potestate virum retinere. h. d.

§. 21. Hoc *t* tamen de ea intelligi oportet, quam quis non igna-

a *C. quanto. extr. de diuort.* b *supra tit. quæ matr. imp. poss. §. item et §. sequ.* c *C. fratern in fin. extr. de frig. et malef.* d *C. consultationi. extr. de frig. et malef.* e *C. 1. extr. vt lite pend.* f *cap. pen. et fin. extr. de adult.* g *C. gaudemus. extr. de conuers. coniug.* h *C. 1. extr. de conuers. coniug.*

i *C. quidam. extr. de conuers. coniug.* k *C. consuluit nos. extr. d. tit.* l *C. ex parte. extr. d. tit.* m *C. placet nobis. extr. de conuers. coniug.* n *C. in prouincia nostra. extr. de spons.* o *C. litteras. extr. de restit. spoliat.* p *C. litteras in fin. extr. de restit. spol.* q *C. ex transmissa. extr. de tit.* r *C. ex parte. extr. de restit. spol.* s *C. ex litterarum. extr. de eo, qui dux. in matr.* t *C. 1. extr. de eo, qui duxit in matrim.*

tam, aliam viuere, et forte aliquid in morte alterius machinatam, in vxorem duxit. Nam si qua, præcedentis matrimonii penitus inscia, alicui nupserit: priore mortua, nisi mulier diuortium petat, ad petitionem viri non sunt separandi. Nec enim sustinendum est, vt vir, qui scienter in legem commisit, de proprio dolo commodum reportet.

Cum ea, quam quis, vxore viuente, cognouit non sub specie matrimonii, defuncta vxore, potest quis contrahere: si neuter ipsorum machinatus est in mortem prædefunctæ vxoris. h. d.

§. 22. Cum ea autem, quam quis, vxore viuente, non prætextu matrimonii cognouit, si nihil in perniciem olim viuentis vxoris vir, aut mulier cognita, machinati fuerint, nec fidem de contrahendo sibi inuicem dederint, contractæ postea nuptiæ legitimæ reputandæ erunt. Sed etsi fidem quidem sibi inuicem dederint, vel etiam de facto contraxerint *a*, si nec ante, nec post, legitima coniuge superstite, carnalis intercessit copula; quamuis vterque grauiter deliquerit, et propterea etiam sit imponenda pœnitentia: matrimonium tamen, contractum post vxoris obitum, minime dissoluetur.

Bonum aliquod subsequutum præcedens delictum et eius pœnam non abolet. h. d.

§. 23. Vsque adeo *b* autem machinatio in alterius coniugum obitum adhibita, inter superstites machinatores matrimonii spem excludit, vt, si infidelis cum Christiana communicato consilio eiusdem maritum de medio sustulerit, licet postea per studium superstitis vxoris ad fidem Christianam translatus fuerit, non tamen propterea magis cum ea nuptias legitimas contrahere, aut contractas retinere poterit. Nec enim huiusmodi lucro tam detestandum damnum ecclesia resarcire patitur.

Animus et propositum distinguunt maleficia. h. d.

§. 24. Diuersa *c* ratio est eorum, qui ad fidem conuersi, illorum sibi matrimonio iunxerunt vxores, quos in belli certamine occiderunt: eorumque, qui conuersas duxerunt, quarum infideles maritos simili modo interfecerunt. Nam cum tales virorum defunctorum interitum specialiter non quæsiuerint; et matrimonium inter huiusmodi personas licite potest contrahi: et sic coniuncti diuortium postulare nequeunt.

Punitur affectus: licet non sequatur effectus. h. d.

§. 25. Sed etsi machinationem adhibitam in necem coniugis effectus consequutus non fuerit, si insidiator alteri superuixerit, spe coniugii *d* perpetuo destitutus, ad secundas nuptias nunquam aspirare poterit; sicut et in iis accidit, qui incestum admiserunt, sacerdotem interfecerunt, et aliis pluribus casibus.

Secundæ nuptiæ absque timore infamiæ intra annum luctus possunt celebrari, sed non debent benedici, quocunque tempore contrahantur. h. d.

§. 26. Illud quoque admonendi sumus, quibus casibus secundarum nuptiarum permissa est celebratio, minime verendum esse nupturis, ne, si intra annum luctus ad secunda vota transeant, aliqua notentur infamia. *e* Cum enim secundum apostolum mulier, viro mortuo, fit ab eius lege soluta; eiusdem sententia et auctoritate omnis legalis infamia censetur abolita: cum in his præsertim seculares leges non dedignentur sacros canones imitari. Vir *f* tamen et mulier, ad bigamiam transiens, non debet a presbytero benedici: quia, cum semel benedicti fuerint, huiusmodi benedictio iterari non debet.

TITVLVS XVII.
DE REBVS SACRIS, SANCTIS, ET RELIGIOSIS.

Titulus sequens solum subordinat sequentia ad præcedentia. h. d.

Sacramentorum breuiter explicato tractatu, illorumque sectione ac natura cognitis, transeamus iam ad res sacras et sanctas, quales sunt ecclesiæ, altaria, sanctorum in his conditæ reliquiæ, vasa, vestes, et similia ad diuinum cultum principaliter comparata. Paulo mox et de religiosis dicturi, vt sunt religiosæ domus, xenodochia, cœmeteria, et sepulturæ.

TITVLVS XVIII.
DE CONSTRVENDIS, CONSECRANDIS, ET REPARANDIS ECCLESIIS, ET ALTARIBVS.

Non licet celebrare, nisi in templis consecratis: nisi ex priuilegio, vel ex caussa necessitatis. h. d.

Ecclesiam *g* hoc loco accipimus non tam Christianorum multitudinem, fideliumque congregationem, quam manufactum ipsum templum Dei, et orationis domum, ab eo, quod continetur, eius, quod continet, sumpta denominatione. Sicut ergo non alii *h*, quam sacrati Deo sacerdotes, sacramenta ministrare debent; sic non in aliis, quam in Domino consecratis locis, cum suis altaribus, vasis, vestibus, et reliquis ad diuinum cultum explendum vtensilibus, itidem consecratis, sacrificia offerre licet: nisi quis super hoc speciali sit priuilegio munitus, vel summa coegerit necessitas, vtpote *i*, quia combusta sit ecclesia. Quo casu, donec illa restauretur, in capellis cum sacrata tabula celebrari poterit.

Constitutis in itinere, licet celebrare sub dio: et celebrans in priuatis domibus est deponendus. h. d.

§. 2. In itinere *k* quoque constitutis, ecclesia non reperta, sub dio, siue in tentoriis, si tabula altaris, cæteraque sacra ministeria adfuerint, missorum solennia celebrari permittendum erit: alioqui si quis in oratoriis *l*, intra priuatas domos constitutis, sine consensu episcopi hoc facere ausus fuerit, deponendus erit.

Episcopus excrescentibus fidelibus, nouam ecclesiam construere potest, et vnam in plures diuidere. h. d.

§. 3. Constituuntur autem ecclesiæ, vel ob incrementum populi, vel ob commoditatem plebium, vel certæ vniuersitatis intuitu, aut in pastoralis dignitatis priuilegium. Ob incrementum populi tunc noua constituenda est ecclesia, cum certis in regionibus adeo multitudo fidelium excreuit, vt illorum curæ vnica sit impar ecclesia. Sicut *m* enim ea ratione vnus episcopatus in duos, antistitis accedente voluntate, diuidi potest: sic etiam episcopus de baptismalibus et parochialibus ecclesiis, rectorum accedente consensu, facere potest. Quod cum factum fuerit: illa pars populi, quæ nouis ecclesiis supponitur, a iure prioris ecclesiæ absoluetur.

Plures baptismales ecclesiæ non debent fieri sub vna terminatione: et terminationis controuersia dirimenda est indicio plebium, vel sorte. h. d.

§. 4. Plures *n* tamen baptismales ecclesias in vna terminatione facere non poterit. Quod si de terminatione duarum matricum ecclesiarum contentio fuerit; plebes vtrarumque discernent: quod si non conuenerint, Dei iudicio controuersia discernetur.

Non est periurus episcopus fabricans ecclesiam, licet iurauerit non alienare ecclesiastica. h. d.

§. 5. Nec *o* quicquam episcopo obstiterit, quod de rebus ecclesiæ non alienandis iurauerit. Nam et tali, non obstante iuramento, populo indigenti super basilicarum institutione salubriter prouidere poterit, et debebit.

Ob commoditatem plebium noua ecclesia ædificari potest, quæ tamen matrici honorem exhibere debet. h. d.

§. 6. Plebium *p* commoditas tunc nouam ædificare suadet ecclesiam, cum parochianorum pars adeo distat a veteri, vt certis temporibus non sine magna difficultate, et periculo illam adire, et ibi congruis temporibus diuinis interesse, et sacramenta percipere possint. Quo quidem casu, maxime si ministro commode pro sustentatione sua prouideri possit, noua quidem erit ecclesia construenda, sed a filiali matrici ecclesiæ pro facultate loci competens honor exhibendus erit.

Vniuersitatis intuitu potest noua ecclesia ædificari, vt puta pro leprosis. h. d.

§. 7. Vniuersitatis intuitu noua ecclesia ædificari permittitur, veluti cum plures simul leprosi *q* sub communi vita congregati fuerint. Iis enim, quod ecclesia cum cœmeterio, et quod proprio gaudere valeant priuilegio, permittendum erit. Cauebunt tamen hi, vt iniuriosi veteribus ecclesiis de iure parochiali nequaquam existant. Nec enim quod eis ob pietatem indulgetur, ad aliorum iniuriam flecti conuenit.

Episcopo conceditur pro sepultura propria ecclesiam ædificare, aut nouum monasterium construere. h. d.

§. 8. Episcopo *r* quoque in sua parochia nouam ecclesiam ædificare permittitur. Sed multum intererit, ecclesiam monasticis informandam regulis construat, an vero ex alia caussa, forte si propriis erigere velit sepulturis: cum primo casu eandem ex rebus ecclesiæ, cui præsidet, vsque ad quinquagesimam tantum partem dotare debeat, secundo vero non amplius, quam centesimam conferre licebit, ea quoque adhibita cautela, vt vnam tantummodo ex his duabus remunerationem eligat.

Quæ seruari debent in construenda ecclesia, vel consecranda: et quod ecclesia indotata consecrari non debet. h. d.

§. 9. Quacunque tamen ex caussa noua exstruenda sit ecclesia, obseruandum est inprimis, vt ciuitatis episcopus *s*, sine cuius assensu id inchoari non debet, ad locum veniat, in quo crucem ipse figet, et publice atrium designabit. Nec illam antea patietur ædificari, aut munus impendet consecrationis, quam dotem basilicæ, et obsequium ipsius per donationem, chartula confirmatam, accipiat, quæ ad luminaria et ad custodiam, et custodum stipendia, sufficere valeat.

Construenti nouam ecclesiam potest nouum opus nuntiari. h. d.

§. 10. Sed *t* si quis, dum noua construitur ecclesia, aut proprium ius imminui, aut sibi quoquo modo noceri existimet: noui operis nuntiatione consulere sibi poterit. Postquam si legitima non sit impetrata remissio: quicquid ædificatum fuerit, siue illud iure, siue iniuria,

a *C. fin. extr. de eo, qui duxit in matr.* b *C. 1. extr. de conuers. infid.* c *C. 1. extr. de conu. infid.* d *C. 1. extr. de diuort.* e *C. pen. et fin. extr. de secund. nupt.* f *C. vir autem. extr. de secund. nupt.* g *can. ecclesia. de conf. dist. 1.* h *c. sicut non alii. et can. 2. ibi. ea quæ, de conf. dist. 1.*

i *C. concedimus. de consecr. dist. 1.* k *c. concedimus. vers. in itinere. de consecr. dist. 1.* l *c. 1. clericos, de consecr. dist. 1.* m *c. præcipimus. §. si cui. 16. q. 1.* n *c. plures baptismales. 16. q. 1.* o *C. fin. extr. de eccles. ædif.* p *C. ad audientiam. 3. extr. de eccles. ædif.* q *C. 2. extr. de eccles. ædif.* r *can. bonæ rei. pen. 12. qu. 2. et C. pen. extr. de donat.* s *can. nemo ecclesiam. de consecr. dist. 1.* t *C. 1. et sequ. extr. de noui oper. nuntiat.*

iuria, omnino ædificantium impensis destruendum erit, negotiumque ipsum secundum legum et canonum statuta terminabitur.

Qui præter episcopi consensum ecclesiam construit, facit iacturam iuris patronatus. h. d.

§. 11. Diuersum statuerunt in ea, quæ præter episcopi consensum constructa fuerit. Hæc enim, si nemini nocet, destruenda quidem non erit: sed ob superioris neglectum, excluso iure patronatus, cum dotibus suis episcopalibus iuribus applicabitur.

Ecclesia debet, quanto potest citius, consecrari. h. d.

§. 12. Basilica igitur, legitime exstructa, non ante sacris est deputanda *a* mysteriis, quam munus consecrationis acceperit: quod, ne qua diuino cultui offeratur mora, quanto poterit citius *b*, conficiendum erit.

Ecclesia consecranda est ab episcopo, qui prius baptizauit incolas regionis, vbi constructa est. h. d.

§. 13. Et *c* si dubitetur, a quo dedicanda sit; illud exquiri oportebit, cuius ciuitatis episcopus, antequam fundaretur, incolas baptizauerit, et ad cuius consignationem sub annua deuotione concurrerint: atque is etiam ad consecrationem vocandus erit.

Ecclesia, semel consecrata, non debet amplius consecrari: nec dicitur iteratum, quod ignoratur semel factum. h. d.

§. 14. Ecclesiæ *d* autem, vel altari semel Deo consecratis, non debet iterum consecratio adhiberi: quia, velut infans a sacerdote rite baptizatus, non debet iterum baptizari, ita nec locus, semel Deo dicatus, iterum consecrari. Plane *e* si de ecclesiarum, vel altarium consecratione dubitetur, nec de ea aut scriptura appareat, aut testes existant: sine vlla dubitatione erunt consecranda. Nec talis trepidatio iterationem facit: quia iteratum dici non potest, quod semel esse factum ignoratur.

Ecclesia polluta debet reconciliari. h. d.

§. 15. Sed si ecclesia, aut *f* ob igne exusta, aut fusione sanguinis, vel seminis, vel excommunicati humatione polluta fuerit; etiamsi semel antea consecrata appareat: nihilominus diligentissime expurgata, iterato consecranda, vel reconcilianda erit.

Propter detrimentum altaris, ipsum altare, non ecclesia est iterum consecranda. h. d.

§. 16. De eo dubitari contigit, si altare motum fuerit *ff*, aut lapis superpositus, qui sigillum continet, confractus, aut diminutus, an ecclesia debeat iterum consecrari? Et responsum est, ob id ecclesiæ non esse consecrationem iterandam, sed ipsum solum altare denuo consecrandum.

Quibuscunque diebus potest ecclesia consecrari, sed solum ab episcopis, qui ea, quæ sunt iurisdictionis, possunt demandare inferioribus: secus, quæ sunt ordinis. h. d.

§. 17. Confici *g* autem poterit ecclesiarum, altariumque consecratio quibuscunque diebus, tam dominicis, quam priuatis, sed non a quocunque. Licet *h* enim aqua, per episcopum benedicta, per alium episcopum, qui aquæ benedictionem non impenderit, ecclesia reconciliari possit; idem tamen per sacerdotes simplices fieri non poterit: quia ea quidem, quæ iurisdictionis sunt, etiam inferioribus episcopis demandare potest, sed quæ ordinis sunt, inferioris gradus clericis committere non potest.

Non debet consecrari ecclesia, vbi sepulta sunt corpora infidelium: nisi seruata forma huius. h. d.

§. 18. Illud etiam animaduertere consecrantem oportebit, ne basilicam *i*, in qua infidelium sepulta sunt cadauera, sanctificet. Sed si consecrationi apta videbitur, euulsis inde corporibus, et rasis parietibus et tignis: consecrari poterit.

Festa dedicationum ecclesiarum debent celebrari. h. d.

§. 19. Solennitates *k* quoque dedicationum ipsarum ecclesiarum per singulos annos erunt celebrandæ, ipso Domino exemplum dante: qui, dum ad festum dedicationis templi celebrandum cum reliquis populis accessit, omnibus idem faciendi formam tribuit.

Reparatio ecclesiæ pertinet ad possessorem beneficii, et episcopus debet de sua tertia contribuere. h. d.

§. 20. Hæc de ædificandis et consecrandis ecclesiis, vel altaribus delibasse sufficiat. Nam si reparandæ sunt, vel emendandæ *l*: id oneris procul dubio ad eum, qui ecclesiasticum possidet beneficium, pertinebit. Sed et episcopus tertiam partem sibi obtingentem impendere debebit.

Nunc de ecclesiarum vnionibus, paucis dispiciamus.

TITVLVS XIX.
DE VNIONIBVS ECCLESIARVM.

Quid sit vnio, et quotuplex. h. d.

Vnio nihil aliud est, quam duarum pluriumue ecclesiarum facta connexio: dicta ab vniendo, ex eo, quod plures ecclesiæ in vnum coniungantur. Vnionum autem duæ sunt species: aut enim perpetuæ sunt, aut temporales. Perpetuæ sunt, quæ fiunt, vt sine præfinitione temporis perdurent. Temporales sunt, quæ ad certum tempus, puta ad alicuius vitam instituuntur.

Caussæ vniendi sunt necessitas et vtilitas. h. d.

§. 2. Velut ergo ex caussa vna ecclesia, vel episcopatus in plures diuidi permittitur: sic etiam, rebus suadentibus, plures ecclesiæ in vnam coniungi possunt. Caussæ vero vnionum sunt, aut *m* vrgens necessitas, aut euidens vtilitas. Necessitas, veluti cum duæ ecclesiæ adeo sunt pauperes *n*, vt impossibile sit earum prouentus ad victum duorum sacerdotum sufficere: aut, si altera hostium *o* immanitate desolata sit. Vtilitas *p*, vt cum locorum opportunitas id exposcit, vel temporis qualitas, puta, quia in loco nunc Christianorum dicatur imminutus numerus: aut, quia ob fructuum tenuitatem non perinde idonei sacerdotes ad beneficium procurandum inueniantur. His igitur casibus, ne quid detrimenti diuinus cultus et animarum cura patiatur, debent plura beneficia vel ecclesiæ in vnum coniungi.

Sicut vnire episcopatus pertinet ad romanum pontificem; sic minores ecclesias ad episcopum cui subsunt: inferiores vero non possunt vnire. h. d.

§. 3. Non tamen omnibus passim quascunque ecclesias vniendi potestas indistincte permittitur, sed certis duntaxat seruatis regulis. Et quidem *q*, sicut vnire episcopatus, atque potestati alienæ subiicere ad summum pontificem pertinere noscitur: sic ad episcopum spectat ecclesiarum suæ diœcesis vnio atque subiectio. Ab episcopo itaque inferiores vniendi potestatem minime sibi vendicare poterunt. Ideoque si prior, vel abbas monasterium monasterio subiecerit, vel vnierit, episcopi consensu minime requisito: quod, inconsulto præsule, fecerit, non subsistet. Nec subiectionem, vel vnionem Metropolitani consensus, vel confirmatio sustinebit: cum in diœcesi sui suffraganei absque ipsius assensu non debeat aliquid contra constitution. canonicas attentare.

Episcopus vnire potest ecclesiam alteri, vel loco religioso donare, etiam non vocato rectore, vel defensoribus: sed propriæ mensæ non potest. h. d.

§. 4. Vsque adeo autem episcopo in propria diœcesi facultas vniendi competit, vt, si per eundem, consentiente capitulo, ecclesia ecclesiæ, dignitati, vel præbendæ vniatur, aut religioso loco donetur, ex eo quod rector ipsius ad hoc vocatus, vel si vacabat, defensor ei super hoc datus non extitit, nequaquam impugnari valeat. Aliud tamen obtinet, si quam is ecclesiam mensæ suæ, vel capitulo vniendam duxerit. Id enim (etsi capituli consensus accesserit, et loci consuetudo suffragetur) irritum penitus erit: cum vnientium vtilitas probabilem non recte factæ vnionis suspicionem ingerat.

In vnione facienda requiritur consensus non solum capituli, sed etiam eorum, qui lædi possent. h. d.

§. 5. Nec solum capituli vnientis episcopi in vnione consensus exigitur, sed etiam illorum, qui ex vnione lædi possent. Vnde, si aut collegiata, aut patronata, alicuius suffraganei ecclesia sit vnienda, collegii, patroni, et suffraganei assensum interuenire oportebit.

Quis sit vnionis effectus. h. d.

§. 6. Sequuta vero vnione canonica, statim is, cuius ecclesiæ alia per vnionem est applicata, eandem in vnitam nanciscitur potestatem, et ius, quod in eam olim habebat, cui ab initio præfuit: statimque vnitæ ecclesiæ eadem priuilegia competunt, quæ principali ecclesiæ competere comperiuntur.

Per vnionem non præiudicatur iuribus episcopalibus. h. d.

§. 7. Sed quæri poterit *r*, si per apostolicum ecclesia, in certa diœcesi constituta, puta in perusina, ecclesiæ alterius diœcesis, veluti tiphernatis, vnita fuerit, an ecclesia, per vnionem alteri connexa, per hoc a iurisdictione præsulis perusini censeatur exempta, et tiphernati subiecta? Et responsum est, a iurisdictione prioris episcopi vnitam ecclesiam non eximi: cum Romanus pontifex in huiusmodi vnionibus singulis episcopis iura sua inuiolata seruari velit.

Vnio dissoluitur temporis lapsu, et caussæ cessatione, et ab his, qui habent ius vniendi. h. d.

§. 8. Dissoluetur autem vnio, si temporalis sit, temporis lapsu. Quod si sit perpetua, cessantibus eisdem caussis, ex quibus facta fuerit: ab iis itidem dissolui poterit, quorum consensu et auctoritate olim fuerit instituta. Nihil est enim tam rationi consonum, quam vt is destruendi habeat potestatem, cui construendi facultas conceditur.

Licet vacans ecclesia possit vniri: vnio tamen ecclesiarum vacantium dissolui non potest. h. d.

§. 9. Illud inter instituendam, et dissoluendam vnionem interest, quod, licet etiam vacans ecclesia alteri possit vniri, si tamen ecclesias per vnionem connexas vacare contigerit, vnio interim vacantium ecclesiarum dissolui minime poterit.

TITVLVS XX.
DE IMMVNITATE ECCLESIARVM ET SVBIECTIONE.

Immunitas in hoc titulo large assumitur, et quid sit immunitas. h. d.

a *Ministeriis* forte. b *C. fin. extr. de cons. eccles.* c *C. 2. extr. de relig. dom.* d *can. eccl. semel. de cons. dist. 1.* e *can. solennitates. §. de ecclesiarum. et can. ecclesia vel, de cons. dist. 1.* f *can. ecclesiis semel. vers. nisi. de consecr. dist. 1. C. proposuisti. C. consuluisti. et C. fin. extr. de consecr. eccles.* ff *C. 1. extr. de consecr. eccles. vel alt.* g *C. 2. extr. d. tit.* h *C. aqua per, 9. extr. de consecr. eccles.* i *can. ecclesiam, in qua. et can. sequ. de consecr. dist. 1* k *can. solennitates, de consecr. dist. 1.* l *C. 1. et C. de his. extr. de eccles. ædific.*

m *can. exposuisti. §. si euidens. extr. de præb.* n *C. eam te. extr. de ætat. et qualit. in fin. et can. vnic. 10. q. 3.* o *can. postquam hostilis. 16. q. 1.* p *can. et temporis. 16. q. 1.* q *C. sicut vnire. extr. de excess. prælat.* r *cap. 2. extr. de relig. dom.*

Immunitas est a muneribus indulta exemptio. Sed hoc loco immunitatem large accipimus, pro quolibet ecclesiarum fauore, indulgentia, rigoris remissione, et priuilegio.

Triplex est species immunitatis ecclesiarum, localis, personalis et realis: et quod immunitas localis est, per quam profana in ecclesiis, et non consecratis, vel oratoriis exerceri prohibentur. h. d.

§. 2. Est autem ecclesiarum immunitas triplex: localis, personalis, et realis. Localis immunitas est, quæ sacris ipsis domibus, aut aliquibus sacrarum ædium intuitu conceditur. Cum enim ecclesia *a* secundum euangelicam veritatem domus esse debeat orationis: merito a profanis vsibus esse conuenit alienam.

Processus facti, et sententiæ latæ in ecclesiis, vel cœmeteriis sunt nulli. h. d.

§. 3. Seculares *b* igitur iudices caussas, præcipue vbi de sanguinis agitur effusione, et de pœna corporali tractatur, in ecclesiis, vel earum cœmeteriis agere sub anathematis interminatione prohibentur. Absurdum est enim ibi iudicium sanguinis exerceri, vbi est tutela constituti refugii. Processus quoque *c*, quos ibi, legitima contempta prohibitione, et spreta vltione diuina, faciendos duxerint, ac specialiter prolatæ sententiæ, omni firmitatis robore carebunt.

Consilia publica, nundinæ et negotia secularia non debent tractari in ecclesiis. h. d.

§. 4. Publicæ quoque *d* quarumlibet societatum, et vniuersitatum conciones, et consilia, nundinarum, aliorumque secularium tractationes negotiorum, confabulationes, et profana colloquia ab his penitus amoueri debent.

Conuiuia non debent fieri in ecclesiis, nisi ex necessitate: et quod dicitur de ecclesiis, intelligitur etiam de non consecratis et oratoriis. h. d.

§. 5. Sed *e* et conuiuia, et hospitia, licet illa despicere non oporteat, in sacris domibus celebrari, vel exerceri a laicis non poterunt, nec etiam a clericis: nisi forte transeuntes ob hospitiorum necessitatem illic reficiantur. Quod et in oratoriis obseruari conuenit, vt nomini opera iugiter impensa concordet: et ne, vbi peccatorum est venia postulanda, ibi peccandi detur occasio. Idem statuitur et de ecclesia, in qua diuina mysteria celebrantur; licet adhuc consecrata non fuerit: quia, cum obsequiis diuinis sit dedicata, nullius temerariis ausibus est profananda.

Qui inuitum abstrahit a sacris locis, excommunicatur, et quasi sacrilegus punitur. h. d.

§. 6. Sacrorum *f* locorum intuitu illis conceditur immunitas, qui ad ipsam ecclesiam confugiunt. Nam si eos, qui ad statuam principis se proripiunt, ab omni violentia leges seculares vindicant: quanto magis conuenit ad templum Domini confugientes, loci sancti reuerentia, et auctoritate defendi? Quicunque igitur inde hominem reluctantem reclamantemque violenter abstraxerit, tam aliis pœnis pro sacrilegio, quod admisit, quam ecclesiasticæ subiacebit excommunicationi.

Non potest quis inuitus abstrahi a domo episcopi, vel ab ecclesiæ circuitu, intra triginta passus. h. d.

§. 7. Nec *g* ab atriis tantum ecclesiæ quenquam inuitum abstrahere non licebit, verum etiam nec a domo episcopi, et ab ecclesiæ circuitu intra triginta passus ab ostio: quod spatium ecclesiæ reuerentia defendi sacri canones voluerunt.

Liber homo non debet ab ecclesia violenter abstrahi: nisi impetrata vita, et membrorum incolumitate. h. d.

§. 8. Hæc tamen securitas non omnibus æque et indistincte solet indulgeri: sed status habetur ratio et caussarum, ex quibus quis fugiendum ad ecclesiam duxerit. Si liber *h* igitur quis sit, quantumuis grauia perpetrauerit: non est violenter ab ecclesia extrahendus. Nec inde ad mortem damnari debet, sed ecclesiarum rectores vitam et membra debent fugientibus obtinere: aliis tamen pœnis de eo, quod inique egerint, puniendi erunt.

Publici latrones, et qui in sacris locis, immunitatis spe ducti, delinquunt, priuilegiis sacrorum locorum non gaudent. h. d.

§. 9. Hoc autem *i* de publicis latronibus, vel nocturnis agrorum populatoribus, viarumque obsessoribus intelligi non oportet. Hi enim secundum canonicas sanctiones nulla impunitate præstita violenter, et egressionis adhibitis insidiis, ab ecclesia extrahi poterunt. Idem et de his statuendum erit, qui impunitatem suorum excessuum obtinere sperantes, homicidia, et mutilationes membrorum in ipsis ecclesiis, vel ipsarum cœmeteriis committere non verentur: quæ, nisi per ecclesiam crederent se defendi, nullo pacto commissuri fuerant. Tales enim, cum in eo, in quo quis deliquit, puniri debeat, et frustra legis inuocet auxilium, qui in ipsam legem committit, immunitatis priuilegio, quo se fecerunt indignos, minime gaudebunt.

Dominus, præstito iuramento de impunitate, potest seruum suum, etiam inuitum, ab ecclesia abducere. h. d.

§. 10. Quod si seruus sit *k*, qui ad ecclesiam confugerit, postquam de impunitate Dominus clericis iuramentum præstiterit; ad seruitium domini sui redire compelletur: alioqui si redire nolit, a domino occupari poterit. Famuli enim, qui dominos metuunt, si ad ecclesiæ septa confugerint, intercessionem debent quærere, non latebras: nec quenquam religionis reuerentia proprio iure fraudari conuenit.

Clerici et monachi, deseruientes ecclesiæ, sunt exempti a muneribus personalibus. h. d.

§. 11. Personalis *l* immunitas est, quæ personis ecclesiasticis indulgetur. Cum enim in clericorum ministerio constituti, non nisi altari et sacrificiis deseruire debeant: rectissime constitutum est, vt Deo dicati ab omnibus personalibus muneribus reddantur immunes. Personalia autem munera sunt, quæ cum corporis labore, et animi sollicitudine, ac vigilantia principaliter sustinentur. Generaliter igitur episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi, monachi, immunitate omnis tutelæ et curæ ipso iure gaudebunt.

Miserabilium personarum tutelam debent clerici suscipere. h. d.

§. 12. Viduarum *m* autem et orphanorum curam suscipere non solum non prohibentur clerici, sed etiam iubentur: cum ipsis cupiditatis negotia, non pietatis, interdicantur.

Ad murorum custodiam etiam clerici tenentur, tempore necessitatis. hoc dicit.

§. 13. Excipitur *n* etiam ab his muneribus murorum custodia: a qua, si magna immineat necessitas, neminem excusari constitutum est, vt, cunctis vigilantibus, melius valeat ciuitas custodiri.

Personæ ecclesiasticæ non possunt a secularibus potestatibus collectari. h. d.

§. 14. Realis immunitas est, per quam res ecclesiasticæ a censu, vel collectis potestatum secularium liberæ redduntur. Siquidem *o* tam profanis legibus, quam sacris canonibus sub excommunicationis et interdicti pœna constitutum est, ne quis eorum, qui iurisdictionem temporalem obtinent, possit tributa, collectas, seu quascunque exactiones, sub quouis titulo, vel colore, imponere ecclesiis, vel personis ecclesiasticis, pro domibus, prædiis, vel quibuscunque possessionibus legitime acquisitis: etiamsi ipsæ ecclesiæ, vel personæ, vel res sint intra illorum territorium constitutæ.

Ob magnam necessitatem, vel vtilitatem, consulto pontifice, possunt clerici, sine tamen coactione, laicis subuenire. h. d.

§. 15. Si tanta *p* tamen sit in republica necessitas, aut vtilitas, vt episcopus cum clero suo, laicorum non suppetentibus facultatibus, communes vtilitates per subsidia ecclesiastica subleuendas ducant: romano prius consulto pontifice, omni penitus cessante coactione, poterunt aliquid in commune conferre, et laici humiliter ac deuote cum gratiarum actione suscipere.

Ecclesiæ episcopo omnimodam subiectionem debent. h. d.

§. 16. Quemadmodum autem sacrosanctis domibus secularium potestatum intuitu omnimoda debetur immunitas, tam locorum ratione, quam personarum et rerum: sic eisdem rationibus ab illis proprio episcopo omnimoda subiectio debetur. *q* Nam quantum ad ipsa loca pertinet (vt paulo ante diximus) nemo ecclesiam in diœcesi ædificare poterit, aut consecrare, præter sui præsulis conscientiam. Quoad personas ecclesiasticas, ipsi debetur canonica obedientia *r*, subiectio, reuerentia. Ad eundem spectat institutio, destitutio, correctio, reformatio, caussarum omnium ad forum ecclesiasticum de iure spectantium iurisdictio, ecclesiasticarum censurarum promulgatio, sacramentorum exhibitio. Si res ecclesiasticas spectes: ipsi census debetur, ipsi cathedraticum, siue synodaticum, ipsi procuratio annua, ipsi mortuariorum et decimarum quarta.

Ad episcopum quædam pertinent iure ordinationis, quædam lege iurisdictionis, quædam lege diœcesana. h. d.

§. 17. Sed hæc omnis pastoralis potestas in tria principalia membra contrahitur. Quædam enim ad episcopum spectant iure ordinis, vt clericorum ordinatio, virginum benedictio, altarium et ecclesiæ consecratio; quædam lege iurisdictionis, vt corrigendi, conferendi, excommunicandi, et instituendi potestas: quædam lege diœcesana, vt ius census et cathedraticum exigendi, decimam percipiendi, ius hospitii indicendi, et his similia. Sed cum tam de locali, quam de personali subiectione, deque his, quæ ad episcopos tam iure ordinis, quam lege iurisdictionis pertinent, supra locis congruis loquuti fuerimus: transeamus nunc ad eam subiectionem, quæ cognoscitur ex solutione census, et rerum, quæ lege diœcesana ad ordinarium pertinent.

TITVLVS XXI.
DE CENSIBVS, EXACTIONIBVS, ET PROCVRATIONIBVS.

Census generaliter sumptus continet omnem pensionem, specialiter vero tantum cathedraticum. h. d.

Census appellatio generalis est, sumiturque pro omni pensione, quæ prælatis de ecclesiasticis prouentibus singulis annis in signum subiectionis vel alterius iuris penditur. Speciali tamen nomine cen-

a *C. cum ecclesia. extr. eod. tit.* b *C. cum ecclesia. §. seculares. extr. eod.* c *C. 2. §. fin. eod. tit. in 6.* d *C. 2. §. cessent. eod. tit. in 6.* e *c. non oportet. et can. sequ. 42. dist.* f *can. diffiniuit. 17. q. 4.* g *can. id constituimus. 17. q. 4.* h *C. inter alia. §. si libert. extr. eod.* i *C. inter alia. §. super hoc. extr. eod.* k *C. inter alia. §. fin. extr. eod.*

l *C. non minus. extr. eod. tit. cap. clericis. eod. tit. in 6. et §. realis.* m *dist. 87. in summ. et dist. 88. in summ.* n *C 2. extr. eod. tit.* o *C. 1. §. volentes. eod. tit. in 6. et §. personalis. d. tit.* p *C. aduersus. §. verum. extr. eod. tit.* q *C. de xenodochiis. extr. de relig. dom.* r *C. conquerente. §. nos. extr. de offic. iud. ordin.*

sus

ſus, qui epiſcopo ab eccleſiis in argumentum ſubiectionis tribuitur, *cathedraticum* appellatur eo, quod ob honorem cathedræ perſoluatur.

Quibus temporibus, et quibus cauſſis poteſt cenſus conſtitui in eccleſiis. hoc dicit.

§. 2. Conſtituitur autem cenſus aut fundationis tempore, aut conſecrationis, aut donationis, aut tempore immunitatis indultæ. Fundationis, aut conſecrationis tempore cenſus imponitur: quia, veluti præter ordinarii conſenſum, nec fundari, nec dedicari poteſt eccleſia, ita eodem tempore certum cenſum epiſcopus in ſubiectionis ſignum conſtituere poterit. Sed nec illud inſolitum, aut nouum haberi debet, vt, cum epiſcopi eccleſias piis locis rite conceſſerint, aut exemptas fecerint, aliquid ſibi in eis penſionis nomine reſeruent. Sedes quoque apoſtolica, cum libertatis priuilegium, vel etiam quibuſdam eccleſiis protectionis indulget præſidium, cenſum gratis oblatum ſuſcipit, et in litteris apoſtolicis, ad futurorum pontifex memoriam quantitas cenſus exprimitur. Sed *a* et patrono fundationis tempore poterit epiſcopus moderatos ſumptus conſtituere.

Simplices ſacerdotes non poſſunt proprias eccleſias facere cenſuales: et qui de facto id fecerit, ab eccleſia remouebitur. h. d.

§. 3. Simplices autem ſacerdotes, vel clerici non poſſunt eccleſias, quibus præſunt, propria auctoritate, præſertim poſt eorum deceſſum, cenſuales efficere. Ideoque *b*, qui ab eiſdem quadam colluſione penſionem annuam de eccleſiis receperint, illis defunctis, ſuper penſionis receptione audiendi non erunt: ſi romani pontificis, aut alterius, qui de iure id facere poterit, auctoritatem ſuper hoc non interueniſſe conſtiterit. Quin potius, ſi qui per colluſionem *c* talia facere comperti fuerint, ab ipſis eccleſiis remouendi erunt.

Epiſcopus non poteſt nouum cenſum imponere, vel veterem augere, præter cathedraticum. h. d.

§. 4. Sed *d* nec epiſcopus ipſe, aut quilibet alius eccleſiis nouos cenſus imponere, aut veterem augere, aut partem prouentuum ſuis vſibus vendicare poterit. Idque adeo obtinet, vt, etiamſi iuramentum *e* de nouo cenſu perſoluendo quis ſuſceperit, non propterea ſoluere, ſed abſolui ab illicito iureiurando debeat. Nec quicquam profuerit, quod epiſcopus, vel quilibet de nouo *f* illas de manibus laicorum eripuerit. Nam nec eo caſu præter cathedraticum, et quæ cæteris imponuntur, aliquid exigi poterit.

Ex cauſſa, et non in propriam vtilitatem poteſt epiſcopus nouum cenſum conſtituere, vel augere veterem, accedente conſenſu capituli. h. d.

§. 5. Quod autem diximus, epiſcopum nec nouum poſſe cenſum imponere, nec augere veterem, ita intelligi oportet, ſi in propriam velit vtilitatem conuertere. Cæterum ſi non in ſuum, ſed in alterius ſibi ſubiectæ eccleſiæ commodum, ex iuſta cauſſa, vel nouum cenſum conſtituere, vel veterem augere, vel etiam minuere velit, capituli accedente conſenſu: id ſibi minime interdicitur.

Prouinciæ et eccleſiæ, de nouo conuerſæ, in perſoluendis cenſibus ſeruabunt conſuetudinem vicinarum. h. d.

§. 6. Sed quis erit modus obſequiorum, metropolitano exhibendorum, ſi qua de nouo *g* conuerſa prouincia, ad alicuius eccleſiæ iuriſdictionem acceſſerit? Et ex facto reſponſum eſt, id obſeruari debere, quod in vicinis prouinciis obſeruatum reperitur.

Epiſcopis viſitantibus debetur procuratio. h. d.

§. 7. Vlterius prælatis diœceſim viſitantibus *h*, etiam procuratio debetur. Eſt autem procuratio neceſſariorum ſumptuum exhibitio. Nam cum, apoſtolico teſtimonio ſuffragante, congruum ſit, vt, a quibus ſpiritualia recipimus, eiſdem etiam temporalia noſtra communicemus: rectiſſime conſtitutum eſt, vt, cum prælati diœceſim peragrando diuina nobis exhibent, illis etiam a nobis temporalia exhibeantur.

Epiſcopus remittens eccleſiæ ſeruitia, non cenſetur remittere procurationem: ſed illam dare detrectantes poteſt excommunicare, et procurationi non præſcribitur. h. d.

§. 8. Et adeo viſitationi annexa eſt procuratio, vt, ſi epiſcopus *i* alicui eccleſiæ omnia ſeruitia remiſerit, eidem viſitanti nihilominus moderata debeatur procuratio. Quam ſi viſitati exhibere negauerint *k*, ſi quam in contumaces rite tulerit ſententiam; erit inuiolabiliter obſeruanda: cum nec vllam aduerſus procurationem, quæ ratione viſitationis competit, præſcriptionem currere dignoſcatur. *l*

Qui viſitare poſſint, et quod archiepiſcopus poteſt viſitare prouinciam, etiam cum ſuffraganei non ſint negligentes. h. d.

§. 9. Viſitandi *m* vero ſollicitudo non modo incumbit epiſcopis, verum etiam archiepiſcopis, patriarchis, ſedis apoſtolicæ legatis, nuntiis, archidiaconis, et decanis: qui quidem, ne non tam diuina, quam propria quæſiuiſſe videri poſſint, caute proſpicient, vt ea, quæ tam generali *n*, quam lateranenſi concilio *o* continentur, et quæ Innocentiana *p* conſtitutione, atque aliis canonibus ſalubriter conſtituta comperiuntur, inuiolabiliter obſeruent. Quod autem diximus, archiepiſcopis viſitare licere prouinciam, ac procurationes a locis recipere viſitatis, tunc etiam ſibi locum vendicat, cum eius ſuffraganei argui negligentiæ nomine non poſſunt: nec enim propterea minus ſuam libere viſitare prouinciam poterunt.

Ob oratorium non eſt exigenda procuratio, et ob vrgentem neceſſitatem poteſt epiſcopus exigere charitatiuum ſubſidium. h. d.

§. 10. Poſtremo *q* admonendi ſumus, propter priuatum oratorium, in quo quis interdum celebrat, procurationes, quæ viſitationis ratione debentur, a quoquam exigi vel extorqueri non poſſe. Sed nec aliis exactionibus ſubditos ſuos epiſcopi grauare debent *r*; niſi quandoque eiſdem multæ ſuperueniant neceſſitates: quibus caſibus, ſi manifeſta ac probabilis cauſſa extiterit, cum charitate moderatum ab eis poſtulare ſubſidium ſuſtinendi erunt.

TITVLVS XXII.
DE CAPELLIS MONACHORVM.

Omnes eccleſiæ, poſitæ in diœceſi, ſubſunt epiſcopo, etiam monaſteria, et monachorum capellæ: niſi defendantur priuilegio, vel præſcriptione. h. d.

Vſque adeo autem omnes baſilicæ *s*, per diuerſa loca conſtructæ, in epiſcopi, in cuius territorio poſitæ ſunt, poteſtate conſiſtunt, vt, ſi eccleſia *t*, vbi monachi habitant, populi curam habeat, cum per monachum plebs regi non debeat, capellanus ad conſilium monachorum ab epiſcopo ſit inſtituendus ita, vt, conſuetudine, aut quouis ſtatuto contrario non obſtante, ex ſolius epiſcopi arbitrio tam ordinatio eius, quam depoſitio, et totius vitæ pendeat conuerſatio. Nec id mirum videri debet: cum *v* monaſteria ipſa et monachorum diſciplina, ſi nec priuilegio, nec legitima præſcriptione doceantur exempta, ad eum pertineant epiſcopum, in cuius ſunt territorio conſtituta.

TITVLVS XXIII.
DE RELIGIOSIS DOMIBVS.

Xenodochia, orphanotrophia, et loca ſimilia epiſcopis ſubſunt, qui prouidere debent, ne illorum res diſſipentur. h. d.

Xenodochia quoque, orphanotrophia, brephotrophia, noſocomia, gerontocomia, aliaque ſimilia loca, ad epiſcoporum *x*, in quorum ſunt diœceſi, ſollicitudinem pertinent, per eoſdemque ad eas vtilitates, quibus conſtituta ſunt, ordinanda ac dirigenda erunt. Nec, poſtquam huiuſmodi loca ad hoſpitalitatis vſum *y*, et pauperum prouiſionem, pontificis ordinatione deputata fuerint, ad profanos vſus conuerti poterunt: cum ea, quæ ad certum vſum largitione fidelium ſunt deſtinata, ad alium, ſalua ſedis apoſtolicæ auctoritate, conuerti non valeant.

Ordinarii loca pia et religioſa poſſunt reformare, auctoritate apoſtolica, ſi opus ſit reformatione. h. d.

§. 2. Quinimo *z* ſi talium locorum rectores exempti ſint, ſi tamen illorum cura poſtpoſita, bona et iura ipſorum ab vſurpatorum manibus vendicare negligant, aut quoquo modo res illorum collabi ſinant; poterunt ordinarii auctoritate apoſtolica, ſibi ex viennenſi concilio præſtita, loca ipſa ſalubriter reformare, et occupata, alienata, deperdita, vt in ſtatum priſtinum redigantur, procurare, contradictoreſque quoſcunque per cenſuram eccleſiaſticam, et aliis iuris remediis compeſcere: licet nullum per hoc exemptionibus, ſeu priuilegiis, quoad alia, præiudicium generari debeat.

Xenodochia, et loca ſimilia non poſſunt in beneficium conferri, niſi certis caſibus. h. d.

§. 3. Eodem cauetur concilio *aa*, vt nullus ex huiuſmodi locis ſecularibus clericis in beneficium conferatur, etiamſi conſuetudine id fuerit alias obſeruatum; niſi in illorum fundatione aliter conſtitutum fuerit, ſiue per electionem ſit de rectore huiuſmodi locis prouidendum: ſed quod eorum gubernatio viris prouidis, ac boni teſtimonii committatur, quos bona prædicta in alios vſus conuertere, præſumptio veriſimilis non exiſtat.

Adminiſtratores hoſpitalium æquiparantur tutoribus. h. d.

§. 4. Vt autem *bb* hi demandatæ ſibi curæ diligentius inſiſtant, inſtar tutorum et curatorum debent iuramentum præſtare, ac de bonis inuentaria conficere, et ordinariis, ſeu aliis, quibus loca huiuſmodi ſubſunt, vel deputandis ab eis, ſingulis annis de adminiſtratione ſua rationem reddere. Quod ſi ſecus a quoquam fuerit attentatum: prouiſio, ſeu ordinatio minime valebit.

Supradicta non habent locum in hoſpitalibus militarium ordinum, aut religioſorum. h. d.

§. 5. Prædicta *cc* vero ad hoſpitalia militarium ordinum, vel aliorum religioſorum minime extenduntur. Hi enim ſuorum ordinum inſtitutiones et conſuetudines obſeruare cogendi erunt.

Hoſpitalibus circa ſacramentorum exhibitionem ſeruanda eſt antiqua conſuetudo. h. d.

---

a *C. præterea. in fin. extr. de iur. patron.* b *cap. præterea. extr. hoc tit.* c *C. cum clerici. extr. eod. tit.* d *C. prohibemus. extr. eod. tit.* e *C. ſignificauit. d. tit.* f *cap. eccleſiis. extr. eod. tit.* g *C. ſuper eo. extr. eod. tit.* h *extrauag. cap. vas. eod. tit. et cap. cum apoſtolus. extr. eod. tit. et per tot. tit. in 6.* i *C. cum venerabilis. extr. eod.* k *C. cum nuper. eod. tit. extra.* l *C. accedentes. extr. de præſcript.* m *C. felicis. eod. tit. in 6. et Clem. 1. d. tit. et cap. ſopitæ. et cap. cum inſtantia. extr. eod. tit.* n *cap. 2. eod. tit. in 6.* o *C. cum apoſtolus. extr. eod.* p *C. 1. eod. tit. in 6.*

q *C. fin. extr. eod. tit.* r *C. cum apoſtolus. §. prohibemus. extr. eod. tit.* s *canon. omnes baſilicæ. 16. q. 7.* t *C. 1. extr. eod. tit. et C. 1. eod. tit. in 6.* v *C. pen. extr. de relig. domib. et C. 2. extr. eod. tit.* x *C. de xenodochiis. extr. eod. tit.* y *C. 2. ad hæc. extr. eod.* z *Cl. 2. in princ. eod. tit.* aa *Cl. 2. §. vt autem. eod. tit.* bb *d. Cl. 2. §. 1. verſ. illi etiam. eod. tit.* cc *Cl. 2. §. permiſſa. eod. tit.*

§. 6. Sed *a* et si qua sint hospitalia, altaria et cœmeterium ab antiquo habentia, et presbyteros celebrantes et sacramenta ecclesiastica pauperibus ministrantes: quo ad exercenda et administranda spiritualia prædicta, antiquam consuetudinem viennense concilium obseruari voluit.

TITVLVS XXIV.
DE SEPVLTVRIS.

Cur in ecclesiis et locis sacris sepulturæ constituantur. h. d.

Tractemus nunc de sepulturis, quæ quidem per fideles, nonnisi in sacris et religiosis locis, ideo constituuntur, quod minus ibi spiritibus vexantur immundis, et quod sanctorum illorum commendantur patrociniis, quorum nomini ecclesia, in qua corpora conquiescunt, est consecrata. Accedit *b*, quod defunctorum proximi, ad sacra loca venientes, sepulturamque conspicientes, suorum recordantur, et pro eis pias preces fundunt. Vnde *c* mortuorum sepultura, et cœmeteria apud illas ecclesias, et monasteria ex antiquo disposita esse comperiuntur, in quibus religiosorum conuentus sunt constituti, vbi orationes, et missarum solennia, tam pro viuis, quam pro defunctis, frequentius celebrantur.

Vnusquisque habet liberam facultatem sepulturam eligendi; et si quis non eligat: in parochiali ecclesia, aut maiorum sepulcris est sepeliendus. hoc dicit.

§. 2. Regulariter igitur in parochiali ecclesia, aut ibi quis sepeliendus erit, vbi maiorum *d* suorum sepulcra constituta reperiuntur. Nulli *e* tamen propterea propriam, si contemptus absit, negatur eligere sepulturam: quod vsque adeo obtinet *f*, vt, antiqua dimissa, nouam possit quis etiam in loco minus religioso sibi deligere. Nec propterea poterit hodie electio talis impugnari: licet antiqua iura super hoc diuersa esse videantur.

Vxor non tenetur sequi sepulturam viri, si velit aliam eligere. h. d.

§. 3. Nec *g* vlla super hoc inter virum et mulierem facienda est distinctio, quasi vxor capitis sui sequi iudicium et sepulturam sit compellenda; sed vtrique æqualis erit eligendi facultas: cum huiusmodi electio ad eum statum pertineat, quo mulier a lege viri soluitur.

Si vxor sepulturam non eligat: tenetur sequi sepulturam vltimi viri, si plures habuerit. h. d.

§. 4. Si tamen ipsa sibi sepulturam non eligat, et plures forte viros habuerit *h*: cum viro vltimo, cuius domicilium retinet, tumulanda erit.

Filiusfamilias, licet non possit aliquid relinquere pro anima, si caret castrensi peculio, vel quasi, tamen potest sibi eligere sepulturam; nisi sit impubes: quo casu poterit pater sepelire illum, vbi voluerit, nisi sit consuetudo in contrarium. h. d.

§. 5. De filiofamilias, an sibi sepulturam eligere valeat, dubitari poterit. Et multum interest, an eius ætas intra pubertatis annos contineatur, an vero pubertatem excesserit? Primo enim casu sepulturam eligere non poterit: permittendum *i* tamen erit patri, si id loci consuetudo patiatur, vbicunque voluerit, illum sepelire. Quodsi consuetudo id non habeat *k*: cum suis maioribus, vel in parochiali ecclesia tumulandus erit. Secundo vero casu, cum pubertatem attigit, libere absque patris assensu sibi sepulturam eligere poterit; quanquam pro anima sua præter patris assensum aliquid iudicare non possit: nisi *l* castrense, vel quasicastrense peculium habuerit.

Religiosi non possunt sibi sepulturam eligere. h. d.

§. 6. Impuberi similes religiosi habentur. Hi enim, cum propriæ voluntatis libertatem *m* non habeant, eligere sibi sepulturam nequeunt, sed apud propria monasteria tumulandi sunt: nisi adeo forte sint remoti, quod ad ea, cum moriuntur, commode exportari nequeant.

Non potest quis etiam iureiurando a seipso abdicare liberam eligendæ sepulturæ potestatem. h. d.

§. 7. Alias autem sepulturæ vsque adeo libera esse debet electio, vt Bonifaciana *n* constitutione cautum sit, ne qui ad vouendum, iurandum, vel fide interposita, vel alias promittendum aliquos inducant, vt apud eorum ecclesias sepulturam eligant, vel iam electam vlterius non immutent, et secus factum omnino infringit.

Mortuus ruri, qui sepulturam non elegit, si sine periculo possit exportari, vel in parochiali ecclesia, vel in maiorum sepultura debet sepeliri. h. d.

§. 8. Illud *o* tamen in dubium venire potest, si quem, dum animi, vel agri colendi caussa rusticatur, ruri inopino forsitan interitu, nec electa sepultura contingat occumbere, an in ecclesia ruri constituta, an potius in alia sepeliri debeat? Et responsum est, si absque periculo defunctus inde valeat exportari, non in ecclesia ruri posita, sed in sua parochiali, vel in qua maiorum ipsius ab antiquo sepultura exitit, sepeliendum fore.

Quibus non communicamus viuis, nec mortuis communicamus. h. d.

§. 9. Non tamen omnes, qui fato functi fuerint, ecclesiasticæ tradendi sunt sepulturæ. Quibus *p* enim non communicamus viuis, nec defunctis communicare debemus. Vnde carebunt ecclesiastica sepultura, qui prius erant ab ecclesiastica vnitate præcisi. Igitur nec paganus, nec Iudæus, nec hæreticus, nec qui vsuras exercuit, nec qui sibi mortem consciuerunt, aut qui personis ecclesiasticis violentas manus iniecerunt, nec homicidæ, nec incendiarii, aut ecclesiarum violatores, nec incestuosi, nec blasphemi; nec vllus, qui pro manifestis condemnatus est excessibus, ecclesiasticæ sepulturæ tradi poterit.

Tumulati contra canones, sunt exhumandi, si illorum corpora possunt discerni a corporibus fidelium. h. d.

§. 10. Et si contigerit aliquando horum corpora in cœmeterio ecclesiastico tumulari *q*, si ab aliorum corporibus discerni poterunt: exhumari debent, et ab ecclesiastica sepultura procul iactari. Quod si discerni non poterunt; cum excommunicatorum ossibus corpora fidelium extumulanda non erunt: cum, licet non obsit iustis sepultura nulla, vel vilis, celebris tamen vel speciosa non prosit improbis.

Qui, contemptis clauibus, non humandos in locis sacris humauerit, excommunicationem incurrit: a qua non est absoluendus, antequam arbitrio episcopi satisfecerit. h. d.

§. 11. Si quis autem *r*, contemptis ecclesiæ clauibus, huiusmodi personas, aut interdicti tempore quoslibet, in ecclesiis vel cœmeteriis sepelire ausus fuerit: ipso facto excommunicationis sententiam incurrit. A qua, nisi prius ad arbitrium diœcesani episcopi eis, quibus iniuria irrogata fuerit, satisfactionem competentem exhibuerit, absolui non poterit: nec vllum circa præmissa contra facientibus priuilegium suffragabitur.

Reconciliati, licet alioqui ecclesiasticæ sepulturæ non essent tradendi, post reconciliationem tradi poterunt. h. h.

§. 12. Sed hæc de illis intelligenda sunt, qui impœnitentes decesserint, nec in articulo saltem mortis ecclesiæ reconciliati fuerint. Nam *s* si, dum forsitan in extremis agerent, legitime absoluti fuerint; cœmeterium his et alia ecclesiastica suffragia denegari non debent: hæredes tamen et propinqui, ad quos ipsorum bona peruenerint, vt pro eisdem satisfaciant, si casus exigat, ecclesiastici sunt censura compellendi.

Cadauera punitorum pœnitentium sunt tradenda sepulturæ ecclesiasticæ. h. d.

§. 13. Ex his apparet, eorum cadauera, qui post confessionem Deo peractam, pro sceleribus suis in patibulis suspenduntur *t*, ad ecclesiam esse deferenda, et oblationes pro eis offerendas. Cum enim pro peccatis suis pœnam extremam soluerint, et digne pœnituerint: non iudicat Deus bis id ipsum.

Deprehensi in scelere et vulnerati, si confessi ex vulneribus mortui fuerint, item improuiso casu oppressi, non priuantur ecclesiastica sepultura. hoc dicit.

§. 14. Quin etiam *v* si, dum in scelere comprehenduntur, vulnerati fuerint, et sacerdoti postmodum confessi, ex vulneribus acceptis decesserint; communio eis minime denegabitur: quanquam si, dum seipsos defendunt, interfecti fuerint, aliud sit statuendum. Is autem, quem casus improuisus opprimit *x*, si nihil aliud obsistat, ecclesiastica sepultura non arcebitur.

Pro sepultura non possunt clerici aliquid exigere; nec consuetudo in contrarium valet: possunt tamen sponte oblatum accipere. h. d.

§. 15. Illud etiam atque etiam admonendi sumus, sacris canonibus penitus interdici *y*, ne quis terram pro sepulchro vendere, aut pro hominibus sepeliendis quoquo modo munera *z* exigere audeat: nisi forte sepeliendus ecclesiæ, in cuius atrio *aa* sepelitur, aliquid viuens tradi iusserit, aut post mortem ipsius parentes, proximi, vel hæredes pro luminaribus, vel eleemosyna aliquid vltro dare voluerint. Quo casu sponte oblatum licite recipi poterit; peti *bb*, vero, vel aliquid exigi, est omnino vetitum: ne aut venalis dicatur ecclesia, aut clerici hominum interitu gaudere videantur, si ex illorum cadaueribus studeant habere compendium. Nec obtentu cuiusquam consuetudinis, nisi pia et laudabilis fuerit, reatum suum quis excusare poterit.

TITVLVS XXV.
DE CANONICA PORTIONE.

Quid sit canonica portio, et quod est duplex, parochialis et episcopalis, et quod parochialis debetur curato de relictis factis ecclesiæ, in qua quis, posthabita propria ecclesia, elegit sepeliri. h. d.

Canonica portio est, quæ de relictis et prouentibus ecclesiis obuenientibus detrahitur, et prælatis debetur. Est autem duplex, parochialis et episcopalis. Parochialis est, quæ parochiali ecclesiæ, vel ipsius curato, et rectori debetur. Sciendum est enim, si quis in alia ecclesia, quam in ea, in qua diuina audit officia, et ecclesiastica sacramenta percipit, sepulturam sibi elegerit (quod quibus casibus fieri possit, proxime exposuimus,) ne parochialium ecclesiarum rectores, qui-

a *Cl. 2. §. fin. eod. tit.* b *c. cum grauia. 13. q. 2.* c *C. fraternitatem. in princ. extr. eod. tit.* d *cap. 1. et C. fraternitatem. extr. eod. tit.* e *C. in nostra. extr. eod. tit.* f *C. 2. §. 1. eod. tit. in 6.* g *C. de vxore vero. extr. eod. tit.* h *C. is qui. §. 1. eod. tit. in 6.* i *C. de vxore. §. fin. extr. eod. tit.* k *C. pen. eod. tit. in 6.* l *d. C. pen. in fin. in 6.* m *C. fin. eod. tit. in 6.* n *C. 1. in princ. eod. tit. in 6.* o *C. is qui. in princ. eod. tit. in 6.*

p *C. sacris. in princ. extr. eod. tit.* q *C. sacris est. extr. eod. tit.* r *Cl. 2. eod. tit.* s *C. fin. extr. eod. tit.* t *can. quæsitum est. 13. q. 1.* v *can. fures. Clem. pen. 13. q. 2.* x *C. ex parte parentum. extr. eod. tit.* y *C. pen. extr. eod.* z *can. quæsta est. §. vnde. 13. q. 2.* aa *can. præcipiendum. d. 13. q. 2.* bb *d. can. quæsta. §. peti.*

bus

bus cura incumbit animarum, debitis fraudentur subsidiis, constitutum esse *a*, vt curatus de his rebus, quas defunctus pro anima sua in vltima dispositione reliquit ecclesiæ, in qua sepeliri elegit, quartam partem percipiat, aut aliam, quam legitima consuetudo præfixerit.

De his, quæ quis viuens et sanus contulit alicui ecclesiæ, curato non debetur canonica portio: secus, si infirmus, et ex eadem infirmitate decedens. h. d.

§. 2. Sed etsi nihil quidem testamento quis reliquerit, sed in ægritudine *b* constitutus, cum bonis suis ad loca religiosa se transtulerit; ecclesiæ parochiali canonica portio debetur: si modo ille de eadem ægritudine decesserit. Quod si sanus ad ea loca se transtulerit; de his quæ locis ipsis contulit, cogi non poterit aliquid ecclesiæ, a qua discessit, impertiri: quia liberum est eis tunc bona sua non solum religiosis, sed etiam quibuslibet priuatis conferre.

Canonica portio soluitur ecclesiæ, in qua quis diuina percipit: et si duo quis habeat domicilia, diuidetur inter ecclesias duorum domiciliorum. hoc dicit.

§. 3. Dubitari tamen potest, si, cuius *c* maiores antiquitus in aliqua ecclesia sepeliri consueuerant, ea dimissa, alibi sepulturam elegerit, num dimissæ canonica portio debeatur, an parochiali? Et statutum est, illi persoluendam, in qua quis audire diuina, vel sacramenta recipere debet. Quod si is, qui duo habet domicilia, seque in vtroque collocat æqualiter, in loco tertio sepulcrum eligat: domiciliorum ecclesiæ inter se canonicam portionem diuident.

Ponit, de quibus rebus parochialis non detrahatur. h. d.

§. 4. Sunt *d* tamen quædam relicta, ex quibus canonica portio detrahi non debet, vtputa si quid pro fabrica, pro luminariis, pro anniuersario, pro equis *e*, vel armis, contra infideles exercendis, vel alias ad perpetuum cultum diuinum, vel particulari personæ legatur: de quibus omnibus, nisi ea machinatione facta fuerint, vt parochialis ecclesia fraudetur, huiusmodi portio detrahenda non erit.

Minores et prædicatores indistincte de omnibus obuentionibus parochialem portionem soluere tenentur. h. d.

§. 5. Sed illud *f* quidem ita demum obtinet, si neque in minorum, neque prædicatorum quis ecclesiis sepulturam sibi elegerit. Hoc enim casu dictorum ordinum fratres de omnibus obuentionibus, tam funeralibus, quam quibuscunque, et quomodocunque relictis, distincte vel indistincte, ad quoscunque certos, vel determinatos vsus, etiam de quibus canonica portio dari, siue exigi non consueuit, vel de iure non debet, nec non de datis, vel qualitercunque donatis in morte, seu mortis articulo, infirmitate donantis, vel dantis, de qua decesserit, quomodocunque, directe vel indirecte, quartam partem parochialibus sacerdotibus, et ecclesiarum rectoribus integre largiri tenentur.

Canonica episcopalis est, quam detrahit episcopus de relictis pro anima; quam testator prohibere non potest: et vbi eadem ratio, eadem debet esse iuris dispositio. h. d.

§. 6. Canonica portio episcopalis est, quæ de relictis alicui ecclesiæ pro anima ab episcopo deducitur. Nam veluti parochialis ecclesia pro labore, et cura, quam gessit, animarum, certam portionem detrahit de relictis alteri ecclesiæ, in qua quis sepulturam elegerit; sic etiam licebit ipsi episcopo g, nisi sibi quadragenaria *h* obstet præscriptio, curæ pastoralis intuitu, quam diœcesi superintendens suscipit de relictis, et pro anima cuiuslibet ecclesiæ oblatis, canonicam sumere portionem; etiamsi testator expresserit, quod non episcopi velit esse relictum, sed tantum ecclesiæ: cum priuata testatoris dispositio generalem canonis constitutionem immutare nequeat *i*.

Ecclesiæ debetur canonica portio de relictis episcopo, quam tamen potest testator prohibere. h, d.

§. 7. Item *k* ex contrario, quemadmodum episcopo sua portio competit, si quid ecclesiæ relinquatur: ita, si quid episcopo relictum fuerit, ecclesia de illo canonicam petere portionem poterit. Sed hoc casu, si testator exprimat, quod velit illud episcopi tantum esse, non ecclesiæ, testatoris erit seruanda dispositio.

Si quid simpliciter episcopo a coniuncto fuerit relictum; in dubio non debetur ecclesiæ canonica portio: secus si ab extraneo. h. d.

§. 8. Sed *l* in hac specie multum intererit, qua legandi formula testator vsus fuerit. Nam si simpliciter dixerit: *rem talem relinquo*: distinguendum est, episcopi propinquus leget, an extraneus. Primo enim casu, cum non ecclesiæ relictum præsumatur intuitu, nisi forte id probetur, sed personæ, de relicto in vita episcopi ecclesia petere nihil poterit. Contraria obtinet præsumptio et dispositio, si ab extraneo quid episcopo relictum fuerit.

Si quid coniunctim legetur episcopo et ecclesiæ, fit inter ipsos diuisio; etiamsi testator hoc reliquerit episcopo, illud ecclesiæ: nisi stare velint testatoris voluntati, quod ob fauorem vltimæ voluntatis conceditur. h. d.

§. 9. Quod si *m* coniunctim dictum fuerit: *relinquo rem episcopo et ecclesiæ*: de ea inter ipsos canonica diuisio facienda erit. Si vero illud episcopo, et illud ecclesiæ relinquatur; relicta inter episcopum, et cathedralem ecclesiam ad canonicam diuisionem sunt redigenda: nisi ambo testatoris velint esse dispositione contenti, quam propter vltimæ voluntatis fauorem obseruare est satis condecens, vbi neque fraus interuenit, nec alteruter nimium debita portione fraudatur.

Cum ecclesiis inferioribus episcopus non diuidit sibi relictum, sed bene detrahit quartam de relictis dictis ecclesiis. h. d.

§. 10. Secus *n* autem est, si quid legetur episcopo, et capellis, vel monasteriis, aut aliis piis locis. Nam hoc casu, quod episcopo legatur, eius præcipuum est: cum ecclesia cathedrali, et de illis quæ aliis locis legantur, portionem canonicam nihilominus obtinebit. Et hæc ideo tam varie, quia non tanta inter monasteria, aut capellas est communio, quanta inter ecclesiam cathedralem et episcopum, qui cathedrali spirituali copulatus est coniugio: vnde et quæ acquirit episcopus, non illis, sed isti tantum acquirit.

Si testator aliquid episcopo, aliquid ecclesiis reliquit, et iussit episcopum esse contentum suo relicto, posthabita detractione quartæ; seruanda est testatoris voluntas: nisi sit facta in fraudem. h. d.

§. 11. Hoc autem tunc obtinere oportet, si simpliciter episcopo legatum factum fuerit. Cæterum si eam adiecerit conditionem testator, vt episcopus suo sit legato contentus *o*, et ipse legatum agnouit, quia per hoc aliis renuntiasse videtur: de cæteris portionem exigere non poterit. Sed si constiterit, quod eadem adiecta conditione in fraudem modicum constituit mortuarium, vt episcopus portione debita fraudetur in cæteris, quia dolus cuiquam patrocinari non debet: poterit is etiam ex aliis relictis exigere portionem, a canone constitutam, saluis tamen indulgentiis, quæ a romano pontifice quibusdam regularibus sunt concessæ.

Relictum ei, qui potest proprium possidere, non habenti prælationem vel administrationem, a quocunque præsumitur relictum intuitu propriæ personæ, non ecclesiæ. h. d.

§. 12. Illud *p* etiam generaliter obseruandum est circa eum, qui proprium possidere potest, prælationem, vel administrationem ecclesiæ non habentem, quod si ei aliquid relinquatur specialiter; non solum a propinquo, verum etiam ab extraneo, non intuitu ecclesiæ, sed personæ esse relictum intelligitur: nisi probatio in contrarium appareret. Et idcirco de illo, nec episcopus, nec ecclesia potest in vita eius sibi aliquid vendicare.

Episcopalis et parochialis pari passu ambulant. h. d.

§. 13. De quibus relictis parochialis portio non detrahitur, nec episcopalis detrahenda erit.

TITVLVS XXVI. DE DECIMIS.

Ponit subordinationem tituli ad præcedentia et sequentia. h. d.

Explicito tractatu rerum, quæ spiritualitate quadam continentur et censentur, superest nunc, vt de rebus ecclesiasticis quidem, sed temporalibus, illarumque administratione dicamus. Sed cum decimæ mediam quandam inter spirituales res et temporales naturam obtineant; quippe quod ipsum decimandi ius spirituale sit, fructus vero ipsi decimarum temporales et profani: merito de his quasi in confinio quodam, tractatus habendus erit, et tam præcedentibus, quam subsequentibus annectendus. Quod eo etiam congruentius posse fieri videtur, quod et proxime de iis, quæ sacerdotibus, et ecclesiis parochialibus debentur, et similem naturam habere videntur, loquuti fuimus, et ipsarum quoque decimarum ad parochiales ecclesias iure communi spectat perceptio.

Quid sit decima. h. d.

§. 2. Decima est quota bonorum mobilium pro Deo, tam diuina, quam humana constitutione debita. *q*

Decimarum aliæ personales, aliæ prædiales. h. d.

§. 3. Decimarum duæ sunt species: personales, et prædiales. Personales sunt, quæ ex iis prouentibus deducuntur, qui ex propria cuique sollertia et industria obueniunt, vtputa de negotiatione, artificio, et militia. Prædiales sunt, quæ ex fructibus prædiorum soluuntur, vt de vino, tritico, et his similibus, quas in signum vniuersalis sibi retenti dominii reddi Deus præcipere voluit.

Personales præbendæ debentur ecclesiæ, in qua quis sacramenta percipit; prædiales vero ecclesiæ, in cuius finibus sunt constituta prædia: nisi aliud inducat consuetudo. h. d.

§. 4. Inter personales autem et prædiales decimas hoc interest, quod personales illi solum parochiæ debentur, in qua quis ecclesiastica sacramenta percipit: tametsi lucrum alibi contigerit. Prædiales vero, si ex prædiis in aliena parochia constitutis fructus collecti fuerint, ei debentur ecclesiæ regulariter, in cuius territorio prædia sunt constituta: quanquam si consuetudo aliud introduxerit, seruanda erit. *r*

Personales decimæ, quæ soluuntur ex rebus venditis et paratis pecunia decimata, soluuntur deductis impendiis: secus vero prædiales: et fructus non, nisi cum onere decimarum, alienari possunt. h. d.

a *C. cum super. et C. sequ. extr. de sepult.* b *C. de iis. extr. de sepult.* c *C. 2. de sepult. in 6.* d *C. fin. extr. de test.* e *C. in nostra, extr. de sepult.* f *Clem. 2. §. verum. et per totum tit. de sepult.* g *C. requisisti. in princ. extr. de test.* h *C. de quarta. extr. de præscript.* i *d. C. requisisti. vers. secus autem.* k *C. requisisti. §. si ab extraneo, extra. de test.* l *d. C. requisisti. §. si vero.* m *d. C. requisisti. §. quid si. et sequ. extr. de test.*

n *d. C. requisisti. §. secus autem. extr. de test.* o *C. officii. et infra. extra. de test.* p *C. requisisti. §. illud. extra. de testam.* q *C. parochianos. extr. eod. tit.* r *C. ad apostolica. in fin. extr. eod.*

§. 5. Item si personales, quæ de rebus acquisitis, vel factis ex pecunia decimata, si vendantur, soluendæ sint *a*, vtputa si vendatur domus, ager, vinea, molendinum, grex aut merces: quælibet expensæ prius, quas quis in rebus parandis fecerit, deduci debent, et de residuo, quasi de lucro, decimæ præstabuntur. Expensæ vero etiam seminis, quæ fiunt pro percipiendis fructibus, ex illis de quibus fructus proueniunt, etiamsi decimatæ fuerint, non deducentur: quoniam salua decima, fructus efficiuntur eorum, qui expensas ipsas faciunt. Sed nec fructus ipsi, nisi cum onere decimarum, alienari poterunt.

Non deducuntur impensæ factæ pro instaurandis rebus, de quibus soluendæ sunt decimæ, tam personales, quam reales. h. d.

§. 6. Illud commune tamen est tam personalibus, quam prædialibus, quod expensæ, quæ factæ fuerunt pro restaurando *b* detrimento rerum, ex quibus decimæ persoluuntur, vt si pars aliqua moriatur armenti, vinea fiat deterior, mercis depereat portio, de prouentibus decimandis minime deduci debent. Cuius rei illa est ratio, quod penes dominum res instauratæ remanent.

Census et tributa de fructibus, de quibus decimæ soluendæ sunt, non debent deduci. h. d.

§. 7. Sed *c* nec census, nec tributa de fructibus, de quibus decimæ persoluendæ fuerint, primitus deduci poterunt. Cum *d* enim in signum vniuersalis dominii, quasi quodam speciali titulo decimas sibi Dominus reseruauerit: consequens est, vt in prærogatiuam dicti generalis dominii decimarum solutio, censuum et tributorum præcedat exactionem, vel saltem hi, ad quos census, vel tributa peruenerint, quoniam res cum suo transit onere, decimas soluere per censuram ecclesiasticam compellantur.

De omnibus prouentibus decimæ solui debent. h. d.

§. 8. Eadem *e* ratione constitutum est, vt non solum de vino et grano, fructibus arborum et hortorum, decimæ persolui debeant, sed etiam de pecoribus, de venationibus, negotiationibus, de ipsa etiam militia, et denique de omnibus bonis, et prouentibus omnibus, ita, vt, qui de his eas cum integritate soluere neglexerint, ecclesiastica districtione percelli debeant.

Omnes tenentur soluere decimas, tam Christiani quam Iudæi. Iudæi tamen tantum prædiales tenentur soluere, Christiani et prædiales, et personales. h. d.

§. 9. Illud etiam nullam recipit dubitationem, ad solutionem earum quemlibet teneri: nisi quis speciali priuilegio ab ipsarum præstatione doceatur exemptus. Vnde non solum Christiani, sed etiam Iudæi tenebuntur. Inter eos tamen illa est differentia quod fideles ad personales et prædiales præstandas indistincte tenentur: Iudæi vero *f* ad prædiales tantum. Quas si recusent soluere, ad ipsas possessiones renuntiandas compellendi erunt: ne forte hac occasione ecclesiæ suo iure fraudari valeant.

Monachi regulares, et clerici communiter viuentes soluunt prædiales decimas: et quod nouale est ager de nouo redactus ad culturam. h. d.

§. 10. De monachis et regularibus, seu clericis communiter viuentibus videamus. Et sane nulla sinit ratio, vt ab his de laboribus ac nutrimentis propriis decimæ extorqueantur: ad prædiales tamen etiam de noualibus, de quibus antea decimæ soluebantur, tenebuntur. Est autem nouale, ager nunc primum proscissus, et nuper ad culturam redactus, de quo, quod aliquando cultus fuerit, memoria non exstat.

Decimas soluere tenentur monachi, et alii communiter viuentes, etiam de prædiis de nouo acquisitis, et propriis manibus excultis: nisi obstet aliquod priuilegium. h. d.

§. 11. Sed et si iisdem possessiones pia fidelium deuotione collatæ fuerint, aut pro monasteriis de nouo fundandis comparatæ, vel quoquo modo recenter acquisitæ, etiamsi eas propriis manibus aut sumptibus excolant; nihilominus decimas persoluent ecclesiis, quibus ratione talium prædiorum antea soluebantur: nisi *g* super hoc speciali iure vel priuilegio muniti esse probentur.

Priuilegium tollitur re iudicata et præscriptione. h. d.

§. 12. Sed nec semper eis priuilegium suffragabitur. Nam si res iudicata obsistat, vel priuilegio muniti decimas per quadraginta annorum spatium soluerint; cum liberum sit vnicuique iuri proprio renuntiare: præstatione tanti temporis proprio priuilegio detrahere voluisse præsumuntur, et eapropter ad decimarum præstationem compelli poterunt.

Priuilegia sunt interpretanda, vt nemini indebite damnum inferant. hoc dicit.

§. 13. Item si post initam inter aliquos super decimis conuentionem certi tenoris priuilegia obtenta fuerint; nisi conuentioni per ea derogetur expresse: Illis non obstantibus, erit inuiolabiliter obseruanda. Ita etiam huiusmodi priuilegia sunt accipienda, vt nemini læsionem, præcipue enormem, inferre debeant. Vnde *h* si per huiusmodi concessiones parochiales ecclesias adeo grauari contingat, vt rectores de reditibus earum congrue sustentari, et episcopo debita persoluere non possint: per locorum ordinarios ita prouidendum erit, vt eisdem rectoribus tantum relinquatur, quod et competentem sustentationem habere, aliaque onera debita supportare valeant.

Priuilegiati super decimis, tenentur illas soluere de prædiis conductis: et priuilegiatus super laboribus propriis soluet decimas super prædiis locatis. hoc dicit.

§. 14. Super decimis quoque non soluendis priuilegiati, si aliena prædia conduxerint *i*, priuilegio minime obstante, de conductis prædiis solitas decimas parochiis suis integras persoluent. Idemque erit de locatis prædiis, si priuilegiatus super laboribus, quos propriis vel manibus, vel sumptibus excoleret, terras suas aliis locauerit.

Laici, et etiam imperator, non possunt concedere priuilegium super decimis non soluendis. h. d.

§. 15. Generaliter autem, nisi huiusmodi immunitatum priuilegia ab apostolica potestate obtenta fuerint, nullam habebunt efficaciam. Ideoque *k* etiam imperialis concessio quantumcunque concepta generaliter, cum nulla sit laicis de spiritualibus disponendi facultas, a solutione decimarum neminem poterit eximere: imo sacrilegii *l* crimen incurrit, qui de manu laicorum rem ecclesiasticam recipiet.

Laicus etiam de manu clericorum non potest decimas recipere, sub pœna excommunicationis, et priuationis sepulturæ, et clericus concedens deponetur. h. d.

§. 16. Ex contrario quoque laicus etiam a clericali potestate decimas recipere, et in alium, velut hereditario iure transmittere non poterit. Et si secus actum fuerit, et qui concesserit, a statu suo deiicitur *m*: et qui receperit, et ecclesiæ non reddiderit, et viuens excommunicationis vinculo *n* innodabitur, et mortuus ecclesiastica sepultura carebit. *o*

Reditus decimarum locari possunt, dummodo locatio non sapiat alienationem. h. d.

§. 17. Si *p* quis tamen, cum ecclesiæ suæ conditionem meliorem facere possit, decimarum suarum prouentus alicui locare velit; dummodo huiusmodi locatio ad feudum, vel alienationem non videatur extendi: id facere minime impedietur.

Episcopo debetur a rectoribus quarta decimarum, quas exigunt: nisi præscripta fuerit. h. d.

§. 18. Postremo sciendum est, quod, veluti parochialibus ecclesiis secundum ea, quæ proxime exposuimus, decimæ debentur, ita etiam decimarum ipsarum quarta episcopo a rectoribus ecclesiarum, nisi legitima obstet præscriptio *q*, persoluenda erit.

TITVLVS XXVII.
DE REBVS ECCLESIÆ ALIENANDIS VEL NON.

Regulariter episcopus non potest aliquid agere sine consensu, vel consilio capituli. h. d.

Tractemus nunc de rebus temporalibus ecclesiarum, illarumque administratione et alienatione, sine quibus spiritualium dignitas haud facile consistere potest. Et quidem illud in primis firmare nos oportet, nihil episcopum regulariter sine consensu sui capituli, vel consilio posse super his statuere: cum velut caput ad membra, ita sese prælatus habeat ad capitulum. In eo autem totius videtur esse consensus capituli, cui et maior et sanior fratrum accesserit sententia.

Alienatio rei ecclesiasticæ facta sine vtilitate ecclesiæ, et clericorum consensu, non valet: et quid contineat alienationis verbum. h. d.

§. 2. Ex his consequens est, vt rerum ecclesiasticarum absque clericorum subscriptione, et ecclesiæ vtilitate, et romano inconsulto pontifice *r*, ab episcopo facta donatio, vel alienatio, vel suppositio non teneat: nisi eam postmodum ratam habeant. Prælatus enim ecclesiasticarum rerum procurator est, non dominus: et conditionem ecclesiæ meliorem quidem facere potest, deteriorem vero non potest. Quod si secus factum fuerit: nec quod gestum est, vires vllas sortietur, et canonum temeratores tam secularium, quam ecclesiasticarum legum pœnis subiacebunt. Alienationis autem verbum continet hoc loco venditionem, permutationem, hypothecam, donationem, conductionem, emphyteusim, et omnem conuentionem, per quam dominium transfertur.

Ecclesiam suam non potest quis grauare pro alicuius debitis, et debita necessaria facta a prædecessore luenda sunt. Idem, si clericus de mandato fideiusserit, aut in rem ipsius ecclesiæ mutuum verterit. h. d.

§. 3. Sed *s* nec commissam sibi ecclesiam pro alienis grauare debitis, aut litteras alicui, vel sigilla concedere, quibus ecclesia possit obligari, aliquis audere debet: alioqui nec ecclesia ad talium debitorum solutionem tenebitur, et qui id ausus fuerit, a spiritualium et temporalium administratione suspensus erit. Debita *t* tamen, a prædecessore suo pro ecclesiæ necessitate contracta, soluere procul dubio

a *C. pastoralis officii. extr. eod. tit.* b *C. pastoralis. §. nec pro, eod. tit. extr.* c *C. cum non, extr. eod.* d *C. tua nobis. circa med. eod. tit. extr.* e *C. ex parte. et C. sequ. extr. eod. tit.* f *C. de terris. extr. eod. tit. et C. pen. in fin. extr. de vsur.* g *C. 2. §. cæterum. eod. tit. in 6.* h *C. 2. §. vbi autem. eod. tit. in 6.*

i *C. dilecti filii. et cap. ex parte. extr. eod. et cap. sequ.* k *C. tua. Cl. I. extr. eod. tit.* l *C. dudum. §. cum sacrilegii. extr. eod.* m *C. quamuis sit, in fin. extr. eod.* n *C. ad hæc. eod. tit. extr.* o *C. probibemus. extr. eod. tit.* p *C. 2. extra, locati.* q *C. de quarta. extra, de præscript.* r *C. 2. in princ. eod. tit. in 6.* s *C. 2. extrauag. de fideiuss.* t *C. 1. extr. de solut.*

tenebitur,

tenebitur. Idem, si clericus de mandato fideiusserit *a*, aut si non de mandato, in rem tamen ecclesiæ, mutuum verterit.

Potest prælatus rem non magni valoris in aliquem bene meritum transferre, et terram gratia fabricandæ ecclesiæ alicui concedere. h. d.

§. 4. Excipiuntur tamen nonnulli casus, in quibus donandi, permutandi, locandi, libertatem, feudum et emphyteusim dandi, aut aliter alienandi iure licentia conceditur. Nam *b* si quid prælatus non magni valoris alicui forte ob bene merita donauerit, præsertim suadente consuetudine: iure sustinebitur donatio. Multo magis idem erit statuendum, si quid forte soli ad ecclesiæ fabricam erigendam concessum fuerit: quo casu tantum donare licet, quantum ecclesiæ parietes concludere possunt.

Prouentus ecclesiastici possunt vendi ad modicum tempus, et ad precariam concedi, quæ renouanda erunt de quinquennio in quinquennium. h. d.

§. 5. Idem iuris erit et de redituum fructuumque venditionibus ad tempus modicum faciendis, et de precariis, quæ quandoque de ecclesiarum possessionibus fieri solent: quæ, ne temporis longinquitate iuris ecclesiastici pereat memoria, de quinquennio *c* in quinquennium renouandæ erunt.

Precarium soluitur ad beneplacitum concedentis: secus precaria, nisi sit irrationabilis. h. d.

§. 6. Distat autem precarium a precaria: quia precarium *d* tamdiu conceditur, quoad is, qui concessit, patitur. Precariæ vero non sunt pro voluntate concedentium reuocandæ; nisi sint irrationabiles: quo casu poterit successor a prædecessore concessam precariam rescindere et reuocare.

Ruinæ, prædia inculta, et siluæ exstirpatæ possunt sub annuo censu concedi in emphyteusim: et si per biennium in solutione census cessatum fuerit, potest emphyteuta expelli. h. d.

§. 7. Ruinæ quoque, quas ecclesia reficere non valet, et inculta prædia, vt exstirpatæ siluæ, in emphyteusim sub annuo censu his concedi poterunt, a quibus, vel suo, vel parentum *e* suorum labore constiterit exstirpatas: nisi forte possint aliis ad maiorem ecclesiæ vtilitatem cum eodem onere conferri. Qui *f* tamen, si per biennium in solutione canonis cessauerint, nisi celeri satisfactione postmodum sibi consulere studuerint, iure expelli poterunt. Nec quicquam eis proderit, quod, vt canonem soluerent, sibi nuntiatum non fuit: cum hoc casu præfixus dies pro domino interpellet.

Terrulas incommodas, et minus vtiles, item seruos fugitiuos potest prælatus alienare. h. d.

§. 8. Terrulas *g* quoque aut vineolas exiguas, et ecclesiæ minus vtiles, aut longe positas, vel domos, quæ ecclesiæ plus incommodi, quam vtilitatis afferunt, si necessitas fuerit, distrahendi potestatem episcopus habebit. Simili ratione fugitiuos seruos, et qui de fuga reuocati, retineri non possunt, si voluerint, aut illi ex alio meruerint, episcopis distrahendi potestas erit.

Feudum a vasallo alienatum, et difficilis recuperationis, potest episcopus alteri sub conditione recuperandi concedere. h. d.

§. 9. Sed et in feudum *h* certis casibus, et, iureiurando de non alienando minime obstante, res ecclesiasticas concedere poterit, veluti si feudum per vasallum alienatum fuerit, et per episcopum id facile recuperari non valeat. Poterit enim per episcopum illud alicui concedi, qui et ipsum recuperet, et in feudum ab ecclesia recognoscat.

Feudum deuolutum potest per episcopum alteri concedi, h. d.

§. 10. Quinimo *i* etiamsi talis necessitas non immineat: nihilominus alienantis filium, vel consanguineum, vel eiusdem feudi consortem poterit episcopus inuestire. Idem erit, si per obitum vasalli feudum ad ecclesiam remeauerit. Nam et eo casu inuestire prælatus alium libere poterit, si ecclesiæ viderit expedire.

Qui aliquid contulerunt, vel acquisiuerunt ecclesiis, possunt pro modo collati, vel acquisiti manumittere: dum tamen manumissus cum posteritate et peculio remaneat in patrocinio ecclesiæ. h. d.

§. 11. Illud etiam toletano concilio *k* diffinitum reperitur, quod si sacerdotes aliquid ecclesiæ suæ relinquunt, vel nihil habentes, aliqua prædia, vel familias ecclesiis suis acquirunt, liceat eisdem aliquos iuxta collatæ modum rei de familia eiusdem ecclesiæ manumittere, ita, vt manumissi cum peculio et posteritate sua sub ecclesiæ remaneant patrocinio. Quod si, qui nihil de proprio *l* ecclesiæ contulerunt, libertati seruos ecclesiæ donare ausi fuerint: ex eodem concilio episcopus successor ad ecclesiæ ius vocare poterit. Impium est enim, vt qui lucrum de rebus suis ecclesiæ non contulit, damnum inferre valeat.

Princeps potest rem suam æqualem, vel maiorem cum ecclesiastica permutare: et serui ecclesiastici, si frugi sint, præterquam ad libertatem, commutari non possunt. h. d.

§. 12. Sed et princeps, si caussa probalis id poposcerit, cum re ecclesiastica et immobili, rem suam maiorem vel æqualem permutare poterit, pragmatica super hoc præcedente forma. Ecclesiastica tamen mancipia, quæ frugi fuerint, præterquam ad libertatem, commutari non poterunt.

Episcopus potest permutare terras duarum ecclesiarum suæ diœcesis, illarum accedente consensu: et de temporalibus ad spiritualia non potest fieri permutatio. h. d.

§. 13. Episcopus quoque duarum suæ diœcesis ecclesiarum terras, inuicem ambarum *m* partium accedente consensu, permutare poterit. Et si alterius partis prædium valore præponderet: ad æqualitatem inducendam ab altera parte pecuniam refundi iubebit. *n* De temporalibus autem ad spiritualia permutatio iure consistere non potest. *o*

Res ecclesiastica potest propter præscriptionem legitimam ab ecclesia abduci, et detrahi. h. d.

§. 14. Pæterea et si quis per tempora sacris canonibus definita rem ecclesiasticam iusto titulo et bona fide ita possederit, vt nullo tempore rei conscientiam habeat alienæ: completa præscriptione, res possessa a iuribus ecclesiæ dubio procul intelligitur esse auocata.

Decimæ et oblationes præscribi non possunt. h. d.

§. 15. Prouentus tamen primitiarum et decimationum præscriptione tolli non poterunt: etiamsi a romano pontifice laicus quilibet super his rescriptum impetrauerit.

TITVLVS XXVIII.

DE PECVLIO CLERICORVM, RELICTIS ET SVCCESSIONIBVS EORVM.

Ecclesiasticæ reputantur etiam res illæ, quas sacerdos acquisiuit, cum tempore suæ promotionis nihil haberet: qui sub pœnis hic contentis curabit, vt de rebus a se emptis ad nomen ecclesiæ scripturam conficiat. h. d.

Ergo res ecclesiasticas ab ecclesiæ iuribus abdicare non licet. Ecclesiasticas autem res intelligimus, non modo quas ecclesiæ rationibus sacerdos comperit ascriptas, sed etiam eas, quas is emerit, cum tempore suæ promotionis nihil haberet. Cum igitur, et hæc tanquam de bonis ecclesiæ quæsita eiusdem esse intelligantur, ne quando ius ecclesiasticum imminuatur; curabit sacerdos, vt de his, quæ superemerit, et ad ipsius ecclesiæ nomen scripturam *p* conficiat, et ecclesiæ relinquat: alioqui ab eius ordinatione discedat. Qui vero prætextu proprii *q*, vel alieni nominis fraudem facere voluerit, sacrilegii crimen incurret.

Relictum sacerdoti pro anima, censetur relictum ecclesiæ: secus est, si quid ei sit relictum sub onere fideicommissi. h. d.

§. 2. Sed et si non emerit, sed pro anima quispiam intuitu ecclesiæ sacerdoti reliquerit, adhuc idem statuendum erit. Congruit enim, vt quemadmodum sacerdos habet, quod ecclesiæ dimissum est, ita et ecclesia id habet, quod relinquetur sacerdoti. Si quid tamen per fideicommissum, aut sacerdoti, aut ecclesiæ relictum fuerit, alteri postmodum profuturum: id inter ecclesiasticas facultates computandum non erit.

Bona quæsita sacerdotibus intuitu ecclesiæ, debent remanere apud ecclesiam, nec de his potest quis testari: et quid contineatur nomine ecclesiæ. hoc dicit.

§. 3. Generaliter *r* igitur bona quælibet ob ecclesiam acquisita sacerdotibus, siue mobilia, siue immobilia, post illorum obitum debent apud eandem remanere, nec super his vllum de iure testamentum fieri poterit. Nomine autem ecclesiæ, vbi clericorum est collegium, non episcopus, vel morientis clerici successor, sed congregatio communis intelligitur, quæ rerum illarum curam, et canonicam debet habere distributionem. Vbi autem in locum defuncti vnus tantum substituendus erit: is ea bona, velut et alia, dispensabit.

Clerici possunt, maxime accedente iusta caussa, de bonis ecclesiasticis facere eleemosynam. h. d.

§. 4. Licet autem clerici nec de mobilibus ipsis testamentum conficere possint: consuetudinis tamen est non improbatæ, vt de his pauperibus et religiosis locis, et his, qui viuenti seruierint, siue sint consanguinei, siue extranei, aliqua iuxta seruitii meritum conferantur, non testamenti ratione, sed eleemosynæ duntaxat intuitu. *s*

Potest quis tantum legare de bonis ecclesiasticis, quantum contulerit ecclesiæ. h. d.

§. 5. Item si tantundem de proprii iuris facultate contulerit ecclesiæ, quantum de ecclesiasticis bonis legauerit, legatum sustinebitur.

Clerici possunt testari de his, quæ acquisiuerint non intuitu ecclesiæ. hoc dicit.

§. 6. De his vero *t*, quæ aut paternæ successionis, vel cognationis intuitu, seu consanguineorum, vel amicorum munere, respectu non habito ad ecclesiam, ad clericos peruenerint, libere testari poterunt.

Clerico ingenuo, deficientibus successoribus ab intestato, succedit in totum ecclesia. h. d.

§. 7. Quod si decesserint intestati, nec aliqui fuerint inuenti, qui

a *C. pen. extr. de fideiuss.* b *C. cæterum. extr. de donat.* c *C. 1. extr. de precar.* d *C. fin. extr. de prec.* e *C. ad aures. extr. eod.* f *C. fin. extr. locat.* g *c. terrulas. 12. qu. 2.* h *C. 2. extr. de feud.* i *C. fin. extr. de feud.* k *c. Consensus. extr. eod.* l *C. episcopi. extr. eod. tit.*

m *C. 1. extr. eod. tit.* n *C. ad quæstiones. extr. de rer. permut.* o *C. fin. de rer. permut.* p *C. 2. extr. eod.* q *cap. penult. extr. eod.* r *C. relatum, vel secundo. extr. de test.* s *C. ad hæc. extr. de test.* t *C. quia nos. extr. de test.*

iure

iure cognationis ipsis succedere valeant, si ingenuis gaudeant natalibus, in integrum tunc ecclesia succedet, nec cuiquam ex rebus eorum aliquid præsumere licebit.

Bona serui promoti ad sacros ordines ab intestato decedentis diuiduntur in quatuor partes, vt hic. h. d.

§. 8. Si vero seruus *a* ad sacros ordines promotus, libertatem nactus fuerit, idemque postea decesserit intestatus; nihil olim dominus de bonis eius vendicare poterit, sed eius peculium in quatuor partes diuidetur, quarum vna episcopo, altera ecclesiæ, tertia pauperibus assignabitur, quarta parentibus: et si non sint capaces parentes, episcopus eam recipiet, et in vsum ecclesiæ diligenter distribuet.

a Cap. 2. extr. de success. ab intest.

FINIS LIBRI SECVNDI.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

Liber Tertius.

TITVLVS PRIMVS.

DE IVDICIIS, ET ILLORVM DIVISIONE.

Quid sit Iudicium, et quid caussa. hoc dicit.

Restat, vt videamus de iudiciis. Potest autem iudicium ita describi: IVDICIVM est discussio caussæ quæ rite fit in foro coram iudice. CAVSSA vero est origo negotii, et materia iudicii.

Quæ sint iudicia secularia, et quæ ecclesiastica. h. d.

§. 2. Summa diuisio iudiciorum hæc est, quod aut sunt secularia, aut ecclesiastica. Iudicia secularia sunt, quæ coram iudice laico inter personas seculares exercentur. Ecclesiastica vero sunt, quæ coram iudice ecclesiastico inter personas ecclesiasticas agitantur. Duo enim sunt, quibus principaliter orbis regitur *a*, auctoritas sacra pontificum, et imperialis ac regia potestas. Vnde sicut ciuilium legum non nisi ciuilis esse debet executor: ita etiam ecclesiasticarum ecclesiasticus iudex est administrator.

Laicus a laico coram seculari iudice conueniri debet; nisi caussa sit spiritualis vel similis: et litteræ impetratæ ad iudicem ecclesiasticum non tenent. h. d.

§. 3. Laicus *b* ergo a laico coram iudice seculari, non autem ecclesiastico, conueniendus erit. Quod vsque adeo obtinet, vt etiamsi alteruter litigantium ab apostolica sede litteras ad ecclesiasticum iudicem impetrauerit, irritæ sint et inanes. Si tamen caussa sit huiusmodi, quæ ad ecclesiasticum forum pertineat, qualis est matrimonii, vsurarum, periurii, et similes; licet inter laicos disceptatio sit: iudex ecclesiasticus adeundus erit. Idem iuris est, si vel a seculari iudice iustitia impetrari non potest, vel consuetudo loci, vel miserabilitas personarum ecclesiasticum iudicem compellandum suadeat.

Clerici habent priuilegium, ne coram iudice laico conueniri valeant; cui non potest vllo pacto renuntiari: in iudicem tamen ecclesiasticum non suum possunt consentire, accedente consensu diœcesani. h. d.

§. 4. Pari *c* ratione tam mileuitanensi, quam carthaginensi concilio constitutum est, ne clerici clericos, relicto suo pontifice, ad publica iudicia, sub pœna depositionis et amissionis propriorum iurium pertrahant: cui beneficio, cum non sit personale, sed collegio ecclesiastico indultum, pactionibus priuatorum, aut iuramento illicito derogari non potest. In iudicem tamen non suum, si is persona sit ecclesiastica, et episcopi diœcesani consensus accesserit, clerici consentire poterunt.

Actor sequi debet forum rei. h. d.

§. 5. Quod si inter clericum et laicum contentio sit, vt cognoscamus, vtrum ecclesiasticus, an secularis iudex caussam dirimere debeat: dispiciendum erit, quis rei conuenti partes sustinet. Nam si clericus, apud ecclesiasticum forum; si laicus, apud secularem erit agitanda caussa: cum *d* generale sit, vt actor forum rei sequatur. Cauendum *e* erit igitur laico iudici, ne quoquo modo clericum condemnet: quod si fecerit, ab ecclesia, cui iniuriam irrogare noscitur, tam diu sequestrandus erit, quousque reatum suum cognoscens, emendet.

Si delinquens captus prætendatur clericus: vtrum ita sit, debet cognoscere iudex clericus, vocato iudice seculari. h. d.

§. 6. Dubitare tamen contigit, si iudex laicus *f* delinquentem captum detineat, et si is, se clericum asserens, ad curiam ecclesiasticam remitti postulet, vel illum curia ipsa ecclesiastica tanquam clericum repetat, si iudex laicus illum esse clericum inficiatur, et propterea minime remittendum contendat, quis sit huius dubitationis legitimus futurus iudex? Et cum de re ecclesiastica et spirituali sit controuersia: ad iudicem ecclesiasticum huiusmodi cognitio pertinebit. Iudex tamen secularis, vel alius, cuius intersit, dum res huiusmodi cognoscitur, vocandus erit.

Delinquens captus, habitus pro clerico, statim debet restitui iudici ecclesiastico. h. d.

§. 7. Sed si notorium fuerit, vel fama publica extiterit, reum captum talem esse clericum, qui huiusmodi priuilegio gaudere debeat, aut ipse pro clerico communiter habeatur: statim ante vllam de clericatu cognitionem ecclesiasticæ curiæ restituendus erit.

Talis quis præsumitur, in quali habitu reperitur aliquandiu conuersatus et captus. h. d.

§. 8. Idem *g* dicendum erit, si ante deprehensionem pro clerico publice se gerens, tonsuram et clericales vestes deferens deprehensus fuerit. Donec enim contrarium non constiterit: talis, qualem eum demonstrat habitus, præsumendus erit.

Ex actu momentaneo non tollitur præsumptio, orta ex actu habente tractum temporis. h. d.

§. 9. Aliud *h* obseruandum, si antequam deprehenderetur, publice se pro laico gerebat, et quasi laicus communiter habeatur. Nam quanquam deprehensionis tempore in habitu clericali repertus fuerit; ob præsumptionem, quæ aduersus captum ex præcedenti laicalis habitus delatione orta est, non antea restituendus erit, quam de clericali titulo fidem fecerit: interim tamen quiuis processus iudicis penitus conquiescet.

Secunda iudiciorum diuisio, quod quædam sunt ordinaria, et quædam extraordinaria: et quis sit iudex ordinarius. h. d.

§. 10. Est et alia diuisio iudiciorum. Nam ecclesiasticorum quædam sunt ordinaria, quædam vero extraordinaria, siue delegata. Iudicium ordinarium est, quod coram iudicibus ordinariis exercetur. Ordinarius iudex est, qui suo iure, vel superioris beneficio, vniuersalem iurisdictionem exercere potest, vt episcopus, archiepiscopus, legatus, et similes. Constituitur autem a lege, vel principe, consuetudine, vel vniuersitate. Igitur cum episcopus in tota sua diœcesi iurisdictionem ordinariam noscatur habere: poterit in quolibet loco suæ diœcesis, non exempto, per se, vel per alium, pro tribunali sedere, et ea, quæ ad ipsius spectant officium, libere exercere, et cum opus fuerit, auxilium publicum implorare. *i*

Quid sit iudicium extraordinarium, et quid iudex delegatus. h. d.

§. 11. Extraordinarium siue delegatum iudicium est, quod coram iudice delegato exercetur. Iudex delegatus est is, cui ab eo, qui demandare potest, caussa committitur.

Non solum princeps, sed etiam alii ordinarii possunt delegare: licet delegatus a principe sit magis priuilegiatus. h. d.

§. 12. Possunt autem iurisdictionem mandare, non solum princeps, verum etiam alii ordinarii. Is tamen, cui a principe mandatur, cæteris longe præstat. Nam et alteri ex caussa subdelegare, nisi illius electa fuerit industria *k*, renitentemque compellere, et propriam sententiam exsequi *l*, et contra ipsum ordinarium procedere potest: quæ in exteris delegatis non obtinent.

Delegatus a principe regulariter non potest quem citare, vt compareat personaliter. h. d.

§. 13. Non *m* tamen in ciuili iudicio alterutri parti, vt coram se personaliter compareat, iubere poterit: nisi vel mandatum ad hoc speciale receperit, vel nisi pro veritate dicenda, vel pro iuramento calumniæ exhibendo, vel alia iuris necessitas partes coram exigat specialiter præsentari.

Delegatus a papa non subdelegat, nisi personis hic ennumeratis. h. d.

a C. sollicite. extr. de maiorit. et obed. *b cap. licet. et c. sequ. extr. de foro compet.* *c C. si diligens. tit. extr. de foro compet.* *d cap. cum sit. extr. de foro compet.* *e C. conquestus. d. tit.* *f C. si iudex. de sentent. excomm. in 6.*

g d. C. si iudex. §. idem. de sentent. excomm. in 6. *h d. C. si iudex. §. non sic. de sentent. excomm. in 6.* *i C. 1. in fin. extr. de off. ord.* *k C. fin. §. pen. extr. de off. deleg.* *l C. significasti, extr. d. tit.* *m C. 1. de ind. in 6.*

§. 14. Sed

§. 14. Sed nec omnibus promiſcue vices ſuas demandare poterit *a*, ſed illis duntaxat, quibus auctoritate litterarum ſedis apoſtolicæ, vel legatorum eiuſdem cauſſæ committuntur, hoc eſt, non niſi dignitate præditis, aut perſonatum obtinentibus, vel eccleſiarum cathedralium canonicis.

Poteſt vna cauſſa etiam pluribus delegari. Et ſi in reſcripto non fuerit adiecta clauſula: quod ſi omnes; non valebit proceſſus, niſi ſimul procedant; ſecus, ſi talis clauſula fuerit adiecta: quo caſu procedere poterunt, ſi conſtet, aliquos non poſſe, vel nolle intereſſe. h. d.

§. 15. Item mandari poteſt iuriſdictio, tam vni, quam pluribus, certis tamen. Sed ſi pluribus mandata ſit, non adiecto eo, *quod ſi omnes intereſſe nequiuerint, vel noluerint, reliqui exſequantur;* niſi ſimul omnes coniunctim proceſſerint: quicquid aliqui fecerint, nullam iuris habebit efficaciam. Plane ſi is, qui intereſſe non poteſt, vel coniudici ſuo, vel alii vices ſuas commiſerit: perinde res accipienda eſt, atque ſi omnes ſimul procedant. Aliud iuris eſt, ſi illud adiectum ſit. Nam nec impeditorum collegarum ſubdelegatos admittere cogendi erunt, et quod pars illorum fecerit, ratum habendum erit. Hoc tamen ita demum obtinebit, ſi, reliquis procedere volentibus, quoſdam vel intereſſe non poſſe, vel omnino nolle legitime conſtiterit: alioqui procedentes nihil agent.

Si vnus ex pluribus delegatis negotium inchoauerit: alii non poſſunt ſe intromittere, niſi ex cauſſa. h. d.

§. 16. Porro vno illorum commiſſum negotium inchoante, alii vlterius ſe intromittere non poterunt: niſi aut infirmitate, vel alia iuſta cauſſa illum, qui cauſſam tractare inceperit, contigerit impediri, aut idem nollet, vel dolo malo in eo procedere recuſaret.

Iuriſdictio perpetuata per vnum, intelligitur perpetuata quoad omnes. hoc dicit.

§. 17. Iuriſdictione *b* vero per vnum, viuo mandatore, perpetuata, quoad omnes condelegatos iudices perpetuata intelligitur.

Delegatus debet diligenter ſeruare fines mandati. Et cum quid committitur: cenſentur omnia commiſſa, per quæ peruenitur ad illud. h. d.

§. 18. Sed ſiue vni, ſiue pluribus, ſiue ab alio mandata fuerit iuriſdictio: mandati forma diligenter cuſtodienda erit. Nec aliquid contra, quam ſibi mandatum fuerit, delegatus tentare audebit. Plane iuriſdictionem impedientes, vel in iudicium venire detrectantes, delegatus a principe eccleſiaſtica diſtrictione, etiamſi litteræ commiſſionis id non contineant, coercere poterit, vel pro delicti et cauſſæ qualitate, ſecundum arbitrium ſuum, ſi certa pœna a canonibus non exprimatur, mulctare: quia ex eo, quod alicui cauſſa committitur ſuper omnibus *c*, quæ ad cauſſam ipſam ſpectare noſcuntur, plenam recipit poteſtatem.

Rationabiles exceptiones admittet delegatus: niſi verba reſcripti ſonent in contrarium. h. d.

§. 19. Rationabiles *d* quoque et honeſtas exceptiones, et a iuris æquitate non abhorrentes, licet id expreſſe mandato non comprehendatur, admittet: niſi, quod nullæ debeant exceptiones admitti, litteris expreſſum fuerit.

Delegatus habet iuriſdictionem etiam in eum, in quem fuit facta alienatio poſt impetratum reſcriptum: licet reſcriptum de eo non faciat mentionem. h. d.

§. 20. Sed e etſi litteras aduerſus Titium ab apoſtolico impetraueris, et is, vt mandatum eludat, antequam litteræ ad iudicem datum perueniant, vel etiam poſtea, antequam citetur de poſſeſſione, de qua controuerſia vertitur, commutationem fecerit; eum, qui in poſſeſſionem ſeſe ingeſſerit, poterit delegatus cogere, vt coram ſe iuris pareat æquitati: nec, quod reſcriptum contra Titium impetratum fuerit, opponi poterit. Generaliter enim omnis venditio, ceſſio, et alienatio, iudicii mutandi cauſſa facta, vtroque iure prohibetur: alias delegata iuriſdictio ad perſonas, reſcripto non comprehenſas, etiam ipſis volentibus, prorogari *f* non poteſt.

Mandatum apoſtolicum ex cauſſa poteſt exſecutioni mandari, etiam in alio loco, ab expreſſo in mandato. h. d.

§. 21. Simili ratione ſtatutum g eſt, vt, ſi is, per quem ab apoſtolica ſede certo loco inquiſitio, vel quid aliud expediri mandatur, ob illius potentiam, vel malitiam, contra quem inquiri, vel procedi mandatur: vel fautorum eius eo loco ſecure mandatum exſecutioni mandari nequeat, ad id exſequendum locum ſecurum et idoneum eligere valeat, ne quis ſcilicet ex proprio dolo, vel fraude commodum reportet. Quinimo idem faciet, ſi alia probabilis cauſſa ſubſit, propter quam in loco decreto perfici commode nequeat, quod mandatur: ne tali prætextu impediri contingat mandatum apoſtolicum, vel differri.

Delegatio ſoluitur reuocatione iuriſdictionis, re integra. h. d.

§. 22. Soluitur autem delegatio multis modis, puta reuocatione, morte, impotentia delegati, exſecutione ſententiæ, propria pronuntiatione, temporis fluxu, recuſatione. Reuocatione, cum is *h*, qui mandauit iurisdictionem, antequam is, cui mandata fuerit, ea vti cœperit, mandatum reuocat: cum eo caſu iuriſdictio in eum efficaciter tranſiſſe non cenſeatur.

Morte tam delegantium, quam delegatorum ſoluitur delegatio. Et ſi vnus ex pluribus delegatis moriatur; adhuc ſoluitur delegatio: niſi aliud expreſſum ſit in reſcripto, vel ſub nomine dignitatis facta ſit delegatio. h. d.

§. 23. Morte exſtinguitur delegatio tam eius, qui mandauit, ſi, re integra, deceſſerit, quam etiam eorum, qui delegationem ſuſceperunt. Quod quidem adeo obtinet, vt, ſi, pluribus iudicibus datis, vnus rebus eximatur humanis, delegatio etiam quoad ſuperſtites exſpiret: niſi aliud in delegatione comprehenſum fuerit, aut ſub dignitatis nomine, non proprio facta fuerit.

Mors et abſentia æquiparantur, re non integra. h. d.

§. 24. Quæſitum eſt, ſi ab apoſtolica ſede datus iudex, quoties eum abeſſe *i* contigerit, vices ibi ſuas commiſerit, an, ſi is rebus eximatur humanis, commiſſum tibi negotium libere valeas diffinire? Et cum tunc quoque cenſeatur abeſſe: reſcriptum eſt, ſi illo viuente, iuriſdictione vti cœperis, poſſe te non ſecus, ac ſi is viueret, et abeſſet, in negotio procedere. Idem iuris eſt, ſi tibi vices ſub ea forma committat: donec eas reuocandas duxerit.

Delegatio perimitur impedimento delegati, tam iuris quam facti. h. d.

§. 25. Sed etſi delegatus mortuus quidem non fuerit, ita tamen impediatur, vt omnino delegationis negotio intereſſe non poſſit, exſtinguitur delegatio. Impedimentum autem intelligitur, tam iuris, quam facti. Iuris, vt *k* ſi infamis factus, aut alio legitimo impedimento detentus fuerit. Facti, vt ſi ineuitabili neceſſitatis articulo, puta infirmitate, præpediatur.

Iuriſdictio delegati a principe exſpirat per exſecutionem ſententiæ. h. d.

§. 26. Idem iuris eſt, ſi delegatus a principe per ſe, vel per alium ſententiam exſecutioni mandauit, vel mandari præcepit. Tunc enim eius iuriſdictio ceſſat: quia ſemel eſt officio ſuo functus.

Si iudex delegatus pronuntiat ſe iudicem incompetentem: exſpirat iuriſdictio. h. d.

§. 27. Item *l* ſi iudex delegatus interloquendo pronuntiauerit, ſe ſuper aliqua cauſſa procedere non debere: vſque adeo iuriſdictionem amittit, vt etiam ex litigatorum conſenſu illam reaſſumere non poſſit.

Si in reſcripto tempus apponatur: tranſacto termino, exſpirat iuriſdictio. h. d.

§. 28. Sed *m* et, cum cauſſa intra certum terminum decidenda committitur, termino tranſacto, mandatum exſpirat: niſi tempus communi partium conſenſu prorogatum fuerit. Terminus autem tunc incipit currere, cum iudices litteras recepiſſe contigerit.

Poteſt quis conueniri vigore litterarum poſteriorum, etiam non facientium mentionem anteriorum, quas aduerſarius impetrauit, ſed per annum non fuit vſus. h. d.

§. 29. Non abſimili ratione conſtitutum eſt *n*, vt, ſi quis, apoſtolicas litteras impetrans, infra annum, poſtquam iudicum copiam habuerit, dolo, vel negligentia eis vti diſtulerit, auctoritate poſteriorum litterarum, quas poſtea forſan eius aduerſarius impetrauerit, conueniri valeat: licet in poſterioribus nulla mentio de prioribus habeatur.

Recuſatione exſtinguitur delegatio, cum iudex datus ſuſpectus poſtulatur et pronuntiatur. h. d.

§. 30. Recuſatione quoque exſtinguitur delegatio: quod eo caſu accidit, quo iudex datus, altero litigatorum petente, ob probabilem aliquam ſuſpicionis cauſſam ab iudicio remouendus pronuntiatur, vt, puta *o*, ſi iudex datus dicatur dominus litigantium, aut conſanguineus, aut aduocatus, aut cum altero immodicam contraxiſſe familiaritatem, aut ab eodem in alia cauſſa partem appellaſſe, aut nondum iudicem ad legitimam ætatem perueniſſe.

Qualiter cognoſcatur et expediatur cauſſa ſuſpicionis. h. d.

§. 31. Recuſationis autem cauſſa varie cognoſcitur *p*. Nam ſi contra vnum ex duobus ab apoſtolica ſede delegatis ſuſpicionis cauſſa proponatur; ſiquidem illa clauſula appoſita ſit, *quod ſi ambo intereſſe non poſſunt, alter in cauſſa procedat:* coram non recuſato coniudice expedienda erit. Vbi vero non eſt dicta clauſula in reſcripto: debet ſuper hoc ad arbitros recurſus haberi, prout Gregoriana conſtitutione latius continetur. Cum autem delegatus epiſcopi recuſatur; recuſationis cauſſa coram epiſcopo probanda erit: licet coram ipſo, qui recuſatur, ſit alleganda.

Iudicium ſummarium eſt, in quo ſubtili ordinis iudiciarii obſeruatione prætermiſſa proceditur. Ordinarium et ſolenne eſt, in quo ſeries iudiciariæ telæ obſeruatur. h. d.

§. 32. Rurſus iudiciorum tertia diuiſio hæc eſt, quod quædam ſunt ſummaria, quædam ordinaria et ſolennia. Summaria ſunt, in quibus, ſubtili et ſolenni ordinis iudiciarii obſeruatione prætermiſſa, proceditur, vt ſunt *q* cauſſæ electionum, prouiſionum, matrimonii, vſurarum et ſimiles: in quibus nec ſolennis libelli porrectio, nec litis conteſtatio eſt neceſſaria, ſed ſimpliciter de plano ſine ſtrepitu ac figura iudiciali proceditur. Itaque de his iudex, etiam tempore feriarum ob hominum neceſſitates indultarum cognoſcet, et litem, dilationes amputando, exceptiones et appellationes dilatorias et fruſtratorias repel-

a *C. ſtatutum. de reſcr. in 6.* b *C. cum plures. in fin. de offic. deleg. in 6.* c *cap. præterea. in fin. extr. dict. tit.* d *cap. ex parte. Cl. 2. extr. de offic. deleg.* e *cap. 1. et 2. extr. de alien. iud. mut.* f *cap. porro. in fin. extr. de offic. del.* g *cap. ſtatuimus. de offic. del. in 6.* h *cap. quamuis. de offic. del. in 6.*

i *cap. ſi delegatus. de off. del. in 6.* k *cap. ſciſcitatus. extr. de reſcript.* l *cap. ſignificantibus. extr. de off. deleg.* m *cap. de cauſſis. extr. de off. deleg.* n *cap. ſi autem. et cap. plerumque extr. de reſcript.* o *cap. cauſſam, quæ. et cap. inſinuante. extr. de off. deleg.* p *cap. ſi contra. de offic. deleg. in 6.* q *Clem. 2. de iud. et Clem. ſæpe, de verb. ſignif.*

lendo, quanto poterit, faciet breuiorem, prout hæc duabus Clementis luculentiſſimis conſtitutionibus latius continentur. Iudicium ordinarium et ſolenne eſt, in quo, exquiſito et ſolenni iuris ordine ſeruato, proceditur, vtputa, libellum porrigendo, litem conteſtando, et alia faciendo, de quibus infra latius viſuri ſumus.

TITVLVS II.

DE PROCVRATORIBVS.

Iudicia exercemus per noſmetipſos, et per procuratores, vel ſyndicos: et quot procuratorum ſpecies. h. d.

Expoſitis generibus iudiciorum, conſequens nunc eſt, vt videamus, per quas perſonas illa exerceri poſſint. Exercemus igitur iudicia non ſolum per noſmet ipſos, verum etiam per procuratores noſtros, aut ſyndicos. Procurator eſt, qui aliena negotia mandato domini, vel quaſi domini adminiſtrat. Syndicus *a* eſt vniuerſitatis defenſor, et procurator. Porro procuratorum duæ ſunt ſpecies. Alii enim dantur ad iudicia, alii ad negotia, extra iudicium explicanda.

Procurator conſtitui poteſt paterfamilias, et filiusfamilias: et ad negotia poteſt procurator conſtitui, qui natus eſt annos XVII. ad iudicium ſolum natus viginti quinque. h. d.

§. 2. Poteſt autem ad iudicia non ſolum paterfamilias, verum etiam filiusfamilias *b*, nullo intercedente patris conſenſu, fieri procurator, ſi legitimam ætatem compleuerit. Licet enim quis poſt XVII. annum procurator ad negotia licite conſtituatur: ad iudicia tamen, niſi maior XXV. annis fuerit, conſtitui non poterit.

Natus annos XIV. poteſt eſſe in iudicio ſuper cauſſis ſpiritualibus per ſe et per procuratorem, non obſtante patria poteſtate. hoc dicit.

§. 3. Aliud *c* tamen iuris eſt in principali. Nam ſi is ad quartum decimum ætatis annum peruenerit; in cauſſis beneficialibus, et aliis ſpiritualibus, nec non ab iisdem dependentibus, ad agendum, defendendumque per ſe, vel procuratorem, perinde admittendus erit, atque ſi vigeſimum quintum ætatis annum natus eſſet; nec *d* vlla patriæ poteſtatis, vel voluntatis erit habenda ratio: quanquam alias regulariter filiusfamilias ſine patris aſſenſu in iudicio eſſe non poſſit.

Quomodo ſit agendum, ſi minor quatuordecim annis in cauſſis ſpiritualibus in iudicio eſſe velit. h. d.

§. 4. Quod ſi *e* quartum decimum annum natus non fuerit; in huiuſmodi cauſſis, nec agere, nec defendere per ſe poterit, ſed vel per epiſcopum, vel eiuſdem officialem ad has lites curator ſibi dandus erit: vel ſi maior infante fuerit, cum auctoritate alterius eorundem procuratorem conſtituere poterit.

Delegatus ſedis apoſtolicæ in cauſſis, quæ agitantur coram ſe, pro minori quatuordecim annorum poteſt eidem curatorem dare, vel auctoritatem conſtituendi procuratorem. Et omnis, qui non prohibetur, poteſt eſſe procurator. h. d.

§. 5. Quinetiam *f* apoſtolicæ ſedis delegatus, et ab eodem ſubdelegatus ad eas duntaxat cauſſas, quæ coram ipſis ventilandæ fuerint, vel curatorem dare, vel procuratoris conſtituendi auctoritatem præſtare poterunt. Conſtitui autem poterit non ſolum clericus, verum etiam laicus. Regulariter *g* enim omnis, qui non prohibetur, ad procuratoris officium idoneus habetur.

Si duo dati ſint procuratores in ſolidum; occupantis erit melior conditio: niſi in mandato ſit comprehenſum contrarium. Quo caſu ſolum, altero non valente, vel nolente proſequi, poterit inchoatum negotium ſuſcipere: niſi is, qui non proſequitur, alium ſubſtituerit. Si non ſint dati in ſolidum: vnus ſine alio procedere non poterit. h. d.

§. 6. Et tam vnus, quam plures poſſunt in vna cauſſa conſtitui procuratores. Si tamen *h* duo ſimul, non adiecto, quod in ſolidum ſint procuratores, conſtituantur; vnus ſine altero non admittetur: ſecus, ſi ſint in ſolitum conſtituti. Tunc enim illius melior erit conditio, qui per litis conteſtationem negotium primus occupauerit. Et dominus litis factus alterum excludet: niſi conſtituens dixerit, quod occupantis conditio melior eſſe non deberet. Tunc enim ſi eum, qui occupauit, aut legitime impediri contingat, aut proſequi forte nolit; poterit alter negotium, ab alio inchoatum, ſuſcipere ac perficere: dum tamen ab alio alius non fuerit ſubſtitutus.

Procurator conſtitutus etiam ad ea, quæ ſpeciale mandatum exigunt, non poteſt explicare ea, quæ exigunt mandatum ſpeciale; niſi in procuratorio ſit facta expreſſio aliquorum articulorum, ſpeciale mandatum exigentium: quo caſu etiam non expreſſos articulos poterit exſequi procurator. hoc dicit.

§. 7. Sed ſiue vnus ſit procurator, ſiue plures, fines mandati diligenter cuſtodiendi erunt, vſque adeo, vt, ſi generaliter *i* quis ad omnia, etiam ſpeciale mandatum exigentia, conſtitutus procurator fuerit, ex vi generalitatis huiuſmodi ad aliquem articulum, in quo mandatum ſpeciale exigitur, admitti non debeat: niſi clauſulam generalem quorundam articulorum, ſpeciale mandatum exigentium, ſubſequatur expreſſio, puta tranſactionis, et iusiurandum deferendi. Tunc enim non expreſſos caſus mandatum complectetur.

Mandatum non complectitur maiora, quam ſint in procuratorio expreſſa. h. d.

§. 8. Crimina tamen, vel defectus in perſonam electi, ſiue eius, cuius fauore vel facienda, vel iam facta eſt prouiſio, non huiuſmodi generalitatis, vel expreſſionis obtentu, opponendi facultas competit, niſi ſuper hoc aliud in mandatis habeat. Nam huiuſmodi generale mandatum grauiora, vel maiora, quam in ipſo procuratorio ſint expreſſa, non complectitur.

Procuratori ad negotia liberum eſt quandocunque ſubſtituere. Procuratori vero ad iudicia ſubſtituitur ſolum in caſibus hic expreſſis. h. d.

§. 9. Sed et illud non eſt omittendum, quod, licet procuratori ad negotia *l* liberum ſit alium quandocunque conſtituere, iudiciario tamen *m* minime id concedi; niſi aut lis fuerit conteſtata, vel in rem ſuam datus ſit, vel a domino ſubſtituendi fuerit conceſſa poteſtas: quo caſu etiam non expreſſam perſonam poterit in procuratorem eligere.

Regulariter in cauſſis criminalibus non poteſt interuenire procurator. hoc dicit.

§. 10. Non tamen in omni iudicio procurator interuenire poteſt. In criminalibus *n* enim cauſſis neque accuſator, neque accuſatus, niſi per ſe ipſos impetere, vel defendere permittuntur: niſi *o* vel ab illuſtri propulſanda ſit iniuria, aut rei contumacia ſit excuſanda, vel contra accuſatorem ſit incipiendum, aut de leui crimine tractetur, aut, ſi de graui agendum ſit, ciuiliter agatur.

Clerici et monachi non poſſunt eſſe procuratores, niſi propriæ eccleſiæ, vrgente neceſſitate et ſuperioris iuſſu. h. d.

§. 11. Sed nec omnes ad procuratoris officium temere admitti debent. Ideoque epiſcopus et vniuerſi ſacerdotes, cum ad ſolam Dei laudem, priorumque operum actiones ſint conſtituti, ab huiuſmodi miniſterio excludendi erunt. Idem quoque obtinet in monachis *p*. Nam et illos, cum ſolitariam vitam degere profiteantur, a forenſi ſtrepitu, ac litigiis ſummoueri conuenit. Plane monaſterii exigente vtilitate *q*, vel neceſſitate, et abbatis accedente imperio, ad procurationis *r* officium accedere minime prohibentur.

Clerici regulariter coram ſecularibus iudicibus poſtulare non poſſunt. hoc dicit.

§. 12. Poſtulandi *s* quoque officium clericis, qui ſtipendiis ſuſtentantur eccleſiaſticis, coram ſeculari iudice in ſecularibus negotiis interdicitur: niſi propriam cauſſam, vel eccleſiæ ſuæ proſequuti fuerint, vel *t* niſi, vrgente neceſſitate, pro coniunctis, aut miſerabilibus perſonis poſtulare velint.

Excommunicati nec proprio nomine, nec alieno poſſunt eſſe in iudicio, niſi ad defenſionem. h. d.

§. 13. Hi vero, qui excommunicationis vinculo innodati ſunt *v*, non ſolum procuratorio nomine in iudicio intereſſe non poſſunt, verum etiam nec proprio: actore tamen impugnante, excommunicato reo legitimæ defenſionis copia non eſt adimenda.

Procurator vniuerſitatis, in qua ſunt excommunicati, non poteſt a iudicio repelli, niſi tribus caſibus. h. d.

§. 14. Sed belle dubitari contigit, an vniuerſitatis *x* alicuius procurator ex eo repelli debeat, quod maiores et iurati, per quos eadem vniuerſitas regitur, tempore, quo iniunctum fuit procurationis officium, erant excommunicationis ſententia innodati, quaſi et ille repelli debeat, cuius non reperiuntur auctores? Et reſponſum eſt, huiuſmodi procuratorem non repellendum: niſi vel illi ipſi excommunicati in litteris procurationis eſſent expreſſi, vel alias eorum auctoritate procurationis inſtitutio facta fuiſſet, aut ipſa vniuerſitas, excommunicationis conſcia, ſimul cum eis eundem procuratorem conſtituiſſet.

Procurator reuocari poteſt expreſſe, et tacite, puta, ſi dominus per ſe incipiat cauſſam tractare. h. d.

§. 15. Tamdiu autem durat quis procurator, quamdiu is, qui eum conſtituit, reuocet, ſiue expreſſe, ſiue etiam tacite. Vnde *y* ſi tu Titium ſimpliciter procuratorem conſtitueris, isque in iudicio procuratorio nomine eſſe cœperit, deinde tu, ſiue ante litem conteſtatam, ſiue poſt, ad cauſſam ipſam venias, non, vt ipſi aſſiſtas, ſed vt cauſſam eandem tractes; tractando cauſſam Titium procuratorem reuocare cenſeris: niſi quod non animo reuocandi facias, vel expreſſe proteſtus fueris, vel ex aliquibus appareat coniecturis.

Actus præcedens ſubſequentem limitat et interpretatur. h. d.

§. 16. Sed ſi eundem Titium ſub ea forma *z*, quoties te abeſſe contigerit, procuratorem conſtitueris, et poſtmodum per te ipſum cauſſam tractes: non propterea tamen procuratorem reuocare videris. Quinimo Titius, quandocunque abeſſe te contigerit, procuratoris aſſumet officium.

Procurator, ſi ſubſtituit, non poteſt ſubſtitutum reuocare: niſi et reuo-

a *Extr. de ſyndic.* b *cap. qui generaliter. §. 1. et ſequ. eod. tit. in 6.* c *cap. fin. de iudic. in 6.* d *cap. fin. §. in huiuſmodi. de iudic. in 6.* e *cap. fin. §. ſi vero. de iud. in 6* f *cap. fin. §. delegatus. de iud. in 6.* g *cap. 1. eod. tit. in 6.* h *cap. ſi duo. eod. tit. in 6.* i *cap. qui ad agendum. eod. tit. in 6.*

k *Clem. 2. eod. tit.* l *cap. 1. §. fin. eod. tit. in 6.* m *dict. cap. 1. §. licet. d. tit. in 6.* n *can. in crimina. 5. qu. 3. g. 1. in cap. veniens. extr. de accuſ.* o *can. abſ[...]s. §. vis. qu. 9.* p *extr. ne. cler. vel monach.* q *can. monach. 16. quæſt. 1.* r *Clem. 3. eod. tit.* s *cap. 1. extr. de poſtul.* t *cap. fin. extr. de poſtul.* v *cap. intelleximus, extr. de iud.* x *cap. fin. eod. tit. extr.* y *cap. ſi quem. §. ſecus. eod. tit. in 6.* z *cap. ſi quem. in princ. eod. tit. in 6.*

candi

candi habeat potestatem. Et procurator, qui substituit in vna caussa, non prohibetur in aliis se intromittere. h. d.

§. 17. Hæc autem de reuocatione domini sunt intelligenda. Nam si a procuratore tuo *a* alius procurator legitime substituatur, post mandatum susceptum; etiamsi eo substitutus vsus non fuerit: ab illo reuocari, nisi etiam potestas reuocandi fuerit eidem concessa, non potest. Sed si, cum ad plures, vel ad omnes caussas Titium generaliter procuratorem constituisses, is in vna vel in altera substituerit: in reliqua procuratoris officium exercere minime prohibetur.

Acta cum procuratore reuocato, donec ignoretur reuocatio, tenent. hoc dicit.

§. 18. Ad hæc etiam admonendi sumus, quod, si, ignorante iudice, vel aduersario *b*, post contestatam litem mandatum reuocatum fuerit, ratum esse debet iudicium, in quo quis post ignoratam reuocationem quasi procurator versatus fuerit.

Matrimonium, contractum per procuratorem, reuocatum non tenet: licet reuocatio non venerit ad notitiam partium. h. d.

§. 19. Non sic tamen in matrimonio statuitur *c*. Nam si procurator ad contrahendum specialiter constitutus, antequam contrahat, a domino reuocatus fuerit; contractum postmodum matrimonium, licet tam procurator, quam ea, cum qua contraxit, reuocationem huiusmodi penitus ignorauerint, nullius momenti penitus existet: cum illius consensus defecerit, sine quo firmitatem habere non potuit.

Acta iudicis post reuocationem procuratoris, non ignoratam, non tenent. h. d.

§. 20. Quod si, scientibus iudice *d* et parte, mandatum reuocatum fuit, et nihilominus est in iudicio processum per procuratorem reuocatum; tam alia acta, quam ipsa sententia nullum afferet domino præiudicium; cum falsi procuratoris exceptio *e* non solum ante sententiam, verum etiam postea possit obiici: qua probata, iudicium prorsus nullum redditur.

Refutatio mandati non impedit refutantem acceptare, si mandans perduret in voluntate mandandi. h. d.

§. 21. Non *f* idem iuris statuetur in eo, qui, absens procurator constitutus, præsentatum sibi mandatum suscipere nolle dixerit. Is enim, refutatione huiusmodi nequaquam obstante, quamdiu constituens in eadem voluntate perstiterit, ad libitum mandatum acceptare poterit.

Receptio instrumenti, et cautio domini operantur, quod procurator non possit renuntiare mandato, sed teneatur defendere. h. d.

§. 22. At *g* litteris, vel instrumento, quibus te aliquis, in caussis suis procuratorem constituens, pro te debito modo cauit, simpliciter nulla facta protestatione, a te scienter receptis, non potes postea recusare illius defensionem; imo cogi poteris illum defendere in omnibus caussis, et negotiis, ad quæ prædicta instrumenta, seu litteræ se extendunt: cum per hoc ad omnia tuum præstitisse videaris assensum.

Morte constituentis exspirat mandatum, interdum etiam re non integra. h. d.

§. 23. Morte quoque constituentis desinit quis esse procurator, quod interdum obtinet etiam re non integra. Nam *h* si prælatus, vel rector te pro beneficio suo, vel ecclesia procuratorem constituat, et tu, viuente illo, litem contestatus fueris, aut negotium aliter attigeris: post mortem tamen illius, etiam quoad cœpta, procurator esse desinis.

TITVLVS III.
DE PACTIS ET TRANSACTIONIBVS.

Metu iudiciorum interdum deuenitur ad pacta, ad transactiones et ad compromissa. h. d.

Consequens nunc est, vt videamus de serie, et actis ipsorum iudiciorum. Sed quia interdum accidit, vt iudiciorum metu litigaturi ad pacta et transactiones veniant, aut ad arbitros declinent: ideo prius paucis de his dispiciamus.

Pacta sunt seruanda, et per ea etiam indultis apostolicis derogari potest. h. d.

§. 2. Et quidem pacta inter quoscunque, quacunque de re inita, regulariter suam habere debent firmitatem. Neque enim quisquam, vt diuinum monet oraculum, ea, quæ de labiis suis procedunt, irrita facere debet. Quod quidem vsque adeo obtinet, vt apostolicis etiam indultis pactum deroget. Inde *i*, cum monasterio ab apostolica sede libera sepultura concessa esset, pactumque esset cum rectore parochialis ecclesiæ, ne parochiani ipsius ad sepulturam reciperentur, responsum est, in dicto monasterio sepeliri eligentes, obstante conuentione, voti fieri non posse compotes.

Pactum, per quod filia dotata renuntiat hæreditati paternæ, iuramento vallatum, tenet. h. d.

§. 3. Eodem etiam spectat *k*, quod pactum a filia, dum nuptui traditur, cum patre factum, vt dote contenta, ad bona paterna nullum habeat regressum, si iuramento vallatum sit, licet lege ciuili improbetur, seruari debeat: cum tale pactum non vergat in æternæ salutis dispendium.

Pactum, quod tendit ad periculum animæ, non ligat. h. d.

§. 4. Quod si seruatum in animæ tendat detrimentum *l*, quia forte sit pactum de re turpi, veluti quod post mortem Titii clerici Seius in beneficio succedat, vel aliter de iure, vel de facto sit impossibile, nullam inducet obligationem.

Transactiones, quæ non sunt iuri contraria, seruari debent, et partium iuribus derogant. h. d.

§. 5. Transactiones *m* quoque similem iuris firmitatem obtinent vsque adeo, vt iuribus omnibus, quæ partibus, aut obtentu præscriptionis, aut priuilegii, seu quocunque modo suffragari poterant, vires adimant. Sed et hoc de illis transactionibus intelligere nos oportet, quæ non sunt iuri contrariæ. Alioqui, si aut super re sacra *n*, et litigiosa, aut in caussa matrimonii interpositæ sint, nullum robur obtinent.

TITVLVS IV.
DE ARBITRIS.

Qui sint proprie arbitri. h. d.

Arbitri *o* dicuntur proprie, qui nullam potestatem habentes, consensu litigantium in iudices eliguntur, in quos compromittitur, vt eorum sententiæ stetur.

Tam in iudicem ordinarium, quam delegatum potest compromitti. hoc dicit.

§. 2. Sed etsi qui legitimam in partes potestatem habeant: ab eisdem tamen in arbitros eligi poterunt. Quod non solum de eis intelligendum est *p*, qui ordinariam exercent iurisdictionem, verum etiam de his, qui delegatam tantum obtinent.

Ponit personas, in quas non potest compromitti. h. d.

§. 3. Sed neque serui *q*, nec qui seruis similes sunt, monachi et regulares, arbitrium in se recipere possunt. Ad hos enim quies, oratio, et manuum labor, non autem caussarum spectat cognitio. Hæretici quoque, apostatæ, schismatici, infideles, et excommunicationis vinculo ob delictum proprium innodati arbitrorum in se officium assumere non poterunt.

In laicum de re spirituali non potest compromitti, nisi sit clerico adiunctus, vel in eum sit compromissum auctoritate apostolica. h. d.

§. 4. Sed nec in eum, cuius licet ex delicto aliquo non sit læsa existimatio, laicus *r* tamen est, de re spirituali compromissum fieri potest. Si tamen *s* is, aut clerico sit adiunctus, aut apostolica auctoritate compromissum susceperit: arbitri partes exsequi minime prohibebitur.

In fœminas non potest compromitti, nisi id permittat regionis consuetudo, et ordines. Qui non prohibetur, potest recipere compromissum. h. d.

§. 5. Fœminæ *t* quoque, licet illæ summæ opinionis existant, ab omni iudiciali examine vsque adeo sunt separandæ, vt ex illarum sententiis nulla pœna aduersus illius contemptores, nullaque pacti exceptio oriatur: nisi regionis probata consuetudo talium munerum participes illas redderet. Cæteri vero, quos neque sacrorum canonum, nec secularium legum statuta specialiter arcent, omnes ad tractanda arbitria admittendi erunt.

Reperiuntur quidam, qui non possunt compromittere. h. d.

§. 6. Sicuti autem ii, quos supra recensuimus, arbitria exercere prohibentur: ita etiam illorum quidam compromittere non permittuntur, qui tam ex libris pontificii, quam cæsarei iuris commodius cognosci poterunt.

Ponit caussas, super quibus non potest compromitti. Et quid super matrimonio spirituali potest compromitti, secus super carnali. h. d.

§. 7. Pleræque etiam caussæ arbitrorum notionem effugiunt. Nam *v* liberales, matrimoniorum, filiationum, monachationum, conuersionum, in integrum restitutionum, item *x* criminales, et quæ maiores iudices exigunt, per arbitros cognosci non possunt. Quod autem diximus, de matrimoniis compromitti non posse, de carnalibus intelligendum est. Nam quod de spirituali matrimonio compromitti possit, secundum ea, quæ supra diximus, nulla est dubitatio.

Arbiter super pluribus si super vno tantum pronuntiet; non exspirat compromissum: nisi habuerit a partibus facultatem ita pronuntiandi. h. d.

§. 8. Finiuntur autem arbitria pluribus modis, vtputa, sententiæ prolatione, et temporis lapsu. Sententiæ prolatione finiuntur arbitria, cum de omnibus, de quibus compromissum fuerit, arbiter pronuntiauit. Nam si de quibusdam tantum sententiam tulerit; nisi talem pronuntiandi potestatem a partibus habuerit: compromissum non exspirat.

Termini lapsu compromissum exspirat: h. d.

§. 9. Lapsu temporis exspirat arbitrium, cum terminus, compromisso comprehensus, re infecta, labitur.

a *C. is qui. de procur. in 6.* b *cap mandato. extr. eod tit.* c *cap. fin. §. fin. de procur. in 6.* d *cap. insinuatione. et sequ. extr. eod. tit.* e *cap. in nostra. extr de procur. in 6.* f *cap. licet is. eod. tit. in 6.* g *Clem. 1. eod. tit.* h *Clem. fin. eod. tit.* i *cap. 1. de pact. in 6.* k *cap. 2. de pact. in 6.*

l *cap. fin. extr. de pact.* m *cap. 1. extr. de transf.* n *cap. constitutus. et cap. fin. extr. de transact.* o *can. a iudicibus. §. arbitrarii. 2. qu 6.* p *cap. cum olim. extr. eod. gl. pen. can. a iudicib. 2. quæst. 6.* q *can. 2. §. 7. quæst. 7.* r *cap. contingit. extr. eod.* s *cap. per tuas, in fin extr. eod.* t *cap. dilecti filii. extr. eod.* v *cap. pen. in fin. extr. de rest. in integ.* x *d. cap. pen. in initio.*

Morte tam arbitrorum, quam compromittentium exspirat compromissum: nisi specialiter sit dictum de heredibus promittentium. h. d.

§. 10. Mortis *a* quoque interuentu compromissa irritantur, tam arbitrorum, quam etiam litigatorum. Compromissum *b* enim in compromittentis heredes non extenditur: nisi de his quoque specialiter caueatur. Sunt et alii modi, quibus compromissa finiuntur: quos tamen, vt ad cœptum iudiciarii ordinis propositum festinemus, ex aliis iuris libris cognoscendos relinquimus.

TITVLVS V.
DE IN IVS VOCANDO.

Iudex debet habere notarium, vel duos viros idoneos, qui scribant acta iudicii. h. d.

Ergo, si partes neque pactionibus, neque transactionibus, neque compromissis concordes reddi poterunt, ad iudicem deueniendum erit. Illud autem inprimis prospicere iudicem oportebit, ne scilicet debitæ solennitates in iudicio prætermittantur: adhibebitque *c* publicam personam, aut duos viros idoneos, qui vniuersa acta iudicii conscribant, vt Innocentiana constitutione, in generali concilio edita, latius continetur.

Initium iudiciorum est citatio, sine qua omnes actus regulariter sunt nulli. h. d.

§. 2. Omnium *d* autem iudiciorum instituendorum principium, et fundamentum sunt citationes, sine quibus omnia, quæ aduersus absentes in omni negotio, aut loco aguntur, viribus carent. Nam neque naturalis, neque ciuilis ratio quenquam indefensum iudicari permittit. Quicunque igitur cum altero iudicio contendere voluerit, ante omnia curare debet, aduersarium ita moneri, vt sese coram iudice exhibere teneatur.

Ex quatuor capitibus elusoria redditur citatio: et citatus a non suo iudice non tenetur comparere. h. d.

§. 3. Fit tamen interdum pluribus modis *e*, vt quis vocationi de se factæ parere non compellatur, vtputa ex personæ qualitate, loci conditione, temporis ratione, et forma citationis. Personæ qualitas efficacem reddit citationem tam ius dicentis, quam etiam in ius vocati. Nam si te is in ius vocet, quem tibi iudicem non esse competentem manifestum fit: dubio procul ad comparendum vocatio talis te minime coarctabit.

Qui legitime citatus mutauit iudicem, non propterea potest declinare iudicem: cum sit præuentus. h. d.

§. 4. Si tamen *f* contigerit eum, qui legitime citatus fuerit, alterius postmodum fieri iurisdictionis: quasi præuentus, ius reuocandi forum non habebit.

Citatus ad instantiam spoliatoris non tenetur comparere. h. d.

§. 5. Idem iuris est, si iudex quidem tuus fit *g*, ex eo tamen te mandet vocari, vt in iudicio cum spoliatore tuo stare compellaris. Nec enim antea comparere cogeris, quam ad omnia canonice restitutus fueris. *h*.

Ex qualitate loci citatio non arctat ad comparendum. h. d.

§. 6. Locus *i* quoque, ad quem vocatus fueris, tunc inualidam reddit citationem, cum aut incertus est, aut citantis non subest iurisdictioni. Idem etiam dici poterit, si citandus extra iudicis territorium moram trahere comperiatur. Tunc enim ius dicenti impune non paretur: quemadmodum et, si locus citationi designatus pestilens fit, aut alias pro citato male tutus. *k*.

Diebus feriatis in honorem Dei etiam ex consensu partium non potest procedi. Et angustia temporis, ad comparendum dati, vitiat citationem. hoc dicit.

§. 7. Sed et, si te iudex iusserit adesse, aut inter angusta nimis tempora, aut quæ veneranda sint diuini cultus gratia, nullas vires habebit talis iussio *l*. Quamuis enim non prorogare; sed expedire debeat quæstiones: vsque adeo tamen his diebus iudiciorum strepitus debet conquiescere, vt, nisi vel necessitas cogat, vel pietas suadeat, consentientibus etiam partibus, processus habitus non teneat.

Feriis indultis hominum caussa renuntiari potest. h. d.

§. 8. Aliud *m* autem obtinet, si ob hominum necessitates feriæ indultæ fuerint. Tunc enim acta cuncta tenent, si de partium processerint voluntate.

Delegatus debet in citatione inserere tenorem suæ commissionis, et designare auditorium: secus est in ordinario. h. d.

§. 9. Iam vero multum interest, delegatusne citet, an ordinarius. Ille enim, cum aliena vtatur iurisdictione, longe remotus, non nisi litteris, commissionis *n* suæ tenorem continentibus, et intra certa spatia quem vocare poterit. Et cum proprium non habeat auditorium; certum huiusmodi litteris locum, vbi se citatus exhibere valeat, designare illum oportebit: cum in ordinario nulla subsit huiusmodi necessitas.

Ponit, quid agendum sit delegato, si iurisdictio eius exspirat in peremptorio. h. d.

§. 10. Item in delegato quæri potest, si peremptorie *o* partes is citauerit, et earum altera, die data, sese absentat contumaciter, an saltem circa vltimam diei partem sit in negotio procedendum? Et vtrum, si duxerit expectandum, sit iterum citandus contumax? Et in hac specie multum interest, duret iurisdictio post peremptorium terminum, an exspiret. Primo enim casu, in diem alteram, æquitate suadente, iudex expectare poterit. Nec propterea, peremptorio elapso, pars contumax citanda erit: nisi gratiam eidem fecerit benignitas iudicantis. Posteriore vero, ne frustra iudicialis instantia euanescat, si partes, cum id nouerint, sese iudici non præsentauerint hora, qua congrue procedi possit ad exsequendum, propter quod eis legitime terminum peremptorium assignauerit, ad exsecutionem libere procedere poterit. Discretus tamen iudex in assignatione peremptorii, non debet iurisdictionem suam, nisi necessitas vrgeat, adeo coarctare.

Citatus potest ex legitimo impedimento non comparere: quo tamen cessante, debet se iudici præsentare. h. d.

§. 11. Adhuc, tametsi omnia solenniter peracta fuerint, nec vocatus accedat ad iudicem, quibusdam casibus excusandus erit, vt puta si facto aduersarii impeditus, aut ad maius tribunal vocatus, vel vinculis, aut infirmitate detentus, aut aliis *p* similibus caussis implicatus non accesserit. Debet tamen, cessante impedimento, quanto poterit citius, iudici sui copiam facere. *q*

TITVLVS VI.
DE DOLO ET CONTVMACIA, ET IN POSSESSIONEM MISSIONE.

Qui dicatur contumax, et quid sit contumacia, et quibus pœnis puniatur. h. d.

Ergo iuridice vocatus, et nulla legitima caussa impeditus, si se iudici præsentare neglexerit, aduersario accusante, contumaciæ crimen incurrit. Est enim contumacia, erga iudicem vel prælatum commissa inobedientia. Hæc autem varie iuribus coercetur. Nunc enim litis damno, nunc mulcta, nunc expensarum refectione *r*, et rei sequestratione, vel ecclesiasticæ sententiæ *s* innodatione ob contumaciam suam conuentus afficitur.

Actor mittitur in possessionem rerum rei contumacis, et post annum efficitur verus possessor, reseruata quæstione super proprietate. h. d.

§. 2. Illud quoque videtur ordinarium, vt contumace aduersario tuo existente, in possessionem earum rerum, de quibus quæstio vertitur, vel *t* quæ alias sunt in patrimonio rei, pro modo debiti, si personalis instituatur actio, custodiæ caussa inducaris, vt tædio affectus reus veniat aliquando responsurus. Quod si *v* adhuc per annum in sua contumacia perseuerauerit: iudice decernente, verus possessor efficieris, super proprietate duntaxat aduersæ parti defensione reseruata. Sed si missus in possessionem *x* fructus dilapidet: sequestrandi erunt, et quod distractum est, in pristinum statum erit reuocandum.

Si ob potentiam aduersarii contumacis non possit actor possessionem ingredi, vel illam amiserit: nihilominus efficitur verus possessor, elapso anno. hoc dicit.

§. 3. Si tamen propter rei potentiam *y* siue dolum contigerit, vt intra annum rem custodiendam nancisci non possis, vel etiam acquisitam amittas, nec contumax melioris, quam obediens, conditionis existat: de canonica æquitate sancitum est, vt hoc etiam casu verus, elapso anno, possessor actor constituatur.

Si reus contumax dederit cautionem de stando iuri; nec mulctandus est, quod aduersarium non fuerit passus esse in possessione: et missionem passus restitnetur. h. d.

§. 4. Hoc tamen *z* tunc obtinet, cum reus nullam cautionem præstitit. Nam si de stando iuri cauerit, nec mulctandus: et missionem passus illico restituendus erit.

Actor, anno lapso, non reputatur possessor, si per eum steterit, quo minus intrauerit possessionem. h. d.

§. 5. Idem *aa* iuris est, si annus lapsus esse proponatur, per reum tamen non steterit, quo minus ante terminum et possessionem receperit, et cautionem dederit.

Excommunicatus a delegato principis, etiam delegato mortuo, non potest ab ordinario absolui, vel alio, præterquam in mortis articulo, vel de mandato papæ. h. d.

§. 6. Quæri *bb* contigit, si delegatus, qui reum propter contumaciam manifestam excommunicationis vinculo innodauit, vel petitorem caussa rei seruandæ in possessionem induxit, rebus eximatur hu-

a *C. pen. extr. de offic. del. cap. ex parte. in fin. extr. eod.* b *cap. fin. extr. eod.* c *cap. quoniam contra. extr. de probat.* d *gl. pen. cap. ecclesia sanctæ Mariæ. extr. de constit.* e *gl. 2. can. pen. 3. qu. 2.* f *cap. pen. extr. de foro compet.* g *gl. 2. can. pen. 2. qu. 2.* h *can. fin. 5. qu. 2.* i *gl. 2. can. pen. 3. qu. 2.* k *cap. ex parte tua. extr. de appellationib.* l *cap. fin. extr. de feriis.* m *cap. fin. in fin. extr. de feriis.* n *cap. 2. extr. de dilat. gl. 2. can. pen. 3. qu. 2.*

o *cap. consuluit nos. extr. de offic. deleg.* p *cap. quoniam. §. si autem de carnal. extr. vt lite non contest.* q *cap. cum dilecti. extr. de dolo et contumac.* r *cap. cum dilecti. in fin. extr. eod.* s *cap. tuæ fraternitatis. extr. vt lite non contestata.* t *cap. fin. §. in aliois. extr. vt lite non contestata.* v *cap. 1. extr. de eo, qui mitt. in poss.* x *cap. 2. extr. de sequestr. poss.* y *cap. contingit. extr. eod. tit.* z *cap. 1. eod. tit.* aa *cap. 2. in fin. extr. de eo, qui mitt. in poss.* bb *C. pastoralis officii. §. praeterea. extr. de off. ord.*

manis,

manis, an eidem iuri parere volenti, et idoneam cautionem offerenti ordinarius absolutionis beneficium impertiri, et possessionem restituere valeat? Et responsum est, quod, cum delegatus, quoad hoc, sit ordinario maior, excommunicatus ab eo non potest per alium, præterquam in mortis articulo, sine mandato summi pontificis absolutionis gratiam obtinere, vel possessionem recuperare: nisi alius ei in onere successerit et honore.

Passus missionem, si, mortuo delegato, præstet infra annum cautionem de parendo iuri, etiam post annum recuperabit possessionem. h.

§. 7. Sed *a* ne missus in possessionem verus efficiatur post annum possessor, missionem passus coram ordinario, vel, si eius copiam habere nequiuerit, coram publicis et honestis viris, vt quasi præscriptionem interrumpat annalem, offerre, ac præstare poterit de parendo iuri cautionem, vt sic etiam post annum per apostolicam sedem possessionem recuperare mereatur.

In caussis beneficialibus non habet locum missio in possessionem, sed in locum eius poterit procedi, lite non contestata. h. d.

§. 8. Sed *b* ista quidem tunc procedent, cum de profanis rebus erit disceptatio. Nam qui super dignitate, personatu, vel beneficio ecclesiastico obtinendis cum aliquo litigat possessore, ob partis aduersæ contumaciam in possessionem mittendus non erit; ne per hoc ad ea ingressus vitiosis pateat. Licebit tamen iudici hoc casu, etiam lite non contestata, diligenter examinato negotio, ipsum sine debito terminare, contumaciam absentis diuina replente præsentia.

Contra reum contumacem, si de caussa liqueat, potest ferri sententia etiam in caussa profana, lite contestata: contra actorem vero, etiam lite non contestata. h. d.

§. 9. Quod interdum etiam in profanis obtinebit, vtputa *c* si, contestata lite, reus contumax fuerit, et de caussa liqueat, vel actor ipse contumaciæ crimen incurrat: quo casu etiam lite non contestata, instante reo, iudex et testes recipere, et sententiam ferre debebit.

Si actor non venerit in termino, ad quem reum citare fecerit; debet reo reficere expensas, et cauere de in posterum comparendo: alias non admittitur ad aliam citationem. h. d.

§. 10. Idem *d* quoque actor, si ad terminum, ad quem aduersarium citari fecerit, venire contempserit, venienti reo in expensis, propter hoc factis, legitime condemnabitur, et ad aliam citationem minime admittendus erit: nisi de fideliter in posterum comparendo idoneam cautionem dederit.

Iudex debet esse contentus vna pœna ex pluribus, quæ aduersus contumacem competunt: et excrescente contumacia, potest etiam ad alias procedere. hoc dicit.

§. 11. Quod autem diximus, iuribus varie contumaciam coerceri, non est ita accipiendum, quasi omnes simul pœnas ius dicens infligere contumaci debeat, sed quod variarum pœnarum sibi datur optio: vnde alterutra, quæ magis timeri debeat, iudex a principio contentus erit, ad aliam nihilominus processurus, si hoc meruerit proteruitas contumacis.

TITVLVS VII.
DE LIBELLI CONCEPTIONE, ET OBLATIONE.

Actor, reo comparente, debet clarum iudici libellum offerre: et quid sit libellus? h. d.

In primis igitur, reo in assignato termino comparente, iudici libellum actor offert *e*, et illum ita clarum et planum, vt ex eius inspectione deliberare reus valeat, vtrum cedere velit, an contendere, atque vt, si contendendum sit, despicere valeat iudex, quemadmodum a se concipienda sit sententia. Nihil enim aliud est libellus *f*, quam breuis scriptura, claram actoris intentionem continens, et contra aduersarium necessario concludens.

Libellorum alii sunt accusatorii, alii conuentionales. h. d.

§. 2. Porro libellorum duæ sunt species. *g* Alii enim sunt accusatorii, alii conuentionales. Accusatorii sunt *h*, quibus quis aliquos apud iudicem alicuius criminis reos defert: de quibus quidem in præsenti nobis non est institutus sermo, sed infra suo loco et ordine dicetur. Conuentionales sunt *i*, quibus in ciuilibus desceptationibus vtimur, dum rem nostram, aut quam nobis deberi putamus, in iudicio petimus.

Quæ debeat continere libellus: et quod ineptus, vel obscurus libellus non obligat ad respondendum: et quod iudex illum potest lacerare. h. d.

§. 3. Exprimet igitur oblatus libellus, non solum agentis, et conuenti nomen, sed et ius dicentis, et petitæ rei *k*, et actionis qualitatem. Et si personali *l* experiendum sit actione; petendi quoque caussa exprimenda erit: alioqui nec conuentus respondere tenebitur, et iudex libellum, non legitimæ conuentionis formam continentem, concerpere ac destruere poterit.

Plures dantur casus, in quibus solennis libelli porrectio non est necessaria. h. d.

§. 4. Sunt tamen casus, in quibus solennis hæc libelli oblatio minime est necessaria *m*, veluti in quibus de plano ac sine strepitu et figura iudicii procedendum erit, et in quibus, etiam non contestata lite, testes recipi possunt, et alii plures.

Bene faciet iudex, si rem terminare quæret sine tela iudiciaria. h. d.

§. 5. In his quoque casibus, in quibus libelli est necessaria porrectio, probe iudex fecerit, si principales personas, vel in subsidium etiam aduocatos factum ipsum proponere iusserit, et sine tela iudiciaria controuersiam terminare tentauerit.

Oblato libello, debent reo dari dilationes ad excipiendum: et ad euitandam obscuritatem vna materia est vno loco tractanda. h. d.

§. 6. Oblato tamen secundum iuris ordinem libello, certæ reo conuento indulgendæ sunt induciæ *n*, quibus deliberet, cedendum sibi sit, an contendendum; acceptandus, an recusandus iudex: denique, vt proponat, si quas habet, exceptiones. Quæ propterea comparatæ sunt, vt ii, aduersus quos instituuntur actiones, defendantur. Harum vero quædam ante litis contestationem opponendæ erunt, quædam vero etiam post contestatam litem. Sed ne, si qui inter has alieni tractatus medii fuerint interiecti, huiusmodi sectio obscuritatem pariat, videamus nunc generaliter de exceptionibus.

TITVLVS VIII.
DE EXCEPTIONIBVS, ET REPLICATIONIBVS.

Quid exceptio, et quod duplex eius est species, dilatoria et peremptoria. Et quod dilatoriarum quædam respiciunt iudicem, quædam actorem, quædam reum, quædam caussam. h. d.

Exceptio est *o* actionis vel intentionis exclusio. Exceptionum summa diuisio in duo genera deducitur. *p* Aut enim sunt dilatoriæ, aut peremptoriæ. Dilatoriæ sunt, quæ rem et iudicium differunt. Harum quædam iudicis personam respiciunt, quædam agentis, quædam rei conuenti, quædam vero actionis et caussæ qualitatem. Personam iudicis respiciunt, vel quæ illius incompetentiam arguunt, vel quæ de ipso suspicionem ingerunt, secundum ea, quæ supra suo loco latius exposuimus. Et hæ declinatoriæ quoque poterunt appellari. Actoris partem illæ spectant, quæ, illum non legitimam in iudicio standi personam habere, demonstrant: quales sunt procuratoriæ, vtputa, si quis per monachum, aut regularem, aut clericum agere velit. Item si quis vt tutor, vel curator, vel procurator, vel syndicus compareat, et illum tutorem, vel curatorem, vel procuratorem, vel syndicum esse negetur, vel sua non interesse, vel audiri non debere potestetur, et si quæ sunt his similes. Ex persona rei deducuntur, veluti si quis ab eo, qui alienam litem defendit, de iudicato soluendo cautionem postulet, aut si ab actore se spoliatum esse reus conuentus coram iudice queratur, et propterea restitutionis beneficium imploret, vel si actorem ex legitima caussa domum reuocet. Actionem et caussam respiciunt, vt cum proponitur de ineptitudine, aut incertitudine libelli, aut de litis pendentia, aut cum nondum diem solutionis venisse prætenditur.

Declinatoriæ exceptiones proponi debent ante omnem exceptionem: alioqui amplius opponi non poterunt. h. d.

§. 2. Hæ vero regulariter omnes ante litis contestationem proponi debent. Sed quas declinatorias appellauimus, non modo ante litem contestatam, verum etiam ante omnem dilatoriam exceptionem opponere reum oportebit: alioqui, si aliam primo proposuerit, cum per hoc in iurisdictionem eius, coram quo proposuit, consensisse videatur, eiusdem iurisdictionem sero declinare conabitur.

Dilatoriæ exceptiones, non declinatoriæ, regulariter proponuntur ante litem contestatam, quandoque tamen etiam post. h. d.

§. 3. Ergo in initio litis declinatoriæ opponi debent, et probari: cæteræ post oblatum libellum ante litem contestatam, intra terminum, a iudice assignatum, quandocunque opponi et probari poterunt. Sed et lite contestata quandoque eas opponere licebit, veluti *q* si qua nuper reo competens exorta fuerit, vel is, qui eam opponere voluerit, postmodum ad suam notitiam peruenisse iureiurando fidem faciat, vel esset huiusmodi, quæ retroactum processum nullum redderet, vt est ea, quæ vel mandati, vel iurisdictionis defectum arguit.

Et ex loco, et ex tempore, et ex aliis fontibus ducuntur exceptiones. hoc dicit.

§. 4. Ducuntur autem huiusmodi exceptiones non solum ex supra positis caussis, sed etiam ex loco, ex tempore, et ex aliis pluribus, vt tam pontificii, quam cæsarei iuris libris facile est legentibus cognoscere.

Exceptio excommunicationis licet sit dilatoria, tamen potest opponi et ante et post litem contestatam. h. d.

§. 5. His annumeranda est etiam excommunicationis *r* exceptio, quæ licet et ipsa dilatoria sit, a cæteris tamen dissimilem naturam sortita esse deprehenditur. Nec enim post oblatum tantum libellum ante contestatam litem velut cæteræ, sed in qualibet parte litis opponi poterit,

a *C. pastoralis officii. §. præterea. vers. veruntamen. extr. de offic. ord.* b *C. vnic. de eo, qui mitt. in poss. in 6.* c *C. caussam, quæ, et C. sequ. extr. eod.* d *C. 1. eod. tit. in 6.* e *c. induciæ. §. offeratur. 3. qu. 3.* f *C. 1. in gl. 1. extr. de lib. obl.* g *gl. 1. C. 1. extr. eod. tit.* h *c. præscripta sit. §. libell. 8. qu. 8.* i *d. gl. 1. cap. 1. eod. tit. extr.* k *C. 2. extr. eod. tit.* l *C. fin. extr. eod. tit.*

m *Cl. sæpe, de verb. sign.* n *can. induciæ. §. offeratur. 3. qu. 3.* o *gl. in vers. irritari. C. dudum. Cl. 2 extr. de elect. gl. fin. C. ex parte. extr. de foro comp.* p *gl. 1. C. exceptionum. extr. eod. de except.* q *C. pastoralis. in fin. extr. eod. tit.* r *C exceptionem excommunicationis. extr. eod.*

poterit *a*, peremptorio termino ad proponendum exceptiones declinatorias et dilatorias præfixo minime obstante. Quod est in hac exceptione specialiter obseruandum, ne quisquam in periculum animæ suæ excommunicato communicare compellatur. Quodsi eam reus omiserit, vt actor sumptibus et laboribus fatigetur.: in expensis legitimis condemnandus erit.

In opponenda exceptione excommunicationis seruanda est certa forma. hoc dicit.

§. 6. Sed cum per malitiam hæc exceptio in iudiciis opponeretur frequentius: Innocentiana constitutione consultissime cautum est *b*, vt certa in ea proponenda forma seruari debeat, vt ex ipsius constitutionis tenore facile apparere potest.

Exceptio excommunicationis potest actori opponi in prima tantum instantia, non in secunda. Idem de cæteris dilatoriis. h. d.

§. 7. Hæc *c* autem in prima tantum instantia sibi locum vendicant. Quodsi succumbens actor appellauerit prætextu excommunicationis oppositæ; a prosequutione appellationis minime excludendus erit: quod et in cæteris dilatorijs multo magis locum obtinet.

Reus excommunicatus, licet reconuenire non possit, admittitur tamen ad proponendas suas legitimas defensiones. h. d.

§. 8. Reus *d* autem, nullo obstante excommunicationis vinculo, velut recte conuenitur, ita ad legitimas defensiones semper admittitur. Satis enim absurdum esset, si, actore impugnante, defensionis copia reo denegaretur: quia sic multoties condemnaretur absoluendus. Reconuentionis tamen potestas eidem minime permittitur.

Superius dicta de excommunicatione intelliguntur de maiori. h. d.

§. 9. Cæterum *e* quæ supra de excommunicatione diximus, non de quacunque excommunicatione sunt intelligenda, sed de ea tantum, quæ a perceptione sacramentorum, et a fidelium communione separat, vt etiam ipsa Innocentianæ constitutionis verba demonstrant.

Peremptoriæ exceptiones sunt, quæ ius actoris perimunt, et semper agentibus obstant. h. d.

§. 10. Peremptoriæ, seu elisoriæ exceptiones sunt, quæ in totum ius agentis perimunt *f*, et semper agentibus obstant: qualis est, doli mali, metus, pacti conuenti, solutionis, iurisiurandi, præscriptionis *ff*, transactionis, et rei iudicatæ, et si quid contra leges factum esse dicatur.

Exceptiones peremptoriæ litis finitæ sunt, quæ impediunt litis ingressum. h. d.

§. 11. Harum quædam dicuntur peremptoriæ litis finitæ, quædam simpliciter peremptoriæ. Peremptoriæ litis finitæ sunt, quæ litis impediunt ingressum, et aduersus agentem omni tempore opponi possunt *g*; qualis est exceptio transactionis, iurisiurandi, et rei iudicatæ: quæ vel in ipso limine iudicii proponi poterunt. *h* Cum enim super negotiis, transactione, iureiurando, et sententia decisis, alias lis inchoata terminata fuerit: valde absonum visum fuit, super eisdem nouum assumi debere iudicium, et quasi in infinitum forensia iurgia protrahere. Inde quoque litis finitæ exceptiones appellantur: quod, vt aliquis esset finis litium, institutæ fuerint. Idem iuris est in aliis etiam peremptoriis exceptionibus, quæ vulgo manifestæ sunt, et notoriæ habentur.

Exceptiones peremptoriæ proponuntur post litem contestatam ante sententiam. h. d.

§. 12. Cæteræ vero litis contestationem minime impediunt, atque ante sententiam erunt regulariter proponendæ: quas quidem si dolo malo suo tempore in prima instantia reus proponere distulerit, etiam in caussa appellationis opponendi sibi facultas denegabitur.

Præiudiciales exceptiones sunt, quæ alteri caussæ præiudicium afferunt, puta exceptio consanguinitatis, caussæ restitutionis viri, exceptio natalium, petitio hereditatis. h. d.

§. 13. Sunt etiam quædam exceptiones, quæ præiudiciales appellari possunt ex eo, quod alteri cognitioni præiudicium afferunt, vtpote si qua mulier Titium in virum petat, qui ad mulieris intentionem elidendam, consanguinitatis obiiciat exceptionem *i*: qua probata, cum quæstio principalis perimatur, de ipsa est cognoscendum, antequam ad diffinitiones articulum procedatur. Idem *k* si petenti hereditatem natalium obiecta sit exceptio. Cum enim successionis caussa a caussa natalium dependat: posteriore quoque loco cognoscenda erit.

Spoliatus opponens de spolio in modum exceptionis, non cogitur respondere, antequam sit restitutus. h. d.

§. 14. Sed *l* et, si quæstio spolii in modum exceptionis petentibus obiecta fuerit, probationes super spolio primitus erunt audiendæ: eoque legitime probato, reus non cogetur respondere *m* positionibus, donec integre restitutus fuerit.

Non debet iudex in caussa supersedere obtentu exceptionis spolii, nisi dicatur factum ab actore, et hoc in ciuilibus; in criminalibus vero potest etiam obiici de spolio, a tertio facto, si quis dicatur, vel tota sua substantia, vel maiori parte spoliatus: nec agenti super rebus ecclesiasticis potest opponi exceptio spolii rerum priuatarum, vel contra. h. d.

§. 15. Sed quia huiusmodi exceptionem nonnunquam in iudiciis calumniose propositam caussas ecclesiasticas contingebat impedire, et per interpositas appellationes principalis caussæ cognitionem perimere: consultissime Innocentiana *n* constitutione decretum fuit, vt in ciuilibus negotiis spoliationis obiectu ab alio, quam ab actore factæ, iudex in caussa principali procedere non postponat. In criminalibus vero, etiamsi a tertio spoliatus fuerit, dum tamen, vel tota sua substantia, vel maiori parte ipsius se per violentiam priuatum affirmet, obiecta exceptio processum differet, pœnis statutis, si eandem intra certa tempora non probauerit obiiciens: eo quoque salubriter adiecto *o*, vt rerum priuatarum spoliatio agenti super ecclesiasticis, vel ex contrario, non opponatur.

Accusato excipiente de spolio, a tertio facto, debet indulgeri tempus, intra quod restitutionem petat, et caussam, si potest, finiat: quo elapso, non obstante tali exceptione, accusari poterit. h. d.

§. 16. Inter scholares *p* olim dubitari contigit, si spoliatus a tertio contra suum accusatorem de spolio excipiat, an ei tempus indulgeri debeat, infra quod restitutionem imploret, ne forte sic existens omnem accusationem eludat? Et id æquitati et iuri satis consonum visum fuit. Vnde si infra tempus indultum restitutionem non petierit, et caussam, cum posset, ad finem non perduxerit: non obstante exceptione spolii, deinceps accusari poterit.

Exceptiones contra testes, peremptoriarum naturam sapiunt, ideo ante sententiam proponendæ. h. d.

§. 17. Sunt et aliæ exceptiones, quas proprie neque dilatorias, neque peremptorias appellaueris: cuiusmodi sunt, quæ aduersus productos testes opponuntur, vtputa *q* si quis Mæuium examinatum, infamem, excommunicatum, vel alias criminosum esse dicat. Quæ tamen, cum ad peremptoriarum naturam accedere videantur, ipsæ quoque ante sententiam proponendæ erunt.

Ponit differentiam, vtrum testi obiiciatur crimen, de quo nunquam alias fuerit conuictus: vel obiiciatur crimen, de quo alias quis confessus et conuictus fuit. h. d.

§. 18. Multum tamen interest, an per exceptionem tantum testibus opponantur crimina, de quibus nunquam accusati fuerint, an vero ea, de quibus alias conuicti, vel confessi fuerunt. Primo enim casu *r* obiectorum criminum probatio antea exhibenda erit, quam caussa per sententiam terminetur. Et si conuicti vel confessi fuerint; ordinaria cessante pœna, sufficiet, quod a perhibendo testimonio repellantur: præsertim cum obiectum crimen minime caussam contingat. Posteriore vero, cum non sit cuiquam contra alios credendum, nisi se prius probauerit innocentem, a ferendo testimonio penitus repelli poterunt.

Opponens exceptionem, quæ aduersus opponentem opponi potest, nihil agit; et hoc, si proprio nomine excipiat: secus, si nomine suæ ecclesiæ. hoc dicit.

§. 19. Cauebit autem reus, ne quam contra aduersarium suum exceptionem porrigat, cuius ipse nexibus implicetur: cum scire debeat, nullum hanc esse iuris effectum habituram, veluti *s* si plura beneficia possidens de eadem pluralitate aduersus alium excipiat: vel si periurium *t*, aut excommunicationem is obiiciat, qui peierauit, vel ecclesiastica sententia innodatus fuerit. Hoc tamen ita recipiendum est, cum proprio nomine conuentus excipit *v*; cæterum si suam defendens ecclesiam tales exceptiones opposuerit; audiendus erit: nec quod opponens eisdem sit obnoxius, replicari poterit.

Qui excipit, non confitetur agentis intentionem; et potest quis plures etiam contrarias exceptiones opponere; et si iudex non admittat: potest appellari, et iudex puniri. h. d.

§. 20. Postremo, sciendum est, eum, qui excipit *x*, non propterea agentis intentionem confiteri illum videri: cum eidem non solum vnam, sed etiam plures, quanquam contrarias, proponere liceat. Quæ si legitimæ fuerint, et iudex non admiserit: reo quidem per appellationis remedium succurretur, et iudex ipse meritis pœnis coercendus erit.

Aduersus exceptiones dantur replicationes. h. d.

§. 21. Dantur aduersus exceptiones replicationes: de quibus multis agere superuacuum esset, cum institutæ sint ad similitudinem exceptionum, quæ aduersus actiones opponuntur: de quibus si quis plenius velit intelligere, ex his, quæ superius diffuse de exceptionibus posuimus, mutuari poterit.

TITVLVS IX.
DE MVTVIS PETITIONIBVS.

Si reus conuentus nolit, vel non possit excipere; si habeat vnde actorem reconueniat: poterit illum reconuenire. h. d.

Igitur oblato ab actore libello, si reus conuentus nulla sit exceptione munitus, quæ vel iudicium differat, vel litis ingressum impe-

a *Cl. 1. eod. tit.* b *C. 1. eod. tit. in 6.* c *C. significauit. extr. eod.* d *C. cum inter. extr. eod. tit.* e *C. 1. eod. tit. in 6.* f *C. 1. de litis contest. in 6.* ff *can. 2. in fin. 3. qu. 6.* g *C. 1. de litis contest. in 6.* h *c. 2. 3. qu. 6.* i *C. litteras tuas. extr. de rest. spol.* k *C. pen. extr. de ord. cogn.* l *C. fin. extr. de ord. cogn.* m *Petitionibus*, melius.

n *C. 1. de rest. spol. in 6.* o *d. C. 1. §. fin.* p *C. 1. §. solet autem. de restit. spol. in 6.* q *C. præsentium. vbi gl. extr. de test.* r *C. 1. extr. eod. tit.* s *C. cum ecclesiæ, extr. eod. tit.* t *gl. in C. præsentium. et C. testimonium. ext. de test.* v *cap. dilecti filii. extr. eod. tit. de exception.* x *C. cum venerabilis. extr. eod. tit. de exception. de regul. iur. in 6.*

diat,

diat, mutuis petitionibus aduersarium suum fatigare poterit, et agentem coram eodem iudice, antequam litem contestetur, reum constituere. Cuius enim quis *a* in agendo obseruat arbitrium, eundem habere contra se iudicem in eodem negotio dedignari non debet. Proposita ergo actoris intentione, et responsione facta, super quaestionibus, rei monitione praemissa, in continenti actor respondere compellendus erit, vt vicissim postea rationes partium iudex audiens, concordia, vel iudicio vtriusque negotium terminet.

Etiam coram iudice delegato potest reus actorem reconuenire. h. d.

§. 2. Nec solum coram ordinario reconuentio talis sibi locum vendicat, verum *b* etiam coram delegato: vnde, nisi reus litteras impetrare maluerit, actorem sibi obnoxium, eodem durante iudicio, coram datis iudicibus reconuenire poterit.

Actoris et rei reconuenientis aequalis debet esse conditio in iudicio. h. d.

§. 3. Vtriusque autem, tam actoris, quam rei reconuenientis aequa debet esse conditio. Vnde *c* cum caussa, appellatione remota, committitur, si reus actorem reconuenerit: vno eodemque iure circa appellationis remedium vterque consendus erit.

Coram arbitris non habet locum reconuentio. h. d.

§. 4. De arbitris dubitari poterit, an coram eis reconuentioni locus esse possit *d*? Et cum arbitri iudicare non possint, nisi de his tantum, super quibus in eos compromissum fuit: responsum est, coram eis reconuentionem locum habere non posse.

Reus, conuentus coram iudice laico, non potest reconuenire actorem super caussa spirituali. h. d.

§. 5. Interdum etiam accidit, vt nec coram ordinario, nec coram delegato iudice, reo actorem conuenire sit potestas, vtputa si coram iudice laico conuentus, actorem super caussa iuris patronatus, decimarum, matrimonii, aut alia spirituali reconuenire velit.

Excommunicatus non potest reconuenire. h. d.

§. 6. Idem *e* iuris est, si conuentus excommunicationis vinculo innodatus existat. Huic enim, licet alioqui excipiendi facultas minime sit interdicta, actorem tamen reconuenire non conceditur, ne, quod (vt supra diximus) in defensionis remedium sustinetur, ad impugnationis materiam extendatur.

Super caussa criminali non admittitur reconuentio: idem in caussa depositi. h. d.

§. 7. Illis quoque, qui coram iudice criminaliter conuenti fuerint *f*, vel super deposito, nisi se prius innocentes probauerint, et depositum restituerint, alios criminandi, vel conueniendi licentia non conceditur.

TITVLVS X.
DE RESTITVTIONE SPOLIATORVM.

Intentans spolia non potest reconueniri, nisi super caussa spolii. h. d.

Is quoque, qui se quibusdam rebus, aut iuribus spoliatum conqueritur, ab aduersario suo reconueniri non poterit. Nam super spoliatione conuentus, aduersus restitutionem petentem non est, nisi super quaestione spolii, audiendus. Restitutionis enim petitio in hoc priuilegiata esse noscitur, vt ipsam intentans, non cogatur ante restitutionem spoliatoribus respondere. Vnde *g* cum quis se de beneficii possessione violenter eiectum apud iudicem conqueritur, si aduersarius eundem non canonice dicat institutum: de violenta prius eiectione, quam de canonica institutione cognoscendum erit.

Spoliatus est ante omnia, et quoad omnia, restituendus. h. d.

§. 2. Sed etsi spoliatus non primus coram iudice super spolio sibi illato consistat, sed criminali iudicio ab aduersario lacessitus spoliationis caussam proponat: ita demum super petitione iudex procedere poterit, si prius restitui spoliatum sua sententia iusserit. Omnes enim leges tam ecclesiasticae, quam seculares ante omnia cuncta spoliatis, vel eiectis redintegranda *h*, et damna sarcienda esse praecipiunt: fructus *i* quoque non tantum a violento possessore percepti, sed etiam qui a veteri possessore percipi verisimiliter potuissent, restituendi erunt. Nec restitutionis solum sententia sufficiet, nisi re ipsa omnia iudicis officio restituantur ita, vt eiectus, vel spoliatus etiam naturalem possessionem recipiat, cunctaque, quae sibi ablata fuerint, eodem, vnde surrepta fuerunt, reuocentur.

Quaestio spolii, per modum reconuentionis proposita, non impedit processum super alia caussa ciuiliter institutum. h. d.

§. 3. Quod si ciuiliter conuentus aduersario spolii quaestionem regerat; cum mutuae tunc intelligantur petitiones, in idem iudicium deductae, vicissimque tractatae: vnica simul erunt sententia terminandae.

Cum spolium proponitur in modum exceptionis; nulla fertur restitutionis sententia: sed, quamdiu non fuerit reus restitutus, non est cogendus actori respondere. h. d.

§. 4. Sed haec quidem obtinent, cum in modum actionis spolii quaestio proponitur: sed, si citra litis contestationem de spolio quis excipiendum duxerit, super ipsa quidem exceptione, probationes primitus recipiendae erunt. Ea tamen legitime probata, nulla restitutionis erit ferenda sententia: sed tamdiu spoliatori super petitionibus suis respondere cogendus non erit *k*, donec ab ipso restitutus fuerit. Quemadmodum enim, si in modum exceptionis aliquod crimen testi obiicitur, vt a testimonio repellatur, etsi crimen contra eum ciuiliter probatum fuerit, sibi poena non infligitur ordinaria, sed eius duntaxat testimonio non creditur: sic, spoliatione in modum exceptionis tantum probata, restitutionis sententia minime ferenda erit.

Tribus casibus priuatus a iudice dicitur spoliatus, si non seruauit iuris ordinem, si nulliter pronuntiauit, si erat iudex incompetens. h. d.

§. 5. Spoliatus autem non solum is intelligitur, qui a priuato quocunque homine rerum quarundam possessione indebite priuatus fuit; sed etiam *l* ille, quem iudex ipse, iuris ordine praetermisso, beneficio, vel aliis rebus carere coegit; vel is, qui, licet iuris quidem ordinem seruauerit, spoliati tamen, et de facto damnati iudex erat incompetens: vel, si iudex sit competens, circa priuationem tamen nulliter pronuntiauit.

Spoliasse et is intelligitur, qui mandauit spoliari, aut spolium suo nomine factum ratum habuit, vel spoliatori successit in vitium. h. d.

§. 6. Is quoque spoliasse intelligitur, qui, licet ipse non spoliauerit, per alium tamen spoliari mandauerit *m*, aut spolium suo patratum nomine ratum habuerit. Vnde et is restitutioni obligabitur, quemadmodum *n* et ille, qui rem indebite occupatam, scienter recipiendo spoliatori succedit in id vitium. Licet enim is non spoliauerit; cum tamen, quoad periculum animae, non multum intersit, vtrum quis iniuste detineat, an alienum inuaserit: contra huiusmodi possessorem spoliato per restitutionis beneficium, non obstante iuris ciuilis rigore, succurritur.

Renuntiatio facta post spolium non impedit spoliati restitutionem; secus, si ante fuerit renuntiatum: et testes super spontanea renuntiatione non sunt admittendi ante restitutionem. h. d.

§. 7. Illud quaesitum *o* est, si post spolium ecclesiae renuntiasse quis dicatur, an ob huiusmodi renuntiationem spoliato sit deneganda restitutio? Et cum non sit verisimile, quod sponte proprio iuri renuntiauerit, qui renuntiat, spoliatus huiusmodi, non obstante renuntiatione, restituendus erit. Testes etiam partis alterius de iuramento, et renuntiatione sponte facta, non ante admittendi erunt, quam spoliatus plenarie fuerit restitutus. Quod si ante *p* spolium ecclesiam sponte abiurasse reperiatur: perpetuum ei super negotio silentium imponendum erit.

Ponit aliquos casus exceptos ab illa regula, spoliatus ante omnia est restituendus. h. d.

§. 8. Sunt et alii casus, quibus iure denegabitur spoliatis restitutio, vtputa cum agenti per modum exceptionis de alia spoliatione opponitur, aut tam super proprietate, quam super spolio eodem tempore disceptari spoliatus ipse consenserit, aut ante restitutionis postulationem petitoria actione iudicium expertus succubuerit.

Probatio spolii, absentia spoliatoris, et lapsus temporis, non operantur restitutionem, si spoliator non absit per contumaciam, vel dolum. h. d.

§. 9. Idem *q*, si, spoliatore non per contumaciam, vel per dolum absente, ab apostolica sede ad iudices spoliatus litteras obtinuerit, vt, si eum spoliatum iudicibus constiterit, intra certum temporis spatium restituatur, si reus intra praefixum terminum sese iudici exhibere non possit; quanquam temporis lapsus immineat, et actor sit suam possessionem et deiectionem probare paratus: nihilominus restituendus non erit.

Si contra agentem de spolio opponatur exceptio, per quam concludatur, actorem non possedisse: spoliatus ante omnia non restituitur. h. d.

§. 10. Sed et si talis opponatur exceptio, quae agentem minime possedisse concludat: tamdiu sustinenda erit restitutio, donec super tali exceptione cognitum fuerit, vt ecce, nec laico spiritualia possidere, nec sacerdotes vxores habere possunt. Vnde, si vel illi se beneficiis spoliatos, vel hi ab vxoribus se destitutos coram iudice conquerantur; et ab aduersariis de secularitate, vel de sacerdotio agentibus opponatur: procul dubio differenda erit restitutio.

Cum pro spoliatore militat iuris praesumptio: spoliatus non est ante omnia restituendus. h. d.

§. 11. Quinimo et, cum sola iuris praesumptio pro spoliatore contra spoliatum militat, impedienda erit restitutio, ex quo apparet *r*, eum, qui (exempli gratia) restitui postulat ad decimas, quas intra alienae parochiae limites possedisse asserit, nequaquam restituendum esse; nisi euidenter docuerit, quod earum possessionem legitime assequutus fuerit, quia eos occupasse iniuste verisimiliter praesumitur: cum ex praediis perueniant intra alienam parochiam constitutis, manifestumque sit, eas iure communi ad eandem ecclesiam pertinere, nisi aliud ostensum fuerit.

Haereticus non restituitur ante omnia: idem si in restitutione timetur de periculo animae vel scandalo: quia differtur restitutio. h. d.

a *can. 1. §. cuius. 3. qu. 8.* b *C. dispendia. de rescr. in 6.* c *C. fin. extr. de mut. pet.* d *C. cum dilectus. extr. de arbitr.* e *C. cum inter. in fin. extr. de except.* f *c. 1. et 2. 3. qu. 11.* g *C. in litteris tuis. extr. eod. tit.* h *c. redintegranda. 3. qu. 1.* i *C. grauis. extr. eod. tit.*

k *C. fin. extr. de ord. cogn.* l *C. 1. extr. de except.* m *C. conquerente. extr. eod. tit.* n *can. notum. vbi gl. 12. qu. 1. et C. cum ad secundum. in fin. vbi gl. extr. eod.* o *C. saepe contingit. extr. eod.* p *C. 2. extr. eod. tit.* q *C. accepta. extr. eod. tit.* r *C. fin. eod. tit. in 6.*

§. 12. Plures praeterea sunt casus, quibus spoliatus illico non restituitur, veluti, cum haeresis labe pollutus deprehenditur, vel facta restitutione, animae periculum immineret, vel scandalum timeri possit: et alii, qui non minus secularibus, quam pontificiis legibus continentur.

Spoliatus potest, suspenso petitorio, ante conclusionem in caussa, intentare possessorium; secus si sit conclusum: nisi tamen aliter iudici videatur. hoc dicit.

§. 13. Postremo sciendum est, in spoliantis odium constitutum esse *a*, si spoliatus proprietatis litem ingressus fuerit, nullam de illata sibi violentia, mentionem faciens, antequam renuntiatum sit, aut conclusum in proprietatis iudicio, vt idem debeat super possessorio, etiam petitorio suspenso, audiri. Quod si renuntiatum fuerit, vel conclusum, vt iam possit caussa proprietatis sententia terminari, ne lites litibus inculcentur, et via possit fraudibus aperiri; caussa non decisa, possessorio non erit vtendum: nisi iudex, qui de caussa cognoscit, hoc ipsum ex iusta caussa viderit expedire, puta, cum ex perspicuis indiciis iniquitas inuasoris facile arguitur, et spoliato casu, siue dolo spoliatoris, dominium probandi facultas subtracta fuerit.

TITVLVS XI.
DE LITIS CONTESTATIONE.

Litis contestatio est fundamentum iudicii, qua deficiente frustra superaedificabitur: et quando dicatur lis contestata. h. d.

Hactenus ea complexi fuimus, quae plerumque ante caussarum discussionem vertuntur, quae non tam iudicii partes habentur, quam iudiciorum praeparatoria. Perueniamus nunc ad ea, quibus ipsum iudicium constituitur. Est autem iudiciorum quasi fundamentum quoddam litis contestatio. Nam *b* si illa a partibus praetermissa fuerit; procul dubio omnia, quae sequuta fuerint, corruent, seque ipsos litigatores inanibus laboribus et sumptibus vexabunt: vnde nec testes recipi, nec ad sententiam per iudicem procedi poterit. Ea *c* vero fit per petitionem in iure propositam, et congruam responsionem sequutam, animo contestandi litem factam, cum iudex per narrationem negotii caussam audire coeperit. Vnde, si quis positionibus simpliciter respondeat, aut peremptoriam exceptionem proponat, nequaquam per hoc esse facta contestatio litis intelligitur.

Procurator, tutor, et similes possunt litem contestari. h. d.

§. 2. Fit autem *d* litis contestatio non solum per principales, sed etiam per procuratorem, tutorem, et personas similes.

Aduocati responsio, nisi sit statim reuocata, facit litis contestationem. hoc dicit.

§. 3. An aduocati responsio litis contestationem faciat, dubitari potest: et ex facto responsum est, nisi statim reuocata fuerit, illius quoque responsione contestationem fieri.

Cum officium iudicis pro actione instituitur: est necessaria litis contestatio. h. d.

§. 4. Nec solum, cum per actionem iudicium instituitur, erit litis contestatio necessaria: sed etiam vbicunque iudicis officium pro ipsa proponitur actione, veluti, cum restitutio in integrum non incidenter, sed principaliter postulatur.

Qui effectus sequantur ex litis contestatione. h. d.

§. 5. Igitur, sequuta contestatione, reus et iudici subiicitur, et actori obligatur, dilatoriis exceptionibus via praecluditur, actiones perpetuantur, praescriptio interrumpitur, alii quoque effectus emanant, vt tam ciuilibus, quam ecclesiasticis constitutionibus suis locis traditur.

Cum ciuiliter agitur, et probabiliter de morte testium, vel diuturna absentia timetur, possunt examinari testes etiam lite non contestata. h. d.

§. 6. Admonendi tamen sumus, quod traditum est, lite non contestata, non posse testes recipi *e*, aut ad sententiam perueniri, non esse perpetuum. Nam si forte de morte testium timeatur, vel absentia diuturna, cum ciuiliter est agendum, ne veritas occultetur, et probationis copia fortuitis casibus subtrahatur, senes et valetudinarii, et alii testes, de quibus ex probabili caussa timetur, etiam, lite non contestata, sunt admittendi, seu pars conuenta sit contumax, seu sine dolo sit absens, vt conueniri non possit.

Qui testes examinauit ad perpetuam rei memoriam, debet intra annum vel conuenire aduersarium, vel examen denuntiare. h. d.

§. 7. Debet *f* tamen actor intra annum, ex quo facultas sibi data fuerit, aduersarium conuenire, aut saltem huiusmodi testium receptionem eidem denuntiare: alioqui attestationes sic receptae non valebunt, ne forte hoc procuretur in fraudem, vt scilicet processu temporis exceptiones legitimae ad repellendum testes, vel aliae, locum habere non possint.

Nota ex isto §. bonam regulam ad cognoscendum, quando non est necessaria litis contestatio. h. d.

§. 8. Sunt *g* et alii casus, in quibus absque litis contestatione legitime possunt testes produci, et lis sententia terminari: quos iam ex his, quae supra de contumacia diximus, quam etiam ex aliis locis cognoscere licebit. Et generaliter, vbicunque libellus non exigitur, aut ius agendi contra certam personam non dirigitur, litis contestatio non est necessaria.

TITVLVS XII.
DE IVRAMENTO CALVMNIAE.

Actor, recusans subire iuramentum calumniae, cadit ab actione, et reus habetur pro confesso. h. d.

Sed vt, veritate praeuia, iudicia expediantur, institutum est, vt litigatores in exordio litis de calumnia vitanda iurare debeant. Quod iuramentum si quis praestare recusauerit *h*: actor quidem ab instituta cadet actione, et pro confesso reus habendus erit.

In caussa suae ecclesiae clericus non cogitur iurare de calumnia, secus in propria: quo casu iurat propositis tantum scripturis, non tactis. h. d.

§. 2. In hac tamen parte quibusdam casibus clericis iura pepercerunt. Vetuerunt *i* enim, ne dum propriae ecclesiae caussa peragitur, inconsultis illorum praelatis huiusmodi subire iusiurandum cogantur: licet in propriis caussis huiusmodi priuilegio minime gaudere noscantur. Sed et quo casu hoc iuramentum subire vel permittuntur praelati, vel iubentur, non tactis *k*, sed tantum propositis scripturis, id implebitur.

Hodie etiam in caussis spiritualibus iuratur de calumnia. h. d.

§. 3. In caussis spiritualibus olim de calumnia minime iurabatur; sed quia et in illis litigatores frequenter calumniari compertum est: nouissime sancitum est *l*, vt in eis id, quod in caeteris constitutum est, obseruari debeat.

Etiam procuratores iurare de calumnia tenentur, quandocunque iudici videbitur. h. d.

§. 4. Et non tantum principales, verum etiam procuratores *m*, et syndici *n* huiusmodi iuramentum suscipere compellendi erunt, etiamsi quid ponere aut respondere debeant, a dominis instructi fuerint: aut post hoc praestitum iuramentum deputati fuerint. Nec enim illud intra certa iudicii tempora coarctatum reperitur, sed *o* poterit iudex exigere, quoties expedire viderit.

De calumnia iuratur etiam in caussa appellationis. h. d.

§. 5. Praeterea *p*, quanquam in prima instantia partes iurauerint; non tamen propterea in caussa appellationis huiusmodi iuramentum declinare poterunt: cum rursus, et de calumnia vitanda, et dicenda veritate iurare partes sint compellendae.

Iuramenti de calumnia omissio non vitiat processum. h. d.

§. 6. Illud postremo admonendi sumus, quod propter omissum *q* tacite in tota caussa calumniae iuramentum, iudicialis processus alias factus legitime, nec est nullus, nec ob eam caussam venit annullandus: cum huiusmodi iuramento praestari de substantia ordinis iudiciarii non existant.

TITVLVS XIII.
VT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETVR.

Lite pendente, nihil innouandum: et lis tunc pendere dicitur, cum citatio legitima peruenit ad partem citatam, aut per eam factum est, quo minus perueniret. h. d.

Instituta ergo lite, et solennibus praestitis satisdationibus, et calumniae iuramento exhibito, ad probationes, et merita caussae descendendum erit, et interim, pendente lite, nihil innouari poterit. Lis *r* autem pendere hoc respectu tunc dicetur, non modo cum lis contestata fuerit, verum etiam postquam a iudice competenti citatio emanarit, et ad partem citatam peruenerit, vel per eam factum est, quo minus ad eius notitiam perueniret: dum tamen in citatione ea sint expressa, per quae possit quis instrui, super quibus in iudicio conuenitur.

Ob dilapidationem, etiam lite pendente, fit sequestratio. h. d.

§. 2. Plane *s* ab eo, qui postquam a sententia prouocauit, possessionis fructus dissipat, etiam lite pendente sequestrari poterunt.

Litis pendentia non inualidat matrimonium contractum. h. d.

§. 3. Sic etiam *t*, si, dum super matrimonio lis pendet, secundum quis matrimonium rite contraxerit, si primum non tenuisse declaratum fuerit, pendentis litis obtentu secundum irritari non poterit. Ei tamen, qui in contemptum contraxerit, competens poenitentia imponenda erit.

TITVLVS XIV.
DE PROBATIONIBVS.

Quid sit probatio, et quibus modis fiat. h. d.

Probatio igitur est, idoneis argumentis et legitimis mediis facta demonstratio. Contingit autem quid probari variis modis, vtputa

a *C. is pastoralis. extr. de caussa possess. et propriet.* b *C. 1. extr. eod. tit.* c *C. dudum. secundo. §. licet. extr. de elect.* d *C. 1. extr. eod. tit.* e *extr. vt lite non contest. per totum, et C. 1. eod. tit. extr.* f *C. fin. §. sed si. extr. vt lite non contest.* g *d. C. fin. §. sunt et alii. vt lit. non contest.*

h *C. fin. extr. eod. tit.* i *C. 1. et sequ. extr. eod.* k *C. fin. extr. eod.* l *C. 1. §. fin. eod. tit. in 6.* m *C. 2. §. procuratores. eod. tit. in 6.* n *C. pen. et fin. extr. eod. tit.* o *C. 2. in fin. eod. tit. in 6.* p *C. 2. in princ. eod. tit. in 6.* q *C. 1. in princ. et §. 1. eod. tit. in 6.* r *Clem. 2. eod. tit.* s *C. fin. extr. de sequest. poss.* t *C. cum in apostolica. extr. de spons.*

confes-

confessione partium, depositione testium, instrumentorum exhibitione, iurisiurandi religione, inspectione iudicis, notorietate rei, suspicione vehementi, fama, atque aliis adminiculis.

Quomodo nascatur probatio ex confessione: et quæ sint positiones. h. d.

§. 2. Partium confessione tunc constat probatio, cum reus positionibus respondendo, vel alias in iudicio de intentione confitetur actoris. Sunt autem positiones, breues quædam narrationes, facti seriem continentes, ad eliciendam veritatem conceptæ, super quibus quis petit ab aduersario responderi, quas ad faciliorem *a* expeditionem litium propter partium confessiones, et probationum defectum vsus longæuus in caussis admisit, et iuris probauit auctoritas.

Recusans respondere positionibus, habetur pro confesso. h. d.

§. 3. Si *b* quis igitur positionibus sibi factis respondere requisitus recusauerit, vel, ne responderet, se per contumaciam subtraxerit: pro confesso habendus erit. Hoc autem ita demum obtinet, si a iudice respondere iussus, illum absentem fieri contigerit. Sed si, antequam iuberetur, contumaciter abscesserit; tunc pro confesso minime reputabitur: sed contra eundem, tanquam contumacem, procedendum erit, prout iuris ratio dictauerit.

Confessus et probationibus conuictus æquiparantur: et confessio erronea, si statim reuocatur, non affert præiudicium. h. d.

§. 4. Redditis igitur circa exhibitas positiones responsionibus, diligenter ab actore dispiciendum erit, an a reo super controuersia legitimam confessionem extorserit: quo quidem casu et ipse probationum oneribus releuabitur, et iudicis in cognoscendo partibus cessantibus, statim super tali confessione pronuntiandum erit. Plane *c*, si per errorem facti huiusmodi confessionem emanasse doceatur, confitenti, sed tamen confessionem suam statim reuocanti, nullum præiudicium generabitur: alioqui, quod sua quisque voce dilucide testatus est, proprio non valebit amplius testimonio infirmare.

Reus non tenetur edere actori, nisi instrumenta communia. h. d.

§. 5. Non tamen *d*, quia positionibus reus respondere compellitur, documenta quoque, quæ, ad caussam pertinentia, penes se detinet, nisi sibi cum actore sint communia *e*, exhibere compellendus erit. Nam graue nimis esset, illum ad eorum exhibitionem vrgeri, per quæ sibi postea præiudicium fieret. Sed actor ipse, inficiante reo, sumptis congruis dilationum temporibus, intentionis suæ proprias probationes afferet, vel testes inducendo, vel instrumenta, et alias scripturas producendo.

Reus citandus est ad videndum iurare, et deponere testes: et testi iniurato non creditur, nisi fuerit remissum iuramentum a parte. h. d.

§. 6. Debet autem in primis, si ex dictis testium rei sit eruenda veritas, admoneri aduersarius, quod auditurus iuramentum veniat *f*, ne, si prætermissum id fuerit, quod contra leges actum deprehenditur, nullam habeat firmitatem. Sed et testium depositiones non aliter recipiet iudex, quam prius iurisiurandi religione firmauerint, quod tantum, quæ vera nouerint, professione suæ testificationis aperient. Nullius enim testimonio, quantumcunque religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in præiudicium credi debet alterius: nisi forte iuramentum ab aduersa parte remittatur.

Testes, recusantes iurare, sunt sub pœna excommunicationis cogendi: et iuramentum de non deponendo non tenet. h. d.

§. 7. Quod si testes, a iudice moniti, sese, vel odio, vel gratia, vel timore a ferendo testimonio subtraxerint; per censuras ecclesiasticas testificari compellendi erunt: nec audientur, quod sese, quo minus deponant, proprii iuramenti vinculo innodatos asserant. *g*

Diligens debet esse iudex in examinando super omnibus qualitatibus totius caussæ. h. d.

§. 8. Interrogabit *h* ergo Iudex testes in qualibet caussa ad minus duos. Nulla enim caussa est regulariter, quæ vnius testimonio, quantumuis legitimo, terminetur. Eosque diligenter examinabit *i*, de singulis circumstantiis diligenter inquirens, de caussis videlicet, de personis, loco, tempore, visu, auditu, scientia, credulitate, fama, et certitudine, cæterisque, quæ ad rem facere, et negotio conuenire existimabit. Illud quoque subtiliter animaduertere non omittet, quo vultu, qua constantia, quaue animi trepidatione testes deponant: cum interdum ex his, vel ipsis inuitis testibus, magis, quam ex verborum serie, rerum veritas elucescat.

Ex caussa delegabit iudex examen testium. h. d.

§. 9. Si qui tamen erunt, qui interrogandi sunt, valetudinarii *k*, vel senes, vel debilitate confecti habeantur, vel etiam ita paupertate depressi, vt ad præsentiam iudicis venire non possint: idoneum deliget iudex, quem ad suscipiendas illorum attestationes dirigat.

Testes considerantur conditione, natura, et vita. h. d.

§. 10. Testes vero non omnes recipiendi sunt, sed fideles duntaxat, et idonei. Censentur autem testes conditione, natura, et vita. Conditione, si liber testis sit, non seruus. Seruus enim sæpe metu dominantis, veritatis testimonium supprimit. Natura, si vir sit, non fœmina. Nam varium et mutabile semper fœmina.

Mulieres non sunt in forum trahendæ gratia testimonii ferendi: sed ad eas est mittendus tabellio. h. d.

§. 11. Cuius tamen testimonium, si quando necessarium fuerit *l*, cum mulieres honestas ipsa, ac naturalis pudor virorum cœtibus immisceri prohibeat, quacunque auctoritate testimonii ferendi caussa, vel alia, quæ iure non exprimatur, in iudicium personaliter euocari, vel trahi non poterit: sed ad eam mittendus tabellio, et iuxta Bonifacianæ constitutionis tenorem procedendum erit.

Testis malæ vitæ caret fide. h. d.

§. 12. Vita censetur testis, si innocens sit, et integer. Nam si vita bona defuerit: fide carebit.

Clerici possunt testificari pro ecclesia, et singulares personæ pro vniuersitate sua: nisi tamen aliqua caussa probabilis impediat. h. d.

§. 13. In summa, quicunque iure minime prohibentur, ad testimonium perhibendum sunt admittendi. Clerici *m* ergo a ferendo testimonio super negotio propriæ ecclesiæ, vel aliæ singulares personæ, in caussa suæ vniuersitatis arcendi non erunt: nisi ad agendum, respondendumue fuerint instituti, vel ipsos alia caussa probabilis impedierit.

Monachi de consensu abbatis possunt testimonium dicere. h. d.

§. 14. Monachi quoque, et quicunque sub alterius obedientia constituti sunt, de sui præsulis licentia recte testimonium dicent.

Christianorum testimonia aduersus infideles admittuntur, sed non contra. h. d.

§. 15. Christianorum *n* quoque testimonia aduersus Iudæos in omnibus caussis recipienda erunt, nullis sibi contra hoc principum priuilegiis suffragantibus. Sed contra Christianum, nec Iudæus, nec paganus, nec hæreticus, aut aliter infidelis, neque excommunicatus, aut aliter criminosus recte testimonium dicent.

Criminosus, perseuerans in crimine, non potest testificari, emendatus vero in caussa ciuili potest; nisi fuerit reus periurii, vel nisi sit affectus infamia: in caussa vero criminali, licet emendatus, difficilius admittitur. hoc dicit.

§. 16. Plane quod de criminoso diximus, distinctionem recipit. Nam si is, cui ab aduersa parte opponitur *o*, adhuc in ipso crimine perseuerat: tam in ciuili, quam in criminali caussa ab omni prorsus testificandi officio excludendus erit. Si vero sit de crimine emendatus, nec eum comitetur infamia: non est in caussa ciuili, vel etiam cum de crimine ciuiliter agitur, præterquam pro reatu periurii, repellendus. In criminali autem quæstione, si in alio iudicio contra ipsum accusatione de crimine instituta confessus, vel conuictus fuit, vel si tunc per exceptionem conuincatur, aut eius grauata sit opinio, ex eo, quod quandoque fuit tali modo repulsus, quamuis hoc casu non excluderetur in caussa ciuili, potest a testimonio, licet egerit pœnitentiam, remoueri.

Validum ab initio tractu temporis non infirmatur, etiam noua superueniente caussa. h. d.

§. 17. Illud in dubium non venit, eius testimonium, qui integer deposuit, infringi, debilitariue minime posse: quanquam illum post depositionem factum esse contigerit criminosum. Nec enim, quod recte semel factum est, ex huiusmodi euentu postea debet infirmari: cum culpandus non sit, qui idoneum nunc in testem producit, si aliquando eundem futurum malum non diuinauerit.

Domestici et similem habentes caussam, non possunt esse testes. h. d.

§. 18. Domestici quoque, et qui similem habentes caussam, consimili quoque morbo verisimiliter laborare existimandi sunt, si certum id sit, aut super eo legitime conuinci possint, si ab alterutra partium testes adducti fuerint, ad testimonium admittendi non erunt.

Non potest quis esse testis in caussa, in qua fuit aduocatus, vel procurator. h. d.

§. 19. Is quoque *p*, qui in prima instantia alicuius caussæ aduocationem et patrocinium susceperit, licet aduocatus et procurator esse desierit, quia tamen adhuc affectus caussæ præsumitur, in iudicio appellationis in testem recipiendus non erit.

Ad testes examinandos etiam tres dilationes dari possunt, et ex caussa etiam quarta, sub certo tamen iureiurando. h. d.

§. 20. Dabunt autem iudices tam in ecclesiasticis, quam in ciuilibus caussis ad exhibendos testes, non solum vnam, sed ex caussa secundam etiam, et tertiam dilationem: quartam *q* vero disceptantibus non largientur, nisi præstito ab eo, qui postulat, iuramento, quod non per calliditatem aliquam quartam productionem postulet, sed quia illorum, quos instat nunc de nouo producere, prius notitiam habere nequiuerit, quodque neque per se, neque per alium testificata subtraxerit, vel didicerit. Quo casu quartam quoque dilationem ac-

a *Clem. fin. de verb. sign.* b *C. 1. de confess. in 6.* c *C. fin. in gl. extr. de conf.* d *C. 1. vbi tot. extr. eod.* e *C. si perpetuus. extr. de fide instrumentorum.* f *C. 2. extr. de testibus.* g *C. intimauit. extr. de test.* h *C. licet vniuersis. extr. de testib.* i *cap. cum caussam. extr. de testib.* k *C. si quis testium. extr. de testibus.*

l *C. 2. de iud. in 6.* m *C. cum nuntius. extr. de testib.* n *C. Iudæi. extr. de testib. et Clem. I. eod. tit.* o *C. testimonium. extr. de testibus.* p *c. 2. §. testes. vers. patroni. 4. qu. 3.* q *C. pen. extr. de testib.*

commodabit iudex, maxime ſi productioni teſtium non fuerit a partibus renuntiatum. *a*

Multa conceduntur, ne probationes intereant, quæ alias non concederentur: quod probatur hic tribus exemplis. h. d.

§. 21. Siquidem ne probationes depereant, multa permittuntur, quæ alioqui non concederentur, vt ecce ſi is in cauſſa iudex datus fuerit, quem in teſtem produci ſit neceſſarium: remouendus, et alius in eius locum ſubſtituendus erit. Sic et alias, citato aduerſario, recipiuntur, et publicantur teſtes, quos reus inducendos duxerit. Sic et eccleſia, neceſſariæ probationis omiſſione læſa, etiam aduerſus eccleſiam reſtituenda erit.

Publicato proceſſu, non poſſunt teſtes examinari ſuper eiſdem nec in prima, nec in ſecunda inſtantia: ſecus ſuper emergentibus de nouo. h. d.

§. 22. Elapſis igitur tribus dilationibus, poſtquam renuntiatum eſt probationibus, et publicata dicta teſtium, regulariter producendi teſtes rurſus non erit danda copia. Et ſicut *b* non licet ſuper eiſdem, vel directo contrariis articulis, alios, vel eoſdem teſtes in principali cauſſa producere; ſic non debet in cauſſa appellationis licere: cum non minus in ea, quam in principali teſtium ſit timenda ſubornatio. Quod ſi *c* noua contingat emergere capitula, ſuper quibus partes teſtes nouos velint inducere; recepto ſolenni iuramento teſtium, non obſtante publicatione ſuper veteribus facta: nec in primo, nec in ſecundo iudicio reiiciendi erunt.

Qualiter et quando poſſit in teſtes obiici. h. d.

§. 23. Sed interdum accidit, vt eos, qui iure in teſtes recipi non debuerant, admiſſos tamen eſſe ab aliqua partium prætendatur. In qua ſpecie ſtatutum eſt *d*, vt, ſi quid in eos habeant, ante publicationem debeant obiicere: poſtea vero tunc demum id licebit, cum iuramento partes firmauerint, quod non dolo velint ad opponendum deſcendere. Sed et ſi oſtendere quis paratus fuerit, poſt publicationem didiciſſe ſe, quod in perſonas vult obiicere: tunc quoque opponendi patere debet aditus. Idem iuris eſt, ſi forte quis ante publicationem id fuerit proteſtatus. Cæterum cum quis proteſtatus fuerit, velle ſe poſt publicationem diſpoſitionum perſonas teſtium repellere, ſi quid in fauorem proteſtantis dixerit: non de facili fides adhibebitur.

Teſtes probatorios, et reprobatorios probatoriorum reprobare licet: ſed reprobatorios reprobatoriorum non licet. h. d.

§. 24. Illud *e* etiam admonendi ſumus, quod non ſolum teſtes, ſuper principali negotio deponentes, aliis teſtibus licebit repellere, ſed etiam contra ſecundos primorum reprobatorios probationes proferre licebit. Et, non admittente iudice, appellationis remedium licitum erit interponere. Vlterius autem partibus ad reprobationem teſtium aſpirare minime licebit: ne, ſi producendi quartos contra tertios, et ſic deinceps partibus licentia tribuatur, negotium contingat in infinitum protelari. *)

Qualiter iudex penſare debet dicta teſtium, et quod poteſt illos repetere, et interrogare, vſque ad ſententiam. h. d.

§. 25. Publicatis igitur atteſtationibus, non ſolum *f* ad multitudinem teſtium reſpicere iudicem oportet, ſed etiam ad qualitatem illorum: item depoſitiones rimari, et diligenter inſpicere debet, et ex his, quibus potius veritatis lucem aſſiſtere iudicabit, animi ſui motum informabit. Quodſi circa alicuius teſtis dictum iudicis hæſitet intellectus: eundem rurſus ad examen reuocare poterit. Et generaliter iudex vſque ad prolationem ſententiæ interrogare ſuper facto poterit, vbicunque aliquid dubitationis *g* inciderit.

Teſti, ſtatim ſeipſum corrigenti, non adimitur ob id fides: et poteſt iudex teſtem repetere ſuper omiſſis. h. d.

§. 26. Eum quoque, qui non ſtudioſe, ſed linguæ lubrico errauerit, et ſeſe confeſtim correxerit, reprobare iudex non debet: ſecus autem, ſi correctioni ſuæ tempus interpoſuerit. Repetere autem non ſolum obſcure deponentem poterit, ſed etiamſi a principio ſuper certis capitulis eundem interrogare, poſtulante aduerſario, vel negligentia, vel calliditate prætermiſerit.

Probationes fiunt non ſolum teſtibus, ſed et inſtrumentis: et inſtrumentorum appellatione, non large ſumpta, continentur ſolum ſcripturæ, quæ in iudicio exhibentur. h. d.

§. 27. At, ſi partes viuæ vocis adminiculo in probando deſtitutæ fuerint, ad inſtrumentorum productiones decurrere eas oportebit. Et licet inſtrumentorum adeo late pateat appellatio, vt hoc nomine etiam teſtes contineantur, quippe et ipſi cauſſam inſtruunt: nos tamen in præſenti pro ſcripturis, in iudicio exhibendis, magis vtimur, quæ quidem in litibus exercendis eandem cum depoſitione teſtium vim obtinent.

a *C. conſtitutis. in fin. extr. de teſtib.* b *Clem. 2. de teſtib.* c *C. cum cauſſam. extr. de teſtib.* d *C. præſentium. extr. de teſtib.* e *C. licet ei. 3. extr. de teſtib.* *) alii *probari.* f *C. in noſtra. et C. cum cauſſam. extr. de teſtib.* g *C. cum clamor. extr. de teſtib.*

Inſtrumenta poſſunt exhiberi vſque ad concluſionem in cauſſa. h. d.

§. 28. Exhiberi autem *h* in iure poterunt inſtrumenta, non ſolum ante atteſtationum publicationem, ſed et poſtea, vſque ad diffinitiuum ſententiæ calculum, antea tamen, quam in cauſſa concluſum fuerit. In cauſſa *i* autem concluſum eſſe tunc dicimus, cum a partibus omnibus probationibus renuntiatum fuerit.

Scriptura ſolum publica in iudicio fidem facit: et quæ ſit ſcriptura publica. h. d.

§. 29. Non tamen omnis ſcriptura in iudicio producta fidem faciet, ſed ita demum *k*, ſi per manum publicam ſcripta fuerit, ita vt appareat publica, aut authentico ſigillo muniatur: alioqui nullius roboris firmitatem obtinebit.

Exempla, ſolenniter ſumpta, fidem faciunt. h. d.

§. 30. Idem *l* et de exemplis dicendum erit, quæ tamen, ſi ſolenniter ſumpta fuerint, eandem cum originalibus habitura ſunt auctoritatem. Solenniter autem tunc dicentur ſumpta *m*, cum coram ordinario iudice, vel ad hoc ab ipſo ſpecialiter delegato præſentata fuerint, atque is diligenter inſpecta, dum nulla parte ſui vitiata comperit, per publicam perſonam exempla ſumi præcipit.

Redacta in publicam formam poſt mortem tabellionis faciunt fidem. hoc dicit.

§. 31. Eandem etiam auctoritatem et ea obtinebunt, quæ ad petitionem eorum *n*, ad quos pertinent, permiſſu iudicis ordinarii, in publicam formam redacta fuerint, ſi tabellio morte præuentus ea non perfecerit, ſed in notas tantum redacta moriens reliquerit.

Inſtrumentis non vitiatis, et de vitio non ſuſpectis creditur: et error vnius litteræ, et raſio in loco non ſuſpecto, non vitiat inſtrumentum. hoc dicit.

§. 32. Exhibebuntur *o* ergo inſtrumenta publica non cancellata, neque abolita, nec vlla parte ſui vitiata, aut aliquo pacto de falſitate ſuſpecta: quanquam, ſi exceptor litteram *p* imprudens omiſerit, aut documentum in loco non ſuſpecto *q* interleuerit, non propterea veri fides, et inſtrumenti auctoritas vacillabit.

Ad ſupplendam probationem poteſt iuſiurandum deferri. h. d.

§. 33. Quodſi *r* nec teſtibus, nec inſtrumentis intentionem ſuam actor legitime deduxerit: permittente iudice, non plene probationes iuriſiurandi religione ſuppleri, et cauſſa terminari poterit. Nec enim aliud eſt iuramentum, quam veritatis confirmatio, cum aliquid Deo teſte aſſeritur.

Iuramentum aliud voluntarium, aliud neceſſarium: et neceſſarium, niſi ex cauſſa, recuſari non poteſt. h. d.

§. 34. Sed, cum ſit iuramentum multiplex, duplex tantum in propoſito conſiderari poterit *s*: aut enim eſt neceſſarium, aut voluntarium. Neceſſarium eſt, quod ad ſupplendas probationes a Iudice parti defertur: quod propterea neceſſarium nuncupatur, et quod a iudice illud omnino deferri partibus oportet, et quod rite delatum ab eiſdem, niſi ex iuſtis cauſſis, recuſari non poterit.

Quæ ſint iuſtæ cauſſæ recuſandi iuramentum. h. d.

§. 35. Sunt autem iuſtæ recuſandi cauſſæ, vtputa, ſi actor plene probauerit, aut ſi ſibi non plene cognitam rem ipſam aſſerat: et ſi quæ ſunt huiuſmodi.

Si pro reo ſunt præſumptiones; ſibi deferendum eſt iuramentum: niſi aliter iudex arbitretur. h. d.

§. 36. Sed etſi *t* pro reo præſumptiones fuerint; eidem hoc ſacramentum Iudex deferet ad ſuam tuendam innocentiam: niſi, inſpectis perſonarum et cauſſæ qualitatibus, illud actori deferendum cenſeat.

Voluntarium iuramentum eſt, quod defertur a parte parti; quod deferenti poteſt referri: niſi ſimus in famoſis actionibus. h. d.

§. 37. Voluntarium *v* eſt, quod a parte parti in iudicio defertur: quod, quia litem terminat, deciſorium quoque nuncupari poterit. Et appellatur voluntarium, quia pars non niſi volens deferet, et ab eo, cui defertur, licite recuſari ac referri poterit. Plane *x*, ſi reus famoſis actionibus conuentus fuerit, huiuſmodi iuſiurandum agenti referri minime permittetur: cum non actor, ſed ipſe, qui conuenitur facti proprii conſcius eſſe debeat.

Ponit exempla plura, in quibus probationes reſpiciunt perſonam iudicis. h. d.

§. 38. Iudicis inſpectione conſiſtunt probationes: vtputa, cum pro terminandis finalibus quæſtionibus propriis oculis loca iudex ſubiicit, aut ex aſpectu corporis ætatem colligit, aut cum ex litteris or-

h *C. cum dilectus. extr. de fide inſtr.* i *gl. in d. C. cum dilectus.* k *C. 1. extr. de fid. inſtr.* l *gl. 2. C. 1. extr. de fid. inſtr.* m *C. fin. extr. de fid. inſtr.* n *C. pen. extr. de fid. inſtr.* o *C. inter dilectos. extr. de fide inſtr.* p *C. ex parte. extr. d. tit.* q *C. ex litteris. d. tit. extr.* r *C. fin. extr. de iureiur.* s *gl. 1. C. fin. extr. de iureiur.* t *C. fin. extr. de iureiur.* v *d. C. fin. in gl. 1. de iureiur.* x *C. fin. in princ. extr. de iureiur.*

dinarii

dinarii, vel apoſtolicis excommunicatus, aut dignitatibus honeſtatus quis deprehenditur, vel cum ad probandam virginitatem ab honeſtis et prudentibus matronis, vice ſua iudex inſpici mulierem iubet.

Notorium probatione non indiget. h. d.

§. 39. Sed et, ſi quid notorium fuerit *a*, teſtium depoſitionibus, vel inſtrumentorum exhibitione amplius declarari non debet: cum talia probationem, vel ordinem iudiciarium non requirant.

Iudex debet aduertere, ne dubium recipiat pro notorio. h. d.

§. 40. Sed cum multa dicantur notoria *b*, quæ non ſunt: proſpicere debet iudex, ne quod dubium eſt, pro notorio recipiat.

Vehemens ſuſpicio interdum habet vim notorii. h. d.

§. 41. Ad notorium prope accedit vehemens ſuſpicio. Nam ſi (exempli gratia) de *c* carnali copula quæratur, et ſint, qui ſolum cum ſola, nudum cum nuda, in eodem lecto iacentem, locis ſecretis, et ad hoc commodis, et horis electis ſe vidiſſe deponant: procul dubio ex ſuſpicionibus tam vehementibus ſequutam copulam pronuntiari poterit. Plane ſi de graui crimine actum fuerit, propter ſolam ſuſpicionem, quanquam vehementem, nemo condemnabitur.

Fama præſtat adminiculum cæteris probationibus: et iudex ex variis debet animum ſuum inſtruere. h. d.

§. 42. Fama quoque, ſi de aliquo facto inuulgata fuerit, cæteris præſumptionibus non leue, præſertim in quibuſdam, præſtabit adminiculum. Demum circumſpectus iudex motum animi ſui non ex vna tantum re, ſed ex variis argumentis, et teſtimoniis, quæ rei aptiora eſſe compererit, confirmabit. Iudicaturum enim oportet cuncta rimari, et ordinem rerum plena inquiſitione diſcutere, nec ſententiam prius ferre, quam, peeractis omnibus, nihil habeat in quæſtione, quod proponat.

TITVLVS XV.

DE SENTENTIIS ET RE IVDICATA.

Duæ ſunt ſpecies ſententiarum, interlocutoria, et diffinitiua: et interlocutoria poteſt reuocari ante diffinitiuam. h. d.

Videamus nunc de ſententiis, et re iudicata. Eſt autem ſententia nihil aliud, quam controuerſiæ propoſitæ a iudice rite facta diffinitio. Sententiarum duæ ſunt ſpecies: aut enim interlocutoriæ ſunt, aut diffinitiuæ. Interlocutoria eſt illa, quæ inter principium et finem cauſſæ fertur ſuper his, quæ incidunt, vel emergunt; qualis eſt cum iudex dandam, vel negandam dilationem ad examinandos teſtes, vel exhibenda inſtrumenta interloquitur, vel ſuper aliquibus exceptionibus pronuntiat: quam nec in ſcriptis ferri oportet, et ante diffinitiuam ſententiam quandoque iudex reuocare poterit.

Diffinitiua ſententia eſt, quæ condemnando, vel abſoluendo liti finem imponit: nec requiritur de neceſſitate in ea verbum, condemno, vel abſoluo, ſed ſufficit æquipollens. h. d.

§. 2. Diffinitiua vero ſententia eſt diffinitio iudicialis, quæ condemnando, vel abſoluendo principali controuerſiæ finem imponit. Diffinitiua *d* enim, quæ nec condemnationem, nec abſolutionem continet, pro nulla habetur: hanc ſimulac tulerit, retractandi copia iudici denegabitur. Non tamen vt ſententia valeat, condemnandi, vel abſoluendi verbum neceſſario continere debebit: ſed ſatis erit, quod verbum æquiualens contineat. Vnde reſcriptum eſt, eius diffinitionem, qui ita ſe ſtatuere et præcipere pronuntiaſſet, legitimæ ſententiæ obtinere firmitatem.

Sententia debet ferri ſedendo, et de ſcripti recitatione: alias non valet, et epiſcopus facere poteſt, quod alius pro ſe recitet. h. d.

§. 3. Vocatis igitur partibus, loco et tempore congruis, iudex ipſe ſedens *e* ſententiam de ſcripti recitatione proferet: alias, ſi non iudex, ſed alius legerit, vel ſcriptam litigatoribus tantum ediderit, vel ſtando, non ſedendo, tulerit, nullius penitus momenti erit, vt ab ea nec appellare ſit neceſſe. Epiſcopo tamen, quem tantæ dignitatis apex attollit, inſtar perſonarum illuſtrium, ſententiam per alium recitare permittitur.

Ex pluribus iudicibus ſufficit, quod vnus recitet ſententiam vſus plurali numero: ſecus in actu electionis. h. d.

§. 4. Sed *f* et ſi plures iudices ſint, vel arbitri, ſi cæteris præſentibus, ac mandantibus per vnum tantum ſententia recitetur, ſi plurali numero perlegendo vſus fuerit; perinde habebitur, ac ſi ab omnibus recitata fuerit: licet aliud in electione ſeruetur.

Si duo iudices ordinarii ſententias diuerſas ferant; tenet ſententia lata pro reo: niſi actoris cauſſa ſit fauorabilis. Si vero delegati: ſententia pendet ex voluntate delegantis. Si vero arbitri, neutra tenet; ſi vero vnus tantum ex pluribus pronuntiauerit: nulla erit ſententia. h. d.

§. 5. Ex facto *g* dubitatum fuit, duobus iudicibus diuerſas proferentibus ſententias, vtra ſit habenda potior? In qua ſpecie reſponſum eſt, quod, ſi ex iuriſdictione ordinaria proceſſerunt, tenet pro reo, non pro actore lata ſententia: niſi agentis cauſſa ſit fauorabilis, vtputa libertatis, dotis, matrimonii. Si vero ex delegata: vtraque ex delegantis pendebit arbitrio. Quod ſi ex compromiſſo: vtraque firmitatis robore deſtituetur. Quodſi, pluribus *h* iudicibus datis, vnus tantum ex eis pronuntiaſſe proponatur: adeo nullas ſententia vires obtinebit, vt nec prouocationis remedium neceſſarium ſit futurum.

Iudicare ſecundum leges et conſuetudinem debet quilibet iudex, etiam ſummus pontifex, qui tamen ex cauſſa poteſt ab illis recedere. h. d.

§. 6. Sed, ſiue ordinarius ſit, ſiue delegatus iudex, in primis illud obſeruare debet, ne contra id iudicet, quod legibus, aut canonibus proditum ſit: alioqui ipſo iure ſententia non ſubſiſtit. *i* In cauſſis quoque, quæ ſummi pontificis *k* iudicio deciduntur, cum in ſimilibus cauſſis cæteri teneantur iudicare, ſimiliter iuris ordo, et vigor æquitatis ſubtiliter obſeruandus erit: niſi cum ille aliquid cauſſa neceſſitatis, et vtilitatis diſpenſatiue duxerit ſtatuendum.

Licet ſententia lata contra ius conſtitutionis ſit nulla: ſecus tamen eſt in ſententia lata contra ius litigatoris. Et quando dicatur lata contra ius conſtitutionis, vel contra ius litigatoris. h. d.

§. 7. Si tamen ſententia non contra ius conſtitutionis expreſſe a iudice lata fuerit, ſed contra ius litigatoris, cum iure quidem teneat: legitimis mediis retractanda erit. Dicitur autem iudex contra ius conſtitutionis pronuntiaſſe, veluti cum defunctus, et minor quatuordecim annis fuiſſe aſſeritur, et teſtamentum iure feciſſe pronuntiatur. Contra ius vero litigatoris, veluti cum minor quatuordecim annis, annum quartum decimum impleuiſſe, ac per hoc teſtamentum iure feciſſe aſſeritur.

Qui contra leges et conſcientiam, corruptus iudicat, varie punitur. hoc dicit.

§. 8. Is autem *l*, qui in grauamen partis alterius in iudicio aliquid iniuſte fecerit per gratiam, vel per ſordes, ſiue ordinarius, ſiue delegatus ſit, ab exſecutione officii per annum ſuſpendendus erit, et ad æſtimationem litis parti, quam læſerit, nihilominus condemnabitur. Et ſi, ſuſpenſione durante, diuinis ſeſe ingeſſerit: irregularitatis quoque laqueo innodabitur, a qua non, niſi per ſummum pontificem, liberari poterit. Aliis quoque legum animaduerſionibus coercebitur: cum dignum ſit, vt, qui in multis audet offendere, pœnæ etiam multiplici ſubdatur.

Sententia lata, poſtquam per decem dies non fuit appellatum, regulariter retractari non poteſt. h. d.

§. 9. Lata tamen ſententia, niſi per appellationem intra terminum lege conſtitutum ſuſpenſa fuerit, amplius reuocari non poterit. Cum enim *m* poſt decem dierum ſpatium ſententia in auctoritatem rei iudicatæ tranſeat; qui ad prouocationis ſubſidium intra id temporis ſpatium non recurrit, ideo appellandi ſibi aditum præcludit: quia per hoc videtur interpretatione iuris velle latæ ſententiæ obtemperare. Excipiuntur tamen multi caſus, in quibus ſententiæ etiam poſt decem dies rei iudicatæ firmitatem ſibi vendicare non valent, veluti cum de matrimonio *n* eſt quæſtio, aut, ſeruata ſententia, ſalus animæ in diſcrimen adducitur, et alii plures.

Res, inter alios acta, aliis præiudicium regulariter non adfert. h. d.

§. 10. De eo quoque admonendi ſumus, quod, etſi ſententia tranſierit in rem iudicatam, præter eos, inter quos dicta fuerit, regulariter neminem lædat. Si quis tamen *o*, cum ſibi primum de ea re actio, vel defenſio competeret, ſuſtinuit ſequentem agere, aut paſſus eſt eum, a quo cauſſam habuit, experiri: ipſe quoque ſentiet ex re iudicata præiudicium.

TITVLVS XVI.

DE EXSECVTIONE REI IVDICATAE.

Sententia lata in reali actione mandatur exſecutioni ſtatim, in perſonali vero poſt quatuor menſes: qui terminus poteſt breuiari, et prorogari. h. d.

Si igitur ſententiæ latæ legitima appellatio non occurrerit: intra ſtatuta tempora exſecutioni mandanda erit. Sed multum intererit, vtrum ſuper reali, an vero ſuper perſonali actione ſententia lata fuerit. Primo enim caſu, ſtatim: ſecundo non, niſi poſt emenſa quatuor menſium ſpatia exſecutioni mandabitur. Licet autem quadrimeſtre

a *c. de manifeſta. 2. qu. 1.* b *C. tua nos. extr. de coh. Cler. et mul. it.* *cap. conſuluit nos. extr. de appell.* c *cap. litteris fraternit. extr. de præſumpt.* d *can. ei, qui appell. §. diffinitiua. 2. qu. 6.* e *cap. fin. eod. tit. in 6.* f *cap. pen. eod. tit. in 6.*

g *cap. fin. extr. eod. tit.* h *can. ei qui. §. ſi vero. vers. ſi plures. 2. qu. 6.* i *cap. 1. extr. eod. tit.* k *cap. in cauſſis. extr. eod. tit.* l *cap. 1. eod. tit. in 6.* m *cap. quod ad conſultat. §. taliter. extr. eod. tit.* n *can. lator. extr. eod. tit.* o *cap. pen. extr. eod. tit.*

tempus

tempus in personali actione sit regulariter statutum: ex caussa tamen nonnunquam et arctari, et prorogari potest. Sed qui ab initio terminum recipit sponte breuiorem, sibi id imputare debebit: cum ex voluntate propria iuris beneficium contempsisse videatur. Vnde postea non audietur appellans; nisi forte aduersus eum modus exsecutionis canonicus excedatur: siue ab ordinario, siue a iudice delegato, siue etiam ab arbitro res iudicata fuerit.

Delegatus a principe potest propriam sententiam intra annum exsequi. h. d.

§. 2. Sed *a* si ordinarius ad mandatum iudicis a principe delegati nolit, aut, quibusdam obsistentibus, sententiam, ab eo latam, suo effectui mancipare nequeat: datus ipse iudex illam exsecutioni mandare poterit, et resistentes ecclesiastica sententia coercere, et non solum vsque ad quadrimestre tempus, quod ad soluendum debitum a lege reo conceditur, sed vsque ad annum integrum ad exsequendam sententiam, iurisdictionem exercere poterit.

Iudex deputatus super exsecutione sententiae, admittit exceptionem fraudis, seu nullitatis, non vt super ea pronuntiet, sed vt negotium ad superiorem, qui iudicauit, transmittat. h. d.

§. 3. Quodsi *b* princeps propriam sententiam per aliquem exsecutioni mandari iubeat, et circa negotium fraus interuenisse dicatur: exsecutori de toto negotio cognoscendi facultas non erit, sed ad superiorem quaestiones, si quae inciderint, deferri oportebit.

Iudex ordinarius tenetur exsequi sententiam delegati a principe, etiam iniustam. h. d.

§. 4. Cum igitur regulariter contingat, quod exsecutio sententiae ordinario demandetur: quaeri poterit, an, si ipsam iniustam esse cognouerit, exsecutioni eam mandare debeat, an sit ei subsistendum potius? In qua specie responsum est, quod, cum ordinarius delegato teneatur obsequi, licet sententiam non esse iustam nouerit, exsequi nihilominus tenebitur; cum sibi non cognitio, sed exsecutio tantum fuerit demandata: nisi a dato iudice impetrare valeat, vt ab hoc onere ipsum liberet. Nec enim debet iudicis delegati mandato violenter resistere *c*, sed et apud eundem instare poterit, vt exsecutionem tamdiu differri patiatur, donec principi rei veritas innotescat.

Si papa scienter commisit appellationem interpositam a suo delegato, dato cum clausula, appellatione remota: iurisdictio primi delegati est suspensa, quoad exsecutionem. h. d.

§. 5. Sed quid si, cum a sententia lata auctoritate litterarum apostolicarum, in quibus inhibita fuerat appellatio, prouocatum fuerit, et litterae post appellationem ad alios iudices emanauerint, an ad mandatum posteriorum iudicum exsecutio sententiae a prioribus delegata retardari debeat? Et quidem, cum apostolicus aliis iudicibus appellationis caussam ex certa scientia committit, et appellationem videtur recipere, et simul priorum iudicum reuocare iurisdictionem. Vsque eo igitur sententiae suspenditur exsecutio, donec appellationis merita plenius discussa fuerint.

Postulatio restitutionis in integrum differt exsecutionem.

§. 6. Dantur et casus alii, in quibus, licet sententia in rem transierit iudicatam, differenda nihilominus erit exsecutio, vtputa, si non protelandi caussa in integrum restitutio *d* petita fuerit, et alii plures.

TITVLVS XVII.
DE APPELLATIONIBVS.

Quid sit appellatio, et quare inuenta. h. d.

Appellandi vsus praecipue iudicantium iniquitatem corrigit, et imperitiam detegit. Est autem appellatio iurisdictionis prioris iudicis per superioris inuocationem legitime facta suspensio: vel, appellatio est prouocatio ad maiorem iudicem ratione grauaminis illati, vel inferendi.

Appellatio alia extraiudicialis, alia iudicialis. Et de iure canonico etiam extra iudicium appellatur, quae appellatio prouocatio dicitur. h. d.

§. 2 Appellationum duae sunt species. Aut enim extra iudicium appellatur, aut in iudicio. Extra iudicium appellatur, cum quis ante litis ingressum *e* ab aliquo grauamine appellat, vtputa *f* ab electionibus, postulationibus, prouisionibus, et quibuslibet extraiudicialibus actibus, ex quibus se grauatum putet. Licet enim seculares leges *g* non, nisi in casibus, ante sententiam appellationem admittant: sacri tamen canones, etiam extra iudicium passim appellare permittunt. Nec solent huiusmodi dici proprie appellationes, sed prouocationes. *h*

Appellatio iudicialis diuiditur in duas species. h. d.

§. 3. Rursus in iudicio appellatur, aut ante diffinitiuam sententiam, aut postea. Antea appellatur, vt cum ab interlocutoria, vel alio grauamine prouocatur. Postea, vt cum ab ipsa diffinitiua sententia appellatur.

Appellans ab interlocutoria debet in scriptis appellare, et intra triginta dies apostolos petere, et exhibere continentes caussam appellationis: alias caussa censebitur deserta. h. d.

§. 4. Multum autem interest, ab interlocutoria quis prouocet, vel alio grauamine, an a diffinitiua. Nam *i* primo casu, et caussam appellationis in scriptis assignare, et a iudice infra triginta dies instanter petere debet litteras dimissorias, et eidem intra dictum temporis spatium debent ab eodem iudice exhiberi, continentes et appellationis caussam, et cur appellatio non sit admissa, vel si appellationi forsan ex superioris reuerentia sit delatum. Alioqui *k*, si eos intra idem tempus appellans petere praetermittat, appellationi suae renuntiasse putabitur, etiamsi vadat, aut mittat ad appellationem huiusmodi prosequendam.

Ponit tres casus, in quibus ob non petitos apostolos caussa deseritur. hoc dicit.

§. 5. Idem *l* iuris est, si iudex, a quo appellatur, certum terminum appellanti ad recipiendos apostolos assignauerit, et appellans in assignato sibi termino non compareat, nec eos sibi tradi petat: idem et si iudex appellanti responderit intra iuris terminum se daturum, nec intra dictum spatium congruo loco et tempore instanter et saepius saltem vno contextu petierit, vel sibi oblatos appellans recipere recusauerit.

Taciti et expressi eadem est virtus. h. d.

§. 6. Quodsi iudex *m* in termino, per eum praefixo, ipsos petenti non dederit, aut si, dum peterentur, vel intra iuris terminum, vel nullo certo termino praefixo, se daturum asseruerit, postea per appellantem congruo loco et tempore, saepius et instanter, vnico etiam contextu requisitus eos exhibere non curauerit: perinde propriam appellationem prosequi appellans poterit, ac si ei expresse fuissent apostoli denegati. Alia quoque agenda erunt, prout ex tenore tam Innocentianae *n*, quam aliarum constitutionum luculenter apparet.

In appellatione a diffinitiua non est necesse caussam inserere. h. d.

§. 7. In appellationibus autem *o*, a sententia diffinitiua interponendis, nec caussam reddere tenetur appellans, nec etiam supra dicta diligens obseruatio per omnia sibi locum vendicat.

In appellatione ab interlocutoria debet talis caussa allegari, quae, si esset vera, reputaretur legitima. h. d.

§. 8. Cum autem ex probabili caussa ab interlocutoria quis duxerit appellandum; talem tenetur proponere, quae, si probata fuisset, deberet legitima reputari: de quo postea superior cognoscet. Nec enim sufficit *p* appellanti probare, quod ex caussa huiusmodi appellauit, si eam non doceat esse veram, nisi hoc se offerens probaturum non fuisset admissus.

Is, qui minus rationabiliter appellauit, condemnatus in expensis ad inferiorem iudicem remittetur: nec potest quis alias caussas prosequi, quam expressas. h. d.

§. 9. Quodsi *q* iudex minus probabiliter appellatum esse compererit: appellantem ad inferiorem iudicem remittet, et in expensis alteri parti condemnabit, alioqui ipse procedet. Nec licebit appellanti alias caussas prosequi, quam quas in appellatione sua nominatim expresserit.

Si dicitur ex iniusta caussa appellatum; iudex, ad quem, inhibere non potest: nisi prius recepta appellatione, vt probabili, incipiat cognoscere de caussae veritate. h. d.

§. 10. Quod si obiiciatur *r*, non ex legima caussa ante sententiam appellationem interpositam, et propterea non admittendam esse, nisi prius appellatione recepta, velut emissa ex caussa probabili: iudex superior cognoscere incipiat, ne procedatur, inferiori prohibere non poterit.

Cessante caussa cessat effectus. h. d.

§. 11. Sed et si iudex sano vsus consilio *s* ab eius exsecutione destiterit, quod comminando, vel interloquendo in grauamen partis protulit, non obstante, quod ad huiusmodi comminatione, vel interlocutione prouocatum fuerit, ne processus negotii friuolis occasionibus retardetur: in caussae cognitione libere procedere poterit.

Iudex, a quo, compellere non potest appellantem a grauamine ipsius veritatem probare; licet citare possit ad ipsius reuocationem audiendam:

a *cap. significasti nobis. extr. de off. deleg.* b *cap. de caetero. extr. de sent. et re iud.* c *cap. si quando. extr. de off. del.* d *cap. suscitata. extr. de in integr. restit.* e *cap. cum sit. §. si vero. extr. eod.* f *cap. concertationi. eod. tit. in 6.* g *cap. super eo. Clem. secundo. extr. eod.* h *d. cap. cum sit. extr. eod. tit.*

i *cap. 1. eod. tit. in 6.* k *cap. ab eo, eod. tit. in 6.* l *Cl. 2. eod. tit. in princ.* m *Cl. 2. §. fin. eod. tit.* n *cap. 1. eod. tit. in 6.* o *cap. 1. vers. is, qui. vbi gloss. eod. tit. in 6.* p *cap. interposita. in princ. extr. eod.* q *cap. cum appellation. eod. tit. in 6.* r *cap. Romana. §. quod si obiiciatur. eod. tit. in 6.* s *cap. cum cessante. extr. eod. tit.*

qua

qua facta, in caussa procedere poterit, eius contumacia non obstante, ac si nunquam appellasset. h. d.

§. 12. Sed *a* videamus, an ius dicenti obtemperare tenearis, a quo propter grauamen, quod tibi illatum asseris, appellaueris, si tibi is ad docendum de grauamine, et si de ipso liquerit, ad eiusdem reuocationem audiendam terminum præfixerit. Et sane, cum id ipsum a iudice perspiciendum sit, nec coram eo de grauamine docere, nec etiam tanquam coram iudice (cum per appellationem eius suspensa sit iurisdictio) comparere teneberis. Quodsi tantum, vt reuocationem audias, te vocandum duxerit, licet non compareas, ipse tamen in termino grauamen reuocauerit: perinde in caussa procedere poterit, ac si appellatio nunquam fuisset interposita.

Potest appellantem ab interlocutoria pœnitere, et facere, vt prior iudex cognoscat: sed appellato sunt reficiendæ expensæ, quas is fecit ob appellationem. h. d.

§. 13. Ac veluti in potestate iudicis, grauamen reuocantis, positum est, non obstante appellatione, caussam resumere: sic contra, si is, qui vocem appellationis emisit *b*, cuius adhuc nemini est demandata cognitio, petierit, vt ad iudicem, a quo prouocauit, rursus caussa remittatur, id ei, alterius partis contradictione minime obstante, indulgendum erit. Sed hoc ita, vt in legitimis expensis aduersario, quas eum propter hoc fecisse constiterit, condemnetur.

Ponit quam plures casus, in quibus appellationi non est deferendum. hoc dicit.

§. 14. Non omnis ergo appellatio indistincte recipienda erit. Nam siue adeo sit vaga, et generalis, vt incertitudinem afferat, siue, quod omisso medio sit interposita, a parte opponatur, caussa non devoluetur. Idem iuris est, si super notorio crimine, vel de quo quis in iure confessus fuit, prouocetur. Nec enim ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ est appellationis remedium institutum.

Regulares non appellant a correctione sui prælati. Nec a iudice seculari, sedi apostolicæ non subdito, appellatur ad papam. Et qui non defert legitimæ appellationi, punitur. h. d.

§. 15. Et ideo nec regulares, cum pro aliquo excessu corrigendi fuerint, contra regularem prælati sui, vel capituli disciplinam appellabunt, sed quod sibi pro salute iniungitur, humiliter suscipient. Sed nec tunc appellationi deferendum erit *c*, cum a seculari iudice, qui temporali sedis apostolicæ iurisdictioni non subiicitur, ad apostolicum appellatum fuerit: et aliis quibusdam casibus. Alioqui is, qui legitimæ appellationi etiam de minima caussa interpositæ non detulit, canonicis pœnis coercendus erit.

Appellans ab ordinario potest coram eodem super alia caussa conueniri. h. d.

§. 16. Licet autem, prouocatione canonice a partibus interiecta, iudicis, a quo appellatum fuit, officium in illa quidem caussa penitus conquiescat; si *d* tamen is, qui ab ordinario appellauit, super alia caussa coram eodem conueniatur, præsertim pro graui et manifesto crimine: appellationis obtentu, quo minus canonica censura puniatur, effugere non potest.

Innouata per iudicem post diffinitiuam sententiam, a qua appellatum fuit, reuocantur statim per iudicem apostolicum: etiamsi ante appellationem fuerint innouata. h. d.

§. 17. Interposita ergo a definitiua sententia appellatione, non solum post eam innouata *e* debent per iudicem appellationis penitus, et ante omnia reuocari: exceptis tamen casibus, in quibus iura post sententiam prohibent appellare, sed etiam ea omnia, quæ medio tempore inter sententiam, et appellationem contigerit innouari, perinde ac si post appellationem innouata fuissent.

Attentata post appellationem definitiuam non reuocantur: nisi primo de veritate constiterit, vel nisi post inhibitionem debito modo factam attentata fuerint.

§. 18. Illa *f* vero, quæ post appellationem interpositam ante diffinitivam sententiam innouantur, donec appellationis caussam veram esse constiterit, reuocari non debent: nisi iudex appellationis, postquam sibi constiterit, per appellationem emissam ex caussa probabili, fore ad se negotium deuolutum, inhibeat canonice iudici, a quo appellatum fuit, ne procedat. Tunc enim, quicquid post inhibitionem huiusmodi fuerit innouatum, est per appellationis iudicem ante omnia in statum pristinum reducendum: licet eandem caussam non esse veram contingat.

Non refert, quid ex æquipollentibus fiat: et facta plus operantur, quam verba. h. d.

§. 19. Appellasse autem dicetur non solum is, qui vocem appellationis emisit, sed etiam qui aliquo indubitato facto prouocandi propositum declarauerit. Vnde rescriptum *g* est, eum, in quem post iter, ad sedem apostolicam arreptum, excommunicationis sententia ab ordinario promulgata fuerit, excommunicationis vinculo non teneri, quasi appellatione pendente lata fuerit: cum plus sit facto, quam verbo prouocare. Idem et in eo responsum est *h*, qui, licet ex simplicitate forte verbum appellationis non expresserit, se tamen et ecclesiam suam, cum molestaretur, rom. pontificis protectioni subiecit.

Iustus metus excusat adeo, quod non appellans habetur pro appellante, si fuerit protestatus, et caussas appellationis expresserit. h. d.

§. 20. Is quoque *i*, quem, quo minus appellaret, iustus metus impedierit, ad appellationis beneficium conuolasse reputabitur: dummodo infra tempus, quo licite prouocatur coram iudice, a quo appellasse vellet, vel si ipsius copiam habere nequiuerit, coram probatis viris, contestatione super hoc proposita, caussas appellationis expresserit.

Sufficit appellare coram maiori parte iudicum. Et omnium actorum intimatio parti appellatæ est facienda. h. d.

§. 21. Quodsi *k* a pluribus iudicibus appellandum fuerit, quia non semper facile eorum præsentia simul haberi posset; coram maiori parte ipsorum appellare, et apostolos separatim petere licebit; valebitque hæc appellatio perinde, atque si coram omnibus interposita fuisset: omnium tamen subsequutorum appellato ignoranti intimatio legitime facienda erit.

Si vnus ex pluribus appellet, et obtineat in caussa appellationis; prodest victoria consortibus: si sit idem negotium, et caussa. h. d.

§. 22. Idem ex contrario *l*, si plures sententia condemnati fuerint, et vnus solus ad appellationis beneficium conuolauerit, istius victoria cæteris quoque suffragabitur: si communi iure iuuentur, idemque negotium et eadem caussa defensionis existat.

Si per rescriptum committantur plures articuli connexi, et in vno remoueatur appellatio: intelligitur remota in aliis. h. d.

§. 23. Iam dubitari poterit, si ex pluribus *m* articulis, vnis precibus comprehensis, in vno tantum contingat appellationem vetari, vtrum appellatio teneat, si super aliis prouocatum fuerit. Et cum delegantis hæc sit intentio, vt de omnibus articulis, qui in precibus ponuntur, iustitia suum consequatur effectum: in omnibus appellatio interdicta intelligitur. Vnde nihil intererit, vtrum appellatio inhibeatur in primo, an in secundo: in medio, an in fine. Sed hoc ita intelligi oportet, si capitula connexa fuerint. Cæterum *n* quoties clausula, per quam appellationis remedium tollitur, in medio litterarum ponitur, si sunt plura negotia, se minime contingentia; tantum præmissa complectitur: nisi forte et in fine litterarum prædicta clausula iteretur.

Appellari potest, si locus non tutus partibus assignatur, vel sententia contineat manifestam iniquitatem: etiamsi sit rescriptum appellatione remota. hoc dicit.

§. 24. Interdum etiam, non obstante prohibitione, appellari poterit, vt decretum est in *o* eo, qui per delegatos iudices in iudicium ad locum non tutum vocatus fuerit. Nisi enim locum idoneum iudices assignent: non erit propterea appellationis remedium interclusum, quod, appellatione remota, procedi debere mandatum fuerit. Idem etiam obtinet, cum sententia fertur iniqua. Licet enim caussa, appellatione remota, commissa fuerit: sententiæ tamen stari non debet, si iniquitatem contineat manifestam.

Lapso anno, et ex caussa biennio, appellatio est deserta. h. d.

§. 25. Illud tam iudiciali appellationi, quam ei, quæ extra iudicium interponitur, commune est, quod *p* huiusmodi appellationibus annus, et ex iusta caussa biennium a die appellationis interpositæ indulgetur: quo temporis spatio et prosequi, et finire appellationis caussam compellendi erunt. Alioqui si per negligentiam *q* appellantis hoc temporis spatium fluxerit: adeo caussa deserta censebitur, vt, etiamsi appellans ipse cum appellato, aut appellatus etiam per se, et principaliter prosequatur, non propterea minus in rem iudicatam censebitur transisse sententia, a qua fuerit appellatum.

Ponit casus, quibus tempus ad prosequendum non currit. h. d.

§. 26. Quamdiu *r* tamen per compromissum, vel alias de partium expresso consensu differtur prosecutio; tempus ad prosequendam appellationem ab homine, vel a iure præfixum minime currit appellanti: nisi forte iudex, ex dilatione periculum imminere videns, in illa procedi præciperet.

Tempus datum a iure ad prosequendam appellationem, potest breuiari per iudicem ex caussa. h. d.

§. 27. Et licet anni, vel biennii spatium appellantibus indulgeatur: poterit tamen iudex, a quo, secundum locorum distantiam *s*, per-

a *C. si a iudice. eod. tit. in 6.* b *C. interposita. §. ille. extr. eod. tit.* c *C. si duob. §. fin. extr. eod. tit.* d *C. ad hæc. extr. eod. et cap. præterea. el. primo. eod. tit.* e *C. non solum. eod. tit. in 6.* f *d. C. non solum. §. illa. eod. tit. in 6.* g *C. dilecti filii. el. secundo. extr. eod. tit.*

h *C. ad audientiam. extr. eod. tit.* i *C. fin. extr. eod.* k *Clem. 1. eod. tit.* l *C. pen. extr. eod. tit.* m *C. secundo requiris. extr. eod. tit.* n *C. inquisitioni tuæ. extr. eod. tit.* o *C. ex parte tua. el. primo. extr. eod. tit.* p *C. cum sit romana. extr. eod. tit. can. et qui. 2. quæst. 6.* q *Clem. pen. de appellat.* r *Clem. quamdiu. eod. tit.* s *C. cum sit romana. extr. eod. tit.*

sonarumque et negotii qualitatem breuius tempus moderari, intra quod si is, qui appellauit, caussam appellationis non fuerit prosequutus, tenebit sententia. Coget ergo iudex partes, appellatione non admissa *a*, vt vel appellationem interpositam prosequantur, vel coram eo iuris pareant æquitati.

Quando periculum est in mora: debet iudex breuiare terminum prosequendæ appellationis. h. d.

§. 28. Superior *b* quoque iudex, si ex dilatione viderit imminere periculum, potest et debet, neutro appellationem prosequente, vt periculum euitetur, occurrere; puta si a sententia lata super confirmatione alicuius electi prouocatum fuerit, et vtraque pars velit etiam ad annum appellationis prosecutionem differre: potest vtique, imo debet is, ad quem appellatum fuit, prouide terminum moderari, ne diu gregi dominico cura pastoris desit.

Interdum ad prosequendam appellationem datur plus, quam biennium. hoc dicit.

§. 29. Accidit tamen aliquando, vt non per annum, vel biennium, sed etiam vlterius caussam appellationis alicui prosequi concedatur, vtputa si quem per impotentiam *c* prosecutionem omisisse constiterit, vel cum iudici ex proprio officio super caussa electionis, etiam lapso biennio, cognoscere conceditur.

Pars potest sibi terminum prosequendæ appellationis breuiare, non prorogare. h. d.

§. 30. Pars quoque interdum sibi prosequendæ appellationis terminum præfigit. Sed cum hoc gratia litium, citius expediendarum, indultum fuerit: iuris terminus a parte præueniri, non prorogari poterit, sicut nec in vna caussa tertio prouocari licebit.

Confirmatio in forma communi non præiudicat appellationi, nec laudum inualidum roborat, aut processum impedit, sed obtenta super re, ab aliquo pacifice possessa, facit, vt quis non possit conueniri absque mandato sedis apostolicæ. h. d.

§. 31. Postremo sciendum est, quod, si sententiam, appellatione suspensam, antequam ipsius appellationis caussa commissa fuerit, vel laudum, contra iuris, vel compromissi formam latum, apostolico rescripto in forma communi confirmari obtentum fuerit, talis confirmatio nec appellationi præiudicium afferet, nec inualidum laudum vllo firmitatis robore muniet. Nam etiamsi ante latam sententiam litigiosæ rei confirmationem ab apostolica sede quis impetrauerit: non propterea minus de caussa poterit iudex cognoscere, et eam fine debito terminare. Quanquam, si rem pacifice quis possedisset, cum inde confirmationem obtinuit, non erit licitum iudici de quæstione postmodum exorta absque mandato sedis apostolicæ decernere: nisi certum sit, quod per falsi suggestionem fuerit elicita.

TITVLVS XVIII.
DE RESTITVTIONE IN INTEGRVM.

Minor et ecclesia restituuntur aduersus sententiam, etiam a sede apostolica latam. h. d.

Adhuc autem iis, qui appellationis remedio destituti sunt, auxilio restitutionis in integrum succurritur: sed nec omnibus, nec semper, nec ab omnibus. Minor igitur et ecclesia *d*, si se prolatione sententiæ grauiter læsos conquerantur, et appellandi tempora iam fluxerint, restitutionem in integrum implorare poterunt. Quod quidem adeo obtinet, vt, etiamsi ab apostolico *e* sententia lata fuerit, non propterea magis in integrum restitutionis petitio impediatur. Nec enim negatur *f*, romanæ sedis sententiam in melius posse commutari: cum aut surreptum aliquid fuerit, aut ipsa pro consideratione ætatum, et temporum, seu grauium necessitatum aliquid ordinauit.

Restituitur ecclesia aduersus quamlibet læsionem, etiam aduersus aliam ecclesiam. h. d.

§. 2. Sed si non sententia, sed vel contractu *g*, vel confessione *h*, vel probationis omissione, vel temporis fluxu *i*; ecclesia læsa fuerit, restitutio indulgenda erit: nec solum contra priuatos homines, sed etiam aduersus aliam ecclesiam *k*.

Beneficium restitutionis in integrum non indulgetur, nisi intra quatuor annos: si non subsit aliqua rationabilis caussa, vt dictum spatium prorogetur. h. d.

§. 3. Sed *l* siue sententia, siue contractu, vel aliter se læsam prætendat ecclesia, et propterea se ad beneficium restitutionis in integrum admitti postulet; si quadriennii spatium a die læsionis lapsum fuerit; amplius restituenda non erit: nisi præuaricationis, vel manifestæ fraudis probetur super hoc interuenisse commentum, aut alia caussa subsit, quæ iudicem ad hoc beneficium concedendum mouere debeat. Et *m* si tempore læsa asseratur: non fiet restitutio, nisi ad tantum temporis, in quantum se læsam esse legitime probauerit.

Restitutio in integrum, semel negata, non conceditur amplius, etiam in alio iudicio, nisi duobus casibus hic contentis. h. d.

§. 4. Quod si semel *n* restitutio in integrum in alio iudicio denegata fuerit, præterquam ad appellationem omissam; non erit eidem amplius concedenda: nisi nouis defensionibus ad huiusmodi beneficium admittenda fuerit.

Ponit, qui, et quando possunt de restitutione in integrum cognoscere. hoc dicit.

§. 5. Huiusmodi *o* vero restitutionum caussæ solum coram iudicibus ordinariis, administrationem habentibus, vel delegatis ab eis tractari poterunt, et terminari: siue hoc ipsis delegatis specialiter demandatum fuerit, siue commisso eis negotio huiusmodi quæstionem incidere contingat. Delegati vero ab ordinariis, qui administrationem non habent, sed tantummodo iudicandi facultatem, siue arbitri, de his caussis cognoscere nequeunt: nisi coram eis incidenter motæ fuerint.

Per querelam et supplicationem retractatur sententia. Et sub qua forma supplicatio porrigatur. h. d.

§. 6. Per supplicationem *p* quoque, principi porrectam, aut per querelam appellationis remedio destitutis subueniri solet. Erit autem supplicatio intra decem dies post sententiam offerenda: quo subsequuto, sententia non aliter exsecutioni mandabitur, quam si victrix pars idoneam fideiussionem præbuerit, tantum restituendi cum legitimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, si legitima retractatione sententia resoluatur. Et, nisi sub hac forma supplicatio porrigatur, exsecutio sententiæ sine fideiussione procedet, retractationis iure illi seruando, qui se grauatum putauerit, vt intra biennium supplicare valeat.

a *C. ad hæc. el. 3. extr. eod.* b *C. oblata. §. superior. extr. eod.* c *C. ex ratione. extr. eod.* d *cap. 1. C. ex litteris. et cap. sequ. extr. eod.*

e *cap. tum ex lit. eod. tit. extr.* f *d. cap. tum ex lit. §. nos. vers. præsertim.* g *cap. 1. extr. eod.* h *cap. 2. eod. tit. in 6.* i *Clem. vnic. eod. tit.* k *cap. auditis. extra. eod. tit.* l *cap. 1. eod. tit.* m *Clem. vnic. eod. tit.* n *cap. fin. eod. tit. extr.* o *cap. pen. extr. eod. tit.* p *gl. in vers. supplicauit. cap. ex litteris. extr. eod. tit.*

FINIS LIBRI TERTII.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI
LIBER QVARTVS.

TITVLVS PRIMVS.
DE ACCVSATIONIBVS, DENVNTIATIONIBVS, ET INQVISITIONIBVS.

Criminalia iudicia non habent aliquid simile cum ciuilibus. Et instituuntur per accusationem, denuntiationem, et inquisitionem. Et accusationem inscriptio, denuntiationem charitatiua monitio præcedere debet. h. d.

Criminalia iudicia nihil ferme simile habent cum cæteris iudiciis, de quibus proxime loquuti sumus: magnaque diuersitas eorum est, et in instituendis, et in exercendis. Instituuntur autem aut per accusationem, aut per denuntiationem, aut per inquisitionem. Per accusationem, cum, solenni præcedente inscriptione *a*, per accusatorem rei crimen ad iudicem defertur. Per denuntiationem, vt cum, nulla præcedente inscriptione, sed tantum charitatiua monitione, ad iudicis notitiam crimen deducitur. Ideo autem, cum in modum accusationis crimen obiicitur, est inscriptio necessaria, non cum in modum denuntiationis: quoniam ad depositionem instituitur accusatio, sed ad correctionem est denuntiatio facienda.

a *Can. qui crimen. 2. qu. 8. et cap. super his. in princ. extr. eod. tit.*

Accusator non probans obiectum crimen, tenetur ad pœnam talionis; nisi suam innocentiam purgauerit: et interim dum se purgat, est suspendendus. h. d.

§. 2. Accusator igitur, si legitimis destitutus sit probationibus, eam pœnam *a* debet incurrere, quam, si probasset, reus sustinere debebat. Denuntians vero, licet ad talionem non teneatur, si tamen *b* in probatione deficiat, donec suam purgauerit innocentiam, et ab officio et beneficio suspendendus erit: vt cæteri simili pœna perterriti ad aliorum infamiam facile non prosiliant.

Ponit quando procedendum sit per inquisitionem. h. d.

§. 3. Per inquisitionem criminale iudicium instituitur, cum præcedente diffamatione *c*, ac quasi denuntiante fama, de crimine iudex inquirit. Constitutum est enim, ne criminum facilis nimis sit obiectio, vt, sicut ad accusationem legitima præcedere debet inscriptio, et *d* denuntiationem charitatiua monitio, ita et inquisitionem clamorosa insinuatio *e* præcedere debeat.

Confessus crimina coram inquisitore, non poterit confessionem suam ex prætextu reuocare, quod non præcesserit fama inquisitionem. h. d.

§. 4. Si quis *f* tamen, iam coram eo, qui contra ipsum super certis criminibus inquisitor deputatus fuerat, eadem crimina confessus fuerit: frustra postmodum eo prætextu confessionem suam impugnare contendet, quod super eisdem criminibus non fuerit antea diffamatus.

Si iudex processerit, non excipiente inquisito de non diffamatione: processus tenebit. h. d.

§. 5. Idem etiam erit *g*, si is, cui contra te commissa super certis criminibus fuerit inquisitio, te præsente, nec quicquam super hoc excipiente, infamiæ inquisitione omissa, ad veritatem eorundem criminum inquirendam processerit. Nec enim processum huiusmodi eo, quod non fuit de infamia primitus inquisitum, vlterius impugnare poterit.

Si crimen opponatur excipiendo: non est necessaria inscriptio. h. d.

§. 6. Accidit autem interdum, vt alicui nec accusando, nec denuntiando, nec inquirendo, sed excipiendo crimen opponatur, vtputa *h*, cum quid obiicitur, vt quis ab accusatione, vel testificatione repellatur: quo casu non erit inscriptio necessaria.

Non est necessaria inscriptio, si crimen obiiciatur, vt quis ab officii vel beneficii assecutione excludatur: quo tamen casu, si post confirmationem opponatur, deficiens in probatione punitur pœna extraordinaria. h. d.

§. 7. Sed *i* an, si propterea crimen opponatur, vt quis a promotione officii, vel beneficii assecutione excludatur, necessaria tunc sit inscriptio? Et proditum est, si ante confirmationem obiiciatur; non cogi quenquam inscribere: quia crimen hoc modo probatum promouendum quidem impedit, non tamen iam promotum deiicit. Post confirmationem vero, cum scilicet ordinandus fuerit aliquis, aut etiam consecrandus, quia et ab obtinendo repellit, et ab obtento deiicit, ad extraordinariam pœnam secundum arbitrium iudicis, citra vinculum inscriptionis, si defecerit in probando, est excipiens adstringendus.

TITVLVS II.
DE DVPLICI PVRGATIONE.

Quid sit purgatio, et quotuplex. Et quod vulgaris purgatio est penitus improbata. h. d.

Contingit etiam interdum, vt, licet aduersus criminosum nec accusator consistat, neque testibus, aut propria sit confessione conuictus, ita tamen alicuius criminis, vel maculæ publica laborat infamia, quod super manifesta fere nota eidem purgatio sit indicenda. Est autem purgatio, demonstratio innocentiæ super obiecto crimine. Purgationis duæ sunt species *k*, vulgaris scilicet et canonica. Vulgaris purgatio est, quam vulgus vel inuenit, vel sequitur, vt cum aquæ frigidæ, vel candentis ferri, vel singularis certaminis quis subdit iudicium: quæ, cum Deus in ea tentari videatur, merito iussa est sacris canonibus exsulare. Licet enim quosdam singulare certamen iniuisse diuina prodat historia: nunquam tamen, vt id pro lege teneatur, diuina sanxit auctoritas.

Quæ sit canonica purgatio. Et quales esse debent compurgatores. h. d.

§. 2. Canonica purgatio dicitur, quæ sacris canonibus est comprobata, vt cum *l* de crimine infamatus, iurat se non esse tali crimine, vel macula inquinatum, et certa compurgatorum manus eundem a crimine immunem, et verum credere illum iurasse, ipsa quoque iureiurando firmat. Erunt autem compurgatores huiusmodi honestatis et opinionis, vt verisimile sit, eos amore, vel odio, vel obtentu pecuniæ non deierare: necesse etiam est, vt eius, quem purgare intendunt, vitam et mores notos habeant.

Deficiens in purgatione habetur pro conuicto. Et super notorio non est indicenda purgatio. h. d.

§. 3. Quicunque *m* vero in canonica purgatione defecerint, perinde puniendi sunt, atque si de crimine, de quo diffamati fuerint, legitime conuicti, vel confessi fuissent: nisi tamen aliud iudicantis æquitas statuendum duxerit. Plane super notorio *n* nulli erit indicenda purgatio, sed tantum condemnationis promulganda sententia: cum patrati sceleris euidentia neque accusatoris clamore indigeat.

Criminum quædam solum Deum lædunt, quædam etiam homines. h. d.

§. 4. Criminum autem quædam diuinæ maiestatis læsionem continent: quædam vero et hominibus damnum irrogant. Quæ Deum principaliter lædunt, hæc ferme habentur, simonia, hæresis, schisma, apostasia, sortilegium, maledicentia, sacrilegium. Hominibus vero læsionem inferunt, homicidium, adulterium, stuprum, rapina, furtum, vsura, falsum, iniuriæ: de quibus distinctius, sed tamen breuiter, videamus.

TITVLVS III.
DE SIMONIA.

Quid sit simonia, et vnde dicta. h. d.

Simonia *o* nihil aliud est, quam studiosa voluntas, siue cupiditas emendi, vel vendendi spiritualia, vel spiritualibus annexa. Vel, simonia est rei spiritualis, vel spiritualibus annexæ, cum aliquo temporali facta commutatio. Appellata est autem a Simone mago, qui primus huius detestandi sceleris auctor fuit.

Simonia aut est simplex conuentionalis, aut realis. Et realis subdiuiditur in realem conuentionalem, et realem mentalem. h. d.

§. 2. Simoniæ duplex est species. Nam aut est conuentionalis, aut mentalis. Conuentionalis est, cum aut aliquid datum est, vel de dando in posterum tractatus intercesserit, et conuentio. Mentalis est, cum nullum quidem intercessit factum *p*, sed sola praua dantis, aut recipientis mens et intentio concurrit: et propterea rudi, sed congruenti vocabulo mentalis appellatur.

Cuiuscunque muneris receptione simonia contrahitur. Et appellatione pecuniæ continetur, quicquid homines habent in terra. h. d.

§. 3. Contrahitur *q* autem simonia, non modo cum pecunia ipsa pro re sacra datur, aut recipitur, vel de danda et recipienda tacite, vel expresse conuentum fuerit: verum etiam cum dans a lingua, vel obsequio recipientis munus exigit. Cum enim spiritualia tribuens, manus ab omni munere excutere debeat: id tunc facere intelligitur, cum pro diuinis rebus non solum pecuniam nullam, sed nec humanum obsequium, aut gratiam aliquam requirit. Et sicut pro manus impositione non debet episcopus *r*, ita nec minister, nec notarius, in ordinatione, pro voce vel calamo, pecuniam recipere. Pecuniam vero hoc loco accipimus, quicquid homines habent. Hoc enim nomine ideo omnia continentur, quia antiqui, quicquid ferme habebant, in pecoribus habebant. Contrahitur ergo simonia, cum quis sacra quodammodo in commercium deducit.

Ponit plura capita, ex quibus committitur simonia. h. d.

§. 4. Sed *s* et tunc quoque simonia committi dicitur, cum quid pro personis ecclesiasticis deducendis in sedem, vel sacerdotibus instituendis, aut sepeliendis mortuis, seu pro nubentium benedictionibus accipitur. Is quoque, qui pro electione præmia largitur, quia per electionem peruenitur ad consecrationem, perinde simoniacus habebitur, ac si pro consecratione munera dedisset.

Simoniace dicitur quis electus, etiamsi quid, ignorante eo, datum fuerit, vel promissum. h. d.

§. 5. Nec distinguemus *t*, sciente, an ignorante eo, qui promissionis vel dationis alicuius interuentu postmodum electus fuit, promissum quid, vel datum fuerit. Quamuis enim electus tempore dationis, vel promissionis conscius non fuerit: non propterea minus electio rei probanda erit.

Episcopus non potest dispensare cum electo simoniace, licet ignoranter, sed bene super asseruatione beneficii simplicis, præuia tamen resignatione. h. d.

§. 6. Sed videamus, an post reprobatam electionem cum eo super prælatione, ad quam quis sic electus fuerit, possit episcopus dispensare? Et constitutum est, non posse: quamuis *v* circa eum, qui per simoniacam prauitatem simplex beneficium recipit, post liberam resignationem episcopi dispensatio toleretur.

Datum in dispendium eligendi, vel illo etiam reclamante, non facit electionem simoniacam. h. d.

a *Can. qui non probare. 2. quæst. 3. et can. qui crimen. 2. quæst. 8.* b *C. 2. extr. de calumn.* c *cap. qualiter et quando el. extr. eod.* d *cap. 2. extr. eod.* e *cap. inquisitionis. § tertia. vers. ad hæc. extr. eod.* f *cap. 1. eod. tit. in 6.* g *cap. fin. eod. tit. in 6.* h *cap super his. §. cum autem. extr eod. tit.* i *d. cap. super his. §. cum autem. extr. eod. tit.* k *gl. rubr. extr. de purg. vulg.* l *cap. quotiens. extr. de purg. can. et can. mennam. 2. q. 4.*

m *cap. cum lex. vbi gl. et cap. inter solicitudines. extr. de purg. can.* n *cap. pen. extr. dict. tit.* o *gl. 1. in sum. 1. q. 1.* p *extr. com. 2. eod. tit.* q *gl. in summ. 1. q. 1.* r *cap. 1. extr. eod. tit.* s *cap. non satis. et cap. sequ. extr. eod. tit.* t *cap. nobis fuit. extr. eod. tit.* v *cap. pen. extr. de elect.*

§. 7.

§. 7. Plane si constet, eos, qui quid dederint, vel promiserint *a*, quod per fraudem in dispendium eligendi dolo malo id fecerint; aut electo ipso non modo ignorante, sed etiam reclamante, nec aliquando ratum habente; sequuta electio minime reprobanda erit: alioquin contingeret, quod factum insidias inimico parantis innocenti damnosum existeret, et vir malus de fraude sua commodum reportaret.

Simoniace ordinans cum suo ordinato et clerico mediatore, est deponendus, laicus vero mediator excommunicatur. h. d.

§. 8. Ac, veluti variis modis simoniaca labes committitur, sic etiam variis pœnis simoniacos percelli, admonendi sumus. Nam si quis, vt ordinetur, pecuniam episcopo obtulerit *b*, vt qui turpissimi lucri commodo sancti spiritus gratiam vendere *c* tentauerit; amissionis proprii gradus periculo subiacebit: et qui ordinatus est, a dignitate, quam pecuniis acquisiuit, erit prorsus alienus. Si quis vero *d* tam turpibus et nefandis datis, vel acceptis mediator extiterit, siquidem clericus; erit a proprio gradu deiiciendus: si vero laicus, anathematizandus erit.

Ordinatus a simoniaco non simoniace, et simoniace non simoniacus ordinem conferens, non sunt deponendi. h. d.

§. 9. Hæc tamen de illis intelligere non oportet, quos nec ignorantia, nec attractionis excusat violentia, sed simoniaci simoniace ordinati, vel ordinatores existunt. Cæterum si quis a simoniaco quidem, non tamen simoniace, ordinem susceperit, aut simoniace non simoniacus ordinem contulerit: misericorditer in ecclesia sustinendi erunt. Hos enim facit simoniacos, non reatus criminis, sed ordinatio, vel susceptio simoniaci.

Beneficium consequutus simoniace, per accusationem conuictus, priuatur beneficio, et deponitur: per inquisitionem vero, priuatur quidem beneficio, sed post peractam pœnitentiam in suo ordine permittitur ministrare. h. d.

§. 10. Quodsi *e* non ordinem quis, sed beneficium ecclesiasticum data pecunia consequutus fuerit: multum interest, per accusationem, an per inquisitionem quis conuictus fuerit. Primo enim casu non solum ecclesia priuandus, verum etiam honore sacerdotii presbyter spoliandus erit: posteriore vero, postquam ab ecclesia, quam sibi per pecuniam comparauerat, amotus fuerit, et iniunctam pœnitentiam egerit, in susceptis ordinibus ministrare permittendus erit.

Cum paruulis, qui cupiditate parentum ecclesias sunt consequuti, post liberam resignationem potest dispensari. h. d.

§. 11. Quinimo *f* qui paruuli parentum cupiditate ecclesias per pecuniam sunt consequuti, ob paternum factum non modo a sacris ordinibus non sunt remouendi: verum etiam postquam eas omnino dimiserint, si canonice in eisdem viuere voluerint, pro magna misericordia sustineri poterunt.

Idem iuris est de accessorio, quod de principali. h. d.

§. 12. Nec obiiciat quis, non consecrationes emisse se, sed quæ ex consecratione proueniant. Nam sicut anima sine corpore corporaliter viuere non potest: sic corporalis ecclesia, vel dignitas, et ordo ecclesiasticus sine rebus corporalibus parum proficiet. Quisquis igitur eorum alterum vendit, sine quo alterum haberi non contingit, neutrum inuenditum reliquisse intelligitur.

Quilibet admittitur ad accusandum simoniacum. Et solus simoniacus inter peccatores missam non celebrat. h. d.

§. 13. Huius autem criminis tanta est labes *g*, vt etiam serui aduersus dominos, et quilibet criminosi admittantur ad accusationem. Item omnis peccator missam celebrare potest, præterquam simoniacus: quem adeo quilibet, vt ab ordine male accepto remoueatur, accusare potest, vt nec meretrix excludatur.

Oblatum sponte, vel datum gratia redimendæ molestiæ, super iure quæsito indebite illatæ, non inducit simoniam. h. d.

§. 14. Sciendum tamen est, non datione qualibet, aut receptione simoniam contrahi. Nam si quid sponte, pure *h*, sine pacto, et conuentione, et taxatione qualibet fuerit gratis oblatum: id sine scrupulo simoniacæ prauitatis recipi poterit. Idem obtinet ex contrario, si quid non sponte quis dederit, sed, vt indebite illatam molestationem super quæsito iure redimat, dare coactus fuerit.

Puniuntur prælati committentes vices suas sub annuo censu. h. d.

§. 15. Demum sciendum est, tam lateranensi, quam turonensi concilio statuente, canonicæ districtioni prælatos eos subiacere, qui vices suas *i*, vel ecclesias sub annuo censu concedunt: quia dum sacerdotium sub huiusmodi mercede venale disponitur, ad æternæ retributionis præmium consideratio non habetur.

Puniuntur aliquid recipientes pro concedenda docendi licentia. h. d.

a Cap. nobis fuit. extr. eod. tit. b can. si quis. 1. qu. 1. c can. quando episcopus. §. quod si aliter. 24. dist. d can. si quis episcopus. 1. qu. 1. e cap. dilectus, vbi etiam gl. in vers. amatos. eod. tit. in extr. f cap. sicut tuis. §. quamuis. extr. eod. g cap. tanta. extr. eod. tit. h cap. tua nos. §. si vero. extr. eod. tit. i cap. 1. 2. et sequ. extr. ne prælat. vic. suas.

§. 16. Pro docendi *k* quoque licentia concedenda nullus cuiusque consuetudinis obtentu aliquid exigere debet, et qui secus fecerit, ab ecclesiastico beneficio fiet alienus. Dignum enim videtur, vt in ecclesia fructus sui laboris non habeat, qui cupiditate animi, dum vendit docendi licentiam, ecclesiasticum profectum nititur impedire.

TITVLVS IV.

DE HAERETICIS ET SCHISMATICIS, ET APOSTATIS.

Qui sint hæretici, et qui schismatici, et quomodo differant. h. d.

Hæretici sunt, qui vanæ gloriæ, principatusque sui caussa falsas opiniones gignunt, vel sequuntur. Schismatici sunt, qui se ab vnitate ecclesiæ per inobedientiam separant. Licet autem inter hos a principio quædam videatur esse diuersitas: nullum tamen est schisma, quod sibi aliquam tandem hæresim non confingat, vt ab ecclesia recte recessisse videatur.

Schismatici excommunicatione, depositione, bonorum confiscatione, et a se gestorum annullatione puniuntur. h. d.

§. 2. Vtrumque *l* vero crimen atrocissime ecclesiastica disciplina prosequitur. Nam schismaticos excommunicationis sententia canones insectantur: et si nec sic resipuerint, ab omni ministerio ecclesiastico deponentur, adhibito etiam, si necesse fuerit, brachii secularis auxilio, ad illorum insolentiam coercendam, cum omnium etiam bonorum confiscatione. Ordinationes quoque ab his factas, et dignitatum siue beneficiorum concessiones, alienationes rerum ecclesiasticarum, omni penitus firmitate carere voluerunt.

Hæretici, nisi hæresim abiurauerint, omni ecclesiastica prærogatiua nudati traduntur seculari curiæ puniendi. h. d.

§. 3. In hæresi *m* autem deprehensi, præter perpetui vinculum anathematis, si clerici sint, vel religiosi, totius ordinis ecclesiastici prærogatiua spoliandi erunt, et omni officio, et beneficio nudati, secularis relinquentur arbitrio potestatis, animaduersione debita puniendi: nisi continuo post deprehensionem erroris ad fidei catholicæ vnitatem recurrere, et errorem suum publice abiurare, et congruam satisfactionem exhibere consenserint. Laici vero, nisi (prout dictum est) abiurata hæresi et satisfactione exhibita, ad fidem redierint orthodoxam, secularis iudicis arbitrio relinquentur, debitam pro qualitate facinoris vltionem recepturi.

Bona hæreticorum post latam sententiam confiscantur. h. d.

§. 4. Bona quoque *n* damnatorum propter hæresim ipso iure, et omni spe potiundæ hæreditatis filiis adempta, confiscata intelligentur: aut, si clerici fuerint, ecclesiis, a quibus stipendia receperunt, applicabuntur. Confiscationis tamen huiusmodi executio, vel bonorum occupatio facienda non erit, antequam super crimine sententia fuerit promulgata.

Ob hæresim maritorum dotes vxorum non sunt confiscandæ: nisi scienter contraxerint matrimonium cum hæreticis. h. d.

§. 5. Sed et cum alteri per alterum iniqua conditio inferri non debeat, propter hæresim maritorum, vxorum catholicarum dotes *o* confiscari non debent: nisi forte cum viris matrimonia contraxerint, quos hæreticos esse sciebant.

Etiam post mortem bona hæreticorum confiscantur. h. d.

§. 6. Post mortem *p* quoque ob sceleris immanitatem hæreticos pœna prosequitur: ideoque et si, criminoso viuente, nihil fuerit super bonorum confiscatione declaratum, nihilominus ad eam etiam, ipso mortuo, procedendum erit.

Hæretici non possunt tradi ecclesiasticæ sepulturæ: et tumulantes eos excommunicantur, nec ante absoluuntur, quam propriis manibus exhumauerint. h. d.

§. 7. Ecclesiastica *q* quoque sepultura vsque adeo carere debent, vt, si qui eosdem credentes, aut fautores eorum scienter ecclesiasticæ sepulturæ tradere ausi fuerint, excommunicationis sententiæ subiacere debeant; nec ante absolutionis mereantur beneficium, quam propriis manibus huiusmodi corpora extumulent, et proiiciant: locus autem ille perpetuo carebit sepultura.

Descendentes ab hæretico vsque ad secundum gradum, ab hæretica vsque ad primum, non possunt habere beneficium ecclesiasticum: nisi pater aut mater decesserint emendati. h. d.

§. 8. Sed *r* et eorum filii ad beneficia ecclesiastica, seu publica officia admittendi non erunt: quod quidem per paternam lineam vsque ad secundum gradum, per maternam vero vsque ad primum tan-

k cap. 2. et per totum tit. extr. de magist. l cap. 1. et per totum tit. de schismat. in 6. m cap. ad abolendam. et cap. excommunicamus. §. 1. extr. eod. tit. de hær. n cap. cum secundum. eod. tit. in 6. o cap. decreuit. de hær. in 6. p cap. accusatus. §. pen. eod. tit. in 6. q cap. in princ. eod. tit. in 6. r cap. statutum. eod. tit. in 6.

tum

tum extenditur. Cum enim secundum legitimas sanctiones reis læsæ maiestatis capite punitis, et bonis confiscatis, eorum filiis vita solummodo ex misericordia conseruetur: quanto magis, qui aberrantes in fide Deum offendunt, muneribus, bonis, honoribus debent spoliari? Cum longe sit grauius æternam, quam temporalem lædere maiestatem. Hoc *a* tamen intelligendum est de filiis et posteris eorum, qui tales esse, vel etiam decessisse probantur, non autem illorum, quos emendatos et ecclesiæ vnitati reincorporatos esse constiterit.

Qui receperunt pœnitentiam ecclesiæ, vel recipere sunt parati, sunt reincorporandi: post abiurationem vero relapsi non sunt amplius reincorporandi, sed traduntur curiæ seculari: eis tamen non negatur sacramentum pœnitentiæ. h. d.

§. 9. Sed videamus, qui et quando incorporari debeant. Et constat, eos, qui pro culpa huiusmodi ad mandatum ecclesiæ pœnitentiam acceptauerint, eamque vel perfecerint, vel humiliter prosecutioni eius insistant, recipiendos esse. Idem iuris est, si pœnitentia nec peracta sit, nec imposita: dum tamen crimini obnoxii ad eam recipiendam parati fuerint. Quodsi qui post *b* abiurationem erroris, vel, postquam se proprii antistitis examinatione purgauerint, in abiuratam hæresim reincidisse deprehensi fuerint; seculari iudicio sine vlla penitus audientia relinquendi erunt: licet, si postmodum pœniteant, et pœnitentiæ signa in eis apparauerint manifesta, nequaquam sint relapsis humiliter petita sacramenta pœnitentiæ et eucharistiæ deneganda.

Quando quis dicatur relapsus. h. d.

§. 10. Relapsi autem intelligendi sunt non solum ii, quorum ante abiurationem crimen plene probatum fuerit, verum etiam *c* ii, qui, postquam accusati, vel vehementer suspecti semel hæresim in iudicio abiurauerint, et postmodum in eandem iterum reincidunt. Plane, si ex modica et leui suspicione semel quis abiurauerit, reincidens, quanquam ex hoc sit grauius puniendus, non tamen debet in hæresim relapsorum pœna puniri.

Qui abiurauerit in vno articulo, si post sit hæreticus in alio, dicitur relapsus. h. d.

§. 11. Is vero *d*, qui in vna hæresis specie, vel secta commisit, aut in vno fidei articulo, seu ecclesiæ sacramento errauerit, et postmodum hæresim simpliciter vel generaliter abiurauit, si deinde in aliam etiam hæresis speciem, siue sectam, aut alio articulo, seu sacramento committat, vt relapsus in hæresim, iudicandus erit.

Suspecti de hæresi, nisi se purgent, sunt excommunicandi, et excommunicati, si in excommunicatione insorduerint, condemnantur tanquam hæretici, h. d.

§. 12. Qui *e* vero inuenti fuerint sola suspicione notabiles, ob eam quantumuis vehementem de tam graui crimine condemnandi non erunt, sed, nisi iuxta considerationem suspicionis, qualitatemque personæ propriam innocentiam congrua purgatione monstrauerint, anathematis gladio sese feriendos exponunt, et vsque ad satisfactionem ab omnibus euitabuntur: et si per annum in excommunicatione perstiterint, velut hæretici condemnabuntur.

Plura specialiter inducta sunt in caussa hæreticorum, et processu contra eos. h. d.

§. 13. Plura *f* quoque ad hoc atrocissimum crimen vindicandum specialiter et præter ordinarias iuris regulas inducta sunt, tam circa iudicium et processum instituendum, et testium depositiones, et carcerum custodiam, et immutationis pœnam: quam etiam contra fautores, receptatores et defensores eorum, vt clare ex lectione sacrarum constitutionum apparere potest.

Apostatæ qui sint, et quotuplex apostasia: et qua pœna puniantur apostatæ. h. d.

Et hæc est tertia pars principalis huius tituli.

§. 14. Apostatæ sunt, qui a statu fidei, obedientiæ, vel religionis, quam se tenere professi sunt, temerarie recedunt. Apostasiæ *g* triplex est species. Alia enim est perfidiæ, alia inobedientiæ, alia irregularitatis. Apostasia perfidiæ est, cum qui a fide recedunt: vtputa, cum Christiani effecti in Christi fide præuaricantur *h*, et ad iudaicos, vel alios detestabiles ritus se conuertunt. Apostasia inobedientiæ est *i*, cum quis præceptum superioris sui sponte transgreditur, siue patrum regulis, vel constitutionibus non obtemperat. Irregularitatis apostasia est, cum quis sub ordine suo *k*, siue assumptæ religionis recedit. Apostatas autem sacri canones tam inter infames *l* deputant, quam etiam excommunicationis et aliarum pœnarum vinculis innodandos esse præcipiunt.

a d. cap. statutum. §. hoc. b cap. super. eod. tit. in fin. c cap. accusatus, in princ. eod. tit. in 6. d dict. cap. accusatus. §. 1. eod. tit. in 6. e cap. cum contumacia. eod. tit. in 6. f in 6. et Cl. g gl. 1. cap. 1. extr. de apostat. h can. non potest. 2. q. 7. i cap. 2. et cap. illud. extr. de maior. et obed. k can. fin. dist. 50. et cap. 1. extr. de apost. l can. infames. 6. qu. 1. gl. in cap. 1. de temp. ord. in 6.

TITVLVS V.
DE SORTILEGIS, MALEDICIS, ET SACRILEGIS.

Inquisitor hæreticæ prauitatis non potest procedere contra sortilegos: nisi sortilegium expresse contineat hæresim. h. d.

Sciendum est, hæreticæ pestis inquisitores de diuinationibus, et sortilegiis, nisi hæresim saperent manifeste, sese intromittere non debere, nec talia exercentes posse punire, sed eos suis debere iudicibus puniendos relinquere: cum negotium fidei, quod summe priuilegiatum esse conuenit, per occupationes alias non debeat impediri.

Qui sint sortilegi: et quod ab ecclesia sint omnino eiiciendi. h. d.

§. 2. Sunt autem *m* sortilegi, qui prætextu religionis per quasdam sortes diuinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione facta, futura promittunt. Ariolorum *n* igitur aruspicum, incantatorum, et omnium sortilegorum artes, cum sint ex quadam pestifera societate dæmonum atque hominum quasi pacta infidelis et dolosæ amicitiæ constituta, penitus sunt ab ecclesia eliminandæ: et superstitiosi artifices, nisi per pœnitentiam resipiscant, perpetuo anathemate feriendi, et, si clerici sint, degradandi.

Si blasphemus iniunctam sibi pœnitentiam peragere recuset: et viuens ab ingressu ecclesiæ arcebitur, et mortuus ecclesiastica carebit sepultura, hoc dicit.

§. 3. Diuersa est pœna maledicorum *o*. Nam si quis in Deum, vel aliquem sanctorum linguam in blasphemiam publice relaxare ausus fuerit: pœnæ, iuxta Gregorianæ constitutionis tenorem, subdendus erit. Quam si recipere, et pœnitentiam peragere recusauerit: et ecclesiæ eidem interdicetur ingressus, et in obitu ecclesiastica carebit sepultura.

Sacrilegi variis pœnis puniuntur. h. d.

§. 4. Similibus, interdumque acrioribus vrgentur pœnis, qui in sacrilegii crimen incidunt, et ecclesias incendere et violare minime verentur. Nam pro modo sceleris admissi, facinorisque perpetrati, nisi plene satisfecerint, aut de satisfaciendo plenam securitatem exhibuerint, nunc pœnitentiæ beneficium sacrilego penitus denegatur, nunc anathemate vincitur, nunc perpetua damnatus infamia carceri traditur, aut exsilio perpetuæ deportationis, et depositionis animaduersione coercetur: aliquando etiam pecuniaria pœna mulctabitur.

Consentientes sacrilegis, et sacerdotes, ipsis pœnitentiam dantes, vel sepulturæ eorum interuenientes, vel ab eis eleemosynas recipientes, pari pœna cum eis puniuntur. h. d.

§. 5. Nec solum talibus pœnis illi plectendi erunt, qui sacrilegium admiserint, sed etiam consentientes eis. Presbyteri quoque, vel clerici, qui in vita, vel morte sacrilegis pœnitentias dare, aut sepulturæ interesse, vel eorum eleemosynas accipere ausi fuerint, siue rapinæ participes inuenti fuerint, ecclesiastico beneficio priuati ordinis sui damnum irreceuperabiliter patientur.

Sacrilegium committitur tam intuitu rerum, quam personarum. Et qualiter intuitu rerum. h. d.

§. 6. Sacrilegium autem admitti dicitur, tam ratione rerum, quam personarum. Rerum *p*, vt cum quis sacrum de sacro, vel sacrum de non sacro, vel non sacrum de sacro aufert. Sed et, si non de sacro aliquid ablatum fuerit, sed intra certos passus, qui in circuitu ecclesiæ sunt, adhuc sacrilegium committi dicitur.

Ratione personarum committitur sacrilegium, cum quis clericum percutit, vel cum moniali rem habet. h. d.

§. 7. Personarum ratione sacrilegium perpetratur, cum quis in clericum, vel monachum violentas et impias manus *q* iniicit; vel cum personæ, Deo dicatæ, per coitum appetuntur: de quibus infra suo loco latius dicturi sumus.

TITVLVS VI.
DE FVRTIS.

Furti nomine omnis illicita vsurpatio continetur: et fures promoueri non possunt, imo promoti, deponuntur. Et si sint incorrigibiles: debent excommunicari. Et si occisi fuerint in furto; non est pro eis orandum: nisi ante mortem sint confessi. h. d.

Furti quidem nomine omnis illicita vsurpatio alienæ rei concluditur: sed nunc de iis tantum agimus, quæ speciali nomine destituta generali furti appellatione continentur. Fures autem non solum seculares leges, verum etiam canones acriter insectantur. Nam nec ad sacros ordines promoueri, nisi secundum ea, quæ supra primo libro diximus, et promoti ab iisdem deiici, et si depositi incorrigibiles fuerint, excommunicari, et demum potestati seculari tradi debent. Et si *r*, dum

m can. 1. 26. q. 1. n extr. de sortileg. et 26. q. 1. 2. 3. 4. et 5. o cap. 2. extr. de maled. p can. quisquis. §. sacrilegium. 17. qu. 4. q can. si quis contumax. §. sacrilegium. 17. qu. 4. r cap. 2. extr. eod.

furtum committitur, occiſi fuerint; pro eis minime orandum erit: quanquam, ſi comprehenſi, aut vulnerati confeſſi fuerint, communio eis non ſit deneganda.

Furtum committentes ob neceſſitatem mitius puniuntur: et pœna furum puniuntur partientes cum eis, et qui furtorum ſunt conſcii. h. d.

§. 2. Sed hæc de illis intelligere nos oportet, qui, nulla neceſſitate adacti, furtum commiſerunt. Cæterum ſi quis propter neceſſitatem *a* cibaria, veſtem, vel pecus furatus fuerit: longe mitiori pœna puniendus erit. Nec fures ſolum ſupra dictis pœnis tenentur, ſed ii quoque *b*, qui aut cum furibus partiuntur, aut qui furtorum conſcii fures quærentibus poſſeſſoribus non indicant.

TITVLVS VII.
DE VSVRIS.

Vſura quid ſit, et vnde dicta: et habens poſſeſſionem in pignus, recepta propria pecunia, ſi recuſet fructus in ſortem computare, vſuras committit. h. d.

Vſura eſt, quicquid vltra ſortem mutuatam percipitur: dicta ab vſu, quia ſcilicet pro vſu pecuniæ recipitur. Vnde *c* et, ſi quis pignoris obtentu rei alicuius nactus fuerit poſſeſſionem, ſi ſortem ſuam, deductis expenſis, de fructibus iam perceperit, ſi eandem debitori reſtituere recuſet, et perceptos fructus in ſortem computare, procul dubio vſurarum committitur crimen.

Pœna vſurariorum ſunt, infamia, excommunicatio, beneficiorum et officiorum et eccleſiaſticæ ſepulturæ amiſſio. h. d.

§. 2. Multiplicibus autem pœnis ſacri canones vſurarios inſequuntur. Nam præter inuſtam infamiam, nec ad Chriſtianam, nec ad communionem *d* admittuntur altaris, nec quiſquam de manu eorum oblationes accipiet. Et ſi clerici fuerint *e*: tam officii, quam beneficii eccleſiaſtici periculum patientur. Nullus quoque ſub pœnis, Gregoriana *f* conſtitutione comprehenſis, manifeſtis vſurariis aut locabit domos, aut conductas habere permittet: ſed et, ſi in hoc ſcelere deceſſerint, eccleſiaſtica carebunt ſepultura.

Licet quis de vſuris ſatisfieri mandet per heredem: non tamen eſt tradendus eccleſiaſticæ ſepulturæ, donec fuerit ſatisfactum: et contra faciens incurrit pœnas eorundem: et teſtamenta vſurariorum non valent. h. d.

§. 3. Et id adeo obtinet, vt *g* etiam ſi morituri in vltima voluntate de vſuris ſatisfieri expreſſa quantitate, vel indiſtincte mandauerint, donec ſecundum Gregorianæ conſtitutionis tenorem ſatisfactum fuerit, eccleſiaſtica ſepultura carere debeant. Quicunque vero manifeſtos vſurarios contra prædictæ ſanctionis formam tumulare auſi fuerint, pœnæ lateranenſis concilii, contra vſurarios promulgatæ, ſubiiciendi erunt. Teſtamenta *h* quoque ab eiſdem facta, aliter quam ſecundum dictæ conſtitutionis formam non valebunt, ſed ipſo iure erunt irrita.

Non debemus facere malum, vt poſtea faciamus bonum. Et ſi non ſint, quibus reſtitui poſſint vſuræ; eroganda ſunt in pauperes: et paupertas excuſat a reſtitutione. h. d.

§. 4. Nec quicquam *i* proficiet, quod quis pro captiuis redimendis, vel eleemoſynis dandis ſeſe vſuras exercuiſſe alleget. Nec enim propterea magis cum vſurario diſpenſari poterit, cum pro vita alterius nec mentiri quidem, nedum rapere liceat. Plane, ſi nec ii, a quibus quis vſuras extorſerit, nec illorum ſunt heredes ſuperſtites, non ſolum pauperibus vſurarum nomine acceptum erogare poterit, verum etiam compellendus erit: niſi eum nota paupertas euidenter excuſet.

Non ſolum fœneratores, ſed etiam illorum heredes debent vſuras reſtituere, nulla obſtante appellatione. h. d.

§. 5. Nec is tantum eccleſiaſtica diſtrictione extortas vſuras reſtituere cogendus erit, qui fœneratus eſt, verum etiam *k* filii, et quicunque extranei heredes: qui omnes, ſuper vſuris conuenti, nullius appellationis remedio reſtitutionem ſubterfugere permittendi erunt.

Iudex fœneratori poteſt præcipere ſub pœna excommunicationis, tam ne vſuras exigat, quam vt exactas reſtituat, non obſtante iuramento præſtito de non repetendis vſuris. h. d.

§. 6. Sed et, ſi quis ſub vſuris pecuniam acceperit, et de eis nunquam repetendis fœneratori iurauerit *l*, adhuc iudex vſurarios per cenſuram eccleſiaſticam compellere poterit, tam vt ab earum deſiſtant exactione, et iuramentum remittant, quam etiam, vt exactas reſtituant: ne de dolo et fraude quenquam contingat commodum reportare.

Iudæi ſatisfacere debent de immoderato grauamine Chriſtianis, alias excommunicantur modo, quo poſſunt. h. d.

§. 7. Iudæi *m* quoque, ſi a Chriſtianis quocunque prætextu graues immoderataſue vſuras extorſerint, et per ſeculares principes et poteſtates illas remittere ſunt compellendi: et donec de immoderato grauamine competenter ſatisfecerint, ab vniuerſis Chriſti fidelibus tam in mercimoniis, quam in aliis per excommunicationis ſententiam eis omnimoda communio denegabitur.

Ponuntur plures caſus, quibus quis fructus in ſortem computare non tenetur. h. d.

§. 8. Sunt tamen caſus in quibus aliquid vltra ſortem abſque vitio vſurarum licite recipitur, vtputa, ſi clericus eccleſiaſticum beneficium aliter redimere non valens, prætextu pignoris de manu laici illud acceperit. Nec enim hic in ſortem fructus tenebitur computare. Idem, ſi terra non ſit beneficii alicuius eccleſiaſtici, ſed ad accipientem in pignus iure dominii directi pertinere noſcatur. Idem *n*, ſi poſſeſſiones pro non numerata dote genero a ſocero pignori obligatæ fuerint. Cum enim frequenter dotis fructus non ſufficiant ad onera matrimonii ſupportanda: pignoratarum poſſeſſionum fructus in ſortem computandi non erunt.

Non eſt vſurarius rem emens minus iuſto pretio, ſi tunc veriſimiliter dubitetur, an tempore ſolutionis plus vel minus eſt res valitura, vel aliter dubius euentus vſurarum ſuſpicionem remouet. h. d.

§. 9. Ille *o* quoque, qui dat decem ſolidos, vt alio tempore totidem ſibi granis vini, vel olei menſuræ reddantur, ex hoc vſurarius cenſeri non debet: quia, licet tunc plus valeant, vtrum plus vel minus, ſolutionis tempore fuerint valituræ, veriſimiliter dubitatur.

Vſurarius eſt, qui a debitore recipit aliquid vltra ſortem: etiamſi ſuſcipiat in ſe periculum. h. d.

§. 10. Aliud tamen iuris eſt, ſi quis nauiganti *p*, vel ad nundinas eunti certam pecuniæ quantitatem mutuatur, et ex eo, quod in ſe mutuans periculum ſuſcipit, aliquid vltra ſortem vt recipiat, conuenit. Nam hic vſurarius reputandus erit.

TITVLVS VIII.
DE ADVLTERIIS, ET ALIIS CONIVNCTIONIBVS ILLICITIS.

Adulterii appellatio eſt generalis: proprie tamen in nuptam committitur: et quæ ſit adulterii pœna. h. d.

Adulterii generalis eſt appellatio. Continet enim non modo alieni tori *q* violationem, ſed omnem prope illicitam fornicationem. Proprie tamen adulterium in nuptam committitur. Pœna in laico, excommunicatio: in clerico, depoſitio, vel in vtroque, certæ pœnitentiæ impoſitio.

Arbitraria eſt pœna inceſtus, ſodomiæ, et rei habitæ cum brutis. hoc dicit.

§. 2. Eadem vel etiam pro iudicis arbitrio maior, aut minor, eos manet pœna, qui inceſtum commiſerunt, vtputa, cum qui contra naturam humanæ ſocietatis parentibus, vel liberis, vel aliis eiuſmodi perſonis impudice adhærent; aut ſi cum illa, quam quis de ſacro fonte ſuſceperit, aut quam ante epiſcopum tenuerit, cum ſacro chriſmate inungeretur, fornicationis ſcelus perpetrauerit; aut cum relicto naturali vſu contra naturam *r* more ſodomitico fornicabitur: aut humani generis naturam tranſgreſſus, ſeſe brutis commiſcuerit.

Quæ pœna ſit ſtuprantis mulierem honeſte viuentem, et virginem deflorantis. h. d.

§. 3. Quod ſi quis ſtuprum admiſerit, multum intererit, vtrum cum muliere, honeſte viuente, rem habuerit, an virginem deflorauerit. Primo enim caſu ſtuprator pœnitentiæ ſubditus, pecuniaria etiam pœna coercendus erit: poſteriore vero *s* dotata virgine eandem, patre conſentiente, habebit vxorem. Si vero pater virginis dare noluerit, aut ſtuprator eam vxorem habere legibus impediatur: reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere conſueuerunt. Quodſi, conſentiente patre, ſtuprator ipſe corruptam virginem in vxorem ducere renuerit: corporaliter caſtigatus excommunicatuſque in monaſterium ad agendam pœnitentiam retrudatur, de quo nulla erit ei egrediendi ſine iudicis permiſſione licentia.

Raptorum pœna, excommunicatio, depoſitio, et ſeruitus, cum facultate tamen ſeipſum redimendi. h. d.

§. 4. Maior *t* ſeueritas raptores cohibet. Nam præter ſecularium ſanctionum pœnas, anathemate cum ſuis adiutoribus feriri, aut ſi clerici ſint, proprii ordinis et honoris amiſſionem ſuſtinere debent.

In propria ſponſa non cadit raptus: et raptus per conſenſum purgari poteſt. h. d.

§. 5. Raptus *v* autem tunc committi dicitur, cum illa, de cuius nuptiis nihil actum fuerit antea, abducitur. Vnde qui ſibi deſponſa-

a *C. ſi quis propter. extr. eod.* b *cap. qui cum fure. eod. tit. extr.* c *cap. 1. 2. et cap. conqueſtus. extr. eod. tit.* d *cap. quia in. extr. eod.* e *cap. præterea eod. tit. extr.* f *cap. 1. et ſequ. eod. tit. in 6.* g *cap. 2. eod. tit. in 6.* h *d. cap. 2. in fin.* i *cap. ſuper eo. gl. extr. eod.* k *cap. tua nos. extr. eod. tit.* l *cap. tua dudum. extr. eod.* m *cap. poſt miſerabilem. cum ſequ. extr. eod. tit.*

n *cap. ſalubriter. extr. eod.* o *cap. fin. §. ille. extr. eod. tit.* p *cap. fin. in princ. extr. eod.* q *can. 2. §. adulterium. 36. q. 1.* r *cap. clerici extr. de exceſſ. prælat.* s *cap. 1. et ſequ. extr. eod. tit.* t *can. 1. 36. qu. 2.* v *cap. pen. et fin. extr. de rapt.*

tam

v. Greg. IX. Lib V. t. XXXI, cap. 4, Clerici

tam, vel parentibus reclamantibus, abduxerit, in crimen raptus, et in pœnas minime incidit. Rapta quoque puella legitime cum raptore matrimonium contrahet, si prior dissensio in consensum transeat. Raptor enim et rapta, nomina sunt vitiorum, non personarum. Vitia autem cum purgata fuerint: eorum etiam nomina abolentur.

Raptus monialis purgari non potest. h. d.

§. 6. Sed hæc de illis intelligenda sunt, qui mulierum laicarum consensum habuerunt. Nam si quis Deo dicatas virgines a vel rapuerit, vel volentes matrimonio sibi sociare tentauerit: tanquam sacrilegium admittens, pro tam nefandi criminis atrocitate plectendus erit, nulla b prorsus voluntatis sacrarum virginum habita ratione.

Pœna simplicis fornicationis est arbitraria. h. d.

§. 7. Demum si quis cum muliere soluta et impudica simpliciter fornicatus fuerit: tam pœnitentiæ modus, quam etiam alia pœna in iudicis potissimum reponetur arbitrio, qui ex qualitatibus variis minorem, vel maiorem pœnam statuet.

TITVLVS IX.
DE CRIMINE FALSI.

Qui per se, vel per alios litteras papæ falsant, excommunicati sunt cum suis fautoribus: et clerici officiis et beneficiis priuantur, et degradati traduntur curiæ seculari. h. d.

Aduersus eos quoque, qui falsi crimen commiserunt, varie statutum reperitur: illos tamen cæteris acrius canones insectantur, qui litteris apostolicis falsis vsi fuerint. Talium enim litterarum falsarii c cum fautoribus et defensoribus suis anathemate feriuntur; et si clerici fuerint, omnibus officiis et beneficiis ecclesiasticis perpetuo priuabuntur, ita, vt, qui per se falsitatis vitium exercuerint, postquam per ecclesiasticum iudicem degradati fuerint, seculari potestati tradendi sint secundum legitimas constitutiones puniendi: per quam et laici, qui fuerint de falsitate conuicti, legitime punientur.

Qui falsis litteris vtitur, si clericus est, officiis et beneficiis priuatur: si laicus, excommunicatur. h. d.

§. 2. Mitius cum illis agitur, qui licet his vtantur, tamen ipsi non falsificauerunt. Si enim clerici fuerint; officiis et beneficiis ecclesiasticis spoliandi erunt: si laici, tamdiu excommunicationi subiicientur, quamdiu competenter satisfecerint. In vtrisque tamen malitia grauius, quam negligentia punietur, quod et de his, qui falsas litteras impetrant, obseruabitur.

TITVLVS X.
DE HOMICIDIO.

Assassinium sicuti omnium homicidiorum atrocissimum, ita etiam atrocissime punitur. h. d.

Cum non ad opera tantum sit respiciendum, sed tempus, caussa, voluntas, personarum differentia, et omnia, quæ operibus accidunt, sint peruestiganda: sequitur, vt non sit omnium homicidiorum eadem conditio. Cunctorum vero illud atrocissimum d videtur, quod *assassinium* vulgo nuncupant. Vnde non solum assassini ipsi, sed etiam receptatores, occultatores, consultatores et defensores eorum, et qui per eosdem quenquam interfici fecerit, aut mandauerit, dignitatibus, honoribus, officiis, beneficiis, omnibusque bonis nudatus excommunicationis et depositionis incurret ipso iure sententiam, et tanquam Christianæ religionis hostis a toto Christiano populo perpetuo diffidatus erit.

Interficiens per industriam similis est assassino. h. d.

§. 2. Non e absimilis eum tenet pœna, qui, licet non per assassinium, per insidias tamen et industriam hominem interfecerit.

Interficiens latronem non ex necessitate, punitur: secus, si ex necessitate. h. d.

§. 3. Quodsi f quis latronem et furem peremerit, videamus, an sit puniendus? Et, siquidem furem absque occisione comprehendere potuit, certa aduersus eum statuta pœnitentia reperitur: quod si non potuit, nulla occisori erit ex necessitate iniungenda pœna.

Non punitur homicidium fortuitum, si nulla culpa casum præcessit. hoc dicit.

§. 4. Idem etiam obtinebit, si casu perpetratum fuerit homicidium, vtputa, si quis g, necessario insistens operi, arborem inciderit, et aliquis, subtus transiens, opprimatur. Nam si neque voluntate, nec vlla incidentis culpa factum fuerit, vt pertransiens opprimeretur: arborem incidens homicidii pœnis obnoxius non erit.

Pœnitentia certorum annorum est iniungenda parentibus opprimentibus filios. h. d.

§. 5. Alia ratio est eorum, qui proprios filios oppressisse reperiuntur. Cum enim hos grauiter deliquisse non sit dubium: certorum annorum erit illis iniungenda pœnitentia.

Filius a patre, vel ab alio, patre sciente, expositus, liberatur a patria potestate: et expositum suscipiens nullum in eo habet ius. h. d.

§. 6. Quodsi h filius a patre, vel ab alio, patre sciente, fuerit expositus, aut eidem alimenta denegata fuerint: hoc ipso a potestate patria liberabitur. Nec tamen propterea, qui expositos susceperit, aliquod in eis ius vendicare poterit.

Impediens conceptionem, vel abortum procurans, punitur vt homicida: secus, si id casu fieri contingat. h. d.

§. 7. Is quoque, qui vel caussa explendæ libidinis, vel odii meditatione, viro aut mulieri aliquid fecerit, vel potandum dederit, quo minus possit generare, vel concipere, vel nasci soboles, vt homicida puniendus erit. Quanquam alias, si conceptus nondum viuificatus fuerit, nec, vt abigeretur, quisquam dolo malo fecerit, qui abortui i occasionem tradidit, puniendus non erit.

Qui sibi mortem inferunt, habentur similes illis, qui impœnitentes moriuntur. h. d.

§. 8. Nouissime sciendum est pro his, qui quocunque prætextu voluntarie ferro, vel veneno, vel suspendio, vel quolibet modo sibi mortem inferunt, nullam in oblatione faciendam esse commemorationem, et ecclesiastica eos debere carere sepultura, non aliter atque illos, qui pro suis sceleribus impœnitentes moriuntur.

TITVLVS XI.
DE INIVRIIS, ET DAMNO DATO.

Inferens iniuriam et damnum, debet damnum passo satisfacere: nec illum excusat ignorantia. h. d.

Mitius k cum his agitur, qui in pugna, vel rixa aliquem lapide, vel pugno percusserint. Si enim ille mortuus non fuerit, sed in lecto iacuerit, vel operas exercere fuerit impeditus: qui percusserit, et opera eius, et impensas l immodicas restituet. Et generaliter, si culpa m tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, vel aliis irrogantibus opem tulisti, aut hæc imperitia tua, siue negligentia euenerunt, iure te super his satisfacere oportebit: nec te excusabit ignorantia, si scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam.

Si tuum animal damnum dedit; potes liberari illud dedendo: nisi sit ferum animal, et nocere solitum, et non fuerit adhibita debita diligentia. h. d.

§. 2. Quodsi n animalia tua nocuisse proponantur; nihilominus ad satisfactionem teneberis: nisi ea pro noxa dando damnum passis, teipsum velis liberari. Quod tamen ad liberationem non sufficit, si fera fuissent animalia, et quæ nocere consueuerant, et quam debueras, diligentiam non adhibuisti. Diuersum statuitur in eo, qui, vt damnum non contingeret, nihil omisit.

Iniuriæ inferuntur re, verbis, litteris: et pœna est arbitraria. h. d.

§. 3. Inferuntur o autem iniuriæ tribus modis: re, verbis, et litteris. Re, vt cum manus inferuntur. Verbis, vt cum conuicium dicitur. Litteris, vt cum in alterius vituperationem carmen, aut famosus libellus conscribitur: quibus omnibus casibus, pro qualitatibus admissi et atrocitate, prudens iudex pœnas irrogabit.

Conficiens famosum libellum, et manifestans, pari pœna puniuntur. hoc dicit.

§. 4. Eo amplius, si quis famosum libellum inuenerit, et non statim corruperit, vel combusserit, sed eius tenorem dolose manifestauerit, quasi auctor plectendus erit.

TITVLVS XII.
DE ECCLESIASTICIS CENSVRIS.

Ponit continuationem præcedentium et sequentium. h. d.

Postquam tam primo libro personarum, quam secundo rerum ecclesiasticarum tractatum cum his, quæ annexa sunt, summatim complexi fuimus; subinde ad reliquos venientes, iudiciorum tam ciuilium, quam criminalium materiam et seriem explanauimus, delictorum et naturam et pœnas breuiter perstringentes; cum tam ratione contumaciæ, quam etiam aliorum excessuum ecclesiasticis censuris interdum aliquos innodari variis locis admonuerimus: superest nunc, vt operi finem imponentes, de ipsis censuris fusius et distinctius disseramus.

Quid veniat appellatione censuræ ecclesiasticæ: quid sit excommunicatio, quid interdictum, quid suspensio. h. d.

§. 2. Ecclesiasticæ censuræ nuncupatio tria regulariter comple-

a *can. 2. 36. qu. 2. cum sequ.* b *gl. 1. d. can. 2.* c *cap. ad falsariorum. extr. eod. tit.* d *cap. 1. eod. tit. in 6.* e *cap. 1. extr. eod. tit.* f *cap. 2. extr. eod. tit.* g *can. sæpe contingit. 50. dist.*

h *C. vnic. extr. de infan. lang. et exposit.* i *cap. sicut ex litterarum. extr. eod.* k *cap. 1. extr. eod. tit.* l *in medicos, melius.* m *cap. fin. extr. eod. tit.* n *C. fin. §. quod. extr. eod. tit.* o *gl. in verf. iniuria. C. fin. extr. eod. tit.*

ditur, scilicet, excommunicationis, interdicti, et suspensionis sententiam. Excommunicatio est a communione exclusio. Interdictum ecclesiasticum est a certis sacramentis, et omnibus diuinis officiis et sepultura ecclesiastica facta prohibitio. Suspensio est inhabilitas quædam ordinum, vel officiorum exsecutionem impediens.

Sed ne de omnibus simul tractantes, legentibus difficultatem ingeramus: distincte de singulis disseramus, ac primum de excommunicatione.

TITVLVS XIII.
DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS.

Minor excommunicatio a perceptione sacramentorum, maior etiam a fidelium communione separat. h. d.

Excommunicationum duæ sunt species, minor scilicet, et maior. Minor est, per quam quis a sacramentorum participatione conscientia, vel sententia arcetur. Maior est, per quam quis non solum a sacramentorum excluditur perceptione, verum etiam a communione fidelium, quæ ab omni actu legitimo separat ac diuidit, et hæc alio nomine *a anathema* appellatur.

Excommunicationum aliæ sunt latæ sententiæ, aliæ ferendæ. Et latæ sententiæ est, cum quis sine facto iudicis a iure excommunicatur. h. d.

§. 2. Rursus excommunicationum alia canonis, alia iudicis. Canonis est, qua quis ab ipso solum canone absque iudicis ministerio innodatur, quæ etiam alio vocabulo *latæ sententiæ excommunicatio* nuncupatur. Sciendum est enim, complures esse casus, in quibus adeo quis delinquere existimatur, vt nulla expectata iudicis pronuntiatione ipso iure excommunicationis vinculis innodetur: quod quidem, quanquam innumerabilibus prope exemplis declarari possit, vnius tamen tantum prosecutione contenti erimus.

Qui Deo dicatos homines corporaliter offendunt, incidunt in excommunicationem latæ sententiæ, a qua non possunt absolui, nisi per papam. hoc dicit.

§. 3. Si quis igitur *b* in clericos, regulares, monachos, professos, vel nouitios, vel conuersos, violentas et impias manus iniecerit: ipso iure canonis incurret sententiam, a qua, præterquam a romano pontifice, vel eius de latere legato *c*, a quoquam absolui non poterit.

Complices inferentium manus violentas clericis, pari pœna cum inferentibus puniuntur. h. d.

§. 4. Sed et, si manus quis violentas non iniecerit, inferenti tamen vel auctor, vel fautor, vel adiutor fuerit, aut factum ratum habuerit, pari pœna illum plectendum catholica sanxit auctoritas, eos etiam delinquentibus fauere interpretata, qui, cum possunt, manifesto sceleri desinunt obuiare.

Detinens, vel ducens clericos in vincula, incurrit excommunicationem latæ sententiæ: nisi faciat de voluntate suorum prælatorum. h. d.

§. 5. Interdum, etiamsi nullam corporis læsionem clericis quis intulerit, excommunicationis tamen pœnam non euadet, vtputa *d* si laicus in publica, vel priuata custodia illos detinuerit, vel in vincula coniecerit: nisi tamen id de mandato faciat prælatorum, quorum illi sunt iurisdictioni subiecti. Tunc enim citra excommunicationis metum, et capere clericos, et ad iudicium violenter ducere laici poterunt; cum hoc non ipsi, sed illi, quorum auctoritate hoc faciunt, agere videntur: dum tamen non amplius eorum se extendat violentia, quam defensio clericorum exigit.

Si abbas imperet laico, vt monachum etiam caussa disciplinæ verberet; vterque incidit in excommunicationem: secus autem, si imperet clerico ex caussa necessitatis. h. d.

§. 6. Quod autem diximus, non facientes, sed eos, quorum fit auctoritate, quid facere videri: absolute non procedit. Nam *e* si laicus, qui in abbatis ipsius seruitio commoratur, eiusdem iussu in clericum, vel conuersum, vel monachum, etiam subsistente caussa, manus iniecerit: tam qui tales verberari præcipit, quam qui mandato verberet alterius, excommunicationis sententiam non euadent. Nam si disciplinæ regularis gratia id faciendum sit: vel abbas id per seipsum faciet, vel si necessitas vrgeat, per clericum, vel monachum id fieri iubebit.

Tam percutiens volentem clericum, quam clericus consentiens, sunt excommunicati. h. d.

§. 7. Volentem *f* quoque clericum si quis percusserit: nihilominus excommunicationis censuram incurret, vt responsum est de eo clerico, qui cum laico iniuriam intulisset, volens secundum consuetudinem patriæ pro iniuria illata offenso satisfacere, sponte sua fustium se subiecit percussionibus. Quanquam enim hæc manuum iniectio non sit violenta, tamen iniuriosa videtur. Et canon respexit non tam fauorem clerici ordinati, quam clericalis ordinis: vnde hoc casu tam percutiens, quam seipsum percussionibus sponte subiiciens excommunicationis sententia innodabitur.

Ponit tres casus, in quibus percutiens clericos in canonem latæ sententiæ non incidit. h. d.

§. 8. Ex contrario accidit interdum, vt etiam pro violenta manuum iniectione excommunicationi quis non subiiciatur, veluti *g* si clericum sibi manus inferentem ita quis incontinenti vi repellat, vt læsionem inferat, aut in eum, quem cum vxore, matre, sorore, vel filia turpiter se gerentem inuenerit, manus violentas iniecerit. Idem statuitur et de eo, qui illum percusserit, quem probabiliter ignorabat esse clericum.

Interficientes clericos, qui, posthabito habitu, committunt enormitates, non sunt excommunicati. h. d.

§. 9. Quinimo etsi occiderit quis clericos, vel presbyteros, qui, contempto clericali habitu, sceleribus sese immiscuerint: in odium clericalis excessus canone latæ sententiæ minime coercebitur. Frustra enim ecclesiæ implorat auxilium, qui in ecclesiam ipsam committit. *h*

Qui ratione officii vel intuitu disciplinæ clericos percutiunt, non sunt excommunicati. h. d.

§. 10. Item si qui ratione *i* officii, quod obtinent in ecclesia, aut si clerici seniores, pueros, vel adolescentes, in minoribus ordinibus constitutos, diuinum turbantes officium, vel etiamsi qui magisterii, vel prælationis obtentu subditos et scholares correctionis caussa percusserint, excommunicationis sententiam non incurrent. Quod et de his intelligendum est, qui aliquos de familia sua, vel propinquos inferiorum graduum simili modo, vt ab excessibus prohibeantur, et scientia bonisque moribus informentur, corrigendos duxerint, et aliis casibus compluribus.

Ex caussa potest quis absolui ab alio, quam ab apostolico. h. d.

§. 11. Quod *k* autem supra diximus, ab hac excommunicatione, ab alio quam ab apostolico, aut eius legato absolui neminem posse, non est perpetuum. Nam si quis excommunicationis latæ sententiæ vinculis innodatus, in mortis articulo constitutus reperiatur, aut capitales habeat inimicitias, aut alias iustas excusationes, ita, vt sine periculo apostolico se nequeat conspectui præsentare: licebit diœcesano episcopo, iuramento secundum morem ecclesiæ recepto, sibi absolutionis gratiam impertiri.

Cessante caussa cessat effectus. h. d.

§. 12. Periculo *l* tamen et impedimento cessantibus, quam cito commode poterunt, ad sedem apostolicam se præsentabunt, mandatum illius super negotiis, pro quibus excommunicati fuerant, humiliter excepturi, et prout iustitia suadebit, satisfacturi: alioqui, si id facere contempserint, ne temere et impune censuræ ecclesiasticæ illudatur, ipso iure in eandem sententiam recident. Quod generaliter constitutum est, quotiescunque legitima subsistente caussa, ab alio quis, quam ab eo, a quo alias de iure absoluendus fuerat, absolutionis beneficium consequutus fuerit, et quibusdam casibus similibus.

Si modica fit illata iniuria clerico, vel qui intulit non prouectæ fit ætatis: potest ordinarius absoluere eum, qui incidit in canonem latæ sententiæ. h. d.

§. 13. Item *m* si non enormis, sed modica et leuis iniuria fuerit clericis irrogata: inferens per episcopum absolui poterit. Item ætatis intuitu iuris rigor mansuetudine temperatur. Vnde *n*, si in pueritia constitutus in canonem inciderit sententiæ promulgatæ, siue ante, siue post pubertatem sese absolui postulet, diœcesanus episcopus absolutionis beneficium impertiri poterit.

Monachi, vel moniales se inuicem, vel conuersos percutientes, sunt ab abbate, vel episcopo absoluendi. h. d.

§. 14. Monachi quoque, et alii regulares, quomodocunque *o* in claustro sese inuicem percusserint, non ad apostolicam sedem remittendi, sed secundum prouidentiam proprii abbatis coercendi erunt. Quodsi abbas non sufficit: episcopus adhibendus erit. Simile statuitur de monialibus. Nam si vel in se inuicem, vel conuersos, aut conuersas suas, aut etiam clericos violentas manus iniecerint, ne contra muliebris sexus verecundiam, et regularis obseruantiæ decorem peregrinari compellantur, per episcopum, in cuius diœcesi monasteria fuerint: absolutionem consequuntur. Sunt et alii casus, quibus ab alio quis, quam ab apostolico ab hac excommunicatione absolui poterit, vt ex ipsis decretalium libris facile apparere potest.

Ex caussa certis casibus absolutio potest delegari. h. d.

---

a *can. fin. 3. qu. 4.* b *cap. non dubium. extr. eod. tit.* c *cap. ad eminentiam. extr. eod.* d *cap. nuper a nobis. extr. eod. tit.* e *cap. vniuersitatis. extr eod. tit.* f *cap. contingit interdum. extr. eod. tit.*

g *C. si vero. gl. 1. §. si vero. extr. eod.* h *cap. in audientia. §. ad hæc. extr. eod. tit.* i *cap. cum voluntate. §. fin. extr. eod. tit.* k *cap. quamuis incidens. extr. eod. tit.* l *cap. eos, qui. eod. tit. in 6.* m *cap. peruertit. extr. eod. tit.* n *cap. fin. eod. tit.* o *c. cap. extr. eod. tit.*

§. 15.

§. 15. His autem *a* quibus id certis caſibus ex officio competit, non ſolum per ſeipſos abſoluere, verum etiam aliis, cum expedire viderint, huiuſmodi abſolutionem committere poterunt.

Excommunicatio iudicialis eſt, quam infert iudex, et cui cauſſa committitur, omnia quæ cauſſam contingunt, cenſentur permiſſa. h. d.

§. 16. Iudicis, ſiue iudicialis excommunicatio eſt, quæ iudicis miniſterio infertur. Iudicem autem hoc loco intelligimus, non ſolum ordinarium, verum etiam delegatum. Nam ſi cui per apoſtolicum cauſſa etiam ſimpliciter delegetur, nec litteræ commiſſionis de excommunicatione quicquam contineant: poterit nihilominus delegatus conceſſæ ſibi auctoritatis ratione contumaces, vt ſupra diximus, eccleſiaſtica ſeueritate coercere.

Excommunicationis ſententiam debet præcedere monitio: et debet ferri in ſcriptis, ita vt cauſſam contineat. h. d.

§. 17. Quoties autem cauſſa ſuberit, vt iudex ſubditum ſuum eccleſiaſtica diſtrictione coerceat; cum medicinalis *b*, non lethalis excommunicatio eſſe debeat; non aliter, quam competentibus præmiſſis monitionibus *c*, ad huiuſmodi ſententiam deſcendet: quam etiam de ſcripti recitatione proferet, ita, vt cauſſam, ob quam profertur, expreſſe contineat. Aliaque obſeruabit, quæ tam generali, quam lugdunenſi concilio editis conſtitutionibus ſunt comprehenſa, earundem pœnis, ſi contra fecerit, ſubiiciendus.

Iudex aliquem excommunicans, in dubio cenſetur inferre maiorem excommunicationem. h. d.

§. 18. Sed quæri poterit *d*, ſi iudex illa verborum formula vſus fuerit, *illum excommunico*, vel ſimili, qua de maiori vel minori excommunicatione quicquam non expreſſerit, vtra magis quis excommunicatus cenſeatur? Et reſponſum eſt, non tantum minorem, ſed etiam maiorem cenſeri per iudicem illatam: quam non modo a ſacramentis, et fidelium participatione excluſio, ſed alii præterea multi conſequuntur effectus.

Communicans excommunicatis incidit in excommunicationem: et iudices iurare debent, quod excommunicati ab actis legitimis, et commercio aliorum abſtineant. h. d.

§. 19. Quorum ille prætereundus non eſt, quod, quamdiu de excommunicatorum abſolutione legitime non conſtat, qui cum ipſis communicauerint, ipſi quoque nullo obſtante priuilegio, ipſo iure excommunicationem incurrunt. Decretumque eſt *e* propterea, vt ab eccleſiaſticis iudicibus ſeculares iudices, canonica præmiſſa monitione, eccleſiaſtica cenſura compellantur, vt excommunicatos ab agendo, patrocinando, et teſtificando in ſuis curiis et iudiciis repellant.

Defectu, qui obuenit mihi ex te, non potes vti contra me ad tuum commodum. h. d.

§. 20. Dubitatum *f* tamen fuit, num is, qui excommunicato in locutione, vel oratione ſcienter communicat, excommunicatum ipſum a iudicio, contra ſe inſtituendo, ſummouere poſſit: cum ille communionem huiuſmodi contra eum replicet? Et cum is, qui impetitur, a ſacramentorum perceptione ſit remotus; alius vero etiam a fidelium communione: replicatione minime ſuffragante, iudicium procedere non poterit.

Excommunicato communicari non poteſt ante abſolutionem; etiamſi dederit cautionem iuratoriam de parendo mandatis eccleſiæ, et epiſcopus ei communionem reddiderit: etiamſi morte præuentus non potuerit abſolui. hoc dicit.

§. 21. Nec *g* ideo magis agere volenti communicari poterit, quod ipſe ex conſuetudine de parendo mandatis eccleſiæ iuratoriam dederit cautionem, eiſque communionem epiſcopus reddiderit, aut quod eos, cum quibus participauit, poſtmodum impugnauit. Nam niſi poſt iuramentum præſtitum ſecundum formam eccleſiæ abſolutus fuerit: nec cautio, nec perperam reſtituta communio quicquam proderit. Quod ipſum obtinet *h* etiam, ſi poſt prædicta, morte quis præuentus, abſolutionis beneficium obtinere non potuerit. Nec enim ei, cui viuo non communicamus, defuncto communicabimus.

Excommunicatus ſi ante mortem oſtenderit ſigna pœnitentiæ, etiam mortuus poteſt abſolui. h. d.

§. 22. Plane *i* ſi de mortui pœnitentia per euidentia ſigna, dum viueret, conſtiterit, defuncto quoque abſolutionis beneficium a proprio iudice impendendum erit, heredesque eius, vt pro ipſo ſatisfaciant, ſi ſponte nolint, eccleſiaſtica cenſura compelli poterunt.

Diffamato de excommunicatione non poſſumus communicare; niſi ſe purget, vel ad cautelam ſe faciat abſolui: et toleratus ab eccleſia non debet vitari, niſi in occulto. h. d.

§. 23. Sed *k* etſi, qui pro ſacrilega manuum iniectione in edictum excommunicationis incidit, denuntiatus quidem non ſit, ſed de patrato ſcelere publica laboret infamia; nemo ſibi pari ratione communicare debet; niſi vel ad arbitrium epiſcopi de hoc ſe purgauerit, vel ad cautelam abſolutionis beneficium conſequatur: niſi forte *l* ſoli tibi de facinore conſtet. Hoc enim caſu, quamdiu toleratur ab eccleſia, priuatim tantummodo a te vitandus erit, vt ſaltem verecundiæ rubore ſuffuſus, pro latenti exceſſu ſatisfacere compellatur.

Participatio criminoſa cum excommunicatis implicat participantem eadem excommunicatione. h. d.

§. 24. Sed multum intereſt, qualiter excommunicato communicatur. Nam ſi quidem crimini et criminoſo communicauit quis conſilium, puta auxilium, vel fauorem impendendo, vel forte cum clericis, ab apoſtolico excommunicatis, ſcienter *m* et ſponte participauerit, et ipſos in officiis receperit: eadem excommunicationis ſententia inuoluetur, qua illi ipſi ſunt obſtricti, quibuſcum ita ab eo communicatum fuit. Cumque ratione damnati criminis *n* in eum, qui damnauit, delinquere videatur: merito ab eo, vel ſi videtur, eius ſuperiore, iuramento præſtito, delicti tunc erit abſolutio requirenda. Et idem ſtatuetur, ſi qui cum participibus ſuis excommunicati fuerint.

Participatio cum excommunicato non criminoſa, illigat participantem minori excommunicatione, a qua per ordinarium abſolui poteſt. h. d.

§. 25. Quod ſi aliter, puta *o* in choro, in menſa, in oſculo, aut ſermone excommunicato communicatum fuerit: tunc minor tantum incurritur, et, nulla interueniente iuratoria cautione, a proprio ſacerdote, vel epiſcopo, abſolutionis beneficium obtineri poterit. Quamuis enim et tunc non iudicis, ſed iuris ſententia excommunicato communicans ſit illigatus; quia tamen conditor canonis eius abſolutionem ſibi ſpecialiter non retinuit: eo ipſo relaxandi facultatem aliis conceſſiſſe videtur.

Communicans excommunicato in contemptum, incidit in maiorem excommunicationem. h. d.

§. 26. Hoc *p* tamen tunc obtinet, cum non in contemptum eccleſiaſticæ diſciplinæ cum excommunicatis quis commercium habuerit. Nam qui contra prohibitionem ſui præſulis excommunicatorum communioni ſeſe ingeſſerit, anathemate feriendus erit.

Si excommunicatus minori indureſcat: in ea poterit excommunicari maiori. h. d.

§. 27. Quodſi ex locutione et aliis ſimilibus minori excommunicatione irretitus fortius indureſcat: poterit iudex poſt canonicam monitionem *q* etiam maiori excommunicatione, et conſimili participantem illigare. Quod et in ſuſpenſionis, et interdicti ſententiis obſeruandum erit.

Quæ ſit monitio canonica. h. d.

§. 28. Tunc *r* autem canonica cenſebitur eſſe monitio, ſi competentibus interuallis atque aliis rite obſeruatis, eos, qui monentur, exprimat nominatim.

Ignorantia excuſat participantem cum excommunicato. h. d.

§. 29. Interdum tamen excommunicato communicans neutrius excommunicationis vinculo obſtringitur, vt accidit in eo, qui cum illo conuerſatus fuerit, quem excommunicatum probabiliter ignorabat.

Epiſcopi debent propalare nomina excommunicatorum. h. d.

§. 30. Vnde, vt excuſationis cauſſa omnibus auferatur, prouidere debent epiſcopi *s*, vt excommunicatorum omnium nomina tam ſuis parochianis, quam vicinis epiſcopis pariter indicent, eaque in celebri loco poſita pro foribus eccleſiæ cunctis conuenientibus inculcent: vt huiuſmodi adhibita diligentia excommunicatis eccleſiaſticus aditus adimatur.

Omnes, qui ante prolationem ſententiæ tenebantur excommunicato communicare, tenentur etiam poſt. h. d.

§. 31. Vxores quoque excommunicatorum, filii, ſerui, ancillæ, ruſtici, ſeruientes, et omnes, qui ante ſententiæ prolationem excommunicati obſequio tenebantur familiariter adhærere, non ſolum a communione excuſantur, verum etiam (præter quam *t* in criminibus)

a *C. fin. extr. de off. ord.* b *cap. 1. eod. tit.* c *cap. ſacro approbante. extr. eod. tit.* d *cap. pen. extr. eod.* e *cap. decernimus. eod. tit. in 6.* f *cap. 2. extr. de except.* g *cap. cum deſideres. et C. a nobis. el. ſecundo. extr. eod. tit.* h *d. C. a nobis.* i *cap. a nobis. el. ſecundo. vers. poteſt. extr. eod. tit. et in fin.*

k *C. cum deſideres. §. ſecundæ. extr. eod. tit.* l *cap. cum non ab homine. extr. eod. tit.* m *cap. ſignificauit nobis. extr. eod. tit.* n *cap. nuper a nobis. §. in primo. extr. eod.* o *cap. nuper a nobis. §. in ſecundo. extr. eod. tit.* p *cap. fin. extr. de cler. excomm.* q *cap. conſtitutionem. eod. tit. in 6.* r *d. C. conſtitutionem. eod. tit. in 6.* s *can. curæ ſit. 11, qu. 1.* t *cap. ſi concubina. extr, eod. tit.*

communicare tenentur: cum sine illa debita præstare nequeant obsequia.

Necessitas, vel simplicitas excusat a communione cum hæreticis. h.d.

§. 32. Mercatores autem, et viatores, nisi aut creditores sint excommunicatorum, aut necessitatis immineat articulus, abstinere debent. Sed si in terram excommunicatorum deuenerint, vbi vel non possint ab aliis emere, vel vnde emant, non habeant; ab eisdem accipere poterunt: nec illos excommunicationis metus impediet. Prædicatores quoque, præsertim qui alias sustentari non possunt, ab excommunicatis, et alienorum bonorum detentoribus eleemosynam licite recipere possunt. Idem iuris est de iis, qui adeo sunt rudes, vt eorum consilio verisimiliter scelera perpetrari non possint: aut qui cum iis communicant, qui communicant excommunicatis.

Omnino coactus excommunicatis communicans non cadit in excommunicationem: secus, si quis solum metu communicet. h. d.

§. 33. Sed an inuitus *a* excommunicatis excommunicans excommunicationis labe inquinetur, videamus. Et siquidem sit per coactionem astrictus; cum magis hoc casu pati, quam agere videatur: excommunicatione non tenebitur. Aliud statuendum erit, si quis per metum sit inductus. Licet enim metus culpam minuat; quia tamen eam non prorsus excludit, cum nullius metus obtentu mortale peccatum quis incurrere debeat: excommunicationis pœnam non euadet.

Communicans excommunicato in conuertendo, non est excommunicatus. hoc dicit.

§. 34. Item, cum voluntate *b* et proposito maleficia distinguantur, excommunicationis sententiam non incurrit is, qui excommunicato in his, quæ ad absolutionem, vel alias ad salutem eius pertinent, in locutione participat: licet et alia verba incidenter, vt apud eum magis proficiat, interponat.

Absolutio ab excommunicatione ad cautelam peti potest. h.d.

§. 35. Si quis tamen *c* ex his dubitet, vel ex aliis, ne non iudicis, vel canonis sententia sit innodatus; sese per competentem iudicem, iuxta Innocentianarum constitutionum tenorem ad cautelam absolui postulare poterit: quod et is, qui minori innodatus est excommunicatione, exsequi poterit.

Excommunicationis absolutio non debet peti omisso medio: nisi in contrarium sit consuetudo. h. d.

§. 36. Sed hoc casu aduertendum erit, ne, omisso medio, ab eo, qui tuus iudex non sit, absolutionis beneficium postules. Pone enim, quod suffraganei cuiusdam subditus, puta archidiaconus, excommunicationis in te tulit sententiam; non iam a metropolitano, cum nec excommunicantis iudex sit, nec excommunicati, sed ab ipso suffraganeo absolutio petenda erit: nisi consuetudo *d* contrarium induxerit.

Sede vacante, absoluit, qui habet episcopalem iurisdictionem. h. d.

§. 37. Episcopali vero sede vacante *e*, capitulum, seu is, ad quem episcopalis iurisdictio tunc temporis pertinere noscitur, his, quibus posset episcopus, si viueret, ab excommunicationis sententia, siue iuris, siue hominis fuerit, absolutionis beneficium impertiri poterit: nisi ei fuerit ab apostolica sede specialiter interdicta potestas.

Superior de excommunicatione cognoscens, videns illam iustam, debet excommunicatum ad inferiorem remittere; nisi is malitiose differat absoluere; secus autem, si comperiat illam iniustam: sed si dubitetur, honeste faciet, si remittet. h. d.

§. 38. Vbi vero superiori competit de excommunicatione cognoscere, si eam iustam esse constiterit, veluti *f* cum propter manifestum excessum est in aliquem promulgata; superior iudex, nisi sit in mora periculum, excommunicatum ad excommunicatorem prorsus remittere debet: nec eum absoluet, nisi excommunicator requisitus dolo illi absolutionis beneficium exhibere deneget. Si vero huiusmodi sententiam iniustam esse constet; excommunicatus ad suum excommunicatorem nequaquam remittendus erit: sed sine difficultate debet absolui. Quod si dubitetur, vtrum iusta sit vel iniusta; superior illam tollere poterit: quanquam hoc casu honestius et conuenientius egerit, si excommunicatori deferat.

Vbi manifestum est delictum, non conceditur absolutio, nisi præuia cautione: alias secus. h. d.

§. 39. Manifestum *g* autem excessum illum esse intelligimus, qui vel per confessionem vel probationem iuridice notus fuerit, vel si sit adeo res euidens, vt nulla possit tergiuersatione celari. Quo casu *h* non ante concedenda erit absolutio, quam idonea pro delicto præstetur satisfactio. Cæterum si de admisso dubitetur; vt sententia relaxetur, sufficiet, si de parendo mandatis ecclesiæ legitime cautum fuerit: quanquam, si pro simplici contumacia excommunicatus solam de stando iuri cautionem exhibuerit, absoluendus erit.

Si pars se dicat post appellationem, vel alias nulliter fuisse excommunicatam: sunt super hoc partium admittendæ probationes, vt appareat, an quis indigeat absolutione. h. d.

§. 40. Multum etiam intererit, vtrum absolutionis beneficium postulans se post appellationem ad rom. pontificem, legitime interpositam, vel alias nulliter excommunicatione innodatum conqueratur, an vero simpliciter iniuste se proponat excommunicatum. In prima enim specie, si episcopus sit probare paratus, se in illum, antequam vocem appellationis emitteret, sententiam protulisse: antequam decernatur aliquid, vtriusque partis super hoc probationes sunt admittendæ, per quas denique apparebit, an absolutione indigeat conquerens, vel potius non ligatus sit denuntiandus.

Si quis dicat se iniuste excommunicatum: prius est absoluendus, antequam sint admittendæ probationes super iustitia excommunicationis. h. d.

§. 41. Aliud iuris erit, cum iniuste se quis excommunicatum asserit. Tunc enim, si episcopus, vt ostendat, quod iuste excommunicauerit, probationes suas admitti postulet, audiendus non erit. Nam etsi constaret, excommunicationis sententiam iuste promulgatam; nihilominus humiliter postulanti esset absolutio impendenda: ideoque hoc casu protinus iuxta formam ecclesiæ congruentem absoluendus erit, vt demum probationibus vtriusque partis admissis, vtrum iuste quis ligatus fuerit, decernatur.

Innodatus pluribus non potest ab vna tantum excommunicatione absolui. Et absolutio subreptitia non tenet. h. d.

§. 42. Quodsi quis pluribus innodatus *i* excommunicationibus, etiam ex eodem facto descendentibus, de vna tantum caussa velit satisfacere; communioni ob id restituendus non erit: nec per veritatis suppressionem extorta absolutio sibi quicquam proderit. *k*

Si ordinarius sciat, per surreptionem impetratam ab apostolica sede absolutionem: debet remittere perperam absolutum ad sedem apostolicam. Si vero hoc sibi non constet, sed suspicetur: debet absolutum cogere ad purgationem. h. d.

§. 43. Quinimo si constiterit *l* excommunicatum occultatis excessibus, pro quibus in eum sententia lata fuerit, excommunicationis suæ caussam aliam prætendentem, ab apostolica sede absolutionis beneficium impetrasse: eundem debet ordinarius ecclesiastica censura compellere, vt cum litteris suis, rei veritatem continentibus, ad sedem apostolicam redeat. Si vero illud liquido non constiterit; eum tamen ordinarius, quod veritatem confessus non fuerit, suspectum habeat: ad purgationem præstandam, quod verum fassus fuerit, compellet.

Absolutus vi, vel metu, duplici excommunicatione innodatur. h. d.

§. 44. Illud etiam admonendi sumus, quod licet vi, vel metu facta regulariter mero iure teneant; si quis tamen ab excommunicationis, suspensionis, vel interdicti sententia, absolutionis aut reuocationis cuiuscunque beneficium per vim vel metum extorserit, viribus omnino cariturum: quin potius, ne sine vindicta violentiæ crescat audacia, qui absolutionem, vel reuocationem, vi vel metu extorserit, quasi propria confessus sagitta, iterato excommunicationis sententiæ subiacebit.

Excommunicatus, cui papa communicat, non propterea censetur absolutus: nisi papa id exprimat. h. d.

§. 45. Nouissime *m* sciendum est, quod, si apostolicus etiam scienter excommunicato participet litteris, forte cum salutationis alloquio destinatis verbis *n*, osculo seu alio quouis modo, ipsum per hoc absoluere nulla ratione censetur: nisi forsitan exprimat, velle illum ex hoc pro absoluto haberi.

Hæc de excommunicationis sententia delibasse sufficiant: nunc de interdicto ecclesiastico et suspensione paucis dispiciamus.

TITVLVS XIV.

DE ECCLESIASTICO INTERDICTO.

Interdictum aliud iuris, aliud iudicis: quæ distinctio exemplis declaratur. h. d.

Habent ecclesiastica interdicta cum excommunicatione multa communia. Nam et illorum alia ipso iure inducuntur, alia iudicis

a *cap. sacris est canonib. extr. de his, quæ fiunt vi, metusue causs.* b *cap. cum voluntate. extr. eod. tit.* c *cap. 2. eod. tit. in 6.* d *gl. 2. cap. referente. extr. de præb.* e *cap. vnic. de maior. et obed. in 6.* f *cap. venerabilibus. §. saue. eod. tit. in 6.* g *cap. cum olim. extr. de verb. sign.* h *cap. ex parte. in fin. de verb. sign. extr.*

i *C. cum pro caussa. extr. eod. tit.* k *cap. officii in fin. extr. eod. tit.* l *cap. ex parte tua. extr. de off. ord.* m *Cl. fin. eod. tit.* n *cap. si aliquando. extr. eod. tit.*

sententia.

sententia. Iuris ipsius dispositione interdictum inducitur, veluti cum ciuitas, vel vniuersitas in electione romani pontificis seruanda non seruauerit, aut in necem cardinalis aliquid machinata fuerit, siue ab ecclesiis, vel personis ecclesiasticis aliquid extorserit, aut vsurariis domos commodauerit. Item cum in ecclesia *a* sanguinis vel humani seminis effusione polluta, aut simoniace consecrata, celebrari iure vetatur.

Celebrans in ecclesia polluta, vel simoniace consecrata, non incurrit irregularitatem: secus, si alia ratione violat interdictum. h. d.

§. 2. Est *b* autem inter hæc differentia non modica. Nam si quis in ea ecclesia celebret, quæ vel polluta sit, vel simoniace consecrata; licet hoc temerarie faciat: nullum tamen ob id irregularitatis laqueum incurrit. Is vero *c*, qui scienter celebrat in locis, alia ratione interdicto suppositis, irregularitatem incurrit, a qua per alium, quam per romanum pontificem, liberari non poterit: nisi aliqui super hoc priuilegio, vel iure muniti fuerint.

Quid sit iudiciale interdictum. h. d.

§. 3. Iudicis sententia tunc inducitur interdictum, cum competens iudex ex aliqua caussa terram, vel homines a diuinis arcendos pronuntiat ac præcipit.

Interdictorum quædam generalia, quædam specialia. h. d.

§. 4. Rursus interdictum, quod prolatione iudicis inducitur, aliud est generale, aliud speciale. Generale interdictum est, non solum, cum regno et prouinciæ, sed etiam cum castro et villæ diuinis interdicitur. Speciale est, cum inter plures ecclesias paucæ, vel vna interdicitur.

Interdicto loco principali, censetur interdictus accessorius vicinus et contiguus: et dispositio iudicis non debet posse reddi elusoria. h. d.

§. 5. Et si quidem ciuitas, castrum, aut villa *d* generali subiiciatur interdicto: non solum quæ murorum continentur ambitu, censentur interdicto supposita, sed etiam illorum suburbia et ædificia *e* continentia. Alioquin si in illis locis posset licite celebrari: ecclesiastica censura facile contemni posset. Eadem quoque ratione, si specialiter ecclesia sit interdicto supposita, nec in capella eius celebrari, nec in cœmeterio, eidem ecclesiæ contiguis, sepeliri poterit.

Respectu personarum interdictum ecclesiasticum est stricte interpretandum: et vnus non potest pro delicto alterius excommunicari. h. d.

§. 6. At non, sicuti in locis, ita et in personis lata sit interpretatio. Ideoque *f*, si sententia interdicti proferatur in populum, clerus interdictus non intelligitur, nec econuerso: vnde, interdicto alterutro, ad diuina licite alter admittitur. Sed et si propter delictum domini (nam pro pecuniaria caussa sine speciali sedis apostolicæ, et per patentes litteras expressa licentia, interdicti sententia ferri non poterit) vel rectoris ciuitas sit interdicta; ciues, qui culpabiles non existunt, alibi diuinis licite interesse poterunt: nisi ciues quoque propter dominum, vel rectorem puniendum interdicti fuerint. Quod quidem in excommunicationis sententia contingere non poterit. Neque enim pro peccato vnius alius, puta ipsius familia, excommunicari poterit.

Interdicta vniuersitate, et singuli de vniuersitate censentur interdicti: ne interdictum reddatur elusorium. h. d.

§. 7. Item *g* cum loci alicuius populus ecclesiastico supponitur interdicto; singulares ex eo personæ, quas interdictas esse constat, vt sententia effectu careat, non debent alicubi, casibus expressis, a iure duntaxat exceptis, audire diuina, vel ecclesiastica recipere sacramenta: cum diuinorum auditio, et sacramentorum perceptio populo, vt vniuersis, non competat.

Regulariter tempore interdicti potest quis baptizari, chrismari, et verbum diuinum audire. h. d.

§. 8. Excepti *h* vero casus sunt, si qui ad baptismi, chrismatis, et pœnitentiæ sacramentum, vel ad verbum diuinum audiendum admitti velint, tam si infirmi sint, quam si sint in bona valetudine constituti. Quod tamen in his, qui interdicto caussam dederunt, non obtinet indistincte: sed in eis Bonifacianæ *i* constitutionis forma obseruanda erit. Quæ et alia quædam interdicti tempore fieri benigne indulget, vt ex ipsius constitutionis perpenso tenore facile apparere poterit.

Tempore interdicti potest confici sacrum chrisma: sed vnctio extrema, ecclesiastica sepultura, et diuinorum celebratio sunt prohibita, nisi concessa quibusdam sint ex priuilegio: et violantes interdictum incurrunt excommunicationem, non obstantibus priuilegiis. h. d.

§. 9. Velut *k* igitur interdicti tempore iure chrismatis vtimur vnctione: sic, licet regio sit interdicto supposita, chrisma die cœnæ domini posse confici, dubium esse non debet. Vnctio autem extrema, et ecclesiastica sepultura, et diuinorum officiorum celebratio tempore generalis interdicti omnibus denegatur, nisi quibusdam, quibus id ex gratia, certa seruata forma, conceditur. Cæteri autem, siue clerici, siue laici, qui interdictum violando neruum ecclesiasticæ disciplinæ conantur infringere, quibuscunque priuilegiis non obstantibus, sententiæ excommunicationis subiicientur, a qua per sedem duntaxat apostolicam absolui poterunt.

Appellationis prætextus violatoribus interdicti minime suffragatur. hec dicit.

§. 10. Nec aliquid violatoribus proderit, quod appellasse, atque adeo se interdicti sententia minime teneri contendant. Sicut enim post appellationem excommunicari non possunt: sic interdictum, cui ante appellationem eos constat esse suppositos, declinare nequeunt.

TITVLVS XV.
DE SVSPENSIONE.

Suspensio est duplex, vt excommunicatio, et interdictum. h. d.

Suspensio quoque alia est canonis, alia iudicis, sicuti excommunicatio, et interdictum. Canonis est, veluti cum quis ob simoniam, vel ob notoriam fornicationem, vel aliud crimen ipso iure a sui exsecutione ordinis vel officii arcetur.

Ob mortale peccatum non notorium est quis suspensus quoad seipsum, non quoad alios. h. d.

§. 2. At si *l* crimen per sententiam, vel per confessionem factam in iure, aut per rei ipsius euidentiam notorium non sit; et si quilibet pro mortali peccato, quoad seipsum, sit suspensus, quoad alios tamen pro suspenso non habetur: ideoque in officiis ecclesiasticis vitandus non erit.

Quæ sit suspensio iudicis. h. d.

§. 3. Iudicis suspensio est, vt cum sententia quis ab eadem exsecutione ex caussa remouetur.

Suspensio solum ordinem et statum ecclesiasticum respicit: et priuatio præsupponit habitum. h. d.

§. 4. Est autem suspensio (velut ecclesiastica censura considerata) respectu quodam aliquanto quam excommunicatio, vel interdictum, strictior; quippe quod excommunicatio, et interdictum non solum clericos, verum etiam laicos innectere possunt: vt suspensio, cum nihil aliud sit, quam inhabilitas quædam ad exsequendos ordines, et officia ecclesiastica, nullos præterquam ipsos clericos attingere potest. Nec enim vlli eius ordinis, vel officii, cuius est penitus expers, administratio vetari et interdici potest.

Ingerens se diuinis, incurrit irregularitatem. Et quid sit irregularitas? h. d.

§. 5. Cauebunt *m* igitur clerici, iudices, et ecclesiarum prælati, ne pœnam hanc suspensionis incurrant, scituri, quod, si, ea durante, sese diuinis ingesserint (secundum canonicorum sanctionum tenorem et distinctionem) irregularitatis laqueo sese inuoluent, a quo interdum non, nisi per summum pontificem, liberari poterunt. Est autem irregularitas, nota quædam, seu canonicum impedimentum, ex facto seu defectu proueniens, quo quis tam ad ecclesiasticos ordines promoueri, quam promotus in iisdem ministrare prohibetur: quod qualiter accidat, tam supra ex primo libro *n* quam etiam ex variis decretalium locis facile est legentibus cognoscere.

Episcopi et superiores nunquam incurrunt sententiam interdicti, vel suspensionis ipso iure: nisi de ipsis expressa mentio habeatur. h. d.

§. 6. Eapropter optima ratione, Innocentiana *o* constitutione cautum est, ne episcopi eorumque superiores vllius constitutionis, sententiæ, siue mandati occasione, interdicti, vel suspensionis sententiam (nisi in ipsis de episcopis expressa mentio habeatur) ipso iure incurrant. Esset enim hoc nimis periculosum, ob pontificalis officii, quod frequenter excercere compelluntur, exsecutionem.

Explicit liber quartus et vltimus institutionum iuris canonici; in quibus, si quid diuersum, lector, inueneris ab his, quæ in commentario, iam pridem edito, delineata inueniuntur: scito, ea auctorem, cum vltimam operi limam adhiberet, meliora sequutum immutasse.

---

a *C. is, qui, de sent. excomm. in 6.* b *d. cap. is, qui. §. fin.* c *d. cap. is, qui. §. fin.* d *cap. si ciuitas. de sent. excom. in 6.* e *contigua*, forte. f *cap si sent. de sentent. excomm. in 6.* g *cap. si sentent. §. cum vero, de sent. excomm. in 6.* h *cap. responso nostro. extr. de sent. excomm.* i *cap. fin. de sent. excomm. in 6.*

k *cap. quoniam in. de sent. excomm. in 6.* l *cap. fin. extr. de cohabit. cler. et mul.* m *cap. 1. in fin. et cap. is, cui. de sent. excomm. in 6.* n supra, *qui promoueri non possunt.* o *cap. quia periculosum. 4. de sent. excomm. in 6.*

F I N I S.

NOTARVM IN IVRE CANONICO OCCVRRENTIVM,

SIVE

ABBREVIATIONVM VSV FREQVENTIORVM EXPLICATIO,

IN GRATIAM TIRONVM

ADNEXA.

Ap. *Apostolicus, a, um.*
ap. Bonif. *apud Bonifacium.* vide in 6.
ap. Greg. *apud Gregorium.* v. e.
ap. Iustin. *apud Iustinianum.* v. inst.
arg. ar. *argumento.*
auth. *authentica*, id est, summa nouellæ alicuius, codici insertæ.
auct. *auctoritate.*
C. cau. *caussa*, siue in 2. parte decreti Gratiani. Si nimirum simul allegetur qu. aut solum q. alias capitula ita a nobis adducuntur, præsertim in institut. Lancellotti.
c. can. *canone*, id est, capitulo decreti eiusdem, aut alicuius concilii.
con. c. *contra.*
cap. *capite, capitulo*, decretalium tituli, nouellæ alicuius, aut libri alterius, extra ius vtrumque.
Clem. *Clementina*, id est, decretali Clementis V. seu capitulo tituli in Clementinis.
Cod. *codice* Iustinianæo.
C. Th. *codice Theodosiano.*
col. *columna.*
coll. *collatione.*
D. *digestis.* vide *ff.*
d. dist. *distinctione*, in prima præsertim decreti parte, et libr. sententiarum Petri Lombardi.
d. *dictæ, dicto*, etc.
de conf. *de consecratione*, quæ est tertia pars decreti.
de pœn. *de pœnitentia*, in eo tractatu decreti, can. 33. quæst. 3.
e. extr. *extra*, id est, in decretalibus Gregorii IX. scil. extra decretum Gratiani: quod allegatum etiam per X. scribi solet.
e. eod. *eodem*, (supple, titulo.)
ead. C. et qu. *eadem caussa et quæstione.*
extr. Io. 22. *extrauagantes Ioannis vigesimi secundi.*
f. *finali, finalis, fine.*
ff. *pandectis*, seu *digestis* Iustiniani.
gl. *glossa*, seu receptæ in ius vtrumque notæ.
h. *hic.*
h. t. *hoc titulo.*
i. *infra.*
i. gl. *iuncta glossa*, id est, addita ad textum nota interpretis glossæ auctoris.
in auth. col. 1. etc. *in authentico, collatione 1.* siue in nouellis Iustiniani, sectione 1.
in extr. comm. *in extrauagantibus communibus.*
in f. *in fine.*
in p. d. *in parte decisa*, id est, in ea parte decretalis, quæ resecta est, et omissa a compilatore, tanquam minus necessaria: quam sæpe ex antiquis collectionibus subiungunt correctores romani, alio charactere.
P. Pp. *papa.*
p. n. *prædecessor noster.*
in pr. in f. *in principio*, legis aut tituli, *in fine.*
pr. *principii.*
inst. *institutionibus iustiniani.*
in sum. *in summa.*
in 6. in vi. *in sexto*, in libro decretalium a Bonif. VIII. collectarum post quinque libros Gregorii IX.
l. *lege.*
li. lib. *libro.*
li. 6. lib. vi. *libro sexto*, siue inter decretales Bonifac. VIII. cura editas.
nou. *nouellæ.*
pri. *principium*, siue initium tituli, vel legis, ante §. 1.
q. quæst. *quæstione*, id est, sectione caussæ in decreto.
sc. scil. *scilicet.*
sum. *summa*, id est, principium distinctionis, aut quæstionis, vel epitome legis, aut capituli.
t. tit. *titulus, titulo.*
vers. *versiculo*, id est, membro paragraphi aut canonis.
vlt. *vltimo, vltima* etc.
§. *paragrapho*, id est, periodo legis, capituli, aut etiam distinctionis, et quæstionis in decreto.

(VI.)

INDICES VII.

IN

DECRETVM ET DECRETALES,

VIDELICET

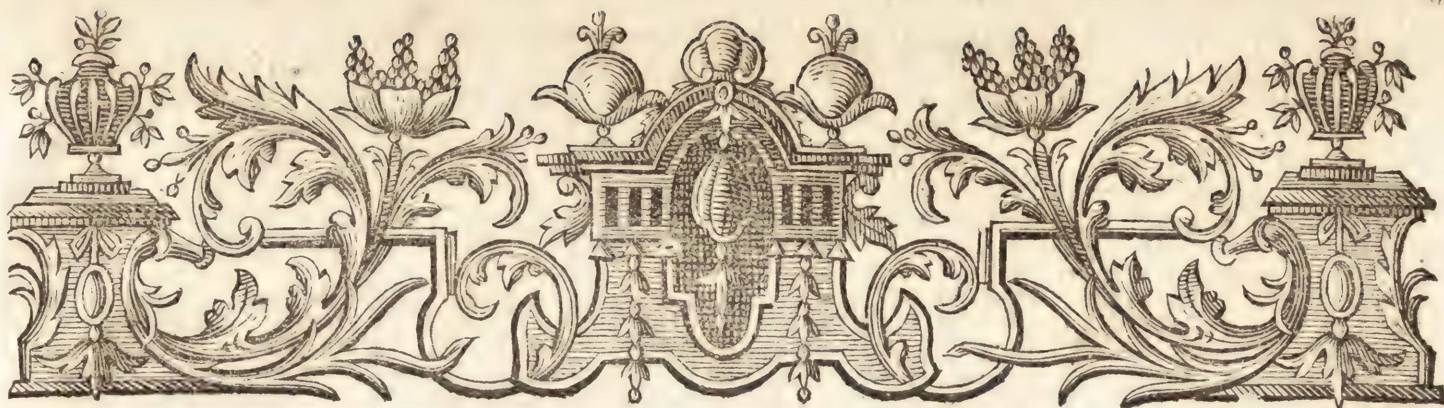
TRES PONTIFICVM ROMANORVM, DVO CONCILIORVM,

VNVS RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM,

NEC NON

VNVS ADNOTATIONVM

IVSTI HENNINGI BOEHMERI, ICti.

INDEX I.
CHRONOLOGICVS OMNIVM
ROMANORVM PONTIFICVM.

Ordo successionis.	Nomen pontificis.	Annus cons.	Tempus pontificatus.
	A.		
LXXVIII.	Adeodatus.	669.	*annos 7. mens. 2. dies 17.*
LIIX.	Agapetus I.	535.	*mens. 10. d. 14. aut 18.*
CXXX.	Agapetus II.	946.	*ann. 9. m. 7. d. 19.*
LXXX.	Agatho.	678.	*ann. 4. m. 6. d. 25.*
VII.	Alexander I.	119.	*ann. 10. m. 5. d. 20.*
CLIV.	Alexander II.	1061.	*ann. 11. m. 6. d. 22.*
CLXIIX.	Alexander III.	1159.	*ann. 21. m. 11. d. 21.*
CLXXIX.	Alexander IV.	1254.	*ann. 6. m. 5. d. 4.*
CCIV.	Alexander V.	1409.	*mens. 10. d. 8.*
CCXIV.	Alexander VI.	1492.	*ann. 11. d. 8.*
CCXXXVII.	Alexander VII.	1655.	*ann. 12. m. 1. d. 15.*
V.	Anacletus.	101.	*ann. 9. m. 3. d. 10.*
	Anacletus II. seu Petrus, Leonis antipapa, ann. 1130.		
XL.	Anastasius I.	398.	*ann. 4. m. 1. d. 13.*
LI.	Anastasius II.	496.	*ann. 1. m. 11. d. 23.*
CXXI.	Anastasius III.	910.	*ann. 2. m. 2. d. 29.*
CLXVI.	Anastasius IV.	1153.	*ann. 1. m. 4. d. 24.*
XII.	Anicetus.	165.	*ann. 7. m. 8. d. 24.*
XX.	Anterus.	235.	*mens. 1.*
	B.		
LXIII.	Benedictus I.	573.	*ann. 4. m. 2. d. 15.*
LXXXII.	Benedictus II.	684.	*mens. 8. d. 17.*
CVI.	Benedictus III.	855.	*ann. 2. m. 6. d. 10.*
CXVII.	Benedictus IV.	905.	*per aliquot menses.*
CXXXII.	Benedictus V.	964.	*ann. 1. circiter.*
CXXXV.	Benedictus VI.	972.	*ann. 1. m. 3. dies aliquot.*
CXXXVI.	Benedictus VII.	975.	*annos 9.*
CXLIV.	Benedictus VIII.	1012.	*annos fere 12.*
CXLVI.	Benedictus IX.	1034.	*ann. 10. m. aliquot.*
	Benedictus X. seu Ioannes Mincius, antipapa, ann. 1059.		
CXCII.	Benedictus XI.	1303.	*mens. 8. d. 17.*
CXCV.	Benedictus XII.	1334.	*ann. 7. m. 4. d. 6.*
	Benedictus XIII. antipapa, Petrus de Luna dictus, ann. 1394.		
XLIII.	Bonifacius I.	418.	*ann. 4. m. 9. d. 28.*
LVI.	Bonifacius II.	530.	*ann. 2. d. 2.*
LXVII.	Bonifacius III.	605.	*m. 8. d. 23.*
LXVIII.	Bonifacius IV.	607.	*ann. 6. m. 8. d. 13.*
LXX.	Bonifacius V.	617.	*ann. 7. m. 10. d. 1.*
	Bonifacius VI. ann. 974.		
	Bonifacius VII. Franco antipapa. ann. 974.		
CXCI.	Bonifacius VIII.	1294.	*ann. 8. m. 9. d. 18.*
CCI.	Bonifacius IX.	1389.	*ann. 14. m. 11.*

Ordo successionis.	Nomen pontificis.	Annus cons.	Tempus pontificatus.
	C.		
XXIX.	Caius.	283.	*ann. 12. m. 4. d. 5.*
XVII.	Callistus I.	219.	*ann. 5. m. 1. d. 12.*
CLX.	Callistus II.	1119.	*ann. 5. m. 10. d. 13.*
CCIX.	Callistus III.	1455.	*ann. 3. m. 5. d. 29.*
	Callistus s. Theobaldus, ann. 1124.		
	Callistus III. s. Ioannes, abbas Stranensis, antip. ann. 1162.		
CXIX.	Christophorus.	906.	*menses 7.*
IV.	Clemens I.	91.	*ann. 9. m. 6. d. 6.*
CXLVIII.	Clemens II.	1046.	*mens. 9.*
CLXXII.	Clemens III.	1188.	*ann. 3. m. 2. d. 10.*
CLXXXI.	Clemens IV.	1265.	*ann. 3. m. 9. d. 25.*
CXCIII.	Clemens V.	1305.	*ann. 8. m. 10. d. 16.*
CXCVI.	Clemens VI.	1342.	*ann. 10. m. 6. d. 29.*
CCXIX.	Clemens VII.	1523.	*ann. 10. m. 10. d. 7.*
CCXXXI.	Clemens VIII.	1592.	*ann. 13. m. 1. d. 3.*
CCXXXIIX.	Clemens IX.	1667.	*ann. 2. m. 5. d. 19.*
CCXXXIX.	Clemens X.	1670.	*ann. 6. m. 2. d. 22.*
	Clemens III. antipapa, s. Guibertus, Ravennæ archiep. ann. 1080.		
	Clemens VII. Robertus, Gebennens. episc. antipapa, ann. 1378.		
	Clemens VIII. Aegidius, antipapa Panischolæ, ann. 1424.		
III.	Cletus.	78.	*ann. 12. m. 7. d. 2.*
XLIV.	Cœlestinus I.	423.	*ann. 8. m. 5. d. 3.*
CLXIII.	Cœlestinus II.	1143.	*mens. 5. d. 13.*
CLXXIII.	Cœlestinus III.	1191.	*ann. 6. m. 8. d. 28.*
CLXXVII.	Cœlestinus IV.	1241.	*dies 18.*
CXC.	Cœlestinus V.	1294.	*mens. 5. d. 8.*
LXXXIV.	Cono.	686.	*m. 11. d. 23.*
LXXXIX.	Constantinus.	708.	*ann. 6. m. 1. d. 2.*
	Constantinus, antipapa, ann. 767.		
XXII.	Cornelius.	251.	*ann. 2. m. 4. d. 17.*
	D.		
XXXVIII.	Damasus I.	367.	*ann. 17. m. 2. d. 27.*
CXLIX.	Damasus II.	1048.	*dies 23.*
LXIX.	Deusdedit.	614.	*ann. 2. m. 11. d. 26.*
XXVI.	Dionysius.	258.	*ann. 12. m. 3. d. 14.*
	Dioscorus antipapa quintus, ann. 530.		
LXXIX.	Donnus I.	676.	*ann. 1. m. 5. d. 10.*
CXXXIV.	Donnus II.	972.	*mens. 3.*
	E.		
XIV.	Eleutherus.	177.	*ann. 15. d. 23.*
VI.	Euaristus.	110.	*ann. 9. m. 3.*

Ordo ſucceſſionis.	Nomen pontificis.	Annus conſ.	Tempus pontificatus.
LXXVI.	Eugenius I.	655.	*menſ. 5. aut 6. dies 23.*
CI.	Eugenius II.	824.	*ann. 3. m. 2. d. 23.*
CLXV.	Eugenius III.	1145.	*ann. 8. m. 4 d. 13.*
CCVII.	Eugenius IV.	1431.	*ann. 15. m. 11. d. 20.*
	Eulalius, antipapa tertius, ann. 418.		
XXXII.	Euſebius.	309.	*ann. 2. m. 8. d. 21.*
XXVIII.	Eutychianus.	275.	*ann. 8. m. 6. d. 4.*
	F.		
XXI.	Fabianus.	236.	*ann. 15. d. 5.*
XXVII.	Felix I.	270.	*ann. 4. m. 4. d. 29.*
	Felix cum Liberio, ann. 366.		
XLIX.	Felix II.	483.	*ann. 8. m. 11. d. 21.*
LV.	Felix III.	526.	*ann. 4. m. 3. d. 14.*
	Felix IV. Amadeus, dux Sabaudiæ antipapa, ann. 1439.		
CXIII.	Formoſus.	890.	*ann. 6. m. 6.*
	G.		
L.	Gelaſius I.	492.	*ann. 4. m. 8. d. 19.*
CLIX.	Gelaſius II.	1118.	*ann. 1. d. 4.*
LXV.	Gregorius I. M.	590.	*ann. 13. m. 6. d. 10.*
XC.	Gregorius II.	714.	*ann. 16. m. 8. d. 20.*
XCI.	Gregorius III.	731.	*ann. 10. m. 9. d. 12.*
CII.	Gregorius IV.	827.	*ann. 16. m. 4.*
CXXXIX.	Gregorius V.	996.	*ann. 2. m. 8. d. 6.*
CXLVII.	Gregorius VI.	1044.	*ann. 2. m. 8.*
CLV.	Gregorius VII.	1073.	*ann. 12. m. 1. d. 3.*
CLXXI.	Gregorius VIII.	1187	*duos fere menſes.*
CLXXVI.	Gregorius IX.	1227.	*ann. 14. m. 5. d. 3.*
CLXXXII.	Gregorius X.	1271.	*ann. 4. m. 4 d. 10.*
CXCIX.	Gregorius XI.	1371.	*ann. 7. m. 2. d. 24.*
CCIII.	Gregorius XII.	1406.	*ann. 2. m. 6. d. 14.*
CCXXVI.	Gregorius XIII.	1572.	*ann. 12. m. 10. d. 10.*
CCXXIX.	Gregorius XIV.	1590.	*m. 10. d. 10.*
CCXXXIV.	Gregorius XV.	1621.	*ann. 2. m. 5.*
	Gregorius antipapa, ann. 1013.		
	H.		
XCVII.	Hadrianus I.	772.	*ann. 23. m. 10. d. 17.*
CVIII.	Hadrianus II.	867.	*ann. 4. m. 10. d. 17.*
CXI.	Hadrianus III.	884.	*ann. 1. m. 3. d. 19.*
CLXVII.	Hadrianus IV.	1154.	*ann. 4. m. 8. d. 29.*
CLXXXIV.	Hadrianus V.	1276.	*m. 1. d. 9.*
CCXVIII.	Hadrianus VI.	1522.	*ann. 1. m. 8. d. 6.*
XLVII.	Hilarius.	461.	*ann. 5. m. 9. d. 29.*
LXXI.	Honorius I.	626.	*ann. 12. m. 4. d. 27.*
CLXI.	Honorius II.	1124.	*ann. 5. m. 1. d. 17.*
CLXXV.	Honorius III.	1216.	*ann. 10. m. 8.*
CLXXXVIII.	Honorius IV.	1285.	*ann. 2. d. 1.*
	Honorius II. ſeu Cadalous, antipapa, ann. 1062.		
LIII.	Hormiſdas.	514.	*ann. 9. d. 10.*
X.	Hyginus.	152.	*ann. 4. d. 28.*
	I.		
XLI.	Innocentius I.	402.	*ann. 15. m. 2. d. 10.*
CLXII.	Innocentius II.	1130.	*ann. 13. m. 7. d. 10.*
CLXXIV.	Innocentius III.	1198.	*ann. 18. m. 6. d. 9.*
CLXXVIII.	Innocentius IV.	1243.	*ann. 11. m. 5. d. 14.*
CLXXXIII.	Innocentius V.	1276.	*m. 5. d. 5.*
CXCVII.	Innocentius VI.	1352.	*ann. 9. m. 8. d. 20.*
CCII.	Innocentius VII.	1404.	*ann. 2. d. 22.*
CCXIII.	Innocentius VIII.	1484.	*ann. 7. m. 10. d. 27.*
CCXXX.	Innocentius IX.	1591.	*m. 2.*
CCXXXVI.	Innocentius X.	1644.	*ann. 10. m. 3. d. 22.*
LIV.	Ioannes I.	523.	*ann. 2. m. 9. d. 14.*
LVII.	Ioannes II.	532.	*ann. 2. m. 8.*
LXII.	Ioannes III.	559.	*ann. 12. m. 11. d. 16.*
LXXIII.	Ioannes IV.	639.	*ann. 1. m. 9. d. 6.*
LXXXIII.	Ioannes V.	685.	*ann. 1. d. 11.*
LXXXVI.	Ioannes VI.	701.	*ann. 3. m. 2. d. 12.*
LXXXVII.	Ioannes VII.	705.	*ann. 2. m. 7. d. 17.*
CIX.	Ioannes VIII.	872.	*ann. 10. diem vnum.*
CXVI.	Ioannes IX.	901.	*ann. 3. d. 15.*
CXXIII.	Ioannes X.	913.	*ann. 15.*

Ordo ſucceſſionis.	Nomen pontificis.	Annus conſ.	Tempus pontificatus.
CXXVI.	Ioannes XI.	931.	*ann. 4. menſ. 10.*
CXXXI.	Ioannes XII.	955.	*ann. 9. aut 10.*
CXXXIII.	Ioannes XIII.	965.	*ann. 6. m. 11. d. 5.*
CXXXVII.	Ioannes XIV.	984.	*ann. 1. et aliquot menſes.*
CXXXVIII.	Ioannes XV.	985.	*ann. 10. m. 4. d. 12.*
	Ioannes XVI. antipapa.		
CXLI.	Ioannes XVII.	1003.	*menſ. 5.*
CXLII.	Ioannes XIIX.	1003.	*ann. 5. m. 7. d. 28.*
CXLV.	Ioannes XIX.	1024.	*ann. 9. m. 8.*
	Ioannes XX. antipapa, anno 1043. ideoque omiſſus.		
CLXXXV.	Ioannes XXI.	1276.	*m. 8. d. 8.*
CXCIV.	Ioannes XXII.	1316.	*ann. 18. m. 3. d. 28.*
CCV.	Ioannes XXIII.	1410.	*ann. 5. d. 15.*
	Ioannes diaconus, antipapa, anno 844.		
XXXVI.	Iulius I.	336.	*ann. 15. m. 5. d. 17.*
CCXVI.	Iulius II.	1503.	*ann. 9. m. 3. d. 21.*
CCXXI.	Iulius III.	1550.	*ann. 5. m. 1. d. 16.*
	L.		
CXXII.	Lando.	912.	*aliquot menſes.*
	Laurentius, antipapa quartus, anno 498.		
XLVI.	Leo I. M.	440.	*ann. 20. m. 11.*
LXXXI.	Leo II.	683.	*ann. 10. d. 14.*
XCIIX.	Leo III.	795.	*ann. 20. m. 5. d. 17.*
CV.	Leo IV.	847.	*ann. 8. m. 3. d. 5.*
CXVIII.	Leo V.	906.	*dies 40.*
CXXIV.	Leo VI.	928.	*m. 6. d. 15.*
CXXVII.	Leo VII.	936.	*ann. 3. m. 6.*
	Leo VIII. ab Othone intruſus, ann. 962.		
CL.	Leo IX.	1049.	*ann. 5. m. 2. d. 7.*
CCXVII.	Leo X.	1513.	*ann. 8. m. 8. d. 20.*
CCXXXII.	Leo XI.	1605.	*dies 27.*
XXXVII.	Liberius.	352.	*ann. 15. m. 4. d. 8.*
II.	Linus.	67.	*ann. 11. m. 2. d. 23.*
XXIII.	Lucius I.	253.	*ann. 1. m. 4.*
CLXIV.	Lucius II.	1144.	*m. 11. d. 14.*
CLXIX.	Lucius III.	1181.	*ann. 4. m. 2. d. 18.*
	M.		
XXX.	Marcellinus.	296.	*ann. 7. m. 11. d. 26.*
XXXI.	Marcellus I.	304.	*ann. 4. m. 1. d. 25.*
CCXXII.	Marcellus II.	1555.	*dies 21.*
XXXV.	Marcus.	336.	*menſ. 8. d. 22.*
CX.	Marinus I. *ſeu* Martinus II.	882.	*ann. 1. d. 20.*
CXXIX.	Marinus II. *ſeu* Martinus III.	942.	*ann. 3. m. 4. d. 13.*
LXXV.	Martinus I.	649.	*ann. 5. m. 4. d. 10.*
CLXXXVII.	Martinus, *dictus* IV.	1281.	*ann. 4. m. 1. d. 7.*
CCVI.	Martinus, *dictus* V.	1417.	*ann. 13. m. 3. d. 12.*
	Mauritius Burdinus, Braccar. archiep. antipapa, ann. 1118.		
XXXIII.	Melchiades.	311.	*ann. 2. m. 2. d. 7.*
	N.		
CVII.	Nicolaus I. M.	858.	*ann. 9. m. 6. d. 20.*
CLIII.	Nicolaus II.	1059.	*ann. 2. m. 6.*
CLXXXVI.	Nicolaus III.	1277.	*ann. 2. m. 9. d. 2.*
CLXXXIX.	Nicolaus IV.	1287.	*ann. 4. m. 1. d. 14.*
CCVIII.	Nicolaus V.	1447.	*ann. 8. d. 19.*
	Nouatianus, antipapa I. ann. 251.		
	P.		
C.	Paſchalis I.	817.	*ann. 7. m. 3. d. 16.*
CLVIII.	Paſchalis II.	1099.	*ann. 18. m. 5. d. 4.*
	Paſchalis antipapa, ann. 687.		
	Paſchalis III. ſeu Guido Cremenſis antipapa, ann. 1160.		
XCV.	Paullus I.	757.	*ann. 10. m. 1.*
CCXI.	Paullus II.	1464.	*ann. 6. m. 10. d. 26.*
CCXX.	Paullus III.	1534.	*ann. 15. d. 18.*
CCXXIII.	Paullus IV.	1555.	*ann. 4. m. 2. d. 24.*
CCXXXIII.	Paullus V.	1605.	*ann. 15. m. 8. d. 12.*
LXI.	Pelagius I.	555.	*ann. 3. m. 10. d. 18.*

Ordo successionis.	Nomen pontificis.	Annus conf.	Tempus pontificatus.
LXIV.	Pelagius II.	577.	*ann. 12. m. 2. d. 27.*
I.	S. Petrus.	43.	*ann. 24. m. 5. d. 10.*
Petrus, antipapa, ann. 686.			
XI.	Pius I.	156.	*ann. 9. m. 5. d. 27.*
CCX.	Pius II.	1458.	*ann. 5. m. 11. d. 27.*
CCXV.	Pius III.	1503.	*dies 26.*
CCXXIV.	Pius IV.	1559.	*ann. 5. m. 11. d. 15.*
CCXXV.	Pius V.	1566.	*ann. 6. m. 3. d. 24.*
XIX.	Pontianus.	231.	*ann. 4. d. 6.*
R.			
Romanus Galesinius, antipapa, ann. 897.			
S.			
LXVI.	Sabinianus.	604	*mens. 5. d. 19.*
LXXXV.	Sergius I.	687.	*ann. 13. m. 8. d. 14.*
CIV.	Sergius II.	844.	*ann. 3. m. 1. d. 2.*
CXX.	Sergius III.	907.	*ann. 13. m. 4.*
CXLIII.	Sergius IV.	1009.	*ann. 2. m. 8. d. 13.*
Sergius, antipapa, ann. 890.			
LXXII.	Seuerinus.	639.	*mens. 2. d. 4.*
LIX.	Siluerius.	536.	*ann. 4.*
XXXIV.	Siluester I.	314.	*ann. 21. m. 1. d. 4.*
CLXV.	Siluester II.	999.	*ann. 4. m. 2. aut 3.*
Siluester III. antipapa, ann. 1043.			
XLIIX.	Simplicius.	467.	*ann. 15. m. 5. d. 10.*
XXXIX.	Siricius.	385.	*ann. 13. m. 1. d. 14.*
LXXXIIX.	Sisinnius.	708.	*dies 20.*
VIII.	Sixtus I.	130.	*ann. 9. m. 10. d. 8.*
XXV.	Sixtus II.	257.	*mens. 11. d. 13.*
XLV.	Sixtus III.	432.	*ann. 7. m. 11.*
CCXII.	Sixtus IV.	1471.	*ann. 13. d. 5.*
CCXXVII.	Sixtus V.	1585.	*ann. 5. m. 4. d. 3.*
XIII.	Soter.	173.	*ann. 3. m. 11. d. 21.*
XXIV.	Stephanus I.	255.	*ann. 2. m. 3. d. 22.*
XCIII.	Steph. *omitti solit.*	752.	*dies 4.*
XCIV.	Stephanus II.	752.	*ann. 5. d. 20.*
XCVI.	Stephanus III.	768.	*ann. 3. m. 5. d. 28.*

Ordo successionis.	Nomen pontificis.	Annus conf.	Tempus pontificatus.
XCIX.	Stephanus IV.	816.	*ann. 1. m. 7. d. 3.*
CXII.	Stephanus V.	885.	*ann. 6. et dies aliquot.*
CXIV.	Stephanus VI.	896.	*ann. 3. aut 4.*
CXXV.	Stephanus VII.	929.	*ann. 2. m. 1. d. 15.*
CXXVIII.	Stephanus IIX.	939.	*ann. 3. m. 4. d. 5.*
CLII.	Stephanus IX.	1057.	*octo fere menses.*
LII.	Symmachus.	498.	*ann. 15. m. 7. d. 27.*
T.			
IX.	Thelesphorus.	140.	*ann. 11. m. 8. d. 29.*
LXXIV.	Theodorus I.	641.	*ann. 7. m. 5. d. 20.*
CXV.	Theodorus II.	901.	*dies 20.*
Theodorus, antipapa, ann. 686. *et* 687.			
Theophylactus, antipapa, ann. 757.			
V.			
CII.	Valentinus.	827.	*dies 40.*
XV.	Victor I.	192.	*ann. 9. m. 1. d. 28.*
CLI.	Victor II.	1054.	*ann. 2. m. 6.*
CLVI.	Victor III.	1086.	*menses fere 10.*
Victor III. seu Gregorius, antipapa, ann. 1140.			
Victor IV. Octauianus, antipapa, ann. 1159.			
LX.	Vigilius.	540.	*ann. 15. m. 6.*
LXXVII.	Vitalianus.	655.	*ann. 13. m. 4. d. 27.*
XVIII.	Vrbanus I.	224.	*ann. 6. m. 7. d. 4.*
CLVII.	Vrbanus II.	1087.	*ann. 11. m. 4. d. 18.*
CLXX.	Vrbanus III.	1185.	*ann. 1. m. 10. d. 25.*
CLXXX.	Vrbanus IV.	1261.	*ann. 3. m. 1. d. 4.*
CXCIIX.	Vrbanus V.	1362.	*ann. 8. m. 1. d. 23.*
CC.	Vrbanus VI.	1378.	*ann. 11. m. 6. d. 6.*
CCXXIIX.	Vrbanus VII.	1590.	*dies 13.*
CCXXXV.	Vrbanus VIII.	1623.	*ann. 20. m. 11. d. 24.*
Vrsicinus seu Vrsinus, antipapa, ann. 367.			
Z.			
XCII.	Zacharias.	741.	*ann. 10. m. 3. d. 10.*
XVI.	Zepherinus.	201.	*ann. 18. d. 18.*
Zinsimus, antipapa, ann. 824.			
XLII.	Zosimus.	417.	*ann. 1. m. 4. d. 7.*

INDEX II.

EORVM PONTIFICVM ROMANORVM,

QVORVM SCRIPTA VEL AVCTORITATES IN DECRETORVM COLLECTIONE CITANTVR.

A.

AGATHO PAPA omnibus episcopis. — *can. 2. dist. 19.*

ALEXANDER I. PAPA, epist. 1. — *can. 8. dist. 2. de cons.*

omnibus orthodoxis, per diuersas prouincias Christo Domino famulantibus, ep. 1. — *can. 14. C. 11. qu. 1.* / *can. 9. C. 3. qu. 4.*

cap. 1. — *can. 1. C. 15. qu. 6.*

cap. 2. — *can. 16. C. 2. qu. 7.*

cap. 3. — *can. 1. dist. 2. de cons.*

cap. 4. — *can. 20. dist. 3. de cons.*

cap. 5.

epist. 2. omnibus episcopis. — *can. 2. dist. 94.* / *can. 91. C. 1. qu. 1.* / *can. 5. C. 3. qu. 1.*

epist. 3. — *can. 16. C. 6. qu. 1.*

ALEXANDER II. Gebonardo, Viuariensi * archiepiscopo, — *can. 1. C. 7. qu. 2.*
* *al.* Viennensi. *rectius:* Iuuauensi.

Guilielmo de Monstrolio *. — *can. 10. C. 35. qu. 6.*
* *al.* Monasteriolo.

Raynaldo, Cumano episcopo. — *can. 11. C. 2. qu. 5.*

Valeriano episcopo, martyri. — *can. 4. C. 24. qu. 1.*

Omnibus episcopis Hispaniæ. — *can. 11. C. 23. qu. 8.*

Landulpho in Corsica. — *can. 2. C. 33. qu. 5.*

Episcopus, seruus seruorum Dei, Lucensis ecclesiæ clero et populo. — *can. 9. C. 1. qu. 3.*

B.

C.

epist.

FELIX

GREGORIVS.	c. 16. C. 25. qu. 1.
	c. 3. et 66. C. 11. qu. 3.
	c. 12. C. 1. qu. 1.
	c. 2. dist. 29.
	c. 1. C. 23. qu. 1.
	c. 3. C. 35. qu. 5.
	c. 1. et 4. C. 35. qu. 9.
	c. 23. C. 23. qu. 4.
	c. 6. dist. 86.
Ioanni, Rauennati archiepiscopo.	c. 1. et 2. C. 23. qu. 1.
Mauritio, imperatori.	c. 12. C. 27. qu. 2.
omnibus episcopis.	c. 1. dist. 89.
	c. 5. C. 18. qu. 2.
Venerio, Caralitano episc.	c. 1. C. 35. qu. 10.
	c. 29. C. 27. qu. 2.
vniuersis episcopis Hisp.	c. 1. C. 1. qu. 3.
- - - Numidiæ.	c. 8. dist. 12.
in *Commonitorio* ad Ioannem, defensorem.	c. 9. C. 2. qu. 1.
in *concilio Meldensi*.	c. 1. C. 35. qu. 2. et 3.
in *Dialogo*.	
libr. 1. c. 8.	c. 8. dist. 45.
libr. 2. c. 3. Petro, diac.	c. 21. C. 23. qu. 4.
c. 30.	c. 49. C. 7. qu. 1.
libr 3. c. 30.	c. 16. C. 23. qu. 8.
	c. 22. dist. 1. de cons.
c. 31.	c. 42. C. 24. qu. 1.
	c. 72. C. 1. qu. 1.
libr. 4. c. 2.	c. 18. dist. 32.
c. 43.	c. 60. dist. 1. de pœn.
c. 50.	c. 17. C. 13. qu. 2.
c. 60.	c. 2. dist. 4. de pœn.
GREGORII *Dicta*.	c. 22. C. 24. qu. 3.
GREGORIVS in *Homiliis*.	c. 16. dist. 5. de cons.
	c. 28. C. 23. qu. 4.
in homilia de diuite et Lazaro.	c. 47. dist. 3. de pœn.
- - dominicæ resurrection.	c. 53. dist. 50.
super Ezechielem libr. 1. hom. 3.	c. 4. C. 17. qu. 1.
	c. 9. dist. 2. de pœn.
hom. 4. *ad c.* 1. Ezech.	c. 17. dist. 4. de pœn.
hom. 5.	c. 10. et 11. dist. 2. de pœn.
hom. 9. *ad c.* 2.	c. 17. dist. 50.
hom. 10.	c. 29. et 40. dist. 3. de pœn.
hom. 11. *ad* c. 3.	c. 16. dist. 4. de pœn.
homil. 15.	c. 15. dist. 2. de pœn.
in tractatu euangel. hom. 4.	c. 114. C. 1. qu. 1.
hom. 12.	c. 2. in f. C. 3. qu. 7
hom. 16.	c. 16. dist. 5. de cons.
in homil. paschali, quæ est 22. euang.	c. 34. et 73. dist. 2. de cons.
hom. 24.	c. 7. dist. 5. de pœn.
hom. 26.	c 1. 60. 61. 62. et 88. C. 11. qu. 3.
	c. 45. C. 27. qu. 2.
	c. 10. C. 32. qu. 1.
hom. 29.	c. 67. dist. 4. de cons.
	c. 7. C. 36. qu. 2.
hom. 34.	c. 6. dist. 3. de pœn.
	c. 15. dist. 45.
hom. 38.	c. 15. et 16. C. 23. qu. 4.
hom. 39.	c. 10. C. 1. qu. 3.
in *libello de eccles. dogm.* c. 72.	c. 2. dist. 33.
in præfat. *in Iobum*, c. 3. §. 8.	c. 5. C. 3. qu. 7.
in *Moralibus* et quidem	
in præfat. Moral. ad fin.	c. 13. dist. 38.
libr. 1. Moral, c. *vlt.*	c. 17. dist. 3. de pœn.
libr. 2. c. 29.	c. 48. §. 3. C. 7. qu. 1.
libr. 4. c. 2.	c. 5. dist. 4. de cons.
c. 6.	c. 12. C. 24. qu. 3.
libr. 8. c. 35.	c. 43. dist. 2. de pœn.
libr. 12. c. 12.	c. 13. C. 32. qu. 4.
libr. 14. c. 13. *al.* 15.	c. 3. C. 3. qu. 7.
libr. 15. c. 22.	c. 13. dist. 4. de pœn.
libr. 18. c. 2. et 3. *al.* 4.	c. 19. et 20. C. 22. qu. 2.
c. 4. *n.* 3. ad c. 27. Iobi.	c. 2. dist. 46.
c. 16. ad c. 28. Iobi.	c. 18. dist. 50.
libr. 19. c. 12. *n.* 16.	c. 14. dist. 45.
c. 16. *n.* 25. in c. 29. Iobi.	c. 3. dist. 47.
libr. 20. c. 8. *n.* 6.	c. 9. dist. 45.
libr. 21. c. 3. 9.	c. 23. dist. 2. de pœn.
	c. 13. C. 32. qu. 5.

libr. 23. c. 7. *ad* c. 33. Iobi, nunc c. 13. §. 23. et 24.	c. 1. dist. 46.
libr. 25. c. 16.	c. 22. dist. 2. de pœn.
libr. 26. c. 2.	c. 10. C. 22. qu. 2.
c. 7.	c. 11. C. 22. qu. 5.
c. 8. in c. 35. Iobi.	c. 9. C. 1. qu. 4.
libr. 30. c. 27.	c. 22. dist. 5. de cons.
libr. 32. c. 24. *al.* 18.	c. 45. dist. 2. de pœn.
c. 17. 18. 19. et 20. in c. 40. Iobi.	c. 2. dist. 13.
libr. 34. c. 9. et 10.	c. 44. dist. 2. de pœn.
c. 16.	c. 102. C. 11. qu. 3.
libr. 35. c. 6.	c. 22. C. 24. qu. 1.
c. 12. *al.* 10.	c. 15. dist. 81.
	c. 99. C. 11. qu. 3.
c. 13. *al.* 10. *ad* c. 42. Iobi.	c. 10. C. 8. qu. 1.
in *pastorali*	pr. §. 1. dist. 49.
part. 1. c. 1.	c. 10. dist. 38.
c. 2.	c. 2. dist. 83.
c. 11.	c. 1. dist. 49.
part. c. c. 4.	c. 1. dist. 43.
c. 6.	c. 17. dist. 45.
part. 3. *admon.* 31.	c. 13. 14. 15. et 16. dist. 3. de pœn.
GREGORIVS I. in *Regest.*	c. 3. C. 5. qu 6.
	c. 3. 5. et 15. C. 1. qu. 1.
	c. 39. C. 16. qu. 1.
	c. 1. C. 35. qu. 8.
	c. 22. C. 18. qu. 2.
	c. 63. C. 11. qu. 3.
libr. 1. Reg. epist. 1. ad episcopos Siciliæ.	c. 1. dist. 94.
ep. 9. Petro, subdiacono.	c. 2. C. 16. qu. 4.
ep. 11. Clementinæ patriciæ.	c. 3. dist. 89.
ep. 12. Ioanni, episcopo de Vrbe Veteri.	c. 13. C. 16. qu. 1.
ep. 19. Natali, episc. Salonitano.	c. 2. dist. 74.
ep. 24. Ioanni Constantinop.	c. 6. dist. 41.
epist. 24.	c. 2. dist. 15.
	c. 93. C. 1. qu. 1.
epist. 33. ad Venantium.	c. 3. C. 17. qu. 1.
	c. 4. dist. 43.
ep. 40.	c. 32. C. 16. qu. 1.
- Anthemio, subdiac.	
epist. 41. Leandro, episcopo Hispaniarum.	c. 39. C. 27. qu. 1.
ep. 42. Petro, subdiac. Sicil.	c. 80. dist. 4. de cons.
	c. 1. dist. 31.
ep. 48. ad Anthemium.	c. 4. et 5. C. 16. qu. 6.
ep. 50. ind. 9. Symmacho, defensori.	c. 5. C. 20. qu. 1.
ep. 72. Gennadio, patricio et exarcho Africæ.	c. 24. dist. 81.
ep. 73. eidem.	c. 48. C. 23. qu. 4.
ep. 75. vniuersis episcopis Numidiæ.	c. 49. ibid.
libr. 2. ep. 5. ad Candidum, episc.	c. 8. dist. 12.
epist. 6. ind. 11. ad Ioannem, episc.	c. 2. C. 7. qu. 1.
epist. 7. f. c. 46. Ioanni, episc. Larissæo.	c. 6. C. 24 qu. 3.
	c. 52. C 16. qu. 1.
epist. 9. Antonio, subdiac.	c. 13. C. 25. qu. 1.
ep. 11. ind. 9. episc. Vellitrano.	c. 64. C. 11. qu. 3.
epist. 13. f. c. 52. ad Agnellum, episc.	c. 44. C. 7. qu. 1.
epist. 14. ind. 10. Natali, episc.	c. 5. et 6. C. 21. qu. 1.
epist. 14. et 16. ind. 10. eid.	c. 5. dist. 44.
epist. 15. ind. 10. Squillatino, *al.* Scillacino.	c. 40. C. 7. qu. 1.
epist. 16. ind. 10. Antonino, subdiac.	c. 10. dist. 34.
epist. 17. ind. 11. Gratioso, subd.	c. 8. dist. 74.
epist. 18. ind. 11. Theodoro, consiliario.	c. 75. C. 12. qu. 2.
epist. 19. Benenato, episc.	c. 67. C. 12. qu. 2.
epist. 22. f. c. 61. ind. 11. Antonio, subd.	c. 11. dist. 61.
epist. 23. ind. 10. ad Iustinum, prætorem.	c. 1. C. 8. qu. 2.
epist. 25. ind. 10. Ioanni, episc. Scyllatino, *al.* Squillatino et Squillaceno.	c. 6. C. 2. qu. 5.
	c. 3. dist. 98.
	c. 42. C. 7. qu. 1.
epist. 26. Magno, episc. Mediol.	c. 2. C. 24. qu. 3.

epist. 29.

epiſt. 58. ind. 2. Fantino, defenſori.	c. 2. C. 14. qu. 6.
ep. 61. ind. 2. Præreĉti ſ. Proiectæ illuſtri.	c. 12. C. 25. qu. 2.
ep. 63. et 64. Ioanni epiſc. Syracuſ.	c. 4. diſt. 22.
ep. 66. Vitali, defenſori Sardin.	c. 19. C. 8. qu. 2.
ep. 66. Ianuario, Caralit. epiſc.	c. 5. diſt. 89. c. 10. C. 26. qu. 5.
ep. 79. Mariniano, epiſc. Rauennæ	c. 9. C. 2. qu. 5.
ep. 80. ind. 2. Caſtorio, notario Rauenn.	c. 8. C. 2. qu. 5.
ep. 81. *vel potius* 83. ad Maximum, Salonit. epiſcopum.	c. 9. diſt. 12.
ep. 100.	c. 7. diſt. 47.
ep. 100. Syagrio et aliis epiſc.	c. 13. C. 1. qu. 1.
ep. 110. Syagrio et aliis epiſc.	c. 2. 4. et 27. C. 1. qu. 1. c. 7. C. 14. qu. 5. c. 3. C. 1. qu. 6.
ep. 111. Aregio, epiſcopo Francorum.	c. 10. diſt. 23. c. 5. diſt. 100.
ep. 112. Syagrio, epiſc. Auguſtodunenſi.	c. 7. diſt. 17. c. 9. diſt. 100. c. 2. diſt. 48. c. 3. diſt. 59.
ep. 113. Brunichildæ, reginæ Francor.	c. 1. diſt. 61.
ep. 114. Theodorico et Theoberdo *, regibus Francorum. * *al.* Theodeberto.	c. 28. C. 1. qu. 1.
ep. 115. Virgilio, Arelat. epiſc.	c. 9. C. 25. qu. 2.
ep. 126. ad Recaredum, regem.	c. 48. C. 7. qu. 1. c. 11. C. 14. qu. 5.
libr. 8. epiſt. 6. Sabino, ſubdiac.	c. 4. C. 17. qu. 4.
ep. 11. Romano, defenſori.	c. 4. diſt. 88.
ep. 12. ad Guidiſcalcum.	c. 67. C. 11. qu. 3.
ep. 23. ind. 3. Fortunato, epiſc. Neapol.	c. 6. C. 19. qu. 3.
ep. 30. Conſtantino, Mediol. epiſc.	c. 74. C. 11. qu. 3.
ep. 40. ind. 3. clero et nobilib. ciuibus Neapol.	c. 15. diſt. 61. c. 1. diſt. 39. c. 4. diſt. 28. c. 4. diſt. 47.
ep. 45. Palladio, presbytero.	c. 55. C. 11. qu. 3.
ep. 50.	c. 3. C. 2. qu. 1.
ep. 65. Mediolanenſibus.	c. 6. C. 9. qu. 1.
libr. 9. ep. 9. Seuero, epiſc. Maſſilienſi.	c. 27. diſt. 3. de conſ.
ep. 32. Romano, defenſori Sicil.	c. 39. C. 11. qu. 1.
ep. 39. Theotiſtæ, patriciæ.	c. 40. C. 2. qu. 7. c. 11. C. 6. qu. 1. c. 6. §. 1. diſt. 3. de pœn. c. 1. diſt. 10. c. 19. C. 27. qu. 2.
ep. 41. ad Anatolium Conſtantinopolit. diaconum.	c. 1. et 11. C. 7. qu. 1.
ep. 44. Hadriano, Panormitano notario.	c. 21. C. 27. qu. 2.
ep. 47. eidem.	c. 8. C. 26. qu. 5.
ep. 48. Deſiderio, epiſcopo.	c. 5. diſt. 86.
ep. 49. Virgilio, epiſc. Arelat.	c. 59. C. 2. qu. 7.
ep. 53. ad Theodoricum, regem.	c. 20. C. 1. qu. 1.
ep. 61. Quirino et ceteris in Iberia epiſc.	c. 44. et 84. diſt. 4. de conſ.
libr. 10. ep. 8. ad Columbum, epiſcopum Numidiæ.	c. 7. diſt. 56.
ep. 13. Paſſiuo, epiſcopo.	c. 18. diſt. 61.
ep. 29. Quertino, expræfecto.	c. 8. diſt. 88.
ep. 31.	c. 9. C. 1. qu. 7.
ep. 35. ad Ioann. epiſc. prim. Iuſtin.	c. 44. C. 2. qu. 7.
ep. 37. vniuerſis epiſc. concilii Byzachii.	c. 46. C. 2. qu. 7.
ep. 42. Deusdedit, epiſc. Mediolan.	c. 1. C. 12. qu. 5.
ep. 43.	c. 12. C. 12. qu. 2.
libr. 11. ep. 3. dilectiſſ. ciuib. Roman.	c. 12. diſt. 3. de conſ.
ep. 7. ind. 6. ad Eleutherium, epiſc.	c. 14. C. 7. qu. 1.

ep. 8. ad Brunichildam, regin. Francor.	c. 7. C. 2. qu. 5.
ep. 15. Paſchaſio, epiſc. Neapol.	c. 3. diſt. 45.
ep. 16. Barbaro, epiſcopo.	c. 16. diſt. 61.
ep. 16. *al.* 19. ad Ioann. ſubdiac.	c. 3. C. 16. qu. 5.
ep. 20. epiſcopis Sicil.	c. 9. C. 10. qu. 3.
ep. 29. Anthemio, ſubdiac. Campaniæ.	c. 1. diſt. 84.
ep. 31. eidem.	c. 2. C. 17. qu. 4.
ep. 33. eidem.	c. 2. diſt. 84.
ep. 34. Ioanni, epiſc. Syracuſ.	c. 6. diſt. 74.
ep. 49. Ioanni, epiſc. Panormit.	c. 2. C. 15. qu. 7. c. 23. diſt. 86.
ep. 50. Ioanni, defenſori eunti in Hiſpan.	c. 7. C. 2. qu. 1.
ep. 52. eidem.	c. 3. C. 16. qu. 6.
ep. 56. eidem.	c. 38. C. 11. qu. 1.
ep. 59.	c. 10. diſt. 28.
libr. 12. ep. 21. Veloci, magiſtro militum.	c. 17. C. 23. qu. 8.
ep. 23. Mauritio et Vitaliano.	c. 18. ibid.
ep. 24. vniuerſis milit. Neapol.	c. 7. C. 23. qu. 1.
ep. 31. ad Felicem, Meſſanæ ciuit. epiſcopum.	c. 10. C. 35. qu. 2. et 3. c. 4. C. 25. qu. 2.
ep. 31. Auguſtino, Anglorum epiſc. reſp. ad primam interrogat.	c. 30. C. 12. qu. 2.
reſp. c. 1. et 2.	c. 8. C. 12. qu. 1.
c. 4.	c. 11. C. 12. qu. 2.
c. 6.	c. 20. C. 35. qu. 2. et 3. c. 2. §. 5. C. 35. qu. 5.
eidem ad ſecund. interr. c. 2.	c. 3. diſt. 32.
reſp. 3.	c. 10. diſt. 12.
reſp. 8.	c. 6. diſt. 80.
reſp. 9.	c. 3. C. 25. qu. 2. c. 1. C. 6. qu. 3.
interr. 10.	c. 1. 2. 3. et 4. diſt. 5.
reſp. 10.	c. 7. C. 33. qu. 4.
reſp. 11.	c. 1. diſt. 6.
in fragmento epiſtolæ ad Auguſt.	c. 6. diſt. 4.
GREGORIVS II. in *concilio*, habito in baſilica ſ. Petri *c.* 17.	c. 23. diſt. 23.
epiſcopis Galliæ.	c. 16. C. 35. qu. 2. et 3.
Bonifacio. archiepiſcopo.	c. 2. C. 20. qu. 1.
in ſynodo Romana	c. 5. C. 36. qu. 2.
cap. 12.	c. 1. C. 26. qu. 5.
GREGORIVS PAPA III. ad Bonifacium, epiſcopum, epiſt. 1.	c. 5. C. 2. qu. 8.
epiſt. 2.	c. 2. diſt. 68. c. 2. C. 27. qu. 1.
epiſt. 4.	c. 110. diſt. 4. de conſ. c. 9. diſt. 5. de conſ. c. 18. C. 32. qu. 7.
epiſt. vlt.	c. 52. diſt. 4. de conſ. c. 21. C. 13. qu. 2. c. 53. C. 16. qu. 1. c. 32. C. 17. qu. 4.
GREGORIVS PAPA IV. omnibus epiſcopis, per Galliam, German. et diuerſas prouinc. conſtitutis.	c. 5. diſt. 19. c. 2. diſt. 12. c. 11. C. 2. qu. 6. c. 4. diſt. 45.
GREGORIVS PAPA VII.	c. 13. C. 1. qu. 3. c. 3. C. 16. qu. 7.
omnibus, per regnum Italicum et Teutonicorum debitam S. Petro obedientiam exhibentibus.	c. 15. diſt. 81.
Vniuerſis epiſcopis Hiſpanis.	c. 1. C. 1. qu. 3.
Wimundo, Auerſano epiſcopo.	c. 5. diſt. 8.
libr. 2. regeſt. epiſt. 45. Rudolpho, duci Sueuiæ et Bertulpho, duci Carentanorum.	c. 6. Gratian. §. 2. diſt. 32.
libr. 8. reg. ep. 21. Herimanno, Metenſi epiſcopo.	c. 3. C. 15. qu. 6. c. 9. diſt. 96.
Romanæ ſynodo præſidens.	c. 4. C. 15. qu. 6. c. 15. diſt. 5. de conſ.
in concilio, Romæ habito, libr. 5. reg.	c. 103. C. 11. qu. 3.
in concil. Rom. c. 1. et reg. libr. 6.	c. 4. C. 12. qu. 2.
cap. 1. et 2.	c. 12. C. 16. qu. 7.
cap. 3.	c. 13. C. 16. qu. 7.

(kk 2) in con-

Rostanno episcopo.	c. 47. C. 27. qu. 2.
Ludouico, imperatori.	c. 10. dist. 10.
Ludouico, regi.	c. 17. C. 16. qu. 3.
Cenomantico, Vricensi episc.	c. 4. dist. 50.
Anselmo, Lemouicinae ecclesiae episcopo.	c. 7. C. 30. qu. 1.
Demago*, duci glorioso. *al. Hermanho.	c. 12. C. 23. qu. 8.
omnibus episcopis.	c. 21. C. 17. qu. 4.
Paulo, episcopo, fungenti legatione in Germania et Pannonia.	c. 14. C. 16. qu. 3.
Angebergae, imperatrici.	c. 1. C. 23. qu. 8.
IVLIANVS PAPA in *Decretis*, cap. 36.	c. 4. C. 2. qu. 7.
IVLIVS PAPA.	c. 3. C. 29. qu. 2. c. 15. C. 27. qu. 2. c. 41. C. 24. qu. 1. c. 7. 12. et 13. C. 35. qu. 2. et 3. c. 9. C. 14. qu. 4. c. 12. C. 26. qu. 6.
in *Decretis*	c. 5. C. 15. qu. 3.
Episcopis per Aegyptum.	c. 7. dist. 2. de cons.
IVLIVS PAPA ad episcopos Orientales, epist. 1.	c. 1. C. 5. qu. 4. c. 13. C. 24. qu. 1. c. 3. dist. 11. c. 9. C. 3. qu. 6.
cap. 4.	c. 11. C. 25. qu. 2. c. 1. C. 29. qu. 2.
cap. 22.	c. 9. C. 2. qu. 6.
in *scripto contra Orientales* pro Athanasio, cap. 29.	c. 2. dist. 17.
cap. 30.	c. 10. C. 2. qu. 6. c. 17. C. 2. qu. 6.
cap. 33.	c. 10. C. 3. qu. 5.
in ep. ad Orientales, c. 35. et 8.	c. 5. C. 2. qu. 2.

L.

LEO PAPA I.	c. 1. §. 3. dist. 23. c. 1. C. 31. qu. 1. c. 16. C. 3. qu. 9. c. 1. C. 1. qu. 1. c. 23. dist. 63. c. 1. dist. 72. c. 101. dist. 4. de cons. c. 28. §. 1. C. 27. qu. 2. c. 18. C. 2. qu. 5. c. 8. C. 23. qu. 8. c. 17. C. 27. qu. 2. c. 4. C. 30. qu. 5. c. 4. C. 16. qu. 2.
clero, honoratis et plebi, consistenti Constantinopoli, epist. 23.	c. 38. dist. 2. de cons. c. 3. dist. 38.
cap. 10. suar. decretal.	c. 1. §. 1. dist. 19.
exercitui Francorum.	c. 9. C. 23. qu. 8.
ad Carolum, regem.	c. 19. C. 2. qu. 5.
ad episcopos, per Siciliam constitutos, epist. 4. c. 6.	c. 10. dist. 11.
ep. 17. al. 104.	c. 52. C. 12. qu. 2.
Galerio, episcopo Tripolitano.	c. 13. C. 33. qu. 2.
sermone 1. de ieiunio pentecostes, c. 3.	c. 5. dist. 76.
sermone 3. in anniuersario suae adsumtionis et sermone 2. de natali apostolorum.	c. 5. C. 24. qu. 1.
sermone octauo de ieiunio decimi mensis, c. 2.	c. 6. dist. 76.
LEONIS PAPAE *Decretum*,	c. 6. §. 1. dist. 32.
omnibus episcopis per Campaniam etc.	c. 1. dist. 54.
episcopis per Campaniam, epist. 1. cap. 4.	c. 10. dist. 46.
ad Rusticum, Narbonensem episcop. ep. 90. *vel potius:* 92. *in pr.*	c. 2. dist. 14. c. 2. dist. 86.
ep. 92. cap. 2.	c. 67. dist. 50.
cap. 3.	c. 10. dist. 31.
cap. 4.	c. 12. C. 32. qu. 2.
cap. 5.	c. 1. dist. 7. de poen.
cap. 5. et 6.	c. 11. C. 32. qu. 2.
cap. 6.	c. 1. et 3. C. 24. qu. 2.
cap. 7.	c. 62. dist. 1. de poen.
cap. 8.	c. 65. dist. 1. de poen.
cap. 9.	c. 2. dist. 5. de poen.

cap. 10.	c. 34. C. 11. qu. 1. c. 3. dist. 5. de poen.
cap. 11.	c. 14. C. 33. qu. 2.
cap. 12.	c. 1. C. 20. qu. 3.
cap. 13. et 14.	c. 8. C. 20. qu. 1.
cap. 16.	c. 38. dist. 4. de cons.
cap. 16. et 17.	c. 113. dist. 4. de cons.
LEO IV. Lothario, Augusto.	c. 9. dist. 10.
sermone 3. de passione Domini.	c. 39. dist. 3. de poen.
LEO PAPA IV.	c. 16. C. 25. qu. 1. c. 18. C. 12. qu. 2. c. 45. C. 16. qu. 1. c. 3. C. 21. qu. 1. c. 11. dist. 3. de cons.
episcopis Britanniae, ep. 1. c. 6.	c. 1. dist. 20. c. 3. C. 2. qu. 4. c. 5. C. 1. qu. 7.
cap. 2.	c. 4. C. 10. qu. 1.
cap. 3.	c. 8. dist. 18.
cap. 4.	c. 7. C. 26. qu. 5.
cap. 7.	c. 3. C. 12. qu. 1.
Ebrunio et Adelfrido, episcopis.	c. 5. C. 1. qu. 4.
omnibus episc. ep. 1. c. 1.	c. 21. dist. 54.
cap. 3.	c. 7. C. 14. qu. 4.
Ianuario, Aquilegiensi episcopo, epist. 3.	c. 1. dist. 86. c. 21. C. 1. qu. 7. c. 42. C. 1. qu. 1. c. 112. C. 1. qu. 1.
epistol. 4. episcopis Siciliae.	c. 2. C. 25. qu. 1.
cap. 3.	c. 13. dist. 4. de cons.
cap. 5.	c. 12. dist. 4. de cons.
cap. 6.	c. 14. et 16. dist. 4. de cons.
epist. 10. ad Flauianum, *vel potius:* ep. 24.	c. 30. C. 24. qu. 3.
epist. 13. ad Pulcheriam, Augustam.	c. 5. C. 24. qu. 2.
epist. 29. ad Pulcheriam Augustam.	c. 21. C. 23. qu. 5.
Leoni, Rauennati episcopo, epist. 35. c. 1.	c. 112. dist. 4. de cons.
ad Anatolium, C. P. episcopum, epist. 48. c. 2.	c. 68. C. 1. qu. 1.
LEO Anatolio, episcopo C. P. epist. 51. *al.* ep. 80. c. 1.	c. 6. dist. 47. c. 3. C. 25. qu. 1.
epist. 52. *al.* 54. ad Martianum, Augustum.	c. 17. C. 25. qu. 2. c. 2. C. 25. qu. 2.
epist. 77. *al.* 79. ad Nicetam, episcopum c. 6.	c. 2. C. 26. qu. 7.
ad Theodoritum, episcopum Cypri, epist. 61. *al.* 63.	c. 19. C. 16. qu. 1.
Leoni, Augusto, epist. 73. c. 5.	c. 69. C. 1. qu. 1.
epist. 76. ad Anatolium, *vel potius:* ep. 124.	c. 34. C. 24. qu. 3.
Nicetae, Aquileiensi episcopo, epist. 77. c. 1. 2. 3. et 4.	c. 1. C. 34. qu. 1. et 2.
cap. 7.	c. 51. et 57. C. 1. qu. 1.
epist. 78. *al.* 80. ad episcopos Campaniae	c. 61. et 89. dist. 1. de poen.
Dioscoro, episcopo Alexandrino, epist. 79. *al.* 81.	c. 16. C. 24. qu. 1.
cap. 1.	c. 4. et 5. dist. 75.
cap. 2.	c. 51. dist. 1. de cons.
Thessalonicensi episcopo, epist. 82. *al.* 84. c. 8.	c. 31. C. 7. qu. 1. c. 14. C. 2. qu. 6.
epist. 82. ad Anastasium, episcopum Thessalonicensem, cap. 1.	c. 6. dist. 45. c. 8. C. 3. qu. 6.
cap. 2.	c. 5. C. 25. qu. 2.
cap. 3. et 4.	c. 1. dist. 32.
cap. 5.	c. 36. dist. 63.
cap. 6.	c. 19. dist. 63. c. 4. dist. 65.
cap. 7.	c. 2. dist. 18.
cap. 9.	c. 1. C. 19. qu. 2.
ad Mauros episcopos, epist. 85. *al.* 87.	c. 25. C. 1. qu. 1.
ad episcopos Africanos, ep. 85. *al.* 87.	c. 24. C. 25. qu. 2.
cap. 1.	c. 5. et 8. dist. 61. c. 3. dist. 78. c. 18. C. 1. qu. 7.

ad Albi-

Soteris,

INDEX III.

EORVM PONTIFICVM ROMANORVM,

QVI IN DECRETALIVM, SEXTI DECRETALIVM, CLEMENTINARVM ET EXTRAVAGANTIVM COMPILATIONE REFERVNTVR.

A.

Genuensi

BONIFACIVS VIII.	c. 1. de offic. ordin. in Extrau.
	c. vnic. de reliqu. et vener. sanct. in 6.
	c. 13. 14. vsque ad 20. de haeret. in 6.
	c. 1. 2. et 3. de iur. calumn. in 6.
	c. 1. et 2. de renunc. in 6.
	c. vn. de immun. eccles. in Clem.
	c. 1. de iudic. in Clem.
	c. vn. de iud. in Extrauag.
	c. 2. et 3. de iureiur. in 6.
	c. vn. de vita et honest. cleric. in 6.
	c. 2. de lit. contest. in 6.
	c. 2. de rest. in integ. in 6.
	c. 1. et 2. de arbitris. in 6.
	c. 1. et 2. de constit. in 6.
	c. 1. 2. et 3. de haeretic. in Clem.
	c. 3. 5. et 6. de regul. et transeunt. ad relig. in 6.
	c. 1. et 2. de fil. presb. in 6.
	c. 3. de poenis. in Clem.
	c. 3. et 4. sequ. vsque ad 15. de offic. deleg. in 6.
	c. 1. de elect. in Extrau.
	c. 3. 4. et 5. de offic. leg. in 6.
	c. 2. de confessis. in 6.
	c. 4. de elect. in Extrau.
	c. 2. et 3. de poenit. et remiss. in 6.
	c. 1. et 3. de iudiciis. in 6.
	c. 1. 2. et 3. de cogn. spir. in 6.
	c. vn. de dolo et contum. in Extrau.
	c. 1. et 2. de sent. excomm. in Extrau.
	c. 2. et 3. de hom. in 6.
	c. 4. vsque ad fin. tit. de rescript. in 6.
	c. 1. et sequ. de regul. iuris. in 6.
	c. 1. 2. et 3. ne clerici vel mon. secul. negot. se immisc. in 6.
	c. 1. 2. et sequ. vsque ad 9. de procurat. in 6.
	c. 2. de dolo et contum. in 6.
	c. vn. de suppl. negl. prael. in Clem.
	c. vn. de homic. in Clem.
Biterensi episcopo.	cap. vn. de voto et voti red. in 6.
	cap. vn. de rer. permut. in 6.
	c. 2. de poenis. in 6.
collectori decimae.	c. vn. de decimis. in Extrauag.
inquisitoribus haer. prauitatis.	c. 12. de haeret. in 6.
Parisiens. capitulo.	c. 4. de regul. et transeunt. ad religionem. in 6.
BONIFACIVS, episcop. seruus seruorum Dei, dilectis filiis doctoribus et scholaribus vniuersis, Bononiae commorantibus.	c. Sacrosanctae in proœmio VI. Decret.
CALIXTVS III. episcopis Magdeburg. Nuremburgens. et Halberstad. eccles. decanis.	c. 2. de emt. et vendit. in Extruag.
CLEMENS.	c. 7. de offic. archidiac.
CLEMENS II. * * al. III. immo: Cœlestinus III.	c. 5. de probat.
Aquilmari, episcopo.	c. 6. de probation.
CLEMENS III.	c. 3. et 4. de donat. inter vir. et vxor.
	c. 3. de procurat.
	c. 26. de testib. et attest.
	c. 9. de sepult.
	c. 3. de his, quae vi metusue causs. fiunt.
	c. 6. de rerum permut.
	c. 5. de diuort.
	c. 9. 10. 11. et 12. de Iudaeis.
	c. 4. de maiorit. et obedient.
	c. 12. de homicid.
	c. 21. de decimis.
	c. 4. et 5. de eo, qui duxit in matrim.
	c. 10. de conuers. coniug.
	c. 4. de statu monachor.
	c. 2. qui matrim. accusar. poss.
	c. 5. et 6. de renunciat.
	c. 4. et 5. de cognat. spirit.
	c. 1. de maledicis.
	c. 2. vt, lite pendente, nihil innou.
CLEMENS III.	c. 1. de confessis.
	c. 15. de censibus.
	c. 38. et 39. de appellat.
	c. 24. de iure patron.
	c. 20. et 21. de sponsal.
	c. 12. et 13. de regular.
	c. 12. de despons. impub.
	c. 7. de poenitent. et remiss.
	c. 1. de loc. et conduct.
	c. 10. et 11. de sent. et re indic.
	c. 25. et 26. de Simonia.
	c. 13. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. et 26. de sentent. excommun.
	c. 1. de auct. et vsu pallii.
	c. 13. de praesumt.
	c. 2. de suppl. negl. prael.
	c. 4. de feriis.
	c. 1. 2. 3. 34. et 35. de praebend. in 6.
	c. 6. de testib. cogend. vel non.
	c. 4. de cler. aegrot.
	c. 12. de elect. et elect. potest.
abbatib. de Osen. et de Herber. et priori S. Fridae.	c. 12. de rescript.
Alatrino, episcopo.	c. 1. de ord. cognit.
Caesaraugustensi episcopo.	c. 19. de sponsal.
R. Colon. canonico.	c. 7. de aetat. et qualitate etc.
Cassel. archiepisc.	c. 12. de filiis presbyt.
clero Constantinopolit.	c. 4. de institut.
episcopo et archid. Eboracensi et priori de Luc.	c. 2. de eo, qui mittit. in possess.
Florentino episcopo.	c. 3. qui matrim. accus. possunt.
Rauennati archiepisc.	c. 4. de corpor. vitiat. ord. vel non.
Segobiensi episcopo.	c. 5. de testib. cogend. vel non.
W. regi Siciliae.	c. 14. de iureiurando.
Variensi episcopo.	c. 3. de corpor. vitiat. ord. vel non.
Vpsaliensi episcopo.	c. 10. de iudiciis.
	c. 15. de iureiurando.
	c. 14. de sentent. excommun.
CLEMENS IV.	c. 3. de praebend. in Extrau.
	c. 5. et 6. de priuileg. in 6.
	c. 1. de temporib. ordinand. in 6.
	c. 5. de appellat. in 6.
	c. 1. de verb. signif. in Clem.
inquisitoribus haereticae prauitatis.	c. 10. et 11. de haeretic. in 6.
S. tit. sanctae Caeciliae presbytero cardinali, apost. sed. leg.	c. 2. de offic. legati in 6.
CLEMENS V.	c. 4. et 5. de rescript. in Clem.
	c. 2. vsque ad finem tit. de elect. in Clem.
	c. 2. et 3. de aetat. et qualit. in Clem.
	c. 2. de offic. ordin. in Clem.
	c. 2. 3. et 4. de procur. in Clem.
	c. 2. de iudic. in Clem.
	c. 2. vt, lite pendente, nihil innouet. in Clem.
	c. 2. de test. in Clem.
	c. 2. de sent. et re indic. in Clem.
	c. 2. et seqq. de appellat. in Clem.
	c. 2. de vita et honest. cler. in Clem.
	c. 2. et sequ. vsque ad fin. tit. de praebend. in Clem.
	c. 2. de rebus eccl. non alien. in Clem.
	c. 2. de regul. in Clem.
	c. 2. de relig. domibus in Clem.
	c. 2. de iure patronat. in Clem.
	c. 2. de censibus. in Clem.
	c. 2. et 3. de poenis. in Clem.
	c. 2. de poenit. et remiss. in Clem.
	c. 2. de magistr. in Clem.
	c. vn. de sequestr. possess. in Clem.
	c. 2. 3. et 4. de sent. excomm. in Clem.
	c. 2. de verb. signif. in Clem.
	c. 1. de verb. signif. in Extrau. Ioannis.
	c. 2. et 3. de praebend. in Extrau.
	c. 2. de Iudaeis. in Extrauag.
	c. 2. de priuileg. in Extrauag.
	c. 3. et 4. de sent. excomm. in Extrau.
in concilio Viennensi.	c. 1. de summa Trinit. et fid. cathol. in Clem.
	c. 1. 2. et 3. de rescript. in Clem
	c. 1. de elect. in Clem.

in con-

Grego-

Gregorius I.	c. 3. de præſcript. c. 2. de colluſ. deleg. c. 1. de delict. puer.
in *Dialogo.*	c. 6. de ſtatu monach.
in *Regeſt.* libr. 1. epiſt. 6. Varienſi epiſcopo, *vel* Narſi patricio.	c. 6. de regul. iur.
libr. 1. epiſt. 10. archid. Salonit.	c. 3. de offic. archid.
ep. 28. Ariſtobulo, expræfecto et antigrapho.	c. 8. de verbor. ſignif.
ep. 40. Anthemio, ſubdiacono.	c. 5. de regular.
ep. 42. Petro, ſubdiacono Siciliæ.	c. 9. de æt. et qualit.
ep. 48. ad Anthemium.	c. 6. de regular.
ep. 53. ind. 11. Anthemio, ſubdiacono.	c. vn. de nat. ex lib. ventr.
ep. 67. Petro, ſubdiacono, defenſori Siciliæ.	c. vn. de ſynd.
libr. 2. ep. 1. Natali, archiep. Salon.	c. 3. de ſent. et re iud.
ep. 3. c. 42.	c. 1. de fide inſtrum.
ep. 4. Maximo, epiſcopo.	c. 6. de præſumt.
ep. 5. Candido, epiſcopo Vrbevet.	c. 1. de cler. ægrot.
ep. 5. Petro, ſubdiac.	c. 2. de priuileg.
ep. 6. Ioanni, archiepiſcopo primæ Iuſtinianeæ.	c. 1. de ſent. et re iud.
c. 18. Ioanni, Rauennati epiſc.	c. 2. de ſent. et re iud.
ep. 36. Sabino, defenſori Sardin.	c. 3. de teſt. et atteſt.
ep. 38. c. 77. vniuerſis epiſcopis de Corinth.	c. 1. de colluſ. detegenda.
ep. 42. ind. 11. Felici, Sipontino epiſc.	c. 2. de adulter.
ep. 44. ind. 11. Andreæ, Tarentin. epiſc.	c. 2. de cler. percuſſ.
ep. 52.	c. 10. de reg. iur.
ep. 54. ind. 11.	c. 5. ibid.
ep. 58. Italiæ patriciæ.	c. 2. de præſcript.
Libr. 3. ep. 10. Ianuario, epiſcopo Caralitano.	c. 3. de teſtam.
ep. 21. ind. 12. Venantio, epiſcopo Lunenſi.	c. 2. de Iudæis.
ep. 43. Exonienſi epiſcopo	c. 2. de pignorib.
libr. 4. ind. 13. ep. 34. c. 78.	c. 4. de accuſat.
ep. 44. generali ſynodo præſidens.	c. 1. de Simonia.
libr. 6. ep. 36. Syracuſano epiſc.	c. 9. de præſcript.
libr. 7. ind. 1. ep. 4. T. epiſcopo.	c. 5. de teſtam.
epiſt. 5. ind. 2. Ianuar. epiſc. Caralitan.	c. 3. de Iudæis.
ep. 7.	c. 2. de teſtam.
ep. 15. Fortunato archiepiſcopo Neapolitano.	c. 1. de ſtatu monach.
ep. 20. ind. 1. Agnello, epiſcopo Terracinenſi.	c. 2. de immunit. eccleſ.
ep. 27. A. ſubdiacono et Domin. abbat.	c. 1. de tranſact.
ep. 35. ad Fortunatum, epiſcopum Neapolitanum.	c. 2. de conſtitut.
ep. 36. Griſanto, epiſcopo Spolet.	c. 2. de condit. appoſit.
ep. 48. Anaſtaſio, epiſcopo Antiocheno.	c. 4. de hæretic.
ep. 53. Anthemio, Campaniæ ſubdiacono.	c. 1. de teſtam.
ep. 60.	c. 2. de pactis.
ep. 66. ind. 2. Vitali, defenſ. Sard.	c. 3. de immunit. eccleſ.
ep. 102. duci Siciliæ.	c. 1. de cauſſ. poſſeſſ. et propriet.
ep. 122. Tancredo, regi Winceſtriæ.	c. 1. de probat.
ep. 129. Italicæ patriciæ et domino Venantio, cancellario Italiæ.	c. 7. de præſumt.
ep. 132. Conſtantio, epiſcopo Mediolanenſi.	c. 1. de reſtit. ſpoliat. c. 4. de cenſib.
libr. 8. ind. 3. ep. 12. duci Campaniæ.	c. 3. de accuſat.
ep. 15.	c. 3. de elect.
ep. 38. Ianuario, epiſcopo Caralitano.	c. 3. de pactis.
libr. 9. ep. 66. Anthem. ſubdiac.	c. 1. de calumniat.
epiſt. 74. Bonifacio, defenſori Corſicæ.	c. 4. de foro compet.
ep. 97. Agapito, abbati.	c. 2. de relig. domib.
libr. 10. ep. 33. et 34. Victori, epiſcopo.	c. 8. de præſumt.

libr. 11. ep. 13. Maximo, Salmenſi epiſcopo.	c. 1. de procurat.
ep. 29. ſ. 31. Anthemio, ſubdiac.	c. 3. de præbend.
ep. 56. Ioanni, defenſ. eunti in Hiſpaniam.	c. 2. de teſt. et atteſt.
libr. 12. ep. 15. Auguſtino, Anglorum epiſcopo.	c. 1. de maior. et obed.
ep. 17. A. patricio Gallorum.	c. 1. de donat.
ep. 20. ind. 7. Stephano, cantori.	c. 3. de cenſib.
ep. 30. Petro, ſubdiacono.	c. 4. de teſtam.
ep. 32. *al.* 31. ad Felicem, Siciliæ epiſcopum.	c. 1. de pœnit. et remiſſ.
Gregorius II. *falſo* IX.	c. 4. de vita et honeſt. cler.
Gregorius VI. Victori, archiepiſcopo Neap.	c. 1. de relig. domib.
Gregorius VII.	c. 9. de vita et honeſt. cler.
in *Regeſto* libr. 7.	c. 2. de iureiur. c. 31. et 32. de ſentent. excommun.
Petro, ſubdiac.	c. 4. de iureiur.
regi Francorum.	c. 3. ibid.
Gregorius VIII.	c. 8. de præb. in Extrau.
vniuerſis Chriſtianis.	c. 1. de iureiur.
præpoſito S. Cathaldi et archipresbytero Caſæ maioris.	c. 4. de probat.
Gregorius IX.	c. 17. de temp. ordin. c. 53. 54. 55. et 56. de teſt. et atteſt. c. 4. de ord. cognit. c. 11. de conſuet. c. 25. 26. et 27. de cenſib. c. vn. de plus petition. c. 4. de eo, qui mitt. in poſſ. et c. 5. de ſequ. poſſ. et fruct. c. 37. et 38. de præb. c. 7. de emt. et vend. c. 8. 9. et 10. de in integr. reſt. c. 2. de depoſito. c. 7. de condit. app. c. 45. et 46. de Simon. c. 10. de cler. excomm. c. 20. de offic. ordin. c. 19. et 20. de foro comp. c. 2. de offic. iud. c. 3. de poſtulando. c. 8. de pact. c. 4. de ſolut. c. 1. de del. pueror. c. 19. et 21. de conuerſ. coniug. c. 8. de donat. inter vir. et ux. c. 35. de decimis. c. 17. de cler. non reſid. c. 29. 31. et 32. de ſponſ. c. 12. 13. et 14. de except. c. 9. et 10. de offic. leg. c. 1. de reſtitut. in integr. in 6. c. 55. 56. 57. 58. 59. et 60. de ſent. excomm. c. 8. de cognat. ſpirit. c. 1. et 3. de reſcr. in 6. c. 23. et 24. de regul. c. 3. de precar. c. vn. de commod. c. 5. de fideiuſſ. c. 3. et 5. de verb. ſignif. in Extrauag. Ioh. XXII. c. 49. 55. 58. 59. et 60. de elect. et elect. pot. c. 39. 41. 42. et 43. de offic. et pot. iud. deleg. c. 5. de feriis. c. 15. et 16. de hæret. c. 19. de Iudæis. c. 32. de priuil. c. 2. de ordin. ab epiſc. qui renunc. epiſc. c. 4. de noui oper. nunc. c. 2. de maled. c. 14. de arbitris. c. 2. de teſt. et atteſt. in 6. c. 13. 14. et 15. de procurator. c. 16. de pœnit. et rem. c. 70. 71. 72. et 73. de appell. c. 25. et 26. de ſent. et re iud.

Gregorivs IX.	c. 8. et 9. *de iniuriis.* c. 10. *de donat.* c. 35. *de inreiur.* c. 9. *de consangu. et affinit.* c. 13. 14. et 16. *de fid. instr.* c. 7. *de his, quæ vi metusue caussa fiunt.* c. 3. et 4. *de loc. et cond.* c. 1. *de infant. et languid. expos.* c. 25. *de homicid.* c. 8. *de pignorib.* c. 18. 19. et 20. *de testam.* c. 14. *de præb. in Extrau.*
abbati S. Saluatoris Papiensis et Vercellen præposito.	c. 11. *de except.*
abbati S. Ioannis in Vineis.	c. vn. *de lit. contest.*
abbati S. Nicolai et decano Furnens. Morin. diœcesf.	c. 2. *de alien. ind. mut. c. fact.*
abbati S. Genouefæ.	c. 40. *de offic. et pot. iud. deleg.*
abbatissæ et conuentui Iotren.	c. 13. *de arbitr.*
præcentori et magistro, N. canonico Ambianensi.	c. 38. *de offic. et pot. iud. deleg.*
patriarchæ Antiochiæ, apost. sed. legato.	c. 16. *de cler. non resid.*
Antonio, subdiacono.	c. 1. *de testam.*
Arelatensi capitulo.	c. 33. *de priuil.*
archipresbytero S. Mariæ maioris de vrbe.	c. 15. *de maior. et obed.* c. 13. *de constit.*
Argentinensi episcopo.	c. 2. *de conuers. infid.* c. 35. *de præbend.*
Astoricensi episcopo.	c. 9. *de imm. eccl.* c. 9. et 10. *de conf. eccl.* c. 55. *de sent. excomm.*
Astoricensi et Lucen. episcopis.	c. 18. *de Iudæis.*
decano et magistro P. canonico S. Petri Atrebatensis diœcesis.	c. 12. *de arbitris.*
archiepiscopo Baranensi.	c. 16. *de temp. ord.*
Baren. archiepiscopo et fratri Ioseph. monacho Florent.	c. 4. *de collus. det.*
episcopo Beluacensi.	c. 7. *de iur. cal.*
Beton. et Fungin. abbatibus.	c. 9. *de rer. permut.*
decano et capit. S. Ioannis et S. Stephani Bisuntinen.	c. 52. *de elect. et el. pot.*
archiepiscopo Bracharensi.	c. 18. *de excess. præl.*
archiepiscopo Burdegalensi.	c. 10. *de dolo et cont.*
Cantuariensi archiepiscopo.	c. 11. *de procur.*
capitulo Cathalan.	c. 57. *de elect. et elect. pot.*
episcopo Cenoman.	c. 34. *de inreiur.* c. 30. *de sponsal.*
episcopo Cister. de Alde et de Salen. abbatibus.	c. 27. *de accus.*
archiepiscopo Colocensi *. * *al.* Coloniensi.	c. 16. *de maior. et obed.*
abbati Cluniacensi.	c. 51. *de elect. et elect. pot.*
archipresbytero ciuitatis nouæ et M. canonico Culmen.	c. 3. *de lib. oblat.*
Cumanensi capitulo.	c. 50. *de elect. et elect. pot.*
episcopo Dulmensi.	c. 17. *de foro comp.*
archiepiscopo Eboracensi.	c. 31. *de iure patr.*
decano et sacristæ Engo.	c. 33. *de verb. signif.*
priori S. Thomæ Esculanen.	c. 44. *de Simon.*
fratri R.	c. 8. *de* [illegible], *qui duxit.* c. 19. *de vsur.*
fratribus Prædicatoribus et Minor.	c. 1. *de decimis. in 6.*
Patriarchæ Grandensi.	c. 13. *de maior. et obed.*
H. iudici.	c. 36. *de inreiur.*
patriarchæ Hierosolymitano.	c. 8. *de offic. leg.*
I. Tabellioni.	c. 15. *de fid. instr.*
I. et I. canonicis Pragensibus.	c. 9. *de cler. excomm.* c. 9. *de except.*
Lemouicensi archidiacono et priori S. Radegundis Pictauiensis.	c. 17. *de maior. et obed.*
episcopo Lexonien.	c. 12. *de procur.*
decano Lincolniensi.	c. 10. *de except.*
maioris ecclesiæ et Christianitatis decano et archidiacono Linconiensi.	c. 31. *de priuil.*
archiepiscopo London.	c. 3. *de sacr. non iter.*
episcopo Lucan.	c. 19. *de rest. spol.*
in concilio Lugdunensi.	c. 1. et 3. *de testibus. in 6.*
præposito S. M. Magdeburgens. et decano Misnen.	c. 15. *de probat.*
cap. Massano.	c. 56. *de elect. et elect. pot.*
archiepiscopo Mediol.	c. 14. *de hæret.*
magistro scholarium H. et G. de Rupe, canonicis S. Audoniani Morinens. diœcesis.	c. 67. *de appellat.*
magistro et fratribus domus Morinens.	c. 68. *de appellat.*
episcopo N.	c. 14. *de sepultur.*
archiepiscopo Neapolitano.	c. 8. *de seru. non ord.*
Nomon. episcopo.	c. 17. *de testam.*
fratri Palmerio, canonico S. Trinitatis.	c. 16. *de for. comp.*
episcopo Pictauiensi.	c. 11. *de eo, qui cognouit.*
I. moniali monast. de Plauda.	c. 20. *de conuers. coniug.*
priori S. Bartholomæi et decano de Arcubus London.	c. 12. *de fide instr.*
priori fratrum Prædicatorum et archidiacono Rheginensi.	c. 14. *de maior. et obed.*
Remensi archiepiscopo et suis suffraganeis.	c. 1. *de hæret. in 6.*
archiepiscopo et priori S. Mariæ Rothomagen.	c. 26. *de accusat.*
Siluanectensi episcopo et Ioanni de Monte mirabili, archidiacono et succentori Parisiensi.	c. 54. *de elect. et elect. pot.*
episcopo Siluanectensi.	c. 53. *de elect. et elect. pot.*
episcopo Suauensi.	c. 19. *de offic. ordin.*
abbati Trecensi.	c. 18. *de for. comp.*
decano et I. canonico Tull.	c. 3. *de solut.*
abbati Aquæ viuæ Turonen. diœcesf. ordinis S. Ben. et archid. Turon.	c. 4. *de dilat.*
archiepiscop. Turon.	c. 18. *de fil. presb. ord. v. n.*
archiepiscopo et magistro R. Turonen.	c. 36. *de præb.*
archiepiscopo, archidiacono et G. canonico Turonensi.	c. 69. *de appellat.*
Toletano et Compostellano archiepiscopis.	c. 10. *de immunit. eccles.*
B. Iudici Viterbiensi.	c. 3. *de confess.*
nobili viro Vbaldo, ciui Pisano.	c. 10. *de procur.*
vniuersis ecclesiarum prælatis.	c. 16. et 17. *de excess. præl.* c. 2. *de solut.*
Gregorivs X.	c. 3. *de pœnis. in Clem.* c. 16. 19. 20. 21. et 34. *de elect. in 6.* c. 4. *de elect. in Extrauag.*
in concilio generali Lugdunensi.	c. 2. *de rebus eccles. non. alien. in 6.* c. vn. *de relig. domib. in 6.* c. 2. et 3. *de censib. in 6.* c. 2. *de immun. eccles. in 6.* c. 1. *de vsur. in 6.* c. vn. *de iniuriis et damno dat. in 6.* c. 9. 10. 11. et 13. *de sent. excommun. in 6.* c. 2. *de elect. in Clem.* c. 3. et *sequ. vsque ad* 16. *de elect. in 6.* c. 2. *de verb. signif. in 6.* c. 2. *de temporib. ordinat. in 6.* c. vn. *de bigamis. in 6.* c. 2. et 3. *de offic. ordin. in 6.* c. 3. *de præbend. in 6.* c. vn. *de his, quæ vi metusue cauf. in 6.* c. 1. *de summa Trinit. in 6.*

H.

Hadrianvs I.	c. 3. *de parochiis.*
Sanctæburgensi, *vel potius:* Salisburgensi episcopo.	c. 1. *de coniug. seruor.*
Hadrianvs IV. Vigorensi et Herfordensi episcopis.	c. 3. *de decimis.*
Thomæ *, Cantuariensi episcopo. * *immo:* Theobaldo.	c. 4. *de decimis.*
Honorivs * Eusebio, episcopo, * *immo potius:* Hormisda.	c. 1. *de desponsat. impub.*
Honorivs II. episcopis occidentalibus.	c. 1. *de iuram. calumn.*

Hon. II.

Hon. II. *immo:* Alex. III. Arditioni, Romanæ ecclesiæ subdiacon. et magistro Omnibono.	*c. 2. ibid.*
Honorius III.	*c. 28. de priuileg.* *c. 10. de celebr. miss.* *c. 11. de fide instrument.* *c. 5. de pœnis. in 6.* *c. 1. ne cler. vel monach. in 6.* *c. 3. de purgat. vulg.*
abbati et conuentui S. Remigii.	*c. 17. de offic. ind. ordin.*
abbati S. Cypriani ord. S. Ben. Torcell. diœcesis, et S. Mariæ Nouæ de Venetiis, et S. Mariæ Ananr. Pap. prioribus.	*c. 8. de causs. possess. et propr.*
abbati Ariminensi Trecensis diœces. et archidiac. et decano S. Stephani Trec.	*c. 10. de offic. archidiac.*
abbati de Lapide S. Michaelis Abrad. diœces.	*c. 12. de maiorit. et obed.*
abbati et priori S. Genouefæ.	*c. 32. de præbend.*
Vniuersis abbatibus et fratribus Cisterciens. ordinis.	*c. 43. de Simonia.*
abbati et conuentui S. Petri de Pratellis Lexou. diœces.	*c. 15. de pœnit. et remiss.*
abbatibus et monachis, in Lombardia et Marchia Teruisiano constitutis.	*c. 8. de statu monach.*
archiepiscopo Ablusen. *immo:* Vpsalensi.	*c. 13. de celebr. miss.*
Agathensi et Vticensi episcopis, et archidiacono Agathensi. *falso tribuitur Gregorio IX.*	*c. 15. de renuntiat.*
Ambianensi episcopo.	*c. 16. de vita et honest. cler.*
episcopo et magistro B. canon. Ambian.	*c. 7. de frigid. et malefic.*
decano, præposito maioris ecclesiæ et magistro Michaeli, canonico S. Nicolai Ambian.	*c. 3. de noui oper. nuntiat.*
H.* quondam reginæ Anglorum. * *al.* V. *immo:* Berengariæ.	*c. 9. de cler. coniug.* *c. 27. de priuileg.*
Venerabilibus fratribus, M. patriarchæ Antioch. et vniuers. archiepisc. episcopis ac dilect. fil. ceteris ecclesiarum prælatis, in patriarchatu Antiocheno constitutis.	*c. 10. ne cler. vel monach.*
Archiepiscopis et episcopis, in quorum diœcesibus monasteria et prioratus Cluniacen. monasterio subiecta consistunt.	*c. 26. de priuil.*
S. Andreæ et Diuichesd. archidiac. et magistro I. canonico de Melten.	*c. 64. de appellat.*
episcopo Assisinatin.	*c. 16. de offic. ord.*
S. Auberti archidiac. abbati de Annona et præposito Cameracensi.	*c. 15. de excess. præl.*
episcopo Auersan.	*c. 6. de cler. ægrot.*
Aurel. et Lameten. episc. et abb. de Palumbario Braccar. diœcesis.	*c. 13. de probat.*
episc. Baiocensi, et archidiacono Rothomagensi.	*c. 18. de offic. ord.*
episcopo Baiocensi. *immo:* Slesuicensi.	*c. 29. de priuil.*
episcopo Berguen.	*c. 28. de sponsal.*
Bituricensi et Carnotensi decan. et subdiac. Arelat.	*c. 52. de sent. excomm.*
Bituricensi archiepisc. apost. sedis legato.	*c. 31. de rescript.*
magistro Tancredo, canonico Bononiensi.	*c. 20. de indic.*
episcopo et magistris, Tancredo Bon. et Bondi Praten. Bononiæ commorantibus.	*c. 21. de indic.*
episcopo Bonon. et magistro B. Praten. Bond. commoranti, canonicis.	*c. 11. de test. cog. vel non.*
episcopo Bononiensi.	*c. 49. de sententia excommunicationis.* *c. 7. de iniur.*
archiepisc. et capitulo Braccarensi.	*c. 7. de in integr. rest.*

episcopo Brixiens.	*c. 14. de celebr. miss.*
Burdegalensi archiepisc.	*c. 4. de capell. mon.*
Mauritio, episc. Burginensi.	*c. 3. ne, sede vacante, aliquid innou.*
episcopo et cantori Cabilonensi, et abbati de Firmitate Cabilon. diœcesis.	*c. 12. de constit.*
capitulo Caralitano.	*c. 6. de postulat.*
episc. Clamen. et magistris V. et S. caconicis Suessionen.	*c. 2. ne, sede vacante, aliquid innou.*
episc. et præposito capituli Cameracensis.	*c. 16. de conc. præb.*
Cantuariensi archiepisc. S. Rom. eccl. card. et coniudicibus suis.	*c. 29. de rescript.*
G. presbytero cardinali et capitulo Sancti Laurentii in Damaso.	*c. 11. de maior. et obedient.*
P. tit. S. Pudentianæ presbytero cardinali et vicario nostro.	*c. 13. de excess. præl.*
H. titulo sanctæ Praxedis presbytero cardinali, apost. sed. legato.	*c. 11. de transact.* *c. 51. de sent. excomm.*
archiepiscopo Coloniensi.	*c. 10. de arbitris.*
Colossen. archiepisc. et eius suffraganeis.	*c. 33. de iureiur.*
capitulo Bremensi.	*c. 15. de ætate et qual. et ord. præfic.*
abbati sancti Martini, archiepisc. Remensi, et decano Brimensi Colon. diœcesis.	*c. 19. de indic.*
capit. Constant.	*c. 45. de elect. et elect. potestate.*
Corisoton. et Trecoren. episc. et abbati S. Crucis Camparell. Corosopit. diœces.	*c. 52. de test. et attest.*
archiepisc. decano et archid. Turon.	*c. 15. de foro comp.*
Eboracensi * priori et magistro Guidoni de Canopo. * *al.* Ebroicensi priori et magigistro G. de Canabul. *al.* priori S. Barbaræ Lexou. diœc.	*c. 47. de electione et electi potest.*
episcopo Eboracensi.	*c. 22. de homicid.*
episcopo Egitanensi.	*c. 8. de procur.*
episcopo Engolismensi.	*c. 7. de corp. vit. ord. vel non.*
episcopo F. B. Bertrandi.	*c. 30. de verb. signif.*
Ferentino episcopo.	*c. 3. de dilat.*
archiepiscopis et episc. et vniuers. aliis eccles. prælatis et clericis, per Franciam constitutis.	*c. 11. de celebrat. miss.*
Haresben. et Bengad. præpositis.	*c. 11. de voto.*
episcopo et priori et archidiacono Herforden.	*c. 34. de præb.*
magistro et fratribus Hospitalis Hierosolymitani.	*c. 50. de sent. excomm.*
Præposito et magistro G. et R. Laudun. canonicis Remensibus.	*c. 50. de test. et attest.*
abbati S. Huberti et S. Martini Leodiensis.	*c. 7. de except.*
maioris ecclesiæ S. Ioannis decano et magistro R. cantori S. Dionysii Leodiensis.	*c. 13. de renunc.*
episcopo et archidiacono Legionensi.	*c. 30. de rescript.* *c. 14. de temp. ord.*
magistro G. archidiacono et offic. Lemou. et archipresb. de Nontron. Lemouic. diœces.	*c. 66. de appellat.*
* Leton. et Cal. abbatibus. * *immo rectius:* Innoc. III.	*c. 15. de temp. ordin.*
* episc. decano et thesaurario Linconiens. * *falso:* Innocentius.	*c. 18. de conuers. coniug.*
Longoniensi episcopo	*c. 10. de cleric. coniug.*
archiepisc. London. * et eius suffrag. * *al.* Lugdunensi.	*c. 2. de sacram. non iterand.*
archiepiscopo Londen. et eius suffraganeis.	*c. 12. de probat.*
decano, cancellario, et cantori Linconiens.	*c. 62. de appellat.*
capitulo Lucan.	*c. 3. de sortileg.*
Ludeuico, illustri regi Francorum, electo Lugdunensi. *immo:* Lundensi.	*c. 3. de ord. cognit.*
archiepiscopo Lugdunensi.	*c. 46. de elect. et elect. potest.*
episc. Mantinensi et P. canonico Tuscanensi.	*c. 6. de apostatis.*
Melden. episcopo.	*c. 65. de appellat.*
Messan. et Regin. archiepisc.	*c. 15. de clericis non residentibus.* *c. 37. de offic. et pot. iud. deleg.*

(mm)

capitulo

abbati

præneſtino

Tridenti-

Hugon.

Hugon. de Mirabello, canonico Ebredunen. collectori fructuum primi anni etc. — *c. 10. de præbend.*
magistro et fratribus hospitalis S. I. Hierosolym. — *c. 4. de priuil.*

L.

LEO PAPA I. — *c. 12. de regular.*; *c. 1. de priuileg.*
in epistol. — *c. 7. et 8. de his, quæ fiunt a præl.*
episcopo Doribio Arustic. — *c. 2. de hæret.*
omnibus fidelibus, per Dardaniam constitutis. — *c. 2. de sepult.*
ad Anastasium, Thessalon. episcopum, epist. 84. c. 1. — *c. 3. de maior. et obedient.*
vniuersis per Cæsariensem Mauritaniam, epist. 88. — *c. 4. de sent. et re iud.*
ex synodo, Rauennæ habita. — *c. 4. de offic. archipresb.*
LEO III. — *c. 1. de sepultur.*
LEO IV. — *c. 2. et 3. de offic. archipresbyt.*; *c. 2. de cler. non. resid.*
LVCIVS PAPA I. — *c. 1. de elect. et elect. potest.*
LVCIVS III. — *c. 9. de hæret.*; *c. 6. de Simonia.*; *c. 23. de iure patron.*; *c. 6. de temp. ordin.*; *c. 5. de immun. eccl.*; *c. 10. et 11. de rescript.*; *c. 3. de cler. ægr.*; *c. 13. de censibus.*; *c. 8. de foro comp.*; *c. 3. de his, qui filios occ.*; *c. 24. de Simon.*; *c. 4. de frigid. et mal.*

de Massandane et de Dorceftre abbatibus et magistro A. de VV. de Fordit. — *c. 10. de præscript.*
Burgen. * episcopo. * *potius:* Naumburgensi. — *c. 6. de raptor.*
Cantuariensi archiepisc. — *c. 3. de fideiuss.*
Cantuariensi archiepiscopo et eius suffraganeis. — *c. 19. de offic. et pot. iud. deleg.*
Cistren. episcopo, *vel potius:* decano. — *c. 3. de probat.*
Curensi episcopo in registro, vel Curium siue Curiensium Sabinorum in Italia. — *c. 8. de purg. can.*
Eboracensi archiepiscopo. — *c. 1. de reg. iuris.*
Eliensi episcopo et archidiacono Noruicens. — *c. 2. de fideiussor.*; *c. 5. de iur. cal.*
præposito et capitulo Fauentin. — *c. 8. de sepultur.*
episcopo Florent. — *c. 7. ibid.*
Linconiensi * episcopo. * *al.* Vualtero Limoni, archidiacono. *al.* Vuintoniensi episc. — *c. 8. de rescript.*
Gualtero, Lincolniens. episcopo. — *c. 36. de appellat.*
ex concilio Moguntino. *vel potius:* magistro et fratribus militiæ S. Iacobi. — *c. 7. de cohab. cler. et mul.*
Noruicensi episcopo. — *c. 9. de rescript.*; *c. 37. de appell.*; *c. 24. de iure patr.*; *c. 1[?]. de iureiur.*
Ormensi * episc. * *immo:* Noruicensi. — *c. 9. de transact.*
Parisiensi episc. — *c. 2. de his, qui filios occ.*
Paduano episcopo. — *c. 1. de noui oper. nunc.*
Rapalen. * episcopo, * *immo:* Rauellensi. — *c. 17. de sponsal.*
Rauenn. archiepisc. — *c. 14. de censib.*
archiepiscopo Turonensi, G. archidiacono et I. presbytero Turon. — *c. 5. de temp. ord.*; *c. 23. de Simon.*
Spalen. * archiepiscopo. * *al.* Spaleten. *al.* Hispalensi. — *c. 10. et 13. de rest. spol.*; *c. 2. de digam. non ord.*; *c. 22. de Simonia.*
Strigonensi archiepiscopo. — *c. 20. de decim.*; *c. 8. et 10. de iudic.*
Vigoriensi episcopo. — *c. 2. de crim. falsi.*

vniuersis Christianis, in captiuitate Sarracenorum positis. — *c. 2. de secund. nupt.*
Wintoniensi episcopo. — *c. 9. de purg. canon.*
MARTINVS IV. — *c. 1. de regul. in Extrauag.*
MARTINVS V. — *c. 2. de emt. et vend. in Extrauag.*
venerabilibus fratribus, Treueren. et Lubicenen. ac Almicensi episcopis. — *c. 1. de emt. et vendit. in Extrau.*; *c. 1. de reliqu. et vener. sanct. in Extrauag.*

N.

NICOLAVS PAPA. — *c. 2. de desp. impub.*
NICOLAVS ad consulta Bulgarorum. — *c. 1. de cogn. legal.*
NICOLAVS III. — *c. 16. 17. 30. 33. de elect. in 6.*; *c. 2. et 3. de verb. sign. in 6.*; *c. 1. de iureiurando. in 6.*
NICOLAVS IV. *al.* III. — *c. 2. et 3. de verb. signif. in 6.*

P.

PASCHALIS PAPA II. — *c. 4. de test. et attest.*; *c. 5. de accusat.*; *c. 2. de decimis.*; *c. 13. de verb. signif.*
canonicis S. Martini. — *c. 5. de censibus.*
comitissæ Mathildæ. — *c. 4. de elect. et elect. pot.*
Panormitano archiepiscopo. — *c. 2. de Simonia. in Extrauag.*
PAVLVS VENETVS II. — *c. 14. de præb. in Extrauag.*; *c. vii. de rebus eccles. non alien. in Extrauag.*; *c. 3. de pœnit. et remiss. in Extrauagant.*
PIVS PAPA. — *c. 3. de pecul. cler.*

S.

SIXTVS IV. — *c. 1. et 2. de treuga et pace. in Extrauag.*; *c. 4. et 5. de pœnit. et remiss. in Extrauag.*; *c. 1. et 2. de reliqu. et venerat. sanctor. in Extrauag.*
STEPHANVS PAPA. — *c. 1. de except.*; *c. 7. de accus.*; *c. 1. de hæret.*
STEPHANVS * PAPA I. ep. 1. omnibus episcopis. * *immo:* Pseudo-Sixtus. epist. 2. — *c. 7. de regul. iur.* cf. Hinschius, p. 18
SYMMACHVS. — *c. 6. de rebus eccles. alien. vel non.*

V.

VRBANVS PAPA. — *c. 5. de iureiurando.*
VRBANVS III. — *c. 10. de vsur.*; *c. 13. de iureiurando.*; *c. 5. de rer. permut.*; *c. 5. de condit. appos.*; *c. 18. de sponsal.*; *c. 1. de capell. monach.*; *c. 3. de crim. falsi.*

de Vellebec. et de Olsefton, abbatibus. — *c. 20. de offic. et pot. iud. deleg.*
Ariminen. episc. — *c. 3. de coniug. seru.*; *c. 4. de relig. dom.*
Brixiensi presbytero. — *c. 10. de vsuris.*
Burdegalensi archiepisc. — *c. 2. de consangu. et affinit.*
Cenomanensi episc. — *c. 18. de sponsal.*; *c. 10. de despons. impub.*; *c. 12. de sent. excomm.*
Exonen. episc. — *c. 4. de secund. nupt.*
præposito et capitulo Fauentin. — *c. 8. de sepultur.*
episcopo Florentino. — *c. 3. de coniug. lepros.*; *c. 7. de sepultur.*; *c. 6. de diuort.*
Legion episc. — *c. 2. de cleric. non ordin.*
decano. cantori capit. Lexon. — *c. 2. de donat. inter vir. et vxor.*
de nouo loco et de Viget. prioribus. — *c. 4. de parochiis. et c. 4. de dolo et contum.*
Pisano archiepisc. — *c. 11. de despons. impub.*; *c. 12. de iureiurando.*; *c. 8. de temp. ordin.*
priori S. crucis. — *c. 9. de conuers. coniug.*
de Rurefort et de Ostren. abbat. et prioribus. — *c. 25. de test. et attest.*

INDEX IV.

CONCILIORVM ET SYNODORVM,

QVAE IN DECRETIS MEMORANTVR.

E.

ſynodus

INDEX V.

CONCILIORVM ET SYNODORVM,

QVAE LAVDANTVR IN DECRETALIBVS, SEXTO DECRETALIVM, CLEMENTINIS ET EXTRAVAGANTIBVS.

G. Guar-

INDEX VI.

RERVM ET VERBORVM MEMO-RABILIVM LOCVPLETISSIMVS.

Quos accusare liceat vel non.

Vbi accusare liceat vel non.

Apud quem accusare liceat, vel non.

Forma et quemadmodum accusatio instituenda.

Cæcus

Feudum

Iter

De officio et poteſtate iudicis, a quo appellatum eſt.

De appellationis iudice, eiusque poteſtate et officio.

Quando, appellatione pendente, aliquid innouari poſſit, vel non.

fine

C.

Capitulum

Census ex quibus caussis debeatur.

De solutione censuum: quid et quantum debeatur.

Confirmare et confirmatio.

Consanguinitas, consanguinei.

Consecrare, consecratio.

Consue-

In

De delegati potestate et officio.

Delega-

De ætate delegati, et quando ipſius poteſtas exſpiret.

Ecclesia

Qui et quales cum electi, tum eligentes esse debeant.

Qui ad electionem vocandi sint, et ad quos ea spectet, vel non.

De electionis forma et modo.

Errare, error.

Examinatio, examinare.

Quinam excommunicationem incurrant.

Excommunicationis forma.

Expen-

F.

Falſariorum pœna.

G.

H.

I.

Iudicis officium et potestas.

Iuramen-

K.

L.

Legitima

M.

Qui ad magiſtratus ordinem peruenire nequeant.

Parentum

Presbyter

Pro-

Q.

R.

Relatione

Resignationis

S.

Sacra-

T.

Teſtis

Non

V.

Victor

W.

X.

Z.

INDEX VII.
OBSERVATIONVM
IVSTI HENNINGII BOEHMERI, ICTI.

Numerus Romanus solus indicat tomum, adiunctus vero siglæ: Pr. *præfationem, Arabicus prior, seu littera, notam, et posterior paginam.*

A.

E.

Episco-

F.

Fratres,

N.

Q.

T.

Testes

V.

F I N I S.

HALAE MAGDEBVRGICAE,
LITTERIS EMANVELIS SCHNEIDERI, ACAD. TYPOGR.

Heitzig

Bull of Alex VI (Wilkins ...) II, p. 28 (VII°, l. I, tit IX)

Bonif. VIII. [illegible] VI° l. I, tit 17, c. XVII

references to Donat. Const.

23 Jan 51

Dear Spike:

Thanks ~~so~~ very much for sending this — do you mind if I keep the Dickinson a bit longer? I'm finding it not only interesting in general, but very useful in identifying obscure houses of canons. How I wish somebody would compile a Directory of (classified, with address & phone numbers for the thirteenth century) of religious houses in G.B., or at least bring Notitia Monastica up to date. I recently went to great expense to buy the Dictionary of English Church History, but find it absolutely N.G. for the Middle Ages (tho it has every obscure 17–19th century divine in it).

Leo. Conc. Ilerdense c. IV- perhaps

de Lupuria – Migne, t. 132, col. 464 – (Baluze)

Dict. de Droit can. sub voce bestialité

I've just sent off what illumination I could to Erika on his query re Christ & the fisc. Damned if I didn't find an argument about Mortmain in the adjacent paragraph — a little late for my problem, but interesting.

By the way, I spent 10 minutes in the Law Library the other day checking general ref's to the crimen contra naturam & came away confused as to what it actually is. I had been assuming that it was sodomy, & I had always thot sodomy was intercourse with the lower animals. What with the reluctance of the reference authorities to call a spade a spade, I couldn't always tell what the hell they meant. The O.E.D. admits that sodomy in its strict sense is bestiality, but the vast majority of historical examples it gives obviously mean homosexuality.

Bull of [illegible] VI - [illegible] II, p. 23 (VII°, l. I, tit IX)

Bonif. VIII. [illegible] ecclesiae, VI° l. I, tit. VI, c. XVII
references to [illegible] const.

In the specifically legal works, sodomy sometimes seems to cover ~~bothe~~ both men + men, + men + beasts; sometimes it obviously means homosexuality; + the great Radzinowicz refers to "sodomy and the crime against nature" as two distinct pastimes. What do your canonists mean by the Latin phrase?

Incidentally, the prevailing opinion here seems to be that before 25 Hen VIII, c. 6, the crime was strictly an ecclesiastical affair. The only medieval ref I have stumbled on is in ~~Fleta~~ BRITTON: (ca 1291-92) who lumps sodomites in with arsonists, sorcerers, "renyez" (renegades?) + "mescraunts" (? heretics), as subject to the punishment of burning. Do you have the canon of the London council of 1102, on sodomites? I've seen only the ref. in Eadmer's

[illegible]

[illegible] l. V, tit. XVII, c. ii
Anno. 1556

[illegible]. Dist XXIII

Lib. Sept. l. III, tit. I, c. iii, IV, V.

[illegible]

[illegible] Lib. V, tit. XXXI, c. 4.
[illegible]
353 [illegible] XI ([illegible] 142)
(1137-1515)

XVI. [illegible] III
[illegible]

[illegible], c. XVII - XVIII

A. [illegible] - [illegible]
[illegible] (1950) pp. 141, 103.

Also: Conc. Iller. [illegible]
c. IV - perhaps

de Luxuria - Migne, t. 132, col. 464 - (Baluze)

Dict. de Droit can. sub voce bestialité

chronicle, but I'll send it, and the chapter on Arson in ~~[illegible]~~ Britton if you like.

Best wishes to all the household. I hope Mathilde is well again — convey my sympathy to her.

Betty.

Bull of Alex VI [illegible] II, p. 28 (VII, l. I, tit IX)

Bonif. VIII. Fundamenta militantis ecclesiae, VI° l. I, tit. VI, c. XVII
Reference to [illegible]

[illegible]

[illegible] Decret., l. V. tit. XVI, c. 1
[illegible] 1556

[illegible] XXIII

[illegible] l. III, tit. I, c. iii, iv, v.

[illegible] IV [illegible]

Gregor. Lib. V, tit. XXXI, c. 4.
[illegible] C. J. Can. [illegible] III, tit. XI (c. 192)
v. [illegible] p. 353 (1159-1181)

XVI. [illegible] c. III
[illegible]

[illegible], c. XVI [illegible] XVII

A. Fliche – La Chrétienté romaine (1932) pp. 141, 143.

Also. Conc. Ilerdense
c. IV – perhaps

de Luxuria – Migne, t. 132,
col. 464 – (Baluze)

Dict. de Droit can. sub voce
bestialité

CORPUS
IURIS
CANONICI

II

BŒHMER
1747